ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

X

AKADÉMIAI KIADÓ
ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR X.

DICȚIONAR ISTORIC AL LEXICULUI MAGHIAR DIN TRANSILVANIA

HISTORISCHES WÖRTERBUCH DES SIEBENBÜRGISCH–UNGARISCHEN WORTSCHATZES

MATERIAL CULES DE GESAMMELT VON

ATTILA SZABÓ T.

REDACTOR ȘEF CHEFREDAKTEUR

MÁRTA VÁMSZER

COLABORATORI MITARBEITER

ÁGNES DALY, ERZSÉBET P. DOMBI, EMESE FAZAKAS, PIROSKA B. GERGELY, FERENC KÓSA, MIKLÓS KÜRTI, MÁRIA ZS. MAKSAY, JENŐ NAGY, CSILLA T. SZABÓ, GYÖRGY SZABÓ, JÁNOS ZSEMLYEI

VOL. X BAND

Or – P

10970

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

ANYAGÁT GYŰJTÖTTE

SZABÓ T. ATTILA

FŐSZERKESZTŐ

VÁMSZER MÁRTA

SZERKESZTŐ-MUNKATÁRSAK

DALY ÁGNES, P. DOMBI ERZSÉBET, FAZAKAS EMESE, B. GERGELY PIROSKA, KÓSA FERENC, KÜRTI MIKLÓS, ZS. MAKSAY MÁRIA, NAGY JENŐ, T. SZABÓ CSILLA, SZABÓ GYÖRGY, ZSEMLYEI JÁNOS

X. KÖTET

Or – P

Akadémiai Kiadó
Budapest 2000

Erdélyi Múzeum-Egyesület
Kolozsvár 2000

MTAK
0 00081 47400 4

484.753
487.753

A SZÓCIKKEKET ROMÁNUL SZÁSZ LŐRINC, NÉMETÜL NAGY JENŐ, DORKA-FÁBIÁN BEÁTA ÉS JAKABHÁZI RÉKA ÉRTELMEZTE.
LEKTORÁLTA KISS ANDRÁS

A SZERKESZTÉS MUNKÁJÁBAN DALY ÁGNES A PÓC–POPULUSZFA; P. DOMBI ERZSÉBET AZ ÖSSZE–ÖSSZHANG; FAZAKAS EMESE A PÁSZTOR–PAZSURA, PEPECSEL–PERESZLÉNVAS, POSTA–PÖSZLÉK, PUBLICISTA–PÜSPÖKSÉG; B. GERGELY PIROSKA AZ ÖNKÉJEN–ÖRDÖNGÖZ, PAP–PAPVÁLASZTÁS; KÓSA FERENC AZ ŐRÖL–ŐRZSILIP-REKESZTŐ, ÖT–ŐUTÁNA; KÜRTI MIKLÓS A PERSENÉS–PINCETOROK; ZS. MAKSAY MÁRIA AZ ORSZÁG–ORSZÁG-VILÁG, Ő, ŐSZ-TAVASZ–ŐSZVETÉS; NAGY JENŐ AZ ÓSÁG–OSZTRÓ, ÖV–ÖVIGNYIRE, PÁC–PAGNÉTOS; T. SZABÓ CSILLA AZ ÖL–ÖNISKOLÁZTATÁS, PARÁNYI–PÁRATLAN, PECEK–PEDIGLEN, PERFEKCIÓ–PERSELYPÉNZ; SZABÓ GYÖRGY AZ ÓRA–ORSÓZAT, ORT–ORZÓ, ÓTA–OZSONNÁLÓ, ŐÁLTALA–ÖKRŰ, ŐREÁ–ŐREGVÉKA, ŐS–ŐSZROZSVETÉS, ŐZ–ŐZVEGYÜL, PÁJA–PÁNYVÁS NYEREG, PÁR–PARANCSOLTATIK, PARÁZNA–PÁSZTKALAP, PEGGYEZÉS–PÉNZZSAROLÁS, PINGÁL–PLÜSS-SZÖVET, POR–POSHADT, PRÁDÉ–PSZALTÉRIUM; ZSEMLYEI JÁNOS AZ ŐRHALOM–ÖRÖKZÖTT CÍMSZÓ SZERKESZTÉSÉVEL VETT RÉSZT.

A TÁR CÍMÉT SZT BETŰJEGGYEL RÖVIDÍTJÜK

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6516 1 (összkötet)
ISBN 963 05 7705 4 (X. kötet)

ISBN 973 99 2993-1 (X. kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó, 1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 4.
Első kiadás: 2000
© Akadémiai Kiadó, Budapest 2000
© Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2000

Minden jog fenntartva

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 1629/00 sz.

O, Ó

(Folytatás)

or l. orv

óra 1. ceas, ceasornic; Uhr. *1573:* Iacab Zabo Janos zolgaia Azt vallia ... mykor az borbel Marton hazahoz Iwtotak Ackor wteot Tyzet az hora [Kv, TJk III/3. 277]. *1574:* Mezaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellete az Lean eo neky hogi Eccher efely vtan Mykor az also hora ketteot wtet volna, Eotet az Azzonya fely keolty Illen zowal kely fely esse lelek leany fony [Kv; i.h. 392c]. *1584:* Bek Janosnak fizetünk hogy az orawal Banth f. 18. [Kv; Szám. 3/XV. 21]. *1586:* Az kezep kapúy oranak eggik kotele Zakadot wolt el Chinalt kotelwero Jakab hehelt kenderböl wiat fizettem f. 1 [Kv; i.h. 3/XXVII. 15a]. *1595:* Az also oranak chinaltatta(m) az wereore hogi meg veszet volt, egi vassot, teolt p(ro) f–/12 [Kv; i.h. 6/XIII. 37]. *1604:* Eztendeot altal ezen iëouedelembeol az orakhoz pro necessitate fa olayatis tartoznak venny[a] [Kv; RDL l. 77. — [a]Ti. az egyházfiak]. *1613:* Küldettünk egy szep örög Orat melynek Az Ara tesze(n) f 100 [Kv; PLPr 1612–15. 128]. *1681:* Ezen padláson az Ora szükségere valo deszka rekesz [Vh; VhU 533]. *1736:* (Apafi Mihály fej.) órákot igazgatott. Sok óra volt az házában: az többi között egy az asztalán állott, mint egy bojtos kicsin kutyácska, mikor ütni kellett, megmozdult az asztalon valahány óra volt, annyiszor az száját feltátotta s annyit ugatott, mintha valóságos kutya lett volna [MetTr 337]. *1812:* Vett ugyan edj Brilliántos reszketö Tőt. edj pár orát, edjik eperforma kisdég, a más megent a' több rendes orák formáju 's, mind kettő arany [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. l. Bethlen Sámuel tisztje vall.]. *1824:* az Udvari orának ... meg kenésére kivántatnék oloj [Déva; Ks 106].

Szk: ~ *formára. 1697:* egy Pésma tarto kerekdéd, kék Zomanczos, mellyen vagyon kerekdéden rakva tizenhárom Rubint, ora formára van csinálva [KGy] ✱ *~hoz látó. 1590:* Az harom kapubely darabantoknak wasar birak orahoz latonak waros Procatoranak feredeosnek Trombitasnak walo fizetes tezen egy Sumaban f. 766 d. 30 [Kv; Szám. 4/XXI. 68 Kis István sp kezével]. *1662:* Orahoz lato Sipos Peternek, ki egyszer s mind varbeli egyhaz fiuis[a] [UF II, 220. — [a]Köv. a javadalmak fels.] ✱ *éjjeli ~. 1790:* Ejjeli ora, mely Lámpassal mutat 1 [Sv; Ks] ✱ *falra való ~. 1637:* Falira ualo ora fontostol koetelestöl n 1 [Ebesfva; Utl]. *1797:* Egy falra valo fertálytis ütö óráért Rfr. 7 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1809:* Egy falra valo réz kerekü Ora Vas pondussal [Mv; MvLev.]. *1813:* Egy Atzél falra valo ora Tokostol [Kosesd H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *kakukkoló ~. 1791:* Kukukkalo falra valo Ora [Nagyercse MT; Told. 36] ✱ *kakukkos ~. 1855:* Oldalfélt a falon függ a kakukos ... nagy óra [ÚjfE 176] ✱ *kerekes ~. 1714:* Hintóba valo kőrökes óra, rézb(e) foglaltatott ezüstes mutatoval és harom fundamentomn(a)k inservialo gombokkal fl. Hung. 30 | Kissebb kőrökes, s szárnjas òra, rézen ki metzett figurákb(an) bé zarrott, melljn(e)k a' tetején egj mezitelen iffiu áll Koronával ... meg aranjozott bőres futraljb(an) fl. Hung. 30 | Rézb(e) foglaltatott körökes óra, Pixis formara ... fl. Hung. 10 [AH 44, 45] ✱ *muzsikáló ~. 1712:* Egy Musikálo ora vagyon [ApLt 5]. *1849:* Músikálo nagy ora ... 200 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *muzsikás ~. 1732:* azstalra valo tornyos musikás drága ora tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond inv. 4] ✱ *muzsikát verő ~. 1714:* Fekete futráljb(ab) Musikát verő négj szegletes ora fl. Hung. 24 [AH 45] ✱ *nyakbavető ~. 1648:* Vagjon egy nyagba veteő küs ora [Born. XXXVIII. 14]. *1711:* 1 nyakban vetö ora aranyos 30//– [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *ordinár ~. 1805:* Egy Asztali ordinár ora [Szamosfva K; BLt 9] ✱ *repertír ~. 1793:* Egy asztalra valo nagy Minuvetes repertir Ora ae(s)timaltatott H. F 72 [Mv; Told. 44a] ✱ *spring ~. 1816:* Egy Spring orának a' fedele aranybol [Kv; Born. IV. 41] ✱ *svarcvaldi ~. 1849:* Svartzvaldi kis ora ... 15 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *szárnyas ~ → kerekes ~* ✱ *tálra szegező ~. 1628:* Egy talra szegezö Ora [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.1] ✱ *tompák ~. 1817:* Egy elromlott tompák ora [DLt 598 nyomt. kl] ✱ *utazó ~. 1837:* Orák. Egy utazo, és égy réz tokas ezüst zsebbeli [Szentbenedek SzD; Ks 88. 44] ✱ *úti ~. 1839:* Egy uti ora [Kv; LLt] ✱ *zsebbeli ~. 1789:* Ki fizetendo Adosság ... Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 xr 12 ... Detto 9 Vonás for(int) de a' Sebbeli ora ott vagyon [Mv; ConscrAp. 94]. *1816:* Egy ujj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora [DLt 456 nyomt. kl] ✱ *zsebbe való ~. 1755:* edgy Szép fetske nevü fekete öt esztendös Metczetlen Lovat valami Sebbe valo óráért ... ada [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

Vö. az *árnyék-, asztali-, ezüst-, fali-, folyó-, harang-, réz-* és *ütő óra* cimszókkal

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *mutató táblás* számjelző óralapos; cu cadran; mit Zifferblatt. *1679:* Harang láb avagi orás Tornyoczka. Felljeb irt kapu felet valo haz mellet vagyo(n) gerendakbol fel czinalva ... ora mutato Tablas, az fele jo sindelyes [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7] ✱ *~t jegyző szám* az óralap számjelzése; cifrele înscrise pe cadranul unui ceasornic; Bezeichnung mit Ziffern des Zifferblattes. *1737:* Varga Órás János ö kglmével ... Orank renovatioja iránt, és két mánusok(na)k 's a Torony oldalánn lejendö orát jedzö számok(na)k renovatioja 's reparatioja iránt Conveniáltunk [Dés; Jk 469b].

3. hatvan percnyi időegység; oră, ceas; Stunde. *1593:* az dolog zinte Ebed wdeokor vala, azomba ket ora nem telek hogy ra jeouenek az dwlok az Byrora [UszT]. *1618:* Nagy sok panaszolkodási után, mely tractánkba két vagy három óra tölt, mondám neki [BTN[2] 131]. *1664:* Kegyelmedet azért kegyelmesen intjük, egy órát se késsék, mentest jöjön

hozzánk, tudhassuk, mivel jött [TML III, 119 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1676/1681:* Az Strazsanak penig minden ejjel Porkolabo(m), es Tizedese(m) vagi Nemet Frejt által megh Cirkaltassa(na)k giakorta, es ha kit az Circalok kozzül vigiazatlanul talalnak, az Németet az eö modgyok szerint bizonyos oraigh tereh hordozassal, az Olahot penig lapattal, vagi palczaval büntesék megh [Vh; VhU 662]. *1710 k.:* áll egy óra 60 minutából [BÖn. 451–2]. *1797:* küldőt Pataki Uram valami Hánytatot és valami Mixturát Tegnap Delig ismet jobban volt a Fiam de Délben ismet roszszul lett 's vagy egy orát aludott, 's az után ismét jobban láttatott lenni [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.] | A Zoványi feredőn A Feredés 48 orára per 8 gar(as) 24 orara ... Dr. 96 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1812:* a Groff ... késén vatsora után edj ingbe lábravaloba hajadon fövel mezit Láb minden köppeneg nélkült hideg Télben orakig kéntelenittetett kün ülni [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Szk: *minden ~n* óránként. *1590:* Amy az Eorzes vygyazas dolgat Nezy ... Az Trombitas ... mjnden oran Eyel meg perdychye az Dobot [Kv; TanJk I/1. 121] ✱ *se ~t se napot nem várván* azonnal, haladéktalanul. *1615:* Hadgiuk es paranchiolliukis serio kgteknek ... ennek eleotte ki adot rendeleswnk szerent, mind szemellieben, s mind maga Jozagarol tartozo louassaual, gialogiaual, mindgiarast se orat se napot nem varuan minden hadi apparatussal ... jwtest ieoieon [Törzs. fej]. *1678:* parancsollyuk kglmetek(ne)k ... hogy se orát se napot ... nem várván ... mindezek(ne)k effectuáltatásában ... szorgalmatoskodgyek [UszLt IX.76.8 fej.] ✱ *vhány ~ alatt. 1796:* A mi pedig ezen Malom hasznát illeti ... midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alat tiz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. *1810:* (A) halottak 48 orák alatt a meg büzhödés miat ártalmasok [M.bikal K; RAk 41] ✱ *vhány ~ban* **a.** vhány óra leforgása alatt. *1619:* Magatok is jól tudjátok ... micsoda jóakarattal voltak az magyar nemzethez, hogy egy órában elvesztették volna ha elveszthették volna [BTN[2] 370]. *1672:* most immár ha lehetne, bizony egy órában elvesztenék Kegyelmedet [TML VI, 366 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. — **b.** vhány óra hosszat. *1573:* Michael Thakacz de Deés ... fassus est ... Zeky pal ... azt Monta hogi ha bekesegel Lakyk holtig es ott Maradhat, De ha Bekewel Nem lakyk ky rakya onnat egy oraba sem akar vele lakny [Kv; TJk III/3. 102]. — **c.** vhány óránként. *1826:* A Gyomor erösitö mixturát egy kis változtatással meg készittettem, két óráb(an) kell belölle venni egyszer, v. másképpen 4–5 versen 24 ora alatt, azaz ha két oráb(an) véve, legalább 2 széket nem tsinál ugy a dosist szaporitani kell [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.] ✱ *vhány ~ig* vhány óra hosszat. *1558:* tegy az serpenyoben anny Jo tartarom olayth es had az kettóth[a] Igy Meg olvadny es ǫzue-Miskualany ugy, Minth keeth orayg [Nsz, MKsz 1896. 286. — [a]A keveréket és az olajat]. *1580:* Delbe ... az Mwes vagy ezyk vagy Alwzyk de towab ne Mulathasson ... hane(m) egy oraig [Kv; TanJk V/3. 214b]. *1629:* azt sem tudom sem hallottam ... hogi Keme(n) Boldisar Uram Valaha foglalta vagi birta volna, czak egi Oraigis az Frataj[a] Joszagot [Zsuk K; SLt A. 44 Paulus Suki de Suk (80) vall. — [a]K]. *1632:* lattuk, hogj neha estue kesön maid egj oraighis mulatot oda hatra a kertben az Aszony [Mv; MvLt 290. 81a] ✱ *vhány ~iglan. 1563:* 1563 esztendőben szent Margit aszszony nap előtt való hétfön estve, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék és semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy óráiglan [ETA I, 20 BS]. *1571:* Eleozer ... mykoron Byro vram ... az Zaz vraimat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl fogwa egy oraiglan fely Nem leone, hane(m) az vtan Erkeznek mykor a orah ely teolt volna, Tyz penzt vegenek rayta Zemel walogatasnelkwl [Kv; TanJk V/3. 31a] ✱ *vhány ~ járásnyi. 1812:* Kolosvár ... egy ora Járásni Distantiára vagyon tőlle [Szászfenes K; Ks 70 Conscr. 257] ✱ *vhány ~ múlva. 1843:* ekkor énís a fogadobol ki jöttem, — miután vaj két ora mulva viszont bé mentem a kortsmába pipa gyujtani [Dés; DLt 586] ✱ *vhány ~val vmi előtt. 1600:* Ez penigle(n) mint egy orawal Del eloott wala [UszT 15/40 Kys Bodo Gergelly Zenth Kiraly pp vall.]. *1715:* Az Aszu szilvát meg fözvén és a levét jol meg Nád mézelvén ebéd előt egy orával hörpögessen az ember és egy jo ital vizes bort igyék reá [Szuszia H; Kf].

4. a nap vhányadik órája; o anumită oră a zilei; irgendwelche Stunde des Tages. *1572:* Sophia Zabo Janosne az Kapa Antal labas hazaba lako, Azt vallya hogi Egi Estwe Niolcz ora utan ... hal az kapwn kiwl Zozatot, Illen Modon myt halgach te az ablakalat hogy Nem Megy Zallasodra [Kv; TJk III/3. 39]. *1573:* Azon deak azt vallia hogy Egy vasarnap estwe fele Mint Niolcz hora vtan volt eo az Zabo gasparne hazanal az Seniorral Es Megien volt onnat Be az Scholaba [Kv; i.h. 273]. *1580:* Az my az kenyer swteok felól valo panazt illety penigh, vgy wegeztek eo kegmek hogy az kenyerswteok tizenket oranak elótte az búza zerbe ne merezzellie(n) Meny [Kv; TanJk V/3. 224b]. *1589:* Valaky penigh tiz oranak vtanna vczan hegedwltety magat zellel lar es kialt, fegyvert hodoz. Eleobby mod zerent bwntessek [Kv; i.h. I/1. 112]. *1686:* Az Ur l(ste)n erdeme(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társsal ... De az Ur l(ste)n midön meg elégelte volna ez világi életét, hagymázbéli nehez betegsegb(en) esvén ... estve vacsora felett nyolcz és kilencz ora között A(nn)o 1686. 23 Ap(ri)l(i)s Szt György napja(n) szep csendes halallal ez világbol ki szolitotta [PatN 47]. *1762:* Ad 20-mum viradólag 10 s 11 óra között múlt ki a világból az én édes-kedves sógorom Aczél Gábor uram [RettE 137].

Szk: *hány ~kor vagyon* hány óra. *1613:* mikor Kouaczoczy Janosne Azonyom ... megh hala Annak eleötte egj keves eödeöuel monda en nekem, eregj lasd megh hany Orakor uagjo(n), el mennek es megh latam az orath hath zynte keth Orakor uagjo(n) [Nagysajó BN; JHbK XXII-I/31] ✱ *siket ~kor. 1593:* Kowach Balint vallia, Latta(m) hogy Kajtar Anna, Nalla halatta vincet, es rea vigiazta(m) siket orakor ejel ereztette ky hazabol [Kv; TJk V/1. 423] ✱ *vhány ~ig. 1584:* Az Wasarbirak Tizthi. Szeredan, senky semmith Nieresegre ne vehessen semmy zyn alat ... Chyeóteórteókeónnis penigh se ith walo se pedigh idegen Nieresegre ne vehessen semmith Niolcz oraigh [Kv; KvLt Vegyes III/5]. *1690:* Az it valo Diszno Hentesek(ne)k és kufarok(na)k Disznot tizenket oraigh ne legyen szabad venni sub poena fl. 6 [Dés; Jk]. *1754:* mig mü szent Mise halgatni löttünk vólna, eö addig agyon itta magát ugy annyira hogy á részegsége miatt estve négy óráig meg nem indulhattunk [LLt B] ✱ *vhány ~kor/~kort. 1570:* Feleky Dynes hyty zerent ezt vallya, hogy ez elmwlt Zombaton mykor az chordat ky haytota Regwel egywt Menth vele az Jakab Zeoleye fele Azwtan esthwe mykor az chordat haza haytotta Esmet egywt Jeotek megh, Es azwtan vgy mynt Tyz orakoris Zolt vele haza elewth [Kv; TJk III/2. 76]. *1572:* Sophia fekete Matene azt vallia, hogy Nemely Eyel

Mint harom orakor Megen ky hazabol, azonban latta hogy Aytayat megh Nytta Keomyes gërgne es ky lepet egy gereznaba hayadon feowel [Kv; TJk III/3. 4]. *1574:* Bodog gabriel Azt vallia hogy ... egy Nap Estwe Mint Niolch orakort ... zytkozodast hallott [Kv; i.h. 317]. *1584:* Dengler Lukach es Vadalma Mihaly valliak vagion tizen hat eztendeie es Zinte Zent Iacab estyn vala tiz orakort eyel, zep holdvilag vala, es ez zeles Miklosne el leowe az vczara, oth egy fawal hadaza [Kv; TJk IV/1. 248]. *1638:* Varga Miklosni ... az minapiban Eyel Tizenket orakor ioue hozza(m) reszegen es hy uala hogi meniek melle de En nem menek hane(m) megh szidogatam [Mv; MvLt 291. 142a] ✱ *vhány ~korban. 1584:* Fides (!) Rlcta Ambrosy Balk fassa est hogy mint egy het ora korba vala hogy eozwe zolalkozek a' Borbely legeny Daroczy Boldisarral [Kv; TJk IV/1. 334]. *1622:* 13 Maii. Meghala Kolozsvárott Bethlen Gáborné őfelsége Károlyi Zsuzsanna ... 1 Julii. Volt temetése Gyulafehérvárt estve 4 et 5 órakorba [Kv; KvE 154 SB] ✱ *vhány ~korig. 1597:* Benneh Frölichne Cathalin Assz(ony) ... vallya ... hallottam az Daika szaiabol, hogy szemere vete Borbely Peternek hogy tudod te küldetted az Inast hozzam, hogy hozzad mennyek, vgya(n) azon inastol izente(m) hogy 12 orakorig varlak, de en nem megyek oda [Kv, TJk V/1. 130]. *1735:* Hogj penig Nemes Városunk s Ekklesiáink meg botránkoztatoi mások(na)k peldajára az Templomon kivűl, a Cinterem mellett reggeli Templomb(an) valo menés előtt nyak vasra tétetnek, holottis 12 orakorig azaz Delig pironkodgjanak [Dés; Jk]. *1800:* oda haza dolgozott Gazdám egy Orakorig én pedig tánczoloban voltam azon éjszaka [Kvh; HSzjP Bartok Anna (19) vall.] ✱ *vhány ~korra. 1862:* tudatom a' Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünköst negyed napján Partialis Synodus fog tartatni ... szivesen meg hivom a' Tekintetes Asszonytis házi Csaladjaval együt Jun 11én 10 orakorra egy Templomi Czérémoniankra [Simonfva U; Pf Baka János pap lev.] ✱ *vhány ~kor tájban. 1583:* Cór Caspar vallia, Vgmint Del vthan eg orakor tayban ... leowe hozzam ez Mathias benedek [Kv; TJk IV/1. 185]. *1593:* Zabo Jacab vallia, Deel vtan harom orakor tayba(n) teortenek raitunk a' wagdalas [Kv, TJk V/1. 360]. *1623 k.:* Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta vala, es vgy deofeoli uala az kert fele [Mv; MvLt 290. 30a] ✱ *vhány ~n. 1571:* estue fele Mostan hat oran Ezwtan het oran vonassa megh eo k. (így!) hogi az kor allion ky a zeoleobewl az Mywes, Es annakeleote Nem, Mert valaky kylémben chelekesyk, senky fely Napy Bernel teobet neh aggyon neky [Kv; TanJk V/3. 36b] ✱ *vhány ~ra. 1705:* Sebes németek is ugyan jöttenek bé ... de tíz órára mind bétakarodának és lecsillapodának | ma parancsola az úr este, hogy holnap négy órára kiket hívjanak vacsorára a Szentkirályi lakodalmára [WIN I, 394, 411] ✱ *vhány ~ tájban. 1595:* Olaz francisco Boiúera, es az Papok ne(m) iözek (!) el varni az Apat wrat, mert. 2 ora taiban jöúe [Kv; Szám. 6/XVIIa. 161 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1746:* à detentus ... éjjeli harom óra tájban láttatott járni s kerten által hágni fegyveresen [Torda; TJkT III. 67]. *1776:* mentenek a P. Franciscanusok Templomába, Sz. Misére mintegy tizenkét óra tájban [Kóród KK; GyL. Georgius Vizi (30) rk kántor vall.] ✱ *vhány ~ tájékán. 1766:* harom ora tájékán Etzaka, bejöve egyik oláh [Szilágycsch; BfR 104/2]. *1800:* Münköt Kantai Hűtösököt huss hagyo vasárnapra egy vagy kettő fele ora tályékán éfél után tanálvan [Kvh; HSzjP Kantafalvi Kajtár János (31) Szabad Személy és Bíro vall.] ✱ *vhány ~ tájt. 1838:* Januarius 23-ik napján Estvéli kilentzre 3-om fertálly orakor föld indulast szenvedtem. Az hasonlo modon 1829-ben November 25-ik Napján reggeli 2 Ora tájt ismég föld indulatott szenvedtem a' melly akkor nem volt illy rettentő mint most [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *vhány ~tól fogva. 1600:* Kilencz kapasnak ... Niolcz Oratul fogwa estweigh kilencz kilencz penzt atta(m) [Kv; Szám. 9/XII. 83 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1745:* Minthogy Pojáni Veres Laczkó à Szék szinín à Török búza lopást ... maga sem tagadgya, és in facto delicti is comprehendaltatott; tettzett à Törvény(ne)k, hogy 10 órától fogva 12. óráig in exemplum alior(um) à fa lóra ültettessèk [Torda; TJkT II. 35].

5. vmely meghatározott (rövidebb) idő/időszakasz; la ora/timpul/momentul ... ein bestimmter Zeitabschnitt. *1570:* Agotha Zabo Casparne, Kappa Myhal ... Es Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Igenthelenzegh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol ... Segeswary Damokos Jgh zolt neky, ha Nekem Engeditek En 1800 flot Adok erthe, Es Megh Ma valamely oraban Akaryatok Az 1000 flot leh Tezem [Kv; TJk III/2. 131]. *1584:* Nagy suhaitwa monta Daroczy Janos es felesegeis halalok eleót a' fiok Daroczy Peter feleól, Mondwa(n) Im az hitwa(n) essez, mayd ky veszt minden Marhambol, Azt sem tudom mely oraban rea(m) leonnek es ky pechetelnek hazambol [Kv; TJk IV/1. 229]. *1592:* az orajat sem tudgyuk melybe eldúlatnak [UszT]. *1657:* ha az mi sok ígíretünkkel is az törökőt meg nem hajthatjuk, óráját sem tudjuk oly hír érkezésnek, hogy ha mindjárt vissza nem fordulunk, rajta hazánkon az fegyver [KemÖn. 277]. *1763:* a Rabakot már tsak az orájat Se tudam hagj el viszik Sz Miklosra [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.].

Szk: *akármely ~ban. 1810:* abba a mí Apámrol maradott akar melj orában kész vagyak elő állani osztályra [Nagylak AF; DobLev. IV/931]. *1823–1830:* mikor mondanám neki, hogy sokáig utánna nem várakozhatnám, azt felelte, hogy ő ados, és azt ki kell fizetni, osztán akár mely orában indulhatunk [FogEK 463] ✱ *az/azon ~ban. 1596:* Azt ne(m) lattam mikor megh verte az J az A Aszont, de azon oraba, az melly oraba megh verte volt ugy fútott uala hoszan hogy mégh az kezkenejeis el húllott vala [UszT 11/11]. *1763:* Farkas Josi ... Boros Miska ... edgjűttis láttattanak a' pitvarb(an) lenni, az orában a' melyben a' gjulás esett [Torda; TJkT V. 154] ✱ *azon ~tól fogva. 1772:* fejős Bihajom alol Takáts Mihály Uram ... azon meleg Ganéját vitette el égy néma Andris nevezetű Attyafia által ... azon orátol fogva, ugy el vesze a Bihajamnak a Teje ... hogy azontul semmi hasznát nem vettem [Dés; DLt 81–2 Virsöng Francisca cons. Nob. Georgii Vajda (35) vall.] ✱ *boldog ~. 1662:* kivánom, írásom találjon boldog órában [TML II, 228 Teleki Mihály feleségéhez, Vcér Judithoz]. *1669:* Adja, Isten, lássam boldog órában Kegyelmedet [TML IV, 600 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1763:* tsak kérem az én Jstenemet hagj jűjjen el az az boldag ora mellyben én meg mutathassam ezeket az igaz Cselédeket Natsádnak mind egj Tükerből hagj lása ki Natsád őket [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka Jóssef tt gr. Kornis Ferenchez] ✱ *eddig az ~ig. 1796:* soha azon helly iránt a' két Hellység között haborgás eddig az óráig az én értemre nem volt [Panit Sz; TSb 2] ✱ *egy ~ban ... más ~ban/másban. 1669:* Ha egy órában valamire hajlott ő nagysága, más órában ottan megváltozott [TML IV, 544 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1820:*

Gán Juonne és Szekelly Rosi ollyan haszantalan állapatu személlyek kiknek Szavakan épitteni nem lehet, mert amit egy orában mondanak azt másba könnyen meg változtattyák [Aranyosrákos TA; JHb 48 Kovács Anna Budai Péterné (46) vall.] ✱ *éjszakának ~ján. 1653:* haza Jöven etzakanak idejen, be menek az pituarba(n) etzakanak orajan ... es leis fekvem az pitvarba(n) [SzJk 70] ✱ *életének ~ja. 1713:* Mivel en üdômnek nagyob reszit el eltem ... bizonytalon liuen eletemnek oraia [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.] ✱ *első és utolsó ~ja. 1777:* Vévén ezen levelemet: ugy gondolkodgyék, hogy most vagyon e' világi első, és utolso orája [Szentiván Hsz; BLev.] ✱ *ez/ezen ~ban/~n. 1658:* Ezen órában érkezvén Szebenből ... még senkivel sem beszélhettem [TML I, 140 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ez órán vöttem Kegyelmed levelét az inclusákkal együtt [TML V, 573 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1725:* Kigyelmed nèkem tegnap küldöt atyafiságos levelét ezen orában vöttem mélto betsülettel [O. fenes K; Ks Mihok László lev.]. *1755:* ezen Földnek igaz határa ott vagyan az hól most ezen órába ki jártuk [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ *ez ~n túl. 1821:* (A) Jószágot ... el foglaltattuk abba Csovát ütettünk, és ki kiáltattuk, hogy ezen Jószág ez orán tul a Creditor ur részire el lévén foglalva [Kövend TA; Borb.] ✱ *ez (mai) ~tól fogva. 1595:* Ez sacczot[a] az keoz zolga rendeke(n) zeggiek fel a' huteos tizedesek, Az Mywes renden penigh az hiteos Ceh mesterek ighazan tartozzanak fel zedni, Ez Maj oratol foghwa mingiarast indichak az Tizedesek es Ceh mesterek ez gondwisselest [Kv; TanJk I/1. 256. — [a]A szegődött bér 5 százalékát]. *1782:* én ez orátol fogva, valóságos Reformatus lészek és Tiszt Vram Kegyld által kivánok Úr(na)k Sz. Vatsorájával élni [Gyalu K; RAk 75] ✱ *halála ~ig. 1584:* Kadar Antalne vallia, Az fazakasne halala oraigh mind ez varganę Anniara kialta hogy eo vesztette volna | Nagy Antal vallia ... mind halala oraigh rea kialta ez fazakasne [Kv; TJk IV/1. 257, 280] ✱ *halála (utolsó) ~ja. 1631:* mikoron az Vr Isten az en halalomnak oraiatis el hozza ... hogy en utannam leueö successorimis ideghen iteletben felóllem ne legyenek ... Istenteöl nekem adattatot iouaimrol akarok .. illien testamentomot tenni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.]. *1705:* En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihálcz Mihály senior ... halálomnak utolsó Orájához közelgetvén az én Kézdi Széki Alsó Torjay kedves Onokáimnak[a] ... tészek ... ilyen Testamentomot [Alterja Hsz; Borb. II Nicolaus Márton Scholae Magister pp keze írása. — [a]Köv. a fels.]. *1855:* addig is míg halállom orája ... eljönne, kivántom földi dolgaim elrendezése által az enyimek kezi forro és igaz szeretetemet holtom után is tanusitani [Sáromberke MT; TSb 7 gr. Teleki Sámuel végr.] ✱ *halála (utolsó) ~ján. 1585:* Bonchidai Gergeli, es felesege Anna, valliak ... hallottak kalachsuteo ferenchneteol, hog' Puskar Balas kerte halala oraian, hog' Ne hagia az felesegett hanem legen segitsegel Tanachaual, es keolchegeuel [Kv; TJk IV/1. 401b]. *1603:* Opra Kolessa ... En eleottem, Boyer Thamas fianak: Boyer Istvanak mint ver zerent vollo attiafianak mint hogy maktallanis volt, halalanak vtoso orayan zinten fiúrai fiúra vallotta mindennemw öreoksigit [Fog.; Szád. Dumitru Mihaylla (70) vall.] ✱ *Isten elhozza ~ját vmire. 1825:* Rosalia hajadon Leanyunknak ha az Isten Ferjhez menetelre orajat el hozza, tartozik a Fiunk Karoly ... a meg hatarozott 1500 — ezer öt száz Rfor valto Tzedolát kifizetni [Hsz; Kp V. 347] ✱ *istenes ~. 1572 k.:* Mikor el üaltanak üala egj mastül ez el mült niaroni a Kovaz (!) üra iotte Battiamhoz s mondek nekye mit pironkottok Janos üram üed haza az orsolia azzont azt monda hogy ne Solliak arra mert Kerte eö azt az istenes orat hogj meg ualhassek az bestie hires kürüatül [Kv; TJk III/3. 44a Albert Deakne Lima (!) Azzony tanú üallassa]. *1793:* a' Szederjesi Aszszony meg jövendölte, hogy a' Grof még tsak két esztendeig él, de akkor meg-hal, de alig is várja azt az Istenes orát hogy özvegyen maradjon [Koronka MT; Told.] ✱ *jó ~ban. 1660:* Nem türhetem, hogy Kegyelmedet kevés irásommal meg ne látogatnám, kivánván Istentől ... levelem találja jó órában Kegyelmedet [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz] ✱ *minden ~ban/~n. 1619:* Ennékem, Kegyelmes uram, költségem nincsen, de én Felségedet azzal nem bántom, minthogy az Felséges Kegyelmességét már minden órában várom, hogy az nagy rettenetes gyötrelemből kiszabadulhassak [BTN[2] 316]. *1701:* Már én penig minden orán Kègyelmednek látogatàsàra el mehetnek [Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához]. *1731:* A szölömunkahoz meg nem fogtam deh hozza fogok minden oran [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Peter lev.] ✱ *(mind) ez ~ig. 1584:* köttôm arays magamat hog ... eó kegelme byzonyos lehessen abban hog en az en mochy Jozagomat, ez orayg meg senkynek nem kóttóttem sem attam ó kegelme kwuóly [Csapósztgyörgy TA; Ks]. *1750:* ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo búza rostaalyát küldöttem bé, Holnapi Napra penig, ött Csirkécskét, két Pipét ... és ez oráig Annyát szopo két kis Báránykát [O.cesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1817:* Mind ez oraig semmi ollyas betegségét, és Nyavallyáját a' kérdezett Személynek nem tudom, a' mellynek meg esése alatt maga cselekedetinek tudoja és Ura ne lehetne [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *(mind) ez (mostani) ~iglan. 1583:* Tudom azt hogy Zabo Tamas mindiltig Zörczey Balint Jobagya lün es holta wta(n) Tarsae Zörczey balintneye mind ez oraiglan [Körös Hsz; Szentk. Balthasar Ördög vall.]. *1586:* en az en Kezemelys mynd az Egez falwtt megh kenaltam, de Senky hozza Nem foga, Azerth vgyan Akkor az Zabo Gergely hazanal kegd kezeben Ereztettem Noha Lewelet Rwlla Akkor nem Attam de kegd vgyan vrassagaban volth es birta mynd ez orayglan [Bethlen SzD; Ks.]. *1587:* Vniowal az ket Nemzet eozwe keotelezwen magat ez varosban egy Arant valo igassagal eelt, es mostis Eel, seótt azzal allot megh az ket Nemzetnek eggiessege ez oraiglan [Kv; TanJk I/1. 57]. *1613 k.:* Annak útanna hogy ... magamat statualtattam benne[a] ... senki ... az Statutionak nem Contradicalt ... mind attól az időtöl fogvan ez mostani oraiglan ... nem tiltot [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével. — [a]A házban] ✱ *örvendetes (jó) ~ban. 1685:* Adgja I(ste)n az irasom talallya kgdet örvendetes oraban [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz]. *1711:* kívánom I(sten)töl ez irásom tanálja Ur(am) kmd(e)t örvendetes jo orában [Madéfva Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Deák Kászoni János főkirálybíróhoz] ✱ *reggeli ~n. 1722:* Soha a' Curator dél után gyülést[a] (:kiváltképen törvényes dolgok(na)k el igazitására:), hanem hogy a dolgok boldogabbul folyhassanak, légyen reggeli orákon ezen választott emberek[b] egybe gyülések [HbEk. — [a]Tollban maradt: ne hirdessen. [b]Ti. a presbiterek] ✱ *rossz ~. 1879:* Hogy vagy? Gyötrödöl-e még? Epeszted még magadat azokkal a fekete boszorkányokkal, melyeket képzeletedben te alkotsz meg saját kinzásodra az éjszakának egy rossz órájában? [PLev. 50–1 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *szent ~. 1701:* aligis várnám aszt az Szent orát, melyben Kègyelmeddel nyájos-

kodhatnàm [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához] ✱ *szerencsés ~. 1653:* Kiuanomis Istenteöl eö Felsegeteol, hogy kegyelmedet az leuelem szerenczes oraban talalya [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1658:* kévánom Istentűl, levelem találja Kegyelmedet szerencsés órában [TML I, 165 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *szerencsétlen ~. 1850:* nagyon szerencsétlen Orába mentem volt fel, mivel az edgyiket majd tsak halva nem találtam, 's ott kellett mulatnom [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint lev.] ✱ *szülés ~ja. 1779:* A kisasszonyt[a] vitték Vácra, az holott közben elérvén a szülésnek órája, a fejedelemasszonytól ... elkéredzik s lemegyen a maga házába s a frajját mindjárt küldi a bábaasszony után, aki míg odajárt, a gyermek azalatt meglett [RettE 406. — [a]Gr. Nemes János leányát] ✱ *utolsó ~ja. 1628:* Mindenek(ne)k eleotte mikor az en Istenem az en utolso oramat el hozza, lelkemet Ajanlo(m), az eo kezeben az ki teremptette, es az en testemet az eo Annjanak az feoldnek [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.]. *1634:* En nagy Dosa Andras ki az hatalmas Istennek fogsagaban igen nehez es sulyos betegh agyban fekszem es esmerem immaro(n) az en utolso oramat en hozzam el közeliteni es keószüleök ahoz hogy az en Christusomnak lelkemet meg adgyam [DLev. 2. XVIB. 6]. *1687:* Hagia Utolso oráján Szempeterj Mihalj hűtes feleségének Bácsi Kata Aszonjnak ... az Lakatos Bálint szánto földe mellet levő szanto földnek az felet [Ne; DobLev. I/30] ✱ *víg ~. 1842:* sajnállak Tégedet, kedves Miklosam hogy örökö betegségröl (!) s aval járo sok költségekel kel hogy terhelyelek, s örökösen panaszkodjam, utánam kevés gyönyört, kevés vig orát, 's még kevesebb boldogságot éldeltél [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Sz. *1633:* minden ... embernek egyczer meg kel halni, az halalnak oraia penig bizontalan [Kv; RDL I. 102].

6. kitűzött időpont; (la) ora fixată; festgesetzter Zeitpunkt. *XVIII. sz. eleje:* Az huszodik Articulus az ora mulatas ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jöne, és be izennés nelkul be menne, az büntetés legyen tizen két pénz [Kv; PosztCArt.]. *1740:* ha valaki az Mesterek közül az orát el mulattya, mikor az Czé Mester Czeh gyűlése alkalmatosságával hivattya, az illyen(e)k(ne)k lészén büntetése D. 12 Tocies qoties [Kv; FésCJk 72]. *1780:* Midőn a' Kalandosbéliknek a temetésen való megjelenésre harangszó vagy dékány által hír adatik ... 's a rendelt órára a' temetésen meg nem jelenik, 's meg nem jelenésének helyes okát nem adja, fizet d. 12 [Kv; EM XI, 374 A külközép-utcai Kalandos-társaság art.]. *1784:* a Verőb(en) az futatas, vagy tsinálas rendre mégyen kinek kinek bizonyos orája ki lévén határozva [Torockó; TLev. 4/9. 14b]. *1810:* maga Orbán János is jelennyen meg az irt orán [Kv; Pk 3].

7. tanítási óra; oră de curs; Unterrichtsstunde. *1657:* Tanítson[a] ... mind annyi orákon leg alább mint az magyar mester [UF II, 186. — [a]A román mester]. *1823–1830:* Tanulja ez a gyermek a muzsikát is, különösen a klavírt, minden héten két-két órát, fizetvén minden óráért két-két garast [FogE 189].

8. vki halálának órája; ceasul morții; js Todesstunde. *1569:* az wr Jsten engemetis maid mas rendre hiw, el hozza az en oramotis lassa(n) lassan, nincz ky az zegeny niomorodott Eoczeokre l.(ea)nyokra gondott wiselnie (!) [BesztLt 104 Georgius Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1657:* Immár az én órám eljött; kezeimet fogjátok és tegyétek öszve; nyújtóztassatok el s imádkozzatok ti is [KemÖn. 131]. *1686:* Edes fiam Olczi Tamas hogy ha az Isten az en oramat el hoza s magahoz veszen engemet takarics el tisztesegesen [Márkosíva Hsz; HSzjP]. *1844:* (Bartha Lajos) nem tudom hogy a' verés miatt holt é meg, vagy tám tsak hogy az Isten elhozta az oráját s azért holt volna meg [Abafája MT; TSb 22].

9. tbsz-ú alakban; la plural; in Mehrzahl: vki életének ideje/tartama; durata vieții cuiva; js Lebenslänge/dauer. *1803:* Az idő rövid réám valo nézt — vajha meg nyerhetném hogy Oráim addig nyulnának mig Kedves Sogor Uramot a' Kedves Hugammal meg edgyszer Házomnál meg láthatnám [M.déllő TA; DobLev. IV/868].

10. kb. a természet órája; vremea, timpul; (die) Stunde der Natur. *1710 k.:* az emberektől ... Isten tanitásából ehhez találtatott kalendárium és óra is, mely az Isten nagy órájának noha csak követője, majma és árnyéka, de micsoda nagy szükség az emberi társaságban a magok között való dolgoknak igazitására és annak a nagy órának, az üdőnek megértésére, azt az ember alig mondhatná ki [BÖn. 451].

óra-bánás órajavítás; repararea ceasului; Uhrreparatur. *1588:* Bek Janosnak az Keozep kapw felet valo ora banasert attunk f. 14 [Kv; Szám. 4/I. 45]. *1589:* Bek Janosnak az ora banastol attünk f. 9 ... Bek Janosnak ismegh attünk az ora banassatol f. 9 [Kv; i.h. 4/IX. 22–3].

oráció 1. szónoklat; oratie, discurs, cuvîntare; Rede, Ansprache. *1620:* Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratióját, az palatinus Forgács Zsigmond csak ilyen választ tött [BTN[a] 405]. *1710:* A császár, mikor a harc vala, Bécsen felül Grécben vala, megértvén a triumphust, Bécsben lejöve, a lengyel királlyal a mezőben szemben lön, s nagy szép orátióval megköszöné a lengyel király fáratságát [CsH 173]. *1710 k.:* csak megmutatá:[a] ilyen a chria,[b] ez az epistola, ilyen az oratio ... számtalan epistolát írtunk, azután chriát és oratiot is [BÖn. 541. — [a]Az emlékíró tanára, Keresztúri Pál.[b] Tétel a tanulóknak, hogy abból szónoklatot irjanak]. *1773:* nagy meritumot szereztenek magoknak[a] egy Pál nevű római pápa alatt, kinek szerfelett irásokkal, oratiójokkal hizelkedvén ... confirmálta őket [RettE 313. — [a]A jezsuiták]. *1823–1830:* Zilai azt parancsolja, hogy én és Krizbai (rhetorikában volt praeceptor) irjunk egy-egy orációt, mégpedig úgy, hogy amit egyik dicsér, a más annak ellenére dolgozzon [FogE 294].

Szk: *deák ~. 1705:* Az fejedelemasszony ... azt izené, hogy ha az misére nem jünek is az urak, minthogy nem vallások, a mise után deák oratio fog lenni, azt megérthetik — minthogy a német prédikációt nem értenék —, arra eljöhetnek [WIN I, 474–5].

2. gyászbeszéd; cuvîntare funebră, discurs funebru; Trauerrede. *1612:* 4 Septembris. Holt meg az Némethi Gergely az Székelyföldin, Dersben. 12 Septembris, Temeték szép oratiókkal Benedekiben, az fejedelem is sok urakkal ott lévén [Kv; KvE 145–6 SB]. *1621:* Typographus Janos deaknak, Azert az oratioert az melliet Cancellariusne Temetesekor mondot volt, Ado zedeo uraim Adthanak hat forintot [Kv; Szám. 15b/XI. 303]. *1772:* Orátor volt[a] Szathmári Mihály uram a kolozsvári theologiae professor. Materiája volt a verbuálás ... melyet azért vett fel materiául, hogy a megholt úr is katona volt. 1733 esztendőben a szegény Verestói uram Vitéz György úr felett tett ilyforma oratiót [RettE 280–1. — [a]Gr. Bethlen Ádám generális temetésén]. *1819:* Gyaluban... V.Ispány Nagy Szőllösi Her-

tzeg Moyses ... szép pompával el temettetett Oratzioval [Burjánosóbuda K; RAk 91].

Szk: *magyar ~. 1785:* Szigeti Mihály uram ama nagy emlékezetü néhai tiszteletes tudós férfiúnak, Fogarasi Pap József uramnak egy, sőt első és belső tanitványa vala ... szeretett tanítójának áldott emlékezetét mind jeles halotti deák chartával, mind pedig mindenektől nagy aplausussal hallgattatott magyar orációval is megtisztelte [FogE 338].

3. könyörgés, ima; rugăciune, rugă; Gebet. *1770:* gr. Teleki Ádám úr temetésén ... Szép két prédikáció s egy oratio mene végbe [RettE 235–6]. *1842:* Temettük el idősb Szabó Istvánt Predikatzioval és oratioval [Burjánosóbuda K; RAk 101].

óracirkulus óramutató; arătătoarele ceasornicului, ac de ceas(ornic); Stunden/Uhrzeiger. *1872:* Az ácsnak a torony fedésiért frt. 169 kr. 40 ... Fekete festékre és óra circulushoz kr. 68 [Nyárszó K; ETF 107. 14].

óracsináló órás, órakészítő; ceasornicar; Uhrmacher. *1575:* az ora chinalok lelen vadnak De Az Egyhaz fiainak Ninchen penzek mywel nekyk fyzessenek, Myert hogi az my penzek volt az varos zwksegere attak [Kv; TanJk V/3. 119a]. *1590:* vitek el Biro vram Akaratiabol Gezty Ferencz ora Chynaloyat Tordara 3 lóual fyzettem Haydo Janosnak d. 75 [Kv; Szám. 4/XV. 1].

órácska 1. kis óra; ceas mic; Ührchen. *1724:* Intzedi Gergely Uram vett ... egj bontakozott óráttskát [Koronka MT; CsS] | vettünk ki ... egy bontakozott orácskát [uo.; Told. 29/15].

Szk: *nyakbavető ~. 1629:* Egy kis nyakbaueteö Oraczika aestimaltuk tt f 25 [Kv; RDL I. 132] ✱ *zsebbéli ~. 1818:* által adott ... égy régi 'sebbéli orátskát [Mezőbánd MT; TSb 35].

2. kb. egy órányi idő; timp scurt (de aproximativ o oră); eine Stunde Zeit. *1786:* alkanyadat után mint egy orátskával Házamhoz jöve a' Falubol három legény [KLev.].

órafedél capac de ceas; Uhrdeckel. *1814:* Egy spring arany ora fedél 5 Rf [Kv; Born. IV. 41].

óragyártó órakészítő; ceasornicar; Uhrmacher. *1590:* meg Probaltak Az ora Gyarthot, Byro uram Thanachyaúal Egyettembe 2 Kereket Chinaltatanak Az varosznak felseo orara (!) Kerekere fyzettem f. 6 [Kv; Szám. 4/XXI. 68–9 Kis István sp kezével]. *1604:* Az mely Varos hazaiban az oragiarto es Harangozo laktanak azoktol fizettenek eggykteol eggykteol f. 8 [Kv; RDL I. 77]. *1609:* az ora giarto hazaban ... chinaltatuk meg Az keme(n)chyett, mert el romlot vala fizettu(n)k f 2 d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 123]. *1621:* Az oragiarto fizetese tt. fl. 24 [Kv; i.h. 15b/IV. 35].

Szn. *1470:* Oragyartho [Csánki V, 319]. *1562:* Oragyarto miklos [Kv; Szám. 1/VII. 127]. *1591:* orayartto Benedek [Kv; i.h. 5/I. 105].

óraharang clopotul ceasornicului; Uhrglocke. *1578:* Miert hogj penig az ora harangot is feltik Romlastol eo kegmek keryk Biro vramat ... hogy kemellyek megh azt a harangot [Kv; TanJk V/3. 163a]. *1581:* veottem egy kysz keotellet az Ora haranghoz p(ro) d. 10 [Kv; Szám. 3/IV. 15–6]. *1583:* wettem az orha. harangnak egj Syath tezen d. 35 [Kv; i.h. 3/IX. 8]. *1585:* Die 15 Marty vontak az ora harangot az Chiszar Peter attiafianak a ky nalla megh holt ... f 0 d 40 [Kv; i.h. 3/XIX. 12]. *1600:* vontak az ora harangot Nierges Peternek d 40 [Kv; i.h. 9/IX. 4–5]. *1621:* Az ora harang fel keóteo Czattos Zyatt kett ret Zial foldozta meg vasar biro Mihal d 16 [Kv; i.h. 15b/IV. 14–5]. *1792:* a' Görtsöni Ref. Eklesia ... a' belsö Farkas uttzai Templom Tornyotskájában lévö nagyobb ora Harangnak mint tulajdon sajátjának viszszaadattatását kéri [Kv; SRE 285].

óraház cutia ceasornicului; Uhrgehäuse. *1581:* Chynaltattam Bek Janosnak egy kolchyot az orahaznak Aytayara atta(m) Lakatos Istwanak d. 12 [Kv; Szám. 3/IV. 15–6]. *1592:* Az ora hazra chinaltattunk egj Rettezfeot Retezestol p(ro) — d 6 [Kv; i.h. 5/XIV. 25 Eppel Péter sp kezével]. *1621:* Az Ora haztol fogwa az Ballos hazaigh czinaltattuk megh az Lepczieot [Kv; i.h. 15b/IX. 299]. *1631:* tudom aztis hogj az migh az ora hazat fel allatak mind ot volt Jeremias [Mv; MvLt 290. 258]. *1870:* Kiadás ... Deszkáért az óraházhoz frt. 39 kr. 80 [Désháza Sz; ETF 107. 26].

órai vhány órányi; de un anumit număr de ore; einige Stunden (viel). *1722:* Ha nyereggel vagy Hámokkal a Lovat rutul meg turosittyák, büntetese 60 utes vagj annyi orai penitentia [EMLt].

óraigazítás órajavítás; repararea ceasului; Uhrreparatur. *1823–1830:* amit kért[a] az óraigazításért, azt fizették [FogE 274. — [a]Vajda Sámuel].

órajártatás a toronyóra működtetése/felhúzása; întoarcere a unui orologiu; Aufziehen der Uhr. *1857:* Harangazonak harangazás Ora jártatas organanyomásért [Mezőbergenye MT; MRLt].

órakerék rotiță de ceasornic; Uhrrad. *1631:* tudom aztis hogj az migh az ora hazat fel allatak mind ot volt Jeremias: Latta(m) Aztis hogj ora kereket vag vala ot Fejervarra [Mv; MvLt 290. 256].

óra-kiáltás a pontos idő megkiáltása; strigarea orei exacte; Rufen der genauen Zeit. *1844:* minden csergetésre, és ora kiáltásra 8 és 9 ora tájt mind fütyektetést hallottam — de nem tanulhattam ki, hogy azt kik cselekedték [Torda; KLev.].

órakötő óralánc; lanț de ceasornic; Uhrkette. *1795:* Egy bitsakra, és orakötőre 30 x [ETF 182. 72 Gyarmathi Sámuel jegyzéke]. *1801:* Egy Papirosban égyben kötve bizonyos Páltza kötők, Portupék; Ora kötők, égy darab Ezüst Poszamánt [Medgyes; CsS].

órakulcs óra-felhúzó; cheia ceasornicului; Uhrschlüssel. *1785:* ora kolts — 24 [WLt Cserei Heléna jk 7b]. *1798:* 1 óra kólcs 20 xr [DobLev. IV/800]. *1807/1818:* 2 Ora kots [Mv; Told.]. *1828:* egy ora kults 's más két kultsak [DLt 118/1829 nyomt. kl]. *1836:* Egy emalirozott Arany ora lántz egy metzet Kárniol petsétnyomoval es mas Zöld fejű kerek ora koltsal [Apahida K; RLt 0. 4].

orákulum jóshely; oracol; Orakel. *1618:* Mi légyen penig, Kegyelmes uram, az ökegyelme követségére az Nagyságod derék válasza, azt én nem tagadhatom, hogy én plenarie nem értettem, minthogy ... igen delficum oraculum

módjára[a] beszéllették mielőttünk az választ [BTN[2] 107. — [a]Célzás a híres görög jóshely homályos, kétértelmű jóslataira].

orál 1. szónokol, beszédet mond; a ţine un discurs; Ansprache halten. *1710 k.:* A generális mindnyájan hívata, és csendességre componált ábrázattal fogada; leülvén rendre, egy keveset beszélgete az ágyából és osztán rákészült formán kezde orálni [BÖn. 972]. *1842:* Temettük az idősb Szabó Istvánt Predikatzioval és oratioval ... T. Dali Sándor ur orált Szép Solemnitással esett a Temetes [Burjánosóbuda K; RAk 161].

2. kér; a cere/ruga; bitten. *1646:* Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitalnak czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJk 64].

3. könyörög, imádkozik; a se ruga/închina; flehen, beten. *1602:* az Templumban az valaztot plebanos vramat Pal vramat ... biro Vram ... keozeonte ... Annak vthanna Pal vramis orala breuibus verbis, es ... az Zolgalatra megh igere magat [Kv; TanJk I/1. 404]. *1684:* Igen betegen találtam az szegény Szentmártoni Uramat ... Sok kínja és fohászkodási után mult ki ez világból ... Temettük el ... az czinteremben elég tisztességesen ... Bedő uram praedikállott, azután Dombai János orált [Torda; SzZs 263]. *1691:* Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogarasbúl idvezült urunk ő nagysága[a] testével, celebráltunk szomorú solemnitást, elsőbben az nagy palotán két oratioval ... Deákul órált Zabánius, magyarul órált Kolozsvári uram, az enyedi professzor [II AMN 328. — [a]I. Apafi Mihály]. *1823–1830:* az akkori híres papok, kik az urak testeik felett prédikáltak vagy oráltak, mint barátjukat, úgy látták az apámat [FogE 63]. — L. még BÖn. 746; RettE 354, 394; WIN I, 305.

4. vmiről szól; a vorbi despre ceva; von etw. sprechen. *1807:* Tisztele(tes) Püspök Abats János Uram ... a 63dik Soltár, elsőbb verseiről prédikálván; e' pedig a' Papok panaszairol, és meg vettetett állapotjárol orálván, mely nem tetszett az uraknak [GörgJk 186].

óraláb óraállvány; stativ/piedestal de ceasornice; Uhrgestell. *1652:* Balkéz felől az kapu félen cserfábol jo kötözessel csinalt ora láb, fen benne eoreg ütő ora minden keszségeuel, mutatojaval, kötele(n) függő pondusival [Görgény MT; Törzs].

óralánc lanţ de ceasornic; Uhrkette. *1787:* vásárlat ... 1 óra Lanczat [Mv; Ks 72/55]. *1789:* egy Ora Lántz atzélbol valo Rft — xr 20 [Mv; ConscrAp. 5]. *1836:* Egy emalirozott Arany ora lántz [Apahida K; RLt 0.4].

oráltat imát mondat; a pune (pe cineva) să spună rugăciuni; Gebet sprechen lassen. *1783:* Dési pap és esperest Abacs János urammal oráltatni akartam, de reá nem készülhetvén, predicállott [RettE 423]

óramaradság (a gyülés) elmulasztásáért fizetett büntetés; amendă plătită pentru neprezentare (la o şedinţă); Strafgeld bezahlt für das Versäumen (der Sitzung). *1655/1754:* Az B. Társaságnak egyben-gyüléséről. Az ora maradság hír-tétetlen mindenekben d. 6 [Kv; ACArt. 13]. *1705:* Die 13 Marty Együtt lévén az B: Céh ez alkalmatossággal jött bé ora maratság [Kv; ACJk 55]. *1708:* Esett ora maraczczág büntetésb(en) adosa Korasznai And(rás) Ur(am) // 12 [Kv; i.h. 66].

óramester órás; ceasornicar; Uhrmacher. *1585:* Azmit az ora mesternek es harangozonak ez útan fizettúnk 8 decembr(is) fizetünk vtozor Bek Janosnak f 9 [Kv; Szám. 3/XIX. 45].

óra-mulatás a kitüzött óra elmulasztása; neprezentare la ora fixată/stabilită; Versäumen der festgelegten Stunde. *XVIII. sz. eleje:* Az huszodik Articulus az ora mulatas ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jöne, és be izennés nelkul be menne, az büntetés legyen tizen két pénz [Kv; PosztCArt.].

óra-mulatság a gyülés elmulasztásáért fizetett büntetés; amendă plătită pentru neprezentare (la o şedinţă); Strafgeld bezahlt für das Versäumen der Sitzung. *1850:* valaki méltó és hellyes okát nem adná meg nem jelenésének a' czéh elől járói által ki tüzött órára Óra mulattságot fog fizetni 25 xrokot [Kv; ACProt. 31].

óránként minden órában; la fiecare oră; in jeder Stunde, stündlich. *1583:* az minemeö hyreink orankent zergereznek (!) (kiket az wr Isten eltawoztassa) de ha my essik, mit remilhet wagy felseged, wagy mas [Gyf; BáthoryErdLev. 131]. *1590:* Kerikis varosul eo kgmeket[a] hogy egy ertelemmel egy zywel, Zeretettel forgoggyanak Vrunk it letekorban, es mostis orankent, a' Biro mellett [Kv; TanJk I/1. 149. — [a]A tanácsbeli urakat]. *1669:* (A beteg gyermek) most is nagy kinokot szenved óránként [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1836:* Ezennel küldök üvegben ... orvosságot ... Méltoztassek ebből óránként ... egy kis evő kalánnyit venni ... óránként [Mv; Pf dr. Engel Józef lev.]. *1848:* Fáj és vèrzik szivem ezen rend kívül valo méltatlanságnak terhe alatt, és az oranként kőzbe jőhető Gutta ütéstől tsak az Isteni kegyelem tarthat meg továbrá is [Maroskoppánd AF; DobLev. V/127].

órányi 1. vhány órai idő; de un anumit număr de ore; von ... Stunden. *1710 k.:* Hogy az az egynéhány órányi különbözés vagyon a nap és hold járása között ... az Isten titkai a természetben [BÖn. 456].

2. *vhány ~ menetel* vhány órai járás; drum de un anumit număr de ore; einige Gehstunden. *1823–1830:* 13-ik febr. elindultunk és keresztülmentünk Peterswaldon, mely Csehországnak utolsó faluja. Egy órányi menetel az hossza [FogE 181].

3. *vhány ~ fold* vhány órai távolság; distanţă de un anumit număr de ore; einige Stunden Entfernung. *1739:* az Muszka Gralis Felt Mareschal Minich, az Armádajával nègy Oranyi földre volt Hutinhoz [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1787:* Emporiumunk B Hunyad egy orányi földre nehez uttya [M.bikal K; Somb. II]. *1823–1830:* Azzal innen, mely az városhoz[a] egy órányi föld, hazamentünk a szállásunkra [FogE 205. — [a]Eislebenhez].

órapárna pernă/perniţă de ceasornic; Uhrkissen. *1846:* Egy óra párna [Dés; Berz. 20].

órapárnácska perniţă de ceasornic; Uhrkiß(en)chen. *1842:* Csengettyű három rézből valok, két párnátskával ... égj ora párnátska [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

órapercentés perc; minut; Minute. *1710 k.:* Az üdő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyába hág-

hassunk rajta, melynek is egyik foga a szempillantás vagy órapercentés, minúta | Mü ugyan, erőtelen emberi elmék, úgy csináljuk magunknak az örökkévalóságnak valami ideáját, képzelését és conceptusát, mintha a véghetetlen üdőnek, duratiónak megszámlálhatatlan és elmével is megfoghatatlan sok ezernyi ezer millió szempillantásinak, vagy óra-percentéseinek masszája, rakása, sokasága, mintegy tengere volna [BÖn. 447–8].

órás órásmester; ceasornicar; Uhrmacher. *1591:* 5 die Septemb(ris) ... Zigartto Daniel vyzi 3 Lowal Gyergyet vrünk orazat harmadt magawal, Hiünyodig f 1 [Kv; Szám. 5/I. 81]. *1609:* az oras ... Az Tornio(n) valo dezkakat, mellye(n) Az Hold vagiony megy lgazitota | oras Seres Janos, hogy megy chinalta az labos hasz feleol valo Manust ... fizettu(n)k ... f — d 25 [Kv; i.h. 12b/IV. 114, 116]. *1710 k.:* Az óra a toronyban néha egy holnapig sem járt, a gubernátor ottlétében is, mert az órásnak senki sem fizetett [BÖn. 894]. *1758:* A sokadalom bé harangozásáért az órásnak attunk 3 xr [Kvh; HSzjP]. *1787:* Az orasnak Vajda Samuelnek amiért az ... orát meg igazitotta Dr. 36 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10]. *1829:* Nemes Városunk fungens órássa és dobossa Foris Pál [Dés; DLt 292].

Szn. *1661:* Oras Pal [Kv; ACJk I. 32 b]. *1685:* Oras Pal [Kv; Dica XXX. 53]. *1687:* orás Janós [UtI]. *1690:* Oras Sámuel [Kv; Dica VI. 1]. *1710:* oreg oras palne [Kv; LakCJk I. 78b]. *1720:* Oras Györgj [Kv; Dica V. 62]. *1737:* Orás Joseph [Kv; Dica XII. 42b] | Orás János [Dés; Jk 469b]. *1740:* Andreas Bányai al(ia)s Órás de Dés [Dés; Jk 337a]. *1741:* orás Sigmond Ur [Kv; Dica II. 20b]. *1753:* Orás György [Kv; Dica XVII. 2]. *1755:* Orás Samuel [TL. Teleki Ádám költségnaplója 34a]. *1771:* Orás Balog [Dés; DLt 321. 37a]. *1798:* Orás Balog Klára [Dés; RKAk 86].

órás cédula kb. menetidőt szabályozó írás; orarul unui mijloc de transport; Gehzeit regelndes Schreiben. *1710 k.:* Hamburgumból az ordinaria posta-kolyeszán a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem ... Francofurtumig ad Oderam. A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull, mert halálban sietett az órás cédula miatt [BÖn. 595].

órás harang óraharang; clopotul ceasornicului; Uhrglocke. *1600:* Az oras harangot vontak Lakatos Menihart giermekenek d 40 ... Az Nagy harangot vontak ket vttal Lewaj Nagy ferencznek fl. 2 [Kv; Szám. 9/IX. 4–5].

órásmester 1. órás; ceasornicar; Uhrmacher; Uhrmacher. *1590:* Zegeotsege orasz mesternek eztendeyg f. 32 [Kv; Szám. 4/XXI. 69]. *1609:* Az scholabany az Mesternek Deres Janos az oras Mester yrt egy Arnyek orat az Collegiúm oldalany [Kv; i.h. 12b/IV. 114].

2. *nagy* ~ Isten; Dumnezeu; Gott. *1710 k.:* a nap soha hamisan nem jár, mint egy rossz órás mondotta volt maga mentségében: a nagy órásmester azt megmutatta [BÖn. 453–4].

3. *földi* ~ csillagász; astronom; Astronom. *1710 k.:* a nap soha hamisan nem jár ... a nagy órásmester azt megmutatta ... És az apró földi órás mesterek, astronomusok eszekbe vették mindjárt Babilonban [BÖn. 453–4].

órásmesterség órásság; ceasornicărie; Uhrmacherei. *1776:* Azzal is dicsekedett, hogy olyan órát csinál, melyet esztendőben egyszer kelljen feltekerni ... de Lipsiából egy egész tractatus jövén ki az órásmesterségről ... megmutogatta, hogy az lehetetlen [RettE 372]. *1812:* Liebenberger Antal ... iffianta tanulta az orás mesterséget [DLt 254 nyomt. kl]. *1826:* Orás mesterséget gyakoral [DLt 1037 ua.].

órás tornyocska óratornyocska; turnuleţ cu orologiu; Uhrtürmchen. *1679:* Harang láb avagi orás Tornyoczka. Felljeb irt kapu felet valo haz mellet vagyo(n) gerendakbol fel czinalva; oldalai gjalult fenyő deszkaval boritott ... az fele jo sindelyes [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7].

órás torony óratorony; turn cu orologiu; Uhrturm. *1637:* Az oras tornion lakat n 1 [UtI]. *1665:* Az oras toronnak közetsö (!) resziben vagjon egy ket fontos taraczk [UF II, 312]. *1667:* Az Orás toronynak also résziben vagyon egy 2 fontos taraczk [i.h. 337]. *1676:* Innen az éleb megh irt kerengő gradicznak legh felsőb reszere fel menven vagyon az előtt egy kis folyosos deszkás hidlás melyről nyilik az orás toronyra ... fel szerű uy ajto [i.h. 734].

óratok toc de ceasornic, cutia ceasornicului; Uhrgehäuse. *1748:* Egy nagy Gyantáros Ora tok [Ks 8. XXVIII. 5].

orátor 1. (egyházi) szónok; orator (bisericesc); (Kirchen) Redner. *1666:* Más kérdésem ez: az oratorok csak Enyedrűl lesznek-e? holott itt halván meg s itt lévén a temetés is, talan megszégyenlik ezek magokot, ha ezekben is nem adhibeáltatnak [TML III, 622 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1766:* Pataki Sámuel uram ... Szép solemnitással temettetett Kolozsvárt 3-tia Septembris, Deáki uram volt actor, Huszti uram orátor [RettE 203]. *1823–1830:* Kovásznai nőtelen életet élt, durva, darabos ember volt, és szatirikus, de nagy orator, nagy poéta, kivált deákul [FogE 74].

2. követ; trimis, delegat; Gesandte(r). *1556:* mikor az elmult gyertyaszentelő Boldogaszszony napján gyűlésünkön lettünk volna Thordán, megértettük vala ... hogy a király szüntelen oratorit bocsátaná a hatalmas császárhoz[a] a békesség dolgából [ETA II, 354. — [a]A török szultánhoz]. *1662:* Az fejedelem hadait leszállítván és székibe, Fejérvárra bemenvén, akkori kapikiháját, a portán levő orátorát, római császárral való békességrül, és hogy már az országba hazajött ... voltaképpen tudósította vala [SKr 275–6]. *1677:* Ma mondá, Radics uramnak francziai residens, hogy az hollandusok oratora tegnapelőtt proponálta az fővezérnek, kérdvén, az magyarokat megsegíti-é, vagy nem? [TML VII, 362 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1704:* az lutheranusok és kálvinisták ... az angliai oratort requirálták, aminthogy assecurálta is az udvart, hogy ő maga lemégyen és végbeviszi a békességet [WIN I, 307]. *1710.:* A francia király is nem szünik vala éjjel-nappal követni és a portán resideáló orátora által a törököt a német ellen ingerleni [CsH 161].

Szk: *francia* ~ *1710:* Rákóczi embere elszalada, a francia orátort pedig rajtaérvén, hogy az is szaladni akar, elütik a fejit [CsH 397] ∗ *német* ~ *1710:* a német orátornál Béldi Pált hamisan azzal vádolák, hogy az Erdélyben Magyarországról beszorult rebelliseknek ... Béldi Pál volna nagyobb fautorok [CsH 143].

3. városi tanács szószólója/elölülője; purtător de cuvînt al consilierilor municipali; Sprecher/Vorsitzender des Stadtrates. *1817:* Legyenek a' nemessi Rend és Civisek

közül egyenlő Számmal huszon négy választott őregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora [Szu; UszLt VIII. 68]. *1863:* Semmi kétségünk, hogy ezen végrendelet a törvény szék által is telyesedésbe fog menni — de végrehajtonak még is meg kérjük ezen Város Nagy érdemű oratora (!) t. Simon Elek urat [Kv; Végr.].

4. '?' **Hn.** *1788:* Az Orátoron (sz) [Jedd MT; EHA].

oratória szónoklattan; oratorie, retorică; Rhetorik. *1700:* Circa menses Octobris Novembris igen származgatnak és jönek bé a jezsuiták ide a városba ... ezek, kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist [Kv; KvE 273 SzF].

oratórium kápolna; capelă; Kapelle | imaház; casă de rugăciune; Bethaus. *1634:* Az mi hazamnal leueő Tablas Oltarimat illeti, aztis ide az Paterek hazahoz hagiom, io leszen az Oratoriumban vele elnj [WassLt Wass János végr.] *1730:* Fizettem a Dési Lakatosnak az oratoriomon valo ... zárokért Flor 4 d. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. *1758:* Szolgák házából jöttünk szintén mostan Jnspector Ura(m) által oratorium(na)k két felé kő fallal szakasztott szegeletes boltos bástyába [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1788:* Abrudbányán az Unitariusok ő Kgylmek Temploma ... el-vétetvén, obtinealtak Decretumot; és a' Mlgos Királyi Guberniumtól is Co(mmi)ssiot magok számokra valo templom vagy is Oratorium épithetésére [RGyLt Acta cons. 61]. *1789:* Festékesek ... 2. Más rongyollott a pap ülőszéke az Oratoriumba beboritatott vélle [Köröspatak Hsz; NNyv III, 60]. *1823–1830:* Az uralkodó vallás a lutheránus[a] ... Vagyon a reformátusoknak is egy oratóriuma [FogE 231. — [a]Göttingában]. *1867:* Az egyház középületei közül a templomnak csak falai állanak ... Papiház, oratórium, gazdasági épületek jól gondozott állásban vannak [Fűzkút K; ETF 107. 11].

oratóriumocska 1. kápolnácska; capelă mică; Kapellchen | kis imaház; casă de rugăciune; Bethäuschen. *1803:* béis gyülekezék az Ecclésia maga Templomáb(a), vagyis Orátoriumotskájáb(a) [Szőkefva KK; UnVJk]. *1834:* Egy orátoriumotskát akarván a' Szamosfalvi Ekklesiánkban építteni [KLev.].

2. ? házioltár; altar în casă; Hausaltar. *1782:* Egy Kis Oratoriumatska[a] [Nalác H; CsS. — [a]A faportékák közt].

orátorság követség; deputăţie; Gesandtschaft. *1605:* (A vajda) az portára is legfűebb boéret Ztojkiczát continuus oratorságra beküldte volna [Monlr. XXXIII. 66]. *1614:* Szinte ekkor[a] választa engem continuus oratorságra Báthori Gábor az Portára, Keresztesi Pált fökövetségre [BTN[2] 61. — [a]1612-ben, Szent Mihály-nap táján]. *1618:* Istennek szent kegyelméből második útamra indultam el Konstantinápolyba az continuus oratorságra 1618 die 25 mensis Martii nagy keserüséggel az én kedves házamtól, Maros-Székelyvásárhelyről [BTN[2] 81].

óraverő óraütő; ciocănel care bate ora; Uhrenschlaghammer. *1589:* Az toromba az chengettywre es ora vereore chynaltatúnk 23 ól synort p(ro) f. — d. 7 [Kv; Szám. 4/IX. 23].

orbánc fertőzéses heveny bőrgyulladás; orbalţ, erizipel; Rotlauf, Brandrose. *XVII. sz. eleje:* Orbantzrol valo Oruassagh az Zent illonazzonj Fwet vidzeletiuel Törie eözue es aual mossa es reais kösse meggiogul [Kv; TJk X/2. 1]. *1667:* én bizony igen rosszul vagyok az orbáncz miatt [TML IV, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Nagy nátha-hurutban, erős hagymáz, forró hidegben, orbáncban próbáltam a sós nyerskáposztát pec-olajjal ... de bort sohasem [BÖn. 514]. *1830:* Sz Iványi Dániel Urnak 3 hét alatt egy 18, és egy 12 esztendős fia meg holt orbántzba [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. *1854:* Betegség neme: Csecsemők orbáncza [Dés; RkHAk 148].

Szk: *tüzes ~. 1778:* Ezek a' Rendelések minden némü forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlözésekben, tüzes orbánczokban közönségesen hasznosok, és a' megtartásra igen szükségesek [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

orbáncdaganat umflătură erizipelatoasă; Rotlauf/Brandrosengeschwulst. *1763:* Istené a dícsősség jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejéröl az Orbáncz daganat el nem oszlot, de az orczáján lévö tüzesség szünt [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.].

orbáncnyavalya orbánc; orbalţ, erizipel; Rotlauf, Brandrose. *1755:* Kinos Tűzes, mérges Orbáncz nyavalyáb(a) essvén, két rendben orvoságért adt(am) purgatiokkal egyben Rf 1 xr 07 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 28b].

orbáncosodik orbáncos kiütéssel eltelik; a se îmbolnăvi de erizipel; mit Rotlauf/Brandrosen bedeckt sein. *1650:* Beczki uramis ugy üté egy vekony faczkával hozza, de hogy az a' ütes halalos képpen leött volna, nem volt, hanem eő az eő szokasa szerent eőt ivüt, az hidegen iart, az hidegh czipe megh, igy orbanczosodek el mergesedek az feje [Becski]. *1847:* a' dajkának az orczája orbántzosodni kezdett [Kv; Pk 7].

orbírság lopás büntetése/bírsága; amendă pentru furt; Strafe für Diebstahl. *1564 k.:* Toruinwnk ez volt ha valamy orr birsag volt az vagy vyr birsag az vagy parazna birsag az harminch niolchad ozpora volt [Cssz; SzO II, 179 a csíki közszékelység panasza az ogy-hez a királyi tisztek és főemberek törvénytelenségeiről]. *1594:* Or birsagh keözeötteök es Parazna birsagh egi egi forint [Bagos Sz; UC 113/5. 17]. *1614:* Lib. Ambrus Janos o or (!) birsagh mia Jobbagi [Száldobos U; BethU 105]. *1632:* Az birsagnak egy resze meli az Uarosb(an) esik a' biroe, az két resze penigh az Uduarbiroje es az Porkolaboke volt, or birsagh mikor esik azis az Uarbeli Tizteke [Fog.; UC 14/38. 111]. *1640:* Ver birsag fl. 1. ... Or birsag a vetek szerent [Daróc K; GyU 51]. *1652:* Az Or Birsag' ha kitsiny dolog Egy forintig' a' Faluje [Km; GyU 134] | Verbirsag f. 1. Az Tiztartoeis f. 1. Or birsag is az szerent [Asszonyfva TA; GyU 142]. *1716:* Intra quindena(m) adgja ki az Falu az Latrott, ha ki ne(m) adgya az karosnak hűti utan meg fizett or birsagonnis in flo 16/ elmarad [Szurduk TA; JHbT]. — L. még GyU 64; UF I, 688.

orbói a F.orbó (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Orbó/Gîrbăul Dejului; mit dem Ableitungssuffix *–i* gebildete Form des ON F.orbó. **I.** *mn* **1.** Orbón v. Orbó határán levő; (care se găseşte) în Orbó; in Orbó befindlich. *1654:* Arbay ... Porcio [Désorbó SzD; EHA]. *1663:* ezen felyeb specificalt Arbai portiojat Kassai Borbara Aszony el foglalna Egy

puszta Malom helys vagyo(n) azon Arbai hataro(n) egy Patakon [BSz; RLt 0. 5]. *1671:* Joszagainkat à Pogánság ben jártában igen el pustitotta volt ugy annira hogy ... Arbai és mas helyeken liuö josagainknak semi hasznaval nem ilhetunk [Baca SzD; RLt 0. 5 Bánffi Sára aláírásával]. *1718:* Az orbai határán [uo.; LLt 2/3]. *1754:* az orbai patak [Kozárvár SzD; EHA]. *1819:* 818ba termett orbai szöllöbe szin bor [Baca SzD; TSb 6].

2. Orbón élő/lakó; din/care locuieşte în Orbó; in Orbó lebend/wohnhaft. *1713:* Orbai Jobbagyok [JHb XLI/2]. *1756:* a ... szabad erdőket emberi emlékezettöl fogva minden Orbai embernek szabad volt élni vágni [O.orbó SzD; LLt 38/18]. *1759:* 15 Orbai Fatensek uno ore fatealyák, hogy ... égy Horoga Lupuj nevü örökös Jobágya ... el szökött, és ment lakni az Szilágyban [BSz; LLt hiv.].

II. *fn* Orbó lakosa; locuitor din Orbó; Bewohner von Orbó. *1770:* Enis vettettem két darab kender földet bé oda a meljet edig az Orbaiak vettettek az poroncsalta volt Lendvai Vram hogy száncsák ki az Orbaiak [Lekence BN; Ks 47. 67. 29].

◇ **Szn.** *1609:* Arbon Belseo Zolnak uarmegieben vgian Arboy filep neueo olah [Désorbó SzD; EHA]. *1614:* Orbai Balint pp. Orbai Mathe pp. Orbai Istuan ppix [Gálfva MT; BethU 80]. *1638:* Orbay Istvan [WLt]. *1842:* Orbai Rákhel [Dés; DLt 1452a. 4].

A személynevek esetében más megyékben (AF; Sz, TA) levő Orbó nevű településnévből való származtatás is lehetséges.

◇ **Hn.** *1678:* Az orbai Padon (sz) [Tövis AF; EHA]. *XVIII. sz. eleje:* Orbai forduloban [uo.; EHA]. *1728:* az Orbai Út [DobLev. I/131]. *1754:* az orbai patak [Kozárvár SzD; EHA]. *1763:* Az Orbai pataknál (k) [Kismonostorszeg SzD; EHA].

A helynevek valószínűleg részben az AF vármegyében levő Orbó nevű települések nevéből vezethetők le.

orbonás albán; albanez; alban(es)isch. **Szn.** *1671/1681:* Orbanas Albert [VhU 442]. *1681:* Arbanas Peter. Arbanas Mihalyne. Arbanas Albertne [Vh; VhU 25, 27]. *1770:* Jos. Orbonas ns [Bencenc H; BK sub nro 1017]. *1795:* Orbonás Samuel [Déva; Ks 73. 74. VII. 108].

orca I. arc

orcadörgölő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *keszkenő* arctörlő kendő; prosop pentru şters faţa; Tuch zum Abwischen des Gesichts. *1777:* Orcza dörgölö keszkenyö 6 [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.].

orcapircus *alk* arcpirulás, szégyenkezés; ruşine, ruşinare; Erröten, Verschämtheit. *1670:* Én Kende Adám uramat elbocsátám. Bizony megvallom, orcza pircussal kelle írnom Rottelnek, hogy választ nem tudánk neki szerzeni [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

orcapirulás arcpirulás, szégyenkezés; ruşine, ruşinare; Erröten, Verschämtheit. *1657:* Tiéd légyen Uram, a dicsőség és tisztesség, miénk az orcapirulás [Kemlr. 332]. *1662:* noha erre öket bizonnyal Gyulai Ferenc doblotta vala, de hogy a választétel ellen mit szólani maga is semmit nem tudna, csak orcapirulással mutatni kénszerittetett vala [SKr 401]. *1736 u.:* Korda ... nagy orczapirulással ott ült szegény, s az uraknak úgy beszélte meg Teleki Mihály, hogy Korda szégyenli kést hordozni magával [MetTrCs 464]. *1852:* ezen két Contractusba lévö ados Czigányok ... vagy Tartozásaikat Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektöl lakta helyekre, az én helyemre ... viszszá költözzenek ... én orcza Pirulással ne alkalmatlankodgyám a' T. Biztosságnál is többet érettek [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

orcapirulásos szégyenkezéssel járó; ruşinos, care cauzează ruşine; mit Verschämtheit. *1738:* Isten hivatalokra segitven sok orcza pirulasos szolgàlatim után, abbul van az mi kevés talàltatik | igyekeztem mind meg tartani az mi kevesset lehetet mind keresni igazán Sok orcza pirulasos szolgàlatommal, az kit az egèsz ország tud [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.].

orcapirulva szégyenkezve; ruşinat, cuprins de ruşine; sich schämend. *1704:* Ma lévén prima aprilis, mind ennyi szomorúságunkban is megjárattuk az aprilist, Haller György és Lázár uramékkal. Egy zacskó rézpénzt bévittenek ökegyelmek a Guberniumba az úrnak, mintha az úr kéretett volna bé valami aranyakat, akiben semmi sem volt, hanem orcapirulva csak kijöttenek a házból [WIN I, 74].

orcapohár '?' *1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... Mikor fen Alwa(n) ot Innanak egy egy pohar bort luta oda tapazto Istua(n), es eöwis Iwek ... Tapazto Istwa(n) penigh le wle az Aztal zegeletire S monda: Ha megh Ittatok kurwa lelek Curwanók az gazda borat, Ne Igyatok orcza pohart, hanem Aggyatok ide ket ket penzt | Torday Was Georgy ... vallia, hallam hogy Tapazto Istua(n) Trefakepen igy zola ... Aggyatok penzt hozassunk bort Ne Igiwnk chak orcza pohart [Kv; TJk IV/1. 536–7].

orca-takaró arcfátyol; văl, voal; Schleier. *1576:* Wagion egy Jgen zep orcza thakaro gyengyes keotes Raitha [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. *1699:* Egy tarka sellyem fatyol orcza takaro [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

orcatörlő I. *mn* arctörlő; pentru şters faţa; Gesichtswisch-. *1760:* Egy ortzatörlö czüst és arany fonallal varrott gyolts Kendö [Mv; TGsz 2].

II. *fn* zsebkendő; batistă; Taschentuch | törülköző; prosop; Handtuch. *1655:* Egy orcza törlö ... f. — d 50 [Kv; RDL I. 29]. *1683:* Negy Orcza törlö Aszszony(nak) [Utl]. *1696:* Orcza törlö nro 5 [Buza SzD; LLt 193.B]. *1716:* ket orcza törlö egjik arannyal elegy varva [Altorja Hsz; HSzjP]. *1722:* A Gyermekek Iskolaban menuen adtam ... Az ket Fiamnak ... harom orcza Törlö [ApLt 2 Apor Péterné inv.]. *1736:* Az csatlón hátul az úr felöl állott az csatlós, más felöl, az asszony felöl az inas, annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orczatörülövel, fésüvel együtt börtokban lóding-módra [MetTr 369]. *1739:* egy pár veress Selyemmel irás után orcza törlö [Szászerked K; LLt Fasc. 96].

Szk: *gyapotas* ~. *1629:* Egj gjapottas orcza teorleo [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ *törökországi* ~. *1627:* Egi iratos Tarka ladaba(n) ... Egj Teoreokorszagi orcza teorleo [BLt I Béldi Kelemen inv.] ✱ *veressel varrott* ~. *1737 k.:* edgy Véressel varrot orcza törlö [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

L. még a *gyolcs-orcatörlő* cimszót.

orcaszakáll pofaszakáll; favoriţi; Backenbart. *1812:* Doctor Angelo Jacabnak ... vékony veress ortza szakálla [DLt 128 nyomt. kl].

orcáz korhol; a dojeni/mustra; tadeln. *1636:* Ezzel[a] ortzázza vala az szent Pál-is az keresztyéni név alatt pogányul élő Romaiakat, hogy ő miattok káromlottatik az Pogányok kőzőtt az Istennek neve [ÖGr Aj. 7. — [a]Dávid és Uriás példázatával]. *1657:* Az vén vitéz ember így veszté az dolgot, az ordinanciát általhágván csak ily okból: hogy némely nyalka hadnagyocskák és katonák kezdették orcázni, hogy nem merészlené megűzni őket [KemÖn. 249–50]. *1835:* illetlen falángato szókkal, motskokkal ortzázzák [Torda; TVLt 979].

orda (a friss savó főzésekor kiváló) édes juhtúró; urdă; Ziegenquark. *1548:* Továbbat ím az kecskéhez majort költem, ki mind sajtját, ordaját, berenczéit uaját megtudja czinálnia [Fog.; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. *1549:* az Johazoknak Ez fogaras felden ... Nyarban Azon Joh theyebewl vagyon Elesse, ordabol, Semthyczebewl [NylrK VI, 375 Daczó Máté fog-i várnagy Nádasdi Tamáshoz]. *1583:* az mi Maiorsagom benne volt Mindenekbe Szokmánt teottenek, teomleombe, ordaba es Saytokba szokmant teóttek [Kvh; HSzjP]. *1590:* Az mint penigh az Anak az Juel componalassa volt hogy minden huz Juh wtan kett Sos sajtott ket teomleot egy vider ordatt ad az I. bizonitsa meg az A. [UszT II/1. F. 13.]. *1602:* keress 22 iuhot, mind az el múlt 1601 eztendeobelj baranjúal, giapiaiual, saitiaúal, túroiaúal, ordaiaual [i.h. 16/22]. *1627:* (Adtunk) Feiós Juhot Nro 1053 Ezekre kel be Jeoni 116 Teomlónek 116 veder Ordanak es egj rend Sajtnak [Bodola Hsz; BLt]. *1640:* Boerok Leszai Jstvan, most a Fogarasi Udvar biro zanto feolde eoszi es tavaszi vetesnek ... 200 köbolre valo ... havassais vagion 1 kiröl esztendönkent ket saitot edgi veder ordat tartoznak adni [UF I, 767]. *1684:* Vegeztuk ... hogy ha varosunkbeli emberek kereskedesnek okaert fontra Szallonnat, Sajtot, Turot es Ordát vesznek, fontyat ... őtt penznel fellyeb sub poena f 6// merni ne mereszszellyek [Dés; Jk 21a]. *1697:* Restal egi őszi sajt, es öt veder orda [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1742:* felvitette az több sajtokat ... ès egy Berbencze Ordát [K; LLt Fasc. 93]. *1797:* Az Isztina mellyben ... Három ordának való Zatsko [Mezőbodon MT; MkG Conscr.]. *1806:* a' Báts ... Három Juhrol ád egy kompona turot, és három ejtel ordát [F.rákos U; Falujk 18a Sebe János pap-not. kezével]. — L. még FogE 191, 204; Orbán,SzfLeir II, 154; RSzF 183; SzO VI, 100, 120, 351, VII, 72; UF I, 667, 767, II, 98, 333.

Szn. *1769:* Orda Péter jb [Nagygalambfva U; IB]. *1803:* a' Remeteiek ... réájok menvén Ordáékra [Várhegy Cs; Born. XVc 1/12].

Hn. *1742:* Orda Kut n.h.-en (e) [Borsa K; BHn 128].

Szk: *édes ~. 1794.* Költöttem ... Egy kupa édes ordáért [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1814:* küldők egy fazekba 10 font èdes ordát [Nyárádszterbenedek MT; Told. 6 Barabás István lev.] ✱ *ezidei ~. 1674:* Item ez idei orda tömlőstöl kik vadnak ez szerint[a] [A.porumbák F; UF II, 602. — [a]Köv. a részl.]. *1688:* ez idei Turo, es orda, Tonna nő. 128 [uo.; Utl] ✱ *régi ~. 1683:* Regi orda megehetös in vas 2 lont. Libr 130 [Radnót KK; Utl] ✱ *sós ~. 1699:* Jnnen ... menenk be a szalonnás házban ... Jtt találtatott ... Tömlő turó Nro 1 Sóós Orda désastul Nro 1 [O.csesztve AF; LLt] ✱ *szín túrós ~. 1683:* Szin Turos Orda Libr 2100 [Fog.; Utl] ✱ *tavalyi ~. 1648:* Regi megh veszet es tavalyi turo es orda bőrökben es puttonokban | regi es tavaly temleő turo es orda volt temlőkben no. 423 [Fog.; RákGlr. 524–5]. *1674:* Tavalyi orda tonnastol [A.porumbák F; UF II, 602].

ordabeli ordából való; de urdă; aus Zieger. *1673:* Az juhoknak pedig semminemő orda és turóbeli gyüjteménye nem volt ... semmi hasznot tüllok nem vehettenek [Hurm. XV/II, 1355–9].

orda-bevétel venit realizat din urdă; Ziegerertrag. *1849:* Turo Vaj és orda bé vétel ... Majus 30-án Befizetett a Bács: 6 masa 40 font Turo [Nagycsán TA; Born. F. le].

ordafőző ordakészítéshez használt; în care se fierbe urda; zum Ziegerkochen gebraucht. **Szk:** *~ rézüst. 1735:* vagjon a Majorháznál egj orda fözö Réz üst [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 12].

ordafőző-üst ordakészítéshez használt üst; urdar, ceaun/căldare în care se fierbe urda; Kessel gebraucht zum Ziegerkochen. *1659:* Az ordafőző östöt hagyom Kaycza Péternek [Kozmás Cs; SzO VI, 223]. *1660:* Ket orda feözeö üst [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1720:* a' Pasztort meg fogattak ... az orda fözö üstöt elvitte, a juhokba is Sok kart tött [Magyaros U; BNB]. *1777:* A' Bács Házában találtatott ... Nagy Orda főző Üst Nro 1 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1799/1816:* Tudjae ... a Tanu, hogy Dálnoki Néhai nemes Lázár Kelemen Urtol minémü Orda Főző üst maradott volt Maradváira és kikre? [Hsz; Kp IV. 317 vk] | Tudom, hogy ezen Orda főző üst ... a mult nyáron kilentz esztendeje mult az én esztenámon volt, Igértem volt üst bért, két veder Turot [Dálnok Hsz; i.h. Oláh János (60) vall.]. *1849:* egy nagy orda főző üst [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

ordanyomás orda-sajtolás; stoarcerea zerului din urdă; Ziegerpressen. *1679:* Szent Peteri külső Esztena ... Vagyo(n) ... Sajt nyomo ruha nro 2. Orda nyómáshoz valo vászo(n) Zsák nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123].

ordas feketés, kormos színű; cenuşiu, sur; schwärzlich, rußfarbig. *1649:* Egj Eoregh Ordas Bika [Kv; Szám. 26/VI. 489]. *1691:* Kis-Lóznán lakó Puskás István esküvék el két ordas ökröt [SzZs 722]. *1692:* Öregh Tehen Ordacs (!) elle alló szarvu bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 22]. *XVIII. sz. eleje:* juta ... Ferkönek ... Az ordas ökör tarsa az nagjob gjermek loval [Usz; Pf.]. *1711:* Tudom hogj Szárhegyi Csergö Péter kezinél vala azon marhák félib(en) két Tulyok, egj kék és egj ordas [Szárhegy Cs; WLt Franc. Angi (28) lib. vall.].

Án. *XVIII. sz. eleje:* (Jutott) Anyám Aszszony(na)k ökör Az ordas társastol [Usz; Pf].

Szk: *~kék. 1697:* Bérés ökrök ... Ordas Kék a bál szarva Csonka [Almakerék NK; Utl].

ordás 1. ordával készített; preparat/gătit cu urdă; mit Zieger zubereitet. *1710 k.:* A sajtot, túrót ... el nem nyelhettem semmiképpen. Túrós étket, ordás, tejfeles levet, domikát szintén úgy [BÖn. 516].

2. '?' **Szn.** *1646/1667:* Ordás János [Siketfva MT; Ks NN. 25]. *1728:* Juliana Ordás [Dés; RkAk 119]. *1773:* Ste-

phanus Ordás jb [Zágor KK; SLt évr.]. *1785:* Ordás András [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20/458 Kornis Krisztina conscr.]. *1815:* Theresia Ordás [Dés; RkAk 155].

Hn. *1731:* az Hegy alatt az Ordáson (sz) [Septér K; EHA]. *1763:* Az ordás oldalban [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *1772:* Ordás Oldalba (k) [Kászonújfalu Cs; EHA]. *1774:* az Ordás oldal tetején (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *1864:* Ordás Sorok [Ditró Cs; EHA].

A következetes írásmód ellenére talán számításba vehető, hogy ezek a szn-i és hn-i adalékok nem ide, hanem az *ordas* cimszóhoz sorolhatók.

ordás dézsa ordatartó dézsa; putină de/pentru păstrat urdă; Zuber zum Ziegerlagern. *1660:* Ordas Desa nro — 2 edgyik feligh ordaual, az masik ùres [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

ordás leves ordával készített leves étel; supă gătită cu urdă; mit Zieger zubereitete Suppe. *1778:* Tsóré (Jusculum ex Caseo cocto sive secundario, quod aliis Tyrosis dicitur) pro Ordás leves, Tsóré autem Siculis nudum notat [Benkő,Trans.[2] I, 405, 1834].

ordas szőrű feketés, kormos szőrű; cenuşiu, sur; mit schwärzlichen/rußfarbigen Haaren. *1605:* eg eokrwmeot Ordas zwrwt, meli megh ert volna azkory ideoben tiz forintot [HSzj 176 *ordas szőrű* al.]. *1808:* Bikák ... A Virág, 6. esztendos ordás szőrű [Egeres K; Ks 89].

ordaszűrő strecurătoare pentru urdă; Ziegerseiher. *1849 k.:* Orda szűrő 2 ft 30 xr [DobLev. V/1280].

ordatömlő orda tartására való tömlő; burduf pentru păstrat urdă; Balg zum Ziegerlagern. *1629:* Orda tömlő kettő ... nro. 2 [Szu; SzO VI, 100]. *1630:* Orda tőmlő nro. 1 [Szu; SzO VII, 120 Székelytámadt vár lelt.].

ordatömlőcske orda tartására való tömlőcske; burduf pentru păstrat urdă; Bälgchen zum Ziegerlagern. *1688:* 1687ben valo Nyaron az Bucsumi határon holt meg Milliora Nő 1. Mely milliora(na)k bőrit orda Tőmlőcske(ne)k csinálták [Bucsum F; MvRKLev.].

order parancs; ordin, poruncă; Befehl, Order. *1705:* önekik olyan orderek ment, hogy Tordától forduljanak és Gyalu felé kinyomuljanak [WIN I, 595]. *1727:* szintén tegnap elótt be jött az Orderem Mlgos Generalis Vramtol eő Excellentiajátol ... én nékem is el kelletik mennem [Zabola Hsz; ApLt 1 gr. Teleki József lev.]. *1739:* eő Felsége kegyelmesen interdicalta az discretio adást, Mikor a quártélyosink el érkezé(ne)k meg mutattuk a Tisztek(ne)k ezen eő Felsége Décretumának Copiajat, de ők arra azt mondák, hogj nékik más Ordelek vagjon [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. *1757:* Cselédek számát pedig szaparitani, vagy minualni order nélkült nem szabad [Déva; Ks 92. I. 23]. *1763:* Melly ordert is ... a' Mlgős Fő Király Biro ur, Copertában tévén, én tőllem küldötte Udvarhellyre [Udvarfva MT; Told. 44/22].

Szk: *~t ad. 1735:* Zabolaj István Atyankfia ... ordert adgjon, hogj amellyik strasán mit fognának eszre venni, mingjart a Piaczra fusson az értelmesébb kőzzüllők [Dés; Jk 456a]. *1737:* Venczel Wallis Regime(n)tbéli kapitány Vagenhaimb ur(am) hat Németet s kaplárt Executióúl az Torjai Házamra küld ... Kérém adgyák elé az ordereket, azt felelék, nékik csak Szóval adott ordert a kapitány [Altorja Hsz; Ks 99 Apor Péter lev.] ✱ *~t vesz. 1718:* mihelyt az nsgd késóbszöri Orderét vettem, mingyárt viszszá disponaltam[a] Nádasra [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár lev. — [a]A katonaságot]. *1780:* míg Szebenből Ordert nem vészen, addig nem szedhet [Baca SzD; TSb 24] ✱ *kiadja az ~t. 1724:* az marha dögi iránt ... azt irja az Generalis, hogy ha megis szot az emberek ném fogadnak, ki atta már az ordert az militianak, hogy az embereket addig verjek, az míg el unyak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez] ✱ *militáris ~* katonai parancs. *1734:* V: Colonellus Urnak Militaris ordere érkezet ... hogy oly kességgel légjen Comandoja alat levó Militiaja, hogy nyolcz orak alat egyb(e) csoportoszhassék [Gyeke K; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

orderez 1. parancsol, elrendel; a ordona/dispune; verordnen. *1753:* Zabotis akarnak extorqvealnj a Companiák lovai Szamára akj halhatatlan dolog ... assignátiojak nincsen tsak magok Fejekből akarják orderezni [Hidalmás K; Ks 91]. *1778:* marsèrozik ki az ide bé lévő Gvarnizon Batallionokis orderezve vadnak Marschfertigre [Dédács H; Ks 98 Gyulay Ferenc lev.].

2. átvezényel; a disloca; hinüberkommandieren. *1753:* Colonellus Vaji Lászlo ur maga akarattyabol ... a Két Nemes Companiat Gyaluba orderezte [Hidalmás K; Ks 91]. *1763:* az én bántodásomra jött volt azon Militare Brachium, mellyet a' Mlgos Erdéllyi Commandirozó Generalis Buccow ur eő Excellentiája orderezett vólt Udvarhelly székről Nemes Marus Székre Udvarfalvára [Udvarfva MT; Told. 44/22].

ordinácia parancs, rendelkezés; ordonanță, dispoziție; Befehl, Verordnung. *1704:* az úr felizene a commendansnak, hogy valami embert akarnak az generál után küldeni, azért bocsátassa ki a kapun. Kire ő azt izené, hogy ő bizony nem, mert neki ordinatiája vagyon a generáltól, hogy se embert, se leveleket őutána ne hagyjon küldeni [WIN I, 244].

ordináció, ordonáció 1. rendelet; ordin; Anordnung | parancs; poruncă; Befehl. *1689:* Vendégeltük az németeket; az czoki-pohárt adtuk meg, mivel oly ordinatiojok jött, hogy innét elmenjenek [SzZs 708]. *1767:* Martonosi Imre Moses és Fotosi Imre Josef a megye hütosseitől azzal vádoltatnak hogy ... mind ketten magokat az ordinationak opponálták [Fotos-Martonos Hsz HSzjP]. *1786:* alázatoson reménkedünk a' Felséges Királyi Guberniumnak ... méltoztassék ... hathatos rendeléseket tétettni ... 2o Hogy azon Kegyelmes Ordinatioja a' Királyi Felségnek mely az erdők nevelésiről és Conservatiojárol extál, nállunk, és a' körül levő helységekben jugiter observáltassék [Torockó; TLev. 9/24]. *1789:* Mely bizonyságokra a falu fóruma tehet vala ugyan valami itéleteit, de minthogy itt 3, három magyar forintnál többet érő dologról az ordinációk szerént ítéletet nem lehet tenni, nagyobb törvényszék eleibe invitáltatnak [Taploca Cs; RSzF 282].

Szk: *~t tesz. 1784:* ha mind eddigis ezen Instantiánknak el küldettetése el haladott, ennek a' közelebb következendő Posta Napon léjendő fel küldettetése aránt ne terheltessék ordinatiot tenni [UszLt 25] ✱ *királyi ~. 1777:* Keze alatt lévő jobbágyokot zselléreket s más taxásokat is az eddig volt praxis s a királyi kiadott ordonatiok szerént szolgáltasson ... Ha kik szófogadatlanságra vetemednek, nem bursa-

liter, hanem a feljebb emlitett királyi ordinációk szerint 24 pálca ütéssel toties quoties büntettessenek [BfN gr. Bánfi György ut. gyalui gondv-nek]. *1782:* Procuratórunk azt mondotta, hogy a' Levelek jok ... de ha a' Portio fizetestöl meg akarunk menekedni, egyéb is kivántatik még hozzá ... személlyes Nemességünket meg kaphattyuk vélek, de az adozás aloll csak azokkal meg nem menekedünk a' Királlyi Ordinatiok szerint [Torda; KW Vall. 18] ✱ *marsuális ~. 1741:* Felettébb incom(m)odál Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomiájának etc. Ez illyen Marschualis ordinatio, az Márschualis Szekerek(ne)k fel alitásában Cessalván, respiriumot erezne magában minden Falu, és oeconomiájához akadály nélkül láthatna [H; Ks 101].

2. felavatás/szentelés; hirotonisire; Ordination. *1674/1750 k.:* Hogy a jó rend observaltassek ... a Collegiumokbul es Scholakbul Udvari Praedikatorsagra s mas Ecclesiakbeli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generalistul, haném ha avagy annak a környék(ne)k Senioratul, mellyben hivattatik, avagy Superintendensünktül Consensusrul valo testimonium producaltatik ... Valamelly Praedicatorsagra hivatalos Atyafi azert ehez nem alkalmaztattya magat, functioja fel tiltatik s az Szent Ministeriumra is ordona(ti)okor nem assumaltatik [RGyLt A. 12].

3. (iskolai) osztályozás; clasificare; (Schul)Klassifizierung. *1870 k./1914:* Ordinatio: classificatio, osztályozás. Az eltanultakból nyert kalkulusokat minden tárgyból tanitójától beszedte az osztályfönök; minden tanuló neve után beirta az osztály tabellájába [MvÉrt. 29].

ordinál 1. kirendel; a ordona să se prezinte undeva; beiordnen. *1619:* Igy dugták bé szájját Pázmán uramnak. És ez azt mondja, hogy erre való bosszújában ordinálta ide erre az követségre Liptói uramot Pázmán uram [BTN[2] 308]. *1737:* Lévénn Hadnagj Nztes Ersek-Uj vári Lászlo U(ramna)k ... Szűts János Urammal valami perlekedése ... kivánta Hadnagj atyánkfia ő kglme, hogj denomináltassék ezenn Caussab(an) egj betsűlletes szemelly ... tettzett azert azonn Caussáb(an) Kádár Szabo András atyánkfiát denominálni 's ordinálni [Dés; Jk 483b].

2. elrendel; a dispune/ordona; verordnen. *1732:* Minthogj Menes pasztor Derecskej János, és Kolcsár Istvá(n) ... kezek alol veszte(ne)k el becsülletes Atyánkfiainak Lovai, nem bízhatvá(n) ahoz hogj ... volna amiből a károsokat excontentalhatnák. Azert tetczet Ordinálnunk: ... hogj senki Sz. János napig lo bért ne anticipállyon a ménes pásztorok(na)k [Dés; Jk 430a].

ordinálhat felszentelhet; a putea hirotonisi; ordinieren können. *1768:* Meghalván a télen a nem unitus oláh püspök, Dionysius Novákovics ... Azután is ők[a] néhány versen kérték, hogy mivel az archidiaconus nem ordinálhat papokat, e miatt az ecclesiákban confusio is vagyon [HalmágyiNlr. 383. — [a]A klérus tagjai]..

ordináltatás felszenteltetés; hirotonisire; Ordinieren. *1823—1830:*. 1798. június 20-ik napján a Kézdivásárhelyt folyt szinódusban lett a papságra való ordináltatásom, vagy amint szokták mondani, felszenteltetésem [FogE 287].

ordináltatik 1. kirendeltetik/küldetik; a fi trimis pe baza unei dispoziţii; beigeordnet werden. *1733:* Nemes Dées Varossanak feles terhes dolgai vegett Instántiaval ordinaltatvá(n) szebeni Gyülèsre Notarius Nemzetes Dobolyi Márton Atyankfia eö kglme ... rendeltetett eö kglmenek Diurnumára ... egj Rforint [Dés; Jk 441a].

2.. felszenteltetik; a fi hirotonisit; ordiniert werden. *1773:* ordináltattam ide Ns. 3 székre a' Szemerjai és Sz. Györgyi küss Ecclesiában [Árkos Hsz; HSzjP].

ordináltatott kirendeltetett; care a fost trimis pe baza unei dispoziţii; beigeordnet. *1643:*. My Huszar Peter es Adam Peter, az Colosuari Becsülletes Tanaczbol ordinaltatott hüteos polgarok [Kv; RDL I. 131].

ordinánc 1. küldönc; curier; Bote. *1809:* Az előbbi Rendelésekben parantsolt ordinántzokat fel állittatuk | A' Falusi Sztrázsákot mindenüt az egész Járásba fel álitottam, és mindenüt ordinántzok is a Sztrázsák mellett [Kisbuny Szt; EMLt S. Katona lev.]. *1818:*. Darabontom, ordinántzom ugyan azon egy Személy tudni illik a' Gornik vólt mind eddig [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsi Aloysius krájnik kezével]..

2. katonai küldönc (parancsvivő katona); ordonanţă; Ordonnanz. *1758:* A' MVásárhelyi Ordinancziom(na)k a discretioval edgyüt mind őszve ment az optingense Rf 10 xr. 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 172 b].

Szk: *lovas ~. 1815:* a Hohenzoller Regementyebéli Lovas ordinántzok állitatván ki ... Nemes Torda Várossába is két illyetén ordinántzok lésznek quartélyba [Torda; TVLt rtlen].

ordinancia 1. rendelkezés, utasítás; ordin, dispoziţie; Verfügung, Anweisung | parancs; poruncă; Befehl. *1653:* Intem annak okaërt mind mostany és ennek utánna leiendő Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet[a], hogy az mostan eleikbe(n) iratott punctumokat, ordinantiakat ugy visellyek szemek előtt, valamint az ellen czielekedni ne comperialtassanak [Cege SzD; WassLt. — [a]A Lápos vidékieket]. *1657:* Estve jövének hozzám az hadnagyok ordinanciáért [KemÖn. 145]. *1661:* Várván azért ő nagysága ordinantiájától, a mely felé parancsolja, elmegyünk, de ha szintén nem jö is ordinantiája, elmegyek egyfelé, de nem arra felé [TML II, 170 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1664:* Kegyelmed azért ne siessen el Máramarosból, várván oda az méltóságos fejedelemnek ő nagyságának ordinantiáját az ide való jövetelre [TML III, 97 Kászonyi Márton ua-hoz]. *1704:* német tisztek jövén be ... melynek is ordinantiát ada ki levélben a szokás szerint ... hogy amely falura mennek ... mindeneket levágjanak, felprédáljanak és a falut is felégessék [WIN I, 310].

Szk: *hadi ~. 1677:* A' kiknek ... nem ló számra, hanem személyekre vagyon fizetések, magok személyekben, hivatallyok rendihez tarthattyák magokat; de jószágoknak mennyiségéhez képest illendő számu lovast a' Vármegye Zászloja alat, mint egyebet tartozzanak állatni, és jártatni, ha a' hadi ordinantiák külömben nem fogják kivánni [AC 93].

2. rend, rendtartás; rînduială, ordine; Ordnung. *1640:* Seruitia. Zolgalattyok allapattya szantason, vetesen, aratason, kaszalason es egyeb takarodas ideyen kiuöl, mind itt, s mind egyeb teöb falukon egesz Fogaras feölden, harmadik hetre vagyon rendelue, miuel ollyankor az rend tartas es ordinantia az idöteöl megh valtoztatik [UF I, 705]. *1653:* Elhagyván azért ordinantiájokat minden seregek, a tábornak estenek,[a] foglalták a sátorokat magoknak és osztoztak

felette [ETA I, 49 NSz.. — [a]Az erdélyi seregek a török tábornak]. *1702:* való dolog az, hogy ... kemény disciplinában tartotta hadait és szép ordinantiában[a] [Kv; KvE 273 SzF. — [a]Johannes Gottfried Hennisch]. *1710:* A francia király ... valami egynehány francia officiálisokot külde, hogy tanitsák ordinantiára a Rákóczi hadát, de agg lóból nehéz poroszkát csinálni [CsH 397].

Szk: *hadi ~. 1672:* ez nemzet hadi ordinantiáját s vezérek, pasák neveit, kik itt vadnak, Kegyelmednek ki küldtem, az originalból leiratván [TML VI, 299 Baló László Teleki Mihályhoz] ✱ *német ~. 1704:* dél tájban nagy roppantott (!) seregek jövének újólag Szamosfalva felől ... doboltak német módon ... és azonban német ordinantia szerént nagy 3 lövést tőnek [Kv; KvE 293 SzF].

3. fegyelmezés, felügyelet, fegyelemtartás; menţinerea ordinii/disciplinei; Zucht. *1657:* Mint hogy az rend tartas, es dependentia nelkwl egy tarsaság s communitas nem maradhat még ... ualasztatik ket feö Inspector Magyar es Szász az kik alkalmatosság szerent dirigallia(na)k ez varosba(n) minden rendbelieket attol fwgjenek az Torniokba(n) es uar fokoko(n) leueö Cehek; fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi ... az szwkseghez kepest minden ordinantia azon vrajnke legyen [Kv; PolgK 128].

ordinánciás katonai küldönc; ordonanţă; Ordonnanz. *1740:* Ötvös Szabó Mihály atyánkfián(a)k, régtől fogva Ordinantiások lévén Házánál, az 1740dik Esztendei quantuma, in toto relaxáltatik [Dés; Jk. 527b].

ordinánc-katona katonai küldönc; ordonanţă; Ordonnanz. *1823–1830:* szerencsésen szállásunkra értünk, hát ordinánc katona vagyon odarendelve ... hogy sehová se járhassunk [FogE 178].

ordinánccság küldöncség; însărcinare de curier; Send/Eilbotendienst. *1841:* miis[a] rendel megyei Ordinántzsággal tartozunk [Dés; DLt 922. — [a]A csatáni jb-ok].

ordinár 1. közönséges; ordinar, obişnuit; ordinär | díszítetlen; neîmpodobit; unverziert. *1793:* egy ordinár rezes agyu flinta [TL Conscr.]. *1796:* Ordinár Színes kasula 1 Ordinár Fekete kasula 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.]. *1797:* Sima ordinár pohár [Körtvélyfája MT; LLt]. *1798:* Déván 6 ordinár kalapért cselédek számára 4 Rf 12 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. *1801:* Három ordinár jó vàszon Lepedők [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. *1802:* Egy ... fél fertájos mettzett pohár ... Ordinár fél fertájos pohár kettö [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. *1805:* Egy Asztali ordinár ora | Egy Ordinál (!) Asztal [Szamosfva K; BLt 9] | Négy Ordinár Ajtok [A.jára TA; BLt 9]. *1825:* Hat baratzk magos abroszok ordinárok [RLt].

2. szokásos; obişnuit; gewöhnlich. *1758:* Oláh Veres Ürmös ... Ordinar Ürmös [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1829:* 20 veder Al Gyogyi ordinár bor [Marosillye H; Born.F. IIa].

3. rosszféle; ordinar, vulgar; übelgeartet, unsittlich. *1815:* ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házbol ki, 's az másikban bé Flangirozol; az kezedben kártya, 's Pipa; az öledben Hopp rongyos ordinar kurva ilyjen Positurában Döglösz még meg [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

4. közönséges, nem nemes fajú; obişnuit; gewöhnlich. *1775:* Notin Ordinár berbéts 3 [Sorostély AF; TGsz 59].

ordináré 1. közönséges; ordinar; ordinär | díszítetlen; neîmpodobit; unverziert. *1775:* 5 paar Ordinari kések x 20 ... 1 Ordinari kantsò x 24 [Déva; Ks 76. IX. 18. 1/4]. *1788/1791:* G. Kornis István ur és Nga vásárlásai ... 21. ordinari Pipát Mf. — //32 [Mv; Ks 73/55]. *1790:* ordinari gyergya — 14 [WLt Cserei Heléna jk 33a]. *1808:* vétettetett a Várda Ház Pirittseira 15 szál ordináré deszka [Kvh; HSzjP]. *1811:* 3 sing fain Gyots 4 Rf 30 xr 4 sing ordinárébb ... 3 Rf 12 xr [Mv; DE 3]. *1813:* 3 Ardinári kalap 9 [Told. 19 gr. Toldalagi József temetési jegyz.]. *1831:* 4 Ablak ... ordinari vasrostélyokkal ... Egy ordinári fözö kementze [Kv; Born. IV. 24]. *1837:* Silvoriumos pohár mettzett 3 ... Silvoriumos Strafos ordinare pohár [Szentbenedek SzD; Ks 88. 24]. *1842:* egy otska rosz fenyö ajto ... egy ordináré zárral [Km; KmULev. 2]. *1849:* 17. ordináré cserépből sárga mázos Flaskok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1851:* 3. Ordináléb fökötö [Dés; DLt].

2. szokásos; obişnuit; gewöhnlich. *1844:* van oldalas ha kel utra 's ordináré sodor de sonkához egyhez se nyuljanak [Kv; Pk 6].

ordinária 1. utasító levél; dispoziţie scrisă, ordonanţă; Verweisschreiben. *1792:* éppen mikor az Iskatulát tudokozom vala[a], akkor érkezek meg az Ordinaria, a mely el hozá a vintzi vásárolando Házrol valo parantsolatját Nsgodnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]Ti. a postán].

2. ~ *(posta)kolyésza* járatszerű postakocsi; postalion, diligenţă; Postkutsche. *1710 k.:* Lejdából Amsterdam, Franekera ... Hamburgumba, ezekben mindenikben napoltam ... Hamburgban maga a város ... és az ordinaria kolyesza indulása napja kedvéért ... Hamburgumból az ordinaria posta-kolyeszán a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem ... Frankofurtumig ad Oderam [BÖn. 595].

ordinárium 1. rendtartás; rînduială, ordine; Ordnung. *1609:* Vacziorara adtam az Zallas oztoknak az Ordinarium zerent hust lib: 10 ... d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 327].

2. rendszerint járó/közönséges szolgáltatás; prestaţie obişnuită; regelmäßige/gemeine Leistung. *1740:* Kitzing Vram ... azt irja hogy az Tisztek számára ... elegedendö vecturát, pracjuncturát adjunk de nem figálja bizonyos számát, az Militia pedig két annyét kéván, és vészen is az Ordinariumnál [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. szokásos díj/fizetség; taxă/plată obişnuită; gewöhnlicher Preis/Lohn. *1702:* egy versen Vasarhelyi Andras le teue(n) a' B. Ceh ordinariumat ugy mint d 24. Cehet gyüitött [Kv; ACJk 50].

ordináriumos közönséges; obişnuit; gewöhnlich. *1752:* Az eleinn parantsalt vala az M. Ur hogy ordinariumas italu bort az M. Ur számára küldenék alá én egyet meg góstolva Signalok [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

ordinárius 1. rendes, szokásos; obişnuit; gewöhnlich. *1708:* Polgári Gábor ... az ordinar(ius) halál büntetéssel nem aggráváltatik ... Mind azon által az maga késedelmességéért, Vasba(n), és Lánczba(n) ... dolgozzék [Kv; KvLt I/194].

2. első, fő-; prim-, superior; Erste(r), Haupt-, Ober-. **Szk:** ~ *asszesszor. 1766:* (Kászoni Rózát) vette[a] a püspök fehérvári udvarbírája, Sánta András ... kit is a püspök úr Fehér vármegyei ordinarius vagy actualis assessornak is promo-

veált [RettE 198. — [a]Feleségül]. *1780:* lejövén a gubernátor úr Bécsből, olyan ordert hozott volt, hogy ezekre a haszontalan vármegye tábláira az ordinarius assessorok ... bejárjanak ... törvényt tenni [i.h. 409] ✱ ~ *lelkitanitó. 1760:* mélto consideratioban vévén ... Intze Mihály Vramnak ... hasznos és ditséretes szolgálattyát ... decernálta és resolválta ... az egész venerabile Consistorium ... e' Kolosvári Sz. Eklesia' égyik Actualis és ordinarius Lelki Tanitojának [Kv; SRE 193] ✱ ~ *medikus* főorvos. *1657:* midőn már az fejedelmet az fulladozás igen háborgatná ... jüvén bé Erdélyben az fejedelmet is salutálá[a], s commendála néki egy morvai doctor embert, ki római császárnak is ordinarius medicusa vala [KemÖn 93–4. — [a]Bercsényi Imre] ✱ ~ *nótárius. 1775:* Úgy hallám, hogy Szodorai Mihály Közép-Szolnok vármegyei tabularis assessor ... ugyanazon vármegye ordinarius nótáriusa, Bölöni László, capax jó ifjú ember megholtanak [RettE 345] ✱ ~ *oláh pap. 1735:* azon Széna fü tetején ... az szélső nyil ... az M. Csáni Ordinarius két Olah Papok Számára szakasztatván ... juta ... A' Felső rész ... a' Torma és Josika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7] ✱ ~ *parochus pap. 1692:* Az megyebírái és szentegyház fiai hütösök legyenek, kiket az választásnak idején mindgyárt az ordinarius parochus pap eskessen meg az megyebíróságnak és szentegyház fiúságnak hivatalylyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432] ✱ ~ *prédikátor. 1662:* megírt ordinarius prédicátorjok[a] semminémü tisztekben nem fungálhatnának [SKr 342. — [a]Nagyari Benedek és Kovásznai Péter] ✱ ~*szolgabíró. 1728:* Karasznai Borbély Mihály Nemes Kraszna V(á)r(me)gyének edgyik Ordinar(ius) és Hütes Szolgabirája m pr. [Kraszna; WassLt]. *1789:* nms Küküllő Vármegye ordinárius szolga Birája Tekintetes Szent Miklosi Adám Ur [Kük.; GyL hiv.] ✱ ~ *viceispán. 1786:* az mely vallokat ... Nms Küküllő M. Székkel édgjesittetett vármegjének édgjík érdemes es Ordinarius v. Ispánnya Agyagfalvi Titt. Nzts Sándor János Ur ... neve alatt émánált Petsétinek erejével mü elönkben convocaltatott, mü azokat elsőbennis erős hittel meg esketők [Msz; GyL hiv.] ✱ ~ *viceszolgabíró. 1759:* Mind ketten osztan ő Kglmek ki akarták vonni ... Gávrilát hajánál fogva, de az Ex(pon)ens Ur ő Nga Árpástoi Birája Providus Balás István és Tisztartó Nzts Sárpataki László Uram fogván hátul a' Czondráját Tit. Fő Biró Uraimék ki sem huzhattak, hanem ... atták Ordinarius Vice szólgabiro Vajda Uramnak kezébe [Árpástó SzD; BK].

3. rendes, rendszerinti; titular, definitiv; ordentlich, ordnungsgemäß. **Szk:** ~ *professzor. 1823–1830:* Marburgban ordinárius professzorok vannak huszonheten | Minden ordinarius professzorok együtt formálják az Academicus Senatust [FogE 222, 232] ✱ ~ *püspök. 1664:* Tisztelendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószáginkban levő oroszokot, görögöket, ráczokot, oláhokot, papjaival, deákonival egyetemben, hogy azokot mint ordinarius vladikájok és püspökjök ... dirigálja, vezérelje [Veress,Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz] ✱ ~ *vladika* → ~ *püspök.*

ordinér 1. közönséges; obişnuit, normal, ordinar; gewöhnlich. *1782:* Egy fejér ordinair herba tejes kandli | Egy Ordiner vizes póhár [Nalác H; CsS]. *1797:* Ordinér félviseltes abrasz [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1829:* Három pár ordinér Findsza [Kv; Pk 6]. *1833:* ordiner kláris leánykáknak valo kis gyöngy [Dés; DLt 750]. *1849:* egy ordinér findzsia tálastol [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. rendes, szokásos; obişnuit; gewöhnlich. *1832:* Az Aszszu szölön es az ürmessen kivül Ardinér bor ... 590 v(eder) 7 1/2 k(upa) [Hoszúaszó KK; Born. F. IIa].

ordít 1. hangosan kiabál, üvölt; a zbiera/ţipa; (laut) schreien, heulen. *1589:* Biro vra(m) Az zolgakal minden hyttwan embereket kik az korchomakon Nappal vagy eyel kialtoznak vagy ugia(n) orditnak, Az Toronyba vitessen es Az Torony valtsagot rayta megh vegie [Kv; TanJk I/1. 118]. *1597:* Georgi deak ... monda nekiek: Mit orditotok it az vczan mint egi falka barom [Kv; TJk VI/1 50–1]. *1642:* ez az Tolvaj Mihály orditani kezde az szekérnél, s úgy veszekedett ott, kénlódott [Mv; MvLt 291. 318a átírásban]. *1701/1786:* Etzken Miklos ... nagy orditva attával, teremtettével, káromkodva jö a Joszágra, fenyegetiis az Attyát hogy meg őli, és fel égeti [Albis Hsz; BLev.]. *1704:* Ma vallatták a Keresztesi uram Kocsi nevű szolgájafélét is, aki annyira orditott a kinban, hogy kihallott az utcára, hogy kiáltott, hogy nem tud vallani, mert semmit nem tud [WIN I, 100]. *1807:* a Bonyorba voltam, ott ettem, játzadoztam — orditottam mint a Czigány [Dés; KMN 367]. *1809:* Kissebb Ketskes Mihálj ... másoknakis ölést igér ... az aristombais orditt kiált fenyeketőzzik (!) [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

2. csatakiáltást hallat; a scoate strigăte de luptă; Schlachtgeschrei hören lassen. *1654:* My üdeön Lupulj Vajda szantalan kozakkal ieoue Mathe Vajdara Ordit a kozaksagh Vgratja io louat siet Targaljistyara [MNy XL, 76].

3. (kutya) vonít; a scheuna; heulen, winseln. *1710:* a gutta megüté, s meghala hirtelen[a] ... Egy Körtövély nevű vizslája volt ... mikor a szegény úr megholt, a temetésinél egy hétig mind orditott [CsH 147. — [a]Béldi Pál].

4. (barom) bőg; a mugi; blöken. *1584:* Venkler Janos latta hogy a' paztorne ky haytia vala a' chordat eg Regel ... Az sok tehenek ... futny kezdenek vizza vgy beogtek orditottak mint az Eordeogek [Kv; TJk IV/1. 275].

ordítás 1. üvöltés; zbieret, ţipăt; Geheul. *1704:* éjszaka a Tanácsháznál mind kínoztanak embereket, messze kihallott ordítások [WIN I, 143]. *1710:* az ő testit koporsóstól ... kivitték a mezőre, ahová számtalan ezer emberek gyűlvén, nagy ordítással sírtanak [CsH 199–200].

2. vonítás; scheunare; Heulen. *1662:* (Az ebek) utcánként seregekbe összegyűlvén, olly rendkívül való rettenetes ordításokat tesznek vala minden éjszakákon ... hogy a haja szálai is embernek ugyan bele felborzadni láttatnának [SKr 630].

IIa. *1829:* orditás [Dés; DLt 300].

ordó 1. sorrend; ordine; Reihenfolge. *1670:* Ezek az megh irt vallok erős hüttel megh esküven, megh examinaltattak az Utru(m) szerent es az Pajor Demeter hazahoz valo szanto földeket szena Reteket Erdőket és Berkeket hütök utan el jarvan ki mutogatanak (így!), illen ordoval az mint következik [Asz; Borb. I].

2. társ-i rend/rang; rang social; Gesellschaftsstand/rang. *1672:* Mivel hogy Reyner Márton Ur(am) eo Kge Iffiu mesteri ordob(an) leven ha eo Kge az nemes Tanaczi Assessori ordob(an) meltoztatott, aval megh szabadulhate az Iffiu Mesteri szolghálat es tereh viselés alol! [Kv; ÖCJk].

3. katonai alakulat; formațiune militară; militärische Abteilung. *1657:* az jancsárságot akará büntetni,[a] kik az hadra igen kevesen mentek volt; sőt azt az ordót ugyan el is veszteni s helyettek sziméneket állatni, ki miatt rebellio lőn ellene, s megölék [KemÖn. 81. — [a]A török császár].

4. hatalmi szerv; organ al puterii; Machtorgan, Behörde. *1710:* A belgák residense ... mondja a császárnak ... az én hatalmas principálisaim, a belgiumi ordók, felette igen álmélkodnak a Felséged dolgain, minemű hallatlan ... keménységgel a magyarországi református papokat ártatlanul Felséged proscribáltatta, és a spanyol tengerre gályavonni küldötte. Azért Felségedet általam kéretik a hatalmas ordók, parancsoljon Felséged azoknak az Isten szent szolgáinak szabadulások felől [CsH 99]. *1711:* Eugénius megörülvén ilyen szép ígíretnek, egyenesen az angliai királynéhoz, onnan pedig a hollandiai hatalmas ordokhoz elmegyen, és azokot is Carolus részére megcsinálja [CsH 460].

5. *máltai* ~ máltai lovagrend; ordinul cavalerilor de Malta; Malteser-Ritterorden. *1761:* Azt is beszélék, hogy a prussus minden bizonnyal confederált a törökkel, a török pedig nagy erővel készül a máltai ordóra a tengeren [RettE 122].

6. rendjel, érdemrend; ordin; Orden. *1823–1830:* Nyolcadik ház[a] vereses-aranyos tükrös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekből való apróság portékák. Moscoviai Sz. András ordója, melyet II. Augustus viselt [FogE 185–6. — [a]A drezdai Zwingerben].

organizáció szervezési forma; organizație; Organisation. *1791:* Minthogy minden aprolékos és kissebb momentumu dolgoknak el igazitások véget plenum Consistoriumot egybe gyűjteni mind szüksègtelen mind bajos ... ezen Commissiora bizattatik az is, hogy egy particulare Domest. Consistorium organizatiojárol ... egy munkátskát készitvén a' Consistorium eleiben terjeszsze a megvisgáltatás véget [Kv; SRE 214]. *1820:* Installyuk azért alázatoson a' Tekintetes Nemes Girás Széket, Méltoztasson hathatos közbe vetésivel, ezen Vectura beli uj organizitiot (!) meg akadállyoztatni [Usz; UszLt VIII. 6/68].

organtin ritka szövésű kelme; organdi(n); Organtin. *1848 k.:* Organtin 1 f 50 [Kv; Pk 6]. *1862:* sírtíng ... orgántin ... Sima orgántin [Kv; LLt].

Szk: ~ *köntös. 1816:* Fejér orgántin köntes 10 Rf 30 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *rékli. 1826:* Egy organti rekli [Koronka MT; Told. 19].

orgazda lopott holmit őrző, azzal kereskedő személy; tăinuitor de lucruri furate; Diebshehler. *1568:* Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st), Ezt halotta(m), hogy burianosne az leant zolgaloyat ez parta zewo katalinak, Igy zida, kúrua nochke ... the orgazda vagy [Kv; TJk III/1. 185]. *1592:* Molnar Balintne, Ilona azzoni ... vallia: Talalam eccer az Nimethi Istuan Inassat ... monda hogi Bekessi Gergeli adott neki valami poztott ... Annak vtanna monda(m) az Jnasnak, hituan marczona, én orgazdaia senkinek nem lezek vid vizza Gergelnek az poztot [Kv; TJk V/1. 243]. *1639:* bizon nem jambor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazahoz tizta orgazda [Mv; MvLt 291. 201a]. *1675:* étszakának idejen az Béres Legénjek hozzá jár(na)k ... lopnak ... az gonosságb(an) vélleck consentialt mint egy orv gazdaiok volt [Kv; TJk XII/1. 103]. *1677:* valakik ... reájok bizatot ... marhák mellet nem vigyáznak ... mind ezek meg-tudatván, szabadossan megfogattassanak, és nem külömben mint orgazdák halállal büntettessenek | Orv-gazdáknak ki-keresésekben, s' büntetésekben valo mod [AC 127, 262]. *1728:* Brindusa Pétert semi rosz tselekedetü ember(ne)k nem tudom lenni se lopo(na)k, se orv Gazda(na)k [Lapusnyak H; Ks 80. XLVI.5]. *1747:* Pap Vankanak mint orgazdanak Magyar Országrol ugy hajtottak az Marhakat, ő pedig ugy iktatta be erdelyorszagra [A.váca Sz; Ks 27/XVII] | az J. ... sokféle Tolvajokkal társalkodván azok(na)k or Gazdája volt, az lopott marhákat duggatta, ökrökötis nyuzott lopva [Torda; TJkT III. 133]. *1761:* Papuk Péter ... nyilvánságos orv gazdájit sem tudgjuk nemis hallottuk [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1791:* Asztatis tudgyuk hogy Orvgazda, Mert az esmèretlen, és rosz hirü Nevü emberek, Tolvajok mind őtet Keresik fel és kérdezik [Sebesel AF; JHb]. *1843:* Török Káplar ellopott török buzátis Mato utján prov. Nagy Sámuelnél meg kapták mint orgazdánál — ki aztis elbékéllette [Bágyon TA; KLev.]. — L. még AC 263; RSzF 265.

Szk: ~*nak fog. 1710 k.:* A rüszi lutheránus prédikátort, orgazdának fogván, 800 forintig megsaccoltatta[a] [BÖn. 948. — [a]Szász János] ✱ ~*nak kiált. 1783:* Fülöp Todor belől álván a kapun ottan hánkalodik s veszekedik az Exponensel Tolvajnak Orgazdának kiáltotta | ottan szidta karomolta bestelenitette magát Felesegit Tolvajnak orr Gazdának kiáltotta volna [Udvarfva MT; Told. 44/54] ✱ ~*nak mond. 1590:* Boldi Georg monto Zabo Istwannak hogy mind addig orgazdanak mondlak meg magadat megh nem tiztitod beleolle [Kv; TJk V/1. 50]. *1639:* en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak montta volna Meszaros Imrehet [Mv; MvLt 291. 201b] ✱ ~*nak szid. 1604:* En ot allottam fwlemel hallottam hogi Tiboldi Jsak orgazdanak Zida az birot s az polgart [UszT 18/146]. *1767:* hallottam ... midőn meg nevezett Komanai Bóér eö Kegyelme Tisztarto Szegvári János U(ra)mat rutul difámálta Tolvajnak s or Gazdának Szídta [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c Joh. Székelly (87) vall.].

orgazda-asszony lopott holmit őrző, azzal kereskedő asszony; tăinuitoare de lucruri furate; Diebshehlerin. *1637:* az eö szolgaloja ot tartia az eö keglme hazanal az lopot marhat ... azt monda hogi orgazda Aszony volna [Mv; MvLt 291. 118a].

orgazdaság lopott holmival való kereskedés; tăinuire; Hehlerei. *1639:* Meszaros Imreh Minden latornak helt ad, s minden or, toluaj ot talalia heliet, az kik az eö lovat el loptakis ot voltak szallason eo nala, ennel egjeb orgazdasagat nem tudom [Mv; MvLt 291. 203a]. *1677:* concludaltatot, hogy Taplocza illyen ockal és conditio alat maradgyon helyben, hogy semmi tolvajlás, orgazdaság, lopás köztök ne találtassék [AC 245]. *1698:* Tudom az Utrumban specificalt személylyek(ne)k Lopásokot, orzásokot, orrgazdaságokotis, Lopásokert valo meg békéllésekért is tudom asztis hogy Tisztek Foglyai voltanak [Gyulatelke K; Ks Petrus Gliga (32) jb vall.]. *1737:* Minémü lopásn(a)k neméb(e); vagj or-gazdaságba elegjitette magát az I. hol és mikor, exhibealt Citatoriámból Constal [Dés; Jk 318b]. *1748:* Az A. ö kglme által exhibealt Documentumok tellyesek ... Illyésfalvi Pap Vónkának sokszinü gonoszságival, mellyek ötet eleitől fogva gyanus-életü Tolvajokkal társalkodo orv gazdaságot gyakorlo soros embernek importallják [BSz; Ks 27/XVIa]. *1754:* En ... Szász Jánossal edgyütt 18 eszten-

dökig égy Udvarba Laktunk többire edgyütt de hogy Tolvajságát orgazdaságát Tolvajokkal valo társalkodását Láttam volna nem mo(n)dhatom [Káptalan AF; TL. Alexander Kereső (36) ns vall.]. *1770:* A nevezett Hoszuaszai három tzigányt ismérteé? hol minemű érletü erköltsü Embereknek tudja? tolvajságokot orgazdaságokot vagy egyéb mi Gonoszságokot tudjae? vagy hallottaé? [T; SzentkGy vk]. *1776:* eö Exja Jobbágyai ... tolvajságban, orgazdaságban, paráznaságban, Vérengezessel és tüzel valo fenyegetödzéssel élteké? [H; Ks 113 Vegyes ir.]. — L. még AC 233, 265.

orgia 1. hosszmértékként; ca măsură de lungime; als Längenmaß: öl; stînjen; Klafter. *1732:* Minden Orgiakban avagj egy egy ölben három Szebeni Singet kell érteni | bövebben merettettek mint Sem szükebben az orgiak [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. *1789:* Kaszállo helly vagyon negyven lugerum két hatvan negyed rész három orgia és három sing [Bala MT; Told. 27].

2. *kvadráta* ~ négyszögöl; stînjen pătrat; Quadratklafter. *1814:* az Exp(o)n(en)seket illötö egész belső Fel méretvén alkalmatlan állásáért két Figurákra szakasztatott: az Iső Fig. Déli vége 9 □ öl Eszaki vége 14 4/6 Közép Hossza 29. — melynek quadrata orgiákra reducáltatott áreája foglal magába 334 1/6 rész □ orgiákat [Benedekfva Sz; BetLt 3].

orgona 1. templomi orgona; orgă, Orgel. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Musicusok hazaban ... Orghona wagion hituan No. 1 Virgina uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22,29]. *1595:* Az feierwari nagy Egyhaz Orgonaia ala az faragot kö oszlopokat, vittel feierwar fele ezek: Thordaigh[a] [Kv; Szám. 6/XVIIa. 105 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Köv. tizenöt 8–12 ökrös szekér és költségeinek fels.]. *1621:* (Csinált) Lakatos Benedek ... Az orgonahoz iaro aytorais egj retezt retez fwsteol ... d. 60 [Kv; i.h. 15b/IV. 11]. *1636:* Balaeus Angliai Püspök, az Orgonának ujjonnan való öszve raggatását, és az templumba való fel fuvaltatását, egy Vitalius Signius, avagy Campanus nevü Pápának tulajdonitytya [ÖGr Aj.]. *1653:* orgona nagy és jó vala benne[a] ... hogy annak is nincsen mássa Erdélyben egyik kolcsos városban is [ETA I, 71 NSz. — [a]A mv-i templomban]. *1765:* El-készülvén a' b. farkas uttzai Templomba valo orgona resolvaltatott hogy Tzerjék Szabó Ferentz légyen az orgonás [Kv; SRE 219a]. *1796:* Az Orgona fuvojára pondusoknak adatott 26 Vas [Déva; Ks 95]. *1876:* az orgona alatti oszlop szúette [M.bikal K; RAk 325].

Szk: *hat mutációjú* ~ *1732:* a Templom(na)k van ... az ajtófélen való öldalánál, edgy hat mutatioju hangos Orgona [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *négy mutációjú* ~ *1732:* Ezen kápolnában ... egy kicsin négy mutatioju orgona [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

2. hordozható orgona; orgă transportabilă; tragbare Orgel. *1594:* Molnar Georgynek Az Neometnek, fyzettem, hogi urünk Itt letebe, az vrünk orgonayahoz, Zerzamot Chynalt [Kv; Szám. 6/VIII. 51 Caspar Semel sp kezével].

3. orgonaszó; muzică de orgă; Orgelmusik. *1710 k.:* Egy gallus prédikátor Duvel nevüvel ismerkedtetett volt meg Jászberényi ... Kivitt Hamptoncourt királyi lakóhelybe és Windsorba, itt hallottam legszebb orgonát [BÖn. 586].

orgonacsináló orgonakészítő; constructor de orgi; Orgelbauer. *1775:* Orgonatsináló Készthner Mihálly [Kv; RGyLt X. A. 47]. *1799:* Az Orgona tsinalot nem tsak én szorgattam ... hanem az Ifju Grof ur ö nsga maga is két versb(en) is fordulván által eleget nogatta [Szászcsávás KK; IB. Szász István ref. pap kezével].

orgonafúvó orgonasíp; tub de orgă; Orgelpfeife. *1585:* Egy Orgona fwwoh [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom inv.].

orgonakar templomi karzat/kórus; balcon/galerie într-o biserică; Chor, Empore. *1876:* az orgonakar alatti oszlop helyet kell mást tenni, mi kevés költséggel eszközölhető [M.bikal K; RAk 324].

orgonál orgonán játszik; a cînta la orgă; orgeln. *1823–1830:* Augusztus végén az udvari templomban, mely egy bástyában volt, amelyből gabonást csináltak volt, de a praefectus Veres Mózes javaslására esmét templomnak kikészíttetvén, orgona is tetetett belé, Veres Mózes maga is tudván orgonálni [FogE 153]. *1862:* A' széki Egyházban a' Tanitoi állomás 300 fr évi fizetéssel o. ér. orgonálni is kell tudni [Gyalu K; RAk 65].

orgonaláb soclu de orgă; Orgelfuß/sockel. *1591:* Hogy az orgona labnak walo keoueketh feyerwarra vittek[a] [Kv; Szám. 5/X. 45. — [a]Köv. a 11 szekeres és a kapott összeg fels.].

orgonamester orgonakészítő mester; constructor de orgi; Orgelbauer. *1836:* a' Gabonás mellett levo Szobamat a' kovetkezendö Szent Gyorgy naptol fogva Esztendeig ki adtam Szent Györgyi Bálint orgona mester ur(na)k ... Tiz ezüst Rforintokert [Törzs Dési taxalisták 11].

orgonanyomás orgonafújtatás; actionarea pedalelor orgii; Gebläse. *1857:* Harangazonak ... organanyomásért [Mezőbergenye MT; MRLt].

orgonanyomó orgona-fújtató; persoană care pune în mişcare pedalele orgii; Orgeltreter. *1859:* halt meg Beregszászi Mihály orgona nyomó (:szöcs mester:) 80 éves korában aszkorban [Dés; RHAk 101].

orgonás orgonista; organist; Organist. *1590:* 8 Aprilis Byro uram Akart(iabol) vittek vrünk orgonassat 3 Loúal Tordara Zold Markost Terheyeuel egyettembe d. 75 [Kv; Szám. 4/XXI. 80 Kis István sp kezével]. *1592:* Kepelies Janos, Vrunk orgonassit uitte Deesigh ... 7. lowon f 3 d 50 [Kv; i.h. 5/XIV. 98 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Orgonas ianost wrunk orgonassat witte Pap Janos 3 lowon tordara f — d 75 [Kv; i.h. 5/XXI. 118]. *1765:* El-készülvén a' b. farkas uttzai Templomban valo orgona resolvaltatott hogy Tzerjék Szabó Ferentz légyen az orgonás [Kv; SRE 219a].

Szn. *1564:* Orgonas Benedek [Kv; Szám. 1/X. 47]. *1567:* Petrus orgonas de Bihar [Kv; TJk III/1. 9]. *1569:* Benedictus orgonas [Kv; TanJk V/3. 259a]. *1570:* Orgonas Benedek [Kv; TJk III/2. 79]. *1573:* orgonas Janos [Kv; TJk III/3. 171]. *1579:* Organaz Myklos [Kv; Szám. 1/XVIII. 29]. *1582:* Orgonas Miklos [Kv; i.h. 3/VII. 11]. *1583:* Orgonas Benedekne [Kv; i.h. 3/IX. 2]. *1587:* Orgonaz Miklosne [Kv; i.h. 3/XXXI. 1]. *1685:* Orgonas Istvanne [Kv; Dica XXX. 55]. *1690:* Orgonás Sigmond [Kv; Dica VI. 85]. *1711:* Orgonas Sigmond [Kv; Dica XXVII. 60].

orgonásné az orgonás felesége; soția organistului; Frau des Organisten. *1612:* Az mely huszon negy Ezüst talakat, és huszon negy ezüst talnyerokat, Bakos Borbara kezehez az Beszterczei Orgonasne, aúagy Virginasne, töb sok ezüst marhakkal adott volt ... az Orszag és Feiedelem Tháarhazaban valok voltanak [Kv; PLPr 50 fej.].

orgonásság orgonási állás; postul de organist; Organistenstelle. *1791:* a' külső Templombéli orgonásságra ... hárman is volnának a' kik vágyakoznak [Kv; SRE 270].

orgonazengés orgonaszó; cîntec de orgă; Orgelspiel. *1636:* Ki fognak itt mentségre az vig kedvű Musikas Keresztyének, s — szemünk közzé illyent lobbantonak; hogy az Organa, és egyéb Musica zengés az elméket a' könyörgésben való buzgoságra fel gerjeszti | Az hallásból lészen, bezzeg, a' hit, de nem az Orgona zengésnek, hanem az Isten igéjének, hallásából [ÖGr Aj.].

orgonista orgonaművész; organist; Orgelkünstler. *1636:* A' Pápa részegitö borának arulói-is ... hogy az ö elegy belegy vélekedésiket, és szerzetiket inkáb kedveltethessék ... nagy fizetéssel Orgonistákat, és egyéb musikásokat fogadnak | Azoknak az Organistáknak-is, ugy mint lelki Syreneknek, bezzeg a leg föbb intentumok, irányzott tzéljok, hogy bé ketsegtethessék közéjek az együgyüeket [ÖGr Aj.]. *1771:* (Egy orgonát) Nzts Farkas Jánosné Aszszonyom ... az Eccl(a)n(a)k ajándékozna, és Esztendeig elis tartaná az orgonistát [Kv; SRE 229]. *1775:* Hoch Matyásnak Felesége ezen mostani Organista Kis János eö kegjelmének édes Annya volt [Balázstelke KK; JHb XX/4]. *1795:* (Az) Ecclâ erdeinek ... egy része ... szolgál a Papnak, Kaplánnak, Kántornak, Organistanak ... tüzelésekre [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 7a]. *1853:* Foris János ... jo orgonista volt [Damos K; RAk 184].

Szk: *pápista* — *1698:* A' Papista orgonista gyermeke holt meg harang(oztak) négyszer percipi(altam) 1//64 [Kv; KvRLt I. C. 8: 12].

orgonistaság 1. orgonistai állás; postul de organist; Organistenstelle. *1766:* Celebraltatvan Consistorium gyülése, az Orgonista Dolga iránt concludaltatott ... hogy a' mináp bé-állitott Czerjék Szabo Ferentz az Orgonistaságbol ki tétessék [Kv; SRE 221]. *1775:* mind Zoltán Pál ökigylme, mind Zetz Sámuel és az An(n)ya ... a' Belső Templomi orgonistaságot instálják [Kv; SRE 231].

2. orgonista tevékenység; activitate de organist; Organistentätigkeit. *1799 k.:* A M. Bikali Ref. Ekláb(an) Kántorságot és Orgonistaságot follytato Mesternek fizetese [M.bikal K; RAk I. 2].

orgoványi orgonafa; (tufă de) liliac, iorgovan; Fliederbaum. **Szn.** *1554:* Orgowan Myhal [Kv; Szám. I/IV. 38]. *1555:* Orgowan Myhal [Kv; i.h. 107].

oriálandó keletkezendő; care urmează să se ivească; zu entstehend. *1700:* Mü ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy eö kglme Erdéllyben mindenütt lévö keves Joszágunk iránt orialt, és orialando törvenyes dolgokban Procatorságaval succural [Gyeke K; Ks 90]. *1745:* Constituallja Procuratorinak Mlgos B. Naláczi Nalaczi István(n) Ur ö Nga Thordai Székely Ferencz és Bodoki Henter Samuel Vr(am)ékat az idén orialando es orialodott ca(us)a(i)b(an) [Torda; TJkT II. 15].

oriálható keletkezhető; care poate să se ivească; entstehbar. *1695:* Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzanak elviteliert azon Causat es abbol orialhato mind(en) maratsagokot le hagya es egymast mü elöttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt].

oriálódhatik keletkezhetik; a putea să se ivească; entstehen können. *1728:* ha azon adosságok iránt valami Controversia orialodhatnèk, azokott is tartozzanak eö kgk hárman edgjmás között el igazittani [M.dellö TA; IB VI. 225/14].

oriálódik 1. keletkezik; a se ivi/isca; entstehen. *1720:* eddig ã mái napig fen nem maradott Semmi praetensio eggyik részrölis, Sött ha valami orialodnék valamelyik részröl annihilaltassék [Gyszm; LLt]. *1729:* ã Csemer(na)k nevü helyböl ... egy darabott ã Borza Vize el szakasztván belölle, az iránt hallottam hogy orialodott volt valami Controversia [Zágon Hsz; Szentk. Laurentius Gál de Zágon (80) pp vall.]. *1744:* Minden féle Causajokot, a' mely oriálodik a' Puskások közöt, assumáltassa, es három forintig decidaltathassa [Déva; Ks 78. IX. 1]. *1745:* mint hogy Attja, és gyermek között orialodott ã causa, hogy ha az J intra 3um édes Attját ... applucidallja, és vélc componál, én is actiomat simpliciter remittálni kész lészek [Torda; TJkT II. 37]. *1747:* (A) Sertéssek Hizlásában is ... Controversia orialodat [Hidegkút NK; Ks 23. XXIIb]. *1749:* a' Kis Sajoiak ... a magak reszeket se magak nem leválták a Vajalaiak(na)k is percipialni meg nem engették hanem meg tiltatták és ebböl orialodat a Controversia [Kissajó BN; BLt 16 Szentivanyi Vonya (25) jb vall.]. *1771:* Mint hogy a' Somlyai részen, a' Falun alol lévö vadas To nevezetü helyben, a' Mohai résznek a' maga quártálitássa, a' Falu felöl valo végiben in contiguitate szakasztatott ki ... a' Somlyaiánusok kivánták ezt fel jegyeztetni, ne hogy jövendöben a' posteritás között difficultás oriálodjék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29].

2. (tűzvész) kiindul; (despre incendii) a izbucni; (Feuersbrunst von einer Stelle) ausgehen. *1763:* Ha ... Farkas Josi ment volnais az Házhijara dohányért, nem ment volna az Szabo Pal Ur(am) kamaráját(a), hanem ment vólna a maga Házhijajára(!), ahol Csepü nem volt, a gjulás is constanter az Szabo Pál Ur(am) tementelen Csepüjéböl orialodat [Torda; TJkT V. 156].

3. (a pestis) felüti a fejét; a apărea (pesta); (Pestilenz) ausbrechen. *1744:* Vagyon egy Borbelly István nevü actualis Borbej, kiis ide házasodott vólt, de innen el ment lakni Udvarhellyre, annak utanna hirtelen halalos Casusok esvén a Szekben a Pleuritis miat, ugy hogy majd aszt gondoltuk hogy Pestis orialodik [Miklósvárszék; INyR].

oriálódott keletkezett, indult; care s-a ivit; entstanden. *1695:* Borane Aszsz(ony) perlete Killyeni Mihalyne Aszszonyomot ... egy hold földnek meg szantasaért, mivel az Balint Papneje volt marada örökösön Bora Georgyne Ilona Asz(szonyna)k, az mostani benne levö Zab vetesivel edgyütt, le hagyvan Borane Aszszonyomis mind Hariska köles Buza keresetit, es abbol orialodott minden maratsagokot [Kilyén Hsz; BLt]. *1749:* Ebesfalvi Krátson Gergely

protestal, ugyan Ebesfalvi Örmény Jakab Márton ellen, hogy az mostan ellene orialodott causaját folytassa Ebesfalván, mint ott residealo Házas tűzes ember ellen [Torda; TJkT III. 251]. *1765:* Lugosi Urffinak ... Groff Gyulai Ferencz ur ellen ... az idén oriálodott Causáját, mely még Seriesbe sem vólt irva, s Extra-serialis sem vólt ... assumáltatá [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323]. *1769/1802:* A Bezdédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határak között orialodatt contraversianak eligazittására ujjabbanis exmittaltatván Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyasságokot világosságra hozni ... és a Tablanak reportalni tartsak kötelességeknek [BSz; JHb LXVII/3. 41].

oriált keletkezett; care s-a ivit; entstanden. *1676:* Hogy Ali bég semmit azon dologrúl nem írt, azon nem kell megütközni; elhiszem az magok között oriált alkalmatlanságoknak lecsendesitésében fáradoznak elsőben, az lengyellel való békességnek végben viteliben [TML VII, 222 Teleki Mihály a fej-hez]. *1700:* Mü ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy eö kglme Erdéllyben mindenüt lévö kevés Joszagunk iránt orialt, és orialando törvenyes dolgokban Procatorságaval succural [Gyeke K; Ks 90].

oriáltatás *átv* (el)indíttatás; pornire; Ingangsetzung. *1676:* Hogy feles emberek lajstráltattak az elvesztésre, hirdettetik, mely is úgy hiszem árad mind az mi kegyelmes urunk nem jovára s mind penig Kegyelmeteknek, kik vigyázván ö nagysága s az szegény haza megmaradására, ellene való tumultus oriáltatására [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz].

oriáltathatik kezdeményeztethetik; a putea fi iniţiat; anregen lassen können. *1668:* Keuanua(n) Petki János Ur(am) Biro Istuan Ur(am)tol hogy eö kgme Causajit, ha melljek eö kgme ellen, Uarmegyén, Szekekben, es Tabla(n) orialtathatnanak, uagj orialtattak uolna, leualna (így!) [Ádámos KK; Ks 90].

oriáltatik kezdeményeztetik, indíttatik; a fi apărut/început; angeregt werden. *1615:* Jöuenek mw elönkben egy felöl az Vitezlö Jllyefalui Mihaly Deak mas felöl Taploczai Salamon Kata azzony ugyan ezen meg irt Mihaly Deakne, es az menemw egyenetlenseg s' gywlöseg ez ket eztendöben közöttök orialtatott volt, mellyböl böchywlletes fö emberek ielen leuen intek ököt hogy özze bekellenenek [Cssz; BLt 4]. *1666:* Az meniemü (!) Controuersia Eö kgmek közöt orialtatott volt melynek El igazitasara Eö kgmek Conuocaltanak volt bennünket, mivö Es teöb beczületes Emberekys jelen leuen ... hozök Eö kgmeket Jllyen Eggiesseghre, Es bekeseghre [Altorja Hsz; Borb. I]. *1675:* Én Hallerkeoj Haller Páll adom bizonságul ez irasomat arrol, hogy az minemö Controversiam orialtatot volt Nemzetes Czegej Vas Janos es György Uraimekkal az Puszta Sály ... határrol be hajtott ... Eökreim felöl ... azon Eökröknek az arrárol ... plenaria Contentatiot veöttem [Darlac KK; WassLt]. *1711:* kerjük is Uram Kgdt ennek meg orvoslasaban munkalodgyek mivel feles Controversia orialtatik naponkent ezen dolog mian [Somoljo Cs; Born. XXXIX. 50 Cssz és Ksz tisztei, rendei nyil.].

oriáltatott keletkezett; care a apărut; entstanden. *1687:* tetezet ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyülését promulgáltatnunk holott az Dietak alatt folyni szokott törvényekis agitaltatnak, Az el mult esztendókbéli Instructiok alkalmatosságával orialtatot minden féle fogyatkozások is elé vétetödnek [Thor. XIV/9 fej.].

óriás I. *mn* **1.** hatalmas termetű; uriaş, de statură gigantică; riesigen Wuchses. **Szn.** *1614:* Orias Mattias [Etfva Hsz; BethU 274] | Orias Lazlo jb [Zoltán Hsz; i.h. 273]. *1673:* orias Laszlo [Fog.; Törzs. Cserej János kezével].

2. ~ *növésű* hatalmasra nőtt; care a crescut exagerat de mare; riesig gewachsen. *1808:* az Oriás növésü Rósnak neve Szarvas Rós, Rós anya (Secale Cornutum) [Dés; DLt 868].

3. nagy; mare; groß. **Hn.** *1679:* Az Nagy-Gazda alatt (alias) oriás hegy alatt (k) [Nagylak AF; EHA]. *1813:* Az Oriás Lábban (sz) [Szabéd MT; EHA]. *1837:* Az orjás láb alatti nagy Réth (k) [Nagysajó BN; EHA].

II. *fn* **1.** gigász; gigant; Gigant. *1811:* De el-hagyom és nem busitom az Eget, Mert az Oriások példája fenyeget[a] ... Az Oriások, a' Poéták szerént, a' hegyeket kezdették vólt egymásra hordani, hogy azokon az Egbe fel-mászszanak, de Jupiter öket Menykövel le verte [ÁrE 199. — [a]A következö szövegrész lapalji jegyzetben].

2. *átv* uriaş; Riese. *1855:* Látva a sükert, mely első léptein nyillott, békén haladott a fölébredt óriás, s rémületesnek látszott kezében a fegyver ... az önmegtartás fegyvere [ÚjfE 336].

◇ **Hn.** *1600:* az Oriasnal egi darab kazalo fw [Fintaháza MT; EHA]. *1821:* Az Oréáson [uo.; EHA]. *1842:* Az Oriáson (sz) [uo.; EHA].

óriásforma hatalmas termetű; de statură gigantică; riesenförmig. *1710 k.:* egy nagy, óriásforma magas, testes ember vala a törökök tiszti, Hadzsi Musztafa bég vala a neve [BÖn. 553].

óriásszőlő nagyszemű szőlőfajta; viţă de vie care produce struguri cu boabe mari; Riesentraube, Art Weinrebe mit großen Weinbeeren. *1843:* Apro-szemü Vörös Chasselas ... sasla Óriás — vagyis Szilva — szöllö [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

orientál-gránát keleti gránát; granat oriental; orientalischer Granat. *1780:* a Feleséginek ... a Lakadalmakor láttam, első napon a nyakán jo féle fejér gyöngy volt, annak pedig a le függöje viszont jo féle orientál gránátt [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj St. Butzi (24) vall.].

orientál-gyöngy 1. keleti gyöngyszem; perlă orientală; orientalische Perle. *1752:* nyakra való tizen két arany boglárral, hattya rubintas, hatya gyöngyös apro oriental gyöngyel egybe füzve [Ks Kornis Ferenc lelt.]. *1768:* egy pár rubíntos Fülbe valo egy egy Rubint benne; három Szem orientál gyöngy Fityegöje [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes ékszerei]. *1837:* Egy antic Culier fülbe valoval, és braslettel édgyüt, mellyek állanak 12 metzett onix köböl aprobb brilliántokkal égybe foglalva — ezek közé van füzve mintegy 760. apro orientál gyöngy ... mellyek betsültettek Rf 2100 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18].

2. keleti gyöngysor; colier oriental; orientalische Perlenkette. *1786:* Szép Orientál Gyöngy három rend [Nsz; Ks 74.56]. *1797:* Négy rend nagy Selét nagyságu oriental Nyakra való Gyöngy [Msz; Told. 19]. *1801:* Egy rend nagy

oriental Gyöngy [Kv; Ks]. *1827:* Azon hat sorbol és 480 Szemböl állo Orientál Gyöngy, a' melly brilliántos Csattal vagyon... légyen az Leányomé [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Anna végr.]. *1849:* Öt rend fehér oriental gyöngy [Dés; DLt].

orientális I. keleti, keletről származó; oriental; orientalisch. **Szk:** ~ *gyöngy. 1633:* Attam egj Gwngi Lanczot, meljben vagio(n) harom saz hatua(n) Njolcz gwngi sem nem orientalis gwngyeok [Ks Vesselini Kata kel.]. *1665:* Egy kis függö melib(en) vagion ige(n) szep meczet gyemant, es egy szem orientalis gyongy [Szentdemeter U; Ks NN. 10]. *1668:* Egy kis Zomanczos keseczke mely tart ket szem orientalis gyöngyöt [MkG 10 Kapi György inv.]. *1713:* Három sor vagy rend közepszer orientalis gyöngy [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Márta hagy.]. *1752:* egy homlok párta tizen öt arany boglárral apro orientalis gyöngyel füzve [Ks Kornis Ferenc lelt.]. *1763:* Egy arany homlok párta türkös kövekkel és orientalis gyöngyökkel meg rakva [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] ✱ ~ *gyöngyös. XVII. sz. m.f.:* Volt egy Eöregh Pellikan függö Rubintos es Orientalis Gyeöngyös [EMLt Klobusitzky lev.] ✱ ~ *smaragdos. 1637/1639:* 1.4. szegu orientalis smaragdos gjúrú, njom masfel aranjat f 20 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *topáz. 1823–1830:* Nyolcadik ház[a] vereses-aranyos tükrös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekböl való aproság portékák ... Orientális topáz [FogE 185–6. — [a]A drezdai Zwingerben].

2. ~ *teológus* keleti vallásokkal foglalkozó hittudós; teolog care se ocupă cu studiul religiilor orientale; mit den orientalischen Religionen sich beschäftigender Theologe. *1619:* Az orientalis teológusok penig ilyen okát adják[a] [BTN[2] 413. — [a]Annak, hogy miért nincs esö Egyiptomban].

orificium száj, nyílás; orificiu, gură; Öffnung. *1714:* pinczetok, melljb(en) két födeles Palaczk s ezüst orificiummal rósa formára fl. Hung. 10 [AH 45].

originál I. *mn* eredeti; original; ursprünglich. **Szk:** ~ *levél. 1592:* Layos Confirmallia a' Caroly Original lewelet mely Carol' akkori Hada Ideien Dichiri ez varosnak hywséget | Caroly kirali ket original lewele, melliet eomaga confirmalt, Coloswarnak zabadsagirol [Kv; Diósylnd. 31, 41]. *1661:* az Nyuszuly[a] joszaghrol nemelly leuelek forgottak kezeben, söt megh transumpmaltattais (!) Czeffer Vra(m) velle nemely leveleit, valahova löttek Vram, de megh eddigh sem(m)i derék Original levelei ne(m) talaltattak [Sófva BN; Ks 41.K. — [a]Noszolyra (SzD) von.]. *1668:* Musnai Márto(n) Deák vra(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földrül ne(m) producálá [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII. 6]. *1675:* Mivel az D. Actor ... az originalist ne(m) exhibeallya ... hozza melléje az original levelet, es ugy tegyen eleget keresetinek [Kv; TJk XII/1. 1. 109].

II. *fn* eredeti okirat; act original; ursprüngliche/originale Urkunde. *1592:* Keett lewel, Eggik Caroly Originallia, Masik Sigmondę. Dichiri ez warost az eo hywsegeyert haboru Wdeoben | Carol kiraly Originalat Laios Confirmalta hogy minde(n) Latrokat Nemest Nemtelent ez varos hataraban meg foghassanak, bwntethessek eöket [Kv; Diosylnd. 26, 56]. *1613:* Kiröl exemplarokat egy nehany rendbelieket, söt Originalokatis ha keüantatik salüüm legyen exhibealnunk [Kv; PLPr 1612–15. 99]. *1628:* Ez Jnuentariumot, miuel hogy az Jstenben el nyugot Junck Andras vram, purumba(n) ki nem adta volt, ha ne(m) sok leuelej keözeöt fel találuá(n) az Originalt, Abbol de verbo, ad verbum megh irtuk [Kv; RDL I. 96c]. *1670:* az mint az A. el birta magaval az Transumptumokat, ugy el hozhatta volna az originalokat [Kv; TanJk II/1. 708]. *1721:* Ezek a' földek[a] az originálbul irattattanak ki [MMatr. 9a. — [a]Nyárádtön (MT)]. *1752:* Küldöm in copiis vidimatis az Puskások Conventioját, originállyát magamnál tartván [Nsz; Ks 78. XIX. 24]. — L. még BÖn. 714; MetTrCs 447; TML VI, 563; WIN I, 650.

originálé eredeti példány; exemplar original; ursprüngliches Exemplar. *1676:* érkezék meg egy itt való szabados Fogarasbúl, hozván Béldi uram írását, melynek origináléját kegyelmes urunknak ő nagyságának, párját penig Kegyelmednek megküldöttük [TML VII, 221 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz].

originális I. *mn* eredeti; original; ursprünglich. *1655:* Csepreghi Uram ... az Tanácsban be jöve, jelenté haza jövetelinek okát, hogy díffícultássa volna az Transmissio iratásban, mint ha nem conformis volna, az Originalis Contractus hátára irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.]. *1693:* azt az originalis Contractust ... kglmed ha magánál vagyon ne neheztellye magával edgyütt el hozni a Gyűlésre [Küküllővár KK; Born. I. 10 Apafi Mihály Gyerőfi Györgyhöz]. *1741:* Azon ... két Határok(na)k meg külömbeszteteséről valo Métalis, vagy egyéb akarmi Originalis Leveleket latotte vagy hallotte a' Tanu ... ? [K; Ks K. 73 vk]. *1768:* a' Verös kovátsok ... A' Futatást rendel az originalis Constitutiok tenora szerént observállyák [Torockó; TLev. 9/12]. *1798:* eleget hurtzolodtam ífíju koromban, az eötsém uram édes attyával, a' ki nem akarta kezemben adni az originalis Leveleket [Meggyesfva MT; LLt 50/1279]. *1809:* küldöm ezen záratékba valo Cártabeánkát hogy amig az originális quiactantia meg kerülne ... szolgáljon [M.bikal K; BetLt 2].

II. *fn* eredeti okirat; act original; ursprüngliche Urkunde. *1586:* Tahat ... az originálist[a] tartozzek eleo vinni [Szu; OfLev. — [a]Ti. levelet]. *1675:* az D. Actor ... az originalist ne(m) exhibeallya [Kv; TJk XII/1. 109]. *1679:* Az ... osztozásrol valo originalis a tutor kezében marad [Zágon Hsz; Barabás,SzO 381]. *1797:* Hogy ezen ... Transummált és Copiazott levelek ... a magok tullajdon eredeti levelekböl Transummaltattak, a Negyedik Paginán lévö pedig Copiaból Copiaztatván általunk az Orriginalisokkal öszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban öszve hasonlittattak és corrigálván meg egyeztettek légyen, arrol Fide Nostra mediante adtestalunk [Szság; Borb.II]. *1814:* Minden Contractusnak Copiája is legyen; az originalis áll az Ekkla Ládájában, a' Copiát az Esperest Urhoz kell bé küldeni [Nagykapus K; RAk 27]. *1830:* ezen Copia a' maga originalissából szorol szora és minden leg kissebb változtatás nélkül iratott légyen [M.régen MT; TLt Közig. ir. ad 196].

origo I. kezdet; început; Anfang. *1710:* a tordai malom ... minthogy nagy mótusokot szerze az országban ... szükség rövideden annak origóját leírnom [CsH 298]. *1744:* Hogy minden tumultus Köpeczen vette origoját, világos abbolis hogy ā miolta tumultualodni kezdettek a Seditionak

Authorai ... Cursus altal 6 vagy 7 versb(en) bizonyos Expressusok minden Falubol convocaltattak [Hsz; INyR].

2. származás; origine; Ursprung. *1807:* az origoját ennek a Zállagosnak ... bizonyossan tudtam [Tuson K; JHb X/15].

orja 1. sertésnek nyaktól farig kivágott hátgerince húsostól; spinare de porc; Rippen/Rückenstück | füstölt orja; spinare de porc afumată; geräuchertes Rippen/Rückenstück. *1554:* Kerekes Miklosnak waydak Jth woltokban keeth Oryaerth fyzetwnk d. 24 [Kv; Szám. 1/IV. 138]. *1582:* 4. January Pistakinak Tehen hwst feozny d. 4. Orya d.3 [Kv; i.h. 3/V. 3 Lederer Mihaly sp kezével]. *1590:* Thudom mertt en tiltotta(m) megh kiralybiro vram Peczietiuel az Jknek ... minden aprolekat feiet oriat kereztettemet s mind az szalonnakat [UszT]. *1677:* vagyon két Eőrőg Szalonná; és három háj Két orja füstül [Mezőmadaras MT; Borb.II]. *1705:* Egy Sertést meg öltek nro 1 meg van az Szalonnaja orjaja egyéb aprolekja [Holtmaros MT; Told. 27]. *1782/1799:* 'Sertés hust orját, szalonnát s egyéb aprolék husokot nem volt szabad árultatni [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 348–9]. *1797:* Sertés hus aprolék, egy egész orja [M.igen AF; DobLev. IV/777. 17]. *1798:* Kolosvárra ... küldöttem ... Négy Sertésnek minden aprolékját orjostol edgyüt [H; Ks 108 Vegyes ir. 37]. *1824:* 2 kitsi sodor — egy kis háj — egy órja [Erdőszengyel MT; TSb 43].

Szk: *idei ~.* *1793:* Idei Torok petsenye 6 ... Idei orja 6 ... Idei oldal 12 [Drág K; JF 36 LevK 108] ✱ *kopac ~.* *1793:* 12 Sertések orjái Szalonnáson veve orja 6 Kopatz orja 6 [Hadad Sz; JF 36 LevK 151–2 Benkő Elek számt. kezével] ✱ *költő ~.* *1725:* Találtatott ... egy költő orja ... 8 Sodor őt Nyulja [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 4] ✱ *ó ~* tavalyi orja. *1695:* oh orjak fejestől nro 5 [O.csesztve AF; LLT] ✱ *új ~* idei orja. *1687:* Uj Orja nro 1 [Csapó KK; Berz. 1. 21/11].

2. sertésorjából készített étel; mîncare gătită din spinare de porc; aus dem Rippen/Rückenstück verfertigtes Essen. *1592:* Feőzettem Kapoztas hust tiwkkal oryawal f 0 d 13 [Kv; Szám. 5/XIV. 117 Eppel Péter sp kezével].

orjas sertésorja; spinare de porc; Rippen/Rückenstück. *1702:* Tizen egy Orjos [Csesztve AF; BLt]. *1722:* vittem ... egy orjost, egy oldalt kereszt tetemestől [Tarcsafva U; Pf]. *1744:* Ezen Kamarában tanáltatek ... Orjos nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1746:* A kamarában ... Három háj, s fél. Négy orjos [Vargyas U; DanielAd. 258]. *1763:* Orjos No 1/2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23]. *1792:* A panaszoltatott inctus Kűs Miklós azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost [Árkos Hsz; RSzF 262].

orleáns kelmefajta; un fel de stofă; halbwollener Damenkleiderstoff. *1850:* Egy fekete orleans magyarka, fekete selyem bérléssel | Egy fekete mousselin poszto, fekete orleans bérléssel készitett kabát [Mv; DE 2].

ormó 1. hegycsúcs/orom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. | hegy/sánc éle/pereme; muchia muntelui/şanţului; Berg/Grabenkante/Rand. *1650:* azt tudom hog ez az ormo az hatara [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1684:* (A határ) ment fel az elecskenek vagy ormonak nem a tetejin, hanem az oldalab(an) [Dob.; Szentk.]. *1745:* (A föld) elé nyúlván a Tyira Patakján innen lévő Sovány ormóig | a Dómb ormoján le felé [Nagyida K; Told. 9]. *1746:* (A határ) ki mégyen égy órmóra, vagy is Élre, mely életskén fel mégyen égy égy kerek nyárfás Tserécske alá [uo.; i.h.]. *1791:* a' Hegy élin vagy-is Ormoján menve ... elé a Hegyen [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 97]. *1803:* a' Topplitzai Birtokos Urak, a' Topplitzai határt békességesen birták a' Kötske patakának a' Toplitza felől valo ormojáig [Gyszm; Born. XVc. 1/13 Zacarias Anisor alias Lázár (65) örmény kereskedő vall.]. *1843:* a' sikátor mellett volt régi sanc ki takarittatván, ennek ormoja tetejére egészszen a Tiszti lak irannyáig alacson sövény kert fonatott addig, míg ide is más épülhet [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

Hn. *1641:* Harmad völgy ormója [Páncélcseh SzD; SzDMon. V, 403]. *1679:* Hirid (!) ormoyánn (sz) [Vadasd MT; EHA]. *1754:* Az Ormón (sz) [Erdőcsinád MT; EHA]. *1775:* A Kászága Verős Fényibe a Héjja Bértze Ormojánál (sz) [Középlak K; KHn 299]. *1794:* Az Ormón (k) [Erdőcsinád MT; EHA].

2. csúcsos fedél; muchie (a unui capac); kantiger Deckel. *1823:* az Koporso Ormoját égy Kapával fel Szakasztotta [Dés; DLt].

3. (vminek hosszan kiemelkedő) pereme/párkánya; cant, muchie; Kante. *1750:* Az Malmon aloll menvén találtunk ... három őreg Sliphez valo ormos deszkakat, mellette Sliphez valo őreg ormo nélkül valo deszkák Nro 16 [Szamosfva K; JHbK LVIII/46].

4. penge széle; muchia tăişului; Schneiderand. *1744:* az eö Pakulára latott egy embert ... az Baltaja ormoja merő viaszos volt [Gyeke K; Ks].

5. *háta ~ja* hátgerince; şira spinării; Rückgrat. *1811:* Azon vén fekete Kantza Lónak ... az háta ormoja nagyon sebes [DLt 146 nyomt. kl].

6. duzzanat; umflătură; Schwellung. *1751:* az háta meg veresedet, a' véris ki serkedezett, edgy edgy ujni ormo láttzatott [Csapó KK; Berz. 12. 92/203]. *1796:* Damiánhoz Menvén hogy meg beretváljam, a Bérest ott fekünni láttam ... és akkor láttam hogy a Vasvillátol egy Néhány hejjen jonagy ormok voltanak a Testin [Fodorháza K; RLt Kerekes Jákob (40) zs vall.].

ormocska (domb)élecske; muchie (de deal); (Berg)-Kántchen. *1718/XIX. sz. eleje:* az oldalban lévő két ormocskán [Becski]. *1746:* a describalt helység felső oldalának vicinussa házának kapujanak also részitől fogva, egj essö csinálta árkacskán alol lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig ... volt is valami kis káposztás kertecskéje [Monor BN; Ks 7. XX. 19].

ormos, ormós 1. környezetéből kimagasló, csúcsos; cu ridicături/piscuri; gipfelig. *1754:* a Nagy erdőn ... két felől a Fagyétsra le járo árkok fenekei, alol a Falu közönséges eredeje, melyet határoz égy meredek ormós hegyetske [A.tők SzD; THn 7].

Hn. *1746:* La Lazuluj Márton nevü kaszálon feljül lévő órmos elig | a Recsibás farka felé egy ormos Eletskén belöl [Nagyida K; Told. 9]. *1747:* a Szölöre le járó ormós élen valo ösvénjen [uo.; EHA]. *1766:* a ... Losárdi Bértzre ki nyúlo ormós élben [Doboka; Mk III. XXX].

2. csúcsos fedelű; cu capac conic; mit spitzem Deckel. **Szk:** *~ karafin.* *1823–1830:* Magának s elsöbb rangú vendégeinek külön és jobb bort tartott,[a] és egy fertályosnál kisebb, széles talpú, ormos karafinban tették fel [FogE 135.

— [a]Bethlen Pál] ✱ ~ *koporsó. 1602:* Vagion sok panazolkodas az Aztalos vraim feleolis ... Vegeztek azert eo kgmek hogy az mas ember dezkaiabol chinalianak egy eoregh ormos koporsot p(ro) d 75 negy zegew koporsot penigh chinalianak p(ro) d 50 [Kv; TanJk I/1. 427]. *1625:* Holt meg Samariay Marto(n) predicator Vra(m) ... Chinaltattunk Ormos koporsot, Orelt Aztalos Janossal ... d 65 [Kv; Szám. 16/XXX. 15]. *1655/1754 k.:* Vadnak egyéb paraszti munkák-is a' melyek vas szeggel készűlnek: ugymint: Istállo Ajtok és egyeb Slejt munkák-is a' melyek Atsokat illetnek, ki vévén pedig kiváltképpen az Ormos Koporsok tsinálását, mivel-hogy azis vas-szeggel készül [Kv; ACJk 12]. *1728:* Az ormos öreg koporsonak árra gjantározatla(n) ... öreg deszkabol f 3 [Kv; i.h. 138] ✱ ~ *láda* **a.** csúcsos fedelű láda. *1723:* Vagyon egy fekete bőrös vasas, ormós, záros, retezes, Lakatos régi Hinto forma Ládáb(an); ezek a' Bonumok [Told. 29/2]. — **b.** csúcsos fedelű koporsó. *1609:* Holt megy Leorinchy Deak Az scholabany chynaltatam egy Ormos ladat sellyet neky asztalos Janossal attham nekj f — d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 116].

3. (kiemelkedő) szélű/peremű; cu cant/muchie; mit herausragendem Rand. **Szk:** ~ *tál. 1803:* Ormos Tsipkés tál 3 [Veresegyháza AF; Told. 43] ✱ ~ *tányér. 1793:* csipkes és ormos szeki tangyerok 18 mas csipkes de szelein semmi hornyalas nintsen 24 [TL Conscr.].

4. ~ *deszka* (kiemelkedő) peremmel/párkánnyal készített deszka; scîndură cu canturi; Brett mit kantigem Rand. *1750:* Az Malmon aloll menvén találtunk ... három öreg Sliphez valo ormos deszkákat, mellette Sliphez valo öreg ormo nélkűl valo deszkák Nro 16 [Szamosfva K; JHbK LVIII. 46].

5. ~ *koporsókő* koporsó alakú (mindkét oldalán feliratos) csúcsos sírkő; monument funerar în formă de sicriu; sargförmiger (auf beiden Seiten beschrifteter) kantiger Grabstein. *1653:* Die 7 january hozattam egy ormos koporsókövet Kolosvárrol tizenhét forinton | az én feleségem Rosás Ersébet ... Die 28 sept. dél után két órakor meghala, és vasárnap a földbe tőm, az ormos koporsókő alá [ETA I, 122, 151 NSz].

6. csúcsosan épített; în formă conică; giebelförmig gebaut. *1697:* Ezen graditson fellyel ormos zendelyezés vagyon [O.brettye H; Born. XXIXa.2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

◇ **Szn.** *1638:* Ormos Janos [Szászfenes K; GyU 32]. *1778:* Ormos nevü deák [RettE 386].

A címszó esetenként *ormos* vagy *ormós* hangalakban hangozhatott, az ékezet jelölésének bizonytalansága miatt nehéz lenne a két ejtésmódot egymástól elhatárolni.

ormosan csúcsosan; în formă conică; giebelartig. *1676:* Ezen udvarház ... kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyíló, kapubálványa négy szegeletesre faragott, ormoson egybe csatoltatott ... faszegekkel összeszegeztetett [Galac BN; ETF 108.8].

ormozat I. (ház) oromzat; fronton; Giebel. *1656:* Ezen elseö strasanak eros boronaj, eöregh vas szegekkel leuen be verve, az ormozattjais felül eles vas pantos ... keörös keörnjül teöldgi es bikfakbol bellett [UF II, 144].

2. hegyorom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. *1639/1727:* az mint azon járatlan ut dirigalna, és az bizonyságokis hordoznának, azon Chinkendályi nevü völgynek Eszak felől valo Ormozattjára jüttünk volna Kis Zőlős felől, ott az Ormozaton, az Erdő szélben egy halmot hányattunk[a] [Ks. — [a]Kisszőllős és Zágor (KK) közötti határjárás rendjén].

Hn. *1802:* a Kopatz ormozattyan belöl [Bözöd U; EHA].

ormozatosan ormosan; cu muchie; mit Kante. *1621:* Joannes Illiefalui attiankfia megh halua(n) az scholaba(n) Jffiu Aztalos Janos Czinalt ormozatoson koporsot neki 5. dezkabol d 60 [Kv; Szám. 15b/IV. 26].

ornamentum díszítés; ornamentație; Verzierung. *1733/1813:* az szoknyából kivánom, hogy tsinállyanak oltárra valo antipendiumot ... az vállon lévö tsipkével tsinállyanak ornamentumot [Kv; SLt XLII. 6.30].

orol oroz, lop; a fura; stehlen. *1840:* Házat felvér s onnan pénzt orol [Dés; DLt 770].

orolat hegyorom; creastă/coamă de munte; Berggipfel. **Hn.** *1740:* Az orolaton (k). Az orolat alatt (sz) [Egrespatak Sz; EHA]. *1758:* Az orolaton (k) [uo.; EHA].

orom hegycsúcs/orom; creastă/coamă de munte; Berggipfel/spitze | hegyél; muchia muntelui; Bergkante. *1715:* az m. nagj Gorbai Határt ... ezek a Heljek különböztetik és hasittják megh ... Bezdéd felöll a Csere véginél mégjen fel a határ az éles ormon fel â Bezdédi határigh [Csákigorbó SzD; EHA]. *1835:* a hegy ormán el vonulo ut által választott Bükk hegyes nevezetű kopatzon [Kisillye MT; EHA].

Hn. *1671:* az Bozay oldalan az ormon (sz) [Borsa K; BHn 109]. *1673:* Az Bozaj ormán (sz) [uo.; BHn 110]. *1700:* A Darvas ormán jó véggel (sz) [Girolt SzD; EHA]. *1717:* az Rehet ormán (sz) [Gyulatelke K; EHA]. *1737/1792:* Kis orom pataka fejében (sz) [Damokosfva SzD; EHA].

orosz I. *mn* **1.** orosz/ukrán/rutén nemzetiségű; de naționalitate rusă/ucraineană/ruteană; russischer/ukrainischer/ruthenischer Nationalität. *1548:* el mwlth Napokban fichyor Matyas Ty kegyelmeteknek Varosaban Az en kegyelmes Vramnak keth oroz Jobbagyath (így!) kyk Mostan is fogwan vadnak kyk felol Jllyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Jo kezessig vethuin Az fogsagbwl Meg zabadulhatnanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince beszt-i bíróhoz]. *1657:* Ha az társzekered ki jö Bihar vármegyével, igen akarnám, ha az legények két orosz vagy pedig tót asszonyt hoznának [TML I, 51 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1680:* az Varas szolgajat potentiose huzta vonta, az fen megh irt orosz jobbagy [Dés, Jk]. *1705:* ma reggel exequálának egy német asszonyt és egy orosz leányt, kiknek a piacon vövék fejeket. Okának mondották, hogy németeket öltöztettek volna asszonyember-köntösbe, és úgy akarták volna öket elszöktetni [WIN I, 423]. *1723:* Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyuban Csinalt volt egj Lengjel országi orosz legény ... egj Porcsira nevü Leanyn(a)k [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev. Valyán Szilip vall.] | Felső Ilosván szolgált egj Lengjel országi Fodor nevü órosz Legény Kukura Kosztin nevü embernél [Kiskájon SzD; i.h. Molnár Mihály (60) vall.]. *1849:* az itten állomásolo egész Csász: orosz sereg [Kvh; CsS].

Szn. *1592:* Oroz Mihaline [Kv; TJk V/1. 296]. *1602:* Orosz András szab. Orosz Bálint szab. Orosz Miklós szab. [Haraly Hsz; SzO V, 197] | Urusz Gergely szab. [Kovászna Hsz; i.h. 195]. *1614:* Oroz Mattyas zs [Gyszm; BethU

483]. *1639:* Orosz Elekes [Tótőr SzD; Ks 42. F]. *1645:* Oroz Peter [SzJk 62]. *1670:* Orosz Jakab [i.h. 111]. *1672:* Oroz Fodor jb [Mezőméhes TA; WassLt]. *1679:* Küsseb Orosz Peter. nagyob Orosz Peter [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1681:* Orosz István [Feketelak SzD; Utl]. *1698:* Orosz Janos [Dés; DLt 476]. *1700:* Orosz János [Kv; ACJk 37]. *1705:* Orosz Pál [WIN I, 540]. *1715:* oroz Andras [Bethlen SzD; BK]. *1758:* Orosz Iván [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 4]. *1765:* Orosz Vaszily [Náznánfva MT; Berz. 13. IX/16]. *1778:* Orosz Nyikula [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 3b]. *1819:* Orosz Sára [Asz; Borb. I]. *1843:* Orosz Jósef [Dés; DLt 65].

2. görögkeleti vallású; de religie ortodoxă; (griechisch-) orthodoxer Religion. *1664:* alkalmatosnak ismervén penig elébbi papok igazgatására és tanitására amaz Szent Basilius szerzetin való s régi görög Szent Atyák bevett hitit és rendtartását követő Parthenius Püspök Uramat, ki egyébaránt is azon orosz, rácz, oláh nemzetnek ... király urunk eő Felségének is annuentiajából Ordinárius Püspökje, Vladikája, kit az Méltóságos Moldovai Sorban Constantin vajda is ... erre ... érdemesnek vall ... jelentvén, hogy az egész munkácsi jószágunkban levő orosz papok eő Kegyelmének ebbeli commendálásán és javallásán meg nyugodtak [Veress,Doc. XI. 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Partenius Péter püspökhöz].

3. orosz módra elkészített; conform bucătăriei ruseşti; nach russischer Art verfertigt/zugerichtet. *1811:* ma Szonbot (!) Levén jo rák Levest készitetem és jo orosz rátotát, hortsök halász lére [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

4. ~ *muzsikácska* ? harmonika; armonică; Harmonika. *1681:* Orosz Musikaczka, ighen kicziny, fa Tokostol Nro 1 [Vh; VhU 539].

◇ **Hn.** *1451:* in vertice eiusdem montis Orozewswen vocati [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II, 48]. *1618:* Az Oroz utt altal keleoben (sz) [A.csernáton Hsz; EHA]. *1665:* az orosz Fúziben vagyon egy nyil föld [Várhegy MT; EHA]. *1665/1753:* Az also orosz ut által kelőben (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. *1688:* az Orosz pad alatt (sz) [Magyaró MT; EHA]. *1757:* Orosz Völgjb(en) (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 78]. *1817:* az orosz Dombon (e) [Bádok K; BHn 28]. *1826:* Az Orosz mezőnek ötöd része [Csomafája K; BHn 62].

II. *fn* **1.** orosz/ukrán/rutén ember/katona; om/soldat rus/ucrainean/rutean; russischer/ukrainischer/ruthenischer Mensch/Soldat. *1611:* Hozának zászlókot, kit Forgách Zsigmondtól nyertek ... Hozának Kolozsvárra az Forgách gyalogjában ... Az jovát hozzá esketé az fejedelem; az többit: az oroszokot, oláhokat, tótokot küldé ismét Szebenbe a székelyekkel [Kv; KvE 144–5 SB]. *1643:* az eleót ne(m) uolt ot kut, hane(m) reg<e>n czinalak (!) az oroszok oda bodon kutat [Páncélcseh SzD; RLt 0.5 Kadas Demeterne Diosi Marta (50) jb vall.]. *1667:* Kegyelmed mutassa meg, hogy oroszok főispánja, büntesse meg az kiken mult el az dolog[a] [TML IV, 249 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Több levél elveszése Máramarosban]. *1677:* az Országban lézzegő Oroszok, Oláhok, Muntyánok, és egyebek ... meg-fogattassanak és meg-köteleztessenek | Orosz, Oláh, Muntyán, s' egyéb nemből állo, uratlan, lézzegő emberek, szolgaságra vagy jobbágyságra, köteleztessenek [AC 232, 265]. *1683:* kivált képpe(n) enghemet Tizedesset bötstelenitet ... szidott masokatis kit orosz(na)k s kit minek szidott [Kv; TJk XIII/1. 130]. *1719:* És vagy három bokor oroszt is szállitott azon földre az öreg Erdőtelki György uram [MNy XXXVIII, 54]. *1724:* Rusz al(ia)s Hoffrik Mihállyt egj Lengjel országi Rusz Fodor nevű orosz csinálta fatyub(an) [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Vallyán Illyés (56) jb vall.].

Hn. *1721:* Az Oroszok Irotvánnyán fejűl (k) [Kozárvár SzD; EHA]. *1734:* Also, vagy Olt elvi határban az oroszok revin tull (sz) [Ilyefva Hsz; EHA]. *1737:* az oroszok révinél [uo.; EHA].

Szk: *pálinkafőző* ~. *1725:* Lengyelországbol sok pályinka föző oroszok jövének ide Oroszmezőre [Oroszmező SzD; BfN Oroszmezői cs. Pintye Jovon (70) vall.] ✱ *tódugó* ~. *1731:* Major Gjőrgjnek az Apjatis esmertem Muntyan Vaszilynak hittak, akkor jütt volt be ebben az hazaban mikor az To dugo Oroszok jüttenek volt be eő is az Sugadiban az To, dugashoz hoza fogott volt [Cintos AF; KA. Franciscus Olcsvári de eadem (73) ns vall.].

2. (fej-i) ajtónálló; uşier (domnesc); (fürstlicher) Türhüter/steher. *1582:* Az Vrunk Orozzat Rach lukachiott witte Zwch myhall kett louon Tordara | Zabo Marton wyzy Racz Lwkachijot az feyedelem orozat keet lowan Tordara Biro V. hagyasbol attam d. 50 | Zabo Janos wyzy az feyedelem Orozat Balast két Lowan hunyadig attam f. 1 [Kv; Szám. 3/V. 19, 39, 46 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Az Negi oroznak negi sweg az arra — /64 [Kv; i.h. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. *1588:* Az feiedele(m) orozinakis attwnk wy Ezte(n)deoben hatt pogan pinzt [Kv; i.h. 4/I. 19]. *1595:* Wrúnk ö fge Orosszait Azzonnyúnk el menetelekort vitte Decsi Zabo Andras 4 loúal Thordaig ... f 1 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 87 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Ment el Wrúnk ö fge minde(n) Nepeúel Colosuarol ... Az eggyik Oroszt az elöl laro zönnyegekkel, vitte Gergh leger 4 loúal ... f 1 [Kv; i.h. 6/XXI. 21]. *1609:* Jeoue Vrunknak egi Orozza Paranczjolattal [Kv; i.h. 12b/IV. 211].

oroszfájabeli Oroszfáján (K) levő; din/care se află în Oroszfája; in Oroszfája befindlich. *1567:* En Thomory Myklos ... Latwan Jozagonknak felettheb walo pwztwlasat, Orozffajabelj, es septerbelj Rezeonknek, mellyek Halabory Palnal Zalogon Thartatthnak ... valahogy kezebeol ky veghyem [Gyf; Ks].

oroszfáji az Oroszfája (K) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oroszfája/Orosfaia; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oroszfája. **I.** *mn* **1.** Oroszfáján lakó/működő; din Oroszfája; in Oroszfája wohnend/tätig. *1574:* Weres Gherghel orozfay horwat kozma Jobbagya ... ezt walla[a] | Beke Gherghel orozfay Imreh Deák Jobbagia ... ezt walla[a] [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a-b]Köv. a vall.]. *1594:* Mi ugi mint ez alat megh irt dologban keoz birak ... Nagi Boldisar Galaczi Ferencz Galaczon lakozandok nemes zemelyek es Czyabai Peter Orozfai Praedikator, Aggiuk tudasara mindeneknek kiknek illik ez mi ielen ualo leuelwnknek rendiben[a] [LLt. — [a]Köv. a részl.]. *1771:* Úgy vette ezt az mostani feleségét, Gyulai Zsuzsánnát, az oroszfái Gyulaiak félét [RettE 252].

2. Oroszfája határában levő; care se află în hotarul satului Oroszfája; an der Flur von Oroszfája befindlich. **Hn.** *1688:* Az Oroszfai Tő farkánál az ut mellet (sz) [Oroszfája K; EHA].

II. *fn* Oroszfája lakosa; locuitor din Oroszfája; Bewohner von Oroszfája. *1724:* azak Oroszfaiak vóltanak [uo.; BLt].

orosz fal spanyolfal; paravan; spanische Wand. *1836:* Egy Kék festékü Halo ágy; Egy orosz fal [MNy XXXVIII, 303].

Szk: *~ ráma. 1813:* 12. puszta orosz fal rámák [Koronka MT; Told. 18]. *1816:* Tizenkét haszontalan puszta orosz fal ráma [uo.; i.h. 47] ✱ *négylevelü ~. 1853:* Egy kis négylevelü oroszfal [Mv; TSb 4] ✱ *zöldvirágos ~. 1736:* Zöld virágos orosz fal [Várhegy MT; CU].

oroszfalvi A. az Oroszfalu (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oroszfalu/Ruseni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oroszfalu. **1.** Oroszfalun levő/található; din/care se află în Oroszfalu; in Oroszfalu befindlich/findbar. *1760:* A mi ... az Alsó Csernatoni, oroszfalvi, és osdolai Joszágok dolga iránt valo p(rae)tensiojokot illeti az Ak(na)k ... az p(ro)ducalando literale instrumentumokbol fog ki jöni mi képpen illesse(ne)k fiat és leányt egyaránt [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1761:* azon mentionalt literalek per clarum indigitállyák az oroszfalui és osdolai joszagakb(an) való részesülesit a leanyok(na)k [uo., i.h.]. *1771:* Az oroszfalvi jószágok után hídpadlók, határkertek e szerént következnek[a] [uo.; RSzF 144. — [a]Köv. a fels.].

2. Oroszfaluban lakó; din Oroszfalu; in Oroszfalu wohnend. *1781:* Az oroszfalvi communitás levált harmadfél száz magyar forintokot kölcsön, melyböl váltott oroszfalvi Benke Mihály uramtól egy gyepet az communitás ötven magyar forintokkal [Oroszfalu Hsz; RSzF 128].

B. a (Görgény)oroszfalu (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului (Görgény)oroszfalu/Solovăstru; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON (Görgény)oroszfalu : (Görgény)oroszfaluban lakó/működő; din (Görgény)oroszfalu; in (Görgény)oroszfalu wohnend/tätig. *1681:* ezek(ne)k az Vita Peternek, Matyasnak es Sig(mon)d(na)k az Annyok az Diznay falus biro kezéböl edgy Thorda varmegyei Oroszfalvi boszorkanyos fogoly Sinkane nevü olahnét el vötte vala hatalmasul [Disznajó MT; WH Disznajói cs. Jakab Mihály (60) jb vall.]. *1723:* hozzám jöve Némasági ur(am) es Lukával megh köttete s Magyarora onnet Disznajora ugy hwrczolt bennünket az oroszfalvi jobb(ágy) aszszonyokkal [Hodák MT; VGy. Basta Nonuczné Maria (30) jb vall.]. *1806:* azt tudgyaé a Tanu hogy azon Motsár nevezetü erdőnek Oroszfalvi és Bőlkényi Hajtássai valakivel azon erdőben tett praevaricatioért titkon allattomb(an) meg békéltenek volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk] | Csávási Mihálynál ... Nyers fiatal fákat kaptak az Oroszfalui Hajtások Gavril és Mitruj [Radnótfája MT; i.h. Csávási Mihály (33) ns vall.].

oroszhegyi az Oroszhegy (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oroszhegy/Dealul; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oroszhegy. **I.** *mn* **1.** Oroszhegyhez tartozó; care aparţine de Oroszhegy; zu Oroszhegy gehörig. *1600:* Tudom hogy az honnet be wztek az Farkaslaki vraim az fel peresek diznait, az vgian Orozhegy hatar [UszT 15/111 Leörincz Benedek, weres Drabant, Fanchali (45) vall.].

2. Oroszhegyen lakó, din Oroszhegy; in Oroszhegy wohnend. **Szn.** *1593:* Orozhegy Alberth [Szu; UszT 9/45].

II. *fn* Oroszhegy lakosa; locuitor din Oroszhegy; Bewohner von Oroszhegy. *1592:* akkor oroz hegiek biriak vala Nywladot [UszT].

oroszlán 1. leu; Löwe | kegyetlen ellenség; inamic necruţător; grausamer Feind. *1662:* Augusztus 1-ső napján a nagybányai keresztyén gyülekezet annak emlékezetire, hogy a felső esztendőben az Úristen az oroszlányoknak szájokat ... befogta, a hatalmas török nemzetet ... megtartóztatta volna ... közönségesen böjtöléssel való hálaádó ünnepeket szenteltek vala | A próféta, hogy a vén próféta csalogatására ahhoz Isten tilalma ellen betére enni, az asztal felett az Istentül keményen megdorgáltaték, fenyegetteték és ugyanakkor útában az oroszlántól megöleték [SKr 675, 706]. *1697:* Voltam az oroszlányoknál az rézkertben [AIN 154]. *1704:* Az Isten, aki a Dánielt megtarthatta az oroszlánok vermében, minket is oltalmazzon, holnap és azután is, békólcsolván szájokat fene oroszlányinak, kik között fetrengünk [WIN I, 134]. *1710:* az öreg Bethlen Jánost már éppen megfogják vala[a] ... de Isten kiragadá az oroszlányok szájából | csudálatos vitézi bátorságát látván a német generálok, azt mondják vala egymásnak: „Ez a Petneházi nem ember, hanem oroszlány" [CsH 148, 194. — [a]A törökök].

Szn. *1582:* Orozlyany Janos. Orozlan Janos [Kv; Szám. 3/V. 48, 50 Lederer Mihály sp kezével]. *1673:* Oroszlan Bálint. Oroszlany Balint [DLev. 2. XVIII B].

Szk: *~ módon. 1657:* Az hintó előtt való lovak, hat fejérkék, igen szép török lovak, oroszlány módon uszolig festettek valának [KemÖn. 64].

Sz: *bajos egy féregnek ~ ellen támadni. 1662:* Bajos ... egy féregnek oroszlán ellen támadni [SKr 467] ✱ *keres, mint az ~, hogy kit kaphasson be. 1626/XVIII. sz.:* Keres mint oroszlyan hogy kit be kaphassan [ItK 1931. 85] ✱ *kiabál, mint a megsértett ~. 1834:* a Tiszt ... ezt illyen meg részegedett, inkább mondhatni örült állapottal, harmad napig mint a' meg sértetett oroszlány ugy kiabálta, hogy a szomszédtsag még ejtzaka se tudott tölle nyugodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.] ✱ *szúnyog ~on győzedelmet vehet. 1811:* Szunyog Oroszlányon győzedelmet vehet, A' légy Eléfánton mérges tsipést tehet [ÁrÉ 39].

2. oroszlán-ábrázolás; (piesă de forma unui) leu; Löwendarstellung. *1807:* Egy nagy Ezüst ... Aufsatz Etzetnek, Olajnak, Mustárnak, 's törött Nádméznek való edényekböl állo, e' között vagyon még két Ezüstböl való Oroszlány, a' mellyek egy Aszszonyt egy kosárral edgyütt tartanak, e' mellett két kis Majom mindegyik tart egy Paraplieut [DLt 378 nyomt. kl].

3. *~ formára* oroszlánhoz hasonlóra; în formă de leu; löwenartig/ähnlich. *1645:* ket Aranjas so ... Tartokot ... negj oroszljan formara Czinialtattak volt [Szárhegy Cs; LLt]. *1651:* Egy öregh Orosz Leany formara czinalt Gyemantos Függö melyb(en) vagjon nedgy öregh Gemant Aprob gyemant 2 [WassLt Wass Judit kel.].

4. az oroszlán nevü állatöví jegy; zodia Leului; Löwe als Tierkreiszeichen. *1560:* Meg lasd Mykoron cemmentelny akarz, hogy ahoz valo signu(m)ban kezgyed Mwuedeth, Tudny Illik, az kosban, orozlanban, sagitariusban, es Mikoron sextilis es trinus Martis vagyon [Nsz; MKsz 1896. 351].

oroszlánbőr oroszlánprém; blană de leu; Löwenpelz. *1736:* Az lovak ... tollasok voltanak s bokrétások, az lovakon kin oroszlánbőr, kin tigrisbőr, kin párduczbőr, kin vízilóbőr [MetTr 374].

oroszlánfős oroszlánfejet ábrázoló; care reprezintă un cap de leu; Löwenkopf darstellend. *1823:* Egy oroszlány fős Pais [BK Inv.].

oroszlános I. *mn* (stilizált) oroszlánnal díszített; împodobit cu leu; mit stilisiertem Löwen verziert. *1651:* Mas Egy fejer Orozlanos es Sarkanios fögö, meliben Vagiön Apro gemant Tizen Egy Eöregjeb Eöt [WassLt Vaas Judit kel.]. *1673:* Két fejér holyagos oroszlyános gyertyatarto [Fog.; Utl]. *1714:* egy oroszlányos farkasos ezüst pohár [Kv; Pk 6].

II. *fn* oroszlános tallér; taler cu leu; Taler mit Löwen. *1660:* administraltunk Colosvarra captalan Szamos keozi Mihály Vram keziben ... tall. imp. 52 2/2, oroszlanyost kettött jmperiales ... ad f. 2, az oroszlányost penigh ad f. 1/60 [UF II, 211]. *1665:* Harom nitra selyemre külömb külömb szinüre, egész Tall. 4 es 3 Oroszlanyos [Utl]. *1688:* az dolmannya meg hasadot, es csak azért öt Tallért oroszlányosokat vont rajtam [Kv; Utl]. *1799:* méltoztasson az Alperes méltóságos Groffné, minémü és valoru Tallérok voltanak azok, meg-bizonyittani: öreg Tallér é? vagy oroszlányos? [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 27].

oroszlános tallér 1. régi holland ezüstpénz; monedă veche de argint (olandeză); alte hollandische Silbermünze, Löwentaler. *1619:* Hogy ezután ne lophassák, nyirhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke légyen az pénznek, az aranyat 120 oszporára kiálták, az igaz egész tallért 80 oszporára, az oroszlános tallért 60 oszporára [BTN[2] 376–7]. *1628/1635:* Tallerok: Imperialis Taller Negj zaz huz, es ket fel taller. Zlot taller kett szaz negjuen kjlencz Orozlanos Taller kjlenczven. [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1652:* Más zacskob(an) vagyo(n) Ducat nr 10. Oroszlanos tallerok nr. 8 Keresztes tallerok nr. 8 [Nsz; IB X. 2]. *1655:* 24. Tallerok Jttem egy Oroszlanyos Tallérért — f 1 d. 60. Ittem 3. Renes Tallérért f. 3 [Kv; RDL I. 29]. *1662:* 31 1/2 oroszlanios Taller pro d(en) 180 f. 56 d. 70.10 szeges taller 3/4 f 20 d. 50 9 Imperiális taller f 18 [Kv; KvRLt X. A. 25]. *1669:* egy hold szanto földet Ada eo kglme zalogon Tizenket oroszlanios tallerert szegeny Apor Andras Vram sanczaban [Kvh; HSzjP]. *1686:* az interessire[a] vagy egy oroszlanyos Tallert, vagy egy Kozak-Süveget ad [Uzon Hsz; BLt. — [a]A kölcsön vett pénznek]. *1699:* adott Oroszlányos Tallerokat nro 50: melljek is cu(m) fl 2//20 faciunt nro 105 [Mk Macskásy Boldizsár végr.]. *1711:* szükségesnek lenni itéltük ... az Arany, Oroszlános Tallér és Oláh Zlotok válora iránt e determináciöt tenni; hogj tudni illik az Arany f. hung. 5 denar 25 ... az Oroszlános Tallér f:2; oláh Zloth f:1 denr. 20 járjon, mellyet is e szerint publicalunk, ez országban mindenüt [KvLt I/201 gub-i rend. Nsz-böl]. *1718:* adott néki egy oroszlanyos Tallert [Kv; Told. 2].

2. *vhány ~on* vhány oroszlános tallérért; pentru un anumit număr de taler(i) cu leu; für einige Löwentaler. *1678:* Cserei Farkas ... administrált ... 34 oka faolajat ... melynek okáját vötte egy-egy oroszlányos talléron, teszen fl. 27 [AUt 250] | vöttem Szendi által harom Oroszlanyos Talleron egy paplant [Utl].

3. *~ul* oroszlános tallérban; în taleri cu leu; in Löwentalern. *1677:* Vön ... Keresedb(en) lako Vitezlö Böti Marton T:N:Vass Janos Uramtol Ajtonb(an) ... negyven magyari farintakat ... Oroszlanyos Tallerakul kölczen illy Conditioval[a] [WassLt — [a]Köv. a részl.] *1685:* ezen esztendöben, az Orszag adajanak nagjob resze, Oroszlanjos Tallerul ment be a Portara [Fog.; Törzs].

oroszlános talléros (vhány) oroszlános tallér értékü; în valoare de un anumit număr de taleri cu leu; von (einigen) Löwentalern (wert). *1736:* Tudom hogy csak egy lakadalomban, az melyben az regnans fejedelem jelen vala, csak az kárpit az kit az asztal feli csináltak vala, öt száz oroszlányos talléros vala, ugy hozták vala Konstanczinápolyból [MetTr 392].

oroszmezei az Oroszmező (SzD) tn *-i* képzős szárm; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oroszmező/Rus; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oroszmező : Oroszmezön lakó; din Oroszmező; in Oroszmező wohnend. *1744:* Oroszmezei Nyiga ... egj ökre elveszvén ... ezen idegen emberre gyanakodván, az falub(a) bé vitte ... és ott tisztességes detentiob(an) tartatta [Konkolyfva SzD; JHb 17/LXXXIV. 43].

oroszné orosz/ukrán/rutén asszony; rusoaică/ucraineancă/ruteancă; Russin/Ukrainerin/Ruthenin | görögkeleti vallású asszony; (Femeie) ortodoxă; Frau orthodoxer Religion. *1709:* (Szállásom volt) nekem ... egy oroszménál [SzZs 268]. *1750:* Bethlenböl ketten szoktök el ... Ketskés Peter ... Maramaros vármegyéb(en) Sajon lakik ... meg is házasadot, edgy olánnét vagyis Orosznét vött el hazasságab(an) olah Vallásra állott az nevét is el változtotta [Ks 14. XXXIV. 10].

orot l. irt

oroz 1. lop; a fura; stehlen. *1562:* eg kerekemrol orozoth vala vasakat [HSzj *kerék* al.]. *1568:* En Lüka Janos Körösfwy biro Mikoro(n) Jóth volna hozzam ... phwlóp Giórg Kolosüarj, hogy egy Louath Talaltak volna megh nala, es me(n)tene megh magat, hogy W az loüath ne(m) ürzotta (!) hane(m) igaz pinzön vötte [Körösfö K; BesztLt 98]. *1570:* egy lewwelet kwldetwnk wala kegteknek ... Az Lewelnek continenciaya ez wala hogy kwldetek wala My hozank chyaky pal wra(m) es pathochj ferenczne az orrw felwl Mely mostan keezben wolna ky orozta wolt az Menesbwl kaczolakath az Melyerth perlet welwnk pathochjne [Medgyes; BesztLt 4 Caspar Zeoch judex és Petrus Mezaros juratus Gr. Daum beszt-i biróhoz]. *1591:* tigedet fél peres uaida gérgéli tiged Jgien ruton zidot ... borsot oroztal oduarhelt az sokadalomban [UszT]. *1595:* Ertem hogy Capitan Vra(m) eö kegme meg fogatta Bartha Istuanth myerth hogy ornak mo(n)dottak ... Azt monta hogy Artatlan vetetlen: En pedigh azt mondo(m) hogy ne(m) Artatlan fogtak mégh, merth eö zolonatis orozott, húzatis orozott [i.h. 10/37]. *1614:* Madar Miklos nyomoru orzott volt az Tjztarto zabaditotta megj oda keotte magat [Szentsimon Cs; BethU 446].

2. titkon les vkit; a pîndi pe cineva, a urmări în secret pe cineva; belauschen. *1802:* Delucio ... Müller Ferenczet mind tsak Szemmel tartotta, és orozta, mind tsak a' háta megé kerülni igyekezett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

orozban orozva, orvul; pe furiş, în ascuns; hinterrücks, meuchlings. *1783:* Mostoha Fiam Szilágyi Sándor ... Bándon embereket Orozba halálba ütött [Mezőbánd MT; MbK XI. 67] | Ráduly Mártont ugy meg hajtotta oroszba a

Kapunk előtt egy darab fával hogj mingjárt le esett a Lábárol ... az öszszel Farkas Györgyetis ugy meg tsapta Pofon oroszba hogy mingjárt le esett a Földre [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1845:* oroszba Agyon ütött egy kövel mely Fejemett tsontig béhasitotta [Dés; DLt 1083].

Szk: ~ *maró. 1826:* Rátz János Oroszban maro kutya tartásért [Somosd MT; CsS].

orozkodás lopózkodás; urmărirea cuiva în/pe ascuns; Schleichen. *1802:* midőn jöne ki ... Forro Lajos, ugy meg ütte Főbe ... eő Nagysága kotsissa sok oroszkodása után hogy a' kalapja is Fejeből meszszére pattant [Mv; Born. XXXIX. 53 Georg. Gombási (59) vall.].

orozkodik lopakodik; a urmări (pe cineva) în ascuns; schleichen. *1657:* Azt az casust az török vélte arra, hogy kijüvéseknek hírét az parasztság vitte légyen meg, és ő ellenek jüttek ki az táborról az magyar seregek, s nem hogy kimutatni merészlették volna magokat, de az erdőkön orozkodva szállankoztak haza [KemÖn. 182].

orozkodólag orozva, orvul; pe furiş, în ascuns; hinterrücks, meuchlings. *1840:* Grof Haller János Ur eó Nagysága mészárszékbeli Legény Károly Szilindeke, oroszkadolag sarkolván 's majd le huzván bennünket [Dés; DLt 1087].

orozlás lopás; furt; Stehlen. *1816:* Anno 1816, Die 8dik Januárii Szip Sándor Uram Elsöben találtatot agyag orozlásban Ugyan akkor találtatot Marányi Janos Uramis Agyag orozlásban Elsöben [ZFaz. *agyagorozlás* al].

A szócsaládnak ez a tagja csak ebben az összetételben került elő

orozló lopó; care fură; stehlend. *1722:* Miharcfalva(n) lappanganak ökör lopo marha nyuzo s mas fele jozagot masnak orozlo emberek à Nagod embereibenis [O.csesztve AF; Ks 96].

orozó tolvajkodó; care fură, hoţ; stehlerisch, diebisch. *1801:* Puskas Stefan ... ugy viselte magat mint égy elado Leany, és ha ollyan orozo ember lett volna vagy egyszer vagy masszor ital közben tsak kellett volna valami hozza sajditanom, de leg kissebbet sem vettem észre [KLev.]. *1842:* az orozo Fazakos legény Pap Josef ezen rosz tettiért szenvedjen Katona vason 8 napi arestomat [Dés; DLt 916]. — Vö. az *orzó* cimszóval.

orozol lop; a fura; stehlen. *1827:* huszár Antal József ökegyelme a szolgáját, huszár Ágoston Tamás iffiú legény ökegyelmét megtanálta, hogy a csűriből tiszta búzát orozolván, és ötöt vallatni kezdette, hogy annál többet lopott-e és vitt-e valamerre, és a nevezett szolga önkéntesen megvallván, hogy vitt még haza is egy keveset [Jenőfva Cs; RSzF 265].

orozott, orzott lopott; furat; gestohlen. *1614:* Egy orozoth lovath talalt volt megh az Capitan vram Jobagya az faluban [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1646:* miuel az fogoly Aszonnak az orzot marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n) megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztatnék [Kv; TJk VIII/4. 83].

orozul orozva; în/pe ascuns; stehlend. *1842:* Gábor Antalnál több portékájit vette észre lenni, a' mi orozul vitetett oda [Bereck Hsz; HSzjP].

orozva 1. orvul; pe furiş; verstohlen, meuchlings. *1618:* ott Lestyan Janosnit megh Czjapta uolt Boga Balint ... Matteis wte az en kezemet de abba megh ne(m) halnek hane(m) az Peter czjapa megh orozua [Kozmás Cs; BLt 3 Boga Istuan jb vall.]. *1649:* Thot falusi Andor ... orozua al kolczal megh nitua(n) hon nem letemben hazamat es ... ladamat fel ueruen ... hatodfel Tallert[a] ... el lopot [Kv; TJk VIII/4. 423. — [a]Folyt a fels.]. *1749:* a Detentus ... alattomba járo, és orozva masokot tagló, és verő Ember volt [Korolya H; Ks 101]. *1755:* Lázár Jánost ... vévén Fankul egy fejszet kezében orozva hátul főbe vágta [Lyánc H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1761:* orozva meg akará utni Botskor Thodor Moldván Vonult [Majos MT; Told. 35]. *1764:* Hegyi Ferenczet ... az földre orozva le ütette [Torda; TJkT V. 239]. *1807:* egy ollyan matsukaju Bottyával mint a' két öklöm ... orozva Főbe akarta ütni [M.fenes K; KLev.]. *1825:* egy Sarju Bugjáját titkon tépte és orozva hordotta [Étfva Hsz; HSzjP]. — L. még KemÖn. 148.

Sz. *1680 k./1715 k.:* Ha a' kuvasz kőzt jársz, ne hadd el a' Fustélt Sok orozva marás, tészen Székely fortélyt [Rosnyai,HorTurc. 139].

2. titkon; în/pe ascuns; heimlich. *1622:* Holt meg az jámbor, istenfélő keresztyén, szász prédikátor Joánnes Broserus Jadensis, az ki az városnak 24 esztendeig prédikállott sok nyomorúságokban és ellenség között, orozva is, mert akkor az németek regnáltak rajtunk, és az templomunkat is elvették vala az pápisták [Kv; KvE 154 SB]. *1629:* orozua hozta volna be Zolta marhajat [Kv; TJk VII/3. 77].

orr 1. nas; Nase. *1570:* az korchoma haznal eotet Bwntelen vgy vteotte volt Balint Thywadar hogi vereis folt volt az orranak [Kv; TJk III/2. 11]. *1584:* Anna Illyes Kowachne vallia ... az gyermek ... ereóssen verytezet, es chepegh az veritek Ala Az orran [Kv; TJk IV/1. 255]. *1593:* Ersebet, Zabo Balas zolgaloia vallia hogi egikor Jstuan kouachne ... azt mongia vala Caspar kouachnak, Edes lelkem Caspar kouach ne(m) tagadhatod hogy rezed nem volna ez giermekben mert mind zeme zaia orra mosoliodasa ollian mint neked [Kv; TJk V/1. 379]. *1598:* az Mi(n)dzenthy Janos vra(m) Ispannya eskedgyek rah heted magaúal hogy lopúa vitte el az louat vgy orra marad fejé(n) [UszT 12/116]. *1634:* Fekete Janos ... ugian megh utogete az arrat [Mv; MvLt 291. 17a]. *1762:* Makave György hurczolodván Kis Istokkal egj Palcza felett Makave Györgj meg verezte az orrát [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1767:* az után a hazbol ki nem mozdultom, s nemis tudok semmit hanem Láttom hogy Kocsis Gyurinok vérres az orra [Betlensztmiklós KK; BK. Kun Eva Gombocz Miháj Felesége (42) vall.]. *1807:* ki but volt el a kert mellé ... hat akkor ki verte az arrát Imre Dániel Uramnak? [Gelence Hsz; HSzjP vk]. *1815:* Fejérdán Juonnak ... orra egy kisség fel konkorodot forma [DLt 191 nyomt. kl] | Domokos Miklós ... Szemei kékek Orra tompa vastag [Torda; TVLt 1237].

Szk: A. ~*a bőre. 1574:* Bor lanosne ... vallia ... hogi meg coltek Az Eotthwes Inast Ment volt latny ... Tahat ... forgatiak nezik az testet ... egy kewes (!) az orra beore Meg Nyuzot volt Mint ha ely esset volna [Kv; TJk III/3. 353] ✱ ~*a csíkja. 1605:* Lakatos Gergelne Ersok azt mo(n)dotta volna hogy Zeocz Georgynenek kj tekeri az orra chikiath [UszT 20/133 Rexonia (!) Relicta quond(am) Agilis St(eph)ani Zabo In Vdúarhely vall.] ✱ ~*a porcogója. 1704:* a felső fiókablakot leejtettek, aki is a szegeletivel a feleségemnek az orra közepit találván ágyban fektiben, az orrá-

nak porcogóját megrontotta és fél ejtel vére folyt el az orrából [WIN I, 133]. *1748:* az orra porczogoja bé törvén vère mindgjart ki omlott [Tarcsafva U; Pf] ✱ *idomos ~. 1833:* Schivanovits Györgynek ... idomos orra [DLt az 1834. évi iratok közt].

B. *~ánál fogva jön le. 1744:* a' Magyar Papot, aki magánakis Papja ö kglmének a' Templomból ki jövén, le taszigálta, orránál fogva jött le, és attázta, Czigány Papozta [WassLt Paulus Balog de Zilaj (47) ns vall.] ✱ *~ánál fogva von, hurcol. 1813:* a Mlgs Aszszony ö Nságát az égyik Ház Ajtojátol fogva a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hurtzolta, és az utánn ... meg is verte [Kük.; IB] ✱ *~án, száján (ki)bugyog/folyik/jő/megy a vére. 1570:* Makaj Benedek hity zerent vallya ... Latta hogy Lazlo vgy wtheotte az zekerche fokawal hogi az orran Zayan azonnal ky Jeot az ver [Kv; TJk III/2. 74b]. *1628:* orra(n) saja(n) az vèr mingiarast ki ment | ot fekusik, az orra(n) saján az ver ki jö vala [Tövis AF; Told. 1]. *1644:* (A) gjermeknek, az orran szajan bugiogot ki az ver [Mv; MvLt 291. 414]. *1661:* Bethlen Gergely uram ... úgy csapta arczúl[a], hogy orrán, száján egyaránt folyt az vér [TML II, 94 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz. — [a]Budai Pétert, aki árulóknak nevezte a jelenlevőket]. *1729:* A Jagerkedö Német mikor meg verte hasonlóképpen orrán száján jütt à vér [Sövényfva KK; TSb 51] ✱ *~a vére ered/folyik/jár/kicseppen/megindul. 1568:* lattam hogy az lukach leanianak orra vere Jar vala, es azt monda az Annyanak hogy szondy balint verte arcul [Kv; TJk III/1. 239]. *1570:* Zwgoryan peter ... vallia ... hwloth ... semmyt Nem veteth volt Balinth Thywadarnak vgy wteotte Archwl, hogy Orrah vere Eredet [Kv; TJk III/2. 9]. *1599:* kere hogy az szaiat megh kcötnem merth az orra vere ige(n) foly uala [UszT 13/110 Anna consors agilis Gregorij Thibald primipili in Kadichfalúa vall.]. *1630:* Andras Mesteris ugy talala megh cziapni arczul Szanto Martonnet ugj czeppent ki az orra vere de nem folt [Mv; MvLt 290. 201a]. *1831:* meg fogta az arrát mintha az arra vére meg indult volna s az ajton kimene [Sepsimartonos Hsz; HSzjP Nicula Sándor (57) zs vall.] ✱ *~a vére járása* orrvérzés. *1668:* Egy orra vere jarastol valo Gyűrű [Mk Kapi György inv. 13] ✱ *~ba megcsap. 1772:* Imbrefi Szöts Ferentz Márisko Léányomat a Processio rendben orba ugy meg csapta hogy égy kupányi vérnél több folyt el a Léányomtol [Dés; DLt 321. 73a Mart. Nánási (26) ns vall.] ✱ *berontja az ~át* betöri az orrát. *1765:* az Görög ... az ajton ki ment elé eset ugy rontotta bé az orratt [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Halmágyi Mihály (35) jb vall.] ✱ *felfillegteti az ~át vkinek. 1800:* igen kémeletlenül meg kénoztattanak, az Oram fel fillegtették [Torockó; TLev. Bírósági ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.] ✱ *felhasítja az ~át vkinek. 1716:* hadgy bekit az ebnek, mert mentől inkab veszik eszekben, hogy haragszol, annal inkab azt gondolják, hogy boszonthatnak, am had czifrázza az orrom hasicsak fel ha ket esztendőre ugy nem jár mint az Anya [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből] ✱ *felpattogatja az ~át vkinek. 1777:* az okos L. Janko mikor a Felesege meg betegedet azért hogy az egyik fia kiseb volt mint az másik a Baba aszonynak ugy fel patogatta az orát hogy a' Vèr is ki jöt belöle [Sáromberke MT; TSb 18 gr. Teleki Samuelné Bethlen Zsuzsánna lev.] ✱ *felüti/veri az ~át vkinek. 1603:* Buday Mihaly Deak ... vallia ... Arcúl chyapta Darabos Balas fajdossy Benedeket, es vgy mondotta Benedek hogy bezzegh igen fay az zywem ez Arcul chapason melj szora Barabos Balas az hywelyket vthy az orra elejben fel Akarwan wthnj az orrat, es vgy rantot fajdossj Benedek kardot [Kv; TJk VI/1. 667]. *1769:* órrát sem verték fel ö Ngk soholt is, a' mint Ngd több Motskai között, ezt allatni örvendve kivánnya [Mv; Told. 19/45]. *1780:* Tretner Joseff ... ugyantsak mérsékelte magát, noha némellykor az orrátis szinte fel verte Strausz Domokos Tretner Joseffnek [Ne; DobLev. III/540. 3b] ✱ *fittyet hány vki ~a alá. 1584:* Baniay Ianos deak vallia, Rettegen valek a' sokadalomban ... sok szo essek keozteok ... egy masnak fitthiet hantak orrok Ala, Zabo Thamast ... latta(m) hogy a' zabliara teotte a' kezet [Kv; TJk IV/1. 306] ✱ *kibolt/bozdul/jő/loccsan a vér az ~án. 1590:* az eozue kapasban ... az tizedesis kezde arczul verny s haiat hwzny az orrannis ky jeo vala az ver Albertnak [UszT]. *1605:* engemet az Alperes ektelen modon zida rutola, yte, vgi annyra hogy wtese mia vgian ki boltott az ver az orromon [i.h. 19/34]. *1703:* az után be vondozák à Biro házához az Urát és ott is pofon csapa Incze Geòrgj kis Istvánnét, hogj mindgjárt ki bozdula az orrán az vèr, meghis rugdosá [Jobbágyfva MT; Berz. 12. 92/173]. *1733:* engem ugj arczul csapa hogj mingjart ki locsana az vér az orromon [Csicsóhagymás SzD; JHb] ✱ *megpattintja/pattogtatja az ~át vkinek. 1829:* azt mondá Dési Ur(am) no brávo itt van a bor igyunk vigadjunk s meg pattintván a musikusnak az orrát huzzad s az huzta s tántzoltak [Mezökölpény MT; TSb 48 Gazda József (43) ns vall.]. *1842:* a lemondás meg eshetik egy ora alatt, de esmét iljent nyerni, nem olj hamar lehet, s' ha minden ember pattagtatja azorát, meg meg is bánhattja [Csákigorbó SzD; JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáki Rozália férjéhez] ✱ *megtöri az ~át vkinek. 1599:* Monda(m) azt neky hogy mynek izenz ollyanth ra(m) ugymond hogy megh teored az orromoth [UszT 14/41] ✱ *megtörik az ~a. 1630:* ugi foga megh Erszenies Petert az Márton Deak szolgaja, hogj viszi vala el essek vele, s ugj teörek megh az orra Erszenies Peternek [Mv; MvLt 290. 218a] ✱ *megveszi a hideg az ~át. 1766:* Sok embereknek orrát, lábát, állát megvette a hideg [RettE 195] ✱ *száján, ~án megindul (a halott). 1797:* parantsoltatik, hogy a Halottakat nem leszsz szabad el temetni ketszer 24 ora elött hanem ha meg szagosodnak vagy szájokon orrokon meg indulnak mellyek bizonyos jelei hogy valosaggal meg holtak [M.bikal K; RAk 23] ✱ *vki ~át (ajakastól) elmetedi/metszi/vágja. 1568:* Martha Bwday eqtuesne ... fassa e(st), hogy ǫ neky azt monta seres Anna ... hogy bekellyek meg Bornemizaneual mert most bornemizane kezen meg fogatta az haydúkath hogy meg lessek feyerwary durkoth, es az orat ayakastol el metedgiek [Kv; TJk III/1. 228]. *1574:* Ersebet Kadas Ianosne, Ilona Kadas Istwanne Azt valliak hogi ... Mond az Kéwer Marton, Al hattrab te Azzony, Az myt En Monta(m) Mostis azt Mondom hogy vgy talal Ream kywl hogi orrodat Aiakastwl ely Mecchem azt ely higged [Kv; TJk III/3. 365]. *1593:* Zabo Jacab vallia, Decl vtan harom orakor tayba(n) teortenek raitunk a' wagdalas ... Ez Borbelj Balasnak Montak es kertek hogy Ne messe el a' Pokos Janos orrat [Kv; TJk V/1. 360]. *1630:* Zalaj Gjörgj ... Eötueös Ferencznett feniegete hogi valahun kaphattia akár ki szekerenis az Aszontt, de bizonj le vonsza s el meczi az orratt [Mv; MvLt 290. 204b]. *1708:* valamikor az atyád házából ki vehetlek az arrodot ajakastol el vágom [Kovászna Hsz; HSzjP].

C. *~a amputáltatik* (törvényes büntetésként) orra elvágattatik. *1745:* az J ... gyakor helyeken Magistratus által tömlöczöztetett ... orra is judicialiter ezen gonoszságáért[a] amputáltatott ... hogy ezen gonoszságát továbra ne practi-

zalhassa, à nyelve is megtsonkáztatott [Torda; TJkT II. 66. — [a]Csalásért, hitegetésért] ✱ *~a elvágattatik. 1745:* az J. ... minekutánna à sententia execu(ti)oban ment, és orra el vágattatott, kertek alatt és ganéj dombok mellett lappangott, és hogy addig el nem mégyen a' Városról mig orra elvágatásáért boszszút nem áll [Torda; TJkT II. 95]. *1749:* az Inctus ... lopásat ... maga sem tagadgja ... tettszett a' Törvenynek hogj ad exemplum alior(um) et Correctionem sui az orra el vágattassék ... az el vagott resze az orrának ... a' pellengérre fel szegeztessék [uo.; i.h. III. 250] ✱ *~át amittálja* (törvényes büntetésként) orrát elveszíti. *1745:* (A vádlott) mint afféle szokásos és ã Tolvajságban már meg vé(n)hedett malefactor, vagy az órrát, vagy a fülit amittallja | Kivánhatnám hogy életit, vagy ez meg maradván orrát vagy fülit amittallja [Torda; TJkT II. 21, 97] ✱ *vki ~át elmetszeti/vágatja. 1574:* Zeoch Antal ... Ment volt az thoromba Keower Martonhoz feddete myert zolt volna teowissinenek ollian Modon, hogi ely Mechety orrat [Kv; TJk III/3. 366]. *1694:* Silai Anna ... ô kglt fenyegette hogi el vagattya az orrát [SzJk 287] ✱ *vki ~át (fülét) elmetélik/metszik/vágják. 1607:* Tudom hogi Janos Giorgy fia giorgi Andras az Bekes hadaba iara onnan hogj megh ieot es Becz Imreh vram megh zabadittotta uolt hogi orrat fulet el ne messek adot Andrasnak az attja az fiaual eggjut egj darab kazalo retet Becz Imrehnek [Szentsimon Cs; BLt I Daruas Benedek (75) pp vall.]. *1614:* Sokat bennek[a] az jovába kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát-fülét elmetélék, kit piricskolának [BTN[2] 44. — [a]A székelyek közül]. *1653:* A kiket osztán megfoghattak, kötözve bévitték székes helyekre, és ott öltek meg szegény ártatlanokban nagysokat, kit felakasztottak, kit felnyársaltanak, kit pedig egyébképpen kínoztanak és vesztegettek, orrát-fülit elmetszették szegényeknek rútul [ETA I, 46 NSz]. *1775:* hogy valami Ingeket Loptam volna fogták reám, s Ezért törvényem lévén Brádon az orromat elis vágták [H; Ks 114 Vegyes ir.]

Sz: *~ánál fogva hordoz/hurcol. 1689:* Noha sok izbén Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felöl, de semi affectumat vegezesunknek nem lattyuk, sött orunknal fogva hurczolnak az Meszarosok [Dés; Jk]. *1724:* az egesz status Catholicus elött ugyan meg mondam Vicarius Ur(amna)k hogy tuttára legyen, hogy bizony orromnál fogva nem hordoz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1776:* Lássák Ngtok, ha mégis halaszszák, bizom Istenben, hogy Senki többé óromnál fogva nem hordoz [Mv; GyL br. Henter Antal lev.]. *1782:* a mig az öreg Ur élt addig vram volt, s az orromnál fogva hordozott [Koronka MT; Told. 4] ✱ *csak az ~áig lát/néz. 1662:* úgy áldjon meg Isten, ő kegyelmekért koczkáztatom én most is inkább magamat s az több hazafiaiért, mintsem magamért, mert ha csak az orromig néznék, Apafi uramnál akárki sem találná azt fel, az kit én [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1843:* Megmagyaráztatott, hogy az erdőmívelést ... a fiscus földösúr teméntelen költségekkel ... s a közembertől, ki csak az orráig lát, el nem ösmert előrelátással gyakorolja [VKp 108] ✱ *elütik vki ~áról a koncot. 1667:* félek rajta bizony, ha én távozom most Kolozsvártúl, elütik sok peresek orrárúl az konczot [TML IV, 200 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *feldúzza az ~át* felhúzza az orrát, megsértődik. *1736:* ma ... egy eléváló városi ember is ha úrnak nem mondod, feldúzza az orrát [MetTr 357]. *1831:* Én Székely Farkasnét jol esmerem mert engemet szolgált ... a' míg nállom lakott jol viselte magát, némelykor holnapos volt fel duzta az orrát, de megint helyre jött, 's végben vitte a' maga kötelességét [Torda; TVLt Közig. ir. sztlan Turzai Ferentzné Musnai Mária (55) vall.] ✱ *kóróval nem lehet felérni vkinek az ~át. 1771:* némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön, mégis oly fennlátnak, hogy egy kóróval fel nem érné az ember orrakat [RettE 250] ✱ *nem tolja az ~ára* nem köti az orrára. *1617:* Barcza Gergelne ... mondotta az vranak ... vgy gondolkodgial felcolle, hogj az mi ennekem vagio(n) ne(m) tollio(m) az orrodra hanem En Gyeorgyteol[a] soha el nem szakadok te ereted [Mv; MvLt 290. 28a. — [a]A szeretőjétől] ✱ *pirított kárász vki ~a végére. 1786:* Hazug Vén Kopatz s. t.! ... jöj el, holnap, mert ha el nem jösz nem látz s punctum, ha holnap is el nem jösz Piritat Kárász, még pedig Vásárhellyi az orod végire [Szászalmás NK; IB. gr. Toldi Zsigmond durván tréf. lev. gr. I. Bethlen Sámuel] ✱ *tormát tör az ~a alá. 1574:* Dorothia Huszar Imrehne Azt vallia hogi hallota Adam Mongia volt agostonnak hogi Thormat teor orra ala, es hogi az tyztet ket Eytel Boron veotte volna meg Agoston | Thot Ianos Azt vallia ... Adam Mongia volt hogi thormat teor orra ala, Mert az tyzedessegetis arron veotte volna [Kv; TJk III/3. 345]. *1639:* Lakatos Mihaljne mondotta sokszor hogy bizony tormat teörök Szigjarto Danielnek az orra ala [Mv; MvLt 291. 194b].

2. szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktionen: *~ában áll a régi* emlékezetében van a régi bántalom; a-şi aminti de o ofensă veche; in seinem/ihrem Gedächtnis hat er/sie die alte Kränkung. *1634:* Fekete János ... mondgia vala Lako Istvá(nn)ak az Istenert kerlek meny el, mert megh az orromba(n) al az regi seot ugian megh utogete az arrat | monda neki Fekete Janos meny el ne aly it, mert megh az arromb(a) al az regy bizony meg ontlak [Mv; MvLt 291. 17] ✱ *~ára vet* szemére hány; a arunca (cuiva ceva) în nas; jm etw. vorwerfen/vorhalten. *1606:* Hallotta aztis mo(n)dotta osúat Peter hogj mindenkor orro(m)ra veted te en nekem Tibald Peter vgj veszekettek [UszT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalúa lib. vall.] ✱ *bevonja az ~át* visszahúzódik/vonul; a se retrage; sich zurückziehen. *1653:* Bogáti János ... minden hadakat kezde öszszegyüjteni ... hogy Medgyest megszállja és megvegye ... A medgyesi hadak pedig bévonák az orrokat egyelsőben [ETA I, 99 NSz] ✱ *fel/megüti az ~át vkinek* megdorgál; a dojeni/mustra; rügen, tadeln. *1665:* Mások azért a beszédért megszidván, az orrát felütték annak [TML III, 345 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. *1775:* Markos Klára Aszszony szitta és fenyegette illy formálag a Gusallyosságert meg ütik az arrát [Peselnek Hsz; HSzjP] ✱ *megpirítja az ~át vkinek* 'ua.; idem'. *1725:* Teleki Joseph bizony eleget mondott ellenem, M. Gubernator u(ram)is kapot volna raita, de bizony l(ste)n meg pirittya az orrát, az ágyais vetődni kezdet az jo Telekinek mind itt, s mind Becsben [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1766:* el vagdaltattá az kenderemet Datzó Josef, de azért Szebenben el mégyek, 's meg pirittom az orrát [Sszgy; HSzjP Sara Jantsó Consors Civis Sigismundi Málnási in Sz. György (48) vall.]. *1804:* a'ki ellenünk vádoskodik az orrát meg pirittyuk [Szásznyíres SzD; Ks Thuroczy Károly lev.] ✱ *megpirul az ~a* megszégyenül; a se ruşina; beschämt werden. *XVIII. sz. eleje:* hazudozott az én arrom meg nem pirult, mint a Tied [Kvh; HSzjP] ✱ *megtörik az ~a* belebukik, beletörik a bicskája; a nu avea sorţi de izbîndă; sich an etw. die Zähne ausbeißen. *1747:* egy kor oda menek Bako Ferentzhez s mondam hogj azon erdőt a melly Kis annanak jutott adgják kezib(e) had építtsen ős

nyavallyás amaz azt monda de hiszem mennyen belé, bizony meg törik az orra [Aranyosrákos TA; Borb. II Csipkés Borbara Nehai Szekely Györgj ur(am) Özvegye (60) vall.] ✱ *vhová dugja az ~át* kéretlenül megy vhová; a da cu nasul (pe undeva); irgendwohin un(auf)gefordert gehen. *1744:* azt mondá Nagy Márton ... hogy immár à Nemessek dughják az orrokot Szebenbe; mellyre én mondék, ollyant ne beszéllyetek, mert nagyobb Körme vagyon à Medvének, mint à Farkasnak [Köpec Hsz; INyR Bocz András (80) pp vall.] ✱ *vki ~ából kivonsz vmit* visszaszerez vkitől vmit; a recupera ceva de la cineva; etw. von jm zurückerwerben. *1582:* Foris Caspar ... vallia, hallam Andras Kato zaiabol, hog monda Zabo Georgnek, No the kopasz pandnte (?) tuggiad azt hog ... ky vonzom megh Az Atthiamtol marattat az orrodbol [Kv; TJk IV/1. 1] ✱ *vmi megszúrja az ~át vkinek* megsértődik vmin; a se supăra de ceva; sich beleidigen. *1772:* Ez annyira megszúrta az orrát ennek az ostoba, szardob Keczeli Sándornak, hogy mihelyt beszúrta magát a főbiróságra, mindjárt arra vette a táblát, hogy utánam investigáljanak mint egy malefactor után [RettE 291]. *1822:* ugyan nagyon megszurta az orát Mathé Uramnak hogy meg irtam hogy a Baratzkott hogy küldötte [IB gr. Korda Anna lev.].

3. az orr mint a szaglás szerve; nas ca organ al mirosului; Nase als Riechorgan. *1710 k.:* A jószagú kenőnek szaga az orrodba hat | A százezerekben álló virágos kert nem szebb, nem szagosabb a király szemének, orrának, mint a mező a kaszásának [BÖn. 422, 509]. *1811:* bizony okosok vóltak a' Pogányok És okos vólt nékik ama találmányok, Mely szerént a' boldog Lelkeknek számára Égy helyet gondoltak zöld fás Kert formára ... Ott' a' szemnek tetszö minden virágokkal, 'S Az or' szaglásának kedves illatokkal ... Reméltték, hogy fog az Igaz táplältatni, Hólta után, 's e'ként meg-jutalmoztatni [ÁrE 127–8].

4. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ába beszél* dunnyogva, az orrán át beszél; a fonfăi; durch die Nase sprechen, näseln. *1823–1830:* Hazajött Zilai, de Kovásznai valamiért megharaguván reája, nem akarta maga mellé befogadni. Pap sem lehetett, mert szava nem volt éppen tiszta, kevéssé az orrába beszélvén [FogE 293] ✱ *~ába beszélő* dunnyogva beszélő; fonf, care vorbeşte pe nas; durch die Nase sprechend, näselnd. *1823:* Pál Latzi nevezetü ujj Paraszt ... tsonka orru, 's a' miatt gyengén orrába beszéllö [DLt nyomt. kl] ✱ *~ába beszélőleg* az orrán át beszélve; fonfăit; durch die Nase sprechend, näselnd. *1848:* Beszél csupán magyarul, egy kissé azt is dunnogólag orrába beszélöleg [DLt kv-i nyomt. kl] | Beszél ... egy kissé ... dunnogólag orrába beszélöleg [DLt ua.] ✱ *~ában szóló* az orrán át, dunnyogva beszélő; fonf, care vorbeşte pe nas; durch die Nase sprechend, näselnd. *1764:* A' Leany közep rend Staturaju hymlö hellyes, orrában szollo nyunyögö vekony szollasu [Torda; Szúvl.t] ✱ *~ából beszél* az orrán át beszél; a fonfăi, a vorbi pe nas; durch die Nase sprechen. *1826:* Molnár Mária ... egy kisség az orrábol beszél [DLt 695 nyomt. kl] ✱ *~án beszédű* az orrán át beszélő; fonf, care vorbeşte pe nas; durch die Nase sprechend. *1811:* Gombos Mihály ... habaro orran beszédü [DLt 81 ua.].

5. állati orr; bot, nas; Schnauze, Nase. *1584:* Dengler Lukachne vallia hogy Egy nehany Tehenem vezet ell Es miolta oth ez zeles Miklosne mellet Laktam soha semmy Syryat es haznat Barmomnak Nem vehettem, Mikor Tehene(m) a' chordabol meg leót ez Azzony hazara Menth es még az Ablakonnis be but volna Nagy giakorta megh az orratis be dugta Ablakan vgy orditot be [Kv; TJk IV/1. 249]. *1662:* számos hordó kecsegét parancsolván belekűldeni, melly igen gyenge halak hogy a szánakon való hordozásban is meg ne törödnének, hegyes orrok kétfelöl a hordók fenekéhez verödvén, meg ne halnának ... vászonból parancsolt vala ... előzöt csináltatni [SKr 297]. *1736:* (A hintón) az hámok ... csattosok voltanak ... az szemein alól az lónak nagy szívforma bőr, az ki majd az orráig ért [MetTr 367]. *1761:* Fejér Fako[a] ... a' jobb hatulso Laba egy kevéssé szár, vékonyon egy kis hod megyen le az oraig a Homlokán, Török faj bellyeges [Branyicska H; JHb XXXV/ 39. 15. — [a]Kanca]. *1771:* a tilalmas pásztor Nagy Janos beszéllette, egyszer ... a' Bika ötet meg is támadta ugyannyira hogy ha meg nem ütötte volna egyszer jol az Orrát le tapodta volna ötet [Mája MT; BetLt 7 Nagy Mihály (32) vall.]. *1780:* Hoszszu Laszlo ... a' korbátsával ... tsak hadakozott ... és vért a' Lova orrához [Buza SzD; LLt Csákyper 113. L. 20]. *1819:* a Sertések pedig Járommal és orrakba valo karikákkal voltak [H; JF 36 Prot. 8]. *1827:* Ménlo orára valo vas kosár [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: *~a cimporája. 1808:* A ló Orra Czimporája hodos [DLt 35 nyomt. kl] ✱ *~a lyuka. XVIII. sz. eleje:* (Az orvosságot) bele kell ... tölteni ... mind ă kett Orra lyukába [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *~án nőtt. 1672:* Orran nött görbe szarvu vad Rhinoceros [PPGl] ✱ *ló ~ába/~ára való. 1628:* Egy zabla fekemlóstwl ... Egy Uas Lo orrara valo. Egy hituan arannios rez Lo orrára valo [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. *1656:* hagiom az vertsye Lovamot ... orraba valojaval, fek emleivel, Zabolajaval [Ádámos KK; BálLt 93]. *1679:* Ló orrara valo fel kötö nyügh, egyik ighen viselt nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89].

Sz. *1711:* A jobbágyokból álló vitéz kurucok is a régi státusra visszajövének, letévén a forgót és farkasbört, zekében, bocskorban ... mert nem disznó orrában való az aranyperec [CsH 457].

6. állati orrlyuk; nară; Nüster. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovat ă follyö keh háborgat ... ă lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrát s belle kel az orrába tölteni, az orvosságoth mind ă kett orra lyukába [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1763:* (A) Kancának az egjik orán igen erősen foj a kehe [Kóród KK; Ks 11. CII. 18 Szarka József tt lev.].

7. állati orr mint szaglószerv; nas ca organ al mirosului la animale; Nüster als Riechorgan. *1836:* A Juhok is csak fanyalognak s még mindig fü szag lévén orrukba csak predáljáik a jó takarmányt [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

8. madárcsőr; plisc, cioc; Schnabel. *1585:* Jlona peterdy Balasne vallia ... Egykor értem hogy panazolkodik vala Hagione hogy Kakassanak el Meczettek az orrat [Kv; TJk IV/1. 500]. *1627:* Egy Karniolos Arani Giwreö, az meli keoben vagion meczue Egi Sas, Az Orraban Egi koszoro [Kv; RDL I. 135]. *1860–1861:* A tói madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta ... a fiatal nádnak télen levágott törzsökire állva, abba belé dugja hüvelyknyi hoszszu vékony orrát, fujja, akkor begye dionyi nagyságra fel puffad, s egy mértföldnyi távolságra is elhangzólag bömböl [Benkö, MszIsm. 12].

9. lábbeli orra; vîrful încălţămintei; (Stiefel)Spitze. *XIX. sz. m. f.:* A csizmámnak a szára Lekajlatt az orára Hipp![a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

10. vmely tárgy vége/hegye; vîrful unui obiect; Spitze eines Gegenstandes. *1619:* Az hispániai király biztatása felöl, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is

koptatni ? [BTN[2] 246]. *1627:* Egj magiar Orszagj fa lapat, vas az orran f — d 20 [Kv; RDL I. 134]. *1653:* Egj foglalo vas szegh rud orrara [Ilecfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. *1665:* Algju rud orrara vas no. 2 [Fog.; UF II, 314]. *1745:* Rud orrán marok vas foglalo szegestöl nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1746:* Nyujto orrán karika 1 [Borsa K; i.h. 49]. *1849:* ösze mentünk, s mint küsdelöttünk ugy eset az ágy arrára, hogy a feje bé hasadt [Szentkatolna Hsz; HSzjP]. — L. még UF II, 99, 105, 340, 541.

Sz. *1670:* Vitnédi uram minden bölcsességét kiöntötte levelében. Némely irásiban bár ő kegyelme megvonta volna pennája orrát, az szentelt vitézséget bár ne forgatná kivált az hunyadi dologban [TML V, 82 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

11. hajóorr; proră; Schiffsschnabel. *1614:* (A flandriai követ) igen sok számú ajándékokat hoza az császárnak ... aranyas ládák ... egy gálya orrára való igen nagy kristály gyertyatartó lámpás [BTM[2] 70]. *1680:* Hajo oráb(a) valo egy arasznal valamivel hosszab retezekhez foglalt vas karikak [A.porumbák F; ÁLt Inv.17]. *1801:* mind ketten a hajot addig taszittyák két fele mig a Maros közepére ment a hajo, és ott az elsö orával amint ment a hajo, megfordult le fele a viz mentinek [Szászújfalu AF; DobLev. IV/848. 3a]. *1849:* Egy tsonak melly a hidasnál van oltska az orra hibás [Somkerék SzD; Ks 73/55].

12. szánorr; piscul saniei; Schlittenschnabel. *1756:* Szán orrára való festett fa gomb 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23].

13. vmely építmény kiugró része; partea proeminentă a unei construcţii; herausragender Teil irgendeines Bauwerkes. *1612:* Asztalos Tothazj Jstua(n) és Kirchner Jstua(n) W(ra)mek az mit az koe fall mellet effjcialtak ... Szeüffner Györgyne Timarne Az Mühelynek az Örrat le Zalicza, Az Sóúent bellyeb[a] [Kv; PLPr 1612–15. I/3. — [a]Vegye]. *1701:* az Maros Vizén által gátat akarnak vala kötni az Marosnak a Maros Vasarhelly felöll valo partjára Pincze gátat ásni az hová az Gátnak orrátt ragaszthassák [Mv; Berz. 13. II/25]. *1732:* (A malom) Silipje a zapor tarto orráig padlott [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 31]. *1770:* az Silip orrát annális alább szállitották [Ádámos KK; JHb LXVII/117]. *1823:* Tartozik ... két régi Hid Lábok elsö orát ... ujjonnan fel emelni, hogy azok Jég ronto Bakkok helyett szolgállyanak [Dés; DLt]. *1838:* Az elsö Hid-lábnak az orrat a Jéghasitóval édjütt a viz el vitte [Dés; DLt 794]. *1842:* En a kardosi Malmat ... az uradalmi Hatoságoktól haszon bérben ki vettem, már akkor is oly rosz állapatban volt ... hogy az oldala is le omlott ... ha meg nem gátoltatik a Zsilip oránál vagy elején azon viz alá folyás sok kárt fog okozni [Km; KmULev. 2 Széllés György nyil.].

Hn. *1831:* A' Gát orrán a Zugón alol (sz) [Mezőbánd MT; EHA].

14. hegy/domb kiugró/magasló része; partea proeminentă a unui munte/deal; Berg/Hügelspitze | vmely földterület vége; capătul unei parcele; Ende irgendeines Feldstückes. *1729:* Értettcē ā Tanu: Ha az emlitett Zágoni határon ā Boza mezején, vagy arra függö és menö völgyekb(en) ā kik kaszalo hellyet birnak, azon kaszáló hellyekre be függö hegyeket, oldalokot és orrokot ā mig kaszalhattyák kaszállyákē, és eleitöl fogva, ā szerint birtákē és ma is úgy birjákē [Hsz; Szentk. vk] | Tudom aztis bizonyosson hogy az vtrumb(an) meg emlitett Ökrös mezejere be függö berczeken orrokon s oldalokon, szabadosson jartatták marhájokat ezen Ökrösre dolgozni jövö Mikes Hazak(na)k tseledi [Bita Hsz; i.h. St. Demeter (80) jb vall.]. *1751:* Az új Hegy alatt három darab föld a' Málhegy felsö végénél, vagy orránál lévö Földetskével együtt [Koronka MT]. *1796:* meg nevezett Pintze helly nevezetü hellynek leg belöll az arrán az hol most állok, Erdöltetett ... Nemess Barthos Kelemen Pap Uram [Albis Hsz; BLev. Vall. 2].

Hn. *1269:* viam ascendit in montem Orh, Byrch ubi est meta [M.décse SzD]. *1557:* az ördög orra (e) [Méra K]. *1589:* az bika falwj hatarban ... mely heliett hinak Nyres ornak [Bikafva U]. *1600:* Sass oria [UszT 15/211]. *1604:* Az somos or pataka [Abásfva U]. *1615:* Közepseo hatarban Bas orran (sz) [Aldoboly Hsz]. *1643:* Az nagy oron alol (k) [Doboka; DHn 10]. *1646:* az Farkas orra alat leuö hid [Bogdánd Sz]. *1646 k.:* az Keoües Oron egy darab Erdeo [Bányabükk TA]. *1664:* az Erdeö orrára jaro Ut [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 27]. *1678:* Az közep Porond orra(n) felliül egy Berek [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. *1683:* Bükös orra nevü heljben (sz) [Tarcsafva U]. *1684:* A Reked orran ualo fold [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1687/1778:* A'Nyires orr nevü hellyben (sz) [Homoródsztpál U]. *1688:* Som kerek orran fellyül (sz) [Szentgerice MT]. *1698:* Kurta orrán (sz) [Impérfva Cs]. *1707:* A' njresorja nevü jo darab föld [Pálfva U]. *1717:* az Tarkas orara [Celna AF]. *1722:* A Fenjö orrán [Zágon Hsz]. *1727:* Sásorja nevü helyben (sz) [Tarcsafva U]. *1734:* ā Dobron orrán (sz) [Vajdasztivánt MT]. *1736:* Kösvényes orrán (sz) [Bölön Hsz]. *1750:* az Keskeny Erdö orran (irt.) [Backamadaras MT]. *1757:* ā Varjad orja nevü Erdö szomszéd(ságában) (k) [Szentmihály Cs] | az Ördög orra (e) [Méra K]. *1789:* Abodi tsere orán (sz) [Kibéd MT]. *1790:* a Telek orrán (k) [Etéd U]. *1801:* A Tögyes orrába (k) [A.üvegcsűr Hsz]. *1804:* a nyerges órán (e) [Kövend TA]. *1818:* Kálmán Hegy orrába (sz) [Sepsisztkirály Hsz]. *1830:* a magos hegy orrán [Hidvég Hsz]. *1851:* Hegyes Orbércz [uo.]. *1865:* Somostetö orra nevü határrészben (sz) [Bölön Hsz]. *1891:* Somosorr [Magyarókereke K; KHn 95]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

orradzó l. orrodzó

orratlan orr nélküli, levágott orrú; fără nas, cu nasul tăiat/teşit; ohne Nase, mit abgeschnittener Nase. *1574:* Andras kowach orrotlan azt vallya[a] [Kv; TJk III/3. 384. — [a]Köv. a vall.]. *1728:* Tessek Hadnagj Atyankfianak eo kglmenek az orratlan Cziganynét minden hozza tartozoival mingjárt az Városrul kihajtatni, mivel a fellyebb valo esztendokb(en) exterminináltatott voltis [Dés; Jk 377]. *1840:* Bokor Zsiga vallja ... az orotlan ember ki vette kezemböl a kantzát, azt mondván atzide a kantzát, mert én esmerem gazdádot [Kvh; HSzjP].

orrfillegetés orrpattintgatás; bobîrnac; Nasenschneller. *1800:* a' midön a' Torotzkai közönséges vásári piatzon a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna réám jöttenek ... Mlgs B. Thorotzkai János Urffi, és Mlgs B. Torotzkai Joséfa Kis Aszszany, engemet az árumtol továbbátska, valamely erös olah legénnyek által el hurtzoltattak, igen kéméletlenül meg kénoztattanak az Oram fel fillegtettéké ... le vonattattanak, és igen kéméletlenül 26. bottal valo ütest kelletett el szenvednem, mely ütésekre or filegetésre ... magamat érdemesnek nem esmértem [Torockó; TLev Birósági ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.].

orrfúvó zsebkendő; batistă; Taschentuch. *1808:* egy Sidotol 8 orfuvo 24 [WLt Cserei Heléna jk 107a].

orrfúvó keszkenő zsebkendő; batistă; Taschentuch. *1758:* Két orfuvo keszkenőkre Rf 1 x 42 [TL. Teleki Ádám kölségnaplója 165b]. *1769:* Mlgös Apor János Ur(na)k vettem egy Or fuvó készkenyőt 39 D(énár) [ApLt O. I/3.]. *1781:* Négy Or fuvo keszkenő, fejérek [Mv; Told. 9a]. *1782:* Egy viseltes vékony Lepedő mellyből lehet orfuvő keszkenőket tsinálni [CsS]. *1788:* Pénzes gyoltsból valo égy rongyos orr fuvo keszkenyő [Mv; TSb 47]. *1791:* Orr fuvo Keszkenyő fekete pettyegetéssel és veress széllyű [Dés; DLt]. *1804:* Orfuvo keszkenyő tiszta fejér slesiai gyolts [Koronka MT; Told. 19].

orrgyógyító doktor ? orvos; medic; (Nasen)Arzt. *1593:* Die 17 Maj az Or giogito doztornak (!) kwltem aiandekot meniekezoie kor Tanaczj akarattiabol f — d 53 [Kv; Szám. 5/XXI. 19].

orrlyuk '?' **Hn.** *1818:* Az orr juk előtt (sz) [Mezőveresegyháza SzD; EHA]. *1860 k.:* Orlik (sz) [M.zsákod U; EHA].

orrodzó orrszíj; (la harnaşament) curea de nas; Nasenriemen. *1697:* Felvinczi Sigmond Ur(am) egj uttal Gernyeszégre[a] hozott egj egész lora valo öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójaval edgjütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — [a]MT]. *1705:* Edgy szeles Török szerszám Jáspis kő az szugyelőjén az ket pofajan Tűrkeses orodzoja [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György keze írása]. *1710:* Kett ar(anyos) ezüst edgjik nagjob masik kisseb török lora valo orrodzo [Told. 19]. *1711:* portai fék agj szügjellőjével orrodzojával Tarka Selyem Majcz fékemlő szár rajta [i.h.].

Vö. az *orrozó* cimszóval.

orrodzójú vmilyen orrszíjú; cu un anumit fel de curea de nas; mit irgendeinem Nasenriemen. *1740:* lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne, Told. 19].

orrogat zaklat, szidogat; a bate la cap; stören, wiederholt tadeln. *1592:* az warosban Toth mihalj kezdi mondanj Tamasnak ... te loptad el az kezkenott engem orrogatnak erte [Karatna Hsz; HSzjP Kun Miklós ns vall.]. *1604:* Tiboldi Jsak Jgen hazudtata az birot Jgen orrogata mind polgarostol [UszT 18/45 Czicherdfalwi Jssak wyfalwi Zabad Zekel vall.].

orrol 1. (duzzogva) nehezte1 vkire vmiért; a fi supărat pentru ceva; jm etw. nachtragen/übelnehmen. *1772:* E[a] pedig, hogy reám orrol, abból esett, hogy egy alkalmatossággal Sombori Sándorral Kolozsváratt a fobiróhoz, Geréb Elekhez megyek ... Ittas lévén, eszibe jutott, hogy a Somboriak őtet is ki akarják abból a portióból tudni, melyet felesége, Sáfár Sára után bírt Somboron, s ital közben mondani kezdi Sombori Sándornak "... a ládámban a levél, mellyel megmutatom, hogy nem vagytok az igaz Somboriak féle""[RettE 291–2. — [a]Sombori Gergely]. *1819:* az Aszszony tovább négy hétnél orolt én réám [Kv; Pk 2]. *1832:* Meltoztat parantsolni ... hogy réám ne orollyanak [Torda; IB Demény János tt lev.].

2. *ts* rossz néven vesz/nehezell vmit; a lua (cuiva ceva) în nume de rău; jm etw. übelnehmen. *1653:* Akár hol volt[a], ő tudja, de az országban addig elég dolog telék el, mert a székely nemes emberek orrolják vala az ő jobbágyoknak megszabadulását [ETA I, 46 MSz. — [a]Báthori Zsigmond]. *1657:* Újobban esmét nékikészüle Erdélyből, s kiveré az vajdát székiből, az porta esmét más vajdát küldvén reá, kivel császár botja, zászlója, kapucsi pasája és sok fő boérok is lévén, azzal is megharcola Máté, s megvervén, az kapucsi császár zászlójával és botjával csak félreállott s nézte; megvervén amazokat, ő ezeket magának usurpálta, melyet az török igen orrol vala [KemÖn. 171–2]. *1671:* én bizony ... mind az radnóti vagy dátasi rétre hivat(nám) mustrára, hadd lenne kétszer fáradások, ne szabnának ők rendet ... Láttam én egy levélből, mind azt orralják, hogy sógor uram s Kegyelmetek mustrálta [TML V, 553 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

orrolat magaslat; ridicătură, proeminenţă; Erhöhung. **Hn.** *1688:* Kűs oralat (sz) [Szentgerice MT; EHA]. *1865:* Orrolat (:Promontorium:) (e) [Zilah; EHA].

orros 1. nagyorrú; cu nasul mare; großnasig. **Szn.** *1575:* Orros Ferench. Orros Miklos [Barabás, SzO 303]. *1583:* Orros Kelemen [M.palatka K; JHbK IX. 21]. *1602:* Orros Imre szab. [Haraly Hsz; SzO V, 197] | Orros Tamás jb [Páva Hsz; i. h. 195]. *1603:* Nic. Orros pp [Nagyernye MT; i.h. 265]. *1641:* Orros Mihalj Veres Darabant [uo.; Berz. 24/2].

2. csőrös, kiöntő csöves (edény); (vas) cu cioc; schnabelig, (Gefäß) mit Ausgußschnabel. *1695:* adot Egy szép Viragos Orros Uj On Keresztelo Kannát Nemz. Szücs Bálintne Varga Ersebet aszszony [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. *1732:* Egy ezüst orros kancso Apor István és Farkas Susánna czimerivel ... Lat 23 1/2 | Egy ezüst herba téh főző orras ibrik Lot 34 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 12–3]. *1735:* Fules, es orras Kristaj Kancsók [Ks 38. V Clenodia fam.]. *1748:* Öt ejteles nagy Zöld Kantso Nro 1. 3. Ehez hasonlo Orros nagy Kantarok (így!) Nro 2 [Ks 8. XXVIII. 5 gr. Kornis Antal udvarházában].

orrozat 1. orrszíj; (la harnaşament) curea de nas; Nasenriemen. *1674:* Vagyon az Ura(m) lora valo szerszáma kék kamukára Csinált széles szerszam szügyelőstul orozatostol [Beszt.; WassLt 72/6]. *1696:* Egy lora valo fék orrozat és fékemlő nékül [LLt Fasc. 75].

2. magaslat; ridicătură, proeminenţă; Erhöhung. **Hn.** *1694/1764:* Az Orozott nevü Szanto föld fellyül a hegy felőll [M.fülpös MT; EHA]. *1757:* Orozatban (sz) [uo.; EHA]. *1780:* Orozat alat (sz) [Impérfva Cs; EHA].

orrozó orrszíj; (la harnaşament) curea de nas; Nasenriemen. *1681:* Kigyo hatas slefelü aranyos fek agy sürü apro pillangos szügyellőstül s fejer Orrozzostul | Pillangos, aranyos, turkises az nyakra valoja es Pofa boglari szügyellőstül orrozzo nelkül | Pillangos Fek agy szügye<l>östül Kopott aranyozott orozzojaval [Utl]. *1687:* Egj ... zabolás ezüstős Kantár Szügjellőstül, veres Claris a pillangoib(an) orrozoja nelkül [Utl]. *1710:* Veres karmasinra vont, harom ujnyi szelessegü ezüst aranyos rostelyos, nem igen derek kövekkel portai fek agj szügjellőjevel orrozojaval [Told. 19].

Vö. az *orrodzó* cimszóval.

orrú 1. vmilyen orrú (ember); (persoană) cu un anumit fel de nas; (Mensch) mit irgendeiner Nase. **Szk:** *behajlott ~*

nyerges orrú. *1831:* bé-hajlatt orrú [DLt 767 nyomt. kl] ✱ *beholypadott ~ → lapos ~* ✱ *buta ~. 1805:* Valdrán Péter ... hoszszuko buta orru [DLt nyomt. kl]. *1809:* egy kisség buta orru [DLt 380 ua.] ✱ *csonka ~* roncsolt/levágott orrú. *1703:* tudo(m) hogy az Csonka orru Aszszony ... az orrában suly volt [Gysz; LLt]. *1823:* Pál Latzi nevezetü ujj Paraszt ... tsonka orru, 's a' miatt gyengén orrába beszéllő [DLt nyomt. kl] ✱ *dombos ~. 1815:* Chilipp nevezetü Gonosztévő ... közép szerü dombos orru [DLt 96 ua.] ✱ *előre görbedett ~. 1814:* Vaszilie Gintzin ... középszerüleg hoszu előre görbedett orru, haja és szemöldöke fekete [DLt 1069 ua.] ✱ *felgörbedt ~. 1848:* Boldizsár Mihály ... felgörbedt orru, idomos száju, beszél magyarul és czigányul [DLt ua.] ✱ *felhajlott ~ → húsos ~* ✱ *feltörpött ~. 1805:* Strojeszki Butta Thodor ... vastag és fel-törpött orru [DLt nyomt. kl] ✱ *fitakos ~. 1807:* Sütő Vaszy nevezetü Rab ... kisded fitakos orru [DLt 633 ua.] ✱ *fitos ~. 1834:* Nemes Budafalvi Bors Sámuel ... fitos orrú, perge bajuszszú [DLt 481 ua.] ✱ *gombás forma ~. 1842:* Czifra Mihály ... rövid gombás forma orru [DLt 1455 ua.] ✱ *gödrös ~* nyerges orrú. *1808:* Roth Anna ... fenn-állo gödrös Orru [DLt 794 ua.] ✱ *görbécske ~. 1820:* Básta János ... Silesiai 38 esztendős ... hegyes görbetske orru [DLt ua.] ✱ *hajlott ~. 1807:* Száva Susánna ... inkább tompa és hajlatt orru [DLt 391 ua.]. *1831:* hoszszu hajlatt orru [DLt 767 ua.] ✱ *hegyes ~. 1806:* Korján Lup ... kerek veres ábrázatu, hoszszukó hegyes orru | Dumitra Flora ... Medgyes Széki, Saali ... fekete vérmesen ki-álló szemü, le-állo hegyes orru [DLt 730. 8464 ua.]. *1810:* Málnási Ferentz ... kisded ripatyos hegyes orru [DLt 181 ua.]. *1811:* Depsch Jósef ... hegyes orru, kerek ál-kaptzáju [DLt 682 ua.] ✱ *hegyesecske ~. 1821:* Mrnka ! János ... hegyesetske orru [DLt 631 ua.]. *1825:* Romoselyi Nyikuláje Szimulyészk ... hegyesetske orru [DLt 767 ua.]. *1836:* Fábián Jó'sef ... hegyesetske orrú [DLt 761 ua.] ✱ *horgas ~. 1825:* Mojsza Kinda ... kevéssé horgos orru [DLt 969 ua.] ✱ *hosszacska ~. 1843:* Darabont Togyer hosszacska orru [DLt 1099 ua.] ✱ *hosszukó ~. 1808:* Müller Mihály ... vékony hoszszuko orru [DLt 891 ua.]. *1837:* Katso Samuel ... valamennyire hosszuka orru [DLt 755 ua.]. *1848:* magos termetü, hosszukó képü, sötét haju, sötét szemü, hoszszukó orru [DLt ua.] ✱ *hosszukós ~. 1819:* Knittel Jóseff ... hoszszukós hegyes orru [DLt 610 ua.] ✱ *húsos ~. 1804:* Grimm Gottfried ... fel-hajlott husos Orru [DLt ua.] ✱ *idomos ~. 1834:* Rusz Gavrilla ... idomos orrú és szájú [DLt 942 ua.]. *1844:* A' Turszky gyalog ezredébol elszökött Simon Mihály ... közép termetü ... idomos orru [DLt 1247 ua.]. *1847:* Szabó Sándor ... idomos óru [DLt 117 ua.]. *1848:* Penkert János ... idomos kicsiny orru es ritka szakállu [DLt ua.] ✱ *idomzatos ~. 1837:* Gyorgye Dilbe ... idomzatos orrú [DLt ua.]. *1846:* Gündisch János ... kicsiny kerek ábrázatu, idomzatos orrú | Rusz Vaszilie ... Torda megyei lupsai ... idomzatos száju és orru [DLt ua.] ✱ *idomzott ~. 1847:* Wellner Lajos ... idomzott orru [DLt 858 ua.] ✱ *kicsiny ~. 1806:* Koptyik Luputz ... Kováts Kápolnai ... kerek szöke halovány, himlőhelyes ábrázatu, kitsinorru, kisded sugár Termetü [DLt 730 ua.] ✱ *lapos ~. 1848:* Orbán István ... kisded beholypadott lapos orru kicsiny szürke szemü [DLt ua.] ✱ *laposocska ~. 1828:* Bako Mihaly ... laposotska orru [DLt 279 ua.] ✱ *leálló ~. 1806:* Rhusz Lupuj ... kisded le-állo orru [DLt 730 ua.] ✱ *meggörbedt ~. 1813:* Báro Bibób (!) Jósef ... egy kevéssé meg görbett, a' hegye felé kitsinnyég szélesebb orrú [DLt 446 ua.] ✱ *meghorgadott ~. 1809:* Strodler 'Sigmond ... egy kevéssé meg horgadatt orru [DLt 471 ua.] ✱ *nagy ~. 1762:* egy asszony ember is széljes homloku nagy orru [Esztelnek Hsz; HSzjP] ✱ *nagyocska ~. 1813:* Gros Julis Katonáné nagyotska orru [DLt 63 nyomt. kl]. *1829:* Keresztes György ... nagyotska orru [DLt 505 ua.]. *1833:* Bálint Elek ... nagyotska orru [DLt 811 ua.] ✱ *napolitániai ~. 1812:* Barth Josef Bavari Országbol ... Néápolitaniai orru [DLt 644 ua.] ✱ *nyergelt ~. 1831:* Láhm Daniel ... nyergelt orru [DLt 131 ua.] ✱ *pisze ~. 1799:* uttza hallattára tele torokkal kialtotta ... Simon Mártont tolvajnak, bitangnak, hamis lelkünek, eb attának, pisza (!) orrunak, huntzfutnak, ördögattának s.v. szar Embernek mondotta és kiáltotta, lelkét edgybe szidta, és milliom teremtettézte [Dés; DLt] ✱ *proporcionált ~. 1832:* Ádám Lörintz ... proportionált orrú [DLt 28 nyomt. kl] ✱ *sólyom ~. 1833:* Kalmár Péter ... alkalmas nagy solyom orrú [DLt 275 ua.] ✱ *szabatos ~. 1846:* Kirilla András ... hosszukás ábrázatu, szabatos orru | Berka Petru ... középszerü nyulánk testalkatu ... szabatos orru, száju és állu | Wälther János ... Segesvári ... mesterségére nézve schuster, törpe ... sovány ábrázatu ... nagyszáju előcsucsott (!) also ajakkal, szabatos orru, kiálló állu [DLt 1200 ua.] ✱ *szélesecske ~. 1839:* Fischhof Filep 'Sido szélesecske orru [DLt 401 ua.] ✱ *tompa ~. 1806:* Öregebb Papp János ... le-állo tompa Orru [DLt 730 ua.]. *1815:* Arko Antal ... nagyotska tompa orru [DLt 950 ua.]. *1823:* Kézi Pap János ... kisdég tompa orru [DLt ua.]. *1843:* Pál Mihály Mári ... kerek fejér piros tőt ábrázatu, tompa orru [DLt 1018 ua.] ✱ *tompácska ~. 1826:* Friedrich, vagy is Kirczíger Vilhelmina ... tompátska oru [DLt 510 ua.] ✱ *tonka ~. 1828:* Bernaszlászlo Iuon ... tonka orru [DLt 839 ua.]. *1833:* Stolyka Ferentz ... tonka orru [DLt 684 ua.]. *1834:* Nagy Julis ... kurta tonka orru, lapos ábrázatú [DLt 854 ua.] ✱ *tonya ~. 1817:* Czeika Janos ... sargás ábrázatu, Kék szemü tonya orru [DLt 550 ua.] ✱ *tömpe ~. 1816:* Jepure Vonutz ... tömpe vastag orru [DLt 376 ua.]. *1829:* Thomás Ferentz ... tömpe orru [DLt 643 ua.] ✱ *vastag ~. 1848:* Páskuly György ... nagyocska száju, tonka vastag orru, kék szemü, vastagocska fekete szemöldökü [KLev.] ✱ *zömök ~. 1842:* Portzika Gligor ... zömök oru [DLt 240 nyomt. kl].

Vö. a *kányaorrú* cimszóval.

2. vmilyen orrú (ló); (despre cai) cu un anumit fel de bot; (Pferd) mit irgendeiner Schnauze/Nase. **Szk:** *buta ~. 1805:* pej szörü kisded zömök, kajla fülü buta oru[a] [DLt nyomt. kl. — [a]Paripa] ✱ *fejér ~. 1685:* Gyermek lovak ... Egy Szürke, Fejér orru, serenye farka Szürke. 6d fü [Utl] ✱ *hódos ~. 1685:* Gyermek lovak Fel Irása ... Fog(a)r(a)si ménes féle Fejér suffa-Szörü, csóka Szemü, hodos Fejer orru épp [Utl] ✱ *lámpásos ~. 1829:* Ezen Kantza 7 esztendös ... barna szörü, a' homlokán egy csillag, lámpásos orru, 's az álla fejér szörü [DLt 1098 nyomt. kl] ✱ *szamár ~. 1761:* Sárga Pej forma szőrü ollyan forma farka serennje egy kevessé szamár oru forma[a] [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — [a]Kanca] ✱ *tölcséres ~. XVIII. sz. eleje:* légyen a Ló magos hoszszu, tölcséres órrú kosfejü [JHb 17/10 lótartási ut.].

Vö. a *kosorrú* cimszóval.

3. *hegyes ~* (despre încălțăminte) cu vîrful ascuțit; (Stiefel) mit spitzigem Vorderblatt. *1823–1830:* a régieknek hegyes orrú csizmájok is ezelőtt valami húsz esztendőkkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott [Fogl. 65].

4. vmilyen végű (szerszám); (despre unelte) cu un anumit fel de capăt; (Werkzeug) mit irgendeinem Ende. **Szk:** *hegyes ~. 1622:* hegies oru fogo No 7 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.]. *1676:* Vadnak ezen malom házhoz tartozo holmi egget mások ez szerint ... hegies orru czákány 3 [Fog.; UF II, 746].

5. kiugró ormú; cu creasta proeminentă; mit herausragendem Gipfel. **Hn.** *1670:* Bűkös orrü berczen (sz) [Tarcsafva U; EHA].

orrvér-folyás orrvérzés; hemoragie nazală; Nasenbluten. *1778:* A Gyermekeken az akkor támadt or vér fojás, és forró hasmenések az Asszonyokon a' honapi vér follyások ér vágás hellyett támadnak: ezeknek tehát megállitásában szorgalmatoskodni illyenkor igen káros volna [MvÁLt Mátyus,ConsSan gub.]. *1852:* Betegség neme: Orvérfolyást követö brand [Dés; RkHAk 140].

orság tolvajság; hoţie, furt; Dieberei. *1570:* Takacz Balint, Nagy Janos, Reody esthwan, hytek zerent ezt valliak, hogy Ewk az Jakabhoz sem mostan sem az eleowt semmy gonoz eletet sem orsagot Nem Twdnak sem hallotak [Kv; TJk III/2. 111]. *1592:* Zabo Mihali ... vallia ... Varga Gasparne orsaga feleol tudo(m) hogi Zabo Peterne veztett vala el egi malaczot, az sikatasara hogi megh akaria volt eolni Casparne, futottanak oda az Azzon nepek [Kv; TJk V/1. 290]. *1593:* Az vizhordone mikoron orsaga miat az Warosrol el zeoket volna, My az waros kepeben, hazat púszta(n) talalwan, A hazot el attuk p(ro) f 16 [Kv; Szám. 5/XX. 167] | Azert Euocaltuk Az l(nctus)t teoruenhez, hogi ... pinkeost nap taúat ... zolt ennekem nagj gjalazatomra valo zokot, hogy ... az en haza(m)nal buzaia vezett volna el, mely buza el vezesnek neuet orssagnak neúet en rajtam tartottam volna [Szentegyházasoláhfalu U; UszT]. *1597:* Kalmar Andras ... vallya ... ez fogoly legenys ... egienessen rea valla hogy eois tars wolna az orsagban [Kv; TJk VI/1. 5]. *1600:* Mikor az Almassi diznoth el loptak, akkor az Olah Komsa Wargyas vizin thwl Zal Dobosi hataron weleönk az Juh mellet wolt ... Soha penigh semmi gonossagat orsagath ne(m) ertettem sem hallottam [UszT 15/129 Ola Isthwa(n), Ferencz Gyeörgy paztora vall.]. *1614:* Sebe Ferencz orsagert Mattys Janosnak keötte magat, halaltol mente megh [Szentkirály Cs; BethU 440]. *1637:* En semmi gonossagot nem tudok sem latta(m) Borbeli lanosnehoz sem orsagot sem egjebet [Mv; MvLt 291. 118a]. *1691:* Szabo Marton nevü jobbagyanak semmi orsagat lopását nem tudom, sem nem láttam, sem maga kerkedeset nem hallottam [Torboszló MT; MvÁLt Bereczki lev. 66. — Pál Antal Sándor kijegyzése].

Szk: *~ával/~gal él. 1593:* kit ... megh vallot Kis Tivadar ... hogy ez kwwlis sok wdeoteol fogua effele orzaggal elt [Kv; TJk V/1. 415]. *1631:* ezek orsagokall elnek es ugian orgazdanak mondotta sokszor füleönk hallattara az Apiatt es Anniat [Mv; MvLt 290. 45b] ✱ *~ba esik. 1629:* Mihaly ... Bogaczon orsagba essett [Mv; i.h. 36b] ✱ *~ban tapasztaltatik. 1586:* ez peter ... ez varos zeoleyet larta lopta zanzandekkal koborlotta, egieb orsagokbanis tapaztaltatot [Kv; TJk IV/1. 568] ✱ *~ büntetése marad rajta. 1573:* miert hogi az bizonsagok be hoztak hogi az orwal tarsasagba volt tartozzek 15 Napra zawatoszat allatny kitwl veotte az kopchot, Mert ha zawatossat Nem adia, Az orsagnak Bwntetese Rayta Marad [Kv; TJk III/3. 282b] ✱ *~ot cselekszik. 1593:* Orban Gergely enis peoresse lezek Pathkos Janosnak ... egy lowamot ... ez a' Janos oroztha wolth el ... eö az eleötis a fele orsagoth chelekedeth [UszT]. *1598:* 10 Aug ... B.V. eo keglme ... üerete meg egy embert az cziganokkal a fokhazban, orsagot czelekedet uolt adata Biro Vram nekjk f — //60 [Kv; Szám. 8/V. 44] ✱ *~ot mível. 1560:* Az aprodok es legenyek ha orsagot myelnek Art. 12 [Kv; ÖCArt.] ✱ *~ot tesz. 1591:* megh teccik nyluan az bizonsagokbol, ez ket zemeli meny orsagot, kart teottenek varosbely Attiank fiainak [Kv; TJk V/1. 139] ✱ *derék ~* nagy, jelentős lopás. *1604:* Ha ... valakit Biro Wram meg tapaztal hogy az tilalo(m) ellen Czepletöl ... Búzat Venne, tehat ... mind az Czeplöt, mind penig az ky tőle az Búzat meg vötte, az Perengerre avagy kalodaba alassa ... Ha penig vgya(n) derek orsagban talaltatnek, az előby mod töruiny szerent halalal büntettesek [Kv; TanJk I/1. 479] ✱ *halálos ~. 1646:* Hannagh matthias vramnak Csik szeki szent Imrehinek östöl marat Jobbagy melyek halalos orsagban talaltatuan Tudni illik illenben hogh ... nemes lakatos balaznak egh tehenet el lopták [Malomfva U; Hr 3/1] ✱ *nyilvánvaló ~. 1585:* Zigiarto Ambrus vallia ... illien Nilua(n) valo orsagba(n) tapasztalta(m) holot fizetesemert hiwsegel kellet volna lenny [Kv; TJk IV/1. 391]. *1635:* Miuel Vice Ispan Trauzner Jstva(n) Vra(m) ez Dimin Mihalt Enyede(n) Fejeruarmegjeb(en) lakot ... detinealtatva(n) elegendo keppen megh bizonytotta nylua(n) valo orsagatth ... Teczet az töruenjnek hogj megh hallio(n) erette [DobLev. I/8].

orsó 1. fus; Spindel. *1685 e.:* Szász sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak ... Abroncsos kartok, egj tele apro orsoval [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 19–9]. *1733:* Egy Tollyokátskában apro orsok [Marosszککirály AF; Told. 2]. *1778:* Kerekes Gusaly kettő, egyik(ne)k meg van az orsója [Csapó KK; Berz. 4. 8. C.18].

Szk: *~jával, guzsalyával él* fonással tartja fenn magát. *1659:* Uyabban valo Adozasra rendeltük szekül ... Eozvegy Aszoniok kiknek semmi marhaiok nincsen, hane(m) orsojaval gusallyaval el nyolczan adgyanak egy Tallert [UszLt 17]. *1683/1687 k.:* Az megye égyütt lévén az özvegy asszonyoktol valo bér fizetést igazittásb(a) vettük ... az melly özvegyek orsojokkal gusalyokgal (!) élnek, sem nem szántanak, sem ne(m) vetnek három sing vászonnal tartoznak[a] [Kibéd MT; MMatr. 200–1. — [a]Papi bérben]. *1687 k.:* A melly özvegyek orsojokkal guzsallyokkal élnek, sem nem szántanak, sem nem vetnek három sing vászonnal tartoznak, kettej a' Prédikátoré harmadik a' Mesteré [Göcs MT; MMatr. 112] ✱ *~jával, guzsalyával keresi életét* 'ua.' *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Az özvegy Aszszonyok az kik csak orsojokkal gusalyokkal keresik eleteket 3. sing vásznat adnak [Radnótfája MT; GörgJk 113] ✱ *~jával tartja magát* 'ua.' *1681:* az egesz Joszaghban, minden egész ház nép (:az ighen szegenjen, özvegyen ki csak orsojaval tartja magát, es Selleren kivül:) tartozik egy-egy fót Fonalat megfonatni az Vár szükségére [Vh; VhU 71] ✱ *cérnaseritő ~. 1848:* Egy nagy Czérna seritő orso 1 [Szászerked K; LLt] ✱ *kézi ~. 1820 u.:* Egy len fono kerék vagy rabka kéz[a] orsojával [Mv; MvLev. — [a]Talán elírás kézi h.].

Sz. *1811:* Aszszonynak tsak orsó, gu'saj és matólla [ÁrÉ 131].

2. fonógép orsója; fus al maşinilor de tors; Spindel auf der Spinnmaschine. *1796:* Erfurtban három fono Machinát

vala gyönyörüségem látni, melly mindenik 60 orsot perget vala [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. *1823–1830:* Itt[a] láttam előbb fonómasinákat, hol egy fejérnép 120 orsóval is fonja a gyapottat | A masina alsó részén megint vagyon egy rámában 60 orsó [FogE 246. — [a]Erfurtban].

3. tengely, henger alakú (forgó) alkatrész; fus, arbore, osie; Achse. *1583:* veottem egy wyz kereknek valo fat f 1 d. 25 ... veottem orsonak valo fat d. 32 [Kv; Szám. 3/XII. 3]. *1585:* Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra ... orsonak ualo fat wettem f. — d 10 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. *1597:* uottem orsonak ualo somfat f 1 [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. *1666/1793:* azon tilalmas Erdőből ... a ki eplén szán áll és orsonak való fát, bátor hátán hoznais ... maradjon flor. 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 19]. *1676:* (A malomban) három bokor kővek ala valo jo erős padia ... vas czapos ... hozza valo orsoji ... egieb ... eszközekis mind jok [Fog.; UF II, 747]. *1680:* Vagjon eö Ngok(na)k ... lisztelö malom házok ... Perpenczeje, orsoja, köldög vasai jok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 34]. *1685 e.:* Hintora valo orso Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1688:* egj eoregh Saitomnak ... Orsojat mindennemű eszközit; tűzzel meg egettek [Kv; Utl]. *1731:* Vagyon ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... Van két Korond ... mindenik Korondon két két vas karika hat hat orsora tsinalva [Jakabfva Cs; BCs]. *1756:* Az Sajtó szinben ... vagjon egj igen jelessen épittetett, vastag Cserefából való Sajtó, jo orsojával és egjéb meg kivántato eszközeivel 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 28]. *1826:* A malomba ... A Felsö követ forgato orso Nádalást kiván [Klic SzD; LLt 9/1]. *1847:* a' belső szobához tartozik a' Mettzö Malomis, melynek van egy külső, és két a' ház alatt egy orsón forgó kereke [F.árpás-üveghuta F; TSb 46].

Szk: *abroncsos ~. 1656:* Ugjan ezen malomban vagjon egi abronczos orso [Fog.; UF II, 158] ✱ *malom ~ja. 1679:* Malom orsojahoz valo Somfa darab nro 106 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11] ✱ *malomkerék ~. 1765:* meg adtuk az két malom kerék orsot [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15] ✱ *srófos ~. 1842:* A papiros malom ... van egy Sajtó ... három keresztül álló tölgyfa darabokbol áll ... az also földben van helyezve, a felsön négy vas abronts van és ... a' fel álló két oszlophaz van szegezve a' harmadik keresztül állo fa a srofos orso által fel és alá taszigáltatik [Km; KmULev. 2] ✱ *vasas ~. 1637:* uagyon harom lisztleö malom keö padgyaual garattyaual ... vasas orsojual [Fog.; UF I, 425]. *1656:* vagyon sendeli hejazatt alat 2 kis fa malom, kiknek fa eszközök vasas orsojok korongjokkal perpenczejekkel megh vagyon [UF I, 102] ✱ *vasazott ~. 1632:* Az malom ház mind eppen czerepezett. Vagion benne hat vasazat orso az kik az kereken alnak ... N. 6 [UF I, 189].

4. ajtósarok-csap; pivot în ţiţîna uşii; Drehzapfen, Haspe. *1648:* Szekér szin ... van egj régy bomlott ayto orsojával eggyüt [Komána F; UF I, 925].

5. (lépcső) korlátbáb, baluszter; stîlp de parmaclîc, balustru; Geländerdocke, Baluster. *1726:* fizettem az nemeth Esztergárosnak az tornáczban való 31 órsóért à d: 18 ... 12 hoszszabb orsóért az tornáczbol le-menö grádicsra a d: 24 [Kv, Ks 15. LIII. 4].

Szk: *esztergában metszett ~. 1699:* Ezen folyoso erös karfak közöt esztergaban meczet orsokkal vagyon be keritve | (A) folyoso körül karfák közöt esztergában meczet orsokkal vagyon be keritve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt].

orsófa tengely; fus, osie, arbore; Achse. *1581:* vottem 15 orsso fat Az Malom zwksegere p(ro) d. 6 [Kv; Szám. 3/III. 3 Chyanady Thamas mb kezével]. *1584:* Veottem orsso fat Molnar Miklostol 46 fyzettem Neky eretthe f — d 40 [Kv; i.h. 3/XIII. 3]. *1591:* Keouetkeozyk Az Alperet Malomra vallo keolchyege ... Egy desy Emberteol veottem 125 orssofat f — d 90 [Kv; i.h. 5/V. 3]. *1601:* az Malomhoz ... Veottem Orso fat 300 ... f 4 d 50 [Kv; i.h. 9/XV. 32 Jeremias Nekel sp kezével]. *1685 e.:* Vagyon az felsö vár alatt egy köre forgo malom ... Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belsö kereke ... mind jok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. *1842:* a' lisztelö Malomnál a' külső kerék pad melyen a' felyül csapo vízkerekeknek órso fái forognak — erősen lognak [Kv; KmULev. 3].

orsófog fogazat az orsófán; spiţe la osie/arbore; Achsenzahn (werk). *1666/1795:* Malom épületre valo fát orso fognak valot, ajándékon adjanak illendőképpen [A.csernáton Hsz; SzékFt 21]. *1681:* Malom előtt levő fa Eszközök ... Faragatlan órso fogh Nro 30 [Hátszeg; VhU 604].

orsójú (vhány) orsós; cu (un anumit număr de) fuse; mit (einigen) Spindeln. *1796:* (Erfurtban) három fonó Machinát vala gyönyörüségem látni ... Ezen 60 orsolyu Machinát készitette Péters 70 Tallérokért [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

orsós 1. (esztergályozott) orsó alakú fababokkal készitett; făcut cu stîlpişori/stîlpuleţi în formă de fus; mit spindelförmigen formgedrehten hölzernen Docken verfertigt. *1585:* Ket Karzek gyentaros (!) volt, egik orsos f 0/90 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. *1652:* Egy hitvan fejér Pohár szék, rekesze Esztergaban meczet orsos, parkanyos [Görgény MT; Törzs]. *1656:* festett orsos karos szek nro. 3 [UF II, 126]. *1673:* Wagion egi Zaros fias asztal à hazban ... Egi jo giontaros orsos Kár szèk [WassLt Borsai István hagy.]. *1679:* Kerekded karus festet orsos, eggyes szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 48].

2. korlátbábos, baluszteres; făcut cu stîlpi în formă de fus; mit Geländerdocken/Balustern. *1679:* Festet órsós folyoso nro 3 | Ezen Contignationak haro(m) oldala veresse(n) festett orsos Karfas [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 15, 38]. *1681:* Garadicz külsö széle orsos kar fas mind véghig [Vh; VhU 545].

3. *~ olaszfa* orsó alakúra faragott erkélyoszlop; stîlp de balcon în formă de fus; spindelförmig geschnitzte Altansäule. *1710 k.:* hozzáfogék ... a fejérvári új házamhoz ... és ha a háború ne légyen, 1703-ban a harmadik rend is, csatornás fedele, és azon feljül deszkás egész folyósója vagy altánja ... orsós oloszfákkal elkészül vala [BÖn. 903–4].

4. *~ formára csinált* orsószerüre készitett; făcut/lucrat în formă de fus; spindelartig verfertigt. *1656:* az kemenczenek közepin es felseö reszin alol egy kevesegh, orsos formara czinalt horgas kalihak 2 rendel [Fog.; UF II, 121].

5. egy fajta hintó; un fel de caleaşcă; Art Kutsche. *1736:* Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétfelé eresztős, az drágább is volt, az második orsós. Az mely uraknak kétféle hintaja volt ... az kétfelé-eresztősön járt az úr, az orsóson az asszony [MetTr 364].

6. ? orsókészítő; meşter care lucrează fuse; Spindelmacher. **Szn.** *1713:* Orsosne [Dés; DLt 493]. *1714:* Orsósne [Dés; DLt 496].

orsósan orsó alakú (erkély)oszloppal készítve; făcut cu stîlpi în formă de fus; mit spindelartiger (Altan)Säule verfertigt. *1662:* Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héjjazattal, orsósan függő lábason építtetett vala[a] [SKr 297–8. — [a]A váradi várban l. Rákóczi György].

orsósfa korlátbáb, baluszter; stîlp în formă de fus, balustru; Geländerdocke, Baluster. *1679:* Az Uy Tornyoczkahoz valo orsos fa nro 147 | vagio(n) egi szép tornyos Filegoria nro 1. Lab fakon allo; Fel járo garadicza fabul eppettetett, veressen festett; Kar fas oldalais orsos faival együtt mind ket felől veressen festet [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 39, 97–8].

orsóvas az orsófa vasazott része; partea ferecată a fusului; beschlagener Teil der Achse. *1697:* Az meg irt Vár alatt vagjon Egj felöl csapo lisztelő Malom is ... Ennek silipje száraz es Viz kerekei, Tengelye Orso és korong Vasai Also és felsö kövej jok [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12].

orsózás (korong) orsóval való ellátása; montarea fusului/osiei; Versehen des Mühlrades mit Achse. *1735:* En Türkösi István Molnár ... a' malombèli vas eszközoknek, ugymint tsapoknak, òrsòknak meg tsinàltatàsokért fizettem a Czigánnak 5 forintokat ... a kèt bèl kerèknek fogazàsa és a korongoknak órsózása do 2 [Bácsfalu Br; BrÁLt T.B. V (Baciu) 25].

orsózat korlátbáb, baluszter; balustru; Geländerdocke, Baluster. *1662:* Melly víz szélin való rekeszköfalnak szintén közepin egy szép magos és temérdek torony építtetett, amelynek pléhvel való héjjazatja s egyéb sokképpen mind kívül való megcifrázása még üszögében vala ugyan, de elég hogy rakása s faragott márványköbül való orsózati, néhány rendbéli folyosói, párkányozási, boltozati, fabul való épületi már megvolnának [SKr 260].

ország 1. az ország mint szervezett területi-földrajzi egység; țară; Land. *1540:* Bathory Andras es Dragffy wram ... az mongyak hogy ez wrak egy orzagoth byrnak, de ewk chak egy kychyn feldet byrnak [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1578:* a juhokat, berbécseket ... ez országbol ki ne merje vinni [Kv; EOE III, 139 ogy-i hat.]. *1592:* Az feiedelmek tartoznak megh kialtatni, hogy az Coloswariak, ez orzagban minden helieken leueő Sokadalmakba Zabadosan bekewel mehessenek leohessenek [Kv; Diósylnd. 15]. *1613:* Eo felsege[a] Minden rendekett, ez orzagban az haro(m) nemzetett le cziendesiczien, es meg bekeltessen [KJ. — [a]Báthory Gábor]. *1642:* En az en szegeny legeny allapotomban vgy igyekeztem magam viselni, hogy az mely orszaghban laktam uyot nem akartam senkivel vonni [Fog.; Told. 1]. *1659:* valakik az fenies Portahoz es hozzank engedelmesseget mutatnak, megh ne karosetzak, egetest rablast az Orzagba ne tegyenek [UszLt 23 fej.]. *1671:* concludaltuk hogy mindenüt az Országban méressék az ejtel és véka a' Colosvári ejtelhez és vékához, hogy ez iránt valo confusio-is minden hellyeken ez Orszagban tollaltassék [CC 88–9]. *1677:* Nemes ember penig, maga majorságában termet semminémü javaibol és marháiból ... ha szintén az Országbol kiviszi, avagy küldi is, Harminczad és Vám-adással nem tartozik | A 'Sidóknak ez Országban valo szabados kereskedések, és az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedtetett [AC 54, 243]. *1688:* Lovakot kiket ez orszagb(a) hoznak Egy Lotol vegyenek f 1//50 Egy kanczàtol f — //90 Egy Harmadfü Gyermek Lotol f — //60 [BfR Vect.]. *1766:* ö kglme engemet hites Feleségét ... el hagyott ... hallottam hogy ki ment az orszagbolis [GörgJk 208].

Szk: *~látni. 1654:* De némellyek ezekben nem követségben, hanem annak alkalmatosságával, ország és urunk látni és vélle esmerkedni s barátságot szerezni jöttek volt a követekkel [ETA I, 157 NSz] ✱ *az ~ fiai* ez országiak/országbeliek, erdélyiek. *1613:* Eo felsege[a] az Magiarorzagy Leuentekett, es az idegenekett, kik nem az orzagh es hazank fiay, melleolle eo felsege el bocziassa Tanaczy pedigh eo felg(ene)k nem Magiar orzagiak es nem idegenek hanem Erdeliek hazank fiay legienek [KJ. — [a]Báthory Gábor] ✱ *az ~ fővárosa. 1662:* Az lengyeleknek ... a koronáért és a svéciai titulusért a svékusoktul haddal való háborgattatásuk nem szünik vala, sőt csakhamar az országnak metropolisa, fővárosa is, Krakkó a svékusok által megvítetvén, a város Virtius nevű svéd generáltul erős praesídiummal tartatik vala [SKr 344] ✱ *az ~ lakosai. 1677:* Műben lévő aranyat és ezüstöt, az Orszag lakosin kivül valo embereknek venni, és az Országbol ki-vinni ... szabados ne légyen | E' Szegény Hazának állapottya ... a' Kapu Szám után járando adojok dolgában-is ... az időknek, s' azokban lévő szükségeknek mivoltokhoz alkalmaztatott, az Ország lakosinak-is számokhoz képest: ugy hogy ... egy Kapurol nem többet, hanem csak den. 60. rendeltenek és adtanak [AC 62, 67–8] ✱ *az ~ népe* az ország lakói/lakossága. *1653:* 1587 esztendőben Báthori Sigmond a Géczi János gubernatorsága alatt volt, és igen nagy békességes idő volt mindenfelé, mind a törökkel, s mind pedig a némettel, mind pedig az ország népe között [ETA I, 40 NSz]. *1675:* az J ... imitt amott, erdön, falukon széllyel, városb(an) is ál pénzt vert, veretett, s vér, jo féle pénz közzé elegyítvén ugy defraudallya az ország népét [Kv; TJk XII/1. 17] ✱ *~ piaca* országos vásár. *1733:* mikoron volnank az Etedi ország piatzán a Birtalan Janos uram bort arulo Arnyek Szine alat [NkF] ✱ *egész ~ostól/~ul* országszerte. *1591 k.:* Egyz orzagul vagyon az Romlas az szantalan vizes Ideo myat [Dés; DLt 233]. *1653:* Igen nagy pestis lön ebben az esztendőben egész országostól [ETA I, 151 NSz] ✱ *idegen ~* külföld. *1570:* mywel Zigartho Myhal es Janos deak Jdegen orzagba nem voltak hane(m) ez orzagban es gyakraban az varoson laktak, hirckel volt az kertnek ely adasa [Kv; TJk III/2. 49]. *1611:* Zekel Miklos vrunkot az vristen ö szent Felsege mostan hozta idegen orszagbol haza közinkben [Tapioca Cs; LLt Fasc. 155]. *1627:* Wicey Mathenakis Tanusagara Es idegen Orszagokban ualo peregrinálására attunk száz Eötven Arani forintot id est Nro: 150 [Kv; RDL I. 132]. *1796:* az All Peres Ur maga sem méri tagadni, hogy a' Torotzkai Vas Mives Lakosok nem volnának Idegeny országból bé jött Nemzetek ... Austriából Torotzkora bé jött Vas miveseknek valoságos maradéki [Mv; TLev. 5/16 Transm. 31–2] ✱ *külső ~(ok)* külföld. *1769:* Külső Országokrol be hozatando vásznaktol 100 Rövtöl öt Reff A Harmintzadon vetetik [UszLt XIII. 97]. *1799:* azon Fogadoban ... a' Külső Országok, és városokban gyakorlott szokások

szerént Herbercket tartanak [Kv; ACLev.]. *1805:* az Zállagasitto ... Báro ur külső országban lakik [Usz; Hr] ✱ *szomszéd ~ok. 1671:* confoederatiokat ... akarmely szomszéd avagy távul valo Országokkal, Királyokkal és Fejedelmekkel nem külömben hanem az egész Országnak minden Statusinak meg-edgyezett akarattyábol Orszag Gyülésében tészen ő Naga[a] [CC 7. — [a]Barcsai Akos fej.]. *1677:* Az Uj Kalendarium ez Országban-is bé-vétetet, azért mivel hogy más szomszéd közeleb valo Keresztyén Országokban-is acceptaltatot [AC 85].

2. az ország mint főhatalmat gyakorló társadalmi, politikai, szerveződési egység, állam; stat; Staat. *1565:* Azerth nem ertem az okat my oka legien ennek, hogy k. tek nem akar tórwinnel jlnj, kywel ő felsege orzaga jl [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sajoy tyz tarto a Beztertzey Byraknak es tanachnak]. *1606 k.:* lattatik orzag Jouara lennj az romlot varosoknak Eppeolisek az leoucuiniekbeol [Dés; DLt 285]. *1614:* nehezeb penigh es munkassob, az ... beliwl eonen magaban felhaborodott orzagokat, mit Ngdis ezt az zegeni orzagot talalta gubernalni [Ks 27 ogy-i végzés]. *1619:* Lengyelországba serio megírják ... hogy „Sorbánnak, Homonnainak, Petráskónak semmi úton, sem szín alatt az három országra, Erdélyre, Moldovára, Havaselföldére hadat gyűteni-fogadni az országokban ne engedjenek" [BTN[2] 332]. *1677:* Fejedelem Aszszonyunk ő Felsége az Országnak Gubernatiojat kezében vevén, egy Thesaurariust, Gubernator Urunk, és az egész Tanács tetszéséből válaszszon [AC 24]. *1765:* (A francia király) megengedte a liberum religionis exercitiumot az országában [RettE 189]. *1809:* adot adunk s egyéb szolgálatakat is praestalunk, melyek mind az Ország hasznára néznek [Asz; Borb. II]. — L. még CsH 201; SKr 689.

Szk: A. az államra, a főhatalom gyakorlására von.: ~ *dolga* államügy. *1545:* Egymas akarathiabol vegezek punkesth vtan tizen ętęd napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak azth semmj Egiebh ok el ne mu-<la>thassa hanem betegsegh dolga tiztessegh dolga es orzagh dolga [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 ozdy gergel es gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. *1612:* (Geczy Andras) mint affele Pribek, hüttötlen Ember ... Orzagúnk dolgait, hátra hagyván magat promoúealta az portan, szep vegh hazainkat Törőknek igirte, és haddal indult reank [Kv; PLPr 73 fej.]. *1677:* Fejér Vármegyében a' Törvényes Székek-is, Vármegye Gyűlési peniglen annál inkább celebraltassanak, ha szintén a' Fő Ispánok magok személyekben Ország és Fejedelmek dolgai miat el-vonattatván ... jelen nem lehetnének-is [AC 140] ✱ ~ *háza* erősség, vár. *1671:* ő Naga[a] ... Fiscalis és egyéb Vég-várbéli Fő Kapitányokat, és azokban lévő fő derekas Tiszteket, kiváltképpen a' kikre Ország házai, fortalitiumi, fegyvere, sőt minden Lovas és gyálog, Vitézlő Rendei szoktak bizattatni, nem másokat hanem nativus igaz haza Fiait ... állat [CC 22. — [a]I. Apafi Mihály] ✱ ~ *igazgatása* kormányzás. *1662:* Báthori István ... a lengyel királyságra ... választatván ... öccsét, Báthori Kristófot — ki akkor váradi főkapitány vala — az ország igazgatására hagyta [SKr 30] ✱ ~ *interregnumja. 1657:* én Csákit akkor nagyságoltam, mivel az országnak interregnumjában Báthori Zsigmond idejében az atyja, az öreg Csáki István ország generálisa volt ... s az atyám udvari kapitánya volt [KemÖn. 146] ✱ *~ot bir* vmely országban/államban a főhatalmat gyakorolja. *1619:* Ez az Szef Ogli ilyen nemzetség, hogy azt az országot birják, azmelyet az mi historiáink Tripolisnak hiják [BTN[2] 318]. *1653:* Úgy vagyon hogy 1599-n Mihály vajda az országot birá [ETA I, 29 NSz] ✱ *~ot igazgat* országot kormányoz. *1663:* (Ugron András) nem fejedelemnek való ember, nem arra való, hogy országot igazgasson [TML II, 486 Szentpáli János Teleki Mihályhoz] ✱ *~ot szolgál. 1632:* az zasto (!) allatt az orzagatt s az feiedelmett zolgalia [Kozmás Cs; BLt] ✱ ~ *prezídiuma* őrsereg, őrség. *1667:* Ha felment[a] s be nem bocsátaná az ország praesidiumát, szorítsák be az várban, az vármegyét is ültessék fel s obsideálják; azonban az jószágot foglalják ki kezéből [TML IV, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Rédei Ferenc Huszt várába] ✱ ~ *szokása* az államban érvényesülő szokásjog. *1586:* hywanak minkett az Nehay Dobray Istwan fjay, Peteór, ferencz, Myklos, Balint ... az vrűnk eö Naga parancholattyawal ... Lesnekre ... hogy my ö közt<ök> az orszagh szokassa szerint mind az Eös Ioszagott ... s mind penig Egyeb Ingo bjngo Marhakatt ... megh osztanok [Lesnyek H; IB VI. 225/16] ✱ *~szolgálatja* országos tennivaló/ügy. *1612/1723:* Patko Menyhárt Vram ... az helynek Fő Patronusa Constantzinápolyba méne az ország szólgálattyára [HbEk]. *1662:* Erdélyi György ... országh szolgalatyába(n) hazánk kivűl vagyon [Kocsárd TA; Told. fej.], *1669:* (Balogh Laszlo Uram) az Országh szolgálattyáb(an) vagyon az kapuk connumerálasáb(an) [Gyf; SLt A.9 St. Déczei de Thorda (35) ns vall.]. *1677:* A' Mikor Fejedelmek, avagy Ország közönséges szolgálattyától érkezhetnek ... a' mely Vármegyékben két Fő Ispánok szoktanak lenni, edgyik közzűlök jelen lenni igyekezzek, sőt tartozzek-is a' Circáláson [AC 119] ✱ *az ~végházai* az ország végvárai/erősségei. *1671:* Az Országnak határit és végházait semmi úton és módon nem abalienallya ő Nga, és el-nem igiri [CC 14]. *1677:* az Ország határit, Vég-házait, tehetsége szerént ... nem abalienallya [AC 22] ✱ *frigyes/konfederátus* ~ szövetséges ország. *1619:* az hatalmas császárnak így is az magyar nemzetnek kellett volna több jót kévánni, keresni, mert az magyar nemzet minem mostani frigyese, országa az hatalmas császárnak, hanem még szultán Szulimán császárnak is ő frigyes országa Magyarország [BTN[2] 350]. *1620:* az követ uraim kévánák azt, hogy önagysága[a] bocsássa el őket, mert az hatalmas császárnak nagy kárára vagyon s leszen az ő ittvaló késések és mulatságok, mivelhogy az nyolc confederatus országokból való követek addig meg nem indulnak, azmeddig ezek az követek hazamennek [BTN[a] 406–7. — [a]A vezér] ✱ *keresztény* ~. *1619:* (A) keresztyén fejedelmek, országok most az csehek és magyarok mellé adták magokat, de ezt hallván, meg kezdik magokat vonni, és ki-ki azon lészen, mint békélhessék meg Ferdinandussal [BTN[2] 398]. *1661:* Micsoda alkalmatossággal légyen Erdély az több keresztény országokra nézve ... és mely nehezen üzettethessék ki belőle az török ... derekasan megmutogathatja őkegyelme [KemIr. 344–5] ✱ *örökös ~ok* öröklés jogán birtokolt/a monarchia osztrák felét alkotó tartományok/országok. *1760:* Ditsőségessen országló Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttye ... Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását ... minden örökös országaira is ... terjeszteni kivánván ... méltoztatott parantsolni [Dés 321 gub. ut.]. *1769:* Valamint hogy minden örökös Országaib(an) ő Felségének, új fabricanak vagy tsinalmánnak ő Felsege hire nelkűl fel alitasa nem szabad vgy e Nms Hazaban is meg tiltatott [UszLt XIII. 97] ✱ *pogány ~. 1671:* Sok keserves szenvedésim után Isten ő szent felsége megszabadita, Uram, az pogány országból [TML V, 447 Rédei Ferenc Teleki Mi-

hályhoz]. *1710:* a jus ligatum az Approbata Constitutióban örök átok alatt megtiltatott Erdélyben, és még a pogán országokban sem gyakoroltatik [CsH 132].

B. állami/közigazgatási tisztségekre von.: ~ *bírája* **a.** (erdélyi) főbíró (az igazságszolgáltatás legfőbb szerve). *1545:* Ez leuel adassek az mj keghelmes vrunknak frather giorginek ez orzagnak biraianak [Fiátfva U; MNy XXIV, 217 ozdy gergel es gaspar gerebh lev.]. *1560:* Igy Egienessedenek meg mj Eleóttwnk ... Ezer Mag'ar Arany forint keótel alat ... Hogy az mely fęl eszt ... Meg nem Akarna tartani, vagy nem tarthatna ... hat Az Mely fęl meg allya, Az más fęlt az Reóuid teoruinire hihassa, Az orszag biraia Eleibe, Az ki az wdeóben ez orszagba leszen, vagy feó biro, vagy vice biro leszen, teóruint es Jgazat tehessen marhaiabol es Joszagabol ... Az Ezer arany forintrol [Mv; JHbK XII. 7]. — **b.** (magyarországi) országbíró. *1662:* A nagyságos Drugeth Homonnai György ... országbírójává vala tétetendő [SKr 108] ✱ ~ *direktora* közügyek igazgatója (Erdély kincstári főügyésze, az egész országra kiterjedő legfőbb vádhatóság). *1758:* Kénosi Zsigmond. Annak atyja Kénosi Ferenc ország directora [RettE 76] ✱ ~ *exekútora* az állam végrehajtója. *1677:* a' Joszágoknak elfoglalása nem külömben, hanem Törvénynek decisioja után ... legyenek, s' ne-is egyebek, hanem az Országnak legitimus Executori által [AC 200] ✱ ~ *feje* államfő, fejedelem. *1662:* az országunknak is elveszni jobb volna, mintsem a fejedelemnek, mert az országnak feje a fejedelem volna [SKr 393] ✱ ~ *fejedelme. 1594:* ez Varos, az orzagh feiedelminek ... es mellette valo tanach vraknak az vy eztendeoknek eleodeden, aiandekokkal zoktak kegielmessegeoket io akarattiokat ez varoshoz kapchiolnj [Kv; TanJk I/1. 228]. *1657:* Minde(n) ez hazaba(n) lakos hwttel legyen keöteles az orszagh Feyedelmenek es az haza(na)k [Kv; KvLt Vegyes III/127] ✱ ~ *főkancelláriusa. 1736:* Az fögenerális után volt az ország föcancelláriusa, azután az ország kincstartója [MetTr 411] ✱ ~ *kancelláriusa. 1619:* Az havaseli vajdának érkezett tegnap főkövete ... Popa Viszter, ki Radul vajdával Szombatban lakott, mostan ország cancellariusa [EOE VII, 495 A nagykárolyi értekezletre vonatkozó jelentések és irományok] ✱ ~ *kincstartója* → ~ *főkancelláriusa* ✱ ~ *követei. 1664:* A fővezérhez menendő Nagyságod ország követinek határ sollicitálás felől való instructio adásból ez tetszése az úrnak ő nagyságának. Elsőben igyekezzék Nagyságod kitanulni, mint akarják az határt igazítani [TML III, 308 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ ~ *postája. 1704:* Ugyan ma kérék az úrtól egy Székely Mózes nevű ország postáját ... egy más szász embert ... hogy kimenjenek Péterfalvára holnap a borokért [WIN I, 192] ✱ ~ *szolgája* tisztségviselő. *1677:* ha a' Gubernator-is ő Nagysága ellen valamit igyekeznék ... vagy ő Nagysága s' ez Ország szolgaival, vagy egyebekkel, Tanács és Ország hire nélkül ... tisztitöl privatus légyen és senki Gubernatornak ne agnoscállya [AC 37].

C. az ország intézményrendszerére von.: ~ *adója* az ország nevében a töröknek fizetett adó. *1662:* (A) garázdálkodás fogta vala szerezni a portán azt a kárt is, hogy az ország tizezer arany szokott adóját, holmi színek alatt öt-öt arannyal minden esztendőnként neveltetni akarnák [SKr 276]. *1679:* Ország adajában 19 rótt helyről contribuálnak és az articulus szerint administrálják [Kőrösfő K; EM XLV, 31]. *1685:* ezen esztendőben, az Orszag adajanak nagjob resze, Oroszlanjos Tallerul ment be a Portara [Fog.; Törzs] ✱ ~ *artikulusai* ország törvényei. *1625:* semmikepen az malefactort az en fogsagom alol, kj nem zabadithatta volna, miert hogy partiat fogta es kj zabaditotta si iuris az orzag articulussa zerint azt keuanom az teöruintul hogy az J azon buntetessel buntetodgiek az mint (!) az malefactor erdemlet uolna [UszT 30a]. *1671:* az Orszagnak közönséges és egyenlő akaratbol valo végezésit, Articulusit ... maga-is meg-tartya, másokkal-is meg-tartattya[a] [CC 15. — [a]A fej.]. *1700:* Minthogy mind az Istennek mind a' Nemes orszag(na)k törvenye ... tiltya az Iste(n) ellen valo irtoztató karomkodasokat ... tettzet a' Törvenynek a' Nemes Ország A(nn)o 1697. esztendőbeli Articulussa szerint ... a piaczon meg palczaztassek annakutanna conciliallyon Ecclesiat [Dés; Jk 315b] ✱ ~ *hada. 1599:* bizonios feo okok kewantak hogy Zaz Sebesnel taborban Zallichiwk orzagwnk hadath [Törzs. fej.]. *1631:* Jöve Rákóczi György fejedelem Kolozsvárra az udvarnépével, az ország hadát másfelé ereszté ki Magyarországba az palatinus ellen, úgymint Eszterházy Miklós ellen [Kv; KvE 161 SB]. *1653:* a derék hadnak a vajda dolgot adott, de az vajdát az ország hada ... megfutamtotta[a] [ETA I, 52 NSz. — [a]1599-ben]. *1657:* generálisnak destinálák Kapi Andrást, hogy ország hadát adnának melléje [KemÖn. 125] ✱ ~ *hivatalja* állami tisztség. *1792:* Az Ország nagyobb Hivatallyaira ezen vgy nevezett Partiumbol valo alkalmas Személlyeknek alkalmaztatása [Zilah; Borb. II hiv.] ✱ ~ *konstitúciója* ország törvénye/végzése. *1625:* iot uolt az en feöldemre az In(ctus) feölderol egy Bogatj Georgy Neuu Jobagy ... tollem az orzag Constitutioia szerint megh kerete [UszT 30]. *1677:* A' Jesuitai szerzet ... ez hazából ... excludaltatott ... ha a' végezések ellen bé-jöni merészelnének ... a' végezésekben specificalt poenaval büntettessenek ... ha kik az Országnak illyen erös constitutioi ellen ... affele szerzetbélieknek vocatiot adnának a' bé-jövetelre ... azok citati ad Generalem Diaetam, in notam infidelitatis incurrallyanak | miglen a' Gubernatorságnak tisztiben lészen[a] ... mindenekben az Ország Constitutioihoz, és bé-vett Decretumihoz alkalmaztattya magát [AC 8, 35. — [a]Kemény János] ✱ ~ *tárháza* kincstár. *1649:* az Ország tárházában be szolgáltatando Adonakis czak az Isten tudgia mint tészük szerit [Dés, DLt 424]. *1677:* az Ország ... constitutiokat statuált volt, melyre ... a' Fejedelmek-is kötelesek. Annakokáért ... az Országnak mind közönséges, mind egyéb Fiscalis jövedelmit, hogy ez Országnak Tárházaiban tartsa[a] ... arra bizonyos Generalis Perceptort és Thesaurariust tartson, igaz haza fiaibol állokat, zálagos és hiteles személyeket [AC 33. — [a]Rákóczi Ferenc] ✱ ~ *törvénye* az állam jogrendje. *1565:* jol tűgiatok azt, hogy ennekem vigezesem volth tyweletek, hogy ha valamy dolog tórtinnek kyral Jobagia közeth es vram jobagia közeth, hogy ... baratink altal meg latasúk ... Azerth k.tek lasa ha k.tek orzag Törwinie melleth meg marad, es az vigezes melleth a wagy nem [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sayoy tyz tarto a Beztertzey Byraknak es tanachnak]. *1571:* esz lowat ... meg latwan asz bekey ember meg tartata birowal, es annak vtanna az orszagnak teorwenie szerent Reia eskwek heted magawal ... el vive aszen szolgamtwl [Somkerék SzD; i.h. 9 Vas Georg es gerendy martha Erdeli Miklósné szeoch Gáspár beszt-i bíróhoz]. *1677:* A' Czégéres vétekben élt, és Ország Törvénye szerint megsententiáztatot gonosztévőknek, a' Fejedelmek ... gratiát ne adgyanak [AC 129]. *1705:* Mint hogy Bakos Mártonné Csere ludit nös paráznasága világoso(n) constál Ura lévén azért ország Törvénye szerint halállal büntetödik ha az Ura réá áll, és maga mellé nem

veszi [Dés; Jk 348b]. *1793:* a' föld ország Törvénye szerint kopatzon ... senki kezéhez nem szokott menni [Fiátfva U; Ks 65/43] ✱ *az ~ törvénytevő háza* Fejedelmi Tábla. *1674:* Segesvarat ... az orszag(na)k akori Törueny tévö házánál [Berz. 2. 43/8].

Sz. *1619:* ez világon közönséges mondás, hogy: Jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon [BTN[2] 265].

3. az ország népe, lakossága, társadalom; locuitorii unei ţări; Einwohnerschaft/Gesellschaft eines Landes. *1569:* az egez Orzag azzal el hogy az Mynyre az karwalloth ember meg mer eskwdny arrol teznek eleg tetelt [Görgény MT; BesztLt 81 G. Aknay prov. Arcis georgen a beszt-i bíróhoz]. *1607:* 19 Februarii. Olvasák meg az Bocskai István testamentumát az koporsó mellett, az nagy templomban, minden ember hallatára; kérvén mind kicsinytől fogva nagyig bocsánatot, ha mit vétett ellenek, és oktatván az egész országot, mint szeressék egymást [Kv; KvE 137 SB]. *1619:* nem az egy király személyére kell nézni, hanem az országra, és az országgal kell igazán megtartani az frigyet, nem az egy embernek személyével [BTN[2] 300]. *1654:* az Kirligh Peter hazat mikor Bastia vtan az orszagh megh czendesedet, nem Rottak fel hane(m) az Popa Irma (!) haszat [Berz. 18]. *1656:* ha az orsagnak futamodassa, es bodulassa történnekis, az orsagh ismét helliben haza sáluán, ez ... Nehai More Janosne Kerekes Marta assoni uissa haza nem sallana ... tartozanak ez ... kezesek ... uissa haza[a] hozni [Ks 42.G. — [a]F.tőkre (SzD).] *1658/1799:* Barcsai Ákos ... visszaméne Segesvárra, az országot penig maga hűségére megesketvén, megsatzoltatá úgyannyira, hogy vagy szegény vagy gazdag, minden házas ember s minden özvegy asszony két-két forintot adott kételenségből [Mv; EM XVIII, 452]. *1740 u.:* Conscribaltata az orszagat az kiraljne minden vagyonsagaval szemelj szerint [Torockó; MNy IV, 234]. *1763:* Manyika Juon ... mikor a' Tatár hír fel háboritotta vala az Országat ... luhakat is feles számmal hajtat [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 22 Bába Györgye (36) zs vall.].

Szk: ~ *elei.* *1657:* Ezen Kemény Péter leányitól vadnak az országnak eleiből álló sok bücsületes rendek ... Apafi, Koncz, Torma, Toroczkai familiák s többek is [KemÖn. 13] ✱ ~ *vénei.* *1619:* Minthogy immár az keresztyénségben sok hüt szállott külömb-külömbféle, de arra vagyon legelső gondjok is az ország véneinek az fejedelem választásában, hogy arra eskötik egyikre meg, hogy ... senkit hütiben, vallásában meg nem háborgat [BTN[2] 298].

4. közösség; comunitate; Gemeinschaft. **Szk:** ~ *havasa* közhavas. *1592:* az orzag hawassa gyergio felól Vrunk Byrodalma [Oroszhegy U; EHA]. *1606:* Azon fel az Keökeöl-leönek túl fele orzagh hauasa [UszT Benedictús Chortan de Palfalua lib. vall.] ✱ ~ *hídja* közhíd. *1637:* Ada ... Borsoua falua aluegeben az orzag hidgian felliel egy molnot [Borsova Cs; BálLt 61] | Vagion ... az Orzagh hidgia(n) felljel egy molna [uo.; EHA] ✱ ~ *réve* közrév. *1592/1593:* porond hanjas es az orzagh Rewe ott vala [Beke SzD; Ks] | mindenik Malombéli eorleok zabado(n) itettek barmokkal ... soha nem volt tilalmas senkiteol, orzagh rewe iart altal rajta [Bálványosváralja SzD; Ks].

Birt. jelzőként az ország szó állami tulajdonjogu, de közösségi hasznú v országos rendeltetésű dolgokat jelöl — Vö az *ország útja, országút* cimszóval

5. (állam)kincstár, fiskus; fisc; Staatskasse/schatz. *1592:* Felek fundalasat ... paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak ... Orzagh Adaiaban reszes ne legien ... ez Orzagh falwj keozibe Ne zamlaltathassek, hanem a' Coloswary Byro itilhesse meg eoket [Kv; Diósylnd. 56]. *1623:* Kegetek az Creditorokot contentaltassa ha marhayok annyra valo lehett hogy szynten ehel haloka ne maradgianak de eoreoksegel Kegetek senkit ne contentallio(n) mert az orszagh fundussa ne(m) Abalienalhatja [Csíkszereda; Törzs]. *1792 k.:* meg külömböztetvén a Székely Katonásogott (!) a mezei katonasagtol, a melly többire loszágtalan emberekből áll, es ollyan állapotba vagyon, a ki a maga költségen nem élhet, annál fogva minden Fegyverit, mind köntosit mind elelmit békesség és hazakodás (!) idejin, egy aránt a Fejedelemtől és országtól veszi [UszLt X.80].

Szk: ~ *adója* a kincstárnak járó (föld)adó. *1592:* Felek fundalasat az wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak, donalta meghis, hogi soha Eottwendet (!) ne aggion, Orzagh Adaiaban reszes ne legien [Kv; Diósylnd. 56]. *1617:* az orzagh adaianak tyz tyzenkett eztendeigh ualo megh engedeset igirtek [KJ]. *1640:* Az Orszagh adoyan kiuöl, mellyet az Orszagh gyulesiben szoktanak kapu szam utan fel uettni, egyeb feöld adoual nem tartoznak [UF I, 695]. *1671:* Mivel némellyek az Országnak sok rendbéli fel-vetett adoit mind eddig-is meg nem adták ... ez után-is ha meg nem adnák ... meg-büntettessenek, joszági penig el-vétettessenek [CC 93]. *1677:* (Az örállók) Az vámnak penig és eőr helylyeknek vigyázására ezek mindnyájan kötelesek ... Ezeken kívül semmi egyeb contributiokkal (:az egy ország adóján kívül:) nem tartoznak [CsVh 63]. *1724:* Idegen más hellyről jöt ember az ki ország adóját nem agya korcsomát és mészárszéket nem szabad tartani [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33] ✱ ~ *árendája* kincstári ingatlan/jövedelem haszonbérlete. *1712:* az kaptalan Rakosi Peter uram ... ra igazitotta eő kegyelmet az Szegeny Apad leveleinek Legistromara mely Legistromba a többi között az is bele vo(l)t irva hogy az Orszag Arendaiarol valo Legistrom-is ott lett volna [KCs Árva Kemény Kata leányához] ✱ ~ *jövedelme.* *1671:* Thesaurarius rendeltessék ... ki-is az Ország minden féle jövedelmének erogalasaban micsoda modalitást kövessen ... ő Nagysága ... deliberállyon felölle [CC 23] ✱ ~ *közé való szolgálat.* *1650:* sem haz sem fwst rajta ninczien es mind falu közzi s mind orzagi közzi ualo szolgalat rolla deficialt es Jgi puztara nilat birni senkinek nem Engedwnk hanem meltan falunak keuanhattiuk [UszT 8/64. 72a].

6. országgyűlés (mint törvényhozó/törvénykező testület); parlament; Parlament. *1542:* Vram mostes yrth Kendy Ferencznek, hogy thereckeggyek az Barathnal[a] vramerth. Meg esmerthe az orzag mynd az Barath, hogy nem wolth theeb ember kwztek vramnal, ymar byzom az Ystemben hogy meg zabadol [Fog.; LevT I, 18 Scruitor Dempsedj propria aláirással. — [a]Az 1542-beli mv-i ogy-en erdélyi kormányzóvá választott Martinuzzi Györgynél]. *1570:* Kegelmetek Vrwnk Eo felsege Jelen valo Adoyat ... Mellyeth ez El Multy gywlesbe zerzeth az orzag Meg kyldetthe, pecheth alath [BesztLt 47]. *1590:* Az my Nezy Az Scholahoz valo segitseget mellyet az Nemesseghnek feye meghis lghirt ... Azokat az vrakat eó kgmek keonyeorgessel solicitalliak, Akiket itilnek lo Akaro Patronusinknak lenny, Az orzagot penigh suplicatiok Altal mindenekreól lellyek megh [Kv; TanJk I/1. 140]. *1597:* die 27 Aprilis, az presidiumra Rendelt adoban mellict az Orzag Reank wetet fizetunk f 500 [Kv; Szám. 7/VI. 2] | arrol az orzaghis veghezett, kireol articulusis vagjon, hogj effele Jozaghokat kykhez verek vadnak, es ekkeppen abalienaltattanak teoleok teoruennek

processusa nelkolis ky foglaltassa eö felge [KvLt Diversa 21/73 Jósika István kancellár Tholdi István lippai helyettes várkapitányhoz]. *1658:* De ezenközben az ország Rhédei Ferenczet a fejedelemségre meg akará esketni, Rhédei pedig halogatja vala [ETA I, 166 NSz]. *1671:* A' Tanácsokat pleno numero az az tizenkét szamuakat mindenik Natiobol az Ország választván ö Nagyságával[a] edgyütt ö Nagysaga confirmallya [CC 21. — [a]Bethlen Gábor]. *1677:* Az Országtol rendeltetet idökre az adot minden helyekröl tartozzanak bé-szolgáltatni | Varak és Kastélyok, a' Vég helyekhez közel, Fejedelmek és Ország Consensusa nélkül ne épittessenek [AC 70, 72]. *1681:* Június 13. Istennek megköszönhetetlen bölcs rendelésébül nagyobbik Apafi Mihály nevü fiam az országtól választatott erdélyi fejedelemségre [AMN 221]. *1684:* Ez két héten többire csak temporizált az ország[a] az úr, Teleki uram után való várakozás miatt [SzZs 262. — [a]Az ogy Fog-ban]. *1753/1781:* mikor az öreg Kászoni urat Bétsben heted magával az ország rendelte volt Zálag(na)k az hét urak közül egyik vólt Kun Miklós Ur, kiis tsak nem a tályban jött volt (me)g a kurutzok le szállása után gratiára ... Rákóczi mellöl [Tekerö H; JHb LXXI/3. 311]. *1792:* akiket deputátusi nevezet alatt a katonás helységek most esztendeje a dietára küldettenek Sérelmeknek Ország eleib(e) valo terjesztése végett, azokat Corifeusok(na)k lenni itélte[a], s el fogattatások iránt kemény rendelést tett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A Fö Hadi Tanáts]. *1823–1830:* Keservesen panaszolta, hogy ö 29 esztendeig lévén királyi tábla praesese és az 1794. diétán elbúcsúzván, az ország ajánlotta a királynak, hogy adjon nekie hosszas szolgalatjáért pensiót [FogE 146]. — L. még CsH 201; WIN I, 87.

Vö. *az ország gyülése, országgyülés* cimszóval.

Szk: A. ~ *háza* országgyülési terem/ház. *1662:* Azon országházára ugyanonnan a piacról is a vár harmadik udvarának kapuja felett szép köorsós, folyosós grádicson mehetnek fel ... Melly házban a tanácsurak és tábla számára való asztal és üléshelyek középbe helyheztetvén, azonkívül mind vármegyék, székelység, szászság és városok követeinek helyek elrendeltettek vala, úgy, hogy tudhatná ki-ki az ö helyét, hol volna [SKr 301–2]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Epületek az várban. Ország Háza. Ennek nagi magossan valo bóltozasa faragot márván köböl valo öt oszlopon áll | Orszagh Haza oldalanal ... hoszszu Garadics [Vh; VhU 502, 512, 543]. *1724:* A Leányomis irja micsodás czifrán ment az M. Gralis Ur(am) mikor felment az ország házába [Altorja Hsz; Apl.t 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez] ✱ ~ *népe* az ogy-i tagok/rendek. *1658/1799:* Barcsai Ákos bejövén Erdélybe törökkel és tatárral és két moldvai vajdával, Segesvárt gyülést tétete és az országnépét magához hajtá és fejedelemségre felemelék [Mv; EM XVIII, 452]. *1662:* Rákóczi Zsigmond ... testének illendö méltósággal ... való eltakarítására, azon esztendőbéli Szent György havának 28. napja rendeltetvén, azon napon fejérvári öreg egyházban ... az egész ország népének jelenlétében, nagy solennis pompával temettetett vala [SKr 314]. *1677:* Városokban a' Fejedelmek, Udvarok népekkel, Ország népe, vitézlö rend, s' azoknak Tisztviselöi, az idöknek kivánsága szerint recipiáltassanak, ben lakhassanak [AC 272] ✱ *az ~ rendei/státusai. 1657:* az ifiú fejedelem[a] engemet kötelenségböl böcsül vala ily okokból: ... 5) Mert félelme is vala az fejedelemnek az ország statusitól, kiknek felette sok gravamenjek vala, sok megbántódások az atyjoktól [KemÖn. 308–9. — [a]II. Rákóczi György]. *1830:* kéttségben sem hozzuk hogy a' Nemes Ország Rendei, azt ne munkálodtak volna, hogy müis Székelyek, és Armalista Nemesek, hogy az adozás terhe alol ki menekedgyünk [Asz; Borb. II] ✱ ~ *rendelése. 1608:* 9 Martii. Menének az követek az ország rendelése szerént Báthory Gáborhoz, hogy behíják az székre [Kv; KvE 138 SB]. *1665:* Vagyon urunk nagy búsulásban, mivel Paskó uram nem mehet, mert a szászok nem akarnak postalovakat adni az ország rendelése szerint [TML III, 485 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Só Aknák, ez Országnak rendelési szerént, és annak jövedelmi, tulajdon csak a' Fejedelmeket illeti [AC 89] ✱ ~ *tagjai. 1662:* Csak Isten engedné, portával való egyezését végezhetné[a], ök[b] is, mint szinte azelött igaz hüséggel uralni igen készek volnának. De ezekre a követek illyen válasszal bocsáttattak vala: ország végezése lévén, hogy mindenekkel végbevitettetné, magának is kötelességében állana ... azért ha ország tagjainak ismertetni akarnának, nem kellene neheztelniek, hanem hallogatás nélkül meg is cselekedniek [SKr 502. — [a]A portánál kegyvesztett, a fejedelemségröl elöbb lemondott, majd újra a fej-i székbe kívánkozó II. Rákóczi György. [b]Bihar m. rendei] ✱ ~ *terminusa. 1606 k.:* az orzag terminussan keolt Adiudicata leveleonkis vagion [Dés; DLt 285] ✱ ~ *végezése. 1570:* Eo K. varoswl megh Ertettek Byro vramnak my valazt Theot az varmegie, Azert eo keg is Azt Mongyak hogy ha Az orzag vegezese zerent Megh vehetyk az Mywnek valo zerzamot, Eokis keszek leznek az orzagh vegese (!) zerent Myweket adny [Kv; TanJk V/3. 6b]. *1596:* Zolgam ... Andras ... 1595 eztendöbe(n) ment volt wrúnk eö felsege hadaban Hauaselföldeben ... Ez penig az dolog miert hogy had alat teörtenth dolog kemetek elöth az orzag vegezese zerent az breuis teöruenyen akarom meg lattatnj [UszT 11/43]. *1615:* az Orszagh vegezese szerint mi hiúwnk Banffi Janos az Lippay Generalis expeditiokra, minden Jozagarol Tizenket Louast kellet volna bocziatani, miuel penigh cziak Hatot bocziatot volt, ezokon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told. I]. *1677:* az Arendatorok ... az Ország végezésivel ... edgyezö jo Instructiokat készitsenek, mely által a' Dézmásoknak insolentiai és exorbitantiai meg-zaboláztassanak [AC 51].

B. ~ *közé(be)* ogy-re. *1590:* bizonios okok obstalnak, mely okokat Reghi Attiainktol ertettenek, ky miat ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe Mennj Scot Nem Reghenis Biraink Artalmat hoztak otben letekkel [Kv; TanJk I/1. 141]. *1710 k.:* Ezeket mind elvégezték a guberniumban énnálam nélkül ... attól féltek, hogy keresztül állok dolgokban; mert nemcsak a guberniumban végezték el, hanem a gubernátor az urakkal kiment az ország közé, és ott nemcsak elvégeztették a szegény együgyü státusokkal, hanem a három natióból követeket küldöttek a várba Rabutin és Seauhoz, hogy ... militaris és cameralis officéreket adjanak az investigatorok közé [BÖn. 926–7]. *1730:* T. Kolosvári András Ur(amna)k az Ország közzé fel járásáért ... fizettem Rf 7 [Kv; Szám. 56/XIX. 19] ✱ ~ *között* az ogy-en, ogy alkalmával. *1672:* annyira volt az dolog, hogy Nemes János uramat küldjék s mind Kegelmedet s mind minket vádoljanak. Ö mint emberséges ember felállott az ország közt s mondta, az fejét üssék el inkább, hogy sem ö menjen s valakit vádoljon [TML VI, 388 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az ország engemet, Sárpataki ítélőmestert, Nemes Jánost és egy szász becsületes követet rendele, hogy tegyünk írásban egy

conceptust, mint kellene az ilyen alkalmatosságokat megorvosolni ... és hogy az országnak ezt reportáljuk. Ez meglőn, és az ország között én olvasám el, approbálák, articulusba is írák [BÖn. 679].

C. *az ~ (be/egybe/fel)gyűl. 1620:* az hatalmas szultán Szulimánnak olyan athnaméja vagyon Erdéllyel, hogy az hatalmas császár oda ország akaratja nélkül soha vajdát ne adjon, se ne küldjön, hanemha mikor fejedelmek meghal, az ország egybegyüljön, és valakit az ország választ vajdáé, az hatalmas császárt mindjárt megtalálják követek által és annak botot, zászlót küldjön az hatalmas császár [BTN[2] 391]. *1630:* 26 Novembris. Gyült vala az nemes ország Segesvárra, és ott Bethlen István az ország előtt esmég letevé az fejedelemséget [Kv; KvE 160 SE]. *1704:* ma is felgyült vala az ország, de semmit nem végeztenek | Ma reggel gyüle fel az ország a consultatióra és a Bethlen Miklós uram kívánságának discussiójára [WIN I, 88, 128]. *1710:* Begyülvén az ország, propositióban kiküldi a fejedelem a státusoknak a magyarországi dolgokat [CsH 107] ✱ *az ~ elbomlik/leoszlik. 1667:* Mely rendeletlenül bomlék el az ország Vásárhelyrül, nyilván van [TML IV, 36 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* az ország megszomorodott lélekkel leoszlék [WIN I, 87] ✱ *~ot konvokáltat. 1667:* Én azt jovallom, ő nagysága az egész országot convocáltassa [TML IV, 207 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* Hogy ha a' Méltoságos Rakoczi Ferencz ő Nagysága mellé rendeltetet Gubernatornak holta történnék, tartozzék a' mostani kegyelmes Urunk az Országot convocáltatni, és ezen Mostani Modalitas szerint, az egész Tanács és Ország consensusábol, más Gubernatort választatni [AO 35] ✱ *~ot összegyűjt. 1704:* ma az országot is öszvegyűjtötték vala, és az urak kiüzenének, hogy ... afelöl beszélgessenek a statusok, hogy micsoda szókkal adják fel öexcellentiájának [WIN I, 201].

7. *(egész) ~ostól/~ul* testületileg/egyként az országgyűlés; parlamentul în ansamblu; das Parlament körperschaftlich. *1571:* orzagul valazza ty kegielmetek hyw es bizonios Attiokffiajt kyk igazan keozottünk minden dolgoknak zedeseknek es veteleknek hyty zerint mennenek vegere [SzO II, 323 a székely nemzet az ország rendeihez]. *1608:* Mene el ... az városról Magyarországba az Rákóczi Zsigmond fejedelem, az fejedelemséget letévén az ország előtt ... Választák egész országostól fejedelemnek Báthory Gábort [Kv; KvE 137–8 SB]. *1614:* az Czegeres vetkesseknek bwnteteseken kezdue el, teczik nekwnkis orzagul, hogi az Nezeok leouendeo mondok, varaslok, Beobaiosok ... teorueni zerint bunte<t>essenek erdemek zerint [Ks 87 ogy-i végzés]. *1671:* Az Városi Atyánkfiai-is generaliter találának-meg azo(n) Országul minket, hogy Városokban refugii causa menvén az Regnicolák szállást fogadván ki ki az Regnicolák közzül, szállásokon deponált bonumokat, a' Városi Tisztektől repetallyak mandatummal némely praetendensek ... Végeztük Országul hogy az kik illyen méltatlan repetitiokat és Evocatiokat töttek, cselekedtek, azok invalidáltatnak cassaltatnak [CC 67]. *1701:* a' mi kedves jo akaro vraink és Attyánkfiai s Collegaink, a' Tanátsi Rend eő kglmekkel egjező akaratból rendeltünk kgltek-(ne)k Országul közönséges Gyülést Gyula Fejérvárra ... holis az Gyülések alatt agitáltatni szokott Causák folly-(na)k [UszLt IX. 77/36 gub.].

8. hadsereg, az ország (hadakozásra kiállított/felültetett) serege, hadviselésre kötelezettek; armată, oştire a unei ţări; Heer des Landes. *1566:* Felseged kegyelmessige szerent miltoltatnek mind az minnen szemilyünknek, szolgaink es földön lakoinknak allapottiokat oly modon rendelni, hogy my mind az felseged szolgalattiara, orzagual ualo hadakozasra, hazunknak es iletünknek taplalasara lehetnink elegek az Felsiged keg'elmes engedelmiből [SzO II, 186 a székely főemberek és lófők foly. a fej-hez]. *1617:* az egez eztendeóben mind orzagostolis labunkat kengielwnkbeól ki nem wëottwk [KJ]. *1621:* az mostani Orzagh zwksegere Gubernator vram eő naga, Kyralj vrunk eő felsege kglmes parancziolattiabol, Szaz Gialogot kewanna az szegenj varostol harom harom hopenzel hogj eleő allassünk [Kv; TanJk II/1. 321]. *1653:* Innet a városból is apám száz lovassal elment vala az ország mellé. Melyet Csáki István és Borbély György látván, az ország képiben igen becsülettel megköszönték, és jó kedvel látták az apámat Nagy Szabó Jánost és az hadát [ETA I, 55 NSz]. *1657:* az gubernátor az országnak felülést fogna parancsolni | kevés reménységgel vala maga is az fejedelem, hogy az ország fegyvert fogjon török ellen mellette [KemÖn. 125, 174]. *1670:* minthogy az egész ország felülése nem lehet, csak valamint ő nagyságának parancsolati ne mennének ki az országra, hanem az készenlétel, második parancsolatjára való felülésnek legyen meg az hire. Azonban az elrendelt hadak legyenek fenn [TML V, 265 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1710:* Teleki Mihály ... parancsolatot ada ki, és az egész országot feles számban felültetik ... a tábor commendóját penig Bethlen Gergelyre és Gyulaffi Lászlóra bízzák [CsH 186].

Szk: *~ dobja* a fej-i sereg dobja. *1662:* a fejedelem táborostul ... harcot akarna állani, de azonban ... hír érkezék, hogy az egész ármáda rendelt seregekben jövő útjában volna ... ottan az ország dobjával felülésre való jel parancsoltaték adatni, s maga is a fejedelem lóra ülvén, hogy kiki cselédjét, szekereit megindítaná, megparancsoltatott vala [SKr 221] ✱ *~ főgenerálisa* az erdélyi hadak főparancsnoka. *1697:* (Bethlen Gergely) Nemes Erdély országának fő Generalissa [Szilágycseh; BK. Kümives Gergely lev.]. *1736:* Az erdélyi régi tisztségekről ... Volt egész ország főgenerálisa, volt váradi generális, az székelyeknek külön volt generálisok; a váradi generális volt az Partiumbelieknek generálisa, az székely generális az székelyeket vezette [MetTr 411] ✱ *~ generálisa. 1657:* Báthori Zsigmond idejében ... az öreg Csáki István ország generálisa volt [KemÖn. 146]. *1710:* Bánffy Dénes előtt vádolja Béldit: „Ihol — úgymond — uram, kegyelmed volna a fejedelem után elsőbb ember Erdélyben, ország generálisa, a fejedelem sógora, nagy familiából álló úri személy, mégis ez a Béldi Pál nem akar kegyelmednek cedálni ... vigyázzon kegyelmed magára ... azon igyekezik, hogy kegyelmedet elveszesse" [CsH 110]. *1823–1830:* Mig az anyám ellen folyna a fiskális kereset, Szebenbe országgyűlés lévén, Máthé László is odament volt, s az apám is bemenvén az ország generálisának bepanaszolta Máthé Lászlót mint székely katonát [FogE 84] ✱ *~ népe* hadnép, katonaság, hadviselésre kötelezettek (a fejedelem parancsára felült/fegyverre kelt országos sereg). *1599:* 1599 Die octobris Mihaly vayda havaselfeoldebeol Nagy haddal ky icowen ez orzagban, Bathory Andras Erdely feyedelem az Nemessegel es orzagh nepewel Zebenhez elejben zalwan, ott ereos harczot tewen egy mas ellen Az Erdely hadat megh gyeoze [Kv; TanJk I/1. 347]. *1617:* Mene Bethlen Gábor az ország népével Moldvába az török melle segítségül az lengyelek ellen, holott minden vérontás nélkül megbékélteté Bethlen Gábor öket [Kv; KvE 149 SB]. *1658:* Rákóczi[a] ... teljes-

séggel megátalkodék az elébbi szavában[b], sőt menten hivatá hadait ... Medgyes alá méne éjjel-nappal és a várost környülvevé az ő népével és az ország népét mindenestől belé rekeszté [Mv; ETA I, 167 NSz. — [a]II. Rákóczi György. [b]Abban, hogy nem mond le a fejedelemségről]. *1662:* Idebe az állapatok most is azon állapatban vagynak ... Most úgy vagyon, parancsol Apafi fejedelem az ország népének, hogy felüljenek melléje, mi végre, én nem tudom [TML II, 350 Ebeni István Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *zászlótartója. 1719/1724:* Ország Zaszlo tartója léven Bánházi Pál vr(am), az Fejedelem Apafi Mihálj ajándékozta ő kglmének az itt valo ház heljeket [Böly TA; JHb XIV/6. 68].

9. ország-megnevezésekben; în denumirea unor state; in Landbenennungen. *1571:* Ez elmwlt ideokbenis twdgya azt tew ktek michoda wayda fiw tamadoth wala, ky Moldowa Orzagra akara menny ... wigyazon tew ktek a' fele emberre, ne zenwedgye oth ... ne zerezen ez Orzagnak wezedelmet [Magyaró MT; BesztLt Paulus Banffy Lossonczy de Magyaro Gasparo Pellionj, Judicj primario]. *1662:* Juda országának ... állapotja [SKr 73]. *1797:* Licitáltattak ... Uj világ mappája Dr. 2 Cseh ország mappája Dr. 4 Anglia ország mappája Dr 3 [DobLev. IV/775. 1]. *1811:* Két Labirintus volt, ha jól emlékezem ... Égyiket Dédalus tsinálta Krétába, A más Égyiptumnak készült Országába [ÁrÉ 90].

Szk: *Erdély ~a. 1572:* Ez lewel adassek az my kegelmes feyedelmwnknek Somlyay Batory Jstwannak, Erdely orzaganak, feo vaidayanak Zekely orzagnak Ispannyanak Mi nekewnk Nagysagos Vrunknak kezeben [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. *1614:* 1609 esztendőben az szegény Erdély országa annyira prédájára juta az Báthori Gábor hadának, hogy annak határa-mértéke nem volt [BTN[2] 57]. *1671:* En Barcsai Akos Erdély Országának Fejedelme, Magyar Ország hozzá tartozo Részeinek Ura, és Székelyek Ispánnya; Esküszöm az élö Istenre [CC 11]. *1691:* Exhibeala Nekunk ... Erdély orszaganak haro(m) nemzetbol allo Consiliu(m) statusinak Compulsoriu(m) mandatumat Nemzetes Horuat miklosne Nemzetes Sarosi Susanna Aszony [K; SLt AM. 36].

10. *az ~ok, a két ~* Erdély és Magyarország (török hódoltságon kívüli része); Transilvania şi Ungaria (cu teritorii neocupate de otomani); Siebenbürgen und Ungarn (außerhalb der türkischen Herrschaft befindlicher Teil). *1620:* Mivel hogy az szent Isten az mü kegyelmes urunkat Betlen Gábort az királyságra választotta és az országok is felkiáltották az királyságra: biró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535]. *1670:* Meg kell iratni, Nagyságod mely nehezen érzi, ha kik Nagyságod látogatására jüni akarnának is ... nem mernek jöni ... noha az eperjesi végezés szerént az két országból egymásban való járáskelés szabadoson concludáltatott volt ... de mégis sokak ... áruló névvel illetik [TML V, 134 Teleki Mihály a fej-hez].

11. város; oraş; Stadt. *1575:* Mikoron à Peter király meglatta volna, hogy à királyi birodalom az Andorias es Leuente kezébe vólna, Illára véué à dolgot, soc Németeckel és Olaszockal, Bęts ország felé [HeltKr 34b].

12. vidék, tartomány; ţinut, regiune; Gebiet, Provinz. *1734:* Rakosi Nemes üdösbik Philep Andras Uramnak ... ennek előtte valo esztendöb(en) az elsö Nagj dragasagb(an) egj Vana Nyikula nevü ö kegjeme örökös jobbagya, ötöd magával a nagj szükségnek miatta a Keres orszagara ketelenittetet el menni [Aranyosrákos TA; Borb.].

13. kitalált ország; ţară imaginată/închipuită; erfundenes Land. **Sz:** *mikor eljö János pap ~a* soha napján. *1811:* Jó vólna, hogy ettől Szülék ne félnének, Hogy minden Gyermeket Bőltsek nevelnének, Adatnának által Filosofusoknak, E' bizony szólgálna nagy hasznára soknak; E' Plánumot, melyel elötökbe jöttem Égy Bőlts tsinálta volt már régen elöttem, De nem elébb, akkor telik kivánsága. Mikor el-jö ama János Pap Országa [ÁrÉ 82].

14. (nagy) nyilvánosság; mulţime mare; (große) Öffentlichkeit | az ország szine-java; notabilităţile ţării; der Adel des Landes. *1614:* Báthori András ... testét is felkerestetvén[a] Fejérvárra meghozatá ... és Fejérváratt ország előtt nagy tisztességgel eltemetteté [BTN[2] 48. — [a]Mihály vajda 1599-ben].

15. *átv* birodalom, világ; domeniu, lume; Reich, Welt. *1797:* Kánt Philosophiájáról kiván tudni a' M. Úr. Én tellyes életembe rosz Metaphysicus voltam, az ő egész Tudománnya pedig mind Metaphysicum, azért is nevezi Transcendentálisnak, mivel a' Valóságok országából, a' tsupa képzelmények országába trancendál [MNy XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. — L. még BÖn. 523.

16. hatalom, uralom; putere, domnie; Macht, Herrschaft. *1751:* Ez gyermek szerentsés légyen Országa nagyra terjedjen Nékünk jó Királyunk légyen Menyországba részesitsen [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék].

17. *vall* Isten igazságos uralma; împărăţie/stăpînire a lui Dumnezeu; Gottes Reich | túlvilág; lumea cealaltă; Jenseits. *1653:* Kerem igen alazatoson eő Szent felseget ne tekincze az en sok bűneimet ... hanem Szent malasztiat adúan üegie az eö Szent kezeiben Szent orszagaban az en bűnös lelkemet es eból az niomorúlt uilagbol, agion eö felsege nekem údüeseges kimulast [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsánna végr.]. *1710 k.:* (A mártírok, szentek) mind sok szenvedések által mutattatanak te fiaidnak és leányidnak lenni és úgy mentek bé az Isten országába [Blm. 1021]. *1729:* Anno 1729 ... mult ki ez világbol az kedves édes Atyám Uram P. Nagy Sigmond ... Az én jo Istenem nyugossa meg az eő Szent országában [TKl Petki Nagy cs. szám. 5a]. *1758:* Én oly reménységgel vagyok, hogy az Istennek országa közelít | szent Dávid ... sok szép jövendöléseket és tanuságokat mond maga zsoltáriban a Krisztus eljöveteléről és országáról [RettE 167, 280].

Szk: *mennyek ~a. 1758:* Hiszem is, hogy ő szent felsége az én ifjúságomnak vétkét ... megbocsátja s kegyelmébe vévén ... nékem is részt ád a mennyeknek országában szerelmes szent fia, az Úr Jézus Krisztus drága érdeme által [i.h. 81]. *1880:* Óhajtom azonban, szerelmes fiam, ne légy mérges, sőt alázatos és jó — mert ezeké a mennyek országa [PLev. 71 Petelei István Jakab Ödönhöz].

18. ország-világ, fü-fa, mindenki; toată lumea; die ganze Welt, Himmel und Erde. *1664:* Colosvári Biro Benedek Deák alazatoson könyörögh Nagod(na)k mint kegls Uranak ... mely artatlanul országh csudajara karositattam megh Csepregi Mihaly Ur(am)tol [Kv; KvRLt X.A. 25n]. *1738:* Is(ten)nek hála Senkinekis eddig ados nem vagyok, igyekeztem mind meg tartani az mi kevesset lehetet mind keresni igazán Sok orcza pirulasos szolgálatommal, az kit az egész ország tud [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. *1823–1830:* Ezen harom rendbeli származások valának Szentlászlón egybegyülve, egymással atyafiasak, mégis egyik is a másikat atyafiának nem nevezte. Ámbátor pedig mindezen dolgok az egész ország előtt tudva voltanak, mégis nekünk udvariakul tudni nem volt szabad [FogE 151].

Szk: ~ *folta kurva. 1567:* Anna Koach vxor Caspar(is) ispan de Maythyn ... fassa est, Quod presens fuisset quan(do) Vargane ad Helenam hys dictis adysset Embersege az hogy az gyolcholt az en ladambol ky wewtted elmetelted es Vrad ingere foldottath. Cui respondisset Helena Hazucz benne orzag ffoltha kuruaul mert en sem mecczette(m) sem wewttem, hane(m) a mith az en vram ingere foldotta(m), te attad [Kv; TJk III/1. 69]. *1644:* Czizar Andrasne zolita Geórcógh Thamasnet hogy Jezte te czifra egj keuest ... Amaz ... Monda aztis hogj Te Iffiu legeniek kuruaia, Czizar Andrasneis monda hogj Aha pelenger alat forgot Orzagh folta bestie hires kurua [Mv; MvLt 291. 430b]. *1749:* solide importaltatik hogj mind magát az At mind feleségét az Ik illetlen s, bestelen szokkal afficialtak ... Az A(na)k feleségét ... illyen szokkal: orszag fojta tár szekér után hordozott kurva [Torda; TJkT III. 258] ✱ ~ *kerülte kurva. 1693:* Orszag kerülte fattya vetet nilvan valo kurvanak szidot [Barátos Hsz; HSzjP] ✱ ~ *kurvafia. 1585:* Anna hegedws Andrasne vallia ... Tegnap esmegh azt monda ez Biro pecheti mellet Igyarto Georgy feleol, vgy gondolkoggyek vgmond Az bestie orzag Curwafia hogy soha vgy senkyüel Nem lart [Kv; TJk IV/1. 511–2] ✱ ~ *kurvája. 1573:* Anna Aztalos Imrehne hallotta Hegedwsne azt Mongia volt, Mind addeg orzagh kwrwayanak gracias kwrwanak Mondom ky lambor vrat ely hatta es az ... ebbel lakyk Myglen rea(m) bizonitia myt ez feleole(m) Mondot [Kv; TJk III/3. 74]. *1684:* (G. Kapronczai junior) országh nyilvan valo kurvajanak Ucza hallatara ... szidot s szidalmazot [Dés; Jk]. *1797:* az sokadalom hallatára gyalázta, motskolta, bestiális kúrvának ország, vármegye kurvajának teli torokkal kiáltozta [Dés; DLt] ✱ ~ *latra. 1570:* Zeoch Pal ... vallya, hogy ... az Azzony ... ezt Mongya Simonnak ... Mennyel ky hazambol Mert semywel Ne(m) thartozom Neked, Mindent megh Atta(m) Te egy hytwan orzagh latra vagy, chigan Nemzet vagy [Kv; TJk III/2. 166] ✱ ~ *nyelvére akasztja magát* pletyka tárgyává válik. *1701:* a mit kerültem abban bele estem, mert vgy latom hogy az országnak nyelvere kel magamot akasztanom [Csesztve AF; Ks 96 Gyerőfi Borbára Kornis Istvánhoz] ✱ ~*on folt* ? mindenki szégyene. *1568:* Helena famula Andreę Kadas ... fassa e(st), Ezt hallottam hogy monda eętúes Palnenak, biro Kathot Orzagon folt, velem egot ... bestye hyres kurwa [Kv; TJk III/1. 209].

◇ **Szn. a.** *ország. 1583:* orzag margit [Kv; TJk IV/1. 155]. *1591:* Orzagy Margit [Kv; Szám. 5/X. 23]. *1592:* Orzagh Mihaly [Kv; Diósylnd. 24]. *1614:* Orzagh Janos jb [Középajta Hsz; BethU 201]. *1642:* Országh Ilona [Mv; MvLt 291. 318]. — **b.** ~ *s világ* csavargó, ország-világot bekóborló. *1595:* Az feleseget orzagh s vilagh, Janos el ne(m) hatta volna, de a' felesege ugia(n) el hagia [UszT 10/50]. *1640:* Inventarium über die bona mobilia der Orszagh s — Vilagh Barbara welche eine Ammel (!) gewesen, des Merten Schmiedts Kindts alias Tartler alhierzu Nösen [BesztLt 50. — Kiss András kijegyzése].

országbeli I. *mn* **1.** az/vmely országban levő; din țară; aus dem Land. *1573:* Ez May Naptwl fogwa senkyt Seh Magiarorzagbely sem Ez orzagbely Embereket varos keozybe Be Ne vegienek [Kv; TanJk V/3. 71a]. *1590:* 1590 die 25 May, Az vasarhelieknek Zylwassy Janos deakot az varos Alumnussat, ez orzagbelj feo tanach vrak intercessioiara, harom zaz forinton ereztettek kj [Kv; Szám. 4/XXIII. 2]. *1599:* Miwelhogy penigh oly dolgainkis occuraltanak, kikreol kewantatik hogy orzagwnkbely hiweinkel tractalliwnk, es wegezzwnk, tanachiwnknak akarattiabol, rendeltwnk ith Feyerwarath ... Generalis giwlist celebraltatni [Törzs. fej.]. *1657:* én is önagyságának és üdvözült atyjának, anyjának ... minémű terhes és igazságos szolgálattal lettem légyen, tudója az Isten, nem egy országbéli emberek s magok is önagyságok [KemIr. 322]. *1677:* Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyülésén ... hanem ha az Országbéli ember, a' mely Vármegyebéli vagy Székbéli volna, ott-is publicaltassa Armalissát [AC 78]. *1774:* Szörnyű nagy változás lett az országbeli főhivatalok között [RettE 331]. *1801:* akár melly országbéli kisded városban is be nem vétettetik[a] [Kv; ACLev. — [a]A céhbe].

Szk: ~ *rendek. 1605:* Mostannis ertwen ... az Nagod hiwatalliat[a] ... Varosunknak reghi szokasa szerint kwldcóttenek ide, hogy ercziwk es halliuk mind az Nagod kewansagatt s mind penigh az orzagbeli rendeknek eggies allapattiat es ertelmet [Kv; TanJk I/1. 512. — [a]Az ogy-re] ✱ *idegen* ~. *1654:* capitanyunk eö Kglme állasson jspánokot ... kik ... cirkálásokra, mind idegen, s mind Fogaras foldi gonost tévőknek erdemek szerént valo büntetésekre, idegen országbéli utakra ... az capitánytól elejekben adando jnstructiojok szerént szorgalmatosson, és igassagoson el járjanok [UF II, 90]. *1704:* Titkon idegen országbeli emberekkel machinálódván ... ezt az országot ... el akarta a kereszténységtől szakasztani és az török kezébe akarta adni [WIN I, 162] ✱ *más* ~. *1669:* Kapikia Bőer Sigmond ... Az Keresztien más országbéli ottbe(n) leuö Oratorokatis ... tegje io akarojuka [Törzs. fej.] ✱ *szomszéd* ~. *1680:* (A csíki vashámor gondviselője) megh írt kegyelmes urunk s asszonyunk ... károkra ... czélozó dolgokat ... megh jelenti ... azonra kötelezvén magát a szomszéd országokbeli hírek ... eö nagyságok méltóságos szemellye eleibe hitelesen való terjesztésére is [Gyf; CsVh 67–9].

2. tulajdonjogilag az országhoz (kincstárhoz) tartozó; care ține/aparține de fisc, de țara respectivă; eigentumsrechtlich zum Land (Schatzamt) gehörig. *1592:* Felek. Nem zamlaltatik az teöb ado fizeteo orzagbely faluk keöziben [Kv; Diósylnd. 28]. *1662:* A fejedelemnek is pedig az országbéli minden fiscális várak: itt kinn Várad, Belényes vidékeivel, Rézbányával, Vaskohóval, Borosjenő, Kővár, mellyeknek jövedelmi noha azelőtt nagyobbára kapitányok praesidiumok tartására fordíttatnának, de most ezekbül is bekivántatnak vala [SKr 201].

II. *fn* a jelzett országban élő/tevékenykedő személy; persoanele din țara respectivă; Landsleute. *1552:* Meegh ez gyllyssben semith nem vikkeztenek ez orzakbelyekkel kikkel zemben vagyunk [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Bátori András erdélyi vajdához]. *1589:* az megh mondot Zóchyek Az eo keodmenyeket es egieb kezy Munkayokat mindenecknek Mind ez orzaghbelyeknek mind kwlseoknek ... a mint akaryak es adhattyak Zabado(n) adnak es bechywlnek [Kv; MészCLev.]. *1605:* mi ... az közönséges megmaradást es uniot előttünk viselvén, kegyelmetekkel és az egész országbéliekkel egyesülni akarván, hogy ... prospiciálnánk és tempestive occurrálnánk, minden tehetségünkkel azon volnánk [SzO VI, 11 Az erdélyi nemesség elöljárói Nsz-hez]. *1662:* Mert így bizonyosan következik, ha egyik religió a másiknak felében nem becsültetik, bizonyos békesség és egyesség állhatatosan kezd az országbéliek közt megmaradni [SKr 117].

Szk: *külső* ~ más országból/vidékről való személy. *1623:* Az mj az vasarlas dogat illeti mind a kulseo orzag-

belik es mjnd ezen harom zekbeliek, ha mit kereskedesnek es vasarlasnak okaert behoztak zabadosan arulhattak [HSzj *kereskedés* al.]. *1657:* mind az országi statusok, mind külső országbélick előtt Isten nagy tekéntetet szerzett volt[a] [KemÖn. 305. — [a]Az emlékirónak] ✱ *szomszéd ~. 1677:* Moldovai, havasalföldi, és többekkel-is lévő Confoederatiokrol ... az Országnak mindenik Nation lévő Statusi kötelezzék magokat ... azoknak meg-tartására ... Ha mellyekkel azok, vagy más szomszéd Országbélick közzül nem volt volna[a] ... a' Fejedelmek magok kötelességek, és Conditiok szerint azt cselekedgyék az Ország Statusival edgyüt [AC 40. — [a]Konföderáció].

országgubernálás kormányzás; guvernare; Regierung. *1736:* Asszonyom szövődhöz, fonódhoz láss, Mert nem illet asszonyt országgubernálás [MetTr 440 Apafi Mihályné Bornemisza Annáról szóló paszkvillus].

ország gyűlése, országgyűlés adunare obștească, dietă; Landtag. **A.** *1597:* Egy Gywlissen mykor Koloswarat wolna orzag gywlisse talalam az Clastrom eleot Zaz Janost [Dés/Néma SzD; SLt BC. 7]. *1625:* hogi penigh az orzag gwlese allat czelekette az J az factumot si Juris azertis ket zaz forinto(n) keuanôm conuincaltatni az It [UszT 80a]. *1648:* az el mult napokban Fejirvarrul az orszag Giülisibűl iöuö utaban ... Also Rebran, az utczan talalta[a] [Majszin Mm; BesztLt 82. — [a]A tolvaj legényt]. *1653:* 1588 esztendőben Géczi János az országgyülésében letészi a gubernátorságot[a] Medgyesen [ETA I, 40 NSz. — [a]A kiskorú Báthory Zsigmond alatt volt gubernátor]. *1677:* Ország Gyülésén, Fejedelem Udvara népén, és azokon kivűl, kiket a' Fejedelmek hivatnak, ez Országbéli emberek közzül, senkinek Fejérváratt szállás ne adattassék, hogy annyival inkáb az Országbéli emberek kénszerittessenek házakat csináltatni, vagy pedig fizetésért magoknak szállást fogadni [AC 20]. *1688:* Az mostani allapothoz keppest szüntelen valo continuuskodasa kivantatva(n) az Tanacsi rendnek es Deputatus Hiveink(ne)k ő Kglk(ne)k ... Teczett a Nemes Orszagnak mostani Gyüleseben közönségesen hogy bizonyos summa penz vettessek fel keglmetekre ... mint hogy kglmetek Ország Gyülesén kivül nem convocaltatik s az kik becsülletes Hiveink közzül itt Continuuskodnak kglmetek azok enyett nyugszik hazanal [JHbK XXXI/5 fej.]. *1702:* A Fortalitiumok épitésére valo dolgosoknak adasa még az el mult Ország Gyülése alat tractáltatvan ... ez Co(mmi)sionkat vévén mentést ... tegjen ... dispositiot [UszLt IX. 77/47 gub.]. *1714:* az közelebb Celebrált Nemes Ország Gyülesiben Articulariter determinaltatott vala az Jobbágyok es Sellérek Szolgáltatasának modalitássa a vegre, hogy mindenütt egjarant folyvan az Szolgalat, ne adattassék ok es alkalmatosság Senkinekis elebbi helyinek desertiojára ... helyből helyre valo költözésre [WassLt a gub. Nsz-ből]. *1792:* Megérkezvén Követeink az Ország Gyülése tartásának hellyére, köteleztetnek ... a Mlgos Groff Gubernator és Statuum Praesidens Vrak eő Exljok(na)k Hitelező Leveleket bé adván magokat, és Szegény Varosunk részéről valo Sérelmeinket is az Orvaslás végett bé jelenteni [Zilah; Borb. II hiv.].

B. *1610:* 25 Martii. Az országgyülésbe akarván menni az fejedelem Báthory Gábor, Besztercére, az urak pártot ütvén, az pápás urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. *1653:* Es igy osztán ez a négy vallás, ugy mint: pápista, lutherana, calviniana és ariana ez országban recipiáltatott és országgyülésben confirmáltatott [ETA I, 34 NSz]. *1657:* az kilencven templomoknak pedig restitutiójok az országgyülésen igazittatott vala el, melyeket violenter az catholicusok foglaltak vala el [KemÖn. 289]. *1672:* Kérem, Uram, Kigyelmedet, irjon urunknak s asszonyunknak, Mikesné ellen keménykedjenek az országgyülésig, míg conteltálhatom (!) [TML VI, 415 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* (Nsz-ben) voltanak akkor az ország főrendjei ... s éppen országgyülés is volt Szebenbe [FogE 61].

Szk: *~ beáll. 1726:* 10ma January az Ország Gyülése be fog allani [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.] ✱ *~ elbomlik/oszlik. 1742:* köz hirül beszéllik, hogy az ország Gyülese el oszlanék, Jo volna irni nsgodnak bizott emberinek Szebenbe hogy ha az Gyüles el nem bomlanék mikorrá jovallanak nsgodnak ki menetelit [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péterhez] ✱ *~ hirdettetik. 1705:* Ország gyülése hirdettetik Segesvárra, az hova is engem követül expediál Hangyaros János urammal a város [Kv; KvE 246 VBGy] ✱ *~ napja. 1621:* az mindennapi zwksegh felette sok volna, meljhez kepest kewantatnek hogj eő kglmek Az ado fel wetesreöl prospicialnanak melj dologhban Teczet eő kglmeknek hogj az orszagh Giwles napia Nem meszsze, addigh, megh veghez megien warakodni kel vgj itelliwk hogj netala(n) akkor valami subsidionalis penztis imponalnak reank, Es Igj annak vtanna iob modgiaval tudnak eő kglmek az Ado dolgahoz szolanj [Kv; TanJk II/1. 316–7] ✱ *~t celebrál. 1662:* az dolognak külömb külömb változásához képest gyakrabba(n) kelletett közönsegesen orszagh gyülését celebralni [UszLt IX. 75/44 fej.]. *1667:* Noha teljes igyekezetünkkel azon voltunk, vagyunk mostan is, hogy haszontalan költséggel hiveink ne terheltessenek, de a rendkivül történt alkalmatlanság kénszerit bennünket arra, hogy közönséges generalis országgyülését celebraljunk [TML IV, 77 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *~t hirdet. 1664:* országgyülését hirdetven, az országgal <együtt> ő nagysága Kegyelmedet ő kegyelmekhez expediálta [TML III, 336 Teleki Mihály Stepán Ferenchez]. *1710:* Bánffy Dénes már rab lévén, a fejedelem országgyülésit hirdete Fejérvárra, és a státusok előtt proponáltatik Bánffy Dénes dolga [CsH 120] ✱ *~t promulgál. 1704:* a tracta után ha jó armistitium lesz, országgyülést promulgáljanak [WIN I, 183] ✱ *~t promulgáltat. 1684:* végeztük ... Fogarasi városunkb(an) Kgltek(ne)k G(ene)ralis Ország Gyüleséset (!) promulgáltatni, holott Diacták alatt agitaltatni szokot Causakis elő vetetőd(ne)k [UszLt IX. 75/44 fej.] ✱ *generális ~. 1650:* Feieruarat ... celebraltatot Generalis Orzagh Giülesbe, innet Colosuar megiebeol az teob controuersiaban leueo es be adot, Fiscalis ioszagok keozeot, Mezo Syluastis be attuk az Nemes Orszagh eleiben Controversiaban [Papfva K; JHbK XXIV/2]. *1687:* tetczet Kglmetek(ne)k ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyülését promulgáltatnunk [Thor. XIV/9 fej.] ✱ *közönséges ~. 1662:* (A Mikes családot) azonnal közelebb diétára, közönséges országgyülésre evocáltatván, törvényben hivattatván a director, s amazok vívén eszekben, hogy dolgoknak nem jó kimenetele lenne ... az moldovai Lupul vajdához ... általmentek és szaladtak vala [SKr 160].

országgyülési de dietă; Landtags-. *1842:* valami 20 ország gyülési tagok el mentek pestre eleibe a' Gubernátornak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

országi I. *mn* **1.** (vmilyen) országbeli; dintr-o (anumită) țară; von/aus (irgendeinem) Land. *1592:* hogy penig ez warosj pogarok, ez orzagj nemesekheöz Jgjenlök mint meg wagjon Irúan, Az werbeöczy 3. decretumanak 9 rezeben [UszT]. *1598:* mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon altal iew illien valazzal bochattiak eoket. No im my bekewel el bochiatunk, de mikor zinte hazatok kewzeobet ernetek az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok [Kv; TJk V/1. 180]. *1677:* Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyűlésén ... hanem ha az Országbéli ember, a' mely Vármegyebéli vagy Székbéli volna, ott-is publicaltassa Armalissat; ha penig nem ez Országi ember ... valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa | Végeztetett annakokáért, hogy külömben ki ne vitettessék[a] ... értésekre lévén ez Országi embereknek ... le-tévén az árrát a' mint meg-vette, mingyárt szabadossan meg-tarthassa ... a rézért contentálván a' ki-vinnie akaro embert [AC 78, 236. — [a]A réz].

Szk: ~*had* ország hada. *1673:* Ha ... el kelletik Nagysagod kegyelmes parancsolatjára mennem, az expeditio legyen olyan formában, hogy ez hazának periclitáltatása nélkül legyen. Azomban adassék mellém elegendő lovas, gyalog országi had, mert egyébaránt ott is a dolognak semmi haszna nem lenne, én is csak mészárszékre mennék [TML VI, 548 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ *idegen* ~. *1677:* Mely igen szükséges és meg-becsűlhetetlen haszonra valo dolog légyen penig, hogy ... jo Scholák ... nevezetes Collegiumok ... vagy csak egy-is állattassék ... hazánkban, azt ... magunk fogyatkozásával-is ismérjük, holot mind értéktelenség, és egyéb sok alkalmatlanságok-is arra szegény hazánknak lakosit nem igen bocsáttyák, hogy idegen országi Academiákban, Collegiumokban küldhessék és tanittathassák gyermekeket [AC 16]. *1727:* Olàh Kozma ... idegen orszagi Havaselföldi Fi [Kilyén Hsz; LLt].

2. hazai; din patrie; heimatlich. *1657:* az fejedelem halála után ... csak kételenségből volt respectusom[a], mert ... minden dolgaikat én tudtam, és mind az országi statusok, mind külső országbéliek előtt Isten nagy tekéntetet szerzett volt, az vitézlő rend penig egészen hozzám volt ... addicáltatva [KemÖn. 304–5. — [a]Az ifjú fejedelem tanácsosai előtt]. *1669:* Havaselföldében, az mint mondják, más vajdát tettek, csak egy szegény országi bojért [TML IV, 441 Szentpáli János Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *ember* honpolgár. *1657:* Ez Mojszin azután portáról ... moldvai vajdává promoveáltaték ... Azután Gavrillas vajdaságát is másnak adván, az nem méne bé, hanem Ivánnal együtt, kit mellette tartott, Erdélyben Bethlen Gáborhoz folyamodának s jövének, kiket nehezen s különben nem is tarthata meg, az porta kézben-adatásokat kévánván, hanem per incorporationem országi emberekké kelle tétetniek (Gavrillas meg is házasodék és vötte vala Imreti Mihálynét Zólyomi Erzsébetet ...), mert az szultán Szuliman idejebéli és azután való athnamék, törökkel való végezések szerént nem vala szabad az oláh vajdákat és bojérokat Erdélyben befogadni [KemÖn. 139–40].

II. *fn* **1.** vmilyen vidékről való személy; persoană dintr-o anumită provincie; Person aus irgendeiner Gegend. *1550:* Vk giermek korokban az kereztes nyar kor ott laktak az Cyllan walkayak szolgay voltak es wk walkai[a] földnek twttak ezöknek[b] ellene monda kemyn Ianos myert hog' mas orszaghyak es kelecely nemzetek [MNy XXIV, 357. — [a]M.valkó K. [b]Négy r tanúnak].

2. *idegen* ~ idegen országbeli, külföldi; persoană dintr-o altă țară; Ausländer. *1716:* A kik Moldovaiak vagy akar más idege(n) orszagiak, azokat igjekezze ha lehet meg őrökősitenj [Szászerked K; LLt].

országigazgatás kormányzás; guvernare; Regierung. *1679:* kérem Kegyelmedet ... szólljon az méltóságos fejedelemnek s legyen azon, ne kivánjon ő nagysága én tőlem reversalist ... én édes Teleki uram minthogy nem is reám volt bizattatva, nem is asszonyember elméjéhez való az országigazgatás, én ... az magyarországi dolgokhoz nem is szólottam, kire nézve is reménkedem Kegyelmednek, legyen mellettem, hadd bocsásson az méltóságos fejedelem ő nagysága Géresre magam házához [TML VIII, 479 Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsánna Teleki Mihályhoz].

országigazgató kb. országot vezető; care conduce o țară; das Land leitend. *1710:* Hunyadi Mátyás holta után, midőn Maximiliánus Friderik császár jussán praetendálna a magyar királysághoz és nagy haddal jött vala be Magyarországban pusztítani, ugyan valóban megbolondulának a magyarok, mert előttök lévén az ifjú Hunyadi János, akit illetett volna a királyság, azt vetik okul, hogy nem igaz ágyból származott volna. Mintha sok fattyú fiak nem dicsőséges országigazgató emberek lettenek volna, melyeknek leirásával teli vadnak a külső históriák [CsH 63].

országkerülő (országos) csavargó; vagabond; Landstreicher. *1843:* Szabó János Collector Pekárikot lipitornak, Czellengőnek, ország kerülőnek nevezvén szentyét szidalmazva [Dés; DLt 586. 6].

országlás kormányzás, uralkodás; guvernare, domnie; Regierung. *1662:* Istennek hála, annyink volt, hogy a mi országlásunk alatt ... nemesség, székelység adózás alatt nem nyegett [SKr 465]. *1666:* Mellyet miis irtunk megh Nagd(na)k ... Jstentűl Ngd(na)k hoszszu ideigh valo országlást kevánván [Thor. III/6 orsz. komisszió jel.]. *1676:* Alázatos Hűséggel valo szolgálatunkat <aja>nlyük Ngd(na)k mint klmes Urunk(na)k, az Ur I(ste)n szerenczes boldog országlással álgya megh Ngdot szivből kevannyuk [Szu; Borb. I]. *1702:* Melly hozzánk gyámoltalan hiveihez meg mutatando jovoltáért Felséges és Kegyelmes Császárunknak miis ... Istentől erőt, hatalmat, Birodalmat, országlást, békességet, és tsendességet kivánunk [Torockó; TLev. 4/3. 3a].

országló uralkodó; care domnește; herrschend. *1760:* Ditsőségessen országlo Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttye Felséges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelitő Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását nem tsak minden őrökös országaira, hanem ezeknek Tömlőtzeire, és deliquenseire is ... terjeszteni kivánván ... Rabok el botsáttása iránt ... kegjelmessen méltoztatott parantsolni [DLt 321 gub.].

országos 1. (az) országgal kapcsolatos, (az) országot érintő; pe țară, național; das Land betreffend, Landes- *1662:* ha illy egyesség a közönséges társaságban nem tartatnék, megeshetnék, hogy ... közönségesen lett végzések is valakiknek ellenkező ítéletek miatt farba rúgatnának, felforgattatnának. Mellyekből micsoda csalárdságok, or-

országos, közönséges kárára való nagy ártalmak származhatnának, valljon kicsoda lehetne olly goromba, aki általláthatni nem tudhatná [SKr 402].

Szk: ~ *dolog. 1635:* Feiedelmi tisztünknek ... eleget akaruan tenni ... az Octavalis teöruenieket ki szolgaltatni akartuk uolna, de egieb orszagos dolgaink interuenialua(n), abban halaztast kellet tennünk [WassLt fej.]. *1657:* (Pécsi Simon) mind hadi, mind országos és törvényes dolgokban, tractákban expertus ember vala [KemÖn. 255]. *1671:* (A tanácsosoknak) meg-edgyezett akarattok nélkül, derekas Országos dolgokat ne igazgasson[a] [CC 21. — [a]A fej.]. *1677:* belsö és külsö Országos dolgokat ... szomszéd Országokkal valo Confoederatiokat, Tanács hire nélkül nem cselekszik[a] [AC 28. — [a]A fej.] ✱ ~ *gond. 1649:* Hogy azért ngodotis ... ne kellessék busittanunk sok országhos gondgjai keozeöt [Dés; DLt 429]. *1667:* Micsodás leveleket kell íratni ... Egyet Rédeiné asszonyomnak, hogy maga is jó szívvel ö nagysága kiment volna, de országos gondjai nem engedték [TML IV, 208 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *harc. 1605:* Nemzetes Szopori Suljok Janos Uram ... az Brassonál való országos harczon halálos sebben esvén Colos várá vitette volt magát [BálLt 93].✱ ~ *munka. 1716:* latom: bajos ez az orszagos munka: noha minden nap egesz nap munkalodunk: megis bajoson mehetünk elé az dologban [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

2. (az egész) országot átfogó/országra kiterjedö; care acoperă/cuprinde toată ţara; das ganze Land umfassend. *1702–1764:* Orszagas marha dögi [Torockó; MNy IV, 234]. *1710 k.:* Más nagy izzadása lön ennek a gyülésnek az az országos conscriptio-rendelés, melynek nemcsak az embereket, hanem városoknak, faluknak határát, hegyét, völgyét, állö- és folyóvizet, embereknek ingó- és ingatlan értékét, egyszóval az aëren kívül mindent registrálni kell vala [BÖn. 926]. *1797:* a Groff Ur ... akkor Országos Metalis Reambulatioban távul volt [Mv; Told. 42/1]. *1852:* ha a' mezö gazdaság a' közigazgatás által még anyira sem támogattatik hogy pénzünk után munkás kezeket kapjunk, nem csak egyéni de országos kár és elszegényedés következik belölle [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: ~ *fáma* országot bejáró/közszájon forgó pletyka. *1585:* Eotweos Orban ... vallia Soha Nem lattam hogy Andras Katalin ez Mostany vra Ideyeben paraznalkodot volna, de Auditust mint egy orzagos fama zinte olliant hallottam, Az zek zinennis hallotta(m) [Kv; TJk IV/1. 469] ✱ ~ *sokadalom. 1655/1754 k.:* Senki Czéhünkön kivül valók Várasunk határán Kopját ne tsinályanak se eladásnak okáért ide ne hozzanak; az Országos Sokádalom napján kivül [Kv; ACJk 17]. *1681:* itt orszagos sokadalom nem esik hanem heti vásár [Hátszeg; VhU 150]. *1761:* közönséges Mázas edényeket külsö hellyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kivül ne arullyanak az Instansak[a] praejudiciumára [Torda; TJkT V. 31. — [a]A tordai fazakasokéra] ✱ ~ *vásár. 1792:* Nagy Almási Demeter Napján esni szokott országos vásárb(an) ... Báboni Bodis Márton estvére kelve a' N.Almási Fogadoba bé menvén, a' holott jelen vala ... Csokoly Thogyeris, egyben veszének ketten mint ittas értetlen emberek [Nagyalmás K; Somb. I]. *1840:* itt helybe ugy nevezteti szokott Sz: Miklosnapi országos vásár alkalmával a Nemes Város négy taligás ökrei árrverés probálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon [Torda; TVLt Közig. ir. 1558].

3. országszerte érvényes; care este valabil în toată ţara; landesweit gültig. *1790:* a mult Században Keserüi Dajka János és Katona Gelei István (így!) Püspökjeink; ez Elsö Rákoczi Györgyöt; amaz, Bethlen Gábor b.e. Fejedelmeket arra birák, hogy a' tzégéres bünök ellen országos Törvények adattossa(na)k [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev.]. *1841:* az alperes Báro ... hol létezése országos Kerülö Levelek által is tudakoztatván [T; Bosla]. *1847:* Az országos közigazgatást tárgyazólag s név szerént a nemes Alsó-Fejér megyei tisztek irányában követett-é el Varga Kata valamely ... büntényt [VKp 206].

4. közhasznú; de folos obştesc; gemeinnützig. **Szk:** ~ *híd. 1804:* az Ompolly vize mellett, ugyan azon Ompolly Vizin által, mostan nem régiben épült Országos Ujj Hidon alol ... a' melly darab hellyet ... fel fogtanak [Sárd AF; EHA]. *1822/1823:* a' Sóós Patak árka mellett az országos Hidon [Dés; EHA] ✱ ~ *rév. 1723:* az kis Szamos kicsid levén penig most de azon Országos rév annyira el bomlott, hogy majd az nyereg szarnyat erte az viz az lovan [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6] ✱ ~ *út* országút. *1677:* Az Országos utakban lévö Hidak, töltések, és utak, hogy jo moddal meg-csinálva tartassanak, a' Vármegye Tisztei a' Falukat és Városokat sub poena floren. 12 reája kénszeritsék [AC 111]. *1796:* a Brasso felé menö országos Ut mellet [Aldoboly Hsz; LLt B/31]. *1806:* a' Kökülö vize ... aradásával a' régi országos utot ... mindenütt ugy el szaggatta, hogy üdövel járhatatlánna lett az országos utis lassanként azon viz között volt követses hellyhez által rakattatott [Erdösztgyörgy MT; WH]. *1814:* orszagas ut [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1837:* Kolosvár felé járo Országos ut [Dés; EHA].

5. ~ *had* **a.** országos/kincstári alapból tartott zsoldos had; armată mercenară finanţată de vistierie/fisc; Landesheer, aus ärarischem Fonds unterhaltenes Söldnerheer. *1600:* En Geresj nagy Miclos Bathorj Peter vram jobbagja ... Ha peniglen ... az eö keglme neüett el hadnam ... eö keglme mjndenütt engemett kergettethessen, mjnd falün, varosson, mezeón, vamo(n) ... seött megh orzagos hadbanjs ... Engemet megh foghasson [Szság; WLt]. *1662:* Azhová maga is személye szerént udvari fizetett hadaival ... a rendelt napra felmenvén, sátor alá kiszállott vala ... Brassón felül a havasokon ... maga is minden országos hadaival, nagy sok szép fegyveres, kopjás néppel ... a havason általtakarodtak vala [SKr 337]. — **b.** országot átfogó háború; război care cuprinde toată ţara; ein Land erfassender Krieg. *1610:* 11 Augusti. Jöve be Kolozsvárra az fejedelem, Báthory Gábor, hogy országos hadba indulna Magyarországba az Turzó György ellen [Kv; KvE 141 SB].

6. ~ *gyülés* országgyülés; adunare obştească, dietă; Landtag. *1657:* az gubernátor ... országos gyülést promulgála [KemÖn. 122]. *1664:* Estvere bé erkezik Taborunkb(a) a Fö Vezernek ujjab Kapucsi Passaja; Minckokaert böcsülletire parantsoljuk Kgl(me)d ... ejjel nappal mindgjarast jötest jöjjön Taborunkb(a) Országos gjülesre [WassLt fej.]. *1671:* a' Tanácsi és minden egyéb rendeknek, mind Országos gyülésekben, mind azon kivül is libera voxot enged ö Naga[a] [CC 20. — [a]Apafi Mihály]. *1677:* választottuk szabad akaratunkbol ö Nagysága szerelmes Fiát Fejedelmünknek, a Tekéntetes és Méltoságos Rakoci Ferencz[a] Urunkat ö Nagyságát, bizonyos módok és conditiok alatt, mellyek az 1652. esztendöbéli Országos Gyülésünkben végeztetet Articulusinkban ... meg-vadnak [AC 29. — [a]II. Rákóczi György fia].

7. rendkívül nagy; foarte mare; sehr groß. *1811:* igirének jo két országos, és eső Veretlen Réti Szekér szénát [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 3].

országosan országszerte; în întreaga țară; weit und breit im Lande, überall im Lande. *1844:* Borbáth Iosefet Országoson vesztegetőnek ki Sem hirdettethette [UszLt XI. 85/1. 6–7].

országosul országszerte, országos viszonylatban; în întreaga țară; im landesüblichen Verhältnis, überall im Lande. *1689:* Isten itiletibül sulyos adozás s nagy tereh levén Országosul rajtunk ... melyhez képest Csorai joszagocska(m) tellyesseggel ugj el fogyott hogy elégtelen el viselni Aszt az nagy terhet [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György nyil.].

országpusztító országdúló; devastator de țară; landesvernichtende(r). *1662:* (A német vitézek) úgy tapasztaltam meg, hogy nem segítségek, hanem csak ország pusztítók voltak: ezt az három vármegyét úgy elronták, hogy már kuldulásra jutott jobb része [TML I, 375 Ébeni István Teleki Mihályhoz].

országszerte mindenütt/mindenüvé az országban; în întreaga țară, pretutindeni; überall im Lande. *1653:* Hogy a búza drágodik vala szörnyen, nem tudom bizony ha e gyűlésben szolltak volt é annak limitatiojáról valamit; de elég, hogy országszerte kiment vala a Básta levele ... Egykor úgy megakada országszerte a búza árulás hogy sohult nem kezde az ember búzát vehetni pénzen [ETA I, 87 NSz]. *1706:* Országh szerte mennek csépleni [UszLt XIII. 94]. *1840:* Ország szerte meg drágodott a' gabona [Dés; DLt 367]. *1864:* Gyergyó Killyenfalva ... ezen név alatt esméretes ország szerte is [GyHn 46].

országszerteszéjjel országosan; mindenütt az országban; în toată țara, peste tot, pretutindeni; überall im Lande. *1762:* A szőlő is, jóllehet elég termése volt a sok hideg esők miá perfectióra nem mehetvén, országszerteszéjjel savanyú borok lettek [RettE 144].

ország útja, országút șosea; Landstraße. **A.** *1554:* hat hold fold ... Nadas felol az orzag wtara mygen [Sárd K; Törzs]. *1557:* Mikoron mentünk volna also borgora az malom alat valo reteken oth sok bizonsagot hywt zerent mege kerdezuen ... vallak mind ewreke orzagh wtanak leni [Beszt.; BesztLt 49]. *1576:* Kerik erreis Eo K. Biro vramat kialtassa meg hogi Minden Ember kinek feolde vtt mellet vagion vgi Santasson hogi az orzag vtat meg Neh zorichon (!) [Kv, TanJk V/3. 137b]. *1591 k.:* az orzag vta ... az hegyek Rea zakadozwa(n) el vezet [Dés; DLt 233]. *1606:* Nem orzagh vta az ... hanem cziak gialogh eöswen [UszT 20/231]. *1625:* az Orszag uta kin uduarhely fele ki Jarnak [i.h. 70]. *1627:* az hidra az orszagh utarol be tertek [Szentdemeter U; BálLt 1]. *1639:* az legeny feleól iaro orzagh uta [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1786:* Exmxittaltanak volna ... az ingoványos és seppedékes és rosz ország Utának meg igazitására és Csináltatására [Msz; LLt].

B. *1603:* Mikor engem taüol feolden meg latott volna, hogi az Eöswenyen mennek, Jeowe ream az Orzag vttyarol [UszT 17/19]. *1616:* (A föld) az Zekes patakiara ieo edgik labbal, Masikkal ki megyen az Orzagh Utthiara [Pókafva AF; JHb XXV/25]. *1630:* tudok egj szelt az tanorok kapu(n) kűül az orzag uttjatol fogua az Fabian Istuan feoldygh [Kilyén Hsz; BLt]. *1632:* az Országh uttya hasittya megh az széna fü határát, az uton fellyül Noszalyj[a] határ volt, az uton aloll Geöczj[b] határ ... mind két részreöl az országh uttyáigh élték, es tartottak határnak lennj [Ks 41. E. 17. — [a–b]SzD]. *1647:* az Czejdiek ... penigh tartozzanak az reten az vizet el borozdolni hogy az orszagh uttyara ki ne terüllyön [Csejd MT; Told. Huszár lev. 17a]. *1672:* az Orszag uttjátis mindenkor el lepte az aruiz, nemelj helyeke(n) megis uszta az marha, az Orszag uttjan meneo uizett [Adámos KK; JHbK XXI. 16]. *1745:* Instálok azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni, mint ország uttjában valo hidat [Tordátfva U]. *1765/1770:* Simény András Uram elpusztult Malma ... a Falun kevéssel alol lévő Revet ... el rontotta, és a Révnek változásával, más revre tsinálodot Orszag Uttya [Széplak KK; SLt évr. Transm. 183]. *1843:* hármon az Ország utyára menvén egy ott menő fazakos Szeker(r)öl ... leszedtek valami Fazakokat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

C. *1610:* az Orszagh vthoz keözel [Abrudbánya; Berz. 17]. *1753:* a' Szebeni Ország Uttól fogva a' Maros Ujvár felé menő ut hoszszába a Patakig köz helly légyen [DobLev. I/299. 1b gub.]. *1756:* a Zutori Puszta Templom alatt el járo Nagy Ország Ut [Zutor K; Somb. I]. *1766:* ezen Colonicalis Sessioja ... vége ... ki rug a' Malomfalva felé járo ország Utra [Nyárádtő MT; SLt XLVIII. 16]. *1767:* az ország uttya ... olly sáros hogy egy felöl nagy ganéj domb vagyon ... mely ganéjbol a lév le szivarogván az alább lévö ország utban igen el ebbed a hely [Koronka MT; Told. 19/29]. *1786:* nem lévén aloll rajtok az ország utt arra valo ... hogy attan járjanak [Jedd MT; LLt]. *1790:* a határ ... mint egy által vágja, által viszi magát az emlitett ország utonn [Báld K; BLt]. *1841:* Somkuti forduloba ... a Deberke pataka ... az Váradi hegy alatt az ország utnakis alája már kezdett mosni, és aztat ottan — járhatatlanságra juttatja [Dés].

Hn. *1593:* eöreoksegek ... vicinussa mirche mihal mas feleöl az orczagh vtha [Szu; UszT]. *1610:* Kerek keö arka mele(t) egj kis szügetben ... szomszedgia az orszag uttia [M.derzse SzD; DHn 38]. *1631:* az also hatarban az orzagh uttya mellett (sz) [Szentiványlaborfva Hsz]. *1644:* Somodi torokban az orszagh uttjánal (sz) [Káptalan AF]. *1687:* Az Also cserepesben az két Országh uttya köszt (sz) [Dengeleg SzD]. *1693:* Köves domb alat ... az Ország uttja mellet (sz) [Homoródújfalu U]. *1737:* Körtély kapura járo ország uttya mellett (sz) [Unoka MT]. *1741:* Szalos Erdő felett Szopor felé méno ország utra (e) [M.fráta K]. *1758:* a 'vizen túl a Rátzok szőlője alatt a vizes halavány és az Orszag uttja szomszédságaib(an) (k) [Dés] *1763:* A Kerék kötőnél az Ország uttyára jő vegel (sz) [Felőr SzD]. *1766:* Pap halála felé ă Csonka kápolnánál az ország uttya mellett (sz) [Szentkirály Cs]. *1768:* A rakottya közt az Ország utyara dölöb(en) (sz) [Sarmaság Sz]. *1773:* A Maros mellett a Csiki ország utyánál (sz) [Vasláb Cs]. *1780:* Rosas ponkon az ország uton belöl az Patak felöl (sz) [Kissolymos U]. *1786:* a Mező Derékban az Ország uttyán fejül (sz) [Szováta MT]. *1836:* A Pallós alatt az ország uttya mentibe (sz) [Harasztos TA].

Szk: *~at foglal. 1786:* a' Tábla parancsalattyából ... foglaltanak vjj ország uttyát [Jedd MT; JHb] ✱ *~at kimutat. 1741:* hütök után a Sz:Margithai vényebb emberek ... ki mutaták a mostani ország uttyát [Retteg SzD; Ks 14.

XXXVIII. 11] ✱ *~at ver. 1741:* Tudom, hogj az mostani Baczai révre járó út régenten nem vólt Ország úttya hanem felyeb volt az réven által járó Országút de azon felső rév el romolván, az után inkább esett az rév s ugj vertek osztán az mostani révnél Ország utat [Szentmargita SzD]. *1751:* aztis értem, hogj Ország utat vertek az Pásztor házan fellyül, s alolis az hol tettzet az utasok(na)k [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18] ✱ *~at vmerre vet. 1600:* Sofaluy Kacho Isthwan, tiltotta wgyan Sofalui Wargha Balast az okaerth hogy az orzagh vtat akarna arra az feöldre vetni [A.sófva U] ✱ *derék ~. 1626:* egi hold Zanto feold ... mely az Vegcüel Jeó ki az derek orszagh uttjára [Vaja MT]. *1732:* 'a derék ország-uttya melly ut 'a fenn valo magass barázdán fellyűl jár [M.zsombor K] ✱ *köves ~. 1799:* a Köves Ország ut, és az abbol ki váló Bodoni ut [Mv; MvHn] ✱ *közönséges ~. 1693:* az Czicz hegje fele menö közönséges ország uttya [Dés]. *1714:* az Marus vize(ne)k Arja csak közép áradas(na)k idejénnis ... az Vámos hid körűl valo híres neves közönséges Ország uttyait rontya mossa bontogattya [Mv; Berz. 13. II/33]. *1767:* a Faluban és határán a közönséges ország uttyai tsinálatlan maradnak veszedelmesek [Koronka MT; Told. 19/29] ✱ *nagy ~. 1751:* vagyon az Akos falva felé ki menö közönséges Nagy ország úttyátol fogva egy darab hoszszan a' Kaszálók mellett fel nyúló Erdő [Koronka MT]. *1825:* (A föld) nyugoti vége a nagy országutra mégyen ki [Szárazpatak Hsz] ✱ *örökös ~. 1702:* ne(m) hallotta(m) hogy soha senki haborgatta volna szabadoson jart alt(al) az Medgyes ffalvi kapu felé mind addigh migh Balintith Sigmondne Aszszonyom attol az uttol el nem rekeszte, de hol lehesse(n) az örökös orszagh uttya en ne(m) tudom [Csitsztiván/Mezöbánd MT; MbK 98] ✱ *szabad ~. 1591:* Az Alperes ... ott az zabad orzag vtan le werte vagdalta [UszT]. *1592/1593:* soha nem tudom tilalmasnak, hanem zabad orzagh vta volt mindennek [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

országútbeli az országúthoz tartozó/országútba illeszkedő; de pe şosea; zur Landstraße gehörig. *1848:* A' Béla Hegy alatti Kozárvár felé menö Ország Ut béli hid [Dés; EHA].

országutca országút; şosea; Landstraße. *1791:* laktam edig mint egy vjparaszt kováts mester ember, már most el romolván az házam ketelenitettem a Falutól egy házatskának valo helyet meg kérni ... mely háznak valo hely ép(p)en az ország útzának közepiben esik [Széplak KK; SLt évr.].

ország-világ szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ kóborló* csavargó; vagabond, haimana; Strolch, Landstreicher. *1840:* Ide valo Darabont István ... éngemet ország, világ koborlonak; 's vármegye ugato kutyájának mondott [Dés; DLt 100].

ort 1. súlymérték (a »nehezék« negyedrésze); măsură de greutate (a patra parte a greutăţii »nehezék«); Gewichtsmaß (vierter Teil vom Gewicht »nehezék«). *1587:* Vagyon Egy Arany gyurw, Egy Aranj fel ort benne es Egy kichin Iaspis | Vagyon egy kuthios Arany gywreó, fel ort hean egy Arany benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6. 13]. *1589:* Egy Crisolitos Arany gywreo Niom 3 Araniat, 3. ortot Megh Eer f 7/50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 32]. *1596:* Elseoben egy Gyemantos gyewrew, mely nyom két Aranyat fel ortot, Er beochyew zerint f. 40 [Kv; RDL I. 65]. *1611:* egj Rubintos tablas munkara czinalt gieöreö nio(m) ar(anyat) 1 es masfel ortot ... f. 6 [Kv; i.h. 88]. *1629:* Egy pecziet nyomo Arani giwrw, Aczelba meczet bele foglalua, nyom Aur: 2. es masfel ortot Az melliet aestimaltunk tt f. 8 | Egy Czieh giemantos giwrw het Citrin benne, nyom fel ortot, es Egy Araniat ér tt f. 6 | Egy öregh Arani giwrw ... niom. 7. Araniat egy Ortot [Kv; i.h. 132, 143]. *1637/1639:* Egj szep Rubintos gjüru frolyos, nyom Aranj(at) 2 ort(ot) 1. aestimalták hatua(n) forintra f. 60 | Egy Arany Lanczocska egy kis függeouel együtt, mely nyom hatt Aranyat harom ortot [Kv; i.h. 111].

2. pénzegység (negyed aranyforint); ort (monedă reprezentînd a patra parte dintr-un florin); Geldeinheit (vierter Teil des Goldflorins). *1644/1648 k.:* Tetettem ... Egj Vaszon Zaczkoban ezer negj szaz nyolczva(n) het araniat es haro(m) ortot No 1487 3/4 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.]. *1655:* Jttem jo barna o penz ... Jttem egy ort. es 8. kettcős Dutka. es N:139. 12. pénzes Garas [Kv; RDL I. 29]. *1671:* Hogy az Császár garassa, és az Lengyel Országban ujonnan vert sustákok-is az mellyek jo ortokkal edgyütt Leopoldusoknak neveztetnek, kik eddig béhozattanak ez Országban, végeztük hogy az Országban minden rendektöl, az ö válorok szerint el-vitessenek sub poena flor. 200 [CC 91]. *1686:* administrált megmaradt berbécs és juhok árát leon tall. 156. egy ortot, et den. 27 [Porumbák F; AUt 537]. *1722:* én Borok(na)k szerzésiben intentus vagyok, a mint hogy Havasalföldiben béis küldette(m) Belényesit és Bornemiszszát, onnat lehet hozni eleget, de aláb bizony meg ne(m) veszi Vedrit 1. ortnál [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

3. fejtés (a bányában); ort, abataj; Ort, Stoß. *1618:* Esztis tudo(m) mondani, hogj en voltam harmad vagy negied magammal, hogy veöttem volt ... More Sigmond vramtul az More Laszlo Attiatul 75 forintot, hogj az mostani More Laszlo Ortyanak az Sakiat megh chinaltuk [Abrudbánya; Törzs. Demetrius Bota in poss. Keörpenies (50) jb vall.]. *1756 k.:* Porond Bányájának és ortyának a' ki Jerugát vivén másnak Jerugájában akarja ragasztani conveniállyan | Egész kö Bányákan, ugy porond Bányákanis szabad hellyen kiki a' más Bányájától 3 ölnyire kezdhessen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.].

4. meddő köhalmaz a bánya elött; şteril pentru haldă; dürrer Steinhaufen vor der Grube. *1746:* A' mely viz utat az Jstallyosok adta(na)k a Dongosiak(na)k a Szikrási rekesztésen aloll az Istalyban, azon viz ut, a mint a satra mutat, és le száll három darab cső elcibe, a' feje felett a fésten van egy kortz, vagy is ort, az Istallyosok, és Dongosiak között légyen az köz határ [Torockó; Bosla].

A jel-re l TAszT 200 Vö a *korc*[2] cimszóval

ort, orot l. irt

orták 1. (munkában) társ; ortac, tovarăş de muncă; (Arbeits)Genosse. *1746:* Kis Muntseli Csorogar Györgj Panaszolkodik, énnékem eddig semi örökségem nem lévén kértem volt udvari Tiszt Uraimékot, hogy az Atyám örökségén(e)k egj részét, mellyet eddig Bátyám Csorogár Martzi birt a' többivel edgjütt excindaljan(a)k (!) ... azt itilték, hogj a' Bátyám tartozik azon örökségn(e)k fele részét ki adni ... Csorogár Martzi respondit En nekem Fiam

lévén capax vagyok azon örökséget egyedülis tartani, semmi Ortákra szükségem nincsen [H; Ks LXII/20]. *1747:* Lupás Iuon replicát ... Én az Malmot az Udvar hirevel épitettem ... az én Malmom ne hogy pusztulast, de még leg kisseb defectust azon malomnak nem Causált; hanem meg halván Murár Drágán kiis procurálta azon Malmot, az több ortákok gondviseletlenségek miat kelletett azon malom(na)k el pusztulni [H; Ks 62/10]. *1755:* Grék Petru ... exponallya a mi eleink Buble András és Juon eleiuel az örökséget két felé osztván mind ők, mind mi birtuk az utána járo portiot és egyéb terh viseléseketis a szerént praestaltuk ennek előtte egy néhány Esztendővel ... az Falusiak örökségek egyik a másikhoz felrudaltatván aproportionaltattak, és a terh viselésis a szerént subrepartialtatott ... midőn pedig a szerént excindált örökségünket praenominalt ortakjaimal egyenlő két részre subdividáltatni kévántam volna ... azon ortákjaim ... halállalis fenyegetőznek [F.lapugy H; Ks 62/11]. *1761:* Roskányi Mirtsa János replicaja. Igaz dolog hogy én alkuttam meg az A ő kglme Sertéseit, ortakjaimmal alkutásom szerènt pasztoroltam is [Roskány H; Ks LXII/8].

2. cimbora, bűntárs; complice; Mittäter, Kumpan. *1747:* Borbucza Kratson ... proponálya, hogy ennek előtte circiter husz Esztendővel egy Daraboczka Erdőt in Koszta névu helyben extirpálván azt Pénzén vett Szilva fákkal bé ültötte ... ez idén egy kevés Szilvaja termett rajta, melyre Danilla István Hortakjaival edgyűtt potentiose rea menuén tizen két Szilua faimról a Szilvát le verték [H; Ks LXII/62]. *1791:* Ez előtt valo esztendőkben, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál ... történt hogy egykor az Marosan tul lévő Némely Padurán Barátyai valami Lovakkal Fejér várat el fogattatván, azon idő alatt még azak a Tömlötzből ki szabadultak ezen Popa Jakob Román mindég bukált, ugy hogy ha tsak vagy egy Gornyik, a vagy más valaki Levéllel az Faluban bé jött már eö rebeget bukált, helyit nem lelte: Amelyből azt elicitáltam, hogy eö egy valoságos tolvaj, és azon foglyoknak ortákja [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.].

ortákoskodik cimborál, cinkoskodik; a se ortăci; mit jm Mittäter sein. *1753:* engemetis hivut[a] ... hogy ortakoskodgyam véle hogy Pomenyestyeknek az égetbor fozó üstyeket lopnok el [Grohot H; Ks 80. 40 Román Ignát (28) jb vall. — [a]A lólopással gyanúsított].

ortály végzés, döntés; decizie, sentință; Urteil, Entscheidung. *1572:* Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chebelyt kwldeot volna eo keozikben az cehekben hogy a cehben be keowetnek ... valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia [Kv; TJk III/3. 27]. *1606:* áz kiket eginap fogtanak megh Masas Thamas mondotta ki az Ortalyt hogi Császár foglai [Kv; TJk VII/1. 81].

ortálymondó ítéletmondó; persoană care are atribuția de a pronunța o hotărîre/sentință; Urteilsprecher | törvénykezési feladatokkal megbízott kolozsvári tanácstag; membru în consiliul orașului Cluj, însărcinat cu probleme judiciare; mit gerichtliche Aufträge betrauter Mitglied des klausenburger Stadtrats. *1577:* eo kegmeknekis azon teczyk hogy az varasnak zabadsaga ellen valo dolgot senkinek Ne(m) kel el engedny hane(m) eo kegmek az ket ortalymondo vraimnak meg hattak hog' eo kegme elot Byro vram elot vallyanak procuratort minde(n) dolgayba az varasnak mindenek ellen [Kv; TanJk V/3. 148b]. *1580:* Az procatorokat ... eo kegmek vgya(n) azon elóbby Allapatba hattak, es vallyak e mostany eztendöre az ortaly mondok altal Keryk biro vramat hogy fenytekbe tarchya hogy tyztekbe hywe(n) el Iaryanak A my az varas dolgayt illety [Kv; i.h. 207a]. *1581:* Az procatorok felól eó kegmek vegeztek hogy az procator vallas legien megh, az ortaly mondoktwl [Kv; i.h. 237a]. *1584:* Az varos procuratori lelentettek hogy sok gonozsagh volna az warosson es Eyel Iaro es parazna Azzony Allatok ... elegen volnanak ... Vegeztetet hogy Walahol effeleket tudhatnak, Iarianak el teorweny zerent dolgokba(n) ... Az ortaly mondo vraimis procatort vallianak, es ... valogatasnelkwl el Iarianak a' bewnnek bwnteteseben [Kv; i.h. 286a]. *1606:* Biro vram conuocaltatua(n) bennwnket Tanacziul az Tanaczj hazba, az Nemet Hadnagis ... el oluasta eleöttwnk az Comissarius Decretumat, es akkik az leuelben fel ůalanak irua be hiuatok az Tanaczjhazba azokat, es akkori ortaly mondoual Masas Thamassal, mondattuk megh egienleö akaratbol, hogy Cziazar eö flge fogliai volnanak, mind addig, mig Bastatol mas tanusagunk nem lenne feleölleök [Kv; TJk VII/1. 81].

ortálymondóság 1. ítélethirdetői tisztség; funcția celui care pronunță o hotărîre/sentință. Würde/Amt des Urteilsprechers. *1656:* Anno 1656 esztendőben ismét választattam az polgárságnak tisztire és azon esztendőben az ortálymondóságnak tisztire [Kv; KvE 176 LJ].

2. vki ítéletmondói tisztségének ideje; perioada în care o persoană are atribuția de a pronunța o hotărîre/sentință; Zeit js als Urteilsprecher. *1656:* Ugy emlekezem ra, hogy az en ortaly mondosagómba(n) foroguán it ben a dolog ... En jol ra nem emlekezem. Direktorok leue(n) Kerekes János, es Szeőreös Janos ur(am)ék, miuel eo kegyelmeket kwldeöttek uala oda igazitasra, eö kegyelmek tudhattyak, miuel eö kegyelmek forgottak benne [Kv; CartTr II. 901 Andreas Szakál (55) uir senatorie ordinis vall.].

or-társ tolvajtárs; complice la hoție; Diebesgenosse. *1593:* Ki Tivadar ... Orr tarsait ezeket vallia lenni. Purul, zeleckej Theoreok Janos fia: Dauid Cigan Monostoron, kinel Purul zallast tart [Kv; TJk V/1. 415].

ortodoxa református; reformat; reformiert. *1653/1655:* tisztelendő Veres Marthi Gáspár Ur(am) az Orthodoxa Ecclesianak lelki pásztora [Kv; CartTr II. 884]. *1656/1687 k.:* Paniti Csontos György Vr(am) Barsi Péter Ur(am) az Maros Széki Orthodoxa Eccla(na)k notariussa [MMatr. 323]. *1667:* Kenszerittettunk azért ezen Varosunkbelj ... Unitaria s Orthodoxa Ecclesiak jovaihoz nyulnunk ... oly remensegh alatt ... hogy ... hova hamareb ... azon Ecclesiakat contentalnok [Kv; RDL I. 179].

ortodoxus református; reformat; reformiert. *1636 e.:* Negy falukbol, ugjmint Recheből, Kemerről, Ipprol es Balyokrol, minden nevel nevezendő Dezmaknak, Bornak Buzanak tónkelynek, Alakornak Arpanak, Zabnak Mehnek es Barannak, fele az orthodoxus Praedicatore. Az masik fele az Papista Pape [SzVJk 23]. *1636:* Az Jesus Christusnak haszontalan szólgája, s Nagyságodnak méltatlan Lelki Pásztora. Geleji Katona Istvan Erdelyi Orthodoxus Püspok [ÖGr Aj.]. *1653/1655:* Én Igaz Kálmany Kolosvári Orthodoxus Schola Mester, à mit azok felöl az két száz aranyok felöl tudok, mellyért Csepreghi T. Mihály Uramat Evo-

cáltàk bona fide igy declàràlom [Kv; CartTr II. 874]. *1662:* Ugyanezen áprilisi gyűlés alatt Kemény Jánosnak krími fogságából küldött levelei érkeztek vala, mellyeket tiszteletes Séllyei István orthodoxus evangélicus prédikátor, ki maga kezességére szabadulván, és Szigeti nevü szolgája az ország lakosinak hozta vala [SKr 408]. *1673/1687 k.:* A' Káali[a] Orthodoxus atyafiak(na)k volt illye(n) Contractusok az Jklandi[b] Orthodoxus atyafiakkal [MMatr. 272. — [a-b]MT]. *1677:* Szükségesképpen penig meg-kivántatik az-is, hogy azon Collegiumnak mind külsö és belsö állapottyára, mind az Ecclésiai Statusbol, s' mind penig külsö rendekböl bizonyos fö Inspectorok állattassanak, kik az Orthodoxus Fejedelmek után vigyázzanak a' Collegiumnak derekasb állapottyára [AC 17]. — L. még SKr 134, 191.

ortományos, ordományos ? irtásos; teren defrişat; Rodung. **Hn.** *1805:* Az Ordományosban (sz) [Magyarókereke K; KHn 92]. *1806:* Az Ordományos alatt (sz) [uo.; KHn 93]. *1813:* az Ortományos n. H.-ben (sz) [Körösfö K; KHn 66]. *1815:* ortományos (k) [uo.; KHn 67]. *1891:* Ordományos [uo.; KHn 68].

Vö. az *irotványos, orotványos* cimszóval

ortos 1. egynegyed aranytallér értékü pénzérme; monedă (în valoare) de un ort; Münze im Wert von einem goldenen Vierteltaler. *1625:* Egy arany penz egy ortos [Kv; RDL I. 126].

Szk: ~ *garas. 1637/1639:* Ittem Jutot no: 50 kapasz taller ... Ittem ortos Garasok no: 3 [Kv; i.h. 111] ✱ ~ *tallér. 1649:* ket arani forintomat ... ket ortos Tallerokat egi falka barna penzt ... el lopot [Kv; TJk VIII/4. 423].

2. fejtö (bányamunkás); miner de abataj; Hauer, Grubenarbeiter. *1742:* Én a' Gárgyási banyaszoknál Ortos lévén jelen vóltam az Gargyasiak(na)k ... az Istalljosokkal ... való békességekben egyezésekben [Torockó; Bosla. Tamás Albért (39) jb vall.]. *1780:* A' bányákra küldendö béres dolgosok iránt való rend tartás igy határaztatatt, hogy ... Ortosnak Sák hordonak vagy Párosnak senki négy márjásnál többet edgy hétre ne adjon, egész bánya miv idején az ortosnak edgy a' Sák hordónak és Párosnak két pár botskornál többet ne vegyen mint eleinkrolis réánk maradatt usussal ez roboraltatatt [Torockó; TLev. 7/5].

ortovány l. irotvány

ort-tallér negyedtallér; ort, un sfert de taler; Vierteltaler. *1673:* Két poganj pénz, s egj Ort taller [Marossztkirály AF; IB].

orv 1. tolvaj; hoţ; Dieb. *1549:* Bathosbanis[a] wagion fokwa egi hires or kinek Wanko Peter newe [BesztLt 23. — [a]K]. *1568:* orroth tartaz hazadnal or gazda vagy or vagy | Mattyas Lazlo kenyez ... fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demeternek az attya, orh, es tolway volt, es az Coloswary Torombol zokúe zaladoth ky [Kv; TJk III/1. 132, 180]. *1570:* Ilona Kis Demeterne; Borbara Teglas gërgneh, Erzebet Këmyes Thamasnę, Orsolya Lërinch Deaknę hitek zerent valyak hogy hallotak Botha Casparne Nagy palnet Jllyen zokal zydalmazta, Or wagy Te kwrwa, vasatis korsotis egiebetis loptal | feyerwary Mathe ... vallya hogy ew volt zekeresse Zabo Balintnenak, mykor az or vtan Menth volt keresny, Es mykor az orwoth az Andrast megh Talaltak volna, Mond eo andrasnak Bezzegh kazdagh legen voltal Te [Kv; TJk III/2. 8, 68] | (A levelet) kwldetek wala My hozank chaky pal wra(m) es pathochj ferenczne az orrw felwl Mely mostan keczben wolna [Medgyes; BesztLt 4 Caspar Zeoch és Petrus Mezaros Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. *1591:* Nyrelt Janos vallia ... az kapusiaknak ezek azt bezellik volt, es kerkettenek velle, minemw nagi orrok eok | Tot Peter vallia ... az giermek kezde mondani, fel fel hamar ... az oruot vgattia az mi ebwnk [Kv; TJk. V/1. 137, 143]. *1592:* Keett lewel, Eggik Caroly Originallia, Masik Sigmondę ... minden Latrokat, Orwokat, mind Nemest, mind Nemtelent, ha kiket ez varos hataraba megh fogtathatnak it itilhesse a' Biro megh, Es it bwntethesse erdeme zerent megh [Kv; DiósyInd. 26]. *1604:* aztis monda hogi hazuttok, mind birostol ... orrok cziganok wattok [UszT 18/145 Czieherd falwi Issak wyfalwi zabad zekel vall.]. *1607:* az Peóres loüath ... Or orozta el [Mv; MvLt 290. 15a]. *1677:* semmi tolvajlás, or gazdaság, lopás köztök ne találtassek, és ha valami gonosz tévök, tolvajok, és orvok, köztök ... történnének lenni, tartozzanak ... meg-fogni, és Ispán kezében adni [AC 245]. *1785:* az idönek teltével a szegény káros puhatolodott, és apránként a dolog jobb(an) jobban világra jövén el fogták mind a ket orvot [Török Bertalan gyüjt. Vizaknai Kontz József lev.]. — L. még SKr 707.

Szk: ~*nak fog. 1638:* Latam hogi Szylagi Janosne asziónіom az Tarczaine Satoraban wl, es igen sir s kerdem mi lelte s miert sir, monda Jaj Edes Aszioniom hogi ne sirnek ugi mond, mikor ez varga Ferenczne Ornak foga, hogi giwreiet loptam el [Mv; MvLt 291. 160a] ✱ ~*nak kiált. 1682:* az Varos közönseges Uczajan Loponak es Ornak kialtot [Dés; Jk] ✱ ~*nak mond. 1586:* Gyeorgy Breiber, Demien Bred ... Gute Mutch takach Mesterek ... valliak, Mikoron a' Czebe Regeleó hetfeön eggywt volnank ... Gazdagh Georgy ... ig teszen vala tudomant, halliatoke Im Ornak mond, En Ne(m) vagiok or [Kv; TJk IV/1. 544]. *1598:* Zekely Mihalyne Ersebet Azzonj ... vallya: Thwdom azt hogy az chehben zidalmaztak ereossen egy mast hwztak vonthak, ornak mondottak egymast [Kv; TJk V/1. 252] | Az A. procuratora ele allata az Demeter chigant, es terdre allata monduan Jm hallom hogj ez chigant ornak mondgia Azert teoruenj ala haitia fejet [UszT II/2. D/57]. *1637:* Mondotta ... hogi gjanakodik az Leanira Borbeli Janosnenak hogj az eö szolgaloj oda visznek hol mi egjet mastt de hogi ornak vagi or gazdanak mondotta volna en nem hallattam [Mv; MvLt 291. 118b] ✱ ~*nak szid/szidalmaz/szidogat. 1632:* Annak eleotte szidogatta Hamar Istok ornak toluajnak eótet s bajra is hitta [Mv; MvLt 290. 71b]. *1633:* a felessegeteöl hallottam hogy Varga Miklost orvnak szidalmazta, azt mo(n)dotta hogi nem lakik eö mint ollia(n) orv kurua fiauall [Mv; i.h. 131a/2]. *1693:* Conprobalya Kovacz Ferenczne Kovacz Janos ellen hogy kurvanak es ornak loponak s tikozlonak szidta [Zabola Hsz; HSzjP]. *1703:* Tolvajnak, ornak szidták Kis Istvánt, hallam [Csikfva MT; Berz. 12. 92/173] ✱ ~*ot fog. 1623 k.:* az sokodolomkor swtet hainalba hallam az szayt s kezdek mondani hogy az Georeogheok orrot fogtak [Mv; MvLt 290. 30b] ✱ *nyilvánvaló* ~ *1549:* nilvan walo orroknak fellele be harom Zemelth | nilwan wallo orroknak monda befelelesseben [BesztLt 23]. *1592:* Zeoch Palne Margit Azzoni vallia: Zeoch Janostol hallottam hogi ezt mongia vala ... te foldozo varga nylvan valo orr vagi mind felesegesteol [Kv; TJk V/1. 291]. *1614:* az lopotth marhakerth vgyan felis Akarta Akasztatny vgy mint nylvan valo orroth lopoth

[A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1633:* az eö Vra niluan valo orv, tolvaj, es eö ne(m) lakik velle [Mv; MvLt 290. 131a/2].

Vö. a *fő-orv* cimszóval.

Sz. *1667:* félő bizony, or veszi el tolvajtúl; de minthogy nem engem illető dolog csak ... nem tűnődöm rajta [TML IV, 1123 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: lopó, tolvajkodó; hoţ, care fură; diebisch. *1593:* Mikor az ket or leanzo dolgaban a'kik Bachy Janos hazanal az megh holt pwspeok maradeky penszet el loptak volt, magúnkat ingeraltuk, Attúnk tiztasagert f — d 12 [Kv; Szám. 5/XX. 169] | eö az eleötis a fele orsagoth chelekedeth, azerth mynd a' fele Or emberhez bizonsag melleth fejere zolok [UszT]. *1596:* Júlai Janosnal loptak vala el, Wrúnk ö fge szolgaia le töt penzet Tallerat és Aranyat ... Gaspar Deakot és az Mezö Pasztort kültte Biro W(ram) útan az orw Azzonnak hogy fel keressek és meg fogyak [Kv; Szám. 6/XXI. 6]. *1597:* Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mútatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli vallasara, latomast penigh awagy walamy nylwan valot ... az captiúúshoz nem bizonytot, az teorwenj simpliciter az azzony vallasanak vgimint infamis personanak semmi helt ne(m) adhat, et consequenter ... az tortúrara sem bochiattia az Actort [Kv; TJk VI/1. 5a].

Szn. *1614:* Or Leörincz [Zágon Hsz; BethU 403].

Szk: ~ *beste (kurvafia). 1589:* Zent Jacab nap tayban ezen 1589 Eztendeoben ... ez meg newezett nap tawatt zida engemett rutalmos zitkokkal ... or bestienek or bestie kurwa fianak [UszT]. *1591:* az nagiúb fiam Gergeli menth volna oda ... Eo zida elózeris megh mynket ez nagjubbik fiam(m)al ketten (:keöuetúe mondom:) or bestehnek [i.h.]. *1644:* hallam hogj Haidu Marton Lakatos Janost izoniu keppe(n) Ziggia vala Or bestie kuruafianak [Mv; MvLt 291. 435b] ✱ ~ *beste (lélek) kurva. 1573:* Anna nehai Iacab Istwanne Azt vallia hogy ... hallotta Illemmodon kezdy zydalmazny, Meg adom kössentywdet fekete Bestie kwrwa or bestie kwrwa [Kv; TJk III/3. 158]. *1592:* az J. szida kemetök szemelit kewetteom or bestye leleok kwrwanak [UszT] ✱ ~ *kurva. 1574:* Zalay Istwan ... Mongia Magaba hogi Meg fogtatom az or kwrwat [Kv; TJk III/3. 371]. *1644:* hallam azt hogj Haidu Marton Lakatos Janost Or kuruanak ziggia vala hogj Regen megh erdemlette volna az Akaztofat [Mv; MvLt 291. 435b] ✱ ~ *lopó. 1646:* miuel az fogoly Aszonnak az orzot marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n) megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztatnék ... az pelengerhez keottetue(n) cziganokkal megh verettessek es innet kj igazittassék mint or lopo [Kv; TJk VIII/4. 83].

orvbírság l. orbírság

orvgazda l. orgazda

orv-leveles levelesített/körözött nyilvánvaló tolvaj; hoţ pus sub urmărire; steckbrieflich verfolgter offensichtlicher Dieb. *1570:* wgy wagyon hogy Nem az Ispanok attak kegyelmetek kezeben hanem En fogattam Meg En wadoltam kegyelmetek Elwt azzal hogy az orban ky oth wagyon fogwa, Nylwan walo ky adot orw leweles ... ky En reytam es az En Jobagyomo(n) Ezt Myelte hogy Mykor Ez En Marhamat es Jobagyom Marhayat meg kerestek Mynden Ember hazanal az hon az Nyom meg alot Mynden bekessegel zenwette de az az Nylwan walo orw ... Nem akarta zenwedny [Nagyfalu SzD; BesztLt 19.] — Vö. a *leveles II* alattiakkal.

orv-marha 1. lopott holmi; lucruri furate; gestohlene Sachen. *1568:* Stephan(us) Hwnyadi ... fass(us) e(st), tudo(m) azt hogy ... zabo balint egy palastot woth el tole, az leantul ... azt monda gyanakodik hogy or marha [Kv; TJk III/1. 200].

2. lopott barom; vită furată; gestohlenes Vieh. *1593:* Kis Tivadar ... Orr tarsait ezeket vallia lenni. Purul, zeleckej Theoreok Janos fia: Dauid Cigan Monostoron, kinel Purul zallast tart, es az or marhakat oda ejti ... It ez varoson kwwl az hostadbannis vagion egi Mezaros, akki az oru marhat tudua vezi megh [Kv; TJk V/1. 415].

orvos[1] **1.** medic; Arzt. *1583:* soha chak eg penzt sem kwldeot Igiarto Georgy az orwosnak az feiebe hogy feleseget valamy olj olayal meg Eolne [Kv; TJk IV/1. 142] *1599:* Buza Palnak mi Lippai zolganknak megh tekintwen beteges allapattiat, zabadsagot attunk neki, hogy egi ideigh az ott walo zolgalattol wres lewen, orwost kereshessen, kiwel magat gyogyttathassa [KvLt Vegyes 21/74 Sennyei Pongrác parancsa a fej. nevében Borbély György lippai várkapitányhoz] | Attúnk egi zegeny leanynak kinek az fel labat el fwrwzletek hogi az orwasnak fizessen d 40 [Kv; Szám. 8/XVI. 30]. *1604:* Tudom hogi az keztarto aruara sokat költe georfi lazlo oruosra mirę [UszT 18/138]. *1631:* az Aszony megh betegesedek s oruoshoz akarok vinni [Mv; MvLt 290. 247b]. *1710 k.:* Becsültetnek a tudósok ... az ő tudósságokért; orvosok, borbélyok s több affélék a nyavalyák ellen való segítségekért [BÖn. 415]. *1724:* Thót Szabo Ieremias koszos feje gyogyitására expendál az orvosnak fl. H 25,,60 [Ne; DobLev. I/109]. *1751:* három hetekig feküvén nem dolgozhattam, az urusnak tizenhat sustákot fizettem a jogyitasért [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1752:* Gligor karácson ... egj darab ideig Borzásan egj orvassal orvasaltatta magát [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1757:* az orvas tölle öt forintakat kért volna [uo.; i.h.]. *1855:* orvosam jókora bundájával betakargatva, csendességbe hagyott [ÚjfE 155].

Szk: ~ *pap. 1665:* Az Kővárban való menetel felől Kegyelmednek tegnap megírtam, ha Kegyelmednek tetszik s ha az orvos pap is eljöne, most kellene, mivel az tavaszon, ha lehetne, itt akarnék lenni [TML III, 400 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *cirkuláris* ~ kerületi/körzeti orvos. *1815:* Meg visgálván ujolag is az Marha dögtől környékezett All Gyogy és Homorod Nevü Falukat ... Szükségesnek látom, hogy Homorodon egy Ospotály az beteg Marháknak, Mást pedig reconvalescenseknek Számára állittassék ... Koller György Circularis Orvos [Algyógy H; JHb Jósika János főispán ir. 263 Zoltán Károly kcze írása] ✱ *himlőoltó* ~ *1850:* a papok teendői közzé tartozik ... össze irni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott, s ezen előre meg készitett össze irást, a himlő olto orvos meg érkeztével, neki kézbesiteni [Nagykapus K; RAk 4 esp. kl].

Sz. *1663:* Kegyelmeteknek, mint bizodalmas jóakaró uraimnak confidenter adom értésére ily nagy igyefogyott állapotomat, mert ugyanis az orvos is mint bánhatnék az beteggel, ha titkolná nyavályáját? [TML II, 587 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea numelui şi prenumelui cuiva cu sensul dat la 1.; vor Familien + Tauf-

name mit der Bedeutung von 1. *1844:* Orvos Fejérvári Lajos ... el mozdittása határoztatott [Usz; UszLt XI. 85/1. 102].

3. állatorvos; medic veterinar; Tierarzt | állatgyógyító személy; persoană care vindecă animalele; Tier heilende Person. *1808:* Második lovával inat üttetett a meljet orvoshoz keletet vinni [A.csernáton Hsz; HSzjP].

4. (társ-i bajokat) orvosló személy; persoană care contribuie la remedierea problemelor sociale; (gesellschaftliche Übel) heilende Person. *1716:* Nemes vármegyei tiszteihez és gyülésekben gyakran bejárjon, holott is a mi szegénységünk, jószágunk nyavalyáit teljes tehetsége szerint orvos lenni el ne mulassa [BfN Krasznai cs. Rhédei Pál ut. Mészáros Ferenc krasznai ub-nak].

◇ **Szn.** *1614:* Urus Mihalj ppix. Vrus Mihalne jb [Páva Hsz; BethU 387].

orvos[2] kb. tolvajkodó; hoț, care fură; Dieberei treibend. *1568:* Clara Rlta Luce Nagy ... fassa est ... az Bekenne fogtassa meg immar, ha iambor azzony az oruos Annat hyzem a' meg mongia ozthan ky wǫtte el kelebebe (!) tarchia az orrot miert ǫ vgy hyzen neki [Kv; TJk III/1. 120].

orvosasszony gyógyító asszony; femeie care tratează bolnavi cu leacuri băbești; heilende Frau | kuruzsló asszony; vraci; kurpfuschende Frau. *1579:* fekete lazlo zolgayawal es az aykay peter ó Nagnak azonünknak hoztanak onet kywóll eg orwos azont magyarorzagbol Nalam zalottanak [Kv; Szám. I/XVIII. 10 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1617:* Jokora leany ualek mikor egy Oruos azzonhoz vittek vala gialakuthara [Szövérd MT; BfN Cath. Caspar relicta Ioannis Czibór de Bordos (65) ns vall.]. *1618:* Vzdj Geörgy ... Az Oruos Azzonnak ados ... f. — d. 25 [Kv, RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. *1621:* Gubernator vra(m) eó Nga kwlduc(n) vizza az Oruos Azzont feyerwarrol, az ki az eö Nga szemet oruosolta ... attam ... Etelt, Italt | Raczi Peter, ket loan zekeren vizi vísza az Oruas azzont, melliet azzonjunkhoz hoztak volt Zilahjg atta(m) ket lotol f 1./25 [Kv; Szám. 15b/IX. 47, 164]. *1630:* Az Mikor az Menieczke betegh vala altal hivatanak engemetis oda ... s hat egj orvos Aszszonys vagjon ot [Mv, MvLt 290. 220]. *1752:* valami négy Hétig nem dolgozék, hanem Borzáson orvos Aszszonynal len | mit kéván azón orvos Aszszony az orvosságért én nem tudom [Abosfva KK; Ks 8 XXIX. 25]. *1794:* nyegett, jajgatott és még Orvos Aszszonyt is hivatott Maksárol és magát orvosoltatta [Eresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) lib. vall.].

Szk: *kenő* ~. *1705:* Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna, kifogyván a doktorok is minden orvosságból, most szerzettünk egy kenö orvosasszonyt [WIN I, 585].

orvosdoktor medic; Arzt. *1710:* Mi pedig Brassóban voltunk ebben az esztendöben is, hogy Ágoston János híres orvosdoctor meghala mind feleségestöl [CsH 393]. *1710 k.:* Magok az az orvosdoktorok szép compendiumba vették azt[a] [BÖn 511. — [a]Köv. az idézet]. *1823–1830:* A gyermek mellé fogadtak egy Váradi nevü deákot, aki most enyedi orvosdoktor [FogE 115]. *1860:* Báritz János Orvos Doctor[a] [Kv; Végr. — [a]Aláírásban].

orvosi 1. medical; ärztlich. *1814:* Mai napon a Meltsgos Gorgenyi N: Dominium jovallasara orvasi kötölessegem szerint meg tekentven ... Fola Ilianak testi meg verettetett sebeit ugj talaltom[a] [Görgény MT; Born. G. IX. 6 Lad. Szekely chirurgus nyil. — [a]Köv. a részl.].

2. ~*tudomány* orvostudomány; medicină; Medizin. *1816:* Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudománynak Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus ... ajánlja szenvedö felebaráttyainak ... a' maga kész segedelmét [Dés; DLt 103 nyomt.].

3. ~ *mesterség* orvostudomány; medicină; Medizin. *1823–1830:* (Sándorfi Józsefnek) Bécsből, hová orvosi mesterség tanulása végett ment volt, sok leveleit vettem [FogE 127] | Lászlo Bétsbe Orvosi Mesterséget tanul [FogEK 575].

4. orvostól kiadott; medical; vom Arzt ausgestellt/gegeben. **Szk:** ~ *bizonyítvány. 1847:* Varga Katalin kezében lévő pálcájával úgy vágott hozzája[a], hogy azonnal a kisgyermeknek fejét tanálva, azt béhasitotta, miről a gyermek anyjánál orvosi bizonyítván is létezik [VKp 184. — [a]A tanú nötestvéréhez] ✱ ~ *látlelet. 1846:* Verengező Virág László, a' Város piattzán vérengző természeténél fogva ... halálra vert ... mint a' hiteles Orvasi Látleletbolis világos [Dés; DLt 530/1847. 30] ✱ ~ *rendszabály. 1836:* a kerülö levélbe mellékelt orvosi ovó és segitö rendszabályokat — a leg közelébbi vasárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAk 13 esp. kl].

5. ~ *szer* gyógyszer; medicament; Arznei. *1841:* meg hagyám ... hogy tégye[a] azon kis átalagba a' pintzébe, s majd ha haza hozza az Isten eö Nagysagát — mint meg avult orvosi szerrel megkenhesse gyenge tetemeit vélle [Szék SzD; SL. — [a]A seprőt].

orvoslandó 1. kijavitandó; care urmează să fie reparat; auszubessernd. *1793:* kentelenitettek eö Nságok az irt Ns v(ármc)gye Tiszti által panaszok(na)k valoságát s a nevezett hidnak orvoslando hibáját oculaltatni [Adámos KK; JHb XIX/46].

2. jobbitandó; care urmează să fie îndreptat; verbessernd. *1662:* a fejedelem tudván, hogy semmit nem fogott volna nála a diplomákkal való állatása az orvoslandó dolgoknak ... lehagyta vala a vetekedést [SKr 210].

orvoslás 1. gyógyítás; vindecare; Heilung | vajákoskodó kezelés; lecuire cu mijloace băbești; hexende Behandlung. *1666:* ha Nagyságtok annyi gratiáját mutathatná, maga Nagyságtok löcsei doctorát ö nagysága meglátására, s ha kivántatnék, orvaslására is beküldené, cselekednék Nagyságtok igen nagy kedves dolgot [TML III, 585 Teleki Mihály Széchy Máriához]. *1743:* Gyurkának ki turosadván a Lova, annak orvaslására kék köre adtam 4[a] [MúzBethlen. — [a]Pénzt]. *1759:* külgyön nékem Nagysagod a labam orvoslására ... egy kevés medve hájat [Esztény SzD; Told. 29]. *1765:* vádoltatik az I(nct)a ... hogy ö bűjes, bajos boszorkánysági mestersegekben gyakorolván magát, maga gonosz mesterségével sokaknak ártatt ... egjik magárol vallya hogy ötet szemely szerént gyötrette ... kénozta, más viszont hogy egy Leánykanak orvoslásához fogván, három pogatsakat süttetett, s parantsolta azok(na)k oly gyermekeknek valo adását, kik I(ste)n fizessét ne mongjanak érette [Torda; TJkT V. 290]. *1790:* Egy Hámos Lo hata fel romolvan orvoslására Miklos Kotsisnak attam 2 For [Msz; Told. 9]. *1794:* magamis hordottam a káposzta lapit meg

romlott Ágyékának, melyinek és más romlott Tagjainak raggatására és orvoslására [Eresztevény Hsz; HSzjP Intze Ferentz szabad személy felesége Gyöne Klára (22) vall.]. *1816:* Krotkevits Károly ... szem orvos mestersége folytatása végett ezen városra jüvén, ezen K. Guberniumhoz bé adott könyörgö Levelében ide lett jövetelét az országban abbol az okbol ki hirdettetni kérte, hogy akinek az ő orvoslására szüksége lenne, ötet konnyen feltalálhassa [DLt 103 a gub. Kv-ról]. *1829:* A Berke Juhak rühessek lévén Orvaslásokra vettem Büdeskö virágot 1 Rfr [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. — L. még BÖn. 408, 526.

Szk: ~ *mestersége. 1823–1830:* minden beteg mellett egy orvoslás mesterségét tanuló deák,[a] aki az orvossággal való éltetést s a beteg változásait ügyeli [FogE 260. — [a]A bécsi kórházban] ✱ *testi ~. 1760:* Az holott[a] is láttam ilyen képet: egy feredökádban ülö betegnek képét, ki elött egy barát állván, a szájába ad valamit. A háta megett vagyon más kép, kinek kezében vagyon két pohár. Ez hihetö a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogy már a lelkit [RettE 107. — [a]A sólyomköi templom falán].

2. javítás; reparație; Ausbesserung, Reparieren. *1673:* Fen meg irt tisztembéli hivatalomat penig a' mi illeti, mindenekben az elömben adando jnstructiom szerént, magamat alkalmaztatni, igaz hüséggel igjekezem; nevezet szerént penig Fogaras Várának belsö és külseö minden alkalmatosságiban ... takaritás, orvoslás és szaporitas kévántatik, minden halladék nélkül elkövetem [UF II, 546]. *1681:* Az bánya, hámor, vámház és fürész körül való épületekre és eszközökre szorgalmatos gondviselés kivántatik, mellyet is hogy elkövessen szükséges, és ha hol s miben fogyatkozást avagy orvoslásra szükséges dolgot tapasztal, késedelem nélkül orvosoltassa [Szúv; CsVh 107].

3. *átv* jobbítás, helyrehozatal, îndreptare, corectare; Besserung, Herstellung. *1675:* Tisztedben, s hivatalodb(an) szorgalmatoson el iárván, mindenek felet káraimot el tavoztasd, ha mi karomra valo dolgokot eszedbe vesz, azt el ne halgasd, hanem azok(na)k orvoslasab(an) igyekezzel [Borb. I. Petki János ut. csíkcsicsai ub-nak]. *1701:* Expedialtatván kőzinkben a' Mélt. Refr. Supremum Consistorium parantsolattyábol, T. N. Czeghei Idősbik Was Györgj Uram ő kegjelme, mint Fő Curatorunk, Ecclésiánk sok rendbéli fogyatkozásinak revideálására s orvoslására ... vőtték fel ő kegjelmek a' dolgot illyen rendel [Kv; SRE 72]. *1735/1772 k.:* A Mező Csani Hatarnak birodalma is az idönek sok viszontagsági miatt egészszen confundáltatván ... a' sok törvénytelenségeknek órvaslásáert és az jo Harmoniaert ... lett illyen Rectificatio [T; DobLev. I/160]. *1775:* Instalunk alázatosan ... a Ttes Táblának ezen Serelmünk(ne)k orvoslása végett [Fejér m.; DobLev. II/464. 1b]. *1784:* ha pedig a' Tkts Tábla ... semmi képpen nem Segithet, méltoztassék bennünket felsöbb Instantiára utasitani, hól ügyünk orvoslását fel tanálhassuk [Torockó; TLev. 10/4]. *1792:* Megérkezvén Követeink az Ország Gyülése tartásának hellyére kötelesztetnek ... Szegény Varosunk részéről valo Sérelmeinket is az Orvaslás végett béjelenteni [Zilah; Borb. II hiv.]. — L. még SKr 272.

Szk: *~ba vétetik. 1794:* Mivelhogy a Verös Kovátsi munkát folytato Atyánkfiai mindenfelöll annyera le tiltattanak a Szennek vasarlatt erdejikröl hogy a' mia tellyesseggel meg akadalyoztatott a vas tsinalasnak mestersege ... ha ez orvoslasban nem vetetik mind magok a Vas mivesek, mind a munkasok elelmektöl el szakadnak 's a Communitasis fenn meg nem alhat [Torockó; TLev. 9/26]. *1813:* tehettnük hogy ebéli Nagy Sèrelmünket egyebût is jelentsük de tudjuk hogy Sèrelmünk az uradalam elött is orvoslásba fog vétettni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.] ✱ *~t tesz. 1697:* a' Becsületes Unitaria Ecclesiának ... izenetet tegyenek hogy köz akaratbol a' dezmai sok abususok irant ö klkel edgyüt orvoslást tegyenek [Kv; SRE 54] ✱ *törvényes ~. 1794:* Tessék ... azon szanto földet ... egymás között ujjra fel méretni 's fel osztani ... in Casu Contrario Törvényes orvoslását-is fel keresni el nem mulattyák [Ádámos KK; JHb XIX/42].

4. *átv* épülés; propășire, dezvoltare; Erbauung. *1721:* Isten szamos esztendeig kmeteket Ns Chehunk orvaslasara eltesse [Dés; SzCLev.].

orvosló I. *mn* **1.** gyógyító; care vindecă, lecuitor; heilend. *1638:* Az orvoslo Raczokat vagy Geöreögeökeöt regen megh irtuk, hogj el bochyattassa kgd [KCsl 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

2. állatgyógyító; care vindecă animalele; Tier heilend. *1731:* Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyavalyálya is, hirt kell tenni az Tisztek(ne)k, és azok már tudgyák, mind nékem lévén ollyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsokis ahoz értök ... azokat kell el hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmesteri ut.].

Szk: *~ fa. 1691:* nem rü hanem az Vajna Mihály keze mia holt meg[a], meg is kerte akkoris, hogj az orvoslo fát ne dugja ollyan be az torkaban, mert meg öli s az torka meg szakadot, az mia holt meg [Kovászna Hsz; HSzjP. — [a]A ló] ✱ *~ mesterség. 1688:* (Dragumir Bogdánt) Kgls Aszonyunk eö Nga az Bástjás Darabonti szolgálattol eximálta. Ugy hogy az Várhoz sem(m)ivel se szolgaltassak, hanem eö Ngok poroncsolattjából tartozik Udvarhoz menni, es ott mestersegivel szolgalni. Az Nagjob fiátis eö Nga megh engedvén hogy velle eggyüt lakjék ezen Exemtio alat es szokot orvoslo mestersegre, megh tanicsa [F.ucsa F, ÁLt Urb. 30].

3. *átv* vmit jobbító/helyrehozó; de remediere/îndreptare; verbessernd, wiederherstellend. *1795:* a Malom(na)k s Gatnak szerfelett valo fel emelése miatt a Nagyságtok Malmok p(rae)juditiumait, s okozott kártételeit mi képpen fedezték fel, s minemü Orvasló protestatoria p(rae)cautiokat kivántak még akkoris tetetni, azonn readmonitiobol meg tettzik [Ádámos KK; JHb XIX/48]. *1834:* a vett méltatlanság kénszeritt orvaslo szerhez follyamodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

II. *fn* vmit helyrehozó/megoldó személy; persoană care îndreaptă/rezolvă ceva; etw. richtigstellende/lösende Person. *1677:* gonoszakaróimnak idegen magyarázatjokat Kegyelmed ne higyje, sőt az mü kegyelmes urunk méltóságos személye előtt is annak legyen orvoslója, kit én is igaz synceritással fejem fennállásáig szolgálhassak meg Uram Kegyelmednek [TML VII, 345 Lázár István Teleki Mihályhoz].

orvoslódik *átv* vmi helyrehozódik; a fi îndreptat/rezolvat; gelöst werden. *1676:* Az jobbágyok dolgát megorvosolhatni, csak bocsássa el hamar azokat az urakat ... Még visszafrtam, mi haszna hogy ott tartja, mert ha örökké ott tartja is, avval a dolgok nem orvoslódnak [TML VII, 186 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

orvosol 1. gyógyít; a vindeca; heilen | vajákoskodással kezel; a lecui cu mijloace băbești; mit Hexerei behandeln. *1584:* Bek Balintne vallia, Az Nenc(m) betegh vala, Es ez Lakatosne talala engemet kerde kiwel orwosolliuk Mondek hogy Makoba kwldeottek, Monda hogy, No Azis vgian azon orwossagal orwosol akiwel en, mert my eggiet ertewnk ketten Ianos Birowal es egiet tudunk | Susanna varga Georgy felesege ... vallia ez Catalin Azony ... nem halt az zobaba(n) hane(m) az haz heara ment ... es ot halt sok fele hittak orwoslany betegekheóz [Kv; TJk IV/1. 266]. *1687:* az őszver is meg rühesődött vala, tsak tubakkal orvosoltuk, meg jógyult [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. *XVIII. sz. eleje:* A mikor pok indul a lovon, igy orvosold[a] [JHb 17/10 lótartási ut. — [a]Köv. a részl.]. *1716:* Curáltam es orvaslattam eo kglmét kötesből [Nagyida K; Told. 22]. *1729:* A Leánjkám éppen el fogy az mindennapi csudálatos febrisben, annak Mája és Lépe fáj ... Tudgja I(ste)n micsoda febris ez, mert eszt ã Doctorok ne(m) tudgják orvosolni [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)]. *1737:* Kama Antalne Aszonjom Labat Egyebel nem orvoslottak, hanem tiszta Eget borral meg mostak az után Apro soval jo vastagon be hintettek Annak utanna ismet Eget borral kimostak az Utan törőt borssal jo vastagon be hintették [Somlyó Cs; ApLt 2 Léstyán János Apor Péternéhez]. *1763:* Kettség kivül van az is, hogy Urat eger kövel készült pogatsával intoxicalni[a] ... az offeralt pogatsának más részit egy cséplőnek adván az Cséplő annyera inficiáltatott, hogy ha édes tejjel, s' fekete retekkel nem orvasaltak volna, halált okozott volna, de ezen orvosság által egesz nap mint hánt [Torda; TJkT V. 178. — [a]Értsd hozzá: szándékoztak]. *1785:* a Gyermeket ... Geleszta ellen orvosolja [TSb 18 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1842:* miolta Farkas Sándor meg holt szegény Josi is nagyon beteg — ott meg hült a' temetésen ... Barra orvasolja nagyon roszul néz ki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. — L. még RSzF 196, 224; WIN I, 60.

Szk: *érvágással ~. 1767:* (Diószegi Ferenc) ... Désre és onnat Kecsetbe maga házához menvén, az orravére megindult, melyet érvágással akarván orvosolni, megholt 25-ta Februarii [RettE 207] ✱ *izzasztóval ~. 1823–1830:* Fogarasi Pap József megholt, és azt az okát tudták halálának, hogy izzasztóval orvosolták a doktorok [FogE 131].

2. *~ja magát* gyógyítja magát; a se trata; sich heilen. *1748:* Volt gyanuja, ha Vizi korság is volna rajta, mert az ellen is orosolta magát, Feredezett Sos vizb(en) [Marosszt-király AF; Told. 56].

3. (ki)javít; a repara; ausbessern. *1713/1750 k.:* a Collegiumok mellett is olly Tisztartokat állitsa(na)k s tartsa(na)k ő kglmek a kik serenyen vigyázván minden defectusokra, ha mi ollyan orvoslasra való dolog, jó idejen adgya(na)k hirt ő keglmek(ne)k mint Curatorok(na)k es az ő kglmek teczesekből orvosollyák [RGyLt A. 12].

4. (bajt/nehézséget) megold/helyrehoz; a remedia/îndrepta/rezolva; (Übel/Schwierigkeit) lösen/richtigstellen. *1662:* azért hadgion beket az vakmerőseg(ne)k mert bizony le üttetünk nimelliek(ne)k az füle mellet, ha mit olya(n) nagy szabadsagha bantodásanak ismer, miért nem orvoslotta az előtt, czendes üdeőb(en) [UszLt VIII. 71 fej.]. *1736:* Az Ecclesia Tagjait semminemű dologért eő kglmek[a] kemennyen ne tractállyák ... hanem ha ki ellen mi panaszszok lészen eő kglmek(ne)k a Tiszt Consistoriumb(an) szép Csendesen elő adván a Tiszteletes Consistorium orvosolni el nem mulattya [Dés; Jk 556a. — [a]A két ref. pap]. *1769:* Ezeket a panas(z)okat orvasolya is [Mv; MRLt]. *1807:* Hivatalos kötelességemnek eleget akarván tenni ... intem Nagyságodat, hogy a panaszt hova hamarább ... orvosolni tarcsa Törvényes Kötelességenek [Aranyosmeggyes Szt; TSb 27]. *1811:* méltoztassék ... a szegény árvák ily szemlátomást valo el nyomattatásokat orvosalni [Búzásbesenyő KK; KCsl 1]. — L. még BÖn. 496.

Szk: *törvényesen ~. 1770:* ezen folyó 1770-dik esztendőben die 20-ma Octobris, a processusból és akkori deliberátumból világosan kitetszik, nimis grave ac onerosum deliberátumat obtineáltam reménységem felett, melyet azon napon simplex novummal kelletett törvényesen orvosolnom [M.hermány U; RSzF 210].

orvosolhat 1. gyógyíthat; a putea vindeca; heilen können. *1584:* vgia(n) azonnapon del uta(n) hat igen nehezen hayta a' paztor az eoregh boryath, Zanakodni kezde Ania(m) raita es orwosolny Mondot ez Catalin Azony, de orwosolhad de soha Ne(m) veszed haznat. [Kv; TJk IV/1. 278]. *XVIII. sz. eleje:* Hogy azért a Lovaidnak egy nemely nyavalyait Doctor nélkülis orvossolhasd, meg egy néhány orvossághit irtam le [JHb 17/10 lótartási ut.].

2. *átv* megjobbíthat, vmit helyrehozhat; a putea remedia/îndrepta; bessern/etw. lösen können. *1663:* Az várnak penig fogyatkozásit, magyar praesidium fizetését s tartását az mi illeti ... nem látjuk módját, mint orvosolhassuk [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* A közönséges nagy gonoszt régen látom, érzem ... a mü privata nyavalyánk annak a közönséges gonosznak egyik keserü gyümölcse, de a közönségest az egy élő Isten orvosolhatja, mert a capite foetet piscis [BÖn. 696].

orvosolhatatlan 1. gyógyíthatatlan; incurabil, nevindecabil; unheilbar. *1807:* ha a' fel tett hat esztendőkben ... a' métejben a' Juhak el hullanának, vagy pedig orvasolhatatlan Himlőben el döglenének ... az illyen közönséges Dögben el hullatt Juhokban vallott kárt ... eő Nsga szenvedje [Kóród KK; Ks 67.47.21]. *1826:* tehene nyavallyáját észre vette voltt; mellyet viz vetéssel orvasaltt is — E mellett orvasolhatatlan nyavalljába, u.n. torok gyékba dögölvén meg ... a F. peres keresete alol fel szabaditassék [F.rákos U; Falujk 142 Barrabás Áron pap-not. kezével].

2. helyrehozhatatlan, javíthatatlan; iremediabil, care nu poate fi remediat/îndreptat; unverbesserlich. *1710 k.:* az immár elmondott ratiókból bizonyos, hogy ez az állapot humanitus orvosolhatatlan [BÖn. 697]. *1765:* Jöven elönkbe Nánási Andrásnak és Rátz Kalárának Hazasságbeli igen tövisses Causajok tapasztalta Ven. Consistoriumunk mind a két félnek igen ifijuji eretlen és egy mast meg nem értö allapotját, mellyet nevelt és tsak nem orvosolhatatlanna tett a' Hazasok szülejeknek illendö tisztessegek(ne)k és betsületek(ne)k meg nem adások [Kv; SRE 213].

orvosolható 1. gyógyítható; vindecabil, curabil; heilbar. *1806:* (A pásztor) Mihellyt a' sertésnek nyavallyáját észre vészi ... a' Gazdának hirt tégyen, hogyha orvosolhato léjend a' nyavallya ideje koránt orvosoltathassék [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével]. *1826:* Az alperes személyesen jelen lévén, a felperes előadására eképpen felel: Igenis, tartoznék megfizetni az elkárosodott tehén árát a felperesnek, hogyha egészséges marhát hajtott volna eleibe, vagy ha orvosolható nyavalyába döglött volna meg [uo.; RSzF 222].

2. jobbítható, helyrehozható; remediabil, care poate fi remediat; lösbar, (wieder)herstellbar. *1664:* minden orvosolhato difficultasokat urunk előtt akarnak eligazítani [TML III, 312 Ugrai Gergely Teleki Mihályhoz]. *1691:* (A stációbéli főkomisszárius) ha kiben mi fogjatkozást tapasztal kévvántato modon orvosollya, s maga magától nem orvosolhato difficultásokról a Feo Commissariushoz és Consiliu(m) Statushoz recurrállyon tudositás altal [Kv; Törzs Instr.].

orvosoltat 1. gyógyíttat; a pune sub tratament; heilen lassen. *1631:* czak az nap ült az hata(n) ... s mindjart megh santula az lo ... aztis tudom hogi oruosoltatta ... de ugia(n) nem giogithata megh [Mv; MvLt 290. 58a]. *1657:* Itt nagy bajom lön, mert nem lévén több egy paripámnál, az menő utunkban meg is túrosodék, ott helyben meg is kehesedék; orvosoltatván csaknem meghala [KemÖn. 53]. *1731:* Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyavalyálya is, hirt kell tenni az Tisztek(ne)k, és azok már tudgyák, mind nékem lévén ollyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsok-is ahoz értők ... azakat kell el hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmesteri ut.]. *1763:* eleget orvasoltattam, de nem használt [Szökefva KK; BálLt 1].

2. *~ja magát* gyógyíttatja magát; a se trata (la un medic); sich heilen lassen. *1669:* türhetőképpen vagyok, noha bizony igen hatalmazék rajtam az süly az sok nyughatatlanság miatt; orvosoltatni is nem merem magamat [TML IV, 486 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1731:* Kovács Mária Aszszany ... lattam hogy orvosoltatta magát holmi füvekkel [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. *1752:* Gligor karácson ... egj darab ideig Borzásan egj orvassal orvasaltatta magát [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1796:* ez előtt hét nyoltz esztendőkkel olly terhes nyavallyákkal küszkedett hogy magát Vásárhellyen kelletett orvasoltatni [DLev. 3. XXXV. 4]. *1800:* ugy tudom azon Nyavallyájából ki nem Tisztult, ámbár Vásárhellyt magát sokat orvosaltatta [i.h. 6].

3. ki/megjavíttat; a dispune să fie reparat; ausbessern lassen. *1681:* Le vagynak irván az inventariumban minden féle hámorhoz és bányához kivántató eszközök ... Ezekre ... viseljen szorgalmatos gondot és ha mellyeket szükség orvosoltassa és jobbittassa [CsVh 106]. *1716:* az Arok gátját kevésb(en) maradot hogy el nem vitte az jég, az héten mind rajta dolgoztattam. Az árok felől, meg orvosoltattam, az Borju tanorok felöl pedig most orvosoltatom [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

orvosoltatás 1. gyógyíttatás; tratament (aplicat unui bolnav); Heilenlassen. *1670:* Én, édesem, bizony beteges vagyok; soha bizony, ha lehet, soha márcziusnal tovább az orvosoltatásomat nem halasztom [TML V, 95 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1775:* Czerják Tamás Uram maga nyavalyájának orvosoltatása végett hivatta ki a' Borbélyt, de onnan másnap viszsza vitték, másutt nem flangirozott [Szárazpatak Hsz; HSzjP Margareta Szánto consors Georgii Opra (40) jb vall.]. *1797:* forditott ... 2400at az harmadszeri Bétsbe menetele alkalmatosságával orvosoltatására [Cege SzD; WassLt Conscr. 560].

2. kijavíttatás; reparare; Ausbessernlassen. *1675:* Minden neuel neuezendő ez varban mindenüt leuő iokat ... hűseges gondviselessel tarcsa es tartasa ... söt az mostani es ez utan lehető fogyatkozasoknak oruosoltasarais magat ugy alkalmaztassa, hogy ha valami reszben karunk következik maganak tulajdonittyuk [UF II, 676 A. Bornemisza ut.].

3. *átv* helyrehozatal, megjobbítás; remediere, îndreptare; Verbesserung. *1675:* romlott nemzetünk Isten után szemeit kegyelmes urunk ő nagyságára függeszti és ő nagysága kegyelmessége által várja azon fogyatkozásának is orvosoltatását [TML VII, 96 Vesselényi Pál, Kende Gábor és Kubinyi László Teleki Mihályhoz]. *1708:* Azt irta Kgdis ennekem Tuváb ne sollicituuskodgjam arantok, hanem cessallyak mert más modgjat keresi ktek azo(n) dolog orvosoltatásanak azolta abban maradott [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1803:* Szebenbe mentem volt ... a' Remeteiektől és Gyitraiaktol szenvedett Sok rendbéli oknelkül valo vexáltatásunk orvosoltatása iránt panaszra [Toplica MT; Born. XVc. 1/31 Vulkán Jákob (72) col. vall.]. *1850:* Méltoztat a' T Kerületi All Biztos ur mindeneket ki nyomoztatni ... hogy ... mibe igazom van, abba én is nyerhessek elég tételt és orvosoltatást [Nagylak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

Szk: *~ba vétetik. 1856:* Ujjbol Tisztelettel kivántam folyamodni a' Méltoságos Cs: Kir: Fő Biztos urhoz hogy igazságos ügyem vétessék orvosoltatásba vagyis Protoculumba [Koppánd AF; DobLev. V/1403].

orvosoltathat 1. *~ja magát* gyógyíttathatja magát; a se putea trata (la un medic); sich heilen lassen können. *1664:* jegyzésben irt holmit, az kivel külsőképen orvosoltathatja magát [TML III, 171 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

2. ki/megjavíttathat; a putea dispune/face să fie reparat; ausbessern lassen können. *1662:* a lövőszerszámoknak könnyebbjeit a városba benyerték és vitték, s az öregebbeknek pedig gyútólyukait vas szegekkel úgy beverték vala, hogy azokat velek újabban való élésekre Gaudi András igen nagy bajjal hozhatná és orvosoltathatná [SKr 525].

3. *átv* helyrehozathat; a putea dispune să fie remediat/îndreptat; in Ordnung bringen lassen können. *1691:* Megh kell hirdetni mindenüt az szegénysegh(ne)k, senki az Vitezlő rendel sem kára sem resze szerént valo eles iránt ne convéniállyon, s, attestatoriát semmiről ne adgjon, annak felette ha kik(ne)k közüllök vagy az Commiszáriusokra vagy Tisztekre vagy Penigh az eo Felséghe köztök járo vitezire valami Panaszsza lehet Kglt(ekne)k értesere adni el ne mulassa, vétethesse igazittásba(n) dolgokot, és nehessegeketis orvosoltathassa [Kv; Törzs]. *1764:* maga s emberei karat s praejuditiumat helyesen orvasoltathattya [Kük.; Ks 13. XVII. 19].

orvosoltathatás *átv* helyrehozathatás; remediere, îndreptare; Lösbarkeit. *1738:* Lévén Nemes Várasunk(na)k Sok igjes bajos dolgai, azok(na)k lehető orvosoltathatások végett Instantiákkal expedialtuk Szebenbe a Mltgs Excelsum Regium Guberniumhoz Assessor Nztes Pap Ferentz Atyánkfiát [Dés; Jk 490b].

orvosoltathatik 1. gyógyíttathatik; a putea fi vindecat; geheilt werden können. *1806:* Mihellyt a' sertésnek nyavallyáját észre vészi[a] ... a' Gazdá(na)k hirt tégyen, hogyha orvosolhato léjend a' nyavallya ideje koránt orvosoltathassék, Másként elkárosodván, a' Pásztor kára lészen [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével. — [a]A pásztor].

2. ki/megjavíttathatik; a putea fi reparat; ausgebessert werden können. *1757:* Az Also Utza is ... ugy orvosoltat-

hatik ha az is két felöl hasonlo moddal meg árkoltathatik [Koronka MT; EHA].

3. *átv* helyrehozathatik, megjobbíttathatik; a putea fi remediat/îndreptat; in Ordnung gebracht werden können. *1662:* a fejedelem[a] ad diem 1-mam Februarii anni 1652-di Fejérvárra országgyűlését hirdettetett vala, hogy minden közönséges országos dolgok s azok között a Bihar megyei fejetlen lábság is orvosoltathatnék [SKr 311. — [a]II. Rákóczi György]. *1800 k.:* Az mostani Környül allásokra a Metallurgia folytatasara meg fogyatkozott Erdö es Vaskö Szük voltára nézve ... az emlitett Szén és Vaskö szüksége orvasoltathatnék, ennek Consultatioja végett ... bé gyülvén a Verös Kovátsi Corpus, a melyben azt a határózást tette[a] [Torockó; TLev. 9/3. — [a]Köv. a részl.].

orvosoltatik *átv* helyrehozatik; megjobbíttatik; a fi remediat/îndreptat; richtiggestellt/gebessert werden. *1670:* ha másképpen nem orvosoltatnak idején az dolgok, nagy motusokat és ö felségének is nagy nyughatatlanságot ne szerezzen [TML V, 388 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1695:* Az is meg volt a' szegény emberek(ne)k nagy terheltetésével, hogy külömben a molnárok örleni nem akartanak, valamig nekiek az emberek meg nem sacczolnak ... Malom Biro Uram(na)k betsületire nem szolgál, ha az ... affele abusus mégis nem orvosoltatot [Kv; SRE 41]. *1777:* Itt látom nagyobb akar lenni a' Zsellér a' gazdánál ha csak elöre hamarjában nem orvosoltatik, talám esső után veszszük fel a' köpenyeget [Déva; Ks 92.I.17 Joannes Fülep lev.].

orvosos orvosló, gyógyító; tămăduitor, vindecător; heilend. *1864:* Urusos kut melybe régen sok helyekröl össze gyülö köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyögyulásokat érzették [Oroszhegy U; Pesty,MgHnt VII, 282b].

orvosság 1. gyógyszer; medicament; Arznei. *1570:* Zwfogastol es Nylallastol Job orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magot 1 rezth, wegy soot egy rezth ... kenhessek Ruhara, es kössek zyuere [Nsz; MKsz 1896. 372]. *1574:* Margit Broz Swllerne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea, Egiket Mas azzon Ember, hogi Beteges germekeket kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek Es azban feressek, Eok az zerent chelekettek ... Ez fele orwoszagal zokan eltek, Nem bweltek bayoltak [Kv; TJk III/3. 370]. *1582:* Anna Kwthi Antalne vallia, Eleozeor ... Kupas Benedeknewel bantata velle, Az vthan esmeg Eg Zilahi Azzont fogada Az felesege melle Igiarto Georgy, Lattam hog zantala(n) penzt keolteót minde(n) orvossagra [Kv; TJk IV/1. 75]. *1621:* Dochi vra(m) koczissanak louak labanak oruossagot chinalni egi eytel eczetet attam f — d 17 [Kv; Szám. 15b/XI. 69]. *1644:* pestis ellen edes Atiamfia illien oruossagot chinali, egi tista üueghben tegi egi eitel igen io fele erös echetet ... niolcz dionak az belitis bele haniak es egi keues rutatis ualami harom szalat tegienek bele, es ugi allion harmadnapigh [LLt Gyulafi László feleségéhez]. *1679:* Orvassagnak valo, czérnara füzött, külomb külömb féle gyökerek, öt Csomoval nro 5 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9]. *1759:* orvasságot ... sokat az Gyermeknek bé adni nem lehett, felettébe meg lévén irtozva az orvosságtol [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1786:* instálok alázatoson Nsgtok(na)k méltoztassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapatomat talám praescribálna s készittetne otton valami hasznos orvosságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1796:* olyan terhes beteg voltam hogy négy egész Hétig éj nap minden orában orvasságot adtak [Koppánd TA; GyL. Csia Moses lev.]. *1842:* Egészségem rosz ... az orvasságot fogyhatatlanul iszom [Kv; Pv 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: *~gal él. 1728:* én bizony Semmi orvossággal nem éltem, mert nékem ollyon emberem nem volt a ki Csinállyon [Darlac KK; Apl.t 1 Apor Susána lev.] | az Felesegem ... most ugyan orvossággal éle, ma még reggel esmét laxans pilulákot fog be venni [i.h. gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből]. *1844:* Josiba sem bizhatom hogy véllem jöjjen mert ö is beteges orvaságal él [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] ✱ *~gal éltet. 1831:* ha jo elein jo moddal dajkálják a' beteget 's orosságal (!) éltetik meg gyogyithato nyavalya a' Cholera [Vaja MT; HbEk] ✱ *~gal tartatik. 1718:* Pestis alkalmatosságával ... Választassék és keszittessék el edgj bizonyos és ha lehet félre valo helly, es Házak à Hostátban Lazarethumnak, à hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék és ott étellel, és itallal, sött orvosságokkal is tartassék ex Publico [KvLt I/225 gub.] ✱ *aréna ellen való ~. 1672:* Gyulai uram küldött volna levelében includálva arena ellen való orvosságnak módjáról való írást s odamaradott [TML VI, 310-1 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *erősítő ~. 1836:* Ezennel küldök üvegben valami nyál-hígító és erősítő orvosságot [Mv; Pf dr. Engel Jósef lev.] ✱ *hasfájástól való ~. 1586:* Hasfaiastol valo oruossag, vegy lenmag pogachat, törd me<g> Jol es Meleg Teyet os[a] reaia, habard meg es kend egy Ruhara es kössek Jo melegen Mint el<t>wrheted, az hasadra lepegienek [Nsz; MKsz 1896. 373. — [a]Olv.: öss; értsd; önts] ✱ *nyálhígító ~ → erősítő ~* ✱ *patikabeli/patikai ~. 1819–1820:* Tekintetes Váradi János urnak néhai ... Dobolyi Joseff ur patikai orvasság árraba 15/ Rftel ... tartozván az iránt Successor ... admonealtatván és certificaltatván ... annak ... fel vételére ... Veres Mihály Ur ... ki rendeltetett [Ne; DobLev. V/1037]. *1823–1830:* Irja magáról[a], hogy az orvosságokkal él, de semmi hasznát nem tapasztalja ... De egy Göttingából vett jó hír inkább eleveníti, mint minden patikabeli orvosság [FogE 213. — [a]Gr. Bethlen Elek] ✱ *pestis ellen való ~. 1665:* Pestis ellen való orvosságot nem láttam, de csak magára vigyázzon Kegyelmed, mivel még itt az pestis nem uralkodik [TML III, 401 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *szemnek való ~. 1776:* Szem(ne)k való Orvosságot küldött a' Borbély Kolosvárrol egy üvegetskéb(eb) [Szava K; RLt] ✱ *torokfájásról való ~. 1658:* küldene Kegyelmed valami torokfájásrúl való orvosságot, az ki meg nem ártana az himlőnek [TML I, 170 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

Sz. *1634:* a' halál ellen, ninczen orvosság | Az halál ellen nem terem orvosság az kertben [Czanaki Máté, Az Döghalálrol valo Rövid elmélkedés. Kv 1634].

2. vmilyen kuruzsló szer; leacuri băbești; irgendein Kurpfuschermittal. *1765:* mi bajod? téged vér az Urad ugyé? ... oh te élhetetlen miért nem jösz hozzám? adnék én ollyan orvasságot hogy soha meg nem verhetne[a] [Gyeke K; Ks 4. V/20. — [a]Köv. a kuruzsló szer leírása]. *1772:* Borbely Merki Gabor Uram mind gyárást viszszá tére Tit M:Fratai Farkas Jánosné Aszszonyomhoz holmi vomita-

riummal ... Farkasné Aszszonynyom az pinczébe vettette az ágyát, és ott a nálla lévö orvosságokat bé adván Borbély Gábor Uram ... az ... orvosságoktol az Aszony enerválodván, az Ifjaszszonyt ugyan ottan meg akarta parásznitani [Dés; DLt 321. 74a Sig. Dants (48) ns vall.] *1842:* Mit tudtz — kitsoda adott Jáné Máriának valami ollyan orvasságat, a' melly vagy gyermekét benne meg ölte volna vagy annak idö elötti el-létét elö segéllette? [Dés; DLt 85. 2–3 vk] | En sem nekí, sem másnak soha semmi ollyan orvosságokat[a] nem adtam, nemis tudak semmi afféléket [Dés; i.h. 6. — [a]Magzat-elhajtó szert].

Szk: *~ra tanit. 1584:* Rosa Ambrus Deakne vallia ... eo maga az Lakatosne tanita orwossagra [Kv; TJk IV/1. 265].

3. gyógymód, gyógyító eljárás; metodă/procedeu de vindecare; Heilverfahren. *1583:* Veres Lukach ... vallia ... Delkor ... Menek az eppel peter Maioraba ... halla(m) ... hog az eggik pogachas eókeór igen Nieg es fel Nem kelhet fütek az teob Maiorokhoz ha valamy legent talalhatnek Aky az eokreot meg verhetne, sokara lelek egy Mathias Neweo legent, De mikor az eokeort meg latta volna Azt monda hog Immar keseó Nekj az orwossagh [Kv; TJk IV/1. 185]. *XVIII. sz. eleje:* A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyö fü gyökeret, ă mellye hegyesibe ... de negyed napra, ă gyükeret ki kell vonni ă Szugyibül, es az Orvosság ă lónak sok féle belsö nyavalyainak meg elözésére valö [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1710 k.:* Azt hiszed-é ... boldogtalan ember, hogy az Isten a te egészségedre, életedre ... gondot nem viselt volna? és orvosságot is nem rendelt volna a természet doktor által ...? [BÖn. 512]. *1724:* Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengecskén vagyon ... ha ez az gyermek roszszabbul talál lenni, én orvossagátném tudom [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1801:* a lábnak dagadása a hidegtöl eredet Rheumatismus lehet melynek az meleg legjobb orvossága [Berve AF; GyK] | a forro hideg, és törok gyék ellen leg szaporáb és könnyeb orvosság az érvágás, e nélkült az angina igen veszedelmes [uo.; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.]. *1811:* Zab, Kefe, Vakaro a' Ló' orvassága, Ettöl van szép teste, tüze 's virgontzsága [ÁrE 151].

4. javítási lehetőség; posibilitate de remediere; Ausbesserungsmöglichkeit. *1681:* Az Ebedlö palota, es nagi Tornacz alattis, volna egi gerendas nagi pincze; de mi okért hattak el veszni nem tudatik; ha penigh azért mert vizes szokot lenni, annak könnyu orvossaga volna; kár illyen epületet el hadni veszni [Hátszeg; VhU 600].

5. jogorvoslat; remediu de drept; Rechtsmittel/behelf. *1599:* mikor az eo contradictioiokra Nem akartunk volna az executiotul cessalnj ... nekiekis meg mondottuk volna hogj ha mas oruossagal eleit ne(m) vezik az contradictio semmit nem fogna [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. *1755/1758:* ujabban a Széket a Pársok ki vivën az ärkat occulaltattván mäs orvassägätis adhibeallya a Szék ezen mostani controversiänak correctiojära a mely által tollaltattassék a praejudicium [Abrudbánya; Szer.].

Szk: *~gal akar élni. 1640:* Mely teoruenytetelwnk az I(ncta)knak nem teczuen tudomant teonek hogi Oruossaggal akarnak elni [Mv; DLev. 5] ✱ *perbeli ~. 1591:* ebben peniglen szeminenw (!) perbely orwossagh ne hasnallyon se repwlsio, se Inhibitio [Msz; BálLt 89] ✱ *törvénybeli ~. 1598:* Nagy István jobbágyul köti magát Lázár Farkasnak ezen mi levelünk erejével mind fejedelem jószágában és udvarában ... falun, városon ... akármiféle nevezetes szabad helyeken megfoghassa és haza vihesse mint jobbágyát, semminemü tervénbeli orvosság, se tilalom, se fejedelem levele semmi ne használjon [Mezösámsond MT; SzO V, 162]. *1607:* ha valamelik fel ezeket az uegezeseket fel bontana megh ne(m) allana ... semmi nemv teoruinbelj oruossaggal ... az megh ne(m) allo fel elene ne alhasson se inhibitioual, se Repulsioual az az semi nemv Teoruinbeli oruossaggal [DLev. 2 XVIB.1]. *1625:* Zent Pali Janos Vram eó kglme Jgazat vehessen ... ezen keotes es kezes leuelnek az eó erejeuel ez ellen pedig semmi teoruenibeli Oruossag valamiuel az emberek zoktak elni ne haznalhasson [Törzs. Petkj Farkas Kirali Halman és Jeddj Petter Jedden lako ns biz. lev.] ✱ *törvénynek ~a. 1610:* Kws Thamas ... kezes leon, be ada kezet my Nek(en)k, hogy ha az eó Battya nem zolgalna Balassy Ferenczet az eo Vratt ... sem(m)i teórwennek oruossagaual eleo ne alhasso(n), hanem igazatt vehessen [Bordos U; UszT 52höz].

6. törvényes eszköz; mijloace legale; Rechtsmittel/Weg. *1571:* Keryk azon eo kegek az adon laro vraimat varosswl hogi eo k. Minden orwossagal mj keppen Ennek eleote valo gywlesben hatalmat attak eo kegnek Rea hogy az adot fely zedyek, Minden Emberen zemely valogatasnelkwl [Kv; TanJk V/3. 43].

7. megoldás, orvoslás; rezolvare, soluţie; Lösung, Abhilfe. *1567:* vagion egy eztendeye annak hogy ezek vtan jarok hogy ha kezembe kerithetem ǫketh, e nyarba is reayok[a] mentem vola oda sofalwara, de akor az kyral Nemetj erdöre zalaztattam wala wketh, de ha ysten engedy annak igiekezem orwossagat talalny [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev. — [a]A sófalvi pásztorokra]. *1661:* Látom veszedelmét hazánknak s látom az lassú keresését az orvosságnak [TMLt II, 72 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1711:* Carolus is véghezvivé maga dolgait, már post festum bizony sirhatunk addig, amíg orvosságát találjuk [CsH 464]. *1740:* a' világosságra jött adosságokrol semmi remediumokra való orvosságok nem találtatnak [Dés; Jk 349a]. *1792:* Törvényeink Sebeinek bégyogyult fris Hártyikáit ollyanok által újra Sértettettni és fell bontattni láttyuk, kik magokis ... a' Sérelmek iránt Siránkozván azoknak orvosságát, ohajtva várták [Déva; Ks 73.74. VII. 98].

8. ellenszer; antidot; Gegen/Heilmittel. *1618:* Az mi földünkbe is, föképpen búzavermekben vagy azféle megállottdohosult mély gödrökben, hogy ember az dohától-lehétöl belé ne haljon ... nagy orvosság egy lepedövel szelet fogni azféle gödörbe, és mindjárt kiüti az dohot belöle az új szél, és jó ájer megyen belé [BTN[2] 147]. *1710 k.:* A szégyen, noha a bünnel jött bé, de már az ellen való orvosság és pásztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s béköti véle, maga meggyógyítja marását | mind haragnak, verésnek, szitoknak ... legjobb orvosságának találtam az Istentöl imádság által nyerendö patientiát és az üdönyerést [BÖn. 428, 497–8].

orvosságos 1. gyógyító; tămăduitor, vindecător; heilend. *1657:* Pöstény ellenében jutánk, mely helyen ... orvosságos föröd6 víz fokadni szokott [KemÖn. 75]. *1744:* Holmi orvosságos külömb külömb féle burjánok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. gyógyerejünek hitt; cu putere vindecătoare/tămăduitoare; mit Heilkraft. *1654:* Im Edes Fia(m) küldeötte(m) égy oruossagos keóuet [Gyf; BesztLt Kallai Susana aláírásával]. *1688:* Egy orvosságos Arány Gyürü Zomanczos

[Beszt.; Ks S Misc. 27]. *1696:* láttam edgy pár arany pereczetis, orvosságos kövekkel rakottat [Mv; BálLt 85].

3. orvosság tartására szolgáló; cu/pentru medicamente; zum Aufbewahren der Arznei dienend. *1684:* Egy Lakatos órvosságos Láda [Ebesfva; UtI]. *1789:* Orvosságos edények bé kötözéschez valo dirib darab külömbféle szinü pappirossak Rf — xr 40 [Mv; ConscrAp. 44]. *1810:* Orvosságos fejér Csipor [Jedd MT; LLt].

orvosságvétel orvosságszedés; laure a medicamentelor; Einnahme von Arznei. *1742:* az Orvosság vétel után jobacskán érzi magát [BálLt 1 Gyulaffi László lev. Bécsből]. *1823–1830:* Isten hírével hozzákezdettem az orvosságvételhez [FogE 131].

orvostudor orvosdoktor; doctor în medicină; Doktor der Medizin. *1846:* Pap Dani orvos tudor [Dés; RKAk 341].

orvság l. ország

orv-társ l. or-társ

orzás lopás; furt, hoţie; Diebstahl. *1572:* Ertem az thy kmtek Mostany panazolkodassatis hogh az En Jobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal [Kövár Szt; BesztLt 3659 Christophorus Hagmas de Beregzo Comes kezével]. *1590:* Latwan eo kegmeok az Erdöknek minden felcol valo puztulassat orzas myat es twz myatis wegezteok (!) eó kegmeok hogy Biro vram ... ket Itwalo zalogos Embeort fogoggya(n) a kik az Erdeoket koroskent kerwllyek es io wygyazassal megh eóryzzek [Kv; TanJk I/1. 134]. *1597:* az Captiuús lúrallion tertiose honestis personis hogy abban az orzasban sem hire sem tanachia ninche(n) es semmi reze sem volt benne [Kv; TJk VI/1. 5a]. *1614:* Borka Janos orzassert keotte magat Butyan Gergelnek tizen harmad fel ftert. ha megh valtya magat kj erezti kezibeöl [Szentlélek Cs; UszLt VI. 56. 428]. *1698:* Tudodé, hallottadé ... Kerekes al(ia)s Balás Jánosnak ... lopását, orzását, orrgazdaságát ...? [Gyulatelke K; Ks vk] | Tudom nyilván és bizonyoson ez Utrumban fel tött ... jobbágyinak lopásokot, orzásokot, és orr gazdaságokot [uo.; Ks Joannes Pap (35) jb vall.].

orzásképpen tolvaj módon; hoţeşte; diebischer Art. *1835:* Székelly Aniko ... hon nem létemben fel pakolván oda hagyta a' szolgálatot, elvivén orzásképpen[a] [Dés; DLt 591. — [a]Köv. a fels.]. *1845:* elvivén orzáskèppen ... Hét sáhos vj asztalkeszkenőimet | elvivén orzás képpen ... egy nagy Téglázo rezemet két vasával [Dés; DLt 591].

orzó tolvaj; hoţ; Dieb. *1843:* Nemes Lak Joszágom Ejszakának ideinn bizonyos Orzok által fel veretvénn, a többek közt a Szekeremis meg lopotatt [Kövend TA; KLev. Kövendi id. Kis Sándor vall.]. *1847:* midőn egy orzó három lopott lóval üzőbe vétetett ... a' harmadikon elillantott [DLt 123 nyomt. kl]

Vö az *orozó* cimszóval

óság avultság; faptul de a fi vechi/uzat; Verfallenheit, Veraltetsein. *1774:* 7.Ezer Sendely óságára nézve HIl. 16 Dr. 80 [Déva; Ks 73. IV. 10].

oskola l. iskola

oskotár l. eszkotár

ostábla 1. kockajáték-tábla; tablă pentru jocul de dame; Damebrett. *1589:* Egy ostabla [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. *1594:* Egj feödeles jskatulaban ualami maruaniok es ostablahoz ualo fa karikak uadnak [Somlyó Sz; UC 78/7. 31]. *1628:* Egy Os tabla, karikaiaual, koczkaiaual [Gyalu K/Kv; JHbK XII/14. 1]. *1658:* Vagion egy osztabla [Kv; SzCLev.]. *1722:* Bartsai Jankó Urfinak ... Egy ostáblára flr. 1//20 [TKl Huszti András kezével]. *1744:* Márvany kőből valo ostábla [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1753:* Egy uj Ostábla karikajival egybe N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1788:* Egy víseltes ostábla kotzka nélkül [Mv; TSb 47]. *1870 k./1914:* Ostábla: a sakktáblához hasonlóan kétszínűre kockázott kis fakéregből, vastag papirból, vagy viaszosvászonból készült négyszögletű tábla; melyre 8-8 világos és sötét szinü köralaku, vagy négyszögletü lapocska tétetett az ellenfelek szinére [MvÉrt. 29].

Szk: *cifra ~. 1711:* 1 Cziffra ostábla ... 12 // [ApLt 5 Apor László inv.] ✱ *játszó ~. 1757:* Kadár Czhe Inventarioma ... Van egy jázzo ostabla [KCJk 127a] ✱ *kettős ~. 1848:* Forniros kettős ostabla hijuba [Szászerked K; LLt Kováts Mihály gub. írnok kezével].

2. kockajáték; joc de zaruri; Würfelspiel. *1736:* Mikor ... essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [MetTr 430].

Sz. *1658/1800:* Mind az által gyakrabban azokon szokta boszuját állani, az kik az hartzoknak bizonytalan ostablaján koczkáztatván életeket, ugyan ingerlik s szorgostattyák, azt az eltávozhatatlan kaszást [Gyf; BLt].

3. (fa)ablaktábla; panou de fereastră; Fenstertafel. *1599:* Zabo Janos ... vallja ... eolenk egj aztalhoz valamy kartya Jatzasnak okaert ... Boldisar vonny kezde az Zeket Zabo Georgy alol kyt mikor nem engedne ... az kanna bort Boldisar egychesmind az fejere burita ... ez (!) latwan, Georgy ragada az Ablakrol egy ostablat és az sokasag keozze vgj hagyta [Kv; TJk VI/1. 287]. *1733:* edgyik Ablakon egj ostábla [Haczasel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában.]

ostáblácska kockajáték-táblácska; tablă mică pentru jocul de dame; Damebrettchen. *1804:* Egy os-táblátska [Borosbenedek AF; SLev.].

ostáblás-asztal ostáblával készített asztal; masă cu tablă pentru jocul de dame; Tisch mit Damebrett. *1753:* Az Ur házab(an) gombos labu ostablás Asztal 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1802:* Egy belől ostáblás asztal [Mv; TGsz 52].

ostáblás-forma ostáblaszerü; de forma/asemenea unei table pentru jocul de dame; dem Damebrett ähnlich. *1837:* abrosz ostáblás forma 10. személyre [Szentbenedek SzD; Ks 88. 6].

ostáblázik ostáblán játszik; a juca dame; Dame spielen. *1806:* delután Désivel ostáblázta [Dés; KMN 325].

ostoba 1. buta; prost, nerod, nătărău; dumm. *1662:* Innét vagyon az is, hogy még jeles természetü és külömb-külömb jóságos cselekedetekkel felékesitett emberek elő nem vétetnek valami tisztekre, avagy ha elővétetnek, tisztöktől megfosztatnak, és helyükbe néha alávaló állapotú, néha cégé-

res, ostoba és tudatlan állapotú embereket állítnak helyekre, csak legyenek pápások [SKr 115–6]. *1710 k.:* Apáczait azután nem láttam, mert az Isten ebből az ostoba háládatlan magyar világból, mely őreá méltatlan volt, kivette [BÖn. 555]. *1765:* ép elméjünek nem itilem, hanem ostobának, lobbogo esztünek [Bádok Hsz; HSzjP Fr. Bitai de All Doboly (60) vall.]. *1775:* Egyik-egyik táblán alig akad egykét valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba tudatlan ökör [RettE 381]. *1889:* Hát hogy ön nagy barátja a varrottasoknak, azt én tudom, annyival inkább csodáltam, hogy lapjában egy olyan ostoba és rosszindulatú megjegyzésnek helyet adott! [PLev. 146 Gyarmati Zsigáné Petelei Istvánhoz].

2. kábult; buimăcit, zăpăcit; betäubt. *1846:* Tegnap késön feküvém le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl 's ritkán valék életemben olly ostoba. Egy óra beletölt mig fölöltöztem; mert a' mire csak rá tettem kezemet, az bizonyoson eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákul ütött ki [KZsN 157].

ostobaság butaság; prostie, nerozie; Dummheit. *1882 k.:* Ostobaság egyébképpen az egész história! [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *az ~ot veri* a butaságot dorgálja. *1879:* Nem írsz a K. Zs. (Kemény Zsigmond) Társaságról, hogy „ne csinálj heccet". — Hát aki az ostobaságot veri, a bornirtságot ostorozza, aki a szamárságot igyekszik nevetségessé tenni: heccelési szándékból cselekszik-e? [i.h. 36 ua. ua-hoz] ✱ *vkit nyom az ~.* *1838:* Bethlen János Factioji Régi-rongyos maszkoraji Már tsak ollyanoknál ujság Kiket nyom az ostobaság [Bodola Hsz; BLt II. 12].

ostor 1. bici; Peitsche. *1581:* Az Taligara valo keolchyeg ... Vottem egy osthort az Taligasnak p(ro) d. 5 [Kv; Szám. 3/III.7 Chyanady Thamas mb kezével]. *1589:* Volt Két Taligas lois Rwhesek es hituanok mellieket ... atta(m) el ... fekeűel Nyergeuel Hamiaual, Pokroczaual es ostoraual ... f 2 [Kv; i.h. 4/XI. 14]. *1621:* Czinaltattu(n)k Zigiarto vasar biro Mihallial kett ostort d 14 [Kv; i.h. 15b/IV. 15]. *1626:* az Beldj wram tiztartoja egj ostorual ot legiez uala ereossen keozteok [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1723:* Egy hitwan ostor [Ludvég K; Told. 29/7]. *1738:* Zegrán Nyigul fel emelé az ostorát hogy meg üsse Nagy Petit s'az után meg is üté egyszer, s' mindgyárt tolvajtis kiálta Nagy Peterre [Galac BN; WLt Mart. Nagy (60) jb vall.]. *1759:* Tehén- és sertéspásztorok mezőföldi faluk szokása szerint ketten[a], egyik faluvégitől fogva a két utcán szájjal kiáltozván: hajts ki, hajts ki a marhát előmbe. Ostorral is csattogtasson [Papolc Hsz; RSzF 187. — [a]Értsd: induljanak]. *1771:* Barbocz Simon ... fát vitt ... Láttom hogy egy csutakban meg akadván az szán akkoron alig az hasa alá szura az vass villával hogy mozduljan meg, de én többszer se vass villával külömb(en) nem láttam, hanem a mint szokás őkröt ostorral ütette [Mezőmadaras MT; BK. Bean Kosztin (25) zs vall.]. *1810:* 210 ostorba valo Vas karika ... Hf 3 xr 10 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.14].

Szk: *bojtos ~.* *1756:* Jó Béres szekér ... sziúboll font bojtos ostorával egjütt [Piskinc H; JHb XXXV/35. 33] ✱ *csézás ~.* *1805:* 1 Csézás ostor [Mv; Told. 74] ✱ *lóhajtó ~.* *1574:* Annos Botta gasparne ... vallia ... latta hogy Breda ... very volt az Zakanne kapwyat, Mondwan Zakaniosne ... En Adossagomat ker(em) teolled, Te penig lohajto ostoral leottel Ream [Kv; TJk III/3. 407]. *1697:* egy far matringott //18 egy helmecz Szijjat //13 Karikas ló hajto ostort //12 [Dés; Jk] ✱ *nagy ~.* *1810:* Három csinálatlan nagy ostor Rf 4 xr 31 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 13] ✱ *ökörhajtó ~.* *1647:* ökör haito ostor egy [Solyomkő K; SLt GH.5]. *1756:* ellopták ... egj jo ökör hajto ostoromat [Bulzest H; Ks 62/5] ✱ *vadászni járó ~.* *1779:* Egy vadászni járó uj Ostor 30 xr [HSzj *vadász-ostor* al.].

L. még a *béresostor* címszót

Sz. *1593:* Kadas Jstwan ... vallia ... Ne(m) zola semmit erre Janos deakne, hane(m) mintha ostorral chaptak volna vgy Mene el onnat [Kv; TJk V/1. 430].

2. kútostor; prăjina de la cumpăna unei fîntîni: Brunnenstange. *1794:* Egy kö kut hitván gárgyájával ágossal, gémjével és ostorával együtt [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1832:* A Kapuval szembe vagyon egy jo Kő Kut, jo fa Gárgyával, Gémmel, Ostorával edgyütt jo állapotban [Széplak KK; SLt 22]. *1842:* Találtatik az udvaron, égy Gémes Kut ... a föld szinétöl ... mintégy fél ölnyire ki van gárgyázva, a gém fához az ostor vagy meritö rud 9. szemböl állo lántzal van csatolva égy horog és káva által — alolrol pedig 10. szemböl állo lánczal köttetik égy merittö vederhez [Oprakercsisóra F; TSb 51]. *1852:* Az Udvar közepében egy jo, körakásu és cserefa gárdgyáju, ágosu és gémü Kut, ostorával, és ezekhez meg kivántato minden némü vassaival edgyütt [Felfalu MT; DE 4].

Vö. a *kútostor* címszóval

3. kapusorompó; bară lungă fixată pe canatul/panoul porţii (care serveşte la închidere); Torschließstange. *1592:* Az Monostor Kapuban a Keö kert aitaia el romlot volna, A kapu ostoranak valo fat veöttem Eppel Peterteol f 0 d 44 [Kv; Szám. 5/XIV Eppel Péter sp kezével]. *1593:* lakatos balint ... az kapura az kapu ostoranak bezarlasara lanczot Czinalt [Kv; i.h. 5/XXI. 19]. *1598:* Acz Janos chinalta Megh az Tanacs haasz kapwianak az ostorat ... Adtam az Chinalasatwl ... d. 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 126 Masass Thamas sp kezével]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kapuja ket felé nyilo, romladozott deszkás Nro 1. ... Bé zárashoz valo pánt az kapu ostora véghin Nro 1 | Az kapu ostora be zaro pántos retez fejes, Lakatos Nro 1 [Vh; VhU 502, 505].

Vö. a *kapuostor* címszóval

4. szekértengely-rész; parte de osie; Teil der Wagenachse. *1792:* a kovácsoknak ... mindennemü munkáknak árok a régi usus szerint való árokra meghatároztatott eszerint. 1-mo ... az ostorára den. 6 [Árkos Hsz; RSzF 292].

5. emelőszerkezet része; partea unui mecanism de ridicat; Teil der Hebevorrichtung. *1597:* hosztak ... ket Gerendat a hid kapuhoz az egyikbwl chinaltak az Emelczw walwiat, Az Masikbwl az Emelczwnek az ostorat Chinaltak ... f 2 [Kv; Szám. 7/XIV. 109 Masass Thamas sp kezével].

6. felvonószerkezet/gépely része; partea unui elevator; Teil des Aufzugs. **Szk:** *általjáró ~.* *1692:* Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai[a] hataron egy ö veszni tert sillyedni kezdet tögy fa talpokra, agosokra epitet Soakna, Gepelye alol tökebe be eresztve, vas csapon fordul, vas karikaval öszve szoritva, felső felin fa csapja. Ezen Gepelyben vagyon tölgy fabol csinalt altal jaro ostor, ahoz egy istranggal foglalt hamfa, jo fel hamjaval, istrangjaval edgyüt [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — [a]Görgénysóaknai (MT)].

7. '?' *1825:* 6 ostor veres teve szőr juk kőtő [Dés; DLt 322].

8. büntetés, csapás; pedeapsă, lovitură, Strafe, Schlag. *1671:* Istennek ... sulyos itileti ... nyilva(n) lévén eő kglmeknél igen mélto hogy mindennapi könyörgeseket alkalmaztassák ... minden helyeke(n) hogy forditsa el végső romlásunkat közelitő ostorát kglmesen rúllunk [SzJk 119]. *1672:* Kegyelmed is azért az ő felsége[a] látogatásit ne úgy vegye ő felségétől, mint Kegyelmeden való ostorát, hanem mint atyai látogatását az övéin és mint keresztyén ember, alázatos engedelmességgel [TML VI, 60 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Isten].

Sz. *1794:* Ostor a' szegény legénynek egy rossz feleség [Gyarmathi,Nyelvm. II, 145].

9. Isten verése/büntetése; pedeapsa lui Dumnezeu; Gottes Schlag/Strafe. **Szk:** *Isten ~a rajta van. 1600:* E tawazzal ieöt wolt hazamhoz Chiki Martha valami dologhert, s a teob bezed keözeöt mondék neki, Niawalias Palo(n) bizony Istennek nagy ostora wagyo(n) [UszT 15/124 Pos Mihaly Almassi vall.]. *1629:* Lucas Szabo de szent Imreh ... mostan Jstennek kiualkeppen ualo ostora raita leuen es elmeiebennis nem szinte ép alapatban leuen ... az eleobbi fassioiat ... eloluasok es megh examinalok [Ks SU. 8]. *1657:* Az Istennek szinte nagy kiváltképpen valo ostora vagyon rajtunk [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten ~át magára vonja. 1661:* Kivánom terjedni reád az Istennek áldását és ... hogy béketelenségeddel ő felségét meg ne bántsad és nagyobb ostorát annális magadra ne vonjad [TML II, 184 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *Isten bosszúálló és látogató ~a. 1719:* Mivél pedig Isten(ne)k ő Felsegének ném az mostani boszu állo és Latogato ostora altal az Péstis miatt mult ki[a] ez Vilagb(an) is ő Félségé sz. Neve dicsértessék erette [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II. Solyom István kezével. — [a]Solyom Istvánné] ✱ *Isten büntető ~a. 1628:* Z. Falvi Nagi Mihaly Vram ... nem gondolua(n) sem az l(ste)nnek kemeni bóntető ostorat es paranczlolattiat ... Dios Anna neuő Zolgalo Leanio(m) fateallia, es fatealta, velle tiztatalanól elt [SzJk 30]. *1710:* Az Isten így bolondítá meg akkor is a magyarokat, mert még nem hozta vala Isten el a maga büntető ostorának megszüntetésinek idejit és óráját [CsH 371] ✱ *Isten csodálatos ~a. 1671:* ezalatt hallottam, Istennek minemü csudálatos ostori estek a várban [TML V, 493 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz Husztról] ✱ *Isten duplás ~a. 1739:* Kedvetlenül ertettük, hogy Isten haragjának engesztelésére s duplás ostorának elforditására rendelt bőjt nem kezdett volna observáltatni [SzO VII, 398–9 gub.] ✱ *Isten felhúzott ~a. 1710:* látván az Istennek ... bűneinkért igen méltán meg haragutt igaz itiletitűl reánk felhuzott ostorát [Visa K; BLt] ✱ *Isten iszonyú ~a. 1579:* hogy ... Az vriste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostorat Reank ne bochyassa ... Egez warassul procatorokat vallanak Barbely Janost fekete Matet es Maglas Tamast [Kv; TanJk V/3. 184a] ✱ *Isten kemény ~a. 1594:* Mierthogi penig az vristennek kemeni feniegeteset es ostorat feiwnkeon erezzuk ... keonieorgessel vehettiwk elejt ennek az reank keouetkezendeo vezedelemnek [Kv, i.h. I/1. 240] ✱ *Isten keserves ~a. 1662:* Istennek őfelségének az közönséges nemzetséges bűneinkért való hatulütő pálcája és keserves ostora [SKr 371] ✱ *Isten (látogató) ~át bocsátja reá. 1595 k.:* miuelhogy egy nehany eztendeöteol fogua az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo puztulast, mind penigh zeoleoheginknek es feoldi uetemeiwnknek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliessegel el fogiatkoztunk [Dés; DLt 247]. *1679:* Ha Isten reám ostorát nem bocsátja, magam Szent Péterre elmenyek [TML VIII, 418 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten mirigyes ~a. 1719:* En T N:Zt Nemes Orbay Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás latván ... Ist(e)nnek eő Felsegenek ilj Suljos; es bunenkert veletlen valo miriges ostorát, es Csapasát ... Csendes elmevel es jo egességben rendelem hagyom es Testalom[a] [Imecsfva Hsz; Borb. I. — [a]Köv. a részl.] ✱ *Isten rettenetes ~a. 1710:* A Gubernium, látván az Istennek rettenetes ostorát[a], az egész országban minden relígión valóknak közönséges böjtöt hirdete [CsH 433. — [a]A pestisjárványt] ✱ *Isten súlyos (de igaz) ~a. 1667:* Isten eo felsége sulyos ostorával látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP]. *1710:* Minemü nagy romlása és pusztulása következet légjen, sok hellyeknek az Isten(n)ek szegény Hazánkra bocsáttatott keserves itileti, és sullyos ostora, a Pestis miatt [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. *1753:* a' Sz. Isten Sullyos, de igaz ostorai esztendőktől fogva, annyira obruáltanak, más ember Segitsége nélkül meg se mozdulhatok [Eszt-Mk Cserei lev. Cserei Mihály nyil.] ✱ *Isten veszedelmes ~át bocsátja. 1671:* az zegény keosseg is vgy annyira meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek kiknek fohazkodassok az hatalmas Istenhez fel hatott, feleo hogy az vristen zernyeo vezedelmes ostorat ne bochassa orzagunkra [SzO II, 323] ✱ *vki Istennek büntető ~a. 1710:* Mivel pedig Teleki Mihály Istennek büntető ostora volt Erdélyben ... szükségesnek ítéltem ... rövideden lehozni ... Erdély végső romlását ... s úgy írni le osztán egymás után Teleki Mihály istentelen dolgait [CsH 61].

10. *1662:* melly gonosz kocsis lett volna Rákóczi György, hogy ostora hegyi gróf Drugeth Homonnai Jánost is annyira megérdeklette és meg is sanyarította volna ! mert kocsis Györgynek híjja vala [SKr 242].

ostoradó terhes adófajta; dare severă percepută ocazional; Art lästige Steuer. *1578:* a my nemo adot fel wetet volt eo kegmek az ket ezer forintnak ky tellyessytessere ... wegeztek keoz akaratbol es Tanachybul, hogy senky zabados ez contributiobol vgy mint ostor adobol ne legie(n) egieb biro vramnal Tanachyawal egietembe, esmeg az eget emberek es az kinek feriek az bekes hadakor el weztek es kik meg vrok Neweket vysselyk [Kv; TanJk V/3. 167b]. *1593:* Az ado zedeo vraim penigh zorgalmatosok legienek az adonak be zedeseben, de az egi forint ostor adot kwleon zeggiek es kuleon aggianak zamot is rolla [Kv; i.h. I/1. 220]. *1640:* Az Ostor adoban mind(en) harom esztendeobe ugy fizetnek mint Marhaia vagion: eghaztol kit fwst penznek hinak d. 25 ... Ket Tehenteol d. 10 ... Egy coreg keobeol buzatol d. 2. Egy Zalonnatol d. 2. Az Ostor Ado ebbeol telik kj [Gyalu K; GyU 56] | Minden harmadik esztendeobe Ostor adoba adnak f. 32 de mikor fwresz malmot tartottak akkor ne(m) attak Ostor adot [Hévszamos K; GyU 60]. *1652:* Minden harmadik Esztendeöben Ostor Ado marha szamra rojiak, ugy ment 4 tehentwl d. 3. 2 Eokeőrtwl den 3 ... 40ven veder bortul ha maga szeoleib(en) terem den 3. [Vista K; GyU 99–100].

ostorfa kapusorompó; bară lungă fixată pe canatul/panoul porții (care servește la închidere); Torschließstange. *1586:* wöttem wala az hid kapúhoz 25. Zal fát ezeket witettem oda es egy Eöreg ostorfatis wittetem oda | Az Hid

kapw emelchioie Vasazasa ... Achi Gergeoljnek az Bardolasatol Czinalasatol miert hogi vj ostor fakatis vont be attam borra valo penszel f 4/12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 12a, 39]. *1587:* Az kapw ostor fayat veottem Seres Jstwantol d. 9 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 12 Zabo György isp. m. kezével]. *1625:* az Chinterim kapuiat, bontotta le Janos mester, mert Igen el Rothadtak vala, mind ostor faia es dezkaia, es vyonnan kellet chinaltatnunk [Kv, i.h. 16/XXX. 16]. *1749:* Az Uduarhaz kapuianak az Ostor faia el romlot vala, es az Deszkaya el romladozua(n) le hullottak vala, az Ostor faiat megh toldattam, Az Deszkayt az kyk jok voltak vyola(n) ra szegesztette(m) [Kv; i.h. 26/VI. 483].

ostorfűrész ostorhegyű fűrész, lyukfűrész, férkőző fűrész; ferăstrău pentru găuri; Loch/Stichsäge. *1692:* Egy rámátlan ostor füresz [Szárhegy Cs; LLt].

Frecskay (7, 17) az asztalos- és ácsmesterség szerszámaként említi

ostorgát (vesszőből kötött) csapógát-fajta; un fel de dig (de nuiele împletite); (aus Flechtwerk gemachte) Art Buhne. *1781:* az ostor gátot ugyan ő tsinálta tővissekből, de az után a' Boritékját az Uraság Molnárjai epitették nevelték nagyíttották | A malom mellett való ostor gátot, mely a' víz felöll esik a' malom között, ő vélle edgyütt tsináltuk | A Zápor tarto ... jo erős ... két ágas alá tsuszott, mivel nem volt elég hoszszu à fa ... azon két Zápor tartoban lévő ágas fák helyett másokat vertünk és ... azon fellyül az ostor gátlya felül, még egy ujj tzövekkel meg szaporitottuk azon gátott, vagy Zápor tartott [Mihályfva AF; Eszt-Mk]. *1824:* A' Szamoson ... jobb parton lévő Kis ostor gát, valamint a' Silipek mellett végig menő Ostor gát füszfa veszszőből köttetett [Kisjenő SzD; TGsz 51]. *1847:* mind a kétszáz öles hoszszu ostor gátot, mind a pintze gátot jo modgyával ujjá tsináltam [Dés; DLt 316].

ostorhegy ostorvég; şfichiul biciului, plesnitoare; Peitschenriemen/schnur. *1597:* Penz Sak Keotni valo ostor hegiet veotte(m) f — d 1 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 28 Filstich Lőrinc sp kezével].

ostorhegyes négyes fogat első sorában a jobb oldali ló; calul înaintaş din dreapta; das rechte Vorpferd, Hand/Riemen-Pferd. *1837:* meg vettem azon sötétebb szürke kanczáját, mely a mult esztendöbe fen állot négyes posta czugjába az ostorhegyes volt [Born. F. IIf br. Bornemisza Ignátz lev. a budatelki ub-hoz].

ostorhegyű ostorvégszerűen elkeskenyedő; care se îngustează ca o plesnitoare; sich peitschenendenartig verschmälernd. *1816:* A' Horgasban egy Szántó föld ... melyhez az Andrékáéból az árokig egy darab ostor hegyű a' végiböl viszsza-járatott [Iszló MT; UnVJk 175].

Szk: ~ *szántóföld. 1715:* adat az Ur ... egy ostor hegyü szánto földöt [Nagylak AF; DobLev. I/89].

ostorhegyű fűrész lyukfűrész, férkőző fűrész; ferăstrău pentru găuri; Loch/Stichsäge. *1740:* Ostor hegyü fürész 1 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

Vö. az *ostorfűrész* cimszóval

ostorhegy-zsinór az ostorhegyet az ostorral összekötő zsinór; şnur pentru plesnitoare; Peitschenschnur. *1621:* Az melj lora valo zerzamot eo kemek Tanaczul ... veonek, annak be takargatasara veotte(m) papyrossat f — /08. Oztorhegi sinort be keoteozny ... /10 [Kv; Szám. 15b/IX. 207].

ostorméfa-bokor cserjeféle; Viburnum lantana; dîrmoz; wolliger Schneeball/Schlingenstrauch. *1779:* (A) Széna Fünek szomszédgya ... Marton Ferencz ... széna Füvecskéje, s vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát K; JHbK VI/17].

ostorméfa-bot ostorméfa-pálca; băţ de dîrmoz; Schlingenstock/stab. *1723:* asztis tudom a Luka leányánis semmiért a pap ostorminfa bottyätt el rontotta [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. *1724:* Pasko Sigmond ur(am) egj keziben lévő ostormin fa botot eleiben vete [Mihályfva NK; BK sub nr 984 Mathias Kovács (36) jb vall.].

ostorméfa-pálca ostorméfa-bot; băţ de dîrmoz; Schlingenstock/stab. *1761:* néki ugrék Tiszt Vram kezebeli Ostorméfa pálczájával, és hátba üté vagy kéttzer [Ks 25. III. 69].

ostormén-pálcikó ostorméfa-botocska; băţ de dîrmoz; Schlingenstöckchen/stäbchen. *1765:* Varga György fel nem támadott eö kgylme[a] ellen, hanem ... Egy kis ujjomnyi ostorméfya páczikó lévén à kezébenn maga elött hadarázván azzal hogy Szabaszlai István Uram beléje ne mehessen, az maga haza felé mind egy 20, 22 lépésnire ment [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 12. — [a]A szb].

ostornyél codirişte, coadă de bici; Peitschenstiel/stock. **Szk:** *somfa* ~. *1756:* Somfa ostornyel 3 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35].

ostorocska bici scurt şi subţire, biciuşcă; Peitschchen. *1714:* ostorocska ... arany s ezüst skofiummal boritott s aranj scofium apro gjöngjekkel ki rakot gombotskaval ekesitett fl. Hung. 30 [AH 36].

ostoros **I.** *mn* **1.** ~ *kút* merítőrudas kút; fîntînă cu prăjină; Brunnen mit Brunnenstange. *1825:* egy derik bővizü jo forrásu gárgyás és ostoros kut [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Consc. 358].

2. ~ *kapu* sorompós kapu; poartă cu bară fixată pe mijlocul panoului; Tor mit Schließstange. *1679:* Csűrös kert ... őregh ket fele nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyő deszkaval buritott nro 1 ... Ostorahoz valo foglalo retezes pant retez fejestöl nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 150].

3. ostorral hajtó/dolgozó; care mînă vitele cu biciul; mit der Peitsche arbeitend. **Szk:** ~ *ember. 1769/1778:* midön ... Földes Vrunk rabotájára Szántani mentünk, vidégbül rendeltenek mellénk ostoros Embert [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4] ✱ ~ *fickó. 1769/1778:* egy eke mellé két Személynek kellett állani, s ... egy egy ostoros Fitzkót fogadván magunk mellé, az melly ostoros fitzkó Napi Szólgálattya, más napi rabotás Szolgálatban nem imputáltatott [Bagos Sz; i.h.] ✱ ~ *fiú. 1789/1798:* A' Mely özvegy Asz(szonyna)k ostoros fia Vagyon, vagy szolgát tart egyenlőképpen fizet a' Gazdákkal [Balla Sz; SzVJk 173].

II. *fn* kisbéres; pogonici, băiat care mînă vitele la arat; Peitschen/Jungknecht. *1825:* ostorasnak 36 xr [Kv; Pk 5].

1839: Ns Nagy Ferentz Uramat igen jol esmérem még gyermekségétől fogvást; — mivel ... Báttya ... vèllem sokszor ki küldötte az ekéhez ostorosnak (:magam Béresse lévén ... Nagy Andrásnak:) [Erkávás Sz; Borb. II Mendre Ignátz (73) vall.].

Szk: *szántó ~. 1769:* sokszor meg esett az, hogy Szántani magunk erőnkőn, magunk Szánto Ostorosunkkal edgyütt mentünk Méltóságos ... Földes Vrunknak rabotájára, melly ostorosunknak Szólgálattyát a' következendő Napokra valo Rabotára nem imputálták soha is [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4].

ostoroz büntet; a pedepsi; (be)strafen. *1590:* Az Vristen meg veri ezt a' Varost hogy im illyen nylwan valo parazna Embert tartnak az Varoson, mert teobzeris oztorosott es vert meg az Jsten Varasokat illen Paraznakert [Kv; TJk V/1. 48 Damokos Mathias nyil.]. *1662:* Ha mindezek után is nem hallgattok engemet, hétszerte keményebben ostorozlak titeket a ti bűneitekért (V.18.,19)[a] [SKr 698. — [a]Mózes könyve]. *1710:* Hejában álmadozunk ... nem fogjuk utolérni az akkori dolgokat, akkor úgy tetszett Istennek, most másképpen akar a mi bűneinkért minket nemzetestől ostorozni ... türnünk kell, mert megérdemlettük [CsH 70]. *1879:* Hát aki az ostobaságot veri, a bornirtságot ostorozza ... heccelési szándékból cselekszik-e? vagy azért, hogy helyesebb állapotokat teremtsen [PLev. 36–7 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *betegséggel ~. 1670:* Az én Istenem esztendeig való betegséggel ostorozott volna inkább, mintsem ezzel [TML V, 402 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *gonoszságért ~. 1710:* kimutatá Isten, hogy nincs őfelségének kedviből s akaratjából a német császár ellen való insurrectió, hanem a magyar nemzetet a sok nemzetséges gonoszságért ostorozni akarja [CsH 72] ✱ *pestissel ~. 1717:* Már az Isten Medgyest is ostorozza pestissel, felek en is hogy el rekedek Darlacztol [Nsz; ApLt 2 gr. Haller József Apor Péterhez].

ostorozás büntetés; pedepsire; Strafe. *1678–1683:* Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s. okoskodassal kel ellent vetni, hanem ... Istenhez szűrű buzgo ohaitassal valo fuhazkodassal kel, az engezteleshez niulni, es könjörgeni, hogi ... menesen megh, az tirannus büntető ostorozasa szenvedesitől [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1710:* De Isten őfelsége csak megmutatá, ha akarná, elvehetné a pogány igáját a kereszténységről, de a keresztények bűninek ostorozására tartaná fen Isten a pogányságot [CsH 217].

ostoroztat karóztat; a pune/angaja pe cineva la arăcit; anpfählen lassen. *1591:* Benczcör Janos Kertiben Ennekemis Birodalmomis wola penzem vtan, meljben egy nehanj eztendeöteöl fogua benneis woltam birtamis Komlot az heljben oztoroztattam ez eleötth walo eztendeökbennis [UszT].

ostorpénz kb. fuvardíj; taxă de transport; Fuhrgeld. *1719:* küldöttem 32,, mása darabot, kiért szokás szérént az só vágok(na)k 32. Pólturát attam, ostor pénzt pedig 8. polturát [Kolozs; Ks 95 Endes Péter lev.].

ostrom 1. megrohamozás; asediere, asediu; Belagerung/stürmung. *1566:* a király is immár nem sok időre megvöttc volna Tokajt, hogy ha a Szulimán halála híre nem érkezik vala. Mert a Sziget megvételekor immár a császár halva fekszik vala, és az utolsó ostrom — a kilenczedik — még azután lett meg [ETA I, 25 BS]. *1632:* Ostromra ki hanio czeöueös goliobisos poros geömbeöliegh twzes szerzam ... N. 80 ... Fabol czinalt ostromra kihanio twzes czeöueök porral goliobissal rakattak ... N. 76 [Fog.; UF I, 136]. *1657:* Kemény Péter az fejedelem személye mellé rendeltetett ember lévén, parancsolta, hogy térítené az gyalogságot az ostromnak continuálására ... az ostrom ... szerencsétlenül solváltatott [KemÖn. 16]. *1660:* fogadván önagysága[a], hogy az ostromnak idején is megsegíti az várost [Kv; KvE 179 LJ. — [a]II. Rákóczi György]. *1710:* Mikor annyira volna a bécsi obsídió[a], hogy kétnapi lőtetés és egy ostrom után el kellene veszni s török keziben esni, elérkezék a segíltség [CsH 172. — [a]1683-ban].

Szk: *~mal megvesz. 1564:* Ugyanezen őszön király nagy hadat inditta és a törökök sokan melléje jövének segitségül, és Hadad várát megszállá; kit hamaridőn megvőn és mind a földig lerontatá; a magyarokat a kik benne valának békével elbocsáttatá; azután által költözék a Tiszán és megszállá Athya várát és erős ostrommal azt is megvevék [ETA I, 22 BS]. *1619:* Bethlen Gábor ... Pozsony városát ostrommal vötte meg [Kv; KvE 150 SB]. *1710:* A német lejtmán pedig a várat semmiképpen fel nem adá, noha erőtelen romladozott hely vala, a kurucok ostrommal vevék meg [CsH 335] ✱ *~mal megvétet. 1710:* A követ visszamenvén, a király erős ostrommal azon éjszaka a város citadelláját megvéteti maga is ott forogván az ostromon [CsH 327] ✱ *~mal vitat. 1567:* a király ... megszállá Kővárat, kit Báthori György a németek kezébe adott vala; kit ugyan meg is vőn a király nem sokáig vitatván nagy erőss ostrommal [ETA I, 25 BS] ✱ *~nak indít. 1710:* Látván azért az elector, hogy ostrom nélkül meg nem veheti, háromfelől lerontatván a bástyákot, ostromnak indítja a tábort [CsH 212] ✱ *~nak jő. 1704:* a kurucok, amely magyarok Balog Ferenc uram commandója alatt voltanak, conspirálván a németeknek is némely részével, declarálták magokat, hogy ha ostromnak jőnek a kurucok, ők nem defendálják a várat [WIN I, 102–3] ✱ *~nak jöhet. 1662:* És hogy látnák, a közkőfalon levő nagy törésen is ostromnak jöhetnének s jöni is akarnának[a] az közkőfalnek töltésén belől ... mély árkot ásattak vala [SKr 604. — [a]A törökök Várad várának ostromakor] ✱ *~nak megy. 1704:* Bercsényi Morvában egy erősséget megszállván, minekutána megbombáztatta volna és mégis szépszerint meg nem adták volna, ostromnak mentenek [WIN I, 277] ✱ *~nak mehet. 1662:* Az Aranyosbástyának is pedig kőfala egynéhány ölnyi szélességüven nagyon kihasíttatván és szakasztatván, annak is törésén ostromnak mehetnének [SKr 606] ✱ *~nak rohan. 1710:* Meglátván a regimentek az elector vitézi próbáját, egyszersmind ostromnak rohannak és a várost megvévén, egy lábig levágják mind a jancsárokat [CsH 212] ✱ *~on elesik. 1710:* a confoederátusok egynéhány ostromot tettenek volna, és többen ötezer franciánál az ostromon elestenek volna, annyira megijedt, hogy több ostromot nem mervén megvárni, nagy submissióval accordálni kezde Eugéniussal, és a nagy nevezetes erősséget[a] a német császárnak feladá [CsH 451. — [a]Duak várát] ✱ *~ot tesz → ~on elesik* ✱*~ot tétet. 1710:* A fővezér ... Lándorfejérvárát erős obsídió alá veszi, és kemény, véres ostromokot tétetvén, a várost a várral együtt megveszi[a] [CsH 232. — [a]1690-ben] ✱ *~ot veszít. 1663:* A török 16 ostromot vesztett Ujvár alatt [TML II, 611 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz] ✱

~ra készen. 1662: az agák közül ki-ki az ő népével a kiadott rend szerint az ostromra készen lenne, megparancsoltatott vala [SKr 606].

2. *átv* támadás; atac; Angriff. *1841:* az illető törvényes elöljáróik által vélek talán nem a mostani századnak lelke szerént, azaz az illendőség szelíden értelmesítő rendje és módja szerént, hanem minden megmagyarázás nélkül s mindjárt ostrommal és erőszakkal közöltetvén, abban ... csak egynémely elöljáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

3. *átv ~ot áll ki* zaklatásban/kellemetlenségben van része; a suporta tot felul de şicană; Belästigung/Unannehmlichkeiten haben. *1823–1830:* Egy ifjú feleséget vett volt Máthé László, kiért a deákoktól ő is sok ostromot állott ki [FogE 85].

ostromfazék lőporos fazék; oală cu praf de puşcă; Topf mit Schießpulver. *1667:* Ostrom fazék ... nro 38 [UF II, 339. — A fogarasi vár tűzszerszámai között].

ostromlás ostrom; asediu, asediere; Belagerung. *1657:* ualasztatik ket feö Inspector Magyar és Szász ... attol fwgjenek az Torniokba(n) es uar fokoko(n) leueö Cehek ... es az szwkseghez képest minden ordinantia azo(n) vrajnke legyen ... Ostromlaskor penig ha az dologh ugy kevannya magoktolis halallalis megh bwntetteszek [Kv; PolgK 128] | Más rendbéli ármádája is császárnak az feljebb említett elsőbb felmenetelikor az fejedelemnek ruináltatott volt Dámpir generálja alatt, az ki is maga is Pozson várának ostromlása alatt veszett el fültön lőtetvén | visszatére azon passusnak tovább való ostromlásától, és táborhelyt keresvén magának, megszálla [KemÖn. 34, 248]. *1662:* (Az) ostromlás ... hajnali, világosodni kezdett időtől fogva, mintegy kilenc órakorig tartott vala [SKr 606–7]. *1835:* A hajdani haborus üdőkbe ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sinfalva elpusztittatván, a ... meg maradott kevés Számu Also Sinfalvi Lakosak kentelenittettek a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb. II].

ostromló 1. nekiütköző; care se izbeşte (de ceva); anprallend. *1795:* az Nagyságtok Gáttya a felettébb valo fel emelés miatt állandó nem lévén, hanem a sok károk okozások mellett felettébb magos lévén a szőrnyű ostromló vastag Jég Menések belé ütkezési 's viz arja ujulásai miatt ... földjeit jobb részt el szaggatván el is mosta [Ádámos KK; JHb XIX/48].

2. *eget ~* égbe törő; măreţ, grandios; himmelan stürmend. *1879:* Igazán, Ödön, nem tudom, mely húrjait pengessem előtted az eget ostromló poézisnak, hogy megérthesd belőle mérhetetlen dicsőségemet [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ostromol 1. ostrom alá vesz; a asedia; belagern, stürmen. *1653:* Mikor immár ostromlani készülnének, hogy a várat ostromolják, érkezék a Bocskai levele: „hogy a várvívásnak hagyjanak békét, addig meg ne ostromolják; mert jövő-útban vagyon, s hadd lássa ő maga először, mint kelletik lenni a dolognak" [ETA I, 99 NSz]. *1662:* a vár megszállása után Török István várasbéli nemes ember hadnagysága alá adatván, a Veres-bástyára, hogy egyként azt vívnák, rontanák, ostromlanák ... fordíttattak vala [SKr 585]. *1710:* Duak alól egyenesen mene az ármáda Artesiában, és Arras s Béthune városokot ... erősen löttette s ostromlotta volna [CsH 451].

2. (meg)támad; a ataca; angreifen. *1586:* Myerthogy ... Az tellies bizonsagok egy arant megh valliak, Mint ostromlottak az ferencz deak hazat ... teczik a' teorwennek hogy ... vonniak Niasba [Kv; TJk IV/1. 563]. *1653:* Szándékjok olyan volt a hajduknak, hogy Vásárhelyt ha lehet porrá tegyék s a népet levágják és annakutánna a székelységet ostromolják [ETA I, 67 NSz]. *1766:* Constal ... Hogy az I. olyan szemelly kivel keresztyén Aszszony embernek nem is lehet lakni, mivel nehai elsőbb feleségitis ... eztis kevés időkig szüntelen ostromlotta, verte, taglotta, kurvaszta [GörgJk 205].

3. (nekiütődve) megrongál; a deteriora (izbîndu-se); (anprallend) beschädigen. *1816:* a nagyon meg romlott Palinka főzőt, Istálot ... mikor az Almas Vize annyira ostromlotta hogy, ha sietve Kemény Tölgyfa Czövekekkel erős jászoly Gátat nem tsináltattam volna ... mind el mosta volna a Viz [Hidalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Annához].

4. *átv* (meg)rohamoz/támad; a asalta/ataca; (an)stürmen. *1710 k.:* Utólszor soha az ördög a maga munkáját kétségbe nem hiná, sem ostromlaná, amint énvélem követi, hanem inkább felfuvalkodtatna véle [BIm. 1036]

Szk: *~ a katharus. 1730:* Engemet ujjabbanis ostromolt a' Catharus [Szentbenedek AF; Ks 83 gr. Kornis Zsigmond lev.].

5. (kéréssel) kitartóan zaklat; a asalta (cu rugăminţi); jn (mit einer Bitte) beharrlich belästigen. *1823–1830:* itt már ostromolni kezdett az őtsém a' kőntősnek valonak vételéért, pedig földhoz ragadott szegény voltam [FogEK 464].

Szk: *~ja az eget. 1896:* maguk haladnak ostromolva az eget [PLev. 188 Petelei István Gyalui Farkashoz].

ostromoltat ostrom alá vétet; a ordona să fie asediat; belagern/stürmen lassen. *1614:* Látván Básta, hogy az farkas elment, ő is kijöve a lyukból nyúlászni ... Gyalut, Almást megholdoltatá, és onnat méne Beszterce alá, melyet erősen lőtete és ostromoltata[a] [BTN[2] 52. — [a]1602-ben]. *1653:* Mátyás herczeg is Budát megszállá[a], hogy már Váradot elhagyá a török; de nem hagyá Váradot, hanem megrontá és erőssen ostromoltatá sok úttal [ETA I, 51 NSz. — [a]1598-ban]. *1657:* Nékem azért szinte az súlyosbik része juta; mert az mely torony mellett az palánkot nékem ostromoltatnom s bé is vágatnom kell vala ... ahhoz az helyhez oly közel vala, hogy pisztolylövés is reá érhet vala [KemÖn. 270]. *1678:* Azon éjjel menten kezdettem Putnokot ostromoltatni, kinek városát elégeték [TML VIII, 222 Teleki Mihály a fej-hez]. *1710:* A török azalatt ... Füleket ... két hétig éjjel nappal löteté s keményen ostromoltatá, mert a várbelick vitézül forgódnak vala [CsH 163].

ostromoltatik 1. megrohamoztatik; a fi asediat; belagert/stürmt werden. *1662:* a jancsárok mind az részrül szállíttattak s azon felső két bástyák ostromoltattak, rontattak [SKr 570].

2. megrongáltatik; a fi deteriorat; beschädigt werden. *1678:* Az Isten szánja meg mind oda ki, mind ide bé az ő házát, mert bizony itt is ostromoltatik és dőlőfélben áll, ha Isten nem könyörül rajtunk [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. *átv* (kitartóan) zaklattatik; a fi asaltat (cu insistenţă; (dauerhaft) belästigt werden. *1662:* Fogaras vára megadása

dolgában Barcsai András mind papirossal, s mind követek által való intésekkel, tanácsokkal mindaddig s addig ostromoltatek, végre hitre a várat megadta vala [SKr 650].

ostromtettetés támadásszínlelés; simularea atacului; Belagerungsvortäuschung. *1657:* kezde kiáltás hallatni az sáncnál kit elsőben szokások szerént való Alla kiáltásoknak s ostrom-tettetésnek alítánk [KemIr. 318].

ostya 1. azimă, ostie; Hostie. *1710:* Mikor a jámbor császár[a] meggyónt volna, és már a páter a mérges ostyát elévenné, hát a méregtől megszederjesedett. A császár semmit sem tudván a dologban, ex divino instinctu nem akará az ostyát acceptálni, látván, mely szederjes [CsH 94. — [a]l. Lipót német-római császár és m. király]. *1736:* volt egy konyhaforma, az hol ostyát sütöttenek, vagy mikor valamit tűznél kellett az mestereknek cselekedni, ott cselekedtek [MetTr 431]. *1765:* Ugyan tavaly közönséges hírből hallottam, hogy Marosvásárhelyt éppen mikor a pap az ostyát, melyet az Urnak szoktak mondani, felemelte volna, akkor ütötte meg az istennyila [RettE 123].
Szk: *~t tartó iskatulya. 1754:* Ostyát tarto iskatullya nro 1 [Borsa K; Told. 53].
2. pecsételéshez való ostya; bulin, bulină (de lipit scrisori); Hostie zum Siegeln. *1678:* Volanter az mely leveleket hagyattam, megnyálazván az ostyát leragaszthatni [TML VIII, 74 Teleki Mihály Bánffy Zsigmondhoz, Rhédei Ferenchez, Naláczi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz]
Szk: *fehér ~. 1797:* a Petsét igy volt[a] — a közepibe pedig az allyának a ... Fö Biro Ur petsettye fejér ostyára réá verve [DobLev. IV/783. 1a. — [a]Köv. az idéző-pecsét latin szöv.]. *1804:* (A vallató pecsét) vala a' tisztelt Hadnagy Urnak tulajdon Petséttyével közbül a' szokott hellyen fejér ostyaval meg petsételve, és meg erösitve [Dés; DLt 198/1807-hez] ✱ *veres ~. 1798:* (Az) elönkben adott kérdéseket vévén ... elmentünk[a] ... Luts György Col. Házához ... ezen következő idéző Királlyi pecsét mellett[a] ... dicsőségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petséttjével veres ostya felet meg vala petsételve [DobLev. IV/797. 2b. — [a]Gergelyfájára (AF). [b]Köv. a pecsét szöv.]. *1803:* (Az irat) közepe táján ... az eö Felsége Királyi petséttye Veres ostyával réá verve és meg erösitve azzal [Nc; i.h. IV/862. 1b].

ostyaliszt făină pentru azimă/ostie; Oblaten/Hostienmehl. *1867:* ostya liszt-, és tömjénre fl. 2 xr. 15 [Bács K; RkAk 241].

ostyasütő tigaie pentru copt azimă/ostie; Waffeleisen. *1789:* Egy Ostya Sütö Rf 2 xr 30 [Mv; ConscrAp. 23]. *1816:* Kerek ostya sütö ... 7 Rft [Kv; Born. IV. 41]. *1819:* ostya sütö [Baca SzD; TSb 6]. *1832:* Egy rósda ette ostya sütö [Sáromberke MT; TSb 26].

ostyasütő-vas tigaie pentru copt azimă/ostie; Waffeleisen. *1585:* Egy ostia swteó was. Egy kis vas pessel [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szt. Mihály templom inv.]. *1672:* (Vettünk) ostya Sutö vas csinálására egy rud vasat [Utl]. *1676:* Ostya sütö vas [Uzon Hsz; BLt 1]. *1681:* Ostya sütö vas Nro 1 [Vh; VhU 522]. *1746:* egy ostyasütö vas [Vargyas U; DanielAd. 258]. *1768:* Ostya Sütö vas 3 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1789:* A' Kápolnába ... ostya sütö vas [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ostyatartó tabernacol, chivot; Hostienbehälter. *1715:* egj ostya Tarto Gira — Lott 8 [BfN].

ostyavágó unealtă de tăiat azima/ostia; Hostienschneider/hacker. *1849:* A' Kápolnába ... ostya vágo három darab [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ó-susták régi pénzérme; şuştac veche; alte Geldmünze. *1705:* Az pénznek pedigh folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itiltük ki irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendöb(en) itt Szebenb(en) ... az Császár képére veretet es affele jo Lengyel ô sustakok tizenhat pénzben, az polturak negy penzben ... járjanak [KvLt I/192 gub.].

ó-szabású régimódi; demodat, de modă veche, altmodisch. *1652:* Egy vékónnyabb oh szabásu jol vasazot rudas tengely [Görgény MT; Törzs].

ószer régi piac(tér); piaţa veche; alter Marktplatz | ócskapiac; talcioc, piaţă de vechituri; Trödelmarkt. *1593:* Marta az saia zokniat az Ó zerbe azon az pinzen veotte [Kv; TJk V/1. 345]. *1594:* Az Mallom zywksegere es egyeb zywksegere veottem egy pörölth Az oh zerben p(ro)f — d 31 [Kv; Szám. 6/II. 3]. *1597:* kolchegy az alperet malomra ... uottem az ö zerben egy fely kengiel uasat d 15 [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. *1609:* veotte(m) egy Apró vasat ... d 10 ... veotte(m) ket keozep vasat az malo(m)hoz az ozerben d 22 [Kv; i.h. 12b/IV. 47]. *1621:* Az mez keuereshez az o Zerbe kellet vennünk Egy kapat d 16 [Kv; i.h. 15b/IV. 19]. *1664:* egy Landis nadrágot hoztak volt el az Ô szerbeol [Kv; SzCLev.]. *1762:* láttam edgj veres forditot piros rokával valo mentejit melljről udgj halottam hogj Potsa Istvánné Aszszonyom vette volna Brassoban az O szeren [Peselnek Hsz; HSzjP Mich. sen. Opra (60) prov. vall.].

ószeres ócskapiacon áruló; telal; auf dem Trödelmarkt verkaufend. *1609:* attam az o szeres azzonnak munkaia<ert> ... d 65 [Kv; Szám. 12b/IV. 23]. *1690:* Egy Ô Szeres Asszony | O szeres Ersebeth Asszony más egy hásonlo Asszony [Kv; Dica VI. 57, 96].

ószerű régimódi; de modă veche; altmodisch. *1648:* Ezen hazbannis vadnak az falokon négj darab fogasok o szerück [Komána F; UF I, 931].

oszkotár l. eszkotár

oszlandó megosztandó; care este de împărţit; verteilend. *1617:* ha mi ozlando barom leöt uol(n)a az battia kett eökröt es egi tehent aduan More Boldisar contentus leön vele [Abrudbánya; Törzs].

oszlás 1. (birtok/pénz/örökség) megosztás, birtok-osztály; partaj, împărţire (a unei averi); (Besitz/Geld/Erbe)-Verteilung. *1562:* Az Ezwsth Aranyrwl walo ozlas[a] | Az Egeb Marharwl valo ozlas[b] [KP. — [a-b]Köv. a fels.]. *1568:* Antonius Vicey Laur(entius) Filstich ... aequaliter fassi sunt hogy toruen zerent vgy leltek volt hogy az Kalmar Lazlo lozagaba se ozlas se bwchyw adyg ne legyen, meg nem az adossag ky tellesedik [Kv; TJk III/1. 186]. *1570:* Zakan Jmreh ... ezt valla hogy ... Tugia azt hogi az fiay ferencz es lörincz egy Rezet Byrtak az haznak Mas Rezet

penigh az Musthoha annyok Birta ozlas zerent [Kv; TJk III/2. 46]. *1578:* En batory elek adom mindeneknek twtara ... hogi en az en ... attyamfyaual Jakchy boldisaral tottem Jllen vegezest, miuel hog az ozlaskor es alkovaskor azalos tamas ... ennekem Jutot vala[a] [Zsibó Sz; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1596:* en az eoreksegh ozlasat keöztek nem tudo(m), en chak az egyzer kazaltam el a' fyuęt Hoggiai Janos adomanjabol [UszT 11/60 Georgius Barabas de Vduarhelj judex civitatis vall.]. *1628:* Az en holto(m) utan penigh mingiart igaz ozlas szerent ... minden ingo es Ingatla(n)iokat megh osztua(n) ki ki maga sorsaual elegedgiek megh, mind Ioszaggal edgiwt [Bornya KK; Eszt-Mk Cserei Mária végr.]. *1642:* kerem eö kglmetul ugian magatul ... Magiar es ohla Fratay es Bothazi telljes portiokbul ... az eö kegelmekre cedalando rezeket ozlas szerent mi(n)d ezekbúl a fen megh irt iokbul es portiokbul [K; SLt T. 25].

Szk: *~ba bocsát. 1584:* Frattaj Janos vram es Frattaj myklos gabor es gergelj az nehaj Frattaj gergely vram gyermekj egy feleol mas feleol penigg Tholdalagy Ferencz Felesege Frattay Clarazzony ... Jeouenek Jllyen Egenessegre my Eleotwnk hogy azmely perpattuar keozeoteok az Jozagy es feoldek ozlasa feleol volt, Myert hogy az Elseo Compositionkbol ky hattak volt, az olah Frattay hattar (!) aztis my Eleotwnk ozlasba bochatak kynek kynek az eo Reze zerent [M.fráta K; SLt T. 18] ✱ *~ba enged. 1593:* Almadj Caspar ... az het falubelj reszt nem engedje ozslasba az okan tartia megh ... hogy anay Joszagy Jankafj Kataline az w szwlo anniae [Szilkerék/Girolt SzD; JHbK XVII/24] ✱ *~ba ereszt. 1573:* Filstich leorinch, Kapa Myhal, Kapa gaspar, vrběger gěrgel ... valliak hogi Ez elymwlt Ideokben mykor Eok attiafyak valamy zanto feoldekreol oztozast Tennenek ... ket hold feleol megh ne(m) alkhatnak ... Mindenik Igery Magat Rea hogy vessek cyak Nilba ... wgy Ereztyk ozlasba hogy Nylat vessenek rea, az Nyl hozzw Jacabnak hozta [Kv; TJk III/3. 91]. *1589:* teonek Kys Budakon[a] Jllie(n) wegezest egy maas keözeöt, hogy ... az Zent jwany réz Jozagot, es az Zokolitis fel ozzak az Sententia tartasa zerentt es Aknay ferenczys reya menwén ... ozlásban Erezte az kys Budaky réz Jozagat mely kezenel volt [BfN 76/16. — [a]BN]. *1591:* ualamykor ualamellyk fel kyuannya hogy az, az meg neuezet föld kozottok fel ozolyon tehat mindenyg (!) fel tartozzig (!) az Eo rezi lo Iartato foldet kit maganak fogot ozlasba(n) ereztenj és fel oztany [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6] ✱ *~ban jut. 1545 k.:* En Sombori Janos ... Sombori mihalyal: az en atyam fiaual tewtem illien igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna ... attam az en atyamffianak Sombori mihalnak eskewlewbeli rezeyerth ewrewke fiwrol fiwra [Zsombor K; MNy XL, 137–8]. *1580:* mikor Almadine azzoniom es uitez Gabriel vram megh ostozanak ... tudom hogi Vince Balas Vitez Gabriel uramnak iuta ozlasban [JHbK XIII. 29]. *1628:* Annak utanna az mi oszlasba iutot ... az melliek mind Egiwt tesznek tt f. 7 d 50 [Kv; RDL I. 137] ✱ *~ban jutott. 1765:* A' Csup mellett vagyon égy oszlásb(an) jutott Erdö [A.szovát K; JHb VI/16] ✱ *~ban van. 1603:* wala perem egy haz feleol mely haz oszlasba ... wagyon [UszT 12/51] ✱ *~ból jut. 1642:* tartozik az Dualista Veleo Jstuan az Leaniatt az keet szaz forintrol eztendeo harom nap alatt uagi kesz penzul, uagi olian marhaul az melj marha onnat az ozlasbol iutott, meg elegitenj [Kv; RDL I. 128] ✱ *~ jussán. 1777:* Branyitskai Udvarát ... miként váltotta magához köz vérség és oszlás Jussán ... a neveletlen Arva Josika Miklos Vrfinak nyilvánságos kárára s Praejudiciumára [H; JHb XXXV/60] ✱ *~kor jut. 1787:* Világoson kijö Szopos András és Csiszér István primipilusok által, hogy ezen pretensióban forgó szántóföld régi oszláskor jutott volt Gergely Jakabnak és Abrán József predecessorainak együtt [Taploca Cs; RSzF 138] ✱ *~ra ad. 1607:* Akkor az Antalfi Janosne Cata aszony reszet Solimosi reszt ... vtolzor ne(m) atta vala ozlasra, Cata aszony elteben [UszT 20/56] ✱ *~ra bocsát. 1592:* Bogozben ... az mikippen az Lofeö Vraimmal ozlast kertónk vala az Irtas feöldböl, ennek az Vrunk Jobagi Drabantokis ig engettek uala, hogy az Lo feö Vrajmis uala mi nalok uagio(n) ozlasra bochassak ozlasra is bocsattuk uala [UszT]. *1632:* mivel vadnak irtásink is, kit csináltunk sok munkánkkal szántó földet vagy széna rétet, ezeket oszlásra nem bocsátottuk [Udvarfva MT; Barabás,SzO 366] ✱ *~ra előad. 1614:* legh eleözer Sopia Aszont ereos hwttel megh eskwttettwk hogy mindennemeö Jokat vratol maratott az ozlasra elleö ad, es neúez [Kv; RDL I. 96a Andreas Júnck kezével] ✱ *~ra előhoz. 1615/1628:* Werner Geőrgy vram ... mindennemw iokat az Oszlásra ele hoz, ád, es neuez [Kv; i.h. 96c]. *1619:* az Zabo Mihalynét Cattalin Azzont erreös hwttel megh eskwttetue(n), hogj az vratol maradot iokat az ozlasra elö hoz, ad, es nevezi [Kv; i.h. 107 Andreas Junck kezével] ✱ *~ra előnevez → ~ra előhoz* ✱ *~ra intéz. 1617:* vagion ... az Körpeniesi hatarb(an) valo kett Stomp hely, mellieket ket fele valo Ozlasra intiztunk Sors szerent [Abrudbánya; Törzs] ✱ *~ra kér. 1592:* My Azert az eo Naga poronchiolattianak engedelmesek leuyn, Elmenenk Kobatfaluaban ... Kachir Jakabne ellen ... es eo teolle ozlasra kereok ... Benedek Janosnenak ... iozagat, eoreokseget [UszT] ✱ *~ra kitilt. 1600:* Hadnagy Lukachne Malomfalui elle(n) teött tilalmat Malomfalui Olah Gyeörgyne, wiab ozlasra tiltotta ki walami Zanto feöldibol, Hadnagy Lukachnet megh zabaditottak az feöldbe [i.h. 15/212] ✱ *~ra közrebocsát. 1606:* Az melj keues rezecziket Keczetj Gaspar Erezteth wolt Kezemben azt kez wagiok ozlasra keözre bocziattanj ... Protestalok azra hogj az melj rezet most Beögeözj Andras wramnak adott wdeöuel azra is gondom lezen, aztis ozlasra keuanom az teöbiuel eggjuth [i.h. 20/47] ✱ *~ra marad. 1628:* Marad oszlásra az negy Gyermeknek az Atiaj ket reszbeöl, ket száz huszon niolcz forint ... melliet negi fele intezue(n) Jut Eginek, Egiknek tt. f. 57 [Kv; RDL I. 139]. *1639:* Melybeol[a] kj neuen az fizetendeo ... Adossagokot ... Maradna megh oszlasra f. 915 d. 26 [Kv; i.h. 116. — [a]Öszszegböl] ✱ *~ra (meg)kíván. 1593:* Az my Edes Atthianktol ... haz es eöreökseg, marha, zanto feöld, marattanak volt, Azokath Akar my neúel neueztessenek mindeneket ozlasra meg keuanok tölled [Szu; UszT 9/45]. *1607:* az harap egest keuanniuk ozlasra es az niarost [i.h. 20/233] ✱ *~ra megy* **a.** osztozásra előáll. *1563/1569:* mynek ellótte ozlasra menthwnk wolna zeorzedny kezdenek my welunk [Mészkő TA; Told. 27]. — **b.** osztozásra/megosztásra kerül. *1580:* eo kegmek az wenseg erröl nylwan emlekezyk hogy Az Mw eleinktwl ... igy zarmazot hogy valamykor Valamj iozagh diuisiora ozlasra Megie(n), vagy teorweny altal vagy teorweny elöt tehagh leg elözer Amit talal Az adossagot ky az iozagon Marha(n) vagion Az közbel ky kel deputalny minden ozlas elöt [Kv; TanJk V/3. 227b]. *1598:* hozta(m) uala egy sum(m)aba ... Eötue(n)harom forintoth es huz penzt, mellyeket en akkor keozre atta(m) melynek az Arra tellyiessegessen ozlasra menth volt [UszT 12/99]. *1661:* Az

Keölpeny Joszágh ... eö Kglmek között oszlásra mennye(n) hozá tartozando szöleje, szánto földe, Reti, Erdei Tojáual edgyütt [Mv; MbK] ✱ *~ra tudódik. 1642:* ez is Nyluan Constal, az maga Lakodalmara es Felesegere teobbet keolteott hogi sem mint az maga Dualitasara ualo rez Concernalta uolna es igy superaluan az Veleo Jstuan lakodalmara ualo keolczegh, hogi sem mint az mit az Leaninak parafernumban adott, Igy mind az keet rendbelj keolczegett szenuegiek egi arant, abbol egikis az masiknak ados ne legien, mert oszlasra sem tudodik [Kv; RDL I. 128] ✱ *~ szerint hozzájut vmihez. 1592/1594:* azt az hazat en illien igassagalis birom hog' megh haluan az gazdam azzoni attia Andras Kowachi, Niolcz rezre ozlot ez peres haz ... en ozton, az hetet vgi elegitetem ki az hazbol, es ozlas zerent iutotam hozza sok faradsaggal [Kv; RDL I. 63] ✱ *~ szerint jut vkinek. 1551:* az on myben. Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.] ✱ *~t ad. 1568:* paranczola felseged My nekeonk hogy az eo feleségenek galtheoy Ersebet azzonnak Mohaba ozlast kerne(n)k az Peterfalwy Porkolab Menyharth fyatol Porkolab Janostol ... az walazt penygh ezt teowe hogy kez ozlast adny Jt kjkelleo warmegyeben [Kük.; EMLt] ✱ *~t felbont. 1600:* ez dologra penigh keötek Magokat my eleöttünk ket zaz forint keötel Alat hogh valamellik fell ezt az ozlast es vegezest fel bontana az ket zaz forintot tartozzek ele tenny az megh Allo Atyafiaknak es az vtan oztathassek [T; Ks 90] ✱ *~t kér. 1551:* az vytezlo lyptay myklostol az ow hwga liptay sofy azzony kert volt ozlast katonabaly[a] rezebol [Torda; SLt QR. I. — [a]Katona (K)]. *1568:* pysky Janos az harom hold feoldbeol ozlast ker vala [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1579:* ozlast kerenk ... Apor Myklos altal Apor Ferencztolis kerok myert hogy egy kenyeren vadnak [Karatna Hsz; HSzjP]. *1592:* eo Naga poronchiola my nekink hogy men<nenk> Kobatfaluaban es Kachio Jakabne ellen ... ozlast kernenk [UszT] ✱ *~t kéret. 1590:* Szent Andras nap eleött valo Zombaton keretett volna ozlast az zek teorwínye [Usz; Eszt.] ✱ *~t kíván. 1591 k.:* az Irtas feöld felöll valo keresete(m)re ollya(n) valazt tett, ozlast keua(n) [UszT]. *1606:* az ... Zentrontasi[a] eoreksegekbeöl ozlast keuan en teöllem [i.h. — [a]MT] ✱ *~t tehet. 1606:* az ver Atiafiak kik ozlasosok haro(m)zor ozlast tehetnek [i.h. 20/54] ✱ *derék ~. 1577:* alig biria Hoszutelki Istwanne Azzonyom az ffellywl meg irt Rez loszagot mint Eowęt, meddig derek oszlas leszen keószteók az atyaffiakal Egetembe [F.jára TA; SLt S. 19]. *1578:* az ozlas keozeotteok ne(m) lehete ... medyk derek ozlas lenne keoszeotteok [M.fráta K; SLt S. 20] ✱ *igaz ~. 1658:* Mivel hogy Isten Eo felsege, Ekkediglen ennekem Negy gyermekimet Marasztotta meg eletben ... akarom hogy minden Nevel Nevezendö Bonumim igaz Oszlasz szerent reajok szallyanak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

2. megosztott birtokrész; proprietate funciară împărțită; verteilter Besitzanteil. *1680:* Enis tudom hogy oszlások az szánto földek, es szena füvek, az egyik reszt udvar számára birják Sipos Janosek [Gyegyóalfalu Cs; LLt Fasc. 151].

IIn. *1597:* Vj Ozlasba (r) [Sárd AF; EHA]. *1633:* Ki mentwnk ... arra az feöldre melliet hinak Ozlas feöldnek [Körispatak U; EHA]. *1647/1687 k.:* Apró oszlásban [Szentbenedek MT; MMatr. 95]. *1661:* az uj ozlasban (sz) [Bádok K; BHn 23]. *1663:* Az második oszlásban (sz) [Egrestö KK; EHA]. *1677:* az Too között az Apro ozlasb(an) [Andrásfva MT; EHA]. *1693:* Apro oszlas nevü helyb(en) (sz) [A.boldogfva U; EHA]. *1703:* az Felsö oszlásban (k) [Ádámos KK; EHA]. *1722:* A Füzes oszlásban (sz) [Zágon Hsz; EHA]. *1723:* A' Koronkai Erdö Szélben az alsó oszlásba két nyil erdö [HbEk].

3. *egy ~on való/volt (jószág)* kb. az osztályosokkal közös birtok; proprietate în indiviziune între moștenitori; gemeinsamer Besitz der Erbfolger. *1647:* Dobokai Farkas az dobokan lako nemzetel mind egi nemzet volt es tudom hogi egi fele es egi oszlason volt Joszagot birtanak [Doboka; JHb III/55]. *1712:* Levén Székély Miklos Uram(na)k, és fiának István(na)k egy darab erdejek ... az Rakosi határon ... Néhai Székely György posteritassi erdejek mellet, mely régen egy oszláson valo volt ... adá és köte ... Kisebb székély Ferencz Uram(na)k örökösön [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. el/felosztás; împărțire; Ver/Aufteilung. *1621:* Oztottunk Alperet Malomban Buzat melibeöl az Varos szamara iutot Cub 34 Ez ozlasbol az Varosnak Deliberatioia szerent Az Malom Port ueöttem kj Cub. 1 [Kv; Szám. 15b/VI. 3 Nagy Bálint mb szám.]. *1661:* hagiok ... Az harom rendbeli Scholakhoz egi arant valo ozlasra negi szaz forintot [Kv; RLt 1 Maitoni Andrásné végr.].

5. szétoszlás; împrăștiere; Auseinandergehen, Zerstreuen. *1870 k./1914:* Kapuzás ... a kollegium fökapujában ... állandóan volt nehány kapuzó; kik a karfákra felülve ... fütyörészve ... elmenökre megjegyzéseket téve ... hivalkodának. — Mikor aztán egy-egy tanár feje kiütödött az ablakán vagy kapuján: lön apostolok oszlása, párolgása [MvÉrt. 19].

oszlás-jószág felosztott birtok; proprietate funciară împărțită; auf/geteilter Besitz. *1615:* Veres Anna Aszszony egy oszlas Joszagot biruan [Fejér m.; EMLt Török B. hagy.].

oszlásképpen meg/felosztás szerint; conform/potrivit partajului; gemäß Auf/Verteilung. *1617:* igy conuenialtunk ez eörökseges dolgabol, hogy ez is kozre menien ozlaskeppen, de igi hogi mind eddigh More Lazlonak kezenel maradnak ez ki ualtot eöröksegek, valameddig a Szaz hetuen egi forintnak felett More Boldisar le nem tezi, az Creditornak [Abrudbánya; Törzs].

oszláskori megosztáskori; în timpul partajului; anläßlich der Verteilung. *1607:* Vgian akkor azon ozlaskorj oztozas kor monda azt en nekem Galfi Vra(m) ... hogy ... azt fogadgia en neke(m) Beogezy Andras Vra(m) hogy ne vegezzek ezt keóztek [UszT 20/56].

oszláslevél birtokmegosztó irat; act de partaj/împărțire; Besitzteilungsbrief. *1596:* az ã feold mind Atiamtol Eochemteol Batiamtol, ozlasunkor, nily zerent Nilamban Jutott es rezemben, ha ezt az Alperes tagadna hogy nem igy volna, ozlas leuclunkkel megh bizonitom [UszT 12/95].

oszlásos I. *mn* vkivel megosztandó; care intră la partaj; mit jm aufzuteilend. *1606:* az effele feöldek ... engem illetnek eleöb az J. aszon(n)al, mert az effele eóreksegh ozlasos en velem, mely heljben en vagiok jm(m)ar fiú agh [UszT 20/29].

II. *fn* vkivel vmit megosztó; părtaș, persoană care primește o parte din ceva (la un partaj); mit jm etw. Vertei-

lende(r). *1606:* az ver Atiafiak kik ozlasosok haro(m)zor ozlast tehetnek [i.h. 20/54].

oszlásrész megosztásból eredő részesedés; parte (cuvenită) dintr-un bun împărțit; Verteilungsanteil. *1582:* Valentinus Colosvary ... fassus est ... Szabo Simon ozlas rezt keres vala, Caspart deaktul feleseghe vthan [Kv; TJk IV/1. 13].

oszlat 1. szét/feloszt; a împărți; auf/verteilen. *1662:* a vezér ... a hatalmas császár derék hadaival menne vissza Tömösvárra, s a pártos Minnye[a] vajdát is megzabolázván, az hadakat oszlatná telelöhelyre [SKr 522. — [a]III. Mihnea (Mihail Radu) 1658–59 Havasalföld uralkodója].

2. eloszlat; a face să dispară treptat; auflösen, vertreiben. *1786:* instálok alázatoson Nsgtok(na)k, méltoztassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapatomat talám praescribálna s készittetne otton valami hasznos orvosságot ... hogy leg nevezetesebben a vizi korságot, Lép dagadast, s árénát oszlossan [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. szétoszlat; a împrăștia; zerstreuen. *1811:* Apolló serkeny-fel ... Oszlasd a' felleget elötted, 's az éjjel' Homályát okozó kárpitot rántsd széjjel [ÁrE 117].

oszlatik feloszlatik; a fi împărțit; aufgeteilt werden. **Szk:** *kétféle ~. 1570:* Molnokys penyglen az kyk wolnanak Myndenwth Myndeneknek gattyok keth fele ozlassanak es ky ky az Ew Rezet chynaltassa az Jeowedelme keozteok Meg ozlassek [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. *1617:* Az meli Stomp kett szököllöre hatt hatt Nylra volna fel epitue oda fel Verespatakon[a], az is ket fele ozlatik Sors szerent eggik szököllö eggidke (!) az masik a masike [Abrudbánya; Törzs. — [a]AF]. *1664:* Mind ezeken az felül megh irt Conditioko(n) javako(n) kivül mind(en) nemü res mobilissek ... Joszagok, örökséghek etc. oszlassanak ket fele [Mv; MbK].

oszlatlan 1. *mn* fel nem osztott; neîmpărțit, nedivizat; ungeteilt. *1627:* Kayanto vtba(n) vagio(n) Egj szeoleo ... Egj felol zomzed ... az labas hazj Janos deak, melj szeoleo es szanto feoldek ozlatlanok [Kv; RDL I. 134].

II. *hsz* fel nem osztva, osztatlanul; neîmpărțit; unaufgeteilt. *1641:* Uasar mező, Nagi Njr, Garda(n) nap niughot felöl ozlatlan marat [M.gyerőmonostor K; WassLt].

oszlatlanul fel nem osztva, osztatlanul; neîmpărțit; unaufgeteilt. *1577:* Melj pwztha helljek ozlattlannwl Marattak, Wgja(n) akor kj merjek, azokattjs megh ozak [Vajdasztián MT; BfN 71/19].

oszlik, oszol 1. (örökség/birtok/pénzösszeg) felosztódik, osztályra kerül; a se împărți/diviza (moștenirea/averea/banii); (Erbe/Besitz/Geldsumme) verteilt werden. *1507:* Eleozor hagyom az En felesegem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eu hozzot <E>n hozam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote(m), holta vtan az harom germeket zaz foryntal Elegycek meg es ozolyon kozykbe [NylrK VI, 186 Chch István végr.]. *1674:* Az Kerülő Széna Fw, melyben imitt amott szántogattak igy oszlott [Mocs; K; JHbK XXV/9]. *1712/1777:* A Nyarattői Udvarház hely ... a meg irt két rész atyafiak között oszolyék ad duas aequales partes [Vaja MT; DobLev. I/138]. *1720/1811:* A mobile bonumokbol, adjudicaltatot, hogy mindenek oszollyanak, ad trēs rectas et aequales partes [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1724:* Az Nádas felé valo forduloban valo földek igy oszlottanak [Asz; Borb. I]. *1732:* Az Ó bor ... és Zöld vetés oszolljan in duas aequales partes [Ne; DobLev. I/149]. *1764/1765:* A mi kevés Joszágom Marad, ez közöttetek oszolyék [Kóród KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.]. *1776:* A' Törvény ... mondja, hogy az Atyáknak vagy Anyáknak a' hány Gyermekek vagyon, annyi fele oszol a' Joszágok ... tehát a' hanyan maradtunk annyi felé kell oszolni [M.köblös SzD; RLt 0.1. 2–3]. *1805:* ezen Tóó-hellyis ... négy egyenlö, ugy mint Betsky, Foszto akár Somai, Mohai, és Török részekre oszolnék, minthogy ezen négy ágazatu Succession keresik a' Fell peresekis részesüléseket [Ne; DobLev. IV/887. 2b]. — L. mégy RSzF 229.

Szk: *egyaránt ~. 1711:* az ő kglme Dotalitiuma utan biratott Molnar ház helybéli jus egy aránt oszollyék az négy Léánnyal és az Fiakkal [Altorja Hsz; Borb. I]. *1761:* Tegnapi napon fatealtotvan ... az Utrizalt Udvarban ... Mura Janost ő subinferala hogy 4 Esztendei proventus Mélgos Baro Josika Imbre es Daniel Urak köszt mind egy arant oszlat [Branyicska H; JHb XXV/45. 9]. *1773:* Adván elé panaszát ... csiktaplocai Holló Domokosné László Margit ... hogy néhai édesattya néhai férjének és annya meghalván, minden jók egyaránt oszoljanak, kívánnya [Taploca Cs; RSzF 226] ✱ *egyenlőképpen ~. 1764/1765:* a' mi kevés ezüstőm lesz, azis egyelő keppen oszoljék [Kóród KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.] ✱ *háromfelé ~. 1645:* Az melly Szeoleot pediglen Szengyel Ferencz Vram, ugyan a Szengyeli hataron eppittetett Erdeobül az oszollyon harom fele [Erdőszengyel MT; Told. 1a.II]. *1747.* Az fen emlitett szánto föld oszlik három fele, jutván edgyik edgyik részre 4. 4 veka féréjü [Torda; TJkT III. 114]. *1818:* Ezenkívül, ami a külső, belső jószágot illeti, háromfelé oszoljék [Jenőfva Cs; RSzF 245] ✱ *hatfelé ~. 1764:* Már most báróságot hozatván Inczédi Sámuel, nagy méltóságban kell élni a gyermekeinek, de nem tudom, hogy telik ki ha hatfelé oszlik [RettE 170] ✱ *kétfelé ~. 1577:* Az tholdallagj hazhoz wallo Zenna fw es zantto feold, erdeo Zeolleo Igenessen ket felle ozollyon [Vajdasztián MT; BfN 71/19]. *1592 k.:* Annak utanna ozton az eppitest az eoreokseget mind ell oztok keozeotteok az nyl feoldis ket fele ozlik [UszT]. *1657:* az mezei eoreoksegh, szánto feöld, es egy szoual minden az vduarhoz tartozo jok két felé oszollyanak [Szentegyed SzD; WassLt]. *1838:* az egész vágásu Szekér oszoljék kétfelé igyenlöleg [Malomfva U; Ben.] ✱ *nyilvonás szerint ~. 1783:* Lévén két szolgálo gazda Jobbagyok ... tehát ezek is Nyil Vonas szerint oszlottak[a] [Zoltán Hsz; Borb. II. — [a]Köv. a felosztás rendje] ✱ *vhány (egyenlő) részre ~. 1577:* Az Hozwazz<a>y Rez Jgazan ozolljek harom Rezre [Vajdasztián MT; BfR 71/19]. *1596:* Eztis hatra nem hagywan hogy az mely uetesek az uezzeodi hataron vagyon ez idei haznok egyenleokeppe(n) ozollyon u kmek kezzeott haro(m) rezre [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. *1693:* A Boris mint szinten ā buza ... ket egyenlö reszre oszol | mivel pediglen mind az keresmenyek s mind az Aviticumokrol vagyon emlekezet à Testamentumban, hogy ... mindenek negy reszre oszollyanak. Azert azok is negy reszre oszolnak, a négy Gyermekek közöt [Ne; DobLev. I/38. 5a, 6b]. *1794:* Tekében vadnak Nyoltz egyenlö Részek ... A' Tekei Dézma 8. egyenlö részekre oszlik, abbol 4. Vas, más 4. Torma Jussok [Teke K; Born. II].

2. a település köztulajdonban levő földje (sorsolással) felosztatik; a se împărţi (prin tragere la sorţi) un teren folosit în devălmăşie; im Gemeinbesitz der Siedlung befindliches Feldstück (durch Los) verteilt werden. *1793/1794:* Törvény szerint a' Commune Terrenumok(na)k kelletik oszolni tsak azon Composs(ess)sorok között, a' kik Antiqua Sessiokat birnak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b]. *1832:* Tisztelettel kérem is a' Tekintetes Tanátsot, Birtokom lételét, Hazafiuságomat 's ebből Törvényesen eredő Személlyes Jussomat tekintetbe véve, méltoztasson nékem a' Város Porondjából, mint Törvényesen oszlani kelletö Köz hellyöl a több részesedett Birtokos Hazafiakkal ... bár egyenlő mértékbe ... részt adni [Dés; DLt 693]. *1842:* minden közhellyek amikor oszolnak a Vas Jánoséhoz méretödgyenek minden fizetések amik az után következnek Vas János fizesse [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kezével].

Szk: *füst után ~. XIX. sz. e. f:* Ezen Kaszállo is minden Esztendöben füstök utánn oszolvan Szomszédjai változnak [SL] ✱ *nyilszámra ~. 1587:* Az ky hatarozot Ret ... Nyil zamra ozollion, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keosseg regteol fogwa çlt [Kv; TanJk I/1. 53–4].

3. *vkinek ~ vmiből* vkinek (az örökségből) osztozás révén vmennyi jut; a i se cuveni cuiva (după împărţirea averii); (durch Verteilung) in js Besitz gelangen. *1678:* Vas kíván az anyjával megosztozni ... Hiszem az micskéjök maradott, nem csak Vasé, hanem az hugának is oszol benne, mind az az rész marhácskában s mind egyébben s az anyjának is [TML VIII, 108 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

4. (bevétel/jövedelem vkik között) megoszlik; (venit/cîştig) se împarte, (Einnahme/Erwerb) sich untereinander verteilen. *1640:* Vagion ket Malom ket ket keore, Az Alsonak harmad resz Vamia az Pape, az egyk resze az Malom Mestere az Molnarral eggwtt az ket resz az Ure Negy reszre oszol [Gyalu K; GyU 56]. *1701:* Elötte viselvén a' T. Consistorium ezt a' mostani költségtelenséget, mely szer felett nyomja szegény Ecclésiánkat, tettzet ő kglk(ne)k rövidéteni az eddig sokfelé oszlani szokott költséget [Kv; SRE 74].

5. (feladat) egymás közt feloszlik; (sarcina) se împarte între ei; (Aufgabe) sich untereinander auf/verteilen. *1636/1687 k.:* Mikor ã Sz. Annaiak kerti el kezd senyvedni, bomlani, akkor mérjék fel ujjobba(n) és oszollyék éppen mind ã négy részre égy aránt az épités. Hasonlóképpe(n) égy istállois kit egészsz megye épitett, ha mikor el kél az istállo abbol a helyből, a kertelése annakis harom részre egyenlő képpen oszollyék [Andrásfva MT; MMatr. 245].

6. szétszéled; a se împrăştia/risipi (treptat); sich verlaufen/zerstreuen. *1657:* Elvégződvén pedig ez solennitas és oszolni kezdvén a számtalan nép, tetszék a kapikiháknak, hogy az kapun kívül félreállván, ne egyveledénnk az sok pogányság közé, várnók meg, míglen eloszlanának [KemÖn. 89]. *1662:* Melly igazgatás mihelyen praxisba, gyakorlásba vétetödék, méltó lehet emlékezetre, hogy a tisztátalan személyek azonnal oszlani kezdettek ... foltonként mentek, oszlottak [SKr 421]. *1677:* Az magyar hadaknak fizetést külömben adni nem akar, hanemha egy corpusban gyülekeznek valahová, a hová maga is kimenjen és meglássa öket, úgy ... megfizet s nem bánja, ha quartélyokra oszolnak is [TML VII, 423 Teleki Mihály a fej-hez]. *1704:* Azonban követek és regalisták, akik most ki ide, ki amoda vonódtanak és oszlottanak [WIN I, 118]. *1775:* Nagyboldogasszony napi kolozsvári ceremoniáról akkor oszolván az odagyült pápista nép, Henter Mihály testvérével ... odaszállottak [RettE 368].

Szk: *tétova ~. 1671:* a sok contributiot a szegénység nem viselhetvén, bizony az ország adaját is meg nem adhatván, vagy Magyar, vagy Lengyelországra s tétova oszol [TML V, 585 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz] ✱ *zsákmányra ~. 1657:* az nagy fejedelem ... az vezérnek is megizené, hogy hadait, kik elérkeztek, avagy zsákmánra nem oszlottak volna, felültetné [KemÖn. 70].

7. *kétféle ~* két csoportra oszlik; se împarte în două grupe; sich in zwei Gruppen aufteilen. *1586:* Kadar Matias vallia, Akkor megh Kadar Inas valek hogy az vra(m) Eorizny kwlde Eyel, ket fele ozlank ... De my senky kertibe Nem mentewnk [Kv; TJk IV/1. 579].

8. (had) felbomlik; (despre armată) a se împrăştia; (Heer) sich auflösen. *1657:* Igy azért engem praeficiálván Bakost visszahívatá, mert hada is igen eloszlott vala ... midön az Bakos hada oszol, rosszul van dolgunk, mikor szaporodik, fordul a szerencse jobbra [KemÖn. 230].

9. (folyóvíz) kettéválik/ágazik; (despre ape curgătoare) a se bifurca; (Fluß) sich verzweigen. *1772:* meg mikor a Kis Küküllö régi folyasát változtatván, asatott volt Fekete Joseff Vram egy nagy Sántzat, melyen a' Küküllö vizét Malmára viszszá vehetné és azon két fele oszolván a Küküllö folyása a mi Határunkra ki nem jö és jött ... szokat volt a meg mondott Sántzon két felé oszalni, és a mostani toul állo régi folyamattyán Le menvén a mostani folyásában békerűlni [Adámos KK; JHb LXVII. 380].

10. tagolódik; a se împărţi; sich gliedern. *1664:* Báts határának részei különféle nevezetekre oszlanak, amelyeket a Nádas vize hosszába át szél [Kisbács K; KHn 216] *1674:* Kis Strása neuű Szénafü ... az patak mellyékéigh háránték mérvén igy oszlott [Mocs K; JHbK XXV/9].

11. (hír) eloszlik/szűnik; (despre ştiri) a se auzi tot mai rar; (Kunde) sich verlaufen. *1672:* Szolnok vármegyébül sok hírek érkeztek volt ide az én idejövetelemig, de már oszol az hazug hír [TML VI, 359 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

oszló 1. *mn* **1.** felosztandó, osztályra kerülő (örökség/vagyon); (moştenire/avere) care urmează să fie împărţit; zu teilend (Erbe/Vermögen). *1670:* Az mi penig az vár s jószág állapotját illeti, hiszem ha oszló volna is, három rész volna, egy Barkóczié, másik Zólyomié, harmadik volna ide [TML V, 80 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1742:* Mind ezen elő számlalt kaszálok ... Maxai Ferencz és Joseff Successori köszt, oszlo és közös edgyenlöleg [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

Szk: *~ jobbágy. 1663:* ha mit penigh ezen tulis erthene lennj affele jokat vagi vehetne kezéhez, az teob affele oszlo jobbagjok(na)k fel osztasakor ele adgja [Erdöcsinád MT; Told. 1a] ✱ *~ jószág. 1746:* Radulesti Ns Rácz Petru Exponálja hogy Lakatos Martyin véle egj oszló Joszágot kiván már szintén három esztendeje [Radulest H; Ks LXII/23]. *1751:* az utrumb(an) Sp(ecifica)lt Exponensek mind Gazdag Nemzecség és egy oszlo joszágot birnak [Borb. I Somlyai Péter de Oláh Vásárhely (60) vall.]. *1759:* Vér szerint valo Attyaffia ... egy Oszlo Joszágat bir [Ne; DobLev. I/288. 9a] ✱ *~ kaszálóföld. 1668:* My Tihon egy oszlo szánto es kaszalo földeket birtunk uelek, onnat szarmaztak uolt ide Buzaba [Buza SzD; JHb].

2. (közföldből sorsolással) fel/kiosztásra kerülő; care urmează să fie împărţit (prin tragere la sorţi din terenul

folosit în devălmășie); (aus dem Gemeinfeldstück durch Los) zuteilend. *1740:* In terin zsellérek telepedvén meg a közönséges falu oszló földéből ád az falu [M.lóna K; EHA] | Az meg irtt jobbágjok(na)k describált szántó és kaszálló hellyein kivül van(n)ak az Falunak közönséges oszló földei, melljeket annuatim az Lakosok fel szoktak egymás között osztani [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. *1777:* a Pap Mára Asszony eö klme eleinek egy Nyila járt a magak Falusi Sessiojak után, a Falu közönséges oszló földeiből [Szentgyörgy MT; MkG 36.5/5 Sz Györgyán Vonyosor (70) zs vall.]. *1794:* Tálas Filimon ... bele kapott s akadott s szántani kezdette egészszen, s erőszakoson birta a Falu oszlo közös földit [Szentmargita SzD; KGy].

Hn. *1626:* az falu szena fv Ozlo Nylaban (sz) [Vaja MT; EHA]. *1679:* oszló nyilas Földek (sz) [Gyalu K; EHA] *1740:* Város oszlo rétek lábjában (k) [Boroskrakkó AF; EHA]. *1745:* a ... Falu közönséges oszló Nyilas Rétetskéjéb(en) [Nagyida K; EHA]. *1754:* Falu oszlo földe [Ördögkeresztúr K; BHn 159] | a Falu Oszlo Rétje [Sáromberke MT; EHA]. *1781:* az oszlo Nyílban (k) [Inaktelke K; EHA]. *1795:* Az oszlo Nyilakban (k) [Harasztkerék MT; EHA]. *1802:* az Oszlo Nyilakba (k) [Meggyesfva MT; EHA]. *1825:* Oszlo Széna Fübe [Válaszút K; BHn 172]. *1842:* A' Nagy Réten az oszlo Nyilban (k) [Felfalu MT; EHA].

Szk: *~ fĕlnyíl. 1840:* vagyon ... egy kis Oszlo fél nyil ... a fábján fijak jussa szomszédságában [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] ✱ *~ fű. 1728:* Az érb(en) egj resz füvecske, a Kese fiak oszlo füvei között [Lisznyó Hsz; SVJk] ✱ *~ rét. 1786:* azon oszlo Retből Birván az Diosi részen Valok égy jo ... kaszállo Rétet [M.köblös SzD; RLt]. *1803 k.:* az oszlo Rétböl adnak égy nyilat, ezt a' Mester maga költségin dolgoztattya [Vista K; RAk 119] ✱ *váltóslag ~. 1822:* A Büdös to réttyin egy Nyil vátoslag oszlo 1 szekér [M.bölkény MT; Born. 9. XII. 22].

3. *~ atyafi* (örökségen) osztozó (vér)rokon; rudă care împarte o moștenire cu alți moștenitori; (am Erbe) teilnehmender (Bluts)verwandte(r). *1634:* Tudo(m) azt hogj Tima Giörgj Tima Maté Aniay Jozagot birnak nekem ozlo attia(m)fiay [Kászonújfalu Cs; BLt 3 Cziobot Jstua(n)ne Jllona azo(n) (50) vall.]. *1735:* Csegezi Nehai Tar Jánosné Szabo Annok egy Testvér és az meg irt egèsz Haz helyben egy oszlo Atyafi volt az én Nagy Anyámmal Néhai Csèp Péternével Szabó Katával [Borb.].

II. *fn* szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *~ban hagy* osztozásra szán; a lăsa să intre la partaj; zur Teilung bestimmen. *1631:* tudom hogi volt az Aniadnak penze, arra azt felelte hogi hagiot edes koma(m) Aszony de azt ozloba(n) hatta az mi keues penz voltt [Mv; MvLt 290. 259a] ✱ *~ra bocsát* osztozásra enged; a permite să fie împărțit; zur Teilung lassen. *1717:* Mint hogy ... Ngs Sarosi Istvanne Sarosi Christina Aszszony eo kglme, eleteben akarván gyermekei közöt, attyafisagos Osztozast veghben Vinni ... mind maga Udvarhazat, s mind pedigh ahoz biratot joszagotskaiat közre -s- oszlora botsatta [Kük.; DobLev. I/108]. *1807/1808:* ki tetzvén ... a' Néhai Székely Boldisár Gyermekei között ineált Divisionalisbol ... hogy ezen Földek Leány ágon forgok, tartozik a praetensus Fiu oszlora botsátani [Asz; Borb. II] ✱ *~ra előad* 'ua'.; idem.' *1732:* ha Dobolji István es Brulljai Sára ... acquisitumit elö nem adgják oszlóra, tehát minden de praesenti lévö oeconomiakbul két rész légjen Iglai Ferenczé és Brulljai Annáé [Ne; DobLev. I/149] ✱ *~ra megy* osztozásra kerül; urmează să fie împărțit; zur Teilung kommen. *1794:* a felyebb meg irt 12 kantza annak szaporodásával mennyen egyenlő oszlora a két Méltoságos Testvérek között [Kv; JHb XX/40. 6]. *1807:* A Kender földetis ... elegendőleg ezen két vallo vallomásokbol meg nem bizonyithatván maga acquisitumának lenni, meg kivánnya a Novizata, hogy ezis oszlora mennyen [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *~ra mehet* osztozásra kerülhet; a putea fi împărțit; zur Teilung kommen können. *1676:* Mihaly Thodor nevü vizben holt jobbagynak egy, két esztendös fiacskája maradván háza fundussa nélkül, ha oszlora mehet adjungaltassek Golya Tivadarhoz [Gyf; JHb XXXI/6] ✱ *~ra való* osztozásra való (örökösök között felosztandó); care trebuie împărțit (între moștenitori); zur Teilung bestimmt (unter den Erben zuteilend). *1771:* a' Somlyaiánusok meg mutatták e Contractu fundamentali, hogy a' Sz. Benedekhez szakasztatott Terrenum nem oszlora valo, és azt is, hogy a' Tok aránt ... Divisio nem admittáltathatik [Fejér m.; DobLev. II/248. 12a]. *1807:* A singfalvi (!) Határon a Patak mellett a melly praetendáltatik hogy oszlora valo volna, abbol Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II].

oszlódik 1. (örökség) felosztatik; (despre moșteniri) a se împărți/diviza; (Erbe) geteilt werden. **Szk:** *háromfelé ~. 1703:* az hatodik Punctumban specificalt arany és gyöngy nemü Clenodiumokot, a mellyeket én a három részre Testaltam igaz lelki ismeret szerént ezeket elö adván, elsöbben is azok tudodgyanak fel a' három részre, annak utánna a Testamentum szerènt a' mivel több lenne a' Petki Dávid ötsém Ur(am) része oszlodgyék három felé [Szentgyörgy MT; Ks 14/XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.] ✱ *kétfelé ~. 1629:* hwtit le teuen mindeneket ele hoza s az kett fele ozlodek keözteök [Kv; TJk VII/3. 98]. *1742:* minden affélé földek(ne)k kün az Mezön két félé kelletet oszlodni [Koronka MT; Told. 26] ✱ *vhány részre ~. 1739:* (A szőlő) nagjob rèszét az Dumitru Ignát Fiai kezdették birni, s, egy rèszetskéjét en magam, minthogy verség szerent ket reszre kellenek oszlodni [Saldorf NK; JHb XXIII/49.15]. *1744:* Ujbár Florán(a)k nagyobb tehetsége constalván, itiltetett mélton(a)k hogj azon fél örökség harom részre oszlodgyék [Ujbáresd H; Ks 62/3]. *1775:* Paczolai Kristofnak Leányarol Ersébetről ... négy Gyermekeinek Száma szerént, Négy részre kelletvén az egész Szent Benedeki[a] Határnak és több Paczolai Portioknak oszlodni [DobLev. II/464. 1a. — [a]AF].

2. közföld (időnként sorsolással) fel/szétosztatik; a fi împărțit (din cînd în cînd prin tragere la sorți) un teren folosit în devălmășie; Gemeinfeldstück (zeitweise durch Los) ver/aufgeteilt werden. *1774:* ezen harmadik Nyilnak ... ött egyenlő Részekre kellene oszlodni [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1820:* itten a Földek nem Szoktak oszlodni, hanem ki ki tudja mi tartozik házza után [Bács K; KmULev. 2].

Szk: *közre ~. 1804:* ollyatén kaszállo, mely közre oszlodott [Mezösámsond MT; Berz. 9. 74].

oszlófélben szétszéledőben; a fi pe cale de a se împăștia; im Auseinanderlaufen begriffen. *1662:* Az szegény Erdélyország lakosi ... nagy veszélyben ... nagy félelemben s mindenfelé oszló- s futófélben valának [SKr 436].

oszlólag vmilyen felosztás szerint; conform partajului; gemäß irgendwelcher Teilung. *1792:* Ádámoson ... a Kis

Kükülló vizén épült 4 kövü lisztelö Malom ... hason fele része, 's egész jövedelme, 's haszon vétele ... az ö Exjáé, a más hason fele pedig ismég oszlollag Nságodé, és a Titt. Gyárfás János Uré Condivisionális Attyafiaival edgyütt [Kük.; JHb XIX/34].

oszlop 1. coloană, stîlp; Säule. *1761:* Gr. Teleki Mihály ur Gyéresen midön valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna a végre, hogy valami inscriptiós követ beletétessen, vette észre egy deák ... hogy omlani akar [RettE 125]. *1811:* A' Templom' oszlopa belöl Jóniai, A' Toronyé pedig kivül Dóriai [ÁrÉ 171]. *1823–1830:* Az ebédlö[a] nagy szobának közepében két nagy kö-oszlopok vagynak, azokon belöl egy hosszú asztal ... A két oszlophoz téve vagyon két kis asztal, egyik mellet a két magyar, a másik mellett két lengyel deákok szoktanak volt enni [FogE 252. — [a]A marburgi egyetemi diákotthonban].

Szk: *sima ~. 1823–1830:* A fennebb említett logicusok zászlója csak kétágú volt ... Egyik felére festve volt egy sima oszlop, tetején egy koszorú [i.h. 122].

2. épületoszlop; stîlp; Bausäule. *1550 k.:* Egy ozlop p Rf 6 kit Az órzó haz Epitesehez kel Jrny [Kv; KvLt Diversa VIII. II/2]. *1645:* az Szekér Szin melet feliol az ki oslop uagio(n) az az hatar ugi hogi az oslop az két kertbe fonogiek azon alol az köz kertben az eösue ragastasaba(n) uagio(n) egi nagi karo: Ezek Kamuti Farkas urame ugi hogi az kapunak az közzepiteöl jgienesen intezuen az fen megh irt Szeker szin mellet ualo oslopra [Bács K; BLt 4]. *1674:* az istaloban ... az nagjobbiknak[a] mestergerendaja al harom oszlopokan [A.porumbák F; UF II, 607. — [a]Istállórésznek]. *1681:* vagyon itt egi Csür, ereszszevel egyut 24 oszlopon állo, szalmaval fedet [Vh; VhU 569]. *1694:* Vagyon egy hat Agosokon allott Mas Szeker szin helyeis, melynek minden Epülete el sorvadot elis veszet, hanem csak az oszlopai vadnak meg, azokis meg senyvedeztek [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1699:* Ezen házak elöt lévö kis fojosocska vagy pitvar hat kötesesen csinált oszlopokon ál [Vécke U; LLt]. *1738:* Ezen Csüres kertnek az Udvarházhoz tartozó Gyümölcses kert felöl valo vegiben vagyon két Csürfias, jo kurta tágos Csür, mellynek ágas fái oszlopjai az földben ásattak [Szászvesszöd NK; Born. XX/12]. *1817:* A Tornátz. Téglából épült 6 oszlopokon ál | A Molnár Ház ... mestergerendaja egy oszloppal meg van támasztva [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3, 10]. *1850:* téglából készitett oszlop 15 ezek ugyan jelen mind fenn állanak — de meg bomlot omladazo félben vagynak a rombolások mián [Gyéresztkirály TA; DLev. 5]. *1851:* A' Malom ... A' hijuba fel járo ... grádits a' ... felsö és also karzattal jo. A karzatot tarto oszlopok a' fiok gerendákhoz foglaltattak [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

Szk: *kettös ~. 1856:* Egy jo állapotban lévö Törökbuzakas kettös oszlopokon náddal fedve ... elhajlott ugyan, de helyre lehet taszitni — materiáléja mint t.i. oszlopai cserfából és oldalai fenyö leczekböl álván, éppen jo [Mezöbánd MT; TSb 39] ✱ *kötéses ~. 1676:* vagion ... kötéses oszlapokra czinált egj gabonás ház [Fog.; UF II, 709]. *1680:* Ezen kamarának két fala köteses oszlopokra gyalult fenyö deszkákkal vagyon parkanyosson be csinalva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1699:* egj szin ... padlása hat köteses oszlopokon álván [Szentdemeter U; LLt].

3. (szerkezet) tartó oszlop; stîlp de susţinere; Stützsäule. *1653:* a vezér a császár sátorát nem hagyta leszedni, maga a mint láták — ott a mint állánk a vezér sátoránál — a külsö keritését leszedték vala; de az árboczfái — vagy oszlopainak mondjam — ott fenn valának [ETA I, 131 NSz]. *1680:* az kemeny elein Tölgy fabol valo egy szál oszlopokra az szel ellenzésere vagyon fel verve két szál uj fürész deszka [A.porumbák F; ALt Inv. 21]. *1681:* Az vas veretésre készittetett víz kerék jó, annak forgó tengelye új ... Ezen új tengeljnek két oszlopait is mostan csinálták, újjak [CsVh 92] | Vajda Hunyad vára ... Vár hidgya ... Az hidnak also véghe felöl valo része (:az reghi fel vono hid oszlopatul fogva:) mind végigh ... mind gerendastol padlásfástol ighen megh avultak [Vh; VhU 502, 507]. *1745:* Van Délre a' bé járó folyosotól fogva jobb kézre a' Templom felöl való szegelet Bástyáig Sendelyes és Csipkés virágos Kö-kert melly(ne)k Szegeletin vagyon egy sendelyes oszlop, rajta lévö kis Csengetjüvel [Marossztkirály MT; Told. 18]. *1757/1758:* Harsányi Ur(am) ... másnak atta az Stompott, és azon árendás ki vetette az uj kereket, és az régi oh kereket tötte be ... azoltatol fogva kezdet viszont tojulni az Stomp, mivel hogy az oszlapakat is aláb szállitottak mint mikor én törtem vélle [Abrudbánya; Szer. Botár Jancsi (67) vall.]. *1862:* A' három kövü malom ... A' köpad elötti 4 oszlopok cserefából valok 's régiek [Mezöbánd MT; TSb 39].

4. lépcsöbejárat-oszlop; stîlpul de la capătul scării; Treppeneingangsstütze/säule. *1656:* vagjon egy ... pincze, melinek ajtaja eleött vagjon keötesekben foglalt 4 oszlopokon allo ... gradicz eleje [Fog.; UF II, 153].

Szk: *kötéses ~. 1680:* Ezen Pinczenek eléb meg irt bolthajtasos gatora kötéses oszlopokon állo uj Suppos hejazattal vagjon [A.porumbák F; ALt Inv. 30].

5. karfagerenda; stîlp de balustradă; Geländerbalken/stütze. *1677:* tornáczos nyári ház, melyre szolgál ... deszkás héjazat alat ... feljáró grádics, két felöl való melliéke karfás, két oszlopokra [Madaras Cs; CsVh 51]. *1699:* (A) folyoso körül karfák közöt esztergában meczet orsokkal vagyon be' keritve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt Inv. 10]. *1846:* fa hidhoz ... 11 híd padlok az oszlopok irányába, mellyekbe a karfa közép és kissebb oszlopai tevödnek [Dés; DLt 858/1847].

Vö. a *hidkarfa-oszlop* és *karfa-oszlop* cimszóval

6. *kerékvetö ~* vminek a sarkát védö gerenda; bornă apără-roată; Radabweiser. *1847:* 12 darab kerékvetö fa, a hid padlok végein ... 38 darab kerékvetö oszlopok [Dés; DLt 858].

7. határoszlop; stîlp de graniţă; Grenzsäule. *1803:* a' Remeteiek ... benn Topplitzán a' Magyaros mellé határoszlopot emeltek volt olly tzéllal, hogy ... a' Magyaros patakáig ... el foglallyák ... kéntelenitette(ne)k osztán a' Felsöbség parantsolattyából, azon oszlopokat levágni [Toplica MT; Born. XVc. 1/45 Tezlován Todor (60) col. vall.].

8. kapuoszlop/félfa; stîlpul porţii; Torpfosten. *1636:* Az Scöuenyffalui Uduarhazhoz elseöben be menuen uagyon nagy cöregh festett harom temerdek oszlopokon allo keöteött Galambugos kapuja [Sövényfva KK; JHb Inv.]. *1747:* Kapuja[a] van ad meridionalem 3 oszlopból virágos metszéssel jó formára csinálva galambbugos kétfelé nyilo ... ajtó is rajta [M.bükkös AF; ETF 108. 7. — [a]Özv. Kemény Boldizsárné Bánffy Ágnes udvarháza elött]. *1797:* A béjáro kapu vagyon napnyugotra, két oszlopok között, melyek tölgyfából valók, szépen kifaragottak [Borsa K; i.h. 13]. *1819:* találtatik az Udvarban bé menö három oszlopo-

kon állo 'sendely fedél alatt ketfelé nyilo avatég kapu két vas nyaklokkal, egy vas reteszszel [Baca SzD; TSb 6].

Vö. a *kapuoszlop* cimszóval.

9. *gyásznak ~a* fejfa; monument funerar din lemn; Grabsäule. *1780 k.:* Állj meg, úton járó, Nyugodalmat váró! Vesd szemed e fára, Gyásznak oszlopára [FogE 304].

10. oszlopszerű szobortalapzat; soclu/postament în formă de coloană; säulenartiger Sockel. *1662:* Az három oszlopokon álló és IV. László király[a] lovas nagy mesterségesen öntetett statuáit, állóképeit ... mindenestül diribról-darabra roncsolták vala [SKr 633. — [a]Helyesen: Szent László].

11. emlékoszlop; coloană comemorativă, columnă; Gedenksäule. *1823–1830:* Ezen Welhota nevű falun túl ... megláttuk előbb az Albis vizét ... ott olvassa el[a] a vízparton álló kőoszlopon ezen írást[b] ... Ezen oszlopon az íráson alul korona van metszve [FogE 179–80. — [a]Az utazó. [b]József császár tetteit dicsérő német nyelvű felirat 1784-ből].

12. tégla-kemenceláb; stîlpi de cărămidă ai cuptorului; Herdfuß aus Ziegeln. *1756:* a Tüzhely Teglabol rakót oszlopokra, vagyis Lábakra rakatott a kőzepsö Oszlopa egészen keresztül Szakadot [Branyicska H; JHb LXX/2. 19].

13. kb. elválasztó-vas; fier de despărțire; Scheideeisen. *1825:* Egy nagy vasas, és jó moddal készült 20 kupás Bétsi mérö vas keresztyivel és a' közepin oszloppal és két vas fogontyuval [Dés; DLt 595].

14. (istállóban) az állásokat egymástól elválasztó gerenda; stîlpi de despărțire (la boxe); (die Boxen im Pferdestall) voneinander trennender Balken. *1756:* Lovak allasit distingváló faragott oszlopok 9 [Nagyrápolt H; JHb XXXV. 35].

15. kútoszlop; stîlpul fîntînii; Brunnensäule. *1621:* Viczej Tamastol vitetet el ... egj keozep gerenda fat az gem oszlopanak [Kv; Szám. 15b/IX. 237]. *1656:* vagyon keöbeöl rakott kuth ... vas karikas vas czapos oszlopai el dölö felben vagyon (!) sendeli hejazattia reghi restauratiot keván [Fog.; UF II, 161].

16. oszlopszerű asztalláb; picior de masă în formă de stîlp; säulenartiges Tischbein | asztaltartozék; o parte a mesei; Tischzubehör. *1789:* Egy Cserefa Deszkából tsinosan készült áruló Asztal ... Felső részén ezen Asztalnak a két széllyin vagyon 2. oszlop ... Ezen oszlopok(na)k also részében vagyon külön külön két két Fijokotska, réz ki huzojával; a' le irt oszlopokon fellyül vagyon Vasbol készült, 's meg aranyazott ... cifraság [Mv; ConscrAp. 42–3]. *1832:* Egy kis kerek oszlopon állo Tányér asztalka [Sárombérke MT; TSb 26].

17. ágyoszlop; coloana care susține baldachinul; Bettsäule. *1805:* Egy nagy boltos ágy fa veres Tisza fábol igen szépen kirakva oszlopokkal Aranyozott Waseval [Mv; TGsz 52].

18. állvány; stativ; Gestell. *1674:* Ez oszlopon negy szál fürész deszkák, s azokon: az idei nyari sajt harmincz hét ~ 37 [A.porumbák F; UF II, 601].

19. állvány/polcláb; stîlp de etajeră; Stellagenfuß. *1789:* Egyik oszlopban lévö Skatullyában 49 Lothot nyomo merö réz Mértékek Rf 1 xr 80 | A' belsö Patika Házbol a' Nagy Patika Házba által járo Ajto felett két oszlopokon állo Stellasitskában melly(ne)k felsö fele réz Pléhekkel vagyon be boritva találtattak illyen Portékak [Mv; ConscrAp. 43, 66].

20. *~formára* oszlopszerűen; în formă de stîlp; säulenförmig/artig. *1810:* Vagjon a gabonás végibe, égy állással tiz lora készült derék istálo, állás nélkül pedig 13,14 Lois elfér benne ... vagyon benne 11 oszlop formára kereken Csinosan kifaragott állásfa [Doboka; Ks 76 Conscr. 30a].

21. *átv* támasz, erősség; stîlp, sprijin; Stütze, Stärke. *1662:* 5. jegy a kegyes, istenfélő jó embereknek (kik, mint megmegannyi oszlopi az emberi társaságnak, és akikre nézve kedvez Isten e világnak) elszedegettetések [SKr 712]. *1710 k.:* én édes Istenem ... Elvettél az én gyermekeimből számoson ... elsőszülött fiamat, az én erőmnek kezdetit, az én házamnak oszlopát [Blm. 988–9]. *1736:* Mikes Kelemen ... abban az idöben Kornis Gáspárral nagy oszlopi valának a catholica relígiónak [MetTr 440]. *1752:* Tek. Senator Enyedi István Uram ... és Tek. Senator Pataki István uram ... Ecclesiánk(na)k ... leg-elsőbb Tagjai és egyszer 's mind nagy Oszlopi-is [Kv; SRE 187–8]. *1763:* a Nagod Gratiájahoz kivantam szegeny fiamot Nagod melle adni remelvén hogy nem tsak fiamnak hanem magamnak s egész árva házamnak a nyomorusagba Nagod lesz egy erös ószlopa [Retteg SzD; TL. Árva Bágyi Susanna lev.]. *1811:* (Gr. Bethlen János) Éljen Szüléinek 's Familiájának Örömire, 's légyen oszlopa Házának [ÁrE 184]. — L. még SKr 118, 284: WIN I, 178.

oszlopfa kapufélfa; stîlpul porții; Torpfosten. *1794:* A kapu oszlop fái és palánk oszlopának gödrei ki ásásáért és a' kapu Fel-emelése Rf 2 [Déva; Ks 73. IV. 1c].

oszlopocska stîlpuleț, stîlpușor; Säulchen. *1850:* a kissebb Lo Istáloba a Zablo hellyen vagyon a földbe ásva 3 kurta oszlopotska [Gyéressztkirály TA; DE 5].

oszlopos 1. oszlopokon nyugvó; cu stîlpi; auf Säulen ruhend. *1632:* Vagion az jdej uy zalonna ... Az oszlopos keözepseö tomleocz bastiaban ... N. 54 [UF I, 172].

2. oszlopok közé foglalt; care este prins între stîlpi; in Säulen eingefaßt. *1656:* vagjon faragott keö melljekben vas kapczokkal foglalva 2 rendbeli oszlopos pantos viragos vas resteli [UF II, 139].

Szk: *~ asztali óra. 1839:* Egy ... alabástrom oszlopos asztali ora ... Egy uti ora [Kv; LLt].

3. gerendás; cu grinzi; mit Balken. *1853:* A két oszlopos düledező Goré helyre igazitásaért [Szakatura SzD; Újf. 1].

4. (kocsifedél) tartórudas; care este susținut de stîlpi; (Wagendach) mit Tragbaum. *1681:* Vagyon ezen szinben Hinto Nro 3. Egyike le eresztös fedelű; másik oszlopos, mindenik fel fel vagasu [Vh; VhU 508].

Szk: *~ hintó. 1681:* szász csinalta egesz vagasu oszlopos hinto [Vh; VhU 505. — A teljesebb szöveg fennebb].

5. oszlopdíszes (kárpit); (tapet) ornat cu stîlpi; (Tapete) mit Säulen geschmückt. *1651:* Vagyon harom Beczi karpit kettei Lovas, edgik oszlopos [WassLt Wass Judit kel.]. *1673:* Egy barát szin oszlopos szönyegh [Fog.; Utl].

oszlopú vhány kapuoszlopú/félfájú; (despre porți) cu un anumit număr de stîlpi; mit einigen Torbalken/pfosten. *1742:* egy 3 oszlopú, nagy kapun, mely is fedetlen [Bh; Told. 10].

oszlós 1. *~ föld* (örökösök között) felosztandó/osztályra kerülő földbirtok; proprietate funciară care urmează să fie împărțit (între moștenitori); (unter den Erben) aufzuteilender Grundbesitz. *1620/1836:* Az én Anyámnak pedig tudom hogy Mihály Istvannal ketten együt oszlos földeink vadnak [Páké Hsz; HSzjP Eva Tseh de Páké (50) vall.]

2. ~ *(vér)atyafi* (örökségen) osztozó (vér)rokon; rudă care împarte o moştenire cu alţi moştenitori; das Erbe teilender (Bluts) Verwandte(r). *1602:* Palfaluy Istuanne es balassy Andras es balassy Antal oszlos attyafyak uoltak Ez Eöröksegben [UszT 16/34]. *1623:* Az mely széna fw helyek ez megh irt Benkeő Gieőrgj es Benkeő Gasparnak teőbb oszlos Attyok fiaiual eggiut uagion Matisfalui rętben az falu mellet | ha ez megh irt szena fw helyhez Benkeő Gieőrgi es Benkeő Gasparon kiuwl ualahonnan ualami oszlos uér attiafi tamadna, ki az megh irt szena fw helybeol maganak ualami részt megh ualtana az megh irt Retthy Istuantol [Markosfva Hsz; Borb. I].

oszlott fel/megosztott; care a fost împărţit în ... aufgeteilt. **Hn.** *1810:* A Ekklésia hellyiből oszlott nyill irtatlan (sz) [Bibarcfva U; EHA].

oszmán oszmán-török; turc, otoman; osmanisch. **Szk:** ~ *császár. 1662:* Mint Bethlen fejedelem is oka volt, hogy ozmán császár és ugyan a lengyelek közt Hutinnál békesség szereztetett volt, csakhogy Bethlen fejedelemnek az országból ki kellett vala menni, s császár hadaival meg is egyezni [SKr 157–8] ✱ ~ *nemzet. 1662:* És úgy vagyon, az ozmán nemzetbül levő csaszárok mindenkor hajlandók a kegyelemre és könyörületességre | az ozmán nemzet hitinek nem kellene hinni [SKr 426, 487].

oszmanin régi török pénzérme; veche monedă turcească; alte türkische Münze. *1619:* változék meg az pénz dolga ... újat adának ki az sahin helyébe; tízoszporást adának, azmelyet nevezének mindjárt ozmaninnak, azaz ozmán nemzet pénze ... Ebben az ozmanin nevű pénzben 10 oszpora vagyon, azaz egy egész dram [BTN[2] 376].

oszol l. oszlik

oszolhatik felosztathatik; a putea fi împărţit; geteilt werden können. *1771:* ha indivisiumnak találtatik valami az oszolhatik két felé, a' más mely fel volt osztva tsak rectificáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 11a].

oszoltatik osztatik; a fi împărţit; geteilt werden. *1764:* minden belső és külső appertinentiákis egyenesen két felé oszoltassanak [Kéménd H; JHb XXII/17].

oszpora 1. török ezüstpénz; veche monedă turcească de argint; türkische Silbermünze. *1564 k.:* (A) parazna birsag az harminch niolchad fel ozpora volt [Cssz; SzO II, 179 a csíki közszékelység panasza az ogy-hez a királyi tisztek és főemberek zsarolásáról, törvénytelenségeiről]. *1568:* Agnes Bartholomei Nagy Rta ... fassa e(st), Ezt tudom hogy ez Kalara en nalla(m) lakik vala, es harom sing vazon veze el hazamnal, fertal hean, es 18 ozpora [Kv; TJk III/1. 199]. *1576:* Wagion eotwen Negy pynz mynd o pinzel ezwe es eoth ozpora [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. *1590:* Eggik vasat ... vgy adgia tizen negy ozpora(n) el [UszT]. *1607:* (Egy földet) ada ... tizen hat oszporaert es egy forintert [Uzon Hsz; Kp I. 19]. *1619:* Hogy ezután ne lophassák, nyírhassák el az pénzt, hanem mindenkor egy mértéke légyen az pénznek, az aranyat 120 oszporára kiálták, az igaz egész tallért 80 oszporára, az oroszlános tallért 60 oszporára [BTN[2] 376–7]. *1627:* Ket Eöregh velenczej penz. Hat regy tizenket penzes garas ... Egy pogan penz. Hat teoreok penz Het oszpora [Kv; RDL I. 132]. *1671:* követeink mi tévők legyenek, mert ha oda be kell aranyat váltaniok, az rettenetes nagy kárral lészen ... az mint penig az kapikiha írja, száz arany teszen kétszáz 25 tallért s váltóban úgy sem adják, hanem legalább tíz-tíz oszporát megkívánnak reá és így egy arany telik az beváltás szerént kétszáznyolczvan oszporában, egy tallért százhúsz oszporában computálván, melyet ha kezdenek váltani, mennyi hija esik az adónak, könnyen általérthetni [TML V, 634 a fej. Teleki Mihályhoz].

Szk: *török ~. 1595:* Apro pogan penzek nro 6. Theoreok ozpora Jutot cum maiori pondere M. 16 p. 28 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

Vö. az *ezüstoszpora* cimszóval.

2. papnak/tanítónak járó pénzadomány; partea retribuţiei în numerar dat preotului/învăţătorului de către enoriaşi; dem Pfarrer/Lehrer gebührende Geldabgabe. *1813:* (Jár) A mesternek 62 kalongya s ugyanannyi tavasz. Oszpora 12 magyar forint 32 dénár. Fa 12 tereh [Kőrös Hsz; Csetri,Kőrösi Csoma 37]. *1818:* az Oszporások tartoznak a kepélés napjáig befizetni az oszporát [Ilyefva Hsz; HSzjP].

oszporapénz papnak/tanítónak fizetett pénzadomány; partea retribuţiei în numerar dat preotului/învăţătorului de către enoriaşi; dem Pfarrer/Lehrer gezahlte Geldabgabe. *1844:* Reketes Mihály és Veress János volt Megye Birákot meg kell inteni, hogy a hátra levő oszpora pénzeket már valahára hozzák tisztába [Csomortán Hsz; HSzjP].

oszporás papnak/tanítónak pénzadományt fizető; enoriaş care dă o suma stabilită (în contul retribuţiei) preotului/învăţătorului; dem Pfarrer/Lehrer Geldabgabe Zahlender. *1715:* A mesternek ... az harangozástól, minden béradó embertől egy kenyér jár, az oszporástól fél, aki nyomorú, tehetetlen, az semmit sem ád[a] [Csetri,Kőrösi Csoma 32. — [a]Kőrösön (Hsz)]. *1843:* minden kepéző Gazda külömbség nélkül fizet 25 krt., az oszporások 12 xrt [Feltorja Hsz; HSzjP].

oszt 1. (járandóságot/adományt) szét/kioszt; a împărţi (remuneraţia/dania); (Lohn/Gabe) ver/zuteilen. *1558:* az En Jegy Rwhamat ky Jth Engem Jllethne hagyom harom fele, Eggy rezet ozzak az Segenyeknek: Masykat hagyom menyhartnak, harmadykat Myklosnak hogy tanytassak wele [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1576:* Byro vram eo K. Az Malomhoz lato vraimnak adasson Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak, Es azt az Zenat Lo szamra oszak [Kv; TanJk V/3. 133a]. *1585:* 29 Nouembr(is) Aztatunk az regy mod zerent az zegeieknek (!) zwrt es pinzt [Kv; Szám. 3/XIX. 43]. *1609:* Az maradek czipot az zegenieknek oztottam Birak vraim akarattiokbol [Kv; i.h. 12b/IV. 384]. *1654:* az Continuus praemendasok(na)k oztottam ez szerent az praemendat ... Az Tyuk Majornak Felesegestol libr. nro 8 ... Az Tyuk Majornenak libr. nro 4 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. *1679:* az nemes ország parancsolt volt nekem, hogy lennek itt Vasarhelyt, hogy a török vitezeknek Praemendat oszszak [Mv; MvLt AJud]. *1683:* Ha halálom történik Ceremoniat ne üzzenek ... az mivel Zászlot tsenyalnanak árra költeni kellene azt inkáb oszak az Szegenyeknek [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. *1688:* Az szalloim ... mind addig szenamot etettek ā mig profontot nem osztottak

nékik [Kv; UtI]. *1761:* mikor az fazakakat osztattuk volna hasatnak tanalta nemely resziben jutat fozokat a Mester ... ekkor Zugalodot valamennyire ā Mester hogj neki hasadat fazaka jutot [Branyicska H; JHb XXXV/45. 7]. *1804:* Az Ekklésia erdejéből amidőn fát osztanak illendő fizetésért ... kinek-kinek anynyi adassék, amenynyi az Ekklésia becsületes katonafiának [Szemerja Hsz; HSzjP].

2. (örökséget) az örökösök között feloszt/birtokba ad; a împărți între moștenire (o moștenire); (Erbe) unter den Erben teilen/in Besitz geben. *1585:* hiuanak minket ... hogy az hazat meg ozzuk, Az hazat mikor el kezdeok oztany, Monda Zeoch Caspar ... a' giermeket eoreómest el tartom [Kv; TJk IV/1. 444]. *1586:* az Lesneken walo attyoktol maratt Wdwar hazatt, osztottuk sors szerint Ekkeppen [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1590:* More Mihalj forgodot ez harom azzonj allattal ott mikor az Eoreokseget ozthottak [Szu; UszT]. *1622:* az mj ... marad, azt ozszak az Diuisio zerent es az mj iut az ket Aruak zamara azt be kel irnj [Kv; RDL I. 119]. *1659:* Az en edes Attiamtol, Nehay Rethi Istua(n) Uramtol maradot ezüstt nemő marhákot, mind eppen hagiom az en edes Uramnak, Mihalcz Mihaly Uram(na)k s kiczin szerelmes Fiam(na)k ... szegeny arva leaniommal ... edgiűtt hárman oszszák aequaliter [Altorja Hsz; Borb. I]. *1789:* Mind a belső Joszágokot, mind pedig a külső Földeket midőn fel oszlodnak Ugy oszszák, hogy ha valamelly ... valamellyiknek commoditássába lenne azt annak Résziben adgyák [Kük.; Kp II. 25].

Szk: *egyaránt/egyiránt ~. 1577:* az Wago Mihal kissebik fyawal, Mihaljal es Wago borbara azzonnak ezeket teorweny zerinth Wgj Inteztwk hogj az hazak wtha(n) wallo Jaro feoldeket, egj arant ozzak [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1598:* Az Aniamoth ... kenala awal hogy eo azt az pert, weghez wizy az eo keoltsegewel, chiak hogy fogadgia fel azt az anyam, hogy ha mit nyernek, egy arant ozzak egy massal [Kiskerék AF; JHb XXIII/33]. *1737:* ha pedig ki nem fizetnék a Fiu ágon levő Onokái oszszák egy iránt [Szentlélek Hsz; HSzjP Franciscus Folta de Kézdi Szent Lélek (71) ns vall.] ✱ *egyenesen ~. 1633:* Vagion ... egj hordo Bor ... Ezt menteol Jobban lehet korcziomarolljak ki, es az Arat oszszak harom fele Jgyenesen [Kv; RDL I. 112]. *1780:* A Keresztur fele forduloban Almás bűkben ... kivűl valo bokros helyet ki irtván oszszuk egyenesen [Kissolymos U; Márkos lev.] ✱ *egyenlőképpen ~. 1764:* a Kit Testvér Atyafiak magok Jussakan a Hasznot egyenlőképpen oszszák [Fejér m.; EMLt Josintzy osztozás I] ✱ *hármé ~. 1615:* Az Sugar Gergely örökseget harme ozzak ès az harmad reze az öregh azzonak maradgio(n) [Szentimre Cs; LLt] ✱ *háromfelé ~. 1584:* Chaplar Balas ... vallia ... minde(n) ezwst Marhakat harom fele oztanak ... Harom fele oztak Az ezwst marhakat egik Rezet veres peter viwe el, masikat Istwa(n) veuę ... harmadik Rezt Barat Istwan ... vyn el [Kv; TJk IV/1. 380–1]. *1693:* Tizen nyolcz ökör leven ā Testamentum szerent, harom reszre oszlot, az harom Atyaval Anyaval Testver Atyafiak közöt, melylyeket az mint lehetett aequaltunk es harom fele osztottunk [Ne; DobLev. I/38. 12] ✱ *igazán ~. 1658:* Mindeneket Oszsanak (!) igazan négy részre, magok keözeöt, ne kellessek Osztozo Birak(n)ak közikben menni sem(m)i dolgokban [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1726:* Amelly három ezer m: forint Adosságom Beszterecze Városánál vagyon magamé ... annuatim az Interessét annak igazán oszszák ketten edgj más között [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] ✱ *istenesen ~. 1664:* Egyéb minden féle lábos marhákat, Istenese(n), egjenese(n) oszszak háro(m) részekre [Beszt.; SL] ✱ *kétfelé ~. 1569:* twgya hog ket fele oztak oz Jozagot [Kr; BálLt 78]. *1637:* mikor el hazasitak Köteles Peternet Katat az mi ruhazattiuk marat volt az Anniatul ket fele ozta Czegledi Demeter [Mv; MvLt 291, 93b] ✱ *négyfelé ~. 1658:* Azon kóvúl az Mennye Buzam talaltatik, Oszsak (!) negy fele az harom gyermekim [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1724:* a Bányára menö ösvényen fellyül levö zöld buzát, kalongyába rakván, oszszák négj felé egyenlő képpen [Asz; Borb. I] ✱ *vhány (egyaránsú/egyenes/egyenlő) részre ~. 1546:* oth Aranyon wagyon, haath Bvza aztagh, menyenek oda, es oth azokath, mynd, el cheplessek, az Bvzayath ozaak, harom rezre, az keeth reezeeth, agyak, Erdelyi farkasnak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1586:* az 100 kertekett szanto földekett, szena rétekett, szőlőkett, Azonkeppen eőtt reszre osztany hatták [Lesnyek H; IB VI. 225/16]. *1620:* az megh irt falukban leuó Uduarhazat, es portiokat, az megh neuezet Kouaczioczi Susanna azzony es Kouaczioczki (!) Istuan Uram keozót, ket egienes rezre akarnok oztani [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. *1699:* azon Szőlőtt ket Gyermeki között, Philep Andras, es Synfalvi Dipsei István ur(am) Felesege Philep Kata Aszsz(ony) között két egjenlő reszekre intéztük es osztottuk [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1719:* maradott ... ezen ... Erdők fel osztásza, mellyetis ... az Atyafiak ... osszák négj egyenes egj aransu reszekre [Noszoly SzD; IB VI. 225/24]. *1730:* (A) Kaszálo Földéket ezen aláb Specificalt mod szerent nyilaztuk és osztottuk őt egyenlő reszékre Nyil vonás szerént [Szentmargita TA; KGy].

3. közföldet használatra (időnként) kioszt; a împărți (din cînd în cînd) un teren folosit în devălmășie; Gemeingut (zeitweise zur Benutzung) austeilen. *1584:* Az helieketh penigh mikor oztiak Egy heltewl teobet tyß, tiz pinznel, wgian ne vehessenek [Kv; PolgK 10]. *1630:* az patakigh oztottak az Vizoliak Nagi Eszakot az Vramnakis Eg Nyll fvue Jutot bene [Nagycég K; VLt 16/1527]. *1727:* A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü, hanem az Falunak lévén közönséges bőv Széna füvei, mikor abban osztnak nemellyek a' Szegényebbek közzül, kettő, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak közzül penig edgyes két, három rudott kaszáll [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1756:* A' miolta Tiszt Molduán Vonya ... a' Fü felosztásáb(an) belé ártotta magát, és e' szerént nem akkor osztya a' Falu, a' mikor tettzenék, hanem a' mikor eo Kglmének Tettzik, eo Kglme pedig mindenkor ... késik vélle [Galac BN; WLt Rob Thodor (40) jb vall.]. *1760:* Vadnaké ezen Falu Határáb(an) közös osztatlan Helylyek ... ha vagynak, mik, mennyik, minémüek, azokat promiscue egyaránt usuallyaké a Lakosok ... vagy Esztendőnként osztyák [Kővár (Szt) vid.; KS vk]. *1762:* En értemre ugy tudom bizonyoson ... hogy midőn közönséges falu erdeit osztottak, annyi részt attak[a] mint egy oda valo szabad embernek, most is a régi norma szerint ki adták [Bögöz U; IB. — [a]Az udvarnak]. *1806:* a múlt 1805-dik esztendőben ... mikor a nemes szárhegyi communitás osztotta volna a füvet, juta Gáspár József és Ferenc ökegyelmeknek egymás mellett két nyíl [Szárhegy Cs; RSzF 130].

Szk: *erdő ~ani. 1632:* Ezeket atta volt Borsa Tamás uram az falu kezében, hogy az falu is mikor vagy föld osztani megyen vagy erdő osztani, az ő kigyelme jobbágyinak is adgyanak illendőképpen [Udvarfva MT; Barabás,SzO 367]. *1732:* eö Nsga akkori Tisztartajával ... ki menvén erdő osztani [Gergelyfája AF; JHb XXVII. 7/10] ✱

erdőt ~. 1791: a melly két szál bükfát le vágatatt mai nápon az agait ... él vihessé egészen ugj hogy mikor most Erdött osztnak ujra akkor részt nem adnak hanem belé tudgyák [Szentháromság MT; Sár.] ✱ *föld ~ani. 1629:* mind az Oh mind az vj Thordaiak egyben gyülue(n) ugj mentek ki feold oztani [Kv; TanJk II/1. 57] ✱ *földet ~. 1589 k.:* Peter Kouaczjnak az mely feolde vagio(n) az cziere haton azt eo ne(m) hatalommal foglalta mertt en atta(m) nekj mikor biro valek me(n)tu(n)k vala kj az varossal feoldett oztanj akor attam vala rezeben [Szu; UszT]. *1640:* ez el mult 39 eztendöben. Pinkeösd elcőt valo napokba(n), Füzesen laktomba(n), az Füzesiek az szokas szerent öztottanak földeket, nekemis attanak mind eözi es Tauazi vetemennek valo földeket [SzJk 49] ✱ *füstre ~* lakójószág szerint oszt. *1786:* A Verö-fö nevü erdöt is mikor felosztok azt is Joszág után füstre osztok bizonnyal tudom ezt is [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Mich. Kósa sen. (57) ns vall.] ✱ *határt ~. 1589 k.:* Istvanfi Kelemennek az mely feólde vagion Verofel zegben mikor hatart oztanak meg mütatak az hataratis meddigh vagio(n) [Szu; UszT] ✱ *házalat szerint ~. 1761:* Ezen Gergéllyfai Lakosok(na)k Falu neve alat birató kevés Szánto földe a' Falu mellet Pókafalva felöl vagyon, mellyet házalatok szerént osztunk, és törökbuzával vetünk [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715]. *1774:* az Falu köz földeit nem házalatok szerint osztotta, hanem elsöbben is maganak az Jowábol annyit foglalt amennyi éppen elég volt [Udvarfva MT; Told. 44/47] ✱ *nyilakra ~. 1803:* Vagyon még egy darab közönséges Tövisses, melyet esztendönként à Birtokos Urak, Ház helyek után Nyilakra szoktak osztani [Hari AF; DobLev. IV/862. 4a]. *1805:* ott égy halas To volt, a' melly Tó ki száradván, a' Város fel fogta és Nyilakra osztotta [Dés; DLt Katalisán Ilia (34) vall.] ✱ *nyilat ~. 1763:* Valahun az falu nyilatt osztott, mind szánto foldett mind szena füet Valahányan voltak Nemes Peter selleri külön külön anyit birtak mint akár melyik Tohaton Lako nyilas ember [Tóhát TA; Borb. XI. 9 Ioannes Paraszkiv (86) zs vall.]. *1762:* Doceallya ... Hogy az Jk Falu közönséges Erdejét egymás között fel osztván, a Mlgos L. Baro Ur Curiájának részire illendö Nyilat nem osztottak [Usz; IB vk] ✱ *nyil szerint ~. 1680:* az Kis Fiacsa alat valo tót mikor nil szerent óstotak az falu samara vesekettek felette [Diós K; JHbK LVIII/8] ✱ *részt ~. 1604:* hazam uagio(n) fanczjalban ... mely hazbol enys mindenben egjenleo terhet viselek az falual mind(en) zedesbe ueuesbe; mind ueteskapu czynalasba, myert hogj ennekem az erdeoben rezet ne(m) oztottak, mely hazam elejtöl fogwa nemes haz uolt, miert hogj magoknak rezett oztottak[a], azt mondom hogj megh tartozttak az en rezemmel eddigh [UszT 18/63. — [a]A falusiak].

4. feloszt; a împărţi/diviza; auf/verteilen. *1608:* mikor Janos kirali oztotta az orzagot attol fogua ... tudom hogy bekesegesen birta mind Becz Pal mind Becz Palne az Becz gjorgj tanorokat [BLt 3 Kaycza andras lib. de Kozmas (80) vall.]. *1653:* valami hitvány bástyákat is épitgettek minden czéhok ... a bástyácskákat is ... czéhokra osztották vala [ETA I, 76–7 NSz]. *1669:* Az mely majorság és dézma juhokat az két majorokra osztottak, jutott egyiknek egyiknek Major Simon elött: Fejös juh ... nro 258[a] [AUt 68 ebesfvi szám. — [a]Folyt. a fels.]. *1732:* magamis láttám hogj ... a Sok aranyot és Fejer penzt osztottak az asztalon [Szászvesszős KK; Szentk. Catherina Fogarasi (60) jb vall.]. *1823–1830:* Hassia két fejedelemségre vagyon osztva, Hessen-Kassel és Hessen-Darmstadt [FogE 247].

Szk: *egyenlő részre ~* (büntetést) egyenlöen feloszt. *1809:* a' fenn emlitett Deliquensek, a' kegyelmetek Tömlottzében közönséges munka tétele mellett, mái naptol számlálva egy Esztendei Rabságot, s angáriomként külön külön 25–25 mind együtt 200. páltza ütéseket egyenlö részekre osztva szenvedjenek [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz-hez] ✱ *háromfelé ~. 1772:* Igy beszélik, hogy Lengyelországot hármfelé osztották a muszka, a prussus és ő felsége között [RettE 276] ✱ *két részbe ~. 1747:* Majorságnak valo egy ol kett reszbe osztva [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ *szénaboglya ~ani. 1771:* Tot Antal Mihály ... mikor ... Pásztor volt a Betlen kertb(en) ki hivta szena Bugja osztani és hogy meg esmervén Tot Mihály hogy a Város szenája volna ... oda hadta Szöts Ferentzet [Dés; DLt 326. 179 Joannes Marton senior (76) ns vall.] ✱ *tizedekre ~. 1662:* Ez mellett az egész város utcáit mind hadnagyságok alá tizedekre osztották ... vala [SKr 421]. *1829:* Minden helységet ... tizedekre oszszák [HSzj *marha-dög* al.].

5. vkivel vmit megoszt; a împărţi ceva cu cineva; etw. mit jm teilen. *1723:* az kik ellenzikis[a] nem Sokan vadnak ... azért inkáb hogy kicsiny jövedelmemet eö kglmekkel osztanám mint magok kárakert injuriálnak [Sövényfva KK; MbK 163. — [a]A malom fennállását]. *1731:* az Jára vizin tul valo bükös erdöbennis reszek vagyon az Letaiak(na)k, közös erdö az Azzonjfalviakkal mikor Makra serteseket fogadnak egjütt fogagják arra az bükös Erdöre együtt osztyak a vámot [Szentlászló TA; JHbK XXIV/26].

6. *(fő)tisztet ~* tisztséget vkinek juttat; a împărţi funcţiile; jm ein Amt zuteil werden lassen. *1666:* az atyám betegeskedése bizony felette igen szorgalmatoskodtat. Tudja Kegyelmed jól, noha helytelen, de mégis mint fenekednek s irigykednek sokan rám, némely accquisitumira mint vágynak, tiszteit már is mint osztották vagy osztják [TML III. 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1671:* Tanácsokat pleno numero az az tizenkét számuakat mindenik Natiobol az Ország választván ö Nagával edgyüt, ö Naga[a] confirmallya ... ö Naga ... azoknak meg-edgyezett akarattyok nélkül derekas Országos dolgot ne igazgasson, Ország házában-is Fö tiszteket azok tetszések nélkül ne oszsza [CC 9. — [a]Barcsai Ákos fej.].

7. vkit vhová/vkik közé beoszt; a repartiza pe cineva într-un anumit loc; jn irgendwohin einteilen. *1572:* eo k. azt kewannyak hogy az Mester az germekeket az Eoregh deakok keozybe ozsa tanitasra [Kv; TanJk V/3. 57b]. *1583/XVII. sz. eleje:* Valamely Jambor giermeke mi keózinkben akar az Mezarlasnak megh tanulasanak okaertt be allani ... Az aprod eztendeót harom esztendeigh visellie ... Mikoron penig harom eztendeo mulua ... legeniul akarna szolgalni ... wdeösb Mesternek adgiak Es mind ezen keppen rend zerent, az wdeosbseghez kepest oszzak [Kv; MészCLev.]. *1590:* Az p(ro)curatorokoth penigh ebben[a] vgy ozza eo kgmek hogy egyk fell se kenzerittessek Jdegen procatorth az Varas vegezese ellen be hoznj [Kv; TanJk I/1. 131. — [a]A perben].

Szk: *kvártélyba ~. 1662:* Liptó és Árva ... vármegyékben ... quártírokban osztván a hadakat, jó lakásnak adván magát, hogy azt eleitül megszokta volna, a vigyáznak ... meg nem kezde felelni [SKr 215]. *1663:* Az tatárokat mihelt quartirba osztották, mindjárást közüllök három ezeret és hat százat Horvátországra küldtek rablani [TML II, 651 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

8. *vkinek ~* vki mellé rendel/kijelöl; a desemna pe cineva pe lîngă cineva; für jn bestimmen. *1736:* az hegedüsök ...

vonni kezdették az menyasszony tánczát ... az mennyaszszonyt osztották az násznagynak ki is kettőt-hármat kerülvén véle ... oda vitte az hol az menyasszony apja, anyja ... állottanak [MetTr 387].

9. *tétova* ~ szétszór; a împrăştia; ver/zerstreuen. *1687:* úgy hallom Uram, ha igaz, hogy azt nem várták, hanem Petneházit megfogták s katonáit tétova osztották [TML VIII, 153 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

10. el/szétoszt (vkik között); a distribui; verteilen. *1573:* Niolcz zekre tartozanak eokreot vagny az Meszarosok es az niolcz zeken valo hwzt zabadsagok legen teob zekekre oztany tagassagnak okaert [Kv; TanJk V/3. 84a]. *1653:* A székelyeknek Báthori a császár puskáit — kit akkor fekete puskáknak hívnak vala — mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat épitte belöllek [ETA I, 44 NSz].

11. (határrészt) vmihez csatol; a anexa (o parte de hotar) la ...; Flurteil anschließen. *1722:* az Szarkádi határbol M: Peterdi határhoz osztottak M: Peterdrol a kuruczátol egjenessen bé 3 Indalji Torda Várossa to heljeig s gáttjáig [Pusztaegres TA; JHb XIII/7].

12. (kártyát) ad; a împărţi (cărţile de joc); (Karte) geben. **Szk:** *tovább* ~ *1838:* ha nem akarja el venni[a], hát brennolni kell, s tovább kell osztani [Dés; DLt. — [a]A kártyát].

13. *az Úr vacsoráját ~ja* úrvacsorát oszt; a da împărtăşanie; das Abendmahl des Herrn austeilen. *1705:* Ma reggel csak igen hirtelen megbetegedvén Zilahi uram, helyette prédikálott Borosnyai uram ... Ezen alkalmatosságával az jövő vasárnapi communiót is kihirdeté, ha valahun új búzakenyeret kaphatnánk, minthogy a zsengéből volna rendi, hogy úr vacsoráját osztanának [WIN I, 514]. *1783:* egyszer Ur Vatsoráját osztván, a' Baro Ur azt kérdette az Aszszony ő Nsgától, fel vészié ö Nsga az Ur Vatsoráját, azt felelte volna az Aszszony ö Nsga, fel veszi igenis [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

◇ **Szk:** *falat* ~ (vár)fal mellé beoszt; a repartiza cuiva o porţiune de zid pentru apărare; zur (Burg)Mauer einteilen. *1653:* A kinek bástya nem lehetett, annak falt osztottak és lövő-lyukat, s ott kellett állani, mikor riadás vagy félelmes állapot volt éjjel-nappal [ETA I, 77 NSz] ✱ *kezéhez* ~ kb. birtokba ad; a da în posesiune; in Besitz geben. *1657:* Azonban az atyja, az öreg Bethlen István is sokképpen kezde injuriáltatni, ki is erdélyi jószágit kezekhez osztván az egy Huszton kívül, kibontakozék Erdélyből [KemÖn. 167] ✱ *magát kétfelé ~ja* két részre oszlik; a se împărţi/diviza în două; sich in zwei Teile aufteilen. *1642/1722 k.:* A Fának meg hozasaban illyen Modalitast rendelünk mind itt s mind egyebütt az 1642 Esztendöbeli Visitatiokor: Hogy a Megye magát két felé osztván, vessen két nyilat bé, es a mellyik félnek Nyillya elsöben ki jön; az a fél a fát Pünkösdig meg hozza mind Papnak Mesternek [Beresztelke MT; GörgJk 79].

osztakozik osztozik vmiben; a împărtăşi ceva; teilnehmen. *1883:* Neked köszönöm még egyszer a könyvet. Öszinte barátsággal osztakozom örömödben [PLev. 109 Petelei István Jakab Ödönhöz].

osztály 1. osztozás, örökség felosztása a jogosult utódok között; partaj, împărţirea moştenirii între moştenitori; Erbteilung unter den rechtmäßigen Erben. *1609:* mikor megh oztozanak oztaj zerent Bech emrenek Juta [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Balint Pal (40) ns vall.]. *1761:* kezeket bé adván az két osztozó Meltosagos Baro Vrak nékünk azon száz arany vinculum alatt obligalák magokot hogy meg álloi lésznek azon általlunk végben ment és ő Ngok között celebrált osztálynak [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16]. *1764:* Nem gondolom külömben ... hogy valaki azzal vadolna, hogy az egész osztaly alatt valakiben belé vésztem volna [Középlak K; BfR]. *1773.* az osztájkor ... fel maradatt volt egy darabatska hely [Mezőerked K; LLt]. *1777:* az Urak is öszve Szedvén defensiojokra Szolgalo Levelcket olly készülettel légyenek hogy a' Celebrálando osztállyban meritálo Deliberatumot nyerhessenek [Hsz; BLev.]. *1808:* vagyon egy vápa és az osztájkor tett halmozás, s vápa tart egészen keresztül a Lőrintz mezeje nevezetű pusztáig [Albis Hsz; HSzjP Veress Gergelly (64) ns vall.]. *1884:* Josika Daniel Ur eö Nsga Nogyer nevezetű kaszálloja ... az Aranyi határhoz tartozik ... az mostani Falusiak által ki nyomozott metákig, és a régi osztállykor fel ásatott kövekig [F.nádasd H; JHb XXXI/51. 7].

Szk: *~alá ítéltetik. 1808:* a Novizaták által sub D producalt Esketésbölis ugy jövén ki, hogy azok[a] Fiat Leányt egyaránt illetők légyenek, tehát ezen Divisonalisnál fogva az előbbeni Deliberatum szerént most is osztály alá ítéltettnek [Asz; Borb. II. — [a]A peres földek] ✱ *~ alá jön. 1795:* A Maradott Lovakbol ... edgy meg dögölvén Osztály alá jöt 17 darab [Monostorszeg SzD; BetLt 5] ✱ *~ alá megy. 1793/1794:* A Török buza földek rendiben lévő Terrenum nem mérettetett fel ... azért meg kivánnyák, hogy azon méretlen Terrenum is fel mérettessék és mennyen osztály alá [M.bagó AF; DobLev. IV/13b] ✱ *~ alá menendő. 1828:* a' Reformáta Eccl(esi)a javai, az osztály alá menendöktől Secernáltossanak, azok èdgyik osztállyos Vérnek is, nyiljába ne tétetödgyenek [Cege SzD; WassLt Jk 41] ✱ *~ban forog* osztozásban részt vesz. *1761:* fel osztottake mindenek igosagoson nem tudom, mert en az osztajban nem forgattam [Branyicska H; JHb XXXV/45. 19]. *1795:* az osztályban nem forgattunk egyedül [Szentháromság MT; Szer. 9] ✱ *~ cerebráltatik. 1733:* Midön mü közöttünk és ... Testvér Atyánkfia Néhai Horváth Klára Aszszony eö Kglme közöt Néhai édes Atyánkrol, s Anjánkrol réánk devolvalodat Ingo és Jngatlan jokban osztáj celebráltatat, akkar mü felette igen meg kárasítattunk [SLt 25. W. 16] ✱ *~ esik. 1770/1771:* ha ... interimaliter, imitt, amott esett is valami osztály, most mindazonal(ta)l elsöben két egyenlö részekre ... oszollyanak fel, és azután ... kinek kinek proportionalis conpetentiaja adsignáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a] ✱ *az ~ folyik. 1793/1794:* a' Sárdianusok[a] felelik: Mind a' Törvény, mind pedigh a' Praxis azt tartya, hogy az Exmissusok ante executionem, ahoz reportáljanak a'kihez exmittaltattanak, azert inhaerealván elöbbeni kéréseknek most is azt kivánnyák, hogy ezen Osztály ne follyon, mig a' Reportatio meg nem esik [M.bagó AF; i.h. IV/739. 15b. — [a]A Sárdi örökösök] ✱ *~hoz nyúl. 1791:* ha pedig reménség ellen, Ngod az osztályt valami képzelödésböl még is huzni kivánná, ösztönöztetik az Exponens Ur Itéllö Mester Ur által az osztállyhoz nyulni [JHb XLIV/5] ✱ *~on kívül esik vkire. 1862:* A' kolosvári határon ... lévö 8. rend szénafü birtokom essék osztályon kívül Rosalia ... leányomnak [Kv; Végr.] ✱ *~ra bocsát. 1778:* (Amely) közz. Jussan relualt Bonumokot Szt. Benedeken kivül egyebütt bir ... depositis deponendis[a] osztállyra bocsáttani kész vala [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b–2a. — [a]Ti. a zálogösszeget] ✱ *~ra bocsáttatik. 1807:* Mind ezek Szerént tehat héába

lévén a Novizans Bizonyittása es allegatiója, megkivánnya ... hogy mind azok egyenlő osztállyra botsáttassanak [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *~ra előáll. 1810:* abba a mi Apámrol maradott akar melj orában kész vagyak elő állani osztályra [Nagylak AF; DobLev. IV/931] ✱ *~ra ereszkedik. 1791:* ha Ngod minden törvéntelen keresetéröl le mond és maga ajánlása szerént az atyafiságos osztállyra ereszkedik, azt az Exponens (!) Ur öttsével éggyűtt Atyafiságos indulattal vészen [JHb XLIV/5] ✱ *~ra jött. 1796:* Ezen Nyilhaz tétetnek még Alparétrol ... a' mostan Osztályra jött Joszágok után Competalo köz terrenumoknak fele része [Kv; Ks 74/56] ✱ *~ra kíván. 1794:* (A) Bágyonianus successorok a' Kőz földből, az maguk között lejendő osztályra kivánnyák az harmad részt excindaltatni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 6b] ✱ *~ra megy. 1761:* minden ingo bingo bonumok(na)k és keresményeknek osztályra kell menni [Hsz; BLev.]. *1793/1794:* a két nevezett Sessio az Reformata Eklésiájé volna ... nemély Possessorok elsőbben, kivánák ugyan hogy azok is osztályra mennyenek, de minek utánna meg világosodtanak, hogy az Eklésiáé volnának a' nevezett Sessiotskák, önként az Reformata Eklésiának hagyák örökösön [M.bagó AF; DobLev. IV/13] ✱ *~ra szólít. 1810:* ám, most már sogor Vram Törvényesen osztáljra szollitatt [Nagylak AF; i.h. IV/927 Dobolyi Sigmond Bartók Ádámhoz] ✱ *~ra szoríttatik. 1791:* az Exponens Grofné Aszszony eo Nsga ellen Actionalis Libellust adtanak volt a' tsak nem régiben el-enyészett Kolosvári Kerületbeli Tablára a' végett, hogy eő Nsága Bíroi hatalom által az osztállyra szorittassék [Kv; JHb XLIV/4] ✱ *~ra teendő. 1802:* osztályra teendő ba<r>motskak s.v. Sertések [Kv; CsS] ✱ *~ra tesz. 1791:* Bányabük[a] is valamint a' Kolosvári Ház fiu ágra van regulázva azért ... a fiak ... osztáljra[b] nem tészik [Kv; JHb XLIV. 6. — [a]TA. [b]A leányággal] ✱ *~ szerint részébe jut. 1845:* adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát Bözödőn, mely is részibe jutott osztály szérént [Bözödújfalu U; Borb. II] ✱ *~t celebrál. 1769:* in A(nn)o 1765 ... N. Enyeden celebrált, és ... Divisioban obvenialt, 's Consequenter recaptivalt, és relualt Bonumai felett három részre ell intézett egyenes osztállyt celebraltanak [Ne; DobLev. II/407] ✱ *~t celebráltat → ~t produkáltat* ✱ *~t konszummál. 1761:* az praetitulált Meltoságos Vrak ő Nagyságok Szebenben a Sessiokrol és Jobbágyokrol valo esztályt consummálván ki ki ő Ngok közüll a maga nyilához tartotta magát [Branyicska H; JHb XXXV/46. 16] ✱ *~t pretendál. 1808:* a' most fel osztott Mobiliakon kivül a' többi interimalis osztály mellett a' pretendes Leányok részekre ment, azokban már ma uj osztályt praetendalni nem lehet [Asz; Borb. II] ✱ *~t produkáltat. 1791:* ha tiltatni akarnak Erdőt számokra, tessék elsőbben az Approbáta szerént Vármegye Tisztsége által juxta Sessiones osztájt Producaltatni, és celebraltatni nem hatalmason foglalni [Nagyrápolt H; JHb XXXI/30] ✱ *~t szenved. 1772:* sok igaz ügy veszedelmes halgatásban marad, a ki kereshető fél, unalmas(na)k tartván mindenkor közre keresni és osztállyt benne szenvedni [Nagylak AF; DobLev. II/936. 2b] ✱ *~t tesz. 1804:* Tudom ... hogy ezt az irtás földet ... minekutánna már birtoka alatt vólt ugy adta a' testvérje Ferjének ... még pedig azért, hogy a' fel kelhető Atyai Jókban osztályt tévén az Atyafiak ... ugy adta ... a' testvérjének [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Drentye Vaszila (60) col. vall.] ✱ *az ~ végbevitetik. 1856:* kérésem következtében az osztály végbe vitetett [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1399 Dobolyi Bálint kérv.] ✱ *atyafiságos ~. 1791:* méltoztatik Ngod, a' maga dolgait ugy kormányozni, ugy igazgatni hogy a' közelebbröl jövő Hetnek elejin minden haladék nélkül az Atyafiságos osztályhoz hozzá foghassa(na)k, és azt el is végezhessék [Kv; JHb XLIV/4] ✱ *exekúciós ~. 1832:* én ... admoneáltattam debito tempore hogy jöjjön, és osztozzunk Atyafiságoson vagy árbiterek által, mível az osztozando Jok nem érdemlik a költséges Executios osztályt [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.] ✱ *egyenes ~* egyenlő osztozás. *1769:* Mi alább irt Nemes Személlyek, kézen fogott köz-Birák ... lévén mi Szemellyesen hivatalosok ... Dobollyi Joseff Uram, és Testvére Dobollyi Pál, és Mária eő kegyelmek által ... recaptivalt, es relualt Bonumai felett három részre ell intézett egyenes osztállyt celebraltanak [Ne; DobLev. II/407] ✱ *egyenlő ~. 1849:* ezüst- arany-, 's fejér gyöngy Némuimet ... általában tsakis két Léányomnak Tamási Nina, 's Miminek egyenlő osztalyal hagyom, 's rendelem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ *igaz ~. 1798:* háládatlan Emberekkel vagjon ügyem, akikis ... igy kivánnak engemet mortificalni; és az egy más közt valo igaz osztált akadályoztatni [M.dellő TA; DobLev. IV/802. 2a] ✱ *interimális ~ → ~t pretendál* ✱ *közös/közönséges ~. 1761:* Mindezek közönséges osztállyra elé tétetvén ... mindenik félnek meg tsalodása nélkül, kinek kinek a magáé meg adassék [Nsz; Ks 73/55]. *1836:* Ezen edgyezet viszanozására ötsénk Mihaly is kötelezi magát hogy a közös osztályig a joszágnak ... gondját viseli [Szentimre MT; BalLev.] ✱ *törvényes ~. 1816:* leg Törvényesebben lenne az ezen Praediumhaz tartazo igaz vereket ki keresni, azak között Törvinyes osztajt tenni [Kövend TA; Borb. II Gál Sigmond ns vall.]. *1827:* az Exponens ... kivanya a maga részit törvényes osztály altal ki szakasztodni [Ne; DobLev. V/117. 1a].

2. a településés köztulajdonban levő földjének (időnkénti) ki/szétosztása; distribuirea/împărțirea (provizorie) a terenurilor stăpînite în devălmășie; (zeitweilige) Teilung des in Gemeinbesitz befindlichen Feldstückes der Siedlung. *1737:* Ha pedig az Osztájnak véginn Valamelly betsülletes atyánkfiának nem találna jutni Szenafü, az ollyak a puszta ház-helyekre excindáltatott Rétből Consoláltassanak; Ha pedig valamely darab Rét az Osztáj után super natálni találna, az a Nms Város számára forditttassék [Dés; Jk 480b]. *1771:* Midon ezen határ fel osztatott Falunk lakossai közzül mindenek felett engemet ad hibeáltak a Commissarius Urok, és tudom bizonyoson hogy ment véghez azon osztálj [Girbó AF; JHb Izraila Rula (47) jb vall.]. *1788:* a' meg-hiteltetett Megye Tagjai ... Hitek utan vallanak egy nyil erdőt melly a' Commune Terrenumok osztallyának alkalmatosságával a' Papi és Mesteri Házak után jutott [Harasztkerék MT; MMatr. 119]. *1795:* a Dombai köz hellyek osztályára, a Tktes Vármegye kebeléből érdemes Co(mmi)ssarius Urak vagynak ki rendelve [Ádámos KK; JHb XX/18] | a' Falusiak(na)k még az első osztállykor élés végett ki szakasztatván egy darabb erdő [Vécke U; BálLt 1]. *1798:* közeledik a Tordai osztatlan Határ(na)k osztállya [Torda; Borb. I]. *1800:* Az ... osztálykor az Erdő ugy maradott a' Falu kezinél, hogy ... 'a hidakat igazittsák ... és a Falusiak(na)k meg kívántato épületekre légyen fájak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 5a Timár Juon (40) paraszt személy vall.]. *1868:* ha belé nem egyeznek a' falusiak az erdő osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetőségünköt egyszerre adják ki, 's azt az erdő pasztorok legyenek kötelesek őrizni, mig rendre el hordhatjuk — lássák ők bel birtokosokul ha szekeren-

ként viszikis haza osztály nélkül magok illetékeket [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: *~alá itéltetik. 1793/1794:* Tudni kellett azt ab antiquo, hogy paraszt ember osztatlan Terrenumot valide el nem adhat ... azért minden illyen el adások alatt fekvő Commune Terrenumok osztály alá itéltetnek [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b] ✱ *~alá téteik. 1770/1771:* Mint hogy az idö Statussa azt kivannya elsöbenis a' Törökbuza határ tétessék osztály alá, hogy a' Lakosok is, a' Possessorokis annál hamarább a' Török buza vetést folytathassák [Fejér m., i.h. II/428].

3. osztályrész (osztoztatás eredményeként vki tulajdonába jutott vagyonrész); parte de moştenire; Anteil (durch Teilung in js Besitz gelangter Vermögensanteil). *1807:* (A törökbúza földek) iránt ragaszkodik a Novizata rész sokszor emlegetett hiteles Inquisitoriájához melljel meg bizonyitotta azt, hogy ezekbölis a Leányok osztoztanak, azért megis kivánnyák ezekből léjendö osztalljokot [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: *~ába jutott. 1760:* Néhai Intzédi Pál kedves Bátyánk decessusan Testvéreire jutott 's mind eddig osztatlan három részre birottatott Borbereki Udvar házát 's az édes Anyám el halása után osztályomban jutott harmadik részt által adom ... Intzédi Gergely Bátyám Uramnak Száz Rhenens Forintokban [Alvinc AF; Incz. XI. 8a] ✱ *~ban bír. 1814:* Azért az nemes hütösség is, hogy mindeneket jó, új szemre vevén, általengede örökösön, hogyha hasznát vehet belőle, legyen örökös birtokában; úgy akkorát, mint másoknak is az megkorát (!) az fiai osztályban birnak [Szárhegy Cs; RSzF 139].

4. osztálylevél; litterae divisionales; act/scrisoare de împărţire/de partaj; Teilungsbrief. *1781/1785:* utolso Détsei István Uramnak ... A Nagy Annyát ... nemis tudom kinek hivták, hanem az itt valo osztályból ugy tettzik ki hogy Foszto Léány volt, mivel mindenütt felit vészik ki a Foszto reszböl [Forró AF; DobLev. III/596. 195 Salamon Gavrilla (80) zs vall.]. *1798:* a' mely régi osztályok, és égyezések Ngod Prokátoránal vagynak, a' ki irásra velem valo közlés iránt méltoztassék Ngod parantsolni [Torda; Borb. II Jánosi Péter lev.]. *1805:* nintsen az osztállyb(an) semmi meg határozott meg esmerése annak hogy az egész Tóó-Helly Zállagos légyen [Ne; DobLev. IV/887. 3a]. *1830:* Mint hogy a Felperesnek ... Evocatoriajából ... nyilván ki tetszik, hogy a jelen levö kereset, amennyibe az 1817ki osztályban némely tsak illetö Jokis a mint állitya hibából bele elegyittettek, azon osztálynak ennyi részébe léjendö meg semmisittésére intéztetett, köteleztetik a felperes mind azon Leveleket ... elö adni [Somb. II].

5. (megegyezés szerinti) felosztás; împărţire (conform înţelegerii); Aufteilung (nach Vereinbarung). *1840:* azon egyeztünk meg, hogy közönségünk kebelében akárkinek is szarvasmarhájában reméntelen kára történnék, akár betegség által, akár pedig vad által esnék meg ... a hús felosztassék közönségünknek becsü árán ... És ha valaki ezen osztályból részt nem akarna venni, ott erőltetés nincsen [Jenőfva Cs; RSzF 105].

Szk: *~ra megy. 1840:* ezen bé nem fizetett 155.Rf — midőn meg fizetődik Kamatjával együtt, akkor mégyen osztályra [Nagykapus K; KszRLt].

6. iskolai évfolyam; clasă; Schulklasse. *1866:* A' leány Iskola bé állitando vagy is felsö 3ik 4ik osztállyában vallas tanitás hetenkint 5 órát (így!) [Gyalu K; RAk 115].

◇ **Hn.** *1814:* a Pakulár Hágonál az Also osztájban (sz) [M.köblös SzD; EHA].

osztálybeli I. *mn* osztozásbeli; de partaj/ împărţire; in der Teilung. *1798:* A' Thordai Határon az ujj osztálybeli azon földeket mellyek kezem alatt találtattak, és Ngod Processust inditott vala, a Törvény szinén azokbol Ngod Competentiáját ki Igirtem [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.].

Szk: *~ kompetencia* osztozásbeli illetőség. *1806:* Szent Benedeki[a] Határon ... az Ur eg(g)yik hellyen sem hadja ki az Exponens Ur Osztálybeli Competentiaját a maga Menyniségébe, hanem mindenütt ell szántat belölle [DobLev. IV/899. 1a. — [a]AF] ✱ *~ nehézség. 1803:* az osztálybéli nehézségeknek annál jobb moddal lehető el háritásokra nézve a follyo Holnap 22ik napjára, vagy szemellyesen, vagy eléggé Instrualt Törvényes Plenipotentiariussa által ide okvetetlen meg jelenni ne terheltessék [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével] ✱ *~ ráta* osztozásbeli rész. *1798:* a' mostani Földes Uramnak birtoka alá némellyek, az utrizált földek közzül maga osztálybeli rátájába jutotta(na)k [Dés; Ks 79. 29. 287].

II. *fn* vmelyik a szolgáltatásokat megszabó vagyon szerinti osztályból való; persoană care face parte dintr-o anumită categorie de prestaţii, stabilită pe baza situaţiei materiale; aus irgendeiner die Abgaben/Prästationen nach dem Vermögen bestimmenden Klasse stammend. *1843:* Visznek a jobb gazdák, mind a három faluba lakók, évenként Zalatnára 6 öl fát, a második osztálybeliek 3 ölet, a szegényebbek 1 ölet [VKp 132].

osztályjobbítás osztozásjavítás; perfectionarea împărţirii; Teilungsbesserung. *1840:* ezennel az egész osztály munkálat ellen, az osztály jobbitás' ki égyenlősitésére jussomat Tutelatam részire bé jelentem, fenn tartom a' törvenyesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68].

osztályképpen osztozásként; ca procedeu de împărţire; als Teilung. *1772:* Mint hogy az Perek inditásában ... nem tsak sok költséggel kell élni ... nagy próbákat, gyülölségeket, haragot és üldözést szenvedni ... azért osztálly képpen örökösön egy más között tönnek (!) ilyen rendelést[a] [Nagylak AF; DobLev. II/36. 14. — [a]Köv. a részletezés].

osztálylevél a közös ős hagyatékának (az örökösödési rend szerint) az utódok közti megosztásáról szóló irat; litterae divisionales; scrisoare de împărţire, act de partaj; Teilschreiben. *1750:* mely osztálly level maig a' leveleim közöt vagjon, ha Csak el nem tévellyedet [Kál MT; Berz. 2. 40/64]. *1759:* Hogy ezen Horogaék a Pratendens Ur eo Exja(na)k örökös Jobbágyi légyenek, exhibealának egy osztaly Levelet mely is költ in A(nn)o 1670 d(ie) 19na Maji [BSz; GyL hiv.]. *1791:* eléttem fel oluastatatt ... Osztály Leuél [Mezösámsond MT; Berz. 15. XX/9]. *1807:* Ezen régi osztallj Levelet mostani ujj Esketésivel elsemis ronthattya, mivel arrol a mostani Emberek mint azon osztállj dolgában jelen volt Regiusok(na)k Bizonyittásainál hitelesebb Bizonyittast nem tehettek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1810:* Mü Szentgyörgyi Mihály és Gyeörgyfy István mind ketten Kolosvár Szabad Királyi Várossának választott hütös osztoztato Birái ... adgyuk ezen tulajdon kezünk allirása és szokot petsétünkkel meg erösitett Osztálly Levelünket igaz hitünk szerént Kolosvártt a fen irt napon, és Esztendöben [Kv; Borb. I]. *1854:* A Feleségem osztály Levelebe irodik egy köblös Föld a Felsö Hátárba [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György nyil.]. *1878:* A tor-

dai kir. törvényszéknek ... végzése. Ar. Gyéresen el halt id. Fogarasi Josef hagyatéka iránt 1875 october 3li kelt osztály levél alapján el rendelt bé kebelezés teljesitése ... meg tagadtatik [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

osztálylista osztozási jegyzék; listă de partaj; Teilungsliste. *1821:* Emlittetnek az osztály-Listákban sok Halványok, és Ergek, meljek köz haszonra fel hagyattaknak iratnak [Dés; DLt].

osztálymunkálat osztozási tevékenység/eljárás; procedeu de împărţire; Teilungstätigkeit/verfahren. *1840:* ezennel az egész osztály munkálat ellen, az osztály jobbitás' ki égyenlösítésére jussomat Tutelatam részire bé jelentem, fenn tartom a' törvényesen fenn tartandokot [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 68].

osztályos I. *mn* **1.** (jogosult örökösként) osztoztatásból részes; care primeşte o parte din ceva (ca moştenitor); (als rechtmäßiger Erbe) an der Teilung teilhabend. **Szk:** ~ *atyafi. 1756:* determináltatott azért az ... Inspectoratus Forumán, hogy ... az osztállyos atyafiak a' viz vehementiájának obstaculumára egyiránt concurrállyanak, aztott gátollyák [Újbárest H; Ks 62/3]. *1808:* (Az) osztályos Atyafiak Jovaiból ... a' meg-nyeretett Alperesek illendőleg indemnisaltassanak [Rücs MT; IB Rüts nr. 9]. *1815:* Mely hat czikkeljekből állo kötésben Mi is alább meg irt osztályos atyafiakul meg állopodván, annak ... meg tartását s tartatását költsönösön igérjük [Béld AF; DobLev. V/979. 2a] ✱ ~ *vér. 1821:* mind a Mlgos Groff Urak, mind pedig a' több osztállyos vérek magok embereikkel, és bizonyitásaikkal meg jelenhettenek volna [Kv; Told. 6]. *1828:* a' Reformáta Eccla javai, az osztály alá menendőktől Secernáltassanak, azok édgyik osztállyos Vérnek is, nyiljába ne tétetődgyenek [Cege SzD; WassLt Jk 41]. *1846:* Holtam történvén ... minden felkelhető vagyonaim ... minden árva Biroi bé folyás avagy osztályos Vérei (!) belé elegyedése nélkül, senkinek tiltakozása nem gátolhatván ... egyenesen adassanak által és kezében Léányomnak Katona Klárinak [Kv; Végr.].

2. az örökösök közötti osztoztatás tárgyát képező; care intră la partaj, care urmează să fie împărţit între moştenitori; unter den Erben den Gegenstand der Teilung bildend. **Szk:** ~ *jók* az osztoztatás tárgyát képező anyagi javak. *1804:* Hogy ha valamellyik osztozo fél a nékie jutott osztállyos Jókbol vagy Zállagbol léjendő ki váltás, vagy más uton lejendő ki peréltetés által a más osztozo felek felett meg terheltettnék, tehát azon esetben tartozzanak a más felek annak kárát hasonlo ingatlan Jokban rebonificalni [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5–6] ✱ ~ *közmassza* osztoztatására kerülő közös örökség. *1829:* a Szöllök hátra lévő Mettzése, s ell fedése ezen osztállyos köz massában lévő szolgálo emberek segittségével essék [Nagylak AF; i.h. V/1150] ✱ ~ *nyil. 1840:* (Az) osztály levelét az osztályos Nyilaknak általános ki jelelésével lelki esméretesen meg irtuk [Kv; Ks 100]. *1842:* Mi ... a' Tekintetes ki rendelt osztoztato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük ... Hogy ... mi készek vagyunk fel vejéndő Falusi akár nemes, akár köz elfogultlan (!) emberek előtt, a' Felperesnek lehető osztályos nyilját, nyilakat készitvén — kiadni [Felfalu MT; DE 2].

3. közföldből nyilas osztással kiosztandó; care urmează să fie împărţit/distribuit prin tragere la sorţi, din terenurile stăpânite în devălmăşie; aus dem Gemeinacker durch Pfeilteilung auszuteilend. **Szk:** *falu ~ helye* nyilas-osztásos közföld. *1797:* Szilagy Sándar ... az itten Kertseden levó Hazat ... minden azon Hazhaz tartazando Falu osztaljos Hellyeivel egjut atta volt arendaban Tiszteletes Scola Mester Jeremias Laszlo Uramnak [Kercsed TA; WassLt] ✱ *forgó ~ nyíl* 'ua.'. **Hn.** *1802:* Forgó osztályos nyilakban (k) [Meggyesfva MT; EHA] ✱ *vki ~ része* vkinek jutó nyilas-osztásos föld. *1821:* a tisztelt gróf úrnak már Borszékba háza lévén, ha szintén Borszék közönségesen felosztatnék is, maga személyére több helyet és nagyobbat a Bor kút körül nem nyerhet osztályos részére, mint amelyen moston háza vagyon [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141].

4. az osztoztatásra vonatkozó, azzal kapcsolatos; cu privire la partaj, legat de partaj; die Teilung betreffend, mit der Teilung verbunden. **Szk:** ~ *differenciás ügy. 1843:* 1836k év November 22én Balás Anna ... és Tolvaj Ferentz ... Sala Mihaly, Szigethi János és Fábián Josef Urakat meg birálván osztályos differentias ügyökben Sükesd Mihály akkori város[a] Hadnagya és Veress Lászlo hites v(á)rm(e)gyei assessor Regiusságok alatti ezennel közlött egyezmén(n)yek szerént [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével. — [a]Egerbegy TA] ✱ ~ *dolog. 1772:* Ezen osztályos dologban az Arbiter Birák Urak itélete ha valamelyiknek ... nem tetzenék Appellálhassa és transmittáltassék az Mlgos Királyi Táblára [Ádámos KK; Ks 92]. *1819:* az osztályas dolgokat el igazittani nem akarja [Kv; Pk 2] ✱ ~ *elégvétel* osztoztató végrehajtás. *1842:* viszsza intettetük Bodai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon, mert mi készek vagyunk ... a' Felperesnek lehető osztályos nyilját ... ki adni, a' kőz terheket szintén felosztani ... még is a' Felperes aszszony a' mi meg ronthatásunk tekintetéből ellenünk osztallyos Elég vételt kivánt [Felfalu MT; DE 2] ✱ ~ *határozat. 1843:* a' már ... el keszülve volt Inventariumba foglalt Jokba meg is osztozván, nem volt egyéb hátra; mint csakis az: hogy mind az Exponens, mind asz(sz)onyságod az osztályos Határozatnak tégyenek eleget [T; Tolvaly lev.] ✱ ~ *intézés. 1775:* Minthogy ezen repartitio és osztalyos intézés sine Commissariis ment végben, Semmi hiteles iras rolla nem lévén, mind e' napig, az egész Munka Zavarrá vált, és a potensebbek magok tettzések Szerént a mások részíben involaltanak [Fejér m.; DobLev. II/464. 1] ✱ ~ *kompetencia* osztoztatásbeli jogosultság. *1827:* (Az) executio után már ma az Exponens Özvegy birtokába alig maradott 1/4 rész Joszága a Néhai Férje M. Koppándi Osztályos Competentiájának [Koppánd AF; i.h. V/1109] ✱ ~ *levél. 1793/1794:* (A) köz Helylyek ki keresése, meg visgálása, és fell osztása, hogy mi előttünk és mi általlunk mindenekben, a fellyebb meg irt modon ment légyen végben, irtuk meg miis eszerint és adgyuk ki arrol az osztozo Feleknek ezenn osztállyos Levelünket jövendőbéli Bizonysagul [Marosbagó AF; i.h. IV/739. 23a] ✱ ~ *nyíl* osztoztató sorshúzásra szolgáló cédula. *1840:* (Az) osztályos Nyilak ... jelenlétünkben innepélyesen kihúzattak [Kv; Ks 100] ✱ ~ *nyillevél* sorshúzással eldöntött osztozásra vonatkozó irat. *1805:* Hitelesen költ Osztályos Nyil Levél a' B. Bálintit Su'sánnát illető Részre [Mv; LLt reg.] ✱ ~ *per. 1801:* arra kötelezzük magunkat, hogy ezen osztályos perben az actor Urak(na)k eddig tett költségeket ... refundalni el nem mulatjuk [Mizsombor K; Somb. II]. *1806:* Az Apellans Székely Márton mint Fiu az Apellata rész, rész szerént Nehai Testverenek Léánya Csipkés Kata osztályos perében maga

elebbeni Szoszoloja Csongvai Pál altal ... ezen osztalyos Perben az osztaztato Szék elött ... Leany tesvereit igen nagyon meg terhelte [Harasztos TA; Borb. II]. *1827:* Tudva vagyon az Asszony elött hogy némelly Attya fiaival az Exponensek ellen mitsoda osztállyos pert mozdittottanak vala [Hsz; BLev.] ✱ ~ *processzus* osztoztatási per. *1793/1794:* recognoscalak azt a' MBagoi Possessorok közönségesen, hogy ezen osztalyos Processusra tejendő költséget az meg fordittasn(a)k igérete alatt a' Processusnak kezdetével concredálak Titt. Kölönte Josef Urra [M.bagó AF; DobLev. IV/14. 15] ✱ ~ *ügy. 1827:* az edgyik Mlgs Osztozo Fél által jelentett Apellatio uttyán felsöbbi ellátás végett ezen osztályos Ügy, a Szokszor tisztelt Törvényes Derék Szék eleiben fel hatván és ottan ... Meg jobbito Itélet (:Reformatorium Deliberatum:) mondatttatván [Erdősztgyörgy MT/Mv; TSb 51].

5. osztoztató; care este însărcinat cu executarea partajului; die Teilung vollziehende(r). **Szk:** ~ *biztos* törvényhatósági (vármegyei/széki/kerületi) osztoztatással megbízott tisztségviselő. *1808:* Itélet. A Novummal valo élés Valamint az Alpereseknek meg volt engedtettve, ugy a Felpereseknekis megadatatik, és ennekis meg visgalására elöbbeni osztályos Biztos Atyánkfiai vissza utosittattnak [Asz; Borb. II] ✱ ~ *biztosság* törvényhatósági (vármegyei/széki/kerületi) osztoztató testület. *1803:* az Osztályos Biztosság ... a' tisztelt Mlgs Bako Al-peres Urat a' Nova Sessiokbanis, valamint szintén egyéb Extra villanumokban, fele részesnek itéli, s mindazokból, ezen fele részes voltához képest fogja ratáját ki szakasztani [Torda; JHb XIII/68] ✱ ~ *exekúció* osztoztatási végrehajtás. *1808:* a Szent Benedeki Köz hellyek fell osztására ki rendelt Commissio ... tentálván a Törvényes osztállyos executiot ... minden ellene mondás nélkül bé botsáttatván, következöleg folytatott munkálkodásába ... az Aszszonynak a Becski részen valo azon fogását adta [Fejér m.; DobLev. IV/916]. *1813:* az Exponens Ur Hitesse ... osztállyos executiot vitt ki [Ne; i.h. IV/951] ✱ ~ *szék* megyei osztoztató testület/bizottság. *1807:* Rákosan az osztallyos széken Nemes Aranyas széki Csegezi Nemes Biro Jánosnénak Székelly Sofianak és Biro Sigmondnénak Csipkés Katának mint Pretendens Felpereseknek Rákosi Nemes Székelly Márton mint Al peres ellen valo pretensioi ezek szo szolloja Balla Mojzes [Aranyosrákos TA; Borb. II].

II. *fn* osztoztatásban részes/jogosult személy; moştenitor, succesor; an der Teilung Teilnehmende(r). *1828:* a' Successiot a' magyar Törvény, nem az Atyafiság, hanem az osztalyosság grádussánál fogva agya kinek kinek — a' Felperesek(ne)k pedig az Alp(ere)s Aszszony soha is, osztállyossak nem volt — hanem tsak néhai Dobollyi István testvérek [Ne; DobLev. V/1129. 2a]. *1839:* Szepesi János Urnak minden osztállyossai, es nyomdokossai ezen zállagosittás ellen semi kifogást nem tevének [Dés; BetLt 5]. *1850:* mind a maga mind a több Osztallyossai nevekben és képekben ... inteném meg [Aranyosrákos TA; Borb.]

osztályosan osztozás által; prin partaj; durch Teilung. *1816:* a több a feje jusbol asztalljoson is Balog Márton részit ki vehette volna [Szentimre MT; BalLev.].

osztályosság osztoztatásra/örökségre jogosultság; dreptul la moştenire; Teilungs/Erbschaftsberechtigung. *1828:* a' Successiot a' magyar Törvény, nem az Atyafiság, hanem az osztályosság grádussánál fogva agya kinek kinek [Ne; DobLev. V/1129. 2a. — A teljesebb szöveg az *osztályos* II. al.].

osztályoz kb. részekre oszt; a compartimenta; in Fächer teilen. *1819:* égy politurozott massziv iro Téka, fiokosak (!) osztállyozva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

osztályozás felosztás; împărţire; Auf/Verteilung. *1865:* a' T. Papok közzül azok a' kik Dézma kárpotlási illetékeket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek öt száztoli levonása után addig is, mig az osztályozás meg történhetik, ki vehetik [Gyalu K; RAk 99].

osztályozott felosztott; împărţit; aufgeteilt. *1849:* A' Veteményes ... abban sok osztállyozott veteményes ágyások, virágokkalis ékesitve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

osztályszeresen osztályozás szerint; conform partajului; gemäß Teilung. *1837:* Mint hogy mind a Joszágot el Zállagosito mind pedig a' Zállogban vevő Urak, külön birtoknokká válnak Also Szötsön ollyan formán edgyeznek ... meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az Also Szötsön ... lévő egész Szepesianum Joszág után ... osztály szeresen jutando erdöbéli haszonnak egy aránti részesedése légyen [Dés; BetLt 5].

osztálytanító diriginte (de clasă); Klassenlehrer. *1870 k./1914:* (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollégiumnál jurátusságot (osztálytanító) s igy vagy ott, hol a theologiát végezte, vagy ott, a honnan theologiára jött: kitartás alá jutott [MvÉrt. 5].

osztálytanítóság tanítói foglalatosság; activitatea dirigintei (de clasă); Tätigkeit als Klassenlehrer. *1870 k./1914:* (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollegiumnál jurátusságot (osztálytanító) s igy vagy ott, hol theologiát végezte, vagy ott, a honnan theologiára jött: kitartás alá jutott ... fött ételt, priváttanitványt, legációt kapott s igy az évet kihúzta; mig vagy osztálytanitóságot, vagy papságot kapott [MvÉrt. 5].

osztályú osztatú/rekeszű; cu un anumit număr de despărţituri; mit Verschlag. **Szk:** *három* ~. *1824:* visszatérvén Dérröl a' Csür kapun kívül vagyon egy 3-om osztályu Lo Istallo [Eresztevény Hsz; HSzjP] ✱ *két* ~. *1852:* Egy két osztállyu deszka fedelü és hidlásu rakofa még használhato sertés ol, ajtokkal, vállukkal el látva [Marosfelfalu MT; DE 4] ✱ *öt* ~. *1851:* A' dürüczkölöben van egy öt osztályu használhatatlan rosz cserefa válu tiz bottal [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

osztán l. azután

osztandó **I.** *mn* **1.** fel/szétosztandó; care urmează să fie împărţit; aus/zuzuteilend, zu verteilend. *1847:* a Biztosság ... tudgyan mind a rendröl, mind a kiadott Nyilak számárol, vigyázván arra is, hogy sem a Nyilazásban, sem a kiadásban senkire nézve a lehetöségig semmi hiba ne történjék, a Bironak pedig 60 Loterüh fa a közönségnek osztando Erdök sorából adandó [Torockó; TLev. 10/9].

2. (úrvacsora) kiszolgáltatandó; (împărtăşanie) care urmează să fie făcut; (Abendmahl) zu reichend. *1704:*

Ugyan ma hirdeté ki Zilahi uram a jövő vasárnap osztandó úrvacsoráját mindnyájunknak [WIN I, 161].

II. *fn* felosztandó vagyontárgy; bun material care urmează să fie împărţit; auf/zuzuteilender Besitzgegenstand. *1770/1771:* tettzett ... hogy a' Divisionak Törvényesebb, 's jobb moddal valo effectuálására elöre planum stabiliáltassék ... azután annak rendi szerént folyan az osztandoknak osztállya [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b].

osztáng l. azután

osztánon l. azután

osztás 1. (örökség/birtok)megosztás; împărţire (a unei posesiuni/moşteniri); (Erbe/Besitz)Teilung. *1545:* Egymas akarathiabol vegeze<k> ... hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak ... ha ... vitalius gerebh Ezt mulathna hogy Ez Jozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh kerőnek leuele Ereiebhe legien aznak vthana tizenwthed napra rea tartozek mennj okoth adnj mierth megh nem oztottha az Jozagoth [MNy XXIV, 216–7]. *1566:* hywanak Mynket ... Kemyny ferencz, Kemyny Lazlo, Es Kemyny Imre Beoyt Mas honak heted Napyan gereomonosthorara[a] Az Eo Jozagoknak Meg oztassara, My Azert ... az Jozagot Meg oztok keozeotteok ... Eokys ... Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamellyk Az my oztasswnkat es ozlasokot fel Bontanna ... Eot zaz forynton El Maradgyon [KP. — [a]K]. *1592 k.:* az örökseg osztassakor En ot nem uoltam [UszT]. *1592/1639:* Minket ... ugymint fogott Arbitereket, es keoz birakat kerenek hogy jelen lennenk es az mint az dologh keozteok ueghez megjen, bizonsagul leuelwnket adnók rolla, hogy ieouendeoben, eggykis azt ne obycialhatna, hogy ez mostani oztas hire nelkwl, auagy akarattya ellen leott uolna [Gyeke K; Ks 90]. *1650:* Egi kanczat az ki nekem lutot Volt oztasban, megh nem atta [UszT 7a]. *1664:* Gabonabeli majorsagh egyenesen ket fele osztassek, ha(n)em osztaso(n) kivül adassek Balogh Sig(mon)dne Asz(szonyomna)k arvaival Eötvén veka buza à magh buzabol [Mv; MbK]. *1673:* Midőn vólnank Fejérvármegjeben Maros Szent Kiraljt ... igazitok el hol mi Res mobiliseknek osztasát e szerint ut consequitur [IB]. *1781:* A többiek iránt praetendalvan a Szegedi Sára Aszszony nevezett personalissai hogy feles Summát költöttenek az el osztando portiora advan ... regibb Szülejiktőlis el zalogasittatott szanto foldek(ne)k reluitiojara feles zalog summat, azokat simul deponaljak, es az után fogjanak az osztáshaz [Asz; Borb. I].

Szk: *~ra bocsát. 1597:* az melj resz Joszagot az eleot Almadj Balint vram kezeben bocziatot uolt ... Aztis osztasra bocziatana [Girolt/Szükerék SzD; JHbK XVII/24] ✱ *~ra kíván. 1784:* Csíktaplocai Anda György familiájával együtt kívánta osztásra azon földet [Taploca Cs; RSzF 161] ✱ *~ szerint vkinek jut. 1619:* Tudom azt hogj Daro Simo Beczj Palt szolgalta, s az utan oztas szerent Beczj Jmrehnek Juta, az utan holtigh mind Beczj Jmrehet szolgala [BLt 3 Dienes Ferenczj Szent Martonj[a] (60) ns vall. — [a]Cs] ✱ *egyarányú ~* egyenlő megosztás. *1717:* Az szena fübeli Kapolnai Nyil, es az Heder fäi retben levő kaszalo, juta mind ketten eo kglmek(ne)k egy aranyu osztasra [DobLev. I/108.].

2. (közföld) felosztás; împărţire (a terenurilor stăpînite în devălmăşie); Aufteilung (des gemeinschaftlichen Feldstückes). *1589 k.:* Tudom hogy Istvanfi Kelemen az Verofel zeogben Jrtott tauali eztendeoben de en nem tudom hogy volt volna akor oztas mikor irtotta, akkor eskwtt vala [Szu; UszT]. *1590 k.:* feoldeokbeol es erdeiekbul ki akartatok venni Varos szamara ki ueottetek es az uarossal nemely rezzet megh oztottatok, de az oztas kúl maradtanak oztatlan zegely feoldek az uaros zamara [Szu; i.h.]. *1677:* kérem ... tudósítson ... ezekrűl ... Tordai határ osztásának hírit hallom, melybe mivel énnékem igen nagy károm forog, terminussát örömest érteném [TML VII, 349 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1694:* Hogy pedigh az határ(na)k osztasahoz közönségesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak [Mezőméhes TA; WassLt]. *1732:* vagjon egj nagj darab hely a pataktol fogva ezen helyet regen a falu egj mas közöt fel osztotta volt, a többi mind fel hagyta hanem az akori osztás szerint meg manutenealya maganak Patkos Gergelyne Asz(onyo)m [Berz. 5. 42. S. 59]. *1770/1771:* A Tőrők buza határ osztása után mindjárt következzék a' felsö, most ugarban esett határnak osztása ... a' Réteknek, Tohellyeknek ... osztása ... következzék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a].

Szk: *falu ~a. 1590:* mikor az eö vetett vetesse megh ért volna megh Arattúnk benne kilench kalongiath ... melljet my aszért chelekettwnk volt ... hogj ... eztendeót es haro(m) nappot ne teölchen benne ... melyben eö neki az falú oztássa vtan semmj igassaga nem volth | ez J ... megh szantotta ez ... feöldbelj reszónket ... melyben eö neki az falú oztassa vtan semmj igassaga nem volth, merth eö neky az eö resze ki vagio(n) osztua az eö tizessewel eggyt azon fellíel megh newezett tilalmasbol [UszT]. *1804:* Litigálnak egymás között ... ily okból: álicsa az actor, hogy ... a szárhegyi alsó forduló határon ... mint nyomásban kaszálót kert nélkül kaszálni nem lehetett volna, az mely hellyen, azaz az (:a honcsokon, amely ennek előtte régen falu osztása volt:) egynéhány részt megvett volna [Szárhegy Cs; RSzF 129].

3. (jövedelem)elosztás; împărţire (a venitului); (Einkommen)Verteilung. *1569:* az Molnoknak gongia viselese Mind az hozza valo dolgosok az Thanachtwl figienek Mint Ez Jdeiglen, Az oztáskor penigh legien Emberek Ew kegnek ky zamot Tharchon oda my Jeo Beleolę [Kv; TanJk V/3. 1b]. *1584:* Nem tartozik egiebel hane(m), Az vtolszori oztasrol kel zamot Adnj [Kv; Szám. 3/XIII. 11 Malomszámadás]. *1587:* Az Zamoson Malombol ůalo Jeouedelem ... az Harmadik oztasbol Jůtot 6 keobeol buza [Kv; i.h. 3/XXVI. 3 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1592:* Az Zamweweo Vraim ez Regestumot megh latogattwan Az Malom haznal talalliak lenny Eot oztasra cb 164 1/2 [Kv; i.h. 5/XIV. 63 Eppel Péter sp kezével]. *1621:* az Varosnak marad nallam Buzaia ezen harmadik oztasbol Cub 26 [Kv; i.h. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb kezével]. *1749:* Az Apahidi Ur Biraianak Kouacz Ianosnak, az be wött szokas szerent, minden osztaso(n) az Malom Vambol Negj veka Buzaia jaruan, Erogalt ... met. 4 [Kv; i.h. 26/VI. 472].

4. szétosztás; distribuire; Ver/zerteilung. *1589/XVII. sz. eleje:* Ez Jnas ... Annál penigh az Mesternél ... az houa az Ceh Mesterek adgiak, az igaz osztasnak igaz rendi szerent, tizen öteod napigh valo proba engettessék | Edgy Mester se tarthasson nala teöbbet harom Jnasnal, edgi farago Legennel, es két Rakonal, hanem ha az Igaz es melto osztasnak rendi szerent iutna nemely mesternek teöb; Mert az az igassagh, hogi az szegeny rendű mesternekis ... adattasanak szemely valogatas nélkwl Legenyek es Inasok [Kv; KőmCArt. 4, 20].

5. (úrvacsora)kiszolgáltatás; împărtăşanie; Reichen (des Abendmahls). *1823–1830:* Csakugyan oda határoztam ma-

gamat, hogy a hatszori úrvacsorája osztásról való rendelés nem olyan rendkívül régi az Anyaszentegyházban | Másnap templomba menvén, a prédikáció után folyt az úrvacsorája osztása [FogE 153, 195].

◇ **Hn.** *XVII. sz. eleje:* Masodik osztasban az patak mellett az vgar [Kisborosnyó Hsz]. *1656:* az uy osztasban (sz) [Kézdisztlélek Hsz]. *1690:* Uy osztásban (sz) [Tarcsafva U]. *1697:* Az Osztasban (sz) [Illyefva Hsz]. *1702:* Apro Osztásban (sz) [Kadács U]. *1712:* Az Apro osztásban (sz) [Nyújtód Hsz]. *1715:* uy osztás (sz) [Szamosújvárnémeti SzD]. *1718/XVIII. sz.:* Osztás oldalon (sz) [Szilágycseh]. *1738:* A' Felsö Osztásban (k) [Toldalag MT]. *1752:* A Felsö Asztásban ... kaszálo nyil. Elsö Asztasba (e) [Dányán K; SLt 8. K. 16]. *1758/1798:* a' Szöllö megett való osztásban (sz) [Szentbenedek AF]. *1763:* a' Falu osztásáb(an) (sz) [Udvarfva MT]. *1773:* az Osztásban (k) [Csegez TA]. *1774:* az ujj osztásban (sz) [Aranyosgerend TA]. *1797:* Apro osztasban (sz) [Kadács U]. *1802:* Az Apro osztás alatt (sz) [Vadasd MT]. *1835:* A' kurta osztásban (sz) [Nyén Hsz]. — A jelzet nelküli adalékok az EHA-ból valók.

osztásbeli (falu) osztásából való; care a provenit din împărţirea unui teren; aus der (dörflichen) Teilung herrührend. *1701:* Az Ui osztasbali föld [Tarcsafva U; EHA]. *1767:* Az ujj osztásbeli erdök [Dányán KK; EHA].

osztat 1. (hagyatékot/birtokot) felosztat; a dispune să fie împărţit (o moştenire/posesiune); (Nachlaß/Gut) aufteilen lassen. **Szk:** *háromfelé ~. 1720/1811:* Minden házi Fejér némü jelenvalo portékát három felé osztatának eö kegyelmek között, u: m: tsinált Fejér némü portékát, és Fonalat [Szotyor Hsz; Borb. II] ✱ *kétfelé ~. 1570:* Borsanys ... az mely puszta wdwarhaz hely wala Epwletywel Eghetembe Mynd fayath es feoldett ket fele hattwk ozthatny [Bh; EsztMk Mogyoró cs.].

2. (pénzt/élelmet) elosztat; a dispune să fie împărţit (banii/alimentele); (Geld/Lebensmittel) verteilen lassen. *1654:* Igy lévé(n) azert az dologh ha modotok vagyo(n) benne osztassatok mind penzt, Saytot, turot must fejéb(en) jozaghtokb(an) ideje(n), ha hogy pedigh nem osztathattok, hogy sem mint mas ideghe(n) nemes emberekteöl szedgyek fel, én inkab magham osztattatok ki közikb(en) elegedendeö keöltséghet ... Kireöl hogy menteöl hamaréb informaly kérlek edes fiam ne neheztelly, vane kedvetek hozzá hogi mi osztassunk kozikb(en), avagy modotok magatok(na)k hogi osztathassatok [Bükkös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával]. *1713:* Az Szánto földek ... a közös buzabol, közös jobbagjokkal oeconomizaltattanak ... hanem annak idejeben egyenlökeppen fel takaritván ... kalangyaul vagj szemül osztattjak [Baca SzD; JHb XLI/2].

3. (szálláshelyre) szétosztat; a dispune să fie repartizaţi (la diferite locuinţe); (auf die Quartiere) verteilen lassen. **Szk:** *kvártírokra ~. 1662:* Azhonnan[a] a hadakat mindjárt bizonyos quártírokra osztatván ... az hátramaradt erösségeknek kézhez vételekben leginkább szorgalmatoskodik vala [SKr 213. — [a]Kassáról] ✱ *telelöhelyre ~. 1662:* az hadaknak nagyobb részét, kik azelött házokhoz nem bocsáthattak volna, most házokhoz bocsáttatá, a többit téli quártírokra, telelöhelyekre osztatá [SKr 245].

osztatás (földbirtok) felosztás; împărţire (a moşiei); (Grund/Bodenbesitz) Teilung. *1600 k.:* Mikor penigh az Telegdj Mihalj oztatassa uala azkor faluul kj mentw(n)k uala [UszT 15/95].

osztathat (pénzt/élelmet) ki/szétosztathat; a putea dispune să fie împărţit (banii/alimentele); (Geld/Lebensmittel) verteilen lassen können. *1654:* ha modotok vagyo(n) benne osztassatok mind penzt, Saytot, turot, must fejéb(en) joszaghtokb(an) ideje(n), ha hogy pedigh ne(m) osztathattok ... én inkab magham osztattatok ki közikb(en) elegedendeö keöltséghet [Bükkös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával].

osztathatik felosztathatik; a putea fi împărţit; aufgeteilt werden können. *1600:* ez dologra penigh keötek Magokat my eleöttwnk ket zaz forint keötel Alat hogh valamellik fell ezt az ozlast es vegezest fel bontana az ket zaz forintot tartozzek ele tenny az megh Allo Atyafiaknak es az vtan oztathassek [T; Ks 90].

osztatik 1. (közös tulajdon/örökség) el/felosztatik; a fi împărţit (o proprietate comună/o moştenire); (gemeinschaftlicher/s Besitz/Erbe) ver/aufgeteilt werden. *1552:* My Hozzwtelkj Myklos porkolab ferencz, vallywk ... hogy ez vytezlew pesty Albert Frathay Nemynemw zwksegehnek el tawoztasaert (!), vete zalogon, az sylak thoban tellyessegel valo rezet Fratay Gergelnek, Tyzennegiedfel forinthba, Jg, ha mykor meg valtana az keth negwen veder halbol kyt frattay Gérgelj az silak thoba hordathot, az my rez pesthy alberthra Jutthna benne, annakes az arrath tartozzek le tenny es az halnak vg kellyen oztatny [Fráta K; SLt V. 19]. *1781:* nékem, Antal Mártonnak ... mint kisebb condivisionális vér atyafiúnak csak az praetensióm, hogy kisebb atyafinak osztassék az belső ös örökös fundus [Taploca Cs; RSzF 232]. *1791:* ez az Fiatfalvi jószág ... Kálmán jószág levén a több itt lako Kálmán fijakkal osztatott és mais ugj biratik [Borb. II Judith Menjhárt consors quondam Michaelis Kalmánj Senioris ex Fiatfalva[a] (78) vall. — [a]U].

Szk: *egyenlőképpen ~. 1761:* minden Mobiliak egjenlö keppen nem osztottanak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 16] ✱ *hármá ~* háromfelé osztatik. *1578:* Minden takarmany es Minden Ingo bingo Marha harma oztassek [Pókafva AF; KCs 47] ✱ *kétfelé ~. 1569:* Thowaba az my labas Barom my wagyon, Thwdny Jllik, ökör Dizno Es Thehen barom, Azok ketth fele oztassanak Eggyk Reze Chereny Clara Azzonye, az masik Jztrigy lanose [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1664:* Balogh Laszlo Vram majorsagh szöleje osztassek ket fele [Mv; MbK]. *1746:* az Csesztvéi Jószágb(an) is ha az határok két fele nem osztatt(na)k lehetettlen jo harmoniaval égj más közt maradni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.] ✱ *vhány (egyenlő) részre ~. 1586:* az chwrös kertött, es az vdwar hazhoz walo gywmölches kertekett, vegeztwk hogy suo Tempore Negy reszre osztassanak [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1717:* Az Mikefalvi[a] hataron ... levén egy darab kaszalo, zalogbán eokgk ketten valtsak ki ... osztassek ket egyenlö reszre eokgk között [DobLev. I/108 — [a]KK].

2. (falu közföldje a jogosultak között) kiosztatik; a fi împărţit (un teren în proprietate obştească între persoanele îndreptăţite); (das gemeinschaftliche Feldstück des Dorfes unter den Berechtigten) verteilt werden. *1677:* végeztetet hogy az ... széna rétek, erdök, szánto földek, és egyéb haszon vételre valo pertinentiak, a' köz, és nyomásban lenni szokot határokon kivül juxta quantitatem et numerum

sessionum antiquarum osztassanak és birattassanak a' határok | Faluknak néhány részre valo határi, juxta numerum Sessionum, osztassanak a' Possessorok közöt [AC 104, 255]. *1735/1760:* az declaralando köz hellyek osztattak és kinek kinek nyil vonással jutattak [Elekes AF; DobLev. I/1641]. *1785:* a' kik egész Sessiokat bírnak 's appertinentiakat, a' szólgálatat is mint Jobbágyok ugy praestályák, azoknak nóha Sellérek erdöis osztatik [Torockó; TLev. 10/5]. *1797:* Ezenn föld a' Falusi Lakosok között egyenlöleg osztatván, minden Használásakor nyilakra hasogattatván, ugy biratik | melly szánto föld a' Falusi lakosok között Esztendönként nyilakra szokott osztatni egyenlöleg, és e' szerint használtatni [Pujon SzD; WassLt Conscr. 531, 590].

3. (járandóság az érdekeltek között) elosztatik; a fi împărțit (între persoanele în cauză); (Bezüge unter den Interessenten) verteilt werden. *1767:* a Dézma ... két egyenlö reszekre osztatatt [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 17]. *1780:* praejudiciose osztatott két egyenlö részekre a Dézma; de ez az Ecclanak mint Major Possessornak káros lévén, ennek most meg Orvosoltatását kivánnya [BSz; i.h. LIV/25. 9]. *1830:* azon bírságot, az melyet az erdöpásztorok az communitás bírájának praevaricatorokat kivádolnak, az három részekre osztassék [Árkos Hsz; RSzF 118]. *1852:* a' törökbuza vagy Zsákkal fog osztatni, vagy egyenlö két rakásba rakatni, a' választási Jóg a' tulajdonos Uré lévén [A.esküllö K; RLt 0.4 Tusai László jegyzö kezével].

Szk: *kétfelé ~. 1677:* ha a' sanczoltazo Nemes ember lészen, flor. 200. ha nemtelen floren 100. büntettessék ... mellyet competens Tisztei a' cselekedöknek, omnibus Judicis remediis exclusis exequallyanak; és a' laesa parsok, s' a' Tisztek közöt, ez mulcta kétfelé osztassék [AC 78].

4. kiosztatik; a fi împărțit/distribuit; ausgeteilt werden. *1662:* Rákóczi fejedelem ... nagy alkalmatosságul kapván a kétezer aranynak kezekbe lételét, azonnal annak egy részében a tisztek között, és hogy Rácz Jánosnak, Stépán Ferencnek Teleki Mihálynak külön-külön mindeniknek mennyi adassék benne, hogy a többi a vitézlö nép közé osztassék, megparancsolván, végbe aszerént is vitetett vala [SKr 509].

5. szétosztatik; a fi distribuit; ver/zerteilt werden. *1845:* az alsobb Classisták között, némi kézi könyvecskék szereztessenek, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA, DE 2].

6. (terület) több részre felosztatik/elkülöníttetik; a fi împărțit (un teren); (Gebiet) in mehrere Teile gesondert/getrennt werden. *1736:* Melly Ns Telek osztatott vagy Szaggattatott öt darabokba vagy szakaszokba Ugymint ... Viragos Kis kert, elsö Udvar, Közepsö Udvar, Külsö Udvar, és Veteményes kert [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. *1878:* a temetéseken kivált férfi nagyon kevés jelenik meg, ugy hogy sokszor a sincs, ki a sirt behuzza, gondnok inditványozza az ugy nevezett kalandos társaság felállitását oly modon, hogy az egész falu 2 részre osztassék: felszegre és alszegre [M.bikal K; RAk 339].

Szk: *tizedekre ~. 1755:* determinaltatott, hogy minden Faluk Tizedekre osztassanak az Faluknak állapottyához képest két, három, négy, vagy töb Tizedekre is [HSzj *tized* al.].

7. csoportokba beosztatik; a fi împărțit în grupe; in Gruppen eingeteilt werden. *1662:* az deáki szép tudománynak rendi szerint mindenik mesterség tanitására az alsóbbtul fogva az felsöbb tudományig különb-különb tanitók, mesterek állittatván, az ifjúság is aszerint osztatott és taníttatik vala nagy épülettel [SKr 145]. *1677:* Kapu szám után valo ado ... Kapu számra in Anno 1608 tiz tiz ember osztatván, ha hol azt a' számot meg-halladta volna a' szegénység, a' többit segitse [AC 261]. *1732:* A Máramarosi Nestel Taxaló 14. Jobbágyok ... két egyenlö részekre osztatnak [Nsz; Ks 40. XXVIIIc].

8. vmire küldetik; a fi trimis la ...; zu etw. geschickt werden. *1717:* A mi Felséges Urunk györzedelmes Fegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztatván, teczet Felséges Eugenius Herczegnek ... az itt ben lévö Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/220 gub.].

osztatlan I. *mn* **1.** (örökösök között) meg nem osztott, közösen birtokolt; neîmpărțit (între moștenitori); (unter den Erben) unverteilt, gemeinsam besessen. *1560:* tudg'a keg: azt hog' az erdö köz es oztatlan mynděn háat zál fanak egg'ik (!) enym [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41 Myko Balas lev.]. *1592:* Ersebet Azzoni Ziu Balasne ... vallia ... Aztis tudom hogy az meli hazban Zep Balint lakot oztatlan volt, es az teob Attiafiaknak rezit ki ne(m) atta [Kv; TJk V/1. 282.]. *1596:* ez az darab zena fw oztatlan eö vele, nem tuggyuk mire ualo Gondolatthiaban, azra az fwre kwldötte louait [UszT 11/69]. *1616:* Az Hanka mely mégh eddigh oztattla(n) voltt, hanem most Nylatt vonua(n) rea, nyl zerint hasonfele iutott Thwri Andrasne Azzoniomnak [Pókafva AF; JHb XXV/25]. *1619:* az Kereszt fan kyueól is uagio(n) az oldalban egj feöld: mely megh velwnk oztatlan [Jakabfva Cs; BLt 3 Marto(n) Pall vall.]. *1718:* ha még ez utánnis, akár ben, akar kin valo alkalmatosság osztatlannak találtatik, azonokatis Szép Atyafisagoson és igazságoson osszák három egyenes részekre [M.nádas K; RLt]. *1757:* az Erdök a Kornis urak között osztattlanak voltak még eddig [Búzaháza SzD; Ks 36. V. 20]. *1796:* ezen mi határunkban lévö Toban ... amikor tettzet eö Nagyságának ... halásztatott, a nélkült, hogy valaki ellenzette volna ... mint hogy a Groff Wass Familia között ugy tudjuk hogy ezen To osztotlon [Cege SzD; WassLt]. *1798.* Az Egeresben lévö osztatlan három hellyekröl pedig ugy edgyezének eö Ngok, hogy hová hamarébb ... a' fenn megirt rend, és egyezés szerint osztanok fel igasságoson [Ilyefva Hsz; BLt 2].

Szk: *~ appertinencia. 1802:* az ahaz tartazo osztatlan appertinentiák [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *~ ciher. 1776:* ezen Nobilitaris Curia után ... Vagyon egy osztatlan Tzüher [Szászerked K; LLt] ✱ *~ cseplesz erdö. 1789:* A Possessorok között osztatlan Cseplesz Erdö [Szászrégen MT; Told. 27/25] ✱ *~ csere. 1760:* a veress részröl possidealt Erdö vagy Erdöhely nem adequalná az tertialitast, hanem kevesebb lenne, tehat suplcaltassék a közönséges osztatlan Pados nevezetü Csereböl ... másutt a Szavai Határon lévö közönséges osztatlan Erdök, Cserék Subdividaltassa(na)k három egyenlö részekre [Szava K; RLt 0. 4 hiv.] ✱ *~ erdö. 1824:* a' Méltoságos Groff Kornis Familia osztatlan erdöjek [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 84] ✱ *~ jószág. 1591:* az megh neuezet iozagok oztatlan iozagok uoltanak [UszT] ✱ *~ kaszálórét. 1810:* Farkas Ur egy részröl, más részröl ... Dobolyi Sigmond Ur, kérének és egyszer'smind arbitrálanak is: hogy még az eddig elé osztatlan az az Excindálatlan Csibi és Nagy Martnál Lévö Kaszállo Reteket Vágnok kettöbe [Nagylak AF; DobLev. IV/928] ✱ ~

szántóföld. 1735/1772 k.: Concludaltatott hogy Boldutz Nevű Praedium és valaholott annak Határán ... osztatlan közönséges szántóföld szénafüvek és Cserék találtatn(a)k, mind azok igazságosan in duas aequales partes osztatván hasonlófelé a Mlgos Jósika és Torma Résznek ... Hasonfelé pedig a T. Samarai, Tordai, Trauzner és Fejér nevezetü részeknek cedállyon [DobLev. I/160] ✱ ~ *szarvasmarha. 1761:* Az osztatlon szarvas marhak fel osztásaba(n) ki allot ellent [H; JHb XXXV/45. 6 vk] ✱ ~ *szénafü* → ~ *szántóföld.*

Megjegyzendő, hogy a szk-ok némelyikéről nehéz eldönteni, hogy ide vagy a 2. jel-hez tartozik-e. Ugyanigy a 2. alá sorolt adalékok között is lehet olyan, amelyik az 1. alá való.

2. (közösség tagjai között) fel nem osztott, (általuk) közösen használt; neîmpărțit (între membrii unei comunități); (unter den Mitgliedern einer Gemeinschaft) unverteilt, (von ihnen) gemeinsam benutzt. *1597:* Az a' hely az falú szamara valo de oztatla(n) wolt [UszT 12/89]. *1639:* Az Uy to gattia alat valo rét feőld oztatlan [Cege SzD; WassLt]. *1761:* Tugyaé a Tanu ... hogy ab antiquo a Bugljas nevezetü helly, és föld osztatlan levén ... Néhai Wass László Vr egy részét lo Czüveklőnek tartattae? [Cege SzD; WassLt vk]. *1772:* a Közönséges Falu Határa osztotlan [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1781:* vannak hét darabbol állo tüzi fát termő szabadas erdők, mellyek mind osztatlanak ... és közönségesen mind az eő Nagysága emberei, mind pedig erre a ... Henter részre valo ... Jobbágyokis ezen erdőket élik [Mezőmadaras MT; Hr].

Szk: ~ *berek. 1820:* A' Kis Berek elött valo helybe osztatlan Berek [Körtvélyfája MT; EHA] ✱ ~ *erdő. 1774:* a' Falusiak Szegnető nevü osztatlan Erdejek, ezis haszantalan helly [A.füged TA; EHA] ✱ ~ *extravillánum. 1810:* vagynak ... illyetén osztatlan akár minémü intra és extravillánumok? [Dob.; Ks 76 Conscr. 11] ✱ ~ *falu erdeje. 1763.* egj darab osztatlan Falu Erdeje [Udvarfva MT; EHA] ✱ ~ *falu földje. 1750:* osztotlon Falu közönséges Földe [Csapó KK; Berz. 1. 21/19]. *1805:* Csere allya nevezetü köz osztotlan Falu földi [Szentháromság MT; EHA] ✱ ~ *föld. 1763:* vadnak ben a Faluban, osztotlan földek vagy oljon ház hellyek [Szabéd MT; Berz. 5. S. 44/30]. *1835.* ami osztatlan földek voltak azokbol a Felső Sinfalviak edgyütt részesedhessenek az Also Sinfalvi Birtokasakkal [Asz; Borb. II] ✱ ~ *határ. 1772:* az Falunak közönséges osztatlan határa vagyoné? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1798:* közeledik a Tordai osztatlan Határ(na)k osztállya [Torda; Borb. I]. *1800:* Azon Erdő mitsoda fel tetelek alatt hagyatott meg a' Falu kezinel a közönséges Falusi osztatlan Határ fel osztása alkalmatosságával? [Ne; DobLev. IV/857. 2a] ✱ ~ *havas. 1821:* Borszék mint osztatlan közönséges havas, minden erdejivel, mezeivel a ditrai és szárhegyi commonitások által váltólag használtatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 140] ✱ ~ *hely. 1770:* a Berei határban amely porongyos bokros hely vagyon ... Berei Joszágok után jarando osztatlan hely [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. *1795.* (A) Káposztás Nyilak a Falunak mind felső, mind also részébe falu köz, s következendőleg osztatlan helyei voltanak [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 2a]. *1809:* Vagyon a' Falunak közőséges osztatlan hellye ... mindenik Colonus kapott belölle egy két vékára valo Nyilatskát [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76/56 Conscr. 83] ✱ ~ *intravillánum* → ~ *extravillánum* ✱ ~ *kaszáló. 1750:* A' Belső Tók Között osztatlan kaszálo [Kutyfva AF; EHA] ✱ ~ *közföld. 1767:* Vagynake még actu is az Udvarfalvi Határon ollyatén osztatlan Kőz Földek, Erdők, felesen? [Udvarfva MT; Told 44/45 vk]. *1795:* (Az) osztatlan köz föld ... az Antiqua Sessiok száma szerint fell osztassék, itéltetett [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 6a] ✱ ~ *közhatár. 1816:* Ezen falunak osztatlan köz határai állának Orotvány szánto földekből, Kaszálokbol és Erdőkből [Tófva MT; BálLt 67] ✱ ~ *közhely. 1735/1760:* Találtatván benn a Faluban osztatlan köz hellyen meg telepedett Öt jövevény emberek, kik eddig egygyik Possessornak sem p(rae)stáltak semminémü szolgálatott, azokis mostan ... szubdividáltattak [Elekes AF; DobLev. I/164. 6] ✱ ~ *marhalegeltetőhely. 1774:* vicini ... a' Falusiak ... köz és osztatlan Marhalegeltető hellye [A.füged TA; EHA] ✱ ~ *oldal. 1764/1786:* Vagynak ... affele puszta osztatlan oldalok az város részéről [Sárd AF; EHA] ✱ ~ *parlag. 1720:* Ősz mezőben egy darab osztatlan parlag [Parajd U; EHA] ✱ ~ *szabad erdő. 1813:* Jól tudom hogy itt a F. Berekszoi Határban ... még az elött 14. esztendőkkel, szép fiatalos köz osztatlan szabad erdő lévén, fogattatta fel maga számára az Ex(ponen)s Groffné Aszszony[a] eő Nga a Fogáskor [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Gávris Ursz (38) col. vall. — [a]Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna] ✱ ~ *terrenum. 1793/1794:* tudni kellett azt ab antiquo, hogy paraszt ember osztatlan Terrenumot valide el nem adhat [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9a].

3. ~ *ős örökös jobbágy* több örököst egyaránt szolgáló/több örökös földesúri hatalom alatt álló jobbágy; iobag (pe vecie) moștenit care prestează munci la mai mulți stăpîni feudali; bei mehreren Erben in gleicher Weise dienender/unter der feudalen Herrschaft mehrerer Erben stehender Leibeigener. *1694:* Balogh alias Kerekes Kús Géórgj egj héten Sarosi János Uramot szolgálta ... más héten Kabos Gaborne Aszszonyomot Ebeni Anna Aszszont, harmadik héten Kálnoki Mihályné Ebeni Judith Aszszont, az megh irt Aszszonyok közót osztatla(n) örökkös iobbagj volt [Gyulatelke K; SLt AM. 3 Szabo István (36) jb vall.].

4. örökös/jogosult társaival (még) meg nem osztozott (birtokos); (proprietar) care posedă în indiviziune o proprietate moștenită; das Erbe mit den Erbberechtigten noch nicht geteilt habend (Besitzer). *1552/1567:* az Jozag nem chyak eowe hanem batthiae es eocheye oztatlanok vagywnk [Pókafva AF; JHb XXVI/33].

Szk: ~ *birtokos. 1878:* (Az említett) birtoktest idős Pataki Jozsef és Fogarasi Josef osztatlan közös birtokosok nevén van fel véve [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: osztályosok között fel nem osztott erdő; pădure indiviză; unter den Teilerben nicht aufgeteilter Wald. *1807:* tessék 8d Napok alatt az M.Bagoi Szálos erdőnek ... osztályára megjelenni, különben ha ki nem jön is az Exponens Ur adhibitus Regiusok által fel osztja és distingváltottya a magáét az Urétol, a' mit pedig az M. Bagoi Erdeiből mint osztatlanbol vágatott az Urfi azt megbecsülteti és azon törvényesen meg is perli [Ne; DobLev. IV/909. 1b].

III. *hsz* osztatlanul, meg/fel nem osztva; neîmpărțit, în indiviziune; unaufgeteilt/verteilt. *1580:* ha mel oztatlan marat volna bene way ertw (!) wag zanto fwld vag zena fw ... Az ys fel oztasek [Légen K; JHbK XIII/23]. *1596:* tiltottam wolt az en wramtol ... Ream maratt ereksegünket megh hogy az en Rezemett senkhj Ne birhassa kedwe(m) elen osztatlan [UszT 11/101]. *1597:* Veghezettre az Anyay

rezbeol Lamperton[a] ... Felte Janos fia, vgian Janos, marada keozbe oztattlan [Galac BN; WLt. — [a]K]. *1664:* Az mi dib dáb mégh osztatlan maradot, es Szallonna, Sajt, vaj, méz, azokat is ... tartozanak ket fele osztani [Mv; MbK]. *1718:* Az Gyertyanostol fogva az Pocstelke végéig kaszálohelly lévén, fel nem oszták magok számokra, a' meg nevezett Atyafiak, hanem osztatlan hagyák [M.nádas K; RLt]. *1736:* Szükségesnek iteltetett ... az eddig osztatlan állott partim vero a Falusiaktol bitangjáb(an) biratott széna Fövek(ne)k subdivisioja [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 17]. *1744:* mind ez mái napig is osztotlan levö helly [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. *1791:* Szamosfalvának az Also vegin ... osztottlon hagyott hellyeketis, a Falunak nagy meg szoritásával ... mind fel fogtak [K; JHbK LI/25].

osztatlanul fel/meg nem osztva; neîmpărțit, în indiviziune; unaufgeteilt/verteilt. *1778/1813:* Ezen meg irt Erdök az itt valo egész Compossessor Uraktol osztatlanul közösön ... birattatnak, de az Uraság igen kevés hasznat vészen belöllek [Balásháza Sz; JHb LXX/6. 25]. *1795:* itéltetett, hogy ezen erdö, ugy a mint eddig volt osztatlanul a Falu értelmére meg hagyattassék [Gergelyfája AF; DobLev. IV/7. 43. 7b]. *1801:* az osztattlanul maradott Almás vize terét is meg jartam és az menyire szememel fell vehettem az hellynek Nagyságát, mint egy 1000 köböl alá valo nagyságu földnek bizonyoson gondolom lenni, ha nem többnek [M.nagyzsombor K; Somb. I].

osztatódhatik osztathatik; a putea fi împărțit; aufgeteilt werden können. *1823:* ha akkora ki terjedésü leszen, hogy két felé osztatodhatik ugy osztassék két felé [Mv; Pk 2].

osztatott 1. meg/felosztott; care a fost împărțit; verteilt, aufgeteilt. *1750:* ezen most három Sessiora osztatot belső fundusokott Néhai Boros László vram mind együtt, az az Csak egy Sessioúl birta [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262]. *1810:* részekre Osztatatt Puszta Sessio [Vaja MT; VH].

2. osztoztatás útján vkinek juttatott; repartizat cuiva prin diviziune; durch Teilung jm zugeteilt. *1642:* azon Ficz Jstwantol, Ficz Ersebethnek osztatot minden megh nevezendeo öröksegeket igaz hitek alatt az mint tudgyak megh mondgyak es megh mutogattyak [Nagymeregyó K; JHbK XIII/20]. *1717:* adtunk egy darab Rétet mely vagyon az Szent Benedeki malom gáttyánál ... eö Excellentiája által örökösön meg vött darab Réttől fogva, az ... osztás szerint eo Excellentiájának osztatott kerek Rétig [Dés; Ks 26. VII].

osztattatás 1. (birtok)felosztás; împărțire (a unei proprietăți); (Grundbesitz)Aufteilung. *1654:* Mi azért el menénk Doboka Vármegjeb(en) Göczre ... Midön azért be akartunk volna az Moczár Istua(n) házába menni ... Czegéb(en) lako Szöke Ferencz ... Vás Janos Ura(m) Jobbágya elönkb(e) jöuén minket azon portiokb(a) bé Menni Nem engedé, hanem féligh ki vont Mezitelen fegyverrel háromszor egymás utá(n) Vas Laszlo, és Vas János Uramék képeben arceála, és repellála az bé Meneteltöl, hogy az osztatatast megh nem engednek [Dob.; Wassl.t]. *1738:* Concludáltatott ... hogj mivel Csatannak tulsó forduló Határa már fel-osztatott, hogj az innekső fordulo Határais ... osztattassék fel, dje 16ta Mensis p(rae)sentis Juny kezdödvén osztattatása [Dés; Jk 497a].

2. *polgári* ~ lakosság-megosztás; distribuția populației; Verteilung der Bevölkerung. *1786:* A Geographiának tanitása oly értelemmel parancsoltatik, hogy igyekezzenek a mesterek ... mutassák Erdélynek állását, határait, vizeit, városit, polgári osztattatását [Csetri,Körösi Csoma 41 a ref. főkonz. iskolaügyi rend.].

osztattatik 1. felosztattatik; a fi împărțit; aufgeteilt werden. *1783:* A Szénafüveket, Mindenik Atyafi, a miképpen Részben jutnak ugy kaszáltathassa, egyéb pendens Fructus közre coligaltatvan in Natura osztattassék négy egyenlö Részekre [Mv; Ks 23. XXIIb]. *1786:* az egész Biro Lábból légyen a' ki szakasztás ... és ki merettettvén, s intéztettvén az 56 vékára való Patzalai rész föld ki barazdáltassék és haladék nélkül öl számra ki métáztassék s a több Biró rész Láb föld ujra négy tábla fertály részekre osztattassék [Nagylak AF; DobLev. III/619. 1b].

2. szétosztatik; a fi distribuit; verteilt werden. *1811:* (A tüzkárosultak) szivekböl ki vetvén a' félelmet ... Lassanlassan viszsza jöni kezdettenek, 'S Deszka kalibákba bé telepedtenek. Mindjárt nékik Buza 's Málé osztattatott [ÁrE 23].

osztég l. azután

osztentáció kérkedés, hivalkodás; ostentație; Großtuerei, Prahlerei. *1879:* Nagy ostentatioval köszönt[a] jó messziröl s aztán elforditotta a fejét, nézvén az égre, a földre, egy elrepülö bogárra, cammogó bivalra, csak reám nem [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos].

osztentál feltár, megmutat; a prezenta/arăta; darlegen, zeigen. *1710:* Szok iszben valo Léveleim az Urhoz küldetvén, mélyben szok nyomoruságomot ostendalni akarvan az Urnak nem tudom hová löttek [BCs. Felcsíkszéki Dánfalvi Lukács Péter lev.].

oszthat 1. (részekre) bonthat; a putea diviza; auf/zergliedern können. *1710 k.:* De hiszen a szempillantást az elméd ezer s több részecskékre is oszthatja, és azután a nyelved is kimondhatja így: fél szempillantás, vagy egy szempillantásnak tized, század, ezered, tizezered vagy száz s még több ezered része [BÖn. 436].

2. *nyilat* ~ nyilföldet vkinek juttathat; a putea da/distribui cuiva o parcelă (din pămînturile obștești); Ackerfeld (durch Losziehung) irgendjemandem zuteilen können. *1600:* Tarchafalwa p(ro)testalt, hogy wadnak kwlseö emberek kiknek az eö faluiokba nylok wagyo(n) es azt wk masuwa akarnák birni, Wadnak eö keoztek olliak kik be irattak magokat es az feiedelemnek zolgalni akarnak, nylok penigle(n) kirol zolgalhatnanak ninch, Zabaditattiak magokat, hogy affele kwlseö emberek nilat ozthassak azok keöze [UszT 15/204].

3. vkin megosztozhatik; a putea împărți cu cineva; sich über jn einigen können. *1802:* hallottam ma beszélleni hogy ... az Leányért volna az villongás, mer az Cammerdineris szeretné, 's az ide valo Baro elsö Legényeis szeretné, 's nem oszthattyák [Mv; Born. XXXIX/53 Bedö Józsefné vall.].

osztó 1. *mn* **1.** nyilas fel/kiosztásra kerülő; care urmează să fie împărțit și distribuit (prin tragere la sorți); (durch Losziehung) zur Verteilung kommend. **Szk:** ~ *nyil. 1771:* A Kötél fűben egy Török buza föld az oszto nyilban, a belsö fele erdö [Marosjára MT; EHA] ✱ ~ *rét. 1794:* a Falu közönséges oszto rettye [M.lapád AF; EHA].

Hn. *1692:* Osztó fünél (sz) [A.jára TA; EHA]. *1847:* A Fölső Oszto fübe (sz) [uo.; EHA].

2. ~ *hatalom* kb. igazságot osztó hatalom, sors; puterea menită să facă dreptate; Gerechtigkeit zuteilende Macht, Schicksal. *1879:* A gonoszkodásokat, melyeket egyszermásszor ezzel az én pennás jobb kezemmel ártatlan szamarakon (Sándor K. stb.) elkövettem, így torolja meg az osztó hatalom [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

II. *fn* **1.** *~ra való* osztásra szánt/alkalmas; este potrivit pentru împărțire; zur Teilung bestimmt/geeignet. *1793:* La Pedura Mori lévö cseples bokros Erdö ... a' Mihállyiána, és Sándoriána Linea közt osztora valo [Msz; TSb 51].

2. felosztó személy; persoană care împarte ceva; Aufteiler. *1593:* Az mint az föld igazgatásbol engemet megh zollitot, azt en meg bizonitottam tized magammal, kik közzöl eggik vgian ö[a] uolt, hog' en sem ozto Sem igazgato ne(m) woltam, azert engemet vgia(n) nem kereshetne [UszT. — [a]Ti. a peres fél].

osztóbíró osztoztató-bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. *1590:* Ezt akaro(m) <me>gh erteni, húl értel enge(m) teórue(n)ibe az ok adassom mellett, auagj michoda leúellel Jeottel én Ram, hogj eöreksegemet fel osztasd, oszto birakot hoztal, penes p(ro)testatione(m) ezt akaro(m) előzer megh ęrteni [UszT]. *1592:* Nem tudo(m) honatt walo Indulattboly ment Rea egy Irtas feoldemre[a] ... mely feoldet ennekem osztas zerent attak wala az oszto birok hatart attak wala benne [i.h. — [a]Az alperes]. *1603:* My, Begneczi Balint, Czizar Mihaly, az ozto Birak keozzwl ualok, kiket eo kelmek varosul, az Aruaknak marhainak igazgatasara es ozlasara rendeltenek [Kv; RDL I. 75]. *1605:* Miert penig az Oszto Byraknak eddig valo exequútioiokba(n) ket aúagy haro(m) Cikkellyekbe(n) Akadalyok Volt, kit eme(n)daltatnj keúannak; ö kme Biro Wram ... gyücze be az Varost annak Complanalassara [Kv; TanJk I/1. 499]. *1614:* az diuisionak úége leúe(n) ... meljnek mj ... ozto Birak nagyob bizonsagara es ereössegere adgyuk ez iele(n) valo Jnuentariumot [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével]. *1738:* a Bika réten belöll való Irotványok hogj most újolag oculáltassék (így!) és ki-határoztassék, el szakasztatván a Bika Réttöl 's Distingváltatván, Oszto birák atyánkfiai ... oculálván, a T. N: Tanácsnak és Universitásn(a)k, hitelesen a dolgot referallyák, és az után Consoláltatnak ö kglmek [Dés; Jk 497b]. *1741:* A Piaczon áruló Tekenösök(ne)k és Pálinka árúlok(na)k Helyek ... felosztassan(a)k ujolag, az mellyektöl, az eddig practizált Taxát a' Nms Város bé várja ... A Nms Város pedig meg-kivánnya, hogj osztó birák atyánkfiai, azon Registrumot beadják a' Nms Város Levelei közzé Notárius atyánkfia, ö kglme keze alá [Dés; Jk 551].

Szk: *hites ~.* *1614:* Immar Ez diuisionak vegi szakadua(n) es vegben menuen, Fazakas Mihaly es Leorike keozeott, az mint vilagoso(n) az Inuentariumban be vagion Irua, Mi Elottunk huteös ozto birak eleott [Kv; RDL I. 95]. *1635:* Mi Batsy Jstvan, Benedictus Henszler, Lakatos Gyeörgy es Emericus Brüthelt hwteös oszto Birak Colosvarat [Kv; i.h. 107].

osztóbíróság osztoztató bírói tisztség; funcție/demnitate de arbitru la un partaj; Amt des Teilung durchführenden Richters. *1604:* Eotwes Andras Vram myerthogy Tanachbely foglalatossaga miat nem erkezyk az oztobirosagra eo kgme helyet valaztottak Radnothy Miklost [Kv; TanJk I/1. 468].

osztódik 1. felosztatik; a fi împărțit; aufgeteilt werden. *1747 k.:* Az erdö fel osztása három esztendeig maradgyon ugy a' mint most fel osztatott, ezutan is mikor Erdö osztódik ã proportione Contributionis kinek kinek része adassek ki | Accedal az is, ha kinek bányájok volna, és magát jobbagyságra adni nem akarna, tehat ã mely bányátol privaltatik, az több Czimborák között osztodgyék egy-aránt valo része [Torockó; TLev. 2/1].

Szk: *két egyenlő részre ~.* *1744:* (A) halbéli haszna[a] két egyenlö részre osztodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 6. — [a]A tóé].

2. (pénz) kiosztatik; a fi împărțit (banii); (Geld) ausgeteilt werden. *1808:* osztodott 28 Mesterembernek a 12 xr: 5 Rf 36 xr [Kv; ACSzám. 14].

3. (pénz) szétosztatik; a fi împărțit/distribuit (banii); (Geld) verteilt werden. *1849:* A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fundatioul ajallok 100 ~ Száz pengö forintot, hogy ennek évenkénti kamatja, a Szamos Ujvári Szegények közt osztodjon [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

osztó föld kiosztásra kerülő nyilföld; pămînt obștesc care urmează să fie împărțit și distribuit (prin tragere la sorți); (durch Pfeilziehung) zuzuteilendes Ackerfeld. *1596:* Hatodik határ Dombot hanyattuk ugyan azon oszto földek között, kinek az fenekin egy nagy hatar Kovacz keó vagyon foglalva [MNyv 341 Kőfarka és Középfva (SzD) közötti határjárás].

osztogat 1. odaadogat; a da în repetate rînduri; wiederholt hingeben. *1558:* Toabba az mynt az Masyk testamontomba az myt hattam wala hogy Arwaknak es az Segenyeknek oztogassanak, Mosth is ugyan Azonban hagyom, haromtwl meg walwa [JHb XLIII/21 Mikola Ferencné Melik Anna végr.]. *1607:* Zabad akarattia zerent oztogatta volna az J. az beóreóket [Mv; MvLt 290. 12b]. *1657:* az Rákóczi követjei kezéhez ... hétezer forintokat viteték, kiböl osztogattak imide-amoda [KemÖn. 132]. *1710:* Ott[a], noha sokat reménlett, sollicitált is magának, forgolódtak is a lélekvesztö jesuiták mellette[b], de keveset foga nyerni, hanem grófi titulust, mely a német udvarnak egy pénziben sem állván, bövön szokott osztogatni, adának neki [CsH 425. — [a]Bécsben 1709-ben. [b]Sárpataki Márton mellett]. *1772:* nem olyan ki hányonak ismérem Ö Ngat lenni, hogy annyit a' menyit hallottam ... osztogatott volna [Zilah; TSb 21].

2. széjjeladogat, elosztogat; a distribui în repetate rînduri; wiederholt verteilen. *1597:* Egy tag húst ... fel vagattam es apronként osztogattam Azzoniunk Embereinek [Kv; Szám. 7/XII. 130]. *1672:* az Oluasokat oztogassa kk az kinek akarja, jo akarom közül [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai plébános lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1721:* egy bizonyos ember volt rendeltetve ... ki it osztogatta az Czedolat azok(na)k kik az rendes Taxa szerént marhájokat vagj Juhokat oda a Facsétra hajtani akarták [M.gyerömonostor K; KCsl 5]. *1740:* Tudgyaé a' Tanu ... Hogy Juhos Anna ... szalonnát, lisztet, mézét ... bort lopogatott és másoknak osztogatott s adogatott volna? [Kük.; Mk IX Vall. vk]. *1789:* (Néhai Magyarosi Beniámin) minekutánna ... az Borsai István Uram posteritássitol Asszony népi kévés Portioját reluálta, Jobbágyainak (szegények lévén) ökröket, szekereket, ekéket sok izben osztogatott [Fejér m.; DobLev. III/657. 1b vk]. *1820:* én látám,

hogy egy átalagbol ottan ottan Szijják a' pálinkát Üvegbe töltik s viszik ki, még én mondám Tötörinek Ugyan mikor lettél ollyan jo, hogy ugy osztagatad a pálinkát; Ugyan hova külded? [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pálffi Moses székbíró vall.]. *1835:* vidéki maga embereinek számtalanszer gabonát osztogatott ö nga, ugy hogy sokszer ollyan sokan voltak az udvarába, mintha valami nagy vásár lett volna [Zsibó Sz; WLt Steph. Fejér (56) jb vall.].

3. (nyilföldet) szétoszt; a distribui (parcelele din pămînturile obştești); (durch Pfeilziehung zugeteiltes Ackerfeld) verteilen. *1635:* Tudom hogy a Jobbagisagh Jdeyen Balogh Janos byra ezt az oldalt, Az Zabadsagh utan falu oztogatta Nyl zerent [Kál MT; Berz. 2. 40/82].

4. *dolgozásra* ~ (jb-ot) dologra kiad; a distribui/da (iobagii) să muncească la cineva; (Leibeigenen) zur Arbeit ausgeben. *1642:* Excepto hogy az Vice Uduarbjro Szeőke Tamas lattak hogy ides toua adomanyert osztogatta az jobagiokat dolgozasra [Hidegszamos K; GyU 88].

osztogatás 1. széjjeladogatás; distribuire; wiederholte Verteilung. *1590:* Ayandekoknak oztogatassa — Melyet en Hooz Lorincz Saphar Polgar Byro Akaratiabol oztogattam zellel [Kv, Szám. 4/XX. 32 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1596:* Aranias kupaknak ayandokba ualo oztogatas f 239 d 72 [Kv; i.h. 6/XXIX. 181 Bachi Tamás sp kezével].

2. (oda)adogatás; dare; Erteilung. *1604:* Minthogy penigh mindenkoron az boltoknak es kamaraknak oztogatasa az biro es Tanach authoritassatol dependealt ... az Egyhazfiaknak legien Zorgalmatos gonduiselesek hogy az eztendeonek eleyn az birak es Tanach bely Vraimmal oztogatassak el [Kv; RDL I. 77]. *1843:* És miután Dánts Stéfán felszólítá Varga Katalint, hogy mutatná ki írásban ezen engedmények osztogatására tett felhatalmazását ... azt felelé, hogy az illető levelek az ispánnál vannak, és adja elő azokat [VKp 73].

osztogattat széjjelosztat; a dispune să fie distribuit; verteilen lassen. *1705:* az úr ... mondá, hogy ők a generállal miképpen beszélgettenek a haza megmaradásáról, és hogy valakit akarnának az armada eleibe küldeni commissariusnak Havasalföldé felé, aki salagvárdákat osztogattatna és az ország javáról gondoskodnék [WIN I, 582].

osztogattatik szétosztattatik; a fi distribuit; verteilt werden. *1755:* a Szegényeknek mind kün s mind pedig a Spotaljokban lévőknek osztogattassék rendes alamisna Maradekim indulattyok és kegyes tetczések Szerent [Ks 14. XLIIIb Haller János végr.].

osztó-gazda osztoztatásban felügyelő gazda; persoană care asigură bună desfăşurare a partajului; die Teilung beaufsichtigender Besitzer. *1737:* Concludáltatott azis, hogy az Alsó-Porond fel osztattassék, olly betsülletes Atyánkfiainak, kik a kertelést magokra vállalyak ... Ezenn Porond Osztó-Birainak 's Gazdáinak designáltattanak[a] [Dés; Jk 481a. — [a]Köv. a nevek fels.].

osztoló '?' **Hn.** *1592/1804:* Kőles osztoloban [Kissolymos U; EHA].

osztott 1. (közföldből) felosztott; împărţit (din pămînturile obştești); (vom gemeinschaftlichen Ackerfeld) aufgeteilt. *1671:* osztot örotvanjbalj retett[a] [Vaja MT; VH — [a]Bír]. *1720:* lévén a' két Falunak Szárhegynek[a] és Ditrónak[b] két egyenlő részre osztott Havassai mellyeket eddigis esztendonként váltogoslag birt a nevezett két Falu ezutánis a' szerint birják [LLt Fasc. 150. — [a-b]Cs]. *1769:* az Nyárádtöi határb(an) birnak a' Falusi Lakosok mind osztott mint osztotlan helyeket számanelkult Sokat, akik bizonyoson mind Falu közönséges hellyeiböl állanak [Lőrincfva MT; SLt XLVIII. 15].

2. (közföldből) vki részére kiosztott; distribuit cuiva (din pămînturile obştești); (vom gemeinschaftlichen Ackerfeld) an jn verteilt. *1597:* Tíz falun fel osztott sarok ualanak, kinek kinek eöreksegere az kinek pedigh eöreksegere ualo oztott sara ne(m) volt, ne(m) eön maga allott volna melle [UszT 12/81 Michael Galfi de Kobatfalua jb vall.]. *1737:* Minthogy Sigmond Josef ur(am) az Keresztesen osztott földet másnak adta gratificalodván város közönséges földével, hogy attol aki fel fogta el vétetvén Heves Istvan Uram(na)k cedallyon ha mi munka lészen interi(m) a földön meg fordittatván[a] [Torda; TJkT I. 145. — [a]Elmaradt: decidáltatott v. határoztatott]. *1790:* házom utan ... mind darab széna rétetskék, mind p(e)d(i)g osztot darab törökbuza földetsék is voltak [Déva; Ks 75. VIII. 154].

3. (vhány részre) tagolt; împărţit/divizat (în mai multe părţi); (in etliche Teile) gegliedert. **Szk:** *négy részre* ~. *1798:* az Két Házokban két két ablakok vagynak ... 4 részekre osztott üveg Táblátskákból állonak ... ki tőredezve találtattak [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27] ✱ *négy szakaszra* ~. *1796:* Gabonas mellet két felöl vagjan Sövényből font s a kettő Négy Szakaszakra osztott, szalmával fedett Olacskák [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb] ✱ *táblákra* ~. *1752:* a Gyümölcsosnek a közepe táján ... vagyon jo tagas tablakra osztott Vetemenyes kért [Pókafva AF; JHb XXV/73. 14].

4. az osztást irányított; care conduce împărţirea unui teren; Teilung geführt habend. *1759:* a' közelebb mult Hólnapba egy Szombat Napon ebéd utánn ... jöttenek volt ki a' Falu közönséges Földeit osztott Commissarius Urak [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkuj (44), J. Szász (35) zs vall.].

osztováta szövőszék; rázboi de ţesut; Webstuhl. *1660:* osztouata harom, ketteyn szeóueö uagyon [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1676:* egj kőszörű kű ... egy osztovata [WassLt Jo. Racz de Szent Gothart[a] vice szb kezével. — [a]SzD]. *1699:* Jnnen bé menvén a Sütő házba ... Ebben van Esztovata Csöllőjevel [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1703:* Kovacs Janos ... ragada az osztovata feszitő fayat [Szemerja Hsz; BLt]. *1720:* egy osztováta nalunk vagyon [Kál MT; Berz. 2. 40/67]. *1730:* Egj Sztováta minden hozzá tartozando egyetmásával [Bibarcfva U; i.h. 16. XLIX/16]. *1736:* Asztováta minden faeszközivel 3 [Mikefva KK; CU]. *1738:* egy falu béli Esztovátán Joven Singre valo Kender fonal [M.bikal K; MLev.]. *1747:* Vagyon egj jo Sztovata minden keszülettel edgjütt [Aranykút K; Ks 73/55]. *1748:* Osztovata minden apparatussával nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13] | egj Fábol valo Eszthovath [Vargyas U; CsS]. *1792:* Öszteváta minden hozzá valojával | Regi oszteváta [CU]. *1800:* Egy ásztovata minden hozzá valojaval edgyütt [Csapó KK; LLt]. *1816:* Két Tilo ... Egy Eszteváta ... Egy otska kerekes Gusaly [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1824:* Egy asztavátát hozzá valoival vet Sükösdi [CsV].

Szk: *gombkötőnek való* ~. *1700:* Gombkőtőnek való osztovata // 1 // [Szászerked K; LLt] ✱ *kendervásznat*

szövő ~. 1831: Egy kender vásznot szövő Asztováta [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *nagy ~. 1744:* Nagj osztavata cum appertinentys nro 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *szőrszövő ~. 1740:* sok aproság vasmiből álo Szük<segek> adgják elő magokot, mint az szőr szövő osztovatta s kerekek körül valo vasbol áló munka es az Fesük(ne)k valõ vas fogok [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] ✱ *takácsnak való ~. 1737:* Harom Takácsnak valo osztováta [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 10].

Vö a *paraszt-* és *takácsosztováta* cimszóval.

osztováta-csináló szövőszék-készítő; fabricant de războaie de ţesut; Webstuhlmacher. *1732:* Rusz Dumitru ... Faragó és osztováta Csináló [Ragna SzD; Ks 40 XXVIIIC].

osztovátácska mic război de ţesut; Webstühlchen. *1793:* egy prém szövö rosz osztovatatska [TL Conscr.].

osztováta-fa szövőszék-rész; partea unui război de ţesut; Teil des Webstuhls. *1747:* osztováta fa 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

osztováta-láb picioarele războiului de ţesut; Fuß des Webstuhls. *1741:* egj par osztováta láb [Mezőbánd MT; LLt 146. B].

osztozandó felosztandó; care urmează să fie împărţit; aufzuteilend. *1832:* én ... admonéáltattam ... hogy jöjjön, és osztozzunk Atyafiságoson vagy árbiterek által, mivel az osztozando Jok nem érdemlik a költséges Executios osztályt [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.].

osztozás 1. (örökség)felosztás; împărţire (a moştenirii); Erbschaftsteilung | (rokonok közötti) osztozkodás; împărţeală (între rude); Teilung (unter den Verwandten). *1568:* az Bamffy Gabriel reze egjenleo keppen Banffy Pal uramra szallotth wgyan azon Beochw zerent az mynt megh Bechwltek uolt az Eleobbely oztozaskor [Gyf; JHbK XII.8]. *1570:* Chelegeo peter, Azont vallya hogy sem oztozast sem egieb elegitest Nem Thwd sem hallat az ket feli keozet | Lamprich Bernald hagiot volt felesegenek ... az oztozas kywl fl 10 [Kv; TJk III/2. 138, 181]. *1573:* Syweges gergel azt vallia hogi ... Az lewelet vgy Mond kyt az Beochwleskor es oztozaskort Irtak vala, Az (!) oztan meg wytak es meg pecetlek [Kv; TJk III/3. 108]. *1610:* az A bizonjchja hogj Nem volt semmj oztozasa az fjaual [UszT 51a]. *1640:* mivel az Adossag az oztozasban az eleol iaro dologh, azt az jokbol az attjafiak megh fizessek [Kv; RDL I. 117b]. *1679:* Az ... osztozásrol valo originalis a tutor kezében marad [Zágon Hsz; Barabás,SzO 381]. *1717:* az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Seriesseből kinek kinek léendő rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fell valo jószágnak asztozását ... akartuk volna [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1731:* Tudgjuk bizonyoson hogj ... Major Györgj fiaival edgjütt az Urat Kemeny György uramat jobbagj Szerben szolgaltak, miolta osztozasban eö kegjelmenek jutottanak [Istvánháza AF; KA]. *1792:* Mellj fenn meg nevezett Atjafiaknak mi elöttünk és általunk lett osztozások hogj mindenekb(en) a meg irt mod szerént ment légjen végben, müis jövendöbeli bizonjságul, igaz hütünk szerént, tulajdan petsétünk és Subscriptionk meg erösitése alatt meg irtuk és adjuk ez Divisionalis Levelünket [Aranyosrákos TA; Borb. I].

Szk: *~ra előad. 1649:* ennek elötte valo wdeökb(en) el niugot Batiam(na)k jouaival megh osztozva(n) holmi eggyetmasit eö kglmek az mint ighen gianakodik osztozasra eleö ne(m) atta volna [Kv; TJk VIII/4. 359]. *1655:* Esmett az Ura kargiatt Gereznayatt, szekeretis, kit Enyede(n) uött uoltt, az után tuttam megh, hogy eleö nem atta voltt az osztozásra [Dés; DLt 436] ✱ *~ra lép. 1807:* Hazarukulván az háborúból Gáspár Kristóf, osztozásra lépének, mint két testvér atyafiak [Szárhegy Cs; RSzF 241]. *1816:* mindkét felek ... magak jó akaratjokból jobb kezek beadásával és lekötésivel lépének egy ilyen ... osztozásra [uo.; i.h. 243] ✱ *~ra megy. 1596:* Volt az pinczebe(n) negy egez hordo bor 80. vedresek, eggyket attak az Vraim Anna Azzonnak menyegzeyere, az harom oztozasra ment [Kv; RDL I. 65] ✱ *~t bontogat. 1701:* ha valamelyik közzülök ezen osztozást bontogatná és jövendöben is háborgatná edgyik az másikát, tehát az meg állo felek, az meg nem álló félen, fl. 100 id est száz magyar forintokat vehesse(ne)k vagy vétethesse(ne)k [Polyán TA; JHb XVI/7]. *1703/1724:* Ki bontogattya az akkori osztozást kitől mit vött el potentiose [M.köblös SzD; RLt] ✱ *~t celebrál. 1762:* tönk, és celebrálánk ilyen meg másolhatatlan osztozást, és alkalmat [Berekeresztúr MT; BetLt 7] ✱ *~t felbont. 1671:* ö kgymek ... szaz Taller Uinculumat tonek ... a' ki quouis modo eö kgymek kozul fel bontana ez oztozast ... az megh allo fel az megh nem allo felen ... executiott tetessen titethessen [Kv; RLt 1] ✱ *~t kíván. 1752:* Rátz Petru ... ujab osztozást kéván, az földeket, kaszálokat daraboltatni akarja, mely szerint Instál hogy a' mint ennek elötte subdividaltván birták, ennek utanna is birhassák [Radulest H; Ks LXII/23] ✱ *~t tesz. 1573:* Filstich leorinch, Kapa Myhal, Kapa Gaspar, vrbeger gërgel ... valliak hogi Ez elymwlt Ideokben mykor Eok attiafyak valamy zanto feoldekreol oztozast Tennenek ... ket hold feleol megh ne(m) alkhatnanák [Kv; TJk III/3. 91]. *1767:* osztazást töttenek [Nyárádmagyaros MT; Told. 76] ✱ *atyafiságos ~. 1792:* arra penig hogj ezen Istenes és Atyafiságos osztozásoknak és meg edgjezeseknek örökös és szentül valo meg álloi lésznek, azt leg kisebb részében is fel nem bontyák ... Az osztozo Felek magokat le kötelezék Sub vinculo flr 25 [Aranyosrákos TA; Borb. I] ✱ *istenes ~ → atyafiságos ~.*

2. osztozódás, vetekedés; dispută, ceartă; Streiterei. *1662:* azt bátran mernék állítani, hogy ha taval is a magok között való nagy szakadozások, fejedelemségen való kapdozások, osztozások nem lettek volna, Jenő is mostan is magyar kéznél volna [SKr 489].

IIa. *1642:* oztozasokot [Hsz; BálLt 1]. *1746:* osztazás [Mezőbodon TA; JHb XI/29]. *1792:* osztazásaiban, osztazást [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1805:* osztazás [M.sülye AF; MúzRadák]. *1807 k.:* osztazásakig [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.].

osztozásbeli osztásbeli; de partaj/împărţeală; Teilungs-, Verteilungs-. *1803:* adott volt Moses János a Leányának Szabo Mihálynénak egy kis Joszágot és egy darabotska Földet valami dajkaságért, de nem része szerint valo osztozásbéli Jussába [Szenterzsébet U; Borb. II id. Szakáts Josef (67) ns armalista vall.].

osztozásképpen (örökség) megosztásként; la împărţeală/partaj; als (Erbstück)Teilung. *1807 k.:* Annyit tudak vallani mint hogy enis Birtokas vagyok, hogy az Also Sinfalvi Torokbuza nyilakbol osztazasképpen Leánnak nem adnak,

Soha nemis adtak [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

osztozáslevél osztálylevél; litterae divisionales; scrisoare de împărțire, act de partaj; Teilungsbrief. *1712/1777:* à Sárosi Jósef Ur(am)tol maradott Jobbágyok közül arrol valo osztozás levélnek tenora szerint ... meg osztoztak [Vaja MT; DobLev. I/79].

osztozatlan 1. (birtokban/örökségben) meg nem osztozott; indiviz (care posedă diferite bunuri în indiviziune); (im Besitz/Erbe) ungeteilt. *1570:* Gerath Matthe ... vallya, hogy Azt Thwgya Marton deaknak az Atthya es olah Demeternenek attya Egyek voltak ... Mykor egenleo akarattal weottek volt eg Darab pwzta feoldet kerthnek ... Megh az kor oztozatlanak voltak egymassal [Kv; TJk III/2. 43]. *1590:* az eóreksegis ketti ozlik valamikor oztozasunk lehet, merth megh mj oztozatlanok vagjunk [UszT]. *1640:* Popa Zreze ... Ztoika Liabulal edgi Boersagon vadnak oztozatlanak a mint mongia [UF I, 759]. *1642:* Nagj Pal ... oztozatlanok ualanak Nagj Jstuannal, s ertekes kazdak ualanak [Szentkatolna Hsz; BálLt 1]. *1767:* Mi néhai Csik Szt. Imrei Lászlo alias István Deákot jol ismérjük s tudgyuk, mivel azt is jól ismértük, hogy Lászlo alias Déak Antal édés fia volt nevezet Lászlo István Deáknak és ... tellyes életiben osztozatlan volt az irt Fiátol Antaltol [Szentimre Cs; Hr 5/38]. *1843:* Bágyoni Nemtelen Koptyil Gábor ... Hat Gyermekei még osztozatlanak [Bágyon TA; KLev.].

Szk: ~ *apa. 1771:* az actor nékem is egy kenyéren s kereseten lévő osztozatlan apámmá lött [M.hermány U; RSzF 268] ✱ ~ *atyafi. 1634:* en oztozattlan Atiafi voltam velle [Gyalakuta MT; LLt 70/7]. *1732:* Kálnaki Antól uramra, mint maga testver es osztazatlan Attyafiaj között nagyobb Ferfiu atyafira az alább meg nevezett Per(ne)k defensíoja szallott [WassLt Mbandi Szodos Marton assz. kezével]. *1799:* hármon Testvér és osztozatlan Atyafiak [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ ~ *édes egytestvér. 1804:* Csekelaki Etsedi Janos Uram ... osztozatlan edes egy testvér lévén N Etsedi Maria Retsei Samuelne Asz(sz)annyal [Csekelaka AF, KCsl] ✱ ~ *édes gyermek. 1771:* Reformatiómban ezt újítom és adom be, hogy Veres János Veres Ábrahámnak és feleségének egy házban lakó, egy kenyéren lévő osztozatlan édes gyermeke [M.hermány U; RSzF 268].

2. fel/meg nem osztott, közösen birtokolt; indiviz, folosit în indiviziune; nicht aufgeteilt, gemeinsam besessen. *1694:* Sylvae Glandiferae. Makkos erdejek a' sebeselick(ne)k, a' szeszcsoriakkal egjgjüt való és osztozatlan [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

Szk: ~ *jószág. 1717:* ez osztazotlan jószágot is Conservalni és protegalni ugy a többibenis Contribualni magam segedelmével kész lészek [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18] ✱ ~ *közház. 1724:* Hivának minket[a] ... Nehai edes Attyokrol ... maradot még ... osztozatlan köz házokhoz az végre: Hogy ... az eo klgme egy testvér Eottséről Néhai Tar Mihály Uramrol ... eo kglmekre devenialt bonumokat ... osztanok fel [Asz; Borb. I. — [a]Az osztozásban részt vevő atyafiakat] ✱ ~ *örökös ős jobbágy. 1675:* Csiki Szent Martoni Molnar Mihaly nevü még ö kegyelmek között osztozatlan örökös ös jobbagy [Berz. 12. 92/63].

osztozhatik (örökségen/birtokon) osztozkodhatik; a putea face partaj/împărțeală; (im Erbe/Grundbesitz) sich teilen können. *1591:* walamely w közzwlök elöb meg halna magtalanul, tahat annak az w resze Jozaga mynd az teób falubelj resz Joszaggal, az Almadj balint, es leyanyok közöt, fel ozollyon myndenwtt az Almadj Gaspar holta utan De ha meg ennek wtanna Almadj Gasparnak magzattia lenne, azis ugyan egy arant oztozhassek az Jozaggal myndenwtt walowal [Szava K; JHbK XIV/6]. *1599:* Tezek en testamen(n)tumot az en iaúaimrol ... illien forman Hogi az en felesegemnek Agotha azzonnak ... minden penzemet ... es ualamit Isten eö felsege reiam bizoth ... eleo adúan, mindeneknek harmadat úehesse. Ezen kyweol(is) ... kit reia ruhaztam eoúe legien, senki abbol velle ne osztozhassek [Kv; RDL I. 5]. *1688:* edgyikis az eo gyermeki közzül Benedekkel addigh ne oztozhassék valamigh az fen megh irt negyue(n) forint s hatva(n) penzbeli eotet illeteo reszt Benedek(ne)k le ne(m) tészi [Komjátszeg TA; Borb. I Komjátszegi Sámuel ns nyil.]. *1699:* mind addig ne osztozhassék, valamig az meg irt 3000 f id ezt harom ezer magyar forintokot le nem teszik [Meggyesfva MT; BálLt 93]. *1762:* minthogy pedig semmi jussa nem volt, mindeneket kezéhez venni, tehat ... adgya elé, és abbol az A. maga Condivisionalissaval ... osztozhassék [Torda; TJkT V. 77]. *1843:* Én rövid idön ott lészek, 's ha a ho engedné folytassuk tovább a' Conscriptiot — hogy Bar a' Tavasz elcivel osztozhassunk [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmond lev.].

osztozik 1. osztozkodik; a împărți (cu ...); sich teilen. *1507:* Eleozor hagyom az En felesegem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... Jllyen kepen hogy Eue legyen Elteyg, azval Jgyk (!) germekem Ne oztozzek [Kv; környe.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1565:* aztys Ertem, hogy az en fyamath ott meg hazasitottak, es az Inmar az en marhammol oztozny akar [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekenceickhez]. *1573:* mykor celegeo Margit fodor Ianos attyafiaywal oztoznek talaltak egy Nagi feier Erzent az Marha keozet wres volt [Kv; TJk III/3. 147]. *1610:* Azt mongia az fel peresek tilalmot teottwnk az Alperesek ellen ... mikor az kisfaludi iozagh uegett oztoznak uala [UszT 24a]. *1620:* Enis othlen alua(n) az hazba(n) eo keglmek elóth, hogi lassa(m) mint osztoznak es vonznak nylath [Disznajó MT; TSb]. *1631:* uagjon arania ... de azt bizony nem adgja sem Palnak sem Peternek, aual egi kurua sem oztozik, mert azt eö nekie hatta az Annia [Mv; MvLt 290. 259a]. *1647:* mikor oztoztunk volna az Harsongarti fel hold szeöleöbeöl reszt kerek vala [Kv, RDL I. 27 Georgius Zephner alias Varga (41) vall.]. *1770:* közönsegesen a' több Possessoratus osztazik ugj hasznatis azókból próportione vésznek [Déda MT; LLt]. *1791:* Tudjać a Tanu ... Hogj ... Sz Ersébeti Agillis Mojzes György, Daniel es Janos Uraimék ... amelj benn valo jószágot birnak, azon joszagban ... a Fiju Leányakkal osztozotté ...? [Usz; Borb. II vk]. *1807:* A singfalvi Határon a Patak mellett a melly practendáltatik hogy oszlora valo volna, abbol Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még RSzF 248.

Szk: *atyafiságosan* ~. *1832:* admoneáltattam debito tempore hogy jöjjön, és osztozzunk Atyafiságoson [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihaly nyil.] ✱ *egyaránt* ~. *1591:* ha penig Zyluasi Sophia elöb meg halna, hog nem mynt az ket leyanj hazassagot Jrne ... az Zylwasj Sophia aszjon reszet, melj egjenlöben, fyat es leyant Jllet, egy arant oztozzanak awal [Szava K; JHbK XIV. 6]. *1598:* Ezeket az Arany es czwst marhakat igj hagiom, hogj az en giermekim ... egy

Arant oztozzanak velle [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1660:* az hazat ... ualamiuel fellieb adhattiak el az Ezer forintnal, az super fluummal egi arant osztozzek az Relicta Attiafiai, es az kouaczi szigiarto familia, hasonfelet mindenik el ueuen [Kv; RDL I. 145] ✱ *egyenlőképpen ~. 1807:* Ezen pont alatt emlegetett Földek hogy Leány ágat nem illetnének ... a Novizata Felperes részis ujjonon exhibealja az ante Novum Citalt 1758ban Aprilis 15kén költ Divisionalist, melljel meg mutattya azt hogy a Néhai Székellj Boldisár Léanyai Fiu Testvérekkel mind azon Földekből egyenlőképpen osztoztanak következésképpen mostis egyenlőképpen kelletik a Léány Ágnak a Fiuval osztozni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Sz. *1805:* ugy voltunk mint mikor két aszszony osztozik a' szeretője nadrága felett, az edgyik az edgyik szárát a másik pedig a' másikat tartotta [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

2. fel/szétosztatik; a fi împărțit; aufge/verteilt werden. *1720/1811:* Az Adosságokot a szerént fizessék vala mint a mobile bonumok osztozandanak [Szotyor Hsz; Borb. II].

3. (vkitől anyagiakban) különválik; a face partaj/ împărțală la separație; sich von jm (in materiellen Gütern) trennen. *1592:* En Niluan tűdo(m) hogy Balas Janos az apiattol Balas gjergtöl külo(n) voltt es oztozua valanak [UszT].

4. veszekedik, osztozódik; a se certa; sich streiten. *1618:* 23 die Julii külde engem Házi Jánossal Kamuti uram az új kajmekámhoz. Aznap reggel morga s osztozék sokat Házi Jánossal [BTN[2] 97]. *XVIII. sz. köz.:* Hogy pediglen urad és Aszszonyod ellen rugódózodnál[a], és osztoznál, kiváltképen ha valami mucskos szót találnál ejteni, amelly Urad vagy Aszszonyod becsületi ellen lenne az Czéh Hazánál meg csapattatol [Kv; FésCJk 55. — [a]Ti. az inas]. *1845:* hat a' Grof osztozik Csikfalvi Intze Lászloval hogy azon fiatalt ne vágja le adig mig a' magának fen hagyot fákot számba nem vészi [Moson MT; TSb 35].

osztozkodás (birtok/örökség) meg/felosztás, *ek* osztály; împărțeală; (Grundbesitz/Erbschafts)Teilung. *1604:* az Alperesekis pedig mikor az Albertfi Pal iozaga ueget megh osztozodanak akkor az Anioknak Attiokfia az nehai Istuanfi Marto(n) kjuel edjek uoltak megh mondotta leueleteis megh mutatta, akkor nem ellengeztek, hogj uizza ne zallion ... mely oztozkodasok az elmult 1602 Esztendeobe uala [UszT 18/41]. *1699:* még mikor Nagtok között az osztozkodás lön, jött vala hozzám egj Udvarhellyszéki betsülletes Szekely Nemes ember jelentvén, hogy voltanak az Nsgtok földén nekie öt el bujdosott Jobbágyi [Kiskend KK; Ks 96 Biró Sámuel Gyerőfi Borbálához]. *1705:* En az edes fiamtol könnjen meg valam, de hogy azt monta volna hogi meg osztoztak nem hallottam sem nem tudom osztozkodásokot [Pf].

osztozkodik osztozik; a împărți; teilen. *1671:* ez órában érkezvén gróf uram hunyadi számtartójának levele, melyben írja, hogy noha úgy is elég kevés búza vagyon Hunyadon, de azt is fel akarják Dévában szállittatni, holott maga tudja Uram Kegyelmed, urunk ő nagysága kegyelmessége, és így ha az is felszállíttatik mivel osztozkodnak? [TML V, 473 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

osztozó I. *mn* **1.** osztozkodó, az osztozásban érdekelt; care ia parte la o împărțeală; an der Teilung interessiert. *1761:* Igenis jelen voltam az osztozó Urak ő Ngok között és tudom hogj mind a két részről valo Mlgos Urak kezeket bé adván az két osztozó Meltosagos Baro Vrak ... obligalák magokot hogy meg álloi lésznek azon ... ő Ngok között celebrált osztálynak [Branyicska H; JHb XXXV/46.16].

Szk: ~ *atyafi. 1600:* eotedik oztozo attiankfia az Nagy Peter leania Katha [UszT 15/93]. *1629:* Zel Aros Andrasne, Kis Erse es Molnos Miklosne attyafiasok voltanak ... Colosi Istua(n) lowaivalis osztoztanak együt s osztozo atyafiak voltak [Kv; TJk VII/3. 40]. *1780:* az osztazo Atyafiak a belsö örökségeket osztak meg [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1817:* Létzfalvi özvegy Szabo Ferentz Oscola Mesterné töb Dálnoki osztozo Attyafijajival régen élt Szabo Tamás Pap jussa felet vikotalodának [Szőrcse Hsz; HSzjP Szőrtsei Menyhárt (36) ns vall.] ✱ ~ *fél. 1673:* Az ... Szölö örőksegeknek dolga felöl ... lön az osztozo felek között egy kis controversia [Kv; RDL I. 154]. *1761:* Hallottam ... hogj tettenek volna az Meltoságos osztozó felek száz arany Vinculumot magok között [Branyicska H; JHb XXXV/46. 15] ✱ ~ *szukcesszor. 1805:* (A) Patzolai osztozo Successorok ... meg kináltatván az Alpereseket ... azon(n) Forrói Tóó-Hellynek proportionalis Zállog Summájával ... kivánták a' kereset alá hozott zállognak ... egy nyoltzad részén kivül levö több részét ... meg itéltetni [Ne; DobLev. IV/887. 1a] ✱ ~ *testvér. 1804:* a hatra lévő 200 M forint Sum(m)a az Három osztozo Testvereket egy aránt illetvén egyenlő mértékben osztassék el [Szentimre AF; i.h. IV/874. 5] ✱ ~ *vér (atyafi). 1680:* mivel minden ember negy agazatbol áll, declarallya, es deducallya, genealogiaját világoson, mint az teob Atyafiak, s megh vilagosodva(n) dolga, ha comperialtatik osztozo vérnek vala mellyk ágazat-(na)k lineaja lenni nem denegaltatik része, secus ne(m) admittallyák [Kv; RDL I. 158]. *1758:* Antal Gábor ... és Laboncz Petru ... ketten együt osztozo Vér Attyafiak voltanak ... tulajdon mosiajokot ketten egyenlő két részre fel osztva birták [Nyárló Sz; Mk III. XXIV/464]. *1804:* Kováts Márton és minden osztozo Vérek ... meg tserélték azon Hellyet [Szövérd MT; MMatr. 128].

2. ~ *fundus* megosztandó birtok; proprietate care urmează să fie împărțit; zuteilendes Grundstück. *1673/1681:* annyi örökségem vagyon Hunyadon az hol lakom ... az fundus ... harmunké, osztozo fundus [Vh; VhU 561].

3. ~ *nyíl* a megosztott földből (nyílhúzás útján) vkinek jutott rész; parcelă primită (prin tragere la sorți) din terenurile moșteinite; (durch Pfeilziehung) aus der Erbschaft jm zugefallenes Erbteil. *1813:* lévén szükségek az Titt Komáromi Successorok(na)k bizonyos szánto buza földre hogy osztozo nyilaikot egyenlösitsék ... adá ... azon allodialis ... buza földit ... Gerendi Samuel ... mely buza földért T. Komáromi Lászlo András, és Clára ... adák azon antiqua Sessiot [Nagylak AF; DobLev. V/953].

4. osztoztató bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. *1603:* mihelyen az Vristen megh hozza Lucas Vramath ... mingyarast az Jdes vraimban gywtessenek be tizen hatigh Awagy huzigh valot, es az njolcz oztozo vraimnak egyenleo Akaratbol Jrianak Articulusokat melyeket az varos eleyben hozwan annak vthanna Ahoz tarchyak magokat az oztozo vraim is valamjben az varos az Articulusokat hadgya [Kv; TanJk I/1. 436].

5. ~ *komisszárius alk* kb. igazságot osztó főnök; comisarul/șeful care face dreptate; Gerechtigkeit austeilender Kommissar. *XVIII. sz. eleje:* Menesse, ha roszul tartya, mert kicsid korokba meg csöknek, és gyakrabban az Komondorok Kősztök osztozó Commissariusok, á ki pedig jó

fele fajra tehet Szert, egy Gyermek Lovat el ad ugy, mint más Tizet, huszat [JHb 17/10 lótartási ut.].

II. *fn* osztozásban részt vevő személy; persoană care ia parte la o împărțeală; an der Teilung Teilnehmende(r). *1600:* azt az erdeőtt mikor megh oztottak ... akkoron annak eötwe(n) forint keötelitis hattak walamelik megh ne(m) allana, es az wegezest fel bontana ... azert mo(n)dom hogy raita wagyo(n) az eötwe(n) forint keötele(n), mert neki ahoz semmi igazsága ne(m) wolt, megh bizonito(m) az oztozokkal, kik azokban elnek [UszT 15/75]. *1790:* tessék Nságad(na)k, vagy a tőbb Osztozoinak azon Házat, mint a melyhez Vérségi Jussok vagyon ... magokhoz váltani ... külömben az Exponensek annak fogják adni, aki megvészi [Ne; Incz. XI. 19a]. *1805:* ugy tanállya ezen közönséges Törvény szék, hogy azon osztály Levél ... el nem rekeszti az Alpereseket hogy lehető és az 1756-ban osztozok kőzőtt akár tudva, akár nem tudva volt bizonyittásaikkal mások akár kik ellenis a' Törvény rendin Jussaikot ne védelmezhessék [Ne; DobLev. IV/887. 3a].

osztozó bíró osztoztató bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. *1603:* Oztozo birakat ... valaztottanak eo kgmek az ket natiobol niolch vraimat[a] ... ez nyolch vraim kiweol penigh senky az oztozasba ne elegitchyek magokat [Kv; TanJk I/1. 434–5. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1658:* Mindeneket Oszsanak igazan negy reszre, magok keözeöt, ne kellessek Osztozo Birak(na)k közikben menni sem(m)i dolgokban [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1675:* Magjár Nagj Sombori Sombori Janos, es Sombori Laszlo Uramek levén osztozo Birak, Nemzetés Veglay Horvath Laszlo egy Testver huga Horvath Judith Aszszonj kőzött, Edes Attjokrol ... reajok maradot Bonumokot Dividaltuk ez szerint[a] [BSz; RLt 0. 5 — [a]Köv. a részl.]. *1723:* Tudom bizonyoson, mint hogy én is edgyik osztozo Biro voltam [Kv; JHbK XLIV/3]. *1784:* annak idején nyert osztozo avagj osztoztato Birákokat ... Kigjelmed ellen kihozni az Exponens el nem mulattya [Aranyosrákos TA; Borb.].

osztozódás osztozkodás, (vagyon/örökség)megosztás; împărțeală, partaj; (Vermögens/Erbschafts)Teilung. *1625:* meg Tudatnek Zaman Mindeniknek Marhaia es ha vala mikor oztozasok lenne azszerent allatnek ket fely, az superácioia azon kepen allatnék ket fele es valamiuel Egiknek Teob Marhaia volna Most osztozodaskoris aniual Meg superalna az Masikét [Szentimre Cs; UszT 172a]. *1688:* Az mi adossag meg fén uagyon, az elébbi osztozodas szérént az harmad részi Czutak Istuanne Aszonjome leszén [Ksz; BCs]. *1851:* nints vége a' sok osztozodás, forditás feletti vitáknak [Kv; Pk 7].

osztozódik (birtokot/örökséget)megoszt; a împărți (o proprietate/moștenire); (Gut/Erbschaft) teilen. *1607:* Mikor Galfy Istuan vram oztozodik uala Keczetj Gaspar vram(m)al akkor latta(m) vala az keoztok fogot embereket hogy az kertekb(en) es feoldeke(n) larnak vala [UszT 20/54 Joannes Albert de Keczet (45) pp vall.]. *1632:* mikoron Farkas Gasparni az leaniaual Szouaj Martonneual öztozödek az pattantiusni jouaiual akkor latta(m) .3. arani g'vrvt, eg araniat [Mv; MvLt 290. 107b]. *1738:* vagyon Udvarház noha puszta Vásárhelyen, Varsoczon, Monostoron, Mányaban ... Az léányom Bornemiszane, és az kis Unokam Nagy Boldisár Uram leankaja osztozodgyanak s alkudgyanak azok felet ki hol szereti az helyet [Ks 14 XLIIIa Kornis István végr. fog.]. *1761:* indigáltatik egy Divisionale vagis compo(siti)o ... hogy à leányok az oroszfalvi és osdolai jószágokb(an) és Jobbágyokban miként osztozódta(na)k [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1767:* Igáz é az hogy ... nehai Bodoni Klára, és Susánna Aszszonyék Posteritássi nemtsak egyszer, hanem két vagy három izben is osztozodtanak? [T; JHb IX/48 vk].

osztozó levél osztálylevél; litterae divisionales; act de partaj, scrisoare de împărțire; Teilschreiben. *1642:* az miképpen ez el mült esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642. Nemes Biroval admonealtatta, most immar[a] Assonya es Arvai kepeben ielen leven praesentallya Ficz Jstvan idejében léveo osztozo Levelekett [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20. — [a]Okt. 5-én]. *1747:* Hallottuk hogj meg osztoztanak, de mellyiknek mik jutott(an)ak mi nem tudgjuk az osztozo levelből ki tettzik [Aranyosrákos TA; Borb. II].

osztoztat 1. (örökösöket) megosztoztat; a face partaj (între moștenitori); (Erben) teilen lassen. *1802:* A Geometra a'ki az egész Hatart mérte, és Tablázta minket is osztoztassan [M.zsombor K; Somb. II].

2. osztoztatással egymástól elválaszt; a separa prin partaj; durch Teilung voneinander trennen. *1647:* az attyokot fiokal osztoztatni a' vagy keolleon szalitani, ez kinek csak egy gyermeke vagion ne kenszericsek; de ha teöbenis vadnak megh lehet [Fog.; UF I, 829].

osztoztatás (birtok/vagyon) felosztás; împărțeală, partaj; (Grundstücks/Vermögens)Teilung. *1594:* ez el mult nyaron az keöztwk való oztozaskort az mely Zaz f(ori)ntot iteltek volt az vrúnk Eö Ngatol keöztwnk valo otoztatasra ... azt az Zaz f(ori)ntot az en Sogorom More Sigmond ennekem ... meg atta es teriteötte [Abrudbánya; Törzs]. *1724:* Hogy ha penig valami Joszagok eo kgmek(ne)k akar mi nével nevezendők ezen mostani osztoztatásbol ki felejtödnének ... és az után ki tudodnának, tehát az ollyanokhoz eo kglmek(ne)k edgy aranyu jussok legyen [Asz; Borb. I]. *1769:* az udvarb(an) mint egy harmad Napig tartott osztoztatások s Nyilaknak kivonásáig ... én már nem tudom meg mondani hogy mennyi kölcség lött [Felőr SzD; BetLt 7 Nic. Barta (54) jb vall.]. *1826:* azis valoságtalan állatás; hogy az Itélő Mester Ur által esett osztoztatáskor fenn maradott volna valami fizetni valo [Ne; DobLev. V/1114. 7a].

osztoztató 1. osztozást végrehajtó; care conduce desfășurarea partajului; Teilung durchführend. **Szk:** ~ *biztos. 1827:* Mint hogy ... a' néhai Dobollyi Josef és István urak magtalanul haláloztak el ... az Exponens ... kivanya a' maga részit törvényes osztály altal ki szakasztodni mind azon N. Enyedi Jokbol azoknak haszon vetelekkel edgyüt. Evégre ... a' tisztelt Tanátstol a kivánt osztályra oztoztato Biztosokot fog kérni és rendeltetni [Ne; DobLev. V/1117. 1a] ✱ ~ *biztosság. 1842:* Mi ... a' Tekintetes ki rendelt Osztoztato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük ... Hogy mi ... viszsza intettettük Budai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon [Felfalu MT; DE 2] ✱ ~ *fórum. 1834:* ezen summa' ki-fizetését az Exp(onen)s a közszüléktől maradott ingó Jók fel-osztására árbitrált Tktes osztoztato Forum előtt folyó processusba is több rendbe kérte [Dés; BetLt 5] ✱ ~ *ítélőmester. 1830:* kötelezteti a felperes mind azon Leveleket, melyek az irt

esztendőbeli[a] osztály alkalmatosságaval, az osztoztato Itélő Mester előt fen forgattak ... a perbe hit szerént elő adni [Somb. II. — [a]Az 1817-beli] ✱ ~ *komisszió. 1843:* A Gergelyfái Határ osztoztato Comissio itéletének meg hitelesitett mássa [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244] ✱ *régiusz. 1821:* az osztoztato régiusak [Csitsztián MT; MvLev. Msz-i anyag 8] ✱ ~ *szék. 1808:* ezen osztalyos Perben az osztaztato Szék elött tam ante quam post Novum mind két részről lett Allegatumakat exhibealvan a Teks Törvényes Derék Széknek ... noha az Fiu meg mutattais hogy nem tartozik adni a Leany testvereinek ... Leany testvereit igen nagyon meg terhelte [Harasztos TA; Borb. II].

2. ~ *parancsolat* osztoztatást előíró parancs; ordin/dispoziție cu privire la partaj/ împărțeală; Teilung vorschreibender Befehl. *1807:* Ebből illető maga rátájának ki szakasztására, és birtokába vehetőségére törekedvén ... eő Felségétől osztoztato parantsolatot nyert [T; Ks 89].

osztoztató bíró (hagyatékot/birtokot) felosztó bíró; arbitru la un partaj; Teilung durchführender Richter. *1738:* vagyon Udvarház Vásárhelyen, Varsoczon, Monostoron, Mányaban ... Az léányom Bornemiszane, és az kis Unokám Nagy Boldisar Uram leankaja osztozodgyanak S alkudozzanak azok felet ... S ha meg nem alkhatnanak az osztosztato birak osz(sz)ák s intézzek el, vagy nyilat vessenek [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. *1764:* Szeredai János Vram ... ezen Controversios Portionk(na)k állapottyát leg jóbban tudván adhassa elé, s dirigalhassa oztoztató Birák Vraimekott [Dicsősztmárton; Ks 22/XXIa]. *1784:* (Az) osztoztato Birákokat ... Kigjelmed ellen ki hozni az Exponens el nem mulattya [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1785:* ósztóztató Birákak közöttök nem voltak [Bede MT; LLt 59/7]. *1794:* a' Comissio ujra őszve jött a' Nyilaknak ki adására, és a' Conscriptio az osztoztato Birák által fel olvastatott [Fejér m.; DobLev. IV/734. Ib vk]. *1798:* Midön ... három részekre meg lett volna osztva az egész Bodza mezeje, akkor kaptuk Mlgs Béldi Mihály Urnak ezen Levelét: Én a' magam részéröl, és három Árva Hugaim részéröl az Urakot meg birálom[a] ... Osztoztato Biráknak [BLt 2. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1807 k.:* engemet Nemes Fodor Sigmond Uramat, és Gombási Pétert az Eskettető ugy Testvére ... ez előtt arbitráltak volt, magok kozzött vegben viendo, oztoztato Birakoknak [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

osztoztató levél osztálylevél, litterae divisionales; act de partaj, scrisoare de împărțire; Teilschreiben. *1724:* Melly Divisionak Seriesse modo praemissio igy menven végben mi előttünk és mi általunk, ennek jövendőbeli bizonságába irtuk és attuk ezen osztosztato Levelünket fide n(ost)ra mediante petsetünkel subscriptionkal meg erösitvén [Asz; Borb. I]. *1787:* Égy osztaztato Levél de A(nn)o 1778: 16a Maji melly mellet a Néhai Vadadi András elsö feleségétöl született Gyermekei György, és Gábor között az osztozás volt [Mv; MvLev. Elek Erzsébet hagy. 8].

osztrák I. *mn* **1.** ausztriai; austriac; österreichisch. **Szk:** ~ *becs* ausztriai érték. *1859:* fizessen ... Tamás Istvánnak 105 ~ száz öt frot osztrák becsben [Kv; Végr.] ✱ ~ *érték. 1879:* Már ez, fiam, olyan ócska formalitás, hogy amelyik tiszteletes e formalitás megtartása nélkül megesket valakit, 50 keserű könny cseppet hullatand, melyek mindegyike egy pengőforintot ér meg osztrák értékben [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ ~ *tábor. 1851:* az osztrák és Muszka tábor itt Létivel [Dés; DLt 1147].

2. ~ *forint* ausztriai forint; florin austriac; österreichischer Florin. *1860:* a' meg maradtt 802. ostrak fort follyo ho 18an a Delisance indulásával elfogom indittani [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. *1862:* küldök 10 osztrák forintokot [Borsa K; i.h. Farkas Moses lev.].

3. ~ *bankó* ausztriai papírpénz; bancnotă austriacă; österreichische Banknote. **Sz.** *1879:* Köszönöm a nekem küldött példányt. Persze a forintomat elvehetted volna, a mi barátságunk hévmérője nem egy osztrák bankó [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. ~ *katona* ausztriai katona; soldat austriac; österreichischer Soldat. *1869:* Válaszszatok jobb oldali kovetet, hogy csinályanak osztrák katonát az egész magyarországbol hogy valogassák ki a magyar fiuk javát ... s a maradékot, csonkákat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Pf Pálfi Károly lev. Kv-ról].

II. *fn* osztrák ember; austriac; Österreicher. *1869:* az igaz, hogy mi csak egy évig szolgálunk s akkor haza bocsátnak, de 10 évre esketnek fel a sárga fekete zászló alá és igy a tiz év alatt, ha vész fenyegeti a gyönyörü osztrákokat visznek még 9 1/2 év mulva is [Pf ua.].

osztriga stridie, ostrigă; Auster. *1710 k.:* Bécsben, a velencei követ asztalánál, kecske-békát is sokat ettem apró hal képében ... Osztrigát is ettem keveset, és egyébféle tengeri és földi csigákat [BÖn. 516].

osztró sziget; insulă; Insel. *1568:* Bekenzeghy fatul kenez galthewy Gergelne Jobbagya ezt walla hogy my wltha az wen galtheoy Gergel megh holth Az vltatwl fogwa mynd Jmre deak Byrtha Az oztro mellet valo Marosmosást [Gáldtö AF; JHb XXIX/28].

óta, ólta 1. a jelzett időtől/eseménytől kezdve (az elbeszélés időpontjáig); de la ... încoace/pînă acum; seit/von dem angegebenen Zeitpunkt/Ereignis an (bis zum Zeitpunkt der Erzählung). *1847:* akik ... Bányákra emberi emlékezetet fejül mulo idö óta hagyattak u m : kiskö Erdeje, nagy és kis folom oldala, a Nyárasba találtatnának kárt tenni ... a 10. xr. Pásztori dijj büntetésén marasztassanak [Torockó; TLev. 10/9]. *1849:* Krizsán Máriát ... csak is fel serdült kora óta esmerem [Kv; Végr. Vall. 1 Kelemen Beniámin vall.]. *1854:* ez idö olta mindvégig becsülte és szivességekkel árasztá öt el [ÚjfE 27]. *1855:* Szeredán jöttem haza vasárnap ota voltam el menve [Csapó KK; DobLev. V/1397 Dobolyi Bálint lev.] | A' Nagy Laki határban az <u>gy nevezett Malom patakán van egy két kövü patak malmom, mely emberi emléket meg halado idök olta áll fenn [Koppánd AF; i.h. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.].

2. a jelzett időtartamon át (mind a mai napig); de la ... pînă azi; während der angegebenen Zeitdauer (bis zum heutigen Tag). *1829:* az Határ Használattya Szine alatt már sok esztendök olta több vagy kevesebb marháinkat el ragadozták [Toplica MT; Born. XVc 6 Pop Juon a' Pétri (70) vall.] *1840:* Ezen erdö(t) ... most két vagy három esztendö olta Vásárhelyi Örmény Csiki Márton bizonyos adosságba el foglalta [Udvarfva MT; EHA]. *1843:* még jöhet olyan nagy viz, mint volt most három esztendeje olta minden esztendöben [A. jára TA; BLt 12 Joannes Janosi (70) figulus, col. vall.] | Varga Katalint esmérem ... úgy tudom, hogy valami két év ólta tartózkodik itten [VKp

73.]. *1850:* Már több Évek olta csendesenn birt lakoházam körülti égy darab kertemet ... minden igaz oknélkül ... levágták [Dés; DLt 780]. *1852:* két hét ota kinlodom jobb karomban 's kezemben a' rheumatismussal [Kv, Pk 7].

3. *-tól, -től* ragos fn-hez kapcsolódva; precedat de un substantiv prevăzut cu sufixul *-tól, -től*; im Anschluß an ein Substantiv mit Endung *-tól, -től*: a jelzett időtől kezdve (mind a mai napig); de (la) ... pînă în zilele noastre; von dem angegebenen Zeitpunkt an (bis zum heutigen Tag). *1806:* Két Esztendöktöl olta hallatik [Désakna; DLt 129/1807]. *1834:* a' kérdésbe forgo Hellyet a' Felperes Közönség Emberi emlekezetet fejül mulo üdötöl olta birja [Borb. I Asz törvényszéke]. *1847:* már hat hetektöl ota [Dés; DLt 862]. *1849:* A jelen hold 21ikétől olta enis itten vagyok Nlakon [Nagylak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

Szk: *eleitől ~. 1844:* Ezen hely ... ki jelelve van, eleitöl olta a' K Monostori határhoz tartozott [Szászfenes K; KmULev. I Lőrintz János (60) col. vall.] ✱ *régtől ~. 1841:* A' lakom Házánál már régtöl olta kinlodok egy otska pajtával [Dés; DLt 81].

4. *~/≈tól fogva* a jelzett időtől kezdve; începînd de la data respectivă; von dem angegebenen Zeitpunkt an. *1570:* gyermeksege vlta fogwa tuggya [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1592/1593:* coz vlta fogua mind igy tudgja, az mikeppen megh vallot (!) [Szilágytő SzD; Ks]. *1609:* gjermeksegem oltatolfogva tudom hogi mjndeltigh keöver Boldisarnet zolgala zabo Gergelinek az Attia [Maksa Hsz; HSzjP Ambrosius bitai de Besenjeö col. vall.]. *1831:* Székely Elek Farkasné ... Tudam hogy az előtt kotzodo volt ... most már pedig nagy idö oltátol fogva nem olljan a miljen volt [Torda; TVLt Közig. ir.].

5. *miótától ~* amióta; de cînd ...; seitdem. *1840:* Nyihány Evek teldegeltek el, — mioltátol olta van szerentsèm ... kérelemmel folyamadni [Dés; DLt 343]. *1842:* mioltatol olta én háztol el mentem [Dés; DLt 916].

ótemető régi temető; cimitirul vechi; alter Friedhof. *1817.* A' Követses Uttza fele járo Napkeleti Soron az ó Temetövel szembe [Mv; MvHn]. *1819:* az ó Temető, a Botsárd felöl valo fordulon ... a Szilkut mellett [M.bece AF; EHA].

ótestamentum ószövetség; Vechiul Testament; Altes Testament. *1662:* Tiszta istenes ember lévén[a] ... az ótestamentum könyveit tizenháromszor, az újtestamentumot pedig harminckétszernél többször olvasta vala el [SKr 293. — [a]I. Rákóczi György]. *1710 k.:* az Ó- és Újtestamentum collatióját ... ha megvizsgáljuk, bizonyosan kilátszik abból, hogy az Isten mind közönségesen az Anyaszentegyháznak, mind különösen személy szerént annak tagjainak igazgatásában és vigasztalásában semmit alább nem hagyott az Új-, mint az Ótestamentumban, sőt nevekedett az ő mindenféle kegyelme [Blm. 1030].

otkolon szagos víz; odicolon, apă de colonie; Kölnischwasser. *1822:* egy fertáj ora is alig telik belé küld egy otkolonas üveget teli otkolonnal [Dés; WLt Kelemen Benjámin lev.].

otkolonos üveg szagosvizes üveg; sticluţă cu apă de colonie; Kölnischwasser-Glas. *1822:* küld egy otkolonas üveget [Dés; WLt Kelemen Benjámin lev.]. *1841:* Egy otkolonos üveg [Dés; DLt 466]. *1848:* Kèt otkolonos üvegek 2 [Szászerked K; LLt].

otkolon-üveg szagosvizes üveg; sticluţă cu apă de colonie; Kölnischwasser-Glas. *1840 k.:* egy Otcolon-Üveg; két Hajporozó [BetLt 3].

ótörvény ótestamentum; Vechiul Testament; Altes Testament. *1662:* Az ó törvényben Isten csak a külső tisztátalanságért is ... elírtózott és kiment közülök [SKr 696].

otromba 1. aránytalanul nagy és formátlan; disproporţionat de mare; unförmig. *1651:* Edgy Óregh Otromba czinalt forma Gyúrú 9 Rubint benne [WassLt Wass Judit kel.].

2. aránytalanul nagy és nehézkes mozgású; mătăhălos, greoi; plump. *1811:* A' Kutyának sem jó a' leg elsö köjke Ez égy fontos paraszt példa-beszédetske ... Azokról mondják ezt, kik elsőbben állnak — Ki Mesterségekkel, 's elsőbben próbálnak, Mint a' Varga inas elsö csizmájával, 'S A' Fazakas inas elsö csuporjával; Sőt még a' Tulok-is milyen vad otromba, Mikor leg-elsőbben fogatik járomba [ÁrÉ 48].

3. faragatlan, durva; necioplit; derb, ungeschlacht. *1823–1830:* Ez a Máthé László vakmerő, durva és otromba székely volt [FogE 83].

otrombaság kb. durvaság; grosolănie; Derbheit. *1879:* Rosszul ismered Tolnait ... Csinál ő sok otrombaságot — de nem komisz [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ott, ottan 1. azon a helyen; acolo; dort. **A.** *1550:* mykor az kereztőssek kort az barmot, az szent kyralyak otth az Cylla mezön örizik volt valkaj Thamas ... ala hozatot volt az baromba [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291 Symon kanta de Szent kyral jb vall.]. *1568:* Stephanús Afra ... fassus e(st), hogy ǫ soha oth zabad mesget ne(m) tud [Kv; TJk III/1. 192]. *1570:* Dabo Thamasne ... vallya ... eo otth Tartot zallast Zas Janos hazanal [Kv; TJk III/2. 107]. *1598:* az louakott ött öreztem az szepuiz mellet [Pálfva Cs; BálLt 81]. *1604:* En ot halek egy eyen Torday Ferencznit [UszT 20/320 Kosa Boldy menessj maros zekben lako (16) vall.]. *1607:* ot senkinek nem uolt Zabad halazny az viz kerten alol az hidigh ala [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. *1635:* Batori Anna ot al az hám(m)ás kád mellet [Mv; MvLt 291. 56b]. *1636:* tarthattiak ot diznaiokot [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. *1680:* Enis ott allok vala az Kapum eleott s látam hogy oszve czomoljodanak [Kilyén Hsz; BLt 3]. *1699:* Béres eökrököt legeltetnek att [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1741:* még az néhai Aszszonynak meg betegülése előtt circiter egy héttel ott állot egy ralytorja [Megyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. *1744:* at latik a padon egy darab viaszat [Gyeke K; Ks]. *1767:* mindenik a kinek Gyermek Pástorok volt att jártotta tulkoit [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 17].

B. *1592:* monda Jstuan batiam, hagi beket lo eochem az Anianknak, chinaltass ottan az en kertemben mehejdnek helt [Kv; TJk V/1. 236]. *1672:* valami az Turbaba(n) uolt a' Szánba(n), azt mind el uettek az Quartelyozo katonak es el uezet tollem, hanem a' mit az Száannak az epplenyben be uertem uala ottan Nitra(n) cziak az maradot megh [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza Csíkszentgyörgyre]. *1726:* nem emlékezem mivel én akkor

csak el mulolág hamarán járta(m) ottan [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1731:* engemetis ki küldöt vala ... másokkal kár latni, de semmi kärt ottan nem üsmertünk [Gysz; LLt]. *1753:* én abban az üdöben Falus Biro lévén, magam is ki mentem betsülleni, de egjebet attan ne lättom tereitúránál az hol vondazattanak [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9]. *1762:* otton jelen létemben Krajnik Kába Laszlo Uram parantsola ... hogy két vagy három véka buzára valo kévéket az Szépiből válaszszanak [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1763:* attan találllám az Mgos Regium Gubernium igen kemény Camissioját [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1778:* otton ... épülletre való gerendát, szarufát nem lehet találni [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14]. *1787:* látám a Dragamér Mihály setétebb szűrke lovát ottan az uton elébb elébb egértsélni [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP St. Szabó (50) prov. vall.]. *1812:* az pénzt atan tartyák és az Embereket ki nem fizethetem ... az alkalam szerint is 4000 Rfamis atan hever minden haszan Nélkül [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám nyil.].

Szk: ~ *alatt. 1599:* Ezennis kerik eo kgmet biro vramat hogy mostan ott alat[a] leteben, eo kgme ne difficultallia ... Vrunkatt eo fel(se)get megh talalny [Kv; TanJk I/1. 342. — [a]Gyf-on] ✱ ~ *a tájon. 1708:* az ide be valo hordasis[a] ig(en) bajos ott a' Tajon kovalyogva(n) gyakra(n) a' Kuruczok ujjabb kartolis felhetünk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — [a]A gabonáé] ✱ ~ *benn. 1585:* Bachy Ambrus vallia ... Semmy vagdalkodasat ez fogoly leghennek Ne(m) lattam hane(m) bekesegesen ot ben Az vdwaron wl vala [Kv; TJk IV/1. 520]. *1590:* altal tazigalak az Vra hazahoz, hallam odben hogy mondanak nekj menj hatra fekegy le iob lezen [Kv, TJk V/1. 4]. *1632:* ot ben is az hazba(n) arczul czapat vala engemetis Zeöcz Istua(n) [Mv; MvLt 290. 67b] ✱ ~ *fel. 1618:* Immár el is hittük, hogy nincsen ott fel Sorbán vajda [BTN[2] 116] ✱ ~ *feljebbecske/fennebbecske. 1796:* Ismét ottan fellyebbetske rosz föld [Balázsháza SzD; WassLt]. *1814:* Válto szántok ... Ugyan tsak ot fennebbetske [Borberek AF/Mv; RLt 0. 3] ✱ ~ *fenn. 1590:* ott fen az Jrtasban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 [UszT]. *1639:* ugi ment oda Ura(m), az kis fianak miklanak mondotta hogi eregi mikla haghacza fel az hiuba(n) lassad ha ninczen valami kasza ot fen [Mv; MvLt 291. 203a] ✱ ~ *fennebb. 1733:* Vagjon ott fennyeb az Ér mellett égj darabocska egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; Sár.] ✱ ~ *helyben. 1679:* Viszár Juon nevü Görög aruval kereskedő Nemes személy ... Ha mikor Török országban megyen, s onnet nekünk vasarlast hoz, azt nem dragabban, hanem a mint ot helyben vészi tartozzek en szamomra be adni [Vh; VhU 305-6 Thököly Imre ad. lev.]. *1774:* let ... 8 Szekér fa ... ezeknek Szekere meg ért könnyen Csak ottan hellyben ... három márjást [Mocs K; KS Conscr.]. *1783:* mivel a szánto foldeket és kaszálo helljeket ... elosztani vagj is meg határozni itten nem lehetett, tehát ottan helljb(en) adjustálják az Atyafiak [Zoltán Hsz; Borb. II] ✱ ~ *kijjebb. 1771:* Ismét ott küllyebb [MNy XXXVIII, 208] ✱ ~ *kijjel. 1744:* ott küjjel Birton Istvánné mellett [Csöb U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *kinn/künn. 1580:* vegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) meg ityllyek Es ha ot kwn laban megh ne(m) ismerhette az Lato mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 216b]. *1589:* Ebben az eztendeoben kazaltatta(m) en magam enny zenat. Az itt valo hatarba(n) ot kün a' Zena fwbe 26 Eol [Kv; Szám. 4/XI. 46]. *1632:* Latta(m) hogj ki ment ... Zeöcz Mihaly az mezőre s az aszonjis Berkeszine az keözeön ki került oda ki s ot kin beszellettek egi massal [Mv; MvLt 290. 81a] ✱ ~ *körül. 1763:* Minthogy Sok hellyen Csináltunk szállást, ottan körül kosarok(na)k kallyibak(na)k, kertek(ne)k, és tüzre amenyi kivántatott annyi fát vágtunk le [Zágon Hsz; SzentkZs]. *1781:* nagy kár okoztatott vólna ... más Falusi emberek szöllőjökbe is, a' kiknek ott körül van szöllejek [Perecsen Sz; IB. Michael Gergely (76) jb vall.] ✱ ~ *közel. 1625:* cziak ot kozel vagion az halom ahol az Eokor niomat megj czoualtak vala [Derzs U; UszT 157b]. *1764:* jöven Tordára Bosbol ... vélle lévén egy kutyajs ugattni kezde, melyrölis eszre vette, hogj ottan közél emberek volnának [Torda; TJkT V. 205] ✱ ~ *sehol. 1673:* igi gondolkodot, hogi ot sohul maganak, niugalmos es czendes elete nem lehetne [Balázstelke KK; BálLt I].

2. helyhatározói mm fomondatában mutatószóként; ca adverb corelativ în regenta propoziției circumstanțiale de loc; im Hauptsatz als hinweisendes Fürwort eines Nebensatzes des Ortes: ~ ... *ahol/aholott/ahon v. ahol/aholott/ahon* ... ~ azon a helyen ... ahol v. ahol ... azon a helyen; acolo/în acel loc ... unde; dort ... an jener Stelle. *1574:* Az viz ely Bochatas feleol vgy Teccyk eo kegnek hogi hwlot az vraim Meg lattak, otth bochatassek Ely az vyz Mennyen az Espotal Molnara [Kv; TanJk V/3. 99b]. *1599:* azt tudo(m) hogy az húl az harcz esett, ott az feold az Nagy Janos hazahoz valo [UszT 13/107 Franciscus Miklos de Kadiczfalua pp vall.]. *1601:* Keohalmy Pal ... vallia ... az Zamosfalwarol ky leot legenj hywa el ez iflïw legenth ... es menenek eokis mingyarast az azzony vthan az eosuenjre es vgy foztottak megh az azzonth, annak vthanna az azzonnyal menteonk ... oda es ahwn az foztassat monta ot lelteok ez teolgy palczat [Kv; TJk VI/1. 560]. *1626:* en iartam ott az hol Lörinczj Balint az Gátott fel dugta(n), akkor szabad vtt uala [Cssz; BLt 3 Demeter Janos szent Symonj (60) ns vall.]. *1761:* ottan tüzet látván a holott meg eresztettek vala, mondok eo kegyelmeknek [Koronka MT; Told. 26]. *1834:* itten Hatolykán Gadában, ott a hol azon forgyogos hely vagyon ássanak egy kutat [Hatolyka Hsz; HSzjP] ✱ ~ ... *ahonnat/ahonnét* azon a helyen ... ahonnan; acolo/în acel loc ... de unde; an jener Stelle ... woher. *1757:* Terpe aliás Rika, mutato nomine Szter Gligorie ... Hoszufaluban s ottan az hunnet származat kinek volt örökös Jobbágya? [Kővár (Szt) vid.; Ks 9. XXX/20 vk.]. *1767:* mindörökke ott volt az kert a hunnot az Iden az Tihoiak Le vágták [Galgó Sz; JIbK XXX/1] ✱ ~ ... *ahova v. ahova* ... ~ azon a helyen ... ahova; acolo/în acel loc ... unde; an jener Stelle ... wohin. *1602:* Ahwa mostan szaz lezzen, ott Yeovendeo eztendeobe(n) magiar legyen[a] [Kv; TanJk I/1. 409. — [a]A kolozsi, illetve a széki sóakna gondviselője]. *1773:* a kövekis nem álnak ott az hova tették volt az Hütösök, hanem ki vadnak hánva [Dálnok Hsz; HSzjP Michael Szász (40) jb vall.].

Sz: *ahol fáj,* ~ *tapogatja. 1662:* Elhallgatjuk, e vérszopó lélek másutt mit cselekedjék; nékünk magyaroknak ahol fáj, ott tapogatjuk [SKr 99] ✱ *ahol félelem nincsen,* ~ *becsület és tisztesség sincsen. 1676/1681:* Mint hogi penig az hol à félelem ninczen, ott bőcsület es tisztesség is nincz, azert à keves alatta valo p(rae)sidariusokat félelembeis tarcza[a] [Vh; VhU 664. — [a]A castellanus] ✱ *ki hol bízik,* ~ *hízik. 1663:* minthogy ki hol bízik, ott hízik, én is kérem Kegyelmedet, én se legyek elfelejtve Kegyelmed előtt, hanem mutassa meg igaz atyafiúságát és szeretetit [TML II. 441 Teleki Mihály Bornemisza Susannához]. *1749:* az ki hol bizik ott hizik [Killyén Hsz; AplLt I Székely Elek lev.]

✱ *ubi non est, ~ ne keresd* ahol nincs, ott ne kereskedj. *1710 k.:* (A jó hírnevet) amint a féldeák s félmagyar mondás tanít: Ubi non est, ott ne keresd, hanem az ő helyén [BÖn. 425].

3. az említett helyen/helységben; în acel loc, în localitatea amintită; an der erwähnten Stelle/dem erwähnten Ort. **A.** *1574:* apamwal erkedre fwtottwnk wala, es ot az Barmot oryztem [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1592:* Myolta esmerj ezt az Tot Mihalt, molnokba lakot es az vtan Deesen hazasult megh s ot lakot [Kaplyon SzD; DLt 235]. *1599:* nyergelèk es Zombatfaluara menek, ot halek [UszT 13/105]. *1630:* latta(m) hogj egi lo vagjon megh keötue az szeölö giöpünel ... egi holt lois fekszik ott [Mv; MvLt 290. 209a]. *1635:* Matte Istwa(n) Gergelj Balasnit hazasodot vala megh ott hala megis [Impérfva Cs; LLt Fasc. 71 Nagy Domokos özvegye Agáta (70) vall.]. *1745:* Kis János ... ment ki a' most közelébb emlittett Vármegjében Berettyo Vjjfaluba, ott bornyu pásztoroskodott [Szér Sz; WLt]. *1764:* ottan a Tömletzbe vivének s att ültem mig innen Tsinadrol[a] Nms emberek jöttenek meg szabaditásomra [Told. 44/25. — [a]Erdőcsinád MT].

B. *1573:* Ilona Kadas Istwan deakne, Azt vallia ... Egy estwe vachora eleot leot volt Ianos deak az gergel deak hazahoz ... otth vacoralt Es vgian otthan halt [Kv; TJk III/3. 156]. *1588:* Matol fogwa harom hetigh ha ez hatarban talalliak ... valamely varossy embernek Juhat, mingyarast minde(n) okwetetlen Az Negy valaztot vraim huzat az Juhokban ottan le vaghassanak [Kv; TanJk I/1. 66]. *1743:* N. Nehái Simon Pétér Vram ã Kökösi határon Vizelve nevű rétén hány marháját regeltette, s' mennjire vólt hatalma hogj ottan jártassa [Hsz; Kp I. 148 vk]. *1761:* Kriszte Gavrilla Adam Iuon es Petru, Iffiu Legény korokban ... ell szöktenek ... Bucsesd nevű Faluban ... Petru pedig es Juon attan Paposkodván hivattyák magokat Kriszte Popának [Sztánisa H; JHb XVIII/2. 94]. *1778:* Amint hallottam gyermek koromban vetodett altal Benyere ... Hatzegan Abram a' Malomban ottan faragast tanulgatatt [O.tordos AF; BK ad 465].

4. (az említett) hivatalos fórumon; la forul amintit; an der (erwähnten) amtlichen Behörde. **A.** *1570:* Myklos predicator feleol eo kegek Jgh vegeztek, hogi plebanos vra(m) kewansaga zerenth Byro vram ynchic hogy chyendessegbe legien az keresteles feleol valo Thanytasba, Az Synodusiglan, es Az Myre otth vegeztetyk Maradyon Ewis azban [Kv; TanJk V/3. 3a]. *1669:* Az falus Biro eleött valo törvènyek ha nem teczczik az Urok elejbén viszik s ott szakad vege [Tormás H; BfN Székely László lev].

B. *1758:* Minnyájan mi nékünk kezet adának ... hogy minden itéletunk(ne)k ... meg álloi lésznek ... ha valamellyik félnek itéletünk nem fogna tetzeni az emlitet Szék(ne)k irt Törvényes Also Szekire Apellálhassa ... ottan finalit(er) decidaltassék, mind két pars rajta meg állyan [Asz; Borb. I]. *1784:* El nem fognak ugyan az Város Birái rekesztettni attol, hogy ... a köz költségre Repartitiot ne tehessenek, ugy mind azonáltal, hogy azt meg tévén pro approbatione mindenkor az Tktes Continua Táblán exhibeállyák, és minekutánna ottan approbaltatik ... nyulhassanak fel szedéséhez [Torockó; Tl.ev. 2/6. 2a]. *1801:* mivel ezen Itélete a' Divisoria Comissionak a' Tekintetes Generalis szék eleíben apeláltatott és transmittaltatott, mig otton el látatik, adig az emlitett Geometranak várakozni káros [M.nagyzsombor K; Somb. I].

5. akkor; atunci; dann. **A.** *1550:* Kellenek ffely az leginek es menek az birohoz ... kernek volt ielt az birotol hog az w marhaiokat ki soren Meg valtozot melleie bocatanaia Az vag ez iellel az w adossokat ellö hinaiah ot az biro ille(n) sot solt [BesztLt 21]. *1570:* Kegdnek ... Nem hog' panaszlanek, kegtek ket drabanttia ... az Demetery feoldeon szabad wtaba eg' Jobagiomatth megh fogtak, kezett kett heljen keoteottek hattra, Jo falka feoldigh wg' wittek, ott erszenyett el szoggattak mynd penzesteol [Nagysajó BN; BesztLt 72. Christophorus Hag'mas de Beregzo Casp. Szeoch Beszt-i bíróhoz]. *1573:* Thakach Antal, Takach Balas, Orgonas Krestel, Azt valliak hogi ... az Aztalos Benedek hazahoz mentenek volna Borra, Azomba Be leonek oda varga Krestel es panity gaspar, Mond varga Krestel Azert leowenk ... hogi Im En gaspar vramtwl egi zanto feoldet veottem ... Aldomassat akarywk Innya Kegel eggywt ... Eok meg Engettek hogi keozikbe vllienek, Otth Bort hozattak es Zegitettek Innya az aldomasba [Kv; TJk III/3. 247]. *1736 u.:* Ha innya kezdett a Fejedelem, gyakran is ivutt, ott senkinek sem lehetett magát excusálni, addig kellett innya, míg kidölt asztaltól [MetTrCs 454].

B. *1584:* Ambrus Deak vallia, giakorta fenieget megh ez Lakatosne es hogy meg vesze az zeme(m) ottan hamar Rea gianakottam es zoltamis neky feleolle | Garay ferencz deak ... vallia ... ottan hamar az Mustoha Anniatol el veowe kalachswteo ferencz, es eo Newele egy ideiglen [Kv; TJk IV/1. 265, 323]. *1586:* Apalin filep Menyhartne vallía ... Azonkeozbe az Ayto Nylek es otta(n) ighen Nagiot chattana [Kv; TJk IV/1. 540]. *1600:* Jnchedy Mathyas Deak ... vallya emlekeze(m) arra Jol ... Nestay Albert ... fel sem mehete Bechben bizonios okokbol hanem Sapy Benedek vthanna keolde egy gyalogh postat ... annak vthanna ottan hamar vizza Jeowe forga az Zo feleolle [Kv; TJk VI/1. 523]. *1662:* Az ellenség közelítése híréért a várban ottan hármat löttek vala [SKr 496]. *1710 k.:* Anno 1653 ... a hólyagos himlő erösen uralkodván az országban, én is megbetegedém belé ... Hamar felgyógyulék, de ottan csakhamar minden testem megrühesedék szörnyen [BÖn. 523]. *1834:* Azon három véka Árpa ... Percipiáltatatt, tsak rolla emlittést tenni ottan el felejtödet [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg]. *1851:* ottan a Molnár szert adván nékem az őrlésre mi előtt szerem el következett volna történt azon eset, hogy a' malom el romlott [Dés; DLt 87].

Szk: ~ *-ott* akkor ismét, időnként. *1573:* Hywelka peter Azt vallià hogy Az varga Antal hazanal volt Menegzeobe, kert volt egi pohart varga Antal Kupa Antaltwl, Az poharbol otth ott Ittanak az aztalnal hwl eo wolt [Kv; TJk III/3. 256] ✱ *mikor/mikoron/midőn ... ~. 1584:* Pal Brekner vallia halala eleót fel eztendeig zolgala(m) Veres Tamast, Es mikor meg holt volna, Az feleseget otta(n) Barat Istwa(n) viwe hozza [Kv; TJk IV/1. 380]. *1653:* Mikoron már Calvinus, Brencius és többek elszakadtak volna az ő mesterektől doctor Luthertől, ottan könyveket írának a magok értelmek szerént valót ellene [ETA I, 33 NSz]. *1804:* Midön meg szorulok ottan kapok Törögbuzát [Sóakna MT; Born. G. IX. 1 Csorba Györgye (28) vall.].

6. nyomban, tüstént; imediat, îndată; im Nu, sofort. *1567:* Marton Saranak Vary Peter deaknenak panazolkodasabol ertjwk hog(y) te Vaya neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe kegyelmesen attunk volt, holta vtan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna [SzO II, 215–6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székely székek kapitányához]. *1573:* Ersebet Zabo Martonne zolgaloia Azt vallia ... zolgalt Borbel Balintnal mykor az felesege Beteg volt ... vgian halalig mynd Azt kyaltotta ... hogi Eo neky az Irmes Bor Miat kelj

meg halny mellyet meg adot Innia, Mert ... Mint egi globis meg allot az giomraba, ha eo azt ky vehetne ottan Meg gyogyulna [Kv; TJk III/3. 114]. *1662:* Az fejedelemnek hírével esvén Bethlen István elmenetele, ottan tanácsot gyűjtvén, mentül hamarább lehetne, gyűlést hirdettete Kolosvárra [SKr 166]. *1669:* Ha egy órában valamire hajlott ő nagysága, más órában ottan megváltozott; semmit is nem efficiálhaték [TML IV, 544 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1726:* En ... ezen Egyhaz fiui hivatalomban ... a Tiszt Eccla(na)k Sz. Sacramentomokra rendeltetett edenyire szorgalmatos gondot tartok a Sakramentumok celebralasa utan az Eccla Hazaban ottan viszsza viszem [Kv; SRE 154].

Szk: *mihelyen/mihelyt/mihent* ... ~. *1588:* mihelt az vraim Az sokadalombol megh leőnek, ottan Biro Vram Varost gywcheón tanachbely feleywelis lelen legien [Kv; TanJk I/1. 69]. *1596:* marham ... myhelt be menth[a] otta(n) be Hayttottak [UszT 11/89. — [a]A tilalmasba]. *1607:* mihent az Deesy birak meghertek, ottan feniegetni kezdek [Dés; DLt 297]. *1662:* (Bonfinius históriáját) magyarra megfordítatván ... mihelyen az Úristen az üdöt csendesíténé, ottan kinyomtattatná, megígérte vala [SKr 651–2].

7. abban az esetben; în cazul acela, atunci; in diesem Fall. *1555:* ertem azt hog k kiralj ew felsege valami sot adot, enis azzon kernem k mind regy bizot vraimot hog nekemis kiralj ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth ottan mas fely zaz forintarot adnek k az adossagerth ... ha pegik (!) k ezth nem miueli ottam (!) zerzek valami iamborth hoza ky penze tezy [Gyalu K; BesztLt 5]. *1572:* Ennekem wgy techyk hogy ... Farkas Wram ... walazt tetelet megh kel warnonk De Myhelt megh Erthety Kegtek hogy haza Jeot ... Kegtek halgasson mynt egy hetygh ha ozton ... Nem kezdy Emlekezny ottan Jsmet Kegtek kwlgyen hozaya es erre az walazra Emlekeztesse kegtek [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky és Colomanus Fekete a beszt-i bíróhoz és hites polgáraihoz]. *1592:* Im ertem hol adnal de Jgen taüül vagio(n) ha kezem Jgieben adnal el venne(m) ... miert hogj te vagj kezes az te feolded vagio(n) kozel az enimhez ha azt Jde hagiod ez egj eztendeore ottan maradgion vgj bator de en Zalago(n) nem Atta(m) hane(m) cziak egj eztendeobe(n) hogj be vesse [UszT]. *1618:* ha az igen ártalmas, hogy Daut pasa ott ül, ottan onnat is hazahívatjuk [BTN[2] 116]. *1796:* a' Torotzkaiaknak a' fen forgo Privilegiumhoz ... mindenkor Jussok vagyon, és a' mi a' Törvény szerént perpetuum, ottan az abból emergalt Jus is perpetuum [Mv; TLev. 5/16 Transm. 75 tábl.].

8. ~ *(van/lesz/nincsen)* **a.** vhol jelen van/nincsen; a fi/a nu fi prezent undeva/în acel loc; irgendwo dort sein/nicht sein. *1550:* w nekj Jarth Barma az Cyllan wys wolt otth es w aszt twggia hog' walkohoz[a] es wyfalwhoz[b] eltek de w hataraat nem twdgia [Körösfő/Damos K; MNy XXIV, 290. — [a–b]K]. *1568:* Antonius Kwty, Rta Franc(isci) lantos ... fassi sunt ... Az zólóth p(ro) f. 16 weötte veres Antaltwl, de my ne(m) túgyuk hogy ha meg attae az arrath a vag ne(m), mert my az aruba oth sem voltunk [Kv; TJk III/1. 174]. *1573:* Herceg Antalne Anna ... vallia hogy Ez ely mwlt virag hethen volt mykor vasarhelre ... feyerwarra zokadalmokba Mennek, Es ... kerdezkettek Kozma gergely feleol howa leot volna hogy Ninchen otth [Kv; TJk III/3. 97]. *1582:* Joue ky Hegedeös Mihalne leany az az agh leany, monda az leanynak, Orsolya azzony lygarto Gorne, Jlona otte az em (!) vram, monda az leany, nincze(n), esmet monda az azzony, ah hazug beste kurua mit hazuch ha megh mondak em neke(m) hogy ot vagion [Kv; TJk IV/1. 58e]. *1600:* Hallottam mastol hogy chereltek egjmassal, de en az alkolomba ott nem woltam [UszT 15/137 Keömiwes Pal, Wdwarheli (58) vall.]. *1610:* eö Maga az Zeginy Buday Mihaly deak hyut vala oda hogy ot ligiek [Dés; DLt 321]. *1653:* magad az szemed fel nyisd igen, ha immar ott vagy [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1772:* à temetésin is ott valek mivel eppen tö szomszedgya voltam [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. *1781:* magam ottan voltam viz segilleni hivutt bé [Komolló Hsz; HSzjP thomas Gáspár (40) jb vall.]. — **b.** (hosszabb v. rövidebb ideig) ott tartózkodik vhol; a şedea/sta (un timp mai scurt sau mai îndelungat) într-un anumit loc; längere od. kürzere Zeit sich dort aufhalten. *1574:* Geres lean chisar Antalnenal lakik. Twgia hogi az zas Ambrus Be kwlte volt Elteben leaniat chisarnehoz ... Es vgian Istenert kerte hogi gongiat visellie tarcia Mint Eomagaiet ... Aztwl fogwa otth volt az lean chisarnenal [Kv; TJk III/3. 363]. *1656:* (Csiszér Ferenc) mikor Sendelt csinala(n)k akkor oda iőt uala, s — ot lőn migh edgiet mast keszjtenk, — s — ozta(n) el iőue onnat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Giűtő Jstua(n) (40) jb vall.]. *1751:* Mundráék ... a Tavasz kezdetin ... Nemes Thorda Vármegyében Orbo nevű Faluban ... aufugialtak es máigis ott vadnak [Nyárádtő MT; SLt]. *1768:* Székellyt ha ottan vagyon tisztelem s jo distractiot kiván(ok) [TKhf Alvintzi Gábor lev.]. *1776:* az Etsémis B. Henter ugy hallom ott vagyon [Szentdemeter U; GyL St. Henter (37) vall.]. *1797:* M. Itellő Mester Csernatoni Ur ottan[a] vagyon nemis szandékozik menni sohova [Banyica K; IB. Gombos István lev. — [a]Vásárhelyt]. — **c.** odaérkezik; a sosi acolo/în acel loc; dort ankommen. *1604:* Mj az cziebj Erdön walank onat menek ki az berczre wigiaznj weczke följ, hat mind el leptek az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak, giorson meg fordulek onnat ... hatra tekintek hat mingiart ot wadnak az raczok [UszT 18/139 Jrolmos Lukaczj weczkey lofw Ember vall.]. — **d.** abba a helyzetbe kerül; a ajunge în situaţia ...; in jene Lage geraten. *1832:* Ha én a cselédek gabonája takarittàsát eztendeig ugy vínném, mint ahogy most parantsoltatik ... ugy minden bizonyal eztendö végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB. Demény János tt nyil.]. — **e.** azon a helyen található; a se afla în acel loc; an jener Stelle findbar. *1590/1593:* Az dirik zamos foliasatis tudom hogy ot volt ahul mostan az Christoff Vram Molnan alol az gatolas vagion az Nagy fwz faak helyén [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1600:* Az Baratok molnath tudo(m) hogy zinten az bastia alat wolt, mostis ott vagyo(n) az zeghe [UszT 15/263 Nicolaus Jakab Farczadiensis (60) pp vall.]. *1723:* A' Berket az árviz most inkább meg hánnya, de a Berek eleje jobb miolta à Malom ott vagyon [Királyfva KK; MbK 162]. *1728:* ott vagyon két halmacska egy más mellett [Maladé Sz; BfN]. *1750:* Régentén a Törvényfa ott volté a hol most, vagy pedig odébb Szemerja felé [Sszgy; HSzjP]. *1777:* az Büdöspataki Praediumban ... tudé hallotté a' Tanu ? ... bizonyoson La Kolib helljet avag' nem ? ha igen ... voltanak é ottan valaha Kaljibak, Házak, és kik laktanak benne [Révkörtvélyes SzD; TL vk]. *1823:* otton ... volt egy kis alma fa [Szentbenedek MT; Told. 37]. — **f.** rendelkezésére áll; a sta la dispoziţie; es steht zur Verfügung. *1797:* aki közönséges bort akar innya ott van az 10 xros [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

9. ~ *levő* **a.** ott lakó; care locuieşte în acel loc; dort wohnend | ott tartózkodó/dolgozó, care este prezent/lucrează

acolo; sich dort aufhaltend, dort arbeitend. *1663:* Én holnap elmegyek innét Medgyesre, az ott levő atyafiakhoz [TML II, 446 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. *1679/1681:* Haczogi Monya Gabor ... az Szolgalatra elégtelen, azert hogy a migh maga birja az tőb ot lévö Taxasok formajahoz képest Taxat fizessen [Vh; VhU Thököly Imre vál.]. *1693:* 4. Octobris az galliai hadak ... megharczolván az ott lévő confoederatus hadakkal ... őket az gallusok megverték [HAMN 331. 2]. *1700:* Az Rabutin Regimentyéből ott lévő két Companiák(na)k adminisztráltak in Naturalibus Buzát Cub 339//2 [UszLt XIII. 94]. *1731:* az hol az Patratumot Cselekeszi az ott lévő Tisztektől vegjek elis a buntetest [Dés; Jk]. *1750:* Bogdány Péter ... onszolta az ott lévö falusi embereket a két pénzel, hogy járják ki edgyjárást az Ur ... Ház hellyetis [Veresegyháza AF; Told. 43]. *1783:* ott heljben el holt volt, az ott levö Aszszonyok kaptak rajta és addig kenegettek szappanyos palinkaval hogy valamenjire meg jött [Lengyelfva U; Ben.]. — **b.** ott található; care se găseşte în acel loc; dort findbar. *1632/1634:* ott leuo maiorsagat, borat, buzajat Czaky Geörgy fel takarithassa, es onnet elis hordhassa [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a]. *1659:* Az ott lévö minden némö majorsagit penig ez jövö 1660 Esztendö béli Szent Györgi napig, szabados legjen az Ur(na)k Ng(n)ak ott tartani [Szentbenedek SzD/Gyeke K; Ks K. 8]. *1733:* (Az) Arapataki Falusi Biro őszsze csengetvén az Falut, ki mentenek és azon rétet ... meg Gyujtották, s ugy égették el, de az ott lévő Kaszaly széna, ezen tüz miá egette el vagy sem nem tudom [Árapatak Hsz; BLt 7 Fr. Bakó (30) jb vall.]. *1751:* az ott lévö lapájban a dombon alol, volté valaha épület ...? [Kük.; Ks 171. XXXI. 18 vk]. *1763:* az ott lévö sötét cziherben el buvám [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1770:* Hallottam ... hogy a' Mosiajok mais Mosia Begyaszka ott lévö kut pedig Fintina Bagyuluj(na)k hivattatik [Girbó AF; JHb Arion Bunye (50) zs vall.].

10. *itt ... ~ v. ~ ... itt* itt ... amott; aici ... acolo; hier ... dort. *1640:* Balogh Nagy István ... fassus est ... Én Bíró Pálnéhoz semmi gonoszságot nem láttam, sem tudok ... Hallottam olyant, hogy ím itt iszik s ím ott iszik az katonákkal [Mv; MvLt 291. 233–51 átírásban]. *1733:* innet egészszen száz sákban ment volt az az buza ... ott ... Németesen mérték félbe ütve itt penig az mint szokás egeszszen ütve [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.].

ottani 1. ottlevő; de acolo; dortig. *1807:* a midön az ottani[a] Királyi Táblán Sententia fog hozattatni ebben a perben, nékem külgye el [Kv; Incz. XII. 3 b br. Josinczi József lev. — [a]Magyarországi]. *1850:* bé rakattam az ottani Kő istáloba a' még meg lévő fákat [Branyicska H; JHb XXV/68 hoz]. *1867:* Igen nagy szükség lévén, több féle tekintetböl a' Tkts urak ottani jelenléte az árverezésen, annak okaert meg kérem hogy ha lehetséges még holnap ... mennyünk le [Siménfva U; Pf Marosi János Pálffi Lajoshoz].

2. odavaló; de acolo, din acel loc; dortig, von dort, dort heimisch. *1847:* Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalván az ottani lakosoknak bujtogatásával, megyei és uradalmi tisztek ellen ingerlésével, pénzzsarolással s több effélékkel büntényeket elkövető kóbor nőszemély Varga Kata ellen ... a törvényes esketéseket véghezvitettetvén ... véleményemet és tudósításomat ... a következendökbe tészem meg [VKp 292].

3. ott esett/történt; care s-a întîmplat acolo, de acolo; dort erfolgt/geschehen. *1809:* Bizonyság Darotzi Josef ... helyben hag(g)ya az ottani Fassioját anyi meg világositassal, hogy Kotsis Sigmond, Kövesdi Imre Tilsi István tavalyi 1808-ik esztendőbe vittek ki szalonnát [Szu; UszLt ComGub. 1808]. *1820:* Gán Juonné azért haragszik hogy az Iffiu Bároné ottani Szolgálatoskodasákor holmi lopogatásért meg verte [Várfva TA; JHb 48 Biro Sigmond (49) hütes assz. vall.].

ottanlét ottlét; şedere acolo/în acel loc; Dortsein. *1804:* a' mi ottan létünkbe a tisztittas, vagy ritkittás el-nem végeztetvén, nem tudom menyi ágbog gyült azon hellyröl [Csapó KK; Berz. 17b].

ottan-ottan 1. időnként, néha-néha; din cînd în cînd; zuweilen, mitunter. *1603:* Bwzay Mathiasne Cathalin azzonj ... vallia ... Nyreo Marton ottan ottan ky leot hazabol vigiazot az vczara megh be ment [Kv; TJk VI/1. 642]. *1640:* Szolgalattyok allapottyaban szabot rendet nem tarthatni, miuel az var mellet laknak, es mikor az miben az idö alkolmatossaga es a' szüksegh keuannya az szolgalatott es administratiot, ottan ottan ökett kelletik hertelen elö allatni es uelek szolgaltatni [Fog.; UC 14/48. 13]. *1644:* Mind penze s Mind Marhaia el eghe Vala, Otta(n) otta(n) Janos deaktul kert penzt [Mv; MvLt 291. 437a]. *1720:* Nagjcságodatt ottan ottan tudositani el nem mulatom [Petek U; Ks 96 Petki Széki István lev.]. *1724:* az kik az Szekely András ur(am) hellyét, vagj is házát el foglaltak volt, azokat az sok felöl valo Pretendensek, ottan ottan infestaltak az Sok adosságért [Vessződ NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. *1772:* (A földek közül) mellyik kövér, vagy sovány, mellyik terem jo Gabonát trágyázás nélkül, és mellyik ollyon, amellyet otton otton trágyázni vagy ganéjozni kell ? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1779:* kiket látott ottan-ottan Puskával, mezitelen kardal elöre járni ...? [A.csernáton Hsz; HSzjP vk].

2. itt-ott; (pe) ici, (pe) colo; hier und da. *1653:* Tanko Máthé ... ottan ottan hatalmasul boszszuságára fellyeb fellyeb vetteti gáttyát molnára nyilván valo kárára [EsztMk fej.]. *1740:* úgy referáltatik, hogj djetim kertét ottan ottan killyeb killyebb tészi [Dés; Jk 537b]. *1756:* az Curialisra bé járo Kapu ... Áll három faragott, földben bé ásott ottan ottan Cziffrázot vastag Cserefa kapu mellyékekböl [Branyicska H; JHb LXX/2. 10]. *1763:* Ngod kevés időtöl fogva kezdette azon gátnak az emlitett porondos és berkes hellyhez ragasztott végit ottan ottan el-vágatni és bontatni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44]. *1799 k.:* (Az) erdö pasztorak ... az Erdöket igen ritkán járták, nem tsuda azért hogy a szamszéd helységek és a falusiak áltolis ottan ottan meg tsonkáztottak [Kv; AggmLt C. 114].

3. majdhogynem; cît pe-aci, beinahe. *1662:* az ország ollyan okkal, hogy Barcsai maga is nem nagyra tartaná a fejedelmi méltóságot, amint a Keresztes mezején is ottan-ottan kész lévén odahagyni ... most pedig az országbul kimenvén, ugyan el is hagyván és állván mellölök, Rákóczi fejedelem[a] nem nagy munkával végbevitte vala, hogy ... az ország ismét mellé állana [SKr 500. — [a]II. Rákóczi György].

ottegyen l. ottogyon

otthagy 1. vmit vhol/vkinél hagy; a lăsa acolo; etw. irgendwo/bei jm lassen. *1569:* Thowaba el ment s az erdeon ez embernek iwhat eg kosarba be rekeztete es ug

hatta ott [Hurm. XV/1, 637 Joannes Donka vicecomes Maramarosiensis Beszt. városához]. *1598:* Czopes Thiwadar feleki olah ... wallia ... Marossan Peter ot hagia Kadar Georginel az egi vegh czondorat [Kv; TJk VI/1. 157]. *1637:* Az mely nierget Feltoti Istua(n) keres ... ugi hagja ot hazunknal, s az rudon allot [Mv; MvLt 291. 100b]. *1650:* tselekedetit docealom, az süveguel hogy ő tselekedte, mivel az süveget ott hadta [UszT 8/64. 32a]. *1747:* Pintye Janosnak az Penzet Pap Vonka el Lopván ... Vonka Salvalvan magat Szaladasaval Lovat Fegyverevel együt ott hadta [Egerbegy Sz; Ks 27/XXII]. *1794:* vásárlott egy szál Cserefát ... a' Harczai Völgyben lévő circumvicinált erdejéből, és minek utánna le vágta, és el rodolta volna ott hagyta, és utánna nem ment [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73]. *1797:* mint hogy már a hordás ideje el következett volt, meg kaszáltatta a hol jobbacska volt ... azt békességesen haza is vitette, a mi pedig felette gyenge volt ott hagyta [Ne; DobLev. IV/790. 2b Timár Silip (40) zs vall.].

2. (ruhát) levet, másra cserél; a schimba hainele; (Kleid) ausziehen, wechseln. *1638:* ott hattak az Deakok az Togat es kópenyeget attak reajok [Mv; MvLt 291. 154b].

3. félretesz (nem fogyaszt el); a lăsa acolo, a nu consuma; beiseite legen/stellen (nicht verzehren). *1725:* Csudalkozom hogy savanyo bort iszol, hat az edes bort kinek hagyod ott, talam hogy mas meg igya [ApLt Apor Péter feleségéhez].

4. el/hátrahagy vkit; a lăsa în urmă (pe cineva); jn hinterlassen. *1573:* Marchel Antal ... vallia ... harom legeny vyzy wala Ez Azzonembert az egyket leh wthwk ott hagywk [Kv; TJk III/3. 415]. *1596:* ne(m) lattam ezt, merth en ott hattam vala eóket [UszT 10/74]. *1657:* Szolgámat otthagyván, magam gyalog elmenék az templum felé [KemÖn. 56]. *1704:* A lovas kuruc megszaladván, a gyalogját otthagyja, azon rajta mind lovas, mind gyalog német [Kv; KvE 291 SzF]. *1763:* ott hagyván a' Vásárb(an) ötet, magam az üres szekérel haza jöttem [Záh TA; Mk V. VII/1. 17 Oltyán Kosztin (40) zs vall.]. *1764:* Midőn pedig ki jöttünk mi Cserkesz Martzit ott hagytuk még gyergyoban [Parajd U; DLev. 3. XXXIII. 9].

5. helyén hagy vmit; a lăsa la locul său; etw. an seiner/ihrer Stelle lassen. *1590:* az hatar kertet foliast az teorweny vgia(n) ott haggia az Kouaczy Janos feolden az mint az falu Jgazitotta [UszT].

6. (munkahelyet) elhagy; a părăsi (locul de muncă); (Arbeitsplatz) verlassen. *1794:* a nevezett Cancalisták ... gyakran olyan Labirintusban hoszták a dolgot, annyira hogy tsak nem meg téballyattam, s mostis bánam, hogy ott nem hagytam ő Kegyelméket [Koronka MT; Told. 42/1]. *1865:* Miután a' Tarcsai hodájos szolgája csak Nov. 1-ig 1864 szolgált és akkor minden igaz ok nélkül ott hagyta, es Novemberre, a' mikor már az éjszakák hivesek, drágán kellett fogadni más szolgát helyette [Kv; RLt 0. 2 ifj. Pataki József lev.].

7. nem tart igényt vmire; a nu solicita ceva; keinen Anspruch auf etw. haben. *1711:* Mikor azon marhákat tartani ki oszták, én is el menék hogj el hajcsak bennek, akkor vala megh hat borjuzo Tehen, de én nem alkhatván meg felettek, ott hagjám [Szárhegy Cs; WLt Greg. Erős (66) ppix vall.].

otthagyatott hátrahagyott; (care a fost) lăsat în acel loc; hinterlassen. *1657:* elsöben Nagyszombat alá menénk, kiket megbüntetni akarunk vala az hátrébb említett árulatásokért és Bakostól otthagyatott praesidiumnak Forgács kezében ejtésejért [KemÖn. 273].

otthon *hsz* **1.** odahaza, vkinek az otthonában; (la cineva) acasă; zu Hause, daheim. *1568:* Benedict(us) Serator ... fassus e(st) ... az Nemes azyony, azt monda hogy ... en haza vize(m)[a] meg Nitom othon, merth az kulchot othon feleytettem [Kv; TJk III/1. 188. — [a]A ládát]. *1570:* Igartho Thamas ... vallya, hogy vagion 22 Eztendeye Mykor Mwrsal ferenc elseo feleseget zeoch Balintne hazatul veotte volna, Eo veofelye wolt es lattha hogy Jgen Tellyes volt az Meny azzon, mert Terhes volt, Es Nem vyttek volt az Egyhazhoz Meg eskwtny, hanem vgian otth hon eskwttek volt Megh [Kv; TJk III/2. 123]. *1625:* Andras deak Egj szegeny kwldus, az ki othun az Ispotalj haznal chinaltatott volt Egj kis hajlekott, az kiben lakott [Kv; Szám. 16/XXX. 20]. *1631:* monda Halasz Janos hogj othon az feöczben (!) hatta az erszent [Mv; MvLt 290. 259b]. *1732:* Jordán Mátyás ... Ez Földvári Ferentz Vr(am) Kotsissa ... Ez ha otthon laknék a Bátyával edgyüt laknék [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1756:* egy hetet otthon töltött s ismét visszá ment Münker Marton Uramhoz [Mv; Told. 16/42]. *1806:* addig jobb lett vólna othon gazdaszszonykodnék [Dés; DLt 250/1808]. *1860:* tisztelt Bátyámat s kedves csaladját egességben látni, akár itt akár otthon mindig örvendem s ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: ~ *dobban. 1747:* ha Isten eltet, csak akkor veszed eszre mikor otthon dobbanok | ha Isten éltet rövid időn otthon Dobbanok [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez] ✱ ~ *hagy. 1570:* Lakatos Benedek ... vallya ... Mond az Nemes azzon ... otth hon hattam az kwlchat[a] azzal Nyitom Megh [Kv; TJk III/2. 194. — [a]A ládának] ✱ ~ *hál. 1597:* Sardine be mene es be rúgwa(n) az aytot monda az vranak Aha Sardy bestie lelek kúrwa hize(m) megh kapalak egizer wagion egez holnapia hogi othon nem haltal [Kv; TJk V/1. 106]. *1688:* etszaká(na)k idején a' szolgámis othon hált [SzJk 229]. *1825:* othon sem mérünk hálni [Méra K; KLev.] ✱ ~ *kap. 1798:* Petrotzi György ur ... igaz hogj be is jütt az Udvarba de a Tisztett nem kapván othan magais elebb allatt s ma igy abban van [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ ~ *kuttog* otthon kuksol. *1785 k.:* Papot kérnék[a], mert nagy asszonyságban Járdogálnék kamuka ruhában; De hogy a pap csak otthon kuttogna. Nem kell nékem karimás kalapja [EM XX, 500 Balás kódex. — [a]A vénleány] ✱ ~ *marad. 1774:* Annak utána tette meg a regia propositiókat, mely abból áll: 1-mo, hogy ... A Regius Funduson lakó szászok között csak a nagyobbik[a] maradjon otthon gazdának, a többi katona légyen [RettE 334. — [a]Fiú] ✱ ~ *maradhat. 1664:* Ikafaluan lako Balogh Thamas talala meg bennünkőt alazatos kónyórgese altal ... kégielmes tekintetünk leuen még engettük neki hogi mostanis othon maradhasson[a], ha szinten Fiai fel neuekedtek volnais [Törzs. fej-i rend. Hsz-hez. — [a]Azaz ne kelljen hadba vonulnia]. *1671:* Varmegyékben lévő sessionatus Nemes Atyánkfiai közzül, a' hol esztendönként a' Biroságnak tisztit és terhét, kételenittetnek supportalni, az ollyan Falukban táborozásnak idején-is efféle Birák othon maradhatnak [CC 35] ✱ ~ *maradott leány. 1765:* Daniel Krisztinát, ki is otthon maradott leány vala, elvette volt[a] [RettE 181. — [a]Toldi Ádám]. *1770:* Meghalván az első felesége[a], Teleki Éva, másodszor vette el br. Bánffi Ferenc úr Krisztina nevü otthon maradott leányát [i.h. 221. — [a]Wass Miklósnak] ✱ ~ *maraszt. 1791:* Örög Váradi Sigmond

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

uram othonis marasztattak volt bennünken (!) Őrőgökül [Kecset SzD; Wassl.t] ✱ ~ *talál. 1793:* a' Gazda aszszonyt othon nem találtam [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt] ✱ *találhat. 1860:* (Fiam) szíve leg főbb ohajja az, hogy Mari Hugamat a leg jobb egességbe othan találhassa [M.fülpös MT; BetLt 4 Boér György lev.] ✱ ~ *ül. 1778:* azok minditig othon ülnek [KLev.]. *1806:* othon kellet ülnem [Dés; KMN 191]. *1820:* Titi penig üjjen othon 's fonnjon [Kv; Pk 7] ✱ ~ *ülő. 1828:* a' Város körül levö nyári Mezei Munka idején kivül, egj nehány szöts és Csizmadia othon ülö Mester Embereket ki vévén az egész közönség a' Metalurgia follytatásába Esztendőt által a' Tarisnyábol él [Torockó; TLev. 13/3].

Sz: *1811:* Mikor a' vén Legény meg-nem házasul, vagy a' vén Leány férjhez nem megyen, azt mondják rólla: othon süti a makkot [ÁrÉ 111].

2. ~ *(van/lesz/nincsen/sincsen)* vki otthonában tartózkodik, ill. nem tartózkodik otthon; a fi sau a nu fi acasă; sich daheim aufhalten bzw. nicht zu Hause aufhalten. *1584:* Lazlo kenez vallia hogy filewel hallotta hogy Botha Balas meg monta hogy mingyarast megh fogia az Nilas Ferenczne Mustoha fiat de ... seotet estwere halasztotta, Mert othon volt Akor az Lopo [Kv; TJk IV/1. 106]. *1585:* Tapaszto Jstwan vallia, Talala enge(m) Kuthy Ianos, hiüa īgy hogy Ier haza Am othon vagyon Ania(m) Az hazat meg veheted teolle [Kv; i.h. 437]. *1600:* Keotelwereo Thamasne Ersebeth azzony ... vallia ... Bek Peter ... vramat kerde ha othonne, hogy mondok hogy othon ninchen mingyarast Ala fordula es el mene [Kv; TJk VI/1. 488] | Mi akkor ottho(n) woltunk mikor az dulok rea mentek az eö kegmek hazara [UszT 15/26]. *1687:* elsó kakas szo kor othon volt Vona Andréka [A.jára TA; Borb]. *1762:* Othon nem lévén Semit sem tudok fatéálni azon Aszsony meg veretettéséről [Branyicska H; JHb XXXV/5. 7]. *1801:* én Tancsra[a] még érkezvén majd, meg halék Csudámb(an) hogy az szöllö Levelezetlen, az Tőrökbuza kapálatlan, Buza mind el van készülve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratāshaz kezgye(ne)k [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — [a]K].

3. vki lakóhelyén; în satul/la domiciliul cuiva; an js Wohnort. *1570:* Etthues Jacab es Eotthues gaspar ... vallyak hogy Baniarolis Jeottek Eotthues Mesterek Jde kyk otthonnis Mesterek voltak [Kv; TJk III/2. 135]. *1606:* Egy Nagi Péter nevü ember volt eggik az tolvajoknak, mellet most azt mongyák, hogy otthun Uyszekelen[a] vagyon most [Csernáton Hsz; DanielO 9. — [a]U]. *1672:* otthon is lator lelkü ember volt[a] s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Egy Szepesi nevü ember].

4. vki hazájában; în patria cuiva; in js Heimat. *1670:* Az Isten ki ne vigyen innen, ha otthon is czen utamra való készületemre 400 forintnál többet nem költöttem [TML V, 403 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1705:* Némelyek ... haza Erdélybe mentenek kérödzeni, nem lévén semmi consolatiójok Havasalföldében, úgy, hogy otthon magokat delineálják magok házoknál [WIN I, 404]. *1823–1830:* (Az angol diákok) közül sokan csak azért utaznak hazájokból, hogy többet költhessenek, mert gazdagok lévén, otthon nem költhetnek eleget [FogE 248]. *1854:* A bécsi egyetem iránti elismeréssel kell itt kinyilvánítanom, hogy másfél év alatt többet tanulhaték itt, mint otthon 15 évek alatt [ÚjfE 157].

Szk: ~ *ül. 1759:* Bár ült volna otthon az istenadta muszkája, talán eddig békesség lett volna [RettE 82].

otthon *fn* lakás; locuință; Wohnung. *1653:* Sofrát terittete le a Görchi Mehmet bassa tihája a kerevetre és letelepite, és vacsorát hozának s evénk ... de az ő szokások szerént igen mértékletesség vagyon, nem hogy táborban, de még othonjokban is nékik [ETA I, 130 NSz].

otthonka háziruha; capot, rochie de casă; Hauskleid. *XIX. sz. köz.:* Küldök 14 Zsemlet ... a Marika rozsaszin othonkáját hozzá valo darabakkal [BLt 11 Cserei Róza férjéhez, Béldi Alberthez]. *1859:* M Ujfalvi Sándor Natsága Részére ... Egy Egy othonkát vásárolt 16 f [Kv; Újf. 1].

otthonlakó belföldi, honi; din țară; heimisch. *1677:* Méltoztatnék Nagyságod arrúl is parancsolni mind Veselényi uramnak s mind annak az Vas Mártonnak, a szegény Prinyi Ádámot bocsátanák el ... Bizony Nagyságodnak igaz hive volt, valamit érthetett, mindent hírré adott nekem. Az ilyen dologgal idegenítik el magoktúl s mind Nagyságodtúl az otthon lakó magyarságot [TML VII, 464–5 Teleki Mihály a fej-hez].

otthonlét otthon tartózkodás; ședere acasă; Zuhausesein. *1655/1754:* Az Ura munkáját a' Legény gazdája othon nem létiben le ne tégye; ha le tészi, büntetése flor 1 [Kv; ACArt. 15]. *1692:* Felesége ... egy Győri nevü legénnyel ... öt ivott, Ura othonn nem létéb(en) [SzJk 265]. *1761:* Ferentz Lörintz egykör (!) étzakának idejin az ő Házára ment vólt othan nem létibe [Szászsztiván KK; BK. Martinus Kötélverő (36) jb vall.]. *1769:* nem volt szerencsem udvarolnam othan nem léte miat [Keresztúrfva U; Ks 19/IV. 5 Matskásy Farkas lev.]. *1812:* Jártam a' Groffné eö Nsga Kelementelki Udvarában Leányi othon léte alatt [Héderfája KK; IB. Szöke István (63) jb vall.]. *1850:* minden T. Pap az általa v(agy) othonn Nem létibe más pap-társa által véghez vitt papi actusokat irja bé mindjárt a véghez vitel után az anya könyvbe [Nagykapus K; RAk 5].

otthonvaló otthon tartózkodó személy; persoană care stă acasă; zu Hause Befindliche(r). *1662:* Rákóczi fejedelem nem nagy munkával végbevitte vala, hogy Barcsai mellől elállván, az ország ismét mellé állana, és így maga is a fejedelmi condítiókra megesküvén, az ország is ugyanazon gyűlésen ... az otthonvalók pedig székes helyeken bizonyos napra hozzá eskünni rendeltettek [SKr 500–1].

ottjártában arrafelé jártában; în timp ce umbla pe acolo; während seines/ihres Hingehens. *1783:* Nanya Makavej ... valami sott lopott volt el Pavelu Tomitol ... mellyet ki vitt uolt a mezőre, és Bullya Péter akadott rea ott jártában a Juhokkal [Faragó K; GyL. Blos Stephán (50) jb vall.].

ottlakás vhol való lakás; locuirea/șederea cuiva în acel loc; Dortwohnen. *1662:* Bizony elhiszszük, hogy sokan nem gyönyörködnek a Kegyelmed ottlakásában, de mi inkább kivánjuk, hogy Kegyelmed ott lakjék, hogy sem azok lakják, a kik bánják, hogy Kegyelmed ott lakik [TML I, 354 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1710:* atyám, akaratom s kedvem ellen, Teleki Mihály udvarában ada inasnak engemet, azért, elhiszem, hogy magának valami könnyebbséget szerezzen ottlakásommal [CsH 197]. *1823–1830:* Ezeknek[a] ottlakásunkkal kétségkívül növekedett a gyanúja az apámnak az anyám ellen [FogE 81. — [a]Alvinci Zsom-

bori László és Albisi Máté László]. *1849:* miután bizonyos tudomást kaptunk arrol, hogy azon kults az mely a' Krizsán Mária ott lakása ideje alatt azon ajtohoz használtatott azzal a' bé és kizárást elöbb ottan elprobálva elmentünk a' Kelemen Béni ... szállására [Kv; Végr. Vall. 73].

ottlakó vhol lakó; care locuieşte în acel loc; dortwohnend. *1753:* azon Nemes Házokat azon ott lako Udvarfalvi Emberek mind egy tseppig el égették [Koronka MT; Told. 37/50].

ottlaktában ottlakásának idején; în timpul locuirii cuiva în acel loc; während seines/ihres Dortwohnens. *1777:* az Emberek ... a mely irtoványokat ott laktokba tisztitgattak, onnan el széledések utánn a ki Konkojfalvára telepedett oda birta az földét [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28]. *1823–1830:* Mint folyt ifjúságának dolga, azt én nem tudom, hanem ott laktamban az asszony[a] lakott Szentlászlón a falunak alsó végében, egy sövényből csinált, de belől is igen tisztességes házokban [FogE 147. — [a]Egy szászcsávási jobbágylány].

ottlep (véletlenül) ott kap vkit vhol; a găsi pe cineva (întîmplător) în acel loc; (zufällig) jn irgendwo ertappen. *1662:* Barcsai Gáspárt az örményesi szép udvarháznál véletlenül ott lepték vala [SKr 641].

ottlét 1. ottlétel/tartózkodás; prezenţa/şederea cuiva în acel loc; Dortsein, Aufenthalt. *1597:* Andrass es az Jgnat az chyganok woltanak oda ky az Retre ... eotod Napig kaszaiokat es kalapaczokat az kinek el Torot chinaltak meg addig walo ot letekirt ... —/85 [Kv; Szám. 7/XIV. 43 Masass Thamás sp kezével]. *1718:* Most is nagy aggravatiojára vagyon ... 8 compania nemetnek ... nagy bagasiaval való ott létek [SzO VII, 240]. *1764:* meg sebesitvén Hegyi Ferenczet midön viszsza szándékozott menni az fogadoban, már az edgjik leste, kivel szemben menvén, nem tudván ott letit, az földre orozva le ütette [Torda; TJkT V. 239]. *1791:* Gernyeszegi szöllőben az öszszelis felesen homlitottak, mostis hozzá fogtak volt ott létem alatt az homlittáshoz [Sztrézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. *1797:* akkor ujjontan meg fordulté az ö Hazánál vagy vélle találkozott é, vagy máshol ott létét hallotta é? [Déva; Ks 115 Vegyes ir. vk]. *1814:* Grof Teleki Ádám Ur ... az Enyedi Bál-háznál Bált adván, már akkor ellenzette a' Grofné a' Vajna Rósi ott létét [Ne; TSb 12]. — L. még CsH 111.

2. *~ében* ott-tartózkodása idején; în timpul şederii cuiva în acel loc; während seines/ihres Dortseins/Aufenthalts. *1584:* Annos Chiszar lacabne vallia ... Azt amit Az vra megh vallot a' vargane Annia feleol egy egy gyermekeknek el cheókeonesse feleol, a' vargane ot letebe [Kv, TJk IV/1. 286]. *1587:* ot letunkben[a] ... Gaszdanak haza nepenek, Mosogatasert —/60 [Kv; Szám. 3/XXX. 15 Seres István sp kezével. — [a]Fejérvárt]. *1605:* Az A mynket kert volt ... vallatnj, El menenk ... ott letünkben az falú Zombatfalúa kepeben be jeöúenek ... de azt izenek hogy eök ne(m) felelnek magokra, mert ne(m) tartoznak [UszT 19/13 Blasius Caspar de Martonos pp vall.]. *1610:* (Az alperes) Valamire ualo gondoltaban azzal feniegetett ött nem lettemben hatta(m) meghet, hogy az nyeluemet ki mechj [i.h. 32]. *1614:* Ott létemben az portán ekkor az fejedelemnek és az szegény hazának volt igen nagy gondja, hogy Husztot, Kővárat, Bányát ... török császár követség jártatása által mint adják viszsza Erdélyhez [ToldE 224]. *1725:* az vijasz öt font volt ... egy kis tűredekel lacinak küldötem mind hogy ot letemben sok gyertyajat egetem el [ApLt 2 Apor Zsuzsánna anyjához]. — L. még BÖn. 977.

3. *~ekor* ott-tartózkodása alkalmával; cu ocazia şederii cuiva în acel loc; gelegentlich seines/ihres Dortseins. *1845:* Édes Bálint! ... Mi kivánatát igenis méltányoljuk — s csak az a' bökkenö hogy maga igen késön ébredt föl — ott létemkor én magamis meg kináltam volt, de maga nem fogadta el [Csapó KK; DobLev. V/1255 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

ottlétebeli vki ottlétekori; din timpul şederii cuiva în acel loc; bei js Dortsein. *1823–1830:* Itt[a] egyik vasárnap németül, a másikon franciául prédikálnak ... Az ottlétünkbeli papot Vedágnak hívták [FogE 195. — [a]Lipsia (Lipcse) egyik ref. templomában].

ottlétel ottlét; şederea cuiva în acel loc; Dortsein. *1657:* Ekkor ottlétele alatt nékem is nem keveset kedvezvén, egykor nagy confidentiával kezde vélem tractálni [KemÖn. 120]. *1665:* ha mi oly szükség leszen az levélre ... csak kérem ... irassa meg az maga ott létele alatt [TML III, 495–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Azok[a] vadnak ott, talám azok ott lételekbűl vették azt az had fogadást, kikrül is mit írt volt nekem Katona Mihály uram, postamester uramnak odaküldtem vala az elmult héten [TML VI, 210 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]25 legény, aki németeket ölt meg].

ottmarad 1. vhol időzik vmeddig; a rămîne acolo/în acel loc un anumit timp; bis zu einer bestimmten Zeit verweilen. *1572:* Olsolia Kalmar gasparne, Azt vallia hogy ez farsang vegebe volt hogi egy esthwe Ment volt az keomyes Georgnehez valamy dolgaiert ... leo beh oda az Jstwan vayda fia ... Mond keomyesne Isten eltessen Jo gaspar deak ... azwtan Mond gaspar deak En Igen Ittas vagiok leh fekenne(m) It ha egy fewalt adnal, Mond Keomyesne, It Ne(m) akarom hogi fekegel, hane(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok, vezen egy derekalt kezeben vyzy az Mas hazban vtanna gaspar deak es otth Marad [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1704:* ma jövenék fel a görgényi urak, kiknek feleségek, gyermekek ottmaradott volt ... és jelenték az úrnak, hogy már bizonyosan meghallották, hogy Görgény kurucok kezébe esett [WIN I, 220]. *1752:* Reketyán Péter Tyilia nevü hellyb(en) Bordélya lévén a borral edgyűtt ott maradott [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.].

2. (csatában) elesik; a rămîne mort/a căděa (pe cîmpul de luptă); (im Kampf) fallen. *1704:* A mi részünkről pedig estenek el mind az gyalog-, rajtár- és dragonregimentek közül, mind gregarius, mind pedig alsóbb tisztek. Kapitány is pedig a lovasokból, a Graven öccse, Móric nevü, ottmaradott a harcon [WIN I, 250].

3. vmi vhol marad; a rămîne acolo/în acel loc; etw. irgendwo bleiben. *1758:* balkezemnek középső ujját odakapván az ajtó, az bőri körmöstől ott maradott [RettE 60]. *1763:* az ökreit az udvarból ki tsapták a szánya penig fástol ott marada [Udvarfva MT; Told. 44/13].

ottmaradás vhol időzés; zăbovirea cuiva într-un anumit loc; Weilen, Aufenthalt. *1661:* Én urunknak emlékeztem Kegyelmed ottmaradása felőll [TML II, 205 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

ottmaradott 1. a helyszínen maradt; care a rămas la fața locului; an der Stelle geblieben. *1847:* Eközt odaérkezett a tekintetes erdőgondnok úr is, kit Varga Katalin messziről meglátván, az erdőbe bészaladott. Az ottmaradott emberek ... azt mondották, hogy ... a marhák meg fogják enni, mihelyt kikelnek az elültetett magok [VKp 262].

2. otthagyott; care a fost lăsat acolo/în acel loc; dort gelassen. *1657:* Munkácson azért vagy harmadnapig vígan lakánk, én bort nem ittam; hanem az fejedelemasszonynak voltak ottmaradott malozsái, azt ittam [KemÖn. 150]. *1839:* ha a ki szabott időre el nem hordaná, annak az ott maradott fája az Uradalom részére sequestraltatik, és Confiscaltatik [Km; KmULev. 2].

ottmaraszt visszatart/tartóztat vkit; a reține în acel loc; jn zurück/aufhalten. *1614:* Ebéden ott maraszta[a], hogy jóltartson, de én igen rosszul lakám, mert igen rosszul áll vala az gyomrom [BTN[2] 65. — [a]Báthori Gábor]. *1823–1830:* kegyes papi ember volt ... majd mindennap nála ebédeltünk. Egyszer ... engemet ottmarasztott, s elbeszéltette velem az erdélyi székelyek állapotát [FogE 246].

ottogyeton ott (helyben); acolo (pe loc); dort (an der Stelle). *1583/1584:* Azerth Azon hozza Nywlek hogy az haloth el wegiem azert ottogeton, ram Thamadanak az Lazlo vram Emberi ... Ha otth Mychyoda Eset volnais Magwnk otalmaban czelekettwnk volna az vram feoldin, Azert ottogeto(n) hogy wgrandoznak volt, vgy Eytettek el az haloth [Újfalu K; Ks 42. B. 9].

ottogyon 1. ott, azon a helyen; acolo, în acel loc; dort, an der Stelle. *1555/XIX. sz. eleje:* Hütünk szerint irjuk akkoron pedig az Iktatáskoron az fellyel megirt Joszágoknak ellene senki nem szolla. Továbbá akkoron Iktatásnak idejin egy kert széna vala ottogyon, azt aztán Apor János és Apor Péter elhordatta [Polyán Hsz; HSzjP]. *1591 u.:* en uelem meg hitety az alperes uagj pinzt adot ertek uagj pedeg mas eoreoksiget adot ertek tehat kiz vagjok mast adny nem Akarom ottogjon Jdegennek birodalmat en ellenem mert en vir vagiok ahoz az eoreoksighez [UszT]. *1592:* Az hely ... Az farkas laki hatarban vagion az erdeón fen ... ottogion pedig egieb baro(m) ne(m) jar, hanc(m) paztoros baro(m) [i.h.]. *1595:* En ne(m) tudo(m) egyebitt ualo lakasokat Konthy Janosnak es az Attianak, hanem chak ottogio(n) az ... hannagyék feöldeken [Szu; i.h. 10/8]. *1598:* Megh ertette(m) az Actrix Acquisitioiat, Ahol azt mo(n)dgia hogi hazara mente(m) volna ottogjo(n) verekettem volna [i.h. 13/27]. *1598 k.:* azt túdo(m) hogy Leórinch ottogio(n) úctett uala egy eztendeóbe hogy oda keóltezzek [i.h. 13/94]. *1599:* chyremben valek, es ottogio(n) ... az kezemet egy nagy palchaúal ugy wtę hogy ugia(n) ki boltott à ver beleólle [i.h. 14/36]. *1600:* oda ieówe ... az Alperesnek diznaia az en makkomra ... mi kor ki wztem wolna az Mathias Birtalan erdeinek az zelebe(n) ... ream ieót feizeiwel erossen wert hozzam, awal nem elegedwen az elewelis wagni kezdet, hizem hogy megh akart eölni, ottegyen weremet ki ontotta [i.h. 15/75]. *1606:* Hazatis chenaltunk óttógio(n) abbali reszemetis megh keuano(m) az teórvenyteól [i.h. 20/178]. *1610:* ala menenk bor feöldere s ottogion terhet fogadank fel Meggies szekbe ... az utban teób bortis fogadank fel [i.h. 4. 9a]

Szk: ~ ... *ahol. 1600:* huzon negj eztendeje vagio(n) hogy en Betlenffalwara keóltem lakoul, de en ugy emlekezem hogy akkor ... az Osvat Mattiasne haza ne(m) vala ottogio(n) az húl most [i.h. 15/90 Anna Consors Benedicti Peter (75) lib. vall.] ✱ *ugyan* ~ ugyanazon a helyen. *1592 u.:* az vtis vgia(n) ottogion volt ha kj az uto(n) nem akart jarni hanc(m) az eo kegme feoldere ment arrúl nem tehetek [i.h.].

2. ~ *van* jelen van vhol; a fi prezent undeva; irgendwo anwesend sein. *1597:* En ott ne(m) voltam, de az bíro es az Atiam ottogio(n) voltonak [i.h. 12/14]. *1598 k.:* Az Testamentu(m) tetelkor ottogio(n) ne(m) uoltam [i.h. 13/93 Caspar Sofalúi de Malomfalúa jb vall.].

ottomán oszmán-török; otoman; osman-türkisch. *1618:* mondá az pasa ... csak úgy gondolkodjatok felöle[a], hogy valameddig az ottomány nemzet tart, de soha azt nektek nem hadják [BTN[2] 95. — [a]Jenő vára átadásáról].

Szk: ~ *hold. 1660/1669 k.:* Kgls Királyunknak el jött ideje setetülyön az Ottomány Hold [Gysz; LLt].

ottrekesztetik odarekesztetik; a fi închis acolo/în acel loc; eingesperrt werden. *1662:* Barcsai Gáspárt az örményesi szép udvarháznál véletlenül ottlepték vala, melly házat hogy az üdösbik méltóságos Lorántffy Zsuzsánna fejedelemasszony csináltatott volna s most is imez bírná, tőlök ottrekesztetvén, az is fegyvert fogván, de boros lévén elevenen magát hogy megadni nem akarná s bennek meg is sebesítene, végre leverték s fejét vették vala [SKr 641].

ott-tart 1. vkit vhol (fogva) visszatart; a reține pe cineva în acel loc; jn irgendwo (gefangen) zurückhalten. *1588:* mihelt haza Jeowe Hadadba Kopaczy Ferencz be hiwata engem, s meg foga mindaddig oth tarta mig Negy Embert vettem kezessegen Negyven Negyven forintig hogy en soha semmit nem kerek az Sombori Jobagian az en karomert [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.].

2. (befogott állatot) magánál tart; a ține închis (animalul găsit în opritură); (eingefangenes Tier) bei sich halten. *1588:* az eokeorth ... mind oth tarta az Jakczy boldisarne azzonyom biraia zinte beoth keozepbe Jeowe aztan az eokeore teorwent kivana hogy teorweny legyen benne fogot Ember eleoth [uo.; WLt ua.].

3. vmit kezénél tart; a opri/reține ceva; etw. an der Hand halten. *1586:* Lakatos Tamas vallia ... Az leweleket egybe keotem es egy tallerral egyetembe Gazda(m) Azzontol oda kwldem, hat a' leweleket ot tartotta de Az tallert vizza kwlte, sok ideigh tarta oda leweleimet [Kv; TJk IV/1. 583].

ott-tartás (titokban) vhol tartás; ținerea (în secret) întrun anumit loc; irgendwo (geheim) Halten. *1772:* A mostohaleánya ... megviselősödött, melyet észrevévén Bánffi Dénes, kiküldötte Válaszútra s egynéhány hétig ott tartotta, de nem gondolta bátorságosnak ott tartását, hanem onnat küldötte Korpádra a regius perceptorné Szvetenei Sándorné gondviselése alá [RettE 271].

ott-tartat vhol (bezárva) tartat vkit; a dispune să fie ținut (închis) undeva/într-un loc; jn irgendwo (eingesperrt) halten lassen. *1577:* eo kegmek vegeztek hog' affele lezegeo leoweweny legent ky korchyoma(n) iazyk es dologra ne(m) lar, azt az kalitkaba wytesse be eo kgme Byro vram ... vagy egy nap estig vagy towab tartassa ot eo kegme [Kv; TanJk V/3. 154a].

ott-tartózkodás a szóban forgó helyen való tartózkodás; şedere acolo/în acel loc; Aufenthalt. *1847:* Hát a tiltott erdőkbeni legeltetés és az erdőszeti ültetvények kitépése, elpusztítása forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt ? ... Hát a szabad korcsomárlás kérdése forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt ? | Hallottam, hogy Varga Katalin ott-tartózkodása ideje alatt az erdőszeti hivatal a bucsumi határon bizonyos helyre erdőszeti magokat akart ültetni [VKp 207, 239].

ott-tartóztat visszatart; a reține; zurückhalten. *1784:* az két báttyat el bocsátották de ötet ott tartoztatták [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.].

ott-terem hirtelen megjelenik; a apărea undeva pe neașteptate; plötzlich erscheinen. *1637:* az az boitos ersok mihelt ki leptem hazambol, mindgjart ot termet, bort hozattak s ittak s el reszegedtek [Mv; MvLt 291. 96a]. *1802:* a' kotsis ott termett vasvilláson, a kiis ugy vágta agyon Forro Lajost, hogy ... alig tudott haza szaladni [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jákob (28) vall.].

ottvaló I. *mn* **1.** ott lakó, odavaló; care locuiește acolo, care este de acolo; dort wohnend | ott tartózkodó/dolgozó; care este prezent/lucrează acolo; sich dort aufhaltend/arbeitend. *1585:* Jutank Eniedre woczora korba(n) az ott walo deakok Recordalanak megh .B. Vram Adata nekiek f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. Gellien Imre sp kezével]. *1592:* Az mikeppen Miklos falwj Nagy Palnak es az teob ott ualo lo feieknek megh Jzente volt kiralj biro hogj az utat megh czinalliak az ott valo lo feiek akartak cziak Nagy Palra vetnj [UszT]. *1610/1616:* Adak ertesünkre, hogy az mely Salariumja ottvalo Praedicatornak ennek előtte Jart volna, kegd meg adni nem akarna, ugy mint nyoltz szaz kösót [RDL I. 100 fej]. *1625:* ot az heliben Idegen ember az J De en ot valo ôrôkôs ember uagiok [UszT 111a]. *1651/1653:* az akkori ot valo Prasmari Falnagy vette ki az Teömleczbeöl az megh fogot Szaszokat [Lisznyó Hsz; BLt]. *1671:* Jelentik azt-is ő kegyelmek hogy szokatlan exactiokkal, czédulapénzeknek exigalásával terhelik az ott való szegénységet akár mi dib dáb edgyetmástol-is az ott való Harminczadosok [CC 44]. *1693:* külde el ... Marosszekre Lőrincz falvára ott valo falus Biro Odorján János Veres Darabant házahoz [SLt AJ. 16]. *1743:* at valo Unitarius Praedicator [Kál MT; Berz. 12. 92/206]. *1768:* az ot valo Báts vagy Pasztor monda hogy ... turot vit volna bé [Páké Hsz; SzentkGy Ioan. Kelemen (40) jb vall.].

2. ott (a szóban forgó helyen) található; care se găsește acolo; dort auffindbar. *1572:* Hagià hogy Ilona Azzonnak Bot hazan cynallianak hazat kibe Lakiek addig mig az vristen zerencyet paranciolna Neky: Az ot valo Erdeonek felet az hazhoz hagia elnye a felet penig frathan valo hazahoz miert hogy ot semmy Erdeie ninchen [Fog.; SLt S. 10]. *1587:* minden ott walo Jussatt Nagy Janosnak ky wolna Eormen zekesen ... farkas Erszebet Nagy Janosne, walla es keotthe my Eleotthwnk Jegy Rwhayaygh Az wytezleo zentthamassj Zalanczy Georgynek es Maradekinak [Monor BN; JHb XXVI/9. 11]. *1596:* Az ot ualo erdeöt pedig közil birtak Tarchafalua s Chehertfalua [UszT 11/66 Gregorius Miklos de Kobatfalua (63) pp vall.]. *1645:* talalok az ott valo maior haznal Szaz Istvanne névö mojor Aszszonyanak egy menyet [Nagyercse MT; Told. 27]. *1716:* Az Baboni Fatensek ... denegalylyak, az Exponens Ur[a] eö Nsga ot valo portioját [Bábony K; JHb III/68. 24. — [a]Br. Jósika Imre]. *1763:* azon is fellyül tartya a Határt az ott való Völgy vagy Viz árka [Udvarfva MT; Told. 44/1]. *1822:* az Fperes ... ezen Malmot ... az mi Helyünkre kötötte vala, és az ott valo Földünknek nyilván valo rontására volt [Maroskoppánd AF, DobLev. V/1057. 1b].

3. ottani; de acolo; dortig. *1573:* Onofrius pellio et Margareta vxor sua Brassoien(ses) lurati fassi sunt hogy mykor zeoch pal Brassoba Ment volna p(er)leni Zeoch peternewel ... Jamborwl es zorgalmatosson viselte az pernek gongiat Es veghez vitte az biro Hersel Lwkach eleot, hwlot mykor az tĕrweny Nem zolgalt volna Zeoch peternenek Appelaltak az Negy Biro eleybe az otth valo zokas zerent [Kv; TJk III/3. 182]. *1593:* ez az Anna ennekem felesegem wala ... megh zekte hytyth ... az elseö Zek teörwenbenis fejehez zoltam mynth yllen hythi zegethhez ... mostis ugian feyehez zolok, annal Inkab beönessy teötte maghath hogy az oth walo teörwenth nem warta [UszT]. *1625:* Engemet az J hazahoz fogadott volt leanyara Kouachy Katara es minde(n) Jouajba bele vallott es fogadott volt ... az menyegzeo útan enis Vgy Viseltem az ott valo mind kwlseö es belseö gondot az en tehetsegem szerent a mint illien szegeny legeny ertekem szerent fogyatkozas nekwl [i.h. 107a]. *1701:* becsületes Atyankfiait exmittaltunk oda, az kikis müdön az ott valo dolog ügyiben akarvan folytatni, keues respectust advan ex missus Atyankfiainak sok illetlenseggel voltak ellenek [Kv; ACJk 41]. *1746:* Tudjaé a Tanu, hogy sokkal tőbre ment Eltető Ferentz Uram(na)k a Szegény emberek ellen tett kártétele, Marhájok levagdalása, égy égy Mariásig s felljebb is lett törvénytelen Sattzoltatása, mint az ott valo kára esett ő kigyelménak ...? [Szentegyed SzD; WassLt vk].

II. *fn* odavaló lakos; localnic, persoană de acolo; Dortheimische(r) | a megnevezett helyen tartózkodó személy; persoană care se află acolo/în acel loc; sich an dem genannten Ort Aufhaltende(r). *1590/1593:* mondottak neki az ot valok hogy altal ide ez peres zygettre Ne erezzik barmokat mert be hajttiak rolla az Deesiek [Szásznyires SzD, Ks]. *1665:* Az praesidiumnak való posztóban kétszáz forint ára készen vagyon, melyet Szamosujvárra vitetni nem késünk s az mi az ottvalóktúl megmarad, Kővárban [TML III, 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1827 k.:* mitsoda Mesterséges fogásokkal vitte véghez azon személy, hogy Szabo Josefhez régen Férhez ment Leányomat Susit mikent keverte roszsz hirbe, melyért ă Templombol ki tiltatott, holott senki semmit az ott valok közül nem Fatéálhatott [Torda; TLt Praes. ir. 65 özv. Vas Gergelyné Fülep Ágnes panasza].

ottvész 1. (csatában) odavész; a cădea (în luptă); (im Krieg) fallen. *1609:* Feyer Mate Kozmassj primipil(us) tudom mikor layos kjralj muhach mezejen ot vcze [Cssz; BLt 3]. *1614:* Báthori Gábor is reájok küldé hadát ... és igen megverték az brassai hadat, s Fejér Mihály is, azki ennek fő indítója vala, ott vesze az harcon [BTN[2] 61]. *1653:* Volt valami harczok ugyan — a mint hallatott ide — Köpecsennél, és ott vesztek valami kevés magyarok. Bakó István ott veszett és az itt való Koncz Mihály; és Rhédei Ferencznek is voltanak gyalogi, és abban kilenczász oda veszett [ETA I, 123 NSz]. *1662:* Az mieink ... véletlenül rájok ütvén, úgy megverék őket, hogy aki elszaladna bennek is, azok is gyalog estek vala a hegyeknek, de nagyobb részint ott vesznének [SKr 216]. *1704:* A kurucnak

a gyalogja nagyobbára ott veszett [WIN I, 153]. *1710:* (Lajos király) igen ifjú korában a mohácsi mezőn szultán Szulimán török császár nagy erejitől megveretik, a harcon az egész magyarországi püspökök, urak ott veszének [CsH 65].

2. ott megy tönkre; a se distruge în acel loc; dort zugrunde gehen/verderben. *1570:* Taligas Gërgh azt vallya hogy Mykor Latta volna az vchan hogi az Sarba hewer az Sos Balas haza eleot egy Mas haz keoz hely Marha, kerdette kye es ki hanta oda Megh Monta hogy Kolb Myklos, Es Latta hogy otth vezne az Saarba eszeobe, Megh szánta, es vgy hordotta be az chyuka Menhartne hazaba [Kv; TJk III/2. 113]. *1748:* a' Vendég fogadóban egy hordó bor ä Kortsomán fel akadott vala, s ott veszett [F.karácsonfva KK; Told. 56]. *1763:* ez a' Patak sokszor ki ütt ... s ott is veszett mind a' Füvem, az Alakoromnakis nagyobb része az Iszap miatt [Szecsel Szb; JHb Grip Dregán (26) jb vall.]. *1793:* (A) hat kalongya mint egy 2 1/2 hetig ottan hevervén bé vittem magamhaz hogy ott ne veszszen [Mezőbánd MT; MbK XII. 98].

ótvar egy fajta fertőző bőrbetegség; chelbe; Grind. *1664:* Az menyemnek jött levele, melyben írja ő kegyelme, hogy az küs Jancsinak immár az nyakára jött le az ottvar [TML III, 33 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1862:* Betegség ... neme otvar [Körösfő K; RHAk I].

ótvaros ótvarral lepett; chelbos; grindig. *1664:* adja az úr Isten, levelem találja Kegyelmedet örvendetes állapotban, Istennek legyen hála, az gyermekek szinte most jó egészségben vannak, csakhogy még is otvaros Jankó [TML III, 41 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1864:* Urusos kut melybe régen sok helyekről összegyülő köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyógyulásokat érzették [Oroszhegy U; Pesty,MgHnt LVII, 282b].

ótvarosodik ótvaros lesz; a chelboşi, a deveni chelbos; grindig werden. *1847:* Miklos urfi pedig az orczáján ótvarasodni kezdett [Kv; Pk 7].

óv 1. *Isten ~jon* Isten őrizzen/mentsen meg; Doamne fereşte!, feresca Dumnezeu/Domnul!; Gott bewahre! *1662:* En egyébiránt, Isten óvjon, Uram, mert soha bizony realiter Kegyelmedben nem kételkedtem, noha sokak sokat mondottak [TML II, 392 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1666:* ójja az Isten annak az istentelenségnek csak meggondolásától is ő nagyságát [TML III, 574 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. *1675:* Isten ójon attól, hogy olyan vastagon vélekedjem efélében is, ki miá adversarius atyafiak kaczagásra vennének alkalmatosságot [TML VII, 24 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1679:* Itt az első háznál is sok az defectus ... ojjon l(ste)n tüztül [Dés; Jk 39b]. *1705:* A veres himlő itt a városon rendkívül kezdett grassálni ... utána mirigy következik, akiben osztán sokan meg is halnak ... Isten ójon bennünket több szomorúságtól [WIN I, 429]. *1710 k.:* én, vilissimus homuncio, keressek-é hírt, nevet, glóriát magamnak ? Ójjon Isten attól [BÖn. 406].

2. *az ég ~jon* az ég őrizzen; ferească/ferit-a Sfintul!; behüt dicht Gott! *1879:* A felolvasásokból te is fogsz hallani mindenesetre. Itthon leszel már akkor. Én is fogok hallani — de az ég óvjon, hogy hozzászóljak [Pl.ev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. *~ja magát* vmitől megóvja/védi magát; a se feri/păzi de ceva; sich vor etw. schützen. *1582:* Vida Miklos Barat Peter zolgaia hwthy vthan vallia ... Monda Vincze hogy vary megh Im enys el vizem az vram theorcok lowath ... Eg'kor oztan chak latam hog' ereossen leó az lowal, es harom Azzony leo vala Zembe velle hog az lo zaguld vala Alatta, hallam hog kialthia vala Az Azzonioknak, Vincze, od magad, od magad | Michael Nag' ... fassus est ... megh foga eg kekbely legeny ... Es monda ... chak the kellez vala, od magad Neste lelek kwrwafy mert Mayd megh chiaplak [Kv; TJk IV/1. 16, 100]. *1592 k.:* mikor le wte Hannagy Peter Jakab Jstuant, Az szoual eggytt esek rayta az palcha, Azt monda hogy od magad mert magad wtelek egyzer [UszT]. *1603:* Jo fjaim ... az gonossagot ne(m) chjak Magatokban de egjebekbennjs vtaljatok, az hazwgsag tekeletlenseg, megh az poganok keosztjs igen vtalatos: attol oyatok magatokatt [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1653:* a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezzenjen, és értse hogy valami új dolog vagyon a városban, és hogy ójni tudja magát ... a szökött katonáktól [ETA I, 144 NSz]. *1785 k.:* Rébéka is tudja a falut jól róni, Nyelvétől magodat alig tudod óni [EM XX, 514 Balás kódex]. *1850:* Most abba mesterkedem, hogy egy napi kalákásokkal mind be fedessem a' fedni valokat, mert látom elébb az idő viszontagságától kell az embernek magát ovni [Bálványosváralja SzD; Born. F. IIf].

óvakodható megóvható/fellebbezhető (költség); cheltuială contestabilă/care poate fi contestat; Berufbares (Kosten). *1848:* tessék a' ... zállogöszveg átvétele mellett az érintett házastelket ... a' zállogbol meg ereszteni ... ellen esetben törvényes ovást tévén, minden e' tárgyban tett ... költségekről, fáradtságokról, károkról ... s minden törvényesen ovakodhatokról [Fejér m.; DobLev. V/1271].

ovális tojásdad alakú; oval; oval. *1732:* Trébeles ovalis Virágos Csészék [Ks 73/55 gr. Kornis Zsigmond hagy.]. *1752:* Edgy ovalis Kerek Asztal Lábostol [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1772:* 1 óvállis belől aranyas pohár [Egeres K; Ks]. *1780:* egy ovalis Medencze korsostoll [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1788:* Egy ovális Almárium ajju Asztal a' tetején poltzok vadnak [Mv; TSb 47]. *1802:* Egy ovalis rostélyos szélü Virágos Credentia [Ne; DobLev. IV/558. 3a]. *1816:* Kisded ovalis kosár 1 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1837:* Hat so tarto, és hat ürmös Findzsia, egy ovalis Fedél 13 darabb hozzá valo aufsatz [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9]. *1838:* egy nagy ovalis fekete festékü Asztal [M.bogáta SzD; BetLt 2]. *1855:* a' Kajántoi patak mellett ovalis kerek Föld [Kv; Pk 3].

Szk: *~ figurájú. 1802:* Egy ovalis figuraju fél fertájos mettzett pohár [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. *1803:* tiszta fejér lapos tsipkés szélü Ovális figurájú Tál No 2 [Ne; i.h. IV/858. 2b]. *1820:* Egy nagy Ovalis Figurájú, négy lábakon állo, rostellyos széllí, és a közepébe F.T. betükkel jegyzett egészszen ezüst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.] ✱ *~ formájú. 1814:* Egy ovalis formaju arany piksis, nyom 33 1/2 Rf 100 [Kv; Born. IV. 41] ✱ *~ formálag. 1778:* Egy ovális formálag Bádog, vagy réz közé csinált két felöl való üvegek, egy felöl látzik a' Boldogságos Szüz Mária képe ... A' más felin Czifra Czirádák [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

óvár régi vár; cetatea veche; alte Burg/Festung | ilyen nevü városrész; cartier cu acest nume; Stadtteil mit solchem Namen. *1561:* az my meg holt eleinknek Birainknak es Polgar tarsainknak is Rendelesebol Az ewtues Cehneky

(!) mynden hadi zerzamokkal. Egy tornyot kel tartaniok Melly az owarba ez waros kew falan az del felol walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÖCArt]. *1570:* mykor az owar kys aytayanal valo palon altal Jeot volna, Latha hogi az Jakab Molnar Legen Azkor az Malom aytayat megh Nytotta | Kerekes Istwan, Azt vallya hogy mykor eo zolgalt Nagy Benedeknek ... Monta hogi megh atta az haz arrat Thwgia hogi az ember kytwl veotte volt az ó varba lakot, De ne(m) Jwt ezbe Newe [Kv; TJk III/2. 105, 151]. *1582:* Az mel' falt az O warba tawaly eztendeobe az waros megh chìnaltata, eó kegl(me)k heaztassa megh [Kv; TanJk V/3. 252b]. *1585:* Kőmywes Andras raka be az Ohwarba az ket vas Rostelt fyzette(m) munkajaert f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. *1595:* 8 Die Marty hogi az owarban az eges volt, Az suteo haznak egi darab hiazattiat le vertek vala ... ismeg meg haiztatam ... f —/65 [Kv; i.h. 6/XIII. 2]. *1628:* az melj házok az oh vár Szegeleten vagio(n), az Toroni felól [Kv; RDL I. 136]. *1698:* ă Kastely uttzaba(n) ... Ház ... egy felöl valo Vicinussa ... az ô Varra menő ut [Dés; EHA]. *1707:* lattam hogj vittek az o varbul Deszkakat [Dés; EHA]. *1826:* Horváth Sigmond, Ajtai Nagy István és Balogh László folyamodik a főkormányszékhez, hogy a dési Óvárban állítandó emlékre közadakozás útján gyujtsenek [Dés; EHA]. *1831:* men(n)énk el az Oh-Várban és ottan az Nehai Mlgs Báro Daniel Istvánné éő Excellentiaja Háza és Telke fundussát mérnénk fel és betsülnénk meg [Kv; Born. IV. 23].

óvárbeli 1. az Óvárban levő/található; care se află/găseşte în cartierul *Óvár*; im Stadtteil *Óvár* befindlich. *1587:* Az owarbely Swteo hazra walo keolchyeg ... Veottem 84 horgyalt Dezkatth f. 1 [Kv, Szám. 3/XXXIV. 8]. *1589:* Borbely Egyed Attia az eo Attiafia kepebe Dualitast fizetet az owarbelj haz feleól [Kv, KvLt Inv. I/2. 61]. *1590:* veottem ... egy Lakatot Az owarbely Kalastromhoz ... d. 15 [Kv; Szám. 4/XX. 21 Hooz Lőrinc sp kezével] | Attam Myklos deaknak es diozegy Jstuannak az ouarbely foghaz Chinaltatassara f 240 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 26 Kis István sp kezével]. *1602:* hattam azt[a] az Ouarbeli Scholaba az deakoknak [Kv; RDL I. 73. — [a]25 ft-ot]. *1609:* Veottem ... az Ouarbelj foghazhoz két lakatot ... f 1 d 10 [Kv; Szám. 12b/IV. 168]. *1636:* 7 Februarii. Oly nagy zuhatar, szél lőn, hogy ... az óvárbeli templomról is az kakast levetette [Kv; KvE 168 SB.]. — L. még KvE 155.

2. ~ *fertály* óvári városnegyed; cartierul numit *Óvár*; Stadtviertel genannt *Óvár*. *1590:* Az öwarbely Fertalyban Zamlaltatot ez Eztendoben Az Mint az Wonnasseokot Fel wettetek Dica zam 292 1/4 [Kv; Szám. 4/XVI. 2].

3. óvári, az óvárban lakó; care locuieşte în *Óvár*; im Stadtteil *Óvár* wohnhaft. *1573:* Veres Antal Azt vallia hogi Az owarbely lanos deak hazahoz Ment volt korchomara teob tarsasagal egembe [Kv, TJk III/3. 282]. *1585:* Ouarbely Zeochy Georgys ügyan azonokat úallya [Kv; TJk IV/1. 490b]. *1595:* Biro W. paranczolattyara czjnalt az O Warbeli Kadar György .7. feredö vannat az feredö hazban ... Attam f 5 d 60 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 25 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

óvári 1. az Óvárban levő/található; care se află/se găseşte în *Óvár*; im Stadtviertel *Óvár* befindlich. *1585:* Kewetkezik a mi keuet az oh warj malomra ... wettem [Kv; Szám. 3/XX. 3]. *1594:* Az owary Calastromban [Kv; i.h. 6/II. 1]. *1693:* Az sok ember nyughatatlan elméjébül sülvén ki az óvári templomot Kolozsvaratt az pápistáknak adták az unitarius scholával együtt [IIAMN 332]. *1700:* Az Ovári Sütő Házra valo kőlcseg ... Hozattam egj szekér kek agjagot fizettem Flor 2 Dnr 50 [Kv; Szám. 40/I. 25]. *1704:* 24 Augusti esett el a rácok vagy a mostani új egynéhány hadnak kapitánya, Horvát János akit pompásan temetének el az óvári templom mellé 25 Augusti [Kv, KvE 293 SzF]. *1849:* Azon időben mikor Kelemen Béni óvári házomnál magának szállást fogadott, ottan azután egy fehérnéppel lakott [Kv; Végr. Vall. 70].

2. ~ *fertály* óvárbeli városnegyed; cartierul numit *Óvár*; das Stadtviertel in *Óvár*. *1631:* Ovary Fertalybeli kapitanok [Kv; MúzRadák]. *1700:* csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, amely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta vitetni, monostori paterek jobbágyi szekereken lévén a borok, észrevették, s én lévén a kapitány az óvári fertályban, csakhamar, sok embereket gyűjték fel, akik a szekereket megtartóztatták [Kv; KvE 272–3 SzF].

3. az Óvárban lakó/működő; din *Óvár*; im Stadtviertel *Óvár* wohnhaft/tätig. *1614:* Az Owarj Zabo Marton [Kv; TJk VII/2. 239]. *1673:* Ovari Marton Kovacz [Kv; KovCJk I. 99a]. *1692:* Az Ovari Cantort marasztattya az Eccla jövő esztendőre [Kv; SRE 3]. *1816:* Az Óvári P. Franciscanusoknak a' P. Gvardian Contoja szerént 138 Rf 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

óvársor óvári városrész; cartierul numit *Óvár*; Stadtteil in *Óvár*. *1593:* Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollczig ... ez viz follíamnak kett fellöl vallo odalatt kellett ... meg rakattno(m) ... Egi giallog Hidaczkatt czinalltattam [Kv; Szám. 5/XXIV. 5–6].

óvás tiltakozás, protestáció; protest, întîmpinare; Einspruch. *1845:* Miután a' B alatti Esketés a' szokott modon, közöltetett, annak viszsza zárása mellett a' méltatlanul bepanaszolt Székely Anna részéről a' panasz vagy vád levélre Ügyvéd Osváth János által ovások és fenn hagyások mellett, a' tisztább felfogás okáért némely környüllállások elöre botsátásával ezekben tétetik meg a Felelet[a] [Dés; DLt 591. — [a]Köv. a nyil.].

Szk: ~*t tesz.* *1843:* Csonya Janos. — Zab Gyermek — növére ovást tett hogy törvényeink Szerint Zab Gyermeknek nints semmije 's az öszve irást meg gátlá [Bágyon TA; KLev.] ✱ *törvényes* ~. *1848:* tessék a' kissebb zállogöszveg átvétele mellett az érintett házastelket kezek, és birtokok alá botsáttani a' zállogbol még creszteni ... ellen esetben törvényes ovást tévén [Fejér m.; DobLev. V/1271].

óvást óvatosan; cu prudenţă/precauţie/băgare de seamă; vorsichtig. *1664:* Én igen félek az havasalyi vajda dolgaitúl, melyekben igen óvást kell az mi kegyelmes urunknak cselekedni [TML III, 300 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1670:* Naláczi uramat nem ártana Kegyelmednek tudósítani, ő kegyelme igen óvást viselné az én dolgomban magát [TML V, 906 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Kegyelmeteket is azon kérem ... igen csendesen s óvást bánjék minden occurentiákkal [CsH 413]. *1716:* az után ismét szép ovást megh nyitá az ajtot, es ismét be méne abban a házban [Nagyida K; Told. 22].

óvástabb óvatosabban; mai prudent/cu băgare de seamă; vorsichtiger. *1671:* Hogy penig Bornemisza uram azt be-

szélte, én reá vöttem az felmenésre magamat etc. bezzeg az jóakaró uram óvástyabb beszéllette volna azt az materiát [TML V, 463 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1673:* Bethlen János urammal sokat beszéltem ... Ügy látom ... jól esett ő kegyelmének is az beszéd. Ezután, azt gondolom, óvástjabb nyúl az olyan dolgokhoz [TML VI, 441 ua. uahoz]. *1676:* én bizony rossz consequentiáktól félek s az bizonyos, hogy az én itt lételem is ezt az darab földet meg nem oltalmazza ugyan, de legalább Istenben bízván, ugyan óvástabb cselekeszik, reménlem [TML VII, 242 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

óvégat óbégat, hangosan jajgat; a se văita/tînguí; jammern. *1644:* Üst giarto Istua(n) vere az feöldön az szaz gjermeket az szekerczeuel ... az uta(n) hogi fel kele az gjermek ugis czapa niakon, az szasz gjer[a] igen ouegat vala [Mv; MvLt 291. 415a — [a]Értsd: gyermek].

óvégatás óbégatás, jajgatás; văitare, tînguire; Gejammer. *1710 k.:* menék egy házba bé, de onnét a szászné nagy óvégatással kiigazita [BÖn. 560].

óvhat 1. megvédhet; a putea proteja/feri; schützen können. *1579:* mind az ket fel teorwent kewan teorwenteol pedig senkit nem ohat eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 182b]. *1592:* 17 febr kwldeöttem esmet az korchioliast az varos Towara, Miert hog az sok wiz miat nem ohattywk vala, Attam eö maganak egi Napra f 0 d 20 [Kv; Szám. 9/XIV. 132 Eppel Péter sp kezével]. *1598:* az vegeben Jrotwania volt, Annak az feöldnek, semmikeppen nem ohatta szep paltul, hane(m) Mindenkor az oldalaban el szantot [M.fodorháza K; Ks]. *1604:* az huga borok azonj kere gergely wramot hogy az lohoz hoza latasson, s monda gergely wram hogi, Jo atiamfia, hogi En felelnek nem felelhetök az magamet sem ohatom [UszT 18/126 Zaz mihaly Andrasfalwy molnos Ferench Jobagia vall.]. *1614:* Ekkor vala itt benn continuus orator Kőrösi István, ki hogy nem consentiála Géczi Andrásnak, csak alig óhaták itt benn való jóakarói, hogy meg nem ölette nyavalyást [BTN[2] 61].

2. megkímélhet; a putea menaja/cruţa; schonen können. *1590:* erttwe(n) Vrunk leowetelit, es latwa(n) a' keoltseget Nem ohattak eo kgmek sem magokat sem az keosseget hanem vetettenek egy Vonasra f. 1 Az felekiekre f. 25 [Kv; TanJk I/1. 149].

3. *~ja magát* **a.** megvédheti magát; a se putea apăra; sich beschützen können. *1570:* Brassay Janos ... Mond lam vgian Nem ohatom az szok bestie kwrwatol Magamat [Kv; TJk III/2. 89]. *1572:* Monda Rado Myhal, Ne Mennyetok wgjmond, Ez dyhos Bestyek keozjben, Merth Megh My Magwnkath sem ohatyok tewlok [Damos K; KP. Fornasy Byrthalan jb vall.]. *1573:* Kerestwry peter ... kezdy Bezelleny ... az egik legen Megh sebesitty, Eois agiahoz fordul es Zabliaia kezebe akadot De az Masikes azomba vagta, Es az Menyere ohata Magat zabliayawal hogi megh ne(m) coltek [Kv; TJk III/3. 54]. *1591:* Daroczi Boldisarne Margit azzoni ... vallia ... latam hogi sokan wzik vala az legenit ... monda, nincz mit tenne(m) ... lato(m) hogi nem ohatom magamat teolletek [Kv; TJk V/1. 89]. *1599:* Az mayorokbannis hogj zallas ozto vraim, senkynek zallast ne adgyanak hogy teozteol magunkat ohassuk, es zenakban koborlas ne essek [Kv; TanJk I/1. 344]. *1653:* Azok nem magyarországi hajduk voltanak, hanem ott a tartománybéli szegény jobbágyból állottak, azok verték volt összse magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSz]. — **b.** megkímélheti magát vmitől; a se putea cruţa de ceva; sich vor etw. schonen können. *1574:* Az felekieknek keonergeszetis meg Ertettek eo K. Az Reaiok vetett Adonak Restanciaia feleol De eo k. Nem kemelhetyk coketis Mynth Magokatis Nem ohatiak az fyzetestwl [Kv; TanJk V/3. 96b]. *1594:* Ertik varosul eo kgmek Biro vramnak p(ro)positioiat, Minemew Nagy es sok fele keoltseg talalta volna ... ez zegheny varost ... Annak okaert eo kgmek ne(m) ohattiak varosul magokat, hanem meltan adot kel vetniek [Kv; i.h. I/1. 238]. *1602:* fodor marton ... hogi a war zolgalatiatol es egieb zolgalattol adotol ohassa magat wgi kezde oda altal a gerebeknj zolgalnj, lowa hatan hogi mencziek [UszT 17/39 Sigmond mihaljne Ersebet Zent Abranj (50) vall.].

ovitt l. avitt

óvó védő, védelmező; ocrotitor, care ocroteşte/apără/protejează; schützend. *1836:* a kerülő levélbe mellékelt orvosi ovó és segitő rendszabályokat — a leg közelébbi vasárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAk 13 esp. kl].

ovusz zab; ovăz, Hafer. *1792:* Az Oláhoktól[a] ... Ovusz (:Oláhul Ovez:), zab [Éder, BenkőNyMunk. 180. — [a]Értsd: vettük].

óvva óvatosan; cu prudenţă/precauţie/băgare de seamă; vorsichtig. *1669:* Kegyelmed pedig jól tudja ... de ezekben az Zólyomi dolgaiban az én személyemet is gyanúságba igyekeztek hozni némelyek, melyre nézve énnekem igen óva kell ehhez az Paskó uram állapatjához is nyúlnom [TML IV, 404 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

ózdi az Ózd (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ózd/Ozd; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ózd: Ózdról való/származó; din Ózd; aus Ózd stammend. **Szn.** *1598:* Ozdi Mihalj [UszT 12/6]. *1626:* Ozdj Gergelj [Bálintfva MT; Sár.]. *1633/1777:* Ozdi Miklos [Szentrontás MT; DobLev. III/ 505. 3b]. *1656:* Ozdy Tha(m)as [Kv; CartTr II. 903]. *1664:* Ozdi Judith [Zsögöd Cs; Berz. I]. *1666:* Ozdi Peter [Gálfva MT; Berz.].

oztég azután; pe urmă, apoi; dann. *1656:* Mikor oztek (!) az Olahok be jötek volna a hazahoz az pénzért, megh szitta ezt mondvan, az olahoknak, hon laktok beste Tolvaj kurva fiai, talan megh akartok az hazamban ölni [Kv; CartTr II. 933 Hunyady Janos (35) vall.].

Vö az *azután* cimszóval

ozsdolai az Ozsdola (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ozsdola/Ojdula; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ozsdola: származási helyre utaló előnévként; în nume, ca atribut indicînd locul de origine; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat. *1679:* Osdalai Kun Miklos [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/2.]. *1687:* Osdalai Kun Miklos [uo.; JHb XXVIII/4]. *1772:* Osdalai Kun István [Királyfva KK; JHb LXVII/190 | Mságos Groff Osdalai Kun Istvánné

[Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 357]. *1775:* osdolai Wass Ferencz [Berekeresztúr MT; BetLT].

ozsonna 1. uzsonna, délutáni étkezés; gustare de după-masă; Nachmittagskaffee/essen. *1736:* Innepekben, de kivált sátoros innepekben, annyi étkek, borok volt mindenik asztalnál, hogy meg sem ehették s meg sem ihatták, kivált fársáng farkán, de akkor felestökömre, osonyára sült kolbász s azféle mindenkor elég volt [MetTr 432].

Szk: ~ *feléig* uzsonna idejéig. *1823:* Roska Mitruj ... éppen akkor Ur dolgára lévén osonya feleíg a' Felesége enniè nem vihetett, mert addig a' Házbol ki nem mehetett [Radnótfája MT; LLt Praes. ir. 65/827-hez] ✱ ~ *tájban. 1747:* osonya tájban együtt elis menének [Alparét SzD; Ks 27. XVIIb]. *1770:* Innen a Faluból ki indultunk reggel, s mint egy osonynya tájban érkeztünk ... F. Csobánkai Határb(a) [Nagykristolc SzD; JHbK LIV/10. 13] ✱ ~ *után. 1725:* osonya Utan estve felé ... velkeren ... Pallagia Trifant ... halalra ki verte, sebhette ...? [K; Ks 7. XV. 12b vk].

2. uzsonnakor fogyasztott enni-innivaló; gustare de după-masă; nachmittags verzehrtes Getränk und Essen. *1585:* Catalin Philep ferenczne vallia ... Mikor a' fiaert az Osonnat a' keomiweseknek megh Ada, Akoris mind az zegeny azzony vgia(n) vry modon Ada megh [Kv; TJk IV/1. 437].

ozsonna-keszkenő uzsonnakendő; şervețel folosit la gustarea de după-masă; Mundtuch gebraucht zum Nachmittagsessen. *1850:* Ozsonya kis keszkenyö [Kv; Pk 5]. *1853:* Ozsona keszkenö [Kv; i.h.].

ozsonnál uzsonnázik; a lua gustarea de după-masă; zu Nachmittag essen. *1807:* osonáltam, 7 után tanultam [Dés; KMN 222].

ozsonnáló uzsonnához használt; care este folosit la gustarea de după-masă; zum Nachmittagsessen gebraucht. **Szk:** ~ *asztalkeszkenő. 1849:* Ozsonyálo kitsi asztalkeszkenyö 16 [Széplak KK; SLt 17].

Ö, Ő

ő I. *szem nm* alanyként v. tárgyként, az előzményekből ismert szem-re von.; ca subiect sau complement direct, ţine locul persoanei despre care se vorbeşte; als Subjekt oder Akkusativobjekt, als Ersatz für die Person, von der die Rede ist. **1.** el, ea; er, sie, es. **a.** ellentétezésben, szembeállításban. *1540:* Valazutj es Bonzidabelj rezemet ... wk birhassak mig ... az wk K: penzet en meg atthatom [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. *1573:* Agota Tothazy Imrehne Azt vallia hogi ... Kowach Benedek ... Mongia volt ... vagi eo fyzety vala vyzza ... myt neky fyzette(m), vagi en meg teobite(m) vala [Kv; TJk III/3. 229]. *1592:* Chere Martonne, orsolia, Mezaros Miklosne, Anna, Zep Jstuanne Marta ... valliak ... ezt monda Markos Gaspar ... vgi ertem Aztalos Jstuanne, hogi ki mar az hazbol ... de mégh eo ki mar engemett, addigh en maro(m) ki eotett onnatt [Kv; TJk V/1. 241] | mykor Janos Beteg vala; Balas Janos akor azt tűggya vala, Hogy w hal elöb meg, Hogy sem myntt az felessege [UszT]. *1597:* Simon Janosne Martha ... wallia ... aztis hallottam Sardinetol hogi nem eo az azzony az haznal hanem az zolgalo [Kv; TJk VI/1. 100]. *1600:* Laktam Orozhegybe(n) ... de en az kett falunak semmi hasitoth hatarat ne(m) tudom, Be me(n)tem a ... Feier Nikoigh, az Farkaslakiakis altal ieőttek az Feier Niko(n), de sem eök minket, sem mi ne(m) bantottuk eöket [UszT 15/114 Lokodi Janos Kaidichfalwy (30) zs vall.]. *1655:* nem, hogy mellettem lőttek uolna, de megh eök fosztának megh minde(n) Jauaimtul [Dés, DLt 436]. *1745:* ő tartottaé a Leányat ... vagy őtőt tartotta a Leánya [Hsz; Kp I. 155a]. *1767:* vagy én halak vagy ő [Majos MT; Told. 26]. *1823–1830:* ők téli kamrából éltek, én pedig szegény voltam [FogE 290].

b. kiemelés céljából. *1542:* azt wzenthe wolth hog ... az Isten wthet wg segeyche hog ha eg kew hagythaswal megwehetthe[a] Fogarasth, sem venne meg [Fog.; LevT I, 16–7 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához. — [a]Olvasási v. sajtóhiba *wehetthne* h. ?]. *1569:* az kynchyes veőlgiet ... myteol fogwa Emlekezem, Eök byrtak az Madarasy hazhoz [Mezőbánd MT; VLt 7/892]. *1570:* Arra azt felelte chynek Balint Jo Janos vra(m) Ahoz en hagiot Nem vagiok, De Im haza megek megh Mondom Anyamnak ha Ew Mongia Mind addeg Adok miglen elegh lezen [Kv; TJk III/82. 167a]. *1591 k.:* az mely feóldet en teölle(m) el foglalth ... igy hatalmasul kezemből ki nem foglalhatta volna teőrue(n) nelkül ha az Atta neki az kire fogh ... de menedekre ne(m) foghat ... merth eő hatalmaskodott rajtam, eő foglalta ki kezemből [UszT]. *1609:* Vigre teoruinj zerint lattatta megh ha tartoziky megis varakoznj az olah utan holot Eo uolna felperes [Dés; DLt 317]. *1633:* az mit mo(n)dot eő mo(n)dotta, ez utanis eő azt megh nem tagadgia mert az mit eő Mo(n)dot, annak eő embereis lezen [Mv; MvLt 290. 117a]. *1692:* Banyai Janos vette vala ... az földet Eö czinala szölött rajta Eö Epittette [Keresed TA; Borb.]. *1711:* Mikor Orban Istvánt meg sententiazak Brassoban, azt mondá, hogy én abb(an) az Albert István halálab(an) artatlan vagyok ... Gegő Peter dolga, ő ölte meg [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Barrabas Mateh (30) pp vall.]. *1717:* minket vitt Pascho János eő poroncsolt nékünk [Martonos Hsz; BetLt 7]. *1761:* a' kgmed fia ... nagyobb Tolvaj, mint az enyim, mert ő gyujtotta meg a' Falu végin, a Molnár János kertit [Szászszteiván KK; BK. G. Besztertzei (70) zs vall.].

c. értelmezővel vagy körülményhatározóval egyediesített helyzetben. *1558:* Az Barnazyboknak haggyuk megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz vagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen, ha hozza ne(m) lathnak Bywnthessek megh ewkewth az Barnazybokoth [Kv; TanJk V/1. 48]. *1573:* Darochy Gaspar ... azt vallotta, hogi Minekwtanna Meg beochwltek volna az ban Ianos hazat Tamas deaknak Az vtan eotet az vallot kenaltak vele [Kv; TJk III/3. 136a]. *1580:* Ezt hallottam zaiabol Ombozi Janosnak, hogy w verte ombozi Janos vas balast Tholdalagy Ferench Jobbagiat [Botháza K; SLt Y. 26 Bodoni Giorg ns vall.]. *1595:* Az I bizonicha hogy az A hatta el a feleseget, ne(m) az felesege eótet az Vrat az felperest [UszT 10/49]. *1630:* Az mostani Felesegeteolis azt hallottam hogi eok az vraual bekeuel laknanak csak az Apia hadna beket nekik [Kv; RDL I. 20 Szabo Gyorgine Borbarazzony vall.] | mind ezideig ... senki nem ellenzette tule[a] uket az szent Egedi Vrakat [Szentegyed SzD; WassLt Jo Albert (40) jb vall. — [a]A szénafűtől]. *1664:* az mines lovakat s marhakat ... az olla budakyak fogdosak megh s ük falustul praedalak el [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Eleksza Iovon (33) jb vall.]. *1748:* a kire gyanu volt az említett el orzott lovak iránt, az őtet mint Sogorát vagy Attya fiát köszöntötte jo Szántábol ? [Kv; BfR III. 60/9 vk]. *1801:* maga az Béres Biro fia Vaszilika kérkedezet nékem, hogy az kortsomárost ugyan állattyára megverték ők Apjostol s más Béressel [Kajántó K; FiscLt].

d. hangsúlytalan helyzetben. *1542:* Azt jol erthy k., hog en wg erthem az mw porkolabynkthol az wraynkthol, hog azon ewk meg eskewtthek, hog[a] [Fog.; LevT I, 17. Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához. — [a]Köv. a fogadalom szöv.]. *1550:* my elewnkbeh hywa kynch tartho wrwnk poroncholattyawaly Iztrydy myhaly, pokay lazloth, és sombory lazloth, wgy mynth kez byrakath, és my ewketh eressen megy esketwen tewnek illyen wallasth [Mányik SzD; BfR VI]. *1561:* Mynt Byzoth Wraynkath es wrwnkath, hogy the k. Jntenee Jketh az Lekenchey hazokath, hogy Jnen kezetthek Megh alkonnanak [Dés; BesztLt 6]. *1567:* dixisset Vargane Ewel, Kewzonik meg az ebek hogy tartotta(m) wket [Kv; TJk III/1. 70]. *1570:* Peter Benedek ... vallya, hogy Borbely Marthon Byro vra(m) Akarathyabol hytta volt ewtet hazahoz Byzonsagwl [Kv; TJk III/2. 55]. *1585:* azok az en gilkossym wllietek eőketh [M.valkó K; KP. Nagiobbik Bott Myhaly jb vall.]. *1592:* en eöteött ky fyzettem megh elegitteöttem az hazbol telliesseggel [UszT]. *1614:* Chyki János ... Felszeghi Gergelj ezek egj farkast foghtak volt kiert Kornis Ferencz Pörrleotte ökőt azutan vgj attak magokat neki[a]

[Erdősztgyörgy MT; BethU 75. — [a]Ti. jobbágyul]. *1626:* Akkoron egynehanyan keőzeőkben zoluan megh alkotak eőkeőt illien okon [A.csernáton Hsz; LLt]. *1645:* Kapron-caine Aszonjo(m) biraja monda, hogy ü az penzhez nem njul, mivel nem hagyott hozza [Ajton K; Törzs]. *1646:* mű fellyeb megh irt Birak ... igy alkotok megh ókót [Lécfva Hsz; BLt]. *1649:* az giermek aztis mondta hogi vacziora uta(n) eoteőt ki kwldtek az hazbol, es ketten maratta(na)k ben [Kv; TJk VIII/4. 372]. *1662:* az Atyok meg halvan Arvasagra maradvan ò kegelmek Tartottak neveltek fel űket [Retteg SzD; Born. XL. 107 Menihar (!) Andras (35) jb vall.]. *1678:* en menek fel martonosban en vim le Lazar Gaspart es Lazar Janost az fiat ... ot osztan Lora ültetem ököt es ugj vim le Ajtara [Nyújtód Hsz; HSzjP Mathe Tamas Kezdi szeki Martonosi (26) jb vall.]. *1697:* azt mondotta hogy en ütett az utban megakartam ölni [Dés; Jk]. *1794:* Praetendálja Vizi Mihály az ángyától, Vizi Andrásnétól az ötöt illető jószágbéli részét [Jenőfva Cs; RSzF 240]. *1813:* ollyan rosz idökben hajtották a Cselédeket Brassoban, 's Hétfaluban hogy magam is meg Sajnállottam ökött [Kilyén Hsz; MvRKLev.].

Szk: ~ *is. 1550:* wys Jarth otth az Cyllan [MNy XXIV, 359 Joan. Woysyn de Bocz[a] jb vall. — [a]Eltűnt település Szucság (K) táján]. *1568:* Eouis azt monda [Kv; TJk III/1. 230]. *1569:* öys wgyan Azont valla [Kr; BálLt 78]. *1574:* Eouis vyt ... fat [Kv; TJk III/3. 398]. *1576:* wys ... tartozzek [Andrásfva MT; BálLt 86]. *1592 k.:* eois felel [UszT]. *1596:* zabad legyen w es welle [i.h. 11/101] | wis vajda volt [Kisilva SzD; BálLt 81]. *1608:* wys emlekezik [Muzsna U; TSb 21]. *1626:* eőis attyafia [A.csernáton Hsz; LLt]. *1713:* üis ... jobbágy [Páncélcseh SzD; WassLt]. *1721:* ðis ... Compariált [Dés; Ks 26. XIV. 1].

2. korábban említett közösségre von.; referitor la comunitatea amintită; in bezug auf die schon erwähnte Gemeinschaft. *1619:* igy gondolkodjék nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzányúlt[a] az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábig elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német testi-lelki igáját nem viseli | Megelégedik Magyarország azzal, hogy ő az szabadságát helyére állatta, nem kapdos az más nemzet országán [BTN[2] 350, 366. — [a]A némettel való szövetséghez]. *1667 u.:* közönsiges hir hogy az Nimet erdelyben akart iwni, de az magyarokis megh akadoliostatuan wket Visza mentenek [Kozárvár SzD; GrTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz].

3. az előzményből ismert természeti jelenségre, földrajzi fogalomra von.; referitor la fenomenul natural, la noțiunea geografică despre care s-a vorbit anterior; in bezug auf die schon erwähnten Naturerscheinungen, geographischen Begriffe. *1626/1766:* a folyo Viznek ollyan szokása és természete vagyon, hogy eo kiváltképpen térhellyeken nem mindenkor folly egy hellyen, ha nem nagy sokszor más hellyett tsap magának [Mv; LLt].*1823:* N. Keleteröl egy darabig az ország uttya, az után az ötet keresztül vágo patak árka [Türe K; EHA].

4. ~*ket* az előzményből ismert állatokat, dolgokat; animalele, lucrurile cunoscute din relatările anterioare; die aus den vorausgehenden Berichten bekannten Tiere/Sachen. **a.** *1602:* mezaros Mihaly ... ket bizonisagal megh bizonittya az eo marhainak sayat voltat, Accedalúan azis hogy minek eleotte zemewel nem latta az marhakat igyenesen zeorin megh newezgette eoket az ket birak vraim es notarius eleot [Kv; TJk VI/1. 609]. *1640:* Az bervei gyermek lovakat dícsirik igen, holnap azokot is meglátom, s ha leszen 6 egy szőrü köztök, öszveválogatom édesem ököt [RákCsLev. 63 I. Rákóczi György feleségéhez]. *1706:* láttam hogy ... 77 öregh Juhait ell hajtatta mint hogj az én kapumon olvasták ki ököt [Fehéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. *1708:* most ezen Sarkanyi emberek által hajtatta(m) bé Szebenb(e) Discretiokra valo Disznokat nro 6. meg vállagattatva ökött, azok közzűl a mellyeket venditiora hajtattam Segesvárrá [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1755:* A Lovakat ... elhozták, füre Csapattam öket [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1757:* el is vesztek volt a' Sertésekbe s keresték eököt [Gyszm; DE 3]. — **b.** *1623:* az Istallok fáytt ... vgy rakassa zepen ell hogy mihelt az Ideö Nylyk azontoll Cziak allatthassak Rakhassak fel eókeőt [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1702:* Vadnak ... Szántó földek és kaszálo réthek, mellyeket most Horbora Páscul bir, mert eö adozza öket [Bokej H; Born. XXIX. 4. 61]. *1836:* most már az fen irt 49. darabb Slésiai Lenfonalrol irom meg kivánságomot — hogy mitsoda formakra, és mimoddal szöjje öket [IB gr. Bethlen Samuelné takácsnak szóló ut.].

II. birt. jelzőként; ca atribut genitival; als Genitivobjekt. **1.** lui, ei, lor; sein(e), ihr(e). **a.** névelővel. *1539:* az Sombori benedek az Sombor mellett walo rythbely rezyeth, wetthe zalogon az ew atyafianak Sombori mihalnak huzonharom forynthba [MNy XL, 137]. *1550:* az w att'anak Neg szaz Joha wolt [Bedecs/Damos K; MNy XXIV, 357]. *1552:* En gerendy pet(er) vallom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwtatok zaz Istwan az ew tarsaywal egyetembe lamborul zolgaltak It Dewan [Déva; BesztLt 16]. *1570:* Gergel deak kewansaga feleol ... Eo kegek Azt Montak hogy nem Esmeryk zwkseget az varasnak az eo zolgalatiara [Kv; TanJk V/3. 5b]. *1572:* az keth wth kozyth ... keminy peter fogta wolth el s azolta az Ew maradeky eltek byrtak [Gyerőmonostor K; KP. Kayon agoston jb vall.]. *1573:* Simon görgy ... ot Lakoth nala az ő kenyeret ette [Fráta K; SLt S. 11]. *1577:* Az ok rezekett sem engedhetne(m) ... mert en vagyok wer hozza [Mv; BálLt 79]. *1578:* pasco boldisar ... az ű huty szerent ... uallia [Lompért K; WLt]. *1579:* az w ... szolgaianak ada egi Berket Uduarfaluan[a] [BálLt 54. — [a]MT]. *1583:* az ü ides anniat mint uerte andras Kato en nem tüdom [Kv; TJk IV/1. 194b]. *1586:* Zalmat hozatot B vra(m) az Jgiarto Giorgy Chúribol Sos Ianossal az w Lowaynak alaia [Kv; Szám. 3/XVII. 2b]. *1595:* azt monda hogy az eó zoúa Job a' leúelnel [UszT 10/53]. *1607:* (A házat) Masnak addigh el Ne adhassa az migh az eó penze megh Nem lezeo(n) [Mv; MvLt 290. 8b]. *1609:* (A földet) Bech Pal es bech Palne holtokig bekessegesen birak, es birtak ... az eok holtok uta(n) Bech tamasneys bira [BLt I Bartalis Tamas Kozmassy[a] (60) pix vall. — [a]Cs]. *1610:* megh haboritani akarna Biro Janost az uagy az eö maraduajat [Tekerőpatak Cs; LLt 69]. *1752:* akkor a Szent Mártoniak adták volna a' Vitzeieknek azon hellyet hogy az ők Határok légyen [Vice SzD; MvRKLev.]. *1817:* én az ő szovának Hitelt adhatok [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap nyil.]. *1823–1830:* Az ők bányászöltözetjek ... durvább vászonból való volt [FogE 207]. *1834:* az erdők közt lévő kaszálókat az ők elcik bírták [VKp 134]. — **b.** névelő nélkül (a birt. jelzős szerkezet rendszerint névszói áll.). *1570:* Zappanos Janos ... vallya ... Eo azt Montha neky[a] hogy Jo volna Megh Jratnod Torozkaynak es Erthenel (!) Theole ha eo akaratya [Kv; TJk III/2. 84d. — [a]A tanácsát kérő palochy Janosnak]. *1573:* az az

eórókseg eo tulaydona verre [Hsz; BálLt 1]. *1584:* Takaro Janos vallia ... Hallotta ezt (is) Teteó Ianostol mert eó zolgaia volt Akkor ez Andras, hogy feddette volna ez Andrast, hogy Ne zolgalna eotet latorsagaval hane(m) lamborul [Kv; TJk IV/1. 350]. *1590:* Az mi neszi az Jobbagja feölde dolgath, Aszis eörek arro(n) vagyo(n) en nalla(m), Akkor pedig mikor en azt megh vettem nem eó Jobbagja volth, hane(m) az vtan keölth az eó birodalmaban [UszT]. *1592:* Ha tagadgya megh bizonyto(m) hogy eó izenese vgya(n) Azon Jambor emberrel bizonytok Az kiteól neke(m) izént [i.h.]. *1597:* Pestesy Ianos ... Az Jozaghrul valo leweleketis, az ky ew keziben es byrtokaban volt ... mindeneket megh ada [Galac BN; WLt]. *1598:* az tehenes ember ... az Istenert kerte, hogy ... hadgiak el vinnie minth w marhaiat [Alparét SzD; Ks]. *1623:* Tudom aztis hogy az vereofelbwkbe az Bogathy Menyhart Johait Jartattuk miuel en eo Paztora voltam [JHb Johannes Kardos alias Durka vall.]. *1646:* mind az ket fele dificultast igaziczia Szölősi Gabor Maga költsegeuel hasznaual auagi karaual ö dolga [Kv; RDL I. 133].

2. (a) maga/saját; său, sa; sein/ihr. **a.** a birtokos személy. *1544:* Sombory Lazar wgyan azonth wallotha az ew kerezthien hytthe zerenth [MNy XXXVI, 52]. *1546:* Bogathy Chaspar ... ezzel ez keez' penzel, az Zekel feelden ... maasz fakath wegyen az ew haza epylessere [Panot[a]; DanielO 5. — [a]Panád KK]. *1585:* mely wegezeswnkben az kett fel ... gyeorgfi ba<las> es pal, eggik az masikott igerek meg otalmazni es mindenik fel az eó rezzen walo Attyafiaynak terheketis magokra fel uecúek [Gagy U; UszT]. *1595:* nem is talaltünk volna az varosson Zabos loat, mellyet Job modgyaúal el vehettünk volna, mint hogy minden ember az ö loúat ekkorban fűen Jarattya, és erötlenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1608:* Kornis Janos teotte volt Kis Petert biroua az w resze ioszagban [Muzsna U; TSb 21]. *1634:* Kynek kinek az eö reze zerint valo iusa [Kászonújfalu Cs; BLt]. *1670:* (Orosz Jakab) meg is mondotta hogy ö az ö vallasat meg nem tagadja [SzJk 111]. *1676/1681:* ha kit az Circalok kozzül vigiazatlanul talalnak, az Németet az eö modgyok szerint bizonyos oraigh tereh hordozassal, az Olahot penig lapattal, vagi palczaval büntessék megh [Vh; VhU 662]. *1752:* (Tsolnokosine) az ö részét ha zálogban ide engedi az ura haláláig vgj el vészem [WLt Vesselényi István feleségéhez]. — **b.** a birtokos tárgy. *1576:* Mykor Immar az p(ro)bat esmeg betewök az kemencheben esmeg Jartatok 18 orayg es kiueuök, Meg latuan az gradussat, lőn meg az ö gradussa vgy mint karat 23 1/2 [Nsz; MKsz 1896. 368].

3. *ők* h. *ő* birt. jelző tbsz 3. szem-ű birt. szr-os birtokszó előtt; la genitiv, in formele lui, ei, lor, cu valoare posesivă lor; im Genitiv mit possessivem Gebrauch: ihr, ihre. **a.** névelővel. *1508:* Ezt my Emlekezettre adywk vg mynth, fogoth Byrak[a] ... elewt, az Zwky Isthwan az ew hwgayual egetembe, az Ew Mwstoha Annokot, az Bathory Annath ky wolt az Zwky Janos felesege meg elegytette Az fellywl meg mondoth Zwky Jsthwan [Kv körny.; EM XXIX, 261 Czch István kezével. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1557:* Jllyen wallast thewth ew maga Swky. Janos ... hogy ew neky ees Swky Benedeknek Semmy kewzyk nynczen az Coloswary hazhoz, Merth az ew Annyok, ky elegeythetthe ewkewth belewle, Myndenykewnknek az ew penzewel Swkon kew hazath chynaltatoth [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1570 k.:* Mi azért az egész tanácsal egyetemben megértvin, hogy ezeknek kivánságok miltó ... volna és hogy az ű társaságok is szaporodnejek ... ünekik, hogy céhet szerezzenek ... megengedtük [Dés; DFaz. 6]. *1584:* az ... zina Rytbwl az w rizek ky Jart [Torda; DLt 212]. *1585:* az Erdeó paztoroknak fizettwnk az eo zolgalattiokban f 15 [Kv; Szám. 3/XVI. 39]. *1610:* az eo gattioknak fel veres mia ment ki a viz [Kvh; HSzjP]. *1624:* (A szökött jb-ot) valahol ... feltalálhatják, az ő földekre szállíthassák és örökösen birhassák [Torockósztgyörgy TA; SzO VI, 76]. *1626:* Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő miveket [Gyf; EOE VIII, 345 árszabályzatban]. *1638:* ez az Böite Janos fiaczkaja ki szakazta az eökreök közül az eö eökreöket [Mv; MvLt 291. 149b]. *1778:* ezek oljan Emberek hogy akar hol bé lehet venni az ő hűtőket [Nagyida K; Told. 6]. — **b.** névelő nélkül. *1551:* az my marha Illette volna Katha azzont nehaj Barcziaj lazlonet az ew meg holt ura marhayban, az ew ket gyermeke keozot Barcziaj Pal es Sandor kozott es dienessy Katha azzon Ew annyok kozot, Mynden marhai harom fele oztwan [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. *1585:* Bernard Schuler[a] ... El kwlde minket Leorincz Mester hogy az keotelwercoket eggienkent hazonkent el Iarnok, meg kerdezny ha eo Akarattiokkal lcotte az lada el vitel [Kv; TJk IV/1. 440. — [a]Köv. még 2 név]. *1600:* Az Boerok el me(n)te vtan tudom hogy forgoth az peöres malo(m), hallottam az warosbeliektol hogy eök ereztettek megh es eö Zamokra iar [UszT II/2. 266]. *1607:* w akarattiokat cúel ... megh bizonitak [Dés; DLt 297]. *1684:* (A szökött jb-ok) soha ő földes Urok s Aszszonyok hátok megé ugy magokat ne vonhassák, hogy ... magok szemellyekhezis hozza ne nyulhatnának [Dés; DLt 448].

III. az uralkodóra való hivatkozásban; cu referire la domnitor; in bezug auf den Herrscher. *1841:* Öcsászári királyi Felségéhez ... legkegyelmesebb fejedelméhez alázatos folyamodása a benn írottnak a bent írottakért [VKp 62]. *1848:* Ő császári s apostoli királyi felsége legkegyelmesebb urunk nevében [VKp 298].

IV. ~ *maga* **1.** tulajdon maga, személy szerint ő; el personal; er, sie selbst. *1551:* az kowos pado(n) valo ... reze fywit vete ... zalagon ... Jllin (!) okal hogy mykoron meg valtana owmaga tartozzek meg bochyatany [Torda; SLt QR. 2]. *1569:* Dobay symon Boncy nyresy nemes ember ... ezt walla Twdom hogy az mely leveleky feloly botos bodysar Kys wasy Janost Feyerwara hyta wala abwly ... megy bekeleneky ely hagya Botos bodysar es wmaga my elotwnk hwzonhot forint Kotelet wete hogy ha valamelyk ezt Ingatna tobzor [Torda; WassLt]. *1570:* Karas Myklos, Ezt vallya ... Az My Marchachkayak Antalnak vagion mostan Eomaga az fiaywal egembe kereste Nem attyatwl Maradot [Kv; TJk III/2. 136b]. *1573:* Kalmar Ianos vallasa ... az azzon ... o maga vallotta volna o maghatt az papok elott hog' eg' zemellyel vettkezett volna [Kv; TJk III/3. 174b]. *1585:* bar biriuk addegh az Zalaghos feoldeket mighlen wagy eo magha awagy Jobbagia az ki zalaghba weteotte megh waltia [Firtosváralja U; UszT]. *1598:* az A eó magha zemelyie zere(n)t ot nem volth, hane(m) kylde egy kepebely embert oda Beogezi Chomorta(n) Janost [UszT 13/38]. *1604:* minde(n) zaz forinthra haro(m) haro(m) emberrel kell megh eskenj ... vagy mast eskettet vagy eo magha eskezik [i.h. 16/23]. *1610:* Beöge Ferencz Giergio zek<i> Alfalj Lazar Jstuan Vram Jobagia ... Felelj aztjs hogj eo maga Jobagj de az fia veres draba(n)t [Törzs]. *1758:* A' Falusi lakósok közzül nevezetesen Kotsis Ferencznének Csenteri Katának ... tulajdon a' maga szájjából hallottam hogy ... Udvar Istvánnét Csuka Pannát kúrvázta

és ezt mondta: hogy az ő Ura Kotsiss Ferencz tsak azért jár a' kortsomájára Udvar Istvánnénak, hogy ötet magát szereti [Betlensztmiklós KK; BK. Andreas Apáthi (50) jb vall.]. *1847:* Én ... a bucsumi közönséget ezen ellenszegülésre sem nem ingereltem, sem nem biztattam, hanem ők magok önkényesen szólítván fel engemet, beszélettem helyettek és érettek [VKp 141]. *1849:* ismeremis ötet magát is [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

Szk: *egy ~ maga* egymaga, egyedül. *1584:* ezen megh eskeggyek vas Andras, egy eo maga, hogy eo ... Segitseggel nem volt Byro Gasparnak, az el zeókesben [Bonchida K; Ks 42. B. 21].

2. saját maga; el însuşi, ea însăşi; er, sie selbst. *1583:* Ha ky penigh boranak ky mereset zolgaiara, vagy haza nepere bizza, vagy eó maga akaria ky Adny tehagh ne(m) tartozik az meg merethny fwzerrel borat vagi penigh meg pecheteltetny, hanem Zabadon ky merethety Valamikor akaria [Kv; PolgK 2]. *1590:* Gabor soha minket ne(m) ereoltetet az seoveny tartasra ... hane(m) eó maga tartotta [Kv; TJk V/1. 33]. *1598:* Coloswary fekete Pal eo maga zegte parlag keoúet hozot [Kv; Szám. 7/XVI. 53].

3. *~ magáé* övé, sajátja; al lui/ei, a lui/ei; sein/ihr. *1585:* Keomyves Ferencz[a] ... Mykor Eottweos andras vram, Bornemyza gergelj vram minket okulatara hittanak volna ... Az Eo Towok latny, Miert hogy andras vram az Melj patakba halazot volna az andras vram es az Gergelj vram Towa keozeot valo foliamba, Mely foliamot gergelj vram Eomagaenak mond. Mynekink vgy Teczet[b] [Kv; TJk IV/1. 430a. — [a]Vallja. [b]Köv. a döntés]. *1594:* keth vagy harom borth korchiomaltak, egy pinszel fellyeb az w magokenal [Mákó K; GyU 27]. *1602:* Bodon Janos ... vallia Menek az feoldheoz, miwel hogy ott voltam az be vetesekort. kerdem Limz Georgieot hogy ha eomagaeie a feold ? monda hogy eomagae [Kv; TJk VI/1. 631].

4. birt. jelzőként; ca atribut genitival; als Genitivobjekt: az ő (saját); (propriul) său, (propria) sa; sein, ihr (eigen). *1570:* Margith Igarto ferenczne ... vallya, hogy hallotta Zabo Gërgnetwl hogy azt mongia volt az eomaga fyanak hogy Dabo Tamasne het forintra aggyon Mwstot neky [Kv; TJk III/2. 4]. *1573:* Istwan Lakatos Balint zolgaia Azt vallia hogi Lakatos leorinch al volt az Apia haza eleot, az Nenye esmet az Eomaga haza eleot [Kv; TJk III/3. 248]. *1579:* Wayas Istwan az w maga hazawal [Kajántó K; BLt]. *1590:* Kadar Georgy eomaga Borat Arullia vala Akkor [Kv; TJk V/1. 22]. *1591:* eg felwl Almadj Gaspar Zaway ... mas felwl penig Almady (így!) w maga szemylyben ... Jllyen vegezest twnek [Szava K; JHbK XIV. 6]. *1592:* mikor az Irtast ki iarnak es ki felelnek az utan mikor fel oztanak kit kit az ô maga orotasabol elegitenek meg [UszT]. *1597:* Kosa Marton vitte 4 Loan eo magok kochyan Nagy Almasra a' papa keoúete zolgaia Loaihoz valo hamokat [Kv; Szám. 7/XII. 47 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1620:* hallotta(m) czinighe Antalnak az w maga zayabul [Páncélcseh SzD; RLt O. 5]. *1701:* Minden Mester az eo maga nevét a Posztoban bé szőjje [Kv; PosztCArt. 11]. *1749:* meg haraguván az eő maga Vétke vitte ötöt réája, hogy ugy le taglaná Dumitrut [Korolya H; Ks 101].

őáltala 1. ötőle; de el/ea; durch ihn/sie. *1643:* iletiig eo altala ippitetet haz [Dés; Hr 8/7]. *1657:* Erogalvan a' Kulcsar altal Prebenda Czipo sütesre lisztet. Cub. N(o) 85 Percipiáltam eo altalla, minden keobölböl köz Czipot. N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6]. *1663:* Az udvarbíró, ki oda csak inventálatlan állatott be és az mint látom, több kárt, mint sem hasznot tett az ország házában, holott egy darab üdötül fogva az mi megmaradott volt is, ő általa mind elhordattatott Medgyesre [TML II, 471 Teleki Mihály a fej-hez]. *1767:* gyonom (!) nagy vagyon hogy ... eő általok esett azon Nyoltz Ló béli kárunk [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. *1798:* Vaszilía meg halván hogy az ő altala meg verettetett Aszszonyt pálinkával meg mostam ... e' képpen fenyegetett [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.].

2. övele; cu/prin el/ea; mit ihm/ihr. *1788:* Akarván az itt valo koltsár hazájáb(a) N. Sinkre fordulni, ő általa küldettem konyhára valot ... egy bárányt ... 470 tojást [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. az ő révén; prin el/ea, prin intermediul lui; durch ihn/sie. *1584:* Mely Contradictionak ok adasarah vgian Chiany miklost eó magat, zemteol zembeh, es eó altalla Kachikany marthonnet zekeli Annaazont ... az Ngod paranchiolatia zerent rea hittam [BálLt 80]. *1619:* az hatalmas Istenért kértem én Mikó Ferencet és őáltala az uradat is, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne indítson [BTN[2] 347]. *1654/1681:* megh tekéntven Hunyadi Peternek hűséges jambor szolgalattyát, ő neki, és ő altala maradékinakis az kik ő tüle származnak, minden Jobbagysagat örökösen megh engedtem [Vh; VhU 264 Zólyomi Miklós ad. lev.]. *1657:* Énvélem, hogy Moldvában béjüne, Barcsai Ákost is az fejedelem elbocsátá, derekasban azért, mert azelőtt őáltala confoederált vala és Basa Tamás által Lupul vajda [KemÖn. 264]. *1697:* el menvén ... Pakots Marton meg irt Mihalcz Miklos Ura(m) jobb.hazahoz kit is othon talalvan eő altalla Mihalcz Miklos Uramot Citala(m) ki aszt monda mindgyarast meg mondgya az Uranak [A.volál Hsz; Borb. I].

4. az ő segítségével/közreműködésével; cu ajutorul lui; mit seiner Hilfe. *1598:* Mikor az harcz megh leön Moldúaba, en az Leng'elek kezebe estem uala ... Veghre el' zabadulek, Ala Jeoúek Moldouara ... Roma(n) Vasarra Jútek tahagh ottogio(n) vadnak Barrabasi Lenart es Chwder Lenart kik ... keoúetsege(n) voltak oda, ozton enis eo altallok ieóúek kj [UszT 13/37 Martinus Sillo de Cichio[a] pp vall. — [a]Cs.]. *1630:* Ibrahim effendit kell megtalálni és őáltala kell procedálni [BTN[2] 434]. *1663:* elvégezvén az én pályafutásomat, boldog reménységgel adhassam meg az én lelkemet az én Krisztusomnak, tudván azt ... hogy beviszi az én lelkemet az örök életre, az holott vég nélkül minden szentekkel dücsőithessem őáltala az én Istenemet [Kv; KvE 188 LJ]. *1710:* Azt ígírvén neki, csak őáltala a fejedelmet arra vehessék, hogy az ő causájokat a német császár ellen felfogja, ha Isten dolgokat boldogítja, a magyarországi palatinátust neki szerzik [CsH 104]. *1755:* tanálám Mosnyág Juont ... és Kezán Fenukot M. Groff Was György Vr ő nga Sellerit kik előttis az kezemben küldött és ezen Relatoriáb(a) includált instructiot de verbo ad verbum el olvasván, és annak tenora szerént ő általlok Mlgs Groff Vrakot Ő Ngokot modo l.(e)g(itim)o Certificálám [Dob.; WassLt].

5. az ő részéről; din partea lui/ei; seinerseits, ihrerseits. *1756 k.:* A napon kün levő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abbol probát tévén semmi hasznot nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok(na)k el folyása alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el veszti jussát, és más a' kinek tettzik ... bele álhat s dolgozhattya [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

őatyasága rk papot megillető cím; părinte (termen cu care s-au adresat preoţilor romano-catolici; Titel der römisch-katholischen Priester. *1634:* Pater Generalis Vr-(na)k eo Atyasaganak maganak hagiok egy eoregh Araniat, karom keozep araniat, es harom darab Gostyant | Vno verbo, minden res mobilissimet valamellyeket specifice, masoknak nem hattam, mind az Pater Iesuitak(na)k hagiom ... Ha mellyekreol penigh nem talaltam emlekeznj ... akkori Pater Generalis es Pater Prouincialis eo Atyasagok io dispositioiara tamaztuan mindeneket, à kiket jeouendeoben keresnekîs [WassLt 73/1 Cegei Wass János végr.]. *1760:* a Tisztelendö Pater Minoriták ö Atjaságok Residentiájokban ... ezen ... Residentia Praesidense Tisztelendö Pater Prungrácz (!) Pál ö Atjasága jo foljo aranj és ezüst Monetáúl F.h. 50 Den 49 ... által ada [Ne; DobLev. I/311. 1a]. *1764:* A' Metalistis Pater Dudás ö Atyasága hozta vala ki ... Kolosvárról [Udvarfva MT; Told. 44/26]. *1765:* a Pater Eo Atyasága es Miklos István kik a' Szombati Vám(na)k Perceptori voltak világossan affirmályak hogy nem többet hanem Monár reszen kivöl 58 vékát percipiáltak [Kóród KK; Ks 18. Cl. 5]. *1772:* Grof Haller Péter Ur, ö Nga égy Inassa Váradi Évához ... minden Eczaka ... ment hálni melyet is észre vévén ... ö Nga Pater Kargyián ö Atyaságához panaszt tett [Dés; DLt 321. 73 Andreas Boda Szabo (75) ns vall.]. *1776:* Valami ujjabb Reversalis dolga, mellyet akkor estve adott volt ... Groff Lázár János Urffi ö Nga a Mlgs Praepost vr elött, vagy Tisztelendö Szeredai Domokos ö Atyasága elött, nem forgotté fél ? [Nsz; GyL hiv.].

őbele az ö személyébe; în el/ea, în persoana lui/ei; in ihn/sie, in seine/ihre Person. *1633:* mingiarast eö bele bòitorkozanak ez lata(n) hogy Varga Andrast ketszeris cziapak arczull az katonak [Mv; MvLt 290. 114b]. *1710 k.:* Mikor a lélek annak tanulásában elmégyen mindaddig, amíg lehet, mivelhogy felette messze is mehet, abból megtanulja azt, hogy mely nagy valóságot, erőt, tehetséget adott az Isten öbelé, hogy addig mehet [BÖn. 443].

őbenne 1. az ö személyében; în el/ea, în persoana lui/ei; in ihm/ihr, in seiner/ihrer Person. *1540:* az myth thy kegyelmethek en thwlem Bathory Andrasnak es Dragffy wramnak yzenthenek wala, myndenth en am az egy dologthol meg waalwa, ky tytok, nekyek meg mondęk; de az egy dolgoth, latya Isten nekyek nem meerem az thy k: yowaerth meg mondany, merth meeg ew bennek az Barath lelkęth esmeręm lenny [Kv; LevT I,9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1669:* Haller János dolgárúl mit írjon Kegyelmed, látom ... bizony jésuitában is sok volna az, az ki ö benne van [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Sokan jól tudják magokban, hogy amely talentumokat öbennek mások becsülnek, közel sincsenek abban a mértékben, amint az emberek gondolják [BÖn. 417]. *1794:* Muntyán Gligort jol esmérem ... éppen távol vagyon attol, hogy roszra valo hajlandoság volna ö benne [Déva; Ks].

2. öáltala; prin el/ea; durch ihn/sie. *1662:* „az én uram Jézusom Krisztusom ... jöjjön és vegye magához az én bünös szegény lelkemet! Mert csak egyedül ö a szabaditó ... öbenne engesztelteteett meg az Atyaistennek haragja ..." [SKr 305 Kornis Zsigmond szavai 1648-ban, halála elött]. *1710 k.:* adál néki és öbenne mindnyájunknak s nékem is a te fiadban minden elmét, gondolatot és képzelést felülmuló lelki, testi ... jókat [Blm. 1038].

3. tbsz-ú alakban; la plural; im Plural: közülük; dintre ei/ele; von ihnen. *1705:* Kistorony felöl mintegy másfélszáz kuruczok jöttenek volna és a strázsákat béhajtották, egy strázsát meg is lüttenek, öbennek is pedig egy kurucot a sáncbéli tarackból ellüttenek [WIN I, 510].

öblítő öblögető; de/pentru clătit; für die Spülung. *1732:* Egy ezüst fingyiákot öblitö arannyos csésze 23 Lot | Egy Vizes kávés fingyiákot öblitö ezüst csésze Lot 23 [Ks 73/55 gr. Kornis Zsigmond lelt.].

öblöcske kis öböl; depresiune inundabilă; kleine Ausbuchtung/Einbuchtung. *1777:* Kretson Triful ... mingyárt mingyárt kapta fejszeit, és ide ezen a' bokros öblötskén tul irtogatni kezdet [După Piatră H; GyK. Ádám Toma (70) jb vall.].

öblöget 1. (partot) rendre elmos/sodor; a săpa/spăla/mînca încetul cu încetul (malul unui rîu); das Ufer eines Flusses nach und nach wegspülen. *1701:* Tudgjae Kglmetek bizonjosonn, vagj hallottae, hogy ennek elötte bizonjos Számu Esztendökkel az Nagj Ajtai Olt fele valo Határból, es Pásint nevü heljböl ... az Ólt vize az Apáczai Határhoz szakasztott vólna, vagy csak öblögette volna ez Ajtai Határból, — s — az ólta azt maig ki birja? [BNB V/9 vk] | Én Apáczán György Kovács nevü embernél Lakván, eleget jártam ott, az Ólt mellett, tudom, hogj az Ólt vize edgj darabot Apácza felé Szakaszta, ne(m) öblögette, az ólta ki birja ne(m) tudom [Ürmös NK; i.h. Majsos Mihály col. Stephani Maurer (50) vall.]. *1768:* az utrizalt szegeletett amelyet az viz az Simon fiakehoz szakasztott vala ... viszsza nem bocsátya mert az övekböl öblögette ide a viz [Uzon Hsz; EMLt G. Kuti sen. (38) ns vall.] | az utrizalt szegeletett az viz az Uzoni határbol által szakasztotta vala az Bikfalvi határhoz, ehez pedig Praetensiot formala Simon Ferentz es Gabor eö kegyelmek az okon hogy ennekelötte az eö kegyelmek Praedecessoranak a szena füvet öblogette volna az Uzoni határhoz az viz [uo.; i.h. Nic. Dáner (70) pp vall.]. *1786:* tudjaé a Tanu, Hogy azon ... kukuruz földhez vagy Rethez a Maros vize szaporitotta öblögette (így!) Lassanként mig viz mentire nagyra nött azon helly kaszállo és Berek [Nagylak AF; DobLev. III/620. 1b vk] | En gyermekségemtöl fogva mind ugy tapasztalom hogy azon ... berekhez lassankent mind tsak öblöget a Maros de mitsoda részekböl nem tudom [uo.; i.h. Jos. Erzenies (27) ns vall.] | a Maros Biro Samuel ur(amna)k egy Darab Törökbuza földgyet kettö szakasztotta es fele tul maradott a Marosson felet penig Lassankent a Maros innen a Berekhez öblegette [uo.; i.h. 2b Damalius Nisztor Ilie (60) jb vall.]. *1820:* ország közönséges Törvénnye az: Hogy a' follyo vizek ha darabjába szakasztanak, a Birtokos annak utánna mehet, ha pedig öblögötés által mossa el, az azé lészen a' kiéhez öblögette [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével].

2. torokfájást öblögetéssel gyógyít; a face gargară, a gargarisi; gurgeln. *1778:* A' kiknek a Torkok fáj ... etzettel, meg elegyitett és kevés soval, s' mézzel meg elegyitett melegetske vizzel gyakron öblögetni a' szájjokat, és a' Torkokat ... sokat használ [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

öblögetés vízmosás; mîncătura apelor, eroziune sub acţiunea apei; Hangrinne. *1725:* azon Széna fü helly ... ös örökös széna fü hellyek lött vólna ? vagy pedig az ólt vize

öblögetéssel szaporitotta vólna ? [Hévíz NK; JHbT vk] | a Követsesben ... azon rétnek edg darabját az ólt vize öblegetéssel szaporitotta [uo.; i.h. G. Jakab (84) vall.]. *1812:* a Viz follyamattya mellett lévő Berekhez tsak apránként az öblegetés által szaparodott, Nem pedig darabjával a belső vagy is Nyírfás Berek [Vajdaszeg AF, DobLev. IV/943. 6a Popa Nyíkaláj (80) jb vall.]. *1820:* Falu itélő széke tartattván ... a' Pál fiak által el tzövekelt és gátlással meg erőssittetett öblögőtés itélet ala botsattatik ... a' Pál fiak a' kereset alatt lévő hellyet öblögőtés által kapván annak tulajdonossai lettenek [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével]. *1836:* vannak a Feketeügy vize martyán olyan belsö és külsö helyeink, a melyeket a víz ront, és bizonyos részében a viz öblögetés által szaparít [Kökös Hsz; Kp V. 367]. — L. még RSzF 245.

öblögető öblítéshez való (edény); (vas) de/pentru clătit; (Gefäß) zum Spülen. **Szk:** ~ *cseber. 1768:* Palotán lévő Öblögető-Cseber 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *fatál. 1821:* Egy Öblegető nagy Fa Tál [Backamadaras MT; CsS] ✱ ~ *tekenő. 1745:* Öblegető tekenő nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

öblös 1. széles öblű; (mai) larg; ausgebuchtet, gewölbt. *1771:* az Adámosi Malom árka, mig az Küküllő Vizében belé szakad, mind az Silipen aloll mindgyárt, az hová az Viz Le szökik, mind azon alol Nagyon öblös és széllyes volt [Kük.; JHb XX/26. 2 vk].

2. mély; adînc; tief. *1816:* Négy hosszuko, két öblös, és két lapos Tál [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]

öböl 1. patak/folyómeder; albie (a unei ape curgătoare); Flußbett. *1728:* a' Fólthi határt eleitöl fogva itt ... folyván a' Vályе száke nevü patak bé a' Maros öblibe, választotta el a' Babolnai határt a' Fólti határtol [Folt H; BK sub nro 137]. *1739:* az Utrumb(an) fel tett egesz földnek fele resze ... az patak öbli volt [Hidegvíz NK; JHb XXII/49. 10]. *1749:* azon Malomnak nem tapasztaltuk ... olly magossan fel kötve s Csinálva lenni az Gáttyát melly Miatt az Küküllö Vize vagy Etzer, vagy Maszszor öbléből ki vetett volna, és károkot tett volna [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4]. *1825/1826:* Ez a' Csulokáj völgye a' Kelementelki Szövérdi és Gyalakuti határokbol, igen nagy kiterjedésü völgyet formálván, midön vagy zápor vagy nagy esső esik, olyan veszedelmes vizet és iszapot ereszt ki öbléből, hogy ez az egész térséget árkábol valo kiütésével elboritja és semmivé tészi [Msz; GyL].

2. a kút körülkávázott része; ghizd; Zarge. *1735:* vagjon ... egj köböl rakott kutt, Gárgyája és öbli nélkül, most ugjan bé vagjon rakva, hogy valami belé ne essek [Ó-Torda; JHb XI/8. 56].

3. bemélyedés; adîncitură, scobitură; Einbuchtung. *1789:* 2. Ezüst So-tarto, az Öble aranyos [Mv; ConscrAp. 2].

4. *vminek az öblében* vminek a területén belül; pe suprafața unui teritoriu; innerhalb eines Geländes. *1791:* ezen Ns Varmegye öblében Lakozo Nehai Dániel János Uram özvegye Baro Vaji Juliánna Aszony [Dés; DLt]. *1801:* a tekintetes nemes universitás által kirendeltetett deputatio tagjai ezen nemes vidék öbleiben levő erdöknek káros pusztításait és pusztításainak akadályoztathatását tapasztaljuk e következendökben [ErdO II, 770–1 Kővár vidékének a gub-hoz fölterjesztett erdőóvó javaslatából].

5. hatáskör; sferă/domeniu de activitate; Wirkungskreis, Bereich. *1791:* adgya tehát tudtokra a' Nemes Magistratus a' maga öblében lévő Borbéllyoknak ezen királlyi Rendelést [Dés; DLt].

6. közösség; colectivitate, comunitate; Gemeinschaft. *1813:* a' Czéh illyen meg átolkodott szó fogadatlánt maga betsületes obliben Fenyiték nélkült nem szenved [Dés; DLt 56. 21].

öcs 1. fiatalabb fivér; frate mai mic; (jüngerer) Bruder. *1552:* az Kun Lazar embere Moduaba volth volna, az vayda vduarbirayual zembe volth, es az vduarbiro izente volna ezt Kun Lazarnak, az en vram kizzen vagyon mert most az tw^{e}rw^{e}k chassar az vayda w^{e}chith ky kuldw^{e}thte neky [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. *1559:* Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gęrebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es oklcuelonk ... tetese the ke Eg Zekrenbe ... Mert Nem akaryuk hog Boszasy Peter vchem kezebe allyon [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1570:* Borsay Peter ... vallya, hogi ... Megh Az kor az eochey Neotelenek voltanak es vele laknak volt [Kv; TJk III/2. 44]. *1578:* Engemet fratay Janos vram batyam minde(n) Jngo byngo marhabol meg Elegytet melly atyamrol maradot reank ... es annak felete az meg holt öczemnek fratay Istvannak marhayabol ys Engemet ky Elegytet [SLt S. 23]. *1588:* mynek wttanna leanyat Balatfy Christofnak atta Tomori Christof, Annak wtanna foglalta el az ioszagot az wczejtwl [Vecsérd NK; SLt V. 14]. *1590:* ez Alperessel en vgj uagio(n) hogj Atiaual egj uagiok, de Aniank kylen volt cók az mas eochenkel ketten eggj Anjatol valok [UszT]. *1594:* az mely iozagh attyokrol reaiok maradot uolna, mi eleottwnk igire Bozzasi Janos magat hogi egi mas keozeot az eo eoczieuel Bozassi Georgiel ket fele diuidallya [Szászerked K; LLt]. *1595:* Somborj Sandor az eochjejwel Farkassal es Gaborral az eo rezek zerent az Relictat contentaltak az zegeny Sombory Lazlo vram legatumirol az testamentum contine(ntiaja) zerent mindenekreol [Zsombor K; SL]. *1600:* Alkutok meg Chiudor Boldisart az Echevel Chiudeor Lenartal [Nyújtód Hsz; HSzjP]. *1685 e.:* Jakob Mihaila ... job(ágy) ... két öccse, az edgyik, házasulo, az másik kicsin [Demeterpataka AF; MvRKLev. Urb. 20]. *1688:* Iuon Flyenka ... erötelen Eöcsök az faluban szolgal [F.ucsa F; ÁLt Urb. 30]. *1756:* Molduán Vonya az Ettsinek Nikulajnak égett bort árulni engedte az Udvarb(an) szabadoson [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. *1765:* Lengyel Pál és az Ettse Mosi meg támadtak Márkos András vramot és a' fiat Pétert [Kissolymos U; Márkos lev.]

Lehetséges, hogy az ide sorolt adalékok némelyike a 2. jel-hez tartozik

Szk: *öccse ura. 1805:* Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész joszagotskáját el adá örökösön ... ötse Uranak Bartos Samuel Uramnak [Albis Hsz; BLev.] ✱ *fogadott* ~. *1690:* Ebéden Sebesi vramnál; fogadott hütös öcsesének [SzZs 714] ✱ *házas* ~. *1627:* Ezek^{a} Mihaly Mathenak Eosteöl marat Lo feö heljbe lak(na)k meljre az hazas Eoczeit szalitotta [Almás U; UszLt IV. 50. 137. — ^{a}Két jb nevének fels. után]. *1688:* Comsa Nyágul ... Házos Eöcsevel Opraval egy kenyeren szolgálaton Van [F.ucsa F; ÁLt Urb. 30] | Sztantsul Bratilla ... kétt házos Eöcsevel ... egy Tano-

rokotis birnak [Szarata F; i.h. 18] ✱ *hites* ~ fogadott öcs. *1570:* Trombitas Boldyzar hithy zerent vallya hogy Latot Trombitas Demeteren zep varrot Jngeket Es Bokretat kezkeneot ... Aztis Latta hogy harom wtalis Menth fely az Toromba zabo Janosne hozzaia de nem egedwl, hanem teobed Magawal, Az Lakatos Jnastis kyt Trombitas Demeter hytes eochye fogadot Thwgya hogy mykor akart fely ment az Toromba [Kv; TJk III/2. 22]. *1603:* Orgowany Magdolna ... vallia ... Varga Janos egikor haza icowe s' monda az felesegenek, Kata, azt mondgia a' Borbely Peterne zolgaia hogy ha cotet hites eochemme fogadom, anny penzt ad hogy el elheteonk vtanna [Kv; TJk VI/1. 689].

2. unokaöcs; nepot; Neffe | fiatalabb férfi rokon; rudă mai tînără; jüngere(r) Verwandte(r). *1578:* Mostan az my kereswnkre Almady Ghaspar az w öchének kachkan marthonnak myndeneket az marhakbol, az kybwl Jussat Remyllene meg engede [Szava K; JHbK XV. 25]. *1591:* Pochy Janos vyzi à fondalo Echyet Gingatt 4 Loal Zihlahig f 3 [Kv; Szám. 5/l. 7]. *1593:* Az mi ... levelek vadnak, kérem az én uramat öcsémet, Forro Jánost az én atyámfiának levelei közzöl szedje ki, legyen nálla [M.gyerömonostor K; KP. Kemény László végr.]. *1658:* vagyon egy felszer veres mentem, azt hagyom Koncz Mihok Eoczemnek, adgyak meg neki [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1665:* az mikoron Nemes Lenart megh halla ott voltom, ő azt monda ennekem ... en az en fiammot az Öczemre Kerestesi Ferencz Uramra bizom mivel legh közzeleb vallo Attyamfia [O.brettye H; JHb XXXVI/9]. *1764:* Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenböl magát ki pusztitván ... azon kevés Ditső Sz. Mártoni Portionkra tette kezét [Kük.; Ks 22. XXIa]. *1772:* Makrai Elek Ötsém nállam hálván ... hivut is hogy Husvétra Déván Mindnyájon egybe gyülven az Atyafiak Mennyek le hogy ott azon Per folyásirol meg edgyezzenek [Mezőbánd MT; MbK X/45]. *1856:* (A birtokot) bérbe csak ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érö bért fizet ... mint Galfi Sándor etsém jovallá [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. *1876:* Instálom deszkát ne vétessen, mig le nem mehetek ... szeretö ötse János [Récekeresztúr SzD; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

3. *biz* megszólításban; în termen de adresare; in Anrede. fiatalabb férfirokon; rudă mai tînără; jüngerer Verwandte | fiatalabb férfi; bărbat mai tînăr; jüngerer Mann. *1572:* Ilona Borbel Demeterne Zolgaloia halotta hogy Borbely Janosne kert penzt fl. 50 Zabo Janostwl keolchen ... Es azt Monta Jo Eochem ha meg halokis Ihol Mind haz Mind Zeole valamelykhez akars ahoz Nywl [Kv; TJk III/3. 23]. *1574:* Swch Andras Jday Harynay Janos Jobbagya ... ezt walla ... byzonnyal twdom hog' mynd az ket Darab erdőt erkedhez Jltek es byrtak ... mykor ot Jartwnk az wyn emberekwel az was kwtnal mondottak ezt neke(m) öchem wed ezedbe mert az was kwtyg es az Bor kwtyg wagyon az erkedy hatar [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1604:* Azt mondotta en nekem Galfy Mihalj, Jm hul edes eöczem, tudod az elcött Skallatba granatba iarok uala, de im(m)ar a' Zentegiedj fozagh waltsaga mia ahoz iutek hogi czak ruham sinch [UszT 20/128]. *1618:* Boga Balint kwl monda ... Matenak eöczje(m) Jmmar en bekeuel haza keserlek, s monda Matte, megh szolgalo(m) Edes Battjam ha elek [Kozmás Cs; BLt 3 Boga Andras jb vall.]. *1633:* Somosdi Mihali ... ennekem mo(n)da. menj el edes eöczyem az Borbelihoz, mert la mint megh vere, az fogamatis ky ütötte Cziaszar Jstuan [Mv; MvLt 290. 135a]. *1711:* Szoll vala Gegö Peternek, öcsem ugjmond legj segitseggel, Gegö Peter azt mondá, mit tudok tenni batya mert itt nem parancsolhatok [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 István Péter (48) vall.]. *1747:* az Ilyésfvali öreg Pap Gábornak emlegettem azokat a marhákat, de Pap Gábor ezt mondotta Ho Ho eötsém bizonj nem hajtották azokat a mi falunkban, hanem más felé hajtották által a Bükkön [Szilágycseh; Ks 27. XVII]. *1845:* Kedves Uram Ötsém[a] [Ipp Sz; Végr. Vall. Veress József Biró Lászlóhoz. — [a]Levélbeli megszólítás]. *1848:* Kedves Tiboldi Joseff és István Etseim ! [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

4. hug; soră mai mică; jüngere Schwester | fiatalabb nőrokon; rudă mai tînără de sex feminin; jüngere Verwandte. *1558:* Pether Bernald Megh eskewen Azth walla, hogy ew adoth wolth zallasth Annosnak ... Azthys lattha Regyel hogy, Anna Az Annos ewchye wontha wolth fel az darabanth sarwyath [Kv; TJk I/1]. *1586:* Zeoch Miklos vallia, Az gazdam Azzonnak az eóchet megh fogtak vala paraznasag sorsaiert ... de a' leant az Varos Directori es Igyarto Georgy kezessegen ereztek el | Judith Zeóch Miklosne vallia, Az eöchemet az leanzot az Varos Valamy Sorsra fogtatta vala megh [Kv; TJk IV/1. 587–8]. *1600:* Annak vtanna esmegh hogy ez az Antal Marton hugais ez azzony megh hal ennek az azzonnak az eöchét wezi el esmegh Nagy Mihaly awagy mas newel Bawz Mihaly [UszT 15/251]. *1629:* az eochymteol Zeoczi Gyeorgyneteol hallottam [Kv; TJk VII/3. 114]. *1637:* ez Aszonnak az eöcze Borka monda [Mv; MvLt 291. 80b]. *1641/1642:* Az eöczem Desffalui Anna, elebb mene ferhez Berzi Mihaly ur(am)hoz nallamnál két uagi haro(m) hettelis [Mihályfva NK; JHb XXII/37]. *1660:* Sas Balasnenak leuen egy Darab eöreöksegeczkeje, itt Szárhegyen[a], az Eöttesiuel, Orsolyaual Edgyütt [LLt Fasc. 152. — [a]Cs]. *1703:* Szegény nyavallyás Serédi Susanna Eöcsém is Gyermeke vólt az szegény édes Anyámnak, mint akar mellyik közülünk [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz]. *1733:* Nékem Ötsém az Unitárius Mesterné tölle hallottam hogy az ura vette le a' kisebbik harangról a' kötelet, mert az egjik ága végig le szakadott volt [Hévíz NK; JHbT]. *1737:* Iattam hogy be ment penzert az ötsini Pap Janosneni [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Kis Péterné (45) jb vall.]. *1775:* A' nyakra való nagy rend gyöngyömet Kata Ötsémnek ... testálom [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Józsefné Boér Borbála végr.]. *1804:* ezen fen irt kétt száz nyoltzvankét N for: és ötven kilentz crajtzárokat én Vásárlottam az ötsém G Toldalagi Anniko számára [Kv; Told. 19]. *1815:* mint hogy ezen Lako Telkemet ... zállogbol ... váltottuk ki, mellyekböl az Ötsém Dobolyi Klára része ki nem ment meg edgyezem az ötsémmel a lefizetendöknek lefizetése mellett [Szentbenedek AF; DobLev. V/976]. *1846:* (Hagyok) Kedves néhai Testvérem Groff Mikes Miklos Léányának Groff Mikes Benedekné Groff Mikes Eszter ötsémnek emlékezetül egy onixa köves arany lántzat [Kv; Végr.]. — L. még TML I, 68, 74, 80, 88, 98, II, 463; UjfE 29.

öcsémasszony 1. húgomasszony; rudă de sex feminin mai tînără de cel/cea care vorbeşte; jüngere (weibliche) Verwandte. *1630:* szegény ötsem Aszszonynak izentem volt Kolosvarrá [Sv; BálLt 1]. *1633:* En Gradiczi Katalin Azzony ... az my kiczin Acquisitumom uagion azokat hagiom az en edes Attiamfianak, Kerekes Peterne Gradiczi Sophia Eöcziem Azzonnak [Kv; RDL I. 102]. *1672:* Édes Bátyám uram, öcsémasszonynak mind az gyermekekkel

együtt jó egészséget kivánok [TML VI, 363 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1703:* Mihalyfalvárol jütemb(en) voltam szemben Fosztone ocsem Aszszonyal [Székelykocsárd TA; ApLt 5 Korda Borbara Korda Zsigmondhoz]. *1750:* Szent Léleken veszekedés volt Josef Urffi ugj testvére Apor Anna kis Aszszony között Bartha Judith Ötsém Aszony felett [Eresztevény Hsz; HSzjP Maria Bartha Stephani Eresztevényi Consors (46) ns vall.]. *1774:* ollyj rest iro léánya, hogy irni tanitatta volt öcsém Aszonyt [Darlac KK; BálLt 1]. *1783:* felettébb éles kenderek termettek az idén, a' mint az ki küldött egj kalongjából megismérheti etsém Aszszony [Ádámos KK; Pk 2]. *1807:* Otsém Asszonyt is tisztelvén Kedvesivel egyetemb(en) maradok Sogor Urnak szerető Attyafia Tamási Justina Rákosi N: Josefné [Abrudbánya; Pk 7]. — L. még TML I, 66, 101, 128, 134, 166, 296, 338, 369, 422, 577, 583, II, 25, 461, 631, III, 539, 505, IV, 277, V, 2, 120, VI, 197, 328, 339, VII, 163, VIII, 447.

2. megszólításban; în termen de adresare; in Anrede: 'ua.; idem'. *1757:* Edes kedves öcsem Aszony [Kara K; Kp III. 137 Rhédei Drusiána Palatkai Ferencné Sombari Barbarához]. *1783:* Kedves Eötsém Aszszony ! [Nsz; BálLt 1]. *1820:* Meltoságos kedves Ötsém Aszszony [Told. 6 gr. Bethlen Zsuzsánna gr. Toldalagi Katához]. *1823:* igy szollottam hozzája, ugyan bizon Ötsém aszszony Miért hoza but az annyának fejére [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Vadadi Filep Borbára özvegyasszony (40) ns vall.].

öcsémuram 1. (uram) öcsém; rudă mai tînără de cel/cea care vorbeşte; jüngere(r) Verwandte(r). *1640:* Engemet az szegenj Istenben el njugott Wass Janos Uram ... hiuata Ide Czegebe ... monda Vass Janos Uram ... ha mj nekünk Eoczem Urammal eo kguel eggiütt Fiu Agunknak magua szakadna ... az Czegey Jozagh, Hugomra Vas Judit Aszonra eo kgmere szakadgion [WassLt Borsay Jstuan Legenben[a] lako (42) ns vall. — [a]K]. *1703:* a' mi szönyögeim ... vadnak, mind maradgyanak Petki Dávid ötsém Ur(amna)k [Marossztgyörgy MT; Ks 14. XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.]. *1717:* nekem es Ocsem Uramnak igen nagy bajünk Van az Mostaha Atyankal [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Zsigmond lev.]. *1727:* Halván Laczkó Öcsém Vramnak is igen vékony egességit valóban busultam rajta [Darlac KK; ApLt 1 Apor Anna édesanyjához]. *1737:* Könczei Gábor Ecsém Vrammal repetalyuk azon manu missiot Turoczi Sándor Vramtol [Karatna Hsz; HSzjP Gr. Könczei Nobilis de Karatna (62) vall.]. *1781:* Isten eö Szent Felsége ez életből engemet ki szollitván, mind azon Jószágok ... maradgyanak ... Groff Kendeffi Elek Kedves Ötsém Uramra [Nsz; Told. 3]. *1798:* eleget hurtzolodtam iffju koromban, az eötsém uram édes attyával [Megyesfva MT; LLt 50/1279]. *1807:* (A földnek) felit ... otsem Uram adassa ki Kulömben kentelen lészek meg perelni Otsem Uramot erette [Ne; DobLev. IV/912. 2a Veress Bálint lev.].

2. megszólításban; în termen de adresare; in Anrede: 'ua.; idem'. *1656:* Édes Öcsém uram, Kigyelmednek nem tudok most mit írni ama dolog felöl [TML I, 4 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1661:* Édes Öcsém uram ! [TML II, 107 Bornemisza Kata ua-hoz]. *1742/1792:* felele Szatsvai Jósef ... Nékem édes Etsém Uram nincs benne modom, hogy meg-vehessem[a] [Albis Hsz; BLev. Transs. 37. — [a]Az örökséget]. *1756:* Lelkem Ötsém Uram menynyen fel kéd a' felső Házamba [Kv; Mk IX Vall. 40]. *1761:* az mi bor az uj Hazban felben vagyon ... abban töltesse altal öcsém Vr(am) kérem Atyafiságoson [Somogyom KK; DLev. 2. XIIIB]. *1778:* írjon édes Öcsém Uram szorgalmatason az Asszony ö Nganak mennél gyakrabban [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. *1798:* Kedves Etsém Uram [Komjátszeg TA; Pk 7]. *1817:* Edgy kevés Ürmöst meltosztattnek még küldeni Kedves Öcsém Ura(m) [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. *1823:* Kedves Etsém Uram ! A punctualitást, mint férfihoz illö dolgot szeretem 's Etsém Urambanis betsüllöm [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lőrintz id. Dobai Sigmondhoz].

öcseség kb. az a tény, hogy öcese vkinek; faptul de a fi fratele mai mic al cuiva; die Tatsache, der jüngere Bruder von jm zu sein. *1710 k.:* Rabutin császárra, országra megharaguván, búcsúzni kezd Erdélyből ... Ez meg is lészen vala, de a gubernátor öcsesége és a Sárosi János apasága ... az én és más jámborok félelmünk, és némelyeknek hízelkedések arra vivé ezt a dolgot, hogy ... felnevelék azt a Rabutin discretióját huszonötezer forintig [BÖn. 856].

öeleibe 1. öeléje, öelébe; în faţa lui/ei; vor ihn/sie. *1574:* Az pastor zolgaia Nagi Imre elcot hity vtan Azt vallota hogy eo Eleybe haromsornal teobser ne(m) haytottak ky az begler peter Tehenet mig eo Eorzeotte [Kv; TJk III/3. 394d].

2. *tbsz* öelébük (mint hivatalosan választott személyek elé); în faţa lor (ele fiind persoane oficiale); vor ihnen (als offiziellen Personen). *1570:* Nicolaus Kolb, Michael Zeoch, Joannes palochky et Gall(us) fazakas ... vallyak, hogy ez ely mwlt Karachon Napyayban hytta volt fwzessy peter Radnay Anthalt Ew eleykbe, ky eo eleotek zabad akaratya zerent, Azt Montha Jo vraym en Thwdomant Tezek kegek Elewt[a] [Kv; TJk III/2. 39. — [a]Köv. a nyil.].

3. öneki; lui (personal); ihm/ihr. *1818:* ha nevezett Impetrans az ő eleibe szabott feltételek(ne)k és tartozásnak tökéletesen eleget fog tenni nem tsak Privilegiummal szabadoson élhet hanem mostantol kezdve tiz Esztendőknek le follyásáig senkinek ezen N. Fejedelemségbe vagy a Partiumba szabad nem fog lenni rajta kivül az ő általa feltalált és fennebb megirt vízemelő Machinát készíteni [DLt 456 gub.].

öellene 1. az ő személye ellen; împotriva lui/ei; gegen ihn/sie | vmely közösség ellen; împotriva unei colectivităţi; gegen eine Gemeinschaft. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia. Amy az fogoli maga mentseget illety hogy az menyegzeon walo wendegek ew ellene conspiraltak wolna es az vegre egimassal sokat tanáchkoztak suttogtak wolna, hogi megh colliek, io lelky ismeret zerint hiteom vtan mondom hogi ackor semmi tanachkozas ew ellene nem uolt [Kv; TJk VI/1. 29]. *1619:* És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne lészen, hogy ötet abból ki nem rekesztik, de nekünk addig semmi módunk nincs, hogy övéle frigyet bontsunk, innet öellene segítséget adjunk [BTN[2] 298]. *1705:* Ezek után én kérdém, ha a francia nem ellenzi és nem haragszik-é érte, hogy a király notabilis ilyen hadat adott a császárnak öellene [WIN I, 632]. *1710 k.:* Mind a fejedelem, mind a tanács és főrend, mind az ország, státus Telekitől függ. Telekinél pedig az ő ellenségi, kivált a Bethlenek és Mikes Kelemen mindent tehetnek, öellene kiváltképpen [BÖn. 695].

2. az ő terhére; contra/împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. *1583:* Varga Leorincz Kerekes Marthon valliak ... minket kwlde varga Simonhoz keotelwereo Tamashoz (így!), hog meg kerdezneok, Tagadnae Azt Varga Simon Amit eo ellene zollot volna Az Zeoleobe(n) [Kv; TJk IV/1. 130]. *1629:* Az J. azt felelj hogy az melj faktumokat az A eo ellene felelt, eo azokat nem chyelekette [Kv; TJk VII/3. 200].

3. vki akarata ellenére; împotriva voinței cuiva; gegen js Willen. *1591:* Ertuin az vrunk Commissariussa az sowagoknak eo Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok Ninchyen az Teoruini dolganak Igazgatasaban eo Naga aggyon Annuentiat arra, hogy chyak desy bironak legyen arra Iurisditioya (!) hogy Senki eo ellene Semmi nemeo teoruini dolgat varosbeli dolgat ne administralyon [Dés; DLt 233]. *1657:* Rákóczi György íra az fejedelemasszonynak, hogy engemet küldene hozzája ... Én azért elmenvén, Kolosváratt tanálám Bethlen Istvánt, ki már fejedelem vala; félvén azért attól, hogy az fejedelemasszony ő ellene való dolgokkal ne expediált légyen, kéváná azt, hogy hittel assecurálnám arról: nem vagyok expeditus olyan dolgokkal [KemÖn. 128].

4. övele szemben; împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. *1583:* Andras Balas kowach Legenye vallia, Nem tudom ki fogtatta meg Mihalkot, De Mihalkonal zablia vala holna Alat es rutul zitkozodot eo ellene, mywel hogy Ne(m) kenalta az thywkmonnial, kit Swteót volt [Kv; TJk IV/1. 135]. *1586:* Lakatos Tamas vallia ... Igyarto Georgy Monda, Tamas vra(m) ... Coloswary Balint, Im megh eskete, de Nem zolgalom erette, hanem inkab Kdnek zolgalok eo ellene [Kv; i.h. 583]. *1662:* az igen nagy erő ismét mind sáncával, lövőszerszámival úgy nekikészül vala az mieink öellenek építtetett erősségeknek, hogy az rettenetes lövéssel a várbéli bástyákon építtetett erős sáncokat egynéhányszor semmivé tennék [SKr 595]. *1764:* tsak suspiciokra senkit agravalni nem lehet, nem lévén itten tsak egj bizonyos fatens is ő ellenek, a' ki a Casust vilagoson subinferalhatna [Torda; TJkT V. 204].

őelőle 1. vki személye elől; dinaintea lui/ei, din fața lui/ei; vor ihm/ihr. *1710 k.:* Mihelyt a khám megértette, hogy a fejedelem Fogarasból öelőle ment el ... mind a búzára s tavasz gabonára szállott, és azt az egész marsusában Barcától fogva Fogaras, Szeben, Fejérvár, Enyed ... Somlyóig követvén ... megbecsülhetetlen károkat tett [BÖn. 733–4].

2. *tbsz* az ő fórumukról; de la forul lor; von ihrem Forum. *1577:* eo eleoleok eggyk felis, se Ide, se Amoda sohowa ne appellalhasson [KvAkKt 343].

őelőtte 1. az ő jelenlétében; în prezența/fața lui/ei; in seinem/ihrem Beisein. *1570:* Vichey Janos, Langh Jakab ... vallyak ... keryk volt azon hogy ... egybe Bekeltettnek eoket ... Es eo eleotekis azon keppen vallast Theottek, Annak felette kezeketis Beh attak hogy megh allyak | Bwday Thamas, Lakatos Myklos ... Zeoch peter, lakatos peter hitek zerent vallyak hogy ... eok senkytwl semmy Thyltast sem Ellenzest Nem hallotanak azkor, sem penzt sem hazat eo Eleotek senky Nem thyltotta [Kv; TJk III/2. 173, 205]. *1573:* Margit Sarga gërgy leania, Margit Bestercey varga Bartos leania azt valliak hogi mykor az Thakachnetwl ely akarna Menny az eo zolgaloia ky vele perel, fely Nitia eo eléttek vendelet es Mond lassatok hogi en semmit ely nem vyzek az gazdaya (!) Marhaiaba | Balint deak, es Lakatos Georgy Azt valliak hogi az fodor Ianosnak Attia fiay Eo eleottek attanak valamy penzt celegeo Margit kezehez [Kv; TJk III/3. 135, 147]. *1600:* Thury Caspar deak mostan coloswarat lakozo ... vallya ... ott eo eleottejs kerdette Zeochy Jstwan az Azzont hogy mongya megh igazan ha volte vetke velle Awagy nem [Kv; TJk VI/1. 402]. *1716:* elő hazodván ha nehezesé az Aszszanya vagj nem, azt monda ... megh lehet azis hogj nehezes, mert eo előtte vetkezik le mindenkor, es mikor egj ingh alyban vagjon ollyan domboru az hasa, hogj csak el nem ájul miatta [Nagyida K; Told. 22]. *1761:* ő előtte íffiabb Ferentz Lőrintz fenyegetőzzet azzal hógy fel gyujtya Molnár Jánost [Szászsztiván KK; BK].

2. *tbsz* előttük (mint hivatalosan felkért személyek előtt); în fața lor (ele fiind persoane solicitate în mod oficial pentru ceva); vor ihnen (als offiziell ersuchten Personen). *1574:* Takach Balas es takach Antal testamentu(m) halgatok, Thamas deak Iro, Azt valliak hogi Eo eleottek Illen testamentumot teot fazakas orban[a] [Kv; TJk III/3. 348. — [a]Köv. a részl.]. *1608/1610:* Jntujn my Elonkbe vgjan Jspan vram peczjetjüel, Az Nehaj kabos tamasnet, Most Keörmöndj Andrasnet posa Jlona Aszont Nemes szemelt, Geöreo Monostort Lakot ... meg Esketüen Eöket, Hogj Az Mynemó testamentumot 1605 Esztendeobe 20 Febrüary Toldalagj Janos Vram Elebbj Felesyge, Eö Elötteök teött volna Mjkola Ersebett Aszonj, az Jelen valo Leankajauall Toldalagy Drusjanna Aszonnjal Nehezes es Beteges Leuen, megh Irnok [M.gyerőmonostor K; JHbK LVII/49].

3. vmely hivatalos szerv megítélése szerint; după aprecierea unui for oficial; nach der Zuerkennung eines offiziellen Organs. *1587:* Elseoben az Also tanachot megh kerdettek volna ha constalna eo eleotteok, hogy Eotweos Andrast az Zék zynin Mordalnak monta volna [Kv; TanJk I/1. 51].

4. az ő szemében; în ochii lui/ei; in seinen/ihren Augen. *1705:* a mi asszonyunk is a fejedelemasszonytól kéretett egy darab földet a kertiben, hogy belé veteményezhessen, Köleséri is a maga hopmestere által, de nem hogy még adott volna, de még illetlenül felelt és szólott az asszonyról. És így mi bizony csak csúf, fex hominum et oprobrium mundi sumus öelőttök [WIN I, 377]. *1710 k.:* Kicsoda az ezer közül is egy, aki másban megismerje azokat a minéműségeket, amelyek azt becsületre méltóvá teszik öelőtte, hogy ugyan valóságosan ex scientia et conscientia tegyen arról ítiletet [BÖn. 414].

5. nála hamarabb; înaintea lui/ei, mai devreme decît el/ea; vor ihm/ihr, früher als er/sie. *1573:* Breda fodor peterne[a], hogi az Igarto Istwanne leania eo eleotte volt Seres[b], de Nem leot be Rea, hane(m) az Molnar neky engette, Az vtan erkezet az lean [Kv; TJk III/3. 293. — [a]Vallja. [b]Értsd: szeres].

őeminenciája bíborost megillető cím; Eminența sa (titlu care se dă cardinalilor catolici); Seine Eminenz (den Kardinälen gebührender Titel). *1697:* Voltam ... ebéd után cardinalis urral[a], it(t) nem tréfából beszéltem eő eminéntjáj(áv)al [AIN 148. — [a]Kolonics Lipót bíborossal]. *1711:* Eőröm(m)el értem Haller György Báttyá(m) Ur(am) eő kegjelme leveléből az M: Cardinalis Ur(am) eő Eminentiájánál valo kedvességedet | az M Cardinalis eő Eminentiája titulussát nékem küld le talám meg kivántatik [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.].

őérette, őérte érte; pentru el/ea; für ihn/sie. *1548:* En Tisztelendo byro Vram Twggya te ke, hogy el mwlth Napokban fichyor Matyas Ty kegyelmeteknek Varosaban Az en kegyelmes Vramnak keth oroz Jobbagyath[a], ky Mostan es fogwan vadnak kyk felol Jllyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Jo kezessig vethuin Az fogsagbwl Meg zabadwlhatnanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Swchy Vince beszt-i bíróhoz. — [a]Értsd hozzá: elfogta]. *1558:* ez azzonyallath az az Myzaros peterne, Jth my Eleotteonk hiti szerinth ezt valla, hog thymar Jakab w Jrette Nem leoth kezes | farkas vr ... kyre Mynket hog my Jgaz hyth szerynth kj venneok Miszaros peterteol ha volty w Jrette kezes Thymar Jakab vag Nem [BesztLt 9, 30 Felsőbánya tanácsa Beszt-hez]. *1570:* Karaznay Janos, hity zerent vallya, hogy az tanacz haz eleot volt, Es hallotta mykor Igh zol volt pechy Istwanne Iweges Andrasnak, Jo komam Ne eskes megh megh Mondom Annelkwlis Mind biro vram eleot Mind az polgarok eleoth hogy tyz hean harom Zaz Iweget atthal vramnak En maga(m) olwaztam beh, ha vram Tagadnais En Nem akarom lelkemet vezteny sem Eo erte sem Masserth [Kv; TJk III/2. 208]. *1644:* Nemszetes Swki Pal Uramnak egi, ugian it Bothaszan Kolos v(a)r(me)g(ye)b(en) lako Szekely Gyeórgi nevw Jobbagya ... kere minket hogi lennenk keòz birak, es venneòk be eò erette leveò haro(m) avagi negi keszeseknek keszeket [SLt J. 40]. *1710 k.:* ha igen jó, tudós ember deákra fordítja s kibocsátja, lássák, ő dolgok ... én is ezt nem annyira magamért, mint őérettek és a posteritasért írtam | Deákul pedig a feleségem sem értette volna, én pedig legnagyobbára őérette és az ő kérésére írtam le az én rendkívül való sok szenvedésimet [BÖn. 407].

őexcellenciája 1. főrangú személyt megillető cím; Excelența sa; Seine Exzellenz. *1711:* D: Sz: Martoni Balogh Sigmond Uramtol Gjöröffi Borbara Aszszony eö Naga aszt kerdetj hogj ... Erdélly Fö Generalis Commendáns Staanvil (!) ur(am) eö Excelentiaja Commissionalis Poronczolattyanak akare Engedelmeskedni avagy nem [Kük.; Ks]. *1736:* Dobolyi Márton Atyánkfia ő kglme facultáltatik, hogy Mltgs Gróff Gubernator Hallerköi Haller Janos Urunk ő Excellentiájának igérhessen egy pár Malom követ [Dés; Jk 460b]. *1750:* Mltgs Gubernator Ur eö Excellentiája Tár Szekerivel jövö szolgáknak vacsorára kenyeret d 9 [Kv; Szám. 69/XXV. 10]. *1751:* Kálnoki Generalis Ur ő Excelentiája udvallására menvén Bíro Uram az Kantai Klastromhoz [Kvh; HSzjP]. *1767:* Gubernátor Groff Kornis Sigmond Vr ő Excellentiája köntössei[a] [Szentgerice MT; Ks 21. XVIII. 78. — [a]Köv. a fels.]. *1779:* Sztánék ... onnan szolgáltak ... Gróff Lázár Janas Ur eó Excellentiáját mint örökös Földös Urakot [O.monostor K; GyL. Surs Nyisztor (60) jb vall.]. *1792:* Vintzen senki más kortsomát nem tarthat a Püspök eö Excellentiaján kivül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1831:* men(n)énk el az Oh-Várban és ottan az Nehai Mlgs Báro Daniel Istvánné eö Excelentiaja Háza és Telke fundussát mérnénk fel és betsülnénkis meg [Kv; Born. IV. 23].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; mit diesem Titel bezeichnete Person. *1704:* Azért minthogy Rákóczi uramnak könnyebben meggraciázhatna őfelsége, aki világosan és nyilván cselekszik mindent őfelsége ellen, mint Bethlen Miklós uramnak, aki titkon és alattomban való practicával akarta a hazát őfelsége kezéből evertálni, nem engedi azért öexcellentiája, hogy a statusok erre menjenek, hanem csak procedáljanak [WIN I, 132]. *1717:* adtunk egy darab Rétet ... osztás szerint eö Excellentiájának osztatott kerek Rétig [Dés; Ks 26. VII]. *1723:* ö Excellentiajanak az Instantiát bé adám [Sárd AF; Ks 95]. *1749:* üj Kertött álittátván ... az Sinórt ugj hórdóztam hogy az menyit bé vöttem az hól tekerödött éppen anyit eö Excellentiájéból ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. *1772:* Nyilvánsággal tudom hogy ... Adámosi Gondviselője volt eö Excellentiajának Idősb Kinde Todor [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 340]. *1821:* ő Excellentiája ... tsináltatott ... egy más nagy kaput ... sendely fedelezettel [Celna AF; Ks 79. 17].

őfeléje *tbsz* az ő vidékük felé; spre ținutul lor; ihrer Gegend entgegen/zu ihrer Gegend. *1694:* A mi a' Korcsomárlás dólgát illeti; arrol azt mondgják: soha sem tudgják hogj hozzájok bort vitte(ne)k volna ki korcsomaroltatni: mert azt, oda szekeren kellett vólna vinni: az olljan út penig eő felejjek nintsen [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

őfelőle 1. az ő háza felől; dinspre casa lui/ei; von seinem/ihrem Haus. *1633:* Csiszmaszia Istuanis megh engede hogi eo feleoleys az fa keozfalt ki hannia es keobeol az keoz falra epithessen [Mv; MvLt 290. 129b].

2. öröla, övele kapcsolatban; despre el/ea, în legătură cu el/ea; über ihn/sie, im Zusammenhang mit ihm/ihr. *1570 k.:* Ezt is végeztük üfelüllök, hogy mikor az újonnan mesterré lejendő a jelt kibocsát<ná, gyüjti az> mestereket az céhmester házához | <Ezt is> végeztük őfelöllök, hogy valamely me<ster> legény céhes helyről kantarságra ki mégyen <tart>ozzék három forinttal béjövetelkor [Dés; DFaz. 6, 9]. *1710 k.:* a név is csak szó, mint a hír ... és ő ... az ő Istentől adott állapotjában minden fogyatkozás nélkül megmarad s megáll, valamíg tudniillik a hír és név, melyet őfelőle más elkövet, csak a hírnek és névnek öszinte, való együgyüségének határában marad [BÖn. 410].

3. őmiatta; din cauza lui/ei; seinetwegen/ihretwegen. *1662:* Az várbéliek ezen nagyon kapának, és hogy csak maradhatnának békességgel, őfelőlök ám mennének [SKr 442].

4. *ha ~ volna* ha töle függne; dacă ar depinde de el/ea; wenn es von ihm/ihr abhängen würde. *1573:* Gruz peter ... vallia ... mykor az feoldet ky Meryk volt otth volt agoston Balint es Igen zwgodik volt Erte hogi ha eo feleole volna ne(m) Engedne, De Antal azt Monta hogi az my en eccher oda atta(m) vgian oda legen az [Kv; TJk III/3. 184].

őfelsége 1. az erdélyi fejedelmet v. más uralkodót (és családtagjaikat) megillető cím; titlu care se dădea principelui Transilvaniei și altor domnitori (precum și membrilor de familie); dem siebenbürgischen Fürsten und den anderen Herrschern (sowie ihren Familienmitgliedern) gebührender Titel: Maiestatea sa; Seine Majestät. *1696/1781:* Badensis Hertzeg eö Felsége ez hazában érkezvén Hadakkal, holmi külső belső Jovok édes elejektől Maradt vólt, Marhájok es egyéb keresmények, azoktól tellyességgel exhaurialtattak vólt, ugy hogy semmiek többire nem maradt vólt [Branyicska H; JHb LXXI/3. 456–7].

Szk: *asszonyunk ~.* *1597:* Aaszszoniünk w felsige zakatszat Mathyas Mester widte Nagy Sebestén ket louan postan Tordara [Kv; Szám. 7/X. 15 Jency István sp kezével] | Az-

zoniunk eo felsege es Kristof Deak vra(m) Konihaiara Mindent kj fogtak Vachiorara, Hetfeore Ebedre valot [Kv; i.h. 7/XII. 131 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1598:* Hywa mynket Azzonywnk eo felsege wallatho paranchiolattjaval, az Vitezlew Thewry (!) Andras Balasfalwj tiztarto, hogy az minemw bizonsagokat my eleonkbe hywatna, azokat meg wallatnok [Ne; JHb XXIII/33]. *1621:* Azzonjunk eo felsege beteges kis Lantosanak atta(m) ... kenyeret d. 4 [Kv; Szám. 15b/IX. 10] ✱ *császár ~. 1602:* Keresztur falwarol az kik cziazar ő felsegy húsege melle, keseben Eskwttek meg ezek[a] [UszT 17/42. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1664:* Kegyelmed levelét Sztepán Ferencz uram megadá, melyből értém, az nemes ország, az mi kegyelmes urunk mostan miért küldte ki Kegyelmedet teljes plenipotentiával császár ő felsége plenipotentiariussához [TML III, 290–1 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1690:* Császár eő Felsege ... bücsűletes Kapitannya ... Lázár Ferencz Vra(m) [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *az (erdélyi) fejedelem ~. 1571:* Megh Ertwen biro vra(m) altal az fejedelemnek eo felsegenek az par taligak feleol walo Ereos parancholatyat, Melynek megh kesitesere, Eo k. varoswl vetettenek Egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 34b]. *1613:* Az Feiedelem[a] eo felsege Azzoniunkal, felesegeuel, megh bekelliek, hozza vegie, vele lakiek [KJ. — [a]Báthori Gábor]. *1630:* Ez Czereni Farkas Also Balas Falui az Erdely Fejedelem eő Felsege tanacza belseő Zolnok Uarmegyenek feo Ispannya [BálLt 90] ✱ *kegyelmes urunk ~. 1569:* az My kegielmes vrunk ö felsege ada az kamora Ispansagot Ifiw Vachy Peternek [Nsz; MKsz 1896. 357]. *1625:* az mv kegyelmes urunknak ö felsegenek engedelmebol Ion[a] szolgalok [UszT 177a. — [a]Értsd: lovon]. *1629:* Az mely generalis giwlest celebraltata az mostani keglmes Urunk eo Felsege it Erdelyben Bézterczen 1622 Eózel, az alat a gjwlés alat ... Beldi Kelemen Urammal én alkuttatam megh Giarfas Pal es Janko Boldisar Uramekal Rethi István Deák Uramot [Msz; Borb. I]. *1677:* Dotalitiumban mindazáltal a' mint a' mi Keglmes Urunk ő Felsége inscribalta, éppen ő Felségének meg-tartassék [AC 23] ✱ *király ~. 1555:* nekemis kiraly ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth [Gyalu K; BesztLt 5]. *1557:* En Machkassy Boldizar, ees Bwday Gergely, kyral ew felsege embery kyk volthwnk, wallywk my azth az my hytthewnk zerenth hogy az Nemes zemely az Gywlay Gaspar Thewn yllyen wallasth my elewtthewnk az ew hythy zerent hogy hallottha attyathol hogy Soha egyebnek nem hytthak, hanem Lepseny hazanak hytthak elthygh [Szentmacskás[a]; SLt ST. 5. — [a]Szentmártonmacskás K]. *1558:* kyraly Eó felsege Embery lewen Ez dologhban My Az My hytewnk zerenth Irtok Ezt megh ... Az vrunk Ew felssege Levelenek rend tartasa zerenth [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/39]. *1560:* kezwnkbe bochyatak, Az minemw per patüar thamadotth volt, Ez el mült Napokban, az kiraly eó felsege tablaiann, valami nemw Magiar Regeni határba keóz feóldeón, es maros vizenn, vyonnan valo Malom chynàlas felóll [Mv; JHbK XII. 7]. *1562:* bezterczе tharthomanyarol, be hoztak az thaborra walo elesth kyth kyraly w felss(eg)e kewanth ó twllók [BesztLt 72]. *1569:* Ez el Mwlt napogban En Emlekeozem kyralnak Ewh feolssegenek Az horwat Lwkach dolga feleol [Mihálefva AF; i.h. 87] ✱ *királyné asszony ~. 1557:* Mywel hogy, kyralne Azzon ew felsege, keth zaz drabanthot keer, Az zaz Wraym azon keryk Byro wramoth hogy mind az eges tanaczawal kyralne Azzonhoz mennyen, Ees aggyak eleyben mynemew therheth wyselth wyselys, az zegen waros [Kv; TanJk V/1. 19]. *1558:* Mywel hogy kyralne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayert fogsagayerth az Warosra haraggyat wethette, ees az ew felsege Melthosagayerth, Thewrwennyel akar ew felsege chelekedny ... ha leheth semmy keppen ew felsegewel thewrwenbe Ne allyonak deh kewnyeorewggyenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haragyath [Kv; i.h. 47] ✱ *király urunk ~. 1621:* Pulacher Istva(n) Vramnak kelletek ... Kyralj Vrunk eo felségéheoz[a] mennj [Kv; Szám. 15b/IX. 61. — [a]A harmincéves háborúban részt vevő Bethlen Gáborhoz] | az mostani Orzagh zwksegere Gubernator vram eő naga, Kyralj vrunk eő felsege kglmes parancziolattiabol, Szaz Gialogot kewanna az szegenj varostol ... hogj eleő allassünk [Kv; TanJk II/1. 321] ✱ *lengyel király ~. 1583:* mikor lengyen király[a] ő felsége meg nemesitette Tóth Márton ő jobbágyok volt [Besenyő Hsz; SzO IV, 81. — [a]Báthori István] ✱ *német császár ~. 1689:* mikor ... Petrityevit Horvat Miklos Uram ... az Szász Medgyesen quártelyozo Német Császár eo Felsége vitézi mellett Commissáriuskodnék ... rá ment [Káposztássztmiklós MT; SLt AF. 19] ✱ *római császár ~. 1604:* Ez felliel megh neuezett Eoreoksigett haz heliet zenafwekett zanto feoldekett, az Alperes Donatio alat birta, Miert hogy az Isten az Romai Cziazar eo felsige altal megh atta, az zabadsagot az Zekeljsegnek es kjnek kjnek az eoue megh zabadult [UszT 18/183]. *1688:* az Romaj Csaszár eő Felsege az Maros Vasarhelyi Statioban levö Vitezi szükségekre, honnan, micsoda féle, es mennyi számu élés limitáltatott legyen [Told. 2 fej.]. *1710:* midön volnánk Csik szereda varosáb(an) azon Városnak Birája Ferénez Mihály Uram házánál ... jelenték mü nékünk hogi az feljeb emlitett nagi Győri N: Horváth Györgi uram micsodas Sulyos rabságot szenvedvén Fogaras várában maga Feleséget kellett ott hadni miglen kezeseket szerzene magáért, arrol hogi Romai Császár eó Felsegihez valo Tökéletes hivségében meg marad [Csíkszereda; Borb. I] ✱ *urunk ~. 1566:* Vrunk w Felsige[a] orszagaual eg'g'ütt g'ülisben ... is uigeszte [SzO II, 190. — [a]János Zsigmond]. *1567:* Thowaba wrunk w felsege Jo Egesegben wagyon Nywlaznys ky Jar [Gyf; BesztLt 81 Thomas Krechmer és Lucas Pystaky a beszt-i bíróhoz és tanácsához] | Ennekem vrunkttwl Ew felsegettwl Tanusagom vala, hogy En az k. vydekerol, valo nepett, mynd adyg meg az zwksseg mwttatya ... Jtt az Ew felsege hazza myen Tarttozttassam [Kővár Szt; i.h. 52 Horwatt Janos kówary kappita(n) a beszt-i bíróhoz]. *1596:* Megh ertettyk hogy Jozagoth akar keresni teóllynk, de az Jozagh feleóll, mind malom es egyebek feleóll ele uagio(n) dolgónk az Tablara, merth my Vrunk eo felsege donatioiaúal el Iktattuk az myenket [UszT 11/25]. *1597:* Wrünk w felsige zamara hoszot wala forgo Andrass walami Borokat [Kv; Szám. 7/XIV. 7 Masass Tamas sp kezével]. *1599:* hoza mi nekunk az meg nevezet leuay nagi ferencz Batory Sigmond vrunk eo felsege missilís levelet [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. *1608:* En Raday Balyntt, Kysfaludon Kwkeolleo Varm(egye)ben lako, Vrunk eo Feolsigynek Eggik hytes Assessora [JHb XXVI/49]. *1620:* Hiúa minket Vayda janos vra(m) alias Bad Panchely cehen Doboka varmegieben lako Vrúnk w felseghe vallato parantsolattiaual hogy ott mi nemi nemw valloknak vallasokat be uennók [RLt O. 5 Blasius literatus Kovach de Kide vice jud. com. Dobocensis kezével]. *1847:* Hallgatóimtól annyit hallottam, hogy Varga Katalin nékiek azt mondotta, hogy ő urunk őfelségének dajkája lett volna, s ő szoptatta volna urunk őfelségét [VKp 269].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; die mit diesem Titel bezeichnete Person. *1557:* ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen [Kv; TanJk V/1. 19]. *1562:* w ffelseghe haragzyk az elesert hogy enyet kesyk [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1568:* az Thorday gwlysen mastan w felsyge el vygezte hogy az ispanok el Jaryak megh czyrkalyak az nypet [Fog.; i.h. 57 Casparus Beokeos supremus Consiliarius Regie Maiest(a)t(is) a beszt-i tanácshoz]. *1569:* Kwlthem eo felsege hazabol thyz masa saletromot kegielmetekhez es egy masa keny koweth [Gyalu K; i.h. 31 Haraklyany Lazlo gyalay Wduarbiro a beszt-i bíróhoz és polgárokhoz]. *1571:* En magam ew felsege drabanttya wagyok [Marossztgyörgy MT; BálLt 78]. *1574:* Ileş Mathę eo fęlsegoknek kiralnę azonnak ez orzagban be Jovetelęnek vtanna mentt Sombor-ra [Fejér m.; KemLev.]. *1596:* most penig, en oth hon nem lehetek hanem az eö felsege hadaban kel lennem [UszT 11/69]. *1628:* mikor w Felsege Moduaban akar uala meni, Ez Botoka janost, magaual zekere mellet el akarja uala uini Vas janos vram [Göc SzD; WassLt Johanes Göci (50) ns vall.]. *1705:* Az Követeket pedigh ... ollyan készülettel es instructioval botsássa kgltek hogy eo Felségehez valo hűségűnk megh mutatását és el pusztult edes Hazánk megh maradását nézö dolgokban ... közönseges jora valott végezhessűnk [KvLt I/193 a gub. Nsz-ből]. *1785:* mind az eő Felsége, mind az Haza hasznára az Ertzek(ne)k léjendö ki keresésére adigáltattunk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 21a]. *1856:* én azon allodiumokért Ő Felségetől egy fillér kárpotlást nem nyertem, mint hogy az 1848ik évi Tabellába benne nem voltak mint allodiumok [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

Szk: ~ *széke. 1707:* tetczet az eo Felsege szekinek, hogy ezen Ca(us)a haladgyon ad Quindenam [Dés; Jk 323a] ✱ ~ *szolgálata. 1552/1567:* eok most ew felsege zolgalattyaban vadnak Mwnkachyban [Pókafva AF; JHb XXVI. 33].

3. az Istenre való hivatkozásban; referitor la Dumnezeu; in bezug auf Gott. *1579:* meg Ertettwk ... Mynemó Rwt es Izonyw hyrek forgananak Igyarto Georgy felól ... hogy ... Az vriste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostorat Reank ne bochyassa ... procatorokat vallanak ... kik Igiarto Georgiet elö zollichyak teorwenre [Kv; TanJk V/3. 184a]. *1594:* az vristennek kemeni feniegeteset es ostorat feiwnkeon erezzwk, kire az mi bwnejnkel ingerlettwk eo felseget [Kv; i.h. I/1. 240]. *1653:* igaz legy, se rest ne legy s mindenek felet az Istent hiven szolgald s meg segit ö felsege [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1658:* Isten Eo felsege Ekkedigle(n) ennekem Negy gyermekimet Marasztotta megh eletben [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1666:* ha I(ste)n ö felsige e vilagbol ki szolittya valamit az mostani Vra Lipczei György Vr(am) ő kglme eze(n) puszta fundusso(n) épéttet, annak igaz árrat az még az én Attyamfiai le nem tészik, addig ö kglmét birasában senki meg ne haborgassa és haborgattassa [Ne; Incz. III. 5b]. *1667:* Isten eo felsége sulyos ostorával látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP]. *1698:* bizuan eo kglmehez mint edes Atiamfiahoz ... az eo kglme Daikalkottatasat en az en Jouaimbol megh nem fizethet(n)em hanem az I(ste)n eo felsege legien megh fizetöje az ő kglme Jstenes Cselekedetinek [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27. I/44]. *1734:* Levén a ... Nemes Városnak Malma gáttyának a közepin nagj ruinaja, ugy hogy Isten eő Felsege árvizet adván nincs remenseg meg maradhatása iránt [Dés; Jk 449b].

őfőhercegsége főherceget megilletö cím; titlu dat prinţilor din fosta casă imperială a Austriei; Titel der Herzöge (von Österreich): arhiduce; Erzherzog. *1833:* Az ezen Erdelyi Nagy fejedelemsegbeli régen ohajtott Dictát Felséges Fejedelmünk Isö Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvárra 26dik Majusra határozván személyessének ... unoka Ötsit Estei Ferdinánd ő Fő Hertzegsége neveztetvén ki ... 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatot [Kv; ACLev. Perc. 5].

őgyeleg cél és terv nélkül járkál, jön-megy; a umbla fără ţintă; herumlungern, schlendern. *1804:* Mlgs B. Huszár Ur ö Nsga ... Szamos Vjlaki Márkuj nevezetü Vaydaya ... akkor ejtzaka az ö Nsga embereit fel költötte ... és a' Bozintán Kosztán Máléját le szedték ... a' minthogy jelenis vóltam, a' gyalog szeres embereket még is név szerènt meg mondani nem tudom, mivel hogy ott fel 's alá ögyelegtek, minden elöll járó nélkül [Berekszó Sz; BfR III. 12/7 Pintye Von (56) col. vall.].

őhatalmassága a török császár címe; termen (de reverenţă) folosit pentru a vorbi despre sultanul Imperiului otoman; Titel des türkischen Sultans. *1614:* Mikor azt erősítettük volna, hogy az hatalmas császár ennek a mi urunknak és az országnak Bethlen Gábor által mikor athnamét adott, abban az athnamében öhatalmassága az erdélyi adót örökbe tízezer aranyra engedte, arról azt mondá az vezér, hogy adjuk elő azt az athnamét, s ha úgy vagyon, ő is abban hadja [BTN[2] 75]. *1616:* mi is az ő hatalmassága parancsolatja szerint Moldovára megyünk, ha ez idö alatt ő hatalmasságának más gondolatja azok felöl is nem leszen, mint hogy mostan az országban valahol mi fö boér megmaradott, fejenként felkelvén az ő hatalmassága fényes portájára viszik fejeket könyörgeni [TMÁO I, 158 ut. Tholdalagj Mihályhoz]. *1618:* Jenö felöl is küldjön öhatalmassága egy csauszt, s én is megmondom mind az uramnak s mind az országnak az hatalmas császár akaratját [BTN[2] 96]. *1643:* valamigh my magyar orszagot birni foghiuk maghunk szemelyünkteöl eö hatalmassaga(na)k esztendeönkent tiz ezer Tallert adunk es küldünk be az eö hatal(mas)saga Tarhazab(a) [Törzs. fej.]. *1662:* Azmint te mondod, hogy hatalmas császár országában való méltóságos úr vagy, és jöttél öhatalmassága szolgálatjára [SKr 644].

őhercegsége 1. herceget megilletö cím; titlu dat prinţilor; Titel der Herzöge: duce; Herzog. *1714:* My Fejer vármegyeben Fagaras földén Szkorén lakok ... Kgl. Aszszonyunk eö Herczegsege jobbagyy [Szarata F; Borb. II]. *1715:* talalván ... Buda Miklos Ur(am) eo kglmét ... Macson[a] Kocsoba Peter Néhai boldog emlékezetü 2dik Apaffi Mihály eo Herczegsege meg hagyatot Eözvedgje Bethlen Kata eo Herczegsege Jobbagja es Magyar Brettyei Udvarházának Porkolábja Házánál [JHb XXXVII/26. — [a]H]. *1738:* Mlgs Com(men)d(a)ns Generalis eö Herczegsége tett intimatiot, és insinuatiot ez Hazában járo bizonyos személynek observatioja, és kézre keritése aránt, illyen descriptioval[a] [ApLt I a gub. Apor Péterhez. — [a]Köv. a személyleírás]. *1741:* az Badensianus Colonellus ... eo Herczegsège parancsolattjára ki ment és occupalt olly hazakat a mellyekben mindenkor kapitanyak szállottak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană avînd acest titlu; Person mit diesem Titel. *1708:* ha szüntelen ide s

Tova hanykodo embereink más feleis disponaltatnak nagj neheze(n) folytathato eo Herczegsege itt valo oeconomiaja [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1709:* jüvén mi előnkben az ő Herczegsége mostoni hűtes Csür birája Kádár Ferencz és hűtes pallér birája Szász györgy ... együt referalanok [Szászernye KK; Utl]. *1720:* nehai Tiszteletes Dálnoki Bálint ur(na)k oppignoralt volt ... az eő Herczegsegek pocsfalván lako nehai Szasz György nevű örökös Jobbágyok ... egy darab szőlőt [Kük.; Ks T. 10]. *1739:* eő Herczegséginek szándéka volt az Volcani Passussan be menni ... de már le vertük az szándékárul [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1740:* Mind eő Hertzegségéhez, mind pedig Mlgos Guberniumhoz ... alázatos Instántiánk altal ... a szomszéd Provinciákbol ezen V(á)r(me)gyében az gabonának bé hozathatása véget recurráltunk vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

őhozzá, őhozzája 1. az ő házához/tartózkodási helyére; la el/ea, la locuinţa lui/ei; zu ihm/ihr, zu seinem/ihrem Haus. *1540:* Bathory Andras es Dragffy wram thy k: mynth attyokffyaynak es barathynak kezenethyketh es zolgalathyokath yzenek es the k: azon ygen kerethek, hogy the k: az wrak akaratyabol, menthel hamarab leheth, ew hozzayok menyen es welek zembe legyen [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1568:* Zekel Janos ... fassus est, hogy eo hosza ment volt fenesy Mihal bor venny [Kv; TJk III/1. 241]. *1573:* Gemes Anna Semy (!) Jacabne hity vtan vallya hogy harmad Nap az vtan hogi Kereztury petert megh vagdaltak volna az Kapa Myhal hazanal Megien oda eohozza az zolgalo Erzebet | Paisos Illes felesegestwl azt valliak hogy Ment volt eo hozzaiok Zabo Simon valamy scatula Enweztetny | Biro Kato, Azt vallia hogi ... trombitasne ... hozot volt eo hozza Egi Kis parta Eowet es harom arany gywreot hogy penzt kerne Rea valakytwl [Kv; TJk III/3. 50, 162, 253]. *1574:* Catalin azzony Molnos Mihalne Azt vallia hogy ez ely Mwlt Aratasnak vtanna hamar volt hogi Mazas peterne Eohozzaya Ment volt ky hostatba hwl lakik [Kv; i.h. 392]. *1592:* kazaltak megh ez megh newezet szena Retemnek eggik Rezet, kinek szenaiaba(n) ell vittek ... oda eo hozza, ha tagadna megh bizonitom, az nagy hatalomnak terhet mondom hozza [UszT]. *1754:* mikor az János Urfinak tettzet éjjel, nappal mindgyárt ment ő hozzá és gyurta, gyömötörte [Altorja Hsz; HSzjP Rebecka Szöcs Consors P(rovi)di Barbully, Karácsony (40) jb vall.] *1817:* Veres János ... miolta betegségiből fel költ Szüntelen jő s mégyen vagy ő az Attyafiaihoz, vagy azok őhozzája [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

2. az ő személyéhez, hozzá; la el/ea; zu ihm/ihr. *1542:* Dycherthessek az Isten belole merth mynd azonyom az ew jo gywmolchewel és ew hoza tharthozokwal, jambor zolgaywal egetthembe egessegbe wagon, wadnak [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1592:* az mywel Jambor azzon szokta tyzteseget teorweny szerent megh oltalmozny Encos kezh wagyok oltalmaznom, hogy az eggik sem wagyok, az mynek az én mostaha fyam es ottalmom szydalmozot, ky ne(m) ő hoza Illendö dologh leott wolna [UszT]. *1614:* Eleget veszekedék Balassi uram, hogy nem megyen ő Szkender pasa után, mert nem ő az fővezér és nem ő hozzája küldötte az ura őtet [BTN[2] 77]. *1710 k.:* Sohasem csúfolt az Isten senkit meg, aki őhozzá folyamodott [Blm. 1034].

Szk: ~ *tartja a hűséget. 1614:* Most immár ugyan azt akarja az hatalmas császár, hogy ha őhozzája tartja az hűséget Erdély, épüllön mégis az békességben [BTN[2] 74].

3. ură; în el/ea, asupra lui/ei; auf ihn/sie. *1570:* Erzen Jarto Peter, es erzen Jarto Symon, hytek zerent ezt vallyak, hogy pentheken esthwe mykor ewk ky Mentenek volna Az ew kertekben Eorzeny ... Jeonek az kertek keozybe Nyolchan ... egykct az Petert megh latyak verny kezdyk Az Masik ely Bwtth volt eleotek, Es hogy megh zolal hogy Neh Bantanak az Tarsat eoreyaes Rea Tamattak es eohozais wteotek [Kv; TJk III/2. 72]. *1590:* ezeket az alperes ... bezelette en nekem, iollehet ezt hallam az alperesteol hogy etzer haitot az felperesheoz, de eo hozzaia oda fel egj nehanzor haitottak [Kv; TJk V/1. 44]. *1629:* Andras ... szokszor feniegete Uramat, hogj eö hozza az Ura czakant fogh, bizony eöis mindgjart baltat fogh hozza [Mv; MvLt 290. 156a]. *1775:* hallottuk a' Molnartul hogy ő hozzája ütött volna egy bottal a' Nyárad martrol Marton Josi [Berekeresztúr MT; BetLt 6].

4. az ő kezéhez/birtokába; în posesiunea lui/ei; in seinen Besitz. *1585:* az f<en> meg irt eztendeoben nyarban az eö hozzayok tartozando zena fwekben walamellik teöbbet kazalt wolna meg az meg lattassek [Gagy U; UszT]. *1632:* eö hozza ugj vetette Veres Marton zalogba(n) az szőlcött, hogi Veres Marton miueltesse megh, Dauid Uram megh szedgie [Mv; MvLt 290. 69a].

5. öiránta, az ő irányában; faţă de el/ea; ihm/ihr gegenüber. *1560:* az Minemeo hyty wolt volna harinaj farkas Wramnak, Az ok Lewelek ffeleol, Az eo Attiafia Petky Katalin Azzon azt my eleottunk neky meg Engede, az eo hozza walo Jo Akarattiaert es teteiert [Ebesfva; Ks 101]. *1608:* Kerys Ghellyen Jmreh Vram eö kgme, az eö zerelmes Attiafiait, hogy az eő felliwl megh irt dispositioiat es veghezeset, az eő hozza valo zeretetekért se in toto, se in parte fel ne bonchiak [Kv; RDL I. 85]. *1646:* Nem azért mondgya hogy az Vrat haragra ingerellye, de sembes haragos volt eo hozzaja io akarattyat nem mutatta [Kv; TJk VIII/4. 54]. *1770 k.:* sokakkal meg bizonyíthatom melly igaz szivel voltam én eő hozzája, s ihon Ez a köszöneti [Bikfva Hsz; HSzjP].

6. óróla, vele kapcsolatban; despre el/ea, în legătură cu el/ea; über ihn/sie. *1555:* Ha valakit kurva fiának, árulonak, hitetlennek mondanak ... ha a más fél meg bizonyitja, hogy ő hozzája büntelen mondotta, eleven díján, az az tizenharmad fél forinton marad: mert tisztességében jár [Szu; SzO II, 121]. *1570:* Kalmar Marthon ezt vallya ... hogi ... Zabo Balintne eo hozza valamy Nylwan valo dolgot zolt volna Nem hallotta [Kv; TJk III/2. 67]. *1597:* Ha azt tagadgjak az felperesek hogy eó hozzok ne(m) mondottak volna, megh bizonitom, hogy hozzok mo(n)dottak s raitok tartottak alatta yltek [UszT 12/27].

7. magához; la sine; an sich. *1606:* zent kjralj uayda Janosnak uala egj Jstuan new fya melyet Kouachy antal öhoza hit uolt az hadakozasnak Jdeyen hogj hadakoznek helie(n) es minden Jozagaba harmadaba bele fogadna [UszT 20/181].

őhűsége (förangú) alattvalót illető cím (a fejedelem részéről); termen folosit (de domnitor) pentru a vorbi despre un supus credincios/fidel (de rang inalt); Ausdruck für einen Untertan (gebraucht vom Fürsten). *1631:* assecürallüük megh neüezett Kemeni Janost Eö Hwségétt, kgelmessen arrol; Hogi megh maradwán kötelességéigh azon Hwsegben; mind Eéletének Bóczwlletinek Otalmazásába, kegielmessen mys protegalni akariük totis Viribüs nostris [KCs IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlev. Kemény Jánosnak].

őiránta számára; pentru el/ea; für ihn/sie. *1705:* Discurálván úgy is az a mi ittvaló uraink, hogy a németek mentül közelebb lesznek a dolognak öirántok való jó végihez, annál inkább bocsátják innen ki az embereket [WIN I, 400].

ökegyelme 1. *udv* megtisztelő/tiszteletet kinyilvánító cím; termen folosit pentru exprimarea politeței; Titel als Ausdruck der Höflichkeit. **A.** egysz 3. szem-re von.; pentru persoana a 3-a singular; in bezug auf Ez. 3. Pers.: dumnealui, dumneaei, dumneasa; Seine/Ihre Gnaden, Er, Sie. *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeesth ... hogy az ke<sz>[a] erdeobeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesz hazaath meg Eppyche ... Mostan magokath meg gondolwan ... azonyom Ew kegyelme ... keez penzyt aad keeth forynthoth [Panot[b]; DanielO 5. — [a]Értsd: köz. [b]Panád KK]. *1559.* Elewzewr ... Byro Wram ew kegyelme Myndenyk Mezarost kyk yth Coloswarth łakyk (így!), a Thanacz hazba Be hywassa [Kv; TanJk V/1. 57]. *1563:* En Zeki pal Adom emlekezetre Mindeneknek akinek illik hogy thotte(m) illyen vegezesth Swki Isthuannal ew kegelmeuel [Kv; SLt G. 5]. *1573:* eo kegelme plebanos vra(m) Meg Nem Nywkhatot volna az eo k. Rendelessen [Kv; TanJk V/3. 73b]. *1631:* Hallotta(m) ... hogy Valaszutj Ferencz monta: Megh varo(m) apam vram eo kegyelme miczioda válaszszal jeo megh Kolosuarrol [Abrudbánya; Törzs. St. Arkosi (21) rector scholae vall.] | Czeffei Laszlo Urunk eö kegyelme ad Bornius Tehenet [Tötör SzD; Ks 42. F]. *1654:* En nem tutam micoda ... Porciojarul tötte le[a] ü kegelme Katona Palne Azonjom [RLt O. 5 Joh. Kovasi (60) decimator vall. — [a]Az árendát]. *1670:* kapitány Uram ő kegyelme lëveleben azt irja, hogy az jambor varossal ne` izetlenkedgyem, az marhajokat adgyam meg [Kvh; HSzjP]. *1739:* Balla Andras Ura(m) ö kegjelme kegyelmedet ... kenaltattya egj tsumo penzel, azaz a` fen meg irt szölönek örökárrával [Várfva TA; EMLt Barla lev.]. *1757:* az házban bemenvén vigyazom az Uram eokiegyelmét de sohunt sem láthatam [O.kocsárd KK; Ks 8. XXI. 14]. *1759:* Szigyárto István ... Agilis Primipillust Pap Jánost eö kegyelmit halálra verte [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1794:* (A) T. Káplánnak ö Kigyelmének meg kivántato Szállás iránt illy Rendelés tétetett [Kv; SRE 307] | Biro Mihály eö kigyelme adna ... Tolvaj István eö kigyelmenek ... 6 M Forintakat [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1817:* Nemes Barthos Dániel és Sámuel Uraimék ... Gyalog Katona Deák Moses ökögyelmit Tiszteletes Elekes Sigmondné Asszonyomat fiaival együtt ... Admonialtatyák illy okon [Albis Hsz; BLev.].

B. tbsz 3. szem-re von.; pentru persoana a 3-a plural; in bezug auf Mz. 3. Pers.: ökelmek; dumnealor; Ihre Gnaden, Sie. *1587:* Anno 1587 die 17 Marty Mikor az Vraim eo kigielmek minket az harom faluban introducalanak attak kezwnkben Cub Auenę 27 [Kv; Szám. 3/XXXII 3]. *1592:* 1591 Esztendöben Az o Calendarium zerent 31 die Decemb(ris) Az vonass Jgazgatto vraimnak. Eö kegyelmeknek feözettem Eö (!) zerentt [Kv; i.h. 5/XIV. 213 Eppel Péter sp kezével]. *1598:* B: wram kiraly B: wram w kegelmek Jndwltak ez May Nap feirwarra az Megh igirt harmincszad lewelynek Megh szerszisire [Kv; i.h. 7/XVIII. 100 Masass Tamás sp kezével]. *1620:* Anno D(omi)ni 1620 Die 12 January. Eö kegelmek az Tanacz vraim az Castely epwletire Vetettenek Adót [Mv; MvLt AContr.]. *1659:* az Ur w Naga, uagi ket agon liuö maradiki w Naga(na)k, tartozanak euincalni az patereket w kigielmeket [Kv; Ks M. 20]. *1799:* mind ketten egy szájjal mi tudjuk a kerdesben fel tett Joszágnak szomszédgyai Délröl Gidofalui Samuel arendás Joszága P. Kiss János, Moritz Sigmond eökegyelmek [Albis Hsz; BLev.]. *1814:* volt Czéh Mester eö kegyelmek ... minnyájon magok hivatalaktol el butsuztanak [Kv; ACSzám. 30]. *1842:* Medgyeszai Jozsef és Felesége Josvai Anna ö Kegyelmek [Dés; Törzs. Dési taxalisták 77].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. *1557:* Azerth ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen [Kv; TanJk V/1. 19]. *1577:* (A birtok) ha el ado lezen ü kegelmeket meg kenalom uele [Galac BN; WLt galaczy menhart nyil.]. *1598:* Keremis mint bízodalmas vr<aimat>[a] hogy eo kegelmeok legien segitsegwl az en keuez el teuelyedet Jozagomnak recuperalasaban, Kiert ha maradekim nem fizethetnenekis nekiek ... münkaloggianak [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr. — [a]Előtte több név fels.]. *1633:* (A) hat ökröt ... belsö szolnok var megiebely Kopaz falu nevü helyrül ... hoztak volt el az ü kegil(m)e szolgay [BSz; Ks 41. D. 28]. *1650:* Wettettem szamot Tatar Mihaly Uramal Ö Kigyelme megh fizetet mindenekröl [Kv; ACJk 58a]. *1666:* aztis tudom hogy Molnar Geörgy az eö kegyelmek földeökröl buydosodek el [Homoródsztpál U; BLt 11 Molnár István (33) jb vall.]. *1671:* En Bán Matyas adom ez peczetes kezem jrasat Vas Janos uramnak hogy ... Bánfy Agnes aszonjnak, az mely szalogja volt ... azt én megh adam ü kegjelmeknek ajtonban [A.zsuk K; WassLt]. *1697:* nem regen ugyan eö Kegyelmeknél vóltam, Szabo Pal Deakis ott vala [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sükösd Janos (23) pp vall.]. *1700:* Leven restantiaja fl 1//91 mellyet Levaltunk ... melyrül quetallyuk ü Kegyelmet [Msz; MbK 94]. *1739:* ki járván a Polgárok rétit határozzák ki ö kigjelmek [Dés; Jk]. *1768:* ö kigyelmik bé biro Possessorok Zabolára [Tamásfva Hsz; HSzjP Ladislaus Turi (57) ns vall.]. *1805:* eö Kigyelmeket a' Királyi Mandatum erejénél fogva ki Citáltuk [Szamosfva K; BLt].

ökelme 1. *udv* tiszteletet adó, de kissé bizalmas/népies cím; termen familiar folosit pentru exprimarea politeței; familiärer Titel als Ausdruck der Höflichkeit: dumnealui, dumneaei, dumneasa; Er, Sie. *1593:* ö keme fratay Janos ky kirte volt[a] azert az my fogiatkozas benne volt my meg reformaltwk w keminek [M.fráta K; SLt S. 39. — [a]A földet]. *1783:* Mostani fungens Városunk Biroja Pál András ö keme házánál Városunk közönséges gyülése Celebráltatván [Torockó; TLev. 10/3].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. *1548:* Ertem az levél mássábol, hogy uram egy gyermek loat igirt volt nekie, kit im most megköldettem ö keméneк [Fog.; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. *1592:* Ennekem adot ... 73 Magiar flot d. 55 kit eppen felis veottem eö kemetull [Peresen Sz; WLt]. *1621:* Jeoue mj eleonkben Kalacz suteo Ferencz, az eo keme felesegeuel Desi Eottues Sophia azzonjal [Kv; RDL I. 13]. *1676:* en eö kelmek ellen semmit nem cselekültem [Kvh; HSzjP]. *1773 k.:* szántottam azon a helyen ökeminek [Gyszm; LLt Fasc 69]. *1774:* abbol a Borbol isznak a mellyikböl tetzik, mind magok, mind Interveniensek, kikis eökemeknek Attyafiak, és jo Emberek [Mocs K; KS Conscr. Áts István (30) lib.,

molitor vall.]. *1780 k.:* az Társzekeretis ökeme küldötte [Szászváros; BK]. *1819:* láttam Rákosi Boldisár Urat a' maga kertyébe a' már el vett feleségével meg jelenni, és ugyan ökemeket együt számtalanszor is enyelegni és játzodozni [Kv; Pk 2]. *1843:* ugy hallottam ökemitöl, hogy a maga rész joszágát ... adta árendába [Karatna Hsz; HSzjP Intze Samuelné Jakab Susánna (40) vall.].

ökívüle rajta kívül; în afară de el/ea; außer ihm/ihr. *1582:* mo(n)da ezen Jygarto Gorgh im ides Gergel ura(m) az istenirt kerlek hogy enneke(m) hagy beket az orat nem tudo(m) melyen megh hal az en felesige(m) soha mast ne(m) vezek w kuuole hane(m) mi(n)denekbe(n) gongiat uiselem [Kv; TJk IV/1. 58d]. *1586:* soha senki ő küvüllök semmi közit hozzá[a] ne mondhassa [A.csernáton Hsz; SzO V, 140. — [a]A birtokhoz] | Az Hóo Penszesek Fizetessek ... 20 Maj Miert hogj az hid kapw belj Tyzedes Benedek nem Zolgalt ez holnapban, az eó fiszetese meg maradot eö kiweolle az teóbbinek fiszettem f. 53 [Kv; Szám. 3/XXIV. 3]. *1592:* Catus, Barbeli Balasne vallia: Tudom hogi Zep Istuan Attiafia volt Zep Balintnak, es eo kwwwlleok harman vadnak, kik mind Attiaual Aniaual eggiek [Kv; TJk V/1. 281]. *1598:* ennek eleotte valo bodogh emlekezeteo Enyedy Georginek peospeoknek vgyminth az varosnak Alumnusanak extraordinarie fizettenek, eo kyweolle Thorozkaj Mathe Papnakis, s azon keppen az Magyar rendreol oda fel valo Tanúlo alúmnusoknak [Kv; Szám. 8/IV. 44] | Borsay Peterne Ersebet Azzony ... vallja ... Borgyasne mene az Hagyma zerben ... Gergely Antalnehoz es rwtul kezde velle pantolodny, zidny ... Eo kyweoleis twdok egy nehaniat hogy ... zidalmaza ez Borgyas Janosne [Kv; TJk V/1. 269–70].

ökívülötte rajta kívül; în afară de el/ea; außer ihm/ihr. *1652:* Jöve eleönkben Sziner varalliai Haznos Catha mostan Niarlo kekesen[a] Nagi Mathe szolgaloia kiua(n) az eö hitötlen uratol Istua(n) kouacztol separatiot illien okon hogi hitötlen Uranak ő kiúollotte mas felesege is volna [SzJk. — [a]SzD].

öklel 1. öklöz, ököllel üt; a bate/lovi cu pumnii; mit der Faust schlagen | szúr, döf; a împunge; stoßen. *1588:* El kire teóllem Az kopiat s oda zagulda ... Erdeóteleky Marton hozza eóklele, es vgy eóklele Chyan Janost, es Az kopiat el eyte azon eoklelesbe Erdeóteleki [Perecsen Sz; WLt]. *1592 k.:* vgy wte le az palchaúal, Jakab Jstúa(nn)al egy zablia es egy kep vala, hogy az esesbeol fel alla Jakab Jstúan eóklelny Akaria vala Hannagy Petert, de ne(m) hagiak [UszT]. *1600:* Azon Jakochy Andras ki vonta a' zabljat, az aiton be kezde eóklelni ferench Janoshoz [i.h. 15/65]. *1650:* az veszekedesnek keszdetibenis ot volt az fiamatis ő eoklelte keppel s ölte megh, magamatis megh sebesittet [i.h. 8/64. 60]. *1667:* edgyik mindgyart egy lantsaval hozzam öklele, en el vöm az latsat tolle [F.köhér MT; Told. 5a]. *1683:* az korczma haz kapujaban ugy öklelte [HSzj *korcsma-ház* al.]. *1843:* égytzer tsak meg ragadja Szabo János Pekárikot, 's a' Földre le veré, 's kezdé a Földön öklelni; kinekis a' kis ujján még égy nagy fejes gyürü volt, — 's a' mint öklelte az keze feje ajja tsupa vér volt [Dés; DLt 856. 15]. — L. még KemÖn. 63.

Szk: *hátba ~. 1653:* Moses[a] is foga a székelység felé, de Rácz György és Katona Mihály nevü csiki szent mihályfalvi székely, hátba öklelé kopjával [ETA I, 82 NSz. — [a]1603-ban a fejedelmi székre törő Székely Mózes] ✱ *seggben ~. 1657:* Ugyanitt Fráter Pál is seggben öklele egy németet [KemÖn. 237].

2. (szarvával) felöklel; a împunge (cu coarnele); bocken. *1585:* Balas Varga Marton fia[a] Nem lattam en hogy Az Zabo Ferencz fia verte volna a' Danch leorincz fiat, hane(m) ... Azon Napon Az Bika vgy Eoklele hogy az vy zwryn az ket vyomatis altal eolthettem volna [Kv; TJk IV/1. 496. — [a]Vallja].

3. (sültbe) beleszúr; a înfige/vîrî ceva (în friptură); in den Braten stechen. *XVI. sz. v.:* Mikoron az asztalnál ül[a], szépen visellje magát ... az vitéz kappanban vagy pecsenyében legelöl ne öklelljen [Hsz; Barabás,SzO 349. — [a]A diák].

öklelés szúrás, döfés; împungere; Stich, Stoß. *1588:* Az kopiat el eyte azon eoklelesbe Erdeóteleki [Perecsen Sz; WLt]. *1662:* Bota István ... több közönséges néhány katonákkal elesett vala, s magán is a vicekapitányon kopjával való öklelés miatt nehéz seb esett vala [SKr 317]. *1690:* egy Demeter Istvan nevü szolgamra tamadot helyestörrel meg is öklelte, mely öklelés mia Isten oltalmazta hogy meg nem holt [Zabola Hsz; HSzjP]. *1725:* Láttam szememel az vért az Moldován Vaszil karján és meljin, az pap mihálj vasvillája öklelésének az heljitis láttam az ködmenin [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Rusz Lázár (39) jb vall.].

öklelős öklelő, döfődö; împungător; stechend, stoßend. *1722:* Semmi szokásos öklelös dolgát nem tudom, nem láttam az Utrumb(an) specificalt Bikának annál inkáb hogy az Soos János kanczájá(na)k ki dófte volna a' hását [Marosbogát TA; TL. Budai György (36) jb vall.].

ökleltet támadtat; a dispune/ordona să fie atacat; angreifen lassen. *1657:* az magam egy seregemet az révtöl annyéra állatám hátra, hogy az közönséges lövés is rájok nem szolgálhatna ártalmason, de azonban ha azon valamely sereg jüne elöl, azt szemben öklelteténem [KemÖn. 235].

öklődik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szemébe ~* szemébe ötlik; a bate la ochi; es fällt ihm in die Augen. *1797:* a ki jártato levél ... 5 lapján szemünkb(en) öklödött a Pusztai Csere nevezet [Mezösámsond MT; Berz. 5. 43. S. 96].

öklödözik döfköd; a împunge/lovi cu coarnele; bocken. *1722:* Az Utrumba Specificált Bikát Soha nem tudom hogy embert, marhát s egyebet meg Sebhetet volna ... tsak puszta kézzel fa nélkül is ki hajtották mégh az gyermekek is, de Senkihez nem öklödözöt [Marosbogát TA; TL. Kovács Mihály (33) zs vall.].

öklöldözik szúrkál; a împunge; stechen. *1599:* keornywl vezik zegeny Vramath chák eo maghath az eo kegme Christoph vram Alparethi Jobbagy es ot akkor leucó zolgay, leóweóldeozyk puskakal, dardakkal eokleoldeztyk vagdaltak [Dés; Eszt-Mk].

öklömnyi egy ököl nagyságú; cît un pumn, de mărimea unui pumn; faustgroß. *1716:* had maradgjon ha csak egj öklemni gjermekeis [Nagyida K; Told. 22]. *1771:* a' Lépe tajjan mint egj fél öklömni Csomo s dagadása volt a' Bial(na)k [Márkod MT; BetLt 7 Mich. Tökés (60) ns vall.].

öklöz 1. vkit ököllel üt; a bate/lovi cu pumnii; jn mit der Faust schlagen. *1670:* Levai Janos az Annyaval Szilagyi Janosneval az ágy(na)k neki nyomak Kotsis Ferenczet, öklözek verék [Görgénysztimre MT; RLt 1 Petri Szilagyi cons. Margarita Nagy (32) ns vall.]. *1747:* rajta kapván az A. Lengjel Juonnét az tsirkék ablatiojan s impediálni akarván hogj ne vigye el, meg tamadta az At mellybe fõbe verte öklözte [Torda; TJkT III. 160]. *1755:* ki ment fél az Mlgos B. Vr Weselény Istvan Ur eö Naga ... Nagj Devetseri vendég fogadossára vas villával, bottal, az Kis Devetser felöl valo gradits végére holottis ottan alvãn ... Panit István felesége Kalos Kata ki rantatta le az grãditsrol ... ki állatt terdel a melyin, kik öklöztek, verték, tépték, szagadták, kinozták rongálták, vérbe küpültek [Dob.; WLt vk]. *1762:* minek utanna ... az I. Incze Istvánnét ... maga illetlen szavaival provocalta volna haragra, Feleségestöl és Leányostol meg támadták az földre le vervén ot öklezték, tépték és vérben keverték [Torda; TJkT V. 72]. *1767:* látám ... hogy Moldván André gyömötli a hasát Botskor Vaszillynak és keményen öklezi [Majos MT; Told. 26/5]. *1781:* öklözte, körmelte az Apját, hogy mind vérbe küpülte [KLev.]. *1794:* Prekup Onutz eötetis elé fogta, és a földre le vérvén, öklozte, s pofozta [Letka SzD; TSb 5]. *1799:* reá rohonvan rutul öklöszték tépték [Dés; DLt].

2. (nyomaték kedvéért) az asztalt ütögeti; a bate cu pumnul în masã; mit der Faust auf den Tisch schlagen. *1802:* a' Kortsomárosné ugyan nem akart adni, de ö azonban az Asztalt öklözvén azt mondotta, hogy a' Kortsomáros köteles néki pénzért bort adni [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

ökonómia 1. gazdaság; gospodărie; Wirtschaft. *1634:* Ha penigh akarmelyis Uduarbiraink közzül, az my földeinkben maga számara be merne vetny, avagy beis vetet volna, az ollyan vetemény termésestöl giümölczöstöl, suo tempore számunkra takartassék, mert az mely industriaval, maga számara valo szántashoz vetéshez hozzá érkezik Uduarbirank, azon industriaual, az my oeconomiankhoz miért nem érkeznék ? [UF I, 329 fej-i ut.]. *1721:* Ra(ti)oja szerint percipialt Borso, Lencse, Kender, és Len mag, Bab 's kölös, ollyan nagy oeconomiaban feleteb kevés [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1732:* minden de praesenti lévö oeconomiakbul két rész légjen Iglai Ferenczé, és Brulljai Annáé, egj részszel légjen Contentus Dobolji István, és Brulljai Sára [Ne; DobLev. I/149]. *1744 k.:* Vagyon egy Kosa Joseff nevü Tisztartoja Cserei Mihally uramnak ... most penig de jure adó ala kellene menni, de Cserei Mihaj uram csak nem könyezve instált a' N. Szeknek hogy hagyattatnek ki az adóból mivel nem csak oeconomiajara sött etelereis az visel gondot [Miklósvárszék; INyR]. *1772:* ha ugy tettzik Édes Anyám Aszszonynak ... menynyen le a maga házaihoz lakni, mert onnét csak jobban vigyázhat maga kevés oeconomiájára [DobLev. II/438. 1a Szántó Sándor édesanyjához Ne-re]. *1784:* En usorát arreám (!) esendö adosságomért nem praestáltom külenesen, hanem mind Dominalis Biro minden nap talpan állattam s állok az Méltoságos Exponens B(áró) Uram eö Nsgã dolgossai és oeconomiája kürül [Mundra AF; Mk IV/35. 70–1 Drágomir Vonutz (50) jb vall.].

2. gazdálkodás, (mező)gazdasági tevékenység; activitate economică (agricolă); (land)wirtschaftliche Tätigkeit. *1681:* Az Oeconomiabol s egyeb Industriabol valo proventus mennyiseget ã Ratio mutattya megh [VhU 218]. *1706:* (A jószágnak) jövedelme volna az oeconomiabol és korcsmállásból [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. *1708:* ha ... embereink más feleis disponaltatnak nagj neheze(n) folytathato eo Herczegsege itt valo oeconomiaja [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1715:* Az oeconomia folytatását ... jo ideji(n) igyekezze véghez vinni [Dés; DLt 501]. *1749:* az Sz. Demeteri Joszág ollyan Joszágh hogj az szokatlan Gondviselö esztendeig is alig tud belé szokni, hogj rendivel tudgia az oeconomiát follytatni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1779:* már bizonyos Idötöl fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Törvény nélkül; mint az Evezök kormányos nélkül, és már tsak az el merülés héjja, hollott ... az mi oeconomiánk(na)k tudni illik az vas Csinyálásnak rendiben Törvényekkel vezéreltetünk vala [Torockó; Thor. 21/20]. *1787:* igaz hogy a katana fogással meg hibázván a dolgot, mert az al Tisztek nem a Fel Tiszt Vrak meszszire láto intézések szerént folytatván dolgokat, sok akadályt szerzettenek az oeconomia folyásában [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. termés; recoltă; Ernte. *1773:* Az ágyban feküdve találtam a szegény br. Inczédi urat ... köszönte, hogy általmentem Páncélcsehre s hogy 200 forintot ígértem volt, hogy az oeconomiáit feltakarítsák [RettE 307].

Szk: *mezei* ~. *1755:* Conferálá ... Vajda István Ura(m) a Kölpényi Ref. Ekklesianak a Sarloval minden nemü mezei Oeconomiájának Dezmajat [Mezökölpény MT; MMatr. 389].

4. haszon, megtakaritás; beneficiu; Ersparnis. *XVIII. sz. eleje:* Az Dátosi kevés Oeconomiam e szerint Erogalodat Vettem egy ujj hajot flor. H. 5 ... Az beresimnek két kutsmát [Kutyfva AF; Törzs.].

5. gazdaságtan; economie; Ökonomie, Wirtschaftslehre. *1823–1830:* még Bonyhán fejembe verték volt, hogy készüljek az oeconomiára tartozandó dolgokra is ... azért az oeconomiát a nyári semestrisen hallgattam Beckmann[a] nevü professzornál [FogE 223. — [a]Beckmann János göttingai professzornál].

E cimszót vö az *ekonómia* cimszóval. Az *ökonómia* szónak és szócsaládjának viszonylag gazdag adatoltsága indokolttá teszi itteni szerepeltetését.

ökonómiabeli gazdasági vonatkozású; economic; ökonomisch, wirtschaftlich. *1710 k.:* Urak, förendeknek nem engedtetvén meg Telekitöl házoknál lakni, ezek a gonoszok származtak belöle ... 2. Az oeconomiabéli kára kinek-kinek [BÖn. 785].

ökonómiácska 1. gazdaságocska; gospodărie mică; kleine Wirtschaft. *1743:* mivel e nyári szoross idö s tsekély oeconomiatskánk lovainkot distrahállya, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parantsolni [Hatolyka Hsz; ApLt 5 Pótsa Lázár Apor Józsefhez]. *1775:* Telék el az 1775-dik esztendö is. Istennek kegyelméböl én reám s hozzám tartozóimra nézve türhetö folyással ... Söt mind oeconomiácskám, mind marhácskáim körül az ö szent felsége áldását tapasztaltam [RettE 361]. *1781:* engedetlen Jobbágy embereim ... magokot nem jobbitották s szolgálatbeli restantiajokot szallitani nem igyekeztek söt inkáb nevelték kitsin oeconomiatskam<na>k nagy hátra maradására s neveletlen árváimnak Nyilván valo károkra [BetLt 6].

2. kicsinyke/szerény gazdálkodás, activitate agricolă modestă; kleinere landwirtschaftliche Tätigkeit. *1702:* legyen kgld egy kis patientiával octoberig, mégh én-is kevés Oeconomiácskámat el végezem Novemberbe ... ã Capita-

lisrul-is contentalom [Ádámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. *1757:* A Gyogy vize mellyekin lévö Lakósokul mindnyájon Erdö hatságon nyomorgunk, Cultiválo Szanto és kászalo helyeinket erdöböl kell írtás által tisztogatnunk, mely szerint ... ha ki mi kevés oeconomiatskát folytat minden esztendöb(en) szükségesen kívantatik hogy helyeit tisztogassa [Középalmás H; BK ad nro 144] | A mi Határunk erdös helyen fekszik, mindnyájunk(na)k irtás által kell segiteni mind szánto, ugy kaszálo helyeinket külömb(en) oeconomiátskainkat nem folytathattyuk [Runksor H; i.h.].

ökonómia-folytatás a gazdálkodás vitele; activitate economică; Wirtschaftsführung. *1807 k.:* Szekere Ekéje volt vasas Boronaja pedig fábol volt Székelly Mihálly Uramnak, tsak valami négy vas fog volt benne mellyek(ne)k vasai Faii, olly epségben nem maradhattak meg eddig elé amint voltak néhai Székelly Mihály Uramnak idejéb(en) mert az Oeconomia fojtatás miá viselödtek pusztultak el vástak [Sinfva TA; Borb. II Székelly Péter (39) ns vall.].

ökonómiai gazdasági; economic; ökonomisch, wirtschaftlich. *1811:* méltoztassék ... olyan hathatós Rendelést tenni, hogy ezen fel-adott Restantiáim további haladék nélkül, és az adosságaimbol való feselhetésemre nézve ne apránként, hanem summáson fizettessenek-ki ... az Ekklésia a' mivel nékem restál, azt sem interesezi, sem nem fizeti, 's a' mit fizetett-is eddig-le belölle, sok esdeklés után és apránként fizette, úgy hogy semmi nevezetes Oeconomiai mozdulást nem lehetett vélle tenni [REkLt ad nr. 32. Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

ökonómia-professzor gazdaságtan-tanár; profesor de economie; Wirtschaftslehrer. *1823–1830:* Írtam Beckmann János oeconomia professorról, és hogy nekie egy székely eke modelljét ígértem, mert az európai nemzetek ekéi közül majd csak e nélkül szükölködik [FogE 217].

ökonomikum 1. gazdálkodás; activitate economică; ökonomische Tätigkeit. *1771:* Titt. Márgai Ferentz Vram ... Mint tapasztaltatott jo Gazda, az Oeconomicumok(na)k, olykor olykor lègyen meg-szemlélöje, és az inkább gyömöltsözhetö Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat feltalálja [Kv; SRE 228]. *1781:* Mindenkor a' hütesek ... mindennémü vas opificiumhoz tartazo oeconomicumokat ... magok kötölességeknek tartsák folytatni [Torockó; TLev. 9/20].

2. gazdasági ismeret; cunoştinţe economice; wirtschaftliche Kenntnisse. *1823–1830:* mikor engemet konvencionáltak Bonyhán, az öreg grófnak a volt az intentuma, hogy én tanuljak az akadémián oeconomicumokat [FogE 216].

ökonomizáció gazdálkodás; activitate economică; wirtschaftliche Tätigkeit. *1722:* Abbol az kis oeconomizatiobol à mit Házamnál vitetek, bizony nem sok erszenjt töltök [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

ökonomizál 1. gazdálkodik; a gospodări, a face treburile unei gospodării; wirtschaften, Wirtschaft treiben. *1746:* Mindennémü beneficiumival az Inctusok is él élnek ezen Városnak piaczczán tudniillik kereskednek, határán Oeconomizalnak [Torda; TJkT III. 21]. *1749:* Vetés à Mezőn nem volt, mivel nem oeconomizalt itt Szilágyi András Vr(am) [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 23a Maria Prodán (64) jb vall.]. *1757:* Tiszta Irtás által tartunk kevés oeconomizálni valo Helyeket [Szurdok/Tataresd H; BK ad nro 144]. *1778:* Branyitskan kevés az Buzabeli oeconomia Sárfalván pedig igen jó földek vadnak oeconomizállyon [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

2. hasznot hajt, jövedelmet termel; a aduce beneficii; Gewinn bringen. *1732:* Praetendallja Iglai Ferencz, és Felesége Brulljai Anna, hogy Dobolyi István és Brullyai Sára, valamit hat Esztendöknek el forgása alatt, ki házasitásakor kezekben adott nyolcz ökör, szekér, és eke után oeconomizálta(na)k, s kerestenek adgják elö hitek szerint divisiora [Ne; DobLev. I/149]. *1755 k.:* az hol praedecessorim mint Fö emberek bövön oeconomizaltanak most én szeginj leginj igen gjengén folyttathatom vekonj oeconomiámat [Kecset SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

ökonomizálás gazdálkodás; activitate agricolă, gospodărire; landwirtschaftliche Tätigkeit. *1771:* Titt. Márgai Ferentz Vram ... Mint tapasztaltatott jo Gazda ... az inkább gyömöltsözhetö Oeconomizálásra a' szükségesebb modokat fel-találja, és az Inspector Curatoratussal communicálja [Kv; SRE 228]. *1807 k.:* a Szeker Eke a sok oeconomizalas miatt olly allapattyáb(an) a mint Szekelly Mihálly idejéb(en) volt meg nem maradhattak mivel azakkal igen sokat oeconomizáltak [Sinfva TA; Borb. II].

ökonomizálható 1. megművelhető; cultivabil, care poate fi cultivat; kultivierbar. *1780:* Excellentiad, minden oeconomizalhato hellyeket el vette fogla(l)ta, ugy hogy már nem Subsistalhatnak[a] s adojokatt nem kereshetik [K; IB. Kászoni Nagy János szb kezével. — [a]A falusiak].

2. gazdálkodásra fogható; care este apt pentru activitate agricolă; fähig für landwirtschaftliche Arbeiten. *1731:* a ... Maros Szent Királlyi Keresztesi Joszág ... se az edes Anyamnak, se nekem az hejnek tavul léte miatt és oeconomizalhato Jobbagyink(na)k defectussok miatt haszonvehető nem lévén ... adtuk a réánk háromolhato reszt ... Tkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX/12].

ökonomizáló gazdaságilag hasznosítható; care poate fi cultivat; kultivierbar. *1734:* Vagjon oeconomizaló fölgjek a' Felsö Fordulob(an) ad Cub. 7//2 [Bosoród H; Born. XXXIXa. 14 Bornemisza János conscr.].

ökonomizáltat gazdálkodást folytattat; a desfăşura o activitate agricolă, a face să cultive/lucreze pământul; den Boden bearbeiten lassen, landwirtschaftliche Arbeit treiben lassen. *1725:* Apor István nagy mertékb(en) szántat s oeconomizaltat ä Tohati hataron [Tóhát TA; JHb XI/15]. *1732:* Mikor a Sombori határon oeconomizáltatta(na)k az Vrak ezeket odais szolgáltatták, ekével, kaszával, s sarloval [Dál K/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

ökonomizáltatás gazdasági tevékenység végeztetése; desfăşurarea unei activităţi agricole; Durchführung einer landwirtschaftlichen Tätigkeit. *1747:* én özvegyi állapotom miá oeconomizáltatására nem érkezhetvén mind az magam Joszágocskáim távul letek miá, mind egjéb nagy akadályok miá, attam által Árendára mind azon Bonumokot valamelyek találtatnak ... Ilyefalvi Nemes Curiához akár hol is [Árapatak Hsz; Ks 62. 46. 22].

ökonomizáltatik megműveltetik; a fi cultivat/lucrat; bearbeitet/kultiviert werden. *1713:* Az Szánto földek ... a közös buzabol, közös jobbagjokkal oeconomizaltattanak ... hanem annak idejében egyenlőképpen fel takaritván ... kalangyaul vagj szeműl osztattjak [Baca SzD; JHb XLI/2].

ökonómus I. *mn* gazdasághoz értő; care cunoaşte temeinic problemele agriculturii; die landwirtschaftlichen Probleme kennend. *1662:* Jenőbe Bornemisza Pál helyébe ... Szénási Pétert állatta vala ... de azonban erdélyi praefectusa, sárdi Deli Farkas ... el találván halni, a helyébe Szénási Pétert hozatta vala, hogy jó törvényértő és jó oeconomus ember is volna [SKr 299–300]. *1722:* engedgye Jsten hogy légyen eő H(e)r(cegsé)gé(ne)k utánnam job oeconomus szolgaja [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

II. *fn* **1.** gazdasági szakember, gazda; specialist în agricultură; wirtschaftlicher Spezialist. *1823–1830:* Írtam továbbá Nagy Dánielnek a Fortswissenschaftról[a], mert még mind gondolatában volt neki is, hogy ha hazajövek, az öreg gróf plánuma szerént csakugyan oeconomusok leszek [FogE 218. — [a]Forstwissenschaft, azaz erdészeti tudomány].

Szk: *udvari ~ 1823–1830:* az is volt az híre, hogy az udvar engemet udvari oeconomusnak készítene [FogE 214].

2. városgazda, econom al oraşului; Stadtwirtschaftler. *1822:* Kötelességévé tétetik Oecummus (!) Csomafái Dániel a(tyánk)fiának ezen a Tavaszon az Ovárba bé járo szorosson jo kőfalat tsináltatni egy ajtot hagyván [Dés; EHA]. *1823–1830:* Hétfőn délelőtt szállásomra jön egy Zabolai Finna István nevű ember, aki deákoskodott, osztán ott a városon[a] megházasodván, gazdává lett volt, centumpater s város oeconomusa, vagy amint nevezik, város gazdája is volt [FogE 301. — [a]Mv-t].

3. a kollégiumi rendre felügyelő hetes diák; elev însărcinat cu supravegherea ordinii într-un colegiu; Ordner, Schüler, der im Kollegium auf die Ordnung aufpaßt. *1823–1830:* Ezen 1792-ik esztendőben március 17-ik napján tettenek a syntactica classisban cantus praesesnek, pedig eleget mentettem magamat, hogy nem tudok énekelni, de meg kellett lenni, mert különben utánam valót tettek volna, én azután oeconomusságot viselni, vigilálni, mint azelőtt, tartoztam volna, amit most apparitornak neveznek, akkor oeconomusnak hívták | a professzorok azt parancsolták, hogy senkinek is a mentéje gallérja prémje alsó szélénél alább ne érjen az haja. De így sem volt jó, hanem végezetre vesszőből mértéket vágtak, azt az oeconomus vagy ma apparitor egy szombaton délután kamaránként elhordozta, és mindennek akkorára kellett bütüztetni az haját [FogE 104, 108].

ökonómuskodik gazdasági szakemberként tevékenykedik; a activa ca specialist în agricultură; als landwirtschaftlicher Spezialist wirken. *1822:* Katonáskodásom előtt szolgáltam Nemes Hunyad Vármegyébe, mint Stationalis Notarius ... quiétálásomtol fogva pedig mint Árendator Szutsákba Oeconomuskodtam [KLev. Kibédi[a] Gergelyfi Beniámin nyil. — [a]MT].

ökonómusság felügyelői tisztség a kollégiumban; funcţia de supraveghetor al ordinii într-un colegiu; Funktion als Aufseher im Kollegium. *1823–1830:* Ezen 1792-ik esztendőben március 17-ik napján tettenek a syntactica classisban cantus praesesnek, pedig eleget mentettem magamat, hogy nem tudok énekelni, de meg kellett lenni, mert különben utánam valót tettek volna, én azután oeconomusságot viselni, vigilálni, mint azelőtt, tartoztam volna [FogE 104].

ököl 1. pumn; Faust. *1573:* Orsolia Kerekes Lwkachne ... vallia, hogy Ez ely mwlt Napokban ... hallotta hogi az Montya (!) volt Ieremias Menhartnak hat kwrwa Az Anyam az keozbe wthy volt Eoklewel [Kv; TJk III/3. 149]. *1590:* Gothart Balas megh ytette az Eökleúel Antalffi Thamast [UszT]. *1591:* Zilagi Janosne Anna ... vallia, Lattam hogi Zeocz Pal le vonta vala Brassai Andrasnet, es haianal fogua vondozza vala, es eokleuelis veri vala [Kv; TJk V/1. 160]. *1592:* Martha azzoni Oroz Mihaline vallia ... Niari Marton hazanal nem tudom mint haborodot eozue felesegewel ... latam hogi Niari Marton neki mene, kontiat le vona, es az eokleuel eo magat ereossen megh vere [Kv; i.h. 296]. *1634:* Lata(m) azt hogy Czionka Janost adgyban ute az oklivel Bodroki Marthon [Mv; MvLt 291. 31b]. *1735:* A Kérdésb(en) fel tött napon és hellyb(en) láttuk szemeinkel hogj ... az Nemes ember az öklivel fenyegette s merengetet hozzá [Csicsógyörgyfva SzD; TKI Moldován Pintye zs és Marosán Andre zs vall.]. *1749:* Közepső Pálffi István uram maga rosz köz kerti miat hogi szollogattam, az östekemet meg fogta vala, huz vala bé az lőjtőre, — ütöttis az öklivel [Tarcsafva U; Pf]. *1750:* Kotsis Dani ugy meg űté az öklivel fül tünn Fodor Mihályt hogy mingyárt le esék a Földre [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. *1755:* ki rantatta le az grāditsrol ki ütette oköllel füben [Dob.; WLt vk]. *1767:* ugy űté főbe az öklivel Kádár Gyurkat hogy azonnal a földre Le esék [Betlensztmiklós KK; BK. Csiki János (20) vall.] | az öklivel vér vala Bosar Vasziliához minden igazok (!) nélkül [Majos MT; Told. 26]. *1791:* ekkor hozzám rugaszkodék, agyarkodék ... és elsőbb ököllel arczul tsapdosa [Méra K; RKA]. *1800:* az Öklivel jól el kujakolá [Bereck Hsz; HSzjP Magdó Ferenc (40) gy. kat. vall.].

Szk: *öklét egybeveri. 1572:* Dorothya Ziyarto Georgyne azt vallia hogi ... hallota hogi fatywnak Mondya volt lakatos Peterne leorincet, Megh az eoklet egbe very volt, Azt Mondwan Nem En Mondom az te Matthkad Mongia [Kv; TJk III/3. 26] ✱ *~lel ver be vki fejébe vmit. 1832:* némely idegen Birtokatlan Demagogusok itten meg jelennek, és ököllel kivánnyák a jelenlévők fejekbe a rosz principiumakat be verni [Ne; KCsl 6].

2. ökölcsapás; pumn, lovitură (dată) cu pumnul; Faustschlag. **Szk:** *öklöt ad. 1744:* közékb(en) menek, és mindenik(ne)k egj egj öklöt advan es pirongatvan miert tepelodnek [Szászbesenyő AF; Told. 3].

3. hasonlításként nagyság megjelölésére; ca termen de comparaţie pentru determinarea unei mărimi; als Vergleich für eine Größe. *1639:* az kezkeőneőjökben mindeniknek vala egj egj kis czomony mint az eöklöm [Mv; MvLt 291. 180b]. *1643:* Fodor Janost ugy megh verette valla penigh Hogy mint az öklunk any hus rothadot ki az farabol [Koppánd AF; DobLev. I/13]. *1644:* Monar Giorgi ... ugi megh verte rontotta, mind első s masodik feleseget, kival keppen az masodik felesegenek illien volt az hata gerincze, mint az eökleöm | en fel fedem az leplet rola az szegeny aszonrol ... az Tomporan mint az eöklem ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel vettue [Mv; MvLt 291. 417a, 421a]. *1711:* olyan szörnyü jégesők voltanak, hogy mint az embernek az ökle, akkora jégdarabok hullottanak [CsH 474]. *1786:* (A

fa) ollyan Kőrtvéllyeket termet mint a' fel öklőm [Backamadaras MT; CsS]. *1807:* láttamis ... matsukás bottyát; mely bottyának matsukája akkora volt mint a' két öklőm [M.fenes K; KLev.]. *1838:* Tktes Komáromi Lászlo Urnak — Nadrága Sebje posztostol edgyütt keresztül volt vágva — egy akkora helyt hol az öklöm bé férhetett [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 3b].

Vö. a *marok* alatti jegyzettel, valamint a *markos* címszóval és l. Bogdán, MMért 83

ökölnyi ököl nagyságú; cît un pumn, de mărimea unui pumn; faustgroß. *1681:* Ratio tarto vaszon Taska, (:miseria:) Nro 1 Ebben vastagh czerna, fél fel ökölni gombolyagh Nro 2 [Vh; VhU 527]. *1870 k./1914:* Lapda: háromféle volt használatban ... marhaszőrből ... nyirkosan összeseritett, préselt ökölnyi nagyságu kézi lapda [MvÉrt. 22].

ökör 1. bou; Ochse. *1507:* Az orsyka Azzonnak En Nalam <vagyon> Neg okre [Kv körny.; NylrK VI, 187 Cheh István kezével]. *1560:* hoßßwtelky ferencz es bodysar aggyon ket ökröth es ket negyed fw twlkot [SLt S. 4]. *1562:* Agyanak ... Az Monosthory haztwl ... zaz Johoth ... Negy Eökröth, harom wnó barmoth [K; KP]. *1568:* az ember az ökröket ky bochatotta Es menten, Monostor fele Jndult [Kv; TJk III/1. 143]. *1570:* Zekely Myhal ... vallya ... Zonkolyos Mathias es Markos Imreh zolnak neky ... hogy nekyk adna az 10 Ökret [Kv; TJk III/2. 137]. *1573:* Stamp Ianos azt vallia ... Mond coneky No Iob ha ky Erezted az Eokreket az paytabol [Kv; TJk III/3. 190]. *1583:* Senki egy vasarra egy Eokeörnel teóbbet ne uagion [Kv; MészCLev.]. *1588:* hogy penzem nem volth ket cokreomet kelletek zalogba adni [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1595:* Tudom hogy Zent kjrali Georgy vram zamara tartottak ott az Eokreokeott Gergiel Jakabnal [Oroszhegy U; UszT 10/25]. *1610:* Nem tudgiuk honnat ualo gondolattiokban ieöttek my reank el uettek eökreönket es feiszenket [i.h. 4. 8]. *1614:* Chjat Janos igen vagdalt ember buzaért keotte magat Dersi Janosnak s ket ökórert, mig megh adhattja Anni 2 hogj oda tart [Kövesd MT; BethU 30]. *1635:* mihelt onnat haza jeötte(m) mind giarast Both Andras ket eökreömet es haro(m) Uneömet el dulatta hajtatta [Ditró Cs; LLt] | monda ennekem Lazar Martho(n), ocziem hozd ki az Cziakanyomat, had hayczian el az okreimet, es ki hayta az kapun az okrókót | hizem megh eod az okrömót, de bizony enis nem feleytem el [Mv; MvLt 291. 39a, 40b]. *1647:* az Buzai hatarrol lopua ueszet vala el két fiatalj eökreö, eggik sarga es az masik kek szurke [Kv; TJk VIII/4. 237]. *1652:* Minden harmadik Esztendeöben Ostor Ado. marha szamra rojiak, ugyment 4 tehentwl d. 3. 2 Eokeörtwl den. 3 [Vista K; GyU 99]. *1675:* be hajtottak volt azo(n) Ökreket az Salibul, nagy nehezen Szerezhett(em) viszsza a Tisztektúl azon ökremet [Mezőörményes TA; WassLt Nicolaus Lazár (50) jb vall.]. *1684/1687 k.:* A' nőtelen legény ha ökre marhája vagyonis ne(m) tartozik bérrel[a] [Mezőbánd MT; MMatr. 364. — [a]A papnak]. *1686:* bizony el hajtom az ökrödött [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/25]. *1694:* Öker kettő. Tehen egy [Harasztos TA; i.h. 12. 91/74]. *1749:* egyik(ne)k sem volt két ökrinél több [Koronka MT; Told. 37/35]. *1757:* az Madarasi széna Fövet egész étzakán keresztül kasul járta keresvén ökröit | reggel látok hogj bé hajtyák ökrömket az Josika Ur Udvaráb(a) [Pagocsa MT; Ks 8. XXI. 13]. *1759:* Kús Balas ingemet el hiva kölesön ökröstöl töke hordani [Remete Cs; LLt Fasc. 149]. *1763:* az actionalt két ökreken küvül több lopasamatis kévánnya subinferalni | maga is fateallya az l. hogj az actionalt két ökreket ő lopta el [Torda; TJkT V. 175–6]. *1847:* (A pásztorok) Az ökröknek szarva, szeme, füle, csípője, farka és rajta lévő harangokról számadolni tartoznak; épen eleikbe adott ökrökröl épen számadolni ... tartoznak [Zalán Hsz; RSzF 203].

Hn. *1681:* ökör uczában [Hátszeg; VhU 149]. *1717:* Az Ökör Tonal (sz) [Fejérd K; EHA]. *1754:* Az ökörre járo földek alsó végiben (sz) [Görgénysztimre MT; EHA]. *1759:* Az Ökör hugyos Dombon (sz) [M.gyerőmonostor K; KHn 79]. *1783:* Az ökrök járásában (sz) [Szamosfva K; EHA]. *1802:* Ökör kert (sz) [Meggyesfva MT; EHA]. *1805:* Az Ökör vágo oldalon (sz) [Fiátfva U; EHA]. *1819:* Az Ökör Tonál [Hari AF; EHA]. *1832:* az ökör réten fellyül [Mákófva K; EHA].

Szk: A. ~ *keresni. 1596:* Az vthan kesen Jeouek hasza merth az eöker keresni mente(m) uala [UszT 11/9] ✱ *~ fejébe/fejére való istrang. 1717 k.:* Ökör fejebe való Istrangakért [Búzásbocsárd AF; BfR]. *1737:* Ökör fejére valo Istrang Tiz [Melegföldvár SzD; CU Petrichevich Horvath Boldizsár conscr.] ✱ *~ nyakába/nyakára való harang/kolomp. 1787:* 3. ökör nyakára valo rosz harang Dr. 9 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4]. *1816:* Öt ökör nyakába valo Kolompok [Szamosfva K; Born. III/33] ✱ *~rel/ökrével szolgál. 1638 k.:* Demeter Miklos eoreokeos iobbagy eokeorrel szolgal [Jegenye K; GyU 38] | Zabo Jakab eös iobbagy eokerrel szolgal [Szászfenes K; GyU 34]. *1759:* egy Sellér Ökrével, szekerrével két nap heján három hetet szolgált [Marosludas TA; TKI]. *1787:* öt Hetet külen külen mindenik m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak [Majos MT; Told. 35] ✱ *~rel szolgáló. 1835:* kötelezteltik az Arendátor Ötsem az egész joszágot ugy patrocinalni gondját viselni s minden meltatlan el nyomattatás hurtzoltatás ellen oltalmazni, hogy a mostani marhás és ökörrel szolgálo emberek megne romolyanak [Sófva BN; Somb. II] ✱ *~ szarvára való istrang. 1679:* Ökör szarvára valo szakadozot Istrangh nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. *1735:* ökör szarvára valo Istrang Nro 9 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 13]. *1756:* Ökör szarvára valo Istrang 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 30] ✱ *~ után való szán/társzekér. 1638:* szeker szin. Vagion alatta harom cökör utan valo io vasos, kasos ... taar szeker [A.porumbák F; UF I, 661]. *1681:* Ökör Utan valo ... fa ernyos deszkas oldalu Tár szekér [Vh; VhU 505]. *1692:* ket rosz ökör utan valo szan | egy uj ökör utan valo szan, nyelves ruddal [Görgénysztimre MT; JHb Inv]. *1720:* Ökör után valo Tár szekér [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1756:* viseltes ökör után valo szán 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35] ✱ *ökrök okolja* marhaakol. *1720:* Vagjon az Ökrök Oklya, jo sátoros kertel körüll véve ... Vagyon ezen Okolyban közonséges Perellyere epittetett ökör Pajta [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12] ✱ *ökrön, szekéren szolgál vkit. 1604:* gienge Jakab ... ugy Zolgalta ökren Zekeren, lörinczj benedek wramot mint Jobagy Zolgalta az wrat [UszT 18/168 Fodor Janos fiatfalwy vall.] ✱ *vhány ~re való istálló/pajta. 1771/1817:* padlatt hat ökörre valo Istállo [Bözöd U; Mk]. *1784:* vagyon égy tizenkét ökörre való marha pajta, mely ... fábol készült szalmával fedve [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 8].

B. *barna ~. 1687:* Vasarlattt ... egj barna ökrött pro f 21//40 [Utl]. *1829:* 1. Barna ökör [Dés; DLt 233] ✱ *barnaszőrű ~. 1748:* (Az ökrök) egyike barna szőrü ... ökör

[Hosszútelke AF; Kath.]. *1769:* kik verték rontották öszve ... egj fel allo szarvu barna szörü ökrit [Tarcsafva U; Pf] ✱ *barna tarcsa ~. 1687:* barna tarcsa Eokor ... fejér tarcsa Tulok [Utl] ✱ *bélyegzett ~. 1577:* Az mely ket belyegszet eokret penig borsos pal el adot, eo kegmek azt teorwenre hattak, hog ha adhatte (!) é el vagy Nem [Kv; TanJk V/3. 149b] ✱ *bogárkék ~. 1754:* egy fejér két Kormos szörü és egy Bogár kék négy ökrei ... Szánto földekben ... talaltattak [Kük.; Ks 39. XI. 11 vk] ✱ *bogárszarvú ~. 1752:* Egj pár Sàrga, és Bogár szarvu ökör | Egj Kék Bogár szarvu ökör [Dob.; TL 42] ✱ *butaszarvú ~. 1752:* Egj kék Buta szarvu ökör [uo.; i.h.] ✱ *csákószarvú ~. 1752:* Egy szürke Csáko szarvu ökör ... Egy Szöke Csako szarvu ökör [uo.; i.h.] ✱ *csúpos szarvú ~. 1752:* Egj Kicsin Kormos csupos szarvu ökör [uo.; i.h.] ✱ *fakó ~. XVIII. sz. eleje:* Az Fako ökör társaval [Usz; Pf] ✱ *fakószőrű ~. 1805:* Fako-szörü sárgás Ökör [DLt nyomt. kl] ✱ *fakószürke ~. 1801:* 2 fako szürke ökör aestimatio szerént valo ára 50 Rf [HSzj *fakószürke* al.] ✱ *fejér ~. 1711:* Láttam két fejér ökröt és egj kéket, à ketteit Killyenfalvi Borka Istvánnak adta vala, az harmadikot Molduvába egj örmenynek Pénzért [Gyergyóújfalu Cs; WLt] ✱ *fejérszarvú ~. 1815:* Szilaj fejér szarvu szep teste állásu ... ökör [Marosnémeti H; CU] ✱ *fejérszőke ~. 1648:* veszet volt neke(m) 2 fejér szöke Okröm el kolosuarmegieben Kis Nyulason [Kv; TJk VIII/4. 285] ✱ *fejérszőrű ~. 1711:* Szárhegyi Mezei Péternél tudom hogj vala ... két fejér Szörü ökör [Gyszm; WLt] ✱ *fekete ~. 1829:* 1. Fekete ökör [Dés; DLt 233] ✱ *fekete tarcsa ~. 1593:* Balogh Mihaly vallia ... oly eokeor vala penigh ez fekete tarcha eokeor, hogy egy sem vala Az frataj eokreben ollia(n) [Kv; TJk V/1. 427] ✱ *felálló szarvú ~. 1769:* kik verték rontották öszve ... egj fel allo szarvu barna szörü ökrit [Tarcsafva U; Pf] ✱ *fennálló szarvú ~. 1711:* En vettem volt ujfalvi Kozma Thamástol 2 Sárga Szöke, fenn állo Szarvu ökrököt 25 forinton [Kilyénfva Hsz; WLt] ✱ *fintaszarvú ~. 1832:* Finta szarvu, kajla szarvu ökör [HSzj *fintaszarvú* al.] ✱ *füstös veres ~. 1823–1830:* Ezek a morvák igen dolgos emberek, két kisded füstös veres ökrökkel vagy két lóval, sőt egy lóval is szántanak, mint az ausztriaiak is [FogE 175] ✱ *hamuszín ~. 1833:* (Adott el) Sz. Mfalvi Fülep Farkas 2 hamu szin ... Ökret Rf. 110 [Torda; TVLt Közig. ir. 1506] ✱ *holdas ~* homlokfoltos ökör. *1687:* Vasarlatt egy barna s egj hodos ökrott f. 26//50 | fekete holdos Eokör [Utl] ✱ *homályszőrű ~. 1687:* homaly szörü Eokör [Utl] ✱ *kajla ~. 1708:* az egyik ökör le hajlot szarvu kajla ökör [Kv; TJk XV/1. 9]. *1736:* az I. ö kglme, egy szöke kajla ökrömet meg-vágta ... 's még meg-vágása utánn is fejszével kergette [Dés; Jk 202a]. *1748:* (Az ökrök) egyike barna szörü, másika penig kék Kajla ökör [Hosszútelke AF; Kath.]. *1822:* Egy rosz kajla ökör [DLt 35 nyomt. kl] ✱ *kajlaszarvú ~. 1832:* Finta szarvu, kajla szarvu ökör [HSzj *fintaszarvú* al.] ✱ *kék ~. 1687:* Vasarlatt ... két kek ökrött pro f 20 [Utl]. *1711:* nálam is volt egj kevésseg az utrumb(an) fel tött marhák félib(en) egy kis kék ökör [Ditró Cs; WLt St. Pál (40) pp vall.] | egy Fejér és egj kék ökör [MNy XXXVI, 198]. *1754:* Egy kék ökör 8//16 [Kecsed SzD/Kajla (BN) körny.; WassLt] ✱ *kékszőrű ~. 1719:* (A) kék Szörü es fel állo Szarvu ökröt kérte(m) Törvenyre [Kisfalud MT; Berz. 2. 41/119] ✱ *kormos ~. 1752:* Egj Kicsin Kormos csupos szarvu ökör [Dob.; TL 42] ✱ *kormosszőrű ~. 1751:* Mikor meg njuzák azon kormos szörü ökröt, láttam hogj az feje vagj harom heljt bé romlott volt [Csehétfva U; Pf]. *1754:* egy fejér két Kormos szörü ... ökrei ... Szántó földekben ... találtattak [Kük.; Ks 39. XI. 11 vk] ✱ *lehajlott szarvú ~ → kajla ~* ✱ *rőt ~. 1656:* Jbidem egi jarmas röth ökör ki megh szakatt [UF II, 149] ✱ *sárga ~. 1670:* két szép sárga Eökreöketis ada [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 1003a. 19]. *1711:* Lázár Ferencz Ur(am) ... egj Sarga ökröt ... el hajtata, és adta à maga szólgájának [Gyszm; WLt]. *1752:* Egj pár Sárga, és Bogár szarvu ökör [Dob.; TL 42] ✱ *sárgás ~. 1805:* Fako-szörü sárgás Ökör ... a bal füle ajos [DLt nyomt. kl] ✱ *sárgaszőrű ~. 1711:* Tudom hogj egj Kűs András nevü kurucz Salvagvardia, adott vala Ujfalvi Kozma Thamásnak, egj nestes süvegért, egj Sárga Szörü ökröt [Gyergyóújfalu Cs; WLt Joannes Andras (35) ns vall.]. *1743:* két sárga szörü fel romlott Nyaku ökrököt hajtott vólna Vuria (?) Alexa Nagy Bunra [Szásznyires SzD; Ks] ✱ *sárga tarcsa ~. 1687:* Sárga tarcsa Eokor [Utl] ✱ *szilaj szarvú ~. 1815:* szürke szörü, Szilaj szarvu, 8 esztendős ökör [Marosnémeti H; CU] ✱ *szőke ~. 1645:* Ui Thordaban lako Dali Peter mint A. talalua(n) megh it az menes cziordaban egy szeoke eokret ... Deliberatum[a] [Kv; TJk VIII/4. 32. — [a]Köv. a döntés]. *1658.* Vagyon jarmas szoke Ekor Nro. 6 [Mv; MvRLt]. *1752:* Egy Szöke Bogár szarvu ökör [Dob., TL 42]. *1829:* 1 Szöke ökör [Dés; DLt 233] ✱ *szürke ~. 1752:* Egy szürke Bogár szarvu ökör [Dob.; TL 42]. *1823:* A Kondor és Daru 4 Eszt. Szürke ökrök [Mezőméhes TA; HG Mara lev.] ✱ *szürke szőrű ~. 1812:* Sipos Sándor ... Vasárolt ... egy Szürke szörü fel állo szarvu ökröt [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ *veresecske ~. 1754:* Egy kék ökör 8//16. Más egy kisded Veressetske ökör 4//68 [Kecsed SzD/Kajla (BN) körny.; WassLt] ✱ *veres kormos szőrű ~. 1773:* edgyik ökre vért vizellett, nevezetesen edgi Veress Kormos szörü ökör [Hesdát TA; JHb II/3] ✱ *veres tarcsa ~. 1687:* Veres tarcsa Eokor [Utl].

C. *bécsi ~. 1697:* Becsi ökrök közzi való ... Sárga összve hajlot szarvaj [Almakerék NK; Utl] ✱ *mokány ~. 1817:* Személyes Leirása ... Also Járából ... el szökött Hesdetzán Farkas Pétrének ... el szökésekkor vitt el magával két mokány ökröket, és egy fél viseltes vasas Szekéret [T; TLt 1779 Lázár Antal szb kezével].

D. *éltesebb ~. 1851:* két éltesebb ökör: Rendes és Szilaj [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *harmadfüre kelő ~. 1656:* Labas marhak ... Harmad füre kelő ökor nro. 9 [Fog.; UF II, 180] ✱ *háromesztendős ~. 1656:* Sarkani marhák ... Harom esztendeös eökör ... nro. 7 [uo.; i.h. 147] ✱ *idősb ~. 1798:* Két idösb Ökrök 50 Vfor [M.fodorháza K; RLt] ✱ *ifjabb ~. 1798:* Két Iffjabb Ökrök 50 Vfor [uo.; RLt] ✱ *nagy ~. 1761:* Jármas nagy Ökör Nro 4 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 23]. *1797:* Négy Nagy ökrök, és két jármos Tulkok [M.igen AF; DobLev. IV/19] ✱ *negyedfüre menő ~. 1656:* Negyed füre menö ökör nro. 6 [Fog.; UF II, 180] ✱ *öreg ~. 1595:* haro(m) eöreg eökrek bechyet ... tétte le [Szu; UszT 10/9]. *1636:* 6 öreg ökör es 6 tulok [Fráta K; SLt J. 37]. *1638:* az Marhabbuly Jütta Vas Iudit aszon(n)ak ug mint Eoregy eokeor n. 5 Teheny n 7 [Cege SzD; WassLt]. *1641:* 2 Eoreögh eökret aestimaltanak ad fl. 20 [Tompaháza AF; BálLt 40] ✱ *ötödfű ~. 1686:* Eöted fü Eöker vagyan nro 2 [Küküllővár KK; Utl].

E. *csábeli ~. 1729:* A Csah beli kék ökör Juta Kover Gabris részére [HSzj *csábeli ökör* al.]. *1771:* egy tökehez surlodék az ökör, az töke meg mozdulván az praetendalt csábeli ökre Medve István eö kigyelmenek le esék [Mezőmadaras MT; BK] ✱ *feletlen ~. 1807:* meg mondattam nékie, hogy Társat keressen nékie, mert feletlen ökröt nints

miért tartani, az ok nélkül valo teleltetés [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.]. *1836:* edgy Feletlen ökre árra ... kilenczven edgy v. R. forintok [MNy XXXVIII, 131]. *1841:* egy feletlen ökör vago marha [Dés; DLt 66] ✱ *hajszbeli ~. 1771:* egy alkalmatossaggal fát vivén M Vásárhelyre ... az szán meg akada egy Csutakba, akkor tsak alig meg szurá az hojszbeli ökröt [Mezömadaras MT; BK Mako András béres vall.] ✱ *hízó ~. 1748:* az Egerbegyi határon hizo ökreis tudom hogy vólt egyszer hat [Torda; Borb.] ✱ *jármos ~. 1586:* az Ingo marhatt ... Negy Harmad ffw es Negyedfw Twlkokat, ket Iarmas Eökrökett ... hatt Reszre osztottűk [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1689:* Fejer Barmokrol vallo Ex tr(actus). Jármos Eöker Van jellen No 5 [Almakerék NK; Utl]. *1748:* Jármas ökrek Nro 20 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1761:* eö Nagyságának itten jármos ökröi nem marattanak [Branyicska H; JHb XXXV/39. 17]. *1774:* En ... Vintze Péter adtam el Tavaj az ide valo Udvari Biroval Magyar Jounnal három Jármos Ökröt [Szépkenyerüsztmárton SzD; KS Conscr. 104–5]. *1800:* tudom hogy el döglett három Jármas ökre négy Tehene, és két Kantza Lova [Msz; DLev. 3. XXXV. 6] ✱ *járó ~* jármos ökör. *1551:* Ewth lo, hat Jaro Ewkor [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1652:* adának ... két járo ökröt az magok minden napi munka tévő haszon vévő béres ökrök közül [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5]. *1656:* az en reszemre s felesegemvel edgiüt iutot hat iaro ökör [Albis Hsz; HSzjP] ✱ *járó-vonó ~. 1652:* Bako Suska jelente mi előttünk hogy ő Buzabol ... igen megh szűkült, es vono barom nélkűltis volnanak ... adnának két járo vono minden napi haszon vévő ökrököt es buzatis nékiek [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] ✱ *kövér ~. 1674:* az öreg Rakolczi Jdejeben egy Balas Nevű Botos Leginy vala, az melly(ne)k harmincz kövér ökre vala tsak maganak [Uzdisztpéter K; WassLt Sáarmasi Andras (60) jb vall.] ✱ *konyhára való ~. 1669:* Tehén barom ... Konyhára valo öregh ökör ... no. 7 [UF II, 453] ✱ *pár ~. 1805:* Második Pár Ökör ... A Tsáko Tsábéli, a Jámbor Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31] *1824:* Szász Regen Várossában ... pialtzi Ararol (!) szollo Tabella ... Egy par Öker Közepszerű Rf 100 [TLt Közig. ir. 1497]. *1832:* volt 500 's még 600 f váltois egy pár jo ökör [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1847:* Kirendelve lévén sok szolgálatot tévő emberek ... több pár ökrökkel [VKp 187] ✱ *pogácsás ~. 1583:* Veres Lukach ... vallia ... halla(m) Az estalloba A' Niegest ... Latam hog az eggik pogachas eókeór igen Nieg es fel nem kelhet [Kv; TJk IV/1. 185] ✱ *rudas ~. 1769:* Palkó Györgynek ... szánnyát a rajta lévő fával edgyütt és két rudas ökrével ... keze alá vette, és még mai napig is kezénél tartya [Koronka MT; Told. 26] ✱ *szabad ~* szabadságban élő székely személy ökre. *1702:* Ezen fel vetesben esett edgy Szabad eokörre Cur 1/2 [Szu; UszLt XIII/94] ✱ *szántó ~. 1542:* kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wramwal neg zantho ewkrewth az en pwzthamba [LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1746:* A' szántó ökrök járjanak à Kendercsben à honnatis à mènes és tulok tsorda tiltassék ki [Tord; TJkT III. 37] ✱ *taligás ~. 1687:* Taligas ökör no 4 [Gyf; Utl]. *1840:* a Nemes Város négy taligás ökrei árrverés probálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon [Torda; TVLt Közig. ir. 1558] ✱ *tanulatlan ~. 1676:* Eöregh labas marhák ... Eöregh tanulatlan ökör ... no. 5 [UF II, 741] ✱ *tézslás ~. 1699:* a' quartalatlan földeme(n) ket teslás ökör le szakasztva, kalangyaim között járván kalangyaimat téptek huztak [Dés; Jk 294b]. *1772:* az elsö téslás ökör Csával bé fele tére az Uy szőlőbe [Szentháromság MT; Sár.]. *1776:* (A) tilalmas Erdöben menvén négy Tesolyás ökörrel, s az ottan lévő élő fákat vagni, s nevezet marhájokkal vitetni nem átollották [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1818:* a' kinek Szekere nem lenne, mennyen tsak Téslás ökörrel is [Körösbánya H; Ks 119e] ✱ *udvari ~. 1799:* Azon vicinált Földet ... a több ezen Földel barázdában lévő Földekkel edgyüt; terméketlenségek miat, az udvar miveltetéseket félben hagyta, és az Udvari Ökröknek tette legelőjévé [Déva; Ks 913 Vegyes ir.] ✱ *vágni való ~. 1597:* Az en megh holt Atiam Zeöleös Balas adott úala az J Aszonj Vranak az megh neüezett Bernath Andrasnak harminch forintoth vgy hogy kereskedgyék velle, az tizenhat forintiaúal vegien barmot, vgy minth yneó teheneket vaghni ualo eökreket teheneket, Az tizen negy forintiat pedig Arra hogy ... barmot, Juhot, berbechet vegyen [UszT 12/55] ✱ *vert ~. 1681:* Marhák száma ... Öregh vert ökör az Tehen kőszt Nro 2 [Vh; VhU 571] ✱ *vonó ~. 1627:* Eoregh vono eokeor Nro 20 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.]. *1692:* Eöreg, vono, ökör nrö 5 [M.köblös SzD; RLt 1]. *1732:* A Tehen Csordát penig és az Vono ökröket meg engettűk ... az Aknai Patakon tul az Szilagj tő fele valo határ szélig [Dés; EHA] ✱ *vontató ~. 1765:* Az Aszszony ... mint egy Paraszt Ebéd tállyban Hintójával a Függö Hegy alá érkezett az holott én vártom az vontató Ökrökkel [F.gerend TA; KS. Mich. Motsi (72) jb vall.] ✱ *zsilipes ~. 1754:* kérdettem hol az ökrem eszt felelé hogj el ment az silipes ökrekkel [Veresegyháza AF; Told. 28].

Vö. a *béresökör* és *élésökör* cimszóval.

Sz: *~ alatt borjút keres. 1670:* ez a nemzetség az ökör alatt is bornyút keres [TML V, 21 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1698/1699:* eö kelme ökör alatt borjut keres. egy szoval eö kl(mene)k ehez sem(m)i szoloja ne(m) volna [Cege SzD; WassLt Vas György nyil.]. *1767:* soha titkos dolgát ne közölje senkivel az ember, mert az ökör alatt is bornyút keresnek mostani világban [RettE 215] ✱ *~ tudna palackból inni. 1736 u.:* Nemes János olyan akkor-hozott üveg bort köszöne el az atyámra ... Baló Tamás lévén társa az italban az atyámnak ... ő szegény nem tudván a rendit, hogy kell innya belőle ... a bor kiömlik az asztalra. Monda Nemes János az mint Selypen szóllott: Igazán, Tamás öcsém is mondhatnók, ökör tudna palackból innya [MetTrCs 451] ✱ *annyit tud a törvényhez, mint az ~ az ábécéhez. 1772:* ez a tudatlan Sombori Gergely ... csak annyit tud a törvényhez, mint az ökör az ábécéhez [RettE 291] ✱ *hosszú az ~nek a nyelve, nem szólhat. 1820:* velle lett utozásom alkalmatosságával kérdezvén en; hát ugyan a' Báronétak hogy van ? ... ezt mondá: ugy van, hogy ma holnap ki-rekesztik az Udvarbol ... én kérdem de hát miért? Mellyre felele: hoszszu az Ökörnek a Nyelve nem szolhat [Várfva TA; JHb 48] ✱ *mint az ~ farka, minden dolgában alább száll. 1676:* Kegyelmedet követem, mint az ökör farka, minden dolgomban alább-alább szállottam s szállok naponkint, de bárcsak becsületecském ne veszne [TML VII, 318 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. *falu ökre* falu ökörcsordája; cireadă de boi; Ochsenherde. *1769:* mi Határ pasztorokul midön meg hallottuk volna hogy a Falu ökrit szinte a Határ közepire bé hajtottak volna a tilalmasba oda mentü(n)k s az ökröket meg kerit-

vén ... bè hajtván az Ur Joszágába ... Tisztarto Uramat ... oda hivtuk s hellyet adott nekik [Bögöz U; IB. Kis György (40) szabad személy vall.].

3. ökörhús; carne de bou; Ochsenfleisch. *1681:* Öreg fedeletlen Láda Nro 1 Ebb(en) Taborban keszétett, aszalt füstölt két ökör husa Nro 2 [Vh; VhU 562].

Szk: *fél ~. 1582:* weottünk ... fel eokreot ebedre mely teot f 1/74 [Kv; Szám. 3/V. 8]. *1596:* hoztak egi fel eokreot, az neuet fel ne(m) Jrtak kiteol veottek ... fizettek akkor teolle f 2 [Kv; i.h. 6/XXIX. 161]. *1758:* adtanak ... Juhat tizet, Sertest négjet, fél ökret [Asz; Borb. II] ✱ *kinyúzott ~. 1756:* Meszár Székek ... tartoznak egy ki nyuzott ökörtől 5. font, tehentől 4. font hust ... az Udvarba be adni [Déva; Ks 94. 24. 3].

4. hasonlításban; în comparații; im Vergleich: mint egy ökör, az ökörhöz hasonló(an); ca un bou, asemenea unui bou; wie ein Ochse. *1629:* ki ieöue Horuat Jstuanis en nem tudom mi volt nalla az Azzony nepek kapdosnak uala rajta s ott wte agjban egy bottal Varga Geörgy Hor: Ist: hogy mingyarth fel deöle minth egy eökeör [Kv; TJk VII/3. 101]. *1644:* Ezt mondotta Varga Birtala(n) teoruin keözben Nekeo(m) hogj Jm hamissa(n) rea(m) eskwuek Phileóp Palne, de ha az terueni hozza bizoni ki meczeti az nieluet ha Akkora volnais mint Egj Eokeornek [Mv; MvLt 291. 425a]. *1835:* adj nékem sorogját, meljel a' Ganét vigyem, mert én nem vagyok ökör, hogy szekeret huzzak [Zsibó Sz; WLt].

5. *aranyból csinált ~* arany ökörszobor; statuie/statuetă care reprezintă un bou făcută din aur; goldene Ochsenskulptur/statue. *1582:* Lucas Veres Coloswarien(sis) ... fassus est Tudom hogy Ez az Ersebet Zarwadi Gergelne ... en ream oly dolgot fogot vala kit Zemewel mondot hog latot, hog En tizenket Aranbol chinalt eokreót ekesteol es ket keobeol aranj almat talaltam volna [Kv; TJk IV/1. 29].

6. *gúny* tudatlan/tanulatlan ember; bou, om prost, prostănac; Hornochse, Rindvieh, Trottel. *1758:* Kolosvári Dániel nevű haszontalan semmirekellő gazember ... Jobb emberek között magánál: ökör, sem discursusa, sem magaviselése egy batkát nem ért [RettE 59–60]. *1777:* Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan ökör, mint itt is Maxai Gábor, Sombori Gergely, Korda László [i.h. 381].

7. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch: tudatlan, buta; prost, ignorant; dumm, unwissend, blöd. *1780:* Kolozs vármegyében az az nagy ökör Henter János arendae perceptor s assessor is a táblán [i.h. 409].

8. *Isten ökre* '?' *1672 k.:* Isten ökre: Scrabeus cornutus, cervus volans [PPGl]. — A jel-re l. az *Isten 6.* alatti jegyzetet.

ököradás ökör-szolgáltatás; prestație cu boi; Dienstleistung mit Ochsen. *1671:* Postaló ökör és szeker adással s' ingyen gazdálkodással s' tereh hordozasokkal kiknek tartozzanak s' kiknek ne ... ezekről való Articulus [CCMut.].

ökörbarom szarvasmarha; vită (cornută); Rindvieh, Hornvieh. *1584:* Jlona Azzony ferenczy Istuannę vallia ... mikor az Attia meg holt ... minden hazy Ezkeozel beouelkeodeot ... volt ... Eokeor barom tizen ketteo wneo baromis volt de nem tudom meny [Kv; TJk IV/1. 229]. *1633:* tudom mikor tisztartossagra jöue Nagy Thamas Vram ide Komanara, tehat juhott hozott menest hozott disznot hozott, a ky magae volt elegett hasonlo keppen, tehen, eokör barmotis [UF I, 321–2].

ökörbér taxă pentru boi; Ochsengebühr. *1784:* tartazik bé szedni ... az ökör bért [Kv; Pk 6].

ökörbivaly bou de bivol; Büffelochse. *1718:* Az két ökör Bial(na)k el küldésit el ne felejcse Uram Kgd [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1722:* adgjan edgj ökör Bivalyt [KJ ua.]. *1724:* Három ökör Bivolly; egy Bika [Koronka MT; Told. 29/12]. *1754:* Háromszékre Arapatakára hajtatott Márhákot e' szerént ... Tehen bihalt 2 bihal bikát 1, ökör bihalt 1 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. *1803:* Kèt Ökör Bihal [Felőr SzD; BetLt 7]. *1808:* Ökör Bialok ... A' Daru és Kesely 5. eszt. [Egeres K; Ks 89]. *XIX. sz.:* Ökör Bialok Kondor és Bingye [Szentk.].

Szk: *esztendős ~. 1680:* Esztendos ökör bihaly nő 2 [Fog.; Utl] ✱ *harmadfű ~. 1642:* Harmadfüü eokeör bialy vagion ... nro. 3 [Porumbák J; UF I, 819] ✱ *háromesztendős ~. 1680:* 3 esztendős ökörbihaly nő 4 [Fog.; Utl]. *1794:* Három Esztendös ökör Bival Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1813:* Három esz(ten)dős Ökör Bival 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ *negyedfűre menő ~. 1656:* Negjedfüre meneö eökör bial ... nro. 1 [Fog.; UF II, 166] ✱ *négyesztendős ~. 1682:* Bialok extractusa ... 4 esztendős ökör bial nr 7 [Utl] ✱ *öreg ~. 1662:* Eóreg Eókeor Biál nrö 2 [Utl]. *1699:* Eöreg eökör bial nrö 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *ötödfű ~. 1698:* Eotödfü Eokör Bial [O.csesztve AF; LLt].

ökörbivaly-borjú malac castrat; Ochsenkalb. *1656:* Eökör bial bornju ... 2 [Fog.; UF II, 149]. *1689:* 1688 beli ökör bialj bornyu nö 1 [A.porumbák F; Utl]. *1791:* Most őszszel Bornyúzott ökör Bival Bornyu Nrö 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37].

Szk: *(egy) esztendős ~. 1747:* Esztendős ökör bihaly borju 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1794:* Egy Esztendös ökör Bival Borju Nro 5 [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *ez idei ~. 1642:* Ezidej eökeör bialy boriu nro. 2 [UF I, 819] ✱ *kétesztendős ~. 1656:* Ket esztendös eökör bial borju [Fog.; UF II, 166]. *1794:* Két esztendös ökör Bival borju Nro 4 [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *tavalyi ~. 1682:* Tavalyi okor bial borju nro 6 [Utl]. *1684:* Tavalyi ökör bialy borju nö 4 [Ebesfva; Utl]. *1720:* Tavalyi Ökör Bial Borju nrö 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12] ✱ *tavaszi ~. 1794:* Tavaszi kitsi ökör Bival borju Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17].

ökörbivaly-tinó ökör-bivalyborjú; malac castrat; Ochsenkalb. *1747:* Bihalyok ... Esztendős ökör tinok 2 ... esztendős ökör bihaly tino [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

ökörbivaly-tulok fiatal ökörbivaly; bivol tînăr, junc de bivol; junger Büffel. *1747:* Ökör bihaly tulok 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *XVIII. sz. köz.:* Az ökör bihal tulok [Berz. 9. 73]. *1803:* Két Ökör Bihal Tulak [Felőr SzD; BetLt 7].

Szk: *havasalföldi faj ~. 1747:* Két esztendös havasalföldi faj ökör bihaly tulok [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

ökörborjas ökörborjús (tehén); (vacă) cu viţel; (Kuh) mit Ochsenkalb. *1755:* Cir(citer) 7 esztendös ökör borjas, Kik hegyes szarvu fejös Tehen [Batiz H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.].

ökörborjú viţel; Ochsenkalb. *1551:* nyolcz ewzo Tyno, hath Ewkor boriw [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. *1653:* Az feleitarnakis hagiok Stefanak ... ket ökör bóriút es egi ünö boriút [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. *1662:* Vagjon borjus Tehen N 4. Eökör borjuk alatta [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6]. *1669:* Nemzetes Foldvari Ferenczne aszszonyo(m) adot egy hazat es egy jó bornyas tehenet ki alatt ökör bornyu es azon kivul is egy ökor bornyut [SLt AY. 2 Kincz Peter ns vall.]. *1689:* egj Tehén az mint megh bornyuzott volna, az utá(n) hamar meg holt az ökör borja [Bucsum F; MvRKLev.]. *1693:* az Sarga Tehennek ... az ökör borja in fl. 3 [Ne; DobLev. I/38. 13]. *1719:* Fejös Tehenek Nro 12 Ezek(ne)k Ünö bornjok Nrö 7. Ökör Bornjok Nro 2 [Gyeke K; Ks 83]. *1747:* Fejös tinós tehén ennek ökör borja 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1754:* vásároltatott ... két ökör bornyut [Gernyeszeg MT; TGsz]. *1768:* Tehen ... ennek ökör bornya N. 1 [Fejérd K; ApLt]. *1797:* egy ökör Borju egy Esztendös [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. *1816:* ökör Bornyakat Tulkokat töbetis fognak oda hajtatni [Kv; IB gr. Korda Anna lev.]. *1846:* a' Gujába volt két ökör bornyaimat ... a' Tehén Csordaba tsapottam [Dés; DLt 1248].

Szk: A. *barna kormos ~. 1757:* (Egy tehén) Tavallyi barna kormós ökör borjával [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9] ✱ *csókaszemü ~. 1793:* egy hibás tsoka szemü kevesset láto ökör Borju 1 [Szér Sz; JF 36 LevK 230 Vintze István lev.] ✱ *keselyszőrü ~. 1711:* Tudom hogy ... Szabo Mihály ur(am) egy tehenét az urnak ... el adta, ugy tecczik negy forinton, annak az boriat ... Besenyei Szöcs Jánosnak ... adta, az egy kesely Szörü ökör borju uala [Búzásbesenyö KK; BfR IV. 30/26 Szöcs Demeter (50) jb vall.].

B. *(az/ez) idei ~. 1627:* Ez idei eokeor boriu vagion Nro 33 [Rücs MT; BLt 1]. *1632:* Ez idej eökeör boriu N. 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. *1649:* Ez idey Eokör Borniu 6 [Kv; Szám. 26/V. 489]. *1685:* Az idej öker borju nö 5 [Radnót KK; Utl]. *1734:* Jobbágy Damokás (!) Mihály ... Jdei ökör borja nö 1 [Datk NK; JHbB D 1]. *1736:* Annya szopo az az : Ideji Ökör borju [Bongárd BN; CU]. *1792:* Pinzen vett Nagy Tehén 3 Ezek(ne)k Idei ökör Bornyok 2 [Drág K; JF 36 LevK 75] ✱ *(egy) esztendös ~. 1656:* Szombatfalui marhak Esztendeös eökör bornju ... nro. 1 [UF II, 146]. *1687:* Esztendös ökör Borjù n 3 [Radnót KK; Utl]. *1735:* Esztendös rugott ökör borju 4 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1775:* 1 Esztendös ökör Borju Barna Szörö Rf 2 [Déva; Ks 76. IX. 181/4]. *1845:* egy esztendös okör bornyuért adtam 24 ft 30 x [Dés; KvNJ 26] ✱ *harmadfü harmadfüre menö ~. 1647:* Kiralyffaluarol haitottak ide ... Harmad fwre meneo Eokeor borjut No. 4 [Nagyteremi KK; BK 48. 16]. *1687:* Harmadfü ökör Borjú n. 3 [Radnót KK; Utl] ✱ *késö öszi ~. 1728:* Kesö öszi ökör bornyu 1 [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.] ✱ *két esztendőre menendö ~. 1844:* 2 Eszt(endöre) Men(endö) ökör bornyak 3 [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sámuel jk 13] ✱ *kétesztendős ~. 1632:* Ket eztendeös eokeor boriu N 2 [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. *1676:* Kett esztendös ökör borju 1 [Sárkány F; UF II, 757]. *1747:* Két esztendös ökör borju 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 34] ✱ *másodfüre menendö ~. 1792:* A Tehén Gullya ... Másod füre menendö Ökör Bornyu 7 [Kályán K; JF 36 LevK 37] ✱ *nyári ~. 1696:* nyari ökör Bornyu nó 5 [Bethlen SzD; BK] ✱ *szopó ~. 1777:* ki mulván e világbol Marcsinán Gábor ... maradott ... két tehene ... egyiknek egy kis Szopo ökör bornya [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV] ✱ *tavalyi ~. 1589:* Az Alseö (!) Jspitalban ... Tawaly Ekeor Boriw No 7 [Kv; Szám. 4/VIII. 3]. *1627:* Tauali eokeor boriu vagion Nro 18 [Mezőrücs MT; BLt]. *1692:* Tavalyi ökör Borju. 1 [Mezőbodon MT; BK Inv. 24]. *1694:* Tavalyi Eökör borju egj [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1731:* Attam szamban ... Tavalji ökör borjut [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 86b]. *1744:* Tavallyi ökör borju nro 3 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1785:* Tavallyi ökör barnyu 2 [Katona K; Born. VI. 14] ✱ *tavaszi ~. 1674:* Tavaszi, Eökör Bornyu nro. 6 [Déva; Törzs]. *1772:* Tavaszi ökör borju 4 [M.kályán K; TSb 21].

ökörborjú-bőr piele de viţel; Kalbsleder. *1654:* Hozott be az Major ... idei Eökör Borju beörtt 2 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]. *1750:* 2. okor bornyu bör Nr. 1 [Gyeke K; Ks 83].

ökörborjúcska viţeluş; Kälbchen. *1757:* Tavalyi de igen késön bornyuzott kitsin ökör Bornyucskák egészségtelenek lévén döglött meg ... Nro 2 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

ökörborjús ökörborjas (tehén); (vacă) cu viţel; (Kuh) mit Kalb. *1808:* az elszökött Kiszo Iuon Marháibol többet hajtattaké bé, két darab 3rom esztendös Tulkakon, és két darab egyj Esztendös Bornyukon, es egy vén kajla ökör bornyus Tehenen, és egy rüdeg kotza Sertésen kivül ? vagy nem ? [Szászerked K; LLt vk].

ökörbőr piele de bou; Ochsenleder. *1570:* Varga Janos, Feyer Myhal, Azt vallyak hogy latthak Kach peter hazanal az Brassay Thymar Janos Beoreyet ... De Nem volt Eoker beor benne hane(m) chyak appro beor [Kv; TJk III/2. 152a]. *1593:* Attuk el az 16 eokeor bwrt Timar Janosnak egiet f 1 d 20 [Kv; Szám. 5/XXI. 37]. *1599:* Zabo Palne Vizen. Varad Fele 150. Eokor Beoreket ... 7//50 [Kv; i.h. 8/XIV. 3 Hj]. *1600:* el wittek ... Azzonnepeknek walo ruhakat zokniakat, Barany beöreket, Juh beöreket, Eöker beört eörreget. 40 [UszT 15/24]. *1609:* Az böröket mint adják az mészárosok. Egy jó öreg ökörbőrt három forinton ... f. 3 [Nsz; EOE VI, 133 ogy-i árszabályzat]. *1625:* Miképpen az mészárosok adják el mindenféle böröket. Egy öreg ökörbört két forinton 25 pénzen [Gyf; EOE VIII, 276 ua.]. *1681:* az hunyadi meszarosok ... tartoznak adni, ã vas Banyak szükségere, nyolcz ökörbőrt [JHb XXXII/51]. *1699:* Öreg ökör bőr készületlen nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1761:* Meg probálván égy ökör bört ... Pofa nyakastol 90 Dr [Dés; DLt].

Szk: *bányákra való ~. 1681:* Varga készétette Bányakra való ökör bör Nro 3 [Vh; VhU 561] ✱ *festett ~. 1678:* Ráskai kezében adot Luczai László, festet ökör börököt ... 30 [UF II, 371] ✱ *gyártatlan ~. 1669:* Bőrök Gyártot és gyártatlan ökör bőrök ... no. 60 [Fog.; UF II, 454] ✱ *gyártott ~. 1620:* Zaz giartot eökeör bürtúl f 5 [Kv; KvLt II/69 VectTr 2]. *1632:* Az padlason giartott eökeör beör ... N. 58 [Fog.; UF I, 141] ✱ *kicsinált ~. 1571:* Az timárokról. Egy kicsinált örög ökör bört d. 80 [EOE II, 380 ogy-i hat.] ✱ *kikészítetlen ~. 1680:* Ki keszitetlen ökör es Tehen bor nö 17 [Fog.; Utl] ✱ *kikészített ~. 1680:* Ki keszitet ökör es

Tehen bőr van nő 16 [uo.; Utl] ✱ *nyers ~. 1680:* az ház közepin ... nyers ökör bőrek nő 2 1/2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 13]. *1681:* Döggel esett nyers ökör bőr Nro 1 [Hátszeg; VhU 601] | Nyers ökör, Tinó, es borju börök Nro 14 [Vh; VhU 533]. *1686:* nyers bialy ökör s — tehen bőr nő 30 [Ebesfva; Utl]. *1692:* A' Gabonashaz hyan talaltatott. Nyers ökör Bőr nő 1 [Mezőbodon TA; BK] ✱ *nyúzott ~. 1736:* Temetés vagy koporsozásra nyuzott ökör bőr 1 [Mikefva KK; CU XIII. 1. 174] ✱ *talpnak való ~. 1687:* Az Timaroknal Talpnak valo ökör bőr no 20 [Gyf; Utl].

ökörcsere ökröt cserélő egyezség; schimb de boi; Ochsentausch, Ochsenwechsel. *XIX. sz. eleje:* Praetendál ... Egy ökör-tsere alkalmatosságával igért todást 18 Forint [Aranyosrákos TA; Borb.].

ökörcsorda cireadă de boi; Ochsenherde. *1675:* Volt nekem is ket ókrem ... de mivel Utanna az Salibul bé hajtottak volna azon egesz ókór Csordat, sok bajoskodásommal Czegeb(en) ... eskúvem viszsza egyiket az Tarsa ez mai napig is oda vagyo(n) [Teremiújfalu KK; WassLt Joh. Szekely (25) vall.]. *1731:* az Aszszonyfalviak hajtottak be az ökör Csordat innet az Utrumban fel tött heljröl [Szind TA; JHbK XXIV/26]. *1769:* annot ... az ökör Tsordat ki tiltsa [Nyárádsztlászló MT; Sár.] | az ökör Csordát (:minthogy szerbe öriztük:) en voltam egyik pásztor [Bögöz U; IB. Fekete Márton szabad személy vall.]. *1796:* az Oltszemi ökör Csorda jár Sziloson ... mivel el arendalták az Oltszemi Mlgs Miko Udvartol [Üvegcsűr Hsz; Mk II. 3/88. 5]. *1806:* A' Pásztorok, a' Közönség Ökör, Tehén, Ménes Meddő, és Borju csordáit ... híven és igazán őrzik [F.rákos U; Falujk 11 Sebe János pap-not. kezével]. *1814:* seminémű lo márha az ökör csordába meg nem szenvedtetik [uo.; i.h. 87 Barrabás Áron pap-not. kezével]. — L. még RSzF 198, 204, 210.

Szk: ~ *pásztora. 1847:* A folyó 1847-dik év Januárius 30-ik napján a zaláni közönség közmegegyezésből ökörcsorda pásztorának conventionálá zaláni providus idősb Dávid Istvánt, absitos katona Tóth Józsefet és gyalog katona Oroth Jánost, huszár katona Jakots Sámuel és providus ifiabb Farkas István kezességek mellett [Zalán Hsz; RSzF 202] ✱ *falusi ~. 1769:* Nyarad Sz Laszloi[a] Falusi ökör Tsorda [Sár. — [a]MT].

ökör-elhajtás ökörlopás; furt de boi; Ochsendiebstahl. *1747:* nagj differentiak vad(na)k fassiojokb(an) A kik p(e)d(ig)len egyenesebben szolnak, sem ökör el hajtást, sem mente el lopást nem fatealnak [Torda; TJkT III. 65].

ököretető ökörlegeltető; păşune pentru boi; Ochsenweide. **Hn.** *1596:* Sikkatius mezeó zelebe az eóker eteteó hely zelibe [Szentegyházasoláhfalu U; EHA].

ökörfarkkóró-víz ökörfarkkóró-főzet; decoct de luminărică; Sud aus Wollkraut/Königskerze. *1679:* ökör fark koro víz, egi üveghel nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28].

ökörfej, ökörfő 1. preparált ökörfej; cap de bou preparat; präparierter Ochsenkopf. *1605:* Az eóreóg palotaba(n) ualo hazba(n) uadnak keórwly padszekek, Vgianot ket kis fogas, kemencze, egy szaruas eókeör fö, giortya tarto [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.].

2. ökörkoponya; cap de bou; Ochsenschädel. *1755:* az emlitett esztendőbéli[a] határjárás alkalmatosságával ... magam-is egy nap kün voltam, melly napon az pajtásamot jol meg tsapák az elsö métánál s egy ökör fejet-is temetének oda [Nagygyeke K; Ks K.80 Nagy Villye (45) jb vall. — [a]1724-beli].

3. ökörfej forma fémfedél; capac asemenea unui cap de bou; ochsenkopfähnlicher Deckel. *1629:* Egi meg Ezwsteöstétet Eökör szaru mellinek az fedele Egy Eökeor fw [Kv; RDL I. 132].

ökörfizetés ökóradó; dare constînd din boi; Ochsensteuer. *1792 k.:* a' Székelyek még a' régi M. Királlyok(na)k idejébenis mind(en) Közönséges terű viselésektől üress és mentseges szabadsagal birtanak, és Hazának oltalmára tett Törvényes Hadi szolgálaton és némely barombéli adományokon kivül, mely Ökör fizetesnek neveztetett, és a' mely Bonffiniusnak bizonyittása szer(ént) nem porontsolatbol, hanem ... önként való jóakaratbol hüségének (!) Zálogaul adatott, semmit egyebet nem adoztak [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotáról].

ökörfog dinte de bou; Ochsenzahn. *1763:* gr. Kornis Zsigmondhoz megyek Szentbenedekre ... ebéd felett egy kicsiny bornyúfőt hozván fel az asztalra, annak ... nagy ökörfogait találtuk [RettE 148].

ökörforma ökörszerű; asemenea unui bou; ochsenförmig. *1761:* Egy nagy Sárga szörű, ökör forma fenn allo szarvu mind egy kilencz vagy tiz Esztendöss Bornyuzo Tehén [Branyicska H; JHb XXXV/39. 17].

ökörhajtás ökörterelés; mînarea boilor; Ochsentreiben. *1757:* Vacsora tájban hallottam ökör hajtásokat az Erdőben [Gergelyfája AF; BK sub nro 834].

ökörhajtó I. *mn* **1.** ökörterelő/vezető; care mînă boile (la plug); ochsentreibend | ökörterléshez értő; care este priceput în mînatul boilor; sich auf das Ochsentreiben verstehend. *1649/1687 k.:* A' megye intercessiojára az ollya(n) özvegy aszszonyok ä kiknek sem vono marhájok nintse(n), sem ökör hajto fiok véllek nem lakik ... deliberaltuk hogy ha vetések és szőlejek leszen adgyanak ä Praedikátor(na)k és Schola mesternek fél bért mind mustbol, Zabbul és garas pénzbül [Somosd MT; MMatr. 87].

Szk: ~ *gyermek. 1741:* jö ökör hajto Gyermek voltam, egy idöben a Falu ki jöve s ezen helyet, Földet ... az Falu ... eö Nga számára adá, vgy rontok fel s szántok erös gyepböl, még két Ekét is el rontánk benne [Velkér TA; Ks] ✱ ~ *inas* ökörterelő/vezető legénykе. *1653:* Akkor chiak eóker haito inas valek [UszT 8/64. 55]. *1713:* Tudom mikor Eökör hajto Jnas volta(m) eben az földben szantota(m) Josika Jstvan Ur(am) szamara [Kiskerék AF; JHb XXXV/40 Juon Szancsul (40) vall.]. *1736:* Mihok jo ökör hajto Inas volt Martzi kitsiny volt [Bálintfva MT; Sár.].

2. ~ *ostor* ökörterelő ostor; bici pentru mînat boile; Peitsche zum Ochsentreiben. *1756:* házamot ... fel vervén, ellopták, két szalonnámot ... egj rezes csakanyomot, egj jo ökör hajto ostoromot [Bulzest H; Ks 62/5]. *1810:* Tizennégy ökör hajto nagy ostor [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 12].

II. *fn* **1.** ökörterelő/vezető ember; pogonici, persoană care mînă boile la arat; Ochsentreiber. *1750 k.:* Két ökrü

ekés, mellette lévő eke fogo és ökör hajtoval ... egj napi munkájáért érdemel xgr. 24 [Ks 91].

2. ökörtolvaj; hoț de boi; Ochsendieb. *1666:* Most is újobban Szakmár vármegye az ökörhajtók és egyéb állapotokrúl Kegyelmed házánál költ urunk levelét ide hozta[a] [TML III, 599 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — [a]Keresztessi]. *1767:* az ökór hajtoknak ki instruálta hogy nagyon ne szoljanak ne hogy meg hallják? [Hsz; Kp IV. 243 vk]. *1769:* meg reasztván az ökör hajtot [Tarcsafva U; Pf].

ökörhajtogatás ökörterelés; mînarea/mînatul boilor; Ochsentreiben. *1757:* a melly Szánok Vacsora után ... felesen jöttek hallottam ökör hajtogatásokat [Gergelyfája AF; BK sub nro 834].

ökörharang kolomp; talangă; Viehschelle, Kuhglocke. *1799:* Egy Nagy ökör harang [Kv; CsS].

ökörhúgytató ökörpihentető/húgyoztató; loc de popas pentru boii care trag în jug; Rast für Ochsen. **Hn.** *1641/1701:* Az ökör huttatoban [Dálnok Hsz; HSzjP]. *1656:* Eokor hugytatoban [Csobotfva Cs; CsALt F. 28. I/1]. *1665/1753:* Az ökör huttatoban (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. *1711:* ökör hudtato nevü héljb(en) (sz) [Menaság Cs; EHA]. *1720:* ökör hudtato helyben (sz) [uo.; EHA].

ökörhús marhahús; carne de vită; Rindfleisch. *1626:* Az mészárosok mint adják az ökör, tehén, bárány és egyéb húsokat [Gyf; EOE XIII, 327 ogy-i árszabályzatban]. *1702:* Vegeztűk ... hogy az jo Ökör husnak fontyat az Czehes meszarosok Nro d 3. de az Becsi fontal, az alab való ökör és kőver tehen husnak fontyat Nro d 2 adgyak [Dés; Jk 321]. *1717:* Semminemű mészárszékre ölni valo állatott az egy ökör s tehén huson kivül az henteseknek ... nem szabad árulni [Mv; APol. 47]. *1732:* Minthogy ... Kolosváratt a leg jobb ökör husnak fontya harmad fel penzen az alább valo, és az Tehen hus a leg jobbikis két két pénzen arultatik ... Városunk Czehes Meszarossiis a szerint árullyák [Dés; Jk 430]. *1736:* Az Kovasznaji kolonellus Bíro uramnit volt ebeden Lemheni kapitany fő estrasa mester es a Lejdnany akor költottunk ökör husra d 30 [Kvh; HSzjP].

ököristálló grajd pentru boi; Ochsenstall. *1594:* Az Maior hazaknal ualo Jnuentarium ... Az Also Maior haz vduaran vagjo(n) eökeör jstallo No. 1. Baromnak walo zin No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 9–10]. *1602:* az otalomsag alatt hordatott egi eöker istallot nagiot, el ... kiben tiz eoker fert [UszT 16/3]. *1677:* egy Eökör Istállo; Lo Jstallo is [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Ezen marhák akláb(an) léuő ökor Istállo. Szalmaval fedett, oldala romladozot sövényes [Vh; VhU 571]. *1716:* Sendelj fedél alatt ... ökör Istállo [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16]. *1734:* Vagyon az Udvaron egj szálmás fedél alatt két ökör istállo paraszt fa ajtokkal [Datk NK; JHbK D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1747:* Vagjon egj ökör Istalo Bal keszre borju Pajta [Aranykút K; Ks 73/55]. *1756:* az Ökör Istálo ... Dél felöl valo oldalában vagjon egy nagy Ablak hellye a hol szokták a Marháknak valo kostot bé adni [Branyicska H; JHb LXX/2. 28]. *1768:* Ökör Istálo ... allya tsere fával meg padolva vagyon [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1837:* Az Ökör Istálo három rekeszbe ... ketteje hidlásos, edgyike annélkült [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — L. még CsVh 52.

ököritató, ököritó ököritató hely; adăpătoare pentru boi; Tränkestelle für Ochsen. **Hn.** *1326:* Hukurito vagyis Ökörito nevű patak [Apahida/Zsuk K; Csánki V, 328, 403]. *1654/1789:* Az ökör itato tűzes [Dálnok Hsz; EHA].

ököritói az Ököritó (Sz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ököritó/Curitău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ököritó: Ököritóban v. annak határán levő; din Ököritó; aus Ököritó. **Hn.** *XVIII. sz. köz.*. Az Ököritói határ szelben (sz) [O.baksa Sz; EHA]. *1757:* Az Okőritai Határ szélben [Ököritó Sz; MNy XXXVIII, 304 | Az Okőritai Határ szélben [EMLt Bánffy László conscr.]

ökörjáró hely ökörcsapás; hățișul boilor; Fährte für Ochsen. *1738:* Azt tudjuk, hogy kicsiny és szűk az szindi határ s kényteleníttetik az falu Lugosi uraméktól bizonyos ökörjáró helyet árendálni, de azon juhok nem járnak [ErdO I, 717 Torda megye vallatása]. *1807:* az Igás lovak(na)k szabad lészen az ökőr Járo hellyen a' legelés [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével].

ökörkötő ökörkikötő hely; loc pentru dejugatul boilor; Platz, wo die Ochsen vom Joch befreit sind, Rastplatz. *1731:* Okör kötö tövin edgy föld ... ab una ... az Áts János földe tér reaja [Impérfva Cs; BCs]. *1749/XVIII. sz. v.:* az ökör kötö árkán tul Diménházа felé ütközik a két gyepü öszve [Márkod MT; EHA].

ökörláb ökör-lábszárcsont; gambă de bou; Ochsenbein. *1600:* Eókeór labot kiwant ueottem d 6 [Kv; Szám. 9/III. 20 Szabó András sp kezével].

ökör-legelőhely pășune pentru boi; Ochsenweide. *1791:* Ökőr Legelő Helynek hagyattatatt [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

ökörlegeltetés păscutul boilor; Ochsengrasen/weiden. *1738:* Mikor penig Lugosi uraméktól ökörlegeltetésre vásárlott határnál az Grabaricsné asszony juhait behajtottuk, harmad napján az behajtásnak magam mentem viceispán wramhoz, hogy mitevők legyünk, mivel nem akarják kiváltani [ErdO I, 712].

ökörlegeltető hely ökörlegelő; pășune pentru boi; Ochsenweide. *1720:* Az ökőr legeltető hellyekben penig ... juhoknak járni nem szabad annál inkább esztenát csinálni nem szabad [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33].

ökörlopás furt de boi; Ochsendiebstahl. *1648:* Lo lopas, eökör lopas, ha fel nem akasztyak, az karos emberrel ha megh bekellikis, de az 40 forintot megh vezi az Udvarbiro rajta [UF I, 863].

ökörlopó ökörtolvaj; hoț de boi; Ochsendieb. *1722:* Miharcfalva(n) lappanganak ökőr lopo marha nyuzo s masfele jozagat masnak orozlo emberek à Nagod embereibenis [O.csesztve AF; Ks 96].

ökörmarha szarvasmarha; vită (cornută); Rindvieh. *1633:* az hidon tul à hol az eokeor marhajukot iartattjak [Uzon Hsz; BLt 7]. *1676:* Lábas marhák dolga. Az Árvák

részére jutott lábas marhák, Tehén, s ökör marhákat el advá(n) az Tutrix, tartozik f. 18//75 [Kv; RDL I. 155a].
Szk: *jármos – 1730:* In Anno 1729 és 1730dikban Bàtsfaluban döglöt jármos ökor marha nro 190 Tehen marha nro 163 Meddü marha nro 262 [Bácsfalu Br; BrÁLt Acte neînreg. II/115. — Binder Pál kijegyzése].

ökörnyelv limbă de bou; Ochsenzunge. *1596:* Eokeornielweket veottem ... 5. 1 p(er) d 3 ... d 15 [Kv; Szám. 6/XXIX. 135 Bachi Tamas sp kezével]. *1621:* Ebedre az denotalt napon az eő Nagha[a] konihaiara attam ... Egi Eökeör Nyelvet ... d 15 | Vasarlottam ... Eot Eokeor Nyeluet ... /25 [Kv; i.h. 15b/IX. 35–6, 189. — [a]I. Bethlen István gubernátor]. *1679/1681:* ă mely ökör nyelvek jut(na)k vámban[a] azokat fûstre hanyassa és à vár szükségere tarcza [Vh; VhU 673. — [a]Vásári vámban].

ökörnyom ellopott ökör lábnyoma; urmă lăsată de un bou furat; Fußspur eines gestohlenen Ochsen. *1625:* az lopot Eokor niomot az mattisfaluiak az halomigj kesertek volt | cziak ot keozel vagion az halom Az hol az Eokor niomot az mattis faluiak megj czoualtak | Jhon az Dobofalui Eokor niomot kj hoztok az mi hatarunkbol Jmmar ezen az berczen valo vton kuúul musna feleol ninsen hatar [Derzs U; UszT 156, 157b].

ökörnyomás ökörlegelő; păşune pentru boi; Ochsenweide. *1754:* Falu közönséges ökör nyomása [Fejérd K; EHA].
Hn: *1671:* Az Ökör Njomas szilben [Borsa K; BHn 109]. *1716:* a Körtéllyes allyban az ökörnyomás szélben (sz) [uo.; BHn 112]. *1827:* A Nyerges Verő fénnye az ökör nyomás széliben (sz) [uo.; EHA].

ökörnyúzás lopott ökör megnyúzása; jupuirea boului furat; Schinden des gestohlenen Ochsen. *1697:* világoson Constál ezen jobbágynak ökör nyuzása az melyirt az Törviny megis bünteté [Szilágycsch; BK. Kümives Gergely Bethlen Gergelyhez].

ökörorozás ökörlopás; furt de boi; Ochsendiebstahl. *1834:* Hunyadon ökör órozzáson talált Mihelyestyán Juon [Dés; DLt 1115].

ökörpajta ökoristálló; grajd pentru boi; Ochsenstall. *1687:* azo(n) külsö udvaro(n) egjvéghben két ökör pajta, három diszno ól ... más rendben ... edgj tehén ol [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1694:* az Eökör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik, és a' Csűr kapujáig continualtatik, njolcz sas fákban fel rótt, fedele nélkül álló, tapasztatlan, ujj, Diszno ól avagj Pajta, rideg disznok(na)k való [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1699:* Cseréfa sasokba rakot tizennyolcz öl hoszszuságu és ket öl egy sing szelyeségü ket rekeszben fel rakot ökör pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. *1729:* Egy viseltes sövénnyel fönt agosokra epitett suppal fedet megh rongyollott ökör pajta [Buza SzD; JHbK V/2]. *1742:* Ökör pajta, padlatlan s tapasztotlan [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1767:* egy romlodozott ... ökörpajta [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1782:* égy borona fábol rakatt ökör Pajta [Kisesküllő K; SL]. *1797:* Egy ökör pajta, oldala Sövényböl fonva, a' fedele Szalma [Körtvélyfája MT; LLt 12/8]. *1836:* A Telken vagyon egy hitván ökör paitais — Sövény oldallal Nád fedél alat [Erked K; LLt].

ökör-paszkuum ökörlegelő; păşune pentru boi; Ochsenweide. *1781:* La Komara lévő szánto Földek és a Tövissesse ... most ökör pascuumnak hagyattatták [Mezőcsán; DobLev. III/560a].

ökörpásztor marhapásztor; boar, păstor de boi; Ochsenhirt. *1640:* Sztoyka Hoyszul p.h. Deficialt. Az falu eokor pasztora lakik benne [Vád F; UF I, 710]. *1648:* nekünkis lehet annyi hitelünk, mint egy rosz Menes, Tehen, Eökör, es Diszno Pasztoroknak [Alvinc AF; Szád. Casp. Boda Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1745:* Hogy az Uj Tordai ökör pásztor(na)k, marháját ki ki eleiben adgya, és à Conventio szerint fizessen, külőnös pasztort tartani külőmben sem lévén szabad, minthogj meg edgyezett akaratból vólt ezen Pásztorságnak fel állíttása végeztetett [Torda; TJkT II. 24]. *1746:* az alszegi Pasztorok tiltották ki az ökréit Dauid(nak) a magoké közül azért hogi gianora meg eskette az ökör pásztorokat [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1764:* ha én ökör Pásztora nem lészek Oltszemeffalvának, tudgya meg hogy sok embernek szárasztom meg a jármát [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. *1768:* Az Utrumban Specificált üdőben, ökör Pásztor lévén közél tanáltam lenni a deutrált fogadohoz [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszily (28) zs vall.]. *1847:* Az ökör pásztarak(na)k az Erdökön Gyümölcsfával vagy egyébb nyers fàval valo tüzelések és fák töveire valo tüz csinálásak és büntetés alá tartoznak [Torockó; TLev. 10/9]. — L. még RSzF 161, 180, 189, 192, 194.

ökörpásztori ökörpásztorral való; cu boar/păstorul de boi; mit dem Ochsenhirt. *1847:* A sertés- és borjúcsordát adá a nemes közönség nyári pásztorlás végett által providus Pánti György és Bokor Györgynek, a providus Katona Sámuel kezessége mellett, hogy mihent az idő engedi, számadások alá venni és pásztorolni kötelesek, az eleikbe adandó mind nagy és kicsinekről mindenesetre számolni, valamint az ökörpásztori contractus tartsa [Zalán Hsz; RSzF 205].

ökörpásztorság ökörpásztori foglalkozás; păstoritul boilor; Ochsenhirtenberuf. *1625:* Mind dizno paztorsago(n) es ökeör paztorsagon laktam szokot idejebe(n) Heös bwkiben [Kénos U; UszT 181c].

ökörrúd ökrösszekér rúdja; oiştea carului cu boi; Deichsel des Ochsenwagens. *1666/1793:* azon tilalmas Erdőből ... ha oly ökör rudnak valo fát talál vágni, hogy abbol kerek fejis ki telik ... adjon dénár 3 [A.csernáton Hsz; SzékFt 19]. *1680:* talaltunk ezen haz heján ... Lo szekerhez valo rudokat ... Eökör rudat nő 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 19]. *1839:* Egy egész vágás szekér fatalpu, ökör ruddal és hordo Lajtorjával [HSzj *egész-vágás-szekér* al.].

ökörsütés székely adózásnem; înfierarea boilor de către fisc (în Secuime); Brandmarken der Ochsen durch das Steueramt (im Szeklerland). *1571:* Emlekezzek meg ty kegielmetek orszagul kywaltkeppen ty kegielmetek keozzul a kyk regy udeot emlitenek, mi nemy allapatban az zekelseg állapottia volt ... soha semmi ravas sem ado vetel egieb nem volt regy mogiok zerint valo eoker sytesnel ez eleot valo fejedelmek Ideyeben [SzO II, 322].

Az adóként beszolgáltatott ökröket tüzes vassal bélyegezték meg

ökörszán ökör vontatta szán; sanie cu/pentru boi; Ochsenschlitten. *1745:* Ökör Szán ujj nro 1 | Ökör szán romlodozott nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1747:* ökör Szan nro 3 [Aranykút K; Ks 73/55 gr. Petkj István lelt.]. *1786:* Menvén a Tsürös Kertb(en) találtatott ... két ökör szán öszve romolva [Szopor K; MkG 36. 2 br. Alvintzi Gábor inv.]. *1827:* Az aszszonyom léányát ... én költöztettem által az ökör szánomon [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 18 Milik Márton (49) zs vall.]. *1849:* Szija Iliánál égy ökör Szánot ujjat ... láttam [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferencz (30) vall.] | Két ökör szán ... égy paraszt lo szán [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1850:* Egy használhato ökör szán eplénnyeivel rud nélkül [Gyéressztkirály TA; DE 5].

ökörszaru kikészített ökörszarv; corn de bou, preparat; präpariertes Ochsenhorn. *1629:* Egi megh Ezwsteöstetet Eökeör szaru, mellinek az fedele Egy Eökeor fw [Kv; RDL I. 132]. *1722:* lattam akkor Mikor Szekely Mihály már el eset volt lábárol az nehéz betegségh miá ... ökör szarùb(an) volt Egy keves penze Székely Mihály(na)k; azt be hozá Szekelj István | az ökör szarub(an) négy ött forint ha lehet benne | Szekely Istvánnal edgyütt Vöttük ki az Bátjámnak ... az penzet az Tehen Pajtából az tehen első lábátol, egy ökör szaruval volt ... Én nem tudom nyilván az ökör Szarv teli Volt-e Vagy-e (így!) vagy nem [Borzás SzD; Ks 5. X. 28].

ökörszekér 1. ökrös szekér; car cu/pentru boi; Ochsenwagen/gespann. *1569:* Keth ökeór zeker vagyon, az Eggik zalogos [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1578:* Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peternęnek Az annya Az wen Thorozkay ferenczne Az Belseo Thorozkohoz walo Jozagbol Labas Barrommal eokeor zekerrel eokreokkel eozwe Diznowal es Jwhokkal es Ewneo Barmokkal ... ky Elegitette ... Frwsinazzont [Torda/Mezőcsán TA; Thor. V/14 Mich. Gywla (50) jb vall.]. *1590:* Az Zolgaknak penigh Zegéodsegek rend zerent ez uolt ... Az Eökeör Zeker mellett ... Az Martonnak kez penzt adok fl. 8 [Kv; Szám. 4/XIX. 10].*1652:* Egy rosz el tőrőt rudas tengely ökör szekérhez valo [Görgény MT; Törzs]. *1685 e.:* Ökör szekerhez valo darab láncz Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1747:* az lo szeker ha bé erkezik ökör szekereket ki kell indittani [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1784:* Más Ökör Szekér, mellynek minden része jó, az egy Nyujto ágoson kivül, mely roszotska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1810:* Margita csik mint égy ökör szekérrel négy ora alat meg járhato tavulságra, más hely Tasnádon (!), mely távulabbatschka vagyon [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 444].

Szk: *béres* ~ *1755:* nyolcz Béres ökör szekere, edgy bihally taliga ... nagy vasas kerekü Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35] ✱ *fakó* ~ *1676:* Geörgényből fako okör székér nr. 6, harom kerék héavál mind kett rendbéli szekerek erniősök [UF II, 473] ✱ *vasas* ~ *1748:* egy vasas ökör szekér [Torda; Borb.] ✱ *vezeték* ~ *1772:* Béres szekér ... Vagyon ezeken kivül egy vezeték ökör szekér, melly(ne)k mind a négy kerekei vasas talpuak, mindeniken négy, négy, karika [Hévíz NK; JHbT 14]

2. vhány ökrös szekérnyi vmiből; de un anumit număr de care (de fîn etc.); eine bestimmte Zahl Ochsenwagen voll (von etwas). *1724:* az Kalbács nevü helyb(en) van edgj Darab kaszálo 4 Ökor szeker széna eoreg meg terem rajta [Arca H; TKI I. 6 Anka Markuly de Csot (56) ns vall.].

ökörszekér-adás ökrös szekér szolgáltatás; asigurarea unui atelaj cu boi la muncă gratuită; Leistung des Ochsenwagens. *1671:* Noha az ingyen gazdálkodtatók, és Postálkodtatókrol világos Articulusunk extal ugy mint 1659 Esztendőbéli második Articulus, melly mostan-is in vigore hagyatik, azzal augealván, hogy sohúlt, az Országban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, tereh hordozásokkal, Postaló, ökeр és ló szekér adással ne terheltessenek [CC 29].

ökörszekeres ökrös szekeres; căruţaş cu boi; Fuhrmann des Ochsenwagens. *1593:* Batori Jstwan hogy ky mene az haddal mentek el wele 10 eokeor zekeresek kik az algiuhoz walo zerzamokat wizik [Kv; Szám. 5/XXI. 118].

ökörszekér-tézsla ökörfogat pótrúdja; tînjală la car pentru a doua pereche de boi; Vorspanndeichsel. *1798:* Csináltam az ökör Szekér Tézslához egy uj Forgot és egy uj karikát [Déva; Ks 72/54].

ökörszem pitulice, ochiul-boului; Zaunkönig; Zaunschlüpfer. *1710 k.:* Ez a test élete csak; ami a sas, ráró, sólyom fészke a kősziklákban s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb kórón, csak fészek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509].

Sz. *1764:* ök mint az ökör szem nappal nem is mérnek járni [Udvarfva MT; Told. 44/29].

ökörszer ökrös/ökörszekérrel való (szolgálat); clacă/muncă gratuită efectuată cu atelaj cu boi; Dienstleistung mit Ochsenwagen. *1767:* az ide valo Jobbágyok ökör, és gyalag szerben egy héten által három napon szoktanak ã Földös Urnak szolgálni [O.kocsárd KK; Berz. 3. 7. C. 5].

ökörszív inimă de bou; Ochsenherz. *1579:* kerenek mynd ò Magoknak mynt az Solyomnak hwst vetetek eg óker zywet es o magoknak pechenet d. 4 [Kv; Szám. 1/XVIII. 10].

ökörtag ökörcomb; pulpă de bou; Ochsenkeule. *1591:* Az Trombitas Menyegzeyere Byro vra(m) akarattyabol kwltem ... Egy Eokeor Tagotth f. 1 d 32 [Kv; Szám. 5/X. 19].

ökörtanorok (bekerített) ökörlegelő; păşună (îngrădită) pentru boi; eingezäunte Ochsenweide. *1748:* Az ökör Tanorokban vagyon egy darab Török Buzás Tanorok [Cserefva MT; Told. 79].

ökörtehén igavonó tehén; vacă stearpă/de jug; Zugvieh. *1581:* eokeor tehent meli meg Er fl. 2 d. 50 [HSzj *ökörtehén* al.]. *1618:* Egy Eokeor tehenemet kellett Th(örvény)re kyvennem [i.h.]. *1667:* Egj borius tehenet es egj Eokeor tehenet keoteot megh [i.h. *borjús-tehén* al.].

Szk: *harmadfüre kelő* ~ *1597:* ket harmad füre keleő eökeór tehen [OfLev.].

ökörtilalmas ökörlegeltető hely; loc de păşunat pentru boi; Weideplatz für Ochsen. *1579:* Az eoker tilalmas felől azt wegeztek eo kegmek, hogy Miert ennek elótte ne(m) volt soha mosta(n) sem Akarnak semmi wetast thenny es semmy eoker tylalmas hogi ne legie(n) azt wegeztek eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 190a]. *1679/1791:* El kezdvén

elöszer az Ökör tilalmas felöl Gyulas felé valo elsö Láb földben a' mérést: juta Mohai részre 9. Ház hely után 54 öl szántó föld [O.lapád AF; Törzs]. *1745:* determinaltatot ... Hogy ... Az ökör tilalmas pedig az ökrök számára conservaltatik [Torda; TJkT II. 7]. *1751:* eö Nga mingyárt réá állott 's azt mondta, tsak ökör tilalmas nélkül ne legyen a' Falu [Koronka MT; Told. 14/46]. *1760:* vagyon az Tón túl napkeletre egy darab határ, mellyet az Falusiak ökör tilalmasnak tartanak, egyéb marhát ottan az ökröknél meg nem szenvednek [Báld K; BLt]. *1767:* Én Bizanyason tudom hogy Horváth Uram maga ereitöl tiltotta azon ökör tilalmast az appro heverö marhaktol [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 10]. *1768:* mindenkor Legény Birot tartottunk a Faluban ... és az Ökör tilalmasokat annak kellett meg örizni, és öriztetni [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. *1815:* a' Joseff Császár idejében ... parantsalat jövén ki hogy minden Falunak Ökör Tilalmassa légyen ... az olta annak hivattatik, s annakis használtatott [Körtvélyfája MT]. *1828:* (A juhokat) háromszor is bé hajtottuk az ökör tilalmosbol ... a hol ... Juhok(na)k legelödni éppen nem szabad [Kisesküllö K; Somb.]. *1868:* Az ökör tilalmasra nézve, ugy egyezhetnek abba belé, hogy az ökör tilalmas helyisége körül legyen irva, 's a' mi oda megyen az a' rendes marha illetékbe számíttassék [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Hn. *1693:* az Eokor tilalmas [Kolozs]. *1714:* ket Viz közöt lévö ökör Tilalmas [Sinfva TA]. *1717:* edgy darab csegelly az Eokör tilalmasban (sz) [Nyárádtö MT]. *1737:* A Falu Tóában az ökör tilalmasban (sz) [Tancs K]. *1774:* az ökör Tilalmas szelin (sz) [Gerend TA]. *1775:* Az ökör tilalmas széllyben (sz, k) [Onok SzD]. *1781:* Az ökör tilalmas mellett (sz) [Backamadaras MT]. *1783:* A kis Okör Tilalmas (sz) [Mezöbergenye MT]. *1794/1820:* 'A Nagy ökör tilalmasba [uo.]. *1798:* Az ökör tilalmosba [M.kapud AF]. *1799:* Az Ökör tilalmasban a Kukuk hegyen (sz) [Mezöbodon TA]. *1801:* az Ökör tilalmas Szélin (sz) [Kendilóna SzD]. *1802:* Az Ökör tilalmasban (sz) [Náznánfva MT]. *1814/1834:* Dezméri ökör tilalmas széjbe (sz) [Pata K]. *1826:* az ökör tilalmas alatt (sz) [Mezöbánd MT] | Az Ökör-tilalmas mellett (sz) [Mezömadaras MT]. *1838:* Az Ökör tilalmason (sz) [Torda]. *1846:* Az ökör tilalmasan, a palatzkos tetön (sz) [uo.] — L. még BHn 122; KHn 65, 225, 265.

Szk: *falu (közönséges) ~a. 1764:* A' Falun alol a' Falu közönseges Ökörtilalmassa kerületiben [Cserefva MT]. *1811:* ezen falu ökör tilalmassa szomszedtságai között [Spring AF]. *1825:* a Falu Ökör Tilalmassa [Válaszút K; BHn 171].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

ökörtilalmas-tető partea mai ridicată a păşunii pentru boi; Anhöhe einer Ochsenweide. *1770/1771:* (A földnek) edgyik vége hat ki a' Forrai ökör tilalmas tetöre [Fejér m.; DobLev. II/428. 16a].

ökörtinó ökörborjú; junc, bou tînăr; Ochsenkalb, Jungochse. *1637:* egj eökeör Tinajok vala, harmadfü [Mv; MvLt 291. 77a]. *1651:* Tudok ket eökör tinotis egi szeöke tehenetis [Aranyosrákos TA; Borb. I] | borbelj gergeljnenek tudo(m) ket eökor tjnajtjs, egiket tordarol vittek el, az masik maganal volt barla Miklosnal [i.h. Vasarhelj Szabo Janos Thorda(n) lako (71) vall.]. *1734:* örökös Jobbagj Korodis Ambaris, Sessioja egész ... Ünö tinoja nö 2. Ökör tinoja nö 1 [Datk NK; JHbB D. I gr. Bethlen Farkas inv.]. *1748:* két ünö tino ... két ökör tino [Bh; Told. 25]. *1756:* ökör Tino öt Esztendös ökör Tino három Esztendös [Árapataka Hsz; LLt]. *1763:* Két esztend(ös) Ünö Tino 1 ... Ökör Tino Tavalyi 4 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XIIb]. *1778:* Négj diszke Tehén két kiss ökör tinóval [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1781:* amely marhát, vagyis ökörtinót Borbély Ferenc magáénak mond, annak az jegye nem találja a Borbély Ferenc marhája jegyit [Jenöfva Cs; RSzF 214]. — L. még RSzF 285.

Szk: A. *herélt ~. 1687:* Herélt eökör Tino nrö 6 [Fog.; Utl] ✱ *kesely ~. 1701:* Az marhakot osztottak el ez szerent ... ki adván Az Relicta(na)k edgj kes<e>ly ökör tino, edgj öregh juh es két bárány [Kissolymos U; BLev.].

B. *esztendös ~. 1630:* Suki Benedek vramis, ada neki egi Hazat, minde(n) eörökségiuel egietemben, ez mellett ... egi boriuzo tehenet, egj esztendös eökör tinot, egi malaczos diznot ... egi kosar mihet [Melegföldvár SzD; SLt EF. 4]. *1747:* Bihalyok ... Esztendös ökör tinok 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ *harmadfü ~. 1662:* Harmad fü Eóker tino Nro 1 [Utl]. *1692:* Harmad Fö, ökör Tino nro 2 [M.köblös SzD; RLt 1]. *1700:* Percipialtam Nzts Szekely Györgj vramtol Méraban labas Marhát nyolczat ... Harmadfü ökör tinot Nro 1 [Kv; Szám. 40/I. 9]. *1733:* Harmad Fü ökör Tino Sarog (!) szörü nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. *1772:* Harmadfü ökör Tino 2 [Drág K; TSb 21] ✱ *harmadfüre kelö/menö ~. 1678:* harmad füre menö ökör Tinö 2 [Alvinc AF; Utl]. *1716:* harmadfüre ménö ökör tino [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1749:* Harmadfüre kelö ökör tino [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13] ✱ *háromesztendös ~. 1766:* egj 3rom esztendös meg öklölt ökör Tinot hat Vonás forintokon el adott [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18]. *1781:* Három Esztendös ünö Tino, és ugyan három Esztendös ökör Tino 2 [Mákó K; Hr] ✱ *kétesztendös ~. 1638:* Vagion ... Ket esztendös eökör tino no 9 [A.porumbák F; UF I. 666]. *1756:* Bitang két esztendös okörtinó 2 [Déva; Ks 92. I. 32]. *1794:* Két Esztendös ökör tino Nro 3 [Gyalakuta MT; TSb 17] | két esztendös ökör Tino [Felör SzD; BetLt 7] ✱ *negyedfüre menö ~. 1656:* Negjedfüre meneö eökör tino nro 1 [UF II, 166]. *1743:* negyedfüre menö ökörtino [HSzj *negyed-fü* al.] ✱ *tavalyi ~. 1627:* Tauali eokeor Tino Nro 8 [Kozmás Cs; BLt Inv.]. *1641:* 2 tavaly eökeör tinot ad fl 4 aestimalta(na)k [Tompaháza AF; BálLt 40]. *1649:* Taualy Eokor Tino Nro 1 [Kv; Szám. 26/VI. 489]. *1692:* Tavalyi ökör tino nro 2 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1700:* Tavalyi ökör Tino Nro 1 [Póka MT; Ks 9. XXXVII]. *1717:* Farkas Gabor(na)k ... Tavalyi ökör tinó egy [Kecsed SzD; TL 42].

ökörtinó-bivaly ökör-bivalyborjú; bivol tînăr, junc de bivol; junger Büffel, Büffelkalb. *1773:* ökör Tinó Bihal [Jobbágyfva MT; BálLt 71].

ökörtőzsér ökörkereskedő; negustor de boi; Ochsenhändler. *1559:* Neque negociatores wlgari Sermone et Hungarico idiomate Ewkewr Thewzer vocati soliti nunquam ad officium laniorum se se intromittere [Kv; KvLt Fasc. L. 1].

ökörtulok fiatal ökör; junc, bou tînăr; junger Ochse, Ochsenkalb. *1632:* Eökeör Tulok 7. Ezekben ketteö eöteöd fwre keleö [UC 14/38 Kománai urb. 131]. *1711:* egy ökör tulkot ... Mathe Istvánnak adott [Búzásbesenyö KK; BfR IV. 30/26 Szöcs János (40) jb vall.]. *1728:* Ökör Tulok numero 1 [Ludvég K; Told. 29/19]. *1755:* Ökör Tulkok,

Tehenek és Borjak Specifica(ti)oja [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláczi conscr.]. *1770:* 2. ökör tulak harmad fü [Csekelaka AF; KCsl 6]. *1771:* két ökör tulkot el adott az etsém Bot János [Uzon Hsz; HSzjP Fr. Bot (32) jb vall.]. *1781:* Ökör Tulok 8 [Szamosfva K; Hr]. *1803:* A jármos ökrök, hámos és hátoslovak, úgy a kisebb- és nagyobbrendü ökörtulkoknak ... pásztorlásokra ajánlák magokat itten lakó providus Bogdány Máté és Virág János [M.hermány U; RSzF 192]. *1816:* nagy ökör tulok 9 [Szamosfva K; Born. III. 23].

Szk: A. *harmadévi ~. 1648:* Harmad evi ökör tulyok no. 15 [Fog.; UF I, 915] ✱ *harmadfü ~. 1742:* egy pár harmad fü ökör tulok [M.zsombor K; Somb.] ✱ *harmadfüre menő ~. 1656:* Harmadfure meneö eokor tulok nro. 1 [UF II, 166] ✱ *háromesztendős ~. 1777:* ide Nagy lakra hozattunk ... Egy Három Esztendös Ökör Tulkot [Nagylak AF; DobLev. III/503. lb]. *1837:* 3 Esztendős ökör tulak [Budatelke K; Born. F. lh] ✱ *kétesztendős ~. 1763:* el betsülteté ... egy két esztendős Ökör Tulkát is bor árrában valo restantiáert [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 50 Antal Mihály (34) jb vall.]. *1813:* Két Esztendös ökór tulok [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ *negyedévi ~. 1648:* Negyed evi ökör tulyok no. 9 [Fog.; UF I, 915] ✱ *négyesztendős ~. 1756:* 4 esztendős ökör Tulak 3 [Mezőcsán TA; Ks 23. XXIIb] ✱ *ötödfüre kelendő ~. 1757:* Farkastájogba döglött meg ötöd füre kelendö ökörtulok ... Nro. 1 [Kiskend KK; Ks 75/52 Szám.].

B. *feletlen ~. 1726:* felétlén okörtulok 1 [Abosfva KK; Ks 4. 14].

őközibe *tbsz* közéjük, körükbe; între ei; zwischen sie. *1570:* Bara Myhal, Jepura Myhal ... Tĕrek Janos, Dyuka Markos ... Chywrcoleyek Zylwossy Jmrch Jobagyi, hytek zerent vallyak hogy Ment volt hwssal egy filey Mezaros eo keozykbe, Es az Bezelly volt hogy egy Zwrke lo Bwdosnek az eo hatarokon [Kv; TJk III/2. 111]. *1572:* Nemely nap mykor Lakatos Leorinch ket Embert Mas chebelyt kwldeot volna eo keozikben az cehekben hogy a cehben be keowetnek ... valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia [Kv; TJk III/3. 27].

őközötte, őközte *rendsz tbsz* **1.** közöttük; între ei; zwischen ihnen. *1554:* Mw fogott Byrak[a] ... Illyessy Cozmane Illyessy Christoph dolgabol ... teottwnk ilyen vegezesth ew keozottok [Bölön Hsz; SzO II, 144. — [a]Köv. két név.]. *1568:* My koron my Az Wytezleo Bamffy Pal wram es Bamffy Menyhart keressere ... az Ew dolgoknak megh latasara, egybe gywltunk wolna, Wethenek my Eleonkbe Articulusokba egy nehany rendbely dolgokat, melly dolgok feleol, Ew kewztewk egyenetlenség wolt wolna [Gyf; JHbK XII. 8] | Vrsula Rta Joannis Bornemiza ac Margareta filia eiusd(em) iur(atae) fassae sunt ... hogy eo keozeottok valo haborusagnak Nem seres Anna Az oka, es hogy soha seres Annara az eo vra subaiat nem attak [Kv; TJk III/1. 226]. *1569:* Inteök Ewket az Igyenesekre (!), Melynek Mind az ket fel Engede hatra hagywan Minden Igyenetlensegeketh, Es közteök walo perpattwarkodasokath, kezeket be Adwan ... hogy az Minth My Ew közteok Jsten Zerinth El Rendelnök Azon megh allananak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1570:* Lwcz Myhal, es Georgh Zwller, Ezt vallyak, hogy Az varga Thamas halala vtan hyttak volt coket Varga Sándor es Benedek Dorum hogy ely Jgenezytenek eo keozeottek Minth attiafiak kĕzet Az zeoleot mely varga Thamasrol Maradot volt Sandorra | Agotha Zabo Casparne, Zabo Caspar ... Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Jgenthelenzegh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol ... Segeswary Damakosne Eo magaes otth volt [Kv; TJk III/2. 127, 131]. *1572:* My kyk wagyonk Nemes zemelyek wgy mynt keoz byrak[a] ... hywanak mynket ... galaczra Nemu Nemw teorwennek megh latasara az Lekenczeyek keozeot es az Zenth Mihal telkyek keozeot Nemw ember wagdalas feleol, Annak okayerth my keozykben zolwan bekesegre zalytok es ygy egyenesedenek megh es Jgy teonek wegezesth my eleottwnk, hogy le zalythwan ew keozteok walo egyenetlenkedest ... Menyenek farkas Wramhoz es ew kegyelmenek tegyenek panazt [Galac BN; BesztLt 3616. — [a]Köv. 9 név fels.]. *1579:* my eo keozteok ez ket feel akarattiabol meg oztottwk az iozagott, kyre mind az ket feel rea engede io egenesseges compositio zerent [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1613/1687 k.:* A' kik bé adták kezeket ezenn a végezése(n), ezek kik ide alá meg irattak[a] ... ugy hogy örökké valo meg tartás legyen ez ö közöttök [Msz; MMatr. 223. — [a]Köv. falunként és személyenként a fels.].

Szk: *a város között és ~. 1588:* Eotweos Andras ... urgeallia Biro vramat, hogy az varos keozeot es eo keozte Biro vra(m) theorwent tenne [Kv; TanJk I/1. 73].

2. egymás között; (ei) între ei; (sie) unter sich. *1568/1585:* mostan ez ket Atiafyak w keozteok mi eleottunk ugi mint keoz birak eleott Illyen vegezest twnek [Gyerőmonostor K/Kv; JHbK XXVIII/29].

3. közéjük; între ei; unter sie. *1568:* mikoronta(n) meg ertette volna ǫtues orban, hogy ǫtet ǫtues gergel wyoban, az Kapa Antal elle(n) valo feleletben a kǫtel vtan be hozta volna es hireben neüeben meg kísebitete volna, azo(n) dologert, mellekert az Ceh ǫ kǫztǫk a kǫtelet vetete volt, teccet my nekwnk tǫruen zerint, hogy ǫtues orban, az kǫtel zegesen el ne(m) maradoth [Kv; TJk III/1. 178].

4. náluk, körükben; între ei; unter sie, bei ihnen. *1578:* En Zamossy Pether ... ez el Mult Napokban, az Nymethy Nehai Zeoch Istwannetwl Annazzontwl es gyermekyteol weotthem wala egy hazatth ... Ezt megh Erthwen az Deesy wraim waroswl, tharthwan Attwl hogy En Ew keozteok azt az hazat megh Nemesitthenem, es magamat, az warossy Eggyessegbewl ky vonnam, waroswl Enghemet azon hazbwl ky wetettenek wala es pynzemet le Theottek [Dés; DLt 202]. *1641:* Erre az falunak nagiub részét megh esketvén ... eők azt ualliak, hogy soha eő köztók ... nem lakot más Pap Mihaly nevű ember [Inó Sz; GyK X. 30/8]. *1705:* Azt is mondották, hogy űköztük meg van tiltva, hogy a német segitséget ne beszéljék, hogy jű, aminthogy azelőtt való nap is ötöt akasztatott fel érette [WIN I, 589]. *1710 k.:* Vadászatban egyszer, amint ököztöttök szokás, hogy ha ki a vadászat regulái és szólásoknak formái ellen vét valamit, a vadászat végén általfektetik a fogott vadon és széles jágerkés lapjával magok a fejedelmek egyet-kettőt ütnek csak gyengén az alfelére [BÖn. 572].

őközüle *tbsz* **1.** közülük; dintre ei/ele; von ihnen. *1577:* Thowabba ezekkel egyetemben walamy haborusagok es nehessęgek leottenek volna eö keozteok, mynd az megh holt Bęldy Kelemen ideyębelyekys, azokatys myndenekett eo keozzwleok ky szallytank ezen keotel alatt [Uzon Hsz; BLt 7]. *1591:* valamely w közzwlök elöb meg halna magtalanul, tahat annak az w resze Jozaga ... az Almadj balint, es leyanyok közót fel ozollyon [Szava K; JHb XIV. 6] | Tonek

my elottwnk Illyen vegezest hogj ... mynden per patwar eo kozzwlok: ky szallyon [Msz; BálLt 89].

2. az ő csoportjukból/körükből; dintre ei, din grupul lor; aus/von ihrer Mitte. *1568:* Geruasius Nemez gyarto, Cleme(n)s Nemez gyarto iur(ati) fassi sunt pariformiter, hogy eǫk egez cehǫl vegeztek hogy valaky eǫ kǫzǫlok Coloswarot es Monostoron myw szert vezen, az tǫb mesterekel tartoszek meg oztany, szaz penz kǫtel alat [Kv; TJk III/1. 221]. *1570:* Agotha Zabo Casparne ... Zabo Caspar ... Keomyes Georgy ... vallyak Mykoron Eo kezettek Jgenthelenzegh Thamadot volna az Zabo Gaspar haza feleol, Mellyet Megh zabo Gaspar Jdeieben 1400 flra Beochwltek volt ... eo keozzwleok Nemellyk Azt Mongya volt hogy na Neky engedyk 1600 flot adna Erthe, Nemellyk 1700 ... Segeswary Damokos Jgh zolt ... En 1800 flot Adok erthe [Kv; TJk III/2. 131]. *1678:* igaz ugyan, hogy két szegény embert megöltek ... de ő közülök ... egy nehányat, nem csak kettőt öltenek meg [TML VIII, 127 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

ökretlen I. *mn* ökörrel nem bíró; fără boi, care nu are boi; ohne Ochsen, keine Ochsen besitzend. *1657/1667:* Bakó Ersebet ès Bako Borbára Aszszonyak(nak)k ... jobbágyi ökrőtlenek és szegények s tehetetlenek lévén meg nem épittethetett volna[a] [Gyalakuta MT; Ks NN. 25. — [a]A malom]. *1662/1687 k.:* ha el fogynának a Csokfalvi Vraim, annyira hogy ne(m) szánthatnának ökretlenek lennének, ne erőltessék őket szántásra [Msz; MMatr. 182]. *1664:* A' fa bért a' Praedikátornak Mesternek ugy vittük ab antiquo, hogy az ökrőtlen ember vágni segitett fát az ökrős embernek, s jo el vehető szekér fát vittek [Somosd MT; i.h. 88]. *1675/1687 k.:* Proventus Pastoris ... ád ... Garas pénzt minden ember vagy ökrős vagy ökrőtlen d. 6 [Csejd MT; i.h. 291]. *1677 e.:* Proventus Pastoris ... ád ... Fát két házas ember égy szekérrel ... ha penig az ökrőtlen fellyűl haladgya az ökrős embert, kettő adgyon égy szekér fát vagy d. 12 [DobLev. V/234]. *1722 k.:* Mind ökrös ökrőtlen emberek edgy edgy szeker fát[a]: az ökretlen emberek fajanak harmada a Mestere [Tancs K; GörgJk 87. — [a]Adjanak]. *1768:* A zab bért ... illyen formán fizetik. Akiknek zabjok terem tartozzanak harmadfél kalongyával ... Az ökrotlen emberek p(e)d(ig) Zabért és fáért tartoznak 18 ~ tizen nyoltz Pénzt fizetni [Abod MT; MMatr. 197].

Szk: ~ *jobbágy. 1740:* A' Runki és Nagj-Oklosi Szegény jobbágjok szolgálatjok(na)k rendi ez; Van(na)k a' Gy. Sz. Királyi határon bizonjos darab földek szakaszokb(an), melljeket tartoznak ők kétszer meg szántani és edgyszer elboronálni, melljet az ő edgyűgyű ekéjek és marhájokkal minthogy nem vihetnek végben, készpénzen szoktanak ekéket és boronákat fogadni ... Ezen pénzben penig mind az ökrős, mind az ökretlen jobbágyok szoktanak contribuálni, és ezen pénzes szántást tartyák el pusztulások(na)k nagj okának [Runk TA; Ks 89] ✱ ~ *zsellér. 1767:* ökretlen zsellér Bánffi János [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6].

II. *fn* ökörrel nem bíró gazda; gospodar/ţăran fără boi/care nu are boi; Bauer/Landwirt ohne Ochsen. *1687 k.:* Proventus Pastoris ... marhátlan ökrőtlen fél bért ad id est két vékát[a] [Geges MT; MMatr. 173. — [a]Búzát] | Proventus Pastoris ... Az ökrőtlenek égy-egy nap kaszálnak, az özvegyek fel gyűjtik, az ökrősök bé horgyák [Karácsonfva MT; i.h. 77] | Az ökrőtlenek delig kaszálnak, Az özvegyek fel takarják [Vaja MT; i.h. 107]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Az ökrőtlenek kaszalnak, az ökrősök be hordgyak [Erdöcsanád MT; GörgJk 129] | (Ad) Mind ökrös ökretlen edgy-edgy szeker Fát [Péterlaka MT; i.h. 117].

ökröcske kis ökör; bou mic; kleiner Ochse. *1595:* Jo eóchejm ket eökrechket hizem adhattok tizen hat eökerbeól az gazda aszon(n)ak, de ne adgiatok az Joúaba, hane(m) adgiatok ket eökrechket [UszT 10/59]. *1604:* Zola alard matene hog' uarna egj keueseg es meg agja mert hat ökröchykey uagjon es ha azt el uczj nem elhet el [i.h. 20/207 farkas laky mihalj zent kiralj vall.]. *1708:* Kemecsei uram igen szegény-legény, négy ökröcskéje, vagy két tehene [SzZs 505]. *1748:* vólt Ferenczi János Uram(na)k 6. ökrötskéje [Torda; Borb.]. *1757:* két Ökrötskét vétettem Rhf. 20 xr. 20 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 114a]. *1769:* két őkrötskét vet [Nagyercse MT; Told. 3a]. *XIX. sz eleje:* Két rosz őkrötském vagyon tsak [Zágor KK; Hr]. — L. még RettE 243.

ökrös I. *mn* **1.** ökörrel bíró; cu boi, care posedă/are boi; mit Ochsen, Ochsen besitzend. *1587:* Harmadzor kiuaniuk aztis hog az melj sojnk az portusson leznek, azoknak az pajtakban valo be hordatassara az oth lako eokros embereket rendelje Nagod [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. *1609:* Vistay eőkreős emberek ... Minden vetemeniekből az Dezmat megh attak [Vista K; Sennyei 47/11]. *1643 k./1687:* Proventus Pastoris ... Fa édgy édgy szekér fa minden embertől a' kinek ökre vagyon. A' kinek ökre nintse(n) fa vágással tartozik az ökrös ember mellett segitteni [Moson MT; MMatr. 262]. *1722 k.:* Proventus Rectoris ... Minden ökrös ember ket ökrű Szeker fat[a] [Ölves MT; GörgJk 179. — [a]Ad]. *1737:* Minthogj eddig Nms Várasunk feles Expensát tött és sok munkát vitt végb(en) ... Malmunk gáttyának eppittetésén(n) ... Concludálta a T. N. Tanáts és Universitás, hogj minden lovas és ökrős atyánkfiai, azonn gát éppittetésere vigjen(e)k ágat Cur. nrô 1:/:1 Tövisset Cur. nro 1:/:1 [Dés; Jk 485]. *1771:* az ökres emberek meg nem engedték. hogy az le vágatt fákat meg olvassa és számba vegye [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. *1791:* Ez holnapba[a] az ökrős Emberek robottába Csinyáltak 30[b] [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir. — [a]December. [b]Ti. napot].

Szk: ~ *gazda. 1843:* Hogy ők a kérdésben forgó munkára május 6-án kirendelve nem voltak, de egyrészint mint ökrösgazdák nem is rendeltethettek, mert olyan munkára rendszerént csak gyalogszeres, azaz igavonó marhátlan embereket szoktak küldeni | Az ökrös gazdák megmaradtanak ugyan az 5 forint 12 krajcár évi taxafizetés mellett, de ezek számába soroztatott minden olyan bányászgazda, bár egy ökre se lett légyen, akinek négyszekérnyi szénát termő helyénél több volt [VKp 118, 127] ✱ ~ *gazdaember. 1737:* Mivel Ns Várasunk Rosa Hegj alatt lévő Malmának nagy ruinája fog immineálni, ha p(rac)vie nem Curaltatik ... minden Ökrős és Lovas Gazda emberek, most legközelebb a jövő Hétenn ... eg(g)j eg(g)j Szekér vagj Szán tövisset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk 470a] *1774:* Néhai Groff Eszterházi Ideitől fogva apadat ezen Jószág ... a pedig attol van hogy a Tisztek a jo okrős Tehetős Gazda Embereket Dátumokért Udvar Biráknak, Vintzellérecknek, koltsároknak tészik s az Szegény Emberek vonnyák az Igát, az kiknek nints annyi Marhájok [Keszű K; KS Conscr. Bartha János (40) jb vall.] ✱ ~ *jobbágy. 1620:* Latuan ... az varos Cziwreős kertenek karos voltat, hogj keőrniwllette ninczien seővenj Azert Ispan vrajmek ... az Eőkreős Jobbagiokat be hozzak ... ahoz teob elegedendeo tamasz es karo fakat, es

vezzeőt vaghianak es hordgianak az Varos Erdejereől [Kv; TanJk II/1. 298]. *1640:* Eökrös jobbagyok ... Gyalogh szeresek [Fog.; UC 14/48. 2–3]. *1785:* mind menöleg mind jövöleg szer felett valo Tereht rakott az ökrös Jobbágyok-(na)k Szekerekre [M.bikal K; KLev.] ✱ ~ *szekeres. 1592:* Az Eökreos zekeresek [Kv; Szám. 5/XIV. 970 Eppel Péter sp kezével] ✱ ~ *szolgáló ember. 1826:* meg szégyenittö reá fogások az is, mintha Néhai Férjének 5 ökrös szolgálo emberei valaha lettenek volna [Ne; DobLev. V/1114. 9b] ✱ ~ *zsellér. 1827:* Az ökres zsellérek hordattanak trágyát [M.köblös SzD; BetLt 3].

Vö. a *három-, hat-, két-, négyökrös* cimszóval.

2. ~ *telek* ökörrel rendelkező gazdaság; gospodărie cu boi; Wirtschaft mit Ochsen. *1839:* Mindhogy Méra Gligor két jo ökörrel szolgál, s' ezen szolgálattyához képest illendö kaszálokkal nem bir midön másak ökrös telkeket birván ... tehenekkel kivánnyák nyomorgatni az Udvari szolgálatat ... illö ... hogy telkeket is szolgálattyakhoz képest birjanak [A.szentmihályfva TA; Bosla. B. Miske Ferenc nyil.].

3. ökör vonta; tras de boi; von Ochsen geschleppt. *1829:* Mentöl többb Létzet küldgyön Ked bé a menyit gondol hogy az ide valo Hat ökres béres Szekér el hozhat [Érgirolt Sz; TSb 5].

4. ökörrel végzett; făcut/efectuat/prestat cu boi; mit Ochsen geleistet/durchgeführt/gemacht. **Szk:** ~ *napszám. 1853:* a' két napi héti szolgálaton kivül, melly vagy tenyeres, vagy ökres napszám volt, egyebet fizetteké ? [Mv; Újf. 2 Soos Josef lev.] ✱ ~ *szolgálat. 1824:* A Dobra Vidéki Krajnik Vr kezénél levén Robot Restantiakul, és ökrös Szolgálatrol valo Regestromak | A Dobra Vidéki krajnik Ur mind Robot ugy az ökrös szolgálat Restantiakbol pénzt incássálván a Perceptoratusnak bé administrálta ... 314 flr. 2 xr [Déva; Ks 106. 99].

II. *fn* ökrös gazda; gospodar/țăran cu boi; Landwirt/Bauer mit Ochsen. *1687 k.:* Proventus Pastoris ... Az ökröttlenek égy-egy nap kaszálnak, az özvegyek fel gyüjtik, az ökrösök bé horgyák [Karácsonfva MT; MMatr. 77]. *1765:* (Kötelesek) Ugy az Okresek mint az gyalog szeresek rendre bort vagy Palinkát egy egy edennyel ki kortsomárolni [BfN Nagyfalusi cs.]. *1785:* A' Házos Emberek(ne)k Feleségeiketis, mind az ökrösökètt, mind a gyalog szeresekètt fontattya, Rostáltattya, s egyébb szolgálatrais hajtattya [M.bikal K; KLev.]. *1786:* Az ökrösök Pünkösd elött kezdették Papáját szántani még ma végezték el s nékem azután gyalog szert nem töltöttek [A.boldogasszonyfva U; SLt 17 Antal Marton lev.]. *1794:* Az egész Cschi Ökrösök közzül tsak a varsotziak Csinalták ki az olfát | A Joszágbeli Okrösök pedig az ki adott rendelés Szerent most ezt dolgozzak [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. *1795:* mi ökrösökül szántattunk s kevertünk [Msz; BfN Conscr.]. *1834:* Most tseplik a gyalogosok a tavasz buzat az ökrösök Nádat vágtak és hordoztok [F.zsuk K; SLt évr. Déák Ferenc P. Horváth Ferenchez]. *1840:* mü ökrösök semmivel egyébbel nem tartozunk, hanem a' hányan vagyunk külön külön a' magunk erönkön nyoltz nyoltz napot szántani [A.csküllö K; RLt O. 2]. — L. még VKp 127.

◇ **Hn.** *1640:* Eökreös n. szeőlcő hegyben (szö) [Gyf; EHA]. *1685:* Eokrös alat (e). Eokreös alat valo helib(en) (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. *1690:* Az ökrösben (sz) [Marosszimre AF; EHA]. *1700:* az Ökrösön [Zágon Hsz; HSzjP]. *1702:* az Nagy ökrös n. hegjben (szö) [Gyf; EHA]. *1729:* Ökrös mezeje [Bita Hsz; Szentk.].

ökrös szekér car/căruță cu boi; Ochsenwagen, Ochsenkarre. *1595:* Ez 9. szekeresnek Biro W. Akarattyabol Attam az zokot fizetesnel keüesbet, miert hogy az mjnemü 2. boroczkat Zillahrol 6. okkres z(ekere)ken hoznak: Az mj zekeresünk (!) 12 ökret fognak eleiben: És igy akaryak el vinny ... És ezert defalcaltatot ez az fizetes [Kv; Szám. 6/XVIIa. 306 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1726:* Tizedes Atyánkfiai magok Tizedgyekből rendellyenek két két ökrös szekereket [Dés; Jk]. *1809:* Horvát Imre két ökrös Szekèrrel Segesvárra járván Frospontia (!) eszt Quietalya Szabo Ferencz (így!) [UszLt ComGub. 1612]. *1823–1830:* az urak elmentek az hintóval, mi is az ökrös szekérrel beérkeztünk alkonyadotba[a] [FogE 113. — [a]Mv-re].

ökröz ökörnek szid; a face (pe cineva) bou; jn zum Ochsen machen. *1749:* hogj Pálffi Ferencz uram ökröszte és Disznoszta volna Pálffi István uramat nem hallottam [Tarcsafva U; Pf].

ökrü (vhány) ökör vonta; tras (de un anumit număr) de boi; von (einer bestimmten Zahl) Ochsen geschleppt. *1598:* Zabo Mihaly uitte Azzonjunk marhaiath 10 Eókreö zekeren Desre ... f 3//— Magiary Mihaly uite Azzonjunk marhaiath 10 Eókrü zekeren Desre ... f 2//50 [Kv; Szám. 8/V. 154]. *1722:* aszt az terribilis öreg Gerendákat 8 ökrü szekeren kel vinni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Vö. a *hat-, két-, négy-, nyolcökrü* cimszóval.

öl *ige* **1.** gyilkol; a omorî/ucide; töten, ermorden. *1585:* Mikoron kj hozak ... az Juhazokath, Monda az pap zolgaia, Jstenertt wllietek ezeketh, mertt ezek veztenek minkett vgian Jstenertt kér vala hogj meg eolliwk | azt monda, eollietek wkett ... mert ezek az harom az en gilkossym [M.valkó K; KP. Jmreh Gaspar jb vall.]. *1590:* mikor immar eynek chendessegebe Jüttunk volna. Vargias ffoluaba ... hallok az J: szauat, kialtuan mondgia vala: Noh hozza az lopo beste lelek kuruakhoz es Eölljetek eőket [UszT]. *1604:* wgy wöm Ezembę hogy lowaz andras foga meg ... sipos Janosnak az kezet, Riazkottak hogy öld öld öket wgi mond [i.h. 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosi lofw vall.]. *1606:* Tudo(m) azt hogy az Gyermekek kezdenek kialtany hogy ki Jónenek mert esmegh eölik Pal myhalt azon ky futek latam hogy igen vzik Pal myhalyt egy Darab fa kezekben [i.h. 20/190 Kadar Peterne Vagasi vall.]. *1657:* Voltunk Isten kegyelméből mi szabadosabb állapottal; de az ellenség, ha erdőre ment élést keresni, az tótság ölte, hordotta őket [KemÖn. 238]. *1690:* Ment az tatár-török tábor Bonczida és Iklód tájékára ... Puszta-Csán, Komjáczeg, Túr, Koppámban sok praedalást töttek, embereket, asszonyokat vagdaltak, öltek asszonyokat, leányokat parázsnaitottak [SzZs 719]. *1774:* üsd, verd, öld az kő teremtettét, mert Urunk meg adgya dijját [Udvarfva MT; Told. 44/47]. *1784:* a Motzok ... a nemeséget is kit elöl hátul találnak ölik, lövöldözik [Hurm. XV/II, 1759 Clemens Kozma zarándi viceszolgabíró Franciscus Szotoczki vaskohi tiszttartóhoz]. *1843:* a' verekedés el telte után ... Szabo János azt mondotta: — hát ha meghalt volna, — égy gaz Ember döglött volna meg, könnyen ki fizettem volna: — ugyis Désen szabad ölni gyilkolni, — mert nints Igasság [Dés; DLt 586. 10].

Szk: ~ *vág. 1584:* Jstwan Zakal B(ene)dek zolgaia[a] ... fel chattananak a' kathonak es Monda egy Magos feierbely, Eold vagd az Neste lelek Curwafiat [Kv; TJk IV/1. 312. —

[a]Vallja]. *1604:* menek ki az berczre wigiaznj weczke följ, hat mind el leptek az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak [UszT 18/139 Jrolmos Lukaczj weczkey lofw Ember vall.]. *1632:* erösen vagdal uala be az ablakon: Hogj lüd eöld vagd az esse lilek kuruakat ugjmond [Mv; MvLt 290. 78b]. *1759:* Azt is beszélik, hogy annyira confundálódtak az ősfelsége népei a muszkával, hogy végtére egymást ölték-vágták [RettE 82] ✱ ~ *ver. 1773:* Szotyori Uram ... mondotta Ne hajtsatok réája ... akár kit kaptak ott jertek öllyétek Verjétek ontsátok ki a Véreket [Felgyógy AF; WH].

Sz: *1710 k.:* Visszajöve Tige Balásfalvához ... lőn a holdvilági mészárlás, mert harc nem volt, egy német sem veszett el ... a székelyt, valamint a berbécset, úgy ölték közel ezerötszázig [BÖn. 965].

2. *ölten* ~ egyre gyilkol; a ucide/omorî neîncetat; stets/unaufhörlich töten. *1703:* három companiát commendéroz ... Rabutin, kik igen fenék és a városi embert csak ölten ölik, minden büntetés nélkül [Kv; KvE 242 VBGy].

3. (halálra) kínoz/ver; a omorî în bătaie; zu Tode quälen/foltern. *1804:* az Bátyám fia bé jövén monda Bátyám Vram jöjjön mert Kudor Pistát az oláhok a Kortsomán Nyisztort Silipnél ölik [Farnas K; KLev. Barta István (48) jb vall.]. *1849:* jo is volt hogy ott nem voltam, mert ugy nekemis meg gyült volna a' bajam, mivel én semmi képpen nem engedtem volna hogy öllyek, és kinozzák Cseh Urékot [Héjasfva NK; CsZ. Todorán Atyim (54) vall.].

4. (állatot) elpusztít; a ucide (animale); (Tiere) töten. *1585:* 17 Aug: Az Chyganok Ebet eöltek fyzette(m) nekyk 59 Ebtöl Egy Ebtöl d. 2 tezen f. 1. Masnap esmet myngyart Ebet eöltek az Czhyganok 34 Ebet byro vram akarattyabol fyzette(m) d. 60 [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. *1595:* 26 Augusti Az cziganok eöltenek 48 Ebet, attam nekik f — d 96 [Kv; i.h. 6/XVI. 22]. *1620:* a fal alatt[a] kün valami puskás darabontok — kékesek, a verőfényen tetvet öltenek [ETA I, 124 NSz. — [a]A pozsonyi vár falai alatt]. *1710:* Septemberben penig Molduvából számtalan sáskák jövének ki, kik a napnak fényit sokaságokkal befedték, és az országot egybenjárták, mindenféle zöldséget megettenek, végre Kolosvárnál egybengyülvén mindenfelől, egymással megvittanak az aërben, és oly dühösséggel marták, ölték egymást, hogy a földre lehullván, nagy darab helyen bokáig jártanak az emberek a holt sáskák között, s ott büzhöttenek egyben ... egy tóban a kígyók, békák egymást szörnyűképpen mardosták, ölték úgy, hogy a víz is megvéresedett tőlök [CsH 443]. *1716:* nem tudom a' Menyéte vagy mi, a' szép Pulykákot igen öli régel csak halva találja a' Majorne, már harom etzaka harom holt meg mind a' Nagy Kakas kőver pulykák voltanak [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez]. *1842:* Vettem büdöskövet méhek ölni 30 xr [Görgény MT; Born. F. Vc].

Sz. *1836:* a' Fiscus mind kettőjekbe bele kötve, a' Felsöbbség rendeléseinél fogva Raboskodtatta, de ugy mind mikor a' Rákot a' Tóba ölik, mind ketten Szerelmesek edgy helyt voltak, és réájok valo nézt nem volt büntetés [KLev.].

5. (állatot fogyasztásra) levág; a tăia/sacrifica (animale); (Tiere) schlachten. *1692:* ki mentünk az Török buzankban, az szeplaki Disznokat ugj eoltük, vertük, perseltük, s ettük ... Giller Peter es Janostis lattam hogj perselte s darabolta [O.szentlászló KK; SLt AF. 20 Oprian Thodor (35) vall.] | Mükis ettünk affele Szeplaki Disznok husaban, de mü magunk nem eoltünk edgyetis [uo.; i.h. Hincze Karaczon (25) vall.]. *1748:* innen hajtatott fel Magyarósra sertéseket hizlalni ă makra, és azokból ölt háza szükségére, s elis adott bennek [Torda; Borb.]. *1823–1830:* ahányszor sertést ölt, annyiszor küldött egy-egy tányér pecsenyét [FogE 282]. *1847:* mü ... ezután ölünk sertést, ezután lesz a' jo élet — disznosággal [Kv; Pk 7].

Szk: *~ni való (állat). 1647:* Vagion Teremiben Geolye Diszno No. 11 ... Eolnj valo No. 5. Artan esmet magnak valo No. 11. Kan vagyon No. 9. Geolye No. 30. [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1717:* Semminemü mészárszékre ölni valo állatott az egy ökör s tehén huson kivül az hentesek nek ... nem szabad árulni [Mv; APol. 47]. *1748:* Azt nem láttam hogy a' Piaczon vett volna ölni valo sertéseket, hanem magá(na)k elég lévén, azokbol hizlalt felesen [Torda; Borb.]. *1796:* A Koltsärnál vagyon Pujka Fiu 54. Pipe 13. Csirkék 31 melyek közzül 7 ölni valo [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

öl *fn* **1.** poală; Schoß. *1584:* Lakatos B(ene)dek vallia, Azzal teobity hogy a' giermek eölebe volt, es eolebennis sikattak, es eo maga Ne(m) zolhatot Zemewel latta hogy az Ablakon vgy leot be mint eg Arniek de Ne(m) esmerhette ky volt, hane(m) vgia(n) valoba volt gianosaga az vargane Anniara [Kv; TJk IV/1. 277]. *1597:* Bagiony Pether Biro vram zolgaya ... wallia ... az petlendi hataron az kochirol le zalla veres Pal ... az masik kochira ewle akin Chizarne ewl wala es az eolebe alwek mind egi falkaigh [Kv; TJk VI/1. 82]. *1629:* Nagy Andrásné Erzsébet asszony c.j.e. fassa: Láttam azt hogy egyszer házokhoz mentem vala Varga Mihályéknak, hogy az tűz előtt az karszékben ülnek vala s az fél lába Varga Mihálynénak az katonának az ölében vala, az jobb keze penig az katonának az asszonnak az lába között jár vala. Úgy ránta osztán le az katona az ingét, szoknyáját az asszonnak, mert felfordította vala az térdéről [Mv; MvLt 290. 250 átírásban]. *1639:* latta hogi fel fögta volt az inget Szekely Janos Szekeli Istuannenak, s hatra rantotta, az eöleben, de eö azt nem latta hogj megh czelekette volna neki [Mv; i.h. 291. 177b]. *1718:* Majla Kurke Feleséginek Kurké Annának Fattya vetése it az Nemes Szék Szinin Constál, az Fiu fattyais az öliben lévén [Fejér m.; Ks 90]. *1736:* (A vádlott nő) fatcalta, hogi akkor is ölib(en) lévő Gyermeke parázna ágjból való; azért ... közönséges helyenn a Pelengerb(en), Hóhér által meg-tsapattassék, és a Ns Városról; sőt az hattárrólis exterminináltassék ... E felett hogy Istennel és az Eklésiával reconciliállyon maga Religioja szerint, Deliberáltatott [Dés; Jk 269b]. *1780:* Láttam egy hajnalban Nagy Falusi Lovász Josit egy meg terheltetett Loval ki menni az udvarbol, lévén a Lovan egy nagy iszák tele, az ölében pedig egy szép Sugár Flinta ... de az általvetőben mit vitt légyen azt nem tudhatom [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.].

Szk: *~ébe hajt. 1582:* Vrsula Bere Rlcta Antony Zeoch ... fassa est ... kerem Luczat hog az femben (!) Nezzen, mikoron feyembe Nezne enys az Lucza eoleben haytam az fęmet (!) [Kv; TJk IV/1. 38] ✱ *~(é)ben tart. 1689:* látta(m) szemeimmel hogy ... az öliben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát [Kopacsel F; BK. Vlád Muntyán Leánya Alixa (18) zs vall.]. *1851:* Titi ... még a' tulon tulis eleven, jo kedvü, alig lehet ölben tartani [Kv; Pk 7] ✱ *~ében ül. 1614:* Tudom bizonyoson hogy eleggé zerelmeskedett az feyedelem Bathori Gabor eyel es nappal Jmrephi Janosnewal ... Az feyedelemnek eölebe(n) wlth czyokolgattak eölelgettek egymast Imrephine Azzoniommal [Nsz; VLt

53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.]. *1639:* Azt lattam hogy az hiuba(n) el iöttek az legeniek ott ittak s eöttek az Aszoniom az legininek az eoleben ült [Mv; MvLt 291. 196a]. *1733:* az Ura az Inctának azon legény ölében találta ülni, ugj Sokzor ajto bé zarolva együtt enni s innya [Dés; Jk]. *1785:* (Nyegre Blagny) mostani Felesegit ... Utzuj Gavrillaval lattam együtt Csokolodni ölib(en) ülni s egyült innya [M.nagyzsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (40) vall.] ✱ *~ébe szorít. 1723:* az Bödi Timofi házánál mulatoztunk s ittunk ekkor láttam, hogy Timofi ... Marika névü Aszszony emberel Tréfálódott, az öliben szoritotta [Szásznyíres SzD;, Ks 27. XVI] ✱ *~ébe tesz. 1719/1724:* az két száz forintokat Velünkis olvastatta fel Banhaziné Aszszonjom, fel olvásvan egj keszkenöben kötök, es az Szilágyi Sophia Aszszonj ölibe tévé [Torda; JHb XIV/6. 62]. *1737:* Darabant Kata egész éjjel ivott az én házamnál a Strása mesterrel egjütt szerelmeskedtének, csókolódtanak, s az öléb(en) és az lábara vagj czombjára Tötte 's ott Tartotta s ölében szorongatta a Strása mester Darabant Katát. Viszont Drabant Katais csókolta az Strásamestert [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI.] ✱ *~ébe ül. 1589:* hazanal Eorben Melegh bort Ittak az tewznel Es az Azzony fel foga Zoknyaya es Inge allyat ... mi nizzewk vala hogi az Mezitelen testiwel vgi Ewle az Matias deak eolybe [Alör SzD/Dés; DLt 226] ✱ *~ébe ültet. 1894:* te csak olyan ártatlan gyerekekkedélyü ember vagy most is, mint mikor öledbe ültetted Rózát a madarasi házban [PLev. 170–1 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~ébe vesz. 1584:* Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia ... Eyel siny kezde egy harom eztendeos giermeke(m), fel vgrom eyel hozza es eolembe veóm, és Eolembeis Rettenetesen Sirt [Kv; TJk IV/1. 277]. *1653:* Magamnak is jut eszembe az, hogy az ölibe vett engemet [ETA I, 36 Nsz].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ébe (fel)vesz* karjába vesz; a lua în braţe; in die Arme nehmen. *1582:* En fylep Janosne magdalna aszon hytteöm zerent vallom hogy ... Jamborb ferfyat Nem lattam egyet Igyarto georgnel amynt felesegeuel bant mert zememmel lattam hogy feleseget eöleben ueötte az ember es ugy uytte ky [Kv; TJk IV/1. 58c]. *1629:* az katona az eöleben veszi aniamat ... s az agyra viszi s ugj jaczodnak egj massal czecit miet megh szopta, teiet markaba fejte s megh ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b]. *1718:* az Utrumb(an) fel tèt major ház éfel tajban ... éppen az közepin gyult meg ... mingyart eszre vettem hogj meg gyult ... az edgyet mast mingyart ölömb(e) veven azzal ki futatta(m) az hazbol [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. *1810:* én vettem fel az ölömben [Dés; DLt 82.]. *1823–1830:* egykor az utcán az házajtóban állván, a verbunk ott ment el, a verbunkos hadnagy felvett az ölében, elvitt a szállására, mutatta a csákóját, hogy azt telitölti dióval, piskótával [FogE 78] ✱ *~(é)be fog* **a.** 'ua.; idem.' *1584:* Tot Caspar vallia ... Iznak volt az korchoma(n), ot penig egy Azont meg rezegitet Segeswarat, ez Andras, Es eolbe fogta, es egy vizen vitte Altal [Kv; TJk IV/1. 350]. *1710 k.:* meglőn a választás; Teleki kihozá az ország közé a gyermeket[a] ... s tevé az asztalra. Lőn nagy „vivát" kiáltás háromszor. Fogá ismét az ölébe, s békésérők országul az atyjához [BÖn. 738. — [a]IL. Apafi Mihályt]. — **b.** karjával átfog; a îmbrăţişa; umarmen. *1687:* Komsa Markis vet volt egy karot közelgetven Many Hertsogjahoz, levete a' karot ölben foga Manyt [Huréz F; Szád. Raduly Mark (70) jb vall.] ✱ *~ébe hanyatlik* a cădea în braţele cuiva; in js Arme fallen. *1630:* az mikor en be menek az hazba(n) akkor immar, az Andras Deak eôlebe(n) haniatlot vala Nagi Gergely [Mv; MvLt 290. 196a] ✱ *~ébe kap* karjába vesz; a lua în braţe; in die Arme nehmen. *1584:* Keomiwes Imrehne Ersebet Es Eotweos Peterne Anna valliak ... a' varganę Annia ... Nagy haragal igy zola ... De meg zoktàtok thy hogy a giermekteket eoletekbe kapiatok zellel hordozzatok, es mikor a' chorda be Jeó Altal vizitek keoszteok [Kv; TJk IV/1. 280–1] ✱ *~ében hordoz* karjában visz; a duce în braţe; auf den Armen tragen. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig ... kicsin lévén mind az két szemeivel meg vakulván az ölemben hordoztam, az Német Borbéllyhoz [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.]. *1823–1830:* Esztendeig classisban nem jártam, hanem csak a Szigeti háznál tanultam. Eleinte a szolgaló hordozott fel az ölébe [FogE 79] ✱ *~ében tart* karjában tart; a ţine în braţe; in den Armen halten. *1618:* ezen nap hozák be ide Gombos Andrást is, egy eleven özet tart vala az ölében egy ernyős vacok szekeren [BTN[2] 174] ✱ *~(é)ben visz* karjában visz; a duce în braţe; auf den Armen tragen. *1568:* Margaretha vxor Johannis Thuri ... fassa est ... soha o ne(m) latot ferfiat ky ollyan zwe zerent bant wolna felesegewel mint ez gruz peter ez azzonnyal bant. Mert minden nap haro(m)zor fereztette meg napiaba az ferdobe penig olebe witte [Kv; TJk III/1. 146]. *1586:* Zabo Marton wallia, Latwan Grusz Leórinczet hogy vęres, fogham karoly Istuannal hogy haza vigiwk, es vgia(n) Eolbe viweok haza [Kv; TJk IV/1. 546]. *1701:* egj Papesdi ember ... adott hirt az Asszonyok(na)k hogj utánnak járnak az Deakok s lattamis az Asszonyokat ... hogj mentenek az gyermekeket ölökb(en) viven az Papesdi erdön fel az Urakot keresvén [Keresztényalmás H; Szer. Togyer Mirás (30) jb vall.] ✱ *~(é)be ragad* karjába vesz; a lua în braţe; in die Arme nehmen. *1810:* az ölömb(en) ragadván [Dés; DLt 82]. *1855:* A szakácsok feljajdulására az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczalja ketreczökbe [ÚjfE 266] ✱ *~ébe szorít* karjába szorít; a strînge în braţe; in die Arme drücken. *1583:* Nag kialtassal ki futa Biro Mihal felesege, es monda hogy Az vra az eo Zolgalo leankayat Eolebe Zoritotta volt es gonosságra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; TJk IV/1. 141] ✱ *~ából kiejt* karjaiból kiejt; a scăpa din braţe; aus den Armen fallen lassen. *1820:* a Báro Ur ... Más naprá azomban várokozni nem akart ... Magával a Báro Urral ... az Inassal, Sorbán Jakabbal a' Gráditson leindulánk, még a' Szegény néhai Báro Ur az Isten nyugossa meg, minthogy már Szürkület felé vala, félvén hogy talám az utomba állott dorontsokba meg botlam s' Fiatskáját ölömböl ki ejtem, a dorontsokat lábom elöll maga páltzájaval el hengergette [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szalamári Samuelné (37) vall.].

3. *átv* kb. vki szerető/óvó karjai; braţele ocrotitoare ale cuiva; die schützenden Arme von jm. *1662:* Nem volt itt az erőtlen vénségnek semmi tekintete, avagy valamely méltóságnak becsülete; nem volt a gyarló asszonyállati nemnek semmi kedvezés, a vének együtt az ifjakkal és az ifjak a vénekkel nagy seregenként nyavalyásul megöletnek vala. Ott az asszonyi állat az ő férjének öléből kiragadtatik vala és az ő szerelmes hitvesének szeme előtt erőszakot szenved vala s megöletik vala [SKr 103]. *1767:* Gr. Bánffi Dienes megvettetvén maga helytelen cselekedetei s erkölcstelen magaviseléseiért miá jobban is a feleségétől, abbeli bosszúságában 13 esztendős leányát[a], ki is az őfelsége annuentiájából gr.

Teleki Sámuel úrfinak már desponsálva vagyon esztendőtől fogva, a püspök Bajtay Antal ... és Bethlen Miklós akaratjából militare brachium által édesanyja öléből kiragadták hallatlan például s elvivén magával Bethlen Miklós úr, pápistává akarják tenni erővel [RettE 211–2. — [a]Ágnest].

4. *szerelem ~e* plăcerile dragostei; Genüsse der Liebe. *1823–1830:* Csodálatos volt az, hogy eminens deák volt, mégis midőn a kancellárián cenzurázott, hogy procurator legyen, rejiciáltatott, mert kétségkívül elkorhelyedett a szerelem ölébe [FogE 79].

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~be eshetik* ölre mehet, birokra kelhet; a se putea lua la trîntă/bătaie cu cineva; mit jemandem handgemein werden können. *1633:* Latam aztis hogy egi veresbely ighen igjekezik vala raita hogy varga Andrassal eőlbe eshessenek hogy megh foghassa [Mv; MvLt 290. 114b] ✱ *~be esik* ölre megy, birokra kel; a se bate; sich schlagen. *1633:* kezde Zalkay Mathe az szanto Marto(n) laba(n) kapdosni, es uegtere eolbeis essenek es ugy dulakottak egimassal [Mv; i.h. 11b].

6. hosszmértékegységként (1,9 m); ca unitate de măsură pentru lungime; als Längenmaßeinheit | egyöles mérőrúd/lánc; prăjină stînjenească, lanţ de măsurat; Klaftermeßstab/kette. *1713:* ez felljebb meg irt rendben. az holott is Ulnát töttünk fel. az az öl. olljan falu ölös földihez valo rud melly is harom ölös [Baca SzD; JHb XLI. 2]. *1732:* Minden Orgiakban avagj egj egy ölben három Szebeni Singet kell érteni [O.bogát AF; JHb XXVI. 59]. *1797:* Az öl mellyel a Terrenumok fel merettek, három Singes [CU IX. 2. 158].

Vö. a *királyi öl* cimszóval.

Szk: *három kolozsvári singgel mért ~. 1722/1814:* Minthogy minden mérés eől Számmal declaraltatik, kel érteni három kolosvári Singel mért ölett [Kisjenő SzD; BetLt 1] ✱ *háromsinges öl. 1772:* A' Malom árkára óldalaslag follyó patakocskának árka[a] öl számra három singes öllel 39 [JHbK II/17. — [a]Kisfenes és O.léta (TA) határán]. *1792:* égy darab kender Föld ... ennek hoszsza 28. Szélessége pedig 10. öl. mindenütt három Singes öllel mérvén [Márkod MT; MMatr. 453]. *1811:* Méretett meg 3. Singes öllel! ... azon kis Belső Joszág [Szentimre MT; BalLev.]. *1816:* Mértéke ezen Czinteremnek: Kereksége 47, Hoszsza 14, előtte a' belőlle kimaradt kűs Piatznak Hoszsza 9. Szélessége 10. magának a' Czinterem széless. 7. öl 3. Singes öllel [Vadad MT; UnVJk 187]. *1827:* ezen ki Szomszédolt fel hold Szánto földnek az Eszak felöl valo végit ... egy háram Singes öllel meg mérvén a hoszsza 25 huszan öttt[a] [Borb. I Várfalvi Fodor Sámuel nemes személy kezével. — [a]Ti. öl] ✱ *hat sukkos ~* kb. hat láb hosszúságú öl. *1798:* Lévén ... ö Natságának ... egy benn valo Sessioja ... mellynek hoszsza a közepin bé mérve 6. sukos öllel találtatott 44 3/4 rész ölnek [Ádámos KK; JHb XIX/61]. *1815:* egész hoszsza 33 öll 2. Suk ... 6 Sukos öllel mérve [Bh; HG] ✱ *közönséges ember ~e* a kiterjesztett két kar hosszúsága (mint mértékegység). *1724:* egy küs cseglecsketől fogva az Sombori Ur(am) reszin valok be szántottak volna harom ölnyit közönséges ember ölivel [M.zsombor K; Told. 2].

7. egy/vhány ölnyi (hosszúság/mélység/magasság); (lungime/adîncime/înălţime) de un anumit număr de stînjeni; (Länge/Tiefe/Höhe) von einer bestimmten Zahl von Klaftern. *1553:* Kerwnk tegedeth es haggywk teneked hog chynaltas myndgyarasth eg koeteleth kynek az hozza tyzen nygh we (!) legen az temerdeksegeh anny legen mynth egh nyolc penzes koehtel wag mynth ket estrangh [BesztLt 2 St. Dobo de Rwzka Waywoda Trans. a beszt-i bíróhoz a Bethlen melletti táborból]. *1589:* Chynaltatünk egy Keotelet az toronbely Kis harangra vgymint 18 őlt, attűnk attol Keotelwereó Jacabnak f—d. 20 ... wettúnk az orara egj ketelet 24 ólt tezen az arra f.1 d.25 ezt Ketel üereo Jacabtol [Kv; Szám. 4/IX. 21]. *1593:* Hiuatanak minket az witezleó Zalanczj Geórgi es Kemeni Istuan ... Poka falura, es oztank fel keóztók, az zalanczj Geórgi haza, kapuia elleneben egi darab giepet ... mely darab giepbeól, Kemeni Istuannak az w rezeben Juta Negiuen haro(m) eól hozasagara, az zelessegire penigh Tizenket Eól [Pókafva AF; JHb XXV. 20]. *1623:* Az Istallokot Igy zagassak megh hogy mind(en) Istallonak hozza 12 Eoll legyen az az hogy az Egy Renden 6. Istallo legyen 12 Eolny hozzw kib(en) kęth Rendb(en) 24 Lo terhett ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1652:* Vagyon ezen Pincze külső Ajtaja előt egy hosszu korcsolya ... Vagyon ismét egy bor vono kőtél Tizen négy eoll | Az Tömlőcz ku sziklábol ki vágot. Mélysége negyed fél öl ã föld szinig [Görgény MT; Törzs]. *1694:* Gyulai határt ... az ároktol fogva ki a berczigh ... meg mérvén találtaték tizenhét kötél es tizen kilencz öl, a kötélnek vala hoszsza húszonnégy öl [Gyula K; SLt AH. 1]. *1699:* Kilenczed fel öl hoszszuságu szekér szin [Szentdemeter U; LLt]. *1719:* az Kovecses mellet merettetett tiz rud szőlő ehez a nyilhoz (:mely rudnak két jo öll a hoszsza:) [Noszoly SzD; IB. VI. 225/24]. *1725:* ezen árok ásásához ... hozza fogatott volt és ásotta ... Keczeli Uraimék asották tizen két öllel alább [Türe K; Told. 28]. *1757:* meg mérvén ezen Nemes Lako Joszágot ... ã meg mondott betűje vagyon negyven-két öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. *1781:* mérettetvén ... hoszszára 123 ölőkőt tészen hoszsza 400 öleket [Magyaros MT; Told. 76]. *1786:* nyilván vagyon az irt Curiának Quantitassa, hogy ... hosszára 31 és 1/2 szélességére ... 19 ölek között határozodjék [Nagylak AF; DobLev. III/607. 33]. *1810:* A Curia közepén egy ... kősziklábol kivágatott kirakatlan kut mellysége pedig öt öl [Doboka; Ks 76 Conscr. 44]. *1826:* Ha a' Tekintetes Tisztség a' pataknak projectalt árka kiásatását méltoztatik parancsolni ... a' megkívántató mélységére, a' mely közép mértékkel egy ölnél törpébb nem lehet, kiássák: szükséges volna Szövérdet is segitségül rendelni, így ... három nap alatt kiáshatnák [Msz; GyL]. *1852:* Az udvarra bé menő rakot Kő Kapu felek között, egy két felé nyillo kapu, egy öl magasságu [Dés; DLt 1248].

Szk: *bécsi ~. 1798:* Arasz kerületü és 4 Bétsi öll hosszszuságu csere Czövek [HSzj *cövek* al.] ✱ *kis ~. 1710 k.:* Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis öl szélességű volt, deszkáit is belétudván [BÖn. 591] ✱ *magyar ~. 1761:* Sztanisának mindenféle Határait ... egy más között fel osztottunk ... négy száz egyenlő részekre, melj rész mindenik(ne)k külön külön áll hoszsza tiz, széllessége ismét őt Magyar, vagy oláh ölből [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 35] ✱ *német ~. 1770:* (A jászolgát) hoszsza ... fel mérettetvén 70. Német ölnek tanáltatott [H; JHb XXXI/17. 3]. *1797:* a kutnak a mélysége 3 német öl de még bizonyos és jo forrás nem találtatott ... az en ertelmem szerént jobnak állitom tovabbis asni minsem anyi munkát, hasztalan ugy ki rakatni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1799/1802:* (A föld) hoszsza 70. Szélessége mind két Végin 47

Német ölöt tészen, és igy jön ki belölle, 3220 quadrat öl [Erdösztgyörgy MT; MMatr. 146]. *1845:* a' Killyeni család ... adott ... Kispál Károly Urnak 5. az az öt német öl szélességü helyet ... 's ezt ... már kiis mérték; miként annak hosszsza mérő lánczal meg mérve ütött 121 ~ az az száz huszon egy német ölet és három lábat [Sszgy; Kp V. 384] ✱ *oláh ~ → magyar ~* ✱ *öreg ~ 1732:* kereken köböl ki rakott ... fris vizes kut, meljböl vizet meritnek cserefabol való vas fogantjus, és abroncsos négj öreg öl, tekertes szemü lánczra foglalt vederrel [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *vhány ~et vet* vhány ölnyi (hosszuságot) tesz ki. *1811:* Tudok a' Kertekbe égy fát mutogatni ... 'S Bezzeg Tsuda fának ezt méltán nevezem: Ez égy nagy Tserefa, melynek a' vólt hire, Hogy kilentz ölöt vét a' kerületire [ÁrÉ 60].

8. területmértékként; ca unitate de măsură pentru suprafeţe; als Flächenmaß: kb. négyszögöl (3,596 m^2); stînjen pătrat; Quadratklafter. *1679:* ada à ben valo jószágbol ... vegigh ki menölegh hat ölet [Sepsisztkirály Hsz; BLt]. *1732:* azon Communís földeket és Labakot fel mérven, mellyben ... Torők Buza és egyéb Tavasz vetes vagyon ... mérettetett ... Ezer száz otven ölre [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. *1749:* a' leg felsö mérésbe júta ... huszonhatad fel ... a' leg alsóba, huszonkettöd fél öl [Hévíz NK; JHbT]. *1765/1770:* ezen mostan kezdett Malom ... ha fel épülhett ... a' Mlgos P. Horváth Familia földeiböl könyen két száz öletis el szaggatt és veszteget, ugy hogy az Széplaki közönséges revetis el bontya, rontya [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229–30]. *1768:* A falu szabad gyepei e szerént következnek. A város felöl való mezöben az hosszú kert mellett való gyep három öl. A Kurták gyepei 12 öl ... A Fekete uraimék malma elött, Bertalan Mihály és János földe mellett, a nádról bejövő földek véginél való gyep 6 öl. A Sárfalva felöl való mezöben a Bardócz gyepe 12 öl, a Hosszú gyepe 12 öl, a Csegelyen való gyep szegletesen 19 öl. A Feketeügyön való gyepek, a földek között három ölesek [Oroszfalu Hsz; RSzF 134]. *1769:* hánny Ölöt kaszáltatot el [Fejér m.; Kath.]. *1774:* Suta Todor ... Negyven ölöt írtot [O.léta TA; JHbB 275]. *1788:* (A kaszálóból) 56 öl és ötödfél lábnyi jutott ... Suki Lászlo urnak [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1790:* a' Nagy Sármásiak foglaltanak el hoszszan le végig ... más fél ölet, ezt viszsza gödrözték [Báld K; BLt]. *1828:* Ezen ki szomszédalt Fel Hold szánto Földnek az Eszak Felöl valo végiböl ... által ad ... Huszan ött ölott ... Cserében örökösön Semmi Just Se magának Sem maradekinak Fen nem Hagyván [Asz; Borb. I Aranyas Rákasi Csipkés István ns nyil.].

Szk: *négyszegü ~ 1794:* e' szerint fel-mért Kőfalakat quadrát, vagy négy szegü ölökre reducalván tésznek mind öszve 189 quadrat ölöt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

Vö. a *kvadrát- és négyszögöl* címszóval. A nagyságával kapcsolatos bizonytalanságokra l. Bogdán, MMért. (1987) 77.

9. köb-öl; kubik-öl; stînjen cub; Kubikklafter. *1772:* Excellentiaja ... Malmán alol kevéssel feles kövek ládczattanak ... és parasztak kő pinczék, kutak Qvártély hazok és egyéb épületekre el hordattanak valami száz ölet [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 375]. *1825:* 7 kubik öl kö a hányását hozatalával édjütt 1 ölért 4 Rf calculalva 28 Rf [Dés; DLt 3]. *1839:* határoztatott, hogy ezen az öszön a gyalog marhátlan emberek által ölbe kő hányattassék, és az marhás emberek a télen szánon meghozzák [Taploca Cs; RSzF 102].

Vö. a *köb-öl* és *kubik-öl* címszóval.

10. faöl, hasábfából kb. négy köbméter (más számítás szerint 3,42 m^3); stînjen de lemne; Holzklafter, Faden. *1573:* Paisos Illes es az felesege azt valliak hogi Twgiak elteben Kalmar Imrehnek haza Zeoleye, kalmar arwya Negy lowa vasas zekere hazkeozbely Marhaia Jo Modon volt hazanal, hogi meg holt, vagot faiais eleg volt hazanal ... Meg eokis vöttek volt egi eolt az faban [Kv; TJk III/3. 195]. *1637:* Vagjon az vduaron kesz fel uagot, es uagatlan fa, melyet Inteztünk mind Együtt hett Eölre az melyet aestimaltunk ... ad f. 9 [Kv; RDL I. 24]. *1826:* Repartitio ... az 1826/7-dik esztendöre meg kivantato Tüzi fákrol ... Escadronos Kapitány Frenko András 11 Öll 1 Fertály ... Strázsamester Kövér István 3 Öll [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1495]. *1849:* ezek hordották el[a] ... mely volt harmintz öl, melynek öle ért két pengö forintot [Héjasfva NK; CsZ — [a]A fát].

Szk: *~be kirakat 1799 k.:* (A fát) szekeren ... szokták hozatni ki rendezni itten ölbe ki rakatni [Kv; AggmLt C. 114] ✱ *~be rak. 1843:* Hajtják pedig ... Mind a három helységet Offenbányára a vízből ölfákat kivenni és ölbe rakni, két-három hétig [VKp 132] ✱ *~be rakatott. 1827:* a levágott és ölekbe rakatatt Fát gyalagszeresen hordottak [Szind TA; Mészköi lev.] ✱ *bécsi ~. 1819:* millyen drágába jön égy Betsi öll Tüzi Bükkfa [Désakna; DLt 48] ✱ *hosszú ~ 1799 k.:* ha hoszu ölbe hozzák ēgy ölet három szekeren ha kurtába ēgyet két szekeren ... szokták hozatni ki rendezni itten ölbe ki rakatni[a] [Kv; AggmLt C. 114. — [a]A fát] ✱ *német ~ 1842:* az Udvarrol egy Német öll fát vittem bé ... a Református Kántor Urni [Bereck Hsz; Bogáts 4].

11. ölfa, ölbe rakott fa; lemne (aşezate) în stînjeni; Klafterholz/Fadenholz. *1827:* a mészköiek fejszèsen és kötellel fel készülve nem tsak a levágatt ölekböl sott a vágatlan erdőbölis a Fanak javát ki szalolván erőszakasan horgyák [Mészkő TA; Mészköi lev.]. *1840 k.:* A Hajtás ... által adja Számtartonak azon Czedulát, mellyek mellett ölfát vittenek el, s a hány ölről valo Czinkust ele mutatt, hogy annyi el költ fel iratik, ugyan annyinak kell percipialni az naprol a Számtartonak is az arrát [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csíki Sámuel lev.]. *1852:* a' város számára vágattatnak épületre valo fák, vagy ölök [Dés; DLt 180].

12. szénaöl; (cantitate de) fîn măsurat în stînjen; in Klaftern gemessenes Heu. *1573:* Zabo Pal hity vtan azt vallia hogi ... Az azzony eo hozza Ment volt es kerte volt hogi zegitsegel lenne az Zena vetelben, Eleozer Mennek Gergel Antalhoz se ott veottenek egy zakast ... onnat Mentenek leorinch kowachnehoz ottis Rea Arwltak egi Zakasra ... Es az Zena Eo Zamara allot, Megh az vey Josa elys keoltet volt benne egy élet Darochy Engedelmebeol [Kv; TJk III/3. 307]. *1582:* Zena hath eöl [Kv; Szám. 3/VI. 15 Diósy Gergely not. kezével]. *1587:* Haznak valo borona fa 95 zal ... Wagion zene Eollel. 9 [Kv; i.h. 3/XXXII. 13]. *1589:* kazaltatta(m) ... enny zenat. Az itt valo hatarba(n) ot kün a' Zena fwbe 26 Eol [Kv; i.h. 4/XI. 46]. *1594:* Az Somlioi Maior kertben vagjon haro(m) kazalban zena eöll No. 107. Az ket kazalnak zeli es magassaga ket eöl az harmadik kazalnak zeli es magassaga masfel eöl [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. *1596:* Miert hogy az Varosnak zenaja nem volt ... Veöttwnk penzen ez zerent ... Geönchj Gieörgj majorabol 3 olt ... f 13 d 50 ... az pap majorabol egj eölt ... f 4 d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 175 Bachi Tamás sp kezével]. *1600:* Megh mérettem Eleo veolgiben az szenat, találtak 20 eolnek, beoczwlleottek f 60 [Kv; i.h. 9/XII. 63

Ígyártó Simon isp.m. kezével]. *1687:* Széna és Sarju Extractussa. Vagjon jelen széna, az mezőb(en) és csűres kertben egész, és felben levő kazalokb(an) öll. 40. Sarju is vagjon, dirib darab kazalokb(an) öll 15 [A.porumbák F; Utl]. *1765:* az Aszszony szalmája féle 1 Kaszályb(an) 9 ölben vagyon Gel 500 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1776:* a' Czikudi Határon ... lévén 6. ölős kaszaj széna ... Ebből attam egy ölőt záhra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1782:* Szalma ... A Felső kaszallyban vagyon öll 11 [Déva; Ks 76. IX. 20]. *1791:* Sarju ... hatad fél öl [Nagyercse MT; Told. 36]. *1798:* A' Nagyságod szénáját még Karátson Hetiben jó móddal el-adtam, a' kazal 8. öllből állván ölit 20, 20 Rftokon [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.].

Bogdán, MMert. (1987) 109 magyarázata szerint a szénának (és szalmának) ez a számbavétele onnan származik, hogy a rendsz. 4,5 m széles és 4,5 m magas kazalnak csak a hosszát mérték ölben.

13. nyaláb; (un) braţ (de ...); Bund, Bündel. *1585:* Zemet Adam es Warady Imreh ... valliak ... Talalok oth Vuch Jstwant ... es hat feyzewel igen vagia, es Irtia a fakat, es vgia(n) lo Rakas vala hogy Negy ember sem hozhatta volna eollel vagy terehbe eo maga hatan ell [Kv; TJk IV/1. 391]. *1597:* Nagi ferencz ... wallia ... aztis tudom hogy Cantor Pal az Carpitos Peter hazahoz vit matast eollel, es nemely adossit azzal fizette megh [Kv; TJk VI/1. 9]. *1738:* Valami vásznat adott volt Lonai Ioseph Ur(am) az én Felesegem(ne)k hogy be marcsa s' meg mossa, s azert hozott volt vagy ket öllel az Utrumb(an) megirt haz körül valo kertbol s' azzal szapullotta meg az vásznat [Galac BN; WLt Lazar Stephan (40) jb vall.].

Szk: *~lel hord/hordoz. 1750:* vgy hordotta ã Sz:Páli Ferentz Uram Erdeiböl a' fát öllel a' szekérre, mellyet látván ã Sitárok két ökrit bé akarták hajtani Oltyánnak Girbora [Girbó AF; Told. 3]. *1758:* az Tarloban egy Ember egyebet nem dolgazat hanem öllel hordazta a Botot, Vasvillát az aratók utan [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11] ✱ *~lel nyalábol. 1653:* Egykorban[a] egy gyalog hadnagy minden puskáit, szablyáit, botjait és fegyverit öllel nyalábolván, kezembe adá, hogy eltegyem [ETA I, 145 NSz. — [a]1633-ban] ✱ *~lel visz. 1574:* Stenchel Leorinch ... vallia ... Eouis vyt Konch peter hazahoz Eollel fat [Kv; TJk III/3. 398].

14. *~e* vmiből egy ölnyit számítva/véve; un stînjen de ...; eine Klafter von ... **A.** vminek egy ölnyi (hosszúságú) része; (o lungime) de un stînjen din ceva; eine Länge von einem Klafter (von etw.). *1772:* Az Oláh Létai Malomnak árka a' Malmon alól igen mélly és munkás lévén becsültetett öle 1. MForintra [Kisfenes és O.léta TA; JHbK II/17]. *1817:* a Felső Tractusnak Kőfalai, Tüzfalak és Kémények öle a 90f [Kv; Born. IV. 42]. *1821:* egy Pintzét ... magam nagyitottam 5. öllel ... melynek tsak az hegy alá valo bé ásásának öliért fizettem 30 Rh forintot [Celna AF; Ks 79. 11]. *1823:* A Kötél Verők dolgozzanak eszerént: Egy Nagy Kötélnek ölit a gazda kenderiből tsinálja 3 xr ... A Szárasztó Gyeplőnek ölit 1 xr [HSzj *kötélverő* al.]. *1845:* A Santz áso Czigányok(na)k 89 ol sántzért ölitöl 4 xr 5ft 56 x [Dés; KvNJ 20]. *1872:* Hajo Deszka 23. Szál 6. öl 4 sug hoszu 16. col széllé ölles per 15 x [TSb 38].

B. kőnek egy köb-öle; un stînjen cub de piatră; ein Kubikklafter Steine. *1824:* A kutbol ki vévendő Kő mellé kell jo épp kö 6 öl ölit fel véve és meg alkuva per 2 f ... 12 Rf [Dés; DLt 424].

C. (hasáb)fának egy öle; un stînjen de lemne; ein Klafter Holz. *1595:* Igen szep Tölgy fank vala az Vdúaro(n) ... Vagattam igen zep 6. öll fat, és be is rakkattam Czok Janossal, Attam ölitel hogy meg vagya be hordgya es szepen rakya d 9 fizettem d 54 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 125 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1681:* Az hites polgár és szabados relatiója szerint tanáltatott kész öl vágott, szénnek való fa, hámor szükségére való, ulnac 201. két száz egy öl, melynek ölit húsz-húsz pénzel computalván, tészen fl. 40/20. Ezért Páter János uram fizettetett meg, mi is az dominus officialis kezében inventaltuk [CsVh 102]. *1822:* Huszankét öl Fákat tiz forintyával ölit [Nagyernye MT; MvRLt]. *1825:* Közép vastagságu fenyő fák fel dolgozásáért ölit 15 xf [Dés; DLt 3]. *1843:* Kerpenyes és Abrudfalva viszen évenként Verespatakra a tisztek és papok számára 30 öl fát, öliért az, akinek viszik, fizet 12 váltó forintot [VKp 129].

D. szénának egy öle; un stînjen de fîn; ein Heuklafter. *1574:* Ez elymwlt Ideokben mykor Kalmar Ianos Mayora volna ... az fele zenanak eolit az kor felcky Embernekis heted fel forinton atta Nyreo Kalman [Kv; TJk III/3. 360]. *1774:* Széna hol, mennyi termet hány kaszally, hány Szakasz, hány Szekér, ölít hogy adták el, mi jöt belölle, item Szalmábol, Nadból, Hársbol mi Proventus, vgy Szöllökötö veszöböl ha kévénként el adták ...? [KS gub-i vk]. *1791:* Sármáson két szakasz széna lévén azokat magam meg visgáltam, és árrára botsátottam, keskenyebb alatsonabbis lévén a Gernyeszegieknél égyik szakasz ment 32 V Forinton öle [Strézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

15. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch. **A.** vmiből vhány ölnyi (hosszú); (cu o lungime) de un anumit număr de stînjeni; eine bestimmte Zahl von Klaftern lang (von etw.). *1589:* Az toromba a chengettywre es ora vereore chynaltatúnk 23 ól synort p(ro) f. — d. 7 [Kv; Szám. 4/IX. 22–3]. *1593:* egy hatod fel olj keotelet weóttem, az keozep kapubelj emelczöhöz f — d. 60 [Kv; i.h. 5/XXI. 67]. *1618:* Az hid kapura attam harmad fel eöl lanczot ... d. 50 [Kv; RDL I. 103]. *1621:* Hogy eo kemek az gialog Darabantokat meg inditak az eles zekerekre veottem eo kemek hagia(sabol) Negy Gyekent f 1./1. Tizenket eol Gyepleot f —/12 [Kv; Szám. 15b/IX. 189]. *1649:* az Apa Hidi Malomhoz ualo Erogatio ... Atta(m) az Fiok Garatra negi Eol Gyepleot ... d. 8 [Kv; i.h. 26/VI. 487–8]. *1688:* Volt egy Vánjolois ... esztendönkent abbol szokott jövendelmetis percipialtassa Rationistajaval. Ugy mint minden döröczkölöböl az kétt kétt eöl Zeke posztot [F.ucsa F; ÁLt Urb. 33]. *1791:* 6 1/2 Öll harisnya posztonak Meg Ványolásáért 10 xr [H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1815:* Van az Udvar kőrül 150 öll otska fedeles kert [Kostesd H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1825:* 3. öll stakétás kert a Tornátz alatt zölden festve [Szentdemeter U; Told.].

B. vhány négyszögölnyi (terület); (o suprafaţă) de un anumit număr de stînjeni pătraţi; (eine Fläche) von einer bestimmten Zahl von Quadratklaftern. *1679/1791:* juta Mohai részre 9. Ház hely után 54 öl szántó föld [O.lapád AF; Törzs]. *1680:* ha ... valami modon ã megye uraságáb(an) ã cserélt földnek nem maradhatna, a melly öt öl föld adatott volt a Tholdalagi János Vr örökségéhez, redeállyon ã megyének [Mezősámsond MT; MMatr. 382]. *1771:* innen mindjárt ismét egy végtiben, a' 29. öles darab helyhez még mérettetett 55 1/2 öl hely | Szanîszlo György Uramnakis ... tartoztak volna 2. öl földet bonificálni,

mellyet ö kegyelmeis condonála [Fejér m.; DobLev. II/428. 27a, 29a]. *1774:* ezeket ... azért hivattam hogy az Hétt öll szöllömet mérjék ki, és szakaszszák ki [Szőkefva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1818:* el járának egy öl buzát ... és ottan ... meg is gödrözek [Vaja MT; Told. 42]. *1821:* Száz öl veress szöllö [Dés; Ks 79. 29. 708]. *1848:* ha Ürmösi Janos nem akarna rea állani abba az esetbe ellen Nyugtatvánt kel neki hagyni hogy mü soha örökre azon két öl hellyet nem követellyük [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

C. vhány köb-ölnyi kő; de un anumit număr de stînjeni cubi (de piatră); eine bestimmte Zahl Kubikklafter (von Steinen). *1717:* intéztűnk 56// szekér fövenny(ne)k, 6// öl könek ... à Vecturáját hogj praestállya[a] [KvLt I/218 a gub. Nsz-böl. — [a]Kv városa]. *1726:* Alkudtam ... husz öll könek, az monostori Határon való vetésiért ... a' flo: hg: 1 d: 70 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1759/1772:* Meltosagos Petki Nagy Boldisar Ur ... Horvath Vonuly nevü Jobbágya, hany öl követt adott számba ... volte több kö hanyassal ados, mint a' menyit szamba adott a vagy nem ? ... vagy töbre eroltették hogy hanyon? [Dés; DobLev. II/435. 52–3 vk]. *1807:* a' Rósa Hegy alatt, a' Bongorba, jó lenne bár 80 öl követ hányattatni [Dés; EHA]. *1876:* Az iskolai épület alapjául mintegy 4 öl kő hanyassék [M.bikal K; RAk 325].

D. vhány ölnyi (hasáb)fa; de un anumit număr de stînjeni (de lemne); eine bestimmte Zahl von Klafterholz. *1582:* 8 Marty Biro V. hagyasabol weottem egy Eol azzu fat az tanachyhazhoz oda witelewel eozwe attam erette f. 1/10 [Kv; Szám. 3/V. 10 Léderer Mihály sp. kezével]. *1590:* Elseoben Mykoron. Gardinal Ieouesse volt Attam egy Eöl fath f. 1 d. 20 [Kv; i.h. 4/XXI. 10a Kis István sp kezével]. *1593:* Egy ölj fat weottem az Tanaczyhazhoz Hooz Lukaczytwl f 1 d 25 [Kv; i.h. 5/XXI. 43] *1723:* Czigan Gábor vagott egy öl fát az vekonyaban, Makave György vagott egy Szán rudat [Röd K; Ks 33. II. 57]. *1794:* a hétem (!) még eddig Semmit Sem hozának holott a Csehiekre ezen heti szolgalatyokra égy égy öl Fát vetettem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével]. *1809:* M Portusra el adattatott 157 öll Fák, és 144. d. vékony Sasak árra ... 835 f 24 x [Déva; Ks 99]. *1832:* Az Anyagát lészázására s igazitására ment 70 öl fa és vessző ... 210 fr [F.zsuk K; SLt 22].

E. vhány ölnyi széna/szalma; de un anumit număr de stînjeni (de fîn/paie); eine bestimmte Zahl von Heuklaftern. *1576:* Byro vram ... adaszon Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak [Kv; TanJk V/3. 133a]. *1585:* Veotte(m) 2 Eol zenat p(ro) f. 5 Esmeg veottem 3 Eol zenat p(ro) f 7 ... Veottem egy darab zenat p(ro) f 4. Veottem 2 zeker zenat p(ro) f. 1 d 10 ... Veottem esmeg 1 zeker zenat p(ro) f—d 60 [Kv; Szám. 3/XXI. 9]. *1586:* Megh Jria, Meny Eöll zenat kazaltatot, Es Meny Maradot Zamwetel vtan kezebe eg Summaba megh Iria, Es Meny Eölt Adot penzen el benne hany forintot Arult beleolle [Kv. PolgK 20]. *1592:* Az Niomason kazaltattu(n)k mi magu(n)k zamara louainknak harom eöll Zenath, mell Jelen vagion [Kv; Szám. 5/XII. 3]. *1640:* Vagion az Varhoz a falu hataran edgy nagy hoszszu reth melirül takarthatik mikor funek io termese vagion eotven avagy hatvan eol szena, de mostan pörös [Holbáh F; UF I, 722]. *1658:* Negyven köböl zabom, három öl szénám, harminczhat köböl búzám jár conventióm szerint; bár csak felit adassa meg ő nagysága; megszolgálom Kegyelmednek [TMI. I, 270 Kövér Gábor Telcki Mihályhoz]. *1818:* Tutsik Gergitznek a' Vágó Szinnek bé fédésere adatott 1/2 öl fedni valo Szalma à 1 forint egy szekér [Déva; Ks 103].

F. vmiből vhány nyalábnyi; (de) un anumit număr de brațe din ceva; eine bestimmte Zahl Bündel (von etw.). *1699:* az verés után ... ott szedett egy ölly palcza darabokat fel [Bodola Hsz; BLt 7]. *1763:* el mentünk az Utrizált Erdőb(e) s hoztunk onnan valami Sztrunga tsinálására egy szekér veszszőt ... hoztunk annak utánna még Hat öl veszszőt [Gambuc AF; BK. Román Todor (30) jb vall.].

◇ **Hn.** *1697:* Tiz ölben (k) [Ilyefva Hsz; EHA]. *1728:* Hét ölben (k) [Aldoboly Hsz; EHA]. *1784:* Tiz ölben (k) [uo.; EHA].

öldöklés gyilkolás; masacru, măcel; Gemetzel, Massaker. *1653:* Sokakat felakasztának esmét, egynéhány nap mind úgy lön a dolog. Egykor az öldöklést megúnák, elhagyák, hanem az orrokat füleket kezdék metszeni [ETA I, 47 NSz]. *1662:* (A szemények) a vajda udvarára is ütvén, magának is ugyanakkor, ha tanálhatják, végére járnak vala. De a vajda, hogy a támadást eszébe vívé, míg a városban való öldöklés tarta, addig úgy elrejteznék, hogy akkora nem találhatván, azután is kezeket nehezen távoztathatta és kerülhette vala [SKr 334–5]. *1710 k.:* a megvilágosíttatott fiait is, leányit is a te házadnak elfoglalá a nagy testi bátorság ... tobzódás ... a rettenetes irigység, gyűlölség ... vérengezés, öldöklés és sok mindenféle gyilkosság [BIm. 1042].

Szk: *~t cselekszik. 1585:* Ha melj hatalmaskodo halalra valo Sebet, vagj verest vagy Eoldeóklest, Ereózagoth, Tolwaylast, orsagot, es oly wetket chielekednek ky halalt nezne ... Serenysegel megh fogianak Lanczozzanak [Kv; KvLt Vegyes III/17]. *1705:* A Duna által fagyván, Károlyi valami kuruc hadakkal általmenvén, Austriába nagy kegyetlenséget, égetést és öldöklést cselekedtenek volna [WIN I, 381] ✱ *~t követtet. 1704:* az országban széllyel olyan égetéseket és öldökléseket követtetett volna a generál, amelyeket semmiképpen őfelsége akaratjából a generál nem ... cselekedhetett volna [i.h. 197] ✱ *~t tesz. 1653:* Móses[a] Kolosvárnál dolgát elvégezvén, kerüli széllyel az országot, és a tatár tészen szörnyü rablást, égetést és öldöklést [ETA I, 79 NSz. — [a]Székely Mózes]. *1662:* A tatár chán is azonban a megirt passával, vajdákkal s egynéhány ezer kozáksággal ... az országra a Boza útján beütvén, rettenetes égetést, pusztítást, rablást, öldöklést tesznek vala [SKr 437] ✱ *~t visz végbe. 1784:* (A felkelők) Novembernek kezdetiben ... Zaránd vármegyében, Déván, Zalaknán, Abrudbányán szörnyü öldöklést, égetést, pradálást vittek végben. Torda vármegye fogott és ölt meg háromszázat, amint Mihály fiam írja [RettE 427].

öldöklő *átv is* gyilkoló; ucigător; mörderisch. *1675:* (Az alperes azt mondta) én vesztett(em) volna meg ... Boszorkányi mesterségemmel ... meg kévánom hogy, mivel nyelvét ellene(m) öldöklő éles fegyverül fel tévén, hiremb(en) nevemb(en) megh ölt, nyelve ki vonattassék száiából [Kv; TJk XII/1. 1.]. *1705:* itt mindenféle emberek igen megbódultanak. Ki feleségét, ki gyermekét, ki atyjafiait siratja és félti az öldöklő fegyvertől, ki pedig jószágát [WIN I, 596].

öldököl I. gyilkol; a omorî/ucide; töten, metzeln. *1662:* Kiket a miénk kopjákkal, hegyes tőrökkel a gaz és bokrok közül is igen kikeresvén, nagyon öldökleni, ölni, vágni, üzni, kergetni nem szűnnek vala [SKr 339].

2. halomra öl/pusztít; a masacra/măcelări; niedermetzeln, massakrieren. *1835:* midön csaknem egészsz Européban öldököle az Embereket az epekorság — Cholera — itten ... nem tapasztaltatott különb(en) csak az édgy Varga István halálában [M.gyerőmonostor K; RHAk 42].

3. lelki fájdalmat okoz vkinek; a chinui; quälen. *1792:* nagyobb a tsudám a valoság, hogy éppen így öldökölni kíván Kedves Hugam Aszszony [Bezdéd SzD; BálLt 1].

öldököltetik megöletik/gyilkoltatik; a fi omorît/ucis; gemetzelt werden. *1662:* az emberek, mint a barmok megölettenek ... némellyek a tűz alá vettetvén és felyül rájok szurok hányatván, égtelen kínokkal öldököltetnének [SKr 362].

ölecske 1. egy négyszögölecskényi; cam de un stînjen pătrat; etwa von einem Quadratklafter. *1784:* a nemes unitária religion lévő becsületes atyánkfiai megavult ... haranglábocskájok helyibe újat és nagyobbat is kivánnak épitteni ... avégre ... kértenek egy ölöcske földet pénzért a reformáta eklézsiától [Kőrispatak U; ETF 107. 34].

2. nyalábocskányi; cam de un braţ de ...; etwa ein Bündel von ... *1765:* ő Naga emberei a Fejérvári Kristina Aszszony részében vágtanak volt két vagy három ölecske vesszöt [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 3]. *1817:* A Gyogy viz meg Áradása Alkalmatosságával Lendvay kapitány Ur ... a gátbol embereivel Annyit le vétetett a mennyivel az exundatiotol a maga Udvarát és Csűrit Securizálhassa ... azon Nyitott rést két Öletske vesz(sz)övel bè is lehetet csinálni [Algyógy H; Born. Vegyes X. 81 Zsusian Gavrila (40) vall.].

ölecskényi egy négyszögölecske nagyságú; cam de un stînjen pătrat; etwa von der Größe eines Quadratklafters. *1784:* installünk az Urnakis hogy a sz:Eccla tsak egy ölötskeni szelessegût[a] penzünkert adgyon [Kőrispatak U; Pf. — [a]Ti. földet].

ölel 1. (két karjával) átfog/karol; a îmbrățișa; umarmen. *1572:* Iffiabik Bwday Georgy Azt vallia hogi hallotta kwrwanak Montak hegedws Janosnet de Nem az vra sem az azzon hallottara, latta hogi eoleltek az Azzont de Ne(m) Mongia ky Mywelte | Darko Varga Georgy leanya latta hogy vigadot hegedws Ianosne az vraimal Eotetis eoleltek eois élelte eoket [Kv; TJk III/3. 32, 33]. *1590:* az leany ... eolele Pribek Gergelyt es monda hogy ne menny edes Vra(m) [Szu; UszT]. *1592:* Ersebet, Giroti Peterne vallia ... Chehy Albert ... monda, bezzeg chuda dolgot latek, az ablakon tekintek be Meggiesi Boldisarekhoz, es latam hogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg eolelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1879:* Ennek a sok szónak az alja ez: Szt. István kir. napján, szeredán Elekcse, a felesége és én megyünk Madarasra ... Mi innen 11 órakor indulunk, s Panitban leszünk ebéden, s délután téged ölelünk s a feleségedet — minthogy llona is jön [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *~ik (és) csókolják/csókolják ölelik egymást. 1597:* Lukach Mihali alias Zabo ... fassús est ... Az azzony mind az nyakan chewggeot az legennek, chokoltak eoleltek egimast [Kv; TJk VI/1. 20]. *1610:* Zabo Catus Azony Desen ... Zabo Istua(n) zolgaloja ... Igy val ... giakran ... Estwe Kvn Peter el leót oda Mihaly vra(m) hon nem litebe(n), es zememmel lattam, hogy az Azonnial eóleltek, es czokoltak Egjmast, de egieb oly gonozsagokat en nem lattam [Dés; DLt 321]. *1639:* Azt lattam hogy az hiuba(n) el iöttek az legeniek ott ittak s eöttek az Aszoniom az legininek az eoleben ült, eoleltek czókoltak egy mast, engemet el küldének boret, en nem tudom mit czinaltak az migh en oda jartam [Mv; MvLt 291. 196a] ✱ *nyakon ~. 1762:* Petrutz Nikuláj ... trefábol nyakon ölelte [A.kosály SzD; JHb] ✱ *torkon ~. 1600:* Thudom hogy ferench Janos torkon eólele az liant ... egiebet ne(m) latta(m) mikeppen esett [UszT 15/67 Balint Gothartne Catalin Aszonj Kapolnas olahfalwy lofö vall.].

2. *~-csókol* szerelmeskedik; a îmbrățișa și a săruta, a se drăgosti, umarmen und küssen, liebeln. *1592:* Marta Hagio Andrasne vallia: Jntem vala Meggiesi Boldisarnet hogi gonoz hir volna feleolle, hogi az leginniel eggiwlt fekwt volna, es eolelte chokolta volna [Kv; TJk V/1. 269].

3. rendsz. levélzáró formulaként; de obicei ca formulă de încheirere a unei scrisori; als Formel am Briefschluß: üdvözöl, köszönt; a îmbrățișa/saluta; grüßen. *1830:* ölel hiven szerető Kedves Miklosom Titid [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1879:* Köszöntsd nevemben a feleségedet, én ölellek téged [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1888:* Kérlek köszöntsd a feleséged nevemben s a te gyenge hajú édes apróságaidat. Szeretettel ölellek [i.h. 140 ua. Kiss Józsefhez].

Szk: *~-csókol. 1808:* Kedves Sogor Aszszonyomot ölellem csokollom Egy más Nagy kéréssemel is terhellem kedves Sogor Uramot [Szentmihálytelke K; BetLt 4 Nemes Anna lev.].

4. kézhez vesz; a primi; bekommen. *1786:* Közelebb el enyészett Aprilisnek 23dik Napján Tordárol hozzám utasitott Leveledet tiszta barácságos indulattal öleltem [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a].

ölelés átkarolás; îmbrățișare; Umarmung. *1854:* Pygmalion forró ölelései életre gerjesztik a szeretett kőszobor hideg kövét: a hű emlékezet múltunk szebb korára birhat e delejes erővel [ÚjfE 4].

ölelget 1. két karjával átfog; a tot îmbrățișa; (öfters) umarmen. *1558:* Kerekes Myklosne megy eskewen azth walla hogy ... az fya elelgetthe az hedegewzneth [Kv; KvLt Diversae I/26]. *1570:* Thamas deak ezt vallya ... Lattha hogy Janos deak élelgette az leant Aztis latta hogi be Rekezkettenek az hazba hwl Janos deak lakot, De Nem Twggya myth chinaltanak [Kv; TJk III/2. 87]. *1573:* Anna Nehai feyerwary Imrehne, hallotta Istwan deaktwl azt Monta hogi az My nemw dolgot hallok gergel deakne feleol, ha wgy vagion Mint eolelgettek cecestek vra hon Nem leteben, ha Eomaga felesegehez hallanais bestie kwrwanak Merne Erte Mondany [Kv; TJk III/3. 96]. *1593:* Borbara Azzoni, Balasfi Gergelne vallia: Tavaly eztendeoben vala nallam zallason Safarit Georgi felesegesteol: Egikor menek be az hazba, akkibe Safarit Georgine vala, tahat egi leginniel vagion eggiwt, es az legini eolelgeti Safaritnet [Kv; TJk V/1. 362]. *1597:* Hegedüs Istúan Monostor kapúban valo szolga vallya: Lattam hogy Janos beszélgettet és sússogata az Daikaúal, mikor oda iot az kapúra: Lattam hogy ölelgette, szorongatta szerette [Kv; TJk VI/1. 136]. *1614:* Lattam azt hogy az megh holt feyedelem Bathori Gabor Az Agyban fekwt Imrephine is ott wlt abban az Agyban, eölelgette Bathori Gabort es feyeben nezett [Medgyes; VLt 53/5267 P. Kezceghi (!) (45) ns vall.]. *1763:* Portörő Jankó

a' Szemérem Testinél vájkálta, csokolták, ölelgették égjmást [Kv; TJk XVII/2. 131 Barbara Ambrus cons. Francisci Banyai vall.].

Szk: *~ (és) csókol(gat). 1592:* Anna Kadar Janos zolgaloia ... vallia: hogi ... mikor Niarine megh ertette volna hogy az vra azt mondana feleolle, hogi eo Lukachot eolelgetne, es chokolgatna, Monda Niarine, Im ertem mitt mond Niari Marton, de bizoni megh eolelem chokolom, hogi mongianak igazat neky [Kv; TJk V/1. 201]. *1597:* Borbely Mihaly ... vallya ... ölelgette és czokolgatta Janos az Daikat valtig [Kv; TJk VI/1. 135]. *1598:* Balassj Pal ... vallja ... Akkoron vachyaran mj eleottewnk igen eolelgette chyokolta az leanth [Kv; i.h. 237] ✱ *~ik (csókolgatják) egymást. 1589:* Hallottam eztis Kün Casperne Azzoniomtul, hogi az Sogor Matias deak vgi mond addigh Nyargal az Eori hataron, vigre le zalloth lowarul, Herczegh Palneis azonba ki vete magat az kalongiak keózze es oth eolelgetek egi mast [Dés; DLt 226]. *1593:* Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... mikor az aztalnal egi mas mellet wltenek lattam hogi valtigh eolelgettek egimast [Kv; TJk V/1. 251]. *1689:* látta(m) szemeimmel hogy egy mást ölelgették Csokolgatták ... azon kivül is az padra ágyra csak le nyomta és ugy jaczodtak [Kopácsel F; BK. Vlád Muntyán Léánya Alixa (18) zs vall.].

2. *~-csókol(gat)* szerelmeskedik; a îmbrățișa și săruta întruna, a se drăgosti; ständig umarmen und küssen, liebeln. *1572:* Ilona hegedws Janosne zolgaloia, latta hegedws Janosnet Eolelgette chiokolta egy Jambor ky az aranias Mellet lakyk Sarwt gywreotis adot neky [Kv; TJk III/3. 33]. *1598:* Balassy Palne orsolja azzonj ... vallja ... Annak vthanna az megh keretes vthan, esmet egy hettel leowenek Jde ... es akkoronnis eleotteonk minth vy hazas emberek eolelgette chyokolgatta, es Subajaban takargatta [Kv; TJk VI/1. 238]. *1617:* minap cziak eolelgete(m) czokolgata(m) vala az feleseget s raita kap [Mv; MvLt 290. 27b]. *1639:* lattam azt hogi Szeöcz Danielnet eölelgette czokolta Szekelj Janos, minketis mint szolgalokat üteögetet az korbaczal [Mv; i.h. 291. 174b].

ölelgetés ölelgetözés; îmbrățișări repetate; wiederholte Umarmungen. *1614:* akkor mikor az feyedele(m) Dengeleghinehez Jart Zolgaia voltam lattam elegge zerelmeskedeseket, czyokolgatasokat es eolelgeteseket vigan valo lakasokat [Medgyes; VLt 53/5267 Dem. Tarkany (50) serv. Catharinae Teöreök vall.]. *1629:* Hallotta(m) azt Szigeti Janostul hogj mondotta, hogy eö teöle valo az az kissebik gjermek ... latta(m) eölelgetesekett, Coccolgatasokattis [Mv; MvLt 290. 153a].

ölelgethet át-átölelhet; a putea îmbrățișa; umarmen können. *1891:* nem átallom bevallani, hogy szívtelenül irigylem magát, aki két olyan leánykát és egy ép fickót ölelgethet [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz].

ölelgetődzik szerelmeskedik; a se drăgosti; liebeln. *1762:* Maga valya az l(net)a hogj az Nyártol fogva egj sánta katonával baratkozik, s utanna jár, s' ittenis más katona által annak szállására fel hivattatván, ottan edgjütt véllek agjb(an) mindenek szeme láttára fekütt, s az mint az Fatensek importállyák külen külenis vélek ölelgetődzet, heverészet [Torda; TJkT V. 140–1]. *1763:* az l(net)a ... éjjel, nappal fogadokban katonak szallasara s mas olyas helyekre ment és járt, hol feslett erkölcsét gjakaralhatta, holott is minden szemérem és tartalék nélkült, csokolodot ölelgetődzett, külenes helyekre bé zárkodat [uo.; i.h. 179]. *1766:* A bé adott Relatorijákbol ... ki tetzen(e)k vilagoson az A Aszszony(na)k fajtalan élete aki is sokszor tanáltatott fajtalankodni, tsokolodni, ölelgetődzeni nappalis éjszakais [GörgJk 207]. *1796:* Katana András ... Gál Katával nyájoskodik tsokolodik és ölelketődzik, tsak ketten magakra lévén ők a kertben [Kv; AggmLt B. 15].

ölelgetőzés szerelmeskedés; drăgosteală; Liebelei. *1721:* ezen ölelgetőzesin[a] raita kapván az ura meg is veré [Kál MT; Berz. 12. 90]. — [a]Az asszonynak.

ölelgetőzik szerelmeskedik; a se drăgosti; liebeln. *1707:* Causa Katonaien(sis) ... Sárdi Joseph Feleségének Dobai Marta(na)k ... Paraznasaga penig innen vilagosa(n) ki jő, hogy nappal és éjjel olah Leginyekkel erdőken mezőken conversalkodott ölelgetözett csokolodott megh ismérven terhes voltát meg a' Lucskai oláhakis falujukbol ki üszték [SzJk 852]. *1721:* az aszszony ... Bereczki Pálal ölelgetőzott [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1727:* Nemeth Katonakkal nyilván paraznalkodott, Csokolodott, ölelgetőzött titkos helyeken járt [Dés; Jk]. *1799:* tsókolódtak, ölelgetőztek, törvénytelen tselekedeteiket véghez is vitték [Dés; DLt]. *1869:* Okos Andrásné Barta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Tőrös Ersébettel ismét összekerült ... követvén őket, megtalálta a Lakatos Pál törökbuzájában egymás mellett ülve s csókolozva, ölelgetőzve [M.bikal K; RAk 276].

ölelhet átkarolhat; a putea îmbrățișa; umarmen können. *1801:* ha ... kedves vőmet ölölhetem hiszem meg vidulok, s meg elevenedem [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.]. *1841:* Egyébb aránt addigis mig odamenetelemmel ölelhetnélek Testvéri szeretetedbe ajánlott ... maradtam ... szerető Testvéred [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

ölelkezik ölelgetözik; a se îmbrățișa; sich umarmen. *1733:* minden szemérem nélkül egjgjüvé feküttek s ölelkeztek, sokadalmokban erdőkön hegjeken egjütt lappangottak [Dés; Jk]. *1776:* A korcsmárost félholtan húzták ki a pitvarból, melyet hallván ez az Demeter, az ablak keresztit kirontván, az házban a tüzben, füstben bemenvén, rájok akadott, hát egymásban voltak ölelkezve nyavalyások [RettE 369].

ölelő átkaroló; care îmbrățișează; umarmend. *1854:* nekünk jutott a szomorú hivatás, hogy ölelő karjaink közt haldokolni lássuk a' jó anyát, a' drága szép hazát [ÚjfE 3].

öles, ölös 1. vhány ölnyi hosszúságú; cu o lungime de un anumit număr de stînjeni; mit der Länge einer bestimmten Zahl von Klaftern. *1676:* Ezen palánkon vagyon mostan hosszára fel függösztve és el teritve egy hosszu gyalom 120 eölös [Fog.; UF II, 735]. *1677:* Gyalom 22 öllös nro 1. Hajo kötel vagyon nro 2 [A.komána F; Util]. *1685 e.:* az kuton ölös kötel edgy [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. *1698:* mas fel ölös 30 darab Csere fa, edgy szál fenyő fa harom viseltes korcsolja [Kórod KK; LLt Fasc. 72]. *1720:* most az gyalmot csinaltatom Segesvaratt, mar 60 öl kesz volt, szaz husz öleset akarok csinaltatni [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1726:* Köpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerö Monosto-

ron: 18 padlás gerendát öt öt ölest ... á fl: h: 1 ... 47 Száll Szaru fát, ötöd fél ölest ... à d: 24 ... 18000 levél szendelyt ... fl: hg: 21 d: 60 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1735:* Vagjon egj fél viseltes Gyalom, mellyis Szaz Nyolczvan ölős, hozzá valo kotelekkel együtt [Tóhát TA; JHb XI/9. 28–9]. *1774:* abban az Erdőben 8. 9. 10 ölös fákis vadnak [Mocs K; KS Conscr.]. *1845:* a malom építtésihez meg kivántato materialék jo rendin a két három nyilalo 4 ölös gerendákon kivül is holnap reggel le küldetnek [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

Vö. a *három-, hat-, hét-, húsz-, két-, négy-, nyolc-, ötöles* stb. cimszókkal

Szk: *német ~. 1813:* az Arviz elszakasztott, és ell vitt ... Tizen három Fertálly Tutajakat, mellyek közül az edgyik 50 száll Törvény Deszkákkal, a másik pedig 12 darabb Tisza fával voltak meg rakva, és Tizenhárom Hajonak valo 10-10-Német öles Hoszszaságu Gerendakat Szakasztatt, és vitt volt ell az az — viz [Petele MT; Born. G. VII. 67 Serezer András (34) vall.].

2. vhány öl mély; cu o adîncime de un anumit număr de stînjeni; von der Tiefe einiger Klafter. *1791:* égy ... avadag tserfa deszká gárgyáju Gémes kut ... a kut mélljsége három ölös [CU Naláczi conscr.]. *1846:* egy öt ölős kő kutat is mint mester ember én épitettem ... de még a' mi nagyobb elöbb ástunk egy hat ölös kutat ... a' kerteket is egészszén merőbe meg ujjitotta [Havadtó MT; TSb 49].

3. vhány ölnyi hosszúságú mérőfa/kötél/lánc/rúd; prăjină/frînghie/lanț de măsurat cu o lungime de un anumit număr de stînjeni; Meßstab/band/kette mit der Länge einiger Klafter. **Szk:** *~ fa. 1747:* edgy harom singes Mertékü ölös favál a fundusnak hoszszaságat ... mértük az fundusnak közepin ... és talaltuk hoszszát 29. Rudnak [Torda; TJkT III. 113] ✱ *harmadfél ~ (rúd). 1751:* hallottam, hogy eo Kglmének huszon öt rud füve lett volna ... mely rud rend szerént harmadfél ölös szokott lenni [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/14] ✱ *három ~ kötél. 1726:* Meg mérvén az Teleki rész Erdő felöl, háram ölös három araszos, és haram Tenyeres kötellel lett negyven nyolcz kötél [Vajdasztiván MT; JHb IX/5] ✱ *három ~ rúd. 1674:* egy három ölös Rudat tsináltatvá(n) ... azon ruddal mérettük fel az széna füveket [Mocs K; JHbK XXV/9]. *1693:* (A) szanto foldet fel merven ... egy kötellel, mely kötelnek hoszsza vala nyoltz rud három ölös ruddal [Gyula K; SLt AH. 17]. *1727:* Tudom hogj az Köblösi Posessorok fel osztották az gjümölcsös es szollö hellyeket mind harom ölös rudal fel mérvén az rudat én hordoztam [M.köblös SzD; RLt Miron Vaszilly (62) jb vall.]. *1781:* három ölös rodokkal (!) kezdék az nyilakatt mérni [Mezőbánd MT; MbK XI. 62] ✱ *huszonegy ~ kötél. 1760:* azon darab Hellyet körödös körül a szélein egy huszon egy jo öles kötellel meg méretvén [Székelykocsárd TA; LLt I/11] ✱ *huszonhat ~ mértékkötél. 1694/1784:* A két patakak között levö kender földek meg külömböztetvén egymástol ... két egyenlö részekre szakasztatván, és meg mérettetvén Huszanhat öles mérték kötéllel, jutott abbol négy négy kötél vonás edgyik edgyik részre ... Hari felöl valo része a Somlyai familiának jutott az arra valo nyilvonás szerént [Forró AF; DobLev. III/586. 42] ✱ *huszonkét ~ kötél. 1736:* Meg mérvén penig az egész faluban az Bánffi részből állo falu hellyet ... szaggatatott és borozdoltatott ki 26 öreg házhely ... az öreg ház helynek 28 ölös kötéllel hoszszát mindenütt két kötélre szelességét 22,, ölös kötéllel egy kötélre hagytuk az apro az az fél öreg ház hellyek(ne)k penig szelyessége 22,, ölös kötéllel kötel egy hoszszais 28,, ölös kötéllel kötél egy [Záh TA; Mk V. VII/9] ✱ *huszonnyolc ~ kötél → huszonkét ~ kötél* ✱ *két ~ rúd. 1762:* Adnak ... egy Házhellynek valo bokros hellyet, mellynek ... hoszszusága két ölös ruddal harmincz ket rudat teszen [Burjánosóbuda K; JHbK XXXV/27] ✱ *négy ~ rúd. 1754:* Erdő ... az alljan 4. ölös rudal 7. rud ... az közepin 4. ölös rudal 8 [Mezőmadaras MT; Berz. 18] ✱ *négy magyar ~ rúd. 1754:* meg hataroztatot hompoztatot az ut mellet 4. magjar ölös rudal 11. rud | egy igen szép gjümölcsös helj, hoszsza magjar 4. ölös rudal 37 [Mezőmadaras MT; Berz. 18] ✱ *nyolc ~ kötél. 1741:* az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház hellyét kezdvén mérni ... egy három singű öll fával Csinált 8 ölös kötélből, meg mérvén lett ... 8 kötél és 6. öle [Veresegyháza AF; DobLev. I/193] ✱ *nyolcvannyolc ~ kötél. 1724:* az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén, lött 88 öles kötélel nr:4 [Türe K; Told. 21] ✱ *tíz ~ kötél. 1771:* considerálván a' földnek jobbságát, és alávaloságát, ahozképest, a' nevezett 10 öles kötéllel ... jutott ... az a' rész, mellyet elöbbis birtanak ... a' Lugosi Familiának | Ezen ... darab Buza termö föld ... 10. öles kötéllel keresztül mérettetvén lett egészszen 115. öl [Fejér m.; DobLev. II/428. 18b] ✱ *tíz ~ lánc. 1815:* magunk mellé vévén ... Ohábai Simon Péter nevü erdő Gornyikot ... kaszállo hejjeket erdövel együtt 10. ölös lántzal fel mértük [H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *tizenegy ~ kötél. 1717:* Az Uton fellyül valo reszböl juta Suki Laszloné Aszszonyom(na)k, tizen egy öles kötellel, het meres [Kük.; DobLev. I/108] ✱ *tizenhárom ~ kötél. 1699:* Az eordögh kutban az Bodon kutnal leuö uerö fenjben ualo földit ... megh meruen az szelljessege lón negj kötel az tizen harom eolös kötellel, es ket eoll [Gyula K; SLt AK. 7]. *1747:* égj 13. öles kötelet tsinálván azzal égj égj Darab lábakat tsináltunk ... azután két részre osztottuk, és ... arra nyilat vontunk [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1].

4. vhány négyszögölnyi kiterjedésü; cu o întindere de un anumit număr de stînjeni pătrați; von der Ausdehnung einiger Quadratklafter. *1658:* Vagyo(n) egy 14 Eolósz Zalagos szanto Földem, kit en hozzam vetet volt zalogba(n) Borbely Mihalne hugo(m) Assony [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1770/1771:* 8 dik Tábla a' Dugástol el kezdve, a' Faluig fel mérettetvén találtatott 1090 öles Táblának [Fejér m.; DobLev. II/428. 14a]. *1771:* Második nyilazás, vagyis Táblázás, a' ... Somlyai rész Possessor Urak részekre jutott Tábla szomszédságában ... meg mérettetvén lött 180. öles | innen mindjárt ismét egy végtiben, a' 29. öles darab helyhez még mérettetett 551 1/2 öl hely [uo.; i.h. 18b, 27a]. *1824:* egy Boranafábol jo moddal el-készült Nád fedelü két s fel öles Sertés Hizlalo oll [Mezőbodon TA; Ks 89]. *1845:* égy 4 ölös Csürt Epittett arra elegendö Materiálétt ád, az Udvarház foldozására 's az árnyék Szekre elegendö Dészkakat ád ... az Istálo fedelit Szendélyel ki foldoztottya [Borsa K; BetLt I Topler István kezével].

5. vhány köb-ölnyi; de un anumit număr de stînjeni cubi; von einer bestimmten Zahl Kubikklafter. *1817:* A Csűrös Kertbe menve jobbra vagyon két Rendbéli Török Buza tarto Kas mintegy 5,5 öles, oldalai sas fák közé rakatt Lèczekből készültek zsendelly fedél alá ... Ezekkel szembe Vagyon a nagy csür [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5].

6. vhány ölnyi kazal/szakasz (széna); stog/șiră (de fîn) de un anumit număr de stînjeni, Heuschober/Heufeimen von einer bestimmten Zahl Klafter. *1731:* aszt az széna füvet egészszen az uraság szamára kaszálták havasi jobbá-

gyokkal csináltatták az szénát mikor jo fü volt csinálta(na)k 15 ölös kazal szénát [M.csesztve AF; JHb XXVIII/33]. *1774:* Zöld András Uram ... az elöt valo Esztendöbéli Termésböl adott el egy 8. ölös Szakasz Szénat; 9 rf. ölit. Eszt onnat tugyuk, hogy müis vettünk azon szakaszbol fél fél ölet ötöd fél forinton [Mocs K; KS Conscr. 69]. *1776:* a' Czikudi Határon ... lévén 6. ölös kaszaj széna ... Ebböl attam egy ölöt Záhra [Mezömédes TA; WassLt]. *1797:* A Szena Fübe a Szénát egybe rakattam igen Jo Szena gyült tiz ölös Szakasz jo rakodatt [Banyica K; IB. Gombos István kezével]. *1813:* egy félbe lévö 4 Ölös kazal Széna 4 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

7. nagyméretü; mare, uriaş; groß, riesig. *1634:* Fekete Eölés ladaban ... 10. Egyben iaro fejer czapa pohar apro [Kv; JHbK XVII/15].

ölés gyilkolás; omor, asasinat, omucidere; Mord. *1710 k.:* Rabutin rákülde[a] egy nagy lovas companiát; az ott mit követett rajtok, úgy hiszem, a gyermekek is meg tudják akárkinek mondani. Szomorú keserves példa volt mindennek, executio sine prosecutione; ölés, vágás ugyan nem volt, de egynéhány napig tartó vendégség, saccoltatás. Szájokban az ízi [BÖn. 931. — [a]Vizaknára]. *1765:* akármelyik A ... nem tartozott el várni, hogy aztis meg vágja[a], hanem magát ártatlanul oltalmazhatta ütéssel söt ölésselis [Torda; TJkT V. 254. — [a]A vagdalkozó Murvai János]. *1825:* (Veszutz Vaszilikát) a Földön lehurtzolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához, s ottis minden kegyetlenséget rajta elkövetvén ki ölésel ki szeme ki szurásával, ki meg lövésel érdekelvén, s életének tsak vgyan meg kegyelmeztek [Kötelesmező SzD; TSb 47].

◇ **Hn.** *1713:* a Falun felöl Varga ölés tető [Vista K; KHn 270].

Szk: *~sel fenyeget. 1570:* Kęlęmęn I.wrinczet, wlesüel Es Egetesuel fęnięgethy valla, mind felesegestwl giermekęstwl [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. *1596:* Az al peres Ithon maradoth, nem tudom mit chielekezik Jobbagimal zolgaimmal, vgy Ertem penig hogy eölessel feniegeth benneök [UszT 11/69]. *1599:* Kowachj Janosne Anna azzony Imre kowach zolgaloia ... vallja ... az à Taligasne engemet(is) eolessel feniegetett [Kv; TJk VI/1. 310]. *1689:* à szegeny jobbagiokot is szüntelen fenyegeti Szászvaini hogy mégh fogattya Monar Andrast pedigh olessel fenyegette [Nagykászon Cs; BCs]. *1751:* ha az Marhás ember kinek Marhája kezekben vagjon kérdi miért cselekeszitek ezen törvénytelen dolgot, arra fel támadnak[a] megh verik le tagolják, öléssel fenyegetik ezt mondván, elég pénzem vagjon megh ölöm s le tészem az dijját [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall. — [a]Vándorék]. *1783:* mostoha Fiam ... égetessel s ölessel fenyegetett, vgy hogy egesz étzaka sem én sem házam népe nem nyugottunk, szüntelen valo rebegésben vo<ltun>k [Mv; MbK XI. 68] ✱ *~sel fenyegetőző. 1771:* Kiket tud a Tanu Verekedök(ne)k Vérengezök(ne)k uton vagy másut szemben allokat Öléssel veréssel vagy égetéssel fenyegetodzöket? [Dés; DLt 321. 3a vk] ✱ *~t ígér. 1809:* Kissebb Ketskes Mihálj ... másoknakis ölést ígér ... az aristombais orditt kiált fenyeketözzik (!) [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

ölet 1. gyilkoltat; a dispune/face să fie omorît; jn ermorden lassen. *1662:* Az I.ápos vidékieket ne hagyja Kegyelmed nyugodni, fogdostassa, ölesse, ha kaphatja [TML II, 259 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. *1669:* Montecuculi ... Magyarországban jövén hadaival ... kimondhatatlan pusztítást tön az országban, sok embereket is öletet ártatlanúl [TML IV, 524 Gyulaffy László ua-hoz]. *1770 k.:* ... Elküldé ... baron Tige-t, Aranyosszéktöl fogva kereken Besztercéig égeté, öleté s vágatá az országot, de kurucot keveset, mert az akkor vagy elfutott üdején, vagy Guthival a székelyeket kóborlotta [BÖn. 964–5].

2. (állatot) fogyasztásra levágat; a pune (pe cineva) să taie (un animal); (Tier) schlachten lassen. *1621:* Nyolcz Tiukat ölette(m) ... /40 [Kv; Szám. 15b/IX. 190]. *1687:* Diszno Aprolék küldesetis parancsol Ngd, de ... csak annyit öletek, a menyi nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatok járnak, nagyubbára kelletlenek is [Balázsfva AF; UtI]. *1754:* Tiz szalannának valo Sertést ölettem ... Ött Bőres pecsenjínek valot ölettem [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt kezével]. *1793:* míkor ked Sertést öletett nem bánt így véllek [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

öletés kivégeztetés; executarea cuiva; Hinrichtung. *1710 k.:* (A generálisnak) első furiájában sokszor sem esze, sem ábrázatja helyén nem volt, de mégis jó volt, hogy az öletésre nem fakadott, kivált magyar ellen [BÖn. 852].

Szk: *vérben ~. 1628 u.:* az Leanzot cziak kenzeritessel, kenzassal, igirettel is az nem haznalua(n), mint affele roz Leanzot verben öletesselis feniegetuen, halaltol valo felteben olliat mondathatot velle à kit eő akart [SzJk 31].

öletett megölt/gyilkolt; omorît, ucis; ermordet, umgebracht. **Szk:** *vízbe ~. 1710 k.:* Én egy hétre meggyógyulék, s megudvarlám Scherfenberget ... Ekkor hozá elé a ... vízbe öletett kurír dolgát, Bethlen Gergely ellen nagy fenyegetödzéssel [BÖn. 784].

ölettetik 1. gyilkoltatik; a fi omorît/ucis; ermordet werden. *1662:* Kiket a miéink kopjákkal, hegyes tőrökkel a gaz és bokrok közül is igen kikeresvén, nagyon öldökleni, ölni, vágni, üzni, kergetni nem szűnnek vala. Az ellenségnek amelly része másfelöl bocsáttatott vala, azoknak is hasonlóképpen eszeket vesztvén az Úristen, ugyan az hajdú és székel atyafiaknak némelly része által megfutamtatván, vágatnak és ölettetnek vala [SKr 339].

2. *vízbe ~* (zsákban) vízbe dobással kivégeztetik; a fi executat prin înecare; durch Ertrinken hingerichtet werden. *1597:* Miert hogi az vetket eomaga az azzony sem tagadgia ... p(rac)tendallya chiak hogy betegsege miat keowetkezet be az abortús ... Teczik az theorwennek hogi ... az faitalan gonoz eletert az keozeonseges bewntetesnek helien az perenger alat creosse(n) megh vezzeoztessek es az varosrol ki ewzettessek, soha penigh teobe az varosson magat ne talaltassa, mert ha it tapaztaltatik sakba bútassek es az vizbe eolettessek minden(n) theorwennelkewl [Kv; TJk V/1. 134]. *1599:* az azzony ... kj az vra agyat hwthy ellen het eztendeigh valo zolgaiawal stupralta sakba butassek, es az vizben eolettessek azonkeppen az legeny ... az perenger ala vitessek, es ott mindeneknek peldaiokra feje el eottessek [Kv; TJk VI/1. 372].

3. halálra gyötörtetik; a fi chinuit (neîncetat); zu Todegequält werden. *1710 k.:* hogy a világ szemére pókhálót vonjanak, gráciának nevezték ezt az ítíletet ... mind énnékem, mind a feleségemnek ezer testi lelki halált adtanak, mert hiszen mü minden nap öletettünk [Blm. 1013–4].

ölfa 1. (1—1, 20 m hosszúságú) vastag hasábfa; lemn (de foc) despicat, lemn de spărtură; Holzscheit | ölbe rakott hasábfa; lemne în stînjeni; in Klafter gestellte Holzscheite. *1744:* az öll fákot prefigált időben Dévára szálitassa [Déva; Ks 78. XIX. 1]. *1746:* krajnyik uram mind ezen fürészhez kévántató tőkéket az fürészhez, úgy a dévai udvar szükségire administrálandó ölfákat is úgy disponálja és igyekezze administraltatni, hogy in Ianuario, Februario et cum exitu mensis Martii a competáló fürésztőkék az fűrészmalomnál, az ölfák penig az dévai udvarban administrálva legyenek [Déva; ErdO II, 34]. *1773:* M: Igenben[a] Commoralo Vrika Peter B: Incedi Pal vr Jobbágya ... kére és léválais ... Polik István Vr(am)tol Tiz Vonás Farintakot a jövö karátsonig egy ölfa interesre [DobLev. II/451 Beregszászi István ns kezével. — [a]AF]. *1784:* Jol emlékezem hogy ezen fen specifikált személlyek néhai ... B. Alvintzi Gábor ur eo nagyságátol vettek költsen ... 100 Forintakat, de meg fogták adni mivel quietantiăt producálnak az emlitett Pénzről ... Ugy tudom, hogy a midön még nállak volt a Pénz öl Fákat adtak interesben [Szelindek Szb; Mk IV. 35/16 Michael Meltzer (63) vall.]. *1793:* az Ekla és a' Collegium Fejérdi határon lévö közös Erdejekben le vágott öl fáknak aestimatiojok véget három becsületes Consistorialis Személyek ... ki küldettettetvén a magok Relatiojokat írásban bé adták [Kv; SRE 292]. *1830:* a mostani erdöt ... nagy őrizet mellet neveltük, hogy a Berendi utba lévö öt hidakat ... légyen honnot conserváljuk, az eztendönként administrálni szokot 8 öl fát honnot adjuk ... ha pedig az erdönek jobban felnevelt része töllünk el vétetik se ölfánkot se hidainkot nem administralhatjuk s conservalhatjuk [Somb.II]. *1839:* A Portzellán Fábrika fél Esztendei arendaja ... A Portzellán Fábrikás öll fák árrábol adotbé 100 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. *1840:* Bölkény[a] ... Gyalagassai öllfát készitettek a Motsáron ledült tőkékből [Born. G. XXIVb. — [a]MT]. *1878:* a curátor vegyen ölfát hol jutányosabban vehet [M.bikal K; RAk 343]. — L. még VKp 128–9, 187, 289.

Bogdán (1987) 109 meghatározása szerint a *faol* v. *erdei öl* nagysága 3 láb × 1 × 1 öl, a bécsi mérték esetében 0,95 × 1,896 × 1,896 m = 3,42 m

Szk: *tűzi* — *1841:* az érdeklett királyi hivatalok által tett és itten helybenhagyott észrevételeket tisztelettel idefoglaljuk, szintén úgy annak megjegyzése mellett, hogy a sem légyen igaz, miszerént követelni bátorkodtak, mintha a magazinalis tűzi ölfák vágására — melyek mindenkor önkéntes egyezés szerénti fizetés mellett szoktak készíttetni, erőltetnének —, midőn igen tisztán ki lenne mutatva mindaz, hogy a panaszlók egyáltaljában ingyen semmit sem, hanem csakis készpénzért szoktanak légyen minden földösúri szolgálatot megtenni [VKp 64].

2. öles mérőrúd; prăjină stînjenească; Meßstab von einem Klafter. *1741:* az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház hellyét kezdvén mérni ... egy három singű öll fával Csinált 8 ölös kötélből, meg mérvén lett ... 8. kötél és 6. öll [Veresegyháza AF; DobLev. I/193].

ölfa-csinálás hasábfa-vágás; făcutul stînjenilor în pădure; Holzschlag, Abholzung. *1847:* a templom előtt egybengyűlt népet fölszólítván, kérdezte, hogy mivel terheli meg őket a királyi fiscus, mire azt felelvén többen, hogy ölfacsinálással s az offenbányai szolgálattal [VKp 200].

ölfa-féle ölfa/hasábfaszerű; asemenea lemnelor despicate; holzscheitähnlich. *1844:* Katro Mosesnit, és Fülöp Györgynit ollyan ölfa féle száraz fát meg is találtunk | hoztak ölfa féle fát ... hozták gyalog szánnal [Selye MT; DE 4].

ölfa-pallér favágási felügyelő; supraveghetor la făcutul stînjenilor în pădure; Aufseher bei der Abholzung (für Klafter). *1847:* Tizenötödik tanú Tuhucz Juon, görög nem egyesült vallású, 36 éves abrudfalvi királyi uradalmi úrbéres és ispánsági ölfapallér, meghütöltetése s kikérdezése után annyit vall [VKp 192].

ölfa-vágás hasábfa-vágás; făcutul stînjenilor în pădure; Abholzung. *1677:* A' Belényes vidéki Vas Kohoz, és Réz Bányához a' régi Usus szerént, Bihar Vármegyének az a' Belényes vidéki része, ki eleitől fogva bizonyos öl fa vágással tartozot; ennek utánna-is azon szerint praestállya, ugy hogy ... minden külön házu, és külön kenyéren élő s' lako ember, az egy egy öl fa vágással tartozzék [AC 49–50]. *1842:* aki rajta tanáltatnék a megnevezett helyen kívül a fennálló nyersfa vágáson, aszaláson, annyivel inkább ölfa vágáson, valahány nyers fát valaki elpusztít, minden fáért külön-külön ... 12-12 ezüst Rforintokot töstént a nemes falu a maga hatalmánál fogva ... exeqválja [Taploca Cs; RSzF 120].

ölfa-vágatás hasábfa-vágatás; făcutul stînjenilor în pădure; Abholzung. *1847:* Továbbá a királyi uradalmi tiszt urak pénzzel fogadott munkásokat küldvén ki a nagy hegyi erdőre ölfa-vágatásra, Varga Katalina a falut végigjárta maga mellé embereket gyűjteni, kikkel a pénzen fogadott munkásokat a királyi fiscus tulajdon erdejéből kikergesse [VKp 198].

ölhet kivégeztethet; a putea dispune executarea cuiva; hinrichten können. *1592:* Hogy ez varos minden ghonosz teweőket Nemest es Nemtelent Coloswary hatarban ratione facti Criminalis, megh fogtathasson Eolhessen, akaztathasson, egethesse, czionkasithassa [Kv; DiósyInd. 24].

ölnég vhány ölnyire; cam pe o lungime de un anumit număr de stînjeni; in der Weite von einer bestimmten Zahl Klafter. *1760:* meg mérők mint egj husz ölnég az ö kglmek reszin [Kilyén Hsz; LLt].

ölnyi 1. vhány öl (hosszúságú/szélességű); cu o lungime/lățime de un anumit număr de stînjeni; von der Länge/Breite einer bestimmten Zahl Klafter. *1595:* 18. January ... Biro W. paranczolattyara, attam korczolyas Istúannak az Toonak gondgya viseleseert es veek vagasaert: Miert hogy illyen termeszet ellen valo hideg iar vala, Tartot 45 Veekęt mellyeket mindennap fel kellet vagni: És tartot az follyamon nyitua egy hozzú veeket, 4 Ölnit, hogy az hall el ne hallyon, miert hogy keesen boczatottak el az vizet. Attam f. 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 115 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] *1614:* Egy kalmar karpit egy ölnie 1 Rezes karpit visselt [Kv; PLPr 1612–15. 113]. *1623:* az palank es estallo közcőtt Egy Eolny tagassaga legyen, azertt hogy Zwksegnek Ideyn Puskas Legenyek forgodhassanak ott | Az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakboll Czyenaltassa ... az louaknak zekely modon allasokott kell czyenalny Mely allasfakott az gerendakb(an) kelletik be vesny es zegezny.

fen alatt meghint talp faczykab(a) mellyet az feoldb(e) kell be swllyezteny zepen az feoldell zenültigh minden Lora Egy Egy Eolny helt kelletik merny az allas be veteleuel Egewtth [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1652:* Az Harcsa Fark Bástyára, vagyon egy bolt formán faragot kübül rakot kapu forma be járo hely, hat fog' fa lépcsö gradics elötte ... belöl egy ölni szélességü Tornácz [Görgény MT; Törzs.]. *1680:* szegekre fel téve egy heted fél ölni hosszuságu uj örög fa lajtorja [A.porumbák F; ALt Inv. 25]. *1732:* vagjon az Küköllön egj által járo, jég hasittós, cserefa Czövekeken, jó erös gerendákra cserefa deszkával padolt két felöl karos, egj ölnji szélességü jó eröss palló [Kóród KK; Ks 12. I]. *1753:* az ország uttya ... leg alább két ölnyivel széllesebb vala [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. *1767:* egy fel Holdné Szöllö az helly ... mint egy hat ölné széllyességü [Cserefva MT; Told. 37]. *1770:* (Az alsó malomnak) hány ölni distantiája légyen a felsötöl nem tudom [Ádámos KK; JHb LXVII/120]. *1795:* adott mintegy mas fel ölni hoszszusagu tizenharom szál vastag száraz tseter Körisfát [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1797:* vagyon egy fél ölni ... labakra keszittett kollátotska [Kőrispatak U; Pf]. *1801:* a' meg tsonkittatott gát foldozása ... meg mérettetvén találtatott Más fél ölnyinek, innen az el hányattatás hellyetöl kezdve [A.jára TA; BLt 12 Ujhellyi János (66) zs vall.].

Szk: *öreg ~. 1715:* Az merö rud(na)k az hoszsza volt kett öregh ölni s kett arasz ket ujni hoszu [Kide K; Kidei lev.].

2. vhány öl mélységü; cu o adîncime de un anumit număr de stînjeni; einige Klafter tief. *1653:* Az elmult 1641-k esztendöben hatalmas nagy munkával a görgényi kutat szépen megtisztittattam, két ölnyi sár és undokság volt benne. A kútnak mélysége 67 ölnyi [ETA I, 149 NSz]. *1810:* boros pintze ... Csere fábol Csinált hordo alá valo ászok fák benne. A' pintze nedves lévén circiter 10 ölnyire a' kaposztás kertbe ístaly van ki vive, melyen a' pinczéböl valo viz ki fojván a' végib(en) lévö kis köböl rakot égy ölnyi mejségü kutban meg állapodik [Doboka; Ks 76 Conscr. 289].

3. vhány négyszögöl nagyságú (terület); (teren) cu o mărime de un anumit număr de stînjeni pătrați; eine Fläche von einigen Quadratklaftern. *1598:* Petrus Eppel ... fassús est eode(m) modo, ennywel teobiti ... igaz lelkem esmereti zerint mondom hogi harom eolnywelis kewllieb zantottak az Monostori hatar fele [Kv; TJk V/1. 191]. *1647:* Az Czürön kiuül az patak mellet vagjon egi husz ölnj tegla vetö szin ujonnan eppíttetett, az alat mostis vagion vetet tegla. mellette egi tegla kemencze, szin alat, fedeletlen [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1750:* az tzinterem mellet lakván égy Kálvinista Nemes ember meg lesvén, hogy az Páter el mennyen hazul, az tzimeteremben (!) égy ölnit el foglal és kertet tétet réá ... az Pater ... az koltsártol embereket kére és levágatá azon fel tsinált kertett [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev.]. *1753:* ezen földbböl ... az ugorláskor hat ölnyit el szántot [Szentbenedek MT; Told. 28]. *1758:* egj kis szegeletetske, tiz tizen négj ölni helj vagjon [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/11]. *1763:* adott ... egj 4 ölni benn való Joszágotskát [Udvarfva MT; Told. 44/14]. *1776:* ezen kérdésben forgo Földböl Néhai Simon Gabor Urani Posteritasi alattamban foglaltak el és Santzaltanak bé mint egy hat, vagy hét ölnyi Földet [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4]. *1781:* fél ölni Gyep föld [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1788:* Ezen Föld nem lévén a' közepin mindenüt egy arannyu, söt az Árak miatt Csorbaságok lévén az alsobb oldalán ... a Csorgonál valo Csorbasága 11 ~ tizenegy ölnyinek ... találtatott [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

Szk: *német ~. 1816:* Contractus mellett közösleg biro helj volt a két viz köze is megis abbol hírünk nelkül ... a F. Sinfalvi Közönség 170 öl szélességü 200 hoszszuságu Német ölnyi heljet fel szántat [Várfva TA; Borb. II Rákosi Borbélly János, a szék assz. kezével] ✱ *öreg ~. 1743:* (Az) erdöhez szakosztának az atyafiak 130 eöregh eölni jo ép erdöt [Kál MT; Berz. 2. 41/124] ✱ *vhány ~re való. 1643:* adgjanak az orosz falviak az Zent Katolnaiaknak harom eolnire valo lokeoteo hellyet [HSzj *lókötö-hely* al.].

4. vhány öl (fa); de un anumit număr de stînjeni (de lemne); von einer bestimmten Zahl Klaftern (Holz). *1764:* adott ... a városi malomhoz talám 80 darab talpat és 3 ölni Czüvekeket [Méra K; AggmLt C. 30].

5. *~re* vhány ölnyi távolságra; la o distanță de un anumit număr de stînjeni; in der Entfernung von einigen Klaftern. *1623:* Az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakboll Czyenaltassa Ereös Talpban allassa labaytt, azokott megh beöteözzek Joll az karokotys mind az Talph fakb(an) vessek, zepen megh gerendazzak, de az gerendakott vgy haniassa hogy mind(en) keth Eölnere harom harom gerenda Jusson [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1716:* Az Udvarrol nyilik az Csúres kertb(en) egy kis kapu ... ezen Csűres kert io tágas, melly(ne)k Szelességét az udvarral edgyütt meg mérvén, extendál 81: id est nyolczvan edgy ölnire [Doboka; JHb III/68]. *1756:* (A kúttól) 4 ölnére és egjfertalynéra által ellenbe Vagyon a Kotsis Ház [Branyicska H; JHb LXXX/2. 26]. *1756 k.:* Egész kö Bányákan, vgy porond Bányákanis szabad hellyen kiki á más Bányájától 3 ölnyire kezdhessen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1759:* az Patak magát az hegy alá tsapván az utt bé szakadozott, melly miatt az oldalt hoszszan hat ölnyire kell ásnunk és ág töltést tsinálnunk [Csákigorbó SzD; JHbK XL/8]. *1771:* a' Gát kötésben esett volt hiba ugj hogj ha még csak két ölnire, mint a' régi Gát volt, meg nyulhatott volna, sokkal jobb moddal lehetett volna a' Malomra vizet venni [Ádámos KK; JHb LXVII/166]. *1774:* E mellett nem tagadhattyuk aztis, hogy az emlitett Láb föld állyában, mint égy égy ölnire ... Pápai István Uramék a malom gáttyát az Exponens Aszsz(ony) ö nga földire vetették [A.jára TA; BLt 12].

Vö. a *három-, hat-, kétölnyi* cimszókkal.

ölnyikora ölnyi hosszúságú; cu o lungime (cam) de un stînjen; von der Länge eines Klafters. *1803:* a' Templom nap kelett félöl való véginél lévö ölnyikora gyepü kert [Betlensztmiklós KK; UnVJk 47].

ölö-csirke levágni való csirke; pui bun de tăiat; Schlachthühnchen. *1683 k.:* A' Decima melle mind(en) ember egy egy jo öleö Csirkevel tartozik [Hadad Sz; SzVJk 140]. *1816:* Anya Lud 2. Pipe 7 ... Ölö Csirke [Varsolc Sz; Born. IV. 4 Bornemisza Krisztina conscr.].

ölöget öldös; a omorî rînd pe rînd; metzeln. *1782:* ö Nsága aszt parantsalta, hogy az Léánykámat a Faluban küldjem ki az udvarban ne tartsam, mert az Majorságat ölegeti s pusztittya [Koronka MT; Told. 20].

ölpálca öles pálca; băț de un stînjen; Stab von einem Klafter. *1705:* Az úr szolgái öszveháborodván, azt kiáltották egymásra, hogy el akarnak egy néhányan szökni. Ki

mia az úr parancsolatjából hármat ... a vártára vitték. Meg is parancsolá az úr, hogy darabontok és ölpálcák legyenek készen, hogy őket erősen megverjék [WIN I, 572].

ölszám 1. az ölek száma; numărul de stînjeni; Zahl der Klafter. *1675:* Szena Az csűres kerben egy darab kazalban öl szám ... no. 9 [Komána F; UF II, 654 Recsey István kezével]. *1765:* az Aszszony szalmája féle 1 Kaszalyb(an) 9 ölben vagyon Gel. 500 széna ... vagyon a' felső tsűrnél ... rakatott Kaszalyokb(an) ... 1 kaszalyb(an) vagyon öl szám szer(int) öl Nro 5 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1808:* az Erdőt ... örökős Biradalmakban által botsátták e' victiot (!) vállólánok magokra ... hogy az Erdőnek békességes Birodalmában, és annak öll-szám szerint való mértékiben vagy-is Határában békességes Biradalmában meg-tartják [Vaja MT; SLt 12. V. 20]. *1812:* Az egész Udvarhely kőről lévő Lászás Kertek öl Szám szerént véve tanáltattak 313. ölők [Sorostély AF; Born. XXXV. 66 gr. Teleki Pál conscr.]. *1820:* Hazul is öll Szám Szerént adnak fát, abrantsat, karot [Szkoréj F; MvÁLt Fogarasvidéki úrbéri összeírások 602. 11].

2. *~ra* az ölek száma szerint; după numărul de stînjeni; nach der Zahl der Klafter. *1756 k.:* Ha valamelly Gazda akár hant, akár öllszámra mivessének szakasztva ád dolgat, tartozzék a' mives a' rendelt időben a' Gazda kivánsága szerint a' dologra ki menni [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1771:* 7dik Tábla tsináltatott az hatodik Táblán felyül a' dugásig vagy régi töltésig, melyis hoszszára a' Falu felé meg mérettetvén öl számra constituál 330. ölet [Fejér m.; DobLev. II/428. 13b]. *1772:* A' Malom árkára óldalaslag follyó patakocskának árka[a] öl számra három singes öllel 39 [JHbK II/17. — [a]Kisfenes és O.léta (TA) határán]. *1786:* az egész Biró Lábból légyen a' ki szakasztás ... és ki mérettettvén, s intéztettvén az 56 vékára való Patzalai rész föld ki barazdáltassék és haladék nélkül öl számra ki métáztassek [Nagylak AF; DobLev. III/619]. *1817:* nem pászma szerént, hanem imit amot szálanként valogatva, a' dőlt fákot 's veszendőben hagyva erdőltek az Üveg Csűrhez dolgozo emberek, ittenis határ tétetődőt, meddig mehessenek a' vágással, és a' vágando pázma is öl számra meg határoztatik az arra rendelt Valdschaffer által [F.árpás F; TSb 46].

ölszámos ölszakmányos (ölben mért teljesítmény szerint bérezett bányamunkás); miner (angajat şi) plătit în acord pe baza realizărilor măsurate în stînjeni; nach in Klaftern gemessener Leistung bezahlter Bergmann. *1806:* Nevei az öll Számosoknak ... Öll Számosok Nevei a Szelelőknél [Trestia H; Ks 109 Vegyes ir.].

ölt *ige* (vmilyen fonállal) szö/bever; a ţese (cu o anumită bătătură/bătează); (mit einem Faden) fädeln/weben. *1819:* az also harmadik fiában szőszszel ötet Kender vászon 4 1/2 sing ... Kender vászon szoszszel ötve ujra 38 1/2 sing csepü vaszonon (!) 70 ... sing [Baca SzD; TSb 6].

ölt *in* megölt, elpusztított; ucis, omorît; ermordet, getötet. *1764:* Midön réá talált volna az irt fatens ... az ölt sertésre; ujjabban szollitotta a sertés téringető három embereket [Torda; TJkT V. 205].

Hn. *1734:* Beczei és Vadveremi határak(na)k Kis Akna felől való terminatioiban Nagy völgjben az Ember ölte dombtól fogva [M.bece AF; EHA].

öltő 1. *mn* **1.** (vhány) rend/rendbeli; (un anumit număr de) rînduri de ...; (eine bestimmte Zahl) Schwaden von ..., einige Gänge von ... *1600:* 5. Octobris Veóttem az haro(m) Jnas giermeknek harom éolteó halisniat d 33 [Kv; Szám. 9/XII. 74 Ígyárto Simon isp. m. kezével]. *1700:* Az Halaszaknak ... Per Annum kett kett öltö botskarak 2/2 Az Csikaszoknak mi kor az csikaszason vadnak napjaban kóz czipojok negy negy no 5/4 Per Annum ket kett öltö botskarak no 2/2. Az Vinczelernek ... per Annum kett öltö batskara no 2 [Radnót KK; Utl]. *1703:* Negy Beresek(ne)k és egy Bihállyásnak ... Minden Holnápra Egy-egy öltö bocskorok Par 1-1 [Fog.; Utl] | alkuttam meg ... kétt öltö bocskorban [Katona K; Ks].

Szk: *egy ~ sarun elad. 1662:* Ámos, ki ő is azelőtt csak kevéssel élt, hogy megtudjuk, hogy nem most Manasse idejében kezdte volt az a gonosz nép ez istentelenségeket, illyen keserves tudományt teszen ellenek: Pénzen adták el az igazat, a szűkölködő szegényt egy öltősarun; sietnek e földön a szegényeknek fejére, a nyomorultaknak igazságokat elfordítják [SKr 707–8].

2. *~ köntös* női (felső)ruha; rochie; Kleid. *1779:* égj réndbeli öltö köntös a Jobbak közül [Kisesküllö K; RLt a Sombori cs. oszt. lev.].

II. *fn* öltöny, (felső)ruha; costum; Anzug. *1700:* Moldovai Sinta Péter nevű oláh ... egj öltőmett el lopta [Mindszent Cs; BálLt 85].

öltöny (férfi v. női) felsőruha; costum, veşmînt; Anzug, Gewand. *1847:* Varga Katalina midőn legelőször is Bucsumba jött, mintegy 6–7 éve, s akkor jelen volt a tanú Dánts Stéfan házánál, midőn bészállásolt oda, s oly rongyos öltönybe volt, hogy minden öltönye öszvesen 1 váltó rénes forintnál többet meg nem ért, még megszánva, sajnálva a tanú, egy ezüst húszassal megajándékozta [VKp 188]. *1850:* Miklosnak nints párja ... egy régi mántsester szaknyám volt abbol van egy bö öltönye [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1855:* szinehagyott avatég öltöny [ÚjfE 223].

Szk: *katonai ~* egyenruha. *1851:* a' Katonai öltönyöketbakkancsokat a' Vaspályán Göz szekeren Szolnokig le hoztuk [Dés; DLt] ✱ *nyári ~. 1857:* Nyári öltönynek való kelme [Bodola Hsz; BLt II. 11] ✱ *oláh ~. 1843:* Akim Volyán ... visel oláh öltényt [DLt 1210 nyomt. kl].

öltött (vmilyen fonállal) szőtt/bevert; (care este) ţesut (cu o anumită bătătură/bătează); (mit einem bestimmten Faden) gewebt. *1682/1687:* Attam kett len uaszon Uy lepedőtt, eggik giapottal, az masik len Cernaual öltött, mindenikben szelies feier Receek uadnak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1728:* Egj zabolai veressel ötött kendő [Lisznyó Hsz; SVJk] *1755:* szöszszel öltött ványolatlan záknak valo poszto [HSzj *szösz* al.]. *1819:* szöszszel ötet Kender vászon 4 1/2 sing [Baca SzD; TSb 6]. *1834:* Egy vég Páttzal ötött maradék Kender vász(ony) ... Egy vég Csepüvel ötött szösz szála[a] [Sáromberke MT; TGsz 54. — [a]Vászon].

öltözés öltözködés; îmbrăcare; Kleidung. *1657:* másnap tettetvén az fejedelemasszony reggel induló szándékját, az fejedelem commissariusi és az Munkácsból eleiben jöttek elindulának, én pedig nem, az fejedelemasszony simulálván késön kelését, öltözését [KemOn. 143]. *1779:* Kolozsvárra érkezém éppen Húshagyókedden ... vacsora után

megsugják nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni. Én addig mesterkedem, hogy amikor az öltözéshez fog, felserkentem, minthogy lefeküdtem volt s szépen bemegyek a mellette lévő házban, melyben öltözött s mind rendre nézem, miképpen vetkezik le az leányi köntöséből s miképpen öltözik a szegény bátyja ... testszín köntösébe. Midőn elvégzi az öltözést, én is kisuhanok s az ágyamban lefekszem [RettE 404–5]. *1806:* egész nap gaz ember voltam tsak a rosz tanulással evéssel öltözéssel [Dés; KMN 326].

öltözet 1. (férfi v. női) felsöruha; costum; Gewand | ruházat; îmbrăcăminte, haină; Kleidung. *1526–1528:* es fel wéwe ... öltözetyth, es liliomyt, fvleybevalo éékes čerčel'eyth, es g'vröyth, es myndenekwel megh éékesyté önön magat, az ő éékessegyvel [Nytár XV, 15 SzékK]. *1558:* ha az wr Isten Ennekem leyany Magzathot adand ... hogyom Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetymet, Ennek ez gyermekemnek az kyt az Istentul varando wagyok [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1573:* Anna nehaj Pokos Peterne hity vtan azont vallia, Aztis twgia hogi Mind Menegzeoy Aiandekyt, Egieb eoltězetyt Arany es Ezwst Marha valamy volt kiket Darochy Mathias az felesegenek chinaltatot volt, Az leanianak mykor ely Bochatta Teole Mindeneket neky adot [Kv; TJk III/3. 157]. *1600:* Zabo Jstwanne Ersebeth azzany ... vallya: Amikor ... herczegh barbarat zolgaltam Akkor thwdom hogy zepen vala eolteozety ket kamuka zoknyaya vala, tafotays vala vgy tettczik ketteoys, egy veres scharlat zoknyaya ket kesenthyeoye egyk teorkeses, ket partha eowe Annakis eggyk theorkeses vala, Zep hernach palasthya gycórcys voltanak [Kv; TJk VI/1. 513]. *1613:* mikor Kouaczoczy Janosne Azonyom moga Judjth megh hala Annak eleötte egj keues eödeöuel monda ... mjnde(n) fele Aranj és azeöst marhamat, mjnd Aranj lanczyaymath feöggeöymeth ... eölteözeteimeth feyer ruhaimath ... Kouaczy Susanazonjnak hagjok [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31]. *1628/1635:* Azzonj ember öltözetihez ualo Arany miek: Vagjon ket bokor egi forma uelenczebol hozot óregh gjongj fulbe ualo, aranba foglalua | Az zegeny Azzonj eolteozeti ... Kws Subak[a] [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt. — [a]Folyt. a fels.]. *1652:* Zalanczi Istuanne Azzonyom ... Az meli bonumokat Res mobiliseket, ugj mint Eólteozetet es fejer ruha Nemwt ad eó kgme szerelmes leaniaual ... Zalanczi Anna Azzonyal mostan ki hazasitasahoz, Annak Regestuma igj keóvetkezik [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. *1701:* Néném ... minden édes Anjanktúl maratt öltözeteket fejér ruhákat és minden egjéb házi Portékakat az mi vólt az Aranjos felé lévén az kert hátoljján egj ajtó ki, azon mind el horta s takaritotta [Polyán TA; JHb XVI/7]. *1736:* az menyasszony lakadalma napján három rendbéli különb különbféle öltözetben volt [MetTr 387]. *1757:* Mikor Keszeg György az Attyától meg különezett ... öltezetinél egyebet el nem vitt [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1774:* az Udvarban lévő Sütönek két Rendbéli változo szokot járni, és égy rendbéli öltözet Czondra Posztobol [Mocs K; KS Conser. 27]. *1775:* az mint az Aszszony mondja Veres öltezetben volna [Óraljaboldogfva H; Kf Miss.]. *1824:* öltözettye közönségesen egy Frak és pantalon nadrág szokott lenni [DLt nyomt. kl] — L. még FogE 64; KemÖn. 101; MetTrCs 468; SKr 693; TML III, 144; VKp 93.

Szk: A. *egész ~. 1823–1830:* A Salomon jeruzsálemi templomának fából és a sátornak minden modelljei megvagynak ezen épületben[a] más szobában. Megvagynak itt az áldozatra tartozó minden készületek, megvagyon a főpap is egész öltözetében [FogE 185. — [a]A drezdai Zwinger Naturalien Kabinét-jében] ✱ *fejér ~. 1793:* (A Grófné) fejér öltözetiben sétálgatván, még nagyobban nevették a' piatzon árulo Szolgálok, 's mondották nó ugyan gyászolja az Urát ! [Koronka MT; Told.] ✱ *fekete ~. 1823–1830:* Ezen öltözet csak a falusi paraszt fejérnépeké, mert a városiak és felsőbb rendűek elég csinosan járnak. Az a közönséges hír[a], hogy a falusi asszonyok a fekete öltözettel az ő férfiaikat gyászolnák, mivel a fejedelem azokkal kereskedést üz, és már egynéhány ízben sok katonákat adott el az anglusnak, kiket a világnak más részébe vittek, kiket soha többé nem is láttak [FogE 247–8. — [a]Hassiában, azaz a németországi Hessenben] ✱ *kékbeli ~* kék katonai egyenruha. *1747:* jött ide két kékbéli öltözet(ben) lévő katona, négy loval, és egyiknék veres nagy szőrű borzal prémezett süvege vala az másiknak pedig Csákó vala az fejéb(en) [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb] ✱ *ruhanemű ~. 1630:* Az Annia ... Bozedi Ferencnek ... az ruha nemü eölteözetnek, az fejer ruhazatnak felet Bozedi Ferencnek hagja, felet az leanianak [Mv; MvLt 290. 211a] ✱ *skófiumos ~. 1706:* Forgáts láncz övek szkofiomos öltözötök, Szünyegek, abroszok, és Több egyéb portekák s öltözetek [WassLt].

B. *asszonyemberi ~. 1657:* Itt láttunk mi magyarok elsőben olyan asszonyemberi öltözetet, hogy mellyek mezitelen, kinyitva légyenek, melyekre ittas is és egyébiránt is igen venereus ember, az szegény Mikó Ferenc sokat ácsorga, de csak száraz korcsomája lőn [KemÖn. 57] ✱ *falusi ~. 1823–1830:* az Ötsém ... az Ház Ajtoja mellett ült ... az ott valo szokott viselet szerént igen falusi öltözetben [FogEK 461] ✱ *királyi ~. 1662:* A lengyel korona vadászatját ami illeti, ez iránt is vádolja magát idétlen mentségével. Hát mire valók voltak a sok aranyas új zászlók s kopják? ... prémes süvegek, egész táborozásának idején királyi neve? és utolszor elfogatott három-négy vezetéklovának terhe, kiken a legfényesebb és csak személyét illető királyi öltözetek voltak külön-külön csomokba kötözve ? [SKr 463–4] ✱ *kocsisok ~e. 1839:* Farkas Mihály ... visel ... magyarországi kotsisok öltözettyek szerénti hányatos szederjes mellyényt [DLt 120 nyomt. kl] ✱ *papi ~. 1635:* Gavrilas vajda Eo maga ot vala az giülisben, hogy mégh beszillem Eo Nagyczaganak az dolgot, Eo azt monda hogy Eöve volt az a papi öltözet az püspök(nc)k atta volt hogy az migh ell szolgalion benne, de ha holta törtinik, visza szalion esmet az papi öltözet az Eo nagyczaga keziben [Galgó SzD; BesztLt 141 Rácz Ádám a beszt-i főbíróhoz]. *1720:* azon Segestjének az bötüin Papi öltözet tarto lábas asztal [Sepsikőröspatak Hsz; HSzjP]. *1849:* van czen Conservátoriumba égy Téka több fiokjaival el látva — benne vannak a papi öltözetek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *vincellérséghez való ~. 1637/1639:* Hideluen lako Josa Bartossal az Keomalj szeoleoknek vincellerewel ... szamot uetuen, minden vinczelerseghez valo eolteozeteket, ugj mint sarut sueget etc fel tuduan, Igaz szamuetes szerent marada meghis adossa hatuan forintal [Kv; RDL I. 111].

C. *kivül való ~* külföldi ruha. *1603:* Mivelhogy az eolteozetben valo Luxus mind ferfy mind azzony allat es Leanzo renden az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegeknek ... hogy ... minden varosi rend kewl valo eolteozetet (így!) ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha ... es

akarmi nemes renden valo forma Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460] ✱ *magyar ~. 1619:* az az frigykötés nem Németországról, sem német nemzetről vala kötve, hanem csak annyira, azmennyire az német-magyar király és Magyarországra nézve vagyon az az frigykötés. Kinek sok jelei vadnak ... mikor az német követ béjő nem úgy jő mint német még köntösének is öltözetivel, hanem úgy mint magyar öltözetbe [BTN[2] 289]. *1772:* Öfelsége a religiót felette igen curálja, a gyalog magyar militiában a tisztek majd mind németek, köntösüket is mind megváltoztatták, úgyhogy a magyar öltözetből éppen csak a nadrág maradott meg; az is csak közembereknél, de a tisztek mind német ruhában járnak [RettE 266]. *1823–1830:* Sopron tájéki Beke és Benedicti evangelicus deákok itt tanulnak medicinát. Magyar öltözetben, sárga csizmában járnak, a báloknak ők a praesesei. Ráckevi és még más három debreceni deákok is itt tanulnak [FogE 193] ✱ *magyaros ~. 1823–1830:* Sokkal jobb lett volna tisztességes német öltözetet ígérni, melytől én is annyira nem irtódzattam volna. De az öreg gróf csak Bécsig járt volt. Ott pedig a magyarnak a magyaras öltözet nem csuda [FogE 144] ✱ *mokányos ~. 1817:* Személlyes Leirása ... Also Járából, az 1817-ik Esztendőnek elein, minekutánna sokad magát meg adossitotta volna, el szökött Hesdetzán Farkas Pétrének ... visel mokányos bő öltözetet, semmi mesterséget nem tud, beszél tsak oláhul [T; TLt 1779 Lázár Antal szb kezével] ✱ *német ~ → magyaros ~* ✱ *németes ~. 1823–1830:* József császár a tanuló helyeken német classisokat állitott fel, s ekkor az ártatlan német könyveket is vagy megcsapták, vagy megégették. A németes öltözetet urakról, úriasszonyokról egymásnak letépték [FogE 93] ✱ *nemzeti ~. 1848:* Igen szép volt az úri gyermekek maszkarádája, különb féle nemzeti öltözetekben, köztök a Kis Bethlen, Esterházi, Jósika pepi, sat — szinte megette az ember őket [Kv; Pk 7] ✱ *oláh ~. 1823:* visel Brassai oláh öltözetet [DLt 207 nyomt. kl] ✱ *perzsiai ~. 1714:* Persiai öltezett, ezüst fonal szövéssel és aranj figurákkal, rövid, és bö uyaival, nagjob reszrül Barsonj szin atlás Materiaval béllelt fl. Hung. 60. — ... Persiai Öltezet minium szin Török fél selyem materiaval béllelt, hasonló Zöld primmel fl. Hung 24. — Persiai öltezet ... hoszszu Uyaival Sötetes Viola szin fel Selyem Török materiaval béllelt, s baraczk szin Primmel fl. Hung 22 [AH 22].

2. ? miseruha; odájdii; Meßgewand. *1672:* uala szandekom à mint hogi mostis uagion hogi segetseggel legyek a' Templomnak ualami öltözetekbol. de údo kiuántatik ahoz [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. haza Csíksztgyörgyre].

3. fehérnemű, alsóruha; lenjerie/rufărie de corp; Unterwäsche. *1823–1830:* Akkori ott volt mester, Paizs László beszélte másnap, hogy ő akkor csak öltözetébe lévén, érzette ágyába fekúdve, hogy az ágya ingadoz és a fogasán a kancsók mozognak [FogE 101].

Szk: *alsó ~. 1781:* minden gunyájok s also öltözetek(ne)k Párkányait is megkeresvén, de semmi Portéka az irt két Férfiunál nem találtatott [MNy XXXVIII, 210].

4. ékszernemű; bijuterie; Schmuck. *1762/1763:* Mlgs Groff Petki Borbara Melgs Aszszony Anyam eö Nga méltoztatott nékem ... adni ... Egy rendbéli Gyemantos öltözetet, az mely áll ebből: Gyemántos Pászli, Melyben vagyon Öreg Nagy Gyemánt tizen egy apro Gyemánt 43, ehhez egy pár fülben valo, melyekben vagyon nagy Öreg Gyemánt 2, közepszerü 6 kitsin kettő [Hsz; Ks 23. XXII.b]. *1777:* A' Gránátos öltözetek, ket nyak szorito, kézre valo egy pár [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.]. *1781:* Egy rendbéli Filegrán öltözet [Koronka MT; Told. 10].

5. (házhoz való) tartozék, felszerelés; accesorii/obiecte (care ţin de casă); (zum Haus gehörendes) Zubehör. *1637/1639:* Keouetkezik az minemü Eölteozettel az Ide eleb megh neuezet cserepes hazat hattúk[a] [Kv; RDL I. 111 — [a]Köv. a bútorzat, kárpit, szőnyeg, kút, pincebeli faeszközök stb. leírása]. *1706:* vagyon ket ház öltözetire való kész aranyas Spaller [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

Szk: *házbeli ~. 1629:* Ezen kívül valami pénzem, aranyom, tallérom, ezüst-arany marhám nékem feleségemmel való holtunk után marad, házbéli öltözet, egyéb más, ágylepe, ruháim, azokat hagyom mind egyaránt, hárman és egyaránt osztozzanak, akár fegyver, akár lóra való szerszám [BTN[2] 423] ✱ *házi ~. 1609:* Az Szent Király ucza Szegeletin valo Nagy hazat adak es perpetualak Keopeczi Janosnak, Az Mas hazat penigh ... az Poklos vczaban ... adak es Conferalak Keopeczi Thamasnak es Keopeczi Georgynek minden hazi eolteozettel [Mv; IB VI. 225/17]. *1657:* Ezalatt szegény fejedelemnek javait valóban kapdosták az belső szolgák és töltöztek ... volt rút kapzsi szegénynek javaiban, melyek nevezet szerént valakiknek nem legáltattak, és az megnevezett erősségekben nem reponáltattak. Sok volt pedig az, mind pénz, köntös, ezüst marha, házi öltözetek [KemÖn 106].

6. harci felszerelés; echipament de războ; Kriegsausrüstung. **Szk:** *hadi ~. 1638:* ez küvül valami kulsö javai voltanak Vas János Vra(m)nak az hadi es loo öltözetein küvül az hugom Aszszonnial az feleségevel oszak két fele az magam javain küvül, az hadi es loo öltözetet ... mind az vas János Vram es magamet hagio(m) az fiaim szamara [Cege SzD; WassLt Wass György végr. St. Mogiorokereki pastor kezével] ✱ *katonai ~. 1657:* conferált ... gubernátornak, ki öregbik Bethlen István vala, gróf Bethlen Istvánnak, Péternek, Zólyomi Dávidnak ... feles pénzt, ezüst marhákat, katonai és lóra való öltözeteket s egyéb jókat [KemÖn. 95].

7. ló-öltözet; valtrap, cioltar; Pferdedecke | lószerszám; harnaşament; Pferdegeschirr. *1619:* az én uram azt kéván-ja, hogy nagyságod mindjárt most egy fő kapucsi pasáját készitené el és küldene az én uramnak királyi méltósághoz való fő lovat öltözetivel, köves szablyájával, bottal 40 vagy 50 kaftánnal [BTN[2] 312]. *1823–1830:* Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket ... Vert ezüstbe öltöztetett darabontokat, a tatár kán lovát fából, öltözetivel [FogE 184].

Szk: *lói ~. 1596:* Barat Peter vram tanq(uam) legitimus Tútor veot kezehez chiengettywt es loy eolteózetet zankazashoz valot két lora valot mert ezeket ne(m) akarta Vicey Gasparne Azzonyom az kalmar Arw keozeot el veny [Kv; RDL I. 65] ✱ *lóra való ~. 1657:* sok ekklesiákhoz különb-különb beneficiumokat, sőt nagyrészént még éltében is conferált, kiből máig is élnek ... gubernátornak, ki öregbik Bethlen István vala ... feles pénzt, ezüst marhákat, katonai és lóra való öltözeteket s egyéb jókat [KemÖn. 95]. *1697:* Felvinczi Sigmond Ur(am) egj uttal Gernyeszegre[a] hozott egj egész lora valo öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójával edgjütt, Aranjos imitt amott Turkessel rósa formara, csinált Katona Nyerget, merőben Aranyos Ezüst Kengjelestül, egj rövid köves Hegjestörrel edgjütt ... Portai Merőb(en) töltött Czafraggal edgjütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — [a]MT].

öltözetbeli ruhabeli; de îmbrăcăminte; Kleidungs-. *1829:* az Alperes ... a' midőn Férjhez ment ... minden öltözet béli alláturája tsak annyibol állott, hogy egy ember a' hátán néhai Férjéhez el vihette [Ne; DobLev. V/1155].

öltözetlen felöltözetlenül (rendesen fel nem öltözve); neîmbrăcat; unbekleidet. *1761:* mihent o Nga jelentette hogj el szándékozik menni, késö éjjelig dolgoztunk azon munkán, reggel nap fel jöte elött jo idején hozzá fogtunk, iteratöis öltözetlen, elis végeztük, s ő Ngának repraesentalta a társom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 11].

öltözetű vmilyen ruházatú; cu un anumit fel de îmbrăcăminte; von einer bestimmten Kleidung. **Szk:** *német ~. 1823-1830:* Körmetzivel ilyen történetem volt: én előbb menvén Göttingába, mint ő, egy napon vakáció alkalmatosságával a szállásomon, német kurta nadrágban az ablakba való virágokat tisztítgatván, bejön egy hasonló német öltözetű ember, s azt kérdi, hogy gróf Bethlen Imre itt vagyon-é szállva [FogE 244].

öltözik 1. ruháját magára veszi, felöltözik; a se îmbrăca; sich anziehen/kleiden. *1568:* St(ep)h(a)nus Kowacz iur(atus) fass(us) est ... hogy ezth latta hogy az darabantok zalast kernek az szęchtęl, es Eyel Nyikogast hallek, Tolway Jwęltest ky Menek hat az szęch kyalt tolwayt kerdem my dolog ... tehat az darabontok Jgen ęltęznek az hazban, En az szęchyęt Jgen pirongatam és bé kwldem az hazba ... azt monda hogy ne(m) tutta hogy az felesege kurua [Kv; TJk III/1. 225]. *1631:* akkor vasarnapra viradolagh ot halanak az my pajtankba(n) egiütt Uasarnap reggel ala mentek Baczki Giörgynehöz ot kezkeöneödtek ismeg be ot eöltеőzeőt abba az ruhabanis az kiben most vagjon [Mv; MvLt 290. 247a]. *1653:* Azok a választott szép ifjak mind jó lovan, aranyos szerszámban s kamuka bársony és vont aranyban valának öltözve; de csak egy dolmányban valának, aranyos nyergek és kengyelek vala, nem patyolatjok hanem egyéb-forma vala a fejekbéli süvegek [ETA I, 134 NSz]. *1710:* (Béldi Pálné) kevély, pompás asszony lévén, ritkán udvarolja vala a fejedelemasszonyt, mikor néha-néha udvarhoz megyen vala is, mentől cifrább köntösi valának, azokban öltözik vala, s kevélyen úgy mutogatja vala magát, melyért a több úriasszonyok is frigykednek vala rája [CsH 127]. *1747:* Pap Mihály ... falumbéli ismérem, ábrázattyában fejérszeg, Szőke Sárga bajuszsza vagyon, termetében közép rendű, szederjes dolmányban és mentében Veres hosszu kalpagban öltözve vala, az állán pedig egyik felől forradás forma jegyecske vagyon [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1749:* midőn edgyik fatens bé ment a' fogadob(an), mar akkor azon személy szürke czondráb(an) volt öltözve [Torda; TJkT III. 255]. *1843:* Varga Katalint láttam czelőtt valami hat vagy hét héttel, a vásárban Abrudbányán. Ki is egy középkorú és -termetű, barnaszeg, himlőhelyes fejérnép, öltezve volt sárgás vigánába, feje sárga keszkenővel bekötve [VKp 87].

Szk: *tisztába ~. 1640:* hazament Török András, s mindjárt levetette ingét s lábravalóját s tisztában öltözött [Mv; MvLt 291. 233a átírásban].

2. vhogyan öltözik/öltözködik; a se îmbrăca într-un anumit fel; sich auf eine bestimmte Art kleiden. *1705:* Ugyan ma reggel felküldvén az úr az fejedelemasszony látogatására, kit is igen cifrán öltözve találék [WIN I, 587]. *1736:* De az urak, főrendek, nemesek temetésire még az idegen emberek s asszonyok is czifra köntösben nem mentenek, hanem mentől közönségesebben lehetett, úgy öltöztenek, sőt azféle alkalmatosságra nem csak gyászköntöst, hanem szines posztóból valót külön tartottanak, szederjes, violaszin posztóból valót [MetTr 406]. *1819:* a' Decan ... az halattas Házoknál idején jelenjék még, ott amik Szükségesek azokrol gondoskodjék ... és mindenképpen arra törekedjék, hogy mindenek Szép rendel, és hellyesen follyanak ... vigyázván arrais hogy a halatos háznál minden Mester ember tisztességesen öltözve jelenjen meg ... [Kv; MészCLev.],. *1823–1830:* Abban az időben igen pompás lakodalmak és temetések estek az urak között, a lakodalom egy hétig is eltartott, akkorra mind magok, mind cselédjeik igen pompásan öltöztek [FogE 63].

Szk: *feketébe ~. 1704:* Ma újítottuk meg Istennel való szövetségünket a szent sacramentum által. Ugyan ma öltöztek feketébe az úr leányai, mind kicsinyek s mind nagyok. Prédikált Zilahi uram, az udvari pap, Josue 24:24 [WIN I, 62]. *1705:* Ma reggel az úr felmene a generálhoz condoleálni a császár halálát, és immáron mind a német tiszteknek, mind a magyaroknak az elejek feketébe akarván öltözni, a fekete posztókat és matériákat a görögöktől igen elszedték, úgyhogy az mi urunknak és az asszonyunknak is csak valami színes matériákat és posztókat kellett megfestetni. Az úr úgy beszél, hogy rea fognak vigyázni, kik gyászolják meg a császárt magyarok és kik nem. Melyre nézve aligha magamnak is feketébe nem kell öltöznöm, melyet itt költséggel viszen végbe az ember, aki is itt felette szűk [WIN I, 446–7] ✱ *fekete posztóba ~. 1736:* Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... Az asszonyok kendervászonból burkot csináltanak az fejekre, azt megfeketítették, hamuszin volt, azt az hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott az farka, azt penig az háta közepin még egy helytt az közepin felakasztották, ott egy darabig hármason függött az burok [MetTr 405] ✱ *könyvnyen ~. 1736:* Épen nem nagyzották akkor az emberek magokat; urfiak, elévalo fő és nemes emberek, húsvét másod napján az az vizben vető hétfűn rendre járták az falut, erősen öntözték egymást az leányokot hányták az vízben, sőt az elévaló embereknél csak magok házoknál is estve az frajok az leányok házában kádakkal hordották fel az vizet, reggel csak könnyen öltöztek, tudva már az jövendőt [MetTr 359] ✱ *magyar formában ~. 1671:* Akartam Nagyságodat alázatosan tudósitanom, hogy Szathmárról jöttenek valami katonák és németek, magyar formában öltözvén, kiket hová expediáljon Strasoldo, irván mellettek nekem és Pelei uramnak [TML V, 478 Teleki Mihály a fejhez] ✱ *magyar köntösbe ~. 1677:* az magasabbik titkon magyar köntösben öltözvén, haját elvettetvén, valamelyik magyarnak szolgája képiben kimenvén, hogy csak meglássa az hadakat [TML VII, 427 ua. Baló Lászlóhoz]. *1806:* öltöztem magyar köntösbe [Dés; KMN 327] ✱ *német köntösbe ~. 1710:* II. Rákóczi Ferenc ... a hassiai landgrávius leányát vévén feleségül, német köntösben öltözik, s szüntelen Bécsben lakott [CsH 328]. *1710 k.:* Német köntösbe öltözénk s felmenénk Linz, Ratisbona, Norimberga, Würzburg ... és Heidelbergába [BÖn. 571].

3. vminek/vmibe öltözik, vmilyen (ál)ruhát öltöz; a se îmbrăca în ceva; sich verkleiden. **Szk:** *farsangos ruhába ~. 1570:* Agotha Bako Myhalne, Azt vallya, hogy ... mykor halalos Agiaban fekwnnek az Janos azkor Bezellete neky hogy Egy farzangba farsangos Rwhaba Eolteztenek volt az Cristinawal More Ambrws felesegewel, Es az kyral veha-

ban Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek, Es az kwzeobre Ich fekeznek, Addegh nem hagy Bekeseget Nekj Cristina Myglen Megh kellet dolgat vele zerzeny De az kor Neotelen volt, Ezt azert Bezellete volt megh neky hogi Nem akart gywnatlan Megh halny [Kv; TJk III/2. 148] ✱ *férfiruhába/köntösbe ~. 1600:* Vargha Caspar ... vallya: Ferfy rwhaban Nem latta hogy eoltteoztek volna | Egy iffjw zemelt Jlona neweott ky ferfy ruhaban eolteozeott volt, eo k(e)gmek egez Tanachyul egyeott lewen Sententiaztak hogy az Perenger melle keottessek es ereossen megh veretessenek (így!) Annak vthanna ky kergetessek, es ha valaha ez varoson talaltatik megh eoletessek, es vizben butattassek [Kv; TJk VI/1. 394, 404]. *1779:* vacsora után megsúgják nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni [RettE 404] ✱ *maskarába/maskarának ~. 1764:* Azt is hallottam felőlök, hogy Szebenben a többi között maszkarában lévén öltözve mind a kettő úgy, hogy egyik, úgymint az asszony nem ismerte az urát, Haller Pált, mivel úgy tettette, hogy ő nem megyen a bálba [i.h. 168]. *1823–1830:* az Hazai Maszkarásokba az a' fö mesterség, hogy magakat ugy el rejtsék, hogy meg ne esmertessenek; — Már ez az a' mi irtozatos dolog! ugyan is nem könnyen meg történhetöé, hogy egy nehány gonosztévök Maszkarába öltözve, estve be menjenek gonosz szándékkal valamely házhoz, és ha az alkalmatosság szolgál, fel tett gonosz szándékjokat tökélletességre vigyék; ha pedig láttyák, hogy a' környül állások nem kedvezők, mint fársángosak ugy nézettetnek, 's szabadon el mennek [FogEK 425]. *1827:* a' Fonoba jöttek még Katona Fejjérgyán Tyifor és ... Josziv Maszkarának öltözve — ezen két Maskarások, egy kevés ideig bent voltak az Házba — de azután mind a ketten ki mentek [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Szijá (16) hajadon léány vall.] ✱ *parasztember köntösbe ~. 1704:* Azt is beszélik, hogy a Rácz Gyurka nevű kapitány, parasztember köntösbe öltözve, odament volna tegnap a kuruc táborra szilvát árulván, és megcirkálta volna, voltaképpen mint és mennyien vannak a kurucok Toroczkai urammal, és úgy referálta volna voltaképpen [WIN I, 219] ✱ *zsidónak ~. 1823–1830:* Komédiákat játszottak régen a kollégiumbeliek, én is gyermekkoromba emlékezem egyre, midőn a praeceptorom, Szigethi Mihály zsidónak volt öltözve [FogE 104].

4. katonának beöltözik; a se înrola; sich einreihen. **Szk:** *fegyverbe ~. 1823–1830:* míg Bécsben mulattam, az inszurrekciónak némely maradványait láttam. Mindenféle mesteremberek, kereskedők és legények fegyverbe öltöztek volt Szabad Sereg (Freiwilliger) név alatt [FogE 259] ✱ *kuruc bőrbe ~. 1710:* Én szintén mikor Bethlen Sámuelt felverék a kurucok, akkor Fejérváratt voltam, onnan hazakéredzém, hogy cselédimet valamely secúrus helyre költöztessem ... A paripáimot két szolgámmal együtt Ajtára beküldém, mert még oda akkor nem hatott vala a kurucság, azokat sem látám soha többször, mind szolgáim, lovaim kuruc bőrben öltözének [CsH 337].

5. *zsákba ~* zsákba bújik; a se băga într-un sac; einen Sack überziehen. *1710:* Ez is eleget praedicállott szüntelen Teleki Mihály sok practicái ellen, és ugyan olyan daraboson, hogy felállott az emberek haja belé ... „ugyan istentelen ember volt Acháb király, de bizony meg tudtam volna térítení, mert az Isten egyszer fényegeté meg Achábot a próféta által, mégis mindjárt sákban öltözék" | Muffti pedig a török papokkal együtt aznap sákban öltözvén s magokot megláncozván, arccal a földre leborulnak vala ... minden utcákon ... jajgatással úgy menének, míg a török templomban bemenvén ... az égre kiáltottak török nyelven [CsH 192, 199].

6. *magára ~ vmit átv* magára ölt/vesz vmit; a lua ceva asupra sa; etwas annehmen. *1814:* Makai Miklos azt Törvény szerént nem tehette volna, hogy Tutorság alatt lévő árva ... Testvér ötsének Makai Mihálynak ... sorte Divisionis obvenialando részét is abalienálja: Azért ... Sogorunk Nzts Betze Lázlo uram ... a' Nsgod édes Attyát az irt Jok(na)k rehabéalhatásáért törvénybeís fogta vala, a' mikor emlitett Sogorunk ... a' Nsgod édes Attyátol superléválván, a' Nsgod ... édes Attyával ujabban transigalt, mely azon superadditio által, a' régibb emlitett Makai Miklos által tett örökös vásár zállognak természetét öltözött magára [Dés; Borb. I].

öltözködik 1. vmibe öltözik, vmit magára ölt; a se îmbrăca cu ceva; sich mit etwas bekleiden. *1811:* Végre, tsak a' tiltott Paraditsom' fáját Emlitem, jol tudjuk annak az almáját, Melybe első Apánk hogy belé harapott, Attol ő élesebb szem világot kapott; Meg-látta magán a' mezitelenséget, 'S érezni kezdte a' szemérmetességet, Isten előtt elbuvt a' szégyenletibe 'S öltözködött fige-fa leveleibe [ÁrÉ 33].

2. vmilyen módon öltözik; a se îmbrăca într-un anumit fel; sich in einer Art kleiden. *1811:* Az Özvegy' sirása, mint a' sebes zápor Hamar jö- és mulik: ha el-telik a' Tor ... Egyszer kezdi látni a' Férjit gyérebben, Néha már mosolyog, 's öltözködik szebben [ÁrÉ 203]. *1823–1830:* Azonban az úrfi zsimbelt, hogy miért csináltattam posztóból, hiszen abból csak a kocsisok viselnek. De én mint szegény legény azt gondoltam, hogy örökké csak posztót kell viselni. Még attól is féltem, hogy egy kisség színes volt. Csakugyan el is adtam ezeket, s látván más ottan tanuló szegény legények hogy öltözködnek, én is ahhoz alkalmaztattam magamat [FogE 169].

öltöző 1. *mn* **1.** felvevő, viselő; de purtat; zum anziehen/tragen. **Szk:** *~ egyetmás* ruhanemű. *1735:* öltöző edgyetmási irant azt mondom ... az edgyikben[a] holmi recék és fejernemű edgyetmások vadnak [Nyárádgálfva MT; Sár. — [a]Ti. ládában] ✱ *~ gyolcsszalup. 1788:* Galléros öltöző gyolts Szolup kettő ... Gallératlan gyolts Szolup 2 [Mv; TSb 47] ✱ *~ kesztyű. 1588:* 6 die Novembris veottem eolteoze keztiutt d. 9 [Kv; Szám. 4/V. 43 Gr. Veber sp kezével] ✱ *~ köntös. 1634:* Suki Benedek vra(m) Suki palne azzoniomnak ... az iobbik eolteozeo keonteosen hat zekeres loua(n) kwuwl, mind(en) hatas louaytes hadi zerzamit fegiueret, az ki engemet illet, kezemb(en) adgiaie auuagj ne(m) [SLt S. 43]. *1756:* lévén ... egy darabb örökségetskéjek, mellyetis ... minthogj oly nagy szükségre jutattak hogy mivel éljenek, és mivel ruházkodjanak majd éppen nintsen, de nevezetesen már szintén eladó Személy lévén ... Iglai Kisanna Aszszony nagj szüksége vagyon hogj magának tisztességes öltöző köntöst szerezzenek és végyenek [Ne; DobLev. I/269. 1a]. *1829:* a Gabonának is kevés termése à Jég essö által is el Károsodott Termése által csupán a' Ház, és Cselédek tartására el kelvén a jövedelem még öltöző tiszteséges köntösöimre sem maradván Jövedelem, és igy kevés Joszágomnak meg tsonkittása vexábol kéretik [Ne; DobLev. V/1155] ✱ *~ portéka. 1776:* Aszszonynak öltöző, Arany es ezwst portékák [M köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.] ✱ *menyasszonyi ~*

köntös. 1772: adott ... a Méltoságos Ifiu Aszszony ő Ngának ... Uri Familiájokhoz illendő Uri Jegyet, mellynek némelly része állott Meny Asszonyi öltöző köntösből [Drág K; TSb 21].

2. (egy) öltő/rendbeli; un rînd de ...; eine Reihe von ... **Szk:** *egész ~ gúnya. 1780:* Nagy excessus tapasztaltatván a' szolgák fizetésenek egymásra, kivalt a' szegenyekre nézve lett meg sokasittásával ... a' kik ... Tavasszal állanak szolgálatra, a' leg elsö vagy jobb karbelieknek egész öltöző gunya mellett harmincz Vonás forint, ezen alóll kik menynyit érdemelnek, és mint alkhatnak ahoz képest légyén [Torockó; TLev. 8] ✱ *(egész) ~ köntös. 1675:* 1672 esztendőben adtam János deák fiamat az Kendi János ítílőmester uram udvarába. Akkor vöttem neki jó paripát, egy szép pár pisztolyt, kardot ... csináltattam neki egy öltözőköntöst, nyusztfarkkal bélelt süveget ... Második esztendőben is ez szerént egy egész öltözőköntöst, kék posztó remek dolmányt. Harmadik esztendőben is ez szerént egész öltözőköntöst, dolmányt, mentét, nadrágot, süveget, övet [Kv; KvE 193–4 LJ].

3. öltözködéshez használt; (care a fost) folosit la îmbrăcat; zur Kleidung benutzt. **Szk:** *~ abrosz. 1857:* Öltözö gárniros abrosz [Bodola Hsz; BLt II. 11] ✱ *~ kád. 1596:* Egy colteozeo kád vagion es egy feredeo kád [Kv; RDL I. 65] ✱ *~ kaszten. 1835:* Egy polit(urozott) diofa öltözö kaszten 5 Schildel [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ láda. 1754:* Egy lakirozott Varro Láda ... Egy feketén lakirozott Öltözö Láda [Nsz; Told. 19] ✱ *~ medence. 1681:* Egy finum Ezüst Drothbol Csinált avagy kötött öltöző medencze [Utl] ✱ *~ tükör. 1732:* asztalra valo öltözö tükör tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. *1850 k.:* Egy öltözö nagyocska lábos tükör a' kasztenen [Pk 2].

II. *fn* **1.** öltözködő személy; persoană care se îmbracă; sich ankleidende Person. *1823–1830:* A válnak elöl volt melltartója, olyan széles, hogy a válat összehúzhatták, mert a válnak kétfelöl voltak sürün ilyenforma kapcsai, abba pántlikát, paszomántot, lapos zsinórt, kitöl mit lehetett, aggattak, és amely tartott mellén tartván az öltözö, egy más azon kötökkel úgy egybefüzte és szorította, hogy bátran még nem is beszélhetett a benne lévő [FogE 66].

2. ruhanemű; haine; Kleidungsstücke. *1768:* Fejér öltöző. Tíz hoszszu gyolts ing. Aranyos Fátyol ing Elöruhástol, Tászlístol, Gallérostol ... Négy rendbéli Slésiai gyolts ing, hozzá tartozo négy Elöruhával együtt [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fehérneműje].

3. ruházat; îmbrăcăminte; Kleidung. *1836:* Marusan Juonnak ... Elszökésekor volt öltözője: kerek tetejü széles karimájú kalap, — friskó, — uj szür, viseltes harisnya, bornyú-bőr csizma, piros új gyüszü a' derekán, — öt, vagy hat csattos nyári vászon újjas friskó [DLt 505 kv-i nyomt. kl].

öltözödik öltözködik; a se îmbrăca; sich kleiden. *1749:* Isten kegyelméből még vasárnap reggeli hét orakor ide Szebenbe érkeztünk, de akkoron még tsak Méltoságos Gubernator Urunk eö Excellentiája volt ide bé ... ma kezdettek gyülögetni ... az Urak most erkeződvén ki mosdodik ki öltözödik ki nyukszik és Semmi dologhoz nem fogtunk [ApLt 2 László András lev.]. *1849:* kezdettem öltözödni, és midön köntösömet felvettem, békapcsoltatás végett felakarék sietni a Vendler szakácsnéjához, mire Kelemen azt mondá: ne menj mert békapcsolom magam [Kv; Végr. Vall. 37].

öltözött 1. vhogy/vmilyen módon öltözött; care este îmbrăcat într-un anumit fel; auf eine bestimmte Weise bekleidet. *1662:* Mely fegyvernek és belső köztünk való hadakozásnak zörgési és csattogási közt a szerencsének elegyes forgásával, megbúsulván s keményedvén és teljességgel dühösségre fordulván az idegen nemzet, láthattad volna fenyíték nélkül való kegyetlen ... külömb-külömb színü köntösben öltözött ellenséget a keresztyének közt zenebonával fenyegetést kiokádni [SKr 103]. *1823–1830:* Onnan hazajövén, ment egyenesen Nagyszebenbe ... Mikor már itt azon gondolkodnék, hogy élet módjára találna, a piacon megszólít egy cifrán öltözött udvari inast, s tudakozza attól, hogy nem tudna-é valamely úrnál munkát [FogE 61].

Szk: *bársonyba ~. 1779:* Hallottam beszélleni, de kitöl arra nem emlékezem, hogy Székely Ferentz milyen kedves mutogatta, hogy milyen Barsonban öltözött fia volna, akin értette Báro Kemény Miklos urat [Szászzsombor SzD; Ks Geor. Cs. Ajtai de Vajasd (55) insp. bon. vall.] ✱ *fekete gyászba ~. 1662:* Az ország szamosújvári gyülésén a sok kesergő édes anyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató, fekete gyászba öltözött úri, fö és nemes rendek, becsületes asszonyállatok keserves siránkozásokra ... a szegény hazánk megmaradott része majd azt is felejteni láttatik vala ... az országnak közönséges megmaradásárul gondot viselni miképpen kellene [SKr 389].

2. felöltözött; care este îmbrăcat; angekleidet. *1710 k.:* Én felöltözém s megmondám még félig sem öltözött, de a fraucimmerétöl elijesztett feleségemnek: ne féljen [BÖn. 765].

3. *magára ~* magára vett/öltött; îmbrăcat; angezogen. *1786:* magára öltezett téli köntessét nagy hideg lévén, az az bundáját hátárol sokaknak láttokra le huzta [Szökefva KK; Told. 76].

4. felszerszámozott; echipat; ausgerüstet | felöltöztetett; îmbrăcat; bekleidet. *1668:* Jött a váradi Szokolovit Mehmet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékban [AMN 145].

Szk: *bakacsinban ~ ló. 1736:* az kinél az fekete zászló volt, az ment az bakacsinban öltözött lón [MetTr 410].

öltöztet 1. ruhát ad rá, felöltöztet; a îmbrăca; jn ankleiden. *1572:* nehay Somogy Andrasne Martha, Azt Vallya hogy az Kis boldyzarnetwl Bekennetwl hallota ezt bezelly volt az Thakachne mykor Igen beteges vala hywatott hozza hogi be kezkencodiem Eolteztesse(m) [Kv; TJk III/3. 43]. *1671:* Die 12 Octobris Doctoráltak égy Déákot az, Jusban, et solennit(er) in choro Templi majoris kappázták ... palástot ad(na)k réa az also Cathedrátol fel szolitván az Professor maga mellé, ott vetkezteti, öltözteti, az Pándectót bé fedve eleib(en) teszi ... Arany lánczat vetvén az nyakáb(a) ... és egy arany gyürövel meg ajándékozzák [PatN 50a]. *1806:* Koporsom Bakatsínnal boritassék bé, belölis semmi Selyem vagy Fátyol ne aplicáltassék; hanem valamint születésemkor ruhákban poláltattam, ugy halálom utánis Gyolts ruhákban Slafrokban öltöztessenek [Dés; Ks 14. XI.IIIb gr. Teleki Károly végr.].

Szk: *aranyos papi ruhába ~. 1710 k.:* a mü fejérvári scholánkban grammatikát tanuló ifjacskát, bábolnai oláh pap fiát ... tette püspökké ... Apor István aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén ... maga hintaján solennis processióban vivé az oláh templomba, és instellálák püspöknek [BÖn. 873–4] ✱ *asszonyember-köntösbe ~. 1705:* Ugyan

ma reggel exequálának egy német asszonyt és egy orosz leányt, kiknek a piacon vövék fejeket. Okának mondották, hogy németeket öltöztettek volna asszonyember-köntösbe, és úgy akarták volna őket elszöktetni, azért ölték volna meg őket. Ezekkel már 30-nál több holt meg mióta itt vagyunk [WIN I, 423] ✱ *katonaköntösbe ~. 1657:* Visszajüttömben Fileken két franciskánus barátok ... igen hozzánk ereszkedének ... jelenté az egyik titkon, hogy meggyőzettetvén lelkiesméretitől, mind az baráti állapot, s mind az religio mellől el akarna állani, kénszeritvén Istenre, lelkemre, hogy vinném el ... megcselekedém ... lóra ültetvén katonaköntösben öltöztetve más úton valóban szaporán elrándulék vele [KemÖn. 117–8] ✱ *katonának ~. 1761:* A többit, akik ifjabbak voltak, katonának öltöztették, az öregeket, pedig ad perpetuos labores Fehérvárra damnálták [RettE 124] ✱ *koldus ruhába ~. 1657:* Egy tizedest koldus ruhában öltöztetve expediálván az várból kassai generálishoz levéllel, és azt intercipiálván, megértettem vala, hogy élésből nemsokára megszűkülnének, éshogy az magyar s német praesidium között egyenetlenség volna [KemÖn. 198] ✱ *magyar köntösbe ~. 1672:* mikor tavaly ... az fiacskámat kereszteltettem, küldvén ő egy németet, magyar köntösben öltöztetvén, be Erdélyben ... kémnek [TML VI, 18–9 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ *mitrába ~ → aranyos papi ruhába ~.*

2. ruhanemüt (bábra) ráhúz; a îmbrăca (o păpușă/marionetă); (eine Puppe) bekleiden. *1582:* Berekzazy Lukach es Zabo Leorinch ... valliak, Lattuk az Babot[a] hog eg kerezt modra chinalt karora eolteoztettek vala, eg foztan vala raita, de Immar hog oda lutank az eorizeo Drabantok kezenel vala [Kv; TJk IV/1. 33. — [a]Farsangi bábot].

3. *fejérbe ~* tisztába húz; a primeni, a îmbrăca cu rufe curate; überziehen, mit sauberer Kleidung bekleiden. *1781:* Paplanyos ágyat is tartott az Aszszony Kapitány Urnak minden szombaton én öltösztettem fejérbe az ágyat [A.csernáton Hsz; HSzjP Fazakas Andrásné Birtalan Máris (30) jb vall.].

4. *átv* vmilyen formába önt; a formula într-un fel, a da o anumită formă; irgendeine Form geben. *1811:* ne tsudáld, ha nem találsz minden ki-fejezést inyed szerént ... ne itélj-meg ... hogy Énekeimet Városi köntösbe nem öltöztettem, mert én Falusi Ember vagyok, tsak Falusi módon irtam [ÁrÉ IV].

öltöztetés felöltöztetés; îmbrăcare, îmbrăcat; Kleidung. *1666:* (Ebeni István) az éjjel ... keserves kínokkal meghala. Ha az asszony, generálisné asszonyom, itt nem lett volna, talám csak öltöztetése is nem lehetett volna tisztességesen [TML III, 607–8 Veér György Teleki Mihályhoz].

öltöztetett 1. felöltöztetett; care este îmbrăcat (în ...); angekleidet. *1823–1830:* Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket, úm. különb-különb hámokat, lószerszámokat, lótakarókat, címereket ... Vert ezüstbe öltöztetett darabontokat [FogE 184].

2. (díszesen) felszerszámozott; echipat (frumos); (schön) ausgerüstet | (díszes) lótakaróval takart; acoperit cu valtrap/cioltar; mit Pferdedecke bedeckt. *1704:* Reggel ... az úr adván két öltöztetet paripát, egyet ismet Apor uram, és az Apor uramén vitte a zászlót szokás szerint Haller György uram [WIN I, 203]. *1736 u.:* Mikes Mihály, maga meghagyta, egy ingben lábravalóban nyujtóztassék el, a koporsóját is kivül vastag gyolcscsal vonják be, úgy is vonták; azt is meghagyta, semmi pompa, sem öltöztetett lovak, se zászló ne legyen; nem is volt [MetTrCs 479].

3. díszített; împodobit; geschmückt | felszerelt; înzestrat; ausgestattet. *1657:* (A házigazda) elsőben istállójában vűn, holott hatalmas szép lovait ... mutogatná ... azután vűn fel igen frissen épült s öltöztetett házaiban [KemÖn. 56].

öltöztethet bevonhat; a putea îmbrăca; kleiden können. *XVIII. sz. eleje:* Mikor Nagy Ember hal meg ... Az nyuto deszkán a Theatrumát ugy kel csináltatni, hogy két grádics légyen körös körül s a Theatrum pedig ne légyen magasabb egy asztalnál, szélyeseb s hoszab légyen a Testnél ... Az Theatrumat ki mint szereti, ugy öltöztetheti, csak a Theatrum fája ki ne lássék [Ks].

öly 1. örv, eltérő színű (világos) szőrzet alkotta csík az állat fején/nyakán; dungă albă pe cap/în jurul gîtului (la animale); heller Streifen auf dem Kopf/Hals (von Tieren). *1814:* Egy vén sárga Ló ... a' Homlokától fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos, az jobb fülén fejér öly vagyon [DLt 336 nyomt. kl].

2. nyakörv; zgardă; Halsband. *1755:* Láttam benne[a] ... két Kapuczánt, két s.v. kutya nyakára valo Csigás ölvet [Gernyeszeg MT; TSb. — [a]A ládában].

Vö az *örv* címszóval.

ölves világos szőrzet alkotta csíkos nyakú állat; cu o dungă albă în jurul gîtului/în dreptul spetelor; Tier mit einem hellen Streifen auf dem Hals. *XIX. sz. köz.:* Ölyves disznó megbugott [HSzj *búg* al.].

ölvesnyakú világos szőrzet alkotta csíkos nyakú; gulerat, care are/cu o dungă albă în jurul gîtului; mit einem hellen Streifen auf dem Hals. *1758:* egy ölves nyaku fekete szörü millora bárányát ki vetette potentiose, el becsültette [Firtosmartonos U; Pf]. *1821:* égy Hajtásban ... 14 medve jőt ki vagy 6 sebet kapott de el ment kettő égy égy lövésre el eset, a harmadik égy ölves nyaku s fejér szügyű homlokán és kitsi fejerség volt egyébb aránt Tiszta fekete de rettenetes Nagy állat volt ... directe rám jőt azon meg veszet álapattyáb(an) [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettegi Sándorhoz].

ölyv a sasok családjába tartozó ragadozó madár; uliu; Bussard. *1571:* ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes ... karulioknak colveknek solmoknak keresesekre es zerzesekre fogsagokkal birsagvetelekkel ereoltetessek es kynzasok [SzO II, 330 a székely nemzet foly.]. *1676:* Barcsai szolgainak kik harom karulyt és egy ölyuet hosztanak f. 4 [Utl]. *1710 k.:* Egyszer a szőlőben Búnon egy szakadásban nyúl-süldökre igazítának; el én mindjárt a szegény Pál öcsémmel a szőlőbe az ölyvvel csak gyalog ... Menénk a szőlőszakadásban, kerestetjük a vizslákkal, az én ölyvem, rettenetesképpen ri, mely a madarászásnak ůdején szokás és majd csaknem természet ellen vagyon. Én haragomban levetém az ölyvet a kezemről a földre [BÖn. 549]. *1766:* A szegény fogolymadarak is majd mind elveszének az ölyvek miá ... Kár ennek a jó kis madárnak elveszni amiá a gaz ölyv ragadozó madár miá [RettE 195]. *1816:* 20 Tyuk ... hat az Ülük által vesztek el [Majos MT; Told. 47].

Sz. *1796:* mindgyárt osztán meg és fogták tépték, huzták vonták Nyíkolájt s hozták mint az öllyů a tsirkét egyenesen Panitba, hogy pedig valakít agyon akart vólna Nyíkoláj

vágni azt nem láttuk de módgya sem vólt nékie abban [Panit Sz; TSb 2].

ölyves I. *mn* **1.** (eredetileg) ölyvben gazdag; (inițial) bogat în ulii; (ursprünglich) reich an Bussarden. **Hn.** *1450 k./ 1761:* quandam vallem Ewlvesbik[a] vocatum [TelO II, 44. — [a]Mihályfva (NK) táján, Szakácsi határában]. *1642:* az Ölveság patakán alól. Ölveság és Pisztrangos patakan feljűl [Bikfva Hsz; EHA]. *1739:* Ölves Patakban (k) [Vista K; KHn 270]. *1772:* Ölves Fejben [Kászonújfalu Cs; EHA].

2. ? ölyvet szelídítő; care se ocupă cu îmblînzirea uliilor; Bussardbändiger. **Szn.** *1588:* Eolues Janos desi biro [Dés; DLt 222 Temesvári János reg.]. *1596:* Apahjdj Eóliweös Antal [Kv; Szám. 6/XXIX. 154 Bachi Tamas sp kezével]. *1603:* Th. Ölves szab. [Galambod MT; SzO V, 268]. *1612/1687 k.:* Ölvős Tamás [uo.; MMatr. 418]. *1614:* Eőliueos Imre jb [Fiátfva U; BethU 170].

II. *fn* (eredetileg) ölyvben gazdag hely; (inițial) loc bogat în ulii; Gebiet (ursprünglich) reich an Bussarden. **Hn.** *1616:* Eolves neweo havasunkon leveo Ezthenankban [HSzj *juh* al.]. *1637:* Ölyvesben (r) [Folyfva MT; EHA]. *1647:* Hetbiket es Eolueost az Ueczkei iozagot adak Balassi Mihalynenak Petki Ersebethnek [Vécke U; BálLt 82]. *1715:* az Öllyves hidgánál (k) [Sárd K; KHn 228]. *1719:* Az olvesben (k) [uo.; i.h.]. *1740:* Olljves (e) [Vista K; KHn 270]. *1749:* Ólves Lokán (sz). ölves Kuttya mellet (k) [Etéd U; EHA]. *1758:* az Ölves mellett (k) [Selye MT; EHA]. *1772:* Ölvesben (k) vicin(ussa) kereken az Erdő [Tusnád Cs; EHA]. *1782:* Az Ölves Mellett lěvő orotvány kis kaszálo egy Merekjényi [Magyarós MT; Told. 76]. *1808:* Kis Ölves és Nagy Ölves (e) [Méra K; EHA]. *1814:* Ollyves oldala (k). az Öllyves Tsupja [Pusztakamarás K; EHA]. *1826:* Ölves Pataka mellyéke [Korond U; EHA].

ölyvesi a (Nagy)ölyves (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului (Nagy)ölyves/Ulieș; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON (Nagy)ölyves. **Szn.** *1590:* Eolueosy Balint [Bács K; GyU 19].

őmagában ön/egymagában; așa cum este/se găsește; an und für sich. *1650:* az Castelyka eő magaba(n) keo keriteseuel eggiut alkolmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK sub nro 117].

őmellé, őmelléje melléje, vki oldalára/pártjára; de partea cuiva; auf die Seite von jm. *1614:* Mikor Géczi András kijöve az Portáról, adá öszve magát a brassaiakkal, azkik akkor teljességgel ellenségi valának Báthorinak ... De őmelléjek az ország népe nem méne | meg is mondúk neki, hogy csak heába lészen az Bethlen Gábor dolga, mert mi tudjuk, hogy az ország őmellé nem áll [BTN[2] 61, 76]. *1619:* És valameddig Ferdinandus az ő királyságában benne lészen ... nekünk addig semmi módunk nincs, hogy ővéle frigyet bontsunk, innet öellene segítséget adjunk, őmelléje sem adunk, ha csak egy embert kérne is, mert az fri<gy>levélben nincs, hogy mü néki segítséggel tartozunk [i.h. 298].

őmellette I. mellette; lîngă el/ea; neben ihm/ihr. *1653:* Szczarma(n) lako Jacob Mihalytol az mostani Felesege Demeter Mihalne Ferenczi Marta akar el valni ferjetól proponalua(n), hogy Uranak semmi Ferfisága nem volna az ő velle valo kózósülesevel, azert akar cziak egi Tőke mellet fekünnek akar eő mellette [SzJk 26].

2. vki (közvetlen) szomszédságában; în (imediata) vecinătate a cuiva; in der unmittelbaren Nachbarschaft von jm. *1568:* Genes (?) Varga Jmrene Margareta georgy l(ite)r(a)ti iurati ... fassi sunt, hogy ǫ melletek vagion szǫleye, bor egeteo Martonak es szemekel lattak hogy az eǫ maga szǫleyet ky asta es az puzta fǫldre horta a kyt szabo ferenctǫl wǫth [Kv; TJk III/1. 242]. *1572:* Zemlye Syteo Istwan, Es dorotya felesege, Azt valliak hogy lakot Eztendeig Keomies gergh eo Melletek, De semmyt felesege elety feleol Nem latak, talalta egynehanzor az keozt ky bontwa Nem twgia kyk Jartak Beh Rajta [Kv; TJk III/3. 5].

3. (harcban) vki oldalán/rendelkezése alatt; (în luptă) la dispoziția cuiva; (im Kampf) im Auftrag von jm. *1618:* Daut pasa mellé még csak egy hadat is nem adtak, hanem csak maga szolgáival vagyon ... ha olyan nagy expeditióra kellene vagy kellett volna Daut pasának menni, haddal, lövészerszámmal kellett volna lenni, de őmellette az csak egy is nincs [BTN[2] 116].

4. vki pártján (vall); (a depune ca martor) în favoarea cuiva; zu js Gunsten (aussagen). *1570:* Nicolaus Kolb, Michael Zeoch, Joannes palocky ... vallyak, hogy ez ely mwlt Karachon Napjayban hytta volt fwzessy peter Radnay Anthalt Ew eleyekbe, ky eo eleotek ... Azt Montha Jo vraym en Thwdomant Tezek kegek Elewt hogy Engemet fwzessy peter penzert Nem fogadot, Egy penzet sem latta(m) sem veottem hogy eo Mellette en azert vallotta(m) volna, hane(m) Az my (!) Thwttam es lattam azt Montam es Igazan vallota(m) [Kv; TJk III/2. 39].

őméltósága méltóságos címmel megjelölt személy; excelența sa; Seine Exzellenz. *1852:* eő Méltósága erdőssze [MNy XXXVIII, 131].

őmia, őmiája őmiatta, az ő hibájából; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. *1593:* Kotloczi Jmre vallia ... Tudom ezt hogi az haifono az en hazamtol veze el gonozul, ammikor ezwnkbe veuwk, gianosagunk mingiarast Bachi Leoriczre leon, kit annak vtana megh ertetem hogi eo dolga volt, es eo mia vezet volt el, kit vizzais hoztanak minekwnk [Kv; TJk V/1. 341]. *1625:* hogy ez giwmolcziot eretlen koraba(n) le uertek karomra ... gianakodom hogy eő mia eset azis ... mint hogy az giümolcz le ueres felol czak gianoual keresem ha az giano ellen mentj magat absolualtassek abol a rezbol [UszT 64a]. *1658:* megfogatók az tiszteket, holnap megöletünk bennek ... ő miájok romol Erdély, romlunk mi, romol ez darab föld s magyar nemzet, az áruló ebek miá [RákCsLev. 559 Rákóczi György anyjához].

őmiatta 1. miatta, az ő hibájából; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. *1572:* eo k. varoswl ky adot regula az Safar vraimnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwllick hogy az eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmessek legenek Minden Ideoben hogy seh az feyedelem sem az varos dolgaiban eo Myattok fogiatkozas ne Essek [Kv; TanJk V/3. 54b]. *1573:* veres Marton Azt vallia hogy Mywlta darochy Ianos asast teot az Eo kertebe az vtan zarmazot ky az Fodor Istwanne towabol az vyz es vgi holtak meg az toba az halak, byzonial Tugia hogi eo myatta leot kara [Kv; TJk III/3. 181]. *1584:* Ersebet Zegedy Georgne vallia hogy fennegette Danch Leorincz Viczey Andrast, es tudomis hogy gonoz ember ... Teglas Antalis azt monda

hogy eo miatta kel hazat el vesztegetny [Kv; TJk IV/1. 359]. *1590:* Actor p(ro)testat, hogy az feo Byzonjsagh ki wolna, az Byro wram pechietire ell nem Jeoth, ha mi defectus Esik dolgomban eo miatta Esik [Gyerőmonostor K; KP. Th. Kabos de Giereo Monostra vall.]. *1591:* az borbelinak eo miattok fizettem fl. 5. ez zolga(m)nak etere itara keolteottem fl 2 [UszT 13/67]. *1597:* Bek Peter ... wallia ... Elek Janos ... ige(n) el zegeniedet az tarsasagh miat, seot vgia(n) azt mondotta hogi atta volna Jste(n) hogi soha ne tarsalkodhatot wolna Baniai Janossal mert eomiatta zegeniedet el [Kv; TJk VI/1. 13–4]. *1604:* ualamire ualo gondoltaba(n) el ne(m) kwlde az eokret eket, es igy eo miatta uetetlenvl marada feoldem [UszT 18/43]. *1646:* eö semmjet el ne(m) lopatta, se ökre megh nem halt eö miatta [Kv; TJk VIII/4. 131]. *1710:* Söt inkább akarom, ma szemem előtt mind a leányom meghaljon, s mind a vejem elvesszen, mintsem őmiattok hazám békessége, melyet nehezen s sok pusztulás után Isten kiváltképpen való kegyelmességiből nemrégen ada megérnünk, újobban felforduljon [CsH 108].

2. felőle; din partea lui/ei; von ihm/ihr aus. *1646:* Nem azert mondgya hogy az Vrat haragra ingerellye de sembes haragos volt eo hozzaja jo akarattyat nem mutatta egy feore valonal teobbet nekie nem veot, Mostanis penig it fogva tartua(n) etellel nem taplalta eo miatta ehelis megh halhatot volna ha ã sok jamborok nem taplaltak volna [Kv; TJk VII/4. 54].

ömlődik ömlik, tódul; a năvăli; sich drängen. *1672:* Látom, mindennap ömlődik Neszter Fejérvár felé az török [TML VI, 44 Nemes János Teleki Mihályhoz].

öméltet (vizet) vhová elvezet; a deriva/abate (o apă curgătoare); (Wasser) ableiten. *1826 k.:* a Kelementelki szomszéd hellységgel ... békességbe éltünk ... most nem tudjuk mitsoda ösztönböl a Kelementelki Csulak ágy nevü Patakot, melly ... a Természettol jo Ágyába, mint minden vizek lefelé Nap nyugot felé folly ... a harmadik határbol ide a Gyalakuti Határunkba, s még pedig a Nagyságod Buza Lábjának közös közepettére Uj ágyat akarnak árkoltatni, hogy ... a meg nyitando Kükülloube öméltessék [Gyalakuta MT; GyL].

ön[1] **1.** ő maga, saját maga; el însuşi, ea însăşi; er/sie/es selbst. **Szk:** ~ *közöttük/köztük* saját maguk között. *1570:* Ersebet Bothos Jstwanne, Azonkeppen val mynt az eleotte valo vallo, eo Ne(m) Thwgia hogi oztoztak volna, hane(m) ha Eon kezeottek leot volna [Kv; TJk III/2. 138]. *1593:* Ach Matias, es Ach Gergeli ... valliak: Semlieswteo Jstuan es Keoteluereo Lukachne, egienleo akaratbol hiüanak minket Kis Mester vczaba az eo hazok bechwlleni, kit mi megis bechwllenk, de nem tudgiuk mint s hogy oztoztanak egimassal annak vtanna ... igi zolanak vala, hogi ha menel fellieb el adhatnak az bechwuel az hazat, azt acqualiter diuidalliak eon keozteok [Kv; TJk V/1. 348]. *1606:* mikor meg az penzt meg ne(m) oztotak wala lattam az chiomoiat ..., de mikor meg oztotak ... be rekezkettek az hazba s ot oztotak meg ön köztek minket oda ne(m) Ereztetek [Medesér U; UszT 20/210 Lazlo Imreh medeseri vall.].

2. saját, tulajdon; propriul lui/ei; sein/ihr eigen. *1584:* Ilona Zekel Marton felesege vallia ... Elseoben mikor chehi Caspar az Darochy Istwanne hazara Ieowe Eyel ... Nem vala hon Daroczy Istwannę ... megh Jeowe Daroczine Az zonzedsagbol es raita mingiarast ez Caspar, eon wgiewel hatalmaual az zablia lapossaual vgy megh verę hogy a kariat a' feieheóz Ne(m) vihette Daroczine [Kv; TJk IV/1. 345]. *1615:* az vén szentdemeteri Balassi Ferenczet beküldi az fejedelem főkövetségbe, ön helyembe kapitianak Daniel Deákot [ToldE 224]. *1838:* A' T: Fő Biro Ur parantsolattya nyomán az Aléra Czéhunk tagjai ön zsebekböl őszve tévén 16 Rfr: 15 xrt [Kv; ÖCLev.]. *1847:* Szükségesnek láttatik azon rendetlenség korlátolása is mi szerént több csak Ön jelenbeni hasznokat nező személlyek, a közönség kárára Constitutionk meg tapodására ugy is igen kicsi határunkba több rendbeli foglalásakat tettek [Torockó; TLev. 10/9].

Szk: ~ *feleletére* saját felelősségére. *1840:* A' ... kezesek ön feleletekre és tellyes kifizetés terhe alatt az egy esztendőre illő 500 ~ öt száz válto Rforintokat pontosann nékem fizessék bé két versen [Torockó; Bosla] ✱ ~ *hitével* saját/tulajdon esküjével/esküje erejével. *1606:* az mit az A. Imreh Lukacz talalt, el kel tyrni, de az mit eö az A. chĕlekedett az J(uctus)on osuat Janoson, Azert valami faidalmat Intental Arrúl eön hitiúel ket forintot vehet, az keöuyl mi(n)den fori(n)trúl egy egy embert alasson [UszT 20/205]. *1610:* az Actornak iobban sonal az vallas, Az Actore az teórúeny eön hitiúel, s az utan teóruinjek lezen [i.h. 35b] ✱ ~ *kárára* saját/tulajdon kárára/kockázatára. *1599:* Az minemeö tilalm<at> teöttek wolt kadachiak walami erdeö es mezeö wegett ... Dobofalwa es Wagas elle(n) azt eön karokra megh zabaditottam. Zalasdi Daniel [i.h. 15/188]. *1602:* Kereztur falwi peter georgi Zabadittata magat rekez belj zenafwbe Timafalwi hatarban sardi balint cziouaia Ellen, Eon karara [i.h. 16/84]. *1603:* medeseri lazlo Imrehét is Zabadittotta mattias peter wram törwinrę Eön karara, az kert fel chinalasaba, lörincz Janos Ellen [i.h. 16/85] ✱ ~ *kezével* saját kezével. *1555:* kelth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna ezer et zaz etwen eth eztendeben Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn kezywel [Gyf; GyfKápt. A.I. V. 101].

◇ **Hn.** *1723:* az Ön föld nevü helyben (sz) [Barót Hsz; EHA].

ön[2] *udv* egysz 2. szem-ü nm; pronume personală, pers. a 2-a sg.; Personalpronomen, 2. Ps Ez.: dumneavoastră; Sie. *1843:* Melyre én megjegyzém, hogy ezt nem szabad megtenni, ő pedig azt mondotta nekem: „Úgy tetszik nékem, hogy ön is egy afféle fiscus embere". A többire semmit [VKp 109]. *1848:* Jol emlékezhetik ön, hogy ezelött mint egy két évvel intetö aszszonynál 'Siboi Krisán Mária részére szállást fogadott ... igérvén Ön maga részéröl, hogy ezért illendöleg meg fizeténd ... de a' szállás és kosztbért ... é mái napig se adta meg [Kv; Végr. Vall.]. *1849:* (A podgyászokat) ... Krizsán Mária ... titkos uton elhordogatta, és azok az ön és Wendler Károly közbe jöttével egy rendbe meg találtattak volna [Kv; i.h. 8]. *1853 k.:* el küldendem Önhez M. Vásárhelyre [Gálfva MT; DE 3]. *1855:* A' Horvát Katátol valo három darab helyeket, a' zállog summa, építmények és javittatások ki fizetése mellett átadom önként értetödvén hogy az érdőnek idei növése is mely — mivel az idén az én pénzem hevert a' joszágon — engem illet, önn által kifizetendő [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz]. *1861:* nem a' leg jobb neven vészem hogy ön tudva kötolességet, töstént be nem perlette [Komolló Hsz; BetlLt 4 Sylvester Dávid lev.].

önagyméltósága 1. magas rangú tisztségviselő címe; titlu acordat marilor demnitari de stat; Titel großer Staats-

beamter: excelenţa sa; Seine Exzelenz. *1845:* Felső Szilvási Napcsa Elek Erdéllyi Udvari korlátnok Ur eő Nagy Méltosága Saját kérelmére korlátnoki hivatalától felmentetvén, hiv szolgalati meg esmeréséül Léopoldi (!) Császár jeles Rendje Nagy Keresztyével meg ajándékoztatott [UszLt XI. 85/3. 5]. *1849 u.:* erdélyi fő comendirazó tábornok Bucher Antal ő nagy méltósága rendelést bocsátott a háromszéki székely gyalogezredhez [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével]. *1867:* Május 1 én jövő Kir. Biztos eő Nagy Méltosságat a' T. Esperes ur fogadándja N. Kapuson, mire a T. Papok is palástosan meg jelenni köteleztetnek [Gyalu K; RAk 132 esp. kl]. *1869:* a miniszter ur ő nagy méltósága azt javalja, hogy a tanitóknak írásban tétessék szoros kötelességekké a mulasztó gyermekek és mulasztási eseteknek az egyházi hatóságokhoz időnkénti feljelentése [M.bikal K; RAk 175 ua.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. *1849 u.:* a' b. Vay ellen fel dühült nép tömegtöl csak éltem koczkáztatásával sikerült ő nagy méltóságát a legnagyobb méltatlanságoktól talám a' haláltól is megmenteni [EM XLIX, 549 Zeyk Károly kezével].

őnagysága 1. az erdélyi fejedelem, ill. más uralkodók, valamint fourak címe; titlu acordat principelui, respectiv domnitorilor şi persoanelor de rang înalt; Titel des Fürsten bzw. anderer Herrscher und hochadeliger Personen. *1558 k.:* forgach ferench ö Nagysága, doctor Blondrata es az töb vrak ... zouokert el Inditam Bölchessegemnek titkat ky Jelenteny, tudny Illik az Cementnek Minden Rendy zerent valo lucromot [Nsz; MKsz 1896. 294]. *1574:* Ryr Adam Dypsebe lakozo wayda wrwnk w nagsagha Jobbagya ... ezt valla[a] [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]Köv. a vall.]. *1577:* Az Dewa vara prefecturayat es annak yewedelme administralasat Wrunk ew Nagsaga meg nyugodwan Regtewl fogwa meg tapaztalt hywsegebe gondviselesebe rea bizta[a] [Ks Báthory Kristóf aláírásával. — [a]Ti. Apafi Istvánra]. *1585:* 26 No: Vrünk ö Nagsaga Jndúla el Jnnet Az kowet Jt marada mert Igen meg Betegúle [Kv; Szám. 3/XVIII. 32 Gellien Imre sp kezével]. *1591:* Battory Boldysar eo Nadsaga Jwtot Byro vram akaratyabol attam ... Az Konyha Mesternek Saffarnak zakachyoknak Trombyttasoknak 12 Eytelt f — d 36 [Kv; i.h. 5/I. 30–1]. *1642:* vrunkot s asszonyunkot ő nagyságokot kelletett megtalálnunk [Gyf; SzO VI, 170]. *1656:* Irja Stefán vajda ő nagysága az dusmánya dolgat istenre hagyja [RákDiplÖ 443 Balogh Máté erdélyi kapikiha Kostantinápolyból a fej-hez]. *1670:* Az Aszszonyunk ű Nagycsa(ga) szoknyaja ala adtam harom sing köz landist s eg fertalt [Utl]. *1702:* Méltoságos gubernátorunk Banfi Gjörgy Ö Nagytsága külenesen tsak maga egy alkalmatossággal Privilegialis Levelünket kivánta látni 's meg is mutattuk [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. *1709:* méltoságos kommendérozó gyeneralis uram ő nagysága engemet Szabolcs vármegyébe meghagyott [SzZs 767]. *1746:* a' Kiss Kükülöböl ki szakadott ér viznek a' hason fele ... Gróff Csáki Sigmondné Aszszonyom eő Nagjsága széna fův hellyen jár [Adámos KK; JHb XIX/6]. *1765:* Az Urak eő Natságak Gratiajakbol számamra erogalodatt Cub 10 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1796:* a Néhai Groff Ur eő Nagysága decessusa után maradtanak ... két helyt lako Czigányai, ugy mint Jankó és Sándri, kik is mind ketten külön külön hurubákba laknak [Szentegyed SzD. Wass.Lt]. *1798:* egy felöl ... Bornemiszsza Anna Maria Ur Aszszony ő Natsága személlyesen, más felöl ... Zágoni Mlgos L. Báro Szentkereszti György Ur ö Natsága ... bennünket kéz bé adással meg birálván mi elottünk illyen állando meg másalhatottlan, fel bonthatottlan egyezésre cserére lépének [Ádámos KK; JHb XIX/61]. *1813:* Mi is ... jo idővel az elött még ennél nagyobb Tábla erdött fogtunk volt Földes Urunk eő Nadsága számára [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Koza Ursz (45) col. vall.].

2. e címmel megjelölt személy; persoană căreia se adresează prin acest termen; Person mit diesem Titel. *1569/1571:* Egy olykor mikor eo nagysaganak Joakarattya leon oda Swkra Jozaga es Maiorsaga latni, vala akor eo N: Molnaba(n) feomester andras mester [Dés/Székelyvásárhely; SLt XJ. 24]. *1570:* Teob Jo Engezteleo zokalis keryek hogy ez dologban legen Bekeseges eo Nagsaga [Kv; TanJk V/3. 16a]. *1572:* az kegelmed lewelere ... az tegla vetewk dolga felewl ... walazomjs Jewe ew Nagysagatol melyet kegelmedys meg ert az ew Nagysaga parancholattjabol [Csicsókeresztúr SzD; BesztLt 3697 Thorma Jannos Vywary Vdwar byro mp Dawn gergely Bezterchey few Byrohoz]. *1648/1723:* Mivel ... az Hesdáti Jobbagjok szammal nem adeqvaliak a Léthai Jobbagiokot, Létharul adnak ő Nacsagok harom Jobbagiokot, hogy Suppléalodgyek ki az Jobbagszam [O.fenes K; JHb XIV/13]. *1658:* im egy könyörgö levelecsket küüldöttem kegyelmedhez ... cselekegyek kegyelmed anyi irgalmassagot en vellem olvassa el kegyelmed ezt az könyörgö levelet es ha mod vagyon benne ... levelet küldene ü nacsaganak [Beszt.; Ks 90 Cseffey László kezével]. *1664:* bíztam, hogyha gonosz akaróm vádol is ü nagysága előtt, Kegyelmed leszen mentöm [TML III, 333 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1746:* A meg nevezet egész Hejségnek also nagjabik részit ... eő Nagjcsága részére valonak Tugjuk lenni [Monor BN; Ks 7. XX. 19]. *1757:* mondam miért hatalmaskodnak, s miért szedik az eó Natsága török buzáját [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 12]. *1766:* Tugyaé a' Tanu ... valaki Más ö Natságán kivül birtaé ezen kis hellyetskét? [Dob.; WassLt vk]. *1782/1799:* A' mi a' Buza Vámolás dolgát illeti eddig az ö Nagyságok Malmába a' Molnárok egy kupát vettenek egy véka gabonából [Torockó; TLev 5/16 Transm. 380]. *1801:* ezen Just, a mely vagyon itten Zabolán és Körülbé eő Nagysaga birta mind addig a míg a fiának ... nem régíben által adá, s ma eő Nagysága birja [Zabola Hsz; BLt 6 St. Remány (40) col. vall.]. *1802:* minekutánna ... Illyés György a' Tzéjbol fel szabadul egyenesen tartozik az eő Nagyságok Udvarában menni, és mesterségével eő Nagyságokat illendö fizetésért hiven szolgálni; de ő Nagyságok is tartoznak ö nekie illendö házat lakására adni, mihelyét fel allitani ... mindennapi praemondaval vagy asztallal tartani [Ne; Incz. XII. 1a].

3. úri nő megnevezése; titulatură dată unei doamne; Nennung einer Dame. *1891:* Kedves asszonya önagyságának alázatos tiszteletemet mondja meg [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz]. *1896:* Kedves Gyalui! Ajánljon a felesége önagysága jóindulatába, s maga, édes fiam, a régi vonzalomból örizzen meg egy kicsit az én részemre [i.h. 188 ua. Gyalui Farkashoz].

4. (levél) címzésben; în adresare (a unei scrisori); bei Anschriften. *1667:* Czím: Méltóságos erdélyi fejedelemasszonynak ő nagyságának [TML IV, 46 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1815:* Méltoságos R.Sz. Bhéli Groff Széki Teleki Domokos Urhaz Nemes Torda Vármegye Nagy erdemű Fo Ispannyahaz, Eő Nagyságház, Nagy

Kegyeségű Jo Patronus Urához alázatas Instantiája Csipkés Albertnek [TLt Praes. lev.].

őnála 1. nála, az ő házánál; la el/ea, în casa lui/ei; bei ihm/ihr, bei seinem/ihrem Haus. *1568:* Emericus Sala ... fassus est, hogy mikor az lean Calara ǫ nalla lakik volt veztet volt egy kapat Sala Imre el, es mayd mynd egy fel eztendeyg sem leltek [Kv; TJk III/1. 199]. *1570:* Maradek peterne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgalt ez Borbara New lean es my (!) egy kort kerettzett volt Teole az predicatiora es sokaig keset oda | Orsoliazzon Eotthwes Jmrehnę, Ezt vallya hithy zerent hogy ez ferench lakot eo Nalok eotthwes Jnas volt [Kv; TJk III/2. 89, 109]. *1573:* Anna geobel Andrasne azt vallia hogi zolgalt eonallok Kadar Andras Legen koraba betegenis fekwt otth [Kv; TJk III/3. 151]. *1598:* lakik nala en neke(m) egy eöchem ... ky megh hala ... kinek maradott eo nallok kez penze ... Ezeket megh keuano(m) teólle, merth engemet illet ne(m) eót [UszT 13/79]. *1628:* Annak felette hogi az gjurőt neki attakis hat el nem veőtte[a] hanem Marha Thamasne votte el es ő nalla allot mind addegh mig ereővel megh esküttek velle [SzJk 24. — [a]Ti. a leány]. *1639:* Meszaros Imreh Minden latornak helt ad, s minden or, toluaj ot talalia heliet, az kik az eö lovat el loptakis ot voltak szallason eo nala [Mv; MvLt 291. 203a]. *1681:* Onadi Janos ... Mint hogi Zavidoczki Pal ennek nagi annyat vette el; igi mostoha Unokaja leven; ő nalla lakik [Vh; ÁLt Urb. 8]. *1770:* Ianko ... kerdette ... eötsetől, minemü idegeny Cziganyok lennenek eö Nálla [Pagocsa MT; SzentkGy]. *1840:* megint delig ő nálla mulattam [Dés; DLt 1073].

2. őhozzá, házához; la el/ea, în casa lui/ei; zu ihm/ihr, zu seinem/ihrem Haus. *1574:* Eottwes Lazlo ... vallia hogi ... Ieotvolt Ide ez varosra Zabo Bertalanne Nagibaniarol zallot volt Eo nalla [Kv; TJk III/3. 396].

3. az ő kezénél/birtokában; în mîna/posesia lui/ei; in seinem/ihrem Besitz. *1546:* Arannyon, es Gernyezegen, zam zerenth, wagyon negyven kylencz, eke, azokbol agyanak, Banffy Bernaldnak negy Eketh, ahoz, az ki mostan nala wagyon, az thyzen nyolcz eke kywel lezen, oztan, Ew nala, hvzonkeeth eke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1569:* Az leweleknek eleó Adasarwl Jgy Jgyenesedenek hogy Kwn ferencz Ew maga ezen megh Eskedgyek, hogy Minden leweleketh kik Iztrigj Janost Jllethnek, kik Ew nala wolnanak, Awagy Egyebwth Ew birtokaban, megh Adna Jztrigj Janosnak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1574:* Ferenchy Antal Es Hwszar ferench hitek vtan Illen vallast tesznek hogy ... Emlékezet meg Eottwes orban hogi Eonalla volna egi Arany keszentyw az Arwaktul [Kv; TJk III/3. 322]. *1584:* Zabo Miklos Es Szeöch Peter valliak, Minket ketten kere Bakj pal hogy Mennenk Balassy Gergelyheóz, es aminemeó ezewst marhay kj vesztenek volna az eo Beór Zepetebeól azokat teorwennelkwl Adna megh ... el Menenk Balassy gergelheóz, és meg mondwa(n) a Bakj Pal Izenetit, ezt felele ... EoNalla Bakj palnak semmye Ninche(n) [Kv; TJk IV/1. 197]. *1600:* allegaliak azt az Inctak hogy eo nallok az Tilalomnak Jdejen Gabor deaknak semmynemeo marhajok (!) nem volt, kit hitekelis confirmalni akarnak: Tetczyk azert az theorwennek hogy az Inctak azon meg eskeodgyenek hogy ... Akkoron eo nallok semmy marhaya Gabor deaknak nem volt [Kv; TJk VI/1. 397]. *1610:* Nagi Gasparnak volt adossaga ... melljet fel zedet es eó Nalla Maradot [UszT 4/2a]. *1625:* egj darab szena fwve volt Dombi Balasnak eo nalla azt az szena fwvet szalagjaval egjetemben megh senkeli Dombi Balasnak [Ikafva Hsz; HSzjP]. *1670:* Páter János az csipkét megküldte, de egyéb, az mirűl írt Kegyelmed, ű nála nincs, azt mondja [TML V, 144 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1831:* Azután hogy a' Lovak ellopattattak a nevezet Gujás ... hol szokott éjszakánként mulatni? mi féle csomo pénzt látott a' Tanu ő nálla 's azon Gubát mellyet azután viselt, kítől szerzette? [Dés; DLt 332. 2 vk].

Szk: *~ áll. 1574:* Maradek peter hity vtan azt vallia hogy ... Eois vgi ertette Zabo Sebestien zowabol hogy Zabo ferenche az Marha, aztwl fogwa eo Nalla al [Kv; TJk III/3. 311] ✱ *~ zálogban/zálogon van. 1556:* dorothya azzon nagy sebestyenne Nehay vas gergelnek leanya ... az ew Jozagat Magiar es olah frathan Mynd az ky Ewstol maradot, es az vas Janos rezet ... ky Ew nala zalagon vagion es az ew vranal, tyzen hat ftba es almadj tamasnak eg haz heljet ... kyn Mostan az w Jobagia Anthal kenez laknek, ky Ew nalok tyzen hat ftba volna zalago(n) akarna Jsmeg valamy summa penzbe el zalagosithany [Fráta K; SLt V. 26]. *1572:* meg gondoluan ... Wysseleny Myklosnak hozzank való Jo akarattiat ... Septerbeli Ryezewnknek ... hasonfelet, mely ew nala zalogban vagion, Mind Thoiaual eozwe ... megh hihatatlanul attuk [Szászzsombor SzD; Ks] ✱ *zálogjára van ~. 1687 k.:* Szilos kútnál vadnak két földek, két délig járok ... ezeket hadta Kápolna számára Bölkenyben lako Fábján Jánosné illyen formá(n): mivel zálogjára 3 forintb(an) volt ő nálla, tehát úgy hagyá Kápolna számára hogy mikor igaz Vér találkozik ã Márkodi Kápolna számára adgyon flor. 3 [Márkod MT; MMatr. 229].

4. kb. az ő részéről; din partea lui/ei; seinerseits, ihrerseits. *1617:* eö nallak ugj uagyon tudua hogy keözelljeb ualo attja fiays uadnak Boljaj Gasparnenak Paczolaj Istuannal kiknek dossatt hagyhatta volna [Benedek AF; JHb XXI/14].

5. *~nál* kf-ú mn v. hsz mellett hasonlítás/viszonyítás kif.; urmat de un adjectiv sau adverb la gradul comparativ pentru a exprima o comparaţie; neben einem Adjektiv oder Adverb im Komparativ zum Ausdruck des Vergleiches: mint ő; ca el/ea; wie er/sie. *1618:* Csodálom én, hogy az urad olyan követet küld az hatalmas császár Portájára, azki az urának s országnak akar ártani, nem az ura dolgát beszélli, hanem csak azt beszélli, hogy az ország jobb részént övé, s az országban önálanál nagyobb úr s eszesb nincsen, valamit ő akar s parancsol, az országban mind az lészen [BTN[2] 145]. *1648:* Tiltata ... szabo Janos Vram en altalam ... Erszentkiralj Janos Vramot Burjanos ó Budan ... az Török reztul ... hogj rajta ne ippeczen semmit ... melire ellen ualazt teön Erszentkiralj Janos Vram igenis ippetek mert keözelleb ualo uir vagiok eo nallanal megh bizonitom az Teöreók rezhez [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/33]. *1653:* Ezekre Nyerges Janos ismet ezeket monda Meszáros Pater[a] felől Földesi Mihálynak: ... Soha vitez ember ne(m) volt; külömbeket talált volna arra a' Tisztre az Var(me)gie eo nálánál; ha ream atták volna, bizony czak enis kwlömben viseltem volna az Vice Ispansagot nálánál [Ne; Keml.ev. 1394. — [a]Fejér megye közelebbről meghalt viceispánja]. *1710 k.:* Keresztúri Pálnak az a boldogsága nem abban állott, hogy ő, amikor élt s tanított, mindennél tudósabb lett volna, mert nagy professzorok prédikátorok voltak az ő ődejében önálánál tudósabbak Erdélyben s Magyarországban, csak akiket én ismertem is [BÖn. 533].

önállólag önhatalmúlag; cu de la sine putere; selbständig. *1843:* Egy hajdoni fejedelmi engedmény nyomán, melyet ők privilégiumnak lenni képzelnek ... az uradalmi szolgálatot önállólag vakmerőn megtagadták [VKp 119].

őneki 1. neki (magának); lui, ei; ihm, ihr. *1540:* Bathory Andras es Dragffy wram ... Azt es mondaak, hogy ez wrak ymar Nadasdytol, Bebektel es myndaz egyeb kewethekthel myndent meg erthetthenek, azert az wrak the k: ew nekyk myndent yzenhethnek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1568:* Catherina vxor Elię Kalmar ... fassa e(st), hogy eo neky azt monta seres Anna, hogy harom fobe Jaro dolga vagyon [Kv; TJk III/1. 228]. *1570 k.:* Mi azért ... egyenlő vigezetbül és akaratbül (!) ünekik, hogy céhet szerezzenek es tartsanak megengedtük [Dés; DFaz. 6]. *1572:* Zekel Margit azt vallia: Ez eozzel vgymint 10 orakor Jeottek volt 13 ... az kyket Esmerhetet keozzwleok Kalmar peter es Bwday Georgh volt ... Es kezdenek ott Ideztowa Nezny, Mond Eonekyk myt kerestek It Illenkor, Byzon megh Mondom hogy Ezt mywelitek [Kv; TJk III/3. 7–8]. *1573:* Zambo gergel azt vallia hogy Twgia azt hogy Az Santa Imre Boryat teleltette Tamas ... Azvtan az Tawasra kelwe panazolkodik volt Eoneky Tamas Illenmodon Im vgi Mond az Batia(m) felesege Santa Imrehne az teleltetest sem fyzette meg [Kv; i.h. 243a]. *1591:* En eo neki abbalj keresetemre eleg valaszt ne(m) tehettem [UszT]. *1613:* mely Summaczykanak hatra maradot Tizen hat forintiat my eleottwnk veüe fel ... es igy Aztalos Miklos vallast teön my eleöttwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar egy penzeuel sem uolna eö nekj ados [Kv; RDL I. 92]. *1638:* eo neki az Desi Biro ne(m) paranczol, az haztolis se adot nem ad, sem rolla nem szolgal [Dés; DLt 402]. *1744:* eö neki kerkedet egy Flora Lupuly nevü pakulár hogy anyi mézet ett hogy a hasa miat nem is mehet el [Gyeke K; Ks]. *1819:* Madarasi! A Mikor a feleséged innen Batzàba most viszsza mene, megparantsaltam volt ö nekie hogy három hét mulva a proventusambol pénzt várok [Gyalakuta MT; IB].

2. őhozzá; către/la el/ea; zu ihm/ihr. *1570:* Neste Pays larto Illyesne ... vallya hogy egy korba Az piachon Talalta az Darochy Tamasnak Az annyat, Eo neky Illien Modon zolt[a] [Kv; TJk III/2. 178. — [a]Köv. a nyil.]. *1574:* olayos vinche Meg elteben volt ados valamy Mezarosoknak fl 58 Addegh Eszedezet eo neky Mind Annyawal Egetembe hogi Eo fyzettet meg Erte az mezarosoknak [Kv; TJk III/3. 325]. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... Az teob vendegek keozeot penigh semmi vizza wonas sem zobol sem chelekedetbeol semmi nem wolt ... minniaian nyaiaskottúnk chiak zinte Sarkeozy Janostol eset minde(n) haborússagh eonekys penigh senki chiak egi lelekis ellene walo zot semmit ne(m) zolt [Kv; TJk VI/1. 29].

3. az ő számára; pentru el/ea; für ihn/sie. *1560:* En thorouk (!) Marton ... vewtten (!) kezzemhez Ez — tyzteletes zemeltewl Zewch Lenartwl ... harom aranyas kwpat ... kiktwl w neky Ez en lewelemeth adom Erewke walo menedekewl [Beszt.; BesztLt 27] | ez en lewelemet Attam en ew nekje ennek emlekezetyre es byzonsagara pechetemmel meg pechetlettet kywel zoktam ylnem [Ketesd K; SLt J.I Bethlen Gergely jb - adományozó lev.]. *1584:* Annak okayerth eönekik sem jar semmy iowedelmek az keózeónsiges iokbwl [Torda; DLt 212]. *1589/XVII. sz. eleje:* Bereczk Mihaly Berkeniesi Mathe Ceh mesterek ... Keoniörgenek ennek okaert, hogi mi ... ujonnan iratot Articulusokat, kegiesen Atyai engedelemmel vennök, megh ertenök, es ... eönekiek egesz Cehul edgi bizonios erössegwl Priuilegiumul, ki adnok [Kv; KőmCArt. 1]. *1633:* Hallottam aztis Zabo Jacabnetol hogy eö nekj karmasin sarut adot Abrugi [Mv; MvLt 290. 122b]. *1681:* Bugyul Janos nevü nemes ember Dragics Peter nevü jobbagitol foglalt el egi szöllöt hatalmasul; valamely helytelen praetextus alatt ... de à mint à jobbagi referallya, se eö neki azo(n) szölö árra megh nem adatott, se penig masok kezehez nem deponaltatott; azert czak bitangh leven azo(n) öröksegh, mais Bugyul Janos usuallya [M.brettye H; VhU 118]. *1711:* o nem fegyverkezni ment Biro Sandor Ur(am) házához, hanem gratiat nyerjen ő neki ... s ugy kőnyörgőt, hogy őtőt az ő szavaib(an) megh tartsák, mert ha fegyverkezni ment volna, fegyver ki huzva ment volna be [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50 Danfalvi Böjte Peter vall.]. *1796 k.:* A Toroczkojak antecessori 1291ben hozottattak ki a vas munkanak giakorlására a mint az önekik adat privilegjium Copiaia mutattja [Torockó; TLev. 5/9]. *1827:* az Istentelen gonosz Cselekedetü Gergeljfi Borbej Ihmre aztat hírésztelte, hogy itt ő nékie igazságot nem Szolgáltatván ... Bétsben mégyen a hol nékie is igazat tésznek, meljet mí meg síratunk [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

4. az ő javára; în favoarea lui/ei; zu seinen/ihren Gunsten. *1570:* Borbara Azzon Bachy Gërgne ... vallya, hogy Zylagy Myhalne eo Neky haytotta volt Az Myhal Deak adossagat [Kv; TJk III/2. 95]. *1584:* Zekely Balasne vallia ... Zabo Catonak Zaiabol hallotta sokzor hogy Azt mondotta ... hogy az en Aniam Bozorkany volt es adig meg nem halhatot hanem Eoneky hatta az Bozorkansagot [Kv; TJk IV/1. 220]. *1630:* hiszem nagj dologh az menjt szolgalta(m) en eö nekiek [Mv; MvLt 290. 220b]. *1654/1681:* megh tekéntven ... Hunyadi Peternek hüséges jambor szolgalattyát, ő neki, es ő altala maradékinakis ... minden Jobbagysagat örökösen megh engedtem ... es manumittalom [Vh; VhU 264 Nic. Zolyomi ad. lev.].

5. az ő kezéhez; lui/ei (personal); ihm/ihr (persönlich). *1570:* Zeoch Jmrehne orsolyazzon azt vallya hogy ... az Andras New legen ky Zabo Balinthne Marhaiat ely lopta volt ... eo neky vytthe az gywreot adossagaert fyzetny [Kv; TJk III/2. 66]. *1570 k.:* Anna Coniunx Johannis Ban ... fassa est, hogy wneky Adot ez Bornemiza Janosne ... wtedfel chyö Aranyat Ez elmult farsang farkaba kybeol Zeot hat Arany parthat [Kv; i.h. 102c]. *1573:* Aztalos Leorinch ... vallia hogy Minckwtanna ely temetek volna Molnar Boldysarnet ... az my haz keozbely Marhaia Marat volt az felseo kis hazban hantak be, Es hogi be zegeztek Aytaiat az kwlchion Nem alkhatnak volt megh ky tartna, hane(m) vegre eo neky attak tartani | Erzen larto Myhal azt vallia, hogi Tavaly Eztendeoben Torozkay Meg Iratta volt az my Marhaia Palochinak az eo hazaban Maradot Es az regestumot atta volt eoneky Tartani [Kv; TJk III/3. 72, 84]. *1629:* eo nekie teobbet coteod fel forintara premnel nem adot [Kv; TJk VII/3. 145]. *1705:* És önekik olyan orderek ment, hogy Tordától forduljanak és Gyalu felé kinyomuljanak [WIN I, 595].

Szk: ~ *zálogba vet. 1578:* Meg kerwk az Jozagot az paranchyolat tartasa zerent ... tholalagy Balas twl de mynekwnk ez walazt thewe hogy wneky chyak zalogba wethette Thodalagy Ferencz 57 forynthba [Póka MT; Thor. VII/2].

6. az ő részére/birtokába; pentru el/ea; für ihn/sie. *1545:* En Sombory Janos vallom Ez lewelnek zeribe hogy En az

en atyamffyanak Sombory Mihalynak Somborbely es az dalbeli rezt az ky nalam tewle zalogon aloth keth zaz forinterth ma zent Matyas bewytin en ew neky meg bochatom azon keth zaz forinterth az kiben nalam zalogon volth kyrewl menedeketh ez en lewelemel adok pechetemel meg erewssetwen [Zsombor K; MNy XL, 137]. *1550:* En Kemenj Ferencz jelentem ... hogy Az Eghez reznek ... hasonfelet: eztrigj Myhalnak: Megh <e>reztettem Az keppen Az Mykeppen thordan Az fogot Emberek Megh Leltek wolth Az Massodyk hassony felet kedygh Az folyo Bechert zalagol Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen Mellyet le tewen Az yozagot En es Ew nekye tartozok Meg Ereztenyi Mynden Pernelkwl [Berend K; BfN VI. 28/2. — L. MNy LVIII, 490 Kemény Ferenc bizonyságlev.]. *1573:* Katalin azony Keomyves gergelne azt valya ... balog Janossne mongia volt Keomyves gergelynenek hogy mond meg borbely Janossnak hogy En az hazbol Eönekie harmadot nem adok [Kv; TJk III/3. 159]. *1592:* vete zalogban asz vitezleó versendy Janos ... Az Pokafaluj hatarban valo zanto feoldejtt, mellyek Jutottanak Eo nekje [Pókafva AF; JHb XXV/38]. *1621:* ennek utanna Vincze Andras sem a fia Vincze Istvan söt megh posteritassokis Beke Marthat avagj posteritassat a gjümölcz kert(ne)k birasab(an) ne(m) haborgattyak ellenb(en) Borbelj Gergeljneis Beke Marthaszszonj avagj posteritassais Vincze Andrast es Istvant avagy az ő posteritassokot az ő neki adot öröksegnek birasab(an) megh nem haborgattjak hanem bekesegesen birni engedik [Asz; Borb. I]. *1631:* Ha peniglen azt difficultalnak az ezer forintért Hideg Kut nevü Falumat adgyak eö nekik [Nagyteremi KK; Ks L. 5. Sükösd György végr.] | uagjon arania ... de azt bizony nem adgja sem Palnak sem Peternek ... mert azt eö nekie hatta az Annia [Mv; MvLt 290. 259a]. *1714:* Az Fatensék közül edgyik ... fateallya hogy eö nekije ez Szena réteth Horvat Peter, atta engette ... Senki birásáb(an) nem haborgatta [Nagylak AF; DobLev. I/88].

Szk: ~ *köt* örökségül hagy vkinek. *1628:* Azt keuanua(n) Seres Janos hogy az mely kertet eö neki Eletebe(n) keöteot volt Kosa Miklos hogy mi azt eö nekie keziben adnok ... Azert eö teöruent keuanna [Kv; RDL I. 18] ✱ ~ *száll* örökségként rámarad. *1620:* Ezeknek vthana az Eöreöksegeket fel keresuen; talaltuk hogy Vrbeöger Gergelyne az eö zwkölkedésse miat bizonios zemelyeknek eöreök aran el atta, hanem az keözep vczaj hazat melj eö nekj elejteöl zalot uolt ... beöchwltwk megh vérek keözeött kétt zasz f(or)intra [Kv; i.h. 97 Junck András kezével].

7. öiránta; faţă de el/ea; ihm/ihr gegenüber. *1573:* En Bekes Gaspar ... megh tekynthwen Zolgalattyath az wytezleo Kamwthy Balasnak ... myes azokrol eo neky nem Akarthwnk halaadathlanok Lenny [Fog.; Törzs]. *1579:* chükat (!) peter ... Jelente hog ö fö Capitan volna es ó felsege lengell kyral hyvata lengel orzagban ... Es en ó Neky semy tyztesegel nem vagyok ayandekokat tartoznam Neky adny [Kv; Szám. I/XVIII. 12].

8. ~ *úgy tetszik* neki úgy tünik; aşa i se pare lui/ei; es kommt ihm/ihr vor. *1568:* ach Georg' Jllyen walast twn hog' twgya ... dimientwl keoweth wot eo nag' pinzen, mely dolog Ew nekiye wg' techyk hog' wagion 25 Eztendeye hog' birta dimien az Eoroksegot [Abrudbánya; Törzs]. *1573:* Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak, Azt valliak hogi mykoron feierwary Imre halala vtan gywltenek volna Andras deakhoz Nemy dolgokert, Azomba Ieot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel Andras deak Eleyben kiben fl 99 volt Irwa ... Monda Bwday Georgy hogi Regestumais vagion rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembez az ados leweltwl Mert Ninchen Annye Benne Irwa ... Eonekikes vgi Theccet hogi Nem Illik Eozwen (!), Ezen meg haborodot Bwday Georgi es ely Ment onnat [Kv; TJk III/3. 296].

9. ~ *van/nincs/sincs* a avea, a nu avea; jd hat etw./nicht. *1539:* az Sombori benedek az Sombor mellett walo rythbely rezyeth, wetthe zalogon az ew atyafyanak Sombori mihalnak huzonharom forynthba es az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl Megh nhe (!) watthathna, ha nem ha echyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth, az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. *1568:* Thomas budai ... fass(us) e(st), Tudom azt hogy ez el mult esztendǫbe ... karaczon elǫth, akor volt az ǫzue vezes Jtues (!) orban es ǫtues gergel kǫzǫt es harmad napra meg bekeltettwk ǫket, es az vtan Egy nehanzor p(ro)testalt Rola, hogy ... vagyon ǫ neky biraya, es Jg zege meg ǫtues orban az zerzest [Kv; TJk III/1. 179]. *1570:* Az Lw nyomoth vyveok az vermessy hathara, Az wermessyek ... Azt mondak hogy ... W nekyk levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [Vermes BN; BesztLt 77 Val. Ekler de Bongarth jb vall.] | Orsolya azzon Nyreo ferenchne ... vallya ... Zabo Janosne ... Montha hogy az wra ely very kergethy az haztwl hogy penzt keressen neky, Es eo neky Ninchen Myhez Nyulny egyebhez hane(m) az my hazatayan vagyon | Racz fey Krestel, Stephen otth ... vallyak, hogy Eonekykes volt Lenek es keolesek [Kv; TJk III/2. 22, 191]. *1579:* Vneky vagio(n) chak keozel eordeongeosheoz eg faluckaia Bozed [Néma MT; Told. 31/1]. *1591:* az oculatorok megh lattak az kert foliast hogy ott nem volt eo nekj kertj s eo nem kertelj [UszT]. *1602 k.:* halottam az Aniatoll hogi eó neki ninchen semj marhaia mertt azok megh holtak [i.h. 16/62 Antall Andras Marefalvj zabad zekel vall.]. *1605:* eó nekj egy penze sinch el keöltette [i.h. 20/133 Catherina Rlcta quond(am) Leonardi Varga In Vdúarhely vall.]. *1612:* à kinek az Berekzazj Lukacz reszen küül valamj resze volna az hazban öröksegben varosünknak töruenye szerent mutatodgyek kj: Mint hogy az Attyafiak azt praetendallyak, hogy ö nekiekis abban portioiok volna: Kiknek mi igassagok legyen mutatna az törueny megh [Kv; PLPr 23]. *1673:* azt mondják, ő nekik csak csizmára való pénzek sincs [TML VI, 416 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1678:* magatol Sükösd Mihaly Uramtol hallottam egy néhányszor ... hogy ö neki egy is ninczen örökös Jobbágya [Somosd MT; Ks].

10. birt. szr-os névszók mellett nyomatékosító részeshatározóként; lîngă nume cu sufix posesiv ca complement indirect; neben Nomina mit Possessivsuffixen als Dativobjekt: neki magának; lui însuşi, ei însăşi; ihm/ihr selbst. *1550:* w nekj Jarth Barma az Cyllan wys wolt otth [Körösfő/Damos K; MNy XXIV, 290]. *1570:* Kwpas Isthwan ezt vallya ... ew neky[a] Teort volt ely farago Zekerceye kywel Mywelt | Lakatos peter es Bernald peter Ezt vallyak ... ha zinthen eoket oda hittak volnais, de eonekyk Ezekben Nem Jwth [Kv; TJk III/2. 85, 133. — [a]Eotthwes Lwkacznak]. *1585:* Keoteles peter vallia ... Keoteles Brecz Ides Mester vgia(n) bankodot raita hogy Tamas Az Ides Mesterek Akarattiat mo(n)ta hogy el vigiek a' ladat holot Nem volt Akarattiaül eo Neky [Kv; TJk IV/1. 440]. *1595:* az J.

ollyan valazt teón hogy feizetis vitt el hatalmasül eó nekj hyre nelkil, mellyet az A ne(m) tagad, de ollyan okoth ad hogy Attiatul maratt zabadon el vihette [UszT 10/49]. *1610:* ieot uolt uele egj rab az ieott uala az Templu(m)hoz hogj kj iööuenk a p(rae)dicatiorul kezde bezelleni sirúa hogj eő nekj 50 forint arra marhaianal teöbbet uittek el az Toluaiok [i.h. 4. 9c]. *1615:* ha w neki holta tortennek, es az felesege vagy maradeki el akarnanak az Vari Miklos földeröl menni, bekevel bocziassa Vari Miklos [Vaja MT; Törzs]. *1616:* hallotta(m) azt Bagosinetol hogy eo neki egj hordo borat el votte volna Banffy Janos [Bh; Told. I.]. *1630:* en monda(m) neki hogj ne men(n)ie(n) ki mert semmi jaroja ninczen eö neki ot [Mv; MvLt 290. 194b]. *1642:* Sz. Lazlaj Nagi Giörgi ... azt monda olykor hogy ő nekj ket ökre volna az batthia hazanal [SzJk 59]. *1769:* Popa Danila beszéllette nékem, hogy ő nékie az Istenit egyben káromolta volna ... Tyu (!) György [Bukuresd H; Ks].

11. a *kell, lehet, szabad*-féle áll-ok mellett álló fn-i in-ek részeshatározójaként; ca complement indirect al infinitivelor de lîngă predicate de tipul *a trebui, a putea, a avea voie*, als Dativobjekt der neben dem Prädikat stehenden Infinitive *sollen, können, dürfen*: neki kell/lehet/szabad vmit tenni(e); a trebui/a putea/a avea voie să facă ceva; etwas tun sollen/können/dürfen. *1568:* Elia Toth ... Gaspar varga ... fassi sunt ... az azzony azt forgattya vala hogy oneky hazot kel venny [Kv; TJk III/1. 232]. *1569:* nincz ky az zegeny niomorodott Eoczeokre Leanyokra gondott wiselnie (!), hanem Isten wthan eo nekyek kellene [BesztLt 104 Georgius Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1573:* Ersebet Zabo Martonne zolgaloia Azt vallia ... vgian halalig mynd Azt kyaltotta[a] ... hogi Eo neky az Irmes Bor Miat kelj meg halny | Nilas Mate ... vallia ... az Biro Illen tërwent teot keoztek hogi valamykor az kowachok Idegen mywet arwlnak Eo nekyes zabad legen az piachon arwlny [Kv; TJk III/3. 114, 180. — [a]Borbel Bálintné]. *1592:* Zabo Marton vallia ... Mihal ... azzal mente magat; hogi eo neki ketelen kellet akkor az hazbol ki menni [Kv; TJk V/1. 287]. *1603:* az torueny ugj tallala hogy w nekyk el kel Igazyttany az louoth uagj az lo marad Torok Istuannal uagj az arra [UszT 17/73 benkó lóryne Almassy szabad szekély vall.]. *1662:* miért kellene önekiek másoknak erősséget csinálniok [SKr 493]. *1741:* Bok Bumbultul hallottam hogy ő néki ... az fogados Kindai Ferencz miá tsak ide kell ez falut hadni, el kell bujdosnia [M.fráta K; BLt I Pajus Gjermán vall.]. *1794:* eö Nékie lehetetlén tovább gazdáját szolgálni [Betlensztmiklós KK; BK Szászvölgyi ir. Árván Toma (34) vall.].

önelismerés beismerés; recunoaştere; Erkenntnis, Bekenntnis. *1858:* a' Tekintetes ur ... elesméri hogy Dobossal ki bekült ... én tahát az érintett Levelet ide zárva küldöm, ez ön elesmérés, s az ellen nem lehet ki fogás [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

önerő saját erő; forţă/putere proprie; eigene Kraft. *1843:* a kérelem legyen kérelem, nem erőszak, mert mézzel több legyet fogtak, mint ecettel, s ne bízzatok tü önerőtökbe, mert van a kormánynak annyi bajonettja, hogy minden országok ereje csekélység a kormány hatalma előtt. [VKp 119–20]. *1862:* oly szükséges lett volna arra: hogy gyenge magzatait táplálja, és oltalmazza[a] mind addig mig maguk képesek lettek volna önerejükön az élet viharaival megküzdeni [Kv; Végr. — [a]Az apa].

önfejüleg saját akaratából; din voință proprie; aus eigenem Willen. *1849:* a' t. Rendörséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önfejüleg tartoztatott le, mint sajátaimat kiadatni ... kérem [Kv; Végr. Vall. 56–7].

öngyilkos sinucigaş; Selbstmörder. *1879:* Te nem képzeled azt, mennyire bántott engem az a sok rosszakarat, gyülölködés, amellyel találkoztam azolta, hogy öngyilkos nem lévén, nevem mégis megjelent egyszer-másszor nyomtatásban [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz].

önhatalmával önhatalmúlag; cu de la sine putere; eigenmächtig. *1856:* a tulajdonos Urat is felhatolmazzuk, hogy a pásztori Dijján fejjül — minden tiszti közben jövetel nélkült (:a tény el követön:) 6 válto Rftokat Ön hatalmával fel vehessen [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1405].

öniskoláztatás saját maga iskoláztatása; instruirea lui/ei în cadrul şcolii; Selbstausbildung. *1854:* A szegény fiut a tanodába viszik, átvonczolja sok éveken át az öniskoláztatás nehéz terhét [ÚjfE 92].

önkéjen önként; benevol, de bunăvoie; freiwillig. *1570:* Vernyka Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne ... valyak ... More Ambrus ... Az ew Rezere Jwtot Marhaba adot Zabad akaratya zerint vizza az azonnak egy paplant ... egy Nozolyat ... egy kendeo kezkeneot, ezeket ewnkeyen megh engette az azzonnak [Kv; TJk III/2. 69]. *1662:* A magát könnyen megcsalni engedő s elkétségített nép is osztán önkéjen egyetértett istentelen királyával s gyönyörűséggel gyakorlotta magát a szörnyű vétkekben [SKr 706]. *1743:* mind két részről ön kején (!) való szabad akarattyokból senki sem kenjszeritvén ... tönek mi elöttünk közönséges megh egyezésböl illyen alkalmat és vásárt[a] [Torockó; Bosla. — [a]Köv. a részl.]. *1744:* ă meg irt Venditorok ön kejen magok joakarattyokból magokot kéz bé adással, s áldomás itallalis obligalák [uo.; i.h.].

önként 1. önszántából, saját akaratából; de bunăvoie, benevol; freiwillig, von selbst. *1710 k.:* nagy külső tisztein kívül az erdélyi reformata ecclesia s kollégiomok főkurátorságát maga[a] önként vállalta fel [BÖn. 487. — [a]Bethlen János]. *1737:* látván ezenn szükségét[a], s megszorult állapottyát a Nms Városnak Nzetes Bónis János atyánkfia ő kglme, igére, önként a Nms Városn(a)k költsönn 30 ~ harmintz M. forintokat [Dés; Jk 484a. — [a]A malomgát építési költségének hiányát]. *1745:* Magok renuncialtanak önként à processusnak [Torda; TJkT II. 56]. *1795:* Soha nem is tagadtam én azt, hogj nékem az Jószág nem Kalákázot falunként ... a kik akartak délben vagj delután akkor jöttenek, de Semmi erőltetést én rajtok nem tétettem, hanem önként jöttenek [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12]. *1801:* Kadár János ... önként állott Katonának [DLt nyomt. kl]. *1812:* Tudom hogy a Groff urtol mais itt hejt lehetne a' Groffne a' Groff el sem kergette, hanem önként ment el [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.]. *1877:* Tamás Pál és Mátyás Kata hibájukat elismervén önkint ajanlkoz-

tak eklesia követésre [M.bikal K; RAk 336]. — L. még VKp 98.

Szk: ~ *való* önkéntes, kényszer nélküli. *1764:* mely Summat el vévén ... Fodor Györgyné Aszszanyom Gyermekei négy egyenlő részekre fél osztván önkent valo kezek be adásával obligálák magokat[a] [Asz; Borb. I. — [a]Köv. a nyil.]. *1779:* jol ismértem ... Székely Ferentzet, és tudom bizonyoson hogy önként valo jo akarattyábol hadgyta el néhai idősb Báro Kemény Sigmondné ... szolgálattyát, és nem tsapás képpen tsapták el [Nagysajó BN; KS. Blasius Thott de Angyalos (79) ref. pap vall.]. *1807:* a fenn írt két testvérek önként való magok jóakaratjokból ... békességre lépének [Szárhegy Cs; RSzF 242].

2. szántszándékkal; dinadins, intenţionat; absichtlich, vorsätzlich. *1738:* (Az Inctának) nem egj(gj) Quindena, hanem négj adatott, úgy hogj száz mértföldrol is, ha lett volna hunnan maga mentségére való igasságát el-hozhatta volna; de nem; hanem, önként ... engemet Contra Leges Patriae hurtzol [Dés; Jk 264b]. *1766:* az I ... a Hüttől a' Conjuratorokat el nem tiltotta, hanem önként el halgatta [Torda; TJkT V. 300]. *1805:* a Birak negligentiaja a leg hasznasobb rendeléseket is ... fustbe menni el nezi a Tarsasag pedig maga kárára önként által hagja meltan el lehet mondani, hogy magadtol vagyon romlásod szerencsétlen Tarsaság [Torockósztgyörgy TA; TLev.; 9/41 br. Thoroczkai Joseff kezével].

3. *átv is* önmagától, beavatkozás nélkül; de la sine; von selbst. *1780/1804:* Belső részei valamely Bányák(na)k önként vagy töltögetés által bé omladozván ... mely állapot közönségesen Törésnek szokott neveztetni ... arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányájokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé [Torockó; TLev. 2/4–5]. *1813 k.:* a' Felperes Tanúi ellen tett Ellenvetései az Alperesek(ne)k önként el-enyészn(e)k [Dés; DLt 56]. *1835:* ha meg nézettetik máji állása a Temető Helynek és az Ujj sírok Hányása, önként ki tettzik hogy az Jármaianus Successorok Lábja végében arra temetkeznek ma az M Dellei Lakosak [M.dellő TA; DobLev. V/1209 K. Dobolyi Sigmond Kiss Sámuel ref. esp-hez].

Szk: ~ *értetődik. 1855:* A' Horvát Katától valo három darab helyeket, a' zállog summa ... ki fizetése mellett átadom önként értetődvén hogy az erdőnek idei növése ... engem illet [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz]. *1862:* csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszem e' rendelkezést, önként értetődik, hogy hasznát élvező léányaim arra semmi nemü terüht nem fektethetnek [Kv; Végr.] ✱ ~ *következik. 1790:* Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a' több bé vett vallásokkal egyenlővé tétetvén, azon egyenlősitésből önként következik, annak szabad gyakorlása [Kv; SRE 267–8]. *1818:* ezeken az erőtelen s ä valósággal ellenkező Principiumokon fundálván meg kedves Öcsém Ur(am) további feleletyeit, önként következik hogy kéntelenek lészünk a magunk jussunkat és részünket a maga uttyán ki keresni kedves öcsém Ur(am) keziből [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobolyi Sigmondhoz].

4. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: magától; singur; allein. *1765:* az pásztorak Hadaro Nyikula által kezek alá adatt tulkát, fizetés mellet, őrizték, a mikor eltevelyedet, akkor is az edgjik pasztor látta s még is meg nem téritette, hanem önként hadta bodorogni [Torda; TJkT V. 293]. *1810 k.:* azon Sertéseket Magok önként a' kutyák Zaklatták fel üzték és marczangoltak [Dés; DLt 82]. *1819:* Sibiseli Stéfán Merintzát két ketske keresetére magam eleib(en) hozatván ... az ketske meg njuzásáért 6 palcza ütésekkel meg buntetven mint hogy a ketskét nem lopta, hanem az ö Turmájába önként ment [H; JF 36 Prot. 28].

5. egyénenként; individual, fiecare în parte; einzeln, individuell. *1719:* Tudgyák é nyilván és bizonyosan a Tanük önkéntt vagy Falunként, hogy ... [H; BK sub nro 262 vk].

önkéntes I. *mn* **1.** saját magából fakadó/saját akaratából eredő; benevol; freiwillig. *1812:* Dobolyi Josef Ur ... önkéntes ajánlása szerint ... által is adá a tisztelt Collegiumnak Nemes N.Enyed városában ... lévő egész Fundussát, rajta lévő minden epületekkel kő házakkal [Ne; DobLev. IV/944. 2a]. *1840:* egy felőll Bosla Ferentz Uram; más részről pedig ... Fülep András ő klme ... egy más között mentenek légyen e következendö önkéntes állando es meg másolhatatlan eg(g)yezésre[a] [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírája kezével. — [a]Köv. a megegyezés]. *1841:* A nevezett szolgának ... az előbbi ... önkéntes szelid vallomása ... a gazdája most le irtt vallomásával sokakban nem lévén egyező — a gazdát ... a szolgájával szembesittyük [Dés; DLt 1541. 9a]. *1845:* Halász Franciska 18 éves hajadon R. Catholica önkéntes meg győződésből lépett által vallásunkba [Burjánosóbuda K; RAk 129]. — L. még RSzF 246; VKp 110, 218, 224.

2. magától (külső ok nélkül) bekövetkező; acceptat de bunăvoie; von selbst eintreffend. *1818:* kész vagyok a' halálra, de önkéntesre, vagy természet szerint valora, de ha erőszakos halált kell szenvednem, azért a Te Lelked fog számodolni [M.régen MT; TLt 321 Palatzkai Anna fiához].

3. vmire önként vállalkozó; voluntar; freiwillig. *1810:* eleintén Fizi Mihály kévánta Mivhellyébe viszsza rendeltetni; minekutánna pedig látta volna, hogy kedve nem volna az önkéntes vészsza menetelre, ottan a gyülésben le mondott ezen Kévánságárol [Kv; ACLev.]. *1842:* Ezen bizonyittás magában is bár két Regius irja alá nagyon simplex — önkéntes vallok' mese beszédjek után a' szokott pecsét egy hellyen nem létez — s csak azért se jo Levél [Szászrégen; DE 2].

Szk: ~ *katona. 1869:* a major ... kimondotta rám a karom gyengesége miatt az untauglichot. Csak képzeld, most azért hogy egy évig kényszerített önkéntes katona lehessek ... folyamodnom kell Szebenbe super visitatiora [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

II. *fn* önkéntes katona; voluntar; Freiwillige(r). *1848:* az önkéntesek számára hoztak ... 5 harisnyát | az önkéntesek számára hoztak ... 2 pár Csidmát [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP] | hoztak gunya némüt aztot ide haza ki osztottam az önkénteseknek [Lemhény Hsz; i.h.]. *1869:* Jelenleg itt 17 önkéntes van | A kik egy évi önkéntesek meg van engedve, hogy év végivel tiszti vizsgát tehessenek [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról].

önkéntesen 1. saját akaratából/elhatározásából, önként; benevol, de bunăvoie; freiwillig. *1812:* melj iljetén önkéntesen valo declaratioja ... acceptaltatván mindenik rendbéli adosság ... a következendő modan legitimáltatnak [Ne; DobLev. IV/944. 1b]. | Tudom hogy a Groff Ur eö nsga az Aszszony eö Nsgát elnem üldözte és kergette, hanem önkéntesen ment el [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. *1826:* Dobollyi Sigmond Ur önkéntesen igére T.

Vizi Joseff Urnak 150, Száz ötven valto tzédula forintokat [Nagylak AF; DobLev. V/1116. 1b]. *1830:* Praediumomat ... Arendában tarto Lengyel Simon eö kegyelme ... Zállogos és Arendatitius Contraktusokrol önkéntesen le mondván, nékem a' Praediumot ... remittálta [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. *1843:* Török Pista, önkéntesen elment az öreg Város Mozes Urhoz feleségestöl együtt azért, hogy az általa ellopatott méheket elbékélje [Bágyon TA; KLev.]. — L. még VKp 219.

2. ellenkezés/kényszerítés nélkül; de bunăvoie; ohne Widerstand, freiwillig. *1829:* a Dnalis Biro az Ajtot ki nyitvan önkéntesen bé botsátott mondván parantsolatom vagyon hogy az Executiot botsássam bé [Felfalu MT; DE 2]. *1837:* önkéntesen ajánlotta magát a' büntetés meg fizetésére [Kv; ACLev. Perc. 26].

önkénti önkéntes; benevol, de bunăvoie; freiwillig. *1840:* Ha a pásztorok a fenn írt modot s magok önkénti előttünk való lekötelezéseket nem teljesitenék ... azon hibájokért a megígyírt szénafűrésztől elmaradva nemes falunk hasznára fordítassék [Taploca Cs; RSzF 201].

önkény önkényeskedés; samavolnicie; Willkür. *1847:* Én a királyi fiscus jogait soha nem boncolgattam másképpen, hanem mindig csak azt mondottam nékiek, hogy a királyi fiscus önkénye szerinti szolgálattal nem tartoznak | Jogot, törvényt önkénye szerént tapodott [VKp 175, 202].

önkényes 1. a törvényt/szokásjogot semmibe vevő; samavolnic, arbitrar; willkürlich, selbstherrlich. *1847:* Nemkülönben az úrbéri szolgálatnak, a maga által helyesnek állitott régibb szabály szerinti tételére és a korcsmárlási jognak önkényes használására ingerelte [VKp 296]. *1854:* Báro Wesselényi Miklós ... némi bátor honfi nyilatkozataiért, József császár önkényes parancsára Bátoson elfogatván német katonaság által M Vásárhelyre hurczoltatott [ÚjfE 32]. *1862:* a' Nyárszoi ... nép igen szabad és önkényes kezeket vetett az Ekkla erdeire [Gyalu K; RAk 67].

2. szándékolt; făcut în mod intenţionat/voit; absichtlich. *1837:* A Czél arányos hasznos, Szükséges külső vagy belső gazdasági önkényes, és szabados építményekben, és elkerülhetetlen jovittásokban, a zállogban vevő Urat gátolni, és korlátozni nem akarván, ez oly formán engedtetik meg: hogy azoknak értéke ... a ki váltó által fordittassék meg [Dés; BetLt 5].

3. makacs; încăpăţînat; eigensinnig, stur. *1847:* Biri ... mostanság erősen önkényes, durtzás lett ... nyelvelt, mint a legutolsó kofa, órákig [Kv; Pk 7].

önkényesen önként; benevol, de bunăvoie; freiwillig. *1847:* Én ... a bucsumi közönséget ezen ellenszegülésre sem nem ingereltem, sem nem biztattam, hanem ők magok önkényesen szólítván fel engemet, beszélettem helyettek és érettek az oltalom terhét ők magok önkényesen vállalták magokra [VKp 171–2].

önkényesség a törvényt semmibe vevő magatartás; samavolnicie; Willkür. *1841:* (A) tudatlan, együgyű ... emberek ... mivel illető tisztviselőiknek vélek való bánásaik módja miatt az azok eránti hitelleket már elvesztették, csak egynémely elöljáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

önképzőkör cerc literar; Selbstbildungsverein. *1870 k./1914:* Önképzőkör: a felsőbb osztályok tanulóiból alakult, rendesen az irodalmat tanitó, vagy arra hivatottabb tanár elnöklete alatt szavalásban ... prózai és verses munkák irásában, birálásában magukat gyakorló és egymást képző, mivelő társaság [MvÉrt. 29–30].

önképző társaság művelődési egylet; asociatie culturală; Selbstbildungsgesellschaft. *1879:* Jakab Ödön! Én mind énekelhetem az egész világnak, hogy a Kem. Zsig. önképző társaságról szóló bolondságot nem te irtad [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhöz].

önkívület inconştienţă; Bewußtlosigkeit. *1879:* Nem szabad semmit dolgoznom. Bolond szédüléseim vannak. Néha önkivületbe esem [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

önmaga 1. ő maga, saját maga; el însuşi, ea însăşi; er/sie/es selbst/selber. *1561:* illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek. Az sirasas peniglen az iffiw mesterek gong'a legen, es o tiztek auag ǫnmagok meg' assak a' uagy penig. Ewnmagok tartozzanak az iffiw mesterek az Sirhoz vinny | Senkit penig az Cehbe ne veg'enek ha nem ha elozor ǫnmagat tiztesseges hazassagra kotelezi [Kv; ÖCArt.]. *1575:* Balog Márton sódost adott a Békés hadába; wn maga véres nyársot hordozott selel, azzal támasztotta a népet Békés mellé [Barabás,SzO 311]. *1604:* ha az meg neuezet Kantor Janos az kezessegbe bele hadna ... minden marhaiabol Jozagabol, az mig fel Erj Jgazat wehessenek Anak fölötte Eon maganakis ha Jozaga fel nem Ery az feyehöz niulhassanak [UszT 18/140]. *1606:* Fel peres nagi petternę Kereztur warossj Annazonj bizonitia Timafalwa ellen, hogi az cziako simo nillat nagi peter birta az wra, ön maga is birta az hazbais azrol maradot; az falutis megj kinalta hogy ha ki ne(m) agiak ne(m) megien arol hadba az falu meg Jgierte. I. Timafalua bizonittia hogi sem nagi peter sem az felesege soha nem birta [i.h. 20/297]. *1662:* Nadányi Mihály ítélőmesternek ... felesége ... az öreg fejedelemasszonyt ... supplicálta, alázatos könyörgésével a grátiáért megtalálta vala. De a fejedelemasszonytul is nagy keményen exprobráltatván ... válasza csak az lett vala: azkik önagyságok romlásokat nem szánnák, söt annak szerző okait adnának, hogy azok is elvesznének, önmagoknál kárabb nem volna [SKr 512].

2. szn előtt v. után; înainte sau după nume de persoane; vor oder nach Personennamen: ő maga személyesen; el/ea personal; er/sie persönlich. *1603:* ön magays mondotta Tot mihalj hogy keressek Jol meg mindenwt [UszT 17/22 Koronkaj Peter Etedi Zabad Zekel vall.]. *1609:* aztis hallotta(m) ... bech Imrehteol, eön magatol hogy montan hogj meg ueötem eztis[a] [Szentgyörgy Cs; BLt Mattias Janos Zent martoni lofeö ember (40) vall. — [a]Ti. a tanorokot].

3. birt. jelzőként; ca atribut posesiv; als Possessivattribut: saját (maga), tulajdon; propriul său, propria sa; eigen. *1604:* az ön magok lowokotis mjnd haza hoztak wala, s az ö lowokal egiwt Tartottak az fwn, Egikor raiok Jönek az raczok, akor mind el wizik az ö lowokat, cziak ezt az simo martonet wonzak Jgen hamar az Bokorba [Kecsed U; UszT 18/125 Palfi Janos fia Janos Czikj Illiesne Keczieti vall.] | az eon maga palántfat ki zedegette masnak atta s az lopot palantot wltette heliebe hogi az Job wolt [i.h. 20/320 Kosa

Boldy menessj maroszekben lako (16) vall.]. *1606:* Kerezturfalwi sipos gergelnę borbara zabaditata magat az ön maga buzaianak el cziepelteteseben Zent Ersebeti Janos diak elle(n) [i.h. 20/243].

Szk: ~ *hitével meghitet* saját/tulajdon esküjével megbizonyít. *1603:* Jtellie meg az ktek Zeki wagy ön maga hitiwel uagi masod magaual ... hitesse meg welwnk az Jo azonj hogy az kis giermek az mi attiank fia weretöl walo [i.h. 17/65].

4. *~tól* saját magától (beavatkozás nélkül); de la sine; von sich aus. *1576:* Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Törd meg es kend be velle az vasat, fwch meg io erőssen, es hogy Meg fwlt, hadmeg önmagatol hwlny es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 368–9]. *1609:* Váradon a várvirrasztónak az süveg az fején önmagától meggyúlt, a fején semmi nyavalyája nem lött [Kv; KvE 140 SB].

önmeggyőződés saját meggyőződés; convingere proprie; eigene Überzeugung. *1856:* az itteni birtokkal cserét nem reméllem hogy tehessünk mert ... véleményeink nem öszhangzók ... Ön meg győzödésemet pedig más birálatánakis nem örömest vetem alá [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

önmegismerés saját beismerés; mărturisire proprie; eigenes Geständnis. *1840:* nyilvánságra jött az hogy Bátoriné ... részegecske volt' s vgy szintén ... a' panaszlonak későbbeni, s hosszas fatsarasságai után ön meg esméréséböl — hogy rab Kováts Gyurit a' pricsröl le taszította, lárma támadatt [Dés; DLt 36/1841 Dósa István városi szb kezével].

önmegtartás önvédelem; autoapărare; Selbstverteidigung. *1855:* Látva a sükert, mely első léptein nyillott, békén haladott a fölébredt óriás, s rémületesnek látszott kezében a fegyver ... az önmegtartás fegyvere [ÚjfE 336].

önnön 1. saját, tulajdon; propriul său, propria sa; eigen. *1542:* Az my kegyelmes azzonywnknak adassek ez lewel ǫnnen kezybe [LevT I, 20 Olah Balas és Mottnoky Layos lev.]. *1566:* Eok az Beszterczey piaczon 30 pinzen veottek wolna keoblet[a], Annak felette az Eonneon zekereken oda Deesre keoldeottek wolna [BesztLt 6 fej. — [a]A zabnak]. *1568:* Marta Bwday ǫtues Janosne ... fassa e(st) ... Andras Kato valamy penzt kezd keresny ... Es Talal az gazda szolgaya meg negyed fel talert, s' mond Andras Katho hogy eǫue, Es az Arnyek szeken lelte ... vgy dugta volt el, egy tǫrsǫk ala, az ǫnǫn Erzenyebe [Kv; TJk III/1. 236]. *1572:* az Bezterczey tartomanbelj olahoktwl wetteek wolna el az Jwhokat az ewnen hatarokbwl [Bongart BN; BesztLt 3684 Lukas Pisthaky a beszt-i bírákhoz és esküdt polgárokhoz]. *1584:* Melnek erőssegere attam ezen leuelemet enneny kezemel Jrtat pechettemel meg erőssyttettetet ez felywl Meg Irtt nemes Szemelyek elött [Csapósztgyörgy TA; Ks Myske András kezével] *1587 u.:* Raita keónieriluén Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keölchegemen vgj wittem az hadba [UszT]. *1592:* a felseo plebanos, Az magyar Vczaiak templumaban, mind eyel Nappal tartozzek sayat eonnen fizetesen egy predicatort tartani [Kv; Diósylnd. 44]. *1597:* praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereól valo leúelet mely cónne(n) keze Irasa [UszT 12/129]. *1603:* Varga Istwan zolgaloia Ersebet vallia: Hallottam Nyreo Martontol hogy monta az eoneon giermekenek hogy az Gergel Antalne hazahoz ne mennie(n) [Kv; TJk VI/1. 642]. *1829:* a' Felperesek ... a' mellett is hogy tudások Szerint Testamentaria Özvegy vagyok ... még is önnön tudások, s' a dolog valosága ellen ... mint Simplex Dotálistát ugy kivánnak perelni [Ne; DobLev. V/1155]. — L. még ETA I, 12.

Szk: ~ *nyelve vallásából* saját/tulajdon vallomásából. *1591:* mind az bizonsagokbol, s mind az eoneon nieluek vallasabol vilagoson megh teccik, hogi ... Bathor Simon, es zappanios Jstuan, eoltek megh Zeoleos Gaspart [Kv; TJk V/1. 109] ✱ ~ *nyelvével* saját szájával, személyesen. *1584:* eonneon nyelvevel zabad akarattya zerentt teon Jllyen vallast [Dés; DLt 211].

2. önmaga, saját maga; el însuşi, ea însăşi; er/sie/es selbst. **Szk:** ~ *közöttük/köztük* önmaguk között. *1561:* the k. Jntenee Jketh ... hogy Jnen kezetthek Megh alkonnanak, es zerzednenek megh [Dés; BesztLt 6]. *1578:* Azert latwa(n) es Ertwe(n) eó kgmek egez varassul, hogy az engedelem zerzet it ónne(n) keoztekis valamy mod nelkwl valo batorsagot ... wegeztek voxot kerdwe(n) ... hogy ennek vtanna minden zaz ember ... tiztessegesse(n) zollyon ithen az gywleosbe egy masnak [Kv; TanJk V/3. 169b]. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Ceh Mesterek tartozzanak minden holnaponkent az Cehet bę giwteni, hogy eönneön keöszteök minden irigisegeket niaualiakat, boszusagokat ... el igaziczianak [Kv; KőmCArt. 23]. *1592:* Birot eonneon keozteok egienleo akarattal chinallianak [Kv; Diósylnd. 42]. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... mint ollia(n) lakodalom helie(n) az vendegek wigan lewe(n) ... ot eoneon keoztcok trefalodtak hogi aki ne(m) izik megh ewssek az bottal [Kv; TJk VI/1. 29] ✱ ~ *közülük* önmaguk közül. *1586:* Kerik Biro vramat ... valazzanak Negy vraimat eonneon keozzwleokis az Vonas Igazgatasara [Kv; TanJk I/1. 21].

önnönmaga 1. önmaga, saját maga; el însuşi, ea însăşi; er/sie/es selbst. *1526–1528:* es fel wéwe ... öltözetyth ... fvleybevalo éékes čerčel'eyth, es g'vröth, es myndenekwel megh éékesyté önön magat [Nytár XV, 15 SzékK]. *1566:* A királynak ugyan a volt az akaratja, hogy önnönmaga személye szerént császárhoz menne [ETA I, 24 BS]. *1580:* azon possessioban Eormenzekesson lakok pariformi(te)r consentialtak azmy diuidalasunknak mely diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Liberę assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1595:* Biro Wram önen maga vitetet 2. Tyúkot varoset, az zedes alat hogy en hon nem voltam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 188 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1610:* (Az alperes) eóneön maga kj haniatot tizet az iuhokban [UszT 34a]. *1698:* á Czinteremre is vágta(na)k cönnön magok á Falubeliek[a] [Andrásfva MT; BálLt 50. — [a]Fát]. *1737:* Minden Czehbéli Emberek önnön magok(na)k szerzéseket szerezhetnek a Fejedelem engedelméböl [Dés; Jk]. *1781:* ha ö maga[a] deficialna s a Szöllöt nem dolgozhatná fogadása szerint: tehat ... magok a kezesek tartozzanak a Szöllöt mivelni, a mig a 90. Veder Must[b] ki pótoltatik: vagy önön magok meg fizessék [Borosbocsárd AF; DobLev. III/560. 1a. — [a]A kölcsönző. [b]A kölcsönvett 30 vforint ellenértéke]. — L. még FogE 242; SKr 489.

2. szn v. foglalkozásnév előtt v. után; înainte sau după nume de persoane sau nume de ocupații; vor oder nach Personen- oder Berufsnamen: ö maga személyesen; el/ea personal; er/sie/es selbst. *1586:* Eccer ... bot lőrinc Jde

iwue azt hallam tölle sogor en onnot szerzenek ha megh uenned ... önön maganak bot lörincnek latam ket darab onniat [Kv; TJk IV/1. 551a]. *1591:* Eoneon maga az Korchyolias volt ott hatt napigh Egy napra kywant d 20 f 1 d 20 [Kv; Szám. 5/X. 85]. *1612/1613:* Orsolia önnón maga beszellette megh nekem minden vele[a] valo dolgat [Mocs K; KJ. — [a]Czereny Gáspárral].

3. birt. jelzőként; ca atribut posesiv; als Possessivattribut: saját maga, tulajdon; propriul său, propria sa; eigen. *1558:* az mel penzt w fel weoth volth farkas vrtol ... Myszaros peternek farkas vr az wnneon maga Embersigre Atta, Igh hog Ezwsteoth Aggyon Jrette [BesztLt 30 Felsőbánya tanácsa Beszt-hez]. *1582:* Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia ... szilagj Mihaly ... ugy czapa az pallossal hozza[a] hogi az giertia kette szakada keziben ... az eónneón maga giermekehez ugj rüga az labaüal, hogj az kw fal tarta meg [Kv; TJk IV/1. 60a. — [a]Feleségéhez]. *1588:* Vegheztenek eó kgmek varosul, hogy Matol fogwant eo kgmek senkiwel in similib(us) Casib(us) az eonneon maghok feiekteol Ne chelekeggienek [Kv; TanJk I/1. 91]. *1589/XVII. sz. eleje:* Ez illien mesterek ... Inast es Legént ne tarthassanak, hane(m) cziak saiat, egiedwl valo, tulaidon cönneön maga keze munkaiaual éllienek, mind addigh miglen az Cehet nem keuethetik [Kv; KömCArt. 21]. *1597:* sem az ew Annuentiaiokhoz melliet az bodogh emlekezetew Istwan kiralitol impetraltak wolt, sem az eonneon magok igireti, magok ayanlasahoz ... magokat[a] nem tartottak, hanem mind ez ideighis vakmereokeppen viseltek magokat ew kegek ellen varosul [Kv; TanJk I/1. 297. — [a]A mészárosok]. *1600:* mondék neki, Niawalias Palo(n) bizony Istennek nagy ostora wagyo(n), Monda arra Chiki Marta, a ne(m) Iste(n) akarattia, hane(m) eönne(n) magha wetsighe [UszT 15/124 Pos Mihaly Almassi vall.]. *1809:* munkanknak, mind az önnön magunk, mind a' Publicum kárára állani kelletik [Torockó; TLev. 9/43].

Szk: ~ *hitével* saját esküjével. *1646:* Miuel a foglyok nem tagadgyak hogy ... eczakanak idejen eggyüt nem lettek volna ... az A kewansaga szerént tartoznak magokat egy eonneon magok hwteokkel expurgalni hogy egymastol eok tisztak [Kv; TJk VIII/4. 141].

4. *~tól* saját erejéből; de la sine; von sich aus. *1589/XVII. sz. eleje:* Minek utanna az Heti Beres szolga az eo tanusaganak Remeket önneön magatol el keszituen ... mesterseget megh bizonittia, Mind az egesz kęt fęle Cehbeli mestereket edgi tisztesseges Uaczioraual meg vendegellie [Kv; KömCArt. 10]. *1714:* 20 esztendeje, avagy több is, hogy az viz, önnön magatol erre szakadott ... laxi Gabor ur(am) Malma felé [Romosz H; BK ad nro 434 Georg. Apoldi (60) vall.].

önszeretet kb. kölcsönös szeretet; iubire reciprocă; gegenseitige Liebe. *1827:* Sogor Vram a mínapiban azt mondotta ... hogy a Zabolai fiai kevés idő mulva engem meg kinoznak ... mert a Sogor Ur nékiek, ha jol meg vernek 200 forintot igért ... ha edgyüt ualo bajunkat ön szeretetből nem tudjuk igazittani van Törvény [Asszonynépe AF; DobLev. V/1122. 1b Borbereky József Dobolyi Zsigmondhoz].

önt 1. (folyadékot) vhová/vmire tölt; a turna (un lichid) în/peste/pe ceva; (Flüssigkeit) in/auf etw. gießen. *1558 k.:* Meg tęltod az tegelth es tapazd be Jol, es ... agy onekye elęzęr lassu twzeth, annak vtanna Nagiobich meg ... es az Meg oluadoth allatoth ęsd az vaz zomorloban az kęz olayban es lach chodalatos feiersegeth [Nsz; MKsz 1896. 284]. *1570:* Recepta contra frigum dolorosa Vegy apiomot partem 1, Petrisoliomot partem 1[a] ... Törd özwe Jol, es annak utanna ös erös echetet Reaia es fachard meg [Nsz; i.h. 372. — [a]Folyt. a fels.]. *1573:* Fabian Zeoch Mate Zolgaja ... vallia ... latot otth ket legent egyk yyzet Mer volt, Masik Eotty volt [Kv; TJk III/3. 189]. *1574:* Margit Broz Swtterne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea ... hogi Beteges germekeket kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet meg feozek, Es azban feressek ... Nemellyik az vtan az Zamosba eotette [Kv; TJk III/3. 370]. *1584:* Halász Gergelne vallia ... Monda feyer Kalmannę: Mennyel es ha chak egy marokal lehetis fey teyet beleolle[a] es eós bort bele, tedgiem (!), a twzheóz, es meg twrozik velle[b] [Kv; TJk IV/1. 263–4. — [a]A beteg tchénből. [b]Folyt. a gyógyítás leírása]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovat ä follyö keh háborgat ... ó hájat tyukmony fejérel, eczettel ... egybe kell keverni ... kétt tyuk tojás hajba kel önteni ... s belle kel az orrába tölteni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1736:* mivel az darvak többire szürkék, kiszedtek az tollokat szép gyengén s fa olajat öntöttenek az tollu tokjában s ismét helyre rakták az kiszedett tollakot, úgy fejéredtenek meg [MetTr 347]. *1823–1830:* a gazdaasszony ... szalonnát aprított, a bográncsba hányta, megolvasztotta, a légelyből vizet öntött reá [FogE 265].

Szk: *nyakon* ~ (ételt) vmivel leönt. *1760:* Murok, répa és egyéb Leguminakbol a' Cselédek(ne)k főzetni kell, ugy árva Laskát és Kását, meljeket egy egy kis Sirral nyakon lehet önteni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

Sz: *alája ~i(k) a forrót/forró vizet. 1659:* ha most ő nagyságát kitehetik az fejedelemségből, soha bizony többé be nem ül, mert most az szép szín alatt alája öntik a forrót ő nagyságának [TML I, 325 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1676:* Bánfi György ... Bethlen Páltól ... hallott volna ilyen szót Kegyelmed felől, hogy az német császárnak igérte volna kegyelmed Husztot és Kövárt, csak kegyelmednek adjanak hasonló jószágot az magyarországi birodalomban ... Azért akarám idején értésére adni Kegyelmednek, hogy ártatlanul az forrót alája ne öntsék [TML VII, 259 Haller János ua-hoz]. *1710:* amennyiben lehet, igen csendesen s óvást bánjék minden occurentiákkal, mert a német hamar alátok önti a forró vizet [CsH 413] ✱ *olajat ~ a tűzre. 1710 k.:* Én mondám ... Elég énnékem ez az excellentiad szava, azzal az írással ne öntsünk több olajat a tüzre [BÖn. 853]. *1811:* igy szóllnak magokba: Itt' bé telik: öntnek olajat tüzire, És tesznek eleven szenet a' fejire [ÁrÉ 59].

2. (folyadékot) vkire ráönt; a vărsa (un lichid) pe cineva; Flüssigkeit auf jn schütten. *1573:* Hombar Ianos azt vallia hogi latta azt Nagy peter egi fillerara Bort Teoltetet es azt egi aztal Nepe keozybe Eontette az mertekbeol | Koncha Ianos azt vallia latta hogi keozykbe Eontette peter az Bort es azon Indwltak fely ... de nem twgia mellik zertette meg [Kv; TJk III/3. 203].

Szk: *arcul ~. 1584:* Sophia Borbely ferenczne vallia ... Lattam aztis hogy Arczul cotte Balassy Sandor Katalint valamy Rut vizzel | Marta Jstwa(n) deakne Zolgaloia vallia ... Arczul cotteotte az Moslekal Andras Katalinth Balasy gergely [Kv; TJk IV/1. 196]. *1601:* Kowach Ferencz vallya ... ele leowe az drabant az chapzekhez es egj bor Iwh (!)

chiupor vala kezeben kezde mondanj az chaplarnak hogy Aggyon bort mert archul eothy az chiuprot hozzaya ... az chaplar monda vaj ne eosd mert ennekem penzt nem adtal [Kv; TJk VI/1. 547] ✱ *nyakon ~. 1771:* Zilahiné Aszszonyom a mint haza ment volna ... észre vévén hogy az Urának Kurvája mellette fekszik forro vizet vive bé, és mind a kettöt nyakon öntvén, a kurvának köntösét a mint le vetkezet volt, Zilahi Ur(am) ki hánta az ablakon [Dés; DLt 321. 46–7 Anna Szabo (28) vall.]. *1772:* hallottam ... hogy ... Zilahi István Uram Gázmér Kriskát égy Eczaka maga mellé fektette volna égy ágyban, és a Felesége rajta kapván nyakon öntötte foro vizzel [Dés; i.h. 64a Mich. Szazvai (48) ns vall.].

3. (pénzt/kavicsot) tesz/halmoz vhová; a turna/pune în ceva (bani/pietrişuri); (Geld/Kieselsteine) in etwas gießen. *1584:* En penig Zigiarto Jacabne ezt is tudom hogy Az Margit Azzony Zanizlo Benchelne ... hozza hiwt, mert Komam Azzony wala, Es Arany tallert eotteót az Eleo rűhamba hogy aligh kelhettem volna fel az feoldreol de ne(m) tuggyuk hol veotte [Kv; TJk IV/1. 343]. *1636:* az suteo kemenczieben hammat fazekbol ontottenek, de nem uolt tuzes [Mv; MvLt 291. 64a]. *1776:* (A bányászok) tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént, de ezt sitt felett különös rakásban önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7/5].

4. (olvasztott fémből) kiönt/készít; a turna/face (din metal topit); (aus geschmelzenem Metall) etwas ausgießen/anfertigen. *1635/1650:* Zilahi Pal Vra(m) Inassais Darotzi Ferkeo ebben az dologban reszes volt, miuel hogy az Sarga rezbeol valo Giűrwt eo eontótte, ki reszelte ... annak vtan(n)a ... Darotzi Ferkeo megh araniozta [Kv; ÖCJk]. *1653:* hozának három öreg faltörő ágyukat Szamos-Ujvárból Görgénybe, annak az egyiknek Basiliscus neve az öregbiknek, és az a vers vagyon reá öntve[a] [ETA I, 147–8 Nsz. — [a]Köv. egy latin nyelvű verssor]. *1656:* vagjon az ablak keö melljekeben onval eontve 4 rendbeli vas sark [UF II, 128]. *1710:* Onnan a hadak kioszolván ... Bánffy Dénes jószágiban szörnyű praedálást cselekesznek ... az ezüst tálakot, nem tudván a paraszthad, mire való, egybeolvasztván s golyóbisokat öntvén belöle [CsH 117]. *1762:* csak Áront vegyük fel, ő önte legelsőbben bálványt az Izrael népének, melyért az Uristennek nagy haragja felgerjede ellenek [RettE 140]. *1838–1845:* Musta ... csizmadia-pöröly ... ón-, rész- vagy vasból öntve [MNyTK 107]. *1840:* a' Felesegem aztat hogy en hamis huszast csináltam volna; ki nem kiábálhatta; mert én soha sem öntöttem [KLev. Szász István (30) székely vall.]

5. (mészből és fövenyből készült anyaggal) bevon/önt; a turna (un strat dintr-un amestec de var şi nisip); einen Überzug gießen (aus Kalk und Sand). *1681:* Ebédlő nagy Palota; Az allya őntött ... egy darab helyen az öntés ighen fel bomlot, rút godrős, azo(n) helyen ujonnan kellene önteni [Vh; VhU 543].

6. *átv* tölt; a insufla; einblasen. *1663:* azon való gondolkodásim öntenek elmémben sok kételkedéseket, hogy Kegyelmed ha mit ért is, de nekem vagy igen ritkán keveset vagy semmit sem ír [TML II, 657 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1710 k.:* az ördög a kevélységet önti a lelkébe[a], a nyaláksági szótétetlen csak a szemére, szájára bízza [BÖn. 473. — [a]Évának]. *1811:* Jó kedvel, és nyájas engedelmességgel Szoktak viseltetni hozzátok[a] oly' véggel, Hogy meg-szeliditsék hatalmasságtokat, S' szivetekbe öntsék öröm bal'samjokat [ÁrE 129. — [a]Az asszonyok]

1812: a Groffné eö naga ... a számtartót kérdezte hol légyen, ámbátor nem volt meszsze mégis Zugalódásával félszet öntött mondván: mért hagyja az udvart pusztán mért nem ül Hejt [Héderfája KK; IB. Varro Gyuri (29) grófi kocsis vall.].

öntés 1. (vízzel való) elárasztás; inundare (cu apă); Überschwemmung. *1780/1804:* a' régi ős Gazdák Bányájokat magok öntötték bé, vagy a romladozást öntésekkel segitették | ha ... a' Bányászok kőzt valami Insolentiák, patratumok történnének, ugy mint: Bánya rontás, füstölés, hajigálás, vizzel való öntés ... flor. 12 büntettessenek 's a' mely károkat tettek meg fizessék [Torockó; TLev. 5, 8].

2. kifolyás/ömlés; scurgere; Abfluß. *1710 k.:* úgy találtam, hogy az az Onán bűne nem abban a magnak az ő természeti folyása szerént való kibocsátásában és a földre való öntésében állott [BÖn. 506].

3. a fémöntés művelete; (lucrări de) turnare; Gießen. *1572:* (Az arany) rezes es felette slakos es az Massaban öttesben sokat apadot [Msz; MKsz 1896. 359].

4. (olvasztott) fémből való kiöntés/készítés; turnare din metal topit; Gießen aus geschmolzenem Metall. *1591:* Kadar Mihalj es a Harangeottheo, En magam, es zolgakis voltak, egy Nap estigh forgottunk, az Tarazk Golyobis Eontesseben [Kv; Szám. 5/X. 12]. *1662:* minden dolgaiban, oeconomiájában ... lövőszerszámok, szép harangok öntésiben ... szorgalmatos gondviselő vala [SKr 143]. *1763:* 13-tia Martii 1763 fogtunk az harangunk öntéséhez [RettE 151].

5. fémöntéssel készített munka/díszítés; lucrare/ornament făcut prin turnare; durch Gießen angefertigte Arbeit/Verzierung. *1596:* Egy parta ew 12. boglarw eöttes m 2 p 38. Eot kalan Eöntes az nyele nyom m 0 p 42 1/2 [Kv; RDL I. 65]. *1629:* Ket gieőngieos dupletos öntes viragos kapoczi nyom az ketteo m. — p 24 1/2 ér tt f. 13. d. 25 [Kv; i.h. 143]. *1816:* Egy ónos Bokáj kanna ... fedelének felső felén a' Passarovitzi Békesség emlékezetére vert monéta formáját mutató öntés vagyon [Szentgerice MT; UnVJk 19–20].

Szk: *virágos ~. 1711/1770 k.:* Egy ... kisded on Pohár ... Az Ajaka kivülröl virágos öntésekkel alább veres abrontsal [SzConscr.].

6. (mészből és fövenyből készült) padlóbevonat; strat turnat (dintr-un amestec de var şi nisip); (aus Kalk und Sand) gegossener Belag. *1681:* Ebédlő nagy Palota; Az allya öntött ... az ajton belől egi darab helyen az öntés ighen fel bomlot, rút godrős, azo(n) helyen ujonna(n) kellene önteni [Vh; VhU 543].

öntés-monéta öntött érme; monedă turnată; Gußmünze. *1624:* Ezust Marhabol Jutott Andorkonak ... Az Attia ... ada lo Akarattiabol Egi Ontes monetatt, kin az Ch(rist)us fel tamadasa, es az Jonas historiaia vagio(n) nio(m) p 5 f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 123].

öntésű fémöntéssel készített; care a fost turnat; gegossen. *1662:* egy igen szép mesterséggel öntetett Farkas nevű öreg álgyú, olly mesterséges öntésű, hogy annak mását akárhol is valaki alig láthatná [SKr 524].

öntet 1. töltet; a pune să toarne (un lichid în ceva); gießen lassen. *1595:* És megis fejerettettem az egez Nagy zobath: Mezzet hozottam ... 4 vedreth ... d 20 Teyet

öttettem az mezben p(er) d. 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 255 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. (olvasztott fémből) öntéssel készíttet; a pune pe cineva să toarne (din metal topit); (aus geschmolzenem Metall) gießen lassen. *1578:* az romlot harangokbol eottessenek wyat [Kv; TanJk V/3. 163a]. *1585:* Marttont az Lowasz Legenit kuldek feierwarra az puska pör Chinalowal hogy walamj Rezmiet ottessenek az puska por Malomhoz f — d 87 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. *1652:* Ez Kerek Bástya mellett ã Folyaso alat egy Réz Taraczk, Ferdinand Csaszár öntette, 1545 esztendőbe(n) [Görgény MT; Törzs]. *1662:* szép három harangokat ... öntetett | Ali pasa egy igen nagy mozsárt[a] ... mellyet a fejedelem Rákóczi György ... maga címerére öntetett ... portára bevitette vala [SKr 293–4, 455. — [a]Értsd: mozsárágyút]. *1724:* öntetet harmadik kis harangot à Csit Sz Ivani Eccla [MMatr. 328]. *1754:* A Bői Reformata Ekklesia in A 1754 Öntetet maga kölcsegevel hatvan hat forintban egy harangot [i.h. 265]. *1797:* Két romladozot lapos tálból, és 6. ollyan tángyérokbol öntettem 2 lapos tálat, és négy tángyért [Déva; Ks 96]. *1870:* óhajtaná az egyház ... egyetlen hasadt csengettyűjöket újból és nagyobbra öntetni [Noszoly SzD; ETF 107. 31].

3. pénzt veret; a pune pe cineva să bată monede; Münzen prägen lassen. *1582:* Desi Janoswal eottettem eg' gira pogan penzt mellinek az ezwsty tt f 8 [Kv; Szám. 3/VIII. 1].

4. fémanyagot beleolvasztat; a dispune să fie adăugat la ceva după topire; etw. sich verschmelzen lassen. *1700:* Mikor az Zoányiak ... az Harangot öregbitettek volna ... Az ket On kannát es egy On Pohárt az Harangban öntették [Zovány Sz; SzVJk 54].

öntetendő fémöntéssel készíttetendő (harang); (clopot) care urmează să fie turnat; zugießend (Glocke). *1791:* a meg hasadozott nagy Harangunk hellyében öntetendő Harangnak készitését ki akarván idevaló betsületes Harangöntö ö kegyelmével ... olly conditioval. hogy a Harang materiáján kivül minden egyéb hozzá tartozo készületeket 's materiálékat ... tartozzék a' maga költségén meg szerezni, és el készitteni [Kv; SRE 274].

öntetés olvasztott fémből való öntés; turnare din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertigter Guß. *1657:* (Stanislaus Lubemierszkihez) azért expediála, küldvén is feles rezet néki ajándékon akkor építendő várában lövőszerszámok öntetésére [KemÖn. 83]. *1767:* Emlité Tek. Curator Pataki István Uram, a' régi Nagy harangnak ujjolag való öntetésenek szükséges voltát [Kv; SRE 223]. *1791:* à mostani meg hasadozott nagy Harang ... tartassék meg továbbra, a midőn annak is ujra lejendő öntetésébe(n) még mod találtathatik [Kv; SRE 275].

öntetett fémöntéssel készíttetett; care a fost turnat (din metal topit); gegossen. *1662:* Fejérváratt, a Kendervárban lévén egy igen szép mesterséggel öntetett Farkas nevü öreg álgyú | (A törökök) Az három oszlopokon álló és IV. László[a] király lovas nagy mesterségesen öntetett statuáit ... diribról darabra roncsolták vala [SKr 524, 633. — [a]Helyesen: Szent László]. *1702 u.:* Nemzetes Sandor Mihaly Ur(am) Szilágy Bagosi akkori lakos maga költségén öntetet harmadik kis harangot ... c(on)ferállya az Ecclesia szolgálattyára [Bagos Sz; SzVJk 48].

öntetik 1. olvasztott fémből öntéssel készíttetik; a fi turnat din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertigt werden. *1662:* huszonnégy mind egyforma középszerü lövőszerszámok öntettek s készíttettek vala [SKr 201]. *1791:* a' mostani meg hasadott nagy Harang öntessék é újra, vagy pedig azon nagy Harangnak félben maradott darabja ... fordittassék a' mostan készitendö nagy Harang öntetésére [Kv; SRE 274–5].

2. *átv* teremtödik; a fi creat/făcut; geschaffen sein. *1811:* Nem öntetett minden ember égy formára; A' ki hát nem ilyen, ne vegye magára [ÁrÉ 74].

öntetlen nem öntéssel készült; care nu a fost făcut prin turnare; nicht durch Gießen angefertigt. *1788:* Öntetlen nagy Réz gyertya tarto négy roszszak jukatosok [Mv; TSb 47].

öntetszéséből kénye-kedve szerint; după bunul plac al său; nach Lust und Laune. *1847:* Varga Katalina ... a vármegyei kisbírót, Dáncs Juont is hivatalából lecsapta, s mást nevezett ki helyette öntetszéséből [VKp 198].

öntettetett fémöntéssel készíttetett; care a fost turnat; durch Gießen angefertigt. *1662:* (A faltörö ágyúk) újak és igen szép virágos mesterséggel öntettettek valának [SKr 256].

öntettetik 1. bocsáttatik, töltetik; a fi turnat; gegossen sein. **Sz.** *1662:* Tudná jól maga is a csausz ... mint biztatta volna ugyan hittel is! de még a fövezér maga ő nagysága is! Mindazáltal hogy azalatt csak forró akart alája öntettetni, ím! nyilván tapasztaltatik [SKr 185].

2. fémből kiöntettetik; a fi turnat din metal topit; aus geschmolzenem Metall gegossen werden. *1662:* Egyháza is ... újonnan megépíttettetvén, és amellé szép alkalmatos harang is öntettetvén, hogy akármelly úrember is gyönyörködve ellakhatnék benne [SKr 201].

öntő 1. *mn* (gomb)öntéssel foglalkozó; care se ocupă cu turnarea nasturilor; sich mit Knopfgießerei beschäftigend. *1736:* Az on Gombokat öntö Ember ki nem mehet ha Ngod onat küd ... akar mentekre akar dolmanyokra valokat pikelyésén meg önti [TL. Mihály Deák lev.].

II. *fn* fémöntö mester; turnător; Gießer. *1803:* égy Nagyobbatska sima On Tángyér, mely(ne)k feneke közepére kivülröl égymás mellett lévö két küs Mezötskében az öntönek Czimerei égyik bütüs, a más sima [Harangláb KK; UnVJk 167].

öntődik 1. vhová befolyik; a se vărsa în ...; hineinfließen. *1662:* háromfelé deriválhatnék az víz ugyan réz csövökön ... jól távul való forrásokra ... és ezen forráson kiöntödvén, innét ismét ugyan a föld és az új torony alatt a Diga vizében öntödnék [SKr 263–4].

2. szerteszét folyik; a curge în toate părțile; überall fließen. *1662:* egy nyárban egy nagy zápor és égszakadás lévén, azon tónak gátját az árvíz elszaggatná, és a sok szép kecsegék, a tó vizével együtt, mind az érben s annak nádas, sásos rétségére öntödtek és szélleztettek vala [SKr 297].

öntőfogó ötvösszerszám; unealtă de aurar; Goldschmiedewerkzeug. *1622:* Egj ollo, Lapis orru fogo No 6 hegies oru fogo No 7 ... Egj drot uono fogo ... Egj eöntö fogo [Kv;

RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

öntőforma fémöntéshez használt forma; formă de turnătorie/turnare; für das Gießen gebrauchte Form. *1632:* Taraczk goliobis eönteö forma ... N. 2 [Fog.; UF I, 136]. *1673:* egy álgyú golyobis öntő forma [CsVh 44]. *1691:* Az hámorban uagyon ... Egy álgyu golyóbis eönteő forma [i.h. 114].

öntőget fémből egyre önt/készít vmit; a turna/face întruna/mereu; öfters gießen. *1650:* Dauid Weymberg is panaszolkodek egy Legeniere Ebel Janosra ... nagy gianossaga vagyon rea hogy az Kreczet ki mosta, miuel hogy ollyan forma esólek Aranyat lattak volna nalla, es giúreoketis Eontógetett volna [Kv; ÖCJk].

öntött 1. vhová töltött; care a fost turnat în ceva; in etwas gegossen. *1802:* Tálba öntött egyenlö Nagyságu három darab Viasz meg olvasztva [Ne; DobLev. IV/858. 7].

2. leforrázott/öntött; opărît; verbrüht. **Szk:** ~ *saláta. 1840:* a' Feleségem Testvére Molnár Tamás hozzám jöve ... jol ett puliszkát, Rátottát és öntött salátát [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

3. vmilyen fémből öntéssel készült; care a fost turnat/făcut din metal topit; aus geschmolzenem Metall angefertigt. *1648:* Vagion rézbeöl eönteött szakaszos wveghnek valo egy forma [Komána F; UF I, 938]. *1652:* egy rövid füles Fejér Vart idvezült Ur(unkna)k öntöt Agyu [Görgény MT; Törzs]. *1656:* az eleb megh emlitett torom tetejeben vagjon velenczei reszbeöl önteöt eoregh gomb [Fog.; UF II, 136]. *1679:* Öntött kis rez csengetyu nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 82]. *1714:* Gyermek(ne)k valo öntett Agyu két Delphin halakkal 3//60 [AH 48]. *1747:* Ló nyakára való öntöt harang Nro 8 Ugyan Lo nyakára valo öntöt kolomp Nro 1 [Spring AF; JHb XXV/88. 3]. *1768:* Fánknak valo öntöt réz forma 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1789:* Négy öntott réz gyértya tarto ket vas Koppantoval Rf 4 [Mv; ConscrAp. 3]. *1797:* Egy öntett réz gyertya-tartó [Koronka MT; Told. 34]. *1839:* Égy — vasbol öntött 3. czilinderes ujj kementze [Dés; DLt 87/1840]. *1851:* Két öntött kásztron [Dés; DLt 2284]. *1861:* a diszszobába az öntött füttöhez ... cső ... 5 fl 20 xr [Kv; Újf. 1]. *1869:* égy, 5 öntött plattból álló vas ajtos kemencze [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *ónbetű. 1737:* Az Unitaria Ecclesianak lévén egy néhány Mása öntött ón Betüje ... azokat a' Tiszt. és Ns Consistorium végye-meg | Az Unitaria Ecclának öntött Ón Betüit az Reform. Ecclesia számára meg-vészi [Kv; SRE 164, 166] ✱ *virágokkal* ~. *1711/XVIII. sz. köz.:* egy régi fejér onbol mesterséges virágokkal öntött keresztelő Pohar [SzConscr.].

4. üvegöntéssel készült; (care a fost) turnat/făcut din sticlă topită; aus geschmolzenem Glas angefertigt. *1646:* Egj öntött üveg kari gyertyatartó [Dés; Berz. 20]. *1714:* Üveg Kanna vörös festékkel öntett ... fl Hung 10 [AH 32].

5. olvasztott szurokból/viaszból készült; (care a fost) făcut din rășină/ceară topită; aus geschmolzenem Pech/Wachs angefertigt. *1637:* Vagion Lampas szwrókal cónteot n 3 [Ebesfva; Utl]. *1681:* Nebojsza Bástya ... Bástyára valo kesz, öntött faklya vas abronczai vas méczelö vas serpenyöjével [Vh; VhU 558].

6. (mészből és fövenyből készült anyaggal) bevont; care este turnat (dintr-un amestec de var și nisip); (mit einer Mischung aus Kalk und Sand) überzogen. *1681:* Számtarto Ház Szobája. Keö boltos. az allya öntött | Ebédlö nagy Palota; Az allya öntött | Aranyas ház allya öntett | hoszszu folyoso. Keöböl eppettetett; az allya öntött, feli gerendas [Vh; VhU 521, 543, 552, 582].

7. (mészből és fövenyből készült anyaggal) bevont padlójú; cu podea turnată/făcută (dintr-un amestec de var și nisip); mit einem Fußboden, der (mit einer Mischung von Kalk und Sand) überzogen ist. *1705:* A belső öntött házban pedig egyedül eszik vala a fejedelemasszony egy kisasztalnál, kinek a lovászmester udvarol [WIN I, 598].

öntött-ón ónöntvény; plumb turnat; gegossenes Zinn, Gußzinn. *1604:* Vagion wuegh tanier mely az ablaktol megh maradot ... Marattak ehez az wuegh tanierokhoz darab eóntheót ohnok [Kv; RDL I. 77].

öntöttréz 1. rézöntvény; cupru turnat; gegossenes Kupfer, Gußkupfer. *1586:* az mit az Malom hazra es az poorhosz valora keólteottem ... Eótweós Andrastol veottunk egj Teolgi fa deszkat, kiben az nilak altal iarnak attam f 1, It(em) hat nil faert kiben az Eontot reész vagion attam Kerekes Palnak —/60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23].

2. rézöntvényből való; de/din cupru turnat; aus gegossenem Kupfer. *1789:* Supládák, mindenik(ne)k öntött réz a' Fogantyuja [Mv; ConscrAp. 87].

Szk: ~ *harangocska. 1732:* (Az oldalkamarában) találtunk ... egi öntött réz harangocskát cir(citer) huszonöt font njomót, tengeljivel edgjütt [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

öntöttvas 1. vasöntvény; fontă (de turnătorie); Gußeisen. *1802:* Egy jo Simitto réz öntött Vasával [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

2. öntöttvasból készült; de/din fontă; aus Gußeisen. *1852:* a korong fazék öntött vas, perselye vásott, a garat viseltes gyenge [Km; KmULev. 2].

Szk: ~ *fűtő. 1793:* Az első házban ... vagyon egy öntött vas fujtö [Kosesd H; Ks 78. XVIII. 1]. *1823–1830:* nem is meleg a szoba, pedig külfütö öntöttvas fütö vagyon benne; rendszerént reggel és estve fütik be [FogE 225] ✱ ~ *kemence. 1812:* en ugyan annyiszor félre taszitottam Grantzkit látván hogy a' Grofot megis taszigálta döjtvén az öntött vas kementzéhez [Héderfája KK; IB. Takáts Josef (45) gr. L Bethlen Sámuel tisztje vall.]. *1849:* van ezen Kerteszi szobába, egy öntött vas kis kementze [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *platten. 1850:* három nagy öntött vas plattenek el vitettek [Dés; DLt 879].

öntöz 1. locsol; a stropi/uda; gießen, spritzen. *1617:* az azalast elvegheztem vgyan eonteoztheimis az tüzet az Azalo torkaba vgy indultam az zalad levenny [HSzj *aszaló* al.]. *1679:* Vetemeny öntözni valo, paraszt rostas korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. *1704:* a hantok megszáradván vizet öntöztek, hogy inkább kizödüljön [WIN I, 95]. *1724/1779:* Az kertész szüntelen dolgozzék, az meleg Ágyakat, és Veres hagymát, az palántot öntözze [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.].

Sz. *1679:* Nagod levelét csudálkozással olvastam, kire való válaszomat szánszándékkal mulatom el, nem akarván az tüzet olajjal öntözni [TMI. VIII, 554 Teleki Mihály Lónyai Annához].

2. (vízzel) leönt; a uda (cu apă) pe cineva; jn begießen, übergießen. *1765:* miglen az parancsolt summát az után ki tölthettük, addig rajtunk ültek az Executorok, s ottan gazlottak, szidtak, kötöztek, öntöztek [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19].

Szk: *nyakon ~. 1657:* az ajtó felett vala egy muzsikáló hely, deszkás, kiben felhágatván szolgámat, s vizet bővön adván kezéhez, jelt adtunk az mikor alkalmatlan időben alkalmatlan emberek jüttek bé, nyakon öntözvén őket [KemÖn. 84].

3. *~ik egymást* (húsvétkor) locsolkodnak; a se stropi reciproc; sich gegenseitig begießen. *1736:* Épen nem nagyzották akkor az emberek magokat; urfiak, elévaló fő és nemes emberek, húsvét másod napján az az vizben vető hétfün rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az leányokot hányták az vizben [MetTr 359].

öntözés 1. locsolás; stropire, stropit; Begießen. *1621:* Az nagi Eöregh Czebret mellyet njarba az Czinterembe tartunk az Templomok Eotteozeseyert Zironios abronczal keoteotte megh Pocz Janos d 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 18]. *1729:* egy közönséges kö kutacska, vize mind(en)kor lévén szükség(ne)k idején alkalmatos a' vetemeny öntözésre [Buza SzD; JHbK V/2].

2. reăontes; turnarea unui lichid peste/pe cineva; Übergießen. *1662:* a mieink is ... sürü lövöldözésekkel, olvasztott forró faggyúnak víznek szemközben való rájok öntözésével nagy keménységgel és bátorsággal fogadják és viselik vala őket [SKr 607].

öntözget rendre reăont; a turna rînd pe rînd peste cineva; jn nach und nach begießen. *1818:* Ifjabb Hegyesi Elek ... Puskát, pistollyt ragadott réája, tejet ... etzetet valamit tsak elöl hátul kaphatott mind a Nagy Annyára öntözgette [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével].

öntöző I. *mn* **1.** öntözésre szolgáló; folosit pentru stropit; für das Begießen gebraucht. **Szk:** *~ csö. 1746:* öntöző tsü [Borsa K; Told. 49] ✱ *~ fakártya. 1780:* Öntöző fa kártya félig borsoval 1 [Bethlen SzD; BK] ✱ *~ kártus/kártya. 1735:* Öntözö Kartus nem igen jok 2 [Kóród KK; Ks 66. 45. 171]. *1747:* Öntözö kártja báldog Csövel [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1786:* Öntözö kártyus 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1804:* Két Uj öntöző Kártya [Benedek AF; SLev. 1 Somlyai János inv.]. *1852:* Kertész pinczéjébe ... egy öntözö kártya [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb br. Bornemisza cs. lelt.] ✱ *~ pléhkártus/kártya. 1780:* Öntöző pléh kártus [Bethlen SzD; BK]. *1837:* Egy öntöző pléh kártya [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *vetemény ~ fenyőkártos. 1794:* Vetemény öntözö avatag fenyö kártos Pléhestöl [Nagyfalu Sz; CU] ✱ *vetemény ~ pléhes kártyus. 1810:* Egy vetemény öntözö pléhes kártyus ... Rf 2 xr 2 [Mv; MvLev. Trinceséni Mihály hagy. 20].

2. *~ kertész átv* vmit ápoló/fenntartó ember; persoană care susține ceva; etw. behauptende Person. *1710 k.:* soha azt a mérges plántát szívéből ki nem vehetném, melyet a sátán és az én társaim odaültettenek ... mert ugyancsak magok lönek annak szorgalmatos öntözö, nevelö kertészei szüntelenül való vádlások, rágalmazások által [Blm. 994].

II. *fn* öntözőkanna; stropitoare; Gießkanne. *1716:* hat cseber, egy ötözö, egj vaj köpüllö két medencze [Kv; Pk 6]

öntöződés húsvéti locsolkodás; stropitul de Paşti; Osterbegießen. *1705:* Ugyan az elmúlt húsvéthétfőn az öntözödésért kiprédikálván bennünket Zilahi uram, kiért az úr megneheztelvén, benn a házban kemény szókat szólott Zilahi uram iránt [WIN I, 417].

öntözőkanna locsolókanna; stropitoare; Gießkanne. *1757:* két öntözö Kannára s égy kártosra fl. Ren. 02 xr 48 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 119b].

öntöztet leöntet; a pune să stropească (pe cineva); jn begießen lassen. *1629:* oly rezegen ieöt ki hogj el deölt az kapun kvul rutul fel foztozodva en az kapubol tizedes leuen Vizel eöteoztettem hogy el nem menth ... kwleömben [Kv; TJk VII/3. 62]. *1765:* valami rancorbol a Kornis Uram Parancsolattyábol ... az emlitett Birámnak Feleséget kis gyermekivel, telnek hideg idején s. v. az sertés ólba rekesztette, s marha ganéjos vizzel öntöztette eöket az sertés olban [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall.].

öntöztetés locsoltatás; stropire, stropit; Begießen. *1742:* Alázatoson köszön(öm) Ngod gratiaját az Tuba Rosa untöztötése (!) iránt [ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez Brassóból].

öntudat conştiință; Bewußtsein. *1854:* nemzetünk régi álmából kiócsudva férfias öntudatra ébredett [Kv; BLt 12 nyomt. kl].

öntudatlan félálomban levő; în stare de somnolență; bewußtlos, im Halbschlummer. *1868:* Kudor Ferencz ... öntudatlan állapotában kiáltott fel, a mint elszunyodván álmábol hirtelen felrázatott [M.bikal K; RAk 269].

öntudomás vki saját tudomása; cunoștințele cuiva; js Kenntnisse. *1857:* az alólírt tanúkot ... Varga Katalina bűntényeire nézve kikérdeztük, a következendőkben tették meg magok öntudomások szerénti vallomásaikat[a] [VKp 182. — [a]Köv. a részl.].

önvédelem autoapărare; Selbstverteidigung. *1888:* Te kierőszakoltad azokkal a védelmekkel a mi önvédelmünket [PLev. 137 Petelei István Jakab Ödönhöz].

önzés egoism; Selbstsucht. *1879:* Írj sokat — s ne vádolj önzéssel, ha ennyiszer ismétlem ezt a szót [PLev. 44 Petelei István Jakab Ödönhöz].

önző egoist; selbstsüchtig. *1863:* nehogy ... megörzött javaimban érdemetlenek részesüljének, s azok felett önző czivakodások támadjanak ... végrendeletemet a következendőkben kivánom megtenni [Kv; Végr.].

őr 1. őrködő/őriző, vkit/vmit szemmel tartó személy; paznic; Wächter. *1681:* Békességes idcöben, ennek az eőrnek áll utait, csak két ember állya, mind az eőrrel[a] edgyütt [CsVh 104. — [a]A címszónak ez az elöfordulása tartozik ide. — A teljesebb szöveg 2. alatt]. *1809:* az Határunkon az Héjjasfalvi marha döge kerülése aránt éjjel nappal keményen ört állittattam eddig [UszLt ComGub. 1638]. *1846:* a' jo záros mészárszékböl el oroztatott pénz meg fizetése senki más on nem fenekülhet, mint azon örökön kik

azon éjjelre a' ns Város piattzán, és uttzáin ki rendeltetve valának [Dés; DLt 810].

Szn. *1579–1581:* eor Peter [Kajántó K; GyU 2].

2. (székely) határőrség/őrhely; post de grănicer, strajă; Grenzwache. *1680:* tudgyuk azt, hogy Máthé Balás, Becze Márton, Kuti János, Pál János az őrben szolgáló személlyek voltanak | ez a Kosa Miklos ... örög (!) Rákoczi idejében az hadban szolgála, annak utánna az őrben szolgált [CsVh 81]. *1681:* En Emdes Miklós adom emlékezetül az kiknek illik mindeneknek, hogy ... szabad jó akaratom szerént uállaltam fel az csíki fiscalis uas hámor és ahoz tartozó uám és eőrheöz kiuantató gonduiselésének tisztit | Szépvízi harminczadnak és eőrnek álloji ... Békességes ideőben, ennek az eőrnek áll utait csak két ember állya, mind az eőrrel edgyütt; háboruságos, sokadalmas és egyéb ideőben penig tíz ember is állya, az végre, hogy mind Moldova felől ide bé jöni akaró, s mind innen ki szándékozó embereket mindenképpen meg próbálván szorossan meg visgállyanak és az igaz ügyben és kereskedésben járó embereket ... taxával, vectigállal, harminczados czédulája mellett békével bocsássanak, effélével ellenkezőket penig ... méltó és tartozó büntetésre vonnyanak [i.h. 86, 104].

3. *~t áll* **a.** őrködik; a sta de pază; Wache halten. *1839:* minden fazakas mester katlannyát ugy készitse hogy az megne gyuladhason ... egeteskor a katlanyok mellet mind addig aljanak őrt mig a tűz merobe meg alszik [ZFaz. *katlan* al.]. — **b.** határőrszolgálatot teljesít; a sta de strajă; Grenzwache halten. *1677:* Békességes idöben az határ szélyben Molduva felől Ghemes váránal minden héten ketten-ketten szoktak őrt állani, avagy strásálni [CsVh 63].

4. *~be fogva* őrizet alatt; sub escortă; unter Haft. *1592:* Eorbe fogua be vittik volt [Dés; DLt 235].

◇ **Hn.** *1797:* Szöllö Öriben (sz) [Tordátfva U; EHA].

őrajta 1. rajta, az ő testén; pe el/ea, pe corpul lui/ei; auf ihm/ihr, auf seinem/ihrem Körper. *1572:* Zigarto Georgy azt vallya hogy ... lakatos Peterne fatywnak zydia volt lakatos leorinchet, Meg fogya leorinch eo rayta az keontest es vgian Megh tartoztaya (!) [Kv; TJk III/3. 29]. *1594:* Hoz Leorencz es Zabo Georgi vramek ... valliak, mikoron minket ketten az tanach az sebes legini latni kwldeot volna, megh kerdwk kiteol esset volna eo raita az az halalos seb [Kv; TJk V/1. 464]. *1599:* ha elegh Nem volna az bjzonsagh hwtre is fogh Jobbagiom hogy Kan pal chelekette w rajta ezeket [Szinye SzD; Ks]. *1630:* En az Fazakas Gyeorgy elöbi Felesege betegsegeben mentem latni es kerdem mi lelte, de en egiebet nem ertettem teolle hane(m) agiaban fekwuen fel fedte magat es mutatta hogi eo raita niczen (!) semy Verès hanem az madraia miat monda hogj meg kell halni [Kv; RDL I. 20 Szabo Gyorgine Borbarazony vall.]. *1647:* az I ... igerte magat arra be adua(n) azokatt, hogi megh biszonittia Szigethi Janos ellen, hogi eo rajta violentiatt czielekedett [SzJk 66].

2. az ő személyén; de el/ea; an ihm/ihr. *1570:* Nagy Neste ... valya aztis ... hogi felette haborgo és Nywkhatatlan Mind az kernywle valokal, Eo raytais sok zydalmas dolgokat mywelt gyakorta [Kv; TJk III/2. 79]. *1573:* Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne ... vallia ... Mond eoneky Boncidaine De haly zep dolgot Myt Mond ez leany, hat azt Bezelly, hogy ez dolognak[a] Mind azzonyom oka Eo Rayta al megh ez dolog [Kv; TJk III/3. 59. — [a]A Sánta Erzsébet elfogása].

Szk: *~ áll. 1671:* az mi ő rajta állana dolgunkban, csendesíti [TML V, 658 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. *1704:* Toroczkai István uram a besztercei németek iránt azt írta, hogy nem őrajta áll elbocsátása [WIN I, 157–8] ✱ *~ múlik (el). 1588:* en kez voltam minden igassagomal rajtam nem mwlt hanem eo raytok mwlth [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall]. *1710:* De Teleki Mihály sokakot megfogata s megsaccoltatá, mintha őrajtok múlt volna el, hogy a németet ki nem verték az országból [CsH 196. — 1686-ra von. feljegyzés].

Sz. *1662:* Melly szenvedhetetlen rút dolog volna, ha mi itthon nem sírnánk, nem nyegnénk ... Megemlékezvén mind a közönséges sorsrul, hogy ha ma őrajtok, holnap mirajtunk ... és végezetre hogy a seregeknek ura Istene ez nagy romlás által minket hív sírásra, jajgatásra [SKr 699–700].

3. az ő kárára/rovására; în detrimentul lui/ei; auf seine/ihre Kosten. *1570:* Katalin néhai pinter Lwkachne, Mostan Varga Janosne, Azt vallya hogy ... az eo elseo vra pinter Lwkacz 12 flon vett volt egy hazat hoz Bartostwl ... Twgya azt hogy Gereb Balase volt ... De eo Rayta senky Restantiat Ne(m) kert mygh Benne lakot | Repas Myhal ... vallya, hogy ... Illyen modon zolt Mogioro Esthwan Nagy Salanenak ... en azt Mondom hogy ha K. en Raytam Soha nem keressy[a] En sem keressem eo rayta [Kv; TJk III/2. 156, 175. — [a]Az adósságot]. *1576:* soha Thamas vaida az varos Neüe alol el nem aggia magat, seot ha mas vr Neüe ala adna magat, tehat eo raitok az kezesökeon megh vehesék az zaz forintot [Dés; DLt 193]. *1592 k.:* Megh fizetett volt az J. az kezessegert, nalla tartotta, eó vétke hogy megh ne(m) atta az ideigh migh megh dültak az Adossagert Ahogy azt lattattia az J. hogy meltatla(n) kereskedik eo rajta [UszT]. *1606:* az melj egi wneó tehenet keres az A. eó rajta ... azt az tehenet az Tizt tarto ... atta eó neki [i.h. 19/25]. *1711:* azon adosagban vagion hatra tizen hét forint az meljekét is eö rajtok vesznek megh [Ksz; BCs].

4. öellene, ellenében; pe el/ea; gegen/wider ihn/sie. *1741:* Sipos István ... hihető hogy ennek elötte haragudott volt meg Balog Lászlora 's most ... akart boszszút állani ő rajta [Szilágycseh; IB. III. 106/16 G. Bálint (28) jb vall.]. *1769:* Tobias György-is ellenem áskal de ő rajta ki kaptam, mert a feleségit meg basztam [Bukuresd H; Ks].

Szk: *erőt vehet ~* legyőzhet. *1619:* te magad látod, ezek is ez mostani német követek mint futják az Portát, nem két várat-hármat igírnek, hanem magatokat egész Magyarországot az hatalmas császárnak, csak ... az magyar ne vehessen őrajtok erőt [BTN[2] 369].

őrállás őrködés; pază; Wache. *1809:* az Határunkon az Héjjasfalvi Marha döge lehető el kerülése aránt éjjel nappal keményen ört állittattam eddig ... de égj jo hir jött fel ... méltoztassék meg tekinteni és további őrállás vagj félbe hagyása aránt parantsolni [UszLt ComGub. 1638].

őrálló 1. *mn* (székely) határőr/határőrségi szolgálatot teljesítő; care stă/face de strajă; Wache stehend. *1684:* Csik szeki szent Miklosi Gegő Peter Primipilus an(norum) 60 ... Erös Marton Felsó de eadem Eőr allo szemely an(norum) 48 ... Erös Istvanne Margith de Eadem Eőr allo szemely an(norum) 32 ... Petei Istvanne Ersebeth de Eadem Eőr allo szemely an(norum) 45 [Borb. II].

II. *fn* **1.** (székely) határőr/határőrségi szolgálatot teljesítő személy; străjer; Wächter. *1647:* Az Gyirgyai Eőr állok

allapattya feleöl talaltattunk megh Vitezleö Ghurzo Istuan hivünk által [Fog.; LLt Fasc. 69]. *1659:* Kupás Geörgy Eőr állo, Annor(um) cir 70 [Gyszm; LLt]. *1677:* Ferencz Mihály, Szakács Ferencz Simon eőr állók [Szépvíz Cs; CsVh 61] | Valaki penig közökben áál az eőr állóknak, esztendeig szolgálni kel, onnét addig közüllök ki nem álhat. Mikor penig zászló alól, vagy nemes emberek közül akarja magát be íratni az eőr állók közzé, avagy ki az eőr állók közül, az főtiszt és harmincados hirivel kel lenni [i.h. 63]. *1680:* Tudod-e hogj az őrállók, kik az vámhoz szolgáltak, azokat ki szabaditotta ki s ki szabadulásáért ki mit fizetet és kinek [CsVh 80 vk] | tudgjuk hogj Máthé Balás őrálló volt, továbbá Becze Márton, Kuti János és Pál János. Ezek mind az őrállók között szolgáltak, de ki által szabadultak ki és még most is ki mentegeti, nem tudgjuk [i.h.]. *1681:* az hámor és eőrhöz is elejteöl foguán rendszerent tartozó szolgákot ... nem fogiatom, seöt ha kik eddigh is ki iratták magokot uagy másképpen is elidegenedtenek, hellyekre hozni s számokot az jó míueseknek, bányászoknak s eőrállóknak ... szaporítani ... igiekezem | Ezen eőr állóknak fizetések semmi sincsen. Hadi mencséggel élnek az ő nagysága kegyelmességébül [i.h. 87, 104]. *1738:* lévén székünkben őrállok, vagyis plájások, a kik is fele adójokból és extraordináriákból immunisok ... és minthogy a mostani időkben az passusokot nem az plájások, hanem az ő fge militiája őrzi, nem annyi hasznot ő fgének, mint az harminczadosoknak dolgozásokkal hajtanak [Meggyes; SzO VII, 396].

Szk: *~k bírája. 1711:* Az Molduvaban járo Passuson lévő Vice Vámos, hasonloképpe(n) az Ör állok Birája exemptusok [Born. XXXIX. 52].

2. őrhely; strajă; (Grenz)wache. **Hn.** *1720:* Ör állob(an) (k) [Menaság Cs; EHA].

őrdomb őrző domb; deal de strajă; Wachhügel. **Hn.** *1740:* Ör Domb oldalán (sz) [Sztána K; EHA]. *1758:* Az ör Domb Farán (sz) [uo.; EHA].

ördög 1. gonosz lélek, sátán; drac, diavol; Teufel | *átv* a gonoszság megtestesítője; răutatea întruchipată; die verkörperte Schlechtigkeit. *1582:* akor az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olwas benne tehat eleo Jeonek az Eordeogeok [Kv; TJk IV/1. 106]. *1584:* vgy chelekedek giermekemmel hogy oly eppen ada kezembe hogy semmi Niaualiaiat Ne(m) esmerhetem mingiarast el hiuem hogy amely Eordeogteol volt Niaualiaia, Azon eordegh volna giogitoia Immar Mint Negh hete vala, hogy A masik labatis megh veoztek, mondam Azt, No az Vristen ream bochatta ostoral az eordeogeot, de myert hogy vgia(n) ez tehet rolla hiuassuk ide | Nem tuggyatok thy Azt sem lattiatok hogy mikor a chorda be Jeó az tehenek hatan egy egy eordeogh wll [Kv; i.h. 258, 280–1]. *1630 k.:* ugj mond, mind eltigh az en segge(m) ragod ... eois arra azt mondotta hogj ragja menyi eordeogh pokolba vagyon [Mv; MvLt 290. 43b]. *1631:* testet lelket az ördögnek adta ugj eskütt az aszony s el kellet hinni [Mv; i.h. 55b]. *1653:* Ezt tudom az kerdésben, hogy nehai Meszaros Peter[a] temetesekor ... Nyerges Janos ... monda nekem: Im mely nagy szel vala, de megh álla, mert Meszaros Petert el kisirek immar az eordőgök pokolban [Ne; KemLev. 1394 St. Borbely Varadi (26) ns vall. — [a]Fejér m. volt viceispánja]. *1670:* az Incta I(sten) elle(n) valo karomkodását tagadgia, hogy a' mint az A. vadollya, ne(m) Iste(n) teremptette volna Gabort hane(m) az ördögh, az nem mondta volna [Kv; TJk XI/1. 20]. *1674:* In causa Pauli Mondre ... Delib(eratur) ... meg visgalüan eő Kglmek Tanaczul ... az Inek I(sten)telen gonosz czelekedetit ... mely I(sten)nek törvénye, és az közönséghes társaság(na)k tisztasagh(n)ak ellen va(gyo)n, speciesse leve(n) czelekedeti az ördöggel valo correspondentia(na)k váráslás(na)k, bűjős bajoskodas(na)k [Kv; i.h. 335]. *1746:* Illyen act(i)om vagyon az I[a] ellen ... hogy ... sokakat büvös bájos mestersegevel meg kuruslott, ördögök segittsegivel sok keresztyén emberek(ne)k ártott [Torda; TJkT III. 48. — [a]Sophia Szakáts Stephani Csukás cons.]. *1775:* a szolgállo ... az ellene tet panaszt Nem tagadta, hanem hogy ördőg Unszolta arra feleletül adta [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1779:* Mikor az Adám Czigány Leánya haza jött Csesztvéről a volt a híre hogy ördőg butt volna beléje, a mely baja leánykorában nem volt meg [M.lapád AF; Mk 5/3 Tzigány Híma cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. *1796:* a' Circulusnak kőzepében állitotta T Ambrus Gedeon Uram, a' Mester jobb kezében a' Bibliát adván, oly meghagyással, hogy a' Circuluson kivűl ne lépne, mert az Ördőgök Fejedelme Terafi el-ragadná [K; KmLev. 1265]. — L. még BIm. 1033; BÖn. 473, 475, 477; Ethn. XXIV, 165; KemIr. 335; KemÖn. 125; SKr 436, 703; TML III, 288, IV, 419, 589, VI, 33, VII, 238, VIII, 92, 156; 473; VKp 158; WIN I, 112.

Szn. *1492:* Johanne Ewrdeg de Naghfalw[a] [BfO II, 306. — [a]Sz]. *1550:* Simonem Eordog [SzO III, 302]. *1559:* erdeogh antal [Kv; Szám. I/IV. 178]. *1564:* Ewrdeg Daniel [Kv; i.h. 1/XII. 10]. *1583:* Balthasar Ördőg [Kőrös Hsz; Szentk.]. *1583/1584:* eordeogh Janos [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1591:* eordeogh farkas [Szkr; UszT]. *1592:* Martinus Eordeogh [Kozárvár SzD; DLt 235]. *1596:* Ördeg Andrasne [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Eordeog Istuan [Kv; i.h. 7/XII. 100 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1598:* Eordeógh ferencz [M.fodorháza K; Ks]. *1608:* Eördogj Istuan aknai fw birő [Dés; DLt 302]. *1614:* Eordeogh Jan(os) [Madaras Cs; BethU 476] | Eordeogh Benedek zs [Szentmihály Cs; i.h. 459] | Eordeogh Peter ppix. Eordeogh Tamas Czionka lib. [A.csernáton Hsz; BethU 297–8] | Eördeógh Andras ppix [Feldoboly Hsz; i.h. 217] | Eördeógh Mihalj ns [Feltorja Hsz; i.h. 309] | Eordőgh Janos pp. Eordőgh Gergelj pp. Eordőgh Tamas lib. [Udvarfva MT; i.h. 39]. *1651:* Ördeőgh Imre [Zoltán Hsz; HSzjP]. *1698:* Ördőgh Mihály Uram fia Ördőgh Istok [Kv; ACJk 27]. *1849:* Falusi biro f: Ördőg Mihaly [Magyaró MT; DE 2].

Hn. *1578:* az Eordeogh kútthyanak [Borzaszeg MT]. *1614/1616:* az Colossi hataron az mely Szenafüet Ördeg nyomanak hjnak [Torda; RDL I. 100]. *1648:* az Ördőg Kemenczéje alat (sz) [Hidalmás K]. *1653:* Eördeőgh gat pataka [Szováta MT]. *1676:* Ördőgh Árkara [Gyalu K]. *1699:* Az eordőgh kutban az Bodon kutnal leuő uerő fenyben [Gyula K; SLt AK. 7]. *1715:* az Eordőg orra neuü ut alatt [Kide K; BHn 87]. *1722:* Az Ördőgek Széna füve mellet Ördőg János és Kelemen szom(szédságában) [Csomakőrös Hsz]. *1729:* Az ördőg árkában (ku) [Dányán KK]. *1737:* Ördog szántásb(an) (sz) [Bh; KHn 13] | Az Ördőg Szemnél (sz) [Széplak KK]. *1738:* Ördőg nyaláb alatt (sz, k) [Bözödújfalu U]. *XVIII. sz. köz.:* Ördőg szántásan (k) [Gyalakuta MT]. *1753:* Az Ördőg órán (sz) [M.décse SzD]. *1756:* az Ördőg halmánál (sz) [Farnas K; KHn 287]. *1758:* Az Ördőg juknál (sz) [Bh] | Ördőg Külű tetejin (sz). Az Ördőg Kővin (sz) [M.kiskapus K]. *1766:* Ördőg lik felé bé menőben [Szentkirály Cs]. *1767:* az ördőg ágygya alatt

[Dányán KK]. *1774:* az ördög nyomán [Kolozs]. *1776:* Az Ördög ereszkedö tetején [Maksa Hsz]. *1799:* Ördög Szegiben (sz) [Fiátfva U]. *1803:* az Ördög Tövisse nevezetü hellyben (sz) [Dicsösztmárton]. *1815:* Ördög pataka [Lisznyó Hsz]. *1826:* Az Ördög Seggben (k) [Pusztakamarás K;]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A hn-ek egy része nem közvetlenül az ördög köznévből, hanem a hasonló szn-ből származhat.

Szk: *~gel való cimborálás/társalkodás. 1726:* Ördögökkel valo társalkodásátis subinferállyák az fatensek [Dés; Jk]. *1771:* Hát Bövöléssekben bájolásokban Ördöggel valo Cimborálásokban Boszorkányságban kik elegyitették magokat ? [Dés; DLt 321. 2a. vk] ✱ *az ~ incselkedése. 1749:* az uton Dumitru haláláról felesen beszéllettem s kérdezöskettem, hogy miért Cselekette volna aztat ... azt felelé hogy az Ördög intselkedéséböl Cselekette volna [Korolya H; Ks 101] ✱ *az ~nek él. 1691:* Ca(us)a Szekiensis György Miklós Judith kiván separatiot Posoni György Mátkájátul, ez okon hogy az legénytöl mindenképpen meg hűlemedett ... jó most meg válniok egy mástul, mint sem ez után ördög(ne)k ellyenek [SzJk 249]. *1775:* A leány is észrevévén a nagy bűnt, az apácák közé ment. Melyet midőn mások dissvadeáltanak néki, azt felelte, hogy eleget élt az ördögnek, már azután akar Istennek élni [RettE 346] ✱ *az ~öket vendéggé hívja. 1593:* Borbara zabo Jstuan deak zolgaloia vallia: Hallottam hogi Niari Martonne azt mondotta az vranak Niari Martonnak, az te aniad vgi mond, az az ... bwueos bauos bozorkani kurua az ki az eordeogeoket vendegge hitta [Kv; TJk V/1. 332] ✱ *~ötűz vkiből. 1710:* Ennek a Tofeusnak idejiben akarának üzni ördögöt egy emberből a fejérvári pápista papok, de rajtavesztek [CsH 192–3] ✱ *~ tagja. 1629:* Uarbeli Mathene ... azon eskeszik vala, hogj eó nem úteótte az gjermekett, Ne eskedjel gonosz aszony mert ... nem Jstennek hiue uagj hanem órdóghnek tagja uagy hogj illien igen eskeszel [Mv; MvLt 290. 142b]. *1694:* Mivel Gergely Ersebet(ne)k sok rendbeli varaslati kuruslasi ördögi Practikai mellyek szerint Uranak veszedelmére söt halálára is igyekezet ... comprobaltatot. Azért az artatla(n) félt (!) az ördög(ne)k ily(en) gyilkos es hitetlen tagjaval ne(m) tartatik, hanem absolvaltatik ... az infedelis ördögh Taghja Felesege vinculaltatik [SzJk 279] ✱ *csúfabb az ~nél. 1846:* a mikor magát ki festi ... hasonló az Isten Angyalához a mikor ki mosdik tsufabb az ördögnél [Ilyefva Hsz; HSzjP] ✱ *elviheti az ~. 1591:* Kalmar Janosne vallia ... Jeoue ele Dabo Erse ... Mondek nekj, el vihet az eordeog hogi adossagert eskwttel megh [Kv; TJk V/1. 126] ✱ *elviszi az ~. 1573:* Sophia nehai varga Peterne, Ilona nehai Karacon Janosne, Azt valliak ... ott volt az leaniais, hogi hallia Mond oh vristen ha meg eskesik byzon ely vyzy az Eordeg Mert byzon Igen vere anyamat [Kv; TJk III/3. 107]. *1653:* Nyerges Janos ... monda nekem: Am el vittik az eördőgők az bestye hamis lelek kurva fiat Meszaros Petert ... nem szannám magamis a' testet megh egetni [Ne; KemLev. 1394].

Sz: *~ a komája* bűnös ember. *1840:* Én semit nem tudok az Üstről, Ördög volt komája [Kvh; HSzjP. — ªA cigánynak, aki üstöt lopott] ✱ *az ~nek lámpást tart. 1720:* tovább is az ördögnek Lámpást kiván tartani [MNy XXVIII, 304] ✱ *az ~ nem aluszik. 1750:* külömb(en) nem lehet ha csak meg nem fogatik, mert ugjanis szabadon léven, egj vagj más fegjverhez kapvan az ördög nem aluszik [Bölön Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez] ✱ *az ~ök elszaggatják* lelke a pokolra jut. *1710:* Carafa nagy haraggal azt izeni ... huszon négy óra alatt Fogarasból az urakot mind oda hozassa, mert az ördögök elszaggassák őtet, ha úgy nem bánatik Teleki Mihállyal, példa lesz örökké Erdélyben [CsH 208]. *1759:* hallottuk, hogj éjtszakának idejin az ablakára mentenek volna ijeszgeték hogj te vén Boszorka itt ne lakjál mert az ördögök el szaggatnak [Albis Hsz; DobLev. I/292. 3a]. *1760:* erre Mihaly fel haraguván azt kezdé mondani, hogy az ördögök szaggassák el a ki a másében lakik [Ditró Cs; LLt Fasc. 149] ✱ *az ~ök taligán jönnek a lelkéért* biztosan elkárhozik. *1645:* ã fogoly ... maga vallotta maga feleol, hogy ã kire eo megh haragszik el arullya s hamissannis megh eskeszik reaja, ha az Eordeogök taligan jeonenekis a lelkejért [Kv; TJk VIII/4. 29] ✱ *~öt fog* rajtaveszt. *1750:* az mint mondotta is hogy ugj nyulljon akárki valamijéhez hogj ördögöt fogh [Bölön Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez] ✱ *az ~ s a hamis ember mindent feltalál. 1676:* Nem kétlem, hogy eleget nem mondanának Kegyelmed (felől), hiszem én felőlem is mit nem mondanak ? az ördög s az hamis ember mindent feltanál [TML VII, 187 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *az ~ sem szánt, sem kapál. 1644:* ragada Csiszar Andrasne az kést ... En megh zolita(m) hogj tegje el ez kest, mert az Eórdeogh sem zant sem kapal [Mv; MvLt 291. 430a] ✱ *aki ~nek szolgál, kínnal fizet. 1674:* Úgy látom, ebnek eb barátja; az ki ördögnek szolgál, kinnal fizet etc. [TML VI, 579 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Aki ördögnek szolgál, kínnal fizet [WIN I, 180] ✱ *lator az ~. 1667:* Bánfi uram ... Gyaluban megyen az innepre. Nekem az ugyan nem tetszik, de még is Kegyelmed, ha ő nagyságának nehézségét látná, csendesítse ... Hidd el, Koma, lator az ördög [TML IV, 246 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1676:* Az törökök indulása sem volt, Uram, higyje Kegyelmed, ok nélkül; lator az ördög, s nem szűnik munkálkodni [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz] ✱ *mester az ~, sokképpen is mesterkedik. 1676:* Az Haller János uram levelei hadd legyenek Nagyságodnál. Mester az ördög, sokképpen is mesterkedik. Megvilágosítom én jobban is Nagyságodnak, ne tudja senki is, hogy oda küldtem őket [TML VII, 265 Teleki Mihály Bornemisza Annához] ✱ *nem olyan szörnyű az ~ mint írják. 1659:* bizony bánom is, az jó sógor, hogy annyira ijesztett, mert nem szintén olyan szörnyü az ördög, az mint írják [TML I, 472 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához] ✱ *úgy féli az Istent, hogy az ~öt meg ne bántsa. 1772:* Noha életében a reformata igaz evangelica religiót tartotta, de igen kevés jelét mutatta ... azaz ne tudja senki valósággal mit hiszen, hanem accomodálja mindenekhez magát, hogy mindeneknek eleget tenni láttassék. Egyszóval úgy félje az Istent, hogy az ördögöt meg ne bántsa [RettE 285] ✱ *úgy kerül, mint az ~ a keresztet. 1665:* úgy kerül, mind az ördög a keresztet [SzO VI, 296] ✱ *a világot az ~ nyargalja. 1626/XVIII. sz.:* Ez világat szerte az ördög nyargalja [IK 1931. 85].

2. gonosz/rossz ember; om rău/hain, böser Mensch. *1590:* Latam hogy leowe, s az kereztett ... szida Eoreosse(n) Eordeogeok vattok este lelek kwrwak ... Ennekemis mo(n)da tejs Eordeogh vagy az en hazomhoz ne Jeoly (!) [Szu; UszT]. *1592:* Georgy Eotweos Marton Inassa ... vallia Jgy zidta Kalmar Tamasne a' Njari Marton Anniat: Megh egettetem Az Bw Bajos bestie lelek Curwat Eordeog volt ne(m) ember volt ... mert eo keoteotte meg leaniomat hogy gjermeke Ne(m) leze(n) [Kv; TJk V/1. 300]. *1639:*

Hallottam az Csizmadia Lőrincnétől, hogy oly ördög ez az Kállai Gyurkáné, hogy nagyobb nem lehet [Mv; MvLt 291. 188 átírásban]. *1663:* magam is úgy értem, bizonyos és meghitt emberétűl, az elébbi fejedelemasszonynak egy ördöge van, ki avval biztatja, nemsokára Haller Gábor uram leszen az fejedelem és ő nagyságát elveszi feleségül [TML II, 639 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] | Félő, a magyarországi ördögök profetiája nem telik be, mivel én soha szabadulását nem várom[a] [i.h. 645 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Haller Gábornak]. *1710 k.:* Hintzing collegám, vagy mondjam dis-legam, megtestesült ördög volt [BÖn. 756]. *1794:* Muntyán Gligort jol esmérem ... éppen távol vagyon attol, hogy roszra valo hajlandoság volna ö benne, hanem minthogy Szomszédjai is Nyelvesetskék, az Felesége pedig annál nagyobb Ördög, nem enged ö senkinek [Déva; Ks].

Szk: *vén ~. 1666:* ihon jő az Vén eordögh utánnom [KJ]. *1783:* Ládd vén ordőg, most árulkodol, tsak nézek a' mit nézek mert meg vernélek, de sajnállatta ütni [Szőkefva KK; Ks 92].

3. *szitk* kb. az 1 v. 2 alatti jel-ben; în sensul dat la punctul 1 sau 2; im Sinne von 1 oder 2. *1590:* Pribek Gergely ... Ereossen szida à papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Eordeog az à kerezt ... azokis mind Eordeogeok az kik alatta vadnak [Szu; UszT]. *1698:* akkori feleseget csak halala elot is nem sok idővel ... ördőgh tődellye megh belleit, és tőb hasonlo tilal(ma)s szitkokkal szidalmazta [Dés; DLt 476]. *1704:* a Medgyesre szorult németet, nro 2000, ott akarják rekeszteni[a]; kiknek generálja báró Tige, szarjék az ördög a fazakába [Kv; KvE 285 SzF. — [a]A kurucok]. *1743/1747:* Vass Ádám Uram ... öszve káromlá Ördőg Szántson a Lelkeden, s baszom à Lelkedet nem tudod a' Törvént [Császári SzD; WassLt St. Ladányi de Szerents (35) servus aulicus vall.]. *1771:* En Verekedőnek Verengezőnek és Isten ellen szőrnyen káromkodonak tudom Imbrefi szöts Ferentzet ... a leg közelebb mult Tavaszszal ... kutya Baszam Ördőg és a mi száján ki fért atta Teremtettével káromkodot [Dés; DLt 321. 26–7 Daniel Tot (45) ns vall.] | Imbrefi Ferentz is ... mondá az Inaskának hat te mért buttál el előlem ... Lantzas Diszno Ordőg Menkő Kutya Teremtette? ki mondotta hogy ide jöj ? [Dés; i.h. 39 Lad. Mak (26) vall.].

4. indulatos kifejezésekben elhomályosult jelentéssel; în expresii vehemente cu sens neprecizat/vag; in heftigen Redewendungen mit verdunkelter Bedeutung. *1570:* Golnar peter ... vallya, hogy ... Ezt halwan az azzon, Mond Simon(n)ak Bestie kwrwa fy legy, vganis Mindenkor az Eottues Adorian Marhaiara eyhezel, De ky vonzak aztis az Erdőgegh (!) thorkodbol [Kv; TJk III/2. 166]. *1582:* Marta Consors ... Martini Daly ... fassa est ... Monda Kalman vramnę En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat ... Mert az eördeog mindenkor oda be hewertety, eo lat wramhoz en semmire Nem kellek ... eo az Azzony vram vthan [Kv; TJk IV/1. 39]. *1609:* monda az posta akar kj Eordeoge legen de en el vizem[a] [Dés; DLt 313. — [a]A lovat]. *1619:* Mondának ... nem kell az hatalmas császárnak az ti pénzetek ... de ha adót kellene rajtatok kérni, hol ördőgbe adhatjátok meg 26 esztendőtől fogva való adótokot ? [BTN[2] 207–8]. *1672:* az magyarországiak azt mondották ő nagyságának, consentiens voltam dolgokban Hogy ördöggel lehettem én consentiens, mikor nem is tudtam ? [TML VI, 171 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. *1710 k.:* Ő megharaguvék ugyan valójában s mond: Az ördög látott ilyen mátkájával megesküvő legényt [BÖn. 752]. *1756:* halgas ördőgbe ne legyen arra gondod hanem az Uraság szolgalatyara légyen gondod [Ilondapataka SzD; TKl Silam (!) Mafte (32) vall.]. *1758:* úgy alkalmaztassa a dolgot, hogy én ne lássam a levelet. Ördögöt! ő alig várta szegény, hogy hozzám küldje [RettE 74]. *1794:* mondottaé aztis Hogy az ördögöt akarná fel perselni ? azonn szolga altal fel perselendő ördögönis Semmiképpen nem mást tsak egyedül a Gazdáját lehetetté s kelletté érteni [Kük.; BK Szászvölgyi ir. vk].

Szk: *az ~ bújt bele. 1667:* Kisebb dolgot sem tudok én avval az rossz emberrel véghez vitetni; azokban Sármásival az ördög butt beléjek [TML IV, 10 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1847:* Hallottam, hogy Varga Katalin a szolgabíró urat szidta, mondván: Bújjék az ördög beléje, csak húzni, vonni szereti a szegény embereken [VKp 271] ✱ *az ~ hoz vkit vhova. 1666:* ha az ördög Soljom Mártont oda nem hozta volna, ugy bánta (!) volna velle, hogy soha nem prokatorkodott volna [Buda K; Ks 65. 43. 10]. *1770:* Ez az ember igen sok kárt tett nekünk az apahidai jussunk dolgában. Ugyanis ha az ördög oda nem hozta volna, Apahida egészen kezünkbe esett volna [RettE 232] ✱ *az ~nek ad. 1559:* Zent Mathe nap wtan hetffen ördoghnek attam ... d 50 [Kv; Szám. I/V. 178] ✱ *ki (az) ~ ... 1662:* ki ördög mehetne ennyi cseléddel ki három lovon ? [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Ki ördög jovallaná urának, fejedelmének, hogy porta ellen valamit cselekedjék ? [TML VI, 171 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. *1787:* Ki az Ördeg hidgye meg már honnan irtad a Levelet [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Sigmond gr. Bethlen Sámuelhez] ✱ *menjen ~be. 1582:* Elisabetha consors Sth(eph)ani Kadar fassa est ... Mondam Neki, the Rut kwrwaneo ha ig Akarz zolgalny Nem kellez ennekem, eregyi eordeogbe [Kv; TJk IV/1. 3]. *1670:* az ki nem akarna megesküdni, menne ördögben innét [TML V, 38 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1678:* adgyák meg pénzét az mivel adossok Eordőgbe menjenek ő nem busul tőbet miattok [Kisgörgény MT; Ks] ✱ *mi ~ ... 1621:* Egeresi Jstuanis ... vgyan megh zolita Pocz Istvan tenekedis vgy mondo(m) mint az teőbinek nem tudom ha tanacz vagy vagy mi eördeőgh vagi de nekedis szinten vgy mondom [Dés; DLt 345]. *1623 k.:* egykor az gyermeke kezde fuladozni monda(m) Kata Kata mit czinalz megh fulaztod az gyermeket monda nem tudo(m) mi eordeogh leolte [Mv; MvLt 290. 29a] ✱ *mi ~öt cselekszik/csinál/keres. 1572:* Lattam hogj Eggik az Monostory Nemeos wraym keozwl vyzza Mene Es Monda hogj hew (!) My Eordeogeoth celekeoztok, wgmond [Jákótelke K; KP. tolway orban jb vall.]. *1592:* Catus Bek Janosne zolgaloia vallia ... be leoue az legini, es fekwnek mellem, mondek nekj, nem tudo(m) mi eordeogeot kerez it [Kv; TJk V/1. 270]. *1632:* mj eördeőgöt keres illien kor it az iffiu legeny [Mv; MvLt 290. 81b]. *1772:* Gazdag István ... élte Törőknét sok időktől fogva melyet nékem maga Törők Mihály Uram panasz képpen panaszolt e szerint: Elné s akár mi ördőgöt csinálna vélle, tsak a Feleségem ne innék [Dés; DLt 321. 78b St. Sarosi (46) ns vall.] ✱ *tudja (az) ~. 1567:* Ad que rursus hoc dixisset Phile Ferenczne Twgia ordog ha iambor uagi uag' ne(m) Mert en nem wltem labodnal [Kv; TJk III/1. 104]. *1633:* egikor jöue hozza(m) az Zabo Jacabne szolgaloja egett borert es mo(n)gia vala tugia az eördögh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik [Mv; MvLt 290. 123a]. *1761:* Darabán Vonulné ... adott holmi ördőg tudta mi féle port s

arra tanitott hogy aztat az Vram(na)k adgyam bé s meg nem verhet [Gyeke K; Ks 4. V. 20] ✱ *vigye (el) az ~. 1573:* Orsolia Mezaros Balintne Azont vallya ... hogi paloczinak az felesege Mongia volt hogy az Eordeg eotet ely vige ha az hazban lakyk [Kv; TJk III/3. 237]. *1697:* uittek volna el az ördögők s szaggatták volna el, mert soha nem szerettem mint hamis lelkütt, nemis szeretem soha [Szentgyörgy Cs; CsJk 7 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. *1761:* A bátyám ... Arra ismét mondá: „Vigyen el az ördög" [RettE 128]. *1812:* A mikor pedig vala hová indult a Groff ur eö naga nagy felszoval azt kialtozta eö nsga után' — Mennyel, meny el vigyen el az Ördög [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1847:* Az idevaló uradalmi ispány urról Varga Katalin annyit mondott: „Ördög vigye!" [VKp 272].

5. *szegény* ~ nagyon szegény ember; un biet om/nenorocit; armer Teufel/Kerl. *1899:* Egy igen szegény, jó fiút szeretnék kenyérbe tenni Kolozsvárra ... Ott van maga. Jó erős és hosszú keze van; szegény ördög volt, tehát tudja, be kutya nehéz dolog az első lépést megtenni; segítség nélkül ... hát, ime, írok magának: tegyen valamit [PLev. 202–3 Petelei István Gyalui Farkashoz].

6. tagadó m-ban; în propoziții negative; in Verneinungssätzen. **Szk:** ~ *baja sem* semmi baja sem; nu are nimic, nu are nici pe dracu; er hat nichts. *1835:* Tudom azt is hogy Kovátsnak másnap ördög baja sem volt [Zsibó Sz; WLt] ✱ *az ~ sem* senki sem; nici dracul, nimeni; niemand. *1759:* Sokféle encsembencs módi vagyon még az úri asszonyok kőzött, melyeket az ördög sem győzne elészámlálni [RettE 91]. *1763:* A continuum judicium felálla ... cz a mi főispánunk ... azon instált, hogy ne Széken, hanem Nagysajón legyen ... melyre nézve a kimondhatatlan rossz út és messzeség miá az ördög sem megyen [i.h. 154]. *1842:* Sem a marhának sem p(e)d(ig) a bornak nintsen árrok 's kiváltképp a bort az ut roszszasága miatt az ördög sem vészi [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

7. jelzői haszn-ban indulatos beszédben; cu funcție de atribut, în vorbirea vehementă; in attributivem Gebrauch bei heftigem Gerede: *mi ~ (ember/dolog)* kb. miféle/micsoda különös/nem tetsző (ember/dolog); ce fel de (om/lucru), ce drăcie; was für ein (Mensch/Ding), was zum Teufel. *1602:* Nemez gyarto Jstwan ... vallia ... vgy talalek egy zoknyat monduan magamban mj eordegh zoknja ez [Kv; TJk VI/1. 618]. *1638:* hallank nagi rikoltast ... es mi kerdwk miczioda ember uagi; es monda az az legeni hat ti mi órdóg emberek uattok, es intwk hogi ne kialtozzon mert az kalikaban (!) uiszik [Mv; MvLt 291. 139a].

ördögadta I. *mn* alávaló, semmirekellő; netrebnic, mizerabil; nichtsnutzig. *1707:* Peter Deakne aszonyomat ... ördög atta kurvaja(na)k Szitta [Dés; DLt 488]. *1711:* ördög atta fekete kurvájá(na)k szidott [Dés; Jk]. *1716:* Kertész Istvánt szidalmazta ördög adtával teremtettével mondotta: Házába égetem az ördög adta teremtette Sodomita fiát [MNy XXXVI, 269]. *1752:* Ördög adta nagy Urai a Szegénységgel nem gondol(na)k [WLt]. *1754:* meg veri az ördög adta czigánynyát [Mezősámsond MT; Berz. XIX/11]. *1756:* Kutja ördögatta Teremtette Diszno Pásztori tü még az én udvaromban jötek portio kérni [Petek U; Hr 3/15]. *1785:* No ördög adta huntz futtya meg szántád a' földemet ... de annak meg adod az árrát [Kv; AggmLt B. 26].

Szk: ~ *lelkű. 1670:* Levay Ferents megh ragada mellyb(en) s monda No te Ördögh atta Lelkü miert szidod megh anyámat [Görgénysztimre MT; RLt Petri Szilágyi cons. Margerita Nagy (32) ns vall.]. *1686:* hallam hogy hijja vala ki Gáspárt, mondan jer ki ördöghatta lelkü bajra [Mezősámsond MT; Berz. XVII/15].

II. *fn* **1.** *szitk* rendsz. megszólításban; de obicei în adresări; in Anrede: ördögfajzat; diavol; Teufelsbrut. *1721:* Latám szemeimmel hogy az Beréi Szabadi Mihaly oda jöve és azt mondgya ördögh atták miért pusztittyátok az nyirasomot [Torboszló MT; MvLev. Bereczki Lev. 96. — Pál Sándor kijegyzése]. *1745:* Fő Biro Urt meg Szidá egy hosszú Sárga bajuszu katona mondván ... nékem nem parantsol mert nékem nem Ur(am) Söt inkab meg erdemelném én hogy ö Süvegelne meg mit (!) sem én az ördög adtát [Kiscég K; Ks 3. K. 6 Kerekes János (24) zs vall.]. *1763:* nagyot riaszkodik nékik ezt mondván után (!) az ördög illyen 's amollyan adtának etc. öllyük meg 's tegyük le az dijját [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1768:* azt mondá Drágus Márkully: V.V. Ördög atta ne ály az ökrök eleiben, mert ugy meg ütlök hogy soha sem eszel több kenyerett [Madaras MT; BK. Kalányos Miklos (30) jb vall.].

Szk: *láncos* ~. *1742:* Ördög lánczos atták ugy mennyetek az Plebanosra[a], hogy meg veretlek és az Ispotállybul ki tsapatlak benneteket [Kv; AggmLt C. 12. — [a]Panaszkodni].

2. az *ördögadta* szó mint szitokszó; cuvîntul *ördögadta* folosit ca înjurătură/sudalmă; das Wort *ördögadta* als Schimpfwort gebraucht. *1672:* Egy captivust vadolnak az Directorok azzal hogy ördögh lelkűjevel, ördögh adta lelküjevel, eb adta, ördögh adtaval szidkozodott volna [Kv; TJk XI/1. 247]. *1675:* az ördög lelküuel, ördögh attaual 's több effele szitkokkal elők megh köueztessenek [Fog.; UF II, 677]. *1680:* Az I. az I(ste)nt, Ördögh atta szitkozodassal karomlotta mely cselekedetiert a Nemes Orszag Törvenye szerint vitessek ki az piaczra, es az Henger igen kemenyen ... palczazza megh [Dés; Jk]. *1722:* Pap Peter ur(am) ... engemet meg fogott, majd meg vert; ördög attával öszve baszván az Anyámért ... fenyegetett [Kecsed SzD; TL. Sepsorán Thoma (36) prov. vall.]. *1739:* Ács Gergelynek ördögadtával káromkodását az Összel egynehányszor hallottam [Bözöd U; Ethn. XXIV, 86 Koncz Péter (19) ns vall.]. *1759:* az I. Liszkai Benjámin ö kglme, nagj Isten ellen való káromkodásokkal, ördög és Eb-attával 's teremtettével ... káromkodott ... Azért, noha ... Halállal büntetethetett volna ... Deliberáltatott, hogj ... a' Nms Város Piattzán ... a kalodában, Höhér által keményen meg pálczáztassék ... és a Szent Eklat ... kövesse meg [Dés; Jk 319].

Szk: *kutya ~-val megszid. 1771:* Szeki Persi ... hogy meg szidta kutya ördög attával az édes Anynyát fülemmel hallottam [Dés; DLt 321. 18b Elisabeta Cziro cons. Joannis Imbre (50) vall.] ✱ *tüzes ~nal káromol vkit. 1728:* Constal hogy az I: Citatoriamb(an) declaralt ... szemelyt Tüzes Ördög attával ... káromlotta [Dés; Jk 39a] ✱ *tüzes ~val szitkozódik. 1717:* Hallotta(m) hogy Becski Ur(am) tüzes ördög attával szitkozodat [M.köblös SzD; RLt Dolhai István (20) ns vall.].

III. *isz* az ördögbe!; drace!; zum Teufel! *1752:* ördög adta mind tolvalyok vagytok [MNy XXXVI, 269].

ördögfi *szitk* ördög-származék; pui de drac; Teufelkerl. *1644:* mondam en Cziszar Peternek hogj ne veszekedgjek s en nekemis azt monda eregi teis eördeögh fi ne jüi hozzam [Mv; MvLt 291. 422a].

ördögharapás ördögharaptafű; Succisa pratensis; ruin; Teufelsabbiß. *1726:* Ördög harapást nem küldhettem mert még sem(m)i jövése nincsen, hogy Leveleiről megismerhetné az Ember; aszt az Ördeg harapást az oláhok Rujen, annak hiják ... a Levele hoszuko mint egy petyegetet, a karoja magassan nő fel, a tetein uagyon kék virágja, akkora mint egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [LLt].

ördöghitű *szitk* kb. hitetlen; necredincios; ungläubig. *1688:* egy Seres Gyurka nevű Inas menten hazamhoz jövén ... ott ijutt vendègeskedett ... magamat ördög hitű(ne)k, hamis lelkű(ne)k szidott [SzJk 229].

ördögi 1. ördögtől való; diabolic; teuflisch. *1584:* Takach Jeremias vallasa ... az giermeknek talpa fel fordulwa(n) es ky tekeredwe(n), ez Azony hiuatla(n) oda me(n)t, es eordeoghy hatalmawal illien veszet Niaualiat vgy hozot chak harmadnapra helire hogy semmit a' giermeken tizta epp testnel Ne(m) esmertek [Kv; TJk IV/1. 259]. *1710 k.:* Hogy nem ördögi illuzió vagy diabolicum somnium ezekből concludálom[a] [BIm. 1033. — [a]Köv. a konklúziók]. *1765:* Elfelejtkezven az I. maga emberi tartozásáról ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi practikakat tartott, ördögi segittséget advocalt s ezáltal bűjes bajos boszorkanyi varaslásokot vitt véghez [Torda; TJkT V. 284–5].

2. bűbájos, boszorkányos; de vrăjitoare; hexenhaft. **Szk:** ~ *mesterség. 1694:* Gellert György Procurator(ána)k vallya Lázar Győrgyőt Felesege Gergely Ersok elle(n) Divortiumot kivá(n) ... mert ördögi mesterseggel varáslassal Uranak halálára igyekezet [SzJk 279]. *1748:* Déván ... Haller János Ur eő Exja Középső Malmában lako Molnár János ... magod el felejtvén mind Isten, és Nemes Haza afféle bujos bajos ördögi mesterséggel élő emberekről irt törvényeiről magadot a rosz életben elegjitetted ... azzal kérkedtél hogy olly ördögi Mesterséget tanultal az Német Molnártol, hogy az Malom el bomlik meg nem marad Semmi [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1756:* Matyás Juonra egész falustol nagy gyanuságunk vólt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal elő gonosz ember let volna [Valyebrád H; Ks 62/22] ✱ ~ *praktika. 1712:* Ki volna Boszorkany; ördögi Praktikaval elő, vagy kuruslassal fenyegetőző? [MúzBethlen vk]. *1765:* El felejtkezvén az I. maga emberi tartozásárol ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi practicakat tartott ... sokaknak per incantationes veszedelmes nyavalyákot, tsonkaságokat okozatt [Torda; TJkT V. 284–5] ✱ ~ *tudomány. 1614:* teczik nekwnkis orzagul, hogi az Nezeok Jeouendeo mondok, varaslok, Beobaiosok, ugi mint Eordeogi tudomaniok, seot nem cziak azok, hanem az kik Istennek kemeni paranczolattia ellen azok utan iarnakis, Jeouendeoltetnenek, varasoltatnanak uele ... teorueni zerint bunte<t>essenek [Ks 87 ogy-i végzés].

3. gonosz; diabolic, demonic; teuflisch, dämonisch. *1668:* Az én atyámfiával éljen jól, ne ördögi gyülölséggel legyen hozzájok, ne szidja szokása szerint őket [TMI. IV, 401 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. *1699:* Eördegi haragot s gyülölsegget ne(m) tart senkivel [SzJk 316]. *1710:* De a fővezér ördögi kevélységgel felfuvalkodván, a jó és hasznos tanácsot megveté | Jankó Boldisárt, kire neheztelt[a] ... a házánál megkapatván, ördögi kegyetlenséggel ... a kapujára felakasztatja [CsH 167, 234. — [a]Mikes Pál].

4. ravasz; şiretlic, viclean; listig, schlau. *1710:* midőn a koronázás után a koronát, amely ládában szokták volt tartani, bé akarnák tenni, ördögi szemfényvesztő mesterséggel megcsalja az előtte álló urakot és az üres ládát bepecsételtetvén velek, a koronát ellopja[a] | A pápa nem lőn contentus a császár választételével, hanem ördögi negédségből manifestumot bocsátván, hogy a császár ... az Isten örökségit pusztítja, excomunicálja mind a császárt, mind az Olaszországban levő egész ármádáját [CsH 62, 411. — [a]Az özvegy királyné].

ördögkép ördögábrázolás; reprezentarea grafică a diavolului; graphische Darstellung des Teufels. *1582:* Ez Kassay Kalmar Thamasne Borbara azzon ... veon egy keonyweth eleo ... Es kepek valanak Irwa benne, hol kiraly kepe hol eordeog kep, hol zerenchye kereke, es kileomb kwleomb fele kepek [Kv; TJk IV/1. 106]. *1662:* Azon toronynak négy szegletiben[a] négy emberi formában, de emberi staturákot, termetbéli mértéket meghaladó ördögképek valának ki csinálva igen nagy mesterséggel [SKr 262–3. — [a]Lichtenstein herceg kastélyában].

ördög-koma *szitk* ördög a komája, cumătrul dracului; Teufels Gevatter. *1729:* ördög koma, kutya koma Tűzes lobogos, lánczos Menykő Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk].

ördöglelkű I. *mn szitk* ördögien gonosz lelkű; cu suflet rău/hain; mit teuflischer Seele. *1664:* bizonj megh öllek ma ördogh lelkű olaha [A.szovát K; SLt R. 28 Kádár István (32) vall.]. *1671:* edes Atyamuram hazanal ... szidot ördóg lelkű hugyi pici leanyanak [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1679:* Horsa Gabor ... az Biro Házanal sidalmaza hogj megh ölj a Birakat az Ördögh lelkuüeket [Iklód SzD; RLt 1 Pap Laszár (25) vall.].

II. *fn* **1.** *szitk* ördögien gonosz lelkű ember; om cu suflet rău/hain; Mensch mit teuflischer Seele. *1647:* az Actort az J Eb lelkünek, Eordeógh lelkwnek Eordeogh Aniatol fajzotnak, fel faszszal Czinalt Esse lelek fianak szidalmazta [Kv; TJk VIII/4. 216]. *1660:* Toth Istok ... Colosmonostorra reszegen felniargalvan ... be szidogatvan ott az Pinczeben az kik mulattak Monostorj emberek ... mindgjart megh szida eördeogh lelkünek [Kv; TJk X/3. 313]. *1670:* Az captivus J ... engemet rut I(sten) elle(n) valo szitkokkal, ördögh teremtettének, ördögh lelkünek ... szidot [Kv; TJk XI/1. 14] | Szilagyi Janosne ... monda Kotsis Ferentz(ne)k, no te hamis lelkű, Ördögh lelkű, Kutya lelkű, miert mondod azt hogy az en fiam csak kenyer héjjal tartya az szolgaloját [Görgénysztimre MT; RLt 1 Petri Szilagyi cons. Margerita Nagy (32) ns vall.]. *1671:* mondá nekünk ördög lelkük, rosz emberek vadtok, mert engemet majd meg ölnek vala, nem vadtok en Baratim [Nyújtód Hsz; HSzjP Farkas Gergely ppix de Kezdi Lemheny (28) vall.]. *1697:* Kérdém, hová mégy Sogor Aszszony monda ... az Iskolába megyek, ma Kotormányba halni nem mégyek ki vonom az Ördög lelkût ma Szebenit az Agyból [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.].

2. az *ördöglelkű* szó mint szitokszó; cuvîntul *ördöglelkű* folosit ca înjurătură/sudalmă; das Wort *ördöglelkű* als Schimpfwort gebraucht. *1665:* Tudo(m) hogy Eördögh lelküvel szitkozodat [Szúv; Born. XXXIX. 5 Szilágyi János (40) vall.]. *1668:* Eördogh lelkű, Eördögh teremtetet, es egieb ... karonkodasokat halotaki [uo.; i.h. vk]. *1672:* (St.

Szoboszlai) Isten ellen valo szitkokkal, ördögh lelkű, eb lelkű ... és ezekhez hasonlo ... szitkokkal szitkozodott [Kv; TJk XI/1. 250]. *1675:* Az lelek mondok megh uerettessenek ... az mas közönseges szitkokkal egy mast illetők haszonlo keppen, az ördög lelküuel, ördögh attanal s' több effele szitkokkal elök megh keöueztessenek [Fog.; UF II, 677]. *1688:* soha Istent meg nem káromollya. Eb, Ördög lelkű Atta, Teremptette, születette és ehez hasonlo szitkokkal nem szidkozodik [Dés; Jk]. *1715:* ő Szent Felsége ellen káromkodott ördőg Teremptettevel ördőg Lelkűvel, irtoztato keppen szitkozodott, morgolódott [Vaja MT; VH].

ördöglelkűz ördöglelkünek mond vkit; a numi/face pe cineva om rău/hain; jn zum Teufel machen, jn Teufel nennen. *1668:* (A hadnagy) miszáros Simont az nyuzásírt Eördőg lelkűzte szidta s rutolta [Szúv; Born. XXXIX. 5].

ördöglelkűződés ördöglelkünek mondás; faptul de a numi/face pe cineva om rău/hain; die Tatsache, jn Teufel zu nennen. *1686:* én magam vetettem ki a' vizből két kalongya s tiz kéve virágos kendert, mellyet Imreh Jancsi nagy ördőg lelkűződéssel el vün azt mondvá(n), senki ne(m) parancsol az ördőg lelkű az én Joszágomo(n) [Madaras Cs; BK].

ördögnemzetség *szitk* ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. *1675:* Citaltattam az It, hogy ... engemet tisztességbéli Nemes személyt hamis hitűnek, es nyilvá(n) való eszsze lélek kurvának szidott, ördög nemzetséghnek [Kv; TJk XI/1. 369].

ördög-praktikálás bűbájolás; vrăjitorie; Hexerei. *1657:* Füzesen lako Birtha Andras ... felesege Lőke Kata ellen ily dolgot proponal: Mivel elsőbenis egybe kelesünk haszassagunk, nem lőt I(ste)nes uton modon, hanem kőrpiczeles, ördőgh practicalas altal ... Azert tűle valo valast kivanok [SzJk 84–5].

ördögrokolya fehér zászpa; Veratrum Album; stirigoaie, steregoie; Nieswurz. *1843:* Török Ilona ... egy évig kinozván öt a hideg — égy dongai olánné ajánlá, hogy meg gyogyitja harmadnapra, és ördög rakolyát s kigyó fűvet össze fözvén, annak levibül 3 jo pohárral ... meg itatott ... harmad napra meg is gyogyitotta — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAk 11].

ördögség bűbájoskodás; vrăjitorie; Hexerei. *1667:* A császár Prágába készül. Sok ördögségeket találtak körülötte [TML IV, 61 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

ördögszülötte *szitk* ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. *1688:* soha Istent meg nem káromollya. Eb, Ördög-lelkű, Atta, Teremptette, születette es ehez hasonlo szitkokkal nem szitkozodik [Dés; Jk]. *1698:* (Az asszony) Urát éktelenül rut szitkokkal egész házasságokba(n) szidalmazta ... sok izben ördögh szülötté(ne)k, kutya lelkűnek [SzJk 310]. *1722:* hallam mikor azt mondá Szilágyi Fogarasi Uramnak ... ördőg születette baszos fia [Kv; BfN X. 2/113 gr. Teleki Miklós (18) vall.] | hallottam egy nihány izben fűleimmel, hogy üdvezűlt Bethlen Istvá(n) Uramot szitta Kováts Mária Aszszony, ezt mondván: nem kellesz nekem soha, ördőg születte dadogo fia [Mikefva KK; i.h. Maria Vajda provodo Michaelis Molnar cons. (32) vall.].

ördögteremtette I. *mn* alávaló, semmirekellő; netrebnic, mizerabil, ticălos; nichtsnutzig. *1721:* Csak azert haragszol ream ördőg Teremtette Kurvája hogy az éczaka nem tehetem meg ugy néked a mint kevántad vala [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1738:* Lászlo Pista ... fenjegette Pálffi János Ur(ama)t, illjen szokkal: hogj várjon meg a s. v. Ördőg Menko Teremtette Pálfia, mert nem fizete meg, de bizony az Házáb(a) égetem [Ádámos KK; Ks 17/LXXXII. 2]. *1772:* Egy alkalmatossággal haza jövén Szilágyi Josef ittason a maga szájából hallottam tudniillik Nyisd Ördőg Teremtette kurvája miért Zárod bé az ajtot elöttem [Dés; DLt 321. 80a Jos. Sarkadi (48) ns vall.].

II. *fn* **1.** ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. *1670:* Az captivus J ... engem rut I(sten) elle(n) valo szitkokkal, ördőgh teremptettének, eördőgh lelkűnek, kutya lelkűnek ... szidot [Kv; TJk XI/1. 14]. *1696:* ördög adtanak ördög teremptettenek szidának [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Chüdőr Mihály vall.]. *1717:* Azt látta(m) hogy azon furiajáb(an) a Pataki Ura(m) ablakát Becski Ura(m) bé ütötte ezt mondván, Gyere ki ördőg teremtette [M.köblös SzD; RLt Balogh Mihály (54) ns vall.]. *1762:* Tudom világoson s szemeimmel láttam hogy ... Kaffai János ... az Iffiu Pétsi Pált tépi hurczolya vala, s Diszno s ördőg teremtettének káromolya vala [Geges MT; IB. Joannes Bokor (42) jb vall.]. *1772:* egy Balás nevezetű Verbunkos katonának szájából hallottam ... hogy égyben veszvén a Mlgos Grof Haller Peter Ur ő Nga Inassával Mozessel ... szidta ... Te ördőg teremtette Vincze Ersokhoz ne járj tőbszőr [Dés; DLt 321. 72a].

2. az *ördögteremtette* szó mint szitokszó; cuvîntul *ördögteremtette* folosit ca înjurătură/sudalmă; das Wort *ördögteremtette* als Schimpfwort gebraucht. *1668:* Eördogh lelkű, Eördögh teremtetet, es egieb ezekhez hasonlo karomkodasokat halotaki [Szúv; Born. XXIX. 5 vk]. *1700:* mind az Istennek mind a' Nemes orszag(na)k törvenye erős tilalommal tiltya az ... ördőg attaval s ördőg teremtettevel valo szitkozodasokat [Dés; Jk 315b]. *1723:* Szidalmazván I(ste)n ellen valo rut karankkodasokkal, ugj mint Salva venia ördőg teremptettéhel (!) ugj egyébb rút Szitkokkal [Told. 2]. *1737:* hallottak égyszer ördőg teremtettével lőtt szitkát [Torda; TJkT I. 134]. *1761:* mindennel szidalmazta, nevezetesen az ördőg teremtettét talán százszoris el mondotta [Majos MT; Told. 35]. *1771:* Zilahi Istvan Ur(am) ... jő Lo háton mindenűt utánnam a barázdán és a puska a pofájánál hogy meg lőjjön haragjában, akkor szort el anyi Lanczos Menkő ördőg Teremtettet hogy az földnek nehéz volt tartani [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (67) ns vall.]. *1772:* hallottam ... Hogy Borbély István Menkő ördőg Teremtettével káromkodott mikor kivált részeg volt [Dés; i.h. 51b Eva Dobai Relicta Vidua Nobilis quondam Michaelis Zilahi alias Gombkötő (50) vall.].

ördögtojta *becsm* ördögfajzat; diavol, drac de om; Teufelsbrut. *1710:* Apor István és a gubernátor, Bánffy György ... nem vigyázván a haza törvényire s a következendő rossz consequentiákra, minden ördőgtojta görögöt felfogadának, s a jó fizetésért azokot tévék rationistáknak, árendátoroknak, udvarbíráknak, dézmásoknak[a] [CsH 271. — [a]Köv. több név fels.].

ördöngös 1. ördöggel cimboráló, boszorkányos; posedat de draci/diavoli; vom Teufel besessen. *1614:* Varady Szécczy Gergelynek zayaból hallottam hogy bezellette Egykor

Vinczen Imrephinenek egy Kis Subayat fercele(m) vala Egy eördeöngeös Azzony vala ott es egy kezkencöt Czyauargat vala az kezeben [Medgyes; VLt 53/5267 Fr. Bodogh de Varad (20) vall.]. *1624:* Szakacz Thamast az Ecclesia ... parazna es ördeöngeös felesegetöl fel szabadi<to>tta [SzJk 16]. *1687:* Causa Varallyaiensis Fazakas János Feleségétol Gaspár Katátol divortiumot kiván, mint ördöngos és Boszorkany személytöl [i.h. 218].

Szn. *1854:* Asztalos Ördöngös András [ACJk IV. 42].

2. varázserejű, kuruzsló; de vrăjitoare/vrăji; zauberisch, kurpfuscherisch. *1584:* Immar mint Neg hete vala, hogy A masik labatis megh vesztek[a] ... El hivatok[b] ... az Zegeny giermekel vgy Banęk hogy tizen eggyed Napra kewes hogy vgian kezebe Ne(m) hala megh Azert minthogy Nem lathatta(m) eyel Eordeongeós Chelekedetit, Nem tudom valoba Mondany, de telliesegel rea gianakodom beleolle [Kv; TJk IV/1. 258. — [a]A gyermeknek. [b]A bübájoskodó asszonyt].

3. ördögi praktikákról, bübájoskodásról szóló (könyv); (carte) de vrăjitorie; Zauber- (Buch). *1582:* Borbara azzon ... az hona alol veon egy keonyweth eleo ... akor az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonyvek es ha ember olwas benne tehat eleo Jeonek az Eordeogeok | Kuthos Iacab vallia hogi hallotta mastol hogy volt ez Cassay Azzonnal egy Eordeóngeós keónyw [Kv; TJk IV/1. 106, 108].

◇ **Hn.** *1579:* keozel eordeongeosheoz [Néma MT; Told. 31/1]. *1600:* Ethedi hatarban Eördenges hidnal walo Zanto feöld [Etéd U]. *1604:* Eorde(n)gesbe(n) vagion egi feoldem [Bögöz U]. *1606:* ördöngös patakaban [Bözödújfalu U]. *1645:* Tudok az Eördóngós Toban egy darab szena füvött [Györgyfva K]. *XVII. sz. köz.:* Ördongós marton (sz) [Szentmárton Cs]. *1656:* Az eördöngös tonal [Csobotfva Cs; CsÁLt F. 28. I/1]. *1657:* ördöngös szer labián valo kurta föld [Tarcsafva U]. *1665:* Az Eördöngösbe(n) (sz) [Nyárádgálfva MT] | Ugyanott a Mart alatt, melyet ördongosnek hinak (k) [Várhegy MT]. *1684/XVIII. sz. eleje:* Az Ördöngös toban (sz) [Komjátszeg TA]. *1687 k.:* Ördöngös tónn alol [Bere MT; MMatr. 225]. *1690:* ördenges Szer (sz) [Tarcsafva U]. *1695/XVIII. sz. köz.:* Az ördöngös Szegben (k) [Balavásár KK]. *1711:* Ördöngös nevü heljben (sz) [Menaság Cs]. *1726:* Ördöngös To mellet [Vajdasztivány MT]. *1729:* Ördöngös arok labjan (sz) [Hidvég Hsz]. *1737:* Az Ördenges Toban (r) [Györgyfva K]. *1748:* az ördöngösb(en). az Ördöngös fóben (k) [Torda]. *XVIII. sz. köz.:* Az Ördöngös Toban (k) [Szentlászló TA]. *1757:* Az Ördöngös Tónál (sz) [Csomortán Cs]. *1758:* Az Ördöngosbül [Boroskrakkó AF]. *1761:* ördöngös pataka (k, p) [Székelyjó K]. *1775:* Az ördöngös nevezetü hellyen (k) [Csapó KK] | Az Ördöngös To alatt (sz, k) [Okländ U]. *1796:* Ördöngös [Póka MT]. *1797:* Az Ördöngös Hegyen alol [Ajton K]. *XVIII. sz. v.:* Az Ördöngösre menö nevezetü hellyen (sz) [Ozsdola Hsz]. *1806:* Ördöngus (k) [Székelyjó K]. *1820 u.:* az Ördengesbe. az Nagy ördöngösbe [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1821:* Az Ördöngösben (sz) [Málnás Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

ördöngösbeli az Ördöngös nevü helybeli; care se află în locul denumit Ördöngös; aus dem Ort Ördöngös stammend. *1579:* az Kus órdeongeosbelj rizt ... engedeok Toldalagy Balasnak [Néma MT; Told. 31/1]. *1808:* az Ördengesbéli praediumatská [Bezéd és Mezőrücs (MT) körny.; Berz. 17].

ördöngösködik boszorkányként viselkedik/árt; a practica vrăjitoria; Hexerei praktizieren, zaubern. *1759:* Tudgyae ... ki volt az a Kis Asszony aki mezittelen a Házban az Asztalt kerülte ördöngösködvén ? [Altorja Hsz; HSzjP vk]. *1822:* a Sokszer említett boszorkánysággal tele Bernárd Benedek ... az ő Sok Ördöngös Társakkal etc. Szakadatlan beszédekkel, tsufoló elmét fárasztó, gyengítő, álmat, minden nyugodalmat meg-gátaló, ezernyi ezer is (!) a Füleimbe Fejembe az ő boszorkányos modgyok Szerént kialtozó Ördög, kutya, veszett (:castis omnia casta:) baszom teremtettekkel rajtam ördöngösködnek ... Bernárd oly Bübájosságokat praktizál rajtam, a mellyjekkel a boszorkányságot tudo Olánnék másokat meg-rontnak tagjaikbanis [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

ördöngösködő boszorkányságokat művelő személy; persoană care practică vrăjitoria; Hexereien praktizierende Person. *1822:* A minden istentelenséggel, boszorkánysággal, tolvajsággal etc. etc tele, telyes Mar(us) Széki Bernárd Benedek. A gonoszságokban Semmitt sem engedő Társával G. Mikes Joseffel s hát Menynyi Czinkus Poroszlo boszorkánysággal egygyet értő Darabontokkal! ... bizony itten Vannak ezek a Szemfényvesztő boszorkánysággal ördöngösködök Számoson Kolosvárt [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

ördöngösség boszorkányság; vrăjitorie; Hexerei, Teufelskunst. *1573:* Kathalin Feyr Benedekne, hity vta(n) azt Mongia, hogy Eggywt Lakot Kathowal, de eo Eördöngesseget ne(m) Latot sem hallot hozzaya [Kv; TJk III/3. 86a]. *1629:* monda Uarga Mihaly Takacznenak ... te szerzed eozue az te kurva atiadfiat az latorral ... nem tudom szinte mellik azt monda, hogj eördeöngessegevel avagj boszorkansagaval szerzette eözue eökett az katonaval [Mv; MvLt 290. 17a].

ördöngöz ördöngösnek nevez; a numi/face pe cineva vrăjitoare; jn Zauber/Hexenmeister nennen. *1792:* egyebet nem tudok mondani, hanem hogy egy más közt az exponensek veszekednek, edgyik a masikát illetlen Szókkal, Szidalmazásokkal illetik egy mást Ördöngözik [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 11 Méda Nyikora (60) vall.] | egymást Szidalmazták, Péter is Szidta ördöngözte az Anyát, akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné [uo.; i.h. 6 Gura Jósa (38) vall.].

őreá, őrá 1. reá, az ő személyére; pe el/ea; auf ihn/sie. *1570:* Erzen Jarto Peter, es erzen Jarto Symon ... vallyak ... Az Masik ely Bwtth volt eleotek, Es hogy megh zolal hogy Neh Bantanak az Tarsat eorcyais Rea Tamattak es eohozais wteotek [Kv; TJk III/2. 72]. *1600:* Akarya Kgtek töllönk erteny ha ide iwyone wagy pedigh eö rea vigiazzon [Dés; DLt 264]. *1619:* fordítám őreá az beszédemet s mondám [BTN[2] 385]. *1623:* az mj keues uagion job rezet az Annja, kereste az Attia holta vta(n), es eo reajs[a] vgian alkolmas summát keolteot [Kv; RDL I. 120 Joh. Eppel vall. — [a]A fiúra]. *1653:* a seregek ura Istene gondot viselt volna ő reá is, mi reánk is [ETA I, 145 NSz]. *1672:* még ennek az gyalázatja ő reájok tér vissza s egyébiránt sem szenvedi Isten ezt a nagy gonoszságot el [TML VI, 369 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1741:* Mi ok vitte erre Sipos Istvánt maga tudja ... eleg hogy akkoron Balog Lászlo semmit se vetett ellene, lehet hogy az elött haragudott volt meg ő reája [Szilágycseh; IB III. 106/16]. *1776:* ő réa azon kivülis haragutt [Szentbenedek MT; Told. 28].

Szk: ~ *gyanakodik/van gyanúsága. 1568:* Agnes Bartholomei Nagy R(elic)ta ... fassa est ... harom sing vazon veze el hazamnal ... ennekem bizon ǫ rea volt gyanosagom, merth senky egyeb hazamnal ne(m) lakoth | egy golchy Jngem vezet vala el, es o rea gyanakotta(m) de bizonyal ne(m) tutta(m) [Kv; TJk III/1. 199, 200]. *1573:* Eo Rea gyanakodom hogi ely vitte az Inget [Kv; TJk III/3. 135]. *1604:* eo reaiais gjanakodik Teoreok Mihaly [Ks 38. l. 16 Melch. Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. *1629:* az eö leania igen betegh s igen niomorultul vagjo(n), mert sem keze sem laba az leannak mert megh ueztettek, hanem gjogjicza auagj giogitassa megh mert eörea gyanakodik; miuel ennek eleötte megh feniegette voltt hogi az leaniat az ő fianak nem atta volt [Mv; MvLt 290. 167a] ✱ ~ *marad. 1584:* Domini Senatores ... deliberarunt ... Miert hogy az eggik vallo ... sokzor hallotta azt Zabo Catotol, hogy eo rea az Anniarol marat volna halala vta(n) az Bozorkansagh es attol az Bozorkansagot meg tanolta, Mely vallasa tantum facit hogy Bozorkannak mongia magat, Ez vallasahoz penigh hogy eo ollia(n) zemely volna, illien dolgay accedalnak es ereossitik tudomaniarol valo vallasat hogy az fazakasnet meg feniegette hogy chontorkaiabol ky vagattia nyelwet addeg Ne(m) Niugzik [Kv; TJk IV/1. 222].

2. (kötelezettségként) reá/az ő terhére; (ca obligaţie) în sarcina lui/ei; (als Verpflichtung) zu seinen/ihren Lasten. *1634:* Hallott<am> Kerekes Zabo Istvantol, es Uyhely Nagy Marthontol, hogy az mi eo rajok haromlik, kezek fel igazitani es megh adni Zechy Istvannak [Mv; MvLt 291. 10b]. *1681:* Akar mely fele nevezetes naponis semmi fele ajandekkal nem tartoznak; hanem ha mikor à Földes Vrnak ... rend kivül valo expensajanak kellene lenni (:hazasodas, kereszteltetés ...:) illyenkor ha mit eö reajokis limitalnak, supportalni es administralni tartoz(na)k [VhU 69]. *1709:* az nadg(o)d szlobosyájjabeli Ember ... panaszolkodik hogy ő réjájjokk adott vetettekk [Bukurest H; BK. Lugosi Ferenc Bethlen Ferenchez].

3. *átv is* ellene; asupra/împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. *1585:* Ilona Molnar Georgnę ... vallia ... monta, hogy sok varga kwrwafia teor eó raia de vgian senky nem vezy el az eo konchat [Kv; TJk IV/1. 398]. *1599:* Erti megh Jobbagiom hogy zegeny Vramra vertik felen az harangot Alparethon es feggueres kezzel eó rea Jeónek kj az Alparetiak [Dés; Eszt-Mk]. *1619:* Az palánkok dolga szinte hasonló. Az németek indították azelőtt is azt, és hogy látják, hogy rosszkor fogtak volt hozzája, ők azért kévánják annak fennmaradását, csak hogy most az hajdúság őreájok fel ne keljen érette [BTN[2] 310]. *1654/1670:* fát[a] vők kezemben hogy Nádasra mennyek s megh foganak engem, azt fogák benne, hogy eö reájok fogtam én fát [Szénaverős KK; LLt Henczel Lénárt (65) jb vall. — [a]Botot]. *1705:* a dán királynak egy maga fő lakóhelyét obsidiálták nagy erővel és neki megizenték hogy mindjárt a svéddel megbékéljék, mert bizony ha nem ... őrea fordulnak és őtet debellálják [WIN I, 401]. *1756:* meg találván dögölve sertésemet ... meg betsültettem ... Kalákosim Juramentumok mint hogy ő rájok eset 's károm miattok történt fizessék sertésemet, juxta aestimationem [Bukuresd H; Ks 62/4].

Szk: ~ *vall. 1573:* Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne ... vallia ... Mond eoneky Boncidaine Da haly zep dolgot Myt mond ez leany, hat azt Bezelly, hogy ez dolognak[a] mind azzonyom oka ... mind eo Rea vallanak [Kv; TJk III/3. 59. — [a]Sánta Erzsébet elfogásának] ✱ ~ *vallhat. 1573:* Katalin Rostas Antalne ... vallia ... Kerte eotet Zok ferenchne hogi kěneregien az Istennek hogi megh Swrya Swet giarfasnenak hogi Eo rea Neh valhasson [Kv; i.h. 68] ✱ ~ *vet. 1704:* Kaszást pedig kergetik, hogy megfoghatnák, mivelhogy csak őrea vetnek, hogy megverték őket a németek, minthogy ő szaladott először meg köztök [WIN I, 274].

4. őneki, az ő számára/birtokába; în posesiunea lui/ei, pentru el/ea; für ihn/sie, in seinen/ihren Besitz. *1559:* ez witezleo Rakosy Antal Rakosy Janos es Rakosy Ferencz. keötek my eleottunk magokat ... hog ... Az okleueleket, Mindeneket, Az melyek Az Zengiely Jozag feleol wolnanak, mely leueleknek Az Bizonsagaual es Ereieűel Az Zengiel myklostol es Zengiel Andrastol es Az Sarkan reznek felereol, Eo Reaiok, weer zerenth Minden Jgassagal zallot wolna, Barchaj Farkas kezebe Zengielbe tartozzanak Adnya [Mezőszengyel TA; BfR VI. 304/29]. *1560:* Azert az ewreksegeknek kezehez kelese moggya zerentis nem suki Jstuannera sem az Ew gyermekyre hanem Az my Atyankra Leppeni Jstuanra zallot es Ew Reaia nez Ew vtanna my Reank [Kv; SLt ST. 6]. *1591:* Demeter Pal Kouaczy Pal Demeter fia ... eo rea maradhatot az eo atia eoreoksege [UszT]. *1599:* Chyerenj Lazlo ... az eó maga Nemes haza vthan valo Nemes eoreokseghyth ... Ezeken kwueól, keózcónsegeskeppen minde(n) keozepfaluba(n) valo Jussat, az mi eo rea ot Nizendeok volnanak, zallogba adtha ... Theke Ferencznek, es az eo kgme felesegenek Chyereni Orsolyazzonnak, es az eo kegmek fiaynak leanjnak es maradekynak [Dés; SLt 29. J. 10]. *1625:* az az eóreoksegh ... eo reaiók szallóth meltan ... es fabian marton ... vgj idegenitette el [UszT 86a]. *1670:* Varady Istva(n) vra(m) is ... az Salffi Jószághbol magának ... jussat ... ada Eöreőkeőseőn miden eő ra nezendeo igasságaval es tulajdonságával ... Mikola Sigmond Vr(amna)k [Kv; JHbK XXIV. 25]. *1672:* Az Törüenj mind kett felet bizonsagra bocziata. Az Actort, Doceallia hogj eö rea az eö Uer attyafiarol szallot, es eö mint uerus haeres magais birta az peres földet [Ksz; BLt 3]. *1715 e.:* A melly öreg Ferfiu emberek, kiknek nintsen Felesegek és fiok árnyékában nyugosznak, mivel az őrökség is ő reájok néz ... fiokkal edgyutt lévén, fél bérrel tartoznak a Praedikátornak Mesternek [Göcs MT; MMatr. 112].

5. az ő kezére/gondviselésére; în grija lui/ei; in seine/ihre Fürsorge. *1572:* eo k. varoswl ky adot regula az Safar vraimnak, hogy eo k. Byro vramhoz ... halgassanak ... keolcek az eo reyaiok Byzot varos Jeowedelmet az howa Byro vra(m) ... paranchollya [Kv; TanJk V/3. 54b]. *1618:* az en eó rea bizott Molnomban kett lopott Disznott tartott [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1662:* Balling János ... maga kívánta volna fejedelemtül: bízná csak őreá ott a szomszédságban Ungvár állapatját, ő arra ... gondot viselne [SKr 233]. *1705:* Vay László uramat a kurucok ... kemény rabságba tartanák, azért, hogy miért bocsátotta bé baron Tige-t a lovas haddal Medgyesről, holott öreá volt bizattatva, hogy rea vigyázzon [WIN I, 394]. *1710:* mind szép szóval, mind sok ajándékokkal a török basát rávevé a fejedelem, hogy szálljon el a város alól és bízza őreája, mert ... a várost a németek keziből kiszerzi [CsH 57].

öreg I. *mn* **1.** nagy; mare; groß. **A.** *bútorzatra, berendezési tárgyakra von. 1585:* fizettunk Aztalos Imrenek hogy az Scholaban egi tablat coreget chinalt attúnk neky f 0 d 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 29–30]. *1627:* Kepek ... Charitas kepe nagy eöregh | Ket feyer Lada Egik io Eöregh [Kv; RDL I.

132–3]. *1681:* Szakadozot Oregh vadasz karpit Nro 1 [Vh; VhU 555]. *1714:* Feketere festett Almariom 15. kis fiokokkal, azon kivül felöl s alul egy egj örög fiokkal, mostanáb(an) külömbféle irasokkal lévén meg töltve fl. Hung. 6 [AH 46].

Szk: ~ *ágy. 1685:* belsö ház ... Ebben ... Öreg deszkás jo ágy Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3]. *1688:* Fenyö deszkábul csinált két öreg fejér ágy [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2] ✱ ~ *almárium. 1628:* Az Legh belseö tárházban. Vagion egy eóreógh Almariumban Sargha Viaz eóreógh kozep es kisseb darabok Nro. 46 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1] ✱ ~ *asztal. 1585:* Ket Abroz, A ket templumbeli Eoregh Aztalokra valo [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. *1601:* 1 Gywrny valo eoregh aztal [Kv; AggmLt A. 41]. *1653:* Egi öregh aztal labastol [Ilencfva MT; DLev. IIB. 12]. *1753:* Egy öreg Asztal a' kis ebédlö palotan [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *fekvö láda. 1611:* Egj zeöld eöreögh fekkeö lada vy [Kv; RDL I. 88]. *1637:* Eleoben attunk az ket arua szamara egy Eöregh fekü ladat, amelyben feier ruhaiokat tarchyak, aestimaltuk f. 1 d. 25 [Kv; i.h. 24]. *1708/1719:* adá ... Segesvärt levö örög fejér feküvö ladaját, egész benne tele levö fejér nemü bonumokkal [Tarcsafva U; Pf] ✱ ~ *kárpit. 1669:* Ezen palota(na)k ... Harom öregh iratos karpit a fal oldalan [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ ~ *kemence. 1598:* Hogy a Scholaban az ket coreg kemenczet ... meg foldoztattük, Ment arra 12 ket penzes kalya tt f — d 24 [Kv; Szám. 7/XVI. 28]. *1669:* (Az ebédlö palotában) vagjon egy öregh veres kalyhabol rakot kemencze, kinek homloka faragot kö [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1699:* edgj faragott kö labakon állo kivül füjtö jo nagj öreg Uj Mázos kemencze [O.csesztve AF; LLt] ✱ ~ *kép. 1634:* Egy eoreg Ramas kep ... aest(imáltatott) f. 1 [Kv; RDL I. 105] ✱ ~ *láda. 1570:* Kerekes Mathias, Azt vallya hogy ... az Gereb Balastwl Marat Marhat egy Low zekeren vytte volt hoz Bartos az Keres Andrasne haza eleybe ... Egy kad egy Bochyka Es Bwzas kas es egy Eoregh Lada kyben Minden approlek beh volt Rakwa [Kv; TJk III/2. 156]. *1588:* Egy Eoregh rakot lada zaros lutot Az ket Arwaknak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. *1674:* Az Luts János Ur(am), ezüst s arany marháiat tarto, vas ajtos also boltb(an) vagjon egy nagy eöregh feiér ládám [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1713:* Nagy Öreg Veres Bécsi Ládában ... 5. Lengyel Országi onos iratos Bokájok, egy hojagos meczet üveg pohár Srofos [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.] ✱ ~ *nyoszolya. 1615:* Egy io Eöreögh Niozolia az Eöreögh boldba(n) [Kv; RDL I. 97]. *1633:* Egy Zeöldes eöregh nioszolia ... f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 103]. *1637/1639:* Vagjon az elsö nagj szobaban egy Nemet Orszagy nagy Eöregh rakott menyezetes nyoszolya [Kv; i.h. 111] ✱ ~ *óra. 1613:* Küldettünk egy szep örög Orat melynek Az Ara tesze(n) f 100 [Kv; PLPr 1612–15. 128] ✱ ~ *padszék. 1656:* mely konyhaban vagion negy darab eöregh czövek labakra csinalt boronakbol valo pad szek [Fog.; UF II, 177] ✱ ~ *pohárszék. 1632:* Komanai Udvarház ... Felseö rend Palotak ... Egy Eöregh Pohar szék N 1 [UC 14/38. 126]. *1745:* egy öreg paraszt Pohár Szék [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ ~ *szék. 1583:* aztalos Benedeknek az Jscholaban: a Lectornak chynaltatt (!) ... keött orog zekett [Kv; Szám. 3/IX. 12]. *1621:* Egj Aztal fedelet, es Egj Eóreg Zeket [Kv; i.h. 15b/IV. 24] ✱ ~ *szekrény. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzon' Thar hazaban ... vagion hozzw eöregh zekreni No 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 34]. *1694:* Kisseb örög Szekrén [Kv; Berz. 2. 29/76] ✱ ~ *szekrényláda. 1585:* Egj Eoregh zekreny Lada. Rosas f 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. *1615:* Egj zep rakot eöreögh zekren lada fodor faual boritot f. 10 [Kv; RDL I. 97] ✱ ~ *szőnyeg. 1585:* Az Nagy templumban vagíon az Aztalon eg' Eoregh veres Zwniegh 1 [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. *1597:* Az Gialwy pwspok wramnak Adtanak w kegelmek wy Esztendeo Aiandekaban Egy Oreg weres szwnieget [Kv; i.h. 7/IV. 127 Masass Tamás sp kezével]. *1629:* Egy falraualo Eöregh szeoniegh aestimaltuk tt f. 32 [Kv; RDL I. 132]. *1764:* Négy szűnyeg, égyik nagy öreg Szűnyeg, más kettö közönséges [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2] ✱ ~ *tükör. 1703:* Edgj nagy öreg tükör [Zabola Hsz; HSzjP]. *1711:* 1 Öreg fedeles Tükör ... —//90 [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *tűzhely. 1679:* Pitvar vagi Konyha ... Teghlaval rakot öregh Tüzhelje nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 8–9] ✱ ~ *ütőóra. 1652:* Balkéz felöl az kapu félen cserfából jo kötözessel csinalt ora láb, fen benne eoreg ütö ora minden készségéuel [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *virginás* nagy zongora. *1720:* Ezen boltban egj öreg virgjnás, más küsseb virginás [Köröspatak Hsz; HSzjP].

B. *edényneműre, házi használati tárgyakra von. 1591:* On talak iok s alab valowak Eoregeok es aprok XXII | Vas Nias Apro s eöregh [Kv; AggmLt A. 53]. *1596:* 3. Mazas fazakat attam az püspek kochnyájara, szep öregeket [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625 k.:* hat keozep tal ki eoregh ki kisseb [Kv; RDL I. 126]. *1629:* az talak(na)k penigh harma eöregh volt, az teöbbi keözep es apro volt [Mv; MvLt 290. 157a]. *1656:* Beles swteö Rez Tepsia ... Edgik nagy eoreg, kettej kisseb [Doboka; Mk Inv. 3]. *1657:* az fejedelemnek valának huszonnégy darvas jegyü legöregjebb kupái [KemÖn. 121]. *1660:* Harom rez konder, egyk eöregh, kettey kisseb [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1714:* Öreg s kitsiny vas fazekok No 15 [AH 49]. *1736:* Gróf Apor Istvánnak Ezüstből valo borhűtője volt nagy öreg, egy hat esztendös gyermeket megfereszthettek volna benne [MetTr 318].

Szk: ~ *abáló. 1716:* Makfalvi föld édényeket e szerént hoszta a Fazakas ... Öreg abállo, vagy porsolo Mazos No 5 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1761:* Öreg abárlo ép réz Medentze Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26] ✱ ~ *bárd. 1737:* Egj csont vágö öreg bárd [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *bélyegzővas. 1637/1639:* 1. Eoregh. Lo beljegeznj valo beljegzeo vas, az Geljen Imre vram neuere csjnalua(n) ... f. 1 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *berbence. 1589:* Vagio(n) mostan kit en Idemben chinaltak haro(m) eoreg berbencze [Kv; Szám. 4/XI. 12] ✱ ~ *bocska. 1593:* 1. Eoreg boczikat weotem f — d 35 [Kv; i.h. 5/XXI. 35]. *1614:* Egi Jo szapullo Eoregh Boczka vy f — d. 27 [Kv; RDL I. 95] ✱ ~ *bokálykancsó. 1727:* Vagjon egj öreg kék Bokály Kanczois [Kv; ACJk 135] ✱ ~ *capapohár. 1648:* Kivül Belöl megh Aranyozatt egyb(e) jaro örög czapa poharok Nr 12 [Mk Kapi Kata kel. 5] ✱ ~ *cseber. 1586:* Czinaltatot ... harom coreg Cziebret kiert att(am) — /65 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25]. *1592:* Veóttem Kadar Antaltol, ket Nagi eöregh chiebret az konihara f 0 d 24 [Kv; i.h. 5/XIV. 130 Eppel Péter sp kezével]. *1687:* Apro Cseber nro 1 Eörögh Cseber nro 1 [Csapó KK; Berz. 1]. *1688:* Öreg cseber nrö 5 Apro nrö 7 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1738:* Az Fa Edények száma ... öreg Csöber 4 [Papolc Hsz; ApLt 2]. *1763:* Kis cseber No 2 Öreg cseber No 2 [Mezösámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ ~ *csésze. 1673:* hat örög fejer holyagos cseszék [Fog.; Utl]. *1679:* Fejér Kristály Két fülü öregh Csesze nro 14 apróbbis nro 7 [Uzdi-

sztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] ✱ ~ *dagasztótekenő.* *1591:* Jspotalybely keöltseg ... 1 Eöreg dagazto tekenöt az Jspotalba f — d 45 [Kv; Szám. 5/VII. 9]. *1669:* harom öregh dagaszto tekenjö [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1694:* Vagyon egy Ket köblősnyi öreg Dagaszto Tekenő [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1757:* Kőznek valo őrög dagaszto Tekenyők kettő [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ ~ *deberke.* *1647:* Két öregh deberke [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~ *dézsa.* *1679:* Feresztö Öregh Dása nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74]. *1683 k.:* A' kinek buzaja nincs s nem terem ad d(en). 40 vagy egy öregh dása bort, mellyb(en) vagyo(n) Just. Nro 11 [Bagos Sz; SzVJk 45] ✱ ~ *ezüstcsésze.* *1703:* hat öreg lábas ezüst csésze [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ ~ *ezüstkalán.* *1637:* harom Eöregh mereö Ezüst kalanok [Kv; RDL I. 24] ✱ ~ *ezüstkanna.* *1595:* Egy eoreogh Sjma ezwst kanna az zelj Aranjas M 5 p 26 [Zsombor K; SL] ✱ ~ *ezüstpohár.* *1551:* Az keth Gyermek Rezere Jwtot ... eg ewreg Ezwst pohar es keth kjs Ezwst pohar [Mezöszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1674/1676:* Eormenyest meg' vöve Kamuthi Farkas vra(m) ő Naga, Golopi Farkastul két eoreg' ezüst pohárokat (:a' kik vedresek volta(na)k:) adának érette [Kv; JHbK XX/21] ✱ ~ *ezüstserleg.* *1697:* Fejér Sima hasatt szélü öreg ezüst selleg [KGy]. *1719 k.:* Egy öreg ezüst Sima Selleg tzapa [LLt Fasc. 115] ✱ ~ *ezüsttál.* *1681:* Eoreg ezust talat 2. közep ezüst talat 32 Apro ezüst talat 2 [Utl]. *1688:* 3 eöregh ezüst tál negyedik egy kicsinke [Beszt.; Ks S. Misc. 27] ✱ ~ *fakalán.* *1679:* Zsendicze merö öregh fa kalán nro 1 | Konyhára valo, öregh uj fa Kalan nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30, 54]. *1681:* konyhara valo Öregh fa kalan Nro 4 [Vh; VhU 517] ✱ ~ *fakupa.* *1679:* Banyai viaszszas öregh es apro fa kupa hata fedeles nro 29 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34] ✱ ~ *fapalack.* *1593:* teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion ezek a Waros zamara valok ... Egi eoreogh fa palazk [Kv; Szám. 5/XX. 167]. *1594:* Az Nagi Pinczeben Vagjon Oregh fa Palazk No 7 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 26] ✱ ~ *fazék.* *1590:* Veottem Eoreg fazakakat es keozep zereoket Bathory Boldysar kochyniara (!) ... d. 24 [Kv; Szám. 4/XXI. 48 Kis István sp kezével]. *1598:* Nagy Eöreg fazakakat keözep zereot es Approkath ueottem tudom czjak harom forintra f 3// [Kv; i.h. 8/V. 110]. *1699:* Pohar szekre valo Öregh Fazék no 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1746:* Nagy öreg fazék [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *fenyőbodon.* *1652:* Vajnak valo két öreg fenyeo bodon [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *fenyőcseber.* *1679:* Füles, öregh, fenjö Cseber nro 5 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 58] ✱ ~ *fenyőkád.* *1594:* Az masik Gabonas hazban. Vagjon egi eöregh fjrdo feneö kad No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22] ✱ ~ *fenyőlégely.* *1660:* Eöreg fenyeö legel nro 7 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ ~ *feredőkád.* *1695:* Öreg feredö Kád nro 1 [O.Csesztva AF; LLt] ✱ ~ *földfazék.* *1595:* Biro W. hozatat ... 28. örög föld fazakat ... Iarabol, mondúa czjnaltatta 1 p(er) d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1679:* Két fülü öregh föld fazék nro 1 | Öregh föld fazék [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9, 88]. *1681:* Két fülü öregh föld fazék Nro 1 [Vh; VhU 530]. *1696:* öreg Föld Fazek nó 14 [Bethlen SzD; BK] ✱ ~ *gazdálkodó kalán.* *1703:* Edgj öreg gazdálkodó kalán [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ ~ *iskatulya.* *1615:* Jutot Soffikanak ... Eöreögh kerekdit Iskatolya f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1679:* Romladozott öregh Iskatulya nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. *1711:* 2 Öreg záros Iskatulya ... 4//20 1 Öreg Tuttzinos Iskatulya ... 3// — 2 [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *ivócsésze.* *1697:* Öreg Aranyos ajaku gerezdes holyagos ivo Csésze [KGy] ✱ ~ *kalán.* *1627:* Jutot harom szep Eöregh Kalan [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *kancsó.* *1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Sos Tarkony Egi öregh kancsoval [Vh; VhU 562–3] ✱ ~ *kanna.* *1633:* Egy eoregh 3 Ejteles labas abro(n)czios kanna [Kv; RDL I. 103]. *1658:* Eöregh kanna uagion nr. 2 [Kv; JF]. *1714:* Egy öreg Angyalos lábos harom ejteles kanna [Kv; Pk 6] ✱ ~ *katlan.* *1679:* Eget bor főzeshez valo öregh katlan nro 2 | öregh katlan ... vas pártázatos, öregh réz üst 32 vedres nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 15, 136–7]. *1692:* enyv főző haz ... Vagyon ebben egy öreg katlan, abban egy öreg rez, enyv főző üst, egy enyvet szűrő kad [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ ~ *kés.* *1687:* Apró késekre f 2// öreg kesekre f 1 [Utl] ✱ ~ *kondér.* *1600:* Veottem az ház szwksegére egy eoregh kondert [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1645:* Eöregh kanderokot es vas fazakokot tudok hogj ualanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1720:* Konyhára valo öregh kander nrö 4 Kuseb Kander nrö 3 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] ✱ ~ *korsó.* *1690:* Kűs Kamara ... örögh Bugyoghos mazos korsok nrö 2 [Kentelke SzD; BK. Bethlen Gergely inv.]. *1703:* Edgy öreg korsó [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ ~ *kristályüveg.* *1679:* viznek valo, hoszszu száru, gombolyégh fejü öregh kristály üvegh nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55] ✱ ~ *kulcs.* *1600:* Czinaltattam az Ag ház zarjahoz egy eoregh kolczot, es az zárt megh foldoztattam [Kv; Szám. 9/XII. 67]. *1708:* Egy oreg kolts, kettö küsseb [HSzj *kulcs* al.] ✱ ~ *kupa.* *1595:* Egy eöregh eozve Jaro Aranjas kupa M. 7. p 26 | Egy eoregh fedeles Aranjas kwpa M 6 p 29 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] *1642:* Egy eöregh kupa [Koronka MT; Told. 26]. *1674:* adtak ... Az barassaiak egy örög kupát [Fog.; Utl]. *1688:* Egy öreg ezüst vírágos kupa, kívűl belőll Aranyas Bethlen Gábor hadta volt Testamentumb(an) az Szüle Apámnak öreg Kamuthi Farkasnak [Born. II. 18 Mikola László inv.] ✱ ~ *lakat.* *1583:* chynalthattam egj orogj Lakathott a' czyn terimb aythayara d. 32 [Kv; Szám. 3/IX. 6]. *1587:* Lakatos Janossal Czinaltatunk az Tar haz aitaiara Egi eoreg lakatot [Kv; i.h. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. *1652:* Az belső régi oh kapu ... ez kapu alat az kapu előt valo arkon altal egy kis emelcsös híd, vas retez retezfő, öreg lakattal kulcsal [Görgény MT; Törzs]. *1720:* edj öreg Lakat kultsával edgyüt [Sepsikőröspatak Hsz; HSzjP] ✱ ~ *lámpás.* *1657:* Vottünk az Torönjház egj öreg lampast [Kv; SzCLev.]. *1676/1681:* à várban mindenkor, apro es öregh Lampasok legh alab à Czejk házban légyen szazigh valo [Vh; VhU 666] ✱ ~ *liu.* *1637:* Az elseö pinczeben vagyon ... egy eöregh liu kin egy uas abronczy [UF I, 425] ✱ ~ *lóvakaró.* *1711:* 1 Öreg Lovakaro ... — //68 [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *(mosdó)medence.* *1627:* Jstoknak Fa szerszambol Jutott ... Egj Eoregh lapis fenekw Izkabalt medenche f — d. 3 [Kv; RDL I. 134]. *1637/1639:* Egj Eöregh mosdo medencze korsoiaual egjütt aestim(altuk) f 2 [Kv; i.h. 111]. *1648:* Egy örögh mosdo medencze korsostol Nr 1 [Mk Kapi Katalin kel. 5]. *1658:* Egy Eöregh sarga rez mosdo medencze teort szelü [Kv; KJ] ✱ ~ *nyárs.* *1675:* ket öreg nias harom kisseb nias [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Öregh Nyárs alá valo vas bak Par no 1 [Vh; VhU 555] ✱ ~ *önkanna.* *1551:* Dienessy Katha azzon

rezere ... Jwtot ozlas zerent ... eg oreg on kanna [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1604:* Vagion egy eoregh ohn kanna mellyen vas karika vagion eot eyteles [Kv; RDL I. 77] ✱ ~ *ónpalack. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseő Zenes hazban ... Öregh hituan on Palazk No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 23]. *1719:* Két öreg on Palaczk [TSb 26] ✱ ~ *óntál. 1551:* Dienessy Katha azzon rezere ... Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1605:* Volt ezen kwyl harom on kanna, egy on Palazk, egy Eoreg on tal [UszT 19/56]. *1628:* On szerszámbol ... Borkanak iutot ... Egy Eöregh vy on tál [Kv; RDL I. 139]. *1681:* Öregh ón Tál, közönséges ónbol valo Nro 4 [Vh; VhU 539] ✱ ~ *rézfazék. 1664:* Ket filü eoreg Rez fazek Nro 1 [Dés; Hr 2/3]. *1685 e.:* Füles öreg réz fazék Nrö 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6] ✱ ~ *réz gyertyatartó. 1588:* Az hazban vagyon egy fwggeo eoreg Rez gyerta (!) tarto [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. *1637/1639:* Egj Eöregh fel fügezteo rez gjortjatarto, kett rend cseokkel ... aestim(áltuk) f. 20 [Kv; RDL I. 111]. *1657:* Vagio(n) egy rez Öregh giórtia tarto Gerendab(an) valo hat aghaval egywt [Kv; SzCLev.]. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... Eöregh srofos Réz gyertya tartot nr. 1 [BLt I] ✱ ~ *rézharang* nagy rézkolomp. *1761:* Öreg rez harang Nro 12 Kissebb rendü harang Nro 20 [Spring AF; JHb XXIII/31. 38] ✱ ~ *rézmedence. 1560:* Egy Eoregh rez Medenche [JHb QQ Temesváry János reg.]. *1615:* Egj Eöreög rez medence f. 1 [Kv; RDL I. 97]. *1679:* Borbely fö moso szekire valo öregh réz medencze no 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63] ✱ ~ *rézmozsár. 1629:* Egy io Eöreg rez mosár tt f. 4 [Kv; RDL I. 132]. *1655:* Egy öregh Réz mosár törösteöl — f. 5 [Kv; i.h. 29]. *1674:* egy öreg rez mosár [Beszt.; WassLt 72/6]. *1677:* vagyon egy hitván örög réz mosár [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *rézüst. 1591:* Ser feözeö haz ... Vagion abban egi eöregh Rez wst katlanba be rakot kiben a' sert feözik de nem felette Jo [Kv; AggmLt A. 53]. *1651:* Vagjon egj eöreg hitvan szerü rez Ust f. 1 [Kv; RDL I. 28]. *1679:* Feredö viz hevetö öregh réz Üst nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 3] ✱ ~ *rosta. 1647:* Vagjon egi öregh Casvai Rosta [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1725:* vas rostávall rostált buzát ... vettettem el Metr. 129 ... Öreg rosta bérbenn Metr. 10 [Kv; Szám. 54/IV. 3] ✱ ~ *sajtár. 1596:* Vay uetel ... veöttem ... Bosi Demien peterneteöl egi eöregh sajtarral f — d 58 [Kv; i.h. 6/XXIX. 156 Bacsi Tamas sp kezével] ✱ ~ *serleg. 1578:* (Adának) Eött Ezewst pohart, kynek kettey Eoreg Selleg wala [Kv; Thor. V/14]. *1598:* Gerendj Georgynek hattam egy feyer eoregh Serleget | Az mi keuez ezwst marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak, egj eoregh Serleget [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1627:* Egj eoregh fehér ezwsteos sellegh [BLt]. *1644:* (Hagyott) egy öregh öze iaro aranias serleghet [LLt] ✱ ~ *serpenyő. 1587:* Egy Eoregh Serpenyeo d 32 [Kv; KvLt Inv. I/2. 4]. *1615:* ualamj vas zerzamok egy eöreög Serpenieöuel egywt f 1 d 25 [Kv; RDL I. 97]. *1658:* Was szerza(m) ... Egy Eoregh foltos serpenjó Est. d 80 [Kv; KJ] ✱ ~ *szita. 1595:* vöttem az Nemeteknek ö fge kochnyaiara 1 örög zitat zürtek vele p(er) d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa 202 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1703:* Nyolcz öreg szita [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ ~ *tál. 1588:* Harom egy Araniu visselt Oregh talak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24]. *1611:* Egj sima regj io Eöreogh tal [Kv; RDL I. 88]. *1668:* Radnóthon Tálmosó Sándor keziben adtam ezüst talakat közepeket harmincnégyet ... öreg tálakat négyet [AUt 3]. *1714:* Nagjob Tál No 6 ... Öreg Tal No 21 [AH 43–4] ✱ ~ *tányér. 1630:* Egy öregh es kiseb Cifras talnierok [Kv; RDL I. 147] ✱ ~ *tekenő. 1590:* Vgian az Swteö hazhoz esmet veöttem egi eöregh tekeneöth fl. — d. 38 [Kv; Szám. 4/XIX. 17–8]. *1602:* Egi rosz Eoreg tekeneo, dagaztanj ualo [Marosjára MT; Berz. LXV/9]. *1677:* Eörög Tekenök nro 11 [A.komána F; UtI]. *1687:* Eöreögh Tekeneö nro 1. Apro Tekeno [Maroscsapó KK; Berz. 1] ✱ ~ *tölcsér. 1582:* weottem egy keotes willat d. 13. Egy eoreg teolchyert d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével] ✱ ~ *üst. 1596:* Egy eoregh ewst [Kv; RDL I. 65]. *1599:* Egy vy eoregh feoggeo eöst [Kv; Szám. 8/XV. 18]. *1632:* Komanai Uduarhaz ... Egy eöregh Serfeözeö wst N 1 [UC 14/38. 121]. *1685 e.:* Viz melegitö öreg üst Nrö 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 7]. *1699:* Egy örögh üst hat vedres török orszagi [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI] ✱ ~ *üveg. 1652:* Egy romladozott pincze tok, ket öregh üvegh benne Egyik(ne)k sutuja benne ninczen [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] ✱ ~ *üveglámpás. 1666:* Eöregh Eövegh lampás [MNy XXXVIII, 304] ✱ ~ *üvegpalack. 1679:* Öreg, Sotus, (:egyik Csikos, masik tiszta:) üvegh palaczk nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 105–6] ✱ ~ *üvegtányér. 1722:* Voillay Sorban Gabor ur(am) Also Porumbaki Udvarbiroságab(an), magam lévén az Üvegesek mellett hütös és vigyázo, poroncsolt eö kglme, hogy csinaltatam (!) az Üvegesekel ... örög Üveg Tanyerokatt nö 1000 mellyek(ne)k az ara Hung fl 30 // [A.porumbák F; BK] ✱ ~ *vágókés. 1678:* Vöttem egy Jo öreg vago kest egy part egy forinton f 1 [UtI] ✱ ~ *vasfazék. 1590:* Veottem egy Eoreg vas fazokat onozot f. 5 [Kv; Szám. 4/XXI. 30 Kis István sp kezével]. *1596:* Egy eoregh vasfazek [Kv; RDL I. 65] ✱ ~ *vaskondér. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Egj Öregh was konder [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27]. *1637:* harom Eöregh Vas konder [Teremi KK; Ks 69. 50. 44] ✱ ~ *vasmacska. 1588:* Egy Nagy Eoregh wasmachka [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24].

C. *élelmiszerre von. 1575:* ket penzes kenyereket Beoweben Swssenek hogi Nem Mint Eoreget, az ket penzest ket feleh zelhessenek ... De Eoregb kenieret meg Ne darabolianak [Kv; TanJk V/3. 114a]. *1625:* Veottem Sajtott szepett eöregett nro: 2 ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 138].

Szk: ~ *cipó. 1609:* Swttettem 2 keobeol liztet megh ... Swlt beleolle eoregh cipo Nro 314 [Kv; Szám. 12b/IV. 413] ✱ ~ *dercekenyér. 1596:* Az zwretre vettünk ... egi eoreog derche kenyeret ... d 25 [Kv; i.h. 7/II. 42] ✱ ~ *házikenyér. 1691:* Örög Házi Kenjeret öttek nro 200 [M.bece AF; Told. 25] ✱ ~ *kalács. 1621:* (Vettem) Egy eoreog kalaczot .../6 [Kv; Szám. 15b/IX. 222] ✱ ~ *kenyér. 1587:* Eöreg feier kenieret veottunk f 1/80 [Kv; i.h. 3/XXX. 36 Seres István sp kezével]. *1606:* az korczomarlasaert adunk flo. 2 egi eoregh kenieret es az bornak sepreiet [Miklósvár Hsz; HSzjP]. *1664:* attunk ... az szeoleo pásztorok(na)k 2 eoregh kenyeret [Kv; SzCLev.] ✱ ~ *(kő)só. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az belseö kapu mellet. Wagjon Oregh kerek Soo No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. *1597:* veottem ... Egy Eoreog keo Sot, megis eoreoltette(m) f — d 10 [Kv; Szám. 7/XII. 99 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1711:* 1 1/2 Font Üreg (!) sóó ... 1//53 [AplLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *mézespogácsa. 1618:* parancsolná meg Nagysá-

god az brassai bíró uramnak, hogy vagy 16 középszerű jó sajtot szerezne és vagy 20 öreg mézes pogácsát ... kedveskedhetnénk, Kegyelmes uram, véle [BTN[2] 122]. *1704:* Ugyan ma írtam levelet Golescul uramnak, és két nagy öreg mézes és füszerszámos pogácsákat is vöttem számára [WIN I, 255] ✱ *~ pecsenye. 1589:* kwltem Bathori Jstuan vra(m)nak eo Naganak ... Ket eoregh peczeniet d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 4]. *1590:* Attanak ... 2 Eoreg pechyenet ... d. 18 [Kv; i.h. 4/XXI. 38 Kis István sp kezével] ✱ *~ sajt. 1654:* ada neki ... egy eöregh tauaszi es egy eöszi szep saytott [Msz; LLt]. *1681:* minden havastol (:a' kin Esztena vagyo(n):) nyárban tartoz(na)k haro(m) haro(m) jó öregh Sajtot, az D(o)m(in)us Terrestris szamara, adni [JHb XXXII. 56] ✱ *~ szalonna. 1589:* hozattam ... Egi eoregh zalonnat az Konihara f. 3/32 [Kv; Szám. 4/X. 40]. *1640:* Ostor adot mind(en) harmadik Eztendeoben adnak ... Egy eoreg szalonnatol d. 2 [Daróc K; GyU 51]. *1677:* vagyon két Eörög Szalonná [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ *~ tömlő(túró). 1623:* 9 fejős juh tejiből egy jó öreg tömlőt, egy sajtot, egy veder ordát várj a gyűjtőtöl őszig [EM IX, 622 Bethlen Gábor ut. a fogarasi ub-hoz a havasi juhgazdálkodásra]. *1675:* Ket örégh Tömlő Turo [Dés; Borb. II] ✱ *~ vámkenyér. 1596:* Az zwretre vettünk egi eoreg vam kenyeret p(er) f — d 20 [Kv; Szám. 7/II. 42]. *1600:* Egj Eoreogh Vam kenieretis Attam [Kv; i.h. 9/XIII. 9 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1621:* Juta Teoreok Janos K eo fel: loaz mestere ... B. V. h. kultem Tiz Czipot es egy eoreog vam kenjeret f — /19 [Kv; i.h. 15b/IX. 86].

D. *ékszerre, díszítésre, disz/kegytárgyakra von. 1560:* Tyzen Negy gomb aranias Ewregek Běrtěšěk [JHb QQ Temesváry János reg.]. *1625:* Wagyon elegy belegy gyeongy, egy nehani szem eoreg, az teobbi keozep szerű [Kv; RDL I. 126]. *1637/1639:* Egy bokor palastra valo Gyeongyös Turkeses Kapocsy, nagy Eöregh, nyom p: 39 [Kv; i.h. 111]. *1648:* Egy giemantos Torokra valo, kib(en) vagio(n) tizen eőt giemant s giöngiökis őrőgek [Mk Kapi Krisztina kel.]. *1651:* Egy eöregieb köuü Giemantos Giürüh [Szamosfva K; JHbK XVIII/27] | ezust kapcziok palastra valo eoregek [Torda; Borb. II] | Egy fejer Orozlanos es Sarkanios főgő, meliben Vagion Apro gemant Tizen Egy Eőregjeb Eőt [WassLt Perc. 72/2 Vaas Judit kel.]. *1710:* Három rend Gyöngj az elein igen Szép öregek, az kett vegin aprobbak egj egj Szem apro gjöngj a nagj gjöngjök között füzve [Told. 19]. *1716:* egy Vas Czimeres Medálly gyemantos három öregjebb 21 aprobb [WassLt].

Szk: *~ (arany)boglár. 1628/1635:* Az Zegeny Azzonj[a] eolteozeti ... Egi fekete barsonj parta, kilencz öregh arani boglar rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv. — [a]Néhai Uzoni Béldi Kelemenné Bánfi Mária]. *1633:* Szóld mecczet kis Suba, eöregh es Apro arani boglarok raita [Ks Vesselini Kata kel.]. *1694:* Eöt öreg Arany boglár [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1750:* Vagyon egy öreg boglar, az mellyben vagyon egy nagjotska Rubint [WassLt Wass Danielné ékszerei közt] ✱ *~ (arany)csipke. 1629:* Egj zeold tafota eleo ruha eoregh arani czypke keorvlle [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1664:* Egy Tenger szin Tafota Előruhát, körűl öregh Csipke rajta [Beszt.; SL] ✱ *~ aranygyűrű. 1629:* Egy öregh Arani giwrw Amatiszt keo bele foglalua [Kv; RDL I. 143]. *1658:* az Aruanak Ferkeőnek ... Jutott egy Eöregh Gamahos Arany Giurü [Kv; KJ] *1659:* az en kis Fiamnak Mihalcz Miklosnak az öregh arany türkeses giúrút hagiom [Altorja Hsz; Borb. I] ✱ *~ aranylánc. 1628/1635:* Arany Myuek. Egj öregh forgacz zemw aranj lancz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *~ ezüstgomb. 1693:* Vagyon Pappyrosban takarva, valami ezüst Porteka, ugy mint Tizenöt gombolyag öreg sima mentere valo ezüst gomb [Ne; DobLev. I/38. 8b] ✱ *~ (ezüst)kapocs. 1560:* Egy Bokor Eoregh Ezusth aranias kewes[a] kapch [JHb QQ Temesvary János reg. — [a]Értsd: köves]. *1589:* Vagion egy Eoregh Beortews kapoch palastra valo ... beochwltetet Ad f. 7 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 2]. *1674:* Tizen-négy bokor Aszszony ember(ne)k valo eőregh ezüst aranyos kapots [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.] ✱ *~ függő. 1651:* Egy óregh Orosz Leany formara czinalt Gyemantos Függő melyb(en) vagyon nedgy óregh Gemant Aprob gyemant 2 [WassLt Wass Judit kel.]. *1681:* Edgy öreg függő, mellyben harom öregh kek safir vagyon [Altorja Hsz; HSzjP] | Egy öreg függő [WassLt]. *1761:* Egy Mejre valo öreg Rubintos függő, öreg Rubintal és öreg Gyöngyel rakott, a közepin vagyon egy nagy Kék öreg Sáffir [Nsz; Ks 73/55] ✱ *~ fülbevaló. 1703:* Edgj pár öreg fülben való [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *~ gomb. 1628:* Egj galleros zederies skarlat nestel bellet mente vitez kotessel czinalt öregh tizen ket gombok rajta [Bodola Hsz; BLt] ✱ *~ gyémánt. 1628/1635:* Egj nagj gemantos fuggeo, meljben uagjo(n) tizenniolcz öregh gemant [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1651:* Edgy gómbólegh fejú Gyúrú öregh metczet Gyemant benne [WassLt Wass Judit kel.]. *1692:* Egy pelikános arany függő, egy óregh gyémántal és öt gyöngyökkel rakva [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1706:* Fejer lilium arany reszkető tő kinek az tetejen vagjon egy öregh kün ülő gyemánt [LLt Fasc. 108] ✱ *~ gyöngy. 1589:* Mwbe valo eöregh Giěngj [Kv; KvLt Vegyes I/2. 46]. *1596:* Egy wy gieongieós him kiben zep eoregh gyeongieok vadnak [Kv; RDL I. 65]. *1648:* Egy fekete Barsonyra csinalt füzer eőrőgh gyöngiőkkel [Mk Kapi Krisztina kel. 2]. *1692:* Egy arany haj nyomtato, harmincz négy valogatot öregh gyöngyökkel belé foglalva [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1694:* kétt rend nyakra való Fejér örög gyongyet ... vett vólt eő kgme f. 100 [Homoródsztpál U; BálLt 71] ✱ *~ gyöngyszem. 1611:* vagio(n) Eott eöreög gjengj Zem bechwltek ... f 6 [Kv; RDL I. 88]. *1628:* Aestimaltanak eo keglmek az Aruanak illyen Aranj marhat ... Egy Arany gyureot kiben vagyon egy coregh gyeongy szem foglalua ket Aranyat nyom. f. 8/ [Kv; i.h. 123]. *1648:* Eőtve(n)ket eőrőgh giőngy Zem torokra valo mint egy egy bab zem [Mk Kapi Krisztina kel. 1] ✱ *~ gyűrű. 1628/1635:* Egi fekete barsoni tokban uagjon 12 gjwrw hoc modo ... egj óreg tabla gemantos gjwrw [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1652/1655:* Egy öregh Türkéses győrü fl. 17 [Kv; CartTr II. 875]. *1703:* Edgj kék zafiros öreg gyürü [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *~ kaláris. 1657:* Vagion huszon negj szem fwzetlen Eőregh kalaris, approb Eőtt szem [Mihályfva NK; JHb XXII/42] ✱ *~ kalárisöv. 1651:* Vagyon edgy öregh Kalaris Eőve, kett ret óvedzik be velle [WassLt Wass Judit kel.]. *1692:* Egy jo féle öregh verés kalàris öv apro veres kalárisokkal füzve [Bilak BN; JHbK L. 36] ✱ *~ keresztelő szerszám. 1585:* Egy coregh kereszteleo zerzam rezbeól chinalt melj az templumban Allot [Kv; Szám. 3/XIX. 5] ✱ *~ koronka. 1629:* Egj coreogh arani boglaros gjengjeos koronka 1 [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ *~ medál. 1716:* egy öreg gyémántos medálly 63 gyemánt benne [WassLt]. *1735:* Egy Gyöngyös Gyemantos öreg medaj melyre való [MNy XXXVIII, 210]. *1736:* Az Gubernátor maga első nap[a] hamuszin bársony mentében, dolmányban volt ... a süvegében gyémántos

medály, az melyin, bal felől ... gyémántos öreg medály [MetTr 397. — ᵃGr. Bánfi György a leánya esküvője elsö napján 1702-ben] ✱ ~ *rubint. 1651:* Rubintos Rosa melibe vagion Eöregh rubint Egy, Apro Tizenhat [WassLt Vaas Judit kel.]. *1661:* Egi öregh Rubintos Rosás Giürö, kilencz öregh Rubint vagion benne [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.]. *1750:* Egy igen szép tsinalatú Arany Médály, mellynek közepiben vagyon egy igen Szép öreg rubint [WassLt Was Danielné ékszerei]. *1768:* 18 öreg és két kicsiny Rubint [Nsz; TGsz 51] ✱ ~ *smaragd. 1634:* 3 Eöregh Smaragd [Kv; JHbK XXVII/15]. *1676:* adtam ... örög smaragdot no. 1 [Utl]. *1758:* Egy Smaragdos nyakba valò, gyémanttal elegy, mellyben vagyon 25. óreg Smaragd aranyba foglalt, és 56. apró gyémánt [Nsz; TSb 21] ✱ ~ *türkisz. 1585:* Egy Czapragya igen zeep es draga eöregh gyeöngyekkel es thörkesekkel chinalt [BáthoryErdLev. 271] ✱ ~ *virág. 1710:* Egy hollo szin granatt kek bagaziaval bellet harom öreg viragokra egeszszen körülis ezüst s arany szkofiummal gazdagon varratt Czafrog [Told. 19] ✱ ~ *zafir. 1628/1635:* Egi homlokra ualo fuggeo, meljben uagjon egy óregh saphir, harom zem gjongj benne [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1687:* adott volt ... ajandekban ... egj hadi szerszamos Függött, melj gyémántokkal, rubintokkal rakva, és az közepin nagj öregh mettszett kék Safir vagjon [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. *1761:* Mejre valo ... fuggö ... ã közepin vagyon egy nagy Kék öreg Sáffir [Nsz; Ks 73/55].

E. *ruhaneműre, lábbelire von. 1644:* atta(m) ket parta Eöueth ... az leania Viscle, edgjk kisseb Vala, a masik eoregb [Mv; MvLt 291. 437a]. *1654:* Egy Czeh Süueg Eoregh [LLt 100. C].

Szk: ~ *csizma. 1740:* Constál világoson, exhibcált Inquisitoriámból, az Ik(ne)k sok enormitások, abususok, úgj mint ... Talp Formájokn(a)k felette kicsinységek, mellyöl rendes, öreg; vagy második Csizma ki nem tölt 's ki nem telik [Dés; Jk] ✱ ~ *felsőruha. 1596:* Egy granat eoregh felseo rüha zaras gomb rayta zeöld Bagaziawal bellet ... f 22/50 [Kv; RDL I. 65]. *1598:* Egj eoregh felseo ruham vagion Scharlat, mallal bellet mind roka beorrel eggwt az gazda Azzonnak hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1634:* Thorma Christoph vr(am)nak eo kgnek ... hagiom az en Eoregh roka hattal berlet, felseo ruhamat [WassLt Cegei Vass János végr.] ✱ ~ *guba. 1688:* Egy Eöreg Gubátol f — // 05 [MvRKLev. 23 Vect.] ✱ ~ *lajbi. 1802:* Egy Bolha szin Nagy öreg Moor Lajbi körüllötte lévö fél arany paszomántal [Ne; DobLev. IV/858. 3b] ✱ ~ *mente. 1627:* Egj veres skallat coregh mente aran(n)ias kaftamial (!) bellet | Egj veres skallat eoregh mente atlázal bellet [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1656:* hagiok Sebessi Miklos Uram(na)k egi öregh Galleros, kek kafftannial berlet scarlat mentet veressett (!) [Ádámos KK; BálLt 93] ✱ ~ *öv. 1574:* Vagion Egy nagy Eöreg Eöuem vonth Ezwstre czinalt ... azt hagiom az két ferfiu giermeknek [Gyf; JHbK XXI/12] ✱ ~ *övedző. 1703:* Székely Andrásné Aszszonyomnak ... egy ... öregeb övödzött [Esztelnek Hsz; HSzjP] ✱ ~ *palást. 1667:* Anno 1667 die 25 Julii ... Adtam be az eklézsiába ilyen zálagokat: öt bokor öreg palástra való kapcsok [Kv; KvE 202 1J] ✱ ~ *párta. 1575:* Egy széles öreg gyöngyös parta, havaseli módon való [Szüv.; Veress, Doc. II, 78] *1695:* Egy nagy öregh Szász párta io féle gyöngyel rakot [Berz. 2. 27/29] ✱ ~ *pártaöv. 1587:* Vagjon zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. *1600:* Ezzen kyuúl az meny Ezust marhám vagio(n), hagio(m) azt az en germekjmnek Túdny Illik Egj Eoregh geongeös parta Eöueth [Kv; RDL I. 70]. *1629:* Egj eoregh parta ev teorkeses gjengjeos ezvst lancz az vegjben [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ ~ *ruha. 1629:* Egj tarka teoreok varrasos eoregh ruha [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ ~ *süveg. 1599:* Kamdort Jstwan. Hozot. Karolibol ... Egy Hordo Ereg Jglay Sweget 1000 tt 5 // [Kv; Szám. 8/XIV. 7 Hj] ✱ ~ *szekernye. 1627:* A csizmadiák is mivel minden müveket képtelen drágán adják, végeztük felőlük, hogy ... miveket igy adják ... Egy öreg czombig érő kocsisnak való szekernyét tehénbőrből, jól készitettet, adjanak egy forinton [Gyf; EOE VIII, 452, 453 árszabályzatban] ✱ ~ *szűr. 1590:* Az Zolgaknak penigh Zegeódsegek rend zerent ez wolt: ... Martonnak ... Egi eöregh Zwrt ki tezen fl. 1 d 16 [Kv; Szám. 4/XIX. 10]. *1599:* Az Beresnek fizettem f 4 /. — Egi coregh szwrt veottem neki f 2//50 [Kv; i.h. 8/IX. 18].

F. *ágy/asztalneműre von. 1591:* Derekaliok eöregek lok es hitwanok XIII Alab valoak es aprob derekaliok ... Nro X [Kv; AggmLt A. 53].

Szk: ~ *abrosz. 1624:* Egj Jo Eoregh Sahos Abrosz ket rendel szel benne f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 123]. *1651:* Edgy Czillagos tarka öregh Szent edgy hazban valo Abrosz [WassLt Wass Judit kel.]. *1713:* öreg Asztalra valo virágos Sáhos Abrosz [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP] ✱ ~ *cserge. 1623:* Egj Jo Eoregh Chergebeol Jutott f. — d. 50 [Kv; RDL I. 122] ✱ ~ *derékalj. 1651:* Egy eöregh Derekalj hajatla(n) — f. 2 d [Kv; i.h. 28] | Cziok Boldisarne Kerestelj Magdo ... igi val, latta(m) haro(m) eoreg derekaljat, kettej hajas egik mezitelen, hat feualjat, hat kekes kendö [Torda; Borb. I]. *1658:* Egy Eöregh nagy mezitele(n) derekalj Est f. 3 [Kv; KJ]. *1695:* Négj öreg darakaly hat vankos nyolcz darakaly hajat, melynek hata kekes a ketteje fel szédéses [Hsz; LLt] ✱ ~ *kecse. 1673:* Egy Uy orög kecse. kit Juda hozott [Fog.; Utl]. *1685:* Ket öreg tarka Kecse [Gyf; Utl] ✱ ~ *lazsnak. 1629:* Egj agj, abban uagion ket kittel heiu derekalj, az derekaliok alat egj eoregh lasnak [Szentdemeter U; LLt]. *1660:* Egy eöregh Lasnak [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ ~ *lepedő. 1625:* egy eoreg lepedeo f. — 40 [Kv; RDL I. 126] ✱ ~ *matrac. 1681:* Veres ször atlacz öregh matracz Nro 1 [Vh; VhU 540] ✱ ~ *vánkos. 1615:* Egj eöreögh hituan vankos f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97]. *1625:* Egy eoreg jo wankos er f. 1. ./. 25 [Kv; i.h. 126]. *1647:* negy eoregh vankos [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1740:* Negy öreg vankos 's egy kitsinke [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné Kálnoki Borbála lelt.].

G. *munkaeszközre, szerszámra von. 1609:* tudom hogj ... uagjo(n) ... farkas michlosnit egj szaruas wleö eöregi de nagj balaszek uittek uolt el [Cssz; BLt 3 Balas benedek Zent martoni (32) ns vall.]. *1680:* Övegh csür ... Vagyon rovaczkos övegek keszitessére oregjeb egy pár rezbol csinalt forma [F.porumbák F; UF II, 973–4]. *1681:* Koh nyars, három, edgyike eöreg [CsVh 92].

Szk: ~ *ásó. 1627:* egi Jó öregh ásó f. 1 [Kv; RDL I. 131]. *1664:* Veottünk egy jo eoregh uy ásot pro 1 d. 40 [Kv; SzCLev.] ✱ ~ *balta. 1679:* Topánffalvi öregh balta nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72] ✱ ~ *bokázó fúró. 1706:* egy öreg bokazo fvru [Kőrispatak U; Pl] ✱ ~ *csákány. 1590:* veottem Razmane Azonyomtol 4 Torozkay vassat ket Eoreg Chyakannak varos zyúksegere p(ro) f. 1 d. 16 [Kv; Szám. 4/XXI. 37 Kis István sp kezével]. *1621:* Veöttem egi Dobsai Vasat melliet az Eöreg es Apro Czakaniokra czinaltattam f — d 20 [Kv; i.h. 15b/VI. 6 Nagy Bálint mb szám.]. *1625:* Az Malomra valo költseg

... Az öreg Csakant el törtek az kő lyukasztasban esmeg egi toroczkaj vasat kellet adno(m) az Mesternek hogi meg Chinaltassa [Kv; i.h. 16/XXXII. 8] ✱ ~ *csapozó fúró. 1706:* egy öreg csapozo fvru [Kőrispatak U; Pf] ✱ ~ *eresztő gyalu. 1784:* egj öreg eresztő gyalu [Berekeresztúr MT; BLt] ✱ ~ *fejsze. 1587:* veottem 2 Eoreg feizet ... d. 64 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66]. *1600:* eg eoreog fejze kj megh ert volna d. 70 [UszT 15/178]. *1647:* Egj öregh fejsze [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1765:* Jo nagy örög fejsze 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 6] ✱ ~ *fúró. 1647:* egi irto kapa, egi öregh furu [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1653:* Vit el ... egy òregh furut egy belfa szegh furut [Ilencfva MT; DLev. I. IIB. 11]. *1660:* Egy eóregh furu [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1683:* Mihoknak Egy jö öreg furu [Ne; DobLev. I/38. 9]. *1694:* 1. öreg furu [Torda; Told. 11/34] ✱ ~ *fúvó. 1681:* két eöreg fúvó nro. 2 [CsVh 91] ✱ ~ *gyalom. 1671:* Atam az Radnoti halo kötönek ... tiz forintot az Ebesfalvi öreggyalomtol [UtI]. *1679:* Szakadozott öregh Gyalum minden köteleivel nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 133] ✱ ~ *háló. 1768:* A Ház hijján Rongyos öreg Hálo [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ ~ *homorító. 1622:* Egj eöregh homarito es Negj apro homorito f. 1 [Kv; RDL I. 119 Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.] ✱ ~ *korcsolya. 1632:* Kocziolátai[a] Uduarház ... Egy eoreg bor uono korcziolia N 1 [UC 14/38. 137. — [a]F]. *1692:* (Az) erkely alat kivűl vagyon ket bor vető öreg korcsolya [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1697:* Itt vad(na)k eoreg korcsolyák nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9] ✱ ~ *kővágó csákány. 1600:* Egy Thorozkaj vasbul Czináltattam egy Oregh keó vago czákánt az Malomhoz az kowaczal [Kv; Szám. 9/XII. 69 Ígyártó Simon isp. m. kezével] ✱ ~ *lécszeg. 1681:* Malom Selyepjéhez valo öregh Lécz szegh Nro 14 [Hátszeg; VhU 597] ✱ ~ *ráspoly. 1680:* Vagjon ez fűresz malomhoz egy örög raspoly mely nyelestől ket araszni [A.porumbák F; ÁLt Inv. 38] ✱ ~ *reszelő. 1622:* Egj raspolj es egj eöreg reszeleö tt f. — d. 12 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály műszerei közt] ✱ ~ *sajtó. 1654:* Egy nagy eöreögh Sajto [Vajola SzD; Ks Bánfi Anna urb.]. *1692:* vadnak ket öreg minden keszületivel valo jo sajtok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1709:* egy gyalog sajto ... Egy öreg sajto [Kv; Pk 6]. *1794:* vagyon édgy ... Sajto szin ... ezen Sajto színbe Lévő öreg Sajto [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41] ✱ ~ *szaruszeg. 1584:* Veottem 15 Zeget az sylepnek eoreg Zarw zegeoket ketteyüel p(er) d 1 tezen f — d 75 [Kv; Szám. 3/XIII. 5]. *1621:* Marton Kouaczj az mjt mjelt azon Kapuhoz ... 64. Eoreg zaru zeget vert. attam teolle f —/ 64 [Kv; i.h. 15b/IX. 240]. *1655:* Ueötteönk az Keözhez 10 Eóregh szaru szeget [Kv; SzCLev.] ✱ ~ *szegtekerő. 1741:* Egy Hat lyuku öreg Szeg tekerő 1. ket kísseb Szeg tekerő 2 [Kv; TL 90] ✱ ~ *tőkemetélő fűrész. 1688:* Egy öreg Tőke metélö füreszis volt ... két sindely hornyolo vassal edgyűtt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5] ✱ ~ *(vas)fogó. 1677:* Vas verő ház ... eöreg vas fogo no. 1 [Madaras Cs; CsVh 50]. *1681:* Eöreg fogó, mellyel vasat szoktanak hordani nro 2 [CsVh 92] | Ploszka Bánya ... Kóh mester keze alatt ... Vagyon itt: Öregh vas fogo (:mellyel az Kemenczeböl az öszve folyt Tüzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1 | vas forgatashoz valo öregh fogo [Vh; VhU 578, 580]. *1703:* Kohosok vagy fütatók eszközei: eöreg fogó espalnyittyával együt nro. 1 [CsVh 118] ✱ ~ *vasfűrész. 1692:* Fűrész malom ... Egy öreg deszkameczö jo fogas vas fűrész [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ ~ *(vas)olló. 1637/1639:* 1. Keo uonnj ualo Eöregh vas ollo — f 1 d. 25 [Kv; RDL I. 111]. *1714:* Posztometztzők(ne)k valo öreg olló 4 [AH 50] ✱ ~ *(vas)pöröly. 1635:* adtam mw szert nekj ... egy wllött, Egy Eoregh pörölt ... egy Ljukasztott, kétt szegh fejezött [Uzon Hsz; BLt]. *1669:* Öreg vas pöröly No 11 [Fog.; UtI]. *1677:* Vas verő ház ... eöreg vas pöröly no 2 [Madaras Cs; CsVh 50]. *1681:* Úy Bánya ... Vas verö öregh pöröly, gerendelyestöl Nro 1 [Vh; VhU 580]. *1736:* egjgj öreg Pörölyt, és egjgj foglaló öreg fogót [Dés; Jk] ✱ ~ *(vas)szeg. 1585:* 3 July, vettem Eotwen lecz zeget p(ro) d. 6. vgion akor Eoregh zeget lecz zeggel elegh egietembe vette(m) p(ro) d. 11 [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8]. *1680:* Hajohoz valo egy araszni hoszszussagu örög vas szegek no. 12 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. *1702:* a Nagy Házban ... vagyon 14. fennyeo gerendákból állo gyalult Székelly deszkával padoltatott padlása, ezen ... 14. gerendák 10. öreg vas Szegekkel vadnak a közepin fel Szegezve [O.brettye H; Born. XXIX. 4] ✱ ~ *vasszkába. 1680:* Ezen ajtonak bellölröl vagyon két vas Szkabakba(n) vas szegezője az szegezot is egy örögh vas Szkaba tarttya ajto mellyékeben [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4] ✱ ~ *(vas)üllő. 1681:* Ezen verő alatt lévő öreg vas fészekben vagyon egy nagy, eöreg vas ülő is jo modgyával be csinálva [CsVh 91]. *1694:* Az Kovacs mihelyben valo öreg vas ullö [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1743:* (A vasmíves cigányok) vevének kezekhez ... egy pár furot in flor. ött egy nagy öreg ülöt in florenis három [Árpástó SzD; Ks 17/LXXXV. 128] ✱ ~ *vasvágó. 1677:* eöreg új vas vágó no. 2 [CsVh 49–50] ✱ ~ *(vas)verő. 1677:* Ittem vagyon az kamarában egy öreg vas verő cont. librae 93 [CsVh 49–50]. *1681:* Az ennekelőtte meg írt vas forrasztó koh előtt mingyárást vagyon egy nagy eöreg vas verő [i.h. 91] | Ploszka Bánya ... Verő mester keze alat levő jók. Koh szin ... Öregh verő hordozasahoz valo vas villa Nro 1 [Vh; VhU 578–9] ✱ ~ *vasvilla. 1681:* Eöreg vas villa, edgy [CsVh 92]. *1693:* Boriczanak. Egy Szena hanyo öreg vas villa [Ne; DobLev. I/38. 9] ✱ ~ *vő. 1697:* Vagyon ismét edgj paraszt ládáb(an) Vas szerszámok ... Egj eöreg vő [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5].

II. *állati bőrökre/gyapjúra von. 1627:* Jutot ... Varga mw szerbeöl. Eöregh es Apro beöreokbeol. Kaptakbol Czierzeö wstbeol, Czieres kádbol az melliek Egi summaba(n) tesznek harmincz negi forintot d. 83 [Kv; RDL I 135].

Szk: ~ *berbécsbőr. 1677:* Eörög berbécs bőr 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *bivalybőr. 1741:* Öreg Bihal bőr nro 1 [Mocs K; JHbK XLIX/25] ✱ ~ *cápbőr. 1626:* Az bőröket mint adják gyártatlan ... Öreg jó czápbört den. 50 [Gyf; EOE 328 árszabályzatban] ✱ ~ *csáválatlan bőr. 1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Kamara ... Beöreök ... Egj eöregh Czaualatla(n) bial beör N 1 [UC 14/38. 185] ✱ ~ *csávált bőr. 1707:* Paraszt ködmönnek egy öregh csavalt bőr d. 40 [Kvh; HSzjP] ✱ ~ *disznóbőr. 1669:* Öregh disznó bőrök ... no. 22 [Fog.; UF II, 454]. *1676:* döggel holt eörögh disznó bőr no. 21 [uo.; i.h. 705] ✱ ~ *gyártott bőr. 1647:* Két öreg gjartot bőr [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~ *juhbőr. 1654:* Hozott be az Major ... Eöregh juh Beörtt nro 2 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.] *1677:* Vadnak döggel holt Juh bőrök e' szerint ... Eörög Juh bőrök 31 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1729:* Adott bé ... Fejér öreg Juh Bört nro. 10. Fekete öreg Juh Bört nro 6 [TKl Petki Nagy cs. szám. 33b]. *1745:* Öreg fejér juh bőr nrö 63. Öreg fekete juh bőr nrö 6 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *(juh)gyapjú. 1678:* Öregh Gyapju vagyon nro 1051 [Alma-

kerék NK; Utl]. *1679:* Fekete öreg Juh gyapju nro 23 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11]. *1684:* Az idei s Réghi, öreg s miliora gyapju vagyon nro. 7880 [Ebesfva; Utl]. *1685:* Orögh es Notin gjapjak nrö 450 [A.porumbák F; Utl]. *1687:* Sándor Fallajtar(na)k erog(altam) örög juh gyapjut nrö 3 [Bucsum F; MvRKLev.] ✱ ~ *kecskebőr. 1679:* Öregh kecske bör nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 149.]. *1734:* az gabonás ház héjján ... Öreg kecske bőr nö 3 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1768:* Öreg ketskebör éretlen 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *medvebőr. 1675:* égi oregh medve bur ki keszetet [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *ökörbőr. 1699:* öreg ökör bör készületlen nro 3 [O.cseszlve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. nagy ürtartalmú (vmennyi élelmiszer/ital tárolására/szállítására való); de mare capacitate; von großem Rauminhalt. *1585:* Tanaczhy akarattyabol chynaltatta(m) az molnokhoz vy merteket mert az Elebbelyek Eöregek valanak [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. *1600:* Keottettem az szegyniek zeoleyhez harmincz ... hordokat, ki öregb s ki kisseb [Kv; i.h. 9/XII. 86 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1636:* uagyon egy szuszék eöregh [Siménfva U; JHb Inv.]. *1640:* Korczoman. Harom bort arulnak esztendob(en) ki Eoreget [Sinka F; UC 14/48. 40].

Szk: ~ *bor* nagy hordó (bor). *1591:* Zabo Ferentz 2 Ereg Bort 12 Ekren vizy Tordara [Kv; Szám. 5/I. 67]. *1596:* Az Ispotalj haznal kywwl wadnak eoregh borok mind oh s mind wy No 19 [Kv; i.h. 6/XIX. 24–5]. *1632:* ualamely faluban eöregh bort adnak korczomara, az ollian helicken mindenwt ab usu antiquo két roka beörrel es két vago barommal tartoznak [Ludisor F; UC 14/38. 84]. *1634 k.:* Kezdettem egy öregh bort Abrakosok Szamara [Utl] ✱ ~ *hambár. XVIII. sz. eleje:* Vagyon egy öreg hambar Circiter metr. 400 [Kv; LLt Fasc. 71] ✱ ~ *hordó. 1594:* Az Major haz Pinczeieben vagjon eöregh hordo No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 17]. *1611:* Egi io eoreog hordo [Kv; RDL I. 90]. *1625:* Ket eöregh hordo ... egi kis hordo [UszT 8a]. *1681:* Gyümölcs tarto Öregh hordo Nro 1 [Vh; VhU 561]. *1729:* A Sajto szinben Örög Csigerés hordo nro. 2 [Marosztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *kád. 1585:* Egy Eoregh Mustos kad f. 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. *1636:* egy eöregh kad tele kapoztaual [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Eoregh kad No. 4 ketteo kissebb [M.királyfva KK; BK 46/16]. *1732:* (A pincében) találtunk négj rend cserefa aszkot, ezeken hat öreg kád [Kóród KK; Ks 12. I]. *1742:* 1 Öreg Kád jobbotska [Bh; Told. 25] ✱ ~ *kárt. 1609:* Egy öreg kartot egy vedrest nyolcz pénzen[a] [EOE VI, 151 ogy-i árszabályzatban. — [a]Adjanak] ✱ ~ *kas. 1632:* Az Uduar ház foliosoia alatt ualo also Tornaczban vagion ... egy eöreg Kas, meliben vagio(n) keölcös Cub:19 [Komána F; UC 14/38. 120]. *1729:* Öreg nagj font kas nrö. 2 [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 79b] ✱ ~ *szuszék. 1589:* chinaltatta(m) 1 öreg szüzekot f. 3 d. 95 [Kv; Szám. 4/XI. 23]. *1632:* Az Swteö ház megett ... uagio(n) egy nagy eöregh ket szakasztasu szuszek No 1 ... Ugian ezen fedel alatt mas eöregh szuszek N 1 ... Ugjan itt egj kisded szuszek [A.porumbák F; UC 14/38 175]. *1647:* Gabonas haz ... benne egy eoregh ket reszben allo wres szuszek [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1714:* Fenyö fábol valo vastag deszkábol csenyált hat eöreg szüszékok [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85].

3. nagy/tág befogadóképességű, öblös; mare, cuprinzător, voluminos; umfangreich, voluminös. **Szk:** ~ *béresszekér. 1680:* ezen szeker szinben be lépven, talaltunk ... Egy örög beres fako szekeret minden fai apparatussával [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25] ✱ ~ *bőrszekér. 1595:* Sennyei Pongratz Wram nagy örög Bör szekeret, terhessen az mint Lengyel Orszagbol jöt, hoztak 8 loual [Kv; Szám. 6/XVIIa. 53 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *hajó* **a.** nagy komp. *1610 k.:* (A Szamoson) ... hidat ... nem tarthatu(n)k, hanem eöregh hayokat kel yáro hydasokat tartanunk [Dés; DLt 325]. *1680:* Az Olt vizén vagyon egy eöregh hajjo ... mellyektöl ö Ngoknak vamot szoktak adni [A.porumbák F; UF II, 985]. *1731:* én nem tudom ... hogy ... az Keresztesi háznak s Familiának itt az Maros Szent Királlyi határon, szabados reve lett volna, annyival is inkább hogy pénzért vagy egyéb keresetért apro vagy öregh hajot Tarthattanak volna [Marossztkirály AF; Told. 2]. — **b.** nagy csónak. *1735:* Egy jó szekér szin melyben ... Két öreg hajók [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] — **c.** tengeri hajó. *1619:* Az hispániai király ... megindítá Man Oglit Florenciából. Magok is az olaszok és törökök bizonyoson hoztak, hogy csak öreg hajók, navák voltak 100, azfelett sok gálya [BTN[2] 319] ✱ ~ *hidas* nagy komp. *1745:* vagjon egy jó öreg hidas hozzá való ket hoszszabb 's egy kurtább lántzas horgaival edgyütt [Marossztkirály MT; Told. 18] ✱ ~ *hintó. 1748:* Regi Modi öreg Nagj Hinto Jo nro 1 [Koronka MT; Told. 37/29]. *1823–1830:* El akarván menni Debrecenböl, egy Szombati nevü pápista bíróhoz mentem assignatio kérni forspontért ... s másnap elindultunk az öreg hintóban [FogE 166] ✱ ~ *sátor. 1681:* egy öregh sator egy Arbocz faju nro 1 [Utl] ✱ ~ *szán. 1587:* veottem egj Eoreg Zanatt d. 40 [Kv; Szám. 3/XXVI. 65]. *1679:* Udvari öregh szannak valo bikk ffák, czak ki nagyolva Par 6 | Ló utan valo, haro(m) epplényes öregh uy Szán nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96, 119]. *1690:* Vagyon Hat Lo utan valo örögh Szán nro 1 [BK Kentelki inv. 7]. *1729:* Örög szán 4 Bak szán 2 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *szekér. 1587:* Veottem az Eoregh Zekerheoz az hordasra egy hozzw nywytotth d. 8 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. *1675:* Vagyo(n) Egy öregh vasas szekér jo mindc(n) kesegivel [Dés; Borb. II]. *1685 e.:* vadnak. Öreg Szekerben valo tengely Nrö 4 ... Talyiga tengely Nrö 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10]. *XVIII. sz. e. f.:* Három Eöreg egész Vágasu ... Szekerek [Erdőcsinád MT; TGsz 42] ✱ ~ *társzekér. 1671:* Egy öregh vasas tár szekeremis vagjon, mellyen el vihetik testemet [Ks 14/XLIIIb Csáki Istvánné Mintszenti Krisztina végr.].

4. hosszú; lung; lang. *1584:* Az wyzet hogy el Rekeztek volt kerttem Eotues Andrastol egy dezkat eoreget ... attam f. — d. 2 [Kv; Szám. 3/XIII. 3]. *1587:* Egi talpfat eoregeot vitettem az vdwar feleth az ablakoknal valo Thornachira ... —/75 [Kv; i.h. 3/XXX. 19 Seres István sp kezével]. *1598:* Az Alperes ... ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feöldre [UszT 13/21]. *1599:* ueottem 3 keötelet eöreget [Kv; Szám. 8/XIII. 7 Szabó András sp kezével]. *1652:* Az Falon függenek álgyu es Taraczkokhoz valo Esztergarba(n) meczet öreg és apro dőröczkőlő fák, ki araszni s ki kissebb [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ket musketa Eöreg [Doboka; Mk Inv. 2]. *1677:* Ket szaz szal deszkakat öregeket uetettem f 24 [Berz 17. XII].

Szk: ~ *acélos puska. 1629:* uagion tizenkett eoregh Aczelos puska, egj rez polhak, hat eoregh pistol [Szentdemeter U; LLt]. *1647:* Varadi Istvannal az Hadnagynal egi öreg Atczelos puska [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~

boronafa. 1648: Vagyon az Kertczi patakon az falu felseo felen egy ket kerekw felywl czapo liszteleö malom ... Az teöb oldala eoreg' boronafabol fel rova [Kerc F; UF I, 850] ✱ ~ *cövek. 1581:* az iobaggiok hozzanak vagy 50 Eorög czóweket [Kv; TanJk V/3. 242a]. *1621:* Veottunk, az felseö Nadas hidgiahoz egy eoreog Czöueknek ualo Teolgi fat f —/34 [Kv; Szám. 15a/VIII. 10] ✱ ~ *csigakötél. 1696:* egy öregh Tsiga Kötel nö 1 [Bethlen SzD; BK] ✱ ~ *deszka. 1587:* veottem Tordan felliül egj falúban 10 Eoreg dezkakatt az Malom zúksegere 1 p(ro) 50 d. Tezen. f 5 [Kv; Szám. 3/XXVI. 18 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1662:* az Padolni ualo öregh Deszkakhoz czinaltattunk ket szaz ötuen, öreg Letz szegeket [Kv; SzCLev.]. *1705:* (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szelessege 1 sing, magassaga a mint az öregh deszkábul ki tölt [Kv; ACJk 61]. *1726:* Hajo Deszkát vött nrö 10 ... Öreg Deszkát ... nro 101 ... Apro Deszkát nrö 73 [Kv; Szám. 54/IV. 28] ✱ ~ *fa. 1585:* Az Hidkapuhoz hozattam ... Kerestely Antallal ket Nagy Erog fat [Kv; i.h. 3/XVIII. 35a Gellien Imre sp kezével]. *1595:* vöttem az ttuzok mali pallohoz ... Ket öreg fatt [Kv; i.h. 6/XV. 57]. *1600:* Veottem Egy Eoregh fat az Silipen kereztewl altal keoteo fanak [Kv; i.h. 9/VIII. 11] ✱ ~ *felvonó kötél. 1585:* wöttem Kotelwero Ambrüstol ket Erögh fel wonö kotelet az Monostor kapuhoz f. — d. 76 [Kv; i.h. 3/XVIII. 20b Gellien Imre sp kezével] ✱ ~ *fűrészdeszka. 1636:* Az pincze padoltatott eöregh fürész dezkakkal [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ ~ *gerenda. 1582:* veottem az tanachy hazhoz egy eoreg gerendat attam erette d. 42 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* vöttem hat zal öreg gerendat f. 8 d. 25 [Kv; i.h. 4/XI. 22]. *1722:* A mellj öreg Gerendak vad(na)k itt az Udvaron ... ha elég hoszszak volná(na)k arra az szükségre lehetne forditanni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ ~ *hajódeszka. 1589:* vóttem biro vramtol 24 öreg haio dezkat [Kv; Szám. 4/XI. 22–3] ✱ ~ *istráng. 1656:* meli gradicznak ket felöl valo melljekin negi vas karikakra kötteöt korfak helljen egi egi szal eoregh jstrangh [UF II, 162]. *1688:* Egy loter[a] Apro Jstrangtol, kib(en) No 1000 szál f — //50 Száz Eöreg Jstrangtol f — // 37 1/2 ... Szàz Közep Jstrangtol f — // 15 [BfR Vect. — [a]Értsd: lóteher] ✱ ~ *kard. 1600:* hazbely ezkeoz ... ket eoregh kardok [UszT 15/178] ✱ ~ *karó. 1586:* 7 Aprill: veottem az zobahoz konjhahoz ket zeker Eoreg karot, volt zaz es Eötven negi meljnek 35 karaiat Zabo Giorgj vitette az Tarchia haznal valo Gáth meg tartasahoz [Kv; Szám. 3/XXIV. 16] ✱ ~ *koszorúfa. 1585:* Biro vram es a Tanach akarattiabol ... a Scolaban ... az kamaraba vonattunk egy Mester gerendat be es megh is padaltatuk az felet, es az le dólt fal felet walo gerendak ala egy öregh koszarwfat p(ro) f — d 40 [Kv; i.h. 3/XIX. 34–5]. *1592:* veottem ... az palohoz ket zal eöregh kozorw fat f 1 d 32 [Kv; i.h. 5/XIV. 139 Eppel Péter sp kezével] ✱ ~ *kötél. 1582:* Chynaltattam az hydkapu hïdyara két Eoreg keotelet attam erette koetelwereo Gyeorgnek f. 1/20 [Kv; i.h. 3/V. 16 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Vöttem az Hidúczai Kapúnak le vonasahoz 2. Örög kötelet, Ketelüerö Drotleff Petertöl ... f 1 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1745:* Hajón el-szakadt öreg kötél két darabba [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1810:* Egy öreg kötél ... Rf 3 [Mv; MvLev. Trencsini Mihály hagy. 23] ✱ ~ *lajtorja. 1585:* Minden tized allianak, egj, egj coregh Laytraia legien [Kv; KvLt Vegyes II/16]. *1598:* Egi eoreg laitrat vettünk p(er) f — / 75 Egi kis laitrat vettünk p(er) f —/15 [Kv; Szám. 7/XVI. 37]. *1680:* Asztagokhoz valo hosszu örög uj laitorjak vad(na)k no 2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33] ✱ ~ *lánc. 1637:* Az drabant házba(n) Eoregi lancj n 2 [Ebesfva; Utl]. *1677:* három örög Lánczok [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1709:* János a nagy örögláncz ellopatta [SzZs 270]. *1723:* Egj örög láncz melyn(e)k 20 Szemc vagyon és végén örög karikája [Ludvég K; Told. 29/7] ✱ ~ *ostorfa. 1586:* Az Tawaly eztendoben wöttem wala az hid kapúhoz 25 Zal fat ... es egy Eöreg ostorfatis wittetem oda [Kv; Szám. 3/XXVII. 12a] ✱ ~ *pisztoly* → ~ *acélos puska* ✱ ~ *rúdvas. 1609:* Veöttem esmet eg eöreg rüd vasat, czinaltatta(m) beleölle ket cziapot f. 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 57]. *1628:* Huz eöreögh rud vas [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. *1681:* Udvar Birák Háza ... az kemencze elei áll egi öregh rud vaso(n) Nro 1 [Vh; VhU 516]. *1685:* Eregh gömböllyeg Rud vas n. 132 [Gyf; Utl] ✱ ~ *szálfa. 1589:* veottem ... Niari Martontol egi eoregh zal fat d. 29 [Kv; Szám. 4/X. 58]. *1594:* az Srampokra walo kelchyeg ... Attam en Magom Zechy Gaspar 2 Eoreg zal fatt ... d 80 [Kv; i.h. 6/VIII. 109]. *1625:* Az Monostor Vcza Kapun leueo Gemnek az faja el teoruc(n) hozattam ... hozza egy eoreog zal fat ... f. 1 [Kv; i.h. 16/XXXV. 171] ✱ ~ *talpfa. 1582:* Keowetkezik az feredeo haznal walo keoz chynaltatas weottem az thanachy hazhoz egy Eoreg talpfat d. 65 [Kv; i.h. 3/V. 28]. *1584:* veottem egy Nagy eoreg Talpfath. az Kwthoz az kyre az heyazatot Chinaltak tezen f. — d. 32 | Mostansagal veottünk az ket kamoranak egy nagy eoreg Talpfat p(er) f — d. 45 [Kv; i.h. 3/XV. 10, 14] ✱ ~ *támasz. 1634:* veottem Huszár Peter uramtol az felseö yasol gáthoz No 84 eoregh támasokat [Kv; i.h. 19/XIII. 345] ✱ ~ *tengely. 1587:* veottem harom Eoregh Tengelt az zekerheoz ... d. 18 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 2–3 Szabó György isp. m. kezével] ✱ ~ *vasrúd. 1599:* Egy varadi Aszontol veöttem egy eöreg uas rudat az malom szwksegere emelgetni ualot d 85 [Kv; i.h. 8/XII. 1 J. Chanadj mb kezével].

Valószinű, hogy az ide sorolt adalékok egy részében cimszavunk a ‚hosszú' jel mellett a ‚vastag' jel-t is hordozza

5. súlyos; greu; schwer. **Szk:** ~ *ágyúgolyóbis. 1620:* Az Also Varban ... a Czayth hazba eöregh Algiu Golyobis kihez Algiu ninchje(n) vagion No 181 [Kővár Szt; Borb. II] ✱ ~ *golyóbis. 1637:* Eöregi Gióliöbis Tarazhoz ualo n 23 Keözep szeörw Tarazk Gioliobis n 200 [Ebesfva; Utl] ✱ ~ *kőgolyóbis. 1681:* Nebojsza Bástya ... Vagjo(n) ezen hoszzu boltban ... Öregh keö golyobis 1 [Vh; VhU 557–8] ✱ ~ *tarackgolyóbis. 1652:* Oreg s-apro Taraczk golyobis N. 277 [Görgény MT; Törzs].

6. nagy kaliberü; de calibru mare; großkalibrig. *1652:* Két réz Taraczk. Edgyik öregebb. masik kissebb [Görgény MT; Törzs]. *1657:* légyen helyben Brassóban, és ott semminémü fegyver és lövöszerszámok, akármely öregek is, Havasalföldéből meg nem sérthetik [KemÖn. 22].

Szk: ~ *ágyú. 1594:* 2 die octob(ris) hozak vyza Az Erog adgwkatt hünyodrol [Kv; Szám. 6/VIII. 42 Caspar Semel sp kezével] | Ratio Istrumentorum bellicorum ... Vagjon Eöregh Algju No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15–6]. *1620:* Az Felseö Varba minden szerszamostol Leöveö szerszamok: // Eöregh Algiu. No. 1 ... Kett rakas eöregh Algiuhoz valo golyobis [Kővár Szt; Borb. II] *1652:* Az Vár közepin ä Tömlöcz elöt, arczul ä kapu felé forditva egy Sorjába hat öreg czifrázot Ágyu [Görgény MT; Törzs] *1667:* Vagyon ezen bástyán eöregh agyu sendely hejazat alatt nro. 6. 1. agyu 5 fontos. 2. agyu 10 fontos ... 6-dik 12 fontos [Fog.; UF II, 336] ✱ ~ *falkon. 1620:* Keöwarban leveö Leöveö, es

Tuzes szerszamoknak ... Inuentalasa ... Eöregh Falkony No 1 [Kővár Szt; Borb. II] ✱ ~ *faltörő ágyú. 1662:* az árok szélibe kasok közé állattak vala két-két öreg faltörő álgyúkat [SKr 595] ✱ ~ *lövőszerszám. 1710:* A német pedig Komáromból, Budáról öreg lövőszerszámokot hozatván, derekasan kezdé Érsekújvárat ostromoltatni [CsH 498–9] ✱ ~ *mozsárágyú. 1665:* Vagjon ezen kasamataban ... egy eörög mosar algju [Fog.; UF II, 312] ✱ ~ *szakállas. 1659:* Vagio(n) mindenestol foghva Eórég s apro Szakállos nro. 28 [Kv; SzCLev.] ✱ ~ *tarack. 1595:* Az Algyúkat vittek ... 1. Örög Taraszkot, kinek mind à 4 kereke el romlot vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 80 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1620:* Keöwarban leveö Leöveö es Tuzes szerzamoknak ... Inuentalasa ... Az Belseö Varban ... a' Kozla bastian vagion ... Eöregh Forgo Taraczk No 1. Kis Forgo Taracz No 1 [Kővár Szt; Borb. II]. *1673:* Az Tomori bastjan vagjon öreg taraczk nro. 3 [Fog.; UF II, 545].

7. széles; lat; breit. *1621:* varsoczi Lector pinczeyere fellwl Egj kett fele nyilo ajto fedelet io Eóreget d. 35 [Kv; Szám. 15b/IV. 25]. *1652:* Az Torokbol vagyon be az Pinczére egy Ajto hely ... vagyon két ablaka, az edgyik kicsiny lövő lyuk forma, ă másik öregeb [Görgény MT; Törzs].

Szk: ~ *ablak. 1573:* Mattheus L(ite)ratus Tarnochy Iuratus fassus est, Ez ely mwlt Napokba estwe Mint Niolcz hora vtan allott fely az Eoreg ablakba mely Az Scholaba az kamarak keozet vagion [Kv; TJk III/3. 275]. *1692:* Ezen haznak ... öregh ablaki no. 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. *1839:* vagyon égy avaték rámáju öreg ablak [Dés; DLt 1840/87] ✱ ~ *ajtó. 1596:* Chynaltattúnk a' scolaban az also gradich eleibe egi eoreg aitot ... d 85 [Kv; Szám. 7/II. 20]. *1647:* Vagjon más egj öreg Ajtojs Tőlgj fabol valo [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1676:* Nyilik ezen megh irt tornaczbol az eőregh palota előtt valo pitvara ... eőregh uy ajto [UF II, 731]. *1685 e.:* Az pinczere nyilik jo vas sarkos pántos öreg ajto [Gyf; MvRKLev. Urb. 26] ✱ ~ *(galambbúgos) kapu. 1621:* Az schola Eóreg kapúiara zegeztunk Egy Fwrez dezkat 16 Lecz zeggel [Kv; Szám. 15b/IV. 13]. *1632:* Komanai Uduarház ... Az Ucza feleől nilik be az Uduarra egy eőregh dezkas kapu, az fele Sindeliezett [Komána F; UC 14/38. 118]. *1636:* (Az udvarháznak) uagyon nagy eőregh festett harom temerdek oszlopokon allo keőteőtt Galambugos kapuja | az haz vegibe(n) vagyon egy daraboczka keő keritès es az mellett egy eőregh Galambugos kapu [Siménfva U; JHb Inv.]. *1646:* vagio(n) rajta Egi Eőregh Dezkas kapu Galambhazas [M.bükkös AF] ✱ ~ *leeresztő kapu. 1647:* Az őregh le eresztő kapun két Vas Lantz czigakon jaro [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~ *leveleskapu. 1688:* Montekukuli eo Nsaga Regimentjebol valo Soldatok, hostatbol valo hazamat kertemet Eoreg Leveleskapumot hortak pusztitottak el [Kv; Utl] ✱ ~ *út. 1764:* hallottam hogy az utrízált Exponens urn(a)k utrizált erdeje ... az Mikloslakara, es Tsesztvere menő öreg utig extendalodnek s az az igaz hatara az Szen Kiralyi erdő [Szászújfalu AF; JHb XXVIII/64] ✱ ~ *üvegablak. 1647:* az eoregh haz ... vagion benne egy hat tablaiu eoregh wuegh ablak [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1656:* Ezen haznak vagjon 3 eoregh üvegh ablaka [UF II, 132]. *1676:* Az háznak vagion negj nyilásu egi eőregh üvegh ablaka [Fog.; UF II, 709].

8. magas, magasra rakott; înalt; hoch (gestapelt). **Szk:** ~ *asztag. 1589:* volt Tauazal Zab kobol 90 ... Ebeol vagion ... egy Eoreg Aztag 1 [Kv; Szám. 4/XII. 4]. *1605:* Marat volt az Attyamtol ket eoregh aztag buza, mellyekben volt hat zaz kalongia buza [UszT 19/56]. *1630:* negi eoreg aztag [Hídvég Hsz; BLt] ✱ ~ *buglya. 1675:* Kuczulati szigetben eőrőgh bugllya szena vagyon ... no. 1 [Komána F; UF II, 654] ✱ ~ *búzaasztag. 1647:* Vagjon egesz őregh Buza Asztagh Nro 6 1/2 [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~ *kalangya* nagy/magas szénabuglya. *1590:* Vagion Mostan Az Varos kerteben zena ... Eoreg kalongya 6 [Kv; Szám. 4/XVII. 12]. *1732:* Vagyon öreg kalongya széna nro 3 [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1746:* Látánk nagj öreg uj kalangya Szénát nro 6 [Borsa K; Told. 49].

9. magas, magasra épített/emelt; înalt; hochgebaut. **Szk:** ~ *kő kéményalj. 1676:* Ezen pitvarban vagyon egy eőregh eő kemeny alya az melyre megyen az egesz hazaknak fusti [A.szombatfva F; UF II, 759]. *1681:* Pitvar ... Szenelő helye az öregh keö kémény allya [Brettye H; VhU 590] ✱ ~ *kőláb. 1656:* Az gabonas haznak az felseö reszen vagjon egi jo keöből rakott pincze ... az közepin kett eoregh keö lab [Fog.; UF II, 143] ✱ ~ *kőoszlop. 1690:* Vagyon ezen Konyha Nagy Erös örögh kö Oszlopokon, kö kemenyevel együt [BK Kentelki inv. 4–5].

10. nagy, tágas; mare, spațios, încăpător; geraumig. *1636:* Az Istalo jo eőregh kett rendbeli lora valo [Siménfva U; JHb Inv.].

Szk: ~ *bástya. 1694:* az Tömlőcz es az Tomlocz Tarto haza penig mind az Tömlőczőkkel edgyüt va(gyo)n az Var Kapuja mellet valo öreg Bastyanak also reszeben [Kővár Szt; JHb Inv.] ✱ ~ *cselédház. 1677:* egy öregh Czieled hazat, fundamentombol az kerüllette ualo palankjaval eppen fel allattak 29 Jun(ii) [Berz. 17 Fasc. XII] ✱ ~ *csűr. 1589:* Chinaltatta(m) Meraba eg' io eoreg chürt [Kv; Szám. 4/XI. 26]. *1632:* Cziwres kertth ... Az kert keőzepin vagion egj hozzu eőregh Sindelies Cziwr, az oldala keőreős keőrniwl dezkazott [A.porumbák F; UC 14/38. 190]. *1648:* nagi eoregh zendelies Cziür, es igen io leszas kert uala keorülle [Türe K; JHbK L. 12]. *1675:* Az Kertben vagion egi jo öregh Csűr [Mezőmadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *ebédlőház. 1650:* az Castelyba ... az Eőregh ebedlő ház [Folt H; BK sub nro 117] ✱ ~ *ebédlő palota. 1692:* 2 Haz ... öreg ebedlő Palotanak hivatik [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1693:* az őregh ebedlő palota [Abafája MT; Told. 8] ✱ ~ *egyház. 1662:* Az vár előtt amelly öreg egyház vagyon belől a palánkon, annak éjszak felől való szegeletinél vettetvén sáncot egy éjszaka, a kapitány onnan kezde lőtetni a vár kapujára | Ezekután Rákóczi Zsigmond ... fejérvári öreg egyházban, édesatyja temetőhelyében ... nagy solemnis pompával temettetett vala [SKr 234, 314] ✱ ~ *gabonás ház. 1677:* epitettek egy őregh Gabonas hazat mind őregh tőlgy fabol ki faragua [Berz. 17. XII] ✱ ~ *ház. 1584:* Volffard Istwa(n) vram vallia ezt, Emlekezem arra hogy Tar Jstwan minek vthanna az Magiar vczay Eoregh hazat ... beóchwltete Kendy lanosnak be leowe egikor Biro letemkort eleombe, Es Azt monda eleottwnk ... hogy azt a' ket hazat meg Ne(m) valtia Thar Istwa(n) [Kv; TJk IV/1. 356]. *1685 e.:* mentünk az vegso öreg házra ... Ebben vad(na)k ... So örlő hozá valo keszületivel Nrő 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8]. — Vö. az *öregház* címszóval ✱ ~ *istálló. 1717:* sendellyel fedett két nagy öreg istálló egj fedel ület, és egy Contiguitásban [Nagyrápolt H; JHb XXXI/6. 3] ✱ ~ *konyha. 1679:* Öreg uy konyha. Ez ... az Iljn Aszzonj lakadalmi szükségere czináltatott volt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 93]. *1681:* Öreg Konyha; Ez Keő boltos, Keregded Kő Kéménye Nro 1 [Vh; VhU 518]. *1692:* kezdettek most kőből egy öreg konyhat

épitteni [Mezőbodon TA; BK] ✱ ~ *(kő)bolt. 1604:* Vagion eoregh keobolt az kenier Zer feleol [Kv; RDL I. 77]. *1621:* Immar keouetkezik a mit az Eóreg keo Boltok felet, az haro(m) Aczj ... Myeltenek [Kv; Szám. 15b/IV. 21]. *1647:* az öregh Bóltban be menven ... Ablakiaj jok; Edgyikben vagjon tőredezés [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ ~ *malomház. 1699:* a Küköllön ... öreg malom ház [Szentdemeter U; LLt] ✱ ~ *pajta. 1680:* Vagyon ... egy örög disznokat hizlalo Pajta [A.porumbák F; ALt Inv. 25] ✱ ~ *palota. 1637:* Az Eoregh palotaba(n) ... Harom Giontaros berlet pad, egy berlet pad parazt [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. *1669:* Az öreg palotában két renddel végig volt az asztal, mégis nehezen férték le mind [TML IV, 491 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1679:* Hoszszu, öreg, Uy Palota. Ennek belől szelessege öt öt öl; hoszszasaga 18 1/2 öl [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 48] ✱ ~ *pitvar. 1665:* vagyo(n) ... régi ház az külseo falán küvül ... az eoregh palota(n) kivül eg öregh pitvar [Bethlen SzD; BLt] ✱ ~ *sütőház. 1605:* Thorda útzaba(n) ... Örög Sütö hazat akarna Biro W. epitenj [Kv; TanJk I/1. 507] ✱ ~ *tornác. 1636:* az kis Tornaczbol uagyon mas ayto hely egy eőregh Tornaczra | Ez eőregh Tornacz padgyara most hanyattak eppen ualo meg padlasara uy furesz dezkakatt [Siménfva U; JHb Inv.].

11. kiterjedt, nagy kiterjedésű; întins, mare; ausgedehnt. *1571:* egy zantho feold Jo eoreg [Marossztgyörgy MT; BálLt 78]. *1576:* De myert hogy az kuty peter zanto feolde ... eoregb nagiobbis vala az Lazlo pap zanto feoldenel, annak supplementumara ada azon Lazlo pap ... Kuti peternek ... Tizen eott magiar forintoth [Uzon Hsz; Kp I]. *1654:* Egy jo Eöreögh puszta Too hely [Ks Bánfi Anna urb.]. *1766:* Az Szilágy nevezetű hellyben[a] tud é hallott é vagy annál inkább ért é a Tanu egy ojjan Öreg gyümöltsös bongordos hellyet melly régen Zakariás kovátsé volt ...? [BSz; Ks 33. II. 15 vk. — [a]Szásznyíresen (SzD)]. *1842:* minden öreg ülésü Telek után ... három ezüst xr. fel vétetvén [Dés; DLt 622].

Szk: ~ *erdő. 1810:* a Birtalanok Erdeje, ez Cserés öreg Erdő [Bibarcfva U] ✱ ~ *föld. 1588:* Az Balas Caspar feolde ... Esmet egy nagy eoreg feold ellenbe [Kv; Szám. 4/IV. 5]. *1633:* Zah Peter eőreg földetis nekj atta az edes attia rezeben [Mv; MvLt 290. 139b/2]. *1641:* Vagion az Berek alat egi nagy öregh föld [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19]. *1711:* Vagyon ... ã Kis Pad nevú helyb(en) égy öreg föld [Csittsztiván MT; MMatr. 333] O **Hn.** *1645:* Az Szent egyhaz felet valo Eoregh föld [Póka MT]. *1820:* Az Öreg Földbe [Buza SzD] ✱ ~ *halastó. 1675:* Egi öregh Halas toh azon egi rosz malom haz kett kűre forogh [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1680:* Szarataj Halas To. Vagyon ... egy örög halas Tovok [A.porumbák F; ALt Inv. 37] ✱ ~ *házhely. 1736:* Meg mérvén penig az egész faluban az Bánffi részből állo falu hellyet ... szaggatatott és borozdoltatott ki 26 öreg ház helly [Záh TA; Mk V. VII/9] ✱ ~ *nyíl* nagy/egész nyílföld. *1735:* (Felosztatván) A széna fü ... Nyilakra ... és azon Nyilakbolis az eddig biratott három Nyilatskákhoz ... egy egész öreg Nyil excindáltatvan ... a Mező Csáni két olã Papok számara szakasztatván a Máhully részre hagyatott [Mezőcsán TA; DobLev. I/260. 8–9]. *1758:* a' két Sessio után 8 nyilnak kellene lenni 6 öreg nyilnak, 's két kissebnek [Gyéres TA; Born. IX. 43 Paulus Pataki (46) ns vall.] ✱ ~ *rét. 1637:* A Vár alatt valo öregh retth [Fog.; MNyTK 132. 48]. *1640:* az Goczi Hatarban levö Eörögh Ret [Msz; Törzs. Vajai Daczo István vall.] ✱ ~ *szántóföld. 1600:* az Dello zegibe(n) egi eoreogh Santho feold [Fintaháza MT]. *1669:* egy nagy eoregh Szanto föld [Sámsond MT] ✱ ~ *szénafű. 1750:* Az Hideg völgy nevű Széna fűben vagyon egy öreg Szena fü a borozdolt nyilak között [Mezőbánd MT] ✱ ~ *szőlő. 1651:* egj öregh kerek szölö [Désakna]. *1784:* azon Kis Szölö mellett ... az öreg Szölönek jobb része [Galambod MT; Told. 29] ✱ ~ *tanorok. 1669:* Ezen Udvarhaz eleött vagjon egj öregh tanorok be kerteltetve az elei Satoros, fedeles kertel [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a] ✱ ~ *tó. 1632:* Az Sorompo mellet valo öreg to [Fog.; MNyTK 132. 48]. *1647:* Vagion az Uduarhaz mellett egy eoregh Tho, de igen sáros, az halais apros — rosz [Drassó AF; BK 48/16].

12. nagy területen fekvő; (cu suprafață) mare, întins; auf ausgedehntem Gebiet liegend. *1632:* Zolgalattioknak Adozasoknak, es minden jeőuedelmek be szolgaltatasanak, azon foliasa, rende es teőruenje, mint felseő Uczianak, az uagi akar mellik eöregh falunak, kiket ide eleb specifice lathatni, miczoda proventusok legienek [Dridif F; UC 14/38. 46] | Adaiokat, Dezmaiokatt, Eles be szolgaltatasokatt, korczoma tartast, es akarmi Proventust, az szerent administraliak mint eőregh es egesz falu [Lesza F; i.h. 79]. *1680:* Munera et Onopolium. Mivel ez örög Falu, azért ket annyitt szokat (!) adni ezekben mint az Korbiak [F.ucsa F; ALt Urb. 78].

13. környezetéből kimagasló; înalt; hoch. **Hn.** *1702:* Czigány hegy. Öreg hegy (szö) [Balla Sz; MNyTK 132. 117].

14. nagyra/magasra nőtt; mare, înalt; hochgewachsen. *1551:* kyrem ... k: Mynt Jo Apamat hogh the k: Aggyon Egh Emberth Velek[a], ky Mwtasa megh Az helyet holott Eöregh fakat talalnak [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch beszt-i bíróhoz. — [a]Az ácsokkal]. *1647:* az Falu mellett, es Maros mellett vagion egy Teolgyes Erdois nagy Eoregh fak vadnak benne [Megykerék AF; BK 48/16]. *1728:* vagjon edgj darab erdő Csere erdő, öreg fák vannak benne [Zalán Hsz; SVJk].

Szk: ~ *almafa. 1625 u./1687 k.:* Fodor Mártha Havadi ada égy öreg édes alma fát ... égy ház számára [MMatr. 159] ✱ ~ *borostyánfa. 1712:* öreg borostján fák [MNy XXXVIII, 304] ✱ ~ *cserefa. 1696:* edgy erdoczke imit amot nem igen sürün vadnak benne örégh agas bogos edgjnéhány Csérfak [Gyeke K; LLt Fasc. 75]. *1778:* Ezen Erdö ... nagy öreg, és apro fiatal Csere Fákbol allot [Koronka MT; Told. 79] ✱ ~ *diófa. 1699:* vagyon tiz öreg dio fák, ket Barkocza fa ... es Silva fák felesen [Szentdemeter U; LLt] ✱ ~ *fűzfa. 1604:* Marat vo<lt> ozlas kwwyl egy darab fwzes ret kin nagy Eoreg fwz fak voltanak [UszT 18/3] ✱ ~ *körtvélyfa. XVIII. sz. eleje:* Az Eöregh keörtevelj fat tudom, hogi az galok Birtak raztak [HSzj *körtefa* al.].

15. a szokásosnál nagyobb szemű/termésű; cu fructe mai mari (ca cel obișnuit); von größerer Frucht als gewöhnlich. *1595:* 24 Octobris ... vöttem vala ... 4 pfont Gesztennyet öröget Samúel Deaknetol ... d 24 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 22 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: ~ *alma. 1596:* veottem ... Egi cheber eoregh almat ... d 16 [Kv; i.h. 6/XXIX. 149 Bachi Tamás sp kezével] ✱ ~ *bab. 1725:* Sz Pali István Vr(am) ... ajandekoza az Fel(esé)g(éne)k ... mint egj tyuk tojasni aranyot ... megint ezen ... hajadon Leánya(na)k ... termés aranyat akkornt cir(citer) mint egy öreg bab [SzentkGy Gabr. Toldalagi de N: Iklod (53) vall.] ✱ ~ *citrom. 1671:* két örég Czitrom [Utl] ✱ ~ *hagyma. 1595:* 3. Júly ... 2. veka zep örög hagy-

mat vöttem p(er) d 32 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *körtvély. 1595:* vöttem ... örög körtüelt p(er) d 17 [Kv; i.h. 214 ua.] ✱ ~ *malozsa szőlő. 1597:* Eoreog malosa zeoleot ... d 8 | Eoreog Malosa zeoleot ... d 6 [Kv; i.h. 7/XII. 3, 6 Filstich Lőrinc sp kezével] ✱ ~ *narancs. 1595:* vasarlottam ... 21 Naranczot ... f 2 d 62 7. Örög Naranczot ... p(er) f 1 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 315 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *pomagránát. 1595:* vasarlottam ... 3. Örög Pomagranatot p(er) f 1 [Kv; i.h. ua.] ✱ ~ *szőlő. 1587:* Mondolat hordottanak 12 fontot az arra f. 2/40 Eoreg szeoleot 14 fontot az arra f 1/40 apro szeoleot Belesheoz valot ... 18 ... pensen fontiat [Kv; i.h. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével].

16. vmiből jókora/jelentékeny nagyságú/mennyiségű; (foarte) mare/mult din ceva; beträchtliche Größe/Menge von etw. **Szk:** ~ *csomó. 1737:* két öreg csomö viasz [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *koszorú. 1679:* Ez idei Fokhagima, öregh koszoruval nro 55 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 34] ✱ ~ *matring. 1679:* Varrani valo veres fejto Öregh motringh nro 1 1/2 [uo.; i.h. 81]. *1727:* vették ki ... Arany fonalat másfél öreg matringot [Koronka MT; Told. 29/9].

17. kifejlett (állat); (animal) mare; (Tier) entwickelt | nagynövésű; bine dezvoltat; von großem Wuchs. *1578:* Az labos marhaara mind eöregre aprora olly gongya legyen, hogy wagy niawolia miatt, wagy gonoz ember miatt bennek kar ne essek [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut Mathias Niary gondv-höz]. *1590:* Attanak ... eo keglmek dyznokat 29 ... Azon (!) kozul holt meg 3 dyzno Eoreg [Kv; Szám. 4/XVII. 14]. *1595:* Adam haitotta az Monostorj vtzaj kö kertben: 22 Lúdfiat Jo öröget ... f 1 d 76 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 194 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1598:* Jsmeg kelletek 4 tiúkfiat oda adnom ezek Eöregbek ualanak az eleobbinel ... d 24 [Kv; i.h. 8/V. 26]. *1623:* Moldouaboll az Neszter és Prwt melleöll, hauaselfeoldebeöll az Duna melleöll jgen jo fele eoregh zeöke disznokott vetessen 200 tenezteny valokot tauazall jo kanokotis vagy 10 igen eöregeket es arra viseltessen emberwl gondot [BGU 121]. *1653:* Vágo marhat az konyhámra illendö jo husu marhát adgyanak annuatim eggyet az négy falukból[a], de harmadfwnél eöregjebbet, azért pénzel bár ne fizessenek [Cege SzD; WassLt. — [a]Lápos vidékén Debrik, Ünömező, Ungurfalva és Kupsafalva]. *1660:* Jarmas okrok öregek Nrö. 6 [Mv; MRLt]. *1663:* Harjnnaj Ferencz Ur(na)k juta egj cokeor eoregh, s egj teolgyelleö tehen [Erdöcsinád MT; Told. 1a]. *1696:* volt 1 lovász paripája, 2, hatas kanczaja, menesse öregh 9. aprois volt de azokat nem tud(om) menynyi [Buza SzD; LLt Fasc. 146].

Szk: ~ *agár. 1680:* Talaltattak az Istallo vegehez ragasztot egy hitvan olban ... egy Tissza nevü örögh nosteny agar [A.porumbák F; ALt Inv. 25]. *1696:* öregh par agár 3 [Buza SzD; LLt Fasc. 146] ✱ ~ *ártány. 1637:* Uagyon eöregh artany ... nro. 46 [Fog.; UF I, 415]. *1657:* percipialtam ... Eoregh Artant, N. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 15]. *1696:* öreg Artany nó 10 [Bethlen SzD; BK]. *1761:* Fejér Farkas szőru es Tarka örög ártány 11 [Branyicska H; JHb XXXV/39, 19] ✱ ~ *barom. 1592:* Ez el mult 1591 Esztendeobe Zent marton nap tajat ... hoztak el Johaynkot vgj mynt ket falykat Jde ala ola faluba ... az ket falyka Johnak vagyon 40 Eöreg barom hija [UszT] ✱ ~ *berbécs. 1647:* Eoregh Beorbecz No. 32 — Taúalyi Beorbecz No. 36 [Megykerék AF, BK 48/16]. *1687:* Eörögh Berbecs nro 10 [Csapó KK; Berz. 1 Fasc. 21/11]. *1735:* Öreg fejér Berbécs 4 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1766:* Fejer öreg Berbécs ... Nro. 3 Fekete öreg Berbécs ... Nro 5 [Mezőcsán TA; Ks 26. X] ✱ ~ *bika. 1627:* Eoregh bika vagion Nro 3. Harmadfw bika Nro 1. Tauali kis bikaczka Nro. 1 [Rücs MT; BLt 1]. *1632:* Eöregh zeöke Bika N 2 [A.porumbák F; UC 14/38]. *1647:* Eoregh bika No. 2. Harmadfw bika Nro 3 [Nagyteremi KK; BK 48/lc]. *1729:* Mohárol hajtottak szarvas marhákot ez szerént öreg Bikát nrö 2 [TKl Petki Nagy cs. szám. 86a] ✱ ~ *bikaszarvas. 1720:* edgy öreg bika szarvast löttenek [Ks 96 Apor Péter lev. Kézdisztlélekről (Hsz)] ✱ ~ *bivalybika. 1680:* Extractus Buballor(um) ... Eoreg Bivaly bika no 2 [Fog.; Utl]. *1684:* Eörögh Bial bika [Drassó AF; LLt 13/5]. *1700:* Bihalyak számma ... Öreg Bihály Bika nro 1 [Fog.; Utl] ✱ ~ *bivalyborjú. 1684:* Öreg bialy borju nö 6 [Ebesfva; Utl] ✱ ~ *bivalytehén. 1684:* Eorögh bial tehen [Drassó AF; LLt 13/5]. *1688:* holt megh megint döggel örög bialy Tehen nro 1 [Bucsum F; MvRKLev. 7]. *1729:* Két örög Bial Tehen [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1793:* Bihalok; 1. Öreg Bihal Tehén [Bodola Hsz; BLt 2] ✱ ~ *borjú. 1584:* Eg Jo kedwes tehene vala az Aniamnak es annak egi Eoreg Boria vala [Kv; TJk IV/1. 278] ✱ ~ *cáp. 1687:* Eöreg Czápok nro. 3. Az idei Cáp nrö 2 [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1690:* Eörög es miliora czap vagyon nrö 3 [Küküllövár KK; Utl]. *1696:* Öreg Czap nó 5. ez idei Czap nó 5 [Bethlen SzD; BK]. *1735:* Öreg Cáp 8 Tavalyi Cáp gidó 11 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *csík. 1595:* fel Eyttel valagatot örög Czik. p(ro) d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *csirke. 1621:* Veottem ... Harom eoreog Czirket d 12 [Kv; i.h. 15b/IX. 212] ✱ ~ *csödör. 1679:* Ménes száma ... Czigány lovának is mondatik egi öregh Csödör nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 119–20] ✱ ~ *csuka. 1585:* ket Eöreg Czhyukat penze(n) vottem az pyaczho(n) [Kv; Szám. 3/XXII. 64]. *1586:* Veegj Giorgnenek attam eoreg Cziwkakert f. 1/25 | Egi Eoreg Cziwka 12 fontos —/48 [Kv; i.h. 3/XXIV. 9, 78] ✱ ~ *disznó. 1592:* Az Zamuetó Vraim attak mi kezunkben az Jnuentalaskor, Eöregh diznokat es Swldókett No 60 [Kv; i.h. 5/XII. 6]. *1600:* egy swldutis ad wala az 1 de ne(m) weötte el az felperes azzony, eöregh diznot kewa(n) wala [UszT 15/267 Hadnagy Jakab Farkaslaky, Lofeö vall.]. *1627:* Eoregh dizno vagion Nro 20 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.] *1693:* A Testamentum szerent egy maladzo öreg diszno adassek a Relictanak [DobLev. I/38. 6b] ✱ ~ *eme. 1676:* Eöregh eme nro 48 [Szúv; Utl]. *1678:* Vagyon jelen Eörögh Eme nro 8. Esztendös Eme nro 13 [Radnót KK; Utl]. *1696:* öreg eme nó 27 ... Teli eme no 21 [Bethlen SzD; BK]. *1718:* Eöreg Eme nr. 14 [Hosszúaszó KK; Szentk. II] ✱ ~ *emedisznó/sertés. 1647:* Vagyon eöregh Eme diszno No 3 [Sólyomkö K; SLt GH. 5]. *1675:* Eöregh es esztendos eme disznok ... nr 40 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1700:* Vöttem Magnak két Eoreg Eme disznot [Kv; Szám. 40/I. 25]. *1747:* Öreg eme sertés 8 ... Esztendös eme 25 [Borsa K; Told. 24]. *1753:* Majorság Sertések találtatt(anak) Eörög Eme Diszno nro 25 ... Eme Süldök Ideick nro 4 [Záh TA; Told. 18 gr. Toldalagi Ferenc inv.] ✱ ~ *fejőstehén. 1627:* Eoregh feiös tehen ... eot [Mezőrücs MT; BLt]. *1673:* Majorság örög Fejös Tehen huszan hét [Fog.; Utl]. *1678:* Eörögh Fejös Tehen vagyon nro 22 [Radnót KK; Utl] ✱ ~ *gácsér(réce). 1697:* Ez Udvaron ... vad(na)k szárnyas majorsag(na)k valo olacskák és szin. Ebben vagjon szárnyas majorság ez szerint ... Eöreg

Gacsér nro 6 [Borberek AF; Mk Urb. 6]. *1755:* Öreg gátsér Rétze 2 [Bencenc H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.] ✱ ~ *galla. 1674:* Disznok, Eőrőg Galla nrő 28 [Radnót KK; Utl] ✱ ~ *golda. 1646:* Disznok ... Eoregh golda ... no. 176 [Örményes TA; RákGlr. 601] ✱ ~ *górkakas. 1595:* Tyukot szettem be ... 1. örög Ghor kakast Kappanert p(er) d 7 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 209 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *gölye. 1632:* Disznok. Eőregh Golie No 106 [Komána F; UC 14/38]. *1744:* Eőreg Gője nro 4 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1770:* öreg Gölye rideg nro 19 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *gölyedisznó/sertés. 1633:* Öregh gölie dizno No. 129 [UF I, 315]. *1744:* Öreg Gője Sertes nro 13 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1759/1779:* Öreg Göllye Sertés nro 11 [O.andrásfva K; Mk]. *1761:* Öreg Gője Sertés Nro 5 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17] ✱ ~ *gönne. 1717:* Öreg Gönne nro 34 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7]. *1756:* Magyarországi öreg gönne 3 ... Tavallyi Gönne 13 [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.]. *1764:* Öreg Gönne 2 Tavallyi gönne 2 [Csapó KK; Berz. 7. 72] ✱ ~ *hal. 1597:* Halaz Marthonneteol Eoregh feier halat f — d 29 [Kv; Szám. 7/XII. 128 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1680:* Szarataj Halas To ... mely (!) örög halakot szoktanak tartani [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37] ✱ ~ *harcsa. 1633:* hallotta(m) ... magatol Szabo Mihalitol hog' ótet Bandi Ferencz igazgatta hog' az halazok igen szep öreg harczat kötenek az tulso hid ala | monda Bandi Ferencz minekvnk az vra(m)mal az tulso hid ala bezzeg szep eőreg Harczat keötenek az halazok [Mv; MvLt 290. 119b] ✱ ~ *juh. 1587:* Restal még a' Ieouendeo Zamadasra óreg Jüh kossal, kechkeüel, Miluaraual es barannial egietemben 312 [Kv; Szám. 4/XI. 10]. *1627:* Eoregh feiós Juh vagion Nro 217 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.] | Az Juhoknak Zamok. Feiós eoregh Juh vagion Nro 91 [Rücs MT; BLt 1 Inv.]. *1658:* bőczüllenk ... egy tavalj millyorat harom eoregh juhot, ket tavalj kost [Tarcsafva U; Pf] ✱ ~ *kacola (ló). 1585:* valami hituan El vetet kaciola louakat ha adna Miske Thamas el ne tartozzek vennj Dechey Mihalj hane(m) Eoreg kaciolakat [M.csesztve AF; Told. 27]. *1594:* Ratio Equorum ... Az Somlioi feöldeön vagjon az Menesben eoregh kaczola lo No. 16 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13–4] ✱ ~ *kakas. 1588:* Veres Peterne Azzoniomnal volt egy feo olaz Eoteod magawal biro Vram akarattiabol kwlte(m) egy Eoregh kakast neky es Egy Tikot veottem d. 11 [Kv; Szám. 4/I. 30] ✱ ~ *kakaspulyka. 1784:* Öreg Kakas Pujka [Vingárd AF; MkG] ✱ ~ *kan. 1656:* Disznok Dobokan. Eőregh kan vagion Nro 2 [Doboka; Mk Inv. 11]. *1677:* Sertes Marhák Száma. Eőrőg Kan no. 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Disznók száma. Öregh kan Nr 3. Tavalyi kan süldő Nr 12. Ez idei kan Süldő Nr 14 [Vh; VhU 569] *1744:* Sertések. Öreg kan nro 2 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12] ✱ ~ *kanca (ló). 1627:* Az Meneseknek szamok. Feiér kek eoreg kancza vemhes Nro 5 [Rücs MT; BLt 1 Inv.]. *1638:* Maczkasi Ferencz Vramnak egj öreg kancza louat es ket be fogo Tulkot hagiok [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor keze írása]. *1680:* ada ... édgy coregh barna holdos Kanczát czitkajával [Vágás U; Pf]. *1699:* Ménes. Eőreg kancza Lovak nrő 10. Ezekben Csitkos nrő 6 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ ~ *kappan. 1753:* Öreg Kappan N 4 Idei Kappan N 10 [Karácsonfva AF; Told. 18] ✱ ~ *kápra 1632:* Hauasalföldi hatarban leueő maiorsagh juhok ... Eöregh kapra ... no. 36 Milliora kapra ... no. 6 [Fog.; RákGlr. 454]. *1711:* hajtottak Eöreg Fejős Kaprát no 3 ... Eöreg meddő kaprátt no 10 [Fejér m.; LLt 33. C] ✱ ~ *kárász. 1584:* Aggiak ... Eoregh karaznak ky Egy egy fontot Niom Awagy nagiobat Lib. p. d. III [Kv; KvLt Vegyes III/7–8] ✱ ~ *kecske. 1582:* Hét öreg kecske s hét tavalyi [Simontelke BN; TT 1879. 559]. *1610:* Az eöregh keczke N 37 ... Holt megh benne N 4 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1745:* Öreg ketske 32 Notin ketske 3 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *koca (disznó/sertés). 1681:* Disznók száma ... Öregh kocza Nr 26. Tavalyi kocza Nr 24 Ez idei kocza Nr 20 [Vh; VhU 569]. *1687:* Két öregh kocza disznot, Tiz süldőivel együtt [Déva; Szer.]. *1765:* két öreg katza Sertés [Mv; Sár] ✱ ~ *kos. 1627:* Eoregh koos Nro. 3 Dizke koos Nro 2 [Rücs MT; BLt 1 Inv.]. *1679:* Morvai Öregh Kos nro 12 ... Magyarországi Öregh Kos nro 28 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123]. *1698:* Eőrőg kos numero 2 [Cege SzD; WassLt] ✱ ~ *lábasmarha. 1673:* mikor valaki juhait vagi egieb öregh labas marhait az havasra fel szallitotta czedulat valtot az udvarbiraktul [UF II, 569] ✱ ~ *ló. 1598:* Az roh paripat, es az eoregh louat, az koczis louakat, koczim<al> egietemben az Gazda Azz<onna>k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1611:* Egy öreg kek lo [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. *1621:* Gubernator vra(m) Eoregh Louay [Kv; Szám. 15b/XI. 149] ✱ ~ *lúd. 1647:* Öregh Lud nro 9 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1680:* Szarnyas Majorsag. Talaltunk itt ... Eőrögh Ludokot Gunarokkal es Ludfiakkal nő 33 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. *1729:* Örög Lud nrő 25 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *medve. 1662:* Szerdahely és Szászsebes között egy Sina nevü havas erdején többi között egykor csak medvét egy nap huszonnégyet veretne, kik közül csak négy vagy öt lévén középszerü s nevedékenyek, mind hatalmas nagyok, öreg medvék voltanak [SKr 282] ✱ ~ *méh. 1807:* a' mult Tavaszszal el döglett öt Kosár öreg méh [Kiscég K; Pf] ✱ ~ *ménló. 1656:* Vagyo(n) ... egy öreg Fejer menlo körme szorulonak mondgyak [Dob.; Mk Inv. 7]. *1677:* Menesek Száma ... Eőrőg Fako mén lo no 1 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1684:* Örög szürke Török Mén Lo, kettő [Utl] ✱ ~ *miórajuh. 1682:* Eőrőg Miliora Juh vagyo(n) nro 357 [Utl] ✱ ~ *ökör. 1587:* Az Jobbagiomnak Nagy Kozma Tamasnak attam 2 Tulkot p(ro) f. 3 ... Es eo adot ... egj eoreg ökreot [Kv; Szám. 3/XXVI. 15 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1680:* Eőrög jármos ökör ... 8 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1687:* Eörögh bika Vagyon Nro 3. Eörögh Eökör Vagyon Nro 2 [Küküllővár KK; Utl] ✱ ~ *pipe. 1595:* vittem ... 2 Örög pipet ... d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Vittem eo Naganak Ajandekot ... Egy eoreg pypet kit veottem ... / 9 [Kv; i.h. 15b/IX. 209] ✱ ~ *pisztráng. 1637:* Vagyon egy szep haltartoys, kiben szep eöregh piztrangokatt mond(na)k lenni [F.árpás F; UC 14/42. 181]. *1650:* Főzettem Eöregh pisztrangott Nro 12 ... d. 72 [Kv; Szám. 26/VI. 414] ✱ ~ *pulyka. 1680:* Szarnyos Majorsag. Talaltunk itt ... Eöreg Pujkakot kakassokkal nő 68 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. *1714:* Öregh Pujka n 2 [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. *1725:* Öreg pujka n 5 [Pókafva AF; Told. 18]. *1784:* Öreg Tojo Pujka [Vingárd AF; MkG] ✱ ~ *réce. 1753:* Öreg retze N 3 [Szászbesenyő AF; Told. 18]. *1763:* Öreg Récze 11 [Szakatura SzD; TGsz 70]. *1770:* Öreg Récze 2 [Esztény SzD; Told. 29] ✱ ~ *retke. 1590:* Attanak Ayandekot 1 Eoreg Retket ... d. 18 [Kv; Szám. 4/XXI. 38 Kis István sp kezével]. *1595:* vöt ... Egy örög retkeet ... d 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 28 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *sertés. 1722:* Vagjon öreg Sertés elegj ártány és eme nő 34

[Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 4]. *1730:* ada ... Két öreg Sörtes hejen, hasonlo ket öreg Sörtest, Harom Süldőkert [Usz; Pf]. *1735:* Sertesek ... Rűdeg Öreg Sertes Nro 3 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 11] ✱ ~ *suta. 1761:* Czapok. Őrőg Suta 1 Szarvas őrőg 1 [Kéménd H; JHb XXXV/39. 31] ✱ ~ *süldő. 1649:* Eoregh Swldeok nro 19 [Kv; Szám. 26/VI. 499] ✱ ~ *tehén. 1598:* Eoregh tehen nro. 5. Harmad feowek nro 8 [Kv; i.h. 8/IV. 30]. *1627:* Az eoregh meddw Tehenek keozeot vagio(n) egj fel kertt Valazuti Jobbagjnak egj szeoke tehene [Mezőrücs MT; BLt]. *1692:* Öregh Tehén, Kőrmos fenn-állo szarvu bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21–2]. *1761:* Öreg Tehén Nro 4 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16] ✱ ~ *tehénbivaly. 1689:* Bialyok extractussa. Vannak jelen őrőg Tehén bialj [A.porumbák F; Utl]. *1698:* Eoreg Tehen Bial [O.csesztve AF; LLt]. *1720:* Öregh tehén Bial nrõ 4 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] ✱ ~ *tulok. 1676:* Őrőg Tanult Tulok nrõ 3. Tanulatlan örögh tulok nrõ 5 [Porumbák F; Utl] ✱ ~ *tyúk. 1589:* 2 Eoreg tykot d. 10 [Kv; Szám. 4/VI. 34 Stenzely András sp kezével]. *1669:* Eőregh Tyuk vagjon Nro. 80 [Kőhalom NK; Ks 67. 46. 21a]. *1697:* Eőreg tyuk nro 26. Ertze tyuk nro 16 [Borberek AF; Mk Urb. 6] ✱ ~ *tyúkfi. 1589:* Giulai Pal it letebe kwltem nekj ... harom tykfiot d. 13 ... Bathori Jstuan vram it leteben veotte(m) ... Negi eoregh tykfiat d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 19]. *1729:* Öreg tyukot ès tyukfiat adtunk nr. 100 [Ádámos KK; TSb 36] ✱ ~ *ünő (barom). 1551:* Tyzen hat Ewreg Ewnọ [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1589:* Az Alseö (!) Jspitalban ... Jarö Ekeor Zam Zerent No 24 ... Eoreg Vnö Barom No 14 [Kv; Szám. 4/VIII. 3] ✱ ~ *ürü. 1598:* Az hawasely kozakok es Gialogok Agaianak ... kwltem 2 Oreg wrwt f 2 d 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 67 Masass Thamas sp kezével].

18. vén; bătrîn; alt. *XVIII. sz. eleje:* Ha lehet Őrőg Men Lovat ne vegy ã Menesedbe, mert fájat (!) nem veheted, akar mint röhögjen eo, de tsak fejét sem emeliti, à Sárhoto Kancza [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1768:* Pénzen distráhált(am) ... Öreg, el esett, és Járamban nem alkalmas béres Ökröt Nr 02 [K; DobLev. II/390. 11a]. *1795:* A Kosesdi[a] Posta Háznál ... Vagyon Hat Posta Ló mellyek gyengék, és öregek [Ks 78. XVII. 13. — [a]H].

Szk: ~ *szám* vén, öreg számba menő. *1735:* Öreg szám ollozó kecske 14 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *számban levő. 1684:* Eőregh számban lévők: Kann nrõ 4. Artany nrõ 32. Eme nrõ 67 [Szúv; Utl]. *1687:* Őrőg számban lévő 3d és 4dfũ Tehen nrõ 16 [Fog.; Utl] ✱ ~ *számban való. 1733:* Meddũ Tehen öreg Szamba valok Kesely szőrũ Nro 1 [Szárhegy Cs; LLt] ✱ ~ *számú. 1627:* Eoregh szamu wneo vagion Nro 74 [Bodola Hsz; BLt]. *1649:* Eoregh szamu Elegh beliegh Diszno vagio(n) Nro: 19 [Kv; Szám. 26/VI. 490].

19. idős, vén; bătrîn, în vîrstă/etate; alt, bejahrt. *1578:* wegeztek ... egienleo Ertelemmel ... hogy ennek vtanna minde(n) zaz ember vagy Nagy, vagy kichin, vag iffiu vag' órögb, tiztessegesse(n) zollyon itben az gywleosbe egy masnak [Kv; TanJk V/3. 169b]. *1596:* fogattam Bajusz Gaspart zakaz rakni 6 nap fizettem f — d 72 Esmet hogj nem gieözi vala egjedwl az igazgatast es heazast, hivattam ... Molnar Albertot ... Esmet volt egi eöregh olah, ezek mellet zakaz igazgato [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamas sp kezével]. *1614/1615:* az Christoph deakne Azzonio(m) Zolgai ... coteot kezen foghua uezettek ki à kapun, megh à hajatis megh fogtak uolt, ugy akartak ki vetni de az ki eoregieb volt keözteök az ne(m) hatta [Györgyfva K; Ks M. 20a]. *1631:* mezei Katonainknak haggiuk es paronczolljukis, hogy mikor Desi uarosunkba Eoket be szalitani akarjak ... Senki semmi uton es modo(n) ... Eoregh beteges ven Emberekre szalani ez leuelwnk latuan ne mereszelljen [DLt 365 fej.]. *1638:* az az eôregh Monar, az nap mind iddogalt euel az Padocz Istua(n)nal [Mv; MvLt 291. 170a]. *1703:* én ló haton nem iárhatok, mivel igen öreg, Sérvéses, beteges ember vagyok [Ksz; KaLt Apor István ir. Kászoni Imreh deák Apor Istvánhoz]. *1726:* az Györgj Szimionnak is az édes Apjat èrtem ... tudom hogy igen örög Ember vala [Bongárd BN; Szentk. Bulz Vaszily (79) vall.]. *1765:* állomnál örögöb emberek meg tudgyák mondani [Csávás KK; LLt].

Szk: A. ~ *állapot. 1638/1647:* eo kegl(m)e nalamnal iffiab ember, en penigh eoregjeb allapattal valo beteges ember vagiok [Noszoly SzD; WassLt]. *1700:* Méltó consideratioban veuen Csatari Csőrke Varucsuj Janosnak, kedvetlen öreg allapotra jutott erőtelen venseget ... circumscribaltuk ... esztendeig valo immunitaltatasanak allapottyat ad fl. 3. Hungaricales [Dés; Jk 302a]. *1767:* Kováts Margit ... Öreg allapottyaban egeszen meg tiboljodot vala [Medesér U; Ks 20. XIV. 1]. *1768:* (Flora Pétert) örög allopattyában magam is esmertem [F.borgó BN; BK. Styop András (73) jb vall.] ✱ ~ *idejű. 1657:* Nem Kornis Zsigmondnak mégis, hanem vala egy Petneházi István jenei kapitány, kisded, módos, immár öreg idejű, de híres vitéz úrember, annak parancsolá[a], hogy azalatt az seregeket rendelné [KemÖn. 70. — [a]A fej.] ✱ ~ *korában. 1734:* Belső Kőzép Uttzában Szintén 15 tizen ött Esztendők alatt nyomorgó; Váradi Varga Ersók Váradon lakott Varga Istvánnak tsetsemő korában el-hagyatott árvája ... el eset hetven Esztendős öreg koromban, folyamodtam a Kolosvári Tktes Refta Ekklesiához, hogy engemet venne ... Szarnyai alá [KvRLt IV. 321] ✱ ~ *napjai. 1815:* Térjj meg azért már valahára ... menny bé Wásárhelyré Iskolában 's Tanoly jol ... hogy ha már egyéb nem is, leg alább hogy lehessen egy jo tisztességes Balavásári Diszno Pásztor belőlled; s az által, hogy lehessen nékem is őrög napjaimban; őrőmöm benned [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gábor lev. fiához]. *1854:* fiam Szentpály Sándor által ... öreg napjaimra minden tulajdonomtol ... meg fosztattattam [Kv; Végr.].

B. ~ *asszonyunk* idős úrnő/fejedelemasszony. *1595:* 19 Augusti hogy Örög Azzonnyünk vizza mene ... Gazdalkodot Janos W(ram) hazatol, az Tanaczhazban | 16 Aügüsti Zekel Andrast az Loas Legent, kültek Biro U(ra)mek Thordara az kamora Ispanhoz tůdakozni, mikorra varyak Wrünkat örög Azzonnyunkkal egyetemben vizza menöben 1 lora ... d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20, 90 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1654:* Öreg aszszonyunk, a decedált boldog emlékezetü Rákóczi György fejedelem relictája, a fiához látogatni Erdélybe béjöve [ETA I, 157 NSz]. *1659:* Az Márton lova nem akarván úgy az dolgot, mint tegnap, majd késön jöhettem be, mely miatt sem Boldvai uramékkal, sem öreg asszonyunk ő nagysága szolgáival nem beszélhettem [TML I, 407–8 Rhédei Ferenc Teleki Mihálylhoz] ✱ ~ *atyafi* idős rokon. *1660:* én nékem úgy tetszik, hogy Kegyelmeddel emberséges ember megalkhatik, de minthogy Kegyelmed lakott közelebb, az szegény húgom is tudom megmondotta, mint tartotta Kegyelmed, öregebb atyafi is lévén, szóljon hozzá [i.h. 524 Veér Mihály uahoz]. *1731:* e meg mondott négj öreg Atyafiak égj

Testvérik voltak de az Atyokat kik(ne)k (!) hitták ... nem tudom [Ilondapataka SzD; TKl]. *1766:* a' hellyetskének a Felső szegeletiben ... Pap Todor ... egy házatskát epitett volt Pománában egy el esett öreg attyafijának Pap Stéfánnak [Szentegyed SzD; WassLt Molduván Kratsun (80) zs vall.]. *1781:* ezekről soha Hugam Aszszony el ne felejtkezzék, és rosz nevenis Ne vegye az Örög Atyafinak jo intésit [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újfalvi János lev.] ✱ *~ atyái vkinek* felmenők, elődök. *1663:* Jó fiaim, nem akarvám ezt is elmulatni, hanem az ti öreg atyáitokról emlékezetet akarok tenni [Kv; KvE 173 LJ] ✱ *~ eleink. 1769:* ugy halottuk régi Öreg Eleinktöl hogy még mikor ezen Falut a Magyarok lakták akkoris ezen Telek Ecclesia Fundussa volt, és mikor az oláh Ecclesia itten fundáltatott, az akkori Possessor uraktolis Ecclesia részire hagyatott [O.horváti Sz; BfR 88/5 Avosan Silimon (77) jb vall.] ✱ *~ hajdú. 1794:* Szolga Biro Korponai Sámuel Vram ... az őreg Hajdút a' ki a' pitvarba volt, ugy verte, mint a' marhát [Ne; DobLev. IV/728. 1] ✱ *~ pap. 1635:* az Eoregh pap fia ... En vellem Eggiwt Egi hetigh zimboraban zantot nozali[a] feóldeón [Cente SzD; Ks 72. C. 15. — [a]Noszoly SzD]. *1751:* teczet a Judiciumnak, hogy ... Sztrencz Mihaila azon földecskét birhassa és az J. nyakosságáért, azon Szegénj örög Pap meg motskólásáért poenam fl. h. 12 incurálni [H; Ks 62/5] — Vö. az *öregpap* címszóval ✱ *~ szolga. 1600:* Mi zolgalonk wolo Farkas Antal felesigenek az annia, kett eöreögh zolgank wala, eö azokhoz zimboralt [UszT 15/37]. *1710 k.:* Látván azért én a hirtelen vak indulatnak rajtam való uralkodását ... mindenképpen igyekeztem orvosolni és ellene állani ... embereimnek meghagytam, hogy ... ne haragítsanak, káraimat bízvást mondják meg ugyan, de okosan, vagy feleségem, prédikátor vagy olyan öreg szolgám által, akire méltán ne haraghassam a megmondott kárért [BÖn. 496] ✱ *~ úr* idős földesúr. *1701:* Az Buga David es Gergely Moldvabol valo ki iővetelét s ez eőreg ur keze alá valo adását iobbagyul ugy vallya mint az első vallo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1734:* Igenis adtanak Gabonát költsön az Jobbagyok(na)k de mennyit bizonnyal nem tudom az árát felis Szedtük, és az örögh ur(na)k beis adtuk [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf] — Vö. az *öregúr* címszóval ✱ *(a falu) ~ elöljárói. 1821:* megkérdeztetvén mü, a ditrai és szárhegyi commonitások bírái, hütösei és öreg elöljárói az aránt: hogy szárhegyi méltóságos gróf Lázár József úr Borszékba házat és egyéb épületeket szándékozván építeni, a két birtakos commonitások bírái és esküttei az aránt tettenek-e protestátiót [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 140] ✱ *a falu ~ rendei* falusi vénség. *1820:* a 7 Számbol állo örög Falu rengyei ütök (!) után a fen irt modon adták légyen ki [A.hagymás SzD; KCsl 5] ✱ *(falusi) ~ emberek* 'ua'. *1597:* ezen may Hatar iarassukba mwtogattak az Alpretty eoregg wín emberek mynekönkis az kereztes hatar fakat [A.csobánka SzD; Ks]. *1751:* az Uraság birájáit az Falu Eskütteivel és leg örögöb Falusi két embereinket azon hellyem el igazitása véget az föld szinére Sallarium mellet ... ki vittem volna [H; Ks 62/5]. *1769:* a Falusi Öregb embereket ... kemenyen meg hüteltettvén [Váka H; Berz. 7. 62. V. 6]. *1821:* a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen létében a Falusi Öregebb Embereket a Hely szinire ki vitette, és ki jartottatta ... és azon le kaszált fü az Exponens Urnak iteltetett és járattatott [Apahida K; PLt O. 2 Tyikos Vaszilika (70) vall.] ✱ *határigazító ~ ember. 1645:* Beodeöni szomszidsagbeli hatar igazito eőregh ember [Szentjakab TA; Told. 27] ✱ *hiteles ~ ember. 1764:* Mü mind hárman ugy tudgyuk és régi hiteles öreg emberektölis mindenkor ugy értettük s hallottuk bizonyoson hogy az utrizált Faluban ... antiqua Colonialis Sessio, vagyis régi ülö házhely ... tsak tizenkettö tartatik rẽgi ülö ház hellynek [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV ad 28. 6].

20. *~ uraim* a kv-i százférfiak tanácsának tagjai, centumvirek; centumvir; Centumviren (Mitglieder des Hundertmännerrates). *1584:* Ertettek Biro vram panazolkodasat minemeö Modnelkwl es lagia(n) fognanak az Monostor vczaj Epitesheóz, De hogy ... vegheóz Mennyen, valaztottak eo kgmek keozewleok ket Eoregh vraimath [Kv; TanJk V/3. 283b]. *1595:* 24. Octobris: Biro Wram ökme Egez Tanacz akarattyabol, hiúata be melleie az örög Wraimat Az Jo hirnek mellyet Hawas elö földeböl hoztak vala örömere: Tudnia illik hogy Szjnan Bassa meg fútamodot volna Wrúnk ö fge hada elöl | Az örög Wraimat be gyütüen Tanaczúl eggyüt vegezek ö km(e)k, hogy altalam fogwa az Birak Wraim Wrúnk eleiben ... gratificalny mennyenek | Az 2. porozlo faratsagat, es keúes fizetesset vetüen, panazolkodanak Biro Wramnak: Ö kegyelme az egez Tanaczot és az Örög Wraimat rea gyütüen. Ö kem(e)k egy akarattal el vegezek ... hogy fizetesseket esz esztöndöben meg Jobbjczák úgy mint egynek 2. köbel búzaúal [Kv; Szám. 6/XVIIa. 21, 153, 232 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Biro vram ... az eoreogh vraimat gyewche be [Kv; TanJk I/1. 303]. *1603:* minek útanna ó kmk Basta Wram ö Ngahoz ket Tanaczbeli Attyokfiat boczatottak wolna, keúanta ö Nga, hogy az örög Wraim közzül sziuessen küldenenk hozzaia, tellyes tanúsagúal, okat meg ertüen, miert attak volna meg az varast modnelkül ... irúa okait ö Nganak viüen [Kv; i.h. 453].

21. céhen belüli fontosság/(rend)fokozat jelölésében; pentru indicarea importanţei pe scara ierarhică a breslei; für die Bezeichnung der Wichtigkeit/des Dienstgrades innerhalb der Zunft. **a.** idős; bătrîn; alt. **Szk:** *~ bejárómester. 1811:* Örög béjárómester: Szasz Istvan. — Ifjú bejárómester: Tot Zsigmond [Dés; DFaz. 40] ✱ *~ mester(ember). 1645/1650:* Devay Matyas eoregh ven Mester leuen halalakor, az koporsoia be szegezesere Gyulaj Samuel semmi intesre keresre nem akarvan bemenni az vakmerösegert vetettek eo Kglmek Cehwl rea ket lott Ezüst büntetest. soluit [Kv; ÖCJk]. *1655/1754 k.:* Eőreg Mester emberek observáltassanak rend szerint haton, Ifju fen-szolgálo Mesterek négyen ... Mikor pedig az öreg Mesterek között Vácántia esik ... a le-ült közép Mesterekből suppléáltassék a vacantia [Kv; ACJk 17–8]. *1701:* Valamelly Mester ember az Eorögjebbek közzül Legény dolgabol meg fogyatkoznèk, tartozzek a Céh Iffiab Mester ember Mühelyéből fel kövedzeni és Eorögjebb Mester embernek Mühelyében fel ültetni [Kv; PosztCArt. 32] — Vö. az *öregmester* címszóval ✱ *~ számban levő mesterember. 1764:* az nemes céh számához képest tartatván az alkalmazta<tott> 6 ~ hat öreg számban lévő mesteremberré ne ingrediáltatna és bé se vétetödhetné<k> [Dés; DFaz. 22].

b. nagy; mare; groß. **Szk:** *~ mesterasztal. 1698:* mostan egy öregh Mester Asztalt imponalt volt a B. Ceh büntetésb(en) reaja | (Megrészegedvén) Boldisar Ur(am) ... tehát ugyis ezen egész öreg mester Asztal büntetese fel állyon [Kv; ACJk 29]. — Vö. a *mesterasztal* címszóval.

22. *kf* testvérek közül az idősebb; mai mare în vîrstă dintre fraţi; unter den Geschwistern der ältere. *1657:* az fejedelemasszony ... engem igen szép gyémántos, szüfor-

mán metszett kövü arany gyűrűvel megajándékozván (kivel jedzettem is el az feleségemet magam, azután öregjebb fiam is feleségét), elmenék [KemÖn. 61].

23. felnőtt, nagykorú; adult; erwachsen. *1588:* miwel hogy ennekem negy eoreg fiam vala hazas annak az kettey akaranak kwleon kwleon egy egy hazat czinalny Megis czinaltak wala [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. *1593:* Anna Azzöni, feierdi Balintne vallia ... Eo magais bezellette ferenczi Istuan, hogi eo neki nagi eoreg fiais vagion [Kv; TJk V/1. 383].

Szk: ~ *emberkor* nagykorúság. *1598/1635:* Mely ingo jouaimat mind azo(n) altal megis hagio(m), hogy az kett megh neuezett gyermekimnek ha ualamellyike, az en halalomnak ideigh (!) megh halna, tehat annak rezzett az Testamentumosok, avagy Tutórók megh tarcziak es mikor annak gyermekit Jsten öregh emberkorban jutattia, akkor adgiak eppen megh nekik [Mv; APol. I. 68/3].

24. nemzedékviszonyító jelzőként; ca atribut adjectival indicînd relația dintre generații; als Attribut im Vergleich von Generationen: idősebb; mai în vîrstă, senior; älter. **A.** *af* **a.** vn + kn előtt. *1596:* örög Palastos Istúan [Kv; Szám. 6/XVII. 4]. *1614/1687 k.:* Öreg Farkas Mihály [Harasztkerék MT; MMatr. 117]. *1623:* Eoregh Kerekes Janosne [Kv; RDL I. 122]. *1627:* Eoreg Kanta Mihalne [Kv; i.h. 134]. *1632:* abba(n) az hazba(n) az kiben most Szabo Andras lakik az eöregh fazakas Balas lakik vala [Mv; MvLt 290. 72a]. *1639:* Eöregh Kanta Mihalne ... Kanta Mihalne Iffiabbik [Kv; RDL I. 116] | eöregh Monar Janosne [Mv; MvLt 291. 188a]. *1654:* sokszor vöttem fűvet az eőregh Záz Jakabtol s Kus száz Jakabtol [Feketelak SzD; WassLt Barla János (50) jb vall.]. *1668:* Öregh Sukj Pal [Kályán K; SLt D. 12]. *1673:* Eőrőg Redai Ferenczne [Marossztkirály AF; IB]. *1674:* öregh Rakoczi Georgy [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1683 k.:* bőcsűlletes hűtős ember Öregh Szabo Mihály [SzVJk 61]. *1726:* Pokafalvi Paraszt Személyek ... Jffjabbik Buzaféjü András ... Eőrőg Buzafejü András [Pókafva AF; JHb XXV/46]. *1741:* eöreg Vass Györgj [Mezősályi TA; Ks]. *1793:* néhai őreg Serbán Mojsza [Kerestelek Sz; TKhf 13/34 Rátz Simon (80) zs vall.]. *1800:* Örög Polgár Gábor [Zágor KK; Ks 67. 47. 27]. *1854:* Öreg Varga Sámuel [Kv; ACLev. Kül. Perc. 72]. — **b.** vn + kn után. *1640:* Petri Balint Eoregh [Km; GyU 46]. *1657:* Thökölyi István, az öreg [KemÖn. 228]. *1670:* Kende András az öreg [TML V, 406 Keresztes András lev.]. *1753:* Ertük életben Nehai Csáki Laszlot az oreget [Nagyalmás K; JHb XXX/9]. *1772:* Borbély Istvánné az öreg [Dés; DLt 321. 51b]. *1782:* Toth Márton Uramnál, az örőgnél [Torda; KW].

B. *kf* **a.** vn + kn előtt. *1657:* öregb Rákóczi György fejedelem [KemÖn. 17]. *1662:* öregebb gróf Csáky Istvánnak [SKr 459]. *1764:* Öregebb Hoszszu Vonu [Dob.; JHb IV/13]. *1767:* Méltoságos Groff őrőgőbb Bethleni Bethlen Gergely Ur [Bethlensztmiklós KK; BK]. *1780 k.:* Mélgos Grof öregjebb Bethlen Gergelj Ur Ő Excellentiaja [Szászváros; BK]. *1803:* az Öregebb Moses János [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1806:* Öregebb Papp János [DLt 730 nyomt. kl]. *1816:* Öregebb Fodor Sándor [Kv; Born. IV. 41]. — **b.** vn + kn után. *1573:* Hoszw Jacab Eoregb [Kv; TJk III/3. 91]. *1793:* Ns Kozma Gábor Uram öregebb 75. Esztendős [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1856:* Doci András öregebb [Gyalu K; RAk 35].

25. régi; vechi; alt, von früher. **A.** *emberre von. 1730:* Mind ket Esztendőkbéli Ratioimat ... commendalom az Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojára ... consolaltatásomat tellyes bizodalommal Várván vagjok és maradok ... alázatos öreg szolgája Füzéry György mpr. [Kv; Szám. 56/XIX. 29]. *1735:* néhai Szilvasi János ur(am) gondolván hogj a' Patai határ talám az emlitet helljeken kivülleb fog lenni, feles öreg commetaneusokat, és vicinusokat convocaltotvan ... azok ... mindenütt a töllem elö mondot terminusokig, és helljekig mutottak a' Patai és Deszméri határokat [Szamosfva K; JHbK XLII/27].

B. *tárgyra von. 1681:* Az örögh palaczkok nyomnak Lib: 35 ... Az Uyok nyomta(na)k Lib. 45 [Radnót KK; Törzs].

C. *épületre von. 1810:* (Az) örög megromlott szin deszkával való megfedését határozzák [Dés; MNy XXXV, 122]. *1857:* azon Telken lévő el<a>vult igen öreg háznak a' bütűjét ő építvén meg, — az egés<z> ház még is oly gyenge állapotban vagyon, hogy a' merőbe meg építést kíván [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

26. mértékegységek megnevezésében; în denumirea unităților de măsură; in Benennungen von Maßeinheiten: a hasonló nevű mértékegységek közül a nagyobbik; cea mai mare dintre măsurile cu același nume; der/die/das größere von den mit gleichem Namen benannten (Maßeinheiten). **Szk:** ~ *hold. 1639:* Berke szilvája mellett egj nagj öreg hod föd [M.köblös SzD; DHn 47]. *1641:* Vagion ... Ez mellet mindgiart egi öregh hold feold [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19] | also Arok keoze neuo heliben az Nyarad uize folyasa keozot egy eoreg hold parlag szanto feolde [Jobbágyfva MT]. *1686 k.:* Vagyon Vecze átallyáb(an) fel hágora menőleg égy jo öreg hold föld [Tompa MT; MMatr. 257] ✱ ~ *icce. XVII. sz. v.:* Minden Paraszt ember, adot, Tiz Tiz öreg Desa bort, melyben volt Tiz Tiz öreg itcze [Ilosva Sz; SzVJk 177] ✱ ~ *köblös. 1667 k.:* ez ã föld ugy tudom huzon hat eöreg kóblós [Kv; Ks 11. XLV. 10]. *1708:* (A) föld négy öreg köblös [Kv; ACJk 69]. *1713:* három eöreg köblős szánto föld [Kv; Pk 3]. *1734:* három coreg köblős szántó földe [Kv; Pk 6] ✱ ~ *köböl* **a.** nagy köböl mint ürmérték. *1563:* a búzának a szépinek öregköble járt huszonkét pénzen [ETA I, 20 BS]. *1609:* Erdeos Martonnak ... Eott Eóreg keóbeól bwza, Eótt eoregh keóbeól keoles, Egy eöregh keóbeol arpa [Torda; TJkT I. 63]. *1640:* Az Ostor adoban ... Egy eoreg keobeol buzatol d. 2 [Gyalu K; GyU 56]. *1656:* (Hagyok az) otvalo kuldusok(na)k husz öreg köböl buzatt [Ádámos KK; BálLt 93]. *1675:* Eoröltette(m) megh a' szegenjek szamara ... husz coregh köböl buzat [Kv; Szám. 35/I. 13]. *1676:* Ezek mind őrögh köblök [Mezőharasztos K; Told. 8]. *1695:* Az Tanito Aszszonyoknak fizetések leszen, három öreg köböl buza, Hatt magyar forintok [Kv; SRE 28]. *1696:* edgynéhány örégh köböl buza [Gyeke K; LLt Fasc. 75]. — **b.** nagy köböl mint területmérték. *1627:* Vetesek. Az almasi hataron buza vetesem vagion eöregh keöbeölel eoz buza cub. 236 [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 676–7 A vár lelt.]. *1647:* Vetetlen Vgar Vagyo(n) kit be ne(m) vethettek az mir(i)gy halal miat husz eőregh kóbőlre valo [Solyomkő K; SLt GH. 5]. *1722 k.:* Ket öreg köböl Buza vetes [Ölves MT; GörgJk 179] ✱ ~ *lépés. 1767:* három Öreg lépesre ã kerten innen [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6] ✱ ~ *mérföld. 1783:* Három öreg Melj földniről jártak Szent Ivánba perelni [Szentiván Hsz; HSzjP Gabriel Pogádi (30) ns vall.] ✱ ~ *ölnyi. 1715:* Az merő rud(na)k az hoszsza volt kett öregh ölni s kett arasz ket ujni hoszu [Kide K; EMLt Kidei lev.]. *1743:* (Az)

erdöhez szakosztának az atyafiak 130 eöregh eölni jo ép erdöt [Kál MT; Berz. 2. 41/124] ✱ ~ *pint. 1683 k.:* egy öregh pint — bort ad [Hadad Sz; SzVJk 140].

Vö. az *öregvéka* cimszóval.

27. pénznem/érme megnevezésében; în denumirea unităţilor băneşti/monedelor; in Benennungen von Geldsorten/Münzen: a hasonló nevű pénznemek/érmék közül a nagyobbik/nagyobb értéket képviselő; cea mai mare/preţioasă dintre monedele cu acelaşi nume; die größere/wertvollere von den mit gleichem Namen benannten Münzen. *1628:* Keörmeoczi penz iutot tizenket forint ... Vy garas mostani eöt penzes iutot tizen Egy forint ... Degradalt garas Eöregh es aprob fęle ... f 64 [Kv; RDL I. 137]. *1691:* kert volt az nehai Uram kezessegen ... talleros kettőt öreget [Barátos Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *arany. 1595:* Egy Lisimachus, egy eoregh Aranj, 3 Arany penz [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1634:* Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasaganak, maganak hagiok egy eoregh Araniat, harom keozep araniat, es harom darab Gostyant [WassLt Cegei Vass János végr.]. *1637/1639:* Egj Eöregh arany tizenket arany nyomo Bathorj Sigmond kepe raita [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *gostyán. 1595:* Egy eoregh gostian megh er keonye(n) aur. p. 3 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] ✱ ~ *imperiális tallér. 1689:* Petrityevit Horvát Miklos Uram ada meg ... Jármi Ersébeth Aszszonynak száz öreg jo ezüst két forintot erö Imperialis Tallérokatt [Búzásbesenyö KK; SLt AU. 41] ✱ ~ *pogánypénz. 1638:* 8 oregh pogan penz es egj kiczid [Nyújtód Hsz; HSzjP] ✱ ~ *tallér. 1651:* Kére költsön Béldi Pál ur ö kegyelme Sattzáb(an) 445 öreg Tallérakat [Árapatak Hsz; BLt]. *1653:* még vagyon száz forintom egy zatskoban hat vagy hét arany, husz öreg Tallér azzal Boros Imre érje meg [Siketfva MT; DobLev. I/1. 95a]. *1799:* méltoztasson az Alperes méltóságos Groffné, minémű es valoru Tallérok voltanak azok, meg-bizonyittani: öreg Tallér é ? vagy oroszlányos? [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 27] ✱ ~ *tízes aranyforint. 1637/1639:* mas Eoregh tizes Aranj forint, azonis Bathorj Sigm(ond) kepe [Kv; RDL I. 111].

28. nagy méretű/formátumú; de format mare; von großem Format. *1589:* Vagion egj Eöregh constos keönyw harthias ... Mely keony egiembe megh Eerne f. 4 [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. *1681:* Templomban valo varadi Nyomtatas egész Impressum, öregh [Vh; VhU 542]. *1687 k.:* az Urba(n) ki mult Atyánkfia ... Uzoni Balas hadta Tes(tamen)tumb(an) a Gyalakuti Ecclesiahoz A 1661 esztendöben Váradon az öreg formába(n) ki nyomtattatott Bibliat az Urnak ditsőségére és az Eccla(na)k epületire [Gyalakuta MT; MMatr. 136]. *XVII. sz. v.:* Öreg könyv 2. Apro 4 [Berz. 12. 92/50]. *1714:* Csávási János kovács adott az Csávási Ecclesia(na)k fl. 3. mellyel vöttenek Eccla számára egy öreg Impressumot [Mezőcsávás MT; MMatr. 413]. *1718:* Adott Miklos Boldisárné ... egy Váradi Bibliat öreget Templom számára [Havad MT; MMatr. 161]. *1812:* Egy Biblia öreg [M.gyerömonostor K; KCs 11].

Szk: ~ *katekézis. 1667:* Ket psalteriumott kotast f. 3// — Ket kis Kátekesist f. — // 40. Egy öregh Catekesist fl. —// 60 [UtI] ✱ ~ *váradi Biblia. 1680:* öreg Atyám Mihály Pap ő kegyelmének adott egy-egy öreg Váradi Bibliát [Martonfva Hsz; HSzjP]. *1695:* a mely Öreg Varadj Bibliat, idvezültt Mogyorosj Esther Aszszony eö kglme hagyott eö kglme(ne)k eleteig, arra szorgalmatas(an) gondot visel eö kglme [SzJk 294]. *1714 e.:* Pápai Sigmond Ur(am) hagyott Eccla számára flor. 5. ... Ez öt forintokon egy öreg varadj Bibliát vöttek [Mezőcsávás MT; MMatr. 412].

29. ~ *Isten* nagy Isten; Dumnezeu-Tatăl; Gottvater. *1846:* szidta az Nagy Ur Istent, öreg szakállas Istenét Apjának, Anyának [Dés; DLt 965].

30. régebbi keletű, előbbi; anterior, precedent; vorherig, vorig. **Szk:** ~ *divizionális* régi/korábbi osztozólevél. *1781:* azon rész Joszágotskát ... a kezünknél lévő örög Divisionalisbol, melly költ Die 3lma Mensis Aprilis ezenn follyo 1781dik Esztendőben ... köz akarattal ... osztottuk meg ... negy egyenlö Részekre ... nyil vonás által [Mezőcsán TA; DobLev. III/560a] ✱ ~ *dolog* régi ügy. *1590:* Az Waros pereynek gongia Wisselesere valaztottak az eleobby vraimath ... De ha mely eoregh dologh talaltatik, tanach kerdesre talalliak megh ez vraimat[a] [Kv; TanJk I/1. 128. — [a]Köv. négy név fels.] ✱ ~ *levél* régi/korábbi oklevél. *1842:* Ezen vallomasaimat a' nallamnál régibb emberektöl tudom, és Öreg levelekből olvasni hallottam [Páncélcseh SzD; RLt Kimpán Antonia (60) vall.].

31. kb. fontos, nagy jelentőségű; important, însemnat; bedeutend. *1669:* mutassa meg öreg cselekedettel, hogy jóakaróm, s bizony itt is barátjára talál [TML IV, 611 Bánfi Dienes Telcki Mihályhoz].

32. ~ *hit* nagy/erős eskü; jurămînt hotărît/puternic; großer/starker Eid. *1805:* Elé állíttatvan az all-peres ... az öreg hitet offerál, melyre a' Fell peres is réá állván, az öreg hitét le tészi [Petrilla H; JF 36].

◇ **Hn.** *1666:* Az öreg föben két nyil föld [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII. 4].

II. *fn* **1.** öregember; (om) bătrîn; der Alte, Greis. *1671:* igen szükséges(ne)k lattyuk hogy tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiakb(an) az iffjakat s öregeket is a' kik nem tudnak az Cathecismusra tanitani [SzJk 116–7]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket Tanácsbol ... és köz jora intentus Eöregek közzül hármat vagj négjet [KvLt I/225 gub.]. *1732:* Thót János Feleségetlen gyermeketlen öreg circit(er) 60 esztendös ... mással lakik [Szásznyíres SzD; Ks 40. XXVIIIc]. *1749:* az öregektol hallottam ... Nemes földeket a' Szilasb(an) [Szind TA; DobLev. I/236. 13b]. *1753/1781:* az Öröget által adásábol jol tudjuk, hogy azon Bogya László ... Fiának lett Fia Ignáth [Nagyaranyos AF; JHbK LII. 4. 55]. *1757:* Ugj ertük az öröget kölis ugj hallottuk [Csüdötelke KK; Ks 66 45. 17f]. *1763:* En mind ugy hallottam az öröget költ, hogy az hidra a' Falu az tulajdon maga Erdejéből vágot volna fát [Gambuc AF; BK. Jepure György (19) jb vall.]. *1778:* magani le hozok mind a ket öreget, es ot tisztessegesen lattak, gondjokot viseltek [Albis Hsz; BLev.]. *1797:* Hallottam az öregektöl hogy Backor Kornya adta légyen Zeszträba az emlitett földeket edgy Leányának Lábas Marhák hellyet [F.árpás F; TL]. *1814:* mentöl hamarab Kolos vara mégyek az Öröghöz [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: *régi (ős)* ~*(eink). 1757:* amint Falunkb(an) elt régibb öregeinktöl sokszor hallottuk beszélleni ... Falunk(na)k ... nagyobb része a ... Méltoságos Uraságok idejében kezdettek ujra közinkb(e) származni és megtelepedni [Guraszáda H; BK ad nro 144] | en a régi öröget hallattam hogj ... ezen heljen melljen allak ... Nagj Erdo volt [Búzaháza SzD; Ks 36. V. 20]. *1776:* az régi ős, öröget s eleinktölis ugy hallattuk ... hogy ezen végit terminállya ... a' ... Közönséges Ut [Ádámos KK; JHb XIX/18]. *1807:*

Ugy értettem a Régi örögöktől [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 14 Nagy Ferentz (57) ns vall.] ✱ *szava bevehető ~. 1769:* hallottam pediglen mind a Néhai édes Atyámtol mind pediglen szava bé vehető idös öregektől [Kászonjakabfva Cs; LLt Csáky-per 299 L. 3. 13]. *1804:* Tudgyaé, értetteé szovak bévehető régi öregektől hallottaé a' Tanu? [Makfva MT; DLev. 5 vk].

2. *tbsz* a (falu)közösséget irányító vének; sfatul bătrînilor satului; Mitglieder des (Dorf)rats der Ältesten. *1715:* hivatam az Hidegvizi Örögököt ... es examinálam ezen örögökôt ... azon hogy mi formában birja Mihaila Tolcs az paduricsa alatt valo fôldet [Hidegvíz NK; JHb XXVI/53]. *1722/1826:* Esküdtek, és Örögök a' két egész Falu képekben Kezünket egymásnak béadtuk, és betsületes Collationkba áldamást is ittunk [SzentkZs Lodormányi dézma 85]. *1762:* ki idéztetvén a' meg irt Czegei Esküttek és örögök, égy darab kaszállo Hellyetskének el igazittása véget ... Néhai Szolga Mihály nevezetü Sellére Házhellye után, és Nyilába jutott Földé avagy nem? [Cege SzD; WassLt vk]. *1772:* az egész Circulusb(an) lévö Faluk Birái Esküttei, és örögjei részszerint egyebet nem felelnek[a] [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével. — [a]Köv. a nyil.]. *1801:* ha az M. N. Sombori öregek az Commune Terrenumok kijárásaban hibáztak ... azon hibás munkájok az Öregeknek ... meg változtassék [M.zsombor K; Somb. II]. *1803:* más égy vasárnap estvé felé a' Topplitzai Öregekkel, hogy a hellyet ki metáztassam oda mentem [Szászrégen; Born. XVc. I/63 Joannes Frittsch (43) cívis vall.].

Szk: *falu ~ei. 1708:* En a' Sarkanyi Folnagyot, Ispant a' Falu örögeivel edgyütt be hivatva(n) fatealtattam és Testimonialisb(a) vevén fassiojokat subscriptio alatt kgd kezehez küldött(em) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1739:* Nalatzi Maria Aszszony az akkori szolga birott ... az Falu örögjeivel edgjütt ki vitte az meg nevezett helyre, és az belé rugo fôldek(ne)k vegeket meg hatarazták [Hidegvíz NK; JHb XXIII/149. 9]. *1747:* azon hellyet ... az Falu Örögei Dobrely Nyikula örökségehez excindaltak, kiis metáztok [Branyicska H; JHb]. *1791:* a' Folnagj Házához hivattam a' Falu Öregeit és első Emberit [Gergelyfája AF; LLt 19/17]. *1799:* az Birák, az esküttekkel, es Falu öregeivel edgyütt, a' Szöllőben ki menvén, asztat ... kí métázták [Szászerked K; LLt 67/1858] ✱ *falusi ~ek. 1766:* (A házhelyet) ennek elötte Cir(citer) két esztendeje az Falúsi Öregek ki mutatták [Csapó KK; Berz. 17. XII]. *1776:* (Az) odavalo két Régiusokkal a Falusi örögökis ad faciem loci ... ki jöjjenek [Fejér m.; DobLev. II/477. 1a]. *1794:* edgyütt valo egyezésből a Falusi Örögököt ki vittük, es az régi szokott mértéke szerént ki jártottattván a Tiszt jelenlétébenn akkoronn Semmi Difficultást nem talált [Ádámos KK; JHb XIX/41] ✱ *hiteles ~ek. 1762:* az régi hiteles öregektöl hallottam annak elötteis örökké Szent Lászlai Határhoz valonak tartatott [JHb XXXIV/1] ✱ *tisztes ~ek. 1798:* Ezen ... 13 számbol állo tisztes oregjei Gergelyfájának hitek után vallának e' szerint [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 3a] ✱ *választott ~ek. 1817:* Légyenek a' nemessi Rend és Civisek közül egyenlö Számmal huszon négy választott öregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora, kik is a' Magistratussal együtt léve, a' mit a' városnak jovára végeznek a' Szent és állando légyen [Szu; UszLt VIII. 68].

3. *tbsz* a céhet irányító idös mesterek; meşterii mai în vîrstă ai unei bresle, care conduc bresla; die Zunft leitende alte Zunftmeister. *1655/1754 k.:* Mikor ... az öreg Mesterek között Vácántia esik, ezekböl a le-ült közép Mesterekböl suppléáltassék a vacantia; az a Közép Mester penig mikor az öregek közé bé lépik, tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel ... petsenyével [Kv; ACJk 17–8]. *1748:* (A mesterasztal taxája) légjen a' közonséges Czéhé, ne(m) az öregeké | A' Király is a Privilegiumot nem hat hét ember(ne)k, hane(m) az egész Czéh(ne)k adta, és a' nevezetis: Mester asztal magaval hozza hogj nem privatus embereké hanem az Czéhé, mivel nem öregek asztalá(na)k, hanem közönséges Mester asztal(na)k neveztetik [Torda; TJkT III. 222–3]. *1764:* érkezvén ehhez a nemes céh öregei részérol bennhagyott becsületes személyeknek votumok és megégyezett akaratjok is, nevezett Madarasi János ökglme az öregek számába vétetett | mostantól fogva ... minden inas szegödségben esni szokott jövedelem az nyolc öregeknek és catalogussok szerint béhivattatandó két-két céhbeli ifjaknak menjen részekben [Dés; DFaz. 22–3]. *1838:* A Czéh Mester ... a Czéh Öregeit Kik a Czéhnek felét formálják ezen hiba el látásáért ... égyben hivátta [Kv; ACProt. 8].

4. *~e* **a.** emberek vmely csoportjának az idősebbje; bătrînii grupului/unui grup; die älteren einer menschlichen Gruppe. *1589:* eo kgmek ... Weottek eszekbe(n) az Rut, Izoniw zitkoknak el aradasat ... melyben Nem chak az Nepnek eoreghy de mégh az Jffiusagh seot az Azzony Allathy, leanzoy Rendis ektelenewl vetkezik az Jstennek tiztesseghe ellen [Kv; TanJk I/1. 94]. *1662:* siralmas vala nézni a sok ártatlanoknak ... főképpen a nép öreginek fegyverre való hányattatásokat [SKr 437]. *1710 k.:* a fejedelem nem admittálá[a], melyen az embereknek eszese és örege elbámult [BÖn. 687. — [a]Alvinczi István megkegyelmezését].

b. állatok vmely csoportjából a nagyobbak/kifejlettebbek; animalele mai mari/dezvoltate dintr-o turmă/cireadă; die größeren/entwickelteren von den Tieren. *1561:* Zenttyéssy Luckachoz haytata vala az dyznot toth estuan aztys twdom hogy az oregy oda marada az malachyaban [Ráton Sz; BálLt]. *1604:* ez mostani maknak ideje(n) diznajnkat legeltettwk ... Mind aprostul wztek be harom zaz diznajukat, seot talam teobis uolt, es azok keozzwl, az eoregibe es iouaba tizet kj hantak [UszT 18/59]. *1721:* hajtottak Almasra harmincz hetet es husz ideji Barant ... a Dezma mindenestül mind öregi Apraja in summa 19 | van Lesneken Majorsagh Diszno nro 35 Az öregi het a kannal egjgyütt a Süldöje nrö 28 [Lezsnek H; Szer.].

c. a szóban forgó dolgoknak a nagyja; exemplarele mai mari dintre obiectele în discuţie; unter gleichartigen Dingen die größeren von Ausmaß. *1590:* 5 Legeny vagot fath az Tanaczy hááznal Az Eoregyt valogatak. fyzettem f. — d. 60 [Kv; Szám. 4/XXI. 39 Kis István sp kezével]. *1593:* vgian Ezen ouar szorosaban vallo padimenttomoszasra kelletett szajatt maga(m) szuksigjre Hozott köuett oda Adnom ttunj Jllik padimonttom kouett melliett Ez folliamra felliüll Bollttozasara kellettett az öregiben raknuk (!) az ttobiuel az sorosatt padimonttomosttattam Es Ipittettem meg velle [Kv; i.h. 5/XXIV. 6]. *1705:* (A fejedelemasszony házában) oly cifra székek vannak újak készítve ... kiknek az öregi kettö amaz gazdagon szött török cafrangokból voltanak készítve és bévonva [WIN I, 587].

5. a család tagjai közül az idősebbik; cei mai în vîrstă dintre membrii unei familii; der ältere von den Familienangehörigen. *1848:* ezen rész Joszágát mindenkor a Mlgs Familiából az örögebb használta [Görgény MT; Born. 7. VIIc].

6. *~ekül* öregemberekként; cei bătrîni; als die Alten. *1791:* Othonis marasztattak volt bennünket örögökül [F.tők SzD; WassLt Logyin Korián (64) zs vall.].

7. *~estől* (az aprók) a nagyokkal együtt; (şi cei mici) şi cei mari; (die kleinen Dinge) zusammen mit den großen. *1589:* 8 Lada mind eoregesteol Aprostol [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70].

8. *biz* megszólításban; ca termen de adresare; in Anrede: kb. barátom!; bătrîne!; alter Freund! *1879:* Öreg! Hidd el nekem, hogy Tolnai[a] az összegyűjtött téglából, malterből és fövényből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos, író].

◇ **Hn.** *1762:* Az Also Határb(an) az öregb(en) az Irotványok véginél (k) [Ilencfva MT]. *1772:* Öreg nevü Hellyben (k) [Csekefva Cs]. *1826:* Az Örögbe (sz, k) [Mezömadaras MT]. *1836:* Az Örög nevü hellyen (k) [Harasztkerék MT]. *1838:* Az Örögben (sz) [Mezömadaras MT]. *1840:* Az Öregben (sz) [Udvarfva MT]. *1842:* az Örög nevezetü rétek végei [Ilencfva MT; DLev. I. II. 30].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

öreganya 1. nagyanya; bunică; Großmutter. *1680:* Lupul Kriczul ... Egy örög annyaval egjütt L(akik) [F.ucsa F; ÁLt Urb. 76]. *1796:* Szegény öreg Anyám ... Ngoddat, es Kegyes Groffnéjat eö Ngát alázatoson Tiszteli [Vaja MT; Ks 101 Balla Imre Komis Gáspárhoz]. *1824:* Az öreg Anyámékrol valo megemlékezéseket Édes Atyám Uraimeknak alázatoson kőszönőm [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 2a].

2. anyós; soacră; Schwiegermutter. *1810:* egy derekajt, két vánkost, egy tsergét ... és a' feleségétől most a temetéskor meg maradot par tsidmát viszszá adja[a] az Öreg Anyának [F.rákos U; Falujk 49 Sebe János pap-not. kezével. — [a]Ti. a férj].

öregapa nagyapa; bunic; Großvater. *1757:* hallottam az eöreg Apámtol [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17g]. *1823–1830:* Az öreg doktor szívesen fogadott ... a több beszédek között mondja, hogy az ablakon ki az öregapámat látta, s kérdezte, hogy miért nem vittem ki magamhoz [FogE 290–1].

öregasszony 1. idős asszony; femeie bătrînă; alte Frau. *1585:* Benchel Andras[a] ... latta(m) az eoreög Azzonnal A Marhakat [Kv; TJk IV/1. 326. — [a]Vallja]. *1600:* Veres Lenart[a] ... mind az ket fiat Razman Jstwant es palt segitgette ... seott az eoregh azzonys panazolkodot hogy az pal chyak kezt keolt, de Jstwan megys mezarlasabol segitsegel vagyon [Kv; TJk VI/1. 450. — [a]Vallja]. *1615:* Az Sugar Gergely örökseget harme ozzak ès az harmad reze az öregh azzonnak maradgio(n) [Szentimre Cs; LLt]. *1630:* ez az Halom Gieörgj ... ereössen megh uere ezt az eöregh Aszont ... mind korbaczal, s mind egj nagj palczaval [Mv; MvLt 290. 223a]. *1657:* Egy eöreög aszszoni asztalosne holt megh harangoztak keczer atak f. 1 [Kv; KvRLt I. C. 3: 19]. *1765:* Az Örög Asszony Pinczejébe(n) Rez Gyertja Marto vas 1 [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1783:* az örög Aszszony ... a Templomatis nem gyakorolhatta [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1832:* nyughatatlan örög Aszszony az örög Zoja Sára Balás istvánné [Kisváros KK; DLev. 2 XIIA. 2].

2. (nemesi/főúri háznál) belső, bizalmi szolgálatban levő idős asszony; femeie mai în vîrstă angajată în serviciul cuiva (într-o casă nobiliară/domnească); vertraute alte Frau (in einem adeligen/aristokratischen Haus). *1621:* Azzoniunk Eoregh Azzonynak es Leani Azzonynak aztalokra Feier Cipot 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 147]. *1625:* az Vrunk Leany mellet valo eöregh Azzonj es kett Leany Azzony, es ezek mellet egj Jnas Vrunktol Erkezwe(n) Egj hintoban hatt Lowal ... Attam Etelt es Jtalt [Kv; i.h. 16/XXXIV. 82]. *1670:* Szent Páliné asszonyom commendál egy öreg aszszonyt, ki Bethlen Ferenczné asszonyom vagy Haller Györgyné asszonyom öreg asszonya volt [TML V, 94–5 Teleki Mihály feleségéhez, Vecér Judithoz]. *1724:* Anyám Asz(o)nytúl hallottam (:mivel ö kglme öreg Asz(o)nya volt Pekri Ur(am)nak:) hogy ö kglm(ene)k Sem(m)i betsületi nem volt egy tatskó Leány (:Susi:) miatt, mivel minden éjjel véle hált Pekri ur(am) Susival [Harcó MT; BK. Makai Mihályné (23) ns vall.]. *1735:* jó öreg Aszszonyt s szolgálot tartott az Nehai idvezült Ur a p(rae)titulalt urffi számára [Kendilóna SzD; TKl Anna Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba rel. vidua (54) vall.]. *1736:* Az mely úrnak, fő rendnek két hintaja volt, az kétfelé eresztős az úré volt, az orsós az asszonyé; mikor együtt mentenek valahová, az kétfelé-eresztősben az úr ment s az asszony s az gyermekei, az orsósban az öreg asszony az frajokkal | (A völegény) az öreg asszonyt és az leány apjának az cselédeinek az eleit megajándékozta [MetTr 373, 377]. *1791:* Éppen most karátson hetib(en) érkezett Türböl V. Ispány Gyujtó Úr inditásábol ide egy özvegy Papné öreg Aszszonynak, ez elött volt Magyar Brettyén a B. Bornemisza Joseff Ur udvarába gazdasszony [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1813:* Tresi Kis Aszszony csak egyedül dajkálta, 's tartottak egy Öreg Aszszonytis a' tisztelt Ur mellett segelytségre [Sszgy; HSzjP Bogos Ignátz Asztalos felesége Keresztes Klára (40) vall.].

Szk: *udvari ~. 1780:* a fenn tisztelt Nagy Aszszony Groff Bethlen Kata Aszszony eö Nsga Udvari örög Aszszonya Nztes Kovásznai Rachel Aszszony Nemzetes Körösi Elek Uram házas Társa [Mv; BetLt 5].

3. bába; moaşă; Hebamme. *1737:* Hadnagj Atyánkfia ő kglme a Désenn lakó Öreg-Aszszonyokat; avagy Bábákat, a jövő Péntekre hivassa a Nms Tanáts eleibe, hogj be eskettessenek a Bábaságra [Dés; Jk 471b].

öregatya nagyapa; bunic; Großvater. *1680:* az öreg Atyám Mihály Pap ö kegyelmének adott egy-egy öreg Váradi Bibliát [Martonfva Hsz; HSzjP]. *1750–1760:* vagyon nekem is egy fiam ... aztis hivják Pistának velem a feleségem Öreg átya Demeter Peter [Nagykend KK; Kp III. 106 Junior Koncz István (36) jb vall.].

öregbed nagyobb; mai mare; größer. *1592:* 24. Nouem(bris) Hozanak vrunk zamara 43. altalagh borokat 4 eöregbed attunk zekeret alaya Tordaigh [Kv; Szám. 5/XIV. 99 Eppel Péter sp kezével].

öregbedés (számbeli) növekedés; sporire, creştere (numerică); Vermehrung. *1591 k.:* Az Nemessignek zamok eoregbedése [Dés; DLt 233].

öregbedik 1. (haszon) növekedik; a creşte/spori (profitul); (Gewinn) sich vermehren. *1597:* az vasarbirak ... hiwatalliokban Zorgalmatosban el iaryanak, es az varosnakis hazna eoregbedgiek [Kv; TanJk I/1. 296].

2. súlyosbodik; a se agrava, sich verschlimmern. *1621:* Megh tekintüe(n), annak okajert feö Biro Gellien Jmreh

vramnak eő kglmenek sok wdeőkteől foghwa(n) valo sullios tereh wiseleset ... es hogy ennelis inkab niavaliaja es beteghsege eő kglmenek ne eőreghbedgiek, hanem inkab keserwes es fajdalmas szjwe megh enjheődgiek. Azert megh engettek eő kglmek, hogj az Templumba(n) az eő kglme Jo emlekezetw Attia koporsojaba(n) temettessek az Istenben el niügot Gellien Jmrehne Azzoniomnak holt Teste [Kv; TanJk II/1]. *1643 k.:* Mivel az magyar orszaghi urak, nemessek, feö nepek, Varasok, az nemettöl szabadsagokban ighen megh bantodtanak ... talaltak megh nemeth Czaszart ... de ... eöketh megh ne(m) halgatta, naprol napra eöreghbedven haborgattatasok az nemet miatt ... talaltanak megh minket, hogy fel kelven ... seghitsegekre mennenk, és eöket vennök az mj oltalmunk es gondviselesünk ala [Törzs. fej.]. *1653/1655:* Csepreghi T. Mihály Ur(am), az el mult esztendőb(en) sokat betegeskedvèn, midőn egy alkalmatossággal Veres Marti Gáspár Uram(m)al eő kgl(ne)k latogatására mentünk volna, kézdé beszelleni panaszolkodo szokkal, mi nemű nagy busulása èrkezett, mely miat nyavalyajais öregbedet volna rajta [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmany Kolosvári Orthodoxus Schola Mester kezével]. *1743:* Mi ... Torotzkó Várossában lakó Hites személljek ... némű némű fogyatkozásokat Hazánknak nagy kárára naponként öregbedni tapasztalván, akartuk hivatalunk szerént idejen korán meg elözni [Torockó; TLev. 10/1].

3. (atyafiság) szorosabbá válik; (despre legăturile de rudenie) a se întări, a deveni mai strînse; (verwandtschaftliche Verbindungen) enger werden. *1659:* Régtül fogva Kegyelmedhez viselt atyafiságom Kegyelmed árva atyjafiaival való megismerkedésemmel annyival is öregbedvén, akarám ez alkalmatossággal is Kegyelmedet levelem által látogatnom [TML I, 437 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

öregbedő súlyosbodó; care se agravează; sich verschlimmernd. *1678:* Én Uram, még eddig Isten kegyelméből enyi szerint szerte uralkodó s naponként öregbedő pestis között is élek ... tűrhetőképpen [TML VIII, 234–5 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

öregbeli az Öreg nevü helybeli; în partea de hotar numit Öreg; im Ort namens Öreg liegend. **Hn.** *1838:* Az őrőgbeli helyen (sz) [Mezőmadaras MT; EHA].

öregben nagyobb darabokban; în bucăţi mai mari; in größeren Stücken. *1614:* Mi feyedelmi keg(iel)messegwnket szemwnk eleot viselüen ... megh engettwk hogy ott az Zent Pali Hataro(n), Negy szaz forint ereő sòt vagatwan, abbol az Bornemizza Diznay Jozaganak valtsagat leüalhassa De igy hogy az Sot Eöregbben szokasaúal ne vagassa, Millienel, darabokkal (így!), az keőzel valo tartomant megh ne beoúiczie s leys ne teolczie [Gyf; Törzs. Bethlen Gábor Szentpáli Kornis Ferenchez].

öregbéres a béresek munkáját irányító idősebb béres; vătaf peste argaţi; Altknecht. *1667:* Deo adjuvante. Die 5 Jan. A. 1667. Szegödem megh eöregh béresnek Bethleni Juvont az Olah Karaczonigh. adok neki[a] [UF II, 252. — [a]Köv. a járandóságok részl.]. *1668:* A. 1668 die 5 Jan. Eöregh beresnek fogadám megh Mondrai Marian Grapila fiat Románt esztendöre[a] [UF II, 253. — [a]Köv. a részl.]. *1746:* Cselédek Conventioja ... Semesnyei Mososán Juvon öreg Beres fizetése ... Málé m. 1/2 egy szür, egy szokmány két pár harisnya [M.köblös SzD; RLt Rettegi István,DiarOec. 40].

Szk: *udvari ~. XVIII. sz. e. f.:* Uduari Eöreg Biresek [Erdőcsinád MT; TGsz 42].

öregbik, öregebbik I. *mn* **1.** (két v. több dolog/tárgy közül) a nagyobbik; care este mai mare (dintre lucruri/obiecte de aceleşi fel); (von zwei od. mehreren Sachen/Gegenständen) der/die/das größere. *1574:* az Eöregbik Saphylt hagiom Vramnak w kgnek [Gyf; JHbK XXI/12]. *1595:* Weres Tamas W(ram) ... hatta meg Kerekes Palnak, hogy az örögbik kereketis meg falaza, czjnalta meg ... d 36 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 119 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1652:* Kovacsnak valo két vas verő, az öregbik(ne)k nyele N. 2 [Görgény MT; Törzs]. *1656:* hagiom ... Hiusz lábbal berlett, hay szin mentemet, veres Scarlat, nustal berlett, öreghbik szüvegemmel edgiütt [Ádámos KK; BálLt 93]. *1666:* szalanczi Janosnak hagyom az öregbik függömett Aranny lanczal edgjütt [Radnótfája MT; BLt]. *1679:* kolczos, vas sarkas, vertes, öreg Láda, egi másb(an) téve nro. 2. az öregbik(ne)k szegeletin foglalo vas pánt. 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22].

2. a nagyobbik befogadóképességű; care este mai mare/încăpător; an Rauminhalt der größere. *1592:* Kerekes Mathiasnak fizettem, hog ... Egi sarwgliat chinalt az Eöregbik kuchihoz f 0 d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 115 Eppel Péter sp kezével].

3. a hosszabbik; care este mai lung; der längere. *1592:* Keówetkezik az Waros Towahoz az Siliphez walo fak hordattasa az Meraj Erdeöreöl ... Chiapo Balas fodor Janossal esmet eozwe fogwan 16 Eökeörrel az eöregbik fenek dezkat el hoztak f 0 d 80 [Kv; Szám. 5/XIV. 169 Eppel Péter sp kezével].

4. a magasabbik; care este mai înalt; der höhere. *1632:* ez eoregbik toronnak teteje eppen plehel boritot [Fog.; UF I, 172].

5. két vagy több épület(rész) közül a nagyobb méretű; care este mai mare dintre două sau mai multe (părţi de) clădiri; von zwei od. mehreren Gebäuden an Maß das größere | a tágasabbik; care este mai spaţios/încăpător; das geräumigere. *1584:* Margit Molnar Gergelne vallia, Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ily Conditio volt benne, hogy ez Jstwan a' hazba bator bele keólteozzek, de Bokor Caspart benne haggya Bodog Azony Napigh az eoregbik zobaban [Kv; TJk IV/1. 319]. *1596:* az coreogbik auditoriumnak chynaltattúnk nyolcz ablak ramat [Kv; Szám. 7/II. 33]. *1632:* Koczolatai Uduarház ... Harmadik ház. Az Eőregbik Uduarlo Palotara nilik egy fejer bellett vas pantos sarkos parazt Zaros aito [UC 14/38. 135]. *1648:* Be menvén az megh irt felseo folyosorul az eőregbik Udvarlo házban ... vagyon rayta három üveges ablak [Komána F; UF I, 829]. *1662:* az öregbik egyházba die 29. Martii nagy solennitással és tisztességgel temettetett vala[a] [SKr 285. — [a]Bethlen István].

6. a nagyobb kiterjedésű, care are o întindere mai mare; der umfangreichere. *1584:* Anna Daroczy Balinthne ... vallia, Bizonnial tudom hogy Mynekeónk az coregbik Toth es kerteket, Az Daroczy Ianos Adossagaert beóchwllek [Kv; TJk IV/1. 309]. *1638:* Petki Farkas uramnak attuk Czykban az Danfalui határban levő Eöregbik Tobęli reszwnket örök arron [Nagyteremi KK; BálLt 61 Georgius Fiattfalvi kezével].

7. idősebbik; care este mai în vîrstă; der/die ältere. *1595:* Az eoreogbik zolganak Balintnak attam penzúl f 16/[a] [Kv; Szám. 6/XIII. 6–7. — [a]Folyt. a fels.]. *1637:* Wass Ferencznek az annyat szolgalta ... Getzi Jstvan ... mikor az Atyamnal szollottak, akkor eoregbik szolgaia volt Getzi Jstwan [Kv; LLt St. Seres (45) aurifaber vall.]. *1640:* Mű Kőszvenyessen lako Eöreghbik Pater, Stephanus de Salanis Vaiaj Harko Andras, es Harko Peter Nemes emberek minnyaian Marosszekben lakok; Ez ide alab meg Jrt dologban Testamentomos birak[a] [Msz; Törzs. — [a]Köv. a végr.]. *1736:* 2. Ian. ... fogadtam meg őregbik szolgálom(na)k Szőts Ersokot [ArJk 33].

Szk: ~ *asszonyunk* idősebbik úrnőnk. *1650:* Erkezek Foltj Ferencz Eczedből Eőreghbik Asz(onyun)k eő Naga Innya adoja [Kv; Szám. 26/VI. 262] ✱ ~ *fejedelemasszonyunk. 1654:* En Hidueghy Georgy mostan, az mi kegls eöregbik fejedelem aszonyunk eö Naga Komanay Uduar biraja [Szád.] ✱ ~ *urunk. 1593:* Zabo mihalj wizj tarsawal az eoregbik wrunk Taar zekeret 8 lowon tordaig f 2 [Kv; Szám. 5/XXI. 122] ✱ *vki ~ bátyja. 1642:* inditatek ... Trauzner Kata, az őrőgbik Battyahoz Confugialni ... az ... Ugron Andrasnál levő lobbagyoknak el Zalagositasokert valo Summajert [Hadrév TA; DobLev. II/12] ✱ *vki ~ fia. 1577:* Vagjon Jaraban Wago Mihal hazastol Eoregbik fjawal Janossal [Vajdasztián MT; BfN 71/19]. *1584:* az ǫregbyk fjamath ew Nnak atham es ǫrǫk zolgawol (!) komendaltam [Komlód K; WLt]. *1598:* Az Gerendj hazamat penigh hagiom az ket kwssebbik fiammal Petiuel es Istokal felesegemnek Heasfoluj Annanak, ha az ket Eoregbik fiam megh akar oztoznj vellek, az ket kwssebbik fiam felesegemmel eggwt tegiek kj öket [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.]. *1657:* Ez táborozás alatt hagyattam szakállt; immár pedig született volt öregbik fiam, Simon, az mint említém 1633-ban karácson hetiben [KemÖn. 169] ✱ *vki ~ unokája. 1616:* iutott ... Pokafalwa(n)[a], Az Kompsa Danda haza helye Zithian Eoregbik vnokaiaual ... wersendi Margitnak [JHb XXV/25. — [a]AF].

8. nemzedékviszonyító jelzőként; ca atribut adjectival indicînd relația dintre generații; als Attribut im Vergleich von Generationen: idősebbik; mai în vîrstă, mai bătrîn; der/die ältere. **a.** vn + kn előtt. *1597:* Eoregbik Bek Janosne [Kv; TJk VI/1. 63.]. *1625:* Kereztűrfalwy eoregbik gyerfy Janosne Cata nemes zemely [UszT 178c]. *1629:* Eöregbik Philep Palne Anna aszony [Mv; MvLt 290. 186a]. *1630:* Eöregbik Kadar Mihaly [Mv; i.h. 216a]. *1632:* Eőregbik Groff Betthle(n) Istua(n) Ur(am) [UC 14/38. 110]. *1633:* Eőregbik Kraitsar Andras [Kv; RDL I. 101]. *1655:* Öregbik kolosvári Rázmány István Ur [Gyf; CartTr II] *1658:* En Marus Vasarhely Eőregebik Szabo Ferencz [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1674:* Nagy szaju Balas az Eoreghbik I(ste)nb(en) el nyugut Lazar Istuan Ur(amna)k jobbagya vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 68]. *1679:* Nehai öregbik Nagy Pal, küssebbik Nagy Pal [Hévíz NK; JHbT]. *1684:* Vitezló órógbik Barannyaj Janos [Msz; Told. 8]. *1698:* eórógebbik Kemeny Peter [M.bükkös AF; BálLt 71]. *1710:* Karatnai öregbik Konczei Mihaly Ur(am) [Hsz; LLt]. *1748:* őrőgbik Tisza Lászlo Ur(am) [H; Born. XL. 20]. — **b.** vn + kn után. *1598:* Zigyarto Balindtwl az Oregbiktwl [Kv; Szám. 7/XVIII. 43 Masass Tamás sp kezével]. *1630:* Kanta Mihalne Eoregbik [Kv; TJk VIII/1. 117]. *1638:* Bacsi Istuan Eoregbik [Kv; RDL I. 107 Andreas Junck kezével]. *1646:* Keöteles Janos Eöregbik [Mv; MvLt 291. 246a] | Kabos Gaspar Eorregbhik [Wassl.t] *1649:* Leczmerj Mihalynč, öregbik [Nagyfalu Sz; Eszt.]. *1732:* Szasz István az öregebbik [Feldoboly Hsz; DobLev. I/146]. *1785:* Rátz Mihály az Öregebbik [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20/383 Kornis Krisztina conscr.].

9. ~ *pecsét* város nagyobbik pecsétje; sigiliul mai mare al orașului; größeres Petschaft der Stadt. *1628:* Mivel hogy pedig mindenféle mesterség és tudomány Istentől vagyon, főképpen pedig az borbélyság felette nagy dologban jár és gyakorta sok tudatlan borbély mesterek miá sokaknak halálok is történik; mi ... az ő kévánságokot jovallottuk, approbaltuk, méltonak és illendőnek itiltük és nekik az ő kévánságok szerént való articulusokat és rendtartásokat irva kiadtuk ... és várasunk öregbik pecsétivel megerősitettünk [Mv; SzO VI, 82].

II. *fn* a szóban forgó személyek közül az idősebbik; persoana mai în vîrstă dintre cele pomenite; der/die ältere von den erwähnten Personen. *1598:* Balassi Balint ... wallia Engemet kert wala Weres Balint hogi Palastos Istvanhoz mennick ... az eoregbiket hon ne(m) talala(m) hane(m) menek az fiahoz [Kv; TJk V/1. 198]. *1657:* Bethlen Gábor ... öccse is, István, fejedelemséget viselt. Másik István, ez öregbiknek fia váradi kapitán | derekas jó emberek valának, de az öregbik igen virtuosus [KemÖn. 14, 53]. *1660:* melljjk Boytos Istvan eoregbike vagy Jffiabik? [Kv; TJk X/3. 281]. *1662:* négy fia lévén ... azok közül főképpen az öregbiket bécsi jesuiták collégiumokban tanítatta vala [SKr 159].

öregbít 1. nagyobbít; a mări, a face să devină mai mare; vergrößern. *1578:* Az Zǫlǫkre gondot wiseltessen, hogy minden myweket yol es ydeyen megh adassa, epiche es eöregbiche eöket [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E–136 Fasc. 34 Fol. 105–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1700:* Mikor az Zoányiak I(ste)nhez valo buzgosságokbul az Harangot öregbitettek volna ... Az ket On kannát és egy On Pohárt az Harangban öntették, mert fejér onát nem kaphattak [Zovány Sz; SzVJk 54].

2. *átv* növel; a crește/spori; erhöhen. *1569:* Az Hatalmas Wr Jsten ... nevelie elthesse az kthek zerenczeyetth es eoregbiczye [BesztLt 104 G. Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1664:* ez mostani Kegyelmedben megtapasztalt hozzánk való jó akaratja s hűsége ... meg újította s örögbítette bennünk Kegyelmedhez való jóakaratunkat s indulatunkat [TML III, 88 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1677:* mivel a' mi szegény hazánk minden felöl külömb külömb Nemzetekkel vétetet környül, és történhetnék oly repentinum imminens periculum, melyben csak egy oráig valo késedelem-is az hazára következendő veszedelmet öregbitené, annál inkáb hoszszas tanácsra valo idő ártalmas lenne [AC 36]. *1710 k.:* Az építésre nagy hajlandóságom, melyet öregbitett az, hogy az architecturát, mind civilist, mind militarist tanultam volt az academiákban [BÖn. 502].

Szk: *hírét nevét ~i. 1676:* a Jaxó uram ellen való felindulását is a katonaságnak lecsendesítvén Kegyelmed, maga jó hírét nevét öregbíti [TML VII, 230 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz].

3. (adót) felemel; a crește/mări; steigern. *1573:* Eo k. Meg beochwllyk az eo k. Igazitasat Nemis Akaryak kyleomben valtoztatny, hanem ez Eztendeo altal keleyeben (!) akaryak tartany, sem zallitany sem Eoregbiteny[a] [Kv; TanJk V/3. 73a. — [a]Az adót]. *1590:* Eo kmeketh kerem hogy eo kmekis atyay indulattal legjen hozzam, es az haznak adayat tarcha megh abba az allapatba az mibe ekkedig volt, hogy ne eoregbitené eo kmek [Kv; i.h. I/1. 131a].

4. (betegséget) súlyosbít; a agrava (o boală); verschlimmern. *1664:* Kegyelmed itthon létében is elég alkalmatosságom vagyon az búsulásra. Higgye Kegyelmed, az én nyavalyámat az is öregbíti [TML III, 27 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1727:* A Mlgs Aszszony beteges állapotjan ... szivesen szánakozom; melyet nem kevesse nevel s öregbit ã bu bánat s keserüseg [ApLt 2 Henter Elek Apor Péternéhez Kv-ról]. *1730:* De mivel Huszti Mihály Ur(am) már hoszsas üdőtől fogvást, nehéz betegségben sindik, a' mely nyavalyáját hogy ne mondhassek ez általis öregbiteni, nem prosequalhattya [Kv; TJk XV/7. 92]. *1732:* a kinos köszvény ... ugy annyira el kinzott, s naponkint öregbitvén sullyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem birom [Ks 99 Petki Dávid lev.]. *1818:* az effélék engemet érdekelvén mostani betegségemet öregbitik az orvosságok erejét semmivé tészik [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

5. szaporít; a spori/înmulți; vermehren. *1592/1593:* az derek zamos nem Annjra fekzik vala Zent Benedek fele, de az viznek az ereje addigh verekedek egyczeris mazzoris, az porondot kezde eoregbitenj es hannj fellieb Dees fele [Décse SzD; Ks].

6. gyarapít, tökéletesít; a îmbogăți, perfecționa; vervollkommnen. *1755:* Bartos Kelemen ... igyekezik a' külső Fövebb Oskolák(na)k látogatására ki fordúlni, és ottan el kezdett szép Tudományát öregbiteni [Ne; BLev.].

7. kiegészít; a completa; ergänzen. *1592/1593:* Chyko Fabian[a] ... azont vallja minden chikkelyben azmint Chyko Thamas chiak hogy ezzel eoregbeti, hogy az mikor megh feoueniesedettis keseore, iol tudgia, De egy keuesse Dees fele ... kezdet vala feóueniesednj [Ks. — [a]Árpástóról (SzD) való].

8. fokoz; a intensifica; verstärken. *1818:* Kedves Fiam! ... az Unokám ... az előtt is gyakorlott gonoszságait el meneteledtől fogva, kétszerte inkább kezdette öregbitteni [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

9. tetéz; a amplifica; überhäufen. *1797:* a Menyetske is bárdolatlanságát durva makatsággal, engedetlenséggel ne öregbitse [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor kezével].

öregbítés 1. növelés; creștere, sporire; Erhöhung. *1634:* (Az udvarbíró) azt köuesse es czelekedgie mindenekben valamit jószágunknak iauára, óltalmazására ... hasznunknak jöuedelmünknek öreghbétésére ... és kárunknak ... eltauoztattásara legh iobbat feltalalhat [UF I, 338]. *1662:* tárháza jövedelme öregbítésében ... váraknak ... muniálásában ... szorgalmatos gondviselő vala[a] [SKr 143. — [a]I. Rákóczi György].

2. felemelés; mărire; Steigerung. *1701:* a' Soos Ur(am)[a] fizetésenek öregbitése, szükitette a' köz jövedelmet [Kv; SRE 74. — [a]A kv-i harmadik pap].

3. *átv* gyarapítás, tökéletesítés; îmbogățire, perfecționare; Vermehrung, Vervollkommnung. *1755:* Bartos Kelemen ... érdemesnek és méltónak ítéltetett ... a' külső Tartományokban lévő Académiákon, maga Tudományának öregbittésére [Ne; BLev.]. *1792:* Az oskolákban fojtatni Szokott Tanulásnak modja, és a Tanulo Ifjaknak Tudománnyok Öreghitése végett idegen Országokra Szabados ki bocsáttatások [Zilah; Borb. II]. *1813:* Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanitványunk ... Végezvén már itthon tanolását, szándékoznék eddig gyüjtött tudományának öregbitése véget még azon a' nyáron valamelyik Felső országi Universitasra menni [Ne; NylrK XII, 137].

öregbíthet 1. nagyobbíthat; a putea mări; vergrößern können. *1788:* (Egy) szánto földét ... adá ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom(na)k ... örökös Cserében ... hogy ... Allodiális szánto és kaszállo Terrénumaikat öregbithessék, és az által hasznossabbakká tehessék [M.köblös SzD; RLt].

2. *átv* növelhet; a putea crește; vermehren können. *1672:* Minekokáért ilyen nagy és terhes dolgok lévén fenn mostan is, azonban csak egy óra is mindezeket mivel öregbítheti és nehezítheti, igen szükségesnek itíltük Kegyelmetcket az böcsületes tanácsi rendet convocáltassuk [TML VI, 288 a fej. Teleki Mihályhoz].

öregbítő előmozdító; susținător; Förderer. *1654:* En, Uduarhely szeki Fülei Daniel ... szabad ioakarato(m) szerint kötelezém magamot ... hogi ... mindenekb(en) eo Ngokhoz egész obs<e>quiumot praestalok, es tellyes tehetsegem szerint karok(na)k el tauoztatoja; s eo Ngok meltosaganak ... eoreghbitője ... leszek [Fog.; KemLev. 1430 David Janos kezével].

öregbül 1. növekedik; a crește; sich vergrößern. *1836:* Érzem gyengesegemet s hijjánim ösmerete a telő üdővel öregbül [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

2. *átv* gyarapodik vmiben; a se spori; sich vermehren. *1666:* Én, Uram, eddig sem voltam ő nagyságoknak ezen az portán vak s süket szolgájok, annál inkább ennekutánna tanúságomban s ismeretségemben is öregbülvén, az ő nagyságok kegyelmességekből többre mehetek [TML III, 597 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

3. kb. erősödik; a se întări; sich verstärken. *1652:* Az itt valo Reformata Ecclesianak Curatori es Moderatori ... vigiazanak hogy ... az Ecclesia mellynek tarsosagaba(n) vagynak naponkent eoregbullien es tisztan tartassek [Kv; KvRLt X. A. 1].

4. súlyosbodik; a se agrava; sich verschlimmern. *1668:* a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertül szívesen szánatik, gyalázatjára nem szolgál ... egyedül Istennek könyörög dolgaiért, lelkének csendességével tűri, nyavalyája naprúl napra nem öregbül [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

5. *átv* gazdagodik; a se îmbogăți; reicher werden. *1662:* ha az országoknak virágzó állapotjok mind külső-, belsőképpen, azaz midőn magistrátusok, gondviselők igazgatják azokat, mikoron a nép jó szóhalló, az igaz vallásra s annak Istentül rendelt eszközeire serény gondviselés vagyon, azokra terjed az, öregbülnek s gyarapodnak a lakosok az üdvességes értelemben [SKr 695].

öregbülés 1. növekedés; creștere, sporire; Zunehmen. *1591 k.:* feoldi Gabonanknak Nem termise Zeoleo hegieinknek el vezise Az Nemessignek zamok eoregbeolise miat el fogyatkoztwnk [Dés; DLt 233].

Szk: *hire-neve ~e. 1589/XVII. sz. eleje:* Az Ceh Mesterek penigh iol rea vigiazzanak, hogi ... az fel fogadot miuet szep takaroson, es az eő tisztessegeknek, io hireknek neueknek öreghbwlesere, dicziretire, vegezzenek el minden fel fogadot epitmenieket [Kv; KőmCArt. 19].

2. gyarapodás; îmbogățire; Vermehrung. *1657:* Ha kik vagy a gyermekek, vagy a succrescensek közzül bövebben való öregbülésért a tudományban a deáki scholaban akarnak promoveáltatni, az oláh scholában végezvén dolgokat ... promoveálják is örömest a kik arra illendők [UF II, 188].

1662: Megkötödött a mennyei szent tudományban való öregbülésnek s annak terjedésének és az élet megjobbitásának sok szép hasznos útja [SKr 715]. *1663:* Készen és jó karban lévén azért, Istennek hála, Nagyságod dolga az kereszténység és ő felsége előtt, melynek öregbülésére kivántatik csak az Nagyságod jó maga alkalmaztatása és ajánlása [TML II, 590 Teleki Mihály a fej-hez].

3. súlyosbodás; agravare; Verschlimmerung. *1678:* feleségem nyavalyájára nézve, melynek öregbüléseért tegnap majd nyargalva jöttem haza, el nem mennék ki nem irhatom mennyiért, de mind az közjó, mind magam kicsiny becsületi ösztönöz [TML VIII, 192 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

öregbülhet kb. fontosságában növekedhetik; a putea creşte în importanţă; an Bedeutung wachsen können. *1666:* csak eddig látott sokszori szükségimtül lehessen megmenekedésem, s azomban az ő nagyságok s szegény haza javára nézendő hivatalom is naponkint öregbülhessen [TML III, 638 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

öregdeák felső osztályos diák; elev din clasele mai mari; die höheren Klassen besuchender Schüler. *1572:* eo k. azt kewannyak hogy az Mester az germekeket az Eoregh deakok keozybe ozsa tanitasra, Es megh hogia nekyk hogi zorgalmatossaggal tanichak eoket [Kv; TanJk V/3. 57b]. *1584:* az Nagy eskolaban ... az hon az eoreg deakoknak Leczket olwasnak othys Kemenczit meg Chinaltatúk [Kv; Szám. 3/XV. 18]. *1621:* Az Tordaj eoreog Deakoknak recordalasert f — /. 20 az mendicusoknak f — /. 6 [Kv; i.h. 15b/IX. 191].

öregded nagyocska; mai mare; hübsch groß. *1549:* Mykorth Ideye lezewn Eleozewr Napyaban Egy saythoth kel chynalny ... Annak vthanna hogy az Baran Ewregded lezen, Napyaban keth keth saythoth kel chynalny [Fog.; NyIrK VI, 375 Daczó Máté Nádasdy Tamáshoz].

öregebbik l. öregbik

öregebbszerű nagyobbszerű; cu ceva mai mare; ziemlich groß. *1680:* aszu olti hal, es Pisztrang no. 200. örögeb szerü asszu hal nö 3 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4].

öregecske nagyocska; (cu ceva) mai mare; ziemlich groß. *1685:* Egy öregecske Réz üst [UtI]. *1713:* Egy elö párta aranbol, rubintos, öregecske jo fele gyöngy közbe 13 boglárbol állo [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.].

öregember idős ember; (om) bătrîn; alter Mensch. *1567:* Anna, RIta Pauli Eothwos ... fassa est ... Magdalena dixisset Ez e a io leany a' ky el rantottha a laytrat az en Anyam ahol eleg ebol thanitottad hogy el ranchia oreg ember alol a laytrath [Kv; TJk III/1. 94]. *1568:* Agnes R(elic)ta Mattei biro ... fassa est ... hogy eo meg zolytotta volt az Kodory Gasparne gyermeketh, hogy ne zydna vg az eoreg embert [Kv; i.h. 223]. *1617:* magos ember kerekded abrazattia vala, de imar eóregh ember vala [Szövérd MT; BfN Cath. Caspor relicta Ioanis Czibi de Bordos (65) vall.]. *1645:* ezen Eörégh embernek keritettek uala egy hazacskat Szent Mikloson [Györgyfva K; Told. 26]. *1653:* ö kegyelmenek meg mond, mind az ketten öreg emberek vagyunk, gondolkodgyek, tegye le az oknel kűl valo haragot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1684:* halottam ezzek(ne)k az örög emberek(ne)k szájokbol ... Mikor meg esküvenek énis jelen voltam [Ribice H; Ks 93. 23/3 Clis Kosztin (80) jb vall.]. *1731:* égy ide Valo igen öreg Mik Gligor nevű öreg Ember ... akivel atyafiságos is Vólt, erre Valo nézve mondott a le az ide Való örökségéről [Hondapataka SzD; TKI]. *1763:* hallottam egy örög embertöl mondani, hogy ez a' Patak régentén még azon ä rozoron tul valo kerten felöl folyt [Szecsel Szb; JHb Dán Grip (55) jb vall.]. *1799:* ötet mint Örög Embert talám szégyenlette meg verni [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

Szk: *elesett ~. 1703:* külgjon annyi számu Lovasokat megint ... a mennyi szamut először parantsoltunk volt ... nemis erötlen gjenge gjermekeket, vagj el esett öreg Embereket, hanem erös és egeséges, az Csatázasra és Haza oltalmára alkalmatos Embereket [UszLt IX. 77/77 gub.] ✱ *erötlen ~. 1627:* ereötelen Eoregh Ember leuen, annak az Haznak epitesere elegtelennek itele magát [Kv; RDL I. 130]. *1652:* Beres Mihaly ... Ereotlen benna eoreg Ember [M.zsuk K; GyU 142] ✱ *gutaütött ~. 1673:* Adtam egy szegenj Guta ütet öreg embernek hatvan penzt, Eperjessi Andras(na)k —//60 [UtI] ✱ *időtöltött ~. 1764:* en magam is Lőrincz Jánosnit voltam, kgle már idö töltöt öreg ember [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65] ✱ *régi(bb) ~. 1625:* ugj iteltwk ... mind kett feleknek az Gat feleöl beöveben valo uetelkedeseket es feleleteket ertue(n), es ott lakos negj öregh embereknek uallasokbol es szauokbol az dolgot iol megh ertue(n) ... Akar hua follion az uiz de ez okon, senkj annak hazon ueueö helieteöl molnatol ... megh nem foztatik [UszT 176]. *1628:* Az rigi Eöreg emberektwl vgi hallotam hogi az meli riz jozagot it Zent egeden es pulionban ... Macjkasi Ferenc vram bir mostan felesige es Mustoha fia Buni Betlen janos vram utan azok az riz jozagok vas jozagok uoltak rigen [WassLt Helena Haceki de Zenteged rel. Val. Toluaj (50) ns vall.]. *1741:* a' nállamnál regibb öreg emberektöl is mindenkor azt hallotta(m) hogj ... Szárhegyi Lázár Ferencz ur(am) az első Felesége jussán az itt valo Kornis részt birja vala [Ks; 69. 50. 44] ✱ *sok időt töltött ~. 1753:* Nyikula ... Abrug Bányai Oláh Popa ... meg halván a' fia Succedált Stefán ki most is Abrug Bányai Oláh Popa, noha már sok időt töltöt öreg ember ... fia ... Nyikulucza ... Abrug bányán Oláh Popa [Bukuresd H; Ks 72] ✱ *szavabevehető ~. 1748:* Tudgyaé a' Tanu ... hallotta-é Szava bé vehető régi örög emberektöl ...? [T; Born. G. XI. 3 vk]. *1791:* régi Szava bé vehető Örög emberek [Kecset K; Told. 73].

öregemberség idős állapot; bătrîneţe; Alter. *1673/1681:* V. Hunyadon Lako Takacz Jstvan Egiház fia Supplicatiojara valo válasz ... Ezen Supplicans(na)k megh tekentven öregh emberségét, megh engettem hogi életeigh fizessen esztendönkent öt forint Taxat, de asztis oly Conditioval, hogi ha bár az Egihaz fiui Tisztben lészenis megh adgya [VhU 441].

öregen 1. ? egészben; în întregime; im ganzen. *1599:* 10 Tikmoniat feóztek eöregen petreseljmet czinaltak rea d 4 [Kv; Szám. 8/XIII. 17 Szabó András sp kezével].

2. darabosan; vulgar; grob. *1751:* Nohát jo öregen (!) mondom Ha magamat le is fingom[a] [Hétfalu Br; EM II. 124 betl. játék. — [a]E szó kihúzva és talán más kéz irásában utána írva a *birom* szó].

◇ **Sz.** *1668:* nem érthetem az Inczédi uram hozta dolgokat, de az mint Kegyelmed irásából is colligálom, úgy hiszem, öregen sült az [TML IV, 285 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

öreges idős; mai în vîrstă; alt, bejahrt. *1770:* (Br. Inczédi Sámuelnek) Maradott négy fia ... Sámuel gárdista volt s kapitányi titulussak lejövén vette Vitéz György leányát, Vitéz Évát ... de nem neki való lett volna, mivel ő ifjú szép ember, az asszony pedig öreges s rút is [RettE 230].

öreg-falnagy falusi főbíró; jude mare; Dorfschulze. *1739:* Öreg Fónagy Herbert Samuel [NylrK XVI, 100]. *1764:* Csern(at)f(alusi)[a] Küs Janos ör(eg) Folnagj [i.h. 99. — [a]Br]. *1771:* Szász János Türk(ösi)[a] Or(eg) Falnagy [i.h. — [a]Br]. *1774:* Davis Istvan Ör(eg) Faln(a)g(y) [i.h.].

Vö.: a *falnagy* cimszóval.

öregfejű nagy fejű; cu cap mare; großköpfig. *1694:* (A kapu) hosszu szal deszkakkal belletet meg, ket ket rendel, mindenik meg is veretet nagy öreg fejü Lecz szegekkel [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1713:* A Kalamáris Ládában vadnak e szerint ... Nagy öreg fejü arany Gyürü kék Türke (!) a közepin, körül tiz gyémánt. Nagy öreg fejü arany gyürü egetetlen, Safir fen benne körül hat gyémánt [WassLt Vas Györgyné Nemes Mária hagy.].

öregféle nagyobbfajta; mai mare; ziemlich groß. *1586:* Váas Giorgnek vittunk aiandekot ... ket cziwkat, az arra /29. Az Eoreg fele retkeben eggiet /20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 10]. *1595:* Palastos Jstwan hogi az zakallosokat be hordata maradt meg hatra nalla egi zakallos, eóreg fele [Kv; i.h. 6/XI. 39].

öregföld-váltság ? földbér; cens; Ackerzins. *1607:* Kerekes Marton Tizes Kadar Gabor Tizedes Eöregh Föld Valtsagh [Mv; APol. I. 179 D].

öreggyűlés (céhbeli) nagygyülés; adunare generală (în cadrul breslei); Zunftversammlung. *1777:* Anno 1777dik die 9bris öreg gyűlése lévén a Nemes Céhnek, amikor Getse János ökglme inasságra megszokott mesterségünknek megtanulására bészegődtette ifjú Székelyhidi Sámuelt [Dés; DFaz. 29].

öregharang nagyharang; clopotul mare; große Glocke. *1585:* Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eozwe vonzak ... Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. *1604:* Mikor az nagy harangot az teob harangokkal ketczer vonzak eozze, akkor varosę f. 1 ... Mikor az eoregh harangh kyweol az teobbit egybe vonniak ... fizessenek ... f — / 60 [Kv; RDL I. 77]. *1662:* a régi királyok idejebéli szép öreg harangot is ... meglőtték és elrontották vala [SKr 594].

öregharangszó nagyharangszó; sunetul clopotului mare; Geläute mit der großen Glocke. *1603:* Ha derek dologh erkezyk tehat az szaz vraimis czedulat ne varianak, hanem az eoregh harangzot halúan mingyarast gywlyenek be [Kv; TanJk I/1. 442].

öregház (utca felőli) nagyszoba; camera mare (dinspre stradă); großes Zimmer (zur Straße). *1647:* Ebbeol esmet az eoregh hazra nap nyugot fele nyilik egy ... festet ... Czapo záru ... Aito | az eoregh haz ... vagion abban ... Egy festett Aztal | Az megh irt eoregh hazbol megien egy boltra egy Uy boglaros Zaros kolczos aito [M.királyfva KK; BK 48/16].

öreghimlő hólyagos himlő; variolă pustuloasă; Blattern. *1658:* írhatom Kegyelmednek, hogy az szegény Boricza asszony meghimlősedik; most kezdett kiütni rajta ... örög himlő leszen [TML I, 169 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

öregkapu nagykapu; poartă mare; großes Tor. *1680:* Nyilik ezen Gabonás házra ... fenyo deszkákbol valo öreg kapu [A.porumbák F; ÁLt Inv. 20]. *1690:* Egy fele nylo örögh kapu hasonlo kis kapujával egyben [BK Kentelki inv. 3]. *1694:* az öreg Kapunak ... közepe irant egy keskeny Pallo formara fel vono Hidacskajais van [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1699:* faragot, és hornyolt bik fa deszkából csinalt eöreg kapu mely jo szarvazásu, és rosz sup fedelü [Kelementelke MT; LLt]. *1732:* ezen major udvarra az Uczárolis nyilik kétfelé egy ... galambug alatt állo, négy szegre faragott kapu lábakon állo, vas sarkokon forgo ... öreg kapu [Kv; Ks 40 Varia XXVIIc gr. Kornis Zsigmond lelt.].

Szk: *emelcsős* – *1665:* harmadik auuagj belsö emelczös eörög kapun vagjon harom fel vono lancz [Fog.; UF II, 309].

öregleány 1. nagyleány; fată mare; erwachsenes Mädchen. *1588:* Az Leanioknak megh Zegeodeot ruhazatioknak megh fizetese ... 2 die Janüary Zegeottem esmegh egj eoregh leant meljnek neve ugia(n) Ersebeth [Kv; Szám. 4/V. 39 Gr. Veber sp kezével].

2. vénleány; fată bătrînă; alte Jungfer. *1788:* Kováts Kisanna nevü öreg Leány (me)g holt [Vista K; RAk 90].

öreglegény 1. nagy/vénlegény; flăcău (bătrîn); erwachsener/alter Bursche | idős szolgalegény; slugă bătrînă; alter Knecht. *1574:* mykor egy vasarnap laczany ki Mentenek volna az Leoweo helyre ... koezettek volt az Inassis ky meg holt ... Mas Ayton karokal Nagy zok Eoreg legeniek ky leottek es Reaiok Indwltanak es eok latwan azt Megh fwtanak eleotek [Kv; TJk III/3. 350]. *1599:* Witzei Mathe szolgaia Mihaly Móga Deuaj fy ... ugya(n) eze(n)t valya kit az rúdas es örög Legeny, Meszel Janos [Kv; TJk VI/1. 385]. *1600:* Andrást, az coregh Legént fogatta(m) megh esztendeigh f 22 ... Kętt Jnghbe, kett gattyaba[a] | 23 Marcy veottem az Eoregh leginnek egy hozzu száru sarut d 70 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével. — [a]Folyt. a fels.]. *1621:* Mez keóuerók keo hordok mez hordók 4: Eoregh Leghinjek ... d. 48 [Kv; i.h. 15b/IV. 19]. *1657:* az atyám valamely öreg legényt mellettem nem tartott, hanem csak magamhoz hasonló hitván inast [KemÖn. 37]. *1710 k.:* Szállásunk, asztalunk az atyám házánál vala egy Nyitrai Pál nevü öreg legény gondviselése alatt, szakács volt, szolgáló s minden [BÖn. 546]. *1765:* A' mi G. Károlyival való Tractát nézi alázatoson meg követem Excellentiád kegyelmes személlyét én abban Semmi hebehurgyaságot nem cselekedtem, nemis hozzám illik a hebehurgyaság már mind öreg Legény Lévén [Aranyosmeggyes Szt; WLt]. *1823–1830:* praeceptor volt Telegdi Mihály, egy öreg legény | Öreg legény volt az apám, ifjú leány az anyám, mikor egybekeltek [FogE 79, 81].

2. (öreg) mesterlegény; calfă bătrînă; (alter) Handwerksgeselle. *1561:* Akar melly ewreg legenis penig neg' eztendot kel zolgalni hog' azt ky tolti tartozik az ǫ ura neky eg' forintarra Rwhawal [Kv; ÖCArt.].

öreglegénység agglegénység; starea de burlac; Hagestolzentum. *1816:* (Meghalt) Ják(ótelki) Miklos Bandi öreg Legenységében éhségben [Damos K; RAk 103].

öregmama ? nagymama; bunică; Großmutter. *1850:* a' fattyak mind künn ülnek öreg Mamával a' kitsi szinben | Nem csuda tehát, ha öreg mama váltig kívánkozik Ádámosra, hogy Miklos urfit az udvaron a' kertben pajkoskodni 's betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

öregmarha szarvasmarha; vită (cornută); Hornvieh. *1652:* Vagyon egy fel Vam is. Gyalog Embertwl ketteötul 1 penz Egy terhes szekertwl 4 penz. Vrestwl 2. ket eöreg marhatul 1 penz [Türe K; GyU 97]. *1668:* tudom azt bizonyoson hogy ebben az elmült veszedelmes üdőben ugy mint 1659 esztendőben Bethlen János Uram szálla be novayban az Szentpáli Janos Uram ioszàgàra Udvarhely szeki, és haromszeki szekelyekkel ... maga parancsolta nekik Bethlen János Uram, hogy csak az eöregh marhát ne báncsák, egyebet semmit se hadgyanak [Novaj K; BfR 57/1 Paulus Sos (38) prov. vall.]. *1672:* Ha valamely Mester Ember öreg marhát akar vagni: azt tartozzek elsőben a' Nemes Varosnak Hadnagyatul és Assessoritol arra rendeltetett lato mesterrel meglattatni hogy ha alkalmatose [Dés; Jk]. *1677:* szabadoson béhajthattyák az idegen marhákat a' nyomásrol-is ... egy öreg marháért, egyszeri bé-hajtásért két pénzt, apro marháért, egy pénzt exigallyanak [AC 107]. *1688:* hol, kik micsoda karokat vallottanak, buzajokban, gabonajokban, Borokban ... eóregh és apro marhájokban ...? [Kv; Utl]. *1699:* a' Mészárosok ... öreg marhakatis elegyesleg vagjanak, minden heten kettőtt harmat sub poena fl. 3 [Dés; Jk 286a]. *1705:* Az rácok ... sok számtalan marhát hajtottanak, többet kétezernél bé, juhokat és öreg marhákat, kik mind a szegénységé voltanak [WIN I, 442].

öregmester (céhbeli) idős mester; meşter mai în vîrstă (inclus într-o breaslă); alter Zunftmeister. *1655/1754 k.:* A' szegődés után tartozik az az Ifju a' két Czéh Mestert Notáriussával és akiket az öreg Mesterek közül mellejek hivatnak egy asztalra tisztességes collatioval és szabad borral meg-vendégelni | Mikor ... az öreg Mesterek között Vácántia esik ... a le-ült közép Mesterekből suppleáltassék a vacantia; az a' Közép Mester penig ... tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel ... Mikor penig valamely Ifjú collatioját a' lé-ülésért meg-adgya tudni illik flor. 5 az légyen tsak a' hat öreg Mesteré [Kv; ACJk 13, 17–8]. *1684:* Mikor az öreg mesteremberek el akarnak menni, tartozik az szolgáló mester házához késérni ... az hazakésérés után tartozik az céhben visszamenni, izenetit az öreg mesternek az céhben megmondani. Minden ifjú mester ha az ellen cselekszik, elmarad érette [Dés; DFaz. 11–2]. *1764:* Sitter Ferenc őkglme is contentumot tévén nemes céhének ... ugyan az öreg mesterek száma közzé bétetetik [Dés; i.h. 22]. *1768:* A Le ülő Mesterek pedig minden hibákat Czéh Mestereikre kivánnak háritani, s az öreg Mesterek, és Legények között való ... differentiák(na)kis okát oda rejiciálják [Kv; ACJk 35]. *1770:* Székely Mihály uram őkglme ... mikor megitasodik sem céhmestertől, sem öregmester társaitól semmi dépendentiát ... nem tart [Dés; DFaz. 28].

Vö. az *öreg mn* 21. és *fn* 3. alatti adalékokkal.

öregmesterség *átv* nagymesterség; perfecţiune într-un anumit domeniu de activitate; Meisterschaft. *1710 k.:* a világ inasesztendejéből, a scholából, mesterlegénységre kimehetsz, de bizony öregmesterségre nem, halálodig kell azt tanulnod, mint én hatvanhat esztendeig [BÖn. 483].

öregpap nagypap; primul preot; Oberpfarrer. *1760:* oly fösvénységbe ejtette magát szegény[a], hogy nem átallotta elmondani, hogy Bonchidán nincs mit egyék, s a szegény bádoki öreg papot, Vásárhelyi Istvánt, ki is kevés gabonát instált tőle, egy szem nélkül bocsátotta el [RettE 112. — [a]Barcsai Gergelyné Naláczi Sára].

öreg pecsét fej-i nagypecsét; sigillum magnum/maiestatis; marele sigiliu; fürstliches größeres Petschaft. *1662:* (A levélre) a fejedelem öreg pecsétje rá vala sutólva | az város[a] assecuratóriáját ... Stépán Ferenc többekkel Székelyhídra, a fejedelemhez vivén ... maga is subscriptiója, fejedelmi öreg pecsétje alatt, die 25. Augusti sub verbo suo principali, illyen punctumokról való assecuratóriát küldött vala [SKr 169, 497. — [a]Várad].

öregpolgár városi tanácstag; consilier orăşenesc; Mitglied des Magistrats. *1694:* Medgyes Székben Szasz Sároson lako ... Balás János mostani Folnagy, Fulcza Peter mészáros György Czink István, mind hárman Eöreg Polgárok ... kénszeritteténk kérni ... Száz magyari forintokat [SLt 14. A. 4]. *1696:* My Rosnyai Szabo István Biroság viselt, Halmágyi Mihály mostani Fő Biro, Kovács Szőcs Miklos, öreg Polgár, Kis Kádár Márton, Borbely Szőcs István Tanácsbeli, es olajos György Déák hites Notar(ius) minnyájan ... Maros Vásárhelyen lako tisztessegbéli Személlyek es az Becsülletes Tanácstol exmittaltatott Divisorok [Mv; MbK 80].

Szk: *hites ~. 1715:* My Töke Márton hütös öregh Polgár, Borbélly István hütös Notarius, mind ketten Maros Vásárhellyen lako tisztessegbeli szemellyek [Mv; Mv-i lakatos céh lev.].

öregrend 1. nagyobb méretű; mai mare; größer. *1692:* Egy fóre valo gyöngy csipke gazdagh öregh közép és apro rend gyöngyökkel füzve, hat apro arany boglárral együtt | Egy arany medály tizen kilencz öregh közép rend és apro gyémántokkal meg rakva [Bilak BN; JHbK L. 36].

2. idős; bătrîn; alt. *1693:* öreg rend emberek [Gergelyfája AF; LLt 19/9]. *1735:* jövén énis az Rettegi Sokadalombul, aszt az Kővár vidéki öreg rend ősz szakált borotváltato ködmönös kisded embert ... it az Györgjfalvi tilalmásb(an) ... találván ... énis meg szállék hozzájok [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKl Pintye Petre (22) jb vall.]. *1736:* (Étkezéskor) egy öreg rend szolga, mint egy hopmester lassan jött előttök | Az öreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek [MetTr 324, 343]. *1775:* jött hozzám egy zászlótartó öregrend ember ... egy káplár, ki bárónak mondotta magát [RettE 351]. *1779:* én azt bizonyoson nem tudom hogy ki mejik másikat ütötte mivel örög rend ember lévén s tavul eszett létem az verekedés heljétöl nem szemléltem ökett

[Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Puj (60) jb vall.]. *1823–1830:* Ez az esperes ... feleségestül együtt ügyes termetű, nemigen magos, közép, de hasos emberek voltak, szép öreg rend emberek [FogE 273].

öregrendű vén; bătrîn; alt. *1811:* A Tehén öreg rendű ... bal füle hegye el-van tsonkázva, jobb füle meg hasitott [DLt 168 nyomt. kl].

öregség 1. öregkor; bătrîneţe; Alter. *1683:* Mikoron volnak (!) uduarhelyszekb(en) Karaczon falua(n) ... jelente Gedo Janos hogy eo maghtalan ember leue(n) hadakozasra eleghtelen, mivel mar az Eoreghsegis szinten közelgetet talalta megh az Urat Tekintetes Nemzetes Redej Ferencz Urunkot eo kegjemet hogj szerezne neki az mi Kegjemes Urunktol eo nagtol Exemptiot hogy eleteigh hadi expeditiokb(an) hagjattat(ne)k nekj (így!) [Karácsonfva U; BLt 11]. *1693:* Viski Pál ... ratioját ... exhibeálák Nemz. Számvévő Uraimék ... a' Tiszt. Eccla nagy boldogtalanságát, öregsegét és gutta ütesből valo erőtelenseget ... latván, es hogy a második gyermekséget el érven alkalmatlan majd minden dologra [Kv; SRE 20]. *1704:* lattja mar Pater Györgyfi Peter Vram hogy mind az eöregseg mind Pedig sok sanyarusagibol szarmazot fogyatkozasok naponkent inkab erdeklik eletinek pedig hatarat nem tudhattya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. *1765:* Tudgyuk hogy a Monosterianban lako Popa Von az örög Kotoj Todor Hazában lakik mellyet ... oly veggel epitett hogy örogsegenek nyugalma lenne azon haziko [Szászbanyica K; BfR A. XXI]. *1778:* mind Etzken Andras Uramat mind utolszori Feleségét ismértem gyenge állapotra jutottak volt Öregsegekre [Albis Hsz; BLev.]. *1786:* En öregségem miat el erötlenedvén a' mostani terhes szolgálatat nem vihetem [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev.].

Szk: *~re hajlott. 1863:* fiam Szentes Károly azon véleményben, hogy én mint öregségre hajlott anya tán elötte fogok elhalni, s igy ő a köztünk létre jött mutua fassionál fogva az én vagyonomat is öröklendi ... egy codicillust hagyott hátra, melyben nem csak kötelességi részemet megsértette, hanem saját összes vagyonomrólis végrendelkezett [Kv; Végr.] ✱ *elesett ~. 1705:* Az éjszaka 12 órakor egy Tyukodi nevü öreg emberünk ... kinek is esztendei 70 esztendőknél sokkal többek voltak, most már elesett öregségében elnehezedvén, meghala [WIN I, 374].

2. idős céhbeli mesterek, a vénség; meşterii mai în vîrstă din breaslă, care conduc bresla; Zunftvorstand. *1764:* (Az öregmesterek közé választottak) az több öregekkel az eddig obveniált szokott jövedelmekből két-két just vehetnek, tartozván mindazonáltal mindketten ökglmek a nemes öregségnek béköszönéskor ... szokott onust megadni [Dés; DFaz. 22]. *1769:* Ami penig az öregséget és nemes céhet illeti, hogy az ily tagjait jó tanács-adásokkal és articulussoknak igaz magyarázásával éltessék, hozzája illendő engedelmességgel viseltessenek, az arbitrativa sessio az egyenességet atyaiképpen intimálja [Dés; i.h. 26].

Szk: *~ gyülés(e). 1770:* az inctus ökglme ... ittas fővel jövén bé az öregség gyülésben haszontalan eskövésével, ördögatta, disznószülette mondásával és nagy zajgásával az ottan levőket nagyan megsértette [Dés; i.h. 28]. *1813:* Egy alkalmatossaggal Öregség Gyülése lévén ... eo Klme égy kevessé ittas lévén magát igen helytelenül viselte, nevezetesen a Czéh Mesterünkel ... Competált, Teremtettödzödett Baratosi Joseffné Aszszony ... Nemes Dobolyi Mihály Uramot, égy bizonyos Örögség Gyülésében, öszve teremtettézte, s ő Feleségét pedig öszve kurvazta, és mutskolta mindenek [Dés; DLt 8–9, 24].

3. végelgyengülés; inaniţie; Altersschwäche. *1816:* (Meghalt) Id. Péter János örögségben [Damos K; RAk 103].

öregségbeli (a céh vezetőségét alkotó) vénségbeli; care revine meşterilor bătrîni (din conducerea breslei); vom Zunftvorstand. *1764:* Sitter Ferenc ökglme ... (ámbátor nem kívánta légyen is az öregségbeli gradust, mindazonáltal, hogy gradussában ne változzék) ugyan az öreg mesterek száma közzé bétetetik [Dés; DFaz. 22].

öregségi öregkori; de bătrîneţe; vom Greisenalter. **Szk:** *~ elgyengülés* végelgyengülés. *1855:* halt meg Benkő Mária Özv. Szőcs Istvánné ... 90 éves koraban öregségi elgyengülésben [Dés; RHAk 71]. *1860:* halt meg Kozta Gyuriné Bódi Juliska 77 éves Czigánné öregségi elgyengülésb(en) [Dés; i.h. 111].

öreg sütő sütőmester; brutar; Bäcker. *1691:* Egy Eörög es Inas Sütok(ne)k Czipajak nro 7 [Kővár Szt; Utl].

öreg szabású nagyméretű; mare; ziemlich groß. *1585:* Az Gatnak epwletire vegienek valamy eoregh zabasú fwzeket a' berekbe(n), es Az gat Ala wltessek Az Gathoz lato vraim [Kv; TanJk I/1. 13]. *1625:* Az Asztalos vrajm, harom eőregh szabasu Taltokhoz valo lo fat faraghva(n), es Enyvezven egjbe(n), Vrunk eő felge szwksegere ... Attam f 2 d. 60 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 272].

öregszerű nagyocska; puţin mai mare; ziemlich groß. *1585:* Eoregh Zerew on talak vadnak Nro 15 vyseltek beochwltek ... f 10/33 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. *1589:* Eoregh szerw gyeongyeok [Kv; i.h. 33]. *1688:* Három öregh szerű arany Láncz Egy öreg szérű arany Médaly gyémántos rubintos [Born. II. 18 Mikola László inv.].

öregszoba (utca felőli) nagyszoba; camera mare (dinspre stradă); großes Zimmer (zur Straße). *1648:* Az coreg szobabol ismet az emletet pitvarra ki jwuen nylik az hatulso pincze felet valo hazra egy felszer reghi ... vas kelinczw ayto [UF I, 848]. *1651:* ada ... Zallaghban ... az elseo eoregh szobat, kamarastol Boltostol [Kv; Ks 90].

öregszülő *tbsz* nagyszülők; bunici; Großeltern. *1794:* Ezen két Curialis Hellyeket még az öreg szüleimtől is ugy hallottam, 's magam is ugy értem hogy örökke Curialis és Nms Hellyek voltak [M.bagó AF; DobLev. IV/734. 3a Krisán Flóra (87) jb vall.].

öregtemplom nagytemplom; biserică mare; Hauptkirche. *1657:* Cselekedék sok építéseket, többek között nevezeteseket: az fejérvári öreg templumnak és toronynak is renovatióját; csonka toronynak építését | csináltatá az fejérvári öreg templumban az új prédikáló széket [KemÖn. 32, 52]. *1677:* a' Dési Öreg puszta templomnak-is megépitése, azon religion lévőknek birására engedtetett, mellyek mostan-is helyben hagyattatnak, és confirmaltatnak [AC 4].

öregtestű nagytestű; cu corp mare; beleibt. *1653:* 1610 esztendőben die 18 augusti délután jutának a sáskák ide

hozzánk, kiknek az idén mind hallottuk az híreket: nagysokaságu sáskák, öreg-testü állat — a mi sáskáinknál nagyobb — szöke szinü, a szárnya szép tarka vala [ETA I, 103 NSz].

öregujj hüvelykujj; degetul gros (de la mînă), policar; Daumen. *1753:* látám hogy az kezin lévö kis ujja ketté volt vágva, az oregújátis meg vágta volt, az Kis Ujját én magam kötém bé [Erdőalja KK; Ks 38. X. 10].

öregúr 1. idős férfi; domn/bărbat bătrîn; alter Herr. *1657:* Cseleküdte vala azt is az fejedelem, hogy Bethlen Gábortól az fejérvári collegium épületeire legáltatott néhány ezer forintokat kölcsönzésnek színe alatt azon öreg úrtól, Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is [KemÖn. 168]. *1662:* a becsületes öreg úrnak is tekintetes, nagyságos ruszkai Kornis Zsigmondnak radnóti házánál lött szomorú halála nem kevéssé újította vala a szegény haza szomorúságát [SKr 304]. *1667:* Édes Bátyám uram, nem tudom, ha hallotta Kegyelmed az szegény öreg úr gróf Rédei Ferencz uram halálát [TML IV, 122 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1670:* Vagyon itt az vármegyében egy Bocskó nevü jószág, melyet a szegény öregúr valami úton módon Kordának adott volt [TML V, 40–1 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1736:* Nyárban penig az öreg urak matéria köntösben jártanak, az vagy bibor vagy kanavácz vagy kamuka volt [MetTr 352].

2. egysz. 1. szem-ü birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv la pers. 1. sg; mit Possessivendung in 1. P. Ez.: apósom; socrul meu; mein Schwiegervater. *1580:* Ezeket hatta Oereg Vram Miklos Vramnak az melliek az ladaban vadnak mind aranj miet es mind ezwst miet [MNy XXXV, 56]. *1602:* kerem eöreög Vramat Bogati Andrast az en szerelmes Vramnak Bogati Janosnak edes Attiat az Istenre ... fizessen megh ... az szolgaknak [Márkod MT; BálLt 93 Varadi Zsuzsánna végr.]. *1722:* Felsö Veniczén micsoda Metalis reambulatio lött légye(n) sok volna le irni, az öreg Ur(am) jártatta ki határát [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

öregvéka 1. nagyvéka (régi gabonamérő ürmérték); oca mare; Großscheffel. *1683 k.:* A Nemessek közzöl, minden házas ember ad[a] az Reghi öregh vekával ket ket öregh veka buzát sine ulla limitatione [Mocsolya Sz; SzVJk 168. — [a]A papnak]. *XVII. sz. v.:* Minden Nemes ember adot Nyolcz öreg véka buzát ... mely öreg véka tett Somlyai más-fel vékát [Ilosva Sz; i.h. 177].

2. vmiből vhány öregvékányi; cu un anumit număr de ocale mari din ceva; einige Großscheffel (viel) von etw. *1683 k.:* A' kinek dezmaja ne(m) leszen egy öregh veka buzat vagy Erdelyi két veka buzát ad [Szilágyfö-keresztúr Sz; i.h. 77] | az Pastornak ... Az kössegh ád illyen béért: Minden házas ember ád az Prédikatornak d. 25. Ismet ad minden ember négy négy pint bort, egy egy öregh veka buzat melly nem csak az Erdelyi, hanem az Somlyai es Marghithai vekanalis nagyubb [Nagyfalu Sz; i.h. 50].

Vö az *öreg* mn 26 alatt felsorolt mértékegység-megnevezésekkel, a *hányai* 2-vel, ill a *kis-* és *nagyvéka*, valamint az *erdélyi véka* cimszókkal és az utóbbihoz csatlakozó jegyzettel

őrhalom ördomb; movilă pentru paznici/străjeri, movilă/ridicătură folosită ca loc de strajă; Wachhügel. **Hn.** *1725:* Az Ör Halom csupjánál (sz) [Mezöbánd MT; EHA]. *1777:* Ör halom tsupján belöl [uo.; EHA]. *1807:* az örhalom Csupjánál (sz) [uo.; EHA].

őrhegy őrző/vigyázó hegy/magaslat; dealul paznicilor/străjerilor, deal folosit ca loc de strajă; Wachberg. **Hn.** *1377:* (Meta) iret versus meridiem in radicem cuiusdam montis Eurhyg vocati [Kozmatelke K; BfO I, 336]. *1399:* montem Eurhegy vocatum [M.bikal K; KHn 70]. *1675/1687 u.:* az ör hegyben (sz) [Csejd MT; MMatr. 292]. *1712:* Az Ör hegyre mégyen végel (sz) [Borsa K; BHn 111]. *1715:* az Ör hegj alat az uton fellyül (sz) [M.sárd K; KHn 228]. *1737:* A(z) ör hegyin (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. *1738:* Ör hegy oldalán (sz) [Ketesd K; KHn 62]. *1744:* Az Örhegy csupja alatt (sz) [Marossztkirály AF; EHA]. *1753:* Ör hegy oldalában (sz) [M.nádas K; RLt]. *1757:* Az Örhegy Sorkán a Havason (k) [Szentmihály Cs; EHA]. *1765:* az Ör hegyb(en) a Körtély fa n. Lábban (szö) [Ne; EHA]. *1767:* az az ör hegyben oldalas közönséges hellyen (sz) [Csejd MT; EHA]. *1802:* Az Örhegy oldalan [Ajton K; EHA]. *1855:* Kondor tájánál (:Örhegy:) [uo.; EHA].

őrhely őrzésre kijelölt/vigyázó hely, *rég* várta; loc de pază/strajă; Wachposten. *1662:* midön az ellenség a Meszesen általköltöznék ... már a mieink lesben nem messze lévén, strázsájok az ellenségnek érkezését, megtelepedését egy őrhelyből mind végig jól nézné [SKr 444]. *1677:* Az vámnak penig és eör hellyeknek vigyázására ... mindnyájan kötelesek[a] úgy amint az harminczados nekik parancsolja [CsVh 63. — [a]Az őrállók].

Hn. *1696:* Örhely oldala [M.nádas K; KHn 222].

őriz 1. őrködik vki/vmi felett; a păzi; wachen. *1566:* császár ... követek által a királynak azt hagyá, hogy országában veszteg lenne és az országot őrizné [ETA I, 24 BS]. *1570:* Anna Jerney ferencz deakne, Hithy Zerent vallya, hogy ... eccher ... hatta wolt Ez More Ambrwsnet Sathoraba wrzeny, myglen eomaga Egyeb dolgayt zerzenę [Kv; TJk III/2. 146]. *1573:* Eothues ferench hity vtan vallia, hogy ... talalia Eotet Kappa Myhal es Mond neky Jol vryztetek Ide haza hogy Kerestury Petert megh vagdaltak | Fenessy Janos azt vallia hogy Eoryzeo volt es hogi Balassy lazlo es golnar peter hittak ely meg fogny az legent ky Tamas deakot Meg zertette ... es ott talaltak valamy teob Emberekel wlwe, otth Eottwes Ambrws Igen zidogatta ... Eotet ott hattak Eorzeny ez haznal [Kv; TJk III/3. 53, 110d]. *1650:* Attam az Varos Drabantjnak kik az Vrunk posztoiatt Eőrzöttek Ebedre Vaczorara, V. Czipot Nro. 8 [Kv; Szám. 26/VI. 424]. *1697:* hallotta(m) mondotta[a], csak héyáb(an) uersz s őrzesz, mert ha rea uetem magamot, csak oda lesz dolgom egj órában [Szentsimon Cs; CsJk 10 Göve (?) Mihaly (38) pp vall. — [a]A fiú az anyjának]. *1710:* (Mátyás király fegyveres és könyvtartó házait) ... a törökök ... nagy vigiliával őrzötték mindenkor [CsH 55]. *1748:* en az ház őrzesére nem mentem, s másokat sem tudok, hogy őrzötték [Mv; SLt 16 MV. 13 Iffiabb Lakatos Mihály (21) vall.]. *1795/1800:* Groff Toldalagi Farkas Urfi ... Rákosi Istvánnét ki akarta hányatni a' ... Joszágbol, ujra meg égyeztenek ismét, hogy éltéig lakhatnék benne, s midön meg-holt, Osvátét Puskával őrizték a Joszágot [Told. 30] *1820:* Itélet ... minden ... köteles a magáét[a] őrizni és meg tartani [F.rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not kezével. — [a]Ti. a folyóvíz által elmosott föld-részét]. — L. még RSzF 245.

2. katonaságot kirendelve/őrt állítva védelmez (várost/falut/országhatárt); a păzi/străjui/apăra (oraşul/comuna/hotarul); (Stadt/Dorf/Staatsgrenze) bewachen. *1540:* az Balassy Sygmond zolgay, kik akor Hwnyadon[a] thwl Remethen az wthat alyak es eryzyk wala, engemeth megh thartoztattak wala [LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — [a]Bh]. *1586:* Meg emlekeznek Vrunknak illie(n) parancholattiarolis hogy Sarampokat kewan lenny az hostatok veghin ... Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowennel vagy theowissel ... be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen senkyt, deogeos helyreol leoweot, be Ne bochassanak [Kv; TanJk I/1. 33] | Boldis Jakab viszen tisz drabantot gwniaiokkal kik az keoreosben az halal vtiat eorisztik az harom lora tordaig —/75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 51]. *1600:* Veres tornyot diligenter akarják őrzeni, őrzik is [SzO IV, 137]. *1608:* vegeztük aszt is, hogy az faluth mjnden Eyel eoryzzek sub poena fl. 12 [HSzj *falu-őrzés* al.]. *1619:* ez nyáron félig, vagy ha egészen is az hatalmas császár hadai őrzik a Fekete-tengert [BTN[2] 264]. *1657:* Jutván azért az Jablonka havasára, tehát azt az passust császár praesidiumja őrzötte [KemÖn. 60].

Szk: *kaput ~. 1600:* Hamis, álnok csalárdság szívében lévén, mondván, hogy azok az jancsárok őrizvén az kaput, hogy már az töröktől semmi bántodásunk ne lehetne [Kv; KvE 180 LJ]. *1676/1681:* Porkolab ur(am) se hamorokra, se egycbűve az Joszágb(a) ki ne jarjon, hanem ă várat s ă kaput őrizze [Vh; VhU 665]. *1756:* Gyorgy Szimu a Matsukással a más kapuban nem vólt, noha velem vólt rendes hogy őrizzűk a kapukat ... de velem ezen az Estvén nem Strásálott [Bencenc H; BK Misc. 1143 Tot Marián (37) jb vall.] ✱ *passzust ~. 1671:* Küldünk mi oda hadakat, a kik őrizzék ott az huszti passzust [TML V, 577 a fej. Telcki Mihályhoz]. *1753:* eő Flge a regi szabadságot meg igirvén, ennek utánna Passusokot Plajokot fogunk szabad szekellyeкül őrzeni [Maksa Hsz; Törzs. Sig. Márk (38) ns vall.] ✱ *pláj(á)t ~. 1753:* Passusokot Plajokot fogunk ... őrzeni [uo.; i.h.]. *1757:* mü itten a' Pláját őriztük, s akkor Gáborfi uram ... meg parantsolá hogy ha ezen Controversias hellyen sertések járnak meg lövöldözzük [Gyszm; DE 3 Franciscus Gábor (51) pp vall.] ✱ *vámot ~. 1705:* mikor a generális azon a völgyön ment a hadakkal, a hegyeken akkor takarodtanak egynéhány zászlóalja kuruc<ok>, akik a vámot őrizték Verestoronynál [WIN I, 616] ✱ *várat ~. 1619:* Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem lészen [BTN[2] 232]. *1677:* Szatmárban is kevesebb németet hagytak; azoknak is parancsolatjok az, az várat őrizzék [TML VI, 409 Telcki Mihály a tanácsurakhoz].

3. *tlan* strázsál, őrt áll; a străjui/veghea, a sta de strajă; Wache stehen. *1558:* Nagy Janos Megh eskewen azth walla ... Mykor ewryz wolth Annak wthanna az ewrzeketh oda hytta hogy lassak Az dolgot [Kv; TanJk I/1. — [a]Az előzőkben leírtat] *1575:* Az Magiarwchay es Zenwchay Kis Aytok Nitasanak Meg, Es ... egi egi drabant legien rajtok Eorzeny [Kv; i.h. V/3. 127b]. *1593:* Zekel Antal vallia: Mikoron eörzenenk, toluai kialtast hallank [Kv; TJk V/1. 364]. *1602:* Kupas Georgy ... vallia ... En ewel az Farkas Mihaliall azon etczaka ... egywt eoriztem ... az thoronynak felseo feleben igazitam megh hagiam neky minth vigyazzon, en it Alat vigyaztam [Kv; TJk VI/1. 622]. *1678:* Kopatseli Plajasok tudhattyak az dolgot mert ők őriztek akkor [Sebes F; BK]. *1703:* Aranyasszéket és egynéhány vármegyéket ... gróf Bethlen Sámuel commendója által küldi Szamosujvárhoz, hogy a végeken őrizzenek [Kv; KvE 241 VBGy]. *1742:* egy Éczaka magamis őrzettem [Bernád KK; Sár.].

Szk: *(híd) kapuban/kapun ~. 1570:* Zigartho Andras hithy zerent vallya hogy Mykor az kapw(n) wrzenenek Aznap latta hogy ... az Lean meg Teert Zeoch Demeterrel [Kv; TJk III/2. 82]. *1573:* Thakacz Andras, Takacz Antal, fazakas peter ... azt valliak hogy zent Antal nap Eleot vasarnap az hid kapwn Eorzenek volt, Lattak hogy ky Ment Nyreo Andras felesegestwl | feyr tamas ewel meg teobbyte wallasat, hogy egczer eoryz volt eo az hyt kapuba(n), azon Megie(n) ky adam Jstwa(n) | Takach gergj Falk Ambrus, strayfert gergel, Emrich Nekel Azt valliak hogi egi Nap az kapwba wrzeottek lacab Kadaris keoztek volt [Kv; TJk III/3. 77, 198, 264]. *1574:* Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen ... senky keozzwlek keowetes nelkwl ely Ne tawozzek az kapurol Es egyzer eginel teob ely Ne Mehessen [Kv; TanJk V/3. 103a].

4. (erdőt/mezőt/szőlőt) kártevő embertől/állattól (meg)véd/oltalmaz; a păzi (pădurea/cîmpul/via); (Wald/Wiese/Weinberg) bewachen. *1568:* 13 July ... Az Eleott Molnar Istwannak az Drabantnak, az ky ott alat az Kyralj Retin eorzeott attam keet kynyeret[a] ... 23 July Attam az Ret Eorzeonek Lukachnak Masfel Kynyeret husra d. 6 ... Eorizte Myndenesteol fogva Mas fel Egez holnapig teott fizetesse f. 8 [Kv; Szám. 4/I. 60–1. — [a]Folyt. a fels.]. *1594:* Keouetkezik rend zerentt az eorizeo Darabantokra valo keőltsegh, az kik Biro Vram, es az Eghez Thanacz akarattiabol Zeoleoheggetth, zenafwuetth, Dinnyes kerthetth, zenas kerthetth, Es Tilalmas Erdeoketth etc Eoriztenek [Kv; i.h. 6/X. 1]. *1595:* Könyues Balintot és Ianos Deakot, kültem ala az rętre hogy az kalongyat igazgassak, és azokat őrüzek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 273 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1675:* Ez mező pásztor ... ne(m) gondolvá(n) ... kötelességével ... hogy azt igazán őrzi mindenektől ... az Váras(na)k mezeire idegen Juhokat fogadott bérb(e) [Kv; TJk XI/1. 371]. *1756:* ejjel nappal botokkal s dorongokkal kelletet az Uraság Maleját őríznünk [Remete Sz; TKl]. *1782:* Az határt az határpásztorok Szent György-naptól fogva az más Szent György-napig tartoznak őrzeni [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. *1786:* ha magak nem őrizték volna ... s most is nem őrzenek ... nem volna erdejek olly allapatban, mint vagyan [Torockó; TLev. 4/13. 10]. *1790:* a' Pásztor a' mikor a Szőllő kezd érni a' Kutyáktol és Madaraktol Puskaval Ostorral, Tsergettyűvel, Serényen és Faradhatatlanul őrízze [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1802:* a' Puszta Szöllőb(en) Szilvát őrzet [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1816:* gabonáit, Szőlőit ... erdeit sat miként őrzette, vedelmezte? [Mezőmadaras MT; Born. XVb vk]. — L. még RSzF 177.

Szk: *búzát ~. 1723:* ha az Szégeny Bátyam őrzötte volna is az buzajat En s Ifjabik Vass György vr(am) nem őrzőttük [Ks 7. XVII. 5]. *1869:* hétfőn délután férje a buzát őrizvén elaludt [M.bikal K; RAk 276] ✱ *dinnyét ~. 1621:* Attunk Biro V. hagiasabol az Darabantnak a ki az Keo mall allat az Dinniet eorezte Puska port Libr. 1 [Kv; Szám. 15b/VIII. 3] ✱ *erdő ~ni. 1594:* Rendeltek eo kegmek az Thilalmas Erdeok Eorizni huzon harom Darabantokath [Kv; i.h. 6/X. 11] ✱ *erdőt ~. 1580:* ekedygh is az varas Zolgay eorzettek az erdeot [Kv; TanJk V/3. 207b]. *1684:* hogy ki az erdőt nem őrzi, hanem könyörög az falu előtt csak forinton büntetődjék [HSzj *erdő-őrzés* al.]. *1779:* Ezenn Erdőt tiz Esztendőktől fógva, mind magam őrzőttem, és még, mostis

magam Őrzöm [Kosztesd H; BK sub nro 306]. *1856:* az itt valo Kakasdi Erdökett örizni magamatt kötölözöm [DE 2] ✱ *gabonát ~. 1810:* Fola Gligor ... Hajtás is Lévén az Mlgos Uraság gabonáját Nagyon Őrizte [Sóakna MT; Born. G. IX. 4 Roska Vaszilika (35) vall.] ✱ *határ ~ni. 1782:* Az határpásztorok<nak> határőrzeni egy lovon nem is több<ön> lészen szabad menni [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. *1843:* a' szomszédomtol, ki éppen Határpásztor volt, midön Határ örözni hivtam, hallottam, hogy a más három Udvar lekaszáltatta, azt felelvén nékem, midön Határ örözni hivtam: Nem menyek [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolgáló ember vall.] ✱ *határt ~. 1768:* már annyira meg ijedet töllek az Sitaramis hogy nem meri a határt őrizni [A.karácsonfva AF; Told. 5a]. *1784 k.:* Voltak Birák, Polgárok és Határ pásztorok, kiknek volt kötelességek a határt örözni, a Törvénteleneket büntetni, károkot meg fizetetni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1835:* A Felső Sinfalviak(na)k gondviselések alá, ugy engedtetett vala az Also Sinfalvi Praedialis Hely hogy a Határt örizzek [Asz; Borb. II] ✱ *havast ~. 1632:* Istuan kiraly idejeben, Fogarasj Kapitan Horuat Kozma telepitette elseöben az Poianamaruliokatt, lattua(n) az Hauasok(na)k es Erdeöknek nagy pusztulasat, hasonlokeppen az halas patakoknak hazontalan woltat, akkori wdeöben semmi egjeb szolgalattiok nem uolt egjeb hanem cziak az Erdeoket hauasokat es halas vizeket eőrzettenek [Poianamarul F; UC 14/38. 16] ✱ *kertet ~. 1796:* Csepekkel öriztek a kertiket [Tarcsafva U; Pf] ✱ *szénát ~. 1582:* Zekeres Gyeorg'nek hogy az waras zenayat Eorzette Eot hetyg attam f. 3/25 [Kv; Szám. 3/V. 22 Lederer Mihály sp kezével]. *1592:* A wendegles vtan attam ... ket Darabantnok Melyek az varos Zenayat Eryztek ... Tezen hett Nap ... d 56 [Kv; i.h. 5/XIV. 341 Eppel Péter sp kezével]. *1597:* kwltem ... az Kiraly Ritire az ket darabantnak az kik az szinat Orisztik ... kenieret ... /08 [Kv; i.h. 7/XIV. 46 Masass Tamás sp kezével] ✱ *szőlő ~ni. 1570:* Seuerinus Brozer, Azt vallya hogy Mykor az Borsaj Petert megh fogattak volna az zomzedsagal zeolew Eorzeny Monta hogy egyedwl Nem birna, hane(m) egy Jnas kellene Mellye [Kv; TJk III/2. 108] ✱ *szőlőt ~. 1570:* Bozy Isthwan, Azt vallya hogy Nem Mezze az zakal Ambrus zeoleyet eorzeotte Eo Mykor Jaray Janos az ferencz deak zeoleyet wrzy volt, De eo Nem lathot semy kar tethelt [Kv; i.h. 200]. *1598:* attam a zekeleknek kik az zeöleöketh Eöriztek Ebedre waczjorara ital penzt f —//50 [Kv; Szám. 8/V. 69]. *1603:* Osdj Jstwan ... vallia ... az eo zeoleiet fogta eorzenj [Kv; TJk VI/1. 648]. *1805:* (A fákat) a mig ö a szőllőt örzette el lopták [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31] ✱ *törökbúzát ~. 1842:* én az Apám hellyébe botáskodtam, őrizvén a törők buzákat [Bábony K; KLev. Bódis Pista (13) vall.].

5. pásztorol; a păstori, a păzi în timp ce paște; Herde hüten. *1568:* Henteler simone ... fassa est, Ezt hallottam hogy monta Czyehy Balintne, az fianak haych el fyam gyorson az tehent ... az Veres Tamasth ... nem akarom hogy orizd ... az Annya azt monda az Veres Tamas gyermekenek Ne haych oda mert beste kurua legick ha az en gyermeke(m) eorizyj (!) [Kv; TJk III/1. 224]. *1591:* Az myert penig be haytattam[a], oka ez hogj hatalmasul szep uiragzo buzaban eorzeotte [UszT. — [a]A marhát]. *1597:* meg kerdeok ... Peter Ismerede eztt: Az ficzyortt monda Az hogy nem Jsmerem es monda ez Az ficzyor hogy nem Jsmerz ha ez nyaronys egjuth eoryztwnk [i.h. 12/66]. *1618/1729:* az Göcsi Marhának ... szabad légyen az Küküllőre az Balavásári határban bẽ Járni innya, és ott is ha akarják ... az oldalra ki hajtani és ott addig őrizni, Jártatni ... meddig akarják [Balavásár KK; Ks 13. XV]. *1711:* Néhai Solyom Thamás ur(am)nális volt 4 fejér fennállo Szarvu Tehen, a Fiam Csorda Pásztor lévén, örzötteis, ugjan azon Njáron, mikor ã fiam örzötte, egjik meg holt vala [Kilyénfva Cs; WLt]. *1744:* Egy Tavaszszal az ő kglme Szőllejébe szaladván a' nyomásból valami Ketskék, a Fitzko aki örzötte utánnok bé szökött, hogy ki hajtsa [Szentegyed SzD; WassLt]. *1782:* A gyepeken és utakon egymás mellett három vagy négy marhánál többet jártatni és őrizni szabad ne légyen [Oroszfalu Hsz; RSzF 171].

Szk: *barmot ~. 1500:* w Iffyw koraban mykor walkon lakot volna a Cylla mezön barmot örizöth mynd az beles twygh [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV, 292 Melchior Czyde de Nag' kapos jb vall.]. *1574:* Koznar pal Jday harinnay Janos Jobbagya ... ezt walla hog mykor az moldwayak beztercet meg zallottak vala, akkor apamwal erkedre fwtottwnk wala, es ot az Barmot oryztem es akkor mwtattak az erkedyek hog az was kwt folyamya vermen twl ne erezzem az barmot mert be haytyak az tekeyek [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1600:* tudo(m) azt hogy az keórnieól ualo faluk eoriztek barmokat teólle mind niomas ideien mind egjebkor kertnel kul ualo zena fw volt mind eóreókke [UszT 15/99 Sos Mihalj zent Marthoni (60) vall.] ✱ *bivalyt ~. 1869:* Okos András ... a Martonban volt Bivalyát örizni [M.bikal K; RAk 275] ✱ *(borjú-, meddő-, ménes-, ökör-, sertés-, tehén-, tulok) csordát ~. 1586:* (A) pasztorok az Menes Cziordat eorisztek | Az kik az Tulok chordat örzottek az quartas vraimmal adatanak Tanaczul egy Köbol Búzat [Kv; Szám. 3/XXIV. 12, 3/XXVII. 11b]. *1696:* ma bizony lepedőb(en) hozzák haza ha megh kaphatom soha csordát nem őriz[a] [Mikháza MT; Berz. 17. XII. — [a]Pásztorral kapcsolatos fenyegetőzés]. *1715:* az kerdöben forgo hellyeken mindenüt szabad az sertés Csordát örzenem [Szemerja Hsz; LLt]. *1758:* a ficsor és Léány kik akkor a Csordát örzettek mindenik Legitimae aetasu, magok mutattak ki a Tehenet [Doboka; TL]. *1806:* A pásztorok a közönség ökör-, tehén-, ménes-, meddő- és borjúcsordáit karácsontól fogva a más karácsonig híven és igazán őrizik [F.rákos U; RSzF 195]. *1810:* (A pásztor) felfogadá a közönség Burju Csordáját ... hogy híven és igazán őrizi | Az ökör és Tehen Csordákot, együtt a' lovakkal őrizik [uo.; Falujk 58, 64 Sebe János pap-not. kezével] ✱ *disznót ~. 1569:* dyznayat ... Ith öryzyk vala toth Janosnak [Kr; BálLt 78]. *1604:* Vagio(n) 16. uagy huz eztendeje hogy en Hannagy Leörincel eggjt eoriztem Vala az malomfalúj diznot [UszT 18/78 Georgius Menihart de Malomfalúa (50) lib. vall.]. *1606:* Az moharos mezeón Koro(n)di Vas Peter latta(m) diznot eórizett [i.h. 20/72 Paulus Kys de Jlke (50) lib. vall.]. *1641:* Diznot örzöttem ott [Görgénysztimre MT; Sár.] ✱ *juhnyájat ~. 1856:* (Az) igért bérét nevezett Duma Vaszilia pakulár tartozik ... hogy a keze alá adott juh nyájt jol örzi, gondozza [Torockó; Bosla] ✱ *juhot ~. 1572:* Doche (!) Ianos Azt vallia hogy eo tawaly Nyarban Eorzette Iwhait [Kv; TJk III/3. 47]. *1592:* Zent georgy napba rege(n) eorzeott Juhot az Nywladban, es egy Jstwa(n) Andras newu Ember, ki orozhegy volt, ki kergette volt onnet, azt mondotta volt hogy nem engedj hogy ott őrizze [UszT]. *1630:* Eyel az Juhot Eörizuk vala s Egi Vizoliai Ember az Sariut Eörizuen ot fekzik <val>a [Nagycég K; VLt 16/1527]. *1717:* itt hazasodtam meg Czelnán mind Pásztorkodtam juhokot őriztem ezen a Havason [TGsz 51

Trucza Mihaila (80) csáklyai jb vall.]. *1735:* az Venczel Fia Mátyás ... mikor ot közél az Juhokot őrzötte mí képen ieztette meg [Kézdisztlélek Hsz; ApLt 2 vk] ✱ *lovat ~. 1598:* az louakott ött öreztem az szepuiz mellet [Pálfva Cs; BálLt 81]. *1757:* én 20 Esztendőkig Lovászkadtam az eő Nga Lovait gyakorta itt oriztem Czövökön [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Lovász Kira (44) zs vall.] ✱ *marhát ~. 1603:* Stephanus Perecheny ... vallia ... Kerenek engemet egienleo akaratbol hogy eyel ... eorzenem az Marhat [Kv; TJk IV/1. 650]. *1765:* Az pásztorok ... márháimot ot őrzőttek [Csobotfva Cs; Ks Csikcsobotfalui Bartalis János lev.]. *1801:* Erdős Pált ... a kaszaloban kaptuk az eő Nagysága Erdő Pásztorával most a nyárban hogy ott őrözte a 4. Marháit [Koronka MT; Told. 10 Pap Gábor (36) erdőpásztor vall.] ✱ *ménest ~. 1731:* magok lovokon őrizzék a ménest | a ménest a magok lovokon tartoznak őrizni [Dés; Jk] ✱ *ökröt ~. 1589:* En az okreoket eorzeom vala [Szentkirály U; UszT]. *1606:* Az J Bizonicza azt meg hogi ahol az ökret öriztek tilalmasba wolt [i.h. 20/289]. *1752:* Boér Sámuel Vr ... azt mondotta hogy által lővi, miért őrzi ott az ökrőkőt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1761:* láttom az utrizált személyeket hogy egy jó Tsaport ökröt örzöttek [M.herepe AF; BK Herepei lev.] ✱ *sertést ~. 1728:* mikor Sertéseket öriztünk itten ... Soha Senki nem bojgatott [Hidvég Hsz; Mk I Fasc. I Math. Pap (61) zs vall.]. *1771:* (Bágj Juon) a maros mellet valami Sertéseket örzet de hogj ki Sertésit őrzette nem tudom [A.gáld AF; JHb Száva Juon (65) jb vall.] ✱ *tehenet ~. 1568:* Catharina Magiary Tamasne ... fassa est, hogy oda Joue Veres Tamasne es azt monda, Myre hogy azt montad hogy ne ǫrize a te fiad a bestie kúrúa a tehenet, es mond chyehy Balintne ha montamis Nem Neked monta(m) hane(m) az en gyermekemnek Mert ne(m) akarom hogy senky tehenet ǫrizy (!) [Kv; TJk III/1. 224]. *1596:* te tot Janos, ne örizd az Janosj görgy tehenet ha örzeöd ha az falún talallak wagy az mezön addig el verlek az mig eggiet rughacz [UszT 11/70]. *1729:* ennek apjaval örzöttem az teheneket [Kiskájon SzD; BK. Michael Lupán (100) jb vall.] ✱ *tulkot ~. 1765:* az pasztorak Hadaro Nyikula által kezek alá adatt tulkát, fizetés mellet őrizték [Torda; TJkT V. 293].

6. *méhet ~* méhre felügyel/vigyáz; a supraveghealbinele, a avea grijă de albine; Bienen hüten. *1584:* Rosa Ambrus Deakne vallia ... Egkor hagia Az Ania(m) hogy az meheket eorize(m) [Kv; TJk IV/1. 265].

7. (meg)óv/oltalmaz (vkitől/vmitől); a feri/proteja/ocroti (de cineva/ceva); schützen. *1585:* Sophia eg' Santa leany ... vallia ... mj legie(n) az oka hogj Nem ellenzettek Azzonomek ez ket zemelt[a] azwagy Nem eoriztek az egy hazba(n) valo halasert Ne(m) tudom [Kv; TJk IV/1. 451. — [a]Erzsébetet és a legényt]. *1619:* Azt akarják csak panaszokkal, hogy az én uram örözze őket várokban is minden latortól [BTN[2] 237]. *1778:* A hasnak pedig meg szorulása mindenkor ártalmas ... Ettőlis azért a' beteget őrizni kell [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1795:* a Felesége el nyomorodván ... örökké örzeni kellet a Feleségit mind haláláig [Elekes AF; BK]. *1803:* ezen pásztorok ... számadások és kezek alatt lévő nyájat ... minden megeshető veszélyektől szorgalmatoson őrizni tartoznak | Az ökör-, tinó- és ménespásztorok a kezek alatt lévő nyájat igen jó vigyázással minden megeshető veszélyektől őrizni és a pásztoroktól kitelhető nyavalyákot szorgalmatoson orvosolni tartoznak [M.hermány U; RSzF 191–2]. *1804:* én a Jószágot ... el nem pusztittom vala mint magamét ugy örzem [Ádámos KK; Pk 5]. *1831:* mivel a' Gyertyanos meszszire van el kanyaradva, a' Ferentzi Károly ur lovai hol lehettek, nem ügyeltem, és mivel a' Guja mellett jol aludtam, kivált ha szemesen nem őrizték könnyen el lophatták azokat [Dés; DLt 332. 8].

8. foglyokra/rabokra felügyel/vigyáz; a păzi/supraveghea prizonierii/deținuții; Gefangene bewachen. *1590:* Az az Mihalj my nekönk az mondotta hogj azt bar ne eórizzetek, Mert oth lakat vagion Azon az pinczien | Az falus Birot oda hyttuk, teob polgarokkal egyete(m)be, Azt mondottuk nekik, Ez pinczíben vagion egj fogsagh myatt megh holth olahne, Az gylkosis itt vagion az ki keze myatt megh holt, Azert hyuattunk vgjmond Ide Jo Attyamffiaj, Eoriszetek Addigh migh tizt tartonak hirre tehetiük, Az falus Biro azt monda mind az falúúal Egjetembe hogj eók nem tartoznak eòrizni, mert ez nemes Ember hazanal es zolgay keòszt esset az chèlekedet, my nem tartozunk eòrizni [UszT]. *1600:* Georgius Theolchieres ... fassus est ... az Byro azt montha eorizzetek ne hadgiatok el menny ... Reggel ... el zeokeót [Kv; TJk VI/1. 412]. *1671:* Székelységen az hol kevés az Drabant, a' Lófejek-is tartozzanak foglyot örzeni és késérni [CCI]. *1687:* Soha az előtt Rabokot szőlő művelni, kertek kapálni ki nem vittek, hanem Tavalytúl fogva Udvarbiró Vr(am) kezdette el, és Drabantot kévánt kisérni, de most Rab Pásztor van, az örizi [Szilágycseh; GramTr VIII Somogyi István (50), a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.].

Szk: *fegyveres kézzel ~. 1712:* egy nehany napokig fegyveres kezzel örzóttek [Dés; Hr 6/28] ✱ *szoros őrizet alatt ~. 1704:* az cancellariust, úgymint Bethlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a németek, vitték a commendans házához, oda, ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek [WIN I, 110].

9. (állandóan) szemmel tart vkit; a supraveghea (în permanență) pe cineva; im Auge behalten. *1776:* ă M.Praepost Ur ezen punctumokat ... a' tett Terminusra ... nem subscribálta ... azt vélem okának, hogy attyafiai, és több Méltóságok szüntelen ide 's tova hivattatták, és őrizték [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.].

10. *áty* megvéd/oltalmaz vmit; a apăra ceva; schützen. *1764:* tsekély Gavalérsagomat ollyan emberséggel örzöm mint a leg nagyobb Generalis [Középlak K; BfR].

Szk: *Istennek tisztességét őrzi. 1587:* Towaba lathwan Az Varosban az bwnnek el Aradasath Valaztottanak ket feó vraimat, tablara larwan, tudni illik Eotweos Andrast Benchel Andrast Hog' ez ket feo vraim az Istennek tiztesseget melynek otalmara megh eskuttenek eo kgmek ... eorizek otalmazak [Kv, TanJk I/1. 48] ✱ *saját tisztességét őrzi. 1606:* en kurua sem uagiok, es kuruafia sem uagiok. ualamiuel szokta ember s iambor az eó tiztesseget eórizni es oltalmazni mindennel eòrizni es oltalmazni akarom az en tiztessegemet [UszT 20/143].

11. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *Isten ~ (vkit vmitől)* Isten megőriz/óv vkit vmitől; Dumnezeu ocrotește pe cineva de ceva; Gott bewahrt. *1675:* ha Isten nem örzött volna, most fekünném az sírban [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1679:* Ezzel Istennek ajánlom Kegyelmedet, Isten minden boldogtalanságtúl őrizze Kegyelmedet, kívánom[a] [TML VIII, 446 Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsánna ua-hoz. — [a]Levélzáró formulában]. *1695:* Bajcsi Sámuel uram sok keserves bujdosási után Isten segedelméből indult ez sovány földről édes hazánkba, kit

Isten vezéreljen szent lelkével, őrizze minden gonoszoktól [Kv; KvE 237 VBGy]. *1737:* Havasaljföldet teli mondgjak velle[a] lennj. Az Isten őrzőte eddighis Erdelit tüllők [Kv; Ks 83 Mikola László lev. — [a]A pogánnyal]. *1738:* (Egy béres szolga) égy kolosvári Hüvejes Gyurka nevű legényt halálosan meg vert sebhetet, ugy annyira hogy ha I(ste)n nem őrzotte volna, meg is holt volna [Torda; TJkT I. 174]. *1749:* elég dolgunk van az több Atyafiakkal. perelnek az Guberniumb(an), az Isten tudgya csak micsoda Atyafisagtalanság van itt. Isten őrizzen minden Familiat ez félétől [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *XVIII. sz. köz.:* még most négy esztendeje tsak az Isten őrzött hogy a kaszával egybe nem vagdalt [LLt Fasc. 69]. *1797:* egy kezében lévő darab fával agyba főbe annyira kezdett ütni verni, hogy szinte meg őlt, az Isten örizzen is mindenkit ollyan durva pogány embertöl [Berz. 3. 3. N. 21] ✱ *az (Úr)Isten ~zen (attól, hogy ...)* Isten mentsen (attól, hogy ...); Dumnezeu să ne ferească de ...; Gott schütze uns vor ... *1697:* hamisan irja hogy az en kglmes ur(am) jobbágya ellen volnek I(ste)n örizen söt ijel napal melletek futok fáradok oltalmazom [Szilágycseh; BK. Kümives Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1761:* (:latván ő Ngok közt disharmoniat:) jovallottam Daniel Urfi ő Ngának hogj hellyesebb lészen az Udvar házok iránt atyafiságoson végezni, hogy sem atyafiságtalanság (:kitől Isten őrizzen:) származzék belölle [Branyicska H; JHb XXXV/46. 18]. *1809:* En, az Ur Isten örözzen, hogy fortélyal kiványak senkitölis költsönözni [Marosjára MT; Berz. 11. 75].

Sz. *1676:* Noha az igazakot megsegéti az Isten, de az Isten is azokat szokta őrzeni, kik magokat őrzik [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. *1676/1681:* paraszt peldabanis szoktak mondani: hogi I(ste)nis aszt őrzi, aki magát őrzi [Vh; VhU 664].

12. *őrzi magát* **a.** (meg)védi/védelmezi magát; a se apăra; sich verteidigen. *1619:* ha ország kell, szablyátok legyen s őrizzétek magatokat | Ha vitéz emberek ... kimenjenek az várból, s őrözzék magokot [BTN[2] 232, 237]. *1663:* ha amazoknak valahonnan segitségek leszen, ha nem is, tudom őrzik magokat [TML III, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — **b.** óvakodik vmitől; a se feri de ceva; sich hüten. *1761:* (Bányai Ferencz) Feleségeis ... ennekutánna a' Férjét jobban meg betsülje, szavát fogadja, és a másokkal valo gyanus Conversatiotol magát őrizze [Kv; SRE 200].

13. fenntart; a menține/păstra; aufrechterhalten. *1618:* sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyet fel akarják bontani, sőt igen akarják azt őrözni | az hatalmas császár és az vezér az német császárral való frigyet és békességet fölbontani nem akarják, hanem erősen őrizik [BTN[2] 115–6].

14. (pénzt) félretesz/megőriz; a păstra, a pune de o parte (bani); (Geld) sparen. *1695:* Ezt pedigh a' penzt, ugy kell őrizni hogy jövendőb(en) szönyog vetetodgyek vele [SzJk 292].

15. vmi védelmet nyújt; a proteja ceva; Schutz bieten. *1800:* az Mlgos Udvar ... az eddig jo moddal valo gyepűtt le vágván, mely is eddig a szőlőt őrzette, most gyepű nélkül hadták [Ádámos KK; JHb XX/19].

16. (kutya) őrködik vmi felett; (despre câini) a păzi ceva; wachen (Hund). *1764:* talaltanak ... az Ilk szállásokhaz közél ... egy bugjában uj sertes hájot, veséjével ... melyet egy fejér kuvasz őrzett [Torda; TJkT V. 206].

◇ **Szk:** *ágyat ~* betegként ágyban fekszik; a zăcea în pat; im Bett als Kranke(r) liegen. *1881:* Az oka annak, hogy nem írtam, az vala, hogy 10 napig az ágyat őriztem otthon [PLev. 90 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *korcsomát ~* kocsmázik; își petrece timpul prin cîrciumi; ständig in der Kneipe sitzen. *1604:* zwksegh megh tartany az lowasokat de ollyanokat a' kik az zolgalatra elegsegesek lehessenek ne az korchyomakat eorizzek [Kv; TanJk I/1. 442]. *1605:* Az teob tilalmas erdeokre es el adot erdeokreis paranchiolia megh az erdeo paztoroknak legyen zorgalmatos vigyazasok, ne chyak az korchyomat eorizzek [Kv; i.h. 511].

őrizés l. őrzés

őrizet 1. őrzés, vigyázás; pază; Bewachung. *1592:* Felek fundalasat az Wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak [Kv; Diósylnd. 56]. *1657:* kezdenek takarodni is ki az várasról ... Ez vala felette nagy megszomorodásomra, látván az álnak hütetlenségeket, féltvén pedig táborunkat ... mert nagy őrizet alatt voltunk [KemÖn. 182]. *1675:* Az pócsai hidhoz jöttek volt éppen az ellenség, de látván mind az vizet s mind az őrizetét, csak visszatértek [TML VII, 106 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1677:* Az Oláh Országi határok felöl valo szély helyekben ... a' Várakban és utakon valo őrizetek és vigyázások-is, az eddig valo usus szerint, continualtassanak [AC 156]. *1711:* A fővezér ... praesidiumot hagyván a híd őrizetére ... nagy hirtelenséggel a muszka cár tábora eleiben megyen [CsH 469]. *1737:* a Tktes Nemes V(á)r(me)gjékröl Congerált magazinalis szénák(na)k őrizetire ... strásák állittassanak Nms Városunkbólis [Dés; Jk 472b].

2. (város/falu/kapu) őrzés/strázsálás; străjuire/păzire (a orașului/satului/porții); (Stadt/Dorf/Tor) Bewachung. *1585:* Ha mely tizedes az eorizest el halgattia, es az eő tizede alatt valo keosseget, Vagj wakmereosegebeol, Vagi gonduiseletlensegebeol az eorizetre es egieb keózeónseges Akarminemeó Zolgalatra el nem Vetne, tehagh az Tizedest hüzon eot penzel bewntessek [Kv; PolgK 16]. *1588:* Amit a kis Aytok feleol vegeztenek abba maradgion, Nytua(n) legienek de az eorizetinek moggiaban Biro vra(m) lellien rendet [Kv; TanJk I/1. 75]. *1603:* varosunknak kapuit az Nemeth gyalogok kezdettek allany ... Eo kgmek ... az kapuknak eorizetit magoknak akarjak tartany warosul az Jnstructio tartasa zere(n)t biro vram azert Tanachyawal izennye megh ez varos vegezeset az nemeth Hadnagyok(na)k hogy az nemeteket az kapukrol el vigyek es az vthan oda ne menniének az eorizetre [Kv; i.h. 442]. *1604:* valamély Tizedes awagy egyeb rendbely Zemely rezegen megyen az eorizetre tehat az affeleket mingyarast biro vram awagy arra rendeltetet Vraim, az kalitkaba tetessek [Kv; i.h. 485].

Szk: *~et tesz. 1605:* Tetzet ezis hogy mint szinten egyeb lakos, hogy sem(m)j szedes vedestol nem im(m)únis, hanem mind adot, őrüzet és zolgalatot tezen Azonkeppen az Sütö hazok is im(m)unisok ne legye(n)ek, hanem mind örüzetre, mind penig egyeb szolgalatra hirdettessenek és szolgáltattassanak [Kv; i.h. 507].

3. (erdő/mező/szőlő)őrzés; păzire (a pădurii/câmpului/viei); Bewachung (von Wald/Wiese/Weinberg). *1741:* Hogy ha ... olly quantitásb(an) 's nagj mértékb(en) vettetnék az málé, a gabona földekbe, hogj ketten[a] nem lennének elégségesek örizetekre, tehát, in tali Casu, szabadságáb(an) fog állani a Nms Városnak, többekết is azon málék(na)k

őrizetekre adhibeálni [Dés; Jk 549–50. — [a]A mezőpásztorok]. *1776:* Bodi István ... azon Erdőt ... az Mikala Részre Kemény őrizettel Vigyázta [Ádámos KK; JHb XIX/18]. *1781:* ő Nga a Malaistyát ... a Fadsét Arkátol a Malaistye Arkáig el métáztatta ... Az erdős részét meg tiltotta, Pásztorokat tett őrizetére [F.nádasd H; JHb XXXII/32]. *1830:* az erdőpásztorok az mely falusi lakosokat megtanáltak erdei praevaricátióba, azért semmi jutalmat nem kaptak; s az mián az őrizet is igen gyengén van az falus feleink aránt [Árkos Hsz; RSzF 118] | a mostani erdőt ... nagy őrizet mellet neveltük, hogy a Berendi utba lévő öt hidakat ... légyen honnot conserváljuk [K; Somb. II].

Szk: *~e alá vesz. 1832:* a Pityókás Kert őrzése, az eddig való usus szerént károsnak esmértetett ... Végeztetett, hogy ezentúl a Nagy Avasi Pityókás Kert őrizete a falu határpásztoraié légyen; kik is esmerjék kötelességeknek azon kertet őrizetek alá venni, őrizni [Árkos Hsz; RSzF 155] ✱ *(erős/szoros) ~ alatt tart. 1785:* (Az erdőket) erős őrizet s tilalom alatt tartyuk [Torockó; TLev. 4/11. 1b]. *1793:* azon erdőtskét ... Szoros őrizet alatt ... tartottuk [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIB. 16]. *1794:* Erdőket Szőllőket, Kaszalokat nagy fenyíték, és őrizet alatt tartom [Vingárd AF; TSb 24] ✱ *szoros ~ alá tétetik. 1840:* Én személlyem szerént akarom, hogy az Erdő szoros őrizett alá tétessék [Tarcsafva U; Pf].

4. pásztorolás; păstorire, păzit; Herdehüten. *1734:* Kimpan György Bács és Kimpan Jeremia Pakurar kezek, őrizetek alatt ... ő Nga juhai közzül, hanj juhot, vagy berbétset, kik(ne)k cseréltek által nagyobbakért [Szentmargita SzD; Ks LXXVIII. 14. 15 vk]. *1760 k.:* annak is végire járjon a Dékány hogy ha oljan Emberé az Marha hogj aki szokasos marháját kardalészára hadni, és szánszándékkal el hadja minden őrözetnél kűl az illjen Gazdát ... bé jelentse a Tekintetes Hadnagy Urnak [Torda; KW]. *1831:* ha ott nem voltál és háltál, magad helyett a Guja Őrizetére kit hagytal? [Dés; DLt 332. 2 vk]. *1840:* senkinek nem lészen szabad amidőn szénáért megyen, az ökreit szabadosan elcsapni. Ha el akarja csapni, úgy bocsássa el, hogy a maga tulajdon helyén őrizet alatt, úgy őriztesse, hogyha másnak kárában mégyen, akkor a tulajdonos minden egy ökörtül egy váltó magyar forintot vehessen [Jenőfva Cs; RSzF 157].

Szk: *~e elé befogad. 1807:* az ökör Pásztorok(na)k büntetés alatt nem lészen szabad lo márhát maga őrizete elé befogadni [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével] ✱ *vki ~e alá ad. 1821:* (Gruja) ő Sertésseit a' Sertés pásztor őrizete alá adta [H; JF 36 Prot. 26].

5. (fogoly/rab) őrzés/felügyelet; păzire, supraveghere (a prizonierilor/deţinuţilor); Haft. *1657:* akkor mondották meg néki[a]: rab vagy; s leódták fegyverét, és szállására őrizet alá vitték [KemÖn. 161. — [a]Kékedi Zsigmondnak]. *1662:* (Barcsai Ákos) Szegedi Péter, Jármi János nevű nemes emberek rendeltetvén bizonyos praesídiummal őrizetire, minden javaival együtt Görgényben, a maga várában őrizet alá vetetett vala [SKr 646]. *1675:* ha mi foglyok kezi ala bizatnak azokot ... jo gondviszelés alat tartassa, orizet alat, dolgoztassa [Fog.; UF II. 676 Bornemisza Anna fejedelemasszony ut.]. *1702:* ez Hazab(an) sok felöl halatnak tolvajok ... ha el foghat bennek, jó őrizett alatt küldgje ide Feiervarra [UszLt IX. 77/50 gub.]. *1704:* Ugyan ma vitték a Toroczkaiakat is keményebb rabságba, németek őrizeti alá [WIN I, 63]. *1776:* ez két Detentus kemény őrizet alat tartassek [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1818:* az Unokám Tegnap ... Mint hegyi Tolvaj ... erőszakoson pénz adásra szorongatott ... nagynehezen elfogattam ... a' Vice Ispány Urnak ... legottan írtam, hogy mig veled ennek mikénti meg orvoslásáról végezhetek, addig tartassa ... őrizet alatt [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

Szk: *szoros ~ alatt. 1704:* az cancellariust, úgymint Bethlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a' németek, vitték a commendans házához, oda, ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek [WIN I, 110]. *1836:* (A béres) megtaláltatása' esetében elfogatván, mint kivilágosodott Gyilkos szoros őrizet alatt kisértessen a Tordai Praetoriumhoz [DLt 505 kv-i nyomt. kl].

6. (katonai) felügyelet; supraveghere (militară); Schutzgeleit. *1809:* mint azon személyeket, kik magokat fizetésért el-kötelezték katonaságra, bátorságos őrizett alatt Dallyába Com(m)issarius Tűri Simon Uramhoz késértessűk [Kőhalomszék; UszLt GomGub. 1746].

Szk: *katonai ~. 1817:* a Roskányi Krájnicális Státionak bátorsága fenn tartására nézve nyoltz számbol állo katonai őrizetet az ide valo Compagnia Commendánsátol ki eszközölni méltoztassék [H; Ks 91. C. 8].

7. *~ül* őrzőként, felügyelőként; ca supraveghetor; als Wächter. *1838–1845:* Macsukás ... 1. neve azon földészeknek, kiket falukról a megyebörtönbe kísérendő rabok mellé őrizetül rendelnek [MNyTK 107].

őrizettétel őrizés, strázsálás; pază, păzire, străjuire, Bewachung. *1799:* Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén ... az Arestans Katonák Sztasálása, a' Falusi éjjeli és Nappali őrizet tétel (Matsukalás) ... felette igen sanyargatnak bennűnket [A.árpás F; TKI BB. IV. 5 Számoila Mándá (50) col. vall.].

őrizget őrizet alatt tart; a păzi mai tot timpul, a tot păzi; in Haft halten. *1796:* Tudom hogy Tilalmaztatott Kis Pál Uramektol azon hely de hogy a Kosakot onat ki üldözték volna valaha azt nem tudom s nem hallottam Noha őrözgették s üldözték onnan a Marhával járo gyermekeket [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Mich. Kadar (53) lovas kat. vall.].

őrizhet 1. (mező/határ)őrzést végezhet; a putea păzi (cîmpul/hotarul); (Wiese/Flur) bewachen können. *1756:* ital közben a sitár panaszolni kezde hogy ő nem orizheti a határt, mert sok marha és ember vagyon a határban [Bencenc H; BK Misc. 1148 Makis (?) Lazer (50) jb vall.].

2. pásztorolhat; a putea păstori/păzi; Herde hüten können. *1629:* megis izentük Szeöcz Mihalynak hogj ki fogja az menesbeöl mert nem eorizhetjük [Mv; MvLt 290. 164a].

3. állatra felügyelhet; a putea supraveghea animalele; Tier hüten können. *1748:* mikor nappal az Vram ... a maga hizo sertéssinek enniek adatott, szüntelen ott kellett őrzenünk a' mig öttenek, mivel a' Tatar Vr(am) sertéssi ki ötték elöllök, étszakánként pedig, hogj ott nem őrizhettük, mindenkor azok ötték meg elöllök [Torda; TJkT III. 240]. *1843:* (A falusiak) kérték az ott volt gornyikokat, hogy oda erdőt ne vessenek, mert a marháinkat nem őrizhetjük, hogy oda ne menjenek [VKp 103].

4. *~i magát* magát óvhatja/oltalmazhatja; a se putea feri/ocroti/păzi; sich verteidigen können. *1676:* én feci, quod potui; már mi következik, csak az úr Isten tudja, csak magam őrizhessem [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

őrizkedés védekezés, óvakodás; ocrotire, protejare; Schutz. *1809:* (A marhák között) a' meg vetel után dög ütötte ki magát. A' mellyis a' Szükséges tudás, és attol valo őrizkedés végett, ollyan meg hagyassal adatik kegyelmetek(ne)k is ezennel tudtokra, hogy ... azon roszsznak ... tovább terjedhetesit ... meg akadalyoztatni igyekezzenek [UszLt ComGub. 1750 gub.].

őrizkedhetik óvakodhatik; a se putea păzi/feri de ceva; sich hüten können. *1745:* Azért hogy minden keresztény Jámborok az Jnek szokásos kár tételitől őrizkedhessenek (:remittaltatván ex Gr(ati)a sedis respectu aetatis. enittal a felakasztás:) hogy meg béjegeztessék s órra tudniillik el vágattassék ... itiltetett [Torda; TJkT II. 58].

őrizkedik 1. óvakodik vkitől/vmitől; a se păzi/feri de cineva/ceva; sich hüten/schützen. *1619:* (Az) inas minden actáit, leveleit Báthori fejedelemnek s Felségednek is in paribus ki küldte ... Ugyan studio admoneála is, hogy Felségednek írjak felőle, hogy Felséged ezféléktől igen őrizkedjék [BTN[2] 326]. *1671:* noha Kegyelmed kigondolni nem tudja, kiktől kell azon materiában őrizkedni, melyről világosabban irnom semmiképpen nem bátorkodhatom [TML V, 429 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1705:* attól igen őrizkednek a szászok, hogy a magyarok meg ne szaporodjanak Szebenben [WIN I, 546]. *1710 k.:* Szitok nélkül lévő, halovány, hallgató, mosolygó haragú embertől Isten oltalmazzon minden keresztyén felebarátomat, emgemet is, és az én gyermekem attól őrizkedjék leginkább [BÖn. 498]. *1796:* Gyermek koromban Kispál Uraiméktol is őrízkettűnk mikor a Marhákkal otton járogattunk [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Andreas Béres (30) col. vall.]. *1800:* a Grofné ő Nga Fogadosneja idevalo Danyilane[a] tüllem őrizkednek mind a kortsomarosak [Somkerék SzD; JF. Andrejka Janko (46) újparaszt vall. — [a]Mondja]. *1804:* a' szökött Katonák dugattásától, és lappangtatásának meg-engedésétől ... őrizkedgyék [DLt nyomt. kl]. *1843:* Minthogy én Varga Katalin és a falu előtt ezen cél ellen nyilatkoztam, én sem a falu, sem Varga Katalin tanácsába meg nem egyeztem, tőlem őrizkedtek, s velem a dolgokat nem közölték [VKp 112].

2. őrzi/védi magát, védekezik; a se păzi/feri de cineva; sich verteidigen. *1653:* Gyulafi is itt a medgyesi némettől és ráczoktól őrizkedett, és alá jártak csatára reájok [ETA I, 94 NSz].

őriző l. őrző

őriztet 1. őrködtet, vigyáztat vmire; a pune (pe cineva) să păzească ceva; bewachen lassen. *1657:* addig megértvén, hogy az vajda az tatrosi Ojtoz útját Soldán nevű bojér sógorával néhány ezer emberrel őriztetné, én arra indulék | Őrizteti vala pedig az ojtozi utat Lupul | jégverem is lévén, mely nélkül az fejedelem csaknem halálban nem lehet vala: ezt igen őriztettem számára [KemÖn. 186–7, 284]. *1662:* a generálok és az ármádabeli fő-fő tisztviselők ... az ármádát Aszaló várasára és mezejére, az Hernád mellé szállítván, magokat igen-igen erős sáncban vötték vala; úgy a várasnak az Hernádon négy forgó, igen fő malmát az ármádának közepette ejtvén, és azt a folyóviznek mindkét felől való részén igen erős sáncba befoglalván, nagy szorgalmatossággal őriztetnék, hogy valamint a mieinktől fel ne égettetnék [SKr 251]. *1679:* most is elég passus vagyon ide alá, nem győzem őket őriztetni [TML VIII, 443 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1704:* (Henter Mihály) volt az első a székelyek között, amint az harcról elszaladott és Havasalföldébe szaladtanak volna által, a passusokat őriztetvén az vajda, ugyan megfogták [WIN I, 82].

Szk: *plájt ~.* *1763:* a plájokat, hol katonák nem lesznek, őriztessék a régi plájások | kérte a sanitas commissio a guberniumot, hogy állítsa fel a gubernium a régi plájokat és az akkori mód szerint őriztesse [HalmNIr. 72, 83].

2. *~ vki után* leskelődtet vki után; a pune (pe cineva) să pîndească ...; lauern lassen. *1778:* Groff Toldalagi István Ur eö Naga erőssen féltett, ha el szököm, és ugy leseltetett, őriztetett utánnam, mint égy el szökö gyilkos után [Jedd MT; Told. 6].

3. (erdő/határ)őrzést végeztet; a pune (pe cineva) să păzească (pădurea/hotarul); (Wald/Flur) bewachen lassen. *1578:* Az Erdeöket mindenik falw hataran, a kik tilalmassok eöriztesse, wagny es hordany senkinek az en engedelmem nelkeöl ne hadgya [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6. V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1586:* emberek valaztassanak, kik hyt zerent Inquiraliak az Zena reteknek epiteset, valamely Ret penig epitetet eot eztendeotóól (!) fogwa ez napigh, Azt mind el vegiek es Varos zamara el tilchak, Erdeo Neowesre eppen megh tarchak, eoriztessek zorgalmatoson [Kv; TanJk I/1. 29]. *1640:* ezt a falut Istvan Kirali be iovetelekor, Maylad Gabor Ideieb(en) ultettek es telepitettek volt megh elsőb(en) ez vegre hogy az Barczasagiak az hauasokon sok karakat teven, tőllők azakat oltalmaztatnak es Eoriztettnek vellek [Holbák F; UC 14/48. 45]. *1700:* Kezdettem az Spotaly Buzajat őriztetni ket Gyermekkel [Kv; Szám. 40/I. 20]. *1762:* az ... erdőt ... az ... Kornis Urak birták mellyet ... Sz: Iványi Sigmondné Aszszonyom embere által a Le vágás Után Ugy hallattam Öröztetett is [Gyula K; Ks Basa Péter (40) zs vall.]. *1768:* a mü itt laktunkban, mindenkor Legény Birot tartottunk s annak kelletett őrizni, és őriztetni a marha Legeltető helyet [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. *1786:* nem praedallyak itten az Erdot sött nagyan feltik és oriztetik [Torockó; TLev. 4/13. 35]. *1847:* ellenöri erdő Biztosokot válaszszon, akiknek kötelességekké tétetik az hogy ... Pásztorok által, hiven és a leg nagyobb szorgalommal őriztessék, pasztoroltassák[a] [uo.; i.h. 10/9. — [a]Az emlitett erdőket].

4. pásztoroltat; a pune (pe cineva) să păzească animalele; Herde hüten lassen. *1587:* Az mely 11. kost az Johok keozzwl ky walaztottak mellyet az feleken kwleon Eoriztettem Attam ... d. 33 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 16 Zabo György isp. m. kezével]. *1591:* Atta(m) az paztor Eleiben az diznokatt Eörzettettem Mig az Magra hajtottak fyzettem Neky — f — d 80 [Kv; i.h. 5/IV. 16]. *1768:* az külső possessorok is tartoznak őriztetni, akiknek marhájok vagy sertések vagy akármi marhájok az falu csordájában járnak [Oroszfalu Hsz; RSzF 187]. *1831:* a mely iga vono Marhákat a Mészárosak ejtzakara a Gujába ki hajtatnak, az essék meg estvéli harangazás előtt, különben a mellyeket azután későbbre hajtanak, azokat reggelig a Mészárosak tartoznak őriztetni [Dés; DLt 332. 2]. *1836:* minden Lovat tarto Gazda és 'Sellér Ember a' maga hámos, hátas, meddő Lovát, Kantzáját, Csitkoját ... a' Ménes pásztor által őriztetni kötelezteik [F.rákos U; Falujk 130]. *1840:* (Az ökröket a gazda) a maga tulajdon helyén őrizet alatt úgy őriztesse, hogyha másnak kárában mégyen, akkor a tulajdonos minden egy ökörtül egy váltó magyar forintot vehessen, a kártétel megfizetése mellett [Jenőfva Cs; RSzF 157].

Szk: *barmot ~. 1584:* Ersebet Daroczy Istwanne vallia, hogy ... Barmatis eoriztettewk eze(n) Daroczy Peternek a' fianak [Kv; TJk IV/1. 230] ✱ *bivalyt ~. 1729:* Bialokot öröztették velle [Berend K; Born. V. 41] ✱ *juhot ~. 1765:* egy néhány Juhamott az Fiammal öriztettem [Marosbogát TA; Mk V. V/97 László János (58) jb vall.] ✱ *marhát ~. 1843:* erdögornyik Zsurka Juon ... arra inté a falu közönségét, hogy marháit öriztesse s a vetésre menni ne engedje | a fennálló törvény és felsőbb rendelések szerént minden helység a maga marháit pásztoroltatni s öriztetni köteles [VKp 118, 123] ✱ *pipét ~. 1696:* Székely Boldisár Uram Udvarában pipét örisztettek [HSzj *pipe* al.].

5. rabra felügyeltet; a dispune supravegherea unui deţinut; Gefangenen bewachen lassen. *1678:* noha eddig semmi ujjabb vádak nem jöttek a portáról ... Kitől lehet ez az ő nagyságok nehézsége, nem tudhatjuk, kik gerjesztik ő nagyságát, mely miatt már szegény uram oly elalélt testtel és lélekkel vagyon, én nem hiszem, hogy sokáig üriztesse ő nagysága, ha Isten nem könyörül rajta, elmegyen vele, oly nyavalya találta [TML VIII, 165–6 Kapi Györgyné Teleki Mihályhoz]. *1705:* Beszéllette Acton uram azt is, hogy Falkenheim uramat micsoda botos emberekkel őriztették, hadviselő ember lévén [WIN I, 506].

6. oltalmaztat/óvat vmitől; a dispune să fie ocrotit/ferit de ceva; schützen lassen. *1657:* (A) kertnél falu és igen szép udvarház is vala, kit elégéstől, pusztitástól mind az svecusok, mind mi öriztettünk [KemÖn. 284].

7. *~i magát* oltalmaztatja/óvatja magát vmitől; a dispune să fie păzit/ocrotit; sich verteidigen lassen. *1827:* valahára a mi életünk és vagyonunk felett valo rebegésünk lelhessen már enyhülést, és nyugodalmat, ne kellessék továbbis magunkat vagyonunkot Ellenségünk rosz szándékától ejjel nappal öriztetni [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

őriztetés pásztoroltatás; păzire, păstorire; Herdehüten. *1575:* vagion Nagi panazolkodas az Bwza vetesben zena fwben valo Zena rakasokban Mynemw Nagy kart tetetnek az Jwhokal Eo K. kerik Biro vramat Es az Thanaczot hogi legien gongiok rea Mind meg kialtassal mynd Eoryztetessel Be haytassal es meg Bwntetessel [Kv; TanJk V/3. 109b].

őriztetik 1. védelmeztetik; a fi păzit/apărat; bewacht werden. *1662:* És így a kapukra elegendő grabantokat állattatván, a váras kapui éjjel-nappal őriztetnek [SKr 579].

2. (erdő/határ) kártevéstől oltalmaztatik; a fi păzit (pădurea/hotarul); (Wald/Flur) bewacht werden. *1765:* megtiltatott, tsováztatott, öriztetett is volt[a] a két ... Udvar szükségére [Zentelke K; BfN. — [a]A kaszáló rét]. *1847:* nagyobb ügyelettel öriztetvén mind az erdőség, mind a határ sérthetetlen maradgjon [Torockó; TLev. 10/9].

3. pásztoroltatik; a fi păstorit/păzit; Herde gehütet werden. *1841:* nyári dologüdőig s annak elteltével mindenkor a fenn írt pásztorok által öriztessék a csorda [Taploca Cs; RSzF 202].

4. oltalmaztatik/óvatik vmitől; a fi păzit/ferit de ceva; beschützt werden. *1803:* A borjúk különösen öriztessenek a sertésektől, midőn makk lészen Szentmihály-nap előtt [M.hermány U; RSzF 191].

őriztettetés oltalmaztatás; ocrotire, păzire; Bewachung *1792:* a Tilalmasnak egész öriztetetése az udvaran függett [Déva; Ks 73. 74. VIII. 98].

őrködik 1. ügyel, vigyáz; a avea grijă de ...; wachen. *1848:* A helységek minden lakosai, nevezetesen — a falusi biro, esküdtek és gornyikok, — szorosan őrködni, s éber figyelemmel lenni tartoznak [RLt II/1 nyomt. kl].

2. *ts* megőriz; a păzi; bewahren. *1796:* a dohányára ment volt hogy el lopja Kováts Josi de őrkötte s nem lophatta el [Tarcsafva U; Pf].

3. *~ vmi felett* ellenőrzést/felügyeletet végez; a asigura controlul/supravegherea unui lucru; Kontrolle/Überwachung leisten. *1865:* Tisztelettel fel keresem az Erdélyi Mélt. ev. ref. Főegyháztanácsot, méltoztat e tökésitett 2000 f. felett őrködni, hogy annak évenkénti kamatja, a kijelelt uton a fennebb ki jelelt két czélra és nem egyébbre forditassék [Kv; Végr. 5].

őrlés (gabona)őrölés; măcinare, măcinat; Mahlen. *1578:* Valamikor yde be az haz zoksegeere eöroltet, mindenkor wagy az byro, wagy eggik hytes polgar legyen mellette, hogy az eörles modgyawal es Zerewel legyen [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1592:* Az taligasnak Minden hetre Attam eg' eg' cub zabot. Ahol peniglen az eorles meg zorgosult, Attam masfel cub zabot [Kv; Szám. 5/XIV. 57 Eppel Péter sp kezével]. *1635:* Ebben az esztendőben ... az búzavetés is késön költ az szárazság miá; az őrlés is igen szükön lehetett [Kv; KvE 167 SB]. *1689:* meg szükült allapottyat latvan az falunak[a] ... intercedalanak ... Boer Thamas Uram(na)k ö kglmenek, hogy ő kglme ujolagh erigalván az malomhoz valo Eszközöket, ő kglme inditassa megh; hogy az őrölés mia ehel halasra az falu ne kenszerittessek jutni [Szád. Szilágyi Mihály fej-i íródeák kezével. — [a]F.venicének (F)]. *1695:* kevés respectusba veszik[a] az Ecclesiának becsületes tagjait Praedicatorit Professorit Cantorit es mas rendbeli szolgait ... hanem holmi hitvan Sütöneket a' kik egetborozzák öket elöl bocsáttják az örlésben, amazok penig sok várakozással jutnak az örléshez [Kv; SRE 41. — [a]A molnárok]. *1722:* A Malmokb(an) valo örlösnek (!) is modgya és duplás vám vétel óbserváltassék [Ks 83 gub.]. *1761:* Sztána Vaszilia, és György nevezetü Emberek(ne)k vagyon a Falun alol ... egy kövü s kerekü felyül Csapó Malmok, a mely Csak mikor eső vagyon akkor jár nemis fructifical annuatim, a magok örleseken kivül többet, 10 véka gabonánál [Boz H; JHb LXX/3. 179]. *1796:* A mi pedig ezen Malom hasznát illeti ... midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alat tiz köblöt ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. *1809:* az két Molnárok, tetemes károkot tésznek örlésekkel [F.rákos U; Falujk 31b Szepesi Sándor szb kezével]. *1851:* ottan a Molnár szert adván nékem az örlésre mi előtt szerem el következett volna történt azon eset, hogy a' malom el romlott [Dés; DLt 87]. — L. még WIN I, 440, 481.

őrlésbeli örölésbéli; de măcinare/măcinat; vom Mahlen. *1723:* Maga a Fatens akarjać a Malomnak meg maradását, és ha mi kár miatta volnais Türhetönek Tartyać, az örlésbéli Könnyebséghez képest ...? [Kük.; MbK 150 vk] | Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását; méltonak itélem azt a kárt el szenvedni, mely ennek Gáttya miatt eshetik, az örlésbéli Könnyebséghez képest [Sövényfva KK; i.h.].

őrlet *ige* (meg)öröltet, a da/duce la măcinat; mahlen lassen. *1593:* 3 weka semlie liztet weotem Mert nem ereok

meg az haro(m) keobeol buzawal az kit Eorletunk wala [Kv; Szám. 5/XXI. 35]. *1596:* minden nap sakkal hordotta az kopoknak az eb peczer, mind faggiat, kinieret, korpat, varos zabiatis haro(m) keobleot eorlettwnk nekik [Kv; i.h. 6/XIX. 137 Bachi Tamás sp kezével]. *1600:* Tudom hogy az mustra vtan iart az malom, eorlettemis benne maga(m) zamara [UszT 15/266 Nobilis Michael Damakos (Lengyelfalva) vall.]. *1664:* nem régen őrlettem volt két kis zsák cipónak valót, de azt úgy el vesztegették, semmire sem jól őrlötték [TML III, 42 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1740:* az Utrumban fel tett Molnar nékünk jol őrlött, miolta ... mi ott őrlötunk semmi panaszo(m) nincs ellene [Papolc Hsz; SzentkGy Kűs Davidne Anna (34) ns vall.]. *1798:* Kozma Mihállynak ... a Tavaszal két Sákkal emlékezem hogy őrlettem[a] [Méra K; AggmLt C. 108. — [a]Búzát].

Vö. az *öröltet* cimszóval.

őrlet *fn* örlemény; măcinătură, măciniș; Mahlprodukt. *1765:* fel öntette Urszuj az egy véka buzát az Patru hire nélkült az Garatban, az hová Patru is fel akart volna önteni, s osztán mondotta volna Péter Urszuj(na)k haragason hogy merje ki mingyárt az fel öntet buzáját az kasbol mert ... nékiek nintsen Semmi örlettyek az Udvarban [Záh TA; Mk V. VII/19 Gramma Stéphán (52) jb vall.].

őrletés öröltetés; măcinare, măcinat; Mahlung. *1682:* Az Eörletesből lőtt Liszt Köb(öl) 222 [Szúv; Utl].

őrletlenség az őrölés lehetőségének hiánya; imposibilitatea de măcinare; Unmöglichkeit des Mahlens. *1782:* azon malmok ... hoszas idők alat nem forogván, az őrletlenség mián, kivált kik(ne)k marhájok nintsen, külső hellyekre nem mehetvén éjségre is Jutottak [Déva; Ks 75. VIIIb. 122].

őrlető öröltető, őrlést végeztető; client al morarului, persoană care duce cereale la măcinat; Mahlenlassender. *1842:* se az őrletők marháinak sem a' taligás lovainak Jstálója vagy szinje nincsen [Kv; KmULev. 3].

őrlettet öröltet; a da/duce la măcinat; mahlen lassen. *1595:* Miert hogy ekkor is Saffran kel vala, hozottam és őrlettettem 12 lotot ... f 4 d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 292 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

őrlő I. *mn* **1.** őrlést végző/végeztető; care duce cereale la măcinat; mahlend, mahlen lassend. *1590/1593:* az peres feoldet mindenkor az Serienj Miklos eleji birtak ... chiak az Eorleo emberek barmanak volt zabad rajta Jarnj [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1662:* bizonyos compániabéliek a magyar katonákkal egybetanálkodván ... a nagybányai város kőfalon kívül levő város malmát éjszaka felvervén, öt vagy hat ártatlan őrlő embereket az övék mellett egy malommesterrel együtt meglövöldözvén, valamennyi lisztet, gabonát a malomban találnak takarítva, mind elvitték vala [SKr 674]. *1704:* Rákosi Péter uram majorja is meggyúlván, megége. Ott való őrlő embereket, a malomban akiket találtak ... csak erővel felgyújtották[a] [Kv; KvE 286 SzF. — [a]A kurucok]. *1840:* a' Benedeki Malomba lévén örölni, oda jott égy idegen őrlő Ember [Dés; DLt 116].

Szn. *1570:* Erlew Myhal [Kv; TJk III/2. 84j].

2. ~ *barom* őrlést végző/végeztető személy barma; vitele persoanei care duce cereale la măcinat; Vieh des Mahlenlassenden/Mahlenden. *1592/1593:* hajtotta ide az peres feoldre eorleo barmat az Christoff vra(m) molnabol de chiak akkor mikor az teöb Dirik Deesi Rett niomas volt, de mikor tilalmas volt akkor soha ne(m) mertik Ide haitanj | meegh egyszer az feietis be teortik volt ez vallonak eyel érette az Deesi riz eorizeok hogy rea haitottak volt az erleo barmokat az Christoff Vram Molnabol [Bálványosváralja SzD; Ks] | mindenkor zabad volt az porond vetis ... Az eorleo barom rea iart, mikor few volt rajta, nem volt tilalma sem Zent Benedekieknek, sem az Deesi Malomba Jaroknak [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12] | ha tul az Reti Malomban eorleottewnkis, akkoris zabadon iart ... az eorleo barom rejta, Az zent Benedekjnekis zabad volt rejta dillenj [Szásznyíres SzD; Ks].

◇ **Hn.** *1641/1687 k.:* Szilvásban az Őrlő út mellett egy hold föld [Székes MT; MMatr. 286]. *1679:* Az őrlő Kuton fellyül (sz) [Vajdasztiván MT; EHA]. *1680/1825:* Az Őllő Kutnál [uo.; EHA]. *1754:* az Őrlő út Pataka fejin (sz). Az őrlő út Szeriben (sz). Az Őrlő Pataknál (sz) [Sárpatak MT; EHA]. *1759:* Az őllő ut mellet (sz, k) [Székes MT; EHA]. *1783:* in Faeneto plane Örlö Ut dicto [Szék SzD; EHA]. *1874/1906:* Régi őrlő pallonál [Buzaháza MT; EHA].

II. *fn* **1.** őrlést végző/végeztető személy; client al morarului, persoană care duce cereale la măcinat; Mahlender, Mahlenlassender. *1578:* (A molnárok) az eörloket az molnoktol, walamy hamis magok hazna keresesewel el ne idegenichęk igaz mertekkel ęllyenek [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1590/1593:* Soha az zent Benedekyek az peres feoldet bekessegesen nem ilhetik, hanem chiak az Deesieknek es az eo eorleoyeoknek volt zabad, es ada eltik mindenkor [Mikeháza SzD; Ks]. *1592/1593:* (A porond) hogy megh kezde fwüesednj ... zabadon élthe az eórleó marhaja ... keoz poronda leon [Szásznyíres SzD; Ks] | Az eórleókis ot Itettek Mindenkor [Szentmargita SzD; Ks]. *1630:* aszt[a] pedigh valami kiczid ut nélkül nem lehet az hun az őrlő el Jarjon [Fehéregyház BN; TGsz 51. — [a]Ti. az egyezséget megkötni]. *1742:* mostis elég örlök vadnak [Méra K; AggmLt C. 12]. *1765:* a drága és igen sok költséggel épült malmaiban az örlők nem igen mehetnek, mivel a' Réven meg merűlnek [Náznánfva MT; Berz. 13. V. 13]. *1773:* azon tsegelj mindenkor az őrlők Marhai szamokra tartatot [Szentháromság MT; Sár.]. *1790:* mostis jőnek feles örlők az Malmainkb(an) [Sztrezakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. Teleki Józsefhez]. *1851:* Még van a' malom udvarán egy 15 cserefa lábakon álló eresz; ez az őrlők számára készittetett [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

2. örölnivaló; cereale de măcinat; Getreide zum Mahlen. *1636:* (A malomnak) minden koro(n) elegedendeö eörleöje Jo uidikje uagyon mind telben nyarban forogh [Siménfva U; JHb Inv.]. *1791:* a Nagy Szamosnak Vizén vagyon ... egy Hajos Malma, mely-is ha maga idejében mindenkor forogna és őrlője is Szüntelen volna több jövedelme-is lehetne [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 10]. *1814:* Mikor az Nemes Uradalom Tisztyei őrlőt fognak od (!) vitetni, azt minden vám fizetés nélkül kőteleztetik meg öreltetni [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

3. őrlési rend; rînd la moară; Mahlreihenfolge. *1765:* az birois ... Mingyárást kénszeritteni kezdé Urszulyt szép szoval arra hogy merje ki az kasbol az gabonáját mert Semmiképpen meg nem engedi hogy az ő Aszszonya őrlöje elött meg örellye [Záh TA; Mk V. VII/19 Blága Györgyitze (43) jb vall.].

◇ **Hn.** *1748:* az belsö fordulob(an) az Nagj Tekenyő örlőben [Mezőmadaras MT; EHA].

őrlőbíró malombíró; gociu; Mühlrichter. *1700:* Istvan őrlő bíró [Bonchida K; EMLt].

őrlődik *átv* emésztődik; a se frămînta/consuma; aufgerieben werden. *1710 k.:* A gubernátor osztán kéré Scaut ... hadd mehessen haza a leánya lakodalmához való készülettel. [1] ibenter, fiat. Meglön; mü is mind elolvadánk, őrlődénk, Eckler, Simonfi, Sándorra hagyván a dolgot [BÖn. 909].

őrlőkerék őrlő malomkerék; roata morii; Mahlmühlrad. *1823–1830:* a' viznek tsak a' vizen valo Partyán is husz Malom, vagyis örlö, és Fürész Kerekek vagynak [FogEK 262].

őrlőkő őrlő malomkő; piatră alergătoare (la moară); Mühlstein. *1817:* A Kis Malom ... a kő pad meg van repedve, mellyen a felső örlő kövek jok az alsok el váltak egy mástol [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 9].

őrlőmalom lisztelő/lisztőrlő malom; moară de măcinat (făină); Mahlmühle. *1640:* Az Sarkani vize ... Füresz malom. 2 vagion raita ... Eorlö malom, Vagion edgy ket keöre [Sinka F; UF I, 717].

őrlőpad malompad; podul morii; Mühlendachboden. *1817:* vagyon az Ujj Malom ... az őrlő Pad vẽgig jo, és ép mellyre két rendbẽli jo graditsakan mennek fel [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8–9].

őrlő-rezsnyice kézimalom; rîşniţă; Handmühle. *1766:* egy jo örlő resnyitze [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

őrlött I. *mn* (meg)őrölt; măcinat; gemahlen. *1642:* Farinac Keszen eörleött feier es keöz cziponak valo liszt vagion cub. minor. nro. 4/2 [Porumbák F; UF I, 816]. *1787:* hat véka őrlőt Buza Liszt ... Hf 4 Dr. 62 | Találtatott a Pitvarba egy Szuszèkba circiter más fél véka közönséges házi kenyérnek valo Buza ... Ugyan ott egy szekrénybe más fèl Véka őrlött Törökbuza Liszt [Mv; MvLev.].

Szk: *durván ~. 1815:* Napjában leg-alább egyszer forrázott kevertet adni, Korpából durván őrlött Arpa, vagy Zablisztből [DLt 168 nyomt. kl].

II. *fn* őrlemény, őrölt gabona; măcinătură; Mahlprodukt. *XIX. sz. eleje:* Bölcsen tudja Nságtok a mostani Malmok mijen szükülésben vagynak viz dolgából melly mián én is Másokkal együtt örlött dolgából meg szorultam [BfR 88/18 O. Horváthi Süle Szimion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez].

örmény[1] **I.** *mn* **1.** armean; armenisch. *1668:* az mely örmény legény eleitül fogva ebben a dologban admittáltatott, legalább sok fáradsága és költsége után remél ötszáz tallért [TML IV, 359 Rozsnyay Dávid Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1702:* Rabutin generális ő excellentiája regimentjéből lévén az vicecolonellus uram ő nagysága compániája, azok közül egy katona erősen megvagdalt egy örmény szőcsöt[a] [Gyszm; SzO VII, 110 a gyergyóiak panasza. — [a]Folyt. a részl.]. *1731:* János Albert nevü Örmény Legenyt ... meg korbácsla maga kezivel [Gysz; LLt]. *1761:* Ersébeth Városi örmény Compágniákhoz tartozando és lako ecustor (!) Csiki Emmanuel és Péter uraimék [BálLt 92]. *1773:* Katso Sára ... Ebesfalván ... az Örmény Ur(na)k a' borát lopva illogatta [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Barbara Balog (16) vall.]. *1823–1830:* (Zilahon) szállottunk báró Kemény Miklós fogadójába, ahol örmény fogadós volt [FogE 163].

Szn. *1616:* Eormeny Balintt. Eormeny Matias [Kentelke SzD; KCs IV/91].

Szk: *~ árendátor. 1803:* Mind ezen erdők ma el vagynak pusztulva mert a' különöst a' volt örmény arendátor, a közöst pedig a' részesek el élték [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.] | Ezen erdők ma el pusztult állapottyakban vagynak ... az örmény Arendátorok itt létében élték el [Márkod MT; i.h. Ioannes senior Kacso (67) ns vall.] ✱ *~ bíró. 1732:* Akarmely Nemes Ember mennyenis lakasra az Örmeny Városb(an) az Örmeny Biro palczája alá, mig ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Dés; Jk] ✱ *~ kereskedő. 1792:* Örmény kereskedők: Olá Thodor, Pap Lukáts[a] [Dés; DLt. — [a]Folyt. a fels.]. *1823–1830:* máris Remeteszeget Örmény kereskedő ezerekbe birja [FogEK 28]. *1831:* Also Járai Dávid Antal nevezetü örmény Kereskedő ... Cridázhatása meg engedését kérte [T; TLt Közig. ir. 403] ✱ *~ tanács. 1739:* az örmény Tanács előtt ... Férje éle(té)ben, nyilván való kurvának pronunciálta[a] [Dés; Jk 299a. — [a]Feleségét, Kibédi Máriát]. *1764:* Azt is hallám ugyanott az örmény tanácsban, hogy procurátor Simon János uram megholt [RettE 177] ✱ *~ város. 1739:* öt, hat Fatensek világoson subinterferallyák az I Kibédi Mária Asz(szo)nyn(a)k, ezen Nms B. Szólnok V(ár)r(me)gjeb(en) Örmény Városon[a]; Nehai Férjével ... egygyütt lakásokb(an), ferjén kivül való paráznaságát [Dés; Jk 299a. — [a]Ti. Szamosújváron].

2. örmény gyártmányú; de fabricaţie armeană; von Armeniern hergestellt | örmény módon készült; armenesc; auf armenischer Weise. **Szk:** *~ járom. 1761:* Két pár hámra valo Örmény járom Semmirekellő Nro 4 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25] ✱ *~ kocsi. 1793:* A Kotsi Szinben égy jo fedeles Örmény kotsi melynek Két kerekei roszszak [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *~ matéria. 1715/1720:* Edgj paplan borítéknak való örménj ma(teri)aból és bagaziából [Cege SzD; WassLt Vas György hagy.] ✱ *~ sátor. 1823–1830:* A teátrum volt építve a kollégium udvarán ... felül fedél helyett az örményektől kért sátorvászonnal volt behúzva ... A nézőhely alatt volt a földön, ez is elöl az urak feje felett örmény sátorral bevonva [FogE 106] ✱ *~ süveg. 1763:* in hoc anno 1763 kezdének némelyek viselni fejér vagyis hamuszín berke- és másféle báránybőr süvegeket, melyek kívül-belöl bárányborból valók, félig felhajtva, de a külső része kihasítva s cifrán pántlikával összekötve úgy, hogy mikor akarja leeresztheti. Eddig is volt, de posztóból volt a külső része. Ezt örmény-, a másikat lengyelsüvegnek mondják [RettE 103] ✱ *~ vászonlepedő. 1705:* Egy bokor készitetlen vékony örmény vászon lepedő [LLt Fasc. 146].

3. örmény kat. szertartású; armean; armenisch. **Szk:** *~ püspök. 1710:* Csíkban is két híres tolvajt fogának el a labancok a moldovai erdőn ... az örmény püspök grátiát kére nekik, ne karózzák fel, hanem fejeket vegyék [CsH 431]. *1710 k.:* Juta ... eszembe in anno 1652. az örmény püspök Oxendiu Verzirescussal is mint jártam volt. Ez az ember valóságos és apertus romanocatholicus püspök volt. Bécsben a császár capellájában is szolgáltatott misét [BÖn. 882] ✱ *~ templom. 1773:* a közép Tizesben a Magyar Templomon ... alóll az Örmény Templom mellett [Gyszm; GyHn 37–8].

II. *fn* **1.** örmény személy; armean; Armenier | örmény kereskedő/iparos; comerciant/meseriaş armean; armenischer Kaufmann/Werkmann. *1591:* 29 die Janûary ... Kozma Matyas hozat Ermenynyeket Lengyel orzagbol, ketten voltak, Menttek ... Tordara f 1 [Kv; Szám. 5/I. 17]. *1621:* valami Eörmenjeknek akaruan az puzta boltok keozzwl adni, Mint hogi Gellien vram Zamara regteol fogua allot hiaba Egi bolt [Kv; i.h. 15b/IV. 21]. *1653:* Galatában Konstánczinápoly mellett ... Mostan immár a törököknek is vagyon mecsetjek, de a keresztyének is békével viszik templomokban végbe isteni szolgálatjokat minden innepnap és vasárnap, s a törökök is az ő mecsetjekben. Annak felette egyéb nemzet is, ugymint: görög, örmény, sidó és a gregoriánusok — kiki az ő rendjét tartja | És mostan a templom közepén vagyon a szent koporsó, és a templomban körül esmét rekeszek vagy kápolnák s oltárok vagynak ... Legnagyobb részek azért a catholicusoknak vagyon ott, azután a görögöknek, örményeknek, georgianusoknak is vagyon [ETA I, 118–20 NSz]. *1671:* holmi Rabok ki váltására némely Eörményektöl maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénzt [Radnót KK; DLev. 3. XXXIA. 14]. *1677:* Görögöknek, Örményeknek, Ráczoknak, Bolgároknak, Dalmatáknak, és egyéb nemzeteknek-is kik kiváltképpen a' Török birodalmából szoktak jöni, menni, és kéreskedni ... ez után-is ... azoknak az Országban szabados járásoknak, kereskedéseknek meg-engedése, vagy némely idökben meg-tiltása, ál a' Fejedelmeknek dispositiojokban [AC 135–6]. *1726:* Tudatja, hogy a gabona szük termése miatt a pálinkafőzéstől a zsidókat, örményeket, ráczokat, bolgárokat, muntyánokat eltiltották [Kv; SzO VII, 321]. *1755:* Idvezölt édes Feleségen (!) fizettem adosságát egy ürménynek Rhf. 30 xr 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 8b]. *1766:* az emlitett napon esendö Sokadalom ezen Városunkban lévén, a' szokás szerent, a Circumspectus ide gyült Ormenyek meg fogadtak volt Szekelly Janost Etzakai Orzönek [Szilágycseh; BfR 104. 2 Jos. Szabo (26) jb vall.]. *1840:* utamba Deésen felkerestem a' Prokátort s beszéllék vele — Jonak gondolok, hogy az Örményt, (kinek neve Novalits Bogdán) illasztanok meg, vagyis admoneáltatnok, hogy mostani lakhelyiről ki fogjuk tenni [A.ilosva SzD; Kf].

Szk: *dévai ~. 1780:* az Dévai örményektűl ... Szokták venni az Titkon Árulo kurta korcsmárosok az Pálinkát | az kérdésben forgo kurta korcsmárosokat az Dévai örmények Szokták pénzes Pálinkával tartani [Déva; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *gerlai ~. 1729:* Az Kordovány kiszitő Szamos Ujvári vagy Gerlai Örmenyeket az láto pénz exigalasokkal az Kordovány, vagy szattyán iránt országos sokadalminkbol el idegenitették [Dés; Jk] ✱ *gyergyói ~. 1769:* valami Gyergyai nyigotz örmény oda menvén ... a lova riá ismére [Nagyercse MT; Told. 3a]. *1788:* Gyergyai örmeny [Báld K; BLt] ✱ *kereskedő ~. 1823:* most nem régiben egy Mulattságba, a Mulato Házhoz bé Szálván egy Kereskedő örmény ... a mulattsák közbe láttam hogy az aszszony az örmény térgyire ült [Radnótfája MT; TLt Praes ir. 65/827 Csarvasi Péter (35) ns vall.] | (A mulatságban) ott láttam egy kereskedö örményt ... oda jött Nms Szabo Josef Uram is Feleségivel, s együtt az örménnyel ittak [uo.; i.h. Baróti János (44) ns vall.] ✱ *kordoványos ~. 1768:* Pénznek Percept(ioja) ... Szamos Ujvári kordoványos Örményektöl 4. Sokadalmokkor kapuközi bért Hf 12 [K; DobLev. II/390. 19a] ✱ *marhahizlaló ~. 1838–1845:* Hódály ... nagy marhalegelő, milyen a Mezőségen sok van s többnyire marhahizlaló örményeknek adatnak bérbe [MNyTK 107] ✱ *szamosújvári ~ → gerlai ~.*

2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1644:* Dioson ... lako eörmeni laszno petert Inteneök, hogi Kovacziban az szente Janos Joszaganak hatalmasul uolo elfoglalasatul es birasatul szwnek megh [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1646:* Ipo Marton ... Burianos ö Budan[a] lako Ipo Margit Aszszonial Eörmeny Lazar Peternek kedue elle(n) megh nem bekellik [Ks 65. 43. 10. — [a]K]. *1651:* Eormin Lazar Peter [Diós SzD; JHbK XVI/25]. *1667:* Dioson lako Vitezleo Örminj Lázár Péter Ur(am) [Ks 65. 43. 10]. *1749:* Ebesfalvi Örmény Krátson Gergely protestal ... Örmény Jakab Márton ellen [Torda; TJkT III. 251]. *1757:* én a' tájb(an) Szolgáltam Thódor Gergélly örmént [Gyszm; DE 3]. *1789:* Kifizetendo Adosság ... Csiki Mártonnak az Örménynek Rf 1900 [Mv; ConscrAp.]. *1840:* ottan tanáltam örmény Cziffra Gergélyt, ki a fortyogo fördöt mereti vala ki [Bereck Hsz; HSzjP Finta Moyses (37) városi tanácsos vall.].

örmény[2] örvény, vízforgás; vîrtej, vîltoare; Wirbel | mélyvíz; apă adîncă; Tiefwasser. **Hn.** *1643 u./1770 k.:* in Oris Nagy Örmény (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. *1690:* Vizelvé valo hatarban Ormeny nevü helyben (sz) [Kökös Hsz; EHA]. *1736:* Örmény Szegb(en) (k) [Várhegy MT; EHA]. *1746:* A Hoszszu örménYb(en) (sz) [Hagymásbodon MT; EHA]. — A hn-i adalékok lehetséges kn-i jel-eire nézve l. FNESz.

örményes[1] örmény fajtára emlékeztető (ló); specific/caracteristic calului armean; für die armenische Pferderasse charakteristisch. *1821:* A kantza ... hátulso lábán lévö körme balog, nagyon tsikozo ... járása örményes [DLt nyomt. kl].

örményes[2] örvényes; cu vîrtej/vîltoare; mit Wirbel. **Hn.** *1587 k.:* Eormjnyes [Mk]. *1637/1778:* Örményes [Erdösztgyörgy MT; EHA]. *1638:* Eörmenisben (sz) [Kőrispatak U; EHA]. *1681/1748:* Örmenyesb(en) (sz) [Szancsal KK; EHA]. *1713:* ormenyes szádában (sz) [Kőrispatak U; EHA]. *1731:* Kűs Örmenyesben (sz) [uo.; EHA]. *1756:* A meg nevezett Örményes Patak nevezetü Erdöben [Kóród KK; Ks 17/LXXXI. 15]. *1774:* az Örményesben (sz). Az Örményes tetejin (e) [Erdösztgyörgy MT; EHA]. *1811:* Örmenyes elő nevezetü hellyben vitzinussa belöl ... az örményesre járo ország ut [Kőrispatak U; EHA].

örményesen örmény módon; ca armenii; für Armeniertypisch. *1839:* Kis János, Debreczeni születésünek adta ki magát ... magyar beszédbe örményesen beszél [DLt 893 nyomt. kl].

örménygyökér örvénygyökér; Inula helenium; iarbămare frumoasă; Helenenkraut. *1719:* Valamikor Hazabol Dögös idöben Emberek közi kimegyen az Ember Szegeny Legeny Dohant. Basalicumot, mellyet bisziokoknak is hinak vagy örmény Gyökeret, vagy Livisticum Gyökeret vagy tsak Fenyö magot ropogasson [Ks 54. 84 Medica instructio].

örményné örmény asszony; armeancă; Armenierin. *1808:* Sibai örmenyne Majorsagra 10 — [WLt Cseret

Heléna jk 108a]. *1830:* egy gazdag ifiju örménynét temettek ... nagy pompát látott [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1834:* Egeresi Mihály Katalin Örményné [Nagykapus K; RAk 30].

örménység örmény kereskedők; comercianţi armeni; armenische Kaufleute. *1829:* Az örmenység penig se Bárányt, se egjebet valami enni valo Az szek huson, es Tesztabúl állo enni valon kívül se 12 oraig, se az után ki menetelekig is ne vehessenek ha penig vesznek Vasár birák Atyankfiai töllök el vegyék, és Hadnagj Atyánkfiához eö kglmchez vigjék, ha penig eö kglmeknek vigjazatlansagok miatt akarmi enni valot vennenek ... az örmenyék, s elis vinnék Tehát eö kglmek Cum fl. 6. büntettessenek [Dés; Jk 386a].

örményül örmény nyelven; armeneşte, în limba armeană; in armenischer Sprache. *1775:* Ennek a Vaji Ádámnénak a leányát ... elvette volt már örmény Dániel Tódor fia Dániel (örményül Aszrádur) János [RettE 355].

őrmezei az Örmező (Sz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Örmező/Var; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Örmező. **I.** *mn* Örmezőn levő; din/care se află la Örmező; sich in Örmező befindend. *XVII. sz.:* Az dési czellireknek vigezesek ngos Gyulafi Laszloval eőrmezey portusrol [GyK].

II. *fn* Örmező lakosa; locuitor din Örmező; Bewohner von Örmező. *1772:* Úgy tett Tihón is, hogy jó alólcsapó malmát elrontá, felülcsapóra csináltatá ... Azután ismét alólcsapóra vette, úgy kinozza azokat a szegény örmezeieket [RettE 273]. *1782:* a Galgaiaknak és Örmezeieknek közös sövénnyek [Almásgalgó Sz; EHA].

őróla 1. róla, az ő testéről; de pe el/ea; von seinem/ihrem Körper. *1573:* Pocz Ianos Azt vallia hogi ... chisar Ianos ... Mond hogi Am egy bestie kwrwafi hayta Zabo gergiet Eo rolla ream pattana [Kv; TJk III/3. 209]. *1597:* Herczeg Gasparne Calara azzony ... wallia ... en ezeket hallottam ackor az leantol, megh en kerde(m) ha túdgiae az vra monda hogi iol túdgia mert az firistis eo rolla le wonta s az leannak atta vgi bochiatotta el [Kv; TJk VI/1. 84].

2. róla, az ő személyéről; despre el/ea; über ihn/sie. *1602:* Vgi uagio(n) az eóczé Balint Deak newe wolt nagiubban az otalomsaghnak newe, de eö rolla erre[a] szallott [UszT 16/3. — [a]Az alperesre]. *1618–1619/XVIII. sz. köz.:* Egi Nemes Uduarhaz helys uagion Az Uduarhaz heljet birta Sziluasi Janos, felesege utan ő rolla maradot Eördögh Ferenczre [Kovácsi K; BLt 11]. *1705:* Gombos generál ... minden rebelliókban tökéletesen megmaradott az őfelsége hűségében, mondá azért őróla nékem Virmond generál, hogy sok kéne ilyen magyar hívé a császárnak, mint ez az ember [WIN I, 651]. *1710 k.:* bezzeg már akkor kezd szenvedni, megillettetni az, akiről a szó vagyon, amint a szólók őróla jól avagy rosszul szólanak [BÖn. 410]

örök I. *mn* **1.** *vall* időben végtelen, folytonosan létező; etern; ewig. **Szk:** ~ *(Atya)isten/Úristen.* *1562/1567:* Az coreok Isten tarchya meg felsegedet Nagy Sok eztendeyg [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. *1584:* Forma iuramenti Exactor(um) Rationu(m) Colosuarien(sium). Az eóreók mindenhato Isten, Mennek feoldnek teremptecie titeoket vgy seghillien hogy amy kis repositumot az vristen ez varosnak Adot es Adando, azt senkinek megh Nem Jelentytek [Kv; Szám. 3/XIV. 1]. *1637:* Mw Toroczko(n) ... lakok, Ekart Mihaly es Tot Andras Eskeszwnk az Eőrök Attya mindenhato Istennek[a] [Thor. — [a]Folyt. az esküszöveg]. *1665:* Esküszóm azert enis az elő Istenre ki Attia fiu sz. lelek egy bizoni örök isten[a] [Récse F; Szád. — [a]Folyt. az esküszöveg]. *1671:* En Kemény János Erdély Országnak Fejedelme, Magyar Ország hozzá tartozó részeinek Ura, és Székelyek Ispánnya, Esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek tellyes Sz. Háromsag edgy igaz örök Isten[a] [CC 18. — [a]Folyt. az esküszöveg]. *1678–1683:* edes maradekim, s, nemzetim ajanlok mindjajon benneteket, az telljes szent Haromsagh egi bizonj örök Ur Is(te)n kegies gondviselese ala [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1713:* Esküszőm az elő, igaz és örök Istenre [Hsz; ApLt 2. — [a]Folyt. a szöv.] ✱ ~ *boldogság.* *1605:* az lélek fübb része az embernek, ki az eoreog (!) életre és boldogságra való [Nsz; SzO VI, 16]. *1662:* De ha úgy tetszenék is Istennek, hogy mindnyájan a kegyetlen ellenség miatt a szép végház oltalma mellett halált szenvednünk kellene is, úgy is ez életben is jó hírünk-nevünk dicsíretes szép emlékezetben maradna, lelkeink pedig örök boldogsággal koronáztatnak! [SKr 586]. *1695:* Anno 1695 die 25 Augusti múlt ki ez világból boldog emlékezetű Brozer Péter uram, kinek adjon az Úristen az örök boldogságnak elvételére üdvösséget [Kv; KvE 221 GM] ✱ ~ *dicsőség.* *1635:* Kiert az Jsten eö felsege, mind ez Eletben, mind az Eöreök ducsusegben, tegie boldoga kigielmeteket [Kv; Céhir. I. 13 a varga céh lev. a tanácshoz]. *1736 u.:* az én Istenem is nyugassza meg mind testiben a föld gyomrában, mind lelkiben az örök dicsőségben [MetTrCs 482] ✱ ~ *halál.* *1710 k.:* a halál kapuján az üdőből örökkévalóságra általment lélek bizonyos arról, hogy amely állapotba ő akkor tétetik, az osztán soha nem változik, sem el nem végeződik, ez már az örök élet, vagy örök halál, pokol [BÖn. 465] ✱ ~ *idők.* *1710 k.:* Az elsőt méltán tarthatjuk és nevezhetjük, avagy csak tanúságnak okáért, egész örökkévalóságnak, a másikat pedig fél örökkévalóságnak avagy örök üdőknek [BÖn 459] ✱ ~ *idvesség.* *1725:* kié hát az haereditárium, és proprietarium jus azon házb(an) ... örök idvességed, és jó Lelkiismereted alatt mond meg [Ne; DobLev. I/113 vk] ✱ ~ *kárhozat.* *1710 k.:* Adom mindezek után tanácsul gyermekemnek ... ha az Istennek ajándéka nagyobb nem lészen nála, mint énnálam volt, mocskolódjék inkább a két gonosz között a kisebbel, mintsem az paráznáktól francut és egyéb sokféle nyavalyát, és az Istentől gonosz kurva feleséget, és végtére az örök kárhozatot nyerje [BÖn. 507–8]. *1806:* Én esküszöm az egy igaz Istenre és az ő Szent Evangeliomára, aki Atya, fiu, Szent Lélek, hogy engemet úgy segéljen, úgy adja ezen világban való szerencsémet, más világon pedig tegye örök kárhozatra a lelkemet, valamicsoda igazán én esküszöm, hogy Kari Ferenc huszár ökegyelme lopta el az én pénzemet [Szárhegy Cs; RSzF 263] ✱ ~ *nyugodalom.* *1720:* üdvez(ült) Csengeri Peter ur(am) e világbol az örök nyugodalomra ment [Kv; SRE 133–4] ✱ ~ *rendelés.* *1657:* Felségednek kiáltunk Tehozzád, szíveinknek nagy szomorúságával és orcánknak pirulásával emlékezvén örök rendelésed szerént születésünk idejétől fogva közlött lelki és testi bőséges áldásidról [Kemlr. 331].

2. soha meg nem szűnő/véget nem érő; veşnic, etern, nepieritor; ewig, unendlich. **Szk:** ~ *emlékezet/emlékezetre.* *1676:* Lelkem Uram, munkálódjék Kegyelmed benne, hogy

én közöttem s Kegyelmed között, az én s Kegyelmed maradéki között maradjon mindenkori egymás szeretetire ösztönző okúl köztök az Kegyelmed ez iránt való hasznos szolgálatja s hadd legyen örök emlékezetre nálok [TML VII, 227 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1710:* Mely dolognak[a] örök emlékezetire a harc helyén nagy kőoszlopot emelének [CsH 354. — [a]Ti. az előbb leírt harcnak (1704)]. *1710 k.:* Ehhez az árnyékhoz kapdostak az épületben örök emlékezetet kereső hatalmasok is | Ami nehezebb, maga az Isten Dávid által ... a barmokhoz hasonlítja, a koporsóba, a pokolba igazítja őket[a]. Ez a jó hírnév, becsület, örök emlékezet? [BÖn. 421. — [a]Az emlitetteket] ✱ ~ *emlékezetére ad. 1816:* adgyuk tudtára, és örök emlékezetére mindéneknek mostaniaknak és jövendőbélieknek ezen Contractuàlis Levelünknek rendiben[a] [Szentimre MT; BalLev. — [a]Köv. a nyil.]. *1841:* Mü kik aláb neveinket leírt személlyek adgyuk tudtára és örök emlékezetére mindeneknek akiket ezen dolog illet mostaniaknak és jövendőbélieknek ezen mü általunk készült örökös tserevásárról irt Kontraktuális levelünknek rengyeiben[a] [Böröd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.] ✱ ~ *emlékezetnek okáért. 1700:* (A) harangot felis csinaltatta eő klme[a] cum omnibus appertinen(tiis) tisztessegesse(n) a' mint kivantatott a' Déési Nagy Toronynak Dél felől valo oldalara a' felső ablakba(n) örök emlekezet(ne)k okáért [Dés; Jk 311a. — [a]Nemz. Diószegi István] ✱ ~ *emlékezetre méltó. 1736:* Fundált vala ... academiát Kolosvárrá ama dicsőséges örök emlékezetre méltó lengyel király Báthori István [MetTr 424] ✱ ~ *emlékezetül. 1807:* Hallottam az Néhai édes atyámtol, és egy Német Márton nevezetű 100. Esztendős öreg Embertől ennek előtte mint egy 40. Esztendőkkel beszélleni, hogy az Határ járáskor ... el menvén a' Kőrösfői Hágo vagy is Bábucz oldal tetőre, ottan meg állottak, és harmas Határ Dombokat tsináltanak, mellyeket el készitvén, örök emlékezetül ottan palínkaztanak, és ... a Palinkas Üvegeket a Földhőz vervén, Darabjait a Határ Domba bé ásták [Körösfő K; KmULev. 3 Steph. Mihály (62) jb vall.] ✱ ~ *feledékenység. 1653:* Azt hiszem, hogy nagy igéretet is tett, nékiek[a], hogy inkább melléje vehesse őket; sőt az elmult időben, hogy mellőle eljövének Brassótól, hiendő dolog, hogy igérhette azt is nékik, hogy arról meg nem emlékezik, hanem örök feledékenységben lészen [ETA I, 106 NSz. — [a]1611-ben Báthori Gábor fej. Nagy András főkapitánynak és a többi kapitánynak]. *1662:* De azután hová lett[a], arról csak altissimum et perpetuum silentium, örök feledékenység [SKr 158. — [a]Kovacsóczy István kancellár feljegyzései] *1832:* mert hogy én mint egy rosz kurva ugy csapattassam ki — ugy inkább vesztem volna az örök felejdekenységbe [Torda; IB. Demény János tt lev.].

3. örökké hatályos/érvényben maradó; care este valabil pentru totdeauna; immer gültig. **Szk:** ~ *átok alatt kiátkoz. 1710:* mocskos, fertelmes szókkal az austriai házat és a római császár directióját örök átok alatt kiátkozzák[a] [CsH 383. — [a]1707-ben] ✱ ~ *átok alatt megtiltatik. 1710:* a jus ligatum az Approbata Constitutióban örök átok alatt megtiltatott Erdélyben [CsH 132] ✱ ~ *törvény. 1609:* megh a Szekelsegh kóztis cziak vsusok voltak azok, vgj mint halal vyttas, tetem emeles, fól buczuzas ott sem órók törveny volt ez [Hídvég Hsz; HSzjP].

4. örökös, az ember élete végéig tartó; pe viață/vecie; ewig, bis zum Ende des Lebens dauernd. *1570:* attiwk az mi leaniunkatt chereni borbara assontt az witezleo sido georgnek isten teorwenie zerintt orok hazas tarsswl [A.balázsfva BN; BesztLt 104 Casparus Chereni comes com. Tordensis Zcheoch (!) Gaspar beszt-i bíróhoz]. *1619:* én immár régen elszántam vala magamban, hogy én örök búdosásra Miszirbe menjek [BTN[2] 296]. *1646:* (Szabó Jánosnak) ez mostani Pestisben mind fia, s mind penigh az egy Leanya melliet ... Pál Gasparnak Adott volt örök feleségüll megh holtanak [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. *1656/XVIII. sz. eleje:* a' Széplaki Ecclésiára valo gondviselésemből látván a' Párochiális házatt, illetlen és a' Sz: Egjháztol távol való hellyen lenni ... ugjan a' sz: Egjházhoz közel való hellyen adtam más házatt érette ... örök Prédikátorság után járó háznak [SzVJk 200].

Szk: ~ *rabság. 1662:* Siralmas szemmel tekinthetted volna a keresztyéneknek gyermekeivel megterheltetett lovakat, kik örök rabságra vitetnek vala [SKr 103].

5. végleges/megmásíthatatlan érvényű; definitiv, irevocabil; endgültig, unveränderbar. **Szk:** ~ *cserében (által) ad 1633:* ez levelben meg irt eoreokseget feoldeket eoreok cziereben adak egymasnak fiurol fiura meg hihatatlanul [Szenterzsébet U; KCs IV. 21]. *1758:* Ezen kis darabocska földet ada Kusztos Peterne Aszszonyom fiurol fiura Kocsis Pal Ur(amna)k örök cserebe meg hihatatlan keppen [Albis Hsz; BLev.]. *1823:* meg fontoltuk volna egy aránt a más Határon lévő Birtokkal járni szokott alkalmatlanságokot, és ... örökkösön fel cserélttük, adván a nevezett helyeken edgyik a' másiknak által minden jus szerént ottan illető s biro részünket örök cserébe [Szentbenedek AF; DobLev. V/1072]. *1840:* (A) Jószágot Kitsinsége és közös volta miat ... használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károlly Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369].

6. fiúról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moștenire din tată în fiu; vom Sohn zum Sohn erbend. **Szk:** ~ *birodalmában hagy. 1607:* melj iozagok uadnak Czik zekben Kozmason es Zent martonon es Kazonban egjebutis akar hol legjenek mindeneket eo kegmenek ... kezeben itattuk (!) es attuk ... örök birodalmába hattuk minden haznaiual egjetembe(n) [BLt 3] ✱ ~ *birodalmában marad. 1800:* 58 Jugerumnyi Irtasokbol örök Biradalmakban maradott [Mv; TSb 24]. *1800/1827:* ö klmeknek az 58 Jugerumnyi Irtásokbol örök Birodalmakban maradott 52 ~ Ötven két egész Jugerum [Erdősztgyörgy MT/Mv; TSb 51] ✱ ~ *föld. 1591:* Akkor mindenek valamik voltanak mind haz es Eoreokseg ... Eoreok Es nyl feoldek valamik ahoz valok voltak En kezembe(n) szall(an)ok [UszT]. *1592:* Hallottam hogj monta Menihart Janosnak az Attia hogj ezt ez feoldett kit teolle most el akarok venni eoreok feolden czierelte de en ezt nem tudom ha eoreok feolde [i.h.] *1604:* (A föld) ne(m) nyl feöld, hane(m) eörek feöld [i.h. 18/163]. *1606:* Semien miklos wram Zalita magara az cziakan Balas wram perit az örök föld felöl, Timafalwi hatarban az wölgi pataka mellet, gal Ferenczne Annazonj ellen [i.h. 20/297]. *1615/1687 k.:* Gáspár György, Gáspár Thamás adtak ã Sz. égyház földéhez égy örök földet Kerek eger határb(an) az also felét ugy hogy dézmájában birhassák [Szentsimon MT; MMatr. 165]. *1633:* az alá menő Datkora beli eörök földeön [Szentimre Cs; EHA]. *1635:* az mely helyen ziluas kertbe(n) mongya Nagy Janos zanto földet lenny Nem volt ott semi birodalma Nagy Mattyasnak sem nila sem eőrök földe [Kál MT; Berz. 2. 40/82] ✱ ~ *fundus. 1771:* egj darab belső örök fundussa vagjon Tusnád Szeretszégben [Tusnád Cs; EHA] ✱ ~ *irtásföld. 1591:* az nem magwa szakat nyl volt mert en vagiok veer hozza ... Ezek örök irtás feoldek [UszT] ✱ ~ *kert. 1594 k.:* A'hol

eórek kerteket tudom ez pereseknek egy arant tudo(m) kerteket [i.h.] ✱ ~ *(ülés)hely. 1573:* aada ... Pais Janos, veres istuannak egy eórók wles heljet ... meg hyuatatlan az orzag teóruenye szyrint [Hsz; BálLt 1]. *1597:* az hol ez tawazo(n) el asta nagy Gergely az arokott az feold Peter Janosneje en zantotta(m) me<gh> orok helljett Peter Janosnenak [UszT 12/75].

7. örökös, ős; pe vecie, pentru totdeauna; für ewig. **Szk:** ~ *jobbágy* földesura személyéhez, ill. a telekhez külön hitlevél v. kezeslevél erejével kötött jobbágy. *1597:* Lomperti giurka Matthe neuü Jobbagia ... ha uram (?) feolderuly es neue aloly ely budosnek, es eo kegelmet eoreok Jobbaguly nem akarna zolgalny tehatt mingiarast ugian ezen leuely ereieuely hozzaiok[a] niulhaszon Teoreok Gabor Vram ... megh uehesze az kulon kulon negue(n) neguen forintot, az utta(n) pedig ugian kergethesse teoreok gabor uram Giurka Mattetth mintth eoreok Jobbagiatth [Dob.; WLt. — [a]Ti. a kezesekhez] ✱ ~ *jobbágynak köti magát. 1590:* Bathori Elekne Jakczy Anna Azzony nemi nemeo Diosadban lakozo Farkas Janos Neweo Jobbagyanak meg eolescert Citaltatta wolt[a] ... hogy az eo ... Jobagiat Artatlanol Eolte volna meg ... keote magat ez meg Nevezet Azalos Thamas maga zemelyeben eoreok Zabados Jobagynak eo maga reze zerent valo hazawal es minden eoreoksegewel Egyetembe hogy ennek vtana vgy minth eoreokeos Jobagy Zabadossagban Ado fizetetleneol Zolgalna Bathori Elekne azzonyomath es minden maradekit [Bőnye Sz; WLt. — [a]Azalos Tamást] ✱ ~ *jobbágyságra adja magát. 1628:* Debreceni Janos halalra valo dologba, vgj mint lopasba talaltatua(n) sok Jamborok teorekedesere Beldj Keleme(n) vra(m) megi engedi halalat noha arra melto vala illien oko(n) hogi eoreok Jobbagisagra adna magat [Uzon Hsz; BLt 5] ✱ ~ *jobbágyul (be)adja magát. 1573:* Merigyoi Tott Janos ... Byzonyos okokbul Ada My eleottewnk, eoreok Jobbagywl Magat ... vitezleo Hozzwtelki ferencznek [M.fráta K; SLt J. 4]. *1580:* Ada be magatth, Kozarwary gergelnek, racz peter ... fiurúl fiúra eőrevk lobagúl, il okyrt hog az vraís wtett még segitue(n) az w kíwansaga zerint ... ha penet (!) tevrtinik el budosasa, mynden newezetes helieken hozia nülhason mykjpen w sajat Jobagiahoz [Melegföldvár SzD; SLt EF. 1]. *1597:* My keőz birak kik vagiunk ez dologban[a] ... Adgiuk emlekezetyre es tud(as)ara Mindeneknek Az kiknek Illik Az my leueleönknek rendiben Hogy my eleöteönk, zabad Akarattya zerinth es kezytis bi ada mi Nekèónk, adà eòreók Jobbagyull magat fiurull fiura megh hihatatlanul. tudny Jllik Keötelenden lakozo Oznay Jstuan ... Az vitezleő Baad Istuannak Alias vajda, pancselcsehen lako Nemes zemylnek [Páncélcsch SzD; RLt O. 5. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ ~ *jobbágyul szolgál. 1597:* Lomperti giurka Matthe ... ha ... eo kegelmet eoreok Jobbaguly nem akarna zolgalny ... kergethesse teoreok gabor uram Giurka Matteth [Dob.; WLt. — A teljesebb szöveg ~ *jobbágy* al.] ✱ ~ *jobbágyul visszamarad. 1628:* Magiar orszaghi Istuan ... minden maraduany visza maradgianak Eőreők Jobbagiul Kouaczi Istuannak vagi posteritassinak mindennemő Ingo bingo, fel keleó marhayual es Jawayual [Mezőmadaras MT; Berz. 12. 92/99] ✱ ~ *szolga. 1584:* az qregbyk fjamat ew Nnak atham es qrok zolgawol (!) komendalltam [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma vall.].

8. örök áron való; pentru totdeauna/pe veci la preţul fixat/stabilit; für ewige Zeiten auf einem bestimmten Preis (verkauft). **Szk:** ~ *eladás. 1857:* Azon csetre pedig ha egyik vagy másik fél jelen alkutol 14 napok alatt el allana, az el álo a' más felnek negy ezüst R forintokot fizesen banat penzül, és az őrök el adás mind a' mellett erejében maradjon [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

9. örökre szóló, megmásíthatatlan, végérvényes; definitiv, irevocabil; endgültig, unveränderbar. **Szk:** ~ *örökben. 1617:* Ez felliul megh irt czere leon mi eleottünk mind az ket felek zembe leuen, Zabad akarattiok zerent. Eoreok eoreokbe fiurol Fiura, maraduarol maraduara irreuocabiliter [Szentgyörgy Cs; IB] ✱ ~ *örökben ad. 1581:* ada Teólgjes pal ... az w reszet Markalt peternek es Antalnak Tudni illik egj hold. Azt ada Eőreok Eőreőkben fiu fiuara (így!) mind őreőkke [Bikfva Hsz; Törzs]. *1608:* Berecz Lukaczi Berecz Istuannak ada ... egj hold zanto feoldet p flo 16 ... meli feoldeket ada Eoreok eoreokbe fiurol fiura maraduarol maraduara megh hihatatlan kepe(n) [Uzon Hsz; BLt]. *1631:* adanak ... egy belseő ereokseget ... Adák peniglen eőreők eőreőkbe, fiurol fiura, maraduarol maraduara irreuocabiliter [Szentgyörgy Cs; IB]. *1714:* adá ... cseréb(en) örök örökben fijurol fijurá maradvarol maradvara egy Darab Ben valo heyet [Bibarcfva U; Hr 1/2] ✱ ~ *örökben vesz. 1623:* veőt uolt Sigmond Janos ... egy darab ziluas kertet ... Veres Annazzontol eőreők eőreőkbe ... adak ezt az kertet es földet ... Veres Christina azzony Nagy Andrastul marat Aruainak eőreők eoreokbe meg hihatatlanul fiurol fiura mind ket agra [Megyesfva MT; DLev. 1. II. 32] ✱ ~ *örökre ad. 1665:* ada ... Damokos Mihaly, al(ia)s Pal Mihály ezt az malombol valo reszet, es szenafüeczket. flo. 8 örök őrökre fiúról fiúra [Impérfva Cs; BCs].

◇ **Szk:** ~ *búcsúját veszi* végbúcsúját veszi; a-şi lua rămas bun pentru totdeauna; für ewig Abschied nehmen. *1710:* Zrínyi Péter ... Így kezdé el levelét: „Anna Catharina ... Holnap tíz órakor nekem s a te bátyádnak fejünk elvétetik. Ma egymást megölelgetvén, egymástól elbúcsúztunk, azért tőled is e világon örök búcsúmat veszem" [CsH 90. — 1671-re von. feljegyzés] ✱ ~ *emberi* általános emberi; eternul/veşnicul omenesc; das Ewig-Menschliche. *1880:* (Petelei egyik elbeszélése) nem nemzeti érthetetlen típusokat, hanem az örök emberit ábrázolja [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz] ✱ ~ *ura* örökre szóló ura; stăpîn pe vecie; ewiger Besitzer. *1542:* Ez lewel adassek az en kegelmes wramnak Zalay Janosnak, Poson warmegenek Ispanyanak Fogaras waranak ewrewk wranak nekem kegelmes wramnak [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.].

◇ **Hn.** *1795:* az őrök Erdőn (e) [Göcs MT; EHA].

II. *fn* **1.** örökség, ősi/örökölt birtok/jószág; moşie/posesiune moştenită, moştenire; Erbschaft, Besitztum. *1547:* quasdam hereditates Siculicales Zeep peter ereke vocatos [Márkusfva Hsz; SzO III, 283]. *1548:* quedam heredites Siculicales, Sypos myklos ereke vocata, in Markosfalwa, in Sede kyzy (!) existens et adiacens [i.h. 248] | causam eandem racione cuiusdam hereditatis siculicalis Zeph Peter wroke vocate [Márkusfva Hsz/Prázsmár Br; i.h. 298]. *1552:* Tartazzek Barchay Georgys, meg bochathny az Thonak feleeth, ky Zalagwl vagian Nalla, de az feleeth, ug Byria annak utannays mynth Ewreket [Mezőszengyel TA; BfR]. *1569:* En az Nagy Martont tellyesseghvel ky fyzettem az örökből penzwel [Sepsisztiván Hsz; HSzjP] | apam, Zabo Jstwan ... az teerben kazalt, bernald balas fenyegette ... de aszt Ne(m) tudo(m) eőreőke volte bernald balassnak [Mezőbánd MT; VLt 7/692 Blasius Zabo de Band vall.] *1576:* Ez Esketes wtan menenk osztan az feold szinire mellyet az Andoryas gyeorgy eoreokihez tartozandonak vallanak [Eresztevény Hsz; HSzjP]. *1591:* az nyl

feoldeket ... zabadon birtwk. Nemis attwk penigh mi ez nyl feoldet Dersi Leorinczjnek hane(m) chiak az eoreokeot mert vgian nem is adhattwk mert az nylnak falwra kellet szallani [UszT]. *1607:* Az Veres Balint eoreoksegitis miolta en tudo(m), az Beldiek byrtak mindeltigh. Az fozto Demeter es kereztes menyhart eoreoketis az Beldjek bjrtak miolta en emberkort emlittek [Uzon Hsz; BLt]. *1671:* Csik Széknek volt illyen meg-bántodása, hogy a Csiki hámoron, harminczadokon, és örökön lévő Gondviseleok, nem akarnának a' vitézlő Rendnek törvényt szolgáltatni [CC 39]. *1681:* Ezen régi gazdák Jobbagiok, mindenik kulön kenyere(n) vagyo(n). mint hogi egi örökon laknak, szolgalattyokis csak egi szemelyb(en) determinálodik. most Lovas szabadossagal szolgal(na)k ezen örökségtől [A.nádasd H; VhU 94]. *1687:* az az helly micsoda rész nem tudom, azt sem tudom, ha Lippai András Felesége részszére birtac' azt az űlés hellyet vagy hogy maga saját örökje volt [Vajdasztiván MT; Ks 90]. *1770:* azon Malom ... nem de nem eleitől fogva az Exponens Ur Praedecessorai birtáké mint osztály szerént részekb(e) jutott örőköket? [H; JHb XXXI/ 17. 2 vk]. *1807:* mikor ... a határ gyepű fel tsináltatik ... a mostani metákon ki-ki a Gyepüt ugy tsinálja fel örőkire [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Hn. *1744:* Az Örögbe edgj nyil (k) [Mezőmadaras MT; EHA]. *1754:* A Sejki Istva(n) örőkiben (k) [Marossárpatak MT; EHA] | a' Gyepűs örök (k) [Sáromberke MT; EHA]. *1762:* Az őrögb(en) az lirotvánjok (!) betűjén (k) [Illencfva MT; EHA].

Szk: *~re való. 1593:* Wadnak az kwwl az hazhoz walo zanto feöldek nemelljek eöreökre walok nemellyek zalogosok, mellyeket az my atthiank es aniank zalogositottak es eöreökjteöttek az hazhoz [Szu; UszT 9/43].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivsuffix: *~ére (nézve)* örökösödési jogára nézve; cu privire la dreptul de moştenire/successiune al cuiva; auf sein Erbrecht bezogen. *1690/1731:* az Kérdésben fel tett föld őrőkkire nézve néhai Orbán Lőrinczé vala | azon Szánto földet örőkkire Orbán Péter az Lőrincz fia birá [Jedd MT; LLt]. *1781:* Guti Kristina Aszszony azon darabotska Földet ... mikor fogta fel? Es azon Helly, az Aszszony által lett fel fogása előtt, mitsoda Hellynek tartattatott? Es az örőkjére nézve kit illetne? [Szság; IB vk].

3. örök/ősjobbágyság; iobăgie pe vecie; ewige Leibeigenschaft. **Szk:** *~be adja/köti magát vkinek. 1614:* Adorjan Thamas ket eokórert 3 keoból buzaért 2 frtert egj tehenert eorókbe keotte magát [Kövesd MT; BethU 30] | Sikej Janos Zabo Dauidnak atta magat eorókbe ket eokreön s eott kóból buzan [Ménes MT; i.h. 39].

4. *~ül ad* örökre/örökös tulajdonként ad; a da în posesiunea cuiva pe vecie; als ewiges Besitztum geben. *1656:* ada ... Czerebe eorökwl ... az Czik szeki Kozmasi hatarba(n) az meszöb(en) harom köböl fereje földet [Szentimre Cs; BCs].

III. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; in adverbialem Gebrauch: örökké; pe vecie; für ewig. **Szk:** *~ boldogul. 1619:* az Felséged híre-neve minden nemzetek között örök boldogul hirdettessék és terjedjen [BTN[2] 379] ✱ *~ való haza. 1705:* Az kegyelmes úr Isten ... minket is ... sok bűneinknek méltó büntetése után az nyomorúságnak pusztájából vigyen által az örök való hazába [WIN I, 658–9].

örök-állandóképpen örökre; pe vecie, pentru totdeauna; für ewig. *1752:* Annak okáért hogy az eddig lött, s ez után is következhetendő Controversiak Sopialtassanak az árok hellyet ... adá által örök állandóképpen ... Benedek János Ur(am) ... Petki Klára Kiss Aszszony eö Ng(a)nak [Csobotfva Cs; Ks 65. 44. 13].

örök ár örökös tulajdonjog megszerzése fejében fizetett vételár; preţ de cumpărare plătit pentru un bun vîndut pe vecie; Preis für etwas für ewige Zeiten Verkauften. *1585:* Zabo Marton vallia, Egikor mikor keolteöznek Olaios Georgy ... kerdem Minth Alkuttak, De eo sem cheret sem Eöreök Arat Nem emlite [Kv; TJk IV/1. 411]. *1609:* Ada mi elcottunk ... Istok Gergelne ... egi darab eoreokseghet, az Nehay Kouacz Mathenenak, es Bereczk Jstuannak eoreok eoreokbe, fiurol fiura ... melinek eoreok arra tizen egj forint [Uzon Hsz; BLt 3]. *1624:* Tudode ... ha azt mondotta volna Balint Kovacz Ird eöreök arron czak most, az Utan alkudgial oztan az fiaimmal [Kvh; HSzjP]. *1733:* Az Actor ö Kglme nem irattja meg Citatoriajaban a Lit(i)g(i)osum Bonumnak örök árrával kináltatać vagy bőcsű szerint valo arrával, vagy Zalagos árrával, a melynek szükségesképpen meg kel vala lenni; mert mindenik(ne)k külön processussa vagyon ugy hogy az örök arr(na)k longus processussa vagyon ... minthogy azért omittalta az örök árt ambiguitas leven benne mitsoda árrával kinaltat nem pronuncialhat a biro batran, szükségesképpen azért ezen Causanak cassaltatni kell [Torda; TJkT I. 19]. *1739:* Balla Andras Ura(m) ö kegjelme kegyelmedet ... kenaltattya egj tsumo penzzel, azaz a' fen meg irt szőlőnek örökárrával [Várfva TA; Barla lev.].

Szk: *~on abalienálhat. 1737:* Senkinek pedig Nms Várasunk Lakosi közzül, per absolutum szabad nem lészen és meg nem engedtetik, hogj magok házok utánn való nyilaikat örök árron abalienálhassák [Dés; Jk 478a] ✱ *~on (által) ad. XVI. sz. köz.:* En Barabassy Farkas ... en atam az en rezemet ky Hederffayan wolna Barabassi lenart batyamnak ǫrǫk aron ket zaz nyolcy forinton [Héderfája (KK) körny.; BfN VI. 125/126]. *1554:* En feyerdy ferench ... sardon szaz istwan haza ky wala ... attam orok arron fl ... Somaj balint vramnak es az w felesigynek Katalin azzonnak orokbe meg hihatatlan kypen [Sárd K; Törzs]. *1555:* en Apaffy lazlo attam az borzovaly rezemeth az beztechey (!) Wraymnak Wrwk arron es ennekem megh fyzeteth tellyessegel negyzaz foryntoth [Apanagyfalu SzD; BesztLt 4]. *1570:* Borbely ferencz, Ezt vallya hogy Twgya hogy zekely Simonneh Az vra halala vthan attha Aztalos Myhalnak az Mayort Erek arro(n) ... fl. 20 [Kv; TJk III/2. 198]. *1602:* drabant hazunkat ... zantho feoldeiuel, Erdeiuel ... Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradekynak mind eöreokke, eoreok arron megh hyhatatlanul adak, semmi igassagokat sem magoknak sem maradekoknak nem tartvan benne [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/1]. *1617:* Leorincz Balasnak az Annya Eoreok aron adot uolt egi darab Feoldet az Attianak, Keleme(n) Peternek [Szentgyörgy Cs; IB]. *1624:* ez megh neuezet, egez haz helt ada eöreök arron, minden igassagat ki ueuen beleölleök Zalancz Istua(n) vramnak ... megh hihatatlanul [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. *1652:* ada mw elöttunk, Feliel meg irt Birak elót ... egy Feoldet, eörök arron [Tarcsafva U; Borb. II]. *1687:* Nehay Lakatár Görög Mihaly Relictaja Pripia Aszony ... Ada ... Nemz(ete)s Boer Peter Ur(amna)k ö kglnek Egy Majlát al(ia)s László nevü Czigány Hegedus jobbagyot örök arron, meg hihatatlanul in et pro f. 27 [Fog.; Szád.]. *1713:* (A jószágot) adá ... örök áran ... az mely 11 farintakat mi elöttünk meg is ada Nemes Gabor

Ur(am) Bekési Andras Ur(am)nak [Gerendkeresztúr TA; JHb XI/1]. *1760:* a' ... Reformáta Ecclesiának által adá Temető Hellynek örök áron [Ne; EHA] ✱ *~on bír. 1613:* Tudgia kegld Ha Rethi Istvan Ura(m) ó kegme az Kover Istva(n) Ur(am) Joszagat s ahoz tartozando pertinentiakot Falun, Erdeón, mezeőn zalago(n) biria avagj eőrők arro(n) [Altorja Hsz; Borb. I] ✱ *~on elad. 1579:* ha ky penigh hazat el Akarya valaky keotny a' wagy òrók Arun el adny, az varas zokassat keowesse es kialtassa fel haromzor [Kv; TanJk V/3. 199b]. *1606:* Az hegien valo feöldet Nagy Sigmo(n)d el atta volt, eörek arron, s Nagy Mihaly teórue(n)yel hoza vizza d. 50 [UszT 20/308 Laurentius Nagy de Oroszhegy (50) lib. vall.] *1687:* kentelenitetet ... egy szanto földet örök arran, meg masolhatatlanul el adni [Fog.; Szád.]. *1739:* szölöjek ... bokros reszit ki végig adák el örök arron ... tőszomszédgjának Dobolyi István ur(amna)k [Ne; DobLev. I/176]. *1803:* égy fertálnyi Pusztátskámat, vagyis gyümöltsősnek valo földőmet ... adtam el őrök árron [Kv; Pk 3] ✱ *~on eladhat. 1677:* Hogy örök árron, a' Nemességen kivül, hadban szolgálo Vitézlő rend földét és örökségét semmiképpen el ne adhassa, hanem csak Zálagban, annak valoráig, a' kik penig adnák vagy vennék, azok ellen az elébbi poena és processus maradgyon, ugy mint öt száz forint [AC 154–5] ✱ *~on eladott. 1690:* (Az) örök árron el adott malom helynek ... alkalmatossagit az Venditorok edgjüt oculalván és ki járván, adá el örök árron, immár specificalt Hurézi Laszlo Boér Ur(am) nyolczvan magyari forintokért [Huréz F; Szád.] ✱ *~on elidegenít. 1706:* Kételenittetet ... Sardi Gaspár uram ... az Kecske kutnáll ... lévő két Hold sovány nemes szanto földeket ... örök arron meg hihatatlanul ... el adni és el idegeniteni [Ne; DobLev. I/60] ✱ *~on kér. 1600:* Arra azt mo(n)dotta az azzony, Miert io Gergelly vra(m) nam eöreök arronis kerted azt à helechket teölle(m) [UszT 15/87 Zakuly Peter Kaidichfalui Zabad Zekelj vall.] ✱ *~on megvásárlott. 1854:* az 1854ik évre is meg marasztottam ... örök árron meg vásárlott edgyik Curialis Telekben Petrutz Nyikulájt a' következendő Haszonbéri edgyezmény mellett[a] [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1374. — [a]Köv. a részl. Dobolyi Bálint kezével] ✱ *~on (meg)vásárol. 1710:* a székelység szabadsággal élő nátió ... minden fejedelmek szorgalmatoson vigyáztak arra, hogy a közöttök való nemesség ... a székelyek szántóföldit, örökségit örökáron meg ne vásárolja | A dánfalvi jószágunkot is, kit az atyám nem lófü embertől, hanem nemesembertől örökáron, ország törvénye szerint, Tatárországból váltván ki azzal a pénzzel, vásárlott vala, egy Biró Márton nevü ember szintén elnyeri vala a commissárius urak előtt [CsH 183] ✱ *~on (meg)vesz. 1553:* Azkyk az Retnek az hatarat ky attak Megy Eskesnek hogy czarno akymtol Erek arron vette meg[a] [Sólyomkő K; KCs. — [a]A szóban forgó rétet]. *1580:* En Walazwthy Mattyas Deak, Adom Emlekezetre az en Lewelemnek rendyben ... hogy En ... chyereben weöttem Varga wczaban ... Kodory Ghyeorgiteól egi hazat ... Eöreók Arron fywrul fywra [Dés; DLt 206]. *1600:* Hallattom ... hogy azt mondotta, hogy az Zenth Martonit p.f. 13 ... weötte eöreök arro(n) [UszT 15/132 Demeter Imreh Kenossi Zabad Zekely vall.] *1607:* Szasz Matias mondotta hogy megh weötte az peöreös Eörekseget eöreök aro(n) Eördeógh Peterneteöl [i.h. 16/34]. *1638:* Vettem egy Martin neův czigant hazas fiaual egivt ... Czivcß Mihalne Aszoniomtol ... eörök arron pro f. 22 [Fog.; Szád.]. *1740:* (A) Házat és Fundust örök árron vette vólt meg az A. ő kglme Nagj Annya [Dés; Jk 339a] ✱ *~on vagyon vkinél. 1590:* Az mj neszi az Jobbagja feölde dolgath, Aszis eörek arro(n) vagyo(n) en nalla(m) [UszT]. *1600:* az felperes azzonyth az bizonysag nylwan megh tartia, hogy eö neki saiat eöreksighe az peöres hell: es az Alperes azzonnal ne(m) eörek arro(n) wagyo(n), hane(m) chak Zalagkeppe(n) harom forintba [i.h. 15/139–40] ✱ *~on vásároltatik. 1791:* a' Szálas elein mellj is minthogy a' Nagy Fyaktol örök árran ... vásároltatott volt, Nagy Fyak erdejének hivattatott [Backamadaras MT; CU] ✱ *~on vett. 1728:* örrök árron vött Szőleje [Dés; Jk].

örökbecs a közbecs tízszeres értéke (csak ingatlanra von.); perennalis eastimatio; valoare estimativă perenă; Ewigkeitswert (zehnfacher Wert der amtlichen Schätzung). *1586/1629:* ha mit az Zalagos eoreoksegeken az megh valtasnak idejeigh ... az Jobbagyok epittenek azt az megh valtasnak idejen, eoreok beczw zerint megh beczwluen, az arrat le tegyek [Dob.; JHb III/30].

örökbe fogad szülői és gyermeki viszonynak megfelelő törvényes kapcsolatot létesít; a adopta/înfia (un copil); adoptieren. *1805:* Stefu Pask panaszolja, hogy ... Sztán Martyin örökbe fiának fogadván most őtet el tsapván mást akar hellyébe fogadni [Füzesd H; JF 36].

örökbe fogadott gyermekévé fogadott; adoptat, înfiat; adoptiert. *1826:* felperes Illyés Jánosné fogadott fiának feleségét, Bíró Annát mint alperest törvénybe szólítja ily okon; hogy ... mejbe megragadván a sárba belérontotta ... s csufos szókkal illette ... hoz a falu ítélőszéke ilyen ítéletet ... nem lesz vala szabad[a] semmi esetre ... a felperest a sárba, pacsaljába belérántani ... szidalmazni mind magának és örökbe fogadott férjének csaknem édesanyja helyett való anyját és legjobb jóltevőjét [F.rákos U; RSzF 275–6. — [a]Az alperesnek].

örökbe(n) **1.** örökre; pentru totdeauna, pe vecie; für ewig. *1614:* az hatalmas császár ... az országnak Bethlen Gábor által mikor athnamét adott, abban ... az erdélyi adót örökbe tízezer aranyra engedte [BTN[2] 75]. *1619:* Azmi hír hallatott nagyságodtól az keresztyén fejedelmeknek néműnemű tanácskozásokról az muzulmán nemzet ellen, hiszem jobb, azmint magát arra ígíri, hogy az hatalmas császár ellenségit olyan láb alól tisztítsák ő magok el, ne az hatalmas császár; azmint mondják, hogy örökbe megáll az, hogy nem megyen az kozák többé az Fekete-tengerre seregestül, hanem lopva [i.h. 266]. *1625:* valamelliek Elsöben meg halna az Eleö fellre maragio(n) mindene az Meg holt felnek senkinek ne köthesse se ne hagihasa semmi fele marhaiatt ha nem ez az kötes lenne Eöreökbe meg hihatattlanul az ket felek keözöt [Szentimre Cs; UszT 17a]. *1626:* az az wtt az hol Lorinczj Balint az vizet fel folytotta s gatoth dugoth, az eöreokbe szabad utt uolt [Kozmás Cs; BLt 3].

Szk: *~ való igaz Isten. 1600:* Vgy Segillien minket az egy coreokbe walo igaz Isten [SzO IV, 141].

2. örökösen, örökös tulajdonul; în posesiune pe vecie, pe veşnicie; als ewiges Besitztum | örökségként; drept moştenire; als Erbschaft. *1569:* az nagy veolgy torkon alol ... az harom falw, atta vala bernald balasnak ... Eöreokbeye, auagy mynt, azolta vgy byrta [Mezőbánd MT; VLt 7/692 Marcus Bandi de Band vall.] | Az kychies veolgyet hallot-

ta(m) hogy bernald balase volt Eoreokbe, de nylwan ne(m) tudom [uo.; i.h.]. *1598:* az meli riz iozagot vgian Chiereni Lazlo vrunk zalagositot volt Also Balasfalwan[a] zaz huzon eot forintba veres georginek, meli zalagos riz iozagot valtot kezihez Chiereni Caspar vrunk veres georgiteol ... engede ... Teke Ferencz vrunknak ... meg valtani mint propriumokat eoreokbe [Törzs. — [a]BN]. *1657:* az békesség is végben méne ... Munkács, Tokaj, Ecsed maradának az fejedelemnél, ki summában, ki örökben [KemÖn. 50].

Vö az *örök* I.9. alatti adalékokkal.

Szk: *~ (által)ad. 1560:* En Bethlen Gergely ... Attam egy lobagyot az wytezlew hozzwtelky ferencz fyamnak, kynek newe wolah Antal mely Zenth myclosrol az en fewldemrewl el zewkek ... en ezt Attam es Adom, ez meg mondot hozzwtelky ferencz fyamnak ewrewkbeh fywrol fywrah es valahol meg talalya mynt ewehez hozza nywlhasson es el wyhesseh es wgy tarcha mynt yobbagyat [Ketesd K; SLt Y. 1]. *1568:* Tholdalagy Andras ... valamyg weghez Megyen az per, gongyatt wysseli[a] ... Ennek tekyntetyertt Zekel Janos wyzontagh Tholdalagy Andrasnak ... az Meg Ityeltt Negy falubol ... harom Joh haz Jobbagyot aad eoreokbe ... ha penyg teobbet Nyernek oztany leany Agra az Negy falwnal, hatt haz Jobbagyot Aad, eoreokbe fywrol fywra az ew Rezebeol [Gyf; BfN 54/6. — [a]Zekel Janosnak]. *1609:* Adanak ... Eeöuerdi Janosnak eörekbe egy darab szena fyúet [UszT 20/349]. *1616:* teőnek my eleottwnk illien fel bomolhatatlan arwt hogy ... ada az fellel megh irt Elekes Janos Berecz Jstuannak egj darab zena fwuet eoreokben fiutol fiura maraduarol maraduára megh hihatatlan kepen p. flo. 7 et d. 50 [Uzon Hsz; BLt]. *1692/1792:* kéntelenittettem Etzken András Bátyámtol, mint Vér Atyánk fiátol kérni 200 ~ két száz Magyar forintokat ... ezen jorattyának (!) meg-hálálasára által adtam minden Etzken Jusson valo Joszágomat ... örökbe Fiurol Fiura [BLev. Transs. 16] ✱ *~ bír. 1569:* az kynchies domb teryt ... Bernald balas ... hogy sayatúl Eöreokbe byrta volna aszt nem tudo(m) [Mezőbánd MT; VLt 7/692]. *1598:* az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan, ha magtalanul meg halna Chereni lazlora szallana[a] azokba valo iussatis Chiereni lazlo eoreokbe Teke Ferencz wrunknak es felessiginek Chiereni Orsolianak valla chjerebe birniok eoreokbe [Törzs. — [a]A jószág]. *1652:* Bako Suska Aszszony ... mindenût valo Joszágokhoz s iokhoz valamellyekben tarthatna es remelhetne valami jussát igazságat es praetensioját magának és két agon lévő posteritássinak le hadgya es örökben birni s elni megh hivathatatlanúl ő kglmek(ne)k engedi es adgya[a] [Kelementelke MT; Ks 13. XVIII. 5. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *~ bírhat. 1618:* Melly záz ftot, ha arra az napra eö kgnek ... megh nem adnam, uagj adnj nem akarnám, hat eö kgme azon Niarlo Kekesj Jozagot azontúl vizza foglalhassa, es az megh adot záz forintomis oda ueszuen eöreökben birhassa [Kv; RDL I. 105 Kowachoczy István kezével] ✱ *~ él → ~ bír* ✱ *~ eladott. 1693:* Ratothi Gyulaffi Lászlo Ur(am) ... Domaldi[a] Jobbágyinak eorökb(en), és Zállogb(an) el adott Orotvány szánto földeinek, és széna rettjei(ne)k Extractussa [LLt. — [a]KK] ✱ *~ hagy. 1570:* feolch Antal azt vallya ... Bezellenek volt az varga Tamas zeoleye feleol, Mond az azzon, Neh Mongia bator senky hogi Tamasnak ereghe hattak volna az zeolet, hane(m) chyak Migh ely, az vtan az atthiafiakra zallion [Kv; TJk III/2. 124b]. *1598:* Az Bwrkeosy Jozagomat penigh hagiom az en meg mondot leanio(m)nak az eo Annjaual egietemben, kwüwl valo Jozagomalis egietemben reze zerint eoreokben [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]. *1641/1642:* az ó elej, az en eleim osztozo Attjafiak voltak ezen joszagba(n) hagio(m) örökb(en) ó kgme(ne)k maga(m) ott valo rata portiomat [Gyalu K; JHb XXV/4] ✱ *~ konferáltatik. 1677:* Az 1615 Esztendőtől fogva inscribált Fiscale bonumok hagyattattak a' Donatioknak Continentiaja szerint ... afféléknek collatioja, a' Fiscusnak szabados dispositioján áll, de ugy hogy se örökben ne Conferáltassanak irredemptibiliter, se valorán fellyel valo summában ne inscribáltassanak [AC 42] ✱ *~ megenged. 1572:* (A berket) hadriui Ferencz vram meg engette azzoniomnak fiurul fiura es az w meg maradekira vizontak Azzoniom Orsoliazzon az my Jussat Reminleotte volna Hadriui Ferencz vramnak Lw kertiben molnaban, hat Myndeneket meg engedeot azzoniom Ferencz vramnak Es az w maradikinak eoreogbe [Gerend TA; BK] ✱ *~ megvesz. XVII. sz. köz.:* az malom hellyet uöttem megh ... eörökben [Impérfva Cs; BCs] ✱ *~ való vallás* örökvallás (fassio perennalis), örök tulajdonul átruházás. *1568:* Mykor az per, es Jobagyok Meg Adassa keozteok weghez Megyen, Zekel Janos erreol Mester Awagy kaptalan eleott eoreokbe walo wallast tezen [Gyf; BfN 54/6] ✱ *~ vet. 1570:* Borbely ferencz ... vallia hogy ... Harsandy Thamas megh vallya Byro eleot hogi eo neky nem eorekbe hanem Zalagba 12 forintert vetete[a] addegh mygh megh valthatya [Kv; TJk III/2. 116. —[a]A földet Kaczkan Janos]. *1719:* vettem egy Darabot flo. 8 felyeb az Gelenczej határban ... a szék vetette örökben 18 zlotért [Imecsfva Hsz; Borb. I] ✱ *~ vkié lesz. 1554:* En Borlobassy Janos ... ezwn zenth myklos nap elwt valo kedwn vizwntag Engetem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkwt Jobagom az Kys tamast hedwrffayt Ig hogy Ewrwkbe Ewe legwn az en atyamffyay az vytezlo Borlobassy Iinarti [Héderfája KK; BfN].

3. *~ tart vkit* gyermekeként tart vkit; a ţine pe cineva ca pe propriul copil; jn als sein eigenes Kind halten. *1683:* az Atyam Uramis magam szamara tanittatta az szakacsot; az inast pedigle(n) magam tartottam őrokbe [Diód AF; Incz. V. 20]. *1691/XVIII. sz. eleje:* Domokos Janos ... Felesegevel Dobos Kisannával ... ha mellettek lévö arva leanykat, mellyet öregb(en) tartanak eletekben ki nem hazasithatnak ... holtok utan az Eclesia[a] tartozzek ki hazasitani [MMatr. 450. — [a]A szentgericei (MT) ref. eklézsia]. *1755:* adok által Kolosvárat lakó Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Ötsém Asz(szonyna)k, minthogy az gyermeket Székely Juditot is örögben tartani oda attam ezeket: egy küsded fekete ládában[a] [Aranyosrákos TA; Borb. II Néhai Székely György reliktája Csipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond kezével. — [a]Köv. az ingóságok fels.]. *1806:* Ujvári házasodik vészi Fekete Károlinát, a' kit öregben Bethlen Sándorné tartott [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.].

örökbít örök érvényűvé tesz; a statornici/permanentiza; endgültig machen. *1619:* Az minémű boldogságos áldásit az mi kegyelmes szent Istenünk ez ideig bőségesen terjesztette ... azon áldásit ezután is ő szent Felsége terjessze és örökbítse Felségedre nagy bőségesen [BTN[2] 379].

örökélet örök üdvösség; fericirea cea de veci/din lumea de apoi; ewige Seligkeit. *1561:* az orok eletre ualo vtosso fel tamadaswnk kerestyeni modra tizteltessek [Kv; ÖCArt.]. *1605:* az lélek fübb része az embernek, ki az

eorcog (!) életre és boldogságra való [Nsz; SzO VI, 16]. *1623/1687:* (A végrendeletet) ha ki fel háborittaná, lelkem lelkével az eoreok eletben perben legyen érette [Altorja Hsz; HSzjP]. *1678:* Kgld lewelét vettem, édes Bátyám uram, melybül szomorúan értem az szegény néném asszonynak halálát; az Isten nyugossa meg. El is hiszem, hogy az örök életben elért [TML VIII, 369 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1702:* Anno 1702 die 9 Novembris múlt ki ez világból néhai Thordai Borbára asszony, kinek Isten őfelsége adjon boldog feltámadást az örökéletnek elvételére [Kv; KvE 221 GM]. *1710 k.:* a halál kapuján az üdőből örökkévalóságra általment lélek bizonyos arról, hogy amely állapotba ő akkor tétetik, az osztán soha nem változik, sem el nem végeződik, ez már az örök élet, a mennyország, vagy örök halál, pokol [BÖn. 465]. *1764:* Ugy tartom énis hogy az Interessatioval valo élés ... nagy akadály az örök életre valo által menetelre [Középlak K; BfR]. *1766:* Enyedi István ... igen jámbor, istenfélő ... ember vala ... Isten nyugtassa meg szegényt s adjon boldog feltámadást az örök életre [RettE 204].

Szk: *~et elveheti* üdvözülhet. *1622:* vehessem el az órók iletet [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71].

örökére l. örökre

örök-fal (bokros élősövényből való) határ/falukerítés; (gard viu servind drept) ţarină; Dorf/Flurzaun (aus buschiger Hecke). *1635:* az falu gondviselettlenseghe az, hogy arra az eozhatarunkra az fuggő òrök falakat es hitvan tanorokot meg nem czienaltattanak mostis Nemeli eòreòk falon 6 eokru szeker salvum sit kiterne oly res vagion [HSzj *örök-fal* al.]. *1645:* meli földlab kertt nem òrök fal voltt [i.h. *föld-láb-kert* al.]. *1737:* Erdőről, Határkertekről, Örökfalakrol és Szénafù étetésről és annak hordásárol tartozzék a Biro minden Esztendőben háromszor esketni [i.h. *örök-fal* al.].

Szk: *~ kertes. 1792:* azon két határokban bejáró kapuhelyeket is hadni kelletett ... mely kapuhelyeket ... bizonyos falusi emberek magokra vettek és vállaltak bizonyos conditiók alatt, hogy eltartják ... hogy azok mindenkor ... jó státusban találtassanak; különben valamint szintén az örökfal kerteseket, úgy ezen kapufákot is toties quoties hibáson találtatnak, hatalma legyen a falusi bírónak megbüntetni [Árkos Hsz; RSzF 148] ✱ *~lal tart. 1648:* az en fundusom mellett hoszszaban kertel òrök fallal tartotta, nem akarvan keosz kertett tartani [HSzj *köz-kert* al.].

örökít örökös jószágként csatol; a lása moştenire; vererben. *1593:* Wadnak az kwwl az hazhoz walo zanto feöldek nemelljek eöreökre walok nemellyek zalogosok, melljeket az my atthiank es aniank zalogositottak es eöreökjteöttek az hazhoz [Szu; UszT 9/43].

örökké 1. *vall* az idők végtelenségéig; în vecii vecilor; bis zum Ende der Zeiten. *1629:* ennek előtte való időkben három rendbéli testamentumot tettem ... harmadik testamentumot újólag itt Erdélyben létemben ... ezt — az szent Istennek az ő nagy áldásából, melyért örökké dicsértessék az ő áldott szent neve [BTN[2] 419–20]. *1644/1785:* Elsőbbennis ... az örökké állando szent Istennek ... vezérlése által lffiuságomnak sok féle vétkeit Penitentia tartással el hagyván, életemet meg jobbitottam [BIN Kémeri[a] Huszti Márton főharmincados végr. — [a]Sz]. *1653:* Akkor így tartá meg az úr Isten a mi várunkat a veszedelemtől az ő jóvoltából, kiért dicsértessék az ő szent neve örökké [ETA I, 147 NSz]. *1658:* (A) polgári tiszteimnek hivatalai alatt sok ízben voltam fejedelmekhez legatióban és gyülésekben, mindenkor az Úr megáldván utaimat, kiért örökké dücsőség adassék őfelségének [Kv; KvE 176 LJ]. *1710:* Ő szent felségit én, akihez holnapi napon menni bízom, szüntelen azon kérem, hogy a boldogult lelkek dicsőségében veled együtt az ő látásával örökké gyönyörködjünk[a] [CsH 90. — [a]A halálraitélt Zrínyi Péter búcsúlev-ből]. *1751:* Egességgel régen kivant Sz: Királyunk Légy áldot örökké édes Messiásunk [Hétfalu Br; EM LI, 126 betl. játék].

Szk: *~ tartó. 1758:* Hiszem is, hogy ő szent felsége ... az örökké tartó boldogságból, több szegény megtérő bünösökkel együtt, ki nem rekeszt [RettE 81]. *1759:* Mert egyedül csak őnála vagyon amaz elfogyhatatlan örökké tartó boldogság, melyet adjon meg ő szent felsége mindazoknak, valakik benne vetik az ő reménységeket [i.h. 86].

2. örökre; pentru totdeauna, pe veci; für ewig. *1560:* Isten keoztunk Lewen hozok Jllien Jgenessegbe, es Bekessegbe Eoket[a], Eoreoke meg Maradandó es meg hihatatlan [Ebesfva; Ks 101. — [a]A peres feleket]. *1568:* Tyzteletes Solymossy Barrabas Beozeodeon lakozo Gal Albertal es annak fyawal Tamassal teot illyen eoreokke meg maradando Drinchet[a] [Kissolymos U; SzO II, 227 fej. megerősítő lev. — [a]Köv. a csere részl.]. *1599:* Jgy Alkwanak es wegezenek my Eletwnk Eoreoke megy allando keppen [M.fráta K; SLt Y. 8]. *1612/1687 k.:* Mező Madaraso(n) lako Balai János ... Nagy Ferencz, nagyobbik Szöts István Tanách béli személyek ... Maros Vásárhelyiek előtt ... valla égy erdőt ā Madarasi Templomhoz test(amen)tumb(an) ... De igy hogy éltéig élhessen belőlle ha penig történnék onnet el bontakozása légye(n) a' templomé, ha holta törtinnék annál inkább a' Templomé légyen örökke [MMatr. 375]. *1687:* az Soo Varadi[a] felső határban Sáros Patak közi nevü helyben epittettenek volt fel egy más erejével egj két köjü kása törőjü Malmot ... és ... egjmást magoknak törvény csinálások alá igy Submittalak, es magoknak illjen örökké megh állo el bomolhatatlan törvényt és végezést csinálának [Sóváradi Biró lev. — [a]MT]. *1752:* Az oltványokat Gile János és Stefanék vagdalták ki ... magok hatalmával, azért hogj az ő Mósiájok(na)k tartyák de nem az ő Mosiájoké, hanem ... Borzáék Mosiájoké az öröke földes urok részerül [Jáz Sz; BK. Budzán Péter (41) zs vall.]. *1761:* Vadnak némelly Sessiok után olly örökös appertinentiák, mellyek ámbár deficiállyanakis ā Sessiokon lako emberek, mind az által, azokot nem vehetik ell az Attya fiai, hanem örökké a' Sessioval maradnak [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 393].

Szk: *~ ad. 1545 k.:* En Sombori Janos ... Sombori mihalyal: az en atyam fiawal tewtem illen igenesseget, hogy az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna az wagy Jewendewbe Jutni kellene ... attam az en atyamffianak Sombori mihalnak eskewlewbeli rezeyerth ewrewke fiwrol fiwra megh hywathatatlanol [Zsombor K; MNy XL, 137–8] ✱ *~ bennehagy. 1561:* My cereny gaspar es zalay gaspar kechety menihart Agywk emlekezetre ez my leueleunknek rendyben hogy ... ky hyuatok az soofalui espant es gerebeket ... az peres feoldre es my megi kerdeok Ewket hogy ha mondanak ellene anak az rez feuldnek mert my az kyraly nemetyeket beleye jktattuk es bene hagyuk ewreoke byrni es tartany [BesztLt 21] ✱ *~ bír. 1579:* Atta penig[a] Fiurul Fiura corókke birnia meg hihatatlanul [Vajdasztiván MT;

BálLt. — [a]A berket]. *1607:* ket haz Jobbagiot ... haz helieket, zantofeoldeket, irotuaniokot, Erdeokeot, Molnot, malom helieket, es mind(en) igassagit melliek volnanak ... Sovaradgian es hataraban ... mindeneket azo(n) igasággal melliel eok birták ... adá eoreokke birnia [Mv; Berz. 15. XXXIX. 4]. *1812:* Ezen már meg mondottam, s meg határoztam Berket kétségen kívül valo dolog, hogy örökké, akar mellyik ember értékére is, mindég a Nagy Laki Reformata Sz Eklésía bírta [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 29a Jurkás Vaszilie (50) jb vall.].

3. állandóan, mindig; mereu, totdeauna; ständig, immer. *1573:* Kalmár Janos vallasa igaz hyty zerent ... En Intettem[a] hogi el mennyen[b], mertt ha nem megyen es fel gyogywl orekke rea nehezel erette [Kv; TJk III/3. 174b. — [a]Az asszonyt. [b]Váradra beteglátogatásra]. *1626/1681:* Erdőhati Porkolabnak Esküttei ... Mi az mi hítünk szerint igy Conferallyuk az Thoma Peter Uram es Thoma Laszlo Ur(am) leveleket, hogy mi örökke azt tudtuk s tudgyuk hogy mind az előtis kenésségekkel szolgáltak mind ez oraigh [Vh; VhU 349]. *1677:* Mellyek legyenek a' szomszédos idegen Országokra nyitot és szabados Utak, az már mindeneknél constálván, azon kivül valo töb Utak sohul ne hagyattassanak, mindenüt bé-vágattassanak, örökké tilalomban legyenek [AC 110]. *1698/1699:* Eöreokki kirtem eö kglmét azon hogy ... az töb Czegej erdöt oszszuk fel [Cege SzD; WassLt]. *1724:* Sitart azon erdőben örökke vagy Gergely Fajarol vagy Springröl tudok [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2]. *1734:* azt örökki Én is Hallattam Másaktol [M.régen MT; BLt]. *1742:* valamikor haza jünnek örökké panaszolkodnak [Méra K; AggmLt C. 12]. *1780:* Én örökké Szabados Utzának értem, de hogy Kováts István Ur kezibe ment ő kegyelme el kertelte a betüin [Páva Hsz; HSzjP]. *1794:* Avart kik gyujtottak meg mondani nem tudam, hanem azt láttam hogy örökké éget ezen a tavaszon [Nagykristolc SzD; JHb]. *1801:* az anyám ... semiségekért örökké bennem lakik ... mindgyárt szüntelen belém akad ok nélkült [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához]. *1820:* a Baro Ur ... beteges volt ugyan de nem fekütt örökke ágyban ottan ottan felkölt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Ballos Nasztaszia Opra Juon felesége (20) majorosné vall.].

4. (az ember) élete végéig; în tot timpul vieții, pînă la sfîrșitul vieții; bis zum Ende des Lebens. *1542:* Ha kegelmedeth meg nem banthanam wele, kegelmedeth kernem, mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wramwal neg zantho ewkrewth az en pwzthamba, kynek jowendore ne keresne walaky az arath raytham, kyth en kegelmednek ewreoke meg akarok zolgalny mynth kegelmes wramnak otthan [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1584:* Volman Mihaly vallia, Ez Lakatosne egkor vgy feniegete megh Megh lad vgmond hogy olliat chelekeze(m) hogy eoreokke megh emlekezel rolla [Kv; TJk IV/1. 261]. *1625:* myert az foldre le wtöt öröke ualamigh ellek felzegi ember lezek [UszT 115a]. *1710:* A szebeni királybírót, Szász Jánost is utóléré az isteni boszúállás, ki teljes életit örökké a sok practicálásban tölté el [CsH 345]. *1739:* Mikor ... Koncz Pálnak a felesége meg nyomorodott vala, Faluvéginéhez[a] békülde, hogy menjen bé a feleségéhez; Falu véginé azt mondja: én nem menyek mert én megátkoztam, hogy légyen falu bolondja és csúfja és nyomorék örökké [Bözöd U; Ethn. XXIV, 88 Gyergyai Boldizsárné Osvát Anna (32) pix. vall. — [a]Faluvégi Mihályné Berei Sára boszorkánysággal gyanúsított asszony]. *1819:* Néhai Rákosi Boldisár számtalanszor feleségének mondotta hogy te teszel engemet ... a' földbe ... hanem okát soha fel nem fedezte ... hanem mint házi keresztyét örökké magába tartotta [Kv; Pk 2].

5. örökösen, nemzedékről nemzedékre; veșnic, din generație în generație; ewig, von einer Generation zur anderen. *1570:* Nagy Barlabas hithy zerent vallya ... kery wolt Zas Janos Barbely Lazlot hogy engedne eoncky harom lab nyomneh feoldet ... Es ha meg Engedne kes lenne Minden koron mynd az ew elteben, Szeot megh gyermeky es thartoznanak Eoreokke az keozth thartany az eonen keolchegekel [Kv; TJk III/2. 162]. *1576:* Az ven Janos Cigan fia, Thamas Cigan Myuelhogi Eósyreol es attiarol Regteol fogwa Désheoz Tartozo üolt ... örökke fywrol fywra varos Cigannia lezeon [Dés; DLt 193].

6. örökérvényűen; definitiv, irevocabil; endgültig. **Szk:** ~ *alkuszik. 1621:* mind az ket felt ... vgy vittwk az ide ala megh irt alkalomra, alkuanak azert my eleóttwnk eórókke megh allandokeppen es megh hihatatlanul [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23] ✱ ~ *állandó. 1598:* ieouenek mi eleonkbe, egi feleol, vitezleo Teke ferencz vrunk, Belseo Zolnok varmegienek Jspannia. Es mas feleol, vitezleo Chiereni lazlo, es az eo ileo zaiokal teonek mi eleotteonk egi mas keozeott illien alat meg irt eoreokke allando chieret es vigezest [Törzs].

örökképpen örökbe fogadva; prin adopțiune; adoptierend. **Szk:** ~ *tart. 1839:* Néhány esztendőkig tartám örökképpen kisded korától olta, most már hajadon Rosaliat [Dés; DLt 1230].

örökkétig mindig, minduntalan; mereu, totdeauna; immer. *1755:* ez az Rusz Danila miolta ide szarmazott ebbe az ide valo vendégfogadóba örökkétig afele ismeretlen Tolvoj emberekkel tartotta inkább baráttsagat [Vajdasztiván MT; Told. 3a]. *1770:* (A malomnak) most pedig a gondviseletlenség miatt esetté hibája nem tudom, mivel örökketig változtatták a molnárokat [Királyfva KK; JHb LXVII/108]. *1827:* a' remekező Legények örökkétig a' Tizenkét öregebb Mesterek között azon rendel az öreség vagyis a' Czébeálláskori rend szerént következnek, osztassanak ki [Kv; ACJk 21].

örökkévaló I. *mn* **1.** *vall* örökké tartó; veșnic, etern; immerdauernd. **Szk:** ~ *becsület. 1710 k.:* (Ádám és Éva) az Istentől néki adott örökkévaló becsületet veszté el [BÖn. 419] ✱ ~ *boldogság. 1710:* némelyek közülök feljebb becsülvén a világi haszontalan s elmulandó jókot az örökkévaló boldogságnál, hogy tisztekben s jószágokban megmaradjanak, hitek mellől elállanak és pápistákká lőnek [CsH 94]. *1778:* (Viski József) azt mondotta, hogy néki olyan szép különös vallása vagyon, melyet csak maga tud Bár lett volna olyan, mely által az örökké való boldogságot nyerte volna el [RettE 388] ✱ ~ *büntetés. 1710 k.:* A moralis philosophia ... a civile jus ... csak a földön és világi életen határoztatnak, és azon túl nem mennek az örök életre, örökkévalóságra. Nem szorgalmatoskodnak azon, mint keresik magoknak a test és lélek, és mint érdemlik együtt az örökkévaló büntetést [BÖn. 469] ✱ ~ *élet 1653:* az én feleségem Rósás Ersébet ... Die 28 sept. dél után két órakor meg hala ... kinek az úr Isten adja meg az örökkévaló életet és boldogságot [ETA I, 151 NSz] ✱ ~ *gyehenna 1704:* Ne féljetek attól, akik csak a testet ölhetik meg.

hanem attól, aki mind a testet és lelket az örökkévaló gehennára vetheti [WIN I, 135] ✱ ~ *jók. 1710 k.:* mint édes Atya, véghetetlen szerelem, mind kedves menyedet, leányodat befogadád[a], megöleléd, megcsókolád, és úgy adád a te szerelmes fiadnak örökös házastársul, és úgy adál néki és őbenne mindnyájunknak s nékem is a te fiadban minden elmét, gondolatot és képzelést felülmuló lelki, testi, üdő szerént és örökkévaló jókat [BIm. 1038. — [a]Az anyaszentegyházat] ✱ ~ *megkoronáztatás. 1702:* Felséges és Kegyelmes Császárunknak ... a' más élet szerént ... a' boldogult hivek közöt öröke valo meg koronáztatást és Isten előtt valo gyönyörüséges, és örvendetes lakást[a] [Torockó; TLev. 4/3. 3a. — [a]Kívánunk] ✱ ~ *mennyei dicsőség. 1763:* Nyugossa meg az Isten lelkét[a] az örökkévaló mennyei dicsőségben [RettE 150. — [a]Gr. Bethlen Farkas generálisnak] ✱ ~ *nyugodalom. 1629:* Kit[a] hiszek és valok is az életnek megújulására az én Messiásomnak eljövetelében, és az híveknek az örökkévaló nyugodalomnak boldogságára feltámadni [BTN[2] 424. — [a]Az Istent] ✱ ~ *valóság. 1710 k.:* ide alább az örökkévaló valóságról szólunk [BÖn. 441].

2. *vall* örökké élő/létező; cel fără de început şi fără de sfîrşit; unvergänglich. **Szk:** ~ *Isten. 1636:* Az egy igaz örökke valo Istennek, az ki Atya, Fiu, és Szent Lelek, legyen ditseret ditsőseg, menyben es az földön [ÓGr Aj]. *1722 k.:* esküszöm az élő, igaz Istenre, ki Atja, Fiu, Sz. Lélek, személljében három, állatjában egy örökké valo Isten [GörgJk 76].

3. örökös, örökké megmaradandó; veşnic, etern; ewig. *1662:* valljon nem lészen-e nekünk örökké való gyalázatos hírünk, nevünk, emlékezetünk, hazájok-árulói nevünk ...? [SKr 578].

Szk: ~ *békesség. 1620:* Korlát István uram jött Magyarország képében csak azért, hogy a hatalmas császár jó szerencséjére köszönjön bé Magyarországgal és az több ahhoz ragaszkodott országokkal, hogy ha az hatalmas császárnak kellenek-é azoknak az országoknak igaz hűvségek és örökké való békességek? [BTN[2] 407] ✱ ~ *bírás. 1589/XVII. sz. eleje:* Teöruency szerent megh láttatott, rostaltatot, bę veött es hellyen hagiatot és az Keömiues giwlekezetnek örökkę valo Birasara ... ki adatot Ceh leuelnek es abbeli Articulusoknak bizonsagara, erössegere, Ez mi Priuilegiumi leuelwnket Varosunknak nagiobik es fwggeő peczieti alat ... mostaniaknak es keőuetkezendeőknek ... örökke valo wdeokiglen, attuk es ajandekosztunk [Kv; KőmCArt. 28–9] ✱ ~ *drincs* örökös csere. *1568:* Tyzteletes Solymossy Barrabas Beozeodeon lakozo Gal Albertal es annak fyawal, Tamassal teott illyen coreokke meg maradando Drinchet. Az mely wles heljen solymossy Barrabas hazat chynaltatot annak eggyk Rezet Gal Albert ... egy darab zanto feoldet, es harom kys darab zena Retet is Solymossy Barrabasnak atta ... azok helyeben Solymossy Barrabas ... Gal Albertnak adot zanto feoldeot ... az w chywry mellet. Mindenik egy masnak meg hyhatatlankeppen coreokke valo Drynchbe atta [Kissolymos U; SzO II, 227] ✱ ~ *frigy. 1619:* Az én uram oly békességszerető fejedelem, hogy semmit magától nem cselekedett, hanem hítták, sőt kételenítették az én uramot egynéhány ország, kik megunták az német lelki-testi igáját és örökkévaló frigyet akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által [BTN[2] 342] ✱ ~ *megállás. 1580:* azon possessioban Eormenzekesson lakok pariformi(te)r consentialtak azmy diuidalasunknak męly diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Liberę assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8] ✱ ~ *megmaradás. 1580:* Enek Az dolognak wrwke walo meg maradasaert my(n)d az ket fel wonek zaz forynt kwtelet fel my elwtwnk wg mynt kwz byrak elwt [Légen K; JHbK XVI/23]. *1583:* Amenybe(n) a theorwenyreol Irt keonywechke meg tiztul es helyen hagiattatik, Vrunkal eo Ngawal az varossy keosseg keozeot eoreokke valo meg maradasara meg Confirmaltassek [Kv; TanJk V/3. 277a] ✱ ~ *megtartás. 1580:* (A) diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Liberę assum(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — A teljesebb szöveg ~ *megállás* al.]. *1631/1687 k.:* A' kik bé adták kezeket ezenn ā végezése(n), ezek kik ide alá meg irattak[a] ... ugy hogy örökké valo meg tartás legyen ez ő közöttők [Msz; MMatr. 223. — [a]Köv. falunként és személyenként a fels.].

4. az ember élete végéig tartó; veşnic, pe viață; bis zum Ende des Lebens dauernd. *1664:* örökkévaló hírt, emlékezetet most szerezhet Kegyelmed avval magának, ha igaz igyit megértvén Székelyhid megmaradásának ... promoveálja, elősegíti [TML III, 292 Boldai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhidról]. *1765:* az Mester Uram szolgáját meg támották tul a' vizen ... ha nem serénkedet volna, a Szekér altal ment volna rajta, s őrökké valo nyomorék let volna [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Szölösi Mihály (80) zs vall.].

Szk: ~ *menedék. 1560:* En thorouk (!) Marton Nagylaky feyer warmegey Jspan Kyralnak w felsegynek dyrectora ... w neky[a] Ez en lewelemeth adom Erewke walo menedekewl [Beszt.; BesztLt 27. — [a]Zewch Lenartnak] ✱ ~ *rabság. 1660:* (A janicsárok) mindjárt vasat verének az lábomra. Várván csak azt, hogy életemnek véget vessenek, avagy örökké való rabságban tartsanak [Kv; KvE 181 LJ] ✱ ~ *számkivetés. 1711 k.:* valaki most ki nem jő, soha többször bizony Erdélyben bé nem bocsátják, sőt házát, jószágát tőből el hányatja s pusztitja és kegyelmetek örökké való számkivetésben marad [Rákos Cs; SzO VII, 172 Cserei Mihály a Moldovába kibújdosott kurucokat Rabutin császári tábornok kegyelméről és visszatérési lehetőségükről tájékoztatja] ✱ ~ *szolgálat. 1542:* Ewrewkke valo Zolgalatwnkath iryok mint kegyelmes wrwnknak [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe és Olah Balas Maylath Gaborhoz, Fog. vára urához]. *1566:* Felsíges keg'elmes Vrunk es feiedelmünk Szekelysígbeli hyuey fü Vraink Lufeiek Felsigednek örökkeualo szolgalattiokat izenik mint keg'elmes feiedelmünknek [SzO II, 186 a székely főemberek és lófők a fejhez]. *1569:* Eoreokke walo Zolgalathomott Aianlom knek minth thiztelendeo wramnak [BesztLt 104 Georgius Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1576:* órókke valo hywseges Zolgalatwnknak Ayanlasa wtan Jelentywk [Jobbágyfva MT; BállLt 78]. *1584:* Eóreóke valo hiwsegeós zolgalatunkot aianliuk [Póka MT; i.h. 69].

5. örökös, fiúról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moştenire din tată în fiu, pe veşnicie; vom Sohn zum Sohn erbend. **Szk:** ~ *jobbágy. 1599:* Ada my Eleöttw(n)k öreökkeh valo Jobbagjol fjurol fyura maradekrol maradekra szel Janos vramnenak Piroska azzonnak Bogdan Istua(n) vgjan Kus szederyeszi [Kisszederjes MT; Told. 21] ✱ ~ *parasztságra jut. 1623:* Szokasok szerenth az szuksegnek Idejin ne budossanak az szolgalat elcott[a] magokat ne uonyogassak ... auagy egyeb mesterseges szynek alatt el ne kossek mertha ... akarmynemw szyn alatt meg nem bechúluen szep szabadsagokott — magok halallal buntettett-

nek, felesegek, gyermekek, ereokkeualo parazcsagra iutnak [Csikszereda; Törzs. — [a]Az újra szabaddá tett székelyek. — Erre nézve 1. EOE VIII, 106] ✱ ~ *szabadságot ad. 1563:* Suki Istuan Vramis zeki palnak fiurol fiura oroke valo Zabadsagott ad hogy sem Magat se(m) fiaytt, se(m) ew kege se(m) fiay nem haborgattyak soha [Kv; SLt G. 5 Zeki Pál és Suki István egyezséglevele Kerestel Bálint szolgáltatása ügyében].

II. *fn az* ~ az Isten; Dumnezeu; Gott. *1847:* elmégyek az örökkévalónak trónusához, és övéle beszélek [VKp 163 Varga Katalin sk].

örökkévalóság 1. *vall* öröklét, túlvilág; eternitate, viața de apoi; Ewigkeit. *1710 k.:* Az örökkévalóságról, mely is kétféle, úgymint: egész, azaz isteni, és fél, azaz teremtett lelkekben lévő. Először az egész vagy isteni örökkévalóságról[a] Az örökkévalóság, aeternitas azért nem egyéb, hanem annak az ensnek, állat, valóság, substantiának, vagy dolognak, accidensnek, amelyben vagyon és mondatik lenni, azon egy állapotban való állhatatos és változás nélkül való megállása, valósága, maradása | A fél, azaz a teremtett állatok, kiváltképpen az ember lelke örökkévalóságáról, és mennyországnak, pokolnak állapotjáról[b] Lépjünk a második, vagy fél örökkévalóságra. Mindenikünk szerént közönségesen a teremtett állat örökkévalósága [BÖn. 458, 463. — [a–b]Fejezetcímben]. *1765:* en soha harag tarto nem voltam, kivált most a midön az örökké valoságra készülök [Somogyom KK; Ks 8. XXIV Tolnai János özv. gr. Kornis Antalné Petki Annához]. *1777/1785:* Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbárá Aszony ... Amely Gyermekenel akarna menni lakni oda mehessen ... ha pedig midön Ist(en) ez eletből az Örökkévalosagra ki szollittana ha mi ingo portekái, és Jovacskái maradnának, a hol, es akinek házánál meg hal, nem tartozik <azo>n Edes Anyarol maradando portékátskákrol és pénzrül a Tőb Atyafiak(na)k számadolni [Vajdasztiván MT; MbK X. 48]. *1782:* ama nagy emlekezetü Meltosagos Liber Báro, és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekezvén ez boldog, és boldogtalan örökkevaloság közzé helheztetett, kitsiny Punktumotskánok az az ennek az Életnek bizontalan voltarol ... Springi Udvarházánál Testamentumot tett [Kv; JHb V/9]. *1849:* az Isteni szent végzése (!) szerint minden hallandónak ez árnyék ... világból az örökké valóságba át költözni kelletik [Kv; Végr. Tamás Bogdán végr.]. — L. még BIm. 1013, 1018–9; BÖn. 439–40, 459.

Szk: *egész* ~. *1710 k.:* Először az egész vagy isteni örökkévalóságról [BÖn. 458. — A teljesebb szöveg fennebb] ✱ *fél* ~. *1710 k.:* Lépjünk a második, vagy fél örökkévalóságra [BÖn. 463. — A teljesebb szöveg fennebb] ✱ *isteni* ~ → *egész* ~.

2. *vall* örökké létezés, öröklet; veșnicie, eternitate; Ewigkeit. *1662:* Esküszöm a mennynek, földnek teremtő Istenének örökkévalóságára[a] [SKr 427. — [a]Folyt. az esküszöveg].

örökkévalóságbeli örökéletbeli; în eternitate; in Ewigkeit. *1710 k.:* az Isten ... kinek koronát, pálcát, kinek kardot, kinek könyvet, kinek kaszát, kapát adott, hogy ebben a világban éljen utána és keresse a majd rá rohanó változatlan örökkévalóságbeli állapotját [BÖn. 446].

örökkön-örökké 1. *vall* végtelen ideig; în veții veților, de-a pururi; für immer und ewig. *1636:* Ez vólt az Istennek minden, üdövel végben vitetendö munkáinak ... tzélul fel tétetett végek, hogy az ö neve ditsöittessék belölök. Ez nélkül soha semmit sem az égben ... sem ez földön nem teremtett, hanem örökkön örökké tsak egygyes egyedül lött volna [ÖGr Aj. 5]. *1736:* Áldassék, dicsértessék, felmagasztaltassék örökkön örökké Istennek szent neve [MetTr 421]. *1739:* Az minden hato nagy irgalmú, és véghetetlen joságu Isten ... örökkön örökké valo Szt. Fiának drágalátos verével meg váltott [JHb IX/30 Bornemisza János végr.].

2. örökösen, fiúról fiúra öröklődöen/szállóan; pe veci, pentru totdeauna; vom Sohn zum Sohn erbend. **Szk:** ~ *ad. 1631:* az felliül dénotált malom heliet, mys eö Kgmenek adgiuk attiafian nemzetsegul s mind fiainknak es leanynknak io teczésekböl es akaratiokbol, aiandekon pénznelkül, fiurol, fiura, leánrol leánra, nemzetsegrül nemzetsegre ... megh hyhatatlanúl, örökön öröke [F.venice F; UF I, 128] ✱ ~ *bírhat. 1573:* En Bekes Gaspar ... az hazath mely Regen Zakmary Balase wolt az my falwnkba Magyar orboba ... neky[a] attwk es wallottwk Nemes hazwl. mynden Zabadsagawal ... hog' Byrhassa Eoreokken Eoreokke fywrol fywra [Fog.; Törzs. — [a]Ti. vytezleo Kamwthy Balasnak]. *1606:* Sebest(ien) Ja(nosnak) es Balintnak ... hatalmokba legie(n) valamikor szinte(n) akariak, hogi az Oltot altal ashassak Agoston falua alat, es kópechj hatarba szakazthassak s vgj birhas(s)ak mynt saiattiokot, fiurol fiura, óreokkon órokke [Köpec Hsz; Ks 60].

3. állandóan, mindig; totdeauna, mereu; ständig, immer. *1813:* Barátosi Joseffné Aszszony, az Uram, eö Kmét pirangatta ... a Ked Urais hibázott miért Kurvázta le a' Czéh Mesternét, melyre Barátosi azt felelte: Jol tette, hogy le Kurvazta, mert piros Kurva volt, örökkön örökké azis lesz holtig [Dés; DLt 56. 17–8].

öröklő örökös; moștenitor, care moștenește ceva; erbend. *1839:* A' Kérdeztető Ns Nagy Ferentzet jol esmerem, mivel gyermek korába itten Kváson tartotta 's nevelte fel Er Kváson öröklö Néhai Ns Nagy Andrást [Borb. II Nisztor György (65) nemesek hadnagya, görög egyesült vallású vall. Veress Lajos megyei esküdt kezével].

öröklött, örökölt örökségként kapott/szerzett, *ek* jussolt; moștenit, dobîndit prin moștenire; geerbt. *1852:* Ezen kérelemmel Tisztelettel folyamadok a T. Cs. Kir. Kerületi Biztosághoz hogy ... Komáromi Klárától örökölt osztály szerinti Birtokoknak Borozdái ki jártatásokra méltoztatnak a' helybéli Bíráknak és Jegyzőknek[a] hogy azon öregekkel kik a Birtok eredeti állását tisztán tudgyák szállyanak ki [Nagylak AF; DobLev. V/1329 Dobolyi Bálint kezével. — [a]Tollban maradt: utasítást adni]. *1855:* Apjáról öröklött vagyonát nem félszegesiti s mint apja, úri házat tart [ÚjfE 180].

öröködik megmarad; a rămîne; bleiben. *1732:* az gabona eresztötlen leven töb nem öröködött belöle egj forintnal es azt is be szolgalta az Eccl(esi)anak [Illyefva Hsz; SVJk].

örököl[1] örökségként kap/részesül, *ek* jussol; a moșteni; erben. *1863:* fiam Szentes Károly ... az én vagyonomat is öröklendi [Kv; Végr.]. *1865:* rendelem, hogy ha kedves gyermekeim közül bár melyik maradék nélkül halna el, vagyonát egyenlő mértékben örököljék a fenn maradók [Kv; i.h. 6].

örököl[2] *udv* levélzáró formulában; în formulă de încheiere a unei scrisori; in der Schlußformel von Briefen: kb. (továbbra is) marad; a rămîne (şi pe mai departe); bleiben (auch weiter). *1849:* Vigasztalo rendelkezéséért esedezve — Alázatos tisztelettel öröklök ... Csizmadia Kotzog Joseff [Mv; MvLev.]. *1854:* Melyek közlése mellet öröklek a' méltoságos Báro Urnak alázatos szolgája Dósa Elek Jogtudor [Mv; Born. XVd]. *1861:* általanos tudosittását hova hamarább elvárva ... tisztelettel óróklők a' Tekintetes urnak alázatos szolgája Sylvester Dávid mp. [Komolló Hsz; BetLt 4].

örököltl. öröklött

örökös[1] **1.** *vall* örökké tartó, örökre szóló; veşnic; ewig. *1710 k.:* (Az anyaszentegyházat) mint édes Atya, véghetetlen szerelem, mind kedves menyedet, leányodat befogadnád ... úgy adád a te szerelmes szent fiadnak örökös házastársul [BIm. 1038].

Szk: ~ *hajlék* sír. *1705:* Ugyan ma hívogattattánk mind a német, magyar és szász urakat, holnap kilenc órára, hogy a mi édes kisleánykánkat koporsóba, az ő testecskéjének örökös hajlékában betegyük [WIN I, 563].

2. soha meg nem szünő; veşnic, care nu se sfîrşeşte niciodată; ewig, unendlich. **Szk:** ~ *emlékezet. 1662:* Jenőt pedig Ali nevü híres-neves passa gondviselésére bízván, s a lövőszerszámoknak szépeiben egynéhányat a portárul hozottakon megcserélvén, többek között egy igen nagy mozsárt ... mellyet a fejedelem Rákóczi György ... maga örökös emlékezetire odaküldött volna [SKr 455] ✱ ~ *szokás. 1662:* Örökös állandó szokása ez a császárnak, hogy amit egyszer megparancsol, abban állhatatos lévén, ugyanazt újobban nem kettőzteti [SKr 426] ✱ ~ *tisztelet. 1832:* A' mi megkeseredett szívünkben az ő örökkös tiszteletére emelt oszlop' felállitásán kivül, a' mit még ő érette tehetünk az ő meghidegedett tetemeinek tisztességes eltakarittása [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Rósália nyomt. gyászjel.].

3. megmaradandó, örök; veşnic, dăinuitor; ewig, dauernd. *1580:* Az my az zolgaknak valo buza adast illety ... az porozloknak mykor buzat rendeltek volt, mywelte volt eo kegmek az wdoknek my woltahoz kepest, hogy Az dragasagba ne fogyatkozzanak megh ... de nem vgy hogy erókes teorwennye walnek [Kv; TanJk V/3. 213a]. *1591:* kinek bizonisagara attük, az vitezleo Giülay Balas wramnak az my lewelünkket, Warossünk peczietiüel Erösseb coreokeos woltaiert megh ereositettet [Déva; JHb 53/f]. *1672:* ország szükségire senki pénzét kölcsön ki nem adhatja ... Mind ennyi akadályok között mit kellessék cselekednünk, hogy az ország örökös kárt ne valljon az mostan fennforgó materiában, Kegyelmed tetszését elvárjuk [TML VI, 12 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710:* (A zálogositásnak) örökös és álhatatos Voltárol nékünk köz Biráknak eo kglmek kezeket bé adák [Nsz; DobLev. I/68]. *1722/1826:* azon Határ aránt sok üdőtől fogván valo Controversia mind két résznek sok kárt és nyughatatlanságot szerzett eddigis; mellynekis mind két részről valo örökkös sopialására igyekezvén ... mind két Fél Csendességére nézve alkuvának meg azon darab Határ felett mi előttünk [SzentkZs Lodormányi dézma 81.-2]. *1768:* Az kissebb Kiris nevezetü Erdőben ... az régi méták kerestessenek ki és ha azok el rontattattanak s egyik a' másikebol el foglalt ujra métáztassék fel és állando örökös metakkal distinqvaltassek [Cege SzD; WassLt]. *1792:* arra penig hogj ezen Istenes és Atjafiságos osztozásoknak és meg edgjezeseknek örökös és szentül valo meg álloi lésznek ... az osztozo Felek magokat le kötelezék [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1829:* reménykedet ... hogy halgassak véle ne hogy őrökös romlást es gyalazatot okozzak [Dés; DLt 87/1828].

Szk: ~ *állandóság. 1677:* Vegeztetett volt ennek-előtte-is boldog emlekezetü eleinktől ... hogy soha ... magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne választszanak ... mely végezés a' jövendő időkre, mostan is örökös állandoságra confirmáltatik [AC 29]. *1748:* Mind ezek e' szerént menvén végben, Müis alább Nevünk fel irásával; és Petsétűnkel örökös állandoságra nézve meg erösitettűk [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *békesség. 1770:* A török ezt vévén észre amaz örökös békesség mellett, mely volt a lengyel és a török között, felkél olyan szándékkal, hogy ... ne engedje a muszkának elfoglalni Lengyelországot [RettE 218] ✱ ~ *frigy. 1619:* ne harcoljanak az muzulmán nemzettel, hanem inkább csináljanak oly örökös frigyet, hogy maradhassanak meg eddig megmaradott országokban[a] [BTN[2] 330. — [a]A magyarok]. *1620:* (Magyarország és néhány más ország) küldjenek bízvást fökövetet az hatalmas császár Portájára tractálni örökös frigyet [i.h. 401] ✱ ~ *liga* maradandó/örök szövetség. *1672:* Német császár török ellen való örökös ligáját én nem hihetem [TML VI, 61 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *obligáció. 1729:* Őrökös alázatos obligatiom(na)k bé mutatására a' mostani Sz: Adventi napok alkalmatosságot suppeditálnak [Nagylak AF; Ks 99 Samuel Biro lev.] ✱ ~ *veszedelem. 1710:* (A királyné) a koronát ellopja, mind gyermekkel[a] együtt felviszi Bécsben Friderik Császárhoz, a gyermek bátyjához. Innen lön Magyarországnak örökös veszedelme [CsH 62. — [a]V. (Posthumus) László m. királyt].

4. állandó; necontenit, veşnic; ständig. *1655:* Az Tatrang vizének pedig örokös, és egy helyben valo folyásároll lön illyen Conclus(um)[a] [Brassó; BLt 3. — [a]Köv. a részl.]. *1842:* szegény Josi is nagyon beteg — ott meg hűlt a' temetésen ... nagy fájdalmai vadnak örökös hideglelése, kedvetlen ... még fen járagat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

5. állandóan használt/működő; stabil, care este folosit/în funcţiune tot timpul; ständig benutzt/funktionierend. *1702:* hol lehesse(n) az örökös orszagh uttya en ne(m) tudom [Csitsztiván/Mezőbánd MT; MbK 98]. *1754/1758:* Stompamatis aláb szállitottván szabadságat csináltam az ő kgylme[a] Stompjának, hogy ő kgylme örökös Stompat s joszágat epithessen [Abrudbánya; Szer. Floka Peter vall. — [a]Jonás Pál].

6. vkinek élete végéig tartó, életre szóló; pe viaţă, veşnic; bis zum Ende des Lebens dauernd. *1662:* (Az előzőkben említetteknek) örökös amnistia, minden cselekedetőknek feledékenységbe való bocsátása adassék [SKr 191]. *1667:* Tudja Kegyelmed, lelkem Uram, gyakran az házasoknak örökös boldog- vagy boldogtalanságok függ az első ismerkedéstől [TML IV, 142 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1695:* Én Gálfly Mihály jegyezvén el magamnak örökös házastársul néhai boldog emlékezetü Brozer Péter uram leányát, Brozer Katát, vele Isten öfelsége bölcs rendeléséből lakodalmunk napja volt in anno 1700 die 1 Februarii [Kv; KvE 221 GM]. *1760 k.:* Noha bokroson, és tsoportoson a' Sok roszsz hirek a Mlgs Groff Exponens Vrnakis örökös szomoruságára Ngod ellenn nagyon megtó-

dultanak, és tsoportosodtanak; de a' Groff Vr még is egészszen Ngodhoz való Atyafiságárol persvasus lévén hitelt nem adhat [TKl gr. Teleki Adám kezével]. *1767:* édes Attya Mosiáját ... eőreőkös lakására[a] [Dés; DLt Liber Inventationis. — [a]Kéri]. *1772:* morodtam Tkts Hadnagy Uramnak, és a Tkts Nms Tanácsnak, és U(nive)rsitásnak alázatos engedelmes szolgája, s örökös Jobbágya Czigány Kornis László[a] [Dés; DLt 321a. — [a]Más kézzel]. *1776:* (Gr. Lázár János) ã M. Anniko Kis Aszszont Szereti, holtig nem hadgya, örökös Feleségül el veszi [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva vall.]. *1809:* Meszar szeke örökes birásában ... meg tartya [Dés; DLt].

Szk: A. ~ *gyász. 1824:* Hetfün, reggeli 6: oráig mula becses Elete, s az az nagy reménységű Fiju kiben vetettem vala minden világi reménységemet ... nagy és életem fogytáig tarto Keserűségemre el vétetett, oda lett és örökös gyászt hagyott Házamban [Nagylak AF; DobLev. V/1094. lb id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor] ✱ ~ *hála. 1894:* ha örökös hálára akar szert tenni, mindjárt, de mindjárt egy ilyen darabot vegyen meg [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz] ✱ ~ *háládatosság. 1816:* fogadja el Nagyságod háládatos alázatos köszönetünket, örökes háládatosságunkat ... éltesse az Isten a' nagy reménységü Domokos Urfit, tartsa meg ezen familiát örökes Kegyelmében az emberiség boldogitására [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.] ✱ ~ *harag. 1659:* Rettenetes búsulással vagyok miatta, mindazáltal resolutiom ez, hogysem másik urunknak ő nagyságának ... örökös haragjában essem, nagy káromnak érzésével is meg nem cselekedem [TML I, 411 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *kegyelem* → ~ *háládatosság* ✱ ~ *kointelligencia. 1806:* Groff Haller Gábor ... Nagysagodhaz és Házához örökös atyai, és atyafiui protectioját, és Cointelligentiaját vallotta [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ ~ *nyomorúság. 1710:* Úgy szeressük felebarátunkot, hogy azalatt magunkot érettek örökös nyomorúságba ne ejtsük [CsH 107]. *1780:* Eb ugatta kedves Barátom ugyàn réám taszitátok a nagy igát Örökös njomoruságot [Betlensztmiklós KK; BK. Bodo Zsigmond gazdatiszt lev.] ✱ ~ *protekció* → ~ *kointelligencia* ✱ ~ *szolgaság. 1654:* En Udvarhely szeki Fülei Daniel Maczkos Janos fia (így!) ... Kiraly Janos szolgaianak ... megh öletesebe(n) jelen volta(m), es mind harmunkat azo(n) Iffiu legennek haláláért az Mag(istra)tus ... halalra sententiazot ... de ... meltosagos Kemeny Janos Ur(na)k eo Nag(ságán)ak ... sziuet meg szalua(n), ... eletemnek megh keg(ye)lmeze; illy forma(n) hogi eo N(agysa)gat es posteritassit eletem fogitaig őrökös szolgasagul fizetesert szolgallia(m) [Fog.; KemLev. 1430 Dauid Janos kezével] ✱ ~ *tisztelet(tel marad). 1815:* Maradtam örökös tisztelettel ... alázatos szolgája Mezőbándi Szodos György mp Nemes Maros Szék(ne)k hütes Ass(ess)ora [Mezőbánd MT; DobLev. V/986. 1b]. *1816:* Mig személlyesen Udvaralnék Nagyságodnak, ajánljuk addig is magunkat Nagyságod gratiajaba, maradván örökes mély tisztelettel alázatos Szolgája Molnár Sámuel [Héderfája KK; IB]. *1827:* Vigosztolo és kegyes válószátt ohajtása mellett örekes mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak és a' Tektes Ns Tisztségnek Alázatos kőnyörgő szegény szolgája Fonyi Sándor mp. [TLt Közig. ir 1519].

B. ~ *főispánság. 1678:* Mi Uram sem az fiscus várait, sem más urak jószágit nem kívánjuk, hanem kivánjuk csak az magunkét, melyeket méltóságos eleink is pacifice birtanak, vita durante, az hunyadi s máramarusi örökös fűispánságokkal együtt [TML VIII, 4 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *ispán. 1573:* En Bekes Gaspar Kornyathy Fogaras Feoldenek Zabad Wra es Eoreokes Jspannya etc. Adom emlekezetre ez en Lewelemnek Rendybe Myndeneknek akyknek Jllyk [Fog.; BesztLt I/54].

7. örök érvényü, megmásíthatatlan; definitiv, irevocabil; unveränderbar, immer gültig. **Szk:** ~ *alkalom. 1654:* mind ket felek kezeket be adva(n) es biralva(n) minköt, tönek előttünk illy eőreőkös es megh masolhatatlan keppen valo alkolmat [Uzon Hsz; Kp I. 75]. *1699:* nehai Borosjenei Zöldi Istvánne, Nemzetes Tokai Anna Assz(ony) ... Nemzetes Bolgarffalvi Sebesi Beniamin Ur(amm)al tőn illjen örökös és meghihatatlan alkalmott [Sárd AF; JHb XXXVII/3]. *1710:* Mi[a] ... kézen fogott köz Birák: Adgyuk emlekezetekre mostaniaknak és jövendőbélieknek ... lévén mi előttünk egy rész (!) ... Dobolyi Mihály Ur(am), más részrül penig ... Egri Szőcs Gáspár Ur(am): kik is ... jelentek illyen egy más között megedgyezeseket, meg allando, es fel bomolhatatlan örökös alkalmokat [Ne; DobLev. I/69. — [a]Köv. két név.]. *1726:* parte ab una Bartos Marton Uram es felesege Elekes Ilona Aszszony parte vero ab altera Nemes orbai szeki Gelenczei Biro Pál Uram hütös társa Dimen Ersok Aszszony ... tönek ... mi előttünk illyen örökös es inviolabilis alkalmat[a] [Albis Hsz; BLev. — [a]Köv. az alku]. *1762:* tönek mü előttünk illyen örökös és meg másolhatatlan alkolmat [Szentimre Cs; Hr 5/30] ✱ ~ *alkuvás. 1712:* Iffiab Nemes Székély Ferentz és ... Nemes Székély Miklos fiaval ... tőnek mi előttünk illyen meg másolhatatlan örökös alkuvást es végezést[a] [Aranyosrákos TA; Borb. II. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *bírás. 1761:* kéntelenittettem leválni ... Flor: Hung: 20 ... A melly Sum(m)a pénzbe adom örökösön ... Durdulia nevü láb földemet ... és facultálom ő Nsgát annak örökös birására [BetLt 2]. *1777:* Tudhattyák kigyelmetek miképpen, és micsoda Conditiok alatt ... Transigàltak vala ... Kigyelmetek ... azon rész Joszágok(na)k idegenektől valo ki keresese s annak utánna örökös birása iránt, mellyeket a kigyelmetek ... Praedecessora ... Domokos Tamás Uramtol ... acquirált volt ... Mező Madarason, és Pagocsa nevü Falukban? [Dés; Borb. I vk] ✱ ~ *bírhatóság. 1757:* a' mostan el-adott Szőlőnek örökös birhatosagab(an) ... Intze István vramot, Hites Társát Tőke Sára Aszszont, mind két Ag Maradékit és Legatariussit ő kglmek(ne)k, in ejusdem perennali Possessione meg-is-erősitte [Mv; DLev. 5. XVII/1] ✱ ~ *birodalom. 1589/XVII. sz. eleje:* Bereczk Mihaly, Berkeniesi Mathe Ceh Mesterek ... Keoniörgenek ennekokaert, hogi mi ... ujonnan iratot Articulusokat, kegiesen Atyai engedelemmel vennők, megh értenők, es ... eő nekiek egesz Cehul edgi bizonios erőssegwl, Priuilegiumul, ki adnok az eő Ceheknek örökeos birodalmara, igazgatasara [Kv; KőmCArt. 1] ✱ ~ *birtok* örök érvényü birtoklás. *1638:* mü előttünk Balog Márton Uram eő kegyelme, és Hites Társa Dosa Rákhel Aszszony jo Lelkek esméretek szerint azt adák fel hogy nagyobb édes Leányokot Klárát férjhez adván ... a' mely Mobiliakot, parafernumokot eő kegyelmek édes Leányok örökös birtokába által adának, azokot hogy irnok meg [Szentimre MT; BalLev.]. *1846:* kedves Leányom Katona Klári örökes birtokába rész szerént által adott, és ajándékozott, rész szerént holtam után kezére Szállando, akár fekvö akar fel kelhetö Szerzeményeim javaim ... olly Sajáttyai és tulajdonai légyenek Kedves Leányom Katona Klárinak ... hogy azoknak jövendö Birtokossa, mindenkor es jövendöbe állandoul és örökesen rendelkezhessék, ezekbeli szabad rendelkezése Senki által

meg gátoltathassék [Kv; Végr.] ✱ ~ *csere* örökcsere. *1711/1815:* Tettünk ötsém Szalántzi Gábor Urral illyen másolhatatlan örökös cserét [Meggyes; HG Bethlen lev.]. *1716:* az Urnakis lévén Ugjan azon völgjben egj ahoz hasanlo Széna Réttye ... Azon kéré ... hogj ... Csinálylanok örökös Cserét [Szászvessződ NK; JHb XXIII/10]. *1766:* mind két fél; mind a' Falu, mind a' Megye az ... örökös Cserét meg nem másolják [Csitsztiván MT; MMatr. 482]. *1788:* szánto földét ... adá ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom(na)k ... örökös Cserében [M.köblös SzD; RLt]. *1795:* Turi Kristina Aszszony ... egy felöl ... más felöl ... Szánto Sándor ur(am) ... tévének és tsinálának mi előttünk illy örökes, és meg másalhatotlan Cserét és Vásárt[a] [Veresegyháza AF; DobLev. IV/755. 1a. — [a]Köv. a csere részl.]. *1802:* Leményi Péntek Mihály ... L Baronissa Bornemisza Mária Aszszony eö Nagyságának ... Legitimus Plenipotentiariussa ... adom által örökös Cserébe ... Hertzeg Moses Urnak a Méltoságos Aszszony eö Nga Majorság szánto fölgyit [Burjánosóbuda K; JHb VI/28] ✱ ~ *cserevásár* örökcserevásár. *1821:* Melly örökös Csere vásár előttünk esvénn meg, annak meg tartására a Felek Magokot és maradékaikat el kötelezvénn irtuk meg miis a mi igaz hitünk szerint s tulajdon subscriptionk és szokott pecsétünk erössige alatt ki adtuk [Nagylak AF; DobLev. V/1041]. *1831:* (Az) örökös Csere vásárt meg nem másolyák, hanem mind magok, mind penig Succesorai annak megállói lesznek [Erdősztgyörgy MT; TSb 35]. *1847:* Mü kik alább neveinket le irjuk és az alább meg irando örökös Csere vásárba kész fogással fel hatalmazott köz birakok vagyunk adgyuk tudtára és örök emlékezetire mindeneknek a kiket ezen dolog illet vagy illetthet[a] [Bözöd U; Borb. II Lászlo István székely ns kezével. — [a]Köv. a csere részl.] ✱ ~ *divizió. 1715:* Celebralanak[a] ... illyen örokös divisiot[b] [Étfva Hsz; Borb. II. — [a]Bakcsi Ferencz és Bakcsi István. [b]Köv. az osztozás] ✱ ~ *egyezés. 1821:* egy részröl ... Tekin. Dobai Sigmond Ur, más részröl Tek. Gerendi Gerendi Sándor Ur ... lépének egy más közt e következö örökös és meg hihatatlan egyezésre és Cserére [Nagylak AF; DobLev. V/1042] ✱ ~ *egyezmény. 1843:* Mely örökös vásár és Egyezmény hogy mindenekben a' fennebb megirt mod szerent ment légyen véghez azt müis jo Lelki esmerettel irtuk meg s neveink alairasával és szokat pecsetünkel is meg erösitven ... ki adtuk [Bözöd U; Borb. II] ✱ ~ *elidegenítés. 1643:* az à fundus Eosteol maraduan Lazar Peterre, elegseges okot nem adhatott volna az Eoreokeos el idegenittesre [K; Ks 65. 43. 10] ✱ ~ *fundáció. 1849:* A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fondatioul ajállok 100 ~ Száz pengö forintot, hogy ennek évenkénti kamatja, a Szamos Ujvári Szegények közt osztodjon [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ ~ *juss. 1662:* Melly miatt hogy az ország fiscális váraitól a jószágok annyira elosztogattattak volna, 1615-ben ugyan orvoslást is kellett vala tenni a státusoknak, úgy, hogy az ollyan örökös jussal elidegenített fiscális jószágok zálogos jusra hozatván, a donatáriusoktól az ország házaihoz ... váltogattatnának vissza [SKr 92]. *1758:* (A) két darab Szánto földet ... adom es per manus transferalom azon örökös jussal Méltosagos Groff Ur Bethleni Bethlen Lajos Urnak eó Natságanak az alább Coramizalt betsületes Személyek elött[a] [Bethlen SzD; IB. — [a]Köv. a nevek fels.]. *XVIII. sz. v.:* Seprödbe lako Nagy István a' maga lako Joszágának hátulso részibül ... ada Örökös jussol égy akkora helyet, a' mellyen, a' Seprodi Gyülekezethez alkalmaztatott Kápolna, és a' kápolna tsepegésein kivül egy öllel kert férhessen [Seprőd MT; MMatr. 238]. *1798:* hasanlo örökes Jussal, és meg hihatottlanul adá ... Baro Ur ö Natsága ... egy ... éppen hasanlo benn valo Sessiot [Ádámos KK; JHb XIX/61]. *1805:* a' bé adott Contractusok sem mutatnak arra, hogy az egész Patzolai által Lugosinak el adott To-Helly örökös jusson birattatnék az Alperesek által [Ne; DobLev. IV/887. 32] ✱ ~ *kompozíció. 1633:* thónek mj elóttunk Illie(n) öreókeós es allando Compositiot [Polyán Hsz; BálLt 1]. *1668:* tönek mü elöttünk ... illyen eörökös, es megh hihatatlan Compositiot [Impérfva Cs; BCs] ✱ ~ *konkámbium. 1650:* Teönek mw eleottwnk ... illjen eörökós es megh allando compositiot es Concambiomot [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1715:* münköt ... mind két reszröl kéz bé adással megh birálván tönek egj más között illyen eorökös és megh masolhatatlan cserét és concambiumot [Szemerja Hsz; Kp I. 106] ✱ ~ *kontraktuális levél. 1816:* adgyuk tudtára ... mostaniaknak és Jövendö idö bélieknek ezen Örökös Vásárrol iratott örökös Contractuális levelünknek rendében [Szentimre MT; BalLev.]. *1842:* ezen ... örökös Contractuális levél minden pontyaira nézve örökre meg állyon és meg maradjon [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István Székely Nemes keze írása] ✱ ~ *kontraktus. 1699:* jövenek mü élönkben egy reszröl Fel Csik szeki Danfalui Lukács, és István Lo fö nemes szemelyek, Mas reszröl Kézdj szeki Also Torjai Nem(zetes) Mihalcz Miklos Ur(am) eö kglme és felessege Nem(zetes) Sandor Borbara Asz(szony) nemes szemellyek ... Tönek illyen örökös es megh masolhatatlan Contractust [Borb. II]. *1793:* a nagy rét béli kaszálóban való jussokotis örökkös Contractus mellett ... Eö Exjának által adták volna [Ádámos KK; JHb XIX/38]. *1834 u.:* Dersi Györgytöl vásárlott kis Szöllöröl szollo örökös Contractus [Borb. II] ✱ ~ *megállás. 1781:* a' fenn veghez ment és meg irt osztást minden pontjában jovallák, és helyben hagyák, és annak örökkös meg állására kezek bé adásával magokat és maradékaikat kötelezék [Asz; Borb. I] ✱ ~ *megosztás. 1674:* az mostani takarodo vdöhöz kepest tsak a fvueket osztottak fel eo kk; eorokös es allando megh osztasat mas alkalmatossab vdöre halasztvan [Gyula K; SLt AK. 4] ✱ ~ *privilégium. 1588:* Az Mezarosok keonieorgeset megh engettek varosul hogy Matol fogwa(n)t az hust pwnkeostigh egi fontiawal Aggiak ... Mindazon altal ... Nem vgy engedik eo kegmek Varosul a' Meszarosoknak Minth egy eóreókeos priuilegiumot, hanem ... az Wdeonek valtozasa Jarasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk I/1. 88]. *1589/XVII. sz. eleje:* (Az) Articulusokat ... teolleok be uéuén, megh haniuan uetuen, emendáluan ... ez farago es Rako kömives mestereknek örökös Priuilegiumara ... ki attuk örökeoswl, s meg allandoul [Kv; KömCArt. 2] ✱ ~ *szabadság. 1642:* eo Nga Bolon Peter(ne)k es maradekinek, eőrökös szabadsagot engede mw elöttünk [Bonyha KK; WassLt]. *1673:* Ezen Nehai nagy emlekezetü Felséges Bethlen Gabor Fejedelem Mogyorosdi Thoma Laszlonak es Thoma Peternek örökös szabadsagarul ki adot kglmes levele elömbe producaltatvan ... tölemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [Vh; VhU 350 Thököly Imre ad. lev.] ✱ ~ *testamentum. 1683/1751:* Maros székben Süketfalvában ... Nemzetes Boros Gáll Uram eö Kegyelme ... tön mü elöttünk illyen örökös, és meg másolhatatlan Testamentumot [Süketfva MT; DobLev. I/95a] ✱ ~ *titulus alatt. 1765/1783:* ezen ... acquiralt Joszágot ... örökös birodalmok alá által adák ... Kenderesi ur, és Kedves Élete Párja ... oly örökös Titulus alatt, mint

eddig ... Mgs Báro Ur birta, mindketten birhassák, fiurol, fiura, maradványrol maradványra [Kv; i.h. III/574]. *1769:* Már szt Márton Nap után kezdődik az örökös Titulus alatt lévő Joszágok iránt mozditot perek(ne)k Periodussa, és tart Karátsonig [UszLt XIII. 97] ✱ ~ *uraság. 1608:* Moricz Janosne Azzoniomat ... annak[a] Eoreokeos vrasagaban niugolmaban mindenek ellen megh otalmazom [Dés; DLt 300. — [a]Ti. a háznak]. *1632:* Hiripi Geörgy Uramat ... az megh nevezet haznak eörökes urasagaban azon Nemessi Zabadsaggal es igassaggal az minemwel Zegedi Istvan ... vette volt es egy nehany eztendeigh pacifice birtais iktattuk [Ne; DE 2] ✱ ~ *vásár* örökvásár. *1762:* nagj szükségektől kénszeritvén tövének mi elöntünk (!) illjen örökös vásárt [Szentbenedek MT; Told. 28]. *1806:* ezenn örökös vásár in-vigore meg-maradgyan [Vaja MT; SLt 12. V. 20 Vajai Sepsi Mihály hites assz. kezével]. *1827:* meg oltalmazza ezen örökesen eladatt föld ... békességes birásában. Söt ennek örökesen valo meg állására magát és Successorait az Venditrix kötölezi 25 huszanöt Mforint vinculum alatt ... megis ezen örökes Vásár a maga erejében meg maradgjan [Asz; Borb. I Várfalvi Fodor Samuel ns kezével] ✱ ~ *vásárlás* örökvásárlás. *1712:* ha pedig valamellyik fel ezen irredemptibiliter lőt örökös vasárlást vel in toto, vel in parte fel bontana, vagy posteritassokis violálnák, tehat az violáns fél ötven forint poenán convincaltassek [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ ~ *végezés. 1597:* eo kegmek az also Tanachbeli vraimmal eggyewt lewen illien eoreokeos vegezest celebraltak [Kv; TanJk I/1. 297]. *1652:* My kik ez ide alab megh irt dologhban fogot birak vagyunk[a] ... Jeovenek mi előnkben[b] ... es tönek my elöttunk illyen örökös es megh allando concambiomot es vegezest [Hsz; Borb. I. — [a-b]Köv. a nevek fels.] ✱ *kollácionális ~ juss. 1780:* félbe szakadatt a' szép törvény szerént való rend, mert vagy három Gazdák[a] ... nem harmintz, hanem négyven öt, s némelyike hatvan vas tsinálást akar fel fogni, mely végre ... a' törvénnyel való ellenkezést el palástoló Instantiat adván Natságtaknak, hogy tudni illik valamennyi veröt vérség vagy Collationalis örökös Jussal söt zálagulis birnak ... fel foghassák [Torockó; TLev. 9/16. — [a]Köv. a nevek fels.].

örökös[2] **I.** *mn* **1.** ősi, öröklött; moştenit, dobîndit prin moştenire; geerbt. *1620:* Ez Haasznak p(ro)prietassagat es Eöreökeös voltat vgj mint Attyaj agrol ualo vnokaknak, az Vrbeöger Balint gyermekjnek itiltwk [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1681:* A Tőuissi portio ket karba(n) áll. Az edgyik része mely Szegeny Atyamrol maradot régj örökös ... A másik része ... senkiuel se közös [BálLt I] | Mű Uzoni Beldi Kelemen, és David, minden mű Joszáginkat, mind Eörökösöt, s mind keresmenyünket, és minden Ingó és Ingatlan jonkot, valamellyeket most birunk, vagy jövendőb(en) kereshetünk, köttyük ennyi summa penzigh, az mi jo Urainknak Atyankfiainak [BLt]. *1723 k.:* A' Peres erdőn — 3 — nyil erdő örökös ... A Csere végbe egy darab ös Erdő ... A Motsi faron egy szálos Erdő örrökös [HbEk]. *1732/1735:* a' Szász ut mellett egy hold ... örökös [Albis Hsz; BLev. Transs. 11]. *1766:* Vagyon égy kaszallocska a mellyis örökös [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ *appertinencia. 1761:* Vadnak némelly Sessiok utan olly örökös appertinentiák, mellyek ámbár dificiállyanakis a Sessiokon lako emberek, mindazáltal, azokot nem vehetik ell az Attyafiak hanem örökké a' Sessioval maradnak [Martonfva NK; JHbK LXVIII/1. 393] ✱ ~ *birodalmú. 1787:* Minthogy Lajos Miklós sem az becsületes falusi bírótól nem kérte, sem pedig az örökös birodalmú vicinusoktól, csak maga jóakaratjából minden hír nélkül; azért nem szabad senki örökös jószága között magának örökséget csinálni [Taploca Cs; RSzF 138] ✱ ~ *birodalom. 1653:* (Az) hat Nylakat es tellyes abbeli igassagat azon Sententia vigoraual eő kegme Balogh Lazlo Vram, es Successori szamokra el foglalnok es eőreőkeös birodalmaban hadnok [DLev. 5]. *1689:* Teleken a faluban semmi eörökös birodalmat nem tudom [Olasztelek U; HSzjP]. *1769:* a' ... Hegyes Ér nevezetű helynek a Keresztur felöll valo oldala mind a' Possessor Urak örökös biradalmáb(an) volt s vagyon [Maroskeresztúr MT; SLt XLVIII. 15]. *1817:* (A) Föld a középén ketté rovattatván, egész hasonfele része Makkai Miklosnak örökös birodalma ala ment [Udvarfva MT; Told. 42] ✱ ~ *birtokosság. 1807:* Nem Gondolván az Exponensek örökös birtokosságakkal [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ ~ *erdő. 1782:* a Torotzkai Lakosok nem tsak a Torotzkai határon lévő örökös Erdeinket bitongolták, s bitangolják mais, hanem e felett más Faluink határairais ki terjeszkednek [Torockó; Thor. XX/2] ✱ ~ *falu. 1676:* Tudode ... hogy ... eoreghbik Rakoczi Feiedelem ... Mezeo Szilvas[a] nevű eoreokeos Falumnak ... semminemű teorvényes remediumokot nem admittálván, mezei katonaival kezünkbeol ki foglaltatta volna ...? [JHbK XX/22 vk. — [a]K]. *1700:* Teleki Mihalne aszoniom ... rea küldöt hatalmasul ... Kolozsvármegjeben egy Kőlesmező nevű örökös falumra fegyveres paraszt embereket [EMLt] ✱ ~ *faluhely. 1671:* elébbeni Fejedelmek, Mikola Sigmond Atyánkfiának Colosvármegyében lévő Puszta Szent Miklos nevű örökös Falu hellye határán, néha az lovakat hatalmasul az Possessornak Nemessi szabadsága meg-bántodásával és sok kárával az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték [CC 92] ✱ ~ *föld. 1570:* az ky eorekes feoldet akar zanthany kerie attol az kye es fizessen Beert twlle [Kv; TanJk V/3. 11a]. *1587:* (A) Ret penigh, Nyl zamra ozollion ... soha eoreokeös feolde senkinek Ne lehesse(n) ... Mert felekis ... Colosvary hatar [Kv; i.h. I/1. 53–4]. *1697:* Viciunussa ... Szekely Janos örökös földe [Dés; Jk]. *1753:* négy hold moston széna fünek usuált örökös Föld [Záh TA; Told. 3]. *1794:* örökös földeimet Aranyos széken Rákosan el adtam ... 70 v. forintokan [Asz; Borb. I]. *1801:* A kis völgy ... mégyen ki ... az örökös földek lábja végiben a' Megyesre menő utonn aloll [Sövényfva KK; EHA] ✱ ~ *fundus. 1770:* Bodó Páll ... kéntelenittetett azon ... pártikula jószágotskát Örökös fundusából kiszakasztatni [Madéfva Cs; Ks 65. 44. 13] ✱ ~ *ház. 1600:* Broszer Thamas ... vallya Nem thwdgya hogy ha Herczegh Barbaranak Az Magyar vchaj haz eoreokeos haza volte mikor Teutsch Janos el veotte [Kv; TJk VI/1. 393]. *1768:* engemet Testvér Bátyám inhibéalt ezen Joszágnak remissiojátol ha azon örökös Enyedi ház remittáltatik [Asszonynépe AF; DobLev. II/405] ✱ ~ *házhely. 1666:* Csiszer Annok ... örökös ház helyet ... adá örökösön Racz Peter Ur(na)k ... es maradvainak minden hozza tartozo pertinentiaival edjüt [Rápolt H; JHb XXIX/33]. *1732:* Amazokat azert hivjak örökös régi haz hellyek(ne)k, hogy a réghi Falu hellyén vadnak [Nagyida K; EHA]. *1742/1760:* mindenkor hallottam Régi Emberektől hogy az kérdésben emlittett Szilágyi Familiának itten örökös ház hellyei volnának [Pujon SzD; WasslLt Elisabeta Farkas rel. Joh. Farkas (70) jb vall.] ✱ ~ *hely. 1826:* a Tekintő alatt vagyon égy darabotska örökös hellyem, a' melyekre a' Városi Nyílak rugnak réá véggel [Dés; EHA] ✱ ~ *helység. 1777:* Instálunk ... alázatossággal Ngodnak, méltoztassék

a' maga örökös Helysége és szegény Jobbágyai mellett tellyes autoritassa szerént assistalni [Torockó; TLev. 13/2] ✱ ~ *jók. 1721:* Mi aláb Subscribalt Személlyek ... Nemes Belsö Szolnok Va(rme)gyeben Kecsetben Confluáltunk ã Végre Hogy emlitet Csegezi Judith Aszszonytul réánk devenialt mobile es immobile örökös es acqviralt jokat Subdividaltuk [RLt] ✱ ~ *jószág. 1606:* Akkor Bence Gergelj es Gedeö Sigmond valanak annak az alzegy eörekes iozaganak biraj [UszT 20/232 Georgius Marko de Olaztelek a nunc in S. Marto(n) commorans (40) pp vall.]. *1666:* azon Onok nevü Falutskat ... meltoztassék keglsen én nékem adni, hogy örökös jószágát Feleségemnek ... penzemmelis toldva(n) redimalhassam [JHbK XXIV/24 Mikola Zsigmond kérv.]. *1711:* az én mostoha Atya(m) adosságáért se egy, se más az én maga(m) és Bátyá(m) Dési Szabo György Ur(am) örökös jószágához ne nyullyon [Dés; Jk 357–8]. *1781:* Tudgyuk ... bizonyasan vallani, hogy vannak ezen örökös Joszághoz tartazo valamelly közes Erdök, és Havasakís ... de ezek mindétig osztatlanak voltanak [Szárazpatak Hsz; Hr] ✱ ~ *juss. 1671:* Mikola Sigmond Atyánkfiának Colosvármegyében lévö Puszta Szent Miklos nevü örökös Falu hellye határán, néha az lovakat hatalmasul ... az Colosvárat quartélyozó Katonák füveltek, de sokszori alázatos instantiaját és örökös jussát látván iffiabbik boldog emlékezetü Rákoczi György Fejedelem in 1653 ... remittalta volt meg-irt Mikola Sigmond Atyánkfiának in perpetuum, mellyet elöttünk exhibealt testimonialissábol világoson láttunk [CC 92]. *1760:* praetendallyak ã fiak, hogy azon aqvisitumok valamelyek vadnak találtatnak, mint hogy az örökös Jus perse igen kevés volt ... mind azok maradgya(na)k ã fiu haereseknek [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1793:* melly Kaszálot ... az én értemre mindenkor mind maga örekes jussat ugy birta [Mezösámsond MT; Berz. 5. 43. S. 88] ✱ ~ *kaszáló/kaszálórét. 1700:* bocsátott eö Kgle nékem a Dési réten cserében edgy örökös kaszálo rétet [Szentbenedek SzD; Ks 25. VI]. *1753:* Szénafü az Falú közönséges Nyilas Rétiböl ... obveniál egy egy Gazda ember(ne)k három három szekér szénára valo nyil szerint ... állando örökös kaszállo Rét, avagy szénafü nintsen az házhellyek után [F.zsuk K; SLt E. 20]. *1809–1815:* Kodori völgyen a Salánki Lászlo örökös kaszálloja végébenn [Dés; EHA] ✱ ~ *köz. 1617/1687 k.:* (A falubelick) meg vallották volt hogy ã Praedikátor örökségében el foglalt volt Foris Ferencz, le akarta Szilvási ã kertit vágatni, és ugy alkuttanak hogy ã Foris Ferencz csüri örökös köz legyen a Pappal [Kövesd MT; MMatr. 398] ✱ ~ *kúria. 1779:* még a maga Aviticalis ... NLaki Udvarát is nem reparálhatná; ezen örökös Curiának azért szükségképpen lehetö meg ujjitását jobnak, és jövendöreis hasznasobnak allitotta lenni [Nagylak AF; DobLev. III/522. 1b] ✱ ~ *kuriális hely. 1749 k.:* eö Exja ... Circiter 60 Számbol álló fegyveres embereit réa küldvén ... el foglaltatta ... magam ... mint Saját örökös Curialis helyemet ... reocupaltam [H; JHb XXXIV/24] ✱ ~ *porció. 1747:* az Mlgs Ur Csapai Kun Sigmond vram ... Balavásárán szép, és örökös portiot biro Uri Poss(ess)or [Kük.; Ks 17/LXXXII. 8]. *1759:* cum hungflor 500, ki váltották, legitimo modo lett meg kinálás mellet, mint saját örökös és az elött oppignoralt Portiojokat [Zaránd m.; JHb XXXVII. 29] ✱ ~ *ráta. 1752:* Bottz Pintyet, és Botz Jakobot ugy Botz Nyikorátis értük mikor ell bujdostak, kikis az Ur ö Nadtságának örökös ratajab(a) jutott Jobbagyi Voltak [Bázamező SzD; Ks 16. LXXVIII] ✱ ~ *rész. 1761:* A' Veszszödi Nyilban az örök igen kevés rész, nagyobbára a' Portiok mind hypotecario Jure aqviráltattanak, a' más két Nyil pedig mind örökös részekböl emergált [H; JHb XXXVI/40. 8] ✱ ~ *részjószág. 1605:* az Nehai Nemes Janosne Laios Katha es Nemes Andras az fia ... uetettek Zaz forinthba zalagba Keofalubeli coreokeos es zalagos rez iozagokat [Déva; JHb XXXVI/2] ✱ ~ *rét. 1717:* A Déési nagy Réten a Tökös Tón tul vagyon egy darab kaszállo Rét Zöldi Lászlo Ur(am) örökös Réti szomszédságába(n) [Dés; EHA] ✱ ~ *szántóföld. 1762:* az örökös szánto földekböl ... nékem Dósa Farkasnak obvenialt tizen három kőböl férö föld [Makfva MT; DLev. 2. XVB. 4]. *1785:* Botár István ... praetendálja most egy örökös szántóföldet megváltani testvérbáttyától, Botár Jánostól, minthogy ökegyelmét is úgy illeti, mint az báttyát [Taploca Cs; RSzF 252] ✱ ~ *szénafü. 1727:* A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü, hanem az Falunak levén közönséges böv Széna füvei, mikor abban osztnak, nemellyek a' Szegényebbek közzül, kettö, három áll egy rudra [Mezöcsán TA; Ks 15. XLIX. 5] ✱ ~ *szénafühely. 1787:* azt kívánja írt Csedö Ignác, hogy <amit> az ökegyelme örökös szénafühelyei között orotott, ökegyelmit illeti [Taploca Cs; RSzF 138] ✱ ~ *szőlő. 1803:* Szánto Sándor Ur örökes Szöllöje [O.asszonynépe AF; DobLev. IV/862. 29b] ✱ ~ *telkecske. XVIII. sz. köz.:* nekem jutott ... örökös Telketskémet [Komjátszeg TA; AbN].

E jelentést vö. az *ős-örökös* cimszóval.

2. örököst megillető; ereditar; dem Erben gebührend. **Szk:** ~ *hereditarium juss. 1677:* Ha mely jószágban Jus Regium löt volna-is valamikor, és annak Possessori decedalván, mások akar kik is ollyan jószágot apprehendaltak volna, és ad Fiscum Regium nem redealhatot volna, harmincz két Esztendönek forgása alat, és annak a' jószágnak pacificum dominiumjában lehettenek volna, ez illyen modon valo idö töltéssel absolvaltatot a' Jus Regium praetensioja alol, és ismét a' régi örökös haereditarium jusra redealt, s' azzal birattathatik [AC 150] ✱ ~ *jog. 1841:* most ezen igazan ki mért, 's az Bátyám ... Allodiális Tábla Földjiböl ki vágott, hasitott, oly Minéműségü rész Föld, effective az én Tábla Földemhez Csatoltatván ... a midön tehát továbbat a Bátyám, vagy akár mely maradékátol, csak mint Zállagoss birtokosoktol ... kezemhez akarom venni ... csak is ezen Csere földhez lehet örökös Jogunk [M.zsombor K; Somb. II].

3. örökség útján birtokolt; care a fost dobîndit prin moştenire; als Erbschaft bekommen. *1628:* En azon hitre mondo(m) az kire megh esküttem hogi en nem tudom ha zalogh uolte Bojer Peternel auagi eörökös az a peres örökségh [Récse F; Szád. Reczen lako Komsa Popa (70) vall.]. *1685:* Tudgyaé Kglmek itt Kézdiszékben Alsó Torján az Kisseb Vizi Péter ioszága között való darab ioszágoczkát ha Néhay Kálnoki Jánosné Aszsz(onyo)m birta vólna ? ... Kálnoki Jánosné Aszsz(onyo)m(na)k zállagos joszágaé vagy örökkös? [Altorja Hsz; Borb. II vk]. *1714:* I. ne(m) Zálagosnak hane(m) örökösnek tartya 2. fele Zálag fele pedig a Falu földiböl fogattatott volt fel [JHbB M. 47]. *1777:* Etzken András lako Nemes Jószágit ... Három Határokban lévö Szánto földeit, mind örökösököt, mind Zálagositattakot mostan kik, és mitsoda jusson birják? [Hsz; BLev. Vall. 2 vk].

4. (vmely helységben) ingatlan jószággal/örökséggel bíró; care a dobîndit bunuri prin moştenire (într-o localitate); (in einer Siedlung) Erbschaft habend. *1570:* Panazol-

kodnak egynehan Vraim Az kereskedew Nepek feleol kyk hwl kolosvariaknak hwl Debrechenyeknek Newezyk Magokat, sem eggywt sem Masswt eoreokesek [Kv; TanJk V/3. 13a]. *1572:* az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak, az adoert vgi se legien restantia [Kv; i.h. 54a]. *1590:* Ez Jo tanachbol valo Warakodas penig kit ideigh hattanak ne(m) lattatik azt inseralni, hogy vgyan eóreókeos lenne[a] [Kv; i.h. I/1. 128–9. — [a]Az Espotaly Mester Baloghy Farkas]. *1687 k.:* Proventus Pastoris ... ã ki őrökös ã megyéb(en) bért adott ã Praedikátor(na)k [Kebelesztiván MT; MMatr. 297]. *1704:* in A(nno) 1296 esztendőbenis az törvény adjudicalta, hogy az előttis, őrökösök voltak, Ősbén, Palotkán, Petében, és Legennek nagyobb reszeben[a] ... az törvényben is megh bizonyitották hogy őrökösök voltak, s azért Adjudicalták [BLt 7 Palotkai István Kolos V(á)r(megye)i Fő Biro kezével. — [a]A palatkaiak].

Szk: ~ *ember. 1575:* Az Drabantok feleol penig eo. K. varoswl azt kewannyak hogi eo K. Biro vra(m) es az tanacz ollyakat fogadgianak kyk Iamborok es Ez varosba Eorekes Emberek legienek [Kv; TanJk V/3. 110a]. *1625:* ot az heliben Idegen ember az J De en ot ualo örökös ember uagiok [UszT 111a]. *1740 k.:* ez ideig soha ... Szilágyban Solymos nevű Falunak hirit sem hallottuk, nem hogy oda valo órókós emberek volnánk [TKl] ✱ ~ *fi/fiú* (vmely helységben) ingatlan jószággal/örökséggel bíró ember leszármazottja. *1585:* Az Eyelj Iaras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansagh feleól vegeztenek hogy ha Niolcz ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talaltatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettessek, Es ha It valo Eòreókeós vagy Eós fiw, Awagy hazas Ember lezen ... egy forintal bewntesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. *1630:* Jol ismerte(m) Majos Mattjast Luduige(n) Eóreőkeős fiu volt itt hazatjs czinalt vala [Ludvég K; Told. Huszár lev. 17a]. *1645/1646:* Az ęn Attiam Stanisai eóreókeös fiü volt [Kurety H; JHb XXXVII. 1]. *1663:* Tudode Bizonioson Szymul Gabort ha Kaloczaj D(obo)ka varm(e)gyébélj örökös fiu volt, Putnokj Uramék(na)k òrökös ös jobbagik lőtt volna ...? [Dob.; SLt AX. 17 vk]. *1666:* Szabo Mihály, itt valo őrökös fi, s ado fizető rót szemely lévén, Kendi János vram(na)k jobbagya vala [Balavásár KK; Ks 19/III. 13] ✱ ~ *gazda. 1809:* Kortsomáros Deak Imre itten Udvarhely Varosáb(an) Joszágtalan ember mégis ... mint szinten más leg törsökössebb Joszágosabb Városi lakos, és Gazda, a Városi Piaczon kereskedik ád veszen mint akár ki: mely szerént ha egy városi örökös, és Törsökös Gazda minden közös köteles terheket köteles vinni ... Diak Imre a ki jöveveny nem menekedhetik a köz terheknek supportalása alol [UszLt ComGub. 1715] ✱ ~ *héresz. 1625:* ó ot idegeny en penig órókos heres vagiok [UszT 119] ✱ ~ *lakó. 1585:* Ha melj hatalmaskodo halalra valo Sebet ... Eoldeóklest ... Tolwaylast ... chielekednek ... zemelywalogatasnelkewl az dolognak ... vegere menwen, mind Nemes es kewlseó embereketh, s mind ez Warossy eoreokeos lakokat hamarsaggal Sereny segel meg fogianak Lanczozzanak [Kv; KvLt Vegyes III/17] ✱ ~ *posszesszor. 1776:* Igazé hogy mind az ki most birja, mind azok, a kiktől vette volt[a] az mostani Possessor Káálnaban nem Örökös Possessorok, hanem külsök ...? [BSz; Ks 39. XV. 2 vk. — [a]A birtokot]. *1789:* mindenkor elég az őrökös Possessornak azon eredendő gyökeres Jushoz ragaszkodni, valameddig az ellenkező fél maga kívánságát ellenkező fundamentumra nem állittya [JHb II/7].

5. ősi, ősiségi; strămoşesc, care este moştenit de la strămoşi; angestammt. *1580:* Erdeo falwan ... maradott wolt egj puzta haz ... Kemeny Janosne azzonyom Ada egj Jobbagianak ... Zěoke Antalnak melj Kemeny Boldisarnak Eóstwl maratt Jobbagia Eóreókeos [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. *1718:* A hetedik fatens Isák Lòrincz ... az Jobbagjok iránt ugj felel mint az elso bizonsagh, az egy Lukács Mihaljon kivül mivel azt nem tudgja örökkös ě vagi acqvisitum [Szentmihály Cs; Borb. II].

Szk: ~ *földesúr. 1726:* Czelnának őrökes földes Ura [TGSz 51]. *1772:* reménkedem Tkts Hadnagy Uram(na)k, és az Tkts Nms Tanácsnak, mint örökös Földős Uraimnak ... hogy méltoztassanak ... károsodásomat ... resorcialtottni [Dés; DLt 321]. *1779:* Sztánék ... onnan szolgálták ... Gróff Lázár Janas Ur eó Excellentiáját mint örokös Földös Urakot [O.monostor K; GyL. Surs Nyisztor (60) jb vall.] ✱ ~ *jobbágy* földesura személyéhez és a telekhez kötött jobbágy. *1580:* ha wdeoforgasaban ... Kemeny Georgj, az megh neuezett Jozagot Kemeny Boldisartol megh waltana ... Kemeny Boldisar az eó Eóreókeos Jobbagiat az hazbol kj hozhassa [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. *1592:* Az Arkot ... Az eórekes Jobbagj Arokollia az Regj foliasba [UszT]. *1593:* ada az Varossnak Deesnek ... Zawl Lúcachiot ... eoreokeos es twlaydon Jobagiat, fiorol fiora megh hyhatatlanul [Dés; DLt 238]. *1600:* En Geresj nagy Miclos Bathory Peter vram jobbagja. Esküzeom ... hogy en az en vramnak, az vjtezleó Bathorj Peternek fiürol fiüra üalo órókeos jobbagya leszek [Perecsen Sz; WLt]. *1619:* Feyer Mathe ... Badarka, mas neuel Nagy Thamas neuü eoreokeos Jobagia ... fiat Balintot meghyhatatlanul ... Náray Janos deaknak ... adá [Vacsárcsi Cs; Berz. 12. 92/87]. *1674:* ha kik penig az oda szállando parasztságh közzül ezen Bócsűlletes Nemes emberek(ne)k eorőkös Jobbagyi lésznek, azok(na)k állio(n) szabaczagokban, ha az Vrak(na)k rendeltetett taxa szerént fizetneke annuatim, auuagy szolgálnak minden héten édgy édgy napot [K; SLt D. 18]. *1754:* Vas Mives Czigány Urszuly ... Tőmősvári János Uram ő kglme örökös Jobbágya [Monostorszeg SzD; SLt 35. HA. 37] ✱ ~ *jobbágyfundus. 1732:* (A) Nms Curia ... allyábol Jobbágy ház hellyeket excindálták, mostis laknak rajtok és már azok őrökös Jobbágy fundusok(na)k reputáltat(na)k [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ ~ *jobbágyi szolgálat. 1724:* Pajkos Juon es Pajkos Vaszil edes Attyok Pajkos Máté ... örökös jobbágyi szolgálattal tartozo jobbágyi lőttenek volna ...? [Kiskájon SzD; BK vk]. *1737:* örökös Jobbagyi szólgálattal szolgálták mindetig, de ha ab antiquo őstől maradott ös örökös Jobbágyi lettek volna ő Ngákk, bizonyosan nem merjük mondani [BfN Kidei cs.] ✱ ~ *jobbágynak/jobbágyul adja/köti magát. 1619:* bizonios somma fizetesert keoteotte uolt magatt Eoreokeos Jobbagiul, melly Kus Janos annak Eleotte Zabad szekelj uolt [Kál MT; Berz. 10. 77/13]. *1637/1674:* Marosi Pal feje valtsagaert atta volt es kötte magát ... eörökös jobbagiul [Hr 2/3]. *1642:* Monta Janos es Monta Voniga czek hűtcőseok kezessegh alatt eőreőkeős jobagiok(na)k keőtcőttek magokatt [Hidegszamos K; GyU 87] ✱ ~ *jobbágyság. 1694:* Miis el menenk ... Melegh Földvárra, az holott magat ... Földvári Ersebet Aszszont nem találok, hanem egy Tsato Janos nevü örökkös iobbágyát talalvan ... el olvasván elòtte ... Kerekes alias Nagj Geórgj órókós ... jobbágjságarol valo Rélatoriaját ... hét száz magjar forint birságh alatt fel kérök ... Kerekes alias Nagj Geòrgjòt felesègével gyermekeivèl és minden ingo, bingo javaival edjütt [SLt AM

25] ✱ ~ *jobbágyságába esik vkinek. 1689:* Kováts Mihálj ... ha ... meg nem adná az Lo arrát valahonnot kapná vagy kaphattatná ... tehat mind maga s mind maradeki örökös Jobbagjsagáb(a) essenek Petritjewit Horvát Miklos Uram(na)k es ket agon levö maradekinak [Széplak KK; SLt AK. 28] ✱ ~ *jobbágyságra adja/köti magát. 1700:* Iuon Szurdul sive Siket a Csernai Malomban molnár lévén, azonn Molnarságában Nehai Csonokosi Balint uram eö kglme számadásra Constringálván Circiter nyolczvan veka buzaig tette s marasztatta adossá ... de mint hogj adosnak agnoscálta magát lenni az en preasentiamban köte s ada ... Csonokosi Balint ur(amna)k örökös jobbágjcsagra magát [Rusor H; Szer. Joannes Pap de Maczesd (40) ns vall.] ✱ ~ *jobbágyságra esik. 1710:* A fejedelem[a] ... Bethlen Gergelyt s Mikes Kelement ... egyenesen Béldi ellen expediálja, a székelységre is mindenüvé kemény commissiókot küldvén ki, hogy Béldi factiója mellől valaki el nem áll, örökös jobbágyságra esik mind maga, mind maradékja [CsH 137. — [a]1678-ban] ✱ ~ *jobbágyságra kötelezett. 1753:* Valaltanak vólt magokra kezességet ... Marsinán Vonulért ... Dobolyi István Ur(amna)k ... örökös Jobbagyságra kötelezett Jobbágyáért [Benedek AF; DobLev. I/264. 1a] ✱ ~ *jobbágyságra obligálja magát. 1702:* obligálá magát ... Poroszka Thodor N(e)mz(ete)s Mihálcz Miklós Ur(am)nak, és ő kglme Posteritássinak örökkös jobbágyságra [Altorja Hsz; Borb. Nicolaus Marton Iudi-magister gymnasy Al Torjensis kezével] ✱ ~ *jobbágyszabadosság* a földesúri szolgáltatásokon kívül egyéb teherviseléstől való mentesség. *1590:* keote magat ez meg Nevezet Azalos Thamas ... hazawal es minden eoreoksegewel Egyetembe hogy ennek vtana vgy minth eoreokeos Jobagy Zabadossagban Adofizetetleneol Zolgalna Bathori Elekne azzonyomath es minden maradekit [Bőnye Sz; WLt] ✱ ~ *jobbágyul szolgál. 1666:* Rettegi János al(ia)s Pulyomi ifju legényt, ki Udvari Gyalogink közöt lakván ho penzünkel es ruhankal el szökven ket izbenis ... halalra adjudicaltatot volna, mely ifju legenyt Fejedelmi keg(yes)segünkből azon sententia alol ki vöttünk es neki megh kegjelmeztünk ugj hogj ... Jeddi Pál szolgánkat es ket ágon levö maradekit ... örökös jobbágjul szolgallya [Szád. fej.] ✱ ~ *kolonusának kötelezi magát vkinek. 1801:* Sandor Jantsi ... a kár fizetés mián magat köteleszte ö Ngának örökös Colonussának [Erdösztgyörgy MT; WH. Lázár György (76) cigány vall.] ✱ ~ *nemességgel megajándékoz. 1664/1681:* megh tekéntvén Vajda Hunyadi Kloka alias Miklos Deaknak Vajda Hunyadi Várámban, es ahoz tartozo Joszagomban reabizattatot hivatallya szerint valo hüséges forgolodassat es jambor szolgalattyat ... az mely hazban mostan lakik ... azon hazat mindennemü paraszti szolgalat, ado, szedés, véves dézma és kilenczed adas alol kiveszem, es örökös Nemesseggel megh ajandékozom [Vh; VhU 267–8 Zólyomi Dávid ad. lev.] ✱ ~ *parasztság alá vettetik. 1796:* valakik azon Paraszti tumultusba magokot belé elegyitették, in Notam perpetuae infidelitatis incurraltanak, és minden szabadsagokat el vesztették, 's örökkös parasztság alá vettettenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 94 tábl.] ✱ ~ *úr. 1640:* miolta en emberkort tudok, az oltatol fogua senkit nem tudok Szamosfaluanak egyeb örökös urat az mikolaknal az Gierőfficknel [O.kiskapus K; Ks 90]. *1676:* Egerhazi Ura(m) folden lakva(n) az a Szász Mihaly az örökös Ura ide jöven fel kerete [Mezőbánd MT; MbK]. *1677:* A' mely Jobbágyok Mihály Vajda be-jövetele elöt mentenek-el és bujdostanakel örökös Uroknak földökröl, azok longo litis processu kerestessenek [AC 193]. *1699:* Az méltóságos úrnak, Tekintetes Széki Teleki Mihály uramnak ö kegyelmének ... Sz. Péter, Sorostély örökös urának[a] [TML IV, 627 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Levélcímzésben] ✱ ~ *zsellér. 1692:* Census. Mindenütt való örökös Jobbagyok, és Sellyérek, az kiknek marhájok vagyon capitatim tartoznak adni egy egy köböl Zabot, két két karacson Tyukját ... Decimae. Mindenfele Gabonakban, Barány, es Juhokban Méhekben tizedet adnak mind örökös Jobbagyok, és Sellyérek [Mezőbodon TA; BK Inv. 3] ✱ ~ *zsellérjobbágy. 1678:* Drucza al(ia)s Porfyros Janos ... ennek elötte sem örökös sem bé adott seller jobbagiok az Csakj Urak(na)k soha nem volt nemis szolgalta soha eö ngokat sem örökös sem seller jobbagiul [(Füzes)sztpéter SzD; RLt I] ✱ ~ *zsellérségre kötelezi magát. 1726:* égy Szilágyi György nevü ember ... kötelezé magát keze bé adásával ... örökös, és nem kóborló Sellérségre [Császári SzD; WassLt] ✱ ~ *zsellérül köti magát. 1721:* köták magokot es posteritásokot ... örokös Sellerül [Vadad MT; VK].

6. öröklésre jogosult; care are dreptul la moştenire; Erbrecht habend. *1604:* mostis az fen megh írt okok alatt ugia(n) Benedekfy Janosnak itelj az teórwenj a' Tutorsagoth, mjwel hogi Benedekfy Janosne Azzoniommal eörekes az liany, ne(m) Gherendj Palne Azzoniom(m)al [UszT 20/128].

Szk: ~ *szukcesszor* öröklésre jogosult utód. *1608:* ha valamikor Ideo jartaban Valakj eo keglmit Moricz Janosne Azzoniomat, Vagy az eo keglme giermekit es Eoreokeos successorit, teoruinniel ... keresné es haborgatna, tehat az ollian haborgatok ellen minden terhit gonduiselesit magamra vezek [Dés; DLt 300].

7. ~ *fejedelem* örökségi jogon uralkodó fejedelem; domnitor ereditar; Erbfürst. *1758:* Felseges Asszanyuk (!) és örökös Fejedelmunk Compulsorium Mandatumnak engedelmeskedni ... akarván ... elmentük (!) ... Czintosra Szkridon Juvon ... Falusi hites Eskűt házáhaz Az holott is az ... vallokat ... meg Examinalvan ... vallas teteleket irtuk meg [TKl 19/42]. *1794:* Felséges örökös Fejedelmünk kivanja ... az Erdellyi Nemes Regimenteket ... egységbe fen tartani [M.bikal K; RAk 7].

8. ~ *ország* öröklés jogán birtokolt ország; ţară ereditară (a coroanei); Erbland. *1760:* Ditsőségessen országlo Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttye Felséges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelitö Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását, nem tsak minden örökös országaira, hanem ezeknek Tömlötzeire, és deliquenseire is önként valo Királlyi Kegjességéből terjeszteni kivánván az actu detentioban lévö Rabok el botsáttása iránt melly kegjelmessen méltoztatott parantsolni Királlyi Levelének idezárt mássa maga mutattya [DLt 321 gub.]. *1769:* Valamint hogy minden örökös Országaib(an) ö Felségenek, uj fabricanak vagy tsinalmánnak ö Felsege hire nelkül fel alitasa nem szabad ugy e Nms Hazában is meg tiltatott [UszLt XIII. 97].

II. *fn* **1.** ős/örökös jószág; moşie, proprietate (funciară) moştenită; Besitztum, Erbschaft. *1644:* mivel azo(n) ioszaghba(n) ugy mint Doboka(n) losardo(n) es Sziluaso(n) Eöreökeösemis uagio(n) nekem ... azok is oszollianak az szerent ket felé [Kv; JHb III/6]. *1671:* meg bocsasson, hogy az föld felett kellett eddig ö kglmjuel izetlenkednj, miuelhogy ö kglmeis maga örökössinek gondolta lennj [Körtvélyfája MT; BálLt 52]. *1677/XVIII. sz.:* Hallottam réghi paraszt emberektöl, hogy Báthori Gábor eletéb(en) 's Feje-

delemségében Török Kata birta volna Hunyad várat ... ă mely joszagival együtt örökösse lett volna ă Török familiá(na)k [H; Born. 3/7 Fr. Pap de Also Nádasd (60) ns vall.]. *1710/1792:* Aranyas hegyenis vagyon fel hold örökös öt vékás, melyet Moyses Deák Ur(amna)k deferaltak [Albis Hsz; BLev. Transs. 29]. *1736:* micsoda igazsággal lehetett elvenni az Báthori István jószágát[a], az mely örökösse volt [MetTr 424. — [a]Ti. amelyet a maga birtokából a kv-i akadémiára hagyott]. *1746:* jövendőre ... az Ának viszsza itiltetik mint őrőkösse à Szőlő egészszen [Torda; TJkT III. 79]. *1750/1797:* (A telek) azótától fogva egy nehány kézen fordult meg ugy hogy most Jankó András birja Zálogképpen és rajta is lakik azon a' Jusson a' kit Kun Mihály Vr maga őrőkössének tartott [Vérvölgy Sz; Borb. II]. *1763:* Ezen Nagy Mező nevezetű Helység az Udvarfalviaknak[a] többire őrőkössök [Told. 44/8. — [a]MT]. *1780:* a Mosia is az Olosz Uré, még is meg engedi hogy más birja, s tsudálkozom hogy engedi más(na)k a maga őrőkössét [Gyalmár H; BK ad nro 450 Bujka Jakob nyil. Kalimán Angyel (90) jb vall.]. *1780/1784:* Ha valaki ez elött harmintz két esztendőkel valamelly hellyet fel fogván az olta birja, a mint örököse maradjan kezénél s el ne vétetödjen tölle, a mit pedig harmintz két esztendön innen fogott az el vétetödvén Közre bocsáttassék és oszlora mennyen [Galambod MT; Told. 29]. *1817:* azon Helyek és Irtoványok, a' melyekre ők telepedtek volt, nem az ők örökössek, hanem a' Mlgs Uradalomé volt [Kásva MT; Born. XVIII. 5 Szegedi László hites assz. keze írása].

Hn. *1759:* Az őrőkős n. bardos de külőmben a teteje felé meg ritkitott [M.bece AF; EHA].

Szk: *ős ~. 1762:* azon helly eő Kegyelmének ős, őrőkösse lett volna [Körtvélyfája MT; BálLt 87].

2. ősi/örökség útján birtokolt jószág; proprietate (funciară) dobîndită prin moştenire; Erbschaft. *1712:* Gyerofi György Ur(am) ... hány ház heljet birt olha (!) es Magyar rödön s mi kepen birta azokat. Zalogossi voltanake vagy mind eőrökosei? [K; Ks 33 Rőd II vk] | negyet tudok eőrököst [K; i.h.]. *1724:* hallottam közönseges Falu gjülesiben az Sűtő Mihály attyátol hogj neki az föld nem örökösse hanem tsak zálogossa, akkor mondák néki az emberek hogy rotassa maga öröksegenek de eo nem rotata, hanem tsak zallagossá(na)k, az fia ... már maga örőkössenek rotatta [Vécs MT; Mk 9 Joan. Farkas (40) ns vall.]. *1730:* Az Fel Csik Széki Szent Mihalyj Szép Viz felől valo fordulob(an) nemes Curiahoz mely Nehaj Tks Nmzs Sandor Mihály vr(am)tól maradot mind örőkősök(ne)k és Zállagosok(na)k Cum distinctione valo Regestruma [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1761:* az meg nevezet föld eő Kigyelmek(ne)k örökösse volté vagy Zálogul birta nem tudom [Petek U; Hr 2/34]. *1762:* A melly tserét ... Rosnyai Josef Uram adott itten M Járab(an) én ugy tudom világoson hogy nem örőkösse, hanem Illyei Néhai Kováts Sigmond Uramtol Zálogositott Joszága volt [Erdőcsinád MT; Told. 43/88].

3. öröklésre jogosult/örökségből részesülő személy; moştenitor, succesor; erbberechtigte Person. *1580:* az Nehay Kemeny Lazlo fia wetette wolt zalogba Gyereó Monostorban Derethen Olah Monostorban Erdó falwan Bedeczyben walo Rezyt Kabos Gabrielnek Melljet Kemeny Janosnę Azzonyom fia Kemeny Boldisar kepeben megh waltott wgy minth ez Joszagnak teorweny szerent walo Eóreókeose [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52]. *1590:* mint gilkost megh fogtak Molnar Petert es it Vduarhely varaban fogwa volt az Gilkossagertt keoteotte magat mi Eleotteonk[a] ... hogy Jobbagia lezen Perniezzy Jstvan vramnak es mind az eo maredekinak (!) eoreokeossinekis [UszT. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1607:* ligiên Varga Thamas es felesege Erzebet Azzoni es giêrmeki niluan ualo òròkòsok benne [Szentmihály U; Pf]. *1718/1793:* Etzken András Uramnak ... által adám mindennémü ben és kün valo Joszágaimot ... (:semmi örökösöm nem lévén, kiben maradna nevem:) [Albis Hsz; BLev. Transs. 5]. *1734:* egy Ház teleket ... mind addig ő kmek békességesenn birják: valameddig az el zálagositók vagy maradékjok ă meg irt harmincz forintokat és husz pènzeket ő kk(ne)k le tészik, le tévén pedig, ő kmek is tartozzanak ă jószágot az örőkősök(ne)k ki bocsátani [Szécs Cs; Borb. II]. *1795:* ellenkezik mind az I(ste)n Törvényével, mind az Hazáával ilyen Hite szeget Aszszont Vra Joszágában introducalni, és benne hagyni az örőkősök(ne)k nagy meg rontásokra és keserittésekre [Albis Hsz; BLev.]. *1850:* köteles leénd haszonbérlö sogorom, annyi bé vetett földet adni viszszá az örökösöknek, a hány földet jelenleg bé vetve vészen által [Ne; DobLev. V/1298]. *1863:* kedves nöm Özvegyi kenyerébe birja, amíg él, a Nagy hid végénél lévő 1sö szám alatti házat és telket is — csakis Nöm halála után fogván minden örökösseimre át szállani [Kv; Végr.].

Szk: *általános ~. 1860:* (Akontz István) kötlevelit ... általános örőkösöm Péchy László öcsém adja ki [Kv; Végr.]. *1868:* Egyebekben általános örőkösőmnek kinevezem Ügyvéd Simon Elek öcsémet, s felkérem ... hogy mint örőkősőm ... végrendeletemet oltalmazza [Kv; i.h.] ✱ *egyenes ~. 1862:* minden bár hol is találtathato ingo és ingatlan birtokunkban ... egyenes örőkősőm maradjon, az én kedves nőm Tamási Anna | Ha ... Isten ő Szent felsége kegyelmének tetzene egyenes és törvényes örőkőseinket az élök sorából ki szollitnia; azon esetre maradjon az én kedves nőm Tamási Anna a vagyonnak szabad tetzése szerénti rendelkezője [Kv; i.h.] ✱ *igaz ~. 1805:* Ngod a' die dati semminémű ugy nevezett javitásokon többé azon kiváltando Joszágokban ne igyekezzék, hogy avalis az igaz örőkősöknek nyilvánságos praejudiciumára a' joszágokat jobban és tőbbel ne terhellye [Mv; Ks 92] ✱ *törvényes ~. 1662:* meggondolhatja akárki is, minémű keserűségére lehetett[a], nem látván fiúágon való posteritást, maradékot csak egyet is, ki sok szép javaiban, jószágaiban törvényes örököse lehetne [SKr 285. — [a]Az öreg Bethlen Istvánnak].

4. városi ingatlannal/örökséggel rendelkező (az után adót fizető) polgár; cetățean/persoană care a dobîndit bunuri imobile în perimetrul unui oraş; in einer Stadt Besitztum habender Bürger. *1572:* Megh Ertettek eo k. Byro vra(m) panazolkodasat az Eyel larok feleolis ... ha valamely oly Neotelen legen igyend vigek az Thoromba, ha ky Eorekes hyak Teorwnre Es teorwennyel Bwntessek [Kv; TanJk V/3. 61b]. *1573:* Ez epwletnek penig ely kezdesere mostan eo k. rendeltek egy vonasra d 20 ... De senkyt eo k. sem Eorekest sem zellert zabadosswl Nem akarnak hadny Ezbeol [Kv; i.h. 75b]. *1605:* Vegeztek eó kegek varosul hogy az hostatok esmet megh eppwlhessenek walamelly eorekesnek ház helie vagion kît eorekeswl bir, megh eppytse [Kv; i.h. I/1. 505–6].

5. örök/ősjobbágy/alattvaló; iobag pe vecie; ewiger Leibeigener. *1698:* teszek illyen dispositiot ... mivel az Attya[a] is nem volt egészlen örőkősőm ... ezt égyedül fel szabaditom Több jobbágyim közzül fiurul, fiura [SLt Al. 50 Ebeni Judit nyil. — [a]Ti. Majlát Márton nevü szolgájának apja]. *1776–1815:* a Vén Tolvaj katona ada kötette örekesnek a

Grofhoz[a] ... a Nsagod kenyerit észi [Szentbenedek MT; Told. 6 Barrabás István lev. — [a]Az embert].

6. örökös jogon bírt ország; ţară creditară (a coroanei); Erbland. *1710:* az electorok választásából I. Josefus magyar király római királyságra emelteték ... noha a francia erősen munkálódott ... hogy többször az austriai házból császárt ne válasszanak, mert utoljára haereditáriumának teszi az Impériumot, mint Cseh- és Magyarországokot, kiknek is királyságában elsőben szabad választással lépett be, már most örökösinek tette [CsH 237].

örökösen[1] **1.** örökre, örökérvényüen; pentru totdeauna, pe veşnicie; für ewig. *1592:* Wegheztek egienleo nyelwell ... Hogy Valaki az lelkewel Zitkozodik ... egy forintot vegienek raita ... ez Weghezes Nem chak Egy Biro Ideyeben hanem eoreokeoseon megh gywkerezzek [Kv; TanJk I/1. 175]. *1619:* ne adjon Nagyságod az ország új háborúságára okot az hatalmas császárral, hanem az régi békességről és az mostaninak is az kezdetiről jól megemlékezvén igen szeme előtt viselvén, az hatalmas császáré legyen meg és maradjon meg az jó békesség örökösön [BTN[2] 134]. *1698:* münköt kezek be adásával meg biralvan tőnek mü elottünk illyen örökössön meg allando alkalmat [Hsz; LLt]. *1710:* ha a francia király conjugálta volna[a] a némettel ... könnyü lesz vala akkor a töröktől nem csak Constantinápolyt elvenni, hanem a törököt s tatárt egész Európából örökösen általhajtani a tengeren [CsH 217. — [a]Magát]. *1745:* ā mi kevés pénzek vagyon ... örökösön oda vész [Torda; TJkT II. 36]. *1772:* osztálly keppen örökösön egy más között tőnnek illyen rendelést[a] [Nagylak AF; DobLev. II/436. 1b. — [a]Köv. a részl.]. *1796:* böltsen Méltoztatik a' Méltoságos Királlyi Tábla meg Itélni, hogy illyen embereknek a' kik ha szinte Jussok lett volnais a' fel kért Privilegialis Levélhez, de azt örökkössön el vesztették, vagyoné Fel Perességek vagy nintsen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 16 tábl.]. *1834:* némellyek(ne)k zállogja örökösönnis oda veszett [Asz; Borb. I].

Szk: ~ *becsül* örökérvényüen felbecsül. *1699:* bőcsülletes hűtős embereket ki küldüen meg bőcsültette az ur eő kglme mellyet[a] örökösön bőcsüllöttek tiz magjar forintokra [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152. — [a]Ti. egy cserélt telket] ✱ ~ *lehagy. 1652:* Bako Suska Aszszony ... minden perit es perbeli p(rae)tensiojat Bako Ersebet Aszszony successori ellen örökőson le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] ✱ ~ *lemond vmiről. 1742/1792:* (A pereskedők) mind meg békéllének ... és minden együtt valo Törvénykezésről le mondának örökösön [Albis Hsz; BLev. Transs. 35]. *1783:* az Inclytum Oloszianum Gyalog Regementben Katonáskodo Akosfalvi Titt. Szilágyi Sándor ő kglme ... Néhai édes Attyának per extensum minden féle Mobiliái iránt ... a Nemes Marus széki Tkts Cont. Táblán pert inditott vala ... meg edgyezvén ... azok aránt inditott perlekedésről örökösön és meg hihatatlanul le monda [Mezőbánd MT; MbK XI. 69]. *1802:* azon rétről ... a' mellyből az el foglaltatott vala, mind magára, mind két ág maradékira, mind pedig minden véreire nézve örökösön le mondván, azon leveleket, mellyek mellett az Ekklával kötődött, erőtelenek(ne)k, és más rétről szollók(na)k lenni meg ismérné 's declárálná [uo.; MMatr. 372] ✱ ~ *megalkuszik. 1772:* jozon és meg nyugutt elmével meg birálván, meg egyezének meg alkuvának örökösön [Ikafva Hsz; HSzjP] ✱ ~ *megnemesít. 1671:* (A) Házheljeket ... meg-nemesittyük, örökössen és meg-másolhatatlanul, ez levelünk által [Berz. 17b Bornemisza Anna ad. lev.] ✱ ~ *megtart. 1617:* Vagio(n) egj Kerek Stomp Verespatakb(an) ... meli felöl igi vegeztünk, hogi ... ha ... eörökösön megh akaria tartani valamellik, fordiczion egyik az masik(na)k flo 80 [Abrudbánya; Törzs.]. *1757:* Melly állando, meg másolhatatlan ős örökős tserét mind két fél maga, Successori, posteritassi és Legatarussi ... ratihabealják és örökösön meg tartyák [Kiseskűllő K; Somb. I] ✱ ~ *végez. 1595:* Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben magokat be nem irattak volna, vegheztek erreol eoreokeoseon[a] [Kv; TanJk I/1. 258. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *végezhet. 1594:* ezten ez Napon Biro vram io reggelre be hywassa az 8. zamweweo Vramat ... hogy ... vegezhessenek eoreokeoseon [Kv; i.h. I/1. 230].

2. állandóan, mindig; mereu, totdeauna, veşnic; immer, ständig. *1670:* Nem kétlem, Kegyelmed az többi dolgokban is úgy operál, hogy az jó szomszédság örökösön megmaradhasson [TML V, 323 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1835:* az 'Siboi emberek örökösön gyüléseltek [Zsibó Sz; WLt]. *1850:* Pozler Lajos ... hosszas évek ólta örökösön több segédekkel fuserkedett [Kv; ACProt.].

3. vkinek élete végéig; pînă la sfîrşitul vieţii; bis zum Ende des Lebens. *1629:* Zekelj Gyeorgyeot az Atyafiak tulaidon keppen hattak eoreokeoseon az hazban [Kv; TJk VII/3. 24]. *1665:* vasárnap vitték be az új pasát sok törökkel nagy pompával; úgy hirdetik örökösen adta császár neki az pasaságot [TML III, 517 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1687:* Kötelenden[a] lako Andreka Simon ... akarván örökösön azon Falub(an) megh Telepedni ... Suki Pal vr(am) földen es neve' alat, kivánom eze(n) Andreka Sion (!) egj ugjan Kötelendy Marusan al(ia)s Bank Peter nevü öregh embernek kiis az Suki Pal vr(am) jobbagya minden házat és egyéb benne levő minde(n) jovait es marhait holta uta(n) neki maradni [SLt O. 39. — [a]K]. *1720/1792:* ha azon földért valaki azon sárnak csinálását örökösön magára vállalná szabadoson el-adhassa akárkinek [Albis Hsz; BLev. 31–2]. *1729:* Ember Ersok is már égj néhányszori fertelmeskedésb(e) elegyitven magát ugjan Szokásossá lőtt ... az Pellengéren ő is hoher által keménnyen meg Csapattatik, és mind kettő az Városrol es határárol is örökösen el kergettetnek [Kv; TJk XV/7. 35]. *1777:* (Brukenthal Sámuel) nemcsak az erdélyi gubernátorságot nyeré el örökösön, hanem thesaurarius lévén gr. Bethlen Miklós, azt onnat kitudta statuum praesesnek, ő maga fogja másodmagával az egész Kamarát dirigálni [RettE 378]. *1816:* siratta Nagyságod is egykor vigasztalhatatlanul a' jo Atyát, nem foradtak bé a' sebek azután is, s az érzékeny fájdalom örökesen maradt Nagyságod nemes szivében [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.]. *1819:* örökösön a Czéhbol ki rekesztessék [Kv; MészCLev.].

Szk: ~ *rajta marad. 1804:* (A szegény emberek között) ollyanak vadnak hogj magak tudja hányfelé adóss, igy hát némellyiken orokösön is rajta marad az adosság [Adámos KK; Pk 5].

örökösen[2] (adományként/cserében/örök áron) fiúról fiúra öröklődően; (prin/ca donaţie/schimb/cumpărare) moştenindu-se din tată în fiu; (als Spende/Wechsel/Verkauf) vom Sohn zum Sohn erbend. *1639:* ne(m) tudo(m) mellik Fejedele(m) idejeb(en) es Donatioval volt az Iktatas, es örökösőne vagy summaba(n) volt [Vingárd AF; JHb XXVI/16]. *1642:* Tudom hogj az megh neuezet Nagj Keo Banya, Eöreökeoseon az Nehay Vayda Martone uolt [Ab-

rudbánya; Törzs]. *1685/1792:* a' Bekék Nyire ... Etzken Andrásra és Gyermekire mentek volt által Nagy Annyok után örökösön [BLev. Transs. 15]. *1701:* Czegei Vass Georgy Ur(am) ... mindennemü ... külsö belsö portiojat ... kezében ereszté ... Vas Daniel Ur(amna)k és fiu ágon lévö maradekinak örökösön meg hihatatlanul [Cege SzD; WassLt]. *1720/1811:* Vagynak örökkösön vet földekis ... a Kurtáb(an) egy hasáb ... a Hoszszub(an) is egy hasáb [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1759/1766:* Kis Kendi Jószághoz tartazo ... Varga Gyurka nevezetü nötelen Jobbágy Legényt örökösön cedalak Biro Moses és Sigmond Urak Kemény Kristina Aszszonynak [Mv; DobLev. II/372. 2b]. *1771:* az also Ton fellyul valo puszta To, ökegyelméé légyen örökösön[a] [Fejér m.; i.h. II/428. 7a. — [a]Lugosi Ferentzé]. *1812:* kére Nagy Elek Ur Tkts Rettegi Mihály Urtol ... Száz Német forintokat, ígérvén ezenn Summa pénzért, és per Manus assignálván örökösön és Nullum Jussal három Jobbágy Cigánnyait[a] [Palatka K; RLt O. 2. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1849:* a Birtokott örökösön fiurol fiura által bocsátok [Bözöd U; Borb. II].

Szk: ~ *ad. 1608:* megh neuezet hazamat adom es keoteom eo kglminek Eoreokeoseon megh hihatatlanul fiurul fiura [Dés; DLt 300]. *1638:* attam a' megh neuezet cziganokot Nagy Tamas Vramnak eöreökesen fiurol fiura [Fog.; Szád.]. *1668:* Colos vármegjében lévö Erked es Solymos nevü falukat, az nagy emlekezetu Bethlen Gábor Fejedelem adta volt Istenben ell nyugott Szárhegyi Lázár István Vrnak örökösön, az mint arrol emanaltatot Donationak pariajából látta(m) es olvastam [LLt P. Biro táblai scriba kezével]. *1677:* Pogácson egy rót ház hely az mellyet Domokas Thamás Vram Eörökösön adot volt Makai Mihály Vr(amna)k [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1701:* Melly Ferencz István nevü Jobbagyat ada Dalnoki Hadnagy Matyas Ur(am) a Méltóságos Groff Bethlen Miklos Ur(amna)k ... mint maga örökös Jobbagyát ada örökösön irrevocabiliter, Melly Jobbagyért ada ... hatvan forintokat [Gyf; WLt] ✱ ~ *adatik. 1737:* Kis Marjai Albert Ur(na)k adatott egj darab gaz örökösön [Dés; Jk 477a]. *1760:* a' Hegyek között a' mely kitsiny tseplesz észkos bokor vagyon, közönséges akaratból adatott Gróff Toldalagi Lászlo Uramnak, és minden Haeressinek örökösön [Koronka MT; EHA] ✱ ~ *adattatik. 1739:* Nztes Váradi Györgj atyánkfiának irtásra adattatott nyilacskájára, a melly darabocska széna fü rúg ... örökösön adattatott ... adattatik hasznára ... Szombati István ö kglmének [Dés; Jk 518 b]. *1789:* ha ... ezen Licitatio halasztodnék, mindenképpen azon lenni tessék ... hogy a' Major vagy örökösön, vagy árendába adattassék [Kv; KvRLt IV. 31] ✱ ~ *ajándékoz. 1669:* En Gyerö Monostori Kemény Simon ... Fogarasban az vár ellenében való uczában ... puszta ház helyemet ... Csókási Katha Asz(onyna)k, és ö kegme mind két ágon levö szerelmes posteritásinak adtam, és ajándékoztam örökössön, és megh másolhatatlanul [Incz. III. 7]. *1713:* ada és ajándékoza ö Ng(na)k örökösön két darab Szölököt, mellyekis most pusztajaban hevernek az Uj Thordai hataron az Mezes Mál nevü Szölö hegyben [Torda; JHb XV/11] ✱ ~ *általad. 1717:* Besenyei Györgj Ura(m) az Karko felöl valo Nagjobbik Külsö labbéli földét örökösön által adá Kis Peter Ur(amna)k [Vajasd AF; DobLev. I/93]. *1765/1783:* (A) tizenkét ház helynek meg örökösitése végett ... Báro Kemény Sigmond ur ö Nagysága, és Élete Kedves Párja Mlgs Groff Vass Éva Aszszony ö Nsga, conveniálák Titt. Gerendi Lászlo Urat, és Feleségit, Sarádi Susánna Aszszonyt és kérék azon, hogy ... adnak által ö Nsgok(na)k örökösön, mint Csere mellett lett magok acquisitumokot [Kv; i.h. III/874]. *1805:* Trauzner István ezen Tóóbéli maga Részit Détsei Istvánnak örökösön által adta [Ne; i.h. IV/887. 3b] ✱ ~ *általbocsát. 1726:* Lévén a T. Ecclesianak Tuzok málban egy regtül fogva nagy pusztasagban lévö Szöleje ... Mostan pedig T. Cantor Sz. Kiralyi Gerson Atyánkfia kezere véven s munkában vette ... Instantiája által meg kerésvén a T. Consistoriumot: hogy azon Szölöt botsatana altal örökossen ... Látván a T. Consistorium az ö klmé kivansaganak illendöségét ... örökössenn altal adgya T: Ecclesia [Kv; SRE 151] ✱ ~ *(által)enged. 1647:* Az Ouár kapunál leueö hazat az attiafiakkal egjüt engedek Josef Schelker ura(m)nak, és feleségének eörökeoseón [Kv; RDL I. 134]. *1814:* Azért az nemes hütösség is, hogy mindeneket jó, új szemre vevén, általengede örökösön, hogyha hasznát vehet belöle, legyen örökös birtokában [Szárhegy Cs; RSzF 139] ✱ ~ *asszignál. 1792:* Márkodba, a' Ns és Vitezlö Márton Mátyás, mínt Ekkla Curatora[a] ... és Kovács Tamás, az egész Megye képébe, és nevébe ... mi velünk edjütt a' mezöre ki jövének meg mutogaták, és örökösön assignálák ... ezen alább le irt szánto Földeket, és kaszálo réteket [MMatr. 453. — [a]Köv. még nyolc név fels.] ✱ ~ *bír. 1636:* Azt az Egi fertali szeoleot hasznostul itiltwk Teglas Annanak Eöreokeoseon birni [Kv; RDL I. 109]. *1700:* a' mely fundus(na)k penzewel kinal en azt örökössön birom [Dés; Jk 314b] ✱ ~ *bírhat. 1624:* egy Manylla Demeter tös és örökös bedelljei ... jobbágya ... Toroczkai Zsigmond uramnak búdosóban volt ... az ö szerelmes attyafiának, Toroczkai Ilona asszonnak ... adá, köté, vallá és conferálá ... mind feleségestöl, gyermekestöl in perpetuum, hogy valahol ö kegyelme ... avagy ö kegyelme ura Novák Farkas uram feltalálhatják, az ö földekre szállithassák és örökösen birhassák [Torockószt-György TA; SzO VI, 76]. *1748:* föld örökségetskémet ... örökösön birhassák [Komjátszeg TA; AbN] ✱ ~ *cserébe (által)ad. 1701:* Adák penig ... ez még irt földeket örökössön cserébe, fiurol fiura, maradványrol maradványra [Uzon Hsz; Kp I. 93]. *1763:* amely puszta Fundussa minden hozzá tartozando külsö és belsö appertinentiakkal volt ... Nagy Ajtán ... Galgotzi István Ur(amna)k azokat ... által adta örökösön Tserébe ... Tit Cserei György Ur(amna)k, és Nagy Borbára Aszszonynak és két ágan levö Heresek(ne)k és posteritások(na)k transponálta [M.fráta K; JHb XVIII/28]. *1828:* Ezen ki szomszédalt Fel Hold szánto Földnek az Eszak Felöl valo vegiböl ... által ad ... Huszan ött ölott ... Cserében örökösön Semmi Just Se magának Sem maradekinak Fen nem Hagyván [Asz; Borb. I] ✱ ~ *cserét tesz. 1777:* kérem ... örökösön tégyünk cserét [Pálfva Cs; Ks 65. 44. 13] ✱ ~ *elad. 1616:* Budai Tamasne Aszszonyom Vatzi Catha Aszszony, az mellettem valo hazat Czanadj Antal Uramnak adni kötette ... söt ... el akarja adni nekj örökessen [Kv; PolgK 140 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. *1726:* Zemlényi Pál Ur(am) ... bizonyos szüksége ki potlása véget kenszerittetik itt az N. Enyedi határán ... egy darab földeket ... magoktol in perpetuum abalincalni örökösön el adni [Ne; DobLev. I/126]. *1805:* Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész joszagotskáját el adá örökösön ... ötse Uranak Bartos Samuel Uramnak 100 ~ szász Magyar forintokert [Albis Hsz; BLev.] ✱ ~ *eladattatik. 1671:* Hogy ha valamelly Rab levele által szabadságot adott, vagy ád arra hogy joszága el-adattassék örökösön, ez szállyon az Decretumnak-is continentiaja azt tartván hogy ös jószágát-is el-

adhassa in tali casu ember, hogy ha penig nem authoralt mást az örökössön valo el-adásra, az Rab ki-jövén, állyon szabadságában, adgyaé örökössön avagy nem, és ha maga ugy adgya, szállyon örökösön [CC 63–4] ✱ ~ *eladott. 1735:* az ltől ö Kgltől citalt locus Decreti ... az örokösön el adott ös jószágok rehabitiojárol szól [Torda; TJkT I. 82] ✱ ~ *(el)cserél. 1712:* Cseréltek ... egy masal örökösön firol fira leanrol leanra maradvanrol maradvanyra meg hihatatlanul [Vaja MT; VH]. *1809:* ezen ... földömet örökösön által attam, és tseréltem [Szentbenedek MT; Told. 37]. *1841:* Ezen ... meg szomszédossitott Allodiális Tábla földemnek azon kisebb részit ... örökösön el Cseréltem [M.zsombor K; Somb. II] ✱ ~ *esik. 1685/1792:* Az harmad fél füzesbe vagyon öt lépés széna füvem, melynek az három lépése östöl maradott, az két lépését ismét vettem örökösül ... Flor. 5 Az horgas tonal vagyon egy darab husz lépés, mely örökösön esett volt az Néhai édes Uramnak [BLev. Transs. 14] ✱ ~ *felcserél. 1823:* meg fontoltuk volna egy aránt a más Határon lévő Birtokkal járni szokott alkalmatlanságokot, és ... örökkösön fel cseréltük [Szentbenedek AF; DobLev. V/1072] ✱ ~ *feloszlatik. 1592/1633:* keozeonseges akaratbol, uegeztek egymas keozeott, es mi eleottwnkis mindnyaian[a] ... consentialtak, hogy mostan eoreokeosseon fel oszlassek, mindenwt ualo zanto feold, reth, es szena fw [Gyeke K; Ks 90. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ ~ *hagy. 1641/1678:* Zalaknai János Papné hagyott testamentumb(an) a Templomhoz örökösön égy hold földet [Somosd MT; MMatr. 85]. *1717:* Rigmányi Mártön hagjot örökösön Felesége és léánya hallásokra két körtövélyfát s' Rigmányi Ecclesiacska számára [i.h. 167] ✱ ~ *hagyhat. 1653:* az Serlingi[a] ioszagot ... kaptalanban neke(m) kötöte Szegeni[b] ket ezer tallerban ... aztis örökösön nem hagihatom hanem az ket ezer taler Súmaig az en igasagomat hagiom fiamnak mikola Sigmondnak es maradekinak [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr. — [a]BN. [b]A végrendelkező férje] ✱ ~ *idegenít. 1763:* Kis Várdai L. Samuel eo kglme ... azonn Nevezett földét, adá és idegenité örökösön ... Nms Brullyai Sára Aszszony(na)k es Haeresinek in et pro fl 5 d 50 ~ öt Magyar forintokb(an) és ötven pinzekben [DobLev. II/341] ✱ ~ *jobbágyul (be)adja magát. 1629:* Ada be magat iobbagiul Szabad io akarattia szerint eöreökeöseön fiurul fiura kezet be adua(n) nekeönk keöz birak(na)k egy Nagy Mihaly neueö ifiu leginy Soofalva(n) ... loko Gawaj Peternek [Sófva BN; Ks 41. E. 15]. *1676:* Mikoron volnánk ... Also Galdon ... Buta Medre ... adá magát szabad jo akarattya szerint ... jobbagyul Tekintetes Kemeny Peterne Thorotzkai Clara Aszony(na)k es ö kglmenek Posteritassinak ... örökösön fiurol fiura megh hihatatlanul [KP] ✱ ~ *jobbágyul kötelezi magát. 1734:* Vadadban[a] Commoralo, egy Fodor Mihaly nevü ember ... mivel hogy nekie semi lako helye, ugy gyámolais, nincsen, de különben is sokal ados ... ö is magat ... firol fijura örökösen kotelezé jobagyul ... Berzenczei Istvan ur(a)m(na)k [Berz. 12. 92/67. — [a]MT] ✱ ~ *(jobbágyul) köti magát. 1665:* Egy kozak czigany ifiu legeny ... maga szabad io akarattiabol, ada, es köte magat Jobbagiul Eorökösen, fiurol, fiura, megh hihatatlanul Nemzetes Redaj Ferencz Uram(na)k [Köröspatak U; BLt II]. *1727:* kegyelmed ezen szegény Oláne Urának szabadittásab(an) meg indúlyon s könnyen ne hadgya had telepedhessék az en földemre jó kezesség alat, örökösön köti magát [Szentlélek Hsz; AplLt 2 Apor Péterné Bara Sigmondhoz] ✱ ~ *konferál. 1693:* Gidofalvi Gabor Deak ur(am) conferalt jóvendeo Pap lakasra egy hazaczkat fundusaval örökkesen [UnVJk]. *1714:* Szilvasi Ianos vram ... azon Detrehemi portiot adá és conferálá örökösön és irrevocabiliter Biro Samuel Vram(na)k, Feleségének Daniel Clára Aszszonynak, két ágh maradékinak [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István tábl. íródeák kezével] ✱ ~ *köt. 1650:* abbali igassagat Peterffy Mihalys, eorökösön az J felesegenek kötötte [UszT 8/64. 54]. *1712:* Levén ... Szekély Miklos Uram(na)k, és fiának, István(na)k egy darab erdejek ... az Rakosi hátáron ... adá és köte ... Kisebb szekély Ferentz Uram(na)k ... örökösön [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1729:* Geréb István uram ... köté és adá örökösön Cserében Czegei Wass Dániel uram(na)k ... Kolosvár Várossában levő Ház és ahoz valo kert és Majorbeli részit [Császári SzD; WassLt] ✱ ~ *legál. 1677:* Ecclesiakhoz ingatlan jokot örökösön legalni, Fiscus vagy Successor kárával, interdicaltatik [AC 255] ✱ ~ *marad. 1763:* conferala Idösb Katso Miklos Pap számára Testamentaliter egy magától ki irtott széna rétet ... tali conditione, hogy mig maga él, széna bért a' Papnak ne adjon, holta után pedig maradjon örökössön, paprol papra [Selye MT; MMatr. 217] ✱ ~ *megszerez. 1758:* Ugyanezen esztendőben akarván magam lakásomat figálni, kivántam volna az édesanyámtól azt az vén házat magamnak örökösen megszerezni, aminthogy száz forintot s Tökön egy jó házhelyet igértem volt szegénynek [RettE 69] ✱ ~ *(meg)vásárol. 1726:* az emlitett darab földet ... Nzts Brullyai György Ur(am) s Hites Társa Balog Sára Asz(sz)ony ... negyven Magyar forintakban ... meg alkuvá és örökösön meg vásárlá [DobLev. I/126]. *1753:* emlékezem arra is Mátyás Samuel Vram ezt mondotta volna; jollehet örökösön Vásárlotta azon Jószágot, de ha penzit le tészi ki bocsátya [Nagyborosnyó Hsz; i.h. I/253. 2a Andreas Bartha (32) ns vall.]. *1795:* a' Kelemen telki Rfta Eccla örökösen irrevocabiliter meg vásárlá a' Kelementelki Falusi Közönségtől azon örökséget [Kelementelke MT; MMatr. 132] ✱ ~ *(meg)vesz. 1609:* az kynek saiattia attul örököseön megh vettem [Dés; DLt 312]. *1698:* az én édes Pap fiammal Alberttel uöttünk uolt örökösön egy belsö hellict al Csik szekben Szent Simonon az falu között [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27. I/44]. *1719:* Etzken Istvan joszagat vettem meg Örökösön [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1803:* (A jószágot) én Semmi képen ki nem botsátom mert örökösön meg vettem [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 20] ✱ ~ *odaad. 1646:* Zeoch Thamas ... az hazat coreokeoseon fiurol fiura maradvarol maradvara oda ada valla Borbely Jmrehnek [Kv; TJk VIII/4. 66] ✱ ~ *odaenged. 1784:* Malombéli ... részünket ... örökösön oda engedtük ... kötelezvén magunkat és Maradványainkat ... arra, hogy a' miket ... ezenn Levelünkbe foglaltunk ... álhatatos meg tartói lészünk [Gyalakuta MT; Ks] ✱ ~ *odavall* → ~ *odaad* ✱ ~ *osztozik. 1735:* ö kglme hólta után ujjollag fel oszták ököt[a] ... Azt is tudom hogy örokkösön osztozának egy mas között [Altorja Hsz; Borb. I Veress Péter (49) pp vall. — [a]A jb-okat] ✱ ~ *összecserél. 1868:* ezen Circum vicinált ki nevezet két Darab külsö Szánto és kászálo birtokunkat ösze Cserélönk örökösön [Szováta MT; Bereczki József lev.] ✱ ~ *száll* → ~ *eladattatik* ✱ ~ *szolgál. 1608:* Matthias al(ia)s Kouach Jmreh ... mingiarast Zamosfaluara keöltetözik, felesegeuel, minden marhaiaual egietemben, es az teöb Jobbagiual edgiwt Eöreökeoseon zolgal [Kv; JHb]. *1630:* Nagy Janos ... az feliul mögh neuczöt vrakat Zombori Laszlot, az utan az Feleseget, az utan Bötlén Farkast ... Jobagysagul (!) Szolgalta örökösön [Szentegyed SzD; WassLt Deak István

vszb vall.] ✱ ~ *szolgáló jobbágy. 1716:* Kendermezei Possessiojabol ... Boros jenöi Korda Sigmond Urnak ... ezen òrökos ide aláb valo ös és örökösön szolghalo jobbágyok aufugialtak [Kendermező SzD; BfR II. 81/3] ✱ ~ *testál. 1792:* Hagjok és Testalok a' ... KolosVári Unitarium Collegium Szükségire örökösön ... Hung fr. 10 000, az az Tiz Ezer Magyar forintokot [Héjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Marothi István kezével] ✱ ~ *vásárolt. 1789:* Ha valamellyik Féltől valaki hoszszas perlekedés után ollyan örökösön vásárlott Joszagot, Földet, vagy akármi Birodalmot ki nyerne ... betsü szerint valo árra öt száz Forintokot Superálna, tehát Casu in eö meg osztván a ki nyert Birodalomért Törvényesen itélt Summát ... a másik Fél rectificálni tartozzék [Kük.; Kp II. 25]. *1827:* Várfalvi Pálffi Evától örökesen vásárolt föld végről szollo levél [Asz; Borb. I].

örökösít örökös birtokká/jobbággyá nyilvánít/tesz; a obţine definitiv/pentru totdeauna o proprietate funciară/un iobag; zum Erbbesitz/Leibeigenen erklären/machen. *1624:* Desfalui Gaspar uram ... az euicciot, maraga neuen ada, eóreókeósite ... ket haz helt ... Zalanczi Jstuan vramnak [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. *1634:* azt pedigh az eòreókseget 1612 eztendeóben eóreökeösittete(m) [Hsz; BálLt 1]. *1749:* Ha mit Kabos Ferencz Ur(am) vagy Successori azon mostan alt(al) adott portiob(an) epitendö lèszen, nem külömb(en) ha a fugitivus Jobbagyok reductiojára költeni fog ... nem külömb(en) ha maga Joszágibol Jobbagyit oda telepitené Kabos Ferencz Ur(am) vagy quo quo modo Jobbagyokat örökösitene azok(na)k el vitelekben szabacscsága lészen [Kv; Borb. II]. *1775:* azon Verö ab olim Nehai Tit. Thorotzkai János Ur részére birattatott 's vámoltatott, 's a' Mlgs Familia közt celebrált Divisiok ott érték, confirmálták örökösitették [Torockó; Bosla]. *1807:* Nehai Székelly Mihály Uram ... mondá ennek a Kis unakámnak Testalom ... két Hold Foldemet ... melly földrol azt mondatta hogy maga örökösitette Szerzette [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.].

örökösítés jószág/birtok örök érvényü átruházása/megszerzése; cedarea/obţinerea definitivă a unei proprietăţi funciare; endgültige Übergabe/Erwerb des Besitztums. *1786:* A' Gálfi sessiok örökösitésiért fizettem Hf 20 [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1b Jos. Dobolyi kezével]. *1787:* Az ház örökösitéséről, és szöllö approprialásárol emanalt Contractualis Levelek ... más Regestrumba ingredialta(na)k (!) [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 14]. *1805:* a' Pernek derekában bé adták a Per rendiben-is az elébb tsak Notarialis kéznél fordult örökösittés Bizonyságait [Ne; DobLev. IV/887. 2b]. *1807:* (Földet) Zálogositott ... ezt ... 2 rendbéli vérektöl meg örökösitette, és arrol szollo Contractusok tartasa szerint pénzt supreaddálván mely 2. Köblös Föld marad azon örökösittés mellett Köntzei Gáborné aszony(na)k [Hsz; Kp IV. 306]. *1882:* minden Külsö Belsö Javait is ... örökösittés és Zálogosittás mellett tsak nem egy Talpalatnyéig el idegenitette [Kük.; Kp II. 60a].

örökösített örök érvényüen megszerzett; care a fost obţinut definitiv/pentru totdeauna; endgültig erworben. *1842 k.:* A Jakab Jánostol örökösitet Erdöbeli Jusrol valo levél [Bözöd U; Borb. II].

örökösképpen 1. örökre; pentru totdeauna, definitiv; für ewig. *1583:* az Jdegen Nemzet Arossok feleollis vgmint Georeogeokreól, olazokrol, Nemetekreól Raczokrol es minden egieb ez varos kiweol lako Aros Rendekreól vegezzenek, oly modon ky az Varos Consensussabol meg maradwan, keowetkezendeo Wdeòkben eoreókeoskeppen observaltathassek [Kv; TanJk V/3. 273b]. *1589:* eó kgmek ... mostis azt Akariak varosul megh tartany, Es Ez May Naptol foghwa(n) eóreókeóskeppen egietembe igy weghezteneka [Kv; i.h. I/1. 106. — aKöv. a végzés]. *1694:* Mikoron volnank Sepsi Sz: Kiralyban ... jövenek mù elònkb(e) illyen bötsületes szemelyeka ... es tönek mü elöttünk illyen örökösképpen valo cserelest | jövenek mü elönkb(e) ... ab una specificalt Nemzetes Szekely György Ur(am), ab alia verö parte mostan Kökösben lako Sepsi Killyeni Killyeni Peter, es ö kglmek münköt kezek beadasával, megh biralvan tenek illye(n) orokoskeppe(n) megh allando concambiumot [BLt 3. — aKöv. a nevek fels.]. *1710:* Rákóczi Ferenc ... Bercsénivel tanácskozván, azt végezék, hogy Ónadra gyülést hirdessenek, és hogy ... a státusok tegyenek confoederátiót egymás között, s az austriai háztól örökösképpen elszakadjanak [CsH 385].

2. állandóan; mereu, totdeauna; ständig, ewig. *1584:* Pitter Bennek vallia ... tuggya hogy Zeoch Fabian keolt abba A hazba, es benne lakot eoreokeoskeppen [Kv; TJk IV/1. 327]. *1589/XXVII. sz. eleje:* Az Farago Legennek az eö edgik mester remekeh legien edgi Aito ... Masodik Remek, egy háznak vagi szobanak kereszt boltra valo boltozasa, mellyet az eö Mesterenęl lakuan uigien végb(en) örökösképpen az eönneön tudomaniabol [Kv; KőmCArt. 8–9].

3. végérvényesen; definitiv; endgültig. *1583:* Az melj vtat ... ez el mult Napokba(n) theoltenek, lobban Akariak eo kgmek varosul meg Epitheny, Azert Meg is az hideluieket mind kiweól beleol vessek rea, es lobban eoreokeos keppen meg chinalliak [Kv; TanJk V/3. 274a].

4. örökérvényüen, örökre; irevocabil, definitiv; endgültig, irreversibel. *1608:* Nagy kereken Egynehany szallytot Jobbagyot ... atta(m) es eo kegme kezynel hattam mynde(n) igassagaual ... Eoreokeoskeppe(n) fiurul fyura leanrol leanra meg hyuhatatlanul [Kv; JHb XXVI/49]. *1622:* azt az haro(m) fertali zeoleot el attak kez penzen harmincz Eött magiari forinto(n) vgi mint Eoreok arron, es eòreòkeòskeppe(n) megh hihatatlanul fiurol fiura maradekirol maradekira birnia bekessegesen [Kv; RDL I. 118]. *1623:* az megh mo(n)dot szena fw hely, az felliwl megh irt Retthy Istua(n) Deaknak es posteritasinak neszzenek eöreökeöskeppen [Markosfva Hsz; Borb. I]. *1677:* soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémü jokat, Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson | A' Fiscale bonumok a' Fiscushoz recuperaltassanak, mellyek 1688. Esztendö után ... örökösképpen el-adattanak [AC 13, 42]. *1699:* Nobilis Foemina Anna Kaszoni consors Clarissimi ac Gen. D. Stephani Kolosvari de eadem solemniter protestal azo(n) hogy eö kme nyilvan valo p(rae) judiciumara ... senki penzt ne adgyo(n) a' Fejer, Veres es Somogyi Portio örökös keppen valo megvetelere vagy csak megzalogositasarais [Dés; Jk 290b]. *1731:* két ízben valtotta volna meg Felvinczi Janos Vram Juon Juonuczot az akasztó fátol, es ezen ketszeri meg váltásáért ejtette volna magat s posteritását örökös képpen valo jobbágyságban [Csapó KK; Berz. 12. 92/51]. *1814:* azon szüle Apank néhai Makai Mihály Testvér Báttyátol nehai Makai Mikostol ... örökös képpen által adott Jokhoz nékünk nintsen örökség szerént valo Jussunk [Dés; Borb. I].

5. örökségként; drept/ca moştenire; als Erbschaft. *1584:* Hozzw Jstwan ... vallia ... Adoria(n) papra eoreokeos keppe(n) zalla egy haz, successio zerent [Kv; TJk IV/1. 328].

6. városi ingatlan birtokosaként; ca proprietar de imobil într-un oraş; als Besitzer von Immobiliargut in der Stadt. *1584:* mindenkor wgiekeznek varosul legh fellieb az waros zabadsagat es megh maradasat otalmazny feokeppen Abba(n) hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson, Mostan penigh ertik Biro vramnak Zowabol hogy Kendy Ianos akarna magat Statualtatny Az Thar Istwan hazaba ... eóreokeós keppen [Kv; TanJk V/3. 284].

örököslevél jószág öröklését bizonyító levél, osztálylevél; certificat de moştenire; Erbschein. *1697:* hallottam ezen n: Udvar ház heljet hogi regen ... T: N: Racz Christina aszoni elejeke lőt volna, de én az határát nem tudom az mig az örökös levelet ide nem hozák, hogi mikor megh osztották mint merték fel [M.derzse SzD; JHb III/63 Duda Tamás (70) jb vall.] | A földeket ha az örökös levelbül kerdenek meg tudnám mutatni, de igi nem emlekezem reá ki meljik után valo [uo.; i.h. Miskuly Janos (60) jb vall.]. *1740:* Noha ez előttis p(rae)moneáltatott vala Néhai Imreffi Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné, hogj magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metáihoz tarttsa; de mind eddig sem cselekette [Dés; Jk 537b]. *1765/1766:* mind Nagylakhoz, mind Csekelakához tartazando örökös, és acquisítionalis Leveleket által adni, obligalak a' Mélgs Ur, és Aszszony ő Nagysága magakat [Koppánd TA; DobLev. II/372. 3b].

örökösödés öröklés, öröklődés; moştenire, succesiune; Beerbung. *1833/1841:* esmérjük itten Uzonban[a] azon belső és külső örökségeket, mellyek ... örökösódés szerént szállottak, és maradtak a kérdésben meg nevezett harom egy test vér Mlgs Urakra [Kp V. 373. — [a]Hsz]. *1862:* csak is szeretett nőm ... halála után nyiljék meg számára az egész vagyonra nezve a törvényes örökösödés [Kv; Végr.].

örökösödési szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ jog* öröklési jog; drept succesoral/de moştenire; Erbrecht. *1863:* Házasságunk a polgári törvénykönyv behozatala elött történén, bár melyikünk halála esetében, a Városi municipialis törvény fogná szabályozni a hátramaradott örökösödési jogát [Kv; Végr.].

örökösödik örököl; a moşteni; erben. *1865:* Kolosvári a' piacz soron lévő ... házamat ... hagyom kedves Unokámnak Gr. Teleki Jo'sefnek, oly kikötéssel hogy ha kis korún meg találna halni ezen házba és szénafübe testvérei ... örökösödjenek | (Unokáim közül) valamelyiknek halála esetében elébb az ezen pontban meg nevezett vérségi testvérek örökösödjenek egymásnak [Kv; Végr.].

örökösség 1. örökség; moştenire; Erbschaft. *1608:* vir zerint valo Eoreokeossigemet telliessiggel Eo keglminek adom aianlom keoteom es Vallom [Dés; DLt 300].

2. örökösödési jog; drept succesoral/de moştenire; Erbrecht. *1613 k.:* Tudván és ertven azt annak az haznak proprietassaga per devolutionem honnet es miczoda fondamentombol derivaltatot volna Zok Peter kezehez ... Nem akarüan patialni hogy az nehaj iffiabbik Witzei Gaspar meg maradot aruaianak Peternek ... Vęr szerent valo igassaga, és örökessege benne mortificaltassek ... Ugy kelletet az idegen Emptort ... nagy somma penszel el vettnem [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. *1681:* az eő Kglme instantiajara eleitül fogvast a miolta egy massal esmeretseget vetettűnk, hozza(m) valo baratsagos synceritassaért megh engettem harom esztendeigh hogy usualhassa azon Gyalari vas kő banyabeli vas kővet sub his conditionibus 1. Semmi nemű ki gondolható just, vagy praetensiot, annal inkab valami örökesseget azon Gyalari Kő Banjamhoz, soha semmi időb(en) maganak ne vendicalljon[a] [VhU 250. — [a]Folyt. a feltételek részl.]. *1739:* kie volna azan föld(ne)k örökössege, és most is Togyer Roska mitsida utan birja nem tudam [Hidegvíz AF; JHb XXIII/49].

3. örökérvényűség; valabilitate veşnică; Endgültigkeit. *1677:* a' mint recuperalások a' Dézmáknak, avagy azoknak Arendáinak, a' több Fiscale bonumoknak rendihez és modgyához alkalmaztattak, ugy azoknak collatioiis azon modok szerint a' Fejedelmek hatalmában vagyon, mint a' több Fiscale bonumoknak el-adása, de hogy külömb igassággal és örökösséggel abalienáltathassanak, meg-határoztatot [AC 52].

4. maradandóság; trăinicie; Dauerhaftigkeit. *1583:* Kerikis eó kegmek Biro vramat hog ez valasztot Zemelieket Nemely engedetlenek ellen megis oltalmazza, ha kewantatik, az vegezesnek ereyeben valo megh maradasaert, es eóreókeossegeyert [Kv; TanJk V/3. 276a].

5. örök/ősjobbágyság, örök/ősjobbágyi állapot; iobăgie veşnică; ewige Leibeigenschaft, ewiger Leibeigenenzustand. *1677:* A' mely Jobbágy elébbi residentiájára magától viszsza mégyen, nem tartozik a' temporaneus Urának restituálni, hogy ha örökössége és hozzája valo competentiaja-is eléb valo [AC 193].

örökösül 1. örökre; pentru totdeauna, pe veci; für ewig. *1589:* az Mezarossy Rendnek az az a' belseo es kilseo meszarosoknak eóreókeoswl megh engettek varosul, Zentmarton Nap vtan pwnkeostigh az hus Adast egy fontra | Oka ez a' Kylseo Meszarosok megh zabaditasanak eoreokeoswl hogy eokis Meszarosok es egy Arant valo Ighassaggal kel elnyek [Kv; TanJk I/1. 107, 109]. *1589/XVII. sz. eleje:* hogi ha ez Keőmiues Céh es egesz tarsaságh, ezeket az Articulusokat, ugi mint nagi gondal, elmebeli faratsaggal, haniassal vetessel es igazgatassal ueghez menteket es örökeöswl megh maradandokat, telliesseggel, vagy eziak resz szerent is, megh bontana, megh szegne ... az Biro es Tanacz, minden wdeöben az egesz Cehet eőtuen forinttal bwntesse [Kv; KömCArt. 28]. *1614:* En Reczey Janasko ... engetem ... Chomanay eöreökseghbeöl hazbeöl (!) Boyersegbeöl minden en ream Nezendeó rézemet eóreókesseól es viza hihattatlanull [Récse F; Szád.].

2. örökös birtokként; ca proprietate definitivă; als ewiges Besitztum. *1584:* az varos feóldet kewannak penzen eóreókeoswl az Seminariumnak helyheztetny es ky Mutathny, holot az varos priuilegiumanak Regy ereie es zabadsaga zerent eoreokeos helyt effele priuata personak es Nemesek Ne(m) vehetnenek [Kv; TanJk V/3. 277b]. *1685/1792:* Az harmad fél fűzesbe vagyon öt lépés széna fűvem, melynek az három lépése östöl maradott, az két lépését ismét vettem örökösül ... Flor. 5 [BLev. Transs. 14].

Szk: *~ bír. 1605:* Az hoostatbely Egett házak feleol ... Vegeztek eó kegek varosul hogy ... walamelly eorekesnek ház helie vagion kit eorekeswl bir, megh eppytse [Kv; TanJk I/1. 505] ✱ *~ bírhat. 1584:* azt az feoldet Buda Janos eoreokeoswl Birhassa [Dés; DLt 213].

örökre, örökére 1. (mind)örökké; veşnic, în veci; für ewig. *1811:* Kedves Gróf ! ... Örökre maradjon fenn emlékezete [ÁrÉ 182–3 János-napi köszöntő].

2. a nyilatkozó élete végéig tartóan; pînă la sfîrşitul vieţii; lebenslang. *1577:* Nagisagos kegielmes wrunk eorökre walo hwseges szolgalatunkat Aianliuk nagisagodnak mint kegielmes urunknak es feiedelmwnknek [UszT].

3. végleg, végérvényesen; definitiv, irevocabil; endgültig, irreversibel. *1805:* ha az Itélet praescriptiot felyül halado idők alatt executioba nem vétetett ... mint örökre meg holt állotat meg eleveniteni ... nem lehet [Mv; DobLev. IV/893. 3a tábl.]. *1807:* Gáspár Kristóf mindenféle ennek utána való keresetiről lemonda; és amivel a bátyja még tartozott volna ... örökire elengedé [Szárhegy Cs; RSzF 242]. *1842:* az fazakasok ugy annyíra elgebbesztették ásásaikkal az hellyet — hogy tsupa tós hellyé vált, 's jelenlegís olly mélly sok hellyen — hogy szarvas marhák belé fulhatnak őrökre [Dés; DLt 368]. *1848:* ha Ürmösi János nem akarna rea állani abba az esetbe ellen Nyugtatvánt kel neki hagyni hogy mi soha örökre azon két öl hellyet nem követellyük [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

Szk: ~ *elbúcsúzik. 1817 k.:* Getzi Mínyának a' kováts fia ... ugy mondgyák az emberek hogy őrökre el butzuzott az apjától, 's világot vett a' nyakába [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.] ✱ ~ *elenyésztetik. 1849:* testvérem ... azon kötelezvényei, mellyek nállam találtattnak; azok örökre el enyésztessenek [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ ~ *kiirtatik. 1813:* érdemes é az illyen hásártas s Elöljároinak nem engedelmeskedö Ember, hogy a' Czéhbéli Társoságnak Tagja légyen? s van é aról Articulus, vagy a' Társaságnak Rend Tartása, hogy az afféle a' Társaságból örökre ki irtasson? [Dés; DLt 56. 4 vk] ✱ ~ *kimarad. 1813:* ha semmi képpen a' jó Utra nem lehet vezetni, égy illyen szofogadatlan Embert ... meg érdemli, hogy ă Czéhbol örökre ki maradgyon [Dés; DLt 56. 25] ✱ ~ *kitétetik. 1814:* Timár Ujvári Sámuelné ellen gyakori sok Talp Lopogatásaiért a' Czéhnak égy utolbszori Határozása a' lett, hogy örökre a Czéhbol ki tétessék [Dés; DLt 56. 13–4 Balog István (55) timármester vall.] ✱ ~ *kivettetik. 1814:* olly Deliberatum irattatott Timár Ujvári Samuelné ellen Tolvajságaiért, hogy a' Czéhbol örökre ki vettessék [Dés; DLt 56. 4] ✱ ~ *megáll. 1841:* ezen általlunk irt contractualis levél minden pontyában örökre megállyon és megmaradgyon [Bözöd U; Borb. II] ✱ ~ *megmarad* → ~ *megáll.*

4. állandóan, szüntelenül; mereu, totdeauna; ständig, pausenlos. *1800:* a Takaradáshoz tartazo Szükséges Utak örökre szabadon hagyattassanak [Mv; TSb 24].

5. örökösen, örökös tulajdonul; pentru totdeauna, pe veci; für ewig, als ewiges Besitztum: **Szk:** ~ *(által) ad. 1607:* Azt ne(m) tudo(m) sem hallotta(m) hogy Benedek Janosne atta volna[a], sem zalogon sem eörekere [UszT 20/63 Catherina Relicta quondam nobilis Thome Antalfi de Kobatfalua vall. — [a]Az örökséget]. *1681/1723:* Én Bodoni Tövisi Mihály ... adtam a' betsületes Bodoni Ecclesia Számára a' kis Párgyán egy nyil Erdőt, megye' adosságában öt forintért és hat pénzért, örökére, fiurol fiura, irredemptibiliter [Hagymásbodon MT; HbEk]. *1799:* Molnár János eö Kegyelme ... eö Nga szomszédságában lévö Telkét ... Báró Bornemisza Anna Maria Aszszony eö Ngá birodalmaban örökre által adá [Burjánosóbuda K; JHb VI/24] ✱ ~ *bír. 1829:* Én Dobolyi István ... részemet ... cedalom és efective transponálom, két Testvérem Dobolyi Sigmond Urnak, és Bartok Adámné Dobolyi Klára aszszonynak oly formán, hogy azt magok, és Törvényes következöjök ... örökre birják [Ne; DobLev. V/1155] ✱ ~ *hagy. 1642/1687 k.:* Az Agárdi Kápolna számára örökére hagyott Pókai Miklosné Katso Katha aszsz(ony) égy hold szánto földet [MMatr. 299]. *1653/1687 k.:* Nemes Nagy Imreh ados lévén templom számára flor. 4. halálá(na)k idején testamentumb(an) örökére hagyott égy darab erdőt Szász utnál [Jedd MT; i.h. 306] ✱ ~ *megvásárol. 1801:* én voltaképpen meg nem tudhatom, hogy a ... Vadasdi Joszágot az Edes Atyánk Zállogonn vagy örökére vásárolta volt meg s mennyi pénzel [Havad MT; Told. 21] ✱ ~ *megvesz. 1604:* melj eórekseget ez Alperes Tutorsagara kezehez wett wolth s az alatt birta: Annak útanna megh ertette(m) hogi eòrekre megis wette uolna Tutorsaga alatt [UszT 18/82] ✱ ~ *vkié vmi* örökös tulajdonként vkié vmi. *1765:* ezen Suadozásos föld ... Nehai Kaszás Andrásé lett volna örökére [Kissolymos U; Márkos lev.].

örökség 1. birtok, jószág; possessio; posesie, moşie; Gutsbesitz, Besitztum. *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeest ... hogy az ke<sz>[a] erdeobeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesz hazaath meg Eppyche ... Mostan magokath meg gondolwan, esz Ew Erdeyeknek esz erekhsegekhnek puztassagat meg-nezwen azonyom Ewkegyelme ... keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth, hogy Bogathy Chaspar ymmar az kezh erdeebeele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson [Panot[b]; DánielO 5. — [a]Értsd: köz. [b]Panád KK]. *1553:* Sterczje akim byzonsagot Nem alata hogy attya Ereksege lett volna[a] [Sólyomkő K; KCs. — [a]A szóban forgó rét] | Egyenlö kypen modak (!) Ezt hog Az mynemy perek wolnanak Az zent martony haz es Egyeb Eorókseg felöl Azt az dolgoth halaztothak vyz kerezt vthan valo vosàrnapra [BfR VI. 295/1]. *1560:* benedek vram az vallasnak Jdeyennis Mykor az my Anyank az monostori Conuentbe az Jt valo ewreksegek felewl vallast thewth Jyelen volt [Kv; SLt ST. 6]. *1563:* ada Vereb Janos Deak egy Darab Eörekseget farkas Gergelynek, Vgian Kezdy zekben osdolan [Hsz; CsÁLt F. 27. I/1]. *1567:* Kolossy Dorko Azzon az eo hwty szerint vgian ezent vallya[a], hog eois oth volth az Eskysen (!), es vg Mentette meg Eoreoksigyt Myszaros Peterne [Magyarkikes SzD; BesztLt 86. — [a]Mint az előző tanú]. *1570:* Vichey Janos Langh Jakab, hitek zerent vallyak, hogy ... Dabo Peter Atthiaffiay ... kerik volt azon hogy az Dabo petertwl Maradot Ereksegh Es Marha feleol egybe Bekeltettnek eoket [Kv; TJk III/2. 173]. *1591:* Jllien vegezesek vagio(n) hogy az lobbagy eoreoksege Jobbagyra zallio(n) az darabante darabantra [UszT]. *1597:* ott az en maga(m) eòreksegeme(n) az en lako helyeme(n) pedigh az A le vert az feóldre [i.h. 12/40]. *1607:* melj felso hatarbali eoroksegekhez hasonlo lutot Kis Dosa Andrasnakis [Makfva MT; DLev. 2. XVIB. 1]. *1619:* az kws Hazacsjkat Georgj Antalne Chjnaltatta uala oda az eöreöksegre fiayual egjwtt [Tusnád Cs; BLt] | Ezeket az megh Neuezét Eót Jobbagiokát ... Zalagosita ... mind felesegestwl, giermekiestwl, Marhastol, eóreóksegestwl [Mv; BálLt 57]. *1677:* örök árron, a' Nemességen kivül, hadban szolgálo Vitézlö rend földét és örökséget semmiképpen el ne adhassa, hanem csak Zálagban | Kapu szám után valo adóra a' meg-éget örökségnek Possessora, három esztendeig ne kénszeritessék [AC 154, 261]. *1739* ketelenitetet az Vidua Györke Judit ... Urarol maradott

házát őröksegével édjütt idegennek distráhalni [Torda; TJkT I. 179]. *1783:* hallottam mondani, hogy itten Martonfalván egy pipát érő örökségek nem volt [Martonfva Hsz; HSzjP Clara Rátz consors Agilis ppli Sigismund Balog (60) vall.]. *1822:* Az emberek Pestisbe erőst elhalván és Sok őrökség Maradván pusztán, a' Josa Győrgy nagy Attya ... Ugy nyerte volt el ajándékba azon két telket [Bölkény MT; Born. G. XIII. 22 özv. Szabo Josefné Beretzki Klára (64) vall.].

Szk: A. *~be be/belemegy. 1570:* Bodogh Gabriel, Ezt vallia hogi ... Az Bodogh gabriel hwga ... Nagy Zombathba Zanta palhoz Menth, Ew onnath ala nem Jeohetet az Ereksegh melle kychin germekywel ... vgi Menth be Kalmar Janosne az Ereksegbe hogy az Attyaffiak ely holtak [Kv; TJk III/2. 46]. *1634:* vagion Immar ket eztendeje hogi benke Andrasne bele ment volt abban az öröksegben valakj tanacsabol de Cornis ferenczne azonio(m) ki rakatta belölle [Recsenyéd U; TSb 21] ✱ *~ben (benne) marad. 1615:* az mely eoreoksegben az ado felek benne maradanak, de nem Jobbagiul hanem vgy, hogy mikoron ki akarnak mennj az eoreoksegbol, ki mehessenek minden bantas nelkwl [Uzon Hsz; BLt 3]. *1725:* marada ... Bika Kracsun az nominalt örökségben [Kozmatelke K; SzentkGy Boka Gavrilla (60) vall.] ✱ *~ben megoltalmaz. 1609:* Szelles Mihalyne azzoni(na)k Szabo Margit azzoninak maraduanytis tartozzanak meg otalmazni ebben az eorőksegben ez fellwl meg neuezet szemeljek [Ilencfva MT; DLev. I. IIB. 8] ✱ *~be szabadít vkit. 1600:* Mierthogy Gyeörgyffi Martonth az bizonsagh nylwa(n) megh tartotta, hogy Gyeörgyffi Balinthnak igaz gyermeke igaz fia ... az teörweny mind hazba eöreksigbe zabadittia, es neki itelte, iure p(er)p(c)tuo ... Executor(es), Albert Peter, Theörek Andras, Bernad Lukach Zetelakiak [UszT 15/39] ✱ *~ből kielégít. 1650:* Laios Antalnet ki elegittek az peres eöröksegbol [Sükö U; i.h. 8/64. 57b] ✱ *~ből kifizet. 1634:* Engemett fizete ki Kelemen tamas abbol az öröksegböl kiben mostan lakik Biro Andras Flor. 11 [Recsenyéd U; TSb 21] ✱ *~ből kiházasít vkit. 1560:* Suky Jstuan az my Anyankat hayadonul vytte uolt sukra az nemessegben Es megy akkor ky hazasitotta volt, Az ew attya az nagytheremi peter ewtet az Itualo ewregsegekbewl [Kv; SLt ST. 6] ✱ *~ből kiköltözik. 1650:* En vetettem volt affele földet egi kiczin darabot be lennel mivel vadasz Mihali vetetlen hadta volt, az Utan hogi Vadaz Mihalj az eoroksegbol ki koltozik [Csekefva U; UszT 8/64. 187] ✱ *~ből kimegy → ~ben (benne) marad* ✱ *~ből kiküszöböl vkit. 1818:* az Albulestyiak fel cseperedtek, és ötetis ki küszöbölték azon örökségből [H; JF 36 Prot. 35] ✱ *~ből kirekeszt. 1591:* oda hiua vgy mint ygaz vert, hogy ... az eoreoksegnekis gongiat visellie(m) vgy mint enie(m)nek ... Annak vtanna hogy az en másik ania(m) Ilona megh hala ... Demeter Pal ki foglala beleolle ... Miert hogy penigh engemet teorwenj nelkwl rekeztet kj ez eoreoksegbul ... minden haznaiual megh kivano(m) valami beli marhaia volt az en masik ania(m)nal [UszT] ✱ *~ből kitétet. 1716/1759:* Kapusiné Asszonyomat kéntelenittetet volt az örökségből, mint potentiariat ki tétetni [Sárd AF; DobLev. III/651. 11b] ✱ *~ből kitilt. 1606:* Tyltottam kj egy eoreoksegbeol mely vagyon ... Kys bachanban Udua<r>helyzekben [UszT 20/1]. *1625:* Tilalmat tettem az I: ellen ... tiltotam kj egj eoreoksegbeol ... kis Galanfaluan ... ez megh neuezeot eoreokseget keuanom megh az I: teol [i.h. 11a] ✱ *~ből kitud. 1805:* Idösb Mitu Andronyie, panaszoll ifjabb Mitu Andronyira, hogy ötet mint fogadott fiát fel nevelte, és most már, az ő általa eleitől fogva biratott őrökségből ki tudta [Petrilla H; JF 36] ✱ *~ből meghábórgat. 1592 k.:* En ezben eszt tudom hogy azbol uetek az fl 6 keottelleth hogy az Eöröksegbol megy ne haborgassa myg az aszony el [UszT]. *1612/1687 u.:* Az evictoságot ... mindenik felöl fel vállalák vgy hogy valaki abbol ă meg cserélt örökségből a' megyét meg akarná háborgatni auagy de facto meg háborittaná ... tehát tartozzék Orbá(n) Lőrincz mind ă megyét s mind ă Praedikátort benne oltalmazni [Jedd MT; MMatr. 307] ✱ *~ébe befogad. 1606:* En Beölöni Georgj Oklandi praedikator fide mediante Jrta(m) ezt, hogj mikor ez az Nagj Ferencz megh haszasodek, kere engemet arra hogj legjek szószólaya, s, kergjem megh azt kepebe(n) hogj my módón Akarya ötöt Benkö Jstuan Jozagaba es öröksegebe(n) be fogadni [UszT 20/361] ✱ *~(é)be belevall. 1603:* Akor penig, Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ö kölcziegen Tartota, mert az firtos Istuanne bele wallotta wala dobaj Gergelt az öröksegebe [i.h. 17/21 Timár Andras Benczier Gergelj hazaban lako gagj vall.]. *1606:* Az A nem vgy tartotta az Attiat az leaniaual eggywth mint Jllet volna, noha bele vallotta wolt az eöreoksegbe de Elteig Zabad vele ha ad valamit az eöreöksegbe [i.h. 20/108] ✱ *~ébe beül. 1820:* ha a' Szánto Mihálj két Fiai Maradéki az őssi Joszágokbol kiköltöztek volna ... ki az a' Jobbágy vagy 'sellér, aki azon Szánto Maradék örökségébe bé ült [Mv; Borb. II] ✱ *~(é)ben háborgat. 1592/1594:* engem ez eöreöksegben Calumniose haborgacz [Kv; RDL I. 63]. *1617:* Feierwarmegieben Fogarasfeöldón Rheczien lako Boyer Janos adgia alazatos panazolkodasa altal ęrteswnkre; hogy Eötett Boyer Peter a' hauasali Vaida Secretariüssa ... Eöreöksegiben ... meltatlan haborgatna [Fog.; Szád. fej.] ✱ *~(é)ben megháborít. 1609:* ha Fekete Gergelyne az uagj Nagy Pal megh haboritana Szelles Mihalt ebben az nekj adot eorőksegben tehat szaz forjnton maradgion [DLev. I. IIB. 8]. *1618:* ha eöteöt meg haborittana ez felivl meg Irt Eöreöksegekben tehat minden ok vetetlen 25 forinton maragion [Kercsed TA; Borb.] ✱ *~ében turbál vkit. 1747:* nem szabad senkitis maga Jussába öröksegib(en) turbalni [Kobátfva U; Sf Donáth Ferenc Szabo Istvánhoz] ✱ *~ére fogad vkit. 1636:* Bone Janos kitt eöröksegere fiaua ez ueghre fogadot hogy az eö szeme hunta utan ide az uduarhazhoz maraduan szolgallyon Jobbagiul [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *~ére megesküszik. 1588:* egy eoreokseget czinaltam wala ket kezemel feyzemel, mellyet perel vala teollem Farkas Janos ith valo Sombori vram Jobagia ... az eoneon Jobagy ennekem meg Jteltek igy hogy az kezembe twzeth vegyek Eowembe zekerczet vallamra kapat vegyek vgy eskeggyem meg az en eoreoksegemre ... meg kereoltem az en eoreoksegemet ... Az keo[a] mellett terdig az feoldbe astak vgy Eskeottem meg az En eoreoksegemre [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — [a]Ti. a határkő] ✱ *~et akvirál. 1647:* az melly eöreksegeket ... edgyütt acquiraltak uolt, azon Czipkes Thamasnak az utan ualo ket feleseghiteol maradot gyermeki azokat ... magok(na)k akarnak appropriálni; noha eo nekik semmi közek ninczen hozza [Gyf; Borb. II fej.] ✱ *~et bír. 1563:* ach Georg' Jllyen walast twn ... wagion 25 Eztendeye hog' birta dimien az Eoroksegot [Abrudbánya; Törzs]. *1609:* becz pal birtan (!) azt az Tompos eoreoksegit [Tusnád Cs; BLt]. *1637:* Miuel Colosuarat egi hazis Ado fizetis nelkwl nem lehet. Igi Azirt annak idein Vonas igazito vraim kinek, kinek, az eo portioia szerent, az mi adot rendelnek tartoznak Comportalni ha Eöreoksiget birnak [Kv; KvRLt IV.

28] ✱ *~et birtat. 1604:* ez volt az en procuratoromnak Imre Janosnak vetsege ... hogy az hul azt mongia volt hogy zabad volt az en Attiamfia Bartha Gergely kiwel birtatta az eoreokseget, s ha elne most sem ellenezne(m) valakiuel birtatna, de most az vyob procuratorom altal azt mondo(m) ... hogy nem engedem az en Eosteol marat Eoreoksegemet hogy idegennel byrtassa mert en ream zallot verre az Eoreokseg [UszT 18/5] ✱ *~et cserében ad. 1721:* ada cserebe ... egj darab örökseghet minden hozza tartozandokkal edjűt ... fiurol fiura meg masolhatatlanul [Malomfva U; Berz.] ✱ *~et (el)ad vkinek. 1572:* Drumar Myhaly Smelcher Gabriel Es Akler Balynt ... eoreoksegeket Atton Adnak, es ez orzagbol ky meneo zandekok wolna [BesztLt 3628 Stephanus Bathorj de Somlyo a beszt-i bíróhoz és az esküdt polgárokhoz]. *1591:* (Az) eöreökseget ... el ada ... en volnek oltalma Annak az Albert Istúan onokaianak kire az meg Jrt eöreökseg nezne [UszT]. *1593:* adak, my Eleottwnk mynden eőreöksegeket kezek be adva ... Bartalis Palnak es Bartalis Mihalnak, megh vohatatlanyvl (!) fjwröl fjwra [Szu; i.h. 9/51]. *1690:* en velem es Illyes Sigmonddal ellenztete ezen Gál Sára Nagylaki Martont hogy el ne adgya azon örökseget [DLev. 3. XXXIA. 25]. *1821:* igen sok örökséget el atak, azoknak árát el pasitolták, tékozloták [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *~et elzálogosít. 1677:* A' melly hadban szolgálo ember, (a' Nemességen kivül) el-akarná zálagositani örökségét, adgya hírré a' Tiszteknek [AC 155] ✱ *~et (fel)oszt. 1590:* More Mihalj forgodot ez harom azzonjallattal ott mikor az Eoreokseget ozthottak [UszT]. *1695:* azon őrögseget cum Appertinentiis eő kigjelmek közöt osztanok fel igassagossan [Ilencfva MT; DLev. 2. XIIIB/b. 4] ✱ *~et felosztat. 1590:* michoda leúellel Jeottel en Ram, hogj eöreksegemet fel osztasd [UszT] ✱ *~et fiúról fiúra vall. 1603:* Opra Kolessa, Boyer Thamas fianak Boyer Jstvanak mint ver zerent vollo attiafianak mint hogy maktallanis volt, halalanak vtoso orayan zinten fiurul fiúra vallotta mindennemw eöreoksigit [Fog.; Szád. Dumitru Mihaylla (70) vall.] ✱ *~et kezébe ad vkinek. 1610:* Kedey Marton Kedey Janossal eggytt Osuat Janos kezebe adok az ... eoreoksiget [UszT 12b] ✱ *~et kezéből kibocsát/ereszt. 1562 u.:* az Bors Barnabás öröke ... paraszt örökség ... azt az örökséget kezemből kiereszszem a törvín vége szakadtáig [SzO IV, 15]. *1606:* Imar Im ki bocziatom kezemböl mert dragalomis rajta, az örökseget [UszT 20/210 Lazlo Imreh medeseri vall.] ✱ *~et kezéből kifoglal. 1595:* Igy foglaltak kezembeól eóreksegemet kj mellyet en Giorgifi Janostol Jo modgyaúal vette(m) volth [i.h. 10/67] ✱ *~et kezéhez vesz. 1604:* melj eöreksegeket ez Alperes Tutorsagara kezehez wett wolth s az alatt birta: Annak útanna megh ertette(m) hogi eorekre megis wette uolna Tutorsaga alatt [i.h. 17/82] ✱ *~et kiszabadít vki keze alól. 1635:* meltoztassek Nagod magamot fiamot es eőreőksegemet Lazar Istvá(n) Vra(m) keze alol ki szabaditani es az orzagh registomaba be iratni [Ditró Cs; LLt] ✱ *~et köt vkinek. 1610:* Tudom azt hogj az hol Varga Janos lakik azt Mate Andras az eo <e>öreokseget feye valcziagaba Lazar Jstuannak keötte wolt [Alfalu Cs; Törzs] ✱ *~et (meg)ereszt vkinek. 1591:* az en Uram Simo Istvan Es az en fiamnak Janosnak mint Edes attya Erezteotte uolt azt a' ... keues eoreokseget, Jllyen Jo okkal ... Ug mint Jo akarattyabol, kertellje is kertbe is tarcha, mint falu keozeott ualo Eorokseget [UszT]. *1600:* ennek sem hatta megh erezteni az eörcöksiget az azzony az attiafiaknak mert ez az Nagy Mihaly, awagy Bauz Mihaly idegen wolt, chak az felesegire birta az eöreksiget [i.h. 15/251]. *1625:* azt mondom megh kel erezteni az oreókseget [i.h. 10b] ✱ *~et megkér vkitől. 1591:* eo kerte megh Vrunktul eo Nagtul egy eorókseseonket, melj vagio(n) almasson Vduarhely zekben, melj Eoreoksegeonket hittak Petthe Eoreoksegenek, melj Eoreoksegh Engemet Jllien verre Jllet hogy az en Edes Aniamnak az Attia Pette Marto(n) volt [UszT] ✱ *~et megkíván. 1604:* az melj hazban most eo lakik Farczadba(n) ... megh kiuano(m) magamnak az Eoreoksiget, az hazatis az uerre mert eo ehez idege(n) semmi Jussa ebben ne(m) volt [i.h. 18/79]. *1625:* az megj neuezet eoreokseget keuano(m) megj az Iteol ... mert engemet Jgj Illet Jllien uersegem uagio(n) ahoz | talalta(m) megh egj eöreoksegemet ... az eöreokseget magamnak megh keuano(m) mint nemes keresment [i.h. 63a, 177] ✱ *~et megvált. 1606:* Aszonio(m) ha megh valtana az eórekseget, masnak zalagba eo keóúille mint ver ellen ne zalogosicha el', hanem ha keózelb valo vęrnek, tizedere is azo(n) keppen [i.h. 20/299] ✱ *~et megvásárol. 1705:* Ezen örökséget ... meg vásárolván ... Boros István ur(am) mint Tőbéli szomszéd, az meg irt Aszszonyis minden jussát kivévén belőlle szabados Dominiumb(an) hagjá ... Boros István urat [Déva; Ks 92. I. 21]. *1735:* minemü joszágot, avagj őrökséget vásárlott meg az I(ncta) [Dés; Jk] ✱ *~et megvesz. 1600:* Hallotta(m) ... mikor azth mondotta(m) hogy vegye megh az en eoreksigemet, hogy azt mo(n)dotta, en ne(m) vezem mert enneke(m) Barta Sandor p. f. 32 hatta az eö eöreksigit azt wezem megh de weöttee neme e(n) nem tudo(m) [UszT 15/132 Boldisar Benedek, Zenth Marthoni vall.]. *1746:* Popa Adám ... Exponállya hogy itten ... idősb Gyurgyz Juontól egy darabotska őrökséget vettem 20 márjásokkal [H; Ks 62/10] ✱ *~et pénzen kivált. 1728:* az utrumban specificált örökséget ... Popa Joseph Uramtol pénzen váltatta ki az elmult őszen Balsésty nevü Falub(an) lako Thalhár Ádám uram [Gura Dobra H; Szer.] ✱ *~et pénzen redukál. 1650:* Bizonitsa az J. hogy idegentöl penzen reducalta az eorökseget [UszT 6b] ✱ *~et restituál. 1591:* az eórekseget szalagon vetette volt ... az en elso feleletem zerint az eórekseget Restitualni keuano(m) [UszT] ✱ *~et szerez. 1570:* Az Aros ember feleol ... Erthyk ... hogi Eztendeigh valo zabadsagot engettek volt Tawal neky, De wgy hogy Erekseget zerezzen megh hazaswllion [Kv; TanJk V/3. 13b] ✱ *~et tart. 1572:* Ertyk eo k. hogy zokan vadnak kyk az varosson laknak Elnek es Nemellyek Eoreksegetis tartanak [Kv; i.h. 60a]. *1584:* erthik eo kgmek Varosul Az hidelwy Capitanoktul hogy minden tizedeket megh Iartanak volna es minde(n) hazakat meg circaltanak volna, Es Nagy sokot talaltanak ridegh legenieket kik vgia(n) kereskettenekis es eoreokseget tartottanak s magok eltenek az Waroson [Kv; i.h. 281b] ✱ *~et tartó. 1800:* oly feltétel alatt maradott 'a Falu kezénél az Erdő hogy ... az őrökséget tartó embereknek épületbéli szükségei potoltassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 3b] ✱ *~et vérségre keres vkitől. 1690:* Tudom bizonyosson esztis hogy versegere keresé ezen örökséget Sinka György Uram, de semmi verseget nem bizonyíthata hozza [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25] ✱ *~et zálogba/zálogon vet. 1579:* orokseghetb ... Sylwaszy Balás wethy zalogba az mykhazy Horwat Boldysarne eleby wranak ... harmyncz ket fiba [Dés; DLt 205]. *1591:* nekem aszt eó az eórekseget szalagon vetette volt vsq(ue) tempus redemptionis [UszT]. *1606:* maga(m) felesegem vetette zalogbais az eórekseget Antal vra(m)nak [i.h. 20/192 St. Barla de Korond zs nyl.]

✱ *~ével megkínál vkit. 1604:* mikor az zekelisegen az sok ado zedes uolt az Palfi Benedekne ige(n) meg zegenjedet uolt, ki Hodgiai mihálj es Lukaczj Jobbagia uolt, Eoreoksigeuel megh kenalta feoldes vrat [i.h. 18/19–20] ✱ *~hez közét mondja. 1568.* Valamy kozet mondanaya az eoreksegheoz [Rigmány MT; LLt 87/1]. *1651:* soha sem maga sem maraduanja az Eoreokseghez ez napsaghtol foghua keozit nem mongia [Csíksztmárton MT; BálLt 49] ✱ *~hez nyúl. 1585:* Greger Veber vallia ... Monda Az Azzony amy bekesegwnknek meg maradasaert hozza venne Zeoch Caspar a' giermeket es Istenert el tartana, De Az eoreóksegheoz es semmiheóz egieb lowaihoz Nem Akar Niulny [Kv; TJk IV/1. 442]. *1604:* Palfi Benedekne ... Eoreoksigeuel megh kenalta feoldes vrat ... igy nyultak Hogiay Mihaly es Lukaczj az eoreoksyghez es marhahoz [UszT 18/19–20] ✱ *~hez vért/vérséget mond/tud. 1610:* az én peresim ... mongiak versegeket az megh neuezet eóreóksighez [i.h. 4/30]. *1690:* Sinka György Uramek(na)k egy csepp versegeket sem tudo(m) ezen örökseghez [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. *1692:* nem tudok közellyeb valo vert az Banyai Miklos Eöreöksegehez mint Filep Menyhart [Kercsed TA; Borb.] ✱ *~re kap. 1767/1781:* tudom ... azt, hogy itt Kis Fenesen Bogyáék(na)k őrőségek nem vólna, hanem az ide telepedett elejek a' Felesege utánn kapvánn Őrőségre, ma is azonn jusson birják minden belső külső őrőségeket [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 103–4] ✱ *~ szakad vkire. 1578:* njlwa(n) hallotta(m) hogy Kancz Lazlonera zakat az Eoreoksegh [Amadéfva Cs; EsztMk] ✱ *~ (vérre/gyökérre) illet (vkit). 1554:* hozak mi nekunk az nagjsagos Ke(n)dj ferenczj Szent Iwani es Dobo Istwan ruszkaj levelet kik Akkor erdelj Vajdak valanak, meljben poronczjolnak vala minekünk ... mennénk el Az nemes es giosasagos miklosj martonhoz Martonosba[a] ... es az marton ferenz haza heliet Kwsmeödeön ... az chiok falvj Vajda lazlone marta Azzon newere ... kit eo mi nekünk vgj mond vala hogj az eörökseg eöt illetne kerneök meg [MNy XXVIII, 319. — [a]U]. *1600:* Tudom az a Betlenfalui eöreksigh ezt illeti werre gywkerre [UszT 15/135 Kadar Lukach Zent Mihaly (70) Zabad Zekely vall.]. *1634:* tugja hogj verre Illeti az az Eöröksegh[a] [Recsenyéd U; TSb 21. — [a]Bíró Andrást]. *1650:* Az mint aszt mondod, hogj en az en meg holt Attyam(na)k nehai Vadasz Peternek fia nem volnek, az melyből gyanakodnek, s az oroksegh ne(m) illetne, igen-is illet [UszT 8/64. 78b] ✱ *~ vkire száll. 1577:* Az kyreol reank zalottak Attyafiastol ezek az Eoreoksegek, Ez volt Bychyak Anna Azzony Mynay Vytalisne [Mv; BálLt 79]. *1615:* holta vtán mind(en) felliul megh Irtt eóreóksege Beldi Vramra es maradekjra zallio(n) eóreókeoskepen megh hihatatlanül [Sszgy; BLt 3]. *1625:* az az eóreóksegh eö reaiok szallót melta(n) [UszT 86a] ✱ *(vki) ~(é)be/~ére száll* (házasság révén) vki birtokába beleszáll. *1592:* Toot Janos Deesreol AlEorbe kj ment, Az Czondor Andras eoreoksigire zallot [Dés; DLt 235]. *1637:* az Udvarhazatt regen Nagy Pataki Peter birja vala, annak vala egy leania arra szallott vala; Egy Czernatony Leorincz Istuan new Ember veotte vala, ki arra az leanyra az Eóreóksegbe szallott vala ... az Mihaly Vayda ki Jeouetelekor Szallanak az Eóreksegbe hazba [Kászonfelsőfalu Cs; BálLt]. *1664:* Ugy veötte el azt az Elso felessegheit fénnyo Annát, s Ugy szállat volt abba(n) az Elso felésséghe eöreöksseghben [Kercsed TA; Borb.]. *1805:* ez előtt Két esztendőkkel meg halálozván idősbb Mitu Andronyinak a' Felesége és egy özvegy Aszszonyt el vévén annak az őrökségére szállott [Petrilla H; JF 36] ✱ *vki idegen az ~hez. 1580 u.:* te Idegeni vagy ahoz az Eoröksighez [Szentkirály U; UszT] ✱ *vkire járó ~. 1603:* Janos diak felesegere Jaro örökseg [i.h. 17/3]. *1607:* az ne(m) eó rah jaro eóreksigh hane(m) az Anyamra Jaro [i.h. 20/62] ✱ *(vmilyen) vér/vérség az ~ben/~hez vki. 1591:* az denotalt eöreöksegheöz wer ez az meg neuezet Peter [UszT]. *1598:* Illyen Vęr vagiok ... en abban az eoreksegben [i.h. 13/9]. *1600:* enis az en attia(m) fiaiwal egyetembe węr wagyok az eöreöksigben [i.h. 15/73]. *1690:* ezen örökseghez Gal Istvan a közelebb valo vér [DLev. 3. XXXIA. 25]. *1727:* Olajos Csizmadia János Uram Közél Valo Vérség azon őrőkséghez [Mv; Told. 15/9].

B. *adófizető ~. 1637:* Vadnak oly feöldekis, Retek es Eöreöksegek ... mellieket penze(n) szerezue(n) a' Boyerok, semmi Dezmat Nem adnak rolok: Azert szüksegh a' Tiszteknek az ollia(n) Dezma es Ado fizető Eöröksegeket eszekb(e) venni s azokrol illendeö Administratiokat velek praestaltatni [A.vist F; UC 14/42. 150] ✱ *apjáról maradott ~. 1770:* én Gábris Flora ... reménkedtem hogj az Apamrol maradott örőségemet ne vegje el tőllem [Szélszeg Sz; BK] ✱ *atyjára járó ~. 1606:* Ki hazasitottak Abbúl az A. Aszont, mi(n)t Atiara jaro eóreksegbeól [UszT 20/186] ✱ *atyjától maradott/maradt ~. 1568:* valamy attyamtwl maradot eoreoksegh es loffesegh es egyeb neuel valamy nevestetneyek eoreoksegh nekyeok vallottam es attam [Rigmány MT; LLt 87/1]. *1598 k.:* Az Attjoktûl maratt eóreksegh pedigh kettj oszolljon [UszT 13/93 Caspar Sofalúi de Malomfalúa jb vall.]. *1603:* Orgowany Magdolna ... vallia ... varga Janosne ... monda hogy miert idegenited el az en attiamtul marat eoreoksegemet [Kv; TJk VI/1. 689–90]. *1702–1764:* Az atjadtol maradt öröghsegedet aligha megh nem hijanasittja bujdasasodban valo költseged [Torockó; MNy IV, 233] ✱ *belső ~. 1621:* Ada Cziutak Mathe Cziutak Gieörgynek egy darab belseö eöreökseget mi eleöttünk harmincz forintert, tiz esztendeigh megh ne valthassa [Kászonimpérfva Cs; BCs]. *1675:* az belső őrőkseg az külsőnel büczüsebnek itiltetet [Szentimre Cs; Hr 5/1]. *1698:* belső örökseg ... az Templum alatt [Szárhegy Cs; EHA]. *1714:* Orb(an) Pal Ur(amna)k ben az faluban is belső öröksege az hatarb(an) is felesen földei voltanak [Malomfva U; Orb.]. *1791:* Tudom hogy egy belső őrőségét néhai Székely Lászlo el atta volt Balla Andrásnénak [Várfva TA; Borb. II Nic. Székely (59) ns vall.]. *1826:* egy puszta belső őrőség ... a fennebbiekben ki nevezett Triumfáns Fel peresnek fia Horváth János Ur által biratik [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1113. 1] ✱ *bennvaló ~. 1604:* vagyon Egy b<en> valo eoreoksegwnk ... az mely ... Eoreoksegbe az I. hatalmasul bele ment [UszT 18/3]. *1617:* ezen czyk zeki z(ent)g(eor)gi attiafiak egimassal wezekednek uala ... Nemw nemw ben ualo Eorekseg veget [Szentgyörgy Cs; IB]. *1702:* Melly ben valo Örőség ... vicinussa eggyik felől â fernyiko Vize, más felől â Kadacsi lakossok vetes kert Szőriben valo Gyepűjők [Kadács U; Pf]. *1813:* egy Kis ben valo öröksege a felső utzaban [Kibéd MT; EHA] ✱ *bérfizető ~. 1873:* minden egész bérfizető örőségnek 2 szálfa osztassék ki, az 1 vékásoknak 1 szálfa [M.bikal K; RAk 304] ✱ *boéri ~. 1640:* Dauid Pap, Popa Komsa ... parokialis hazb(an) lakik Boeri Eorokseget praetendal birni [Dridif F; UC 14/48. 108–9]. *1680/XIX. sz. eleje:* En azt hallottam, hogy az Sinkai Papoknak ugy mint Popa Álgyának, és Popa Románnak az szülő atyoknak az Atya Boér volt ... az szülő

atyok pedig ... az en Anyámnak az atyával égy testvér volt, kiknek is Persánban boéri örökségek volt [Persány F; Szád.] ✱ *dézmafizető ~ → adófizető ~ ✱ drabanti ~. 1596:* Ez drabantj eöreksegh minth hogy Demeter Petere volth ki megh holt magtalanúl fejedelemre zallott ... az drabantoknak priúilegyúmok uagio(n) hogy az drabantj eöreksegh drabanthra ne(m) egieb emberre zallyon [UszT 11/79] ✱ *egész ~. 1674/XVIII. sz.:* Minden Ember annuatim egészsz örökségtül Szent Győrgj, és Szent Mihály adajáb(an) Eőszszel tartozzék adni ket két forint árra Bort [Mácsó H; Born. Vegyes 3/3]. *1694:* Juan Muntjanne ... egj egesz örökségen lakik ... háro(m) fiaival [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] ✱ *eklézsia ~e. 1724:* Midőn volnánk az Kebelei Sz Visitatioba ... Bosi Miklos vr(am) ő Kglme maga ... fateala hogj a' Bosi Kapolnacska földéért ã megye Közönseges buzajabol adtanak buzat metr nro 6 ... ez után meg másolhatatlanul Eccla Örökösége(ne)k tartyák [MMatr. 301] ✱ *eklézsiai ~. 1776:* mikor a' Popalis Örökség conscribaltatott akkor se Conscribalták Popalis vagy Ecclesiai Örökségnek [Szélkút KK; Ks 48] ✱ *falu ~e. 1680/1687 u.:* Nyárádtőn volt egy Berkeszi Miklos nevű Sz. egyház jobbágya, kinek fia Berkeszi János itt Sámsondon telepedett meg ã falu örökségere és ... ugya(n) Sz égy ház jobbágyságára [Mezősámsond MT; MMatr. 382] ✱ *fél ~. 1681:* atta annyi Summaba(n) Popa Pávelnek az el bőczültetett fél örökseget [Hátszeg; VhU 144]. *1744:* Ujbár Tógyer ... Lamentálódik: En Ujbar Florával fél örökséget birok [Ujbárest H; Ks 62/3] ✱ *házi ~. 1733:* en ... Údősbb Toroczkai Ferencz Ur(am) akarattjábol az Gãlak egy részi hazi örökségere szallattam ... en gyanakszom hogj azon megh emlitett Gãlak hazi örökösege után valo külső mezei örökségh mindenütt oszolva volt [Torockó; Bosla. Tobis Gergel nyil.] ✱ *jobbágyi ~. 1773:* az öreg emberek ... azt vallották ... hogy ... ö Nga Tomészk nevű Jobbágyi örökségihez tartoznék[a] [Tirnava H; JHb XXXV/86. — [a]Ti. a föld] ✱ *kinnvaló ~. 1732:* a réghi Falu hellyén vadnak es kin valo örökségek es irtoványok vadnak es biratnak utannok [Nagyida K; EHA] ✱ *kötött ~. 1725:* ha a dolog arra menne, hogy Jenei Győrgj ezen kötött örökségeket kénszerittetnek el adni ... a mivel az örökség többen el adodnék, tartozzék a Creditor a superfluitást ... jo lelki ismerettel keziben szolgáltatni [DobLev. I/116] ✱ *külső ~. 1570:* Filstich Leorincz Emlekezzyk rea hogy eo Birosagaban Erte ely Adossagat Kalmar Janos Torozkay gergelien tĕrwen zerent ... Az Theorweny azt Mwtatta Kalmar Janosnak hogy Marhaiabol vegyen Jgazat, ha az Ninch kylseö Ereksegebeol [Kv; TJk III/2. 144b]. *1677:* A' Székelységen lévö Egyházi rendek, kik magok személyekre nézendö külsö joszágokat és örökségeket birnak, azokrol, a' faluval értsenek edgyet, a' közönséges szedés, vévés és egyéb szükséges köz dolgokbol [AC 10]. *1784:* Vallyon a mely ház fedél alatt vagy teleken ket három gazdais lakik, külsö örökségei azok(na)k vadnake [Asz; TLev. 4/9. 13a]. *1820:* Mü, kiknek égyforma külsö örökségeink vagynak, hetenként két két napi szolgálatot tészünk ... négy vagy két ökörrel czimborába, vagy pedig gyalogszerbe [Km; KmULev. 1] ✱ *~ külsö (és) belsö ~. 1653:* Az Fejeruari hazak minden külseö belseö eöröksegekkel felesegheje elteigh [KemLev. 1402]. *1667:* köte es adà az Also szouathi Kolosuarmegjebeli hataron liuò kòlsò es belsò Eoröksigit ... igen szegenj allapottal liuin [Born. V/21]. *1671:* Sas Peter Arkan tul ugyan Sas Peter haza helyenek hasonfele kulso belso oroksiginek hasonfeliuel [Kv; RLt 1] ✱ *leányra szakadt ~. 1606:* Vagio(n) megh egy attiokfia, Dalliaban Erdeös Georgjne Margit, mert an(n)ak az Anniajs Margit egy vala Doka Gorgiel, Doka Vrsulaúal, es Doka Jstüanal, aztis egy arant illeti eszekkel, mert jm(m)ar lianra szakatt eöreksigh [UszT 20/117 Adamás Zolia de Bagj (60) pix vall.] ✱ *lófő házas ~. 1542:* Damokos ersebet azzonrol zallot az Lo fő hazas örökseg amelly kjzdi Zekbe dalnokba vagion bele vivók be iktatok pwnköst vtan valo zeredan [Sepsibesenyö Hsz; HSzjP] ✱ *majorkodó ~. 1664:* (A) két hatalmas császár végzéseinek és kegyelmes urunk parancsolatjának engednünk kell, noha münekünk igaz hazafiainak ez várnak elhányatása miatt minden joszágunk és majorkodó örökségünk elvész [TML III, 320 Kemetsei György és társai Teleki Mihályhoz Székelyhídról] ✱ *mezei ~. 1570:* Az mely vraim voltak thawaly Eztendeobe Az Szantas Latashoz Mezey Eoreksegeknek Beochwichez Eo K. varoswl helien hagiak [Kv; TanJk V/3. 12a]. *1657:* az mezei eoreoksegh, szánto feöld, es egy szoual minden az vduarhoz tartozo jok két felé oszollyanak [Szentegyed SzD; WassLt]. *1680:* Vladucz Bukur ... Mezei örökseghit Zalogb(a) hanta volt [A.porumbák F; ÁLt Urb. 47]. *1703/1780:* az articulusis vgy Sonál a mezei örökségröl, aki Colállya azis portiozza [Marossztkirály AF; DobLev. I/58] ✱ *molnos ~* malmos birtok. *1579:* Kenzerittetwen hogy egj feó Molnos öreöksegwnket kelleteek megh váltanunk Zoltanban ... az Nemes czeryek vitaliustol, es ennek az öröksegnek valtsagabalj zwksegwnkert Adank ... Lazlo papnak ... egy pwzta wles helyett [Uzon Hsz; Kp I] ✱ *nemes ~. 1599:* Cherenj Lazlo ... az eó maga Nemes haza vthan valo Nemes eoreoksegyt, thudni illik zantho feldejt, kazalo es zena Ritheyt, Erdejt, vizit, azon faluban valo Molnathis, kit chereben birt ez eleot ... zalagba adtha ... Theke Ferencznek [Dés; SLt 29. Y. 10]. *1779:* (Pap Lupujt) Attyafia ... hitta haza magók nemes örökségekre lakni hogy oszszák két felé és Fiait az mig ő el Vigye haza és telepicse meg nemes örökségeken [Orbó SzD; GyL. Pintye Ignát (63) jb vall.] ✱ *nemtelen ~. 1647:* mellyet ha nem praestalna ... az praefigalt napokra mind maga szemelyhez hoszza nyulhasson mind penigh Erdely Birodalomban leucö Nemes es Nemtelen eroksegihez [Abrudbánya; Berz. 17] ✱ *ős(é)től maradott/maradt ~. 1571:* mind Ezek Enneke(m) Eoseomteol maradot Eoreoksegim [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. *1591:* vagio(n) neke(m) ... eosteol maratt eoreokseghem [UszT]. *1600:* Talaltam megh az alperesek kezebe(n) eostól maratt eöreöksigemeth Bagyfalwaban ... mely eöreöksiget hiuak Alberth Mihaly eöreöksighinek [i.h. 15/72]. *1646:* az harmados Atiafiak esztendö forgasa alat ha akarnak, az eö eostöl marat Eöröksegeket ualthassák magokhoz [Kv; RDL I. 133] ✱ *paraszti ~. 1592:* miolta az var kezdetet azultatul fogwa tilalma volt hogy nemes Ember affele parazty eoreokseget uehessen, se parazt Ember ne adhasso(n) [UszT] ✱ *parokiális ~. 1677:* Az Ecclésiai jövedelmek, parochialis regi örökségek, azokrol iratott végezések szerént, a' mellyek vóltanak és meg-hagyattattanak, ezután-is hellyben hagyattattassanak ... Egyházhoz vagy valamely Ecclesiához semminémü immobile bonumok, a' régi Parochialis örökségeken kivül, ne applicaltassanak [AC 5–6] ✱ *pénzen akvirált ~. 1667/1681:* mi alazatos engedelmességgel vövén Méltoságos Fejedelmünk kglmes Urunk ő Nga Statutorium Mandatumat ... el mentünk ... Stephan Sztojka es Mokris Anna hazokhoz, es ot ... proponáltakis Stephan Sztojkanak Fele-

segenek Mokris Annanak es ket agon lévő maradékinak Armalisok mellet mind szemellyekben es mind penzeken accquiralt örökségekben statualtatasokat [Hátszeg; BLev.] ✱ *pénzen vett ~. 1649:* ha az penzen vótt örökseghböl ki szorulna tehat az melly órókseget Göczi Istvan vótt ós órókseget tehat tartozik ... ki boczatani az penzt le teven [Lukafva MT; DLev. 3. XXXIA. 5]. *1657:* Aszszonyunk eö Nga minden penzen vett eöröksegit nobilitalta [Fog.; UF II, 190] ✱ *peres ~. 1591:* Leorinczj Benedek mo(n)da ... Im el kaszalta Dersi Leorinczj az peres eoreokseget [UszT]. *1600:* Tudom hogy ez a peöreös eöreksigh Simo Isthwannera iaro wolt [i.h. 15/136 Radich Janosne Annos, Bethlenfalui (48) vall.]. *1634:* Ennekem azt az peres örökseghnek egy darabjat Buar Georgyne Frusin<a> Azzony adossagaert buczullottek uala ... f 8 [Mv; MvLt 291. 1b] ✱ *popális ~ → eklézsiai ~* ✱ *puszta ~. 1611:* égi puszta örökseg ... mégyen a borju kertre [Nyárádkarácsony MT; EHA]. *1689:* azon puszta örökségeket ... tartozik ... Barcsai Abraham Batyam Ur(am) ... kezébül ki boczatani [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György lev.]. *1717:* Vagyon egj fel puszta örökség a mellyen Kira Juon lakott [Gyertyános H; JHb XXXI/41]. *1725:* az falu derekben ... egj puszta örökseg [Mezösámsond MT; EHA]. *1811:* az Csupal alatt lévö puszta orökség [Aranyosrákos TA; EHA] ✱ *szabad ~. 1570:* Thimar Janos, es Thymar Myhal hitek zerent vallyak, hogy Mykor Koerch Andras Megh veotte az Darab zeolewt Heok peterthwl, Eokis otth voltak az Aldomas Mellet ... Es azt Montha hogy zabad Erekseget ad neky [Kv; TJk III/2. 207]. *1621:* egyk fel az masiknak adot hazokat, zabad Vrasagaban boczatak birnj mjnt zabad es sajat eoreoksegeket [Kv; RDL I. 13]. *1677:* A' hol szabad örökségek, Loföjé Darabanté találtatnék, kiknek fiu ágon defectusok volna, azokat leányi jussal Jobbágy örökséggé a' Tisztek semmiképpen ne engedgyék tenni, vagy lenni [AC 153] ✱ *székely ~. 1610:* azok az eoreoksegek az Reghi zabadsagh ideyebenis zabad zekely eoreogsegek uoltak [UszT 24b]. *1803:* Az Exponensek Uttrizalt Joszágokot Valóságos székely örökségnek tudom lenni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis id. Török János (71) vall.] ✱ *szőlőbeli ~. 1773:* Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévő pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... Bodrok Keresztur Várossában Lakozó (!) Nemzetes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon ... Joszág iránt, Léptünk illyen alkalomra, és meg égyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a] ✱ *taksás ~. 1672/1681:* Szallaspataki Nagy al(ia)s Szabo Mihaly nevö Iffiu Legeny alazatos meg talalasabul ertyük, hogy ... Haczok Varossaban lévén egy Taxas öröksége ... Zolyomi Miklos minden adozas es dezma adas alol eximalta Volna, könyörögvén alázatosan, hogy mi is ... azon örökséget eximalnok [VhU 355 fej.] ✱ *templom ~e. 1643/1687:* Templom örökségei ... Schola ház melynek csak á helye vagyon mosta(n) [Bö MT; MMatr. 236]. *1687 k.:* Templom örökségei. Vagyon az Altalban más fél hold föld [Nyárádsztbenedek MT; i.h. 93] ✱ *udvari ~. 1845:* A négy évek eltelése alatt Haszonbérlö Barla Petro ... minden teher viselés nélkül használandja a kivett telket, és utána valóit, mint valóságos udvari puszta Örökséget [Pagocsa MT; TSb 37] ✱ *zálogos ~. 1600:* Zekely Moises egy falka penzt az aztalra olwassa, s monda hogy ihon az zalagos eöreöksighnek le tezem az arwaknak az zalogiat [UszT 15/33 Mattheus Zeöch Semienfaluiens(is), centurio (56) vall.] *1678:* kis Reteczkehez adott gyepü vagyon az also határban Malomló utnál, kinek vicinussa aloll Kadar Janos zalogos örökségéhez valo gyepü [Vadad MT; VK]. *1779:* Pap Alekszát, Vaszaliát és Alekszának fiát Togjert a magök Zalagós örökségekröl ... adatta altal az meltóságos Groff Gyalakuti Lázár János Ur eö Excellentiája Cancellista Deákjának [O.péntek SzD; GyL] ✱ *zselléri ~. 1810:* Zselleri Örökségehbe ugyan Zselléri kitsin szólgálat mellett lévén szegödségünkis mérsékellve tsak felettébb kevés örökségetskéinkhez [Ádámos KK; Pk 5].

2. (az örököst egészben v. részben megillető) hagyaték; haereditus; moştenire, succesiune; Erbschaft. *1619:* More Laszlo az ... Bradi Janos reszire valo Eöreöksegeket en altala(m) kwlde megh ... Valaszuti Istuan Deaknak szaz tiz forintot melliet az megh neuezet Istuan Deakis fel veön [Abrudbánya; Törzs. Georg. Egry kezével]. *1646:* My ... hutos Diuisorok ... Mikoron mi az beczjulletés Tanaczj Commissioiabol, Szölösi Gabor hazanal, üdvezült Felesegenek Gichiner Borbara Aszonnak, Tertiumat az harmados Atiafiak(na)k minden rendbelj ingo bingo marhakbol, ki mutattuk uolna, es az harmados Atiafiaknakis leualtak uolna, Az öröksegekböl, es egieb fen allo dolgokbol igi alkuuanak megh [Kv; RDL I. 133]. *1676:* Borbély Gáspárrol marada egy Borbely János nevü fiára és egy Borbély Judith nevü léányara az az öröksegh [Szu; Borb. I Nagy Szöcz János (50) ns vall.]. *1693:* mind Szölök Szanto földek, Retek, major, es major hellyek, kertek, es egyeb örökségek, akar ösök, keresmenyek, es Zallagossok legyenek in quatuor aequales partes Dividaltatnak az negy Gyermekek Baricza, Andris Janko, Mihok közöt [Ne; DobLev. I/38. 4]. *1700:* azon háznak örökségét ö kglme immár magajévá tótte, tizen öt forintot felis vött az más fél szomszéd reá [Dés; DLt 483]. *1742/1792:* Etzken János Uram ... Létzfalvi Szatsvai Josef Uramot és feleségét mint Vér Atyafiát meg kénaltatá a' maga Joszágának örökségivel [Albis Hsz; BLev. Transs. 37]. *1761:* mivel Toth Mihály Néhai Toth Péternek Fia volt, és vgj maradtanak minden Örökségei réája [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 192–3]. *1781:* Baro Josika Dániel Vr eö Nga ... Hetedfél örökségeket bir [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

Hn. *1547:* quondam hereditatem Siculicalem Syposmyklos erekseege vocatam In possessione Markusfalwa in Sede kyzdy habitam fuisse Agilis olim Nicolai Sypos [SzO III, 283]. *1600:* mely eöreöksiget hinak Alberth Mihaly eöreöksighinek [UszT 15/72]. *1668:* Arvay Örökségek szomszedságokban [Sárd AF; EHA]. *1681:* Mathe Gergely öröksége [Nyárszó K; KHn 120].

Szk: *~ből eltart vkit. 1590:* Kadiczj Mathiasne is megh hala, valami aruat hagia Matthias Kovaczjnak testame(n)tumban hogy el tarcha az eoreoksegbul [UszT] ✱ *~ből kielégít vkit. 1634:* ha az Leanio(m) az varosban akar joni elegiczie ki az mostoha anniat az örökségból [Mv; MvLt 291. 6a] ✱ *~ből kifizet vkit. 1600:* az en megh holt vram Sima Marto(n) Vram ... ki fizettet teged az eöreöksigböl a Bogardfalui eöreksigeönkel, meghis elegettel wele wgy tuggiuk [UszT 15/86] ✱ *~ből kiltél vkit. 1642:* Buzas Istuan ... Ennek az utolso felesegeteol ualo fiat Andrast az Eoreoksegbeol ki itilték miuel az Annya idegen volt [Bh; GyU 72] ✱ *anyai ~. 1605:* Az Kisfaludi eöreksegh feleöl illjen valazt tezek, hogy ... abbul az en atiam Kecheti Caspar, mjwelhogy Anniara jaro eöreksegbe uolt az Kisfaludj ... es Keczetben atiay eöreksige uolt, az felperes attjanak Galfi Janos vra(m)nakis lakassa Keczetben volt, minden

Kisfaludi aniay eörekseg helien az kecheti atiay eöreksegbeól adott mast, abbúl elegitette megh [UszT 20/49] ✱ *atyai ~ → anyai ~* ✱ *pénzbeli ~. 1863:* Alajos fiam ... pénzbeli örökségéhez képest megröviditést szenvedett [Kv; Végr.].

3. *~ül hagy* örökül hagy, hátrahagy; a lăsa ceva ca moştenire; als Erbe hinterlassen. *1811:* Vagynak nyughatatlan elméjü Emberek, Kiknek mindennapi kenyerek a' Perek ... A' Pert Fiaiknak örökségül hadják, Kik Unokáknak is sokszor által adják [ÁrÉ 92–3].

örökség(e)beli 1. öröklésre von.; care se referă la o moştenire/succesiune, succesoral; auf die Erbschaft bezogen. **Szk:** *~ igazság. 1626:* azt az hazatis en az Vramual chenaltam, aztis az eroksegembelj igassagomotis mindeneket az en attjamfianak Chutak mihaljnak hagjom [Kászonjakabfva Cs; BCs] ✱ *~ juss. 1777/1816:* Etzken András uram ... Fijának Miklosnak tudgyai ... a maga Competens örökségbeli jussát [Hsz; BLev. vk].

2. (örökölt) birtokbeli; care face parte din proprietate funciară (moştenită); zur Erbschaft gehörend. **Szk:** *belső ~. 1781:* egy hold föld ősztatlan a kezeknél hagyatik addig, mig a' belső örőksegbeli részek ... kezekben viszsza száll [Asz; Borb. I]. *1804:* feljeb szomszedalt belső örőkségbeli rész [Aranyosrákos TA; i.h.].

örökségecske birtokocska, jószágocska; mică proprietate funciară (moştenită); kleine Erbschaft. *1660:* Sas Balasnenak egy Darab eöreöksegeczkeje, itt Szárhegyen[a], az Eöttsiuel, Orsolyaual Edgyütt [LLt Fasc. 152. — [a]Cs]. *1666:* leven ... Fianak ... eggy pusztulasra jutott, ēs többire sorvadolag veszö félben levö örökösegetskeje Mezö Bándon ... kerek ... Kovats Istva(n) Uramot, hogy ... venné meg az denotalt pusztulasra jutott, ēs többire sorvadolag veszö és dölö félben levö örökseget [Mv; MbK]. *1737:* itt Kémeren vagyon kevéss örőkségecském [Kémer Sz; Ks 99]. *1756:* ös Elejekröl deveniált örőkségetskét ... tserelte volt idegeneknek [Kibéd MT; NkF].

Szk: *belső ~. 1799:* Sztán Mageránnak szakasztott ... Földös Ura egy kis Belső örőkségetskét [A.árpás F; TKl IV/5 sub BB].

örökség-eladás birtok/jószág elidegenítése; vînzarea unei proprietăţi funciare (moştenite); Verkauf der Erbschaft. *1607:* Nylua(n) tudo(m) hogi ne(m) volt hireúel az Actrix Aszo(nn)ak az eöreksegh el adas [UszT 20/63 Balthasar Benedek de nagi Galambfalúa pp vall.].

örökséges I. *mn* **1.** apáról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moştenire din tată în fiu; vom Sohn zum Sohn erbend. *1606:* Az meli örökseges az Csomortan öröksege az melre penegh most hazat czinal aban egi kichin arra(n) veötte egi rezze falu földe [UszT 20/114 Apollonia consors agilis Nikolaj Kouacz de Zaldobos (60) vall.].

Szk: *~ telek. 1826:* Ezen Fényves Havas az ide valo Birtokos Urak által közre biratvan az abbol bé jövö haszonis a' Birtokos Urak között az örőkséges Telkek Birtokához képest proportionaliter felosztatik [M.gyerőmonostor K; EHA].

2. birtokkal/telekkel rendelkező; care posedă o proprietate funciară (moştenită), care posedă un loc de casă; Besitztum/Hausgrund habend. **Szk:** *~ ember. 1585:* Az hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy szemelyere, vagy hazara tamadnak ... Azt a Capitanok bewntetessel le chendesithessek [Kv; PolgK 17]. *1590:* Minden eoreokseges ember ket ket tiukotth eztendeoben [Km; GyU 13]. *1600:* Veres Georgy ... vallja ... vgy kezde kyaltany ez Tott Antal hogy Billyer Thamas veztette volna eotet el es fognak megh, my minth eoreokseges embert az Capytanokkal megh nem foguk [Kv; TJk VI/1. 430]. *1631:* lata(m) hogj egyj legien mezitelen Zabliaual forgodik vala ereössen keörniüle[a] hogj adgja megh az vamot s megh en megh mondam hogy miert kersz azon vamot hiszen varasi eröreökseges ember [Mv; MvLt 290. 235b. — [a]A hídon átmenni akaró Olajos István körül] ✱ *~ gazda. 1722 k.:* Minden gazda embertöl Buza harmadfel Kalangya, ha Buzaja nem terem örökseges Embernek harmad fel vekat, ha zseller leszen ket vekat, ha kalangyájában ad 25 kevejewel adgya [Sárpatak MT; GörgJk 147]. *1843:* a három közönség adott évenként 300 piséta aranyat, annak utána a privilegium szerenti aranyok helyett adni kellett egy marhás gazdának 5 váltó rénes forintot 36 krajcárt, a marhátlan örökséges gazdának 2 váltó rénes forintot 36 krajcárt, az örökség nélküli szegényebb sorsú gazdának ... 1 váltó rénes forintot és 18 krajcárt [VKp 126–7] ✱ *~ gyalogos. 1840 k.:* Palatkai 'Sellérek nevei: Örökösök ... örökséges Gyalogosok ... Őrökség nélkül valok [M.palatka K; RLt O. 4] ✱ *~ városbeli. 1584:* Az vendig vago[a] pedig ket Rendbeli eggik eöreöksiges varasbeli ezek adotis attak az varas keözben [Torda; DLt 212. — [a]Ti. sóvágó] ✱ *egész ~ ember. 1681:* Sz: Györgh es Sz; Mihály adajaban minden egesz örökséges ember adot, egi egi köböl zabot, buzat ... es egi egi forintot is [Mogyorosd H; VhU 84] ✱ *egész ~ háznép. 1681:* minden eghész örökseges ház nép, egi egi folt fonalat is fonni tartozik ... az eghész hunyadi Joszaghb(an) [VhU 82].

II. *fn* birtokkal/telekkel rendelkező személy; persoană care posedă o proprietate funciară (moştenită)/un loc de casă; Besitztum/Hausgrund habende/besitzende Person. *1584:* Valamely Caplar (!) be all az Chiaplarsagra iol megh visgaltassek hogi chiak lezegeo ne legien, hanem eoreokseges legien [Kv; PolgK 11]. *1610 u.:* enis ugian Orozhegjiben örökseges v<agyok> [UszT 4/10]. *1660:* aszt kewanom mivel eöreökseges vagjok az Varos Privilegiuma szerent elseoben simpliciter absolvaltassa(m) [Kv; TJk X/3. 265].

örökségkereső örökségleső; vînător de moştenire; erbschleichend. *1603:* az alperes ... eoreokseg keresso bestye lelek kuruanak szydot [UszT 18/67].

örökségkert kertöröksége; grădină moştenită; geerbter Garten. *1690:* Fenn a betüjnelis Sinka Pal Uram öröksége kerti a vicinussa eze(n) örökseg(ne)k [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25].

örökséglevél örökvallási levél (birtok/jószág/ingatlan elidegenítéséről); act/document (despre înstrăinarea unei proprietăţi funciare); Urkunde vom Verkauf der Erbschaft. *1585:* Berzete Mihalj, Koloswary Balint, Herczeg gaspar, Barat Peter, Keomywes Ferencz[a] az Eoreokseg lewelek Megy Mutattiak ha gergelj vra(m)e vagy penig varos feolde[b] [Kv; TJk IV/1. 430a. — [a]Vallja. [b]A peres föld].

örökség-megosztás osztály, birtokmegosztás; partajul bunurilor succesorale; Verteilung der Erbschaft. *1606:* Az

eóreksog meg oztaskor es haz beczillesekoris ott valek [UszT 20/192 Petrus Barto de Zent lelek lib. vall.].

örökség-szántóföld szántóföld-örökség, teren arabil moştenit; geerbter Ackerboden. *1622:* Zalanczi Jstuanne azonjom, Thwrj margit azonj Czefej vramnak mj Eleóttúnk, Egi pjnze nelkwl, megh erezti, ez megh neuezet ket zalagos Embert marhajokkal es magok sajatt Eóreóksegekkel ... de azon kűl, ha mj Eóreoksigh Zanto föd, úagj akar mys kezeknel volna azt Eó kgme nem adgia [Mihálcfva NK; JHb LXVI/11].

örökségtelen birtokkal nem rendelkező; fără proprietate funciară; keine Erbschaft habend. *1635/1867:* Szabó Mihály fia András ... Eorokségtelen [Asz; Borb. I Aranyosrákosi lustra].

öröktől régtől, örök időktől; dintotdeauna; seit langer Zeit, seit ewig. *1657:* Imé mi, bűneinknek terhe alól a' nyomorúságoknak és gyalázatoknak fertőiben nemcsak esett s elmerült, sőt öröktül abban felkelhetetlenül fetrengő szegény teremtett állati Felségednek kiáltunk Tehozzád [Kemlr. 331].

Szk: *~fogva/fogván* **a.** végtelen időktől fogva. *1636:* Ez vólt az Istennek minden, űdővel végben vitetendő munkáinak, öröktől fogván el intéztetett, és tzélul fel tétetett, végek, hogy az ő neve ditsőittessęk belőlők [ÖGr Aj. 5]. *1710 k.:* Az Isten előtt mind a maga isteni tökéletességei, mind a teremtésnek minden dolgai és munkái öröktől fogván örökké mind egyről egyig egyszersmind jelen vannak [BÖn. 462]. — **b.** kb. emberemlékezet óta. *1718:* az Ur Josika Sigmond Ura(m) eszt monda hogy mersz ma dolgosztatni holot ez áz ház öröktül fogva igaz chatolika ház volt [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. *1795:* (A) bé adott vallato Leveléből a jönne ki, hogy a Falu azon felső végén ... az Augustiana Ecclának öröktől fogva valo külsö appertinentiaja volt [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 1b].

örökvásár örök tulajdonul eladás; transmiterea dreptului de proprietate prin vînzarea definitivă; Verkauf des Besitzrechtes für ewig. **Szk:** *~ban ad. 1657/XVIII. sz. v.:* Adanak ... egy darab lako hellyet ... földekkel es szenafüvekkel Flh. 88 Dr 40 ./. egy Kóból szaladert Őrök vásárb(an) fiurol fiura maradváról maradvára Irevocabiliter ... Bőjte Martonnak és maradvanyinak [Feldoboly Hsz; DobLev. I/17].

örökzött bevett, megrögzött; înrădăcinat, inveterat; verwurzelt. *1755:* eő klme régi örögzött szokásunkal nem gondolván, mezitelen fegyvert rántott, és ... a mi Legényeink közzül kettőt, nálla lévő bottyával jol meg suhaztott hátba [Balsa H; GyK].

őröl 1. (gabonát) darál/őröl; a măcina; mahlen. *1507:* Az Reu<d>y Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy<am>nak legyen zabad molna hog vamaual Egyetembe Eroly<eon> benne [Kv körny.; NylrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1570:* Az Molnar azt Monta neky ... senkynek Nem eorlene az nap [Kv; TJk III/2. 104]. *1573:* Almas Myhal azt vallia hogi Tawaly Aratas eleot Eorel volt eo espotali Molnaba. Azkor telman Benedekne is ott ęrel volt [Kv; TJk III/3. 212]. *1651:* teczett az Eccl(es)ianakis hogy ... mivel mostan az szűk időre kepest gabonat őrólnek bővebben az Malomban ... abbolis az Nemethi pasztorok a Schola Mesternek a tertiat adgiak ki [SzJk 69]. *1698:* Tudom nyílván, láttam is itt az én Hazamnál lévő Resnyiczán ... egy néhányon őröltenek ... Pap Janos is őrlőtt ugyan azon Rosnyiczán [Gyulatelke K; Ks Petrus Szőke (40) jb vall.] | Láttam ... az Boncz Nyiresi Groff Apor Ur eő Nga Malmáb(an) Borza Vaszilt, hogj egy vékányi Alakort eőröl vala [Szekoláj SzD; Ks Lad. Szőcs (30) zs vall.]. *1714:* Nyisztor Miklos ... két véka Tőrőgbuzát őröl volt [Berekszó H; Szer. Folta Togjer (70) jb vall.]. *1740:* ott őrlőttem a kerdőb(en) forgo Malomb(an) haricskát [Papolc Hsz; SzentkGy Temerdek Andrásné Kata (24) jb vall.]. *1757:* tsak ezen az egy kövön[a] is nintsen elegendö Gabona mit öllénem gyakron, hanem öszel ottan ottan kétt köre is eleg volna, mit öllének. Telre igye(kez)ven elöre ölleni az Emberek [Szentmihály Cs; Sándor conscr. — [a]Malomkövön]. *1770:* az elöttis (:mivel gyakorta öróltőm benne:) tsak alig forgottak az also kerekek ugy hogy tsak hébe hoba hánták a Lisztet kicsin viz létekor is [Királyfva KK; JHb LXVII/91]. *1772:* olj időbenis a' mikor a más itt körül lévő Malmok a' Viznek Nagjsága miatt hallgattak, ezen széltiben lehetett őrelni [Sövényfva KK; JHb LXVII/284].

Szk: *~ni való búza. 1595:* hogi Eorleni valo buzat fenesre[a] vittenek zeker berbe attam f — d 12 [Kv; Szám. 6/XIII. 3. — [a]M.fenes v. Szászfenes K] ✱ *~ni való gabona. 1765:* Tudgyaé a Tanu ... hogy ... közös Malmokb(an) kik öreltenek ... ? ... ki nem engedte meg hogy ... réája bizott örelni valo gabonáját egymás után az Garatb(a) fel hordhassa Györgyitza és meg örelhesse [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] ✱ *~ni való málé. 1814:* én nem tudtam, hogy kednek Pap Lászlo uram máléja is vagyon örölni valo [Dés; DLt].

2. (fát, kősót, ónt) darál/őröl; a măcina (lemne, sare, cositor); (Holz, Steinsalz, Zinn) mahlen. *1558 k.:* Wed az kymert onnoth es ted egy fazekban ... es agy erps tuzeth neky es Midǫ(n) az on Meg hewly es vegy eegy vas kalanth ... es Ingasd Jol toua es lezen az on hamuua es had meg hidegwlny es tǫrǫld egy Zita altal es az My benne Marad ... azth ǫrǫld egy keouǫn vizel [Nsz; MKsz 1896. 282]. *1596:* Egi keo sot eorleottek f — d 6 [Kv; Szám. 6/XXIX. 169 Bachi Tamás sp kezével.]. *1756:* Titt. Beretz András Vramat a ... Makalo Cserés erdőn láttuk fát vágni ... sőtt enis Pap Gáspár egykor vágtam valami fátskákat az Vr Malmában vivén őrleni [Bácsi H; BK. Casp. Pap (60) ns vall.].

Szk: *só őrleni. 1597:* Zeky Jstwan deak zolgaloya Orsolya ... wallia. So eorleny mentem wala egikor Sardy Janos hazahoz [Kv; TJk VI/1. 101].

Ha. *1633:* Erőlnünk [F.venice F; Szád.]. *1656:* eőrlőttem [Kászonjakabfva Cs; BálLt 61]. *1666:* őrlöt volna. örölni. [Egrestő KK; i.h. 44]. *1693:* eorlőtt [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. *1698:* eőrlőtt volna. őrlőtték [Gyulatelke K; Ks] | őrlőtt [Vízszilvás SzD; Ks St. Kadár (56) jb molendini magister vall.]. *1736:* öllőttek [Földvár TA; CU XIII/1. 289]. *1740:* őrlőttem. őrlőtt [Papolc Hsz; SzentGy Földes Istvánné Ilona (40) jb vall.]. *1746:* őröltenek [Koronka MT; Told. 37/26]. *1760:* őrölnek [Báld K; BLt]. *1763:* örelni. örölni [Szecsel Szb; JHb]. *1770:* örlek [Ádámos KK; JHb LXVII/118]. *1771:* öröl [Dés; DLt 321. 5a Al. Huszar (30) ns vall.]. *1772:* öreltünk [Dombó KK; JHb LXVII/195]. *1781:* öreljék [Koronka MT; Told. 10]. *1826:* őrlőtt volna [F.rákos U; Falujk 136 Barrabás Áron pap-not. kezével].

őrölés l. őrlés

őrölhet darálhat; a putea măcina; mahlen können. *1590/1593:* ot itettik az peres Rethen barmokatt azmigh eoreolhettenek [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1673:* Ihon mind el járam az malmokat, sohult nem őrölhetek [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. *1714:* valamig az Varosi emberek(ne)k buzajok vagjon az malomban addig az Falusi emberek nem őrölhetnek, de a kik valami nehezen bé ejthetik is magókat az vasárhelyi[a] malmokban őrleni (kivált mikor szorgos!) a vám(on) kivűl discretiot kell adni az monarnak és ugj ha valami nagj nehezen őrölhet [Berz. 13. II/33. — [a]Mv-i]. *1743:* az ... eő Natsga Malma ... mihelt az viz egj kitsid (!) áradot mingjárt meg állot, és nem őrelhettek benne [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1768:* Az Ajtoni[a] Malom ... az Gáttya bizonyos idejig el romolva lévén ã Viz áradás miatt nem őrölhettenek [DobLev. II/390. 3b. — [a]K]. *1771:* a Kundi és G: Váraljai Lakosok(na)k Külön kövök volt alkuva s birtokok alat a nevezett Malomban hogy azokon Mások előtt mindenkor ők őrölhessenek [Széplak KK; SLt évr.]. *1778:* eddig elé már 1300 veka gabonát őreltem; s még az egy fertáj esztendeig sokat őrelhettek [Cserefva MT; Told. 79]. *1798:* vagy nem őrelhet vagy élesztője nints [Méra K; AggmLt C. 108]. — L. még UF I, 325.

őrölhetés darálhatás; posibilitate de măcinare; Möglichkeit zum Mahlen. *1771:* (A viznek) egy Csepp Szőkéseis nincsen Le a Silipről ... az Viznek nem Léte mián, és az nem őrelhetés mián, csak nem Sirnak az Emberek minden felé [Dombó KK; JHb XX/26. 4]. *1813:* midőn a' Malom gabonával az őrölhetésre nézve bővelkednékis, a' Malomnak felettébb lévő el rongyoltatása mián ... semmi reménységem nintsen ához, hogy csak az árenda summának felétis ki vehessem [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

őrölt l. őrlött

őröltet daráltat; a dispune să fie măcinat, a da la măcinat; mahlen lassen. *1572:* senkinek Ne Eorellyenek benne[a] hane(m) chyak az ky Menegzeiere Eoreltetne [Kv; TanJk V/3. 65b. — [a]A malomban]. *1587:* Anni 1587 Keoüettkezik legh elseoben az Bûzanak megj Eorlése 26 die Janûary Eoreoltettem 8 keobeol bûzat [Kv; Szám. 3/XXVI. 17 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1679/1681:* Molnarokkal az Malmok(na)k jövedelmeröl, s mind annak el keléseröl igaz ravasokat tartasso(n); az vár szükségere őröltetvén rea vigiaztasso(n), a' Lisztet igazan administrállyák [Vh; VhU 671]. *1683:* Az mennyi buzat el vetetete(m) s őröltett(em) meg rostáltotván s szorotva(n) p(e)r(cipiá)ltam Ucsut Cub 18// [Fog.; Utl]. *1747:* vámért is ne őrellyen Szilágyi Samuel urnak ... csak tulajdon maga számára fejer(ne)k őreltet [Ákosfva MT; Told. 8]. *1776:* Diversis vicibus Pujka Fijak és Tyuk fijak számára Kásának őröltettem Metr. 9 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1780:* meg indulván árvizek Sohult gát nem maradot, ugy osztán hirtelen meg fagyván öröltettni sokat mod nem volt, ugy hogy meg a jo Gazdákkis sokájig resnyczevel kenszerittenek elni [Baca SzD; TSb 24]. *1834:* A' Száraz malombol be jövő vámrol sem számol tisztában ... holott novembertöl fogva Februárius 19ik napjáig öröltettem a' lovakkal pénzért vékáját per 6 x [K; Somb. II]. *1841:* 20 véka Tiszta gabonábol, midőn meg mosattattam, rostáltattam, munt lisztnek ugy semle lisztnek őröltettem [Görgény MT; Born. G. XXIVc].

Vö. az *őrlet* cimszóval.

őröltetés daráltatás; măcinare, măcinat; Mahlen. *1602:* Az Basta Vram eo Naga paranchiolattyatis eo kgmek zemey eleyben vewen az eles feleol kynek gonduiselesere Eoreoltetesre megh seottetesere, es penzen valo ky Adasara valaztottanak negy vraimat[a] [Kv; TanJk I/1. 413. — [a]Köv. a fels.]. *1683:* Eőröltetésre erogalodat Cub 403// [Fog.; Utl]. *1782:* a malmok állittásanak magok jo állapotyokra, hogy közönségesen az öröltetés aránt ne törekedgyünk az mészsze valo hellyekre hurtzolodni [Déva; Ks 75. VIIIb. 122]. *1796:* vagynak ugyan még más Usorás, dolgosokis, ugymint miis falusiakul a Szilvási Malomb(an) lévő öröltetésünkért minden Esztendőben 70. Kaszásokat adunk, mellyekkel itten dolgoztatnak [Szentegyed SzD; WassLt]. *1834:* a' Szám adásban ez alatt az idő alattis öröltetés titulus alatt erogál a' mely nem acceptálodik ki vonodik 14 véka [Somb. II számvevői észrevétel].

őröltetik 1. daráltatik; a fi măcinat; gemahlen werden. *1806:* Öröltetett ... puliszkának. 36 véka Törökbuza [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1841:* Bél mosni Kásának öröltetett 1[a] Törökbuza [Pókafva AF; Born. F. IIf. — [a]Véka].

2. zúzatik; a fi zdrobit; zerquetscht werden. **Szk:** *apróra* — *1840:* A henger alatt a Hollanderben 6. vas kések vannak bé eresztve, melyek által a papiros anyag aprora öröltetik [Km; KmULev. 2].

öröltettet öröltet; a da la măcinat; mahlen lassen. *1826:* Amely feladására a felperesnek az alperes férje, Csiki András azt felelé ... a felperesen kívül még csak egy köpeci ember volt, aki haricskát öröltetetett, tehát gyanúm vagyon, hogy a felperes által történt kára, aki törökbúzát öröltetett [F.rákos U; RSzF 258].

öröm 1. bucurie; Freude. *1562:* Mely igíretnek öröme miatt indittatván a vajda, azonhelyt erejét indittá és megveré a kereszteseknek táborát Tömösvárnál, Váradnál és Erdélyben Kolozsvárnál[a] [ETA I, 11 BS. — [a]1514. évi eseményre von.]. *1660:* mindenkor Isten az igen víg öröm után nagy szomorúságot szokott adni, és az szomorúság után nagy örömet [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1662:* ami a szívben vagyon, valósággal vagyon, valóságos az ... jegyez annak okáért ez szívnek öröme belső, valóságos, gyökeres, fundámentomos és fő örömet [SKr 688]. *1753:* szintén mikor örömmel várom vala sok bajoskodásink kimenetelit, akkor látom kglmed leveliből, nagjob és ujabb akadályban valo esésemet [Fog.; JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. *1784:* kivánom ... e mostani szorongottatásokb(an), hogy külgyen az Isten segedelmet a Ngtok Házáb(a) és örvendeztesse meg a Nsgtok kedvesét, hogy minnyájon örvendezhessünk a Nsgtok örömöken [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1787:* Látván a Néném Aszony sok milliom Ezereknél többet érő betűinek erejét, olyan örem és gond tsapa meg hogy a milyet még tsak nem is képzelhet más tsak a ki probalya [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához]. *1800:* Drága Kedves Barátom! Hozzám utasitott kedves rendeidet az örőmnek könyv hullatásival meg tölt Szemekkel olvastam [Torda; DobLev. IV/833]. *1824:* a Mennyei Felség ...

adott vala nékem egy olj Fijat K: Dobolyi Sándort ... ki minden szomoruságomot Örömre, minden rosz kedvemet Jo kedvel válthatta fel [Nagylak AF; i.h. V/1094. 1a id. Dobolyi Sigmond felj.].

Szk: *~(e) napja* örömünnep(e) napja. *1668:* örülném dolgokat[a], ha végben mehetne, mind azért, hogy örömök napján jelen lehetnék [TML IV, 311 Teleki Mihály Tököly Istvánhoz. — [a]Értsd: házasságukat]. *1704:* a generálhoz ... micsoda affectioval mentem fel, akárki meggondolhatja, holott ma egy hete miképpen bánt velem az örömnek és victoriának napján [WIN I, 194–5] ✱ *~ére lehet* öröme telhet benne. *1669:* Isten velem lévén, úgy igyekezem magamat, édes Feleségem viselnem, hogy neked is örömedre lehessek [TML IV, 489 Teleki Mihály Veér Judithoz] ✱ *~et csinál/szerez. 1661:* Hogy Kegyelmed nekem azt írja, ha a béres kezében akad, többet nem eszik, aval nekem Kegyelmed igen nagy örömet nem szerez [TML II, 113 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1879:* Küldd el azt az új verset ... Nem kerül valami nagy dolgodba, s nekem örömet csinál [PLev. 41 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~et ér* örömet megér. *1760:* elsőbben enni akart[a] ... De ... lankadozni kezdvén ... meg is hala. Hogy igazán beteljék, hogy nincs mit ennie, vagy ha volt is, vagy pedig az Isten megmutatta is nekie, de hasznát venni s örömét nem engedte érni [RettE 112. — [a]Barcsai Gergelyné Naláczi Sára]. *1811:* Mikor Erdély ama hires Ménesekkel, A' Mikes[a], Bethlen Pál, 's Vesselényiekkel[b] Kevélykedett, mikor Dániel-is ére Örömet, és Bethlen Sándor a' Testvére Grófomnak, gyüjtötte a' szép 's jó Lovakat Öszve, hogy érhesse utól amazokat [ÁrÉ 133. — [a]A gr. Mikes Istvánéval. [b]A br. Vesselényi Farkaséval és Miklóséval] ✱ *~mel teljes* örömteli. *1798:* Nagyon örvendek rajta ha jo szivel irt Munkátskám a' betsülletes Communitás[a] előtt is kedvet nyert légyen, s kivánom is szívemből hogy örömmel tellyes ki menetele lehessen [Mv; TLev. 5/14. 1a. — [a]Torockó] ✱ *egész ~mel* örömtelten. *1849:* (A fiú szülei) azt felelték: hogy egész örömmel ohajtyák Menyeket házoknál látni [Bádok K; RAk 64] ✱ *életének ~e. 1776:* Edes szivem Lelkem Anikom! Eletemnek öröme[a] [GyL gr. Lázár János lev. — [a]Levél-megszólítás szerelmeshez.] ✱ *ezer ~mel* nagy örömmel. *1785:* én ezer örömmel cselekeszem mindent familiámért [Szentbenedek SzD; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. *1824:* Én magam ezer örömmel sietnék menni elébb az Édes Atyám Uramék tiszteletekre [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 1b] ✱ *hol ~re, hol szomorúságra* hol derűre, hol borúra. *1723:* En eleget kalandozék, hol örömre, hol szomorúsagra. Istennek hala az Gyeresi, Thordai, saardi szőlőkőt jól talaltam [ApLt I Apor Péter feleségéhez.] ✱ *nagy ~ben/nagy ~e van* nagyon örül. *1618:* négy kaftánt adának az hírmondókra és igen felette nagy örömben valának az emberek [BTN[2] 125]. *1729:* M: Gubernator Ur(am) cő Ex(ce)lle(ntia)ja most nagy örömbe vagyon hogy az Fija Küküllő Vármegyei Fő Ispannyá lőn [Darlac KK; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. *1762:* Nagy örömünk volt, mivel amely segítséget adott volt a cár a prussus ellen felséges asszonyunknak, revocáltatott [RettE 143–4] ✱ *nagy ~e lőn rajta/vmin* nagyon megörült vminek. *1566:* a Sziget megvételekor immár a császár[a] halva fekszik vala, és az utolsó ostrom[b] — a kilencedik — még azután lett meg. Ezen Ferdinandus császárnak lőn nagy öröme [ETA I, 25 BS. — [a]Szulimán. [b]A Tokaj váráé]. *1653:* Ada azért kész szép hadat a vajda Rácz György mellé, és ... kijövén Rácz György Háromszékre ... Ezt látván Háromszék, igen nagy öröme lőn rajta, és Mózes ellen szivet vőn [i.h. 80 NSz] ✱ *nagy ~ére vagyon* nagy örömét leli vmiben. *1659:* Hogy pedig irod, hogy ... mód nélkül uradat el nem árulod, ha a mi kicsinyed vagyon, mind elvesz is, igen nagy örömömre vagyon [TML I, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1661:* Kegyelmed ... írási ... igen nagy örömemre s megujulásomra vagyon [TML II, 128–9 Veér Judit ua-hoz] ✱ *(nagy) ~mel ért vmit* nagy örömmel vesz tudomást vmiről. *1663:* nagy örömmel értettem ... Forgács uraméknak jó és istenes resolutiojokat ő felségéhez [i.h. 614 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1769:* örömmel értettem az minap az Néném aszony Fiscalissatol hogy szándékozik Batyam uram bé jünni [Marossztgyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.] ✱ *nagy ~mel van rajta* nagyon örül neki. *1619:* Azt bizony látom, hogy valakik Felséged jóakarói, oly nagy örömmel vadnak rajta, mintha Felséged tulajdon magoknak küldené[a] [BTN[2] 361. — [a]A pénzt] ✱ *(nagy) ~mel vesz* (nagy) örömmel fogad. *1677:* a Kegyelmed parancsolatját örömmel veszszük s egész tehetségünk szerént követjük [TML VII, 544 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1813:* tsak nem mind az Verős kovátsi Társaság nagy örömmel vettük vala ... Fungens Birákainkhoz iránt unk meg hálálhatattlan jovunkra tzélazo Commissioját Nsgtoknak [Torockó; TLev. 9/45] ✱ *szíve ~ére szolgál. 1780:* szivem örömére szolgál az nekem ... hogy TP Szatmári Uram a Nemes Ifjakat ... az Valásra tanítya [Nsz; Borb. II Bethlen Kristina lev.] ✱ *vki levelét (nagy) ~mel veszi* vki levelét (nagy) örömmel veszi kézbe. *1661:* Édes szerelmes Uram, az Kegyelmed nekem küldött levelét igen nagy szívbeli örömmel, magam megújulásával vettem [TML II, 84 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1788:* Leveledet örömmel vettem, itten Almáson, mái ide lett érkezésem után egy fél orával [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. *1815:* Folyo holnap 23-an hozzám küldött Levelét Örömmel vettem volna, ha afféle sziv epesztő dolgokat nem olvastam volna benne [M.köblös SzD; RLt O. I Rettegi Miklós lev.] ✱ *vki (nagy) ~ére* a. vkinek (nagy) örömet szerezve. *1595:* 24. Octobris: Biro Wram ö kme ... hiúata be melleie az örög Wraimat az Jo hirnek mellyet Hawas elö földeböl hoztak vala örömere [Kv; Szám. 6/XVIIa. 21 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1806:* haza mentünk, egy tekenö kolbászt Májost tüdöst talaltünk nagy örömünkre [Dés; KMN 306]. — b. vki megörvendeztetésére. *1595:* 27. Octob(ris) Rauazdj Wram kerttere, Azzonnyünk ö fge örömere és vendeglesere Kenden, keretet Biro W(ram)tol hegedüseket és Lontosokat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *vminek ~mére* vmely öröm kifejezésére. *1811:* mihelyt el jutott a' Békesség hire, Egy pohár bort ittam annak örömire [ÁrÉ 43].

2. *~ében* a boldogságtól/örömtől eltöltve; (cuprins) de bucurie; vor Freude. *1584:* Eoreomeombe be Menek hogy vramnak meg mongia(m) [Kv; TJk IV/1. 256]. *1598:* Balassj Pal ... vallja ... azon nap vachyara(n) en nallam voltanak ... ott ennallam vigan lakanak coreomeokben [Kv; TJk V/1. 237]. *1633:* hogy szembe lehete velle[a], ugy eöreöllt az uta(n), hogi eziak nem el repeölt ... eöreömeben egy veder bort töltete Vrameknak [Mv; MvLt 290. 122a. — [a]Az asszonnyal]. *1662:* gyönyörüséges szívem, Feleségem, te azt elhihetnéd, az mint én szeretlek, ugyon repülnél bele örömödben [TML II, 227 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1724:* örömemben bizony tegnap mindgyart Te Deum

Laudamust mondek az Templomban [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1729:* kedves szép Fiat kivánok, de mikor Isten meg adgja örömiben ugj táncollyon mint David [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz]. *1811:* Mu'sám ... Égy kis Jánost ... Fel-talált Gróf Bethlen Ró'sának ölibe, És énekelni igy kezdett örömibe: Kedves kitsi Bethlen János nagyot nőjön [ÁrÉ 184]. *1823–1830:* Ír az édesapámról, hogy ... örömében sírt, hogy meghallotta, hogy pap akarok lenni [FogE 212].

3. *(nagy) ~mel* **a.** (nagyon) örvendve, (nagy) örvendezéssel; plin de bucurie; voller Freude. *1653:* Ezt látván a vajda[a], nagy örömmel kiáltatni kezdé minden hadának nagy kiáltással: „Futnak ez ebek ..." [ETA I, 56 NSz. — [a]Mihály vajda]. *1662:* az lövőszerszámoknak hármát Constandin vajdának hagyván, de a többit a nyert zászlókkal győzedelmének bizonyságára, nagy örömmel Fejérvárra hozatta vala Heriza vajdával együtt [SKr 341]. *1823–1830:* mihelyt szándékomot ki nyilatkoztattam, azonnal örömmel fogadta, 's igérte, hogy haza jön [FogEK 462–3]. — **b.** nagyon vidáman; foarte vesel/bucuros; sehr fröhlich, freudig. *1793:* a' Szent Király utzán végig ... nagy örömmel és katzogások között mentenek [Koronka MT; Told.]. *1806:* Délután vendégség volt nállunk a Mamáék tetzésére örömmel othon korhelkedtünk a tálok körül [Dés; KMN 310]. — **c.** nagy buzgalommal/lelkesedéssel; cu însufleţire/entuziasm; mit großer Begeisterung. *1600:* az egez Aranias Zeky vitezleö rend, mind lowagok es mind gialogok, azon Zekbely vrainkal egietemben, ez orzagnak mostani keozeenseges szüksege ideyen ... nagi eöreömmel giorsasagal es serinseggel, Jüttenek mellenk [SzO IV, 141]. — **d.** boldogan, boldogságban; fericit, în fericire; glücklich. *1662:* Isten útadat áldja meg, minden dolgaidban boldogítson ... Ezek után Isten tartson meg és hozzon örömmel vissza hamar idön [TML II, 292 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* valakik edes teremptő Is(te)neknek ... parancsolattjat, s edes igaiat Öremmel viselek, telljes benne valo bizodalmokban, megh ne(m) csalatnak [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1784:* Kivánom hogy az Vr Isten e szintén bé állo Husvéti Innepekre viraszsza fel Nsgtokat s a Nsgtok Mlgs Vri Házát örömmel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — **e.** (nagy) örömet szerző/(nagyon) jóleső érzéssel; cu mare bucurie, bucuros; mit viel Freude. *1657:* hogy ne láttassék az kegyelmed hozta hírt örömmel hallottnak lenni, ez okon halasztotta, ígírvén általam más alkalmatossággal császári kegyelmességét kegyelmednek [KemÖn. 105]. *1749:* Lazaretből irt kedves leveledet szintén most estve vévén ... örömmel olvasám [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. *1845:* Nagy örömmel láttyuk, hogy ezen ne(me)s Városban is a szükséges hellyeken az Utak és Járdák csináltotnak [Dés; DLt 650]. — **f.** (nagyon) szívesen; cu mare plăcere; sehr freundlich/fröhlich (aufnehmen). *1657:* az fejedelem nagy örömmel láta, és többé vissza nem bocsáta [KemÖn. 183]. *1703:* Harmadnapján az innepnek hívott ebédre Szárazberekre Vitkai Mihály uram, ki is igen örömmel látott [Kv; KvE 252 VBGy].

4. *vki/vmi ~ére* (jó)kívánság kif-ében; în exprimarea urărilor de bine; beim Ausdruck von Glückwünschen: vki/vmi boldogságára; pentru fericirea cuiva/a ceva; auf das Glück von jm/etwas. *1659:* nagy buzgosagall kivanom Jstenteöl ... hamar Ideön gyogyicsa megis eö kmet minnyájunk cöreömere [Marosvécs MT; BK. Kemény János lev.]. *1663:* Isten tovább is viselje kegyelmesen gondodat és az kicsended gyermecskénket maga dicsőségére és az mi örömünkre nevelje [TML II, 621–2 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1737:* Öcsém Uram ... hogy Mélto. Groff Uramat, Mélto. Uri Házával és diszes Udvara rendivel boldog és örvendetes állapotban találja, éltetvén Isten Hazánk örömére s meg erőssitésére ... alázatos szivel kivánom [Ne; TL. Onadi B. Iosef gr. Teleki Ádámhoz]. *1784:* 1784dik esztendőben Juliusnak 16dik Napján adta Isten e vīlágra Máté Klára kitsid unokámot kintis (!) az Ur Isten Tartson Meg s Nevellyen a Maga Di<czö>ségere s szüléi örömekre [Kp II. 16 özv. Újfalvi Sámuelne Sombori Borbára nyil.]. *1867:* Sándornak a küldöt verseit szivesen köszönöm sokszor tudakozom ököt ... Isten tartsa meg ököt örömünkre [Uzon Hsz; Kp V. 413]. *1880:* Szerfelett örvendek, hogy a Petőfi Társaság megválasztott tagjául ... Tartson meg az Úristen a P. Társ. díszére s mindnyájunk örömére [PLev. 82 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

5. örömhír; veste îmbucurătoare/bună; Freudenbotschaft. **Szk:** *~et írhat. 1657:* Én is immár elkezdem az panaszolkodást, az sok kárvallást, örömöt mindazonáltal fiam bizony nem írhatok [TML I, 53 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *~ mondani. 1604/1675:* Gaal Gergely Lo fö Dalnoki jur. fassus est ... Bodor Balas' vala procatora Bernald Miklos'nak, engem küldöt vala haza eoröm mondani [A.csernáton Hsz; HSzjP].

6. *vki ~ére* vki kárörömére; spre bucuria răutăcioasă a cuiva; zu js Schadenfreude. *1669:* Elég szomorú, hogy sok nyomorúságos szolgálatja után némely gonosz akarói örömökre ennyi ideig üressen tekereg udvarnál [TML IV, 448 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Most már az odaki való Kegyelmeden esett dolgot is abban hagyván sok gonosz akaróinak örömökre s az urunk ü nagysága haragját is magára vonván Kegyelmed, ki is azt mondja, hogy soha az a kegyelmes ura Kegyelmednek nem lesz, a ki eddig volt [TML VI, 349 ua. ua-hoz] | Kegyelmed ne annyéra gyötörje magát gonosz akaróinak, ha vannak, örömekre [i.h. 350 Sárpataki Márton ua-hoz].

7. *~mel* kárörvendve; cu bucurie răutăcioasă; schadenfroh. *1662:* Debreczenből jü s megyen emberünk, Husztban az szerint és ha Zólyominál avagy akár holott Erdélyben volna, az Kegyelmed huszti nem jó akarói örömmel beszélnék [TML I, 349 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

8. jelentős esemény/ünnep öröme; bucuria unui eveniment important; Freude eines wichtigen Ereignisses. **Szk:** *~et lő* dísz/örömlövést ad le. *1608:* Választák egész országostól fejedelemnek Báthori Gábort jelen nem létében, és aznap örömet is lövének az piacon az tarackokkal, trombitálván és dobolván [Kv; KvE 138 SB]. *1759:* Egyáltalában rosszul vagyunk, mert midön valami kis victóriánk vagyon, nem győzzük az örömet lőni [RettE 97] ✱ *~et lőtet. 1582:* 17 febr. Biro vram leotetett eoreomett az lengiell kirall meg bekellesere az Zigiartok Tornyaboll [Kv; Szám. 3/VIII. 38] ✱ *békesség ~ét lövik. 1705:* Olyan hír is jött most, hogy Fehérvárott nagy lövés lött volna. Ki azt mondja, hogy valamely odaki esett victoriának az örömét lütték, ki azt, hogy a békesség örömét lütték, ki azt, hogy Rákóczi uram[a] érkezett bé, oda a principatusba beülvén, és annak örömét lüttek [WIN I, 474. — [a]II. Rákóczi Ferenc] ✱ *koronáztatás ~ét lövik. 1790:* Éppen most 12 orakor lövik a Felséges Leopold Tsaszárságra lett koronáztatásanak örömét [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.] ✱ *viktória ~ének meglövése. 1704:* Ugyan ma estefelé Acton uramat az generál felküldé az úrhoz, ki által hívatá hétfőre ebédre, amikor lészen az

odafel való victoriának örömének meglövése [WIN I, 227] ✱ *viktória ~ét lövik → békesség ~ét lövik* ✱ *vminek ~ét meglöteti. 1710:* A francia király ármádáját ebben az esztendőben két helyen is keményen megverik, melynek örömit nagy solennitással itt is Brassóban a commendáns meglöteti [CsH 372] ✱ *vminek ~ét (meg)lövik. 1657:* az ellenség is igen jó reggel megindulván az Nitra mellett alá, és nem messze szállván oldaloslag vélünk, az lengyelországi régen várt segítséggel megegyezett, és annak örömét lőtték [KemÖn. 248]. *1710:* A franciai király ellen ez esztendőben is sok szép és nagy győzedelmeket ada Isten a római császárnak és az öccsinek, Carolusnak, a spanyol királynak, mind Belgiumban, mind Hispániában, melyeknek örömit nagy solennitással háromszor lőtték meg mindenütt Erdélyben, itt Brassóban is [CsH 450].

örömanya mama miresei, soacră mică; Mutter der Braut. *1568:* Magdalena Gabrielis gorg c(on)sors, iur(ata) fassa e(st) ... az en mustoha leanyom azt monda ... Eoreol vgy mond mert az zakoryan Janosne leanyat botos Andras wotte, s en leszek orom annya [Kv; TJk III/1. 206]. *1570:* Zalay Mihal, es Anna azzon az felesege ... vallyak, hogy Mykor Lerinch deaknak attak volna egy leant, Mellyet Zabo Janos hazahoz vyttek volt, Es onnat mykor az azzonyok haza kesertek volna Mynth Érem Anyat, eo Ennyek es Innyok hozot volt [Kv; TJk III/2. 21]. *1736:* Az kézfogás elmulván, az násznagy eléállott, és az örömatyát és örömanyát (mert az menyasszony szüléit akkor úgy nevezték) egész házát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta [MetTr 381–2].

örömapa örömatya; tatăl miresei, socru mic; Vater der Braut. *1823–1830:* ha a bálba mennek s táncolni akarnak, akkor mind a brillét, mint a venetianert leteszik, mert a brillé igen is izzadást okozna a szem körül. Még az örömapa, az öreg Landgraf is brillét tett volt fel [FogE 248].

örömatya örömapa; tatăl miresei, socru mic; Vater der Braut. *1736:* Az kézfogás elmulván, az násznagy eléállott, és az örömatyát és örömanyát (mert az menyasszony szüléit akkor úgy nevezték) egész házát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta, melyre az örömatyák[a] nevivel az fő-gazda válogatott szép szókkal megfelelt, és az násznagyot, völegényt és az egész násznépit feláldotta | Volt penig az szinben[b] két muzsikáló-szék magosan felcsinálva, az egyikben muzsikáltak az völegény muzsikási, az másikban az örömatyáé [MetTr 381–3. — [a]Nyilván az eredetiben elírás vagy a kiadványban sajtóhiba egysz-ú alak h. [b]Ahol a lakodalmat ülték]

örömbalzsam örömír; balsamul bucuriei; Freudenbalsam. *1811:* Jó kedvel, és nyájas engedelmességgel Szoktak viseltetni hozzátok oly' véggel, Hogy meg-szeliditsék hatalmasságtokat, 'S szivetekbe öntsék öröm bal'samjokat [ÁrÉ 129].

örömesben 1. szívesebben; mai bucuros; lieber. *1640:* azt az kett olahott ... azonyo(m) ... en Eöreömesben uetem kegdhez Zalogb(an) hogy ne(m) mas Jdegenhez [Mikcháza Szl]; KCs IV. 149 Samsondi Mihály udvari kancellista deák kezével]. *1668:* Kegyelmeddel való együtt lakásomot és beszélgetésemet soha el nem unnám, de most igazán mondom, örömesben haza felé tartanám az ló száját [TML IV, 254 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1677:* Ez álkalmatossággal uram kültem eö Ngok számokra egy nehany fö uy kaposztatt ... ha bövebben lött volna, örömesbben énis többett küldettem volna [Balázsfva AF; Utl]. *1683:* A pinz dolgat a<m>i nezi, My Vr(am) eoromesbben jo felē p(en)zt venenk [Diód AF; Incz. V/19].

2. készségesebben; cu mai mare promptitudine; bereitwilliger. *1605:* illyen kemelletlenwl bányk velünk minden rend mind Nemes Nemtelen ... holott nem túggyuk az Nemessegnekis házok népesteol mindenek eleott, ky gazdalkoggiek es zolgalyon inkab, es eoremesben nallunknal [Kv; TanJk I/1. 504].

3. nagyobb bizalommal; cu încredere mai mare; mit größerem Vertrauen. *1653:* ugy emberlik megh órómesben az Creditorok ha igazat tehet igereti szerent [Kv; KJ].

örömest 1. örömmel; bucuros, cu plăcere; mit Freude, freudig. *1573:* Margit Zeibert Antalne ... vallia ... Eo meg zolita rolla Myert Myeweled azt[a] rayta Mond azert hogi Eoremest Mywelte(m) [Kv; TJk III/3. 214. — [a]A sértegetést]. *1584:* Mondank mith busulz hogy nem bekeltek meg ... Monda[a] en eoreomest latna(m) hogy meg bekelnenk [Kv; TJk IV/1. 372. — [a]Olaios Georgne]. *1609:* mynden leueleit meg hanyattia s meg kerestety, ha talal arra valot, Eoreomest io szyuel meg adgia [Csapó KK; BLt I]. *1625:* Inczie Istuanne ... mondotta ... Lattam aztis hogy Ital keozbe az kit ne(m) illet volna megh cziokolta eóreomeőst okot adott volna az szerelmeskedesre [Bözöd U; UszT 89a]. *1735:* ugy 18 vagy 19 szekér berena fákat is hoztanak ugyan az Hoszszufalusiak klakaba ... hogy annal hamaréb emelhessek fel a Házakat az Jobbagyok is örömöst fogadtak [Nagysomkút Szt; TKl Merkos Kosztán (50) jb, provisor in curia vall.]. *1740:* Az Vice Tiszteket örömöst meg marasztottak, azok ugyan nehezen marattanak [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1777:* Popa Juon ... egyedűl maga költségén kezdett irtogatni ... eleintén hivta Testvéreit, de ... nem jötte(ne)k hanem most ... láttyák ezen mezőtskét ökis örömest részesülni kivánnának [Dupapiátra H; GyK]. *1853:* A Kiss Druszám[a] nő, épül, kedves, gyönyörű gyermek ... jo fiu, eltür mindent örömest, sőt szereti ha hurbolják [Kv; Pk 7. — [a]Ugyancsak Lajos].

Szk: *igen/nagy ~ 1540:* Kegyelmes wram. Igen eremest mennek the k: ha mehetnek. De ... nem mehetek, merth igen santha wagyok [Kv; LevT I, 8 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1587:* ha mehetnek penigh bizony en magamis nagy Eoremest el mennek, de tuggia kglmed szerelmes Eochiem hogy en Igen ritkan Jarok tetova [Nagylak AF; KGy]. — L. még WIN I, 408.

2. szívesen; cu plăcere; gerne. *1570:* Zakardy Boldyzar ... vallya hogy Ew ... azt Montha neky lo Attiam fia Eoremest adnek[a] Minth Egebkor is hogy attam, De Im az haz Arraba kely fyzetne(m) az my vagion [Kv; TJk III/2. 203. — [a]Pénzt]. *1639:* értém hogj Kgldis olljat mondot volna hogj ha hon létemet értene én vélem eoreomest beszelgetne [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Thamashoz, a fog-i vár gondv-jéhez.]. *1695:* Saxegotta Regimentye Colonellusahoz is él mente(m) vala Ngos vra(m) ... az Komornik Pál Deákja féle Secretariussa (így!), eszébe vette hogj pénz kérni megjek, ne(m) is örömest szerzett Audentiát [Gyf; Kal.t Apor István ir. Recsey István lev.]. *1731:* Én mostis ... hivathatak becsületes assessorokat és az szolgabirot, mert most örömest el jünek, mert nemelyek(ne)k azok közülis nincsen mit egyenek [Pálos

NK; Ks 83 Géczj László lev.]. *1783:* rendelést tennék örömőst azon Contractusak(na)k ki szolgaltatásakban is, de ... mig magom le nem mégyek, addig hozzájak másak nem nyulhatnak [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz]. *1800:* a' 62 dik esztendőb(en) vagyok, a' szegény Gyermekimre pert örömest nem hagynék [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. *1807:* a tizenkét Krautzáros akkori Monetáknak járása meg Szünnik ... tud maga égy ollyan Regius Perceptort ... hogy az minden pénz, és jutalam nélkül Bánko Czédulákkal Örömest fel váltya [Torockó; TLt Bir. ir. Torockói jobbágyok perei földesuraikkal]. — L. még SKr 522; TML I, 377, III, 1, 280, 374, IV, 59, VIII, 80.

Szk: *igen ~. 1540:* Azzonyom Waydane azzony Zent Marthon napyara the k: ygen eremest Somlyora warya [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez].

Sz. *1671:* édes Komám Uram, ím Betlen Miklós uram micsoda levelet írt Gilláni uramnak az Bánfi Dienes urammal való dolgáról, Kegyelmednek párban elküldtem ... de kérem Kegyelmedet, meg ne tudja Gillani uram ... mivel azt mondja ő kegyelme, örömest két ajtó közé újját nem tenné [TML V, 467 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1776:* Groff Lázár János ... engemet kért hogy mennék el véle Kóródra ... és kérném meg számára Gróff Kornis Anna Kis aszszont ... mentegettem magamot én előre ugyan, hogy az Etsémis B. Henter[a] ugy hallom ott vagyon két ajtó közé nem örömest tenném ujjamat [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall. — [a]Br. Henter Antal is pályázott a leány kezére].

3. készséggel; bucuros; freudig. *1570:* Pesthy Kathws Azzon ... vallya ... Azt Monta a Trombitas hogy ... eo Nem gyanakodyk semmyt hozzaya ... zamotis ęremest akart vele vethny de Nem akarta [Kv; TJk III/2. 33]. *1571:* Knek Jsmet ha myben En megh kellethem hasonlatos dologban Ereomest zolgalok Knek mint Io Zomzyd wraymnak [Szúv; BesztLt 3519]. *1602:* Feierdy Jakab ... vallja Ez Farkas Mihaly ... az varosy tizedben valo zolgalatbolis megh nem vonta magat hanem eoreomest zolgalt [Kv; TJk VI/1. 622]. *1631:* küldeöt vala Uarga Miklos oda a Nenenkhez Medue Janosnehoz, hogi mikor betegh vola tegien ualami testamentomot ... mondotta akkor hogi eöreömest tennek edes eoczem, de felek hogi ki hiresedik s megh sem halok [Mv; MvLt 290. 258b]. *1744:* itt a káptalanban szüntelen valo a dolog ... hanem mikor szükséges(ne)k látya Ngod, én örömest udvarlok s, ha valamit contribualhatnek Ngod részire el nem mulatom [Kv; Ks 40 XXVIIIc Endes Péter lev.]. *1773:* nem acceptáltatnak ollyanak kik jó sóvágok volnának 's örömőst is vágná(na)k [Vizakna AF; JHb VIII. C Bethlen Miklós lev.]. *1799:* Kedves Fiam Uram! ... Töllem ezután se szégyellyen (így!), hanem maga szükségeit bátran meg irhattya, mert a miben lehet örömest Segitem [Ne; DobLev. IV/810]. *1808:* Hogy a Legények a Kontárokhoz örömest sietnek oka az, hogy majd dupla árrát adgyák Munkájoknak [Kv; ACLev.].

Szk: *nagy ~. 1618:* Ha valamibe kelletik szolgálatom, keressenek meg, nagy örömest szolgálok [BTN[2] 174]. *1678:* Uram vettük olyan parancsolatját is Kegyelmednek, hogy az gyalogsággal bemennénk arra felé, melyet Uram mi nagy örömest s jó szívvel is megcselekednénk [TML VIII, 177 mezei gyalog hadnagyok Teleki Mihályhoz].

4. *~ebb* szívesebben, készségesebben; cu mai mare plăcere; lieber, mit größerer Freude. *1718:* én az kő[a] árrát fel vetett(em) Dolhára ... ugy Szurdokrais vetett(em) fl. 24. akar annyi Nyuzni valo Juhot, eoromesteb adn(a)k pénzt [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz. — [a]Malomkő]. *1722:* én elő hivatta(m) az Falusiakat, de ők örömöstebb ad(na)k pénzt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1731:* örömestebb adnok ollyan Atyafinak kinek külömbenis közi vagyon hozzá [Gerend TA; Told. 21]. *1740:* őrömösteb Convenialnak mint sem affele epületek erigálásara cogaltassa(na)k [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1814:* reméljük, hogy ... bennünket jo szivvel ki elégittenének[a] ... meg akartuk bizonyittani hogy örömőstebb kivánunk ebben Nsagodnak szolgálni [Dés; Borb. I. — [a]Az örökösök]. *1843:* ezen fel soroltakat[a] Édes Ferentz fordittsa vészszá, mert ha magának nem, tsak által adom másnak, de őrömestebb adnám magának [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint Csíki Ferentzhez. — [a]A jószágra tett költségeket]. *1847:* (Varga Katalin) még két rovatalt is téve a faluba, minden fűstre egy-egy ezüsthúszast rótt, mit sokkal örömestebb s hamarább fizettek ki az emberek is, mint a királyi contributiót [VKp 198]. — L. még Orbán, SzfLeír. II, 154.

5. jóindulattal; cu bunăvoință; wohlwollend. *1595:* Biro W. hozatat ... 28. örög föld fazakat ... Vagyon meg hazamnal 17. benne Varos zamara. Az többit oda attam az Nemeteknek: melyet szeme(m) latara, nem örömest az tüzben rontanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. jókedvvel; cu voioșie; mit Freude/guter Laune. *1657:* Bécsben érkezvén, engemet vendégségbe híva Hofkirker nevű ürember ... ott ... mint afféle ifiúságbéli nyalkaságban, én is örömest mulattam [KemÖn. 54]. *XIX. sz. eleje:* Ha meghalunk, meghaltunk, Megterítik asztalunk ... Iddogálják örömest A keserü ráczürmest [EM XX, 507 Márkoskódexbeli énekszöv.].

7. nyugodtan; liniștit; ruhig. *1664:* Én, Uram, már ezúttal örömest búcsút veszek vala Kegyelmedtől, ha tiszt uramék érkezhetnek vala az vecturára való alkalmatossággal [TML III, 86 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1669:* Azomban én, látja Isten, csak az köz jó, vallásom előmenetele aval legyen meg, örömest meghalok [TML IV, 605 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

8. szándékosan; intențional; absichtlich. *1672:* Nem tudom, mijért haragszik Kegyelmed rejánk postamester urammal együtt, mivel tudva nem örömest vétünk Kegyelmednek [TML VI, 102 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

9. kíváncsian; curios, îndemnat de curiozitate; neugierig. *1637:* az Kovacz Legeny torkon igio(n) megh fogta vala s az kis kertre deöiteötte vala, enis eöreömest altal mazom vala, egi kor tekintek hatra s hatt Moldouai Martonis ereössen kuzdek vala az Inassal egi kapa felet [Mv; MvLt 291. 119a]. *1657:* Mások javalják vala, hogy nem messze lévén, mennénk az török földjére. De ezeket nem követém, hanem örömest tudakozom vala az utat, hogy vissza az ment útra fordulhatnék, háta megé az ellenségnek [KemÖn 249]. *1661:* Polykné asszonyomnak mi nyavalyája legyen, örömest érteném [TML II, 127 Teleki Mihály feleségéhez. Veér Judithoz]. *1663:* minthogy ő nagysága ezt írja, itt veszteg legyek, örömest érteném, mit ért azon ő nagysága [TML II, 444 ua. Teleki Jánosnéhoz].

10. *átv* vígan; cu prisosință; heiter. *1589:* Ket giureök eggikbe Carniol, masikba czimer keó egibe merwen Niom Araniat 2 1/2 Megh Eer Eöreömest f 6 [Kv; KvLt Inv. I/2 46 Pekreczy Anna özv. Dési Jánosné ötvös inv.]. *1678:* Azomban az Béldi uramért és Belényi uramért való kezes-

ségnek summájából örömest kitelik az Portán való kedveskedés [TML VIII, 61 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

11. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. **Szk:** ~ *színnel* színlelt örömmel; cu bucurie afectată/nesinceră/teatrală; mit Scheinfreude, mit vorgetäuschter Freude. *1614:* Noha Básta Györgyöt is örömest színnel marasztják vala Erdélyben, de amaz nem marada ... és Báthori Zsigmondot Moldova felől béhozák az erdélyi fejedelemségre [BTN[2] 50].

Ha. *1584:* eóremest [Kv; TJk IV/1. 292 Keometczeó Daniel vall.]. *1606:* eőremest [UszT 20/221 Margaretha consors agilis Francisci Bechy de Farczad vall.]. *1644:* Eóremest [Mv; MvLt 291. 425a]. *1675:* örömöst [Gyf; WassLt]. *1791:* örömöst [Dés; DLt]. *1814:* öremest [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára lev.]. *1819:* örömöst [Nagylak AF; DobLev. V/1025].

örömestben, örömestebben 1. szívesebben, nagyobb örömmel; cu plăcere mai mare, mai bucuros; lieber, mit größerer Freude. *1663:* Noha bizony örömestebben laknám együtt Kegyelmeddel, mert attúl félek, vagy én vagy Kegyelmed megtalálnánk halni, csak nem is láthatjuk egymást [TML II, 425 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz].

2. kb. magasztos érzéssel; mai fericit/bucuros; mit erhabenem Gefühl, glücklich. *1657–1658:* Én pedig, az mint lehet, Isten után az népet vezérlem s oltalmazom; ha pedig az jó Isten mást rendelt felőlünk: én örömestben szenvedek minden nehézségeket és halált is vélek együtt, mintsem magam szabaduljak, édes nemzetem elvesszen [KemIr. 314].

3. inkább; mai degrabă; eher. *1597:* Borbely Imre szolgalo Leannya Anna ... vallya ... Nagy saarba(n) az sötetbe(n) Eyel vittünk eggyetmast haza: Örömestben me(n)tem volna az Piatz felöl, hogy szarazba(n) mehettünk volna [Kv; TJk V/1. 121].

örömhír örvendetes hír; veste îmbucurătoare/bună; Freudenbotschaft. **Szk:** ~ *lövet* örömhírül dísz/üdvlövést adat le. *1620:* Mivel hogy az szent Isten az mü kegyelmes urunkat Betlen Gábort az királyságra választotta és az országok is felkiáltották az királyságra: biró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535].

örömkiáltás örömrivalgás, ujjongás; strigăt de bucurie; Freuden/Jubelgeschrei. *1823–1830:* Ezen utolsó muzsikáláskor a néptől nagy örömkiáltás volt ezen két utolsó strófának eléneklésekor: Unser Kaiser Franz soll leben [FogE 260].

örömkönny örömtől kicsordult könny; lacrimi de bucurie; Freudentränen. *1839:* Hát még milyen capitalis virschliket falatoztunk fel jo csipős tormával, örömkönynyeket facsaroval [Kv; Pk 7].

örömlegény vőlegény; mire; Bräutigam. *1739:* látám az öröm legény Attját véresen [Szentlélek Hsz; HSzjP Andreas Koncz (42) jb vall.].

örömlövés dísz/üdvlövés; salvă; Ehrenschuß, Salve. *1587:* Az nagi Jeles Eorcom leoweskor hozatot volt Biro vram Giwto pornak egi font port attam erte —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével]. *1595:* 24 octob(ris) ... Korczollyas Istúan az öröm löueskort vont I. Altalag Borth az piatzra [Kv; i.h. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1705:* a generál ... azt is megírta, hogy odafel a francia iránt micsoda victoriája volt őfelségének, és Rákóczi uramat mint debellálták ... Az örömlövést pedig ők is hallották, és csudálkoztanak rajta, mert hogy Rákóczi uramat debellálták volna, abban semmi sincs [WIN I, 543]. *1761:* Örömlövés is volt, mivel Schweidniczot generál Laudon megvette a prussustól, talált benne 18 millió érő nyereséget [RettE 127]. — L. még WIN I, 380, 544–5.

örömmondás örömhíradás/hozás; comunicare de veste îmbucurătoare; Freudenverkündigung. *1595:* 24 octob(ris) ... Weres Tamas Wram adot Sebessi Ferentznek az öröm mondasert hogy Szjnan el ment, és Wrúnk ö fge elöl el futot, Egez Tanacz Akkarattyabol 5. Aranyát [Kv; Szám. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1710:* Teleki ... egy Ugrai nevű inasát onnan visszaküldi a feleségihez, hogy megmondaná: ne féljen, mert nem úgy van a dolog, amint ő gondolkodott. Az inas jól jára: egy tízes aranyat adának Fogarasban örömmondásaért [CsH 208].

örömmondó kb. előkövet (a lakodalmi menet hírvivője); vestitor (la o nuntă); Freudenverkündiger (bei einer Hochzeit). *1736:* Mikor megizenték[a], hogy készen vadnak, egész nász népivel megindultak, két úrfiat szerszámos lovon ... elöl küldöttenek; azokat előlköszöntőknek hítták. Azok elmenvén, az menyasszony fő-gazdáját az násznagy nevivel köszöntötték ... Azután az öröm-mondók visszamentenek, és az násznagynak az követséget megvitték [MetTr 379. — [a]A lakodalomra készülő menyasszonyos háztól]. *1760:* Olyankor szoktak volt öröm-mondókat is előreküldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntették, kiket is a házba, vagy színbe bevivén szörnyűképpen igyekeztek megrészegíteni s meglopatni vagy magát, vagy lovát [RettE 99].

örömolaj *alk* öröm; bucurie; Freude. *1811:* Imé égy különös Curaval éltetlek ... Különös Mixturát-is adok számodra ... Végy szerentse magot, mentől többet lehet, E' közé Pénz-mag-is égy jó tsomó mehet: Végy öröm olajat 's tsepegtesd ezekre ... Mindennap vegyed, és folytassad e' Curát, Meg látod ment leszel mélancholiától ... s busulásbéli nyavalyától [ÁrE 169].

örömpohár köszöntőpohár; pahar închinat la omagierea cuiva; zu js Ehrung erhobenes Glas. *1823:* Ha Édes Atyám Uramék 'Sigmond napját egességgel, és ... örömmel töltheti ... meszsze-meszsze légyen az — mikor utollyára merítve ki a' 'Sigmond napnak öröm poharát, a' következendö Sigmond napot, csak a' hoszszu ejtzakák eltelése után lehessen várni [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor apjához, Dobolyi Zsigmondhoz].

örömszemély örömleány; prostituată; Prostituierte. *1840:* Darvas Joseff Uram ... midőn Jákob Szimnyinivel, és égy katonai örömszeméllyel (kurvával) pálinkát égy társaságba iddogálva időzött volna [Dés; DLt 166].

örömteli örömtelten; plin de bucurie; freudevoll. *1836:* lehessünk szerencsések azon élettel teli képet, mit a' Feredőre koszálás magából alakított, — örömteli szemlélni [Kv; Pk 7].

örömünnep zi de bucurie, sărbătoare; Freudenfest, Freudenfeier. *1842:* Szabó Czéhunk a maga Öröm Innepe megülése napjára [HSzj *szabó-céh* al.].

őröz l. őriz

őrsereg ărcsapat; trupă de pază, corp de gardă; Wachtruppe. *1848:* Fényes Szeg az ŏr Sereg Zászlojához [Dés; DLt].

őrszoba cameră de gardă; Wachstube. *1847:* Szelíd vallatás 1847-ben Februarius 5-én nemes Alsó-Fejér vármegyében Nagyenyeden, a megyei börtön őrszobájában [VKp 164].

őrtanya ărlak; căsuța paznicului, gheretă; Wächterhaus. **Szk:** *piaci ~. 1852:* a' piatzi ŏrtanya Seprése [Dés; DLt 1343].

örül 1. ărvend; a se bucura; sich freuen. *1568:* Magdalena Gabrielis gorg c(on)sors, iur(ata) fassa e(st) ... az en mustoha leanyom azt monda ... Eoreol vgy mond mert az zakoryan Janosne leanyat botos Andras wotte, s en leszek orom annya [Kv; TJk III/1. 206]. *1633:* Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Boerok adak eo kegnek, az Malom helt ... de senky nem Contradicalt, Sött az Falubeliek igen Eŏrűltek [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall.]. *1676:* ne örüljön az ördög és az ő eszközei, hogy ugyan mintha megbüvöltek volna bennünket reformátusokat ebbe az hazába, hogy csak mü marjuk egymást [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1705:* (Az Erdély felé tartó ármáda) a jövő héten itt lehet legkönnyebben is. Melyre nézve a németek igen örülnek [WIN I, 580]. *1710:* Bejövén Carafa Szebenben[a], megizeni a fejedelemnek, hogy Telekit küldje oda conferentiára ... Örültenek azalatt, akik baráti nem valának, hogy most egyszer megesik a jégen [CsH 207. — [a]1688-ban]. *1759:* Most ... ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szívesen örvendek friss, jó egészségének látásán". Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom" [RettE 88].

Szk: *~ neki/rajta/vmin/vminek. 1569:* my Ewrwluen az bekesseknek ... Inteŏk Ewket az Igyenesekre [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1619:* Mikor ezeket sok szóval eleibe adtam volna ... igen örült neki[a], semmi contrariumot nem disputált, mint annak előtte | Onnat menék az muftihoz, azzal is nagy kedvesen s bőségesen beszélgetének minden dolog felől. Az mufti is igen örüle rajta [BTN[2] 311, 344. — [a]A Portán a török vezér]. *1704:* akik ... ennek a victoriának örülnek, azokért ŏexcellentiája is iszik egy-két pohár bort. Akik pedig ... ezen a győzedelmen is nem örülnek, azokat mind ŏfelsége, s mind ő meg tudja büntetni [WIN I, 187]. *1773:* amint ő az apjától hallotta, a német birodalom alatt a legjobban volt az országnak állapotja. Melyen a császár igen örült [RettE 300] ✱ *szívből ~ (vmin)/szívesen ~ vmin/vminek/szíve szerint ~ (rajta/vmin/vminek/vmit). 1559:* Az keg-med leweleth ennekem megh attak, kjbul ertem az keg:med jo egessegeth lenny ... kyt byzony zywem zerenth eorwleok [Gyf; LevT I, 304 Bathorj Andras Bathori Erszebethez]. *1641:* Szerelmes Atiamfia ... hogy egessegedet hallom szúból örülök [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. *1657:* Azon szívem szerint örülök, hogy most is azon jó akarattal vagyon Kegyelmed Boricza asszonyhoz, mint az előtt [TML I, 79 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1660:* Az Kegyelmed jó egészséges állapotján s érkezésin én is örülök szívből [i.h. 567 Korda Sigmond ua-hoz]. *1662:* Édes Uram, az Kegyelmed nekem ... írt levelét megadták, melyből Kegyelmed jó egészségét értvén, szívem szerint erülek [TML II, 294 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1670:* Az Kgd nékünk küldet levelet igen kedvesen vettem, melyben (!) erte(m) Kgltek jo egésseget, mellyen szüvessen örölyők (!) [Algyógy H; Ks 41. H] | Leveledet kedvesen vettem, tudósításodat igen köszönöm ... Az gyermekek, asszonyom egészségeknek szívesen örülök [TML V, 91 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1676:* Édes Bátyám uram, Kegyelmed levelét elvöttem; hogy Isten Kegyelmedet békével odavitte, igen örülök rajta szívem szerint [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1678:* Béldi, Csáki uramék fegyverben, táborban vannak-é? Nemes János uram állhatatos hüségének szivem szerint örülök [TML VIII, 43 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

Sz. *1633:* hogy szembe lehete velle[a], ugy eöreöllt az uta(n), hogi cziak nem el repeőlt ... eöreömeben egy veder bort töltete Vrameknak [Mv; MvLt 290. 122a. — [a]Az asszonnyal].

2. *ts* örvend vminek; a se bucura de ceva; sich über etwas freuen. *1575:* Azt Eorwlik eo k. varosswl hogi Igenessegre tert es zallot eo kegelmek [Kv; TanJk V/3. 118b]. *1591:* vagion mw köztwnk ... ki az kóztónk valo egienetlenseget es haborwsagot eőrwli [UszT]. *1618:* az szegény pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender pasa ... felnyársoltatta ... az Alexander vajdán ejtett dologért ... kiknek veszedelmeket itt az törökök ... fogok csikorgatva örülik [BTN[2] 169]. *1664:* Az úr, Ébeni uram, nyereségit örülem [TML III, 47 Székely István Teleki Mihályhoz]. *1667:* Örülöm igen ő nagyságának elébbeni köteles szolgájához való jó indulatját [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. *1727:* Ngod az en romlasomot nem hogy ŏrülte volna, sőt ... igen szanakodot rajtam [Albis Hsz; ApLt 2 Bakori (!) István Apor Péternéhez]. *1760:* ama Eke Kabola formára álló Lábánakis hellyre állását mint örülöm [Kara K; KfMiss]. *1765:* Ezeknek casusát nem azért írom ide, hogy szerencsétlenségeket örülném, mivel ez mindenik ... becsületes, jó ember is [RettE 192]. *1780:* Edes Fiam ... Egéségben valo lételedet örülöm ... hogy az most közeleb esett Exáment alkalmatosagával más eléb valo Clasisba vitek azt ís igen ŏrülöm [Nsz; Borb II Bethlen Kristina lev.]. — L. még TML VI, 390, VIII, 94.

Szk: *szívesen/szíve szerint ~i* szívből örül vminek. *1661:* Kegyelmed egészségben haza jövetelit szívem szerint örülöm, Kegyelmeddel szemben nem lehetésemet szívesen bánom [TML II, 91 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1677:* Hogy Isten Kegyelmedet új vendéggel, fiúval megáldotta, szívem szerint örülöm [TML VII, 337 Teleki Mihály gr. Csáki Lászlóhoz].

örülhet 1. *gúny is* örvendhet; a se putea bucura; sich freuen können. *1663:* Isten ő felsége feleségemnek adott fiacskámnak nem igen örülhetek és bizony kivánnám eltemetni őket (így!) ez mostani állapotokra nézve, mintsem élni [TML II, 629 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1710:* Ihol édes hazám, Erdély, örülhetsz már a Rákóczi Ferenc fejedelemséginek, a magyarországiakkal való confoederátiónak, lecsalának lábadról, kicsalának országodból, s már

mint az ebet, úgy hordozának pórázon [CsH 404]. *1710 k.:* Mikor Béldi Konstantinápolyban megholt, két vagy három hét sem volt közte, Bethlen Farkas is meghala Szent-Miklóson ... nem örülhetett, vagy jól meg sem tudhatta a Béldi halálát [BÖn. 712–3].

Szk: ~ *vmin. 1671:* Valóban szomorú hírünk szegény édes bátyám uram halála ... Azon ugyan örülhetünk, hogy ő szent felsége ily csendes halállal szólította ki ez árnyékvilágból [TML V, 539 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1673:* hogy oly nevezetes bösteleségemen nem örülhettem, némely uram ő nagysága előtt úgy magyarázta, haragszom [TML VI, 438 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. *ts* örvendhet vminek; a se putea bucura de ceva; sich über etwas freuen können. *1662:* Ó, boldog Isten, örülhetik ... akik ... felőle azt tartották: jobb volna vadaknak, madaraknak, rókáknak, szarkáknak azt a földet lakni, mintsem arra telepedett evangéliumi valláson levő keresztyén magyar népnek azt bírni! [SKr 622–3]. *1670:* Uram, most kell bizony ... az Kemény János magnanimitassa, hogy gonosz akaróink ne örülhessék s ki se tanulhassák egészlen az dolgot [TML V, 404 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

örülő károrvendő; persoană care se bucură de necazul cuiva; schadenfrohe Person. *1672:* Én valósággal írom Kegyelmednek, Kegyelmed szerencsétlenségének ... örülőjét nem láttam, értettem [TML VI, 399 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

őrült nebun; wahnsinnig. **Szk:** ~ *állapottal* megzavarodva. *1834:* a Tiszt ... ezt illyen meg részegedett, inkább mondhatni örült állapottal, harmad napig mint a' meg sértetett oroszlány ugy kiabálta, hogy a szomszédtság még ejtzaka se tudott tőlle nyugodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

örültében örömében; de bucurie; vor Freude. *1653:* Mihály vajda nékik adta volt szabad nyereségül az országot, de főképpen a nemességet ... mind pedig a magyarságot ... és a hajduság erre való örültében költ volt fel [ETA I, 60 NSz].

örültekháza bolondokháza; casă de nebuni, ospiciu; Irrenhaus. *1844:* Az Örültek háza építésére adtunk 20 Rf [Kv; ACSzám. 154].

örültet (meg)örvendeztet; a face cuiva o bucurie; jm Freude bereiten. *1620:* Popaz Ogli Mehmet aga ... hozá hírül, hogy elválasztották urunkot[a] az magyarországi királyságra ... Ezféle sok több új híreket beszélle és örültete [BTN[2] 406. — [a]Bethlen Gábort].

örv 1. nyakörv; zgardă; Halsband. *1628:* Egy Abrozba kötve ... Egy hituan Eörv[a] [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1678:* vottem az sidoktul het örvet barsonyost Csigast ... f 1//den 80 [Utl]. *1752:* az jövő héten az agarakat is hozzák el örvökkel lántzokkal és eresztő szíjakkal [WLt Veselényi István feleségéhez].

Vö az *ův* cimszóval

Szk: *bársonyos* ~. *1691:* Egy pár ezüst csattos bársonyos eörv, eresztő szyastol [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *eb az* ~*e* kb. alávaló az ürügye; pretextul lui este josnic/mîrşav; sein Vorwand ist niederträchtig. *1617:* Elegge hallottam, hogi Antalfi Tamasne zitta Antalfi Matiast ... Az leania monda: halgas(s) ania, az annia monda, hogj halgatok eb az orve eb annak az batiadnak [Kobátfva U; Pf Fr. Benczer de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarcziafaliensis vallatójel-e a fej-hez] ✱ *vminek ~ével* vminek ürügyén; sub pretextul a ceva; unter einem Vorwand. *1668:* Palatinusné asszonyom minden bizonnyal Lengyelországban megyen jószága látogatása örvével az lengyelekkel való végezésre [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz].

örvend 1. örül; a se bucura; sich freuen. *1661:* Édes szívem, tudósíts mindenekről, hadd örvendjek [TML II, 175 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1787:* Midőn ... meg látám Mártont ... nem tudám örvengyek è vagy szomorkogyam [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához]. *1803:* Örvendek magamis ha István napját Jo egességben érhetted, s elis tőlthetted [Nagylak AF; DobLev. IV/870 Dobolyi Sigmond Dobolyi Istvánhoz]. *1808:* a katónak Medgyesről el mentek ... a ferfiak örvendenek, hogy felesegeket a katónak adjószterózásaktól menté tehetek [Darlac KK; Ks Fodor Antal Finta Pálhoz]. *1857:* örvendek hogy bizonyítvánra nincs szükség mert ... azt mostanság kézbe nem kaphatom [Kv; DE 2]. *1861 k.:* Giza a multkor duzogat ... most pedig örvend [M.köblös SzD; BetLt 4].

Szk: ~ *neki/rajta/vmin/vminek. 1759:* Most nem az a módi, hanem ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szivesen örvendek friss, jó egészségének látásán". Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom" [RettE 88]. *1768:* Sándor Ötsém ma holnap Betsi Ember lészen ... melyen én nagyon örvendek [Kv; DobLev. II/387]. *1818:* Irad mijen jo kerti Gazdaszszan vagy én azan ugyan örvendek tsak hogy egyebekbeis jo gaszdaszszan légy [Kv; Pk 7]. *1853:* a' Bogdánbol kitsi lábat kel vagni hogy nagy szalanna legyen belölle ha ugy marad is jo lesz mindenkép örvendek neki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1895:* Szilágyi Sándor bácsi ... A levelében megírta, mennyire örvendett rajtad [PLev. 173 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *szívesen ~ vmin* szívből örül vminek. *1723:* Mlgos Házához való szerencsés érkezésin Ng(dna)k szivesen eörvendek [Darlac KK; ApLt 1 Apor Zsuzsánna apjához, Apor Péterhez].

2. *ts* örül vminek; a se bucura de ceva; sich über etw. freuen. *1771:* hogy Sogor Uram is örögségihez keppest teng Lenghet egyik naprol masigra örvendem [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsánna lev.]. *1783:* örvendem hogy az borok jok voltanak [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. *1804:* A Parasztok ... minden esztendőn azt örvendenék hogjha földes Urak változnék [Ádámos KK; Pk 5]. *1814:* Ha 'a háznépe jól lenne, azt ugyan örvendenök [Borsa K; EMLt Bodor Pál lev.]. *1817:* Ha Ötsém Ur(am) az én Czélomat értette, örvendem, ha pedig másként magyarázta sajnállom [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005]. *1823–1830:* 18-ik auguszt. ír levelet Arva Wass Krisztina Kemény Miklósné, az úrfi nagyanyja ... örvendi papságra való magam elhatározását [FogE 219]. *1826:* én örvendem, hogy többet azzal a' Gaz Rétsivel nem bajlodom [Mv; Told. 7]. *1860:* tisztelt Bátyámat s kedves családját egességben látni ... mindig örvendem s ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: *szívéből/szívesen/szíve szerint/szívvel ~i. 1677:* Hogy Isten az édes komámasszonyt békével megszabadította, fiú magzattal áldotta, szívem szerint örvendem [TML VII, 329 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1756:* Edes Leányom! ... egességben való létedet ... szivesen örvendem [Ks 28. VII Árva Dániel Zsófia lev.]. *1779:* édes Fiam ... örvendem anyai szivel, hogy az Vr Isten állandó egességedet engette lenni [i.h. ua.]. *1807:* Az kedves Hugom, hogy jobban vagyon, s erősedik szivemből örvendem [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11]. *1830:* bár tik kettenis jol érhettétek volna az uj esztendőt, melyet szivünkbol örvendenönk [Kv; Pk 6].

örvendetes 1. (meg)örvendeztető; îmbucurător; erfreulich. *1662:* Minden szerencsés és örvendetes sok jókkal látogassa Isten, Uram, Kegyelmedet, kevánjuk [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz]. *1701:* Az 1701. esztendő örvendetes ajándékkal köszön be. 9 Januarii ... kedves feleségem ... éjszaka két órakor hoz a vilagra fiat [Kv; KvE 241 VBGy]. *1704:* Ma jött amaz örvendetes üzenet a generáltól ... melyet akart a Guberniummal is communicálni a generál [WIN I, 112].

Szk: *~ hír. 1618:* az én sorsomat most is úgy találta hozni az én fatumom, Nagyságodat ... semmi örvendetes hírekkel nem delectálhatom [BTN[2] 123]. *1710:* Balásfi Sigmond ... örvendetes hírt hoza, hogy minden bizonnyal a császár ármádája generál Erbeville commendója alatt segítsígre elérkezik [CsH 385].

2. örömmel eltöltő; plin de bucurie; freudevoll. *1642:* Tarcza Isten orvendetes szep egessegb(en) kgdet [Árpástó SzD; Ks 41. B]. *1661:* Isten Ngodat örvendetes boldog, jó szerencsés hoszú élettel ... éltesse és tartsa meg [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez]. *1664:* Édes Fiam uram, ő felségétől Erdélynek és az méltóságos fejedelemnek ő nagyságának holtig való örvendetes resolutioi érkezének [TML III, 97 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1687:* Adjon Isten ő felsége Kegyelmednek örvendetes husvét napokat érni jó egészséggel kedvesivel együtt, kívánom [TML VIII, 149 a fej. ua-hoz]. *1702:* a' más élet szerént pedig a' boldogult hivek közöt öröke valo meg koronáztatást és Isten előtt valo gyönyörüséges, és örvendetes lakást[a] [Torockó; TLev. 4/3. 3a. — [a]Kívánunk]. *1729:* hoszszasobban most az Asz(szonyo)mn(a)k nem udvarolhatok, hanem kivánom ez levelecském tanálhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egességbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. *1825:* vagyok örvendetes innepi napokat kivánva Kedves Batyám Uram alázatos szolgája Mohai Lőrintz mp [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lőrinc Dobollyi Sigmondhoz].

Szk: *~ állapotban/státusban* örömben, jókedvben. *1662:* Kivánom, levelem találja jó egészségben Kegyelmedet és engedje Isten látnom örvendetes állapotban [TML I, 343 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1722:* Isten eö Felséghe az következendő Sz. Innep Napokra kgdt szép házával egjűt virraszsza örvendetes statusban és fris egességben [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1737:* Öcsém Uram ... hogy Mélto. Groff Uramat, Mélto. Uri Házával és diszes Udvara rendivel boldog és örvendetes állapotban találja ... alázatos szivel kivánom [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz] ✱ *~ állapotra hoz. 1678:* Hogy Kigyelmed fáradozása által Isten az magyar nemzet veszedelemre fordult ügyit értemre jobb s örvendetesb állapotra hozza, szívem szerént kívánnám [TML VIII, 106 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz] ✱ *~ órában. 1656:* Adja Isten, ez levelem is (én magam is valaha) találja Kegyelmedet örvendetes órában szerencsésen [TML I, 38 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1711:* kívánom I(sten)töl az irásom tanálja Ur(am) kmdt örvendetes jo orában [Madéfva Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Deák Kászoni János főkirálybíróhoz].

3. vidám, jókedvű; fericit, vesel; froh, fröhlich, lustig. *1722:* I(ste)ntöl boldog In(n)epléseket és az Uj esztendőre örvendetes által menetelt kivánok [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1764:* Akarnám ha örvendetesebb állapotban látnám kglmedet. Én oljan örvendetes vagjok mind kglmed [Tarcsafva U; Pf].

örvendetesen örömben; în bucurie; in Freude. *1659:* Isten ő felsége ... engedjen sok új esztendőket boldogul megérni Kegyelmednek, ezt is örvendetesen eltölteni, nem úgy, mint az elmult esztendőt [TML I, 312–3 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

örvendezés öröm; bucurie; Freude. **Szk:** *nagy ~sel* nagyon (meg)örvendve. *1669:* Az Kegyelmed tökélletes keresztény indulatjából írt levelét én is, egyik méltatlan atyafi, igen nagy örvendezéssel vöttem [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

örvendezhet(ik) örvendhet; a se putea bucura; sich freuen können. *1589/XVII. sz. eleje:* Minek utanna valamely Legeny az Ceh articulusi tartasa szerent, az eö dolgait altal vitte ... ugi mint edgik az teöb mesterek keözwl, ez Varosnak es Cehnek minde(n) szabadsagaual élhessen es cöruendezhessen [Kv; KőmCArt. 12]. *1662:* Lippa között való mezőn Isten segítségéből mit cselekedtünk, bánhatja szégyenheti a pogány, örvendezhet az igaz magyar szíve [SKr 468]. *1747:* Senator Idősb Pataki István ... a' mint eddig ... szives indulatját mind Ecclesiánkhoz, mind Collegiumunkhoz, hasznos szolgálatjával contestalta, ugy ezután-is hasonlo igaz és kegyes Adfectiojában ő Kglmének mindnyájan örvendezhessűnk [Kv; SRE 180–1].

Szk: *~ vmin. 1660:* énvélem s többekkel is pedig csak nem is közöltetnének sem oly állapotjának[a] reménségei, kin örvendezhetnénk, sem pedig hazánk nyavalyájának megorvoslásának mediumi felől való elmélkedések [Kemlr. 337. — [a]A hazának]. *1784:* kivánom ... hogy külgyen az Isten segedelmet a Ngtok Házáb(a) ... hogy minnyájon örvendezhessűnk a Nsgtok örömöken [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még RettE 119.

örvendez(ik) 1. örvend; a se bucura; sich freuen. *1567:* kerem ... Ekesiczye Ktek: Jelen letewel azen (!) lakodalmomat dyczyekedhessem ... hogy ... vannak Ennekem bizot vraym baratym kjk azęn Ewromembe velem egyetembe Ewrwendeznek [Fráta K; BesztLt 78 gregorius frathaj a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1663:* adassék parancsolat az commendansoknak, hogy senkit ne bocsássanak ki ... Ezért ... nem kellene haragudni, hanem inkább örvendezni, mert Kegyelmetek securitásáért lött ez az dolog [TML II, 559 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ott künn pedig a tisztek olvasák vala a sok novellákat, örvendezének vala felette igen [WIN I, 226]. *1768:* Örvendezve értettem ide küldött legényedtől, Mélt(óságos) Groffnédnak jobb létit [TKhf Alvintzi Gábor lev.]. *1811:* Apák! most Jó'seffel mind örvendezzetek Anyák ! Máriával mind éne-

keljetek [ÁrÉ 193]. *1847:* Oh, édes Jézusunk, tőlünk is kívánod ... tégedet örvendezve áldjunk [VKp 159].

Szk: ~ *benne/vmin. 1661:* Kegyesen írott tréfáidon, szeretetes írásodon, bizonynyal írom, nem kevéssé örvendeztem, nem kevés újulásomra is volt [TML II, 178 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1736:* az gazdasszonyok megkérdették mindenkor[a], hogy ettenek-e az kalácsban, ha mondották: jól ettenek, azon örvendeztenek | elében áll egy kézdi-vásárhelyi varga s elkezdi az praesidensnek ... vétesse elé kegyelmed az törvényemet ... elkezdi a praesidens: Jere fel, sógor ... elévétetem. Nem hogy szégyenlette volna, sőt örvendezett benne [MetTr 391, 416. — [a]A lakodalom napján].

2. örvend (a mennyben); a se bucura (în rai/cer); sich freuen (im Himmel). *1758:* Vagyok is oly reménységben, hogy az megboldogíttatott szentekkel ez órában is örvendez a mindenható Istennek dicsőséges szent színe látásában [RettE 70]. *1777:* Mi itt kesergünk felette szegénykének[a], ő pedig, tudom, a mennyeknek országában örvendez [i.h. 376. — [a]Az emlékíró kis unokájának, Eperjesi Juliskának holtteste felett].

örvendező örvendő; bucuros, care reflectă bucuria; freudig. *1657:* Uram ... Engedd boldog állapatban találnunk minden kedvesinket, hogy kegyelmet nyervén szegény bűnös fejünknek és lelkünknek ... Tenéked örvendező hálákat adhassunk [KemIr. 334]. *1662:* Ali passa ... győzedelmét a várból nagy örömmel megírta vala ... Kihez azonnal császári gratuláló, örvendező, köszöntő követség rendeltetvén ... császári ajándékokkal tiszteltetett vala [SKr 634].

Szk: ~ *ének. 1811:* Ugy nékünk-is a kik vagyunk Keresztyének, Most nyelvünkön pengjen örvendező Ének [ÁrÉ 193] ✱ ~ *szívvel. 1677:* Kegyelmed sokrendbeli jó affectioját, atyafiságát, adja az Úristen, örvendező szívvel ... szolgálhassam meg Kegyelmednek [TML VII, 359 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

örvendeztet örömet kelt/szerez vkiben/vkinek; a face cuiva o bucurie; jm Freude bereiten. *1657:* kívánom szüből, hogy ennekutána is Isten minden jó hírekkel örvendeztesse Kegyelmeteket [TML I, 100 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1667:* kévánom, Isten Kegyelmeteket szerelmes gyermekének meggyógyításával örvendeztesse [TML IV, 32 Tökölyi István ua-hoz]. *1676:* Isten Kigyelmeteket is örvendeztesse szerelmes gyermekiben [TML VII, 246 Kornis Gáspár ua-hoz]. *1678:* kérem alázatosan Ngodat, ő Kglmének iratott levelcimet méltóztassék elolvasni és sietséggel kegyelmes válaszával örvendeztetni [TML VIII, 125 Teleki Mihály a fej-hez]. *1823–1830:* gróf Bethlen Elek úr ... azt írja, hogy ... megfeleségesedett, gyermekesedett ... mégis látogatásommal egyszer sem örvendeztettem [FogE 297].

örvendeztethet örömet szerezhet vkinek; a putea face cuiva o bucurie; jm Freude bereiten können. *1619:* Bizony, Kegyelmes uram, az volna nekem is nagyubb örömem, ha Nagyságodat kedvesb hírekkel örvendez(tet)hetném [BTN[2] 267].

örvendeztetik vmivel kielégíttetik; a fi satisfăcut; befriedigt werden. *1829:* Én Dobolyi István ... részemet ... cedálom ... két Testvérem Dobolyi Sigmond Urnak, és Bartok Adámné Dobolyi Klára aszszonyomnak ... melyben én ennekutánna maradékkal örvendeztetném [Ne; DobLev. V/1155].

örvendeztető örvendetes; îmbucurător; erfreulich. *1664:* Akarnám, ha valami jó híreket hallhatnék Kegyelmetek felül is, kérem is, jó alkalmatossággal ne nehezteljen örvendeztető levelével értetni, kit Kegyelmednek igyekezem megszolgálnom [TML III, 100 Székely András Teleki Mihályhoz]. *1780 u.:* adosságokkal ... terheltettek lévén végső inségre jutunk ha tsak ... igaz kérésünket nem terjeszti maga hathatos ajánlásával ... örvendeztető kegyes válaszát várván Torotzkai Bányász Gazdák Verős Kovátsok, Szén égetők és collaboratorok, közonségesen [Torockó; TLev. 14/2]. — L. még TML VII, 87, 359.

örvendhet örülhet; a se putea bucura; sich freuen können. *1805:* alázatosan esedezünk Ngdnak, meltoztassék ... bennünket azon Articulusbeli Czikkellynek betü szerent valo ertelme alóll fel szabadittani ... hogj ... légyen miből magunkan segittenünk, 's a' mi roszsz-akaroink a' mi elromlasunkan ne örvendhessenek [Torockó; TLev. 9/38]. *1824:* Sándornak én is sok és szerentsés Sándor-napokat kívánok, Edes Atyám Uramékkal edgyütt, hogy számos Esztendőkön keresztül gyönyörködhessenek Edes atyám Uramék benne és örvendhessenek szerentsés elő lépésein [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084 ifj. Dobolyi Sigmond atyjához, Dobolyi Sigmondhoz].

örvény 1. (víz)forgatag; vîrtej; Strudel, Wirbel. *1672:* az magyarországiak mégis reménkednek hatalmas császárunknak s Nagyságodnak, ha egyszer hatalmas császárunk köntösséhez ragaszkodtak, ne vesse meg üket. Kire mondotta az fő vezér: Ők úgy vannak, mint egy mély örvényben, azért szabad nekik törekedni mind itt s mind másutt [TML VI, 124 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. *holt* ~ '?'. **Hn.** *1622 k.:* Holt örvenben (sz) [Szentmargita SzD; EHA]. *1643 u./1770 k.:* in Hóltörvény (sz) [uo.; EHA].

3. kavargás; vîltoare; Wirbel. *1677:* Én itt az sok gondolkozásnak s búsulásnak örvényiben veszéklek [TML VII, 413 Teleki Mihály a fej-i udvarba].

örvénygyökér örménygyökér (borízesítésre használt gyökérfajta); Inula helenium; iarbă-mare frumoasă; Helenenkraut. *1843:* Szamatozás eként lehet Csekelakán[a] minden meg-szállitott mustakhoz 10 vederhez 1 lót el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskoban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni, a pe'sdülésbe indulást is elő segiti | 1841-b(eli) szinbor; melybe ment vala örvénygyökér 15 lót: szürke-tört-szinű ez is [KCsl 13 Kemény Dénes kezével. — [a]AF].

őrzés 1. păzire, păzit; Bewahrung. *1579:* parancsolatot hoztak vrunktul Az plebanos vram[a] meg tartoztatassa felól ... Az eo Naga paranchiolattia tartassa zerent az dolog Mennye(n) cló az tylalom es orzeosbol [Kv; TanJk V/3. 188a. — [a]Dávid Ferenc]. *1590:* az Nemes Ember házan semmi hatalma nem volt az falús Bironak, mert tars nem volt az megh fogasba[a] s az eórszesebeis nem Akart tars lenni [UszT. — [a]A gyilkosában]. *1592:* Almasi Balas ... vallia: Ammikor az eorizes volt az Kuti Marton tizedeben ... monda Bakai ferencz Tot Istuannak, Jstuan en te read ne(m) vetek, mert te vy eorizeo vagi, es nem vagi oka az en

mostani niaualiamnak [Kv; TJk V/1. 249]. *1657:* noha moldvai Lupul vajda is nem vala barátunk, de az szoros utaknak is őrzésére Daniel Mihállyal, Petki Istvánnal hagyott vala az fejedelem hadat [KemÖn. 175]. *1677:* Udvarbéli Szolgákon, vagy Urokat fegyvereckel szolgálo embereken, latrok kergetésére, vagy meg-fogattaknak őrzésére, keresésére menö embereken kivül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyvereckel járni ne mérészellyen [AC 234]. *1745:* (Az alperes) elhitetvén az emberekkel, hogy ő à régi eltett kintsét az ő bűvős bájos mesterségevel à földnek mélljsegiből ki hozza, annak őrzése mellett lévő ördőgőket könjőrgése altal Angyalokat impetralvan, à kintset à föld szinire ki hozza [Torda; TJkT II. 66]. *1834:* a Bilaki So-Szikla őrzésére Kamarai költségen épült Várdaház [LLt]. — L. még BTN[2] 134; CC 42; TML II, 266, III, 123, V, 435.

2. (falu/város/kapu)őrzés/strázsálás; pază/păzire (a satului/oraşului/porţii); Bewachung (des Dorfes/der Stadt/des Tores). *1570:* Feyerwary Imre adot Nem akar adny sem wrzeny ... eo kegelme Byro vram ezt Neh engedye ... az adot mynden Engedelemnelkwl megh vegek Rayta mynd penigh wrzesre Rea vessek [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1585:* myert hogy feokeppen mostan Az hostatokban sok Idegen Nepek vadnak ... felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miath veszedelem es kar ne legien, Annak okayert ... az gondwiselesben eorizesben illie(n) zwkseges wdeoben zorgalmatosok legienek[a] [Kv; i.h. I/1. 18. — [a]A kapitányok] | Fodor Janos Azon kapubelj[a] drabant vallia, Az eorizesbeól Biro vram hazahoz tereh [Kv; TJk IV/1. 480. — [a]Hídkapubeli]. *1588:* 15 July Kezte el az Eorzest az Farkas Wczay Ember Lwkaczy attam Egy hettre neky Masfel kynyeret husra d. 6 [Kv; Szám. 4/I. 60]. *1590:* Amy az Eorzes vygyazas dolgat Nezy ... Az Trombitas ... mjnden oran Eyel meg perdychye az Dobot [Kv; TanJk I/1. 121]. *1592:* Kekessi Antal ... vallia: Az eorzesbe hogi el Indulanak ... hallam hogi Bakai ferencz ziggia vala Tot Jstuant [Kv; TJk V/1. 249]. *1603:* Az Eorzesnek dolgayban vagion faidalmas panazolkodas az zegenj Eózwegyek es Arwak keozeott, Jelentik sok tereh visceleseket, Azert eö kegielme Biro vram az eorzesnek rendit rendellye vgy hogy zallyon vala meny részében [Kv; TanJk I/1. 459]. *1677:* Torda Városa ... Az ot lakos Só vágok ... Város őrizését, a régi usus szerint egyiránt visellyék a' Városiackal [AC 245]. *1762:* Kertész Sigmondot azért tiltották ki az erdőből, hogy a Falu őrzésiből s egyéb serviciből magát ki huzta [Ocfva U; IB. Andr. Orbán (22) jb vall.].

Szk: *éjjeli ~. 1586:* Euphémia Kis Miklosne vallia ... Tudom hogy az Masik vra(m) ideiebe(n) egy Tarsasagban volt Gazdagh Georgiel egy Eyely Eorizesben [Kv; TJk IV/1. 579] ✱ *éjjeli és/vagy nappali ~. 1585:* A mikoron ... Eyely wagj Nappaly Eorizesre hirdethy a' tizedes az eo tizede alath valo keossegeth, Es vakmereosegébeól Nemelj ember el nem menne ... azon az Engedetlen zemellien tizenket penzt vehessen az Tyzedes [Kv; PolgK 15]. *1677:* Mind Vármegyéken és egyéb helyeken éjjeli és nappali őrizés observaltassék inviolabiliter [AC 233] ✱ *nappali ~. 1587:* Az Nappaly Eorizest eo kgmek varosul le tezik mind azon által Az Eyely Eorizest helyen haggyak [Kv; TanJk I/1. 46]. *1671:* a' nappali őrizések ... büntetés alatt megkivántassanak [CC 86].

3. (erdő/határ/rét/szőlő/vetés) őrzés; pază/păzire (a pădurii/hotarului/luncii/viei/semănăturilor); Bewachung (des Waldes/der Flur/der Wiese/des Weinberges/der Saat). *1571:* Az Erdeoknek Eorzeset penigh ferenchy Antal vramra hagyak hogy eo k. zorgalmatos gongiat viselye, Es az k. largalasat fl 25 megh aggyak [Kv; TanJk V/3. 35b]. *1586:* Kocsis Giorgjnek fiszettem az varas szenaia Eoriszeseteol minden hetre .60. hatuan penzt [Kv; Szám. 3/XXIV. 59]. *1595:* Mind az 2 zeoleonek eorezessetol atta(m) f — d 28 [Kv; i.h. 6/XIII. 13]. *1606:* Az Szeöleö Pasztorok fizetese. 4 7bris Az kayanto vtbeli Szeöleö Pasztoroknak ... Az eörzesteol fizettem f — d 16 [Kv; i.h. 12a/I 45]. *1679/1681:* Szanto, es kaszalo földekb(en), sőt ez jószagnak minden hatarib(an) semmitis el foglalni ne engedgyen; azoknak őrzesekre hites kerülőket s Gornyikokat praeficiallyon es tarczon | Buza, és akarmi nével nevezendő vetéseket eő kglme[a] ... a vice udvarbiroval ighen giakran megh jartassa, azoknak őrzésekre hites jo sitarokot állasso(n), hogi barom vagi uton jarok miatt kár bennek ne essek ... azo(n) keppen à szena füvekreis vigyazzo(n), es vigyaztasso(n) [Vh; VhU 670. — [a]Az ub]. *1730:* eő Nga Erdeinek őrzésire ki menenk s halok, hogy szekerek vadnak ott [F.volál Hsz; HSzjP Mich. Keresztelly jun. (28) jb vall.]. *1736:* (A rét kerülői) a Rét őrizéséhez szorgalmatosabb(an) lássanak, és a kártévő marhákat be-hajttsák [Dés; Jk 464b]. *1750:* Az el vetett Zab tallo földre vettetvén az Pásztornak fizettem őrzésért Metr. 4 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. *1756 k.:* A Permester a' Tók mellé Bányász szolgát, és a' tilalmasnak őrzésire olly Hutmányokat, és Gornikokat tégyen kik a Bányaszok(na)k is tessenek [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1815:* Minthogy az határunk őrizése igen terhes, az határinspectorságra teljességgel olyan ember kéván tatik, aki az egész határunkban mindennémű veteményeseinkre és szénafű helyeinkre szorgalmatoson jó gondot viselhessen [Jenőfva Cs; RSzF 95]. *1846:* Ezen fenn írt pásztoroknak őrzés végett a felfogott helyek is általadattak, a büntetés az őrzőké lészen [Zalán Hsz; i.h. 177].

4. (háziállat)őrzés; păzire (a animalelor); Bewachung (der Haustiere). *1578:* Az labos marhaara mind eöregre aprora ... gongya legyen ... tartasokra es eörezesekre yo gondot wiseltessen [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1604:* akor mikor az öker el wezöt az örözese Janos zörin wolt, ö halt oda akor [Kiskede U; UszT 77a]. *1727:* az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja, az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1751:* az Fijamat Peter midőn az ökreim őrzésekre küldöttöm volna ... Ujbár nikula rutul meg verte [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1770:* egy Embert ... láték ... mondá hogy maga lovainak orizése véget mulatna otton[a] [Mezőpagocsa MT; SzentkGy Vlásza Onyisor (35) jb vall. — [a]A burján között]. *1831:* Dregán Vonutz ... a' Mészárosok Gujássa volt ... a' meg mondott éjszaka, a Gujábéli marháknak őrzését kire bizta volt? [Dés; DLt 332. I vk]. *1845:* 17 Julii B Várallyán a Lovak ki botsátásakor és az irt nap a Mikola kotsissának és Béressinek a Lovak őrzésiért fizettem öszv(esen) 2 fl 30 x [Dés; KvNJ 35].

Szk: *nyári ~. 1725:* a' Pásztornak ... A Juhoknak nyári és téli őrzésekért és gondviselésekért, kenyérre és azalékra Metr. 14 [Kv; Szám. 54/IV. 3] ✱ *téli ~ → nyári ~.*

5. oltalmazás; ocrotire; Beschützung. *1675:* Ha félne Kegyelmed, haragudnám Kegyelmedre némely conceptussiért. Dáviddal együtt minden keresztény embernek van szüksé-

ge az Isten ő felsége őrizésére [TML VII, 38 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

őrzésbeli őrző szolgálatbeli; de pază; Bewachungs-. *1677:* Őrizésbéli gondviselés, Vármegyéken és minden helyeken, minden rendektöl continuáltassék és supportáltassék sub poena flor. 12 [AC 265].

őrző I. *mn* **1.** őrködő, vigyázó; care face/este de pază; bewachend. *1592:* Almasi Balas ... vallia: Ammikor az eorizes volt az Kuti Marton tizedeben ... monda Bakai ferencz Tot Istuannak, Jstuan en te read nem vetek, mert te vy eorizeo vagi, es nem vagi oka az en mostani niaualiamnak [Kv; TJk V/1. 249]. *1662:* a várban több őrizö népet hagyván ... tért vala meg Munkácsba [SKr 234]. *1700:* Spotaly Buzajat őrző Inasokra. A' Die 19. Juny usq(ue) ad 2 dum Augusti Diversis vicibus et temporibus azalekra attam Flor. 1 Dnr. 36 [Kv; Szám. 40/I. 23]. *1770:* Az Hidakat őrző Hites vámos ... Fél esztendö alatt Tizenhárom forintott gyüjtögetett és adott bé Udvarbiro Uramnak [UtI]. *1823–1830:* magunkra megjártuk a várost, kerítéseit, erősségeit, az őrző katonák még prézentíroztak is nekünk puskájokkal [FogE 178].

Szk: ~ *darabont. 1582:* Berekzazy Lukach es Zabo Leorinch ... valliak, Lattuk az Babot hog eg kerezt modra chinalt karora eolteoztettek vala ... de Immar hog oda lutank az eorizeo Drabantok kezenel vala [Kv; TJk IV/1. 33]. *1594:* Keouettkezik ... az eorizeo Darabantokra valo keöltsegh [Kv; Szám. 6/X. 1].

2. pásztorló; care păzește animale; Tiere bewachend. *1673:* A Bárány-gyapjat pedig a' mi illeti, az el-adattatott, mellyböl az örizö pakulárok, étellel, és ruházattal táplaltattanak [Hurm. XV/II, 1359 Rucări porkolábok és vámosok Brassóhoz]. *1689:* Adatott Ur(am) eö kglme az disznokat örzö Inas(na)k egj 1688béli eme malaczot no 1 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1747:* Juhaikat őrző Iffiu leginykék haza futattak [LLt 47/2]. *1778:* midön ... jutattunk volna a' Sebes fürc. ottan ... Gegesi marhákat örizö embereket találván, panaszlák hogy az Orsovaiak nagy turma Juhakat, feles Szarvas Marháikat, s Lovaikat a' Ne(me)s székhez tartozo havason pascuálnák [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil.].

3. *szőlőt ~ pásztor* szőlőcsősz; păzitor de vie; Weinbergswächter. *1657:* szölöt Eorzö Pasztornak ... Adtam neki Czipot N(o). 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 7].

4. megtartó; păstrător; bewahrend. *1710 k.:* Hát tü, már a becsületet örző vagy kereső boldogtalan bolond duellizálók mit nyertek? [BÖn. 420].

◇ **Szn.** *1806:* Örizö Márton valami 50 Esztendös [Hosszútelke AF; Kath.].

II. *fn* **1.** őr, strázsa; paznic; Wächter. *1592/1593:* (A víz) azt az Zigeteczkęt keorniwl folta, Nem Jeohettek az córizeók által rajta [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1595:* 10. Janüary Feleki Zaniszlo Peter hozot 2. Töket az piatzra az örüszeknek, tüzelni ... d 17 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1653:* Oda jövének az őrzökben és azt kérdik, hogy: kik vagyunk s mit keresünk? Mondám ... Bethlen fejedelem küldött a hatalmas császár hadainak élést [ETA I, 129 NSz]. *1657:* Ez meglévén, öt Fogarasba küldék Ibrányi Mihálytól, rendelvén őrzőjül melléje magyarországi szolgáit ... pro forma az örizőknek volt olyan instructiójok is, melyet maga jelente az fejedelem [KemÖn. 162]. *1760:* nállam lévén az örizo bot engemet is örizönek veté(ne)k az Törökök mellé [Mezőrücs TA; Ks Örményesán Gora (50) zs vall.]. *1765:* Péter ... az arestumbol ... nemis ment haza ... hanem mind ot ült ... orizö sem lévén mellette [Mezőzáh TA; Mk V. VII/19]. *1818:* A' Puszta Csáni Határon a' Felsöbbség engedelméböl Sós Kut nyittatván ennek gondviselésére arra alkalmatos, 's Hittel köteles orizöt Contrást kellett tenni [Torda; TLt Közig. ir. 1216 Neszszelfeldi Frentz mk Kam. Ispány aláírásával]. *1840 u.:* öt Bágyoni Ifiak a' Felség Tordai So Aknai fel pengetésekre So lopas véget Tordára csoportoson bé hatoltanak vala, s hogy 'a So lopásban nem boldogulhattanak az örzök mián ... öt kas annya méhemet el vitték [K; KLev].

Szk: *éjszakai ~. 1766:* (Az) Országos Sokadalom ezen Városunkban lévén ... a Circumspectus ide gyült Ormenyek meg fogadtak volt Szekelly Janost Etzakai Orzőnek [Szilágycseh; BfR 104/2 Jos. Szabo (26) jb vall.].

2. (város)őr; paznic (al oraşului); Stadtwächter. *1570:* Kelemen Mongia volt neky Jertek ely Lassatok myth chelekeznek, De eo Nem Menth Sem egies senky az wrzeok keozzwl [Kv; TJk III/2. 82]. *1574:* Beczkereky gërgy gywlay Eottwes Demeter Zolgaya ... wallia ... Ment az varos wrzëk keresny, mykor hyna eoket hat Immar Eottwes Ambrus ket varos Eorzeywel vyzzik az toromba [Kv; TJk III/3. 403] | Az ganenak Eo k. Rendellyenek Byzonios helt az Eorzek vigazanak Rea, es az ky oda Nem hanya ... fl 1 vegenek rayta [Kv; TanJk V/3. 101b]. *1585:* Az vczakban eorizeok legienek, es megh Visgalliak minde(n) haznak michoda Idegen ember vagion zallason, es mint eel ez varoson [Kv; i.h. I/1. 18]. *1586:* Zabo georgyeot waros szamara Jdeztek myert hog az waros eoryszeoyre tamadoth [Kv; Szám. 3/XXV. 1 G. Igyartho sp kezével]. *1593:* Vince deakot egi krúa (!) Azzoni allatal Kaitar Annaúal egitembe meg foktük Attunk az Eorzeoknek f — d 50 [Kv; i.h. 5/XX. 172]. *1594:* mikor Bor fogas volth akkor Nemes, Borth ne(m) arult, Mert ha ki keszdettis Borth az Varos el tiltotta rolla es az ky aual Birth eorszeo el Veotte tulle Mert tizenket forint Birsaga volth [Dés; DLt 246]. *1677:* Ha kiket pedig a' Város örzöi, s kerülöi, étszakának idején a' Nemessek közzül (kik vagy más ember házára mennek, vagy másokat meg-vagdalnak, in loco delicti deprehendálnak) meg-találnának fogni ... másod nap az Ispán kezében adnák [AC 225].

3. (ajtó/kapu)őr; portar, paznic (la uşă/poartă); Pförtner, (Tor/Tür)wächter. *1558:* Nogy Janos Megh eskewen azth walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth [Kv; TJk I/1]. *1571:* Az Kys Aytokat Mostan dolognak Ideyen eo K. Byro vram Nittassa Megh es vetessen Erzwket rea [Kv; TanJk V/3. 44a]. *1590:* Esmet az 4 orozoknak (!) az kyk vrúnk Aytayan Allanak Ezeknek attünk 4 posony Syweget ... d. 56 [Kv; Szám. 4/XX. 32-3 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1621:* Az Sokadalom Jdeje(n) az kapukon az varossj Attiankfiajvalis az Eőrzeőket megh teőbicziek eő kglmek [Kv; TanJk II/1. 322].

Szk: *~t állat. 1590:* az varos vegezese, hogi az Tordai vczay kűs Ayttoba, Egy Eryzot Alosünk [Kv; Szám. 5/XXXIII. 178 Casp. Schemel sp kezével] ✱ *~t vettet vmire* őrt állít vmihez. *1584:* Mierthogy az Magiar vczaj Kis Ayto Derek hely, Eo kgme Biro vram vettessen eorizeot Rea [Kv; TanJk V/3. 282b] ✱ *éjjeli ~. 1575:* Az Kapuknak Meg Nitassa viradwa legen ... Az cyely Eorizek penig virratig vigiazanak [Kv; i.h. 121b] ✱ *kapun ~. 1570:* Enedy Kelemen Varas Zolgaya ... vallya ... az Monostor vcha kapwra Megien Megh kerdy az kapwn vrzeokthul ha Lattak hogy ky Menth Zeoch Demeter [Kv; TJk III/2. 79–80].

4. (erdő)őr; pădurar; Forstwart, Waldhüter. *1846:* ezen fenn írt személyek oly móddal választattak erdő- és fűpásztornak, hogy az erdőről írott tilalmat minden prevárikátoron felvevén, két része az őrzőké, egy része a közönségé [Zalán Hsz; RSzF 176].

5. szőlőcsősz; păzitor de vie; Weinbergswächter. **Szk:** *nyári ~. 1796:* a nyári őrizőknek is mindenütt az időnek mivoltához képest szokott lenni Szinnyek Kajibájok ... Ha a valoságos Kártételtől ugy félne a' Communitas ... ugy a' Szöllőbeli Házakot, Kajibakot, azokba egész nyáron, őszön, és Tavaszon valo lakásokot nem kellene meg szenvedni [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 362–3].

6. őrszem; planton, strajă; Wachtposten. *1757:* őrzőnek Arion Bábát tettük volt az Erdő szélben ... Arion Bába valami Szászokat látván s setét is lévén meg lármázott bennűnket [Spring AF; BK sub nro 834].

7. őrködés, strázsálás; pază, strajă; Wacht, Bewachung. *1629:* mikor Brassaj Gyeorgi eorizeobeol megh jeot volna, hatra küldj az leant egy pad szekert [Kv; TJk VII/3. 124].

8. oltalmazó; ocrotitor; Beschützer. *1704:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram, az udvari pap, Jób 7: 20, 21. Vétkeztem, de mit cselekedhetném teveled, óh embernek őrizője [WIN I, 65].

9. vminek a megtartója; păstrător (al ...); Behüter, Bewahrer. *1691:* Egyszoval az G(ene)ralis edictumá(na)k szoros őrzői és observáloi legjenek eo Kglk [Kv; Törzs Instr.]. *1780:* Én a' Collegiumi administratiob(an) semmit magam nem ujitottam, változtattam ... Azoknak őrizője voltam, a menyib(en) lehetett némelyeket meg tartani [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor-prof. lev.].

őrzőangyal őr/védangyal; înger păzitor; Schutzengel. *1811:* Ditsekedtek régen Apostol Jánossal ... Éfésusnak vénségibe vala Hivséges Püspöke és őrző Angyala [ÁrÉ 173].

őrzőbot őrbot; bîtă de paznic; Wächterstock. *1760:* nállam lévén az örizo bot engemet is örizönek vetét(ne)k az Törökök mellé [Mezőrücs TA; Ks Örményesán Gora (50) zs vall.].

Szk: *az ~ reákerül* az őrszolgálat rákerül. *1781:* a Malom Mesterség engemet igen meg erőtlenített ... megís mikor haza mégyek nagy fáradtan és rontsolodva, ha az őrző bot reám kerűl őrizni kelletik mennem [Aranyosrákos TA; Borb.].

őrzőház 1. őrház/lak; căsuța paznicului; Wächterhaus. *1550 k.:* Egy ozlop p(ro) Rf 6 kit Az órzó haz Epitessehez kel Jrny [Kv; KvLt Diversa VIII. 3/2. — Kiss András kijegyzése]. *1574:* Andras kowach ... vallya hogi vasarnap mykor Meg betegwlt volna Martos ... hya oda az Eorzw hazbol Zeoch Balast [Kv; TJk III/3. 384]. *1581:* Az my ... Az kózep kapwnal valo órzeo haznak epytesset illety vegeztek eó kegmek[a] [Kv; TanJk V/3. 239b. — [a]Köv. a végzés]. *1595:* Az Hiidt kapůra walo kelchyeg ... 28 die Nouemb(ris) foldozttotom Megh Az eryzeó hazatt, vettem 400 Sendelt hozaya f — d 65. 800 heyazo Zegett vettem f — d 32 [Kv; Szám. 5/XIV. 267 Eppel Péter sp kezével]. *1597:* Nemezgyarto Tamasne Cathalin Asszony ... vallya ... reggel ki me(n)t az daika az Örüszö hazba(n), és ot tractalt Janossal [Kv; TJk V/1. 135–6]. *1611:* 23 Julii. Tractált az király képe és az város az feladás felől az Híd-kapun való őrzőházban Zubor Györggyel [Kv; KvE 143 SB]. *1753:* mikor érkezék ide az faluban az Örzö házhoz elcekbe álla az Falus biro az Beresek(ne)k [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1763:* Biro Uram poroncsolatyábol hogy az őrző házba a kemenczét felrakot fazakasok számára ... fizetünk 13 xr [HSzj *fazekas* al.].

Szk: *hídkapubeli ~. 1582:* Az hidkapubely Eorizeo haz aytayanak az kolchya teoreot wolt meg attam chynalasatol d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 10 Lederer Mihály sp kezével] ✱ *középkapubeli ~. 1595:* Lakatos Benedeknek attam, hogy az közep kapúbelj örüze hazra az Zárnak 1. zegezöt czinalt It(em) egy harom szegú lakatnak, atzelyat, zaryat czjnalta ... d 17 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. csőszház/lak; coliba paznicului; Feldhüterhaus. *1796:* a nyári őrizőknek is mindenütt ... szokott lenni Szinnyek Kajibájok ... Kőteles tehát a Communitas az én őrző Házamot[a] megszenvedni midőn külömben hasznot nem vehetek [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 362–3. — [a]Szőlőbelit].

őrzőpénz ordíj/pénz; taxă pentru pază/paznic; Wächtergebühr. *1768:* Kolosvári Fertájb(an) Örző pénzt fizettem Dr 96 [K; DobLev. II/390. 20a].

őrzsilip-rekesztő kb. védőzsilip elzáró szerkezete, zsilipkapu; poartă la stavila morii; Schleusentor. *1600:* Keowetkezik ... azon Malomra walo ... Keolchieg ... Veottem hwzonharom Apro vassat zegnek es az Eor Silip Rekezteoheoz karikanak fl 2 d 30 [Kv; Szám. 9/VIII. 5].

ős I. *fn* **1.** vérségi egyenes ági felmenő, előd; strămoș; Ahn, Vorfahr. *1556:* dorothya azzon nagy sebestyenne ... az ew Jozagat Magiar es olah frathan Mynd az ky Ewstol maradot, es az vas Janos rezet ... akarna Jsmeg valamy summa penzbe el zalagosithany [Fráta K; SLt V. 26]. *1568:* Michael Gabor de felek ... fassus e(st), Ezt tudo(m) hogy ez ket felnek Eǫsǫkrǫl maradoth az ǫrǫkseg, perlettek felǫle, de meg bekeltek az vtan [Kv; TJk III/1. 180]. *1573:* Kereztzegy Janos ... ezt vallya, hogy eo Jol tudya hogy Eottwes Imrenenek, orsollya azzonnak az Annya egy volt, Eottwes Leorinczel, es az hazis Eosteol maratt rea Edes annyatol es edes attyatol olaz Janostol [Kv; TJk III/3. 254]. *1592:* azt mongyatok ... hogy my azt az Nywlad New hellyet Mod nelkwl Birnok Arol illyen valazt tezunk hogy my ne(m) Modnelkwl Birtwk mert eleyteol fogwa cosswnkteol attya(n)ktol maratth my Rea(n)k [UszT]. *1598:* Jffiw Boncidai Gergeli ... wallia. Nem thúdom hogi Eotwes Thamasnak Eossireol semmi marhaia zallot wolna, hanem azt thúdom hogi keze múnkaiawal kereste amye wolt [Kv; TJk V/1. 207]. *1607:* my egj ósteól uagjünk Sikey Tamas teókejeból [UszT 19/103]. *1617:* Tudom hogy az ösiröl Rophai Hannagyrol szallott paal martonra az föld [Csicsó Cs; BálLt 41]. *1621:* vagion egj gjümölcz kert ... Rakoson ... Mely gjümölcz kerthez Vincze Andrasnak is versege leven az ő ösiröl es eleiröl ... elis njert Uolt törvenj szerent ... az fö Biro Balogh Gaspar elöt [Asz; Borb. I]. *1626:* az eo Kgme Eosinekis Jobbagia uoltam [Csekefva Cs; BLt]. *1629:* abban en semmit sem tudok, ha eosireol maratte Bako Lukaczinak vagy nem az mireol testalt [Kv; TJk VII/3. 3]. *1638:* Tudom hogj Szeocz Peternek minden össi Deobreoki uolt magais ott ualo [Kosztafva SzD; WassLt Philep Demeter (99) vall.]. *1812:* vett ajándékba a Groffnénak a Groff ... edj ... drága Médát (!), ezis az Exp(o)ne(n)snek össeiröl maradt [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

2. vérségi felmenőktől származó/ősi örökség; moştenire strămoşească/de la strămoşi; von den Vorfahren geerbte/althergebrachte Erbschaft. **Szk:** *~re/~ről bír* ősi örökségként birtokol. *1625 k.:/1687:* Vagyon a puszta malom tsorgojánál égy darab rét ... Kis György ősre birja [Havad MT; MMatr. 158]. *1662:* Csáky István ... itt benn Almás várát, ott kinn Keresszeget ősrül bírja vala [SKr 129] ✱ *~re/gyökérre odajáró* vkit ősi örökségként megillető. *1600:* Hogy ... annakaz Zena fwnek, melliet Dallian twl Bereczknek hinak, az haznat Zenaiat ide hoztak wolna, ne(m) tudom. De azth tudo(m) hogy ösre gywkerre oda iaro wolt, Simon Balintnera, es onnat az maradekira zallot [UszT 15/123 Sandor Balinth Lokodi (60) vall.] ✱ *~re illet vkit* ősi örökségként jár vkinek. *1607:* Azon(n)is kerek ha zyksegh hogy eösre enge(m) illetett volt[a] az en Atiamfiayúal [i.h. 19/104. — [a]A föld]. *1625:* peter kouaczjnak kouaczj mü szere ... melj mwzer uerre, osre Engemet iletne mert en peter kouaczjal egj uolta(m) [i.h. 73] ✱ *~re marad* ősi örökség marad. *1687 k.:* Nagy Márton ... egy földnek hadta à felső felének dèzmáját Templom számára de à föld maradgyon ösre birodalomra [Torboszló MT; MMatr. 237] ✱ *~re vkié* törvényes/ősi örökségként vkié. *1577:* az giorthianos Erdeieben ... az nagj vapabol zabadon hordottak az fath az chykfalwyak de kye eosre tulajdonsagra ne(m) tuggia [Mv; BálLt 79]. *1670 e./1687 k.:* A' Bors fü alatt égy hold föld ã Templomé ösre, égy felöl mellette ã mester házára járo föld, más felöl ugyan ã Sz. egyház földe [Panit MT; MMatr. 342] ✱ *~ről álló fundus* ősi örökségként örökölt telek. *1734:* az Anak ösröl allö fundussara N Fekete Mihaly ur(am)tol ezen I. relictaval erigalt minden féle epületekben imputaltatik [Torda; TJkT I. 31] ✱ *~ről álló igazsággal bír. 1662:* Bihar vármegyében Pocsaj nevü puszta teleknek nagyobb részét a fejedelemasszony ösrül álló igazsággal bírván ... a pataki praefectus, Debreczeni Tamás ... fundálásából a Berettyó parton egy derekas vendégfogadóház, az előtt egy három kerékre forgó fömalom, az előtt ismét a Berettyón és annak erein hidak, töltések építtettek vala [SKr 200] ✱ *~ről szállott* ősi örökségként reászállott. *1651:* Nyluan lehet kegyelmeteknel minemw sok bajal es wgyel faratsaggal keoltséggel Kegyelmes Vrunk annuentiajabol idegen tól mint redimalta(m) az Hidutszai hazat felesege(m) versege uta(n), de ... Szeòreòs Andras vra(m) ... niughatatla(n) elmejenek ductussat keòuetue(n) Dioszégy Kis Anna kepebe(n) minemw protestatiot, es haza eppittese elle(n) ualo contradictiot exhibealt, mind kisseb uèr képeben, holot penig az kisseb uèr jussat tempore diuisionis az eösröl szállot haz(na)k apropialasaval el uete [Kv; TJk X/2. 142] ✱ *~től maradott/maradt (örökség)* ősi örökségként vkire maradt. *1583:* Kozaruary annazzon ... Jllen vallasth es protestatyott teón ... hogy ... Komornyk Myhal ... kynek eö ... az eo Leanyath hazos tarswl attha volna, ky mastansagh ez vilagbol ... magtalan mwltth volna ky ... leanyananak (!) halalos bettegsegenek Jdeyn, Nemw Nemw Jstentelen hamys es alnok vallas Testamenthom lewelettb zerzetth es Jratotth volna, az eo Newewel az eo Eösteól maratth Jozaga es marhaya feloll [SLt V. 13 Jmreh deak Papay, a gyf-i káptalan hites not. keze irása]. *1589:* az J ... Nemes Eosteol maradot feoldeonket mind az keortwely fawal Egietembe(n) az eo feoldehez foglalta [UszT]. *1606:* Azt nem tudom hogi eöstól maratt Jobbagia leött volna valamellik az alperesek eözül az A. elejnek [i.h. 20/113]. *1607:* az el mult wdeökbe nemw nemw eosteöl marat nyl feöldejt ... el foglaltak volna [Cssz; BálLt 90]. *1623:* Ennek az megh neuezett Nagi Ambrusnak uolt it az torboslay határon östöl marat eöröksege [MvÁLt Bereczki lev. 3]. *1683:* Tudode? Ha Szent Miklosi itt Gyergio Szekben lako Santa Janos ... Száárhegyi Lázár István Ur(amna)k östöl maradt jobbagya lött volna [LLt vk]. *1738:* lévén nékünk uj Torda Varossab(an) égy darab östöl maradott puszta joszágunk [Torda; TJkT I. 169]. *1760:* Omlás allyán és Málomba, aviticalis Östöl maradott portiojak nem lévén [BSz; BK].

3. *~től maradt(ja)* vérségi felmenőktől örökölt/származó örökség; moştenire strămoşească/de la strămoşi; von den Vorfahren geerbte Erbschaft. *1596:* Azt pedigh az feöldet Orban ferench eösteól marattianak mo(n)dhattia [UszT 10/74]. *1598:* ha ereje volna az leúelnek[a] is de az Zyle attyok Simo(n) Hannagy testamentúma ereótle(n) volna ez okon, az eösteól marattat el ne(m) hagihatta volna [i.h. 13/95–6. — [a]Testamentumnak]. *1606:* azert kellet enneke(m) az tilalmat tónne(m), euel ado(m) okat tilalmamnak, vagj óstól maratta(m) vagj penzen uótt Jozago(m) de tőled azt megh kewano(m), mert neke(m) sayatom [i.h. 20/21 Nagy Balint Vduarhely nyil.]. *1607:* az fenio Zegen ualo zanto feoldet tudom hogj eosteol marat uolt Becz Palnak, az nagi Zeget tudom hogi eosteol marattja uolt Becz Imrehnek [BLt 3 Thomas Demeter de Zeretzegh (50) pp vall.]. *1609:* Becz Pal az lelemest az feleseginek hatta uolt az eöstöl maratat, atta Becz emrenek, es Becz Tamasnak [Cssz; BLt 2] | Az Actor procuratora contendal s azt mongia, hogy Becz Jmrehnek, mind eostól marattia s mind penzen veot az Actorra maradot vgy mint verus heresre [Kvh; BLt 3]. *1631:* Azt hallottam Jmecz Istvan Vram Zajabol, az penzin veot iozagot az harom Leanyomnak hagjom ... Aszoni (!) erje megh az Eostol marattal [Osdola Hsz; HSzjP]. *1637:* Judit nem hagja az eöstül maratat el idegeniteni [Mv; MvLt 291. 87a]. *1753:* azon szölö földének hasonfele örökös, és oljan mint ösröl maratt [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

4. vérségi felmenőktől örökölt ősi birtok/föld; proprietate moştenită de la strămoşi, pămînt strămoşesc; von den Vorfahren geerbtes, althergebrachtes Gut/Land. *1693:* mind Szölök Szanto földek, Retek ... es egyeb öröksegek, akar ösök, keresmenyek, es Zallagossok legyenek in quator acquales partes Dividaltatnak az negy Gyermekek ... között [Ne; DobLev. I/38. 4]. *1696:* A Nagy hegy beli Szölök ... ösből állok lévén, Kovacs Istvan Ur(am) es Kovács Ersebet osztozzanak velle ketten [Mv; MbK 80]. *1750:* a só székig egy darabotska Rétet és óldalt praetendálnak a' Szabad Rendek Falu közönséges Réttyinek lenni, de a Mlgs Groff Urak Contrariumot allegalván, mint hogy magok között azon Hellyeket mint össöket már fel is osztották [Koronka MT; EHA]. *1759:* Nehai Csomos Mihályné Bartok Margit a ... Joszágal engemet kinála hogj tartsam el azért a Joszágért, de én tudtam hogj ös azért mondék hogj én azért kglmedet el nem tartom mert <a>z kglmednek nem el adhatoja mert az ös [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4a Istvan Mate (48) pp vall.]. *1774:* a Koronkai Vatzmánybeli, es Kis Ernyebeli ös Erdök Vátzmányban, és Kis Ernyében az össböl ment akkora Extensioju, még pedig jobb qualitássu helly [Mv; Told. 21]. *1780:* Az hajadon testvéreknek a közböl ... 6 véka féreje földet szakasszanak ... A két testvér tartozik az ösböl parafernizalni, ha szerencse tanálja [Tapioca Cs; RSzF 230]. *1816:* En a magam és a Possessorak képeben mint Dèkanj felelem: Nem igaz hogj Verengczö eszközekkel mentünk volna oda ... mü mint magunk ösünket ugj szantattuk fel [Várfva TA; Borb. II].

5. *~től maradott lófő* az ősi/eredeti lófőktől származó lófő (akik II. Lajos király előtt is lófők voltak); primipil din moşi-strămoşi; Urprimipilus. *1554:* Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgyanak az fyzetesbwl. Ezeknek kywölök mynden Rendbelyek megh fyzessek az adoth [Mv; SzO II, 108].

6. ősjobbágy; iobag din moşi-strămoşi; Leibeigene(r) aus uralten Zeiten. *1671:* tartozzek ... a' fen megh irt Czikudi Portiott jobbagynkatt ... kezeből ki bocsátani minden pör patuár nelkült ... mint hogj azon jószágh két féle Eösből, sellerekböl állo [WassLt Lónyai Anna özv. fejedelemasszony nyil.].

Vö. az *ősjobbágy* címszóval.

7. (igen) régen élt előd; strămoş; Ahn, Vorfahr. *1592:* Caroly kirali ket original lewele, melliet eo maga confirmalt, Coloswarnak zabadsagirol, az eo Eossinek Zent Istwannak priuilegiumitis ratificalwan ky ez varost fundalwan, amely priuilegiumokal ekesitette volna [Kv; Diosylnd. 41]. *1619:* Szinte abban vagyon az magyarok igazsága s cseheké is, hogy ők nem atyjától-ősitől maradtak az német nemzetnek, hanem azmikor jóakaratjokból királyokká akarták valamelliket választani, szabadok voltak véle, s ha le akarták is tenni, letehették [BTN[2] 365].

8. jogszerző előd (akitől a leszármazást számítják); strămoşul cuiva (care a dobîndit drepturile respective); der Vorfahr von jm (der die Urrechte erworben hatte). *1763:* Regimentekre, Companiákra mind a paraszt Bánátusbéli gyülevész népet; fel osztottanak vala, páltza alá fogtanak, meg akarván fosztani ... Scithiáboll hozott össünkröl reánk szállott Szekely Nemessi szabadságunktoll [Hsz; UszLt 16].

II. *mn* **1.** nagy múltú elődöktől származó; care are strămoşi vestiţi; von berühmten Vorfahren stammend. **Szk:** *~ eleje vkinek. 1835:* nem ősmértem ős elejőkőtt [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.] ✱ *~ hazafia. 1710:* Midőn ... a magyarországi profúgus főemberek bejőnének Erdélyben, látván a fejedelem lágyságát és Telekinek a fejedelemasszony előtt nagy kedvességit, elpróbálván elsőben az erdélyi ős hazafiait ... alattomban Teleki Mihállyal kezdének tractálni | Kegyelmed régi ős hazafia, nagy nemzetböl álló úr, s miért engedi meg, hogy egy olyan ember, mint Bánffy Dénes, aki csak a fejedelemmel való sógorságért promoveáltatott, kegyelmed előtt járjon?[a] [CsH 104, 110. — [a]Teleki Mihály mondja Béldi Pálnak] ✱ *~ nemesember* a nemességet régi időkbeli őseitől örökölt ember. *1736:* (Petki István) félen híjja Apor Lázárt és kérdi tőle: Bátyám uram, miért kell az hitetlen szamár zekés bocskoros embert asztalhoz ültetni, kivált oly elé? Felele Apor Lázár: Azt, öcsém uram, azért, hogy én bocskorban zekében is meg szoktam becsülleni az nemesembert; az, ha megszegényedett, zekében bocskorban van is, igaz ős nemesember [MetTr 420].

2. tősgyökeres, őslakó; autohton, băştinaş; urwüchsig, autochthon. *1641/1687 k.:* lőn azért illyen végezés előttünk hogy ... minden ős férfinak, égy személlyre valo ülő Szék adattassék ingye(n),[a] ha peniglen, két vagy három személynek valot csináltat az égy ős személlyen kivül ... pénzen váltsa fel ... külön külön [Sóvárad MT; MMatr. 209. — [a]A templomban]. *1671/1795:* tartozzék eő Kglme az Harinnai Vr(am) részéről valo Jobbágyokat egy cős ember adajával segiteni, 's közikb(en) adózni [Barátfva K; LLt 61/1686]. *1746:* Senki en nállam ezen helységben ösześb s gyükeresebb ember nintsen [Szentegyed SzD; WassLt Georgius Áts (80) jb vall.]. *1757:* Szter Gligoria, Attyával, és testvér Battyával együt ... règentén az villango Idökben laktak ugjan ... Szakaturán ... de nem voltanak oda valo ős Emberek [Kővár (Szt) vid.; Ks 9. XXXI. 20] | Bartisék ... az Földek dolgában kotzódnak oda való Hagymási ős Emberekkel [Bába SzD; i.h.]. *1774:* Mű regtől fogva ide való öss meg rogzött Emberek vagyunk [Szászerked K; LLt 67/1857]. *1791:* Pap Gligor ide valo Hazafia volt, Bordás Vaszij pedig tsak jövevény ... edjik Sem gazdáskodott közüllök az ... Fekete nevezetü Praediumban, s nem tudhatom, hogy honnan tudhatták jobban annak Határát, mint sem az idevalo Sámsondi[a] öss Haza Fiak és régi Magyarok [Berz. 14. XIX/33. — [a]MT].

Szk: *~ molnos ember* a molnárságot felmenőitől örökölt személy. *1776:* Tugjae a Tanu nyílván és bizonyoson hogy nemes Udvarhely Szekben Etéd kozött lévő also malomban ős monos ember volt Etéden lako Király Ferentz ennek előtte valo idökben Circiter mint egj huszonkét esztendökkel ... Etéd között levő also nevezetü malomban igaz össe Után maradott monos ember volté vagj nem ... Edes Atya s Atyának Atya nem volté azon Malomhoz ős monos ember [NkF vk] | Az Atyaís ős monos ember volt [Etéd U; NkF].

3. vérségi felmenőktől örökölt/örökbe kapott; care este moştenit de la strămoşi, strămoşesc; von den Vorfahren geerbt. *1714:* En ... Nagy Enyedi Borbereki Dánielné Cserei Ersébeth, Solemniter protestálok, contra dicalok ... hogy az én Batyám Cserei Mihály Uram, édes Atyam Joszagiban hirünk, s akaratunk ellen bé szállott ... az rendes Divisiót nem várván, édes Atyám ... Ládáit fel nyitogatta, benne valokat el vitte, mellyben ős Arany, és ezüst portékák is voltanak [Ne; DobLev. I/87]. *1780:* Deliberátum. Megmutatván az actor, minemű ős portékák maradtanak az néhai attyokról az inctus kezire, tartozik eléadni s két részre felosztani [Taploca Cs; RSzF 229].

Szk: *~ apai föld. 1807:* ös Apai foldek jutottak a több osztozot atyafiainak; mely szerént azokbolis a Leanyok nem participálodhatnak [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *~ kuriális hely* vérségi felmenőktől örökölt nemesi udvarházhely. *1786:* a' Maros Martya mellett lévő öss puszta Plága Curialis Helly [Udvarfva MT; Told. 44/56] ✱ *~ nemes hely* vérségi felmenőktől örökölt nemes telek/birtok. *1625:* Az Galfi Janos ös Nemes heliehez ne(m) tartozik az falu ugj mint puztahoz nylat adni [UszT 101b] ✱ *~ nobilitáris kúria* vérségi felmenőktől örökölt nemesi udvarház. *1778:* A régi ös Nobilitaris Curia ... azon egy quartalitássán kivül, mellyet Néhai Trauzner István Jussán váltatt ki, és a mellynek fel osztásátol, pro hic et nunc a Parsok facto proprió praescindaltak, a két Léány között mennyen két egyenlő részekre [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 2b] ✱ *~ örökös. 1762:* azon helly eő Kegyelmének öss örökösse lett volna [Körtvélyfája MT; BálLt 87] ✱ *~ szántóföld. 1697:* Also Venitzei Kornya Sándor ur(am) ... adá el örökösön és meg hivhatatlanul Néhai édes Attyátol eő kglmére maradt és Nobilitalt fundussat ... ahoz tartozó ... mezeei Eöröksegivel, Eöös szánto földeivel, Irtásival ... két száz magyari forintokért [Fog.; Borb. II].

4. ősi; strămoşesc; uralt, angestammt. **Szk:** *~ igazsággal illet vkit* ősi jogon megillet vkit. *1567:* egy puszta haz hel ... wagyon ... Nap nywgat feleol mely engemet Eos Igassaggal Illet [Egrestő KK; BálLt 42] ✱ *~ vérségre illet vkit* ősi leszármazás jogán illet vkit. *1749/1778:* az Ravasz oldalon valo föld is öss vérségre az Exponens Aszszont és Testvé-

reit illetik, mint immediatus és közelébb valo véreket [Ilencfva MT; DLev. 6].

5. régi, eredeti; vechi, inițial; alt, ursprünglich. *1633:* Gauaj Petter Vr(am) szolgaj megh tiltatak ... Bornemisza lazlo vra(ma)t ... hogj az vta(n) se hatalmasskoddgjanak az Gauaj vra(m) hattara(n) sóth inkab visza ereze, az kopoz faluj, Jobagiokath, hogi mehessenek kopozfoluara az eöss heljekre [BSz; Ks 41. D. 23]. *1700:* ezeket hozták elő ... Öss Czapa poharokat nro 3 Sima pohart nro 1 [Abrudbánya; Pk 6]. *1718/XVIII. sz.:* a Szilágj arka öss ágában vagyon egj darabb gjekényes rét [Szilágycseh; EHA]. *1753:* eö Nga földére ... azon ekék belé rugtattanak, és borozdáját regi ös métáját bontogatták és szántották [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. *1769:* a Pap Döllője nevezetű hely és M Vásár helyre el járni szokott ős Ország Úttya volt, azon alól lévő kertek bé kerittetett ... Tanorok [Koronka MT; EHA]. *1821:* Mü alázatosan könyörgünk a nemes Batailons- és Regiments-Commandónak, hogy mivel a mü közönséges osztatlan helyeinket, nevezetesen Borszéket az hasonló hatalmas foglalások ellen nem oltalmazhatjuk és ös jövedelmeink ezáltal nagyon csonkítatnak: méltóztassék ... a mü jovainkat és abból jövő jövedelmeinket megoltalmozni [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141]. *1846:* (Intik) az ös Templam meg bontásátal az erőszakos feleket [Nyárádmagyaros MT; MRLt].

6. érintetlen, kitermeletlen/müveletlen; neatins, neexploatat; unberührt, unbebaut. *1864:* Gyep ... ős erdős hely lévén ... az Erdő ki irtodott [Alfalu Cs; GyHn 20] | Kisbékás ... 2/3 része ös erdő [Gyszm; GyHn 44] | Juh patak, Vereskö és nagy Czuhár pataka egy 36 hold területü tot formálnok Gyilkos ès nagy Czuhár alyán. Kelet ès éjszak oldala magos kőszirtos, déli és nyugotti része ősfenyves erdös nem használhato tavulsaga miatt | Lapos havassa ... ¾ része legelő ¼ része ös fenyö erdő | ¼ része ös fenyö erdö mely tavolsága miatt semmi esetre nem használhato [uo.; EHA].

◇ **Szn.** *1614:* Eös Antal ppix [Csicsó Cs; BethU 456].

ősapa az emberiség ősatyja; strămoşul omenirii; Urahn, Urvater der Menschheit. *1833:* Enis Adám ös Apánknak azon rést orájában származott számos Lajhárjai közzűl vagyok a' kik a' Levél-irást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

ősatya, ősi atya felmenő férfiős; strămoş, străbun; Urahn, Urvater. *1591 k.:* ez Fazakas Lukachnak az Eösy Attiais molnarok voltak senki Jobbagy nem voltak [UszT]. *1837:* minthogy az circulusban lévén egy tilalmas makktermö bükkerdönk, amely még a régi ősatyáinktól is szoros tilalom alatt tartatván, amely arról költ erős constitutio az 1811-dik esztendő protocolum<á>ban megtanáltatik [Jenőfva Cs; RSzF 119].

ős-birodalom vérségi leszármazottként törvényesen örökölt birtok; moşie/posesiune strămoşească; von den Vorfahren geerbter Besitz. *1604:* mikor ... niresbe(n) valo kosarunkat, marhanknak megh akartuk uolna nagitanj ... az Farkas lakj Attiankfiaj ... rank wtenek ... azt mongiuk miert minket Emberj emlekezetteol fogua(n) abba(n) az regy eos birodalmunkba(n) soha senkj megh ne(m) haborgatott, hogy Farkas laka falua Commissioiabul czelekettek raitunk [UszT 18/73–4]. *1606:* Benedict(us) Vas de Martonos pedes pixidar(ius): Migh Zekel Moises az Aknan el ne(m) hatalmasult, addig az fenjeö kúton beléol az mely út megien, melegh patak felę el, addig az Kechet megiejenek reghi eös birodalma vala [i.h. 20/71] | tudom hogj az peres helj farczadjaknak maknak Ideien Zallas heljök volt eös birodalmokat tudom benne lennj [i.h. 20/173 Nagy Gjörgj Kadichfalj (40) pp vall.]. *1609:* ez a hely ahol patkos pal lakik vala az kire most Antal Görgj hazat czinalt ugj Jutot, Becz Emrenek mint eös Biradalma Becz Palnak holtaigj Bekesegeket (!) birta [BLt 3 Peter deak zent görgj[a] (46) ns vall. — [a]Cs].

ős-bojérság törvényes örökségként vkire átszállt fogarasföldi szabad fekvőség; posesiune/moşie boierească din Ţara Făgăraşului obţinută prin drept succesoral; geerbtes Bojarengut im Fogarascher Gebiet. *1630:* készek volnának Száz vagy ket szaz emberrelis meg bizonyittani, hogy Bráza mind az egész Falu A Posoriczai Boérságon vagyon ... de ... Boérságokról valo leveleket el vesztették vólna; könyörgenek ezokáért azon hogy jó igassagokat meg értvén, ne engednök masoknak birni, az ö össöktöl maradott Boerságokat, hanem a Vidéknek regi Törvények szerint birhatnák ökis az ö öss Boerságokat, mellyet nekiek Levelünkel megerösittenenk jövendöbeli magok oltalmara [Fog.; UF I, 126.]

ős-erdő vérségi felmenőktől törvényesen örökölt erdő; pădure strămoşească/moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Wald. *1723 k.:* A' Csere végbe egy darab ös Erdö [Hagymásbodon MT; EHA]. *1733:* az Szüle Anyámtol maradott ös erdöm [Kisfalud MT; Berz. 13. III/18]. *1738:* az Exponens Aszszonj Veres Cserén lévö ös erdeit vágta hordotta [Mezőmadaras MT; Berz. 14. XVI/23]. *1756:* A Ratióis nem admittálhattyaé, hogy ab antiquo azon nagy darab erdö O. Ecclesia öss erdeje lett vólna ...? [Kük.; Ks 15. LXXVII. 17 vk]. *1774:* a Koronkai Vatzmánybeli, es Kis Ernyebeli ös Erdök Vátzmányban, és Kis Ernyében az össböl ment akkora Extensioju, még pedig jobb qualitássu helly [Mv; Told. 21]. *1788:* Vatzmán verőfénynek a tetejin öss Erdö [Koronka MT; i.h. 38/13]. *1796:* A Gyepü alatt regi Ös erdö [Nyárádgálfva MT; EHA]. *1816:* Az úgy nevezett Bos Cserén ... az Ekklésia régi ös Erdeje [Nyomát MT; EHA].

ős-erdőcske vérségi felmenőktől törvényesen örökölt kis erdő; pădurice/pădure mică moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Wäldchen. *1750:* a' Maros Vásárhelyi szálas Erdö között fekvö allodialis öss Toldalagi Jusson forgó Erdötskék [Koronka MT; EHA].

ős-fi, ős-fiú vmely helységbeli felmenőktől származó ember; bărbat cu strămoşi dintr-o anumită localitate; Mann mit Vorfahren aus einem bestimmten Ort. *1585:* Az Eyelj laras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansagh feleól vegeztenek hogy ha Niolcz ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talaltatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettessek, Es ha It valo Eöreókeös vagy eos fiw, Awagy hazas Ember lezen ... egy forintal bewntesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. *1587:* Wegheztetet, hogy minden Iffiak mind Warossy Eos fiak, smind penigh Sellerek leowewenyek, magoknak walo kereskedesekteol Nagy tilalomba legienek es bwntetesbe, ameddygh ez varosban megh nem hazasodnak | Ez Wegezes penigh foglallia chak az Mywes rendeket Cebelicket be, Es ezen kywcol, az Me-

zeon zanto münkalkodo zegheny rendeket keossegetis kik Ne(m) eos fiak [Kv; KvLt Vegyes III/65–6]. *1592:* Keonieorgeottenek az feleki Eos fiak az varosnak, hogi az zena rett chak eo keozteok ozlatnek fel, es az leoueueienknek semmi rezek se lenne az rettekbe [Kv; TanJk I/1. 197]. *1617:* En Gialakuthy eós fiu vagiok [Nagygalambfva U; BfN Petr(us) Nagy alias Molnar (80) lib. vall.]. *1632:* Koman Bõer most Párron lakik, itt ualo eös fiu ... Ezek a Várhoz louak hatan szolgalnak [Grid F; UC 14/38. 3]. *1633:* Hallotam az Apamtul, hogy Retkes Ianos Retkes Pal fia uolt, azt tudom bizonyossan hogy ide ualo Z. egyedi eôss Fiu [Szentegyed SzD; WassLt Ratony Gyeorgy (35) ns vall.]. *1641:* esmertem azt az Kis Janost az kit az Tatarok el kaptanak vala ... szent Jakabi Fejer var(me)gebeli eös fi volt [Kutyfva AF; Ks 90]. *1727:* épületbe valo fát tartozik az falu adni, ha ide valo ős fiju [Szemerja Hsz; HSzjP].

ős-föld vérségi felmenőktől örökölt föld; pămînt strămoşesc/moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Land. *1698:* Az Csere megett az ös földnek also felen | az öss földnek mada völgj felöl hason fele [Csekelaka AF; EHA]. *1711/XIX. sz. eleje:* Az felső Határbali ös Foldek [Kissolymos U; NyM 161]. *1718:* ugja(n) azon Lábban Kosa Máte földe féle mellyet az edes Attya Zállogositott volt Szántottak öszve magok ős földőkkel [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1739:* Kénszeritetvén ... ős földit Zalagban vetni [Spring AF; JHb XXVII/14]. *XVIII. sz. köz.:* A Tekeres öss föld [Tarcsafva U; EHA]. *1760:* ada küs Soljmosi Sipos Miklos ur(am) egj darab huportsos bokros ös földit küs Soljmosi Markos Andras ur(amna)k [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1761:* tsak egy talpalatnyi ős földjeis nintsen [Koronka MT; Told. 26]. *1792:* a' Határ fel osztásakor a' Pap és Mester fundussa után égy darab Törökbuza föld, a' mely föld helyett ugyan azon helyben, már régi ös Földit, a' Követses nevü helybe a' Mlgs Udvar a' lakosok(na)k fel osztotta [Szeredasztanna MT; MMatr. 246]. *1804/1818:* az ásásnál ... Major hazhellynek valo ös darab föld [Mv; EHA].

ős-fundus vérségi felmenőktől örökölt telek; loc de casă moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Grundstück. *1714:* mi elönkben ada el Also Porumbakon lako Joàn Bumésze az szarataj Avram Berbucs Ipjatol maradat Falubely ős Fundussat | Falubely ős Fundussat ... mind a' felesege képpében mind pediglen az mostani eletben levő fiai liany es mint ez utan jövendő fiai és liany fide sua mediante adgya el, hogy ez utan senki ne haborgassa [Szaráta F; Borb. II].

ős-gazda 1. tősgyökeres gazdaember; gospodar din moşi-strămoşi; Landwirt seit uralten Zeiten. *1765:* Borbélj Samuel(ne)k ... fiai ... ide valo ős gazdák volta(na)k [Asz; Borb. I Biro András (88) ns vall.].

2. régi/eredeti/ősi bányászgazda; vechi proprietar de mină; Bergwerksbesitzer seit uralten Zeiten. *1780/1804:* Belső részei valamelly Bányák(na)k önként vagy töltögetés által bé omladozvan, ha másként torkok fenn álló ... ha régi ös Gazdáé vagy Czimboráé a' magok fenn álló Torkokról bé tisztithatnák egyszersmind arrol is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányájokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé | Documentumokbol világosságra jövén az, hogy a' régi ös Gazdák Bányájokat magok ötötték bé ... ekkor az Occupansok foglalt Bányajokban manuteneáltassanak [Torockó; TLev. 2/4bis. 5].

ősgyökeres tősgyökeres; autohton, băştinaş; bodenständig, urwüchsig. *1719:* nehai Dabo Janos, ide valo Csüdötelki, eös gyükeres ember volt [Csüdötelke KK; SLt PQ.8 Marko Vaszily (36) vall.]. *1749:* mind Torda Vilmán Ormányb(an), M. Köblősön lakó Butuza Nevezet alat valo Atyafiak, igaz ös gyökeres Nemes emberek [Tordavilma SzD; Ks 27. XIV].

ős-havas vérségi felmenőktől örökölt havas; păşune de munte moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Hochgebirge. *1623:* Tudom aztis hogy az hul az kikelleo egybe szakad ... megien fel az Marosszeki hauasnak az szele addegh bekessegesen birtuk mind regteol foguan ualo eos hauasunkat [JHb Valentinus Orb(an) de Kibed[a] (71) vall. — [a]MT].

ős-ház vérségi felmenőktől örökölt ház; casă strămoşească/moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Haus. *1620:* nem akaruán Idegeny kezere boczjatani az ... Eós hazat [Mv; DE 4. XXXVII]. *1643:* iletiigh eo altala ippitetet haz Eoss haz ... Fodor Andrastul ippitetet [Dés; Hr 8/7]. *1701:* Az epületeket meg becsülvén az Eos házat, melyben nagj Balasi Boldisar lakott, pinczéstől, szen házastol, egészszen becsültük ad flo Hung. 18 [Kissolymos U BLev.]. *1759:* Néhai Bartok Mihályné Csomos Margit ... Melyik Gyermeke vagj onokája mondotta volna hogj te vén Boszorkány itt nem lakol ha nékünk nem kötöd öss Házadott, Joszágodott? [Albis Hsz; DobLev. I/292. 1a vk]. *1760:* az ös háznak Jurisdictioja cedál ă kisseb fiu(na)k [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1794:* az öss Ház a' Kissebbik Fiunak, Aronnak maradgjon [Asz; Borb. I]. *1818:* minthogy csak két fiú vagyon, következésképpen a küssebb marad az ős házba, s nagyobb pedig a mostani lakta jószágoknak a felire építhet [Jenőfva Cs; RSzF 244].

ős-házhely vérségi felmenőktől örökölt házhely; loc de casă moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Hausgrund. *1737:* az régi ös Haz hellyeket, mivel öszsze elegyettenek nem tudom meg valasztani [Mocs K; JHbK LIX/26. 11].

ős-hely vérségi felmenőktől törvényesen örökölt hely; loc/teren moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Land. *1578:* Az olahok azt walliak, hogj Olah Monostoron az ... Zent Egy haz hely regy Eös hely ... Kemeny Peter Jobbagiae wolt [M.gyerőmonostor K; KP]. *1613:* Vgj tudo(m) hogj az meny időtt emlitek mjnd Becz Palt zolgala Fazakas Gergel es Lörinczes az fia Bech emrehet ... tudo(m) aztis hogj az Eös helt lött ez vilagra Fazakas Lörincz [BLt 3 Gregorius Cziszer (60) pix és Petr(us) Lukacz (50) lib. vall.]. *1627:* Tanka Ferencz jdege(n) Eös helybe(n) szallot [Városfva U; UszLt IV. 50. 138]. *1668:* az asztal fedelet Pad fedelet aranyas tött Palástot aranyas Keszkenyot Parnat ketőt mind az cös helyről vitte el [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 27. I/27 Boros Janos (60) pp vall.]. *1711:* A Telekbeli Tubákos kert ... és az Nehay Balog Jstvan hellye ... maradnak a négy leánynak ... Mivel hogy az hajadon leánynak az Attyay ös hellyen való fa épületekk az Fiakkal és az Dotalistával edgyütt jutottak [Altorja Hsz; Borb. I] *1760:* hallottam hogy ezen hellyen egj ös hellye lött volna

hanem az én Apám ... és Imre Istvan az Nagj kertben adtak volt egj darab köles földet ... tserében [Kilyén Hsz; LLt]. *1784:* látván a' Kováts Familia, hogy ... régi öss hellyünkre épült Malmunkat nem turbálhattyák, némelly Falusi Lakosokat magok melle tsatolván ... igyekezi Malmunkot amovéáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrincz foly. (Mt)]. *1846:* Templomunk öss helye vagyan akkora ki terjedésben [Nyárádmagyaros MT; MRLt].

ősi 1. vérségi felmenőktől örökölt; strămoşesc, moştenit de la strămoşi; althergebracht, von den Vorfahren geerbt. *1692:* az mely szőlőt birt Banyai Miklos mind Eősi volt az egy Sandor hegyen kül [Kercsed TA; Borb.]. *1812:* jo féle, győngyel kirakott Médát, mellyis ősi volt, két órát, edj eperforma más kerek arany orákot, mind ezeket elvitte [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.]. *1817:* szöllők őssiek, vagy Szerzeménybeliek Maradtanak? [Fejér m.; DobLev. V/1007 vk]. *1827:* az Exponens aszszony ezen MKoppándi össi lako Curialis Fundussát a Férjinek minden házi Mobiliák nélküll tanálván, abba rész szerint maga hozta a Mobiliákot és szükséges ágy és asztalnémüket rész szerint pedig irt Férjével edgyütt laktokba szerzette meg azokat [Maroskoppánd AF; i.h. V/1109. 12].

Szk: ~ *erdő. 1796:* Az Erdőszeg jo darab Ősi Erdő [Tompa MT; EHA]. *1826:* Minémű Hatalmaskodást és Praevaricatiot tett légyen a' Szentgerlitzei Közőnség még ennek előtte tulajdon ősi, és mindeg békességesen birt Csere bértz nevezetű Erdőnknek egy részében, böltsen tudva lehet a' Tekintetes Királlyi Biro Ur előtt [Szövérd MT; EHA]. *1840:* ez ősi erdő őt vagy hat esztendeje hogy le vágattatott, most szép növésbe indult — a Fölgye jól neveli a Fákat | ez ősi erdő három esztendős vágott most jó növésbe indult cziheres [Udvarfva MT; EHA] ✱ ~ *farkasbőrbunda. 1855:* Szembe más hosszu fogason hatalmos medvebőr ... Mellette az ősi farkasbőrbunda: családi clenodium, atyja és nagyatyja[a] is viselték [ÚjfE 175. — [a]A Keczeli Istvané] ✱ ~ *fekvő jó. 1826:* az Allperes Özvegy Néhai Férjé által ... sok féle képpen nagy mértékbe meg terhelt össi fekvő Joknak a terhek alol apradonként lehető fell szabadittásokra az vidualis intertentio excisiojatol meg maradando birtoknak jövedelme fundusul szolgállyon [Ne; DobLev. V/1114. 11b] ✱ ~ *föld. 1794:* altalla<m> solemniter p(ro)testaltottnak minden Gabonajokban eshető károkról, Ősi földjőknek Csonkittásokról es az okok miánn, következhető költségekről [Ádámos KK; JHb XIX/41]. *1837:* elis adogatott az ősi földekből még többetsket mind a' mennyit váltott [Kissolymos U; Márkos lev.] ✱ ~ *jók. 1724:* az ősi jokbol ötven őt forintig tegyenek Contentumot elsőben az Attyafiak azon Testamentum vigora szerént az gondviselésért, és vélle valo Dajkálkodásért s azután mennyen az Joszág oszlora [Asz; Borb. I]. *1827:* Az Exponens Urnak édes Annya ... édes testvér lévén a' Tktes urral és Asszonyal ... ugy a' néhai magtalanul el halálozott N. Enyedi Demény Györgyel egyenlő gradusban állo Atyafiak, következőleg minden szülejekről maradott ősi és szerzemény ingo és ingatlan vagy más képpen deeniált Jok egy aránt illették és illetik az Exponenst is [Mezőbánd MT; DobLev. V/1117. 1a] ✱ ~ *jószág. 1592:* Thima falwa(n) az mi portioja vagion az Eosi Jozagh kiwül, kikben valo porciokat Noua donaciowal kert megh [UszT]. *1661:* Az Tot Ősi Joszaghnak Vra(m) minden Perei reank szakadtak [Sófva BN; Ks 41. K]. *1802:* Ezen az Exponens praejudiciumára abalienált össi Joszágok aránt ... egész betsülettel Levele által de szemelyesen-is meg-tanálta, és meg-instálta Nagyságodat [Torda; JHb XIII/9]. *1803:* az Exponensek edes annya, minek előtte a' Desi ősi Joszágban meg osztozott volna, s részét ki vette volna meghalálozott [Dés; DLt 17/1809-hez] ✱ ~ *juss. 1865:* ne tserélgesse a Fellperes örökösök(ne)k hirek, 's akarattyok nélkül károkkal ... réájok szállo össi Jussokat [Ne; DobLev. V/1114. 104] ✱ ~ *közmassza* vérségi felmenőktől örökölt osztatlan vagyon. *1846:* Kedves Léányom ... Usoras Contractussaimnak azon részét, melyek nékem Osztály szerént jutot, (így!) tegye hasanlolag az Össi közmassában, a' miket pedig én osztottam ki Usorára aztatt tartsa magának [Kv; Végr.] ✱ ~ *kúria. 1827:* éppen éjjel történt az én Falusi biro koromba mikor az Exp(one)ns Aszszonyt ... Néhai Férje lako össi Curiájából Ladamotsi Horváth János Ur fegyveresen a Curiára rá menvén ki kergette [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 17] ✱ ~ *szukcesszió. 1802:* Josika Imre Ur ő Nga ... bizonyos Részeket appropriált és a Komjátszegi Familia béli uérek s ennel fogva az Exponens Ur Ősi Successiojának tetemes praejudiciumára keze és birtoka alá keritett [Torda; JHb XIII/9] ✱ ~ *vagyon. 1849:* réám egy átaljába semmi ősi vagyon nem szálván a fenn érintett vagyont, kedves nőmmel, kettőztetett iparral, 's fáradsággal együtt szereztem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ ~ *vagyonka. 1856:* az ősi falusi vagyonkámat annak távollete miat tzélszerűleg nem használhatván, kintelenitettem el idegeniteni [Kv; Végr.].

2. ősöktől áthagyományozott; strămoşesc; althergebracht. **Szk:** ~ *címer. 1823:* Egy ősi czimere a' N: Enyedi Demény Familiának [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a]. *1849:* fejedelmi képek, két ősi Czimerek képezetbe alakitva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *nemesség. 1793:* Zabolai Hadnagy Familiának ősi Nemessége meg-mutatása iránt az Erdéllyi Nagy Fejedelemség és hozzá tartozó részek Királlyi Törvényes Tábláján Maros-Vásárhellyt Boldog Aszszony-havának 28ik Napján 1793ik Esztendőben tött és ki mondott Itélet [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)].

3. ~ *levél* kiváltságot/birtokot szerző őstől áthagyományozott oklevél; hrisov strămoşesc; von den Vorfahren geerbte Besitzurkunde. *1819/1831:* Fel Jegyzése Azon ősi, és Szerzeményi Leveleknek, mellyek Néhai Ádámosi Hunyadi Ferentz Urrol, és Házas Társa Almási Borbára Aszszonyrol egyenes Maradékokra Hunyadi Sámuelre és Feleségére Jármi Judit A(sszony)ra ezekrol pedig ezeknek egyenes maradékokra ... által szállottak [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. eredeti; adevărat, real; ursprünglich, wahr. *1724:* ezt az Simont az emberek nevezték volt Hocz(na)k mivel ifju legén koraban igen keringő és dolgatlan ember volt, de külömben az eő igaz ősi vezeték neve Deák Simon let volna [Kisnyíres SzD; Ks].

5. régi, hagyományos; vechi, tradiţional; alt, traditionell. *1841:* a nevezett folyamodók, ha ősi szokásaik s szabadságaiknak oly hirtelenül történt megváltoztatásáért csakugyan zúgolódtak volna is, ők azáltal lázadást indítani s magokat az illető törvényes elöljáróiknak igazgatása alól erőszakosan kivonni ... teljességgel nem akarták | az abrudfalvi, bucsumi és kerpenyesi lakosok ősi kiváltságaikban nyomatnak és ... különböző úrbéri és más huzavonákkal terheltetnek [VKp 61,63]. *1855:* (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt ... De a mi okot ád ő nagysága[a], hogy miért nints jogunk keresni a tulso parton

földünket, nem áll: mert helységnek (!) százados szokása az, hogy ha innen is tul is a vizen miénk a határ, ugy ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az elöljáróság által, s ezen ősi szokást épen a ... Báró ö nagysága[a] is használta most három éve [Szentmargita SzD; SzConscr. — [a]Br. Huszár Sándor].

ősijó ősi jószág, vérségi felmenőktől örökölt jószág; bunuri moştenite de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Gut. *1807:* Nehai Mlgs Baro Banffi Sandorné Kemény Agnes ő Nagyságok ki 1803-b(an) holt meg ... Doboka vármegyében el maradot ös Jovaiban a R. Fiscus 1804-b(en) magva szakadsagot hirdetetett [Dob.; Ks 80. 15]. *1817:* minden oljan Vásárba botsattando öss Joknak a meljek minket Concernálhotnak meg Vételétől Solemniter el tiltunk mindeneket pénzeknek és a vejendő vagyonakra tejendö minden Melioratiok árra el vesztese alott [Ne; DobLev. V/1009. 1b].

ősjobbágy ugyanazon a telken élő felmenőktől származó (helyhez kötött) jobbágy; iobag din moşi-strămoşi; Leibeigene(r) seit uralten Zeiten. *1610:* Beőge Ferencz Giergio Zek<j> Alfalj Lazar Jstuan Vram Jobagia annor(um) 60. megh eskwt es azt felelj ... hogj az hol Damokos albert lakjk az regy Zabadsagban azt az <he>ljet Lazar Jstuan vram biria uala az batjam Beőge mate Beöge p<et>er és Barthaljs Deak kik eös Jo<ba>giok uoltak onnet zeökeónek el [Törzs]. *1614:* Nagy Marton Veres drabant volt Domokos Istuan s Lazar Janos rea útóttek ejel, megh foghua(n) Jobbagja teottek, azt praetendalvan hogj eos Jobbagjok [Galambod MT; BethU 36]. *1617:* Marto(n) Georgy az Tusnadj fiajual Eggiut Eos Jobagia volt, Becz Palnak ... az Mihalj Vajda Ky Jeouetelejgh, nem Donatios Jobbagy volt [BLt 3 Nagy Peter Tusnadj[a] (60) jb vall. — [a]Cs]. *1625:* sem dajka barabas sem lukacz Jmreh nem uoltak eos iobbagj az Janosiaknak [UszT 169b]. *1633:* Eösmertem jol Kovacz Palt ... ide Z egyedy eöss Jobbagy volt [WassLt Monostorj Caspar (65) jb vall.]. *1638:* Georgi Kovats eos iobbagy gialogh szolgal [Km; GyU 28]. *1638/1683:* Tudom aszt hogj az Bethlen János Tisztartajával és öss jobbágyával édes edgy az a' Goja Janos Goja Péterrel [Héjasfva NK; BálLt 44]. *1640:* Tudom azt hogy Kovacz Leörincz:-nek az masik Attiais Kovacz Mattias eos jobbagia vala Donat Mattias Uram Attianak [Nyújtód Hsz; HSzjP Donat Janos (30) ns vall.]. *1666:* Az meny údöre en emlekezem bizonyoso(n) tudom az Apamtolis igy hallottam hogy Homorod Sz: Pali Molnar Andras ... Kornis Margith Aszszonnak eös Jobbagya uolt, mert az eö Kglme elejt szolgalta Molnar Andrasnak az Attyais [Homoródsztpál U; BLt 11 Török Balinth (50) pp vall.]. *1757:* Sipos János ... eö Ngának ... Gyekei ös Jobbágya volt ... s annat szokett el [A.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. *1780:* Egy Bukur János nevü Feleseges gyermekes ös Jobbagyom ... hon nem letemben hirem s akaratom ellen Gagyban[a] Miklosi Mihaly Uramhoz szégödöt esztendeig beresnek ... Miklosi Mihály Uramektol fel kertem, de fel nem adtak [Bözödújfalu U; Pf. — [a]U].

ősjobbágyasszony ugyanazon a telken élő felmenőktől származó (helyhez kötött) jobbágyasszony; iobăgiţă din moşi-strămoşi; Leibeigene (Frau) seit uralten Zeiten. *1664:* Beldi Pál Uram ... az maga ös jobbagy Aszszonyát ket gyermekiuel ki külde ... itt Bodolan[a] egy io hazbol, Szabo Andrast bele szálita [BLt. — [a]Hsz].

ősjószág ősöktől örökölt jószág/birtok; proprietate de pămînt moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Landgut. *1557/1585:* mikola Orsolya Azzony Themeswari Janosne ... Mikola palért Mikola ferencz Tutor, mi eleottwnk Az Nehai Adamossi Mikola Lazlonak Jozaggi feleol kiket Orsolya Azzony Mikola Lazlonetúl perrel zabaditot meg, Jllyen vegezest twnek, hogi az Eos J<oza>got Mikola Pal Birhassa [Gyf; JHbK XXVIII/29]. *1577:* Thowabba ezen keppen Szekelsegbely Joszagok feleollys teonek Jllyen vegezęst es rendelęst my eleottwnk: Hogy a' my Eos Joszagok vagyon akarmy newen neweztessenek azokatys myndeneketh myndenewtt kettę osztnak [Uzon Hsz; BLt 7]. *1586:* hywanak minkett az Nehay Dobray Istwan fjay ... hogy my ö közt<ök> az orszagh szokassa szerint mind az Eös Ioszagott szalogost acquisitumot s mind penig Egyeb Ingo bjngo Marhakatt ... megh oztanok [Lesnyek H; IB VI. 225/16]. *1602:* Az mi eos Jozaga az vramnak volt mellyeknek newek az testamentum lewelbe fel vagion Jrua, Azth nekem keotcotte vala Jegy ruháért [Kv; RDL I. 73]. *1634:* Maczkassi ferenc vra(m) ide Sukra iűwe(n) ily okert, hogi Suki Benedek vramat Mustoha Anniaual Suki Palne Azzoniommal My altalunk az Suki Eos iozag felól meg alkuttatna [Zsuk K; SLt A. 46]. *1671:* Ha kik Kővár védéki Fiscalis jószágot birnak, és onnét afféle Fiscalis jobbágyokat, magok ös jószágokba szálitottanak vag' telepitettek ... az ollyanok ez jövö ... Pünkösd napjáig viszszá szállitsanak [CC 81–2]. *1677:* minden nemü engemet illető iouaimot ingo es ingatlan iokot ... epületeket egj szoual mindeneket megh irt Christof Geörgynek es feleseginek az Eős ioszagot pedigh Cum omnibus adse pertinentys igi hagiom [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. I/32]. *1700:* Filep Boricza aszont az Attyai ös joszaghbol hazasitczak ki tisztesegesen annak rendi modgya szerent [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1746:* édes Atjám ... édes Annjárol devenialt ős Jószágát el adván ... vásárolta vólt à controversiaban forgo Jószágot és Házat [Torda; TJkT III. 34]. *1795:* L.B. Bornemiszsza Anna Mária ... és ... G. Bethlen Rosalia Aszszonyok Ö Nagyságok ... mind az ös, mind pedig a Keresmény Jószágokbol ... meg oztoztanak volna [Kv; JHb XL/8]. *1817:* az vér atyafiakat, meg kel vala Atyafiságoson szollittani hogy az ős jószágnak el adására Szándéka vagyon [Ne; DobLev. V/1009. 2a].

Szk: *belső* –. *1737:* Tenkeszegben egy darab belső ős Jószág [Szentimre Cs; EHA].

ősjószágocska ősöktől örökölt jószágocska/birtokocska; moşioară moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes kleines Landgut. *1663:* Egyébaránt is tudván Nagyságod az én igen elfogyatkozott állapotomat, minden kevés ös jószágocskámnak elveszését, legyen minden kegyelmességgel, had maradékim is érezhessék magokon Nagyságtok fejedelemségének hasznát [TMI. II, 591 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

ős-juss ősi örökség; moştenire strămoşească; altherkömmliche Erbschaft. *1747:* Az Anyai ös Just nem tartozom mig élek fiaimmal subdividalni [Torda; TJkT III. 125]. *1761:* ã relicta ... kiványa Fekete Rebeka Asz(szonyna)k mint in capillis maradt leány(na)k de bonis tam Aviticis qvam Aquisitiis rátaját excindáltatni, de medio tempore férjhez menvén juxta D.T.P.I.101 (így!) parafernizáltatván de rebus mobilibus igyis Nem tsak ös Jusbol ã mely igen kitsin hanem de bonis aqvisitiis et Vi Testamenti

devenialt jókból része nem lehet [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1776:* Ezen Nemes Haza fiai közül Székely Szabadságal élő Születet Szabod Székelyek Szálván mi Ns Marus Székben Magyarosb(an) Feleségeink ős Székely Jussokra ... már Jo időtől fogva ő Felsége Portioját fizetyük [Told. 45/7].

ős-kúria ősi udvarház; conac strămoşesc; uraltes Herrenhaus. *1777/1780:* Vagyon ... egy öss Curia ... Ezen Curiának egy Contiguitásban lévő Gyümöltsös Kertetskéivel edgyüt [Alparét SzD; JHbK LII/4]. *1793/1794:* En NEnyedi Szánto Sándor ... ha mostani meg nem jelenésem mia, az Antiqua Sessioknak meg állitásában, valami Serelmem és p(rae)judiciumom történik, nevezetesen ha az Bagoi régi ős Curiam ... az ezen Országban Törvénnye valt szokás szerént 4 antiqua Sessioban fel nem vétetnék a' Commissiotol, tehát ne légyen késő ennékem, ezen és egyéb ezen osztálynak folyásában né talántán meg történhető serelmeimet Reportatio mellett meg orvosolni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 12–3].

őslakos tősgyökeres lakos; băştinaş, autohton; Ureinwohner, Einheimische(r). *1724:* Az Bozzai birodalmat az régi Atyáinkrol maradot szabadságal birják az falusi lakosok ... az ős Lakosok is ha ekével akarják szántani valamely részit be kertellyék secus az csordával el tapotatik [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. *1753/1781:* Vadnak még ezenn Faluban jeles Gazda emberek Abrugyán vezeték neven az kik nem ide valo öss lakosak, hanem Jövövények [Nagyalmás H; JHbK LII. 4. 74].

ős-lelemény ősi szerzemény; bunuri procurate de strămoşi; von den Vorfahren erworbene Güter. *1602:* Im en az vraim elott, mindenekett Nektek hagiom minden Jozagonmott (!) Eroksegemmet az pénzen veöttet minden pertinentiaiaual ... az Eöss lelemenjbol penig Jo fiaim tuis semie Nem tehetitek Serinatis (!) de az kiul az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindeneket Nektek hagio(m) [Impérfva Cs; BCs].

ős-levél ősöktől örökölt oklevél; hrisov strămoşesc; von den Vorfahren geerbte Urkunde. *1777:* Nehai Etzken András, jószágárol, jovairol valo Öss Leveleket kiknél tud, látott ... a Tanu, minden környül álló dolgaival ... mondja meg [Hsz; BLev. vk].

ős-malom ősöktől örökölt malom; moară moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbte Mühle. *1715/1722 u.:* Minthogj a Szász-Fülpösi Ref. Eccla majd végképpen evertalodott, azért conferálom azon Szász-Fülpösi Ecclába menendő, és lakását continualo Reformatus Pap(na)k ... Beresztelki határonn, Lutz Patakán mostan három köre forgo, régi ős malmomnak decimáját irrevocabiliter [GörgJk 86]. *1771:* Tserefalvánn ... fenn állo régi ős Malmamra a' vizet fel-tolyta [Told. 9].

ős-malomhely ősöktől örökölt malomhely; loc de moară moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Mühlenplatz. *1758:* Tit. Mihállcz Péterné Abaffi Soffia Asz(o)ny recuralt Instantiája által s kivánta hogy egészen el vágattatott gáttyát fel köttethesse annyira hogy Malma meg indulhasson, s járhasson addig mig az ős malom helyre Mihálcz Balás Ur(am) Malmot épittene [Hsz; Borb. I].

ős-örökös I. *mn* ősi, ősöktől örökölt; moşterit din moşi-strămoşi; von den Vorfahren geerbt, althergebracht. *1717:* Sem Anyai Sem nagy Anyai ... Joszágok(na)k nem hallottam, hanem ös örökös Szekely Fiu Agon valoknak hallottam, és tudom lenni az nevezett Joszágokott [Ilyefva Hsz; LLt Franciscus Petko senior (70) vall.].

Szk: ~ *cigányjobbágy. 1736:* Tudom hogy a' Regius Fiscus(na)k ezen Nemes Közép Szolnok v(á)r(me)gyéb(en) lévő Kővári Dominiumhoz, mellyet most a' mlgs Teleki Familia bir vagynak illyen nevezetü ös örökös czigány Jobbágyi [Hosszúfalu Szt; TKl H.F.6. Kardos Gábor (50) cig. jb vall.] ✱ ~ *házhely. 1737:* Motson régi ős örökös Ház Hellyek Nro 85 ... találtatnak közönségesen az egész Faluban, mellyeken az régi Motsi Magyar emberek laktanak volna [Mocs K; JHbK LIX/26. 4–5] ✱ ~ *jobbágy. 1681:* Tudode jol nylván és bizonyoso(n) hogy mostan Kolosvármegyéb(en) Mező Szent Mártonban lako Vlád al(ia)s Bába Péternek az édes attya, és job attya hová valo volt és ki ös örökös jobbágy voltanak [K; BLt 11 vk] | Betlenös nevü falu ... Betlen Domokos vrunknak ös örökös szolgalo iobbagyi voltak [IB. Thuroczi Andras közbíró Désfalván (KK) lakó kezével]. *1701:* Idősbik Nyág Bukur Maros Vásarhelj várossa ös örökös jobágya vala [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.]. *1715:* Tudom hogy a Páll István fia Pál Janós ... Néhai ... Rhedei Istvá(n) Vram(na)k ös örökös lobbagja volt [Városfva U; WH. Mart. Gedő (33) pp vall.]. *1718:* Tudgyuk azt hogy Szakaturi Laszlo ös örökös jobbagya volt az emlitet Mlgos Ur(na)k [Kendilóna SzD; TKl]. *1728:* egy Szalma András nevü ... ős örökös Jobbágy ... innét el bujdosván lakott az Scolákban [Balavásár KK; Ks 13. XV.]. *1731:* az Ur Czégei Vass Daniel Ur(am) eo kglme Thorda vármegyei Oláh Rákosi ös örökes jobbágya szökett el az szükségkor [O. rákos TA; WassLt Hodre Juon (52) jb vall.]. *1766:* L.Baro Branyitskai Josika Daniel Ur eő Nga ... egy felöl ... B Josika Antal ur Branyitskai P. Asztalas Adám nevü öss örökös Jobbágja ... inealának egj más között illyen meg másolhatatlan örökös Cserét [JHb XXXV/57] ✱ ~ *jószág. 1672:* az más fél száz forintal Berzenczei Janos válcson Fratan Attyara nezendö ös örökös joszágot ki [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 16]. *1719:* az mostani Szük és utolsó Extremitasra jutot üdőb(en) ... ada Cserében ... Magyar Dállyán[a] levő ös örökös ülés Joszágát [Hr 1/4 — [a] U] ✱ ~ *jószágocska. 1802:* lévén ... benn a Faluban egy kis benn valo ös örökös eleiröl maradatt Joszágotskája [Lőrincfva MT; SLt 12. V. 18] ✱ ~ *juss. 1767:* (A telket) eö Nga mint Saját ös örökös jussát visza váltván birja [Mocs K; JHbK LIII/18. 14] ✱ ~ *kuriális hely. 1810:* A Meltoságos Exponenseknek ezen Faluban vagyon egy ös örökös ... Groff Teleki Mihály Ur ő Nagyságával közös még kiszakastatlan Curialis Helyek [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 327] ✱ ~ *lakóhely. 1781:* az belső fundus, ös örökös lakóhely kisebbik fiat törvényesen szokta illetni [Tapolca Cs; RSzF 231] ✱ ~ *porció. 1674:* Zalogositottam volt el ... Mező öri ös örökös portiomat [Mocs K; JHbK XXV/9]. *1763:* (Van) Galgotzi Istán Ur(amna)k bizonyos ös örökös acquiralt portioja Ns Miklos Varszékben Nagy Ajtan [M.fráta K; JHb XVIII/28] ✱ ~ *rész. 1740:* ab una Providus Bartok András ... ab altera Providus Varga Ferentz ... tettek volt Conventiot legitimo modo az akkori Providus Hetes Regiusok elótt, az Tóbisok verejében lévő Varga Ferentz, tizenött Vas tsinálásra való Portioja iránt melj ös örökös vérségh szerent való része volt Varga

Ferentznek [Torockó; Bosla] ✱ ~ *szántóföld. 1812:* az alperesek legg kissebbet se gondolván ... e Nemes Hazánok a Hatalmaskodasokot Szorossan tilalmazo Törvénnyeivel ... a Fellperes Urnok ... egy öss örökös allodialis Szánto Földjét ... erö hatalammal meg szántották [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16] ✱ ~ *szénafühely. 1725:* azon Széna fü helly ... ős örökös széna fü hellyek lött vólna? [Hévíz NK; JHbT vk] ✱ ~ *szőlő. 1735:* az Martallya nevü Szölö hegyben levö ös örökös szölömböl ha kik mit mennyit ... el kapaltak, foglaltak ... minden uton modon rehabealni[a] [Torda; TJkT I. 27. — [a]Tollban maradt: kívánom]. *1802:* azan Szöllö öss örökös Szölöc [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ ~ *udvar* ösöktöl örökölt nemesi udvarhely. *1820:* A' Vartzagás Úttzai szegelet ház Ös örökös Apai Udvar lévén ... a tisztelt Ur magának és gyermekeinek ell felejthetetlen praejudiciumara, látván A' Tekéntetes Urnak, és a' Tekéntetes Iffju Asz(sz)onynak, nagy reá valo esekedését ... által engedé a' Tekéntetes Vrnak és Tekéntetes Asz(sz)onynak [Ne; DobLev. V/1034] ✱ *osztatlan ~ jobbágy. 1694:* Balogh alias Kerekes Kús Géórgj egj héten Sarosi János Uramot szolgálta ... más héten Kabos Gaborne Aszszonyomot Ebeni Anna Aszszont, harmadik héten Kálnoki Mihalyne Ebeni Judith Aszszont, az megh irt Aszszonyok közöt osztatla(n) öss örökös iobagj volt [Gyulatelke K; SLt AM. 3 Szabo István (36) jb vall.].

II. *fn* ösi/vérségi örökös; moştenitor natural; Leibeserbe. *1793:* meg itéli a Continua Tábla, hogy ... Logáékatis Ház helyekkel örökségekkel edjütt nékünk mint ös örököseknek a Zálog Summának le tétele mellett ... a Zálogos Possessorok ki bocsássák [T; DobLev. IV/730. 1b].

ős-örökös birodalom ösi birtoklás/bírás; stăpînire/posedare din strămoşi; von den Vorfahren stammendes Besitzen. *1794:* azt állitván hogy azonn helljeket Te és inkább Eleid szerzették volna, nem tsak, hanem azok iránt helljtelen utan modon, koholt leveleket fitagtattál, az Exp(one)ns Aszszon ös örökös bekességes Biradalmának meg zavarására [Szováta MT; Berz. 1. XL/14].

ős-örökös bojér ösi, bojér ösöktöl leszármazott (fogarasföldi) bojér; boier descendent din strămoşi boieri (din Ţara Făgăraşului); von Bojaren abstammender Bojar (im Fogarascher Gebiet). *1675:* Voltak ös örökös boérok, kiknek boérságok extendálodott egész falu határára [Fog.; UF II, 662].

ős-örökös csere örök érvényü csere; transmiterea definitivă a dreptului de proprietate prin schimb; endgültiger/definitiver Tausch. *1757:* Melly állando, meg másolhatatlan ös örökös tserét mind két fél, maga, Successori, posteritassi ... ratihabealják és örökösön meg tartyák [Kisesküllö K; Somb. I].

ős-örökösképpen ösi örökségképpen; ca moştenire strămoşească; als althergebrachte Erbschaft. *1741:* ezen föld mlgos Josika uramat Concernàllya ös örökösképpen [Bányabükk TA; JHb XIII/15. 2].

ős-örökösség ős-örökös volta vminek; existenţa a ceva din moşi-strămoşi; das Sein von etwas als uralte Erbschaft. *1738:* az Venhegyi szöllö(ne)k ös örökössége ... az Actrix Aszszony által elsö ferjével valo fel fogatatása [Torda; TJkT I. 177].

ős-örökség ösi örökség; moştenire strămoşească; althergebrachte Erbschaft. *1625:* Ezen Boërok magok eös örökségeken kivül mas fundustis birnak [F.porumbák F; ÁLt Urb. 14] | Ezert kellet uolt tilalmat tennem koúacz Georgi ellen, mert ennekem ös öroksegem, megh kenaltam kouacz Geòrgiot az örökségh ualczagaual ... El nem uótte [UszT]. *1641/1687 k.:* Kisfaludi Pap Katának al(ia)s Incze, Incze Márton Praedikátor, ugy mint legitimus Tutor által ... Somosdon lévö ös örökséget, külsö javaival edgyütt a Somosdiaktul repetálta [MMatr. 87]. *1733:* en ezt kevänom mint hogj kegjelmed en töllem suljos gjanoval keresi az örökseget, hozzon kegjelmed vagj jo levelet, vagj jo bizonjsagot, avagj jó fegjvert, az ki megh alhato legjen, mivelhogj ös örökségünket keresi kegjelmed [Torockó; Bosla]. *1782:* Ami nézi az 1715 béli 2da Marcii költ Contractust, az sem subsistalhat, és az Ának nem prejudìcálhat Actioja enerválására, mig nem az Ik az In Anno 170 die 12dik xb<ris k>ölt Divisionalist Eczken András és Miklos között perágáltatattot ... elö nem adják annyival inkabb hogy azon Contractuálisb(an) tékoszlás modra ös örökségetis hagyott Ecken Miklos Eczken Andrasnak [Hsz; BLev.].

ős-porció ösöktöl örökölt birtokrész; parte de proprietate moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Besitzteil. *1650:* Toldalagi Mihali vrammal valo per ... indultatot az nagi Kendi es Szenavereösi Eös Czakani portioi feleòl [Kelementelke MT; Ks 19/IV. 4].

ősrégi ösi, nagyon régi; străvechi, strămoşesc; uralt. *1784:* látván a' Kováts Familia, hogy ... régi öss Malom hellyünkre épült Malmunkat ... nem turbálhattyák ... azt Instálják Memorialissokb(an), hogy azon Inquisitoriából Sopiáltassek a' differentia, azaz: a' mi öss régi Malom hellyünkre épült Malmunk tollaltassék, a' Kováts Familia uj Malma Stabiliáltossék [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

ős-rész ösöktöl örökölt rész; parte de proprietate moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Besitzteil. *1577:* Kws Nywlasson az eos Reznek hasson felle tholdallagj ferencznek Marad [Vajdasztiván MT; BfN 71/19].

ős-rét müveletlen/meg nem müvelt rét; luncă necultivată; brache, unbebaute Wiese. *1791:* az Holt Marosban az ös Rétek Között [Mv; MvHn].

ősség ösi jószág; proprietate moştenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Gut. *1609:* tudom hog az Tompos eösegiröl mindeltig becz palt es becz palnet zolgaltak [Tusnád Cs; BLt 3]. *1823:* itt Szóvátán[a] sem kün, sem ben semmi össége nintsen [CsS. — [a]MT].

ős-szénafü ösi szénafü; fîneaţă străveche; uralte Heuwiese. *1748:* A Varju Széken fellyül a Verö fényen lévö oldalon ... régi ös Széna fü [Nagyercse MT; EHA].

ős-szesszió ösi telek; loc de casă moştenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Grundstück. *1739:* az Haz az atyaj öss sessión mellyre Neh Csetre Gyorgy ur(am) szallott meg vòlt [Mezöbánd MT; MbK VI. 6].

ős-szöllö ösi szöllö; vie străveche; uralter Weingarten. *1753:* A tizennégy táblából allo régi ös szöllö vagyon igen

jo Cultivatioban [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1757:* A fel hegy nevezetű ös szölö [Koronka MT; EHA].

ős-tanórok ősi tanórok; fîneață împrejmuită moștenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbte, umzäunte Wiese. *1779:* deven Marton vágasaban ... régi ös Tanorokunk [Bözödújfalu U; EHA].

östömpöly l. stempely

ős-tősgyökeres ősi származású; de origine foarte veche; von uralter Herkunft. *1809:* azon Haza és Atyafiui szeretetböl s szánakazásbol tett Segedelmekböl idövel terhes Adozás következet, melynek sulya alatt mü Hajdani Praedecessoraink ös tös gyökeres Székely Successori nyögünk [Asz; Borb. II]

ösvény 1. gyalogút; cărare, potecă; Fußweg, Pfad | keskeny (kitaposott) út; potecă, drum îngust; schmaler Weg. *1571:* az Dynnjes kertekel Az Bekas patakra Meneo Eoswent Beh foglaltak, Byro vramat eo K. keryk azon zabaditassa megh [Kv; TanJk V/3. 46a]. *1573:* Kinces lanos azt vallia ... vgi latta valamy videkbely zekeres Emberek fely Mennek volt az Apachak haza fele az Soros vton Allotak volt ky az Eoswenre az zekerrel [Kv; TJk III/3. 294]. *1589:* Latam hogy azonj nepek mennek ott el az en Zabomban ... vgj wueoltek ne mennienek az Zabra, lam ott vagion az Eöswen mennietek arra [F.boldogasszonyfva U; UszT]. *1597:* enis eleghzer iarta(m) oda Bodo Gergeltül mente(m) Bodo Janosni ott sokan Jariak azt az eósue(n)t [i.h. 12/37 Martha relicta quondam providi Martini Foris vall.]. *1600:* Az belseö wez sorkarol, a ki eösweny be megye(n) a Feier Nikoba az Feier Nikobwl az mely eösweny ki hagh az Orozhegyi kapuhoz, azon alol mind az kett fele Feier Nikonak Farkaslaki [i.h. 15/103 Nagy Gergely Palfalui (70) Zabad Zekely vall.]. *1631:* Eözuegj Borbely Lukaczne az Nagi szegelet haznal az eösueönjben megien vala [Mv; MvLt 290. 50b]. *1637:* Szekely Istua(n) gjakorta jart oda Padocz Istuannehoz ... s az en kertemen ugja(n) eösueönt Czenalt altal [Mv; i.h. 291. 106b]. *1677:* Ez Ország széliben lakozo, és szomszéd Országokkal határozo Vármegyékröl és Székes helyekröl viszont csak szomszéd Vármegyéig igasságos mélto dolgokban és szükségekben Testimonialis vétel nélkül-is el-mehetnek. Csak hogy az igaz derekas szababos utakon, s' nem penig, a' meg-tiltott utakon, és ösvényeken járjanak [AC 87]. *1678:* Tudode it az Sebesi Tilalmas Plajon vagy ösvenyen kocsin avagy Hinton ki ment volna altal az Havas al földi hatarra ...? [Fog.; BK vk]. *1688:* Itt ... mivel Havasalföldeben által járo eösvenyis vagjon kétt Plajások szoktak lenni [F.ucsa F; ÁLt Urb. 34]. *1745:* sem à describalt Szekér út, sem az viz partján levö ösveny ne p(rac)cludaltassék [Torda; TJkT II. 61]. *1751:* a' Ros föld végiben lévö utatskán többire Néhai Király Dávid járt ... a' más ösvényen is nem az egész Falu, hanem az ott lévö szegvég járogatott [Koronka MT; Told. 14/46]. *1774:* (Vicinusa) fellyül az Rováb(an) menö ösveny vagy is Erdölö ut [Erdösztgyörgy MT]. *1802:* (A) Faluban alá, fel járo sikátor, vagyis ösveny [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 8]

Hn. *1366:* <meta> ... abhinc flectens versus partem meridionalem cadit in unam semitam vulgariter Altalwsvin vocatam [Ub II, 255 Határjárás Nagydemeter (Besztercevidék) és Tukes elpusztult település között]. *1451:* in vertice cuiusdam montis Orozewswen vocati [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II, 48]. *1514:* attingisset[a] quandam semitam vulgo Zylasayfelethwalo ewswen [Tóhát BN; i.h. 327. — [a]Ti. meta]. *1587:* az Kyskendre meneo Eoswenyen alol [Nagykend KK]. *1592:* Keozep rezben az Kapolna eoswenie mellet [Fancsal U]. *1607:* az eosuen mellett (sz) [Szentgyörgy Cs]. *1617/1687 k.:* A' Kis Péter tavánál az Apro ösvenyben (sz) [Mezökövesd MT; MMatr. 395]. *1623:* az farkas ghodor fein az eosuen keleöben (sz) [A.csernáton Hsz] | az Pap òswenyen fellyel (sz) [Sszgy]. *1629:* az patakon tul az Cziakanios osuenie [Egerpatak Hsz]. *1634:* az ösueny altal kelöb(en) (sz) [Tusnád Cs]. *1645:* az Ajtoni Eösvenyben (sz) [Györgyfva K]. *1662:* Keökülleö vize mellétt az ösvenyek elött (sz) [Sövényfva KK]. *1669:* Also hatarban Czerjek eosvenje szegin (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. *1685:* az ösveny vegin kül az külsö labban (sz) [Kilyén Hsz]. *1687:* A Csavasi oldalon az Osvennyel (sz) [Désfva KK]. *1688:* Az Szeretszegi ösvennel (sz) [Kozmás Cs] | az Sz. Mihállyi ösvennel (k) [Tarcsafva U]. *1689:* moso reth ösuenje mellet [Csókfva MT]. *1715:* A Petki ösvenynél az hoszszu föld (sz) [Pálos NK]. *1717:* Az Desfalvi malomra jövo ösvennel (sz) [Somostelke KK]. *1718:* az Szalteleki ösvenynél (sz) [Mezöbánd MT]. *1721:* Az Köhalmi ösvenynel (sz) [Pálos NK]. *1726:* a Szászok Ösvenyenél (sz) [Gogánváralja KK]. *1729:* Az Török ösveny mellet [Csávás KK]. *1732:* a Sár ösvenyin alol (sz) [Bikfva Hsz]. *1750:* az Sinfalva fele járo ösveny mellett [Aranyosrákos TA]. *1759:* A Kápolna Mezöb(en) Magyarosi ösvenynél [Lázárfva Cs]. *1772:* Az Oláh Kereszt ösvenye mellett (sz) [Szászfenes K]. *1773:* A Bük elött az ösvényen belöl (sz) [Vasláb Cs]. *1779:* az Adorjáni ösvenynél (sz) [Nyárádsztanna MT] | az oláh ösveny nevezetü helyben (sz) [Csöb U]. *1781:* Ösvenyre hágoban (sz) [Farkaslaka U]. *1792:* Az ösveny hagaja alat (sz) [Derzs U]. *1797:* Ökör ösvenynél (sz) [Tarcsafva U]. *1799:* Sütö ösvénje tövin [Lövéte U]. *1814:* A Komlos oldalába az ösveny mellett (sz) [Pusztakamarás K]. *1820:* az ösveny felibe levö föld [Adámos KK]. *1823:* A Szamostelki ösvénynél (sz) [Abosfva MT].

Szk: *árkos ~. 1735:* Az Anditts Völgyének Veröfényes része ... a' le vont borozdától fogva a' falú felöl az anditts Gödrire le ménö árkos ösvenyig juta a Torma és Jósika Részre [Mezöcsán TA; Born. X. 7] ✱ *havasi ~. 1831:* éppen az Optsina tetön a' pláj, vagy is havasi ösvénybe föld halombul határ jel készittetett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] ✱ *lóháton való ~. 1606:* Az füle Gergelj haza(n) aloll chjak gialogh es lo haton valo eósuenj vagio(n) [UszT 20/237 Paulús Cziont de Miklosfalwa (29) lib. vall.] ✱ *sétáló ~. 1844:* A' sétáló ösvenyek a kert és gyepük mellett sok ákátz, Jegenye, füz és egyébb vad, 's gyümölts termö fákis lévén, azokat 's azoknak jövéseiket az arendatornak ki vagdaltatni szabad nem részen [Mv; TSb 37] ✱ *vámos ~. 1712:* lévén ab antiquo egy szoros Vámos Ösveny Gyergyóból Molduvára, mellyetis régi idöktöl fogva Erdéllyi bóldog emlékezetü Fejedelmek Conferaltak vólt Szegeny Eleimnak [LLt Fasc. 67] ✱ *veszett ~. 1722:* az Erdölö ut, és égj veszet ösvénj Patak szom(szédságában) alkalmas karora [Csomakörös Hsz].

2. (utca szélén levö) árok; șanț (la marginea drumului); Straßengraben. *1822:* el-türtem Hadnagy Titt Ferenczi Károly Urnak azon rémittö egésségtelen undok tetteit, hogy a' szomszéd Istallója Hidlássát ugy epitette; hogy a Ló vizellet az uttza ösvényibe folyt [Dés; DLt 633].

3. *átv* vmilyen út-mód; cale, mijloc, modalitate; Art und Weise. *1764:* nemis illik azt most disputalni, hanem tsak ez az kérdes, l(e)g(iti)ma Executiot peragaltaké az Ik vagy nem? igaz az hogy nem, ā fellyebb meg irt ratiok és ösvenyek szerént, azért kivánok judiciumot [Torda; TJkT V. 220].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

ösvényebeli Ösvény nevü helybeli; din porţiune de hotar Ösvény; aus dem Ort Ösvény. *1816:* Szentegyház vagy Papok ösvenyjebéli competens részek [Nyárádsztlászló MT; EHA].

ösvényecske kis ösvény; cărare/potecă mică, potecuţă; kleiner Fußweg, Pfädlein. *1769/1802:* Szakatura Burgyin alol egy ösvenyetske mellett lévő udvas fákban tanaltatott egy kereszt [BSz; JHb LXVII/3. 45].

ösvényelés ösvény-taposás; bătătorirea unei poteci; Feststampfen eines Pfades. *1834:* Hegy elő nevezetü hellyben egy darabotska Suhartz pallog kaszálója ... mellyet az ott el járo ösvenyelés miatt nemis igen használhat [Tarcsafva U; Pf].

ösvényes loc cu potecă/unde trece o potecă; Ort, durch den ein Pfad führt. **Hn.** *1817:* Az Ösvényesbe (sz) [M.valkó K; KHn 106].

ösvényke kis ösvény; potecuţă, potecă/cărare mică; kleiner Fußweg, Pfädlein. *1751/1753:* a' Falu azon két ösvenyke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78].

ősz[1] **1.** toamnă; Herbst. *1546:* az menes zam zerenth harmycz negy, ha therek men, Loh, yar benne, thahath Ez yewe Nyaron, el ne walazak, Egy masthol, hanem Eezyg (!) Egyth yaryanak Eewzel ozthan, ozaak, kethe, fele, Legyen Egyke, es az masyk fele. Legyen, az masyke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1697:* Szukári Ferenczék Nyarat szaka egesz öszigh Mind Vágós mind egyéb Céhbeli Segitczégét el kerülvén büntetöttenek 4,4 forintal [Kv; MészCLev.]. *1704:* már az őszt, telet és tavaszt itt érvén és töltvén el a mi nyomorúságunkban, adja azért az Úristen, hogy a nyarat itt ne töltsük el [WIN I, 111]. *1746:* Groff Bethlen Samuel ur ... Ugrárol feles Disznokat be fogad s fel hajtattya ezen ... Bükre, és egesz öszig ... ott legelteti [Lupsa F; Ks 67. 46. 21]. *1768:* Gaspar István a Tavalyi Praemondáját nem vette vólt mind ki ez időn pedig az ősztől eddig vett 29 vékát [Esztény SzD; Told. 5a]. *1780:* a' Vas Dézmásnak ... szabad légyen, a' Vasakbol ollyan mértékü jo Vasakat a' mikor mi szükségesebb venni, olly rendel hogy őszre Szent Mihálly napig a Dézma fel-keljen [Torockó; TLev. 6b]. *1790:* már most az öszt mind az házban töltettem s töltem [Nagylak AF; DLev. 2. XIIIB]. *1797:* Az kotsi kerekeket a Vártzai Molnár mind eddig el nem készité, s talám öszig sem kesziti el [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. *1811:* el-hozza az Ösz a' böv szürettyeket | Ösz! ... te bé-zárod a' Természet' kebelet ... A' Földről mindent, a' mi táplál elragadsz [ÁrÉ 103, 188]. *1847:* hogy őszig mind Istállon legyen[a] s a kèsz Szénát egye, nem látom gazdaságnak [Dés; DLt 758. — [a]A bika].

Szk: *~felé. 1653:* Ugyan ebben az esztendőben[a] ősz felé nagy pestis támada oda ki, és elébb-elébb jödögelni láttuk lassan-lassan ide felénk [ETA I, 139 NSz. — [a]1622-ben]. *1787:* bár tsak a(n)nyira vihetnék hogy fedél alá vehessék őszfelé [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1793:* A' Néhai Mlgs Gróf ... hibás cselekedeteit[a] most nem régiben az ősz felé, a' bor vizen létben tudta meg világosobban [Koronka MT; Told. — [a]A feleségéét] ✱ *~ fogytán. 1768:* Hogy az Hetek változzanak valaki Müvét vegzi ősz fogytán, viszont Tavasz kezdetiben a' kezdje, hogy igy se szegénnye se tehetősebbe kárt ne vallyon [Torockó; TLev. 9/12] ✱ *~ kezdetitől fogva. 1770:* Az Udvari Diszno Pásztor reportallya mi előttünk hogy az ősz kezdetitől fogva estvenkent mindenkor Ucsut adogatvan a sertesek(ne)k, mind öszve Huszonnyolcz köből Ucsut hordot ki nekiek [Balázsfva AF; Utl] ✱ *~ óta fogva. 1592/1593:* eoz vlta fogua mind igy tudgja, az mikeppen megh vallot (!) [Szilágytő SzD; Ks] ✱ *~ tájban/tájatt. 1749:* Die 30 May El kezdven az Maior az Saytot Niomni első kett hettben Niomot kett kett saytott ... Eosz tayban utoliara ... Napiaban Niomott saytott Eggiet Eggiet [Kv; Szám. 26/VI. 479]. *1770:* Olosz Ferencz vr ... ősz tájat Benczenczen betegedett volt meg elsőben, s onnan ugy hazotta azon beteg által magát ide Gyógyra; hogy a' Savanyu vizhez kőzlebb lehessen [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun Susanna lev.] ✱ *~től fogva. 1717:* A' Detrehemiek(ne)k ugyan semmi hasznokot nem vettem az ősztől fogva igen el nyomorottak [Mezőméhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. *1748:* tudom bizonyoson hogy száz kalongja szalmáját eo Kglmének semmivè tötték ösztöl fogva [Torda; TJkT III. 240]. *1756:* Csös Török buza ... el hitvánkodott aproság rideg sertesek(ne)k is neha néha adogatván együtt öttek meg ösztöl fogva 49[a] [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám. — [a]Vékát]. *1792:* Ösztöl fogva Tavaszig az Utrizált Katárka fedetlen tartatott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5] ✱ *az elmúlt ~től. 1735:* a marha dögi egj kevésse meg kezdet volt Sünni en a Nacsagod Paroncsolatya serint, Bezoartica Tincturat hozattam egy lotot s eppen az él mult östol meg probáltuk s ugj mutatya magat mintha könnyebben volna [ApLt 4 Lőrincfi Láslo Apor Péterhez].

2. *~ön* összel, ősz idején; toamna; im Herbst. *1657:* Énreám őszön esvén az negyednapi hideglelés ... mind háborgatott nyolc holnapig [KemÖn. 50]. *1688:* Havasolföldéb(en) ... öszön mikor az juhokat bé felé hajtották, az Utb(an) Rukornál az Farkas ött meg 1687 béli nöstény báránt nő I [Bucsum F; MvRKLev.].

Szk: *annakelőtte való ~ön. 1789:* mikor elsöbben egy Télen Jég menés alkolmatosságával el szakasztotta a gátot az ár víz, annak előtte valo őszen valamennyire meg igazitották volt a gátot [Abosfva KK; GyL] ✱ *az ~ön* a. az elmúlt öszön. *1767:* az öszen az l(ste)n kevés vizet adott volt [Esztény SzD; Told. 5a]. *1795:* nyavaja törés érvén az őszen a Feleségét mind addig fekütt, mig azon Nyavalyában meg is holt [Elekes AF; BK]. *1843:* Az Öszön mult Esztendeje Dékány lévén az Ujj Hegybe 4 Marhát bé hajtattam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. — b. a jövő öszön. *1821:* A mi a földben indult bokrosodást illeti ... parantsollya meg, hogy az öszön, Télen, Tavaszon irtogassa, tisztogassa ki az Irotványt [Somkerék SzD; Berz. II. 75]. *1823:* tám az öszön bé jön [Veresegyháza AF; Told. 7]. *1826:* Ventillálgatván az Usurásokat Lázár Stépán ... az öszen 13 veder mustat adni köteles [Bábahalma KK; RLt O.1] ✱ *az elmúlt/a múlt ~ön. 1605:* megh kenala ez eöreksseggel Molnar Janosne hogy uegie(m) megh, mert masnak idegennekis el adgia, nem leön mit tenne(m), megh kelle venne(m), az el múlt eöszen Zab aratáskor ücom en

megh [UszT 19/1]. *1715:* az elmult öszön eleget állott az urfi malma héjjában [Türe K; Told. 28]. *1756:* nyólcz kövér Sertést ... az el mult öszenn ... meg lövöldeztetett ö Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1768:* feles szénájokot ... a múlt öszön az Molduvaiak mind el égették [Csomafva Cs; LLt]. *1839:* vetetek buzátt 18 vékátt a mult öszön [Bodola Hsz; BLt II. 12] ✱ *azelőtt való ~ön. 1565:* Kővárat ugyanazonképpen adá a németek kezébe.[a] Onnat menének a németek Bánya alá. De a király[b] meg nem segitheté őket, mert igen nagy tél vala, és a királynak kész népe akkor nem vala; mert népét akkor nyúgottja vala, mert azelőtt való öszön mind hadakozott vala [ETA I, 23 BS. — [a]Báthori György. [b]János Zsigmond] ✱ *azon ~ön. 1562:* (Fráter Györgyöt) azon öszön megölék hegyes törrel Alvinczben a Ferdinandus vitézi [ETA I, 15 BS]. *1706:* Mak bér azon öszön nem jőt az határrol [Fehéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. *1799/1816:* azon öszön ugyan azon kertben lévő Sarjut ... együt etettük [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Nagy Sandor (28) vall.] ✱ *(az) egész ~ön. 1701:* az egesz öszön bokaig jartam az sarb(an) [BLt 9 Toth István Ne-ről édesanyjához, Toth Balásnéhoz Angyalosra (Hsz)]. *1770:* a Kúkűllő egész nyár és öszen mind kícsin volt, akár hol járhatták [Balázsfva AF; Utl] ✱ *egy ~ön* egyvalamelyik öszön. *1734:* sok feles sellérei is a sok fa hordás miatt ... el mentenek az Idvezült Ur földéről, kivált egj öszön nehez <u>t lévén meg boszankodtak a felettébb valo szólgálat <f>a hordás miá [Kv; TKI Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) provisor bonorum kezével] ✱ *ez/ezen (az) ~ön. 1599:* En teobzer oda be ne(m) iarta(m) hane(m) czak ez eösze(n) [UszT 14/14 Benedictus Drabant de Fanczal (50) pix vall.]. *1675:* Ezen az öszön vetettem buzat Cüb 250 [Porumbák F; Utl]. *1790:* Az Fűresz malom arkat most ásátom es fonatom s ha Isten velem leszen ezen öszön gátra veszem [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1825:* Tartozik ... Náznánfalván lévő Csitkos Kertyit most ezen az öszen jol meg igazittani [Mv; Berz. 21] ✱ *a jövendő/jövő ~ön. 1597:* Harom eztendeje lezen az Jeóuendeó eözen hogy Bernath Andras zolita az chyrben letünkben Zeóles Balast [UszT 12/59 Nicolaus Benes de Lengelfalúa vall.]. *1774:* szándékozik is a fijait kegyelmedhez ki vinni vagy küldeni a jövő öszen [Egerpatak Hsz; DLev. 5. XIV. 9]. *1824:* Ugarlunk, és vetünk az jövő öszön Ősz Tiszta Buzát Tizenkét Vékát [Göc SzD; SzConscr.] ✱ *a következendő ~ön. 1813:* Az ezen Esztendőbe Termő Török buzájok ... a következendő Öszön el Csépelhető lészen [Szászerked K; LLt] ✱ *a következett ~ön. 1832:* egy Istállom ... a következett öszön bé fedgyem [Dés; DLt 439] ✱ *a közelebbi ~ön* **a.** a múlt öszön. *1804:* a' közelebbi öszen, midön kaszáltunk volna a' Galotzáson innét a mi Határunkon ... hát jönek a' Remeteiek mintegy 60 Számmal [Toplica MT; Born. XVb Sztoján Jakabutz közlakos vall.]. — **b.** a következő öszön. *1823:* Sz: Csanádiakkal tennap ... igy egyezénk hogy a' közelebbi öszön esendő Szüretkor a' limitatio szerént a' Dézma széken tartoznak mustot adni — az Udvari Tiszt Lászlo János a' kezes érettek [Veresegyháza AF; Told. 7] ✱ *a (leg)közelebb (el) múlt ~ön. 1772:* Zilahi István Uram harisnyába és Botskorba még most is fel járagat Gázmér Kriskához Malatora. Eczakántként (!) azt én pedig a leg közeleb mult öszszön hallottam ... kotsissa Molnár Gyurka beszéllette azt is hogy Magyar országra oda hordaszta magával [Dés; DLt 321]. *1798:* a közlebb (!) el mult Öszen midön legjobban szüreteznenk ... tsak 4dik tarsunk ... őrizné az Erdőket [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1842:* közelebb mult öszön egy Disznotskát fel vetettünk pajtára, 's az után hamar lett el döglésé [Bözödújfalu U; Pf Kováts Sándor lev.] ✱ *minden ~ön. 1769/1778:* A' Szólgálaton kivül Szent Mihálly Adóját minden öszön, mellyet Tüz-hely Pénznnek is hívnak három három Márjást adnak [Bagos Sz; BfN DDD/4] | minden Öszön Lent, vagy Kendert bizonyos számu fontokat vetvén Aszszony Népeinkre, mig azt fondogallyák, addigis hajtanak az Vraság Szólgálattyára [Kárásztelek Sz; i.h.] ✱ *most az ~ön* **a.** a múlt öszön. *1793:* most az öszen ... egészen elszánta magában hogy minden uton modon elváljék [Koronka MT; Told.]. *1808:* most az Öszön lett Törökbuza Szedéskor ki Szedte vagy Szedette-le a' Málét, azt bizonyoson nem tudhatom [Felőr SzD; BetLt 6 Marosán Alexa (44) zs vall.]. — **b.** a jövő öszön. *1710:* egj pinczet ... czenaltatnek most az eöszen mihelt, az malmot meg indittathatom lisztre [Szentkirály Cs; BCs] ✱ *a tavalyi ~ön. 1757:* Az idén szőtettem az tavalyi öszön fonni ki adott kenderből szálából, és csőpőibol ... Kender vászont [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

3. *~ire* őszre, ősszel; la toamnă; im Herbst. *1855:* a Török buza kasra szűksege lesz öszire [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

4. *~kor* ősszel; toamna; im Herbst. *1769:* Birt még négy hold Széjna rétet ... kettejét az Leg-közelebb valo öszkör (!) vette volt [Ne; DobLev. II/413. 3b]. *1776:* Ha öszkor casu quo a pénznek le tétele el maradna, ugyan csak annak le tétele Vltima Octobris meg légyen [Uj-Torda; i.h. II/483].

Szk: *az elmúlt ~kor. 1733:* En most az el mult öszkor tanalkozvan egy <Peter>di emberrel, beszéle hogy az Kincsi Burnáék ott laknak nallok [Dég KK; SLt 8. K. 5 Breda Vasilie (50) jb vall.].

5. *ősszel* ősz idején; toamna; im Herbst. *1546:* Eezyg (!) Egyth yarjanak Eewzel, ozthan, ozaak, kethe[a], fele, Legyen Egyke, es az masyk, fele. Legyen, az masyke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — [a]A ménest]. *1603:* 1601 eozel zantaskor Nagj Deueczjeri Galfi Gergeli adot uolt Niuzaliba[a] Rhegeni Albertnak ket eokreot [BesztLt 15. — [a]Noszoly SzD]. *1604:* az zabadsagh megh leúe(n) az el múlt 1599 eztendeóben eöszel megh borozdoltúk teórúeny modgia zerint kilencz borozdaúal [UszT II/3. C. 54]. *1647:* Veres Janos ... Azt igirte hogy maga erejével szekerevel ... egy hetigh szant ugarat vgyan egy hetig öszel kever [Tötör SzD; Ks 42. G]. *1665:* Eoszel Cziganynak kalibakot csinaltatot [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1712:* az Nehai Galgai Racz Istva(n) Ur(am) szőlójetis akkor összel Racz Peter, es Orban Elek ur(am) szedtek meg [Vadverem AF; JHb XXIX/21]. *1750:* (A marhákat) öszszel is midön bé szorulnak az akolyba, e szerint kell számba venni [Marossztgyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. *1795:* öszel a Török buza Dézmát bé vittük az Udvarba [Elekes AF; BK]. *1806:* az Erkedi Szőllójét ... Öszel meg mettzük, Tavaszszal fell köttyük [Dedrád K; LLt].

Szk: *az ősszel* az elmúlt ősszel. *1571:* az keet forintiat ... az őzzel atta meg, az szaz pinsze, Meeg hatra uagion [Nagyölves MT; BesztLt 3596]. *1604:* Annak utanna az eozzel egy taiba, ugj mint Zent Andras nap taiat, Jeoue hozza(m) Bika faluara, kezde hini hogy menniek fel, mint az erdeotle(n) helyreol Olah faluba, es eo enneke(m) zallast tartana [UszT 18/43]. *1665:* (Az utat) el vesztegette az malom arkabol ki foljo viz, lovastol az öszel czak bele ne(m) veszek abba az utba [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1721:* az mely kementze meszet az öszszel raktak volt,

mihest az idö annyira nyilatkozik azt mingyart meg egetik [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. *1761:* eö Nga ... az ősző́l hajtatott volt kanczakat teleltetni ide [Branyicska H; JHb XXXXV/39] ✱ *az/ez elmúlt/a múlt ősszel. 1557:* walamy marhaya wezet wolt el ... az el mwlt özel wyte wolt oda, az kyral ö felsyge yobagahoz [Somkerék SzD; BesztLt 32 Erdely myklos a beszt-i bíróhoz]. *1574:* Maradék Peter ... vallia ... hogy Ez elymwlt Eozzel leot volt eo hozza zabo Sebestien varadrol [Kv; TJk III/3. 311] *1606:* el múlt eószel pedig megh erti Janos Vram hogj Zedi Lukacz Vram a' keörtúelt S eöis ugian megh akaria uala zedetnj [UszT 20/195 Joannes Dersi de Gagi pp vall.]. *1783:* Hallom másoktol, hogy a' melly Lovak innét a mult öszel vesztenek el azokat Nanya Makavej lopta volna el [Faragó K; GyL. Gorsa Kosztándin (55) jb vall.]. *1813:* A földeket a mult öszszel is meg lehetösön meg miveltettük [Killyén Hsz; MvRKLev.] ✱ *azon ősszel. 1777:* tudom midön Potsa Lázárné Aszszonyom azon öszszel meghalálozott mendszent napján és Rákosi Lászlóné Aszszonyom adott egész halo egyet mást az Annyának [Márkosfva Hsz; HSzjP Agneta Tsákány (16) vall.] ✱ *egy ősszel* egyvalamelyik öszön. *1678:* egy Öszel kesen, mikor mar ho is eset vala, az Barabas György Uram Marhait tien hatig valot, az Szent Leleki varhoz hajtottak vala [Kézdisztlélek Hsz; i.h. Johannes Bolta Senior (70) pp vall.] ✱ *ez ősszel* ezen az elmúlt öszön. *1570:* Nylwan Meg Monda hogy ez wzel apaffy ferencz Jobagyanak az Mezwn Egy wkret Nywzak Meg [Nagyfalu SzD; BesztLt 79]. *1571:* Panazolkodnak Ennekem az w felsige iambor hjwej Czyczo tartomaniaban Damokosffolujak hog ez özwel mykor Zabo Estwan Lapos Baniat myweltetne Ment wolt Estwan felso Baniara ... gelytitirt (!) [Retteg SzD; i.h. 3514 Barius Janos Rettegj porkolab a beszt-i bíróhoz]. *1573:* Botos Marton ... vallia hogi Ez eozzel lakoznak volt az Veres Mate hazanal Kowach Benedekel egembe [Kv; TJk III/3. 228]. *1589:* semmi Igassaga az bironak ot Nintsen, cziak ez eoszél allot bele [Szu; UszT]. *1652:* Lengiel Janos ez wzzel ment el [Km; GyU 133] ✱ *jövendő/jövő ősszel. 1662:* olly készen tartaná őket, hogy még azon jövő összel takarodásokat végezvén ... melléje kijöhetnének [SKr 243]. *1726:* azon jövendő összel a buza ki kelvén a földekből ... járják ki azon most félb(en) maradt utakat borozdákat és helyeket [Koronka MT; Told. 19/1]. *1736:* hozván a Nms Dési ref Eklesiába papnak Tiszteletes Dálnoki Veress Demeter Urunkat ... kivánt bennünket betüllettel requiráltatni, a jövö Öszszel ö kglmet illetö 20. veder bor(na)k most penzül való meg-adattatása iránt [Dés; Jk 461] ✱ *a közelebb elmúlt ősszel. 1728:* Tudom hogy az közlebb el mult Öszszel el lopák a Szirb két Tulkát, de ki dolga ne(m) tudom [Betlensztmiklós KK; BK. Michaël Gonoszsz (22) zs vall.]. *1744:* most ā közelebb elmult összel hogy Nemes Háromszéki Connumerator Vraimék ide jöttenek Közép Ajtára Connumeralni, énnékem mint Falusi Bironak, Tiszt, és Connumerator Vraimék 11. Cursust adtanak, hogy ā Falukra el küldözem, hogy az Emberek Compareallyanak ā Connumeratiora [Középajta Hsz; INyR Incze György (54) vall.] ✱ *mind ősszel, tavasszal. 1581:* wagion egy nagy kazalo mezzeó hólott az hawas alatt lakozo faluk ... barmokotis ott tarthattak mind Eözzel tavazzal es nyaratzaka [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez] ✱ *most az elmúlt/a múlt ősszel. 1740:* most az el mult öszel egj havasaly foldi Boernak az hazat fel vertek es öt száz forintját el vetek valami gonosz emberek [Kercsesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1783:* Most a mult összel el veszvén innét a Falubol Négy Kantzalo ... azokrol hallom hogy ezen Nanya Makavej vitte volna el [Faragó K; GyL. Báts Pétre (30) jb vall.] ✱ *a most közelebb elfolyt ősszel. 1752:* a' most közelebb elfólyt öszszel a' kert hitványotska volt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX] ✱ *most ősszel. 1673:* Az Fejös Tehenek közzül hét most öszszel ellettek [Fog.; Utl]. *1681:* szalonna tarto vas horog 30 ... Ezeken, most öszszel le vert disznok szalonnája Nro 12 [Vh; VhU 509]. *1768:* most öszszel hogy elö jövek czéplöböl kezdém hallogatni, hogj sok szép pénze Mariássa petakja vagyon [Martonos U; Pf] ✱ *sem ősszel, sem tavasszal. 1770:* én Asztalos Luka ... tudom mondani hogy sem öszel, sem Tavaszal, de kivált Nyárban Szere Száma Szolgálatomnak nintsen mikor hajtanak mennem kél [Kisvárca Sz; BK] ✱ *tavaly ősszel. 1653:* én úgy emlékezem, hogy tavaly öszszel vala [ETA I, 104 NSz]. *1743:* tavaly öszel ködös üdö lévén Czoptelke felöl Mészáros Gligor két tehenet hajt vala és egy kisség távul lévén tölle kérdém de unde jess mój? [Szásznyires SzD; Ks]. *1754:* Tavaj öszszel jöttem égy alkalmatossággal Szász Janossal ... égy Pëj Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL. Béres Petru (26) jb vall.] ✱ *tavasszal és ősszel. 1757:* A Falu derekában ben mint egy a' Falu közepib(en) ugy el seppedett a' hely, és azon része a' Falunak, hogy ha hasonlo moddal meg nem igazittatik, ezen a részén a' Falunak Tavaszszal és öszszel nem kèpes lészen járni [Koronka MT; Told. 19/23]. *1790:* a' kinek ... míveletlen Szöllö Fölgye találtatik a Szöllö Biro admoneáltassék Tavaszszal és Öszszel egy más után ... hogy Puszta Szöllö Fölgyét míveletlen ne tartsa [Karácsonfva MT; Told. 76].

Sz. *1710 k.:* összel vetik a búzát és osztán nyárban aratnak [BÖn. 908].

6. erre az évszakra jellemző idő/időjárás; vreme caracteristică acestui anotimp; für diese Jahreszeit charakteristisches Wetter. **Szk:** *~re jár (az idő). 1662:* hogy már az üdö is szintén cánicula, a hévholnap felében volna s öszre járna ... a portáról is megintetett volna: végezné hová-hamarébb dolgát | hogy már öszre járván az üdö, gyakrabban írásit fenn sátorban gyertyánál végezni szokta vala [SKr 270, 328] ✱ *~re/ősszelre kelve/kelvén. 1631:* öszre kelve valóban jó vetni való idö jára [Kv; KvE 162 SB]. *1662:* Rákóczi György ... 1630 esztendöben, összelre kelve Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok vármegyéket, az Bihar vármegyei hajdúságot, váradi hadat magok mellé nagy hirtelen felvivén, a Tiszapartra, Vencsellöhöz eleibe menvén mind feleségevel, gyermekeivel felvivén, Váradra vivék | a budai vezérnek megparancsoltatott vala, minden erejével hozzákészülvén, öszre kelve vinné be Bethlen Istvánt a fejedelemségre [SKr 131, 167]. *1769:* midón innet öszre kelven Bethlenbe vészsza hajtották a Csordát ... égy fako szörü Ünö Tinoja ... el veszett a Csordábol [Mezömadaras MT; BK. Oltyan Vonye (41) zs vall.] ✱ *hideg ~. 1614:* Ebben az esztendöben[a] hideg összel méne oztán Geszti, alias Veszti Ferenc generalisságába Facsát alá [BTN[2] 42. — [a]1594-ben]. *1630:* az Kukura Thamas meg ueretelj hideg eozzel ... eset, utanna keouetkezendeo beotben holt megh [Mezöceked TA; WassLt Gierman Juzup (40) jb vall.] *1662:* De hogy már az idö hideg öszre járna, Erdélyben s mindenütt az hegyeken, s itt kinn is nagy sürü sebes esök kezdének leszakadni | az Üristen már ollyan hideg összel, októbernek utolján ... úgy mértéklené az idöt, hogy mint szintén egy nyár közepében nem nagy sanyarúsággal szen-

vedhetné a vitézlő nép [SKr 184, 188]. *1681:* Az mint ă Molnar mondgia, Tavaszkor szoktak kezihez adni az disznot hizlalni, es hidegh őszig hizlaltattjak à Tisztek [Vh; VhU 576]. *1699:* Ezen epületeket penigh minel jobban erőssebben szebben és Tisztessegessebben ugy ügyekezzenek el kesziteni, es sietnj az munkával, hogy az hydeg őszre ne szorulljo(n) az munka [Kv; BLt 7]. *1798:* igen sok kárt tettenek ... az Hideg őszőn az ottan legelö Csordák bennek[a] [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István kezével. — [a]A szénabuglyákban] ✱ *késő ~. 1642:* Az utan esmet Pwnkeosttaiban egjczer Urunk Monostorra jeoue es akkoris ket szeoke Eokreot haitata ala ugian Zil<agy> Th<amas> melyeket hazahoz vitetet es keseo eoszig mind Zantatot raitok [Gyalu K; GyU 83]. *1657:* 1657. késő ősszel porta engedelmével moldvai Lupul vajda réá indula havaseli Máté vajdára haddal [KemÖn. 185]. *1726:* tavaly késő öszel vagy tél kezdetin a tilalmos Erdő sziliben Csináltak vekony tőgy fa fijatalakbol Juh kertet [Esztény SzD; Told. 29]. *1755:* Vas Andras ... Falunkbol el szökött s Aratastol fogva késő öszig oda keringet [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1831:* A Dregán Vonutz Feleségének le betegedése késő őszszel esett, tavaly, a Guja bé hajtása előtt [Dés; DLt 11–2] ✱ *meleg ~. 1755:* eö Nga bivaljai nem az ehseg mia döglöttenek meg hanem egyeb nyavaljab(an) ket bornyu az meleg öszel döglöt meg [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1821:* A 3om kirlán közül edgyik még a' meleg Öztől fogva has menéssel kénlodott 's abba el gyengülvén el döglött [ILt]. *1831:* a Ferentzi Karoly Ur Lovai ... Meleg őszszel u.m. october 6kára viradolag lopattattak el, a' mikor a nagy sár és hideg még bé nem következett [Dés; DLt 332. 19]. *1844:* jo fiatalos állapotba láttam lenni azon erdöt a' meleg öszszel [Selye MT; DE 4] ✱ *száraz ~. 1563:* 1563 esztendőben jó száraz nyár lőn és száraz ősz [ETA I, 20 BS]. *1809:* Sokszor a Harap égés az Erdőkben kárt tészen, annak eltávoztatására az Erdőkben hogy Tüzet tégyenek Száraz őszszel és Tavaszszal a Pipával jární meg ne engedje [KS Szilágygirokuti és kövesdi tisztek instr.].

7. őszgabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide | ősz-búza; grîu de toamnă; Herbstweizen. *1774:* Ezen esztendő Isten jóvoltából eltelék, melyben is gabona bővön termett szalmájában, de az tavasz felette terméketlen, őszt pedig a szegénység a múlt esztendőben majd semmit sem vetett volt [RettE 341]. *1779:* Ösz és Tavasz buzanak erogatuma ... Attam el Tavaszt 51 Vekajat a Dr. 48 ... Adtam el ismét öszt Kilentz Vekát [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1847:* 1847(b)e a Sok esözés mián késötskén vetettem öszt eszerént ... October 22k napján az éh mezői tablaba ketzerest [M.köblös SzD; RLt].

8. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch : összel vetett, őszi; de toamnă, care se seamănă toamna; herbstlich, im Herbst gesät. **Szk:** *~ elegybúza. 1774:* Ösz elegy Buza Három Ezer kalangya, mellynek kalangyájá két vékát meg eresztett [Mocs K; KS Conscr. 14] ✱ *~ rácbúza. 1751:* Az Akaszto fánál levő lább(an) ösz Rácz buza G. 69 [Esztény SzD; Told. 25]. *1755:* Igen szép ösz Rátz Buza Metr 286 Aláb valo ösz Rátz Buza Metr 133 [Záh TA; i.h.] ✱ *~ tisztabúza. 1786:* Majorság ösz tiszta buza Gel. 160 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1824:* Ugarlunk és vetünk az jövő öszőn Ösz Tiszta Buzát Tizenkét Vékat [Göc SzD; SzConsc.]. *1827:* a Felső lábban el vetődött 50 v(éka) ösz Tiszta Buza | sok rendbéli kalákásoknak ... el költ 10 véka ösz Tiszta Buza [Budatelke K; Born. F lh].

◇ **Hn.** *1720:* Ösz mezőben egy darab osztatlan parlag [Parajd U; EHA].

ősz[2] **I.** *mn* **1.** (eredeti színét vesztett) fehér(es)/szürkés haj/szőr; (despre păr/barbă) cărunt; grauhaarig, ergraut. *1710 k.:* Lassú és késő öszülésem volt, már 67 esztendőben járok, mégis bajuszomnak, szakállomnak fele ősz, a hajamban pedig talán huszonöt szál sem fejér [BÖn. 491]. *1735:* jövén énis az Rettegi Sokadalombul, aszt az Kővárvidéki öreg rend ősz szakált borotváltato ködmönös kisded embert ... it az Györgyfalvi tilalmásb(an) találván ... énis meg szállék hozzájok [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKl Pintye Petre (22) jb vall.].

Szk: *~ szakállú. 1710:* Mindjárt utánam válék egy ősz szakállú, kék mentés, kontyos török [CsH 228] ✱ *~ szőrbe elegyedett. 1836:* G. Várollya nevezetü helységében bizonyos Köz Lakosok kezén tanáltattak 2 ezen orgazdák által is lopottaknak nyilatkoztatott fekete szörü paripa Lovak — melyeknek edgyike mint egy 16 Eszt(endős), — 13 markos, a' feje ösz szörben elegyedett [Dicsősztmárton KK; TLt Közig. ir. 912 megyei hiv. ir.].

2. megőszült, fehér hajú/szőrű; cărunt, care are fire de păr alb; ergraut, mit weißem Haar. *1570:* wayda mihaly eösz ember wolt ... weres ruhaba wolt mind also mind felső ruhába [Kv; TJk III/2. 41–2]. *1593:* Orsolia, Ven Buzai Matiasne vallia, Hallottam hogi iffiu Buzai Matias hul ven agebnak, hul eoz agebnak zitta az Attiat [Kv; TJk V/1. 365]. *1704:* azmely ösz öreg ember posta elkéredzett volt az úrtól ... megfogták és elevenen megégették [WIN I, 296–7]. *1762/1845:* 'S elis érte vala ez az Asszony is a' Püspöknéséget, sőt Igenben lévén egy Generális Synodus, maga is eljőve a' még eleven 's jó korbeli Deákiné az ő egészszen ösz Férjével azon gyülésre [Hermányi, EDem. 536]. *1769:* Pintye Gornyik ... valami 60 Esztendős közep termetű, Testes, ideje miatt ösz Ember [UszLt XIII. 97]. *1770:* Teleki Ádám ... Hetven esztendős ember, de se hajában, se szakállában ösz nem volt [RettE 221]. *1849:* ösz pej ló hátulsó jobb lába fehéres [Kvh; CsS].

Szn. *1614:* Eosz Andras zs [Szentrontás MT; BethU 66] | Eösz Jstúan zs [Szolokma U; i.h. 150].

3. ősz szőrzettel borított; care este acoperit cu păr cărunt; mit grauem Haar bedeckt. *1568:* Apolina c(on)sors Fran-(cis)ci Zakacz iur(ata) fassa e(st) ... mulcta Jnhonesta v(er)ba dixerúnt, et post hec, dixit Borianosne ... az the anyadat vgyan oth perengereztek ky, es annak vtana Monda az Borianosne, ted le az ǫz valagadath s wllye (!) Rea [Kv; TJk III/1. 184].

II. *fn* az ösz haj/szőrzet fehérsége; albeaţa părului cărunt; Weiße des ergrauten Haares. **Szk:** *~(i)be elegyedett/elegyedő* öszülő. *1619:* Ő maga[a] jótermetű, öszébe elegyedett ember, de semmi szakálla nem vala sem magának, sem körüle valóknak [BTN[2] 268. — [a]A perzsiai követ]. *1632:* 2 Septembris. Választák püspökké az kolozsvári scholamestert, Csanádi Pált, magyar nation, nőtelen legényt, nagy öszibe elegyedett, kisded embert [Kv; KvE 163 SB] *1769:* Nemes Haromszeknek tömlecziböl egj Kozma Antal nevü Nemes ember ... el szökót ... barna szeg ábrázatu. Fekete kondor öszíben elegjedet kurta haju [UszLt XIII. 97a]. *1799:* Kováts András fekete szeg öszibe elegyedett [DLt nyomt. kl]. *1807:* Miska Janko, mintegy 60 esztendős ... szakálla nagy mintegy Olá-Papnak, és öszibe elegyedett [DLt ua.] *1809:* 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi (57) ... fekete sárga puffadt ábrázatu, fekete öszibe elegye-

dett haju, bajuszu, és szemöldökü [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677]. *1813:* Szobo Lup ... el nyirt bajúszszu, őszibe elegyedö ... mint egy 42,43 esztendös [DLt 196 nyomt. kl]. *1825:* Egj barna szeg őszbe elegyedett közép termetü ember volt [RKA]. *1839:* Egy őszibe elegyedett kisded barna pej paripa [DLt 403].

őszalakor-vetés őszi alakorvetés; semănătură de alac de toamnă; Herbsteinkornsaat. *1692:* Ősz Arpa vetés ... Ősz Alakor vetés ... Tavasz Alakor vetés [Mezőbodon TA; BK Inv. 27].

őszámára az ő részére; pentru el/ea; für ihn/sie. *1573:* Zabo Pal ... vallia hogi ... Az azzony eo hozza Ment volt es kerte volt hogi zegitsegel lenne az Zena vetelben, Eleozer Mennek Gergel Antalhoz es ott veottenek egy zakast ... onnat Mentenek leorinch kowachnehoz ottis Rea Arultak egi Zakasra ... Es az Zena Eo Zamara allot, Megh az vey losa elys keoltet volt benne egy élet Darochy Engedelmebeol [Kv; TJk III/3. 307]. *1597:* mikor az zenat el vittęk ... Akkor be chinaltak az kertet, es ... eó zamokra hattak megh az kit megh etettek az J eókryúel [UszT 12/89]. *1600:* halotta(m) az waros beliektęl hogy az peöres malo(m), halottam az warosbeliektęl hogy eök ereztettek megh es eö zamokra iar [i.h. 15/286 Palffi Thamas Farczadi Zabad Zekely vall.].

őszárpa őszi árpa; orz de toamnă; Herbstgerste. *1656:* Vagyo(n) ... Eősz Arpa in toto 4 hellye(n) = Cub. Sax. Nro. 30 [Doboka; Mk Inv. 6]. *1682:* Tavasz Buza ... Ősz Arpa [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 3]. *1774:* el mult Kedden ... igen kemény Jég esö volt itten ... mégis az Isten ugy adta hogy az Vetések(ne)k az közepin ... ment el az Sürüje, az hol az ősz árpát meg rontotta valamennyire s az Tavasz Buzátis, de azt tartom hogy mind ki növik [Záh TA; Kf Nagy Sámuel lev.].

őszárpa-vetés őszi árpavetés; semănătură de orz de toamnă; Herbstgerstensaat. *1692:* Ősz Arpa vetés ... Ősz Alakor vetés ... Tavasz Alakor vetés [Mezőbodon TA; BK Inv. 27].

őszbúza 1. őszi búza; grîu de toamnă; Herbstweizen. *1582:* Nezwen az Gabonanak ez mostany wdeoben olchosagath amy megh maradot ... Tavasz buza c(u)b. 15 3/8. Eoz buza c(u)b. 19 1/4 [Kv; Szám 3/VI. 15 Diósy Gergely not. kezével]. *1592:* Most vagion Aztagba Eosz buza Kalongia Nro: 1165 [Kv; i.h. 5/XII. 1]. *1621:* Die 4 octobr(is) Vetettwnk az Korogy hataron eösz buzat egy darab feöldbe(n) Cub. 13 [Kv; i.h. 15b/VII. 17]. *1672:* remensegen küvül lött Kgls Aszonyom Isténnek hala Eősz buza ... két ezér negy szaz husz kalongya [Katona K; Utl]. *1716:* A Tavaszbuza vetését ugj igjekezze vettetni ... hogj ... annak a Tarlojában ősz buzát vettethesse(n) [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1717:* az aratok ... a jövő hettfure mind ott legyenek ... az őszbuzat le akarnam mind vagattatni [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.]. *1729:* az ösz Buzát be hordattam, az ősz Tavasz es Tiszta tavasz még kün vagyon, az zab aratatlan [Szamosfva K; Ks 99 Fogarasi János lev.]. *1740:* Az ösz buzámat el csipeltetven lött no 22 [M.köblös SzD; RLt Rettegi István DiarOec. 10]. *1780:* ennek elötte valo időkben ősz Buza alá valo Föld volt, most pedig pallagjában hever [Nagyercse MT; Told. 79].

Szk: ~ *asztag. 1738:* Ugyanazon esztendőbén termett ősz Buza aztag Gelli(nae) 250 ki csépeltetvén percipialtam Rostalattlan me(tretae) 118 [Gysz; LLt]. *1750:* mutatá(na)k ... Nagj jo Karímás ősz buza Asztagokat ... az Elsö contineal Gelinas 250 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]. *1753:* hatadik ösz buza Asztag [Mezőzáh TA; Told. 18] ✱ ~ *asztagocska. 1812:* Egy Tavasz Buza Asztagotska ... Egy ősz Buza Asztagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] ✱ ~ *eleje. 1770:* Ösz buza eleje Metretae 124 1/2 Ösz Buza Másodgya Metretae 27 Ösz Buza Utsuja Metretae 20 [Rücs MT; Ks 21. XV. 24] | ösz buza eleje Mtr 192 [Esztény SzD; Told. 29] ✱ ~ *másodja* → ~ *eleje* ✱ ~ *szalma. 1794:* Egy kazal ösz Buza szalma [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ ~ *szalmarakás. 1756:* Ösz Buza szalma rakás vagjon No 11 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35] ✱ *dézma* ~. *1741:* ideji dézma ősz buza van Hegedüs Istvánnit bé rakva [Mezőbánd MT; LLt 146. B] ✱ *dézmában jött* ~. *1752:* vittenek ... Dézmába(n) jüt ösz buzát 37 kalong(yát), Dézmáb(an) gyült Zabbal elégyes alakort 3 kal(ongyát) [Buzd AF; Ks 22. XXIa] ✱ *elegyes* ~. *1739:* Vettettem ... Berkében elegyessebb öszbúzát m. 13 [M.köblös SzD; RLt Rettegi István DiarOec. 5]. *1792:* Elegyes ösz Buza el csipeltetvén jött ki belólle ajjával együtt Metr. 129 [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. *1812:* égy Szuszékba elegyes ösz Buza [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] ✱ *majorság* ~. *1766:* Majorság ösz buza Gel. 32 [Esztény SzD; Told. 29]. *1786:* Majorság ösz tiszta buza Gel. 160 | Majorság szemes ösz buza Metr. 80 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] ✱ *piros* ~. *1722:* Csepelve(n) egy asztag(na)k egy reszet piros, tar ösz búzát Gel. 94. eleje lett Cub. 25. masodgya Cub. 4 metr. 1. Ucsuja Cub. 5 Metr. 1 [Katona K; Utl] ✱ *szemes* ~ → *majorság* ~ ✱ *tar* ~ → *piros* ~ ✱ *tavalyi* ~. *1732:* A Gabonás házban a Költsámít ... Négy kasban Tavalyi ösz buza Cub. 27 [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *tizenötös* ~. *1843:* 10 ötös buza mely szegény ki jön 7 veka per 30 x 3 Rf 30 xr ... 9. Tizen ötös ösz buza — benne tiz véka szem vékája per 33 xar 5 Rf 30 xr [Bágyon TA; KLev.].

2. őszbúza-vetés; semănătură de grîu de toamnă; Herbstweizensaat. *1722:* A lovass alatt valo kis láb földb(en) ösz buza [Katona K; EHA]. *1768:* az ösz buzak szépen maradtak ha Isten meg tartja [Esztény SzD; Told. 5a]. *1793:* az Exp(one)ns Aszszony ki költ ösz Buzájábol ... végig hoszszan Gál Ferentz Uram ki szántatott s a magájehoz foglalt [Mezőbánd MT; MbK XII. 94] | Az Ösz buzákatt még eddig nem kezdettem gyomláltattni [Hadad Sz; JF 36 LevK 231 Vintze István lev.]. *1796 k.:* Az Ösz Buzák nem igen jol mutatják Magokat, a Szegény emberek sokat ki Szantottan(a)k [Banyica K; IB. Gombos István tt lev.]. *1818:* Az ösz Buzánkis igen szép ... a Tavasz nagyon Borsós [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

őszbúza-aratás; seceratul grîului de toamnă; Herbstweizenernte. *1845:* a Bujdosbol[a] jöt pénzes aratokat ki fizettem és az egész öszbuza aratásra ment el az aratok ki fizetésére öszvesen 15 ft 19 x [Dés; KvNJ 39. — [a]SzD].

őszbúza-hordás őszbúza-betakarítás; căratul grîului de toamnă; Herbstweizeneinbringung. *1685:* Augustus 31. Végeztem el az ösz-búza hordást [Torda; SzZs 266–7].

őszbúza-vetés őszbúza-tábla; semănătură/lan de grîu de toamnă; Herbstweizenfeld. *1627:* A Zent mihali hataron eoz buza vetes cub. 7 [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 667 A

vár lelt.]. *1774:* égy Hellyt 60 kalangyányi ősz Buza vetés vesztiben maradot, mellyből a Beresek magok Szamokra arattak [Mocs K; KS Conscr. 34]. *1815:* (A szőlő) már régtöl fogva Pusztán hever ... a Férteke ... 2 ~ két véka ősz buza vetés [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 944] | Fér ezen Telek Areájába a' fel adás szerént három véka ősz Buza vetés [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 428].

őszentfelsége az Istenre való hivatkozásban; privitor/referitor la Dumnezeu; in bezug auf Gott. *1595 u.:* en nekem aszt mo(n)da ... hogy en el loptam Az malombol egy ueka buzanal tobet, kyt lat az ur Jsten w szenth felsege hogy en azban artatlan es wettetlen uagyok [UszT]. *1603:* Én az Vr Istennek ajanlok Minnjajatokatt eo szentt felsegenek kegielme legjen rajtatok [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1611:* Zekel Miklos vrunkot az vristen ö szent Felsege mostan hozta idegen orszagbol haza közinkben [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. *1625:* Az Vristen ö szent felsege keuansága szerint ualo sok iockal algya meg [UszT 170a]. *1658:* Rosas Ersebetet Is(te)n Eo szent felsege el vötte volt tülle(m) [Mv; Nagy Szabo Ferenc végr.]. *1742:* ha az Isten eö szent Felsége üdöt jártat hétfön az árpához fogattatok [Szemerja Hsz; ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez]. *1756:* Bloz Janos uram az maga edes fiat Bloz Janost be szegöttette mas fel esztendeig Isten ö szent felsege szegelje [Kv; KCJk 42]. *1781:* Isten eö Szent Felsége ez életből engemet ki szollitván ... mind azon Joszágok ... maradgyanak Groff Kendeffi Elek Kedves Ötsém Uramra [Nsz; Told. 3].

őszerenitása herceget megillető cím; epitet onorific care se foloseşte faţă de un prinţ; einem Herzog gebührender Titel. *1740:* Méltóságos S.R.I. Princeps ő Serenitássa, 's Nemes Erdelly Országanak Commenderozó Generalissa, Georgius Christanus à Lobkovicz ő Excellentiája kegyelmes Gratiája accedálván ... méltoztatott ő Serenitássa Passualis Levelet gratiose adatni [Dés; Jk 536b]. *1741:* Mtgs Princeps Portugál ő Serenitássa Regimentebeli Mltgs Fő Colonellus, Groff Khustály úr ő Ngának igértenek Honorariumot, 'e szerint[a] [Dés; Jk 542a. — [a]Köv. a fels.] | Szintén ezen 1741-ik esztendőben a discretiojért zugmisért a Csíkban lévő quártélyozó tisztek rettenetes executiokot cselekedtek ... és a méltóságos gubernium kegyelmes commissioja érkezvén, úgy az herczeg ő serenitássa parancsolatja, hogy regulamentumon kivül senki semmit ne adjon, mégis extorsive megvették [Szárhegy Cs; SzO VII, 413].

őszerinte az ő véleménye szerint; după părerea lui/ei; nach seiner/ihrer Meinung. *1705:* Annak felette azt is írja, hogy már ennek a hónapnak a végi felé őszerinte azonkívül is vége lészen ezeknek a dolgoknak[a]; de már fegyver által-é vagy békesség által, azt nem írja meg [WIN I, 568. — [a]A kuruc mozgalomnak].

őszfélt ősz tájban; către toamnă; gegen Herbst. *1653:* Szinán bassa ... méne minden hadával Havasalföldére, onnat Mihály vajdát ide kitolá, Brassóhoz és egész nyáron és őszfélt onnan csatáztak bé az bassa hadára Brassótól | Indultam el házamtól Konstánczinápolyba die 18 martii 1614. Jöttünk haza die 13 augusti őszfélt | (Bethlen Gábor) őszfélt ... megbetegedvén ... szép csendes halállal ki mult az árnyék-világbol 1629-n die 26 novembris [ETA I, 30, 118, 142 NSz].

őszföld őszi gabonának való terület; pămînt (arabil) pregătit pentru semănăturile de toamnă; für die Herbstsaat vorbereiteter Ackerboden. *1721:* Az Szárhegy[a] felsö mezön Kerek Fűz Dombjan vagyon egy ősz föld [LLt Fasc. 152. — [a]Cs]. *1724:* az melj ősz földeket tavasz buzaval bé bornaltatot, azok valasztot jok, ellenben az tavasz hatarban mind tavasz buza, mind egyeb tavasz rettentö gyir [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1842:* Ősz föld az also Fordulon [Szabéd MT; Székely lev.]. *1845:* Kün a mezön lévö őszföldeket maga idejében kétszer megszántva ... adándom [Kisilye MT; LLt].

őszgabona 1. őszi gabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide. *1687:* nem is terem mindenüt meg az ösz gabona Máramarosb(an) han(em) inkáb tavaszt vetnek [Máramarossziget; Törzs]. *1719:* sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lött ... már halálát halogatja vagy inkább causálja[a] a sok rendetlen és hallatlan eledelekkel [Cssz; SzO VII. 261. — [a]A lakosság]. *1775:* a két Asztagbol mintegy negyven kalongyányi ösz Gabonát téptünk ki [Karatna Hsz; HSzjP Michael Kun (34) ns val.]. *1802:* A' köztapasztalás szerént ezen Esztendöben mind az Ösz, mind pedig a' Tavasz Gabonának termése a' Szántovetök reménységeinek meg — nem felelnek ... szükségesnek látta ezen Királlyi Fö-Igazgato Tanács a' Gabanabéli Pálinka-Fözést ... el-tiltani [Borb. II gub-i nyomt.]. *1817:* Határok nem is igen termi az ösz Gabonát [Görgényoroszfalu MT; TLt 1470 Hegyesi István szb aláírásával]. *1820:* Ezen uradalomban, a Szántóföldek jó minemüségüek, termékenyek ... megterem mindenféle — ösz- és tavasz-gabonát [Báld K; BLt 16] | Termik mindenféle ösz gabonát és tavasztis [Mv; MvÁLt Usz-i összeírások 1820. 352. 243]. *1851 k.:* Sárdi Curialisták ... Veres Vonyiszia ez egy Hurubás, és Hurubája mellett ... ösz gabonára való hely [M.szentpál K; TSb 1]. — L. még RSzF 203; SzO VII, 412.

Szk: ~ *kalangya. 1753:* A Bätsfalusi Lakosoknak e mostani 1753 dik Esztendőben az Essö és ár-viz miatt Jószágokban ... esett kár rend szerint igj következnek ... Ösz gabona kalongya Tavasz kalongya [Bácsfalu Br; BrÁLt T.B. V (Baciu) 29. — Binder Pál kijegyzése] ✱ *kenyérnek való ~. 1847:* A gazdák is tartoznak ... fél véka jó kenyérnek való öszgabonát, fél kenyeret vagy két 2 kupa gabonát, és 6 krajcárokot fizetni[a] [Zalán Hsz; RSzF 204. — [a]A pásztoroknak].

2. öszgabona-vetés; semănătură de cereale de toamnă; Herbstgetreidesaat. *1783:* Vizi Péter bé is vette volt öszgabonával, de a tél miatt az öszgabona elvesze azon földről [Jenőfva Cs; RSzF 165]. *1816:* Itt az egész Határon az ösz Gabonák egy átollyában gyarlok [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. *1818:* a Tavaszbuza aratást ma végzettem, Melynek hasonfele Borso lett, holatt az ösz Gabonák szép Tiszták mind, Istennek hála [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. *1819:* igen gyengék nallunk az Ösz Gabonák s kivált az egyik Földből a magja sem jön ki bizonyosonn [Ádámos KK; Pk 3]. *1847:* Az öszgabonák is meg gyérültek a hideg szeles tavaszonn | A Nyár túlontúl 'sengés lévén; a gyér öszgabonáknak nagy fejeik és szemeik lettek [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: *elegy ~. 1791:* (Az) egészsz Lábnak mekkóraságáhaz mérsékelve ... elegy Ösz gabóna ... mint égy Negyed Részit tészi fel [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

őszgabona-hordás őszgabona-betakarítás; căratul cerealelor de toamnă; Herbstgetreide-Einbringung. *1842:* ha a jövő héten-is ilyen jó üdő tartana, reméllem hogy az ősz gabona hordást el végeznök [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

őszhatárbeli őszgabonának való határbeli; din porţiunea de hotar cu semănături de toamnă; aus der Feldmark mit Herbstgetreidesaat. *1854:* mivel valamind az ősz ugy a Tavasz határ béli Földek is jelenleg be vagynak a Nénem aszszony számára vetve a le takaritás bizonyoson sokba fog kerülni [Uzon Hsz; Kp V. 394 Kispál György özv. Kispál Lászlóméhoz].

őszi I. *mn* **1.** az őszre jellemző, őszies; tomnatic, de toamnă; herbstlich, Herbst-. *1662:* a nagy égszakadás, meleg őszi idő, Szalárdi János úsztatása, szászvárasi tracta, békesség [SKr 186 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1710:* Amennyi had akkor Rákóczi directiója alatt vala Erdélyben, ha mind együvé gyüjtse, s úgy próbál vala sík mezőben harcot a némettel, minthogy a német tábor a hosszas út, rút sáros hideg esős őszi idő és a malmok elromlása miatt a kenyérnek szűk volta miatt igen megerőtlenedett s fogyatkozott vala, talám jobban succedált volna dolga [CsH 362]. *1715:* mivel hogj késő őszi idön csinálá azon őszön járt az ványolo, az után mindgjárt esze' veszett [Kovászna Hsz; HSzjP Demé Miklos (70) pp vall.]. *1780:* Elöre leheté futatni? Senki elöre, sem a' hideg őszi idöben, sem más akármi idöben is ollyan szin alatt, hogy a' következendö futatásba belé tudja futatni edjet se mérészellyen sub poena flor. 12 [Torockó; TLev. 6a]. *1805:* a' Nyári és Őszi szerfelett valo essözesek, az azokbol következett nagj arvizek, iszonu sárak ... meg gátoltak bennünket Munkánk follytatasába [uo.; i.h. 9/42]. *1847:* Ma fölleges hives komor őszi reggel van [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: ~ *forma idő. 1823–1830:* Ezen egész éjszaka havazott és másnap egész délig, de ez is harmadnapra elmenvén, mind szép, meleg őszi forma idönk volt [FogE 180–1] ✱ ~ *hóharmat. 1790:* ha az őszi hó harmat miá meg érhetik ottan feles Török buza leszsz [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez] ✱ ~ *szél. 1807:* igen hives őszi szél futt [Dés; KMN 256].

2. (a múlt) összel történt; din (astă-)toamnă; vom vorigen Herbst. *1677:* Kegyelmed is micsoda hadakkal megyen? csak az magyarországiakkal? Bizony nem szerencséltetem Kegyelmedet velek. Azonban az őszi assecuratióhoz bízik talám Kegyelmed? De én azzal sem bíztatom Kegyelmedet [TML VII, 383–4 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1681:* Az őszi megh allatast[a] is usualtak fél susztnak; ez is fundamentum kivűl valo [VhU 61. — [a]Ti. a bányászásét]. *1744:* Most ă közelebb el mult őszi alkalmatossággal, mikor Közép Ajtán ă Connumeratio volt, és mikor szintén Bölönnek kellett volna bé járni ... engemet Király biro Vram eo kglme külde Száraz Ajtára, hogy ă Száraz Ajtaiakot elö hajtsam a Connumeratiora [Bölön Hsz; INyR 32 Németh János (38) vall.].

3. őszi időpontra eső; de toamnă; herbstlich. **Szk:** ~ *országgyűlés. 1690:* Nemzetes petrigevit Horvat Miklos Uram, az 1689 esztendőbeli Gyula Feirvari őszi nemes orszag gyülesib(en) kapu szam utan fel vettet ket szaz forintas adob(an) nemes Torda varmegyib(en) pakai egy rovatal alat valo zalogas joszagarul, az szerint mint az falu magak közöt fel vetete admi(ni)st(ralt) kezemb(e) f. 15// 78 [Vécs MT; SLt AU. 58] ✱ ~ *parciális. 1823–1830:* Az esperes[a] hirtelen gutaütést kapván, megholt 1797. szeptember 20-ik napján, midőn már az őszi parciálist kihirdette volt [FogE 273. — [a]Kónya Ferenc]. *1866:* Az öszi rendes Partialis 30ik octobris Gyaluba fog tartodni [Gyalu K; RAk 127] ✱ ~ *sokadalom. 1680:* Eöszi sokadalomigh halasztotta volt [HSzj *sokadalom* al.]. *1733:* Oszi sokadalomkor Bene Iosephni Csiki Comendansnak gazdalkottunk 3 poltrara kenyeret [Kvh; Bogáts 7]. *1778:* az el mult öszi Sokadalomban Hunyadon alkudozvan égy Papucsot magamnak [KLev.]. *1833:* Az irt 20. Rftoknak bé fizetendő Terminussa leénd a' Jovo 1834dik evben esendö őszi Nagy Enyedi sokadalom [Nagylak AF; DobLev. V/1191] ✱ ~ *(szent)kereszt (nap)* a szent kereszt felmagasztalásának ünnepe, szept. 14. *1590:* ezen ielen valo 1590. eztendöben vgymint özi zent kerezt estin [UszT]. *1625:* Anno 1624 eztendöben özy kerezt nap tauat, töttem uolt tilalmat Simienfaluan lako Nemes kouacz Georgj ellen [i.h. 37a]. *1652:* szentersebeten lako Barta peter, veres Drabant, 1652 eztendeöben eözy zen kerezt nap tajban ... ada mw elóttunk ... moyses giorginek egy Feoldet eörök arron [Usz; Borb. II] ✱ ~ *szinódus. 1806:* az őszi Part. Synodus határozodott Novem(ber) 4dik Napjára [Nagykapus K; RAk 17] ✱ ~ *zsinat. 1847:* Az őszi részletes Zsinat november 1ö napján kezdödik [Szucság K; RAk 72]. *1868:* A; mult öszi R.'sinaton kedvetlenül volt kéntelen tapasztalni, hogy a' T. Atyafiak közzül többen vagy igen ritkán, vagy költött okaikat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAk 143].

4. összel végzett (munka); (muncă) de toamnă; Herbstarbeit. **Szk:** ~ *aratás. 1762:* az őszi aratást Istennek hála Szinte végzem czak egy napra valo vagyon[a] [Gyeke K; Ks. — [a]A lev. kelte aug. 24] ✱ ~ *bejárás. 1803:* Hogy tavaszi és öszi bejáráskor mindenik pásztor maga számadása alatt lévő nyáját ... külön jártassa és őrizze, a megeshető szerencsétlen történetek eltávoztatására nézve [M.hermány U; RSzF 192] ✱ ~ *elmagolás. 1810:* adatyăk ... tudtokra kegyelmeteknek az Exponensek Cum protestatione hogy többe ezen eröszakossagot ne tselekegyek és az Etzken Juson lévő kün és ben valo appertinentiakhoz hozza ne nyuljanak ... mert az Exponensek bele nem botsátyak az öszi el magolăshoz is just ne tartsanak mint eröszakos praeoccupatorok [Albis Hsz; BLev.] ✱ ~ *kosározás. 1841:* Nyikulájnak adtam őszi kosározásért egy véka törökbuzát [HSzj *kosározás* al.] ✱ ~ *legeltetés. 1756:* az Dévai határra tavaszi és öszi legeltetésre bé fogadott Juhoktól obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták volt venni, az után pedig az Inspectoratus aztot ă mostani Dnis Terrestrisnek redintegralta (!) [Déva; Ks 101]. *1784:* Csíkjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hítta csíkjenőfalvi Biró Albertet ez okon, hogy ezelött 4 esztendőkkel ... az juhaink mellett öszi legeltetésnek idein egy társaságban lévén az juhok mellett az actor fia az inctus fiával ... elkárosodott az actornak ... egy fekete kos bárányа [Jenőfva Cs; RSzF 259] ✱ ~ *majorkodás. 1695:* Az öszi és Tavaszi majorkodásra szorgalmatos gondgya légyen [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ ~ *makkolás. 1801:* A mult öszi Makolásra hajtatot volte Serteseket ... Baktsi Sigmond Uram a Zalányi Erdön lévö alsobb Csordában, ha igen hányat hajtatott ... akkor Kosárban háltake a Sertesek vagy bé jártak a Faluba [Hsz; Borb. II vk] | Baktsi Sigmond Vra(m) ... A mult Oszi Makkolásra hajtatott volt Négy Sertéseket a Zalányi also Nyáj közé [Zalán Hsz; i.h. Pál Sándor (33) vall.]. *1802:* Öszi Makkolás idején a panaszlo

Eő kegyelme is mint Kálnoki possessor 4 sertésseit a Makkos Sertés Nyájban hajtatván [HSzj *makkos-sertésnyáj* al.] ✱ ~ *munka. 1693:* Nemzetes Dobai Janos Uram, Gördit illyen dolgot <e>lönkben, Hogy az Aszszony nemely Szölököt mellyek nem az ő Gyermekinek, hanem az mas Arvaknak jutottanak el szegödte volna, hogy meg dolgozzak öszi munkajat [Ne; DobLev. I/38. 13]. *1769:* A Nyári és Öszi munkák tágasodván ... az utaknak tsináltatása keményen Sürgettetik [UszLt XIII. 97] ✱ ~ *pásztorság. 1728:* A(nn)o 1728 21 8br Attam számban az Juhaimot öszi Pásztorsagra Andras Istvánnak és Fianak [TKl Petki Nagy cs. szám. 31b] ✱ ~ *ugar* öszi ugarolás. *1843:* Középmáli és szilosbeli szöllők közei öszi ugarjokra [Csekelaka AF; EHA] ✱ ~ *vetés. 1655:* Szauaba(n) lako Vajda Istvánne Aszszonyom és Szodorai Istvánne Aszszonyom kivana mi teöllünk Szavaban predikatort, igirvén a Predikatornak ... A falu ... Harom keoböl Eoszi vetest, szantast ket keöböl tavaszit [SzJk 175]. *1770:* Az őszi vetésre nem igen szolgált az idő, mivel szeptember, október száraz volt, későn vetettünk [RettE 247]. *1799/1816:* a ... joszágon lévő Sarjut együt étettük meg a Lázár Kis Aszszonyok Marháival mivel hogy azon őszi vetésen együt Cimboráltunk [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szöts János (56) béres szolga vall.]. *1804:* ha az Urak a mostani öszi vetést ingjen el kivánnyák ... valóban károsodom [Ádámos KK; Pk 5] ✱ ~ *vetéskor. 1574:* Ferenchy Istwan, Azt vallia hogi ez eozy veteskor latta hogi Nyreo losa kergette (!) Bwzayarol valamy dyznokat [Kv; TJk III/3. 359]. *1790 k.:* Öszi vetéskor kétszeri szántásba a' Mester Buzájából el vét az Ekklésia két Kőből Buzát [Csejd MT; MMatr. 295]. *1792:* Most az Öszi vetéskor mulék el két esztendeje ottan az uduarban szolgáltam [HSzj *szórás* al.]. *1803:* Ugarláskor és őszi vetéskor a jármos ökrök és hámos és hátoslovak a dértzeg csikóktól és tulkoktól ... külön járjanak [M.hermány U; RSzF 193].

5. ősszel felépített; făcut toamna; im Herbst gebaut. **Szk:** ~ *porgolátkert. 1770:* a Falusiak beszélték egy más között, hogy a közelebb mult Öszi Porgolát kertek el rontását, és a Tilalmas meg étetésit ök parantsolták meg szolgabiro Uramnak [Ks 20. XII. 10].

6. kb. ősszel munkába veendő; care trebuie lucrat toamna; im Herbst zu bearbeitend. *1640:* Szanto folde mind a ket mezöre eoszi es tavaszi vagion 30 köbölre valo [Nagyvajdafva F; UF I, 777].

7. ősszel elvetendő (gabonaféle); de toamnă, care se seamănă toamna; im Herbst zu säendes (Getreide). *1745:* Arpa Öszi Met 35 ... Alakor öszi Met 10 [Besenyő AF; Told. 18].

8. ősszel érő/termő; de toamnă, care se coace toamna; im Herbst reifend | ősszel betakarítandó; care urmează să fie recoltat toamna; im Herbst einzubringend. *1851:* Mind a' tavaszi, mind az öszi bár mily nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takarítani ... a' tulajdonos Úr asszonynak [A.esküllő K; RLt O. 4].

Szk: ~ *alma. 1678:* öszi Alma s. cub. 5 [Alvinc AF; Utl]. *1744:* Öszi Alma Tartó Lèsza nro 5 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *almafa. 1809:* ègy öszi alma, és egy kortéfa [Kisváros KK; DLev. 2. XIA. 9] ✱ ~ *fokhagyma. 1692:* egy tabla melyben vagyon öszi fok hagyma, mogyoro hagymával elegy [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ ~ *körtve/körtvély. XIX. sz. eleje:* Bodonbéli Öszi Torsatlan körtöély Nro 6 | kúty falvi öszi Piros körtöély Nro 6 [Keménytelke TA; IB]. *1841:* Öszi Körtve [Kisillye MT; LLt] ✱ ~ *körtvélyfa. 1781:* Termő öszi Körtövèlyfa [Aranyosmeggyes Szt; WLt]. *1809:* égy őszi alma, és egy kortéfa [Kisváros KK; DLev. 2. XIA. 9] ✱ ~ *muskotály. 1729:* a gyümölcsös kosárt Viszsza küldött(em), Udvarhelj szeki Borsos nevü körtvéljel teli, külömben inkáb mondhatni öszszi Muskotálynak [Szentdemeter U; Ks 98 Gyulafi László lev.] ✱ ~ *retekmag. 1679:* Öszi retek magh szalmástol Csomoval nro 11 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139] ✱ ~ *széna. 1687:* Ez iden Takaritott nyári, és eőszi széna, Kazalokban és Kalandjákba(n) rakva, eö Ngk ide jövetelekkor volt az alab meg meg irt rend, és mod szerint [Fog.; Utl] ✱ ~ *szilva. 1678:* öszi szilva s. cüb 11 [Alvinc AF; Utl].

9. (az idei) öszön született (háziállat); de toamnă; im Herbst geboren. **Szk:** ~ *bikaborjú. 1688:* Tavalyi Eokör bornyuk nrö 2 ... Ez öszi Bika bornyuk nrö 5 [Fog.; Utl] ✱ ~ *ökörborjú. 1728:* Kesö öszi ökör bornyu 1 [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.] ✱ ~ *tyúkfi. 1687:* Eőszi Tyuk fi nö 20 [Porumbák F; Utl] ✱ ~ *ünőborjú. 1688:* Ez öszi Unnö Bornyuk nrö 4 [Fog.; Utl]. *1728:* Késo öszi Ünö bornyu [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.]. *1747:* Öszi Ünö borju 3 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 34]. *1793:* Egy tsonka tehén öszi Ünö borjával [Bodola Hsz; BLt 2].

10. ősszel készitett; de toamnă, care a fost preparat toamna; im Herbst hergestellt. **Szk:** ~ *fenyő és köménymagos túró. 1683:* Öszi Fenyö es Kömény magas Turo Tömlö nö 2 [Fog.; Utl] ✱ ~ *fenyős túró. 1684:* Öszi fenyös Turo Tömlö nro 2 [Fog.; Utl] ✱ ~ *juhsajt. 1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Ez idei öszi Juh Sajt Nr. 20 [Vh; VhU 563] ✱ ~ *sajt. 1589:* Nyreo Dauitol veottem vrunk Zamara egy kys Eozy Saytot p(ro) f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/VI. 64 Stenzely András sp kezével]. *1597:* Giorg Altznerteol veotte(m) az Aztalokra a' Giwmeolchy melle Egy Eozy saitot f — d 25. [Kv; i.h. 7/XII. 126 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1600:* 7 Nowemb(ris) Attam vicej Gasparnak ket özi saytot f 1 [Kv; i.h. 9/XII. 103 Ígyártó Simon isp. m. kezével.]. *1623:* a mygh az ho ala ne(m) very Eokött az Jo Eozy saytokot Czyenalliak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1647:* Apro Eoszi Sait No. 21 [Drassó AF; BK 48/16]. *1674:* Tavalyi öszi Sait nro 13 [Déva; Törzs]. *1697:* Nyári és Öszi sajtok vad(na)k ez szerint [Borberek AF; Mk] | Restal egi öszi sajt es öt veder orda [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1730:* Küldöttem az Jfiju Ur Számára ket szep öszi Sajtot [TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1841:* öszi sajtat nem küldöttetek [Kv; Pk 6] ✱ ~ *sajtocska. 1596:* 28 Noúemb(ris) ... 1. öszi Saitoczkat vöttem, kibe(n) fel atta(m) p(er) d. 14 [Kv; Szám. 6/XXVII. 13–4]. *1660:* Taualyi kis eöszi sajtoczka nro — 3 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1716:* Egy désa Turot elküldöttem két öszi sajtotskát [ApLt 2 Méhes Makkai Mihály Apor Péterhez] ✱ ~ *színtúró. 1684:* Öszi és nyári Szin Turo libr. 5522 [Fog.; Utl] ✱ ~ *tömlő. 1702:* örömest madarakkalis es öszi tomlővel kedveskedtem volna de ... az tömlőt hagyom az Nagyságod közinkben valo iövetelére [Szárhegy Cs; ApLt 5 Lázár Ferenc Apor Istvánhoz] ✱ ~ *tömlőcske túró. 1738:* nem lévén mivel most egyébbel kedveskedgyem Excellentiádnak küldöttem kilencz Császár madarát, és egy vad Páva Tyúkott, két kis Gyergyai öszi tömlöcske túróval [Csomafva Cs; Ks 99 Baló József lev.] ✱ ~ *tömlőtúró. 1684:* Eöszj tömleó turo vagyo(n) Nro 2 [Drassó AF; LLt 13/5]. *1687:* Nyári és öszi Tömlö Turo nö 13 [A.komána F; Utl]. *1695:* Viragos Eoszi Tömlö Turó nrö 1. Libr. 59 [A.porumbák F; Utl] ✱ ~ *túró. 1685:* Egy Eb(e)sf(a)lvi Kisded Tömlö öszi

Turó [UtI]. *1710:* el kültem mostan ... egy küsded öszi turot mélyre Czédolat is péczetlettem [Dánfva Cs; BCs]. *1731:* Toslaban edgy darab[a] ... Ezent Pakurarok birják szoktak adni annuatin öszi Turot, hol negj vedret, hol többet Provisor Ur(am) kezében [Impérfva Cs; BCs. — [a]Ti. szénafü]. *1773:* viszek ... két juh haszna mostani öszi turot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

II. *fn* őszbúza; grîu de toamnă; Herbstweizen. *1651/1687 k.:* Proventus Pastoris ... Mindenik fordulora szántanak, vetnek mind őszit s mind Tavaszit [Selye MT; MMatr. 215].

őszi alakor őszalakor; alac de toamnă; Herbsteinkorn. *1843:* öszi Alakor 8 K(alongya) [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

őszi árpa őszárpa; orz de toamnă; Herbstgerste. *1717:* öszi árpa lött Gel. 57 [Búzásbocsárd AF; BfR Lörinczi László lev.].

őszi árpavetés őszárpavetés; semănătură de orz de toamnă; Herbstgerstesaat. *1675:* Az madarasi hataron ... Eoszi Arpa vetes Kis Kobol 13//2 [Mezőmadaras MT; Borb. II].

őszi búza őszbúza; grîu de toamnă; Herbstweizen. *1592:* Ez esztendeoben vetettek eozy buzat kyt most zep zeoldnek mondnak cb.69 [Kv; Szám. 5/XI. 15]. *1717:* Tavasz árpát arattata(m) Gel. 261 ... öszi buzát mett 544 [Búzásbocsárd AF; BfR Lörinczi László lev.]. *1740:* Elsö asztagban vagjon ez idén termet Majorság és dézmában obveniáltt öszi búza ... Gelinac 249 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 9]. *1744:* Öszi buza csépeletlen a csöres kertb(en) Jó asztag Nro 3 [Branyicska H; JHb 103/151]. *1832:* Az öszi Buza pedig jo rendileg mind elfog vetödni [Torda; IB. Demény János tt lev.].

Szk: ~ *dézma. 1678:* Öszi buza Dezmá Gel 6 [Alvinc AF; UtI] ✻ *tiszta* ~. *1820/1875:* Határunknak fele része jobb és trágyázhatóbb, ez megtermi a tiszta öszi buzat is [Zsobok K; WassLt].

őszi búzavetés őszbúzavetés; semănătură de grîu de toamnă; Herbstweizensaat. *1641:* Eöszy buza uetes vagion in summa cubuli ... 765/1 [Fog.; UF I, 814]. *1673:* Eöszy buza vetes[a] [Komána F; UF II, 552. — [a]Köv. a részl.]. *1675:* Az madarasi hataron Eoszi buza vetes Kis Koböl 159//2 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Őszi Buza vetés [Brettye H; VhU 595]. *1739:* az öszj buza vetések ... igen erösen meg vesztenek [Pálos NK; Ks 99 Géczi László lev.]. *1745:* Öszi Buza Vetés ... Met 50 [Besenyő AF; Told. 18].

őszi gabona 1. őszgabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide. *1640:* Minden nemö Eöszi es Tauaszi Gabonayokbul dezmat adnak [Betlen F; UC 14/48. 17]. *1648:* Minden fele eoszi tauaszi gabonajokbol dezmat szoktak adni, de az dezmanak quartaja az pape [Porumbák F; UF I, 853]. *1652:* Mind<en> fele Eozi, Tauazi Gabonabol, Borbol, disznobol tized [Vista K; GyU 100]. *1809:* A Bözödi Processusba az öszi gabona termése ugy a széna és zab termés leg szükebbe volt [Tarcsafva U; UszLt ComGub. 1614].

2. őszgabona-vetés; semănătură de cereale de toamnă; Herbstgetreidesaat. *1769:* Az öszi, tavaszi Gabonák promiscuë Istennek hálá mind jók [Esztény SzD; Told. Bálint Mihally és Gáspár István Ugron Istvánhoz].

őszi kender magos kender; aldan, hăldan, cînepă de toamnă care produce sămînță; Herbsthanf. *1675:* Öszi kender vagyon ... gell. 120 [Porumbák F; UF II, 682]. *1765:* Termet hoc Annö Nyari kender Gel 03 Np. 6 Magas, Vagyis Öszi kender termet Gel. 03 Metr. 18 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

őszi mag őszgabona-vetőmag; sămînță de cereale care trebuie semănată toamna; Herbstsaatkorn. *1728:* A predikátor, mester földeit penig öszi mag ala kettzer tavaszi mag alá egjszer tartozik meg szantani az Eccl(esi)a mas Eccl(esi)ák jo szokasa szerint [Zalán Hsz; SVJk].

őszinte sincer; aufrichtig. *1710 k.:* ö ... az ö Istentöl adott állapotjában minden fogyatkozás nélkül megmarad s megáll, valamíg tudniillik a hír és név, melyet öfelöle más elkövet, csak a hírnek és a névnek öszinte, való együgyüségének határában marad [BÖn. 410]. *1853:* fogadott Leányom Gyárfás Katha ... mekkora engedelmességgel, öszinte ragaszkodással és szeretettel viseltetett erántam, s ebböl ki indulva aztot is remèlvén, hogy ez után is ugyan aztott teendö lészen, ne hogy a csapás készületlen tanáljon, sietek meg tenni, végrendeletemet [Lécfva Hsz; Kp V. 387]. *1859:* maradok Edes Apamnak öszinte vöje Révai [Szu; Pf]. *1886:* legyen meggyözödve öszinte barátságomról, mellyel vagyok tisztelöje Szász Károly [PLev. 122 Szász Károly Petelei Istvánhoz]. *1890:* A kolozsvári közönség, mely olyan öszinte, mély tisztelettel adózik a Nagyságod müvészetének, egyszerre teljes mértékben érdeklödik estélyeink iránt arra az igen-igen kedves hírre, hogy alkalma lesz Nagyságodat viszontlátni [i.h. 153 Petelei István Prielle Korméliához].

őszintén cu sinceritate, în mod sincer; aufrichtig, ehrlich. *1879:* sorsomról ne szólj senkinek, mert csak neked írom meg öszintén [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. *1896:* Irj nekem öszintén, igazán [i.h. 178 Petelei István Jakab Ödönhöz].

őszi rozs őszrozs; secară de toamnă; Herbst/Winterroggen. *1676:* Öszi Ros Cub 260//1 [Porumbák F; UtI]. *1745:* Seminatio ... Öszi Ros ... Met. 39 [Karácsonfva AF; Told. 18].

őszi rozsvetés őszrozsvetés; semănătură de secară de toamnă; Herbstroggensaat. *1669:* Tavasz buza vetés ... cub. 6/2. Eöszi ros vetés ... cub. 71 [Fog.; UF II, 454]. *1675:* Az madarasi hataron ... Eöszi ros vetes ... Kis Koböl 06 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1805:* M.Csánba Öszi Ross, és Tavasz buzabéli vetésekböl középszerü termesnél szükebbet kaptanak [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével].

őszi vetemény összel vetett gabonaféle; cereale de toamnă; Herbstgetreide. *1622:* Praedicator Jóuedelme Mindenfele öszy es tauaszy vetemeniból igaz quarta az Regy ritus szerent [Szentmargita SzD; SzJk 7]. *1640:* ez el mult 39 eztendöben, Pinkeösd elcöt valo napokba(n), Füzesen laktomba(n), az Füzesiek az szokas szerent öztottanak földeket, nekemis attanak mind eözi es Tauazi vetemennek

valo földeket [i.h. 49]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Minden vetemenyböl Quarta ... Mind öszi Tavaszi vetemenyböl Quarta [Komlód MT; GörgJk 169].

őszi vetés öszgabona-vetés; semănătură (de cereale) de toamnă; Herbstgetreidesaat. *1605:* Az mi az Tawassy vetest nezy az regy Jo modot koúetúe(n) ö kk varossúl vegeztek, hogy a' ky vetnj akar az Özj vetes köziben vessen [Kv; TanJk I/1. 502]. *1640:* Aldgie Kabuz ... Fel resz Boersagot bir, szonto folde a maga Boersagan mind a ket mezöre eoszi es tavaszi vetesnek vagion 50 köbölre valo [Kisvajdafva F; UF I, 780]. *1679:* Az fiu gyermek Thamás tartására ... semmit nem rendeltünk, mivel öszi és tavaszi vetése az annyának van benne az földekben [Zágon Hsz; Barabás,SzO 382]. *1717:* Az öszi vetések szépen mutattyák magokot [Méhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. *1793:* Kováts Ferentz Ur meg halálozása utánn ... el menvénn ... az Hideg Völgy Torka nevezetű hellyre olly véggel hogy meg néznök a Titt. Kováts Ferentzné Aszszony ... Öszi vetését [Mezőbánd MT; MbK XII. 96] | az Öszi vetésekben az téli vizes idö mián, mindenik Lábakban az Buzák borsosodtak [Hadad Sz; JF 36 LevK 242 Vintze István lev.]. *1844:* Az öszi vetések gyengék — az also szöllö gödri ki is szantodot [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez]. *1848:* Munkács Szimnyion ... a' vám árenda után eddig birt szántó földet öszi vetés alá a' kolós monostori Uradalomtol felibe kivette [Km; KmULev. 3].

őszkori öszi, ősszel történő; de toamnă, care se întîmplă toamna; herbstlich, im Herbst geschehen. *1692:* Én Bóldog Falvj Janos ... in Anno 1691 Tavaszkori és öszkori Járásán az Bányák(na)k Praefectus Uraimék(na)k eö kk(ne)k járandó minden héten két két fertály vasakat ki ne(m) adhattam volt ... tartozom eö kgyk(ne)k fel szedni s meg adni az Bányászoktol [Vh; Incz. VII. 1a].

őszönként minden ősszel; în fiecare toamnă; in jedem Herbst. *1855:* Osztán a házi rend azt tartja, hogy öszönként Décséről[a] a fazakas a gyümölcs kertbe egy egész katlan cserépedényt éget [ÚjfE 179. — [a]SzD].

őszrozsvetés öszi rozsvetés; semănătură de secară de toamnă; Herbstroggensaat. *1797:* Egj véka ösz rós vetés után, meg terem 2. kalongyát, 's kalongjája meg ereszt 2. vékát [M.újfalu K; CU IX. 2. 118a].

össze 1. vkivel/vmivel együtt; împreună cu cineva/ceva; zusammen mit jm/etw. *1568:* Marta Bwday ętues Janosne iur(ata) fassa e(st), hogy ę Tordan Egy szallason volt, Andras Katoual, es Andras Kato valamy penzt kezd keresny, kyth azt mongia ... az Arnyek szeken lellte, valamy arany fonalal eozue, es vgy dugta volt el, egy tęrsęk ala, az ęnęn Erzenyebe [Kv; TJk III/1. 233]. *1569:* Az kys veolgiet penig twggya, hogj az harom falwwal eozwe, bernald balasis byrta [Uraly MT; VLt 7/692 Paulus Kantor de vray vall.]. *1570:* Zabo Gal hithy zerent valya, hogy Eotet Kolb Myklos hytta Illien zowal az Torozkay Gergel haza Beochwlny, Jer el velem az mynt Isten Twdnod attha Teob Jamborokal eozwe Beochwletek Megh az Torozkay gergel haza (!), Mert enneke(m) ados Theorwenbe ertem ely rayta [Kv; TJk III/2. 84c]. *1576:* En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy hymnek Az eleyth Racz warassal warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassa(na)k neky Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. *1578:* wgy Alkowanak meg hogy az Thorozkohoz Tartozo Jozagęrt es az Kewweol walo Jozagert mindenekert Adok frwsinazzonnak ... kett hatas lowatt minden zerzamawal, Egy wasas zekeret Nyolcz eokeorrel eozwe minde(n) zerzamawal [Kv; Thor. V/14]. *1582:* 4 Decembr(is) ... veottem az Tanach hazhoz egy Eol Azzw fat oda vyteleuel eozze attam f. 1/10 [Kv; Szám. 3/V. 27 Lederer Mihály sp kezével] | Balas kowach ... vallia ... Gergel kowachne Monda ennekem, hallad vgmond Balas vram, Azt hallottam en Zarwadi Gergelneteól, hogy Te veres Lukachal eozwe eg wst penzt talaltatok | Anna Eothweos Isthwannę vallia Az Eppel Catalin vosarnap leowe az en hazamhoz velem eozwe [Kv; TJk IV/1 47, 68]. *1585:* Feyeos Juh Baraniostul 33 Feyeos kechke olloiawal oezwe 4 [Kv; Szám. 3/XVI. 8]. *1587:* Loptak el ... egy Tehenet, Tynayawal eozze [Kv; i.h. 3/XXXIV. 26 Zabo György isp. m. kezével]. *1590:* Miko Balas az Annyaual eozwe [Mákó K; GyU 26] | Az hazatis az szobat Keomwes Palne czinala az Vra hon nem letebe(n) ... Az uta(n) mikor megh Jeowe vgy czinalok az pitwart felesegewel eozwe [Szu; UszT]. *1592/1593:* az az porond zyget ... soha az Tilalmas nem volt, mert az porond hanjas, az vizis keorwl follja vala, lo delleó hely vala Nem vala semmj few rejta, chak kouacz kw feouenniel eózue volt ott [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1597:* Bothos Mihaly ... wallia ... Zekeli Andras ados wolt Racz Janosnak, en hoztam wala megh Keözeghy Thamastol valamy pallosra walo ezewst boglarokat hiuely faiawal eözwe [Kv; TJk V/1. 123]. *1600:* Az Trombitasnak az iro Deakkal eosze .9. czipo d 9 [Kv; Szám. 9/III. 56 Szabó András sp kezével] | Eöregh Joh vagion ielen, aval eozwe kiert az paztor más adot, 290 [Kv; i.h. 9/XII. 99 Ígyárto Simon isp. m. kezével]. *1632:* Ilona Nagy Palnak felesege elle(n) Sombori Ersebet elle(n) illyen propositiom vagyo(n) ... Kerdem tülled Sombori Ersebet aszszony atyaddal eöszve: Mi okon fogott el tegedet az Te atyád en tülem negy holnap alat [SzJK 39]. *1648:* Lugas kert ... Egres fais vagyon egj sorral, sállya hárommal, oltványok, szilvafák ... fiatalokkal eöszve [Komána F; UF I, 934]. *1653/1681:* a Piaczi szeren ... hazat ... külső belsö szanto kaszalo földekkel retekkel ... és szöllövel öszve Adom és attam, söt inscribaltam, s kötöttem ... Szakács Gergelynek, felessegenek, Rácz Sztannanak ... két száz magyari fo – summab(an) [VhU 227 Nic. Zolyomi ad lev.]. *1698:* Az szánto és kaszalokat ... Belenjinc Aszon az magajival öszve birta, ki mellyik az Vajda rész nem tudom [RLt O.5 Funenda Simon Deák fel. Pap Ersébet Aszonj vall.]. *1705:* Az orvosság ez: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezselyemgyökérrel öszve, fél ejtel borban megapritva ... meg kell fözni ... annak a levét kell kanállal bévenni ottan-ottan [WIN I, 528].

Szk: *mind vkivel/vmivel ~. 1559:* isten tarcha meg the ke, Mynd azzonyommal es minden germekyuel osze [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1572:* Septerbeli Ryezewnknek ... hasonfelet, mely ew nala zalogban vagion, Mind Thoiaual eoszwe ... megh hihatatlanul attuk [Szászzsombor SzD; Ks] | mykor meg oztoztak torozkay Janosnak Jwtot az rozman haza mind feoldewel eozze torozkay Janos holta vtan [Torockósztgyörgy TA; Thor. XII/7]. *1584:* Christina Kerekes Leorinczne vallia, Tudom hogy mind en velem eozwe firtata Daroczy Balinthne az eo magok zolgalo leaniat egy

arany gywreonek el vezeseyert [Kv; TJk IV/1. 378]. *1592:* Herczegh Pallal valo ozlasakor Herczegh Georgynek lutot Tot Janos mind fyaiual eozűe, mert eo vontha kj az Nylatis rea [Dés; DLt 235 Lucas Fodorhazy de Nema jud. nob. com. Zolnok int. vall.]. *1596:* Zent Pal nap vtan valo vasarnap az J my nekönk illjen gjalazatos zot zolla ... El adal s eladatok mind felesegesteól mind gyermeki(m)mel eösze [UszT 11/35]. *1602:* Az mi eos Jozaga az vramnak volt mellyeknek newek az testamentum lewelbe fel vagion Irua, Azth nekem keoteotte vala Jegy ruháert, Azert azt az testamentum lewelet ... hagiom Kemeny Jstuannenak es Cheythi Istuannenak két atyam fianak, mind Posonba valo rézzel eozze es maradekoknak [Kv; RDL I. 73].

2. egybe; laolaltă, la un loc; zusammen. *1662:* Ez tanács a fejedelemnek noha nem tetszenék, hogy most fizetett hadain kivül is az ellenséggel való megharcolásnak hírére mindenfelől öszve annyi sok szép magyarság gyűlt volna, hogy annyit ugyan nagy munkával is mikor és ki gyűjthenne öszve, azt csak az Úristen tudhatná [SKr 662]. *1811:* Égy Lovát[a] le-irom fülitől farkáig ... Fülei nem hoszszak, inkább rövidetskék, Nem szélesek, hanem keskeny hegyessetskék Állanak nem széljel, söt öszve a' fejin, Nem óldalfélt nöttek, hanem a tetejin [ÁrÉ. — [a]Gr. Bethlen Jánosnak].

3. össze-vissza; la întîmplare, alandala; verworren, hin und her. *1819:* Anyit galagyol öszve ez az okos Rhetor minden Rend és precisio nélkül [KLev.].

összead 1. a aduna; zusammenzählen, addieren. *1877:* (A gyerekek) kezdettek öszve adni és le vonni számakat [Bádok K; RAk 255].

2. (házasulandókat) összeesket; a cununa; trauen | házasságot nem bont fel; a nu desface/anula căsătoria; die Ehe nicht scheiden/trennen. *1690:* Nem lát ă sz: Szék semmi el válásra valo okot közóttek, azért ószve adgya öket [SzJk 245]. *1691:* Causa Fűzesien(sis). Kovacs Kata vallya Procuratora(na)k Szász Mártont Férje Illyés Peter ellen, divortiumot kiván; mert mod nelkül cohabitalt velle. Deliberatum. Nem docealhatván az A(ctrix) az I ellen valo propositiojat; a sz: Szék ujjobban öszve adgya öket [i.h. 256].

3. *kezüket ~ják* megegyeznek; a se învoi/înțelege; sich einigen, übereinkommen. *1619:* (Boyer Peter és Boyer Jonasko) Kezeket azert eösze advan nagy hitelezes alat kiboczatot eskwt Assessorok eleöt es bizonios nemes szemeliek eleöt az szerint ut supra componaltak es megh alkuttak [Fog.; Szád.].

4. *~ja magát* egyezségre lép, megegyezik; a cădea la învoială, a se înțelege; übereinkommen, sich einigen. *1614:* Mikor Géczi András kijöve az Portáról, adá öszve magát az brassaiakkal, azkik akkor teljességgel ellenségi valának Báthorinak [BTN[2] 61]. *1630:* Az oláh országból tavaszszal Mihály Kuczufán és Dimitro Filias Haczokra futottak, mostan Gorgan Iszpatar és Kraljova bánja Arszlán és Péter második visztiar fölvették az ország adaját és az előbbi el futott meg nevezett bojerok ezeknek eleiben jövén öszveadták magokat és oda mentenek be Hacokba [Veress, Doc. IX, 313 Zulfikar effendi Bethlen Istvánhoz Bukarestből]. *1705:* Az ittlevő főrendek ... egynéhányan öszveadván magokat, kéredzettenek a generáltól bé Havasalföldébe ... Melynek alkalmatosságával kezdé az úr mondani: Azt bánja, hogy megunván itt a magyarok a szükséget, innen kimennek Havasalföldébe, onnan kurucokká lesznek [WIN I, 400].

összeadatik összeeskettetik; a fi cununat; getraut werden. *1695:* Causa Szavaiensis Jakab Ferencz Feleségétől Flöstör (?) Annoktul divortiumot kivá(n), mert nem életre valo sem elég ésszel birva öszve adattak [SzJk 292].

összeadott adunat; zusammengezählt, addiert. *1825:* A' Sendely fedél ... mind a két oldalainak öszve adott magosságok [Dés; DLt 3].

összeaggattatott egybekapcsoltatott; prins la un loc, îmbinat; zusammengeknüpft, verbunden. *1801:* Két darabba oszsze aggattatott fekete zamántzos tizennégy Boglárotskák mindenikbe égy égy szem gyüngy, s a végin két nagyobb szemek [Kv; Ks].

összeakad 1. véletlenül találkozik vkivel; a se întîlni cu cineva întîmplător; mit jm zufällig zusammentreffen. *1598:* Az teómloczbe eggit akattúnk my eoszve Simo Janossal, veghre onna(n) à Zùchuaj teómleoczbeól vinck Zeret Vasarra, ott tartottak vason, ketten egy úason voltunk [UszT 13/37 Michael Jone de Cichio[a] pp vall. — [a]Cs]. *1843:* 'e közbe öszve akadtak együtt Szabo János Pekárikkal, 's nöm kiáltott haza menetelem aránt [Dés; DLt 586. 6].

2. összeakaszkodik, verekedésbe kezd; a se lua la bătaie cu cineva; aneinandergeraten, zu kämpfen beginnen. *1598:* Danchy Leorincz ... vallya ... hogy az Zayt hallam vizza tekintek tehat eozze akattak az parazt emberteol kapott Baka Ferencz el egy lanchos botot es Awal eoteotte az palchatis en Kadar Gergelyteol veom el [Kv; TJk V/1. 253]. *1764:* midön Murvai Janos az uttzárol be jött, ő állott az tornaczban, még hogy belé ne akadgyon, az tornacz faja alatt butt el elölle, s ötet meg ütette valaki, s azután öszve akadat Murvai Jánossal [Torda; TJkT V. 237]. *1765:* nem láttam hogy edgyik is ütötte volna ă másikot, mert az mikor öszve akadtak, én mindgyárt el mentem onnan félre egy kert mellé, hogy ne lássam mit tsinálnak | azt látám, hogy öszve akadtak, és edgyik ă másikát huzzák [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 39, 58].

3. megharcol; a se ciocni/încăiera, a se lupta (cu inamicul); zusammenstoßen. *1702:* Ezek elindulnak ... igen szép had: rácok, lovasok és kolozsvári emberek is felesen. Estvefelé ezek érkezvén Válaszút felé, ott összeakadván a kurucokkal, nagyobb része odavesz a németségnek [Kv; KvE 274 SzF].

4. (folyóvíz) egybefolyik; (despre cursuri de apă) a se uni; zusammenströmen/fließen. *1777:* A Pitsoru Runkuluj ... éppen ott kezdődik a hol a két Patak öszve akad [Kisnyires SzD; JHbK LVIII/28].

összeakaszt egybefog; a prinde laolaltă; zusammenfassen. *1823–1830:* a férfiak meghagyván nőni a hajakat, amennyire nőhetett, azt háromágúlag befonták vagy pedig pántlikába betekerték, és ezt capnak (Haarzopf) nevezték. Sokan, kivált a mesteremberek, a köntös prémjéig elvágták, és a fejek tetején horgas fésűvel összeakasztották, a fésűt ottan-ottan kivévén fejekből, azzal hajukat simították, s ha viszketett, fejük megvakarták [FogE 66–7]. *1855:* Szembe más hosszu fogason ... nehány pár izmos törökbúzacső, hajánál össze akasztva [ÚjFE 175].

összeakat összebékéltet; a împăca; versöhnen. *1662:* egyideig Rédei uram azzal tarta, hogy Barcsai Ákosnénak

volnának nálunk bonumi, arról tennénk contentatiot ... de mind mi embereinket mind Vallis uram fő német követit küldvén hozzá, akkor megszeppent vala és izené, hogy csak németet reá ne küldjünk, interponálja magát, Barcsai Ákosnét velünk összealkatja, inkább kivánván az köztünk való egyességet, mint viszálkodást [TML II, 267 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

összealkot részekből egyberak; a îmbina/face din bucăţi; aus Stücken zusammensetzen, zusammenstellen. *1851:* több üveg darabocskákbol ... vagyon öszve alkotva [Dés; DLt 1003].

összealkudtat összebékéltet; a împăca; versöhnen. *1586:* Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeger ... Igiarto Gieorgi ... prokatoro(m) lewen eó kezde legetni, hogi el veztem az perth, hanem megh bekelliem az Lúkaci Deakne Attiafiajwal ... zinte vgi Alkwttata eózwe velek [Kv; TJk IV/1. 617]. *1662:* Az számtartót hogy az udvarbíróval összealkudtatta Kegyelmed, igen jól cselekedte [TML II, 256 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

összealkudtathat összebékéltethet; a putea împăca; versöhnen können. *1598:* Tothazy Zeochy Mihal ... vallya, Mikoron tawaly eztendeoben Feyerwarra menteonk volna ... kere minket Kobzos Borbely Janos, hogy ha valamj keppen az felesege nennyewel Zabo Georgycot eozze alkwtathatnuk [Kv; TJk V/1. 255].

összealkudtatik 1. összebékéltetik; a fi împăcat; versöhnt werden. *1662:* A szomszéd tartományoknak, melyeknek szívök maguk között megrögzött gyülölséggel viszálykodnak vala, összealkudtatának úgy, hogy azoknak immár megmaradásuk a mi megmaradásunkkal vastagon és felbomolhatatlanképpen egybeköttettetett [SKr 104].

2. egyezségre juttatik; a fi înţeles/convenit; in Einklang gebracht werden. *1662:* Constandin ... a fejedelem consensusával Mikes Mihály által Stefán Vajdánál mindaddig munkálódék, a fejedelem assecuratóriája kiszereztetvén, vele Constandin össze így alkudtatott vala: hogy a vajdaság most Constandinnak engedtessék, Stefán is minden boérságit, jószágit bírhassa, egymást, mint atyafiak, úgy tartsák, és ha Constandinnak halomása történik, Stefán vajda következzék helyébe a vajdaságban [SKr 512].

összealkuszik 1. megegyezik egymással; a se înţelege/învoi; sich einigen, übereinkommen. *1664:* Ide, Uram, más commendánst hozának és eztet Szamos-Ujvárra viszik az ott meg holt comendás helyén. Ezzel már szintén öszve alkudtunk vala az olta, miolta Kegyelmed Szakmárra jára [TML III, 164 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Az állította azután Teleki: néki fő török mondotta, mikor vélek táborozunk, hogy igen kicsiden múlt, hogy öszve nem alkudtak volt, ha Béldi s Bethlen Farkas halálosan nem gyülölték volna egymást [BÖn. 712].

2. szövetségre lép; a se alia; sich alliieren, ein Bündnis schließen. *1667:* Az bizonyos, az német az törökkel igen öszve alkudt az magyar veszedelmivel; érezzük is; szintén azt sajnálja az magyar nemzet [TML IV, 45 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1670:* Az muszka az lengyelek ellen haddal készül. Az tatár igen rabol Lengyelországban. A lengyel királynak viszik az N(émet) császár hugát. Az svéd királynak, úgy hirdetik, az N(émet) császár hugát adták volna; öszvealkudtak volna [TML V, 78 ua. Naláczi Istvánhoz].

összeáll 1. befelé áll; a sta apropiat; nahe liegen. *1811:* Nem széles, söt keskeny tsontyai az állnak Nem széljel égymástól, inkább öszve állnak[3] [ÁrÉ 156. — [3]Gr. Bethlen János véleménye szerint a szép lónak]. *1840:* a' lábai a' térdinél egy kisség öszveálnak [DLt 537 nyomt. kl].

2. egybegyűl, összeül; a se aduna; sich versammeln. *1572:* Az my dolgonknak meegh eddygh weghe Nynchen mert Jo lehet awaagy Negyzer Ezwe allottwnk de az lewelcknek Massa weteleben ... wezeottwnk [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky és Colomanus Fekete Gr. Daun beszt-i bíróhoz és hites polgáraihoz].

3. társul, összefog; a se asocia/uni; sich vereinigen, sich zusammentun. *1690:* in hoc Anno praesenti öszve allot volt en velem azal hogy együt szancsunk ugarlast [Cófva Hsz; HSzjP]. *1702:* Mikor peniglen a Bárány meczés el következik a Chéh mester tartozzék Chehet gyüjteni, és a Czehnek meg jelenteni hogy ha öszve allanak e Bárány meczesre avagj nem, es ugj kell egyenlő akaratbul Bárány meczeshez fogni [Dés; Jk]. *1823–1830:* Harmadszor tanítanak privatissime, midőn egy vagy többen is összeállva, bizonyos professzort megfogadnak valamely tudomány tanitására [FogE 236]. *1850:* Mutus ... impertinens gonosz fattyu, belé váj mindenbe, megakarja enni a' nyers húst piri czipóval ... az egész család és cselédség összeállva sem bír vele, petzkelődik, ugrál, s nem jár soha jóba [Kv; Pk 7].

4. egyezségre lép, lepaktál; a cădea la învoială, a face un pact, a pactiza; übereinkommen, paktieren. *1676:* Miolta az végbeliek közé voltam, az alatt kiérkezvén Balkó és Farkas László uramék, fel ültették a nemeseket, sok bestelenségemre való dolgot követtek el ... Farkas Lászlótúl csak azt sem érdemlettem, ki jött volna elömben. Éppen el csepültek, össze állván ebben az lutheranus cenkekkel [TML VII, 275–6 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Amit a szász és a két német akar, az lesz; a magyar és székely commissarius csak váz, hergenek, morganak. Ekkor látá s megbáná az gubernátor és utána mind a többi, hogy micsoda füre hágtak ... Ki nem tudta meggondolni, hogy a szász és német hárman öszveállanak, kivált ahogy a magyart szeretik [BÖn. 930].

5. egységgé alakul; a se uni; sich vereinen. Sz. *1663:* Hírek ideki sokak, de tüvel hegygyel állnak öszve [TML II, 638 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez Kövárról].

6. összeakaszkodik; a se lua la bătaie, a se încăiera; aneinandergeraten, zu kämpfen beginnen. *1634:* Fekete János foben ute Lako Istvant, es az földre le esek, es az terduel az melliere alla, es Kerekes Janos vona le rólla, es annak utanna vizont ozve allanak, es kotödni kezdenek [Mv; MvLt 291. 18a].

összeállhat megegyezhet; a putea conveni; sich einigen können. *1705:* Ugyan ezen szolgám referálja, hogy elvégezett dolog, hogy Gyulai István öcsém, Nicodim, Alvinczi-éknek a középső <fia>, aki odabé van, Bornemisza nevű deák, Sallati, a Bethlen Miklós uram szolgája, aki Bécsben járt, öszveállhattanak, hogy kimenjenek a kurucok közé, most csakhamar [WIN I, 428].

összeállít (könyvet) részekből egybeszerkeszt; a întocmi/aduna (într-un volum); einen Band zusammenstellen. *1880:* Voltam Bpesten. Eladtam ... egy kötetet a Franklin

Társulatnak. A jövő év közepe felé, azt hiszem, megjelen. Össze sincs állítva a kötet, mert írnom kell még hozzá sokat [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeállított egybeszerkesztett; care a fost întocmit; zusammengestellt, zusammengefügt. *1881:* mi — gyors életű napilap — nem valami irodalmi remekek közlésére törekedtünk, csak egy változatosan ... összeállított mellékletre [PLev. 85 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeaprít lekaszabol; a căsăpi; niedermetzeln. *1792:* ha oda mennek ... leg ottan öket öszve lövöldözik és öszve aprittyák [Szováta MT; Berz. 16. XL/5].

összeárkoltatik árokkal körbevétetik; a fi înconjurat cu şanţuri; umschanzt werden. *1843:* Egy kis regi szöllö hely öszve árkoltatva kaszállonak használtatik [Borsa K; BetLt 1].

összebarátkozás szeretkezés; împreunare sexuală; Liebelei. *1826:* ottan öszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevéssé Már palinkás lévén enyelegni kezdettem vélle, Mely enyelgeseimet, ő el fogadván ... el jött ide bé hozzam az Udvarba, és én az kapu alatt lévő gráditson a hijuba fel utasitottam, kevés idö mulva Magamis Utanna fel menvén, ottan történt leg elöbbször közöttünk az öszve barátkozás [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

összebarátkozik barátságot köt egymással; a se împrieteni; sich befreunden. *1669:* Úgy látom, Kegyelmed öszve barátkozott Görög Andrással. En kiestem az ő gratiájából egészen [TML IV, 581 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1823–1830:* Amikor én Szentpáli[a] mellett voltam, és mindketten úrfi-praeceptorok, összebarátkoztunk [FogE 286. — [a]Szentpáli Elek, később táblai assz.].

összebárdolt bárdolással/faragással összeillesztett; îmbinat (în coadă de rîndunică); zusammengebeilt. *1694:* Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leövő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakbolt csinalt Strasa Hazacska, kőrös környül lövő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár Szt; JHb Inv.].

összebasz káromolva szidalmaz; a ocărî/înjura; anranzen, lästern. *1768:* (A dominális bíró) az ökremet el kötette, es hogy Udvarbiro vram elött most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezert igen Nagyon meg haragudván rám ... házom tájékához jöven, a kerten által Nagy Agyarkodással hozzam vágat gyakor izbe ... Atyámat, Anyámat, Istenemet, a kihez imádkozom ..., Lelkemet mind eszsze baszta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1804:* Popa Vonnak Istenit, Szenteit, Prápolját kőnyőrgéses könyvét melyből imádkozni szokot öszve baszta [KLev.].

összebecsültetik a fi evaluat; aufgewertet werden. *1822:* Vagyon penig ezen curia a falu felső, napkelet felől való részében ... vagyon ... ugyanazon edgy fedél alatt edgy kisebb, fenyödeszkákból készült, már meg is avult ajtó ... kétfelé nyíló kapuajtók ... melynek tetejében vagyon egy sendellyel fedett galambbúg is; ez mind összvebecsültetett [Gyerővásárhely K; ETF 108. 12].

összebékél(ik) megbékül egymással; a se împăca; sich versöhnen. *1584:* Rudolp Georgy valia, Ezt hallottam Pongracznak a' Segeswari doctornak zaiabol Meggiesen: Ig vegesztem vala vgmond Hozzw Martonnal, hogy kere engemet arra hogy Ne Mennek Ala feyerwarra es ne latatnok meg Transi(ti)onkat, hanem bekelnenk eozwe [Kv; TJk IV/1. 291]. *1597:* Andras kowach wallia ... Sardy Janos az felesegenek eggiet massat palastiat zoknyaiat walami ezewst portekaiat hazamhoz hozta wala ... de azuta(n) chiak hamar eozwe bekellenek [Kv; TJk VI/1. 93]. *1615:* Jöuenek mw elönkben egy felöl az Vitezlö Jllyefalui Mihaly Deak mas felöl Taploczai Salamon Kata azzony ugyan ezen meg irt Mihaly Deakne, es az menemw egyenetlenseg s' gywloseg (!) ez ket eztendöben közöttök orialtatot volt, mellyböl böchywlletes fö emberek ielen leuen intek ököt hogy özze bekellenenek, es uyonlag (!) ugy mint egyeb iambor hazas emberek <sze>retetben laknanak [Cssz; BLt 4]. *1678:* Nincsen oka sem egyik felnek sem masik(na)k az absolutiora békellyenek öszve es lakjanak bekevel mint az Urba(n) illik jele(n) léve(n) két böczületes Tanitók [SzJk 133]. *1704:* Négj szállási (!) Szabo Mihály Feleségevel öszve békéllett a' T. Consistorium előtt [Kv; SRE 90]. *1783:* az Aszszony ő Nsga arra kérte osztán, bár tsak a' kezét nyujtsa ki, hadd kövesse meg, és békéllyenek öszve, de nem tselekedte, akkor estve el is ájúlt buvába az Aszszony ö Nsga, más nap békéltek osztán meg [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

összebékélődik megbékél egymással; a se împăca; sich versöhnen. *1676:* Az lengyel követ dolgain, Uram, alig tud ember eligazodni, mert az akkori veszekedés után esmét öszvebékélödvén Rádival, rettenetes nagy maga ajánlással van hozzája. Úgy látom, igen esmerik egymást s megalkusznak [TML VII, 252 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1736:* úgy békéllödtenek öszve a két Poss(ess)orok, nem lévén szabad senki(ne)kis különöst tartani az közönségesből [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Kivorán Mihálly (70) zs vall.]. *1826:* Szász Sigmond öszve békéllödet Ferentzi Joseffel [Somosd MT; CsS].

összebékéltet megbékít egymással; a împăca (cu cineva); versöhnen. *1591:* Anna, Jakab Istuanne vallia ... Zekeli Mihalne azt mondotta volna, hogi ... Notarius Vram hiuatta volna hozza, es eozue bekeltette volna eoket [Kv; TJk V/1. 132]. *1598:* Brassai Mihaly deak ... wallia ... az Zappanos legeny Zabo Balintnalis eozwe vezet wala az Czimbalmossal en bekeltetem eoket ozwe, azuta(n) nem thüdom mint veztek volt eozwe [Kv; TJk VI/1. 160]. *1610:* 28 Augusti, Békélteték öszve az wrak az fejedelmet Imrefi Jánossal Kolozsvárt [Kv; KvE 141 SB]. *1736:* aszt halatam másoktul hogy elís hatta volt, egy keves ideig, Eltető Uram(a)t a Feleségé, de az Apja fel nem vévén baját ... T Praedikator vr(am) két vagy három emberséges emberekkel, visza szerzete, s oszve bekéltette Jánosi Kata Aszszont, Eltető Ferencz Uramal [Szentegyed SzD; TKl Ferenczi János (80) jb vall.]. *1765:* igyekeztünk hárman öszve békéltetni ő Ngát s kglmeteket [Koronka MT; Told. 33/49]. *1782:* az Sérelmesekkel ázon Gyilkosokat öszve békéltette [Solyomkő K; Eszt-Mk]. *1814:* nem tudom, hogy a' Procuratort miért vitte el, de gyanittom hogy azért, hogy ez a' Grofot a' Grofnéval öszve-békéltesse [Mv; TSb 12].

összebékéltetés megbékéltetés; împăcare; Versöhnung. *1585:* Balas kowach vallia, kj kwldcók Andras kowachot, es Mihaly kowachot hogy zolliunk Czehwl a' eozwe bekeltetes feleól [Kv; TJk IV/1. 91].

összebékóz ló lábát békóval összeköti; a pune piedică la picioarele calului; die Pferdefüße fesseln. *1768:* ott az esztenánal láték edgy szürke kantza Lovat edgy barna Lóval öszve nyügözve vagy békozva, és mondék a' Pajtásom(na)k az edgy általlyában lopott Ló hogy a' többi közi nem eresztik [Kovászna Hsz; SzentkGy Lad. Szőke (55) lib. vall.].

összebeszél 1. egymás között megegyezik; a se înțelege/învoi; sich einigen. *1629:* tudom hogy az kik chyernatoniual Ecken Janosra tamadtak volt ... lattam hogy eoszue beszellettek [Kv; TJk VII/3. 13]. *1705:* Az minap öszvebeszéltenek volt odaki a rabok, és mikor a generál odaki járt, a dolgot csak elhagyták és leültenek ... Azután Acton maga is odamenvén kérdette, miért nem dolgoznak [WIN I, 468]. *1752:* midön bujdosoban volt Avrám, öszve beszéltem volt a Feleségével hogy klákát csinállyunk, meg is csináltuk az Avrám házában [Abrudfva AF; Ks Barna Marjucza Bráskovics felesége (33) vall.]. *1783:* ugy beszellettünk öszve, hogy az Aszszony, méltoztassék a' Contractust meg iratni [Brassó; BetLt 4 Ujjvárossy István lev.].

Szk: *~ik egymást. 1657:* (Serédi Istvánnak) nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna, nem hogy egyebeket, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyubb, maga religióját leszólotta; ezt ugyan már tudva tartotta az udvar, s öszvebeszélve egymást, mindjárt leszóltattuk [KemÖn. 192–3].

2. egymásnak (át)kiáltoz; a striga unul la altul (din incinte diferite); hinüberschreien. *1704:* Die 27 Februarii ... a kurucok feljöttek éppen Magyar utcába, kívül a Keczelei házáig, és ott kiáltoztak és lödöztek szaporán — noha csak karabéllyal — a várfok felé, és öszvebeszélvén, szitkozódván a némettel [Kv; KvE 285 SzF].

3. hetet-havat összehord; a spune/îndruga verzi și uscate; faseln, einen Kohl schwatzen. *1820:* én még haragudtam Dregánnéra hogy mér annyi mindent öszve beszélni [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) „főző" vall.].

összebeszélget 1. egymás közt megegyezik; a se înțelege/învoi; sich einigen. *1658:* Az minap sebesi vásárkor Rosz János deli paripáján mutogatván magát, öszve beszélgeténk, hogy tréfáljuk meg s ezek hogy ijeszszék meg az gornikok megfogván az lova fékét (azon nyomban menten elbocsáták) fenyegetőzött, szitkozódott; immár bizony csak köszönetemet sem fogadja, hanem ha Kegyelmed interponálja magát és békéltet öszve [TML I, 144 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz].

2. tanácskozik, összetanakodik, a se sfătui/consulta; sich beraten. *1867:* beszélgessenek össze édes Sogor Ur mind hárman. s' heljból el kell döjteni a dolgot [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

összebilincseztet bilincsel egymáshoz kapcsoltat; a dispune legarea a cîte două persoane cu o pereche de cătușe; fesseln lassen. *1710:* A német officér, ki strázsamester vala, megindítván azokat Grécből, kettőt-kettőt öszvebilincsztetvén bennek, gyalog hajtatta az Adriaticum-tengerre Tergestum nevü olosz városba, ott velek megalkudt, száz-száz tallért kívánván saccban egyiktől [CsH 98].

összebír (Isten) együvé rendel; (Dumnezeu) face să se întîlnească; (Gott) bringt sie zusammen. *1672:* Az Kegyelmed levelét pecsételni le, nem maga, hanem más, idegen pecséttel, hogy senkinek ne adhatnák olvasni, s ne láthatná senki; Ispán Ferencz uramnál volna és senki szeme ne látná kivül is, míg Isten öszve nem birna oda ki minket és ha deputatusok közül kérdené is valaki tűlek, obtineálták-e azt Kegyelmedtül, felelhetnék azoknak, az kiknek nem kellenék tudni, hogy írás által nem, de jó securitasunk vagyon [TML VI, 245 Keczer Menyhért és Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

összebocsát 1. (vkiket) találkozni enged egymással; (referitor la persoane) a permite să se întîlnească; sich zu treffen erlauben. *1579:* Ez wdeo alat penig az Azzonnial eozwe óket ne bochyassak Meg ne(m) Az teorweny weghóz Megien el tylchyak az procatorok altal [Kv; TanJk V/3. 184a]. *1599:* ne(m) sok ydeo múlva Jüta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... otth le ughrek, zabliath rantha, s ne(m) bochatak eöze Nagy Imre es Thegzes Janos, Azon fel yle az lora [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.].

2. (házasulandókat) együtthálni enged; a permite (logodnicilor) consumarea actului nupțial; den Beischlaf der Verlobten erlauben. *1639:* Hozak eleónkben az Bagi Janci es Nagi Jacab Leania keózeót leuő Matkas dolgat, ki maganak el akart Jegezni ... azert semmi verseget keóztók nem talaltunk, ki őket hazassagokban meg gatolna. Azert az Eccl(es)ia edgiezeő ertelemből özve bocziatotta ad primas nuptias [SzJk].

3. (birtokot/jószágot) egyesít; a unifica (proprietățile); (die Güter) vereinigen. *1636:* Andras Deakne Azoniom fogada Szekel Laszlo Vramot fianak, mindennemw labas marhajokot eözve bocatak tali conditione hogh ha holta törtennek Andras Deakne Azonio(m)nak minden nemw labas marha maradgion Szekel Lazlo Vra(m)ra [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. *1778:* Mivel Semmi jot nem látván abba hogy mind Nehai Edes Atyánk Urunkrol mind pedig ... Edes Asszony Anyankrol jutott Joszágunk el darabolodjék Tehát mind két rész Joszágot öszve botsátanok és ... Négy egyenlő Nyilakra kinek kinek közüllünk Maga Commoditássa szerint rátajat ki szakasztanok [Alvinc AF; Incz. XI. 17a].

összebódult felbőszült; înfuriat; in Zorn geraten, wütend. *1763:* Ez a vén ember, úgy mondják, hogy a püspök mellé ment s mondotta néki: „Fiam! hová való vagy?" Amaz felelte: „Balázsfalvi". „No, ha balázsfalvi vagy s a királyné néked jószágot adott, eregy, menj oda, élj ott s ülj veszteg, ne háborgass minket a mi vallásunkban". Azzal a kezét megfogván egy darabig a kezénél fogva vezette, hogy az öszvebódult nép reá ne rohanjon [RettE 154].

összebomlik (határ) megbomlik/egybemosódik; a se încurca/șterge (hotarele); verwirrt werden. *1716:* Ezekután a házhellyek után mikor felosztották ökőt[a], a felső forduloba jutot mindenik ház helly után tized fel fel hold föld; az also fordulob(an) penig kilentzed fel, fel hold föld, ezek többire mind öszvebomlottak hacsak a Possessorok elnem igazittyak, kötellel fel nem merik söt nem csak ezek a földek bomlottan(a)k meg a mellyek ezek után a ház hellyek után jutottak, hanem az egész határ, mert Mihály vajda után el pusztulván a falu mindenek öszve bomlottanak [Vecsérd AF; TGsz 51. — [a]A földeket].

összebonyolódás összeakaszkodás, összeverekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. *1776:* Tudgyaē a Tanu ... Hogy ... Vajvod Iuon ... Dán Iuonnak mingyárt az üstekébe akadott, kegyetlenül tépte, nyötte, és ez is ... Vajvod Juon Haját meg fogta, és ketten a tépelődés miatt egymást a Földre le hutzták, s ott hengergettenek, de ezen őszve bonyolodásnak nagyobb oka volt Vajovod Juon, mint Dán Juon? [K; Born. VI. 14 vk].

összebonyolódik 1. összeakaszkodik/verekedik; a se lua la bătaie, a se încăiera; aneinandergeraten. *1730:* Goltner Andris ... reá ment Szőlödinére, és oszve banyalodván mindkét rendbéliek egymás ellen támadván verekettek [Kv; TJk XV/7. 85–6]. *1776:* Az után többen is ösze bonyolodván egy máshoz vertek, de a sok bott közül ki melyik, hogy ütett, nem tudom, hanem mindeniknek bétört fejēt láttom [Katona K; Born. VI. 14 Felezujka (!) Györgye (50) zs vall.]. *1784:* Kisseb Széjes István viszá tére az Uton holot találkozván Széjes Joseffel mingyárt öszve bonyalodtak és egy mást a földre le hurczolták [Béta U; IB. Agilis Iljés János (15) vall.]. *1794:* mind a hárman öszve banyalodtak akarván Barátosi János Uram az öttsét Barátosi Josef uramat a házból ki vinni [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt]. *1803:* öszve bonyolodván ... haját meg ragadván annál fogva a Földhez verte, és īgy akadtanak egyik a' Másikkal Sokan hajba [Berekeresztúr MT; Berz. 3.5. B. 1]. *1816:* ezen Szok után ... öszve banyalattanak [M.köblös SzD; RLt Dobos Szimion (79) vall.]. *1821:* Én ott voltam a' kortsomában mikor Rétyi Miskával öszve bonyolodtak vala az Uzoni katona legények [Uzon Hsz; HSzjP Szabo Josef (37) vall.].

2. (szeretkezve) összefonódik; a se îmbrățișa (drăgostindu-se); sich (liebelnd) verflechten. *1819:* azt nem láttam, mikor űthette meg a' gazdát az Exp(onen)s őszve lévén az aszsonynyal bonyolodva [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] | külön haltak, az Aszszony az elsö az ember a' hátulso szobába de sokszor azért öszve bonyolodtak [Kv; Pk 2].

összeborítós egymásba járó; care se poate băga unul într-altul; ineinander setzend. *1585:* Egy fęl Aranias kupa, Niom U: 1 p 8 ... Eg' Eozwe boritos kupa Niom N: 12 p 38 [Kv; Szám. 3/XIX. 1].

összeboronál egymáshoz közelít, egyetértést támaszt vkik között; a împăca, a înfăptui buna înțelegere între anumite persoane; versöhnen. *1677:* Az Isten is boronáljon, gyaluljon öszve benneteket, mert ha mind így megyen a világ, az mint most, bizony elveszünk miattatok nagy rendek miatt és az sok közküpü hazug ember miatt, a kik magok alkalmatosságáért diffidentiát spargálnak naponkint az emberek között [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

összeborulás felfordulás; dezordine; Durcheinander. *1745:* egy kufárnénak az egetboros asztalát az öszve valo borulásb(an) az mint az katona meg szaladot az parasztság utanna vgy döltötek el [Tuson K; Ks 5. X. 6 Bács Todor (80) jb vall.].

összeboszorkányoz boszorkánynak szidalmaz; a face/numi pe cineva vrăjitoare; jn Hexe nennen/schimpfen. *1783:* mostoha Fiam ... az édes Annyát nem tsak száma nélkül öszve boszorkányozta s kurvázta, hanem egy Vasvillaval az Annya felé dőfött, fenyegette, megtaszigálta [Mv; MbK XI. 68].

összebújik, összebúvik 1. összehajol; a se apropia pentru a șușoti; die Köpfe zusammenstecken. *1586:* Sas Dienes, Borsay Mihaly valliak ... az zena vczay Szorosson Megyunk vala ... Latank ot Az ferencz deak kertynel az arokba(n) Negy olahot harma Mint az kígyeok eozwe buttak vala a' feyekel, Az Negyedik az zeoleos kertbe ugrek be [Kv; TJk IV/1. 561].

2. összeölelkezik; a se îmbrățișa; sich umarmen. *1639:* Ersik ... monda, hogi ihon egi fakedek keölt az aiakamon Istwa(n) Mester czokold megh, amazis monda hogi hocza Aszoni En Isten ugi segellien hogi megh Czokolom s latam hogi oda mene az meneczke özue buuanak valtig nialak falak egj mast [Mv; MvLt 291. 195b].

összebukafutoz összeteremt, megszid; a sudui/înjura; ausschimpfen, abwettern. *1710 k.:* így kedve telék Rabutin kívánságának, melyet in julio nékem monda Szebenben, mikor sok hazudozás után Donegg főstrázsamestert öt vagy hatszáz lovassal először Déshez és azután Klöckelsperg generális commendója alatt Somlyóhoz küldte, és ez onnét írta vala néki, hogy már 7000 a kuruc, öszve bukafutozá, hogy hazud s monda: Azt akarám, ha tízannyi volna, tanuljon a császár, ha kalapot akar csináltatni, ne csináltassa vargával [BÖn. 938].

összecimborál 1. egybetársul; a se asocia cu cineva (pentru efectuarea unor munci); sich verbinden, sich vergesellschaften. *XVII. sz. eleje:* Tudom azt hogy harmad ideje Balogi Mathe es Nagi Ferencz öszve szimboraltak vala esztenas tarsul az Oroszfalviakkal [Nyújtód Hsz; HSzjP Setet Peter kisseb (32) pp vall.]. *1625:* Hattwani Istwa(n) v. Lengiel orszaghba Danczkara akarwa(n) ... mennj, Attunk alajok az Saffar Andras, es Thordaj Marton hatt Lowatt, eők öszve Cimboralva(n) Karoligh f. 9 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 210].

2. (titkon) szövetségre lép, lepaktál; a pactiza, a se înțelege/a face o înțelegere (secretă) cu cineva; (heimlich) ein Bündnis schließen/paktieren. *1677:* az török akármi formában való rossz választ adjon ezeknek, jele hogy az némettel öszve czimborált, kinek (kit Isten ne adjon) sok rossz consequentiajit várom én [TML VII, 472 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

3. (törvénytelen dologban) összejátszik, cinkoskodik; a acționa în complicitate cu cineva (într-o faptă ilegală); mit jm (in einer illegalen Sache) zusammenspielen/paktieren. *1759:* Dállyai lakosak edgyet értvén közönségesen öszsze cimboráltanak, és ... karonak valo fiatal csere erdejét ... potentiose invadaltak [LLt 44/5].

4. (férfi nővel) összeáll; (despre bărbați) a se încurca cu o femeie; (von Männern) sich (mit einer Frau) zusammentun. *1731 k.:* Moldován Todor ... egy kurvával öszve czimborált ... és minek utanna Sovényfalvanis élt volna véle fajtalanul ... el szőkőt véle hitetlenül | Moldován Opra ... egy kurvával öszve Czimboralt s hites feleseget hat vagy hét gyermekel oda hagyván kurváját egy ejtszaka egy két őkrü taligára rakván el szőkőt ... egy Sár Patak nevű Falub(a) [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

5. (juhokat közös fejésre) egybeterel; a se asocia (cu oile pentru a forma o turmă); (die Schafe) zusammentreiben. *1695:* mint egy huszig való fejős Juhott ... az el mult nyá-

ron itt az mi juhainkal edgyütt fejték mitt egy néhányon Czimboráltunk volt össze [KGy]. *1740:* A(nn)o 1740 Die 14 Juny őszve Czimborálván az Mlgs Ur Czegei Vass Daniel vr(am) dezma Juhait, jutot minden rendben két tej ... az Juhokat az Csaszariakkal Czimboraltuk [Cege SzD; WassLt].

összecimborált (titkon) szövetségre lépett, lepaktált; care a încheiat o înțelegere/un pact (în secret); der (heimlich) ein Bündnis geschlossen hat. *1690:* Elhisszük, érthette keglmetek amaz magyar nemzet veszedelmére, hazája romlására született és az egész keresztyénség injuriájára az pogánynyal öszvecimborált Tököly ... keglmes urunk fejedelmi székinek elfordítására holmi tökélletlen mesterséges szókkal írt patenseket bocsátott ez hazában [EOE XX, 399].

összecsap 1. *tlan* (két ellenfél) egymásnak ront; a se încăiera, a se lua la bătaie; zusemmenstoßen. *1584:* Anna R(e)l(i)cta Antony Kwthi ... vallia hogi eo Danchak Ianosnak az kochis legenek ellen semmy zowat Es semmy zandekat Nem hallotta sem feniegeteseth, chak Iata(m) hog Danchak Ianos megh rikolthwan magat eleo Ieowe a' keófal Mellel, es fel mene es vg chapanak eózwe [Kv; TJk IV/1. 18]. *1586:* Margit Bereczk Matene chak az Jller Ianos felesege laigatasat hallotta, latta hogy Jller Ianos Mezitelen Zabliawal fut vala Ala ... De vegre ky leowe ky vgrek hazabol Albert egy Nagy Darab fawal, es ot eozwe chapanak [Kv; i.h. 540]. *1631:* mindgjart eözue czapanak az szolgajatul ueue el Szilagi az szabliat s ugj czapa hogi mindgjart leestek [Mv; MvLt 290. 261a]. *1633:* Varga Andrasis kj joue mezitelen kardall es egy katonaual eözue cziapa, az Hadnagy zolgaia penigh hatul vaga Andrast agion akaria vala az szekerczeuell vagni [Mv; i.h. 116b]. *1638:* azonba(n) mindgjart özue Czapanak, hallam aztis hogi igen verek eggiket ugia(n) hupogh vala [Mv; i.h. 291. 126b].

Szk: *~nak egymással. 1637:* latam azt egi feketebeli eleöl üzi vala, s fel ugrek ot az szakacz Giörgi kerti felere s latam aztis hogy özue czapanak egj massal [Mv; i.h. 103a].

2. *ts* egymáshoz ver; a bate (palma); aneinanderschlagen. **Szk:** *~ják a jobb kezüket* az egyezség jeleként kezet ráznak. *1811:* Talám majd akadok égy danoló Szüzre, Kiröl tudom, hogy rá unt a' párta büzre, Azzal öszve tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva, öszve hajtyuk a' fejünket [ÁrÉ II] ✱ *~ja a kezét/tenyerét. 1602:* Nemez gyarto Istwan ... vallia ... Zolitam az seller azzonth ... ket vttal valo zomra fel eole mezytelen az Agyban ... es az kezet eozze chapa es monda hatalmas Jsten mindeneonk oda vagion [Kv; TJk VI/1. 618]. *1630:* hallam egjszer, hogi teördüles vagjon oda ki ... hogj az meniem ki mene özue czapa az kezett s monda hogi jaj mely rut dolgot czelekeznek ide ki, s enis latta(m) hogj eözue gomoliodtak s huztak vontak egj mast [Mv; MvLt 290. 200b]. *1710 k.:* Nevetjük annak a phrygiai embernek együgyűségét, aki filemilét sohasem látott volt és az éneklésérol azt gondolta, hogy valami szép nagy madár; kivánta azért látni és mikor meglátta, hogy olyan kicsiny s nem is igen szép, öszvecsapja a két tenyerét s azt mondja: Ez a madárka merő csak szó, semmi sem egyéb, vox est, praetereaque nihil [BÖn. 422].

3. összefog; a strînge (pe sine); zusammenfassen/halten. *1638:* akkor semmi nem vala az leanynal, hanem az egy nagy szokmány vala eöszve cziapva rajta [Mv; MvLt 291. 151a].

összecsapás egymásnak rontás; încăierare; Zusammenstoß. *1606:* eleyebe alla Kadar andras hogy ne vthesze teobszer pal myhalj halla(m) aztis hogy alj hatra mert meg tozittlak eöszue chjapasokotis lata(m) egy egy faual de hogy meg sertettek uólna egy mast en nem latta(m) [Vágás U; UszT 20/190 Görgy Deak Jakabne vall.].

összecsapkod 1. (kardjával) ide-oda vagdos; a lovi (cu sabia) în repetate rînduri în jurul său; (mit dem Schwert) um sich schlagen, herumschlagen. *1631:* Meszaros Marty elejben rugazkodek az lovo(n), hogj hamareb el hozza az malo(m) fele az lovo(n) s hogj oda iuta szinte az pallo veginel, kardot ranta trefaba mindenik s özueczapkodanak s en monda(m) hogj ne bolondoskodgjanak mert megh sertik egymast [Mv; MvLt 290. 49b].

2. egymás felé vagdalkozik; a se lovi (reciproc) cu săbiile; mit den Schwertern herumfechten. *1631:* De hogi meg rikanta magat az földuarine fia oda rugozkodanak az keözbe(n) elejben ... s hat eök eözue czapkottak kette(n) s hogj ele jöuenek lata(m) aztis hogj az kezeben fogta az ujat az feolduarine fia s ugi jö s hat sebes | Nagy Mihaly eözueis czapkoda Filekiuel, az kardal az Czakantis hozza hajta | eö Maga ismet oda mene Fileki s lata(m) azt hogi eözue czapkodanak Filekys kardot ranta s keözikben vaga [Mv; i.h. 50a, 243].

összecsatol 1. egybekapcsol; a prinde/fixa; zusammenknüpfen. *1656:* Jbidem vagjon apro vas ségh kikel az ember labara valo vasakott szoktak öszve csatolni nro. 55 [Fog.; UF II, 110].

2. (sereget) egyesít; a unifica (oștile); (die Truppen) vereinigen. *1709:* Az esztendö vége felé a Tiszántúl való német ármáda lefelé nyomul ... melyre nézve generális Károlyi hívatik hadaival a fejedelemtöl, s valami svecus és lengyel segítséggel öszvecsatolván magokat, alább ide a németet nem eresztik [Kv; KvE 253 VBGy].

összecsattanás pocnitură, pocnet; Knall. *1843:* Ez elött harmad idén kaszálás tájat ... egy vacsora tájt kifelé fogván — hallunk nagy lármát és villák öszsze csattonását a' kercsedi innenső Fogado felé [Bágyon TA; KLev.].

összecsenget 1. csengetéssel egybehív; a aduna sunînd din clopoțel; zusammenklingeln, mit einer Glocke zusammenrufen. *1733:* Tudom bizonyossan hogy az ide való Arapataki Falusi Biro öszve csengetvén az Falut, ki mentenek és azon rétet ... (:nagy avar lévén benne:) meg Gyujtották, s vgy égették el, de az ott lévö Kaszaly széna, ezen tüz miá egette el vagy sem nem tudom [Arapatak Hsz; BLt 7 Franciscus Bakó (30) jb vall.].

2. *~i magát* csengetésre egybegyül; a se aduna la sunetul clopoțelului; sich auf den Klang der Glocke versammeln. *1733:* Hallottam hogy az Arapatakiak öszsze csengették magokot, s ugy ki menvén meggyujtották az Rétet hogy az avartól tisztullyon — s azon tüz miá gyúlt vólna meg az Szénais [Erösd Hsz; i.h. Valentinus Bibó (26) jb vall.] | Tudom azt is bizonyossan hogy az Arapatakiak mentenek ki magokot öszsze csengetvén, és közönséges akaratból gyujtották meg az Utrumb(an) emlitett Rétet [uo.; i.h. Val. Bongh (50) jb vall.].

összecsepűzik (kenderkóc módjára) összegubancolódik; a se încîlci/încurca; sich verfitzen, zerzaut werden. *1752:*

ugj oda hatta volt Marinka a gjermekeit, hogj az Sebek és tetvek el töltették volt ... meg mosagattuk öket, de egészszen meg nem tiszthattuk (!) és kenhettük mert öszve csepüzett volt az hajok mind addig mig az gondoltuk hogj le nyirjük az hajokat [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks].

összecserél egymás között csereberél; a face schimb, a schimba; tauschen. *1761:* mínthogj paraszt Vdvari Bírák által procuraltattok ezen eö Ngok udvarai azok után járo Szánto és kaszalo földeket ugy annyéra öszve zavarták cserélték magok Földes Vrak hirek, és akarattyok nélkült, inkáb üzve benne magok hasznokat ... hogj ma nem lehet az két Udvar után járo földeket meg külenbeztetni az ö magok fassiojakbol [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

összecserélhet egymás között elcserélhet; a putea schimba/face schimb; tauschen können. *1737:* reqviráltam vala az vrat edgy Fejerdi ház helly iránt, hogy öszve cserélhetnök ... de még eddig elé Semmi sem telék belölle [Kend KK; ApLt 4 Apor Lázár Apor Péterhez].

összecsinál 1. egybeállít; a îmbina/combina; kombinieren, zusammenstellen. *1661:* ha Kegyelmednek annyi pénze maradna ... egy úti ezüst kanált, kiben öszve csinálva villa is volna ... venne Kegyelmed én számomra [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. összefőz; a fierbe împreună; zusammenkochen. *1584:* Sophia Seoch lacabne ezel teobbity meg Az Elseo wallasat ... hogy ez Zabo Cato ment a vago hidra es onnat hozot Epeth, es Egy zatior fwet, othon ezeket eozze chinalta es Awal veztette meg Hersel Marthonnet, wgy anniera hogy meg bolondult teolle, Harmad napig semmy testereol nem ment ell az rutság, Es az vrara sem tekenthetet Hersely Martonra [Kv; TJk IV/1. 220].

3. káromolva szidalmaz; a înjura/ocări; beschimpfen, lästern. *1791:* a' Fogados nékünk monda, fogjátok el ezeket a' hatalmaskadokat, ugy osztán el fogattattak, Kira Szelvesztru ... a' fogadost rutul káromkodván halottait, lelkit öszsze tsinálván, fenyegette a' fogadost [Galgó Sz; JHb I/23].

összecsinálhat egybeállíthat; a putea îmbina; zusammenstellen können. *1656:* Ez eleb declaralt sendeli hejazatt alatt, vagjon csigahoz valo holmi dirib darab fenjeö borona, kikett tempore necessitatis eoszve czinalhattni, egyeb minden ahoz valo vas eszközei, az mint az hüteös vamos es acziok 's mesterek referalliak az cziethazban (!) vadnak [Fog.; UF II, 144].

összecsinált összefőzött; (care a fost) preparat din mai multe feluri de alimente; zusammenbereitet. *1710 k.:* Nem esik a királynak jobbizün a zsemlye, tokaji bor, tengerekből és egyéb vizekből, hegyek, erdők, levegőégből, százak, vagy ezer emberek munkájával szerzett hal, vad, madár, hizlalt marhákból nagy mesterséggel, talán százféle csemegéből öszvecsinált pástétom vagy alaputréta, mint emennek a málé s a szilva vagy kökény-cibre s a forrásvíz [BÖn. 509].

összecsipeszkedik összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergeraten. *1848:* látám férjemmel öszve csipeszkedve huzalkodni [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Todor Lajosné Puti Éva vall.].

összecsombolyít összeteker/tűr; a înfăşura/învălătuci; zusammenrollen. *1759:* Az Kalákos Popa Bálinth exponállya ... Láttam ... a Kemény és az ház fedele között egy Szalonnát öszve Csomboitva vagyis türve, mely fel vala kötve egy létzhez [Tyej H; Ks LXII/19].

összecsomolyodik, összecsompolyodik összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergeraten. *1585:* Thekes Imreh vallia ... Az Iffiw ottan Kelemenre leowe es futamek chakannial es verny kezde hozzá, Rutul zidais Neste lelek Curwanak, Eozwe chompoliodanak es a legenteól el veowek a chakant [Kv; TJk IV/1. 472]. *1592:* Peter Pop Azomfalui ... vallia ... ket legeni megh Zolita engemet es velem akaranak haborgani: Mikor ezt Balint Mihali megh latta volna monda nekik hogi nem hattok beket az papnak ... Az utan teobbennis erkezenek, es eozue chompoliodanak [Kv; TJk V/1. 280]. *1600:* Helena Rlcta Matthiae Zeoch varadiensis ... fassa est Nylas Mikloshoz en semmit nem latta(m) hanem hogy oezze chiompolodanak egy Zegeny emberteol Zekel Janos palczat vezen vala el es hogy Sardine hozza ewthe [Kv; TJk VI/1. 441]. *1634:* mind az harman szinte(n) hazara uszek varga Janost. es az varga Janos kapujaban ozve czimoliodanak, de en ne(m) latta(m) melliktul eset az vagas, de hallam hogy az Aszony megh sivalkodek [Mv; MvLt 291. 19a]. *1680:* Az veszekedest latam, mikor öszve Czomoljodnak, asztis latam hogy Abran Ferencz ugy üte egy ruddal Killjeni Mihályt hogy mentest el esek [Kilyén Hsz; BLt 3 Benkeo Györgyne Suska (32) vall.] | Enis ott allok vala az Kapum eleott s látam hogy oszve czomolyodanak s hogy Killjeni Mihály el esek az foldön [uo.; i.h. Szaniszlo Istvan (30) col. vall.]. *1761:* hallottam mikoron Blidár Vaszali meg kérdé Krisán Vonnet s.v. baszom a lelke heljin mért adtátok el a' rétemet ... s ebből következet veszekedések egy más közöt, s ez után ismét az utzárol láttam ököt hogy az kortsomáros háza előtt a' Lupényekkel öszve csombojodtanak, de osztán mint végezték el veszekedéseket ... nem mondhatom meg [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Pallér Mihály (50) zs vall.]. *1776:* midön on(n)et viszsza fordultam volna, lattom hogy sokan vannak öszve tsomojodva s verekednek Keményen [Katona K; Born. VI/14 Mersinán Maria cons. Szuts Szimnyon (28) zs vall.].

összecsoportozik egybecsoportosul, csoportba verődik; a forma grupuri, a se aduna; sich gruppieren/sammeln. *1582:* Wöres Symo(n) valia . hogy ... hallotta az Vtzan az kyaltast es az Zaigast ... eztis latta hogy eozze Czioportoztak es egy mast taglaltak [Kv; TJk IV/1. 98]. *1583:* Kowach Ianos ... vallia ... Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny laigatny kezde a' Zilagi Janos felesege hog le taglanak ... Zilagi Janos vtannok futamek es ot eozwe choportozanak a' seótetbe [Kv; i.h. 194]. *1599:* Molnar Mihaly ott wala felesigestel Kis Thamasnith, a keözbe fel kelenek azokis az aztaltol, Kis Thamasneis az agybol, eözwe choportozanak, lata(m) hogy kis Thamasne az feöldre esek, de ne(m) tudo(m) wtetteke wagy tazitottak, de azt ne(m) tudom kitol eset [UszT 15/186 Wargha Balas Zent Mihaly vall.]. *1631:* az mint eözve csoportoztanak vala ot az emberek ... közikben futamodek ezis ... keozzeiek vaga mezitelen szabliaual [Mv; MvLt 290. 244b]. *1668:* láttam hogy Budán a mi Falunkban tsioportozának eoszve á Mikola Ur(am) Kőles mezei és Burjános ö Budai Jobbágyi [Burjánosóbuda K; Ks 65. 43. 10]. *1776:* láttam

... egy néhány embert öszve tsoportozva [Alparét SzD; Ks 30. 28]. *1800:* égy Sereg Szász jövén le az Ország utan ... a Hidat meg haladván ... kiáltoni kezdék a hátréb marattakat ... hanem mikor jol le haladtak volna látok hogy ... azon Fát vivö embereket meg támadták öszve tsoportozván lárma eset [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27]. *1806:* égy néhányon fejér népekül öszve voltak Csoportozva [Dés; DLt 250/1808].

összecsoportozott 1. egybecsoportosult, csoportba verődött; care s-au adunat; versammelt. *1806:* Arkosi Istvánné énnékem égy szot sem szollott többet az iránt — mellj okbol ollj nagy nevetésben voltak az több öszve Csoportozott személyek [Dés; DLt 250/1808]. *1849 u.:* Midön ... Kövárvidéki pénztárnok Pap László börtönét a tanácsház elött öszve csoportozott nép fel akarta törni, hogy öt fel akassza ... magam kockáztatásával a nép közé mentem, s csak hosszas beszéd után birhattam vissza vonulásra [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

2. együvé terelt; care au fost mînate la un loc; zusammengetrieben. *1770:* hallottam utánna jövö feleségemnek sikojtását; erre viszá térvén egy Embert (:kinek az burjány közül ki emelt fejétöl ijedet vala meg feleségem:) láték ... mondá hogy maga lovainak orizése véget mulatna otton ... láték néhány öszve tsoportozott falusi lovakot Körüllötte ... észre is véven igen könyen hogy nem egyébbért, hanem azoknak el lopása végett lappangana otton [Mezöpagocsa TA; SzentkGy. Vlásza Onyisor (35) jb vall.].

összecsödül egybecsödül, egybesereglik; a se aduna; zusammenlaufen, sich zusammenrotten. *1678:* Csak öszve Csödülének azonb(an) és a házbolis ki futának, öszve keveredének [Mezösámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

összecsúszik (észrevétlenül) egymás mellé kerül; a ajunge unul lîngă altul (pe neobservate); (unbemerkt) nebeneinander geraten. *1640:* Hallottam az fiától, Andortól, hogy ö az kemence megé bújt és Szöcs János odament. Két ágyat vetettek, éjjel osztán együtt voltak, öszve csúsztak [Mv; MvLt 291. 218–9 átirásban].

összedarabol 1. darabokra vág; a tăia în bucăţi, a îmbucătăţi; zerstückeln. *1749:* a szalonnakat öszve darabolva egy odvas fába rejtették el [Kismuscsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1819:* 7 szilva fákot ött Megy fákot, két körös fákot 7 borza fákot ... hatalmasul öszve darabolt [Várfva TA; Borb.]. *1823:* Ötves Szathmári Györgynek adta el ezt is apprádonként öszve verve és darabolva [Kv; KLev.].

2. összevagdal, felkoncol; a ciopîrţi, a tăia în bucăţi; niedermetzeln. *1732:* rutul szida fenyegete is hogy ha meg kaphattya oszve vagdallya soha meg nem menekedik hogy oszve nem darabollya [Szentimre MT; BalLev.]. *1745:* az sogora azt mondá hogy ha az bottyával ellen nem vetet volna az fejét mind öszve darabolták volna [Tuson K; Ks 5. X. 6 Bács Todor (80) jb vall.]. *1814:* oszve darablam az ilyen Teremtetteket [Aranyosrákos TA; Borb.].

összedől összeomlik; a se prăbuşi/dărîma; zusammenstürzen. *1648:* Az szaru fái 24, steömpcöly tartya, hogy eözve ne deöllyeön az istallo hejazattya [Komána F; UF I, 924].

összeég elég; a arde, a se mistui prin foc; niederbrennen. *1718:* Suljos Itiletit bocsátá I(ste)n erre a Városra Tüz támadván ... ã Betthlen Uttzában ... elég kár lön, mert ã tüz szökdösvén ã házak öszve égvén ... ã Daroczi Házánál meg szakadott jollehet az is el éget [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

összeegyenesítés megegyezés; înţelegere, acord; Vereinbarung, Einigung. *1562:* zent ferenc Nap vtan valo penteken, Leön ozlassok Es Meg Jgenesswlessek Kemen Janosne Aszonyomnäl az Eo Mwstoha fyaywal ... Az ozlas, Es vegezes, Es Eözze valo Jgenessytes Igy Leönek es Ezek Jutanak Es Ezeketh Adanak (!) Kemen Janosne Azzonyomnak [KP].

összeegyezik egymással megegyezik; a se înţelege (cu cineva); sich einigen. *1705:* Ma reggel Bethlen Ferenc uramat és Kemény László uramat felküldötték az úrhoz a förendek, akik a kéredzésben öszveegyeztenek volt, és kéreték az urat, hogy moderálja úgy önagysága a dolgot a generál elött, hogy hadd engesztelödjék iránt ok való haragja [WIN I, 488]. *1814:* ugy voltunk öszve égygyezve, hogy akár mi történnyen: édgyüt élyünk és halyunk [Nagynyíres Szt; Ks 67. 47. 28]. *1823–1830:* A többek között egy Debrecenböl kibódorgott deákot is bevett magához, aki velünk igen durván bánt, vert is, ha mi kevés eledel volt a háznál, azt ö költötte el, nekünk pedig ahhoz nyúlni nem engedett ... Az apám lágy ember volt, hanem azután mi gyermekekül összeegyeztünk, mások is biztattak, s az háztól elidéztük [FogE 85–6].

összeegyeztet 1. egymás között megegyezésre bír/késztet; a împăca; versöhnen. *1809:* a feleket öszve edjeztetni vátig igyekeztünk [Várfva TA; KW].

2. összhangba hoz, kiegyenlít; a pune de acord; in Übereinstimmung bringen. *1787:* De ellenben az határpásztorság is azon résekröl hajtott marhák után vett gabonát öszve kell zálagokkal egyeztetni; úgy, hogy a felvett kár nehogy különösön megmaradjon, és a zálaglókból kifizessék a károsokat [Ozsdola Hsz; RSzF 153].

összeelegyedik 1. egymással érintkezik; a veni în contact cu cineva/ceva; in Berührung kommen mit jm/etw. *1586:* Vrunk eo Nga ... Int hogy Ne elegiedgywnk eozwe az deogeós helyreól leoweo emberekkel, Ne bochatanank be ollyan Infectusokat, hogy Isten vta(n) a' vaross otalmaztatnek [Kv; TanJk I/1. 33]. *1729:* Nem javallam most az ö kglme fia oda mennyen ... In flagranti fog ott most ã Pestis lenni Igen megis bodulta(na)k most ott az emberek, öszve elegyettek az Lazaretu(m)beliekkel [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékröl (NK)]. *1809:* némelly oda való[a] Polgárok égy foksani kereskedötöl bizonyos Számú Marhákat vásárolván, azok között tsak hamar a' meg vetel után dög ütötte ki magát ... ezen Marhák a' Várason kivül meszsze, egy Mezöben lévén ... más Marhakkal ösve nem elegyedhetnek [UszLt ComGub. 1750 gub. — [a]Erzsébetvárosi]. *1847:* Itt Abrudfalván senkivel sem tanácskozott, mert az ideval ö emberek nem elegyedtek véle össze [VKp 219].

2. egymásba akaszkodik; a se încăiera; aneinandergeraten. *1568:* Laur(entius) Zekel ... fassus est ... latta o kegyelme hogy cheber rud zabasmal (!) faual miucl, ozze eleg'edttek es az bornemiza Janos is koztok forog uolth [Kv; TJk III/1. 143]. *1593:* Zaz Mihalys. Tarsaywal ot

forgot Mikor eozwe elegiettek, Meghis vertek Simont [Kv; TJk V/1. 373]. *1633:* latam s hat eözue elegjettek az varasi emberek az katonakall az vczan [Mv; MvLt 290. 116a]. *1687:* mind a' ket fély öszve elegedek, kitől esset a' Komsa Mark fejen valo vagas nem latta(m) [Hurez F; Szád. Opra Boer (35) vall.]. *1729:* ezen dologra már becsülletes emberek lévén ott azokkal az A. Felesegestől öszve elegjedvén hozták vonták [Dés; Jk]. *1838:* ma égy hete, mi után lefeküdtünk, a' Báróné Legényivel el mentek dámászni, — brájerbe, onnan czigány sorba, itt öszveelegyedtek a' Déákokkal [Kv; Pk 7].

3. egybevegyül, elvegyül vkik/vmik között; a se amesteca printre oameni/lucruri; sich unter die Menschen/Dinge mischen. *1710:* Ha megismernek vala, egynéhányszor levághatnak vala, de azt gondolván, hogy én is kuruc vagyok, amint az öltözetem s fegyverem formája volt, csak a németet vágták a törökök, kikkel összeelegyedtem vala. Jó darabig úgy menénk [CsH 228]. *1775:* az Oltszemi ketskékkel ki jártam szabadoson széllyel az Bodokiakkal szintén elegjesleg minden meg háborittás nélkűlt legeltett(em) ... történt azis hogj a Marháink öszve elegyettek ... meg találván birságlás nélkűlt viszsza adták és hajtották [Bodola Hsz; Mk II. 2/71]. *1797:* némelly imitt amatt maradott Leveleikkel és Portékáikkal öszve elegyedgyenek [Mv; Told. 42/1].

4. összekeveredik; a se amesteca; sich verwirren. *1680:* mivel hogy itt minden jok Bernhard Kis Annára holta(na)k ultimatē, es eő benne ez egesz jok eoszve elegyednek [Kv; RDL I. 158]. *1699:* minthogy régen holtak ki a meg irt emberek ezen pusztakrul ... ezek utan jarandó foldeknek neveitis mind kűlőn meg ne(m) visgalhattuk mivel öszve elegyedtenek [Rava U; LLt Inv. 107]. *1737:* az régi ős Haz hellyeket, mivel öszsze elegjettenek, nem tudom meg valasztani [Mocs K; JHbK LIX/26. 11]. *1749:* az Allodiaturák öszve elegyedtenek, mikor fel osztották, à hunn Samarjai rész vagyon, más is bir ott, de ugyan tsak másunnan ki potolták, ugy hogy a' Samarjai rész tsonkulás nélkűl meg vagyon, a' széna fűvel egész integritásban [Mezőcsán TA; DobLev. I/326. 23a]. *1785:* Ezen métákat onnét tudom ... Hogy Gyermek koramban a régi üdös Emberek az egesz Faluval sok izben járták ki ... e' kétt helységek[a] között valo határak metáját s Praedium közt valo kűlőmbséget, ne hogy a' kétt határ öszve elegyednék s a' lakosok között haborusagot szűlne [EHA. — [a]Pusztaegeres és Szarkadi préd. TA]. *1852:* (A cigányok) vettek Gabonát napszámokra s öszve elegyedett a szolgálat Interes egyéb Tartozással [Nagylak AF; DobLev. V/1375 Dobolyi Bálint nyil.].

összeelegyít 1. összevegyít; a amesteca; vermischen. *1664:* Úgy látom, egymásnak nem hisznek, mert mostan az alsó vári németeket az felső vári németekkel minden nap öszveelegyítik őköt és úgy strásáltatnak velek [TML III, 37 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1731:* az urakéval nem akaram az magamét öszve elegjiteni [Mezőpagocsa MT; Ks]. *1761:* Tizen hat Rubintos Boglár, Gyöngyökkel öszve elegyitve [Nsz; Ks 73/55]. *1808/1809:* láttam, hogy öszve vagynak elegyitve a piatzi es másunnan hozott szalonnak [Szu; UszLt ComGub. 1753].

2. összekever; a amesteca/confunda; verwirren/mischen. *1653/1655:* Csepreghi Mihály Ura(m) ... fateálá mi előttünk ... hogy nem elegyiti öszve az zalogok dolgát, az két száz aranyal, mert más ez azis más dologh [Kv; CartTr II. 883 John. Kerekes (43) vir senatory ordinis vall.]. *1704:* a director contendált úgy, hogy minthogy annyi exceptióval élt és non forumot az illegitime dietával öszveelegyítette, holott jure non essent confundando, azért az első deliberatumtól elesett [WIN I, 146].

összeelegyítés összevegyítés; amestecare; Vermischung. *1710 k.:* Csuda, két-háromféle bornak öszveelegyítésével való borcsináló mestersége is vagyon a hollandus köpöcéknek, hogy az embernek szája izint való bort csináljanak, melyet az arithmeticában regula alligationisnek hínak. Én Erdélyben is próbáltam, jó mesterség, csakhogy egyik se légyen rossz [BÖn. 579].

összeelegyíttetett összevegyített; amestecat; vermischt. *1817:* azon Rosnok, Gajdovány vagy is bolondíto buza ezen Hazában az idei tavaszi gabona kőzőtt ... felesen termett ... melyet sem rostálással, sem mosás által nem lehet tökelletesen a jo féle gabona kőzűl ki választani, hanem tsak szemeléssel ... ha fél annyi buza, vagy ... tőrőkbuza közzé elegyittetik, és ezen mértékben süttetik ki kenyérnek a' Lisztye, semmi ártalmat az Emberekben nem okozhat, el vévén mérges erejét az irt mértékben velle öszve elegyittetett gabona, és a' meg sütés [Dés; DLt 1014].

összeellenkezik összecsap; a se încăiera; zusammenstoßen. *1703:* Ez nap Bonchidánál a kurucokkal összeellenkezvén a kiment szép lovas németnek nagyobb része odaveszett [Kv; KvE 280 SzF]. *1704:* Die 12 Junii. Zsákmányolni kimenvén innen mind magyarok, németek alá a Téglacsűr felé, öszveellenkeztek a kurucokkal, és a Szentgyörgy-hegyi pallóig űzvén a kurucokat, 3 esett el a kurucokból [Kv; KvE 291 SzF].

összeenyvez enyvvel összeragaszt; a încleia, a lipi cu clei; zusammenleimen. *1597:* Heltűs Gaspar vram ... Adot az Magiar Constitutiokhoz 4 sing Vaznot Zeochy Antalneteol ... d 32 ... Keonikeoteo Jochininak (!) hogy eozüe es fel Eoniúzte f — d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 37 Filstich Lőrincz sp kezével]. *1609:* Aztalos Lukachy ... Enyuezet eoszve egy ohh aytot f — d 35 [Kv; i.h. 12b/IV. 128]. *1652:* egy karfía aztal fedelet önyveztem ozve, megh festettem giontaroztam [Kv; ACJk 59a].

összeér összetalálkozik; a se atinge; sich berühren, zusammenstoßen. *1746:* mind az ket fel bánjasz az banjat szabadasan Colalja, mind addegh mighlen az két fel banjasznak az Csakannja öszve er [Torockó; Bosla]. *1777:* Halottam közhirbe zugatni hogj itt a Szamos mellett egj kutnál ér öszve az Utrizált két Falu határa [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]. *1823–1830:* A deákoknak hajviselete sokféle volt, mert gyermekkoromban a fő közepét mind megnyírták törpén, elől hagytak hosszan, hátul is igen, és azután az elsőt a nyírt hajon keresztül hátrafésülték az hátulsóhoz, s az első az hátulsóval összeért, ott horgas fésűvel összefoglalták, mely fésű az egyik fültől a másikig ért [FogE 107–8].

összeereget egymásba/összeilleszt; a îmbina; ineinanderfügen. *1699:* hornyolt bükfa deszkából csinált öszve eregetve ajto [Szentdemeter U; LLt].

összeereszkedik egyezségre jut; a ajunge la o înțelegere; sich einigen. *1668:* Az Beöczwlletes Czeh Egiwtt leuen

Balogh Istuan Vram Kis Miklost az Egesz Czeh elött Kerde hogy ha az Voxolasb(an) Ereszkedik e öszve az Beoczwletes czehuel vagj nem Kis Miklos Vram penigh teön illyen Valaszt hogy Eö Kglmeis Balogh Istuan Urammal edgiwtt Eöszue Voxol az Böczülletes czehel [Kv; MészCLev.]. *1745:* excipiál az J: ö kglme hogy én nem certificaltattam ő kglmét ennekelötte nyólczad nappal, nem tartoztam vélle, mivel már öszve ereszkedtünk vólt in causa, de mégis hìrt adtam bé jövetelünk elött, mellyel tartoztam [Torda; TJkT II. 74]. *1745/1760:* Mikor náznánfalva Kisfaluddal[a] egy Biróság alá öswe ereszkedet ... a Kisfaludiak a Tereviséles Nagy Léuén Náznánfalvával ugy ereszkedet öszve, gondolván aszt, Hogy a Tere viselés könnyebbedik rajtok [Berz. 17b. — [a]MT].

összeereszt 1. együvé terel; a mîna la un loc; zusammentreiben. *1630:* ereszek az Disznokat eözue ... mihelt ki ereztek eoket az Uduarra, mind az két süldeo az Keöteles Miklos Diznajahoz valek (!) s oda mene s ugj röheögôt mindenik egj masnak [Mv; MvLt 290. 227a].

2. közösen fektet be; a investi (o anumită sumă) împreună cu cineva; zusammen mit jm (Geld) anlegen. *1591:* Somogi Balós Istvan deak ... vallia ... ere el Theleki Istuan Keoreosfeon tul, Saruasar keozeot ... es kerdem teolle ... hogi tarsod megh holt, az pinzt az kit eozue ereztettetek volt kereskedesre, elhoztade veled az Leorincz deak rezet az pinzt [Kv; TJk V/1. 92].

3. *~i a traktát* tárgyalásba bocsátkozik; a duce tratative; verhandeln, traktieren. *1619:* Vagyon egy csauszok az német uraimnak, azki budai, magyarul tudó, azkivel addig fôképpen, azmég ez a discordia német uraimmal nem támada, sokszor való kedves conversatióim forgott ... Mikoron penig immár Korlát uram béjött volna, negyednappal azután egybetalálván véle, valóban öszveeresztük az tractát [BTN[2] 385].

összeeresztés egymásba illesztés; îmbinare; Zusammenfügung. *1725:* Az monostori óreg Malom nesternek ã tokon lévó csatornák öszve eresztéséért és be rakásáért adtam Flor. hung. 2 Denar 40 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. *1726:* fizettem ... az két csatorna faragásáért, s öszve eresztésiért öt nap számra a' d: 48 [Kv; i.h. 6].

összeeresztetik egymáshoz bocsáttatik; a fi lăsat împreună; zusammengelassen werden. *1811:* Mikor a' Ménes a' mezön jól ehetik, Már a' Mén-ló 's Kantza öszve eresztetik [ÁrE 142].

összeeresztetlen egymásba illesztetlen; neîmbinat; nicht zusammengefügt. *1788:* Egy Konyha tábla ... Bakonn állo öszve eresztetlen gyalulatlan deszka Tábla [Mv; TSb 47].

összeeresztett egymásba/összeillesztett; îmbinat; ineinandergefügt. *1694:* va(gyo)n egy faragot Tölgy fabol csinalt eoszve eresztet es bardolt Golyobis Tarto fa Hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1720:* Vagjon az Gabonás Ház labakra epitve, jó öszve eresztett Töllgj fa Borona oldala [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12].

összeérik (a humusz) megérik; (despre pămînt) a deveni afînat; (Erde) sich lockern. *1681:* Az szölö földelni valo hasznos jó új földet igi csinállyák: oldalab(an), allyaban, (:valahol helye vagyo(n):) mind gyepestöl nagi hosszu kazal földeket hannak öszve jo magassan; harom vagi négi esztendöre alkalmasint öszve érik [Vh; VhU 586].

összeérkezik (sereg) összetalálkozik; (despre oştiri) a se întîlni; zusammentreffen (ein Heer betreffend). *1662:* Öszveérkezvén, rettenetes kopjatörés és erös viadal tartaték egynéhány órák alatt, úgy, hogy ... mindkét felöl nagy sokan hullanának [SKr 519].

összeért beleért, együttesen vesz; a lua la un loc; (mit)einbegreifen, einschließen. *1810:* egy Gyeresi Nyilas Sessio után ... lenni kell Mintegy 12 Darab Szánto Földnek, approját Nagyabját öszve értve [Gyéres TA; Born. IX. 58a Kis Moses (70) vall.].

összeértetik együttesen vétetik; a fi luat la un loc; (mit)einbegriffen werden. *1792:* Mind ezen fel adatt Havasi mezök a körüllettek lévö tagos erdökkel öszve ertetnek a marha legelesre nézve [Szováta MT; EHA].

összeesik időben egybeesik; a coincide, a se petrece simultan; zusammenfallen, zusammentreffen. *1899:* ha Geiger olyankor adatja a koncertet, hogy az összeesne az Erdélyi Irodalmi Társaság felolvasó napjával, volna hajlandóságom arra, hogy befutnék Kolozsvárra [PLev. 200 Petelei István Gyalui Farkashoz].

összeesket, összeesküt 1. házasulandókat összead; a cununa; (ein Paar) trauen. *1594:* Crestel Istuan vallia Ezt bizonnial tudom hogi ejel ereozak zerent eskettek megh ez fwzesi petert egi gonoz zemieliel kit zent miklosrolis vertek volt ki, az papot penigh elseobe rea ne(m) vehettek hogi megh eskesse, hanem mas nap ne(m) tudom mint birtak rea hogi ejel eozue eskettek az Azonnial [Kv; TJk V/1. 419a]. *1647:* Director Uramek kj hozatva(n) Bikfalui Demeter Georgeöt, es Borbely Margitot, miuel magok sem tagadgiak az egymassal ualo keözeöswleseket, es az mint referalliak szabad szemeliek ... Teczik az teörueninek hogy elseöben keöuessenek Ecclesiat, es annak utanna eskussek eöszue eökeot ellienek az utan jamborul [Kv; TJk VIII/4. 219]. *1657:* Füzesen lako Birtha Andras prokatora altal Sigmond Mihaly altal felesege Löke Kata ellen ily dolgot proponal ... akkoris mikor Ikafalvi Uram a predikator öszve eskütöt, meg mondottam hogy nem szeretem. Azert tüle valo valast kivanok [SzJk 84–5]. *1675:* Celebraltunk Somlyon lakodalmot T. Ormandi Ur(am) esketvén öszve [PatN 72b]. *1772:* Rusznak Mihály ... szájabol hallottuk ezt mondani hogy ö tsak akkor volt a Templomba mikor meg kereszteltek és a Feleségével a Templomba öszve eskették [Dés; DLt 321. 82b Petrus Jakots (53) ns és Maria Sallai consors Nob. Petri Jakots (45) ns vall.]. *1808:* öszve eskedtem Mihály Gyurkát Mihok János Borival [Nagykapus K; RAk 7]. *1836:* Eskettem öszve ... Kidei özvegy Sárkőzi Mojsest Budai m(e)g esett személy Szilágyi 'Susánnával sem mi erőltetés n(e)m volt [Burjánosóbuda K; RAk 6].

2. vmire megesket; a lua cuiva jurămîntul, a pune (pe cineva) să jure; vereidigen. *1591:* Feierdi Janos ... vallia, Lattam hogi az en korczomamon Kis Thamas az ket olahal egi pohart hozatanak, borral megh teoltek, kinicret zeldelenek felliwl rea, es kezeket rea teuen egibe eskwuenek. Kaitar Lazlone ... vallia, Latam hogi Varga Janos Kis Thamast az ket olahal eozue eskete, az poharon felliwl kezeket teuen [Kv; TJk V/1. 71].

összeesketés megesketés; cununie; Trauung. *1776:* már a' Dispensatiot is az őszve való esketésre ... Mlgs Praepost ur kiadta volna [Nsz; GyL hiv.]. *1791:* Az Hazasulandok ... publicaltassanak ... az öszve esketes a' Publicatio után harmad nappal elébb ne légyen minthogy ez a Contradictīonak Törvényes határa [M.bikal K; RAk 9].

összeesketett 1. *mn* összeadott, megesketett, cununat; getraut. *1832:* Öszve esketet Párok. Sárközi Sámuel ... Mikoltzi Sára 30 eszt. özveggyel ... Ns ifju Horváth József, 'Sibrik Borbárával [Burjánosóbuda K; RAk 5].

II. *fn* összeadott/megesketett személy; persoană cununată; getraute Person. *1794:* parantsoltatik ... Hogy a' meg kereszteltettek(ne)k, Öszve Eskettek(ne)k és el temettettek(ne)k száma az előnkbe adattatott Norma szerint készen legyen [M.bikal K; RAk 8].

összeeskethető összeadható; care poate fi cununat; getraut werden könnend. *1868:* Köröztetik a cultusminister ... értesitvénye, mely szerint a patentalis és tartalékos invalidusok csak a nagy Szebeni hadastyáni intézettől nyert engedély mellett eskethetők öszsze [M.bikal K; RAk 168].

összeesketődik összeadatik/eskettetik; a fi cununat; getraut werden. *1840:* háromszori ki hirdetés után esketődött öszve Román Tamás Garassal (!) szabadságos katona Bányai Juliannával [Bádok K; RAk 59]. *1856:* (Eskettetett) Ujvári Nagy János 31. éves Absitos ifju legény ... Kati Katával ... még ez előtt két évvel el vitte magához, — 's mi után absitot kapott, most esketődtek öszve [Damos K; RAk 130].

összeeskettetés (házasulandók) összeadattatása; cununie; Trauung. *1787:* Ezen ... fel jedzett Portékák praetendaltatván az özvegy által ... hogy néhai Nagy György eő kegyelmével lett öszveeskettetésekor Nagy György eő kegyelmén Lettek volna ... Licitáció alá nem mentenek [Mv; MLev. Nagy György hagy. 8].

összeeskettethetés (házasulandók) összeadhatása; posibilitatea de a cununa; Möglichkeit der Trauung. *1841:* minden utakat mig lehet elrekeszteni igyekezem az öszve eskettethetésekre nézve[a] hog leg alább egy darabig légyen idejek a' megfontolásra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Katalinhoz. — [a]Ti. a testvérektől nem kivánt házasságra lépni óhajtó fiataloknak].

összeeskettetik összeadatik; megeskettetik; a fi cununat; getraut werden. *1785:* A R Catholica Vallasrol hat héti fel járás utan Redealt Tót Jánosné Dobos Ilona öszve eskettetett R. Catholicus Pap által már jó darab idövel avertalt es mostis a' R. Catholica vallást tarto Butzi Mártonnal [Gyalu K; RAk 9]. *1821:* Az Aszszony kereszt levelét és Katona férjének Halálárol; a Stabtol Hiteles Leveleket mutatván ... öszve Eskettettek [uo.; RAk 39]. *1826:* Ns Török Josef ifju Legény ... Szász Kata hajadon Léanyal ... öszve Eskettetett [uo.; RAk 15].

összeesküdhetik összeházasodhatik; a se putea cununa; sich verheiraten können. *1823–1830:* Ez az ágens lakott az ifjú özvegy kapitánynével, aki német nemzet volt, mint házasok, úgy laktak, de össze nem esküdhettek, mert úgy a kapitányné elvesztette volna penzióját [FogE 257].

összeesküdtet összeesket; a cununa; trauen. *1631:* en pirongata(m) hogj miert nem esküttettek volt eözue eökett nam az eleöt azt mondottak hogj Meggies falua(n) esküttenek megh [Mv; MvLt 290. 247]. *1638:* Lászlo Pistát al(ia)s Mátét, és ... velle el fogatott Ilona nevü Aszszonyt hol és ki esküttette öszve mitsoda Pap [Ádámos KK; Ks 17/LXXXII. 2].

összeesküszik 1. összeszövetkezik; a se alia/coaliza; sich verschwören/bündeln. *1591:* Kis Thamasis akara keozink be wlni, de ... nem boczatuk keozinkbe ... ket Babaj olahall eozue eskwuenek de semmi gonozbol nem eskwttek eozue ammint en hallottam | Mierthogi az bizonsagok vilagosan be hozzak, hogy Kis Thamas az latrokkal eozwe eskwt ... teccet az teoruennek hogi ereossen megh veriek es az varosbol kj wzzek [Kv; TJk V/1. 72]. *1618:* ha most vajdát hoznak a lengyelek Moldovába, nagyságtok is anélkül is Havaselföldébe tiszta lengyel vajdát tött, Gabrilást, azkik hárman Sorbánnal s Homonnaival öszveesküdtek, hogy valamellik előbb valamellik országot megkaphatja, de azon lészen, hogy az ketteinek is segitséggel légyen abban, hogy azt a három országot megosszák egymás között [BTN[2] 140–1]. *1744:* ã Köpeczi Biro Balas Andras kezdé beszélleni s mondani ã Kösségnek, hogy mi azon edgyeztünk volt meg, hogy ã Connumeratiora bé ne mennyünk, és ugy Zudula fel az egész kösségh ... ennekelőtte mint edgy Esztendővel öszve esküttenek volt ã Falusiak, hogy edgymást belé nem hadgyák, hogy ha Cursust látnak öszve gyüllyenek [Bölön Hsz; INyR Nagy Márton (66) ns vall.].

2. felesküszik vmire; a depune jurămîntul; den Eid schwören. *1662:* Az várasbul mihelyen bemennének, azonnal mind összeesküdtek vala, hogy tehetségek szerint a végházat a kereszténység kezénél megtartani, marasztani igyekszik, ha Istennek úgy fog tetszeni, életeket is amellett letenni készek lennének [SKr 582]. *1669:* még ott volna az egyik legény, kik azon dolognak végben vitelére öszve esküdtek volt Dávid deák uram előtt; írt is ő kegyelmének, hogy ... ő kötelessége szerint az mire hittel kötelezte magát, elköveti [TML IV. 484 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. házasságot köt; a se cununa/căsători; sich trauen lassen, heiraten. *1760:* Azalatt pedig, hogy Váradi elhagyta volt, egy Dósa Mihály nevü makfalvi derék, jó s addig szép respectusu emberhez csapta magát ... Macskási Krisztina. S jóllehet még Váraditól el nem választatott volt, mindazáltal, pápistává lévén az asszony, öszveesküdtek s együtt is laktak egy darabig. De annak utána kétfele csapta őket a püspök [RettE 105]. *1791:* Az Házassági kötelbe nem levő Személlyek egyszeri botránkoztatasokért ... ha ... egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi közösüléseket Törvényes hazassaggal fel váltsák a' Lakadalmi Gyülekezet elött is reconcilialtathatnak minek elötte öszve esküdtenek ... ha többször botrankoztatnak azok a Templomba ... kövessenek Ekklesiat [M.bikal K; RAk 10]. *1793:* A' Férjfi ... ha Bért nem fizet és az Háznál kiván öszve Eskünni, ekkor tartozik két Márjásokat fizetni [Lompért Sz; SzVJk 180]. *1823–1830:* Vagyon ugyan annyi hitelem, hogy kevés időre kaphatnék valakitől drága gyürüt is, de mi haszna volna, mert harmadnapra kihúznák a húgomasszony ujjából. Azért holnap vagy holnapután esküdjünk össze [FogE 300].

összeesküvés 1. complot, conspirație; Verschwörung *1662:* Végeződvén a várbéli összeesküvés, a kapu is megnyittatván, a vár eleibe gyülekezett város népe [SKr 497].

2. házasságkötés; cununie; Trauung. *1796:* Dosa Ádám ur ... Bernád Ersébeth Aszszonyt ... törvenyes öszve esküvés általis el akarta venni hites feleségének, de Testvér Báttya ellent tartása miá hozzá nem férhetett [Lukafva MT; DLev. 4 XLA].

összefagy befagy; a îngheța; verfrieren, durchfrieren. *1718:* Hogy ki Sülhesse(n) ä kgld buzája alig hisze(m) 100. köbölre, az ä Gonosz Molnár még itthon létiben addig fársángolt, Lakadalmazott Kálboron édgy éttzaka öszve fagyot ä Malom, már ä Proventust igen roszszul percipialhatni onnat ... illj erös idöben ä Malomra éjjeli nappali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

összefalángol összekáromol; a înjura/ocărî; schimpfen, schmähen. *1789:* Sebestyén Márton Uram maga hamar öszve falángolja, szidja, mutskolja az embert [Dés; DLt].

összefaragott megfaragott; cioplit; bearbeitet (ineinandergeklinkt). *1662:* Melly két bástyák[a] között való egész oldalceigház úgy meg is rakatott vala a kőfalak alatt különb-különbféle álgyúkhoz való golyóbisokkal, falai mindkét felöl szakállasokkal, muskatér és krompáki puskákkal, közepi összefaragott koszorúfákkal meg lévén padolva ... hogy majd jobban alig kívántathatik vala [SKr 298–9. — [a]A váradi várban].

összefejet (juhokat sajtkészítés céljából) egybefejet; a pune pe cineva să mulgă oii împreună; Schafe zusammen melken lassen. *1621:* Ez fellywl megh irt Juhok keözeött az Majornak Juha feyeös N 43 Eozwe feyetwe(n) chynaltak mindennap harom, harom saytot [Kv; Szám. 15b/VII. 8].

összefekszik találkozik; a se întîlni; zusammentreffen. *1576:* eoszve is fekszik az Szent leleki Nyomas hatar es Canthafalvi niomas [HSzj *nyomás-határ* al.].

összefekvés együtthálás; culcatul cu o persoană de sex opus; Beischlaf. *1726:* Minthogj Zilahi Eke Janos méltatlanul bestelenitette meg Göntzi Janosnét, inassával valo törvénytelen öszve fekveseket asseralvan ... az szék ház előtt keményen meg verettessék, és ha többé valakit hasonloképpen meg mocskol nyelve is kivágattatik [Kv; TJk XV/6. 52]. *1762:* az nevezett Esztendöb(en) az Inek Törvénytelen öszve fekvését, nem hogy valaki szemivel latta volna valakivel, de tsak Circumstantialiter is azt még tsak egy fatens sem subinferallya, amely nélkült, olyan positio (így!) hogy bizony senki meg nem viselösedik [Torda; TJkT V. 95]. *1797:* láttam is a Groffnénak Csernátoni Antal Urral valo öszve fekvéseket, öszve kerüléseket, edgyütt hálásokot, és közösködéseket [Koronka MT; Told.].

összefelel *jog* (perben) felelget/vitat, allegál; a alega; sich mit jm im Prozeß auseinandersetzen. *1635:* az Keörpenjesi kenez es eskwt Polgari eleött More Lazlo es az Maraestiek eözze feleuęn[a]: ki leptetęk eöket és ... vgy talalak fel hogy ... megh beöwjczek az szeket teöb Teorweny teweökkel; mert eök ... nem elegsegesek [Abrudbánya; Törzs. — [a]Egy malom felöl indított perben]. *1677:* Ha ki peressét ratione praenotatorum Casuum és Táblán akarja keresni, elsöben a' Terminusnak elötte, Erdélyben nyolczad nappal, a' Partiumban tizenötöd nappal ... evocaltassa, holot mind a' két fél öszve felelvén, az ... második Terminusig ki-bocsáttassanak [AC 178].

összefelelés *jog* (a per tárgyát illető) felelgetés/vitatás, allegáció; alegație; Auseinandersetzung. *1629:* Tanachyul eo kglmek Assumalua(n) Kiralyfalui Janos Deak es felesege Thoroczkaj Anna keozeot forgot teorvenyeket tavali Bírak vraimnak, es mind az eoszue feleleseket az ket felnek, es bizonsagokat ... mindeneket megh visgalua(n) es examinalwan, Teczet ... hogy mivel ... az Incta ... az hazassagnak rendi ellen viselte magát: Azert megh hallyon erette [Kv; TJk VII/3. 139]. *1646:* Teczik azert az teoruennek hogy most az fogoly feleleo napot vehet, de azert tartozzek az masik A is comparealni akkorra mikor a derek eoszwe felelesre mind az ket fel Compareal [Kv; TJk VIII/4. 135]. *1787:* Mi Fiakul Leány Testvérünkhöz lehető praetensionkat addig, a' mig a' Leány ág kívánságát láttyuk, fenn hadgyuk, akkor pedig reflexiónkat meg tévén, minek utánna az öszve felelések elkészülhetnek, itilet alá bocsattyuk [Kv; Ks 73/55]. *1804:* fontolora vévén a felek által bé adott Nyilakot azokat az Itélettel abban említett Divisionale planummal 's öszve felelésekkel edgyeztetve az osztozo Felek jelen létekb(en) revidealtuk [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 6b].

összefelelkezés *jog* (a per tárgyát illető) felelgetés/vitatás, allegáció; alegație; Auseinandersetzung. *1804:* minek utánna ... a Felek edgyik a másik ellen az osztály plánumára nézve hosz(sz)as öszve felelkezéseíket meg tettek, 's mi azon allegatiokot Bízonyittásokot bé adott ok Leveleket szorossan meg visgáltuk volna ... kiís mondottuk ezen Itéletett [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 1a]. *1826:* Mely praetensioja a Néhai Dobollyi Istvánnak ... azon okbol maradott függöben mivel a 2dik Felperes az öszvefelelkezésre ki szabott idö alatt a Leveleket azért tartotta kezénél, hogy a Néhai Dobollyi István Ur a maga praetensioját ne documentálhassa [Ne; i.h. V/1114. 8b]. *1829:* a' Felperesek ... a' Mutua praetensiokot mind addig magoknál tartották, mig az Özve Felelkezésre a' Mlgs Itélö Mester Ur által ki szabott idö el tölt [Ne; i.h. V/1155. 8b].

összefelesedik összegyülekezik; a se aduna; sich versammeln. *1664:* hogy alli passa Besztercze allat valla a sok poganysagal mi fellakyak falustul az olla budaki havasra futtottunk vala, Töb sok futtot nepekel Egiüt ... Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Törökök, Eöswe fellesedvín latvan az veszedelmet az fejünkön füttöt (!) nepekül reajok menek (!) az Törökökre le vagank kilenczet bénnék [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4].

összefér összeszüri a levet; a întreține relație sexuală cu cineva; sich mit jm zusammentun. *1723:* Felsö Ilosván az en gyermek koromb(an) az Atyam és Anyam egj Porczira nevü Léányt Tartottanak, volt egy Lengyelországi orosz legény szolgájokis Fedor(na)k hitták, Porczira nevü léány, és az szolga Fodor öszve fertenek, Fodor az Léányt S.V. meg bakkantotta ... eszt az Rusz vagj Hoffrik Mihalyt Bethlenben szülte az Világra Porczira [Filosva SzD; BK Kiskájoni lev.].

összeféreelt egybetákolt; înjghebat; zusammengeflickt. *1842:* a' töltést egy kö-gát forma valami tartya fenn ... majd tsak 1 zoll vastag hánt vetett deszkákbol öszve

fértzelt, 's már a' rosz töltéssel együtt rokkanniis kezdett a zsilipeken [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

összeférhet 1. megegyezhet egymással; a se putea înțelege cu cineva; sich einigen können. *1710 k.:* Ha ugyancsak öszve nem férhetnek, hagyják mint problematica quaestiókat a scholákra, ám disputálódjanak felette, de szeretettel, nem úgy mint a kutyák a koncon. Mi haszna arról a prédikacióban, a templomban hánykódni, amelyet ezer közül sem ért egy meg, maga a tanító sem érti [BÖn. 481]. *1733:* Maxay Jóseph Ur(na)k ő kglmének irtam, hogy ha kgld reqvirálni fogja, ő kglme, a mint lehetséges lészen conveniállyon kglmeddel, és se ő kglme felettéb sokat ne kivánnyon, se pedig kglmed rendkivül keveset ne igirjen, ugy öszve férhetünk [Szengyel TA; SLt 8. K. 6 Maxay Dávid lev.].

2. összekerülhet (férfi nővel); a se putea întîlni; zusammentreffen können. *1776:* Miglen Mlgs Groff Kornis Ferentzné Aszony ő Nga Kis Aszszonyával együtt MVásárhellyt mulatott, latogattaĉ ... Groff Lázár Urffi ő Nga a' Kis Aszszont, avagy ha nem látogatta, maga unatkozásábol tselekedte é eztet, vagy másoktol gátoltatott, és kik miért gátolták ... hogy öszve ne férhessenek [Nsz; GyL vk].

összeférkezik 1. egyezik egyik a másikkal; a fi compatibil; sich vertragen. *1811:* De azt is tudom, hogy nagyon ellenkeznek A' Téj a' Borral, és öszve nem férkeznek [ÁrÉ 78].

2. összeszűri a levet; a intreține relație sexuală cu cineva; sich zusammentun. *1642:* Szeken lako Giörgy Istua(n) Instalua(n) Nagy Janos feleöl felesegevel egyetemben kik annak eleötte matkasagokba(n) özve ferkezven idejek eleöt hazassagoknak giömölcziet el hoztak [SzJk 59].

összefog 1. egybefog, összehúz; a strînge (pe sine); zusammenfassen. *1597:* Istwan kowachne Anna ... wallia ... Tamasnak nem volt gatia keotele, hanem mikor eczaka ki mentis eozwe fogta az gatiaiat [Kv; TJk VI/1. 34]. *1629:* le hailot vala, de hogy fel kezde igyenesednj, nehezen igyenesedhetek fel, hogy fel igyenesedek ket kezevel kapa az mellyen az Dolmant eoszve foghua(n) monda Jai el vesztel esse kurva fia [Kv; TJk VII/3. 28].

2. egybekulcsol; a(-și) împreuna/încleșta; zusammenfalten. *1761:* mondatta néki Daraban Vonulné ... ezeket ted porrá s ad be nekie, és viszont a kezedet vesd hátra a hátadra és öszve fogvan mondgyad eztet: nem téged kötlek, hanem az Uramot hogy meg ne verhessen [Gycke K; Ks 4. V. 20]. *1768:* a' kezit öszve fogta ugy könyörgött az Anjossanak [Martonos U; Pf]. *1823–1830:* Emlékezem, hogy egykor az anyám összefogta a kezét, s úgy kérte, hogy menjen el s ne járjon oda [FogE 83].

3. (rétegesen) összehajt; a împături; zusammenlegen/falten. *1657:* minden hálószerszámom egy fejér velence s egy köpönyeg volt, sok rétben fogtam öszve keskeny ágynak, hogy valamivel puhább lenne [KemÖn. 40]. *1710 k.:* még akkor a kazákot, mely is akkor csak vékony selyem matériával volt bélelve, fel nem öltöttük, nem vettük, hanem csak a balkarunkon összefogva hordoztuk, tudják meg, hogy vagyon [BÖn. 577]. *1802:* Levél formában öszve fogva veres Spanyol viaszu két petséttel le petsételve [JHb LXVII/4. 22].

4. egybetársul; a se asocia cu cineva (alăturîndu-și vitele de muncă), a face sîmbră cu cineva; zusammenhalten, sich verbinden. *1590:* 30 Aprilis Byro vram Akarat(iabol) Loas Thamas vitte Chyakay Gergely 6 Loayt vezeteken Hyunyadra Konkolyal Eozwe fogtanak fyzettem f. 3 [Kv; Szám. 4/XXI. 82 Kis István sp kezével]. *1592:* Kardos Andrast Vrunk tizedesset vizi ... Machialineis massal eözwe fogwan. 6. Lowon f 3 | Chiapo Balas fodor Janossal esmet eözwe fogwan 16 Eökeörrel az eöregbik fenek dezkat el hoztak f 0 d 80 [Kv; i.h. 5/XIV. 82, 169 Eppel Péter sp kezével]. *1731:* ha el esett Marhai között jobbacskán maradott Marhait kiki hárman, négyen öszve fogván szalmát földet hordana az öszve foglalt gátnak le nyomtatására [Dés; Jk 415a]. *1758:* az eleint (!) pedig az midön a Verekedesek volt épen magam fogtam volt öszve Gyiraszin Konsztandinnal s hallam hogy Konsztandin hanyni kezde az bironak szemére, hogy némellyeket a szolgálatbol ki hágy [Cintos AF; TKI 19/42 Tyivoran Tanaszi (36) jb vall.].

Szk: *cimborába* ~ társas igára egybetársul. *1810:* alkuvának meg ... Baro Bornemisza Leopold Ur eö Nsgával a Görgény Sz: Imbrei Váron fellyül Lévő Lakosok közönségesen ily formán hogy ... minden Marhás Ember maga erein ki ki a maga tehettsége zerént Téli Kalákáb(an) tartozzanak az Udvar körül praestálni ... kinek tsak egy Marhája Vagyon tartozzék Mással Czimborába öszve fogni, és tsak Ugyan azon kalákabéli Napszámja bé Vétetődik [Born. G. IV].

összefogdos 1. rendre megfog; a prinde rînd pe rînd; einfangen. *1870 k./1914:* Pufa: a lapdázásnak egy szilajabb módja, melyben egy a fal mellé állott csoportot, mindaddig, mig a lapdákat össze nem fogdosta, a kivül álló csoport, több lapdával, ahol érte, ott dobta, sújtotta [MvÉrt. 37].

2. összehajtogat; a împături; zusammenlegen/falten. *1773/1778:* egy Nagy Levelet elé vévén Déák István Uram ... bele tekintettünk, s egyenesen Déák István Uram keze irásának esmérvén lenni Sokan fel szollallattunk (!) hogy mi oljon Levél mellett határt nem járunk, hanem hozzan hiteles levelet, a' melyet nem maga készitett, mely Levelet öszve fogdosá s azt monda, hogy annak az Apját is elé hozza, 's ezzel mi Falustol haza jövénk [Ilencfva MT; DLev. 6].

összefoglal 1. egybefog; a prinde laolaltă; zusammenfassen. *1584:* Esmeg az kwtat meg tyztitottak attünk harom Embernek f — d. 63 ... Esmeg hogy Az Keoweket eozwe foglaltak wassal, attam f — d. 7 [Kv; Szám. 3/XV. 17]. *1597:* myert hogi az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastol le deoltenek: Azt az keomiwessekel meg chinalta(ta)tuk az keoweket eozwe helicztetek vas chapokba illetettek, es fen az kerille valo keoweket vas kapochal eozwe foglaltak es hogi meg vakoltak fizete(m) Keomiwes Mihalnak es Peternek f. 1 d 50 [Kv; i.h. 7/XIII. 10]. *1597:* Az kozeb kapwbely Geemnek az Saarka mindwegig ket fele hasadot wala ... oszwe kel foglalnia Negy wass Szeggel Adtam 4. Apro wassat waroset [Kv; i.h. 7/XIV. 104 Th. Masass sp kezével]. *1679:* Buza szaraszto, partazatos hosszu deszka Tábla (:két ket szal deszkábul leven, öszve foglalva:) nro 7 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 54]. *1692:* Egy arany nyakra valo huszonkét válogatot öregh gyöngyökkel öszve foglalva [Bilak BN; JHbK I. 36] | Papiros Csinalo malom ... az ket gerendelynek vegiben, ket, ket öreg vas karikakkal öszve foglalva, vadnak 32 Zuppoji [Görgényszt-

imre MT; JHb Inv.]. *1744:* Ezen házak elött egj régi nagy burkos Zádok fa, fa kapczokkal öszve foglalva, minthogy az Szél el hasitotta volt [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1756:* a' Nagy kapu Zabejához, a szemöldokin fellyül vagjon Kerék modgjára hat szegeletü egj máshoz foglalt Cserefa virág, melynek közepit egy nagy feju fa szeg foglallya öszve [Branyicska H; JHb LXX/2. 10] | Mész tartó Tekenyü vekony vas pantotskákkal öszve foglalva 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 19]. *1803:* Három szélyből valo veres fejtős Kender Abrosz, mely Toth tsipkével vagyon öszve foglalva [Szentháromság MT; Palotay 21].

2. összeköt/kapcsol; a lega, a face legătură; zusammenbinden. *1823–1830:* Ennek a nagy köhídnak az Albis vizén, mely Ó- és Új-drezdát összefoglalja, eredete bizonytalan, de nagyobbára azon egyeznek meg az ott való tudósok, hogy a kilencedik században ... fából épült volna [FogE 186]. *1832:* A Sütö s azzal öszve foglalva egy Sertés pajta [Márkosfva Hsz; BetLt 1]. *1840:* A papiros malom ... Fel nyulik ezen emelet alol a Hollanderhez egy tölgyfa szivárvány, amely 2 darabokból áll ... a 2 darabot öszve foglallya egy vas persely a mely mellett a szivárványbol akarat ellen foly ki a viz [Km; KmULev.].

összefoglalás 1. egybefogás; legare, legat; Zusammenbindung. *1597:* Lwkacz Mesternek adtam wgian az kezeb kapw Allianak meg foldoszasatwl az Geemnek wassal walo Eoszüe foglalasaert ... f —/ 66 [Kv; Szám. 7/XIV. 104 Masass Tamás sp kezével].

2. egybevonás; unificare, unire; Vereinigung, Zusammenschluß. *1784:* Közönséges hirből igen szomorán értyük, hogy már el végeztetett volna Nemes szekünknek más szekekkel és vármegyevel öszve foglalása [UszLt 25].

összefoglaló egybefogó; care prinde laolaltă ceva; zusammenfassend. **Szk:** ~ *ágas. 1843:* A Második Szekér ... ujjanon van megvasozva jo Nyoltzos ráfokkal, meg vagyon jo modgyával vasolva — a hátuja öszve foglalo Ágosba és felhértzbe jo vasszeg, — hasonlolag a rudbeli Járombais vas szeg vagyon [Dés; DLt 622] ✱ ~ *rúdvas. 1681:* Konyha elöt vas kő boltos széles Tornácz. Ennek külsö oldala két keö labon áll; Ancher, vagi öszve foglalo rud vas ezen bólt erössétésére Nro 4 [Vh; VhU 518] ✱ ~ *vashorog. 1681:* Orszagh Haza oldalanal lévö hoszszu Garadics ... az Garadicz Lepcsöin vagyon öszve foglalo nagi vas horogh, mind ket szélin Nro 70 [Vh; VhU 543–4].

összefoglalt egybefogott; (care este) prins laolaltă; zusammengefaßt. *1651:* Edgy Öregh Kalaris nyakra valo 13 veres Kalaris raita 10 Fekete Kalaris Aranny szemmel öszve foglaltak [WassLt Wass Judit kel.]. *1714:* Vas derék Atzélj 3. szegletre szütt es karjab(an) öszve foglalt béllése minium szinu Selyem Materia [AH 51]. *1757:* Épitetett a Kapu ... három Avatag, regi meg Senyvedet faragot kötésekkel Öszve foglalt földben bé ásot Csere fábol [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1847:* Egy baratzkmagos, két szélböl állo, közepén csipkésen összefoglalt Abrosz [Nagyernye MT; UnVJk 164].

összefoglaltatás egybevonás; unificare; Vereinigung, Zusammenschluß. *1784:* igaz Lelkemre mondom mint eset fel méretése[a], és a' Vintzi Nevezet alat levö Telekkel öszve foglaltatása, nem tudom [Gorbó SzD; JHbK LIX/4. — [a]Egy darab bekerített helynek].

összefoglaltatik egybefogatik; a fi legat; zusammengefaßt werden. *1662:* Az hegy felöl való részének pedig derekasabb sürü kőházas Olaszi nevü utcája a derék városnak a vár felöl való felsö részével hogy öreg erös hiddal összefoglaltatva lévén [SKr 416]. *1756:* A Sajto szinnyel által ellenben ... vagjon hat ágas a földben bé ásva, melynek oldalai Létzekkel Öszve foglaltatott (így!), felsö része tartván két koszoru fákot mellyek tartanak 6. szaru fákot ezek is Léttzel Öszve foglaltatván Vad szölövel fogatattak egészszen bé mely Nyári Nyugovo helynek, s, árnyéknak tartatik [Branyicska H; JHb LXX/2. 31]. *1846:* a panaszlo által hibásnak fel jelentett Schlágját ... a' Tanáts házhoz fel hozattuk melynek körtvélye két ó és egy uj vas karikákal kőrül övedzve csucsa végén egy kissebb uj vas karikával öszve foglaltatott [Dés; DLt 698].

összefoglaltatott 1. egybefogatott; (care este) prins/legat cu ...; zusammengefaßt. *1662:* azmelly lövések az igen temérdek erös kőfalakat annyira megrontanák, az erös gerendákból öszvevonatott, vas kapcsokkal öszvefoglaltatott, földdel nagy temérdeken, erösen megtöltetett sáncokat, annak erös gerendáit pozdorjánként szakgatná, szerén-szerte hányná, semmivé tenné [SKr 601].

2. egyesíttetett; unit, unificat; vereinigt. *1710 k.:* A tüz hasonlóképpen megszámlálhatatlan szikráknak, lángocskáknak és a világosságnak véghetetlen, megfoghatatlan sok apró részecskéinek a napban öszvefoglaltatott golyóbisa [BÖn. 448].

összefogó összehajtható; pliant; zusammenlegbar. **Szk:** ~ *asztal. 1697:* A palankon kwl egy szalmas Swteo haz ... ket rosz teoredezett ablaka; benne egy Tabori vas pantos eoszue fogo Aztal [Királyfva KK; BK 48/10] ✱ ~ *lábú asztal. 1798:* Egj öszve fogo Lábu vagj uti asztal ... 48 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

összefogódzik 1. egybekulcsolódik; a fi împreunat; zusammengefaltet/verknüpft sein. *1728:* egy nagy öreg rosa fejü gjürü 25 gyémánt benne, más gyémántos szüves gyürü ket kéz öszsze fogodzva rajta 10 gjémánt benne [Nsz; Ks].

2. összeakaszkodik egymással; a se încăiera; aneinandergeraten. *1738:* Nagy Peti Zágrán Nyigult egyszer jol meg csapta pofon annyira hogy az ajto felhez botorkazott ... az utan öszve fogodzottak s mind az kettöt az ajton ki taszittatta(m) hogy mind ketten el estenek [Galac BN; WLt Maroson Juon (32) zs vall.]. *1852:* látam Subát Sintyergán Demjánnal öszve fogodzva rántzikálodni [Dés; DLt 440].

összefogózik egymásba kapaszkodik, összefogózkodik; a se prinde de braţ; sich verknüpfen, zusammenhalten. *1794:* mind hárman öszve fogoztak, mint ittas emberek; és az oldalon a' hóba el estenek ott fetrengettek [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt].

összefoly összetalálkozik, határolódik; a se întîlni; angrenzen. *1640:* Tilalmas teoldgy erdöjek igen jo vagion epuletre valo, hatara az Sarkanyakal es Todoriczai erdökkel eoszve foli mellinek mikor termes vagion 1000 diszno megh hizik raita [Vád F; UF I, 711]. *1732:* határokis hö eszve is foly ezen határral ugy hogy nem capaxok el élésire [Budorló K; Told. 11/70]. *1767:* Gesztrágy nevezetü Possessiojának határa, Kis Kapus, és Mákó nevü Faluknak

határával hol és micsoda helyen conterminálódik, a' vagy foly öszve, és végződik [K; Born. III. 2].

összefolyás egybefolyás; unire, confluenţă; Zusammenfluß. *1823–1830:* Münden ... 5000 lakosokból álló város, a Werra és Fulda vizek összefolyásoknál [FogE 251].

összefolyó 1. egymással találkozó; care se întîlnesc; angrenzend. *1676:* Vagyon öszve folyo hatarok Colosuarral [Kisbács K; KHn 215]. *1717:* Felsö Gáldi öszve follyo Határok [M.igen AF; EHA]. *1719:* akkor feles emberek mutatták a határ követ, s azt mongyák vala, hogy azon kö szakasztya meg az Kis Denki, Marinesdi és Tamáspataki öszve folyó határokat [Lozsád H; BK sub nro 262 St. Marton senior (60) ns vall.]. *1720:* Nagj Enyedi Fel Enyedi Musinai, Vladházi Nyirmezei, Diomali, Kis Orbai, és Felsö orbai öszve folyo határokban Szabad Erdö [Ne; EHA]. *1721:* Felsö Sz: Mihalyfalvi Uraimék eo k(egye)lmek Instantiajokra exmittaltattunk volna az meg irt Falu és Also Singfalvi öszve folyo s eo k(egye)lmek közöt Controversiaban forgo hatar terminussanak oculalasara [Asz; Borb. II]. *1777:* Nem tudom hogy ezen Deutrált két Falu öszvefoljo határa hol terminálodjék éppen hanem hallottam ... hogj egj kutnál conterminalodnak [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]. *1817:* Kálmány József uram néhai Péter Jánossal ennek előtte is az összefolyó határozás felett békéltelenkedtek [Jenőfva Cs; RSzF 139]. *1864:* Marosdereka ... ezen düllői St Damokos határával ösze folyó [Tekerőpatak Cs; GyHn 58].

2. egyesülő; care se unesc; sich vereinigend. *1725:* az Exponens Mlgs Aszsz(ony) ö nga erdeinek (:székelyesen:) a' betüit két öszve folyó út ki hegjesitti [Ménes MT; BK].

3. egymásba ömlő; confluent, care se uneşte cu un alt curs de apă; zusammenfließend/strömend. *1732:* az Erdö alol indul es az eszve folyo patak arkaig megyen [Nagyida K; EHA].

összefolyt egybeolvadt; care s-a contopit; verschmolzen. *1681:* Ploszka Bánya ... Kóh mester keze alatt ... Vagyon itt: Öreg vas fogo (:mellyel az kemenczeböl az öszve folyt Tüzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1 [Vh; VhU 578].

összefon 1. fonással egyesít; a uni prin împletire; zusammenflechten. *1621:* Az Hid kapubeli fel vono hidnak keotele el szakadua(n), Az keóteluereók vyollagh eozue fonua(n), es meghis sinorozua(n), fizettem az keotel uereöknek ... d 26 [Kv; Szám. 15b/XI. 288].

2. (növény ágait) keresztbe vezeti; a încrucişa (crengile); (Zweige) ineinanderschlingen. *1754:* Cserefa, gyürü fa, alma fa, njárfa, aszu határ Csutak, Vackorfa kettö öszve fonva [Mezőmadaras MT; Berz. 18].

3. (fiatalokat) összehoz/boronál; a pune în legătură, verkuppeln. *1631:* Veres Jánosné Ilona asszony ... fassa est ... az szüle fonta öszve öket. Az volt a násznagyok. De hogy megértette, hogy ezeket az házasuló személyeket megfogták, ő is mindjárt kitakarodék az városról [Mv; MvLt 290. 245–7 átírásban].

összefonódott összetapadt; încîlcit; zusammengeballt. *1811:* Azt mondják, hogy a' felette hoszszu, nevezetesen öszve fonódott serény valami betegség' jele[a] [ÁrÉ 157. — [a]Lapalji jegyzetben, Gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való lóról].

összefont egybefont; împletit; zusammengeflochten. *1845:* remekezö ifju Arany mives Kováts Ferentz remekrajzát el-készitvén ezennel bé-mutatja; mely áll égj kettös kigyo fejü karperetzböl, és égy öszve font pántlika állásu mejj-tőböl, kövekkel illendöen ki-rakva, és jo három probás aranybol készitve [Kv; ÖCJk].

összefordul összekeveredik/zavarodik; a se încurca; sich verwirren. *1775:* a' Mlgs Familia között celebrált Divisio Vinculuma is soha meg nem engedi, hogy a' János részen lévö Joszag György részre által mennyen, mert hogy a' Mlgs Familia ... Divisioja ... tövel hegygyel öszve fordulna [Torockó; Bosla].

összeforgat felfordít; a răscoli/răvăşi; aufwühlen. Sz. *1710 k.:* eget, földet öszveforgatnak felette: hogy ott jelen vagyon-é test szerént a Krisztus [BÖn. 480].

összeforraszt egybeforraszt; a lipi; verlöten, zusammenschmelzen. *1633:* 25 Octobris. Tevék ismét fel az nagy gombot, újólag öszveforrasztván, és tevék reggel napkelet elött fel, és vonák az lábasház felöl fel, pokrócba betakarván; forrasztotta Seres János Szén utcában öszve [Kv; KvE 166 SB]. *1749:* midön a Portusra sót vecturaztak volna edgj szám (!) soja ketté törvén, midön busult volna rajta, az I. Keresztes Peter consolalta biztatván hogj ö azt el igazittya, s kára nem lesz miatta; elis igazitotta mert a' tört só oda lett a szekereiröl, és egész só lött helyette öszsze forrasztottaé, vagj mástol mást lopott hellyette, az ö lelke tudgja [Torda; TJkT III. 262]. *1823–1830:* Dob volt kettö, egy nagy s egy kisebb fakávájú; de az egyik haszonvehetetlen lett volt ... Nagy István nevü vasárus Magyarországról hozott réztáblát, Deső ötvös összeforrasztotta, Várbeli nevü talpkészitö megbörözte ... Borosnyai György ... nevét a dob oldalára fel is metszettette [FogE 121–2].

összeforrasztás egybeforrasztás; lipire; Verlöten. *1846:* Az Utazo kocsinak 1 hatulso uj Tengelynek a közöpin ozve forasztása ... s mind a két vege ujra megvágasa 2 uj Muterel együtt Rf 12 xr 30 [Kv; Újf. Angner György kovácsmester kezével].

összefőz egybefőz; a fierbe împreună; zusammenkochen. *1715:* Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozott almát erössen öszve kel fözni és szitán által verni ... Fa olajat közibe tenni, hogy mint valami hig ir ollyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia[a]; Kf. — [a]Malomvíz H]. *1843:* Török Ilona ... egy évig kinozván öt a hideg — égy dongai oláné ajánlá, hogy meg gyogyitja harmadnapra, és ördög rakolyát, s kigyó füvet össze fözvén, annak levibül 3 jo pohárral egymás után meg itatott, s ezen mérges ital ... harmad napra meg is gyogyitotta — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAk 11].

összefut összetalálkozik; a se întîlni; sich treffen. *1629:* Balogh Giorgjne valtigh szitkozodott, mondotta Uarbeli Mathenenak ti Magjar Orszagiak vattok, ollianak, hogj egik az hegien szart, az masik az hegj alat, az mint azokat az esseö öszve mosta szinte ollianak vattok ugi futtok eözue [Mv; MvLt 290. 142a].

összefutul összeszid; a înjura/sudui; beschimpfen, lästern. *1714:* öszve futulanak benünkett Ezt mondvan

jertek hajcsuk ki meg az kukuruczajakbol is öket [Kisdenk H; BK sub nro 261 Fatuly Kasaska (70) jb vall.].

összefututál összeszid, szidalmaz; a înjura/sudui; beschimpfen, lästern. *1791:* a' Pakulár ... már alkalmasint meg-bunttetve lévén, ezen Pakulár Vonutz nagy Furiával öszve futtutálta a' kortsomárost, lelkit és halottyait, miért adott italt a' Juhokra, azonban a Kortsomáros is viszsza szidalmazá [Almásgalgó Sz; JHb I/23].

összefüllött, összefült összefülledt; încins; dumpfig. *1680:* Egj cseberben gazas öszvü (!) fült lencze metr. 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1704:* Ugyan az úr számára hordattunk el a Szkorai András itt lévő élésiből 8 öreg szekér aszú fát és egy hordó borsót, magam számára egy zsák öszvefült zabot és egy zsák borsót [WIN I, 238–9]. *1826:* Öszve füllött, s veszet kőles [Szentdemeter U; Told. 41].

összefűz 1. egybefűz; a înşira; verketten, zusammenschnüren. *1637/1639:* Egj gjermek nyakaban valo veres kalaris oluaso ualamj pogan tallerokal Eöszue fúzue [Kv; RDL I 111]. *1682/1687:* Attam kett rend ueres Kalarist, Jo fele giönggiel öszue fûzue, meliben uolt Tizen ött öreg io fele giöngi szem [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1761:* Egy Smaragdos homlok párta, mely 19 remekből, huszan het smaragdbol és 80 jó féle győngyből van öszvefüzve [Koronka MT; Told. 8].

2. összeszijaz/láncol; a lega (unul de celăltalt) cu curea/lanţuri; fesseln, zusammenketten. *1619:* az kapitan pasa az tengerröl hozott nyereségből vive ki a császárnak ajándékot Daut Pasára ... Kilencedrendbe volt nyolc szép nyert gyermekek, hispánusok ... Tizedrendben láncon öszvefüzve kétszáz rab ... hispánusok [BTN[2] 377–8].

összefűzött egybefűzött; înşirat, făcut şirag; verkettet, zusammengeschnürt. *1743:* apro jo féle gyöngyel öszve fûzett nyak szoritto [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1761:* Egy szép Győngyel, Pésma Klárissal, Boglárokbol bőven köziben gazdagon Győngyel öszve füzett öv, kiis vékony Embert három rendel bé ér [Nsz; Ks 73/55]. *1773:* Egy Nyakszoritoba vagyon öszve fűzött nyoltz rend apro jo féle Győngy | Egy Nyakra valoba daraboson öszve fűzött 16 sor jó féle gyöngy [RLt Salánki Ráchel lelt.]. *1781:* Apro Győngynél nagyobbatska öszve fűzött Győngy tizen nyolcz Arany nyomo [Nsz; Told. 3].

összeg summa, pénzösszeg; sumă (de bani); Geldsumme. *1843:* Bészedetett-é azon pénz a megbízottak által, és ha bé, hányszor, mekkora mennyiségben és a bészedett öszveggel mi történt [VKp 69–70 vk]. *1848:* az Elöterjesztők ... tösztént készek fillér hián kivül az egész Öszveget a zállog öszveggel együtt ... ki fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1271] | intető aszszony saját kárára ezen öszveget tovább nem nélkülözhetvén, ezennel ... inteti; tessék ... törvényes kamatjával edgyütt meg adni, vagy meg adása iránt intető aszszonnyal meg edgyezni [Kv; Végr. Vall.]. *1855:* hátra vagyon 67 f: 53 xr ... czüstbe — mely öszveget ... tartozik Dobolyi Balint ur fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1388]. *1856:* ezen mennyiségő öszveget ... Moritz János felszedni ... kötelességének tartsa [Torockó; Bosla] | (A birtokot) ez éven tul pedig bérbe csak Ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érő bért fizet [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. *1858:* Özvegy Tolvaj Ferencznő aszszony azt jelenté, hogy ... kölcsönzött légyen Menasági Jósef Vrtol 50 ~ Ötven forintokat pengő pénzben, mely ösveget mind ez ideig befizetni modja nem lévén ... kötelezi magát ... arra, hogy ezen öszveget e' jelen év (!) szüret alkalmával mustal a' mint jámi fog becsületesen bé fizeti [Egerbegy TA; Tolvaly lev. Fábián Ferencz egerbegyi polgár kezével].

összegabalyodik összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergreifen. *1632:* nem tudgia mint galyabottak (!) eoszue [Kv; TJk VIII/2. 280].

összegagyog összevissza gagyog; a ginguri; lallen. *1847:* Rozának éppen zápfogai jőnek ... sok szót tisztán mond ki, — néha öszvegagyog mindent érthetetlenül [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

összegazol 1. összemocskol/piszkít; a murdări; beschmutzen. *1731:* ollyan bü ember volt, hogy ha este tisztát adtak rá reggelig mind öszegazolta [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Joannes Fejér de Futásfalva (55) ns vall.].

2. tönkretesz; a distruge/devasta; zerstören. *1822:* az ifiu erdeimet vgy öszve gazoltak, s étettek, hogy égynehány helyen soha erdő se nőhet többé [KLev.].

3. vkit gyaláz, összeszid; a huli/ocărî; schimpfen, schmähen. *1740:* igen kegyetlenül bánt minnyájunkkal Vdvarbiró Vram, minden ki gondolható káromlásokkal öszve gazolván minket | mikor a szegény emberek hozzája follyamodtak bajoskodásokban, gyakrabban öszve gazolta, attázta teremtettézte [Rogna SzD; Ks 54. 72]. *1745:* Duka György meg hazuttolván rutul öszve gazolta az an(n)yát [Gyulatelke K; Ks 4. VII. 1]. *1752:* hátom megett Feleségemet éppen illetlenül minden ok nélkül az egész Udvar elött öszve gazlotta ... Javallom pedig Imetsnének, hogy ã gaz, mocskos nyelvét meg fogja, a Feleségemet ne nyelvellye, ne mocskollya, mert nem egy bordáb(an) szötték véle [Torja Hsz; ApLt 5 Apor István Apor Józsefhez]. *1767:* eddig elé Majosb(an)[a] egy Sem maradott meg hogy oswe nem gazlatta s motskolta, engemet is egykor rendeletlenül rutul el motskola [Told. 26/5. — [a]MT]. *1777:* szidának engemet, mint azon erdőnek pásztorát, anyámot, lelkemet, öszve gazlának [Besenyő Hsz; HSzjP Böjte Moses (60) jb vall.]. *1786:* ő Nsga Remeteszegi Határán levő Fogadojában Tot István bé menvén ottan bort kért hitelben az Fogadostol Pap Todortol, de az Fogados nem akarván adni hitelben azért osztán öszve szitta gazolta az Fogadost [Hídvég MT; GyL. Frunza Demeter (49) vall.]. *1807:* a Papot írtoztato képpen a mint jött a szájára öszve gazalta [KLev.]. *1831:* O Thorda Várossában lako és kufarnéskodó Székely Farkasné ... Veszekedőé; motskolodoé ... kiket motskolt, gazolt öszve ? a Piaczbol tiltatotté ki motskolodásáért, s rut maga viseletiért ? [Torda; TVLt Közig. ir. vk].

összegomboló összegombolásra való; pentru încheiat în nasturi; zum Zusammenknöpfen. *1807:* Bekesre valo három pár gombos lapos öszve gomolo Zöld Selyem ... Bekesre valo kék viseltes sinor [Körtvélyfája MT; LLt].

összegomolyodik, összegombolyodik összeakaszkodik, verekedés közben a földön hentereg, a se tăvăli bătîndu-se; sich herumbalgen. *1626:* Boczkor Matthias megh lata, s oda futamodek, az Beldj wra(m) molnara altal futa az

hido(n). Baczkor Janos hanitollagh ys üte, az Peter Andras kertj mellet fel futa az molnar, es az nagj palo uegjnel latam hogj eozue gomoliodanak, es uezekedenek az utan Boczkor Janos es Matthias uizza Jeouenek az palo(n) [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Lestian Janos pp vall.]. *1630:* Az sok szitkozodasokat es Veszekedeseket latta(m), hogy eözue gomoliottanak negienis, egik mint verte masik megh ugj szinte, es szitta hasonlo keppen | enis latta(m) hogj eözue gomoliodtak s huztak vontak egj mast [Mv; MvLt 290. 199a, 200b]. *1637:* mongya vala neki hogy ne bantsa Zata Györgiőt mert ne(m) ö ütte ötöt Balyka Istok mind az altal ugya(n) rea mene Zata Giörgyre es ösze bombolodua(n) (!) az földhöz üte Zata Gyorgy Balyka Istokot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Joannes Szaz (50) col. vall.]. *1776:* erkezék Triff Luka, ugy másokis, és ottan öszve gomojadván láttom, hogy Bottyak jár [Katona K; Born. VI. 14 Obrese Todora (50) zs cons. Obrese Iuon vall.].

összegördül összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergreifen. *1657:* Huszár Mátyás és Szuhai Mátyás, mindenik kapitány emberek, de igen akaratosok, egymással öszveveszének, és bajra kihíván egymást, azon az alattok lévők is öszvegördülének, mely miatt csaknem rút veszedelem lön [KemÖn. 227].

összegyalul egymáshoz közelít, egyetértést támaszt vkik között; a împăca, a înfăptui buna înțelegere între anumite persoane; versöhnen. *1677:* Az Isten is boronáljon, gyalulljon öszve benneteket [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — A teljesebb szöveg *összeboronál* al.].

összegyalulhat közös nevezőre/egyetértésre hozhat; a putea înfăptui buna înțelegere; versöhnen können. *1665:* Kegyelmetek mi velünk, mi Kegyelmetekkel lehetnénk erősebbek, ha az sok egyenetlen elméket öszve gyalulhatnók [TML III, 446 Teleki Mihály Kende Gáborhoz].

összegyalulódik közös nevezőre hozódik, egyetértésre kerül; a se înfăptui buna înțelegere; auf den gleichen Nenner gebracht werden. *1676:* Hogy azért afféle gonosz intentióju embereknek csábításoknak helyt ne adjanak, urunk ő nagysága mostani válaszára gyűlést hirdettem, hogy ott gyalulódjanak össze az elmék és complanálódjanak az ellenkezések [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

összegyöngörödik meggörnyed; a se gîrbovi; sich krümmen. *1592:* Molnar Thamasne Anna azzoni ... vallia. Mosok vala Jo reggel az Zamoson, es latam hogi Kotro Mihal egi Ingben hazatol ele ballagh ... es azomba megh vizza fordula, es vgi kezde kialtani hogi fel akaztottak az fiat. Az aniamal oda menenk, es latuk ... hogi az fia mégh az fan eozue gieongeoreodve vagion, az fel kezevel egi agat kapot vala, az masik le fwg vala [Kv; TJk V/1. 212–3].

összegyúrt egybehordott; adunat/făcut la întîmplare; zusammengetragen. *1842:* az érdeklett kő-gát forma áll egy minden mesterség nélküli kő, és ringy-rongy Téglákbol öswe gyurt Tömegböl [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

összegyűjt 1. összeszed; a strînge/culege; sammeln. *1590:* Borsot egi keöbleöth vettettem volt, az it valo hataron, az minth eözue zedegethettem benne: minthogi minden kj ege az feöldbeöl am egi keöbleöth es egi uekat giwiteöttem eözue rolla [Kv; Szám. 4/XIX. 2].

2. félrerakosgat; a strînge/economisi, a pune de o parte; zusammensammeln/sparen. *1733/1813:* Négj Száz forintokot öszve gyűjtvén ... az két százát hagyom a' Tisztelendő Páter Franciscanusoknak, két százát pedig az Minoritáknak [Kv; SLt XLII. 6. 25].

3. (szénát/sarjút) feltakar; a strînge/aduna (fînul/otava); (Heu/Grummet) einsammeln. *1594 k.:* Az Vrünk Jobbagiat moskos Andrast az szek megh szabaditia az szena fwben miel hogy eo kaszalt most benne s eotet tiltottak kiis beleólle Illien okon hogy az feold szine(n) eozwe gywtwe(n) az szenat teórwinj vege szakattaig el ne hozza [UszT]. *1796:* A Csűr pedig nintsen készen mint hogy az Aratás Széna tsinálás akkor valt mikor Nságod parantsolattyát iránta vettem valt az után pedig hogy a Takarodás valt mindgyárt meg betegedtem és azutánis a Joszág a Takarmányt gyűjtötte őszve hanem ez után minhelyt (!) a dologtol tagosohatam a Csürt fel épitetem [Koppánd TA; GyL. Csia Mózes kezével].

4. vhová összehord; a aduna într-un loc; an einen Platz sammeln/tragen. *1841:* Szöllö uenikét gyüjtötte öszve 27 Nap szám [Pókafva AF; Born. F. IIf].

5. egy helyre terel; a mîna la un loc; zusammentreiben. *1571:* Az mel falwkba kyralnak barmai voltanak, mynt barom, jwh, dyzno ... ha eddig valamennyi el ozlott volna bennek, azokatt az rawok meg lassak es eozve gywychek az királybirákkal eggyetembe [SzO III, 336–7]. *1770:* Vonyisat a' mint egy fél étzaka tájban ... a Falu között a Groff Toldalagi Pál veteményes kertye, ott lévő patak, és Udvara között valamelly gurdelyokban egy nehány Falusi Lovakat találtt őszve gyűjtve. Kik mellett el menvén, látta hogy egy tsoport burjánbol egy Czigány ki üti a fejét [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

6. összeszedeget; a aduna; sammeln. *1609:* eó eösze gytette az marhat s megh adta az A nak. Az A tagadgia ... Bizonicha megh az J. hogy eösze gytette az marhat es megh mútatta az A. emberenek s kezebe adta [UszT 20/86]. *1621:* mingiarast menteöl teöb berbetsnek meddeo juhoknak vagobarmoknak sajtnak minden fele turoknak es akar mi fele elesnek szeret teven ... eöszve gyüicsek es az teöb elesel egyiütt Csaszar hütire be vigyek [Gyf; Hurm. XV/11, 913 Bethlen István Beszt-hez]. *1678:* Principalisom honn ne(m) levén igienessen ő Ngok(na)k hirrj adom minden nemö harminczadot oszvegfutek, semmit aban hamis uton modon magam(na)k ne(m) reservalvan percipialasom Szerint Principalisomnak bé Szolgaltatom [Gyf; KaLt Apor István ir.]. — L. még VKp 275.

7. kb. összeszerez; a procura/achiziționa; anschaffen, besorgen. *1811:* Mikor Erdély ama hires Ménésekkel A' Mikes, Bethlen Pál, 's Vesselényiekkel Kevélykedett, mikor Dániel-is ére Örömet, és Bethlen Sándor, a' Testvére Grófomnak, gyüjtötte a' szép 's jó Lovakat Öszve, hogy érhesse utól amazokat [ÁrÉ 133].

8. egybegyűjt; a aduna; versammeln, zusammenrufen. *1629:* Halla(m) egiszer azt Boitos Ersoktul hogj mondgja vala az piaczon hogi halgas te borsak mert nem giüjtöm am en cőzue az latrokat ugj mond hogj ugj Jnna(m) velek mint te [Mv; MvLt 290. 173a]. *1705:* Az is izené hogy ha beteg nem lött volna, invitálta volna Te Deum laudamusra az urat, de minthogy beteg, már csak az officereket gyűjti öszve és azokkal vígan lesz ma [WIN I, 538]. *1736:* Kivált

az Székelységen, mikor valamely urfi vagy nemes ifju legény vígan volt s tánczolni akart, leküldött az faluban, az falusi leányokot esszegyűjtette, az házához felvitette, virradtig is tisztességesen eltánczoltanak; még hogy legkisebb bujaság esett volna is, soha híre helye sem volt [MetTr 419–20]. *1760 k.:* az illjetén kártékony pásztor a körül levő szöllő Hegyek Pásztorait öszve gyüjtötte föttt Törökbuza bálra gabanáinkatt a tékozlásig fözette azokkal palinkát s egyéb részegitő italt vett és igy egész ejjel dorbézoltanak [Torda; KW]. *1796:* ötsem vram ha én a' világ Papját mind öszve gyüjtettem volnais nagyobb hitet azok sem mondattak volna velem, mind en ked elött, és ketek elött ... mind én a' midön átok alatt meg esküttem néki, és öis nékem [Ilencfva MT; DLev. 4. XLA].

9. (tanácskozásra) egybehív; a convoca (la o consfătuire); (zu einer Beratung) zusammenrufen. *1591:* Masas Thamas, Feyerwary Josa, Zigyarto Ambrus valliak Mikoron ... eozwe gywte az ket fel Bennwnket, Mindenik fel kezeket be Adwa(n) amy (!) Igazitasunkba Adok magokat [Kv; TJk V/1. 117]. *1603:* Borsay Mihaly ... vallia: Tudom hogy amikor az kallandost eozze giwteotteok vala, emlegetik vala hogy valamj eteteot chinalt volna egy chiwporba az vranak[a] [Kv; TJk VI/1. 690. — [a]Varga Jánosné]. *1705:* aki ki akar menni, mindeneket elbocsátanak haza, aminthogy holnap öszve is fogják gyűjteni a statusokat, hogy nekik megmondják [WIN I, 484]. *1746:* azon ... banyak(na)k revisiojara Oculatorok menjenek ki, annakutanna köz embereket gyüjcsenek öszve törvenj szeket ülven, es az ... Oculatorok a banjakat revidealvan mikepen intesztek az szerent ele adgjak igaz lelkek esmereti szerent az utan rolla deliberaljanak [Torockó; Bosla]. *1756:* a praetendens Káros ... minket Grohoton öszve gyűttött, de felettébb szárazság lévén, Semmi nyomot jelt noha in circa Kerestünk, puhatolódtunk, nem találtunk [Grohot H; Ks 62/6]. *1780:* mi sem azt[a], sem a'Consistoriamat soha öszve nem gyüjtjük, a' nem professorok dolga [Ne; Borb. II Kováts Jósef prof. rektor lev. — [a]Ti. eklézsia gyülését]. *1796:* (A) Földes Ur ... a' Tiszteket a' maga Forumára szokta öszve gyüjteni, és azokkal szokta a malefactorokat meg itéltetni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 87 tábl.].

Szk: *~i a falut. 1705:* a falut mind papostul öszvegyüjtvén, egy udvarba őket berekesztették, és mondotta, hogy könyörögjenek, mind meg kell halniok, miérthogy az élést bé nem szállitották Szebenbe [WIN I, 336]. *1726:* harang félre veréssel a Falut öszve gyüjték, hogj a hordo fenekit ki vágják [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3] ✱ *~i az országot* országgyülést egybehív. *1704:* Ennekfelette ma az országot is öszvegyüjtötték vala, és az urak kiizenének, hogy már a cancellarius sententiája elkészülvén ... afelől beszélgessenek a statusok, hogy micsoda szókkal adják fel őexellentiájának [WIN I, 201] ✱ *~i a várost* a városi tanácsot egybegyüjti. *1585:* eo kgme akor mikor eozwe giwty a Varost kerye be a lewelet hogy minde(n) ertelmet vehessenek beleolle [Kv; TanJk I/1. 14]. *1589 k.:* Ezt tudom az ado dolgaban ... eozue gywtek az varost [Szu; UszT]. *1590:* Vyrag hetben Byro vra(m) ez varost esmet Eozwe gywchye, hogy az hatarok meg latogatasarol Eo keglmek szolgalhassanak [Kv; TanJk I/1. 136] ✱ *tanácsul ~. 1674:* tudom, Kegyelmetek is jó rendben vévén az dolgot, válaszok lesz rá, ha Isten tanácsul öszve győjti Kegyelmeteket [TML VI, 585 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

10. hadat állít/von össze; a aduna (oştirea); (Truppen) zusammenziehen. *1619:* Azon öszön ismét egy fulka latrokat öszvegyüjtött, meg az én uram országára jött s más fejedelmet akart az országra hozni [BTN[2] 238]. *1653:* Bogáti János ... alájöve és minden hadakat kezde összegyüjteni, Újvárból öreg ágyukat hozatni, hogy Medgyest megszállja és megvegye [ETA I, 99 NSz]. *1662:* már mindenfelől hadait összegyüjtötte s az ország népét is igen felvette volna, ottan minden hadaival a Kenyérmezején táborba szállott vala [SKr 517]. *1704:* Teleki uram ... Zsibóról írja ... hogy azt is parancsolta, hogy a hadakat ő is öszvegyűjtse és eleibe vigye [WIN I, 279–80].

11. *~i magát* összegyül; a se aduna/întruni; sich versammeln. *1704:* az elmúlt fehérvári gyülés alkalmatosságával, tudniillik egynehányan a főrendek, akik őfelségétől elpártoltanak, öszvegyüjtvén magokat Rákóczi uram parancsolatjából, több dolgok között Rákóczi uramat erdélyi fejedelemnek választották [WIN I, 167].

12. *~i egymást* (had) megbegyülekezik; (despre oştire) a se aduna; sich versammeln (ein Heer betreffend). *1705:* Elhiszi azért, hogy egymást öszve akarják gyüjteni, és gondolja, hogy kevés militiával nem manuteneálhatna, ha az derék corpusa távoznék innét [WIN I, 496].

összegyűjtés 1. összeszedegetés; adunare, strîngere; Einsammlung. *1847:* A pénz összegyűjtése után, tudom, hogy Varga Katalin ... járt volna Kolozsvárt, Pesten és Bécsbe is. S hogy az írt városokba egyenesen az embereknek bajokba járt volna [VKp 218–9].

2. hadállítás; adunare (a unei oştiri); Versammlung (eines Heeres). *1677:* én hasonlóképpen mind az elszélledett hadaknak öszvegyüjtésekben s mind az végbelieknek felültetésekben munkálkodjam [TML VII, 542 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

összegyűjtet 1. egy helyre tereltet; a dispune să fie adunat/mînat la un loc; zusammentreiben lassen. *1711:* Tudom hogy a kérdezett marhákb(an) a kik meg maradtak volt Gjergjob(an) Lázár Ferencz vr(am) öszve gyütteté, és kit konyhájára le üttetett. kit másoknak el adott, kit penig maga számára meg hagjott [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall.] | Tudom hogj azon marhákot Többire Lázár Ferencz ur(am) gjüttete öszve; hova lettek eő kglmitöl nem tudom [Gyszm; WLt Andreas Bogos (40) pp vall.]. *1722:* egy Kurucz Hadnagy jött vala bé az is öszve gyüjtete valamit hol megkaphata az Urnak Gyergyóba hajtott Marháiban és el hajtatá [Újfalu Cs; LLt].

2. egybehívat; a dispune să fie convocaţi; zusammenrufen lassen. *1710 k.:* Meghalván az az oláh püspök, ezt a mostanit, akkor a mü fejérvári scholánkban grammatikát tanuló ifjacskát, bábolnai oláh pap fiát ... oláhból pápistává lött Rácz István ... felvitt Bécsbe, és ott a Szent Anna templomában s klastromában valóságos katholikus püspökké tettek, és azután ... Apor István öszvegyüjteté véle ... a szegény oláh papokat, circiter ezerkétszázat Fejérvárra, és ott aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a maga Apor házában, maga hintaján solennis processióban vivé az oláh templomba, és instellálák püspöknek; sőt Apor dicsekvése szerént archiepiscopusnak [BÖn. 873–4].

Szk: *~i a várost. 1579:* Wegeztetet Ezis hogy egy Rówyd Alkolmas Napon Byro vra(m) gywtesse eozwe Az warast [Kv; TanJk V/3. 185a]. *1598:* eo kgme biro vram, ez leoweo zombatra gyeotesse eozze esmet az varost [Kv; i.h. I/1. 313].

összegyűjthet 1. összehívhat; a putea aduna; zusammenrufen können. *1718:* mikor eszre vesze(m) míg edgjünnen vagj másunnan gjüjthetném öszve embereimet kikkel resistalhatnék [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. hadat egybegyűjthet; a putea aduna oştirea; das Heer zusammenrufen/versammeln können. *1662:* Ez tanács a fejedelemnek noha nem tetszenék, hogy most fizetett hadain kivül is az ellenséggel való megharcolásnak hirére mindenfelől öszve annyi sok szép magyarság gyült vala, hogy annyit ugyan nagy munkával is mikor és ki gyűjthetne öszve, azt csak az Uristen tudhatná [SKr 662]. *1678:* De csak Kgmetek az eloszlott hadakat gyüjthetné össze, hiszszük Istent, azoknak meg resistálhatna Kglmetek [TML VIII, 241 a fej. Teleki Mihályhoz].

összegyűjtöget egybeterel; a mîna la un loc; zusammentreiben. *1850:* Pakuláromnak Testvére Juhaimat esmerte ... ki mit vitt el ... imminét am onnét öszve gyűjtegette, már most azok kik el Rabolták volt vagy pakuláromtol meg vették viszszá kivánnyák [Nagylak AF; DobLev. V/1282].

összegyűjtött 1. összeszedett; care a fost adunat/strîns; gesammelt. *1838:* a' Tízedeseknek a' Fancsika és a' Borsika meg gyüttésről Porontsolatot adtam. Jo reggel el indultam Brassoba az öszve gyüjtött fancsikát el vittem [Bereck Hsz; HSzjP].

2. félrerakosgatott; adunat, pus la o parte; beiseite gelegt, gesammelt. *1558 k.:* Az ǫzue giwtǫth aranyat ǫsd eg<y> Massaban es Mikor iol meg elegiwlt, weg egy p(ro)bat belǫlle [Nsz; MKsz 1896. 297].

3. *átv is* egybehordott, adunat (la un loc); zusammengetragen. *1818:* Méltosagos Groff Kendeffi Adám Ur eö Nga Malom vizi Tisztye Nagy Ferentz Uram panaszolván Mlgs Kendeffi Elek Ur eö Nga Fegyeri Sztantsu Sztans, és Nuksorai Danyila Cserna Nevü Colonussaira, azert, hogy a Várnyitzánál öszvegyüjtött Mész köveit és vagot kész fáit ugyan az Groff Ur Colonussai által ásatott mész gödörbe a Mlgs Kendeffi Elek Ur számára ki egették [H; JF 36 Prot. 36]. *1879:* Hidd el nekem, hogy Tolnai az összegyűjtött téglából, malterból és fövenyből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. egybehívott; convocat; zusammengerufen. *1840:* ide jöttek iminnét amonnét Joszágaikbol öszve gyüjtött, s ide seregelt szolgálo Embereikkel [K; HG. Vargyasi Daniel lev.].

5. egybeterelt; mînat la un loc; zusammengetrieben. *1745:* az egész joszágbol Szurdokra öszve gyujtött marhákot ugy mint ökrökőt, Teheneket, Kancza és Gyermek lovakot juhokot és s.v. Sertéseket [M.újfalu K; JHbK XLVI/44].

összegyűl 1. egybegyűl/sereglik; a se aduna; sich versammeln. *1574:* Peter Lakatos peter fia ... Azt vallia, hogi ... Az Eottwes Myhal Inassa es az eotwes Andras Inassa talalyak Eotet Thorda vchaba hogy az Apyatwl wyzza Mennek az vrahoz, Mondanak eoneky hogi mi egibe veztwnk az zasokkal ... tartozal tes Rea leo (!) ky az espotal Molnahoz otth gywlwnk eoze Mynnayan otth leszwnk Reaiok megywnk [Kv; TJk III/3. 355]. *1584:* Boldis Jakab ... vallia ... Hallotta(m) ezt is hogy az Kis Imreh gyermeket oda hazahoz hywan Andras, illien Eneket futatot a giermekel Danch Leorincz elle(n), hogy Am vgmond illien s illie(n) vitezek giwltenek eozwe kik keozeot ot vagyon az vitez Danch Leorinch. Panazokodot Danch Leorincz ... mert sok csufolast bozzusagot tesze(n) raita [Kv; TJk IV/1. 360]. *1589:* Az keomies Wraym Supplicaltak az eo priuilegiumok meg adassa feleol, Azert ... igy deliberaltak ... Elseoben eo magok eozze gjwlwen, az eo Cehekreol Iryanak Rend zerint Articulussokot [Kv; TanJk I/1. 96–7]. *1606:* Nagy Gergelj monda Jo vraim giwlljwnk özze az en hazamhoz oda giwlenek, otth teönk Jlljen vegezest [UszT 20/90 Lado Ferencz Remetej (50) Cornis Ferenz vra(m) Jobbagia vall.]. *1617:* Ennek az harom falunak törucniek fel gomolioduan ugi mintt Madaras(na)k, Balintfaluanak, Szent Laszlonak az 3 falu kertyek dolga felöl. Ezert kellétett ezuè giülni az harom falunak hogi az kertnek meg bünteteseett a 3rom falu törueniet ki uittek uolt az harom falubol [Msz; Törzs] *1701:* Az Betsületes és Nemes Céh minden Eszttendöben kétszer öszve gyüllyen, és tartozzanak elö jöni a Betsületes Céh Atya Házához, tudni illik Uj Esztendö napján és szent János napján[a] sub poena 13:50 [Kv; PosztCArt. 3. — [a]Jun. 24]. *1752:* magamis az Utrumb(an) Specificáltakkal öszve gyülvén, innya kezdettünk [Algyógy H; BK Bukur Opra (25) jb vall.]. *1842:* láttam ... más nap — hogy valami urak Doctorok ott öszve gyültek ... s láttam a sertésektöl öszve martzangolt gyermeket [Dés; DLt 85. 4–5].

2. (had) egybegyülekezik; (despre oştiri) a se aduna; sich versammeln (das Heer betreffend). *1575:* az Zathmari nemetek minemö hertelenseggel özve gyültenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak [BáthoryLev. I, 313 fej.]. *1653:* Ezt Háromszék hallván, igen megbúsulának rajta s vagynak nagy félelemben és rettegésben; a tatártól és Mósestöl[a] igen félnek, mert igen jól tudják hogy Móses haragszik reájok. Mindazáltal annálinkább öszsze gyülnek, és táborba szállnak [ETA I, 80 NSz. — [a]Székely Mózestöl]. *1704:* Ma reggel jövén fel Acton uram az úrhoz, kérdém én, hogy micsoda újsága vagyon? Mondá, hogy egyéb nem, hanem a székelyek újobban öszvegyültenek és Székely Zsigmond nevü ember az első köztök [WIN I, 102]. *1760:* öszve gjülvén ... meg parancsoltaték hogy kiki áz oda, meg jelentek közül készitene másnap reggelre voxokat 3mat pro súperintendente ... Igy azért a' ... fel gjult sereg bé vive eléb a' Superintendensre való voxot [ArJk 52]. *1816:* A Tekintetes Urak és Kigyelmetek Több Complex társaikkal edgjütt ... a közelebb el enyészet 1815k Esztendö Martiusi Holnapjának 29kén nagj sokasággal öszve Gyülvén és vérengezö eszközökkel fel fegjverkezvén ... a Sinfalvi Határan ... fekvö ... és Kigjel(me)tek ... bekességes birtokában volt Marha Legelö heljét ... elfoglalván, azt fel szántatták és Törökbuzával bévetették [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János a szék assz. kezével].

3. gyülésre egybejön/gyül; a se aduna/întruni (pentru şedinţă); sich (zu einer Sitzung) versammeln. *1600:* Aztis tudom hogy a mikor az falw eözue gywlt wolt az azzalonal, ott az falu illie(n) zot adot nekik, hogy ha tieteke tehetitek azzonio(m) ellen, ne(m) tartunk ellent benne, de ha ne(m) minekwnkis az vta(n) zawunk lezen hozza [UszT 15/51 Gal Andras, Betlenfaluy (70) vall.]. *1602:* Az zamweweo vramis az be gyewlest ne halogassak hanem menteol hamareb gyewlyenek eozze, es vegezzek el az zamadokkal dolgokat [Kv; TanJk I/1. 410]. *1717:* mind az major mind az major Biro és Gazdák gjüllyenek öszve mert az Biro Dobos Péter be hajtotta az egész nyájat az Exp(onc)ns ö kglme joszágára [Kál MT; Berz. 12. 92/7]. *1756:* látom,

hogy az Falusiak felesen öszve gyültek [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 18]. *1768:* Az osztozásunk egészen meg akadat abban, hogy Iozágaink természete kérdésben forog azért is mihelt az Mgs Királyi Tábla öszve gyül mindgyárt procedalnunk kell [Marossztgyörgy MT; Ks 61 Kornis István kezével]. *1817 k.:* Itten ma elkezdödett a' Partialis, és foly igen keményen — aztat mondják az Emberek hogy tálám mind itt vagynak a könyékböl (!) a Papok ollyan sokan gyültenek öszve [Héderfája KK; IB. Veres István tt kezével]. *1824:* A jenőfalvi esküttség több falubéli biztos emberekkel össze lévén gyűlve holmi közönséges bajok eligazítása végett; és itten jelenté magát ivánosi Farkas Vaszi ... hogy néki nincsen ahová lakás végett megtelepedjék [Jenőfva Cs; RSzF 111].

Szk: *faluul ~. 1578:* my faluul eozwe gywlenk zolank egy massal hogy Az falw feoldenek Ellene mongyunk az Jktataskoron, valaztank Neegy zemeljeket kik ellene mongyanak [Amadéfva Cs; Eszt-Mk].

4. (iskola) begyül; (despre elevi) a se aduna/duce la şcoală; sich versammeln (die Schüler betreffend). *1831:* A' Cholera nyavallya miatt Juliustol egész Nov(em)b(er) lő napjaig nem gyültek öszve az oskolák [RLt O.4 Rettegi Imre költségjegyz.].

5. (állat) összecsődül/verődik; (despre animale) a se aduna; sich ansammeln (Tiere betreffend). **Szk:** *seregbe ~. 1662:* az ebeknek a várason szerénszerte való szörnyü ordítások, kik utcánként seregekbe összegyülvén, olly rendkívül való rettenetes ordításokat tesznek vala minden éjszakákon, néhol nappal is, hogy a haja szálai is embernek ugyan bele felborzadni láttatnának [SKr 360] ✱ *sereggel ~. 1711:* Ugyanott közel a mezőben nagy öreg saskeselyük sereggel gyülvén öszve, a barmokot kergették és ölték, úgy az embereket is, sőt a falukban is minden tartózkodás nélkül bementenek a házokra sereggel, úgy kergették az embereket [CsH 474].

6. egybekerül/gyül; a se aduna/strînge; sich ansammeln. *1662:* az üdo multon mulván, ugy jnformaltatunk az Adonak igen kévés része giűlt volna még öszve [UszLt IX. 75/48 fej.]. *1710 k.:* Az kész pénzen külis hólmi naturálétok gyült öszve nállam szépetskén [CsV]. *1809:* Groff Bethlen Iosef Királyi Thesaurarius Principalis Uram eó Excellentiája, égy uj Pappiros malmot épitvén ... olt Bogáthon, mely papiros Fabricához, mostan számos rongyok Kevántatnak, egyet értőleg az ide valo ugyan eő Exja Kükűllővári Uradalmában levő Főbb Tiszt Urakkal alázatosan batorkodom requirálni a Tkts Tisztséget, hogy azon rongyot a mely Nemes Székbe öszve szokott gyülni ... oda vecturázni, és aztot papirossal fel váltani [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.].

7. (víz) egybefolyik/meggyül; a se aduna/acumula; zusammenfließen. *1826:* Én Gyalakuti Grof Lázár István ... mint egész Gyalakutának Possessora semmi törvény és semmi igasság szerént nem tartozom ennek az ároknak és pataknak vizét egészen a Gyalakuti határomra bocsátani, a' midön ez a' Szövérdi, a' Kelementelki és a' Gyalakuti három határok oldalaibol gyül öszsze a' Csulokajj völgyébe s ugy veszen erőt a' nagy zuhajjal valo lerohanásra [Msz; Gyl.].

8. *áty* összetorlódik; a se acumula/aduna; sich anhäufen. *1676:* Edes Bátyám, az mi az Kegyelmed bejövetelit illeti, bizony valóban kivántatnék ... mivel az sok dolgok mindenfelöl valóban most egyszer öszvegyöltek [TML VII, 162–3 Bornemisza Anna Telcki Mihályhoz]. *1803:* tavaszra öszvegjülvén a Dolog, meg késnek holmikkel [Ádámos KK; Pk 5].

összegyülekezés egybegyülés; adunare; Versammlung. *1606:* Az eókrek arra feleól valo eósze gywlekezest tudgia, s az eósze veszeseketis, mi(n)t az teób bizonsag vallyak ugy vallya [UszT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalua pp vall.]. *1679:* Az váradi pasának az urak öszvegyülekezésekig javallanám, ha haladna válasza [TML VIII, 395 Teleki Mihály a fej-hez].

összegyülekezett összegyült; adunat; versammelt. *1676:* kérem Kegyelmedet, az összegyülekezett tolvajok dolgát is ne vegye Kegyelmetek süketségre, lásson hozzájok, mert én bizony attúl félek, hogy azok által gyulad meg ez haza [TML VII, 279–80 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

összegyülekezhetik egybegyülekezhetik; a se putea aduna; sich versammeln können. *1657:* mivel az ket natiok ... olljan hirtelen eőszve nem gyülekezhettenek ... illyen Conditiokkal Eő Nagok(na)k homagiumunkat praestalljuk [Gyf; Törzs].

összegyülekezik 1. egybegyül; a se aduna; sich versammeln. *1694:* mid(on) minyájo(n) ez(en) dologra öszve gjűlekezve volnánk az denotalt üdösbik Vas György ur(am) Mehesi hazanal, elsőb(en) is eo kgl(me)k mind két részről ... kezek bé adásaval kötelezek magokat és successorokat eze(n) Méhesi hatar(na)k aequalis subdivisiojara [WassLt].

2. (had) egybegyülekezik; (despre oştiri) a se aduna; sich versammeln (das Heer betreffend). *1677:* az ellenség is magát naponként erősíti ... Egyéb aránt is, Uram, hiszem a míg öszvegyülekeznénk, talán Isten jó voltából addig megérkezik az urunk ő nagysága jó válasza is portárúl; igen jó volna, ha együtt lévén, valamely órán szempillantásban az ő nagysága parancsolatja érkeznék, egy szívvel, lélekkel követhetnők el, a mit ő nagysága kegyelmesen parancsolna [TML VII, 530 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

3. gyülésre egybejön/gyül; a se aduna/întruni pentru şedinţă; sich (zu einer Sitzung) versammeln. *1665:* Kun István uram cursust bocsátott vala ki az vármegyére, az fejedelem commissioját hozván alá ... de az vármegye öszve nem gyülekezett [TML III, 540 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1672:* nem tudom, ha az-e jobb, hogy itt csak öszvegyülekeztek volna magyarországi uraimék s magoktúl hozzáfogtak volna az dologhoz porta híre nélkül, vagy az, hogy az portának értésére adták, hogy ük mihez akarnak fogni [TML VI, 211–2 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1806:* midön ezen Nemes Doboka Vármegye Partialis Székére Privilegizált Széék Várossában öszve Gyülekezve volnánk ... lépém Tit. Pávai Vajna István Urral ily meg másolhatatlan edgyezése [Szék SzD; Betl.t 3 K. Orbók László kezével]. *1817:* a szárhegyi nemes communitásból az elöre megtett híradás után feles számból öszve lévén gyülekezve ... megedgyesültek azon hogy az elöre ellicitált havasok közül Bélbor havassára szükségek lévén azt licitációra nem bocsátják [Szárhegy Cs; RSzF 131].

összegyülendő egybegyülendő; care urmează să se adune; sich versammelnd. *1679:* Szegény nagy félelemben levő feleségemet mostani állapotjában el nem hagyhatván, Krasznára ő nga parancsolatjából öszvegyülendő magyarok

ő kgk közében félek ki nem mehetek [TML VIII, 460 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

összegyűlés 1. gyűlésre való egybejövés; adunare/întrunire pentru şedinţă; Versammlung (für eine Sitzung). *1658:* kivantatik az kgltek öszve gyülesenek October(ne)k ötödik napjan ... Segesvaratt lenni [WassLt Barcziay Ákos ut.]. *1660:* Értem, hogy Kegyelmed az időtűl s az ország öszvegyülésétűl vár. En nem tudom, az mikor leszen [TML I, 577 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1740:* az Gyülésünk vègben ment ... Emberek is sokan gyültek, az ide valok ugyan kètelkettek az le jüvetelemben, ugy enis ketelkettem az ök öszve Gyülesekben, az sok Arvizek és rosz utak mià [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1780:* még a minapi napokba valo öszve Gyülésekor a Bets Füsûs Czehnak meg edgyeztettük volna a Bts Che Tagjait, Zonda Mártonnak czéhben valo bé vétele s admissioja iránt [Kv; FésCJk 27].

2. (had) egybegyülekezés(e); (despre oştiri) adunare; Versammlung (das Heer betreffend). *1678:* a hamar való öszve gyülésre és készen lételekre köztök jobb dispositiót Kapitány urammal együtt tehessünk [TML VIII, 152 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] | az mi hadunk szaporodását itt nem remélhetjük, sőt inkább az is eloszol, az ki itt vagyon, hanem killyebb Debrecen felé remélhetünk összve gyüléseket [i.h. 243 Az erdőszádai táborban levő consiliáriusok ua-hoz].

3. víz-meggyűlés; acumularea apei; Aufstauen des Wassers. *1864:* özön gyürü ezen hely egy kerteskut völgye elnevezésü határ rész végibe emelkedö magos agyagos domb — el nevezését az özön viz hirtelen öszve gyülésének látható magaslatot (!) [Diosad Sz; Pesty, MgHnt XXIV, 68b].

4. együvé gyűlés; adunare; Ansammlung. *1710 k.:* a víz, a tenger ... az megszámlálhatatlan vízcseppeknek öszvegyüléséből álló nagy test [BÖn. 448].

összegyűlési egybegyűlési; de adunare/întrunire; Versammlungs-. *1718:* Ezen nagyságos személyek előtt kelletvén nekünk megjelennünk közönséges öszvegyűlési alkalmatossággal való tetszésből [Kv; KvE 298 SzF].

összegyűlhet 1. egybegyűlhet; a se putea aduna/întruni; sich versammeln können. *1674:* Páter Kászonit, míg már Isten Kegyelmeteket be nem hozza s öszve nem gyűlhet, házához nem bocsátjuk; azután egyenlő értelemből az dolgokról beszélgetvén, concludáljunk [TML VI, 583 a fej. Teleki Mihályhoz] | Páter Kászoni ha eljö, ő nagysága úgy végezte el, míg nagyságtok és kegyelmetek öszve nem gyűlhet, el nem bocsátja sohuva is [i.h. 587 Baló László ua-hoz].

2. (had) egybegyülekezhet; (despre oştiri) a se putea aduna; sich versammeln können (das Heer betreffend). *1662:* olly hirtelen és reméntelen lepte vala be a más fél az országot a nagy készséggel való hadakkal, hogy nem hogy öszvegyűlhetnének és fegyvert foghatnának, de dolga jobban annak volna, ki mint s hová szaladhatna [SKr 641]. *1667:* ha kik akarnának valamit cselekedni is, nem lehet, mert csak öszve sem gyűlhetnek; egyébiránt is ha idején azt elhitetik magokkal, hogy mi reájok megyünk, kárával is megbékéllik más ellenségével hogy az magyart megronthassa [TML IV, 39 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. gyülésre egybejöhet/gyűlhet; a se putea aduna pentru şedinţă; sich (zu einer Sitzung) versammeln können. *1672:* az hettmány is az gyűlésre való bemenetelit compromittálta volt s várták is mindennap az gyűlésre, úgy annyira, hogy szekeret is küldött volt ki az király eleiben; de úgyan nem ment be az gyülésben ... De az mint beszélették, semminek tartják dolgát, mert mihelt összegyülhetnek, ha szép szerént nem akar egyezni, másképpen is reá kényszeritik; más hettmányt választanak [TML VI, 236 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

összegyűlő egybegyülő/sereglő; care se adună; sich versammelnd. *1864:* Urusos kut melybe régen sok helyekről összegyülö köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyògyulásokat érzettek [Oroszhegy U; Pesty, MgHnt LVII, 282b].

összegyűlt 1. egybegyűlt/sereglett; care s-a adunat; versammelt. *1763:* midön az Exponens Ur Malmának Gattyát ketté vágták ... Senator Hutter Jákob Uram elöl indulván, a' Magistratus részén lévö Biro Házához öszve gyült sokaságnak azt mondatta, gyertek rontsuk el a sztupaturát [Szecsel Szb; JHb]. *1847:* Azt is többször hallotta az öszvegyült népnek mondani, hogy föbíró, szolgabíró, ispány s több más tisztek csak addig lesznek, míg ő akarja, s azoktól ne féljenek, mivel miként ő akarja, azonnal más tiszteket tészen [VKp 184].

2. egybegyülekezett (had); (despre oştiri) care s-a adunat; versammelt (das Heer betreffend). *1662:* Gyulai Ferenc ... dicsérő mézes beszédivel véghezvivé, hogy amazok nem tudván úgy, amint vala, a vezérnek igen derekas nagy erővel való lételét, s magok és már összegyült szép magyari erőhöz s a kapitány biztatásához bízván, magokat nyilvánvaló ellenségül declarálnák [SKr 537–8] | Bánfi uram kimegyen[a], ha mehet a sok öszvegyült latortól, de elhiszem, bajoson, mert meg vagyon parancsolva Apafitól, hogy akár német, akár magyar, az ki arra megyen, megfogják és öljék, vágják őket [TML II, 269 Ebeni István Teleki Mihályhoz. — [a]Ti. Görgényből].

3. gyülésre egybejött/gyült; care s-a adunat/întrunit pentru şedinţă; zu einer Sitzung versammelt. *1800:* öszve gyült Verös Kovátsi Társaságunk az böltsebben lejendö intézését és ennek szorossan lejendö meg tartása iránt téjendö Commissiojat midön egész bizodalommal Várnok vagyunk ... engedelmes kész szolgái [Torockó; TLev. 9/31]. *1830:* jelentem kegyelmeteknek mint teljes számmal eszsze gyült Megye Tagjainak ... hogy ... valami viz mosást ... meg vásárolni kivánván [Besenyö Hsz; HSzjP].

4. egybe/összekerült; care s-a adunat/strîns; angesammelt. *1781:* (Az) öszvegyült Capitalis ... addig az ideig köttetik az Erdö sz. Györgyi Ref. Templom Renovatiojához ... míg az Ur Isten ingyen Kegyelméböl ... Gyülekezetünk kezeknél meg tartja ezen E. Sz. Györgyi Templomot [Erdösztgyörgy MT; MMatr. 493–4]. *1832:* több esztendökröl öszve gyült le huzott Ürmös borok száz öt veder [Sáromberke MT; TSb 26]. *1847:* A megírt módon öszvegyült pénzzel tudom, hogy Varga Katalin egyszer elutazott Bécsbe égy bucsumi emberrel [VKp 224].

5. felhalmozódott; care s-a acumulat; angehäuft. *1710 k.:* három esztendö álljon mindenkor egymás után 365 napból, és osztán a negyedik esztendö, mely már bissextulisnek neveztetik, légyen 366 nap s nyelje el azt a négy esz-

tendő alatt öszvegyült hat-hat és in summa 24 órát [BÖn. 452].

összeháborodik 1. összevész, civakodik; a se certa; sich entzweien. *1574:* Lwccha Hinch Imrehne Azt vallia hogi ... eo semmy gonozt Nem twd sem Katalinhoz sem az leaniahoz Borbarahoz azban sem twd semyt Myert haborotak eoszwe [Kv; TJk III/3. 362]. *1582:* Themeswary Mihaly, Bota Istua(n), Capitanok, es Zekely Imreh Kadar Gergely hiteós tizedesek, hwteok vtan valliak Ezt bizonnial tuggiuk hogy Mikoron eozwe haborottak volna ez ket zemely, a hagione Nyelwe miath Vala [Kv; TJk IV/1. 522]. *1592:* Coloswari Ianos vallia ... latam hogi Niari Marton es Cassaine eozue haborottak, Niari Martonis ziggia vala Cassainet, Azonkeppen Cassaineis zidalmazza vala Niari Marton [Kv; TJk V/1. 294]. *1602:* Vargha Daniel vallya hogy ott volt eoys amikor eozze haborottanak egy massal de ez Zok minth estek egy mas keozeot Nem Juth ezeben [Kv; TJk VI/1. 569]. *1606:* Az minap eözze haborottak volt az peresek [UszT 20/245 Gregorius Lazlo de Jlke pix vall.]. *1631:* Az szekeres dolga feleöl ... eözue haboradanak [Mv; MvLt 290. 260b]. *1688:* Kellett öszvehaborodnom ... Jó Mihállal [SzZs 515]. *1750:* Oltyán Oltyán egész Háza népestöl, vgj György Triflis minden hozzá tartozandoival egjütt öszve háborodtanak [Ohába AF; Told. 25]. *1774:* mostan ís miért haborodtanak légyen öszve Ganya Mitrával az egy Leanya felöl valo közönséges Hallomásnál egyebet nem tudunk [Bábahalma KK; Ks 19. VI]. *1843:* a' testvérem öszve haborodván az Urával, hozzám huzodott [Dés; DLt 1371].

Szk: *szóból/szóval* – *1765:* az Ingerens, és Inctusok a Kamara Haznál boron ivok lévén öszve háborodtanak szoval, s meg birakozván egymást szidalmazták, s utollyára vége szakadván a Koczodásnak az In(ctu)sok el mentenek azon kortsomárol [Torda; TJkT V. 277]. *1778:* akkor is szobol öszve haborodván, Csanán Ursz meg akara fogni Ugrán Lapadátnak az haját [Egerbegy TA; JF Iosziv Ana (36) vall.].

2. összeakaszkodik/verekedik; a se lua la bătaie, a se încăiera; aneinandergeraten. *1568:* Ezt lattam hogy az Kadar Markos leanya oszue haborodot vala az nemetneuel azon az anyokys meg Juta Kadar Markosne es Rea mene az nemetnere ezt hogy a Nemet meg lata, Rajta futamek Kadar markosnera, es Kadar Markosne az konyhaba futa elotte, az nemet vtana wte ... az azony az mas ayton ky iowe es vgy mútata az keket es vgy mongya vala az Nemetnek la myt myeltel [Kv; TJk III/1. 214]. *1573:* Barat ferench Azt vallia hogi Olaios Mihal hazanal kartyat lachanak volt, egi penz myat haborodot Eozwe zeoch gergy fekete Matewal ... giërg Archwl chapta Erte, oztan wsteokbe estek valaztig vontak egimast [Kv; TJk III/3. 289]. *1586:* mondek, hogy walazzak el egy mastol mert ezze haborottak az legienek [Kv; TJk IV/1. 546a]. *1597:* megh njerte volt az biro eleótt s ugy vitte el az A a' sariút hogy el uizi a' sariut az A az Andras Janos haza eleott eozze haborodnak de ott ne(m) volta(m), hane(m) megh Jeoúe Balinth, tahagh úeres az feye, mo(n)dek nekj, Im(m)ar ha igy uagio(n) az dologh ne haborogiatok, alkúdgiatokmegh [UszT 12/77 Helena relicta quondam Agilis Ambrosj Georgy de Farkaslaka pix vall.]. *1638:* ot az meniegzeöben, ozue haborodot vala, ez az kajantaj Szeocz Marton fia Janos mester, Pal kovaczal, s ez az Inas ... mindjárt az szabliara vete kezet s ki akara vonni [Mv; MvLt 291. 155b]. *1654:* Az Tolvaj peter halalaert foghtak volna megh gianuval petricu juvánt ... mivel az Corcziaman valami bor arra felet eozve haborottak volt [Ispánlaka AF; Thor. X/9 Moldovai Gligor (30) jb vall.]. *1759:* a Batja addig koczodik velle hogy ha öszve talalnak haborodni mind öszve rontja a Batjat [Remete Cs; LLt Fasc. 149]. *1800:* a Ködiek ki rohantak, a' Kelentzeiekkel öszve háborodtak, hurtzolódtak, verekedtek [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Morár Maftyé (75) vall. Vérvölgyi Bányai János keze írása]. *1804:* ennek elöttc öszve háborodtak és egy mást meg is verték és Vérben is kübülték [Kvh; HSzjP].

3. összeküllönbözik; a ajunge la disensiuni/în conflict; mit jm in Streit geraten. *1679:* Minthogy azért sokszor kisebb dolgokbúl is ennél nagyobb rosszak szoktak következni és félő, hogy az mint most mivelünk az váradi török öszve háborodva vagyon ... nem lehetetlen ... hogy valamely nem remélt okbúl az német pártra ne menjenek [TML VIII, 481 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz].

összeháborúzik összevész; a se certa; sich entzweien/zanken. *1607/1608:* en azert kgdel Eözue nem haborozom, (!) en sem Szegeniedem megh aual az Egi fwggeöuel, kgtek sem gazdagodik megh [Kv; JHbK XIII. 6].

összehajló összecsukható; pliant; zusammenklappbar. *1736:* Az Palotáb(an) találtatott öszve hajlo kerek asztal Csinoson tsinált bik fábol valo labokon állo 1 [Várhegy MT; CU III/1. 100]. *1805:* Két Mahoni-fa jádzó Asztal, öszve hajló; belöll zöld posztóval borított [Mv; TGsz 52].

összehajlott befelé hajlott; încovoiate/întoarse (spre) înăuntru; nach innen gebogen. *1697:* Becsi ökrök közzi való ... Sárga összve hajlot szarvaj [Almakerék NK; Utl].

összehajt[1] egybeterel; a mîna la un loc; zusammentreiben. *1600:* mikor az zekeliek keörnieöl weottek Palost, az hon mi Juhot talaltak azt mind eözwe haitottak es el wittek [UszT 15/133]. *1730:* A Lu fogassal minden szemely válogatás nelkült mindennek tartoznak Taxa nelkült ketczer hajtvan öszve napjáb(an) [Dés; Jk]. *1732:* micsoda dolog légyen annyi felé el hánt joszággal bajlodni és asztat akkor akkor Oeconomiara öszve hajtani [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1831:* A Gujás ... minden kéretlen a Lovamat meg fogván a mezőn, arra fel ült, és a Guját öszve hajtotta [Dés; DLt 332. 7].

összehajt[2] **1.** meghajlít; a îndoi; beugen. *1636:* latam azt, hogy a Cziganyok mint egy karikat ugy ozue haytak az fogoly embert, En mondek, tálám cziontya sinczen ennek az Embernek [Mv; MvLt 291. 68b].

2. rétegesen összefog; a împăturí; zusammenfalten. *1731:* Az Lotanitasb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy ... ha annyira szelidedik le kötö szijjat kell rá kötni elsöb(en) nem szoritván meg igen erössen, Azután penig pokroczot öszve hajtván kell rá kötni az hátára az lekötö szijjal, az hol az nyereg áll [JF lovászmesteri ut.].

3. *~ják a fejüket* egymásra találnak; a-şi apleca capetele unul spre celălalt; zueinanderfinden. *1811:* bennem ugy-is barátodat leled; Együtt tartok, 's együtt érzek ugy-is veled ... Azzal öszve tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva öszve hajtyuk a fejünket [ArÉ 110].

összehajtó összehajtható; pliabil, pliant; zusammenklappbar. *1748:* Asztal öszve hajto kerekded utra valo 1

[Nagyida K; Told. 11/95]. *1850:* Egy Tabori ágy öszsze Hajto [Tarcsafva U; Pf].

összehajtogat rétegesen összefog; a împături; zusammenfalten. *1710 k.:* En fogám a pennámat és hártyára két kis cédulára felirám deákul, franciául és németül nevemet, hazámat, atyámat és tudósításra való alkalmatosságot, és ezt kis mértékbe öszvehajtogatám, s papirosba tűrvén, cérnával erösen bétekerém s spanyolviasszal oly erösen beöntém, csinálám, hogy a víz sokáig nem hatotta volna meg, és egy kis zsinórkánál fogva egyiket a nyakamba, másikat a balkezem bokájához kötém, avégre, hogyha a tengerbe vesznék, és testemre akadna valaki, tudják tudósítani, akiket illik [BÖn. 581]. *1770:* fejin fekete szokmány öszve hajtagatva vala [Nagyercse MT; Told. 3a].

összehajtott meghajlított; curbat, încovoiat; zusammengebogen. *1732:* Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földböl ki ásott pintze vagyon, mely(ne)k oldala, s torka; gömbölyeg Cserefával rakott ki, öszve hajtott botozat forma szarvazattya szalmával fedett; ebben Veteményt, és Káposztát tartanak [Erdöszengyel MT; TSb 51].

összehallgat kölcsönösen meghallgat; a asculta ambele părți; beide Parteien anhören. *1847:* a két feleket öszve nem halgatta, hanem csak az eggyik felet azokot pedig a kik a köztudat és tapasztalás szerint a magok részekre szépitve kivánnyak elö adni a dolgot [KLev.].

összehány 1. egybehány; a arunca grămadă; zusammenwerfen. *1681:* Az szölö földelni valo hasznos jó új földet igi csinállyák: oldalab(an), allyaban ... mind gyepestöl nagi hosszu kazal földeket hannak öszve jo magassan; harom vagi négi esztendöre alkalmasint öszve érik ... az ki nyitott szölo tökere egi egi jo kosarral, vagi teknöczkével töltenek [Vh; VhU 586].

2. halomba rak; a îngrămădi, a strînge grămadă; zusammenhäufen. *1595:* 14 Die octobris az buzat be hortak zekeresnek atta(m) f 0 d 12 [Kv; Szám. 6/XV. 31]. *1648:* az templom feleöl valo felen harom eolni szelessegre nehol, s' egy ember magassanira hozzan 16 eölnire rakni valo keöuek, mellyeket akkor hantak eozue mikor az Curiarul az feoldet ki hordottak [Kerc F; UF I, 847].

3. szétdobál; a răvăși/împrăștia; durcheinanderwerfen. *1772:* Tolvaj modon hazomot fel vervén minden lehendeimet öszve hányván ... az ülüre reá akadván elis vitték hatalmasul [Dés; DLt 321].

4. egybehord/mos; a căra la un loc; zusammentragen/schwemmen. *1592/1593:* azt az peres porond zigetet[a] ... az viz hanta vala eozue, kouachios vala elejn, nem illien fwües, meegh az gazdam oda hajtatta velem az barmot azon a porondon dileltettem, sok barom déllet ot mindenkor, mikor azon lartam el [Décse SzD; Ks. — [a]Dés és Szentbenedek határán]. *1770:* hallottam másoktol ollyan itéletet, azért hánta volna a viz öszve azon porandat, hogy az Királyfalvi gáttol nem mehetett ollyan bátron mint az elött [Ádámos KK; JHb LXVII/129].

5. (betüket) egymásra ír; a scrie înghesuit/literele unele peste altele; (die Buchstaben) zu gedrängt schreiben. *1676:* En Kegyelmed levelét jól el nem tudom olvasni, kivált a cédulát; az czifrák igen öszve vannak hányva, sürün vannak írva, distinctio köztök nincsen, holott minden numerus után annak meg kellenék lenni, ritkábban is kellene írni, kivált egyik liment az másiktól [TML VII, 314 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz].

6. *~-vet* mérlegel; a aprecia/cîntări/cumpăni; erwägen, überlegen. *1811:* mivel minden Lovát 's Kantzáját ismméri, öszve hánnya veti a' gondolatiba, Melyikben mi a' szép, mi a' jó, és hiba, És ugy párosittya Mag lovát 's Kantzáját, Hogy jobbitsa egyik a másik hibáját [ÁrE 141].

összehányás 1. egybehordás; formare de aluviuni; Zusammenschwemmen/tragen. *1770:* a Királyfalvi malom okoztaé, vagy a nagy arviz azon porondnak öszve hányását, én azt nem tudom [Adámos KK; JHb LXVII/129].

2. halom; movilă; Haufen. *1831:* fel felé haladva föld öszve hányásbol határ jel emeltetett[a] [Born. XVb. — [a]Toplicai határon].

összehányt egybehányt; ridicat/format la întîmplare/de-a valma; zusammengehäuft. *1842:* a' töltés ... nem egyébb, mint a' víz épitési mesterség- és tudomány gyalázatára ... mindenfeliböl öszve hánt, 's a víz praedájára kitett tömeg [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

összehasadozik 1. megrepedezik; a se crăpa; aufspringen, Risse bekommen. *1720:* Tudgjuk hogy Kastélybeli resze az Arvak(na)k eppeb allapotb(an) volt ... senki nem Curálvan falai öszve hasadozták, fedelei le Sorvadozták [Branyicska H; JHb]. *1841:* az lisztelö malomnak also bütüje ... öszve hasadozott [Bács K; KmULev. 3].

2. kirepedezik; a se crăpa; aufspringen, bersten. *1799:* Bán György ö kegyelmének a' Léánya Juliánna, ollyan rongyoson, kudortzul, tetvesen járt mezitlább mint egy leg alább valo Czigány Léány a' Lába mind öszve volt hasadozva [Mv; MvLev. Balog Ádám (51) civis vall.].

3. szétszakadozik; a se rupe; zerreißen. *1737:* Tudgjać a Tanu nyilván és bizonyossan ... hogj ... Hollomezön lakó Nemes Pap Gábor ... Groff Széki Teleki Adam Ur ö Nga Nemes Kövár vidéke Szakaturi Gliga Simon nevü Jobbágyát ... keményen meg verette ... ugj hogj az verés miatt a Ködmöneis hátán öszve hasadozott [BSz; TKl vk].

összehasadozott megrepedezett; crăpat (în mai multe locuri); aufgesprungen, geborsten. *1844:* Tornátza öszve hasadazott [Abafája MT; TSb 35].

összehasonlít 1. összevet; a compara; vergleichen. *1775/1778:* öszve hasonlitván az akkori jövedelmet a mostanival, azt hogy akkor több, s most kevesebb jövedelme légyen ezen Joszágnak, nem mondhatom [Algyógy H; JHb LXXI/3. 358]. *1823–1830:* herbáriumot hoztam magamnak is, valami 240 kiszáraztott plántákat ... Eleintén nézegettem, egy-egy eleven plántával összehasonlitottam, s idötöltésem volt velek [FogE 222].

2. összehasonlítódik; a fi comparat; verglichen werden. *1811:* Szent László Királynak nagy Apját Kopasz Lászlónak hivták, Czegöben-is lakik égy jó Barátunk Nemes Ember Székely László, a ki kopasz, azért hasonlitnak öszve[a] [ÁrE 119. — [a]Lapalji jegyzetben].

összehasonlítgat egybe-egybevet; a compara/confrunta; vergleichen. *1880:* ostobaság, hogy mi magyarok mihelyt valakiről birálatot akarunk mondani, okvetlenül keressük a külföldi irót, kivel összehasonlítgassuk [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

összehasonlíthat összevethet; a putea compara; vergleichen können. *1710 k.:* Az elsőt méltán ... nevezhetjük ... egész örökkévalóságnak, a másikat pedig fél örökkévalóságnak avagy örök üdőknek ... mert valósággal nem vethetjük vagy hasonlíthatjuk öszve a kettőt teljességgel semmiképpen [BÖn. 459].

összehasonlítódik egybevetődik; a se compara, a fi comparat; verglichen werden. *1843:* Ezen Jegyzésből ki világlik hogy azan positiok melyek veressel meg vonva nintsenek az én 1843béli számadásambol ki maradtak, ha az evel öszszehasonlitodik, ped(i)g bé kelletett volna írodni minek utánna azan évi számadásam perceptiojaba mint kész pénz az utolso positioba felvétetődet [Born. F. V/a].

összehasonlíttatik egybevettetik; a fi comparat; verglichen werden. *1797:* ezen fellyebb meg irt hét darabból álló Transummált és Copiazott levelek ... a magok tullajdon eredeti levelekből Transummaltattak a Negyedik Paginán lévö pedig Copiaból Copiaztatván általunk az Originalisokkal öszve olvastattak és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban öszve hasonlittattak [Szság; Borb. II].

összeházasít kb. összebékít; a împăca; versöhnen. *1660 k.:/1715 k.:* veled czimborámot akkor hidd, mikor a' tűzet 's vízet öszve házasitod [Rosnyai, HorTurc. 214].

összeházasodás egybekelés; căsătorie; Vermählung. *1819:* Rákosi Boldisár Urnak Frank Kis Susánnával valo öszveházasodása [Kv; Pk 2].

összeházasodik egybekel; a se căsători; sich vermählen. *1668:* igen régen házasodtunk öszve, de én még meg nem untalak [TML IV, 334 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1810:* ugy osztán Házasodtunk öszve [Bölön Hsz; HSzjP].

összehelyeztet egymásba illeszt; a îmbina; aneinanderfügen. *1597:* myert hogi az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastvl le deoltenek: Azt a keomiwessekel meg chinalta(ta)tuk az keoweket eozwe helieztetek vas chapokba illetettek, es fen az kerille valo keoweket vas kapochal eozwe foglaltak es hogi meg vakoltak, fizete(m) Keomiwes Mihalnak es Peternek f. 1. d. 50 [Kv; Szám. 7/XIII. 10].

összehenderget összetanakodik, egyezségre jut; a se înţelege (asupra unui lucru); sich vereinbaren. *1769:* Pallér Eizenbájdel János György ö kglme ... (és) Nájburger losef eó Kglme ... Németül öszve hendergetének s mit tselekedtek azután, mit nem, én nem tudom [Dés; Ks 21. XV. 10 Joan Szántó (40) ns vall.].

összehív 1. egybehív; a convoca; zusammenrufen. *1592:* en biro valek minekeonk megh paranczíola eo kegme hogy adgiu(n)k eozwe hiwuk az falwt akkor cziak negy lofeo vala eok azt mondak hogy eok nem adnak [UszT]. *1636:* az kürtök, az mellyekkel az Sidók az szent gyülekezetet öszve hiuják vala ... mind azon régi vigorokban, divattyokban, és ususokban maradtak vólna [ÖGr Aj. 8]. *1849 u.:* jött egy fel hivás, mely a képviselöket Szegedre összehivta [EM XLIX, 550 Zeyk Károly kezével].

2. meghív; a invita; einladen. *XVIII. sz.:* A pad alatt kakasüllön Vagyon egy szalonna ... Vágj egy darabot, ha nem avas, Tyúkmony rátottába: Barátunkat hívjuk öszve Este vacsorára [EM XX, 497 Tréfás ének].

összehívás 1. egybehívás; convocare; Zusammenrufung. *1849 u.:* Bethlen János késöre érkezett arra, hogy a székely gyülés összehivását meg gátolja [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

2. előállítás; aducere (în faţa unui organ de conducere); Hervorbringung. *1850:* a' Kontárkodók össze hivásakor a' Sándármoknak 5 Rf [Kv; ACSzám. 28].

összehívat 1. (tanácskozásra) egybehívat; a convoca (la o consfătuire); (zu einer Sitzung) zusammenrufen. *1664:* mivel az dolgok nagyok, szükségesképpen ő nagyságának az tanácsurakat össze kell hivatni [TML III, 121 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1678:* az én csekély itiletem szerint is az tanácsot öszve kellene Nagyságodnak mentül hamarébb hivatni egészlen, azon kellene lenni, az dolog addig lenne titokban [TML VIII, 369–70 ua. a fej-hez]. *1755:* az egész Illyefalvi lakosokat öszve hivatván azok előtt Fülöpnét az Perlengérbe tétété [Ilyefva Hsz; HSzjP].

2. egybeszólít; a aduna; zusammenrufen. *1811:* Miként égy nyomorult és el-szegényedett Ember az utolsó órán tselekedett: Mind öszve hivatta sok rongyos fiait, S e' képpen intézte azókhoz szavait [ÁrE 102].

összehívatal egybehívatás; convocare; Zusammenrufung. *1679:* Az urak öszve hivataljával nem kellene késni [TML VIII, 503 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

összehívatás egybehívatás; convocare; Zusammenrufung. *1671:* Nagyságod ezen németeket az tanácsnak öszve hivatásáig tartóztatná ott [TML V, 528 Teleki Mihály a fej-hez]. *1678:* Nekem úgy tetszik, új forma dolog csauszszal ország gyűlését hirdettetni. Ali, Szejdi, Kucsuk pasák mikor benn voltak is, fejedelmek lételében ország gyűlésének öszve hivatásában nem avatták magokat [TML VIII, 445 ua. Naláczi Istvánhoz].

összehívatik egybehívatik; a fi convocat; zusammengerufen werden. *1868:* Részletes zsinat hivatik öszve ... székbírák választása fog történni [M.bikal K; RAk 166].

összehívattat egybehívattat; a dispune să fi convocat; zusammenrufen lassen. *1701:* Táblával hivattatván az Apánk Ur(am) öszve az betsületes Cehet Asztalos Márton Ur(am) hogy be nem jött, Panaszba valo dolog [Kv; ACJk 34].

összehívó egybehívó; de convocare; Einberufs-. *1795:* 1794 Szentgyörgy havanak 7ikén kőlt Megintő, idező, bizonyossá tévö, öszve hivo, Esketö, ellenztetö, bé és el tíltó, Petsét [Told. 76].

összehord 1. egybehord; a aduna; zusammentragen. *1673:* Az Fa szerszamok felől penigh igy concludalank hogy ö kegyelmek mind öszve hordvan szerezven, híjanak Kadar Mester embert, azzal harom fele rakatvan egyenlökeppen minden fele, vessenek nyilakat reaja [Kv; RDL I. 154]. *1718:* A Buza iránt pedig eppe(n) fogjatkozás lesz, noha mind addigis ne(m) tudom mig öszve ne(m) hordom ä Buzát [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1840:* Kásova Marhássai ketskéket a fábrika gátjához és Mészkövet hord-

tak őszve [Msz; Born. G. XXIVb]. *1843:* Most is azt mondom, hogy fiokokat hordottunk őszve két hellyre, s a' szekereket melléjek huzva ugy rakadtunk meg [Bágyon TA; KLev. Bottyán Mihály (38) vall.]. *1854:* Mint hogy az idén Curialisomra ujj lakot szándékozom csáltatni annak meg kívántato matériáléját ő[a] köteles őszve hordani [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével. — [a]Brézsa Tódor, a kuriális bérlője].

2. egybegyűjt; a aduna/strînge; sammeln. *1662:* Én emellett nagyon könyörögvén Tisza István által, szegények a százezer tallért is megígérték vala, úgy, hogy magoknak is valahol mi pénzek, ezüst marhájok volna, összehordván, amíg Tisza István odajárma [SKr 575].

3. összeszid/teremtettéz; a bruftui/ocărî (pe cineva); heruntermachen. *1742:* Anyánkat Lelkünket őszve hordá teremtettézé [Kv; AggmLt C. 12]. *1813:* a' Bányai ... Lelkét a' fennebb meg mondott mód szerént őszve hordotta [Dés; DLt 71/1814]. *1827:* Kováts Pál ... négy ött Ember szeme láttára mejbe ragadott és meg ránzikált s Huntzfot Kristussom Lelkit őszve hordotta, a' Kurvajáért és meg akart verni [T; TLt Közig. ir. 1519].

4. összeugraszt, egymásnak ugraszt; a aţîţa unul contra celuilalt; gegeneinander hetzen. *1662:* bizony dolog, nénémasszonyt csak alig tudtam megcsendesíteni, hogy el nem mene tegnap, mivel igen megbúsult volt ő kegyelme ... bizony, édes Öcsém uram, élitől is van, s fokátúl is, mert az sok asszony-ember összehordja őket, Menyemasszony mindjárt rosszabbul vagyon, mihelyt megbúsul [TML II, 229 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1675:* Sok temondádot forgatnak az emberek; igyekezik az embereket őszve hordani és ha volna kikkel, urunkat is felingerelni, mivel ő nagyságok ellen való dolgokkal vádolnának némelyeket [TML VII, 5 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

összehordás egybehordás; strîngere, adunare (la un loc); Zusammentragen. *1697:* a harangláb fedelérül levert zsendelyeknek őszvehordásáért és a szegeknek kiszedéséért adtam két napszámosnak ételével együtt két napra den. 48 [Kv; ETF 107. 13]. *1726:* Serfőző ház kőrül valo Epitésekre Erogálnak eö kglmek ... Gabonák őszve hordására ... Cantori ser ki főzetésre, magok munkájokkal faracsagokra in universum f. 308 // 47 [Kv; Szám. 54/II. 11]. *1840:* a fak őszve hordása nem ugy eset a hogy az emberek Bosla Urammal edgyeztek mert vagy kettö háram betsületes volt de a többi tsak fel válrol beszéllet mikor szollítattam a fák őszve hordasa iránt [Várfva TA; Bosla].

összehordat egybehordat; a dispune să fie strîns/adunat (la un loc); sammeln/zusammentragen lassen. *1719:* Az Szinanak nagyob riszit őszve hordatam ket szakaszban az falu alat valo riten vagyon 16 bogja [Szentpál K; TKl Mihály Deák Szénás Miklóshoz].

összehordott egybehordott; care a fost strîns/adunat; zusammengetragen, gesammelt. *1740:* Szénát ... mind esős idöben kelletvén hordatni, azt a Militia nem acceptálta, hanem a Statios helyeket nyomoritotta meg, s az őszve hordott Széna is ott vész él [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

összehoz 1. (hadat) egy helyre összevon; a concentra/masa (trupele); (das Heer) zusammenbringen/sammeln. *1710 k.:* Ö is ... ezer vagy mennyi gyalogot és a lovas hadat, német és rácot hozza őszve, légyen egy hét vagy nyolcezer emberből álló hadunk és ehhez illendő artilleria [BÖn. 940].

2. közel hoz; a face să se întîlnească (cineva cu cineva); zusammenführen. **Szk:** *Isten ~ vkit vkivel* Isten megengedi, hogy találkozzanak. *1674:* én senkinek is még Kegyelmeden kívül meg nem írtam s ő nagyságok sem akarják, míg Isten őszve nem hozza Nagyságtokat s Kegyelmeteket [TML VI, 588 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* az sok felelmes, es boldoktalan üdőknek szelvesse idestova, el hanjottatasa utan, Is(te)n ismet ösve hozva(n) bennünket [Ks Kornis Gáspár kezével].

összehozás összegyűjtés; adunare; Zusammenbringung, Versammlung. *1710 k.:* A székelységet disponálták magok mellé, és üdőt nyertek a kolosvári s több praesidiariusok ... lovas puskások, mezei katonák öszvehozására [BÖn. 708].

összehozhat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *békességre ~* megbékültethet; a putea împăca; versöhnen können. *1576/1577:* Egykor Thorozkay Matthias es ferench hywattak volt fel, eotet varfalwj Gergellivel Egietembe Thorozko Zentgeorgyre kwldeottek volt eoket Az Azzonhoz ... hogy Eozwe hozhatnak eoket Bekessegre [Torda/Kv; Thor. VI/4. Joh. Varfalwy ns vall.].

összehúgyozza magát összevizeli magát; a urina în pantaloni; sich bepissen. *1768:* mind őszve szarta és huddozta vólt magát [MkG].

összehuncfutol lehuncotoz; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1832:* volt Szatler társom Roth Ferentznek 25ig kemenyen valo meg veretetése és szolga Biro Rátz Iosef Urnakis Oroszba ugyan általa égy butyikos bottal feje behasítását, ki azután a Kapitány Urat visza vivé, meg páltzázta őszve huntzfutolta és meg Szalaztatta [Dés; DLt 258].

összehuncfutoz lehuncutol; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1722:* Pap Vonkát ... hallotta az kire meg haragudott; Attával, Teremtettével, baszom Annyát, Lelkét, őszve Hunczfutozta [Kecsed SzD; TL. Marosán Vaszil (36) prov. vall.]. *1729:* én ket izbenis be mentem az Pitvarb(a) s, könyörgöttem hogy ne bantasa de engemet öszve huncz futuzot az Leymany és ki uzött [K; Ks 7. XV. 13]. *1735:* kglmed ... az ... Cs:Györgj falvi határon ... jövén mi oktul viseltetvén ... Szakaturai Gliga Simon nevü Jobágját találván pipáját tölle el akarván hatalmasul venni, az emlitett Jobbágj nem adván kglmed öszve Hunczfutozta, de azal sem elegedvén meg ... verte verette ugj anyira hogy ha mások nem lettenek volna megis ölette volna [BSz; TKl]. *1757:* mikor az öszi Inquisitio volt engemet is öszve hunczfutaztak azok a betsületes Cancellisták hogj fateallyak mitt tudok Vonyára [Galac BN; WLt Marikucza Péter (38) vall.]. *1765:* En Paszaroly Lupuj hallattam Füleimmel, hogy ... Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfütoszta, Teremtetészte Tovajaszta [Marosbogát TA; Mk V. V/97].

összehúz összeránt; a trage, zusammenenziehen. *1823–1830:* estve setétben hazamenvén, lefeküdtem az ágyomba Az ágy firhangját összehúztam [FogE 200].

összehúzhat összeráncolhat; a putea strînge în cute; in Falten ziehen können. *1823–1830:* A válnak elöl volt mell-

tartója, olyan széles, hogy a válat összehúzhatták, mert a válnak kétfelől voltak sürün ilyenforma kapcsai [FogE 66].

összehúzott összefogott; (care este) prins; zusammengefaßt. *1847:* Klinger Wencel ... feljül egy kerek gombal öszvehuzott hamuszin casemir sapkát viselt [DLt 633 nyomt. kl].

összeillik 1. egymáshoz illik; a se potrivi; zusammenpassen. *1570:* Az teglat lattuk, de Nem Illjk az teobb teglawal eózwe [Nagysajó BN; BesztLt 65 Chywy Lukach Sayoy vdvarbyro Casparus szwch beszt-i bíróhoz]. *1811:* Jól öszve illenek benne minden Tagok, Lábai sem hoszszak, sem igen vastagok[a] [ÁrÉ 158. — [a]Gr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való, szép lóban].

2. egybevág; a corespunde/concorda, a se potrivi; übereinstimmen. *1573:* Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak, Azt valliak hogi mykoron feierwary Imre halala vtan gywltenek volna Andras deakhoz Nemy dolgokert, Azomba leot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel Andras deak Eleyben kiben fl 99 volt Irwan ... Monda Bwday Georgy hogi Regestumais vagion rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembez az ados leweltwl Mert Ninchen Annye Benne Irwa ... Eonekikes vgi Theccet hogi Nem Illik Eozwen (!) Ezen meg haborodot Bwday Georgi es ely Ment onnat [Kv; TJk III/3. 296].

összeír együvé ír; a scrie laolaltă; zusammenschreiben | lajstromba foglal; a înregistra/înscrie, a trece într-un registru; registrieren. *1656:* Ozdy Thamás vr(am) uolt eggyük Regius, es az uallatasokot mind eoszue irta [Kv; CartTr II. 901 Val. Benkeö (32) ns vall.]. *1702:* 15 marhás jobbágyot írnak össze [Vasláb Cs; EHA]. *1844:* mindenemet, anélkül, hogy csak őszve is írta volna, sietve el pecsételte [Dés; DLt 1109]. *1850:* a papok teendői közzé tartozik ... össze irni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott [Nagykapus K; RAk 4 esp. kl]. *1861:* Ön az Ilyés Lőrincz feladására a' földeket öszve irtam [Demeterfva U; Pf Gálfy Sándor lev.]. *1863:* A vizsgáló szék főbb fel adata lejénd az Egyházak minden fekvő es felkelhető javait öszve írni [Gyalu K; RAk 84].

összeírás 1. jegyzék, nyilvántartás; evidență; Verzeichnis, Evidenz. *1834:* az hol, ujj és semmi változás alá nem jött illyen öszve irások nintsenek, Azon Ekklésiáknak minden javairol ... törvényes fel mérések és ... Conscriptiok vitessenek véghez [Vaja MT; HbEk]. *1853:* Az Uradalomba volt emberekre nézve valo öszve írást nagy bajok között bévégezve, küldöm [Szilágycsch, BfN Szipoly Elek kezével]. *1855:* a' közös osztatlan erdőkbőli ... részek, mint hogy azok még elválasztva nincsenek, ezen összeirásba nem jelölhetödtek ki [Mv; DLev. 5]. *1856:* mind két telket meg neztem — az allodizaltakrol öszveírást keszitettem [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

2. lajstromba foglalás; trecerea/înscrierea într-un registru; Registrierung, Zusammenschreibung. *1850:* Marothlaka ... fel égetés, és rablás, szintugy ... egyéb ki szolgáltatás és ki tsikorgások általi történt kárinak öszve irása [KLev.]. *1856:* méltoztasson Dánfi Jósef urnak a' Nagy Laki határon fekvö következö birtokaira nézve a' biroi záloglást 's öszveírást megrendelni, és végre is hajtatni [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1399 Dobolyi Bálint kérv.].

3. vagyonösszeírás; înregistrarea/recensămîntul bunurilor; Zusammenschreibung des Vermögens, Vermögensaufnahme. *1843:* Csonya Janos — Zab Gyermek — növére ovást tett hogy törvényeink Szerint Zab Gyermeknek nints semmije 's az öszve irást meg gátlá [Bágyon TA; KLev.].

4. lakossági nyilvántartás, népszámlálás; recensămîntul populației; Volkszählung. *1850:* valamint Horvát-Tot országokban ... és M.országban is a nép össze-irása és felszámlálása ... meg történt, ugy annak Hazánkba is meg kell esni [Nagykapus K; RAk 4].

Szk: ~ *alá tartozó. 1773:* Sepsi Szent Györgyi Gyalog katona öszve irás alá tartozo néhai Balog Miklos felesége Butok Sára [Sszgy; HSzjP] ✱ ~ *alatt levő. 1839:* Angyalosi Székely gyalog öszve írás alatt lévő Ferentz László 58. esztendős [Angyalos Hsz; i.h.].

összeíratás jegyzékbe foglaltatás; înregistrare, trecerea într-un registru; Registrierung, Zusammenschreibung. *1835:* az Öszve iratásokot készittö Nms Szék [Vaja MT; HbEk].

összeíratik jegyzékbe foglaltatik; a fi înregistrat/trecut într-un registru; registriert werden. *1842/1844:* (Az) örökös-Dálnaki jussan állo Föld ... 1815tól fogva 1821ig három rend béli ... Imokok által ... öszveiratott [Dés; EHA].

összeíró vagyont/javakat számbavevő; de inventariere; Register-. **Szk:** ~ *becsülevél* a számbavett javak értékét feltüntető jegyzék/leltár. *1844:* Grof Vass Ádám Ur ... kére bennünket ara; hogy ... Szent Egyeden Fekvő rész örökös Joszágból ... azon bizonyos részt — fölveéndö Hűtös becsüsök által becsültetnök meg, és arol adnánk egy hiteles öszveiro becsü levelet [WassLt].

Vö. a *becsülevél* cimszóval.

összeíró levél vagyon/értékszámbavétel, leltár; (înscris de) inventar; Bestandsverzeichnis. *1844:* Alább irtak, adjuk ezen hiteles Öszveiro és Becsü Levél Rendjében jövendőbéli bizonyságul tudtára minden illetőknek azt: hogy Grof Vass Ádám Ur ... kére bennünket ara; hogy ... Szent Egyeden Fekvő rész örökös Joszágból 20 000 az: az: Husz ezer Váltó Rhforint értékéig irnánk össze, és azon bizonyos részt ... becsültetnök meg és arol adnánk egy hiteles öszveiro becsü levelet [WassLt].

összeírt jegyzékbe foglalt; care a fost înregistrat/trecut într-un registru; registriert. *1860:* A Laza melyen az öszve írt gyümölcs fák találtatnak néhol szántatik, néhol kaszáltatik féröjüsége mintegy nyolcz vékásnyi [Sarmaság Sz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

összejár 1. bejár; a cutreiera/străbate; durchwandern. *1761:* öszve jártaé ö Nagysága mind a két Udvarokhoz tartozo Gyümölcseseket ... nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 14]. *1764:* én öszve járám az egész Határt az osztálykor, de én semmi nevezetes irtását Batyam Ur(amna)k nem láttam [Középlak K; BfR]. *1815:* leg elébb is a' Telkeket mind öszve jártam és meg visgáltam, de tsak el tsudálkoztam micsoda nagy pusztulást láttam, és valósággal mintégy szánakozás vett elé [Szamosújlak Sz; Végr.].

2. megjár; a trece (consecutiv) pe la adresele respective; nach und nach/der Reihe nach abschreiten, durchstreifen. *1867:* itt még református és khatolicus kolégyom is van s ha fel nem teszik hogy melyikbe igen hamar eltévedhet a levél söt ha el nem téved is de a mig a más két kollégyomot is öszsze járja addig három négy nap eltelik s későbbre kerül kézhez a levél [Pf Pálfy György apjához Pálfy Lajoshoz Kv-ról].

3. (férfi nővel) együttjár; a se ţine cu cineva, a trăi cu cineva (în concubinaj); mit jm verkehren, zusammenhalten. *1593:* Nagi Gergeli vallia; Lattam hogi Kis Georgi Vadalma Gergelneuel az eo maga hazanal eggiwtt eottek ebedeket vachoraiokat es egi hazba haltak, hűl az Azzoni hazanal, hul az Georgi hazanal. Kerdettem mi okon jarnak vgi eozue, azt mondotta mind az Azzoni, s mind Georgi, hogi eok hitet attak egimasnak [Kv; TJk V/1. 353].

4. egymáshoz jár, érintkezik; a se vizita (reciproc), a umbla unul la altul; zusammenkommen. *1677:* micsoda tanácskozások voltak Hadadban, Csehben, minthogy gyakorta öszve jártak az emberek, azokrúl mint tőlem eltitkolt dolgokrúl nem írhatok [TML VII, 532 Teleki Mihály a végbeli hadakhoz].

5. ide-oda jár/kóborol; a umbla nestingherit/în voie; herumstreichen/schlendern. *1739:* Miolta ebben a' falube lakunk ... szabadosan ã sertések öszve jártanak az Utrumbe (!) még nevezett hellyen [Csömény SzD; Ks 36. V. 11].

összejárás egymás kölcsönös látogatása; vizitare reciprocă; gegenseitiger Besuch. *1823–1830:* A sokadalom napján estve szállásomra jött egy Szathmári Miklósné nevű özvegy szabóné, ki a leánnyal is és anyjával nagy összejárásban voltak, szemben lakván a Mátyus házával [FogE 292].

összejárhat egymáshoz járhat; a putea umbla de la unul la altul, a se putea vizita reciproc; zusammenkommen können, sich besuchen können. *1657:* Az oláhoknak légyen külön lakások, mind mestereknek succrescenseknek, és külön valo auditoriumok, udvarok; de az melyből köz ajton öszve jarhassanak: kik szép egyessegben is tartoznak egy massal élni[a] [UF II, 186. — [a]A fogarasi iskolában].

összejáró 1. összecsukható; pliabil, pliant; zusammenklappbar | egymásba illő; care se poate băga unul într-altul; ineinanderlegbar. **Szk:** *~ ágy. 1748:* Öszve járo vasas uti nagy ágy [Ks XXVIII. 5. 8] ✱ *~ asztal. 1768:* Öszve járo asztal 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1824:* Egy öszve járo Két Táblából állo fenyő deszka fejér asztal meg lehetős karba [Erdőszengyel MT; TSb 43] ✱ *~ ezüstpohár. 1633:* Tiz eószue iaro ezeóst sima Pahar, mellyen az Ueselini Boldiszar Uram Neue és Cimere vagion [Ks Wesselényi Kata kel.] ✱ *~ fapohár. 1692:* Vagyon egy oszue jaro kettős fa pohár [Kv; ACJk 12] ✱ *~ kupa. 1585:* Egy Eozwe Jaro Aranias kupa Eppel Janose U. 2 p 33 p(ro) f 22 [Kv; Szám. 3/XIX. 2]. *1586:* A varas cószve Jaro kwpaiat vjobban meg tisztitatta(m) ... — 50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 42]. *1593:* Egy eozwe Jaro kupa, melliet Cancellariu(s)nak attunk aiandekon az meniekezeo lakodalmakor 2 gira 36 nehezeket Niom [Kv; i.h. 5/XXI. 78]. *1595:* Egy eoregh eozwe Jaro Aranjas kupa M. 7 p. 26. Mas Aranjas egjbe Jaro kupa M 2 p 28 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1627:* Egj bokor eozue iaro aran(n)ias kup<a> ... Hat feier egjben iaro pohar [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1637/1639:* Egy bokor mereo Aranyas Eöszue jaro kupa nyo(m) m. 3. p. 9. [Kv; RDL I. 111] ✱ *~ kupácska. 1598:* Az mi keuez ezwst marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak ... egj rottiaz (!) ezwst Kannaczykat, es egj eozue Jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] ✱ *~ serleg. 1598:* Az en leanyomnak Ilonanak hattam ... egj eszue jaro Aranyos kupat ... haro(m) eozue jaro feyer Serleget, keozep zerweket [uo.; i.h.]. *1644:* Karsai Ferencz, Karsaj Miklos, es Karsaj Anna jovait ... ugy mint ... egy óreg óze iaro aranias serleghet ... hagyott Karsai Uram ... gondujselesónk alat [LLt].

2. összecsukható/zárható; (despre porţi) ale cărei canaturi se pot închide cu zăvorul; zusammenschließbar. *1732:* (A) Curiaban mennek bé ... három vastag Cserefából, négy Szegre, faragot, huvarlot, földben fel asot, kőtőt magos Kapu fél fákon, fa Sarkokon és horgokon két felé nyilo, vas reteszszel öszve járo deszkázatu nagy kapun [Nagyida K; Told. 11/70].

összejő, összejön 1. összegyűl; a se aduna/reuni; sich versammeln. *1794:* mikor most ... a' Comissio ujra öszve jött a Nyilaknak kiadására ... mondottáké sokan az Falusiak közzűl hogy azon Conscriptiobol még sok köz földek kimaradtanak volna [Fejér m.; DobLev. IV/734. 1b vk].

2. szerelmi viszonyba kerül egymással; a avea relaţii amoroase cu cineva; zusammenkommen, mit jm in Liebesverhältnis treten. *1842:* Hogy ha pedig az irt két parazna fél, ezután is egymással öszve jövén, egymással tiltott Szerelembe élnének, míhelyst fel jelentetnek, rögtön a Tekintetes Nemes Tisztség kezei közzé, meg büntetés véget által adatni rendeltettek [Nagykapus K; RAk 22].

3. összekülönbözik; a se certa, a ajunge la disensiuni; sich entzweien. *1819:* ottan öszve tanálkozván öszsze jöttek és vesztek volna [Kv; Pk 2]. *1831:* Székelly Farkasné ... hirtelen mérgű, kotzodo Aszszany mindenekkel szereti őszvejőni, czivodik véllek, de hamar megis békellik ő véllek [Torda; TLt Közig. ir.]. *1837:* az ezűstők s Clenodiumok beviteléért gyakor izbe az Exp(onen)s Ur az Utrizált aszszonyal öszve jött s köztők versengés támadott [Doboka; BetLt 1 Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.]. *1843:* Szabo János Pekárik Jóseffel valami portio pénznek executioval valo fel vételéért öszve jövén Szabo János Pekkárikat kegyetlenül meg verte [Dés; DLt 586. 12].

összejövés összekülönbözés; ceartă, disensiune; Entzweiung. *1826:* Hogy miből kezdődött a Szász Sigmond és Ferentzi Josef között valo öszve jövés ... nem is tudhatom [Somosd MT; CsS]. *1846:* En Ifj Imre Mihályt égy jozan életű embernek tudom — hogy senkivel semmi öszve jövése lett volna azt sem tudom 's nem is hallottam [Kakasd MT; DE 2]. *1847:* Varga Katalinnak a bucsum-cserbui kisbíróval, Plésa Iuonnal összejövése lett volna, s azon alkalommal a nevezett kisbíró fejérnép testvérének kezében lévő kis gyermeknek feje bétört volna, de mi módon töretett bé, azt nem hallottam [VKp 256].

összejövetel találkozó, találka; întîlnire; Zusammenkunft, Treffen. *1834:* mivel a Tiszt a' Nagyságod elöttis talám tudva lévő sötet probáltatásomra tett alatsonságai utánnis, velem mesterkedéseit sem el rettentés, sem egyéb alatson uton nem viheti — egy tzélja szerénti Regius ki eszközléséért, a feleségével valo titkos öszvejövetelünk[a], alatson hunntzfut gyanuja által akar alám vermet ásni

[Bögöz U; IB. — [a]Célzás a tiszt ama gyanúsítására, hogy feleségének a pappal viszonya van]. *1844:* érzed é, vagy gondolod é valami bünodött ? Nem égyebet, hanem hogy Al: Sofalvi Cseresnyés Dánielnével valamelly bizonyos öszve jövetelünk lévén abban el vagyok vádolva, hogy holmi Törvénytelenségeket követtem [A.sófva U; DLt 1441].

összejut összetalálkozik; a se întîlni (cu cineva); sich treffen. *1585:* Margit Kadar Boldisarne vallia ... Keleme(n) vizza tereh, es mikor ezzwe lutanak mindketten, Akoris A' legenit lata(m) hogy eleób huza fel a' chakant vag talalhata Kelement vagy Ne(m), Es Azon keózbe otta(n) le esek a' legeny vgy vte Kelemen [Kv; TJk IV/1. 472].

összekalapál összeverekedik; a se bate; aneinandergeraten, handgemein werden. *1668:* Latam hogy Lazar Gaspar fiastol meg holt lozan Janossal öszve' kalapalanak [Nyújtód Hsz; HSzjP Csüdőr Thamas (50) ns vall.].

összekalkulál összeszámít/ad; a aduna/totaliza; zusammenzählen. *1823–1830:* a többszöri késöcske bemenetel teszen egy órát összekalkulálva [FogE 127].

összekap 1. összeakaszkodik/verekedik; a se bate, a se lua la bătaie; aneinandergeraten. *1585:* Torday Was Georgy hwti vta(n) vallia, hallam hogy Tapaszto Istua(n) Trefakepen igy zola Az Azzon Nepeknek Hallatok Bestie Curwafi ebagneok Aggyatok penzt hozassúnk bort Ne Igiwnk chak orcza pohart, Monda Biro Mihalne, hazuch Abba(n) ... Ezen keozbe eozwe kapanak es az Azzony Ighen Neowekedek velle [Kv; TJk IV/1. 537]. *1593:* Zabo Lukach vallia ... Simon ... monda, en zittam, tegedis megh zidlak, mert tes[a] Hidelui eb vagi, ez halua arczul chapam Simon (!), eozue kapank, es mihali oda iwt volna hogi el valazzon bennwnket, felkapa egi keouet Simon es vgi hagita agion Mihalt [Kv; TJk V/1. 367. — [a]Értsd: te es]. *1598:* Lakatos Thamas ... wallia ... azt lata(m) hogi az hegedwssel eozve kapanak ... az zappanos legeny ... rut veres wala, igen chapdostak wolt arczul [Kv; TJk VI/1. 159]. *1704:* Ugyan ma értettük, hogy azmely német kapitány rabot Pekriné asszonyomért béküldöttek volt, egy Cleri nevű kapitánnyal öszvekapván gróf Scaunál, kaspergre kimentenek és Cleri az hasát megszúrta volna [WIN I, 110]. *1762:* égyben szolalkazván derekasint öszve kapának [A.kosály SzD; EMLt]. *1791:* a' Pakulár melylyen megragadván a Fogadost öszsze kapának ... Szinja Vonutz is fel-kelvén segitségire méne a' Pakulárnak, és ketten keményen hurtzolni rántzikálni kezdék [Galgó Sz; JHb I/23]. *1817:* mint itasak öszve kaptak, és meg tépelődtek, de másnap ki jozonodván megint meg békéltek [KLev.].

2. összekülönbözik/vész; a se certa, a se lua la ceartă; sich entzweien. *1584:* Zekel Ballas vallia ... Az gazdaianak feleseget ereóssen ziggya vala Isac Peter, Azonkeozbe ezen Isac Peter felesegeis haza luta, es eozwe kapa az felesegewelis [Kv; TJk IV/1. 207]. *1594:* palastos monda Hazuch te Bestie oroz kurua ... azonnal özue kapanak ... nem tudom kit mint rutoltak zittak egj mas közt [Kv; TJk VI/1. 303a Martinus Bajuz vall.]. *1637:* ez alat be iuta Szantajne Aszoniomis, en bizony nem uchetem eszemben min kapanak eozue Szabo Jakabneval [Mv; MvLt 291. 81a]. *1639:* monda ... Garczo Gergely hogy eb ados kurtanak kolbasz arraval, ezen az szon eözue kapanak mindgjart Istua(n) Deak Uram ereösebb leön le vonta az szeöcz Giorgy kapuia közze huztak vontak egymast [Mv; i.h. 172a]. *1653:* 1605 esztendőben Bocskai István Rudolphussal öszsze kapott vala, de mi végett ? eléggé én azt nem tudom [ETA I, 94 NSz]. *1704:* egész késöig mind kártyáztak. Apor uram Haller urammal öszve is kapván, egymásnak rútul odaszólottanak, mint részeg emberek [WIN I, 79].

Szk: *szóból ~.* *1735:* melly pipa felett ők szobul öszve kapván ... erősen megh veré véresité fejét rutul be töré [Gáncs SzD; TKl]. *1763:* szobol öszve kapván, egy mást meg ragadták és mind addig vonczolodtak együtt míg házából és Pitvarából az I az Birot ki hurtzolta [Dés; DLt Liber Inventationis] ✱ *tréfában ~.* *1704:* egy Cleri nevű kapitány a commissiónál mulatván, a rab kapitánnyal ... tréfában öszvekapván, amazt kuruc kapitánynak mondván játékban Cleri, kiért amaz ugyan tréfában megütvén az pálcával csak lassan, amaz koszperdet rántván hozzaszúrt valójában és a hasát megszúrta [WIN I, 112].

3. összecsap; a se ciocni/încăiera; zusammenstoßen. *1653:* Öszszekapnak ugyan és a magyar és tatár harczol valamit, de imitt a kék gyalog hamar elveré őket [ETA I, 110 NSz].

összekapar egybehord/gyűjt; a strînge/aduna (cu greu); sammeln, zusammensparen. *1850:* még máig is itt vagyak — elég nyuktalan irántad is de házom iránt, a mit öszve koportam ki tudgja most ki éli el, ki pusztitya el [Kv; Pk 6].

összekapás 1. összeakaszkodás/verekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. *1590:* fel kele az tizedes az kezet foga Albertnak s monda szaly ala dizno bestie kwrwaffi Albertis vizza monda neky azonban hogy az tizedes voniakodnak vala eozue eolelkezenek mint hogy Albertnak szekercze vala az eozue kapasban vgy serte megh az tizedest az tizedesis kezde arczul verny s haiat hwzny az orrannis ky jeo vala az ver Albertnak [UszT].

2. összekülönbözés; disensiune, ceartă; Entzweiung. *1672:* Moderáljon amellett mindeneket úgy, hogy semmi öszvekapásra való alkalmatosság az mi részünkrül ne szolgáltassék az német pártra [TML VI, 403 a fej. Teleki Mihályhoz].

összekapcsol összefog; a prinde cu scoabe; zusammenfassen. *1726:* Zöld mázos kályhákból rakott, fellyül tsipkés, gombos, belöll szenelö kemencze ... tüz helly párkánya fábol van czifrán tsinálva, és az szegelete vas kaptsokkal öszve kaptsolva, edgy nagy vas macska [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

összekapcsolkodás összeakaszkodás/verekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. *1590:* Albertott ... verte verett bocziatotta, az eozue kapchiolkodasban vgy ejtette az tizedesen Albertt az sebett veretis vgy bochiatotta [UszT].

összekapcsolkodik összeakaszkodik; a se încăiera/bate; aneinandergeraten. *1590:* kapa egy szekerczett à tizedes ereosse(n) wte oldalba Albertott velle arczulis vere ... latam hogy eozue kapchiolkodanak [UszT].

összekapcsoló 1. egybefogó; cu care se încheie o cingătoare; verknüpfend. *1767:* Gubernátor, Groff Kornis Sigmond Vr ő Exclája ... halálakor ... Vólt égj Bársony karma-

sin szin öve Ézűst Aranyos őszve kaptsolo Tsatt rajta [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

2. összekötő; de legare/legătură; verbindend. *1847:* Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, és tarto rudjai jok, erőssek, valamint szintén öszve kapcsoló pallojais kinek kinek elegendö Csövekjei (!) vagynak — Amelyekhez vastag nagy lántzokkal foglaltatnak [Dés; DLt 316].

összekapcsolódik *átv* egybefonódik/egymásra tevődik; a se lega/înlănțui; sich verknüpfen. *1832:* Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy amidön valakiről valami rosszat költenek, és mondanak ... marad abbol valami bényomás az emberben ... s mikor megint hazudnak valamit az elöbbenihez — mely akkor öszve kaptsolodva, egy valoságos kétségeskedő szinte ugy hiszemet szül [Torda; IB. Demény János tt kezével].

összekapcsoltatás összekapcsolás; îmbinare, legare; Verbindung. *1816:* Az ujjonnan Fábol fel állitando Kardosfalvi Hidnak ... 5 vagy 6 czol vastagsagu Tölgyfa 4 darab a Czövekeknek egymással lejendő öszve kaptsaltatására ... A Két Karfáknak hosszusága 32 öl 146 darab Padlás Fák edgynek egynek hossza 3 öl 1 Sug 6 Czol ezen Padlásfáknak két felől valo egybe kaptsolására 24 öl [KmULev. 2].

összekáromol 1. gyaláz, káromkodva összeszid; a înjura/ocărî; schimpfen, schmähen. *1743/1747:* Vass Adám Uram ... őszve káromlá Ördög Szántson a' Lelkeden, s baszom ã Lelkedet: nem tudod a' Törvént [Császári SzD; WassLt St. Ladanyi de Szerents servus aulicus (35) vall.]. *1782:* Praefectus vram ... Lelkeinket rutul öszve káramalván ezt monda ... ide mire jöttetek hogy az én és Grofom Földitt tapadgyátok [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 13]. *1791:* Logyin Vaszilia ... ezen Gornyikotis öszsze káromolta [Almásgalgó Sz; JHb I/23]. *1813:* ezen dologrol irt Protocolatiot ki akarta velem iratni Barátosi Joseff eö Kigyelme, de fel ütvén magát a' midön már félig meg irtam volt, öszve káromolt, azt mondván: hogy nem igazán irja ked [Dés; DLt 56. 38]. *1820:* a' Báro Ur ö Nagysága ... mikor latta hogy a' Kotsis tsak két lovat hozott ... Kotsissát öszve káromolta [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.].

Szk: *disznó teremtettével ~.* *1762:* a Kissebb Pétsi Pálra meg haraguek Lászlo Ferencz s Disznó teremtettével öszve káromla [Geges MT; IB. Georgius Antalfi (20) lib. vall.] ✱ *teremtettézéssel ~.* *1762:* Kaffai János ... rutul öszve káromolá külömbb külömb féle teremtettézésel [uo.; IB. Elizabetha Somogyi cons. providi Ioannis Molnár (53) vall.].

2. *istenét ~ja* istenkáromlást követ el; a înjura de toți dumnezeii/sfinții; Gott lästern. *1804:* az Exponensnek Égre kiáltolog Istenét, Templomát, Práporát, Urvatsoráját, és azon könyvét melyből Istenének könyörög mind öszve káromolta igen rut kitételekkel [KLev.]. *1847:* Ugyancsak a fejszéket erővel kivéve a házból, az embereknek visszaadta, kik is szentemet, istenemet öszvekáromolva ... tovább mentek [VKp 186–7].

összekáromoltatik gyaláztatik, káromkodva összeszidatik; a fi înjurat/ocărît; beschimpft werden *1843:* Pekárik Jóseff ... mészáros Szabo János[a] ... azon okbol miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exequutioval megtámadtatott, irgalmatlanul öszve káramoltatott ... söt kegyetlenül két versbe is megverettetett [Dés; DLt 586. 1. — [a]Tollban maradt: által].

összekaszáltathat lekaszáltathat; a putea face să fie cosit; abmähen lassen können. *1718:* Ösz buzát 50 kalongyat nyütetem meg talam vagy 20 kalongyat tipethetnék de az tőbi telyesigel sem aratni valo sém nyüni kaszaval ha öszve kaszaltathatom [Szentpál K; TKl Mihály Deák kezével].

összekavar összeborzol; a zburli/ciufuli; zerzausen. *1823–1830:* ma már minden fö egészen nyirva vagyon, hanem azt is némely egészen lenyíratja, némely bizonyos hosszúságúra és elöl elein kétfelé választva, azután félen fésülve bocsátották az homlokra, most már ujjaikkal összekavarják, hogy mentől borzasabban álljon, egyszóval nem tudják az emberek, mit csináljanak az hajokkal [FogE 67].

összekel 1. egybekel, összeházasodik; a se căsători; sich vermählen. *1582:* Magiari Nagy peter vallia, Mikor ez Cassay Azzony Niary Martonnak Atta volna leanyat, Az vtan megh Akarwan Masolny ez Cassay Azzony az dolgot, teorweny zerentis meg kellet Adny, De mikor eozwe keoltek volna, Monda Kutos Jacob hogy az veo legent meg keoteottek volna [Kv; TJk IV/1. 108]. *1600:* Fodor Gergeline Anna aszszony ... vallia, Amikor Herczegh Barbara azzonny az Magyarwchay hazatt veotte vala ... Teutsch Janossal Akkor eggyeott nem volt, megh Annya keolteoztete bele ... mikor eozze keoltenekis az vthan sem lattam hogy semmy ezeost marhat zerzet volna Teutsch Janos [Kv; TJk VI/1. 481]. *1629:* annakutanna ugj keöltek ozta(n) eök eözue Eötueös Istuannal, s az meniegzeötis ugjan az Aszoniebol szerzettek meg [Mv; MvLt 290. 183a]. *1654:* Szeszarmanyban lako Jakab Peterne Molnar Kata kivan absolutiot Uratul Jakab Petertül ez okon: I Mert impotens volna az hazassagra, vgy hogy az üdötül fogva miolta öszve költek egymassal közösködesek nem volt [SzJk 73]. *1757:* Sipos János Ifiu Legény korában ... a szolgálonak meljet el is vett Feleségül s ma is együtt vagynak feltsinalta volt a hasát, s együtt el is szöktek vala, s vgy költek öszve, s azután ismét visza kerekedvén beléje akadatt Néhai Székelj Samuel ur s háborgatta [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. *1776:* Volté azon Conditioban vagy egy punctumbanis ollyan hogy minek elötte öszve kelne a' Kis Aszszonnyal, tehát tartozzék maga Vallásának elhagyásával, a' R. Catholica hitre állani ? vagy sem ? [Nsz; GyL hiv.]. *1805:* parantsoltatik, h(ogy) a házasság által öszve kelni akarokat addig meg ne eskessük, mig mind a' két részröl valo Szülék(ne)k meg egyezésekröl bizonyosokká nem lészünk [M.bikal K; RAk 37].

Szk: *~nek egymással.* *1817:* mind ã ketten a Házassági Hitlés ideje elött azt vallották, hogy önként s kénszerités nélkül kelnek öszve egy mással [Györgyfva K; RAk 95] ✱ *istenesen kel össze.* *1662:* Az asszony pedig jó ideig való özvegylése után Apafi Istvánnal a szomszédságban megszeretvén egymást, istenesen akartak volna egybekelni, de a fejedelemasszony nagyon ellenzette, végre ugyan ellene is összekelvén, ebbéli cselekedetiért úgy megvettetett vala a fejedelemasszonytul, hogy soha látni sem akarja vala azután [SKr 194] ✱ *tisztességesen kel össze.* *1649:* az Aszony bizoniczia megh hogy eö neki hwteös Ura volt az ã ki melleölle el szeökeöt es azzal tisztessegese(n) keöltenek eöszve [Kv; TJk VIII/4. 399].

2. összeköltözik; a se muta la un loc cu cineva; (Menschen) zusammenziehen. *1595:* Tudo(m) hogy mikor Arpastoj Janos megh hazasodot uala, egy keüesse Jol laknak a felesegeüel, Egjket zjnte derek Arataskor, el hagia a felesege ... hya volt Janos haza, S mondottúk my hogy bolond ember ha haza fogaggia. Az vtan azert vgjan eösze kelenek esmet, talam aligh lakhatanak harmadnapigh, megh el hagia ă felesege [UszT 10/49].

Szk: *nem jól kel össze* nem törvényesen kel egybe. *1674:* Vásárhelyi Asztalos Andrást captiváltattuk, hogy hűteos feleségét ide hagyván más egy Nagy Ilona nevü leánnyal innet az városrol el szeokeott, kivel masutt nem jol keoltenek eoszve [Kv; Szám. 34/L. 16] ✱ *törvény kívül kel össze. 1640:* Michaël Szekj ... felesegevel kivel mosta(n) elne, aualis tőrveny kivűl keölt őszve [SzJk 52].

összekelés egybekelés, összeházasodás; căsătorie; Vermählung. *1664:* Varga Ersok öszve kelesek vtan tsak fel költ és el hagyta ferjet ... separaltassek [SzJk 94]. *1693:* tisztességes köntöst csinaltatot neki öszve kelesek utan, de ... azon köntösit feketitette meg Ura gyaszszara [Ne; DobLev. I/38. 9]. *1734:* ezen mostani viduaval lött öszve kelésekkor az Dunai ersebet szölei éppek és mivelt szölők, nem pedig gazban és gurdolyban maradtak es miveletlenek voltak [Torda; TJkT I. 30]. *1755:* Tótfalusi Samuel és Balog Ersök, öszvekelések elött valo Paráználkodásokért követtek Ecclát a Parochiális Háznál [Gyalu K; RAk 172]. *1778:* Hatzegán Angyelnek a' fia ... itten Tordosan született ... ez Vas Urak egy Tirza Abrán nevü Jobbagyok Feleségétől, akinek is Angyel szolgája lévén töle vagy mástol terbe (!) esett, az után ugy vette el Feleségül, a kitől oszvekelesek utan tsak hamar született Utralt Hatzegán Abram [O.tordas AF; BK ad 465 Nyikulutz Vasilie (46) jb vall.]. *1826:* azon költsen fel vett pénzt öszve kelésünk után en siralmason fizettem meg Néhai Férjemmel [Ne; DobLev. V/1114. 4a]. *1831:* ez az öszvekelés ... Kövér kaplárnénak tokmálásából, erőltetéséből esett [Angyalos Hsz; HSzjP Pető Péterné Csulak Borbára (46) gy. kat. vall.].

összekelhet egybekelhet; a se putea căsători; sich vermählen können. *1762/1845:* Dósa Mihály de Makfalva Betlen Istvan Váradinéval öszveszüri a' levet annyira, hogy midön az aszonynak hasán vólna Dósa, akkor hivatá az asszony a Papot és mestert, bün látni, hogy az ö paráznaságoknak lennének Tanúi, és az Asszonytól Váradit választanák el, s kelhetnének Össze a' Czáp bűz két büdös dögök [Hermányi, EDem. 378].

összeképzel összevissza képzel, képzelődik; a-şi imagina ceva în mai multe feluri; sich alles mögliches einbilden. *1811:* Hiblát és Hesperust mind öszve képzelek, Amazt sok méhekkel zengő virágiról, Ezt pedig el hirelt arany almáiról [ÁrÉ 126].

összekereshet keresve összegyűjthet; a putea aduna căutînd peste tot; zusammensuchen können. *1730:* Minthogy ... most ágyban fekvő beteg vagyok az Leveleknek resignatiojab(an) modom nincsen ... nem kereshetem öszve [Kendilóna SzD; JHbK I. 24].

összekerít 1. egybekerít/terel; a mina la un loc; zusammentreiben. *1600:* walamire walo indulatbol icöttenek innet az Zekelysighrol Feier war megyei Palosra, ott marhankat eözze keritettek, s el hoztak hatalmasul, niolcz Zaz Juhainkat, melyben haro(m)zaz mostis oda wagio(n) [UszT 15/53]. *1662:* Kik hogy jöttökben nagy sok barmot hajtottak és magokkal öszvekeritettek vala, magokat azoknak húsokkal kenyér nélkül is ugyan sokáig tengették vala [SKr 327]. *1714:* mi pasztarok valank ... az marhakat öszve akarok keritni haza akarvan hajtani hogy hamaréb ki kerithessük az Erdőből az Egesz falu marhait rendben mentünk az Erdőben öszve keritők Eőket az magunk hatarunkban [Kisdenk H; BK sub nro 261]. *1768:* En egykor edgyüt teleltem Molduvába Dobroszszal és az kantza félen jarván midön keritette volna öszve hozzá haitott és ugy ütötte ki a szemit [Páké Hsz; SzentkGy Ioan Kelemen (40) jb vall. Jos. Szörtsei keze írása].

2. egybehív; a aduna; zusammenrufen. *1797:* midőn ... Nyárádtőnek[a] Fungens Falus Biráját Nyárádi Andrást Hitesseivel és egy Néhány Falubéliekkel öszve kerittettem volna ... Nékem az emlitett Falus Biro igy Felele [SLt XLIV. 12 Köpetzi Deák Ferentz assz. kezével. — [a]MT].

összekeríthet egybehívhat; a putea aduna/strînge la un loc; zusammenrufen/sammeln können. *1810:* az Rákosi Mester embereket öszve nem kerithettem akkor [Aranyosrákos TA; Pk 7].

összekerül 1. összetalálkozik; a se întîlni (întîmplător); zusammentreffen. *1631:* azt en nem tudom hol kerültek öszue az Azzonial de az felesegem az hidig kisirte el az fiamatt. az utan oszta(n) ha özue kerültek [Mv; MvLt 290. 55b].

2. légyottra összejön; a avea o întîlnire amoroasă; ein Stelldichein haben. *1761:* Sz: Iványi Mária nappal Kelemen Mihájjal öszve került, és ott hinnyogván edgjüt s markászván azt mondotta ilyen irásra hivtam kedet, s leteritvén a szoknyáját reá feküdt s Kelemen is réá és edgjüt paráználkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1776:* látám ... eszsze kerülének Vajna Lászlo Uram és Szöcs Péterné Aszszonyom együtt jáczodnak vala [Kovászna Hsz; HSzjP Kádár András (24) prov. vall.]. *1812:* Petrutz Beoka és az Joszov Berkinye felesege együtt talaltattak ... az kikis magok sem tagadhattak hogy az Zdreila szénájánal öszve nem kerültek; mely miatt az tzarkot le tapodván Zdreilla szénáját az marhák el gazlották, mely széna kár meg forditására magokot ajánlották [Petrilla H; JF 36 Prot. 27]. *1869:* Okos Andrásné Berta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Tőrös Erzsébettel ismét összekerült ... követvén őket megtalálta a Lakatos Pál törökbuzájában egymás mellett űlve s csókolozva, ölelgetözve [M.bikal K; RAk 276].

összekerülés légyott; întîlnire amoroasă/de dragoste fixată dinainte; Stelldichein. *1797:* a Néhai Grofot a' kérdezett Aszszonyság el hagyta ... azzal a kivel azon tilalmas társalkodást gyakorlotta, edgyütt valo fekvéseket, öszve kerüléseket, edgyütt hálásokot és közösködéseket látta-é [Kolozs; Told. 42/24 vk] | láttam is a Groffnénak Csernátoni Antal Urral valo öszve fekvéseket, öszve kerüléseket, edgyütt hálásokot, és közösködéseket [Koronka MT; Told.].

összekever összekavar/vegyít; a amesteca; vermischen. *1730:* a nagy hasu Lejtmant ... ekkor meg kárositott 8 Ren(en)s forintokig s hogy ujjolag kivántam fel olvasni ...

nagy haraggal öszve keverte a pénzt, s azt mondotta: hogy ö noha nagj test; de készebb Szamosfalváig gjalog menni, mint sem ujjolag fel olvasni [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. *1853:* a potz egereket irod hogy el pusztitanak holmiket ... oltatlan meszet málé lisztel oszve keverni s tserepekbe rakni pusztitani [Kv; Pk 6].

összekeveredik összeakaszkodik; a se lua la bătaie cu cineva; aneinandergeraten. *1678:* Csak öszve Csödülének azonb(an) és az házbolis ki futának, öszve keveredének [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1765:* Varga György ... hátra felé kezde menni, s azonnal Szabaszlai Uram néki mene, és edgyik ă másikának ă kozsokok melyit meg fogván öszvekeveredének [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall.].

összekiált (kiáltással) egybehív; a aduna lumea (prin strigări); zusammenrufen. *1688:* midön az falusi Biro eczakanak ide(jen) az falut eősze kialtak (!) minden ember fegiveressen jött az falu kőze [M.köblös SzD; RLt 1 Hossu Gabor (38) jb vall.].

összekínoz megkinoz; a chinui; foltern. *1843:* (Kegyelmed) azon okbol hogy Kelmeden a portio pénzt Katona exequutioval vette légyen fel, kegyetlenül meg verve, Lipitornak, Czellengönek nevezve, 's büdös Toth teremtésit káromolva annyira öszve kinozta ujjába lévö petsét nyomójával ... agyba föbe vervén [Dés; DLt 586. 17].

összekínoztatik megkinoztatik; a fi chinuit; gefoltert/gequält werden. *1843:* Pekárik Jóseff ... mészáros Szabó János[a] ... azon okbol miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exequutioval megtámadtatott ... kegyetlenül két versbe is megverettetett 's ugy annyira öszve kinoztatott; — hogy ezen verés mián fél szeme világátol szinte meg fosztva maradva, — mais az ágyat nyomja [Dés; DLt 586. 1. — [a]Tollban maradt: által].

összekomputál összeszámol/ad; a aduna/totaliza; zusammenrechnen. *1592:* Tothazy Zeoch mihaly Saffar polgar zamadasa ... Tellies minde(n) keoltseget eozwe computalwan tezen amytt keolteoth f 2754/70 [Kv; Szám. 5/XI. 9]. *1595:* Mindenemwt a' holt ez Eztendeoben az zegenyeknek buzaiok volt eozwe compútalwan leot kalangia zamra, 678 kalangia [Kv; i.h. 6/XIII. 11]. *1633:* Juh Dezma. Juhokbolis hasonlokeppen huszoeőt baranios luhbol Dezmaban tartoznak edgjel, az kinek pedig hoszoeőtre nem telik más ember luhaiual azon faluban eőszue computalua(n), ugj dezmaliak, es ha mi keőzre marad, azokatt két két penzel ualtiak fel [Grid F; UC 14/38. 5]. *1681:* Muskotérhoz valo por ... öszve Computalvan leszen heted fél tonnával Nro 6 1/2 [Vh; VhU 557–8]. *1683:* én öszvecomputálván volt nehezen adós Ádamosi Andras fl 18 id est 18 forintokkal, honnen én abban Kegyelmedert el hagyok ötven penzt és adjon Kigyelmed énnékem tizennyolcadfél forintra bort [Bos MT; MNy XXXV, 51].

összekoncol felkoncol; a căsăpi; niedermetzeln. *1765:* Gyermán Urszulyt mind az öt fegyveres Limitancus ... öszve kontzolni s vagdalni akarták [Aranykút K; Ks].

összekonjurál összeesküszik; a conjura/conspira/unelti; sich verschwören. *1575:* Minnyayatoknal nylwan wagion, minemew tewzet, keozeonseges wezedelemre walo haborusagot tamaztottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek ... Bekessel eozwe coniuralwan, es hadat my ellenewnk tamaztwan [BáthoryLev. I, 330–1 fej.].

összekonvokál összehív; a convoca; zusammenrufen. *1676:* a kiket concernál a dolog, Kegyelmed egyező tetszésibül öszve kell convocálnunk és a mire Isten segít bennünk(et), úgy kell hozzá fognunk [TML VII, 198 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

összekopulál összeesket; a cununa; trauen. *1764:* ottan a Reformátusoknak Temploma volt és ... ö kegyelmét abban az Templomb(an) copulálták öszve [Kv; KvRLt IV. 11 Samuel Kolosvári sen. (74) vall.].

összeköcsmöl összekarmol; a zgîria; zerkratzen. *1742:* Engi Maria Aszszony az édes Annyát a földre le huzta és a szemét ugy öszve kötsmölte hogy tovab viselte Enginé Aszszonyom égy Holnapnál a kékséget a szemén mely kékséget Anginé Aszszonyom szemén magam is láttam [Dés; DLt 321. 84a Catalina Nagy Stephani Gyarmatia alias Kováts Senioris (50) ns vall.].

összekörmécsel összekarmolász; a zgîria tare/în mai multe locuri; zusammenkratzen. *1774:* Asztalos Jonás ö kglme János nevü Fijával kiszökének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Joszágra, verték, dübötsköltek még az Léányais, az ingit kiszaggatták nyakából, ortzáját öszve körmétselték, Csurdén hatták [Ikland MT; Berz. 12. 92/155]. *1780:* Mind oldala Melye és Válla, öszve volt romolva, tsak egy ing lévén rajta melyis mind öszve szakadozot ábrázattyais öszve volt körmitselve [Karácsonfva MT; Told. 4].

összekörmöl összekarmol; a zgîria; zerkratzen. *1804:* a Matskával játzodtam és rutul öszve körmölte a kezem fejét, ezértis meg pirongatott a Rektor [Dés; KMN 26].

összeköt 1. egybeköt; a lega (de ...); zusammenbinden. *1589:* Ezen ladakhoz veottem hat giepleot, hogi eozue keottek, es az Commentek be peczeteltek d. 6 [Kv; Szám. 4/X. 5]. *1597:* Chato Ambrusne Sophia wallia. Lattam nagi giakorta hogi Kis Imreh rettenteteskeppe(n) kemelletlenül verte giermekit ... chipke bokort keoteot eozwe azzal werte mind farattigh [Kv; TJk VI/1. 39]. *1723:* én a lovakat helyheztetém el azonb(an) hallok nagy pufogast vajdeminét, bé fórdulék a G. Mátyás háza félében, hât egy fával veri Nemasagi ur(am) mint lehet Luka Illyet osztán a gerendára köté ... a kétt kezin lévö hüvelykeit a háta megi vonván ott öszve köte erössen [Hodák MT; VGy. Prekup Ojuicza (40) jb vall.]. *1793:* Drági Gondviselö Instructioja ... A Zabb olly kényes, nem hogy essöbe, söt csak jo harmatossan sem lehet öszve kötni; azért jol meg szárassza, karoba rakassa [JF 36 LevK 189–90]. *1830:* Sovárbüke nevü fijatalos erdeje felöll olyan vastagságu bükfa fijatalakot öszve kötve huzogatot bé az hegyröl [Erdösztgyörgy MT; TSb 35].

2. egybefog; a lega; zusammenbinden. *1604:* nagi sokan Jövenek be hogy az palantban wögienek ... Zaz zalat mingiarast el wltetet benne, az töbinek ganes wizet czinalanak az pinczebe tewek, wgian meg Jsmertek hogy lopot palant mert meg mosta az töuet gwkeret, az tarizniat özwe kötötte mint egy lzakot wgi meg rakta hogy alig wohattak (!) ki

benne Zalankent [UszT 20/320]. *1673:* Kis Subára ualó Arany prém, egy csomóban öszve kötue [Fog.; Utl]. *1748:* egy Csomo Pátz vászon oszve kötve [Nagyida K; Told. 11/95]. *1780:* az ... Öreg Aszszony a kertnek az uttza felöll valo szegeletin a Sido felöll ki hágott, és egy jo nagyotska csomo keszkenövel öszve kötve lévén a keziben ment egyenesen Ersek János Uramhoz [Bethlen SzD; BK. Anna Lukats conj. St. Ersek (39) vall.]. *1849:* Német János maga szájával mondotta nékem, hogy ő a' Cseh Joseff hijjából hagymát, dohánt a szokmánnyába öszve kötve a' menyit el birt vitt el [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferencz (33) vall.].

3. egymáshoz erősít; a lega (pentru a consolida); aneinander befestigen. *1732:* a Ház, Vastag Csere talpakra, Gömbölyeg Csere borna fákbol edjb(e) rott, koszoru gerendákb(an) edj rend kötéssel öszve kötött hat bokor Szaru fákkal elegyes létzekkel, vert szalma fedéllel épitve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb]. *1772:* Nyilik égy Kapu ... mely Kapu jo erös Tölgyfakbol eszve kötve vagyan Galambukos sendelly fedél alatt [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.].

4. összekötöz; a innoda/lega; zusammenbinden. *1823–1830:* Az akadémia épülete egyemeletű, benne vagyon a bibliotéka, az auditórium, az akadémia temploma, fenn a contignatióban vagyon a karcer, melynek ablakából köntöseket összekötve ereszkedtek is le éjjel detentusok [FogE 235].

5. (állatot) egymáshoz kötöz; a lega unul de celălat; zusammenbinden. *1680 k.:* Az ki az Bot mezejire ökreinek fejeket öszve nem köti és úgy űzi be, azokat is megbüntessék flor. 1, ha vádolják [Zágon Hsz; Barabás,SzO 384].

6. (ékszert) egybefoglal; (despre bijuterii) a prinde/lega; zusammenfassen, verknüpfen. *1758:* Egy gyöngyös koszorutska, mellyben vagyon § forma boglár. Magyar országi forma apro gyöngyös virágokkal oszve kötve [Nsz; TSb 21]. *1768:* Egy gyöngyös Koszorutska, mellybe vagyon őt ... boglár Magyarországi forma, apró gyöngyös virágokkal öszve kötve [Nsz; TGsz 51].

7. összekapcsol; a lega/uni; verbinden. *1847:* egy ... 1455 láb hoszszu szép lánczhid köti öszsze a Moldau két partyát[a] [Méhes 4. — [a]Prágában].

8. *átv* egybekapcsol; a uni/lega; verbinden. *1662:* mi ... az követ úr tetszéséből is választottuk generalisunknak az méltóságos urat ... életünket, állapatunkat mind boldog, mind visszás sorsunkban ő nagyságával össze kötvén az mi részünkről [TML II, 272 Kornis Gáspár, Bethlen Gergely, Szentpáli János, Macskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* a jó egészséget, úgy tetszik, maga az Isten a természet által láttatott öszvekötni a mértékletes és természet szerént való élettel [BÖn. 523].

9. *~i magát* (had) egyesül; (despre oştiri) a se uni; sich vereinigen (Truppen betreffend). *1678:* azt írván, ízenvén oda is Ormostúl az tiszteknek, fel nyissák szemeket, meg ne szakadozzanak és most az ideje, kössék öszve magokat az gyalogsággal, mert elvesznek [TML VIII, 145 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz].

összekötelezés egymásnak való kölcsönös elköteleződés; angajament reciproc; Verpflichtung. *1677:* A' Kik a' Fejedelmeknek személyek, méltóságok ellen, és a Hazának kárára s' romlására, veszedelmére ártalmas Conjuratiokat, öszve valo kötelezéseket cselekednének, a' Director által citáltassanak a Diactára [AC 42].

összekötelezi magát egymásnak elköteleződik; a se angaja reciproc; sich verpflichten. *1587:* Uniowal az ket Nemzet eozwe keotelezwen magat ez varosban egy Arant valo igassaggal eelt, es mostis Eel [Kv; TanJk I/1. 57].

összekötetlen egymáshoz nem erősített; nelegat la/de ...; unverbunden. *1797:* Egy vas Boronának készült uj Kőris fát ki faragva, de öszve kötetlen [M.igen AF; DobLev. IV/1777. 18].

összekötő egybekapcsoló; care leagă ...; verbindend. *1843:* Az Első Szekér ujj ... Rudgya mind jok ujjak és jo moddal vasolva, Derék, Tengely vig, és fel hertzbe járo, ugy a Szekér hátujját öszve kötö ágosba megkivántato vasszegei — mind jok és ujjak [Dés; DLt 622].

összekötött 1. egybekötött; legat laolaltă; zusammengebunden. *1586:* 25 Noemb: Gergeolj az lovas legenj megien eószve keoteót leuelekkel feier varra atta(m) —/87 [Kv; Szám. 3/XXIV. 65]. *1629:* Negy Eöszue keoteott Ezwst kalán niom eggiwtt m —. p. 17 1/2 ér. tt f 5 ... Item ket eoszue keoteot kalan m —. p. 18. ér tt f 6 d 80 [Kv; RDL I. 143]. *1714:* Hat öszsze kötött bál Dohány, ketteje küsded [HSzj *bál* al.]. *1732:* egy rend kötéssel eszve kötőt Sas fák [Nagyida K; Told. 11/70]. *1754:* ki vön égy keszkenyőbe eszve kötött égy Csomo Asztal keszkenjőt [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1849:* Ekkor láttam Sárdi Jantsinak egy Csomo ösze kötött Levél a kezébe [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

2. egymáshoz erősített; legat de ...; verbunden. *1737:* Ezen udvarra ... nyílik bé ... avatag kapu ... a kapu nyílása felől vagyon azon nagy kapuval öszvekötött egy gyalogajtó is [Széplak KK; ETF 108. 10].

3. *átv* összekapcsolt; legat; verknüpft. *1710 k.:* Igy az üdö ... sok percentéseknek, szempillantásoknak elméd által öszvekötött lánca, kötele [BÖn. 449]. *1784:* azért vészik, az Birósággal öszve kötött accidentiakat, hogy az illyen alkalmatosságokban a köz Jonak ingyen szolgályanak [Torockó TLev. 2/6 2b].

összekötöz 1. egybeköt; a lega laolaltă; zusammenbinden. *1735:* valami ezüst kalanokot öszve kötözöt volt hogj el vigje s serensegiben ot feleltette (!) [Székelysztmihály U; Pf].

2. megkötöz; a lega; verbinden. *1670:* Az szolgáit egy-egy ingben, mezitláb, hajadon füvel, öszve-kötözve vitték be [TML V, 289 Ispán Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1705:* akik elevenen megmaradtanak, azokat mind kettőt-kettőt öszvekötözve hajtottanak Kolozsvárra [WIN I. 459]. *1765:* A Szemeimmel láttam Kosztán Fokát hogy Kotanává lett Botosár Lupujt jövén az Mezöröl ... az Uczárol el fogá, s részegen fel s alá öszve kötözve az Uczákon ugy hordoszta [Marosbogát TA; Mk V. V/97].

összekötözött összekötött; legat; zusammengebunden. *1586:* 27 Marty vrunk eó Naga paranchiolattiabol Gialwrol cósue keóteózeót Malhakat ... viszik 6 loúon Tordaig f 1/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 50].

összeköttetés 1. kapcsolat; legătură, relaţie; Beziehung. *1710 k.:* E világi életben mely szoros öszveköttetése, barátsága legyen a testnek a lélekkel, azt ... mégis hisszük inkább, mintsem általértjük és valósággal tudjuk [BÖn. 467]. *1844:* A Trauzner familianak Tomorival va(ló) öszsze kötetésirol [Nc/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. *1854:* Csalá-

dom székely eredetű, bárha a hosszas künnlakás után a székelyföldön levö birtokomon kivül más összeköttetésem nem maradott származásom helyével [ÚjfE 7].

2. érintkezés; legătură, comunicație; Verbindung. *1854:* A Bogdán fele Udvar ház Kö fundamentumra jo tölgyfa talpokra epitett, és szalmával bé fedve, ennek el osztása egy első ház mellette levő oldal házzal és ezzel össze köttetésbe levő sikátorral és kamrával, Füstház tornátz és hatulso ház [M.köblös SzD; Torma].

3. ismeretség; cunoștință; Bekanntschaft. *1898:* Magának egy csomó hírlap, statisztika van a keze ügyében, s azonfelül egy csomó összeköttetése, és főképpen riporter spiritusza [PLev. 196 Petelei István Gyalui Farkashoz].

összeköttetett 1. egybeköttetett; (care este) legat de ...; zusammengebunden. *1792:* három tölgyfa lábakon álló, jómóddal eszve köttetett, kétfelé nyíló hevederekre 12 szál deszkából jó fejes vasszegekkel leszegeztetett más kisajtajával ... vassarkokon forduló ... galambúgos kapun bémenvén [Bh; ETF 108. 11].

2. összekapcsoltatott; legat; verbunden. *1663:* Kegyelmetek híre s akaratja ellen én meg nem eskeszem, mivel öszveköttetett dolgunk vagyon s ő kegyelme is contentus lön vele [TML II, 469 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az igaz vallás vagy hüt az igaz Isten igaz tiszteletivel, igaz félelmével, és ugyanazon Istennek és embernek felebarátjának igaz szeretetivel öszveköttetett ismereti [BÖn. 431].

összeköttetik 1. egybeköttetik; a fi legat laolaltă; verbunden/verknüpft werden. *1825:* Lothczérna alatt olly vékony fonal értetödik a' mellyböl egy négy matringas darabb egy Lothnál kevesebbet nyom, egy matring 59. Kötésekböl, minden Kötés pedig 19 szállakbol vagyan öszve köttetve [DLt 986 nyomt. kl].

2. összekapcsoltatik; a fi legat de ...; verbunden werden. *1672:* Édes Bátyám uram, bizony úgy látom én, az Kegyelmetek élete sógor uramé s Kegyelmedé, az miénkkel öszveköttetett [TML VI, 362 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1678:* az somkuti gyülés után is mindgyárt behivatta Kegyelmed az gyalog tiszteket és meghagyta s parancsolta nékik, Kegyelmedtül függjenek ... mert az Kegyelmed élete az övékkel öszveköttetett és egyáltaljában gondot is akar viselni reájok [TML VIII, 144 Teleki Mihály Veselényi Pálhoz]. *1705:* Mely izenet micsoda sensussal és consequentiákkal légyen öszveköttetve és hogy hogy tagadhassa édesapja maga édes gyermekét ki mindenéböl, akárki megítélheti [WIN I, 568].

3. összeeskettetik; a fi cununat; getraut werden. **Szk:** *házassági életre ~. 1825/1859:* Méltoságos Bydeskuti Károly úrfi és mélt: Bartha 'Su'sánna kisasszony ... miután a haromszori kihirdetésröl illető esperes urak által mentvény adatott — a házassági életre összeköttettek hivataloskodó lelkész Benedek Aron altal [Nagyborosnyó Hsz; Végr.].

összekucorodik összekuporodik; a se ghemui; sich zusammenkrümmen. *1702–1764:* A bölts ember ... gonosz alapottjaba: öszve nem kutzaradik [Torockó; MNy IV, 233].

összekulcsolkodik egymásba fonódik; a se încrucișa; ineinander verschlingen. *1600:* Cheeb Benedek, Kerekes Crestely, és Korchyolias Georgy ... vallyak ... hogy be menteonk vgy talaltuk eggyeott Zabo Martont ez daykawal egy Agyban eozze eolelkezwe, es az labok eozze kolchyolkodwa [Kv; TJk VI/1. 490].

összekunyerál összekéreget; a aduna/strînge prin milogeli; zusammenbetteln, sammeln. *1705:* beszélé Kaposi uram, hogy Rákóczi uram odajövetelire mennyi mindenféle naturalékat hordottanak és konyeráltanak volt össze [WIN I, 623].

összekurkász összeturkál; a răscoli; durchwühlen. *1772:* Gróff László (így!) ur(na)k ... eszköz Fáit Mihály Molnár kurkázta össze [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

összekurváz kurvának mondva szid vkit; a-i spune cuiva că este tîrfă, a face (pe cineva) curvă; jn Hure nennen. *1783:* mostoha Fiam ... az édes Annyát nem tsak száma nélkül öszve boszorkányozta s kurvázta, hanem egy vasvillával az Annya felé döfölt, fenyegette, megtaszigalta [Mv; MbK]. *1813:* Dobolyi Mihály Uramot égy bizonyos örögség Gyülésében, öszve teremtettézte, s a Feleségét pedig öszve kurvazta, és mutskolta mindennek [Dés; DLt 56/1814].

összeláncol egybekapcsol; a prinde laolaltă; verketten. *1781:* oldal Arany Lántz Gyöngyel elrakva tizennyoltz remekből állo és tizen két kitsi Lántz szemmel öszve Lántzolva Gyöngy szem vagyon benne két Száz hatvan két szem [Nsz; Told. 3].

összelapul összenyomódik; a se turti; zusammengedrückt/zusammengepreßt werden. *1582:* Bereczk Dienes hwthy vthan vallia, Nem tuggia mint leot a lowal valo Niomtatas, de latta Az g'ermeket hog temethny vizik volt, eozwe Lapult volt a' feye, Agia vele(ie) is kwn volt [Kv; TJk IV/1. 16].

összeli őszi; de toamnă; Herbst-. *1681:* Szokasban tartatot eddigh, s ezutan is ugi lészen az Bányász mesterek között; hogi minden Bányatol aratasi megh allaskor, egi egi masa vasat adgianak az Ioszagh beli Praefectus számára; összeli megh álláskor is hasonlo keppe(n) [VhU 68].

összelő egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. *1704:* a lovas német is és városi lovasok visszatérvén szemben a kurucokkal, és a monostori templom megett öszveütközvén, öszvelöttek [Kv; KvE 291 SzF].

összelődöz összelövöldöz; a împușca (pe cineva); niederschießen. *1750:* engem egy Strasa mester egy néhanyad magával meg tamadván ösz(sz)e akartak lödözni [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

összelőhet lelőhet, a putea împușca; hinabschießen können. *1704:* Nagy truppokkal jövén a kurucok ... közel Monostorkapuhoz jövén némelyek, csak pisztollyal is öszvelőhették volna embereink a kapuból, ha kimentek volna [Kv; KvE 285 SzF].

összelövöldöz 1. összevissza lő, szitává lő; a ciurui cu gloanțe; über den Haufen schießen, zerschießen. *1704:*

mindaddig tartották magokat, amíg lehetett, azután a generál truppokat vitt nekik, és úgy lövöldözték őket öszve, de ők is a németekben lövöldöztenek meg [WIN I, 221]. *1705:* egy Pavlik nevü kapitány ... a falut mind papostul öszvegyűjtvén ... hármat a jó emberek közül, mint a disznók közül kiválasztván, öszvelövöldözték őket. És megmondották, hogy másszor a gyermekeket is kardra hányják [i.h. 366–7]. *1765:* Látjátok a tolvajok jöttek reám, de öszvelövöldöztem őket. S mutatta a vért nekiek, mivel ... a vérek hullott a földre [RettE 189]. *1792:* Ha oda mennek, ... legottan őket öszve lövöldözik és öszve aprittyák [Szováta MT; Berz. 16. XL/5].

2. egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. *1728:* Az Balavásári possessorok penig egy alkalmatossággal fel készülvén fegyveresenn az Salamon Rétire mentenek kaszáltatni, és Delmei Mihály nevü akkori korodi p(rae)fectus és Gyárfás Tamás Tisztarto több korodiakkal ki menvén, ott megh vagdalkoztak s öszve Lövöldöztenek s, emlékezem reá hogy Sebbenis estek azon tsata s, verekedésben [Kóród KK; Ks 12/III Petrus Kővér (60) jb vall.].

összelyuggat összelyukaszt; a găuri în mai multe locuri; zerlöchern. *1762:* magamis láttam az ásott gödröt mellyet furuval öszve juggattak de semmi jelt nem tapasztaltam benne [Ks 4. VIII. 12 Gliga Szanduly (30) jb vall.].

összemarcangol fogával összetép; a sfîşia, a rupe cu dinţii; zerbeißen, in Stücke reißen. *1793:* abrazottya rutul öszve martzangolva [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt].

összemarcangolt 1. összeharapdált, összetépett; care a fost sfîşiat de ...; zerbissen, in Stücke gerissen. *1842:* láttam ... a' sertésektöl öszve martzangolt gyermeket [Dés; DLt 85. 4–5].

2. *átv* megrongált/tépászott; ştîrbit; befleckt. *1814:* lehetetlen tehát ilyen környül allásokba hogy a Törvényes Hatalomhaz ne folyamadjam, és ... felettébb öszve martzangalt Betsülletemet ... most ezuttal hevenyibe és a Dolognak melegibe bátorságba helyheztetni alázatosan ne esedezzem [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Csipkés Albert ellen].

összemardos összevissza mar; a muşca în mai multe locuri; zerbeißen. *1630:* Barj Alias Teoreok Jmreh Kovacz Matet zolgalta vala ... az eo paztorsaga alat eoze mardozsa(na)k az menesekben az farkossok [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12].

összemarok összefogott marok; găvan, palmele mîinii aduse ca un căuş; Handvoll. *1841:* égy jo össze marék ezüst [Vajdakamarás K; KLev.]

összemaroknyi összefogott maroknyi; de un găvan; von einer Handvoll. *1826:* találtunk egy öszve maroknyi apro fejér régi haszontalan pénzeket [Szentdemeter U; MvLev. usz-i anyag 8].

összemátkásodás jegyváltás; logodnă, peţire, peţit; Verlobung. *1701:* Nagy Ernyében lako Kááli Kata aszszony ... repudiállya kezen fogott mátkáját illyen okkal, mivel öszve mátkásodásoknak idejénis nem volt kedve hozzá, Attyafiai doblották reá kedve ellen [MVJk II/1. 210]. *1796:* öszve matkásodások Nehai Nagy Sándor és ... Nehai Harko Ferentz elött ment véghez [Ilencfva MT; DLev. 4 XLA].

összemátkásodik jegybe lép; a se logodi; sich verloben. *1703:* Szakács János Vajda Ilonát kivánnya maga melle hazas társul mivel ò néki kèzen fogott Mátkája. I(ncta) Felel hogy erövel vették bé a' kezét a Leány(na)k, hanem az eleòt ismét a' Sz: Gotharti leginyel òszve mátkásodott [SzJk 346].

összemegy 1. (két ellenfél) összecsap; a se încăiera; zusammenstoßen. *1573:* az walkayak Erössen wgralnak ... Es az mi wraynk minket Erossen wernek vala wizza hog ozwe ne menionk ... Jgen meg hagiak hog senkinek gonozt ne mongionk senkit se banczönk [KCs IV. 39–40 pap Janos oláhbikali jb vall.]. *1585:* Anna Vas Georgne zolgaloia Azon Tenoron Val, Mint az vra Eleob zitta meg Biro Mihalne Tapazto Istuant, es eowis zida Eozwe Menenek, es valtig tazigalak egy mast, vegre az Azzony Az haiaba Zakalabais kapot vala zidta rutul es peokdeoste, egy mast kezzel tazigaltak, kerkedekis Az Azzony hogy lol meg vonta Istuant [Kv; TJk IV/1. 537]. *1600:* Amikor megh werekettenek zinte(n) akkor ott ne(m) wolta(m) de hogy oda menek hat esmegh egybe akarnak menni, en waltigh oltalmaztam eöket hogy eözwe ne mennienek [UszT 15/122 Mathe Ambrusne Barbara vall.]. *1635:* azonkozbe(n) özue mennenek, es szabliajokkal ozue cziapanak [Koronka MT/Mv; MvLt 291. 36b]. *1742:* megh egyeznek, kezet adván hogy öszve ne mennyenek, és arról irjanak ... Contractust [Torockó; Bosla. Barta Márton (20) jb vall.]. *1762:* sok szozatok után eszvemenének, és Rácz János leveté Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Bíró Péter (24) pp vall.]. *1801:* ezen lárma és verekedés után, szolla az Exponens Kortsomáros, a Béres Bironak Miokan tsinálsz itt a fogadoba annyi lármát, mért nem tutz haza menni, ezen szokért a Béres Biro Zaharia az Exponens Kortsomáros hajába szökött Minden ok nélkült, ezeketis edgy mástol hogy öszve mentenek, en magam választattam el [Kajántó K; FiscLt]. *1849:* ösze mentünk, s mint küsdelöttünk ugy eset az ágy arrára[a], hogy a feje bé hasadt [Szentkatolna Hsz; HSzjP. — [a]Értsd: orrára].

2. összetalálkozik/ér; a se întîlni, zusammentreffen, sich treffen. *1794:* az magam Testver ötsemis gyujtatt volt meg egy rakás Száraz ágat ... onnanis a tüz el harapozatt mások helyeire is, és eszsze ment a ... Vonutz altal gyujtatt avarral [Nagykristolc SzD; JHb].

3. egymáshoz ér; a se atinge; sich berühren. *1736:* A férfiak azért azelött az nagyja az embereknek pár nusztos süveget viselt pompára ... az urfiak két, három, némelykor négyszerü nuszt farkas süveget, abban forgó vagy kerecsen vagy ráró toll volt, két felé ki fordulván, néha összemenvén; némelyek sas tollas forgót, de az urfiak is többire mind egy pár ráró vagy kerecsen tollat, aranyból csinált és drága kövekkel megrakott forgóban [MetTr 346–7].

4. egybekel; a se cununa/căsători; sich vermählen | házastársával együtt él/marad; a rămîne cu soţul/soţia; mit/bei dem/der Gatten/Gattin leben/bleiben. *1647:* Director Uramek kj hozatva(n) Bikfalui Demeter Georgeöt, es Borbely Margitot, miuel magok sem tagadgiak az egymassal ualo keözeösweleseket, es az mint referalliak szabad szemelliek, magokis eöszve akarnak menni, Teczik az teöruenincek hogy elseöben keöuessenek Ecclesiat, es annak utanna eskussek eöszue eökeot [Kv; TJk III/4. 219]. *1657:* Delib(e-

ratum) Ecclesiae. Semmi el valasra valo okot egymashoz nem athatnak, azert mennyenek öszve [SzJk 83].

5. összedől; a se prăbuşi/dărîma; zusammenstürzen. *1850:* A Bózi Pálinka házatís jo lenne egy kissé bár a mint lehetne könyü erővel igazitatni, mert kűlőmben ma holnap merőbe össze megy [Branyicska H; JHb XXV/68].

összemehet egybekelhet; a se putea căsători; sich vermählen können. *1600:* Noha az azzonyalat ... az legennyel valo vetket megh mondotta ... elseoben az Annyazentegyhazat megh keowetwen mind az ketteo vgy mehessenek eozze, ha eozze nem akarnak menny, tehat mindenik az perengernel megh verettessek, es reycialtassanak az varos hatararol | az azzonys penigh ... nem mindenesteol volt zabados hanem matkaya volt Tetczyk annak okaert az theorwennek hogy eozze nem mehetnek hanem mind az ketten, minth ollyan Parazna Zemelyek az perengerhez keottessenek, es ott megh verettesenek annak vthanna az varosrol ky eozettessenek [Kv; TJk VI/1. 424, 501].

összemelegedés megpállás; încingere; Verfaulen. *1791:* Nékem elég bajoskodásom vagyon mindennel mert buza is sok lévén a Gabonásb(an) az eszsze melegedésre hajlandoságát látván az Csűrben hordatom és ott meg szeleltetvén a porától, ismét viszszá [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

összemelegedik összefülled, megpállik; a se încinge; vermodern. *1711:* eddig is mü nem administraltunk füvet ... mivel Lehetetlen innen oda vinnünk, s ha vinnök is mig oda érnénk véle ősze melegednék s el sem vennék [Impérfva Cs; Born. XXXIX/50 Balási Ioseph Deák Kászoni János főkirálybíróhoz]. *1793:* Drági gondviselö Instructioja ... A Zabb olly kényes, nem hogy essöbe, sőt csak jo harmatossan sem lehet őszve kötni; azért jol meg szárassza, karoba rakassa, 's jo szárazon hordassa bé ... sőtt a' midőn kevés Nedvességet tapasztalna is benne, inkább kürtött tétessen bele minthogy az őszve mellegedvén, hamar el romlik [JF 36 LevK 189–90]. *1817:* az bő essözés miatt a' Török buza Kotsán Rakásra egy másra töltvén őszve melegedvén, annak mind bele mind maga az egész Kotsán meg van Rothadva [BesztLt 602 György István ord. chirurgus Doboka vármegye adminisztrátorához].

összemenés 1. összecsapás; încăierare; Zusammenstoß. *1612/1613:* Szallanak megh az en hazamnall Lakon Nemai Janos ... es Horvatt Peter felesegestwl, hogy zerzenők öszve Czereni Gaspar vramat azzoniommal[a] ... mint es hogy lött kozóttók az őszve menés nem vont gondom rea, mert arra vala nagiob gondom, mint szerezhessek enniek valot [Feketelak/Buza SzD; KJ. — [a]Válófélben levő feleséggel].

2. egybekelés; căsătorie; Vermählung. *1679:* Infidelis desertioja constalua(n) Thot Janos(na)k absolvaltatik az Aszonyi allat Kinosi Kata es Köves Ligeti Janossal valo öszve menesre fel botsattatik, tsak légyen az Urban [SzJk 142].

3. egybefolyás; confluenţă, unire a două cursuri de apă; Zusammenfluß. *1777:* az igaz régi és mostani méta a ... két Patak öszve ménésenél ... végződik [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28].

összemér 1. (területet) együttesen felmér; a măsura împreună (terenurile); zusammen vermessen. *1784:* láttam a' Cancellistákot belöl a' kapun állani, mondván s a Lábakkal a Földet meg ütvén: Ezis a' miénk, és oztán az utzán kivül a másikkal őszve mérték [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 53]. *1802:* a' Setét Völgy farán kaszálobol rontatott égy föld, melybe haszontalan Csupok is vagynak ... tészen is S(um)ma 5250. quadrat ölet, de ennek, a' Catholica Eccláéval lévén öszve mérve, tsak fele lészen a' Refor Eccláé, és tészen 2650. quadrat ölet [Mezőbánd MT; MMatr. 369].

2. (súlyt) együttesen megmér; a cîntări împreună (greutatea unor obiecte); zusammenwiegen. *1851:* Vagyon egy vas karo, és két sikoltyuk, melyek öszve mérve nyomnak 15 fontot [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

összeméretik egybeméretik; a fi măsurat împreună; zusammen vermessen werden. *1853:* az öt darab szántó Föld öszve méretvén a' felső végén a' gyep közepéről mérve tizenkét ölre [Albis Hsz; BLev.].

összemiskuál összekeveredik; a se amesteca bine; sich vermischen. *1558:* tegy az szerpenyoben anny Jo tartarom olayth es had az kettóth[a] Igy Meg oluadny es ǫzue Miskualny vgy, Minth keeth orayg [Nsz; MKsz 1896. 286. — [a]A keveréket és az olajat].

összemocskol ocsmány/trágár szavakkal illet/gyaláz; a ocărî/înjura; schimpfen, schmähen. *1767:* Sokszor igaz ok nélkül is kész öszve motskolni és gazolni az ártatlan embert is [Majos MT; Told. 26/5] | eddig elé Majosb(an) egy Sem maradott meg hogy oszve nem gazlatta s motskolta, engemet is egykor rendeletlenül rutul el motskola [i.h.]. *1800:* Hervert Lörintz eökegyelmét öszve is káromolta motskolta [Dés; DLt]. *1807:* másokat is mingyár, mingyár öszve Mutskalt [KLev.]. *1831:* kiket motskolt, gazolt öszve ? a Piaczbol tiltatotté ki mutskolodásért, s rut maga viseletiért? [Torda; TVLt vk].

összemocskolódik összetörik/roncsolódik; a se zdrobi; zerquetschen. *1836:* küldünk ... egy kosaracska Szőllőt ha erőssen öszsze nem mocskolodnék [Ádámos KK; Pk 7].

összemolyosodott megmolyosodott; umplut/plin de molii; vermottet, mottig. *1740:* Öszve mojosodott korpa találtatott Cub. 8 metr. 1 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 10].

összemond szidalmaz, gyaláz; a ocărî/sudui; bechimpfen. *1749:* Pap Mitru minden igaz ok nélkül belé vesze részegen az udvari biro Pop Demeter fiáb(a), szidni kezdé Pap Urszult ... Lelkit, Annyát öszve mondotta ... tépelödni kezde(ne)k [Szentbenedek SzD; MvRKLev.].

összemos egybemos; a contopi, a uni strîns; zusammenwaschen. *1629:* Hallotta(m) azt balogh Giörginetöl hogi mondotta Uarbeli Mathenenak, te seg dugasz Varbeli Mathene, tü magiar Orszagiak vattok, korczi porok czeren bokron hordoztak (így!) tütcökett, engemet it fiaztok ollia(n) Attiafiak vattok hogy eggitek az hegien szart, az mastok az hegi alatt s eőzue mosot az esseő benneteket [Mv; MvLt 290. 142a].

összemosolyog egymásra mosolyog; a zîmbi unul la altul; sich anlächeln. *1589:* Thakacz Imreh leanya Katalin

vallia ... Mikor en Andras Ispannenal lakom vala hogi egi hazba haltak ketten, tudom Matias deak Azzonio(m)mal ... egi masra kapdostak, mosolgottak eozwe ... tudom eztis hogi az pinczebe ketten rekezkedtek Nappal, Engem kewul allottak de en nem tudom mith czinaltak oda be [Dés; DLt].

összenő egybefonódva nő; a se lipi crescînd, a creşte lipit laolaltă; verwachsen. *1811:* A' kis Labírintust négy szegre tsináltam, Minden féle szilva fákkal bé-plántáltam, Sürün öszve fognak az ágai nőni [ÁrE 90].

összenyomorgat összekényszerget; a îmbina din bucăţi mici de nevoie; zusammenzwingen. *1771:* A' mely silip és habzonak valo fákat hordottanak, némelj része mostis kün hever, bé kéttség kivül nem tettenek, mivel a silipek diribbol darabbol vadnak öszve nyomorgatva [Sövényfva KK; JHb LXVII/175].

összenyöved elsatnyul; a se pipernici; verkümmern. *1767:* Virágos és Magos kender mind öszve nyövedvén az aprósága miatt lett két kalangya [Esztény SzD; Told. 5a].

összenyúl összeér; a se întîlni; angrenzen. *1753:* (Egy erdő) felső vége őszve nyul ... Oláh határ nevezetű erdővel [Apanagyfalu SzD; EHA].

összenyűgöz egymáshoz köt; a lega laolaltă cu piedici/cătuşe; zusammenfesseln. *1638:* az masik lovamatis megh hozzak mind az kakasdi Bartok mihaly lovaval eggjüt ... az en lovammal ... eőzue niügeőzve vala [Mv; MvLt 291. 128a]. *1768:* ott az esztenánál láték edgy szürke kantza Lovat edgy barna Lóval öszve nyügözve vagy békozva [Kovászna Hsz; SzentkGy Lad. Szőke (55) lib. vall.]. *1769:* egy gonoszul elveszet Deres szőrü lovamot ... egy pej és egy fejér szörü lovakkal öszszekötve és nyügözve egy szál ... istranggal [HSzj *nyűgöz* al.].

összenyűgözött egymáshoz kötött; legat laolaltă cu piedici/cătuşe; zusammengefesselt. *1727:* Constal, hogj ... Ejttzakának idejénn ... Irotványomba(n) ... öszve nyügzött két Lovaimat egj mástól absolválta [Dés; Jk 228b]. *1739:* az I. ő kglme, öszve nyügözött két Lovaimn(ak) egjgjikét ... maga házához bé-hozta [Dés; Jk 288b].

összeolvad 1. egybeolvad; a se amesteca prin topire, a se contopi; zusammenschmelzen. *1558 k.:* ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu, tahat ezt e Mixturat avagy az addicioth keziched Neky ... olwazd ǫzue es, hogy ǫzue oluadot, tahath granald meg es tarch dolgodhoz az Mikor zwkseg [Nsz; MKsz 1896. 297].

2. egyesül; a se uni; sich vereinen. *1848:* Erdély Nagy magyar honnal essze olvadott [UszLt XIV. 98 Nyujtodi Közpolgár Német János nyil.].

összeolvastat összeszámláltat; a pune pe cineva să numere ceva; zusammenzählen lassen. *1705:* listában adják bé az elmenendő magyarok, főrendek magoknak és cselédeknek neveket személy szerént, hogy aszerint írassák a passust is az személyeknek neve szerint. Kit is béadván és öszveolvastatván a generál, mind gyermekestül kilencvennek találtanak [WIN I, 424].

összeolvastatik 1. összeszámláltatik; a fi numărat; zusammengezählt werden. *1679:* Rucza, mint hogi az majorne megh nem tutta választani, azert mind öszve olvasztatot nro 140 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 114].

2. összevettetik; a fi confruntat/colaţionat; gegenübergestellt werden. *1797:* ezen ... levelek ... az Originalisokkal öszve olvastattak [Szság; Borb. II]. *1828:* Hogy ezen Copia a maga valoságos originalissabol, minden hozzá tétel, belölle valo el vétel nélkül iratott le, és az originalissal általunk öszsze olvastatott, s az originalishoz mindenekben hasonlatosnak lenni találtatott; arrol ... bizonyságot tészünk [Mv; DobLev. V/1136. 1b tábl.].

összeolvaszt egybeolvaszt; a topi laolaltă, a amesteca topind; zusammenschmelzen. *1558 k.:* ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu, tahat ezt a Mixturat auagy az addicioth kezicheb Neky ... olwazd ǫzue es, hogy ǫzue olvadot, tahath granald meg es tarch dolgodhoz az Mikor zwkseg [Nsz; MKsz 1896. 297]. *1637/1821:* Feleségeknek, Gyermekeknek párta-övöket, kösöntyüjöket, s egyéb ezüst marhátskájokat öszve kell olvasztaniok is, még is praestállyák a míg lehet Nagyságodnak valo Igéreteket [Torockó; TLev. 8/1].

összeomladozott rogyadozó; dărăpănat; zusammengebrochen, baufällig. *1821:* filegoria valami ringy-rongy öszveomladozott jalous gatterek [Koronka MT; Told.].

összeomlás (föld)csuszamlás; surpare/alunecare (de teren); Erdrutsch. *1810:* (Egy) föld az öszve omlás által egészszen haszon vehetetlenné lett [Doboka; Ks 77. 20. 28 Conscr.].

összeomlik 1. szétesik, dugába dől; a se desface/destrăma; zerfallen, auseinanderfallen. *1597:* Miert hogi az mez chebrek mind el romladoztak es eozwe omlotak volt, hogy ismegh azokat fel allatatta(m) keotettem, Attam Kadar Janosnak f —/24 [Kv; Szám. 7/XIII. 4]. *1677:* egy hordó öszve omolvá(n) mivel rosz gondviselés vólt reá, annak idejébe(n) osztassék el [Kv; RDL I. 155b]. *1851:* Két kád öszve omolva, — fenekestől meg vagynak dongái [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

2. (építmény) összedől; (despre construcţii) a se dărîma/prăbuşi; zusammenstürzen. *1742:* a Pogány túze miatt ezen egesz helység el pusztulván, a ... felső házok(na)k is kö kéményeis s fallai nagjobjára öszve omolván ... eő Excell(entiája) által lett erectiojok [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekben is mellyek nem kösziklások ... a Stolnákat fel fogásokkal hogy öszve ne omollyanak jol megerősitvén penetralunk mig Vénákra érünk [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. *1826:* A' Ser Házba a' Szaraztoba menvén ... A Szarazto Torka öszve omlott [Dés; DLt 251].

3. (föld) megcsuszamlik/suvad; (despre terenuri) a se surpa/aluneca; vermuren, (aus)rutschen. *1820:* nem tsak ezen ... kaszálo hely omlott eszve hanem egész Hátarunk meg suvadozott [Firtosváralja U; Pf].

összeomló rogyadozó; dărăpănat; baufällig. *1761:* 11 Cserefa ágosokra épült ... nados fedelű, és el romladozott söveny oldalu szinte öszve omlo Istallo [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

összeomlófélben szétesőfélben; (care este) pe punctul de a se desface; zerfallend. *1679:* Öszve omlo félb(en) valo kis fenyő dása nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 62].

összeomlólag szétesőfélben; (care este) pe punctul de a se desface; im Begriff zu zerfallen. *1716:* egy nyomo Kád öszve omlolag [Kv; Pk 6]. *1742:* 2 Öreg Kád öszve omlolag fenék nélkül 1 Kissed Kád öszve omlolag [Bh; Told. 25].

összeomlott 1. szétesett, dugába dőlt; desfăcut, distrus; zerfallen. *1685:* Holmi öszve omlot hordok dongai [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 9]. *1747:* Öszve omlott Kád 1 [Borsa K; Told. 24]. *1754:* Két Kadátska, és egy öszve omlott Cseber öszve rakásáért egy Ernyei Embernek adott in denar 60 [Mezögerebenes TA; BLt 7]. *1788:* Egy öszve omlott Légej [Mv; Told. 9a] | Egy öszve omlott Mézes Désa [Mv; TSb 47]. *1799:* Egy öszve omlott Meszes Cseber [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1812:* Egy rosz öszve omlott Czizmás Láda Nr. 515 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 5]. *1838/1839:* vagyon egy kö boltozatu Pintze a' gátorba nyilo reteszes ajtoval. vagyon A' Gátorba ... egy jo 's egy öszve omlott putton [Mezöpéterlaka MT; TGsz 18].
2. összedőlt; dărîmat; zusammengestürzt. *1748:* N. Enyeden lako Malotsi Josef Uram ... igen nagy szüksegeitöl nyomottatván ... kénszerittetett vala ... egy puszta, és öszve omlott kö falu Házának ruináit el adová tenni [Ne; Incz. X. 28a]. *1836:* Egy öszue omlott rüdeg Sertés ol [Mezőőr K; EMLt].

összeont összetör; a desface/distruge; zerbrechen, zerschlagen. *1688:* pinczemben levő hat hordomat egj csap alljat, es csebreimet öszve ontottak [Kv; Utl].

összeöl lekaszabol; a măcelări; niedermetzeln. *1704:* A németek pedig a vártában mindenütt fegyverben állván várták, ha valaki valamit indítana, mert bizony mindjárt mind öszveöltenek volna bennünket [WIN I, 240–1].

összeölel egybemarkol; a prinde/apuca ceva de jur împrejur cu mîinile; umfassen, umzingeln. *1630:* Janos ... meg foga, s mind Czakaniostul cösue eölelte vala az Erszenies Peter kezett s az czakant el veve erszenies peterteöl [Mv; MvLt 290. 217b].

összeölelgetődzik egybeölelkezik; a se îmbrățișa; sich umarmen. *1796:* a Tsürbe Burjánnéval egygyütt feküve es öszve ölelgetődzve találta [Kv; AggmLt B. 15].

összeölelkezik 1. egybeölelkezik; a se îmbrățișa; sich umarmen. *1585:* Daroczy Caspar ... vallia ... Addig lesem enys, hogy ky leowe Vinczehcöz Az leany ot eozwe eölelkezenek es latam hogy Az paitaba Mennek gonoz zandekba Vadnak [Kv; TJk IV/1. 505]. *1593:* Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... mikor az aztalnal egi mas mellett wltenek, lattam hogi valtigh eolelgettek egimast; En minthogi el hittem hogi igaz hazassagbeli emberek, derekalt vetettem nekik az feoldre, es arra fekwttenek, lattam hogi ottis eozüe eolelkeztenek [Kv; TJk V/1. 251]. *1600:* Zeochy Peterne Varady Margith azzony ... vallya ... az Ablakon tekintek be amelyben ez Zabo Marton gazda(n)k lakik vala, azt latam hogy az monostory zabonewal egy Agyban fekzik vala eozze eolelkezwe [Kv; TJk VI/1. 489]. *1623 k.:* Varga Miklosne egy Deakkal eozze eolelkeztenek az Deak be takarta az felseo rühaiaual es edgivt paraznalkottak [Mv; MvLt 290. 30b]. *1632:* Tavaly eztendeöben jöue eczer haza estue keseön az szolgalo leanio(m) az marosrol, csorda hajtas uta(n) s monda hogi Uram ujsagot mondok ... Berkeszine Szeöcz Mihaly eözue eölelkeztek ugy mentek az mezeöre [Mv; i.h. 80b]. *1697:* Azt magamis tudom hogj oda ment Judithoz, lattam, hogy Balint Deakkal öszve ölelkezett s ugj csokolodott uele [Kotormány Cs; CsJk 12 Imreh Istvanne (19) pp vall.]. *1721:* Láttom s tudom bizonyos(on) hogj ... az Asztalnál edgjmással öszve ölelkezvén Csokolottak [Kál Mt; Berz. 19. 90]. *1826:* láttam ... Nagy Miklost Muskátával öszve ölelkezve s egy más szájából ro'solyist innya [M.légen K; KLev.].
2. birokra kel vkivel; a se lua la trîntă cu cineva; mit jm handgemein werden. *1590:* fel kele az tizedes az kezet foga Albertnak s monda szaly ala dizno bestie kwrwaffi Albertis vizza monda neky azonban hogy az tizedes voniakodnak vala eozue eolelkezenek mint hogy Albertnak szekercze vala az eozue kapasban vgy serte megh az tizedest [UszT]. *1687:* oda mene Many Hertsog' s monda neki, meny el inne(n) maid meg ütlek, s monda Komsa üs meg, meg' is üte a' karjat egy paltsaval ... öszve öllelkezenek, az Annyak is ki jöve egy villaval akarvan meg ütni Komsat [Huréz F; Szád. Algya Prikanya Boer (26) vall.].

összeölet lakaszaboltat; a pune pe cineva să căsăpească/măcelărească pe cineva; niedermetzeln lassen. *1705:* Forgách azt mondja, hogy a német kurucokat azért tartja, hogy ha az erdélyiek valami hamisságban járnak, azokkal öszveöleti öket [WIN I, 438].

összeömlik összefolyik; a se uni (cu un alt curs de apă); zusammenfließen. *1864:* A ... Holtárok ... a falu közepén ösze vág a Csinod patakkal ... s e' kettö a falu derekán ösze ömölve Nagy pataknak neveztetik [Szárhegy Cs; GyHn 53].

összeönt egybeönt; a turna împreună (cu un alt metal topit); zusammengießen. *1750:* a Mosár tőrőt fel rontván rézzel öszve öntötte, s fel mielte [Kál MT; Berz. 12. 92/61].

összeőrlés szétrágás; distrugere prin roadere; Zernagen, Zerkauen. *1696:* Gjula Fejérvárott a' Számtarto házban gondviseletlenöl találtatott executoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registruma, Mellyek Groff Apor István Vr(am) eö Nga parancsolattjából, a porból (:melyben az egerek öszve örlése miatt voltanak:) ki tisztogattuk (!) revidealgattunk és rész szerént ... inventaltuk is, és azon ladakb(an) ismet viszsza rakosgattuk, és az ladakat be pecsételven ugjan ott hadtuk [Gyf; BfR].

össze-összepuskáz egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. *1705:* mint jöttenek meg a fogarasi németek, kik is csak a havas alatt ösvényen jöttenek, ezer kuruc kisirgette öket, de nem mertek egész harcba állani vélek, hanem csak öszve-öszve puskáztanak, dolgokra mentenek [WIN I, 405].

összepántozott pánttal egybefogott; prins/legat cu o bandă metalică; zusammengebunden, verschient. *1667:*

Huszon három tonnákban, és egy öszve pántozott hoszszu ládában vagyon muskotélyhoz valo on golyobis nro 6026 [Fog.; UF II, 338].

összepárosodás egybekelés; căsătorie; Vermählung. *1818:* hazainkot ... kedves Gyermekeinknek öszve párosodása még szorossabban egybe kaptsolta [Ádámos KK; Pk 3].

összepárosodik egybekel; a se căsători; sich vermählen. *1821:* özvegy Kádár György Eskettetett Markus Susánnával, Házassági Szövetségre léphetésekre nézve, ki kérdeztetvén ... ezt felelték; Senki se kénszeriti, önként jo szivböl kivánnak öszve párosodni [Gyalu K; RAk 34].

összepenészedik megpenészedik; a mucegăi; verschimmeln. *1593:* az ket penzes kenieret ketejwelis attam egi Penzen mert mind eoszve penizledet (!) wala [Kv; Szám. 5/XXI. 5]. *1722:* Tudom; hogj Praeszkurát Csináltúnk; az Templomb(an) ott penyészedet öszve, vgj hoztuk Viszá [Kecsed SzD; TL. Kurtán Jonuczné Palagyia (40) provida vall.]. *1743:* Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltenek, ezekis öszve rökűnyodtek, penjeszedtek, az rökönödes miä büdösök voltak [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

összepiszkol szidalmaz, káromol; a ponegri/defăima; beschimpfen. *1848:* a Feleségemet vén kurvának Boszorkánnak öszve piszkolta [Torda; AszLt].

összepontosul összetalálkozik; a se întîlni; angrenzen. *XIX. sz. köz.:* hol a' Kidei, Bádoki és M. Dersei Határok öszve pontosulnak [Bádok K; BHn 32].

összepörkölődik egybepergelődik; a se prăji împreună cu ceva; mit etw. zusammengeröstet werden. *1815:* Egyenleo mértékü apro Sót, és aprórá teort Büdeoskeovet hév vasra hinteni hogy eoszve perkeleodgyenek [DLt 168 nyomt. kl].

összeprédáltat elpocsékoltat, tönkretétet; a face să se nimicească/distrugă; verderben lassen. *1778:* Groff Haller János Ur(am) eö Nga ... mind magam allodialis helyemröl valo füvemet, mind pedig szegény Jobbágyim(na)k füvét, Buzájátt eszve praedaltatta [Baca SzD; Ks gr. Lázár János kezével].

összepróbál összeméri az erejét; a-şi măsura forţele; sich messen. *1703:* amint a kuruc Fehérváron felyül Sárd felé lött volna, a német és némettel való magyarság jödögélvén fel azon Ompoly patak mellett, öszvepróbálnak, és elsőben ... lassan-lassan csalogatták a kurucot, hátat adván és hátraseggelvén a kuruc elött [Kv; KvE 279 SzF].

összepuskáz egymásra lő; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. *1704:* sok gyalog volt csak közel itt a majorok között, hát úgy puskáznak öszve; úgyannyéra, hogy végre ... csak elmennek a kurucok [Kv; KvE 289 SzF]. *1705:* Szelendeken innen találkoztanak két zászlóalja kurucra, és elsőben ezek is kurucoknak mondván magukat éjszaka, azután pedig megismervén egymást öszvepuskáztanak és egymással meg is elegyedtenek volt a sötétben [WIN I, 534]. *1710:* Az lobonczság az szatmári hídhoz elment volt, Szatmárt lévén egynehány kurucz, azokkal öszvepuskázván, elmentek [SzZs 284].

összerág szétrág; a roade complet; zernagen. *1696:* Gjula Fejèrvárott a' Számtarto házban gondviseletleröl találtatott executoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registruma ... sokat az egerek egészlen sok(na)k nagy reszet ... öszve rágták meg örlötték ... a' mellyek feléb(en) harmadáb(an) meg maradta(na)k ki szedegettük, porabol ki tisztogattuk es ujjolag be rakosgatvá(n), be pecseteltük [Gyf; BfR].

összeragad 1. egymáshoz tapad; a se lipi unul de altul; zusammenkleben. *1776:* Buzáját ... esős időben arultatta hogy töbnyire mind öszve ragattak a' Kévék [Backamadaras MT; CsS].

2. vmihez hozzákapcsolódik; (despre teren) a se situa lîngă ceva; angrenzen. *1606:* talam vgia(n) ne(m) ellengeznek ebben az my birodalmúnkban az ket falúk ... az hely zanto feöld, és hogy kezinkhez vettük azulta zabadon birtúk mi(n)d ezt, mely zenafyúynkel eosze ragadua vagion [UszT 18/54].

3. egybeépül; (despre construcţii) a fi alipit de ceva; zusammenbauen. *1868:* A haranglábnak egyik oldala befedett ... Harangláb templommal öszveragadva, újítás alatt [Mezőújlak K; ETF 107. 17].

összeragasztás összetalálkozás/épülés; (locul de) alipire; Berührungspunkt. *1645:* az szeker Szin melet felivl az ki oslop uagio(n) az az hatar ugi hogi az oslop az két kertbe fonogiek azon alol az köz kertben az eösue ragastasaba(n) uagio(n) egi nagi karo: Ezek Kamuti Farkas urame ugi hogi az kapunak az közzepiteöl jgienesen intezuen az fen megh irt Szeker szin mellet ualo oslopra [Bács K; BLt 4].

összeragasztott egybetapadt; lipit; zusammengeklebt. *1648:* Uy szena. Mellyet az jzap meg' jart org. nro. 26. a' vegeben eozue ragasztot harmadeui szena org. no. 26 [Porumbák F; UF I, 900].

összeraggatás összerakás; montare, asamblare; Zusammenlegung. *1636:* Balaeus Angliai Püspök, az Orgonának ujjonnan való öszve raggatását, és az templumban való fel fuvaltatását, egy Vitalius Signius, avagy Campanus nevü Pápának tulajdonittya [ÖGr Aj.].

összerak 1. egymáshoz illeszt; a monta, a fixa la loc; zusammenlegen. *1692:* Ezen Pincze körös környül köböl vagyon fel rakva ... A' kö falát most restarállyák a Gabonás ház felöl a kömivesek meszszel rakvan öszve a köveket [Mezőbodon TA; BK]. *1851:* dirib-darab üvegecskékböl van öszve rakva [Dés; DLt 1003].

Sz. *1764:* öszve vagdalja hogj a koporsoban sem tudgjak öszve rakni a testit [Tarcsafva U; Pf].

2. részekböl összeállít/szerel; a monta/asambla; zusammensetzen. *1659:* Az szekeret is pedig soha el nem készithetik, édes Öcsém uram, mert az kerekei mind vasazatlanok, egyéb szerszámát is öszve nem rakták [TML I, 426 Bornemisza Susánna Telcki Mihályhoz].

3. egybehord/rak; a aşeza/strînge în grămezi; zusammentragen. *1573:* az en Eöczyem ... azt mondya hogy fayat ki hantam, en ki nem hantam mostis ott <vagyon> kit azonyom Jol tud, en azonyomtol meg keöwettem wala hogy Eo<zze> hagya raknom, miwel hogy az enymis el feryen mellette ... en nem akaram ki hordatni, hanem vgyan azon helyen Racktam Eözze [Kv; TJk III/3. 198d]. *1734 k./1770*

k.: Ezt tartozik az Ekl<esi>a annak idejéb(en) mind lekaszállni, mind fel-gyűjteni, mind pedig kár nélkül béhordani s őszve rakni [Vajdakamarás K; SzConscr. 147]. *1754/1772:* Horvath Vonuly ... azon hánt követ öszve rakta [DobLev. II/435. 58]. *1788:* a szénátis ... ezen a héten ha az Isten engedi mind öszve rakjuk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1797:* ezen a földen termett 30. jo közönséges kalongya élegyes Buza, melyet aratása után én magam raktam öszve [Ne; DobLev. IV/791. 3b].

Szk: *kalangyában* ~. *1775/1781:* Más esztendőben aratáskor száz tiz véka kalongya Buzát arattunk rolla, ollyant, a melynek egygyike két véka buzát meg eresztett, mivel öszve rakván kalongyában, jó Sullyosok voltanak a kévék a jó terméstől [Renget H; JHb LXXI/3. 380].

4. együvé gyűjt; a aduna la un loc; (an einem Platz) sammeln. *1642:* Aztis referalliak hogy a neotelen legenyek dezmaiat az eleott mind eoszue raktak az Ur dezmaiaual [Jegenye K; GyU 75].

5. összeszed; a strînge/aduna; zusammentragen, sammeln. *1843:* a' Sido portékáit öszve rakva butyorába a hátára vette volt [Dés; DLt 793].

6. összegyűjt, felhalmoz; a strînge/agonisi/acumula; sammeln, anhäufen. *1760:* Igaz az, amit szent Dávid mond, hogy az ember sokat gyűjt és sok marhát rak öszve, pedig nem tudja kié lesz végtére [RettE 113].

összerakás 1. összeillesztés; montare, asamblare, Zusammenlegung. *1754:* Két Kadátska, és egy öszve omlott Cseber öszve rakásáért egy Ernyei Embernek adott in denar 60 [Mezőgerebenes TA; BLt 7].

2. kazalba rakás; făcutul căpițelor; Schobersetzen, Aufteimen. *1675/1688 u.:* Takarodas(na)k idein minden feli gabonak(na)k aratasara, be hordasara, az szenanak gyűjtetesire, öszve rakasara io üdőt valasz [Borb. I. Petki János ut. csíkcsicsai jb-birájához].

összerakat kazalba rakat; a dispune strîngerea în căpițe; aufschobern lassen, in Schober setzen lassen. *1659:* Kis Enyedi Majorsagh Zabat be takaritvan es ... Eoszue rakatvan egy csomoban volt, Gel. N. 18 [Borberek AF; WassLt Perc. 39]. *1774:* jöjjön Girótba, mivel hétfün valami szénámat akarom ott összerakatni [RettE 329]. *1790:* az szinakot ... esze rákkatam 6: őles kaszalyban ... edgy Darabyat be hordatattam [Királyhalma NK; Ks 99].

Szk: *kazalban* ~. *1754:* a To farka nevezetu Retén termett szénát ... egj Kazalyban őszve rakatván vitette el ... eo Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

összerakhat összeszerelhet; a putea monta/asambla; zusammenlegen können. *1681:* Vizi Malom ... Migh à keö padgaiis jobban el nem romlanak, addigh kellene helyeb(en) mast készettetni; hogi a' mikor jo és alkalmatos ideje volna, csak öszve rakhatnák az kész eszközt; hogi sokaigh ez malo(m) hejjaban ne allana [Hátszeg; VhU 603–4]. *1818:* A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokot, 's ugy rontotta öszve az Molmot, hogy darabokba szaggatva fogdoshatták ki — ugy hogy teljességgel öszve nem rakhatták [TLt Adm. ir. 1527].

összerakható részekből összeállítható; care poate fi montat/asamblat; zusammenlegbar. *1851:* Szét szedve van egy két öl hosszuságu — össze rakható — szilva-hambár az eresz hijján [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

összerakott 1. összeillesztett/állított; montat/făcut; zusammengefügt. *1789:* a' Joszágnak közepén vagyon Sendely fedél alatt Fenyö Fákbol öszve rakott három különös tapaszos Alkalmatosság [Mv; ConscrAp. 18]. *1823–1830:* Ötödik ház sárgás tükrös, itt vagynak drágaköves portékák ... összerakott csigákból hajók, madarak [FogE 185]. *1823/1838:* Van égy zöld Kajháju két águ párkányos melegitö kementze, szabad száju hoszszu vas pánton fekszík az eleje, a tűszejje egy magos téglábol, és mészbül öszve rakott jo Comoditasu [A.szőcs SzD; BetLt 5].

2. kazalba hordott; strîns în căpițe; in Schober zusammengetragen. *1751:* Vándorék ... nemellyek(ne)k kész öszve rakott Szénájokat is lopásképpen a' mezőröl haza vitték [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.].

összeráncolódik (kelme) ráncokba vonódik; (despre haine) a face cute; sich in Falten ziehen. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt ... Mikor ritkán felölötték[a], az újján való posztó összeránczolódott, ránczolva állott az karjokon [MetTr 350–1. — [a]Sajtóhiba *felöltöttek* h.].

összerendel (házastársakat) egymás mellé rendel; a dispune refacerea căsătoriei; die Wiedervermählung anordnen. *1874:* Értésére esvén kebli tanácsunknak, hogy Bálint János és Kudor Ilona házastársak most is külön élnek, nevezett házastársakat ujra öszszerendeli [M.bikal K; RAk 305].

összeró (fából) összeállít; a îmbina (din piese de lemn); (aus Holz) zusammenfügen. *1679:* Tőmlőcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyo(n); oldalai, allya feli, temerdek tőlgi fa gerendakból vannak öszverova [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78].

összerohan egymásnak ront; a se năpusti/repezi unul la celălalt; zusammenstoßen. *1573:* Mikor my az hiuasra fel mentonk uolna[a] az hatar Jarasra ... Walkay Miklos kezde kerny Asot Es kapat kiűel az hatart fel hannak lm(m)ar az asot kapat wyzik wala, Eg walkay legyin feier czondras haydw mostra meg zokellek zekerczeiet meg forgatta, s monda, Jöwetekel (!) lmmar ha ne(m) kurua az Anyatok, hog az legin azt monda oztan özwe rohananak | Kopacz Janos ... Ezt walia, En tawol allok wala Eg buk fa mellet, latam hog ... Egik az walkayak kozol kezde Eg zekerczet pergetnj, Es ozwe Rohananak ... Es az mi wrainк kezdenek wizza wernj ... hog haborusag ne legien [O.bikal K; KCs. — [a]Gyerőmonostorra]. *1749:* Közepsö Palffi István vram Botos Jánossal vételkedvén szoval, Pálffi István vram az Pálczával Boros Jánoshoz ütvén öszve rohananak, azonnal feles emberek lévén ottan nem engedök egy massal valo vonakodásokot [Tarcsafva U; Pf].

összerombol darabokra szed/zúz; a distruge; zerstören. *1849:* Prostyán Nikuláj hazánál, kaptunk égy értz fűtöt tökéletesen öszve rombolva, melyet az özvegy Cseh Joseffnö, és Fia Sándor tulajdon magokénak esmértek [Héjasfva NK; CsZ].

összerombolódik romba dől, elpusztul; a se dărîma/prăbuși; zusammenstürzen. *1850:* Hogy házaim öszve rombolodtak Javaimtol meg fosztattattam kéntelen voltam városra jönni [Nagylak AF; DobLev. V/1281]

összeromladozik 1. tönkremegy; a se distruge; zugrunde gehen. *1747:* losziv ... több izekben a malmokat pusztájában hadta regréssussa lévén a felsö malomhoz nyilvánságosan tudom a mint hogy egj éczaka ha az Molnárné nem vette volna észre annyira meg ereszkedet volt az malom hogj ha az Majorbol meg nem Segitették volna az malmok meg alitásában öszve romladoztak volna a kövek [Dés; Ks 112 Vegyes ir.].

2. kitöredezik; a se sparge; ausbrechen. *1669:* Kövárban az Ablakok mind össze romladoztak, az hova is kívántatnék négy ezer üveg tányér, s az üveges, a ki megcsinálná őket, igen sokat kíván [TML IV, 574 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

összeromladozott elhasznált, tönkrement; stricat, uzat; verbraucht, kaputt. *1758:* Szőlő kapálo hitván öszve romladozott kapa 3. Jobbacska kapa 15 [Déva; Ks 76. IX. 8].

összeromlás 1. pusztulás; distrugere, nimicire; Zerstörung. *1811:* Az erdő ugy bömböl a nagy szél-fuvástol, Mintha éppen félne az öszve-romlástol [ÁrÉ 161].

2. összetörés; spargere; Zerbrechen. *1730:* Az Savanyó Viz(ne)k megh fogyasatt és evegek(ne)k öszve romlasátt az el mult Szeredan hallattam megh az Czimeres Postatol [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.].

összeromlik 1. leomlik, összedől; a se prăbuşi/dărîma; zusammenstürzen. *1638:* ket legent töttenek az kalitkaban ... elegge Verek az kalitkat az legenyek hogi azt tuttam hogy mind ózue omlik [Mv; MvLt 291. 139b]. *1747:* az Felső malombéli német molnár ollyan babanás keneteket adot a keziben mellyekkel kenye meg a kerék orsojának tsapjait, és eö maga fusson ki a malombol mert öszve romlanak a malmok | eo ollyan mesterségre tanítatott Az német molnártol hogy tégjen valami füvet ... az malmok kövei szájokban ... az malmok mingjárt öszve romlanak [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

Szk: *nagj romlással* – *1662:* die 11 Martii 1658-ban reggel 8 órakor az utca felöl való derék épületi minden bástyájával, kapuközivel, héjazatival a két fél szomszédok kőfalokig igen nagy zuhanással egész földig, mind az udvaráig egy szempillantásban csodálatos nagy romlással összeromlott, leszakadott vala [SKr 629].

2. roskadozik; a se degrada; mit Einsturz drohen. *1658:* vett volt ... egy házat ... akkor epp allapottal volt, mosta(n) penigh mind cőszve romolva(n) és padlasais le szakadozva(n) semmire kellő az rajta valo epület [Alvinc AF; DLev. 3 XXXIA. 9].

3. tönkremegy; a se distruge; zugrunde gehen. *1669:* Igazán az beste kurva fia, az csatlós ebül készítette el az szekeremet; mind öszve romlott [TML IV, 467 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1729:* az az hidast mi vontatok ki az Kükűllőből, de hogj ki vontattuk öszve romlot [A.karácsonfva AF; Told. 31]. *1730:* hát mü nagy terüvel hogy tudgyunk menni illyén erős hídeghen, s fogyon, mind Szekerek 's marhajok öszve romol [Noszoly SzD; Apl.t 4 Só János deák lev.]. *1786:* Menvén a Tsürös Kertb(en) találtatott egy Török buza kas hat fa ágas két ökör szán öszve romolva [Mezőszopor K; MkG 36.2 br. Alvintzi Gábor inv.]. *1849:* Egy kék festékes kasztent talált Cseh Josefnö öszve romolva a volt Fogadossánál árra 7 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

4. be/eltörik; a se sparge; einbrechen, zerbrechen. *1736:* Mikor az császár, császárné ... egességiért ittanak mind az gyalui várban az bástyákról, mind az szín előtt lévén három álgyu elkészítve, erősen löttenek, ugy hogy az várban levő üveg-ablakok is összeromlottanak [MetTr 397]. *1783:* a fogados meg haraguván a Katonát hajánál fogva meg ragadta, és a bokályt borral együt a Fejéb(en) vagta, hogy a bokály mind öszve romlött [Agárd MT; Told. 10]. *1799:* Negy Legény ... tőllem a' Musikást el akarván venni, én is pedig nem akarván engedni, ott addig huzolodtunk, mig a' Musika is öszve romlott [Berz. 4. 31. N. 27].

5. összetörik/roncsolódik; a se zdrobi/răni; zerquetschen, zerbrechen. *1659 k.:* job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem szulettetni, mint sem Tatar rabsagaba(n) jutni kereszteni embernek ... mostis az én labaimo(n) fellel valo nagi 2 bokor vas vagio(n), azon kiuul meghis niergelnek bennunket, az ki mjat félek hogi talám mind Eoszueis romlot az Melliem [BesztLt 6/1659 Torma Miklós lev. Bakcsiszerájból]. *1757:* Pakular Vaszil ... derekasan meg vala verve, egészen öszve volt romolva, abrázotyát, fejét ... meg festete volt vérével | másnap magunk is lattuk mind ketten igen erőssen öszve vala romalva. Sokáig betegeskedet [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. *1760:* panaszola a Felesége hogj ötett anyit verte az vra hogy már mind öszve romlott a' Teste [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1769:* le esett rolla és öszve romlott testiben [Tarcsafva U; Pf]. *1780:* mind oldala Melye és Válla, öszve volt romolva ... ábrázattyais öszve volt körmitselve [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 4]. *1829:* a' meg ijedett Bika a' Felsö erdöben recipialta magát, itt se hagyott békét a' másik, hanem egy mélly árokba bé verte, az hol egészszen öszve romlott [Sorostély AF; IB. Tóth Elek udv. regius nyil.].

6. megbetegedik; a se îmbolnăvi; erkranken, krank werden. *1675:* Isten tudja mint vagyok; ez rettenetes úton annál is inkább öszve romlottam, mert én soha életemben ennyi ideig egyvégtében ennél gonoszabb útat nem jártam [TML VII, 30 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

7. (gyümölcs) megtörődik; (despre fructe) a se zdrobi/strivi; zerdrückt werden. *1822:* ugyan nagyon meg szurta az orát Máthé Uramnak hogy meg irtam hogy a Baratzkott hogy küldötte, én mostis azt Irom hogy elegen küldenek még meszib mind Peretsen ... mert Levél közé rakják s olyan mind ha akor raknák, de maga bé hányta valami apro körtvét tizenkettö vala nagyobb ezis tsak bé lévén hányva öszve romlott [Mv; IB gr. Korda Anna lev.].

összeromlott 1. összedőlt; dărăpănat, ruinat; ein/zusammengestürzt. *1811:* Csináltak Kápolnát-is a szép Forráshoz És hozzá fogtak a szent Butsujáráshoz; Innen ama kis Vár, mely a Hegyen vala, Melynek most-is látszik öszve romlott fala [ÁrÉ 63].

2. összetört/töredezett; distrus; zerstört. *1723:* 4 öreg Cseber 2 kisseb, egj öreg öszve romlot [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1735:* Egy öszve romlott korona arany Virágatska 8. szem jó féle gyöngy benne [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1756:* öszve romlott kotsi derék meg vasazva 1 | Egj rakás öszve romlot régi kálhák [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 13, 20]. *1786:* öszve romlot harom kalan [Nsz; Ks 74/56]. *1794:* Teglából rakott romlodozott Tüz hely rajta lévő hitván öszve romlott kementzével edgyütt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1835:* Egy öszve romlott Tserefa ágy ez a Hijuba tévődött [Mezőnagycsán TA; LLt].

1849: Egy öszsze romlott fekete bőrrel borított szék öszve romolva két darabba [Somkerék SzD; Ks 73/55].

összeromol 1. összeromlik

összeroncsol összezúz; a zdrobi; zerstören, zerschmettern. *1640:* az Aszszony Darabantia ket karora tamazkodua(n) manko modra jeő vala fel nagy sirua ... azt monda jay el rontanak eözue ronczolanak az Barcsai szolgai [Szilágycseh; GyK. Anna Fazekas cons. prov. Steph. Fazakas (28) jb vall.]. *1722:* hallék üdősbik Komsa Kelemennit jajgatást oda indulek ès jö vala onnét ki egj Madarasi Péter nevü Laboncz, monda Komsa Kelemennek, halgass baszom a lelked mert ha viszsza térek vagy vertelek meg vagj nem, de mind öszsze rontsolak [Márkos Hsz; Ks 90].

összeroncsolt 1. összetört; zdrobit; zer/zusammengeschlagen. *1823–1830:* a lovak által összeroncsolt szalmát ott helyben hagyják trágyázni [FogE 265].

2. hasadozott; sfîşiat, rupt; zerrissen. *1843:* ki bontottam az általvetött 's találtam ben(n)e 6. lábravalot, 2. asztalkeszkenőt egy nyári kitlit, és nadrágot, valami dirib darab öszve rontsolt kitlit [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

összeront 1. romba dönt, összerombol; a distruge/dărîma; zertrümmern, vernichten. *1662:* ugyanazon belső cajtházban ... minden edényekbéli porok, számtalan tüzes szerszámok, gránátok nekigyúladván, az egész várnak rettenetes megrendülésével azon bástya, cajtháznak s ... élésháznak sűrű ablakos külső felét, a belső kőfalaktól fogva egész a földig csodálatos nagy romlással széllyelhányta s öszverontotta vala [SKr 602]. *1747:* Josziv ... két éczaka estétül fogva virattig az uraság malmát pusztájában hagyván az felsö malomban volt, mely eczakák(na)k egyikén az malmok az jég miá tojulást szemvedvén az Molnárné kéntelenítetett az Majorban recurálni az honnanis Segitséget hiot az jegnek el taszitására, különben ha a Molnárné nem advertálta volna a jég a malmot öszve rontotta volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1788:* El érkezvén ... a dühös parasztság ... minden fel kelhetö javaimat, Leveleimet fel predálák, épületeimet öszve ronták ... ekkor minden Mobile Bonumaimtol meg fosztattattam [Branyicska H; JHb XXI/26]. *1864:* Dósa Lajos ... Makfalva helysége határában levő lisztelő és dürützkelő malmának, az idei utolsó árvíz, zápor tartóját merőben összerontván, gátját meg szaggatván ... mindezeknek helyre állitására nézt árendatora Szentkovits Lukáts urral ilyetén egyességre lépett [DLev. 5].

2. összetör; a sparge; zerbrechen. *1592:* Gruz Marton ... vallia: Az zekeres leginiek mikor az korchoman zertelenkednenek, kupakat eozue rontananak es egieb latorsagot chelekednenek, zolita megh az Ceh Mester eoket, hogi laknanak bekeuel [Kv; TJk V/1. 247]. *1668:* Berkenyesen lako Kalaczo Istvánnak ... száiából hallottam, hogy az szentpáli János Uram akkori ... Novai udvarházafélének, még az ablakának az keresztitis ki rontotta, az uvegh ablakit eöszve rontotta, egyetmásitis el hordatta [BfR 57/7 Mich. Egei de Botháza (30) ns vall.]. *1708:* Spaczai Janos fateallya az Szék Szine előt hogj az Eget bor főző fazakat maga rontotta öszve [Kv; TJk XV/1. 34]. *1722:* mond meg Asszonyodnak hogj menyen Oltyán Országban Inya ide ... ne külgjön az vizre, mert most Csak az edényedet rontottam öszve, de masszorág (!) fejedet ronta(m) [Göc SzD; WassLt Báll Vaszily felesége Flora Todoszia vall.]. *1762:* a porgolott apám mind öszve ronta [Gyeke K; Ks]. *1767:* ha meg találllok valahol öszve rontom a hegedűdöt [Majos MT; Told. 26/5]. *1849:* Saját Vallomása szerént Német Pista öszve rontott égy so örlött, a' vasát egyedül haza hozta ert egészbe 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

3. súlyosan bántalmaz, összever; a snopi în bătaie, a bate foarte rău pe cineva; zusammenschlagen | vmely testrészt összezúz/tör; a zdrobi o anumită parte a corpului; sich einen bestimmten Körperteil brechen. *1696:* varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap Köris völgiben megjek hordani, megh kaphatom mind öszve rontom [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. *1714:* Nyisztor Miklos ... két véka Törögbuzat öröl volt ... egj lapitowal erössen megverték karját öszve rontották, ujjait meg vagdalták, mellyet magam is lattam sebessen [Berekszó H; Szer. Foeta Togjer (70) jb vall.]. *1722:* az Exponens Méltgs Vr(na)k ... azon Csordat pasztorló embereire ... estve későn naphaladat után rájok mentenek, es Oltyán Opra nevü sellérét ... vertek, taglották, fejét öszve rontván hólt számban hadták, honnanis haló felben vittek pokroczban házához és ... ötödnapra meghis holt [Velkér K; Ks 7. XV. 5]. *1729:* a Katona egj bottal haragjába öszve rontotta a Lovat s Lábát el benitotta vgj hogj mos semmire kellö [Sövényfva KK; TSb 51]. *1748:* David Zaront czombjab(an) meg lötték ... Lazar Hazulyát rutul öszsze rontatták volna [H; JHb XXXII/29]. *1764:* Musnai János eő Kgylmét az Ó Tordai Piatzon ... késő estve az Inctus egy nagy baltával meg tamadván, fejét, mejjét, testit öszve rontani, s tsaknem holt elevenen hagyni batorkodott [Torda; TJkT V. 216]. *1767:* edgyik keze, és edgyik lába ketté törött, s egyéb testeis mind öszve van rontva, el annyira hogy soha ép ember belölle nem lészen [Majos MT; Told. 26]. *1796:* ki vólt az a' Személy a' ki egy Szekér nyárs Czepusával Táré Lupnak mellyéhez ütett; De Villája nyelét ... találván, és az ütés azon meg szalodván azon utéssel egy újját öszve rontá? [K; Eszt-Mk vk.]. *1803:* Basa Daniel ő kgyelme ... sertéssit szerfelet öszve verték rontották [Dés; DLt 82/1810]. *1804:* F.Várollyai iffiab Jánosi Miklos és Mihály Uraimékot ollyan Emberek(ne)k ésmérem, s tapasztalom, hogy ha valakire meg boszankod(na)k kicsit járnak az Törvény után, hanem ha kézre kaphatyák a bőribe a tsontyát meg Zergetik, engemet magam földemen ... ugy eszve rontottak volt, hogy alig lábbalám meg [Pálfva U; Pf Jakab Gergely (48) szabad székely vall.].

4. (betegség) meggyötör; (despre boli) a chinui; quälen. *1764:* magam azAgyban fekszem hatodnaptol fogva, mivel hogy az Szél kolika öszve rontá belső részeimet [Mv; Told. 5]. *1767:* Engem, édes Uram, az hurut igen elvesztegetett, öszverontott [TML IV, 6–7 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1768:* senki nem lévén mellette ugy öszve rontotta a nyovallya törés hogy az derekais kette tört az valla is le eset kiment helyibol [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7].

5. tönkretesz; a distruge; hinmachen, kaputtmachen. *1714:* Az Köz kertet Csinaltasa meg ó kegelme mivel, mostis az eö kegelme biallyi olljan oltovanyomat raktak el es a ki meg maratis mind esze rontotak [Abafája MT; Bron. V. 36]. *1751:* az veres miatt mindent öszve rontottak az ökrök, az szánat is oda hadta, késleg hajtotta haza az ökröt [Tarcsafva U; Pf] *1762:* az Maros Vize ... 30 kalongja gabonájat rontotta el az enyimet 17tet s másokét felesen, ezen kivül pedig falunkot fel veszi az Viz s kerti

veteményeinket gjakorta öszve rontya [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

6. elherdál; a irosi; verprassen, vergeuden. *1573:* Kalmar Istwan azt vallia ... Aztis monta zembe az azzon az o penztis ely keolted az Ezwst Marhatis ozwe Rontad ely adad, Nem kely vala azt Mywelned [Kv; TJk III/3. 170–1].

7. elront; a strica; verderben. *1881:* A Rétivel való ostoba tréfámat a szedő rontotta össze. A levél alá R.L. volt jegyezve, ami azt is teszi, hogy r.l.: rendes levelező, meg azt is, hogy Réthy Lajos. Aztán a barmok R.K.-t szedtek. Szerettem volna rákenni. Megette volna a méreg! [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

8. *átv* felforgat; a tulbura; den Frieden stören. *1833 k.:* Nem minden Gazdának a maga Házánál valo Ülés, rendes Gazdasága mellet valo Ügyekezet ... Hanem sok napokott 's éjtzakakat Kezdett tölteni; olly Házaknal, 's olly társaságokb(an), a mellyek a mü békességünkött öszve rontották [Borb. II].

9. *~ja magát* összetöri/zúzza magát; a se zdrobi; sich zerschlagen. *1772:* Nimeth Sigmond ... (:Salva venia:) az budára ment volna ki, es ott el esvén, ugj rontotta volna öszve magát [Hosszúaszó KK; Szentk. Maria Pap lib. Michaelis Kovács de Besztercze cons. (40) vall.].

összerontat testileg bántalmaztat; a face să fie bătut, a dispune să i se aplice cuiva o bătaie; mißhandeln/prügeln lassen. *1598:* Repas Janos ... vallja ... En vgy mentem Vichej Casparne azzoniomhoz es kertem azon hogy az ezwst marhat es Aranjatt senkjnek ki ne Aggya ... kertem az adossagot teolle, mondottam hogy mind eozze rontatom ha meg nem Aggyak [Kv; TJk V/1. 229–30].

összerontatik 1. rombadöntetik; a fi dărîmat; zertrümmert werden. *1662:* a szép eminentiájú épület a boltozatján felyül épen összverontatott vala [SKr 598].

2. összeroncsoltatik; a fi distrus; zerstört werden. *1776:* Providus Igna Ursz gondatlanságbol más szekerekkel egybe ütközvén, a Kanczájára hajtotta szekerét, s lábához érvén, a Kancza meg jeedet, lába kerek köziis akadván a' szekér által annyiba eszve rontatot, hogy gyavulásához reménység nincsen [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

összerontattatás bántalmaztatás; bătaie aplicată cuiva; Mißhandlung. *1765:* Azon verekedésben Murvainak fején esett sebből vagy egyéb testének öszve rontattatásából következett halála? [Torda; TJkT V. 261 vk].

összeronthat romba dönthet; a putea dărîma; zertrümmern/vernichten können. *1833 k.:* Sok napokott 's éjtzakakat kezdett tölteni, olly Hazaknal, 's olly társaságokb(an) a mellyek ... Gazdasagunkott is öszve ronthattyák [Borb. II].

összerontott (testileg) bántalmazott; (care a fost) bătut; mißhandelt. *1737:* Illyen okon prosequalom törvénnyel az It, hogy ő ... égy ... szegény embert minden igaz és mélto ok nélkül meg tamadvan, égy kapával ágyban fôben vérte fejét öszve rontotta, verit ki ontotta, ugy azon öszve rontott embernek felesegitis ugyan azon kapaval le taglotta, karját le törte és vérben kepülte [Torda; TJkT I. 136].

összeroskadt rombadölt; dărîmat, prăbuşit; cin/zusammengestürzt. *1874:* Középületei gyengék a templom kivételével ... Ifj. br. Wesselényi Miklós a már csaknem összeroskadt kis imaház helyébe egy igen csinos kis templomot építtetett [Udvarhely Sz; ETF 107. 27].

összerothad 1. elrothad, szétmállik; a putrezi de tot; verfaulen, verrotten. *1716:* vizelleni kellet járni mind szüntelen, azt nem tarthatta, az csujtára az vizellet miatt mind öszve radhatt (!) volt, alunni derekallyra nemis fekhetet hanem szenán vagj szalmán hevert [Nagyida K; Told. 22].

2. összepenészedik; a mucegăi; verschimmeln. *1593:* Taypo Caspar vallia: En hoztam be az poztot Debreczenbeol ... mikor fel bontottam volna az zekeremen az poztot latam hogi alat az derekaba huszonket vegh karasia eozue rothadot; Eztis tudom hogi ... ammegh en be hoztam semmi esseo ne(m) erte [Kv; TJk V/1. 381].

3. megposhad; a se strica/altera; faul werden. *1711:* Az egész tavaszon és nyáron, egy héten néha háromszor is olyan rendkívül való hallatlan égszakadások és árvizek voltanak, hogy ... a szőlők öszverothadtanak, nyomorú szegény bor lett mindenütt [CsH 474].

4. elkorhad; a putrezi; vermodern. *1665:* egy hitvány házat kezdtem építetni Naláczon, vagyon két esztendeje, többire a fája is összve rothadt, el akarnám készittetni ezen a nyáron [TML III, 485 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

összerökönyödik 1. összepenészedik; a mucegăi; verschimmeln. *1743:* Harmincz ött Tűret vékonj fejeritett vásznok, ezekis öszve rökönyödtek, megh is kezdett rothadni bennek [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

2. megdohosodik; a se încinge; muffig/dumpfig werden. *1743:* Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltenek, ezekis öszve rökünjodtek, penjeszedtek, az rökönödes miă bŭdösök voltak [uo.; i.h.].

3. megrozsdásodik; a se rugini; verrosten, rostig werden. *1743:* valami eszközökis az Ládákb(an) voltak, akar réz, vas beliek, ezekis öszve rökönjodtek mind Ládájokkall edgjütt [uo.; i.h.].

összerúg (határ) összeér/találkozik; (despre hotare) a se întîlni; angrenzen. *1741:* Az Héntér Erdeje alat a mélly földek a Maharistyával öszve rugnak [M.fráta K; EHA]. *1769:* a' ... Puszta szent Miklosi Határ, a Botos to gáttya nevű hejben, conterminalodik vagy öszve rug az Apahidi Határral [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. *1803:* Tudjać a' Tanu ... hogy ... Nemes Gyergyo szék Határaival conterminálando Toplitza vagy Topolotza nevű Falunak, Gyergyói (!) Remete és Gyitró nevezetű Faluk Határaival mitsoda nevezetű hellycken rug öszve? [Born. XVc vk]. *1826:* ma a' Szilvási Határ, az hol eddig a' Széki Határ, a Bontznyíresi Határ és a Szilvási Határok öszve rugtak az hegy tetein [Szék SzD; WassLt]. *1864:* Zutori határral öszve rugva [Középlak K; KHn 300].

összerugdos megrugdos; a lovi cu piciorul de mai multe ori; mit dem Fuß stoßen. *1846:* hallom tulajdon fülcimmel hogy Ifj. Imre Mihály azt mondja T. Dosa Imréné asszonynak öszve rugdaslak, ugy hogy Segged, Valagad öszve szakad [Kakasd MT; DE 2].

összerúgó 1. egymással érintkező (határ); (despre hotare) care se întîlnesc; angrenzend. *1768:* Orialodván ... Controversia a Czegei Határon lévő Tisztás és Berek Öszve rugo Erdöknek Métája felett [Cege SzD; WassLt]. *1800:* Míg a' Kelentzei Határ Osztály el nem kezdődött, addig

semmi leg kissebb versengést sem hallottam a' Kelentzei és Köödi Lakosok között, bár öszve rúgó Határok legyenis [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Fodor Vaszali (67) col. vall. Vérvölgyi Bányai János keze írása]. *1821:* Hatar Hompok hányottotván, meg Mohosodva Nyilván meg külömböztetik a Szt. Gerlitze és Szövérdi öszve rugo Határokot [Szövérd MT; KelM].

2. egybeépített; construit împreună/laolaltă; zusammengebaut. *1784:* ezen Palotával öszve rúgó két Szobák ... azokban lévő három nagy tükörökkel, ket Lusterekkel és Falon függő nyóltz Gyértya tartókkal [Mv; Told. 16/87].

összerücsköl összezúz/roncsol; a zdrobi; zerstören, zerschmettern. *1809:* az falunkba egy embert Kissebb Ketskes Mihályt. Régen hogy az Nagj Nyavalja Ront de most leg közeleb tegnap ... az Attyát meg támadta foljtogatni kezdette ... az Annyának karját ki fatsarta erösen öszve Röcsköltе [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

összes 1. minden; total; ganz. *1847:* Ki számitása A' Czegei Öszves Robot napszámnak [Cege SzD; WassLt] | Ki számitása Az Götzi öszves napszám tartozás(na)k [Göc SzD; i.h.].

2. egész, teljes; toate; ganz. *1862:* A' többi öszves vagyonom osztodjék fel egyenlően [Kv; Végr.]. *1865:* Kedves unokámnak Antos Klárának hagyom ... Bányabükki és Puszta Szent Mártoni öszves birtokamat, az ezen birtokak után járó mindennemü kárpótlással együtt [Kv; Végr.]. *1869:* Az egész Fickó erdő öszves gyapjáért, 12 év alatt levágandolag 40.000 frt. kész pénzt igért [Magyaró MT; MNy XL, 374].

összesebhet súlyosan megsebesít; a răni grav; schwer verletzen. *1721:* el külde bennünket ... hogy meg kérdenök eo kegyelmitt, hogy mi oktol viseltetvén verte, sebhette és rontotta eszsze ... Esztelneken lako Fábián István nevü Jobbágyát [Esztelnek Hsz; HSzjP].

összesen együttvéve; în total; zusammen. *1830:* Szárnyas Majorságok. 1o Nagy Pujka vagyon Nro 13. 2o Pujka fiu vagyon Nro 4. 3o Rétze öszvesen Nro 30 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. *1837:* Arany, és Ezüst portékák ... Egy Kozon, a többi Császár aranyokkal öszvesen 6 Arany [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18]. *1846:* Feltéve azt, hogy ezen hid el bontathatik két hetek alatt, tehát kívántatna mind együtt 12 nap ... öszesen 48 áts napszám [Dés; DLt 858]. *1850:* a gabonás körül kereken van ültetve mind fiatal etzet fákkal a miis öszvesen áll ~ 50 ~ darabbol, és négy populusbol [Gyéressztkirály TA; DE 5].

összeseni összesen számított, teljes; total; ganz. *1856:* Egy az Uj ado beszedést visgálo Urnak egy éjeli háloba it léte alat öszveseni költésem 12 xr [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

összesepertet megsepertet; a pune pe cineva să mature (într-un loc); kehren/fegen lassen. *1772:* egy Aknai Asszonyt hivatván a Feleségem maga gyogyitására ... azt Javalla hogy a szállásom Udvarát körös körül öszve sepertetvén az Udvar közepire és ezt a Matskát ugy mond, tegye kend azon szemet közepibe, és gyujtsák meg had égne el [Dés; DLt 321. 74 Sig. Dants (48) ns vall.].

összeseregel l. összesereglik

összesereglett csoportba egybegyűlt; strîns/adunat la un loc; zusammengeschart. *1847:* Hallottam, hogy jött rendelés az Varga Kata elfogattatása aránt ... de ... a nevezett helységből sok ember gyült össze, s azt kiabálták; „Ha van erötek, fogjátok el!" De senki nem merte megfogni. Azomba kik voltak az összesereglett emberek, azt nem hallottam [VKp 292]. *1857:* a Láposra öszve sereglett ... K.K. Tisztek kőzzül égy sints vadász ember, s többnyire ugy gondolkoznak a vadászatrol, mint a' besztertzei szilva le rázásárol [Kisdebrecen SzD; Újf. 2 Técsy Sámuel lev.].

összesereglik csoportba egybegyűl; a se strînge/aduna la un loc; sich zusammenscharen. *1603:* Zabo Andras ... vallia ... Mindeon az Nemetek eozze sereglettek volna megh ragadgiak az Borbely legent ... es kezdik ereosse(n) vagdalnj [Kv; TJk VI/1. 708]. *1772:* a Bátoriak ... ottan termet gabonájokat, szénájokat, vagy lopva, vagy sokan öszve seregelve szokták onnan el hordanni a' Várollyaiaktol valo féltekb(en) [Bálványosváralja SzD; Ks 101]. *1847:* Jelen volt személyesen a pojéni templomnál, midőn a templom kerülete mellett öszveseregelve volt néptömeget arra késztette, hogy ezentúl bátran szabadon erdőljenek [VKp 185].

összeserített összesodort; răsucit; zusammengedreht, zusammengerollt. *1870 k./1914:* Lapda: háromféle volt használatban ... 1.marhaszőrből, borité nélkül nyirkosan összeseritett, préselt ökölnyi nagyságu kézi lapda [MvÉrt. 22].

összesógorosodik sógorsági viszonyba kerül; a se înrudi cu cineva printr-o relație de cumnăție; sich verschwägern. *1774/1778:* a Déák, Szikszai, Pokai, Balog, Adámosi, és Kontz Familiák igen öszve sogorosodván egyenlő Jusb(an) lőtt Divisiokkor ... sok Leveleik ugy öszve elegyedtek, hogy máig sem szerezhették elé [Msz; DLev.].

összesorvad elsenyved, pusztulásnak indul; a se prăpădi; dahinsiechen. *1679:* Egy el szőkött Illyés nevü szücz egyet mása[a] ... NB. Efféléknek mi haszna, ha czak igi sorvadnak öszve [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 83. — [a]Köv. a fels.].

összesorvadott 1. megroggyant/roskadt; dărăpănat; zusammengebrochen. *1824:* A' Molnárok háza Cserefa ágasokra Sövény oldal fallal, Szalma fedél alatt Szinte öszve sorvadott állopatba lévén betsültetett RFor. 30 [TGsz 51].

2. szétmállott; descompus; zerfallen. *1823:* láttam a Sir fenekébe a közepén öszve sorvadott bé esett koporsot [Dés; DLt].

összesség összeg; totalitate; Gesamtheit. *1815:* A' Felső Fordulóban találtató minden rendü szánto Földők Fertékének egész Öszvesége 25 Köböl 3 Véka [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 985].

összességes összesen; în total; insgesamt. *1825:* A Fazakas Szin ... Vastagabb fái ... A Szin elején ... Talp fának h(ossza) öszveseges 6 ... 5 darab ebben vésett oszlopok és ajtófelek [Dés; DLt 3].

összességesen összesen, együttvéve; în total; insgesamt. *1841:* A' Nsgöd el menetelétől fogva mínd öszveségesen költöttem a Csapon lévö Borok árraibol 67 Rforintokat és 37 xrokat [Mv; IB. Magyari Anikó lev.].

összességgel 1. együttvéve; în total, luat la un loc; insgesamt, zusammen. *1569:* wrasagod ligien kegielmes Irgalmas az en fyaymnak, merth tudom hogy wetkezthenek mind Isten ellen s mind kthek Ellen, de kmed ne nizze azt ... hogy eo nekik felelmek ne lúegien (!) mint az eleotth hogy nem wolth, kthek eozwesegwel Adna oly leueletth mely leűel althal Isten wthan bizuanak ktekhez [BesztLt 104 Gr. Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1597:* wodtem daraboss Janossnetwl 6. lakatot Eoszwesiggel f. 1/25 [Kv; Szám. 7/IV. 7 Masass Tamás sp kezével]. *1600:* veottwnk egy vy vas rudat keo feziteni valot, Es mast hogi megh foldoztattunk, attunk eozuesegel az Kowachnak f 2 d 65 [Kv; i.h. 9/IX. 44]. *1669:* A kulcsar diariuma szerint 16 het alat acsoknak, kerekcseknek, raboknak, czighanyoknak ... es egy vilaghtalan aszonynak, öszvesigel költ el köz czipo nr. 29.614 [Fog.; UF II, 447]. *1725:* én Királyhalmára, Szolgabíró Kali Sigmond uramat, oda küldettem és eö kegyelme által végére mentem hány persona légjen az Falub(an) ... öszszösségel persona vagjon 84 [Ks 99 Miske Imre lev.]. *1756:* Ezen Veteményes Virágos és oltoványos helynek a Szöllös hellyig Öszveséggel hoszsza 14 öll [Branyicska H; JHb LXX/2. 32]. *1795:* Beretzki Mihály vezetett minket a Szovatai Havason égy vastag Körisfára ... és azt mi más fél ölös hoszszuságu Tzömpökre rodolvan, minden tzömpöböl öszvességgel tizen négy szál vastag tseter fát hasagattunk [Nyárádszlászló MT; Sár.]. *1804:* Oltavány és ültetett almafa csemeték találtattak 25, mellyek közzül edgik a masikát jovát a roszszával véve ... tészen öszveséggel 7 Hf 50 dr [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 19a].

Szk: *mind ~. 1582:* Sombori Lazlonak vittem aiandekott eg' Chuka 1b. 11 1/2 tezen d 46, eott eytell Bortt d. 15 mynd eozwesegwell tezen f — d. 61 [Kv; Szám. 3/VIII. 27].

2. együtt; împreună; zusammen. *1570:* Zwfogastol es Nylallastol Job orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magot 1 rezth, wegy soot egy rezth Egyenlö Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özuesegel, hogy kenhessek Ruhara, es kössek zyuere avagy oldalara, es meggyogyul egy orayg auagy kettöig [Nsz; MKsz 1896. 372].

összesúg egymásnak halkan mond vmit; a-şi şopti la ureche (unul altuia); einander zuflüstern. *1586:* lattam, hogi ez fogolj Azonj az fogolj leginiel Janossal coszve swgnak bezellenek semmit szavokban nem hallottam [Kv; TJk IV/1. 608a]. *1752:* ö az Aszszonyhoz hajla és öszve Sugának, de mit Sugtok nem tudom [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks].

összesúg-búg összesugdos, a şuşoti, a şopti (cuiva) la ureche; die Köpfe zusammenstecken, einander zuflüstern. *1741:* azis subinferaltatik egy Fatensnek Fassiojabol hogy Tót Ferencz eczakanak idejen a sütö háznak ablakara jövén ott ketten öszve sugtanak bugtanak [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI].

összesugdos egymásnak halkan mond vmit; a şuşoti, a şopti (cuiva) la ureche; einander zuflüstern, die Köpfe zusammenstecken. *1835:* künn a' pitvarba öszve sugdosodott vele [Zsibó Sz; WLt].

összesummál összead, összegez; a însuma/totaliza; zusammengeben/rechnen. *1584:* Ezeket eozwe Summalwa(n) teszen egy Vniuersalis Summaban az eó perceptioia f. 200/69 [Kv; Szám. 3/XIV. 15]. *1600:* biszott volt kegtek kezembe eszer Niolchad fel zaz sött. Melly Soabol Arultam eozze Summalwan f 151 d 16 [Kv; i.h. 9/XIII. 1 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1647:* No 4 Niárs, Azon küül ket mezitelen uankosok, ket feualy amellet egi io derekaly ezeket eösue summaluan tesnek f. 7 d. 33 [Kv; RDL I. 134]. *1687:* Az Mesterek adossági kinek kinek öszve summalva rend szerent igy következ(ne)k[a] [Kv; ACJk 11. — [a]Köv. a fels.]. *1780:* amit ád approdonként, végre öszve Summalván azon Summa investiáltassék a Cziganyakra [Mv; BetLt 4 Újfalvi János lev.].

összesúrol összedörzsöl; a freca (unul de altul); zusammenreiben. *1591:* Ezt en szaiabul hallotta(m) farkasnak hogy mo(n)ta az bironak eozue sorolwa(n) az ket kezet hogi eo semit ne(m) ad rajta aztis mo(n)da hogy sokat szettel az varosso(n) kit nem kellet volna szedned [Szkr; UszT Bereczikj (!) Mate fej-i jb vall.].

összesüllyedt beszakadt; surpat; eingestürzt. *1795:* Désen innen az Kád Bükön lehet megszámlálni 24. vagy több öszve süljet Aknát [Dés; EHA].

összeszaggat 1. széthasít; a rupe/sfîşia; zerreißen/fetzen. *1710:* Onnan a hadak kioszolván Örményesre, Boncidára, Bánffy Dénes jószágiban szörnyü praedálást cselekesznek, a drága úri, fejedelmi köntösöket egymás keziben összeszaggatván, az ezüst tálakot, nem tudván a paraszt had, mire való, egybeolvasztván s golyóbisokot öntvén belöle [CsH 117].

2. széttép; a rupe în bucăţi; in Stücke/zerreißen. *1764:* visszá kérvén töllem az fél darab Contractust ... mind öszve szaggatá s à lábaival ä földre vetvén, meg tapodá [Polyán/Tekerö H; JHb XXXII/37].

3. eltép/szakít; a rupe; zerreißen. *1755:* az Fejös Bihajakatis Istalob(a) rekesztettem probáltam hogj meg kössük s kötve tarcsuk a bihajakat De mind öszve szaggatták a kötelket, mivel kicsind korakb(an) nem szoktatták volt kötélre öket [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt kezével].

4. alaposan megver, helyben hagy; a cotonogi, a bate zdravăn; durchprügeln. *1813:* bizonyoson Baratosi meg tébollyodott, mert Ugy Confundalta magát, hogy ... velem akarván beszelni; tehát helyettem Dobollyi Mihály Czéh Mesterrel beszélt, azt mondván: Te Koma fogjuk meg a' Czéh Mestert, és huzzuk ki a hazbol, és szaggassuk öszve [Dés; DLt 56. 17].

5. összeroncsol; a zdrobi/strivi; zerschmettern/quetschen. *1630:* azt mondotta volna az menieczke hogj megh ne(m) mondgia az Annianak hogj eö ugj uagion de az Ura eözue szaggatta az ket reszet, s az belys ki iöt Eö azt nem nezi be keöteötte, de mihelt el jeöt onnet mindjárt ki jeöt az beli [Kv; MvLt 290. 220b].

összeszaggattat széttépet; a lăsa să fie sfîşiat; zerreißen lassen. *1761:* Franciaországban publicáltatott ily decretum a jezsuiták ellen (kiknek is 24 darabból álló könyveket,

melyek a catholica igaz ecclesiának és az politicus statusnak nagyon praejudicáltanak s arra nézve hóhér által öszveszaggattatván elégettettenek), hogy a 1-ma Octobris Párisban a jezsuitáknak minden clastromok, scholájok bepecsételtessék [RettE 125].

összeszakad 1. egybe/összefolyik; (despre ape curgătoare) a se uni; zusammenfließen. *1587/1855:* Az telek Csapa (!) után mind addig menteünk holott két patak zakad eöszve [Ompolykisfalud AF; EHA]. *1728:* a Hideg kut völgjen a hol a két Patak öszeszakad [Kalotasztkirály K; KHn]. *1736:* Vagyon ... Tőszeg végib(en), Szegeletb(en) egy darab Sziget, mellyetis a Kukullő Tekervényes arka korulfolly, kevés hijja hogy viginél öszve nem szakad a' Kükülló Árka, mikor nyomásba esik egy Szekér tővissel bétsinalván tilalmasban tarthatni [Mikefva KK; CU]. *1777:* a Völgy Torkab(an) ... az elébb meg Nevezett Patakok öszve szakadnak [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]. *1786:* A' két Malmok közt még tavaly vágattam vólt által az Illyés Rétyi(ne)k edgyik reszét, most az árok vize ott foly, különb(en) öszve szakadot volna eddig a' tulso malom árkával, és hót vizet vetne a Kerekek(ne)k [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1808:* a' Hardugás pataka ... két ágra Szakadván, egy kissebb ága ... jo darabbal alább Szakad öszve azon más nagyobb ágával [Toplica MT/Mv; Born. XVd Bobrik Mihaila (52) vall.]. *1830:* hol a' Megyes pataka a' falu patakával öszve szakad [Hídvég Hsz; EHA].

2. egymásba fut, találkozik; a se întîlni, a se uni într-un punct; angrenzen. *1640:* ez harom eosveniek ... edgyben szakadnak Bratilla nevu havasban. Meli esmet viszen Havaselfeoldeben Bratia nevu vamra; niolczadik Retseröl, ezt Pliasanak hyak ez az Turczilla tevin az kutnal fen a havasban szakad eoszve a töb eosveniekkel [Kopacsel F; UF I, 735]. *1645:* Mirizlofele ki menö orszag uta(n) alol, à hol à Mirizlo utza(n) es Magyar utza(n) ki menö utak öszue szakadnak, holot kö hanyasis vagyo(n) [Ne; EHA]. *1759:* adanak Egy Darab Erdöt ... mely(ne)k vicinussi Napkeleteröl A' Fekete Pataktol fogva fel ... az Iván Patakán fel mind addig, a holot a' két völgy öszve szakad [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. *1777:* a Vale Kodminusuluj a mint öszve szakad a Vale luj Kratsun Vaszij Nevü Patakkal azon tul Nem tudom meg mondani hol s mitsoda helyeken conterminalodnak a határok [Búzamező SzD; JHbK LVIII/28]. *1830:* a' két szén árka öszve szakad [Hídvég Hsz; EHA].

3. összeroncsolódik; a se zdrobi; sich zerschmettern. *1644:* Aztis monda hogy vgj megh rugdossa hogj mindene eözue Zakad [Mv; MvLt 291. 426a]. *1846:* Ifj Imre Mihály azt mondja T: Dosa Imréné aszszonynak öszve rugdaslak, ugy hogy Segged, Valagad öszve szakad, baszom a' teremtésedet Tövisi Sándor kurvájja [Kakasd MT; DE 2].

összeszakadás egybefolyás; confluenţă; Zusammenfluß. *1843:* (A tutajok) ha Szeredán reggel meg indulnának, gondolom Csőtörtökön 8-9 ora tájt Mihältzfalváig le mennek — commandírozd öket a' Maros és a' Küküllő öszve szakadásán alol — a Maros Mihältzfalva felöl valo partya szélin lévő Berek végibe [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242].

összeszakadó egybefolyó/ömlő; (despre ape curgătoare) care se unesc; zusammenfließend. *1777:* az öszve szakado két Pataktol fogva ... a Kabola Pataki Határ széllig tart[a] [Kisnyíres SzD; JHbK LVIII/28. — [a]A határ].

összeszakadott 1. szétszakadt/hasadt; rupt; zerrissen. *1788:* Két öszve szakadott Lepedö [Mv; TSb 47].

2. egybefolyt/ömlött; (despre ape curgătoare) care s-au unit; zusammengeflossen. *1765:* Toldalagi Lászlo Ur ... Marus székb(en) a' Sásvári Praediumban Koronka és Jedd felöl le folyó és a' Sásvári Praediumban öszve szakadott Patak folyására és vizire Anno hoc praesenti épittetett ... két küvü alól csapo lisztelő Malmot [Mv; EHA].

összeszakadoz 1. összeroncsolódik; a se zdrobi; sich zerschmettern. *1629:* Uarga Mihaly ... monda Takacz Istuannenak, hogj jer be ugj mond ha be jeosz ugy megh rugdoslak hogj mind seged valagod eözue szakadoz [Mv; MvLt 290. 171b]. *1640:* Janos kouacz egy szeker füet hoz vala maga szüksegire s az Vr szolgai eleiben allanak az Janos Kouacz Felesege az füün (!) ül vala azt le szallittak rutul szidak ezt mondua(n) neki hogy vgy megh rügdoszszak hogy mindene eöszue szakadoz [GyK. Cath. Borsos cons. prov. Andreae Küs (40) vall.]. *1754:* Baszam az Huntzfut lelkedet ha oda megyek vgy meg rugdaslak hogy Segged Valagad mind öszve szakadaz [Szentrontás MT; Sár.].

2. széthasadozik, szétszakadozik; a se rupe; sich zerreißen. *1780:* mind oldala Melye és Válla, öszve volt romolva, tsak egy ing lévén rajta, melyis mind öszve szakadozot [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 4].

összeszakadozott romba dőlt; ruinat, dărăpănat; zusammengestürzt. *1662:* nagy sok mázsa kanót mind odaveszett vala, úgy, hogy az összeszakadozott épületeknek, gerendáknak, kőnek felhányásával a kanótnak is valami részét diribban-darabban nagy sok munkával kikeresgéltetni, szedegettetni kénszeríttetnének [SKr 603–4]. *1778:* Cenegetö árokán alól regi el hagjot öszve szakadozot Falu utas heljsege [Bözöd U; EHA].

összeszalad (betű) egybefolyik; (despre litere) a fugi din faţa ochilor; verschwimmen, verlaufen (von Buchstaben). *1878:* Bolond szédüléseim vannak ... A betűk, ha olvasok vagy írok összeszaladnak a pennám előtt, s szürkének látok magam körül mindent. Egy-egy lila szín karika képződik előttem, s repdes, mint egy pillangó [PLev. 38–9 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeszalaszt egymásnak ugraszt; a aţîţa/întărîta unul contra celuilalt; gegeneinanderhetzen. *1606:* Latta azt (is) hogj egizer Kormosne megh fogia osuat Janost hatra vonza, Bertalan esmet Emreh Lukaczot, hatra vontak eőket de esmet eösze zalaztottak vgy vezekettek [UszT 20/196 Blasius Kouacz de Rugonfalua lib. vall.].

összeszámlál egybeszámlál; a socoti/calcula; zusammenzählen. *1586:* kwleob kwleomb aprolick forrogatastol eozue zamlalvan horgokat vas pantok forrogatasat etc attam f 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 39]. *1592:* Ozwzüe Zámlalüa(n) az Salietromott Masat 25. font 43 1/4 ... Az kenkövett Mása 3. font 14 [Kv; i.h. 5/XIV. Eppel Péter sp kezével]. *1597:* Georg kowacsznak kwltem az kapwnwalo oh waassban 129. wasat dirib darabbal Eggiwt Eoszwe zamlalwan [Kv; i.h. 7/XIV. 107 Masass Thamas sp kezé-

vel]. *1620:* Job Anyatol es Attyaj rezebe(n) iutot feyr ruhak, Derekaljok ohn zerzamok uas es fa zerzamok etc. kiknek válora mint uérek keözeöt az Inúentariumba(n) be úagyo(n) irúa teznek eözue zamlaluan egj s(um)maba(n) f 97 d 24 [Kv; RDL I. 97]. *1640:* Juhbol, annak elötte huszon eöttbeöl uöttek eggyet Zent György napban, kinek penigh huszon eötre nem teölt, mas azon falubeli ember juhaual eöszue szamlaluan dezmaltak megh juhokat [Páró F; UF I, 705].

összeszámol egybeszámlál, összead; a aduna/totaliza; zusammenrechnen. *1609:* Attam az Taligas louak (!) minden hetre eöt eöt veka zabot ezeket eözzze (!) zamlalüan tezen mind eggeöt Cub 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 60]. *1724:* valamik tavaly fel irattak ... arokat az Tavalyi calculus szerent öszve számlálvan teszen Flor 53 Den 22 1/2 [K; TKI].

összeszánt egybeszánt; a ara laolaltă; zusammenpflügen. *1680:* Török resz ... az Gogán hegin ... most Eőreg Pal Janos vr(am)nak vagon kölesse benne de en az borozdaiat nem tudom mert osve szantottak [Diós K; JHbK LVIII/8]. *1718:* ugja(n) azon Lábban Kosa Máte földe féle mellyet az edes Attya zállogositott volt Szántottak öszve magok ős földökkel [Szentmihály Cs; Borb. II Kosa Péter (65) pp vall.].

összeszántattatik egybeszántatik; a fi arat laolaltă; zusammengepflügt werden. *1794:* eő Exaja Láb szánto földjével öszve szántattatott volt, azon kiváltott szánto föld(ne)k ... eő Nsgok Láb szántó földjök felöl valo régi igaz métája 's borozdája anyéra el felejtődött [Ádámos KK; JHb XIX/41].

összeszántogattat egybeszántat; a dispune să fie arat laolaltă; zusammenpflügen lassen. *1734:* Földeinket az vrfi eő Nsga számara Coláják vicinussit es köblösit Fel nem tugyák adni az emberek mivel az Tisztarto sok más Földekkel öszve szántogatatot [Bogát NK; JHbB D. 1].

összeszarja magát betojik; a face în pantaloni; einscheißen. *1768:* mind öszve szarta és huddozta vólt magát [MkG].

összeszed 1. összegyűjt; a strînge/aduna; zusammentragen, sammeln. *1573:* (Az) Eóczem faya zelel fekzick wala az nogy ho alat, es az hawat ki hordattam es onnat zettem az Eó fayat Eózze [Kv; TJk III/3. 198d]. *1592:* Az vendegsegh napian az talak Eórzesere hittuk vala, Kadar Mihalt es Chizar ferenczet, hog eyel az talakat Eózwe zedgiek vachiora vtan [Kv; Szám. 5/XIV. 134 Eppel Péter sp kezével]. *1718:* az Réz Fügő gjartya tartot öszve szedtem és az Ngod Boltyába bé küldettem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1840:* a sok bajlodásak közot öszve szedtünk ... 40 szál gerendát és 4 Szaru fat[a] [Várfva TA; Bosla. — [a]Az Aranyos elsodorta faanyagból].

2. egybegyűjt; a aduna; sammeln. *1671:* 1671 esztendőbeli levelei Naláczi és postamester uramnak, holmi portai követek és kapitihák levelével együtt. 21. Octobris Sorostélyon szedtem öszve őket [TML V, 564 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1691:* azon victualek dolga in suspenso hagjatot ... mindazal(ta)l mind az vice Tisztek(ne)k megh porontsoltatot urgealni kel őket szedgjék öszve mindenüt az quietentiakat [Kv; Törzs Instr.]. *1760:* öszve szedék a' Notariusi Voxokatis és találtaték, hogj én réám méne 27 vox, mellyeket combinálván a' Püspeki voxal ... bé eskettetém és functióhoz kezdék [ArJk 52–3]. *1777:* az Urak is ... össze Szedvén defensiojokra Szolgalo Leveleket olly készülettel légyenek hogy ... Deliberatumot nyerhessenek [Asz; BLev.]. *1847:* És sietve összeszedének egymás közt ... útiköltséget [VKp 156].

összeszedeget egybegyűjtöget; a aduna rînd pe rînd; nach und nach zusammentragen. *1690:* Az csürfiában és ket Asztagotskaban van zab jellen gelli No 558 — Itt az tattárok az mezőn el csipelvén az jovában őszve szedegetvén 1be hordatván gell: No 215 [Almakerék NK; Útl]. *1781:* Lattam ... hogy efféle ágakot â mellyek az udvar számára vágattak és itt maradott nyesődekeket, fat és öszve szedegetvén el vittette [Csóka MT; Ks].

összeszedegethet összegyűjthet; a putea aduna/strînge; zusammentragen/sammeln können. *1590:* Vettettem uolth az el mult iden Zaboth 11 keöbleöth, minth hogi az zorassagh miath, masuttis el uezeth, sok heljen nem chak ith az minth eözue zedegethettem benne leöth rajta, 18 keöbeöl | Borsot egi keöbleöth vettettem volt, az it valo hataron, az mint eözue zedegethettem benne ... egi keöbleöth es egi uekat [Kv; Szám. 4/XIX. 20, 21].

összeszedés 1. egybehívás/gyűjtés; adunare, adunat; Sammlung, Zusammenrufung. *1668:* el mentünk es my üdön a' kezeseknek öszve szedeseben munkalkodtunk volna, lőnek my elótünk az ide aláb meg irt bőcsületes emberek kezesek [KJ].

2. összegyűjtés; adunare, strîngere; Einsammlung. *1788:* Már két napot mulatok itt, Leveleim(ne)k öszve szedése végett; és azonnal indulok [Mv; IB. Toldalagi László lev.]. *1840:* En a Gerendak és Szaru fak meg találása és öszve szedesebe[a] merőbe munkalodam vosárnaptol fogva [Várfva TA; Bosla. — [a]Ti. a megáradt Aranyos elsodorta faanyagában]. *1847:* Varga Katalin a pénznek öszveszedése után elutazott [VKp 246].

összeszedet összegyűjtet; a dispune să fie strîns; einsammeln/zusammentragen lassen. *1705:* Amidőn még mindenek az elszökött Bethlen Elekről beszélgetének és az egyetmását öszveszedette volna az asszony nagy siralommal siránkozván, mint nevelte fel gyermekségéből ... és a fúvó széltől is megoltalmazta [WIN I, 557–8]. *1785:* Meg érvén a Muskotaly körtvély mind öszve szedettem s ezen ferslagb(an) szároz széna közi rakván fel küldettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

összeszedetik összegyűjtetik; a fi strîns; zusammengetragen/eingesammelt werden. *1809:* Méltoztassék a Tkts Tisztség ezen ... rendelését ki adni, hogy ezen jövő 7ber holnapba a rongy öszve szedessen, és oda Vecturátassan (!) [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.]. *1827:* Néhai édes Atyámtol nékem utoljára adott Láda czüst menyen a' Leányom részibe ... Leányomnak részin felyül adassék Nyolcz fontbol lévő Toálett v. Vetkező, melyre szedessék öszve az én Szülömtöl kapott vetkezöm, s az potoltassék ki 8 fontra [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Anna végr.].

összeszedett összegyűjtött/hordott; strîns, adunat; eingesammelt, zusammengetragen. *1768:* Kolosvári és Ajtoni

kertekb(en) öszve szedett rothatt szilvából 30 kupa szilva pálinka [DobLev. II/17a]. *1832:* Egy Csomoba öszve szedett dirib darab vas, és iszkába [Sáromberke MT; TSb 26].

összeszedhet 1. összegyűjthet; a putea aduna/strînge; einsammeln/zusammentragen können. *1619:* ha mit öszveszedhetek az Felséged addig ide írott ratióiba és ha magam is mit tudok, procedálnom kell, hogy ezek ... interim valami contemptust Felséged ellen ne concipiáljanak [BTN[2] 337].

2. egybegyűjthet; a putea aduna; sammeln können. *1663:* Az moldovai tegnap érkezett az Barczára. Hirdetik, volna vele négyezer tatár és ezer kozák, de nincs egyéb, hanem ott szélből maga fizetésére az kit össze szedhetett, lehet ezer vagy másfélezer [TML II, 564 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

összeszedő összerakó; de/pentru strîns; zum zusammenlegen. *1848:* Mosoház ... Két nagy Gunyát öszveszedő asztal 10 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

összeszedőzködik összeszedi/megembereli magát; a se aduna; sich zusammennehmen. *1881:* a leveleimet, hallod, ne mutogasd a feleségednek ... Vagy ha mikor tudom hogy megmutatod, hát összeszedőzködöm, s rendbe szorítom ezeket a veszett csúf betűket [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeszegez egybeszegez; a îmbina prin cuie; zusammennageln. *1632:* vagion negi hozzu gialult veölgjes fwrez dezka eöszue szegezue N. 2 ... harom szal gialult dezka eözue szegezue [Fog.; UF I, 171]. *1656:* Ezen ora körül valo karfák vas kapczokkal vadnak öszve zegezve [Fog.; UF II, 136]. *1765:* A' kapu: négy ujjabb, tiz viseltesebb fellyül csipkéssen mettzett Fenyő deszkákbol, cserefa Hevederekre ött rend Létz szegekkel öszve szegezve, vas persellybe eresztett vas karikás vas csapon, fellyül a kapuzábéhoz egy kemény lapos vaspánton foglalt [HSzj *galambbúgos-kapu* al.].

összeszegezés egybeszegezés; îmbinare prin cuie; Zusammennagelung. *1825:* Egy két hevederű ajtónak gyalulatlan deszkabol lett öszve szegezéseert 15 x [Dés; DLt 3].

összeszegezett egybeszegezett; care este îmbinat prin cuie; zusammengenagelt. *1669:* egy deszkabol öszve szegezet hoszszu fejer rosz ladaban vagjon kerek talpra valo öregh vas singh szegh ... 146 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. *1676:* Vadnak az gerendákon bolt hajtás alá valo öszve szegezett arkusok no. 7 [Fog.; UF II, 705]. *1679:* Régi Konyha ... Fazék tarto polcz, öszve szegezet deszkákbol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 69]. *1680:* nyilik ezen halas Tora, fa sarkon faszegekkel öszve szegezet kötöt Tölgy fa kapu [A.porumbák F; ALt Inv. 33–4]. *1681:* Fejervarra ... Haro(m) Eoszve szegezet ladaban Gyergyák [Utl]. *1692:* ket darab deszkabol öszve szegezet padocska [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1738:* a' Hiju Szájánál egy öszve szegezett láda [M.bikal K; MLev.].

összeszegezget egybeszegezget; a îmbina (rînd pe rînd) prin cuie; zusammennageln. *1680:* az gerendahoz vagjon szegezve az fal mellet le fügö negy szakaszbol állo egy uj deszka polcz, mellyet lecz szegekkel szegezgettek öszve [A.porumbák F; ALt Inv. 15].

összeszegeztetett egybeszegeztetett; care este îmbinat prin cuie; zusammengenagelt. *1676:* az Var árka felett valo uy sindelyes ki jaro hidra eöregh vas szegekkel eöszve szegesztetett temerdek deszkakbol csinalt emelczös kapu [Fog.; UF II, 703].

összeszegeztetik egybeszegeztetik; a fi îmbinat prin cuie; zusammengenagelt werden. *1676:* Ezen udvarház ... kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyiló, kapubálványa négy szegeletesre faragott, ormoson egybe csatoltatott és kapus forma három-három faszegekkel összveszegeztetett [Galac BN; ETF 108. 8].

összeszegződik egybeszegeződik; a fi îmbinat prin cuie; zusammengenagelt werden. *1823–1830:* Minthogy pedig a falak fa közé rakott téglákból vagy vályogforma kemény sárból vagynak rakva, a fák mellett gyakran meghasadnak; én kuriozitásból egykor a szobámnak szegletén, ahol a két boriték összeszegződik, valami szegeket kihúzván láttam, hogy a viaszosvászon alatt a fal meg volt hasadozva, sőt egy hellyt a külső világosság is sütött be [FogE 225].

összeszerez 1. (innen-onnan) összegyűjt; a aduna (de ici, de colo); zusammenbringen, sammeln. *1583:* Visellie gongiat eo kgme hog az ezer forintot az hasz arrat eozwe zerezze Mennel hamareb lehet [Kv; TanJk V/3. 272b]. *1591:* Minden egieb partekachkamat marhamat, valahol my lezen Nenem es Ewchem zerezzek ewzze [Gyf; BálLt 93]. *1673:* A Fa szerszamok felöl penigh igy concludalank hogy ö kegyelmek mind öszve hordvan szerezven, hijanak Kadar Mester embert, azzal harom fele rakatvan egyenlöeppen minden fele, vessenek nyilakat reaja, es azokbolis igassagosson kinek kinek az ö resze szolgaltatodgyek ki [Kv; RDL I. 154]. *1704:* Pekri húszezer kurucot és huszönöt ágyúkat szerezvén öszve, azzal ment Kolozsvárhoz, hogy ott uniálván magát a többivel, ott várják meg a generálist [WIN I, 244]. *1710 k.:* nyolczezer forintot öszve is szerzettek vala az árában [BÖn. 923]. *1812:* Kötsön veszünk valakitöl, tsak hogy tudhassuk meg hogy menyi az az Orgoványi Pénz, és hogy mi korra kel azon pénzt öszve szerzeni [RLt O. 1 D. Teleki József lev.].

2. összeboronál; a mijloci o căsătorie; zusammengeben, verkuppeln. *1582:* Mikor szilagi Mihalt eozue szerzek az felesegewel ... akor azt lattam hog az felesege Mindenben kedwet kereste meg sem talalta kedwet semiböl hanem szitta [Kv; TJk IV/1. 66b Anna cons. Petri Kochis vall.]. *1629:* Uarga Mihalys monda, hogi meni el te koportio, mert te szerzed eozue az te kurva atiadfiat az latorral; nem tudom szinte mellik szot monda, hogy eördeöngessegevel avagj boszorkansagaval szerzette eözue eökett az katonaval [Mv; MvLt 290. 171a].

3. (házastársakat) összebékít; a împăca (soții); (Eheleute) versöhnen. *1612/1613:* Szallanak megh az en hazamnall Lakon Nemai Janos ... es Horvatt Peter felesegestwl, hogy zerzenök öszve Czereni Gaspar vramat azzoniommal[a] ... mint es hogy lött kozóttók az öszve menes nem volt gondom rea, mert arra Vala nagiob gondom, mit szerezhessek ennick valot [Feketelak/Buza SzD; KJ. — [a]Válófélben lévő feleséggel].

4. megszerez; a procura; verschaffen. *1856:* az hatadik előlegezési ratara valókért intézkedjen falu elöljárosági bizonyítványokat öszeszerezni [Nsz; SLt Vegyes perir. Szabó Lajos lev.].

összeszerezhet összegyüjthet; a putea aduna/strînge; sammeln/zusammentragen können. *1658:* 22. octobris adák meg az uram ő kegyelme levelét, az melyben írja ... hogy ha készen volna az tízezer tallér, küldeném el ... most forgolódom én is benne, ha öszve szerezhetném [TML I, 291 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1708:* A mi Prouentust öszve szerezhettünk mosta(n) Meleg vr(am) ökme altal az accludalt Lista szerent ad(mini)straltatt(am) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

összeszereztetés összegyüjtetés; adunare, strîngere; Einsammlung. *1682:* Ez rajtunk forgo, és sok tekintetekb(en) el kerülhetetle(n) szoros állapotokhoz képest bizonyos summa penzt, buzat és zabotis ketelenitettünk ... az eö Felsége Vitezi szamokra fel vetnünk, mellynek minél hamaráb valo öszve szereztetesevel ... szegeny Hazánk securitassa(na)k consulalni akarwa(n) ... Fö kapitány Toroczkai Istva(n) becsuletes Hivünket rendeltük azo(n) summa(na)k szorgalmaztatasara [Borb. I fej.].

összeszerkeszt összegyüjt/szerez; a procura, a face rost de ceva; verschaffen. *1787:* Több gyertyátis küldettem volna, de nem tudtam Semmi képpen több fagygyat öszve szerkeszteni, ha még szerezhetek aztis készen fogom küldeni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

összeszerkesztet 1. összegyüjtet/szereztet; a dispune să fie adunat; sammeln lassen. *1787:* egy nyíhány nap belí kerül mig ă Dézma borokat öszve Serkeztetik [Ilosva Sz; RKA].

2. összeállíttat; a dispune să fie întocmit/alcătuit; zusammenstellen lassen. *1710 k.:* De tegyük fel azt is, hogy a particularis regestrumok ... jók, igazak: mikor azt osztán reportálják, micsoda elme és lélek lészen az, aki azokat öszveszerkesztesse [BÖn. 928].

összeszerkesztetett 1. összeállíttatott; îmbinat, făcut; zusammengestellt. *1736:* Latrina vagy Kamara szék, benne lévö dirib darab fábol öszve szerkesztetett Székkel egyetemben [A.idecs MT; CU].

2. egybehívattatott; convocat; zusammengerufen. *1772:* a Vidékből öszve szerkeztettett egy néhány ahoz értö malom mesterekkel együtt[a] ... a controversias helyre ki menvén ... mind a két malomnál Lévö hibákat nekünk sincere declarallyák [Kük.; JHb LXVII/3. 388. — [a]Köv. a malommesterek nevének fels.].

összeszerkesztetik összeköttetik; a fi legat; zusammengebunden werden. *1592:* az ket nemzet, az boldog emlekezetw feiedelmek privilegiumaual unioűal vagion cozue zerkeztetue [Kv; TanJk I/1. 195].

összeszerzett egybegyüjtött/hordott; care a fost adunat, gesammelt, zusammengetragen. *1802:* nem tsak az Apahidi Joszággal segéjtette Csiky Isák Ur is, hanem mind készpénz költségeivel ... Zálkárol, Szentpéterről és egyebünnen is öszsze szerzett Malmok és gátakhoz meg kévántató épület fákkal [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

összeszerződik egyezséget köt; a se învoi/tocmi; verhandeln. *1606:* az Idegen lege(n)nyel eözzezerzeödenek, lassak mit czielekednek [UszT 20/245 Joannes Peter de Thibold lib. vall.].

összeszid 1. szidalmaz; a sudui/înjura; ausschimpfen, lästern. *1704:* Eddig ugyan kevés volt köztünk, akit öszve nem szidtanak volna, még a gubernátornét is, mikor az német béhajlott a hintóba és szemtöl szembe úgy mondta meg, hogy mit csinál neki, ilyen-olyan kurvája, mégsem lött semmi belöle [WIN I, 207]. *1749:* Mitru ... Pop Urszult öszve szidá azért hogy azt mondá néki, miért sir mintegj bába, és belé garáznalkodék részegen Mitru Urszulba, tépelödni kezdé(ne)k [Szentbenedek SzD; MvRKLev.]. *1757:* Boér Samuel Ur(am) ... Gligór Krácsont öszve szidta ... amaz is viszszá szidta [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1771:* Sallai István ... nem hogy a Templomb(a) menne sött ha küldiis valaki akkor öszve szidgya jol, s azzal pálinkára megyen, és egész Estveig iszik dudol, és másokat botránkoztatt [Dés; DLt 321. 4b Al. Huszár (30) ns vall.] *1782/1799:* Praefectus Uram ... Midön ... fel mentünk volna elsö Taxások az Udvarba, ott minnyajunk füleink hallottára öszve szida illyen szoval Baszom az Unitarius Anyátokot [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 300]. *1796:* Tusa Joseff ... a Béresnek morcát öszve szidta, és a tenyerivel Nyakan vágta [Fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.].

Szk: *adtával, teremtettével ~.* *1771:* Enyedi Mihály ... Tit. Neveri György Uramat öszve szídta és káromolta attaval Teremtettével szemtol szembe [Dés; DLt 321. 30a Marton Péter (30) ns vall.] ✱ *anyját ~ja.* *1784:* Csáki Györgyis öszve szida Széjes Josefnek az Annyát és mágát is megtolvajozá [Béta U; IB. Agilis Széjes János (18) vall.]. *1796:* Tusa Joseff eö kigyelme monda öszveszidván az Annyát a Béresnek, hátte élhetetlen engemet szittzé [M.fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) vall.] ✱ *anyját-lelkét/lelkét-anyját ~ja.* *1765:* Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfütoszta, Teremtetészte Tolvajaszta [Marosbogát TA; Mk V. V/97]. *1769:* monda Tisztarto Vrunk halgas mert meg botozlak, s öszve szidá annyát és Lelkét [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 69]. *1786:* Tott István tsak szitta motskolta az Fogadost Annyát Lelket öszszeszitta ottan megis verte volna ha engették volna [Hidvég MT; GyL. Kotsis Stéfán (39) vall.] | Tot Mihálly is minden szovait viszsza hányván az Bironak Lelkét Annyát oszve szidá, Gazálá rutul [uo.; GyL. Király János (40) taksás vall.] ✱ *atyját ~ja.* *1753:* öszsze szidá az Attyát Rosnyai Ur(amna)k, azan meg indula Ur(am) és visza hozota ujjalag le vonata az földre es jobban meg verete mind elöbször [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31] ✱ *evángyiliáját ~ja* evangéliumát szidalmazza. *1796:* az Utrizalt Béres a Vedret le vette és meg indulván vélle a Vángyiliáját (!) Tusa Iosefnek öszve szidta, egyéb több motskos olá szitkokkal is illetvén mejre Tusa Joseff oláhasan az Annyában butatván azt mondotta, felöllem el viheted mert én nem szorultam erre a kutra, mivel Nékemis van Kutam [M.fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.] ✱ *huncfutnak ~.* *1829:* Dani ... a Bírot Huntzfutnak ... öszve szidta [Étfva Hsz; HSzjP] ✱ *istenét ~ja.* *1771:* Tobiás luon házánál magam jelen voltam egj alkalmatossággal az öreg Popa Danilával à kiis ital közben ittas lévén, monda: Jáj nékem hová légyek! Mert el vesztém lelkemet, mivel Tyiu Györgyjet aggraváltam azzal,

hogj Istenemet öszve szidta ... el fokadván sirva monda; igen hirtelenkedtem és bánom tselekedetemet [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *lelkét ~ja. 1782:* Praefectus Vram öszve szidván à Lelkeket egy páltzával Nemes Susi Márkát fõben ütette [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 27 Udvarhellyi János (33) zs vall.] ✱ *pománáját ~ja. 1749:* Dumitru eö néki a Pománáját eszve szidta [Korolya H; Ks 101] ✱ *szentjét-mindenét ~ja. 1824:* a' Sántz mellett ki akarná kerülni azon akadékos Legényeket, édgy közzülõk — Kantárját meg fogta, szentyit-mindenit öszve szidta [Dés; DLt] ✱ *tolvajnak ~. 1781:* Kérdettük, miért rekesztette meg a marhánkat ... Ezen engemet és a fiamat öszveszida tolvajnak [Árkos Hsz; RSzF 270] ✱ *tüzes, láncos teremtettével ~. 1762:* az Utrumban megirt Házhoz jöve Kaffai János, es a Hegedűst az ott tánczoló Inasoktol el akarja vala venni, mellyet hogy nem engedénk s nem hagyok; tüzes Lánczos teremtettevel öszve szida bennünket, s rútul Gazolkodék [Geges MT; IB. Martinus Molnár (18) jb vall.].

2. megszid; a certa/mustra; ausschimpfen. *1882:* Ez az, amivel neked eldicsekszem. S ha azt találtad volna mondani, hogy nem tetszik neked a kompoziciója összeszidtalak volna [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeszidalmaz összeszid; a sudui/înjura; ausschimpfen. *1691:* Katona Czire György nem hogy a' citatiora compáreàlna de meg ã citalot és a' pecsét adotis öszve szidalmazta, mint a' Decsei hũtes Egyhazfi fide mediante referallya [SzJk 248]. *1794:* az nálla Quartélyban volt Katona rutul öszve szidalmozta, s egyben teremtettézte öket [Déva; Ks].

összeszokik egymáshoz szokik; a se obişnui între ei; sich aneinander gewöhnen. *1664:* Úgy értem, édes Apám uram, az kővári német kapitányokat talám eddig is megváltoztatták, melyen búsulok, mivel már öszve szoktam vala vélek [TML III, 15 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] | Komámnak, a német kapitánnak onnat való elmenetelit bizony bánom, kiváltképpen, ha addig lenne, míg én kimegyek. Már ő vele öszveszoktunk vala [i.h. 17 ua. Katona Mihályhoz].

összeszokott egymáshoz szokott; care s-au obişnuit între ei; sich aneinander gewöhnt. *1667:* Ez órában is érkezének Husztból két gyalogok, sollicitálók hó pénzeket, kit ki is küldök nekik; de posztójokat is ... sollicitálják ... ezekre nyolc vég posztó elég lenne, ő nagysága küldené ki most, mert azt írja Tövissi, bizony mind elszöknek, s kár, az jó német s öszveszokott magyar gyalog ha el szökik [TML IV, 211 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

összeszól összeszólalkozik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten. *1585:* Eotweós Péter vallia hogy Rutul zoltak eozwe ez ket peres emberek, De Nem emlekeze(m) zinte Rea myth Montak, egy Más ellen [Kv; TJk IV/1. 418].

összeszólalkodás összeszólalkozás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel. *1592:* vala my nekwnk az alperessel valamy eozue szolalkodasunk es szamveteseonk [UszT]. *1598:* Nehez Mathias ... vallja ... Zabo Georginel vala korchioma, terek be enys oda ... ott semmy eozze valo zolalkodasokat nem halottam [Kv; TJk V/1. 254]. *1826:* az alperes azzal menti magát, hogy a felperes volt az öszveszólalkodás és veszekedés elkezdője [F.rákos U; RSzF 276].

összeszólalkodik összeszólalkozik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten. *1574:* Farkas Balas ... vallia ... Mikor az penzt meg Ittak volna es haza Indwltak volna, Adam az varga lazlo hazatwl Jeot ky, Es vgi zolalkodot eozwe Agostonnal az penz feleol hogi Eotet elj nem hitta [Kv; TJk III/3. 345a]. *1592:* Zabo Balas ... vallia ... Esmeg az legínyel eozue zolalkodek Nyreo Istuan [Kv; TJk V/1. 255]. *1595:* ez Jelen valo 1595 ezt(endő)ben viz kerezt nap tauatt en Vachoran leue(n) Zabo Leórinchnel, az Alperes teób tarsaiual egietemben Jeóúe oda zollasomra fegyueres kezzel, valami bor hozas miatt (:minth hogy bor korchoma vala az haznal:) eózze zolalkodank [UszT 10/61]. *1606:* osuat Istuan(n)ak is ket eokre vala ... ezen zolalkodanak eósze ... mo(n)da az I. az Anak, beste lelek kúruafi ne(m) lezen úgj a' mi(n)t te keúanod [i.h. 20/144]. *1610:* akkor jm(m)ar ben volt Menihart Balas az aztalnal wl uala es az elett eösze szolalkottak volt az Aúal [Derzs U; i.h. 49a]. *1673:* Egesz Czehül Eö Kglk edgyütt leuen Szekelj Janos Vram Eszue szolalkoduan az szot az mint Eyte az sok hamis az egj Igazat el nyomhattya mellyet Eö Kglk Czehül nem szenvedjk hanem Jöuendö Giülesen ele veszik [Kv; MészCLev.]. *1724:* itt eszsze' szolalkodek kirallj biro Ur(am) Janko Elekkel [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

összeszólalkodó összeszólalkodás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel, Auseinandersetzung. *1804:* az Ecclesiában lakokkal öszve szollalkodoja volt [M.fráta K; KLev.].

összeszólalkozás éles szóváltás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel, Auseinandersetzung. *1720:* Magok az Pantak mondottak azt is hogi vẽllek ne lakjék egy faluba(n) mert olljkor talalhat (így!) öszve szollalkozasok hogi nem jol lẽszẽn dolga [H; Utl]. *1740:* Nagod maga jol tudgya micsoda Lengyel természetü emberek legyenek köztünk ... kiáltozásb(an), egyenetlenségb(en) ... töltik az üdött, melly miá öszve szolalkazássak macskalodasak következnek [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1779:* kolozsvári református pap Deáki Pál uram ... nem hiszem, teljes életében valaki ellen vétett volna, vagy valakivel valaha összeszólalkozása lett volna [RettE 393]. *1814:* Barátosi Joseff felettébb ittason menvén bé a' Czéhba égykor holmi ollyankor esni szokott öszve szollalkozásbol a' Dobai Uram feleségét Piros kurvának mondotta volna [Dés; DLt 56. 14 Balog István (55) tímármester vall.]. *1844:* éppen jelen voltam a' mikor a' csürke felett öszve szolalkozások lett Cseresnyés Dánielnével [A.sófva U; DLt 1441].

Szk: *szóbeli ~. 1846:* közöttek szobeli öszve szóllalkozás történvén [Dés; DLt 315].

összeszólalkozik éles szóváltásba keveredik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten. *1584:* Sophia Borbely ferenczne vallia ... Monda Balassy Gergely, Ne Aly meg mert en feoldem Az, Ezen eozwe veszenek zolalkozanak | Fides Rlcta Ambrosy Balk fassa est ... eozwe zolalkozek a' Borbely legeny Daroczy Boldisarral [Kv; TJk IV/1. 196, 334]. *1586:* Chetneky Christoff vallia, pesti lanos zayabol hallotta(m) ezt, Im

eozwe zolalkozek Beregzazine vele(m), es Simon Bironak Nagy Nyelwnek monda(m) egieb zitkot Ne(m) zolotta(m) azert [Kv; i.h. 576]. *1630:* ezen közben eözve szolalkozanak, s megis szidak egj mast [Mv; MvLt 290. 218a]. *1638:* enis igen tavolj voltam teöleök mikor eözue szolalkozot vala borbeli Peter Nemet Miklossal | hallam hogi Eózue Szolalkozanak Czisar Istuan, es Kerekes Szabo Istuan [Mv; i.h. 291. 141a, 160b Borsaj Mihali (38) vall.]. *1745:* hallottam hogy Nyágya Kovács Mihálynéval öszve szollalkozván, azt hánták égy más szemére, hogy te tartasz ollyan Varáslo Mester Aszszont [Szentbenedek SzD; Ks]. *XVIII. sz. köz.:* Almási L. k. Székely István és Almási Gy. k. Szabo Mihály eoze szolalkozának [Kézdialmás Hsz; HSzjP Fábián Balázs (38) vall.]. *1753:* Rosnyai Uram fogatá meg az Mlgos Groff Ur Tisztartaját ... (:mert öszsze szolalkoztanak ketten s meg szitta Uramat:) [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

Szk: ~ *vmi felett. 1630:* az minap iznak vala hazunknal Szanto Marton s Koppani Janos ... eözue szolalkozanak az elebbi veszekedes felet [Mv; MvLt 290. 202a]. *1705:* Kik felett az asszonnyal öszveszólalkozván az úr ... igen megindult, úgyhogy egy kis asztalt felfogott, hogy a fejébe csapja az asszonynak [WIN I, 572–3] ✱ ~ *vmi felől. 1654:* Tolvoi peter es Petrik Iuvan valami bor arra felol eoszve Szolalkaztanak [Ispánlaka AF; Thor. X/9. Popa Todor (25) jb vall.].

összeszorít 1. egymáshoz szorít; a strînge cu ceva; zusammendrücken. *1692:* agosokra epitet Soakna, Gepelye alol tökebe be eresztve, vas csapon fordul, vas karikaval öszve szoritva [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1768:* az dohant ket bálban jol öszve szoritom [Mv; Told. 5a]. *1841:* vagyon ... a' ványalo hat tölgy fa dörotzkölökkel, jo tölgy fa válluval, — a dörötzkölök között felnyulik 4. tölgyfa oszlop, mely oszlopokat, és dörötzköllöket két helyen négy mind tölgyfa hevederek által nyoltz nagy fejü Srofos szegek szoritanak öszve [Km; KmULev. 2].

2. megszorit; a strînge; (zusammen)drücken. *1798/1821:* Egy kisded gyertya Tarto melly Sroffal jár, és ugy Szorittya öszsze a gyertyát [Kv; Pk 5].

3. (fűzővel) összeprésel; a strînge (cu corset); zusammenschnüren (mit dem Korsett). *1823–1830:* Ifju deák koromban a kollégiumban komédiát játszodván engem is mint kisasszonyt játszó személyt öltöztettek volt olyan válba, de úgy összeszoritottak volt, hogy a hasam bőre is egymásra ment, nem is mertem aznap estig, míg levetkeztem, semmit is enni [FogE 66].

4. megkeskenyít; a îngusta; verschmälern. *1804:* az oltátul fogva miolta ezen Sántz, és árkalással, az Ország uttyát öszve szoritván meg vesztegették ollykor mikor Áradások vadnak az uton járok mindenkor élet és halál között mint marhájára mint magára nézve utoznak [Sárd AF; TSb 51].

5. beszorít/zsúfol, a înghesui; einzwängen/engen. *1806:* a nyájat ... a legelésben öszve ne szorítsák [F.rákos U; RSzF 198].

összeszorító megszorító; de strîns; zusammendrückend, verklemmend. **Szk:** ~ *csatló. 1827:* Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér ... a Derekát öszve szoritto két vas küpüs tsatló [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *karika. 1677:* cöreg vas verő ... cöreg fa nycle közepin és végin cöreg vas abroncsok vagynak, öszve szoritto láncz szemes két karikájával egygyütt [CsVh 50].

összeszorul beszorul, megtolul; a creşte, a se aduna/umfla; aufstauen. *1771:* azután hogy az annyiszor emlitett Királyfalvi Malom fel épült, s az Viz fel tojult, és szabadoson nem mehet porondal Nagyon meg tölt, és öszve Szarult [Ádámos KK; JHb XX/26. 2]. *1772:* Nem de nem ... eő Excellentiaja Malmától fogva le egj darabig hegyek között, és horgosonnis menvén a' Víz; öszve szorul s magát ki nem öntheti? [Kük.; JHb LXVII/278 vk]. *1804:* ottan ottan midön Áradás támad, öszve szorulván a viz minden felöl a' Sántzok mián, az Ország uttyát el nem kerülhetvén, kéntelenittetünk marháink, és magunk veszedelmünket is az egészlen el sephett rosz hellyre belé hajtani [Sárd AF; TSb 51].

összeszorulás megtolulás; adunare, acumulare; Aufstauung. *1772:* ezt, hogj a' Viz az én Malmamra fel volt tojulva ... magok szemekkel azon Vrak meg láthatták, hogy pedig az I. Groffné Malma tojta fel, aztis a' Viznek rend felett valo lassu folyásából, öszve szorulásából hasonlóképpen meg láthatták [Kük.; JHb LXVII/22].

összesző-fon 1. egybeszerkeszt; a întruni într-un volum; zusammenfügen. *1811:* Méltóságos Grófnémi és Kegyes Pátrónám' Nevének napjára öszve szövém fonám Én is mintégy durva vásznat, e' Verseket [ÁrÉ 131].

2. (hamisan) kitervel; a ticlui/plăsmui; erklügeln, auskochen. *1678–1683:* kivalt az gienge, es könnjön fordulo elmeiü Feidelmek melle ... annira öszve szövik fonnjak dolgokot, hogi valamit akarnak ... magok kezekre jut [Ks Kornis Gáspár kezével].

összeszőtt-font (hamisan) kitervelt; ticluit, plăsmuit; erklügelt, ausgekocht. *1672:* Én, Uram, Kegyelmednek maga dolgairúl bővebben azért nem írtam, mert ... ez rossz világban nem is bátorkodom írásban azokot tenni, mivel azok öszveszőtt-font rossz dolgok, látom [TML VI, 224 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* a theológiát, mely minden tudománynak feje s lelke, hátrahagyván, olyan öszveszőtt, font, értelem nélkül való haszontalan philosóphiai tudománnyal vesztegetik az ifjúság elméjit, hogy egyebet abból nem tanulnak, hanem csak tiszta hazugságot, és miképpen kellessék akármely nyilvánvalo igazságot is meghamisítani [CsH 387].

összeszövetkezés 1. összekerülés; asociere, unire; Verbindung, Zusammenkommen. *1657:* nyavalyás Zólyomi feleségét nem szerette, igen alkalmatlan élete vala véle, és fajtalan életű ember vala, és Szécsi Máriával való öszveszövedkezéseknek híre már ki is csördült vala az emberek között; én pedig innen is tudtam, mert fogságából Fogarasból írott néhány szerelemlevele akadott kezemhez, kiket nem küldöttem meg Szécsi Máriának [KemÖn. 159].

2. *házassági* ~ házasságkötés; căsătorie, cununie; Vermählung. *1818:* Istenes uton módon való házassági öszveszövetkezések(ne)k bizonysági[a] [Damos K; RAk 17. — [a]Köv. a nevek fels.].

összeszövetkezik 1. (titkos) egyezségre lép; a se înţelege (în secret); sich verbünden. *1710 k.:* ő maga[a] fátumától vonattatván, az én tanácsomat nem követé, hanem Kapi György, Haller János, Csáki László és több sok fő s nemes emberekkel öszveszövetkezett [BÖn. 697. — [a]Béldi Pál]. *1782:* A kegyelmetek dolgok igen roszszul vagyon, el va-

doltattak a Felséges Kamarán, hogy kegyelmetek öszve szövetkeztenek volna a Fiskális részröl lévö Jobbágyokkal [Kv; TLev. 4/5 Ajtai D. Mihály pp Császári Universitas-(na)k Chalcographiae Professor lev.]. *1783:* Mitöl fogva ö Nagyságok ketten öszve szövetkeztek ... a' valo hogy gyakrabban szóll a' Fa kukuk az Udvarban [MNy XXXVI, 270].

2. titokban megegyezik vkivel; a născoci/pune la cale; mit jm etw. abkarten. *1760:* gr. Petki Istvánné hitetlenül el akarván hagyni az urát, egy Boros János nevü Gyulaiánus hadnaggyal öszveszövetkezett oly véggel, hogy egymással elszökjenek Moldovába [RettE 111].

összeszurdal összeszurkál; a înjunghia de mai multe ori; zerstechen. *1749:* Dumitru ... Mellye, és hasa mind eszve vólt szurdalva, a köldökin alól pedig egy szurás látzot, mind egy késnek hellye [Szárazalmás H; Ks 101].

összeszűr Sz: *~i a levet/levét* **a.** összeadja magát vkivel; a fi în relații amoroase cu cineva; unter einer Decke stecken. *1657:* alattomban Filekből Szécsi Máriával Vesselényi Ferenc tractálván az levet összeszürték, az asszony mulatásképpen kimenvén egy erdőben egymással szemben is löttek; s időt s módot végezvén, az hagyott időben Szécsi Mária ... éjjel meghágatá az várat Vesselényivel [KemÖn. 232]. *1669:* Zólyominéval az hunyadi contractus felett veszett öszve Kemény Jánosné, az kit az fiával tett. Elhitette magával, hogy öszve szürték az levelket és hogy feleségül akarja elvenni [TML IV, 594 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1752:* soha nem hallottam senkitül hogy egy ágyban kapta volna ... Tisztarto uramott a meg irt koltsárnéval ... semmi Circumstantiát nem Láttam egygyik félhez is, mellybül azt mondhatnám hogy öszve szürték volna egygyüt a Levet a koltsárnéval [Gordánfva Sz; BK]. *1762/1845:* Dósa Mihály de Makfalva Betlen István Váradinéval öszveszüri a' levet annyira, hogy midön az asszonynak hasán vólna Dósa, akkor hivatá az asszony a' Papot és mestert bün látni, hogy az ö paráznaságoknak lennének Tanúi, és az Asszonytól Váradit választanák el. s kelhetnének öszsze a' Czáp bűz két büdös dögök [Hermányi, EDem. 378]. — **b.** titkon megegyezik vkivel; a fi înțeles cu cineva (în secret); sich mit jm (heimlich) verbünden. *1722:* kgld ... az egész nyaronis mind hordatā az Tilalmas erdöt Rusu Peterrel öszve szürte az Levet [Kv; Ks 33. II. 47 Viski Pál lev.]. *1775:* a lengyel király, Poniatoczki, összeszürvén a muszka cárnéval a levet, a király vérszemre kapván, nagy hadat gyűjtött s dupla fizetést ígérvén aki hozzámegyen, a császár Lengyelországban lévő hadainak jobb része általment [RettE 356].

összetakargat összefog/hajt; a împăturí; zusammenlegen. *1629:* ezerszer megh eskenne(m) hogy meg az Nadraga szijais hogj kin vala aztis özue takargata s el duga [Mv; MvLt 290. 184b].

összetakarít egybegyűjt; a strînge; zusammentragen. *1744:* az széna nem másut hanem ... Groff Kornis Ferencz Uram ö Nsga írotványának közepín volt öszve takaritva [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27]. *1775/1781:* nem is vólt akkor ollyan nehéz élö idö, mint most 's magok számokra is sok gyűjtemént takaritottanak öszve [Renget H; JHb LXXI/3. 375].

összetakarítás 1. betakarítás; strîngerea recoltei; Einbringung, Ernte. *1756:* (A jb-ok) kötelesek ... A Gerendi Praediumban Uraság szénája kaszálására, gyüjtésire, szántására, vetésire, öszve takarittására is ă midön Krájnik vr(am) parancsolja elő állani [Radulést H/Déva; Ks 101]. *1847:* Welkeri[a] Praedium ... Eddigi szolgálattyok volt a' Széna fü kaszállás, 's Gyüjtés öszve takaritás [WassLt. — [a]TA].

2. egybegyűjtés; strîngere, adunare; Einsammlung. *1851:* Felesége[a] ... az Juh gyűjtemény öszve Takarittására különösen a' Déli sajt csálására ... ügyelvén Tisztán gyűjtse [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut. — [a]A tiszttartóé].

összetakarodik betakarítódik; a fi strîns recolta; eingebracht/geerntet werden. *1851:* ügyelettel lévén mikor vetemények öszve takaradnak Telire, ha gyümölts leend aszaltasson, az aszalványokbol is része lészen [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

összetakartat betakaríttat; a dispune să fie strîns recolta; einbringen/ernten lassen. *1848:* Minden némü takarmányt öszve takartattam, a zabon és az 8 szekémyi szenán kivül [Mezőcsán TA; Born. F. le Lukács György br. Bornemisza Jánoshoz].

összetákol sebtében egybeállít; a întruni/alcăturí în pripă/grabă; zusammenpfuschen. *1880:* Össze sincs állítva a kötet, mert irnom kell még hozzá sokat. Ha mikor időm lesz, összetákolom [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összetalálkozik 1. a se întîlni; sich treffen. *1591:* Eötűes Antalne ... vallia, Mikor az kapun ki menenk talalkozanak eozue Keczkemethi Georgi, es feíerdi Balintné es Keczkemethi Georgi fyttiet vete Feyerdi Balintnenak [Kv; TJk V/1. 112]. *1592:* Lonai Menihart vallia ... Mezaros fabianne ... talalkozek eozue Bachi Peterneuel, mierthogi nekiek annak eleotte valami Igenetlensegek volt, kezdek egimast rutulni [Kv; i.h. 232]. *1629:* az meniemtol hallotta(m) hogy eözue talalkoztak voltt az keözben Szantajne keöszönt neki emezis fogatta [Mv; MvLt 290. 160b]. *1737:* A kérdésre már harmadszor esküvén meg ezt mondhatom; hogy midőn ... Pap Gabor ... Szakaturi Gliga Szimeonal ... öszve találkozott es öszve szollalkozott én ott nem volta(m) [Gáncs/Retteg SzD; TKI Rusz Szimeon (32) jb vall.]. *1759:* Kosbuk Juon ... öszve találkozván egy oláh emberrel ... kérdezte Kosbuktol hogy mint vagy Frátye? [A.ilosva SzD; SLt 24. J. 3 17–8 Kriszta Pável (37) jb vall.]. *1826:* ottan öszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevéssé Már palinkás lévén enyelegni kezdettem vélle [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. (sereg) konfrontálódik; (despre armate) a se ciocni/încăiera; zusammenstoßen. *1651:* ez Beldi Uramnak Jobbagy s az Szaszok az oh nyeni kapunal eószve talalkozva(n), creosse(n) megh vagdalkoza(na)k, annyira, hogy mind az ket felbe(n) egy nehany megh hala [Bl.t]. *1704:* A rácok kimenvén által a hídon, lemenének a Szamos mellett — a Kabos házáig lemenvén —, emezek[a] ismét a Hidelve végin a Szamosig kerülvén, öszvetalálkozának a dézmacsűr ellenében a kenderföldeken [Kv; KvE 288 SzF. — [a]A kurucok].

3. érintkezik, összeér; a se întîlni; angrenzen. *1717:* ugy tudgyuk hogy az Runkuletz fáczáján találkozik öszve az Fenesi es Czelnai határ [Celna AF; EHA]. *1775:* az Paniti Náznánfalvi Hartzai és Szt Királlyi Határok öszve találkoztak [Náznánfva MT; EHA]. *1848:* fel nyult az határ Káld Bükkén ... a Kozárvári határig onnan pedig a réteken keresztül be rug ugyan az hol a két Szamos öszve találkoznak [Dés; EHA].

összetanácskozik összebeszél; megegyezik; a se înțelege/sfătui; sich verabreden. *1592:* Barbeli Georgi Colosvari vallia ... Nierges Ambrus mikor ne(m) fizethettne, ot marada fogua: Annak vtanna egi Lengiellel ki velle egi fogsagba volt, eozue tanachkoztanak, es az porozlot agion vertek ketten es egi zekrinbe teottek be vgian a porozlo hazaba ... eo magok vgi zalattanak el [Kv; TJk V/1. 226].

összetapod összetapos; a călca cu picioarele; zertreten. *1654:* Annak utanna mindgjart az Ezüst pohart ragada Mihalj deak s az feöldhöz akara vtnj s az labaual eössze akara tapodnj, s az Emberek megh ragadak s nem engedek el teőrnj [BLt 7 Damakos Andras Somliay Kaszonban ualo Tanito mester (26) vall.]. *1704:* minekutána jól mulatott volna, az asztaltól felkele, és midőn az úr a grádicson levezette volna, a köves reszkető tű a bóbitájából kiesvén, szerencsére az úr látta meg, mert ha nem, azt bizony öszvetapodtuk volna [WIN I, 260]. *1745:* egy katona kardot ránt azomba(n) az egész vásár Szerte Szélyel szalad vgy hogy az mi el adni valo eledelt vittek volt mint Sokadalomb(an) az asszonyok mind fel gázolyák edenyeket öszve tapodnak [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6 Molduván Gligor (28) zs vall.].

összetapodtat összetapostat; a face să fie călcat (cu picioarele); zertreten lassen. *1762:* az Közép falviak amazoknak az máléjokat mikor szinte tsüzöt volna öszve tapodtatták s le kaszálták [Virágosberek SzD; SLt XXIV/6].

összetársalkodhatik összetársulhat; a se putea asocia; sich vergesellschaften können. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha pediglen ezis teőrténnęk, hogy ualamely Farago, uagi Rako Mester ez tisztesseges Cehet el hadná ... ez illien mesteris ... ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantárok, éllienek. Az az: az mint irua vagio(n), eőszsze ne tarsolkodhassanak [Kv; KőmCArt. 22].

összetársalkodik összetársul; a se asocia; sich vergesellschaften. *1589/XVII. sz. eleje:* se ketten, se többen eőszsze tarsolkoduan, semminemű miuet fel ne fogadhassanak ... hanem egyienkent minden társ nęlkwl es egiesegiedwl saiat kezek munkaiaual keressek eletecket [Kv; KőmCArt. 22]. *1596:* az en meg Neuezet zolgam talalt ez al peresre es vele eözüe tarsalkodúan kaptanak valami njeresegeth mellyet meg oztúan az en zolgamnak rezeben Juth egy paripa es egy paplan [UszT 11/43]. *1603:* Gall Janos ... vallia ... Nem tudom aztis mint tarsalkottanak eozwe Marton es Kaytar Istwan az marha dolgabol [Kv; TJk VI/1. 650]. *1629:* Keopeczi Daniel ... Nyireo Ferenczel tarsalkodot eozue, en mondek neky vegyetek engemis keozitekb(e), mosolyga, aual el valank | tudom hogy fele nyeresegben tarsalkodtak volt az mez gyűtesre coszue, de vgy hogy egy arant adgyanak penzt beleje [Kv; TJk VII/3. 107, 108].

összetekerget összecsavargat; a înfășura; zusammenrollen. *1638:* Az szeki ember Katona Peter mikor oda ada Szabo Hudi Giörgjnek az tüszőt latam enis, le oda az derekarol Szabo Geörgy eözue tekergete s el uiue [Mv; MvLt 291. 159a].

összetépelődik 1. összeverekedik; a se bate, a se lua la bătaie; aneinandergeraten. *1749:* Közepsö Palffi István vram Potentiose reám jövén öszve tepelődénk és az Falusiak választának el égj mástol [Tarcsafva U; Pf]. *1817:* semmi vétkes cselekedetét sem nem tapasztaltam ... azon égyen kívül, hogy étzer ... Turó Florával csak öszve tépelődtek [KLev.]. *1825:* ott tepelődtek de melyik verte a másikat nem láttam ... küljebb jövén ismét öszve tépelődtek [Havad MT; CsS]. *1834:* ebből veszekedés támadván öszve tépelődtünk kölcsönösön részegen [KLev.]. *1836:* Benedek János ... nekifuta Benedek Josefnek öszve tépelődének elig választak el [Malomfva U; Ben.].

2. összekap; a se certa; zusammengeraten. *1782/1785:* Détsei István Uram azon Ambrus Ferentznek inscribált Házhellye mellé Kratsunász Páskulynak égy házat akart építteni, a' mint hogy épitett is, a melly épités incommodumára lévén Ambrus Ferencznek, azért Néhai Détsei István Urammal öszve tépelődtenek, fenyegetteis volt Détsei István vram, hogy ki veti azon Házbol [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 326].

összeteremtettéz összeteremt, teremtettével összeszid; a bruftui/brusca pe cineva; jn abkanzeln. *1752:* öszsze teremtettezte mind urat es az gabonajat tallostol egjüt [Kál MT; Pf]. *1765:* Asztis hallattam, hogy mikor Baro Kemény Pál Urat öszve Teremtetészte[a] egy Szolga Biroval Szemtöl Szembe (igy!) [Marosbogát TA; Mk Paszaroj Mihály (40) zs vall. — [a]Kosztántin Toka]. *1767:* az után ismét öszve teremtettézé és Todor is viszszá mondá [Majos MT; Told. 26/5]. *1793:* Horváth Joseff rutul öszve káromolta, teremtettézte, sőt kurvázta [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt]. *1813:* Baratosi Joseffné Aszszony ... Nemes Dobolyi Mihály Uramot egy bizonyos örögség Gyűléseben, öszve teremtettézte [Dés; DLt 56/1814].

összetesz 1. *~i a kezét* összekulcsolja a kezét; a-și împreuna mîinile; die Hände falten. *1585:* Keötelwereö Balint vallia ... hogj Buchut veonk teolle, eozwe tewe a' kezet, es azt monda hogj az eleottis Azt Akarta volna [Kv; TJk IV/1. 441]. *1598:* Kis Peterne Martha azzonj ... vallja ... eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezet Borbelj Ferencznenek Annak vthanna vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgjel es zenteol zembe vgj kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott nekj Jegyben, s vgy fogdossanak kezet mind az leannyal, es mind Anniawal ... vgy Ada nagy halat Zabo Georgy az istennek, kezet eozze tewen, hogy az Jsten azt eonckj megh Atta ernj, mert ennek eleotte az Annya tartott ellent benne [Kv; TJk VI/1. 238]. *1602:* Buday Thamasne ... vallia ... Pokos Peterne ... eozze tewe az kezet izonyw eskeowessel monda hogy soha eo Nem twdgya mellyknek Adot teobbet masiknal [Kv; i.h. 596]. *1657:* Immár az én órám eljütt; kezeimet fogjátok és tegyétek öszve; nyújtóztassatok el s imádkozzatok ti is [KemÖn. 131].

2. összevet/hasonlít; a compara; vergleichen. *1769:* öszve tévén az igaz Aran(n)yal Jol meg ismerszik azon hamis Moneta ... el ne vegyék kigyelmetek [UszLt XIII. 97

gub.]. *1820 u.:* Testvérünk ... még ara sem volt kăpós[a] hogy az férjhez menetelre magátt ki készitse az mük Segedelmünk nélkül ... hoza elé az parafernumjátt hogy tegyük ösze az ö keresetivel az mijenkett [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Nyilvánvaló elírás *képes* h.].

3. *átv* együttvesz, összead; a lua la un loc, a aduna; zusammenrechnen/geben. *1710 k.:* Ezeket öszvetévén, világos, hogy a religio a fa, a törzsök ... a vallás pedig ... annak a fának gyümölcse, virága, levele [BÖn. 429]. *1828:* Számat vetvén Kardas János Kardas Győrgyel ... Pénzt, Buzát, Pálinkát, mindent öszve téve 9. Kilentz Rf 47 xr [Borb. I Kun Bálint sinfalvi unit. pap vall.]. *1838:* A' T: Fő Blro Ur parantsolattya nyomán az Aléra Czéhunk tagjai ön Zsebekből öszve tévén 16 Rfr: 15 xrt [Kv; ÖCLev.].

összetipeti-tapodja összetipegi-topogja; a merge cu paşi mărunţi şi nesiguri; trippeln-trappeln. *1847:* Kitsi Roza ... már nem csak szépen fel tud állani magátol, hanem megis indult és egyedül valamennyi ház mind öszve tipeti tapatja ... jöjjen, győnyőrködjék benne magais e falat kincsben [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

összetódult 1. összetorlódott; adunat, acumulat; aufgestaut. *1795:* (Az) arviz a Küküllő rendes folyamatját, az ottan lévő regibb, s már el pusztult Malom Czövekjeivel akadályoztatván ... cképpen öszve todult temérdek jég meg mozdulásával az Exponens Aszszony eö Nsága ... nagy költséggel fel epült drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd végső pusztulásra s veszedelemre hozná [Ádámos KK; JHb XIX/44].

2. egybesereglett; care s-a adunat/strîns (la un loc); zusammengeschart. *1819:* Szemeimmel láttam ottan a' vásár modjára öszve todult Nemességet [Remete Szt; Ks 67. 47. 28].

összetojul egybetolul; a se aduna/aglomera; sich anhäufen. *1770:* Az utrizált malom Silipi alatt Láttom enis a parondat öszve tojulva [Ádámos KK; JHb LXVII/129].

összetojulás egybetolulás; adunare, aglomerare; Anhäufung. *1770:* Mi okozta az Adámosi Silip alatt Lévő porondnak öszve tojulását ... azt nem tudom [Dombó KK; JHb LXVII/145].

összetold 1. egybetold; a alipi de ceva; anschließen. *1598:* a révről által az malomfali hágo nyil földre, az Zenthlélek felől valo borozdáján fel a malomfalvi nyil földnek az végen menvén[a] ... onnét elé menvén az hon malomfalviak és lengyelfalviak az gyepött össze tolgják [Derzs U; Barabás,SzO 341. — [a]A határvonal].

2. egymáshoz told; a înnădi; zusammenstückeln. *1732:* Hijuz hát béllés öszve tódva varva Táblákban vadnak nrő 11 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]. *1809:* Egy Hámnak a' Szügyit öszve todottam ... 2 Rf. [Kv; SLev. 2 Ambrus János szíjgyártómester kezével]. *1843:* Egy kengyel szíjat kitottam, égyet öszetottam [Kv; Újf. Nemessányi András szíjgyártó kezével].

összetoldozott összetoldott; care este alipit de ceva; zusammengestückelt. *1699:* Edgy, öszve toldozot készületlen rosa szin ángliai Dolmány nro 1 [Kv; WassLt Nagy Dobai Décsei Sigmondné Totfalusi Anna hagy.]. *1749:* Két darab öszve toldozott hiuz mál [Told. 19].

összetolvajoz tolvajnak mond/szid; a face (pe cineva) hoţ; jn Dieb nennen. *1765:* En Paszaroly Lupuj hallattam Füleimmel, hogy ... Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfütoszta, Teremtetészte Tolvajaszta [Marosbogát TA; Mk V. V/97].

összetölt egybetölt; a vărsa la un loc; zusammenschütten. *1851:* a' szujszékbol uegyenek fuszujkát mérve — azt válagassák meg nagy lapast külön; apro egy lábut külön nagy gömbelyeget mezei fuszujkanak az elegyest töltsik öszve de ne visza az szujszékba [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

összetöltögetett egybetöltögetett; care a fost vărsat la un loc; zusammengeschüttet. *1847:* Össze-töltegetett ó piros gyűledék [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

összetör 1. porrá tör; a zdrobi/pisa; zerschlagen. *1570:* Recepta Contra frigum dolorosa Vegy apiomot partem 1, Retrisoliomot partem 1, kaprot partem 1, Levestökömöt partem 1 Törd özwe Jol ... ös erös echetet Reaia es fachard meg [Nsz; MKsz 1896. 372]. *1580:* Aranyas Mwnek walo festek. Vegy 1/2 loth galichköuet, 1/2 loth saletromot, 1/2 nehezek zalamyakot, Törd özue zepen es ely vgy velle Mint Tudod [Nsz; i.h. 370]. *XVII. sz. eleje:* Orbantzrol valo Oruassagh az Zent illonazonj Fwet vidzeletiuel Törie eözue es aual mossa es reais kösse meggiogul [Kv; TJk X/2. 1].

2. két v. több darabra tör; a sparge bucăţi; in Stücke zerbrechen. *1783:* uttza kapuját és ajtaját ... egy szegény gyámoltalan özvegy Aszszony(na)k ... bé rontották, oszve törték; a kik(ne)k el fogatásokat a Birák(na)k kemenyen megis Parantsoltam [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével]. *1792:* az Annya kezéből ki ragadá a Szapullót, hogy öszve törje a Földhöz ütötte [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 15 Holgyán Josziv (18) vall.]. *1845:* a börös székeket pedíglen összetörve rontva ki hagyitották az udvarra [Kiskapus K; HG Br. Diószegi lev.]. *1849:* Sánta Vaszinak a Fia öszve tört égy ládát, v. fel rontott, de mit vett ki belőlle, nem tudgya a' Tanu [Héjasfva NK; CsZ].

3. vkinek vmely testrészét eltöri/összeroncsolja; a zdrobi o anumită parte a corpului cuiva; einen bestimmten Körperteil von jm zerschlagen. *1772:* Tudgyaé a Tanu ... hogy ... T. Nemes Kövár vidékin Drága Vilmán[a] Lakó Providus Dáncs Ignátot ... Hirse Vrsz Szomosujvari Communitas Jobbágya ... meg támodta verte, taglotta Vass vilával a' vagy csakányal Lábát öszve törte, hortzolta más Complex társával égyút [TL vk. — [a]SzD]. *1815:* Temettetett Nemes Nagy György ... ölte meg egy Nagy Fa az Erdőn ... Szívét, Máját, Tüdőjét és Bélit ki ontván 's lábait is öszve törvén [Burjánosóbuda K; RAk 89]. *1847:* Erre Varga Katalin azt mondotta a nép hallotára, hogy az ispánságnak nincs hatalmába eltiltani ... hogy ezentúl mindenki maga számára akár tűzi-, akár épületi fát szabadon vághat minden engedelem nélkül ... S ha mindezen rendeletei ellenére akármely gornyik ezt akadályozni merné, annak fejét, mint a kígyóét, törjék öszve [VKp 193].

4. tönkretesz; a distruge; zugrunde richten. *1850:* Maros Koppándiak is egy atyánk Testvériről rejánk szállott udvarunkat, ki Rabolták, öszve Törték [Nagylak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

összetördel 1. darabokra tör; a sparge bucăţi; in Stücke zerschlagen. *1570:* Zeoch Imrehne orsolyazzon azt vallya

hogy Mykor az Andras New legen ky Zabo Balinthne Marhaiat ely lopta volt, hogi eo neky vytthe az gywreot adossagaert fyzetny, Maszod nap Mwtatta az Kalmar Andrasnenak ... Es Kalmar Andrasne kezebe veottę forgatta es azt Montha hozza, bezek Rwthwl theordeltek eozwe [Kv; TJk III/2. 66].

2. vkinek vmely testrészét összetöri/roncsolja; a zdrobi o anumită parte a corpului cuiva; einen bestimmten Körperteil von jm zerschlagen. *1839:* láttam a jobb fule mellett lévö csontokat öszve tördolve [KLev.].

összetördelt darabokra tört; rupt în bucăţi; in Stücke gebrochen. *1795:* Arva losit látam, hogy öszve tördölt ág bogat hozott [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

összetöredezett összerepedezett; crăpat în mai multe locuri; rissig, ritzig. *1830:* Kis Cseléd Szoba ... veresre fesztett ajtoja jo záru sarku, és dészkáju, pádimentoma töredezett, padlázattya ép, a benne lévö nagy kementze füttöjével égygyütt öszve töredezett, két ablakjainak üvegei nagyobb részibe öszve töredezettek [Kv; Somb. II].

összetöret összeveret; a dispune să i se aplice cuiva o bătaie; jn zerschlagen lassen. *1847:* Azután ugyanazon maga mellé felvett emberekkel házomra jövén, tölem fenyegetödö hangon kérdezte, hogy ki parancsolatjábul küldöttem ki az embereket az erdöre, mert nékie resolutiója van, hogy azon szolgálattal nem tartoznak, s ha még ezen szolgálatra eröltetni fogom az embereket, ezekkel öszvetöret [VKp 197].

összetöretik darabokra töretik; a fi spart/zdrobit; in Stücke gebrochen werden. *1849:* Görgényi Porcellán Edények el raboltattak és öszve törettek 556 Rf [Dés; DLt Csedneki József üveges és pléhes boltjából Urbán bejövetelekor elrablott, összetört holmik lelt.] | az iró szobába meiszner-kemencze öszvetöretett [Dés; DLt].

összetörik két v. több darabra esik szét; a se sparge; in Stücke zerbrechen. *1744:* Láttuk hogy Eltetö Ferentz Ur(am) verte meg Móldován Kratsunt ... és mig a bottya öszve törött rajta addig verte [Szentegyed SzD; WassLt]. *1846:* Virág László ... a Darvas kezébe volt paltzát kivévén azzal addig ütötte Darvast míg a paltza mind öszve tört [Dés; DLt 530/1847. 11].

összetört darabokra tört; spart; zerbrochen. *1849:* Cseh Joseff ... házai felrombolásak alkalmával igaz hogy énis oda mentem, és akkor majd üressek voltak a Házok, mindent el hordottak volt belöllek, tsak valami öszve tört uvegeket s más edenyeket lattam a' házakba [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

összetud egybeszámít/vesz; a lua la un loc, a însuma; zusammenrechnen. *1568:* Michael eotwes Zilagy ... fassus e(st), Tudom azt hogy hamis hitonek monda ... es hogy Egyeb fele vetkeyth mongyak vala otues orbannak, ezeket mind ozve tudua(n) vgy vetetek az birsagot rea [Kv; TJk III/1. 179]. *1637/1639:* Eöregbik Tordaj Borbely Istuan Vrammal ualo vasarlas es keolcseoneozeseket Eozue tuduan fizettünk eokigjelmenek harmincz eott forintot hetuen penzt [Kv; RDL I. 111].

összetür összehajt/göngyöl; a împăturí/înfăşura; zusammenfalten. *1593:* Anna Kadas Mathiasne vallia, Estwe keseo fele vala mikor Janos deakne a' Baniaj azzontol Ghesztenet vasarla, Nem Adhata megh az arrat, az Azzonj sem hywe megh, hane(m) Ianos deakne, eozwe thwre Ghereznajat, es az Azzonj melle dugogata, Mondwa(n) Im kalach swteonehez Megiek penzert [Kv; TJk V/1. 430]. *1759:* Az Kalákos Popa Bálinth exponállya ... Látta a Kemény és az ház fedele között egj Szalonnát öszve Csomboitva vagyis türve, mely fel vala kötve egy Létzhez [Tyej H; Ks LXII/19].

összetürött összegöngyölt; înfăşurat; zusammengefaltet. *1683:* Mostan hozott uj terjeket ... Egy vég öszve türet gyoltsot fl 7 [Utl].

összeül megbeszélésre összejön; a se aduna/întruni la o consfătuire; sich versammeln. *1705:* egynéhányan öszveültenek és magokat, tudniillik az elmenendöket, a lista szerint háromfelé osztották és a generálnak felküldték [WIN I, 424].

összeüt 1. egymáshoz csap; a ciocni, a lovi/izbi unul de altul; zusammenschlagen. *1606:* Az utan eözze vezenek, mind kette(n) eözze wtenek ... de az wtesnek Tibald Peter leön oka [UszT 20/146 Catherina Relicta quondam Petri Molnar In Fenjed libera vall.].

2. *~i a tenyerét* tapsol; a bate din palme; klatschen. *1880:* A tenyerem tapsra fogom a gondolatra is, s szeretném összeütni [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összeütközés 1. összetüzés, ellenségeskedés; conflict, ciocnire; Zusammenstoß, Konflikt. *1710 k.:* láttam még a szegény, boldogtalan, névvel inkább mint valósággal fejedelem üdejében, hogy a két nagy monarcha öszveütközésében nem tud maga megmaradásán gondot viselni [BIm. 995–6].

2. találkozás; întîlnire; Zusammentreffen, Angrenzung. *1830:* A' Remetei és a' Görgényi Udvarhoz tartozo Havasos részeknek öszve ütközések között esö határait tudom [Köszvényesremete MT; Born. G. XXIV. 1. Fr. Máté (38) magister molae vall.].

összeütközik 1. egymásnak ütközik; a se ciocni; zusammenstoßen, aneinanderprallen. *1600:* en inkab hizem hogy az Nemes ember kwchya tengelye kereky sertegettek megh az Balinth lowaj labatis aminth eozze eotkeztenek vala [Kv; TJk VI/1.]. *1823–1830:* Pestre Budáról az úgy nevezett Repülö Hidon járnak által ... A hídon mind gyalogösvény, mind szekérút kettö vagyon, az egyiken mennek, a másikon jönek, hogy ember és szekér össze ne ütközzenek, mikor behágnak vagy kiszállnak [FogE 167].

2. (sereg) összecsap; (despre oştiri) a se încăiera/ciocni; (Heer) zusammenstoßen. *1704:* a lovas német is és városi lovasok visszatérvén szemben a kurucokkal, és a monostori templom megett öszveütközvén, öszvelöttek [Kv; KvE 294 SzF].

3. (határ) találkozik; (despre hotare) a se întîlni; angrenzen. *1684:* ezen szély föld végiuel más szélyföld lábbal öszve ütköznek (így!) [Borbánd AF; Incz. V. 58b]. *1727:* az Vajais s Gotsi n(eme)s Marus szekben levö faluk határi ezen bertzre jönek ki és itt ütköznek oszve, az Küküllö

Varmegyei határ szélyben [Ks 12/III Joan Janosi (46) ns vall.]. *1749/XVIII. sz. v.:* az ökör kötö árkán tul Diménhaza felé ütközik a két Gyepü öszve [Márkod MT; EHA]. *1782:* a Galgai határ a Gorbaival öszve ütközik, az onnan egyenesen lefelé mégyen mindenüt [Almásgalgó Sz; EHA]. *1830:* Tudom hol utközik öszve a K. Remetei és Görgényi Határ [Born. G. XXIV. 1 Jos. Kajtsa de Köszvényes vall.]. *1864:* Tölgymező ... fölgye követses ... öszsze ütközik nyugattrol az Alfalvi község határával [Gyszm; GyHn 40].

4. összefolyik, egymásba szakad; a se uni cu un alt curs de apă; zusammenfließen. *1681:* az hol edgy nehány fellyül származo apro Patakok öswe ütköznek [Nagykapus NK; EHA]. *1701:* a Sz. Anna felöl alá jövö vizis öszve ütközvén és egjben jüven mind az három ága az Maros vizének az Vámos hid mellyékére, az ártott, és az rontotta szaggatta ezen ... földet [Mv; Berz. 13. II/21].

5. (két személy) váratlanul, hirtelen összetalálkozik; a se întîlni (cu cineva) pe neașteptate; sich unerwartet treffen. *1807:* Nékem beszéllette Kanyo Antal Uram mikor a mezőbe mentek Imetsfalva felé Ugyan járék mihelyen tanálkoztam a kis Mezőn öszve ütközénk Imre Daniel Urral [Gelence Hsz; HSzjP Fejér István (47) col. vall.].

összevadászik lázas igyekezettel megszerez/megnyer; a reuși să obțină ceva după multă stăruință; mit großer Bemühung erringen/gewinnen. *1889:* Téged annyi sok ember szeret. Ha utánalátsz, tudom, legalább 50 előfizetőt összevadászol [PLev. 147 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összevág 1. feldarabol; a tăia bucăți; zerschneiden. *1811:* Rajta! vágni kezdtük öszve a' talpokat 'S úgy intéztük-el a' Házak állásokat, Hogy mindegyik szemmel légyen a' Nap-felé [ÁrÉ 26].

2. egymáshoz sújt, összecsap; a se lovi reciproc; zusammenstoßen. *1634:* Latam azt hogy az oregh Emberrel ozve vaganak Zabo Istvannal, de en nem tudom mellik vagta Zabo Istuant [Mv; MvLt 291. 25b]. *1635:* azonba(n) szabliat ranta Debreczieni, es özue uaganak Nagy Miklossal, is többenis erkezve(n) hozzais utenek, is le utek az földre [Mv; i.h. 40b].

3. megszúr, a înjunghia/tăia; stechen, zerschneiden. *1814:* a Disznáját öszve ne vágtam volna [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: *~ják egymást* kölcsönösen megsebesítik egymást. *1678:* Hallatlan példájú hűség az a végbelieké ő nagához, hogy külömben meg nem vesztegethette Vesselényi Pál uram őket. Harsányinak kapitányságot igért ... az katonaságot hitegetteti, mely miatt nagy confusió vagyon köztök, félő hogy öszve ne is vágják egymást [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

4. lekaszabol; a căsăpi/măcelări; niedermetzeln. *1677:* az ellenség igen kezdett gyülekezni s ha csak hevernek, öszvevágják őket [TML VII, 544 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

5. *szitk 1843:* a közelebb mult vasárnap a falu közöt leindulván s hallok valami kutya marokodast ... a Meltosagos Grof Ur cseledjeivel együtt igyekezelt (!) elválosztani, azomba arendás Kotsis Károly ... azt kiáltya a Grofnak — varj meg Baszszam a bolond szentedet, Bolond Részeges Grofja — nintsen eszed még az Istenedetis öszvevágom [Moson MT; TSb 49].

6. egybenyit, átjárhatóvá tesz; a deschide acces între două încăperi; ineinanderöffnen. *1705:* Ugyan ma alkudtam meg a kőmívessel, mivelhogy az szomszéd házat is öszvevágjuk [WIN I, 521]. *1741:* Hallottam mikor a' bányát öszve vagtuk, hogy Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartok Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd meg találod [Torockó; Bosla. Tamás Albert (39) jb vall.]. *1742:* egy nagy darab kortzot én hoztam ki párban, melljet nékem a' Gazdák adtanak 's azt mondották hogy a' bányát öszve vágván a' közröl rántották vólna el [uo.; i.h. Rátz Dani (22) jb vall.].

7. összetalálkozik, érintkezik; a se întîlni; angrenzen. *1784:* Tudam azt bizonyoson a Gálakéra jártamb(an) közt rokott a Gálak Bányája a Lázárakéval, mint hogy a Lázárok Bányájával vagott most oszsze s az Lázáraké volt ez az Controversias hely [Torockó; Bosla Greg. Tsupor (40) jb vall.].

8. összefolyik; a se uni cu un alt curs de apă; zusammenfließen. *1864:* A Holtárok ... a falu közepén ösze vág a Csinod patakkal ... s e' kettő a falu derekán ösze őmölve Nagy pataknak neveztetik [Szárhegy Cs; GyHn 53].

összevágás egybevágás/nyitás; deschiderea unui acces între două lacuri; Anschluß. *1725:* 43 napszámosnak ki fizetesire ... kik ... az két tó partyát menedékesen le vágták, s a' két tó öszve vágásán is segitettek fl. hung. 8 den. 19 | adtam tiz muskoterosnak, az kik az két tó öszve vágásán dolgoztak à d: 24 [Kv; Ks 15. LIII].

összevagdal 1. fölaprit, összevagdos; a tăia în bucăți; zerschneiden/hauen. *1670:* az teöb fa szerszamokat az kik maradtanak volna azokat az Nemetek egettek, rontottak, vagdaltak eöszve [Kv; RDL I. 152]. *1741:* azon a hellyen az Falusiak ott az ekeitis öszve vagdaták vala és Juhaitis meg öltek vala az Vas Urak(na)k [Velkér TA; Ks]. *1778:* Az Nehai edes Atyámtol hallottam, mitsoda engedelmes Fia volt Etzken Miklos az Attyához, mert Attyának az Kas Meheit az Kertben mind az földhöz verte, könyveit mind öszve vagdalta [Albis Hsz; BLev.]. *1779:* eö Nga háloját az Vékböl ki aggrediálta, ki turbálta ki akarta az hálott öszve vagdalni [Záh TA; Mk V. VII/12 vk]. *1804:* a Toplitzai havasban készitett Tutaj Gerendáinkért hol kevesebbet, hol többet vontak rajtunk, azzal fenyegetvén bennünket, hogy ha véllek meg nem bekéllűnk mind öszve vagdallyák [Toplica MT; Born. XVb].

2. földarabol; a îmbucătăți; zerstückeln. *1760:* Az múlt éjszaka egy jó koca-sertésem kinmaradván, a pap kertibe ment vagy az ajtaján, vagy a kapuján, s <a pap> maga két kezével a kutyája szájába öszvevagdalta egy fejszével [RettE 110]. *1763:* az Ak tyukjai, majorsági és sertési altal menvén, ottan az II-(o)k öszve vagdaltak, az Ax Aszsz(onyna)k jószágára által hánták [Torda; TJkT V. 167].

3. (szablyával/karddal) megsebesít; a răni (cu sabia); (mit dem Schwert) verwunden. *1610:* Nem lattam zinte Az vagast, de latam hogi Menihart Balassal vagdalnak uala eösze az A. tudom hogj teolle esett az Vagas [Derzs U; UszT 49a]. *1736:* Kolosváratt minden templomainkot elvévék, az piaczi templom tornáczában egynéhány papunkot megölék, ugy egy jusuvität az Farkas-utczai templomban, az többit eszevagdalák, végtire az papjainkot Kolos-Monostorra csapák [MetTr 424]. *1744:* hallam hogy beszéllik meg eset szegény Hüvejes Jánosnak mert öszve vagdalták [Mv; Told. 27]. *1849:* Nehai Csch Iosefet tulajdon lakoházánál ... rutul öszve vagdalták lántsájokkal, s Fia Csch Sándor tele volt vérrel [Héjasfva NK; CsZ. Hegyi Mihály

(18) vall.]. *1850:* egy nagjobb Testvér Bátyámat Veresegyházán az Falusiak meg ölték 3. léány gyermekét öszve vagdalták [Nagylak AF; DobLev. V/1289 Dobolyi Bálint kérv.].

4. összekaszabol, felkoncol; a căsăpi; niedermetzeln. *1732:* rutul szida fenyegete is hogy ha meg kaphattya öszve vagdallya soha meg nem menekedik hogy oszve nem darabollya [Szentimre MT; BalLev.]. *1764:* az en Vramot ... kerdezi hogy hol vagyon mert ha meg találllya öszve vagdallya [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. *1765:* Gyermán Urszulyt mind az öt fegyveres Limitaneus ... öszve kontzolni s vagdalni akarták [Aranykút K; Ks]. *1801:* testének minden részeit öszve vagdalván holt elevenen hagyák [Feltorja Hsz; HSzjP Kováts András (18) ifju Legény vall.]. *1803:* a' Remeteiek ... azt izenték viszsza, hogj Feléjek senki, a' kinek kedves az élete, kozelitteni ne merjen, külömben öszve vagdallyák, 's keresztül lövöldözik [Toplica MT; Born. XVc. 1/57]. *1804:* soholt meg ne állyon, mert különben ha valahol megtalálja, ugy öszve vagdallya, mint azt az inget [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Szk: *halálosképpen* ~. *1747:* edgj Pakulárjat az Kis Fenesiek(ne)k ... fejszékkel halálos képpen öszveis vagdalták volt, és nemís volt reménség iránta hogj meg éllyen [Sztolna K; JHb 74].

Sz: *1764:* öszve vagdalja hogj a koporsoban sem tudgjak öszve rakni a testit [Tarcsafva U; Pf].

5. egybenyit, átjárhatóvá tesz; a deschide un acces între două încăperi; ineinander öffnen. *1742:* Enis az Jstalljon dolgozván tudom mikor az bányát öszve vagdaltuk, és akkor megh egyeztenek, olljan formában hogy egymásnak kárt ne tegyenek [Torockó; Bosla. Vernes István (24) jb vall.].

összevagdalhat összevagdoshat, feldarabolhat; a putea tăia în bucăţi; in Stücke zerschneiden können. *1731:* eő Nagokat eő kegyelmeket egész Plénipotentiával authorálvan az iránt hogy ... az hajot öszve vagdalhassák [Fejér m.; JHb XXIX/13].

összevagdalt feldarabolt; care a fost tăiat în bucăţi; zerstückelt. *1777:* ott közel valami Czigány Hurubák lévén az öszsze vagdalt fákat mind réájak hánták ugy annyira hogy majd oda ölték a Szegény Czigányakat [Hosszuaszó KK; BLt 9].

összevagdaltat földaboltat; a face să fie tăiat în bucăţi; zerstückeln lassen. *1756:* a' melly Hidat ... ő Nga tsináltatott, aztat minél hamarább öszve vagdaltattná [Koronka MT; Told. 19/17].

összevagdaltatik megsebesittetik; a fi rănit cu cuţitul; verletzt werden. *1800:* Ketzan Juvon es Vaszi ... valami Zágori emberektől meg verettetenek öszve vagdaltattanak [Kőród KK; Ks 67. 47. 27].

összevágott összevagdosott; tăiat în bucăţi; zerstückelt. *1679:* Oltványos kert ... Galybol öszve vagott kerétése vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140].

összeválogat egymáshoz illőt kiválaszt; a alege; auswählen. *1640:* A bervei gyermek lovakat dicsirik igen, holnap azokot is meg látom, s ha leszen 6 egy szőrü köztök, öszveválogatom édesem őkőt [RákCsl.cv. 63 Rákóczi György feleségéhez].

összevár kivár; a aştepta cu răbdare; abwarten. *1679:* Szükség igen kglmes uram Ngodnak az urak ő kglk tetszéseket öszvevárni és úgy bocsátani az portai csaust [TML VIII, 450 Teleki Mihály a fej-hez].

összevarr 1. egybevarr; a coase din mai multe bucăţi; zusammennähen. *1576:* Wadnak fewal heak kekesek egy wegbe negy fewal hera walo Item wagion esmegh ezwe warwa hat fewalhe [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11]. *1732:* Hijuz hát bélles öszve tódva varva Táblákban vadnak nro 11 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]. *1771:* Egy vég vastag abroznak valo baratzk magos öszve varva [Nagyida K; Told. 19].

2. egymáshoz kapcsol/erősít; a lega laolaltă; verknüpfen, befestigen. *1720:* Az Udvar Haznál Tanáltatott ... Sodor 4 Bog haj 4 Ennek hármaban vagyon ketto-ketto öszve varva [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. *1793:* A 61 Dézma Malatzok Aprolekjainak Specificatiója ... 10 Szalonna ... Ezeknek apro Hajait öszve varva lett 9 [Hadad Sz; JF 36 LevK 152–3 Benkő Elek számt. kezével].

összevarrás egybevarrás; cusutul laolaltă (a unor bucăţi); Zusammennähen. *1863:* két széllyöl öszve varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesitve [Adámos KK; Palotay 20].

összevarrat összetoldat; a dispune să fie cusut laolaltă bucăţile; zusammennähen lassen. *1704:* nem igaz az, hogy a német zászlók volnának, hanem csak lepedőket varrattak öszve, és úgy festették, és sast is csak festettek reájok [Kv; KvE 293 SzF].

összevarrott egybevarrott; cusut laolaltă; zusammengenäht. *1679:* Egy el szőkött, Illyés nevű szücz egyet mása ... Ködmön allyára valo, toldozot fejér, s fekete dirib darab bőrböl öszve varrott, gyermeknek valo, hat öl org. 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 82–3]. *1681:* Aszszony Háza ... Vagyon ezen házban ... öt süvegre valo öszve varrot nest fark (:vagyon benne nest fark Nro 20:) [Vh; VhU 537–8]. *1704:* Egy aranyas viseltes fökötő, dirib darab arany és fejér Csipkekbül össze varrott [Kv; WassLt]. *1714:* Nyusz Hatokbul öszve varrot 6. Tabla bőr fl. Hung. 20 [AH 18]. *1732:* Egy biborbol öszve Varrot kis Vánkos hajacska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8]. *1742:* posztószéélyböl öszve varratt [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1756:* Posztó széllyöl öszve varrott asztal Takaró 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 20].

összevásárlandó care urmează să fie cumpărat; etw. zu kaufendes. *1833:* az eltronfolt és öszvevásárlando szilvának fele része merőbe az én udvarom[a] szükségére fog ki főzettetni [Kv; JHb. — [a]Ti. a bérbeadó br. Jósika Jánosnéé].

összevásik összefekszik; a se culca în acelaşi pat cu cineva; sich zusammenlegen. *1844:* Szakmári Ferentzet ugy az ágyassát ismérem ... tudom, több versen kivánta volna elidézni az Ágyassát; de még is mindenkor öszve vástak, és most ismét terhes tölle [A.sófva U; DLt 1441 Kármány Zsigmond (51) vall.].

összevégez dönt; a decide/hotărî; entscheiden. *1705:* Ebéd felett elő hozódván az elmenő és kéredzeni akaró

magyarok dolga, akik már öszvevégeztenek az kéredzés iránt, és akik még akarnak maradni [WIN I, 461].

összevegyít egybekever; a amesteca; vermischen. *1804:* a' Tentátt meg kormozta, Ugy kormot és tégla port öszve vegyitett [Kvh; HSzjP Bajko Mihály (46) gy. kat. vall.].

összevegyül egybekeveredik; a se amesteca; sich vermischen. *1860–1861:* a Kis-Küküllő ... ágya jó darabig köves, lejebb iszapos, fövenyes; vize mikor Tiszta, jó, iható, de mihelyt Sófalváról a parajdi sóakna mellett lefolyó korondi patakkal öszszevegyül, megsósul és gyakorta annyira, hogy csak a barmok ihatják [Benkő,MszIsm. 6].

összever 1. nagyon megver; a cotonogi, a bate zdravăn pe cineva; durchprügeln. *1593:* Peterdi Istuan, Jaraj, Zilvassi Istuan iobbagia vallia: ... Samuel deakne be fordula az boltba, es az legini tapotni kezde, es kezet eozue verni, es esmet azon rut zitkokkal kezde zidni, de az Azzoni semmire okot ne(m) adot [Kv; TJk V/1. 412]. *1730:* két Gyermekeit öszve verte, fojtogatta, taglotta, bestelenitette [Dés; Jk]. *1834:* a' Tiszt ... a' feleségit-gyermekeit öszve verte — a' házbol ki idézte, a' kik harmad napig bukaltakis a' kertbe [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap vall.]. *1849:* láttam Cseh Sándort az udvaron öszve verve véresen [Héjasfva NK; CsZ].

2. *~i a kezét* összecsapja a kezét; a bate din palme; die Hände zusammenschlagen. *1574:* Nehay eottwes Istwanne hallotta hazaban Breda[a] hamis hitw Zakanne Az olah penzeiertis Meg eskwl az leanyod zemeis abba apada ky, Az keozben az kezet Igen very volt eozwe [Kv; TJk III/3. 407. — [a]Tollba maradhatott: azt mondta]. *1582:* Orsolia Kis Istwannę ... vallia, hallottam Rengeo Anna zaiabol az kezet eozwe verwen, hog kurwas Latomak mondotta Igiarto Georgieot, es eg faluban tartanak a' fattiat [Kv; TJk IV/1. 70].

3. széttör, apróra tör; a zdrobi/pisa; zerstückeln. *1584:* Anna Pal Breknerne vallia, Semmy teye ket wneomnek Ne(m) león el vesze, es mikor panazolkodüa(n) Sirankozna(m), Arra tanitanak hogy a Thehenemnek vizeletit es Ganeyet (!) az Tey zewreo ruhaba tegie(m), Es eozwe veryem a' ruhaba és ell leone az Aky dolga volna [Kv; TJk IV/1. 250].

4. *~i magát* összecsoportosul/sereglik; a se aduna/strînge; zusammenscharen. *1611:* Az kurtánság öszvö verte volt magát mint egy százig valo [Veress, Doc. VIII, 219–20 Baksi Mihály gr. Mágochi Ferenchez]. *1653:* Azok nem magyarországi hajduk voltanak, hanem ott a tartománybéli szegény jobbágyból állottak, azok verték volt öszsze magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSz]. *1690:* a tatárság a templom táján öszveverte magát ... végre ők is attak két murzát zálogban, én is attam két embert, hogy az gyútogatástól megszünnek és az tüzet engedik oltani [SzZs 720]. *1761:* (A románok között) Felette nagy disturbium vagyon ... az unió felett, mivel az országban az unitus papokat a templomokból kirekesztették mindenütt ... Zalakna körül[a] ... verte öszve magát, kiket hogy sedáljanak, a méltóságos gubernátor úr, s thesaurarius Bornemisza Ignác úr együtt elmentek volt, de semmit sem tehettek velek [RettE 117. — [a]Hatezernél több].

összeverdes összevereget; a bate rînd pe rînd; verprügeln. *1826:* azokot is Bányai István es Szabo Martzi öszve verdesték [Dés; DLt].

összeverekedik egymással verekedni kezd; a se bate; handgemein werden. *1597:* Az my eletünken uala az J latua(n) az Actort ... Azon ki úghrek a' kerten. ala mene az vtho(n) Azon közbe ugj verekettek eösze, de azt ne(m) latta(m) mikor esett, hanem latta(m) hogy veres vala az Actornak az orchaia s inge rúhazattia raita [UszT 12/77 Martha consors Alberti Balinth de Farkaslaka vall.]. *1748:* az Oklasi Ökör pásztorok a Nadasdi Ökör pasztorokkal rutul öszsze verekedte(ne)k [H; JHb XXXII/29]. *1752:* Hogy a fársáng érkezék penig, Alb Opra meg Házasadván, énis oda találtam menni, mi haragja érkezett reám, meg támadván: öszve verekedtünk [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.]. — L. még VKp 185.

összeveret seregbe szerveztet; a dispune să se organizeze în oaste; in Truppen organisieren lassen. *1657:* Ibrányi Mihályt és Huszár Mátyást is visszahívatá, engem pedig bocsáta ily ordinanciákkal: 1. Hogy Bakos hadait öszveveretvén, azon nyomon utánamküldi [KemÖn. 230].

összeverődik társul vkivel; a se asocia; sich zusammentun. *1657:* Emitt az fejedelemasszony szállásán Balling Jánosnak fiát, Györgyöt, és vejit, Lövei Gergelyt megfogák, az munkácsiak közül egy Földvári János néhány lóval öszveverődvén, üzve ugyan s ellenkezve elmenének, Munkácsban hírt vivének [KemÖn. 146].

összeverődött egybesereglett; adunat (la un loc); zusammengeschart. *1657:* Szendrő tájékjára ... aláérkezvén az Bodva vize mellé, odaérkezének előmbe Bakos Gábor öszveverődött hadával [KemÖn. 250].

összevesz 1. összekever; a amesteca; vermischen. *1576:* Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Törd meg es kend be velle az vasat [Nsz; MKsz 1896. 368–9]

2. együttesen vesz, összegez; a lua/aduna la un loc; zusammenrechnen. *1802:* Melly fellyebb irt Specificatio szerint minden nemü költsegeket öszve véven haromlik égy Sessiora Tiz Rhfor [M.zsombor K; Somb. II] | mennyit érő kára lehet a' Felperes Meltosàgos Bàronissa Aszszonynak ? meg intézvén, szamba vévén, és arrokat is még határoztatvan, öszve véve mindeneket; az Exequenda Summát figáltuk következendőleg [BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

összevész 1. összekap egymással; a se certa; mit jm in Streit geraten | megharagszik egymásra; a se supăra; sich erbosen, in Zorn geraten. *1573:* Jeowe egy Ember hozzam ... ky Az Al peres zolgaywal ot kyn vezet volt eozwe kyben en semmyt ne(m) tuttam [Fráta K; SLt S. 12]. *1579:* Az 10 september Az pencz zedök es az saffarok özwe weztenek wala [Kv; Szám. I/XVIII. 33]. *1584:* Nagy Janos Aytony, Farkas Pal Coloswary valliak, Ez Kis Mihallial egwt Izunk vala, Es eozwe vesze eg legenniel ez Mihaly, ky ranta kargiat es hozza chopa a legenheoz [Kv; TJk IV/1. 322]. *1599:* weön egy Menes lowath, az wemhetis kewanta, de Albert batia(m) nem atta, eözzeis weztek miatta, de wgia(n) ne(m) atta, mind holtigh tagatta, hogy se(m) atta sem igirte [UszT 14/21 Michael Kerestely Jenlakiensis lib. vall.]. *1637:* mikor az ket aszonj eozue veszenek halla(m) hogi szidak egj mast, morgottak egjmassal eleget [Mv. MvLt 291. 89a]. *1724:* Etsedi ... öszve veszet Pekrivel,

miért, azért, m(ert) egy Leány vagjon ott nála, a kitis kinoz, vér, hogy miért n(em) enged neki [M.királyfva KK; BK. Szakáts Simon (30) jb vall.]. *1786:* öszve vezett Tot István az nevezett Fogadosnéval ... de nem vettem észre mi okbol, és ottan rutul Szidni Gazolni kezdette [Hidvég MT; GyL. Frunza Demeter (49) vall.]. *1792:* Az Osztály után tudom hogy Péter az Anyával öszve veszet tsak hamar, és el ment Banatusban Tanittónak [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 3 Padurean Iuon (45) vall.]. *1813:* Köntzei Dávid Urnál most közelebről kivel veszet eszsze ezeket mű mind ki felelyük [Karatna Hsz; HSzjP].

Szk: *egymás között ~. 1583:* Keomywes Imreh ... vallia, Tudom azt hogy Igiarto Georg es Igiarto Ianosne eg maskeozeot eoszwe vezwen eg mast rutul zittak es haragoson voltak eg massal [Kv; TJk IV/1. 137]. *1669:* az consiliáriusok egymás között öszveveszvén ... <el>oszlottanak [TML IV, 524 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz] ✱ *egymással ~. 1665:* Tudom azt az kérdesben hogy egy olykor eoszsze veszenek egy massal ruttul [Usz; Pf] ✱ *szóval ~. 1710 k.:* Norimbergában odaadék két tallért, de ő többet kér, öszveveszénk szóval, és Csernátoni Pál nyakon csapá ... ugyancsak jól a kocsist [BÖn. 572].

2. háborúságba keveredik; a intra în conflict armat; in Krieg geraten. *1619:* De én most mondom, hogy oly barátja Mátyás császár az hatalmas császárnak, én jól tudom, hogy nemhogy Jenőért vesznének össze, de ha Vácot elrontaná is, nem vesznének össze [BTN[2] 209]. *1630:* soha az német nemzet addig török császárral össze nem vész, valameddig Erdélyt vagy mesterséggel, vagy karddal hozzája nem köti, azki ha valamikor meglészen, azon órában, tudja nagyságod, hogy kész az német császár hada az török ellen [i.h. 429]. *1657:* Érkezék az táborra oly hír, hogy az budai vezér Bethlen Istvánnal újobban derekasb hadakkal megerősödvén jűnének reánk; ezen az ország hada kezde lenni nagy zsibongásban, mert mind az fejedelemtől nagy rész unakodva vala, mind pedig törökkel örömest öszveveszni nem akarnak vala [KemÖn. 177].

3. összeverekedik; a se bate, a se lua la bătaie; handgemein werden. *1584:* Zabo Janos vallia, leowe hozzam a' chizar peter leania ... Es monda hogy az vra chiszar Istwan oda az Apiahoz leót volna, es ... eozwe vesztek volna az Apiawal es wsteokeót vonanak [Kv; TJk IV/1. 298]. *1585:* Daroczy Caspar hwty Vta(n) vallia ... teobennis valanak otbe(n) a' kis hazachkaba Iffiak, ot Vinczeuel eozwe veszenek es ige(n) wonak eg'mast [Kv; i.h. 505]. *1598:* Sos Istwan ... vallia ... terenk be az lobagi Andras korchiomaiara ot múlatank Júta oda Borsos Gergely nagy rezegen ereossen kezde garazdalkodny zitkozodny vegre eozwe vezenek Andras deakkal, en ki menek megh nyergelem lowamat, en azt ne(m) latta(m) mint harczoltak [Kv; TJk V/1. 179]. *1606:* Az zo keozbe hallam monda Tibald Peter hogy Tud eo olljan igazat mo(n)danj mi(n)t eó, Azon vezenek eösze vgy verekedenek megh [UszT 20/146 Georgius Koúacz de Kadiczfalúa jb Joannis Benedekfj vall.]. *1638:* azonközben ózue Vezenek, de mikor Vontak ki az kardot nem lattam Cziak lattam hogi az Vonakodas közben egy nehanyan fogtak az kardot, es ugyan azon tusakodasban esett az Seb Horuat Lazlon [Mv; MvLt 291. 138b]. *1709:* Öszve veszett Palos János Szoboszlai Józseffel, körmelték egymást és hajokat tépészték [SzZs 759]. *1750:* öszve vesze két olá Fitsor egymáson vért tőnek [Sszgy; HSzjP Serester Sámuel pp de Szemerja vall.]. *1761:* Ferentz Lőrintz ... nem tudam mi ókból az öcsivel Andrással, öszve veszvén, a' vékonnyába ütette a' kést [Szászsztiván KK; BK. Martinus Kötélverő (36) jb vall.]. *1809:* veszekedve kotzodva az Csűrbe ki menvén ottan öszve vesztűnk és dulakodtunk [Dés; DLt].

összeveszés szóváltás, háborúság; ceartă; Wortwechsel, Streiterei. *1560:* Az mesterek auagy leg'enyek ezwezesebe ualo meg Bekelteteserol [Kv; ÖCArt. 13]. *1567:* tertent wolt neminemw Igienetlensegh, es ezwezes az folnagytol walo zam wetel felöl [Vizakna AF; TT 1881. 189–90]. *1568:* Thomas budai ... fassus e(st), Tudom azt hogy ez el mult eztendǫbe ... volt az ǫzue vezes Jtúes orban es ǫtues gergel kǫzǫt es harmadnapra meg bekeltettwk ǫket [Kv; TJk III/1. 79]. *1571:* kmed tegyen Jol az zegeny legennyel es zabadecha megh kmed mert az mint ertem ot sem volt az ózue vezessnek óta (?) [Somkerék SzD; BesztLt 3504 Gr. Erdely de Somkerek kezével]. *1584:* Bakay ferencz vallia ... Az Eozwezes penig ebbeól tamada hogy Andrasnak egy thiukia zaladot volt Danch Lórincz vdwarara Kiert erette kwldi egy gjermeket Andras ... es azert zolalkozek meg ozta(n) Andras hogy a' giermek igy panazla hogy eotet Danch Leorinch megh Rúgdosta zitta volna [Kv; TJk IV/1. 361]. *1598:* Tórtent volt valamy habürüsagh eozze vezes, az Also Jaray hataron ... ez luanfoluiok keózeóth ... es az Also Jariok (!) keózeóth [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. *1606:* Az eökrek arra feleól valo eösze gywlekezest tudgia s az eösze veszeseketis [UszT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalua pp vall.]. *1630:* az Eőzue veszest kialtozast hallotta(m) de nem ertette(m) [Kv; RDL I. 20]. *1657:* Balog Mihály, jeles vitéz ember és nem is részes kapitánya árultatásában, melyről az kassai generális asztalánál is volt öszveveszések [KemÖn. 118].

Szk: *~t indít. 1640:* Regeleo hetfeon ha ki veszekedest es eoszue veszést inditana büntetese f. 1 [Kv; KovCLev.].

összeveszet összeveszít, háborúságot idéz elő; a dezbina; entzweien. *1694:* az franczia feltett czélja ez volt, hogj az Bavátiai (!) házat ezen causával összeveszesse az Nimburgumi hazzal és hadat indittasson egyikkel a másik ellen, hogy annál jobban férjen az dologhoz [IIAMN 333–4].

összeveszett összetűzött; certat; in Streit/aneinandergeraten. *1657:* mint két egymással öszveveszett vak kuldusok hadazván, s mindenik, egyik egyfelé, másfelé másik, hátramászván, az Úristen csudálatosképpen választotta s futtatta őket kétfelé [KemÖn. 175].

összeveszt összeveszít; a învrăjbi/dezbina; entzweien, veruneinigen. *1726:* mondám ő kg(ne)k mit cselekszik kgld, miért akarja a két urat öszve veszteni holot majd csak nem edgyek [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 4]. *1811:* A' két békességben élőt öszve veszti, Magát harmadiknak közikbe ereszti [ArE 93].

összevesztés összeveszítés, háborúságba elegyítés; dezbinare, învrăjbire; Entzweiung. *1657:* de én jól látom vala azt, hogy csak az öszvevesztésben igyekeznek, és abban, hogy, ha tőlünk hozzájok férnének, minket haraggal vevén el mellőlök, hertelen obruálnák az svecusokat [KemÖn. 283].

összevesztet összeveszíttet, háborúságba elegyíttet; a provoca dezbinarea; (I.cute) miteinander entzweien,

Auseinandersetzung provozieren. *1619:* Urgeálták az papokat, hogy ez csak ti dolgotok, hogy összevesztettétek az orszagokat, s megbéléltessétek, mert bizony másképpen leszen az dolog [BTN[2] 307]. *1657:* Ezen Imrefi több hasonlókkal az törököt, németet, azoknak császárokat contemnáltatták, az regnicolákkal öszvevesztették [KemÖn. 28]. *1661:* megitílhetvén Kegyelmed, az dolgok is mely nagyok legyenek, egy császárt mással öszve vesztetni, arra pedig sem instructióm elégséges, sem plenipotentiám nem lévén, tudja csak az Isten ... micsoda fáradsággal és elmém törésével hoztam én csak abba a karba is az dolgot [TML II, 55–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

összeveszthet összeveszíthet, háborúságba elegyíthet; a putea dezbina/învrăjbi; entzweien können. *1619:* Mindazáltal ... az török barátságról, szeretetről kell szólni ... hiszem, az neki nagyubb öröme ez világon, hogy keresztyént keresztyénnel öszveveszthessen, és az ő birodalma azalatt terjedhessen [BTN[2] 383–4].

összevesztő összeveszítő; învrăjbitor; verfeindend, entzweiend. *1678:* azt csak tulajdonítja némely szóhordozó s bücsületes embereket öszvevesztő s azzal kereskedő hamis embereknek [TML VIII, 158 Jó Mihály Teleki Mihályhoz].

összevet 1. egybeszámol; a aduna/socoti la un loc; zusammenrechnen. *1582:* Ezeket Az f. 420/11 penzheóz eozwe vethwen tezen, f. 433/81 [Kv; Szám. 3/VII. 16] | Keowetkezik az Kantoros Zolgaknak fyzetessek ... Ez Eztendey fyzetesseket Eozze vettwen tezen f. 1.50 [Kv; i.h. 3/V. 55 Léderer Mihály sp kezével]. *1583:* Az eleobbely Restantiat ... Ez mostanywal eozwe vetwen es zamlalwan teszen ... f. 479/44 [Kv; i.h. 3/X. 18]. *1681:* Mely Juhoknak az Araert es az Tiz forint kez penzert tudni illik eozze wetűen Hűzon eót forintert, Ada Santa Peter Apor Lazar wramnak Zalagon negj hellien ualo szanto feoldeket czik szekben Lazar falűa keorwl [Cssz; IB]. *1775/1781:* Ezen Al Gyógyi Jószágnak elő számlált jövedelmi egy esztendőben egyik Méltoságos Udvar részére, hány Magyar forintokra mennyenek légyen, a ki tud hozzá ezekből vesse öszve, 's meg tudja [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351]. *1793:* a fellyebb valokkal öszve vetvén, mégyen az egész adosság 56 Rh forintokra [K; Somb. I]. *1796:* az egész Határunkan lévő s már elő Számlált allodialis Szánto földeknek javát roszszát öszve vetve, minden kalongya ros más fél vékát meg ereszt [Méhes TA; WassLt].

2. egybevesz, együvé vesz; a lua la un loc; zusammennehmen. *1632:* Diszno Uám. Diznaiok az reghi usus szerenth minden huszoneöt diznobol veznek edgiett uámban ... es ha kinek diznaia huzoneőtre nem telik, mas ember diznaiual uetik eőzue [Grid F; UC 14/38. 5].

3. összehasonlít, egybevet; a compara; vergleichen. *1627:* az Fodor keortuely szeriben ket irotuany ... ezt az ket irotuant eoszve vetettwk egienleok(ne)k itiltwk [Galambod MT; Told. 26]. *1636:* az melly értelmes ember az nyomtatatott exemplarokot az irottal öszve veti, világoson eszében veheti [ÖGr Aj. 1a]. *1650:* be aduan ... mind az Relatoriat mind az kit eok tsinaltak, mind penigh az Assessorok feleltette Relatoriat, azokat eoszue vetue(n) ki laczik abbol hogy az két Relatoria ellengezik edgyk az masikkal [UszT 13b]. *1756:* ha még egy petakon meg vehetni egy kevés papirósat külgyen vagy 12 konczot szamomra had vessem ösze az it árult papirosnak jóságával [Nsz; JHbK XXIV/11]. *1758:* midőn Udvar Istvánné a' Pipét el hozta vólna, addig udvarára bé sem vitte, hanem a' Falus Biró(na)k, és egy eskűt(ne)k meg mutatván Pipeje(ne)k jegyét, a' több pipékkel edgyütt öszve vetvén övének lenni ismértek [Betlensztmiklós KK; BK]. *1832:* Ha öszve vetnök az idei Vásznat a Tavajival — ugy egy csep Zsimbelődés sem lenne [Torda; IB. Demény János tt lev.]. *1841:* A több pozitiokat, ha az ember a Tavalyi Számadásaival öszve veti, minden positioba pazérlás tünik ki [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csíki Sámuel lev.].

összeveteget összeadogat; a aduna rînd pe rînd; zusammengeben. *1811:* Hajdon Arkimedes Siracusa' Bőltse ... Hogy az Ellenség bé-ütvén Hazájába Azt észre nem vette, 's ugy nem figyelmezett, Hogy midőn egy vitéz házához érkezett, Vetegetvén öszve mind tsak a' sok számat Ezt kiáltá néki: ne bántsd figurámat! [ÁrE 42].

összevetés egybevetés, összehasonlítás; confruntare; Vergleichung, Gegenüberstellung. *1847:* Varga Katának életiratát, fellépésének helyét ... tekintve lehetetlenséget feltételez, hogy állván a maga által írásba tett s az esketések öszvevetésiből is kijövő életirata, éppen oly távol, havasos helyeken s idegen ajkú lakosok között bujtogatóul s bűnös ingerlőül léphessen föl [VKp 292–3].

összevétetik 1. egybevétetik; a fi luat la un loc; zusammengenommen werden. *1807:* Duca Péter ... Burkuta Juon ... mind ketten Károlyvári Libertinusok ... egy formálag fatéáltanak azért fassiojok öszve vétetett [Gyf; Eszt-Mk].

2. egybeszámláltatik; a fi calculat împreună/la un loc; zusammengerechnet werden. *1818:* külön külön mindenik Adosnál lévő Summák öszve vétettvén, mégyen az egész öszveség 554. Rf forintokra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1011. 2a].

összevetett egybeszámolt; calculat/socotit împreună; zusammengerechnet. *1809:* A 13 Marha Aprolékjainak öszve vetett árra 24//44 [Kv; MészCLev.].

összevethet egybevethet, összehasonlíthat; a putea compara; vergleichen können. *1672:* Ha Kegyelmed megkérdezte volna Szepesi uramat az dolgokrúl, úgy vethette volna össze az mű emberinknek beszédekkel az ő kegyelmek relatioját [TML VI, 195 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1710 k.:* valósággal nem vethetjük vagy hasonlíthatjuk öszve a kettőt[a] [BOn. 459. — [a]Az egész, ill. fél örökkévalóságot].

összevetőleg összevetve; comparînd cu ...; verglichen. *1843:* a' Nyáron Aratás kezdetén ... hogy tisztán mit érhetett meg a' lekaszalt Törökbuza- köles, és Len Termés, voltaképpen nem becsülhetem meg ... de mint azoknak növéseket láttam, a Hely Mekkoraságával öszve vetőleg ugy gondolom lett volna 3. Kalongya Köles, 4. Kalongya Len és egy Közönséges szekér Törökbuza [Bodola Hsz; BLt 12].

összevezetődik (víz) együvé vezetődik; a fi canalizat într-o singură conductă; (Wasser) zusammengeführt werden. *1662:* azon négyfelől kiinduló víz az pádimentum közepén öszveveszedődvén, mint az embernek combja, majd akkora temérdekségű réz csövön nagy zuhogással megyen alá[a] [SKr 263. — [a]Lichtenstein herceg palotájában].

összevisz összehoz, szembesít; a confrunta; gegenüberstellen. *1584:* Christina Kerekes Leorinczne vallia, Tudom hogy mind en velem eozwe firtata Daroczy Balintne az eo magok zolgalo leaniat egy arany gywreonek el vezeseyert ... azt valla ... az Balasy Gergely zolgaloia chala el Catalin teolle(m) eothwe(n) penzen, vegre viweók eozwe ez ket leant és feokeppe(n) En kerdeze(m) azt a Catalint(is) ... végre megh monda a' Catalin hogy eo penzt Adot volna Az gywreoert [Kv; TJk IV/1. 378].

összevissza *hsz* **1.** oda; gata cu ...; hin, weg. *1764:* ha Keczeli Jánossal az ember cimborál, ő akármit csináljon más hallgasson, az igazat soha ki ne mondja, a magáét ne kérje, mert különben össze-vissza <a> barátság [RettE 173].

2. nagy mértékben, teljesen; foarte tare; sehr, in vollem Maße. *1844:* a pálinka főző ... egy résziben merőbe öszsze viszsza dőledezett | egy résziben merőben oszve vissza dőledezett ... rosztélyos kert [Abafája MT; TSb 11, 35]. *1870 k./1914:* lépcsők fordulóin, az alsó sor kőlábai közt, vagy a sötét gang szögleteiben, két-három lesben álló az ott elmenőre, vagy épen a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta, bordázta, bütyközte, dumézta, gyomrázta, kontyolta, kujakolta, öklözte, tépázta, egyebugyálta, — szóval helybenhagyta [MvErt. 21–2].

3. hol erről, hol arról; fără noimă, alandala; kunterbunt. *1847:* A' kicsi fattyam megint helyre állott, víg, eleven, karitsál öszve vísza mindent, értelmesen [Kv; Pk 7].

4. rendszertelenül, összefüggéstelenül; incoerent; unzusammenhängend. *1879:* én nem is tudom, miért irkálok neked ennyit összevissza [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz].

összevoksol egybehangzóan szavaz; a vota la fel; einstimmig votieren. *1668:* Kis Miklos Uram ... teön illyen Valaszt hogy Eö Kglmeis Balogh Istuan Urammal edgiwtt Eöszue Voxol az Böczülletes czehel [Kv; MészCLev.].

összevon egybehúz; a trage laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen lassen. *1585:* Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eozwe vonzak, chak ketzer vonniak eozwe, es Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6].

összevonás egybehúzás; tragere loalaltă (a clopotelor); (Glocken)Zug. *1680:* Harangozasrul Valo Limitatio ... Gyűlőt, s kiserőt harangozvan rendeltünk d 42 //. Annak utanna minden öszve vonastul d 42. 42 [Dés; Jk 16a]. *1761:* Minden Férjhez ment; és akár mely Rendb(en) és állapotb(an) lévő Aszszonyi Allatnak szaggassanak elöbb az Ujj Harangal Edgyet, Az Nagy Harangal penig kettőt, De az öszve vonását a kiss Haranggal kezdgyék [Torockó; TLev. 2/2].

összevonat egybehúzat; a dispune tragerea laolaltă (a clopotelor); (Glocken) zusammen ertönen lassen. *1680:* Az Harangozasrul Valo Limitatio. Az Harangozastul elsőb(en) Csenditven annakutanna kéttzer öszve vonatvan, ha az napon halattyakat el akarvan temetni [Dés; Jk 16a].

összevonatott összeállított; făcut/alcătuit prin alipire a mai multor piese/elemente; zusammengestellt/gefügt *1662:* azmelly lövések az igen temérdek erős kőfalakat annyira megrontanák, az erős gerendákból öszvevonatott, vas kapcsokkal öszvefoglaltatott, földdel nagy temérdeken, erősen megtöltetett sáncokat, annak erős gerendáit pozdorjánként szakgatná, szerén-szerte hányná, semmivé tenné [SKr 601].

összevonattatás egybehúzattatás; tragerea laolaltă (a clopotelor); (Glocken)Zug. *1720:* A Harangok öszve vonattatasa felöl ekkeppen declaralt a V. Consistoriu(m) [Kv; SRE 137].

összevonattatik egybehúzattatik; a fi tras laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen gelassen werden. *1720:* ha valakinek halottya esven kivannya hogy mind a harom harang öszve vonattassek egy magyar forintot deponallyon [Kv; SRE 137].

összevonsz (harangot) egybehúz; a trage laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen lassen. *1585:* Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eozwe vonzak, chak ketzer vonniak eozwe, es Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. *1604:* Mikor az nagy harangot az teob harangokkal ketczer vonzak eozze, akkor varosę f. 1/ — Az harangozoę f —/40. Mikor az eoregh harangh kyweol az teobbit egybe Vonniak chak ket vttal fizessenek in toto f —/60 [Kv; RDL I. 77].

összezajdul összezördül; a avea un schimb de cuvinte; in Wortwechsel geraten. *1638:* Lattam ezt az Telben, hogi Borbely Peter ezzel az nemet Miklossal eöszue zajdulanek (!), s haniak egjmast szoval, de nem erthetem az beszedeket, de ugj teczik hogi megh hazottolak egjmast [Mv; MvLt 291. 141a].

összezajdulás összezördülés, háborúság; schimb de cuvinte; Wortwechsel. *1572:* Lattok wgjmond, az Ewzwe Zaydulast De My Nem lattok hogi senky Az itelo Mestorth hagitotta wolna [Damos K; KP] | Lattok wgjmond, az Eozwe zaydulast Mykoron Assoth kapath kernenek hogj hatarth wessenek De My Myndyarast el fwtamank [Jákótelke K; KP. Wynche Symon jb vall.].

összezándorodás összeszólalkozás, háborúság; schimb de cuvinte; Wortwechsel. *1799:* ebből következvén a' köztők valo öszve Zándorodás hogy Bobleti Lupujt idő Nap előtt ki akarta hányni a' házbol Tél-Tűz idején [Berz. 3. N. 31/27].

összezándorodik összeszólalkozik; a avea un schimb de cuvinte; in Wortwechsel geraten. *1835:* valamiért öszve Zándorodtak s a Grof el ment MVásárhelyre a' Grőfné Mosonba [Vaja MT; Told. 9]. *1843:* meg lehet hogy némelykor öszve is Zándorodtak[a] [Farnas K; KLev. — [a]Ti. a férj és feleség].

Szk: *szóból* ~. *1796:* az Aszszony Bernád Ersébeth ki nem jártotván ételemet öszve zándorottam szobol vélle [Káposztássztmiklós MT; DLev. 4. XLA].

összezárattatik összecsukattatik; a se închide cele doua canaturi cu un singur cîrlig; zusammengeschlossen werden. *1756:* (Az ajtónak) két felé nyilo ajto Táblái vadnak ... mindenik két két Vas sarkokon Nyilnak be egj Kis Boltban

mellyek közepette lévő Vas horoggal Zárattattnak öszve [Branyicska H; JHb LXX/2. 21].

összezavar 1. megzavarja vmi rendjét; a deranja ordinea; die Ordnung stören. *1630:* el menenk s hajtuk vala az marhat be, de ... az sok terengetes keozben ... ugj hajtak el ... Miklos, es ... Benedek az marhat eleölünk, hogy mind özue zavarak az marhat eleölünk [Mv; MvLt 290. 213a]. *1638:* azon keözben erkezek szeöcz Istua(n) Uram, az Uaros szolgaival s mind eözue zavarak az eökreöket, s haitiak vala haza fele [Mv; i.h. 291. 149b]. *1678:* Irja azt is többi között az császár, hogy az uraknak, az kik beszöktek, árulóságokat, az kik az ő hatalmassága ős országát öszve akarták zavarni, megismerte, azért méltó érdemek szerint megbüntette [TML VIII, 207 Bánfi Zsigmond Teleki Mihályhoz].

2. összekavar/csere-berél; a încurca; verwirren. *1761:* minthogy paraszt Vdvari Birák által procuraltattok ezen eo Ngok udvarai. azok után járo Szánto és kaszalo földeket ugy annyéra öszve zavarták cserélték magok Földes Vrak hirek, és akarattyok nélkült, ... hogy ma nem lehet az két Vdvar után járo földeket meg külenbeztetni az ő magok fassiojakbol [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

3. összetéveszt; a confunda; verwechseln. *1848:* el tagadása[a] Balog Istvántol könnyen ki telik, ki mindig részeg fövel járván, még a' napokatis ugy öszve zavarta, hogy egykor Szereda nap ment fel a' Timár szinbe árulni [Dés; DLt 591. — [a]Ti. a pénz kézbesítésének].

összezavarodás összekavarodás, a rend megzavarása; deranj, dezordine; Durcheinander, Unordnung. *1662:* az hadak is öszvezavarodás nélkül mehetnének [SKr 221].

összezendül összezördül, összevész; a se certa; sich entzweien. *1600:* St(ep)hanus Lakathos ... fassus est. Az koniha hazra zegezem vala fel az zawart akkor lata(m) hogy eozze zendewltek vala es hogy Chako Balint randita Zekel Janost ewthe es oth rangatta ... vthannais hallottam hogy haborgottak [Kv; TJk VI/1. 443]. *1604:* Benedek Peteris velünk vala ki hogy az hatar vegett eösze szendültek vala, es az tho hely tajan beleól az medue Verem búkit vgy hagiok keóztek hogy ez egj eztendeóbe ha keózil kel el keóltenik az makkot de niugodgianak megh velle [UszT 18/103 Laurenti(us) Benceö (?) de Almos (82) lib. vall.]. *1698:* En szöttem mikor hallam az kialtozast, de mig derekason öszve nem zendültek addig ki nem mentem [Hídvég Hsz; HSzjP Szakal Martonné Keresztes Anna (24) vall.].

összezendülés összezördülés, háborúság; ceartă, disensiune; Entzweiung. *1600:* Anna consors Thomae Pap Coloswar(iensis) fassa est ... az eozwe zendewlest latta(m) De Nylas Mikloshoz semmyth az chiendessegnel ne(m) lattam chiendesitette eoket [Kv; TJk VI/1. 441].

összezördül összekap/vész; a se certa; sich entzweien. *1572:* Mogyaro Mate ... Banfy Pal wram Jobagja ... Ezt walla hogj, Lattam wgmond hogj Eozwe zeordultenek Az kett fel paraztsagh Es Reank hagigalanak [Bh; KP]. *1573:* Giörg peter es Sajtos Illies ... valliak ... Eg leginnel darda Es zekercze leüen ... ozwe zordolenek Es az mi wraink myndnjaian ... Mynket wiza werenek Bottal Erössen hog az haborusag ne legien [O.bikal K; KCs]. *1584:* Coloswary Ianos vallia hogy az kaput mikor fel vonak hallek chattanast ... Monda Hendrich Georgy Igen vtek az hid alol a' labomat, de Nem tudom kik Latok Azomba Dauid Ianost es Sardi Ianost, Es Georgy Azokat meg zida ... ezen eozwe zeordewlenek, vegre mind bekeseget zerzette(m) en keozteok [Kv; TJk IV/1. 349]. *1771:* midön Tit Neveri György Uram Sogor Aszszonyával öszve szördültenek akkor ... Laszlo Maria a Menyetske Lászlo Mihály Léánya fülem hallatára azt mondá Nem engedem égy Bittangnak is az ötsemet meg verni [Dés; DLt 321. 15b Maria Szabo de Szék cons. Francisci Imbrefi alias Szőts (44) ns vall.].

összezördülés veszekedés, háborúság; ceartă, disensiune; Entzweiung. *1572:* Lattok az Eozwe zeordulest, de My Nem Lattok hogj senky Az Itelco Mesteorth senky hagitotta, Avagi Eo zytta wolna [Damos K; KP]. *1819:* A Zsomboritol maradot gyermekért hogy volt számtalanszor öszve zördülések, 's abbol kedvetlenségek is származot jol tudom [Kv; Pk 2].

összezúzott összetört; spart; zerbrochen. *1714:* Elseö Pintzetok foglal magában Egj Cseh Orszagi Koncha formara valo Üvegett futraljotskab(an) ... a tobbi öszve zuzott fl Hung. 3 [AH 56].

összezűr-zavar megzavar; a deranja/perturba; stören. *1687:* én úgy tudom Uram a vala a Kegyelmed parancsolatja, hogy a végbelieket ne zürjék zavarják öszve, hanem a mi ellenkezések közöttük vannak, hijják fel Kegyelmed eleiben [TML VIII, 153 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1764:* Déczei Zsigmondné ... Öszve akart zűrni-zavarni mindent, mig osztán észrevettük magunkat s őkegyelmére nem hajtottunk [RettE 169].

összezsugorodik (testrész) görcsben összehúzódik; a se contracta; zusammenschrumpfen. *1722:* Csudálatos betegség grassal az Havas alatt lévő két három Faluban, ugymint Netoton leg inkáb ... Kezei lábai az ember(ne)k öszve sugorod(na)k tart 1 s ket oráig, meg bolondul bele, iszonyu kinokban vagyon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

összhang harmónia, egyetértés; armonie; Harmonie, Einklang. *1879:* Sok mindent erőszakol magára külső viselkedésében, ami nincs lelkével összhangban [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ősz-tavasz ősz-tavaszbúza; grîu de toamnă-primăvară; Herbst-Frühlingsweizen. *1729:* az ösz Buzát be hordattam, az ösz Tavasz es Tiszta tavasz még kün vagyon, az Zab aratatlan [Szamosfva K; Ks 99 Fogarasi János lev.].

ősz-tavaszbúza grîu de toamnă-primăvară; Herbst-Frühlingsweizen. *1687:* vagyo(n) egy kevés ösz távász buza [Veresmart TA; Berz. 11. 87/1]. *1722:* Csepelven el egy asztagbul Tauaszszal vetett ösz tavasz buzat Gel. 51. lett belölle eleje Cub. 12 Metr. 1. masodgya Cub. 1 met: 1/2 Ucsuja Metr. 2 | a Kőrös padgya(n) Tavaszszal vetett ösz Tavasz buza Gel. 51 [Katona K; Utl]. *1741:* Isten Segedelméből kezdett vettetni ... 23tia Xbris A Farkas Iyukban a fel s alá járo földben ösz tavasz buzát metr. 15 [M.köhlös SzD; RLt Rettegi István DiarOec. 16]. *1744:* vetettem 22da Apr ... Iricze buzát metr. 4 ... Die 21ma Iuly Isten jovoltábol kezdett(em) arattatni lött buzám e szer(int) ... A fel jároban ösztavasz és Iricze buza (metr) 22 [uo.; i.h. 30]

1750: majorbéli Gabonasában ... Egj Kasban ösz Tavasz buza de tele nintsen [Esztény SzD; Told. 25]. *1752:* Iricza Tavasz buza maradot volt G: 45 el Czipelvén Szeme proveniált met 49 ... Iricze Tavasz buzát vetet edgj hejre Gel: 30 ... ösztavasz buza Gel 10 [uo.; i.h.].

ősz-termés őszgabona-termés; recoltă/producţie de cereale de toamnă; Ernte des Herbstgetreides. *1826:* A' Csapai Joszágom. Ősz Termése [Csapó KK; RLt]. *1851:* egy év mulva az ösz termésnek fele részit tartozik a' ki ado a Tulajdonos Urnak viszszá hagyni, és a' ki ado Urhoz bé takarittani [Uzon Hsz; Kp V. 385].

ösztöke 1. eketisztogató v. ökörbiztató/böködő vasvégű bot; otic; Pflugreute. *1679:* Eke minden szerszámával jó nro 8 Ehez Lapos vas nro 8. Csoroszlya nro 8 Ösztöke nro[a] [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 136. — [a]Hiányzik a szám]. *1692:* Eszteke nro 2 [Szárhegy Cs; LLt]. *1753:* szobol hányodának, Rákosi Pál wram fel emelé a fejszét, s Kovács Samuel uram az esztekét bele vágá a karjában [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP Balog Sikmond (17) pp vall.]. *1761:* Lattam mikor utanna hajtott az baltaval Pap lankonak ... azt is Latam hogy Pap Janko is meg ütote eczer fűben az esztikevel [Illyésfva Sz; BfR 45/12 Pap Demeter (20) ns vall.]. *1787:* Egy nyelnélkül valo Esztike Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszar György hagy. 5]. *1859:* egy rosz eszteke [Bodok Hsz; MkG].

Szk: ~ *vágni. 1761:* én az hazban voltam esztike vagni [Illyésfva Sz; BfR 45/12 Marusan Vanka (30) zs vall.].

2. (fűrészmalom kerekéhez szolgáló) tisztítóvas; lopăţică de curăţat roata joagarului; Schaufelchen zum Putzen des Sägemühlrades. *1673:* vagyon egy fürész malom ... az vas szerszámok ezek: egy meczö fürész vas ... egy vas fogas kerék ... egy ahoz tartozo ösztöke, két szegező vas [Cssz; CsVh 43]. *1840:* A' Fürész tanáltatott hitván Sendely fedéllel, Jo ajjal egy jo Fürészszel, egy vásott Eszteke, egy vasas jo fogas kerék [HSzj *fűrész* al.].

ösztökél 1. buzdít, serkent; a îndemna/îmboldi/stimula; antreiben/eifern. *1677:* mindenek, hallom, azzal okoznak, ezen hadakozásra én ösztökéltem ő nagyságát [TML VII, 388 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1678–1683:* ha mikor el jünekis ez czalard vilagh tengere szirenesi (!); vezedelmetekre, kedves, hallasra giönjörűseges sovak ki bocsatasaval östökölvén benneteket, mas iambor emberek megh rontasara ... fületeket be dugiatok [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. piszkálva/zaklatva nyaggat; a bate la cap, a sîcîi; piesacken, sekkieren. *1761:* 10-ma Decembris partiális-szék volt Dersén, az holott Rettegi István bátyám bosszúságból perelni akara ... házhelyért ... Erre ... ökegyelmét ... egyedül az irigység vitte. Mert ugyanis látván, hogy én is igyekezem élni ezen a rossz világon ... az én sorsomhoz képest tisztességesen, nehezen szenvedheti. Kivált a felesége, akiben mindenféle emberi hiba ... feltaláltatik, addig esztekélte, hogy ... megkináltatott s nem leváltam, melyért citáltatott [RettE 127].

ösztökélés unszolás; insistenţă, cerere insistentă; Nötigung, Drängen. *1605:* Noha ... az en fiamnak Almadi Balintnak sokzor valo eztekelessebeol es haborgatassabol teottem volth Testamentumot ... az eleobbi megh irth Testamentumot tellyessegel ereotlenne hagyom [JHbK XXIV/16].

ösztön 1. ökörhajtó vessző; bold de mînat vitele, băţul/nuiaua cu care se îndeamnă animalele să meargă; Stab zum Ochsentreiben. *1573:* Kinces lanos ... vallia ... Meg zolitia az zekereseket Myert allotonak volna az Eoswenre az zekerrel ... azt latta hogi az eoztennel farba vteotte egik zekeres kalmant [Kv; TJk III/3. 294]. *1596:* eó maga foga be az eökret ugy ada az eztent a gyermek kezebe, s ugy bochata ki az kapűn s ugy hosza megh Angyom Aszonj az keörtúelth | Engem Vaida Sara kylde az keörtúelyert, eó foga be az eökret s eó ada kezembe az eztent s vgy hozok el Vaida Peterneúel [UszT 11/8, 11/9].

Szk: ~ *szabású pálca. 1584:* Bekken Thamas ... vallia ... Monda Az Borbely legeny ky vagy the ... Es Azonba igen hayta egy keowel hogy vgia(n) meg dondwle Egy ozton zabasu temerdek palczais vala Nalla es ez Borbely Azt(is) mind hozza vere [Kv; TJk IV/1. 373].

2. buzdítás, serkentés; îndemn, imbold, stimulent; Antrieb/regung. *1662:* Ha mit a mielőttünk élőink s eleink jól cselekedtenek, ó, el ne bontsuk, hanem inkább építsünk az ő jó fundámentumokon, mint Salamon az ő atyjáén, a Dávidén ... egyszóval ösztön gyanánt legyen oldalunkban eleinknek jó magokviselése [SKr 717]. *1771:* Vagjon ... immár eddig elé 33. Esztendeje, miolta ketten a' Házassági Szövetség által égjben köttettettünk, és mind mostanig az igaz hivséget égj máshóz fen tartottuk, melly(ne)k ösztöne nem idegenitett bennünket a' fáradtságos munkától [KvRLt VII. 24 Fajk András és felesége végr.]. *1818:* a' VBrádi Uradalmi Kortsoma Ház pusztán maradott ... s már most nem kaphatok Embert a' ki benne lakjék, azért is hogy nem tudhatom bizonyoson, Vallyon a' Nemes Uradalom a' közelitö vjj Esztendőben tétété Italt ide vagy nem? melly ha tétetődnék, ugy tsak inkáb lenne ösztön arra, hogy valaki abban lakjék [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1823–1830:* el kezdett tanitani frantziául; az ő Magyarázattyábol kevésre mehettem mert fogatlan is volt, mint Silésiai kortsoson is beszélt Németül ... leg alább ösztön volt, hogy tanuljak [FogEK 166–7]. *1829 k.:* Nagy ösztön lészen az a Hazafiak előtt az adakozásra, ha látják, hogy adományok nem tevelyedik el [Kv; KvSzLt].

Szk: ~*t ad* ösztönöz. *1883:* Azt hiszem, én voltam az első, aki untalanul duruzsoltam neked, hogy írj történeteket. Akik dicsértek, csak azt mondták, amit én, de ösztönt adtak, hogy még sokat írj [PLev. 108 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. indíték; motiv, impuls; Anlaß. *1826 k.:* magunk is a Kelementelki szomszéd hellységgel a határ felett minden tekintetbe tsendességbe, békességbe éltünk ... most nem tudjuk mitsoda ösztönből a Kelementelki Csulak ágy nevü Patakot ... a harmadik határbol ide a Gyalakuti Határunkba, s még pedig a Nagyságod Buza Lábjának közös közepettére Uj ágyat akarnak árkoltatni; hogy ... a meg nyitando Kükűllőbe ömöltessék [Gyalakuta MT; GyL].

4. megérzés, sejtelem; instinct, presimţire; Instinkt, Vorahnung. *1710:* Rákóczi ... megparancsolja, hogy senki, aki hozzája tartozik, a posoni gyűlésre ne merészeljen menni, mocskos szókkal mind a császárt, mind a palatinust és a császár mellett való magyarokot gyalázván, s azokot árulónak nevezvén, és hogy a császár megijedvén, hogy az ónodi gyűlésben a confoederátus magyarok a királyságot róla levonták, azért hitegetné Posonban, hogy ott újobban magát a magyar királyságban konfirmáltatná, és ... a szép szabadságból ... esmét a régi jobbágysághan ejtené a magyarokot! Boldog Isten, bezzeg vakmerő cselekedet az

ösztön ellen ennyire rugodózni, bárcsak két vagy három embert küldenek vala magok közül oda, mégis hallották volna meg, a császár mit akar azzal a gyűléssel [CsH 409].

5. indító, mozgató (személy); iniţiator, promotor; Anreger, Urheber. *1798/1800:* (Az) egész pernek Farkas Sámuel vr volt ősztőne [Harasztkerék MT; Told. 30].

ősz-tönköly búzafajta; grîu de tip spelta, alac; Dinkel. *1842:* A nyilakban ... Az innenső verőfény-részébe a ponkig ősz-tönköly fagy alá [Csekelaka AF; KCsl 3].

ösztönöz 1. ösztökél, buzdít; a îndemna/îmboldi; antreiben/eifern. *1676:* Ő úgy biztatja magát, őtet hívják, ösztönözik az bejövetelre [TML VII, 240 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1776:* keze alatt lévő Tiszteket a szorgalmatosságra serkengesse, és öztönözze [Mv; Berz. 20]. *1799:* Hogy pedig a tanulo ifjuságis az illyen tselekedetekben[a] meg zaboláztassák az iránt az oskolák Elöljároivalis egyet értvén, általakis az ifjuságot az illendő szemérmetességnek fenn tartására ösztönözni ... el ne mulassa [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — [a]Mezitelenül fürdőzésben]. *1868:* a fürge gazdasszony kinálgat, ösztönöz[a] [Orbán,SzfLeír I, 161. — [a]Evésre].

2. késztet; a îndemna (pe cineva la ceva); veranlassen, bewegen. *1806:* ezeketis inkább az erdő ösztőnzi arra, hogy az arendábais belé elegyedgyenek [Szúv; Ks 94 Vegyes lev.].

3. biztat; a îndemna/împinge (pe cineva la o acţiune); anspornen, erregen. *1761:* Oztenezte hogy tobb portékakotis vinne kezére, mert italnál egyebet is adna érette [Torda; TJkT V. 45]. *1818:* azt Nem tagadom hogy fát loptam, de a Véérnes Asszony Hajtoja ösztönözött [Monostorszeg SzD; BetLt 5 Kozárvári Mezei Stephán jb vall.].

4. unszol; a îndemna/determina; drängen, antreiben. *1764:* midőn Kedves Férjem B. Diószegi Ferentz Vram Korda Lászlo Vrammal holmiket, a' miket a' Néhai Aszszony fateált fel irtanak ... hallottam ezen szavait is Szilágyiné Aszszonyom(na)k a' többek között: Magának köszönnye, ugy mond, a' jó Etsém Geréb Elekné, ha több vagyon is irva a' Contractusokban, mert én a' Regiusokat már meg nem hamisithatom, ők ugy irták, a' mint én mondottam, akkor ne állott volna a' fejem felibe, s ne ösztönözött volna; Mondja Ked édes Nénem Aszszony ennyinek s ennyinek [RLt O. 2 br. Iulia Korda (41) vall.]. *1783:* akkoron a' Tanukat kik? mitsoda igéretekkel, vagy ajándékokkal vagy pedig fenyegetésekkel ősztőnözték és kénszeritették az ő Nsga ellenn való Vallás tételre? [Kr; IB vk].

5. uszít; a aţiţa/întărîta; hetzen. *1710:* (A jezsuiták) a császárt elváltatják, hogy a magyarországi rebelliónak fő indító okai a magyar református és evengélicus papok volnának, mert azok a templomokban mikor praedikállottanak, szüntelen izgatták, ösztönözték a hallgatóikat, hogy a császár ellen fegyvert fogjanak [CsH 95]. *1775:* Még a tavasztól fogva ösztönözte Csorogár Togyer s Duma Nicula hogj a Korcsmarosra mennének és ... meg ölnék [H; Ks 114 Vegyes ir.].

Ha. *1787:* ösztönezvén [Tasnád Sz; KLev.].

ösztönözhet késztethet; a putea îndemna, antreiben können. *1679:* most is Tököli s Petróczi uram cselédgyei által mint pusztitttatik egy vagy két rosz még megmaradott falum s kicsiny becsületemben ... mint mocskoltatom, mindezeket Kegyelmed jól tudhatja, mely méltatlanságok nem ösztönözhetnek s kénszeríthetnek-é méltán minden utoknak s módoknak elkövetésére mindenemnek, sőt életemnek is elvesztésével, Kegyelmednek maga lelkére hagyom [TML VIII, 194–5 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1795 k.:* kiket valami Világi hivatal Méltoság, vagy Párt fogás osztőnőzhetne, hogy hitünk sórsossai közé valo bé vételeket kérjék [HbEk].

ösztönöző, ösztönző 1. (jóra v. rosszra) buzdító, serkentő; care îndeamnă (la fapte bune sau rele); anciferna (zu guten od. bösen Taten). *1662:* Ha azért az Isten legkedvesebb népének, az Izraelnek még a legszentebb királyai is olly nagy szarvas bűnökben leledzettenek ... mint a Dávid és Salamon szomorú példái ... előnkbe adják ... annál inkább nem csuda, ha illyen világi ösztönöző állapotokban a mi fejedelmünk is gyarló erőtlen ember lévén, az igazgatásban meghanyatlott s megesett [SKr 322]. *1676:* Lelkem Uram, munkálódjék Kegyelmed benne, hogy én közöttem s Kegyelmed között, az én s Kegyelmed maradéki között maradjon mindenkori egymás szeretetire ösztönző okúl köztök az Kegyelmed eziránt való hasznos szolgálatja [TML VII, 227 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. — L. még i.h. 237.

2. ingerlő, uszító; care instigă, instigator; hetzend. *1677:* Mivel ez hazának szélyhatári ... ellen a szomszédságbeli német pártról eredett sok rendbéli elvegyes feleknek harapózik ... sulyos károsittatások ... tehát fejedelmi ... kötelességünknek ismertük az efféle ösztönöző indulatoknak ... megelőzésére s hiveinknek is védelmezésekre mennél hamarébb és serényebb gondviselésükkel succurálnunk minden órán [TML VII, 370 a fej. Teleki Mihályhoz].

ösztönöztetik 1. (jóra/rosszra) biztattatik; a fi îndemnat (la fapte bune sau rele); angeeifert werden (zu guten od. bösen Taten). *1636:* Ezt[a] ... fogadgya tőlem Fejedelmi kegyelmességgel, hogy abból bizodalmat és bátorságot vévén, sőt vgyan ösztönöztetvén, az több szintén végeződölen lévő munkáimnak ki-eresztésekben-is serényebben és jóbb kedvel munkálkodhassam [ÖGr Aj. — [a]Az Öreg Graduált]. *1775:* az fén specificált portékákot ... én loptam el, de ezekre (!) Rusz Gavrillátol ösztönöztettem [H; Ks 114 Vegyes ir.].

2. kényszeríttetik; a fi silit/obligat/constrîns să acţioneze într-un anumit fel; gezwungen sein. *1762:* Magyar Igenben lako Epescopalis (!) Seller ... nagy és el kerülhetetlen szükségétől ösztönöztetvén ... falyamadat ... Danczkai Josef Urtol percipialni 50 id est ötven M(a)gyar farintakat az közölöb következendö Karáts<an>ig [M.igen AF; DobLev. II/337]. *1791:* ha pedig reménség ellen, Ngod az osztállyt valami képzelődésből még is huzni kivánná, ösztönöztetik az Exponens Ur Itéllő Mester Ur által az osztállyhoz nyulni [JHb XLIV/5].

ösztönzés 1. buzdítás, serkentés; îndemnare, îmboldire, stimulare; Antrieb. *1794:* Felséges örökös Fejedelmünk kivanja ... az Erdellyi Nemes Regimenteket ... fen tartani, de a fogyatkozásokat nem a' Verbualasok által ... ki potolni, hanem az önkent magokat Katonaságra szánt ... Ifjak(na)k ... ösztönzések es hathatos jovallások által [M.bikal K; RAk 7].

2. unszolás; insistenţă, stăruinţă; Drängen, Nötigung. *1766:* Ribicsorai Glis Thodor ... meg vallotta, hogy eö vól-

na az a' hamis kalácsos, a ki az Iffiabb Petrucz János ösztönzésire, ingerlésire, és nógatására hamissan az ártatlan Embert el árúlta [Grohot H; Ks 40/9 Petrucz János (56) jb vall.]. *1827:* a néhai Dobolyi István ur ifju legény korában ... néhai édes anyának ugy bátyának ... biztatasából s ösztönzésiből 's ... hajadon leány testvére Dobolyi Klára ... segitsége 's ingerlése által itt a Faluban sokaknak tetemes ... méltatlanságokat és károkat okoztak (Igy!) [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 4].

ösztörűfa (eredetileg szénaboglyaállításra szolgáló) ágasfa; prepeleac; gabelförmiger Pfosten. *1662:* Az vár hidja előtt való piacon két ösztörű fák ásatván, és azokba sok hegyes cövekek fundáltatván, a török fők naponként abba akgattatnak vala | a szegény hazának ... ereje ... megfogyatkozott ... Ímhol volna már a ... török nemzettel való kardoskodásnak gyümölcse! Kóstolhatnák már, ha jelen volnának, azok vitézkedéseknek ízit, akik csak mind a törökkel való kardoskodást ... török, rác, oláh fóhordást, azoknak a véghelyeknek romlását siettető ingerkedő nagy okól itt a vár előtt való piacon ösztörűfákba való felrakattatását annyira óhajtják [SKr 457, 577].

ösztörűs ösztörűnek alkalmas fát adó; loc cu copaci bun pentru prepeleac; Platz mit für gabelförmige Pfosten geeigneten Bäumen. **Hn.** *1795/1807:* Az Ösztürüsföbe (sz) [Kispetri K; EHA].

ösztövér **I.** *mn* **1.** sovány; slab; mager. *1597:* Timar Janos ... wallia ... lattam ... az tehenet ... elegh eozteower wala [Kv; TJk VI/1. 36]. *1619:* vöttem egy fejér török ösztövér lovat 2800 oszporán [BTN[2] 262]. *1676/1681:* Igen hasznos volna, à több Erdelyi Vrak dicziretes peldajaval annak idejeb(en) ösztövér marhakat venni és à havasoko(n) megh hizlaltatvan ... el adattatni; avagi ... konyham szükségere ... ki küldeni [Vh; VhU 678]. *1682:* Tabori szükségre fel szedett ighen ösztövér ökrök [Vh; VhU 695]. *1693:* most igen osztóverek leven az Marhak, nagy karral lenne ell vesztegetesek mostani allapottyokban [Ne; DobLev. I/38. 3]. *1699:* a' Baranyok penig igen vekonyok osztóverek es nemis igen dragák [Dés; Jk 286a]. *1708:* Az mely két ökör vólt Verebcsb(en), sokat faratta(m) erette ... de bizony ösztövérek [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]. *1755:* Kik, elö állo szarvu nagy ösztövér Tehén [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláczi consr.].

Sz. *1710:* Nagyságos uram, szegény háztól ösztövér bárány, azt szokták mondani, egyebem nincsen, amivel nagyságodat megajándékozzam, hanem ez a kis könyvecském, ezt is nagyságodnak adom [CsH 102].

2. ~ *disznó* pázsitdisznó; porc slab (ţinut la păşune/pajişte); mageres Schwein. *1620:* vegienek[a] ... Zaz keöuer Diznotul f. 3 ... Zaz pasit auagy eözteöuer Diznotul f 1/50 [KvLt II/69 VectTr 1. — [a]Harmincadban].

3. (méh) satnya; slab, lipsit de puterc; mager, verkümmert. *1588:* Vagion ... felseo filen[a] ... Kosár Meh ige(n) eozteöwerek 1 [Kv; Szám. 4/IV. 1. — [a]F.füle TA].

4. szikár, sovány (ember); (om) slab, uscăţiv; hagerer, magerer (Mensch). *1585:* Lucia Kapun Allo Laiosne vallia, Zolgaltam en Mintler Jstwannak mind Atthiat Annjat ... Greger Mintlernek hiak Vala Az Attiat es eozteower emberis vala [Kv; TJk IV/1. 417]. *1790:* Valamely maszkorás bálban meg-jelene ... Egy maszkorás ösztövér vén Dáma [Andrád.An. II, 124–5].

Szk: ~ *ábrázatú. 1769:* Sztán Czigány ... sárga, ösztövér ábrázatu ... fél szemü [UszLt XIII. 97]. *1809:* Battus Lup ... ösztövér ábrázatu, de egésséges ki-nézésü [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677].

5. lottyadt; fleşcăit, zbîrcit; runzelig. *1691:* az Uram baszot farkat dugasd be estve az ösztöver valagodba s vond ki reggel [Páva Hsz; HSzjP].

6. (húsnemü) sovány; slab, macră; mager. *1622:* Az jo es keover husnak fontia d. 2. az eosztever husnak fontia d. 1 [HSzj *hús* al.]. *1855:* Mikor ... útazott ... Előtte a nyeregkápán hatalmas borzbör tarisnyába szép fehér komlós czipó, ösztövér füstös szalonna, vörös hagyma s jó kulacs bor [ÚjfE 183].

7. (föld) sovány, gyenge; sărac, cu fertilitate slabă; dürftig. **Hn.** *XVII. sz. m. f.:* Az ősztövér Ritben (k) [Jákótelke K; KHn 38].

8. (tudás) silány, gyatra; slab, neaprofundat; dürftig. *1807:* dél elöt majd semmit sem tanultam ... délután is tsak ollyan voltam ... osonáltam réá jol, 's azután 7 felé mondottam valami ösztövér Letzkét, azután kegyelemből sétáltunk [Dés; KMN 369].

9. *átv* sovány, érdektelen; slab, nesemnificativ; schwach, unbedeutend. *1811:* Tegnap az Asztalnál égy Sajtot kezdettünk ... Látván Tiszteletes Uramnak gustussát ... A' Gróf ... igy szólla: No! Dissertatiot irjon Páter rólla! ... Ugy látom, rám nézve ez igen ösztövér Matéria [ÁrÉ 75].

II. *fn* **1.** sovány állat; animal slab; mageres Tier. *1765:* az Commissarius ... mindenkor lóval vólt, s haszna vólt benne mert ösztövér lovon kezdvén a Processust kerülni, meg hizlalta s el adta s más ösztövért vett, s mind ugy kereskedett [Marossztimre MT; Eszt-Mk Vall. 217].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: (húsnak) a sovány része, soványa; partea slabă/macră (a cărnii); der magere Teil des Fleisches. *1710 k.:* Az édes ételt is szerettem ugyan, de a savanyún, ecetesen mindinkább kaptam ... A kövér akármiben is kedves volt előttem, a húsnak az ösztövérét sokszor elutáltam, nem ment le a torkomon a csömör miatt, de a kövére jól lement [BÖn. 514–5].

ösztövéres szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *szalonna* húsos szalonna; slănină cu strat de carne; fleischiger Speck. *1736:* Mikor valaki ... útra ment ... az tarisznyában ösztövéres szalonna, az mellé fokhagyma [MetTr 360–1].

ösztövérség soványság, szikárság; faptul de a fi slab/uscăţiv; Magerkeit, Hagerkeit. *1710 k.:* Derekam vékony ... kezem, lábam száraz ... mégis az orcám, nyakam, torkom, combjaim, tomporám szép húsosak, teljesek voltak, úgyhogy az sem testesség és kövérség, ösztövérség vagy szikkadt szárazságnak nem mondattathatott [BÖn. 492].

ösztövérül (vminek) gyatrán/silányul (való kifejtése); slab, prost, lamentabil; dürftig, jämmerlich. *1699:* Nem mérem magamnak azt igirni hogj Nagdhoz melto dolgokrol irhassok az sovány Tavasznak az nagj dolgok(na)k ösztöverül valo ki fakasztása miat [TL. Fagarasi Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franckerából].

őszül **1.** vénül; a îmbătrîni; alt werden. *1811:* Egrest szedegét a' szurós tövis közül, A' buja életben a' ki ebül őszül [ÁrÉ 32].

2. megőszül, haja deresedik; a încărunti; ergrauen. *1764:* (Rhédei Pálnak) mondom, hogy: „Nagysád bizony éppen olyan színben s állapotban vagyon, mint ennek előtte 25 vagy 26 esztendővel, se nem vénül, se nem őszül ..." [RettE 175].

őszülendő őszülő(ben levő), deresedő; cărunt, încărunţit; ergraut. *1655:* Csepreghi Uram ... tekincse őszülendő szakálát es reghi probáját, alazza megh magat, nagyob bűntetèsèt Jstennek ne vonnya magára [Kv; CartTr II Thomas Ozdi nyil.].

őszülés deresedés; încărunţire; Ergrauen der Haare. *1710 k.:* Lassú és késő őszülésem volt; már 67. esztendőben járok, mégis ... a hajamban ... talán huszonöt szál sem fejér [BÖn. 491].

őszülő deresedő; cărunt, încărunţit; ergraut. *1847:* Szilágyi Jo'sef ... fekete kurta öszibe elegyedett haju, fekete hasonlóképpen öszülő bajuszú [DLt 1535 nyomt. kl].

őszvér catîr; Maultier. *1590:* 18 Iuly Byro vram Akaratyabol kyuldottem etelt es Italt Az ky az Eozüert hoztak [Kv; Szám. 4/XX. 12 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1597:* Valami Loazokis ... vrünk Eozüerit hoztak [Kv; i.h. 7/XII. 107 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1614:* jutottunk Nikápolyba ... minden élést, fát, mit egyebet szamáron, öszvéren, lóterehében, vizet tömlőkben hordanak az városba széllel [BTN[2] 67]. *1653:* Egykorban délután tehát jőnek a bassák emberei és szolgái ... és csak hamar mind feloszták[a] lovak, tevék s öszvérek hátára rakák s elvivék [ETA I, 129 NSz. — [a]A lisztet]. *1674:* Abrak Limitatioia Egy öszvérnek Cub —// 1 [Fog.; UtI]. *1687:* az öszver is meg rühesödött vala, tsak tubakkal orvosoltuk, meg jógyult [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. *1710:* A fövezér egy sánta öszvéren alázatoson megyen vala [CsH 200]. *1713 k.:* Szántani valo lovak ... Az nagy Fako ... Az olá gyermeklo ... Az cigánj lo. Az öszver [Hsz; ApLt 2].

Sz. *1710 k.:* De keserves dolog volt: nékem se fizetésem, se jövedelmem vagy tisztem, sem hütelem, sem becsületem közöttük, mégis minden terhes, költséges állapotokra küldöztek, hurcoltak, mint az öszvért vagy szamárt, szekszénáztak [BÖn. 722].

öszvércsikó mînz (hibrid); Fohlen. *1735:* Csitkok ... egérszörü Fakó 1 Öszvér Csitko 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XIIb]. *1764:* Keczeli János ... Kethelinek adta azt az két kancát, az egyik öszvércsikót vemhezett, a másik pedig kettőst s mind a kettő megélt [RettE 172].

öszvérkanca catîrcă; (Maultier) Stute. *1685:* Eőreg es Negyedfü Kantza lo van Száz három ... Harmad fü Eszvér Kantza Egy [Balázsfva AF; UtI].

őszvetés 1. őszgabona-vetés; semănăturile de toamnă; Herbstgetreidesaat. *1587:* Marad ez eztendej maiorsag vtan az varosnak az haro(m) falu hataran eoz vetes hatuan Negied fel keobeol Tiz keobeol tauaz buza [Kv; Szám. 3/XXXII. 13]. *1588:* Azzonffalwan[a] ... Ez a' darab feold ennek vtanna mind coreoke varos zamara birattassek, es az Azzonfaluiak eoz wetesnek zanchak [Kv; i.h. 4/IV. 2. — [a]AF]. *1602:* Az meszeóben eösz wetese wagio(n) eót darab [UszT 19/53]. *1690:* mense Augusti. Jött bé ez mü határunkba sáskáknak sokasága ... egész októberben is nem távozott el az határunkból ... Az ösz-vetésekben az kolozsvári határon is nem kevés károkat tött, mert az hol zöldségit megemésztette, nem sokat arattak róla [Kv; KvE 219–20 BP]. *1730:* Istene az dicsőszeg már is az ho el ment, de Semmi ösz vetes nem maradot mind el veszet es az nagy ho mia el párlott ... az szegenyseg ... az őszi vetesek(ne)k el párlásokban meg szomorodtanak es gabona nelkűl maradtanak [Kercesóra F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1775/1781:* az előttem itten volt Tiszt annyi ösz vetést hagyott, melyből Tavaly én arattattam Gelin(arum) 843 [Algyógy H; JHb LXXI/8. 443]. *1820:* Ezen uradalomban, a Szántóföldek jó mineműségüek ... megterem mindenféle — ösz- és tavasz-gabonát; egy véka ösz-vetés után várhatunk 2. és 3. kalangyát [Báld K; BLt 6]. *1825:* a' hideg és fagy korán bé álván az őszvetést még tsirájában el fagylalta [Kercsesora F; IB]. *1828:* Ösz Vetés 1828-ban tétetett e' szerént ... Az Felsö Kővetsesbe kalászas tiszta Buza 29 véka 8 kupa ... Az also követses tulso szélébe ... piras Buzát rozsast 34 1/2 ... az Puszta Szőllőbe elegy Buza; de erössen rozsas 25 véka [M.köblös SzD; BetLt 3]. — L. még HSzj *nyomáshatár* al.; RSzF 96, 153.

2. őszgabona elvetése; semănatul cerealelor de toamnă; Saat der Herbstgetreides. *1705:* Ma van az a nap[a], azmelyen minden emberséges és jó gazda az őszvetést elkezdette [WIN I, 527. — [a]Szept. 1]. *1786:* a szőllőket mindenütt el takaritottuk, az ösz vetést ... el végeztük [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1832:* Az Ösz vetést el végeztem, vettetett Tiszta Buza 117 véka Elegy Buza 31. rós 171 véka. mind szépen ki kötek [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

3. *~kor* őszgabona elvetése idején; în timpul semănatului de toamnă; zur Zeit der Herbstgetreidesaat. *1613:* Tudom ... Becz Palnak zolgalt es szolgaja volt, es mjnd ott maglott Veres Benedeknek az attja Veres Ambr(us) mjnd Eőz ueteskor es mjnd tauazal ott maglott Becz Palnak [BLt 3 Emericus Kaycza de Kazo(n)yfalu[a] (75) vall. — [a]Cs].

öt I. *számn* **1.** cinci; fünf. *1551:* eg koczy, Ewth zekeres lo, hat Jaro Ewkor [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNy LVIII, 492]. *1582:* Attam aztalos Janosnak hog az firideo hazhoz eott ablak ramatt Chinaltt egikett p(ro) d. 25 tt f 1 d 25 [Kv; Szám. 3/VIII. 62]. *1588:* 14 die decembris az Haydonak Ett Napra kyldettem hust p(ro) d. 20 [Kv; i.h. 4/V. 12 Gr. Veber sp kezével]. *1600:* Az zalagh feld nylwa(n) tuggia eött forintigh zalago(n) wolt az Benedek Peter attianal [UszT 15/33 Gegeo Janos Semienfalui (60) ns vall.]. *1733:* Aszu szilva öt véka aszszu almával edgjelesleg[a] [Hacecsel H; JHb. — [a]Jósika Zsigmond udvarházában]. *1744:* öt esztendőktől fogva a Gát kétszer el szakadott, hala vizével együt el karasodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 13]. *1835:* Ött ing. ött ajjokal [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1844:* A' Palotán égy veres festékü bőrös Canape hozzá valo ött Székekkel [Egeres K; Ks 89].

Hn. *1770:* a' Szarvas Tó és öt rész nevezetü erdőken kivül vannak ezen mi Hatarunkán több osztatlan erdőkis [Disznajó MT; EHA].

Szk: *~ (a)vagy hat/~-hat. 1540:* Bathory Andras es meg keslele engemeth, wgy mynth ewt wagy hath napyg [Kv. LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1715:* én két Delniczát tudok, a mennji az előtt egj nyil volt, azt fel Szag(g)atták, és most öt, hat emberis birja [Ponor TA; WII

Mikle Iuon (40) vall.]. *1731:* eött avagy hatt esztendeje egy pap csinált Házot, Csürt azon helyre [Szökefva KK; Ks 83]. *1748:* öt-hat bornyukotis ott megheréltem egy esztendöb(en) [Torda; Borb.] ✱ *~-öt. 1582:* Az keet Erdeo paztornak fizette(m) ... Ez Eztendeore Eott Eott forintotth [Kv; Szám. 3/V. 56 Lederer Mihály sp kezével] ✱ *~-öt szakaszú* öt-öt osztatú/rekeszes. *1828:* Hosszu Hámbár ötöt szakaszu [Szentdemeter U; Told. 39] ✱ *~ számból álló* öt darab. *1796:* a' Pátrán vagyon öt számbol állo mint égy rez kraitzár kerekségü és nagyságu Arany Boglár [Sólyomkö K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter lelt.] ✱ *mind az ~. 1590:* Az meg maradot vniwersalis Dica zam Mind az eott fertalyban az Mint az Eztendoben fel wettetet Minden Dicat hat forintra wettwen Tezzen Penzewl f. 5815 d. 50 [Kv; Szám. 4/XVI. 2] ✱ *négy (a)vagy ~/négy- ~ (-hat). 1573:* Orsolya veg Bartosne ... latta hogy Negy Eot aranyas Kupat ... rakot ky puskar Ladaiabol [Kv; TJk III/3. 70]. *1610:* Dali Mihalynak ... Agyio(n) Mihaly vra(m) negy auuagi eot veka buzat [Balavásár KK; Ks 19/III. 22]. *1673:* egy kiczin helyeczke; kinek az altalja; negy vagy Eot Eol. hosza, Eot vagy hat Eol [Fog.; Törzs]. *1755:* az én Kolcsárságomba minden esztendöbe üttetett eö Nsga maga Konyhájára le négy, öt, hat, s több Marhákottis [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

2. számn-i összetétel tagjaként; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. *1589:* wzette Be ... Az En fiatfalwy Jobagiamnak zaz harmincz Eot diznayt [UszT]. *1675:* az üdeösbbik Lázár Istva(n) Vr(am) ... mikor ... az Száárhegyi bástyakot csináltata ... immar vagyon négyven eött esztendeje [Szárhegy Cs; LLt Csibi Mihály senior (60) ns vall.]. *1812:* A' mi az Asztali készületeket illeti a mellyek Husz Huszon öt személlyre vagy még többre valokis voltanak, ugy eltakaritotta, hogy öt személlyre valonál többet nem hagyott [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. *1847:* öt s fél mázsa üveg cserép [F.árpás-üveghuta F; TSb 46].

3. számn-i összetétel ismételt utótagjaként; ca al doilea element al compunerii, în numerale distributive; als zweites wiederholtes Glied in Verteilungszahlen: *huszonöt- ~* huszonöt-huszonöt; cîte douăzeci şi cinci; je fünfundzwanzig. *1567:* vegezek hog' az nemesseg ... Zaz Sebesnek epetesere az w Jozagokrol minden kapwtol huzon eot eot pynzt ... aggianak [SzO II, 212 fej.]. *1783:* vállalának kezességet ... Oltyán Andreért ... ha ... elé nem állitanak, tehát eö Nga ... ä huszon ött ött M. forintokat külön külön mindeniken desummalhassa [Pujon SzD; WLt Vezmás Márton assz. kezével] ✱ *ötvenöt- ~* ötvenöt-ötvenöt; cîte cincizeci şi cinci; je fünfundfünfzig. *1678:* Husz font Nád mézét fontyát öttuen öt öt pénzen f. 12 [Utl] ✱ *tizenöt- ~* tizenöt-tizenöt; cîte cincisprezece; je fünfzehn. *1664:* két diaconusok veven papsagot fel, administraltak Fö kapitan Uram eö Nga szamara, tizenöt eöt forintot ... fl. 30 [Fog.; UF II, 303].

II. sorszám helyett időpont jelölésére; în loc de numeral ordinal ca atribut indicînd timpul; statt der Ordnungszahl zur Bezeichnung des Zeitpunktes: ötödik; al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. *1570:* Segeswary peter ... vallya ... egy Nap vgy Mint eot orakor Megen ky az piachra feyerdy Balint [Kv; TJk III/2. 114]. *1685:* Üdvezült Atyám ... reggelre virradolog ött ora tájb(an) ... ki mulék [PatN 45b]. *1705:* Ugyan ma öt órakor kiindula a generális az egész lovashadakkal [WIN I, 595]. *1846:* a' kérdett nap — dél utánnyán mint egy öt ora tajt midön mennék a' bornyu csorda elébe láttam hogy a' ... Virág Lászlo—Darvas Jánosra egyet avagy kettöt ütöt [Dés; DLt 530/1847. 3].

III. fn-i jell-ü haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. **1.** cinci; fünf. *1564:* mast ötbwl egij felet ro[a] hitbwl eggiet ro [SzO II, 180. — [a]Dézmaként disznóból, juhból]. *1598:* hordot mastol keolchen kertünk Eottet [Kv; Szám. 7/XVI. 65]. *1629:* minek eleotte diosra haitottak volna az diszno marhat, ot volta(m) ... Baboczon ... eoteot haitottak haza benne [Kv; TJk VII/3. 79]. *1672:* a' ki könyveimet ... el hozhatta(m), mind meg áztak ötön kivül [PatN 2a]. *1685:* Az idej öker Borju ött no 5 [Radnót KK; Utl]. *1793:* edgy Véka Törökbuza edgy M. forintra 10 sustákra, 4 Márjásra s még ötreis fel hágott vala [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIB/b. 16]. *1807:* ván ... felig negy Sorral masut öttel fonni kezdet s felbe maradott kert [Dés; BetLt 6 GyUjFalvi Nagy Ferencz kezével]. *1810:* Vagyon ezen gabonáson hét ablak, melyek közül ötön van fa rostély [Doboka; Ks 76 Conscr. 30]. *1826:* én belöllek[a] feliben ötet meg marasztattam [Mv; Told. — [a]A malacokból].

Szk: *~-hat. 1749:* Szolga Biró Bátsfalusi Sigmond Uram ... mikor ide jö tsak egj, két, kupa Borral meg nem éri, hanem ötöt, hatot, s többetis vészen [Tóhát AF; Told. 3] ✱ *~-öt. 1735:* Kapocska, avagj Szalu öt öt marad mindenik hellyen [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *négy- ~. 1748:* Tehén bornyus volt négy-öt, meddö-is [Torda; Borb.]. *1765:* executor katonát ... néha negyet, öttöt söt néha még hatotis Exmittált edgyütt az helységekre [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 154].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: vkikböl/vmi(k)böl/vhány közül öt; cinci din .../dintr-un număr ...; fünf von ... *1590:* mikor az eö vetett vetésse megh ért volna megh Arattünk benne kilench kalongiath, mellieknek eötet el hosztük [UszT]. *1628:* Scharlat szeóniegh Nro 8 eötte ueres harma feier [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2–3]. *1632:* mivel kösztünk is lévén hét becsületes emberek, hadviselö (így!) ... hogy az ötinek ben való ülés ház hellye nincsen, azért adának mü elöttünk flor. 3 idest háram háram magyar forintokért ben való ülés ház helyet [Udvarfva MT; Barabás,SzO 365]. *1694:* Azon negj paros Talpfakban, harom, különös feszkeiben va(gy)on also Rosnicza kö, ugjan harom, ötiben nincsen semmi [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1713:* Hat Satoros czigány vagjon, öte vas müves [Orbó SzD; JHb XLI/2]. *1720:* van tizen öt nagy köny, az öte Sz. Tamás munkái [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1722:* merettem Török buza vamot ... van abban a teli hordoba(n) 24 véka es a Nagy Bodonban 4 veka ... az ötet töltettem a Bodonban [Lezsnek H; Szer.] Proventus Pastoris ... Garas penz Dnr. 15. öte Mester ber [Szentpéter MT; GörgJk 183]. *1783:* V(á)r(me)gye Tisztei által a Gyilkosakra Törvényt láttatván a Mlgs udvar, igen törvényessen convincáltatott az öte [Szamosfva K; Eszt-Mk].

3. tárgyragos alakban az ige belső tárgyának ráértésével; în formă de acuzativ subînţelegîndu-se complementul intern al verbului; in Form von Akkusativ, das innere Akkusativobjekt des Verbes (mit) einbegriffen. *1779:* ötöt ütettem réá [Km; KLev.], *1797:* ötet üttette rajta [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1804:* minthogy el ütötte az ötöt 's a Rector el ment [Dés; KMN 34].

Szk: *huszonöt(öt)- ~öt* huszonöt(öt)-huszonötöt. *1797:* rövid időn reám ... is 25 ötöt vágat [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

IV. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *~en* öt személy együtt/összesen; cinci persoane; fünf Personen. *1585:* Gacho Jstwan Bachy vallia ... eleottewnk Mennek vala vagy Eótheón [Kv; TJk IV/I. 478]. *1596:* 3 Die May hogi a' zeoleot meg vonattuk voltanak Eotten del vtan, 4 oraigh ... d 50 [Kv; Szám. 7/II. 38]. *1598:* Homlittok voltak Eotte(n) ... f —/60 [Kv; i.h. 7/XVI. 60]. *1606:* 5 Apr: Voltak karozok az Hasongarti zöleöben eötön attam ... d 60 [Kv; i.h. 12a/I. 41]. *1630:* mind ki hajtak ezek eoten amaz harom legent az kapun [Mv; MvLt 290. 215b]. *1738:* az Herczeg cselégyei közül ötön haltak meg[a] [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev. — [a]Pestisben]. *1752:* Dallaczról jött Czigányok ... Vettek ötön ordát Libr. 10 Tégla, és Cserép fizetésekben [Déva; Ks 107]. *1771:* Már a szegény Apor Lázár házában ... ötön vannak özvegyek [RettE 260]. *1839:* ötön a' Miklos egészségéért égy Üveg Sánfánert (!) ... utolso cseppig megittunk [Kv; Pk 7].

Szk: *~en-hatan. 1747:* (A) Tolvajkialtasra ötön haton ... concurralta(na)k volna [Torda; TJkT III. 165–6] ✱ *~en-öten. 1587:* 19 Septemb: Kezdettenek a keomiesek az keoszep kapú padimontomoszasahoz ... Negi nap Eoteón Eoteon voltanak [Kv; Szám. 3/XXX. 27 Seres István sp kezével] ✱ *mind az ~en. 1671:* Nem tudom, szegények mint élnek mind az öten ... ha egy ház jobbágyok sem marad [TML V, 480 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Ha. *1673:* ötet [Fog.; Utl]. *1686:* ötet [Déva; Utl]. *1725:* ötet [Nagysármás K; TKl Szelecskei István tt lev.]. *1745:* ötött [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149]. *1757:* ötet [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

ötállú ötsoros; de/cu cinci rînduri; mit fünf Balken. *1745:* Barona vas fogu öt állu nro 2. Eke gerendely karikájával nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18].

ötannyi hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialsuffix: ötször annyian; de cinci ori mai mult (ca ...); fünfmal so viel. *1710:* a szegény Apafi Mihály a mellette valókkal együtt igen nagy félelemben vala, mivel Kemény Jánossal olyan szép mind német s mind magyar hadak valának öt annyin is számmal, mint a törökök [CsH 52].

ötarasznyi ötaraszos; de cinci palme; fünf Spannen breit. *1662:* egykor majd ugyan hihetetlen nagyságú ötarasznyi pisztrángot fogott volt [SKr 289]. *1740:* Vagyon ezen házban edgy paraszt, de jó kályha kemencze, melj-(ne)k száján öt arasznyi vas pánt vagjon [Ks 89 Inv. 6].

ötboglárú öt boglárdíszes; împodobit cu cinci agrafe; mit fünf Agraffen geschmückt. **Szk:** *~ párta. 1727:* Arany mi ... Öt bogláru Szelyes őreg Szem gyöngyökböl Valo Párta [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsánna kel.].

ötejteles ötkupás; de cinci cupe; von fünf Achteln (Raummaß). **Szk:** *~ borhordó kancsó. 1674:* Egj pots azon ket lapos üvegh egjikben egj fel ejtelni eget bor ... Egj öt ejteles bor hordo kancso [A.porumbák F; UF II, 594] ✱ *~ harangocska. 1756:* A Templom felett edgy Félegoriátska mellyben vagyon mint égy Öt ejteles harangotska [MRLt Conscr.].

ötesztendős ötéves; de cinci ani; fünfjährig. *1662:* Thordai Vargha Geórgy ... Üdvözült Felesegereöl maradot Eöt esztendös Cato nevu leankaianak ... Aniay harmadgiat ki mutatna [Kv; RDL I. 146]. *1666:* Szentjobi törökök ... Csehbül egy öt esztendős férfi gyermeket vittek el [TML III, 631 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1761:* Molduván Todor Béres keze alá tartazo ökrek ... edgyik Barna nevü ... másika Tempe nevü ... mind kettö öt Esztendös [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1768:* Gyermeklö ötesztend(ös) ... Más fako szörü 5 esztendös lö 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1814:* Egy ött Esztendős, sötét pej ... ki herélt Paripa Lo [DLt 769 nyomt. kl].

Szk: *öt- vagy hatesztendős. 1804:* Minden meddü csordába tartozó meddü teheneket ... és a jármatlan tulkokat, ha öt- vagy hatesztendősök lésznek is, köteleztetik minden falusi gazda és lakos a meddü csorda közé adni [Kisbacon U; RSzF 194].

ötesztendősszerű ötéves-forma; aproximativ de cinci ani; um die fünf Jahre. *1805:* Elsö Pár ökör, Fitzkó és Rendes, öt esztendös szerüek [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

ötéves de cinci ani; fünfjährig. *1859:* Az ugy nevezett nagy Erdö jo cserefás öt Eves vágott [Péterlaka AF; EHA].

ötezer I. *számn* cinci mii; fünftausend. *1595:* Koloswarj wiczey Gaspar Relictaya Sara azzony ... teon illyen vallást, hogy ... adott wolt ... nehay wiczey Gaspar vram, viczey Mathe vramnak ... Eot ezer forintot, mely 5000 forintban, mostan Mathe vram negy ezer forintot adott wolna megh [Kv; RDL I. 132a]. *1600:* Bezterczereol hozattam Eot ezer cherepet Palotkaiakal ... fl 30 [Kv; Szám. 9/IX. 48]. *1705:* Ezek mondották, hogy ötezer gyalog veszett, három kapitány, a kurucoknak munitióit is mind elnyerték [WIN I, 598].

Szk: *négy- vagy ~. 1638:* vagion ... Negj vagj öt ezer forint ereö marhaia [Mv; MvLt 291. 124a] ✱ *négy- vagy ~ magával. 1619:* maga az volt Erdélybe az híre ... hogy Szkender pasa talám vagyon négy vagy ötezer magával [BTN[2] 222].

II. fn-i jell-ü haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch. **1.** cinci mii; fünftausend. *1585:* hoztak azokat[a] haza Eot ezert, az arra Eot ezernek teze(n) f 10 d 88 [Kv; Szám. 3/XIX. 42. — [a]A cserepeket]. *1657:* (Csáki István) mint cserében az fejedelemasszonytól kére tízezer tallérokat, hogy már maga aranyait ötezret adván érette ... kit az fejedelemasszony az tárházból kezéhez vött [KemÖn. 120]. *1676:* Bécsbül jött kecskeméti emberem ... beszéli, két ízben, egyszer öt ezeret, másszor hat ezer németet vágott a franczia le [TML VII, 277 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung: vhányból ötezer; cinci mii din ...; fünftausend von ... *1657:* Az kölcsön odavitt hét ezer forintnak is ötezerét elosztogatták, kétezerét visszavittem, mely ötezer forintokat felette nehezen extorqueálhattam azután Rákóczitól [KemÖn. 133].

ötezred-magával cinci mii de persoane împreună cu el; zu fünftausenden. *1708:* Anno 1708 circa finem Maii mintegy ezerig való német kijü Erdélyböl Gravennel, Nagybányát és Felsőbányát ... felpraedálván, gazdagon visszamegyen. Csáki László ötezredmagával elébb áll elöle [Kv; KvE 251 VBGy].

ötféle 1. ötfajta; de cinci feluri/soiuri; fünferlei. *1772:* találtatott égy Gyümöltses, és veteményes kert, az mellyben ötféle Gyümöltset hózó élőfák vadnak [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

2. öt különböző; cinci ... diferite; fünf verschiedene. *1780:* egy Tepelaga nevü ember ... szüntelen injuriált. Ötféle causam volt ellene és mindenikben succumbált [RettE 412].

ötfontos 1. öt font súlyú; de cinci pfunzi; fünf Pfund (schwer). *1667:* Vagyon ezen also Czejt házban ... agyukhoz valo golyobis ez szerent ... Eöt fontos golyobisok ... nro. 200[a] [Fog.; UF II, 337. — [a]Fels-ból kiemelve].

2. öt fontos ágyúgolyó kilövésére való; ghiulea de cinci pfunzi; fünf Pfund schwere Kanonenkugel. *1662:* Fogaras várában ... Farkas adlgyuhoz valo golyobis vagyon négy száz huszon négy ... nro. 424 ... Eőt fontoshoz ... nro. 515 [Fog.; UF II, 213].

ötforintos öt forintban megállapított/szabott; de cinci forinţi; fünf Forint (wert). *1660:* Recognoscalom ez irásom által, hogy Nemzetes Boer Sigmond Vram administralt kezemben az mi Kegyelmes Vr(un)k hadai fizetésekre az eőt forintos Summa Pénzbeol ... száz tizen hat forintot negyven nyolcz Penzt usualis monetaul ... Stephanus Dobolyi mpia [Szád.].

Szk: ~ *adó. 1661:* Nemzetes Bóer Sigmond Ura(m), az el mult 1660 esztendobeli fel vetet öt forintos Adonak restantiajab(an) administralt kezeben (!) szaz ötven negi forintokat ... Melyrül Quietalo(m) ő kglmet ... Bliniesy Ferenc mp [i.h.] ✱ ~ *portai adó. 1661:* Administralt Boyer Sigmond Uram az eőt forintos Portaj Adóban garas penszt flo. 99/35 Eőt Greci Tallert, tizen három Sarga Araniot, facit flo in Summa 161/35 [i.h.].

ötgírás öt gíra súlyú; în greutate de cinci gira; fünf Gira schwer. *1649:* az osztozaskor engette(m) az Inek ... egy mester remek eót gyras kupat [Kv; TJk VIII/4. 360].

ötgyermekes cu cinci copii; mit fünf Kindern. *1843:* Szikuje Gyorgyé abrudfalvi csurulyászai kerületi disunitus kántor, mintegy 47 éves, házas, ötgyermekes, vall az elsőre [VKp 103].

ötképpen ötféleképpen; în cinci feluri; fünferlei. *1710 k.:* E három nagy vétke vagyon a becsülő embereknek. Viszont akik becsültetnek, azok is annak felvételében nagyot vétenek négy vagy ötképpen[a] [BÖn. 417. — [a]Köv. a vétkek kifejtése].

ötkerekű cu cinci roţi/roate; mit fünf Rädern. *1695:* Az Ecclesia Vár alat lévő öt kerekü malmára jo gondviselessel legyen[a] [Kv; SRE 40. — [a]A malombíró].

ötköblös öt köböl férőjű; care se poate semăna cu cinci găleţi/cible de cereale; fünf Kübel fassend/groß. *1774:* mostani Tisztarto Antal Mihály Uram Tavaj Esztendőben a Béres Ekékkel egy öt köblös Majorság Földöt Szántot [Mocs K; KS Conscr. 33].

ötkövű ötgaratos/köves; cu cinci pietre de mori; mit fünf (Mühl)steinen. **Szk:** ~ *malom. 1723:* Tudgyaé ā Tanu ... hogy ... Kornis Sigmond Vr ő Excellja ött kövü Malma, mitsoda Gát ... miatt impediálodik, hogy kivántato modon ne(m) foroghat? [BSz; Ks 25. IV. 5 vk] | En ugy tudam hogj ... ő Excllja öt kövü Malmán alol, más gát nintse(n) ā Deési Vraimék gáttyán kivül, ā melly miatt impediálodnék [Szilágytó SzD; i.h.].

ötkupás öt kupa ürtartalmú; (cu o capacitate) de cinci cupe; von fünf Humpen (Raummaß). **Szk:** ~ *deberke* öt kupa ürtartalmü bödön. *1836:* Szilva izes Deberke tele Szilva izzel ... öt kupás Deberke tele mézzel [Borsa K; MNy XXXVIII, 56].

ötlábú cu cinci picioare; fünfbeinig. *1671:* Annota(ti)o Raritatum Ultrajecti visar(um) ... Láttam macska és Ember majmot, mellyet fel öltöztetvén még tánczoltattak, kötelen jártattak, Ite(m)ött labu kost, borjut [PatN 50a].

ötlik 1. kb. ömlik; a se vărsa (în ...); fließen, strömen. *1702–1764:* Az Csalard viz ugj ötlik Tantalus Elejibe hogy szomjuhozzek, az szep almak ugj toszogattjak Elö magakat hogj ehezek [Torockó; MNy IV, 234].

2. *szemébe* ~ szembetünik; a observa/zări (dintr-odată); es fällt ihm in die Augen. *1879:* Találkoztam Balázsi barátoddal, a nagy énekművésszel ... „Olvastam — úgymond —, hogy a Magyarországban cikket irt ... Véletlenül ötlött a szemembe" [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. *elméjébe* ~ eszébe jut/villan; a-i veni brusc în minte, a-i trece prin minte; es fällt ihm ein, es kommt ihm der Einfall. *1657:* Istennek providentiája csak ez oktalan állat példájában is elmémben ötlék. Mert ... egy hitván disznó is futosván ott ... úgy lövék az várból, mindjárt meghala, noha ötet senki nem iránzotta, engem pedig ... semmi nyavalya nem tanála [KemÖn. 216–7]. *1710 k.:* sokszor ... elmémbe ötölvén az a látás[a], nékem olyan vigasságot szerzett szívemben, hogy azt csak az hihetné el, aki magán hasonlót tapasztala [BIm. 1028. — [a]Álombeli látás Jézusról] | (A bűnnek) olyan ereje vagyon ... hogy azt az ember ... még csak meggondolni sem tudja ... mert ... szem nem látta, fül nem hallotta, ember elméjébe nem ötlött [BÖn. 440–1].

ötlődhet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *elméjébe* eszébe juthat/villanhat; a-i putea trece prin minte; einfallen können. *1705:* Ugyan az elbocsátott magyarok ... elindulván ma ... a kapuban őket ki nem bocsátották ... Kire is visszatérvén nyavalyások, mennyiféle gondolatok ötlöthettenek ... elméjekben, akárki meggondolhatja [WIN I, 426].

ötlődik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *eszébe* ~ eszébe jut/villan; a-i trece prin minte, a-i veni brusc în minte; es fällt ihm ein, es kommt ihm der Einfall. *1811:* Melyiket[a] válaszszam sokat gondolkodtam, Krétaihoz fogni de nem bátorkodtam, Mert mellősleg az-is ezembe ötlődött, Hogy annak Mestere belé rekesztődött [ÁrÉ 90. — [a]Melyik labirintust] ✱ *gondolatába sem* ~ **a.** eszébe sem jut/villan; a nu-i trece prin minte; es fällt ihm nicht ein. *1736 u.:* Az akkori időben[a] kevés kelete volt a spanyoliasznak, ostyával, közönséges viasszal, s néha kenyérbéllel is pecsételtenek, senkinek gondolatjában sem ötlődött hogy apprehendálja [MetTrCs 461. — [a]A fejedelemkor utóján]. — **b.** meg sem fordul az eszében; a nu-i trece prin gînd; es fällt ihm nicht ein. *1677:* gondolatomba sem

ötlődött, hogy avagy csak Balásfalván Kegyelmeddel szembe ne lehessek [TML VII, 380 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *szemébe* ~ feltűnik vkinek; a observa dintr-odată; jm in die Augen fallen. *1811:* Tudod Tiszteletes Atya! nem régibe Ötlődtek ökreid égy ember szemibe: Ennye milyen szépek! és mely jól tartottak! [ÁrÉ 57] ✱ *szívébe* ~ hirtelen megérez vmit; a simţi ceva dintr-odată; plötzlich etwas fühlen. *1761:* még mindjárt szivemben ötlődék, mintha valaki meg sugta volna [Koronka MT; Told. 26].

ötlött észlelt; care a fost perceput; bemerkt, wahrgenommen. *1710 k.:* az admiratio, a csudálkozás, mely nem egyéb, hanem a szemben vagy elmében ötlött objectum, vagy valóság, dolog minéműségeinek vizsgálása és azokról való elmélkedés [BÖn. 437–8].

ötnapi öt napig tartó; de cinci zile, care durează cinci zile; fünftägig. *1803:* Mikor Zalánba árestomba bevittek ötödmagammal, öt napi öttlétemben ... azoknak[a] diurnumot, intertentiot[b] 14 Rft 15 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 300. — [a]A nemes kommunitás követeinek. [b]Értsd hozzá: adtunk]. *1847:* Öt napi mulattatás naponként 3 frt [SL].

ötnegyed ötnegyednyi; de cinci sferturi; von fünf Vierteln. *1641:* Az Mogiorosban tudok eöt negyed föld (!) kaszálo réthet [Inó Sz; GyK X. 30/8].

ötnyolcad ötnyolcadnyi; de cinci optimi; von fünf Achteln. *1593:* Wetettünk saletrumott az Por[a] Chinalashoz egj Döbröczeni Embertöll ... Hatt Masa ött Nioltzad rez Ereztett, tuttunk az Tarara 1/8 Marad Masa 6 1/2 ... f 65 [Kv; Szám. 5/XXV. 3. — [a]A lőpor].

ötosztályú ötrészes, öt részre osztott; cu cinci despărţituri; fünfteilig. *1851:* A' dürüczkölőben van egy öt osztályu használhatatlan rosz cserefa válu tíz bottal, a' háta a' dürüczkőlő botoknak cserefa gerendán van [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

ötöd[1] *törtszámn* ötödrész; (o) cincime; Fünftel. *1637/1638:* ighirtuk, es keöteöttük erre magunkat ... hogy ... abbol ã Banyabol az io finum ezüstnek minden ... eöteöd Ghirajat eő Nagysaganak ... es az eö Nagysagha Fiscusanak ingyen, in proventu Fiscales administrallyuk [Torockósztgyörgy TA; Thor. XVI/1a Thoroczkayak kötéslev.].

ötöd[2] *sorszámn* ötödik; al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. **Szk:** *~-hatod. 1710 k.:* Ötöd, hatod nap jöve a gubernátor levele [BÖn. 886] ✱ *~-hatod nap alatt* öt-hat napig. *1661:* Édes Uram ... ma hozzá kezdtenek az zabnak való föld szántásához, ötöd-hatod nap alatt alkalmasint szántanak [TML II, 47 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Hn. *1701:* Az ötöd labban [A.csernáton Hsz; EHA]. *1714/XVIII. sz. v.:* a Felsö mezöb(en) az ötöd lább(an) [Albis Hsz; BLev.].

ötödesztendő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *ezelőtt négy avagy ~vel* ezelőtt négy vagy öt évvel; înainte cu patru sau cinci ani; seit vier oder fünf Jahren. *1675:* mikor ez eloót negy avagy eötod eztendóvel ezt az Colozvary hidat Czinaltattam ... arra az hidra fat kertem vala [Kv; JHbK XIV/33].

ötödévi ötéves; de cinci ani; fünfjährig. *1648:* Eöteödévj szalonnák. Elseö szalonna mérés, contin. libr. nro. 36 ... Ezekis eöteödévj semmire kelleö dizno lábok nro. 84 [Komána F; UF I, 933].

ötödfél I. *számn* **1.** négy és fél; patru şi jumătate; viereinhalb. *1570 k.:* Anna Coniunx Johannis Ban ... fassa est, hogy w neky Adot ez Bornemiza Janosne Adot volt wtedfel chyö Aranyat [Kv; TJk III/2. 102c]. *1598:* Az bechysek ... Joúa hagiak, hogy Jo búza megh bechillek egy egy forinton hagiak eöted fel kalongyaiara [UszT 13/38]. *1633:* (Mézet) nem adot teöbbet harom vedernel es eötedfel ejtelnell [Mv; MvLt 290. 136–7]. *1640:* Eoteottfel keotes uarga kess – – – f. — d. 81 [Kv; RDL I. 117b]. *1681:* Ha pedig Poltora pénsz lenne, minde(n) Aranért, ötöt fél forintot tartozik ő kme adny [Somlyó Cs; LLt Fasc. 120]. *1765:* veszet el ... az Papnak egy fekete ötödfél esztendös Lova [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.] | a kender dezmat ... ki adtam otod fell kalongyából tizenegy föt [Balavásár KK; Ks 18/LXXXVIII. 13]. *1788:* (A kaszálóból) 56 öl és ötödfél lábnyi jutott ... Suki László urnak [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *XIX. sz. eleje:* En ide alab subscribalt Nemes személly ötödfél Esztendeig az Mlgs F. M. suki suki János Ur udvaráb(an) praeceptoroskodván ... mindeneket meg fizetett ... melyröl énis Quietalom [SLt XXXVIII.]. — L. még BÖn. 507; BTN[2] 408; KvE 178; RettE 114; RSzF 267; WIN I, 552.

2. ~ *órakor* fél ötkor; la (ora) patru şi jumătate; um halb fünf. *1697:* Isten segétczégeből indultam ki Béczből del utan eötöd fél órakor [AIN 154].

3. az utótag ismétlésével; ca numeral distributiv; als Verteilungszahl: *~-fél* négy és fél-négy és fél (egyenként négy és fél); câte patru şi jumătate; je viereinhalb. *1600:* Karaczo(n) hauanak 15dik Napia(n) veotte(m) az zeghinjek zamara Eót keobeol búzat Eóteód fel fel forinto(n) keóblet teze(n) f. 22. d 50 [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp. m. kezével].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: négy és fél; patru şi jumătate; viereinhalb. *1743:* mikor a' nagj drágaság vala öt marjason s egj petakon, ötön, s ötöd felen négjenn is az aláb valót, disztrahalta az Uraság buzáját Carolyvárt [Herepe AF; BK Herepei lev.]. *1766:* A szegény bátyám, Rettegi István uram ... azt mondotta, hogy még él hét esztendeig, de csak ötödfélig élhete szegény [RettE 203]. *1770:* Bor nagy bőséggel ... termett, úgyhogy ... négy vedret s ötödfelet vehetett egy forinton az ember [i.h. 247].

ötödfél-araszú négy és fél arasz nagyságú; de patru palme şi jumătate; viereinhalb Spannen groß. *1731:* Vagyon ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... Kö padgya ... ez felett két pár kö ötöd fél araszuak [Kászonjakabfva Cs; BCs].

ötödfélezer I. *számn* négyezer ötszáz; patru mii şi cinci sute; viereinhalbtausend. *1710:* a pestis ... kihatván a városra, egy nap ötven-hatvan testet is kivittenek, míg utoljára ötödfél ezer ember meghalván, úgy szünt meg [CsH 443].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 'ua., idem'. *1654:* kömüvesket hivattam ... azok hatezer tallért kérnek ötöd fél ezernek alatta meg sem csinálják [RákDiplÖ 144 Thordaj Ferenc a

fej-hez]. *1664:* Az Imperiumbeli hadak is elérkeztenek, az nem több húsz ezernél eddig ... Az franciának az lovasa ötödfél ezer, az gyalogja hét ezer [TML III, 182 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

Szk: *négy vagy ~. 1662:* az kozákok ... amikor Sucsva alá érkeztek volt ... tizenhatezren lehettek, de négy vagy ötödfélezer bennek alig maradott, kik hazájokba megérkezhettek volna [SKr 330].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *~en* négyezer ötszáz személy együtt/összesen; patru mii şi cinci sute de persoane; viereinhalbtausend Personen. *1662:* Im azért az úrhoz kiküldtem szolgáimat; avval az kevés haddal, megírtam, meg ne próbálja ezt az ellenséget, mert az kurtánnyal vannak ötödfél ezeren [TML II, 286 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

ötödfelől ötödször; în al cincilea rînd; fünftens. *1657:* (A fejedelem) ötödfelől, az töröktül hátul retteg vala ... de hatodfelől az maga alatt lévőktől is fél vala, hogy ... az egész erdélyi hadak odahagyják, visszamennek [KemÖn. 268].

ötödfél-öles négy és fél öl hosszú; cu o lungime de patru stînjeni şi jumătate; von viereinhalb Klaftern (lang). *1726:* Köpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerő Monostoron: 18 padlás gerendát öt öt ölest ... á fl: h: 1 ... 47 Száll Szaru fát, ötöd fél ölest ... á d: 24 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1799:* három ötöd fél ölős Tölgy fa Gerendák [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

ötödfélszáz I. *számn* négyszázötven; patru sute cincizeci; vierhundertfünfzig. *1572:* Wram eo N. Jobbagy ... panazolkodnak hogy az Gorboyak ... eoteod fel zaz Juhokatt wittek el [Vécs MT; BesztLt 3685 Joan. Cheffey provisor Arcis Weechy a beszt-i bíróhoz és esküdt polgárokhoz]. *1584:* St(ep)haniis Pulacher Regius Judex ... fassus est ... eoteodfel zaz forintnak talaltatik vala adossaga [Kv; TJk IV/1. 326]. *1610:* hallam hogy mondak ... Eoteődfel zaz arany az mégh teobnek kellett uolna lennj [Nagylak AF; SLt TU. 3 Nagy Laki Georgy Deak (26) ns vall.]. *1617:* Az szent simonj Lofeőbe (!) Drabantokba ne(m) tudok haromnal teöbet kj feöldet ne adot uolna, az To el uagasert. Az harom Embernek eggike ... Daruas Antal egj kes hwuelliel uegeze el, Ereös Marton eoteöd fel szaz Cziukaual, en igj tudom [Szentsimon Cs; BLt 3 Zep István öröksége ügyében fej-i vallatóparancsal tartott vallatás rendjén Blasius Debreczj de Zent Marton ppix vall.]. *1638:* egy Abruk Banyaj Daniel nevw ember Ezüstőt akarva(n) venni tőlle monda, nem ado(m) bizony Eőteőd fel szaz forintnak alatta [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Kehen(?) (25) jb vall.]. *1664:* Veőttünk eoteodfél száz berek karot [Kv; SzCLev.]. *1714:* Az Rakosi[a] Udvarház helyet az edes Anya(m) Apor Ilona vette ötödfel száz forinton [Ne, DobLev. I/86. — [a]Csíkrákosi].

Szk: *hatezer és ~. 1618:* Azmely négy lovat az brassaiak adtak, annak hármát adtam el hatezer és ötödfélszáz oszporán [BTN[2] 85].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: négyszázötven (lécszeg); patru sute şi cincizeci (cuie pentru şipci); vierhundertfünfzig (Lattennagel). *1585:* 'Zabo Janosnak attam tizen egied fel forintoth ... Lecy zeget uöttem 14 penzen zazat eöteöd fel szazzat melj tezen f — d. 63 [Kv; Szám. 3/XX. mell.].

ötödfél-vedres négy és fél veder ürtartalmú; cu o capacitate de patru vedre şi jumătate; mit Rauminhalt von viereinhalb Eimern. **Szk:** *~ égettbor-főző üst. 1790:* Egy ötőd fél vedres egett bor főző üst a' Pitvarba lévő katlanba [Mv; MvLev. Czimbalmos Ferencné hagy. 3].

ötödfű I. *mn* ötödik éves; de cinci ani, care are cinci ani; im fünften Jahr. *1607:* az J. Eztendes koraba(n) Vette ezt az peoreós eókreót, s most Eoteodfw [Mv; MvLt 290. 15b]. *1650:* Egj Verczje Eotod Fw Gjermek lo, Egj harmad Fw Gjermek lo [M.sülye AF; Kp III. 71]. *1670:* egy jo és szép ... ötőd fü monyos Tatár ló [Bodola Hsz; BLt]. *1686:* Eőted fü Eoker vagyan nro 2 [Küküllővár KK; Utl]. *1687:* Negyed és 5dfü metczetlen Lo nro 11. Harmadfü metczetlen Lo nro 1 ... 2 esztendos Csődór Csitkok nro 8 [Fog.; Utl]. *1700:* Sarkanyban levő Menes Gyermek Lovak nro 11 Öttődfü nro 1 Negyedfü nro 1 [Sárkány F; Utl]. *1711:* én is tartottam ... egj kék szőrű szarvas otötődfü Tulykot ... hová tötte nem tudom [Remete Cs; WLt St. Siklodi (65) ppix vall.]. *1731:* 3 harmad Fü tino meg döglöt Egy ötot fü tulok meg Veszet [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. *1772:* Ötödfü üszö Tino 13. Negyedfü üszö Tino 14. Harmadfü üszö Tino 9 [M.kályán K; TSb 21]. — L. még UF I, 181.

Szk: *~re járó* ötödik éves. *1691:* Fogarasbann, Sárkánybann, és Also Szombatfalván jelen lévő minden féle Bonumokrol ... irott Generalis Tavaszi extractus A 1691 die 8. Juny ... Ménes Számok ... 5dfüre járó Kancza lo nro. 5./4dfüre menő Kancza lo nro. 4./3dfüre járo Kancza lo nro. 6 [Utl] ✱ *~re kelendő/kelő menendő menő* ötödik évébe lépő. *1583:* Herencheny Mathias Mezaros Miklos Zolgaia vallia ... En aztis az Veres Miklos tulkat(is) esmerte(m), de ... az eowe Eoteodfwre Menendeo volna Immar maskeppenis [Kv; TJk IV/1. 122]. *1610:* Anny zamú Marhaiatt ell vehesse ... az menytt Kws Miklosnak megh ada, vgy mint ket Borius vneótt, kett Eóteód fwre keleó twlkott [Bordos U; UszT 52höz]. *1747:* Tudgya ... ä Tanu, hogy ... p(rae)attangalt Tar saival együtt ... lopta el Sz Benedeki kastely alol, ä Lovas kertből M. Groff Komis Sigmond Ur eö naganak egy vilagos Pej ... akkor ötőd füre menő gyermek lovat? [KSz; Ks 27/XVII vk]. *1757:* Farkas tájogba döglött meg ötőd füre kelendő ökörtulok ... Nro. 1 [Kiskend KK; Ks 75/52 Szám.]. — L. még RákGlr. 603; UF II, 149.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: ötödik éves állat; animal de cinci ani; fünfjähriges Tier. *1572:* Hagya neky ... Tyz Menes lowat harmad negyed eoteod es hatod fewcket [Fog.; SLt S. 10]. *1648:* Lábos marhák ... Bika 3. Eöteödfwek ... Egy barna tulok negiedfw, harmadfw tulkok nro. 6 [Komána F; UF I, 939]. *1686:* Máramarosi Kamara haztol ... behajtott Ménes Szam ... edgj szurke Kancza ... Eőtőd füvek. Egj vérese fekete farku serényű kancza. 1 ... Negjed füvűek [Utl].

ötödfüvű ötödik éves; de cinci ani, care are cinci ani; im fünften Jahr. *1774:* két fakó mettzett ötőd füvű Paripákot ell adott [Vécke U; LLt Vall. 203].

ötödidei ötödik éves; de cinci ani; im fünten Jahr. *1637:* Vagyon azon czywreös kertben tiz eöregh buza aztagh, labakon ... 1. Elseö continet gelimas ... nro. 1593 2. Masodik

continet gelimas ... nro 1768 mind kettö eöteöd idej aztagok [Fog.; UF I, 419].

ötödik I. *sorszámn* **1.** al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. *1570:* Az alperes Chyuka lazlo Byzonsagy ewteodyk leuelen Jde Eleh vadnak Jrwan [Kv; TJk III/2. 45]. *1578:* Elseo Vallo ... Negyedik Nemes zemely ... Eötödik zemely [M.gáld AF; KemLev.]. *1592:* 6 Bizonyssag Pal Janosne orsolya aszony szaldobosi ... vgian azontt valla, az myntt ... az öttodik Byzonyssag [UszT]. *1600:* eötedik oztozo attiankfia az Nagy Peter leania Katha [i.h. 15/93]. *1632:* Az Eötedik malmott mostan eppitik [Szevesztrén F; UC 14/38. 88]. *1760:* Negyedik ötödik, és Hatadok telekeket vásárolta ... Máramarasban lako, Nemzetes Zévotzki Borbára Aszszonytól [Árpástó SzD; BK]. *1812:* az Ötedik Táblában [Mezőbánd MT; TSb 45].

Szk: *~ úttal* ötödízben, ötödször. *1672:* ötödik uttal administrált Fogarasi szam tartó Ur(am) nyolcz bokor Sarut p. 8 [UtI] ✱ *negyedik- ~. 1797:* Szokolba van egy Tablatska veszö vagyis ollyas mezö Cseplesz erdö (így!) Amellyet negyedik otodik esztendöben el szoktan(a)k volt adni [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Sz. *1670:* csak ötödik kerék a szekérben [TML V, 372 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz].

2. latinos dátum/időpont-rögzítésben a hónap ötödik napjának jelölésére; indică a cincea zi din fiecare lună; zeigt den fünften Tag jedes Monats. *1664:* már elébb ötödik februarinál el nem indulhatok, de akkor ... nem késem [TML III, 114 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1669:* Bánfi uramnak is írt ű nagysága, hogy az innep után negyedik vagy ötödik Januarii jöjön ide ű kegyelme [TML IV, 585 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1674:* Ha Isten azt engedi békével érnönk, ötödik Maji mennénk Fejérvárra [TML VI, 590 Bornemisza Anna ua-hoz].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: az ötödik (vki/vmi); al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte (von jm/etw.). *1591:* Vagion az Vdwaron Negi sellier haz eöteödik az haz derek Auagi zoba es a' Bolt [Kv; AggmLt A. 53]. *1632:* Negyedik Varga Márton ... Öttedik Molnár János [Udvarfva MT; Barabás,SzO 366]. *1761:* (Lázár Juon) meg fizetvén négy forintokot Hudre Gligornak ... az ötödiketis meg nem fizethette [Torda; TJkT V. 50]. *1843:* Ötödik[a] bucsum-pojényi erdögornyik Bárb Kángyin ... letett hite után vall a hatodikra [VKp 77. — [a]Ti. tanú].

Ha. *1642:* eöttodik [Bőnye Sz; BK]. *XVIII. sz. eleje:* öttedik [Kv; PosztCArt.]. *1781:* Ötedik [Szárazpatak Hsz; Hr]. *1781:* Ötedik [Mezőmadaras MT; Hr] | Ötedik [Kányád U; Hr].

ötödíz ötödfokú rokon; rudă de-al cincilea grad; Verwandte(r) fünften Grades. *1660:* azt mondá ... Kegyelmednek egyik sem atyjafia; más az, hogy az, hogy az asszonyok is távolvaló, mintegy ötödizre számlálván [TML I, 525 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

ötödmaga hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialendung: *~ra* magával együtt öt személyre; cinci cu el/ea; zu fünft(en). *1621:* Jeouenek Czani Janos Gubernator Vra(m) eö Nagha leueleüel hogi it Kolosuara soldot kialthasson Biro Vram hagiasabol Eöteöd magara Gazdalkodtam[a] [Kv; Szám. 15b/IX. 24–5. — [a]Köv. a fels.].

ötödmagával (maga) öt társával együtt; cinci cu el/ea; zu fünft(en). *1585:* O war Kis aytoianal walo palonak Eggik Choweket ky wonta wala az Jeg az korczolias hogy be wertte ötöd magaval Atta(m) f. — d. 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. *1595:* 3. Aprilis. Waradrol Wrünk ö fge Loaz Mesterre Kouacz Tamas, öted magaúal, hozot ö fgenek l. Teúet és 6 szekeres loat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 170 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1604:* Az eo hazanal eo Eoted magaual leue(n), es en masod magammal egietembe(n) el keolteottwnk az Zalonnanakis ket rezet [UszT 18/43]. *1698:* Én vettem ... 48 véka Buzát ötöd magammal [Gyulatelke K; Ks]. *1704:* Görgényből ... mind kiszöktenek a németek, csak ötödmagával maradott volt a commendans [WIN I. 232]. *1734:* Rakosi Nemes üdösbik Phileph Andras Uramnak egj Vana Nyikula nevü ö kegjeme örökös jobbagya, ötöd magával a nagj szükségnek miatta a Keres országara kételenittetet el menni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1842:* 15ik Novemb: ... a viz[a] hirtelen meg áradván, a szekeret fel forditotta és ö ötöd magával ... vizbe esett [Nagykapus K; RAk 10. — [a]A Szamos vize].

Szk: *ötöd- vagy hatodmagával. 1646:* Bajti Istva(n) Uramis eöteöd vagi hatod magaval [Mv; AA11. 6] ✱ *negyed- ~/negyed- vagy ~. 1763:* Mányika luont ... Titt. Praefectus Uram negyed vagy öted magával ... az utrizalt Also erdöb(en) ott kapta [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28–9 Muntyán Máté (40) zs vall.]. *1765:* azt mondotta Dát Mojszi Commissarius, hogy ha 80. forint nincsen készen bé száll, s béis szállott negyed ötöd magával s akkor ha 80. forintoknak egybe gyüjtésivel akárták az Executorokot elébb mozdittani akkor 100 forintot kért [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 282].

Ha. *1594:* ötedmagaúal [Kv; Szám. 6/III. 12] *1597:* Eoteod magaúal [Kv; i.h. 7/XII. 119 Filstich Lőrinc sp kezével].

ötödnap I. *fn* **1.** ötödik nap; ziua a cincea; der fünfte Tag. *1585:* Zabo Ianos vallia, Mint egy eóteód Napia vagion, S monda Neke(m) Danch Leórincz, hol Jaral Ianos vram ez Meniegzeós Andorral [Kv; TJk IV/1. 515]. *1667:* Cserey György is jö ... Öted napja, miolta az levelét Szászvárosról írja, eddig meg kellett volna jöni [TML IV, 67 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1722:* Oltján Oprát ... estve ... verték ugj meg, hogy ... ötöd napra megis hala [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1739:* az Mely gyermek lovak Meczenj valosztotonok azokot hogy meg Meczetetem ma ötöd napja [Pálos NK; Ks 99 Géczi László lev.]. *1754:* kérdettem hol az ökrem ... az után osztán ötödnapra elé hozta az ökremet [Veresegyháza AF; Told. 28].

Szk: *ötöd- vagy hatodnappal* az ötödik vagy hatodik napon. *1752:* mintha ötöd vagy hatod nappal lett volna Haza jövése [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] ✱ *negyed- ~/negyed- avagy ~. 1562:* (Induljon) mynden ffele elessel otwen wagy hatwan zeker egyczyersmynd an(n)ak vtan(n)a negyed awagy otod nap Jndwlyon az tobys [Dés; Besztl.t 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1665:* Danka negyed-ötöd napja le érkezett; ő is beszélli ... az békesség impediáltatott [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. *~pal* öt nappal; cu cinci zile; mit fünf Tagen. *1593:* Orsolia Takach Casparne vallia: Eteod nappal az Jnas halala eleot kezde nekem mondani hogy neki igen fai az oldala [Kv; TJk V/1. 405]. *1619:* Immar azelőtt ötödnappal Angyalosi Mihályt elbocsátottam vala, kitöl addig való

dolgokat ... Felségednek bőségesen megírtam vala [BTN[2] 359]. *1674:* Enis onnan haza jüven hushagyo ked elöt ötöd nappal [Sv; Berz. 2. 43/8]. *1710:* Szintén Jósef Császár halála előtt ötödnappal Galliában Párisban hala meg Ludovicus XV [CsH 465].

Szk: *negyed- vagy ~. 1598:* Balassj Pal ... vallja ... Annak vthanna esmet minth egy Negyed vagy eotteod nappal ... ott voltunk egy vachoran Borbely Ferencznenel kez fogason [Kv; TJk VI/1. 237]. — L. még SKr 433.

3. öt nap(nyi idő); (timp de) cinci zile; fünf Tage lang. *1587:* Az keomieseknek ... Eoted napeg magokra Jnasokra fiszettem f. 5/20 [Kv; Szám. 3/XXX. 29 Seres István sp kezével]. *1592:* Zabot attam neki ... egi egi Napra fel fel keöbeöl zabot volt it eöteöd napig tezen harmad fel keöbeöl zabot [Kv; i.h. 5/XIV. 156 Eppel Péter sp kezével]. *1618:* kazul pas(a) ... Ötödnapig vendéglette az császár hadát [BTN[2] 170]. *1710 k.:* Amely zsidó nép Krisztus Urunknak virágvasárnap azt kiáltja: Hosanna a Dávid fiának ! ötöd nap múlva azt kiáltja: Feszítsd meg [BÖn. 423]. *1722:* verték, taglották, fejét öszve rontván hólt számban hadták, honnanis haló felben vittek pokroczban házához és ... ötödnapra meghis holt [Velkér K; Ks 7. XV. 5].

Szk: *ötöd- vagy hatodnapig. 1658:* édes Öcsém uram Kegyelmedhez az illik ... hogy Kegyelmed el kéredzék, hacsak ötöd, vagy hatod napig leszen is otthon [TML I, 109 Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz].

II. hsz-szerűen; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: az ötödik napon; în ziua a cincea; am fünften Tag. *1590:* Az Zelore ualo keólchegh ... Eöteöd nap volth 4 Both hordo es ket Niomo, fizettem nekik fl. — d. 72 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. *1640:* Forrai Benedek ... fassus est ... Szövö Kata ... Az csákányát, süvegét majd ötödnap adta meg neki [Mv; MvLt 291. 233 átírásban]. *1760:* Ötödnap indultam haza késön s részegen [RettE 113].

ötödnapi 1. öt napi; după cinci zile; nach fünf Tagen. *1686:* Holt meg az édesanyám, Lutsch Mihályné, Dési Szabó Sophia (Jozefa) asszony ... ötödnapi betegágyában feküdvén [Kv; KvE 218 VBGy].

2. öt napos; de cinci zile; fünftägig. *1629:* kerde ... vagyone Bakosnak Zolgaia en mondam vagyon egy eotteodnapi [Kv; TJk VII/3. 10].

ötödrész 1. vminek egy ötöde; a cincea parte din ...; ein Fünftel von ... *1598:* Kerem penigh azon en zerelmes giermekimet ... hogj az en szerelmes felesegemet megh ne haborgassatok ... ... az eotcod rezt mind(en) helien valo Jozagimbol kj vehesse es birhassa mint Saiattiat, mind addegh megh az en Neüemet Viselj [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1614:* az eötod rezet keuanom mind kw waloknak es mind ben waloknak [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.]. *1640:* Popa Vaszil ... veczinnie vagion 5 edgy malomb(an) eotod reszt bir ... edgy Albuta nevű havasbannis melliet eotön birnak es edgy Iztena raita eotőd reszet biria [A.árpás F; UC 14/48. 136–7]. *1677:* az Keozepseo hatarba(n) az Bas alatt leuco parragok(na)k eotcod resze [Ilyefva Hsz; BállLt 61]. *1680:* Tömlökben valo ö Turokat talaltunk ... Conjectural(ite)r adminus lehet semmire kellö ötöd resz bennek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 15]. *1690:* az Commissariusok ... ha vala holott valamit fizetnekis tsak semmi, ötöd, hatod, meg tized reszet sem adgyak az árrának [Ebesfva, Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.] *1796:* a' mi Aviticum abból az ötöd rész szakadjon ki ide hátrább a' Leányimnak [Maroskoppánd AF; DobLev. IV/ 760. 3]. *1826:* Az Orosz mezönek ötöd része [Csomafája K; BHn 62].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: egy ötöd(nyi); de o cincime; Fünftel. *1671:* Jsmét szánto földeit, majorkodo helyeit, és minden egjéb örökségit melljek ... Szeszcsor nevü falunk határiban vadnak ... esztendönkönt számunkra járando minden féle tized, kilenczed, ötöd, negjed rész dézma adastol kglségünkből üresse töttük, immunitaltuk és megh nemesitettük [UF II, 502].

ötödször în al cincilea rînd; fünftens. *1597:* feozettem Eoteotzer eo kegmeknek Ebedet ... feozettem hatotzor az Vonas Igazito vraimeknak [Kv; Szám. 7/XII. 5 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1677:* Ötödször: Takarodo harangozás után a' kerülökön kivül senki fegyverrel ne járjon [AC 225]. *1680:* Harmad izben adgyák elö vérségeket az Ördögh, és Stamp familiák ... Negyedik uttal praetendal Szekely Leörincz Vr(am)is ... Ötödször az Nyireö ágrol Seres Istva(n) [Kv; RDL I. 158]. *1777:* ennek elötte négy versen most pedig már ötödszer is hitetlenül el hagyván [Mv; Told. 16/38]. *1779:* Bizonysága ennek ötödszer az is hogj az Alamisnálkodásban es gazdálkodásb(an) tellyességgel alkalmatlanokká lettünk [Torockó; Thor. 21/20]. *1799:* Ötödszer. Kötelességekben a' falus Biráknak, és Collectoroknak ... tökélletesen arra vigyázni, hogy az Ado pénznek, a' falu szükségire bészedett pénzel ... semmi egybe elegyedése ne légyen [AszLt 207 nyomt. gub. körrend. Kv-ról 6014 és 6463].

ötöle 1. tőle; de la el/ea; von ihm/ihr. *1555/XIX. sz. eleje:* azt is eltiltották eö töllök [HSzj *csóva* al.]. *1568:* Nicolaus Borbely ... fass(us) e(st), hogy eotole wottek volt 3 hordo bort szoch Balas es fenesy Mihal [Kv; TJk III/1. 240]. *1570:* Boldy Gal ... vallya hogy ... Nagi palne ... cotelek 10 penzt kerth volt keolchen [Kv; TJk III/2. 8]. *1574:* Beogler peter ... vallia ... Mond az Maior ... hogi eo tellek egy cepetis kertek volt hogi az Rabis velek ceplene [Kv; TJk III/3. 378]. *1623:* Hallottam aztis falabu Kathatol hogy ... eö harom forintot adott egi Czigannenak, Kathusnak, hogi eö teölle es beleölle darabonkint szette kj az gjermekett [Mv; MvLt 290. 32b]. *1656:* Szilagyi Lazlo ... ö tölle eöt ezüst poharokot s egy Louat lopot el [Sófva BN; Ks 41. B]. *1654/1681:* megh tekéntven ... Hunyadi Peternek hüséges jambor szolgalattyát, ő neki, es ő altala maradékinakis az kik ő tüle szarmaznak, minden Jobbagysagat örökösen megengedtem [Vh; VhU 264 Nic. Zolyomi ad. lev.]. *1776:* Baro Henter Urfi Beszellette nékem ... hogy a' Kis Aszszony Groff Kornis Anna el idegenitetett ő tölle, és vélle már beszélleni sem akar [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.]. *1803:* Az eö Nagysága helljén, és részére kezdettéké elöbbször azon Irásokott ötöllek Dézmálni ...? [Dob.; Szentk. vk].

Szk: *~ lett* tőle született (a gyermek). *1629:* Bandi Anna az fogolj allegal arra hogy megh bizonyithattya hogy Chyomafai Janos eo velle keozeosult és eo teolle leot gyermeke [Kv; TJk VII/3. 114] ✱ *~ való* tőle van (a gyermek). *1629:* Hallotta(m) azt Szigeti Janostul hogj mondotta, hogy eö teöle valo az az kissebik gjermek [Mv; MvLt 290. 153a].

2. óáltala/vele; cu/prin el/ea; durch ihn/sie. *1570:* Jlona Korody Myhalne ezt vallya, hogy Az Koppany Leorincz hazatwl, Ew Theole kwldeot Andras ... Egy vendelt [Kv;

TJk III/2. 68]. *1573:* Marton porozlo azt vallia hogy ... Barat Istwan ... Eotělek Izente volt megh Myhalnak hogi ... ely Mennien hazatwl [Kv; TJk III/3. 76]. *1629:* ket uttalis küldeöt eö teöle Kolosuarra fa szerszamot tekeneött medenczett talat [Mv; MvLt 290. 159a]. *1666:* Nekem azt monda[a], ha ű nagysága emberit nem küldi vele, levelet se küldjön ű tűle [TML III, 556 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]A budai vezér követe]. *1679:* az ura kűlte volt eő tűlle oda [Dés; Jk]. *1701:* ő tűlle oda menetelemrűl fogom tudositani Kégyelmedet [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához]. *1771:* a kurvának köntösét ... Zilahi Ur(am) ki hánta az ablakon ... melyetis Ratz Istok bé vivén, ugyan tsak ő tölle hazaküldötte kurvájának [Dés; DLt 321. 46–7].

3. az ő keze alól/tulajdonából; de la el/ea, din proprietatea lui/ei; von ihm/ihr, von seinem/ihrem Besitz. *1552:* (A jószágot) ew thewlek foglalta wolt el [Tompa MT; KvAkKt 344]. *1570:* Brassay Myhal azt vallya hogy ... Siluester Takachne valtotta ky eo tele az kehliet [Kv; TJk III/2. 162a]. *1591:* à melj feoldet en eonekj Attam volt azt akaria Veres Thamas eo teolle el keresni [UszT]. *1616:* hallotta(m) azt Bagosinetol hogy ... eo tolle egj hordo bort vott volt el Banffy Janos [Bh; Told. 1]. *1660:* Eger Soffia ... megh wsmerte hogy az eo teölle el fosztot gyeongjeok fele volna [Kv; TJk X/3. 271]. *1691:* a' Bóér Antaltol Nehai Bóér Martonra deveniált s ő tölle el zalogositot Bóér Antal kerti nevű hely [Tarcsafva U; EHA]. *1745:* egy Décsei ember mondatta hogy tulajdon az ő tölle el lopot méhek(ne)k kosárjai azok [Szásznyires SzD; Ks Kovács Péter (65) jb vall.]. *1807:* ötöllek ... a' Lunka nevezetű hellyet el akarná venni [Dés; DLt 366].

4. az ő részéről; din partea lui/ei; seiner/ihrerseits. *1679:* Balassa uram ... elment; az ő Kgltek közzé való jövetelének soha jó végét azelőtt is nem hittem, ezután is ő tűle rosszakat várok [TML VIII, 417 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

5. az ő lakó/tartózkodási helyéről; de la domiciliul lui/ei; von seinem/ihrem Wohnort. *1568:* Vrsula R(elic)ta Joannis Bornemiza ... fassa est, hogy gergel hya volt ętęle ez vallo szolgaloyat [Kv; TJk III/1. 233]. *1574:* Zalay Istwanne ... azt vallota hogy Eo Nalla zolgalt az leany es Eo teolle Ment volt Mazasnehoz [Kv; TJk III/3. 392c]. *1593:* Beneoch Jacab, Gorbofeoy, Kis Tivadart Totfaluit fogtatta megh ili okon, mint hogi eo teolle ket tulka gonozul vezet volt el, kit Kis Tiuadarnal talalt megh [Kv; TJk V/1. 415].

6. ~ *hallgat* reá hallgat, neki engedelmeskedik; a da ascultare cuiva, a asculta de cineva; jm Gehör schenken, auf jn hören. *1657:* Ez[a] mellett nagy emberek valának, fejedelmi személyek, azok közt az mostani svéciai király is; de azért mind ötöle hallgatnak vala, noha az méltóság azoknak is megadatik vala [KemÖn. 276. — [a]Torstenson svéd tábornok].

Ha. *1570:* eo tělek. Eothele [Kv; TJk III/2. 30, 206]. *1573:* Eo teollek. Eo tělle [Kv; TanJk V/3. 88b, 167]. *1606:* eöteölle [UszT 20/221]. *1620:* ö tölle [Vardótfva Cs; BálLt 41]. *1681:* eó tölle [Hátszeg H; VhU 603]. *1739:* ö tölle [Kóród KK; MvRKLev.]. *1756:* ö töllek [Gernyeszeg MT; TSb 21]. *1771:* ő tölle [Dés; DLt 321. 3a Mich. Simon (70) ns vall.].

ötöles 1. öt öl hosszú; lung de cinci stînjeni; fünf Klafter lang. *1671:* Attam ... egy szaru fatis ött ölöst [Kv; ACJk 71]. *1759:* tudunk a Szinnyei hatar felöl egy ... Öt ölös ág töltést [Alparét SzD; JHbK XL/8]. *1774:* Csutak Uram ... adot ... 9. fiatal Cserefát ... melly fák kőzűlis Némellyek 4. némellyek pedig ött ölősök voltanak [Mocs K; KS Conscr.]. *1827:* Egy öt öles szárasztó Spárga [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1846:* fa hidhoz ... 96 szál öt öles hosszu tutajgerenda ... Rfrt 96//00 [Dés; DLt 858/1847].

Szk: *öt* ~ *1838:* még adak néki 10 Rftokat csak hogy ... vagy négy kasnak valo talpakat, öt öt ölös tölgy fákat kaphassak [Tötör SzD; RLt Ketzeli János Rettegi Sándorhoz].

2. öt öl hosszú v. széles (terület); (teren) cu o lungime sau lățime de cinci stînjeni; (Boden) von fünf Klaftern lang/breit. *1714:* Köues tetőn öt ölös gyepű [Lengyelfva U; Orb.]. *1765:* à harom Atyafiak rész Erdejeket hosszára felmértűk, vólt öt ölös [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 6]. *1813:* Egy öt ölös hoszszu ... meleg ágy [Folyfva MT; Told. 18]. *1846:* egy Istálot, és egy öt öles árnyékot ... épitettünk [Havadtő MT; TSb 49].

3. öt öl mély; cu o adîncime de cinci stînjeni; fünf Klafter tief. *1846:* egy öt ölős kő kutat is mint mester ember én épitettem ... de még a' mi nagyobb elöbb ástunk egy hat ölős kutat [Havadtő MT; TSb 49].

ötöl-hatol hímez-hámoz; a vorbi şovăind/pe ocolite; hin und her reden, Umschweife machen. *1818:* mi haszna ötöljek hatoljak száz szonak égy a vége [Kv; GyL. Székely István lev.].

ötös szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *arany* arany-pénzérmefajta; un fel de monedă de aur; Fünfer-Goldmünze. *1638:* Az Neuelettlen giermeknek Borka(na)k Hagiok egy Eotos Araniat, eg giongios parttat ... es egi Ezust pohart [Kv; RDL I. 113]. *1675:* (Az alperes) bizonyos számu nehezék poraranyat vévén itt az magha házánál Cementelte fel, az mint maga meg kérkedett vélle, mutogatvá(n) az ötös aranyakat itt Colosváratt [Kv; TJk XII/1. 95–6]. ~ *búza* '?' *1843:* 10. ötös buza mely szegény ki jön 7 veka per 30 x 3 Rf. 30 xr ... 9. Tizen ötös ösz buza — benne tiz veka szem vékája per 33 xar 5 Rf 30 xr [Bágyon TA; KLev.] ✱ ~ *domb* öt faluhatár találkozásánál hányt (öt) határhalom; semn de hotar format din cinci movile la întîlnirea hotarelor celor cinci sate; an der Grenze von fünf Dörfern aufgeworfener Grenzhaufen. **Hn.** *1752:* Az ötös Dombján (sz) [Középlak K; KHn 295]. *1761–1762:* ötös Dombja között (sz) [uo.; KHn 297]. *1775:* Az Ötös Dombnál (sz) [uo.; KHn 298] ✱ ~ *pléh-gyertyaöntő* öt gyertya készítésére való pléh öntőforma; tipar/formă de tinichea cu cinci despărțituri pentru confecționarea luminărilor; Gußform aus Blech für Herstellung eines Leuchters von fünf Kerzen. *1780:* Ötös pléh gyertyaöntő 1 Üveg gyertya öntő 2 [Bethlen SzD; BK].

ötpénzes 1. *mn* **1.** öt dénár ára; care costă cinci dinari; fünf Denare wert. *1586:* Egy kys olwaso wagio(n) kyn egy ött penzes gomb wagio(n) [Kv; Szám. 3/XXIV. 47]. *1590:* az kemenczet ... meg chinaltatuk ... az fazakas ... Az tetcyre adot Eot penzes kaliat 4 tezen az arra d. 20 [Kv; i.h. 4/XIV. 16].

2. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *garas* öt dénár értékű váltópénz-érme; monedă cu valoare nominală de cinci dinari; fünf Denare werte Münze. *1627:* Haro(m) penzes Garas, es Elegj penz Jo Jútott tt f. 4 d. 5 — Jo Eot penzes Garassa Jutott tt f 20 d. 89 [Kv; RDL I. 134].

1637/1639: Regj Eott Penzes garas no. 20 [Kv; i.h. 111]. *1671:* végeztük hogy ... ha kik az öt pénzes garast ez házából ki-vinnék, 200. forint poena exequaltassék rajtok, pénzek-is el-vitessék [CC 91] ✱ ~ *garaspénz* 'ua.; idem'. *1632:* Eöt penzes garas penz uagion ... f. 200[a] [Fog.; UF I, 144. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1657:* hagytam vala az tárház kulcsait Kún Ferenc, ki az magyar udvarnak hopmestere, Felvinczi Márton fogarasi udvarbíró, ezeknek kezeknél ... s míg én megjüttem ... egy általagból kipazarlotta, kiben volt tízezer forint, jó ötpénzes új garas-pénz [KemÖn. 137] ✱ ~ *pontos garas* ötdénáros garasféle; un fel de monedă de cinci dinari; fünf Denare werte Münze. *1635:* Eot penzes pontos garas f. 1800 Megis eotpenzes garas f. 400 [Kv; RDL I. 106].

II. *fn* ötdénáros (váltópénz-érme); monedă (cu valoare nominală) de cinci dinari; Fünf-Denar-Münze. *1625:* Bethlen Gábor ... koronás pénzt veretett, ötpénzest és apropénzt is [Kv; KvE 156 SB]. *1637:* Kesz Penzböl ugy mint Eött Penzes, harom penzes, poltura, es apro penzböl Jutot Kis Katanak attyai kett reszere f. 50 [Kv; RDL I. 24].

ötpoltúrás öt poltúra árú; care costă cinci polturaci; fünf Polturen wert. *1785:* a' kortsomáros adott bé petakos Borból ... 50. ejtelt ... Az öt póltrásból 39. ejtelt [Kóród KK; Ks 21. XV. 19].

ötrendbeli ?öt rendben/sorban csinált/lévő; în cinci rînduri; fünf Reihen ausmachend. *1656:* Az kert mellett eleö szalma fedel alatt levö polyva tarto helly, seövenybeöl csinalt, asztaghlab, eöt rendbeliek, mellyekben ketteie gerendasok, az teöbbi pedigh puszta [Fog.; UF II, 180]. *1846:* fahidhoz ... 36 feszitő gerendák a' hid 3 nyilasainak mind két felölli széleíre, minthogy öt rendbéli folyo gerendak vagynak égymás mellett [Dés; DLt 858/1847].

ötrendes '?' **IIn.** *1803:* Az Ötrendes nevü hellynél (k) [Nyárádsztbenedek MT; EHA].

ötrudas öt földmérő rúd hosszú v. széles; cu o lungime sau lățime de cinci prăjini; fünf Landmeßstäbe lang od. breit. *1690/XVIII. sz. köz.:* egy öt rudas szanto föld ... az regi orszag Utya mellet az lo kertre rug veggel [M.fodorháza K; RLt 1].

ötsustákos öt susták névértékű; cu valoare nominală de cinci şuştaci; fünf Schuschtaken wert. *1704:* Ma vöttem ötven forintot ki kevés költségemböl, és így már vége lészen azon ötsusták- és háromsustákos pénzemnek, elköltvén mind, melyet az aranynál is feljebb becsülöttem [WIN I, 99].

ötszáz I. *számn* **1.** cinci sute; fünfhundert. *1560:* vgy tewttek volt myndenekrewl vegezest ewt zaz forint kewtel alat [Kv; SLt ST. 6]. *1623:* Veöttwk leuelét, es hogy az Eött Szaz Gialogott megh keszitettek [Törzs. fej-i rend Nsz-hez]. *1636:* Mindszenti Gedeonnak Köris patakban el tekozlodott buzájáért és zabjáért a falu ötszáz köböl buzát és ötszáz köböl zabot igért fizetni [Körispatak U; Pf]. *1677:* Ha valamely Falu vagy Városbélick, mezön és erdön lappango latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának ... a' Falu ötszáz forintal büntettessék [AC 128]. *1795:* Minekutánna a fenn irt 500 ~ öt száz Mftokat szép folyo arany, és ezüst pénzüll ki olvasta volna ... a most irt malombéli részét ... általl adá [Ádámos KK; JHb XIX/51].

Szk: *öt- ~. 1623:* Az feöldek igen ell souaniottak, azert ... az eott eott zaz embernek valamy barma lezen haytassa rea es ganeoztasson velek [UF I, 120] ✱ *öt- vagy hatszáz. 1751:* murzá luvon ... kerkedezet volt hogy eö ött vagy hat száz forintért Senkihez nem megyén penzert kölcsön hogy kérjen [Gyeke K; Ks] ✱ *négy- vagy ~. 1657:* lévén lakadalmunk Halmiban ... Voltak jelen vélem ... többek, lévén négy vagy ötszáz lóval [KemÖn. 152].

2. számn-i összetétel tagjaként; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. *1555:* kelth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna[a] ezer et zaz etwen eth eztendeben Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn kezywel [Hácog/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101. — Vekov Károly kijegyzése. — [a]Május 25]. *1568:* sem Ezwsthy sem Aranya Zenney palnak Tewb ... nem Maradot, hanem Eot zaz es harmincz ket forint kez penz [Beszt.; BesztLt 64]. *1585:* 12 Juny, vettem heazo zeget harom ezert es eot zazat, zazat d. 3 ... 6 Aug(ust)y, vettem ... ezert Eot zazat ... d. 45 [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8, 11].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. **1.** cinci sute; fünfhundert. *1585:* lecz szeget attunk az ... hiazashoz Eotzazat, az arra f 0 d 70 [Kv; Szám. 3/XIX. 35]. *1664:* Az Mustkotelyosok közül öt százat es nem többet akarunk reserualni [Balásfva AF; BLt 8]. *1710:* Kornis Sigmond elárulá hamisan a marusszékieket, hogy többen ötszáznál fegyveresen gyültek volt egyben a székben[a] [CsH 418. — [a]1708-beli eseményre von.]. *1797:* Szöllőbe valo kőrös fa karok öt száz [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18].

Szk: *~ig való. 1672:* Ezek azt mondják ... maradott mintegy ötszázig való ember meghódolt reménséggel [TML VI, 318 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1710:* Valának a kurucok között ötszázig való gyalog németek, kik a császárt elárulván, Rákóczi mellé állottanak vala [CsH 342].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung: vhányból ötszáz; cinci sute din ...; fünfhundert von ... *1671:* mü még eddig több pénzt fel nem kértünk másfél ezer tallérnál, kinek is ezerét az adóhoz ... alkalmaztattuk ... az ötszázát penig kellett Isák effendinek adnunk [TML V, 661 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1704:* az országnak jó volna instálni ... hogy amely háromezerötszáz girát a hadaknak való fizetésre kíván a generál, ötszázát engedje el és a háromezerét szerezzék meg ilyen módon[a] [WIN I, 88. — [a]Köv. a részl.].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *~an* ötszáz személy együtt/összesen; cinci sute de persoane în total; insgesamt fünfhundert Personen. *1704:* (Egy kurucot) elöhozván ... a commendáns eleibe, examinálván, azt mondja, hogy ök gyalogok ötszázan voltanak, a lovasok 6 százan [Kv; KvE 289 SzF]. *1705:* Közönségesen beszélik a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik ... a lovas hadak között valamennyi ros<s>z lovas volt és a lovatlanok is mindöszve lehettenek ötszázan [WIN I, 603].

ötszázadmagával vele együtt ötszázan; cinci sute de persoane cu el/ea; mit ihm/ihr zusammen fünfhundert. *1562:* 1558 esztendőben Németi Ferencz Tokajból, a János király híve, szent Jakab havának huszadik napján ötszázad magával megveré a németeket Szerencs alatt [ETA I, 18

BS]. *1665:* El is küldött az chám egy szultánt ötszázad magával a királyhoz, az békességet tractálván köztök [TML III, 486 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ugyan most hallatván az is, hogy az az Hunyad vármegyei Csáki ötszázadmagával jött volna Fehérvár felé alá, kik is a falukon sok prédálásokat tettenek [WIN I, 280].

ötszázezer cinci sute de mii; fünfhunderttausend. *1662:* Az embereknek nagyobb része úgy állatta, hogy mind az adót fellyebb, mint azelőtt volt, mind az ötszázezer tallért ... Barcsai Ákos fejedelemnek azért ígírte, hogy a fejedelemséget elnyerhesse [SKr 454]. *1669:* Ali Pasa az Eöt száz Ezer Tallerert az szeginy országot szorongatván ... az szeginy Atyám Ur(am) Praefectussa adot volt ki két száz ednehány Tallerokat [Ks 101 Kornis Gáspár a fej-hez].

ötszázezerforintos ötszázezer forint hozományú; cu o zestră în valoare de cinci sute de mii de forinți; mit Mitgift im Wert von fünfhunderttausend Forint. *1770:* a Nagyobbik Vrfi edj Öt száz ezer forintos damával mátkás [Ne; Told. 5a].

ötszázforintos ötszáz forint értékű; cu o valoare de cinci sute de forinți; fünfhundert Forint wert. *1756:* azok közt vólt akkor az öt száz forintos arany is egy más Mólduvai Oláh arannyal edgyütt [Kv; Mk IX Vall. 131].

ötszáztóli ? ötszázas; de cinci sute; von fünfhundert. *1865:* a' T. Papok közzül azok a' kik Dézma kárpotlási illetékeket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek öt száztoli levonása után, addig is, mig az osztalyozás ... meg történhetik, kivehetik [Gyalu K; RAk 99].

ötször de cinci ori; fünfmal. *1631:* egymás mellett feküsznek Hamar István s az az Börveiné — s felköltém onnét, s mondá énnekem Hamar István, hogy „Isten úgy segélljen, ötször megtettem neki" [Mv; MvLt 290. 44–8 átírásban]. *1691:* Ruusoro(n) lako Bayka, Bukur, és Toma Koruja (!) al(ia)s Simon Relictaja ... kérének ... öt darab szánto földért Zálogban ... Tizen öt magjari forintokat ... ollyan formaban, hogy ... azo(n) öt darab szánto földeket ötször vetethesse bé [Fog.; Szád.]. *1816:* Te Szitásné ... kurva vagy; mert Kolosvárt ötször baszattad meg magadat [Dés; DLt 99].

Szk: *~-hatszor/~ vagy hatszor. 1640:* Isten úgy segélljen, az lábodnál állottam, hogy megtették neked ötször vagy hatszor [Mv; MvLt 291. 233–51 átírásban]. *1767:* a qvartély penznek le fizetéséért eötszer hatszor ell jöttek [Kv; Ks 11. XLVI. 45].

ötvedres öt veder ürtartalmú; cu o capacitate de cinci vedre; mit Rauminhalt von fünf Eimern. *1692:* az kő Pincze ... ugyan ot mas kis meseres altalag, lehet, öt vedres [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1728:* égy öt vidres etzetes Atolag [Ludvég K; Told. 29/19]. *1797:* Egy ötvedres átalag trebelly pálinkával tele [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12]. *1819:* Öt vedres általagotska ... a' melyből Reibitzei (!) ivutt [Baca SzD; TSb 6]. *1826:* 1826-ba készült Segesvári Cserefa Hordok 50nesek 36. — hat pedig ötvedresek in Summa 42 Darabb [Szentdemeter U; Told. 41].

Szk: *öt- vagy hatvedres. 1676:* Kisannának egy öreg fel kőtő üst, öt vagy hat vedres jutott [Kv; RDL I. 155a].

ötvedresszerű ötvedres-forma; cam de cinci vedre, cu o capacitate de circa cinci vedre; mit Rauminhalt von etwa fünf Eimern. *1802:* Egy öt vedres szerü pálinka főző Üst hozzá tartozo Eszközeivel [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

ötvékás 1. öt véka férőjü, öt véka vetőmagra való; care se poate semăna cu cinci banițe de cereale; fünf Scheffel Saatkorn fassend. *1710/1792:* Aranyas hegyenis vagyon fel hold örökös öt vékás [Albis Hsz; BLev. Transs. 29]. *1725 k./1770 k.:* ada egy öt vékás földet [Somkerék SzD; SzConscr.]. *1766:* egy öt vékás szanto Földem [Szentsimon Cs; EHA]. *1852:* vagyon a Nagj Ajtai[a] Határon Miklósvára fele forduloba Szilbokornál egy Délló ött vékás Szánto földgyők [Berecz lev. — [a]Hsz].

2. öt véka ürtartalmú; cu o capacitate de cinci banițe; mit Rauminhalt von fünf Scheffeln. *1757:* Egy kerek gabonás kas, kettős, cir. öt vékás [Nagyercse MT; Told. 36].

ötven I. *számn* **1.** cincizeci; fünfzig. *1546:* Gernyezegen, az my Bwza azthagok wadnak, azokbool, Banffy Bernaldnak, thyzthan, adyanak Ewthwen Beztercze kebel Bvzaath [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. *1561:* Az vrajm egez waraswl Megy ertettek byro vramtol az varas zewkseget vetettenek egy wonassra Etwen penzt [Kv; TanJk V/1. 109]. *1596:* Die Prima May, Mikoron az Eotuen leginieket az Varos ala bochata Temesuarra [Kv; Szám. 6/XX. 4]. *1664:* Veres Laszlone Aszszonyomat Eötvén forintal kellet volna excontentalni [Mv; MbK]. *1747:* Pakura nevezetű hellyben lévő malom ... velünk fatéáló Lung Juvonnak vizenyes Esztendokben annuatim mint egy ötven kalangyára valo kárt causál és tészen [Branyicska H; JHb]. *1748:* az Vrtol Mora Miklós Vramtól obligatoriámra költsön vőtt ötvőn Forintokat exólválja [Vh; WassLt]. *1837:* el adtam ... öttven ki mustrált Béres ökröket 420. R. Forintokon [Budatelke K; Born. F. Ih].

Szk: *~ (a)vagy hatvan/~-hatvan. 1562:* (Induljon) mynden ffele elessel otwen wagy hatwan zeker [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1600:* Barbely Georgy ... vallya ... igertek magokat hogy kerekedesre chyak egy zomrays adna keolchyeon eotwen awagy hatwan forintott [Kv; TJk VI/1. 499]. *1785:* Várasunkban Héti Vásárunk vagyon, mellynek Vámjából Esztendő alatt békerül, mint egy ötven hatvan Mforint [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 11b] ✱ *~ avagy negyven. 1600:* Nyerges Peterne Margith azzony ... vallja ... az vram is ... Adott volt Eotwen Awagy negywen tallert tartany Razmannenak [Kv; TJk VI/1. 448] ✱ *~-ötven. 1567:* egienleo akarattal vegezek hog' ... Zaz Sebesnek epetesere ... minden kapwtol huzon eot eot pynzt, az mely nemes embernek penig Jobagy Rawason nem volnanak, azok eotwen eotwen pynzt ... aggianak [SzO II, 212 fej.]. *1681:* Ha őszszel a' havasi Esztenako(n)[a] foltos Juh marad fen, minden folt Juhtol szoktanak adni ötven ötven pinzt id est per. dn. 50 [VhU 56. — [a]Vh környékén] ✱ *negyven avagy~/negyven- ~ 1632:* Vagion egj jo darab Retis az Uduarhazhoz ualo, mellyet negjuen auagy Eötuen ember egjnap vaghat le [A.venice F; UC 14/38]. *1736:* gróf Apor István ... a mellette való elévaló szolgáinak negyven-ötven egész negyvenes-hordó borokat elajándékozott [MetTr 318–9].

2. számn-i összetételben; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. *1555:* kelth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna[a] ezer et zaz etwen eth eztendeben Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn

kezywel [Hácog/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101. — Vekov Károly kijegyzése. — [a]Május 25]. *1576:* Wagion eotwen Negy pynz mynd o pjnzel eozwe [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. *1673:* Almakereky Kastéllyhoz tartozando ... Puika Eötven-negy ... Tyuk es Tyukfiu Száz-Eötven [Almakerék NK; Utl]. *1773:* Egy türetben ötveny nyóltz Sing nyers Vászon [Lele Sz; EMLt Marsinai Pap lev.].

3. számn-i összetétel ikerített utótagjaként; ca al doilea element al compunerii, în numerale distributive; als zweites wiederholtes Glied in zahlwörtlichen Zusammensetzungen: *ötvenhat-hat* ötvenhat-ötvenhat; cîte cincizeci şi şase; je sechsundfünfzig. *1606:* Attam el hordaiaba(n) ket hordo bort Eötue(n) hat hat Vedreseket, attam eöt uedreuel egi forinton [Kv; Szám. 12a/I. 13].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch. **1.** cincizeci; fünfzig. *1571:* Az Torboncha Taligaknak fyzetesetwl Rendeltek eo k. varoswl fl 8 zazatwl ... Az felekyekre az Torbonczak chinalasaba vetettek eo k. Eotthwent [Kv; TanJk V/3. 35a]. *1599:* eo kgme biro vram az kapukrol valo varas darabanty keozzeol teoltesse eotwenre[a] [Kv; i.h. I/1. 346. — [a]A hadba indulókat]. *1604:* Estue kesen ... az hazatis körwl wöttek ... latam azt hogy sokan walanak talam ötuennelis töben walanak [Szentábrahám U; UszT 20/319 nagi Balas Zent Abranj zabad zekel vall.]. *1737:* Arendat ök soha nem fizetnek, a melly Ember(ne)k p(eni)g negyvenre, s ötvenre kitelik a juha, az olyannak egy egy sztrunga báránytis szoktanak adni [Hidegszamos K; GyU 402].

Szk: *~ig való. 1600:* a mikor Theöméöswar ala Zaz Sebestol el indultunk ... woltunk maid zaz lowal, gyaloghis wolt eothwenigh walo [UszT 15/2 Chur Jakab Zentleleki Lofeö ember vall.]. *1704:* Ugyan hallottuk, hogy a generál az hadakkal ötvenig való szekeret vitetett volna el [WIN I, 213].

2. számn-i összetétel tagjaként; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. *1551:* Itt(em) az nemes lo mynd Tawaliwal egyetembe ewthwen nęg [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. *1585:* az ket arniek zekhoz attünk lecz szeget ket zazat es Eotwent ... d. 35 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]. *1600:* Homlitáskor ... hozatta(m) karót Somtelekról 1700 es Eotwent [Kv; i.h. 9/XII. 79 Igyártó Simon isp. m. kezével].

3. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung: vhányból ötven; cincizeci din ...; fünfzig von ... *1582:* Ilona Chany Gergelne ... vallia ... Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im Zaz czedulat iratok az eothwene kez Immar [Kv; TJk IV/1. 71]. *1669:* Czakó uramnak az levelet még nem küldtem meg ... Ha száz aranyot ad, ötvenét Kegyelmednek megküldöm [TML IV, 620 Naláczi István Teleki Mihályhoz] *1670/1740:* Végezék azt is, hogyha valaki valakinek Erdejéb(e) megyen ... Ha ... fel eresztett Erdöb(en) mégyen, minden Szálfaért Zálogoltassék egy egy forintra, Ennek p(e)d(ig) Öten Öten pénze légyen az Erdös Embere minden forintbol Ötvene s meg ötvene (!gy!) légyen a falué [Homoródsztpál U; WLt].

4. tárgyragyos alakban az ige belső tárgyának ráértésével; în formă de acuzativ subînţelegîndu-se complementul intern al verbului; in Form von Akkusativ, das innere Akkusativobjekt des Verbes (mit) einbegriffen. *1757:* egy Pál Ersök nevü bestelen személy ... már sok versben találtatván kurvaságb(an), és azon gonosz tselekedetiért ... a' Városbol ki igazitatván végeztetett ... felöle, hogy ha többször a' Városba redealna ... a' Hohér publice ötvent ütvén rajta vezesse ki a' városból [Kv; TJk XVI/8. 350].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *~en* ötven személy együtt/összesen; cincizeci de persoane în total; insgesamt fünfzig Personen. *1823–1830:* Egy alkalmatossággal valami ötvenen menvén, beszállottunk oda, ahol egy Helvétiából odatelepedett fogadós volt [FogE 251]. *1843:* Midön a kérdés alatti helyhez közeledném ... fejszékkel s botokkal ellátott emberek mintegy ötvenen vagy hatvanan a hely bévetése ellen tiltakoznának [VKp 79 Wohlhirt József kir. erdögondnok vall.].

Ha. *1673:* ötvön [Marossztkirály AF; IB]. *1751/XVIII. sz.:* ötvön [Bágyon TA; Berz. 7. 68/1]. *1782:* ötvön [Kisrápolt H; JHb XXXI/20. 12].

ötvened 1. (román jb-ok által) minden ötven juh v. kecske után adott földesúri szolgáltatás; cincizecime percepută (de la iobagi români) ca dare anuală asupra oilor sau caprelor după fiecare cincizeci de capete; (von den rumänischen Leibeigenen gegebene) Abgabe für jedes fünfzigste Schaf od. Ziege. *1582:* Biro V. es az thanachy walaztak Herczeg Gaspart es keomies ferencz V(ra)mat. Sombory lazlohoz az feleky Eotwendnek (!) el igazitasaert [Kv; Szám. 3/V. 17 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* A Juhokrol ualo Eotuened, Azzony faluan iutott feieos Juh es kechke 17 Miluara 7 [Kv; i.h. 3/XXXII. 4]. *1590:* Jutot Eotuenedben Joh feyos Baranyos 26 Jutot Mylwara 26 [Kv; i.h. 4/XVII. 5].

2. (román jb-okra) minden ötven juh v. kecske után kirótt királyi adó; impozit perceput de către rege asupra oilor sau caprelor după fiecare cincizeci de capete; königliche Steuer für jedes fünfzigste Schaf od. Ziege. *1592:* Felek fundalasat az wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Colosvariaknak, donalta meghis, hogi soha Eottwendet (!) ne aggion, Orzagh Adaiaban reszes ne legien [Kv; Diósyfnd. 56].

ötvenedlés ötvened-szedés/behajtás; strîngerea/perceperea dării de cincizecime asupra oilor sau caprelor; Einnahme der Fünfzigstel-Abgabe der Schafe und Ziegen. *1584:* Balogy Farkasnak az harom falu[a] Jeouedelmereol ... valo Zam adasa ... Az harom faluknak hatariban Iutot Eotwendlesbe (!) a' Varos Reszere Milwara es Feyeós Juh Barannial egietembe ... 93 [Kv; Szám. 3/XIV. 15. — [a]Kv három jb-faluja, A. és F.füle meg Asszonyfva (TA)].

Vö. az *ötvenlés* cimszóval.

ötvenedmagával vele együtt ötvenen; cincizeci de persoane cu el; zu fünfzig mit sich (selbst). *1594:* Dewaj Janos ... vallia ... chomortanj Thamas keozel vala eotwened magawal, az hazra leowe, es mingyarast Az kaput kj chapa [Kv; TJk V/1. 469]. *1630:* egesz szekül itelök azt, hogy az Posoriczai Boerok esküdgyenek meg ötvéned magokkal videkunkbeli emberseges Boerokkal, hogy egesz Braza az ö Boersagokan vagyon epitve [Fog.; UF I, 126]. *1698:* minthogy ily Sulyos es halalos dolgokat allegál ellenem kihez kepest azt kivano(m) hogy actioia szerint az ellenem agalt cselekedetekkel való keresetedet in omnib(us) szava be vehető hiteles N. Emberekkel ötvened magaddal meg bizonyics [Dés; Jk 292]. *1784:* elönkbe ki rohontanak a Varadi Moses Ur két Udvari Birája ... mint egy ötvened magokkal, botokkal, vasvillákkal, nagyon károkodva (!)

[Arany H; JHb XXXI/51. 50]. *1847:* Réámenvén Dánts Juon kisbíró házára ötvenedmagával ... biztatta a népet, hogy még a tiszt urak ellen is lépjenek fel [VKp 198].

ötvenes I. *mn* ötvenvedres; cu o capacitate de cincizeci de vedre; mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. *1821:* épitettem ... egy nagy fa Szint Ászokra melybe belé megyen 60. ötvenes Hordo [Celna AF; Ks 79. 9]. *1842:* egy ötvenes hordo ... ebbe kelö bor vagyon csapon [Csekelaka AF; KCsl 3].

II. *fn* ötvenvedres hordó; butoi cu o capacitate de cincizeci de vedre; Faß mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. *1726:* Az ötven két vedrest, ötvenest és 36 vedrest ki árultátvá(n) ... ezek(ne)k szin bora lött Urn. 118 [Kv; Szám. 54/IV. 29].

ötvenesztendős ötvenéves; de cincizeci de ani, care are cincizeci de ani; fünfzigjährig. *1599:* Regeny Mihaly Mezaros Eotwen eztendeos ember ... vallia[a] [Kv; TJk VI/1. 381. — [a]Köv. a vall.]. *1764:* Volt a szegény Rhédei Pál mintegy ötven esztendős [RettE 176].

ötvenezer I. *számn* cincizeci de mii; fünfzigtausend. *1710 k.:* Lelkemfortyanra kelle fájdalmamat is titkolnom ... Csaknem sirva méne az ország reá, mert ez tett legalább ötvenezer forint terhet [BÖn. 926].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: cincizeci de mii; fünfzigtausend. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban ... az fejedelemasszony számára aranyakat ötvenezeret, tallért ötvenezereket, jóféle új ötpénzes garasokat ötvenezer forintokat [KemÖn. 95–6]. *1658:* Szegény Kemény János uramnak sanccza száztizenhat ezer tallér, Kornis Ferencz uramnak ötven ezer, Nagy Tamás uramon harmincz ezeret kérnek [TML I, 137 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1671:* Úgy értem itt az boéroktól, hogy ... az adót másképpen be nem veszik, hanem tizenötezer aranyat kérnek hogy közte legyen; ötven ezeret tallérül elveszik, de a többit nem [TML V, 638 Nemes János ua-hoz].

ötvenforintos ötven forint értékű; cu o valoare de cincizeci de forinţi; fünfzig Forint wert. *1682/1687:* Attam Egi ötuen forintos Ezüst aranias Parta öuet, Lancz formara Csinaltat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1710 k.:* Egy Kis István nevű jobbágy tiszttartóm ölte meg gondviseletlensége ... miatt legalább hatszáz forint ára ménesemet ... egy pálcázás és egy ötven forintos lóval fizetett [BÖn. 498–9].

ötven-hatvanadmagával vele együtt ötvenen vagy hatvanan; cincizeci sau şaizeci de persoane cu el/ea; zu fünfzig od. sechzig mit ihm/ihr. *1847:* éppen húsvét harmadnapján 1846-ra Varga Katalin felbérlelvén ellenem a falusiakat, mintegy ötven-hatvanadmagával reám jött, házamot körülvétette [VKp 183].

ötvenkét vedres ötvenkét veder ürtartalmú hordó; butoi cu o capacitate de cincizeci şi două de vedre; Faß mit Rauminhalt von zweiundfünfzig Eimern. *1726:* Az ötven két vedrest, ötvenest és 36 vedrest ki árultátvá(n) ... ezek(ne)k szin bora lött Urn. 118 [Kv; Szám. 54/IV. 29].

ötvenlés ötvened-szedés/behajtás; strîngerea/perceperea dării de cincizecime asupra oilor sau caprelor; Einnahme der Fünfzigstel-Abgabe der Schafe und Ziegen. *1585:* az harom olah falunak[a] ... Masodik Jeowedelme ... Abroz penznek hyak, azis egy egy forintt A harom falubol harom forinth ... 3. Az Juhoknak Eotwenlesse 4 ... 9 Eztendeo altal a' harom falubol ... a' kik dezmat adnak Juhbol eztrenga Barannial tartoznak vgian az Ispanoknak | Keowetkezik immar rendszerinth az Jwhoknak eottwenlese mely rend szèrinth ekkeppen uagion Ex possessione Azzonffalua. Dobra Mihalynak Iuha kechkeye 73. Adott egy feyeos Juhot s egj Milwaratt[b] [Kv; Szám. 3/XVI. 1–2. — [a]Kv három jb-faluja, A. és F.fûle meg Asszonyfva (TA). [b]Folyt. a fels.].

Vö az *ötvenedlés* cimszóval.

ötvennyolcadfél ötvenhét és fél; cincizeci şi şapte şi jumătate; siebenundfünzigeinhalb. *1736:* Mlgos Grófné Daniel Maria Aszszony ö Nga decessussán ... édes Gyermekeire devolválodott Nobilitaris Curia ... külsö vagy észak felöl valo Szélessége, ötven nyoltzad fél öl [Földvár TA; CU XIII/1. 268].

ötvennyolc vedres ötvennyolc vedernyi; de cincizeci şi opt de vedre; von actundfünfzig Eimern. *1623/1624:* (A) bor uolt Eotuen nyolcz uidres az sepreie annak uolt egy uider kupa 2 [Medvés AF/Gyf; KCs IV/103].

ötvenöles ötven öl hosszú; cu o lungime de cincizeci de stînjeni; fünfzig Klafter lang. *1681:* Tiz Eölös vas karikás köz hálo nro 2 ... Eötven öles vastag kötel 2 [Utl].

ötvenpénzes ötven dénáros; de cincizeci de dinari; fünfzig Denare wert. **Szk:** ~ *adó. 1604:* Az ... eotwen es huzon eot penzes ado feleol ... tettczet hogy ... io lelky esmerettel limitaliak kyre eotwen penzt, es kire huzon eot penzt kellessek irnya[a] [Kv; TanJk I/1. 471. — [a]A két adószedönek].

ötvenvedres 1. ötven veder ürtartalmú; cu o capacitate de cincizeci de vedre; mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. *1813:* Circ(iter) egy ötven vedres Hordo Malátával tele l [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1821:* Ötven Vidres nagy vasas Hordok [Backamadaras MT; CsS]. *1841:* Egy Harmintz Vedres boras hordo négy vas abrants rajta. Egy ötven vedres boros hordo fa abrantsal [Egeres K; Ks 89].

2. ~ *bor* ötvenvedres hordó bor; un butoi de vin de cincizeci de vedre; Weinfaß von fünzig Eimern. *1656:* (Hagyok) Szekel Miklosnak, egi ötven vidres bortt ... Fejervári Ispotalybeli szegenieknek ötven vidres bort [Ádámos KK; BálLt 93].

ötvenvékás ötven véka férőjű, ötven véka vetőmagra való; care se poate semăna cu cincizeci de baniţe de cereale; fünfzig Scheffel Saatkorn fassend. *1751:* a' Tatár Kúttal által ellenben a' Padon lévö Ötven vékás Láb föld [Koronka MT; EHA].

ötvirágú öt virágos, öt virággal díszitett; împodobit cu cinci flori; mit fünf Blumen geschmückt. *1681:* Baraczk virag szin ött viragu ezustt fonalas czafrag [Utl].

ötvös 1. orfevrier; Goldschmied. *1569:* kewltem wala Egy Jobagiomath ... Az : kmetek warosaba hogy kmtek

walamy sert fözethne. Azert ... zollott Egy Eötuössel ... Az az ember oly hituan Serth feözeöth ... hogy soha Ember megh nem Jhattya [Buza SzD; BesztLt 106 Bornemyzza Benedek a beszt-i birákhoz és polgárokhoz]. *1592:* Ez el mwlt eztendeókben kegielmes Vrunk erthiewk hogy mynd az Feyerwary Eotwesek, Desiek es Vasarheliek magoknak Nagtol Chehet priuilegiummal niertenek [Kv; ÖCLev.]. *1627:* Eotuesnek valo Lapis orw fogo nro ketteo f. d. 20 [Kv; RDL I. 134]. *1676:* advan csinalni az Fejérvari vén ötvösnek egy övet Sofica szamara s egy koppantot ujjolag csinálni, fizette(m) erette f. 4 [UtI]. *1677:* Töb Mester emberek közöt, az Ötvesek mivelvén drágáb materiákbol, tapasztaltatik nagy fraudulentia közöttök valókban, nevezet szerint ... a' jo ezüstöt igen meg-szokták vesztegetni ... akarmely müben-is az arra ki-adatot aranyat a' fel-méréskor belé nem tudgyák [AC 218–9]. *1749:* a' két ezüst Kehely Brassoban ötves kezénél vagyon [Sszgy; SVJk]. *1779:* semmire se tudván menni a' pénzen lévö betüknek ki-tanólásáb(an) Ötveshez confugialtam az végett, hogy mind a' pénzt 's mind a' Csatt darabot vélle megtisztittassam, és igy a' betüket s formájátis jobban ki tanolhassuk [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz]. *1797:* Az Ötvosnél a Munka nem kész meg tsak a két So tarto van ki kovatsolva [Banyica K; IB. Gombos István lev.] | Az Ötvesnek a Grof Sarkantyuja tsinalásáért fel ütésiért Hung. flor 3. Dr. 30 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1843:* az ezüst nyelü Kést, és Villát ... én Tordán egy Ötvesnek 4 forinton el adtam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. — L. még AC 138; BÖn. 877; EM XVIII, 56–7; TML II, 92, IV, 567.

Szk: *~ök bástyája. 1745:* Veven Commissioját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogj Concurallyon Huszon egj mforintokig de ... mint hogj azon Bastya ötves Czehi nevezetet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon[a] [Kv; ÖCJk. — [a]Az ötvöscéh] ✱ *~ök céhe. 1570:* Vas Gergel Byzonsaga felperesse Az Eotthuesek Cehe Ellen Kedden zent Ambrus Napyan Eppel Janos elewth [Kv; TJk III/2. 121] ✱ *~ök tornya. 1571:* vegeztek azt eo k. varosswl hogy az Eottuesek Thornyatwl fogwa, Az Smelcher Istwan kerteiglen ... az Appro kerteket ... ely Thiztitassak onnath hogy Zabad laras legen az varos Mellet [Kv; TanJk V/3. 38a]. *1653:* A tatár a város[a] mellé érkezett ... az ötvesek tornyából egy fö tatárt ellöttek [ETA I, 114. — [a]Brassó] ✱ *céhes ~. 1592:* az reegi kiraliok feiedelmek ydeieben ... Mezeo varasban, Chiches Eotwes nem lakot, hanem chiak valamy kontarok vezeottek [Kv; ÖCLev.].

2. *~ök hidja* ? kb. aranymívesek mérőeszköze; instrumentul de măsurat al orfevrierilor; Meßgerät des Goldschmieds. *1592:* Sigmond kiraly Jo lewele illien dologrol, hogy mind megh bwntessenek, Notaba Essenek, A kik hamis penzel eelnek, A kik a' pinzt megh Nyrik, a' kik a' penznek nehezit ky valaztiak az Eottweoseok hidgian [Kv; Diósylnd. 18].

3. *~ almája* '?' *1600:* az almakat az kik ot az viz keozeot voltanak eotueos almajanak híttak [Korond U; EHA].

4. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch. *1658:* Szöc uraimék zászlója alá rendelök az eötvös kalandos uraimékat s oda hallgattak [Mv; SzO VI, 217].

Szn. *1453:* laurencius Ethwes [Kv; TT 1883. 537]. *1554:* Nagy Ethwes Jstwan [Kv; Szám. I/IV. 4]. *1557:* Ewthwews Caspar [Kv; i.h. I/V. 10]. *1567:* Anna uxor Stephany Etues Nagy dicti [Kv; TJk III/1. 3]. *1568:* ǫthues palne. ǫthues lǫrinc [Kv; i.h. 209, 222]. *1570:* Orsolya Eotthwes Jmrehne. Calara Kereztsegy Eotthues Janosnę [Kv; TJk III/2. 75, 135]. *1584:* Anna Meray Eotueos Thamasne [Kv; TJk IV/1. 220]. *1585:* az desy Byro Eottweoss Janos [Dés; DLt 216]. *1589:* Eotweos Balintne Katalin [Dés; DLt 226]. *1591:* Zilahi Eottues Mihalne Dorottia Azzoni [Kv; TJk V/1. 61]. *1592:* Catüs Eottues Gergelne [Kv; i.h. 201]. *1593:* Eottweos andrastul [Kv; Szám. 5/XXI. 31]. *1597:* Jgiarto Eötwes Mihalne [Kv; TJk VI/1. 64]. *1598:* Michael Globich al(ia)s Eotwes ... aurifaber Hung(arus) [Kv; KvLt Vegyes III/89]. *1599:* Eotweos Filstich Leorincz [Kv; TJk VI/1. 346]. *1607:* Geörgius Eöttweös judex primarius oppidi Dees [Dés; DLt 286]. *1614:* Eottves Tham(as) lib. [Alfalu Cs; BethU 487]. *1632:* Nicolai Eöttues [Ne; Incz. II. 2]. *1635:* Nagy Balinth ... czinaltatott vala Otvos Ianossal egy árány Gyurut [Mv; MvLt 291. 60a]. *1725:* Nagy Enyedi Kercsedi Ötves Istvan Vram [Ne; DobLev. I/111]. *1727:* Michael Ötves alias Szabo senator [Dés; Jk 20a]. *1737:* az Szábo Eótves János Deak Remekit vegje be a' B. Czeh [Kv; ÖCJk]. *1758:* Ötves Jantsi Czigány [Kővár (Szt) vid.; TKI]. *1786:* Dési Szász Ötves Miska [Kv; CsCJk I. 191b]. *1789:* Ötves Rázer Joseff Uramnál [Mv; ConscrAp. 3]. *1872:* Ötves Nagy Sigmond [Kv; ÖCJk III. 120].

ötvöscéh breasla orfevrierilor; Goldschmiedezunft. *1561:* Az ewtues Cehneky (!) mynden hadi zerzamokkal. Egy tornyot kel tartaniok. Melly az owarba ez waros kew falan az del felǫl walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÖCArt.]. *1568:* Tomas buday Magister Cehae aurifabroru(m), et Tomas Tekǫli (!), Visky Jmre, az eǫtwes Cehek (!) zemelyebe ezt vallottak[a] [Kv; TJk III/1. 179. — [a]Köv. a vall.]. *1622:* Balkanj Kissánnat Temettem az Eötues Cehel. atam penzt f 3 [Kv; TJk VII/2. 244]. *1760:* lévén gyülese az B: Ötves Czéhnek [Kv; ÖCJk].

ötvöscéhi ötvöscéh; breasla orfevrierilor; Goldschmiedezunft. *1745:* Veven Commissioját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogj Concurallyon Huszon negj mforintokig de ... mint hogj azon Bastya ötves Czehi nevezetet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon[a] [Kv; ÖCJk. — [a]Az ötvöscéh].

ötvösfogó cleşte de orfevrier; Zange des Goldschmieds. *1798:* ötves fogo xr 6 ... Kis furutska xr 1 ... Kisded sututska xr 6 [Kv; Pk 6].

ötvösfont ötvös (mérleg)súly; pfund de orfevrier; Goldschmiedpfund. *1622:* Ez oh(n) zerzamokat megh merue(n) az Eötues fontal nio(mn)ak lib. 18 [Kv; RDL I. 119].

ötvösi ötvös-; de orfevrier; Goldschmied- **Szk:** *~ mesterség. 1668:* az Eotvesi mestersegnek exercitiumais eltiltatik teolle, seot egyebarantis mind mesterek es leghenyekteolis az velle valo conversatio el tiltatik, miglen nem recolligallya veszet erkeolczet, es az B. Cehnek kedvet keresi [Kv; ÖCJk] ✱ *~ mű* ötvösmesterség. *1561:* Ez bǫlcz es tizteletes ferfiak ǫtvǫs gergely fylstich peter, es dichi[a] ǫtvǫsi mywon walo mestereknek me (!) ceh mesteri ... illyen ielentest tǫnek mynekwnk[b] [Kv; ÖCArt. — [a]A lap alján az utolsó csonka szó az 1627-i más-ban: dicziretes. [b]Köv. a jel.] ✱ *~ rend. 1592:* az reegi kiraliok feiedelmek ydeieben soha az Eotwessy Rend keózeót Mezeo varasban.

Chiehes Eotwes nem lakot, hanem chiak valamy kontarok vezeottek [Kv; ÖCLev.].

ötvösinas ucenic de orfevrier; Goldschmiedelehrling. *1570:* Orsoliazzon Eotthwes Imrehnę, Ezt vallya ... hogy ez ferench lakot eo Nalok eotthwes Inas volt [Kv; TJk III/2. 109]. *1574:* Bor Ianosne Azt vallia hogi mykor hallota volna hogi meg eoltek Az Eotthwes Inast Ment volt latny Eottwes gergel hazahoz [Kv; TJk III/3. 353]. *1594:* Mikoron az legeniek es Eottues Jnasok en nallam mulatnanak regeleo hetfeon[a], valami talneros iatekot inditanak keozteok, teonek egi zeket le, es azt kezdek altal vgrani [Kv; TJk V/1. 457. — [a]Vízkereszt utáni vasárnapra következő hétfő].

ötvöslegény ötvössegéd; calfă de orfevrier; Goldschmiedegeselle. *1561:* Valamel ewtües legen ... az ky az Cehbe be akar allanj kewteles legen az mesterek kozzwl ůalamellyet egy egez eztendeig heti berert zolgalní hog addig meg esmertessek mynd erkolcheben s mynd maga viselesebe hog' ha illendo lezen e az cehbe aúag' nem [Kv; ÖCArt.]. *1584:* balasi gergelne panaszolkodot neke(m) hogi utet andras kato ettues leginjek küruajanak szitta uolna [Kv; TJk IV/1. 194b]. *1586:* Was Gergely ... vallia, Mikor megh Akarak vezzeozny Az eotweos leghent Ben valek Az chehben [Kv; i.h. 555]. *1595:* 20. Septemb(ris) ... Benesi Balas 5 loual Deesig vitte ... Dúrandot Wrúnk ö fge Arany műúcesset harom ötúes legent a' mellet és minden müelö szerszamot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 98 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1635/1650:* valamely Eottues Legeny, Jdegen orszagbol vagy Varosbol Jeone ide Coloswarra, Es it akarna miuelnj. Az Eottues Legenyek Elötteok jaroit, es Gondviseleoit, az kik Gazdaknakis mondatnak, Azokat talallyak megh, es azok altal keressenek miuet | Ha valamely Idegen Eottues Legeny Mesterremeket akar keovetni, Az Nemzetsigh leuelet megh szerezze, es vgy foghion az Mesterremek czinalasahoz [Kv; ÖCJk]. *1650:* Bakos Istuan Eottues Legennek Cehúl eo kglmek miuet mind addeg fel tilttyak valameg' dolgat el ne igazittia, mivel hogi Brassobannis roszul viselte magat [Kv; i.h.]. *1825:* Czirold János ötves Legény ... elöl felyül kapus fogu [DLt 433 nyomt. kl].

ötvösmester maistru orfevrier; Goldschmiedemeister. *1561:* Ez bolcz es tizteletes ferfiak otwos gergely fylstich peter ... iouenek my elonkbe Es mynd az egesz tob otwesmesterek kepebe illyen ielentest tonek mynekwnk[a] [Kv; ÖCArt. — [a]Köv. a jel.]. *1570:* Calara Kereztsegy Eotthues Janosnę ... vallya, Twgya hogy Eotthues Janos es Eotthues Lazlo Banyan chehbely Eottues Mesterek voltak [Kv; TJk III/2. 135]. *1586:* Mikor megh bwntetek Eotweos Imrehet vgyan Azon oraban minket az Eotweos Mester vraim be zolitanak, Es igy zolanak [Kv; TJk IV/1. 543]. *1589:* 28 July wytt Haydo Janos, Eottúes Mestereket Feyerwarra, vrúnk hywatta eoket [Kv; Szám. 4/VI. 106 Stenzely András sp kezével]. *1677:* ötvös Mesterek fraudulentiaja cohibeáltatik sub poena flor. 100 [AC 265].

Szk: *~ek tornya. 1560:* Az Ewtues mesterek thornyarol abba ualo zolgalatrol Art 30 [Kv; ÖCArt.].

ötvös-mesterember maistru orfevrier; Goldschmiedemeister. *1696:* Arannjas ezüst Marhak(na)k s joféle Monetaknak Divisioja következik. Hogj az ezüst marhák(na)k Divisiojában job moddal procedálhassunk ahoz ertö becsületes Eötves Mester emberekkel elsőben meg becsültetvén; kinek kinek valorat, ide aláb specificaltattuk [Mv; MbK 80. 5]. *1755:* nemelj becsületes Eötvös mester emberek egjedül csak Arany munkát mivelnek, és verö munkát soha nem exerceálnak [Kv; ÖCJk].

ötvösmű ötvösmesterség; orfevrărie; Goldschmiedehandwerk. *1614:* Janczj, Baczj Janos özvegye fia, Öttúes Bartosnal Öttúes müre menendö [Kv; TJk VII/2. 204]. *1635/1650:* valamely Eotues Mester Inast akar szegöttetni, az Eotues mwnek tanulasara, Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosson mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budoso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere menven, vgy szegóttessek be az Inast [Kv; ÖCJk].

ötvösműszer ötvösszerszám; unealtă de orfevrier; Werkzeug des Goldschmieds. *1622:* Az Eötues Mwzert hozaja ualo ezköziuel megh beczwlue(n) p. f. 32. d. 96 | Az Eötues mwzert Mihalnak engettek megh fizetue(n) Istokot az eö rezereöl az mint az Istok Inuentariumba(n) (!) megh uagyon irua [Kv; RDL I. 119].

ötvösné soție de orfevrier; Frau des Goldschmieds. *1591:* Catalin varga Georgine vallia, Chizar Tamas Monya fogdoso Bestie hires Curwanak zida fejerdinet Az Eotweosne [Kv; TJk V/1. 113]. *1630:* Feniegeteözesett elegett hallotta(m) Zalaj Gieörgjnek, hogj feniegete az Eötueöseöket, az gazda aszontis az eötueösnett [Mv; MvLt 290. 204a]. *1710:* A fejedelem bemenvén a felesége házában, hát ott van az ötvesné, s kérdi tőle: „Bojtosné asszony mit csinál urad?" Amaz megfelel: „Kegyelmes uram, ezüst tálaknak a szélit aranyozza" [CsH 154].

ötvösolló foarfece de orfevrier; Schere des Goldschmieds. *1637:* egy uas ek széghh, egy Eöttves ollo [Kv; RDL I. 24].

ötvösség ötvösök közössége; tagma/comunitatea orfevrierilor; Goldschmiedegemeinschaft. *1592:* Azert ke gielmes Vrunk azt kiwanniwk egez Eotwessegh, ez orzagban hogy Elseóben myndenewth valok elegedendeó Mester remeket chinallianak es mostan az kyk mesterek ne eomagok ytylliek megh, hanem hozak Nagod eleyben es Eotwesekkel Twdos emberekkel ytyltesse Nagod ha elegh Mesterek ... mertt mygh ezt nem chielekedik my Kontaroknak mongiuk mynd azokat kyk ezt nem chielekedik ... azt kywanniuk hogy ... Eotvesseghnek ygaz es iambor hyrek newek meg ne gialaztassek [Kv; ÖCLev.].

ötzáros ötzárú; cu cinci broaște, mit fünf Schlössern. *1837:* A' Hálo házba egy tölgy fa, iro rakat almárium, öt záros fiokjasal (!) [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

ősurasága megtisztelő, udvarias kif-ként; ca termen de politețe pentru un bărbat; als Höflichkeitsformel für einen Mann. *1591:* Kapitan uramat eö vrasagat szek nipeyuel egietembe(n) köuetém mint kegielmes kapitanunkat [UszT]. *1592:* Kapitan wramhoz icottem keoniergeseom alttal, ieleonteottem Eo wrasaganak az Inek twtor lewen, Es mostaha fyam lewen, raytam walo niomorwsag tettek; meollyet eo wrasaga megh Ertwen hagja teorwenire az en niomorwsagomat [i.h.].

őutána 1. *átv is* az ő nyomában; in urma lui/ei; nach ihm/ihr. *1573:* Angalit Zabo peterne Azt vallia hogi Eo Nem latta az haborwt mynt leot hane(m) hogi eo vtanna volt zeres az filep lanosne [Kv; TJk III/3. 293]. *1585:* Bwday Tamas vra(m) vallia ... Monda Katonay Mihaly. Jo Balas Vram effele Newel sem Amy (!) Atthiankfiat es eo vtanna sem minket Nem gialazhatnal, Mert meg kenaltalak velle Amegh el Ne(m) veód a' ladat hogy megh lassad marhadat [Kv; TJk IV/1. 490]. *1619:* Erre nagy hirtelen monda Görcsi Mehmet pasa ... Hiszem régen megmondottuk, hogy soha mi német királytól Jenőt nem kérjük, nem is akarunk egyet is szólni felőle. Majd azok mindjárt elhinnék magokat véle, hogy őutánok járunk [BTN[2] 276]. *1679/1681:* Az kik ... à Taxat praestalni nem akarják, az ollyanok(na)k annyi érő marhajokat ... hajtassa bé ... jobb hogi ők járjanak én utannam mint én eő utannok [Vh; VhU 674].

2. őt követően; dupa el/ea; nach ihm/ihr. *1756:* Ez szerént birta az Atyám és ő utánna ezen hellyet magunk írtásával amplialván a' menyivel most tőbb falu közönséges erdejéből irtván [Pecsétszeg SzD; Szentk.].

Szk: ~ *való* őt/öket követő. *1561:* az mesterek az ǫ cehekneк meg witasara egienlǫ akaratbǫl ǫ kǫzǫtǫk wegeztek uuolna neminemw articulosokat kyket ǫk es az ǫ vtannok valo mesterekis az cehben megy tartananak [Kv; ÖCArt.].

3. az ő révén, őáltala; prin el/ea, datoritā lui/ei; durch ihn/sie. *1573:* Orsolia Barat Ferenchne, hallotta puskarnetwl azt Monta hogi az mybe[a] vagion az vra eo vtanna vagion [Kv; TJk III/3. 172. — [a]Ti. vagyonban].

öv 1. cordon; Gürtel. *1560:* Egy el bontoth Eó hat boglaru ket chiattal ez wagion Egy Erzenyben [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1573:* Katalin nehay Bwday Zabo lanosne ... vallia ... hozot volt eleh egi kehlyet ... ezwst poharokat ... ket kis regi Modra valo Eowet [Kv; TJk III/3. 168]. *1576:* Egy Syngh maycz feketes Barson Abbol Annoknak Jwet (!) chynaltathok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. *1585:* Vagion egy igen visselt Eow [Kv; Szám. 3/XIX. 2] | Anna ... consors Martini Mezaros[a] ... Latek egy Eowetis nalla ... Es az conek A horghan eleol ket keo vagyon [Kv; TJk IV/1. 390. — [a]Vallja]. *1588:* Az eoreokseget ... ennekem meg Jteltek igy hogy az kezembe twzeth vegyek Eowembe zekerczet vallamra kapat vegyek vgy eskeggyem meg az en eoreoksegemre meg kereolwen [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb Vall.]. *1591:* Samuel deakneic ket ezust chiat eóre valo ... f. 6 [Kv; AggmLt A. 53]. *1608:* Egy kek futa Eohnek valo [Kv; RDL I. 83]. *1619:* Borkanak Intiztwk menickezeöre ualot tudnia illik f. 8 az ew arabol meljet az Ania megh tartot [Kv; i.h. 107 Andreas Junck kezével]. *1667:* Mit írjon Kegyelmed az ü felől, értem ... vagy igen szép lehet s szánja tüllem, vagy igen rút s fél, hogy megrágalmazom Kegyelmedet érette [TML IV, 109 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1675:* azon Eővnek meg gombozása utánnis pedig ne(m) ottan animadvertalta kisseb voltat, az nagyobbik Eővnél [Kv; TJk XII/1. 75]. *1711:* az önek valo sinoris légyen ezüst vert sinor [Nagyalmás K; Ks 96 gr. Csáki István lev.]. *1717:* az pistalyt az öviből kivévén, halljuk, hogy ... a sárkánya megperczen [Taploca Cs; CsS]. *1723:* egj veres ő [Ludvég K; Told. 29/7]. *1724:* A szoknyáért, öért és Ládáért ... tartozik Vég Pál meg fizetni Vég Samuel Uramnak fl. hung. 5 [Fcsernáton Hsz; HSzjP] | vett ... őt vegy kökörcsin szin sinort övnek fl. 20 [Koronka MT; Told. 29/15]. *1731:* hallottam hogy az fejében szép Süveg let volna, egj öis let volna a Nyakába vetve [Császári SzD; WassLt Marián Nikora (60) vall.]. *1736:* Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt, öve öreg rend fekete klárisból fűzve | Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... az övök vagy fekete szörsinor vagy fekete posztószély [MetTr 344, 405]. *1752:* Antikanak 1 lajbli, 1 nadrág 1. ő mind veres [Ikafva Hsz; HSzjP]. *1839:* Galliciából elszökött 'Sidó Mendel Schor ... kaftánját egy fekete gyapju szövetből készült övvel kötötte meg [DLt 162 nyomt. kl].

Vö. az *asszonyember-, bertus-, cérna-, ezüst-, forgács-, futa-, gyöngy-, hárász-, heveder-, lánc-, lenzsinór-, párta-, selyem-, selyemzsinór-, tafota-, teveszőr-, zsinórív* címszókkal.

Szk: *~ébe szúr. 1736:* akármely nagy ember volt az öviben hátül az hüvelyiben volt a kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyit, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelyibe betette, az háta megé az öviben szurta [MetTr 323] ✱ *~e mögött hordoz. 1657:* Magam ... hordoztam övem megett egy nagy hancsár kést, hogy, ha házban lészen az hozzám fogások, karddal nem forgódhatván, elsőben is azzal magokon ejtsem meg mind Csákin, Catherinán az halált [KemOn. 146] ✱ *aranypaszomántos ~. 1732:* A minden napi arany paszomántos öv [Ks Kornis Zsigmond lelt. 8] ✱ *asszonyembernek való ~. 1738:* Aszony Ember(ne)k val(o) öv ezüstel gombozott [DobLev. I/171] ✱ *csatos ~. 1584:* Kalmar Janos Iunior vallia ... monda ennekem Baky pal, Zerez egy procatort vgmond ennekem Mert mikor engem fogwa tartanak Imez en Sogorom az esse lelek Balassy Gergelj fel nitotta ladamat zepetemet es kj veót hyrem nelkwl marhamban, es annak vthanna ... felesegem tablayan talalta megh az hwth vta(n), egy chathos eo volt, es az en ladamboł vezet kj [Kv; TJk IV/1. 197] ✱ *ezüst-aranyláncú ~. XVII. sz. v.:* Egy ezüst arany Lánczu öv [MNy XXXVIII, 304] ✱ *férfinak való ~. 1681:* Firfiunak valo ö [Beszt.; LLt]. *1700:* tenger Szin Ferfinak valo Öv [Hr 1/20]. *1738:* Egy Tenger szin sellyem Ferfinak valo öv ezüstel szkofiummal gombozott 1 [DobLev. I/171] ✱ *görög ~. 1653:* Az Ghörögh eóuet Kemeny Simonnak, az Hanczarral eggyut[a] [KemLev. 1402. — [a]Ti. hagyományozza a végrendelkező Mészáros Péter, Fejér m-i viceispán] ✱ *gyöngyös ~. 1629:* Egy giengios, teorkeses panczel lanczos vy Eö az melliet aestimaltunk tt f. 48 [Kv; RDL I. 132] ✱ *hernác ~. 1679:* Merégy halál-b(an) szegeny emberektöl maratt öltözet[a] ... Zöld hernácz óv nr 2 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 33–4. — [a]Köv. a ruhadarabok fels.] ✱ *láncos ~. 1677:* Árkosi Istvánné Aszszonyom ... hagyott Miskólczi Jstvánnál ... egy lánczos övet [Kv; RDL I. 155b]. *1704:* Egy forgáts fejér hármas lantzos Eov [Kv; Pk 6] ✱ *lengyel/lengyelországi ~. 1671:* Jgirtunk fizeteseben egy fodor brassai szokniat ... egy Lengiel orszagi övet keket [Kv; ACJk 80b]. *1724:* fizetésem volt ... egj forintos lengiel ö [Szováta MT; DLev. 2. XVIIIB]. *1779:* Széles kék Lengjel övel övezvén be derekát ... az két végét le bocsatotta az Horgas ináig [Orbó SzD; GyL] ✱ *majcos ~. 1622:* Egj fekkete maicos eö tiz boglar raita egj egj nehczekes rész a chyatia ... f 3 d. 53 [Kv; RDL I. 119] ✱ *merő ~. 1622:* Egj pancel lancos Twrkeses mereö Eö nio(m) m. 1 p — bechwltek in f. 20 | Ualamj Zokniara ualo karikak apro ezwsteök es mereö eöhoz ualo ket remék nio(m) egiwt m — p 31 tt f. 9. d. 68 [Kv; RDL I. 119] ✱ *oláhos ~. 1811:* vittenek el ... Öt veres oláhos övet [DLt 629 nyomt. kl] ✱ *öreg ~. 1574:* Vagion

Egy nagy Eöreg Eöuem vonth Ezwstre czinalt kibe vagion het gira Ezwst [Gyf; JHbK XXI/12] ✱ *övedző ~. 1749:* Adának ... egy Klarisbol Varrás formára Készült övedző övet [Koronka MT; Told. 12/2] ✱ *páncélláncos ~ → merő ~* ✱ *remekes ~. 1696:* remekes tűrkeses pärtha eöv Egy kisseb hitwan remekes eöv [Mv; MbK] ✱ *rostos végű ~. 1812:* Busta Thodornak Felesége ... visel ... egy egész testét meg kerülö Oláh Fatát, ezen felyül veres szött széljes rostos végü Övel keresztül van övedzve [DLt 642 nyomt. kl] ✱ *selyem majcú ~. 1637/1639:* Egj slefelyes Seljem maiczü Eöuen uagjon tiz Ezüst slefelj, es kett csyat, pikeljekkel [Kv; RDL I. 111] ✱ *testállásos ~. 1676:* Ezekb(en) az Divisionalis level continentiaia szerént valamelly jók jutottanak Daniel számára mind meg vad(na)k, az egy testállásos régi forma övön kivül, mellyen kilencz boglar vagyon [Kv; RDL I. 155a] ✱ *török ~. 1710:* Ruhaba takarva egj karmasin szin selyembül valo Török sinor ezüst szkofiummal gombozott Eö [Told. 19]. *1789:* 1 Török övv 12 [WLt Cserei Heléna jk 29b] ✱ *türkizes ~ → gyöngyös ~* ✱ *varrott ~. 1602:* Catharina Rlcta Michaelis Keomywes ... fassa est ... a pinczebeol eggy varrott Eówet Arany fonalast is fekete barsonyost hoza fel [Kv; TJk VI/1. 181] ✱ *vont ezüst ~. 1560:* Egy Nagy wonth Ezusth Eö lanchos aranias [JHb QQ Temeswary János reg.].

2. derék(tájék); mijloc, brîu, talie; Gürtelgegend/höhe. *1597:* Kis ferenczne Orsolia wallia ... mikor az giermek halwa fekzik wala ... Lattam az testetis hogi az eoweteol fogva az terdeigh tizta zederjes wala az teste [Kv; TJk VI/1. 40]. *1736:* Az ifjak penig nyárban ... fekete süvegeket viseltenek ... A süvegnek azon alsó részin némely helyeken hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinórt, megczifrázták, a sinór vége hosszú volt, azt ... job felöl kieresztette, s egy kevéssé az övin alól ért szép vitézkötés lévén azon sinyór végin [MetTr 348]. *1772:* a' silipnek also vége alá hal után bé jártunk, az holottis oly nagj üresség volt, hogy a' Silip alatt egy kevéssé fejünket meg hajtván el fértünk fenn álva s a' viz ottan övnél fellyebb nem ért [Ádámos KK; JHb LXVII/286].

3. *~ig* derékig; pînă la brîu/mijloc; bis zur Gürtelhöhe. *1574:* Anna kiral Balintne Azt vallia hogy ... Talallya otth ferenchet az Twznel fekwe ... halala vtan Mykor fely colteztetnek ... az agekais Mind Eouig kek volt [Kv; TJk III/3. 386]. *1662:* sokak, akik a fagyos vizeken hónalyokig és övig valo vízben gázolták volna által a patakokat, azok közül a nagy kemény üdön merőben fagyván megholtak vala [SKr 352]. *1674:* Szegödtem megh En Gavay Miklos Sztupina(n) lako Orosz Vaszillyal hogy az also Szovathon az mezöben az Czukas Nevü el szokot Tot megh tölcse mindenüt az gattyat, övig az mint maga viseli az övit addigh fellyeb tölcze [A.szovát K; Törzs]. *1710 k.:* A házában, mely ... nagyságára nézve palota nevet nem érdemlett ... egy darab által volt rekesztve olyan aranyos fa orsókkal, övig vagy valamivel feljebbecske erőkkel, ő azon belöl állott, ott volt asztal [BÖn. 593]. *1771:* en itten valo Molnárságom idejekor elégszer bé bujtom az Silip alá és ott benn a Vizbe egy Czűvek Lévén arra állottom, és a fejem felett a Kerekek forogván a Silipen folyt a viz, én mégis Övig állottam ki a vizből a Silip alatt [Ádámos KK; JHb XX/26. 10]. *1798:* Számoila Mandanét Vaszilia két rét fogot ostorával mind addig verte mig a' keziböl ki tőrött az ostor Nyele ... az Aszszony Övig egesz(sz)en kék volt, és karján kemény vak ütesek láttzattak [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.].

Sz. *1710 k.:* ha én az lettem volna Bánffihoz, aki ő énhozzám, nem követhettem volna ama gonosz politikus szavát: Ha a te ellenséged övig vagy hónallyig van a vízben, húzd ki, kötelezd magadhoz, vagy legalább csinálj hitelt magadnak előre, hogy jobban megcsalhasd osztán [BÖn. 974].

övcsináló övkészítő; meşter care confecţionează cordoane; Gürtler. **Szn.** *1591:* Eoczinalo [Kv; Szám. 5/IX. 6]. *1596:* Eochynalo Janos [Kv; i.h. 7/II. 9]. *1600:* Eochinalo Janosne Anna Azzony [Kv; TJk VI/1. 454].

övé 1. *nm* **1.** állítmányként (ill. az igei-névszói áll. névszói részeként); ca predicat; als Prädikat: az ő tulajdona, hozzá tartozó; al său, a sa; der/die/das seinige/ihrige. **A.** *egysz 1507:* Eleozor hagyom az En felesegem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... Eue legyen Elteyg [NyIrK VI, 186 Cseh István végr.]. *1546:* az Egy, Ezkoffya es az Egy, rvhanak walo, komoka mynd az keeth nest gereznawal, es az haath arany gyry ... Ezek mynd, Banffy Bernaldnak maradyanak, es, Ewee Legyenek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1552/1567:* az Jozag nem chyak eowe hanem batthae es eocheye [Pókafva AF; JHb XXVI. 33]. *1566:* Jm Meg Irtham Battyamnak Ewe az Jobbagy ha oda Erezthy Azzalis Ew zabad [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely a beszt-i bíróhoz]. *1568:* Andreas Kolosy gasparus Colosy ... fassi sunt ... ok Jol tugyak azt a foldet hogy toth Mathe birta es eoue volt [Kv; TJk III/1. 212]. *1572:* Orsolia Barat ferenchne ... hallota Eomagatwl Bonchoknetwl ... hogi egi nagi partaeo ky derekan volt Eoue volt volna [Kv; TJk III/3. 42a]. *1600:* kenalta wolt, hogy eskeggiek megh hogy eöwe az a Juh [UszT 15/204]. *1610:* Zeócz Geörgy ... megeskvt es azt feleli hogy beöge Ferencz mindeltik Lazar Istvan Jobagya uolt. most es eöue, az fiaj Veres Drabantok [Alfalu Cs; Törzs]. *1632:* Gal Margitt mondgja vala ... ha eleb ide jötte(m) volna bizony kivertem volna az haztul mert nem eöue ez az haz hanem enim [Mv; MvLt 290. 85b]. *1634:* az Johot megh ada(m) Szabo Mathēnák mert eöe uala [Kászonújfalu Cs; BLt 3 Sido Mihalj (37) vall.]. *1736:* azon fundust mellyet én vásárlottam Váro Anna Aszonyé vólt, mert ha övé nem lett vólna, talám éngemet valaki attol el tiltott volna hogy meg ne vásárollyam, mert nem adhatojat adgyá [Torda; TJkT I. 104]. *1789:* egy idegen malom mester ... olly conditio alatt, hogy ha a malmat meg indithattya, Esztendeig valo haszna övé légyen, igazittásához fogott [Désfva KK; GyL. Lőrintz János (49) ns vall.].

B. *tbsz 1570:* Syweges Gergel, es Nyreo Balas ... vallyak hogy kwlte volt eoket Nagy Janosne az Annyahoz, hogy kernek Azzon Mykeppen az Attya hatta volt hogy az haznak fele az eochewel eowek legien | Blasius czigan ... vallya ... Mind Jarast Twdomant tezen ez vallonak es azt Mongia hogi eowek az zek az eo beliege vagion rayta [Kv; TJk III/2. 140, 198]. *1572:* ha az Zenthmyhaltelkj Jwhot ... az Lekenczeyek az ew hatarakban megh kaphatthyak tehat haychyak be es ewek legyen [Galac BN; BesztLt 3616]. *1585:* ezen Kwl minde<nt> mind érdeön mezeön az kj eouek kette oztassanak [Gagy U; UszT]. *1629:* monda ... az daika hogy bizony Aszonyom ez az sak oda Bakosekny valo en ott lattam ugyan eovek [Kv; TJk VII/3. 23]. *1681:* csak a' Super aedificium övek [Hátszeg; VhU 132]. *1796:* Vagyon ugyan minden Szombaton közöttök Héti Vásár, de ez nem az övék, hanem a' Földes Uraké, mivel ezenn

Wásárokon nékiek mint Parasztoknak, semmi féle italokot árulni nem szabad [Mv; TLev. 5/16 Transm. 26].

Szk: *tulajdon ~. 1584:* Zabo Miklos, Es Szeòch Peter valliak ... az ven Azzony ... hwtit le teotte hogj tulaidon eowe az parta Eó [Kv; TJk IV/1. 197]. *1771:* mintha tulajdan az övék lett volna csak vágták es vitték [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6].

Sz. *1768:* ollyan övé azzon hat petak mint az inge [Martonos U; Pf].

2. alany-, tárgy- v. határozóként; ca subiect, complement direct sau complement circumstanţial; als Subjekt, Akkusativobjekt oder als Adverbialbestimmung: 'ua.; idem'. **A.** *egysz 1560:* Attam egy yobagyot ez wytezlew hozzwtelky ferencz fyamnak ... mely yobagy ennekem tews gywkeres yobagyom fya ... valahol meg talalya mynt ewehez hozza nywlhasson ... es wgy tarcha mynt yobbagyat [Ketesd K; SLt J. 1]. *1568:* Matyas Lazlo kenyez ... fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demeternek az attya, orh, es tòlway volt, es az Coloswary Torombol zǫkúe zaladoth ky, es minden marhayath anya veztette el, mynd attyatul maratat, s mind az ǫweth [Kv; TJk III/1. 180]. *1570:* az Zena fenek bely feöldcket tuggya, hogy Lazar Imreh byrta, mint Eówet es tulajdonat [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1573:* hitta volt ky az felywl meg mondot zemelieket ... hogy meg lassak Herttel peter zeöleit hogy ha lattnanak Benne olian karot ky az Eöweheöz hasonlo volna ... nem lattük hogy az borbel Janos zeöleiböl ... az Eöwebe vitte volna | Borbara Eotthues Antalne azt vallya ... Zitane ... Tyltotta Biro pechetewel Mind kylseo Belseo Marhaiat myglen az Eowe meg leszen [Kv; TJk III/3. 160, 240]. *1592:* az peres hely kazalo hely wolt eleyteol fogywa ... mint e(m)ber az wet zokta epitteny ki ky az wet epittette [UszT]. *1594:* Kendy Gabor ... Eztyene(n) aloll az Nemes Emberek Ritekbe(n) egy daraboth az eöwehez be kerteltetet [Esztény (SzD) körny.; RLt 0. 5]. *1596:* az en Rezemetth kj kewano(m) osztattnj az weteol [UszT 11/101]. *1599:* Brassay Amburus ... vallja ... megh mys rakattunk vala azon hordoba seoweget, mert az eowewel nem teolt vala megh [Kv; TJk VI/1. 294]. *1600 k.:* Mikor penigh az Telegdj Mihalj oztatassa uala ... az eouet megh tilta hogy az falu fel ne ozza [Homoródsztmárton U; UszT 15/95 Istuan Balas lofeo zemelj (53) vall.]. *1628:* Jlosua neuő Falu nekem edes Attia(m) keresmenie leven nem őuenek tutta(m) lenni [SzJk 29]. *1758:* ki erőltette a Sz: Lászlai Lakosokat hogj Juhokot az övé közzé adván Csinálják az ő Földére a Major Házat ? [Msz; Sár. vk]. *1768:* Itt Károlyi leg szerentsésebb már negyed napja hogj ért dinyén tsemegészik, az övé elöre érik [Ne; Told. 5a]. *1864:* az már mind egy ha meg fizette az ő egész illetösegitis, mert övét fizette [Ujszékely U; Pf Révay Dénes lev.].

B. *tbsz 1570:* Eo k. biro vram es az Thanach ... Rendellyenek Embert hozza kik kemeletlen beh haycak az Eoweketis[a] [Kv; TanJk V/3. 18b. — [a]Ti. marhákat a tilalmasból]. *1571:* Mind feyenkent az contradictorok azt kewannyak hogy az Ewekteol az donatarius wres legyen [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. *1592:* Tiltottwk wolt megh egy erdeonketth ... ezzel agywk okatth tilalmunknak az mienkett tiltottwk Ne(m) az wekeoth [UszT]. *1604:* az Zölöt Tudom hogy görfi lazlo es Balas kwlön mieltek az öueköt [i.h. 18/138 Barla Tamas Kereztwrj vall.]. *1629:* az eöueket[a] megh ette az farkas [Mv, MvLt 290. 165b. — [a]Ti. a csikót]. *1700:* Az veres patakb(an) is vagjon két kerék Stomp ... azt is eövek(ne)k hallattam lenni [Abrudbánya; Berz. 17]. *1765:* mondotta az szegény ember, hogy ne egyék ki a szájából mert nekik ki jár az övék [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 209]. *1768:* az utrizalt szegeletett ... az övekböl öblögette ide a viz [Uzon Hsz; EMLt G. Kuti (38) ns vall.].

Szk: *~be odamarad. 1595 k.:* Tudom hogy az Kisfalúdi berchen vetekednek vala Sofalui fere(n)cz es Kis Pal Istúan valami feöld feleóll, eggik(is) tudgia vala hogy az eóuebe oda marad, az masikis tudgia vala, de megh alkotok eóket [UszT 10/44–5] ✱ *~ből megelégít. 1608/1610:* Az szegjny Rygo Palnetjs ky Akkor Eó kgje szakaczja volt, Erdeme szerent Elegedendeökeppen Toldalagj Janos vram az Eóuebeöl megh Elegeczje | meg Elygyczjk az Eóueböl s vgj Bocsassa Ell Janos vram [M.gyerőmonostor K; JHbK LVII/49] ✱ *~hez foglal. 1600:* En mindenkor Fekete Balaseeknak tuttam azt a helechket, Tibald Gergely hogy az eowehez foglalta wolna, es kertti leött wolna raita, en ne(m) tudom [UszT 15/87 Istwanffy Isthwan, Kaidichfalui szabad székely vall.]. *1607:* az fwzek mellett most lato(m) hogy benneb vette az kertet es az viznek regy folyasa helyét eouehez foglalta [Dánfva Cs; Eszt-Mk] ✱ *~jé tesz. 1564:* Ez sem uolt törviniunk hogi mikor valamy vitekbe eswnk egy mas ellen ... öröksigwnket el foglalhassa[a] hanem marhaiaval irte meg, de most el foglalia es wueie tezy [SzO II, 179–80. — [a]A cssz-i közszékelységen hatalmaskodó főrendű királyi tisztviselő]. *1597:* A feoldet teöruenj szerent eóueie teötte [Gyeke K; Ks]. *1598:* Zegedy Janos deakne Catalin azzony ... vallja ... En egynehanizor feddettem rolla Orsolia azzont de eo vgjan azt mondotta, hogy vagy bannywk vagy Nem de vgyan eoweje tezi az vargat ket kezkeneottis adot nekj [Kv; TJk V/1. 247]. *1642:* Az Solyomtelki hataron, Komaromi Marton egy darab Erdeot es retet maga Jobbagyi hitíuel occupalt el, melyet eok keszek idegen magyar bizonsagokkal eouejekke tennj [Sólyomtelke K; GyU 87] ✱ *~nek fog. 1584:* Fodor Albert vallia, ket penzen veottem vala egy darab tafotat es ez zemetbirone Annia Eowenek foga [Kv; TJk IV/1. 247] ✱ *~nek hív. 1591:* Thudom aztis hogj mikor en fiatfaluan lakom vala egienleó keppen elik vala az Chakanek es Gerebek az kerezturfalui hatar bely erdót, seót az mely helyeket most eóueknek hinak ott my nekónk zallas helyunk volt anak idejen [UszT] ✱ *~nek ismer. 1600:* Martho(n) András Almassi azt bizonicha hogy Petenie Ferencz adot zabatsagot rea, rea mennie(n) az Juhra es az mellet eöwenek esmereke hanem (így) Hogy orwgazda penigle(n) nem wolt, harmad magawal megh eskedgyek [i.h. 15/204] ✱ *~nek mond* magáénak mond. *1568:* Valen(tinus) lakatos ... fas(sus) est, hogy Mikor ǫ az ladat meg nytta az bodog Gabrielnenak az meg Neuezet aprolekokban semit eǫuenek nem mondot akor bodogne, han(em) az leanya monta hogy eǫue a gǫng [Kv; TJk III/1. 208]. *1572:* Twdom hog' az Chatanyak es Somkwthyak wezekettenek az hathar wyget ez kerezt wtnal es thazigaltak egymast feletthe eggykys masykys eowenek mondotta [Dés; DLt 184]. *1600:* Mikor elseobe Vduarhelt törueniek leon Vargias faluanak Almas faluaual az Diznok be haitasa feleol Vargias is eo hataranak mongia vala azt a' helt a honna(n) az Almasi dizmokot el haitottak volt eok Almas faluais eóuenek mongia vala [UszT 15/15 Fozto Imreh Fwlej az Bardoch szeknek hwtese vall.] ✱ *~nek tart. 1597:* az Alpretyak eleytol fogwa eöweknek tartottak azt az darab erdót [Alparét SzD; Ks] ✱ *~nek vall. 1600:* Thouaba az mynt vargias falua az Almasiakkal perelnek vala tw kegtek eleot valamy marhaknak be haitasj felól, egy Erdeoból kit

az vargasiak eoueknek vallanak vala Az Almasiakis eouek nek [Vargyas U; UszT 15/15].

Sz. *1573:* Anthonius aztalos ... fassus est ... kerdy myt Myweletek Neky vereteke vagatoke, Mond az legen Noh meg vagion az Eowe [Kv; TJk III/3. 49].

II. *fn tbsz: ~i* **1.** hozzátartozói; ai lui/ei/săi, membrii familiei sale; seine/ihre Angehörigen. *1560:* mykor my zent lwkach Euangelista nap vtan valo zeredan Jt fogaras varaba voltunk volna. Theortenek az vitezleo frathay Gergelnek hertelenseggel valo Bethegsege hywata minket hozzaia monda azt ... Akarna testamentomat tenni az ew Jozagarol mellel az Vristen eotet eteben megh aiandekozta volna, hogy ha halala teortennek az ewey keozeot valaminemw vyzzawonas haborwsag es egenetlenseg neh lenne [Fog.; LLt S. 10]. *1850:* Talpas alias Budai Josi ... Kalapos Ferentzel 's öveivel nem akarta ki átkoztatni magát a világból [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

2. követői; adepții săi; seine/ihre Anhänger. *1704:* Ugyan ma hallottam, hogy az mi proscriptiónk után, melyben Rákóczi uramat patenter proscribáltuk, más ellenkező patenst bocsátott <ki> Rákóczi uram, melyben írja az övéinek, hogy azokon semmit se hajtsanak, mert eddig maga is bejött volna Erdélybe [WIN I, 273].

3. hívei; ai săi, credincioșii săi; seine Bekenner. *1679:* nagy reménséggel hiszem, hogy az Isten az övéit nem hagyja [TML VIII, 428 Teleki Mihály a fej-hez]. *1811:* Itt' vedd jól eszedbe Isten bölcsességét ... Hogy gátolja-meg a' Népek gonoszságát ... Még az Öveit-is néha hogy sujtolja, Fel-fuvalkodástol, hogy őket meg-olja [ÁrÉ 19].

övecske cordon mic; cordonaș; Gürtelchen. *1584:* Eotweos Orban vallia, hiwata Baki pal es mutata egy Eowechket, kit mond vala hogy a Nennye [Kv; TJk IV/1. 197]. *1585:* Ersebet Sarlay Ambrusne vallia ... haz ezkeoze vala Az Azzonnak es keosseontiuye ... es egy Eowechkeyeis [Kv; i.h. 428]. *1629:* Egy kis Eöueczike melinek az maicza el szakat az melliet aestimáltunk tt f 10 [Kv; RDL I. 132]. *1720:* édgy tűrkeses Láncz boglaros öv ... Ezen övecske ez utanis tartassek megh ezen Arva számára [Kv; Pk 6].

Vö. a *háló-, paszománt-* és *selyemövecske* cimszóval.

Szk: *remekes ~. 1655:* Egy kis remekes Eovetske M — p. 35 [Kv; RDL I. 29].

övedz I. körbevesz/foglal; a înconjura; umfassen. *1842:* A papiros malom ... egy Sajtó, mely két felfelé állo vastag tölgyfa oszlopokbol, és három keresztül álló tölgyfa darabokbol áll ... a harmadik keresztül állo fa a srofos orsó által fel és alá taszigáltatik, — ezen srof orsonak fazakán vagyon egy lapos vas körös körül was fogakkal, ezen sroffazék alsó részit övedzi még két vas abrants, hoszszában szorittya két vas pánt ... két végeit pedig két vas pant övedzi [Km; KmULev. 2].

2. *hátul ~ átv* hátulról megkörnyékez; a-l lua prin surprindere, a surprinde; von hinten umgarnen. *1653:* Bocskai ... letévén Kassán királyi székét, adá magát a nyugodalomnak és a gyönyörüségnek s vigadozásnak. De a gonosz szerencse azonban elérkezvén, nem vette eszébe, hogy hátul övedzette, avagy inkább mondjuk: hogy a nagy Istennek az ő elvégezett szent decretumából lettek és lésznek mindenek [ETA I, 101 NSz].

Vö. az *öve:* cimszóval.

övedzés derék(tájék); mijloc, brîu, talie; Gürtelgegend. *1585:* Anna Lowas Thamasne, Ersebet Zegedi Georgne[a], Mikor latok Az Danch Leorinch betegh gyermeket, Az Eowecczeseteol fogva fel lattuk, de Nem tuggiuk minemeo dologh vala raita, himleó valayę vagy halal haza (!), De igen swreó vala [Kv; TJk IV/1. 496. — [a]Vallják].

övedzetlen öv nélkül; fără cordon; gürtellos. *1574:* Zeoch gërgy Azt vallia hogi ... fegweret kezebe vezy Megien az Aytora hogy Be Akar Menny az Ayton, Archwl leo egi Ember Rea Mezitelen hegesteorrel ... Egi Ingbe gatiaba volt eowetzetlen egi felseo rwha volt rajta [Kv; TJk III/3. 357].

övedzik körülöveződik; a se înfășura peste mijloc cu un cordon; sich umgürten. *1651:* Negyedik Lanczis vagyon öregh az kiben vagyon ket Szaz Eótven kett szem Lancz övedzik velle [WassLt Wass Judit kel.].

övedző I. *mn* (derékban) körülövező; care înconjoară (la mijloc); umgürtend. **Szk:** *~ gyűszű* tüsző. *1824:* Egy övedző Gyüszüt meg vet Budai György [CsV]. *1844:* Sztojka Ferencz ... öltözete. ... oláhos mejre valo, övedző gyűszü [DLt 1248 nyomt. kl] ✱ *~ gyűszűszíj. 1813:* Egy övedző gyüszü-sziju [DLt 630 ua.] ✱ *~ öv. 1749:* Adának ... egy Klarisbol Varrás formára Készült övedző övet [Koronka MT; Told. 12/2].

II. *fn* öv; cordon; Gürtel. *1703:* Székely Andrásné Aszszonyomnak egy ... öregb övödzött [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1720:* fel függesztve koszperdek, edgyiknek az övedzeje Szarvas bör ... az harmadiknak az övedzeje zöld bársony [Köröspatak Hsz; i.h.].

Szk: *szarvasbőr ~. 1790:* Szarvas Bőr övedző 1 [Sv; Ks].

övedző szíj, övedző sziju derékszíj; centură, cordon de piele; Ledergürtel | tüsző; chimir, șerpar; breiter Ledergürtel. *XVIII. sz. köz.:* A' Király földi Szász tsak a' Sarját s. az övedzö sziját nem adná a' Libertinusnak[a] egész liberiájáért [Ks 21. XV. 43. — [a]Székely lib.]. *1783:* a' Balás telki Erdö Pásztorok ... Övedzö szijjamot és fejszémet el vévék [Kissáros KK; JHb XX/8. 15]. *1804:* az Al Peres rab ... Simulészk luont Lugosrol haza jövö Uttyaban az ut félen a berekbe ... tolvaj modra meg támodván, tölle passussát el vette ... Köntösseiböl le vetkeztette ... szüritöl es egy ujj övedzö Szijjától ... meg fosztotta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1811:* Az Sertés Pásztornak ... Vettem Egy övedzö Szijjat ... f 2 [Déva; Ks 100]. *1821:* Mitu Andronnak Juon Korlán Felesége egy övedzö Szijju felett való keresete fel vétetik [H; JF 36 Prot.]. *1831:* (A) marhák ki tsapangván, a szöllőkböl el köttettek ... azért van mostis el véve a Romposi Kerülö altal ... egy szüröm, egy Övedzö szijjam, és egy baltám [Dés; DLt 332. 2]. *1840:* Tirnován Leontya ... Vitt magával el ... 1 derékra való ocska ... övedzö szijjut szélest [DLt 1044 nyomt. kl].

Szk: *széles ~* tüsző. *1787:* Egy övedző széles szijju vagy Gyűszű ember Derekára valo Dr 18 [Kv; MvLev. Máté Mihály civis hagy. 2]. *1837:* Dánh Gyissoj ... Szászsebes széki, Rekittei születésü ... visel ... széles övedző szijat (sérpár) [DLt 945 nyomt. kl].

övedztetik (kard) felköttetik; a fi încins (sabia la brîu); (Schwert) umgegürtet werden. *1662:* a jelenvaló ország né-

pétül az méltóságos Apafi Mihály ő nagysága fejedelemmé választatván a marosvásárhelyi mezőn ... azután harmad nappal ... a csergei mezőn a császári kard oldalára övedztetett, bot, zászló ajándékoztatott [SKr 665].

övele 1. vele, az ő személyével; cu el/ea; mit ihm/ihr. *1559:* az kewssegh kepeben legien Negywen valazthoth ember, huza Magyar, hwza szaaz legien ... Mykor az warasnak walamy Jeles dolga thewrtenyk, azokath az Negywen emberth az Thanach be hywassa, es ew welewk wegezenek [Vízakna AF; TT 1881. 189]. *1568:* Zekel Janos ... fassus est, hogy eo hosza ment volt fenesy Mihal bor venny, es ez vallonak Mond hogy szoch Balassal Egyoth veszik az bort, es ez vallo mond fenesy Mihalnak hyd ide szoch Balast es o vele meg arulok [Kv; TJk III/1. 241]. *1570:* Anna Jso Ambrwzne ... vallya ... otth megh eo wele szokat feddědnek az Mwsth veget | Sofia Zita peterne ... Ezen kywl eztis vallia hogy eweleis szok haborwzaga volt es egyebekelis oth az kyk az Satorokban arwlnak [Kv; TJk III/2. 4, 77]. *1583:* Borbely Mihaly, Lakatos Mathias, Veres Mathe es Hoz Leorinch Az varos kis Aytoy kolch tarthoy ... valliak, hog sem hirek sem tanachok hogy meg zerzeóttek volna eok Kendj lanossal, vag Kendj lanos eó vellek hog mikor Balas kouachnehoz ky Menne, kesen esthwe be ereztenek [Kv; TJk IV/1. 165]. *1633:* Hallom az Giarmati Marto(n) szolgaiatoll hogy az vra el akarna vinni Zabo Jacabnett, de az tőb katonak azt mondottak, hogy bizoni eő vellek ne(m) fososkodik egiőtt Aszony emberrel [Mv; MvLt 290. 126a]. *1681:* a' leanyomatt sokszor kenszeritettem, hogy mongya meg ha ő velle Pogany modra el az Vra, de a' leányom Tagatta [Dés; DLt 445 Helena Kovacs Relicta Vidua cons. quondam Petri Szőcz (68) vall.]. *1697/1752:* eő véllek ... mind most s mind jövendőre nézve az mig élnek jol tenne [Kászonfelsőfalu Cs; LLt]. *1761:* Lévén Sáljiban lako Menesági Josef nevű Nemes embernek Veszsződőn bizonyos rész Portiotskája, asztat ő velle Nehai Mlgs Josika Josef Generalis vr el tserélvén adott azért itten ... egy Vlád Andréka nevű Jobbágyot [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 31]. *1795:* Inkább tsak tsupa szóval valo Tanitás által, mintsem a' szokott módokon lehetett volna ő vélle a' szükségesébb Tudományokban valamire mendegelni [Mv; Told. 47].

2. (társként) vele; (împreună) cu el/ea (ca parteneri); (als Partner) mit ihm/ihr. *1568:* Michael deak ... fassus est, hogy meg oth hordo borok uuolt, akkor mikor, az bort nem wotte akkor penig Kys gaspar uuolt fo dolgos benne, o welle arult az vallois [Kv; TJk III/1. 168]. *1574:* Katalin Kuthy ferenchne Azt vallia hogy ... Mykor Immar ely vegeztek volna vachorayokat kwldy volt Margit hogy eo velek ely Mennch ez vallowal es halna otth [Kv; TJk III/3. 281]. *1620:* (A) császár azzal biztatja Ferdinandust, hogy övéle leszen és Magyarországra támad mellette s Bethlen Gábort mind Erdélyből és magyarországból kiveszti [BTN[2] 398]. *1799:* ő velek is eleget járt [Dés; DLt].

Szk: ~ *együtt. 1781:* A malom mellett valo ostorgátot, mely a' víz felöll esik a' malom között, ő vélle edgyütt tsináltuk [Mihálcfva AF; Eszt-Mk].

3. őáltala; prin el/ea; durch ihn/sie. *1572:* Barbely Jstwan ... vallia hogy twgia Zabo Janos Eotthwen forintot Adot volt keolchen Barbel Janosnak Es Eo vele hywata volt Thakacz Georgiet kyuel ados lewelet Iratot neky [Kv; TJk III/3. 23]. *1579:* Az Napon atam az varos zolgayanak Menhartnak ő Nga paranchiolatgyat (!) hog az zolga byrot hina ródról[a] az Chey (!) antalt hog ő vele zolgabyroval parancholattal hyna az metanossokot az hatarnak ocűlatara atam kölcheget d. 12 [Kv; Szám. I/XVIII. 26. — [a]Rődről (K)].

4. öellene, vele szemben; împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. *1596:* eő kemek zekwl meg Jzentek volt Janosj mihaltol ez Jnek: hogy húzon negy gira birsag alath, ne feniegesse se Jobbagyomath se zolgamoth hanem tarczia teöruenihez magath miert hogy eö vele teörueniben vagiok, de eö azzal nem gondolt [UszT 11/69].

5. műveltető igés szerk-ben; în construcțiile cu verbele factitive; in Konstruktionen mit faktitivem Verb: vele műveltet/végeztet el vmit; pune pe el/ea să execute ceva; etw. mit ihm/ihr verrichten/vollbringen lassen. *1570:* fylep Gerghi ... Aztis vallya hogy Eowele Iratot az trombitas az torombol az azzonnak de neky ezebe Nem Jwt Mindenestewl Myth Jratot | Susanna fenessy Mihalne ... vallya, hogy ew vele chinaltatot Zabo Janosne egy Bokretath kyt Trombitasnak adot [Kv; TJk III/2. 20, 25]. *1573:* Benedek Kowacz, Lazlo es Gergel Kowach legenyek egy Arant valliak hogy Ez elymwlt Napokban chinaltat volt egy leochet Deak Mathe Eo velek [Kv; TJk III/3. 88]. *1574:* Kwtasso Mate azt vallia hogy ... Ketelwereo Bereczk Eo velek egi Arnyekzeket keowel Rakatot volt [Kv; i.h. 340]. *1592:* Chinaltattam Kerekes Janosal egy wy kereket az taligara ... d 50 Jtem eo welle chinaltattam 2 Samelt Attam f — d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 59 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* Kendy Gabor ... az Erdeöt vgian ew velek Irtatta ky s vgy zantatta fel [Moró SzD; RLt O. 1]. *1642:* ezt a' mostani biro referallia, mert eo vele rakatta az vice Uduarbiro Zeoke Thamas [Jegenye K; GyU 75]. *1704:* Szentpálit küldötték volt ki vélek, az öreget. Ugyan üvéle iratták fel is a rebellisek jószágát itt körül [WIN I, 207]. *1759:* maga beszélte nékem Albertné, hogy B. Apor Lászlo Ur mikor mostani felesegivel Mátkás lett volna ő vélle a fejiben nézetett [Altorja Hsz; HSzjP Rebecha Szőts Consors Providi Barbelly Karatson (40) vall.].

övesen felövezve; cu mijlocul legat cu un cordon; umgürtet. *1823–1830:* Lipsiában ... Az úrfi és a doktor felöltöznek egész gálába ... magyar öltözetbe, mentébe, dolmányba, övesen, magyar kardosan, s mennek az utcán, én is kaputban mendegélek [FogE 202].

övez övvel derekat körbeköt; a înfășura peste mijloc un cordon; umgürten. *1779:* Pap Lupuj(na)k edes Attya néhai nemes Pap Jonásk széles kék Lengjel övel övezvén Derekát Aszony ember módra az Farán az önek két végét le bocsatotta az Horgas ínáig [Orbó SzD; GyL].

Vö. az *öved:* cimszóval

Szk: ~*ni való. 1732:* Egy halo Jáponika övezni valo Selyem öveccske czüst csat rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8].

övező öv; cordon; Gürtel. *1807:* Övezzö, Botskor szijj 4 Márjás [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

övező sziju derékszíj; centură, cordon de piele; Ledergürtel | tüszö; șerpar, chimir; breiter Ledergürtel. *1828:* Seréli János Jánk el fogatott azért hogy égy bekanyistától égy övezö Szijjut lopott, 's vele találtatott [H; JF 36 Prot. 1].

övignyi derékmagasságnyi; cam pînă la brîu; bis zur Gürtelhöhe. *1766:* az karók fell verése után fógtúnk az kerteléshez, fel vivén az kert fónást valami övigni magasságulag [Csapó KK; Berz. 17. XII].

övignyire derékmagasságnyira; cam pînă la brîu; bis zur Gürtelhöhe. *1823:* mint égy övignyire valo ásás után bé kezdett omladozni [Dés; DLt].

őz 1. căprioară; Reh. *1614:* Orban Mihaly. Ezt azert tótte Jobbagja Thot Mihaly hogy egj üzet fogot az falu zabad Erdejen [Udvarfva MT; BethU 39]. *1618:* Ezen nap hozák be ide Gombos Andrást is, egy eleven őzet tart vala az ölében egy ernyős vacok szekeren [BTN[2] 174]. *1632:* Az Mondray hataron uagyon egy vad kért ... Vagion az vad kértben öreg és apro zarvas ... N. 26 Özek ki kisseb s ki naggiob ... N. 8 [UF I, 194]. *1729:* az Fel Csiki héjába valo fáratcságunkot ez ide valo vadászat ki potlotta, mivel most harmadnapi vadászatunkba ejtettünk három szárvast két vad disznot, s edgy özet [Lázárfva Cs; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. *1760:* Ezen ... Erdökön és Havasokon Farkas, Róka, őz, Nyúll ... némellykor tanáltatnak [Hasadát TA; EHA]. *1805:* egy özet a' Petrillaiak Kopoi le hajtván a' Havasrol, és bé kergetvén a' Faluba, ők el fogták [Petrilla H; JF 36]. *1847:* Tapasztalván Hazánkban a' Vadaszatnak ... olly közönséges szabadtságot, hogy már nevezetes Erdöken, Havasokon is örég, és kissebb vadak nyomát sem láthatni ... a' mostani fenn állo Diaeta alkalmatosságával ... ezen vadaszat allapottyais Consideratioba Vetetödvén, Végeztetett, hogy ... a' Vadak speciessinek specificatioja idején senkinek vadászni szabad ne légyen, és à 1ma Martii usq(eu) ad 1mam Augusti mind Uri, Nemessi, Papi rendek, Szarvas, öz, vad sertés lövése persecutiojatol ... meg szünnyék [TLev. 11/1 ogy-i végzés]. *1859:* lóttünk özöket, rokákat, és nyulakat | 3 nagy disznot, 6 özött, rokákat löttünk ... 's talam 40 öz is, nyüzsgöttek [Dés; Újf. 2 id. Pataki Dániel lev.].

Szk: ~ *kergetni. 1600:* Banffi Farkas ideibe Medue es eöz kergetni woltam az peres hele(n) Farkaslakiakkal eggieött [UszT 15/107 Menihart Gyeörgy Malomfalui (43) Zabad Zekely vall.]. *1604:* Az medúe bükibe ... mikor eóz kergetni jeöttek keoszilleönk leönk oda az tajra Szekel Moses ideyebe, megh fogtak s be hoztak [i.h. 18/103 Gregorius Andras de Kapolnas oláhfalua (50) lib. vall.] ✱ *egy falka* ~ egynéhány őz. *1590:* 15 february ... Zygetty Janos vitte (!) 2 Louon Tordara egy falka Eozet atta(m) f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/XXI. 75 Kis István sp kezével].

2. lelőtt/ölt őz; căprioară împuşcată; geschossenes/getötetes Reh | özhús; carne de căprioară; Rehfleisch. *1594:* Boldi Georgi 6 Loûa zekere, vyzen vrünk zamara, Ezeoket (!), zarwasokat wodt dyznokatt Tordara f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/VIII. 177 Caspar Semel sp kezével] | Az vaida karachionban az varhoz egi eózzel tartozik [Gyöngytelek Sz; UC 113/5. 46]. *1595:* 14. Decemb(ris) fóztem ismeg 1. Aztalra: 1. Egez özet vöttem p(er) d 45 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 295 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* Fel eytel mezet fekete lehez d 13. mert az pwspeók kwldeot uolt egy eozet [Kv; i.h. 9/III. 20 Szabó András sp kezével]. *1621:* feozettem Ebedre ... Az Merajak hozta eoznek az ket elejt Fekete leuel [Kv; i.h. 15b/X. 38]. *1722:* Kománán támadott edgy Puskás az küldet egy özet [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] | meg porontsoltam hogj jo regel az özekkel ott legyen ... mert napal nem mertem küldeni hogj meg szagosodgjék [Kőrispatak Hsz; ApLt 1 Apor Péterné Kálnoki Borbára lev.]. *1734:* akár mi ujságot hoztanak az Néhai Mlgos Urnak, ha ... egj özet nyuztanak ... az Idvezült Ur mingjárt az Aszszony(na)k el kezdette, az Eöcsémnek Feleség küldgj ebből [Szentpál K; TKl Maria Kercsi Ladislai Hegedűs rel. vidua (50) jb vall.]. *1737:* Az Barassoi General kapitanya özet vit Barassoban [Kvh; HSzjP]. *1792:* küldettem ezen embertöl egy Özöt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1819:* Györgye Biro keresete fel vétetik Dán Biro ellen ... Egy 50 Ploszka szenás patul keresetében meljet 100 Rfr után igért, és egy negyed rész özet adott erette az Udvarban [H; JF 36 Prot. 16].

Szk: ~ *mája. 1736:* riskását, őz máját vagy mézes szilvát etc. szoktanak tenni az jóféle bélesben [MetTr 390].

◇ **Szn.** *1686:* Őz János [Madaras Cs; BK].

◇ **Hn.** *1874–1906:* Özvápa [Kibéd MT; EHA].

őzborjú viţel de căprioară; Rehkitz. *1681:* Szarvas bornyú Nro 1. Öz Bornyú Nro 1 [Utl].

őzbőr piele de căprioară; Rehleder. *1627:* Sutw haz alat valo eles haz ... Vagion egi zarvas beőr, kilencz eőz beőr [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 665 a vár lelt.]. *1679:* Bőrök restan(tiája) ... Öz bőr nro 10 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 147–8]. *1680:* Szarvas es ősz bőr nő 8 [Fog.; Utl]. *1681:* Keczke, öz, Juh bőr Nro ... ez egi rakason veszett, már az moly ighen el vesztegette [Vh; VhU 533]. *1685 e.:* Gyartott szarvas bőr Nrő 1. Öz bőr Nrő 3 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4]. *1757:* ami özeket vad ketskét nyuztak s fognak ide hátrébb is nyuzni az öz böreket irhanak, veressen Székek bé vonásokra, vad ketske bört kordovannak ki keszetessenek [Déva; Ks 92. I. 23]. *1763:* A vad erelt bőrök ugy mint Medve, Szarvas, Hivuz, Roka, Öz, és Vad Matska Bőrök három részekre osztatván, kiki maga ratáját el vevé Nyil vonás által [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1829/1830:* 18. Öz bőrböl ... jutott 6. Hat bőr ki érelve [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. 196 néhai Darnótzi Jánosné Nalátzi Anna ingóságai].

Szk: *csáválatlan* ~. *1746:* Két csáválatlan öz bőr [Vargyas U; DanielAd. 260] ✱ *készitetlen* ~. *1685 e.:* Keszitetlen öz bőr Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8–9] ✱ *kikészített* ~. *1683:* Három ki keszitett öz bőr. Két szarvas bőr [Utl] ✱ *nyers* ~. *1681:* Moly ette, szakadozott nyers öz bőr Nro 2 [Vh; VhU 556].

őzbőr-lajbi özbőr-mellény; vestă din piele de căprioară; Rehlederweste. *1795:* Két Öz Bőr Lájbli ... edgy Szarvas Bőr Lajbli [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

őzecske özike; căprioară (mică); Rehlein. *1785 k.:* Elég légyen ez néhány versecske; Néked írom te dali özecske [EM XX, 501 Balás kódex. — A vén lány panasza].

őzes özben gazdag; bogat în căprioare; reich an Rehen. **Hn.** *1639:* Özes büki alatt (k) [M.köblös SzD; DHn 47].

öz-gyalog kb. gyors lábú; iute de picior; rasch zu Fuß. *1600:* Jnchedy Mathyas Deak ... vallya ... Nestay Albert ... fel sem mehete Bechben ... hanem Sapy Benedek vthanna keolde egy gyalogh postat egy eoz gyalog kis haidw legent ... annak vthanna ottan hamar vizza Jeowe [Kv; TJk VI/1 523].

őzhús carne de căprioară; Rehfleisch. *1586:* Eöz húst fözettem fekete lewel ... d. 10 [Kv; Szám. 3/XXVII. 9b]. *1595:* 20. Decemb(ris) ... Waczorara, Az Tanaczot fel hiúatúan, fözettem az ktek hagyasabol 3. Aztalra harom Taal Etket ... Az masodik Taal Etek volt az fekete Lew. Abban volt az 2 Nyúlnak az Eley és az öz hüs [Kv; i.h. 6/XVIIa. 298 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* attam ... Eoz hust sutni feoznj f — d. 32 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 13]. *1817:* Kösszönöm az el küldöt bárány és ösz hus (!) nékem is hoztak egy szép tsukát és egy vad rétzét Kapusról [Gerendkeresztúr TA; IB. Székely János Bethlen Sámuelhez].

őzhús-pecsenye sültnek való őzhús; carne de căprioară pentru friptură; Rehfleisch für Braten | özsült; friptură de căprioară; Rehbraten. *1585:* wottek ... egy öz húsz peczeniet ... d. 3 [Kv; Szám. 3/XVIII. 32a Gellien Imre sp kezével]. *1586:* egy öz hús pezeniet ... d. 4 [Kv; i.h. 3/XXVII. 8b]. *1595:* Harmadik taal etek ... Öz hús peczenye p(ro) d 6 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 13 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609:* egi feyer Eoz hus peczienie ... d 32 [Kv; i.h. 12b/IV. 294]. *1650:* Süttettem Eött Eöz hus peczenyekett ... d 35 [Kv; i.h. 26/VI. 427].

őzláb picior de căprioară; Rehbein. *1662:* Azon toronynak négy Szegletiben ... ördög képek valának kicsinálva ... némellyik ló- és szamár-, özlábaival s ugyanazon állatok fejeivel s mindenik nagy kitátott torokkal állanának [SKr 262–3].

Szk: ~ *formájú. 1735:* Egy Gombos nyelü és öz Láb formáju két Kalánok 7 Lot 1 Könting [Kv körny.; RLt].

özlábas özlábhoz hasonló; asemenea/de forma unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. *1693:* Edgj Eöz lábas Ezüst hitvá(n) villa betsültetett ad denarios //.50 [Ne; DobLev. I/37. 4]. *1714:* egy öz lábos ezüst kalán [Kv; Pk 6].

özlábforma özlábhoz hasonló; asemenea/de forma unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. *1629:* Hat Eöz láb formara czinalt kalá(n) ... aestimaltuk tt. f. 23 d. 25 [Kv; RDL I. 132]. *1752 k.:* Egy gombos nyelü és egy öz láb forma kalán 7 Bécsi lot 1 könting [Kv; RLt]. *1798/1821:* égy öz láb forma nyelre tsinált Kalán 12 probás [Kv; Pk 5].

özlábú özlábforma; asemenea/de forma unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. *1596:* Nyolcz Eoz labw ezewst kalan m 1 p 47 [Kv; RDL I. 65]. *1637/1639:* vagjon hatt Eöz labu kalanok az nyele aranjos njom(na)k m. 1 p. 26 — aestimalt(uk) ... f. 24 d. 66 [Kv; i.h. 111]. *1735:* Két öz Labu kalanok 7 Lot [Kv körny.; RLt]. *XIX. sz. eleje:* egj özlábu kalán [Kv; Pk 2].

özollócska özgidácska; ied/pui de căprioară; Rehkitz. *1731:* János Albert ... egy öz vagy Szarvas ollócskát vett volt [Gysz; LLt].

özön I. *fn:* ~*nel* nagy sokasággal; cu grămada; in Strömen. *1847:* a' Béresek által hajgált kövek özönnel jöttek utánnok [Dés; DLt 792].

II. *mn* rengeteg (sok); o mulţime de ...; ungeheuer/enorm. *1836:* A Kolerának ... hazánk több vidékin dühöngve — özön az áldozatja [Nagykapus K; RAk 13].

özönvíz *átv is* vízözön, áradás; potop; Sintflut. *1662:* esznek, isznak, tobzódnak ... az emberek, mikor váratlanul az ítélet napja, mint az özönvíz, elborítja őket [SKr 712]. *1704:* Méltóságos országi gyülekezet és akik itt nem vannak is, a nyomorúságok özönvizében Noé bárkája módjára hányattatott édes hazám ... nemes Erdélyországa [WIN I, 178].

Szk: ~ *hajtotta. 1610:* ez kett darab banianak az porondgiat ... Pal deak szabado(n) elhesse es hordathassa; az Eöszeön viz haitotta halczion keouwll [Abrudbánya; Berz. 17].

őzpecsenye (sültnek való) őzhús; carne de căprioară (pentru friptură); Rehfleisch (für Braten). *1590:* 26 february ... Vottem ... 2 Eöz pechyenyet ... d. 12 [Kv; Szám. 4/XX. 4 Hooz Lőrinc sp kezével].

őzpénz őz-váltság, özadás váltsága; bani de răscumpărare pentru dare de căprioare; Reh-Lösegeld. *1566:* singuli libertini tenebantur pecunia seu censu quodam, qui vulgo vocatur Karvoly pénz et eoz pénz ... den. 57 [GtSz XII, 260 Kővár reg.]. *1603:* Census Carolly pénz sive Eöz penz a singulis iudicibus et libertinis d. 60 [Magora SzD; Makkai,SzDPuszt. 112].

Vö. a *karulypénz* címszóval.

özszarv özagancs; coarnele căprioarei; Rehgehörn. *1781:* Öz Szarvbol készült Tsutora, csont Szárral együtt [Mv; Told. 9a].

özszín világos rőt; de culoarea căprioarei; rehfarbig, rötlich. *1832:* Világos Szürke ... Öz Szin ... Fekete [Dés; DLt 678].

özszínű világos rőt; de culoarea căprioarei; rehfarbig; rötlich. *1788:* Egy öz-Szinü ... köntösse vagyon [DLt nyomt. kl]. *1805:* egy Öz-szinü Kaput [DLt ua.].

özszőr özprém; piele de căprioară; Rehleder. *1735:* Egy Sakban fel kötve szarvas, és öz szőr [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Szk: ~ *színű. 1800:* egy öz szőr szinü kaput [DLt nyomt. kl].

özvegy I. *fn* **1.** özvegyasszony; (femeie) văduvă; Witwe. *1572:* Sofia Zabo Janosne ... twgia hogy Eleg zegenywl elt[a] germekestwl Rwhazatiais zegenywl volt myglen eozwegi volt [Kv; TJk III/3. 142a. — [a]Ti. Bonchokné]. *1584:* Grusz Peter vallia ... hogy Marta Azzony eozwegy lewen Az Nennienel lakot [Kv; TJk IV/1. 339]. *1592:* wgy mynt Jo twtorok szoktak ozwegyot ottalmozni, tartozot wolna ketelensegh allat, de azt ne(m) chelekeodte [UszT]. *1594:* Ertik eó kgmek varosul ... hogy ... minden zemelyre huz huz penz Ado zedest kellene toleralniok, zegheny eozwegieket kwldusokat, es zabad Drabantokat ky wewen [Kv; TanJk I/1. 231]. *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot, Eözuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neuekct szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenalliak [Csíkszereda; Törzs]. *1681:* az egesz Joszaghban, minden egész ház nép (:az ighen szegenjen, özvegyen ki csak orsojaval tartja magát, es Selleren kivül:) tartozik egy-egy fót Fonalat meg fonatni az Vár szükségére [VhU 71]. *1683 k.:* A' kinek Czimboraba szanthato Fia

vagyon az ollyan özvegy egesz beert ad mint az házas ember [Bősháza Sz; SzVJk 97]. *1722 k.:* A Prédikátor Rétit meg kaszállják, maga fel takarja az Özvegyekkel ès a kaszálni nem menökkel edgyütt, a Megje be hozza [Gernyeszeg MT; GörgJk 133]. *1865:* A' Mlgs Fö T. Püspök ur ... a' Marosi Egyház megyében meg üresült M. madarasi első oszt. papi állomást rendeli köröztetni. A' kegyelem évre nézve az Egyház község az özvegyel ki edgyezett [Gyalu K; RAk 98].

Szk: *özveggyé lesz. 1759:* Gr. Teleki Lajos ... Felesége iktári Bethlen Sámuel úr leánya, jóforma ifjú asszony, de özveggyé lőn [RettE 86] ✱ *özveggyé marad. 1570:* Mezaros Balint ... vallya hogi Siluester Thakachnak felesege hogy Eozwegie Maradot, Egy pohart vith volt hozza hogi penzt aggion Rea [Kv; TJk III/2. 162f]. *1585:* Anna lakatos Antalne vallia ... Abraha(m) Anna eozveggyę Marada, Mikor eozwegy volna azon keozben meg terhesedek [Kv; TJk IV/1. 419]. *1770:* Hogy özveggyé maradott volt[a], a szegény Rhédei János ur el akarta venni, de nem ment [RettE 227. — [a]Wesselényi Kata] ✱ *~ül marad. 1739:* Ns Czep Judith előbszöri Férjetöl ... özvegyül maradvan, az I. vötte volt el magának [Torda; TJkT I. 162] ✱ *alperes ~. 1826:* Az Alperes Özvegy a Felpereseknek a dolog valosága és az illendöség ellen tett contentiojokra replikál ezekben[a] [Ne; DobLev. V/1114. 7b. — [a]Köv. a felelet]. *1828:* Az Alperes Özvegy ezen pernek ... kelletin felyül valo sürgetésit lát<ta> [Ne; i.h. V/1129. 1a] ✱ *árva ~. 1736:* a gyümölcsöt ... énnékem szegény bóldogtalan árva özvegynek nagy ... káromra elhordatta [Dés; Jk 200b]. *1839:* Néhány esztendőkig tartám örökképpen kisded korátol olta, most már hajadon Rosaliát — Esztendö olta szolgál pedig Krisán Márisko — kikkel árva özvegy létemre, hogy magam aránt bizodalmasittsam őket anyai képpen bántam [Dés; DLt 1230] ✱ *dotalista ~. 1828:* a Felperesek az Alperes Özvegyet nem mint Testamentaria Özvegyet idéztették, hanem a dolog valosága ellen mint simplex Dotalista Özvegyet certificáltatták [Ne; DobLev. V/1129. 1b] ✱ *exponens ~. 1827:* igaz hitünk szerint irtuk ezen Relatoriat, melyet ... az Exponens Tekts Özvegy jövendöbéli Jussai védelmére nézve ki is adtunk [Fejér m.; i.h. V/1109. 25] | a Ferjéröl reá maradott Joszágot ugy az erdöket is az Exponens Özvegy éppen nem pusztitotta ... söt minden lehetö modon igyekszik azt gyarapittani [Maroskoppánd AF; i.h. 7 Boros Mihály (43) zs vall.] ✱ *revokáns ~. 1836:* (A per) mivel ... tsak az 2dik Felperes Asszszony részéröl folytattatik, a Revocáns Özvegy az Revocatio ellen tett Contentiokra felel ezekben [Fejér m.; i.h. V/1213] ✱ *számadó ~. 1799:* a számado Özvegy ... Interessét bè fizetetlennek lenni állitván, azon Intereseket is ad massám Bonorum Pupillorum fel vétetödni kivánta | az Árvák Vagyonnyainak számba vételek és a mostani rendeltetett Curatornak Tkts Hatfaludi Josef Urnak által adása véget Com(mis)sariusok(na)k denomináltatván ... el végezésit a dolognak meg akadályozták a számado Özvegy által ... elönkben adott adosságbéli ollyan Contractusok, mellyek(ne)k Interessét fel vétetödni kivánta [M.egregy Sz; Somb. I] ✱ *testamentaria ~. 1829:* Hibázott nevezett Szoszollom abba hogy a' midön látta azt, hogy a' Felperesek ... a' mellett is hogy tudások Szerint Testamentaria Özvegy vagyok ... még is önnön tudások, 's a dolog valosága ellen ... mint Simplex Dotalistát ugy kivánnak perelni [Ne; DobLev. V/1155] ✱ *világi ~. 1864:* A' Daniel féle kegyes alapítványon, melynek papi, mesteri, és el nyomorodott világi özvegyek lehetnek részessei, három hely ürült meg [Gyalu K; RAk 86].

Sz. *1820:* köz mondás hogy az özvegyet és arvát a' Szél jobban éri [Várfva TA; JHb 48 báró Jósika Istvánné Özvegy Tövissi Borbára br. Josika Jánoshoz].

2. *vki ~e* vki özvegyen maradt felesége; vāduva cuiva; js Witwe. *1570:* Angalit Emryh gasner Eozwegie, Ezt vallya[a] [Kv; TJk III/2. 155. — [a]Köv. a vall.]. *1607:* az Nemzetes es Nemes Azzony allatt Erdely Margit Azzony az megh holt vitezleo Nehai Harynnay Farkas Ferencz Eozueggye [Backamadaras MT; Berz. 8. 72]. *1640:* Ha walaki mester eozuegyét auagy leányát veszi el, annakis fel Czehe vagyon [Kv; KovCLev.]. *1671:* Tudom bizonyoso(n) hogy Demjen Istvan Eozvegye Györfi Anna edes Annya, es Enyedi Martonnak az edes Attia ... Attiafiak voltak [Ne; Borb. I Elizabetha Szilagy quondam Joannis Barakony relicta vidua (66) ns vall.]. *1696:* Könczei Ferencz Ur(am) özvedgye Árva Bardocz Borbára [Kanta Hsz; HSzjP]. *1753/1781:* Josika Imre Ur ... az üdösb Kun Miklósnak az özvegyét Rátz Kristinat vette vólt el feleségül [Erdőfva H; JHb LXXI/3. 298]. *1793:* el-mégyek Koronkába 's béülek az Udvarba, mert én özvegye vagyok G. Toldalagi Istvánnak [Koronka MT; Told.]. *1848:* Vonyiga Urszuj özvegye ... maga Gazda aszszonykodott [A.szőcs SzD; RLt].

Szk: *vki ~e árvája. 1630:* Erös hittel megesküvék az pasa, hogy minthogy hüttel való köteles atyjafia volt Bethlen fejedelemnek és látja, hogy özvegye-árvája is azon nyomot akarja követni, valamit eddig tudott-értett, de igazán tökéletesen megmondja [BTN[2] 429] ✱ *vki elhagyatott ~e. 1778:* Hatzagan Abrám ... itten Tordosan a' Vas Urak földin született ... a' Vas Vrak egy Tirza Abram Nevü meg holt Jobbagyanak el hagyatott özvegyétöl [O.tordos AF; BK ad 465 luonutz Szimjuon (46) jb vall.]. *1802:* Erdéllyi Cancellarius Székelly Dávid Ur el hagyatott Özvegye [Topasztkirály K; EMLt] ✱ *vki elmaradott ~e. 1734 k./1770 k.:* Gróf Uram Ő Nga az Asztalra conferalt egy szép dufla szőnyeget. A Néhai Mlgos Ur Bethlen Miklós Ur el maradott Özvegye Mlgos Rhédei Julia Aszszony Ő Nga is egy szép ezüst pohárotskát [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. *1771:* Néhai Titt. Suki István Ur(am) el maradott Eözvödgye Tekéntetes Jármi Susánna Aszszony [Kük.; JHb XX/26. 6]. *1778:* Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám iratot mint el maradatt özvegjére Aprod gjermekeimmel egjüt [Agárd MT; Told. 8]. *1814:* Szemerjai Orot Márton Gy. k. elmaradott özvegye Kováts Lidia[a] [Sszgy; HSzjP. — [a]Így vall.] ✱ *vki meghagyatott ~e. 1616:* az nehaj Vitezleo Nemzetes Maros szekj Czit szent Juanj Peteo Andrasnak megh hagiatot Eöszuegie Apor Kata Azony [Hsz; Borb. I]. *1624:* nihai nagos marko uayda ura(mna)k megh hagiatot özuege Az nagos Bogati Drusziana [BSz; WassLt]. *1637:* Fodor Borbara Lapuhos Balint megh hagiatot özvegie [Dés; DLt 397]. *1703:* Kovats Istvan vram(na)k megh hagjatot Eözvegje ... Fekete Ersebeth Aszszony eö kglme Kovats Istvan Vramtol valo Gyermekeinek ugy mint Kovats Peternek, Ferkőnek es Maria(na)k naturalis Tutora [Mezőbánd MT; MbK 101] ✱ *vki meghagyott ~e. 1589/XVII. sz. eleje:* Ha ki az Mesterek keözwl ez hamar el mulando vilagbol ki keöltcöznęk, az eö megh hagiot Eözuegie, az eö nála lako Inasiual, Legenyuel az Keö miuet cziak esztendeigh miueltetheti [Kv; KömCArt 24]. *1629:* az megh hagyot Eozwegie Bako Lukaczinak mindenet oda vitte Bako Lukaczi melle mikor hozza ment [Kv; TJk VII/3. 5]. *1632:* ieöue mi eleönkbe Jacabfaluj

Baricz Balas megh hagiot eózuegie Czutak Anna Azzony [Jakabfva Cs; BCs] ✱ *vki megmaradott ~e. 1595:* az az Nagy Kelemen mellyet te bezellz az en felesegemnek hites wra volt ... mikor az az nagy Keleme(n) meg holt Annak vtanna az en felesegem meg maradoth eözuegie. Az marhat te maga<d> hat rezre oztattad, az en felesegemnek kj nagy Kelemenne volt azkor chiak eggik rezet adtad meg azt sem tellyessegel [UszT 10/13]. *1645:* En Czereny Ersebeth ... Kamuthj Miklos Uram megh maradott Eozuegye ... contradicalok es protestalok azon hogy Mezeosziluast en tüllem az Fiscus elfoglalta [JHbK XII. 26]. *1671/1676:* Mi Loniai Anna néhai Méltoságos Erdely Fejedelem Kemény János szerelmes Ur(am) megh maradot Eözvegye ... Tekintetes, Nemzetes Czegej Vas Janos Vramtul, és Felesègetül Ebeni Éva aszontul ... vöttünk fel mostan Ezer száz huszon ött magyari forintokat [WassLt]. *1693:* Hogy ha penig ... el telésének terminussa előt, valamellyik ő klmek közzüll halál által decedalnais, meg maradott Özvegyek és árvájok ő klmek(ne)k a' percipialt fizetésért ne ángáriáltassék [Kv; SRE 12].

3. vn + kn után; după numele şi prenumele persoanei respective; nach dem Namen und Vornamen. **a.** özvegyasszony; văduvă; Witwe. *1609:* Kis Lörincz Andrasne özuegj | Posta Martonne özuegy [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1808:* I-ső Bizonyság. Serester Mátyésné Nagy Sára Székely lovas katonáné özvegy 77. esztendős [Kökös Hsz; HSzjP]. *1850:* Bácsi hurubás és Taxás Czigányok ... Gyik Ilia. Viski Marci. Kalutzné Özvegy Giusujné özvegy [Bács K; KmULev. 3]. — **b.** özvegyember; văduv; Witwer. *1843:* Második[a] Dáncs Kangyin uradalmi erdőgornyik Izbitán, mintegy 50 éves, özvegy, gyermektelen, görög nem egyesült hitű [VKp 72. — [a]Ti. tanú].

4. *~ korában* özvegységében; în văduvia sa; in ihrer Witwenschaft. *1572:* Orsolia Barat ferenchne, Twgia hogi Bonchokne ... valastig varrot vgi elt Eozwegi koraba [Kv; TJk III/3. 42a]. *1573:* Kadas Matthias hity vtan azt vallia hogi eginehanzor hallotta Istwan deak zayabol kywlëmb kywlëmb helien hogi Kozma gergelnet Kwrwanak Monta es hogi Regen ely hagta az hagsot meg Debrechenbe, Merth Pathko Myhal egnichanzor p(ro)balta megh Eozwegy koraban [Kv; i.h. 96]. *1576/1577:* Makray Anna Azzony Thorozkay Christoph halala vtan Eozwegy koraba(n) Birtha Az Zentgeorgy peres vduarhazot [Torda/Kv; Thor. VI/4 Lad. Kemen de Gereomonostra ns vall.]. *1585:* Grusz peter vallia, Abraham Annahoz egiebet Ne(m) hallotta(m) hane(m) hog az elseo vra halala vta(n) eozwegy koraba fatthiw giermeke leót volna, es Budarais ment volna Gratiaert [Kv; TJk IV/1. 420]. *1775:* Egy Márk István nevü székelyföldi, kolozsvári tógásdeákkal is rútul járt volt özvegykorában, aki is ... elhitette volt magával, hogy a grófné bizony ötet szerezti [RettE 353–4].

II. *mn* **1.** özvegyen maradt; care a rămas văduv/văduvă; verwitwet. **a.** *foglalkozást jelölő szó előtt. 1579:* Bakos Istwan, az eozwegy mizaros [Tiborc K; BLt]. *1583:* Eozuegy Meszarosne tulaidon maganak se legent ne tarthasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek keözzul, eggyk tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLev.]. *1736:* az özvegy papnét az házából kitudták és ezt az mostani Papott szalitották belé [Algyógy H; BK]. *1741:* Egy özvegy kerekes [Kv; Dica II. 52b]. *1746:* Özvegy Typographusné haza I. Mostani Typographia ház [Kv; Ks 11. XLVI. 25]. *1767:* az betsületes özvegy Praedicátornék [Kv; Ks 11. XLVI. 45]. *1771:* láttam ... Miklos Jánost a hegy tetején meg fogván lábánál fogva Tött Pista ő keme és mind huzta le az özvegy kántorné Aszszony házáig [Dés; DLt 321. 8a Borbára Bányai cons. Andreae Pap (40) vall.]. *1788:* Néhai édes Atyám ... halála után az édes Anyám, mint Özvegy Tisztné pensiot nem nyerhetvén ... én egjedül tettem minden költést [Branyicska H; JHb XXXI. 26]. *1814:* egy Borbely Istvánné nevezetü özvegy mészárosnénál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795]. *1845:* Özvegy mesternö Tamás Susánna [Nagykapus K; RAk 49].

b. *rokonsági viszonyt jelölő szó előtt. 1662:* Kérem Kegyelmedet ... tudósítson ... szegény özvegy húgom állapotjárúl [TML II, 391 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. *1768:* nehai Sztánts Ursul Vurvura nevü özvegy Feleségével ... az actuson tanáltam az Utrizált D. Birot [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1784:* Csikkarcfalvi néhai Gidró József özvegy feleségének, Lukács Katalinnak contraversiója lévén az néhai ura testvéreivel, küsebb Gidró Jánossal, egymás között való pretensióknak osztozása iránt [Jenőfva Cs; RSzF 236]. *1792:* Péter micsoda tiszteletet ád Öreg Özvegy Anyának ... ? [H; Ks XLVII/7 a dévai urad. vallató pecsétje].

c. *társ-i helyzetre utaló szó előtt. 1675:* Az suetet hirdetik az özvegy lengyel királynét kérni [TML VII, 38 Teleki Mihály Béldi Pálhoz]. *1677:* Egyházhelyi Özvegy Nemes Aszszonyok hadi expeditioban valo lovas állatásra ne kenszerittessenek | Ide értetnek pedig mind az özvegy Jobbágy Aszszonyok, és azoknak akarmi idejekori gyermeki és minden javai [AC 93, 192]. *1710:* Meghal azalatt János király[a], az özvegy királyné kisded fiával Budán lévén, Ferdinánd ... kéreti kézben Budát [CsH 66. — [a]Szapolyai János]. *1767:* az özvegy Grofné ... nehai Férjének Rendelesit bontogatni nem kivánnya [Mv; Ks 20/X]. *1797:* Irtásokat, Javittásokat az özvegy Méltoságos Groffné tétetetté? [Dob.; WassLt vk].

d. *származásra utaló szó előtt. 1801:* az özvegy Zsidóném igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár lev.]. *1817:* Sigmond Dani, és Mihály Aniska mind ketten özvegy Uj parasztok [Dés; REAk 19]. *1830:* Copuláltatott Abschitos kőz Katona László Josef ... uj paraszt, vagy Czigány Gyalui özvegy Czigánnéval, Dioszegi Josinéval [Gyalu K; RAk 22].

2. vn + kn előtt; înaintea numelui şi prenumelui; vor dem Namen und Vornamen: 'ua.; idem'. **a.** *férje neve előtt. 1631:* Eözuegj Borbely Lukaczne az Nagi szegelet haznal az eösueönjben megien vala [Mv; MvLt 290. 50b]. *1789:* Eskettem Kis Péter ökegyle Fiát Istvánt Özvegy Szöke Györgyne tereb(e) esett Léányával Sárával [Gyalu K; RAk 12]. *1810:* Leg régebben implantalta ezen Szöllőt özvegy Kun Istvánné [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 388]. *1813:* a' Czéh végczése szerint engedné meg Özvegy Ujvári Samuelnének hogy az elöbbeni hellyén Arulhasson [Dés; DLt 56. 34]. *1817:* a' Tisztelt Professor Ur Fölgye, mellyet Özvegy Szép Istvánnétól örökösített meg [Kakasd MT; DLev. I. I. 25]. *1841:* Özvegy T. Sylvester Györgyné ... tartozo adosságát ... bé fizette [Kv; Pk 4]. *1850:* öreg özvegy Balog Mozesnő panaszolya, hogy ifiabb Fazakas Keresztes Mihály ... le gazolta [Zabola Hsz; HSzjP].

b. *férje neve és saját neve előtt. 1810:* Ambrus Borbára Eözvegy Polatsek Joseffné kerese meg bennünket [Kv; Borb. I] *1813:* Le tett hitem Után valhatok annyit, hogy özvegy Ujvári Sámuelné Foglár Klára Aszszonyt, bizonyos hibajáért a' Czéh degradaltatta volt a' maga hellyéröl 3rom

personával alább[a] [Dés; DLt 22. — [a]A piaci árulóhelyen]. *1816:* mostan Tkts özvegy Nagy Jozsefné Kovásznai K: Trézsia Aszszony ... abbéli Jussát Tkts Bartok Ádámné Doballyi Klára Aszszony(na)k ... önként meg esmérte [Szentbenedek AF; DobLev. V/992]. *1838:* (Meghalt) Sárvásári Balás Kata özvegy György Istvánné 65 esztendős, fullados száraz betegségb(en) [M.gyerömonostor K; RHAk 3]. *1839:* özvegy nemtelen Gergely Györgyné Bodi Ilonka ... felell [Angyalos Hsz; HSzjP]. *1840 k.:* az fél évi ház taksáját ... át vettem ... Pekri Julianna özvegy Majthínyi Joseffné mp [BetLt 3]. *1854:* En Özvegy Petrichevich Horvath Ferentzné G. Wass Antonia ... adom haszonbérbe a Felső zsuki Józságomot [SLt évr.].

c. *saját neve előtt. 1700:* Intetik ... az Özvegy Gyerőffi Borbára, hogy a kezénél lévő Joszágát ... ugy procurállya ... hogy ... kárt az Arvák(na)k ne tégyen [Gyf; Ks 90 gub.]. *1761:* Al Csernatoni mostan Oroszfaluba resideálo Arva özvegy Kováts Anna Fekete Josef özvegye [Hsz; BLev.]. *1842:* Özvegy Török Katának Kereszteltem égy zab gyermeket Martonnak [Nagykapus K; RAk 44].

d. *férfira von. 1816:* Meg Höltak Neuei 11ma Febr. estvéli 5 órakor Idősbb Özvegy Jósa István nyilallásban [Györgyfva K; RAk 124]. *1822:* Özvegy Körösföi Pál Özvegy Borbely Jozefnével Mülle Borbárával valo Házassági életre lejendő léphetésekre nézve ... két Regiusok ... elött ... ki kérdeztetvén ... kivánnak együt Házassági életre lépni [Gyalu K; RAk 2].

3. özvegyi állapotban élő; care trăieşte ca văduv/în văduvie; verwitwet. *1702:* Az özvegy férfiu, a kinek ekéje és szántásinak rendi meg nem állott felesége holtával, az is egész kepével tartozzék [Uzon Hsz; HSzjP]. *1816:* Nzetes Vas Jósef özvegy személy [Györgyfva K; RAk 94].

4. üres, elárvult; de văduv; verwaist. *1719:* Kglket mint Kedves Sogor Vrajmat nagj bizodalmason kérém, mégy émlékezvén az maga halando Sorsárol és alapottyarol ... az meg irt Napon es orakor Reggel az declaralt Falub(an) lévő Özvegj szegeny Puzta Hazamnál Kédvés Sogor Aszonyomekkal edgyüt meg jelenni és in(n)en szegény Feléségém még hidegült Tetemit el késérni ne terheltessék [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II Solyom István lev.].

özvegyasszony 1. (femeie) văduvă; Witwe. *1561:* Az ǫzueg' azzoniok mielese felol [Kv; ÖCArt. Mut.]. *1573:* felker georgyne Eozwegy Azzony Almady Balynttne Jobagya felesege, Zabina ... walla ... Jeowenek be az hazba, Almady Andras zolgaywal Engem le wtenek [Simontelke BN; RLt 0. 5]. *1574:* Sara pesty Katus leania Azt vallia hogi ... leo egy Ember ... Mond hogi towa ala lakyk egy Bestie Eozwegi azzony [Kv; TJk III/3. 366]. *1578:* affele leanzokonis kik senkit ne(m) zolgalnak hane(m) valamj keresmenyekkel zolgalat nelkwl elnek az varaso(n), hasonlo keppe(n) adot wegienek, Mind affele eozwegy azoniòkal egyetembe kik vcza zerin kyweol valamy keressettel eleteket keressik es az varasba vannak [Kv; TanJk V/3. 167b]. *1622:* Quarta mindenekböl. Az öszvegy Azzoni ha semmiböl quartat nem adhat tehat egy napi dologgal elegiczie megh az praedicatort [Retteg SzD; SzJk 13]. *1640:* Mikor Kóteles János azt az Feleseget haza uiüe leian uala nem Eozuegh Aszoni [Mv; MvLt 291. 230a]. *1677:* Az Özvegy Aszszonyok kik kün laknak felényivel tartozzanak, mig férhez nem mennek; a' ben lako özvegy Aszszonyokis penig értekek szerint jo lovasokat tartsanak. Gabonabéli dézma adással ne tartozzanak a' Jenei határon [AC 144]. *1683 k.:* Az özvegy Asszonyok kik csak gusalyokkal taplallyak magokat adnak az Pastor(na)k Telar(um) ulnas nro 3 [Kraszna Sz; SzVJk 40]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Az Özvegy Aszszony a' melly nem szánt vét két sing vásznot ád [Sárpatak MT; GörgJk 147].

Szk: *~ra száll* özvegyet vesz feleségül. *1730:* Györi Ferencz ... ugy hallottam, hogy Szeken lakik most egy özvegy aszonyra szállott [Szentlászló MT; Sár.] ✱ *nemes ~. 1826:* az Hármas Törvény Iső része 98dik Titulussa magyarázattyábol bizonyittatván az hogy egy Nemes Özvegy Aszszonynak özvegyi tartásra 25 Telkek kivántatnak [Ne; DobLev. V/1114. 9a] ✱ *taksás ~. 1681:* Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40 ... Taxas özvegi Aszszonj Pers. 3 [VhU 76] ✱ *úri ~. 1710:* A fejedelem is ... recognitiót külde ki az ország közé, hogy önagyságát sokszor conditiói ellen való dolgokra eröltette[a], és amikor a hadaknak fizetni kellett, a fejedelemnek azt intimálta; ne fizessen a magáéból, elég úri özvegyasszonyok vadnak Erdélyben, azokat saccoltassa meg, kitelik abból a katonák hópénze [CsH 178. — [a]Barcsai Mihály] ✱ *zsellér ~. 1560:* zezerman vagion haz XXIII Item seller eozvegy azzony hazachkaia kiknek sem fewldeok sem kertek ninchen II [Szeszárma SzD; Makkai,SzDPuszt. 51].

2. vn + kn előtt v. után; înaintea sau după numele şi prenumele; vor od. nach dem Namen und Vornamen: 'ua.; idem'. *1594:* Balog Leorinczne Zegheni eozwegi azzon [Kraszna Sz; UC 113/5. 19]. *1600:* Lukach Gycörgyne, Ilona, eözvegy azzony | Kando Antalne, Eozwegy azzony [UszT 15/38, 15/115]. *1812:* özvegy aszszony Nagy Ilona el-temettetett 51 esztendös szívbéli Bánatb(an) [Vista K; RAk 102]. *1854:* halt meg Szakmári Anna özvegy aszony 60 éves korában kösvényes betegségben [Dés; RHAk 56].

özvegy asszony(i)állat özvegyasszony; (femeie) văduvă; Witwe. *1590:* 3 eozuegy Azzony allath lakik Bernald Balint Aruay hazaba [Km; GyU 10]. *1591 k.:* Az Keresztúr Varosiakis mind feienkent az Varosban lakok mind eözuegy Azzony allatok es ferfiak Jeowenek en elömbe [UszT]. *1594:* Az Měli Ozuegi Azzoniallatnak fia vagjon, az Jspannak Eztendeigh harom singh vaszonnal tartozik [Hídvég Sz; UC 113/5. 75]. *1602:* egj niomorú szegeny eöszuegy aszony allat ... ne(m) iarhat [UszT 16/69]. *1627:* Az szegeny Eözvegy Aszszony allatok kiknek fiok ninczien, es ha vagionis fiok 16 Esztendönek alatta valo idejüjek [Usz; UszLt IV. 50/135]. *1665/1687 k.:* Vettük igazitásba(n) az özvegy aszszonyi állatok bé adasokat; valamelly özvegy aszszony házas fia árnyékáb(an) nyugszik s együtt vagyon marhájok, adgyon fél bért [Selye MT; MMatr. 216]. *1676 u.:* szanthato vagy szolgát tarthato özvegy asszonyi állat tartozik egesz bert adni [Balla Sz; SzVJk 173].

özvegyasszonyka (femeie) văduvă; Witwe. *1758 k.:* Lévén pedig Gyulatelkén egy özvegyasszonyka, Pekri Gábor leánya[a] ... elmentem nézésére [RettE 73. — [a]Pekri Borbára].

özvegyel özvegyként él; a trăi ca văduvă/în văduvie; als Witwe leben. *1584:* Anna Lakatos Antalne, Tuggya azt hogy mihelt Andras vrnak feyet veowek ottan ky rekeztek Marta Azzont az vra hazabol es mind Az Nenniewel Eozwegle sok Ideigh [Kv; TJk IV/1. 341]. *1769:* három Esztendeig özvegyelvén Ngtok édes Annyok, az alatt is a'

Néhai Aszszony ö Nga tartotta ö Ngát [Mv; Told. 19/45] | Azután özvegyelt egynéhány esztendeig[a], de magunván az özvegységet, Horvát Ferenchez[b] [RettE 221. — [a]Wass Kata. [b]Ment feleségül].

özvegyember 1. (bărbat) văduv; Witwer. *1671:* Sibai Giurkának az Attya ... Szilágyban Nagyfaluban lakott ... az Eözvegje ... Colosvarra jött ... onnet ... hozta el az Nehai ... Veres Mihaly V(ram) itt valo Biraja, Kis Marton ide Veres Egyhazra azon Sibai Giurka Annyat, ket gyermekekkel eggiütt, itt Eözvegy Ember lévén akkor Vajda Janos ... Vitez Geörgy V(ram) Jobbagja, ugj vette el felesegül [Veresegyháza SzD; WassLt Mich. Munkáczy Senior (100) vall.] *1748:* Asztalos Sandor özvegj ember szolgálojával megesvén, ketten követtek Ecclát [Gyalu K; RAk 171]. *1847:* Nagy kort érvén, férjhez adtak Kelemen György becsületes özvegyemberhez, ki volt földmívelő s egyszersmind kerékgyártó is [VKp 152 Varga Katalin sk].

2. vn + kn után; după numele şi prenumele persoanei respective; nach dem Namen und Vornamen: 'ua.; idem'. *1652:* Szeki Janos ... Eozuegy ember. Tott Jakab. Fejeruarat lakik szolgal eozuegy ember [Km; GyU 132]. *1654:* Hencz Janos Eöreögh Eözuegy ember egyes, meddü Tehene 2 [Kétely SzD; Ks Bánffy Anna urb.]. *1818:* Déési uj paraszt Burján Latzi özvegy ember [Dés; REAk 27].

3. ~ *korában* özvegyemberségében; în văduvia sa; in seiner Witwerschaft. *1775:* Ezen feleségével csak valami öt esztendeig élt szegény Mósa. Meghalván, vette Danczkai Sámuelnét Igenből. Kit is sokat commendált hogy elvegyem a sógor Danczkai József özvegyember koromban, de nem tudtam megszeretni [RettE 360].

4. ~ *nevet visel* vígözvegyeskedik; a trăi ca un văduv vesel; als fröhlicher Witwer leben. *1665:* Karácsony zabját is az kin be szedhették, be szedték. Bucsi uram, az mint hallom, örömest vagy két hétig özvegy ember nevet viselt volna; úgy hallottam, beteg volt az felesége, igen örült neki [TML III, 402 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

özvegyen özvegyi állapotban; în văduvie; verwitwet. *1600:* Martha consors Laurenty Dabo ... fassa est ... Kadar Janosne eozwegien az hatulso hazban lakyk [Kv; TJk VI/1. 417]. *1763:* Petriné Aszszonyom özvegyennis sokat lakott, ugy hallottam, hogy megis fattyazot volt [Szentlászló MT; Sár.]. *1774:* az örög ... özvegyen szökött el [Mk].

Szk: ~*en marad. 1764:* akármint s akárhogy tetszik az asszonyoknak, de ha özvegyen maradnak, csak özvegyek ök, ha aranyos is a kapuja-fele, amint szokták mondani [RettE 160]. *1767:* a Gegesi reszt ... Nehai Kovats Jakab ... Vice Kirally Birosságáb(an) egy Gegesi martonne nevü Aszszonytol özvegyen maradvan, eroszakoson foglaltatta el ki hanyvan belölle az Aszszonyt [Andrásfva MT; Ks 20. XIV. 9]. *1793:* az Asszony eö Nga felöl nem felelek a mivolta özvegyen maradott, hogy szokott kegyességétöl viseltetve conventsiotskátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKhf. St. Dombi (60) zs vall.].

özvegyes özvegy; văduv; Witwer. *1823:* Maxai Mihály özvegyes [Dés; DLt].

özvegyi 1. özvegyre jellemző; de văduv/văduvă; Witwen-. *1777:* Csiki Anna az irt ... Néhai idősb Brassai János Özvegye jelenté mi nékünk hogy lévén ö Kglmének ... egy Csötört de igen pusztás miveletlen Quartás szölöje ... mellyet ... Csíki Anna ö Kglme maga özvegyi tehetetlen volta miatt annak rendi szer(ént) nem mivelhetvén, elkerülhetetlen szüksége miatt kéntelenittetik el adová tenni [Ne; DobLev. II/492].

Szk: ~ *állapot. 1617:* mi az kegd eözwegi allapattiat, es apro arwait tekyntwén feyedelmi kegyelmességewnkbeöl, semmisse nem akartuk hadny, hanem bijzzonios summaual akariuk contentaltatny [Ks 0. 26 fej.]. *1727:* Árva és szomoru Eözvegyi állapotomb(an) kénszeritettem Nsgtok(na)k Kglmetek(ne)k illy szomoru példa nélkül rajtam történt injurialtatasamat alázatoson detegalnom [Ne; DobLev. I/129]. *1747:* én özuegyi állapotom miá oeconomizáltatására nem érkezhetvén mind az magam Joszágocskáim távul letek miá, mind egyéb nagy akadályok miá, attam által Árendára mind azon Bonumokot valamelyek találtatnak ... Ilyefalvi Nemes Curiához akár hol is [Árapatak Hsz; Ks 62. 46. 22] ✱ ~ *árvaság. 1767:* Mixa Maria Asszony özvegyi árvaságáb(an) ... kerven ... száz nyolczvan három M. Forintokat es negyvenhat kis penzeket ... eö Nattsága vagy Legitimus Successori tartozzanak remittálni nevezett Joszágat [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/80] ✱ ~ *élet. 1758:* Felette igen magunván ... az özvegyi életet, házasságról kelle gondolkoznom [RettE 72] ✱ ~ *erőtlenség. 1674:* Nehai boldog emlekezetü Arkosi Benedekne Orelt Anna Asz(szo)ny solemniter p(ro)testal azon, mivel az Nadas teriben ... eó kglme feöldet, mellyet özvegyi erőtlenséghe miat eddégh ne(m) birhatot, hane(m) masok(na)k adva(n) hasznoczkajaval eldegelt, mosta(n) Czehi Marton Magiar Cantor Vr(am) quo p(rae)textu város feöldé(ne)k p(rae)textussa alatt nagy rèszet el szántva(n), határát el vesztegette, seöt potentiosè el foglalni akarja [Kv; TJk XI/1. 321] ✱ ~ *megterheltetés. 1826:* Hibàzott Szoszollom abban, hogy mídön az A alatti Admonitoriaban foglalt praetensiojokat a Felpereseknek látta arra pontonként miért nem fedezte fel a Felperességek ellen tett ki fogásában özvegyi sokképpen lett meg terheltetésemis [Ne; DobLev. V/1114. 36] ✱ ~ *sors. 1843:* az Exponens az asz(sz)ony özvegyi sorsát tekintve joltévőségből a' lehetöségig osztozni kivánván; — meg égyezet vala[a] [T; Tolvaly lev. — [a]Köv. a részl.].

2. özvegyet (meg)illető; ceea ce îi revine unei văduve; einer Witwe gebührend. **Szk:** ~ *élelem. 1827:* az Exponens Aszszonyra Özvegyi élelmére Néhai Férjéröl maradott ide valo rész Joszága ... három izben szenvedett Apadást [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 20 Milik Joseff (40) zs vall.] ✱ ~ *jószág. 1826:* Nem lévén tehát a Felpereseknek ... az Alperes özvegynek nyughatatlanittására, kevés özvegyi Joszága meg tsonkittására semmi utjok ... az Alperes özvegy ... a Felperességnek el ítélését kéri [Ne; i.h. V/1114. 6b] ✱ ~ *juss. 1828:* Az alperes Özvegynek jussa a' kereset alá hozott kevés Özvegyi Joszágban ... az emlitett Testamentumon, nem pedig a simplex Dotalitasrol szollo és emlitett Törvényeken fundálodván, arra nem a B alatti határozatlan Certificatio, hanem a Testamentumon gyökerezett Özvegyi jussa lévén, citatio uttján vehető Biroi visgálat alá egy felöl, más felöl az is hoagy az Özvegyi Joszághoz vérségi competentiája is van [Ne; i.h. V/1129. 1b] ✱ ~ *kenyér. 1863:* kedves nöm Özvegyi kenyerébe birja, amíg él, a Nagy hid végénél lévö 1sö szám alatti házat és telket is — csakis Nöm halála után fogván minden örökösseimre át szállani [Kv; Végr.] ✱ ~ *kúria. 1829:* Özvegyi Curiámbol lett ki vettetésem után Curia nélkül nyomorognék [Ne; DobLev. V/1155]. *1836:* Az Alperes ... Horvát János Ur által Özvegyi Curiájábol ki vettetvén, az

édes Annya ... Házában vonta meg magát | Honnan és miből válthattya ki tehát az exequált özvegyi lakott Curiáját ... Az Alperes özvegy ... ha az felperesek még a minden napi élelmért valo kevés Joszágát is ilyen moddal keresik [Ne; i.h. V/1213. 2b, 5a] ✱ ~ *lakás. 1826:* a mely fél Telket az Alperes Özvegy mihelyt az özvegyi Curiája iránt valo reportatioja kifoly, és a Felperesek özvegyi lakására viszsza váltják, a Felperesek számokra viszsza venni el nem mulatja [Ne; i.h. V/1114. 8a] ✱ ~ *lakóhely. 1829:* Özvegyi lako Hellyemböl Horváth János Ur által ki vettetvén ... ezekből is a Fel Peresek által valo vexáltatásom tettzik meg [Ne; i.h. V/1155. 8a] ✱ ~ *tartás. 1795:* Elöbszer ... a Gorboi Udvarház ... mind Gorboi mind más Gorbohoz tartazo Portiok ... és a Csobánkán Gorbohaz Potlásul adatott Portiotska özvegyi tartásul a Mlgos Özvegy Groffnénak maradgyanak [Kv; JHb I/36]. *1826:* abban hozattassék Határozás hogy mennyi szakasztassék ki Özvegyi tartására az Alperes Simplex Dotalistának | tsak ezen vidékben lévő, és az alpereshez hasonlo özvegyek három annyi jokot is birván özvegyi tartásul, illyen modon nem vexáltatnak [Ne; DobLev. V/1114. 2a, 6b] ✱ ~ *udvar. 1825:* Foszto Rákhel Aszony Néhai Kökösi Dobolyi István Ur Özvegye ... Dobolyi Sigmond Urat ... inteti ily okon ... Marus Koppándon ... az Exponens Aszony Néhai kedves émlékezetű Férje, az Urnak pedig Testvér Öttse el halálozván, tsak hamar Viduális Prorogátyának meg tapodásával Horvát János Ur ... Özvegyi Udvarábol ... erőszakkal ... ki rekesztette [Ne; i.h. V/1088. 1a]. *1826:* Hibázott Szoszollom abban, hogy ... miért nem fedezte fel ... meg veretetesűnk után késö éjtzaka, hogy vettettem ki özvegyi Udvarombol [Ne; i.h. V/1114. 3b].

özvegykedik özvegyi állapotban él; a trăi în văduvie; in Witwenschaft leben. *1728:* az ifju Czegze Janos es Jakab ides Apjok(na)k az hütös felesege it nalunk Seljeben özvegjen maradá es egj nehanj esztendokig özvegjkedven egj Balog Janos nevü ide valo jobbagj legenjtól bitangban kapa egj fiat [Msz; BetLt 7 Balogh István senior (79) ns vall.]. *1744:* Nehai Grúz Todornak én voltam Másadik Felesege Kormas Maria Után ... Nehai Felesege Kormas Maria Meg halván Nemis sokáig özvegykedet engemet Vettek (!) el, és en üttet itten Temetettem el [SLt AY. 7 Nehai Gruz Todor Meg hagyatatt özvegye Öltyán Ráda Maros szekben Uraljban lakó (58) vall.].

özvegylés özvegység, özvegyi állapotban élés; văduvie; Witwenschaft. *1662:* Az asszony ... jó ideig való özvegylése után Apafi Istvánnal ... megszeretvén egymást, istenesen akartak volna egybekelni, de a fejedelemasszony nagyon ellenzette [SKr 194]. *1711:* Az öreg király fia holta után annak nagyobbik fiát a franciai királyságra megkoronáztatá, és maga a nagy vén hetvennégy esztendős ember hosszas özvegylése után egy friss dámát vön feleségül [CsH 465–6].

özvegyné özvegyasszony; (femeie) văduvă; Witwe. **Hn.** *1773:* Az Özvegyné Soja (!) (sz) [Szárhegy Cs; EHA].

özvegység 1. özvegyi állapot; văduvie; Witwenschaft. *1723:* az Sovenyfalvan[a] biro Possessor Atyámfiai ... látván az én gyámaltalan árvaságomat özvegységemet, akarnak el nyomni, munkálodván Malmamnak onnét valo el pusztulását [MbK 163. — [a]KK]. *1765:* Csipkés Anna Aszszony ideje töltett, erötelen, annyivalis inkább már sok időtöl fogva terhes özvegységet viselt [Torda; Pk 2]. *1815:* Ha pedig azon Teleknek ki váltásában olyas nehézségek adnak elé magokat, hogy abban a' maga Aszszonyi tehetetlensége és Özvegysége miatt el nem járhatna, tehát ugy az írt Ifju Aszszony Testvérjének Te(kinte)tes Peley Elek Urnak is a' meg irt Conditiok szerént által engedné [Szamosújlak Sz; Végr.]. *1825:* az Ur az Exponens Aszonynak szomoru Özvegységét nem kiványa könyebbitteni, ha nem ínkább terhelni | Tessék ... az említett 500 Német Forintokot most, vagy 15. napok alatt ki fizetni, és az Exponens Aszony Özvegységet segedelmével fel segélleni [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

Szk: ~*ben él. 1779:* az anyjok[a] ... sokáig özvegységben élt, ifjúkorában halván meg az ura gr. Bethlen László [RettE 401. — [a]Folti Mária] ✱ ~*ben hagy. 1704:* Frank György 35 esztendős korában halván meg ... szegény feleségét ... szomorú özvegységben hagyá [WIN I, 78]. *1795:* Nms N. Loznai Pokol Márton ... meg halálozván, szüle Anyánkat ... özvegységben és árvaságb(an) hagyta [Kápolna SzD; ÁLt Com. Szolnok Interior 2/1795] ✱ ~*ben marad. 1631:* az szegeny aszszoni allatok mikor Vroktol megh fosztatuan eoszuegisegben maradnak meli ighen giamoltalansagra iussanak [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 2 Sükösd György végr.]. *1741:* mikor a Tőstvér édes néném Eözvegységbe maratt vala [Szárhegy Cs; Told. 37/27] ✱ ~*ben vki nevét viseli. 1726:* Feleségem és Fiaim, mig Feleségem özvegjségben nevemet viseli meg ne különözzenek, hanem edgjütt lakjanak [JHb XXXV. 21 br. Jósika Imre végr.] ✱ ~*e/~ének ideje alatt. 1797:* Ezenn Szent Egyedi Portioban ... sem valami ollyas Epitményének vagy valami különös Javitásának a' Méltoságos Aszszony özvegységének ideje alatt ki tetszhető nyoma nem találtatik [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 151]. *1828:* azt itéli a Törvényes Királlyi Tábla hogy mind a ... Quietanciába foglalt Summákat, mind a melyeket Férje ... adosságában Özvegysége ideje alatt fizetett le az Özvegy tartoznak az allperesek megfizetni Felpereseknek [Mv; DobLev. V/1136] ✱ ~*re hagy vkit. 1704:* Ma[a] gróf Székely Ádámné Bánffi Anna aszszony ... lelkét teremtö Istenének szép csendesen megadá, és így megmaradott férjét minden maradék nélkül szomorú özvegységre hagyá [WIN I, 61. — [a]Január 28-án] ✱ ~*re jut. 1768:* Tsekelaki Anna Aszszonj ... a többi közöt e sulljos portzio és szölöknek termékeinek miat kért es költsönözott volna Dobolyi István uramtol három Rs forintokat ... azért hogj ezen adosságtolis meg szabadulna es az ... puszta szölö curájától is gyamoltalan özvegységre jutván immunis lehetne, ada és köté ... puszta egj tsotort szölejét irt Dobolyi István uramnak ... négj m forintokba [Ne; DobLev. II/394] ✱ ~*re jutott. 1813:* instálván Timár Ujvári Sámuelné elöbbeni Hellye viszszá nyerése iránt ... meg tekintvén Czéhunk Özvegysigre jutott gyámoltalanságát ... elöbbeni hellyét[a] viszszá nyerte [Dés; DLt 56. 6. — [a]Ti. piaci árulóhelyét] ✱ ~*re marad. 1584:* Sophia Vitez ferenczne ... vallia ... Teremy Marta eozwegsegre Marada, Az Nennienel lakek eg kis fiachkayawal Benchel Janossal [Kv; TJk IV/1. 346–7]. *1631:* My megh emlékezwén arrol kglmessen hogy mindazotatûl fogwa; mihelıt ... ldwözwlt szerelmes Urunktoll; Házasságra ell iegieztettwnk volna ... Urunknak életében; azûta(n) Feiedelemségwnkben, kiûaltkeppen pedig Eözwegiségre maradwan ... dolgainkban, minemw igaz hvséggel Wiselte legien magátth hozzánk; az Nemzetes és Vitezleo Kemeny Ianos hiwewnk Fogarasi kapitanûnk Es Feier Varmegiçnek Feö

Ispannia; Melli hozzankwalo igaz hwségęben; ennekütannais Semmitt nem kételkedünk [KCsl IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlev. Kemény Jánosnak] ✱ *~re maradandó. 1807:* annyi rész, a' mennyi az ötsémet ... illeti ... mennyen annak idejében birtoka alá, ugy mind az által ha özvegységre maradando Groffnémat meg-betsülli [Kv; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Tamás végr.] ✱ *~re maradás. 1791:* az én özvegységre maradásomban legkissebben is soha meg nem bántott [Mv; Told. 18] ✱ *~re maradott. 1783:* Bocska Gligornak ... az Özvegységre maradott felesége mint akkorb(an) beszélgették egy ettzaka Korpádra férjhez ment [Szamosfva K; Eszt-Mk] ✱ *becsületes ~ben viseli magát. 1677:* kevés joszágu, s 'egyéb rendbéli Nemes Aszszonyok-is kiknek férjek azon esztendőben holt-meg, és fél Kapunál fellyeb valo joszágok nincsen, azon esztendőben hadi expeditiokra lovast állatni ne tartozzanak, ugy mindazonáltal, hogy ha magokat becsületes özvegységben viselik [AC 93] ✱ *szüz ~. 1669:* Kapi uram ő kegyelme eddig, reménlem, meggyógyult; az szűz özvegység sokára megártana ő kegyelmének [TML IV, 503 Rottal János Teleki Mihályhoz].

2. *~ében* özvegysége idején; în văduvia sa; in seiner/ihrer Witwenschaft. *1572:* Catalin Bwday Zabo Janosne, Nem twgia semy gazdagsagat hane(m) hogy Elegh zegennywl el germekestwl varrasawal, twgia hogi gerezznaiat poharat es leanyanak kis Eowet Eozwegsegebe atta ely vgi elt [Kv; TJk III/3. 42a]. *1588:* talaltatik ... egienleobe az az Adossagh Mindenesteol, az Azzonnak özvegysegeben f 63/50 [Kv; KvLt Inv. II/2. 17]. *1599:* Peter Papne orsolia ... vallya Annorum 97 ... Razman Adam eleteben vewek azt az Monostor vchay hazat Akkor igen hytwan vala az haz, az vra eletebennis epitek de kywaltkeppen eozwegysegeben epite [Kv; TJk VI/1. 383]. *1606:* Azert hiúattam teórúenihez az Alperest az mostoha fiamot, hogy mikor en eószuegisegemben Arúa kenjere(n) 13. egez eztendeigh kiczynsegeteól fogua fel tartotta(m) neúeltem volna az Alperest egj nennjewel egietemben, Annaúal, hazolnitt marhambol vett marhamo(n) tartotta(m) eóket [Sófva U; UszT 20/153 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.]. *1731:* Kovács Maria Aszszant özvegységéb(en) szolgáltam színten akor az míkor az hire vala hogy ő kglme viselös volna [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16]. *1778:* Albisi Etzken Beniámin és ... Etzken János ... az Annjok özvegységiben itt[a] is laktanak [BLev. — [a]Kisbudakon (BN)]. *1805:* aztotis hallottam Nagy urátol Török Mártontol, hogy az Ura a' Török Háboruban elesvén özvegységében meg terhesedett [F.csernáton Hsz; HSzjP Rákosi András (55) lovas kat. vall.]. *1812:* Néhai Szabadi Josefinek özvegységibenn és azutánn acquirált Ingo Jovai [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 12].

özvegységi özvegyi; de văduv/văduvă; Witwen-. **Szk:** *~ állapot. 1776:* Tkts Nmzts Sarádi Susánna Aszszony meg unt özvegységi állapottyát, Tkts Nmzts Bágyoni Lászlo Uramhoz lett férjhez menetelivel fel váltotta volna [Ne; DobLev. II/481. 1a].

özvegy-szer özvegyi (kötelező) munkatétel; muncă prestată (în mod obligatoriu) de o văduvă; (verpflichtende) Arbeit einer Witwe. *1652:* Kis Janosne ... fiai aprok maga Eozuegy szert jar [Szászfenes K; GyU 121].

özvegyül özvegykedik, özvegyként él; a trăi în văduvie/ca văduv; in Witwenschaft leben. *1710:* Száva Mihály ... sokáig özvegyülvén, ifjú gróf Csáky László özvegyit veszi el feleségül [CsH 465].

P

pác 1. legfinomabb tisztított kender v. lenszösz; fuior de cînepă/in; feinstes Hanf- od. Linnenwerg. *1765:* 5. kalongya len, mellyet a kenderrel együtt meg etselve készen a szála fel küldetett Csorára Gel. 05. Melly kendernek, és lennek szöszi, és pättza itten maradván fonatásra ki adattattak [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1782:* Csepü Szösz font 9 1/2 Pácz font 4 [Szászharasztos K; Told. 21]. *1788:* Ki készített Len ... 145 csomo ... Pátza 23 font ... Gusajra fel tsinált Pátz. 28 [Mv; TSb 47].

2. legfinomabb kender v. lenszöszből font fonal; fir tors din fuior de cînepă/in; aus feinstem Hanf- od. Linnenwerg gesponnener Faden. *1834:* Egy vég Páttzal ötött maradék Kender vász(ony) [Sáromberke MT; TGsz 54]. *1843:* 2 font pátzat font szolgálatban [Born. F. IIIc]. *1851:* az aszonyaknál hordtam pátzat, szöszöt, tsepüt kendert, két, két fontat azt bé kell szedni szapuljäk meg és tekerjék meg sietve [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

pacal tisztitott marha- v. juhgyomor; burtă de bovină; Kaldaunen, Kuttelfleck. *1777:* Patzal kotsonya keszitetésére [Bezdéd SzD; LLt Fasc. 70].

pácfonal legfinomabb szöszfonal; fir tors din fuior de cînepă/in; feinster Wergfaden. *1735:* harmincz két szög fonal darab. hat darab Pácz fonal [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Vö. a *kenderpác-fonal* és *lenpác-fonal* cimszóval.

paciál 1. megenged/eltűr vmit; a permite/suporta ceva; erlauben, dulden. *1591:* Ez okayert hogj megh Ertettem hogj potential(ite)r az my Erdeonkre kwltel kjhez neked semmy keozeod nem volt nem akartwk patialni hogj ususat p(er)cipialljad et p(er) hoc magadnak occupallyad [UszT]. *1598:* ha valami tekozlast kezdene chelekedni Az zeknek Jelentse megh, es ne patialja [i.h. 12/5]. *1599:* Biro vram ... sohult ... ez varosban senkynek hazejaian (!) derekason zenat ne pacialianak thartany ereos beontetes alat [Kv; TanJk I/1. 335]. *1625:* Agoston Jmrehne Marta ... az furez melle molnat akar czinalnj talan az uiz arokiatis bouetenj akaria mi nekunk ujob karunkra s azert nem patialjuk [UszT 22a]. *1633:* Nagi Varga Mihali obligalta uolt magat arra hog eg'czer Vy kertel fel kerteli az keöz kertet, az maga haza kerte vegebe(n), ha megh cselekezi io, de ha vegben ne(m) uiszi ne(m) patialja neki [Mv; MvLt 290. 119a]. *1672:* admonitus volt tempestive az Inctanak Vra arrol, hogj törvénytelen dolgok hallatván Feleséghe felől p(ro)sequallia, de nem czelekedte, hane(m) succumbalt s patialta [Kv; TJk XI/1. 190]. *1749:* a' hus árra dolgában ... soha többször a' Communitast illy notabiliter eo kgmek[a] al(ta)l meg károsittatni nem patiallya, hane(m) olly ... rendet és büntetést fog szabni, melly ha eo kgmek(ne)k ... p(rae)judiciumokra fog fordulni, sibi ipsis, et non Magistratui imputabunt [Torda; TJkT III. 251. — [a]A mészárosok].

2. megtür vkit; a tolera/agrea pe cineva; jn ertragen. *1677:* Qvartirokrol ... Városokon, és Oppidumokon ... jo disciplina alat tartassanak; alioquin a' Vármegyek és Székek s' azoknak Tisztei nem tartoznak patialni, söt inkáb öket ki-igazitani [AC 98] | minden nemű engemet illető iouaimot ...Christof Geörgynek es feleseginek az Eös ioszagot penigh ... igi hagiom ... ha Jsten ez vilaghbol ki szollit s valamely ver attyafi nem akarja pacialni eökeöt az Eös ioszagba(n) jambor szolgalatiokot mind magának, es feleseginek tegjek le, miuel minden tereh viseleset hadakozast, adozast eök vittek veghben ioszagomrol [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. I/32]. *1683:* teöb sok alkalmatlansagi conflualvan tovabba valo betstelenségére es serelmere Sz: Tarsaságunk(na)k tetzet hogy Dobai Mihaly Atyankfiat közötte tovab ne patiallya ... keresse kenyeret az hun talallya [SzJk 194]. *1688:* Szathmári Jérémias szabad jo akarattyábol adá és köté magát fiurol fiura jobbágyul a' széki sz. Társaság(na)k ... hogy ... életéigh adnok lakni a' Vasas Sz. Iványi Parochialis Magyar fundusunkot ... mind az által, hogy a' mostan ott lako öregh embert az házban holtáig patiállya, mivel ö épitette [i.h. 176]. *1727:* Batori Györgj ha tisztességessen viseli magát és Somodi István Atyankfiais pacealya lakjek ott [Dés; Jk 369b]. *1734:* az ház örökségemröl el költözzik ... mert nem patialom örökségemen az It minthogy nemis tartozom vélle [Torda; TJkT I. 33]. *1735:* hogy pedig bizonyos ideig az Iket ö Kglkět patialtam azon Ház duálitassab(an) azt ex mera fraternali Charitate tselekedtem [uo.; i.h. 80]. *1755:* Dávid alias Homorgyán Filimon ... azon gyilkosságért valo félelem miatt el szökvén, a Mlgs Aszszony nem akarta azután patialni, jollehet sokat jártotta a' Gratziat [Bun H; BK ad nr. 1126].

3. elszenved; a îndura; erleiden. *1739:* szegeny feleségem abortust pätiält ... Az gyermek kereszcséget ért, s mèg uttana fèl òrât èlt [Ks 99 Kornis Antal lev.].

4. tür, szenved; a suferi; leiden. *1729:* Balás Vonja ... réá kötöztetet[a], ä melj rudn(a)k néhézsége miat fél oldált dülve kellet patialni bövön 3 oráig [Sövényfva KK; TSb 51. — [a]A rúdra]. *1733:* alazatoson kérem Ngodat méltoztassék ugy moderalni ezen dolgot, hogy az egész Communitas egj Privatus miat ne kenszerittessék pacialni [Ilyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez]. *1741:* az a rèsze a vármegyé(ne)k a mult nyáran és condescensiok alkalmatossägával leg többet patiält [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

paciálhat 1. eltürhet/viselhet; a putea suporta/răbda; ertragen/erleiden können. *1587:* Miuel hog Nagos Vrunk my nekunk[a] Sibon[b] felete sok bajajnk vadnak melljeket nem pacjalhatunk ... my kenszeritetunk az Sibon valo portusunkat el hadnonk [GyK. — [a]A dési cellérecknek. [b]Sz]. *1598:* Az Gereoffy Janos molna epeoletj megh latogatasara valaztottak eo kgmek Zeochy Mihaly vramat Bachy Thamast Hoz Leorinczet Veres Thamast ... megh talalwan Ge-

reoffy Janostis megh inchyek, hogy karunkra ne igiekezek epyteny mert az sok gatolasok mjatt, a viznek fel torlasaert sok zantalan kart valottunk Varoswl nemis pacialhatyuk, ha mit karunkra epitt [Kv; TanJk I/1. 315]. *1670:* bizonyos okokra nezve, Sárosi Györgj hivünket kegjelmetek között az Fő király Biroságnak tisztiben nem patialhattjuk továb akarunk ezirant is kegjelmetekről providealni [WassLt a fej. Msz-hez]. *1737:* az A ... ezenn Dési Nms Senatusnak tagjait, a Néhai Mltgs Fő-Ispán Torma Miklos Ur előtt prodálta 's azzal vádolta, hogj a Dési Tanáts béliek; avagj a Nagjgja közzül, kettö, három miatt el-kell pusztulni Dés Városanak; mellyet emlitett Néhai Mltgs Fő-Ispán Ur ab officio, mint jó lelkű Fő Tiszt nem patiálhatvánn, ezenn Dési Szegénység mellett, Mltgs Regium Guberniumra rescribalt [Dés; Jk 247b]. *1755:* Hallottam hogy azon gyilkosságért való félelem miatt el szökvén ... nem akarván a Mlgs Nagy Aszszony a' maga földin meg szenvedni, mivel a' vérengezö embert tellyességgel maga előtt nem patialhatta [Bun H; BK ad nr 1126].

2. *késedelmet* ~ késedelmet szenvedhet; a putea suporta o amînare; Verzögerung erleiden können. *1740:* sem az Militia dislocatioja sem az Quantum továbra valo késedelmet nem patiálhat [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

paciáltat eltüret, megengedtet; a permite/îngădui; erlauben/erleiden lassen. *1598:* Eo kgme biro vram ... izennyen az Monostory Tiztartonak is, hogy az monostory hegybeolis ne pacialtassa hordany se karott, se veniket [Kv; TanJk I/1. 324].

paciáltatik elfogadtatik; a fi acceptat; genehmigt/angenommen werden. *1677:* Noha az Olah Natio az hazában sem a' Statusok közzé nem számláltatot, sem Vallások nem a' recepta religiok közzül valo, mindazáltal ... míglen patiáltatnak, az Oláh Egyházi rendek ehez tartsák magokat [AC 14].

paciencia türelem; răbdare, pacienţă; Geduld | elnézés; indulgenţă; trecere cu vederea; Nachsicht. *1653:* vagyon Vér hozza az kit illet az Joszag ő kegyelmen kivűlis, es ha akartuk volna idejen meg bolygattuk volna, de emberseg volt bennünk s bőcsültük tiszteltük mint Nagyubbik Atyankfiat s nem kellet volna abutalni az mi Atyafisagunkal es patientiankal ... mellyet bezzeg en az en reszemre nem violaltam ... söt mind eddig az tőb Atyafiakatis tartoztattam, bizony sok karunkal s nagy patientiaval [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1665:* Mások nyugosznak, én fáradok; mások elpusztíták mindenemet s ők gazdagodnak. De patientia ! Csak ő nagyságoknak s hazámnak szolgálhassak, elég nyereség az nekem s megfizeti Isten [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* a feljebb említett cautiókon kívül legjobb orvosságának találtam az Istentől imádság által nyerendő patientiát és az üdönyerést [BÖn. 497–8]. *1823–1830:* Gróf Bethlen Eleknek sohasem volt patientiája a tartós munkához [Fogl: 244].

Szk: *a ~ a halállal vetekedik. 1669:* ezen materiában halállal vetekedik az patientia és méltatlan nyögéssel való hallgatás [TML IV, 433 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *a ~ nótáját hallgatja. 1671:* Mindazáltal, Uram, nekünk már gyakrabban az patientiának nótáját kell hallgatnunk [TML V, 506 Bánfi Dienes ua-hoz] ✱ *~val eltűr. 1673:* Nem az barátsághoz, sem confidentiához való dolgokat követe el, kit patientiával türék el házamnál [TML VI, 423 ua. ua-hoz] ✱ *~val legyen. 1700:* Kgld légye(n) edgy kis patientiaval addig, mig ezek az fel háborodott emberek meg csendesednek valamennyire [Ks 96 gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. *1702:* legyen kgld egy kis patientiával octoberig, mégh én-is kevés Oeconomiácskámat el végezem Novemberbe' [Ádámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez] ✱ *~val szenvedhet. 1670:* Mert hogy az ő felsége részéröl minden alkalmatlanságokat elkövetvén, csak az eddig való patientiával szenvedhesse Nagyságod, nem cselekedheti [TML V, 135 Teleki Mihály a fejhez] ✱ *ne neheztelje ~val lenni. 1695:* ö bizony rosszul biztatt a pénz aránt, neke(m) szoval azt mondotta valameddig az adossagokban fel nem szedhet, ö bizony ne(m) fizethett ... a' Több hátra lévő részét is meg szerezvén Ngdat Contentallya, tsak ne neheztellye(n) Ngod pacientiával lenni [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsey István lev.].

paciens I. *mn* vmit eltűrő; îngăduitor, răbdător, cu multă pacienţă; etw. ertragend | elnéző; indulgent, tolerant; nachsichtsvoll. *1664:* Kegyelmed azért, édes Sógor uram, legyen patiens, nyugtassa meg elméjét az mi kegyelmes urunk ő nagysága ... s ne is féljen oly igen, mert nem szorol más háta megé, és még az mint maga is kívánja, koporsója leszen Erdély [TML III, 338–9 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. *1675:* Nekem ugyan patiensnek kell lennem, az időnek kell szolgalnom, mert egyéb sem lehet benne [TML VII, 24 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

II. *fn* **1.** a szenvedő alany; persoană care îndură ceva; Leidende(r). *1702:* Mindezekért[a] ... satisfactiot kévántanak az paciensek, de semmi satisfactiojuk nem lett [Gyszm; SzO VII, 110 a gyergyóiak panasza. — [a]A katonaság vagdalkozásáért]. *1729:* Capitánj Vr(am) maga njomta ezen Patiens(ne)k vállát njakát keménjen [Sövényfva KK; TSb 51]. *1739:* Simon Mikola nevű Paciensit meg verte ábrázattyában körmölte; Ugj magát az At taszigálta [Dés; Jk].

2. beteg; pacient; Patient. *1775:* a paciens testit meg vizsgálván láttunk a hátán a puskának küssebb végivel valo sok döfödéseket [MNy XXXVIII, 57].

pacientálja magát türtőzteti magát; a se stăpîni/abţine/răbda; sich gedulden. *1710:* tettzet volt ... a Méltoságos Fő Curator Uraknak a Collegium dolga véget és Professorban valo meg fogyatkozása iránt iratni; ekkoronn ... ugy resolvaltak az Urak, hogj tavaszig patientallyak magukat akkorra provisioval lésznek a Professor irant [Kv; SRE 113]. *1722:* Kis Enyedi Nováczki Pál Vram ... rám jött, ugj bánt velem a magom házomnál, hogj egj pénz ára becsületett nem hagjott rajtom ... En Szép csendesen csak pacientáltom magomat [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.].

pacifikáció 1. béke; pace; Frieden | békekötés; pacificare, încheierea păcii; Friedensschluß. *1662:* a pacificátióban, meglett békeségben a dolgoknak csomója eléggé megköttetett volna, azon diplomának ereje szerint az evangélicusoknak hatalmasul elfoglaltatott kilenczven templomok adatván vissza [SKr 279]. *1665:* az római császár ő felsége követe mondja meg az portán, hogy ha az pacificationak első punctuma szerint Erdély régi szabadságában helyre nem állíttatik, nem ismerheti ő felsége azt békességnek [TML III, 412 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1704:* az electorok ... a mostani pacificatiót őfelsége és a magyarok között már alkalmas időtől fogva tractálják [WIN I, 166]. *1711:* 1703-ba kezdődett az kurucz vilagh tartot het Esz-

tendejigh akor Löt az pacificatio Leopoldus Csaszarral [Torockó; MNy IV, 233] | Ott, ugyan Szatmárt, egynehány heti tracta után a compositió véghez is mene ... A pacificátió tíz punctumokból áll [CsH 456].

Szk: *~t konfirmál. 1711:* közönséges akaratból Pongrácz Györgyöt küldék fel az öreg császárnéhoz Bécsben, ki által a pacificátiót confirmáltaták [CsH 464] ✱ *~t szerez. 1711:* Ilyen gyönyörűséges, hasznos pacificátiót szerzének a jó kurucok nemzeteknek, ezért bizony csak tíz magyarnak sem kellett volna levágatni magát [CsH 456] ✱ *~t tesz. 1671:* Mivel Máramoros Vármegyebéli Atyánkfiainak kelletett, vólt ennek elötte való idökben Lengyel szomszédságokkal szükségesképpen poena alatt való bizonyos pacificatiót tenniek melly pacificatio ellen Magyar Országis edgyszersmind Máramaros Vármegyében jószágot Biro Ember csak nem régen Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rút insolentiakat cselekedett ... Végeztük ... hogy azon Magyar Országi excessust patralo Ember a' meg-bántott féllel mentül hamaréb ... conveniallyon és karairol contentallya azon Szomszéd Lengyel Urat [CC 44] ✱ *~t véghezvisz. 1711:* Károlyi Sándor így véghezvívén a pacificátiót, Bécsben felmene, ahol is megjutalmazák úgy a császár ellen való rebellióért, ha mindörökké a császár hűsége mellett hadakozott volna is, nem remélhetett volna annyit [CsH 458] ✱ *a ~ véghez megy. 1711:* A pacificátió véghezmenvén, a kurucok zászlójokot generál Pálffynak mind beadák ... hazaoszlának, olyan nagy fastussal s bűzzel, mintha ök triumpháltanak volna a császáron, hánták-vetették, az ő fegyverekkel minemű dicsőséges pacificátiót szerzettenek a hazának | Mert noha a pacificátió véghezmene, de mégis a sok tolvajok miá nem vala bátorságos otthon lakni [CsH 457, 477] ✱ *bécsi ~. 1619:* ökegyelmek is az fökövettel az Lippa felől való instructiójok szerént serio tractálták az római császár öfelsége jussát, ki vagyon in ditionibus Hungariae, amelyet Bocskai fejedelemnek az bécsi pacificatióban engedtek [BTN[2] 196]. *1662:* Melly békesség condítiói s a bécsi pacificátió s annak punctumai ... confirmáltattak azután 1608- és 1609-ben közönséges országgyűlésben [SKr 86. — [a]A zsitvatoroki béke].

2. megbékélés; împăcare; Versöhnung. **Szk:** *~ra ígéri magát. 1654:* Kis Mihaly az indebitanak solutiojaert szorongattatván pacificatiora igere magat, hogy felesegevel Szasz Kataval együt az Actorokat megengeszteli [SzJk 72] ✱ *~ra kondeszcendál. 1711:* lévén ennek elötte az Fiak, és leányok kozött perlekedést; ő kglmek mi előttünk Atyafiságos pacificatiora co(n)descendálának [Altorja Hsz; Borb. I] ✱ *~ra megy. 1777:* Etzken Miklosnak Feleségit ... ismértem Dálnoki Hadnagy Leány volt ... ennek Beniamin Fiát is, mert itt perlekedtenek ... az Deutrált Etzken András Bonumaiért, Néhai Bartos Mártonné Etzken Ilona Asszonyal ... és ugyan 1742-ben pacificatiora is ment Etzken Miklos Papné, és Fia János, Etzken Ilonával, és Férjével, Bartos Mártonnal [Albis Hsz; BLev. Vall. 9].

pacifikál egyezkedik; a negocia; verhandeln. *1747:* Szent Egyeden lako al(ia)s Zilahi Civis Éltető Ferencz Ur(am) és Provid(us) Molduvany Kratsun ... mi forma békességre ment, és mind ketten miről Pácificáltak ? [Dob.; WassLt vk].

pacifikále ereklyetartó; casetă/cutie în care se păstrează relicve; Reliquienkästchen. *1751:* E szerént Vadnak a' Témplóm Egygyetmásj Monstrántia 1 ... Pacificale ... ezüst, melyben Sz. Kereszt particulája Vagyon 1 [Kóród KK; Ks 20/X].

paciszkál megbékél/egyezik vkivel; a se împăca cu cineva; sich mit jm vereinbaren/versöhnen. *1619:* Ezek[a] azt mondják, hogy nem kellett volna paciscálni vélek, hanem annyi haddal continuálni kellett volna ott az dominiumot [BTN[2] 246. — [a]A török vezérek]. *1742:* Lévén acris concertatio a' Gidofalvi Ecclesia között és Martonosi Fotosi ket ag Ecclesia között regtől fogva ... mi előnkben jöven mi előttünk igy pacsiszkalanak ... es igy minden controversia ki szalla ő kglmek közül [SVJk].

packázik (hatalmaskodón) fölényeskedik; a se purta fără consideraţie faţă de cineva; sich arrogant benehmen. *1848:* miota a' bureuban főnökőm lett, velem is csak amugy patzkázik, 's képzeljen merényt, mivel Pákei Uramnak szóllít, még a' tkts czimet is sajnálja tőlem [Kv; Pk 7].

pácli ékszerfajta; un fel de bijuterie; Art Geschmeide. *1786:* Egy Rantával kirakot Pátzli [Nsz; Ks 74/56]. *1818/1826:* Régi Páczlik hat darabokba ... Foglalatlan két Opál [KvAkKt Mss hung. 27].

Szk: *briliántos ~. 1786:* Groff Gyulai Generalisne Aszony eö Nsgának jutott kőves Arany, és Gyöngy Portéka 4. Specificatiója. Egy Briliantos Pátzli [Nsz; Ks 74/56] ✱ *gránátos ~ → gyémántos ~* ✱ *gyémántos ~. 1774:* Edgy Gyemántos Pátzlit [MNy XXXVIII, 304]. *1858:* Kettős arany lántz elöl gyémántos Pátzlival és hozzá valo fülbe valoval tokba F. 100. Egy más tokba gránátos Pátzli hozá valo kerek fülbe valoval F. 18 [Kv; Újf. néhai Újfalvi Sándorné Lászai Juliána hagy. 1] ✱ *nyakba való ~. 1768:* Gyémántos tokba lévő Smük, melyben vagjon egy Nyakba valo Pátzli[a] [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ékszerei közt. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *nyakszorító ~. 1759:* Egy fekete nyakszorito Pátzli fülbe valoval együt [Alvinc AF; Berz. 20].

pácoló héhel finom szöszhéhel; darac; Hechel für feines Werg. *1797:* két pátzaló héhel [Koronka MT; Told. 34].

pácolt páccal színezett; băiţuit; gebeizt. *1842:* egy fornirozott diofábol készült pökö lada ... egy fournirozott diofábol készült pátzolt ágyfák [Csekelaka AF; KCsl 3].

pácoltat (húst) füszeres lében ízesíttet; a saramura, a pune în saramură; pökeln lassen. *1852:* ha sonkát akarsz pátzoltatni tsak Salétrom kel egyébb van a' kis fekete almáriomba [Kv; Pk 6].

pácszösz finom szösz; fuior; feines Werg. *1794:* Pátz Szösz Gusaj [Zentelke K; CU].

pácszösz-vászon finom szöszfonalból szött vászon; pînza subţire de cînepă/in; Leinwand aus feinem Wergfaden. *1794:* Pátz szösz Vaszon Sing 30 1/2 [Zentelke K; CU].

pácvászon finom szöszfonalból szött vászon; pînză subţire de cînepă/in; Leinwand aus feinem Wergfaden. **Szk:** *gyapottas ~. 1832:* Nyugtatvány ... két vég gyapottas pátz vászonrol, mely két végben vagyon 50 — ötven sing

— ezeket hogy Kercsesorai Udvarbiro Incze György Urtol által vettem meg esmérem [Kercsesora F; TL] ✱ *sima ~. 1832:* Nyugtatvány Négy vég sima pátz vászonrol, mely négy végben 120 ~ százhusz sing vagyon [uo.; TL].

pacsagyolcs '?' *1684:* Egj veg Lengiel vagj Pacsa gyócsra f 8 [UtI].

pacsen nemezcipő; papuci de pîslă; Filzschuh | papucs; papuci (de postav); Pantoffel, Schlappe. *1842:* Anyámnak más patsent ily hirtelen nem kaphattam az enyimet kuldöm adigis de másra is gondos leszek [Kv; Pk Pákei Krisztina lev.].

pacsirta ciocîrlie; Lerche. *1847:* Vagyok én itt, hogy az Istent, aki engemet ilyen értelemmel és méltósággal megajándékozott, dicsőítsem, és midőn a pacsirta és fülemüle az ő dicséretét hirdetik ... magosztoljam [VKp 163]. *1860–1861:* A tói madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta [Benkő,MszIsm. 12].

pacsmag papucs; papuci (de postav); Pantoffel | saru; iminei; Sandale. *1572:* Orsolia Hegedws Janosne, Azt vallya, hogy ... Ment volt Istwan Vayda fia Az eo ablaka ala ... Mond hogy Keomies georgne hit vala hazahoz, Es otth Marazta ... Agyaba fekwte hogy Mind ketten otth fekzunk vala vgy Jeowenek reank Zeoch gergy Es Krompina Mate, ky wzenek onnath Mind Eowem es pachmagom oda Marada [Kv; TJk III/3. 12]. *1589:* Feyer wara Mentúnk hogy Vrunk eo Nag'saganak Az Wy Eztendeot meg vittuk volt ... Veottem Akoron 4 pachymagot Karmasint p(ro)f. 4 d. 20 Byro vram Paranchyolatiabol Ayandekban [Kv; Szám. 4/VI. 14 Stenzely András sp kezével].

pad 1. bancă; (Sitz) Bank. *1572:* Pal deak azt vallia hogi Zemewel rea Nezet, hogi egy zemely az padra deoytette völt Hegedws Janosnet Es azt mywelte neky az my kedve volt [Kv; TJk III/3. 32]. *1589:* czak megh ragada kezde zorongatni, kapni minden fele Egiewld az fal fele a Padra kezde tamaztani [Dés; DLt 226]. *1597:* Az Monostor kapu Eleot valo zin ala attam hol a' Legeniek wlnek padoknak 3 Dezkat, Tamaznakis [Kv; Szám. 7/XII. 156 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1610:* az padon egj kender keőtel uagion [UszT 4. 9e]. *1634:* monda Pap Simonne az legenyek(ne)k ~ jertek be es enneke(m) Aztalo(m) es pado(m) vagio(n) es le ulhettek [Mv; MvLt 291. 24a]. *1657:* foldoztam egy padot megis festettem feketen d 20 [Kv; ACJk 48b]. *1749:* Az Actor a Feleségemet megragadván erőszakat akart tenni rajta ... enis ... haza érkezvén tanáltam a Feleségemet a Padon le nyomva és kiáltozva [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.]. *1761:* Molnár Jánosnál a' padan kaptuk alunni [Szászsztiván KK; BK]. *1762:* ûstekinél fogva a Pad alol ki hozá [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1799:* Két szálatska Deszkábol valo Pad Tzővekeken [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: *álló ~. 1739:* A Cseléd házban találtatik egy tisztességes Asztal ... az asztal körül két allo pad [HSzj *cseléd-ház* al.] ✱ *asztal körül való ~. 1662:* Vagion Egy haz ... melliet ... Egy asztallal, egy Nioszoliaval ... asztalkörül valo padokkal ... estimaltuk ... f. 100 [Kv; RDL I. 146]. *1667:* ket Aztal kőrűl valo Pad [Veresmart TA; Berz. 11 87/1] ✱ *bélelt ~. 1636:* Kertesz haz ... Vagyon benne ... pad szek, kett eöregh bellett fejer pad, uy aztal [Siménfva U; JHb Inv.]. *1691:* egy nyári ház ... Azon házban egy ágy két béllett pad, egy asztal ... egy hámor eörzeö haz, abban egy kemencze, egy asztal, két béllett pad [CsVh 114–5]. *1695:* találtunk ... az nyári házban ... két bérlett padot [i.h. 116]. *1699:* bé menvén a katonák házába ... Ebben van ... Berlett pad nro. 3 [O.csesztve AF; LLt] ✱ *borított ~. 1741:* Két bóritótt pad 2ª [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprémi Órsóllya udvarházának lelt. — ªFolyt. a fels.]. *1770:* Boritott Pad Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ *cövekekre csinált ~. 1637:* Vagyon az hazban ... keöreös keörwl ualami cseöuekekre czinalt pad [Fog.; UF I, 421] ✱ *csipkés ~. 1760:* vagjon ezen házban Küs karjas Szék Nro. 7 Tsipkés pad. Nro 1 [Kissáros KK; SLt PQ. 20] ✱ *egyszeres ~. 1717:* Udvarház ... vagjon az nagj Audentiás ház melyben ... Egi fal mellé valo eczeres pad [Abafája MT; JHbK XXXIV/20] ✱ *fal körül való ~. 1614:* ez hazot ... egj aztalal, es az fal keörniül valo padokal egj niozolyaual ... beöchwltwk in f. 70 [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével] ✱ *fal mellett való ~. 1723:* ket fal mellett valo padak [Holtmaros MT; Told. 29/7] ✱ *fedeles ~. 1807:* Egy Karfas fedeles pad [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *fejér ~. 1651:* die 15 octobris fizetett Varadi Miklos Ur(am) ... meginten fertaly hean Nro 16 sing feier padtol, megenten Nro 50 sing megh egy fel sing szöldön festet padoktol f 19 d 11 [Kv; ACJk 66b] ✱ *fekete ~. 1656:* csinaltam egy deszka hoszani fekete padot fiason f 11 d 35 [Kv; i.h. 53b] ✱ *festett ~. 1847:* Egy Festett Ládás Pad [HSzj *ládás-pad* al.] ✱ *fodor fából csinált ~. 1611:* Aba(n) az hazba(n) mint az Also s mind az felseöb zobat, fogosokal, kepekel, egj Aztalal ... Vy es fodor fabol czinalt Padokal hattuk es egj meniezetes niozoliaual [Kv; RDL I. 88] ✱ *háromrejtekű ~. 1774:* Látunk ... Asztal mellett lévő három rejtekű Padot fenyő fábol [Pókafva AF; Kath.] ✱ *hosszú ~. 1750:* az Tselédhazba vagyon ... egy fenyő fa lábas hoszu pad, más fenyö Deszka pad tzöveken [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]. *1798:* Égy fuszujkás hoszszu pad [Kv; Pk 6]. *1813:* Küsded székek Koporso alá szolgálók ... égy Kervesek alá valo hoszszu Pad [Betlensztmiklós KK; UnVJk]. *1842:* az ivo vagy Korcsoma Házba az udvarrol nyilik egy fenyö deszka ajto ... van égy kelneráj ... találtatik benne égy hosszu ivo asztal két hosszu paddal együtt [F.árpás F; TSb 51] ✱ *hosszúcska ~. 1779:* Tüz előtt allo hoszutska Pad [Szu; UszLt XII. 87] ✱ *hosszukó ~. 1817:* Egy kis Fejér Hoszszuko Pad [Mv; MvLev.] ✱ *karatlan ~. 1710 k.:* ültetének egy hitván fekete posztós karatlan padra [BÖn. 718]. *1733:* Karotlan Pad az Palotan 1 [Kozmás Cs; Ks]. *1756:* Hoszszú Karatlan Pad 1 [Piskinc H; JHb XXXV/35. 38] ✱ *kárpitos ~. 1782:* Kárpitas Padak | Agja, Asztala, Fogassa Kárpitos padgyai tisztességesek [Mv; DLev. 4. XXXVI] ✱ *kétkarú ~. 1801:* két karju Pad 4 Labakon állo [Vargyas U; CsS] ✱ *köntös tartó ~. 1780:* hoszszu köntös tarto Pad [Kv; Pk 4] ✱ *körülvaló ~. 1633:* egy keö haz ... Egj Ladas Asztalal szeönieggel, egy eöregh festet czifras aggjal egy karszekkel keörwl valo padokkal [Kv; RDL I. 103] ✱ *kötött ~. 1613:* egj keoteot pad [HSzj *kamara* al.]. *1674:* Vagjon benneª egj belől fütö paraszt kályhás kemencze. Egy asztal lábostol ... két kötöt pad [A.porumbák F; UF II, 605. — ªA házban]. *1697:* Vagyon ... két Fal melle valo fenyö deszkábol csinált régi kötött pad az edgyik(ne)k edgyik vege meg bomolva [O.brettye H; Born. XXIXa 2 néhai Bodoni Balázs conscr.] ✱ *kurta ~. 1851:* Egy Oroszlán czimü vendégfogadó ... Az ivó szoba ... Találtatik itt még: egy hosszu ... ivó asztal, két kurta, és

egy hoszab padok, három fejér karos szék [Erdösztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *ládás ~. 1656:* Csinaltam egy deszka hoszani ladas padot feketen festve [Kv; ACJk 52a]. *1753:* Pohár székek ágyak, Asztalok, Asztal körül valo ládás Padok, es egjes székek, ugj Ajtok, fogasok ... computaltatván tészen 15//96 [M.nádas K; RLt]. *1775:* Hosszu Ládás pad 1 [Szentdemeter U; LLt]. *1795:* Két Ladás pad [Szárhegy Cs; LLt]. *1810:* 1. Ládás pad fedél nélkül 1 [Jedd MT; LLt] ✱ *pántos ~. 1651:* czinaltam ... negy pantos padot az tornatzban f 1 [Kv; ACJk 57b]. *1652:* csinaltam ... egy deszka hosza pantos padot d 50 [Kv; i.h. 68b] ✱ *rövid ~. 1613:* edgy rövid ládás pad [HSzj *udvarház* al.] ✱ *víztartó ~. 1779:* Viz tarto Pad [Szu; UszLt XII. 87] ✱ *zölden festett ~ → fejér ~* ✱ *zöld ~. 1633:* My ... Colosúarat hwteos Diuisorok ... Melenk hiuatúan az Kezep Vzaj (!) Capitanokatt Csizar Janos es Szöcz Antal Vrainkat es Zorgalmatason megh latogatúan mind az haz Epúletitt, pinczeiett, kerniül valo fogasokal, es Zöld padokal ... Estimaltuk Egienlo akaratbol ad f. 600 [Kv; RDL I. 22]. *1648:* Csinaltam ... egy zöld padot zöldon festve giontarosson f 1 d 80 [Kv; ACJk 7a].

Vö. a *deszka-, fenyődeszka-, fenyőfadeszka-, gyalog-, karos-, paraszt-* és *ülőpad* címszóval

Sz: *~ alatt hevernek (a törvények). 1662:* Ellenben pedig amelly nemzetben a törvények, nevezet szerént az Istené, pad alatt hevernek, sem a nép, sem a magistrátus nem jó, legkisebb gond a religió, az Isten tiszteletire vigyázás [SKr 696] ✱ *ebnek húzzák ~ra fejét, (s) eb húzza/vonja ~ alá. 1846:* ebnek huzzák padra fejit, eb vonnya pad alá [Zentelke K; JHb br. Jósika Jánosné Csáky Rozália fiához, Samuhoz]. *1867:* itt bételik édes Sogor Ur ! az a köz mondatt Ebnek huzzák padra fejit, s' eb huzza pad alá [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

2. iskolai pad; bancă şcolară/de şcoală; Schulbank. *1621:* Orelt Aztalos Janos Myelese a schola Zwksegere ... Egj ket labu padot d. 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 24]. *1823–1830:* Faházak lévén a classisok, a szolgák tapasztották, meszelték a kollégium meszéből, a kollégium igazittatta ki a padokat és kemencét [FogE 124].

3. árnyékszék-ülőke; scaun (la closet); Abortbank/sitz. *1685 e.:* Ket lyuku arnyek szekre valo pad Nrö 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8].

4. halott-nyújtóztató pad; catafalc; Katafalk. *1737:* etzakanak idejen cir. 9. Orakor halvan hirit Turoczíné Köntzei Klara Aszonyomnak holt hirit, hogy padon fekünnek s el nyujtottak volna [Kanta Hsz; HSzjP Bardi Gaspar (37) ns vall.] | Nehai bolta Mihaljne minekutanna meg halalozott volna es a Padon feküven s akarvan halo egjetmassaban el nyujtani ... a halo egjet massat semmit nem tanalank [Szentlélek Hsz; i.h. Marti Janos (35) jb vall.]. *1763:* meg holt gyermekét a padrol le akarta huzni [Uzon Hsz; i.h.] — Vö. a *nyújtópad* címszóval.

5. munkapad; banc (de lucru); Arbeitsbank. *1652:* Egy soo örlö, az padgya bikfa tőken 4. lábon állo [Görgény MT; Törzs]. *1806:* Egy Petsétlö Sroff Padgyával edgyütt [Szu; UszLt XII. 87].

Szk: *gúnyamosó ~. 1850:* Egy Gunya moso Pad [Tarcsafva U; Pf] ✱ *húsvágó ~. 1732:* ezen házban találtunk ... egj hus vágo padot [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *káposzta gyaluló ~. 1781:* égy kádotska égy káposzta gyalulo pad [Szentdemeter U; Hr] ✱ *kerékfalazó ~. 1816:* Kerek Falazo Pad becsültetett 20 xr [HSzj *falazó-pad* al.].

6. padlás; pod; Dachbodenbedielung. *1636:* az Istalo mellett uagyon fa labakon allo füreszen meczet Gabonas haz ... fenyö decka padlasa ... az padgyara fel nilo aytoczkaja, egy kis laytorja alatta [Siménfva U; JHb Inv.]. *1692:* ezen haznak padgyara fel jaro kis sarkas, pantos reteszes, reteszfüs ajtocska vagyon [Görgénysztimre MT; i.h.].

7. malomkövet tartó alapzat; podul morii; Untersatz des Mühlsteins. *1636:* Ez malom padgyan vagyon mas egy uy uesztegh allo jo malom keö [Siménfva U; JHb Inv.]. *1648:* Malomház ... Négy sendelyezéssel, boronákban sasokba fel rova, egy lizteleö garatos kéö pad. A másik puzta, keö nélkwl az padgya [A.komána F; UF I, 935]. *1676:* Vagion ezen malom háznak köteses labokon három bokor kövek ala valo jo erös padia ... Vagion az kö padrul a viz fele egy vas sarkos pántos fa kelinczes ajto [Fog.; UF II, 747]. *1685 e.:* Vagyon az felsö vár alatt egy köre forgo malom ... Ennek ... Padgya Korongja ezcken valo vasakkal edgyüt mind jok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. *1694:* (A malom) also felsö Kövei el koptak, Padgya, Garattja, Lisztes Ladaja meg lehetösök [Kövár Szt; JHb Inv.]. — Vö. a *kerék-* és *kőpad* címszóval.

8. malom-töltés; zăgaz de moară; Mühlendamm. *1737:* Vagyon edgy Tóó, azon aloli Csapo Malom padgya [Nagyida K].

9. lapos tetejü (meredek oldalú) dombhát; tăpşan; flacher Hügelrücken. *1613:* adot vala ... egj hold földet tatar ut altal kelejb(en) pad labia(n) [Altorja Hsz; Borb. I Marton Mihali (64) pp vall.]. *1632:* Hallottam azt az szott Rethi Istva(n) Deak vramtol hogi mo(n)dotta, hogi az Pado(n) valo feóldet prokatorsagaba(n) adta volna eö kglmenek Keóuer Istua(n) vram [Karatna Hsz; i.h. Thomas Marth(on) (50) prov. vall.]. *1694:* Azon fellyül valo szena füvis mely Vagjo(n) az Pado(n) [Mezőméhes K; WassLt]. *1696:* Az felsö Pad az alljaban levö erdös Palaggal edgiüt juta az Urfinak [Szépkenyerüsztmárton SzD; Ks 35. XXIII. 9]. *1745:* Az Tulok tsorda pedig jártassék a Csere padgyán Az Tehén tsorda tudgya a maga járását [Torda; TJkT V. 7]. *1842:* Vagyon közönségünknek az egyik határba Árokelve nevü mezőben a' pad és kökényes két temérdek láb földek között, egy végig nyulo gyepje, vagyis üdüllője [HSzjP]. *1864:* Pad a kösség mellett déli részén lapájos pad formában [M.fenes K].

Hn. *1525/1855:* Nagypad [Borbánd AF]. *1551:* az kowos pado(n) [Torda; SLt QR. 2]. *1577:* borso padban [Méra K; AggmLt C. 3]. *1587/1855:* Nagy-Pad uttia [Ompolykisfalud AF]. *1592:* Keowes padon [Kv; TJk V/1. 275]. *1603:* Pad feóld oldala [Vágás U]. *1628:* az Pad labban (sz) [Karácsonfva MT]. *1631:* az Küs buczu padgian [Megyesfva MT]. *1639:* Cegen alol az padnak azkit hinak az felséó ket resze [Cege SzD; WassLt]. *1643 u.:* Nyugodo Pad (sz) [Bálványosváralja SzD]. *1649:* Az Sugo pado(n) (sz) [Lőrincfva MT]. *1650:* Az Padon (sz) [Szentlátszló TA]. *1669:* Az rosas padon (sz) [Mezőbánd MT]. *1677:* Also Padon (sz) [Vargyas U]. *1691:* Az bucsu podgian (sz) [Kakasd MT]. *1698:* az Szölo padgja [Csekelaka AF]. *1699:* Padb(an) (sz) [M.zsákod U]. *1703:* a pad Cseréje [Nagyiklód SzD]. *1710:* az Borbandj Padon [Sárd AF]. *1711:* Töres padgja nevü heljen (sz) [Menaság Cs] | az kövecses padon [Székelyföldvár TA; IB VI. 225/3]. *1712:* Gergely Padgyán (sz). Pad lábon (sz) [Gelence Hsz]. *1731:* felsö Padon (sz) [Hilib Hsz]. *1740:* A nagj padon (sz) [Sztána K]. *1741/XVIII. sz.:* Az kis padan (sz) [Szamoskócs SzD]. *1744:* a Padba (sz) [Bordos U]. *1745*

A Padon (sz) [Nagykend KK]. *1750:* A Rosás Pad tetejin (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. *1753:* A Pad terin (sz) [M.lapád AF]. *1754:* A' Sóós padon (sz) [Szeszárma SzD]. *1767:* Nyugodo padan (sz) [Bálványosváralja SzD; FiscLt XII. 1/2]. *1778:* a Katz pogyán [Bogát MT]. *1797:* az also podnál (sz) [Csombord AF]. *1825:* Köves padan [Kv; Pk 5]. *1831:* A' Koves Padon (k) [M.szovát K]. *1838:* Cserepadgyába (sz) [Kissolymos U]. *1840:* A Pad Farkán (sz) [Udvarfva MT]. *1842:* A Temető Padján (sz) [Illencfva MT]. *1855:* A Csere padan (sz) [Torda].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

padatlan padlózatlan; fără pardoseală, nepardosit; ohne Fußboden/Bodenbelag. *1676:* Ezen udvarra vagion bornabol felrot egy mályor ház mellynek padatlan pitvara melyre nyilik egy hitvan fa sarkos rosz ayto [Sárkány F; UF II, 756].

padbeli a Pad nevű helybeli; din porţiunea de hotar cu numele Pad; im Ort namens Pad liegend. *1681/1748:* más darabjáb(an) pedig a' borsos pad béli földek ütkőznek meg véggel [Balázsfva AF; EHA].

padfedél padtakaró; cuvertură pentru bănci; Bankdecke. *1570:* Annak vtanna egy azzon Vas Martonne egy Zobaba be Menth es talalt otth valamy padfedeleket [Kv; TJk III/2. 10]. *1589:* Harom vankos Mezitelen Negywen egy singh pad fedel visselt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. *1594:* Az Tanacz hazban az Also zobaba(n) szegesztem le az pad fedelet, adtam szeghre ... d 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1595:* parna derekaly, aztal fedel pad fedel ... es egieb hazbalj ezkeözeök [Szu; UszT 9/44]. *1600:* ezek a marhak akiket meg kerte(m) teolle az en hites felesegemmel Egwth ... ket eokeor, hazbely ezkeoz tekeneok pohar zek, padzekek aztal, aztal fedel, pad fedel [i.h. 15/178]. *1612:* egj pad fedelet ad fl 5 d. 20 ... egj aztalj fedel fl 1 [Ksz; BCs]. *1625:* Wagyon tizenket sing pad fedel az padon f. 1 ./. 50 [Kv; RDL I. 126]. *1668:* az mikor Sandor Istua(n) az Szabo Miklosne asszonyom attyafiat uiue akor Szabo Miklosne aszonyom is ielen leuen kerde hogy Anna tartode azokot az egyet masokot az kiket az Apam Mate Balint házátol hoztatok uolt Pad fedelet abrosokot asztal fedelet [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 27. I/27 Balogh Mihályné Csik széki Szent Martoni Ersebet (28) pp vall.]. *1698:* egy Pad fedelem vagion ... Reszegh Ferenczenel az mihez semmi jussa nincsen asztis Georgj Mihaly Deak Uram(na)k hagiom illen formaban hogy ha az fiam megh jő adgia megh neki [Csatószeg Cs; i.h. I/44].

Szk: *székely ~*. *1628:* Keth uegh szekel karpit Nro. 4 ... Egy uegh szekel Pad fedel. Egy eoregh szekel altal vető [Gyalu K/Kv; JHbK XXI/14. 2].

padfedél-kecse padtakaró pokróc; checea, un fel de pătură ce se pune pe bancă; Kotze(n) als Bankdecke. *1614:* Egy padfedel kecze [Kv; PLPr 1612–15. 113].

padhely árusítópad-hely; loc pentru tejghele; Verkaufsbankstelle. *1809:* A kenyeresek ... Pad helyeik az Vertán Botya háta megé szorittassanak árulás céljából [HSzj *mézes* al.].

padi a Pad nevű helybeli; din porţiunea de hotar cu numele Pad; im Ort namens Pad liegend. **Hn.** *1663:* egy nagy darab oldal, kit padi hegynek hínak (sz) [Gyalu K; EHA]. *1806:* A Padi Láb (sz) [Búzásbocsárd AF; EHA]. *1833:* A' Nyíres Padi Fordulon [M.kapus K; EHA].

pádiment ? köpadló; pardoseală (de piatră); Pflasterboden. *1847/1851:* a' szobák deszka padlazattal, a' két elsö padiment [A.szovát K; Pk 3].

pádimentszeg padlószeg; cui de pardoseală; Fußbodennagel. *1862:* 1000 drb. nagy Padiment szeg 3 ft [Kv; SLt Vegyes perir. 22 Budai Imre számlája].

pádimentum, pávimentum 1. padló, padlózat; podea, pardoseală; Fußboden, Bedielung. *1585:* A zoba padimontomat hogy bontotuk es ala hordattuk, attúnk, ket embernek f 0 d. 16 | Mikor a' templumokba temetnek, a' padimentumot a' harangozo chinallia zep Egienesen be, melliet az Syr Asok fel bontottak volt [Kv; Szám. 3/XIV. 31, 3/XIX. 6]. *1652:* ã haz padimentoma fel bomladozot [Görgény MT; Törzs]. *1793:* Török szönyegek N 27 kissebbek s nagyobbak, padimentomra és asztalra valok [Kv; TL Conscr.]. *1794:* még a' készen talált Házokatis ablakokkal, ajtokkal, kementzékkel s pavimentumokkal az Exp(onens) Gróf Ur készittettette ki maga költségin [Mezőmadaras MT; BKG Samuel Szoboszlai ns vall.]. *1807:* az Udvar Ház ... mindenik Szobajába ujj Kementzék ... és pavimentomok vagynak [Szentmargita SzD; Ks 76/55 Conscr. 6]. *1817:* (A cselédház) padimentuma viseltes, és hasadazott [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.]. *1830:* (A szoba) padimentoma kopott ugyan, de nem el töredezett [Kv; Somb. II]. *1841:* Az Udvar ház ... ajtoi ... rongyosok ... ugy a téli konyha pavimentuma is [Bogártelke K/Km; KmULev. 3]. *1848:* A' Pádimentom alatt lévo föld ki hordásán dolgoztak 17. Czigányok [Dés; DLt]. *1852:* A' Tekintetes Ur szobájába a' pádimentom reparatioja 2 rf. [Kv; SLt Vegyes perir.].

Sz. *1665:* Mint uramnak, fejedelem-asszonyomnak haragján bizony búsulok ... Így kevesebbet kell koptatnom az ő nagyságok pádimentomát [TML III, 536–7 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz].

2. vert padló; pardoseală cu lut bătut, de argilă bătătorită/bătută; Tonschlag. *1588:* lattwk hogj az díznokat tartotta az hazban es az padimentomat mind fel hantak [Vécke U; BálLt 81]. *1674:* Ez hazak olakkal eggyütt tőlgi fa sasok közze fabol fel rotattak tapaszosok gerendakra csinált deszka padlasok padimentomok földellettek az hazaknak egj tapaszos sövény keménj és egj oh suppal kötöt fedel alatt [A.porumbák F; UF II, 609]. *1783:* Az Ház ... tapaszos, kivül belöl mészszel fejérittetett sövény oldalu, csak alacson Ház ... padimentoma Föld [Mocs K; JHbK XXXI/1]. *1792:* a Nagyobbik Ház, melly Palata Háznak valo Pádimentuma tsak földböl lévén, el kopott [Apahida K; RLt 0. 2].

Vö. a *földelés-padimentom* címszóval.

3. deszkapadló(zat); duşumea, pardoseală de scînduri; Bretter/Dielenboden. *1599:* az harangozo legeni hazaba(n) ablak ramait Az zaz es magiar Collaborator hazokban az padimentomat dezkawal chynaltatúk fizetünk Aztalos Lukachnak fl. 1 d. 75 [Kv; Szám. 8/XVI. 33]. *1637:* Annak az folyosonak menyezeti tablas kopias; viragoson festet padimentoma deszkas, nehult uagyon deszka heya; vagyon azon padimentumon negy szuszek [Fog.; UF I, 406]. *1652:*

Ezen haznak padimentoma deszkabol. Padlása gyalult fenyeö deszkábol valo [Görgény MT; Törzs]. *1726:* az padimentum deszkázására alatt való gerendák faragásáért s bé helyheztetésiért az eö Exlja Házaiban, fizettem fl: hg: 2 d: 04 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1732:* ezen háznak njolcz hovallott fenyö gerendáj, padlása hovallott és gyalult padimentuma gyalult fenjö deszkákbol áll [Kv; Ks 40. XXVIIIC]. *1794:* Találtatott ezen Ház Padimentumaba 30 szál igen nagyon el-vaslott kopott Dészkák [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1810:* A Tisztartoi Ház ... az padlása Fenyö gyalult deszkákbol ... pávimentuma ugyancsak Fenyö gyalult deszkákbol [Doboka; Ks 76 Conscr. 24–5]. *1817:* bé menyen az Ember a Palataba ... A Padimentuma, es Padlássa gyalult fenyö deszkákbol való [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.]. *1844:* Ezen szobának pavimentuma fenyödeszkábol jó vagyon, padolattya régi fenyö deszkákbol alakitva nyoltz fenyö gerendákon fekszik [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével]. *1850:* A Gabonás ... pádimentuma jo Deszka [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: *deszkázott ~. 1648:* Ezen háznak két jo wveges ablaka ... dezkázott pádimentummal [Komána F; UF I, 930].

4. kö/téglapadló; pardoseală de piatră/cărămidă; Stein-/Ziegelboden. *1589:* (Hozott) Zaz Cresteli, szeget negi zeker keouet, padimentomnak valot, biro vra(m) akarattiabol attam neky f. 1 [Kv; Szám. 4/X. 20–1]. *1591:* Az keozegeoknek az kyk Monostor kapwhoz keowett zegtenek padimentomnak valo keohanyastwl attam f 1 d 75 [Kv; i.h. 5/X. 20]. *1595:* Az lector hazaban meljben az Waros búzaiat tartotak hogi mind az fala s mind az padimentuma igen teoredeztenek volt, hogi azt minde(n) helieken meg foldaztattuk chinaltattúk, Attúnk Keomiwes Nemet Andrasnak f —/70 [Kv; i.h. 6/XIII. 42]. *1637:* Vagyon egy rakasban negy szeghre csinalt padimentomnak ualo tegla; mas rakasban ugyan padimentumnak ualo tegla hatt szeghre czinalt [Fog.; UF I, 418]. *1648:* Ezen ház jo padimentummal téglábol [Komána F; UF I, 926]. *1652:* Az haz Padimentoma tegla fel tőrödőzet [Görgény MT; Törzs]. *1679:* az mint observaltak az le hordaskor Circit(er) lehete. Az Padimentom(na)k valo vekony Tegla No. 3570. Az vastagabb vagi rakni valo tégla no 2856 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Az Sütö ház gerendás, deszka padlasos, Teglabol valo pardimentuma ighen megh bomladozott [Vh; VhU 555]. *1694:* Az elébb emlitett Pitvar(na)k Pavimentuma egett teglakbol megrakott, de megbomladozott [Borberek AF; BfR] | (A szoba) padimentuma Tegla az padlasa fejeren menjezetes [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1734 k./1770 k.:* (A templomot) tsaknem ex fundamento fel-épitette, bólt hajtással ékesitette, és pádimentommal nagyobbára faragott kövekből valóval ... el-készittette [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. *1840:* A Raktár ezen részének pavimentuma teglábol van de rosz ... A többi resze a raktárnak fenyö detzkával van pavimentomozva [Km; KmULev.].

Vö. a *kő-* és *téglapádimentum* cimszóval.

Szk: *téglás ~. 1648:* Vagion also ház ... Jo téglás padimentuma [Komána F; UF I, 928]. *1781:* rongjollot Téglás Padimentom [MNy XXXVIII, 305].

5. mennyezetpadolat; plafon/tavan de scînduri; Deckenboden. *1761:* vagjon hasonlo Ajto helj más puszta házban, melynek padimentuma le hullott, falai meg rökönyödtek [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 45]. — Vö. a *felső-pádimentum* cimszóval.

6. padló-alapzat; suportul pardoselii, suport de pardoseală; Fußbodengrund. *1597:* Myert hogi az kamarak keozet a' scholaban a' padimontom mind az padlásig fel teoret volt, kelletet azt aggiagal is megh meg veretettnünk hozatattunk ához 18. zeker aggiagot ... f 1 d 52 [Kv; Szám. 7/III. 33].

7. híd-padlózat; podina podului; Brückenbelag. *1597:* Bontodtak fel B: wram akaratiabwl az hidnak padimontomat mint kiwly belol es megh czinaltak [Kv; Szám. 7/XIV. 106 Masass Thomas sp kezével].

8. padlódeszka; scîndură de duşumea/podea; Fußbodenbrett. *1849:* A fa kamorának ajtoja nints az oldalárol deszkák hijánoznak és a pádimentomjai [WassLt].

9. padlózat helye; locul duşumelei; Lage des Fußbodens. *1584:* Keomiwes Orban ezent vallia ... megh vonta volt[a] egy vassal a' padimentumot A talp fa Zelinel, es ez vallo Sinort vont az zerent es ugy rak volt a' feoldbeol valamy rakast hogy a' talp Azon Allion Ne Allion zinte a' feoldben [Kv; TJk IV/1. 374. — [a]Ach Antal].

10. sátor/emelvény alapzata; postamentul unui cort/podium; Unterbau für Zelt/Podium. *1704:* a pohárnok sátora, maga üveges sátora, akiben hálni szokott, pádimentumával együtt, azmely fával van kirakva [WIN I, 206]. *1736:* Hoszszu szín volt az gyalui vár előtt csinálva[a], ugy hogy az Majestas[b] helyén kivül ötven asztal volt benne elkészitve ... külön volt csinálva az Majestas helye, három fok grádicson kellett oda felmenni, az az hely mint három ölnyi hosszára, megannyi szélességire alatt egészlen az padimentumot s az grádicsokat teczin sálya posztóval vonták bé [MetTr 394. — [a]Gr. Székely Ádám és gr. Bánffi Anna lakodalmán 1702-ben. [b]A király képében Rabutin generális].

11. kövezet; pavaj; Pflasterung. *1637:* Az varnak piacza keöuel meghrakott padimentomon. Az piacz keözepin pedigh egy negy labon allo zendelyes szin alatt egy keöuel kj rakott kutt [Fog.; UF I, 411].

pádimentum-csinálás 1. (vert) padló-készítés; făcutul pardoselii de argilă (bătătoriță); Verfertigung des geschlagenen Lehmbodens. *1599:* Vetettünk az plebanos hazahoz az felseo haznak padymonto(m) chynalassara ket zeker agyagot d 40 [Kv; Szám. 8/XVI. 38].

2. (híd) padló-készítés; făcutul podinii podului; Verfertigung des Brückenbodens. *1594:* 13. July. Az bekas pataki hidnak padime(n)tom czinalasatol attam Kristelynek az keo zegheonek f 1/50 [Kv; Szám. 6/VI. 26].

pádimentum-deszka padlódeszka; scîndură de duşumea/podea; Bodenbrett. *1625:* az giermekek Conuictusaba(n) az giermekek sok helen fel szaggattak volt, az padimentom dezkakatt, es az nagj Auditoriumbannis [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. *1845:* Kel az botba 3 □ pádimentom dészka [Dés; DLt 111]. *1850:* egy Gabonás fenyö fa faragott rako fábol èpitve minden padlózat nélkül, a Gabonás közepén lévö pádimentum deszka [Gyéressztkirály TA; DE 5].

pádimentum-foldozás padlójavítás; repararea duşumelei; Bodenausbesserung. *1837:* Padimentom foldozás [Kv; Pk 4].

pádimentumkő padlózat-kötábla; lespede, placă de piatră pentru pardosit; Fußbodenplatte | padlóalapzat-kő; pietre pentru fundația pardoselii; Fußbodenfundamentstein.

1585: Az Kys Templumban ... az koporso es padymontom keowek hogy meg zakatak volt, hogy esmegh helyre chinaltak es fel emeltek attunk ket embernek d 6 [Kv; Szám. 3/XIX. 40]. *1586:* Juniusban adattatot vala velem Biro vram keó zegeó Jstvannak, es Szasz Christophnak, hogi az keozép kapwhoz eoreg padimentom keoveket zegnenek ... attam az keozegeoknek f. 3/50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 41]. *1591:* Az Monostor kapwbely padimontom keoteol 9. Zekerteol attam az keozegeoknek f 2 d 25 [Kv; i.h. 5/X. 19]. *1598:* Az melj hidat az Zina vcha Kis Atio eleott chinaltattunk ... Christelnek az kw zegeonek attam ketcher padimentom kwre f 4 d 50 Ismet Attam Chresteljnek padimentom es rako kwre ... f 5 d 50 [Kv; i.h. 8/III. 9]. *1621:* Cancellarius Vram Zolgaianak Rafael Mattiasnak az Padimentumkeöuekkel uagion ... Attam f — d 9 [Kv; i.h. 15b/IX. 10]. *1781:* a Gráditsnak felső tágossága kilentz Láb hoszuságu, és hét Láb széleségü lészen, ebből tellességgel Semi nintsen hanem tsak a Pádimentum kövek vadnak meg [Öraljaboldogfva H; Kf].

pádimentumkő-hozás padlókő-hordás/szállítás; transportarea lespezilor; Tragen/Beförderung von Fußbodensteinen. *1594:* Az Bekas patakban valo hidhoz Padimentom, keo hozastol: Az zekereseknek fizettem illen renden[a] [Kv; Szám. 6/IV. 28. — [a]Köv. a fels.].

pádimentumkő-szegés padlókő-fejtés; extracţia pietrei pentru lespezi; Brechen von Fußbodensteinen. *1592:* Keöwetkezik az temeteö kert eleöt valo padimentomozasra valo keöltchieg ... fizettem zaz kerestelnek 26 zeker padimentom keö Zegesteöl f 6 d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 149–50 Eppel Péter sp kezével].

pádimentumos (deszka v. kő)padlós; pardosit (cu scînduri sau pietre); mit (Bretter- od. Stein-) Fußboden. *1632:* Saffor ház ... Az felseö hazakra uagion egy fa gradicz, két felöl ualo oldala dezkazatt, az feli Sindelies, Az hazak eleött egy hozzu folioso padimentomos [Komána F; UC 14/38. 126]. *1647:* Ezek penig az hazak mind padlasosok padimentomosok, io Uy sendelyesek [M.királyfva KK; BK 48/10]. *1656:* Az kamara szek bolthajtasos padimentomos deszkabol csinalt 2 Embernek valo üleö heli bene [Fog.; UF II, 125]. *1679:* Pitvar ... Allya teglaval rakott padimentomos [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 14]. *1723:* (A) leányok házán(a)k ... az földe nem padimentomas | (Az) Aszszon háza ... padimentomas [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1742:* Ezen Házból ... az Udvar fele egj kis Stukaturás es padimentomos Erkétske protendálodik | egj kis bolt hajtásos, ugjan tsak padimentumos kápolnácskára ... külön külön ajtok nyilnak [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. *1849:* ezen szoba pádimentomas fenyö détzkábol, padlázattya pedig bolthajtásos [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pádimentumoz, pávimentumoz (deszkával) padlóz; a pardosi (cu scînduri); bedielen | (padlót/utcát) kikövez; a pava; (Fußboden/Weg) pflastern. *1585:* A zobat hogy wyologh padimontomoztak keowet es teglát hordotanak fel, ket embernek attunk f 0 d. 16 [Kv; Szám. 3/XIV. 31]. *1589:* Hid Vczaba az kik padimentomoztak fizettem nekik f 1 [Kv; i.h. 4/X. 37]. *1591:* Az keozep kapuban hoztak padimontomozny valo keoueket 4. Ember ket zekerrel ... Egy zekerteol attam d 50 ... Az kyk padimentomoztak azoknakis f — d 3 [Kv; i.h. 5/X. 15–6]. *1625:* Az Varos hazanal vakolt es padimontomozot egj nap Palfi Balint ... d 25 [K; i.h. 16/XXXV. 172]. *1656:* Ezen kamara szeknek ... az also resze uy teglaval vagyon padimentomozva [Fog.; UF II, 121]. *1694:* az Palota ... Teglaval padimentumozva [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1761:* (A ház) fenyö avatag deszkákkal meg vagyon bérelve, és ugyan oljan deszkákkal padimentomozva [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 13]. *1817:* égy Gabonás ... Fenyö Deszkával padolva, és Téglával pávimentomozva [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Conscr. 6]. *1820 k.:* ezen Ház ... Deszkával vagyon pádimentumozva, hanem ennek felsö Padlása deszka Fenyö Gerendákra applicálva [Dés; DLt]. *1840:* A többi része a raktárnak fenyö detzkával van pavimentomozva [Km; KmULev.].

Szk: *~ni való kő/tégla. 1632:* Padimentomazni ualo hat szegeletw tegla egi nagy rakasban [Fog.; UF II, 133]. *1725:* A mi toábbá az Padimentomozni való kövek dolgát illeti ... igen alkalmatosokat találhatni it a' szomszéd Falu határán [O.fenes K; Ks Mikola László lev.].

pádimentumozás, pávimentumozás 1. padlódeszkázás; pardosire (cu scînduri); Bedielung | (padló/utca) kövezés, pavare; Pflasterung. *1585:* Az tanach haznal az hatulso zobanak es be laro helynek Epwletire boltozasara padimentomozasára keolteottek f. 86/10 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. *1591:* Az Monostor kapwbely padimontomozast vegeztek el [Kv; i.h. 5/X. 21]. *1592:* Keöwetkezik az temeteö kert eleöt valo padimentomozasra valo keölchieg [Kv; i.h. 5/XIV. 149 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Az hiidt kapu Alat walo padimûntûmozas, Zaz Crestely Nadgi Istuan es egy Nemett keomyesnek fyzettem hogi Megh padimûntûmoztak az kapû alyatt f 1 d 50 [Kv; i.h. 5/XXIII. 5 Caspar Schemel sp kezével.] *1595:* Ez hazoknak chinalasara, padimentomozasara mind az padimontom ala es feliul reais hozattatúnk 4 zeker feowent ... fl —/40 [Kv; i.h. 6/XIII. 44]. *1726:* A Felsö ház padimentumozasara Cancellistak hazab(án) 700 Tegla [Kv; i.h. 54/III. 17]. *1730:* Gubernium kapu kőzi padimentomozásért Hfl 6 Den 72 [Kv; i.h. 56/XIX. 16]. *1755:* Tégla Az kapu felett valo Házoknak ... pádimentumozására ... ment fel 3400 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1821:* 'A Nagy Fogado bál háznak pádimentomozására 84 fenyö Dezka [Déva; Ks 105. 104].

2. padlózat, pádimentum; podea, pardoseală; Fußboden. *1656:* Vagyon ezen haznak 2 ablaka 2 kétt szal vas veszejevel tokos ramaival együth, padimentomozasa hasonlo az elsö szerihez [Fog.; UF II, 97]. *1730:* ezen pallotának padimentomozassa meg romladozot, â padlássának vagyon hijja 18 szál deszka [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1803:* a Templom ... Pávimentomozása téglából [Dicsösztmárton; UnVJk 105].

Szk: *alsó ~. 1656:* Ezen haznak felsö padlasa also padimentumozása, hasonlo az elebenihez | Ezen haznak felseö resze gyalult deszka partazatos menyezettje. Az also padimentomozasa jo [Fog.; UF II, 97, 119] ✱ *földelés ~. 1656:* Ezen haznak feöldeles padimentumozasa reghi rosz, restauratiot kivan | Ezen hazban vagyon egy zeöld mazas kemencze, az eleje köböl rakot, az allya teghlabol rakott, beleöl fütö kemencze feöldeles padimentumozasa, s felseö gerendas padlasa, hasonlo mint az teöbbinek | Felseö gerendas padlasa, es also feöldeles padimentumozasa, hasonlo az teöbbihez jo [Fog.; UF II, 173–5] ✱ *gyalult ~. 1648:* által menvén egy szegelet házra ... Egy fejér lábos aztal benne ... faragot keö lábokon állo zöld mázos kemencze, jo gyalult padimentumozással [Komána F; UF I, 930].

pádimentumozatlan padlótlan; nepardosit, fără pardoseală/podea; nicht bedielt. *1765:* az nap kelet felöl valo padalatlan s padimentomozatlan nagy Ház ... Pitvarban szolgáló Ajtaja, Betsi zárral vagyon [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 4]. *1852:* a Sütö Ház ... fölgye pádimentomozatlan [Körtvélyfája MT; LLt].

pádimentumozó 1. kövezet-készítő, flaszterező; care execută pavaje; pflasternd. *1591:* Az keozep kapuban hoztak padimontomozny valo keoueket ... Az padimontomozo Keomyeseknek attam Nap Zamra d 25 [Kv; Szám. 5/X. 15–6].

2. ~ *tégla* pádimentumozni való tégla; cărămidă folosită la executarea pavajelor; Ziegel für Pflasterung. *1594:* Keomiwess Petter Padimûntûmozta meg az Tanachy haznal, az Zobat Megh attam f — d 40 vettem Teglass Antaltol padimûntûmozo Teglatt: 1200 teglatt p(ro) f 2 [Kv; i.h. 6/VIII. 40a Caspar Semel sp kezével].

pádimentumozott 1. deszkával padlózott; pardosit (cu scînduri); bedielt. *1849:* Ezen szaba fenyö détzkábol pádimentomazatt, padlázattya pedig stakaturás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *deszkával ~. 1656:* Ezen hazban vagyon 16 gerendak deszka padlasa, az also resze dezkaval padimenthomozott | Ezen eoregh Batori Palotanak allia deszkaval padimentomozott felseö resze az vagi menjezettje külömb külömb forma viragokkal ... ekesittett [Fog.; UF II, 107, 137] ✱ *gyalult deszkával ~. 1656:* meli haznak also resze gyalult deszkaval padimentomozott [Fog.; UF II, 133].

2. téglával/kőlapokkal kirakott; pavat, acoperit cu pavaj; mit Ziegeln/Steinplatten belegt. *1656:* Ezen haznak az allia deszkaval padimentomozott, az ablak felöl pedigh kobeöl padimentomozott [Fog.; UF II, 127].

Szk: *faragott kövekkel ~. XVIII. sz. eleje:* Vagyon itt Marus Sz: Királyon[a] az Marus Parton egy négy szegre épitetett nagy kö Kastély ... faragott kövekkel padimentumozott Tornatz [MNy XXXIX, 384. — [a]AF]. *1715:* (A kastélyra) a külsö Udvarról szólgál két kö Szivárványon állo romladozott kö gráditsu, faragott kövekkel padimentumozott Tornátz [Marossztkirály AF; i.h. 383] ✱ *téglával ~. 1656:* mint ezen haz ugy az konihais boltasos teglaval padimentomozoth | Ezen pitvarnak also resze teglaval padimentomozott | Az pinczenek alsó része teglaval padimentomozot jo uy, felseö resze gerendas padlasos [Fog.; UF II, 107, 123, 167]. *1681:* Hopmester; avagi Tisztek szállasa, köböl eppettetett a feli gerendas deszka padlasos; az allya Teglaval padimentomozott | Kapu felett lévö Kö Ház Palotta ... gerendás, Zölden festet deszka menyezetes az allya teglaval padimentomozott [Vh; VhU 397, 534].

pádimentumoztat ki/megköveztet, kövel kirakat; a pune pe cineva să paveze ceva; mit Steinen belegen lassen. *1621:* B. V. h. padimentomosztatta(m) az Monostor vcza kapu keozet ... Eot kemjes padimentomozua(n) atta(m) nekjk ... f — /80 [Kv; Szám. 15b/X. 41].

pádimentumoztatik 1. padoltatik; a fi pardosit cu scînduri; bedielt werden. *1777:* az akkor volt házak derekasint renovaltattak meg sendellyeztettek, Deszkával pádimentomoztattak [Dés; Ks 79].

2. (téglával/kövel) kirakatik; a fi pavat; (mit Ziegeln/Steinen) ausgelegt werden. **Szk:** *márványkövel ~. 1681:* I Erkély Keö boltos. allya faragott szeles piros Marvány kövel padimentomoztatott [Vh; VhU 535] ✱ *téglával ~. 1656:* Az Fogarasi külsö vár kapuia eleött ... sendeli hejazatt alat ... deszkaual bellett filegoria ... Az allia teglaval padimentomoztatott [Fog.; UF II, 93]. *1679:* Ebedlö Palota ... Az allya Teghlaval padimentomoztattott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 15]. *1761:* Ezen palota ... hat szegeletü ép téglákkal pavimentumoztatott [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 202].

3. padlóalap rakatik; a fi făcut o fundație pentru pardoseală; (Fuß) Bodengrund gelegt werden. **Szk:** *földdel ~. XVIII. sz. köz.:* mely ház ... fenyőfa deszkákkal padoltatott, és földel padimentomoztatott [Mezőgerebenes TA; LLt].

pádimentumoztatott (kövel) kirakott; pavat, acoperit cu pavaj; mit Steinen ausgelegt. *1662:* Melly öreg palotának a kertre nyíló ajtaján belöl egy nagy tágas piros és fehér márványkövekböl orsóson, mesterséges kőfaragással építtetett és pádimentumoztatott tornác építtetvén elö az egész kastély oldala alatt ... azon házak szélességeket valamennyivel meghaladnák [SKr 262].

pádimentum-rakás (kövel/téglával) kirakás; pavare; Pflasterung (mit Steinplatten/Ziegeln). *1600:* Az kèomiueseknek fizettunk ... Az padimontom rakástol d 75 [Kv; Szám. 9/IX. 39].

pádimentum-tégla padlótégla; cărămidă de pardoseală; Fußbodenziegel. *1595:* Az Piaczon ualo haznak Epiletirol ... az hatosso felseo zobat teglawal meg padymontomoztattam, Vettem ahoz padymontom teglat 1500 pro f 3 [Kv; Szám. 6/XV. 50]. *1596:* Az Ispotaly haznal kywwl ... Pádimentum tegla pro f 2 [Kv; i.h. 6/XIX. 25]. *1636:* padimentum, es rako teglakhoz ualo formák ki nagiob, ki kisseb Nro: 13 Eggiet p(er) d. 10 teszen f. 1 d. 30 [Kv; RDL I. 109]. *1679:* Az hozzu Uy Palotabul ala hordot padimentom tegla. Ket rakással [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

pádimentumú vmilyen padlójú; cu un anumit fel de pardoseală; von irgendeinem Fußboden. *1752:* (A) Tornátznak a közepe tállyan vagyon Labakon csinosson epült ... fellyül viragos festett menyezetü, és aloll meg deszkázatt padimentumu sendely fedel alatt valo Nyari Fillegoria [Pókafva AF; JHb XXV/73].

pádina hegyi/havasi legelő; podină, podiș; Berg/Almweide. *1839:* Noskolatban a pádina ugyanannyira megkövéredett az eddigi ott nyárolás által, hogy a további ott nyárolás veszedelmezteti az juhnyájoinkat, mert a legküssebb eső is nagy sárt csinál a sok ganéban [Jenőfva CS; RSzF 186].

padkás kb. kiálló párkányt képező; cu ieșituri care formează un fel de cornișă; gesimsbildend. *1835:* a' Lo Istállo, padlás nélkül, régi cserfa lábokra tsinált Jászollyal, — 11 padkás gerendával, 1 Hidlással [Mezőbánd MT; TGsz 50].

padkő (malomkerék-tartó) köpad; podul morii; Mahlbank. *1838:* A Köpadon van nyoltz malomkö, mellyek közül a napkeleti padkö négy és fél hüvelyk vastag [Km; KmULcv. 2].

padláda ládás pad; bancă cu sertar; Bank mit Kiste. *1803:* Négy Pad ládák közül kettö Eleké, kettö Sándoré [Bözödújfalu U; Pf]. *1824:* Egy pad láda zárostol [Szentdemeter U; Told. 39]. *1836:* egy rosz tálas ... egy hosszu pad ... egy pad láda [Mezöszakál TA; TGsz 59]. *1843:* egy padláda — az oldal házban [Magyaró MT; LLt].

Szk: *festékes ~. 1797:* Egy festékes pad Láda [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *fiókos ~. 1773:* van ezen házban egy hoszszu fiakos pad láda [Tekerőpatak Cs; LLt] ✱ *karatlan ~. 1840:* Bentze Illyésnek ... Vagynak Továbba e következendö Felkelhetö Jovatskai ... Egy Karatlan Pad Láda R. frt 1 xr. 40[a] [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *karos ~. 1840:* Egy veressen festett Asztal R. for. 5 ... Egy Karos pad Láda R. for. 2 [uo.; i.h.].

padlás 1. tetötér, *táj* hiu; pod (la casă); Dachboden. *1573:* Vadalma Gergel azt vallia hogi ... Meg fette volt az hazat Sassal, De az hitwan hogy az padlasanis altal latot [Kv; TJk III/3. 274]. *1598:* hogi az fa kamaraknak padlassit fel teortek uolt hogy azokat ismeg be dezkaztatúk. Attúnk ahoz 150 lecz zeget tezen az arra f —/12 [Kv; Szám. 7/XVI. 30–1]. *1632:* Az padlason giartott eökeör beör ... N. 58 [Fog.; UF I, 141]. *1633:* akkoris ugi rekeskettek uala be az hatulso hazba(n), es hog; en az katonak(na)k megh jelente(m) ug' but ki akkor az padlaso(n) Abrugi Istua(n) [Mv; MvLt 290. 120a]. *1636:* Az Aytaya mellett Dezkabol czenalt gradicz kett temerdek fa mellieke, az padlasara fell | Az padlásbol le függeö negy füresz dezkabol czenalt polcz egy szuszek[a] [Siménfva U; JHb Inv. — [a]Folyt. a fels.]. *1679:* Padlasa, Ezen Elsö rend házak(na)k. melyre Lajtorja(n) járnak | Vagyo(n) ezen padlaso(n) Tavalyi oldal pecsenye nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 10–1]. *1681:* Vajda Hunyad Vara ... bal felé valo Kö Ház ... padlásához valo Lajtorja Nro 1 ... Vagyon ezen padlason, hejazathoz valo kupas Uy tserep Nro 89 [Vh; VhU 502, 510–1]. *1728:* A meg irt Istallonak ... padlásan Talaltatott Olahfalvi Deszka nro ketszáz Tiz [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.]. *1774:* az padlásra ki nyúlo kö kéményetske [Pókafva AF; Kath.]. *1842:* a' gabonásnak hijuja deszkával van bé padolva — ezen padlásra vezet fel egy kis lajtorja [Oprakercisóra F; TSb 51].

Szk: *mennyezetes ~. 1656:* Jnnet az foliosora menyezetes padlasarol az ebedleö es hoszu palotara 's hejazattiara ala menven ... vagjon ... kupas cserepel födett, bontakozott romladozott hejazatt [Fog.; UF II, 140]. *1692:* Ezen rend eleb meg emlitet hazakbul az Udvarra szolgal le egy féligorias tölgyfa talpokon allo két szakaszban levö Gradics, deszkazot, parkanyos karjai ket felöl, ezen folyosoknak, menyezetes padlasa [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

2. mennyezet, födém; tavan; Zimmerdecke. *1589:* Mikor a Scholaban az Cirnitus felet valo padlast harom helien meg foldoztatuk attunk Ach Mathiasnak f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/IX. 16]. *1590:* az mas haznak az falais le deölth uala, az padlasais le zakath uala [Kv; i.h. 4/XIX. 15]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Aztalos hazaban Padlasnak ualo jrott dezka uagjon No 54 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 29]. *1609:* A padlassa az Mester Vram hazanak le szakadott volt [Kv; Szám. 12b/IV. 125]. *1647:* Az haznak padlasa regi paraszt [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* Az Deszkas ház végiben balkez felcol vagyon egy oldal kerek ház vagy bástya kinek padlása boltásos, az allya föld [Görgény MT; Törzs]. *1670:* Az padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f 1 [Kv; ACJk 70a]. *1674:* Ez házaknak padlasi fenyö gerendakra gyalult deszkabol valok [A.porumbák F; UF II, 607]. *1680:* Ebedló Palota ... Ezen hazok(na)k falai kövel lévén megh verve messzel vad(na)k mind kivül belül meg vakolva többire iratossak, padlasi Similiter iratosok es jok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 11–2]. *1732:* az Aszszony hazab(an) be menven, annak padlasa viszszason párkanyzot kilentz fiok fenyö gerendakra [Tancs K; Told. 11/70]. *1748:* Azon Also Palota Padlása Festékes Virágos Fenyö Deszkákbol valo Cserefa Gerendákra épitve [Koronka MT; Told. 79]. *1849:* a' Tiszti kül szabában ... A' padlásan függö égy stelázsi [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö a *cserefa-, deszka-, fenyőfa-* és *felsőpadlás* cimszóval

Szk: *deszkás ~. 1681:* Ezen pinczenek, az Aszszony háza közepe aránt valo deszkas padlasa, el rothadot, mely miatt a fellyül lévö padimentomozas is le szakadtan vagyon [Hátszeg; VhU 600] ✱ *gerendásos ~. 1656:* Ezen pitvarnak also resze, teglaval padimentomozott az közepe reghi rosz megh bontakozott, restauratiott kevan, az felsö resze veölgjes sürü gerendasos padlas [Fog.; UF II, 130] ✱ *pártázott ~. 1715:* az ... Uj Házban ... Uj faragot Kilencz fenyö gerendákon jo Uj gyalult fenyö deszkábol pártazot padlás v(agy)on [Pálos NK; LLt Fasc. 140] ✱ *szivárványos ~* boltozatos mennyezet. *1824:* A' Palotára menve találtunk ... egy Pitvarra nyilo rosz fenyö fa ajtot ... falai[a] sövények és roszszak szivárványos padlása gyenge [Erdőszengyel MT; TSb 43. — [a]A palotának].

3. padló, padlózat; podea, pardoseală; Fußboden, Bedielung. *1595:* Keresemre Baczj Tamasne Azzonyom is küldet, apro veres Almat ... Mind el rothada: noha az pinzebe(n) Az zep zaras padlasson az szalma(n) tartotta(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Az Teomlecz aytayat ketzeresen Czinaltattuk Aczj Geörgiel, az padlasatis kereztwl nagy fakkal altal zegeztettwk. 12. Zaru Zeggel tt d. 10 [Kv; i.h. 15b/IV. 23]. *1642:* Az Istallok padlasat hirletig (!) az Aztalosok szeklabnak es heuedernek mieltek fel miuel Zaldok fa volt [Gyalu K; GyU 82]. *1647:* egy keobeol rakott Uy sendelyes Uduarhazra megyen fel egy fa gradicz: ennek felseo resen egy kis folyoso padlasa gyalult deszkas [Drassó AF; BK]. *1648:* vagjon egj ... reghi supos lyukadozot fedelw padlas nelkwl valo diszno ol [Porumbák F; UF I, 895]. *1652:* (A pince) padlasa s gerendai cserfabol valok jok, egy rend Gantarfa benne [Görgény MT; Törzs]. *1688:* (Az istálló) padlása tel tul dib dab deszkakkal meg vagyon hanyva [Kozmás Cs; Eszt. Inv.]. *1699:* lo Istalo ... mester gerendaja alat öt köteses oszlopok, padlása hasogatot buk fa [Szentdemeter U; LLt]. *1717:* A hidas padlása rosz [Dés; DLt 504]. *1767:* A' ház alatt vagyon egy hamarjában készült föld pintze; ennek padlása öt vastag Cserefa gerendákra ág-bog, és szalma hányatott reá földel együtt [Csapó KK; Berz. 3. 7/6]. *1785:* Egy Csür, melynek Székely modra két felöl két Istalloja, és azok felett, két gabona tarto Odra vagyon, Szalma Sub fedele, nehol jukatos, az két Istállonak Sem alol sem felyül padlása és ajtaja, ugy az Csürnek is kapuji nintsenek [Szu; Ks 73/55]. *1816:* Ez gabonás ... padlasa alol alkalmas, felso padlása nincsen [Jobbágyfva MT; Bálint 67].

Az adalékok némelyikéröl nem dönthetö el, hogy a mennyezetre v a padlózatra von

4. házföldje; pardoseală de argilă; Lehmboden. *1581:* Az Malom haznak hozattam Agyagot Tapaztany 5 zekerel 4 lowal fyzetem d. 50 Tapaztasattol mind kyweol belol az padlasatis fyzettem d. 50 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas mb kezével]. *1589:* Akor az franken haza padlassanak hozatunk mazlo aggiagot 1 zekerrel p(ro) f. — d. 10 [Kv; i.h. 4/IX. 17]. *1590:* Byro vram Akaratyabol hozattam Az Monosthor Kapúhoz, Az ket zóbakhoz, 4 zeker Agiagot Az fallat padlasat Chinaltata(m) meg Olah Janossal fizettem f. — d. 45 [Kv; i.h. 4/XX. 18 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1676:* jo tapaszos jstállo ... padlasais megh vagyon földelve [A.szombatfva F; UF II, 760]. *1727:* Padlássi ... vekonyon tapaszos [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1827:* Ház vagy Szoba ... Padlása uj, Tapasztás és sikárlás nélkül [Dés; DLt 78/1846]. *1847:* az oldalszobába ... ahol föld a padlás [F.árpás üveghuta F; TSb 46].

5. padlózás; pardosire; Bedielung. *1594:* Ezen Torniott fenn az heiazat allatt Meg podoltag (!) ... Mind hogi podlasra is keolt fyrez dezkatt attam az podlasshoz [Kv; Szám. 6/VIII. 130 Caspar Semel sp kezével]. *1762:* A Gabonása padlására ... hozatot tutoly deszkákat [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1850:* Harangláb igazitása, tornáctalp betétele, gabonás padlása és korona 12 frt 17 kr. [Kérő SzD; ETF 107. 29].

6. padlásdeszka; scîndurile podului; Bodenbrett. *1586:* az felseo Tanachi haznal valo zoba padlasi keozeót Nagi hasadasok voltak, agiagot niomattattam es meg tapasztattam attam egi legennek —/15 [Kv; Szám. 3/XXIV. 39]. *1593:* az toromba padlasok szegezni az felseo rendben vettunk lecz zeget p(ro) f — d 3 [Kv; i.h. 5/XX. 122]. *1656:* Ezen gabonas haznak allia ... deszkaval padlott ... deszkabol padlott menjezeti helljen helljen padlas hejanus [Fog.; UF II, 153].

7. toronypadlózat; pardoseala turnului; Turnbedielung. *1662:* Commendant es Tanacz Uraim paranczolattiabol Az Toronynak az Also es Felső padlasat felljeb kellet magasztalnunk, es Deszkaval padolnunk, meljhez kiuantatot, Gerenda fak ... Az Toronyhoz hordatuan ... fel kellet adni az első padláshoz [Kv; SzCLev.].

8. harang-helyiség/tér; podul clopotniței; Glockenraum. *1585:* Az Trombitas az Toromba chinalt az felseo padlasson egy aitot [Kv; Szám. 3/XIX. 32].

9. a harangtér padlója; pardoseala clopotniței; Fußboden des Glockenraumes. *1585:* az harangozo a nagy harang kernyűl az padlast hogy megh foldozta attúnk ... lecz szeget Eotwent [Kv; i.h.].

10. hídlás; scîndură pentru podea; Bodenbelag. *1720:* Kastélybeli részek az Arvak(na)k ... most romlot allapotban vagjon falai le hasadoztak sendelei le hullották ... edgy Istallonakis a padlasit elegettette volna [Branyicska H; JHb Sig. Vizkéleti de Szurdok (20) ns vall.].

11. hídpadló; scîndură pentru podeaua podului; Brückenbelag. *1676:* Vagjon az var kapuján kivűl az hidon az hid padlasaban eresztett labokon két felől hoszszu ülő székek 4/4 szál hatulso desz<k>aival edgyütt [Fog.; UF II, 698]. *1745:* már a sok Zápor essök áradásai miá annyéra meg méllyült es szellyesedett azon árok hellye hogy hidat kelletik az ország uttjában rajta tartani, mellynek padlását tiz szál fávalis alig erik bé a falutol távul és hegj megett lévén az padlását hol utazok s mezőn hálo szánto emberek egették rontották s rontják ... Instálok azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni [Tordátfva U; EHA]. *1771:* az Solymos Tonak az innetső veginél lévő Hidnak a padlását ... égy Flora nevű kocsissa és Gligorás nevű Béresse kűn hálván a Réten el hordották és tűzet csináltak belöle. Czegöldi Ur(am) Beresse is azon padlobol csinált tüzet [Dés; DLt 321. 60 Al. Huszár (30) ns vall.]. *1775:* ugj lépet az hid padlása végere az el törvén ugy eset le az Követsre [Udvarfva MT; Told. 44/50]. *1800:* A Borévi Hid számára vettünk Padlásnak, szeges fákat [Torockó; TLev. 5].

Szk: *~sal tart. 1781:* János István primipilusnak egy borjus teheninek az lába eltörött ... falu ki- s bejáró szabados útján, nevezetesen Nagy Ér hídján. Mely hidat tartnak padlással egész fundamentumával Bernád István és maga János István[a] [Taploca Cs; RSzF 101–2. — [a]Köv. még öt név.].

12. kemencetető; bolta cuptorului; Ofendach. *1589:* Az útan Chinaltak meg Az folseo Kemenczet ... Ahoz wottem 7 vassat ... d. 56 ... Keteyt meg Chinaltak az oldalara Harmat Az vasnak felyol az Padlasaba ... Zakmary Janos adot hozza ... Az Padlasanak Lapos Kahliat 3 Cahliat ... d. 9 [Kv; Szám. 4/VI. 39–40 Stenzely András sp kezével]. *1676:* Az más házbanis vagion az előbenihéz hasanlo kemencze padlasais hasanlo [Fog.; UF II, 747].

◇ **Hn.** *1732:* A Padlás nevű helyb(en) (sz) [Nagyiklód SzD; EHA].

padlásdeszka 1. mennyezetdeszka; scîndură pentru tavan; Deckenbrett | padlódeszka; scîndură pentru dușumea; Fußbodenbrett. *1776:* kétszáz lécszeget vettem a padlásdeszkák leszegezésire den. 68 [Kv; ETF 107. 14]. *1794:* 23 szál avatag Padlás Dészka szála betsültetett à Dr. 6 [Szentmargita SzD; Ks 48. 49. 41]. *1807:* Padlás Deszkák 32 per Dr 51 [Marossztimre AF; DobLev. IV/905].

Szk: *alsó ~. 1705:* Az aranyos palotának mind a felső mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták ... kincset kerestenek [WIN I, 655] ✱ *felső ~ → alsó ~.*

2. ágydeszka; scîndură de la pat; Bettbrett. *1738:* Fenyő dészkából valo Bikfa lábu, Csipkés ágy fös fekete gjantáros viseltes de jó ágy fa padlás deszkáival nro 1 [Szászvessződ NK; Born. XX/12].

padlásfa (híd) padlógerenda; grinda podului; Brückenbelagbalken. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Vár hidgya ... Az hidnak also véghe felől valo része (:az reghi fel vono hid oszlopatul fogva:) mind végigh, mint hogi mind gerendastol padlás fástul ighen megh avultak romladoztak, ujonna(n) kellene csinaltatni [Vh; VhU 502, 507]. *1816:* Az ujjonnan Fábol fel állitando Kardosfalvi Hidnak ... 18 oszlopok a Hid Karjanak hellyre állitására ... 146 darab padlás Fák edgynek edgynek hossza 3 öl 1 Sug 6 Czol [Km; KmULev. 2].

padlásgerenda 1. mennyezetgerenda; grinda tavanului; Deckenbalken. *1726:* Köpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerö Monostoron: 18 padlás gerendát öt öt ölest à fl.: h: 1 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1794:* Mentünk a Nagy Palotára az holis a padlás gerendák közül négy le romlott Hompolyok tartyák [Backamadaras MT; CsS].

2. hídpadló-gerenda; grinda podului; Brückenbelagbalken. *1831:* a Dedrádi Határon a Lútz Vizén készitendő Ujj Hídhoz megkivántattnak ... Padlás Gerenda minden szálbol kettő szakadván, 36 szál Gerenda árra a 1 Rf 15 xr arrá (!) 45 Rf [Torda; TLt Praes. ir. ad no 340 Köetsi János jel.].

padlásocska pod mic; Dachbödenchen. *1702:* Ezen kis Házból ... nyilik edgy ... oldal kamarára ... három fennyű

gerendákbol állo s fennyü deszkával padolt padlásocskája vagyon [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 7].

padlásol padol; a podi, a pardosi cu scînduri; bedielen. *XIX. sz. eleje:* Ezen fogadonak ... uttza ajtojan be menvén, vagyon ... egy Szalma fedél alatt lévő pitvar ... felsö padlása van bik fa gerendákkal, s bik fa deszkákkal durván padlásolva [Vád SzD; JHb LXXI/10. 977].

padlásolandó mennyezetdeszkával ellátandó; care trebuie/urmează să fie podit/pardosit cu scînduri; mit Deckenboden zu bedielen. *1854:* Egy Istálo Deszka fedele jovitando és a hija padlásolando [Kv; KmULev. 4 Kömötsi József ács nyil.].

padlásolás padlózás; pardosire; Bedielung. *1866/1875 k.:* 379. darab fedél deczka ... padlásolás 6. f [Szucság K; RKAk 104].

padlásolt mennyezetdeszkával borított; cu tavan de scînduri; (Decke) bedielt. *1752:* Vagyon egy ... ablakos, és kisdég zöld kalyha kementzés, fellyül deszkával padlásolt, ugyan deszkával padimentomozott ... Sendely fedél alatt valo Ház [Pókafva AF; JHb XXV/73].

padlásos 1. (deszka)mennyezetes; cu tavan (de scînduri); mit (Bretter) Decke. *1647:* Ezek penig az hazak mind padlasosok padimentomosok, io Uy sendelyesek [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1656:* Az gabona haznak az felseo reszen vagjon egi jo keöböl rakott pincze ... felseö resze gerendas padlasos jo | Ezen haznak ... felszeö resze gerendas, padlasos jo [Fog.; UF II, 143, 173]. *1675:* Egy fedel alat sassal kötöt, ket keö hazak, az első keö ház ... puszta padlas nelkül valo, az hatulsö keö ház jo padlásos [Dés; Borb. II]. *1681:* Also Pincze gerendas, padlasos [Vh; VhU 528]. *1694:* Az ... Pincze Torok felé menve(n) ... Ezen belöl a' Pincze találtatik, mind annyi szakaszokban és részekb(en), mint az meg irt házak azok felett valá(na)k ... az ebédlö Palota, és az Uttza felöll lévö két házak alatt valo Pinczek, mester es foljó toljfa Gerendáira (így!) deszkakal padlasosok [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1742:* egj közönséges fellyül padlásos kö házocska [Gycke K; Ks 4. VII. 1]. *1745:* ezen Istálló pedig fenyö gerendás és padlásos ... a' második fenyö gerendás padlásos Istállo [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1801:* Az Érlelö Ház téglából jo moddal epült, tégla pavimentumos, padlásos ... zsendellyes fedelezet alatt [Gernyeszeg MT; TL].

Vö. a *deszkapadlázás* címszóval

2. (deszka)padlós; cu pardoseală (de scînduri); mit (Bretter) Bedielung. *1638:* Az teömleöcz mellett vagjon az Udvarbiro haz. Keö pincze vagjon alatta padlasos, a torka boltasos [A.porumbák F; UF I, 656]. *1647:* Ez Uduarhaz alatt vagion egy keobeol rakot padlasos Pincze [Megykerék AF; BK 48/16] | Vagjon harom Uy Istallo, mindenik tapaszos, padlásos [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1738:* az Pincze Torka felett avult fa mellyékes Contigna(ti)ora épitett az udvar ház fedelétöl különes nem derekos Sendely 4 szegü fedél alatt oldal falai nélkül valo alol, rosz Padlásos fellyül Padlás nélkül valo Filegoria vagj Folyaso [Szászvesszöd NK; Born. XX. 12]. *1745:* ezen Istálló pedig fenyö gerendás és padlásos [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: ~ *híd. 1637:* vagyon alol az Olton ... harom strasas tornacsos, gerendas, sindelyes padlasos híd, kinek heyazattya nehult lyukadozott [Fog.; UF I, 413]. *1759:* tudunk a Szinnyei határ felöl egy forrásos hellyen cir(citer) öt ölös ág töltést ... a meg nevezett Padlásos hidak végeinél többire mindenütt ág töltések is vagynak | rut seppedékes hellyen vagyon Talpfákon fekvö padlásos hid circiter tizenkét Ölös [Alparét SzD; JHbK XL/8] | a Sáros hellyeket mind Padlásos hidakkal, es ... gátlásokkal tartyák [Désakna; i.h.].

padlásozás padlásolás; pardosire (cu scînduri); Bedielung. *1753:* Asztalas Munka, ugjmint padlásozás ... ajtok fogasok asztalok csinálása in universum 14 [M.nádas K; RLt Rettegi Zsigmond udvarháza].

Vö. *cserefadeszka-padlásozás* címszóval

padlásozatlan padlótlan; nepardosit, fără pardoseală; unbedielt. *1744:* Kádárló kis Házacska, padlásozatlan [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1745:* föld tégláb(an) rakott sendelyes fedelü hintó szin, fenyö gerendás, padlásazatlan | a' Major-ház ... ágasakra épitett avatég sövény oldalú, sövény padlású és kémény helyett sövény Cserénye vagyon ujj Szalma fedél alatt, edgyik ház padlásazatlan [uo.; i.h.].

padlástalan padlótlan; nepardosit, fără pardoseală; unbedielt. *1825:* egj oldalatlan pitvar és egy Padlástalan kamara vagyon [Moha NK; SzentkZs Conscr. 33].

padlású 1. vmilyen mennyezetü; cu un anumit fel de tavan; mit (Zimmer) Decke. *1761:* (A szoba) le omladozott tapaszu, az essö mián meg rothadozott gerendázatu, és majd egészszen a rothadás miatt el hulladozott padlásu [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5]. *1847:* Az uttza felölli szobák alatt van égy köböl ki rakott oldalu, tölgyfa gerendákon állo padlásu pintze [M.nagyzsombor K; HG Sombori lev.].

Szk: *fenyödeszka* ~. *1761:* zsendelly fedelü, régi kallyhakbol rakott kementzéjü, fustös fenyö deszka padlású régisége miat omló félb(en) állo Majorház extál egy Kamarájával [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 208] ✱ *festékes/festett* ~. *1647:* egy festekes padlasu ebedleo haz | más festet padlasú kisseb haz ... vagion ebben ... egy Twkeor [Drassó AF; BK 48/16]. *1697:* A kis Tornáczbol, az nagj festett gerendaju es padlasu házra nyilik edj festett jo zaros koltsos ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] ✱ *sövényes* ~. *1753:* vagyon avatag sisa fedél alatt földben felásott Tölgy fa szaru és koszoru fákra Mester Gerendákra sövenyes tapaszos jo padlásu epült két hazok közben levö pitvarokkal edjütt [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ *tapaszos* ~. *1694:* Vagjon itt az Major ház ... Puzta Ablaki azon Ház(na)k nro 3: mester és foljó gerendai, tölj fa deszkákal padlottak, tapaszos padlásu szakadozott szalma sup fedele alatt [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1710 k.:* Hideget bizony sokat szenvedtünk, nem lévén ott a szokás szerint semmi tapaszos padlású házak, sem kemence [BÖn. 576].

2. vmilyen padlózatú; cu un anumit fel de pardoseală; mit Bedielung. **Szk:** *deszka/deszkás* ~. *1647:* Két io Istallo Uyak, io deszkas padlásu borona laszlu [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1715:* egy rosz ajto, rosz vas zárral, Sarkak helyei ki romolva szolgál egy nagy fa gerendás deszkas padlasu Házra [Szentlászló TA; JHbK III/5]. *1767:* Vadnak ... ezen ... Udvarház(na)k oldalához két felé ragasztva kö-

böl rakot deszkás padlásu, két kisded s.v. Kamara Székek [Mezőbodon TA; Torma]. *1802:* Egy épület, a melly Három lakhato ... Házakat ... és konyhát, nem külömben egy Deszka padlásu gabonásotskát foglal magába [Kv; Pk 4] ✱ *tölgyfából faragott ~. 1656:* Vagyon az udvar haz eleöt, egy teölgy fabol faragot padlasu hid, melynek két feleöl valo szele reghi kar fás [Sárkány F; UF II, 170].

3. (ajtó) betétű; cu o anumită căptușeală; mit (Tür) Füllung. *1713:* az nagy házbúl van egy bé vágott ajto kicsiny quadrangularis dirib darab hitvan padlásu fenyőfa [MNy XXXVIII, 56].

padlat *ige* padoltat; a pune pe cineva să pardosească (o încăpere) cu scînduri; bedielen lassen. *1833:* en Baktsi Borbárát jol esmérem minekelőtte Intze Sigmond Uramhoz Martonosra férhez ment volna a Házat velem padlotta [Martonos Hsz; HSzjP Balo Sándor (70) gy.kat. vall.].

padlat *fn* padlózat; pardoseală, duşumea; Bedielung. *1673:* Az hámor ház ... padlata fürész deszkából valo [Cssz; CsVh 42]. *1699:* Padlata kopiazott fenyu gerendákra, gyalult deszkaval parkanyosan padlot [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1720:* edgj Istállonak az padlatát ... felszaggattátta, de mit csináltatot belölle ... ne(m) tudgjuk [Branyicska H; JHb].

padlatlan l. padolatlan

padlázat 1. mennyezet; tavan (de scînduri); Zimmerdecke. *1810:* Ezen nappali ház ... padlázattya gyalult fenyő deszka fenyőfa által gerendákra — pavimentuma egyez a' több hazakbeli pavimentumokkal [Doboka; Ks 76 Conscr.]. *1849:* az Jstálloba a' padlázotbol lefelé függ égy nagy kerek üveg lámpa | ezen Groff női szaba ... padlázattya stakatur | Tornátz ... az egész tornátz allya fenyő détzka, — padlázattyais hasanlo anyagbol, — tsinasan kigyalulva | Altán. Az áltánnak allya Téglákkal kí rakva, padlázattya stakaturás | ezen szoba pádimentomas fenyő detzkából, padlázattya pedig polthajtásos (!) [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1850:* a tornátznak padlázattya semmi sintsen | a sütő ház ... padlázattya fejül jo [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Vö. a *felsőpadlázat* cimszóval

2. padlózat; duşumea, pardoseală; Fußboden. *1844:* Van egy rosz majorság ketrec — melynek padlázata nintsen [Abafája MT; TSb 35]. *1849:* A' két szabák padlázattyai a' belsőnek tölgyfa, a külnek fenyő dészka | Major Ház ... két ablakaival parasztasan padlázattya tölgyfa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1854:* innen Balra térülve a Nappali Házba ... Padlazatya uj [Sárd KK; WassLt].

Szk: *~nak való. 1838:* 157 darab ... padlázatnak valo deszka darabok [SLt Vegyes perir.].

padló padlat; duşumea, pardoseală; Fußboden. *1604:* Hazamnak Padlaiat mind feneo dezkait ... el vitette hordatta [UszT 18/19].

padlódeszka (híd) padlatdeszka; scîndură pentru podeaua podului; Brückenbelagbrett. *1728:* alkudtunk és egjgjesztűnk meg ... az Kaczkai lakosokkal, hogj Nemes Városunk Hidgjain ... minden Vám nelkül esztendőnként békével járhatnak, s járjanak is, mely engedelmünkért igirtenek egj egj esztendőre ... ha Hidunkhoz Padlo Deszka kivantatik hatvan ~ 60 jo számb(a) vehető tölgyfa gerendákat hoznak [Dés; Jk 376a]. *1771:* kiket tud a Tanu ... akar holot Desi hatarrol Város hidgyait annak Gerendáit padlo deszkáit lopva fel szedegették, vagy egyeb portékákat orzottanak volna el ... ? [Dés; DLt 321 vk] | égy Ejczaka fel tévén égy Vastag gerendát, és egy szeles vagy padlo dészkát a szekerére Szöts Ferentz el vitte [Dés; i.h. 3b Mich. Simon (70) ns vall.]. *1772:* Szüts Imbrefi Ferentz ő klme ... a Tókos (!) totol valo padlo dészkákat fel szedven eczaka ... a maga házához hordogatta lopva [Dés; i.h. 72–3 Mart. Nánási (26) ns vall.].

padlófa 1. padlatdeszka; scîndură pentru pardoseală; Fußbodenbrett. *1649:* Safar Polgar Ur(am) ... ket szál padlò fát ... szegeztetet az Fördöhaz kutianak Aggasahoz [Kv; Szám. 26/VI. 553].

2. (híd) padlatdeszka; scîndură pentru podeaua podului; (Brücken) Belagbrett. *1649:* vöttünk egi padlo fát az Uy hidhoz d 40 [Kv; i.h. 557]. *1656:* Az Olton valo ... regi hid ... padlo fai helljen helljen avatagh, regiek roszszak [Fog.; UF II, 144]. *1676:* Megyen fel az Dobolo bastyára az föllől jo erős uj köteses labakon állo hídlás melynek tölgy fákkal valo padlo faiis mind ujjonnon mostan epitettek [uo.; i.h. 756]. *1717:* Acsnak Hid padló fáit faragván és fel rakván[a] [Küküllővár KK; Utl. — [a]Értsd hozzá: fizettünk ennyit és ennyit]. *1771:* Az oroszfalvi jószágok után hídpadlók[a], határkertek e szerint következnek ... Jancsó Kelemen jószága után 3 araszni padlófa[b] [Oroszfalu Hsz; RSzF 144. — [a]Értsd hozzá: gondozás céljából járó. [b]Folyt. a fels.] | most az Hordáskor az Irsai Sigmond Uram Béressei olyan nagy padlo fákbol csináltanak magok(na)k Tüzet a réten a mitsodás szokot lenni a Tökös tonál lévő Hidnak padlo dészkái [Dés; DLt 321. 18a Mich. László (52) ns vall.].

padlógerenda padlatgerenda; grindă pentru pod; Brückenbalken. *1649:* Vöttünk az Uy hidhoz kett szal padlo gerendat f 1 d 70 [Kv; Szám. 26/VI. 557].

? **padlólázi** padlózat alatti; de sub pardoseală; unter der Bedielung befindlich. *1528:* X vasa farine in longo celario wlgo pathlolazy pinze [Vh; MNy XXXI, 275].

padló-lekötőfa (híd) padlat-leszorító gerenda; stinghie folosită la fixarea podinii; Brückenboden-Abbindungsbalken. *1846:* fa hidhoz ... 13 Szál padlo le kötö fa a hid padlok végein [Dés; DLt 858/1847].

padlott l. padolt

padlózás 1. padlócsinálás; pardosire; Bedielung. *1653:* az uy scholaban leueö nyolcz kamarak padlozasaert[a] [Kv; EM XLVIII, 354. — [a]Fizettek egy köböl búzát].

2. padolat; pardoseală; Dielung. *1798:* köböl ki rakott pincze mellynek felső padlazása tölgyfa gerendákra rakott ugyan tölgyfa deszkából vagyon ki tsinálva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

padlózat, padolazat 1. mennyezetpadló; tavan de scînduri; Deckendiele. *1852:* A hijuba a' padlazat meg vagyon tapasztva [Dés; DLt].

Szk: *deszkás ~. 1753:* Vagyon ... egy Curia ... Az hazok vadnak Tölgyfa ágasokra egyéb mindenfele elegy belegy

koszoru folyo Mester Gerendákra s szaru fákra deszkas padlazotokkal 's tapaszos sövény Oldalakkal epitve [Karácsonfva AF; Told. 18].

2. padló; pardoseală; Fußboden, Bedielung. *1844:* Van egy roszsz majorság ketretz — mellynek padlózata nintsen [Abafája MT; TSb 11]. *1852:* ezen Szoba ... padlozatja alatt bikfa gerenda ... régi meg bomlott padolozat a' ház padlózattyán aztán megint: a' pitvarban padolozat nintsen [Dés; DLt].

Szk: *alsó ~. 1812:* egy kis Gabonás ... minden Felső és also padolazat nélkül [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 21] ✱ *malompad ~ja. 1815:* A Malom Pad Szemöldöke, ugy a Malom Pad Padlazattya régi, de jo állapotban vagyon [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 235].

3. hídpadló; podina podului; Brückenbedielung. *1846:* az el bontando hid karzatjaiba netalán találtatható oszegek kivonatván ... a felállittando hidhoz kivantatnak, a karzathoz, oszlopok tamaszszaihoz, padlozat leszorito Gerendákhoz, 152 darab, 9 hüvejk hoszszu szegek [Dés; DLt 858/1847].

padmaly 1. (sír) oldalüreg; nişă laterală în mormînt; (Grab)Seitenhöhlung. *1652:* Csinaltam ... az giermeknek egy koporsot megh az padmal eleybe deszkat d 75 [Kv; ACJk 59a].

2. alámosott part; scobitură în mal, podmol; ausgehöhltes Flußufer. **Hn.** *1737:* Az Padmalj teton (sz) [Szabéd MT; EHA]. *1788:* a Padmaj (sz) [uo.; EHA]. *1793:* A' Padmaly nevezetü helybe (sz) [Torboszló MT; MMatr. 455]. *1840:* A Padmajba (k) [Szabéd MT; EHA].

padmalyos (sír) oldalüreges; cu nişă laterală în mormînt; Grab mit Seitenhöhlung. *1854:* Rendelem, hogy ... egy derek pap által mondando ima után minden harangszó nélkült csendességbe vitessem a sirhoz — a mely hogy padmalyos légyen ha lehet szeretném [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.].

padmonkő '?' **Hn.** *1780:* a' Padmon kö Nevezetü hellyen [Torockó; Bosla].

padocska kis pad; băncuţă, bancă mică; Bänkchen. *1669:* ezen léányok hazaban vagyon, égj kis padoczka [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1736:* Tüzhellyen allo padocska, egy kis üst rudacska [HSzj *tüzelő-ház* al.].

Szk: *cseber alá való ~. 1813:* Kis Désátska 1 ... Egy tseber alá valo padotska 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ *fedeles ~. 1809:* Egy Kenyér tartó festett Fedeles Padotska [Mv; MvLev.] ✱ *festett ~ → fedeles ~* ✱ *kenyértartó ~ → fedeles ~* ✱ *tányérszárasztó ~. 1788:* Tángyér szarasto kis padatska [Mv; TSb 47].

padol padlóz, bedeszkáz; a pardosi/podi; bedielen, verbrettern. *1618:* Egj pusta hazat padlottak az sceller Ferencz hazanal atta(m) lecz szeget 225 ... d. 29 [Kv; RDL I. 103]. *1648:* Az pituarnak also resze tapaszos felseö resze penigh gerendas fenyeö deszkaual padolua [Porumbák F; UF I, 888]. *1651:* szegöttem megh ... nioltz kamarat padolni egy darab tornatzal fl. 10 | szegöttem ... hat Camarakat Öreg deszkával padolni fl. 6. den. 58 [Kv; EM XLVIII, 353]. *1662:* Az Toronynak az Also, es Felsö padlasat felljeb kellet magasztalnunk, es Deszkaual padolnunk [Kv; SzCLev.]. *1681:* A ház padlása fenyö fákbul faragott, négy szegü gerendákra szép gyalult deszkákkal vagyon padolva [CsVh 90]. *1687:* füresz deszkákkal vadnak padolva azo(n) házak ... ketteib(en) le romladozott kemenczék [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1716:* Acsnak Hidat padalván Diebus nrö 3 [Küküllővár KK; Utl]. *1742:* hasanlo fával padalva [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1762:* Krajnik Uram ... Pintzéje padlására nem az Uraság Szél deszkáibol vitetet, hanem az meg mondot tökékből esett Széldeszkáit vitette, s azzal padalta pinczéjét [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1780:* jo deszka kerteit egj nehány renden, kik hordottak el, s ganezo deszkát ki tsinált belölle, más renden pedig Kamarát ki padlott belölle ? [Tarcsafva U; Pf vk]. *1821:* Lo Istállo Fenyö Boronafábol Fenyö Deszkával padolva hidlással edgyüt Rh. f. 125 [Kisselyk NK; Ks 79. 114].

Szk: *~ni való* **a.** padlózásra váró. *1796:* Az Uj Házat belöl meg tapasztották az elsö hazat is bé padoltak még kevés padolni valo vagyon, de az is meg lesz a héten [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. — **b.** padlózásra alkalmas (fa). *1649:* vöttünk az Oo hidhoz egi szeker fát padlani valot f 2 d 20 [Kv; Szám. 26/VI. 557]. *1662:* az Padolni ualo öregh Deszkakhoz czinaltattunk ket szaz ötuen, öregh Letz szegeket [Kv; SzCLev.].

padolás 1. padlózás; pardosire; Bedielung. *1651:* fizetett Varadi Miklos Uram ött kamaranak padlassitol es az tornatz deszkazassatol fl. 7 [Kv; EM XLVIII, 353].

2. padlózat; pardoseală; Fußboden. *1783:* Vagyon nagy kö Istállo 28 Lora valo, mellynek Lo állásai, ajtaji padolása még nintsenek készen [Branyicska H; JHb XXXI/28]. *XIX. sz.e.f.:* 48° fenyö gerendábol valo odros a' zápor tartó oldalai padolása alá [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmester malomszám.].

padolat 1. padlózat; pardoseală; Bedielung. *1838–1845:* faltőhúzó kis megfelelő — ecset, melylyel a szobafalak tövét, néhelyt a padolaton is még egy keskeny szalagnyit fejérítnek vagy festenek meg [MNyTK 107].

2. mennyezet; tavan; Zimmerdecke. *1844:* Ezen szobának pavimentuma fenyödeszkábol jó vagyon, padolattya régi fenyö deszkákbol alakitva [Km; KmULev. 2 Pávai János keze írása].

padolatlan, padlatlan 1. padlótlan; nepardosit, fără pardoseală; unbedielt. *1635:* harom jstalo ... kettej szel deszkaual padlott. Az harmadik padolatlan [Brázа F; UF I, 384]. *1676:* az elébb meg emlitett nagy házra viszsza tervén nyilik az házbol mas egy padolatlan házra egy jo bellett ajtó [Sárkány F; UF II, 755]. *1732:* Vagyon egy rend istállo három részbe szakasztva, mely(ne)k gerendaj fenyo fak, padolatlan, cserefa deszkával hidalt [Korva KK; Ks 12. I]. *1742:* Ökör pajta, padlatlan s. tapasztotlan [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1756:* Ezen Boltnak ... felsö része áll jo Bolt hajtás alat also része Padlatlan [Branyicska H; JHb LXX/2. 22]. *1757:* padlatlan puszta kis Ház [Nagyercse MT; Told. 18]. *1810:* a' gabonásnak a' Földje padolatlan [Doboka; Ks 76 Conscr. 30]. *1825:* rongyos fa hargolos ajtoju padolatlan Kamara [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375]. *1837:* ezen épület az ereszsze alatt egészsz körül padolatlan vagyon igazitást kíván [A.szőcs SzD; BetLt 5].

2. (deszka)mennyezet nélküli; fără tavan (de scînduri); ohne Zimmerdecke. *1765:* az nap kelet felöl valo padalatlan s padimentomozatlan nagy Ház [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 4].

3. bedeszkázatlan; necăptuşit cu scînduri; unverbrettert. *1677:* Az masodik haznak gerendazasa padlatlan vagyon [Fog.; UF II, 748].

padolatszeg padlószeg; cui de pardoseală/scînduri; Bodennagel. *1846:* 1000 darab ... padolatszeg [Dés; DLt 1541]. *1848:* 100 D : padolat szeg [Dés; DLt].

padolazat l. padlózat

padolazatszeg padlózatszeg; cui de pardoseală/scînduri; Bodennagel. *1848:* 800. Padolazat szeg [Dés; DLt].

padoló padlócsináló; care execută pardoseli (de scînduri); Boden machend. **Szk:** ~ *asztalos. 1666:* az padolo Asztalos is itt munkálodván vettünk égy kenyeret f — d 16 [Kv; SzCLev.].

padolt, padlott 1. (építmény/helyiség) padlózott; (construcţie/incăpere) pardosit(ă); (Gebäude/Raum) bedielt. **A.** *1697:* Ez szekér szin mellett más szekér szin vagj farago szin. Ez szin mellett baronából rott s padalt és vallus Diszno pajták [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. *1761:* az Vdvarnak also resziben vagyon epitetve egy ... fenyö deszkával padalt szövenyel font oldalu ... rongyos nados fedelü epület [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1772:* fenyöfa gyalult Deszkákkal padolt és oldalazott Fojaso [Szászfenes K; BethK Mikes conscr.]. *1797:* a Kapu felöl valo résziben vagyon fenyö deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska [Hosszúaszó KK; JHb XX/35]. *1810:* ezen épület előtt hoszszan égy ölnyire elé nyulo csere fa ágasokon állo gyalult régi fenyő deszkákkal padolt tornátz vagyon [Jenö SzD; Ks 76/56 Conscr. 575]. *1841:* A fogado ház ujj, kö épület ujj sendely fedél alatt deszkával padolt [Egeres K; Ks 89].

B. *1632:* Az bastia uionnan padlot ala iaro Gradiczaual edgietemben | Ezen hazok eleöt ualo folioso keöteses, fa oszlopokon allo, az allia dezkaual padlott [Fog.; UF I, 132, 138]. *1636:* Ez pinczeis furez dezkaual padlott [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Az Kapu közi uyolagh padlot | Tornacza deszkaval padlott, de menjezeti rosz csepegös [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1676:* menyezeti ezen háznak párkányas jratos also padlasa deszkaval padlatt [Fog.; UF II, 726]. *1681:* Az folyoso fábul, kar faso(n), alol gerendaso(n) vagyo(n) épétve, az allya deszkaval padlot [Vh; VhU 531]. *1732:* A tonak mas szelyin vizben fel vert Czövekekben kötöt gerendákra Csere deszkákkal padlot zugoja vagyon [Nagyida K; Told. 11/70]. *1771/1817:* padlatt hat Ökörre valo Istállo [Bözöd U; Mk]. *1774:* fenyöfa Deszkával padlatt jo moddal készitett Gabanas [T; CU].

Szk: ~ *aljú. 1761:* kötéses tsere Sasokbol valo ujj tsere gerendákkal gerendáztatott, és fürész deszkával padlott alju Filegoriás Tornátz [Siménfva U; JHbK LVIII/1. 41].

2. deszkamennyezettel ellátott; cu tavan de scînduri; mit Bretterdecke. **A.** *1702:* (A háznak) fennyü gerendákbol állo s fennyü deszkával padolt padlásocskája vagyon [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 7].

B. *1632:* Az Bastianak felseö padlasj uionnan padlott [Fog.; UF I, 133]. *1676:* Ezen hazbul nyilik egy secessusra ... fel szer parkányas ayto. Ennek felső része deszkaval padlatt [Fog.; UF II, 738]. *1679:* Ezen malom ház szegeletiben vagyo(n) az molnar(na)k egi kis háza, sövenyes oldala tapaszos; fellyül hasábos deszkával padlott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 142]. *1694:* az hátulsó ház ... mester es foljó gerendái, fenjö és töljfa deszkákal elegyesse(n) padlott es tapaszos [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1732:* Hijjazattya a nagy háznak, gyalulatlan fenyö, a Kamara, és Kis ház hijazattya pedig bárdolatlan Csere deszkával padlottak [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1742:* egy kis keskeny felyul deszkával padlott, élés tarto kamorátska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].

Szk: *párkányosan* ~. *1694:* Ismét az elébb meg irt házb(a) vissza térvén ... Menjezetinek fenyö fa Gerendái gyalult fenjö deszkákal parkanyossan padlottak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1699:* Padlata kopiazott ... fenyu gerendákra gyalult deszkaval parkanyosan padlot [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI] ✱ *sövényből font/sövénylészával* ~. *1656:* Az jstaloknak kettejeben lovak elejben valo abrakolo valu, mind vegigh szolgal fel felseö resze gerendasok seöveniböl font leszakkal padlot regiek [Fog.; UF II, 166]. *1761:* Vagjon ... tiz tsere ágasokra szarvazott sövény lészával padlott, szalma fedelü ... cir. nyoltz Lora valo dib dáb Istállo [Spring AF; JHbK LVII/1. 502].

3. bepadolt (palló); (punte) poditä; (Steg) bedielt. **A.** *1732:* vagjon az Kükőllön egj által járo ... Cserefa Czövekeken, jó erös gerendakra deszkával padolt ... jó eröss palló [Kóród KK; Ks 12. I].

B. *1736:* az Kükőllön által epittetett egy jo, erős gyakor tzövekekre fektetett, Csere Gerendakra borogatott, Csere Gyertyán, és bikfa Deszkával padlott jo tágas pallo [Mikefva KK; CU XIII/1. 180].

padoltat (be)padlóztat; a pune pe cineva să pardosească ceva (cu scînduri); bedielen lassen. *1680:* vagyon boronakbol fel rova ket rendbeli Istalo ... Padlása mindenik Istalonak szel deszkakbol valo. mathe Deak uram padoltatta [A.porumbák F; ÁLt Inv. 26].

padoltatik padlóztatik; a fi pardosit; gedielt werden. *1636:* Az pincze padoltatott eöregh füresz dezkakkal [Siménfva U; JHb Inv.]. *1676:* Az kapu közinek az allya tölgy faval padaltatat [Fog.; UF II, 699]. *1755:* (A) Majorház ... boronákra sokfele fákbol parasztosan épittetett, mellynek füste Cserény alatt a' pitvarba szolgál, melly pitvar kerteléssel padoltatott [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. *1761:* Ezen palota ... Négy szegeletre faragott hornyolt szélyü tizenkilentz szál kereszt gerendákkal, és hasonló formáju, csak vastagabb egy mester gerendával gerendáztatott, és deszkákkal padoltatott [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 202].

padoltatott bedeszkázott; (care este) pardosit cu scînduri; bedielt. *1702:* A Nagy Házban ... vagyon 14. fennyeo Gerendákbol állo gyalult Székelly deszkával padoltatott padlása [O.brettye H; Born. XXIX. 4].

pados 1. kb. dombhátas; cu tăpşan; mit Hügelrücken. **Hn.** *1842:* Padas [Kendilóna SzD; EHA].

2. '?' **Szn.** *1614:* Pados Miklos jb [Lécfva Hsz; BethU 323] | Pados Thamas jb [Zabola Hsz; i.h. 386].

pádovai păduai; din Padova; aus Padua. **Szk:** ~ *borsos posztó. 1758:* fekete padvai borsos posztora a' Leányomnak R.f. 8 x 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 165b] ✱ ~ *posztó. 1733:* Edgj Sing Szederjes Padvai poszto [Maros-

sztkirály AF; Told. 2]. *1773:* Fekete jo fele Padvai Posztó [Lele Sz; EMLt].

padozat padlózat; pardoseală; Dielung. *1854:* ezen Fortzimernek Padazattyai Jo [Sárd KK; WassLt]. *1858:* a' szála mellett lévö szoba feletti karzat padozatja jo [Mv; TSb 39].

Szk: *alsó ~. 1858:* ezen kis gang also padozatja avaték [Mv; TSb 39]. *1862:* nyilik egy ... fenyö ajto ... egy kamara forma szobába, mellynek also padozata stakaturos [Mezöbánd MT; TSb 39].

padozatdeszka padlódeszka; scîndură de duşumea/pentru pardoseală; Dielenbrett. *1862:* A' három kövü malom nádfedél alatt van ... cserefa oszlopokon nyugszik — padozat deszkái avultak és gyengék [Mezöbánd MT; TSb 39].

padravaló padtakaró; cuvertură pentru bănci; Bankdecke. *1612:* mi Buczultunk ... egj pad fedelet ad fl 5 d 50 ... egy padra ualo fl 1, 2 dutka [Ksz; BCs].

padszék pad formájú szék; scaun în formă de bancă; bankförmiger Stuhl. *1568:* Margareta Consors Martini barbi tomsoris (!) ... fassa est, Ezt lattam hogy mikor az haburusag vala az kalmar lazlo hazanal, akor, kalmar peternel egy pad zek vala es az kakas Andras Jnassa aly vala elqtte [Kv; TJk III/1. 187]. *1585:* Aztalos Tothazy Istwannak ... azon zobaban hogy harom pat zeket chinalt attunk f 0 d 45 [Kv; Szám. 3/XIV. 34]. *1588:* el hordatot onnat az hazbol aztalokat pad zekeket [Vécke U; BálLt 81]. *1590:* Azonba(n) fel kele az tizedes fel nita az teomleoczy aytaiat ... Albertt ott wl vala az padzeken kapa egy szekerczett a' tizedes ereosse(n) wte oldalba Albertott velle [UszT]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseö kis Palotaban. Aztal uagjon No. 1 Pad zekek kwreöle uadnak No. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33]. *1597:* B. V. hagiasabol zegeztettem es chinaltattam az Tanachi haznal az also hazbeli padszekeket, megis festetettem giontaroztattam [Kv; Szám. 7/XII. 21 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Az Konihaban vagion ... egy Twzeleö hely. Temerdek fabol czinalt padszék N 3 [A.porumbák F; UC 14/38. 176]. *1633:* egy pad szekett ... az uczara vinek kj [Mv; MvLt 290. 113a]. *1673:* Két darab padszék és egjgjes szék egj [Fog.; UF II, 535]. *1706:* öbb pad szék bellett nr. 2 [Utl].

Szk: *béleletlen ~. 1632:* Egj belletlen pad szek ... N. 1 [Fog.; UF I, 137] ✱ *bélelt ~. 1585:* Chinaltatúnk a Scholaban az Scolamester hazaban hat belet pad zeket az harma hozzab az harma rewidgieb [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. *1680:* az fal mellet ket darab béllet pad szek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. *1681:* Ezen hazban vagyon egy bérlett pad szék [CsVh 95] | Bellett pad szék a fal mellett Nro 2 [Brettye H; VhU 588]. *1694:* Jnnet az elebb meg irt bóltb(a) vissza menvé(n) ... vannak ebben egy kis Asztal, Olasz lábas, mellette annak egy darab béllett Pad szék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ✱ *borított ~. 1697:* Az Borbereki Ház ... Egy jo asztal ... Boritott pad szek nro 2 [uo.; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. *1843:* Nemes Juvon el betsült javai ... Egy boritott pad szek 1 Rf 10 xr [Bágyon TA; Klev.] ✱ *cöveken álló ~. 1648:* Az curia kapuja eleött vagyon egy leveles szen alatta egy fenyeö deszka, czöveken allo padszek [Porumbák F; UF I, 879]. *1694:* Majorház ... vannak benne belöll fűjtő, tapaszos Sövénj kemencze. A' fal mellett is vagjon, vastag fábol ki faragott czövekeken álló hosszú padszék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ✱ *cöveklábakra csinált ~. 1656:* (A kertészházban) az fal mellet ket feleöl, ket darab reghi bellet pad szek ... egy czüvek labra csinalt pad szek [Fog.; UF II, 172] ✱ *fal mellé való ~. 1652:* Fal mellé valo padszék, hárma bellett, hárma belletlen [Görgény MT; Törzs] ✱ *fejér ~. 1636:* Vagyon az hazb(an) kett hoszu ueghig ereö bellett fejer pad szek [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Az Urfi ammelj hazban mostan vagion ... egj Asztal benne, köröllette fejer padszek [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1656:* Ezen hazban ... az fal mellett egy labakon allo fejer bellett padszek [Fog.; UF II, 124]. *1658:* Vagion har(om) fejer Pad szek [Kv; SzCLev.] ✱ *fekete ~. 1656:* 2 fekete padszék [Fog.; UF II, 118] ✱ *festett ~. 1632:* Ket bellett festett pad szék [Fog.; UF I, 160]. *1647:* egy kis haz ... vagion benne ... Egy kar szek; ket festet pad szék [M.királyfva KK; BK 48/16] ✱ *fias ~. 1673:* Wagion ... Egi fias pad szèk az Asztal mellet [WassLt Borsai István hagy.] ✱ *fiókos ~. 1752:* két Fiokos padszék [Pókafva AF; JHb XXV/73. 13] ✱ *gyontáros ~. 1629:* ket berlet giontaros pad szek [Szentdemeter U; LLt]. *1632:* Egj giantaros bellet pad szek [Fog.; UF I, 156] ✱ *háromlábú ~. 1609:* Aztalos Orolt Janos ... harom labu pad szekeket chinalt eggiket tudua(n) hüsz penszre f — d 40 [Kv; Szám. 12b/IV. 121]. *1621:* Az kwssebbik auditoriumba Adam Lector Instantiaira ket hozzu 3. labu pad zeket d 28 [Kv; i.h. 15b/IV. 24] ✱ *hosszú ~. 1585:* Az kys Templumba chinaltatunk egy hozzú padszeket, attunk attol Aztalos Imrehenek f. 6 d 16 [Kv; Szám. 3/XIX. 38]. *1594:* A Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az szabo hazban ... Hozzu Pad zek No 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 29]. *1679:* Asztalos chinalta elól partazatos hosszu pad szék az fal mellett no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 8]. *1721:* ezen nagy Házban van egy hitván Pohárszék egy hoszszu nagy asztal az Asztal körül ket fenyö deszkábol faragot hoszszu pad szék [M.gyerömonostor K; KGy] ✱ *karatlan ~. 1648:* (A) rekeszben egy fejér aztal ... egy karotlan padszék [Komána F; UF I, 928]. *1724:* Négy hoszszu kar Szék ... Karatlan pad szék nyólcz [Koronka MT; Told. 29/12] ✱ *karos ~. 1656:* Egy karos padszek [Doboka; Mk Inv. 3]. *1680:* Asztal egj Karjos pad szek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 18] ✱ *kötött ~. 1629:* Az kapuközben bemenven jobb kéz felöl vagyon egy drabant-ház ... Az házban ... Az kemencze elében való egy alacson kötött pad-szék [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.]. *1674:* Két kötöt pad szek [A.porumbák F; UF II, 595]. *1681:* Vagyon ... két új kötött pad szék [CsVh 95] ✱ *négy lábon álló ~. 1648:* Az pincze torkolattyaban vagjon ... egj szely deszkabol czinalt negj labon allo pad szek [Porumbák F; UF I, 889] ✱ *párkányos ~. 1654:* Az Nagiobik házb(an) ket parkanios pad szék [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.] ✱ *ülő ~. 1656:* Ezen hazban egi csövek labra csinalt hoszu asztal, mellette 2 felöl ugyan csövek labra csinalt két ülö padszék | Az kemencze keörül czövek labra csinalt üleö padszekek [Fog.; UF II, 159, 178] ✱ *záros ~. XVIII. sz. eleje:* Vagyon egy jo zaros pad szék meg más viseltes pad szék [LLt Fasc. 71] ✱ *zöld ~. 1647:* Egj fejer pohárszek. Zöld padszek harom [Marosillye H; VLt 55/5415].

L. meg a *fenyő- és parazt padszék* cimszót

padszékecske padformájú kisszék; scăunaş în formă de bancă; bankförmiges Stühlchen. *1746:* Vagyon Kis Pad Székecske ... A Palotán Kis pad székecske jeges vizet tartó 1 [Marossztkirály AF; Told. 14].

paduc 1. a pontyfélék családjába tartozó folyami hal; Chondrostoma nasus; scobar, poduț; Art Karpfenfisch. *1584:* Az Hall dolga ... Marnanak paducznak Lib. p. d. II ... aggiak fontiath [Kv; KvLt Vegyes III/7–8]. *1593:* Marnat podotzot es Egieb fele holat f — d 28 [Kv; Szám. 5/XXIII. 8 Caspar Schemel sp kezével]. *1621:* attam ... Poduczot ... Hat font Padoczot f — d 12 [Kv; i.h. 15b/IX. 27–8]. *1632:* Folio vizek io uagion, meliben Semling keöuw (!) hal, feier hal, Marna, Poducz es Rák beöueön terem [Vád F; UC 14/38. 13]. *1674:* Az Csűrős kertben vagjon mas hal tartois ... az felsőben rák, az többiben Olt hala és paducz valami keves [A.porumbák F; UF II, 610]. *1681:* Hal tarto. A Kerlecz vize mellett kettő vagyo(n) ... A Külsöb(en) vagyon most valami keves hal (:Semlyeng, paducz etc:) [Hátszeg; VhU 605].

2. paduchal-étek; mîncare din poduț; Essen aus Karpfenfisch. *1593:* Padoczot vaiba Ratua(n) f — d 10 Megis padotzot kapozta Leüel [Kv; Szám. 5/XXII. 5]. *1609:* Vaczyorara az vrunk kohniaiara ... Padoczot veottem ... d 55 [Kv; i.h. 12b/IV. 331].

◇ **Szn.** *1614:* Paducz Istwan [Lőrincfva MT; BethU 2b]. *1637:* Padocz Istua(n) [Mv; MvLt 291. 112a].

paduchal a pontyfélék családjába tartozó folyami hal; Chondrostoma nasus; scobar, poduț; Art Karpfenfisch. *1589:* Huz font padocz halat veotte(m) d. 80 [Kv; Szám. 4/X. 19].

pagament (vmennyi) értékű; de (o anumită) valoare; von ... Wert. *1665:* Monda nekem Maytenj András ... hattam az Colosvari Ecclesia szamara, Ezer forintot Tizen ket Gjara (!) Pagament ezüstöt [Kv; KvRLt VII. 2 Gillanj Gergely főarendátor nyil.].

pagina (könyv) oldal; pagina; (Buch)Seite. *1793/1795:* A keregető Levelét és Jegyző könyvét Paginák szerint Numeraizalva mind az Esperest mind a' Curator Urak subscribálván és meg petsetelvén ugy meg indullyon követje[a] [M.bikal K; RAk 12. — [a]Az egyházközségnek építésre gyűjteni]. *1794:* (A) Tabella ide hátrább az utolso Paginán le vagyon irva [uo.; RAk 8]. *1818:* Fel kell tenni ... A Matriculanak paginajat hogy hanyadik lapon van protocualva [Méra K; RAk 21]. *1823:* A' Katona Személlyek körűl véghez viendő Parochialis Actusok ... fel kel tenni ... a Matriculának, s Protocolumnak Pagináját, hogy hanya<dik> lapon van protocolálva [Nagykapus K; RAk 31].

paglag posztófajta; un fel de postav; Art Tuch. *1630:* Linczegh Janos Hozot lengiel orszagbol. 6. fél vég paglagot tt f 9 [Kv; Szám. 18b/IV. 60].

paglag posztó posztófajta; un fel de postav, Art Tuch. *1630:* Kouaczi Gaspar. Hozot Jaroslarol 38. fél végh fai landist es paglag posztott tt f 57 [Kv; Szám. 18b/IV. 60].

pagnét szurony; baionetă; Bajonett. *1796:* Kis Pál Ferentz Uram ... döfte által a pagnéttal Kosa Daniel ö kegyelmét [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Joh. Menyhárt (45) gy. kat. vall.]. *1823:* egy Puskába valo pognét [BK Inv.]

pagnétos szuronyos; cu baionetă; mit Bajonett (versehen). *1796:* meg döfé a pognetos puskával Kis Pál Uram Kosa Danielt noha ő semmit nem vetett [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Radully Virág (29) col. vall.]

pája egyfajta ruhaanyag; un fel de țesătură; eine Art Kleiderstoff. *1629:* Negy sing veres paya tt f. 4 | Negy singh pay aestim: tt. f. 4 [Kv; RDL I. 132].

pajcsgeld (kocsisnak adott) borravaló; bacșiș (pentru vizitiu); Trinkgeld (für den Kutscher). *1797:* A Szalardi Forspontosok(na)k Mitskén egy Statiora Hung. flor. 2 Dr. 40. Paits gelt Dr. 40 [Szság; IB III. CXLV. 22].

pajkos csintalan; neastîmpărat; ausgelassen. *1648:* Domini Directores contra captiua(m) Catharinam Szalontai. Stephani Demeczi Consortem tal(ite)r p(ro)ponuit ... delesti praedicatio alat valami pajkos legeniekkel magat illetlenül viselue(n) Biro Ur(am) azo(n) legeniekkel edgiwt meghis kalitkaztatta volt [Kv; TJk VIII/4. 267]. *1710:* Balassa, különben is pajkos, csíntalan ember lévén, azt izeni vissza a palatinusnak: „Mondjátok meg az ebadtának, ha török rab kell, bújjék ki a felesége utoljából, s fogjon rabot, de akit én fogattam, azt neki bizony nem adom" [CsH 102]. *1736:* Most penig ... nemesasszonyok, nemes leányok is elegen vadnak, az kik széltiben minden szemérem nélkül szaporán elmondják: Isten engem úgy segéljen, s úgy esküsznek mint akármely nyíri pajkos katonák [MetTr 416].

Szn. *1724:* Pajkos Vaszil [Dögmező SzD; BK] | Pajkos Mathe [Kiskájon SzD; BK].

Ân. *1811:* Minden Ló magyarul igaz nevét kapta: Ugymint Csinos, Szártsa ... Pajkos [ÁrÉ 151]. *1821:* Pajkos (fejér ökör) [Mezőméhes TA; HG Mara lev.]. *1823:* A Rendes és a Pájkos 8 eszt. Szürke ökrök [uo.; i. h.]. *1827:* Pajkos és Rendes Nevű ökrök [Mocs K; Told. 39]. *1854–1859:* Pajkos (ökörborjú) [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: ~ *módon/módra. 1628 u.:* Hites felesegem ... paikos modra Lelek Lelek bestie Lelek kurua fianak zidalmazot sokszor [SzJk 32]. *1711:* Az utban igen mocskoson és rútúl viselte magát Almási; rút részeg lévén lóról hullott, szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 289].

pajkoskodik huncutkodik; a ștrengări, a se ține de pozne/ștrengării; Possen reißen. *1850:* Nem csuda tehát, ha öreg mama váltig kivánkozik Ádámosra, hogy Miklos urfit ott az udvaron a' kertben pajkoskodni 's betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

pajkosság 1. csintalanság; ștrengărie, poznă; Ausgelassenheit, Keckheit. *1846:* Roza szörnyű nagy huntzfut, teli pajkossággal, alig lehet sokszor birni vele [Kv; Pk 7].

2. féktelenség; nesăbuință, nechibzuință; Zügellosigkeit. *1777:* Szemeimmel nem Láttam de közönseges hir Özvegy korában Popa Juon Szöcs Györgynehez járt ott hált ott ivút pajkosságátol viseltettvén szakàlat el beretváltotta ... az Berit Papi szolgalatyaért kitől szep szerent fel nem vehette meg verte [Ludvég K; KLev. Oroszfaján Todor (65) zs vall.].

pajor '?' **Szn.** *1625:* Pajor Demeter [Kv; Szám. 16/XXXV. 153]. *1631/1681:* Matyas Deak al(ia)s Pajor [VhU 329]. *1670:* Pajor Demeter [Asz; Borb. I]. *1681:* Hunyadi Matyas Deak al(ia)s Pajor [Vh; VhU 344]. *1761:* Pajor alias Iani lánoska [Hosszúfalu Br; BrÁLt Conscr. Dom Törtsvár 479. — Binder Pál kijegyzése].

A RMCsSz-ban Kázmér a bajor szóból származtatja a Pajor szn-et.

pajta 1. (fedett) gazdasági épület; construcţie gospodărească; Wirtschaftgebäude | raktárépület; magazie; Lagerhaus, Depot. *1570:* Agotha Zamoskězy Myhalne, Ezt vallya hogy hallotta sok Rwth zydalmokal zythkozodot Kys Myhal ... Aztis Twgia hogy egy zolgalo leania geres ... gyakorta fwtot Ely Teolek, Eccher megh hozta volt valazvtrol es Lanchra vetette volt egi paytaba | Enedy Kelemen Varas Zolgaya ... vallya ... Mond Zeoch Demeter az leannak ... Jer el velem egy kewesseh az Mayorba ... Zeoch Demeter altal hagot az ēmaga chwrybeol az Thymar Gergel churkertyben es az Thymar Gergel paytaianak Aytayan Bochatta be az leant es vtanna be zarlotta az aytot [Kv; TJk III/2. 28, 79]. *1587:* Harmadzor kiuaniük aztis hogy az melj sojnk az portusson leznek, azoknak az pajtakban valo be hordatassara az oth lako eokros embereket rendelje Nagod [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. *1595:* Az Tanacz haznal az pajta kapúiat czjnaltattam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 116 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1602 k.:* czvrtt paitatt azokon Epittenek az Haz korüll kertőketis az utan Epitottek [UszT 16/61 Leorincz Janos marefalvi Drabantt vall.]. *1612/1613:* Czereny Gaspar ... mikor ollian gongia erkezett el küldót valahova, vagy meh kertbe vagy paitaba, mingiarast utannam iött, ott dolgat tötte velem [Szászzsombor SzD; KJ]. *1631:* akkor vasarnapra viradologh ot halanak az my pajtankba(n) [Mv; MvLt 290. 2–7a]. *1647:* Az Uduaran vagion Egy hoszú paita, fele boronabol rott, fele ereős seoúeny [Drassó AF; BK 48/16]. *1693:* Tetzet minekünk hogy az Csürös kert gyümölcsossivel, pajtajaval, es minden epületivell edgyütt legyen, a ket nagyobbik ferfi Gyermeke, Andrise, Jankoe [Ne; DobLev. I/38. 7a]. *1746:* Az Város Házánál lévő pajtát ha egészszen el készitik az Átsok, tehát rendeltetik ā Város k(ö)z(ö)ns(é)g(e)s Cassájábol munkájokért H:f: 30 [Torda; TJkT III. 64]. *1774:* engemet ki üzött Házamból, 's kéntelen voltam ottan az Faluban Mlgs Henter István Ur(am) Véczken lévő Jobbagya Pajtájában fel esztendeig nyomorogni [Vécke U; LLt Vall. 153].

Az adalékok szövege több esetben nem nyújt fogódzót az 1. és 2. jelentés elkülönítéséhez

2. istálló; grajd, poiată; Stall | ól; coteţ; Koben. *1573:* Valaztottak eo k. keozzwlek Negiet az vraimba kyk Meg lassak az Mezaros vraim paytayt Maioryt Miert hogi azt Mongiak hogy nem volna Barmok es azert Nem vaghatnak hwzt az Zekekre [Kv; TanJk V/3. 79a]. *1584:* Rosa Ambűrus deakne ... wallia, Egy estwe mikoron ... az leiany az teheneket fey wala az paytaba oda mene fwrkeor Miklos [Kv; TJk IV/1. 225]. *1597:* az kaptalan meg hagya hogy paytaba hůn, meg keressek, ha lowat vagy egyeb marhat talalnak [Vesszöd NK; JHb XXIII/3]. *1668:* Az Pal Georg Mihalj louat az Ambrus lles loua melöl az paytaböl ki lopa, akoris ketten keszek valank ra eskönj [Cssz; CsÁLt F. 27 I/30 Illes Ferencz Kazon Uyfalui (40) pp vall.]. *1680:* Juhok(na)k a vagy (:ha az szüksseg kevanya:) lovak(na)k valo ól avagy Pajta [A.porumbák F; Ált Inv. 36]. *1694:* vagjon egj Nagj Pajta, avagy Jstállo ket szakaszokb(an), barona fákal fel rótt [Borberek AF; BfK néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1729:* Vagyon egy veszszöböl font szalmával fedett kopok(na)k való pajta sövény keritésivel edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]. *1747:* az Illyésfalvi Nms Pap László mezőn Levő pajtájában ... tsak ezen negy idegen ökrök vóltanak bele kötözve [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. *1789:* az idei Csikokat külen pajtába szoktuk rekeszteni, a bornyukot is külön, és eddig elé mind jol vagynak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1824:* Egy Sövenyböl font s Tölgyfa ágasokon álló Nád fedelü Majorságnak valo Pajta [Mezöbodon TA; Ks 89].

Vö. a *bivaly-, csikó-, disznó-, hizó-, kopó-, ló-, marha-, ökör-, sertés-, tehénpajta* cimszóval.

Hn. *1688:* a Pajtanal (k) [Etéd U; EHA]. *1773:* A Bihajok Pajtáján fejül (sz) [Egeres K; KHn 192].

Szk: *~ra felvet* hizlalásra felvállal. *1842:* mivel közelebb mult öszön ēgy Disznotskát fel vetettünk pajtára, 's az utān hamar lett el döglésé, 's már most a hejin kételenek voltunk mást venni [Bözödújfalu U; Pf Kováts Sándor lev.] ✱ *(disznó) hizlaló ~. 1638:* Azon rendben vagjon eggj labakon allo, harom reszben czinalt uy diszno hizlalo paita [A.porumbák F; UF I, 662]. *1701:* becsüllük ... az Diszno Pajtát árnyekostol ad flo 2 ... egj rosz hizlalo pajtát ad d. 20 [BLev.]. *1734:* Vagyon az Udvaron egj szalmás fedél alatt két ökör istállo ... ugjan azon fedél alatt az istállok végéb(en) egj szekér szin, és egj majorságnak valo pajta, az mellett más fedél alatt egj lábas hizlalo pajta [Datk NK; JHb gr. Bethlen Farkas inv.] ✱ *kopók ~ja. 1757:* egy koppok pajtája Borona fábol [Somlyó Sz; CU] ✱ *majorbeli ~. 1648:* az Majorbeli paytákban hizlalt artányok nro. 5 [Komána F; UF I, 937] ✱ *marhák ~ja. 1676:* Az marhák paytaiabul fordulvan az ucza felöl valo epületekre vagyan sup fedel alatt madarasz ház [Fog.; UF II, 741]. *1849:* A' Szintől a marhák pajtájáig vagyon égy hegyes karotskákkal el látott Csínos kert [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *papi ~. 1823/1824:* Meg vájagaltattom egy részit a' Papi pajta oldalának [Szentanna MT; MRLt] ✱ *parasztos ~. 1670:* job kezre menven vagyo(n) egy parasztos payta, Az pajtaban vagyon 14. Eökeör [EMLt] ✱ *tehenek ~ja. 1716:* vagyon egy sövenyböl font tehenek pajtája ... mellette sövenyböl font bornyupajta [Doboka; JHb III/68].

3. istálló-rekesz, szakasz; porţiune de grajd, poiată; Stallstand. *1681/1754:* jó fedél alatt valo marha szin pajtákkal, és jászlokkal egygyütt [KvAkKt Mss. hung. 6]. *1821:* Az Lo Istállokat rako Borona fábol (épitette) ... hoszsza 14, öl, széle pedig 3om öl, három szakaszokra, vagy pajtakra vagyon felosztva ahoz valo Saragjával, válluval, hidlással, Deszka Ajtaja [Görgény MT; Ks 79. 126].

4. szín; şopron; Schuppen. *1623:* Az ... tegla vetest in Appriili mingiart ell kezgye es ... Continue hatt hatt Ember hannia kikteöll ad minus 3000 teglatt keuanion be zamb(an) mind(en) Nap, Az teglanak zaradasara hozzw paytakot Czynaltasso(n) aholl Niarattzaka Zaradhasso(n) valob(an) megh, Eozell Egethessek megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

5. bódé; gheretă, chioşc; Bude. *1570:* Az varos falahoz Ragaztwa Neh legien semmy payta, seot megh egieb epitesis ez vtan, Az my volnais ely Tyztitassek onnath [Kv; TanJk V/3. 26b].

pajtaajtó vmilyen gazdasági épület ajtaja; uşa unei construcţii gospodăreşti; Tür eines Wirtschaftsgebäudes. *1631:* Uasarnapra virradologh eggyüt halanak ez az fogoly legeny az Aszonyal az en pajtamba(n) megh en magam vona(m) be az pajta ajtot [Mv; MvLt 290. 246a]. *1814:* egy Pajta ajtot tudjuk, hogy Hatso losinál vagyon [Nyárádmagyaros MT; CsS].

pajtácska 1. kisebb gazdasági épület; construcţie gospodărească mai mică; kleineres Wirtschaftsgebäude. *1581:*

Vegezte eo kegmek hogy az mely paytachykat Barbely Mihalnak engedet eó kegmek ... chyak durante beneplacito Ciuitatis ... legien eowe [Kv; TanJk V/3. 243b]. *1654:* Hancz Janos ... Csűre fedetlen, haro(m) pajtacskaja oldala nelkül, fedelyeis mindenek(n)ek rosz [Kétely SzD; Ks Bánffy Anna urb.]. *1736:* kis Sövényből font pajtátska [Bongárd BN; CU]. *1778:* Hogy egyebet azon Ház kőrűl épitettek vólna, egy egy Pajtátskánál, nem jut eszemben [Pósa SzD; Ks 34. VI. 1]. *1801:* Edgy Pajtátska, veszszöböl font roszsz szalmás [TL]. *1805:* A Káposztás kert kulsö bütüjinél egy pajtátska [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 29]. *1825:* A' Serház Udvarának végében lévén egy kisded Pajtátska [Dés; Dlt 595].

Nagyon valószinű, hogy az adalékok többsége istállócskát jelent, de ez a szöveg szükszavüsága miatt nem dönthető el.

2. istállócska; grajd mic; kleiner Stall | ólacska; coteț mic; kleiner Koben. *1654:* Rét György ... Egy Istaloja, Pajtácskaja [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]. *1753:* jobb kézre a Sessionak Nap nyugati részíben találtatik egy Pajtácska Agasakra Sövényböl font, jo szalma fedéll alatt Sövényböl fontt jászlaval együtt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1774:* egy kis Pajtacskát, vagy is Istállot, az mely régen ház volt ad fh 2 ... aestimaltak [Kászonújfalu Cs; BCs]. *1786:* A fejős Bihalyok(na)k ... az udvarba lévő egygyik istállot igazitottuk meg, a bornyaik(na)k pedig külön jo pajtatskát banyalitottunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1797:* Cserefa ágasokra csinált Sövény oldalu pajtátska [Bözödújfalu U; Pf]. *1814:* Zilahinénak kertében volt egy pajtácskája, melyben egy két Tehenet tartott [Dés; Ks 79. 29. 793].

Szk: *hármas ~* háromrekeszü ólacska. *1728:* vagyon egy fedél alat harmos Pojtacskák harom Ajtokkal mellyek majorsagnak rendeltettek [Ludvég K; Told. 29/19] ✱ *két szakaszos ~. 1803:* sövényböl font két szakaszos Pajtátska [Csokfva MT; UnVJk 231] ✱ *majorságtartó ~. 1812:* Majorság tartó pajtátska [Sorostély AF; Born. XXXV. 66] ✱ *mezőségi ~. 1783:* Hátulsó Ház ... Valami alacson Mezöségi Pajtátska is vagyon mellette [Mocs K; JHbK XXXI/1. 13].

pajtás 1. barát; prieten; Freund | bajtárs; camarad; Kamerad. *XVII/XVIII. sz.:* Jobb lett volna nekem soha ne születnem, Vagy ha születtem is tengeren tul mennem, Tenger szélyvészitöl gályákot öriznem, Hogysem pajtásimtol ezt kell elszenvednem [Barabás, SzO 391 brassói székely rab éneke]. *1747:* Pap Mihálynak más több attyafiajirol, társairol vagyis pajtásirol éppen nem emlékezem [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1755:* az emlitett esztendöbéli határjárás alkalmatosságával ... magam-is egy nap kün voltam, melly napon az pajtásamot jol meg tsapák az elsö métánál s egy ökör fejet-is temetének oda [Nagygycke K; Ks 80 Nagy Villye (45) jb vall.]. *1768:* mondék a' Pajtásom(na)k az edgy átallyában lopott Ló hogy a' többi közi nem eresztik [Kovászna Hsz; SzentkGy Lad. Szöke (55) lib. vall.]. *1772:* Meg csendesedve pedig â katana keveset mulatozott â Szállásán az után pajtásával együtt Tirnavitzára ment [Tirnava H; BLt 11]. *1799:* három pajtásimat ottan hattam [Dés; DLt]. *1806:* Pataki István ... kérte hogy leg alább a portékáit hadd rakja el ... de ezek nem engedtek, hanem tsak el vitték azt mondván, hogy ott a pajtássai 's azok el rakják [Torda; UszLt ComGub. 1753u.]. *1880:* Szerető pajtásod Petelei István [PLev. 82 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *kereskedő ~. 1752:* Illyésfalvi Nms Pap Vánka vólt a többek között edgyik kereskedö pajtássa [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall.].

2. *biz* megszólításban; în adresări; in Anreden: cimbora; prieten; Freund, Kamerad. *1715:* (Az emberek) mondottanak Sasvari Istvannak talam pajtás teis részés vagy az tolvajkialtasb(an) [Vaja MT; VH]. *1754:* Kedves Drága Pajtásam! ... látván hogy az Zabbal bé nem érem, tehát az meg igért jo akaratadért ... el küldettem két szekeret, s, kérlek kedves Pajtásam adgy jo Zabat hogy meg ne csallyan [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.]. — L. még RettE 349.

pajtás-asszony jóbarát felesége; soția unui prieten; Ehefrau eines Freundes. *1754:* az Pajtas Aszszony egész reverentiaval tiszteli Drága személlyedet [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.].

pajtáskert istállós kert; grădină cu grajd; Garten mit Stall. *1632:* Komanai Udvarház ... Paytak. Az Paitas kertben eöregh Eökeör uagio(n) No 17 [UC 14/38 30].

pajtásos barátkozó természetü; cu fire prietenoasă; freundlich. *1813:* Sinka Ferentz ... jó itkányos, pazarló természetü, pajtásos [DLt 48 nyomt. kl].

pajtásság együttmunkálkodás, cimboraság; sîmbră, asociere/tovărășie pentru a efectua unele munci; Kameradschaft, Zusammenarbeit. *1596:* Az Andras màrhai felól ezt vallja. Tudgia hogy Gyergio alatt egy paitassagon voltak Sebesi Miklos es az legeni Andras [UszT 11/45]. *1752:* Désházán lakó Nehai Sándor Thamás özvegyétöl hallottam, hogj a' Kurucz világkor az Vrahoz menvén a' Taborra, minthogy vélle edgjütt egj Tarsaságb(an) vagyis Pajtasságb(an) volt ... Néhai János István oda ment [Désháza Sz; Ks 100]. *1772:* Mivel hogy mü ide közél lakunk: mint Molnárok ha nem egyebért de leg alább tsak pajtárságertis (!) itten gyakor izben meg fordulni szoktunk [Ádámos KK; JHb XX/27. 15].

pajti megszólításban; în adresări; in Anreden: pajtás; prieten; Freund. *1711:* ott Leven az Comendans Ur(am) Tolmacsa Pallosa ... monda Gegö Peter ezt en bizonj el viszem monda Csiszar Istvan ezt bizony nem Pajti [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX. 50 Lakatos Matyas (40) pp vall.].

pajzán pajkos; zburdalnic, zglobiu; schalkhaft, neckisch. **Án.** *1762:* Pajzán (paripa) [Usz; EMLt]. *1837:* Pajzán Csitkoja (deres kanca) [Nagysajó BN; HG Kemény Sámuel hagy.].

pajzs 1. scut; Schild. *1585:* En Mezaros Myklosne orsolya azon Ember Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleó Tarchay Georgy Twdnj Jllyk 5 panchel vyatt, drekra vallo panchelt kett Payst [Kv; TJk IV/1. 526a]. *1620:* Az Also Varban ... Porhoz valo Tekeneö ... Pays No. 1 [Kővár Szt; Borb. II]. *1632:* Ugian itt tiz paisok ... N. 10 [Fog.; UF I, 135]. *1667:* Régi szu ette paisok ... nro. 70 [Fog.; UF II, 338]. *1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el ... Két paist nr. 2 [BLt 1. — [a]Hsz]. *1710 k.:* ez az írás légyen fegyver, pajzs helyén nálok, mellyel oltalmazzák magokat, nem engemet [BÖn. 406].

Szn. *1564:* eztelnekj kezdi Zekj Pais Janos [BálLt 74]. *1573:* pays Janos [Polyán Hsz; i.h. 1]. *1614:* Pais Jakab pp [Albis Hsz; BethU 294] | Pais Georgy jb [Esztelnek Hsz; i.h. 330] | Pais Balint jb [F.csernáton Hsz; i.h. 302]. *1729:* Pais Mihály [Bodola Hsz; EHA].

Szk: *aranyos ~. 1683:* Egy aranyos barsonnyal bellet pais Tokostul [Utl] ✱ *festett ~. 1632:* Ezen Bastia alatt leueö kasamataban ... festet paisok ... N. 97 [Fog.; UF I, 132] ✱ *oroszlánfős ~. 1823:* Egy oroszlány fös Pais [BK Inv.] ✱ *török ~. 1628:* Egy tórók kerek pais [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6].

2. *átv* védelem, pártfogás; scut, apărare, ocrotire; Schutz, Protektion. *1841:* Felséges Császár és Apostoli Király, legkegyelmesebb Uram! Felségednek mint világszerte esméretes legkegyesebb és igazságosabb fejedelem bölcs kormányának minden hív jobbágyait biztosító szent pajzsa alatt földre borulva s a legnagyobb jobbágyi alázatossággal bátorkodom Felséged legkegyesebb színe s ítélete elébe terjeszteni[a] [VKp 59. — [a]Köv. a foly. szövege].

pajzsgyártó pajzskészítő mester; persoană care confecţionează scuturi; Schildhersteller. *1600:* Az Hadakozasra valo költseg ... vetettünk számot az paisgyartokal, kik az kopiakat attak orszag szüksegere No. 384 kopiat fl. 128 [Kv; Szám. 9/III. 37–8]. *1633 u.:* a város népének és tanácsnak megegyezett akaratjából parancsolták, hogy a lakatgyártok, csiszárok, szijgyártók, paizsgyártok, nyereggyártók és nyilgyártók egy bizonyos czéhba álljanak és a hol illik s kivántatik, czirkáljanak [Mv; EM XVIII, 449–50].

Szn. *1453:* valentinus paysgyartho [TT 1882. 538]. *1555:* Nicolao Paysgyartho [KvAkKt 344]. *1562:* paysgyarto andrasne [Kv; Szám. 1/X. 63]. *1565:* Elias Paysgartho. Martinus Paysgartho [Kv; i.h. 167]. *1568:* Stephanus Paysgyartho [Kv; TJk III/1. 139]. *1570:* Pays Iarto Illyesne [Kv; TJk III/2. 178]. *1573:* paisgiarto marton [Kv; TJk III/3. 160]. *1592:* Paisgyarto Vid [UszT]. *1595:* Pays gyarto Istúan [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314]. *1597:* Pais Giartho Jstwa(n) [Kv; TJk VI/1. 81]. *1599:* Paysgyarto Jstwanne [Kv; TJk VI/1. 364].

pajzsos I. *mn deszkás ~* deszkapajzzsal felfegyverzett; înzestrat cu scut de scîndură; bewaffnet mit einem Holzschild. *1662:* De a deszkás pajzsos székel atyafiaknak is nem sokat használt vala a stratagéma, hadimesterség, mert az igen serény kozákság látván, hogy az lövés nem szintén derekasan ártana nekik, kardokkal kiütvén reájok ... nagyobb részbül elhullottak vala [SKr 329–30].

II. *fn* pajzskészítő mester; persoană care confecţionează scuturi; Schildhersteller. *1573:* Dorottya zemlye siteo Istwanne, Azt vallia hogi ... zytkozodyk volt az paisos germekyre az trombitasne valamy tykert | Anna feozes (!) Balintne azt vallia hogi az Trombitasne kerget volt egi tykot az Eomaga vduaran kyt altal kergetet az paisos vduarara [Kv; TJk III/3. 106].

Szn. *1554:* Paysos Pether. Paysos Andras. Paysos Myhal [Kv; Szám. 1/IV. 4, 32]. *1562:* paisos peter [Kv; i.h. 1/VII. 128]. *1567:* Elie Paisos [Kv; TJk III/1. 49]. *1568:* Petru(m) Paysos [Kv; i.h. 222]. *1570:* Paysos Janos [Kv; TJk III/2. 30]. *1573:* paisos Istwan. Paisos Illesne [Kv; TJk III/3. 106, 118]. *1574:* Paisos Lazlone [Kv; TJk III/3. 397]. *1585:* Paisos Mihalnę [Kv; TJk IV/1. 418]. *1591:* paisos Balasne [Kv; TJk V/1. 73]. *1592:* Paysos Vid [UszT]. *1597:* Paisos Jstúan [Kv; Szám. 7/XII. 13]. *1603:* Caspar Pajsos [Mv; SzO V, 245]. *1614:* Paisos Antalne [Kv; TJk VII/2. 139]. *1629:* Paisos Jstua(n) [Kv; TJk VII/3. 160].

pajzsosné a pajzskészítő felesége; soţia persoanei care confecţionează scuturi; Ehefrau des Schildherstellers. *1567:* audisset in platea a paisosne hec dicta audisset ha tudnam e ver aruloth ky uuolna ky az en gyermekemet meg ewtthe en magam lennek hengeere es en magam vinne(m) nekj az fogoth [Kv; TJk III/1. 49].

pákéi a Páké (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Páké/Pachia; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Páké. **1.** Pákében lakó; din/care locuieşte în Páké; in Páké wohnend. *1623:* Mw Szeörczey Janos Pakai Orbay szeki: Donat Ferentz Niujtody[a] ... ez alatt megh irt dologhban két fél akarattiabol ualo foghot birak [Borb. I. — [a]Folyt. a nevek fels.].

Szn: *1675:* Pakai Daniel [Torockó; Pk 2]. *1681:* Thorotskoban lako Pákai Daniel [Pk 6]. *1690:* Toroczko várossába(n) lako Nemes Pákaj Daniel Deák Uram [Kv; Pk 2]. *1701:* Pakai Janko [Kv; Pk 2]. *1715:* Pakai Janos [Kv; Pk 6]. *1780:* Pákai János [Kv; Pk 4].

2. Pákéhoz tartozó; din Páké, care ţine de Páké; aus Páké, zu Páké gehörend. **Hn.** *1722:* A' Pákai utbol az malomra véggel njulo ... föld [Barátos Hsz; EHA] | A' Pákai által kelőben (sz). A' Pákai Eger elöt. A' Pákai ut mentében (sz) [Kőrös Hsz; EHA] | A Pakai hidgjanal (sz) [Páké Hsz; EHA] | A' Pákai utra jövőben (sz) [Papolc Hsz; EHA]. *1794:* A Pákai határon (k) [uo.; EHA]. *XVIII. sz. v.:* a' Pákei utra menő nevezetű hellyen (sz). a' Pákéi erdőlő út mellett (sz). a' Pákéi utat általkelő nevezetü hellyen (sz) [Kőrös Hsz; EHA]. *1825:* a Pakei Határ Szelibe (sz). a Pakei Határ borozda [Papolc Hsz; EHA].

pakét 1. csomag; pachet; Paket. *1795:* Aranka György Ur adott 20 Ar. Ezt Bécsbe kell vinni Grof Teleki Domokos Urfinak Pakétjával együtt [ETF 182. 25 Gyarmathi Sámuel felj.]. *1816:* Holmi dirib darab réz paszamánt pakétba [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1820:* a' Mlgs Itélő-Mester Ur pedig meg értvén honnan jött ezen paquét, le fejté tüstént külső boritékját [Mv; Pk 2]. *1825:* Egy paketban 266 f [Déva; Ks 110 Vegyes ir.]. *1829:* Fekete Lajosnénak küld el ezen kis pakétot tsipke van benne [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. vmiből egy csomagnyi; un pachet de ... eine Packung ... | egy csomónyi; o legătură de ...; ein Haufen/eine Menge von ... *1704:* Panótól küldvén fel egynéhány paquet leveleket [WIN I, 166–7]. *1757:* Németi István Uram ... egy pakét Levelet oda ada Hadnagy Uramnak [Somlyó Sz; Mk IX Vall. 188]. *1790:* Bekecsre valo ezüst uj keszület Pakét 1 [Sv; Ks]. *1841:* 1 paket szigáro 50 x(r) [Kv; Born. F. VIa]. *1848:* 1 Pakét Gyufa [Dés; DLt]. *1849:* 1 Paquets Panonia szivar 30 xr [Kv; Újf. 1]. *1881:* Simo Mozesnél Árus György a házat meg dugdosta Vetem egy pakét zsendej szeget dugdosni [Etéd U; NkF].

pakéta 1. csomag; pachet; Paket. *1705:* Azalatt hozának holmi nagy pacétákat teli levelekkel éppen Dániából [WIN I, 638]. *1817:* 1 pakéta házatalaért Rfor 4. 30 [Mv; DE 3]. *1823:* a' Ferslagot bontasd ki, mert egy pakéta van benne [Mv; BálLt 1]. *1824:* A Perceptor ... a Paketák(na)k bé petsétlésere 1 Rud Spanyal viaszat vásárolt 30 xr [Déva; Ks 106].

2. vmiből egy csomagnyi; un pachet de ...; eine Packung ... *1808:* 1 Pakéta Kospolági dohány [Mv; Told. 22]. *1813:* 1 paketta szeg [Told. 74].

pakfon kínaezüst, alpakka; pacfong; Alpaka, Neusilber. *1851:* 3 Evő Bakfon (!) kalan ... 1 Leves Merő ujjra Bákfon (!) [Dés; DLt].

Szk: ~ *evőkanál. 1851:* 3 Evő Bakfon (!) kalan [Dés; DLt] ✱ ~ *gomb. 1860:* 46 darab pakfon gomb f. 3 [Kv; Újf. 1] ✱ ~ *gyertyatartó. 1852:* 1 Pár Pákfon Gyertya tarto Törpék Pestről [Torda; HG] ✱ ~ *kalán. 1841:* Pakfong kalán viseltes egy [Dés; DLt 466]. *1849:* Két réz öt Paffon kalán xr. 42 [Mv; MvLev. 8] | Hat paqufon kalán [Dés; DLt]. *1852:* 12 Pákfon Kanál Pestről Hoztam 2 Pár Pakfon Kis Tokban lévő Pestről [Torda; HG] ✱ ~ *kávés kalán. 1849:* Két kávés bakfon kanál [Dés; DLt] ✱ ~ *leveses kanál. 1849:* Egy leveses bakfon (!) kanál [Dés; DLt] ✱ ~ *mellénygomb. 1860:* 2 Tutt(zet) paffon mellény gomb ... — 70 [Kv; Újf. 1] ✱ ~ *pipafedő. 1849:* egy nagy pakfon pipa fedöt [Dés; DLt].

pakfonos kínaezüstből/alpakkából való; de/din pacfong; aus Alpaka. *1848:* Egy pákfonos toku kard veres szijuval [Szászerked K; LLt].

pakk 1. csomag; pachet; Paket. *1847:* a' játzintok elvitelével nem akartam alkalmatlankodni, mert sokatska pak, hanem míhelyt lesz kitöl, elküldöm [Kv; Pk 7]. *1878:* Vetem egy rud sponyor viaszat petsételni a pakokra [Etéd U; NkF]. *1882:* Vetem a pakok petsétléskor Két rud sponyort [uo.; NkF].

2. vhány csomagnyi; de un anumit număr de pachete; eine bestimmte Zahl von Paketen. *1862:* 5 pack hajtő [Kv; LLt]. *1863:* 3 pak gyufa 35 kr. [Kv; SLt Vegyes perir.]. *1878:* 18 pakk szegért per 30 kr. frt. 5 kr. 40 [Nagypetri K; ETF 107. 17]. *1881:* Tizen két pak zsendej Szeget Vetem a Malomra [Etéd U; NkF].

pakk-legény málhahordó legény; hamal, flăcău care duce/transportă poverile; Gepäckträger. *1812:* Az 1812 d. 8va Julij Brassóba béküldött Paklovaknak és minden hozzà tartozó szerszámoknak árak, nem külömben a Paklegényekre tett költségek igy jegyeztetnek fel [Apáca Br; BrALt Ţ.B. V. — Binder Pál kijegyzése].

pakk-ló málhás ló; cal de povară/samar; Pack/Lastpferd. *1812:* Az 1812 d. 8va Iulij Brassóba béküldött Paklovaknak és minden hozzà tartozó szerszámoknak árak ... igy jegyeztetnek fel [Apáca Br; BrALt Ţ.B. V. — Binder Pál kijegyzése].

pakkocska kis csomag; pachețel; Päckchen. *1839:* Dánielnének ezen pakotskát ... kérem, sietve juttassa át [Kv; Pk 7].

? **pakocs** ? csomagocska; pachețel; Päckchen. *1850 k.:* piskota, makaroni pakcsokban [Pk 2].

pakol 1. csomagol; a împacheta; packen. *1812:* azon éjjen a Groffné eö nsga ki jövén meg érkezék és pakolni kezdett [Héderfája KK; IB] | a Groffné ... Tőstént előis kérte a' Párna 'Sakokot; A' számtarto tartván valami következhető rosztol adta volnais elő, nemis illy kétségeskedéssel végre elő adta, — 's, azonnal a' Groffné azokba pakolni kezdett [uo.; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. *1825:* Rongyok, és egyéb pakolni valok 1 Má'sa Béhozatal Taxája 3 xr [EMLt kv-i nyomt.]. *1849:* égy Ferschlag, mellybe Tükreket, — és képeket szoktak pakolni [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. becsomagol; a împacheta (în ceva); einpacken. *1824:* a köntöst jol pakalva vegyétek által [Mv; BálLt 1]. *1839:* magam hozván szalmát mellybe az edényeket pakoltam [Dés; DLt 20]. *1879:* csötörtökre a könyvet is pakolom, úgy lehet, Copperfield Danielt (!) is [Plev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. felrak/csomagol; a încărca/împacheta; aufladen. *1812:* Csak ugyan ha mi arany ezüst vagy egyéb drágaságok voltak ... azokot a kotsira pakolván elis vitte jobb részint [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

4. *pakolj!* indulj!, lódulj!; cară-te!, șterge-o!; los!, marsch!. *1662:* Az vezér tábora helyén fenvont sátora alá ... megszállván, ottan hogy odaelő az erdőkben bizonyos feles katonaság lesekedésben volna, híre hozatván, azonnal nagy hamar lóra kapván s népének is derekát csak „pakolj" által való jeltétellel felvévén, rájok kiment vala [SKr 625].

pakolás 1. csomagolás; împachetare; Packung. *1812:* azon éjjen a Groffné eö nsga ... pakolni kezdett, mely pakolás ment és tartott egész éjjen [Héderfája KK; IB] | a Groffné ... edj egészsz éjjeli itt pakolás után az Aranyos Hintoba bé fogatott 's, a' jobb 's, drágább portékákot arra fel rakatta [uo.; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. *1849:* 1 Ládo pakolásra f 1 // 15 [Kv; Újf.]. *1881:* Vetem a pakolásra két rud spanyor viaszat [Etéd U; NkF].

2. csomag; pachet; Paket. *1812:* a Groffné ... Tőstént előis kérte a' Párna 'Sakokot ... azokba pakolni kezdett ... Ezen pakolásokkal reggel meg rakatta a' kováts szekerét a' jobb jobb portékákkal [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

pakoló csomagoláshoz való; de împachetat, pentru împachetare; zum Verpacken. *1847:* Pakolo hordo 22. darab [F.árpás-üveghuta F; TSb 46].

pakombárt pofaszakáll; favoriți; Backenbart. *1820:* Polátsék Aloysius ... fekete Pakenbartya [DLt nyomt. kl].

pakombártos pofaszakállas; cu favoriți; mit Backenbart. *1827:* Ramatseck János ... nagy sárga veresses pakkanbartos — bajuszos — tompa oru [DLt 687 nyomt. kl].

pakombártú pofaszakállas; cu favoriți; mit Backenbart. *1812:* Nemes László ... fekete kisded pakompartu [DLt 641 nyomt. kl].

pákos '?' **Hn.** *1834:* Pákos (c) [Marosgombás AF; EHA]. *1835:* A Pákos mellett (sz, k) [uo.; EHA]. *1837:* A' Pákos nevű erdő (c) [uo.; EHA]. *1875:* pákos megett (k) [Miriszló AF; EHA].

pakszak (csomagoló) zsák; sac (pentru împachetat); Packsack. *1830:* Egy bőr pakszak [DLt 499 nyomt. kl].

paktál tárgyal, egyezkedik; a pactiza/pacta, a se înțelege, a cădea la învoială; paktieren, verhandeln. *1796:* a'

kert mellett lévö Lábért ... az Ilenke Successorokkal pactáltam [Maroskoppánd AF; DobLev. IV/760. 3].

paktált megegyezett; care a fost stabilit prin învoială; paktiert. *1837:* Az Adsistentiatus költsönzött volt a' Tekintetes Úrtól ... ezer válto Rhenes forintokat Martius Holdnapjában Május Holdnapja 24-ig valo várakozás fejébe 18. Veder pálinka kamat mellett, melj sum(m)a pénzt kamatjával, a' pactált idöre az Adsistentiatus pontosan meg vitte | el jövén végtére a' pactalt idö, meg szoritotta az Adsistentiatust az egész Capitalisnak befizetésére [Dob.; Somb. II].

paktum egyezség, megegyezés; pact, învoială, înțelegere; Pakt, Übereinkunft. *1657:* Expediála azért ... az eljedzett fejedelemasszony aláhozására az pactumok szerént, mely végezések közt dotalitiumjában az fejedelemasszonynak Fogarast, Munkácsot, Tokajt[a] [KemÖn. 58. — [a]Inszkribálta]. *1788:* Tavaly abb(an) edgyeztünk vala meg ketten, hogy attól fogva a szegény Erdély ne küldgye a' gazdag M.országra maga pénzét, hanem itt fordittassék az a' szükséges hellyekre, a' jószág gyarapitasara etc. 's ha mégis a' Pactum után mindgyárt az elsö esztendöb(en) is a' Frigyet felbontván, 7232. forintokot tsikornak ki innen, én nem tudom mire valo a' Frigy-kötés? [TL. Málnási László ref. fökonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1796:* az Torotzkaiak ország Articulusa által a' Jobbágysàgnak igája alól nem tsak fel szabaditattak, hanem minden Törvények, és pactumok, mellyek a' Jobbágyságnak igájáról szollottanak, azonn ujj Törvény által elis töröltettek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 73 tábl.].

pakulár juhász; cioban, păcurar; Hirt, Schäfer *1568:* Valentinus Tiuadar ... fassus e(st) Q(u)od cum prope piscinam Ladislai Kalmar esset, vidit quosdam volahos, pakular vocatos, de feyerd venire [Kv; TJk III/1. 183]. *1578:* A Jwhokat Kysfalwdon tarcha, Mayort es pokularokat tarchon hozzaiok [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E — 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz] | Ertyk azt is minemö tamadast teottek az feleki pokularok Zochy Mihal vramon [Kv; TanJk V/3. 173a]. *1586:* igazan megh Iria ... Az Juhokra my keolt, es pokularokra, Juhaszokra, Meny zenat eottenek az luhok [Kv; KvLt Vegyes III/21]. *1682:* Stephán luon ez elött pakulárja volt Diosi János Ur(amna)k [M.köblös SzD; RLt Zobor István (60) jb vall.]. *1683:* az paraszt népek és béres szolgák semminémü ... vasas fegyvert (az pakularoknak a lándzsa megengedtetvén) ... ne viseljenek [EOE XVII, 90]. *1687:* En magam Hegedus leven a' Ser korczamara mentem, Komsa Markult egy Birivoi Pakurajral (!) ot tanalam ketten együt ivan ... monda Komsa Mark 'a pakurarnak, mennyünk hozzam [Huréz F; Szád. Kriszta Czigany (40) jb vall.] | Üzni kezdek a' harom Attyafiak pakuralt (!) [uo.; i.h. Raduly Mark (20) jb vall.]. *1731:* Toslaban edgy darab[a] ... Ezent Pakurarok birják szoktak adni annuatim öszi Turot, hol negj vedret, hol többet Provisor Ur(am) kezében [Impérfva Cs; BCs. — [a]Szénafü] *1737:* Az pakular(na)k az Telinek egy ingért 72 denar [Mezöméhes TA; WassLt]. *1744:* Czimpojás Petre ... Nehai Edes Annyat ... jol ismertem, en ö nekiek Pakurárjak voltam [M.pete K; SLt AY. 7 Molduvánj Jeftimie (55) zs vall.]. *1757:* vóltam Pakurárja Lázár Ferencz Urnak is, s a' Juhokkal itt Sadán Patakán innen teleltem [Szárhegy Cs; DE 3 Simon Czepelüs (60) jb vall.]. *1769:* A Pakularokis ugy vigyázanak hogy Szent Jakab naptol fogva egészen mig a Szarvás Marha a jászolyra bé nem szorul nem leszen szabad a jühoknak a Lokságot járni vagy Széna füvek Szelyeit gazolni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1807:* egy szekér Sarjú a Pakularoknak adatatt 20 Rfkért [Dédács H; Ks 98]. *1808:* ezen ... helyen a Batsok, s pakulárok az Ju nyájakot békességesen legeltettek [Zágon Hsz; SzentkZs Porsolt László (46) gy. kat. vall.]. *1856:* Bosla Ferencz, Zsakó István, Vernes János ... meg fogadák pakularjaknak Bedelöi Duma Vasziliat ... következő fizetéssel 1ben Pénz: 100 ~ egy száz rft válto ... 3or Öt pár botskor[a] [Torockó; Bosla. Szász Mózes jegyző kezével. — [a]Folyt. a fels.].

Szn. *1680:* Radul Toma al(ia)s Pakulár [Szaráta F; ÁLt Urb. 60]. *1681:* Pakular Petro [A.nádasd H; VhU 95]. *1700:* Pakular Sztáncsul [Telek H; Szer.]. *1728:* Pakulár Urszuly [KSz; TKI]. *1731:* Pokulár Gaborne Marjucza [Császári SzD; WassLt]. *1732:* Pakular Juvon [Türe K; Told. 21]. *1740:* Pakulár al(ia)s Szalonnás Gábor [Cege SzD; WassLt]. *1753:* Pokular Lupul [Déva; Ks 107]. *1757:* Pakulár Vaszil [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. *1759:* Pakurár Juon [Marosludas TA; TKI]. *1765:* Pakulár Sztán [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 42]. *1767:* Pakulár Mihály [Kökös Hsz; Kp IV. 243]. *1775:* Pakulár Todor [Enyedsztkirály AF; Told. 43]. *1782:* Pakulár János [Kanta Hsz; HSzjP]. *1796:* Pakulár Nyikoláj [Panit Sz; TSb 2]. *1846:* Dumitruj Pakulár [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sándor jk 27].

Hn. *1732:* Az Pakulár Völgyén (sz) [Páncélcseh SzD; RLt O. 1]. *1737:* A Pakulár Dombján (sz) [Marótlaka K; BfN]. *1764:* a Pakular hägojän (sz) [M.köblös SzD; RLt]. *1771:* A Pakulár Hágo mellett (sz) [uo.; RLt]. *1814:* a Pakulár völgyben (k) [Páncélcseh SzD; EHA]. *1825:* A Pakulár Patakán [uo.; BfN]. *1893:* Pakulárhegy [Kövend TA; EHA].

Szk: *havasi ~* *1662:* Forgách ... hadainak nagy része éhség, némelly része pedig a föld népe és havasi pakulárok miatt úgy odavesze, hogy ha egy országgal haddal ütközött volna, mégis elégnek állíthatnék annyi népnek odaveszni [SKr 88] ✱ *konvenciós ~* *1769:* Meg verette Ngd az ö Nga Embereit minden ok nélkül; Conventios Pakularját ... el is kergette [Mv; Told. 19/45] ✱ *prebendás ~* *1744 k.:* Az udvari praebendas Pakurarok: Fekete Janos Cserei Janos uram oszkotarja [Miklósvárszék; INyR] ✱ *számadó ~ → szegődött ~* ✱ *szegődött ~* *1682:* Tudode bizonyoson ezen Stephán luon, ki mostan fogva vagyon, itt Diosi János uramnál, hogy ö kglme(ne)k szám ado szegődött pakulárja lött volna [Dob.; RLt I vk] | Stephán luon az mely most itt Diosi János Uramnál fogva vagyon eö kglmnek szegődöt pakulárja volt, ez elöt vagy két esztendöb(en) [M.köblös SzD; i.h.] ✱ *udvari ~* *1727:* Krisán Togyer ... udvari pakulár [Gyalu K; GyU 263]. *1797:* Az Udvari Pakurárnak botskornak fél ökör börért adat(tam) Rft 2 xr. 33 [Déva; Ks 96]. *1816:* Udvari Pokulárnak Esztendei fizetöseböl benn lévén 4 flor ... ki fizetödet [uo.; Ks 102].

Sz. *1572:* Micsodás a Pakulár a' munkais ollyan volt [Backamadaras MT; Told. 37/44].

pakulárbunda pásztorsuba; cojoc de cioban; Schäferpelz. *1763:* A melly Juhai voltak ... Mányikának, azok közzül ... hatat, ugy hallattam magoktol a' Marsinánoktol, hogy töllek vette volna el ... Tudom aztis hogy egy alkalmatossággal azon Marsinánokat itten a' Záhi hátáron ...

egy darab fának le vagásán kapván, Pakulár Bundának valo bőrőket huzott töllek [Záh TA; Mk V. VII/1. 18]. *1785:* a Tolvajok ... a Sugyának egy Pakulár Bundájatis, Pokroczát, és vászon gunyaitis el vittek [Piskinc H; GyK]. *1829:* Tökés Gergely ... visel ... hoszszu Pakulár bundát [DLt 72 nyomt. kl].

pakulár-furulya pásztor-tilinkó; fluier ciobănesc; Hirtenflöte. *1710 k.:* Egy pakulár-furulya, s mellette egy szép leány dúdoló énekét nem haladja meg a király kápolnájának s minden kótás muzsikásinak kórusa [BÖn. 509].

pakulárgazda juhosgazda; oier; Schafhirt, Schäfer. *1803:* egy Csibi nevezetü Pákulár Inas az ő Pakulár Gazdáitol Fizetéséb(en) öt v(agy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek ... töllök lopottaknak megis bizonyitván ... ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. XVc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.].

pakulárház pásztorház; casă pentru ciobani; Schäferhaus. *1781:* A' ... hellyet, mellyre Guti Kristina Aszszony Pakulár Házat kezdet vala ... tsinálni, leeg elébb ... Guti Kristina Aszszony valami Hitván Juh kosarat tsináltatván reá, annál fogva fel fogni kezdette | A' kérdésben meg nevezett hellyet, mellyre Guti Kristina Aszszony ... Pakulár Házat kezdett vala tsinálni, ugy tudom, hogy tsak azon Ház tsinálásnál fogva kezdette inkább fel fogni [Perecsen Sz; IB. St. Bontzidai (50) jb vall.] | A' kérdésben forgo hellyet ... Néhai Guti Sándor uram fogta vólt fel ... most esztendeje pedig Guti Kristina Aszszony tsináltatott reá Pakulár Házat [uo.; IB. Kis Togyer (35) jb vall.].

pakulárinas juhászbojtár; ciobănaş, strungar; Schäfergehilfe. *1757:* ez előtt 30. Esztendővel Pakurár Inas vóltam a' Gróff Juhai mellett [Gyszm; DE 3 Demetrius Fejér (50) jb vall.]. *1803:* egy Csibi nevezetü Pákulár Inas az ő Pakulár Gazdáitol Fizetéséb(en) öt v(agy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek ... töllök lopottaknak megis bizonyitván ... ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. XVc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.].

pakulárkodik pásztorkodik, juhászkodik; a ciobăni, a sluji ca cioban; als Schäfer arbeiten. *1706:* Orsovan két Sellér inas Todor es Mark lak(na)k pakularkod(na)k [Orsova MT; Born. G. VII. 4]. *1725:* Draguss Dumitru, Gligorie és Andronie ... Mezo Szilváson lak(na)k és pakularkodnak [Füge SzD; BK. Motintyán Gligorie (36) vall.]. *1728:* Nyka Onya velem edgyüt paculárkodot [F.árpás F; TKI BB XIII/15 Andreas Ganamir (25) jb vall.]. *1765:* Néh: Muntyán János ... Karátsonfalván, Somosdon, és Csibán Pakurárkodott és Majorkodott ifiukorában mint vagus [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1773:* Vagyon ... egy óllyan Sóvágó is; ki nem nagyobb idejü 23 Esztendősnél, kinek az Apjais Sóvágó vólt ugyan de az Aknát nem frequentálta, hanem Pakurajkodott [Vizakna AF; JHb VIIIC Bethlen Miklós lev.]. *1777:* Gligor Turban Torda mellé menvén Pakulárkodni kevés idö hijján Esztendeig lakék vala [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28] | Nemes Arannyos Széken Sz Mihallyfalván Pakurarkodott és Majorkodott Moldován Gligorás [Klev.]. *1778:* Puskás Ilie ... az Nyárban Pakulárkodván ... A keze alol el veszett vagy hat darabb Bárány [Nagyida K; Told. 6]. *1781:* Furulyás Maphtyé ... Ertsebe Pakularkodott onnon haza jövén ugj ment alkalmatlankodni Ngtok(na)k [Esztény SzD; i.h.]. *1786:* A Juhokat ... egy Toma Mátjéj nevü Bátsnak adtam keze alá, ki még ez elöttis pakulárkodott a Nsgtok Juhai mellett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

pakulárkodó pásztorkodó; care slujeşte ca cioban; als Schäfer arbeitende(r). *1767/1781:* Magyaron Pakulárkado Gligort ... jol esmérem [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 115].

pakulárkozsók juhászsuba; cojoc de cioban; Schäferpelz. *1765:* ezen katona nékem vónya Filippnek egy jo Pakulár kosókomot, melly meg ért vólna 10 márjást el szaggatá [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 275].

pakulárkutya juhászkutya; cîine ciobănesc; Schäferhund. *1816:* Egy Marhapástor pakulár kutyával [Kresz, MParV 122 képaláírás Joseph Heimbucher Edlen v. Bikkessy egyik metszetén].

pakulárlegény juhászlegény; ciobănaş; Schäfergehilfe. *1753:* ugy törtenik ā dolog hogy az Isztina hellyet változtatniok kellett, és ā Pakulár legény mondotta néki hogy az üst lábot ... vinné a' más uj Isztinához [Hordó BN; SLt 24. J. 5 Grigore Ilyi (64) jb vall.]. *1762:* még ifju Legény koromban ... én Pakurar Legény lévén láttam ezek az Magos Martiak ezen Controversiában forgó darab hellynek egy részében valamelly malét vetettek [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6 Barburas Togyer (52) jb vall.].

pakulárné a pakulár felesége; soţie de cioban, ciobăniţă; Ehefrau des Schäfers. *1593:* Cathalin Azzoni, Keomiues Mihalne vallia: Az ferenczi Jstuan pakulariatol kerdem vala mint vagion az Maiorne nallok Keotelenbe[a], monda, am el hozta az roz kuruafi azzoni az giermeket, de nem tudom ha az diznonak attae vagi houa teotte ... Eztis tudom hogi az pakularne iót vala eczetert feierdi Balintnehoz [Kv; TJk V/1. 383. — [a]TA].

pakularoskodik pásztorkodik; a ciobăni, a sluji ca cioban; als Schäfer arbeiten. *1727:* ā Szekely uramek Háza mellet Pakularoskodot mostisot Pakularoskodik ā Fia [Kilyén Hsz; LLt]. *1761:* Muntyán Kretsun ... Tavaly itt(en) Zalaknán Roff Sándornál Pakularoskodván szomszedban lakott [Zalatna; Ks 113 Vegyes ir.]. *1768:* En öt esztendeje hogy ide házasodtam Bereczkbe, de az elöt is mind itt a Bereczkiek mellet Pakularoskodtam [Bereck Hsz; SzentkGy Flore Kosztán (30) zs vall. Jos. Szörtsei keze írása]. *1773:* Todorán János relictája Pál Kata pakularoskodik [Kászonjakabfva Cs; EMLt]. *1777:* a mig ... Férjem Turban járt Pakularoskodni ... az kapu felöl valo szegelet Bástyában ... estem meg ... Filep Antal Uramtol [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28]. *1801:* Puskas Stefan ... a Sombori Uraknál Pakularoskodott [Klev.].

pakulárság pásztorság; ciobănie, ciobănit; Schäferei. *1730:* Mikhazan[a] Commoralo, egy Moldvan alias Pakulár Péter nevü ola ember kihez, sok, fele praetensiojok leven Maros szeki Köszvenyesi bizonyos emberek(ne)k, mint hogy pakularsagaval ezen Köszvenyesi embereket szolgalta, juhokban, es azok(na)k gyülytemenyeben Karok ését, mely karok irant ... azon karosok Contentumat vettek [Berz. 12. 92/107. — [a]MT]. *1759:* két egy testvér, Alexa és Opra nevü Legények ennek elöttc igen régen valamely

nagy éhségben vagy háborúban Alsó Ilosváról[a] elszökvén, Hordóra mentenek és ottan pakulársága adván magukat, minekutánna fel nevelkedtenek ugy telepedtenek Hordora, kiknek posteritási volnának az mostani kérdésben forgó Kosbukék [Hordó BN; EM LII, 134. — [a]SzD]. *1804:* (Zuga Gora dominális bíró) Zuga Silippel a Tavaszszal egy Tehenit el Adatta oly Véggel, hogy gyalog Szeres Ember Légyen, és ez által Légyen Pakulár, és Pakulársága által, az Nevezett Bironak fölgyit trágyázza meg [Sóakna MT; Born. G. IX. 1. Kimpián Vaszilika (36) vall.].

pala lapokra váló kőzet; şist, ardezie; Schiefer. *1752:* Edgy Kályha fejér palával bé kent Kementze [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1753:* az ház Sövényből font szalmával fedett meg levén Tapasztva és palával fejéritett [Sajókeresztúr SzD; JHb XXIX/7]. *1792:* Hogy közel járunk, léplünk által Kréta (:ma Kándia:) szigetébe is. Ebben a' Mészpalának vagy fejér Palának igen jó neme teremvén, még régen a' Rómaiak deákul az helységről Krétá-nak nevezték [Eder, BenkőNyMunk. 162].

Hn. *1685/1689:* Pala szőlő között egj kűs keskenj szőlő pusztájában [Szentgerice MT; EHA]. *1717:* 4dik Berek vagjon a Vizen túl a felső Pala alatt [Polyán TA; JHb XVI/14]. *1753:* az Pala alatt valo Tanorok [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1767:* A Pala Kut teribe (sz) [Póka MT; EHA]. *1804:* a' Bogátban a' Pala kút oldalán az élen (k) [Bágyon TA; EHA]. *1807:* A Palakut terin (sz) [Póka MT; EHA]. *1836:* ugy nevezett pala közön [Mv; MvHn]. *1862:* A' pala mart főbe [Tarcsafva U; EHA]. *1884–1887:* Kováts palajánál (sz) [Etéd U; EHA].

pála kehelyfedő; aer, pocrovăţ; Kelchdeckel. *1672:* En azert mosta(n) nem küldhetek tobbet hanem ... 7. keszkenot oltarra ualokat ... egi keheljre ualo pállat [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1732:* (A templomban) találtunk ... edgj virággal veresselt bursat palaual edgjűtt | találtunk ... egj fekete pálát [Kóród KK; Ks 12. I]. *1751:* E szerint Vadnak a' Templóm Egygyetmásj ... 1 Kasula Veres arannyas matériából, anti pendiummal egy(gy)űt és Velum, Bursa 2, pálo (!) hasonlo 1 [Kóród KK; Ks 20/X].

palacium (ebédlő)terem; sală de mese; Speisesaal. *1592:* Mikor az Scholaban az nag' Palacziomat hiaztattúk attúnk 2 lnasnak sendel hordastol f — d 20 [Kv; Szám. 5/XIV. 29 Eppel Péter sp kezével]. *1599:* Az scola zúksegere vettünk harom kezepzereo lakatot, vgmint az portara, kapúra es az nagi palatiumra ... d 48 [Kv; i.h. 8/XVI. 21].

palack 1. hosszú nyakú (fém/üveg)edény; butelie; Flasche. *1570:* eo felsegewel megh kellene c(on)firmaltatny Az my Regy zabadsagunkat es zokasunkat Mellyet az Mathias kyral lewele Mond, Es az c(on)firmatioba Megh kellene specificalny, Mind hordot kwpat palazkot es egieb Edenth, hogy semmiwel Beh Neh hozna senky [Kv; TanJk V/3. 17b]. *1582:* Eg' palazkban Teoltcottem ... az vttra harom eytelt[a] p(ro) d. 9 [Kv; Szám. 3/VIII. 48. — [a]Bort]. *1595:* vala penig 1. pincze Took nallam, abban ... 4 palaszk vala [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1599:* Az kannagiarto legennek az Talra palazkra es az kannakra walo czimer fel mecziesteol attam d 28 [Kv; i.h. 8/XIII. 12 Szabó András sp kezével]. *1621:* Kannagiarto Janosal foldoztatta(m) meg az Varos pincze tokjahoz valo palazkokat fizettem nekj f —/35 [Kv; i.h. 15b/IX. 191]. *1730:* aszt Geczi Uramtol magatol hallattam az bepecsetlese után hogy monda en az palaczkamat üressen felejtettem volt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1754:* az palaczkadat viszá küldettem [Szászmáté SzD; Ks 18. CII Rácz Demeter lev.]. *1763:* Mányika Iuon meg rakván Palatzkakkal az által vetött tele Borral, ugy küldötte ... a' Fogadoba [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 39 Berhár Vonya (70) jb vall.]. *1793:* (A) nagy palatzkot sokszor tőltettem meg fáin borral [Koronka MT; Told.]. *1800:* hozattunk egy kupa bort, a' palatzkjakba [Torockó; Tlev. 5].

Vö az *ezüst-, fa-, kristály-, ón-, üvegpalack* címszóval.

Szk: ~ *takarni. 1681:* Palaczk takarny való Asztal keszkenő nro 6 [Utl] ✱ *aranyos ~. 1655:* egy fekete czont aranyas palatzk [Kv; RDL I. 29] ✱ *brassai ~. 1811:* vittenek el ... Egy fél ejteles szijas Brassai ónozatlan Palatzkot [DLt 629 nyomt. kl] ✱ *csehországi ~ → hatszegletes ~* ✱ *ejteles ~. 1622:* Jutna ... Janczinak ... Egi ejteles palazk d. 16 [Kv; RDL I. 15]. *1629:* Egy Eyteles palaszk [Kv; i.h. 143] ✱ *faolajos ~. 1681:* Egy Faolajos fedeletlen palaczk [Utl] ✱ *fedeles ~. 1714:* Pincetok, melljb(en) két fodeles Palaczk s ezüst orificiummal rósa formára fl. Hung. 10 [AH 45] ✱ *fedeletlen ~ → faolajos ~* ✱ *félejteles ~. 1648:* Kupas Peter ... adot egy fel eyteles palaczkot [Kv; ACJk 63b] ✱ *gömbölyeg ~. 1648:* Rosa eczetnek valo ghömbölygh palaszk nro. 9 [Porumbák F; UF I, 892]. *1655:* Ket egy forma Gömböliegh Palaczk No 2 [Kv; WassLt] ✱ *harmadfél ejteles ~. 1597:* Az 22 Noüember küldet harmat fel Eyteles palazkot az Cancelarius es Jo bort kerete Tölem az palazkot toltetem az pulaker Istwanall harmadt fel Eytell fyzetem d. 15 [Kv; Szám. 1/XVIII. 37] ✱ *háromdrettyeles ~. 1637/1639:* negj egj aranyú, magassab harom dreteljes palazkok [Kv; RDL I. 111] ✱ *három kupás ~. 1752:* mind a hárman a Pintzébe bé menvén, egy négy kupás Átalagatskát, és három kupás palatzkot, három hordot fel szakasztván, azokbol meg tőltettűk [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.] ✱ *hatszegletes ~. 1714:* Tizedik Pinczetok foglal magáb(an) hat szegletes Cseh Országi Palazkott 2 tőtt fl. Hung. 8 [AH 56] ✱ *lapos ~. 1648:* Apro lapos palaczk nro. 100 [Porumbák F; UF I, 892] ✱ *ónsutus ~. 1720:* Borviz sirbol tsinalt On sutus Palaczk [Sepsikőröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *srófos ~. 1728:* Hat szegű ejteles sorofos palaczk nro 1 [Málnás Hsz; SVJk]. *1760:* Edgy Serpentiny Kőből valo Strofos Palatzk [Mv; TGsz] ✱ *sutus ~. 1622:* Egj fél eytéles sutűs palazk [Kv; RDL I. 119]. *1680:* küldőt ... Sutus palaczkot tizen egyet [UF II, 393] ✱ *szegletes ~. 1730:* Ket Szegeletes Palaczk, edgyik Herbathaenek a' más Badiannak valo [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *szíjas ~. 1803:* egy Brassai szijas palatzk [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *üveges ~. 1683:* Egy üveges Palaczk sutuja eltört n. 1 [Gyf; Utl] ✱ *viaszos ~. 1683:* Egy Iskatulyáb(an) nyocz vijaszos palaczk [Utl]. *1736:* Mikor valaki az embereknek az nagyja útra ment ... paripán ment ... az vezetéken vagy szolgánál viaszas palaczk bor fejér czipó ... ösztövéres szalonna [MetTr 360–1].

Sz. *1736 u.:* Voltak olyan ejteles, félejteles üvegek is, az régi időkben, pinczetokban hozták Lengyelországból ... Baló Tamás ... nem tudván a rendit hogy kell innya belőle, csak szítta az üveg belső strófját, az alatt kiesik a feneke ... Monda Nemes János ... mondhatnók, ökör tudna palaczkból innya [MetTrCs 451].

2. vhány palacknyi; de un anumit număr de butelii; eine bestimmte Zahl von Flaschen. *1586:* Lwkachj Deak megien Lonara Kendj Sandor Vramhoz viszen ket palax maloszat kiert attam /96 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. *1591:* Kakas Andrasnetol harom palatzk Malosat Telttetet B. Vram f 2 // 20 [Kv; i.h. 5/I. 44]. *1594:* 2. palaszk szalat sert vit fel Gyalúban Wrunk ö fgenek kostolni valot [Kv; i.h. 6/III. 12]. *1704:* oda a német tisztek palack borokat kivivén, szép fehér cipókat osztogattak a kurucoknak, és a borral itatták őket [Kv; KvE 289 SzF]. *1730:* Géczi Uram ... egy palaczk bort töltetet az utra [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1763:* ide ád a koltsár egy palatzk bort hogy vigyem bé a házába [Betlensztmiklós KK; BKG Folnagj alias Kádár Mihály (64) jb vall.]. *1823–1830:* a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk [FogE 266].

3. puskaportartó; recipient pentru păstrat praful de puşcă; Schießpulvergefäß. *1605:* Az Bastiakon szakalosok mindenestwl vagion Numero 4 Szakalosokhoz ualo palazkok 16 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. *1653:* kisasszony-havában Báthori Sigmond is készülni kezde hogy a bassára reá mennyen. Érkezék azon közben Rudolphus császártól szép segitség, ugy mint gyalog és lovas német ... küldött vala ... valami aprószemü muskétákat is palaczkokkal együtt [ETA I, 43 NSz]. *1679:* volt egy pár polhakja ... egy pár karvas ... ezek is a tutor kezében maradnak az gyermek számára egy kard(d)al, lodinggal palaczkostól, mely palaczk fejér csontból való [Zágon Hsz; Barabás, SzO 381]. *1687:* Egy fejer bőrrel buritott ketszeres lodingot szyastol, palaczkostol es kulcsostol [Déva; Szer.].

Szk: *bölényszarvból csinált ~. 1648:* Mayszinon lako popa Lupul ... talala megh ... irnek mellette ... az elmult Eöszuel talalkozot hozza, mint marhas emberhez, egi Jonas neuö legin ... melliet megh fogadot Juhasznak ... egi Ejczaka ... egi io hozzu puskaiat ... hozza valo Belin Szarubol Czinalt palaszkiaval, el vit [Majszin Mm; BesztLt 82] ✱ *elefántcsontból való ~. 1736:* Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggő elefántcsontból való kis kerék palaczk, porozni való puskaporral teli [MetTr 370] ✱ *puskaporos ~. 1811:* vittenek el ... Egy poska poros palaczkat [DLt 629 nyomt. kl] ✱ *török puskapor-tartó ~. 1805:* Egy kis ezüst Török puska pór tartó Palaczk ezüstös Szijjával, a Novi Basáé volt [Mv; TGsz].

◇ **Szn.** *1740:* Palaczk Maria [Dés; Jk 538b].

palackbeli palackban való; din butelie; aus der Flasche. *1570:* Az Monostorwl valo palazkbely Bor hozast eo k. varoswl azonba hagyak mynt eleb volna [Kv; TanJk V/3. 16b].

palackcsináló palackkészítő; persoană care face butelii; Flaschenhersteller. *1591:* Monostor vczaban kywl az palazk chinalotol harom lab fatt ... d 83 [Kv; Szám. 5/X. 17].

palackdugó dop pentru butelie; Flaschenstöpsel. *1789:* Palatzk és Üveg Dugok 7 1/2 1b Rf [Mv; ConscrAp. 15].

palackféreg poloska; ploşniţă; Wanze. *1620 k.:* akár Memfist, akár Ninivét az Isten tetvekkel, palaszk férgekkel pusztította volt el, és most is annyi az tetü és palaszk féreg ott az város helyén, hogy sem ember, sem barom, semmiféle állat ott az város helyét az szörnyü férgektől meg nem lakhatja [BTN[2] 414]. *1733:* szalma suppokat kötvén, azokat meg Gyuitotta, az által akarta az emlitett Palatzk férgeket ki tisztitani [Kvh; HSzjP]. *1738:* rendeljenek kgtek oly jó szállást, a hol palaczkféreg ne legyen, mint tavaly [SzO VII, 391]. *1852:* A lelkem Anyám ... szegény az ágyában palatzkférget kapott [Kv; Pk 7].

palackfoldozás palackjavitás; repararea buteliei; Flaschenreparatur. *1591:* Palazk földozastoll attam f — d 14 [Kv; Szám. 5/VII. 9].

palackocska 1. kis palack; butelie mică; Fläschchen. *1730:* Egy szentelt Viznek valo Palaczkocska [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1755:* Fertályosnál kissebb kigyo köböl faragott fedél nélkül egy palaczkocska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152].

Szk: *hatszegletes ~. 1754:* Ezüst Portékai ... Hat szegeletes Palatzkotskát Lot 50 konting 2 [Nsz; Told. 19].

2. vhány palackocskányi; de un anumit număr de butelii mici; eine bestimmte Zahl von Fläschchen. *1759:* Dindár vram ... kéván pénzért egy butelia, vagy egy palatzkotska aszszu szőllő borát (!) [Déva; Ks 94. 24. 2].

3. löportartó; recipient pentru păstrat praful de puşcă; Schießpulvergefäß. *1714:* Egy körökös Kapszátskáb(an) foglaltatnak ... Porn(a)k való Palatzkotska fekete bőrrel boritott s meg aranjozott [AH 35]. *1759:* szállittasson el ... Egy kis puska por hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51].

palackos 1. löportartós; cu recipient pentru păstrat praful de puşcă; mit Schießpulvergefäß. *1676:* Egj kék posztós palaczkós Lóding [Kv; RDL I. 155a].

2. '?' **Hn.** *1838:* Az Ökörtilalmason a' Palatzkosban (sz) [Torda; EHA]. *1846:* Az ökör tilalmasan, a palatzkos tetőn (sz) [uo.; EHA].

palacksutu palacktok; toc de butelie; Flaschenbehälter. *1648:* Egj palaczk sutu czinalo czifra kerek jdegh iar rayta, ket vas karika, egj vas tenghely benne ... egy sotu czialo vas agas, mellyen az cziga forogh[a] [Porumbák F; UF I, 903. — [a]Az üvegcsürben].

palacktartó palacktok; toc de butelie; Flaschenbehälter. *1737:* Bor hüttőbe való palaczk tartó [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

palacktok toc de butelie; Flaschenbehälter. *1567:* w felseghe kegyelmethektol Jo Newen Veotthe az Malosath ugyan wtban thalalthak w felsegeth vele azerth Myndyarasth az palachk tokokath meg nem keldhetem de Myhelen w felseghe wyzza ther feyer warra azonnal megh wresethethem [BesztLt 91 Wronk w felsege hopp Mesthere Pokay Jakabh Thymar Gergel beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1573:* varga fabian Azt vallia hogi ... Megen volt az Kanna larto lanos haza eleot be zollytia az hazba, Mwtat neky egi palazktokot [Kv; TJk III/3. 152].

palacsinta plăcintă; Eierkuchen, Palatschinke. *1652:* Buxa Jstvan ... akar mi fele ételtel akar Palaczintaval akar mjvel kinalta az Felseget (!) azt mondta az aldot eledelnek Bálmos(na)k szarjck bele edgje megh az eö Taczko Gyermekivel [Böd SzD; BK]. *1741:* Szirb Mihály Falunkba jött ... az szegeny Aszszony jol is tartotta palacsintákkal, de

mind ezzel nem gondolván más felöl neki került, minden egész egett borát Contro bondalta [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1759:* én is haza érkezvén palacsintát akarván sütni után menék, s hát éppen akkor sült edgj palacsinta a kövön [Hszj *palacsinta-sütö-kö* al.]. *1808:* Esmérem a Hegy Farki Nyékuláj Molnárt ... Palatsintát és Kürtös Kalátsat tudam hogy eleget sütettek de kikkel vendégeskedte fel nem tudom [Sóakna/F.oroszfalu MT; Born. G. IX. 3].

palacsintaforgató palacsinta forgatásra használt; de/pentru întors plăcintele (la copt); Eierkuchenwender *1789:* Vas Szerszámok ... 1. abárlo villa Rf — xr 3 ... 1 Palatsinta forgato laposs kalán Rft — xr 3 [Mv; ConscrAp. 4].

palacsinta-forma palacsintaszerü; ca o plăcintă, de forma unei plăcinte; Eierkuchenförmig. *1724:* Vagjon más palatsinta forma fö kötö [Kál MT; Berz. 15. XXIX/4].

palacsintasütö I. *mn* palacsinta sütésére való; de/pentru copt plăcinte; zum Eierkuchenbacken. **Szk:** ~ *serpenyö. 1693:* Mihoknak ... Egy palatsinta sütö serpenyö [Ne; DobLev. I/38. 10]. *1754:* Placsinta sütö Serpenyö 1 [O.kocsárd KK; Ks 84]. *1755:* Placsinta sütö nagy Serpenö [Batiz H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. *1758:* Palatsinta Sütö Serpenyö [Csapó KK; Berz. 1. 21/14]. *1768:* Palatsinta Sütö Serpenyö 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1810:* Egy palatsínta sütö Serpenyö ... xr 41 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 3]. *1833:* Platsinta sütö serpenyö egy [Katona K; Ks 73/55] ✱ ~ *vas. 1788:* Platsínta sütö vas égy, régítske [Mv; TSb 47]. *1797:* Egy platsinta sütö vas Dr. 64 [DobLev. IV/775]. *1816:* Egy palatsinta sütö vas [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ ~ *vas-serpenyö. 1849:* Egy nagyobb és égy kisebb, s más közepsö platsinta sütö vas serpenyök [Somkerék SzD; Ks 73/55].

II. *fn* palacsintasütö edény; tigaie; Pfanne. *1676:* Egj kisded üst, egj palacsinta sütö [Torda; IB VI. 225/20]. *1679:* Romladozot Palacsinta Sutö réz nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. *1748:* Sörpenyö Patsinta (!) Sütö 2 [Vargyas U; CsS]. *1751:* 1 Placsinta Sütö [Kv; Pk 6]. *1756:* Platsinta Sütö 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 25]. *1790:* Egy Platsinta Sütö [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy.]. *1800:* (Adtunk) egy Platsinta Sütött nagyott M. Flor. 8 Pénz 16 [Torockó; TLev. 5]. *1802:* Egy palatsinta Sütö [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. *1816:* Konyhába találtatott Vas Eszközök ... Platsinta Sütö ... 33 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1836:* egy platsinta sütö [Mezöszakáll TA; TGsz 59]. *1841:* Egy Palatsinta sütö [Kv; SL]. *1842:* Platsinta sütö egy [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1851:* el vitt ... a' háztol ... egy palatsinta sütöt [Dés; DLt 2284].

Szk: *réz* ~. *1656:* Egy Ket fogantoju rez palatsnita (!) Süteö [Doboka; Mk Inv. 16]. *1677:* Egy réz palaczinta sütö v(a)l(e)t — f — // 24 [Kv; RDL I. 155b].

palakö pala, lapokra váló közet; şist, ardezie; Schiefer. *1736:* az egész ... alkotvány[a] kövei közöt is, sok rosz, tsak majd pala kö vagyon [Sárpatak MT; CU. — [a]Ti. az árnyékszék]. *1767:* pala köböl rakott ... Udvarház [Mezöbodon TA; Torma].

Hn. *1661:* az Pala kö haton (sz) [Bádok K; BHn 23].

palamár hajókötél; pălămar, odgon, parîmă; Schiffstau. *1825:* Azon Királyi Sos Hajok(na)k 's Hajokbéli Requisitumoknak ... neme és Száma ... nagy Kormány ... Evedző lapát ... Csákja Rud ... Csákja Rudhoz valo vas ... Palamár [JHb Jósika János föispán ir. 215].

palánk 1. deszka/léckerítés; ulucă, zăplaz; Bretter/Plankenzaun. *1589:* Mykoron Az estalokat, es Palankokat el keztük volt, Chynalnya. Chinaltattam Az Kapura 2 Sarkat pantostol [Kv; Szám. 4/XII. 15]. *1590:* Az Palankot meg Heaztattam zerzottem meg az Alchiokal p(ro) f. 3 d. 50 [Kv; i.h. 4/XVII. 10]. *1597:* az Desy Erdeön, vaghassatok palanknak, es egyeb epeöletnek ualo fat [Gyf; DLt 239]. *1623:* Az Vduar Vduarhaz, es az kertt keörüll valo palankott sendeleztesse es tapaztassa megh ne rotthagion ell Jdeö eleott az esseo myat [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1647:* Az palankon kwl egy szalmas Swteo haz [M.királyfva KK; BK 48/18]. *1648:* az Gialai Vduarbiro hordatta palanknak az erdeot [M.nagygorbó K; JHbK L. 12]. *1669:* Ezen derek hazoktol fogva az Uj süteö hazigh vagjon az kert el keritve, palankal ... az palank sindelyes [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1685 e.:* Ezen istállotul fogva által az Udvaron ... palankkal el vagyon rekesztve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. *1726:* egy darab dibdáb palánk égy részin az udvarnak [Vajdasztián MT; JHb IX/5]. *1778:* az ároknak Sályi felöl lévö részében tart Földes Aszszonyom ö Nga is egy darabotska hellyet, mellyet ... palánkal bé is kerittetett [Mezöméhes TA; WassLt].

Szk: ~*ba vétetett. 1778:* azon palánkban vétetett hellyet nyerte meg ... azon Fatens Földes Ur(am) ö Nga ... ide valo György nevezetü Jobbágyától [Mezöméhes TA; WassLt Perpelitze Pável (36) jb vall.] ✱ *tapaszos* ~. *1648:* Bal kézfeleöll sendelyes tapaszos palánkal környül veve az udvar [Komána F; UF I, 924] ✱ *zsindelyes* ~. *1637:* Azon tyukasz hazatt keöreös keörwl sasokban szely deszkakbol rott sendelyes palankal kerittetek [Fog.; UF I, 421]. *1647:* Az Udvarhaz keorwl felig sendelyes palank vagion, fele mégh seoüeny [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1692:* ezen Udvarhaz ... Borona fábol való Sendelyes Palankkal vagyon keritve [Mezöbodon TA; BK].

2. település/vár védöfala; palisadă, palancă; Festungsmauer. *1565:* Onnét elindittá népét Svender Lázár Szakmár alá. Ebben lön híre Báthori Istvánnak, és meg gyüjtatá a város körül való palánkot s mind megégeté [ETA I, 22 BS]. *1619:* teljességgel el vala végezve Gáspár vajda által ... hogy az hajdúk 15 palánkját levonják [BTN[2] 309]. *1647:* Onnat az Vár elöt valo kapura jutvan melj ket fele nylo hejazatos, körül az hid veghe fel allo palankal be czinalva ... azon kapun öregh merö retez, egy Lakat rajta [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1653:* A bassa ö maga Tergovistyában volt és ott egy várat csináltatott palánkkal, melyet megfontak, tapasztottak és földel megtöltöttek volt a törökök | Ebben az 1612-k eszetendöben a György deák bíróságában kezdék fonni a palánkot és tapasztani; a mely palánk annak a kőfalnak a helyén vala, mely mostan már ott vagyon, a kőfal. Azelőtt kétszeres, földel töltetett palánkot és bástyákat csináltunk vala [ETA I, 43, 111]. *1657:* az várasnak derék kapujára magam mentem az fizetett hadakkal ... vittük az kapunak az nagy gerendákat, kikkel az város kapuját bérontók, túl az hajdúk is bévágták az palánkot [KemÖn. 260]. *1662:* Aranyasmedgyesnek várasát és vára elöt való külsö palánkját is mind fölégette ... vala [SKr 659]. *1669:* Jött a budai vezér követe hozzánk a váradiakkal együtt a Sebesvár alatt való palánknak elrontásáért [AMN 146]. *1671:* Mivel Dés mezö város lévén nem bá-

torságos ... ott valo lakások ... Végeztetett hogy jó erős palánkal környül vétessék [CC 82]. *1681:* Drabant ház. Az Palánk nagi kapujan bé jövén, bal kéz felöl à kapu félen vagyon [Vh; VhU 506].

palánkbástya védőfal bástyája; bastion de palisadă; Bastion der Festungsmauer. *1662:* (Jenő várának) külső palánkbástyáit kőbástyákra fundálta vala [SKr 300].

palánkfa kerítésfa/karó; stîlp de gard; Zaunpfahl. *1618:* Szamos Uyuari hazunknak eppittetęse feleol nem akaruan el feletkezni, miuel hozza tartozo Jozaginkba(n) elégedendeo palank fanak szeret Nem tetethettiwk; Inthiwk kegdet, hogy az Zent Benedekj erdeobeol engedgien kęt szaz igen szep igienes temerdek hoszu szál palank fát vagatni arra rendeltetet Emberwnknek [Ks 38. l. 31 Bethlen Gábor özv. Kolonics Boldizsárné Keresztúri Katához]. *1623:* Jrtunk keöhalmi es Senkzekj kiraly biranknakjs hogy valamy keth keth zaz zall fatt hatt eölny es 4 arazny palank fakott vitessenek [BGU 120]. *1656:* Ezen vad kért az kovacz haznal valo pataktol fogva körös körnjül el kezdven az reghi jstalok eleött valo filegoriaigh, sasfak köziben sendeli hejazatt alatt rako boronakbol allo palankfa kerites [Fog.; UF II, 143]. *1734:* Az Udvar kapun belöll az Sarkánál egj palankfábol csinalt Sendelyes méhes kert [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.].

palánkkapu kerítéskapu; poartă de gard; Zauntor. *1644:* az mideöre onnat az szasz giermek el mene ot leskeödek mind az Ouari Istua(n) Uram hazanal levő Palank kapunal [Mv; MvLt 291. 416a]. *1677/1678:* Czinaltatam az varbelj palank kapura felso szarkat d 45 [Mv; MRLt].

palánkkaró kerítésfa/karó; stîlp de gard; Zaunpfahl. *1662:* a törést pedig, hogy az elöljárók felépítetlen hagyni hasznosnak nem ítílnék, csakhamar a feles néppel palánkarókkal sűrűen általállattatván s földtöltéssel belöl jól megerősíttetvén, míg a fejedelem a tisztek állapatját rendben állattatná, egy gyalog hadnagyot száz gyaloggal hagyván benne, hogy a holttesteknek a váron kívül mindjárt egy nagy vermet ássanak ... megparancsoltatott vala [SKr 232].

palánkkerítés védőkerítés/fal; palisadă, palancă; Schutzzaun. *1653:* az elmult napokban ... a tatár, kurtán és a szászok itt a város körül a falukat mind ... felperselték vala; a városnak is egy úttal néki indulának a hidon ... Akkor még a palánk-kerités vala, a hol most a kőfal vagyon immár csinálva [ETA I, 116 NSz]. *1662:* hajdon is a városnak[a] ezen része azon kőbástyáktól fogva a várig erős palánkkerítésben tartatott, hanem a a békességes időkben a gondviseletlenség miatt hagyták elpusztulni [SKr 418. — [a]Váradnak].

palánkkert, palántkert (deszka)kerítés; gard, palancă; (Bretter) Zaun. A. *1706:* Miklosvaron ... vagyon tisztesseges udvarhaz körüllotte valo palank kert romladozott [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1750:* Ezen Csürkertyek egy része Fenyö deszkával Cserefa Sass fákba Csinált Sendellyel fedett Palánk kertel a több része közönséges gyalog kertel vagyon körül véve [Papolc Hsz; Hr]. *1761:* Az Vdvarház ... vagjon ... egy ideig még megszolgálhato palánk kert között [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 37]. *1768:* Ezen vicinálttt Curianak also részit vészi környül közép szerű Sövényből fontt és Támaszokkal meg erősitettett Lészás vagy fedeles kert, az Udvar kapun pedig fejül ... meg rongyallat Dölő félbe állo Palán kert [O.kocsárd KK; Ks 74. 56]. *1772:* az Ház szegeletitöl fogva az Palank kertig rakott nyárfa Borona kert vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1789:* Az ujj Palánk kertben fenjö Gerenda Nro 50 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2]. *1794:* Bé menvén az Udvarba ... nap nyugotra vagyon kilencz Sas-fákba rakott és fedél nélkült valo romladozott és Sorvadt palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1808:* vagyon egy hat Tölgyfa Sasfák közzé rakott és mindoszve ... harmintz égy és fél szál viseltes fenyő deszkákat magába foglalo kollát vagy is Palánkkert fedelesen [Gyula K; Szentk.]. *1822:* A' Csüres kert, és az Udvarház megett ki nyulo nagy gyűmöltsös ... az uttza felöl 5 tábla tölgyfa sasok közzé rakott palankkertel Rft 800 [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 8a].

B. *1584:* se(m) eo maganak sem Jobagianak chyak egy palanth kertyt sem tudo(m) hogy azo(n) alol leot wolna [Csapó KK; JHb XX/45]. *1600:* Az melj kett Ember segittet megh chinalnom az palant kertett Attam nekik d. 12 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1625:* ser feozeo hellie s palant kerti ott uolt albert Lorinczneck [Bikfva U; UszT 164a]. *1629:* ugy mutata megh az fogoly az palant kert teöueben, es nagy Istua(n) ugi veve fel az lakatot [Mv; MvLt 290, 144a]. *1744:* M. Madarason egy hétig dolgoztam a' palánt kerten [Sárpatak MT; BKG Fr. Asztalos (40) col. vall.]. *1797:* az Udvarba bé-menvén, balra vagyon egy sor palánt kert [Ajton K; CU IX. 238–9]. *1833:* egy rettenetes Szélvész ... palánt kerteket el döjtötte [Marosludas TA; Kf]. *1852:* Két láb cserefa sasokon állo, és fenyő deszkákbol épült palánt kert, még használhato állapotban [Marosfelfalu MT; DE 4].

palánkocska deszkakerítésecske; zăplaz mic; Bretterzäunchen. *1676:* Ezen udvarnak ... bik fa kapuja és kétt felöl az kapu mellett tölgy fa sas fakban fenyü gerendakkal fel rott kétt darab palankocska desz<ka> fedel alatt [Fog.; UF II, 748].

palánkos bekertelt; îngrădit, împrejmuit cu gard; eingezäunt. *1680:* Ezen kert(ne)k penigh nap nyugat es nap kellet felöl valo resze sendellyes palankos, delröl penigh támoszos erös leszas kertel vagyon él foglalva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 10]. *1778:* bir egy darabotska hellyet Mlgs Maráné Aszszonyo(m), mellyet a' mint látom az idén palánkban is vétetett ... azon palánkos helly mind az Tit. Aszszony részire biratott az elött is [Mezőméhes TA; WassLt Tegedár Dumitru (60) zs vall.].

palánkos kert palánkkerítés; gard, palancă; Bretter/Plankenzaun. *1632:* Por teöreö malom ... keöreös keörniwl Palankas sindeljes kertel be keritve, eöregh dezkas kapuia [Betlen F; UC 14/38. 98].

palánkoszlop kerítéskaró; stîlp de gard; Zaunpfahl. *1794:* A kapu oszlop fái és palánk oszlopainak gödrei ki ásásáért és a' kapu Fel-emelése Rf 2 [Déva; Ks 73. IV. 10].

palánktámasz kerítésoszlop; stîlp de gard; Zaunpfahl. *1647:* Az kapun belcol, egy Tyuknak, Ludnak valo s almas Ool; Boronabol rott. Mellette egy rakas Palank Tamaszoknak valo teolgy fa No 39. darab [Megykerék AF; BK 48/16].

palánt 1. magról nevelt fiatal növény; răsad; Setzling, Pflänzling. *1585:* Hagio Andras fedet volt megh zalmaual Seowent Zep Miklosne kertibe, kireól megh zolitotta volt Zep Miklosne, De bekesegnek okayert Zep Miklosne minket be hiüa zep emberseggel, hogy megh lassuk ha teotte kart vagy Nem a' palantba(n) [Kv; TJk IV/1.499]. *1588:* Ecczer esmeg hazamnal kertemben kapoztat palanthoth vltetek vala Jwta oda Pascha vayda [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. *1591:* ez az en peresem ... ezt chielekette en raytam kapoztat akartam plantalny ott farkas lakan Seczy Lukaczy eoreoksegebe(n) ky enneke(m) masik apam volt ott az pala(n)tott ky szette kezembe(n) ott megh fogott es ereosse(n) taszigalt [UszT]. *1600:* Veottem kapoztanak valo palántott heted fęl szaz szalat f 1 d 14 [Kv; Szám. 9/XII. 68 Igyarto Simon isp. m. kezével]. *1604:* Affelett az minth teórúenj keozzel fogiak zembe egymast ... azzal hogy el plantalt palantiat tepte kj | Engemet hittak wala el welók az warosiak hogi fel keresswk az falun az lopot palantot | az fel peressek kerestek 10 forint kart rajtok palantioknak el lopasaert [UszT 20/129, 20/316, 20/320]. *1652:* Káposztás kert, vagyon egy négy szegre font kaposztás, avatag sövenyeo, leszas kert, egyik oldalán vagyon egy széles ajto hely sövénnyel be fonva, most palant van bele ültetve [Görgény MT; Törzs]. *1688:* Ezen kertnek egy darab resze el vagyon rekesztve kaposztas kert(ne)k, mely tele van rakva palantal [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. *1751:* az hol ollyan helly találtatott rajta ... a kinek tettzet palántat vetett beléje [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18]. *1761:* A Palántyát, és Veteménnyit pedig gyakor izben ki szaggatták, és a' Mezőn Tiz Kalangya buzáját ... széjjel hánták [Szászsztiván KK; BK. Laurentius Kólcsár (68) jb vall.].

2. új telepítésű szőlő; plantaţie viticolă tînără; junge Weinplantage. **Hn.** *1785:* Hunyadi palánt (szö) [Tasnád Sz; EHA]. *1805:* a' Kondito és Nagy Palánt nevezet alatt lévő Allodiális Szőllők [uo.; EHA]. *1812:* az ugy nevezett Nagy Palánt Szőlőjibe [uo.; EHA].

Vö. a *plánta* címszóval

palántál l. plántál

palántkert l. palánkkert

palántli (díszes) pánt; panglică (împodobită); (geschmücktes) Band. *1788:* Csös és Kása győngyős drotos Palántli, hozzá valo kar kötő Mászli Párta, és 3. fülbe valo [Mv; TSb 47].

palántmag palántának való mag; seminţe pentru răsaduri; Setzlingsame. *1587:* Veöttem palant magott oda ala d. 13 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp. m. kezével]. *1600:* Veottem volt az Tauazzal palant Magott Niolcz lotot ... f 1 d 28 [Kv; i.h. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1656:* Egy keves veres hagyma magh, palank maghis [Fog.; UF II, 177]. *1683:* egj sacskob(an) Dinnye mag. egjb(en) Palánt mag [Utl]. *1716:* Somodi Ur(am) valob(an) kevés palánt magot küldöt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1735:* Palánt mag egy Zacskóba [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

palántszál palánt; răsad; Setzling. *1702:* az Veteményes kert ... Kaposzta fôre menendő palant szál nro 1900 [O.brettye H; Born. XIX. 4. 9].

palántszőlő új telepítésű szőlő; plantaţie viticolă tînără; junge Weinplantage. *1712:* Bányai István testalt egy szőlőt Prédikatorok szamara, hogy magok miveltessék, vagjon a' Szoár hegjen. Ugjan ott levő Palánt szölejét testálta a' Schola Mesternek [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. *1753:* egy uj fogás vagyis palánt Szőlője [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs.]. *1784:* fogadtam Vintzellérnek, Somlyó Mezö Várossában Lako Tulokdi János Ö klmét ... tartozik ö klme, az öszszel vett Palánt Szöllőt is Maga, kellete koránt, ki-nyitni, vagy nyittatni, meg metzeni, karózni, homlitani, köttetni, háromszor mindenütt meg kapálni, szüreten jelen lenni és illendőképen el fedni [Somlyó Sz; IB]. *1791:* A Györtelki Vintzeller èppen ma volt itt ... kétszer meg kapáltatta azon palánt szöllöt azért 2 Mforintot kér [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1814:* Az Udvarház háta meget vagyon égy darabotska Palánt Szöllö [Septér K; BetLt 3]. *1816:* Vagyon a' Nagy Hegyen egy kis Palánt szőlője [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/30].

Hn. *1677:* az Palant szólo (sz) [Somlyó Sz; EHA]. *1768:* A Palánt szöllőb(en) (szö) [Sarmaság Sz; EHA].

palás palát tartalmazó; şistos; Schiefer enthaltend. *1745:* valamely Palás helynél az uton által menvén [Nagyida K; Told. 9]. *1824:* Letzkébe fel járo szánto ... ki a' palás martig [Eted U; EHA]. *XIX. sz. köz.:* A mi Határunk ... a Havasunk torkában esik, földünk Hideg, kőves, agyagos, motsáros, palás Hegyes, oldalos, Kuhar, hellyen hellyen Marhalegelöre is elégtelen [Usz; Pf].

Hn. *1712:* az Palás kutnál (sz) [Mezőbodon TA; EHA]. *1746:* a Palaskutan innen (sz) [uo.; JHb XI/29]. *1758/1798:* A' Palas kúton alól (sz) [Szentbenedek AF; EHA]. *1792:* A' Palás kút árka mellett (sz) [Márkod MT; MMatr. 453]. *1799:* a Palás kuton felyül (e) [Mezőbodon TA; EHA]. *1802:* Palás Hegyben (szö) [Fületelke KK; EHA].

palást 1. manta, mantie; Mantel. *1568:* Anna Consors demetri nagy Jur(ata) fassa e(st) Az Pyachrol haza mentembe elöl talam (!) az porozlonet es egy palastot vîzen vala [Kv; TJk III/1. 153]. *1573:* Magdolna Molnar Andrasne ... vallia ... Adot ... rezebe egi scarlat Zoknyat es egy zeold palastot vegik (!) arany partas volt [Kv; TJk III/3. 193]. *1591:* Zaz Marton ... vallia ... Theleki Jstuanne, es Leorincz deakne ... hozanak egi vegh hernacot hozzam, es en ket palastot czinalek beleolle az ket Azzonnak [Kv; TJk V/1. 92]. *1625:* az edes aniamtol sebe giörgynetol marat ... egy szederies palast, mely megh ert uolna f. 9 [UszT 8a]. *1652:* Adot eö kegme Palastotis egy fekete-viragos barsoni Mercón Nestel berlet [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. *1668:* tudom azt hogy Sandor Istuannenak elegendő ruhaztya (!) vala mikor hozak szoknyai Palastya asztal fedele mindene elegendő [Szentsimon Cs; CsALt F. 27. I/27 Benkes Peterne Katalin (64) pp vall.]. *1673:* Egj rosz fekete palást roka mallal bellet [Marossztkirály AF; IB]. *1677:* vettem ... Pannusnak ... szelyes elegyes aranos Czipket az palastra [Beszt.; Törzs]. *1714:* Fél Selymes Materiabul valo Aszszonyi ember fekete Palastya, körül nyusztal prémezett belöl kozönséges Nyestel béllett, alul viseltes fekete Csipkével f.h. 40 | Kalasz formara varrott fekete Seljem(m)el egjelitett Palasthoz való viragok N 3 fl Hung. 6. Sok szinü Viragokkal elegjitett Csipke Pallasthoz valo No. 1 fl Hung. 14 [AH I, 29]. *1809:* Az Ifiu Groffne veres Palastyának fejer Nyullal valo bérelése és Munka 17 Rf [Kv; TKhf]. *1836:* Fejér nép Köntősök ... Egy fekete tafota köpenyeg, vagy is Palást [Kv; Pk 3].

Szk: *általtördeléses ~. 1611:* Egy altal teordeleses palastra valo kapocz, Twrkeses gieongieos dupletos mind az alja, mind az oldala ... f 22 d [Kv; RDL I. 88] ✱ *baraszlai ~. 1570:* Cathalin Dancz Palne, Ezt vallya hogy Az eo Eoche vette volt az Markos Antal hwgat orsoliat, Es Mykor Immar az Menegzeore kezwlnenek, Megien oda ez vallo Eochehez Az lean Mattkajat Latogatny volt Rayta egy Barazlay palast [Kv; TJk III/2. 136c] ✱ *bársonyprémes ~. 1635:* az kis Leanykat ... hallotta(m) hogy mondgia vala, hogy eo vehetne Barsony premes pálástot [Mv; MvLt 291. 42b]. *1640:* Egi fekete igen jo kisniczer Barsoni premes palast [Kv; RDL I. 123] ✱ *brassai ~. 1708:* Egy Berletlen Virãgos Fekete Brassay palast [LLt Fasc. 115] ✱ *ezüstkapcsos ~. 1647:* az Captiva ... lopot volt egy ezwst kapoczios palastot [Kv; TJk VIII/4. 443] ✱ *fésülködő ~. 1793:* egy füsűlkodö palást [Mv; KCsl 5] ✱ *fodorfátyol ~. 1766:* Egy fodor fátyol Palást [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.] ✱ *fodorigler ~. 1627:* Egy fekethe fodor Igler palast f 10 [Kv; RDL I. 134]. *1634:* az Annyak ... ket Palast között egi hernacz palast es egi fodor igler Palast között Valaztast hagia lenni [Mv; MvLt 291. 23a] ✱ *kapcsos ~ → kisnicer ~* ✱ *kisnicer ~. 1637:* Kis Katanak penigh veott az Annya Egy Gyeongjös Partat és egy kisniczer Palastot, melyen vagyon egy 15 nehezekes Ezüst bokor kapocs ... az gyeongyeös Parta, es az kapcsos palast egyutt teszen f 39 [Kv; RDL I. 24] ✱ *landis ~. 1615:* Soffikanak Jutot Egj fekete londis palast f 10 [Kv; RDL I. 97] ✱ *nyári ~. 1648:* Fekete viragos Barsony nyary palast fekete boytos Barsonyal bellet [Mk Kapi Krisztina kel.]. *1652:* Adot eö kgme ... egy Niari Palastot [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. *1674:* Vagyon ... egy fekete bárson, Nyári palást [Beszt.; WassLt 72/6]. *1681:* Egy fekete bársony virágos nyári palást narancs szin bojtos bársonnyal bellelve fejér Ezüst öt rend Csipke rajta [Utl]. *1736:* Az öreg rend asszonyok fekete selyem biborból csinált nyári palástot viseltenek [MetTr 343] ✱ *nyestes ~. 1700:* egy Nestes kűs Palastot is láttam [Zágon Hsz; HSzjP Andreas Konda de Zágon (33) pp vall.] ✱ *nyuszthát-elejű ~. 1723:* Fekete bársony nuszt hát elejü palást egy rend széles elegjes kötés rajta [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *nyusztos ~. 1704:* Körtvélyesi uram azt is megbeszélé a generálnak, hogy azmely szép nyusztos palástját Kolosvárról elhozatta volt, most Kornis Zsigmond uram azt ott látta, hogy Pekriné asszonyomhoz küldötte egy inasa által [WIN I, 266]. *1705:* A másik ládában találtatott ... egy nyusztos palást, öt rend ezüst csipke rajta [i.h. 561] ✱ *rázsaposztó ~. 1682/1687:* Attam Egi fekete Rasa Poszto Uy Palastott, harom rend Zöld barsoni Prem az elein, es Ueres Bagaziaual berlett az Eleie [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ *szőr-kanavász ~. 1687:* Egy viseltes ször kanavácz fekete palástot [Déva; Szer.] ✱ *téli ~. 1736:* útra menvén mellyre valóra palástot vettenek fel; az téli palást penig, kinek mint volt tehetsége, úgy béreltette ki nuszttal, ki nesttel, ki petymettel [MetTr 343] ✱ *vatirozott ~. 1816:* Vatirozott Fekete Palást ... Rf xr [Kv; Born. IV. 41]. *1825:* Egy ujj egèsz 'sellyem béllésü vatérozott palást [RLt] ✱ *virágos ~. 1681:* Egy fekete viragos palást négy rend szeles arany Csipke rajta nuszt háttal az Eleje, az hata lábbal nyakkal béllelve [Utl].

Vö az *atlac-, bársony-, bibor-, csemelet-, gyolcs-, hernác-, perpeta-, selyem-, tafota-* és *tercenella-palást* cimszóval

2. (protestáns) papi palást; haină lungă/un fel de mantie purtată de preoţii reformaţi; Talar (bei den Protestanten). *1823–1830:* Én osztán virradat felé ... tanultam a Kis Gergely agendájából az esketés módját, s ennyi tudománnyal és oly bátran állattam elé esketni, hogy az agendát a kaputom zsebibe tettem a palást alá, hogy ha hirtelen megszorulok, hamar elévehessem | Egyszer 12 órakor felkeres Zabolai, felvételi palástomat, s eléállít az esketésre az ház közepében [FogE 279–80, 302].

Szk: *kerek ~. 1823–1830:* Régen parókában, kurta német nadrágban jártanak ... ha csak felállott is kerek palástjával, porozott fövel a prédikálószékbe, mint az orákulumot, úgy hallgatták [FogE 213].

3. egyetemi tanári/doktori palást; robă; Robe. *1671:* Die 12 Octobris Doctoráltak égy Déákot az Jusban, et solennit(er)in choro Templi majoris kappázták ... palástot ad(na)k réa az also Cathedrátol fel szolitván az Professor maga mellé, ott vetkezteti, öltözteti ... Arany lánczat vetvén az nyakáb(a) ... és egy arany gyűrövel meg ajándékozzák [PatN 50a]. *1823–1830:* (A temetésen) elöl mentek az akadémia muzsikusai muzsikálva, azután a deákok többnyire fekete öltözetben, osztán fakultások szerént a professzorok a magok fakultások szerént való palástban és süvegben [FogE 243].

4. királyi palást; mantie împărătească; Königsmantel. *1653:* Nem sok napok mulva a posoni koronatartó-helyet is megadták, és a koronát alához Bethlen fejedelemnek. Melyet — csak magában lévén némelyekkel — önnön maga a fejébe tett ... és a palástot magára vette ... és a pálczát kezébe vette [ETA I, 123 NSz].

5. *~ul* panyókára vetve; luat pe umeri; umgehängt, um die Schultern geworfen. *1722:* találkozám szemben Deési Laszlo Urammal, kiis akkor jütt ki az Hazbol es palástul vala az mente rajta [Hosszúaszó KK; Szentk. Paulus Hoszszupataki (40) jb vall.].

6. *átv* mentség; scuză, justificare; Entschuldigung, Rechtfertigung. *1657:* De mégis mivel nem mindeneknek eshetett kedvek szerént, ahhoz képest Bethlen Gábornak azirántvaló cselekedetit is sokan kárhoztatják: nem is voltak vétek nélkül némely ő dolgai is, de annak mégis valami palástja láttatott lenni, úgymint az szükség [KemÖn. 33]. *1676:* ezen rettenetes vice tisztnek contumaciáját, intimálja urunknak ... Ez, Uram, minden palást nélkült való oppositio [TML VII, 284 Mikes Kelemen Bethlen Farkashoz és Teleki Mihályhoz].

Szk: *~ot keres magának* mentegetőzik. *1632:* Mathe Vaidanak ... abbeli czelekedetit rès szèrent my nekünk, es resz szerent Aboza Passanak eö Naganak tulaidonittottak, es magha mentsegere az my nevünkel kereset palastot maghanak [KJ] ✱ *~ul tart. 1677:* ha kiknek jobbágybol állo személyek csak here modon élnének, s' lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környül, és csak palástul tartanák a' jobbágyságnak, avagy hadi s' egyéb külsö szolgálatnak kerülésére az Egyházi nevezetet; affélék ellen illyen processus tartassék[a] [AC 12. — [a]Köv. a részl.] ✱ *magyarázatnak ~jával fedez. 1662:* a palánkoknak elvonása alatt semmi egyéb nem lappang (noha ezt az ő vérszomjúhozó gonoszságuknak színe igen gyenge magyarázatnak palástjával fedezni igyekszik), hanem a Tiszántúl letelepíttetett hajdúságnak eltörlése [SKr 111] ✱ *szeretetnek ~jával fedez el. 1661:* egy szempillantás az ember élete, ha azért eddig mit vétettem, bocsánatot várok tüled és azokat az tökélletes szeretetnek palástjával fedezzed el. édes szerelmes Jutkám [TML II, 184 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1672:* Komám uram, igen nagy sze-

retettel követem, megbocsásson, ha vétek, Kegyelmedet kérem, az én hozzam való szeretetinek palástjával fedezze el [TML VI, 189 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

Sz. *1671:* Betlen Miklós levelének hogy foganatja nem volt, értem; adná Isten, de tudja Kegyelmed, az ő apja az Argillus palástját viseli; mindazáltal Isten az igazakat segíti [TML V, 475 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

◇ **Szn.** *1714:* Palást Thamasne [Dés; DLt 496].

◇ **Hn.** *1737:* A Palast Agban [Bh; KHn 14].

palástcsináló palástkészítő; persoană care face/confecţionează mantii; Mantelschneider. *1694:* Palást csinálo Buzer György [Kv; Dica XXI. 46].

palástforma palástszerű; asemenea unei mantii; mantelförmig. *1823–1830:* A kasseli maskara öltözetben pedig a személyt meg lehet esmerni. Brillén kívül pedig szoktak még felvenni dominót vagy venetianert, mely fekete selyemből készült palást forma, de keskeny és könnyű [FogE 248].

palástocska kis palást; manteluţă; Mäntelchen, kleiner Mantel. *1710:* Egy olajmagszín Lengyel palástocska | Egy hajszin atlasz palástocska [DanielAd. 90, 96].

palástol leplez, takargat; a deghiza/camufla; verhehlen, verbergen. *1667:* Gyulafi uram béjövését is úgy igyekezze palástolni, messze vagyunk még az dologtól, csengettyűt ne kössünk [TML IV, 182–3 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1730:* az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kisebbitö, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokot hitetlenséggel, és jora valo magyarázás s türessel palastoltam, söt ... azonn kész affectiomot tartom fenn az Aszszonyhoz [Fehéregyháza NK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péternéhez]. *1796:* noha mind a' Papunk mind a' Mesterünk a magok jó Viseleteknek idejében kedvesek voltak előttük (!), de már most tovább Tetteikben palástolni ökgykt nem kivánnyuk [Récse Sz; KCs].

palástolás leplezés, takargatás; deghizare, camuflare; Tarnung, Verhüllung. *1679:* Látom mások az világosan az magyar nemzet veszedelmére elkövetett dolgoknak napfényre való jövését is igen nehezelték és azért ki hallgatott, ki haragudott s ki dolgainak palástolására jóakarókat szerzett [TML VIII, 416–7 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

Szk: *színes ~. 1762:* Meg valván az I. hogj ő lopta legjen el, az jelen lévő ezüst gombokot az károstol, bator tréfanak mongja légjen, hogj cselekedte, de az lévén tolvajságának csak szines palástalása, tehát hogj azon tolvajságáért, hogy az holnapi napon 25. pálcza ütésekkel büntetödgyék, mélto(na)k itéltetett [Torda; TJkT V. 131].

palástolhat leplezhet; a putea deghiza/camufla; verbergen/verhüllen können. *1783 k.:* képtelenség mostanis a' mit a' Torotzkai Birák költség nevezete alatt fel vetettenek, és Brachio Militari fel is szedtenek ... csak arra hogy mindenféle gonoszságokat palástalhassák azzal és az ellenünk fel ültetöket hizlalhassák [Torockó; TLev. 4 a Thoroczkai família a főispánhoz].

palástoló leplező; persoană care camuflează ceva; Verheimlicher. *1762:* mind ketten külen külen mint tolvajságnak palastolói in flo 12 convincaltatnak [Torda; TJkT V. 133].

palástos 1. (vmilyen) palástot viselő; (care este) îmbrăcat în mantie; Mantelträger. *1570:* Enedy Kelemen ... vallya ... ew ... az Monostor vcha kapwra Megien Megh kerdy az kapwn vrzeokthul ha Lattak hogy ky Menth Zeoch Demeter, Es ha Menth egy fekete palasto<s> lean vtanna, Meg Montak neky hogy oda ky Mentenek az Mayor felę [Kv; TJk III/2. 79]. *1584:* Luch Gergelne vallia ... hallam hogy mongia vala a leany hwy ky, czo ky, be leowe Nagy Iedwe S monda, Azoniom lay Nem tudom my vala Az Ablak Alat, addeg zolita(m) hogy fel Alla, mert hozzais haigalek, Es hat eg kek palastos ven Azzony [Kv; TJk IV/1. 246–7].

Szk: *kurta ~. 1823—1830:* Mikor temetnek, egy kétlovú lajtorja nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval beterítve, a két lovon is fekete posztó vagyon, mely két lovat két fekete kurta palástos, parókás ember zabolájánál fogva nagyon csendesen vezet [FogE 242].

2. palástkészítő; care face/confecţionează mantii; Mantelhersteller. **Szn.** *1583:* palastos Isthwan [Kv; TJk IV/1. 158]. *1590:* pallastos Jstwan [Kv; Szám. 4/XVI. 15]. *1597:* Palastos Istwan az iffiabik [Kv; TJk VI/1. 15]. *1621:* Palastos Jstuanne [Kv; Szám. 15b/IV. 2]. *1634:* Palastos Istuan [Kv; RDL I. 105]. *1653:* vén Palástos István [ETA I, 53 NSz].

◇ **Hn.** *1775:* A Palástas Völgy Szádánál (sz) [Okländ U; EHA]. *1854 k.:* Palástosba (sz) [Málnás Hsz; EHA].

palástosan (papi) palástba öltözve; îmbrăcat în haină lungă (specifică preoţilor reformaţi); in Mantel/Priestergewand gekleidet. *1823—1830:* Az univerzitáson kívül Lipsiában vagynak ... nevezetes oskolák, milyen a Thomas Schule ... hová messzünnen is jönnek tanulók, kik fekete köntösben, palástosan járnak [FogE 196]. *1866:* a főt. püspök ur ... Keresztül utazik: Gyalun, Kapuson, Valkón, K Szentkirályon, Bikalon, K.Petrin Egeresen. Az állomásokon a papok palástoson jelenjenek meg [M.bikal K; RAk esp. kl]. *1867:* Május 1én jövö Kir. Biztos eö Nagy Méltoságat a' T. Esperes ur fogadándja N.Kapuson, mire a T. Papok is palástosan meg jelenni köteleztetnek [Gyalu K; RAk 132 esp. kl].

palatábla tăbliţă de ardezie; Schiefertafel. *1844:* A nagyobb Gyermekek számokra mért pala táblák, kissebbeknek néhány fövényes tábla [UszLt XI. 85/1. 63 Kellékek a kisdedóvóhoz]. *1867:* Jelenleg a' következö Tárgyak kaphatok ... Ironok (:plajbátz:) ... Pala Táblák ... Irkák [Gyalu K; RAk 129].

palatin körgallér; capă; Radmantel. *1743:* Ezüstes László palatinyával együtt [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1749:* Adának ... Egy Aranyos igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit, és Palatint, és Ugyan más ehez hasonló készületű ezüst László és Palatint [Koronka MT; i.h. 12/2]. *1766:* Egy pár fodor fátyol kar kötök, kereszt pántlikástol, ahoz valo Palatiny [Lesnek H; Szer. Harsányi Eva inv.].

Vö. az *ezüst-palatin* cimszóval.

Szk: *ezüstös ~. 1761:* vagyon egy ezüstös palatin, tászlistol, mely elegyes sellyem virágokkal [Koronka MT; Told. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.].

palatina választófejedelem leánya; palatină; Tochter des Kurfürsten. *1662:* az néhai V. Fridericusnak hajdani cse-

hek királyának, Rhénus palatinusának (!) és impériumbéli egyik electornak egy hajadon szép leányát, Henrietta palatinát ... a fejedelemasszony[a] ... megkérette [SKr 310. — [a]Lorántffi Zsuzsanna fia, Rákóczi Zsigmond részére].

palatinátus nádori tisztség; palatinat, demnitate de palatin; Palatinat. *1710:* ha Isten dolgokat boldogítja, a magyarországi palatinátust neki szerzik, melyre meg is esküvének neki. A nagy, ambitiósus, kevély ember[a] két kézzel kapván a promotión ... maga mellé fogadá őket [CsH 104. — [a]Teleki Mihály].

palatinátusi nádori; de palatin; Palatins-. *1710:* Magyarországban ... a régi fundamentális törvények fenekestől felfordulának ... a palatinátusi magyar szabadságoltalmazó authoritás tolláltaték [CsH 67].

palatindli körgallér; capă; Radmantel, Pelerine. *1745:* Edgy Arannyal varrott palatindli, hozzavalo mellytartojával edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1752:* egy régi Viselt Sárga Palatindli [Eszt. gr. Pekriné lelt.]. *1763:* Czitrom szin Palatinli igen szép ezüst varrással selyemmel elegy [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1768:* Niderlandi tsipke, taszlik, andalások, manterlik, udvari gallerok, nyakravaló keszkenők, palatindlik, ingvállak, előruhák, Láczlik [Nsz; TGsz 51]. *1781:* egy Palatingli (!) Horváth Mosesne Asz(szonyom) Ajandeka G. Kristina kis Asz(szonyé) [Koronka MT; Told. 10]. *1782:* Gránátbol tsinált tizen egy Hojagokkal Palatingli | Jóféle gyöngybol formára rakott, tizen egy Virággal Palatingli [A.balázsfva BN; LLt]. *1788:* Egy ezüst Lászli palatinlistől | Egy pár Bakatsin fekete kar kötő, Tászli, és hozzá valo Palatínli [Mv; TSb 47].

Szk: *bibor ~. 1763:* Fehér bibor palatinli ezüst s arany virágokkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] ✱ *borzabeles ~. 1770:* Egy virágos Fejer Fatyolbol varrott Borza beles Palatingli (!) [Kisesküllő K; RLt O. 4]. *1773:* Egy virágos fejér fatyolbol varrott borzabeles palatingli (!) [RLt Salánki Ráchel lelt.]. *1788:* Egy fekete Borza beles Palatínli [Mv; TSb 47] ✱ *ezüstcsipkés ~. 1782:* Fél gyászhoz valo ezüst tsipkés Palatingli (!) [A.balázsfva BN; LLt] ✱ *ezüstös ~. 1759:* Két pár, egyik tetzin, másik karmasin ezüstes Pálátindli [Alvinc AF; Berz. 20]. *1764:* Czitrom szin ezüstes palatingli (!) [LLt Fasc. 109].

palatindlis körgallér; capă; Radmantel, Pelerine. *1799:* Égy elö ruha, hozzá valo égy pár tászlis Ingel, és palatinglisel (!) varrott patyolat [Kelementelke MT; LLt].

palatínus 1. nádor; palatin; Palatin. *1615/1616:* Mikor Bathori Gabor Szilagybol az Palatinussol valo transactiokor Colosúarra jutot volna, az Kamora Jspan Juhos Janos engemet Colosson hozza hjúata es monda [Balázsfva KK; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfaluinús elöbb kolozsi prédikátor vall.]. *1620:* Mikor mind az két fél így elvégezte volna oratióját, az palatinus Forgács Zsigmond csak ilyen választ tött [BTN[2] 405]. *1630:* Ez alatt míg Rákóczi György ide bejött Erdélybe az fejedelemségre, addig odaki Zólyomi Dávid a Tisza mellett az palatinus Eszterházy Miklós népével ... az pápista urak nyughatatlanságok miatt csatázott [Kv; KvE 161 SB]. *1650:* ki feleölis teöttwnk uolt ighiretet Palatinus Ur(am)nak [KJ]. *1662:* Magára és fejedelmi házára is mind akkori palatinus gróf Esterházy Miklóstól, de főképpen az kassai generálistól, gróf Homonnai Jánostól sok becstelen és gyalázatos szókkal terheltetett [SKr 205]. *1710:* a császár a nagyobbik fiát akarván megkoronáztatni magyar királyságra, a többi között két terhes dolgot proponáltata a státusoknak Eszterhás palatinus által [CsH 205]. *1736:* az nagyobbik Lotharingus Herczeg a ki a Palatinus hellyett a Királynak Locumtenense vólt ... viszsza ment Bécsb(e) [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez]. *1744:* N. Bihar v(a)r(me)gyéb(en) ... a Generalis Gyűlésen, viritim fel kiáltottak minnyájan, hogy Fegyvért fognak s fel ülnek mind Mlgok Fő Rendek s Szegény Nemessek is nagy készületben vadnak, várván Palatinus Vrunk ő Exjátol az ordelt [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz].

Szk: *magyar ~. 1710:* (Béldi Pál) így kezdé el voxát: „Ha csak privátumot kellene respectálni, senki a magyarok dolgaihoz engedelmesebben nálamnál nem szólhatna, holott édes leányomot azok közül valónak, Wesselényi Pálnak adtam feleségül ... kinek atyjának testvérbátyja, a néhai magyar palatinus, ennek a mótusnak feje és protectora vala" [CsH 108] ✱ *magyarországi ~. 1662:* Vala már hátra az ifjú fejedelemnek a kisasszonnyal való lakadalmuk kiszolgáltatása. Mellyre ... mind római császár, lengyel király, magyarországi palatinus, esztergomi érsek, litvániai, kurlandiai hercegek ... elhivattak vala [SKr 198]. *1710:* amaz istentelen átkozott sánta Báthori István magyarországi palatinus lévén, noha ... hitet adott vala Szapolyainak ... Ferdinándus pártjára álla [CsH 66].

2. választófejedelem; principe elector; Kurfürst. *1662:* az néhai felséges V. Fridericusnak, hajdani csehek királyának, Rhénus palatinusának (!) és impériumbéli egyik electornak egy hajadon szép leányát, Henrietta palatinát ... a fejedelemasszony[a] ... megkérette [SKr 310. — [a]Lorántffi Zsuzsanna fia, Rákóczi Zsigmond részére]. *1697:* Látogatot(t) az herc(e)gh palatinus uram Lihtistajn ur(am)[a] [AIN 146–7. — [a]Liechtenstein]. *1763:* Ebben az esztendőben holt meg a saxoniai elector és lengyel király Fridericus Augustus ... A királyság felett nagy zenebona vagyon, mert a muszka egyet, a mi királynénk mást akarnának betenni, a respublicának egy része pedig már tett is egy Csetericzki vagy Saturniczki nevű nagy birodalmú palatinust kinek magának is, amint mondják, vagyon 30 ezer embere [RettE 157].

palatínusbeli választófejedelmi; din electorat; kurfürstlich. *1653:* Rákóczinak hozták a Fridericus, Palatinusbeli herczeg leányát, a Henriette aszszonyt feleségül [ETA I. 155 NSz].

palatinusi nádori; de palatin; Palatins-. *1662:* Elmúlt nyomorúságokat orvosolhatni már nem is, hanem ezután következendőkre való alkalmatosságokat az őfelsége birodalmában megelőztetni, zabolázatni, palatinusi méltóságos tiszti szerint is kivánták volna [SKr 488].

palatínusné nádorné; soţie a unui palatin; Ehefrau des Palatins, Palatinissa. *1666:* Az palatinus és palatinusnénak Kegyelmed nevével udvarlottam, de az Kegyelmed levelét az palatinusné soha el nem tudá olvasni [TML III/594 Bethlen Miklós Telcki Mihályhoz]. *1667:* Maga az fejedelem az palatinusnak holmi serbetet, asszonyunk penig az palatinusnénak balsam olajat küld [TML IV, 50 ua. uahoz] | Vesselényi Pál, tudom, Kegyelmednek írt volna, ha

itthon lett volna, de palatinusné asszonyom küldött vala postán érette [i.h. 91 Lónyai Anna ua-hoz].

palatinusság nádori méltóság; palatinat, demnitate de palatin; Palatinsfunktion. *1620:* Bethlen Gábornak ilyen nagy szolgálatjáért adják az erdélyi fejedelemséggel együtt az magyarországi palatinusságot jure perpetuo fiúról fiúra [BTN[2] 399]. *1710:* semmi sem fog telni sem a magyar királyságban Apafi részről, sem a palatinusságban Telcki részről [CsH 162].

pálca 1. vékony (hajlékony) bot; băţ; Stab. *1570:* Az kachola vtan Jndwl egy Lo mely az chiganoke volt, hogi azt megh lattyak az chiganok vtanna fwthnak az olahnak, Es hogi ely Eryk verny kezdyk palchawal az Loert hogy myert lopta volna ely [Kv; TJk III/2. 52]. *1590:* mikor az korchioman woltam, Jango Gasparnal zablia nem vala hanem chiak egy roz palczia [Gyerőmonostor K; KP. Th. Kabos de Giereo Monostra vall.]. *1600:* Molnar Jstwan az Ispotalybely molnar ... vallya ... latam hogy az bachy ember az palchate awagy botot az tanizra zyiarol kezde ky feyteny amikorra ky feytette volna eoteogetny kezde az zegeny embert [Kv; TJk VI/1. 521] | latta aztis mikor az palchat le ragatta Janos az ajto felül es ki fütott velle [UszT 15/67 Benedek Palne Cathalin Kapolnas olahfalui, Zabad Zekelj felesege vall.]. *1630:* ez az Halom Gieörgj ... ereössen megh uere ezt az eöregh Aszont ... mind korbaczal, s mind egj nagj palczaval [Mv; MvLt 290. 223a]. *1753:* le vonák és meg verek paczaval az mentetis fel fordittatak az farárol [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1765:* mihent bé jött az Páczájával ollyanakat ütöt réám Kosztántin Foka, hogy az kékit Sokáig viseltem [Marosbogát TA; Mk V. V/97]. *1783:* mondánk ittis meg békélhettek, de ők tsak heseteltek a páltzáikkal [Feltorja Hsz; HSzjP Samuel Intze de All Torja (44) gy. kat. vall.]. *1846:* Virág Laszlot — Darvas János piszkolta, otsárolta s ... paltzajával ortzajat meg hasitotta [Dés; DLt 530/1847. 17–8].

Szk: *~t fog hozzá. 1670/1740:* Végezzék aztis hogyha ezekb(en) a végezésekben kit ide fel végeztünk valaki meg esnék, és a Biro vagy Esküttek meg akarnák zálagolni, és az az Ember ... fegyvert vagy pálczát fogna hozzájok ... és hozza ütne a Birohoz vagy Eskűt Emberekhez az olyan Embert három forintra büntessék meg [Homoródsztpál U; WLt] ✱ *~t rá. 1746:* Midőn el akarok hajtani az Marhákot protestála az Titt. Ur(am) udvari Birája hogy senki hozzá ne nyujjon mert kezit már réá tette de mivel hogy Paltzát nem foga senki réánk hogy előnkb(e) allyon tsak el hajtok mivel ugy volt a Parancsalatunk [Szentmária K; IB. Román Alexa (35) jb vall.] ✱ *~t ragad. 1763:* holmi aranyok felett volt controversia, s' azért palczát ragdván a Csürb(en) a szállásán, ugj riasztotta volna meg az embereket [Torda; TJkT V. 173] ✱ *~val áll elébe. 1640:* Panaszolkodnak azon hogy Jancso Pal jobbagy porgalat kertet nem akarnak csinalni ki miat az marhak gabonaiokra menven sok kart tesznek s ha be akarnak haitani nem engedik hanem bottokkal palczakval allanak elejekben [A.árpás F; UF I. 812] ✱ *~val kűzetik a városból. 1726:* A' Strása Mester magais recognoscálta, hogy Rettegen lako Szilágyi Anna Béres Mihály Relictája és ugya(n) Rettegi Dercze Ilona nevű Léány nyilván valo Kurvák ... Azért a piaczra ki vitettetvén, Hóhér által pálczával ki üzettessenek a városbol Deliberaltatott [Dés; Jk 19a] ✱ *~val megtartóztat. 1754:* midőn járták vólna az igaz határát az reámbulatorok ... Stoljka Miklos égj kardal s pálczájával ... Roska Illje egj vas villával előnkben állának cum protestatione meg tartoztatának, akadáljozának [Madaras MT; Berz. 18] ✱ *eltöri rajta a ~t. 1696:* az felesége ... kemenyen mongja vala ezt az Pálczát rajta törtem el! [Mikháza MT; Berz. 17. XII] ✱ *hozzá húzza a ~t. 1698:* fel vevé a szekérből a pálczát hezza huzá, de hozzá nem üte [Szászfalu Hsz; HSzjP Bajolo András, Nemes Gábor Ur(am) Jobbagja (30) vall.] | az mint az Apja is szol vala Tisztarto Urnak ahozis hozza huza a pálczát hogy meg üsse [uo.; i.h. Küs Jánosné vall.] ✱ *ösztön szabású ~. 1584:* Bekken Thamas ... vallia ... Monda Az Borbely legeny ky vagy the ... Es Azonba igen hayta egy keowel hogy vgia(n) meg deondwle Egy ozton zabasu temerdek palczais vala Nalla es ... Azt is mind hozza vere [Kv; TJk IV/1. 373].

2. pálcaütés; lovitură cu băţul, băţ; Stabschlag. *1580:* Az Zemet Biroknak vegeztek eo kegmek hogy ... vczanke(n)t el laryak az varost es kiálchyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki, se kapozta lewet se az barbelyok Az lwgot se az zochyek Az chyawat ... ha penigh ebbe zorgalmatosso(n) el nem iarnak Az zemet birak, Biro vram az tanachy haz elót vonyassa leh, es harom palczawal fyzessenek neky [Kv; TanJk V/3. 226b]. *1592 k.:* mikor le wte Hannagy Peter Jakab Jstuant, Az szoual eggytt esek rajta az palcha [UszT]. *1600:* en woltam keözes ez azzony batiaerth ... ki walami wetekbe eset wolt, meghis fogtak erette, wassba wertek, igenis wertek haro(m) palczawal [i.h. 15/139 Nagy Antal kenossy, Zabad Zekely vall.]. *1631:* hogj ha my megh nem oltalmazzuk vala Varga Mihalt ugjan megh ölik uala az sok parazt emberek, mert ugjan jőt s ment az sok palcza s bot szablia miczoda rajta [Mv; MvLt 290. 245b]. *1676/1681:* (A strázsák) megh Cirkaltassa(na)k giakorta, es ha kit ... vigiazatlanul talalnak, az Németet az eö modgjok szerint bizonyos oraigh tereh hordozassal, az Olahot penig lapattal, vagi palcaval büntessék meg [Vh; VhU 662]. *1726:* valakik effele hellyeken dohányozni Comperiáltatnak, a Gazda emberek toties quoties f. 1 büntettessenek, a szolga rendek egj egj máriással vagy pálczával [Dés; Jk]. *1745:* jóllehet az patratumnak[a] merituma béjegzést, sőt haláltis érdemlene, mindazáltal ... à poena mitigaltatvan ... hogy három szombatokon, mindeniken tiz, tiz pálczával rabok által meg verettessék itiltetett [Torda; TJkT II. 98. — [a]Ti. lopásnak]. *1752:* Az Aszszony pedig ha nem mér meg esküdni ... négj versen, 40 pálcza adattassék és maradgjon Arostumban az Aszszony [Abrudbánya; Ks]. *1806:* Valaki az Esküttség ellen szoll, büntetése 1 Mforint és 25 páltza [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115]. *1811:* Kozma János ... azt vallotta, hogy Kudor Pálnak hűtős Felesegét meg Ferteztette ... tehát mint házasság ronto Vasárnap reggeli harangozás előtt a' Templom előtt lévö kalodaba tétessék, és a' mig az isteni Tisztelet véghez mégyen ot szenvedjen, a' Templomboł ki jövén az egesz község elöt 12 paltzaval meg tsapattassék [M.bikal K; RAk 86].

Szk: *~t érdemel. 1586:* az Darabantok ... az Monostor vczaj kapuban egymashoz kardot rantottanak ... Azert ennek veghere Menwen, bwntetes nelkwl ne maradgyon, hane(m) ha palczat Erdemel, megh Weriek [Kv; TanJk I/1. 23] ✱ *~val fenyeget/fenyegetőzik. 1650:* Damasdi Istuan ... magatt à meddegh köztünk lakott is dissolute viselte, mesteret vérte es felkivel szitta. S. Halgatoit, es az Egihazfiakot palczaval feniegette [SzJk 182]. *1710:* Konczei Mihaly Ur(am) fenyegetőzek palczaval nagyob Kőnczei Mi-

haly Ur(am) palczaval fenyegetőzek az Gaton Felső Torjat palczavalis fenyegetek hogy rea ne menjenek [Feltorja Hsz; LLt] ✱ *~val megbírságol. 1774:* Az Jobbágyakat Lapattal, vagy Páltzával birságoltak meg Tiszt Uraim eö kigyelmek [Szépkenyerűsztmárton SzD; KS Conscr. 110].

3. (díszes) sétapálca/bot; baston (împodobit); (verzierter) Spazierstock | társ-i rangra utaló jelvényként használt bot; toiag purtat ca semn distinctiv; Stock/Stab als Abzeichen. *1646:* az fogaso(n) egi fekete palcza [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1685 e.:* Szasz sebesen Piheni (!) Peter Uram hazanal vadnak ... Eztergarius csinalta palcza Nrö 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18, 20]. *1714:* Hebenus fábul hoszszas Páltza, meg aranjozott ezüst gomball | Tengeri Kutja tsontbul való Paltza, felso végén meg aranjozott ezüstel boritott, s 8cz (!) helljet ezustel ékesitett fl. Hung. 8 [AH 6, 37]. *1725:* En ezen becsülletes nyavalyámbol csak nehezen épűlhetek, már ugyan fenn járok ... de bizony gyakrabban pálcza nélkűl nem igen járhatok [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. *1732:* Egy Sz: János kenyere fábol valo pálcza [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. *1761:* Hoszszu páltza vad ketske szarv a végib(en) [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1772:* 19-na Julii ... temettetett generalis gr. Bethlen Ádám úr Kolozsvárott ... A koporsó violaszín bársonnyal volt bevonva, azon ... a maga fegyvere és pálcája [RettE 280]. *XVIII. sz. v.:* ferentz urfinak rezeztem egy páltzát melly tészen 72 [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lak. kezével]. *1801:* A' Páltzát vettem Sombori által ... de ha lehet elébb adok rajta ... minthogy nem éppen modi az illyen nagy páltza [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. *1817:* Egy páltza végibe valo réz Kok [Mv; MvLev. 2].

Szk: *~n cibikkel. 1708:* Kezdett ... az kő(s)zvény tágitani ... Kezdettem az házban pálczán czibbikelni [SzZs 508] ✱ *aranyos ~. 1736:* Az fő-gazda penig mindenkor valami nagy ur volt, annak nagy hosszű aranyos pálczája [MetTr 380] ✱ *ezüstös ~. 1757:* ki vőt a kamarábol egy ezüstős palczát s mostis viseli [Csicsókeresztúr SzD; LLt 49/1277] ✱ *köves ~. 1705:* három ládát felhozatván az asszony Bethlen Sámuel és Ferenc, én magam, Lázár György és Simonfi, az ítélőmester jelenlétekben a ládákat felnyitók (ennek előtte in secreto kivévén az asszony holmi köves fegyvereket és pálcákat a ládából, kit nem tudott sok ember) [WIN I, 561] ✱ *lakirozott ~. 1805:* Két lackirozott csont gombos páltza; egyik kissebb másik nagyobb [Mv; TGsz 52]. *1823–1830:* Volt egy tarkásan lakírozott hosszú pálcája[a], tetejébe kecskeszarv, azon alol az ezüst karikára e volt metszve: Eb kéri, eb adja [FogE 89. — [a]Körmendi Gábornak] ✱ *nájmódi ~. 1761:* Nájmodi Hoszszu páltza két águ vas a' végin [Szentmargita SzD; Ks CII. 16] ✱ *spádés ~. 1790:* El rongyosodott Spadés Paltza 1 [Sv; Ks]. *1806:* 1. Spádés palczát 4 — [Mv; Ks 34. VII]. *1807:* (Vásárolt) 1 Spadés pátzát Rf 4 [Mv; Berz. 7. 69] ✱ *udvari ~. 1805:* Egy hoszszű fekete Heben-fa udvari pálcza, elefánt csont gombal aloll felyűl [Mv; TGsz 52].

4. a pálca mint a hatalom jelképe/szimbóluma; toiag ca simbol al unei demnităţi/autorităţi; Stab als Machtsymbol. **Szk:** *a ~ kezébe adatik. 1731:* Aki Gazda Ember ... büntettessék egj egj forintig aki penig Cseléd vagj napszámos azok ellen Malom birák s Paller Atyankfiainak a palcza kezekb(en) adattatik [Dés; Jk] ✱ *a ~ kezében (van vkinek). 1840:* Marton Ilonka Bátori Györgyné ... rab Kováts Gyurit a' tűszej melletti pritsről le lökte ... bé jöve Hajdui házamba Kováts Gyuri panaszolván ... én mint a' ki — a' köztők történhető Zürzavar el igazitására vagyok rendelve ... a Tktes Fő Hadnagy urtol azan parantsolatot kaptam, hogy a' páltza a' kezembe 's a' hibásra ha nagyon rendetlenkedik rá üthetek [Dés; DLt 36/1841] ✱ *a bíró ~ja alá (megy). 1732:* Akarmely Nemes Ember mennyen lakasra az Örmeny Városba az Örmeny Biro palczája alá, mig ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Szúv; EHA] ✱ *a bíró ~ja alatt (van). 1740:* Az egész Possessio avagj Falú Nagj Kapus azon edgy Mlgs Gróff Possessor Uré, áll penig Magyar és Oláh jobbágjokból és Sellérekből, Molnár János nevű udvari paraszt Biro pálczája vagy Pallérsága alatt [BfN Gyalui cs.] ✱ *kivesz vkit vkik ~ja alól* mentesít vkit vmely kötelezettségek alól. *1653/1681:* VHunyadi varosomb(an) lako szakacsom Gergely mester, immar regtűl fogva melto(sa)gos elein(kne)k jambor s hű szolgajok volt ... en reamis szalva(n) szolgalattja ... a Piaczi szeren ... hazat ... külső belső szanto kaszalo földekkel retekkel ... és szöllővel öszve Adom es attam, kőtöttem ... Szakács Gergelynek ... ki vévén minde(n) paraszti szolgalat, szedes vedes dezma es kilenczed adás Birák Polgarok es egyéb akar micsoda varbeli es varos beli rendek, s Tisztviselők palczajok s bottyok alol [VhU 227 Nic. Zolyomi okl.].

5. jogar; sceptru; Zepter. *1653:* Nem sok napok mulva a posoni koronatartó-helyet is megadták, és a koronát alához ák Bethlen fejedelemnek. Melyet — csak magában lévén némelyekkel — önnön maga a fejébe tett ... és a palástot magára vette ... a pálczát kezébe vette [ETA I, 123 NSz].

Szk: *királyi ~. 1847:* A teremtő a föld minden más lakosaiban hozzám valamely tiszteletet öntett, én ember vagyok, e többet tészen, mintha azt mondanám: én király vagyok. Mert a korona és a királyi pálca porrá lesznek, de én örökké élek [VKp 163 Varga Katalin kezével].

6. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kezében levő ~ját felemelve repellál* pálcáját felemelve tiltakozik; a protesta cu bastonul ridicat; mit erhobenem Stab protestieren. *1781:* Beretzki János Vram az Executiot tentálván meg kérdé admittaljaé az Aszszony az Executiot, az utan ... Vass Ferentzné Boér Agnes Aszszonynak ... ele álván Varga Ferentz nevű Jobbágya ... kezéb(en) lévő Paltzáját fel emelvén ezt monda repellálok az Aszszonyom kepib(en) [Msz; BetLt 7]. *1830:* minek utánna a' Tkts Executor Ur Nemes Rátzkevei István Urat a bé botsáttatás aránt ki kérdezte ... melyre kezében lévő páltzáját fel emelvén 1ör, 2or, 3or Repellala [Msz; DobLev. V/1158]. *1844:* Pál István eö kegyelme elé álván, halhato szoval protestalt, és kezében lévő páltzáját fel emelvén repellalt [Szárazpatak Hsz; Berz. 17] ✱ *vki ~jának felemelésével inviál/repellál* 'ua.; idem'. *1740:* Minémű ... az I. Házánál elveszett pénznek meg-fizetésére Admoneáltattam vólt az It ... De az I ... nem exsolválván, leg(iti)ma Executiot peragáltattam vólt ... de az I. ... bottyának; vagy pálczájá(na)k felemelésével inviálta ... azon leg(iti)ma Executiot impediálta [Dés; Jk 334b]. *1764:* az Ujszekeli Falusi Biro Agilis Varga alias Muszka Janos tertio se cum luratis elönkbe jöven paltzajanak fel emelésével maga és az Ujj Szekeli Incolak kepekben, és nevek alatt repellala [Újszékely U; WassLt] ✱ *vki egy ~nak (háromszori) felemelésével kiált vmit* 'ua.; idem'. *1752/1803:* a' meg irt udvari Biro, az elég tételt obviálta egy páltzának háromszori fel emelésével kiáltván: repellálok ! repellálok ! repellálok [Dés; Ks 79. 29. 364].

7. lőfegyver-kellék; accesoriu la o armă de foc; Schußwaffenzubehör. **Szk:** *arányzó ~. 1667:* Muskotélyhoz valo vasas aranzo palczák ... nro. 128 [Fog.; UF II; 338] ✱

muskéta alá való ~. 1665: Vagjon ez hazban ... Musketa ala valo palcza no. 128 alias iranzo eszköz [Fog.; UF II, 313] ✱ *tisztító ~. 1681:* Szabók Háza ... belsö Ház ... Vagyo(n) itt: Egi forgo Vas Taraczk, fako kerekivel, ágyával, tisztito palczajaval, kalánnyaval [Vh; VhU 577].

8. dobverö; baghetă de tobă; Trommelschlegel. *1676:* Vagyon ezen Dobolyo bastyának szegeletin köböl s téglábol rakva egy gombos sendelyes hejázat alat egy Dobolo filegoria melyben vagyon pálczástul egy pirros dob [Fog.; UF II, 706]. *1681:* Gyalogh dob, palczastol Nro 1 [Vh; VhU 508].

9. bormérö pálca/cinkus; băţ cu care se măsoară cantitatea de vin dintr-un butoi, ţăncuşă; Stab zum Messen des Weines (im Faß). *1812:* az ágyam felett volt egy páltza a' mely egy Királyfalvi Hordo Boromnak tzinkussa vólt azt hirtelen kiragadja és azzal is verni kezdett [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel nyil.].

10. kézimunkaeszköz; unealtă pentru lucru manual/de mînă; Handarbeitswerkzeug. **Szk:** *recekötéshez való ~. 1723:* Retze kötéshez való páltzák — s Tök [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *strimflikötö ~. 1816:* 5 Strimfli kötö pátza [Mv; i.h. 48].

11. dákó; tac; Billardstock. *1849:* Egy a' bileárti páltzákat tarto lagírozott machina — tiz páltzakkal [Somkerék SzD; Ks 73/55].

12. koporsóvivö rúd; pari pe care se duce sicriul/coşciugul cu mortul la cimitir; Sargtragestange. *1657:* csinaltam Janos Diaknak egy Koporsot d. 75 harom fekete palczakat hosza d. 12 [Kv; ACJk 48b].

13. *Vénus ~ja* penis. *1769:* Aztis Hallottam hogy Andonia Szimion a Venus Pálczáját Gagjájába nem tarthatta, hanem sokszor Faluban küldette volna czövekelni [K; Told. 3a. — A teljesebb szöveg *cövekel 4.* al.].

14. *átv* csapás; lovitură; Schlag. *1710 k.:* reménkedem, én Istenem! ne engedje Felséged, hogy mindörökké megnyugodjék az ö kegyetlen pálcája az én ártatlan sorsomon [BÖn. 995].

Szk: *hátulütö ~. 1662:* Elközelíte ezalatt a súlyosabb nehéz fátum is, Istennek öfelségének az közönséges nemzetséges bűneinkért való hátulütö pálcája és keserves ostora [SKr 371]. *1664:* minden reménség elmetszödvén, mind szabadságának megnyerhetésére, adajának szállítására avagy könnyítésére s mind határira nézve, s ki tudja, Uram, még ez szegény hazára is juthatna a hátul ütö pálczában azoknak utolsó romlásoknak alkalmatosságával [TML III, 189 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1711:* a vajda halálban kívánja vala a muszka cár szerencséjit a török ellen, de régi tanult, practicus ember lévén, el nem szakada aperte a töröktöl, gondolván a hátulütö pálcát, hanem a cárnak alattomban nagy ajándékokot küldvén, és magát titkon oda kötelezvén, nyilván penig a török császárhoz mnden hüséget mutata [CsH 468].

15. pálcányi; cît un băţ; wie ein Stab. **Szk:** *~ vastagságú. 1842:* Kereskedö Amberboj Josefné Alexander Mária ... szolgálóját ... egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulvan, meg ragadta, hajánál fogva az Udvarra ki hurtzolta, addig öklözte, fültövön verte, mig füléböl vér jött, egy páltza vastagságu pipa szárral hátba agyba föbe verte [Dés; DLt 1452].

pálcabüntetés (büntetésként alkalmazott) pálcaütés; lovitură cu băţul (ca pedeapsă); Stockschlag (als Strafe). *1796:* Az Instansoknak ezen irásom altal hatalom engedtetik elsöben arra hogy minden erdö pusztitokat a' kik vagy az Instantiab(an) fel irt modon vagy akar mi más modon az erdökb(en) praevaricalnak meg tilthassanak az tilalom rontokat pedig meg-is büntethessenek (így!) de nem borbeli szokot büntetessel hanem vagy pátza vagy más haszonra fordithato büntetessel [Torockó; TLev. 10/6 gr. Torotzkai Pál kezével].

pálcacsattogás pálcasuhogás; pocnituri de băţ; Sausen der Stockschläge. *1618:* ualamj palczja Czjattogást hallek Azon keözbe halam hogj egj azt monda hogj megh wtenek enge(m), az más monda hogj ne(m) megh wtenek hane(m) megh uaganak [Kozmás Cs; BLt 3 Orban Gergelne Annos Azzon ns vall.].

pálcácska 1. kis pálca; beţişor; Stäbchen. *1599:* az Vduaron faraczkal vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene, de azt ne(m) latta(m) mjkor verthe [UszT 14/39]. *1654:* Egi Kis Palczaczika [Csapó KK; LLt 100. C]. *1714:* Avram Csilyé Eszt monda en csak Evel az küs palczacskaval vagyok nem ugy jöttem hogy harczallyak, nem is vala nagy bott hanem csak Edgy küs palczaczka vala kezeben [Tamáspatak H; BK sub nro 261 Aramia Koszteszkuly (50) falusbíró vall.]. *1725:* felem Jüvén eö kegjelme, egjéb nem vala eö Kegjelménél egj Pátzátskánál [M.köblös SzD; Becski]. *1748:* Tasnádiné Aszszonyomot ... egy kis páltzátskával veri vala [F.karácsonfva KK; Told. 56]. *1761:* Lupéj Vaszali ötötis a' földhöz tsapta, Blidár Gligoris oda jött, s kezéb(en) lévö páltzatzkával kétzer meg ütötte Krisán Vonult, de el-választván ököt egy mással meg békéllettek [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Farkas Makari (46) zs vall.]. *1765:* Varga György ... sokáig ment hátra hökkel, és ... Az keziben egy kis ujni pálczatska lévén azzal hadarázott maga elött, oltalmazván magát [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 22]. *1796:* Dániel János István és ... Bálint Jánosnál vas villa volt a tőbbieknél egy egy páltsátska [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Anna Nagy cons. Jos. Berbek (20) col. vall.].

Szk: *vesszőszabású ~. 1590:* Lenart Vra(m) ... egy vekonj uezzeo zabasu palczaczkat hoza kj kezeben [Kv; TJk V/1. 3 Musnai Georgj vall.].

2. díszes (séta)botocska; bastonaş (împodobit); (verziertes) Spazierstäbchen. *1714:* Paltzatska kigjo börrel boritott, ezüst almával, alsó részen ezüstel boritott fl. Hung. 6 [AH 37].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~jának felemelitésével repellál* pálcácskájának felemelésével tiltakozik; a protesta prin ridicarea beţişorului; mit erhobenem Stäbchen protestieren. *1766:* Király Biro Uram meg indula ... hogy bé menjen a kapun és az Deliberatumok szerint ... az Exponens Aszszonynak executioni mediante contentumot tehessen, de a kapun belöl álván ... Bölöni Ferentz nevü Udvari Birájok egy páltzátskájának melj keziben vala fel emelitésevel repellála [Msz; Ks 20. XIV].

pálcadarab botdarabocska; bucată de băţ; Stockstück. *1699:* az verés után ... ott szedett egy ölly palcza darabokat fel [Bodola Hsz; BLt 7].

pálcaforma pálca alakú; de forma unui băţ, stabformig. *1673:* Egy palcza forma veres Tokba(n) vagyon egj Török level [Fog.; Utl]. *1762:* Szabo János ... lopott légyen el

Kondort Fülleptől egj darabotska vasat jollehet referallya, hogj tudatlanságbol cselekedte, nem esmervén meg (:minthogj olyan kis palcza forma volt:) ha vasé, vagy fa légyen, mely szavaiis hihetetlenséget importálnak [Torda; TJkT V. 132].

pálcaharsogás pálcacsattogás; pocnituri de băţ; Geräusch der Stockschläge. *1657:* mellik kezdete elsoben az ueszekedest nem tudom, hanem egi kor az palcza harsogast kezdem hallani, oda tekintek, latom hogi Dobos Georgi uer szörnyen Janka Mikloshoz [Berz. 12. 92/127].

pálcakötő vesszőkötő; sfoară de legat beţe; Bindfaden für Ruten. *1778:* vinike pácza 4 pacza kötö ... 2//30 [Ks 32. XXXIII]. *1801:* Egy Papirosban égyben kötve bizonyos Páltza kötök, Portupék, Ora kötök [Medgyes; CsS].

pálcás 1. ~ *föld* nyilas föld; parcelă; Parzelle. *XVII. sz. v.:* az pálczás földek [Nagyiklód SzD; EHA].

2. ~ *gyolcs* fehérítés után gömbölyü fára feltekert gyolcsfajta; giulgiu înfăşurat pe sul; auf eine Rolle gewickeltes Linnen. *1620:* Egy vegh Palczas giolcztul f — / 3 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10]. *1630:* Bolgar Janos. Hozot Teőreok orszagbol ... 5 végh palczás giolczott tt f — d 7 1/2 [a][Kv; Szám. 18b/IV. 33. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1687 k.:* Egy végh pálczas Gyolcstol f 4//60 [MvRKLev. Vect. 15–6].

pálcásan (kezében) pálcát tartva; cu băţul (în mînă), ţinînd un băţ în mînă; mit einem Stab in der Hand. *1825:* a kertemben Sarjut szaragatván hallom etzer hogy nagy Sebessen kopogtatva Csizmába menyen Bodoni János nagy páltzáson a mint utánna mentem, Molnár Lászlone is utánna tsak hamar pántolodva magába beszélve megyen vala [Havad MT; CsS].

pálcaütés 1. ütlegelés; lovitură cu băţul; Hauen mit dem Stock. *1820:* az én Pálza ütésemtől Kratsun Josziv tsak meg nem holt volna, hanem meg őlte ötett az azon napokb(an) mod nélkül bé vett Pálinka [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. (büntetésként alkalmazott) pálcacsapás; lovitură cu băţul (ca pedeapsă); Stockschlag (als Strafe). *1745:* (A vádlottnak) maga meg jobbitásának remènsège alatt ez úttal poenája mitigaltatik, és hogy 20. pálcza ütéssel büntettessék a' rabok által in foro publica itiltetett [Torda; TJkT II. 94]. *1754:* Körösi Mihályné Csete Boritza sok káromkodasokal, ès iszszonyu vezekedesekkel vádaltatván Emellett Urát nem betsülvén, most ugyan az Toronyban 50. kemény paltza ütésekkel büntettetik [Kv; TJk XVI/8. 47]. *1762:* In Jus adtrahaltatvan az I(nct)a ... házok(na)k felveréséért, Jollehet halálra érdemes lett volna mindazalt(al) ... remittaltatott, vgj mind azon által, hogy nyak vasra tetetvén, egj oraig ottan tartassék, és azután 50 pálcza ütésekkel meg verettetvén a városrol ki késértessék [Torda; TJkT V. 122]. *1775:* (Az alperesek) paraznalkodasokat meg vallottak ... magok életek meg jobbitása és másoknak példája véget a férfi 60 páltza, az Aszszony 60 korbáts ütessel ... büntetessenek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1777:* ha kik szófogadatlanságra vetemednek ... a feljebb említett királyi ordinációk szerint 24 pálcaütéssel ... büntettessenek [BfN gr. Bánffy György ut. gyalui gondv-nek]. *1780:* ha valamelly Verös kovács morosuskodnék, a' Dézmásra támadna, jo Vasait el-rejtene ... a' gazdat, toties quoties, három forintig büntessék, a' mivelöt pedig és segittöt tizenkét pálcza ütessel, a' Birák ebben negligensek lévén poena flor. 12 büntettessenek [Torockó; TLev. 6b]. *1831:* három Esztendeig rabaskadtam a Szamosujvári Várba, Esztendönkent 10 :/: 100 pálcza ütéseket szenvedtem [Dés; DLt 332. 21].

pálcavég botvég; capăt de băţ; Stockende. *1800:* a' midön a' Torotzkai közönséges vásári piatzon a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna réám jöttenek ... Mlgs B. Torotzkai János Urffi, és Mlgs B. Torotzkai Joséfa Kis Aszszany, engemet az árumtol továbbátska, valamely erös olah legénnyek által el hurtzoltattak, igen kémeletlenül meg kénoztattanak, az Oram fel fillegtették, meg poláztattak és az Urfi altal egy páltza véggel melyben döfettettem [Torockó; TLev. Bírósági ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István col. vall.].

pálcazár tolózár, zăvor glisant; Schubriegel. *1829:* vagyon kétfelényilo ajto és deszka kapu, vas sorkokkal ... vagyon rajta elétaszito páltza zár is vasból [Csekelaka AF; KCsl 6].

pálcázás pálcaütés; lovitură cu băţul; Stockschlag. *1674:* Hadnagy Ura(m) eo kglmeis fogattatván megh égy legényt Isten ellen valo rut szitkaiért ... pálczázásra sententiáztatott [Kv; Szám. 34/L. 10]. *1705:* ma adván bé az úrnak a Szentkirályi supplicatióját, kiben Havasalföldébe kéredzik, és néhun kemény terminusok is lévén benne, az úr felette igen megharagvék ... és pálczázással, hosszas rabsággal ... fenyegeté [WIN I, 368]. *1746:* Balla Márton dólgában emanalt Deliberatumot atyafiságoson vettem ... erkölcstelen életiért, több illetlen szavaiért, pálczázás és Szent Mihály napig detentio imponáltatott [Ks 101 Haller János aláírásával]. *1780:* committalt ö Felsege arrolis, hogy a mely Jobbagyok Földes Urak(na)k parantsolattyat nem fogadgyak es a Jobbagyi szolgalatot nem akarjak praestalni, a Tiszt Urak palczazassal és tömleczezesselis adigalyak [Bözödújfalu U; Pf].

pálcáztat pálcával megveret; a dispune să fie bătut cu băţul/vergele; mit dem Stock prügeln lassen. *1740:* Ha penig az Inek facultássa nem lenne ezen poenának[a] depositiojára, az A. ö kglmének szabadságáb(an) állyon, Corporaliter maga részirol poenáztatni 's pálczáztatni az It [Dés; Jk 328–9. – [a]A 33 forintnak].

pálcáztatik pálcával megveretik; a fi bătut cu băţul/vergele; mit dem Stock geprügelt werden. *1780:* küldött őfelsége 60 punctumból álló sistémát, melyben a vagyon, hogy ennek utána a tisztek senkinek <ne> complanáljanak, hanem ha criminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálczáztassék a parasztember [RettE 409].

pálcika kicsiny pálca; beţişor; Stäbchen. *1584:* Sos Jstwan ... vallia ... hallek kialtast ... Hatra tekintek es hat Dauid Ianos es Sardi Ianos Ieo vtanna(m) Ez zora kialtasra felele igy Sardi Ianos, Jhol Neste lelek Curwa fy lasd meg Minemeo palczika vagion en Nallam [Kv; TJk IV/1. 348]. *1629:* ez az Andras sokat kesek borertt Uram megh uere egj palczikaval [Mv; MvLt 290. 156a]. *1647:* latua(n) hogi balta va(gyo)n kezeben ugi mente(m) kj egi palczikaual, hogi jnczicm hogi mennien tovab [Kv; TJk VIII/4. 236].

1725: nem vala eö kegjelménél egjéb egj Páltzikánal [M.köblös SzD; Becski]. *1755:* verni kezdék Lázár Jánost, akinékis csak egy kis palczika vala kezében [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1765:* Varga György ... kezében lévö kis ujjomni pálczikával maga elött Czivészlett, hogy valamiképpen belé ne szaladgyon Szabaszlai Ur(am) és meg ne foghassa [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13].

pálcikó pálcácska; beţişor; Stäbchen. *1733:* Bricz Stéphán föbe üte egj patzikoval Gligort [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6]. *1749:* Palffi Ferenc Uramnál égj kitsin Paczikot láttam [Tarcsafva U; Pf]. *1763:* én nálla Sem láttam egy kis paczikonál egyebet a verekedéskor [Nagyida K; Told. 9]. *1765:* az midön Varga György az emlitett patzikoval hadarászot és hátra felé ment volna, Szabaszlai uram beléje szaladván, akkoron érte azon pálczával az karját egyszer [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]. *1783:* égy sebet ejtven Kálo Miskán, egy Pátzikoval, mellyet kutya ütni vett volt kezéb(en) [Koronka MT; Told. 19/81]. *1825:* találtam Molnár Lászlónét egy küss páltzikoval [Havad MT; CsS].

paleszen posztó posztóféleség; un fel de postav; Art Tuch. *1781:* 5/8 sing Paleszen Poszto [Berz. 17].

pálfalvi a Pálfalva (Cs v. U) tn *-i* képzös szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pálfalva/Păuleni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pálfalva. **1.** *mn* **1.** Pálfalván v. annak határán levö; din Pálfalva, care se află în/la Pálfalva; aus Pálfalva, in Pálfalva befindlich. *1585:* Farkaslaki lazlo Janos weress drabant (vallja): Az palffalvi teteonnis mikor feleltettek minden keolchegekkel az lofeiek Mihal deak mellett woltak eottem ittam keolcheghekben [UszT] | Varalliai Antal Keleme(n) palffi peter jobbagia ... mongia hogy mikor az palffalwj teteo(n) feleltete Mihal deak, akkor minden keolcheghekkel az loffeiek mellette woltak [Firtosváralja U; UszT]. *1868:* a' pál falvi trágyaztatás bár egészszen engem illetne a jövö evre, azt fizetés mellett át adhatom kedves Lajos bátyámnak, 's átis adom [Demeterfva U; Pf Gálffy Sándor lev.].

Hn. *1591:* palfalvy hatarba [EHA]. *1757:* A Palfalvi Kereszt utnal (sz) [Taploca Cs; EHA].

2. Pálfalván lakó; din/care locuieşte în Pálfalva; aus Pálfalva, wohnhaft in Pálfalva. *1585:* Mikor Keoreosi Mihal deak iktata Palffalwat, az kor az Palffalwi loffeiek kerdek Mihal deakot ha iktattiaie az eo birodalmokat wagy ne(m), az kor Mihal deak az uyat fel emele es ezt monda, Chak ennit sem iktatok en az kegielmetekbe mi(n)t egy veszszeo zal [Firtosváralja U; UszT]. *1593:* Chizer Balas Palfalwy primipilus [i.h. 10/90]. *1598:* Augoston (!) Ferench Palfalwy Nemes ember meg eskut hity vtan ezt felely az szep uiz alapattiatt, ez kepen tugia" [Pálfva Cs; EHA. — "Köv. a nyil.]. *1600:* legeny ne(m) io helen iarz, mert ez Farkaslaky hatar, de meéghis temagadat ne(m) bantlak, minthogy Palfalui wagy, de az marhat be haitom [Pálfva U; UszT 15/105]. *1827:* Udvarhelyszéki pállfalvi Demeter Ferenc nevezetü ember elárendálá ... Ágoston István aszalásában egynéhány nyers nyárfákot [Jenöfva Cs; RSzF 125].

Szn. *1585:* Palfalvi Istwan [UszT]. *1605:* Palfalúy Istuan [i.h. 19/44]. *1614:* Palfalvi Janos zs [Delne Cs; BethU 463] | Palffalvi Marton pp [Atosfva MT; i.h. 73] | Palfaly Istuan pp [Máréfva U; i.h. 127] | Palfaluy Mihalj pp [Martonos U; i.h. 147] | Palfaluy Istuan pp. Palfaluy Ferenczne pp [Palfva U; i.h. 138].

II. *fn* Pálfalva lakosa; locuitor din Pálfalva; Einwohner aus Pálfalva. *1597:* Palfalúiak feleóll ieott szo be hogy az sora faroknak az ky ereztett helyekreól marhaiokot be haitiak [UszT 12/97]. *1606:* az az helj az Palfaljakal farkaslakiakal keöz hatarok farczadjaknak birodalmokoth nem tudom [i.h. 20/171 Nagj Albert Kwsmeödj (50) lib. vall.].

Pál fordulása Szent Pál fordulása (jan. 25); conversio Pauli ap.; conversiunea Sf. Pavel; Paulstag. *1782:* Fel Gyogyi Popa Iuon, Sándru Szimion és Groitza Szával ... Vettek. 8 Véka buzát 9. sustákjával Hfl. 8 Dr. 64 Pál fordulásakor volt a Napja meg kell venni [Fejér m.; DobLev. III/570. 2a]. *1808:* Thamás Istvánnak és Feleségének ... meg haltak égymás után két Gyermeki himlöben égyik ... Léány Kati 5 esztendos, Pál fordulásakor [Nagykapus K; RAk 7].

pálfordulási Pál fordulása napjára eső; din ziua conversiunii Sf. Pavel; am Paulstag. **Szk:** ~ *vásár. 1852:* Asszonynépén lako Pasidán Juon, és Pintzi Danila ... el ösmérék azt; hogy vásároltak légyen hitelben ... Dobolyi Bálint Urtol egy Nyil Erdőt 10. az az Tiz pengö forintokon ... és 100 az az Száz tiszta Tyuk tojásokon — melyeket a mindgyárt következö Evben Nagy Enyeden esendö Pálfordulási vásárra a Tisztelt urnak bé adni kötelesek [Asszonynépe AF; DobLev. V/1342].

pálha 1. úsztató a halászhálón; plute de la năvod; Schwimmer am Fischnetz. *1679:* 100 öles öregh gyalum ... minden ahoz valo, vastagh es vekony köteleivel, czerep karikaival, palhaival nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84].

2. négyszögletes vászondarab az ing hónaljában; clin; Zwickel. *1778:* Kender Vásznat adtam ki Cselédimnek ... 4 Ingnek váladzora s Pálhára [Sáromberke MT; TGsz 54].

pálhás '?' **Hn.** *1762/1779:* A Pálhás Domb alatt (sz) [Szilágycseh; EHA].

pálinka 1. rachiu; Branntwein. *1715:* A más felesége a malom porból elég pályinkát főzött [Türe K; Told. 28] | az Iztinan, kilentz polturara palinkat iuut volna meg oroz Andras [Bethlen SzD; BK]. *1722:* el veszi az rettenetes éget bor fözök(ne)k Palyinkaja ä Lucrumot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1734:* Jdegenektöl vagyis Extraneusoktol is, Palinkát, Eget bort, Mehsert, Szalad sert ... senki be venni sub ... poena fl 12 ne mereszellye [Dés; Jk 446a]. *1739:* murvai György ... Iklodra a Sidok(na)k eleget hordot minden féle fát pajinkáért [Vízszilvás SzD; WassLt Ignat Alecsza (50) zs vall.]. *1768:* Pálinkának fözettem ki Rosot és másod buzát Metr. 60 [K; DobLev. II/390. 5a]. *1774:* az Malamporbuzát pediglen Palinkát föztenek minden Esztendöben mellynek vékája más fél kupát meg eresztheteti [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.] | Trebejböl Palinkát egyszer sem föztenek nállunk hire sincs [Szépkenyerüsztmárton SzD; i.h.] | Esztendeig 60.70. veder bor Seprőt ki fözök Pálinkának [Szentdemeter U; LLt Vall. 112]. *1784:* midön szilva bövön termet föztenek belölle harmintz veder palinkát, melynek kupáját nállunk ... négy Sustákon szokták distráhálni [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 10]. *1789:* az meg örlött Gabonának elejét kiszitálván ... az utólyát ...

vagyis Derczéit pálinkának ki fözik [Telekfva U; UszLt XIII. 97]. *1819:* Felséges Urunk ... a Pálinkának az alább valo Gabona Nemeböl u.m. a Rosta ajból, e felett a Malomporbol, és a földi Magyaróból is valo fözettetését ... méltoztatot kegyelmesen megengedni [BesztLt 1027 gub.]. *1849:* a kalakasoknak kilencz kupa pálénkaért 3 forintok 45 315 xrok [Somb. II].

Vö. a *gabona-, gejzos-* és *szilvapálinka* cimszóval

Szk: *~ fözni. 1846:* minden épületek fái tsak venitzébe pálinka fözni értek valamit egyébre nem [Havadtö MT; TSb 49] ✱ *~ innya. 1836:* Rettegi Sándor Urnak Cselédgyei a malombol menet Haza felé meg állottak, az Uttzán ... én hozzám bé jövén pálinka innya [Kendilóna SzD; RLt Zsimán Silipp (50) vall.]. *1840:* a' Czinterem melletti kis Boltba mene Férjestöl pálinka innya [Dés; DLt 36/1841 Kovács János városi hajdú vall.]. *1845:* a járogatott hozzánk palínka ínnya [Dés; DLt 478] ✱ *~ jártató (fa)edény. 1801:* A Palinka Házba találtatik Nyoltz nagy Kad ... egy Brahas Hordo Három palinka jartato edeny [Héderfája KK; IB]. *1835:* Két pálinka jártato fa edény [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ kérni. 1772:* hozám jöttenek pályinka kérni [Drágavilma SzD; TL. Hirtze Ilia (59) jb vall.] ✱ *~t áruló sátor. 1846:* Csipkés Istvánné és Bentze Mosesné kérelem Levelek mellyben azt kérik ... hogy pálinkát árulo sátroknak oldalait állittathassák rako fa köze és fedettethessék meg ... meg engettetett [Torda; TVLt 158]✱ *ó dupla ~. 1823:* Pénzért el adatott ó dupla Pálinka 1 f. 6 xr [Déva; Ks 106.132] ✱ *székely ~. 1765:* el fogyván az Eget bor Vettem Székely pálinkát 14 kupát és felet a d. 24 és adatatt kupája a d 36 ebböl jöt haszan fl. Ol d. 74 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.] ✱ *tizenkilenc próbás ~. 1840:* Minden jo Gabona vékájától tartozom jo izü egésséges tizen kilentz Probás Pálinkát négy kupát bé adni [Kv; Born. G. XXIVb] ✱ *új ~. 1823:* 10. hordo Uj Pálinkák töltelékjére ... ment 3 2/8 v(eder) Szilva Pálinka [Déva; Ks 106. 128].

Sz. *1818:* az ember pálinka nélkül el élhet, de kenyér nélkül nem [Fog.; Konst.].

2. pálinkaivás; consum/consumare de rachiu; Branntweintrunk. **Szk:** *~ra eljár. 1814:* el járt hozzám pálinkára ... két fertájt meg ivut [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38] ✱ *~ra eljön. 1843:* ö másnap azért eljön hozzám egy kis pálinkára [Bágyon TA; KLev.] ✱ *~ra megy. 1771:* ö klmeket Vasárnaponként és egyéb nagy Inep naponként elégszer láttam menni pálinkára reggeli Templom elött [Dés; DLt 321. 41b Catharina Fülöp cons nob. Antonii Stikler vall.]. *1805:* a Nyári pásztoraltatáskor enis nem meszszére Juh pásztor Lévén, egykor haza felé jövén ketten az pálinkára mentünk [Libánfva MT; Born. G. XVI. 1] ✱ *~ra meneget. 1842:* Moritz Lászlo Urat Sánta Martonni járni gyakran láttam, én is menegettem oda pálinkára [Sszgy; Bogáts 10] ✱ *~ra van. 1820:* Minapába Dregán János mint hogy jo félbe lenni láttzatt mondám ked Komám Uram pálinkára volt monda Oda biz én Mert meg busultam magam [Aranyosrákos TA; JHb 48 Szekeres Judit Rosos Moses fel. (33) vall.].

3. (gyógyszerként) bedörzsölésre használt szesz; spirt/rachiu folosit pentru fricţiune/frecţie; Spiritus zum Einreiben. *1798:* ezen meg verettetett Asz(sz)ony hozzám jött, és kért engemet hogy pálinkával Mossam meg ... Vaszília meg halván ... e' képpen fenyegetett: várj meg illyen amujan adta Lotyoja mert ha kezemre kerithetlek tudd meg nem lesz szükseged pálinkával valo meg mosatásra: mivel kínos halállal kelletik kezém között meg halnod [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.]. *1812:* a Groff ur eö nsga mind lábát mind Homlokát meg sértette és Spiritust kéretvén a Groffnétol nem adott, melly szerént Pálinkával kelletett megkenegetni az ütéseket [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébet (44) grófi mosóné vall.].

Szk: *orvosságnak vett ~. 1812:* Zorilla Lázár ... Az Mitu Lezereszk fiának az orvosságnak vett pálinkáért és egy heti Dologtehetetlenné tetelert és fájdalomért fizessen 20 Rftkot Bánkoba [Petrilla H; JF 36 Prot. 25] ✱ *szappanos ~. 1765:* mikor a biránk ... és Esküttye ... bé vitték volna a pénzt Perceptor Uramhoz, le vonatta eöket s fejeket lábokat meg nyomatván ugy meg verette eöket hogy alig tudtak haza jöni, Krisán Thóma vagy két hètig magával jó tetetettlen volt a veretés miatt a Felesége mind szappanyos pálinkával mosogatta a hellyit [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 212]. *1783:* mingjart <el> hala, még a szemeis az gjermeknek ki meredett vala, mü ug<ya>n Aszszonjokul addig mosogatok szappanos palinkával, hogj me<g>jöve, s valamenyire könnjebbedék [Lengyelfva U; Ben.] | az en Fi<a>mot Tanko Andrist Lengyenfalván Balint Janosnál szolgálatba(n) laktaban Lengjenfalvi Bartalis Antal verte volt meg Biro Mih<ály>nitt levö Kalaka alkalmatossagával mingjarast az Aszszonyok rajta kapának és mosogatni kezdek szappanyos palinkaval [Malomfva U; Ben. Catharina Sofalvi agil quondam Martini Tanko relicta (50) vall.].

pálinka-árendátor az italmérés bérlője; arendaş de cîrciumă; Schenkstubenpächter. *1732:* Hadnagj Atyankfia eo kglme jartassa el az Egetbor fözöket, hogj eö kglmenek tegjek hírré hogj az Palinka Arendatorok közze be allanaké vagj nem [Dés; Jk 427b].

pálinkaárulás pálinka-árusítás; desfacerea/vînzarea rachiului; Branntweinverkauf. *1733:* Sok Kárát tapasztalta a szegény Város sokadalmi alkalmatossagokkal, ugj akarmi időbennis, hogj sidok(na)k és akarmely külsö Emberek(ne)k az Egetbor, Palinka arulas meg engedtetett [Dés; Jk 436a]. *1815:* Siborol Bor Palinka Ser árulás 3 holnap alatt 1625 [WLt Cserei Heléna jk 9b].

pálinkaárulásbeli pálinkacladásra vonatkozó; referitor la vînzarea rachiului; den Branntweinverkauf betreffend. *1826:* Balo Borbára Aszszony, Ns. Rátz Györgynének Palinka arulásbéli Praevaricatioját a Mlgs Uradalmi Tisztségnek felfedezvén, és annak fel Motoztatására töbekkel edgyütt énis oda lévén parantsolva, ottan öszve találkoztam ... Ballo Borbárával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

pálinkaáruló I. *mn* pálinkát árusító; unde se vinde rachiu; Branntweinverkaufs-. **Szk:** *~ bolt. 1807:* ki is mentünk ezen Dési Reformata Ekklesia oskolájának a' Piatz felé a' Szöcs Czéh színnye és a Pálinka arulo Boltok aránnyáb(an) fekvö szélihez [Dés; EHA] ✱ *~ ház. 1823–1830:* Vett ilyent[a] Wrisberg is ... jólzüen megette, s osztán betérvén vagy egy pálinkaáruló házhoz, jót ivutt reá [Fogl: 237. — [a]Gyümölcsös lepényt].

II. *fn* pálinkaárus; vînzător de rachiu; Branntweinverkäufer. *1741:* A Piaczon áruló Tekenösök(ne)k és Pálinka árulok(na)k Helyek, mint hogj sok Confusiok hallatnak, determináltatott, hogj felosztassa(na)k ujolag, az mellyek-

töl, az eddig practizált Taxát a' Nms Város bé várja [Dés; Jk 551].

Szk: *koleszás ~. 1829:* Nemes Thorda Varossa Piattzánn mindenféle Kereskedöknek arusak(na)k ... Conscriptioja ... Kolészás Palinka árulok[a] ... Petsenye Sütök[b] [Torda; TVLt sztlan. — [a]Két név és a taksaösszeg. [b]Harminc név és ua.].

pálinkabeli pálinkából eredő; de rachiu; aus Branntwein. *1761:* Ribiczorai Dán Lázár Felesége exponalya, hogj ... Cir. 6 ejtel palinkajat ... egy meg szeget vastag veg szösz vasznatis el lopták ... találkozot egj kalátsos hogj Ribicsorai Mureresk Györgj és Ifjjab Kles Togjer ... Causálta a pálinka beli kárát [Ribicsora H; Ks LXXI/7].

pálinkafőzés pálinkapárolás; fierbere/distilare de rachiu; Branntweinbrennen. *1769:* Amint ennek elötteis ki hirdettük volt hogy a földi almábol[a] s más féle fák gyümölcseiböl pálinkát lehet fözni, poroncsoltatik, hogy kiki minden igyekezetit arra vesse, hogy a földi Almát a kinek nincsenis megszerezvén, aztot szaporicsa, ültesse, s aztot a pálinka fözésre fordicsa [UszLt XIII. 97. — [a]Burgonyából]. *1798:* pálinka Fözés ... hatsak Lisztyek és Élesztöjek vagyan szüntelenül minden héten ... szokot lenni [Kv; AggmLt C. 108]. *1840:* A Pálinka fözéshez meg kivántato élesztöttís ... magam tartozom Sz Régenböl meg hozni vagy hozattatni [Kv; Born. G. XXIVb] | Vagyon egy kö és sendély fedél alatt lévö velnyicze, mellynek tsak esztendönkénti taxája a' mennyibe ki adhato lenne vetetik fel, a' pálinka fözés az industriához tartozván ... taxája lenne 50 Rft [Somkerék SzD/Kv; Ks 100 Nyilak könyve 26]. *1843:* A' Tisztelt Ttes Tisztség ... a kérelmes közönségnek többet engede, mint sem kért, mivel ... a pálinka fözés határtalan gyakorlatára, söt árulhatásara is felszabadítá [Km; KmULev. 2 Kováts Miklós adm. nyil.].

Szk: *gabonabeli ~. 1802:* a' Gabonak minden-féle Nemeinek drágadását a' Királlyi Gubernium tapasztalván, szükségesnek látta ... a' Gabanabéli Pálinka-Fözést ... eltiltani, mivel a' Pálinka-Fözés által a' Gabona egy felöl felette igen meg-szokott drágodni; más felöll pedig nevezetes Gabona szükit szokott szülni [Borb. II gub-i nyomt. rend.].

pálinkafőzetés pálinka készíttetés; distilarea rachiului; Branntweinbrennen. *1830:* ugy gondolom hogy az ottan lévö pálinka fözetés nem káros [Kv; AggmLt].

pálinkafőző 1. *mn* **1.** pálinka fözésre szolgáló (épület); unde se face distilarea rachiului; zum Branntweinbrennen. **Szk:** *~ árnyék. 1797:* vagyon egy pálinka fözö árnyék kötésekre 3. oldala veszöböl fonva az egyik oldala bütüül fonatlan fenyö avatag deszkákkal fedve [Kőrispatak U; Pf] ✱ *~ épület. 1810:* A Második Telken ... szalma fedelü, Csere Sasok közze font sövény oldalu középszerünél álább valo Pálinka Fözö Epület [Doboka; Ks 76 Conscr. 222] ✱ *~ ház. 1760:* Mos Lászlo Uram épittetett ... egy pálinka fözö házat, vagyis Welnyitzét, egy Jobbágy házatskát, és kövel egy kütat ki rakatott [Árpástó SzD; BK]. *1793:* A Palinka Fözö Házban ... Kevertes Malátas Hordok ... Csebrek [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. *1816:* A' Pálinka fözöház (:Velnitze:) a' Falú alsó végén [Friss BN; BálLt 66] ✱ *~ velnice. 1792:* A Palinka fözö velnyitzéje ... mélyen benn vagyon a Nsgod földin [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. pálinkafőzéshez használt; care este folosit la distilarea rachiului; zum Branntweinbrennen. **Szk:** *~ cseber. 1768:* Pálinka fözö Cseber 3 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *~ fazék. 1752:* mikor Lehetet szüntelen föztem a pálinkát, de ... az Udvarban tsak egy pálinka fözö fazék volt [Gordánfva Sz; BK] ✱ *~ katlan. 1781:* az Palinka fözö katlanok és csös Kadok [MNy XXXVIII, 56] ✱ *~ kút. 1838:* Városunk Ser házánál lévö Pálinka fözö Pumpos kut [Dés DLt 228] ✱ *~ masina. 1840:* fel váloltam egy 40 ~ negyven vedres ujj Palinkafözö masinát Ustet ... Bertleft János Rézmives mester [Kv; Born. G. XXIVb] ✱ *~ rézüst. 1816:* Egy 30 vedres pálinka fözö réz üst 3 Csöjü sisakjával edgyütt, fél viseltes lévén [Friss BN; BálLt 66]. *1817:* Egy 4 vedres hitvány Pálinka Fözö Réz üst Siskával, és Csös Csebrivel együtt [Mv; MvLev.].

3. pálinkafőzéssel foglalkozó; care se ocupă cu distilarea rachiului; branntweinbrenner. **Szk:** *~ konvenciós. 1800:* Hers Jakob Sido ... a Melgos Grof Exponens Aszszony ö Nga Sajo Martyabeli palinka Fözö Conuentiossa[a] [Somkerék SzD; JF. — [a]Vallja] ✱ *~ orosz. 1725:* Lengyelországbol sok pályinka fözö oroszok jövének ide Oroszmezőre [Oroszmező SzD; BfN Pintye Jovon (70) vall.] ✱ *~ zsidó. 1800:* Magam attam Melgos Grof Földes Aszszonyom ö Nga idevalo a Sajo parton lévö palinka fözö Sidoja Gersutznak egy Tyukat. 80 Tojást eget borért meg a Liányo(m) lakadalmakor Nyár kezdetin [Somkerék SzD; JF Agrisán Leontjéné Mária (40) vall.].

II. *fn* **1.** pálinkafőző ház, velnice; velniță, povarnă; Branntweinbrennerei. *1774:* Az Uraság Jövedelmét lehetett volna è gyarapitani ugymint: Kortsomák, Malmok, Palinka Fözök fel állittassával, vagy egyéb féle epületek<k>el ... ? [K; KS vk]. *1815:* Vagyon még a' Méltoságos Udvarnak, it egy Pálinka fözöje ... épittetett ... Tserfa ágosokra, az oldala veszszövel van bé fonva, kivül belöl jól meg tapasztva Szalma fedél alatt | Maga a' Pálinka fözö ... a' Szamos partyán elég jó commoditással két üstnek valo hellyel van épülve [O.nemegye BN; Ks 77. 19 Conscr. 495–6]. *1820:* 'A Pálinka fözönél a' viz Meritö kerék kupáinak igazitására 30 Létz Szeg [Déva; Ks 105. 173]. *1829:* Gers sidonak Uj pálinka fözött tsináltattam ... ment 400 Tégla [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám.]. *1837:* (A küttól) a viz a' Pálinka fözöbe edgy nagy bükfa csatornán folly bé [A.szőcs SzD; BetLt 5]. *1838:* A Kolos Monostori Kir. Fundationale Dominiumnak Kolos Monostoron lévö pálinka fözöje minden requisitumaival ... ki véve az üsteket ... árendába adattatott [KmULev. 2].

2. pálinkafőzéssel foglalkozó személy; velnicer, povarnagiu; Branntweinbrenner. *1768:* Ajtoni Pálinka Fözönek praebendájára Metr. 24 [Ajton K; DobLev. II/390. 5a]. *1780:* Gavrilla nevezetü palinka fözö igaz lelke szerent a rovástis meg mutatván tön illy valást, adott pálinkát 12 vedret és 3 kupátt [Baca SzD; TSb 24]. *1807:* Török buza csöül ... ki adtam ... Szávully kertisz és Pálinka Fözönek 40 Vékátt ... Josziv Sütö és Darabonttnak 30 Vékát [Dédács H; Ks 98]. *1818:* Az idén is alkalmasint termet Gabona ... de mihejt szedni kezdették a' pálinka fözök, mindgyárt fel hágatt [Fog.; Konst.]. *1841:* A Palinka fözö Calculussa ... vett ki Tiszta rósot 864 per 1 f 18 x vékája Tiszta Csenkeszt ... Eleszto pénz 24 vekára 50 xr [Born. G. XXIVb].

Szn. *1785:* Palinka-fözö Tamás zs [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/471 Bornemisza Krisztina conscr.].

pálinkafőző üst cazan de țuică; Branntweinkessel. *1736:* edgy Hat vedres pálinka fözö üst, sisakjával és csöjeivel [MNy XXXVIII, 56]. *1774:* Sztréza Kertsesorán

vagjon pálinka főző üstyek [TL. Vaszilija Sztréza Boér (45) vall.]. *1775:* Palinka főző öst tsős Csebrivel együtt Rf 3 x 30 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. *1793:* a pintzében egy nagy palinka főző üst. 3 Csojével hütőjével, Lajterjével [Kosesd H; Ks 78. XVII. 1]. *1794:* Egy 8 Vedres palinka fozö üst [Backamadaras MT; CsS]. *1802:* Egy öt vedres szerü palinka főző Üst hozzá tartozó Eszközeivel [Ne; DobLev. IV/858, 8a] | Egy Pálinka főző Üst Csös Csebrivel siskával édgyütt [Dés; DLt 4]. *1816:* Egy két Csöjü fotos Palyinka főző üst, Sisakostol [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1850:* 30 vedres pálinka főző jo üst ... ezen üsthöz lájterek és hűtő kádak [Algyógy H; Born. F. Ii].

pálinkafőző üstöcske cazan de ţuică; Branntweinkesselchen. *1801:* pálinka főző üstetske, egy Szakáts Asztalkával együtt [BLt II/11].

pálinkaház pálinkafőző ház, velnice; velniţă, povarnă; Branntweinbrennerei. *1801:* A Palinka Házba találtatik Nyoltz nagy Kad, Két Csöös Hordo, Két nagy Üst Sisakjával együtt [Héderfája KK; IB]. *1835:* az Borbándra menö utzában lévö Pálinka ház [Gyf; EHA]. *1846:* javasolom: Velnicékre (az az: gépszerkezet nèlküli közönséges kazánakkal ellátott pálinka házakra) a kezelö Személyzet fejadójánn fölül Kazán-pénzt is kell vetni [EMLt Kemény Dénes, Érdekegység (kézir.) I/VII. 288]. *1850:* A' Bózi Pálinka házatís jo lenne egy kissé ... igazitatni, mert külömben ma holnap merőbe össze megy [Branyicska H; JHb XXV/68hoz]. *1853:* A palinka ház kö kéménye [Szakatura SzD; Újf.].
Szk: *gőzös ~. 1838:* A Görgénybe épitendö Gőzös Palinka ház felálitására megkivántato költségek elöleges fel Szamitása [Msz; Born. G. XXIVb].

pálinkahordó pálinkás hordó; butoi pentru rachiu; Branntweinfaß. *1843:* négy fenyöfa keverö Kádak — három Cserefa Lájter — egy pálinka Cserefa hordó [Magyaró MT; LLt].

pálinkaital pálinkaivás; consum/consumare de rachiu; Branntweintrinken. *1650:* Az únep szegők büntetése ... Ha ki palinka ital miatt gadgyvás fövel mènyen templomba, fl. 1 [SzO VI, 194 Cssz, Gysz és Ksz hat.]. *1770:* Szekely Mihály uram ő kglme ... az felettébb való italozással kivált a pálinka italtol magát obstrahálná, mert felettébb élt s él mostan vélle [Dés; DFaz. 28]. *1819:* (A) cselédek is elégé csudálkoztak hogy mostan miért vetemedet légyen oly nagy pálinka italra [Kv; Pk 2].

pálinkaivás pálinkafogyasztás; consum/consumare de rachiu; Branntweintrinken. *1819:* Az időközbéli pálinka iváson kivül Reggelenként Kávézniis Szokot a N. Ur, ez után mingyárt Szilvoriumotis ivutt | a gyakor pálinka ivás Siettette halálát, mivel hogy Bora nem volt gyakrabban itta a pálinkát, 's e miatt közelitett a Feneséghez [Kv; Pk 2]. *1838:* (Meghalt) özvegy Nagy Istvánné Berkeszi Ersébeth 55 Eszt: a' sok Pálinka ivás közben tsendesen el aludott [Vista K; RAk 167].

pálinka-jövedelem pálinkaárulásból származó jövedelem; venit obţinut din vînzarea rachiului; Einkommen aus dem Branntweinverkauf. *1837:* (A) Vásár a Méltóságos Grof Teleki Ferentz Ur eő Nagysága részére Folytatott 's az Vámbol Czinkusbol Bor és Pálinka jövedelmekböl a mi Került azokott a Tisztelt Grof Ur eő nagysága Erdő Szengyörgyi Tisztartoja ... vette be Keze alá [Makfva MT; TSb 15].

pálinkakereskedő pálinkaáruló; vînzător de rachiu; Branntweinverkäufer. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak ... közőtt a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk ... Hordoval Pálinka kereskedők[a] ... Kenyeresek ... Kalátsosok [Torda; TVLt sztlan. — [a]Köv. a nevek és a felvett összeg].

pálinkakészítés pálinkapárolás; distilarea rachiului; Branntweinbrennen. *1765:* Fü szerszámot etelben, s mézesbor s palinka készitésire ... pénzen vettünk [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 246].

pálinkakocsma pálinka-italmérés; cîrciumă (unde se vinde rachiu); Weinstube (wo auch Branntwein verkauft wird). *1735:* a Falusiak közzül ... senkiis ... semminémü Bor Eget bor ser vagy méser es palínka kortsomát, tartani ne mereszellyen [Mezőcsán MT; DobLev. I/160. 14–5]. *1772:* most a közeleb el mult Tsötörtökön ... nállamis pálinka kortsoma lévén és sok emberek lévén, azok közöt ... az Falus Biro kiis iszik vala [Tordavilma SzD; TL. Joszip Demian (36) jb vall.]. *1776:* Bor, és Pálinka kortsomákot tartassan ä Jószágokba [Mv; Berz. 20]. *1780:* az Hajos Uttzában Sokan tartnak Pálinka korcsmat alattomban [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

pálinkakocsmálás pálinkaárulás; vînzare de rachiu; Branntweinverkauf. *1770:* a Bor és Palinka kortsomallást rendre egy aránt visellyük Szüntelen foljván a kortsoma [Sülelmed Sz; IB. Blidár Andréka (60) ub vall.].

pálinka-kórság ittasság; beţie; Trunkenheit. *1842:* (Meghalt) Imre Márton 45 éves pálinka kórságb(an) [M.gyerőmonostor K; RHAk 5].

pálinkalista pálinka-számbavétel; lista cu rachiuri; Branntweinliste. *1834:* A' pálinka Listában ... a' Tiszt tsupán 16 veder és 6 kupa pálinkát teszen fel [Somb. II].

pálinkamoslék merő merőedény (pálinkaaljhoz); vas de scos malţul (din cazanul de ţuică); Schöpfgefäß (für Schöpfen des Malzes aus dem Branntweinfaß). *1816:* A' külső Pinczébe ... Két Pálinka moslék merő [Varsolc Sz; Born. IV, 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

pálinkapróba pálinkaellenőrző próba; verificarea tăriei rachiului; Prüfung der Stärke des Branntweins. *1849:* A Postalis szobaba ... Egy palinka proba [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1850:* egy darab palinka próba bets ára 2 f. 30 x [Algyógy H; Born. F. Ii].

pálinkás 1. *mn* **1.** italos, ittas; uşor beat; angeheitert, betrunken. *1819:* ugy véttem észre darabos, és akadozo beszédjéböl, hogy pálinkás lenne ... mint egy felényire volt részeg [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1826:* ottan öszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevéssé Már palinkás lévén enyelegni kezdettem vélle [uo.; i.h.].
2. pálinkát áruló; care vinde rachiu; Branntweinverkäufer. **Szk:** *~ ember. 1746:* Mikor a Brasai Palinkas ember

szekerestöl a kert mellett vólt azt nem latam, de mikor bé ment a Csűres kertbe ... egész étszaka isztrásáltuk, hogy ki ne jühessen hír nélkül [Mocs K; JHbK XLVIII/10].

3. pálinka tartására való; pentru rachiu; für Branntwein. *1796:* egy altalagatska palinkás [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Szk: ~ *általag.* *1797:* Egy tizen három vedres pálinkás üres átalag [M.igen AF; DobLev. IV/777. 21]. *1804:* egy 4 Vedres Palinkás atalag [Borosbenedek AF; SLev.]. *1813:* Kisdek Palinkás átalag [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ ~ *berbence.* *1837:* Egy kis Pálinkás Berbentze [Dés; DLt 526/1838] ✱ ~ *berbencécske.* *1711:* Kis Palinkás berbenczecske [MúzBethlen] ✱ ~ *csobolyó.* *1775:* Pálinkás Csobollyo 3 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153] ✱ ~ *flaskó.* *1801:* edgy palinkás flasko [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 5] ✱ ~ *hordó.* *1796:* a Hordo ugj itellem harmintz vedres ... a Pálinkás hordobanis vagjon többetske égj vedernél [IB. Szent Gerlitzei Nagy Sigmond mezőújlaki ref. pap lev.]. *1830:* Négy küsdeg pálinkás Hordó [Msz; Told. 19] ✱ ~ *hordócska.* *1849:* Ismét vittem pénteken egy kis pálinkás hordotskát [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.] ✱ ~ *karafina.* *1797:* Palinkás Kis Karafina három [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7] ✱ ~ *korsó.* *1800:* Találtam menni Sz Andrásra Brengye Roman feleségét égy nagy Palinkás Korsoval [Somkerék SzD; JF Dejan Jakob (32) zs vall.]. *1815:* 1 Degenyes (!) és edgy palinkas Uress korsok [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50] ✱ ~ *lájter.* *1837:* Három Pálinkás Lájter [Marosgombás AF; TSb 20] ✱ ~ *légely.* *1797:* Egy uti pálinkás légej [M.igen AF; DobLev. IV/777, 15] ✱ ~ *liu.* *1848:* A' kamarába egy pálinkás liu [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

4. ~ *bolt* pálinkaáruló bolthelyiség; prăvălie în care se vinde rachiu; Laden, in dem Branntwein verkauft wird. *1846:* Jelen kérelem levél adattassék át piaczi fő biztos Mezei István aanak, olly ajánlással, hogy mind kérelmesek kérések, mind ... Székely Sándoré fallal keritett pálinkás boltjának miként történt felállitása iránt tegyen a' tanácshoz vélemenyes felvilagosító tudosítást [Torda; TVLt 158].

5. ~ *pince* pálinkatároló pince; pivniță pentru depozitarea rachiului; Keller zur Lagerung des Branntweines. *1796:* A Pálinkás pintze egy ablakára rostelynak es a' kut lánczára 13 vas [Déva; Ks 95].

6. pálinkát szállító; cu care se transportă rachiu; zum Branntweintransport dienend. *1746:* Latam aztis midőn a Palinkas szekér a falubol ki haladott Csürke Vonuly visza térítette vala [Mocs K; JHbK XLVIII. 10].

7. pálinkába mártott; îmbibat în rachiu; in Branntwein getränkt. *1794:* pálinkás és szappanyos ruhával raggadtam, a meg sebhezett és dagadozott vékonyát és testit [Eresztevény Hsz; HSzjP István Demeterné Maxán lako (60) vall.].

◇ **Szn.** *1824:* Palinkás Kata [M.bikal K; RAk 150]. *1829:* Pálikás vagy Sztán Gyurka [DLt 758 nyomt. kl]. *1832:* Pálinkás Pál [Dés; DLt 38].

◇ **Hn.** *1771:* Palinkas kert dicto [Zentelke K; KHn 140]. *1781:* A Pálinkás háznál (k) [uo.; i.h.].

II. *fn* pálinkaárus; vînzător de rachiu, rachier; Branntweinverkäufer. *1765:* a' Palinkás is eleget remenkedett | az irt Palinkás mit tselekedett vele [Zentelke K; BfN]. *1774:* Az ide valo Motsi Sokadalom mit hozna Esztendőt által bizonyoson nem tudgyuk ... az Palinkások Taxát annyit fizetnek a mennyiben meg alkhatnak [Szépkenyerüsztmárton SzD; KS Conscr. 102–3].

Szk: *koleszás* ~. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak ... között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk ... Kolészás Pálinkásak[a] [Torda; TVLt sztlan. — [a]Köv. a nevek és a taksaösszeg fels.].

pálinkáspohár pahar de rachiu; Branntweinglas. *1802:* Egy dolgosnak valo pálinkás pohár [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. *1819:* 4 bor, ivo pohár, 1 palinkás pohár [Baca SzD; TSb 6].

pálinkásüveg sticlă de rachiu; Branntweinflasche. *1800:* egy pálinkás éveg is volt ottan az honya alatt az Kantában indult pálinkáért [Kvh; HSzjP Kantafalvi Kajtár János Szabad Személy és Biro (31) vall.]. *1807:* az Határ járáskor ... harmas Határ Dombokat tsináltanak, mellyeket el készitvén, örök emlékezetül ottan palínkaztanak ... a Palinkás Üvegeket a Földhőz vervén, Darabjait a Határ Domba bé ásták [Körösfő K; KmULev. 3 Steph. Mihály (62) jb vall.].

pálinka-taksa pálinkaárulási adó; taxa percepută de la vînzătorii de rachiu; Branntweinsteuer. *1741:* 'A Palinka Taxa, mint ez elött is in praxi vólt, ã Den. 36:/:36. minden Piaczon árüloktól desumáltassék [Dés; Jk 552a].

pálinkaüst pálinkafőző üst; cazan de țuică; Branntweinkessel. *1850:* Egy darab uj pálinka üst, és lájtere ... 100 Vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

pálinkáz pálinkával itat; a servi/trata pe cineva cu rachiu; jn Branntwein trinken lassen. *1754:* ell menvén a' Török buza árraért hogy Pálinkázni kezdé a Pap az adosságnak emlitése eszébe Sem juta [LLt Litt. B]. *1833:* Nagysád bölts itéletére támosztyuk: Mi egy véka buza ? 10 Huszast, 's többetis adunk érette, még meg rostalyuk el hull belőlle a' gazza, malamba viszszük tized részt vámot adunk érette a Tajigásnak a malamba vitelért haza hozatalért fizetünk még pálinkázzukis [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. *1847:* Nagy Sándorné ... a' fizetés mellet pálinkáztais fiamot [Dés; DLt 613].

pálinkázik pálinkát iszik; a bea rachiu; Branntwein trinken. *1759:* Sztrancz Peter ... éjfelig palinkazván kesö idön ment haza itason [Bulzesd H; Ks 101]. *1764:* mikor a nevezett Jnas detentioba esett az elött valo éstve Kányadbol jüvén én bé mentem vala a Páll Joseff házához s ott lévén a nevezett Jnas Peter Mihallyal együtt pälinkazn(a)k vala [Bögöz U; IB]. *1772:* a' Falus Biro el híva éngemet és Dáncs Ignátot ... Hirtze Iliához pályinkázni, de ott Nem kapván pályinkát ... el menénk Vászk Vonuljhoz [Tordavilma SzD; TL. Tyékár Jákob (28) ns vall.]. *1794:* minek utánna jol pálinkáztunk volna ki mentünk az erdőre [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73]. *1807:* Hallottam az Néhai édes atyámtol ... beszélleni, hogy az Határ járáskor ... el menvén a' Kőrösfői Hágo vagy is Bábucz oldal tetőre, ottan meg állottak, és harmas Határ Dombokat tsináltanak, mellyeket el készitvén, örök emlékezetül ottan palínkaztanak [Körösfő K; KmULev. 3 Steph. Mihály (62) jb vall.]. *1843:* minthogy Pálinkaztam volt, el aludtam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. *1845:* a vejem ... csak ez elött három hetekkel is kártyázni és pálinkázni gyakran járt a Madarasiné házához [Dés; DLt 502. 2].

pálinkáztatás itatás pálinkával; servirea/tratarea cu rachiu; Branntweinanbieten. *1820:* Hát ... az igaz é hogy a' Vallok a' kik ... egybe gyújtettek, pálinkáztatások, igéretek mellett inducaltattak, hogy holmi dolgokrol vallyanak ... ? [Kv; JHb 48 vk].

palizáta, paliszáda 1. karókerítés, védőpalánk; palisadă, palancă; Pfahl/Plankerzaun. *1705:* ma Bethlen Sámuel uram, Bethlen Ferenc uram, Lázár György és Haller György uramék, a Kemény urak, Vay uram, Naláczi Lajos uram ... kimentenek által a palizátokon | (A) szebeni szálas erdőt ... ahol a fejedelemasszony mulatóhelye is vagyon, most palizátokkal erősítik, sáncolják [WIN I, 405, 482–3]. *1708:* mostis 1000. vagy még több pallisadanak valot vagattanak le a' várhoz [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1710:* Starenberg az egész községet és a vitézlő rendet ráhajtván, erős palizátákot és revelineket építete kül a kerítésen, és azokot földdel megtöltetvén s lövőszerszámokot vonatván rájok, jó darabig azok miatt nem mehete közel a török a kőfalakhoz [CsH 169]. *1717:* Hasanlo képpen a Varost ott quartelljban levő Generalis palisadaval kőrnjül akarvan venni, kegjelmetek ebbenis concurralljon [Kv; ApLt 1 gub-i rend. Hsz-hez]. *1734:* Ngod kimenetele után erkezett Posták az ott fen levő dolgokról nem igen jó hireket hoztanak mely szerínt keszüllettel kezdenek itt lenni, Palizáták Sántzok erősitésével [Nsz; BK. Bethlen Ferenc anyjához, özv. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához].

Vö. a *pallézat* címszóval.

2. palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. *1721:* Bizonyos szükségre Szebeni fortalitiumhoz kevantotnak feles szamu palizadák [Ks 83 gub.]. *1722:* Irtam vala ... micsoda rendelettlenség van itt az Pallizatak(na)k két rendben valo vágatásab(an) és annak duplicata vecturazasaban [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1781:* Ezenn Palizaták régiek lévén szüntelenül ki dölingeznek [MNy XXXVIII, 57].

palizátafa palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. *1721:* Bizonyos szükségre Szebeni fortalitiumhoz kevantotnak feles szamu palizadák ... annak okáért ă Kglmetekre esett palizada fa Summaját ugj hogy mindenik(ne)k hoszsza harmadfél öl Seu org 2 1/2 Vastagsaga pedig ă rendes szokás szerint légyen ... Szebenb(e) Szebeni Polgár Mester Atyankfia dispositioja ală administraltotni el ne mulassa [Ks 83 gub.]. *1738:* A csik-szeredai várhoz kell hogy szállitsanak 15 ezer palazita (!) fát [Cssz; SzO VII, 395].

palizátaforma palánkforma; asemenea/în forma unei palisade; plankenförmig. *1720:* Vagjon keskeny Halastó, körös környül Palizata forma Toldgj fakkal van az oldala ki rakva [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1742:* hasagatott palizáta formára csinalt kapu nyilik az akolba [Pókafva AF; JHb XXV/58].

palizátor palánkkaró; par pentru palisadă; Plankenpfahl. *1704:* az száraz malomhoz való fáért és palizátorokért küldtem szekereket [WassN 377].

pállag párlat; distilat; Destillat. *XIX. sz. eleje:* kenődgyék meg jol azután feredgyék meg Gyenge pállagban [HSzjP].

pállatlan kiszeleletlen; nevînturat; ungeschwungen (Getreide). *1742:* Lett a' buzának eleje Cubuli 67 metr. 2 A Zabbol Lett in granis pallatlan Cubuli 29 ... A Zab porostol s pallatlan metr. 116 [Szászerked K; LLt].

pallér 1. építészeti munkavezető (főként ács/kőműves munkát illetően), építőmester; contramaistru zidar/dulgher, paler; Baupolier. *1726:* az Pallirnak conventioja lévén az kő Háztól flo: hung: 504// adtam neki fl: hg: 120 [Kv; Ks 15. CIII. 4]. *1765:* En Gróf Petki Anna Gróf Kornis Antalné Szegődtem meg az Jesuiták Pallérával Günter Ferencz Urammal hogy ö kegyelme az én házaimat el készéti[a] [Kv; Ks 11. XLVI. 44. — [a]Köv. a részl.]. *1793:* Az Pallér ... Nem okoztathatik Ebben az Romlásnak és Hasadasoknak Miana [Kv; Pk 2]. *1801:* Pintzének az Boltozatján dolgaztata az Palér ... két hetek el telése után az Hátulso Háznak fel rakásáhaz kezd [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János P. Horvath Ferenchez]. *1810:* Kolosvári Pallér Léder Joseff ... minden nemű Kőfalakat, és ... minden egyebeket meg betsült [Doboka; Ks 76 Conscr. 17]. *1826:* az Ingineur és az Pallérok jelen letekben már a' czüvekek meg vagynak szerezve fognak az ujj malom építtésekhez [Mv; Told. 7].

Vö. az *ács-, fő-* és *kőmíves-pallér* címszóval.

2. (építészeti) munka/szolgáltatás felügyelője; paler, inspectorul construcţiei; Baupolier. *1574:* Az Molnoknak epitesehez eo K. biro vra(m) es az Thanach vallason ket pallert [Kv; TanJk V/3. 106a]. *1580:* Az polgarokis hozassanak egy egy zeker keowet ... A ky el hozza vegie(n) czedulat rulla, az Notariustul ... Ha penigh el nem Menne Az pallerok vegienek egy forint arra zalagot rayta [Kv; i.h. 209b]. *1581:* Hogy penigh Az epwlet fogiatkozas nelkwl eló Mennye(n) ... valaztottak eo kegmek ket pallert | Az Pallerok ... az Mywet siettessek a mint Jobba(n) lehet, hogy ... felbe ne kellessek a falnak epwlety maradny [Kv; i.h. 236b, 238a]. *1595:* 31. Octobris ... Biro Wram ö kme az töb paller Wrajm(m)al hozzam faradúa(n) be tert, és enniek hatta ökme hogy mindennap kezjczek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 23 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1729:* (Az) epitendő Kő konyhán levó dolgosok(na)k Pallerinak rendeltettenek N: Sallai János és Boszörmenyi Mihály Atyánkfiai eö kglmek [Dés; Jk 388b].

Vö. a *szenátor-pallér* címszóval.

3. (földesúr/uradalom javára végzett) munka/szolgáltatás felügyelője, mezei gazda; supreveghetorul muncilor efectuate moşierului; Aufseher bei der Arbeit für den Gutsherrn. *1623:* Hogy pedigh Eökött[a] ott b(en) heuerny ne hagiak keuantattnak Jgen Jo sereny pallerok kik ne veryek tagolliak hane(m) riogatassal fenyegeteö Nogatasall dolgoztassak Eökeött [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — [a]A jb-okat]. *1633:* egy Gergely new Paller, uette ell egy Baraniomott, nem tudom mi okon [F.komána F; Szád. Sztan Czioban (40) vall.]. *1640:* Sztanila Kerkes ... paller es szabados volt eddigh [Sinka F; UC 14/48. 38]. *1679/1681:* Az mikor penigh, vagi nyárba(n) mezei dologra, vagi Télb(en) egyeb dologra Pallerokat kíván az Udvarbiro ... akar Nemet, akar Magiar Praesidiariusokb(an) es szabadosokb(an), meg lassa hogi, adgyo(n)[a] az én szükségemre | mikor Szöloket mivelik, à vinczelerek mellett Continuus jo pallérokat à Vinczelereken kivül is rendelven eö kglme[b], mngais gyakorlatossaggal hozzajok latogasso(n) [Vh; VhU 666, 670. — [a]A porkoláb. [b]Az ub]. *1710 k.:* Kérdezzék meg

Dózsa Mihályt, tölem útcsináltatásra rendelt pallért, meg tudja mondani [BÖn. 895]. *1731:* az Tktetes Nemes Tanács ... Vegezte hogj az eddig Usuált rosz szokás szerint nem dolgoznának ... aki Cseléd vagy nap számos azok ellen Malombirák s Paller Atyankfiainak a palcza kezekb(e) adattatik [Dés; Jk 411b].

Szk: *hites ~. 1770:* Várbeli Porkoláb Nemes Vitézlő Balint Deák Uram és az Hites Pallér Sigmond János attestalnak mi előttünk hitelesen ím ezekről [Balázsfva AF; Utl] ✱ *második ~. 1671:* Egy Krajnik(na)k. Mikor Pallerkodik adatik napjában Kőz Czipó No 5. Második Pallérnak Mikor Pallerkodik per die(m) kőz czipót adnak negyet nö. 4 [Utl] ✱ *mezei ~. 1692:* Szamos ujvári conventionalis ... Egy mezei pallérnak hóra fl. 1. közczipó dietim nr. 4 [MGtSz VI, 183].

4. *~ul* felügyelőként; ca supraveghetor; als Aufseher. *1594:* Maaros Vy Warbol küldenek 28. hordo Bort Gyalúra: az Feyer Wari Wduarbiro Nemesi és szolgai voltak pallerúl 3. mellette [Kv; Szám. 6/III. 1]. *1595:* Miert hogy ökmek Tanachúl és a töb Wraim pallerúl ky Taal mellet, kj kochnya(n): kj pinczeben hún faradoztak ... 2. Aztalra ismeglen fözettem varosebol [Kv; i.h. 6/XVIIa. 19 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

◇ **Szn.** *1815:* Pallér Thodor [DLt 1015 nyomt. kl].

pallérbér építőmester díjazása; retribuţia unui maistru constructor/paler; Lohn/Gehalt eines Poliers. *1825:* (A) falnak a fundamentumban lett kirakakásáért (!), a kőmíves napi bérét 1 Rf 20 xf vsz a napszámosét pedig 30 xf vsz, e szerént ... a Pallér bérrel együtt 11 Rf 10 xf vsz számlálván tészen Rf 83 xf 45 [Dés; DLt 3].

pallérbíró a földesúr által a szolgáltatások felügyeletére kirendelt bíró; persoană însărcinată cu supravegherea muncilor efectuate moşierului; Aufseher bei der Arbeit für den Gutsherrn. *1681:* Paduran Stephan ... Ez most Paller Biro [Szentkirály H; VhU 87]. *1715:* En akkori üdőb(en) ... Paller biro volta(m) eo Her(czegse)ge joszágába(n) [Fog.; Utl]. *1720:* Pintye Vrsz ... Paller Biro [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1740:* Az Dombon Teleki Familiám földére redeált s vissza szállot, nehai ott való Pallér Biránk Njégován Juan nagjob Házas fiainak ... U: Sz: Péteri Gondviselőnk adgjon mingjárt ... Török buzát Két vékát Arpát is Két vékát [TKhf Teleki Sándor lev. Gernyeszegről].

Szk: *hites ~. 1709:* jüvén mi előnkben az ő Herczegsége Csür birája Kádár Ferencz és hütes pallér bírája Szász György mind ketten hütők szerént az rovásokkal együt referalanok hogy ... gabonát el csépeltetvén let szemül az ide aláb meg irt mód szerint [Szászernye KK; Utl]. *1770:* az Hites Pallér Biro Biro Sigmond Janos a Türi Biro, Szabo Mihály, és a Szász pataki Biro Juon Romota ... fide mediante Testificálnak arrol, hogy az el mult Tavaszon ... vetettek ... zabot Hatvan köblöt [Balázsfva AF; Utl].

pallérkodhatik felügyelői teendőket végezhet, a putea activa/funcţiona ca supraveghetor; sich als Aufseher betätigen können. *1662:* Az vattassok helyet vadnak az jspanok, kik gabonajokbul dezmatis nem adnak, az birakkal edgyütt pallerkodhatnak, praebenda nem adathatik [Fog.; UF II, 223].

pallérkodik felügyelői teendőket lát el; a activa/funcţiona ca supraveghetor; sich als Aufseher betätigen. *1590:* Mikoron a rakkast elkeztuk fogattunk apro miwesseket 13 ... f. 1. d. 56 ... Az zemetbironak hogj ot pallerkodot f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/XIV. 10]. *1595:* 11. Júny: Biro W. adata Boldis Jakabnak, hogy meg taúaly vigyazot és pallerkodot az Too töltek mellet. 2. Tallert ... f 2 d 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 248 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609:* Kisfalud allapottia felol egiebet Nem tvd; hanem hog az mikor epetette; eois pallerkodot epetesen [Kv; JHbK XX/6]. *1671:* Egy Krajnik(na)k. Mikor Pallerkodik adatik napjában Kőz Czipó No 5 [Utl]. *1728:* Vegeztük hogy ezután a gát epitése el vegezeseig Tizedes Atyankfiai ki ki maga tizedgyivel napestig ott Continuuskodgyék s pallerkodgjék [Dés; Jk 381b]. *1754:* Egyik Polgár Uram napestig a kaszások mellet Pallérkodván attunk 12. xr [Kvh; HSzjP]. *1757:* Bé Esküt Udvari Birot többet az ... Joszagaba Mákoba Szász Istvánnál nem tudok, de aszt tapasztalom, hogy Gál Páter többet fut fárad pallérkodik mintsem Szász István [Hr]. *1805:* Bosor Nyikora mint Nehai Biro Sigmondné Aszszo(nyo)m eö Ngak akkori Udvari Birája, az Ekésekhez ki ment és pallérkodott | az Uraság szánto Ekéji mellett pallérkodott egész szántás idejin s ott verte s kergette az Eke mellett szánto morékat [Farnos K; KLev.].

pallérkodó I. *mn* felvigyázó, felügyeletet ellátó; care activează ca supraveghetor; Aufsicht übend. *1691:* Pallérkodo Darabantok(na)k à mikor mennyin vadnak egj egj szemelljre per diem Ser Ur. //—//1 [Fog.; Utl]. *1703:* Palérkodo Ispánynák mikoron continuskodik kőz czipoja P(er) d(iem) 4 | Rabok után Pallérkodo Gyálogok(na)k mikoron hányán vadnak napjaban 3–3 kőz czipojok [Fog.; Utl]. *1734:* Akik penig el nem mennek[a] ... megbüntessenek Cum Dnr. 24/24 mellyetis az Malombirák és azon nap pallérkodo Tizedesek exigállya(na)k [Dés; Jk 444a. — [a]Dolgozni a gátkötéshez]. *1805:* Bosor Nyikora azon tépelődés után mindgyárt dolog tehető s dolgozo s dolgosok után pallérkodo ember volt [Bh/Farnos K; KLev.].

II. *fn* felügyelő; supraveghetor; Aufseher. *1594:* Az kazasok keornieol pallerkodoknak, az kik pallerkottak attam f —/60 [Kv; Szám. 6/X. 35].

palléroskodik építőiparosként/mesterként dolgozik; a lucra ca contramaistru zidar/paler; als Baupolier arbeiten. *1744:* Computust ineáluán Conrad Urammal, az kőmivesek és Ács Mester által percipiált pénzről ... János ... mióltatúl Pallieroskodik ... levált 1730 Rf [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1745:* Méltoságos Groff Gubernator Urunk eö Excellentiája Devai Kastellyának Delineatioja Szerint léendő Reparatiojáért Conrad Uramnak, mind Kőmives, mind pedig Ács munkájáért applacidaltatott In parata Rh fl. 2100 ... percipialtanak ... e' szerint Kőmíves Lőrintz maga Pallérságában vet fel diversis vicibus Rfl. 282 xr. 3 1/2. János pediglen mioltátol palléroskodik ... levált Rfl 1730 xr 20 [uo.; Ks 92. l. 23].

palléroz kinevel/tenyészt; a ameliora/a supune ameliorării (un animal); (heran)züchten, verbessern. *1811:* el tökéllé magában[a], Hogy kedvit töltse a' Ménes tartásában ... Meg-vette a' Villám 's Büszke Ménlovakat, De azoknak vette tsak kevés hasznakat; Daru is a' Ménest tsak ugy pallerozta, Söt a' Printz a' vékony farkut-is bé-hozta [ÁrÉ 133–4. — [a]Gr. Bethlen János].

pallérozás I. (fém)csiszolás; şlefuire; Verfeinerung, Schleifen. *XVIII. sz. v.:* Ismet most azon pár rezes pistolly-

nak az fogássainak horgait pallérozásával egygyűt [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével]. *1803:* a' Lakatos munka több pallérozást és pepetslést[a], mint sem a' Kovátsoké [Mv; LakCLev. — [a]Tollban maradhatott: kíván].

2. kinevelés, feljavítás; ameliorare; Verbesserung. *1811:* (Gr. Bethlen János) gyűjtötte a' szép 's jó Lovakat Öszve ... néhány darab Kantza ... Üdvezült Attyáról maradt, de annak-is, Bár mely jó fajta volt, a' pallérozása Meg szünvén, követte el ajjasodása [ÁrÉ 133].

pallérozó (fém)csiszoló, sikáló; şlefuitor; schleifend. *1741:* Egy Pallerozo aczél [Kv; TL 90 lak.]. *1792:* Pallerozo spárga [F.oroszfalu MT; Told. 71].

pallérozódás kifinomulás/csiszolódás; cizelare; Verfeinerung. *1808:* ha szintén a' mi oláh Nyelvünk igen alkalmatos is a' leg nagyobb pallérozodásra ... az ujjabb Olosz és Frantzia nyelvekkel rokonságos lévén ... mind az által fájdalommal tapasztaljuk, hogy ezen szép nyelvűnk mind eddig eredeti vadságában miveletlen maradott, a' melly miatt a Tudományok közöttünk follyamatban nehezen jöhetnek [Kemény, CollMss Tom. XXX. Varia XII].

pallérozott 1. csiszolt; şlefuit; geschliffen. *1746:* Egy pallérozott Lakirozott rezes kis Ládámb(an) vagyon Arany Marha [Nsz; Told. 19]. *1796:* 24 Darab pallerozott Heynbergi márványért Rfl 2 [ETF 182. 74 Gyarmathi Sámuel felj.]. *1807:* egy fél viseltes Zöld Mázos Keméntze hasonlo mazu kérek Fűtőivel, alata Levő jó modal keszült ott Labakal Pallerozot fárágot Lápos kővekre rakva [Dés; BetLt 6 Gy Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

2. kitenyésztett; ameliorat; (heran) gezüchtet. *1811:* valamiképpen a' szép 's szemen szedett Buzába-is égy égy konkoj elegyedet, Ugy nintsen Ménes-is oly' szép 's pallérozott, Mely vagy égyszer Csitkot ki-vetőt nem hozott [ÁrÉ 152].

3. kimüvelt; cultivat, cizelat; gebildet. *1808:* Mit használ a' leg fáinabb és pallérozottabb nyelv is, ha a' Nemzet, a' melly azt beszellette elfogyatkozik ? [Kemény,CollMss Tom. XXX. Varia XII]. *1823–1830:* Az igaz, hogy mind idegen országokon való utazások, tapasztalások által, mind tanulásokkal sokkal tekintetesebb, pallérozottabb s hasznosabb tagok voltak a társaságban [FogE 213] | Istenem! mennyivel több itten Erdélyben a' Vadság, és durvaság, mint a' kül földi pállérozottabb helyeken [FogEK 425]. *1827:* pallérozottabnak lenni láttzatott [DLt 1261 nyomt. kl].

pallérság 1. mukafelügyelői tisztség/tevékenység; funcţia de supraveghetor/inspector; Aufseher-Funktion. *1580:* Az pallerok felól ... wegeztek hogy ... az also tanachy ... mostis az terhet wegie fel es wysellyen eo kegmek az palleroknak walaztassara gondot a kyket alkalmatosnak ityl onnet Alol ketteot es Innet az felseo tanachybolis ketteot valazzon eo kegme az pallersagot kikre bizza ... Az palleroknak penig fizetessek legie(n) minden napra 12 pinz az Regy zokas zerent [Kv; TanJk V/3. 209b]. *1595:* Az Zemetbjronak adot feye mosatassara es Jo forgolodassara pallersagara ... d 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 242 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1715:* engemet Pallerságra a Tisztek nem rendeltenek [Fog.; Utl].

2. vki építőmesteri munkája; munca unui contramaistru zidar; Arbeit eines Baupoliers. *1745:* percipialtanak ... e' szerint Kőmíves Lőrintz maga Pallerságában vet fel diversis vicibus Rfl. 282 xr 3 1/2. János pediglen mioltától palleroskodik ... levált Rfl 1730 xr 20 [Déva; Ks 92. l. 23]. *1746:* Computust inealván Conrad Urammal az kömiuesek és Acs Mester által pércipialt Pénzröl ... János ... maga Palliersagában ... leuált ... 1730 Rf [uo.; Ks 111 Vegyes ir.].

3. vki felügyeleti tisztségének ideje; timpul cît un supraveghetor activează în această funcţie; Dienstzeit eines Aufsehers. *1618:* Ugyan nincsenek, Kegyelmes uram, Nagyságodnak oly tisztviselői azért, azkik, ha nem sokat, de keveset is lopnak; anélkül is soha nem volt lopó tisztem, akár csak ebbe pallérságomba lophassak valamit keveset, serbetre valót, mert Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bízza reám az Nagyságod pénzét, hogy ellopom [BTN[2] 119–20 Az erdélyi ház javításával kapcsolatos panaszlevélből].

4. felügyelet; supraveghere; Aufsicht, Beaufsichtigung. *1580:* az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal vagy bakokkal a mint lobba(n) lehet hogy az Maiorok keozybe valo vt mind ket felöl megh epwllie(n) ... Ennek penigh gondwysselesset es pallersagat byztak eó kegmek Lakatos Ianos Espotaly Mesterre es Endres Markra [Kv; TanJk V/3. 231a].

5. hatáskör; atribuţie; Bereich, Wirkungskreis. *1740:* Az egéssz Possessio avagj Falú Nagj Kapus azon edgy Mlgs Gróff Possessor Uré, áll penig Magyar és Oláh jobbágjokból és Sellérekből Molnár János nevű udvari paraszt Biro pálczája vagy Pallérsága alatt [BfN Gyalui cs.] | Az megírt gyalai nemes udvarházhoz szolgáló joszág vagyon tíz bíroság alatt ... u.m. gyalai, lónai, vistai, nagykapusi, kőrösfői, solyomtelki, egerbegyi, hév és hidegszamosi falubeli és az hévszamosi havason lako udvari paraszt bírók pallérságok alatt [MNy XXXVIII, 368].

6. ~ *alja* vmilyen felügyeleti hatáskörbe tartozó terület/földbirtok; teren/moşie care este sub supravegherea unei persoane cu atribuţii speciale; unter js Überwachungsbefugnis stehendes Grundstück/Landgut. *1737:* Ezen Gyalai Udvarházhoz szólgáló Joszág el osztatik 9 Biroság vagy (igazabb nével) Pallérság allya Jószágokra Nemes Kolosv(á)r(me)gyéb(en) Gyalub(an), Lonán, Vistáb(an), Solyom-telkén, Kőrösfőn, Nagy-Kapuson, Egerbegyen, Hév-Szamoson, Hideg Szamoson és a Hév Szamosi Havasokon [Gyalu K; GyU 365. — L. még MNy XXXVIII, 368].

pallérszolga a munkafelügyelő segítője; ajutorul inspectorului de construcţie; Baupolier-Gehilfe. *1598:* Az keőmiweseknek egetet bort p(er) f — d 8 ... Az ket paller zolgak (így!) attunk ital penzt f — / 15 [Kv; Szám. 7/XVI. 33].

pallézat palánk, karókerítés; palisadă; Pfahlzaun, Planke. *1736:* egj alkalmatossággal a' Nemes Videk igérvén az Nagj Bánya Várossá(na)k valami Pallézothoz valo fákat ... azon Pallezatokhoz valo fák(na)k az arát ugjmint hatod fél sustakokat az Nyisztor Pásk által administralt portio Pénzbűl ki vőtte vólna, mondotta az administrator Nyisztor Pásk [Kővár (Szt) vid.; TL].

Vö. a *palizáta, palizádás* címszóval.

palliál leplez, fedez; a acoperi/masca; verhüllen/bergen. *1691:* Az A divortiumot kiván az I(ncta)töl mert parázna

l(ncta) replicat, ha én szintén paraznaságba(n) egyelitettem volnais magamat, mellyet simplicit(er) tagadok, mindazaltal, mikor comperta rei veritate ugya(n) csak cohabitalt velem, minden dolgaimat pallialta [SzJk 259].

pallium *átv* palást; paliu, mantie; Mantel. *1770:* a táblára ... érkezett volt a guberniumból olyan commissio, hogy mágnások, nemesemberek regestráltassanak ... A titulus az, hogy a nemesség palliuma alatt azok, akik nem nemesek, a contributiónak onusát ne subterfugiálják [RettE].

palló 1. keskeny (korlát nélküli) kis híd; podeţ, punte; Steg, Laufsteg. *1570:* A palokra es hydakra eo K. Byro vram viseltessen gondot, Mert Jgen Megh Bontokoztak [Kv; TanJk V/3. 13a]. *1590:* Az Nadas paloian Alol Ahol asz szanto feoldekre ky zakat az Nadas, eo keglmek latassa meg [Kv; i.h. I/1. 136]. *1594:* Az Espottali Molomon lneg, az palora valo keolchyeg [Kv; Szám. 6/VIII. 117 Caspar Semel sp kezével]. *1609:* Az Kewlseo Magiar vtzay palohoz veottwnk ... hat fewresz dezkat ... d 50 [Kv; i.h. 12b/IV. 35]. *1634:* Azonkozben fel indula Georgy Ispanne az utzánn de igen nagy vala az viz, es az palon sem mere altal menni [Mv; MvLt 291. 27a]. *1685:* a' Pallo végénel is vagyon egy darab föld, de káros hely lévén lovakat czövekelnek reá [Nyárádtö MT; Told. 27]. *1723:* Mint hogj ä Palló véginél való Gát meg tölti ä Berket iszappal, az ä gát ä Falu(na)k nagy kárt tészen [Királyfva KK; MbK 162]. *1736:* az pallon egy ütés miatt az urffi a vizbe essék ... ugj huzá ki meginten hajanál fogva, Orb János nevü poraszt ember [Algyógy H; BK]. *1775:* egj Leánzo az pallorol, az Oltban esvén belé hala [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1806:* A' Regi Pallo helyett keszittetett Hidas akkora, hogy ket ökrü Szekeret bele lehetne szállittani [M.régen MT; Born. XVI Gorbai János (32) vall.].

Hn. *1549:* in magaspalo feleth [Bh; KHn 6]. *1626:* az nagj palo uegjnel [Szentgyörgy Cs]. *1638:* az pallo veólgienél az szoros szakadásos ütth felett [Mihályfva NK; JHb XXII/32]. *1641/1687 k.:* Bö felé fordulóban Nyáras mellet ä Palón tul (sz) [Székes MT; MMatr. 286]. *1643/1770 k.:* supra Locum Két águ palló vocatum [Retteg SzD]. *1648:* Magos Palloban (sz,k) [Bh; KHn 6]. *1653:* Eger palob(an) (k) [Bikfva Hsz]. *1654:* fenyö palo revínel (k) [uo.]. *1718:* a Pallo veginel (r) [Szilágycseh]. *1736:* az közepsö Moros árkánn lévö pallon alol (k) [Marosfelfalu MT]. *1737:* A Réten a' Pallonál (sz) [Széplak KK]. *1750:* ä palló mellett (k) [Szentimre Cs]. *1765:* Bolhaszégb(en) ä pallok mellet lévö kis tanorokban (k) [Szentsimon Cs]. *1766:* A' Pallónál vagj Véczke Martnál (k) [Szentgerice MT]. *1781:* az also határban Pallo szeg száda nevü hellyben (sz, k) [Újszékely U]. *1784:* A Pallonál (sz) [Burjánosóbuda K; BHn 43]. *1798/1812:* Nagy Pallo véginél (k) [Búzaháza MT]. *1826:* A Kőrösi Tanorokjába a' Pallo véginél (sz) [Backamadaras MT]. *1855:* Palloszeg (sz) [Újszékely U]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *általjáró ~. 1681:* Pisztrangos Tócska Ez az Eregyen levö Malomnak altal elleneb(en) vagy(on) az által járó palo végénel [Vh; VhU 574]. *1754:* az Njárádon által jaró hid vagj Pallo let volna [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII. 10]. *1806:* Az altal járó Pallo hellyett készittetett Hajos Hidatska akkora ... hogy abban ket ökör Szekérrel bele ferhetne [Oroszfalu MT; Born. XVI] ✱ *fedeles ~. 1732:* Az Fedeles pallonál való kö Ház [Ne; DobLev. I/130] ✱ *hosszú ~. 1587:* Az Ispotalj malomnal az Hozzu Palott, mikorontan megh Chinaltak, vittenek innett az Ispotalj házbol el, egj eoreg zekerett [Kv; Szám. 3/XXVI. 51 Suweges Gergely isp. m. kezével] ✱ *kis ~. 1639:* az Kis pallonal eleönkbe alla Zy Martonne | az legeny az kis pallonal jö vala haza fele [Mv; MvLt 291. 180a, 184a] ✱ *nagy ~. 1626:* Boczkor Janos az hidrol megh tere, Matthias utanna mene es az nagj palo ueginel ugj kezde hozza vagnj egj pallossal [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gjwteo Pal (60) pix vall.] ✱ *szentegyház ~ja. 1635:* az szent Egjhaz palayanal lukach Thamas Asta wala az Arokot [Kászonfelsöfalu Cs; LLt Fasc. 71].

2. felvonóhíd pallója; platforma unui pod mobil/suspendat; Steg einer Zugbrücke. *1694:* ezen az Var árkán altal vagjon egy keskeny hitvan reghi Karfas Hidacska, az közepin ennek erös Pallo va(gyo)n | Ennek az Pallonak az felsö vegin, es az kozepin Vassal vagyon eoszve foglalva egy hosszu vekony Lancz, az melynel fogva az eoreg Kapuba(n) csinnált Vas Csigacskan fel szoktak vonni, es le bocsatani [Kővár Szt; JHb Inv.].

Szk: *emelcsös ~. 1694:* A külsö Var Kapuja elött va(gyo)n egy Kösziklabol vagot hitva(n) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, az hidon egy ahoz hasonlo vastag Deszkabol csinalt emelcsös Pallo [uo.; i.h.].

3. (hajós) malom része; o parte a morii plutitoare; Teil der Schiffsmühle. *1822:* 2 Pallonak valo fát mellyel a Bontok öszve foglaltottak ... betsültetett 1 Rf és 42 xr [Dés; DLt]. *1824:* A Korong tarto palloba három vas perselly jó [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]. *1847:* A Nagy Bonto Uj, fedele, köpadja palloi bonto Csákányai, Vánkossai ujjak | Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, es tarto rudjai jok, erössek, valamint szinte öszve kapcsolo pallojais [Dés; DLt 316].

Vö a *bontó*[a] cimszóval.

4. evöeszköz-támasztó; suport pentru tacîmuri; Messerbänkchen. *1807:* Kés és Vella alá való pallo [DLt 378 nyomt. kl]. *1836:* Három évö Kalány ... Három kis palló [Apahida K; RLt 0.4]. *1849:* Hat pallo ezüst [WassLt].

5. egérfogó billenö része; partea mobilă a cursei de şoareci; kippender Teil der Mausefalle. *1842:* a ragadományon kapkodo egér a pallora kötött etel el nyelésével az ütöt mindég maga ejti magara[a] [Dés; DLt az 1844. évi adatok közt. — [a]Az egérfogóban.].

◇ **Szn.** *1614:* Pallo Georgy [Agyagfva U; BethU 122] | pallo Marton [Mátisfva U; i.h. 122]. *1713:* Pallo Péter [Dés; DLt 493].

pallócövek pallóláb; picior de podeţ; Bohlenfuß. *1595:* Az Magyar útzai kapitanok, csinaltattak, az Zent Gyorghegye alat valo 2 Pälot ... Az Also és felsö palo tzöüeknek valo fakot vöttek Zöcz Mathetol 2. Zalat p(er) d 69 [Kv; Szám. 6/XVIIa 126 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pallócsinálás pallókészítés; construirea unui podeţ; Bauen eines Steges. *1600:* Molnar Jstua(n)nak az palo czinalastul attam f 1 [Kv; Szám. 9/XII. 75 Igyártó Simon isp. m. kezével].

pallódik szétszóródik; a se împrăştia; sich zerstreuen. *1590:* Latom hogy kecher leowe Pribek Gergely latam aztis hogy papyros pallodek Jdestowa de en nem twdo(m) ha talaltaie vagy nem[a] [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall. — [a]Ti. a lövés a keresztet].

pallófa pallódeszka; scîndură pentru podeaua podului; Bohle. *1593:* az eleo weolgben Czinalnak egy hidat ... weottem hozzaia ... palo fat es gerendat f 1 d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 65].

pallógerenda grindă pentru podeţ; Bohlenbalken. *1838:* 'Sukon, a' Szamos Vízére épitendő ujj Pallohoz meg kivántatnak a' következendő Fa Materialék ... Pallo gerendák ... 12 darab[a] [SLt Vegyes perir. — [a]Fels-ból kiemelve].

pallóláb pallócövek; picior de podeţ; Bohlenfuß. *1595:* vöttem az ttuzok mali pallohoz ... Kett öreg fatt Egikett palo labnak masykatt Jarmoknak vöttem Baboczy Fillep marttontull [Kv; Szám. 6/XV. 57]. *1726:* Vettem ... 8 czöveket paló lábnak valót három három ölest à d: 36 ... fizettem öt nap Számosnak, kik az paló lábnak valo czövekeket vérék fel ... d: 90 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1838:* 'Sukon, a 'Szamos Vízére épitendő ujj Pallohoz meg kivántatnak a' következendö Fa Materialék ... 18 darab ... pallo lábok[a] [SLt Vegyes perir. — [a]Fels-ból kiemelve].

pallos 1. széles pengéjű, egyenes, hosszú kard; paloş; Schwert. *1583:* Georg Balas ... vallia, hog be leowe az a' Nemes le wle az Ladara, chattogattia vala Az Aztalhoz eg pallossat, Semmi zandeka Io Ne(m) vala [Kv; TJk IV/1. 99]. *1596:* Egy yo pallos ér beochyew zerint — f 8 [Kv; RDL I. 65]. *1597:* Bothos Mihaly ... wallia ... en hoztam wala megh Keözeghy Thamastol valamy pallosra walo ezewst boglarokat hiuely faiawal eözwe [Kv; TJk V/1. 123]. *1599:* adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zablyat, egy pallosth, egy puskatt, egy panczel' vyatth mind huzon ket ftertt [Dés; SLt 28. Y. 10]. *1626:* Hallek dobogast az hidon azonközbe fel futanak az en kertem mellet, az kert zegihez, enys oda futek az kert melle beleöl, latam, hogj Boczkor Matthiasnak pallos auagy hegies teör uala az kezibe(n) ereossen feniegetj uala az molnart [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1677:* Urokat fegyvereckel szolgálo embereken, latrok kergetésére, vagy ... keresésére menö embereken kivül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyvereckel járni ne mérészellyen [AC 234]. *1715:* Betski Miklos Vram ... egyszer kezivel pofon tsapá Szalavesztrát, de azzal megh nem elegedvén pallossat ki vonvan, Szalavesztrahoz vága velle, de az pallossa kette törék [Szeszárma SzD; SLt 29. Y. 24]. *1736:* az hegyes tőr mindenkor az paripán volt ... Viseltek ... pallost is, de azt rendszerént olyan paripára kötötték, az kin hegyes tőr nem volt [MetTr 370]. *1791:* Nagy pallas [Nagyercse MT; Told. 36].

Szk: A. *~át háromszor kivonva repulziót tesz. 1693:* kigyelmed Vicze Jspan Ur miczoda reratoriaval jö reank dulni mikor kolt es kik alt(al) ... tiltata is Jspan Uramat, de eokigyelme megh nem aluan, ezen Fodor Jstv(an) Nalla leuö pallossat haromszor feligh ki vonu(an) es igy ton repulsiot [K; Born. XL. 87] ✱ *~ laposa. 1598:* Varga Gaspar zolgaia ... wallia. Semmit en abban ne(m) thúdok ki ewteotte Thot Istúant agion hane(m) ... mutatanak egi kis pallos darabochkat ... ot azt mondak hogi pallos lapossaúal ewteottek [Kv; TJk VI/1. 205] ✱ *~t húz vkthez 1711:* en hozzam ketszeris pallost huza Gegö Péter, hogj ha hirt adok az Commendansnak [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Marton Istvan (27) pp vall.] ✱ *~t kap. 1573:* Hegedws Mihal ... vallia ... hogi be Mennek azkor vgrik fely Kerekes Ianos agiabol egi pallost kap de Nem bantot senkit, Eotet sem bantotak sem zittak [Kv; TJk III/3. 303] ✱ *~t ragad. 1590:* Nemet Mihaly ... Ezembe hozza vagh az chakannial ... az chakannial valo hozza vaghas utan pallost raghadott es az mi atiamffiat altal ewteotte [UszT] ✱ *~t ránt. 1710:* egy református pap lévén a táboron, az pallost ránta, s úgy mene vélünk az ellenségre [CsH 225] ✱ *kivont ~. 1682:* Tudode lattade ... Nemes Diosi Ianos ur(am) Nemes házán kivül megh czöveklet ket paripaira ki ment ki vont pallossal vagy hegyes törel hogy megh eőlje vagy altal verje lovait [M.köblös SzD; RLt 1 vk].

B. *aranyos ~. 1628:* Egy el tort Arannias pallos [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.6]. *1673:* Egy narants szin czapas arannyas pallas [Marossztkirály AF; IB]. *1700:* Egy metczin bársonyos Türkeses aranyas Pallos [Hr 1/20] ✱ *ezüstös ~. 1596:* Egy ezewsteos pallos maroklattyawal torkawal eggyewt két keoteo vassal facit f 32 [Kv; RDL I. 65]. *1614:* Egy Ezüstes pallos és egy Ezüstes Bot [Kv; PLPr 1612–15. 115]. *1625:* Szilagj Mihalj az Gubernator eő naga szolgaja es feő komornykia, valami Ezwsteos kardokat, pallosokat, es Egjeb Ezwst szerszamokat ... Fejerwarra Akarwa(n) vinnj ... ment el, Estenj Mihalj Haro(m) Lowa(n) szekeren Enjedigh ... f 1 d 87 1/2 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 209] ✱ *ezüstös, aranyos ~. 1593:* attanak w kegmek aiandekon batorj Boldisarnak egy ezwsteos aranias pallost f 43 [Kv; i.h. 5/XXI. 80]. *1705:* Mas edgy Csapontott hegyü ezüstös aranyos Pallos [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György keze írása] ✱ *fekete capás/fekete capával borított ~. 1666:* Egy arannyas fekete czapaual boritot Pallos, nyakba vető [Ks 21. XVIII. 79]. *1673:* Egj fekete czapas pallas aranyas ött boglár rajta [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] ✱ *félélü ~* egyélü pallos. *1637/1639:* Vagjon Egj kett eleo Ezüsteos pallos ... Egy Reouid fel Eleo pallos. 2. boglara, Toroklatya, Ezüst, az kereztj vas ... f 10 [Kv; RDL I. 111] ✱ *felszentelt ~. 1591:* 6 lúny ... Comes Lúdoúicús Angiüsola, Cúbiculariús et Nuncius pontificis: Mely Wrünknak az penz mellet, Papatol, hozza az processioban hordozot fel szenttelt Süueget és pallost [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *kételü ~. 1583:* Hegedews mathe ... vallia ... Be leowe eg feyerbely kathona ... eg vy ket eleó pallos Vala Nalla [Kv; TJk IV/1. 99]. *1629:* Egy ket Elw pallos melynek Eot boglara vagion ... aestimaltuk tt f. 50 [Kv; RDL I. 132]. *1633:* cz az Cassay Ferencz az en hazamra jött vala mezitelen kett elő pallossal eczakanak idején es erőuel be akart jöni [Mv; MvLt 290. 130b]. *1730:* egy fekete hüvellyü két élü Pallos [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *ló oldalára való ~. 1673:* Egj lo oldalara valo pallas boglaros vegigh czüstes [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] ✱ *magyar ~. 1681:* Magyar Pallosok. 1 Regi fekete czapás aranyos pallos [Utl] ✱ *mezítelen ~. 1590:* rank tamada Pribek Gergely ... mezitelen palossal rutul cziapdossa hozzank [Szu; UszT]. *1630:* Szalaj Gieörgj ... egj mezitelen pallossal s egj pulhakkal creössen megien vala oda az eötucös Ferencz hazahoz, szitta rutul eökett [Mv; MvLt 290. 240a]. *1635:* Debreczeni ... az feje felet megh fordita az mezitele(n) pallosat [Mv; i.h. 291. 39a]. *1682:* Becski Istva(n) vr(am) mene nagy szitkozodassal az Diosi János ur(am) lovaira mezitelen pallossal hogy le vágja [M.köblös SzD; RLt 1 Balogh Laszlo (40) ns vall.] ✱ *nyakba való ~. 1692:* Egy nyakba(n) valo pállos [Szárhegy Cs; LLt]. *1695:* Szász nyirísen vön egy nyagban valo Pallost [Cs] ✱ *nyakbavető ~. 1697:* egy nyakba vető Pallosra valo fekete Selyem Sinor [KGy] ✱ *puszta hüvelyü ~.*

1760: Edgj Puszta hüvellyü Pallas [Mv; TGsz 2] ✱ *rövid ~. 1704:* Egy rövid pallos ezüst fonal maroklattyán [Kv; Pk 6] ✱ *tekert markolatú ~. 1652:* Más ezüstes aranyas czapás kard ... Egy viseltes aranyas tekert markolatu pallos [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] ✱ *török ~. 1587:* Egy Roz theoreok pallos d 10 [Kv; KvLt Inv. I/2.3].

2. *város ~a* kivégzéskor használt pallos; paloş de călău; Henkerschwert. *1596:* Chizar ferencznek fizettem az varos pallosa tiztitasatol, mert megh kezdet valo rosdasodnj [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bachi Tamás sp kezével].

3. *Szent Pál ~át rántja elő* hadba indul; a pune mîna pe sabie, a porni la luptă; den Säbelin den Krieg ziehen. *1710:* A pápa, esziben vévén, hogy a Szent Péter kolcsával nem gondol a császár, a Szent Pál pallosát rántá elő, és hadat gyűjtvén, Párma ellen indítá, a császár is megparancsolá, a pápa táborára mindjárt rámenjenek [CsH 412].

4. *átv* veszedelem; pericol; Gefahr. *1710 k.:* Tovább is csudálom, csókolom és imádom én a te isteni kezedet az én életem megtartásában, melyet a világ kezében fejem felett villogó pallostól úgy tartál meg, mint mikor a Dániel oroszláninak szájokat megfogád [Blm. 1002].

◇ **Szn.** *1807:* Pallos Sámuel [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906].

pallós pallóval ellátott; cu podeţ/podişcă; mit einem Steg versehen. **Hn.** *1836:* A Pallós alatt az ország uttya mentibe (sz) [Harasztos TA; EHA]. *1864:* Pallos mál [Torda; Pesty,MgHnt 41. 582b].

pallosborítás pallosbevonás; poleirea paloşului; Schwerthülle. *1687:* a Vásárhellyi Csiszárnak Csiszár Pálnak, a Pallos borittasáert ... adtunk f. 1 [Utl].

pallosdarabocska pallosról letört fémdarab; bucată ruptă dintr-un paloş; abgebrochenes Schwertstück. *1598:* Varga gaspar zolgaia ... wallia. Semmit en abban ne(m) thúdok ki ewteotte Thot Istúant agion hane(m) ... kewlde Biro vra(m) az Darabos korchiomaiara hogi megh erchiem ki bantotta, ot enneke(m) mutatanak egj kis pallos darabochkat ... ot azt mondak hogi pallos lapossaúal ewteottek s az az darabia [Kv; TJk VI/1. 205].

pallosheresenés pallossuhintás; vîjîitul paloşului; Schwertsausen. *1710 k.:* Kolosvári Dávid halála, ki a leveles táskáját az ő [a]... házában felejtvén ... abban talált holmi Dávid és kurva benethalmi püspökné között ultro citroque járt szerelemleveleket etc. Ennek ürügyivel a nötelen paráznát ... megölette, sőt a gubernium levelére csak a pallosheresenés volt a válasz [BÖn. 947–8. — [a]Szász János].

pallosocska kisebb pallos; paloş mic; Schwertlein. *1656:* hagiom az vertsye Lovamot, uy köves partai legh szeb szerszámommal, orraba valojaval, fek emleivel, zabolajaval, köves veres Barsonios pallosoczkaval [Ádámos KK; BálLt 93].

pallosos pisztoly pallossal összeszerelt pisztoly; pistol cu paloş; Pistole mit Schwert. *1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el ... Egy pár czifra aran(n)yas polhak pistolt 1 ... pallosos pistolt nr 2 [BLt 1. — [a] Hsz].

pallosvas pallospenge; lama paloşului; Schwertklinge. *1627:* Egy pallos vas tt. f. 1 [Kv; RDL I. 132].

pallótartó pallófelelős; responsabil de podeţ; Stegaufseher. *1784:* Pallótartò der auf die Steege über die Flüsse Sorge trägt und für deren Richtigkeit haftet [Hétfalu Br; Consignation 3. — Binder Pál kijegyzése].

pállott 1. nyirkos, befülledt; care s-a aprins, încins; feucht, muffig. *1756:* az el mult esztendőb(en) magának Balog Uramnak igen rosz pállot gyenge Zabja lévén aszt az Uraság ménesbéli Gyermek Lovainak atta [Szakatúra SzD; TKI].

2. repedezett; cu fisuri, fisurat; rissig. *1844:* Szép Ferentz mestertársunk ... midön hites kötelességéből kifojolag az árulás véget kitett edényeket visgálta, akkor több darabokat talált hasatokat hibásokatt, és pállotakat [ZFaz.].

pallóvám pallóhasználati díj; taxă pentru folosirea podeţului; Steggeld. *1765:* Edgy gyalog pallótt tart eö Kegyelme materiaval a Borbándi vizen ... meg engedi eö kegyelme a rajta valo járást minden embernek egy egy nap pallo vámban dolgozni kel eö kegyelme számára | a Borbándiak ... esztendönként Palló vámban dólgoztanak eö kegyelmének [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 177, 324].

pálma *átv* a győzelem díja; laur; Palme (als Siegeslohn). *1811:* Apolló serkeny-fel már nyugodalmadból ... Vedd utadat a' Szent László Hegye felé, Emelkedjél annak éppen a csupjára, Ott légyen leg-hoszszabb futásod' határa; Mint a' Pálya futó ki-futván pályáját, Örömmel tér viszsza elnyervén pálmáját. Ugy Te-is leg-hoszszabb utad' itt végezve Térj viszsza Ditsőssége fényével fedezve | Aszszonynak tsak orsó, gu'saj, és matólla! ... Az én Grófném adott nékem arra okot, Hogy pennámra vegyem a' fennebb irt szókot, Bámultam meg-vallom, látván törekedni, Hogy Pálmát akar a' fonásával szedni [ÁrÉ 118, 129].

pálmafa palmier; Palme. **Sz.** *1700:* az igaz keresztyén annál többet buzog, mentül inkább sanyargattatik: a Palma fais mentül inkább terheltetik annál magassabban nevelkedik [MVJk II/1. 203.].

pálmagyökér-pikszis pálmagyökér dobozka; cutiuţă din rădăcină de palmier; Schächtelchen aus Palmenwurzel. *1790:* Pixisek. Egy Franczia aranyas Fa Pixis 1 ... Palma Gyöker Pixis 1 [Királyhalma NK; Ks 67.46.24C].

palmarum virágvasárnap; Duminica Floriilor; Palmsonntag. *1571:* my orzagwl tw k: egyetembe Judica vosarnaphoz wegeztwk wala negywen napra, mynth az my meg holth kegyelmes wrunk temetesth es az gywlestis, de hogy tw k: ... munth hogy egyebkoris az orzag wegezeseth maskepen formaltha, most is egy hettel tewe towab, az az palmarumhoz irta es zamlallya az negyven napoth [BesztLt 42 Paulus Banfi lossonchy de mogyoro a beszt-i tanácshoz].

pálmerszton kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1862:* Szederies pálmerszton ... fekete pervien ... uja bélés [Kv; LLt].

palóc a palócokra jellemző; care este caracteristic grupului etnic maghiar numit palóc; für die ungarische ethnische Gruppe der Palotzen charakteristisch. **Szk:** *~ módon. 1881:* Az Ellenzék[a] pedig, mely megtámadott

engem, hát szamár. Ott az elején, hol vétket követek el az ikes igék ellen, nem én szólok, de a Bimbó gondolatát akarom visszaadni, s ha jó palóc módon be lehet hasábokat írni: nem olyan nagy vétek az a két szó sem [Plev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Kolozsvári napilap].

palocsel díszhintó; caleașcă, trăsură elegantă; Kalesche, elegante Kutsche. *1759:* A főispán úrnak[a] igen szép einzugja volt. Szép aranyos palocselben jött, előtte szép hámokkal s selyem-majc gyeplőkkel felkészült hat fekete ló, kocsi [RettE 96. — [a] Br. Korda György, Kolozs megyei főispánnak].

palol ütöget, ütlegel; a lovi de mai multe ori; schlagen, prügeln. *1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... eözwe Menenek es egybe chompolodanak ... Ezen keozbe Biro Mihalis oda luta Az twzreol egy darab wzeogeós fat el ragada, es valtigh palollia vala tapazto Istwant [Kv; TJk IV/1. 536].

palolás rostálás; ciuruire, cernere; Schwingen. *1799 k.:* a rozs is a rosz föld mivelés mián fü maggal meg elegyedik, és kitsin rostában valo palolással meg nem tisztittathatik [Kv; AggmLt C. 114].

paloltat rostáltat; a dispune să fie ciuruit/cernut; schwingen lassen. *1675:* Az Szegenjek buzaiat palloltatva(n), rostaltatva(n), az Szegenyek boltjabais hordottak; ezt rostalo Aszszony emberre ... Vöttem hust ket napra ... d 44 [Kv; Szám. 35/I. 33]. *1683:* Szàragattattam s paloltattam az búzát [Torda; SzZs 245].

palota 1. nagyméretű díszes épület; palat; Palast. *1614:* Jutottunk Terguvistiára die 27 Aprilis ... Igen tisztességelbőséggel gazdálkodtatott az vajda az szállásunkra ... Harmadnap maga palotájába, azmely az Jalumnica felől vagyon megvendégele [BTN[2] 66]. *1625:* Keőmies Benedek Fejerwarrol erkezwe(n) valami faragot keőweknek el vitelejert, à melliek az Fejerwari Palotakhoz valok ... Attünk harom szekerett Thordaigh | az Vrunk eő felge palotajaban az kemenczieket beleől megh tapasztottak [Kv; Szám. 16/XXXIV. 215, 250]. *1662:* És a ti palotáitokat elrontom és a ti várositokat elpusztitom, szent helyeiteket eltörlöm [SKr 698]. *1731:* oljan szél volt ma egy hette hogy ... az Pallotta tornátsa feljül Fedellit Le hánta [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev.]. *1774:* Balint Uram Tisztartoságában az Palatát ujra Sendejesztette [Mocs K; KS Conscr. 73]. *1783:* más napra kelve is, hogy bé menetelekben bizonyosabb lehessek, az Udvarba újra fel mentem, 's ekkor ő Ngával is szembe találkozván a Palota előtt, ő Ngának is mibe fáradozok meg jelentettem [Perecsen Sz; IB. Jósa Márton (35) jb vall.]. *1820:* Palotájának Hijjaiban két ablakokot tsináltatott [Mv; Told. 23].

Szk: *japóniai ~. 1823–1830:* 15-ik febr. 10 órakor egy Lohn Laqueynak vezérlésénél fogva járni indulván, legelőbb elmentünk az úgynevezett japóniai palotába (Japanische<s> palaisba) | mentünk ugyancsak ezen japóniai palotában lévő Bibliothécában. Ez a könyvház áll húsz szobákból és három palotákból, vagyon ... bennek 200 000 darab könyv [FogE 182–3].

Sz. *1710 k.:* A király palotája, aranyos ágya csak annyi, mint a disznópásztor hurubája, szalmaágya [BÖn. 509].

2. (díszes) terem; sală (frumoasă); (prächtiger) Saal. *1584:* 5 Juny Az eskolaban hogy az Palotat mind felseot es Alsot meg dezkaztak. attunk achy Gergelnek teolle f. 4 d. 25 [Kv; Szám. 3/XV. 16]. *1623:* Az Palotakboll az karpytokot zedesse le tiztittassa megh es az kik meg zakadoztanak varrogattassa megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1652:* Ezen Palotanak ... kű ki könyőklő Ablaka | Ezen Palotába(n) egy régi kivül fűjtő Zőld mázos kemencze, mellette egy kis ... ház, kiből azon kemenczet fűjtik [Görgény MT; Törzs]. *1669:* Ezen palota(na)k ... Harom öregh iratos karpit a fal oldalan [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1679:* Palota fala melle valo, elől partazatos festet hosszu szék nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. *1732:* ezen palotában találtunk edgj pohár Szék asztalt, vas sorkokon forduló záros rostélljival [Kóród KK; Ks 12. I]. *1744:* A nagj Udvarháznak egj része szalmaval jo moddal bé fedve, ugjmint három bótt és egj Palota [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1745:* A' Palotákra mennek bé faragott kö gráditsos, és faragott kö padimentomos Folyóson [Marosszkirály AF; Told. 18]. *1753:* Az Palatába ... tálláttatatt ki vono vagy egybe járo nagy kerek asztal [Mezőzáh TA; Told. 18]. *1761:* Ezen palota ... hat szegeletü ép téglákkal pavimentumoztatott [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 202]. *1781:* (A) nagy Házból vagy Palótából járnak bé egy ajto nélkül valo Stakaturas ... Erkében, mellyen vagynak három üveg ablakok [Petek U; Hr]. *1849:* Ezen palata pádimentomas ... van benne rézből égy Luszter, melly ... függ a szaba közepén [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö. az *audenciás-* és *ebédlőpalota* cimszóval.

Szk: *~ festeni való. 1625:* Erkezwen Giogj Janos Fejerwarrol es Palota festenj valo festeket akarva(n) vinnj vrunk eő felge szamara ... Atta(m) Etelt es Jtalt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 48] ✱ *~ nagyságú. 1761:* (A) Filegoriás Tornátzbol vagyon egj Nemetes nagy Ajto helj ... mint egj Palota nagyságu ... Pitvarban, melyből Nap keletre is hasonlo ajto szolgál ki [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 44] ✱ *alsó ~. 1752:* Vagyon ... az also Pallota mellett levő kissebb Házb(an) negy falra valo tarka kilim | az also Pallota végib(en) vagyon a Pincze torkán téglából épült egy kisdég, de meg repedezett Boltacska [Pókafva AF; JHb XXV/73] ✱ *aranyos ~. 1705:* Az aranyos palotának mind a felső, mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták [WIN I, 655]. *1751:* Mert születet uj Királytok ... Hellyeztetett az jászolyban Nem aranyos palotában [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék] ✱ *felső ~. 1637:* Az felseo Palotaban ... ket giontaros Arniek tarto [Teremi KK; Ks 69.50.44]. *1637/1639:* Az felseo palotaban uagjon egj teorpe labu szeles io njoszolja az agj feonel az gombiaj aranjazottak — f 1 [Kv; RDL I. 111]. *1746:* Felső Palotán levő Musikalo Széken vagyon szál dészka 7 [Marosszkirály AF; Told. 19] ✱ *hosszú ~. 1720:* Vagjon az reghi Kö Epulet ... ezen Epületben Lako Házak e szerént: A Felsö Contignatioban edgj hoszu Palota, Masodik maga az Vr lako Háza [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12] ✱ *kerek ~. 1632:* Az teömleöcz bastian leueö felseö kerek palota eleöt, uagjon egj pituaraczika [Fog.; UF I, 169] ✱ *kis ~. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseö kis Palotaban. Aztal uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22,33]. *1756:* Dévai Curia ... az ... Ur házán keresztül menve két felé nyiló ajtó nyilik az Kis Palota vagy Audentias házba [Déva; Ks 92. I. 32]. *1812:* a Groff a Kis palota felőll valo ajton kiszaladt a nagy palatára itt sokáig hajházta a Grofot Grantzki [Héderfája KK; IB] ✱ *külső ~. 1705:* Ma az úr

felmenvén a generálhoz, állott kinn a palotán egy fertályig ... Amíg béhivatta a generál, addig künn kucorgott a külső palotán [WIN I, 445–6]. *1710:* Teleki Mihály ... Béldi Pálhoz elmegyen ... Bemenvén hozzája, mondja, hogy csak magával volna igen nagy dolga, azért még a külső palotáról is minden embert kiküldvén ... megmutatja a fejedelem levelit [CsH 115] ✱ *nagy ~. 1594:* Az Nagi Palotaban. Falra ualo oregh weres zeöniegh [Somlyó Sz; UC 7/7. 32]. *1681:* Nagi Palota ... mindenik ablak(na)k kivül a ramajanak közepin ala megh erösitésre valo hoszszu vas pant egi egi Nro 6 [Vh; VhU 548–9]. *1691:* Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogarasbúl idvezült urunk ő nagysága testével, celebráltunk szomorú solemnitást, elsőbben az nagy palotan két oratioval [HAMN 328]. *1785:* a Kastélynak felső részin lévő ... nagy Palotára jutván ... a stokaturája sok hellyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13] ✱ *öreg ~. 1637:* Az Eoregh palotaba(n) ... Negy giontaros karos szek [Teremi KK; Ks 69.50.44]. *1656:* Jnnet nyilik az öregh palotara, egy partas, festet, vas sarkos, pantos ... ajto [Fog.; UF II, 174]. *1662:* Az országgyülési azelőtt az öreg egyházban szoktak vala lenni, melly miatt hogy néhánykor a közönségesen való isteni tiszteletnek hogy múlása is esnék, azt a fejedelem nem kevéssé nehezteli vala, minek okáért az öreg egyház faránál napkelet felöl ... fenn a második contignátióban ugyancsak országgyüléseire csináltatott vala egy nagy öreg palotát [SKr 301] ✱ *stukatúros ~. 1681:* Templom fölött levő Kő Ház ... Ajtaja Nro 3 ... a Stukaturos Palotara nyilo, duplás, festetlen [Vh; VhU 551] ✱ *udvarló ~. 1638:* Uduar haz ... Az tornaczbol be menven az pitvarban, vagj Uduarlo palotaban, nilik rea eggj bellett festett aito [A.porumbák F; UF I, 660] ✱ *virágos ~. 1731:* A Virágos Palotara nyilo Bothba minden nemü Szönyegekett kilimeket, drága Bokállyokat, Kristály Üvegeket, Materiás és Bőrös székeket, Virgyinat, Hegedűket ... és egyéb Portékákat megh hagyván intactē ... bezárván Ajtaját három tulajdon pecsetünkkell bé pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII].

◇ **Hn.** *1607:* fundus in Palotha alias Vincz vcza [Váradja AF; EHA]. *1685:* A Palota megett az Cseh felé menő ország uttyán alol (sz) [M.köblös SzD; EHA]. *1713:* Az Palota nevü helyben (sz) [Vista K; KHn 270]. *1736:* az palotán belöl az Nyárád árkaj között (sz) [Mikháza MT; EHA]. *1740:* A Nagj Nyir mellett a Palotánál (sz) [M.gyerőmonostor K; EHA]. *1797:* A' Palota szerben (sz) [Ajton K; EHA].

palota-ajtónálló palotás ajtónálló; uşier la palat; Türsteher im Palast. *1648 e.:* Fő hopmester ... hop Mester ... Poharnok ... Palota Ayton allok (haton)[a] [BesztLt XVII. sz.-i keltezetlen ir. II. 293. I. Rákóczi György és felesége udvarnépe. —[a] Egyiket Ayton allo Boldisarnak hívják].

palotabeli a nagy teremben levő; din sala mare; im großen Saal befindlich. *1812:* Én pedig a' ki utoljára maradtam vala, a' Palotabeli kementze mellé vontam magam [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. *1835:* Egy Palotabeli kék festékü deszka Armarium — üveges — két zarjaival koltsaival egjütt [F.zsuk K; Slt Vegyes perir.].

palota-fűtő teremfűtő; focar, persoană care se îngrijeşte de foc în încăperi; Saalheizer. *1625:* Az vrunk eö felge Vduara nepenek gazdalkottam vacziorara ... Az Palota fwteőknek Hust lib:3 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 153].

palotaház nagyterem; sală mare; großer Saal. *1648:* Az also házak éppen mint fundamentumátol fogva az felseö palota házakig mereö keöbeöl eppittettek [Komána F; UF I, 925]. *1694:* az Palota Haznak harom Ablaka va(gyo)n onban foglalt szegeletes Kristaly Uvegekkel | ennek az Palota Haznak ... Mester Gerendaja, es az Keresztül allo Gerendai mind hornyoltak; az Padimentuma Tegla [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1792:* találtuk ... Az Udvarházat ... a Nagyobbik Ház, melly Palata Háznak valo Pávimentuma tsak földböl lévén, el kopott [Apahida K; RLt 0.2].

palotás I. *mn* **1.** belső szolgálatot teljesítő; care este în serviciul palatului; im Dienst des Palastes stehend. **Szk:** ~ *darabont. 1609:* Az Eot Palotas Darabantoknak Abrak cipot 10 [Kv; Szám. 12b/IV. 336] ✱ ~ *hajdú. 1710:* Rákóczi a maga palotás hajdúi közül ugyan válogatva száz hajdút egy Rátoni János nevű vitéz gyalogkapitány commendója alatt küldött vala Görgényben [CsH 399] ✱ ~ *inas. 1729:* Farkas Barabás ... Palotás Jnas [Marosszt-György MT; Ks 23. XXIIb]. *1781 k.:* Mind a' belsőbb mind a' külsőbb Szolgálatra valóknak pedig legyenek ... fizetések e' szerint: ... a' palotás inasoknak 15 forint a' külsőbb Tselédeknek pedig tiz forint | a' palotás inasoknak ... fizetéseketis Esztendőnkènt ha kárt nem tésznek egészen, ha mit pediglen el törnének rontanának ... annak illendő árrát Istenessen kivévén ... adja meg mindenik attyafi el mulhatatlanul [Told. 27] ✱ ~ *legény. 1760:* A Palotás legények egy embernek valo ágyat rontottak el [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.].

2. palotaszerű; asemănător unui palat, ca un palat; palastartig. *1694 k.:* az o (Vari) Kapun levő szembe valo hasznak az ki palotás ... melyben született Matthias kiraly es kirlysagaban szabadsagal megh ajandekozta az a' Gazdat fiurol fiura minden nemü terhe viselestol imunitalta [Kv; ACJk 46b]. *1757:* belső Közép uttzáb(an) égy palotás kő ház [Kv; EMLt Némethi lev.].

II. *fn* testőr; gardian la palat; Leibgardist. *1609:* Ket Rendbelj palotasoknak attam Geortiat 3 | adtam ... Az vrunk hazaba es az palotasoknak 18 giertiat [Kv; Szám. 12b/IV. 206, 331]. *1621:* atta(m) Az Palotasok(na)k giartiat Nro. 6 [Kv; i.h. 15b/XI. 133].

pálya 1. út(szakasz); pistă; Bahn. *1811:* Mint a' Pálya futó, ki-futván pályáját, Örömmel tér viszsza el-nyervén pálmáját Ugy Te-is leg-hoszszabb utad' itt' végezve, Térj viszsza Ditsőség fényével fedezve [ÁrÉ 118].

2. pályafutás; carieră; Laufbahn. *1896:* bátorkodom 3 üveg bort küldeni ... az első magyar embernek akivel pályám alatt kötést köthettem [Plev. 181 Petelei István Wodianer Artúrhoz].

Szk: *~t elfut. 1695:* Ez medicinának darabos útjának pályáját elfutván ... vetettem a medica facultás examene alá magamat [Kv; KvE 238 VBGy].

pályadíj pályázat nyertesének járó díj; premiu; Preis. *1896:* a Kemény Zsigmond Társaságot életre keltjük ... Van némi vagyonunk, pályadíjakat tüzünk ki a gyüjtésre, s ha elég kerül majd, a Vadrózsák folytatását megcsináljuk [Pl.ev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pályafutás életpálya; carieră; Laufbahn. *1636:* Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is bóldogul arra, hogy az melly pállyafutásnak és nemes hartznak ereszkedet, azt idvösségesen es ditsęretesen el vęgezvén amaz meg hervadhatatla(n) koronát el vehesse [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. *1663:* Eltöltvén üdömet, elvégezvén az én pályafutásomat, boldog reménységgel adhassam meg az én lelkemet az én Krisztusomnak [Kv; KvE 188 LJ].

Szk: *világi ~ 1832:* (Szántó Rosália) Világi pályafutásának 54ik. Házassági életének 36ik Esztendejében, négy napokig tartott sulyosabb betegsége által tetszett a' szabadoson Uralkodónak minket tölle megfosztani [Nagylak AF; DobLev. V/1185 Dobolyi Zsigmondné Szántó Rosália nyomt. gyászjel.].

pályafutó versenyfutó; alergător; Wettläufer. *1811:* Mint a' Pálya futó, ki-futván pályáját, Örömmel tér viszsza el-nyervén pálmáját Ugy Te-is leg-hoszszabb utad' itt' végezve, Térj viszsza Ditsőssége fényével fedezve [ÁrÉ 118].

pályázás állás megpályázása; participare la un concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerbung (für eine Stelle). *1861:* A' Sáros Magyar Berkészi Èv. Réf. Egyház papi állomás ürességbe jött ... Évi fizetés 350 osztrák for. 16 hold canonica portio ... A' Pályázás már meg nyillott [Gyalu K; RAk 63 esp. kl]. *1863:* A Viczei iskola-mesterség üres a Széki Egyház kerületben a pályázás 200 o.é. frt. fizetés mellett ezennel meg nyilik [M.bikal K; RAk 136]. *1864:* A' Brassoi ének vezetö állomás meg üresedvén ... a pályázás Január végével be zárodik [Gyalu K; RAk 95].

pályázási állás megpályázásával kapcsolatos; de înscriere la concurs (pentru ocuparea unui post); in Zusammenhang mit der Bewerbung (für eine Stelle). *1869:* A már köröztetett szászvárosi kántori és leánytanitói állomásra a pályázási idö megnyujtatik jan. 15-ig [M.bikal K; RAk 176].

pályázat állás megpályázása; concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerbung (für eine Stelle). *1865:* Pályázat nyittatik a Tasnádi, Krasznai, és ér Szentkirályi papi államásokra [M.gyerőmonostor K; RHAk 12 esp. kl].

pályázati pályázattal kapcsolatos; în legătură de concurs; in Zusammenhang mit dem Wettbewerb. *1869:* Több pályázati hirdetmények után, melyeknek határideje a körlevélnek valahol közel 2 hónapig stagnálása miatt, annak megérkeztekor rég lejárt, köröztetik egy cultus ministeri rendelet [M.bikal K; RAk 480].

pályázik állást megpályáz; a concura/a participa la un concurs (pentru ocuparea unui post); sich (für eine Stelle) bewerben. *1861:* A' Nagy Sajoi Capitulumba a' Mátéi Egyház Papja tiszteséges nyugodalomba tétetödvén 4000. ér. for. évi fizetés mellett pályázni lehet [Gyalu K; RAk 62 esp. kl]. *1865:* a' pályázni akarok martius 15éig szándékokat az illetö T. Esperes urnak jelentsék, hogy Aprillisban a' pap választás megtörténhessék [uo.; RAk 98 ua.]. *1875:* Nyirő Lajos egyházunkban a kántori állomásért ... pályázván, megválasztatását kéri [Damos K; RAk 200]. *1879:* van reményem, hogy Erdélybe megyek jövendöre tanárnak, éspedig Dévára ... Szász Károly ... helyesli, hogy pályázom oda [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

pályázó vmilyen állást megpályázó; persoană care participă la un concurs (pentru ocuparea unui post); Bewerber. *1868:* a' pályázo tudjon vagy hegedülni vagy zongorázni [Gyalu K; RAk 144 esp. kl].

pamut, pamuk 1. pamutfonal; fir (răsucit) de bumbac; Baumwollfaden. *1679:* Párna hajban valo, kék s veres pamuttal varrott darab vászo(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80].

2. pamutvászon; țesătură (din fire) de bumbac; Baumwollgewebe. *1714:* Zöld Selyem Materia Téli Dolmány zöld Selyem Materiával, s pamúkkal béllelt fl. Hung. 10 [AH 8].

pamutbél pamut gyertyabél; fitil de bumbac pentru lumînări; Kerzendocht aus Baumwolle. *1758:* Gyertyá(na)k való Pamut Bélre Rh. f. 1 xr. 14 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 163a].

pamutkeszkenő pamutkendő; năframă de bumbac; Tuch aus Baumwolle. *1803:* el-vitt magával két kék pamut Keszkenőt, apro lentsés Virágoakat ... egy Slajer Keszkenőt [DLt nyomt. kl].

pamutos, pamukos pamutból készült; confectionat din bumbac, de bumbac; aus Baumwolle hergestellt. *1752:* Egy Tarka Pamukos Agy takaro [Eszt. gr. Petkiné lelt.].

pamutvászon, pamukvászon țesătură de bumbac; Baumwollgewebe. *1714:* Török Sátor, melljn(e)k oldalai 9 darab Vörös Pamuk vaszonybul, külömbfele szin hasonlo vaszony darabokkal ékesitettek, fejér Pamuk Vászonnjal béllelt | Pamuk vaszonybul arnyék székn(e)k való Satorotska fl. Hung. 20 [AH 47].

panasz 1. kellemetlenség/sérelem elpanaszolása (szóban v. írásban), panaszolkodás; plîngere; Klage, Beschwerde. *1593:* Kadar Jstua(n) deak vallia ... hallotta Az Nyary Aniara Az bw Bay feleol valo panazzat a' Cassay Azzonnak [Kv; TJk V/1. 333]. *1597:* Anna Azzony Zok Peterne ... wallia ... az azzony ... monda enneke(m), Nem thúdom zerelmes azzoniom meggiek mert az wram ream tanakozot hogi ez eyelre megh eöl ... Azutan masodzoris icowe ... esmet nagi kerserwesen kezde panazzat hogi ne(m) túdgia medgie(n) [Kv; TJk VI/1. 94]. *1630:* Tudom hogy mikor az az Fazakas Gyorgi felesege beteg leuen ... oda menuen megh kenegettem de en Semmi keket nem latta(m) sem panazzat vereseg felöl nem hallotta(m) [Kv; RDL I. 20 Asztalos Peterne Katalin vall.]. *1655:* Mint hogj szállàsom az Öregh Rázmány Istvannàl vagyon, hallottam sok rendbeli panasszát Csepreghi Mihály ellen, hogy mint perli s busittya eötet [Gyf; CartTr II. 894 Val. Decsej de Macskás (50) vall.]. *1710:* En uram most töb panaszt nem írhatok mert megh elég volna szazra [Kászonújfalu Cs; BCs]. *1750/1778:* Török buza Pásztor Fekete János panaszszát hallotta el vonta tartotta Deák István Vram anyi Törökbuza fizetését a' menyi kárt intéztek a' betsüsök [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1759:* Bartok Mihályné Csomos Margit Asszony ... panaszszát hallottake, hogy fogadások szerint nem tartják és kikni kételenitetett magát sokizben recipiálni [Albis Hsz; DobLev. I/292.1a]. *1812:* Fülem hallottára panaszolta a Groff aztis szàmtalan izben, hogy nem élhetek a Feleségemmel tsak el kell pusztulnom ... melly panaszaira

valamint másoktol ugy tőllünkis e volt a felelet: Türjen Nsgod, tam jobban leszsz [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Szk: *~át kiönti. 1672:* édes Sógor uram, könnyebb amaz szenvedés, mikor ember igaz barátjával együtt van; de ... az sincs, kinek panaszom kiöntsem [TML VI, 369 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1675:* minden panaszomat kiöntöm Kegyelmed elött [TML VII, 52 Teleki Mihály Mikola Zsigmondhoz] ✱ *~át kitárja. 1843:* édes bácsi sajnálkozva panaszomot bácsinak ki tárom [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.] ✱ *~ával terhel vkit. 1790:* Ha Ngodnak a' Vendégei nem lettek vólna ... mélto 's meg illetödett panaszommal terheltem vólna Ngodat [Kóród KK; Ks 94 Lengyel János lev.] ✱ *~ra fakad. 1820:* ha az Iffiu Báronénak Gyermeke nem lett volna míg a' Báro Nevét víselte volna ülhetett volna az Udvarba Urí modon, de minthogy Gyermeke lett nem szenvedi hogy üllyen ... ezeket az Iffiu Bároné valakitöl meg halván panaszra fokadott, és a' Néhai Bárot ez okbol Testamentom tételre onszolta volna [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.]. ✱ *~ra fordítja a dolgot. 1619:* Ezt megizenvén az szolgámtól, fordította panaszra az dolgot, nagy panasszal mondva az szolgámnak [BTN[2] 384] ✱ *panasszal teljes. 1666:* Az Kegyelmed panaszszal teljes levelét meghozá az posta [TML III, 552 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1672:* Kegyelmed panaszszal teljes levelét elvettem, de magamra abban nem sokat veszek [TML VI. 178 Székely László ua-hoz] ✱ *~t mond. 1573:* az mj uraink Jgen fenyegetnek wala hog senkinek semjt ne szolyonk. Es valakinek panazt ne mongionk, mert minket nagban Eytetek, ty ha valakinek panazt mondotok [O.bikal K; KCsl]✱ *~t tesz. 1671:* Béldi uram választ tevén ű kegyelmének annak alkalmatosságával teszen panaszt maga állapotjárúl és hogy semmit sem tudott ezekben az dolgokban [TML V, 556–7 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *apró ~. 1819:* aprobb panaszokbol világosságra jövén az, hogy egy uj szárika az eő kegyelme házánál tanáltatott meg [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *méltatlan ~. 1661:* Leveledet vettem, méltatlan panaszodat értem ... Látom, Feleségem, kételkedel hozzám. Hiszen ha te leveledben elfelejtettem is írni egészségemrűl, asszonyoméban írtam [TML II, 108 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *méltó ~. 1650 k.:* noha ennekem sokszor sok megh bantodasim voltak kglmes Uram az melylyekrűl igen melto panaszim lehettek volna es igen nagy szű beli megh szomorito boszszuval kellet el szenuednem ... nem mertem Nagodat busitani [Ks 42. C. 5 Cseffei László II. Rákóczi Györgyhöz]. *1698:* èn ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyütt, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis èn rèam haragszik, hogy fel szavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik, holot ha el kezdem szamlalni nèkem lehetnènek eö klmére töb es mèltob panaszim [Cege SzD; WassLt Vas György nyil. Illyés Gabor szb kezével] ✱ *minden ~ nélkül. 1766/1800:* Mind ketten utolso gyermekségre jutván ... Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam ... s az oltátol fogva tehetesége szerint ez ideig minden panasz nélkült gondunkatis viselte [Harasztkerék MT; Told. 30]

Sz: *panasszal megtelik a füle. 1786:* Egyszer sem hallottam Törvénytelen szollás vagy tselekedetbéli magok víseletket[a] holott eleget forgattam közöttek, de panaszszal az rajtok esni szokott Exactiok iránt nékem is eléggé meg tölt á Fülem [Torockó; TLev. 4/13. 56. — [a]A torockóiaknak] ✱ *számtalan ~ tölti el a fülét. 1664:* Aligh győznök keglnek meg irni, meny számtalan panasz tőlte el fülleinket az Nemet vitezek dolgai miatt [Balázsfva AF; BLt 8].

2. vkivel/vmivel való elégedetlenség/rosszallás kifejezése; exprimarea nemulțumirii față de cineva/ceva; Ausdruck der Unzufriedenheit über jm/etwas. *1558:* Az Barnasyboknak haggyak megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz vagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen [Kv; TanJk V/.1. 48]. *1580:* A my penig Az Nadas wyze(n) valo palot kit Marton deak es Espotaly mester egy rezent el bontottak, illety wegeztek eo kegmek hog' vgyan azon ket zemely meg chynaltassa ... Intyk is eo kegmeket hogy ... megh chinaltassa, hogy Az keosseghtwl Zytok atok es panaz ne essek Az varasra [Kv; i.h. 211b]. *1589 k.:* Tudom aztis hogy ki me(ne)nek az giepw czierieiben, miel hogy sok panaz vala hogy cziak egy nehania(n) birnak az giepw czierieitt [Szu; UszT]. *1592:* Vagion nagi panaz az swteokre, hogi elegedendeo kenieret ne(m) swttnenek [Kv; TanJk I/1. 192]. *1746:* Az Grohoti Dominalis Gornyik Pavel János noha az Incolák(na)k minden panaszok nélkült hivatallját tötte, vraság szolgalattja iránti kevés panasz vagjon réája, ellenb(en) el betegesedvén ki botsattatott Constitualtatott Gornjik(na)k Pirva Petru [H; Ks 62/6]. *1771:* a tavasz buzák is el száradtak s meg hitvánkoztak; mindazáltal a miképen tetzett I(ste)nnek hagjni a M. Ur Gabonáit helységünkben, nem lehet Panaszunk, tsak az I(ste)n abba hagjná meg [Esztény SzD; Told. 5a]. *1816:* Az udvari némely conventios Hajdukok ellen nyilvánságos praevaricatio pontyában sokszori panaszok adodvan elő ... az itten szolgálatban volt szolgák emberek (így!) számoson udvarbiro Ttes Illyés Adám ur által meg szolitatattak [Déva; Ks Misc. 86/4].

Szk: *~t elhárít. 1659:* El akarván, édes Öcsém uram, magamrul hárítani Kegyelmednek sok panaszát, az melyre én bizony tehetségem szerént, okot nem igyekeztem adni [TML I, 347 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *~t eltávoztathat. 1578:* keryk Biro vramat hogy ... chynaltatna megh ... az zeoleo keozt valo vtakat, hogy a keósseknek panazzat tawoztathassak el [Kv; TanJk V/3. 173b] ✱ *~t érdemel. 1618:* Én, Kegyelmes uram, ezekkel az Nagyságod fejét nem fájlalom, hiszem az Nagyságod jámbor szolgái mondják meg ... ha panaszt érdemlek [BTN[2] 119]. *1678:* Az ritkán való irásért én panaszt nem érdemlenék, de úgy veszem eszemben, fele sem jut Kgd kezéhez levelemnek [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz] ✱ *nagy ~. 1572:* Hallanak eo k. Nagy panazt az zekeres Nepektwl Mynemw gonoz vtthok vagion az varas Mellet [Kv; TanJk V/3. 62a]. *1578:* Vagio(n) penigh nagy panaz az vassar birokra hogy tyztekbe ige(n) zorgalmatlanak [Kv; i.h. 171a]. *1579:* Byro vram ... hywassa be Az czeh mestereket es Inchie eoket hogy ky ky ... vgy aggia mywet hogy az Nemessegnek Nagiob panazra es kialtasra okot ne Aggianak [Kv; i.h. 181b] ✱ *nehéz ~. 1607:* Az Kgl(me)tek nehez panazokkal irt leuelet megh èrtuén noha magunk irasa nelkwlis, az euentus mind azokbol minket hamar ualo napon kgmetek zeme lattara sufficienter megh excusalna, de irasunk altalis uagy ket zoual zwksegesnek itelwk ualazt tennwnk kgteknek [Lompért Sz; Törzs]. *1618:* Noha, Kegyelmes uram, úgy tetszenék, hogy elsőbb volna magamot az Nagyságod nehéz panaszából extricálnom, de mindazáltal az Kamuti uramnak írott levelének részét, continentiáját ennél sokkal nagyubbnak ítélem magamban [BTN[2] 112] ✱ *semmi ~a nem lehet. 1701:* Kgk semmi panaszsza az iránt nem lehet hogj azo(n) pénz meg adásaval nem

hirtelenkedhete(m), mivel az Contractusban az Kgd neve tsak edgj szovalis fel téve nincsen [Zabola Hsz; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. *1780:* Eltelék ezen 1780-dik esztendő is Isten kegyelméből ... úgy tölt, hogy semmi panaszom nem lehet [RettE 412] ✱ *sokszori ~. 1655:* Meg parantsoltuk vala ennek elötteis, Betlen ösi joszagodat ugy szolgaltatnad, hogy az Török uraknak sokszori panaszszával s Jenei Vég házunk éppitéseben valo hatra maradassal ne pusztulna el ... de azt el mulatád [IB X. 2 a fej. I. Bethlen Domokoshoz].

3. jogorvoslat érdekében előadott sérelem; reclamaţie, plîngere; Beschwerde. *1558:* Myvel hogy kyralne azzon ew felsege az Thwry gewrgh panassayert fogsagayerth az Warosra haraggyat wethette, ees az ew felsege Meltosagayerth, Thewrwennyel akar ew felsege chelekedny ... ha leheth semmy keppen ew felsegewel thewrwenbe Ne allyonak deh kewnyeorewggyenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haragyath [Kv; TanJk V/1. 47]. *1584:* Ertettek eo kgmek Az Bek Ianos vram panazzatis hogy B(ene)dek Deak az eo Chwreós kerthi eleót Nagy teoltest chinalt [Kv; i.h. V/3. 285a]. *1585:* Deak Mathe Az eo Mayora eleot Valo vtat ... vgy Annyera el veztette sarositotta volna, hogy el veszne az Vth, Azert ... Biro vram ket Vraymat Valazzon még Ma meg latny a' panaznak igaz voltat [Kv; i.h. I/1. 12–3]. *1604:* az J. panazzabul hauaselefcöldeben az Actort megh fogtattok [UszT 18/147]. *1622:* az panazra az itileo mestert fel boczjata hogj megh lassa azt az dulast chikban mi allapattal uagjon [Szentmárton Cs; BLt]. *1737:* A Nms ember ... Semmi úto(n) modonn ... meg nem fogattathatik; Sem arestáltathatik, akárki vádgjára és panaszszára sem [Dés; Jk 246b]. *1785:* a' Torotzkai Sellérek ... panaszszakra Resolutiotis nyertek, hogyha mindenféle terheket huznak, a' haszonbais à proportione Szolga Biro Uram a' Birákkal az erdöre nézve részeltesse [Torockó; TLev. 10/5]. *1792:* Tyéjre öszve gyültünk, a végre hogy ... vagy öszve békéltetnénk az Exponenseket vagy pedig fel adando panaszik Után Itéletett is tennönk [Ks XLVII/7. 21 Bunda György judex pagi Gerend[a] (36) vall. —[a] H]. *1873:* Gombár Jozsefné Turák Juliska, azon panasza folytán, mely szerint férje, Gombár József öt, mint nejét rongálja, veri gyilkolja, békére szolitottuk fel, de a béke nem sikerült [Burjánosóbuda K; RAk 19].

Szk: *~ alá jön. 1829:* az Erdöket Conserválom, Magam Sanyargatásával reves Füz fa, és Erdö tisztitás rontsolékkal tüzelek hogy az Erdölésre nézve panasz alá ne jöjjek [Ne; DobLev. V/1155. 8b] ✱ *~át eléadja. 1773:* Adván elé panaszát csiktaplocai Holló Simó ellen ugyan csiktaplocai Holló Damokosné László Margit ... ezen okból, hogy ... minden jók egyaránt oszoljanak, kívánnya [Taploca Cs; RSzF 226] ✱ *~ba jön. 1809:* Az Also Malomban ... A' Falus Bironak Biro Mihálly(na)k egy sák buzájáb(an) félvéka kár esvén panaszba jött [F.rákos U; Falujk 31c Szepesi Sándor szb kezével] ✱ *~ban felad. 1784:* a Mlgs Uraság a Taxa fel alittásáb(an) eröszakot nem tett a querulansokon[a] mivel önként vallalták annak fizetését, söt most közelebbrölis tavaj ö Ngok el hagyván a Taxát hogy szolgálatra akarták szoritani okot panaszb(an) fel adták, 's inkabb allottak a Taxa fizetés melle [Torockó; TLev. 4/9. 12a. — [a]A torockóiakon] ✱ *~ba tétetett/tett. 1761:* kételenittettünk feles számból álló s Városunkban lakó Köz Embereket gyüjteni, Kikis az ... panaszba tétetett rendeletlenségek(ne)k meg jobbitására illyen ... végezéseket tettenek[a] [Torockó; TLev. 2/2. — [a]Köv. 7 pontban a végezések]. *1782:* méltoztassék a Tkts Tábla ... az már panaszban tett Praefectus urat innen amovealni [uo.; Thor. XX/4] ✱ *~ ér vkit. 1584:* zabad az Biró ha panaz Iri feleóle ... Teórwin zerint megis bwntetheti [Torda; DLt 212] ✱ *~ érhet vkit. 1668:* értvén ... az Varadi Vitézek alkolmatlansaga miat az Országh Adajanak[a] akadalyoztatasat, mindgyarast szorgalmatoskodtam abban mint tudhassak jot moddal az aránt valo Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni ... hogy az melly falukat az Varadi Teőrökök bé hodoltattanak, azok felől Nagodat panasz méltán ne érhesse [KJ. Székely Moyses portai követ a fej-hez Drinápolyból. — [a]A töröknek országul fizetendő adó] ✱ *~ esik. 1576:* Kerik erreis Eo K. Biro vramat kialtassa meg hogi Minden Ember kinek feolde vtt mellet vagion vgi Szantasson hogi az orzag vtat meg Neh zorichon (!) ... Az Nemessegtwl is panaz eszet ez fele dolog feleol hogi az vtakat meg zoritottak [Kv; TanJk V/3. 137b]. *1769:* a' Falu Nyárádtö Neue alatt esett a' Panasz az Mélgs Exponens Ur ellen, nem valaki külenes ember akarattyábol esett [Nyárádtö MT; SLt XLVIII.15] ✱ *~ jön. 1570:* Az varga vraim dolga feleol Ig Zoltak hogi Byro vra(m) Be hywassa az ceh Mestert es Eleybe aggya hogi vgi Arwllyak Myweket ... hogi panasz Reaiok Neh leoien felettebb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. *1588:* Myert hogy sok panaz leö erreolis hogy sokan eoreoksegeoket Seowenyeket gyepwyeket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak, Azert Az vt chinalo vraim ... el Igazichak tellies hatalommal Jarhassanak, es ... gyepwket le vonhassanak [Kv; i.h. I/1. 66]. *1787:* ha valamely helység ellen ... az Officiolatushoz panasz találna jönni, a Birák kemény számadás alá fognak szorittatni [Torockó; TLev. 3/2. 2a] ✱ *~ megy vkire. 1570:* Kmeteoket kerem Myntt vraimat, legieon kmeteok Zorgalmatos Az Zekereknek keziteseben, Jllien kewes Zekerett Ne kwlgieon kmeteok, hanem Teob Zekeret, Ereossen parancziol eo felsege, hog' Zorgalmaztassam Rea kmeteoket, hog' panaz Ne Mennyeon Se kmeteokre Se En Ream [Szúv; BesztLt 61 Petrus ZenttMihalfaluy provisor Ar(cis) Nowe lev.]. *1632:* mostani kegyelmes urunkra panasz menvén, hogy sok hadviselö emberek nevekettenek sok hellyeken, azért a hun vadnak szabad hellyek, királyi földek, hellyet nem akarnak nekiek adni, szükségesképpen jobbágyságra kell magukat adni, ha ö nagysága meg nem orvasalya [Udvarfva MT; Barabás,SzO 366–7]. *1769:* Azon régi által járó penig azért változtattatott, hogy erössen elebbedvén az hely, az utazo emberek sokat nyomorgottanak ottan, s panasz menvén a' Nms Vármegjere, parantsoltanak Hidnak épittetése iránt [Apahida K; JHbK XLII/24] ✱ *~ra megy. 1764:* magától hallottam, hogy senki panaszra menni ne mérészellyen mert meg vereti [Méra K; AggmLt C. 30]. *1777:* Az Atyámmal ... édgyütt laktom az Utrizált hellyen, mint hogy Udvar Birája Székely Márton egy néhány hellyiröll eö Natságának bennünket ki turbalt ... panoszra ment az édes Atyám a ... groff Urhoz [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1]. *1803:* Szebenbe mentem volt ... a' Remeteiektöl és Gyitraiaktol szenvedett Sok rendbéli oknélkül valo vexáltatásunk orvosoltatása iránt panaszra [Toplica MT; Born. XVa. 1/31 Vulkán Jákob senior (72) col. vall.] ✱ *~ talál vkit/vmely hivatalos szervet. 1594:* Latuan eo kegmek mindenwt az vtaknak alkalmatlan voltat, ki miat sok rendbeli panaz vntalan mind eo kegmeket, s mind az tanachbeli vrainkat zokta talalni ... valaztottak ennek gonduiselesere Nagi Baniai Balast [Kv; TanJk I/1. 234] ✱ *~ tétetik. 1836:* Pa-

nasz tétetett az eránt: hogy nemely Mester Atyánkfia Innep napokon égetni szoktak [ZFaz.] ✱ ~ *történik. 1561:* Ha ... egy masra ualo panaz tewrtenik ket mester kozot azok ffel allyanak Es eggik az masiknak tiztesseggel zolüan, az Cehnek vg' panazolkoddianak [Kv; ÖCArt.] ✱ *~t behoz. 1590:* Medesery Peterffy Leorinch hosza panazt be kiralybiro Vra(m)nak Foszto Imrehnek hogy az Medesseri Matthias Peter es Ferenchj Istuan kertik keözt az Veres kert foliassaba(n) teörwentete (!) kert, Resz vagio(n) Kiralj biro Vra(m) megh iszeni hogj harmad eszten napigh megh czynalliak tizenket forinth Birsagh Alatt [UszT] ✱ *~t emel. 1852:* Bátor vagyok kényszerültségemben következő sérelmeim iránt panaszt emelni a Tisztelt Igazgatóság előtt [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint foly. a cs. kir. Kerületi Igazgatósághoz]. *1869:* Okos Andrásné Barta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Törös Erzsébettel ismét öszszekerült [M.bikal K; RAk 276] ✱ *~t felvesz. 1684:* az panaszlo ember is tartozzék az mél<tat>lan panaszért az céhben megbékélleni addig, <a> míg még kezet nem ad rolla, nem tartozik az céh panaszát felvenni [Dés; DFaz. 14] ✱ *~t jelent. 1821:* Panaszt jelentvén ... Boér Györgyi Járka az aránt, hogy ... 10 buglyába rakott szénáit ... el lopták [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *~t letesz. 1768:* (A dominalis bíró) az ökremet el kötette, es hogy Udvarbiro uram elött most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezert igen Nagyon meg haragudván rám ... házom tájékához jöven ... hozzam vágat gyakor izbe [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~t orvosol. 1769:* Ezeket a panas(z)okat orvasolya is [Mv; MRLt]. *1807:* Hivatalos kötelességemnek eleget akarván tenni ... intem Nagyságodat, hogy a panaszt hova hamarább ... orvosolni tarcsa Törvényes Kötelességenek [Aranyosmeggyes Szt; TSb 27] ✱ *~t tesz. 1569:* Im ertem k.tek mynemy panazt teöt az en kegielmes vramra eő fel(seg)enek az feyedelemnek [Nagysajó BN; BesztLt 8 Horwatt Lúkach Nagy Sayoj tyzt tarto Domby Gergel beszt-i bíróhoz]. *1591:* Capitany vramnak eo kegnek panazlottal oda hihattalak ahol az panaszt teotted [UszT]. *1593:* panazt teonek Keueli Mihalira ... hogi karot lopot volna [Kv; TJk V/1. 393]. *1772:* az Uraság Udvar-Birájának panaszt tött [Hadad Sz; TSb 21]. *1827:* Hellytelenül tészi panaszszát Máté Josef az osztály éránt, mivel az ő meg egyezésével esett az osztály [Dés; DLt 143] ✱ *~ul felad. 1759:* panaszol fel adják eö Exja(nak), mennyi ajandekot adtanak nékik, jövendöben praetendalni fogják tőllök [BSz; GyL hiv.]. *1835:* Panaszul, és Sérelmül adják fel a' panaszlo kérelmesek[a] [Torda; TLt Praes. ir. 1012. — [a]Köv. a részl.] ✱ *~ul feladattatik. 1823:* Fel adattatik a Tktes Communitásnak panaszul hogy ... uttzákon valo pipázások gyakoroltatnak [Dés; DLt] ✱ *érdemes ~. 1665/1754:* Ha valamely Legény érdemes panaszra magát büntetésben nem akarná adni, hanem Ché eleiben fenyegetödnék terjeszteni, büntetése két heti bér [Kv; ACArt. 14] ✱ *helytelen ~. 1835:* gondolja meg maga ezen gaz emberek vakmerösegeket hogy ellenem is mint Tisztyek ellen helytelen panaszokkal elö allani nem ataljak [Torja Hsz; BetLt 4 Apor József lev.] ✱ *jó ~* helytálló/megalapozott panasz. *1702:* ennel az Istvannal keresztyeneb fiu nem lehet mert en hozzam jo panaszom nincz rea, de az felesege igen versenyes maga sem bir velle az fia mert ö igen jambor ember [Tarcsafva U; Pf] ✱ *méltatlan ~* helytelen/megalapozatlan panaszért fizetett bírság. *1590:* Az miltatlan panaz ket pinz a faluie, az tiztartoie, Ha keölseö embereken esik az fl. 1 az tiztartoie [Km; GyU 13]. *1640:* Birsagh allapattyaban az varossiak rendtartasa ez: ... Meltatlan panasz ... f. 1 [Fog.; UF I, 688] ✱ *méltatlan ~nak terhét követi* helytelen/megalapozatlan panaszért fizetendő bírságot követel vkin. *1590 k.:* Az Incatta ... vrunkat Eo nagat requiralta, Es vgy panazolkodat hogy En hatalmasul hatarat Erdeyet akarua(n) El foglalnj es fegywereos kezzel hatalmasul Eoriztetne(m) diznaymot, mellyet En semmikeppe(n) nem chyelekeotte(m), Ergo az meltatlan panaznak terhet keoweteom si Juris [UszT] ✱ *méltatlan ~on/~nak terhén van. 1590:* te az zekre ne(m) mehettel volna panazlany, mert ennek ez ket falúnak vegezese vagio(n) hogy az Birak ... elött legie(n) teörwenj Effeli dologba(n), Miert hogj ezt hatra hattad meltatlan panazon vagj [i.h.]. *1592:* az en dolgomba(n) ... jo modo(n) chielekettem, azert en ream meltatlan panazolkottal Vrunknal eo Nagnal azert meltatlan panaznak terhen vagy erette [i.h.] ✱ *méltó ~. 1702:* nagy alázatossággal Felséged lábai eleibe borulván esedezünk, méltoztassék a' Felséges Csaszár e' mi alatson, de mélto panaszunkot tekintetbe venni [Torockó; TLev. 4/3. 1]. *1759:* sok izb(en) kételenitettem mint Tktes Király Biro Uramot; mind a Tktes Ns Három szeket busitanom mely melto panaszimot az Ns Harom szék Consideralta s ventillalta [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b Albisi Bartók Mihályné a királybíróhoz] ✱ *siralmas ~. 1702:* A minden nyomorultakhoz kegyelmes természetü Felséges Romai Császárhoz mint kegyelmes Urához; ügyefogyot 's minden nyomoruságok árjával környül vétetett Torotzko városának siralmas panasza [Torockó; TLev. 4/3. 1a] ✱ *útja lehet a ~ra. 1805:* az Kovátsok ... az Birákhoz ... be gyüjtessenek ... tegyenek egy oly allando vegzest ... hogy következendőleg a panaszra edgyiknek is uttya ne lehessen [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/40] ✱ *vki ~a felvétetik. 1812:* felvétetik Mitu Rád panaszsza Dumitru Nyág ellen 20 Ploszka szenája keresetéb(en), meljet az all peres marhái gazoltak el [Petrilla H; JF 36 Prot. 7]. *1818:* Juon Csorka panaszsza fel vétetik Mihaila Popa ellen egy Darab bokros heljen valo haraptüzel valo veszszeje elegetése keresetében [uo.; i.h. Prot. 27].

4. keresetlevél; plingere scrisă; Klageschrift. *1769:* mindkét részről irásban béadott praetensiojokat és panaszokat a parsoknak fel olvasván és articulusok szerént ruminálván, tettünk ily következendő Deliberatumokat [Dés; DFaz. 25]. *1796:* az Exponens Ur az Aszszony ellen, a' maga panaszszát bé adni el nem mulatja [Ne; DobLev. IV/770. 1a]. *1807:* Sombori Farkas Ur a' Tktts Tisztségnek adott Panaszára Commissiot nyervén Néhai Férjemnél találtatott Levelek el petséltetésekre és a' Tktts Commissarius Urak által elis petséltettek három Ládákba De ezen el zárattatásomot a' Levelektöl qva Naturalis Tutrix törvényesnek el nem fogadhatván, a Tktts Tisztséget Panaszommal meg kerestem, ki nyilatkoztatván szenvedett Sérelmem [F.esküllő K; Somb. II]. *1821:* Panaszok Törvényes el látásárol vitt Protocolum az 1821ik Esztendöben [H; JF 36 Prot. cl.]. *1853:* a' Nagy Laki közönség adott bé egy panaszt, hogy en az magam helyemre égy házat építettem [Nagylak AF; DobLev. V/1358 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: *~t letesz. 1768:* (A dominális bíró) az ökremet el kötette, es hogy Udvarbíro Uram elött most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezert igen nagyon meg haragudván rám ... Nagy Agyarkodással hozzam vágat gyakor izbe [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

5. feljelentés; denunţ, denunţare; Anzeige. *1761:* Eperjesi Gergely fel adott panasszára Lött Commissiojat a Guber-

niumnak fell olvasván voltak jelen in senatu[a] [Kv; PolgK 46. — [a]Köv. a jelen voltak fels.]. *1846:* mig ezen fel adott panasz mind két részről bővebb fel vilagosodas altal eligazitodik a' vádlott legény mint bizonytalan szállásolo nehogy odébb álhasson, további rendelésig a város fog házába detensealtassék [Kv; ACLev. Kül. Perc. 51]. *1850:* A' béadott panasz és látlelet megküldése mellett találtassék meg a' helybéli Kat. Tér parancsnokság, hogy ezen tény ki nyomozására Hatosagunk kebeléböl kinevezett Tanácsos Ferenczi Jósef aa mellé egy szükséges Cs.Királlyi Katonai Egyént ki nevezni méltoztasson [Dés; DLt 1320].

6. kb. szidalom; ocară; Schimpf. *1754:* hallék illyen szokot vagyis panaszt: A Menkö ütné meg [Altorja Hsz; HSzjP Honesta foemina Rebecha Szöts Consors P(rovidi) Barbully Karácsony vall.].

7. *~ul* panasz gyanánt, panaszképpen; ca (o) plîngere; als Klage. *1799:* panaszul beszéllette [Dés; DLt].

panaszbeli a panaszra vonatkozó; care este exprimat în plîngerea; die Klage betreffend *1850:* 'A bé adott panasz át adatik Sz. Biro Dadai Lászlonak hogy a' panaszbéli tényt ki nyomozván, erröli hivatalos jelentését Tanátsunkhoz tégye meg [Dés; DLt 780].

panaszbírság helytelen panasz büntetése/terhe; poena indebitae; amendă pentru o plîngere/reclamație nefondată; Strafe für unbegründete Beschwerde. *1594:* Or birsagh keözeötteök es Parazna birsagh egi egi forint ... Az ki keketh mutat hatuan penz ... Panaz birsagh tezen keözeötteök harminc hat penzt [Bagos Sz; UC 113/5. 17].

panaszképpen panasz formájában, panaszként; ca (o) plîngere; als Klage. *1557:* ew kegyelmek aggyak ew felsegenek eleybe az waras zolgalyatthyath deh ne(m) panaz keppen, Ees ygeryek ennek wthanna walo zolgalathonkoth [Kv; TanJk V/1. 19]. *1573:* Balogdy farkas, Azt vallia hogi egykort puskarne ... Ig zolt az ket Inas feleol, vgan panaz keppen, En vgimond kes kener Eoweket[a] hazammal ne(m) Tartok chak lo vakargatasert [Kv; TJk III/3. 110. — [a]Olv.: kész kenyérevőket]. *1597:* az lato Mester vraim ielentettek panazkeppen ... hogy ... Paztor Jstwa(n) ewket teorwenben hitta volna es perben indult vellek [Kv; TanJk I/1. 288]. *1599:* Molnos Janos ... vallja ... Amy azt nezy hittake Makraj Catalint az testamentum melle awagy nem azt hogy lattam volna nem tudom, hanem az felesege Thamas deaknak jelente panaz keppen hogy ketczeris hyttak, megys el nem akar Jeony [Kv; TJk VI/1. 349]. *1649:* Swteo Istua(n) ... ki hozatua(n) magát, panaszkeppen jelentue(n) hogy eöteöt minde(n) igaz oknelkwl megh foghtatva(n) ... mind eddighis egy holnap alat ki nem hozatta; sem penigh nem p(ro)videalt feleölle [Kv; TJk VIII/4. 371]. *1705:* Békési János Kováts Vr(am) Felesége Gulácsi Kata ... senkinek is bestelenül veszekedésre okot nem ád; söt ha mások arra ingerlenék is azokat is bestelenséggel nem illeti, hanem elsöben a város Hadnagyá(na)k és a Nemes Tanács(na)k panaszkeppen meg jelenti hogy senkitöl is ne okoztassek [Dés; Jk]. *1739:* kelletet Kglmetek elött panasz képpen jelentenem, Serfözö Uram mitsoda disturbiumot akar tselekedni közöttünk [Torda; TJkT I. 169]. *1779:* Ha beszélletteis ö Nga, nem ugy beszélletteé ezt mint másoktol hallott hirt, még pedig panaszképpen, és valjon mü inditotta eö Ngát ezen hirnek beszéllésére ...? [Marosvécs MT; KS vk].

panaszkodás panasz elmondása; plîngere; Klage. *1619:* Erre mondám, hogy: Nagyságos uram, nem tudom, mit akar Karakás Mehmet pasa uram, hogy oly igen vagyon az én uramra valo panaszkodásban, de meglátja nagyságod, hogy az is tiszta merö hazugság lészen [BTN[2] 234].

panaszkodhatik panaszát elmondhatja; a se putea plînge de ...; sich über etwas beschweren können. *1662:* szomorú említeni, eleitől fogva melly hidegséggel lettek légyen a mi nemzetünkben, akiknek illett, s tisztek mutatta volna is, az ilyen közönséges jóra való gondviselésben! Mellyről ide alább az ö helyében bövebben panaszkodhatunk [SKr 86].

panaszkodik 1. panaszol; a se plînge; klagen. *1619:* Azt magam tudom, nekem azután panaszkodott[a], hogy mazulságában csak az egy puszta levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki [BTN[2] 193. — [a]A kegyvesztett fövezér, Mehmet pasa]. *1704:* panaszkodott Apomé asszonyom, hogy ... a fehér barat, az úr aranyóráját és a gyémántos pecsétnyomó gyürüjét elvötte [WIN I, 286]. *1728:* Panaszkodek az Serbanokra hogj lovat loptak volt s be vettek volt az Medgiesi Templeczben [Altorja Hsz; HSzjP Léva János (39) pp vall.]. *1829:* a Birákkal sok izben Gyüjtetett konyhára valokat ... melyek mind ott Vajda Urnál költek el, s mégis a' Birák panaszkottak, hogy ott azok mellet majd éhel holtak meg [Mezökölpény MT; TSb 48]. *1847:* a bucsumi és kerpenyesi embereket hallottam panaszkodni, hogy Varga Kata tölek pénzt csalt volna [VKp 243].

2. panaszt emel vki ellen; a face reclamație/a înainta o plîngere împotriva cuiva; gegen jn Beschwerde erheben. *1703:* A Berekeresztúron tartott visitatio elött panaszkodnak Dállyai János scholamesterre, aki kihágásait azzal is tetézte, hogy „Elönkbe sem jött, elöttünk eléb állott" [MVJk II/1. 260].

panaszkodó 1. panaszoló; care se plînge; klagend. *1841:* Felséges Császári és Apostoli Király, legkegyelmesebb Uram! ... abrugfalvi, bucsui és kerpenyesi Felséged szegény adózó jobbágyainak — kik az elnyomás súlyától eredö szükség miatt, sok száz hasztalan síró, panaszkodó s esedező ártatlan gyermekeik között, mint a vízben haldokló ... kétségbe esve sínlödnek ... magamra vállalván ... alázatos folyamodásukat ... elö is mozditottam [VKp 59–60].

2. sérelmet feltáró; în care sînt exprimate toate nemulțumirile; Klage-. *1662:* Az országban minden vármegyékre, székekre nagy hosszú panaszkodó és vádaló leveleket bocsátván ki, mellyek által azt igyekezi vala mindenekkel elhitetni, hogy az fejedelem véle való végzésit meg nem tartotta [SKr 162].

panaszlás panasz feltárása; plîngere; Klage, Beschwerde. *1579:* az procatorok panazlassat ... halaztottak è leowe gywlesre [Kv; TanJk V/3. 186b].

Szk: *~i tesz. 1578:* Az my nemo panazlast penig eo Naga Apaffy Gergely theot az wam dolga felol aztis meg ertettek, eo kegmek [Kv; i.h. 162b].

panaszlevél kereset; plîngere/reclamație scrisă; Klageschrift. *1789:* Meltosságos Groff Királlyi Co(mmi)ssar(ius) Urunk eö Excellentiaja, ezen Panasz Levelet, mellyet az Aszszony eö Excellentiajanak Benedek Ferentz eö klme ellen adatt vala bé, olly kegyelmes Rendeléssel adván az

off(icio)latus(na)k által, hogy ezt a mellette lévő Tanú Levéllel együtt az Aszszony(na)k küldenök által [Ne; DobLev. III/659. 1a]. *1845:* Miután a' B alatti Esketés a' szokott modon, közöltetett, annak viszsza zárása mellett a' méltatlanul bepanaszolt Székely Anna részéről a' panasz vagy vád levélre Ügyvéd Osvath János által ovások és fenn hagyások mellett ... ezekben tétetik meg a Felelet [Dés; DLt 591].

panaszló, panaszoló I. *mn* **1.** panaszolkodó; care se plinge; klagend. *1653:* Menten-ment a sok panaszló szegény ember Bástára panaszolni[a] Kolosvárra és egyebüve is, de csak azt kérdette a nagy jámbor: „ Magyar é a ki azt mivelte?" s azt mondották néki: „Magyar nagyságos uram." Arra azt mondotta: „Oh uram Istenem! vagyon é ennél a világon gonoszabb nemzetség?" [ETA I, 86–7 NSz. — [a]A hajdúk 1603-i pusztításai miatt]. *1710 k.:* engedd meg, édes Istenem ... hadd sírjak, hadd panaszolkodjam az engemet rontó világ ellen, mert nem olyan az Isten, mint az ember, hogy megunja s rövidíteni parancsolja a nyomorú, panaszló, síró léleknek esedezését, sírását [Blm. 999]. *1765:* Hallottam magok panaszlo szájókból az Ompollyságiaknak hogy Tót Faludban, Gaurényban, Pollyanán és Metesden tanáltatván Celátiók, meg kellett a Celatiot fizetnick [Gyf; Eszt-Mk Vall. 332–3].

2. szemrehányó, neheztelő; care este plin de reproşuri; vorwurfsvoll. *1618:* 14 die Augusti juta ide Duna, hozá nékem az urunk erős panaszló levelét [BTN[2] 106]. *1710 k.:* érkezék a gubernátor levele is hozzám, írja mintegy panaszló, nehézkedő stílussal, hogy a substitutio határán kívül olyan messze lépett[a] és a gubernium híre nélkül nemes embereket fogatott [BÖn. 878. — [a]Ti. Szász János].

3. sérelmet bepanaszló, panaszt/vádat emelő; care face o reclamaţie; Klage erhebend. *1677:* Tolvajkiáltásra, és harang félen verésre, ha a' Faluk fel nem támadnának, és a' gonosztévőket falujokban vagy határokban meg nem fognák, Tiszt kezéhez nem vinnék, vagy ha tolvajt kiálto, vagy panaszlo ember instantiajára törvényre meg nem tartanák, hasonloképpen két száz forintal tartozzanak, és a' panaszlonak kárának meg-forditásával | a' mivelteto ember panaszt tévén a' Biráknak, mindgyárást a' panaszlo embert contentaltassák [AC 126, 219]. *1702:* néha a panaszló ember vagy nem érkezik, vagy nem mér afféle helyre[a] menni [SzO VII, 100. — [a]A német katonaság elleni panasszal a katonai parancsnokságra]. *1739:* Kercsedbe ... a Kapitány a Commissariusokkalis a szegénj panaszlo Embereket az kik(ne)k panaszszok is igaz volt, gomolyába köttette ugj hengergettette, a Commissariusokat maga elől ki üzte [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. *1746:* mondották ő kglmek a panaszló szegény kár vallott emberek(ne)k, hogy azon ... Gabonát dissipáljak [Szentegyed SzD; WassLt]. *1802:* a panaszlo Aszszony jolném vigyazatott (!) a Terminusokra s embereknek az hir tételről s egyebekről ... nem hagyakozott | az Adosságnak egy ötöd részért (!) tentáltatott s peragáltatott a panaszlo Aszszony ellen az Executio [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Gálffi Josef visp. nyil.]. *1807:* Ugy látom, hogy a' bé panaszoltatott Agh Josefet az az idétlen képzelődés vezérlé, hogy a' panaszlo Professor, és Testvérei néhai Dosa Adámnak nem volnának legitimus Gyermekei [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1818:* Végzés ... a panaszlo aszszonynak Hűt itéltetett, hogy ha meg mér esküdni azon, hogy ezüst és arany pénz nem maradott ... hasonloképpen az Attyais hogy hozzá nem vitte, tehát mentek légyenek [A.szöcs SzD; RLt]. *1826:* a' panaszlo Kelementelki Communitas ... még nagyobban való betelését 's béiszapoltatását[a] szántszándékoson igyekezte eszközölni [Msz; GyL. — [a]A pataknak].

Szk: ~ *fél.* *1669:* Ha mit pedigh ellenünk, vagj ez Haza elle(n) panaszlo felek(ne)k vadlasokra kelletik felelni ... hirre adgja mind nekünk s mind az Orszag(na)k [Törzs. fej-i instr. Böer Sigmond kapikihához]. *1671:* ha valamelly Falubéli emberek sereggel ... mennek mások erdejekre, és azon helynek possessori, vagy lakosi nem resistalhatnak, panaszt tévén azon Vár-megye vagy Szék Tiszteinek, száz forintot exequalhassanak az ollyan hatalmaskodókon, mellynek fele a' panaszló félé, fele penig az Executoroké légyen [CC 39]. *1809:* Pataki István mostani be adott Feleletében ki fogást tészen közönségesen az Udvarhelyi Fatensek, nevezetesen az Hitesek ellen; valamint a Panaszlo két Fél Communitas is Pataki Istvánnak ... bé adott vallato Levelében meg esketett és általunk confrontált és authentificált Bizonyságok ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ ~ *felperes.* *1834:* A Felsö Sinfalvi Közönség nagyobb Részének mint panaszlo Felperesnek ... ki mondott Váloszlo Határozás ... a' kérdésbe forgo Hellyet a' Felperes Közönség Emberi emlekezetet fejül mulo üdötöl olta birja [Asz; Borb. I] ✱ ~ *káros.* *1840:* Sem a' panaszlo káros maga állatásait, sem az bé panaszlott pásztorok magok mentségeket volta képpen bé bizonyittani nem tudják | az panaszlö károsnak Csitkaját ... látta a' T. Ferentzi Károly Ur háza elött [Dés; DLt 370].

4. ~ *ráció* a panaszt alátámasztó indok/érv; argumentul pe care este fondat plîngerea/reclamaţia; die Beschwerde begründender Beweisgrund. *1619:* igen serio injungálá önagysága az vezér, hogy valóban meg is írjam Felségednek, hogy noha szinte most volna itt benn az panaszló ratióknak készen lenni, de azmit győzünk, mi is készüljünk hozzája [BTN[2] 337].

II. *fn* **1.** panaszolkodó személy; persoană care se plînge; Kläger. *1653:* Mondotta a szegény panaszló: „Mikor német jö, az mégis hágy valamit, de a magyar semmit nem hágy, mind elviszi" [ETA I, 87 NSz].

2. panaszt/vádat emelő személy, vádló; reclamant; Beschwerdeführer. *1665/1754:* Ha ki másra panaszlónak panaszsza nem bizonyos, büntetödjék ä maga a' panasznak mivölta s érdeme szerént [Kv; ACArt. 14]. *1677:* Tolvajkiáltásra, és harang félen verésre, ha a' Faluk fel nem támadnának, és a' gonosztévőket meg nem fognák, Tiszt kezéhez nem vinnék ... két száz forintal tartozzanak, és a' panaszlonak kárának meg-forditásával [AC 126]. *1799:* (A) Tanuknak semmi atyafisága nints sem a' panaszló attyával, sem Annyával ... tsak Ádámról és Eváról valók [Dés; DLt]. *1818:* A Fennebb irt itelö birak közül ki kelvén Juon Padure panaszol Juon Borta ellen egy Berbétse keresetében ... Ezen tul irt birák meg visgálván, ugy találják, hogy ... a panaszlois hibázott azzal, hogy az mig a' Berbéts a' Gornyik keze alatt volt miért nem ment utánna [Iszkrony H; JF 36 Prot. 24]. *1827:* Hellytelenül tészi panaszszát Máté Josef az osztály éránt, mivel az ő meg egyezésével esett az osztálly és azután a' czinkust a nyilakra nézve maga a Panaszlo huzatta ki a Fiával [Dés; DLt 143]. *1849:* Sz: Udvarhelyi Szeles Károly úr, a helybéli Tanáts elött bé panaszolván Tanátsos Kováts Moses urat ... hogy ... az Eke utatis el foglalta légyen, mely ez aránti panasz következtében ... Borozda kijártato Biztosoknak ki rendeltetvén, a

tétetett kötelessègünké, hogy mind a panaszlo, mind pedig a panasz alatti lehető adataikot vegyük bé, 's bizonyságaikot halgassuk ki [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével].

panaszló-levél panaszirat; plîngere scrisă; Klageschrift. *1780:* Eleitöl fogva a' Vasnak mind Kohókban, mind Verökben való mértékéröl a' Verös kovácsi társaságban, olly nagy dissessio vólt, hogy e' miatt ... a' szegenyebb rend a' tehetösebbek ellen a Mlgs Familianak panaszlo levelet nyujtott [Torockó; TLev. 5a].

panaszlott bepanaszolt; care a fost reclamat/pîrît; angeklagt. *1792:* A Felsö Lapugyi Mostani Fungens Papp Popa Joszip ... Panaszol ellenem, Elsöbször a' véget hogy én tölle az elötte volt Popoknak Birtokában lèvö Ecclesiusticus Fundust el vettem volna, és egy olá országban popizált Papnak, s más Falusiaknak által adtam ... maga ... Praefectus Ur, az örökséget Popa Grujánénak Birtokából ki vévén, a' Panaszlott Popa Joszipnak két részt ... Popa Pétrunak edgyett illendö Taxa mellett Birniok által Engedett [Roskány H; Ks XLVII/7a Altorjai Kis Lukács Dobra vidéki krajnik nyil.].

panaszol 1. bántódást/sérelmet elpanaszol, panaszkodik vmi miatt; a se plînge de ...; sich über etwas beschweren. *1570:* Kegdnek ... Nem hog' panaszlanek, kegtek kett drabanttia ... az Demetery feoldeon szabad wtaba eg Jobagiomatth megh fogtak ... annyra wertek, mostis nyeogi a helyett [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christophorus Hagmas de Beregzo Casp. Szeocz beszt-i biróhoz]. *1584:* Benezy (!) Gergely ... vallia ... reggel leowe ozta(n) oda Daroczine panazlany [Kv; TJk IV/1. 335]. *1638:* oda jöue Giöngjösi Ferencz panaszla hogj el vitte lovat hatalmasul ez Cziszar Andras [Mv; MvLt 291. 137a]. *1729:* latta pediglen szemeivel testek(ne)k megrontsolódását, és ki Sebesedéseket mind kettönek ... Balás Vonján(a)k is harom hétig valo kornjadózását, kik mind maig is labok(na)k és karjok(na)k erötelenkedésekröl panaszolnak [Sövényfva KK; TSb 51]. *1758:* Tot Andrásnétol halottam hogj panoszalta volna neki Szekej Boldisar ur(am) hogj nagjob Leanja Maria el lopta ött Aranjatt hire nelkül [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1764:* azt panaszlá a mostoha Fiam, hogy immár ra haragszik az Jnas [Bögöz U; IB. Veres Bokor (36) jb vall.]. *1786:* en akkor othon nem voltam tsák hallottam panaszalni az Gyermekemtöl, és ottan féltíben kéntelenitettis ... meg békélleni vélle [Hidvég MT; GyL. Burszán Sándor (74) vall.]. *1831:* panaszolt több rendben, hogy a városon nagyon hirelnék [Kvh; HSzjP].

Szk: ~ *szabású* panaszkodik forma. *1618:* menék ismég az divánba, és nem türhetém, hanem ugyan panaszlék szabású ugyanannak az tihajának ... hogy mind vártam s nem küldettek értem [BTN[2] 127] ✱ *egynek is, másnak is* ~. *1760:* Vinter Juvon egynek is másnak is panaszolván meg hallotta Sárpataki Uram ... az ö Nga Malmánál belé akadván erössen meg pálcáztotta [Bethlen SzD; BK. Emericus Ersek (35) jb vall] ✱ *fájdalommal* ~. *1800:* Az Béresek és Tselédek fizeteseben mostanság hogy sok abususok tsusztak bé Társaságunkba azt fájdalommal panaszollyuk [Torockó; TLev. 9/31] ✱ *keservesen* ~. *1760:* A sógort, Aczél uramat, alkalmas constellatiójában találtuk, csakhogy keservesen panaszlá szegény Fogarasi Borbély István úr halálát [RettE 102] ✱ *panaszképpen* ~. *1772:* Gazdag István ... élte Töröknét sok idötöl fogva, melyet nékem maga Török Mihály Uram panasz képpen panaszolt [Dés; DLt 321. 78b] ✱ *sírva* ~. *1751:* Sirvais panaszlattak a Béresek kenderek s egyéb irántis [Marossztkirály AF; Told. 29]. *1800:* Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkindezve hozzám bé térvén, Sirva panaszolta tiz napi rabságát [Décse SzD; Ks 2.92 Vegyes ir.]. *1831:* Tektes Ferentzi Károlly úr kotsissa ... sirva panaszollya hogy gazdája két szép pej lovait azon éjszaka el lopták a' gyertyanosrol [Dés; DLt 332. 4].

2. jogorvoslat érdekében sérelmet előad; a face o reclamație, a înainta o plîngere; Beschwerde erheben. *1572:* Azonis panazolnak hogy Igen sok vyz leo az Malomra ... Byro vramis ketteot kvlgen kyk megh lassak [Kv; TanJk V/3. 63a]. *1584:* Farkas Marton vallia ... pulacherne panazolny akar vala be leony hogy megh Zidalmaztak es Curwaztak volna, De a' feredeós Nem ereszte [Kv; TJk IV/1. 234]. *1590:* Mihalj Kouach fel Alla falu kepebe(n) ... Azt monda hogy te az zekre ne(m) mehettel volna panazlany, merth ennek ez ket falúnak vegezese vagio(n) hogy az Birak az hat eskettek elött legie(n) teörwenj Effeli dologba(n) | Kapytan wram w K:me hon ne(m) walla hatta walla kepeben ... wgro(n) Tamast my(n)den dologban, panazlek nekj my(n)th kapyta(n) wram kepenek [UszT]. *1591:* Capitany vramnak eo kegnek panazlottal oda hihattalak ahol az panazt teotted [i.h.]. *1609:* Ivtt az vra lewellewelj Ide panozlanj [Dés; DLt 318]. *1759:* Dresan alias Szirb Szimnyin miröl panaszalyon acludalt Instantiajából Kglmed meg láthattya [Ks 18/XCIII. 3 a gub. Nsz-ből]. *1769:* kik(ne)k afféle panaszok vagy Törvénkezések következik a Cont. Tablára jöjjenek s itten panaszollyanak és Törvényes Processussokot folytassák [UszLt XIII. 97]. *1786:* az Thoroczkaiak ... terhes szolgalattyakat mind a Felséges Királlyi Guberniumban mind a Tekentetes Continua Táblán, mind pediglen az Felséges Udvar elött keservesen panaszalták [Torockó; TLev. 4/13. 13]. *1804:* Panaszolja a nemes falu széke elött ... Bartalis Imre gyalog katona, hogy ... 9 kalongya zabját a marhák elkárositották [Szárhegy Cs; RSzF 99].

Szk: *méltatlan* ~. *1587:* megh Akariak Aztis Mutogatnj eo Nga eleót hogy meltatla(n) panaszlottak [Kv; TanJk I/1. 52]. *1610:* Az fel peresek ... aual defendaltak magokat hogi meltatlan panaslott Rachy bendek mertt ok nem fenegetik sem vtat megh nem altak az alpereseknek [UszT 40a]. *1632:* Birsagbol az Uarasiaknak illien rendtartasok, ha ki vert teszen f. 1. ha meltatlan panazol valaki, azis egy forint [Fog.; UC 14/38. 111].

3. panaszt/vádat emel vki ellen; a reclama/acuza pe cineva; jn anklagen. *1582:* Az Bekenne Igen Nag' Sirast teót Es Nem titkolta senkiteol hog az eó leania Terhes volna De Nyreo Kalmantol monta lenny ... azt monda, hogy ... Immar towab Nem twrhety a' Nag keserwseget hanem a' thanachnak panazolna Nireo Kalmanra es be Idezne [Kv; TJk IV/1. 38]. *1590:* akkoris teorwenyhez hitt vala engemet az az Sereczie(n) ra(m) panazlott akkoris Capitany vramnak [UszT]. *1750:* (Egy) Mihálczfalvi ember ellenem panaszla, hogy bizonyos számu Juhait Vöttem volna el, holott néki a' Törvény readjudicalta [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1805:* Panaszol a nemes faluszéke elött ... Karsai Ferenc ut actor ... Gáspár József ut inctus ellen [Szárhegy Cs; RSzF 283] | Fégyeri Dis-unitus Diaconus Avrám Deák panaszoll a' Fegyeri Disunitus Papra, hogy holmi hamis fel adasokat tévén ellene nagyon

üldözőbe vette [H; JF 36]. *1809:* ha tőbszer a Communitas nékem aránton panaszolni fog és a' dolog előttem megvilágolodván a' 12 Mforintokat rajtok[a] exequalni el nem Mulatom [F.rákos U; Falujk 32 Szepesi Sándor szb kezével. — [a]A molnárokon]. *1814:* én tegnapi naponn egész illendőséggel panaszoltam a Szék szinin procurator Csipkés Albert Ur ellen [Torda; TLt Praes. ir. 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csipkés Albert kollegája ellen.]

panaszolkodás 1. kellemetlenség/sérelem elpanaszolása, panaszkodás; plîngere; Klage. *1573:* Anna Beke gergelne ... vallia ... hallotta panazolkodasat[a] Mwtatta kekeyt hogy az vra Eotet az attyatwl Maratert very [Kv; TJk III/3. 168. — [a]Puskárnénak]. *1597:* Bothos Mihaly ... wallia ... az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panazolkodasat hogi eggyik attiafia sem lat feleieis [Kv; TJk VI/1. 120]. *1602:* Giuto Martonne Orsolia azzony ... vallya ... hallottam panazolkodasat Pokos Peternenek hogy mondotta hogy eo nem gyeozy mind az ketteot[a] tartany [Kv; i.h. 607. — [a]Ti. gyermeket]. *1632:* az kd feleollem el szelledet panaszolkodassi miatt ezerszer nagiub bantasom uagion nekem kdtul hogi sem en tullem kk [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. *1638:* Hallottam elege valo panaszolkodasat Lakatos Giórgjnenek hogi mikor Giermek agjba(n) fekût az pinczeben uizet leöntöttek s be is huddoztak rea [Mv; MvLt 291. 164b]. *1807 k.:* Egyiktölis panaszszolkadást nem hallattam, hanem azt tudam hogy Szekelly Martan, az Attyának minden dolgait és parantsolattyát ugy vitte végben minden panasz nélkül mind egy Szolga Legény [Sinfva TA; Borb. II].

Szk: *nagy ~ban van. 1574:* vagiok nagy panazolkodasban karuallas Mya [Nsz; MKsz 1896. 360] ✱ *sok ~sal mond. 1650:* piroska sok panazolkodassal es Sirassal mondotta hogj az eo rezze Eoroksegietis el atta az attia fia [UszT 45c].

2. panasztétel, sérelem bejelentése jogorvoslat érdekében; reclamaţie/plîngere scrisă; schriftliche Beschwerde. *1567:* Marton Saranak Vary Peter deaknenak panazolkodasabol ertjwk hog(y) te Vaya[a] neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe kegyelmesen attunk uolt, holta vtan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna ... paranchollyuk, neked hogy azt a' falut e' lewel latwan myngyart meg erezd az eo meg hogyott felesegenek es arwaynak [SzO II, 215–6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székely székek kapitányához. — [a]MT]. *1570:* Ertik aztis eo K. Nemely vraimnak panazolkodásokbol hogy az Meh Sert Nyolcz penzen aggyak, ky meltatlan dolognak Teccyk lenny hogy az Bornal Dragab legen [Kv; TanJk V/3. 14b]. *1572:* Ertem az thy kentek Mostany panazolkodassatis hogh az En Jobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal ees Egieb fele gereb fenetessewel (így!) Illettenek [Kővár Szt; Besztl.t 3659 Christophorus Hagmas de Beregzo Comes kezével]. *1576:* Vagion panazolkodas az vamok feleolis hogi Bantast zenwednek az varosbelick Gyalwba Thwreben es egieb helicken [Kv; TanJk V/3. 136b]. *1589 k.:* Tudom aztis hogy sokkar kezdett vala az hatarban lenni es panazolkodasis sok io[a] vala az birora [Szu; UszT. — [a]Értsd: jő]. *1614:* Vagion sok panaszolkodas az harminczadosok ellen, kik ... az zegensegennis ... illetlen es mod nelkwl ualo exactiokat czelekednenek [Ks 87 ogy-i végzés]. *1638/1647:* Ez felljebben megh irt panaszolkodassal valo beszedit eo kegl(mene)k az nem szetes Tekentetes es vitezleö Czeffei Lazlo uramnak megh halgata(m) [Noszoly SzD; WassLt]. *1677:* (II. Rákóczi György) a' Tanácsi rendeknek és Országos Gyűlésekben-is mindeneknek szabados voxot enged, minden féle panászolkodásoknak és igasságoknak elö számlálására [AC 28].

Szk: *~a által jelenti. 1637:* Alde Mikulnak az Attya adot uolt ell penzen Leszay Ferentznek egy darab Zanto földet, melliet akarua(n) teöle azon penzen ... ualtani, jelenti panaszolkodasa altal, hogy ne(m) akarna remittalni [Posorita F; UC 14/42. 125]. *1640:* Jelentik panaszolkodasok altal, hogy ... az Brassaiak foglaltak uolna ell egy ... darab hatarokat [Páró F; UF I, 706] ✱ *~ával megtalál vkit. 1591:* Ezert kelletett en neke(m) megh talalno(m) panazolkodasom(m)al ty kegteket egesz zekwl [UszT]. *1609:* Az mint Ertiseonkre uagion Annak az olahnakis uontak uolt egi louat el itt Desen melliert annak utanna ket Eztendeonelis[a] talalt megh minket panazolkodasaual [Dés; DLt 317. — [a]Tollban maradhatott: teobb] ✱ *~ esik. 1604:* Esnek sok kwleomb kwleomb fele panazolkodások az szaz Vraimtol, hogy ... lowokat es barmokat postalkodasra el vetetnék [Kv; TanJk I/1. 483] ✱ *könyörgő ~. 1664:* Tiszteletes Régeni Mihállynak alázatos könyergő panaszalkadásából ertyük, volnanak némelyek hüségtek közül, kik az régtől fogván szokot Arendat meg adni nem akarnak [Kv; ETA V/2. 80 fej-i rend.] ✱ *méltatlan ~. 1610 k.:* Kegmes vrunk ertywk az Nemessegnek miltatla(n) panaszolkodasabol, hogy az vizen valo hordozaskodasnak va(m)yath nem zenwedhetik abbol valo zabadsagokat kewannyak [Dés; DLt 325].

3. elégedetlenkedés, rosszallás; nemulţumire; Unzufriedenheit. *1588:* Immar eo kgmek varosul el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panazolkodasat az varosra valo zidalmokat, Azonkeppen Varosbely Attiankfiaynak az keomyweseknek tudatlansaga miat Nagy karwallasokat [Kv; TanJk I/1. 60–1]. *1609:* Az Zallas oztoknak vacziorara adtam 10 font Swtni feozni ualo hust mert Biro vram lzene hogi adgiak elegendeot mert el vnta panazolkodasokat [Kv; Szám. 12b/IV. 397]. *1614/1616:* Panaszolkodasokat mind az Colossi Uraimnak s mind az ottvalo Praedicatornak hallottam [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall.].

4. panasz; plîngere; Klage. *1603:* Ha kinek ... valamy panazolkodassa aúagy Nyaüalyaia vagyo(n) akkorj hadakozas miat, tehat az löüendö gyülesre az ollyant súpplicatio forman adgya be ö kk eleiben varossul [Kv; TanJk I/1. 451].

panaszolkodásképpen panaszképpen; ca (o) plîngere; als Klage. *1592:* Barbara, Kalmar Tamasne vallia, Molnar Balintne panaszolkodas keppen kezde nekem mondani, hogi az eo eochenek Tankonak Bekessj Gergeli poztot adot volna [Kv; TJk V/1. 246].

panaszolkodhatik 1. kellemetlenséget, sérelmet elpanaszolhat, panaszkodhatik; a se putea plînge de ...; sich über etw. beschweren können. *1618:* Én Nagyságodra, Kegyelmes uram, többet panaszolkodhatom. Nagyságod ... olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezemlábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám [BTN[2] 118]. *1698:* én ponoszolkodhatnam az Baranyal edgyût, a Farkas iszik felyül az folyo vizb(en), megis én réam haragszik hogy fel szavarvan tiszta vizet ne(m) ihatik [Cege SzD; WassLt Illyes Gabor szb kezével]. *1776:* Szükségém lévén arra az hátra maradot 34 Vforintra kérem

külgye be ... már nem panaszolkodhatik az Mélgos Ur hogy eleget nem Várakoztam [Kv; SLt XL Henter János Suki Jánoshoz].

Szk: *méltán ~. 1609 k.:* Immar io fiam en innet mindenekbeol ki elegitettelek ugi hogi en ream miltan nem panazolkodhatol [Dés; DLt 311]. *1669:* Mi reánk, úgy tetszik, méltán nem panaszolkodhatnának [TML IV, 475 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *méltóbban ~* jogosabban panaszkodhatik. *1658:* ennél több levelét emberségemre nem vettem, méltóbban panaszolkodhatnám igirt jó akaratjának bé nem teljesítése felöl [TML I, 261 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. panaszt tehet; a putea face o reclamaţie; Beschwerde erheben können. *1590:* Megh ertettek Birak vraimtol eó kgmek a' So zallitasbeli nehezseget ... Az zekeresekis hogy ne panazolkodhassek (igy!) inkabbis rea mennyen, lghirtenek eo kgmek Colostol foghwa Gialuigh minde(n) sotol Masfel penzt [Kv; TanJk I/1. 150].

Szk: *méltán ~. 1620/1754:* az közhellyeken erigaljon ujj halmokotis hagy ennek utánna egyik fél az másikra méltán ne panaszolkodhassék [Gyf; Told. 22].

panaszolkodik 1. kellemetlenséget/bajt/sérelmet elpanaszol, panaszkodik; a se plînge; sich über etw. beschweren. *1568:* Sth(epha)nus Kowacz iur(atus) fass(us) est, panazolkodik vala ennekem szocz fabian es azt mongia vala, hogy az eo felesege Mast szeret [Kv; TJk III/1. 225]. *1571:* ez Leúel viúeö vra(m) eo Nga czyganya panazolkodik ennekem, hogy valamy budoso cziganyok, eotett ... vertek es taglaltak [Nagysajó BN; BesztLt 3547 chewj Lúkach Nagy sayoj tyzt tarto Daüm Gergely beszt-i bíróhoz]. *1585:* Orsolia Kis Martonne leania vallia ... Eleo leowe Az Danch leorincz fia, es panazolkodek hogy igen bantanak [Kv; TJk IV/1. 496]. *1592:* Hallotta(m) hogy sokszor panaszolkottanak Hoggiay vramek hogy mint kazallana ell szena fwveket Mathe Leorinczy [UszT]. *1634:* Teglas Ferenczyne ... panazolkodat, hogy ... az eo szolgaloja ugy tazitotta, hogy az mia fekut ennyet [Mv; MvLt 291. 6b]. *1680:* budosi Gurzo Gergely panaszolkodik vala, hogy az Diosi János ur(am) Juha között lelte volna meg égy Juhát [M.köblös SzD; RLt 1]. *1697:* jöue hozzám Peter Deakne Aszszonyom, s igen panaszolkodék, hiszen engemet ugj szid uram kúrvának, pedig én nalanál többet, uagy mast ne(m) szeretek [Kotormány Cs; CsJk 3–4 Szabó Györgyné Katalin (40) vall.]. *1725:* az Majarne panaszalkadék miginten hogj az apro majorsággal rutul bánik eő kglme Kali uram [Ivánfva KK; Ks 83 Mike Imre lev.]. *1841:* panaszolkoda a Sarmàsiékkal valo bajoskodása felöl [Dés; DLt 109].

Szk: *nagy szitkozódással ~. 1598:* Balogdi farkas ... vallya. Aminemew zerenchetlensegh es nyawalia az zegeny Zekeli Andrason volt, nyawaliaiaban eginehanizor mentem hozza, nagi zitkozodassal panazolkodot nyawalias hogi az rokony keozzewl sohol chiak egi attia fia sinchen [Kv; TJk V/1. 123] ✱ *sírva/sirván ~. 1570:* Pontencia (!) Azzon Pal Bwzerne Azt vallya hogy ... ez peres Egy' kor Ment volt hozzaya es Syrwa panazolkodyk volt neky hogy ez Hoz Barthosne keoltëtte ely az ew Attianak hazat Zeoleyet es egeb Marhayat neky penygh semmyt Nem akar Adny [Kv; TJk III/2. 98]. *1574:* Kalara Kwpas Ianosne Azt vallia hogi ... egi Regel meg virrata eleot egi lean leot oda, es Syrwan panazolkodik volt hogi Im az twdo (!) hires kwrwa Serenchem vezteo chiakne(m) Meg Eonek ez estwe [Kv; TJk III/3. 362a]. *1635:* mágától hallottám phuloph palnetol hogy sirua pánázolkodot ennekem hogy az en szalo(m) Fejeruari Andras ven eszes lelek kuruá keritonek szitta uolna [Mv; MvLt 291. 55b]. *1725:* Sz. Páli Istvanne Horvath Kristina Aszszony, Sirván panaszolkodot nékünk hogy minden arany s ezüst portekáit azon loszágért adta volna az Vra, amelyértis tudom bizonyoson hogy mind haborán éltek [Náznánfva MT; SzentkGy Joh. Katona alias Literati de Náznánfalva (38) ns vall.].

2. panaszt emel vmiért; a face o reclamaţie; Beschwerde erheben. *1558:* Panazolkodnak zokan hogy haz hyara Sok zenath Rakthak Azerth wegezek hogy ... az Artalmas helen walo zenath ... Nagy erews Bywnthethessel ky hordattasak az warosbol [Kv; TanJk V/1. 48]. *1561:* Ha penigy egy masra ualo panaz tewrtenik ket mester kozot azok ffel allyanak Es eggik az masiknak tiztesseggel zolüan, az Cehnek vg' panazolkoddianak [Kv; ÖCArt.]. *1585:* Az Zilahiak lewele massat eo kgme Biro vram ... feyerwara vigie ... es Vrunknak panazolkoggyanak hogy ... illien Nagy zabadtalansagoth ez Waroson eo Nga ne Engeggyen [Kv; TanJk I/1. 8]. *1606:* az Kiralj biraknak panazolkodoth volt Az Actor az raita chielekeödöth faidalomert [UszT 20/144]. *1629:* Horuat Jstva(n) ... mutata az feien Verth panozolkodek hogy az hazara fegyuerrel menth Varga Geörgy fiastol toluaiul s az miat esett az Veris az feien, En mondam neki hogj menyen Biro Vramhoz merth az Ver birsagh eö kgymet illeti [Kv; TJk VII/3. 43]. *1630:* Törvényeknek discutiálására Székünkben le ültünk vólna, akkoron mi elöttünk comparéálának[a] ... mind az egész Falu képében. A Posoricziaiak mi elöttünk panaszolkodának, azon hogy az Brázaiak az ö Havasakat, Erdejeket, és Falubeli Malnokat ... potentiose occupalták vólna [Fog.; UF I, 126. — [a]Köv. több név fels.]. *1638 k.:* Panaszolkodnak keozeonsegeskeppen hogi az tisztarto mindenteöl egi egi meh kosart szedet szokas kiueol [Szászfenes K; GyU 36]. *1746:* Az Falu in Communi Panaszolkodik ... mind Portiob(an), mind pediglen az udvari p(ro)ventusban defectus tapasztaltatik [F.lapugy H; Ks 62/11]. *1783:* ez a Nanya Makovej ... tölleis ellopot égy fejszet ... aholott a Szolga Biro Uramis jelen lévén panaszolkodtunk eö Kegyelmének Kárunk felett [Faragó K; GyL. Blága Thodor (40) jb vall.].

3. panaszt tesz vkire/vki ellen; a face o reclamaţie/ a înainta o plîngere împotriva cuiva; sich über jn beschweren. *1586:* Az Daroczos Azzony mingyarast megh Jyedwe(n) panazt teon Ianosra hogy eo ereosse(n) Itatta hogy az Iffiu Azzont Neky keriche Az Iffiab Azzonys Az Daroczos Azzonra panaszolkodek mingyarast, hogy eo keritette az leghenicknek [Kv; TJk IV/1. 609]. *1635:* Csiszmazia Peter ... panazolkodat erre az Zoczy Petjre, hogy az ablakja ala megye(n) is ot buzuságárá jár es enekel [Mv; MvLt 291. 41a]. *1639:* mikor ... megh hozak azt az Czikor Giörgy lovat az uta(n)is, latta(m) hogy hordogatot egj nap fat raita. Az uta(n) mikor az Inas oda jart raitais panaszolkodot hogi mint el veztegette ... lovat [Mv; i.h. 184b]. *1769:* Mind czekben az irt Falusi Nyárádtöi lakosok közül kik, kik(ne)k indittásokbol kezdettenek panaszolkodni az Exponens Ur ellen, közönségessen Falu egyezett akarattyabol é vagy tsak némelyek külenesen és kik indittatták a' panaszt ... vallya meg a Tanu [Msz; SLt XLVIII. 15 vk]. *1770:* En Molduván luonas ez Ideig Taxás voltam es Conventiomban Irt Taxamon kívül többet is szolgaltam de megis azért Senkire nem Panaszolkodom [A.várca Sz; IB].

Szk: *méltatlan ~ vkire. 1592:* en vgy Jarta(m) ell az en dolgomba(n) az eo magok kotesek zerint es jo modo(n)

chelekettem, azert en ream meltatlan panazolkottal Vrunknal eo Nagnal azert meltatlan panaznak terhen vagy erette es valamit en rajta(m) kersz te read tér [UszT].

panaszolkodó I. *mn* **1.** panaszos, panaszkodó; care se plînge; klagend. *1653/1655:* Csepreghi T. Mihály Ur(am) ... kézdé beszelleni panaszolkodo szokkal, mi nemü nagy busulása èrkezett [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmany Kolosvári Orthodoxus Schola Mester vall.]. *1659:* Az Kegyelmed nekem írt panaszolkodó levelét igen böcsülettel vöttem, édes Öcsém uram [TML I, 326 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

2. panaszt előterjesztő/kifejtő; în care este prezentat plîngerea/nemulțumirea cuiva; Klage- *1623:* Az Desi Birak es eskwt Polgar Vraim adak ertesemre panaszolkodo supplicatioiok altal Jelentue(n) hogy az Varosnak minde(n) Nemw keözeönseges szolgalattiatul magatokat megh uonuan ... hidak es utak czinalasara semmikeppen ne(m) akarnatok contribualni [DLt Bethlen István gub.rend.].

3. ~ *fél* panasztevő fél; reclamant; Beschwerdeführer. *XVIII. sz. köz.:* az három Falunak a Vizhez tavulyab esését minémü ra(ti)okkal lehesen a panaszolkodo féllek ellen hogy ne ponderallyon defendalni, enumeraltam [H; Born. Vegyes 4/34. F].

4. kérdőre vonó; care este plin de reproșuri; vorwurfsvoll. *1618:* az Nagyságod erős panaszolkodó levelét mind az Kamuti uramnak írott levélnek abban includált pariájával együtt alázatosan vöttem [BTN[2] 112].

II. *fn* panasztevő személy; reclamant; Beschwerdeführer. *1572:* Elseobe Megh Ertettek eo k. varoswl Byro vram Bezedebeol hogi szok panazolkodok volnanak az vonassok felcol [Kv; TanJk V/3. 61b]. *1587:* eo kgmek megh lellyk az zaz Vraim Newe Alat suplicatiowal eó Ngat az Zaz Vraim Newe alat legyen a' suplicalas, Ez, hogy Biro vra(m) tanachatual egie(te)mbe Ne talaltassek panazolkodonak Actornak, es theorweny teweönekis [Kv; i.h. I/1. 52].

panaszló l. panaszló

panaszoltatik panaszként feltáratik; a fi ridicat/prezentat ca plîngere; als Klage unterbreitet werden. *1802:* most a panaszaltatik ... hogy a Néhai Atyafiak pro labitu (!) privatizaltak [M.zsombor K; Somb. II].

panaszoltatott I. *mn* bepanaszolt/vádolt; împotriva căruia s-a formulat o plîngere; verklagt. *1792:* A panaszoltatott inctus Küs Miklos azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost [Árkos Hsz; RSzF 262]. *1806:* A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és hellyes ok nélkül excipiál ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1809:* az edgyik panaszoltatott Főző Aszszony ellen a Ns Szek Fiscalis Prosecutiot határozván ... utána Inquiráltasson | Az Panaszoltatott Procurator Vrrol amaz ideibe meg fogom bizonyittani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztoja [Szu; i.h. 1655höz].

II. *fn* vádlott; pîrît, acuzat, inculpat; Angeklagte(r). *1809:* A Panaszoltotott egészszen ártatlan, az Instans pedig szörnyü artolmos, és motskolodo személy s meg ö érdemel büntetést | nyilván és déli napp fénynél világosabb az panaszoltatak(na)k cselekedettyek ... Törvénytelenségek meg kévánom hogy ... prosequaltassanak [Szu; UszLt ComGub. 1665höz].

panaszos I. *mn* **1.** sérelmet jogorvoslat érdekében feltáró; în care este prezentat plîngerea cuiva; klagend. **Szk:** ~ *feladás. 1841:* Varga Katalinnak ... kérelemlevele ... visszavárás mellett, olyatén rendeléssel közöltetik ezennel uraságoddal, hogy a kérdés alatti panaszos feladásra nézve ezen királyi főkormányszéket kimerítőleg .. tudósítani el ne mulassa [VKp 63] ✱ ~ *instancia. 1826:* a' Magistratus a' Hiuz Aroki szőlős Gazdaságnak Panaszos Instantiájára az Oculatorokat és Investigatorokat ki rendelte [Dés; DLt 821/889hez] ✱ ~ *kérelem. 1846:* felvétetik Virág Lászlonak azon panaszos és mentő kerelme melyben panaszolja hogy Darvas János ötett minden oknél kül piszkolta motskolta [Dés; DLt 530/1847. 13]. *1847:* Ezen Tanátsnak ottani lakos Darvas Jánosnak ... panaszos kérelme tárgyában Mult honap 16rol költ tudositása annak záratékai visza rekesztése mellett ezennel vissza iratik[a] [Kv; DLt 530a. — [a]Köv. a válasz] ✱ ~ *kérelemlevél. 1843:* Általában csak annyit tudok, hogy jár egy fejérnép a három közönségek dolgában egy darab idő ólta, és hogy valami panaszos kérelemlevelek adattak be ezen három közönségek részéről [VKp 88]. *1845:* A Fennebbi panaszos kérelem Levelet ... Gr: Béldi Ferentz Ur ö Nagával közölve ara tett feleletét ide zárom [T; TLt Bölöni Ignátz szb jel.] ✱ ~ *kérlevél. XIX. sz. köz.:* Panaszos Kérlevél készítése (:facti species:) [NkF] ✱ ~ *levél. 1834:* a' panaszos Levélbe ejtett azon Szoszolloi hiba ... kisebb teréhvel megigazittatni ... határoztatik [Borb. I Asz törvényszéke]. *1838:* Panaszkodo Jo András — az panaszas Levelébe foglaltakat leg kisebb részbenis ... be nem bizanyithatván ... — mindezekből ki indulolag — ezennel igasságosnak ezen vád aloli Márton Pálnak menté tétetésit jonak s igasságosnak látjuk [Dés; DLt 8]. *1846:* a' folyamodo panaszos levelét fel olvastam előttek [Dés; DLt 352].

2. szemrehányó; care este plin de reproșuri; vorwurfsvoll. *1812:* Boszszus és panaszos szokra fokadott a' Groff Ur eö Nsga az Aszszony eö nsgára [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) jb vall.].

II. *fn* panaszkodó személy; persoană care se plînge; Kläger. *1675:* Lelkem Uram ... Hitesse el magával, bizony igaz szolgája vagyok, leszek. Azomban az kibül panaszos lehet, orvosoljuk egymás értelmivel [TML VII, 6 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

panasztalan I. panasz nélkül; fără să se plîngă; ohne sich zu beschweren. *1619:* Nagyságod jámbor szolgái mondják meg hütök szerént Nagyságod előtt, ha panaszt érdemlek. Sokszor jobb részre sírva ültem én s nem türhettem panasztalan Nagyságod jámbor szolgái előtt, kit magok is láttak, mint voltunk mi Gáspár János urammal ... Kamuti uram előtt, kit mi soha ökegyelmétől nem érdemlettünk [BTN[2] 119].

2. kifogástalanul; fără reproșuri; einwandfrei. *1815:* Megtekéntvén azt, hogy az faluban az mire elégséges, az maga rátája szerint, panasztalan szolgálni ügyekezik [Szárhegy Cs; RSzF 111].

panasztétel I. sérelem feltárása; plîngere; Beschwerde. *1668:* szorgalmatoskodtam abban mint tudhassak job moddal az aránt valo Ngod keglmes parancsolattja szerint cselekedni, és jo alkolmatossággal panasz tétellel meg előzni, hogy az melly falukat az Varadi Teörökök bé hodoltattanak, azok felöl Nagodat panasz méltán ne érhesse, es az szegényseghis ne pusztullion [KJ. Székely Moyses a fejhez Drinápolyból].

2. feljelentés; denunţ, denunţare; Anzeige. *1674:* Úgy látom, az szödiek levágatásárúl lött panasztételre még ők haragusznak, keresvén gáncsot az ő nagysága írásában [TML VI, 579 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1678:* az Nemes Varmegyek(ne)k be adott Postulatumibol colligalom, hogy ... azon Postulatomban nemely punctumokra tekentve, talam en reamis czeloznának eö Ngok ... de ... nem azoké a' Praetendenseke, hanem inkáb enyim volna a Panasz tetelre valo alkalmatosság [Törzs. Osdolai Kun István a fejhez]. *1679:* en általam certificaltaták ... nagj János vra-(ma)t Nemes Kolosvármeg(yene)k legj közelljeb esendö Giras székire panasz tételre [K; SLt P. 27]. *1755:* Csapai Kun Sigmond Ur(am) ö kglme ... L.B. Branyitskai Josika Moses Uramat, modo Legitimo Certificaltatya, Nemes Hunyad V(á)r Megyenek akár holott és leg közelebb esendö Generalis Törvényes szekire avagy Confluxussara ... panasz tételre [H; JHb XXXV/74].

Szk: *méltatlan ~. 1677:* Méltatlan panasz tételért való bírság az közöttök observalt eddig való usus szerént ... fl 12 [CsVh 57].

panasztevés panasztétel, sérelem feltárása; plîngere; Beschwerde. *1561:* mestereknek rendekrol magok tartasarol wlesekrol panaz tewesek mogg'arol Art 27 [Kv; ÖCArt. Mut.].

panasz-vallástétel panasztétel; plîngere; Beschwerde. *1802:* Irástudatlanok lévén ezen Testimonialisnak Adoi, hogy igaz Hiteknél fogva ... tették légyen ... a' fen irt panasz-Vallás-tételt bona fide agnoscallyuk [Héderfája KK; BfR 44/171].

páncél 1. fémlemezekből készült hadi öltözet; platoşă; Panzer, Harnisch. *1573:* Semy Jacab Mongia volt ... hogy eo Kalmar ferenczneert <eg>y panczert Adot volna az teoröknek [Kv; TJk III/3. 210a]. *1595:* Peter Deak ... megyen Teke ferenczhöz Köblesre ... Kiraly Albert W(ram) szolgait, ömaga hadi szerszámat, panczellyit, fegyverderekit etc Hunyadig vittek 2 Zankon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 30 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Im(m)ar az hadakozo zerzamok, vgyminth sisak panczel kopia es zablya es egy lo fekbe nyeregebe ki megh ért tizenhat forintot, ezeknek felęt magúnknak keua(n)nyuk [UszT 11/35]. *1621:* (Viszi) Nagy Peter Neki Eokren zekeren G. eo N. zolgaj panczilјt sisakjt Enjedig attam nekj f 1./25 [Kv; Szám. 15b/IX. 162]. *1625:* Majtonj Balas .2. Eokre(n) zekeren, vize(n) G. eo N paranczolattjara kapiat Tordaig ... d 25 Tot Martonjs ... vize(n) kapia vasat panczelokat [Kv; i.h. 16/XXXV. 141]. *1657:* Pánczelokat, sisakokat, kar vasakat mind Uyolag megh tisztitattam Szebenb(en) ... fl. 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 28]. *1681:* Jó Pánczerl Nro 1 [Vh; VhU 554]. *1685:* Egy Öszve szegezet ladab(an) panczel s sisak [Gyf; Utl]. *1736:* (A temetéskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsinban ... az ki ezen ... lóra ült, fejében sisak lefüggve, pánczéllal az nyakán, derekában pánczél-ing ... az pánczél-is vagy ezüstös vagy aranyas [MetTr 407]. — L. még SKr 553; TML I, 442, 444, VII, 53.

Szk: *~ba öltözve. 1811:* Szent György ... Pántzélban öltözve iratik, 's Lovával Tapodtat égy Sárkányt [ÁrÉ 87] ✱ *acélos ~. 1714:* atzéljos Pantzér, mellynek nyakra valója meg aranjozott ezüst gombotskákkal ékesített s hasonló kesztyőkkel. Atzéljos Pantzér bő Magyar nyakravaloval [AH 51–2] ✱ *aranyosszélű ~. XIX. sz. eleje:* Fegyveresház Inventáriuma ... Fekete vas, aranyos szélü Pántzél [BK Inv.] ✱ *derékra való ~. 1585:* En Mezaros Myklosne ... Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vitezleó Tarchay Georgy Twdnj Jllyk 5 panchel vyatt, drekra vallo panchelt kett Payst [Kv; TJk IV/1. 526a] ✱ *ezüstös ~. 1705:* A másik ládában találtatott ... egy nyusztos palást ... három ezüstös páncél [WIN I, 561] ✱ *közönséges ~. 1670:* Fogarasi Jánossal az egész piaczokat eljártam, de sohult is olyan közönséges pánczélt, az micsodást Kegyelmed parancsolt, hogy tudakozzam, nem találtam [TML V, 351 Bojér Sigmond Teleki Mihályhoz Drinápolyból] ✱ *kuracél ~. 1710 k.:* szegény feleségem ... Telekinek vitt volt egy köves kardot, botot. Olyan szegény barátomtól vennék én ajándékot, mond Teleki, Isten oltalmazzon, de bizony megszabadítom; hanem egy kuracél páncél, sisak, karvasát tudom ... azt, asszonyom, küldje ide kegyelmed, azt is ajándokon ... el nem veszem; nem is vette ... hanem az árát a feleségemnek megküldötte [BÖn. 691–2] ✱ *rezes ~. 1714:* Rezes Pantzér, mellynek nyakra valo különb féle fénlö üveges követskekkel ki rakott [AH 51–2].

2. *~ban* páncélosan (öltöztetve); (îmbrăcat) în platoşă; gepanzert (angekleidet). *1736:* (A temetéskor) Még volt más ember, czifrán felöltözve, pánczélban, sisakban, aranyas karddal [MetTr 407]. *1823–1830:* láttunk sokféle régi készületeket[a] ... I. Péter cár kardját, tíz generálisokat páncélban [FogE 184. — [a]A drezdai múzeumban].

3. *~ formára csinált/való* páncélszemekből készített; confecţionat din zale ca o platoşă; aus Kettenglieder hergestellt. *1633:* Attam egj panczel Formara valo aranj lanczot meljben beóueön vagion Saz Arani forint [Ks Vesselini Kata kel.]. *1657:* Egy Panczel formara csinalt vastagh arany Lancz egj küs ladaczkaba(n) [Mihályfva NK; JHb XXII/42].

4. *~ módra* páncélszemekből (készítve); (făcut) din zale; in Kettengliederform. *1589:* Vagyon egy gyenghe Arany lancz pancel modra, es egy pogany Arany, Niomnak 3. Araniat 1 1/2 ortot f. 5 [Kv; KvLt Inv. I/2. 33].

◇ **Szn.** *1366:* Petrus dictus Pancyl [Kv; Makkai,Kiad Okl. 7 Kv-i Szemle II (1943) 110]. *1554:* Stephanum Panczel de Bagyon[a] [SzO II, 117. — [a]TA]. *1602:* Pánczél Lukács szab. [SzO V, 198]. *1614:* Panczel Georgj jb [Szentimre Cs; BethU 450] | Panczel Istwan pix [Albis Hsz; i.h. 294] | Panczel Andras lib. [Altorja Hsz; i.h. 307] | Panczel Andras zs . Panczel Peter jb [Szentkatolna Hsz; i.h. 334]. *1731:* Pantzél János [Gelence Hsz; BCs]. *1761:* Panczél Clára [Albis Hsz; BLev.]. *1766:* Albisi Pántzel Istvan [BLev.]. *1823–1830:* Pántzél Dániel [FogE 270]. *1857:* Pánczél Zsigmond [Dés; RHAk 91].

páncél aranylánc páncélszem-formára készült aranylánc; lănţişor de aur (confecţionat) din zale; aus Panzermaschen hergestellte Goldkette. *1637/1639:* Egj Panczel Aranj lancz, nyo(m) Aran(yat) 3. — f. 9 d. 90 [Kv; RDL I. 111].

páncélderék vasderék; platoşă; Panzer. *1674:* Egy panczel Derek mind ket ujjaval edgyüt. Jtem két panczel Derek mely(ne)k vaszon az Dereka [Beszt.; WassLt 72/8].

páncéling, páncélimeg 1. fémlapocskákból/szemekből készült ing; platoşă; Panzerhemd. *1598:* ket panczel Imegh egik veres masik kek [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. *1665:* Dirib darab fegjver derek no. 9.

Panczel jng regi hitvan no. 1 [Fog; UF II, 314]. *1674:* vagyon panczel ingnek az fél ujja [Beszt.; WassLt 72/8]. *1683:* Ket Panczel Ing [Utl]. *1687 k.:* Edes felesegém küld ki az én Panczél ingemet [ApLt 3 Kálnoki Sámuel feleségehez Máramarosszigetről].

2. bőre szabott ingféle; un fel de cămașă largă; Art weites Hemd. *1736:* Az ifjú legények penig viseltenek valami gyenge matériából való inget (noha az alatt más gyolcs vagy bulya vászon ing is volt) annak újja, mellye, galléra czifrán meg volt varrva, rojtos kötővel másként épen olyan volt, mint az ing, csak bővebb, azt pánczél ingnek hítták [MetTr 352]. *1823:* Két Pántzél ing aranyos boglárokkal [BK Inv.].

Szk: *kanavác ~ 1668:* Egy Szkophium Arannial, es Ezüstel varrot kek habos Kanovacz panczel Ing [Mk Kapi György inv. 3] ✱ *tafota ~ 1700:* Egy mák Szin Taphota Panczel ing [Hr 1/20].

páncélkesztyű vaskesztyű; mănușă din zale/din oțel; Panzerhandschuh. *1600:* egj gjontaros Ladaba egj panczel kezthjw [Kv; KvLt Diversa 16/4 Hozzuazzaj István Zabo Sámuel kv-i polgárhoz. — Kiss András kijegyzése]. *1710:* Egy pantzel kesztyű [Told. 19].

páncélláncos (páncél)láncszemekből készült; confecționat din zale; aus Panzerketten hergestellt. **Szk:** *~ öv. 1622:* Egj pancel lancos Twrkeses mereö Eö nio(m) m. 1 p. — beschwltek m f. 20 [Kv; RDL I. 119]. *1629:* Egy giengieos, teorkezes panczel lanczos vy Eö az melliet aestimáltuk tt f. 48 [Kv; i.h. 132]. *1639:* Egy Panczel Lanczos Remekes Türkeses Eö, nyom m. 1. p. 3 ... f. 28 [Kv; i.h. 116] ✱ *~ pártaöv. 1635:* egy Pantzel Lantzos remekes Partha eö twrkeses nyom girat eggyet harmintz kett neheszeket giraiat tudvan a f 22 — f. 36 d. 72 [Kv; i.h. 107].

páncélos I. *mn* **1.** páncélba öltözött; îmbrăcat în platoșă; in Panzer gekleidet. *1672:* Az császárt beszélik, Uram, hogy mikor kiszállott, pánczélos, karvasas, sisakos volt [TML V, 201 Székely László Teleki Mihályhoz].

Szn. *1602:* Pánczielos István lófő [Zsögöd Cs; SzO V, 231]. *1614:* Panczelos Istvan pp. Panczelos Balas [uo.; BethU 440].

Szk: *ezüstös ~ 1672:* Csak az jancsár agának száztizenöt ezöstös pánczélos ifjú legény ment ki utána [TML V, 202 Székely László Teleki Mihályhoz].

2. *~ formán* páncélszemszerűen (készített); (confecționat) din zale; in Form der Panzermaschen hergestellt. *1630:* két Arany Lancz Pancseros forman két Szaz forint jreo [Gyf; BálLt 90].

II. *fn* '?' **Hn.** *1801:* Pántzélosban (sz) [Szárazajta Hsz; EHA].

páncélosan páncélba öltözötten; îmbrăcat în platoșă; in Panzer gekleidet. *1657:* Vala pedig ily rendtartás is: hogy néhány főemberek s urak gyermekeiből álló inasit maga lovain merő páncéloson ... jártatta [KemÖn. 41].

páncélsapka egy fajta páncélsisak; coif; Panzerhaube. *1823:* Három fekete Pantzél sapka [BK Inv.].

Szk: *réz~ 1823:* Egy rez Pàntzél Sapka [i.h.].

páncélsisak vassisak; coif; Panzerhaube. *1661:* Édes Feleségem, csináltass nekem pánczélsisak alá való sapkát, tudja Bucsi uram, minemű kell [TML II, 139 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

páncélszemes páncélszemekből készített; (confecționat) din zale; aus Panzerketten hergestellt. *1634:* 1 Panczel szemes kisded Arany lancz [Kv; JHbK XVII/15].

páncélszemű páncélszemekből készített; (confecționat) din zale; aus Panzerketten hergestellt. *1595:* Egy panchel zemeo Aranj lanch kibe(n) Vagjon Aranj hatwan negy [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

páncélujj karvért; armură de braț; Armpanzer. *1585:* En Mezaros Myklosne ... Emlekezem hogy Ennalam hagyott volt az vytezleó Tarchay Georgy ... 5 panchel vyatt ... 6 sissakkott [Kv; TJk IV/1. 526a]. *1597:* ada egy fegywer derekat pancer wyastul, es egy eoregh Menes lowat vehmesteol [Galac BN; WLt]. *1599:* adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zablyat, egy pallosth ... egy panczel' yatth [Dés; SLt 29. Y. 10]. *1600:* el wittek ... fegywer derekat, panczelokat, panczel viokat [UszT 15/23]. *1610:* Kvn Peter Jart oda Mihaly deakni, panczel Vyatis tartotta ott, mint egj zalassa(n) [Dés; DLt 320]. *1633:* Palfi Miklos annak az Szabo Jstua(n)nak egy panchel vyat ada [Mv; MvLt 290. 129b]. *1642:* Harom mereö Sisak, egy Panczel Uy [A.bun KK; Berz. 3. 47/46]. *1644:* Az arva fiunak Thusa Davidnak marada ... Egy mereo sisak egy fel panczel vjj [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP]. *1647:* ket hituan panczel vy [M.királyfva KK; BK 48/16].

pandál benyújt; a înainta; einreichen. *1737:* Keleték Excellentiatak s Ngtok könyörülő széki eleiben ez alázatos Instantiamat pándálnom [Vh; Ks 83].

pandár csősz; pîndar, paznic; Flurwächter. *1789:* A Pandároknak a Kájáni Szőllő oltalmazására 1/2 font Puska Porért 25 xr [Déva; Ks 95]. *1791:* A Szüreten Vinczellérekre, Pandárokra Gornyikokra ... kőlt el Ur. 21 Szilva Pálinka [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1792:* Vejemet, ha segétségere nem megyek halálra verik a' részeg Pandárok [Déva; Ks 75. VIIIb. 142]. *1806:* Az Aranyi Szőlőbeli pundárnak 2 Honapra per 2 véka[a] ... A N oklosi Pundárnak adtam [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir. — [a]Ti. búza].

Szk: *szőlőbeli ~ 1807:* A Nagy oklosi Szőllőbeli Pondarnak 2 Véka Búza [uo.; Ks 98].

pandekta jogszabályok (gyűjteménye); pandecte; Pandekten, Sammlung gesetzlicher Bestimmungen. *1662:* Az Istenért kérem Kegyelmedet, az dolgot, az mi oly szükséges, írja meg breviter, ne írjon ilyen rettenetes pandechtákat, még penig czifrával s igen hibásan [TML II, 271 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1670:* Ez órában jutván ez sok pandecta kezemhez, én bizony, Uram, meg sem olvastam felét is [TML V, 378 Bánfi Dienes ua-hoz].

? **pandnte** *szitk 1582:* Foris Caspar hwthy vthan vallia, hallam Andras Kato zaiabol, hog monda Zabo Georgnek, No the kopasz pandnte tuggiak azt hog ennekem mind Apam Anyam Jambor volt es en maghamis Jambor voltam de ky vonzom megh Az Atthiamtol marattat az orrodbol [Kv; TJk IV/1. 1]

A második szótagból feltehetőleg hiányzik egy *a* v. *e* magánhangzó

pandúr 1. városi/megyei rendfenntartó alakulat tagja, hajdú; pandur, dorobanț; Pandur, Stadt/Komitatsdiener. *1826:* N. Kapusi Pandur Élést hajtani meg jelenvén [KLev.]. *1840:* Falusbiro vagy pandur volt e közöttök [Tamásfva Hsz; HG. Vargyasi Daniel lev.]. *1847:* tekintetes szolgabíró úr nyolc-é vagy tíz pandúrokat küldött a szállásomra, töltött fegyverekkel, hogy vagy élve, vagy halva vigyenek eleibe [VKp 155 Varga Katalin kezével]. — L. még VKp 194, 210, 273, 278, 285.
Szn. *1814:* Pandur Jasko György [Györgyfva K; RAk 93].
2. *szitk 1666:* minden igaz ok nelkül el hagyot, diffamaltis salvum sit illyennek, hogy Henger jobbagy pandur [Kovászna Hsz; HSzjP].
◇ **Án.** *1818:* Pandur (csikó) [Lunka H; GyK gr. Gyulai Lajos ménesében].

panegírisz tisztességadó gyülekezet; adunare solemnă; festliche Versammlung. *1720:* Tekintetes Egrestői Mihacz Ferencz Ur(am) a Csokai[a] Filialis Ecclaban épittetet egy jeles fa Templomot, mellyet I(ste)n ditsőségére Tiszteletes Esperest Musnai Miklos Ur(am) ... illő égjben gjült szép panegiris előt fel szentelt [MMatr. 88. — [a]MT].

panekia '?' *1705:* Ha által nem mentenek volna, utánok a németek a kurucoknak, csak azt gondolták volna a kurucok, hogy mint eddig, úgy most is csak valamely panekiát bocsátott ki a generális [WIN I, 588].

panganét hosszú, kétélű szurony; panganet, baionetă lungă cu două tăişuri; langes, zweischneidiges Bajonett. *1763:* Kökösi Györbíro Páll ... társaival ... Puskával és puska végiben levő Pagnettal (!) oknélkül agredialtak [Bikfva Hsz; HSzjP] | Kese Ferencz exponallya, hogy két Okellianus gyalog katona ... fejét bé rontotta, kezit is pagnényával (!) annyira meg vágta, hogy három hétig nem foghatot véle [Lisznyó Hsz; i.h.]. *1767:* Lövésekkel sebesitették meg Dobra Jankot ... Csobán Juont penig Panganéttal szurták meg, és Nemes Péter(ne)k az Fejét érte az Serit [TSb 21]. *1785:* Harom nagy Burgus puska kettő panganeteival [Borosbenedek AF; SLev.]. *1798:* Mi ugyan hogy csak egy fegyveres katonais valakit pognéttal dófött vólna azt nem láttuk [Barót Hsz; HSzjP].
Szk: *~csövű* szuronyos csövű. *1824:* Egy vasas ágyu Panganét Csőjű alkalmas Szerszámu Kalap nélkül valo Sárkányu Puska [Fugad AF; HG Mara lev.].

panganétos szuronyos; cu panganet; mit Bajonett. *1759:* szállittasson el ... Egy paganetos (!) rezes virágos Csőjü Flintát [Sárd AF; TSb 51].

paniperda haszontalan, kenyérpusztító; pierde-vară; Taugenichts, Nichtstuer. *1777:* Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamirevaló, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan ökör [RettE 381]. *1779:* Kolozsvárt a Király utcára menő sikátor szegeletin ezek az haszontalan paniperda minorita monachusok, elhagyván a szentpéteri templomnál való residentiájokat, minthogy egy kissé félre volt, két házat magokévá tettek [i.h. 403].

panisz *diákny* kenyér; pîine; Brot. *1870 k./1914:* panis ... az otthonról hozott, küldött kenyér [MvÉrt. 30].

panizál *diákny* (üres) kenyeret majszol; a mînca pîine goală; (leeres) Brot essen. *1870 k./1914:* a kegykosztosok ... Reggel és este pánizáltak, a csörgős korsóból jókat ittak s dalban, füttyben az erdő madaraival versenyeztek [MvÉrt. 15].

panizálás *diákny* kenyérmajszolás; mîncatul de pîine goală; Brotknabbern. *1870 k./1914:* Pánizálás, a kenyérnek, a cipónak (brugó) minden hozzávaló nélkül való falatozása sétálva, ágytetején üldögélve [MvÉrt. 30].

pánkó 1. fánk; pancovă, gogoașă; Krapfen. *1586:* boriw labra szwteogetnj es panchohra es ket nap keolt egy eitel vaj —/14 | ebeden vochioran tikmonjra panchora vaira keolt —/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 76, 78]. *1590:* Schyútetem Pankohot [Kv; i.h. 4/XX. 37 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1592:* feyer liztet pankonak f 0 d 3 [Kv; i.h. 5/XIV. 164 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Az boriu labhoz es pankohoz waiatt f — d 18 [Kv; i.h. 5/XXI. 132]. *1595:* Cancellariusne Azzoniomnak gazdalkottam ez mod zerint ... veottem ... Jros vaiat p(ro)f — d 16. Liztet pankohnak [Kv; i.h. 6/XVI. 16]. *1621:* Vayat ... fel Eytelt masfel Eytelt pankohnak varaset [Kv; i.h. 15b/XI. 21]. *1633:* sokzor az ajakatis pittiegette Abrugi Azzonio(m)nak hog' elótte vlt, es en tóllem pankohot is kvldeót Azzonio(m) [Mv; MvLt 290. 121b]. *1635:* Bakos Daniel ... kere hogy swssek pankohot en swtek [Mv; i.h. 291. 60b]. *1754:* Balog Mártonné pánkot adat néki azert hogj roszabul ne legjen az sok ital miá [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11].
Szk: *tekert ~. 1650:* Also, Es Felső Tanaczba(n) ... Süttettem Apro Pogaczakatt, Es tekert Pankohkatt es Pankoh kalaczokat, Eggjütt tt f 1 d 20 [Kv; Szám. 26/VI. 423] ✱ *vajban rántott ~. 1650:* Főzettem ... az Also, es Felső Tanacz hazhoz ... Vaiba(n) rantott pankokat Es kalacz pankokatis Süttettem tt. f. 1 d 15 [Kv; i.h. 26/VI. 413].

L. még az *apró-* és *fokorpánkó* cimszót.

2. ? Szn. *1594:* Panko Koztha. Panko Andras. Panko Lazar. Panko Lukach [Szság; UC 113/5. 62].

pánkókalács fánkfajta; un fel de pancovă/gogoașă; Art Krapfen. *1650:* Also, Es Felsó Tanaczba(n) ... Süttettem Apro Pogaczakatt, Es tekert Pankohkatt es Pankoh kalaczokat, Eggjütt tt f 1 d 20 [Kv; Szám. 26. IV/423].

Vö. a *kalácspánkó* cimszóval.

pánkósütés fánksütés; făcutul de pancove/gogoși; Krapfenbacken. *1839:* a' pánkó és petsenye sütés [Dés; DLt 993].

pánkósütő fánksütő; pentru făcut/prăjit pancove/gogoși; zum Krapfenbraten. **Szk:** *~ lábos. 1848:* Cserép Edények ... Egy pánko sütö lábos 1 [Szászerked K; LLt].

pánkóvágó fánkszaggató; de tăiat aluatul de pancove/gogoși; zum Ausschneiden der Krapfen. **Szk:** *~ forma. 1850 k.:* 3 pánko vágo forma [Pk 2] ✱ *~ pléh. 1831:* egy pánko vágo pléh [Mv; MvLev.].

panoráma körkép; panoramă; Panorama. *1847:* Csehországnak ... fénylő tornyokkal ékes fővárosa egy völgyben, dombokon egymásfeletti terrasse-okon, hasonlíthatatlan szép panorámát képez [Méhes 4].

pánt[1] **1.** vaspánt (hosszú, keskeny szalagszerű vaslemez); bandă de oțel; Eisenband. *1676:* Fejervárrol szallitatott Hunyadi vas rudakban hat mása ... holmi rosdás pantokkal edgyütt [Fog.; UF II, 712]. *1714:* béres ekékhez kivántato aprolekos szűksegekre per integrum Annum erogalodott fél Rud vas és pánt No 4 [Balázsfva AF; Utl]. *1718:* A Vasat el hoztàk ... ă Pàntok száma mind ki tölt melljetis ... mèrte(ne)k meg, Német, és magjar fontalis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1777:* Csinàltom az Hinto elsö Tengejire, egy nagy Pantböl egy egèsz alsö (!) marok vasat az magom vasabol Teszen Rh. f. 2 dr 15 [Szászváros; BK]. *1782:* Hat pánt Hunyadi Vas [Nalác H; CsS]. *1784:* Lo fát nem adunk hanem meg valtyuk Vassal advan az elsö Classis 3. Pánt Vasat Masodik 2 Pantot, Harmadik egy Pantot [Torockó; TLev. 4/9. 14a].

2. vmit megerősítő/összefoglaló (hosszú) vaspánt; bandă de fixare; Fixierband. *1588:* Az Nagy Pince Palazknak chinalt Lakatos Benedek Egy zart, keet fogantott, es az fenekere egy pantott, Az kis pince palazknakis keet fogantot, es keet pantott Chynalt attam teoleok d. 70 [Kv; Szám. 4/I. 64]. *1592:* chinaltattam az hamfakra pantot | 23 Apro wosbol Chynalttatom Zarw zegeòt a' kyûel Az pantokat es az Ceûekre valo wosatt ... fel zegeztek [Kv; i.h. 5/XIV. 60, 261 Eppel Péter sp kezével]. *1596:* wettem 1 Apro wosatt hog az grendere pantot Chynaltanak ... d 8 [Kv; i.h. 6/XXII. 3]. *1597:* Az keozeb (!) kapwban az kwlso kapwnak az allia el bomlot wala ... adtam Geórg kowacsznak (!) két hoszszw zeegnek az ki altal írte az Geemnek az Sarkat Esmeg felwl ket pantot az Mell'el eoszwe foglalta az meg hasat fat az Megh chinalastwl ... f —/20 [Kv; i.h. 7/XIV. 104]. *1621:* attunk az kouaczinak egy Vy pantot hogy Czinalt, egy o pantot meg igazitot es Zeg Czinalastol es hogy fel zegezte az pantokat munkajaba(n) f —/10 [Kv; i.h. 15b/VIII. 9]. *1625:* Az huszonegy ladat vasaztak megh altal valo nagy ereos pantokkal [Kv; i.h. 16/XXVII. 3]. *1837:* a Kis bonto uj csákánnyával együt a Kis bonto orán két felöl hat kapots — és két felöl két hoszszu pánt [Dés; DLt]. *1839:* Égy vas Botskor 4 pántyaival — igen jo ... Flaszterezésre való öt döngölö nyelestöl [Dés; DLt 37/1840].

Szk: *~tal foglalt. 1632:* Az tiukaz uduarrul ki menuen, uagion raita egj fele nilo fwrez dezkabol czinalt romladozott kapu, felliwl pantal foglalt [Fog.; UF I, 179].

3. sarokpánt (ablakon/ajtón/kapun); bandă-colțar; Angel, (Tür/Tor) Hackenband. *1586:* A papistak Themeteó kertekről 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat es hozaia valo pantokat 3 ... egi leoúco zart adot rea p(ro) —/60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 31]. *1589:* Chinaltattam Az Kapura 2 Sarkat pantostol | Chinaltattam 3 Aytorra Sarkakat pantokat, es Retezcket [Kv; i.h. 4/XII. 15–6]. *1596:* Mind azoknak az aitoknak, pantnak sarknak, kelinchnek, foga(n)ttonak, Retez es Retez feonek ... vettünk Eot apro vassot ... d 45 [Kv; i.h. 7/II. 32]. *1647:* Az veres bastya Ajtaja festet, zaros, Sarkok, pantok rajta | Azon Veres bastya mellet valo hazban be menve(n) Ajtaja jo ... retezföstül ... ket sarok rajta pantostul [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1675:* az pitvar ajtoja egiczeres ... az sarkai vasbúl valok két pantiaval edgút [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1694:* ennek az haznak negy Ablakjai vad(na)k; az mellyek(ne)k Rama faia Sarkai Pantyai forditto vasai Vono Karikai vas rudacskai mind meg vad(nak) [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1756:* Az Ur házában ... két nagy ablak, mellyek(ne)k ónos bézárói, Sarkai, pántyai, le és fel rúgó, a' vagy tojogálo vasai, minden hiba nélkül [Déva; Ks 92. I. 32]. *1852:* egy füstház Ajtohoz 2 vj kéglit 2 pántot tsináltam és a foráibert bénittoltam 1 Rf. 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak.m. számlája].

Szk: *~on forgó. 1656:* Jnnett az hatodik palotarol fordulvan az Aszonyunk eö Naga Veres Bastia hazara, melire menek fel 4 lepcsös faragott keö gradicsokon melire nilik bal kezre vas sarkon Beczi vas rostellyos panton forgo holliagos szegekkel vert tarkan festett gyantaros bellett ajto [Fog.; UF II, 133]. *1745:* pántakon forgó ... avatégos ajtó [Marossztkirály AF; Told. 18].

4. bezáró/reteszelő vaspánt; zăvor glisant; Schubriegel. **Szk:** *reteszes ~. 1679:* Csűrös kert ... Öregh ket felé nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyö deszkaval buritott nro 1 ... Ostorahoz valo foglalo retezes pant retez fejestöl nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 130] ✱ *tologató ~. 1758:* (A szobának) ebédlö nagy Palotára nyílo Cserefábol francia réz Sorokokon jó Zárral kolcsal gombokkal fel s alá tojogato pántokkal két felé nyilo ajtaja jo Statusban vagyon [Déva; Ks 76. IX. 8].

5. harangot körülfogó/erősítő kötés; cerc de întărire (la clopote); Verstärkungsring (bei Glocken). *1584:* veottunk 3 Apro wassat, hogy pantot es karykat chinaltattunk az harangnak fyzetunk wasert f. — d. 24 [Kv; Szám. 3/XV. 12–3]. *1599:* hogi az egik kichin harangnak panty awagy keotessy rolla elzakattanak volt mast kelletet chinaltatnűnk, vettünk ahoz ket apro vasot f — d 24 [Kv; i.h. 8/XVI. 30].

6. kerékabroncs, ráf; șină, raf; Radreifen. *1736:* Válto eke Tajigájával, pántyával, hoszszu vasával, utoljával, és egy járommal edgyutt Nro 1 [Bongárd BN; CU]. *1815:* Szekér ... kerekiről edgy pánt hibázik [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50]. *1827:* négy kerék, Pántokkal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1829:* Lú szekírhesz két ujj Pantot tsinaltam [Mv; LLt].

7. díszítő fémszalag (bútoron); bandă metalică decorativă (pe mobile); schmückendes Metallband (am Möbel). **Szk:** *sárgarezes ~1758:* fal melett állo Vászon nélkül valo kis asztal Bécsbül hozatott diófából valo Sárga rezes pántokkal adornált két részben valo Almarium [Déva; Ks 76. IX. 8].

Ha. *1766:* pántakan [Hosszútelke AF; Kath.]. *1832:* Pántakban [Dés; DLt 105].

pánt[2] szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *~ot fejt* szőlőtőkét (téli) fedésre elökészít; a pregăti butucul de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Weinstock für die (Winter) Zuscharrung vorbereiten. *1599:* az negi hold zeole züksegere ... 19 Die octobris. Voltanak 3 Veneke zedeo tezen d. 18 ... Eot veneke zedeonek Attak d 35 Ezeknek harma pantot feytet [Kv; Szám. 8/XVI. 44–7] ✱ *~ot fejtet* szőlőtőkét (téli) fedésre elökészíttet; a face să pregătească butucul de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Weinstock für die (Winter) Zuscharrung vorbereiten lassen. *1600:* 4. Nowembr(is) Az szecléott kezdettem Mecczetni es pantot feytetni ... Kilencz pant feyteonek d 64 [Kv; i.h. 9/XII. 88 Ígyártó Simon isp. m. kezével].

pantallér vállszíj/heveder; diagonală, curea purtată de-a curmezișul pieptului; Schulterriemen, Traggurt, Bandelier. *1736:* Némelyek ki gyöngyházzal, ki czifra csonttal kirakott tölcséres karabélyt is viseltenek, de azt az szolga hordozta; annak rendszerént széles pantaléra volt, vagy majczból vagy bőrböl [MetTr 371]. *1755:* Egj aranyos bog-

larral meg rakat pantaller [Hr]. *1763:* Amazok is egynehány katonát megsebesítenek, egyet úgy meglőnek, hogy a mellin a pantallérján általmenvén, a hátán ugyan a pantallérján megyen ki a golyóbis [RettE 154]. *1788:* Egy Lodíng pantalérostol bagaria Szíjjubol állatt [Mv; TSb 47]. *1811:* Az Nemes Vármegyének Négy Zászlojai tokban beboritva, és egy Pantalèr [SztLt Publico Politicorum 85/337]. *1843:* Két pantallér fekete lagérozott szijjubol [Bonchida K; Told. 19].

Szk: *ezüstpaszomántos ~. 1760:* Edgy Veress Bársony Ezüst Paszamántos Pantallér [Mv; TGsz].

pantallér-szíj vállszíj; diagonală, curea purtată de-a curmezişul pieptului; Schulterriemen. *XVIII. sz. eleje:* Pantallér szij kapcsostol, Loding szijjastol, kard szijjastol edjütt Rf. 4 [Kük.; JHbB]. *1742:* Pantallér. Pantallér-szíj. Kard-szíj [Szu; SzO VII, 418].

pantallon pantalló (cipőhöz viselt hosszúnadrág); pantaloni lungi; lange Männerhose, Pantalons. *1823:* Mártonfi Simon mintegy 38 esztendös ... Jár világos vadgalamb szin mellértes Magyarkában, hasonlo Nadrágban, szürke Frakban, hasonlo pantalonban [DLt nyomt. kl]. *1831:* Bé vivén Imre Fiamat Csináltattam 1. Gerokkot, 1. pár pantalont, Leiblit, és 1 pár Csizm(át) 30 Rf. 40 xr [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyz.]. *1844:* Fugaletz János ... viselt setét barnaszin pantallont, vagy-is lobogó nadrágot [DLt 1399 nyomt. kl]. *1845:* vad galambszin pantallon [DLt 55 ua.]. *1847:* két pár pantalon tsinálása varosejemel és gombokal együtt ... Szegő pantlika //27 [Kv; Pk 6].

Szk: *nyári ~. 1836:* egy muszka vászonból való nyári pantallon [DLt 116 nyomt. kl].

pantallonnadrág pantalló; pantaloni lungi; lange Männerhose. *1810:* viselt ... pompadur veres sujtásos kitsin fejér gombokkal meg-rakott pantalon Nadrágot [DLt 660 nyomt. kl]. *1824:* öltözettye közönségesen egy Frak és pantalon nadrág szokott lenni [DLt ua.].

Szk: *anginet ~. 1823:* Sárga anginet pantalonnadrág 1 Elö ing kettő [Nsz; DobLev. V/1080. 2b Demény György hagy.] ✱ *feketés szürke ~. 1826:* Übel Károly ... elszökésekor viselt egy kékes viseles (!) Röklit, Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráffos Laibit, kerék szürke posztobéli sapkát [DLt 514 nyomt. kl] ✱ *mellértes ~. 1815:* egy bors és So szinü mellértes pantalon Nadrág [DLt 473 ua.] ✱ *zsinóros ~. 1834:* Nemes Budafalvi Bors Sámuel Hites Ügyész ... szeles magaviseletű, különös ruházatú, leginkább Átilla domány, szük, vagy az alján sinóros pantalon nadrág, bakkants [Dés; DLt 481].

pántfejtés a szőlőtőke (téli) fedésre való előkészítése; pregătirea butucului de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Vorbereitung des Weinstockes für die (Winter)Zuscharrung. *1587:* Keoüetkezik az Zeoleore walo keolchiege ... Az Zeoleonek Panttfeitésse | Az Zeoleonek Panttfeitése. 12 die octobri voltanak kerülbe Panttfeiteok 25. fizettem 1 p(ro) 6 d. Tezen f. 1 d. 50 [Kv; Szám 3/XXVI. 21, 23 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1588:* Az Zeoleonek Pant feitése. Voltanak kerülbe Pantfeiteok 17. fizettem ... d. 85 [Kv; i.h. 4/V. 17 Gr. Veber sp kezével]. *1595:* Az zuretre ualo keoltseg ... Az pant feitesre ment f —/90 [Kv; i.h. 6/XIII. 31]. *1597:* Az felseo Zeoleore pantfeitesre Metzesre Veneke zedesre es fedesre ment in vniversúm tt f.6 d 99 [Kv; i.h. 7/III. 41]. *1600:* Szelök miueltetesere Valo keoltsegh ... Pant fejtes f — d 87 | Az Lombi zeoleore valo keoltsegh ... Pant feites, venike zedes f 1//12 [Kv; i.h. 9/IX. 53, 55].

pántfejtő a szőlőtőkét (téli) fedésre előkészítő munkás; muncitor angajat la pregătirea butucului de viță de vie pentru îngropat pe iarnă; Arbeiter zur Vorbereitung des Weinstockes für die (Winter)Zuscharrung. *1587:* 12 die octobri voltanak kerülbe Panttfeiteok 25. fizettem 1 p(ro) 6 d. Tezen f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVI. 23 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1595:* Az zeoleok dolgarol ... 17 octobris volt ez pantfejteo tezen f — d 78 [Kv; i.h. 6/XV. 44–7]. *1600:* 4 Nowembr(is) ... Kilencz pant feyteonek d 64 [Kv; i.h. 9/XII. 88 Ígyárto Simon isp. m. kezével]. *1606:* Voltak Hasongartban pant feytök ketten, attam eggik(ne)k d 7 [Kv; i.h. 12a/I. 46].

pántfoglaló vas vmilyen lakatosszerszám; un fel de unealtă de lăcătușărie; Art Schlosserwerkzeug. *1768:* Sing vas 36. Pant foglalo vas 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

pántlika 1. szalag; panglică; Band. *1668:* Egy pantlikabol czinyalt fökötö [Mk Kapi György inv. 11]. *1675:* Vettem ... egy Singh Pántlikát[a] [RLt O. 5. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1700:* Egy rubintos nyakravalo huszonnégy kerek remekecskeje huszonkettödik az fityegöje két két, rubintocska, az közte valo remeken ollyan hoszszuko remeke 19. az figyegöjének az Pántlikáján egy Rubint [Hr 1/20]. *1704:* vöttem ... egy viselőkalapot ... pantlikát is reája [WIN I, 93]. *1709:* 1 kis pantikara tsinalt Partatska talam van kilenc arany bene [WassLt Árva Matskási Ersebet inv.]. *1780:* Gyuritza a kalapját a még észre vettem el vágotta frantiássan mint a több Urfiak és nem maradhattam tölle mig pantlikábul valo bokrétát nem vett a Boltbol és körül valo pantlikát széllest, és czifra kötést és gombot réája [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi Suky Jánoshoz]. *1788:* Egy pár ezüstös fekete szivárványos karkötö, hozzá hasonlo pántlika ... és gyöngyre valo pántlika [Kv; TSb 47]. *1805:* Fejér Josef ... 24 Esztendös ... a' Haja félig el-vágva, félig tzofliban pántlikában bé-tekerve [DLt nyomt. kl]. *1831:* (Noritsán Bogdán boltjában) Moldon, Kartony Gyölts ... Keszkenyő, pandlika, pipa, Kova, Dohány [Marosludas TA; TLt Közig. ir. ad Nr. 1315 Alsó Csernátoni Zámbler Ferenc szb kezével].

Vö. az *atlac-, dupla-, ezüst-, selyem-, szür-, tafota-* és *trakorpántlika* cimszóval

Szk: *~ba szegett/szegve. 1798:* igértem[a] ... egy Ujjas komodlit Flanerből azaz Moldombol pantlikaba szegve [Banyica K; IB. Gombos István lev. — [a]Ti. a frájnak fizetésébe]. *1803:* Pánkán Ávrámnál ... tanáltatott ... egy ujj pántlikában szeget kalap [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~ba tekert haj. 1823–1830:* (A) külső emberek pántlikába tekert hajat, úgynevezett copfot viseltek [FogE 108] ✱ *aranyos ~. 1668:* Egy haj fono Arannias pantlikaval boglar rajta 1. melyb(en) van Rubint 13 [Mk Kapi György inv. 12]. *1686:* Eot bokor kézre valo tászli kettein arannyas pántlika [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1708:* Egy Pár fatyol Taszli tetszin aranyos Pantlikával tsinált [BLt Béldi Klára egyetmásai között]. *1711:* 61 Sing Aranyos Pántlika három féle ... 21//96 [ApLt 5 Apor Péter

inv.]. *1763:* 3 Sing aranyos pantlika 1.30 [Kv; TJk XVII/1. 14] ✱ *csíkos ~. 1763:* Két rendbeli Csikas pánlikák igen szépek Kar kötőkre hozzá valo kereszt pánlikákkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] ✱ *elegyes ~. 1723:* egy fertály viola szin elegyes pantlika | Vagyon egy perczentés hiján harmadfél sing tettszin elegyes pántlika [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *ezüstös ~. 1724:* Egy Erdélyi vállra kék ezüstös pántlika [LLt Fasc. 116]. *1751:* Ezüstes Pantlika [Ne; Told. 19]. *1763:* 8. Sing víola szin ezüstes pándlika [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1788:* Egy füzzönek valo Tüdö szín ezüstes pántlika | Egy hoszu fátyolra valo ezüstes pántlika [Mv; TSb 47] ✱ *fekete ~. 1703:* három singni fekete pántlika [LLt Fasc. 115]. *1813:* 10 Sing fekete bandlika [Told. 74]. *1827:* Egy nagy arany monéta füllel a' fülébe fekete pándlika van | egy nagy gyöngy szem fekete pándlikára varva [DLt 464 nyomt. kl] ✱ *fényes ~. 1733/1813:* Kilentz, vagy Tiz apro Konty hátu boglárok fényes pántlikára rakva [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.]. *1736:* az menyasszonyt[a] bévitték az várban, ott más köntösben öltöztetvén, az régi szép jó szokás szerint, az haját lebocsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az színben[b] ... ugy kezdették vonni az menyasszony-tánczát [MetTr 398. — [a]Gr. Bánfi Annát. [b]A lakodalmi vendégség szinhelyére] ✱ *függő ~. 1761:* Egy öreg Gyöngyökkel rakott Gyöngyös függő Pándlika [Nsz; Ks 73/55] ✱ *hajtekerő ~. 1788:* Nyakra valo, és haj tekerö pántlika viseltes [Mv; TSb 47] ✱ *karmazsin-szín ~. 1727:* Negy sing karmasin szin Pantlika [Dés; Jk] ✱ *kétpolturás ~. 1678:* Ket Polturas Pántlicara den. 72 [Utl] ✱ *lazúrszín ~. 1812:* 12 Sing Lazur szin pántlika [Mv; Told. 74] ✱ *nyakszorító ~. 1738:* tizenkét Nyak szoritto parányi pántlika [LLt Fasc. 152 gr. Lázár Ferenc vásárlása] ✱ *rózsaszín ~. 1800:* Egy atzél zöld Creditor rózsa-szin pántlikával ki tzifrázott Szultán [LLt]. *1823:* Perkál reggeli Iberrok Thüllel, rózsaszin pántlikával, és Csipkével fel czifrázva | Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva — Rosa szin pántlikával [LLt Csáky-per 601. L.1] ✱ *rubintos-gyémántos ~. 1673:* Egy robintos gyemantos pantlikanak igazgatasaertt f. — /40 [Utl] ✱ *sötétzöld ~. 1800:* Egy setét Zöld pántlikával körü<l>szegett Tseppegetett Bikbül valo Englische vigano [LLt] ✱ *sújtásos ~. 1771:* Mlgs G. Földvári Kristina számára vásároltatott ... Sujtásos pántlika fersing gárnirozni 20 sing a' Dr. 24 Hf. 4. Dr. 80 [Kv; Told. 56] ✱ *szedett ~. 1761:* Öt darab szedett pántlika, mellynek szélin arany és czüst botokón vert kötésetske vagyon [Koronka MT; Told. 8] ✱ *színes ~. 1788:* Színes pántlikával kl garnirozott fejér Fersing [Mv; TSb 47] ✱ *szivárványos ~. 1807/1818:* 12 Sing Szivárványos pántlika [Mv; Told.]. *1808:* szivárványos Pántlika [Mv; i.h. 22] ✱ *teccin ~. 1694:* Kétt par Tazli, Fejér Fatyollas es tetczin pantlikával csinált [Homoródsztpál U; BálLt 71]. *1699:* Egy veress boitos barsony aszony embernek valo kesztyü vagy manyika tetszin pantlikak rajta, az pantlikak vegein mind io féle gyöngy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1703:* Egy veszös rece fátyol fö kötö harmincz egy test szin pantlikából csinált rosa rajta [LLt Fasc. 115]. *1723:* Vagyon egy perczentés hiján harmadfél sing tettzin pántlika [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *tekerő ~. 1823–1830:* Itt a papi ház kapujánál leszállván, a copfom tekerö pántlikáját lehúztam s kaputom zsebibe dugtam [FogE 272] ✱ *veres ~. 1685 k.:* Húsz singh keskeny veres pantlicát singit in f // 5 Tesz(en) f 1// [Utl]. *1785:* 5 sing veres Pantlika — 60 ... 8 sing veres Bantlika 1/20 [WLt Cserei Heléna jk 7a]. *1797:* Ezüst virágos veres pántlika két Singnyi egy darabban [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. *1814:* Egy pár Másli-Forma paputsra valo köves ezüst Csatt veres pántlikával 2 Rf [Kv; Born. IV. 41] ✱ *zöld ~. 1734:* Két aranyos Zöld pántlika váll főre valo [Kv; Pk 6].

2. festett szalagdísz/csík; dungă decorativă; Bandverzierung. *1790:* Egy pár fejér portzelán kafés Ibrik kék pántlikaval [A.jára TA; BLt 12].

Szk: *~ formára festve. 1849:* Egy kanapéj éretlen alma szinre festett, szélei pedig égy unyi szélességre sárgán pántlika formára festve [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ állású* (aranyból) szalagszerűen elkészített; în formă de panglică, asemenea unei panglici; in Form eines Bandes. *1845:* remekező ifju Arany mives Kováts Ferentz remekrajzát el-készitvén ezennel bé-mutatja; mely áll égy ... karperetzből, és égy öszve font pántlika állásu mejj-tőből, kövekkel illendöen ki-rakva [Kv; ÖCJk] ✱ *~ formán kicsinálva* 'ua.; idem'. *1713:* A Regi Vass Czímer tíszta aranybol ki Csinálva pantlika formán mellyen vagyon 37 gyémánt [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

4. (arany)lemez/pánt; placă/bandă (de aur); Band/Platte (aus Gold). *1643:* Lattam az szegeny vduezült Atyam idejebennis Seredine Azzonyomnal pantlikara hajtogatva arannyakat mint egy harom szazik valot [Kv; JHbK XVI/27].

5. perem, szél; margine, pervaz; Rand. *1781:* Öt Láb szélességü, hat Láb magasságú Ajto meléki Felsö es also küszöbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg a Párkányok, vagyis Pánklikák (!) héjával vadnak [Öraljaboldogfva H; Kf].

6. *~ formálag való* szalagszerű keskeny (földdarab); fîşie îngustă de pămînt; schmaler Landstreifen. *1842:* A' Kökörtsén tető nevezetü hellyen lévö Erdönek ... a közepén végig pántlika formálag valo pusztaság vagyon [Kakasd MT; DE 2].

pántlikácska szalagocska; panglicuţă; Bändchen. *1759:* (Az úri asszonyok) Melltartót, vagy amint most hívják laszli, vagy maszli vagy mi-ördög, nyakszorítót tudom mikor senki sem viselt, hanem 1733 tájban kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni [RettE 91].

pántlikaforma szalagszerű; ca o panglică, asemenea unei panglici; in Form eines Bandes, wie ein Band. *1661:* Egi Pantlika forma lebegös, giema(n)tos fügö, hatvan kilencz közepszerü giemant vagion benne, de aprok is vadnak közötte az giemantok(na)k [Ks 90 Kornis Gáspár inv.].

Szk: *~ aranygyűrű. 1677:* (Jutott) Kisannának egy pántlika forma gyemántos arany gyürü m fl. 6//66 [Kv; RDL I. 155b] ✱ *~ rózsa. 1668:* Egy hamu szin Zomanczos pantlika forma Rosa, melyb(en) vagyon giemant 31 [Mk Kapi György inv. 10].

pántlika-főkötő szalagból készült főkötő; bonetă din panglici; aus Bändern gefertigte Haube. *1668:* Egy Arannias pantlika fö kötö [Mk Kapi György inv. 12].

pántlika-fűző szalagból készült fűző; corset din panglici; aus Bändern gefertigtes Korsett. *1743:* Szivárványos Pantlika Füzö [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1782:*

Gyöngy szin kettő, király szin egy, Gránátszin egy Pántlika Fűdzők [A.balázsfva BN; LLt]. *1788:* Egy ezüstös tettzin pántlika fuzzó [Mv; TSb 47].

pántlika-legyező szalag-legyező; evantai din panglici; Fächer aus Bändern. *1683:* Egy hoszszú fejer Iskatulya-b(an) pantlica legyező [Utl].

pántlika-öv szalag-öv; cordon din panglică; Bandgürtel. *1834:* Egy Habos veres Sujtásos széles pántlika öv [TLt Praes.ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné ingóságainak lajstr.].
Szk: *kreditor ~. 1789:* vettem kezemhez ... 3. Széllyes Creditor pántlika öveket, hat hat sing hoszszuságuakat [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

pántlika-rózsa szalagcsokor formára készült ékszer; bijuterie de forma unei funde; Schmuckstück in Form einer Schleife. *1668:* Egy Kis Zomanczos gyöngy virag, melynek az allia(n) egy kis pantlika Rosa, melyben va(n) Rubint 20 [Mk Kapi György inv. 11]. *1681:* Egy gyöngyös pántlika rosa egy rubintos boglarocska az fütyögöje [WassLt]. *1686:* Edgy rubintos Pántlika rosa 19 rubint benne [BK.Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1716:* vagjon jo fele gyöngjböl csinalt pantlika roza [Beszt.; Told. 8]. *1719:* rubintos kerek Pàntlika rosa egj gjöngj fügjegö rajta [WassLt Wass Daniel inv.]. *1723:* Egy kis pantlika rosára valo függö egj rubint benne s harom szem gyöngy [KGy]. *1733/1813:* égy pántlika rosa, ugyan apro rubint benne [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.]. *1766:* Aranybol valo zamántzos Pántlika Rosa [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1781:* Egy kereszt Pántlikára valo Zomántzos Pántlika rosa, mellyben vagyon tizen kilentz Gyémánt Taffel Stein [Nsz; Told. 3]. *1801:* Egy nagy pántlika rosa rubintos 108 Mfr [Kv; Ks].

Vö. az *aranypántlika-rózsa* cimszóval

Szk: *~ formán/formára csinált. 1681:* egy pantlika rosa formara csinált fütyögöcske egy rubint benne meg az vigibe egy orientalis gyöngy [WassLt]. *1727:* Egy Pántlika rosa forman Csinált gyemántos függö ötven egy tábla gyemánt bene [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.].

pántlika-rózsácska szalagcsokrocska formára készült ékszer; bijuterie de forma unei funde; Schmuckstück in Form einer Schleife. *1719:* Három smaragdu és három szem gjöngju pántlika rosáscka (!) [WassLt Wass Daniel inv.].

pántlikás 1. szalaggal díszített; împodobit cu panglici; mit Bändern geschmückt. *1761:* Karmasin s Narants szin pántlikas Mor szoknya [Koronka MT; Told. 8]. *1768:* Kék pántlikas Mór szoknya vállastol, ket Forint Singe, tizenkét rend keskeny ezüst Tzánli a' vállán [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntösei]. *1776:* ket tutzat pántlikás Szélü Asztal keszkenők [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].
Szk: *~ főkötő. 1788:* Egy fejér blundíngos kék pántlikás fökötö [Mv; TSb 47]. *1816:* Kék pántlikás fökötö [Kv; Born. IV. 41] ✱ *~ kalap. 1791:* 99 Régeni pantlikás Kalap [Mv; MvLev.] ✱ *~ köntös. 1710 k.:* Huszton ... két igen szép ifjú úri dáma pántlikás köntösömet s magamat sokat nézett, dícsért, szeretett [BÖn. 596].

2. csíkos mintás; cu dungi; gestreift. *1752:* Egy Kökörtsín Szin ezüstes aranyos Közepü Sellyem Paplany az körületi Publikány Szin Atlacz pántlikás [Nsz; Told. 2].
Szk: *~ gyolcs. 1759:* szállittasson el ... Egy türedékb(en) 14 sing 3. fertály abrosznak valo pantlikás vékony gyoltsot [Sárd AF; TSb 51].

3. ezüst/arany szalagból készített; făcut din panglică de argint/aur; aus Silber/Goldband hergestellt. **Szk:** *~ ezüst másli. 1759:* Pantlikas Gyemantos rubintos ezüst maszli [Kv; LLt Fasc. 110] ✱ *~ fülbevaló. 1801:* Egy pár pántlikás rubintos Fülbe valo 31 Mfr. 20 pénz [Kv; Ks] ✱ *~ gyűrű. 1696:* egy pántlikás rubintas gyürü [LLt 2/24].

pántlikásbeli a Pántlikás nevű bányában dolgozó bányász; miner care lucrează în mina numită Pántlikás; Bergmann, der in der Grube namens Pántlikás arbeitet. *1758:* Deliberatum. Mind a Birakok, mind peniglen a tizen nyoltz köz Emberek(ne)k Deliberatumait, nem külömb(en) az Oculatorok(na)kis Fassioit conscientiosè ventilalván; tettzet: Hogy az 18 Emberek által itilt két Bánya részt tartozzanok a virágos Bányabeli Czimborák ... a Pántlikásbéliek(ne)k ki adni oly declarativoal mind azon által hogy a Pántlikásbéliekis Semmi p(rae)textus által a' Virágos Bányabéliek vizit magok Istalyakon ne impedialhossák [Torockó; TLev. 8/6].

pántlikázás szalagdíszítés; aplicare de panglici (ca ornament); Anwendung von Bändern (als Schmuck), Bandverzierung. *1788:* Festékes ... Csak egy vagyon, az Ur asztalára való, két szélyből álló lévén; veres, sárga, fekete, fejér és kék pántlikázással és a két vége rojtos [Sepsisztiván és Laborfva Hsz; NNy III, 59]. *1803:* Vastagotska Len vászon szép és jó Kendö, mely(ne)k két végei égyforma Totósan szött négy négy keresztül valo szélesebb 's keskenyebb külömbözö színü fejtöböl valo pántlikázással ékesittettek [Harangláb KK; Palotay 21].

pántocska vmit összekapcsoló/megerősítő kis pánt; bandă mică de oțel (pentru fixare/întărire); kleines Stahlband (zur Verstärkung/Fixierung). *1780 k.:* Az béres szekérre egy Lántz szemet és egy horgat xr. 06. — tíz kis pántotskát xr. 06 | az Társzekereketis ökeme küldötte ... az éhára egj hoszszu pántatskát xr. 12 [Szászváros; BK].
Szk: *foglaló ~. 1680:* Pincze tokokrol le szedet harom darab foglalo Pantocskak [A.porumbák F; ALt Inv. 17].

pantofli cipö; pantof; Schuh. *1760:* Tudgyaé ... hogy ... Asz(szon)y eo Nsg(ána)k ... adott vólna ... edgy ezüst fonallal varrott Pantóflit [Dob.; SLt vk]. *1763:* Egy pár aranyal varrott Tettzin Mór pantofli [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1797:* (Vásárolt) 1 pár pantoflit [Mv; Berz. 7. F. 69].

pántolódás vitatkozás; gîlceavă, ceartă; Streiterei, Disputieren. *1653:* Akkor napokban hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptöl sok csztelen disputatiót és pántolódást[a] | De ez mind csak így marada a pántolódás és fántofánt; hanem a törökös párt megsokasodék annyira, hogy egykor megfogának négyet a németes urakban a törökös urak [ETA I, 29, 58–9 NSz. — [a]A XVI. sz. közepén zajlott hitvitákra von.].

pántolódik kötekedik; a căuta pricină/ceartă; stänkern | vitatkozik; a se gîlcevi/certa, disputieren. *1573:* Nyreo

Janos ... vallia ... Mond ... Tompa Istwan te Bestie kwrwaffy zebennis zolhatnal Nekem annal, Mond Nyireo Andras Nem Mond vra(m) Azt Mert nem Annak hinak engem, Mond esmet Tompa Istwan ah Bestie lelek kwrwaffy hat megh velem pantolodol, kezd zekerchet kerny hogy verye [Kv; TJk III/3. 77]. *1574:* Veg Antal Azt vallia hogy ... zokat zolt ellene gergy, Es l<mreh> egi Nehanzor kerte vgian Istenert hogi ely Menneh onnat ... Ne pantolodnek vele [Kv; i.h. 393]. *1592:* Barbara, flistech Peterne vallia, Latam hogi Makai Tamas az Nyreo Istuan zolgaloiaual pantolodik vala [Kv; TJk V/1. 255]. *1630:* Szalaj Giörgj ugja(n) eleget pantolodek mind az gazdaval ... s mind penigh Janos Mesterrel, kiert en valtigh pirongata(m) feddeodem rea, de eő rajta igen keueset fogat [Mv; MvLt 290. 205b]. *1631:* azt monda hogj ne pantolodgiek ot ... mert bizony roszul jar [Mv; i.h. 53a]. *1697:* Egykor Gergely Mihalyneval pántolodunk ketten hogy olyan rútt hirben nében vagyon Peter Deakne [Kotormány Cs; CsJk 5 néhai János Benedek relictája Borbára (37) pp vall.]. *1783:* halgattam mikeppen veszekedik s pantolodik Bartalis Antal Ifjab Hadnagj Mihalljal és azt-is mondja vala ... Czoki az házbol [Lengyelfva U; Ben.]. *1804:* az elött valami két Hetekkel a' Kortsomán vóltunk, ott vólt Kádár is, ott volt Bozintánis, hallottam hogy pántolodtak egymással a' kerdesbe forgo dolog felett [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Ilutz Zahari (40) col. vall.]. *1825:* hallom ... hogy nagy Sebessen ... menyen Bodoni János ... Molnár Lászlone is utánna tsak hamar pántolodva magába beszélve megyen vala [Havad MT; CsS]. — L. még BáthoryErdLev. 134; KemOn. 51.

pántos 1. vaspánttal megerősített; ferecat, cu ferecătură; mit Eisenband verstärkt. **Szk:** ~ *láda. 1734:* Egy Hárs fa záros pantos Láda [Kv; Pk 6] ✱ ~ *pad. 1651:* czinaltam ... negy pantos padot az tornatzban f 1 [Kv; ACJk 57b]. *1652:* csinaltam ... egy deszka hosza pantos padot d 50 [Kv; i.h. 68b] ✱ ~ *szék. 1666:* Csinaltam egy egez deszka hoszany pantos szeket d. 22 [Kv; i.h. 80a].

2. sarokpántos (ablak/ajtó); cu bandă-colţar; mit Türangeln. *1632:* Koniha felet ualo 3-dik ház Vagion raita egj tarka festett romladozott felszer partazott, Beczy zaros sarkos pantos forditos kilinczes aito | Az ebedleö hazan vagion egj bellett rakott Beczy zomanczos zaru aito, onas sarkos pantos forditos, kolczios, be vonoiaual [Fog.; UF I, 137, 165]. *1681:* bal kézre mégyen az számtartó házban egy fél szeres fenjü deszkákbul csinált, fa zááros fa sarkos, pántos, fa kilincses ajtó [CsVh 92]. *1699:* menénk be edgy Vas Sarkokon forgo pántos közönseges Vas zaru ... ajtonn [O.csesztve AF; LLt]. *1758:* Ezen szobának vadnak üveg Onba rakott táblákból fejér onas Sorkos pántos fordittós jó álopotb(an) Levő ablakai [Déva; Ks 76. IX. 8].

Szk: ~ *horog. 1692:* az megh-irt ablak ramas táblai vas sarkokon pantos-horgakon járok, hozzávaló vas fordéttoival mind üvegh Tányérokkal jol el-készitve [Mezőbodon TA; BK Inv. 7–8] ✱ ~ *vaskapocs. 1762:* (A kúria) galambúgos kétfelé nyiló fenyődeszka hitván kapui és kis ajtaja vaskarikákkal foglalt ... a kapuinak és ajtónak felső sarkait a kapufélfához pántos vaskapcsok foglalják [Mezőpagocsa MT; ETF 108. 13] ✱ ~ *vasrostély. 1656:* Ezen boltnak vagyon az var arkara ki vagua, egy ablaka, melljen vas sarkon panthos vas rosteli lakattiaval kolczaval [Fog.; UF II, 105].

3. ~ *kasza* pánttal ellátott kasza; coasă cu bandă; Sense mit Band. *1750/1811:* Egy Pántos Kasza [Csíksztmárton MT; HG].

◇ **Szn.** *1652:* Pantos Janos [Szamosfva K; JHbK XVI/29].

pántozott 1. pánttal ellátott; ferecat, întărit prin legături metalice; mit Eisenband versehen/verstärkt. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Uduarbiro háza ... Az pituar eleött egj kis Tornaczoczkaia. Innet az Pituarban menuen, vagio(n) raita egj parazt felszer pantazott vas pantos sarkos vas szegezeös Ayto be vonoiaual edgiwth [A.porumbák F; UC 14/38. 176].

2. pánttal díszitett; ornat cu bandă metalică; mit eisenband verziert. *1805:* Egy fekete fa Aranyozott Bronzébann kőrős körül virágosan pántozott Anglia Láda, kettős zárral [Mv; TGsz 52].

pántszeg vaspántot lefogó (díszes) szeg; cui (ornamental) pentru benzi metalice; Ziernagel für Eisenband. *1756:* Mesterségesen tsinált, 's tzifrázott, négy darabból álló vastag Pánt szeg formája (!) 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 14]. *1779:* tsinaltom ... Killentz pánt szeget is a magam Vassambol xr. 9 [Szászváros; BK.Kováts Mátyás kovács számlája]. *1823:* 'A Béres Szekerek számára Pánt Szegeknek ... Pánt vas ord: 7 1b [Déva Ks 106. 150].

pántvas vaspánt; fier lat/în bare, fier-balot; Bandeisen. *1527:* Fecit 3 babata et quatuor nomine panthwas [Vh; MNy XXXI, 276]. *1592:* Vóttunk az Jllies Vaida fiatul kett panth vasat aitora valot, sarkaual zegeuel eggiut f. /22 [Kv; Szám. 5/XII. 10]. *1647:* Az kis Ajton ket pánt vas sarkastol, egj retez fő [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1694:* Vannak ebb(en)[a]: belöll fűjtő, Zöld mázos káljhás kemencze; mellj(ne)k szájjá-bol pánt vasát ki vették [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír. — [a]Ti. a házban]. *1714:* In Summa Mindennemü Szükségékre hogj az Számtarto Ur(am) Signaturai szerent 8. Rud vas es 82. pánt vas erogalodott meg nevezett Porkalab Ur mi elöttünk bona fide recordallya es recognoscallya [Balázsfva AF; Utl]. *1744:* Kapu torkára való pánt vas persely karika 3 tangyér karika [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1797:* Harmintz öt uj pánt vas ... Kerékre valo nyolc és fél darab ó pánt vas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12–3]. *1850:* Egy jo Eke hosszu és lapos vasaival, Ekctaligaval vezérrel, a Kormányan van egy pántvas [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: *hunyadi* ~. *1714:* Karikák(na)k Csinálására erogaltak eő kgyk Hunyadi pánt vasat Nrő 8. es Rud vasat Nro 1 [Balázsfva AF; Utl]. *1756:* Hunyodi pánt vas egész Nrő 1 Toroczkoi rud vas fel [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. *1813:* Hunyadi pánt vasok [Veresegyháza AF; Told. 18].

pántvas-csinálás vaspánt készítés; făcutul benzilor de oţel; Bandeisenanfertigung. *1681:* Ploszka Bánya ... Az Koha romladozott ... Vagyon itt ... Rud es pant vas csinalashoz valo Nagj vas verő, vas csapos, vas abroncsos gerendelyével Nro 1 [Vh; VhU 578–9].

pántvas-sarok sarokpánt; bandă-colţar; Angel. *1852:* vagyon az ajton két otska pánt vas sarok [Dés; DLt].

panusa kukoricacsuhé; pănuşă; Maiskolbenblätter. *1833:* Török buza kore, Pamusa (!) — 7 szekerel [Nagylózna SzD; LLt Csáky-per 386. L. 50]. *1839:* Tokai Ferentz hozott kílentz tsomo panusát [Dés; DLt 20].

pányva állat kikötésére való hosszú kötél; pripon, funia cu care se leagă animalul la păscut; Fangleine, Wurfschlinge. *1600:* veóttem Lowak panywajanak Negy szál Jstrangot d 16 [Kv; Szám. 9/XII. 67 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. *1672:* administrált Menyhárt hamban való Istrangot s Panyvának való kötelet százat [Utl]. *1687:* Az Kocsisok(na)k nyügek(ne)k, és pányvák(na)k erogáltam juh gyapjut nrõ 10 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1768:* Sztan Iuonan vont a Dnalis Biro ... égy Panyván lévő okremért, mellyet be hajtott volt, 1 kupa Palínkat [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *~n tart. 1806:* Pop Vaszalianak ezen el veszet vagy lopattatott Kantzája olly termeszetû vólt hagy mindég Czöveken s panyván kelletett tartani mert kûlõmben mindjárt el bodorgott [A.várca Sz; RfR 130/1] ✱ *kétágú ~. 1679:* Paripa orrara valo, fel kötő, két ághu pányva nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89].

pányvacsináló pányvakészítő; persoană care face pripoane; Fangleinenhersteller. *1685:* Panivacsinalo Racz [Kv; Dica XXX.9].

pányvafő pányvára való hurok; laţul priponului; Wurfschlinge. *1720:* Meg irta(m) hogy el külgjek kgd Lovai számokra csinált Pányva fõket és Nyügeket [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. *1729:* El küldette(m) 10. pár pányva fût [KJ. ua. Almakerékről (NK)].

pányvalánc béklyólánc; lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor; Fußfesselkette. *1589:* Egy ponyva Lancz [Kv; KvLt Vegyes I/2.40]. *1681:* Öreg Konyha ... A Kémény alatt fel kötve, Ló lábara valo pányva Láncz Nro 1 [Vh; VhU 518–9].

pányvás hurkos végű; cu laţ; mit Schlinge. **Szk:** ~ *kenderkötél. 1726:* Nyólcz új kender pányvás kötél [Görgény MT; Born.G. VII. 23]. *1761:* Pájvás (!) kender kötel 1 [Spring AF; JHb XXII/31. 36] ✱ ~ *kötél. 1685:* Panyvas Kötel no 200 [Gyf; Utl]. *1689:* Pannyvas kötéll no 72 [Fog.; Utl]. *1765:* ã Kereszt hegy Havassának Görgény felõll való mezõs része eleitõl fogva olyan tilalomba vólt, hogy még a' Gyergyó székieknekis ã kik azon utaztanak, nem volt külõmben szabad ottan Lovaikat étetni, hanem ha az ösveny közepiben ã Pányvás kötélnek Tzövekjét fel ütötték, és igy ã meddig ã Tzövektõl ã Pányvás kötél el nyúlt, addig az utazók(na)k marhájoknak étetésekre szabadság engedtetett [Hodák MT; Born.G. VII. 36]. *1775:* egy pányvás kötelet ... el loptam [H; Ks 114 Vegyes ir.] ✱ ~ *szőrkötél. 1761:* Ször pájvás (!) kötel 1 [Spring AF; JHb XXIII/31. 36].

pányvás nyereg pányvával felszerelt nyereg; şa cu pripon; Sattel mit Wurfschlinge. *1729:* Törõk njereg nrõ 1 Szekszanás njereg nrõ 1 ... Panjvás njereg uy nrõ. 6 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

pap 1. preot; Pfarrer. *1591:* 31 die octob(ris) valazttattanak Az Gillesbe Kattonay Mihaly vramot es enge(m)et Melleyeh, az pyspek vra(m)at Az popakal egywtt, volttûnk, Myndedestol fogwa 18 [Kv; Szám. I/5. 40]. *1594:* Az keozteõk ualo Papp az varhoz[a] tartozik egi lasnakkal egjebeõttis aholl az vaida tiztiben Papp uagion Mindenyk egi lasnakkal tartozik [Kerestelke Sz; UC 113/5. 60. — [a]Somlyó Sz]. *1677:* Kolosvár városában az Ortodoxa Evangelica religion lévõ Papoknak bé-vitetések végeztetett | Se Fejedelmek, se Urak, Fõ és Nemes rendek, se egyebek Jesuita szerzeten lévõ Papokat, Mestereket és Deákokat ... ne tartsanak [AC 4, 8]. *1701/1770 k.:* conferala egy kis széna füvet Pokoltób(an) illyen conditioval, hogy elsõben megirtvan az Ekla, azután ezen szénafû Paprol Papra maradjon [Málom SzD; SzConscr. 206]. *1709/1750 k.:* a Kösség között igen ususban ment már, hogy majd semmiért is, nem lévén igaz ok reá Papjokat ki tudgyák hánnyák, vetik õket [RGyLt A. 12]. *1747:* Padurán Nyihaila ... egj nagj nyaláb Szenat viszen vala a Papnul [Szökefva KK; Ks 17/LXXXI. 14 Csontos Mihally (38) jb vall.]. *1762:* talán az Isten valahunnan parantsal égy Papat [Nagyida K; Told. 5]. *1785:* Citállyuk[a] az közzöttünk vígealt ... Privilegium maradványit ... ugy, mint ... Ecclesia és Parochia tartást, Pap és tanito Mesterek Szabad vállasztását [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18–9. — [a]Értsd: a torockóiak kiváltságos voltának bizonyítékait]. *1791:* a' régibb idökbe(n) a Papok(na)k és Professzorok(na)k szokott vala bizonyos szám Mása so adattatni [Kv; SRE 269]. *1800:* A' Székely-(ne)k ha halotja érkezik, elébb káposztát keres, a' tüzhez tételi, 's azután a' Paphoz izen, hogy ö már készen van, azért ekkor 's ekkor temessen [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

Szn. *1579:* pap Janos [Kv; Szám. I/XVIII. 36]. *1607:* Pap Mattias alias Zekesfeyerwari Mattias [Kv; TJk VII/1. 189]. *1630:* Stephanus Pap al(ia)s Kepiro [Kv; TJk VIII/1. 61]. *1633:* Pap Annok [Mv; MvLt 290. 133a/2]. *1652:* Pap Janos Gyalai Meszaros [Hévszamos K; GyU 110]. *1678:* Nagyob Pap Janos [Kvh; Bogáts 30]. *1694:* Pap Laszlone [Dés; Jk]. *1713:* Sánta Pap György [Dés; DLt 493]. *1735:* Pap alias Egetboros Joseph [Dés; Jk]. *1747:* Ilyésfalvi öreg Pap Gábor [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. *1768:* Joo alias Pap István scola mester [Tordátfva U; Pf]. *1813:* Papp Dávid Vr [Killyén Hsz; MvRKLev.].

Szk: ~ *háza* parókia. *1560:* vagion ... a pap haza I [Harasztos[a]; Makkai,SzDPuszt 53. — [a]Mezőharasztos K]. *1655/1754:* Ha pedig Várasunk határára Kantár Asztalos jöne Czéhünkön kivûl való ... ne mivelhessen, sem scholában, sem Papok házánál ... sem senki házánál [Kv; ACJk 11]. *1647:* Az Pap hazanal valo Varos Tovanak csatornajat csinaltak az Acsok [Mv; AAll.] ✱ ~ *lelke szitk. 1780:* gyilkos teremtette, baszom a' papod lelkit [Vaja MT; VH] ✱ *~nak felszentel. 1823–1830:* Most vén korában is időt töltető ember, ugrik, siklódi táncot jár, pedig csak hogy felszentelték papnak 1783-ban a sárdi híres szinódusban 42 esztendeje [FogF 154] ✱ *~ok adója. 1667:* Papok adajat fl. 50[a] [Nyr XXXVII, 276. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1677:* Fogarasi udvarbiro Sorban deák adminisztrált: Papok adayat f. 100[a] [UF II, 366. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *~okat megcirkál* vizitációt tart. *1587:* 18 Aug: Miert hogi pwspeok vramnak vrunk paranchiolta volt hogi meg czirkalna az papokat oda valo Jarasokra mierthogi keonergesekel meg leltek có kegmeket: Tanachiwl adatanak có kegmeok —/12 [Kv; Szám 3/XXX..24 Seres István sp kezével] ✱ *~ok elei* magasabb rangú papok. *1736:* (A temetésen) az papok eleinek materia czimert adtanak, az többinek papiros czimert

[MctTr 407] ✱ *~ok fizetése* papi honorárium, stallum. *1571:* Eztennapra esmet gywtesse beh Byro vram eo K. Azkor az papok fyzetesse feleol eo kegel egetembe vegezny akarnak [Kv; TanJk V/3. 46a]. *1670:* Az papok fizetése felöl is parancsolt ő nagysága Debreczeni Jánosnak [TML V, 61 Naláczi István Telcki Mihályhoz] ✱ *~(ok) széke* a papi szék a templomban. *1676:* Ezen templomban vadnak gyalult deszkákbol czinált ferfiak alá valo parkányos hosszu székek Nro. 21 ... Azzony embereknek valo szekek nro. 8 Ezen kivül az papok szekei [Fog.; UF II,718]. *1728:* Egj festekes a templomb(an) a Pap szekin [Lisznyó Hsz; SVJk]. *1798:* a' Kis Templomban a' Papok Széken állott ... dirib-darab Posztokbol egyb(e) varratott Takarót, adtuk az O. Fenesi Matrizaltatott Nascens Eclesianak [Kv; RGyLt I. B. 1. 319] ✱ *~ot felszólít* felkéri a papot vmilyen egyházi feladat elvégzésére. *1879:* ki akarja kérdezni, hogy most a 7 esztendő után is szeret-e téged ... Hagyd el, hogy kérdezze ... Ő fog elmenni Rózáékhoz a házhoz, s egypár szóban megesik az egész formalitás. Csakhogy Rózáéknak kell felszólítani a papot ... A szabályok követelik tőle ezt a bolondságot [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~ot marasztott* a pap szolgálati idejét meghosszabbított. *1761:* az Ó Tordaj Reformatus Ecclesiab(an) Papot nem marasztat Ecclesia Tagjaj kepekb(en) Constitualyak[a] Plenipotentiariussaknak Ifiab Blenyesi Csapo Istv(án) Ur(ama)t a Pappal Tiszt. Abats Márton Urammal fen forgo Causanak akár holotis folytatásáb(an) az nem marasztás dolga iránt [Torda; TJkT V. 32. — [a]Előbb felsorolva 19 név] ✱ *~ot tart. 1722 k.:* Szász Fülpes Miolta Tancstol el szakadvan maganossan tart Papot Ez a Fizetes [GörgJk 85] ✱ *~ot tarthat. 1656 k.:* Szentthamas Megyejebeli negy falubelieik ... könyörőgjenek eo Ng(na)k, hogy az mint Kaidicz faluat[a] az Vicarius Törveny szerint meg itelte volt, hogy tőllek el nem szakadhat, az utan ismet Udvarhelyhez rendelte, eo Nga ne engedgye helyben maradni, mivel annelkül papot nem tarthatnak [UszLt IX. 75/13. — [a]U]. *1803:* ha itt Széplakon a' mü Unitaria Religionk, vagy egy vagy más uton úgy meg aprosodnék, változnék, hogy Papot nem tartanának vagy tarthatnának [UnVJk] ✱ *~pá szentelt. 1842:* Fogarai püspök mlgos Lemény János Úr ... papi tant végzett, 's pappá szentelt Opra Pétert népésznek rendelvén [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ir.] ✱ *~ tartása* a pap (természetbeni) járandósága. *1745/1770 k.:* a' Mlgos Gróf Özvegy Kemény Krisztina Aszszony Ő Nga tetszéséből változván ... Pap tartása 's fizetése, inducaltatott a' Paraszt Eklésia-is arra, hogy magais valamit concuraljon a' Pap tartásában [Vajdakamarás K; SzConscr. 148] ✱ *akadémikus ~. 1770:* Szilágyi Mihály ... akadémikus pap lévén hat esztendeig volt Kocsárdon minister [RettE 235] ✱ *ariánus ~. 1610:* Ertieők hogi Az Gerendi Templomba melibe ez eleótt Papista Papok tanitottak Gerendi Marton mas heóteón ualo Arianus papott akarna Allatni, Minek elcótte Azertt Abban eleö Menne. Hadgiuk es Parancziolliukis, hogi ... ketek Azon Tamplomnak Aytaiatt zaroltasza be [JF 36 fej.] ✱ *beszolgáló ~. 1847:* bészolgálo pap T. Bartok Sigmond a(tyánk)fia [Göc SzD; WassLt] ✱ *dizunitus ~* görögkeleti pap. *1805:* Fégyesi Dis-unitus Diaconus Avrám Deák panaszoll a' Fegyesi Disunitus Papra, hogy ... a' Templombol is ki tiltatta [H; JF 36]. *1843:* Kerpenyesen a templomból Manovits Gavrillához, disunitus pap Fodor Miklós ipja házához ment Varga Katalin [VKp 90] ✱ *doktoros/orvos ~* gyógyítással is foglalkozó pap. *1661:* az Kövesdi Joszagot 3 szasz 40 forinto(n) vöttek volt elöször egy szasz Doctoros Paptol [Sófva BN; Ks 41. K]. *1665:* Az Kővárban való menetel felől Kegyelmednek tegnap megirtam, ha Kegyelmednek tetszik s ha az orvos-pap is eljöne, most kellene [TML III, 400 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *első ~. 1750:* végezteték, hogy a' Feleki Taxa Pénz administráltassék az Első Pap és Praesens Curator keze ala [Kv; SRE 183]. *1780:* Azt is rövideden emlitem hogy köztünk ki légyen az első pap arról szó sem vòlt [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor-prof. lev.] ✱ *esperes ~. 1806:* Mint hogy Egyház fiu vagyak egy alkalmatossággal Tiszteletes Esperest Papunkhaz mentem [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] ✱ *esztendeig köteles ~. 1665:* Neků(n)k esztendeigh köteles Papunk uala Feluinczi Ferencz Pap ... töllünk telbe csak el szökek ... tsak üressen talalok az megye hazat [Menaság Cs; LLt] ✱ *falusi ~. 1664:* Opra Pulcza, és Radully Pulcza, (ki most falussi pap) ... producálák mi elönkben Betlen Fejedelem eő Felsége levelét, mellyben mind attioknak házát ... mind szemellyeket megh nemessiti [F.szombatfva F; UF II, 279] ✱ *felszentelendő ~. 1861:* fel szentelendő Papokat visgálni fogja Sz. Udvarhellyi Tanár Kiss Ferencz ur [Gyalu K; RAk 60 esp. kl]. *1863:* A' felszentelendö ifju papokat kerdezendő censorok kérdenek T. Décsei Károly és T. Garda Jósef N. Enyedi Tanárok [uo.; RAk 78] ✱ *felszentelt ~. 1806:* elmentünk a Barátokhoz, akkor tartották egy fel szentelt Papnak Czéremoniáját [Dés; KMN 154] ✱ *fungens ~. 1785:* a' midön ... negyedik Papságra választando személly iránt lett volna a' kérdés, unanimi voto mindnyájan meg nyugovának abban, hogy a' K.Lonai Ref. Eklesiában Fungens Papnak tiszt. Incze Samuelnek adattassék Hivatal [Kv; SRE 242]. *1806:* Szölts György keze alól eltévelyedvén egy fejős bival, Fitori Péteré ... a pásztor annak utána megtalálta Ürmösön. Onnan elhozván Ágostonfalváig, mivel az Olt vize nagy volt, ott békötötte a fungens paphoz, Dimeanhoz [F.rákos U; RSzF 220]. *1817:* Hodákon az hol most a' mostani fungens oláh Pap lakik [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5. Lászlófi Jóseff (70) ns vall.] ✱ *görög ~* görögkeleti pap. *1640:* egi Görögh Papot vertek fel Oloczi (!) Sebestien tauay zolgaj ... és attol njertek az karmasinokatt [Mv; MvLt 291.253–4]. *1843:* Tizenkettedik tanú Nyiszta Moyses bucsumszáti, görög nem egyesült hitü pap [VKp 95] ✱ *házas ~. 1640:* Opra Tophlan ... Az edgik fia hazas pap ... Mindenestöl vagion 60 keobeolre valo szanto feoldek [Mondra F; UF I, 748]. *1641:* az 1635. esztendöbeli sárfalui giüleskor, en ellene(m) insurgaltak vala az hazas papok [Gelence Hsz; BfR Petrus Kozma (45) parochus vall.] | az hazas papok ... szabad io Akarattiok zerent Consentialanak, es sub scribalanak [Szentkatolna Hsz; BfR Joh. Lenkes (50) rector vall.] ✱ *jezsuita ~. 1589:* Pyroska Janos vitte az Jesouitta Papokat 2 loual Tasnadra attam f. 2 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 95 Stenzely András sp kezével]. *1590:* lengiel Adamne Barbara[a] a iesuita paphoz Viweok eo gyontata megh [Kv; TJk V/1. 6. — [a]Vallja] ✱ *kálvinista ~. 1737:* Ezen tizen egy Ház hellyek közül edgyet az Calvinista Pap, edgjet penig az Olah Pap bir [Mocs K; JHbK LIX/26. 5] ✱ *katolikus ~. 1776:* En B. Révai Lajos hallottam ... hogy Gróff Lázár János Urffi Reverzalist adott ezekröl a többi között: Hogy Gyermekeit Catholikus Pap által kereszteltetti, Catholica hitben neveltetni engedi etc. [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.] ✱ *kisebb ~* alacsonyabb beosztású pap. *1823–1830:* A kihirdettetésröl testimóniumot hoztak volt marosvásárhelyi kisebb pap, Borosnyai L. Györgytöl [FogE 279] ✱ *luteránus ~. 1756:*

egy Prebendast ... Molduán Vonya az irt Lutheranus pap eo Kglméhez praebenda kérni csufságba küldötte [Galac BN; WLt Kertész Gergely (27) jb vall.]. *1779:* egy Knöbel (foghagyma) nevü Trautmansdorf regimentjebéli obrister, aki nem tudom melyik provinciában lutheranus papnak fia ... generalisságra is ment volt [RettE 403] ✱ *magyar ~* református pap. *1698:* Az Magjar Pap háza szerib(en) [Pánczélcseh SzD; RLt O. 5]. *1705:* Deés városa hivatalos magjar Papját Tiszteletes Almási István Uramat szidalmazta bestelenitette [Dés; Jk 349a]. *1821:* a Magyar Pap fia Sándor [Noszoly SzD; Matskási lev. Noszolyi cs.] ✱ *második ~. 1823–1830:* Volt pedig a kedd nap. És amint ezen kalendáriumba betett egy kis cédulájján marosvásárhelyi második pap Borosnyai L. Györgynek látszik kereszteltettem ugyanazon június hónapnak 23-ik napján, szombaton [FogE 77–8] ✱ *megyés ~* egyházmegye élén álló pap. *1653:* a megyés templom és megyés pap háza is eskola volt akkor, mikor a klastrom a barátoké volt, de hogy a városnak adta volt a király ... hát nem kellett az a megye papja háza és eskola, és semmit nem goldoltak vélle hogy néki adta a scholamesternek Sigmond[a] [ETA I, 90 Nsz. — [a]Báthori Zsigmond fej.]. *1704:* Szárhegy megyében lako megyes Pap Pater Györgyfi Peter Vram Nemes Gyergio Szeknek erdemes Esperestye [LLt Fasc. 71] ✱ *nagyrendű ~. 1654:* És oda hozzája[a] és urunkhoz Magyarországról követségben érkezének követek ugyan számoson. Azok pedig mind inkábblan nagyságos urak és nagyrendü papok voltak [ETA I, 157 NSz. — [a]Rákóczi György özvegyéhez] ✱ *nős ~ → nőtelen ~* ✱ *nőtelen ~. 1677:* hogy nötelen Pap-is lehessen Esperest, ha a' nös Papok-is választyák, végeztetet | Vicarius nötelen Pap-is lehessen, választván a' nösök-is [AC 14, 273] ✱ *nyírt ~* jezsuita szerzetes. *1662:* Kicsoda oka, hogy a nékünk tett ígéreteket ... be nem teljesítették ? A nyírt papok! | ő gonoszságának és latorságának a nyírt papokat szerzé oltalmazójának[a] | Nincsen a mesterségre, vitézségre, eszességre, jóságos cselekedetekre tekintet, hanem csak a pápista vallásra, kik mind csak arra vakarkodnak, hogy ... e Magyarországból valami tartományt csináljanak, mely, mint egy parasztság, a kevély nyírt papoktól függjön [SKr 105, 108, 116. — [a]Homonnay György] ✱ *oláh ~* görögkeleti pap. *1595:* Negy olah papok negy Lasnakal tartoznak valtiak megy f 4 [Kv; Szám. 6/XV. 91]. *1657:* Az olá papoknak Fagarasföldin visitatori, azonok legyenek az kik az Fagarasi ola eclesianak [UF II, 182]. *1677:* Az Oláh Papoknak menig fiai, mihelt meg-házasodnak, avagy külön kenyéren laknak, ha nem Papok repetaltassák a' szerint mint az egyéb Jobbágyokat [AC 15]. *1688:* Egy Olá papnak valo Süvegtöl f — / 01[a] [BfR Vect. — [a]A harmincad]. *1817:* az Irtásokat azon Hodaki Oláh Pap után tették; mellyet a' következés meg is bizonyitt [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII.5 Lászlofi Ioseff (70) ns vall.] ✱ *ordinárius ~ → parochiális/parochus ~* ✱ *orvos ~ → doktoros ~* ✱ *pápista ~* katolikus pap. *1772:* Apor István éjjel-nappal reávigyázott hogy viseli magát s minden innepen pápista papot is küldött nekie[a] [RettE 274. — [a]Pekri Lőrincnek]. *1823–1830:* Ezen históriáját hallgatni még a városiak <is> feljártak az auditóriumba, s a pápista papok árulkodtak ellene [FogE 76] ✱ *parochiális/parochus ~. 1673:* Csik szeki Sz. Miklosi Orban Ferencz, mostan Gyergio szekben Száár hegy megyejnek parochialis Papja [Szárhegy Cs; EHA]. *1692:* Az megyebírái és szentegyház fiai hütösök legyenek, kiket az választásnak idején mindgyárt az ordinarius parochus pap eskessen meg az megyebíróságnak és szentegyház fiuságnak hivatallyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. *1806:* (A pásztor a bivalyt) Ágostonfalván a parochiális paphoz békötötte, és jó gondviselés alatt ott hagyta [F.rákos U; RSzF 220] ✱ *pilises ~* jezsuita szerzetes. *1662:* Kicsoda késztetése, hogy öfelsége ... a bécsi békesség szerzésének megtartására ... ne legyen köteles ? A pilises papok ! Kicsoda vezére és oktatója amaz szörnyü regulának, hogy keresztyén evangélicusoknak ... a hittel való fogadást nem kell megtartani? A pilises papok ! [SKr 105] ✱ *püspök ~ / ~ püspök. 1653:* Básta a .. várat is meglőtteté és megvevé. Az előtt is bolygatták vala, de egy Szilvási János volt benne pap püspök — az megoltalmazta volt akkor [ETA I, 66 NSz]. *1662:* A váci püspök pap úr Erdélybe megyen [SKr 671] ✱ *rác ~* görögkeleti pap. *1653:* Bába Novákot és a rácz papot megsütik [ETA I, 59 NSz]. *1660:* Nekem úgy tetszenék, az ráczokhoz egy oláh rácz papot kellene küldeni [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz] ✱ *református ~. 1710:* egy református pap lévén a táboron, az pallost ránta, s úgy mene velünk az ellenségre [CsH 225]. *1736 u.:* A református papokot, professzorokot ... esztendőnként ajándékozta[a] [MetTrCs 459. — [a]Gr. Apor István]. *1756:* (A puszta szessziót) az akkori Praefectussa ... a Budai Reformatus Papnak engette hogy veteményes kertett csinályon [Burjánosóbuda K; JHbK XCIII/27]. *1833:* Egy Világtalan Reformatus Pap [Kv; KovCLev.] ✱ *romano-katolikus ~. 1677:* Romano Catholicus Papoknak minemü Exercitiumokra szabados bé-menni Colosvárrá [AC 267] ✱ *szász ~* luteránus pap. *1564:* a papok conciliumot tőnek Enyedre a Kristus vacsorája felöll ... Ezen semmiképpen meg nem egyenesedhetének, mert a szász papok ennek nem engedének [ETA I, 21 BS]. *1677:* Dezmabol valo Quartájok a' Szász Papoknak a' mint a restitutiotol fogva exigáltatott azon Usus observaltassek mind azok, és Fiscus részeiröl [AC 254]. *1756:* Molduán Vonya, a Dipsei szász Papnak két Ur dolga rendiben valo dolgost adott ... bor áráért [Galac BN; WLt Lukáts Onul (60) jb vall.]. *1823–1830:* Ott volt még ... Szeben mellől, talán heltaui szász papnak fia, Dietrich, aki talán két esztendőt is lakott Göttingában [FogE 243] ✱ *szkizmatikus ~* szakadár pap. *1783:* az itt valo oláh Pap Popa Juon az Csizmaticus Pap [Bos MT; CsS] ✱ *tábori ~. 1609:* Dancz Mathe uizen egi Marto(n) New Tabori Papot Deesre ket louan adta(m) f 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 410]. *1869:* Feri ... teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelölt menekül — bésorolják ugyan de absitot adnak és ithon hagyják és ha háboru lesz viszik tábori papnak [Pf Pálffi Károly lev. Kv-ról] ✱ *tar ~* nyírt pap. *1662:* Ki az oka, hogy a palatinusnak választásában nem az elvégzett articulus szerint jártak el ? A tar papok ! | a tar papok az ő kiáltásokkal mindeneket kedvek szerint forgatnak [SKr 105, 109] ✱ *török ~* mohamedán pap. *1562:* Ez tájban[a] Konstánczinápolyban egy Ibraim nevü fő török papot, ki a Krisztust praedicálni kezdette volt és Mahumetet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök, azután a testét megégetvén, a széllel elfútaták a porát [ETA I, 14 BS. — [a]1540-ben] ✱ *traktus ~. 1837:* M.országi négy főoskolák Számára és a Tractus Papok számokra alamisnát kell vinni [Vaja MT; HbEk] ✱ *udvari ~. 1662:* a fejedelem ... vévén esztben halálos súlyos betegségét ... die 11.Octobris inkább csak keresztyén tanítóival ... Medgyesi Pállal, akkori udvari papjával maradni kívánkozván ... azon napon ... az élők társaságábul kiköltözött vala [SKr 291–2]. *1704:* Ma újl-

tottuk meg Istennel való szövetségünket a szent sacramentum által ... Prédikált Zilahi uram, az udvari pap [WIN I, 62]. *1710:* Ez a pap veje vala ama nagy híres tudós Tofeus Mihálynak, ki is sok esztendőkig volt a fejedelem udvari papja [CsH 191]. *1755:* azonn házban, az hól eleitől fogva az Udvari Papat szokták volt tartani [Gernyeszeg MT; TGsz 33] ✱ *új* ~ újonnan jött/beiktatott pap. *1632:* 22 Octobris. Érkezének meg az új pappal Lengyelországból, Rakoviáról Rózsás István uram és az város nótáriusa | 31 Octombris. Prédikállott elsőbben az kis templomban az új pap [Kv; KvE 163 SB]. *1668:* Minden uj pap mikor azzá teszik tartozik adni poltura penzt f. 10 [Fog.; UF II, 441]. *1834:* Az Uj papnak bé állitásával ... az Esperes v(agy) képe írjon bé a' matriculában minden actusokat — melyek a közidőben vitettek végben [Nagykapus K; RAk 7]. *1866:* N.T. helyettes esperes Szakács István ur beiktatja hivatalába az egyháznak ... törvényesen megválasztott uj papját t. Benedek Pál atyafit [M.bikal K; RAk 25a] ✱ *unitárius* ~. *1687:* A Kállyáni és Kidei unitarius papok a' Földvári és Szamosujvári Ecclesiákat invadálták és copulalta(na)k [SzJk 217]. *1700:* Az Unitarius ket Papoknak fl. 50. Más öt Magyar Papoknak és Cantorok(na)k fl 12 [Abrudbánya; Pk 6]. *1837:* van az Unitarius Papnak egy kis Irtása [Páncélcseh SzD; EHA] ✱ *unitus (oláh)* ~ görögkatolikus pap. *1729:* eö felsége ... a mostani kolosvári rector pater Fitter Adam urat ... resolválta, hogy az unitus olah papokra inspiciállyon [Hurm. XV/II. 1627–8 A kormányzótanács Nszhez]. *1761:* az Apahidi Unitus Papot meg kötöttek s talám ráis ütegettek [Pata K; JB. Nábrádi István lev.]. *1793/1794:* Tiszteletes Popa Samuel M Bagoi Unitus Pap ő kegyelme kéri ... adassek egy Kántori ház e Communi Terreno Magának ... szánto, kaszállo, és tüzelésre valo Erdő hely excindáltassék [M.bagó AF; DobLev. IV/379. 9b] ✱ *zsidó* ~ szombatos/zsidózó pap. *1612/1723:* a' Koronkaiak régenten a' Bodoniak ellen Sido Papot fogadtanak Koronkában [HbEk].

Vö. a *kis-, nagy, öreg pap* cimszókkal.

Sz: *~nak nem illik ~ban válogatni. 1823–1830:* azt mondotta[a] hogy mivel az öccse a szeres azon a héten papnak nem illik papban válogatni, azért hívjam meg esketni az öccsét [FogE 302. — [a]Borosnyai Lukács György pap] ✱ *elrontaná, ha a ~ feje volna is. 1768:* (A vasat) neki Balás András adta hogj fel mivellye s ő elrontaná ha a' pap feje volnais [Martonos U; Pf] ✱ *jó ~ holtig tanul. 1671:* Hallotta Kegyelmed: jó pap holtig tanul. Úgy is mondják néha: holtig iszik [TML V, 655 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *kinek a ~, kinek a papné. 1811:* Kinek a' Pap tetszik, kinek a Papnéja, Egynek Szászné kedves, másnak Oláhnéja [ÁrÉ 74] ✱ *kiprédikáltatja a ~pal. 1635:* kurua az Annya had hallia, bizony az pappal is ki predikaltato(m) azzalis ne(m) elegedem hanem torvennyel hivato(m) megh lattya [Mv; MvLt 291. 56a] ✱ *mindaddig jár a ~ sajtjára, míg* ... addig élvezi a tiltott gyümölcsöt ... . *1775:* Bánffi György Wesselényi Farkasnéval egybenszürte a levet ... Mindaddig járván a szegény Bánffi György a pap sajtjára, míg valaki valamit sugott a feleségének [RettE 357].

2. kn v. vn + kn után az 1. alatti jel-ben; după un prenume sau un nume şi prenume cu sensul dat la 1.; nach einem Vornamen oder nach Namen und Vornamen im Sinn der 1. Bedeutung. *1550:* sombory Lazloth es pokay Lazloth, Es ez vyzolyay gergely papoth, az peres fewld zynyreh kywygyek [Mányik SzD; BfR VI]. *1557:* Alberth pap Borsarol Ezth walla az ew conscienciayara[a] [Borsa/Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5. — [a]Köv. a vall.] | ez Wythezlew pethessy Gewrgyewth, ees az Thyzhelendew Alberth papoth Borsayth megh wallathnwk [Szentmártonmacskás K; i.h.]. *1570:* Az Myklos pap zolgalatyat Byro vra(m) adassa megh Az Templum penzebeol [Kv; TanJk V/3. 7b]. *1592:* Peter Pap Aszonfalui ... vallia [Kv; TJk V/1. 280]. *1647:* Szigethi Janos Pap ... akarminemő maga viselesebennis senkit meg ne botrankoztasso(n) [SzJk 67]. *1665:* Nekü(n)k esztendeig köteles Papunk uala Feluinczi Ferencz Pap [Menaság Cs; LLt].

3. *tbsz-ban* vmilyen egyházi hatóság; forurile bisericeşti; Kirchenforum. *1573:* Kalmar Janos vallasa ... az azzon ǫ maga vallotta volna ǫ maghat az papok elǫtt hog' egi zemellyel vettkezett volna [Kv; TJk III/3. 174b]. *1597:* Balogdy farkas ... wallia ... Kiraly Biro vram ielente hogi az leany perit az papok eleőt meg nyereok illien hirtelenseggel az papok megh nem esketik eoket [Kv; TJk VI/1. 6]. *1639:* ez az Janos ... el szeökeöt, mert az felesegenek az Apia Papok elejben hiuatta volt s hitetlensegben maradot az papok eleöt, az uta(n) az ember az leania(na)k fel szabaditotta hitit [Mv; MvLt 291. 176b]. *1641:* nemis hallottam hogy sem Apor Lazar vra(m), sem mas senkit szidot volna, sem erővel subscribaltatott uolna, senki az papokkal, hane(m) magok io Akarattiokbol subscribalanak Damokos Istua(n) vra(m), Ira megh az Compositiot, s kerde az papokat hogy ha joualiak, azt az Compositiot auagy nem s az papok heliben hagiak [Sárfva Hsz; BfR Sipos Gergely (35) pix vall.]. *1663:* Esztis kevává Georgifi Georgi Santa Ersoktol, hogi auual az lator szolgaiaval soha ne tarsolkodgiek, mert ha tarsolkodik ... az Papoktol adatott Sententia feien legien, es meg halljon [Iszló MT; BLt]. *1724:* Magamis kértem Pekri Uramat, hogj vegje visz(sz)a Feles(é)gét, de ezt felelte, Mihaszna.ha pedig a Papok Visz(sz)a adyak, kintelen leszek véle, ugy is utánnam hozzák [Mezőbánd MT; BK.Szekeres Mihályné (25) ns vall.]. *1761:* Pál Sámuel Uram ... azt mondotta tudgyuk hogj jött ki kend Bihar Vármegyéből onnatis azért lapadálták ki hogy rosszul viselte magát Pappokkal s egyebekkel meg mutattya mért [Kv; PolgK 46]. *1784:* (A) fiú ... a rendes idő előtt á vilagra eló jöttnek lenni praesummáltatván tehat ő miatt Hatzegan Angyelnek és Feleségének voltis bajaskadások melyet a Tisztek és nevezetesen a Papok előtt Fizetéssel complanative sopialtanak [Fejér m.; BK 465].

Szk: *~ok generális gyűlése* zsinat. *1685:* nagyob resze(n)t az ő kglmek[a] voxa arra ment, hogy az Ügynek eligazitása haladgyon az Generalis Gyűlésekre az Papoknak, mert az előtt is az Generalis igazitott illyen igyeket [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz. — [a]Ti. az espereseké] ✱ *~ok gyűlése* kerületi vagy parciális szinódus. *1582:* Mikor penig az en Leaniomnak Anna azzon(n)ak az mynemw perj wala es megiwnk wala Tordara az papok giwlesere ... akor kerezek az koczira Iso Ambrusne ... mikor az papok gwlese el wegezeodet wolna ... Iso Ambrusnewal fogadank kette(n) egy zekerest [Kv; TJk IV/1. 59 Kalamar Cassaj Tamasne Barbara azzony vall.]. *1641:* mindenkor Szabad volt en üdeőmbe(n) az feo emberek(ne)k be menni, az papok giüleseben, nemis ellenzette senki Eő kgmeket [Sárfva Hsz; BfR And. Forro rector scholae vall.] ✱ *~ok széke* kerületi vagy parciális szinódus. *1677:* Nemzetes Szodorai Uram attestal hűti szerint ... hogy az melly Aszszonyi állat hütetlenul tölle ell szökött uolt Czelar Miklos, attul Papok szekin divortialtatot [SzJk 130]. *1691:*

Mivel az Actrix az papok székin Convincalodot maig is rut hirb(en) nevben vagyon [Dés; Jk 123b]. *1755:* az Aszszony minden igaz ok nélkül el hadja nehai Atyánkat ... gyakor izb(en) el válásra Atyám vrt (!) Citaltatta, amelyről vagyonis per follyásnak a Papok szekin Notarius kezénél [Albis Hsz; BLev.]. *1770:* én az Törvényt örömest meg állom mind a Papok Székin, mind a világi forumon [Bikfva Hsz; HSzjP] ✱ *~ok törvénye. 1627:* azo(n) felesege megh ideztete eótôt az vele valo gonozwl valo elesert, ismet az papok torvénje itele azt hogj azon hwtetlenseghben maraggion az mikeppen az elót az felesege [Nyárádszereda MT; DLt 358].

4. eklézsia, egyházközség; parohie; Kirchengemeinde. *1751:* a' Koronkai Reformata Eklesia, vagy vulgo Pap és Megye földe [Koronka MT; Told. 31/4]. *1793/1794:* ezen Táblának edgyik szegelete, éppen a' Tsombordi Rétig mégyen, és az a' szegelet hagyatott a' Papok számára [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 20a]. *1806:* A Synodusi Viaticumot amely Ekklésia vagy Pap bé nem küldötte küldje be [Nagykapus K; RAk 17]. *1843:* Abrudfalva és Kerpenyes s Bucsumbal a cserbuji kerületbéliek az abrudfalvi kamaraházhoz a tisztek, papok és oskola számára megkívántató ölfákat vecturázzák az abrudfalvi határról [VKp 129].

Hn. *1465:* montem Popbercze nominatum [Bh; KHn 5]. *1588:* Popmezee feli [Bács K; GyU 7]. *1618:* Pap erdeje [Marossztkirály MT]. *1619:* az Pap füve [Dombó KK; IB VI. 225/123]. *1622:* Pap Likaban [Szépkenyerűsztmárton SzD]. *1625:* Az Pap tauanal (k) [Uzon Hsz]. *1627:* Pap feolde [Galambod MT]. *1638:* Az pap kozinek kit hinak [Mv; MvHn]. *1642:* Pap mezeo [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. *1643/1770 k.:* Pap Rekettyéje [Bethlen SzD]. *1647:* az pap rite veghiben [Szentmargita SzD]. *1653/1764:* Pap Csürinél [Szászrégen; HG Conscr.]. *1673:* az Pap Cserejenel (sz) [Dombó KK]. *1677:* az Pap Ájavermen (sz) [Mezőbánd MT]. *1682:* Pap hegye [Szilágycseh; MNyTK 132. 117]. *1687 k.:* égy föld mellyet Pap gyakrának hivnak [Nyárádsztbenedek MT; MMatr. 94]. *1693:* Pap motsárab(an) (k) [Korond U] | Pap sassa [Szentmiklós U]. *1729:* a Pap pataka elött (sz) [Bodola Hsz] | Pap szeginek is hivjak [Hidvég Hsz]. *1746:* az Pap Tanorokjánal [Nyárádsztlászló MT]. *1751:* János Pap úr gáttya nevezetű Gátotska [Koronka MT]. *1754:* a' Pap kutáb(an) (k) [Burjánosóbuda K; BHn 40] | a' Pap fuzibenn [Vista K; KHn 271]. *1756:* a' Pap ösvenyinél (sz) [Sszgy]. *1766:* ã Pap halála felé (sz) [Szentkirály Cs] | a Pap Nyillya [Doboka SzD; DHn 13]. *1775:* A Pap utya járásában [Daróc K]. *1776:* A Papak Nyíljában (sz) [Maroskeresztúr MT]. *1794:* a Pap Tsuklája n. h.-en [Tür AF]. *1798/1812:* Pap Meritöjinél (sz) [Szentmárton MT]. *1799:* A Pap szere nevü Lábban (sz) [Kézdimartonos Hsz] | a' Papok Csorgoja Völgye név alatt lévö miveletlen hely [Mv; MvHn]. *XIX. sz. eleje:* A Papok Gödriben (sz) [Szentbenedek AF]. *1805:* A' Nagy Papájáb(an) (sz) [A.boldogfva U]. *1816:* Szentegyház vagy Papok ösvenyjebeli competens részek (k) [Szentlászló MT]. *1840:* Papészeri föld (sz) [Nyárszó K]. *1857:* Papnyire oldala (sz) [Máréfva U]. *1871:* pop kert mellettiek [Istvánháza AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

A hn-ek némelyike talán az 1. jel-hez tartozhatnék, ez az elhatárolás azonban igen nehezen lenne megoldható

5. a tréfás mesterlegénnyé avatás egyik szereplője; unul dintre personajele ceremonialului făcut în glumă la trecerea unui ucenic în rîndul calfelor; ein Teilnehmer an der scherzhaften Einweihungszeremonie eines Handwerksgesellen. *1665/1754:* Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni, tartozik elsőben a' B. Társaságnak le tenni ... d. 25 ... Ezek meg lévén válaszszon magának egy Papot, két Kereszt Apát, és egy Harangozot. Ezek meg lévén meg szokták czirkalmazni, lineálni, gyalulni, bárdolni ... És az gyalulás után, minek elötte meg-kereszteltetnek, a' Pap meg szokta a' Kereszt Apák közt áldani [Kv; ACArt. 21–2].

6. támasztófa; pop, proptea; Stützbaum. *1786:* rosz volt ezen Malom midön az Exponens Vr birodalmában ment ... mellyet azoltátul fogva az Exponens Vr Conservált Curiose meg támogatván kül felöl három támaszakkal, Ugy a' Kö padotis meg tamagatatta mellyetis, ha nem tselekedet volna rég már fel dölt volna (:Sürü papokat rakatván alája:) Vég képpen [Apahida K; RLt O. 2]. *1851:* A' Cselédház ... az udvar felöl van a' négy fiók gerendák alatt négy pap, erősségül helyheztetve ... a' pincze belseje papokon fekszik [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Ha. *1597:* pop [Kv; Szám. 7/VIII.15 Altzner Georgy kezével]. *1724:* Papokot [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. *1745:* Papat [Keszler KK; MúzRadák]. *1747:* pop [Kiskájon SzD; Ks 27. XVII]. *1751:* papokot [Hétfalu Br; EM LI, 125 betl. játék]. *1784:* Papp [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 16]. *1807:* Papat [K; KLev.]. *1818:* Papak(na)k [Ákosfva MT; MRLt]. *1830:* Papamat [Kv; Pk 6].

papa apa; tată; Vater | nagyapa; bunic; Großvater. *1790:* A' gyermek alig tud több szot ki mondani, hanem tsak azt bestelen, kakás, papa [Kv; TKI Bodoki József prof. lev.]. *1807:* papa egy Pugilarist vett [Dés; KMN 360] | a Papatis meg hurtzaltak [KLev.].

pápa 1. a római katolikus egyház feje; papa; Papst. *1596:* Alibaldust, papa keowete feo inassat, teob leginiekel egietembe vizi kasa marton 4 lowaual Tordara f l [Kv; Szám. 6/XXIX. 40 Bachi Tamas sp kezével]. *1597:* az papa keoúete és Nemet Chiazare vizza ieonenek [Kv; i.h. 7/XII. 109 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1636:* A' Pápa részegitö borának arulói-is ezent müvelik, mert hogy ... az igaz vallást a' külsö pompasságrol és gyönyörüségröl bötsülö itéletlen embereket reá hitegethessék, sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert [ÖGr Aj.]. *1664:* Most kegyelmednek egyéb híreket nem tudok írni, hanem hogy az pápa az franciával megbékéllett és az pápa minden papi jószágok jövedelminek negyedrészit az török hadra rendelte [TML III, 52 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1710:* Nem sír, úgymond, a római clérus akkor, mikor az egész európabeli királyok szabadságát elrontani igyekező gonosz franciai király a pápa jószágait adóztatja ... remonstrálja a császár, hogy a pápa baromi menyköve, excommunicájtiója nem igaz, sőt törvénytelen [CsH 411]. *1736:* Clericusokra avagy kis papokra nem vala több fundátiónk, hanem Olmuczban, Morvaországban fundált volt XIII Gergely pápa két alumnus kis papra; ugyanazon pápa ... Bécsben a szent Borbára convictusában más két kis papot fundála Erdélyre [MetTr 423]. *1823–1830:* Itt[a] igen derék univerzitás vagyon, melyet IV. Károly császár állított fel ... amidön már 1347. 26-ik január költ Bullájában VI. Kelemen pápa konfirmálta volt [FogE 176. — [a]Prágában].

Szn. *1888:* Sajgó Márton pápa [Györgyfva K; RAk 342].

Szk: *Gergely ~ napi sokadalom. 1820 k.:* Gergely Papa napi sokadalamkor [Aranyosrákos TA; Pk 7] ✱ *római ~. 1562:* Ezen 1530-k esztendőben concilium lőn Augustában az keresztyénség hite felöll ... de a római pápa annak semmit sem engede [ETA I, 13 BS]. *1620:* Ferdinandus ... frigyet köt az hispániai királlyal, római pápával, lengyel királlyal és az fényes pápás fejedelmekkel [BTN[2] 339]. *1765:* bizonyosan beszélik a catholicus katonatisztek, hogy a francia király a római pápátul megintetett [RettE 189] ✱ *(római) ~ bullája. 1562:* 1517. esztendőben Luther Márton szent Ágoston szerzetéből való barát ellene támoda a pápa bullájának Saxoniában [ETA I, 11 BS]. *1773:* 13 Septembris mentem Kolozsvárra, az holott már valami egy héttel eljött volt a jezsuiták kiűzetése iránt való szomorú parancsolat ... mivel nem csak tolláltatik azon szerzet, hanem amint a római pápa bullája tartja, penitus extinguáltatik [RettE 312] ✱ *(Szent) Gergely ~ nap. 1568:* Keolt Ez lewęl Walko newew falwban Zenth Gergel papa nap eleot walo cheteorteoken, Ezer Eothzaz hathwan nyolcz eztendeoben [M.valkó K; KP]. *1606:* 1606 eztendeoben Zent Gergely Papa nap tayat [UszT 20/187]. *1774:* A melly Papi fizetést ... percipialja[a] mindenkor Gergély Pápa napkor [GörgJk 137. — [a]A ref. pap].

2. *diákny* a szolgadiákok felügyelője; şeful elevilor servitori la o şcoală; Aufseher der Kostschüler. *1870 k./1914:* Pápa: az iskolaszolgáknak felügyelője, fegyelmezője; segitői a bibornokok [MvÉrt. 30].

pápafű áldott fű; Centauria benedicta; iarbă-amară; Benediktinerkraut. *1719:* Pestises időben az Bort vagy ürömmel vagy papa Füvel, vagy Czitrom hajrol vagy aszszu rosmarintrol kell innya [Ks 54. 84 Medica Instructio]. *1784:* Tasnádi Uram ... hozzánk is jött vala a' Felesége számára füveket, Sályát, ugymint, pápafüvet, és isopot kerven ... hogy ezekkel részsz szerint parolya, részsz szerint igya roszszul lévén a Felesége [Enyedsztkirály AF; Told. 56].

pápafű-víz orvosságként használt áldott fű főzet; decoct de schinel/iarbă-amară; Aufguß aus Benediktinerkraut. *1658:* Az szegény kis német is olyan himlős ... Pápafü vizet ír Kegyelmed, hogy jó innia, de én nekem nincsen, hanem tudom, hogy vagyon az patikában [TML I, 170 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1679:* Papa fü 2dik vize nro 11[a] [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32. — [a]Fels-ból kiemelve].

papagáj papagal; Papagei. *1860:* 1860dik évi September 1én a ki töltött állatok száma, és neveik ... Papagály 2[a] [Kv; Újf. — [a]Fels-ból kiemelve].

pápai a pápától kibocsájtott/adott; papal; päpstlich. **Szk:** ~ *diszpenzáció* a pápától adott felmentés. *1657:* kedvek ellen kelletlenül is választaniok kellett Kazimírt László király egyik öcsét, az ki csak azért is az lengyeleknek nagy része előtt gyülölségben vala, mert ... pápai dispensatióból ugyan, de egyébiránt a közönséges keresztény törvény ellen egy testvérbátyjának feleségét vötte vala el [KemÖn. 306–7].

papalma almafajta; măr popesc; Art Apfel. *1802 k.:* A' Szatsvay Sándornál találtato oltványok(na)k Specificatioja. 10 Paris alma ... 60 Pap alma [Kv; IB].

papás "!" *1589:* Egy futa, papas bwzw. Tizen egy falka fonal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 36].

pápás I. *mn becsm is* római katolikus, pápista; papistaş, catolic; papistisch, katholisch. *1590:* Latam hogy Pribek Gergely hozzaia leowe az kerezthez ... Ereossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak Eordeogh az a' kerezt s pokolbol Jeott zazlos este lelek kwrwak azokis mind Eordeogeok az kik alatta vadnak | Hallam hogy szidgia vala az kerezteseket à este lelek papas kereztes kwrwak [Szu; UszLt]. *1610:* Az országgyülésbe akarván menni az fejedelem Báthori Gábor, Besztercére, az urak pártot ütvén, az pápás urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. *1619:* az német Mátyás császár ... ártalmas practikát indított volt az hispániai királlyal és több pápás fejedelmekkel az muzulmán nemzetség ellen titkon | így a pápás világ megegyezvén, az muzulmán nemzetre támadjanak | az német pápás nemzetnél nincsen most is, nem is volt nagyubb ellensége az muzulmán nemzetnek [BTN[2] 339, 340, 354]. *1653:* feljegyzem: ott a catholicusok vagy pápás keresztyéneknek hány templomok vagyon Galatában és benn Konstánczinápolyban [ETA I, 118 NSz]. *1662:* Mert nem elég nagy vétek esett-e a bécsi békesség szerzésnek első articulusa ellen, mely vagyon a religiónak szabados gyakorlásáról mely sokképpen e felnyírt papok és azoknak több hízelkedő pápás eszköz által erőszakot szenvedett [SKr 106].

Szk: ~ *pap. 1606:* 11-ma Novembris. Menének el az országból az pápás papok az fejedelem poroncsolatjából; kísérték az kolozsvári darabontok, numero 73, Nagybányáig [Kv; KvE 136 SB]. *1662:* Immár az evangélicus egyházi személynek jövedelme a nyírt paptól elfogattatott ... némelyek számkivetésre küldettettek, és helyükbe a község akaratja ellen pápás papokat toltak elő [SKr 106–7] ✱ ~ *religió. 1614:* Kiknek[a] fővezére vala ... Imrefi János és Foktői Máté pap nevű lator, akiknek Magyarországban legelső tanácsok is az lőn, hogy Erdélyben az pápás és egyisten-valláson való religiót teljességgel kitöröljék [BTN[2] 56. – [a]A hajdúknak] ✱ ~ *templom. 1658:* Az Fejérvari Papas Templomhoz ki mostan el eget hagyok fl 40 ... Az Koloz Monostori Papas Templomhoz ki mostan el egett hagiok negyven forintot ... Az Sovatai Papas Templomhoz hagyok tiz forintot fl 10 ... Az Selyei Papas Templomhoz hagyok tiz forintot fl 10 [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

II. *fn* katolikus vallású személy; catolic; Katholik. *1591:* 25. April(i) Zep Miklosnak fizettem az papassok Temeteo kerte chynalasatol Byro Vram akarattyabol f. 4 [Kv; Szám. 5/X. 14]. *1619:* Ha Ferdinandus király tétetne pápásokkal törvényt, ő nyerné meg, de ha az csehek más valláson valókkal tétetnének törvényt, az csehek nyernék meg | engem penig legkiváltképpen magyarországi urak valaki nem pápás — azkik között az pápás igen kevés ... az én tulajdon hazámban megtaláltanak [BTN[2] 298, 340]. *1653:* már a pápásokat megutálván, authoritássok is debitáltatott vala, és így azok hátrább állottak [ETA I, 27 NSz].

pápaszem szemüveg; ochelari; Brille. *1753:* Ezüstes Papa szem N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1838:* Két Pápa szem egyiknek van tokja [Dés; DLt 526/1838]. *1845:* Tizenégy darab pápa Szem [Dés; DLt 1388].

pápaszőlő szőlőfajta; un soi de viţă de vie; Traubensorte. *1843:* Hamvas szőlő Sombajon vagyis pápaszőllő [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

papbér a pap fizetsége (pénzben és terményben); plată (în bani şi în natură) dată preotului; Gehalt des Pfarrers (in

Geld und Naturalien). *1755:* Tiszteletes Miskolczi Uram-(na)k Pap bérben adt(am) Rfl. 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 41a]. *1776:* adtam Pap bért 30 gellinae[a] [Nagyida K; Told. 9. — [a]Ti. tavaszbúzát].

papdolmány papi dolmány; dolman preoţesc; Priesterdolman. *1629:* egy szederjes Lazur pap dolmant, kek bagaziaval bellettet orszagh teoruenye szerent rea eskünni keszek [Kv; TJk VII/3. 171].

pap-elektor pap-választófejedelem; arhiepiscop elector; geistlicher Kurfürst. *1619:* Az velencei követtől ezt tanultam meg, hogy Velencéből azt írták neki, hogy: Igaz, hogy Ferdinandust elválasztották az római imperatorságra, de csak az három pap electorral választatta magát és negyedik ő maga volt, és ő maga személyébe mint cseh király és elector választotta magát [BTN[2] 354–5].

pápelfa nyárfa; plop; Pappel. *1817:* a Kertész ... a Pápel fákot mind szépen meg tisztitotta | a mely gyalog ákátz fák voltak ... a Papel fak közöt még az öszel ki vevén azokot ültette a Kertesz a maga Haza felöl [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.].

pápelkrin nyárfazöld; verde ca plopul; pappelgrün. *1802:* Papel Krin posztó [CsS].

pápelszín világoszöld; verde-deschis; hellgrün. *1789:* Asszony Bundájának Nestyit fizette le, más Esztendőn pedig ă Praetendens Asszony Pápel szin Bundáját vette [Ne; DobLev. III/658. 5a] Egy Pápel szin Kaput, Lajbli és Nadrág [Mv; ConscrAp. 21]. | *1793:* egy papelszin skárlát posztobol, nyereg takaro, ezüst s arany fonallal varrva | egy papel szin atlatz lajbel [TL]. *1817:* A' Prédikáló Székre való világos zöld v. Pápelszín Tafota, arany rojtal bé szegett Takaró [Marossztkirály AF; UnVJk].

papfalvi a Papfalva (K) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Papfalva/Popeşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Papfalva. **I.** *mn* **1.** Papfalvához tartozó; care aparţine de Papfalva; zu Papfalva gehörend. *1689:* Kóródon lako Kóvács Tamast ... Havaselvi lazlo es Havaselvi Balaz Certificaltattyak potentiara mivel az Papfalvi hatarra potentiose rea menven es eö kegelmek megh csövalt megh tiltot hatarokon levö ösvent ki irtotak csövakot ki hanytak [K; RLt 1]. *1823–1830:* elindultunk Kolozsvárról, és estvére mentünk a papfalvi fogadójában Mlgos Matskási Pálnenak [FogE 161].

2. Papfalváról származó; din Papfalva; aus Papfalva stammend. **Szn.** *1482:* Thoma Papfalwy jb. Johanne Papfalwy [M.zsuk K; TelO II, 148–9].

II. *fn* Papfalva lakosa; locuitor din Papfalva; Bewohner von Papfalva. *1585:* 11 Februar(ii) az pap falwiakatt hogy teorwenre hittuk zolga biro altal Attam az zolga Bironak d. 12 [Kv; Szám. 3/XVI. 37]. *1609:* zolga biroűal ... vallattatűnk kayantayakat, Merayakat, es Papfaluiakat Fizett(e)m ott d 74 [Kv; i.h. 12b/IV. 86].

papféle un fel de preot; Art Pfarrer. *1705:* Ugyan Acton uram hozott resolutiot, hogy Apor Farkast és az Apor uram fejérbarát papjafélét elbocsájtjak Havasalföldébe [WIN I, 419].

papgyűlés papi közgyűlés; adunarea preoţilor; Pfarrerversammlung. *1632:* ez el mult pap giuleskor eö nalla volt az Vízaknai Praedikator szallason [Mv; MvLt 290. 97b].

paphalas paphalban (Atherina presbyter) gazdag; care este bogat în popeţi; reich an Priesterfischen. *1640:* Vagion a falunak io pisztrangos koj halas semlenges es pop halas vize [Dezsán F; UC 14/48. 85].

papház-hely a pap lakóházának telke; loc de casă pentru preot; Bauplatz für Pfarrhaus. *1649:* Vagyo(n) Pap ház hely a templom mellet, es schola ház helly is [Szeszárma SzD; SzJk 185]. *1687 k.:* ahol mindgyárt a Sz. égyház mellett mint égy kő hagyittásnyira vagyon a Pap ház hellye [Csittsztiván MT; MMatr. 329].

papi 1. paphoz tartozó; de preot; priesterlich, Priester-. **Szk:** ~ *állás. 1867:* Ujabban köröztetik a m. vásárhelyi 3 ik papi állás ... 120 véka elegy buza fizetéssel [M.bikal K; RAk 163 esp. kl] ✱ ~ *állomás* papi állás. *1767:* A kolozsvári papi állomásokra a Concursus ideje ... Jan 31-ig meghosszabbittatik [M.gyerőmonostor K; RHAk 18 esp. kl]. *1861:* A' Széki Egyházmegyében három papi állomás üresedett meg [Gyalu K; RAk 61]. *1869:* Több üresedésben levő papi és tanitói állomás köröztetése után tudatja a n.t. esperes ur, hogy az egyházi épületeket a victoriánál bíztosította [M.bikal K; RAk 182] ✱ ~ *hivatal* **a.** papi funkció. *1661:* aszt monda Csulai Vra(m), hogy ... az en Papi hivatalo(m) szerint kgdk ne(m) tanaczlom hogy az vértöl el idegenitse kgd az joszagot [Sófva BN; Ks 41. K]. *1777:* Etzken Miklos ... Dálnokban Oskola Mesterséget, annak utánna pedig Ns Doboka Varmegyeben, Kűs Budak Nevezetű Faluban Papi hivatalt viselvén, ottan meg halálozott [Hsz; Blev.]. *1809:* én Iffjabb Abats János ... 5ta Augusti ... bé köszöntöttem és Papi hivatalomat folytatni kezdettem [Dés; RKAk 114]. — **b.** papi hivatás. *1815:* A' Nagy Enyedi Fő Fő oskolánkban Tanulását végzett, Magát a Papi Sz. Hivatalra el-szánt ... Körösi Sándornak Bizonyság Leveleit ... mutattya bé Fő Consistoriumunk a Mlgs Kirallyi Fő Igazgato Tanátsnak [Kv; NylrK XII, 139] ✱ ~ *méltóság. 1774:* A muszka is megbékélett a törökkel, Moldovát, Havasalföldet visszaengedte a töröknek ... Azt is magának hagyta a muszka, hogy az egész török birodalomban a görög valláson lévők között senkit papi tiszt vagy méltóságra a muszka udvar híre nélkül ne emeljen senki [RettE 337] ✱ ~ *tiszt* papi tisztség/hivatal. *1647:* Popa Bratt falusi pap ... maga adon nem volt mivel az apjatol külön lakot papi tisztetis viselt [Fog.; UF I, 839]. *1663:* Azért édes Sógor uram, irja Kegyelmed meg neki, ne tegyen többször én velem úgy, mert urának méltósága, magának bocsületi, papi tiszti ellen van [TML II, 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1792:* A' mi ... nczi a' Synodusi dolgokba ... a Papi Tisztre és vallásra ... tartozo dolgok, az Ecclai Törvenyek, Canonok Constitutiok es az Ecclanak igazgatasára valók sat. ... melylyeket a Professorok(na)k ... Tanitvanyaik szivekbe bé tsepegtetni kötelesek [M.bikal K; RAk 11].

2. papot megillető, papnak járó; de preot, preoţesc; dem Priester gebührend. **Szk:** ~ *bér. 1675/1687 k.:* (A) Papi bér között lévő Harangozo kenyér is fordittatik a Mester számára a Harangozásért [Csejd MT; MMatr. 291]. *1745:* Papi bér ... Minden ember ád 4 ~ négy kupa Mustat, vagy mikor nem teremne 24 ~ huszonnégy pénzel fizeti ki [Mo-

gyorós MT; i.h. 459] *1873:* A papi bér fizetésbe betétettek ifju hazasok, egy évi házasságok után [Burjánosóbuda K; RAk 18] ✱ ~ *dézma. 1868:* A Mlgs Egyházi Fő Tanáts a' Papi Dézmák verificatiojára biztosokat nevezett ki, mind a világi, mind a' papi rendből [Gyalu K; RAk 68] ✱ ~ *dolog. 1864:* Minden igavonó marhaval biro gazda azon esetben, ha a kirendelt időre ekéjével vagy szerekével ... ekklai vagy papi dologra ki nem áll, egy frt 20 xr-ral büntetődik [M.bikal K; RAk 251] ✱ ~ *fabér. 1830:* ki adta mind a Papi mesteri Fa Bért [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ ~ *fizetés. 1811:* Igy lévén egy Kolósvári Papnak kivált a' melyiknek Papi fizetésén kivül sohunnan succursussa nem-is vólt, s' nintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása [Kv; RGyLt 32. 811 Krizbai Deső Elek ref. pap nyil.]. *1863:* A vizsgáló szék főbb fel adata lejénd az Egyházak minden fekvö es felkelhető javait öszve írni, ugy szintén a' Papi, és kántori fizetéseket is [Gyalu K; RAk 84] ✱ ~ *fizetésecske. 1795:* M.Vásárhellyi Papi Fizetésetském(ne)k jobbittására tzélozott Pium Legatuma [Mv; Told. 50] ✱ ~ *jövedelem. 1802:* Valami tsonkulas esetté ă Papi Jövedelemben ? [M.bikal K; RAk 34]. *1867:* minden Egyházban ... készittessenek a' papi és Iskola mesteri jövedelmekről tiszta kimutatást, hogy a' visitatio meg visgálhassa, és hitelesíthesse [RAk 121 esp. kl] ✱ ~ *konvenció. 1872:* A papi conventio, melyet az ekkla tagok kényök kedvök szerint változtatni akartak ... meg tartatik a maga eredetébe [Burjánosóbuda K; RAk 120] ✱ ~ *szántás. 1871:* Papi bér, papi szántás pontos megtétele fel emlittetett. A melyekbe ... hiveink ... nagyon hanyagok voltak, és hanyagok mind a mai napig [Burjánosóbuda K; RAk 114].

3. a pap/egyház tulajdonában levő; preoţesc, care aparţine preotului; priesterlich, im Besitz des Priesters befindlich. **Szk:** ~ *élet. 1862:* legyen szives a Tekint(etes) Asszony ... küldjön egy szekér fát ide a' Papi eletre [Siménfva U; Pf Baka János pap lev.] ✱ ~ *eresz. 1843:* A Papi eresz Suprazasáért — [Kisgörgény MT; MRLt] ✱ ~ *föld. 1822/1823:* A' Szigetb(en) a' Papi Földb(en) [Dés; EHA]. *1834:* a Papi, és Mesteri török buzát termő Földek [Gyalakuta MT; EHA] ✱ ~ *fundus. 1647:* Popa Kosztandin pap fia, az apjais pap volt, az eröröksegeis papi fundus [Fog.; UF I, 839] ✱ ~ *jószág. 1816:* A' ... Papi Jószágnak allyában vagyon egy tanorokja az Ekklésiának [Vadad MT; UnVJk 188]. *1820:* a Papi Joszágra takarodo Falu Uttya [Szentbenedek MT; EHA]. *1823–1830:* Körmendi Gábornak lakójószága volt Marosbogáton, a mesteri jószággal szemben, azon felül pedig a papi jószággal szembe a testvérbátyjáé, Körmendi Györgyé [FogE 89] ✱ ~ *kaszáló. 1801:* vagyon egy Irotvány a' Papi Kaszállo mellett [M.décse SzD; SzConscr.] ✱ ~ *kert. 1871:* a papi kertben egy mély kut gárda nélkül van [M.bikal K; RAk 289] ✱ ~ *lakház. 1847:* És így megyémbe papi lakház nem léte miatt Abrudbányán kéntelenitettem lakni [VKp 268] ✱ ~ *pajta. 1820:* 1. a' Papi Pajta meg vájagalása [Mezőmadaras MT; MRLt]. *1823/1824:* Megvájagaltattom egy részit a' Papi pajta oldalának [Nyárádsztanna MT; i.h.] ✱ ~ *parókia. 1728:* Papi Parochia uagjon az Falu közepiben ... A Mester Parochia vagjon ugjan emellett [Angyalos Hsz; SVJk] | Vagjon a Papi parochia alszegb(en) [Lisznyó Hsz; EHA]. *1732:* A' Papi Parochia vegib(en) levő szilvas hellyet ... meg cserelven az Eccla, mivel a Parochia szoros volt, amplificalodott immár jó darabbal [uo.; SVJk] ✱ ~ *szénafű. 1819:* a Papi Szénafü <határa> a Botsárd felé menö ut [M.bece AF; EHA]. *1827:* A' kaszálásért, gyűjtésért, és bé hordásért mint hogy a' Papi széna fütől távol esik ... minden ember tartozik égy fél napi kézi munkát tenni [Visa K; SzConscr.] ✱ ~ *telek. 1793:* Mikor a Falu elsőbben ezen hellyen volt feküve, akkor a' Papi Telek ezen hellyen volt [Szancsal KK; EHA]. *1811:* A Papi s Mesteri Telkek elvitettek innen, s más helyre, szép dombra helyheztettek [ÁrE 25]. *1873:* (A gondnok) a papi telken lévő diszno olban hídlást csináltasson [M.bikal K; RAk 304] ✱ ~ *udvar. 1820:* A' Papi Udvaran lévő pajta megfedésire vettem szalmát [Mezőcsávás MT; MRLt].

4. papoktól végzett; făcut de preoţi; durch Priester verrichtet/gemacht. **Szk:** ~ *aktus. 1850:* minden T. Pap az általa ... véghez vitt papi actusokat irja bé mindjárt a véghez vitel után az anyakönyvbe, nem pedig más könnyen el tévelyedhető Jegyzésbe [Nagykapus K; RAk 5] ✱ ~ *kötelesség. 1791:* Popa Jakob Romant ... Papunknak Popizáltatván, Nem a Papi Kötelességet folytatta, hanem paráznaságban magát elegyitvén ... Papsági functiojatol privaltatott egésszen [Sebeshely H; JHb]. *1799:* én papi 's keresztyéni kötelességemnek, a menyire ki terjedhet munkásságom jo Lelki esmerettel igyekezem meg felelni [Szászcsávás KK; IB. Szász István ref. pap nyil.] ✱ ~ *szolgálat. 1751:* vadnak ... ollyan Jobbágyi, kik popizáltottván magokat ... papi szolgálatot tésznek [O.lápos SzD; BfN]. *1846:* Papi szent szolgálatunk bérének egy nem legkissebb részét teszi a' Quarta. — ezen intézkedésnek a' Zab és Alakor termékek quartázására is kiterjesztését kérni szükségek kényszeritenek [Dés; DLt 941]. *1866:* ezentul a' katonaság körül tett papi szolgálatokrol, a' Bizonyitványok ... állittassanak ki [Gyalu K; RAk 113].

5. papra jellemző; caracteristic preoţilor, de preot; bezeichnend für Priester. **Szk:** ~ *köntös. 1789:* Az Papi Kontösöm ugy mint a' Mente, Toga, a' Dolomány a' Köppenyeg maradgyon a' Feleségemnek [Usz; Pf]. *1823–1830:* Drezdában is a pápista papnak az udvaron kivül nem szabad papi köntösben járni [FogE 196]. *1849:* A' Kápolnába ... Egy ujj, és egy otska Papi köntös hozzávaloival edgyütt [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *öltözet. 1720:* azon Segestjének az bötüin Papi öltözet tarto lábas asztal [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP]. *1849:* Az oltártol nyillik égy dufla ... fenyö détzka ajto ... mellyen be lehet menni a' Conservatoriumba ... van ezen Conservátoriumba égy Téka ... benne vannak a papi öltözetek, és a' szentséghez valo eszközök [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *ruha. 1710 k.:* Apor István ... aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén[a] a maga Apor házában, maga hintaján solennis processióban vivé az oláh templomba, és installálák püspöknek [BÖn. 173–4. — [a]A bábolnai pap fiát].

6. papok közül való; care face parte din preotime; zu den Priestern gehörend. **Szk:** ~ *ember. 1657:* A lakodalomnak napján az vőlegényé lőn az legelső tánc, azután az menyasszonnyal római császár követjéjé, ki ... papi ember vala [KemÖn. 63]. *1762:* Az kendi plebánust, Baló Mátyást is eltemeték ... jó emberséges papi ember is vala szegény [RettE 138]. *1764:* Már Franciaországban egy csepp jószág sincs a papiember kezében [i.h. 167] ✱ ~ *méltóságbeli. 1662:* Hogy a szegény jobbágyság is sem a fiscus királyi jószágokban, és akármelly prelátusok, papi méltóságbélick, egyházi és világi földesurak jószágiban ... senkitől vallásokban meg nem háboríttatnak [SKr 271] ✱ ~ *tisztviselő. 1838:* a fiuk 20, a léányok 15 évek bé töltése elött házasságra különben nem botsáttatnak, hanem ha az fontos okok kivánnák, mellyeknek az illető papi és világi Tisztviselökre

bizatik el itélése [Nagykapus K; RAk 15] ✱ ~ *választófejedelem. 1823–1830:* Az elektor vagy papi választó fejedelem volt akkor Maximilián, II. József császárnak testvére [FogE 245].

7. papokból álló; care este format din preoţi; aus Priestern bestehend. **Szk:** ~ *rend. 1592:* a' paraztsagh Testamentumiban a' papy rend Ne awathassa magat, erreol indulando pereket se itilhessen megh semmi keppen [Kv; Diósylnd. 44]. *1602:* az Templumban ... az valaztot plebanos vramat Pal vramat ... biro Vram Tanach es varos kepeben keozeonte ... publicaluan az valaztastis az papy rend, és az egez varos nepe eleott [Kv; TanJk I/1. 404]. *1746:* Éltető Ferencz Ur(am) ... Sem Nemesekkel, Sem Papi rendel, Sem a Szegény Parasztakkal helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett [Szentegyed SzD; WassLt]. *1847:* Tapasztalván Hazánkban a' Vadaszatnak minden hellységben Uri, Nemesi, Papi, Civilis rend, és parasztoknalis olly közönséges szabadtságot, hogy már nevezetes Erdőken, Havasokon is őrég, és kissebb vadak nyomát sem láthatni [TLev. 11/1 ogy-i végzés]. *1868:* A Mlgs Egyházi Fő Tanáts a' Papi Dézmák verificatiojára biztosokat nevezett ki, mind a világi, mind a' papi rendből [Gyalu K; RAk 68] ✱ ~ *rendek fóruma. 1711:* tizenhat esztendeje mi ólta el hagyott, az időtől fogva nyolczor fogtattam ... ezekkel a fogságokkal Törvény által tőle valo meg válásomat akarta(m) munkába venni, de eő kgle mindenkor el szőkött; A' Tiszteletes Papi rendek forumán is munkálkodta(m) tőle való elválásomba(n) [Dés; Jk 959–60] ✱ *nyírt ~ rend* jezsuita szerzetesrend. *1662:* kénytelen meg kell vallanunk, hogy valamennyi nyavalyáit, kárait ... nyomorúságit ... Magyarországnak ... azt mindenestől fogva a sátán után köszönhetjük egyedül csak a magyarországi nyírt papi rendnek [SKr 101].

8. egyházi; bisericesc; kirchlich. **Szk:** ~ *hatóság. 1850:* (Az) ideiglenes törvény ... kötelezi a papi hatoságokat és egyes papokat ... az illeték köteles hivatali irományokat csak szabályszerü díjjas papirra ... irva köteleztetnek bé venni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAk 6 esp. kl] ✱ ~ *kerület. 1808:* Tiszteletes Kibédi Lászlo Márton Ötsém Uram mostan a' Nemes Nagy Enyedi Papi Kerületb(en), Nagy Lakon functioba levő Tiszt. pap [Ne; DobLev. IV/915] ✱ ~ *székezés. 1833:* Az Ujj Esztendö Eleire meg állittatott Papi Székezés, tartatni fog MVásárhellyen Januarius 16ik napján [Vaja MT; HbEk] ✱ ~ *szentszék. 1847:* a papi szentszék előtt a válóokokkal megjelenvén két renden, többször a férjemhez menni többé nem eröltettettem | férjem volt ... Kelemen György; együtt éltünk 15 és fél évekig, azután törvényesen elváltunk a papi szentszék előtt [VKp 153, 164].

9. egyházi hatóságtól származó; care a fost eliberat de o parohie; vom Klerus erlassen. *1833:* A' mely válo Személlyek(ne)k peres Leveleik közül a' keresztelö, és nem kénszerittésröl szollo papi bizonyittások hibáznak magok(na)k tulajdonittsák ügyek késedelmét [Vaja MT; HbEk]. *1842:* irásoson adjanak egy hiteles papi kimutatást ... arrol, hogy a le folyt katonai egész év alatt, Eklésiájokban ... kik házasodtak és kik holtak meg [Nagykapus K; RAk 18]. *1869:* a kérelemmel[a] kellett egy szegénységi egy papi egy oskolai egy erkölcsi bizonyitván és egy apai beléegyezés [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról. — [a]Katonai szolgálatra való felvételi kérvény].

◇ **Szk:** ~ *becsület* paphoz illő tisztesség; cinste de preot/preoţească; Priesterehre. *1654:* en aszt tudtam mikor hozza mentem felesegül, hogy papi beczöletit, mellyet Pusztakamarasi partialisban ... elvesztett volt, viszsza allatta [SzJk 74] ✱ ~ *hit* a paptól tett esků; jurämïnt de preot; Priestereid. *1657:* Én is papi hitemre fogadom, magam is mindjárt megyek fel őfelségéhez [KemÖn. 212]. *1710:* „Kegyelmes uram — úgymond —, papi hitemre mondom, Isten engem úgy segéljen, soha tovább a nagyságod udvarában nem lakom, ha nagyságod meg nem orvosolja a dolgot" [CsH 193]. *1843:* Második tanu Fellye Gyorgye abrudfalvi Csurullyásza kerületi, nem egyesült hitű lelkész ... letett papi hitére s lelkiismérete tisztaságára vall [VKp 86] ✱ ~ *karakter* paphoz illő becsület; cinste de preot; Priesterehre. *1834:* En Nagysagos Grof Ur! Papi Charakterem; söt Papságom el vesztése alatt erösittem e dologban lévő artatlanságomot [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap lev.] ✱ ~ *kép* papot ábrázoló kép; tabloul unui preot; Bild eines Priesters. *1763:* Ezen harangot öntötték volt 1409 esztendőben Inscriptiója ez volt: O rex gloriae veni cum pace; mint egy tallér olyan metszésben volt mint valami oltár s két letérdepelt, hoszszú köntösü (papi) emberkép [RettE 151]. *1784:* a Gárgány[a] külde néki egj irot Papi képet [Gyf; SLev. — [a]Gvárdián] ✱ ~ *özvegy* a pap özvegye; văduva preotului; Priesterwitwe. *1864:* A' Daniel féle kegyes alapítványon, melynek papi, mesteri, és elnyomorodott világi özvegyek lehetnek részessei, három hely ürült meg [Gyalu K; RAk 86] ✱ ~ *szék* a pap templomi széke; banca preoţilor din biserică; Priesterstuhl. *1811:* a' Besztertzei Templomban lévö Papi Széken-is igy találtatik égy Bethlen Abbásnak a' neve Reverendus Dominus Benedictus de Bethleem [ÁrÉ 191] ✱ ~ *szónokszék* templomi szószék; amvon; Kanzel. *1847:* Nevezetes még a' régi Husziták temploma[a] — Theinkirche, melyben a papi szónokszék mellett van a nagy hírü csillagász Tycho de Brahe emléke [Méhes 6. — [a]Prágában] ✱ ~ *tudomány* teológiai tudomány; teologie; Theologie. *1842:* Ürességbe jövén Vásártelki Megyénk, Egeresi születésü papi tudományokat végzett Oprea Pétert Pappá szentelvén azon megyére népésznek rendeltem [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ir.].

papiház papilak; parohie; Pfarrhaus. *1788:* a' meg-hiteltetett Megye Tagjai[a] ... Hitek utan vallanak egy nyil erdöt melly a' Commune Terenumok osztállyának alkalmatosságával a' Papi és Mesteri Házak után jutott [Harasztkerék MT MMatr. 119. — [a]Köv. nyolc név]. *1799:* Vagyon a' Pap számára a' Mál nevü hegyben egy szöllö ... minden munkáját az Ekla tartozik végb(en) vinni ... a' Termést szüretkor a' Papi házhoz bé vitetni, és az Egyház fiak által, el szüretni [M.bikal K; RAk I. 1]. *1821:* a' Papi Ház hijját ... meg sikárlatta [Mezőmadaras MT; MRLt]. *1850 k.:* Az Ekklésia Erdeje ... eladodott 220 Rf váltoba. Ez a sum(m)a forditodott a' Papi Ház épitésére [Szucság K; RKAk 98]. *1869:* Az egyház épületei közt a papi ház 100 éven felyüli faház lévén, javítást igényel [Kilyén Hsz; ETF 107. 8]. *1871:* A papi háznál levő ... hátulsó ház, két kamra ... mivel a pap kiszállása alkalmával nem volt kitakaritva, rövid idő alatt kitakaritása határoztatott [Burjánosóbuda K; RAk 113]. — L. még ETF 107. 11, 34; FogE 247; VKp 267.

papik (egy fajta hajítójátékhoz használt) mindkét végén kihegyezett fácska; popic, pop; an beiden Enden gespitztes Holzlein (bei einer Art Wurfspiel). *1838–1845:* Papik ... félgömbre kiesztergált erős fagöcs, mit rézsutosan álló

köröl vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő játszók, s a kün bizonyos távolra állók az alatt ezt béhajtani ügyekeznek [MNyTK 107].

papilak, paplak parókia; parohie; Pfarrhaus. *1815 k.:* (A szász) lutheranusok, még templomot épitettek isteni tiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak [Kv; ETF 107. 15]. *1861:* a gör(ög) egyesült papi lak és Czinterem szomszédságában[a] [Kv; SLt Vegyes perir. — [a]Nemeszsukon (K)]. *1862:* Tálya élegett városba lévő Ev. Ref. Egyház fel segéllésére adakozni kell ... hamuvá lett a' paplak | Bodrok oloszi Templom papi lak minden épületek tüz által elhamvadván, segély gyüjtés rendeltetik [Gyalu K; RAk 73, 75].

papír 1. *díjas ~* bélyegzővel ellátott hivatali papiros; hîrtie stampilată; gestempeltes Papier. *1850:* (Az) ideiglenes törvény ép ugy kötelezi a papi hatoságokat és egyes papokat, mint akármely más hatoságot, és hivataloskodokat, kik az illeték köteles hivatali irományokat, Csak szabályszerü díjjas papirra (:stempel papir:) irva köteleztetnek bé venni v(agy) ki adni [Nagykapus K; RAk].

2. *úrbéri/kárpótlási ~* úrbéri kárpótlási kötvény; obligație de despăgubire urbarială; urbarialer Schadenersatzschuldschein. *1868:* Minden fizetések történjenek erdélyi Urbéri kárpotlási papirokban az illetéket fizesse mindenik kapott resze után [Kv; Végr.].

3. mértékegységként; ca unitate de măsură; als Maßeinheit: vhány levélnyi vmiből; de un anumit număr de foi/de pungi mici; von einer bestimmten Zahl Blätter. *1814:* 2 papir Varo Tő Csizmadia Tővel elegy 18 xr [HSzj *csizmadia-tű* al.].

papírdarabocska fițuică, bucată mică de hîrtie; Papierstückchen. *1710 k.:* Így szépen, rendesen két columnába írván a questiót és responsiót ... fedje bé papirdarabocskával a responsiocolumnát, és kezdje úgy repetálni, garagyolni, mint a vocabulát vagy phrasist[a] [BOn. 543. — [a]Keresztúri Pál tanítási módszere szerint].

papírlemez kartonpapír; mucava; Pappe. **Szk:** *~ ládika. 1846:* Egy papir lemez táska ... Egy papir lemez ládika [Dés; Berz.20] * *~ táska → ~ ládika.*

papiros 1. papír; hîrtie; Papier. *1573:* Lakatos Albert ... vallia, hogi ... egebet ne(m) latot ha ne(m) ... egi Ezwst gywrwt Es egy falka papirossat [Kv; TJk III/3. 123]. *1588:* attam pappirosra d. 1 [Kv; Szám. 4/I. 31]. *1591:* 1591 Eztendeben Masodik lanüa(r)y hozattam popirasat az Tanachyhazhoz f — d. 2 [Kv; i.h. 5/I. 5]. *1599:* Naz. Mihaly Hozot. Bechj Marhatt ... Hartiatt p(er)f 25. — /75 Fel Bal papirossatt —/75 [Kv; i.h. 8/XIV.29 Hj]. *1627:* 18 koncz pappiros tt f 3 [Kv; RDL I. 134]. *1666:* Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozot jovait ... Papirost haro(m) kötessel[a] [Utl. — [a]Folyt. a fels.]. *1795:* egy kötes Papirosra 3/15 [WLt Cserei Heléna jk 75b]. *1846:* fél koncz pappiros [Dés; DLt].

Vö. a *bibula-, író-* és *regális papiros* cimszóval

Szk: *aranyos ~. 1789:* Egy Kötés aranyos Pappiross Rf 6 | 9 Kontz Aranyos Pappiross Rft 7 Xr 12 | Egy kötés sok szinü aranyos Papiros Rf 11 | Aranyos ... Pappiross 5 kontz Rf 2 [Mv; ConscrAp. 24, 89] ✱ *bécsi ~. 1683:* Egy Egesz kötes Becsi papyros [Utl] ✱ *ezüstös ~. 1789:* 8. Kontz Ezüstös Pappiross Rf 6 xr 24 | Ezüstes Pappiross 5 Kontz Rf 2 [Mv; ConscrAp. 24, 89] ✱ *exaktorális ~. 1843:* A K Monostori Papiros gyár ... haszonbérbe adatik ... által adatik ... Itato Papirosnak valo Exactoralis papiros huszon egy mazsa [Km; KmULev. 2] ✱ *fájin ~* jó minőségü papír. *1785:* egy koncz fein Papiros — 18 [WLt Cserei Heléna jk 7a]. *1794:* fein Holandus Papiros — 36 [i.h. 63a] ✱ *fejér ~. 1789:* fejér pappiros Táblában [ConscrAp. 89]. *1800:* (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felsègènek Erdélyi Tőrvényes petsétjével fejér papiros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készitve [Ne; DobLev. IV/837.1b] ✱ *festett ~. 1789:* 17. Kontz ... festett Pappiros Rft 4 xr 15 3 1/2 Kontz festett Pappiross xr 50 [Mv; ConscrAp. 24, 89] ✱ *francia pettyegetett ~. 1789:* 10. Kontz Frantzia pettyegetett Pappiros Rft 2 xr 22 [Mv; i.h. 24] ✱ *görgényi ~. 1679/1741:* Nagylaki Berek Ezekröl[a] irt maculatum originalem Görgenyi Papirassan levén írva ... hogy minden lrásom ki nem olvadott belölle, többi között az Nagylaki Berek ... es egyebb egy nehany szokbol allo Circum Scriptioji, az Görgenyi Papyrosrol el koptak ugy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a. — [a]A megelőzőkben felsorolt földekről]. *1789:* Egy fél kötés fel arkusokbol állo Görgényi Pappiros Rf 1 Egy Kötés és 13 Kontz 3dik Speciesü Görgényi Pappiross Rf 5 [Mv; ConscrAp. 24]. *1805:* 1/2 Kötes Görgéni Papiros [KGy] ✱ *hollandiai/hollandus ~. 1785:* Holandiaj Papiros — 72 [WLt Cserei Heléna jk 10a]. *1794:* fein Holandus Papiros — 36 [i.h. 63a] ✱ * itató ~. 1756:* Itató Papiros, huszon egy kötés, s fél [Déva; Ks 92. I. 52]. *1840:* A Papiros malom ... itato papirosnak hetven három mázsa [Km; KmULev. 2] ✱ *jóféle ~. 1681:* el viznek ... Ket koncz jo fele papirossat 2 [Utl]. *1683:* Az jo féle papirosnak köteset az Kolosvári es Szebeni árrosok hatod fél forintnál aláb semmi keppen nem akarták adni [Utl] ✱ *kék ~. 1574:* Anna Azzony nehay Keore Janosne Mostan Lakatos Balintne ... azt vallia hogi ... az vra Keore Janos Ment volt egyszer Banyara hogi meg leo egy kek papirosban teszen leh az asztalra valamy fenyest [Kv; TJk III/3. 315]. *1798:* 50 Arkus kék papiros 22 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4]. *1802:* az ország uton találtanak egy ki fenekelt Fenyö fa Tonnát, mellyet ... meg visgálván kaptunk benne Tizenhét darab kámfort vastag kék papirosba különkülön bé-borittva [Dés; DLt] ✱ *sárga színű ~. 1789:* 17. Kontz Kék Sárga Zöd veress szinü festett Pappiros Rft 4 xr 15 [Mv; ConscrAp. 24] ✱ *sebesvári ~. 1823:* Egy kötés sebes vári papiros [BfN] ✱ *sima ~. 1789:* Egy Kontz Veres Simma Pappiros xr 15 [Mv; ConscrAp. 89] ✱ *szürke ~. 1789:* 9. Kontz szürke Pappiross Rf 16 xr 54 ... Szürke vastag Pappiros Könyv Táblának valo 77 font Rf 12 xr 4 [Mv; i.h. 24]. *1823–1830:* Hoztam volt valami 100 plántának magvait, magokat a füveket itató szürke papiros, közé téve [FogE 222] ✱ *tarka ~. 1756:* Bibulára, kovára, s tarka pappyrosra, két lakatra Rh flor 2 xr 44 [TL. Telcki Ádám költségnaplója 87b]. *1789:* 2 Kötes és 3 Kontz tarka Pappiross Rf 13 [Mv; ConscrAp. 24]. *1834:* Egy ... tarka papirossal bé vont Kártándliba ... voltak következendő portékák[a] [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné lelt. — [a]Köv. a fels.] ✱ *vastag ~ → szürke ~* ✱ *vécsi ~. 1789:* Ezen közelebb declarált Házban levö Loculusok felsö Poltzán találtattak ezen Portékák: 20. Kötés Vétsi 2dik Pappiros és 12. Kontz mellyröl az Háznál lévö János nevü Patikarius Legény azt referállya, hogy a' Vétsi Joszágh(na)k ez

elötti Praefectussa Köpetzi Sandor Felesege, el adás végett ... mintegy eröszakoson hagyta itt Kötésit per Rf 3, xr 24 [Mv; ConscrAp. 24] ✱ *veres szinű ~. 1789:* 17.Kontz kék Sárga Zöd veress szinü festett Pappiros Rft 4 xr 15 | Egy Kontz Veres Simma Pappiros [Mv; i.h. 24, 89] ✱ *zöld ~ 1788:* Zöld papiros kerek árnyék tarto [Mv; TSb 47].

2. papírdarab; bucată mică de hîrtie; Papierfetzen. *1576:* Mas fel cheo Arany fonal, Ezen keoweol Egy papyrwssan es walamy dyryb darab [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. *1590:* Latam hogy kecher leowe Pribek Gergely latam aztis hogy papyros pallodek Jdestowa [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall.]. *1629:* Pappirosra tekerve fejer olasz keoteo [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1705:* Bethlen Miklós uram, mondják, hogy írt volna plajbásszal egy kis papirosra ... a feleségének [WIN I, 488]. *1710 k.:* Írá maga kezével énvélem való tanácskozása után egy-két ujjnyi kis papirosra ezeket a szókat[a] [BÖn. 970. — [a]Köv. a nyil.]. *1763:* ă Quartát mindenkor fel szoktam jegyezni, de nem olyas könybé, vagy egyéb helyre az hol állandós lenne, ha nem csak valami különös Papyrosra [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. *1782:* a' nyil Czedulákat edgyiket nagyab pappirosra vastagabb betükkel irván ... a' másodikat kissebb pappirosra [Buza SzD; LLt Csáky-per 168 L.32]. *1789:* Orvosságos edények bé kötözéséhez valo dirib darab külömbféle szinü pappirossak xr 40 [Mv; ConscrAp. 44]. *1793:* mind à Szarvas Marhakat, mind à Lovakat ... két fele választottuk ... Annakutánna egyenlö mertekü pappirusbol két Cinkust tsináltunk [Bodola Hsz; BLt 2]. *1827:* több aprobb, papirossak [DLt 464 nyomt. kl].

3. írópapír; hîrtie de scris; Schreibpapier. *1585:* Az Notariusnak fyzette(m) az Regestr(um) czynalassara pappyrosra f 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. *1592:* Az priuilegiumoknak megh irasara es be takarasara hozatta(m) egi koncz pappirossat ... d 8 [Kv; i.h. 5/XIV. 123 Eppel Péter sp kezével]. *1657:* Szintén papirosom fogytán vagyok, mert talán ugyan többet irtam volna Kegyelmednek [TML I, 89 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1680 k.:* A' Pappyros Limitatioja. Egy Balban tiz kötes vagyon. Egy kötésben ötszáz Arkus husz kontz. Egy Balt itt flor. 16 adnak [Utl]. *1756:* Kantzalista Deákok(na)k Pappirosra ... Spanyol Viaszra Rhfl. 2 xr. 48 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 95b]. *1806:* A Papíros árra fel vévén a Purumat az Impurummal edgyütt 70. Arkus ... tészen Rfl 20 xr. 20 [Mv; Ks 92]. *1807 k.:* Mikor azan Testamentum tetetett akkor formalis Levelb(e) nem irhattuk, az okbol hogy estve volt pappiras Sem volt ... hanem tsak jedzesben tettük a napot Esztendöt es a miket Testalt [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

Szk: *aranyos szélű ~. 1736:* (Régen) kevés papíroson is írtanak cordialiter, most az aranyos szélyü czifra papíroson egymást rágják [MetTr 360]. *1736 u.:* most ... az aranyas szélü papirosra egész arcusokra írott czifra paszomántos szók többire hazugságok, egymásnak való színes hízelkedések [MetTrCs 461] ✱ *árkus ~* ívpapír. *1619:* Ha sok árkos papirosat írnék is be ezféle dologgal, itt úgy látom, Kegyelmes uram, mintha régen megharagudtak ... az elmúlt fenyegetésekbe [BTN[2] 270]. *1656:* Die 11. Maji ebédre kellett mennem Kendi János uramhoz ... Vittem ... egy árkos papírosat [Mv; EM XIX, 210 A szücs céh krónikás bejegyz.]. *1784:* tizenegy árkos papirossat jo sürü irással bé-irt [Mv; Told. 20]. *1815:* Vettem öt Arkas pappirassat [Aranyosrákos TA; Borb.]. — Vö. az *árkuspapír* címszóval ✱ *cifra ~ → aranyos szélű ~* ✱ *cimeres ~. 1789:* Signaturának valo ki mettzett végu es czimeres Pappirossak 1450 darabbol állók Rf 7. xr 15 [Mv; ConscrAp. 44] ✱ *írni való ~. 1595:* Az fraúentzimmernek egy kontz írni valo pappirosat: Vysagot mit irttak rea [Kv; Szám. 6/XVIIa. 217 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1787:* Két Koncz irni valo Papiros [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4]. *1789:* Egy kötés 3 Kontz irni valo kék Pappiross Rf 4 [Mv; ConscrAp. 24] ✱ *kimetszett végű ~ → cimeres ~* ✱ *nagyobb árkusú ~* nagyobb ívnyi papír. *1807:* Vettem ... Dévén ... 5 kontz Nagyobb Árkusu Papirossat Diárium és Szám adás készittesre ... Rf 1 xr. 45 [Dédács H; Ks 98] ✱ *rubrikázott ~. 1840 k.:* A Számtarto Rubricazott papirossa még a mult Esztendöben el fogyott, hanem csinált maganak [Born F. If Csiki Sámuel lev.] ✱ *tiszta ~* beíratlan papír. *1736:* akármely nagy embernek írt valaki levelet, egy arkosnak a negyedit egészlen beírta, alig maradott egy kis tiszta papíros, mikor az levelet egyben fogták, az hová titulust írjanak [MetTr 360]. *1758:* Tiszta Pappyrosból Libellusokat czinaltattam ugy Compactor Farkas(na)k Rf. 3 xr. 06 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 180a]. *1774:* akadott kezembe Székely István Magyar krónikája, melynek elein lévén két levél tiszta papiros, melyekre volt igen homályosan írva holmi dolog [RettE 327].

4. könyvnyomtatásra/kötésre való papír; hîrtie de tipar; Buchdruckpapier. *1621:* puspeok Vram es az Varsoczi Janos lector Vramek Oratiojt mellieket Cancellariusne temetesekor declamaltanak 25. Exemplarnak az beczuletes Tanacz zamara ki njomtatua(n), veottem Janos Deaktol papyrossat meliben be keoteottek f —/40 [Kv; Szám. 15b/IX. 195] | veotte(m) Zabo Thamastol az Azzoniunk eo Flge keonyuenek ki nyomtatasara Papyrossat keotest Nro 9 1/2 keoteset p(ro)f 2 d 75 Itte(m) Vgian ahoz az keoniueczkehez veotte(m) Nyreo Ferenczteol papyrossat No: 15 [Kv; i.h. 15b/XI. 301]. *1673:* Radnothon adtam az kolosvari könyv nyomtatonak fizetesiben es papirosra ... kett szaz tallert [Utl]. *1802:* Leopoldinum Diploma pappirosba kötve [Ne; DobLev. IV/858. 6b].

Szk: *borított ~. 1832:* A Közöpin ... meg vala Felséges urunk, boritatt papirosra nyomva Erdelyorszagi Törvenyes Petsetjevel erösítve[a] [DLev. 2. XIIA. 2. — [a]Az irat] ✱ *nyomtatni való ~. 1630:* Georgius Abrugibaniainak Az Typographusnak Commissiora adtam penzt hogy Nyomtatni valo papirossat hozzon tt f 90 [Kv; Szám. 18b/IV. 91]. *1740:* póroncsol Mlgos Groff Ur(am) valami nyomtatni valò egj bal papirosrol es egj bal jo iro papirosrol [Kercsesora F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

5. hivatalos irat; act oficial; Schriftstück | írás; scris; Schrift. *1618:* Az ára után látám az embernek obstinatióját ... azzal kezdém kínálni, hogy ... én jó kezest adok, hogy Nagyságod megküldi az árát. Mihelt ezt hallá ... mondá hogy: „Én tiszta sárga aranyat adtam erte, bizony nem adom sem kezességen, sem papirosan" [BTN[2] 168]. *1619:* bizony szép dolog volna, ha országot nem kellene karddal, hanem papirossal ótalmaznunk [i.h. 224]. *1662:* Fogaras vára megadása dolgában Barcsai András mind papirossal, s mind követek által való intésekkel, tanácsokkal mindaddig s addig ostromoltaték, végre hitre a várat megadta vala [SKr 650]. *1664:* Az Kegyelmed szerencséje nem papiros, hanem essentia [TML III, 97 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1704:* generális uram kívánságára papirosba írván declaráltuk magunkat országul, hogy azt a cancellarius uram projektumát nem approbáljuk [WIN I, 180]. *1844:* én ötet arrol nemis szollitottam meg ... A Pasti-

lus Pappirossát ... a n(eme)s Czéh eleibe adván bé [Dés; DLt 1247].

Szk: *~on eligazít. 1804:* aztot Pappyrossan nem lehet eligazitani [Ádámos KK; Pk 5] ✱ *~ pattantyú alk* irásbeli utasítás, parancs. *1662:* Lugasba, Karánsebesbe is irata a bán, hogy feladnák. És így azon két véghelyeket csak papíros pattantyúra adván meg azoknak lakosi, Szörín vármegye már azokkal együtt épen tőlök benyeleték [SKr 455]. *1664:* És így, Uram, én úgy hiszem, az mostani állapatokban már ehez nem annyira az mozsár pattantyú, mint az papiros pattantyú kívántatnék [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra (fel)tesz. 1677:* minden tetszésemet tiszta s egyenes lelkiismérettel papirosra tévén ... és udvarhoz küldvén, felvett útamon jöttem Kővarban [TML VII, 429 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. *1744:* Sok volna papirosra fel tenni Ngd(na)k Szegény Vár Megyénk(ne)k el daraboltatása miatt réánk következendö nyomoruságát [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz] ✱ *~ra le nem tehet. 1677:* sok dolgok levén fen ez mostani dolgokban, melyeket papirosra le nem tehetek, hanem bizonyos punctumokban letévén, Kegyelmednek elküldtem ez meghitt szolgám által [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra nem bízhat. 1657:* Isten látja, többet írtam volna Kegyelmednek, de papirosra nem bízhattam [TML I, 72 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ *csak ~on* csak irásban/elméletben (a valósággal ellentétben). *1764:* a Limitatio meg van a Papírosan, de nem observályák [A.szovát K; GyK. St. Henter de Sepsi Szt. Iván (28), Gab. Kornis de Leppend (50), Samuel Monosos (!) de Erdőd (52) ns vall.]. *1775:* az szöllö csak Papyrossan adatatt altal, Miklos Gergellyék mostis birják azon szöllőt [Kissáros KK; JHb XIX/19]. *1782:* a' Jobbágyokra nézve ... Divisiotis celebráltanak, tsak pappirosson, és igy tsalárdúl a' Felséges Királynak meg tsalattatására lévén ezen dolgat a' Mlgs Gróf Feö Ispanj Köröspataki Kálnoki Lajos Vr eö Nagjsága Törvenyesen Investigáltotta [Torda; KW].

6. csomagolópapír; hîrtie de ambalaj; Packpapier. *1586:* Az aranias kwpak takargatnj veotte(m) papirossat /3 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. *1621:* Az melj lora valo zerzamot eo kemek Tanaczul ... veonek annak be takargatasara veotte(m) papyrossat /08 [Kv; i.h. 15b/IX. 207]. *1629:* Pappirosba takarva krakkai czerna [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1633:* Abrugi az Azzonio(m)nak karmasin szarut uöt, az Azzonio(m) pappirosba takarta az szarut, es az Anniahoz uitte [Mv; MvLt 290. 121b]. *1753:* Edgj pappirosban Gelét, Pappirosba kötve Asztalasnak valo képelyezö [Mezőzáh TA; Told. 18]. *1760:* a minapiban a feleségemnek odaadott két aranyat nem találjuk sohult is, inkább hiszem, letette valahová s papirosostól vagy kiseperték, vagy valaki elvette [RettE 110]. *1830:* külgyetek is néki valami frustukra valot, a' mely leg job lesz ha olyan joféle füstüs kolbász lesz a' milyent papirosba takarhat [Kv; Pk 6 Pákéi Krisztina férjéhez].

7. ablak bevonására használt papír; hîrtie folosită în loc de ochi de geam; statt Fensterscheiben gebrauchtes Papier. *1637:* megh mas hazba nylik egy ... ayto ... rayta harom wuegh ablak, nehult papyrossal raggatott [Fog.; UF I, 409] *1681:* Régi Sütö Ház ... Fa keresztes pappirossal buritot ramas ablaka Nro 2 [Vh; VhU 555]. *1722:* két hitván fába rakott üveg ablak, harmadára papirosbol valo [HSzj *üvegablak* al.]. *1725:* két Ablakot hitván pappirossal raggatott bé [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 4]. *1756:* Ablak hellyei ... Lantornaval, és Papirossal vonatattak bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. *1771:* a mint a házom Ablaka papyrosbol volt csinálva Setétecske volt a Házom [Dés; DLt 321. 39 Lad. Mak (26) ns vall.]. *1798:* az Hét Házokban két két ablakok vagynak ... 4 részekre osztott üveg Táblátskákból állonak ... ki tőredezve találtattak 6 Táblátskák mellyek papirossal vagynak ki földozva [Valyebrád H; Ks 76. IX. 27]. *1823–1830:* Faházak lévén a classisok ... az ablakok papirosból voltak mely miatt setét levén a ház, minden gyermek ... egy gyertyát vitt[a] [FogE 124. — [a]Mv-t 1794 körül].

8. ételkészítéshez használt papírfajta; hîrtie ceruită/cerată; Back/Fettpapier. *1595:* Heltus Gaspar Vramtol veotte(m) pastattomhoz 3 koncz pappirossat p(er) d 24 [Kv; Szám. 6/XVI. 91]. *1609:* Vrunk Kohnyajara. Vacziór(ara) ... Papirossat veottem tezta muheoz d 6 [Kv; i.h. 12b/IV. 189–90].

9. (karton)papírból való; de mucava/carton; aus Pappe, Pappen-. *1699:* Ilyen practicájok volt az Candiabelieknek: vászonból, papirosból, vagy miböl sok embereket csináltak, úgy hogy egész nagy seregre tölt ... az kapu eleiben helyheztették ... a papiros truppot midőn meglátta volna az török ... az vezérrel edjütt nekiek rohantak [TML IV, 497 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1787:* Egy Papiros fekete Pixis [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4]. *1807:* egy Garnarin nevü cseri hajos szep probat tett 5a Augusti Parisba az hajojaval papiros golyobissal ment fel [Dés; KMN 262].

10. mértékegységként; ca unitate de măsură; als Maßeinheit: vhány levélnyi vmiből; de un anumit numar de foi/de pungi mici; von einer bestimmten Zahl Blätter. *1633:* Egy pappiros Skofium arani, egj papiros ezeost Skofium [Ks Vesselini Kata kel.]. *1640:* 1. papiros iv uarga teo Együt f. 1 d. 50 | 1. papiros paraszt uarro teo d. 25 [Kv; RDL I. 117b]. *1676:* vöttem ... Három Papiros gombos tött f 1//18. Töyért egy papirossal f — 75 | vöttem négy Papiros varró Tött, papirossát den. 75. f.3 [Utl]. *1684:* Vötem ... Ket Papiros szeget f 1//80 [Utl 20]. *1685 k.:* Vettem ... Miklos Demetertől Három Papyros keskeny Kötést Kötésib(en) Ull. 9 f.6 Harom papyros Keskeny Csipkét [Utl]. *1746:* Egy papiros tö [Vargyas U; DanielAd. 256].

11a. *1743:* pappirossat [Erked K; LLt]. *1749:* Pappirasra [Mv; MvLev. Erog. 7]. *1765:* Papirassat [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1799:* papirossat [Torockó; TLev. 5]. *1807:* pappirosba [Körtvélyfája MT; LLt]. *1821/1822:* Pappirassért [Mezőbergenye MT; MRLt]. *1835:* papirasra [Sámsond MT; i.h.]. *1848:* pappiros [Dés; DLt]. *1878:* papirosat [Etéd U; NkF].

papirosablak papírral borított ablak; fereastră cu hîrtie (în loc de sticlă); mit Papier bedecktes Fenster (statt Fensterscheiben). *1647:* az kapu mellet ... uagion egy kulczar haz ... ket rosz papyros ablaka ... Ez mellett egy rosz kemeny allya [Drassó AF; BK 48/16]. *1705:* egy házban találék kemencét és papirosablakokat, akiben maga lakott Andrásiné asszonyom [WIN I, 635].

papirosanyag az az anyag, melyből a papírt gyártják, papiros-nyersanyag; pastă de hîrtie (nediluată); Papierrohstoff, Material, aus dem Papier hergestellt wird. *1840:* A henger alatt a Hollanderben 6. vas kések vannak bé eresztve melyek által a papiros anyag aprora öröltetik [Km; KmULev. 2]. *1842:* A papiros malom ... Papiros anyag tartó láda ... egy nagy láda vagy hámbár forma rongytartó [Km; i.h.].

papirosáruló papírárus; papetar, vînzător de articole de papetărie; Papierhändler. *1720:* Pappiros arulo nemet [Kv; Dica V. 42].

papiros-atlasz ? atlaszpapír; hîrtie pentru atlase; Atlaspapier. *1806/1818:* 3/4 Sing fekete pappyros atlatz [Mv; Told].

papirosbeli 1. papírra vonatkozó; de hîrtie; Papier-. *1681:* iria kgd edés Ura(m) Papirusbelj szükségit [Körtvélyfája MT; BálLt 1].
2. ~ *gyolcs* '?' *1684:* Votem Harom veg Papirosbeli Gyolcsot vegit f 3 [Utl].

papirosboríték pecséthez használt papírdarab, felzet; hîrtie folosită la sigilări; zum Siegeln gebrauchtes Papier. *1812:* A' közép allyán pedig az eő Felsége Veress Follyo viaszra Fejér papiros Boritékba nyomt petsétjével vala meg erőssitve és a maga szokott kiterjedésében készitve [IB].

papiroscímer papírból készült címer; stemă de hîrtie; Papierwappen. *1736:* Az háznál az hol az temetés volt ... az szin is belől fekete posztóval bé volt vonva egészlen, úgy külyel is az ajtaja tájékán imitt-amott azon is feles papíros czimer volt felraggatva | (A temetésen) az papok eleinek materia czimert adtanak, az többinek papiros czimert [MetTr 404–5, 407].

papiroscsinálás papírgyártás; fabricarea hîrtiei; Papierherstellung. *1757:* Udvar Biro Uram vigyázása Subordinatusát ugy manuducállya hogy ... A rongy öszve szedés, és ketske láb nem lételek mián a' papiros Csinálás meg ne Csökkenyék hibázzék [Déva; Ks 92. I. 23].

papiroscsináló I. *mn* papírgyártó; care lucrează într-o moară de hîrtie; in einer Papiermühle arbeitend. **Szk:** ~ *majszter. 1819:* A Pappíros tsinálo máiszter ... krájnyik atyánkfiához viszszá utasittatik [H; Ks 90. C. 12].
II. *fn* papírgyártó mester; fabricant de hîrtie; Papierhersteller. *1592:* Bęl Mihali vallia ... Mikor Hozzu lános hazanal Innank, hallam hogi az papiros chinalo zolgaia az lelkeuel zitkozodik, melliet mikor Thamas megh hallot volna ra jndula hogi megh fogia, ezt latuan Leorincz az papiros chinalo, otalmazni akara az zolgaiat es elejbe alla Thamasnak [Kv; TJk V/1. 205]. *1637:* Az melj pappiros czinalot Vrunk Sleziabol hozatot David Sinkot, vitettem Enyedre [Kv; EM XLVII, 377]. *1737:* Pappyroscsinálo Nemeth Peter [Kv; Dica 160. XII]. *1774:* akkoron ezen Kertész egy Nyergessel és a Papiras tsinaloval Czitromos bort isz(na)k vala együtt [Oprakercsesora H; TL. Iuon Donya (46) jb vall.] | Egy alkalmatossággal Sendellyes András Papiros Csinálo a Takats Házunkban jövén s beretváltatván magát a dolmányát le vetkezte [uo.; TL. Goja András (38) vall.].

papiroscsináló-ház papírmalom; moară de hîrtie; Papiermühle. *1692:* Papiros Csinalo Haz ... Vagyon it rongy vago Szekercze nro 1 Papiros nyiro ollo nro 1 | Papiros Csinalo Haz ... ezen hazban vagyon Papiros szaraszto sparga ... negy meg avult fogasok, egy rosz fel szer talas [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papiroscsináló-malom papírmalom; moară de hîrtie; Papiermühle. *1692:* Papiros Csinalo malom ... vadnak 32 Zuppoji meg annyi nyilakkal zupoinak vegein vas karikak[a] [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — [a]Folyt. a berendezés leírása].

papirosevő az ókori egyiptomiak gúnyneve; poreclă dată egiptenilor antici; Papyrusfresser, Spottname der antiken Ägypter. *1792:* A' Papiros. Ugyan is terem ... leg bővebben Egyiptomban, a' Nilus melyéki tókban, edgy Sásnak avagy Nádnak neme (:Cyperus Papirus Linnei:), melynek a' víz hátára fel jövő 's ki terülő botikojit ételre is forditjak a' Lakósok; az honnan már régen az Egyiptombéliek Papyrophagusoknak is, az az Papyros evők-nek neveztettek [Éder, BenkőNyMunk. 162].

papirosfabrika papírmalom; moară de hîrtie; Papiermühle. *1809:* Groff Bethlen Josef Királyi Thesaurarius Principalis Uram eő Excellentiája, égy uj Pappiros malmot épitvén, olt Bogáthon, mely papiros Fabricához mostan számos rongyok Kevántatnak [Kükülllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.].

papiros-festő papírfesték; vopsea pentru hîrtie; Papierfarbstoff. *1840:* A Papiros malom ... folytattatik az inventatio ... tizenkét veka Papiros festő Berlin Blau: három font és Tiz lot [Km; KmULev. 2].

papirosforma papírgyártáshoz használt forma; formă folosită/tipar folosit la fabricarea hîrtiei; zur Papierherstellung gebrauchte Form. *1692:* Papiros forma ket par[a] [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — [a]Fels-ból kiemelve].

papirosfűrészelő-szék papirosmalombeli eszköz; unealtă folosită la fabricarea hîrtiei; zur Papierherstellung gebrauchtes Werkzeug. *1692:* Papiros fűrészelő szek nro 1[a] [Görgénysztimre MT; JHb Inv. — [a]Fels-ból kiemelve].

papirosgyár papírgyár; fabrică de hîrtie; Papierfabrik. *1843:* A K Monostori Papiros Gyár ... haszonbérbe adatik | A K Monostori Papíros gyár elsö Haszonbérlö Manvilovits Emanueltől időközben viszsza vétetvén második Haszonbérlö Bogdánfi Gábor Urnak haszonbérbe adatik | A K Monostori Papiros gyár ... a gerendely vas karjai 28 k Sept 842 készittetvén ujbol jok [Km; KmULev. 2].

papirosház papírmalom; moară de hîrtie; Papiermühle. *1740:* Az Mlgos Groff ur nyomtató es iro papirossához kivántató rongjot mind meg hozattam ... es már job reszit meg is töretem s ... az tobit is törte volna az papiros házban levö nagy tengely vegiben levö vas csap el törőt [Kercsesora F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

papiroska papírdarabka; hîrtiuță, hîrtie mică; Papierstückchen. *1710 k.:* A responsiót bétakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában[a] [BÖn. 538. — [a]Keresztúri Pál tanítási módszere szerint].

papiroskartandli papírskatulya; cutie de mucava; Pappschachtel. *1821:* Van egy pappiros kartandli kevés keményitő benne [Veresegyháza AF; Told. 19].

papiroskép papírkép; imagine redată pe hîrtie; Papierbild. *1768:* Rámás Pappiros képek 5 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

papiroslegény papirosmalombeli munkás; calfă care lucrează într-o moară de hîrtie; Gehilfe in einer Papiermühle. *1774:* A Papiros Malom(na)k minden épületei ... azok(na)k leirása az Papiros Legenyek házaival s Istáloival ... továbrá differáltattak [Roskány H; Ks 76. IX. 18]. *1809:* Papiros Legényért Fogaras Martinért ... 40 f [Déva; Ks 99]. *1819:* Kretsun Josziv ... a' pappiros legénnyel Müller Jánossal egybe veszett | A' papiros legény ... a' miolta ... a' pappiros malomban dolgozik bántotté meg valakit [H; Ks 116 Vegyes ir. vk] | a' pappiros legény ... menteni akarván gornyikját az asszonyhoz ütőtt egyszer [Déva; i.h.].

papiroslegyező evantai de hîrtie; Papierfächer. *1683:* Három papiros Legyezőert egyét 9 pen(zen) Teszen f /27 [Utl]. *1788:* Fa, papíros árnyék tarto vagy Legyező [Mv; TSb 47].

papirosmájszter papírgyártó mester; maistru/meşter care lucrează într-o moară de hîrtie; Meister in einer Papiermühle. *1833:* (Eskettem) Sebes-Vári Pappiros Meistert Özv. Albrecht Ferentzet Ev Lutheránust, Krasznai születésű Nms Birtalan Lidia hajadon Leánnyal [Damos K; RAk 29].

papirosmalom papírgyártó malom; moară de hîrtie; Papiermühle. *1572:* Ertem az thy kmtek Mostany panazolkodassatis hogh az En lobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal ... kynek okott megh latia kmtek [Kővár Szt; BesztLt 3659 Christophorus Hagmas de Beregzo Comes kezével]. *1588:* 19. July ... veottem keet dezkat, eggyket az Pappiros Malom, Masikat az Zentgyeorgy hegye feleol valo hidra [Kv; Szám. 4/I.34]. *1603:* Brassonal az papiros malom tartomaniaban czelekette [UszT 13/33]. *1762:* azon belöl a hol most az Mlgs Groff Bethlen Miklos ur eo Exja pappiros malma epittetett [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. *1795:* az Papiros Malmat egészszen meg Zsendelyeztettvén, e mellet két Törökbuza Kast Zsendelyel fedettem [Dobra H; Ks XXVI/1. 12 Dévai ur. Kiss Lukáts volt krajnik nyil.]. *1809:* most késöttskén ugyan (a Pappiros Malmunk késöre lett el készíttése miatt:) a kivánt két kötés Pappirassat elöre küldem [Oltbogát NK; UszLt ComGub. 1600]. *1840:* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Terittö szék 14 ... Enyvező Láda 1. Szedő szék 1 ... Tört rongy hordocseber 1 ... Enyvező üst 1 ... Fuvo 1 Séjtár és Csöbör 6 ... Csö Furo 4[a] [Km; KmULev. 2. — [a]Folyt. a fels.] | Görgény Gyalagassai a papiros Malomrol a vizet dugták el [Msz; Born. G. XXIVb]. *1842:* A papiros malom ... A Meritő Szobának ajtaja, a hollander felöl. Az enyvező kamarábol a' vetö szobába viszsza térvén, innen a Hollander szobába nyilik egy ... jo detzka ajto ... A' Hollander vagy Rongytörö Szobának más 3. ajtói ... Ezen szobában ... van egy emelet jo tölgyfa oszlopokra készitve, ez alatt van egy más tölgyfa emelet vagy is vánkos melyen forog egy tölgyfa gerendely [Km; KmULev. 2]. *1846:* tartozam a papiros malom Zsilipjeire minden üdötájban annyi vizet adni, a menynyi kivántatni fog [Kv; i.h.]. — L. még ErdO II, 117.

Szk: *uradalmi ~. 1842:* a' Haszonbérlö ... idö közbeni le mondása által az Uradalomnak viszsza adott Papiros Malma' számba vételére ki rendelve lettünk volna ... a kérdéselt Uradalmi Papiros Malomnál meg jelenvén ... a viszsza vételt — reinventatiot — elkezdettük [Km; KmULev. 2].

papirosmalom-árenda papírmalom bér; arendă pentru moară de hîrtie; Papiermühlenpacht. *1842:* Libanfalvi malamárenda 64 f ... Papiros malam árenda 825 f [Görgény MT; Born. F. VIa].

papirosmatéria papírgyártáshoz való nyersanyag; pastă de hîrtie (nediluată); Papierrohstoff, Papiermaterial. *1692:* papiros materia merö kompona nro 1 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papirosmester meşter/maistru care lucrează într-o moară de hîrtie; Meister in einer Papiermühle. *1774:* A Papíros officinához kivantato eszközök ... az mastani papiros Mester(ne)k Manner Andrasnak ... transponálva lévén ... azokrol annak idejeben azon papiros Mester tartozik racionalni [Roskány H; Ks 76. IX. 18]. *1809:* Papiros Mester f 80 [Déva; Ks 99].

papirosmetsző papírvágó; de tăiat hîrtie; zum Papierschneiden. **Szk:** ~ *olló. 1787:* Egy avatag papiros metzö ollo Dr 9 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5].

papirosnyíró, papirosnyírő papirosvágó; de tăiat hîrtie; zum Papierschneiden. **Szk:** ~ *olló. 1692:* vagyon it ... Papiros nyiro ollo nro 1 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1711:* 2 Pappyros nyirö Ollo ... 1/20 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1720:* Ezen Házban vagyon ... két öreg Papiros nyirö olló[a] [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1768:* Pappíros nyírö ollo [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1788:* Egy rosdás Papiros nyírö ollo [Mv; TSb 47]. *1790:* 1 Pappiros Nyirö ollo az Tekáb(an) [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 49–50]. *1819:* egy papiros nyiro ollo [Kv; Pk 3] ✱ ~ *ollócska. 1692/1737:* nékemis István Déák Vr(am) ... ajándékozott papiros nyirö formáson ezüstböl kivert olocskat [Szilágycseh/Nsz; EMLt Simeon Furenda Literati nyil.].

papirosocska papírdarabocska; hîrtiuţă, bucată de hîrtie; Papierstückchen. *1710 k.:* Hozta a város pecsétit is kettös papirosocska között zöld viaszra ütve [BÖn. 970]. *1746:* Egy papirosacskában krispány [Vargyas U; DanielAd. 255].

papirosofficina papírgyártó mühely; oficină/atelier de fabricat hîrtie; Werkstatt für die Papierherstellung. *1756:* A Papyros officina ... Mesteremberek fizetésin kivül importál Rf.450 [Déva; Ks 101]. *1758:* Papiros Officinából fel hozott szürke bibula papíros kötés 120 [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1774:* A Papíros officinához kivantato eszközök ... az mastani papiros Mester(ne)k Maurer Andrasnak ... transponálva lévén [Roskány H; i.h. 18].

papirosos 1. papírból készült ; de hîrtie, făcut din hîrtie; aus Papier. *1589:* Harom kepp ... chak papyrossos [Kv; KvLt Inv. II/2. 37]. *1594:* Vittem az 2 Aztalra az Birak Wraim eleiben 2 Magyar lúdiciat, az eggyk pappirossas tt d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Vö a *fodorpapirosos* cimszóval.

2. papírral fedett; acoperit cu hîrtie; mit Papier bedeckt. *1622:* Egj papirosos olosz korsos karszék tt f. 75 [Kv; RDL I. 119]. *1679:* Szoba ... Pappirossas ablaka nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 112].

papirospakét papírcsomag; pungă de hîrtie; Papierpaket. *1816:* Két darab Zatsko, s papiros pakétba vetemény magok [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1823–1830:* A másik krajcárral vettem egy papiros paquet dohánykocsányt ... a legkisebb és legrosszabb levéldohányt is egy garasnál alább nem adnak, azt is igen kicsiny papiros paquetben [FogE 258].

papirospánt papírszalag; bandă/fîşie de hîrtie; Papierstreifen. *1848:* a' fiokat ... papiros pántot téve, bépecsételtük [Km; KmULev. 3].

papirospénz papírpénz; bancnotă, hîrtie-monedă; Papiergeld. *1816:* a mostani Pappyros Penznek nagyon alá szállott betse ... hogy ha a mostani Pappyros Pénznek mostani betse ... változást szenvedne ... az egész betsü Ujra meg tétettessék [H; Ks 91.C.8] | a' 1ma Augusti mind a' pappiros pénz mind a' Réz pénz tetemes változás alá esnek [Kv; DobLev. V/993. 1 NSz Szigethi György lev.].

papirospénzbeli papírpénzre vonatkozó; referitor la bancnote; in bezug auf Papiergeld. *1845:* 1811ben egész állodalmunknak nagy szorongást okozott pappiros pénzbeli becsvesztés (devalvatio) [A.gerend TA; DLev. 2].

papiros-pikszis (karton)papírból való szelence; cutiuţă de carton; Pappbüchse. *1790:* egy Fekete Papiros Pixis 1[a] [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c. — [a]Fels-ból kiemelve].

papirossajtoló sajtó papírprés; presă de hîrtie; Papierpresse. *1692:* Vagyon ebben a mivelő hazban egy Papiros sajtolo Sajto ... emellet ... egy őreg Papirosnak valo kad [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papiros-simító csont papírsimító csont; os folosit la netezirea hîrtiei; zum Glätten des Papiers gebrauchter Knochen. *1801:* Egy Pappiros Simmitto Csont [Vargyas U; CsS].

papiros-spalír papírtapéta; tapet de hîrtie; Papiertapete. *1786:* A Belső Házban ... A Fala Pappiros spalérral van bé vonva [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

papirosszárasztó spárga a papírgyártás során a még nedves papír felteritésére való kötél; frînghie folosită la uscarea hîrtiei; zum Trocknen des Papiers gebrauchtes Seil. *1692:* Papiros Csinalo Haz ... ezen hazban vagyon Papiros szaraszto sparga, 34 rendben fel függesztve [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

papirosszedés a papírgyártás egyik mozzanata; o anumită fază în procesul de fabricare a hîrtiei; eine bestimmte Phase in der Papierherstellung. *1840:* a K Monostori Papiros Malomnál ... a papiros szedéshez valo tölgyfa detzka 2 [Km; KmULev. 2].

papirostábla kemény papírkötés; tablă de carton; Pappband, Pappdeckel. *1789:* Dissertatio ... kék pappiros Táblá-b(an) ... Dissertatio ... fejér pappiros Tábláb(an) [ConscrAp. 88–9].

papirostartó I. *mn* papírtárolásra való; de/pentru păstrat hîrtie; zur Lagerung des Papiers gebraucht. *1754:* Festet lábu kisded közönséges Asztal, festet Pappiros tarto Tekatskájával együtt [Nsz; Told. 19].

II. *fn* papírdobozféle; un fel de cutie de carton; Art Pappschachtel. *1816:* Egy hosszu uti kalamaris, Papiros tartojával [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

papirosvágó olló papírvágó olló; foarfecă de tăiat hîrtie; Papierschere. *1797:* Egy pappiros vágo ollo [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9]. *1824:* Egy pappiros vágo, más kissebb ollo [Dés; DLt az 1826. évi adatok közt].

papirosvető papírmerítő; de/pentru scos pasta de hîrtie; zum Papierbreischöpfen. **Szk:** ~ *forma. 1840:* A Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Enyvező üst 1 ... Jegelö 2 ... Papiros vető forma rámával együtt[a] [Km; KmULev. 2. — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ ~ *posztó. 1840:* Papirosvető posztó [Km; i.h.].

papirosvirág papírból készült virágdísz; flori confecţionate din hîrtie; Papierblumen. *1788:* Fejér festékü mettzett papíros virágokkal képekkel kirakott négy lábu kítsin Asztalka Flor 1 Den 20 [Mv; TSb 47]. *1823–1830:* az felakasztott haj körül papiros virágok a kisasszonyoknak; e konty helyett is szolgál, erre teszik a fokötőt is sokan [FogE 68].

papiroszacskó papírtasak; pungă de hîrtie; Papiertüte. *1825:* Rosa bimbot szárasszanak etzetnek ... a Rosa bimbot árnyék alatt kell szarasztani s pappiros zatskoba tegyék a' graditsos hazba a' fogasra [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

pápista I. *mn* római katolikus; papistaş, catolic; papistisch, katholisch. *1598:* feierwarrol Jwdtenek ket papista deak [Kv; Szám. 7/XVIII. 110 Masass Tamás sp kezével]. *1657:* Ez az Serothin nem vala pápista ember, hanem lutheranus [KemÖn. 107]. *1698:* A' Papista orgonista gyermeke holt meg harang(oztak) négyszer [KvRLt I. C. 8 12]. *1710:* az olvasókot, pápista imádságos könyveimet, egy kis záros ládám lévén, abban tartottam [CsH 139]. *1726:* egyben háborodván velem Molnár Mihályné illy bestelen szokot vetett szememre mondván te is olly két Istenü Papista kutya vagy mint Urad [Ne; Ks 90 Nagy János Kis Anna, Paris Janos házastársa vall.]. *1736:* nagy uri, nemes és fő emberek is, az kik más valláson voltanak is, felesen az kolos-monostori pápista iskolában tanitatták gyermekeket [MetTr 422]. *1805:* Nagy Innepjek a Pápista atyafiak(na)k [Ördögkeresztúr K; Somb.]. *1823–1830:* Duderstadt ... papista város, apácaklastrommal [FogE 209]. *1863:* Szarukán György, Pápista timár [Kalotasztkirály K; RAk 52].

Szk: ~ *ceremónia* katolikus szertartás. *1659:* az halott szállásán lévén az pápista ceremónia, az mi deákink az mi módunk szerént hozzák, takarják az halottat [EOE XII, 181 ogy-i jelentés] ✱ ~ *eklézsia. 1724:* a Kolosvári Papista Ecclesia [Hosszúmacskás K; JHb III/75] ✱ ~ *hit. 1704:* Tudgyać kegyelmetek ... micsoda Pap eskütötte meg ököt és ha akkor a Papista hitre állott volna két száz forint kötél

alatt ? [Szentlélek Hsz; HSzjP vk]. *1776:* Vallyon Mlgs Báro Henter Antal Urffi ő Nga nem aztot kivántać az Exponens Groff Lázár János Urffi ő Nagyságától, hogy ha Papista Hitre térne, legottan által botsáttya, az Exponens Mlgs Kis Aszszont, és a' mátkaságrol le mondana [Nsz; GyL hiv.] ✱ ~ *kántor. 1805:* volt itt Szamosfalván a Tsür Fölgyin 150 Veka ros, a mellyet azon Tiszt az Papista kántor Regiussága alatt méretett fel [Szamosfva K; BLt Jos. Nagy (38) ns, tt vall.] ✱ ~ *mester* katolikus tanító. *1699:* Sztreján Lász nevű Taxas ember adván el hazát Tornya Lazar Ur(amna)k, eő kglme a Papista mestert szallitotta belé [Hátszeg H; Utl]. *1743:* az papista mester Farkas Janos ... mondota [Kál MT; Berz. 17.XII] ✱ ~ *módon* katolikus egyházi szertartás szerint. *1671:* Az kűvári udvarbírót el is küldtük, reversalist is vevén tülle, pápista módon minden szentekre erősen megesküdtetvén [TML V, 503 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710:* Szebenben hirtelen hajnalban guttaütésben meghala gróf Apor István ... amíg a pátere elérkezék, meg sem gyónhaték pápista módon [CsH 351]. *1736:* áldassék Istennek szent neve, az isteni szolgálat pápista módon Fogaras várában és városában meg nem szünt [MetTr 442] ✱ ~ *pap. 1613:* az papista papoktol mindent el vitete mihalj vaida [Tövis AF; JHbK IX. 19]. *1625:* Fabian tamas korondi ember ... nem tudatik my okbol ... Koro(n)dra papesta papot vit be es ot predicaltata [UszT 179b]. *1710:* Ennek a Tofeusnak idejiben akarának úzni ördögöt egy emberből a fejérvári pápista papok, de rajtavesztek [CsH 192]. *1782:* az az rendelése őfelségének, hogy az olyanokat[a] a tanító pápista papok tartsák [RettE 415. — [a]Akiket áttérítési oktatásban részesítenek] ✱ ~ *papság* katolikus papi szolgálat. *1710:* Sőt akik közülök[a] pápista papságra akarnak állani, feleségeket, gyermekeket elhadván, gazdag parochiákban collocáltatnak [CsH 96. — [a]A protestáns papok közül] ✱ ~ *páter. 1652:* Batsi Marthon ... Edgyik fia Papista Pater oda fel [Km; GyU 132]. *1710:* a fejérvári pápista páterek földében s szőlejiben termett dézmabúza, bor a református fejérvári professoroknak, papoknak járna [CsH 179] ✱ ~ *püspök. 1710:* Nemsokára azután a Diploma ellen pápista püspököt hozának be Erdélybe, Illés András nevűt [CsH 301]. *1740:* Mikle Petru, Mihaila és Dumitru ... Mogos nevű falub(an) a' Pápista Püspök földen lakta(na)k [Ks 89 Inv.57]. *1774:* A szegény pápista püspök is, igen idős ember, Pius Manzados ... megholt Károlyvárt [RettE 335] ✱ ~ *rend* katolikus papság. *1672:* Vékony tetszésem azonba czaránt nekem ez: Hogy az religio persequutiáját és az pápista rend offensioját igen eltávoztassa Kegyelmetek [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *szokás* katolikus egyházi szertartás. *1774:* Most utoljára paulinus fejér barátot tartott, ki is eleget mesterkedett halálos betegségében, hogy valami pápista szokást, úgymint gyónást, utolsó kenetet fel akart adni [RettE 339] ✱ ~ *temető (kert). 1586:* A papistaa Themeteó kertekról 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat [Kv; Szám. 3/XXIV. 31] ○ **Hn.** *1826:* A' Papista Temetőnél (sz) [Náznánfva MT; EHA] ✱ ~ *templom. 1696:* a Pater kétt fundusokat harmad fél Esztendőktül fogva Papista Templomnak foglalta [Hátszeg H; Utl]. *1710:* A pápista templomban estveli szokás szerint harangozának [CsH 139]. *1823–1830:* egynéhany pápista templomok vagynak és a cathedrále templomnál 275 mázsás harang [FogE 246] ○ **Hn.** *1773:* a' Falu felső szélin a Papista Templom nevezetű helly mellett (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. *1797:* a' Pápista Templomon innen [Náznánfva MT; Berz. 3. 3/21]. *1804:* a' Papista templomra járó sikátor [Somlyó Sz; EHA] ✱ ~ *univerzitás* katolikus egyetem. *1823–1830:* 18000 lakosok vagynak itt, különböző vallásúak, mégis az universitás a róm. katolikusoké, s tartja a moguntiai elektor, gyenge lábon áll, mint a több pápista universitások is Németországban [FogE 246] ✱ ~ *vallás. 1630:* Martius 1–14 ... E tájban a pápista vallást elhagyván, állottam az reformata religióra [HGN 3].

II. *fn* római katolikus vallású személy; papistaş, catolic; Papist, Katholik. *1620:* most az egész keresztyénségben lévő fejedelmek, kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen [BTN[2] 399]. *1625:* en senkit ne(m) intette(m) hogj papista legien ha tudakoztam kerdözöskettem kik legienek keoztwnk papistak [UszT 78a]. *1657:* Janki Andrasne ugyan mostani Betleni predikatorne ... miert mondotta ezt: Csinaltasson az tallerokbol olvasot, s olvassa az pápisták közöt [SzJk 83]. *1710:* Csáky László mérges pápista lévén, Apor Lázárral, Domokos Tamással együtt ... öt punctumokot írának Béldi Pál eleiben [CsH 141]. *1710 k.:* az my Attyainktól ránk szállot igaz lusunk hogy valamikor közöttünk az Papisták közöt halott esik ugy harangozzanak mint az Calvinistaknak [ApLt 3]. *1726:* Concludaltatott az is, hogy az oláhok és eretnekek, a kik pápisták között laknak, tartozzanak a pápisták ünnepit megülleni sub poena fl. 3 [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. *1759:* gr. Teleki Józsefné Bethlen Kata asszony ... elsőbben férjhez menvén gr. Haller László úrhoz, egy fia, egy leánya születvén, még gyermekkorukban ... elvették tőle s pápista vallásban neveltetvén fel, igen erős pápisták voltak [RettE 85]. *1770:* Bornemisza Ignác ... nagy babonás pápista vala [i.h. 226].

Hn. *1700:* az olah Beszerika melet egy verő fény oldal ... felső Vicinussa régi Papistak temető hellye [M.köblös SzD; EHA]. *1761:* a Kapolnánal a Papisták temetőjénél [Mv; EHA].

Szk: *~k közé csapja magát* áttér katolikusnak. *1703:* (Az) imide amoda valo Csapongás miatt sok kára s, hátramaradása lett közöttök valo kitsiny Reformata Eccla(na)k, melly miatt még Sz: egyházfiakot sem találtanak, mert ha Megye törvénye szerént meg büntették, mindgyárt a' Papisták közzé tsapta magát [Selye MT; MMatr. 217] ✱ *~nak igéri/offerálja magát* igéri, hogy áttér a katolikus vallásra. *1772:* Elbeszélé osztán az asszony historice, hogy kellett nékie pápistának igérni magát Leopoldus imperátornak [RettE 273–4]. *1779:* Odajárt Szebenbe, pápistának offerálta magát, de nem hiszem acceptálták volna [i.h. 408] ✱ *~vá lesz* áttér a katolikus vallásra. *1657:* vala egy Balog Ferenc nevű, Hunyad vármegyei, Bethlen Gábornak egy inasa, ki még éltében corumpáltatván, holta után declaratus pápistává lőn [KemÖn. 111]. *1711:* Ezis Hitit el hagyta meg rontotta és Pápistává lett [Kv; SRE 118]. *1726:* mi pedig se félelemtől nem viseltetünk, se gonosságunkért nem löttünk Pápistává; hanem meg ismervén az igazságot meg tertem [Nc; Ks 90] ✱ *~vá tesz* áttérít a katolikus vallásra. *1710:* A fiát[a] is, Rákóczi Ferencet, akit ... a lengyelek királyságra híttanak, oly condítióval, ha pápista leszen, s mégsem cselekedte; azok a lélekvesztő papok pápistává tevék [CsH 70. — [a]II. Rákóczi György nek]. *1767:* Gr. Bánffi Dienes ... 13 esztendős leányát ... militare brachium által édesanyja öléből kiragadták ... s pápistává akarják tenni erővel [RettE 211–2] ✱ *kálvinistából/reformátusból lett* ~ rekatolizált személy. *1763:* ennek ismertem hadnagy

korában az apját ... reformátusból lett pápista, most kapitány | ha az illyen kálvinistából lett pápistákkal így bánunk ... tíz esztendeig sem kapunk egy kálvinistát, aki pápistává legyen [i.h. 152, 272]. *1774:* az olyan cálvinistából lett pápista csak megbotlott volt, s talán nem egészen esett volt el [i.h. 339] ✱ *katolikus* ~ *1710 k.:* egyik[a] sem imádja az ostyát vagy a kenyeret, mint az catholicus pápista [BÖn. 480. — [a]Protestáns vallású] ✱ *német* ~ *1678:* Causa Buzaiens(is). Fejer Istva(n) leanyanak Ersebet(ne)k el választását kevánnya Hic rationib(us) 1. Hogy erővel adtak Kertesz Lőrincz Nemet papistanak ... 3. Hogy impotens [SzJk 133] ✱ *unitus* ~ görög katolikus. *1794:* Beszegődtette Inassának Balog Péter kováts Szötz Lászlott 4 esztendőre kiis Religiora nézve Unitus Papista 16 eszten(dős) Kolos Monostori fiu [Kv; KovCLev.].

pápistai római katolikus; papistaş, papistăşesc, catolic; papistisch, katholisch. *1662:* Majd kétszáz templomok ... foglaltattak vala el az evangélicusoktól, az keresztyén prédikátorok ... hallgatói ... szokatlan pápistai ceremóniákra és vallásra kényszeríttetnének [SKr 204]. *1676:* az a híre, hogy a pápistai urakat célozza ez az motiva | Ha nem vigyáz Kegyelmetek, félek, ez az számtalan oláhság is, közelítvén vallások az pápistaihoz, alattomban nagy rossz ne inchoáltassék [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* ez eczere elegh volt az Giülülsegh zerzesre, melljet papistaj vallasa igen segitet [Ks Kornis Gáspár kezével].

pápistás I. *mn* **1.** római katolikus, pápista; papistaş, catolic; papistisch, katholisch. *1593:* Egy zegen papistas azont Temetet biro vram el kitul fizetet d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 25]. *1620 k.:* az hispániai király ... oda[a] az pápistás religiót szállította, jezsuitákat, barátokat, minden ceremóniálókkal [BTN[2] 412. — [a]Egyiptomba]. *1630:* az pápistás urak majd ugyan erővel nagy hertelen fejedelemmé tevék Bethlen Istvánt az gubernátort Kolosvárt, 2 Octobris [Kv; KvE 160 SB]. *1752:* illyen Papistas ember ez az Tisztarto eretneknelis alab valo [Mocs K; Ks 83]. *1786:* vagyon egy bizonytalan vallasu Papistas Ratz Peter nevezetü Ember [Torockó; TLev. 4/13. 35].

2. katolikusoknál használatos; papistăşesc; papistisch. *1811:* én itten mind az ollá Templomban járok egez Grétzeritus vallásra állatam ... már Széketis csináltotam az Templomban magamnak egy kis papistás üllő Széket [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

II. *fn* római katolikus vallású személy; papistaş, catolic; Papist, Katholik. *1619:* Ferdinandus az több pápás fejedelmekkel szinte azont végezte titkon az magyarok felől is ... és ezt értvén az magyarok, valakik nem pápisták, de akarnak ... az csehekkel egyetérteni, hogy ennek vegyék elejét ... együtt is fogják ezt az dolgot, meg is higgye nagyságod ... nem várják fejekre az pápistás kardját | látván Ferdinandus, hogy az csehek feltámadtak ellene, azféle pápás papokkal, barátokkal és fejedelmekkel ... végezték, hogy valahol az keresztyén országban pápistásokon küvül való hütbéli embert találnak, de azokat mind levágják [BTN[2] 299, 339–40].

pápistaság I. római katolikus vallás; religia catolică, catolicism; katholische Religion, Katholizismus. *1653:* Csik, Gyergyó és Udvarhely egy néhány falukkal öszve, Marosszéken is a havas alatt egy néhány falu nem állottak el a régi avas pápistaság mellől [ETA I, 28 NSz]. *1657:* Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást [KemÖn. 57]. *1670:* Jelenték, hogy az fejedelemasszony erővel pápistaságra akarná őket hajtani [TML V, 39–40 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1674:* Félő, felesége, gyermeki már ne redeáljanak az pápistaságra [TML VI, 591 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1770:* Amint mondják, soha mellé nem állott volna az asszony, ha pápistaságtól nem féltette volna gyermekeit [RettE 240].

2. vkinek római katolikus volta; apartenenţa cuiva la religia catolică; js Zugehörigkeit zur katholischen Religion. *1643:* Philep Antal Leania Philep Ersebet megh bizonitotta ... olah Lukaczinak Jobbagsagat, constal papistasagais [SzJk 61]. *1657:* az reménlett practicának és fejedelemasszony pápistaságának is nyaka szakadozott vala [KemÖn. 116]. *1762:* Medio tempore confusiója lesz s reáun a pápistaságra, de elhagyni nem volt szabad, megmaradni abban nem szerette [RettE 139].

3. római katolikus vallású személyek csoportja; catolici; Gruppe von Katholiken. *1657:* az pápistaság cseleküdte volt azt az árultatást az mieink ellen, mert azok valának az fők az várasban s kiváltképpen az papság [KemÖn. 274–5]. *1676:* jovallanám manifestáltatni urunkkal az dolgokat minél hamarébb, hogy lázadás ne következzék, nagyobbára pápistaságból állván ez nyomorult haza [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* Midőn itt kell elmenni, minthogy ott mind erős pápistaság lakik, egymásra hányják a keresztet, s imádkoznak [FogE 262].

pápistásan katolikus szertartás szerint; după ritul catolic; nach katholischem Ritus. *1780:* Azután koporsóba tevén a testét, solemniter eltemettetett pápistáson [RettE 411].

papitan teológia; teologie; Theologie. *1842:* Fogarasi püspök mlgos Lemény János Úr ... papitant végzett, 's pappá szentelt Opra Pétert népésznek rendelvén ... az ottani g. e. hiveket igyekezzek felvilágositani arrol milly jotékony befolyással vagyon egy tanult lelkésznek tanitása [Kv; KLev. Lemény János fog-i püspök ir.].

papjelölt teológus; teolog, student la teologie; Theologe, Theologiestudent. *1869:* Feri ... 46ban született tehát hozzá nem kerül talán el a sor, s ha el is, teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelelt menekül — bésorolják ugyan, de absitot adnak [Pf Pálffi Károly lev. Kv-ról].

papköntös reverenda; reverendă, anteriu; Priesterrock. *1619:* Liptói Imreh tött választ Pázmán uramnak ilyent penig, mondván: ... Hallom, mit mondasz Magyarország felől, kit én nem csodálok kegyelmed felől, mert Magyarországhoz semmi közöd nincsen; egy fekete papköntösben jöttél ki Erdélyből s itt úrrá löttél s nem szánod Magyarországot [BTN[2] 308].

papkörtövély körtefajta; pară popească; Art Birne. *1606:* tiltotta uolt megh egj korteőuel fankat ... mellict neu zerint pap korteőuelinek hinak [Sükö U; EHA].

paplan 1. plapumă; Bettdecke. *1530:* Item paplan meliores | Item paplan deteriores unius generis II [Vh; MNy XXXI, 276]. *1570:* Vernyka Taligas Janosne, Erzebet

Dabo Thamasne ... azt vallyak hogy ... More Ambrus ... adot ... vizza az azzonnak egy paplant egy laznakert [Kv; TJk III/2. 69]. *1589:* Egy ighe(n) hitua(n) veresses paplan [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. *1595:* Egy paplan kinck az keornjeke velenchei Tafota az keozepj tarka Rach tafota [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1657:* Egy Zeőld kamokaual peremezett veres arannias viragos barsonj keőzepü papplan [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1686:* 1. Edgj vont elegjes ezüst Arany paplan az kerületi Sima karmasin szin atlacz. 2. Második Paplan veres aranyas bársony, Az kerületi Sima ég szén atlacz; 3. Harmadik paplan kék aranyas materia; Az kerületi veres tafota [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1736:* Fekete bakatsia Gyapottal töltött házi vászonnal béllett jó paplan 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 159]. *1761/1784:* Paplannya pedig jutott ... Ötsém Uram(na)k háram, edgyiknek a' közepe volt Karmasin szin aranyos matéria, és kerülete volt, jo féle zöld atlatz. a' másik paplan volt nyári, edgyik felől egészszen zöld habos tafota, másik felől narants szin habos tafota; a' harmadik paplan, ki viselő volt szarufás jo féle tarka bársony a közepin, a' kerülete pedig viola szin fel sellyem matéria [Hosszúfalu Szt; TKl Com. Anna Teleki (61) vall.]. *1768:* Mettzet bársonybol valo paplan [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1788:* Egy veres aranyos körületű zöld Bársony közepü Paplan ... Egy Zöld Tafota körületü és Csíkos Tafota közepü Paplany [Mv; TSb 47]. *1796:* Egy Paplony 6 Rfr 30 xr [Déva; Ks 95].

Szk: ~ *varrni.* *1818:* Paplan varni voltam [Dés; DLt 434] ✱ *atlacos* ~ atlasszal borított paplan. *1633:* egy tarka Atlaczos Paplan Mas egy kaftanios Paplan [Ks Vesselini Kata kel.] ✱ *bagaziás* ~ bagaziával borított paplan. *1589:* Egy zeold Baghazias Paplan [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. *1768:* Gyapottal töltöt bagaziás paplan [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *kaftános* ~ kaftánkelmével borított paplan. *1629:* Egj kaftanios paplani Veres tafota keoruelle [Szentdemeter U; LLt]. *1633:* Mas egy kaftanios Paplan [Ks Vesselini Kata kel.] ✱ *kauzulás* ~. *1770/1773:* hagyok ... Edes Leanyomnak ... egy kék Kausulas Paplant [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *kicsiny/kis* ~. *1615:* Egj kekes kws paplan f. 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1789:* egy szederjes mór közepü kitsin paplan fél viseltes [T; LLt] ✱ *középszerű* ~ közepes minőségű vagy nagyságú paplan. *1599:* Elek Jianosne. Vizen Zilagiba(n) ... 3 kezep zerw paplantt .../36 [Kv; Szám. 8/XIV. 35 Hj] ✱ *kutnik* ~ kutnik kelmével borított paplan. *1614:* Jo kutnik uy papplan [Kv; PLPr 1612–15. 114] ✱ *lengyel* ~. *1710:* 1 zöld selyem lengyel paplan [DanielAd. 89 Vargyasi id. Daniel István lelt.] ✱ *matéria* ~. *1723:* Tarka materia viselt paplan [Koronka MT; Told. 29/2] | adván ... Egj aranjos materia Paplont [KGy]. *1761:* Egy Haj szin arannyas Materia paplany [Koronka MT; Told. 8] ✱ *muszujból álló/muszur* ~. *1699:* egy Muszur viseltes paplan [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1739:* Tarka szernalcsiábol állo az közepe az körül valója pedig muszujból állo paplany [Szászerked K; LLt Fasc. 96] ✱ *nyári* ~. *1648:* Nyary Aranios papla(n) Nr 1 [Mk 4 Kapi Katalin kel.] ✱ *perzsiai* ~. *1736 u.:* nem kellett akkor donyha, derekalj, persiai paplany gyolcs lepedő a vendégek számára [MetTrCs 457] ✱ *selymes* ~ selyemmel díszített paplan. *1648:* Fenies Aranial varrott papla(n) Nr 1. Aranios Selymes paplanok Nr. 4 [Mk 4 Kapi Katalin kel.]. *1743:* Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltenek, ezekis öszve rökűnjodtek, penjeszedtek [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101] ✱ *török* ~. *1625:* Vagyon egy Zeold kerületü Teoreok papla(n) mely er becziü szerent f. 6 [Kv; RDL I. 126] ✱ *viselő* ~. *1773:* Egy viselő Paplan mellynek közepe Sellyem kerülete karton [RLt Salánki Rächel lelt.].

Vö. az *atlac-, kaftán-, kamuka-, karton-, köz-, kreditor-, pikét-, selyem-, tábit-, tafotapaplan* címszóval

2. párna; pernă; Kissen. *1713:* Egy pár bársony hinto vánkosnak valo Paplan [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1795:* két kék és edgy Tarka Parnák edgy Bor Párna Harom Szörel Töltet Paplan [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

paplanborítéк paplanhuzat; față de plapumă; Bettbezug. *1713:* Egy tarka Paplan boriték [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1715/1720:* Edgj paplan boritéknak való őrménj ma(teri)aból és bagaziából [Cege SzD; WassLt Vas György hagy.].

paplancsináló paplanvarró mester; plăpumar; Hersteller von Bettdecken. *1690:* Paplan tzinálo [Kv; Dica VI. 96]. *1694:* Öregh Papla(n) csinalo Iffiab Paplan csinálo [Kv; Dica XXI. 25]. *1700:* Paplan tsinalo Görög [Kv; Szám. 40/II. 43].

paplan-dolmány ágytakaró; cuvertură matlasată; Steppdecke. *1714:* Agjra valo Nyari Paplany Dolmany, és seljem Pruncz flek, Tengeri egész bélléssel fl. Hung 8 [AH 9].

paplanfedél paplanszín; față de plapumă; Bettbezugleinen. *1595:* Egi papplan fedel Arraban f. 8 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

paplanféle un fel de plapumă; Art Bettdecke. *1619:* ama paplan-féli tarka patyolat szerszám, kinek csak egyik-egyik végét az kötéseknek bontották ki az takaróját, hogy lássák mi vagyon benne [BTN[2] 279].

paplan-hajtólepedő paplanhuzat; față/cearșaf de plapumă; Bettbezug. *1705:* adtam házas tarsul Pataki Boricza ... Arva leanyomat Técsi György U(ramna)k ... Ez Boricza leányomnak adtam ezeket: ... Item két gyolcs paplan hajto Lepedő, egyik tarka selymes, masik reczes, Fejeres varrassal, csipkes[a] [PatN 56. — [a]Fels-ból kiemelve].

paplanka kisméretü paplan; plăpumioară; kleine Bettdecke. *1737:* egj kis paplanka [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

paplanközép a paplan középső díszes része; mijlocul ornamentat a unei plăpumi; verzierte Mitte einer Bettdecke. *1599:* Nylas Mathene Sophija azzony ... vall(ja) ... Egy papplan keozepjvelis ados valamy gyapottal eggyeott ... aztis negywen forintra beochyeollettek vala [Kv; TJk VI/1. 356]. *1629:* Egy papla(n) keozep [Kv; RDL I. 13]. *1700:* Egy Paplan Közepiben valo Kükörcsin Szin tarka Materia arány Virágocska közte, közte [Hr 1/20]. *1824:* Egy paplan középre való két Szélből állo Kármélita Szin arany virágokkal Szött kamuka [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1831:* 1 veress Moor varattas Selyem Paplany közép [Mv; MvLev.].

paplanlepedő paplanhuzat; față/cearșaf de plapumă; Bettbezug. *1661:* Két teveszőr ketse. Egy paplan lepedő[a]

[TML II, 189 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — [a]Fels-ból kiemelve].

paplanocska kisméretü paplan; plăpumioară; kleine Bettdecke. *1693:* egyeb supellitelekböl Mihok reszt nem vett, egy uj Paplanocskat adtunk neki [Ne; DobLev. I/38. 3].

paplanos I. *mn* **1.** paplannal ellátott; cu plapumă; mit Bettdecke versehen. *1748:* két vetett ágya volt ö Kglmé-(ne)k, edgyik paplanos, hét-nyólcz vánkossa [Torda; Borb.]. *1823–1830:* Volt az három szobában három ágy, firhangosok, paplanosok [FogE 180].

Szk: ~ *ágy. 1781:* Paplanyos ágyat is tartott az Aszszony Kapitány Urnak minden szombaton én öltöztettem fejérbe az ágyat [A.csernáton Hsz; HSzjP Fazakas Andrásné Birtalan Máris (30) jb vall.].

2. paplantartó; pentru păstrat plăpumi; für Bettdecken. **Szk:** ~ *láda. 1688:* Paplanos Lada ... Vásznas Lada ... Partas Ladacska [Beszt.; Ks S. 27].

II. *fn* paplankészítö mester; plăpumar; Hersteller von Bettdecken. *1763:* Joannes Görög Paplanos | Joannes Zilahi Paplanos [Kv; Dica XIV. 66].

paplanszél a paplan széleinek burkolására használt kevésbé díszes anyag; material pentru margine de plapumă; Stoff für den Rand der Bettdecke. *1628:* Ket darab Paplan szely. Eött bokor Nuzt [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8].

paplen kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1820:* Egy Lengyel bunda Paplenböl kek rokával premezve 1 [Felör SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

papmaradék pap-leszármazott; descendent de preot; Pfarrernachkomme. *1777:* Halmágyi Istvánnal, aki most Maros széki fökirálybíró, de a nagyapja egy Kosta pap volt, contendálván ezen Brukenthal[a], azt objectálta Halmágyinak, hogy pap-maradék. Melyre Halmágyi azt felelte, hogy neki a nagyatyja volt pap, de kegyelmednek, Brukenthal uram, az édesatyja volt pap [RettE 380. — [a]Br. Brukenthal Sámuel, Erdély fökormányzója].

papné 1. a pap felesége; preoteasă; Pfarrfrau. *1573:* Bor Ianosne Orsolia Azt vallia hogy ... Ez Nyarba az Kydey papne volt zallason [Kv; TJk III/3. 116]. *1574:* Nehay Kadar Markosne Sofia Azt vallia hogi egnap hywatta volt hozzaya Eottwes orban, Es Mond hogy ... Im Bornemyzza Ianos Neky Igerte az Arany keoszentywt Borbel Ianosnenak ... De En ne(m) Engedem Mert ne(m) ollyan varganenak sem ollian papnenak valo [Kv; i.h. 322]. *1625:* Kerdek hogj ha lattame az papnet az nagi kertbe paraznasagul Kovacz Ferenczel [UszT 180a]. *1742:* az melly o bort az Korcsomárol viszsza hozatánk ha gondolnád hogy el kelne töltetned még és az popnenit ki kellene kilencz tiz polturan[a] [ApLt 4 Apor Péter lev. feleségéhez. — [a]Tollban maradt: árulni]. *1772:* az Drági Papnénak ... adtak két hitván vánkos hajat, Csögi Julis Nevezetü Frajnak meg ugyan ollyan forma vánkos hajat mint az Papnéjé [Drág K; TSb 21]. *1785:* A szegény Gyogyi öreg Papné ma meg érkezék a vejivel [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról]. *1830:* A kedves Papamat Papnéjával együtt tisztelem [Kv; Pk 6].

Szk: *oláh* ~. *1835:* Kereszteltem Dioson N: Sárközi Istvánnak ... Josefát ... Mosája a Diosi olah Papné [Burjánosóbuda K; RAk 52] ✱ *özvegy* ~. *1730:* Vegeztetett hogj az kik az edgyik ökrét az Vizböl nagjobb munkával huzták ki annak adgjon az özvegj Papné két Marjast [Dés; Jk]. *1791:* Éppen most karátson hetib(en) érkezett Türböl V. Ispány Gyujto Úr inditásából ide egy özvegy Papné Öreg Asszonynak ez elött volt Magyar Brettyén a B. Bornemisza Joseff Ur udvarába gazdasszony [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1806:* egy Özvegy Papnénak hagyott[a] kegyes beneficiumat in Ff Rhen 25 az az 30. M forintokb(an) [Kv; TKl. — [a]Tiszt. Bodoki János özvegye, Csepregi Anna] ✱ *szász* ~. *1745:* az J ... a Kolosvári Szász Papnétól egy párta övet el kérvén ... Arany vált Ujjhelyi Gabor Vr(na)k malitiose 30. forintokon el adta [Torda; TJkT II. 97].

Sz. *1811:* Tapasztalásomból, nem másunnan szóllok; Kinek a Pap tetszik, kinek a' Papnéja [ÁrÉ 74].

2. névkiegészítő asszonynév alkotóelemeként az 1. alatti jel-ben; în componenţa numelui unei femei căsătorite cu un preot, în sensul dat la punctul 1.; als Namensbestandteil einer Pfarrfrau in der Bedeutung von Punkt 1. *1570:* Orsolia peter papné [Kv; TJk III/2. 141]. *1582:* Andras papnenak [Kv; Szám. 3/VIII. 32]. *1585:* Warasdi peter papnę [Kv; TJk IV/1. 453]. *1599:* Peter Papne Orsolia [Kv; TJk VI/338]. *1606:* Lazlo Papne Vzoni Kenieres Ilona azzoni [BLt]. *1641/1678:* Zalaknai János Papné [Somosd MT; MMatr. 85]. *1678:* Bakonyai Mihály Papne Czako Judit Aszszony [BLt]. *1694:* Bora Gyorgy Papne [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1698:* Szeki Ferencz Papné [SzJk 307]. *1721:* Gáspár papne Aszszonyomnak [Uzon Hsz; Kp I. 126]. *1778:* Miklos Papne [Hsz; BLev.].

papocska lekicsinylően; depreciativ; abwertend: jelentéktelen kis pap; preoţel mediocru/obscur; unbedeutendes, mittelmäßiges Priesterlein. *1772:* ki szalada ... Popa Juanne Tamas Maria ... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tűzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.].

papol paposkodik, papként működik; a sluji în calitate de preot; als Pfarrer tätig sein. *1764:* Csepregi Vr(amna)k az édes Attya ... mikor ki ment Papolni abb(an) a' Templomban szintugy omlott ki a' Varosi nép a Praedicatioja halgatására [Kv; RGyLt IV. 11 Anna Erdödi rel. vid. Steph. Szász (80) vall.].

papondekli kartonpapír; carton, mucava; Pappe, dicker Karton. *1845:* Valami pappendeckelböl készitett kerek oszlop forma [Kv; MkG Conscr.].

Szk: ~ *láda. 1850 k.:* 1 kisebb pappondekli ládak [Pk 2] ✱ *papiros* ~. *1805:* 2 Papiros pápendekel [Mv; Told. 74]. *1806/1818:* 2 Pappiros Papendekkel [Mv; Told.].

papos 1. papokra hallgató, papokat kedvelő; căruia îi plac preoţii; dem/der die Pfarrer gefallen. *1710:* a cardinál Kollonich kezire kerülvén a directió, ki is igen papos vala, valamit akarának, mind obtinealák | Az erdélyi generális, Kriecpaumb ... felette papos s a reformáta religiót halálban gyülölö ember volt [CsH 300, 438]. *1772:* (NB a szegény Rákóczi igen papos ember volt, többet hitt nekiek kelletinél, úgy is vette hasznát) [RettE 274].

2. a paphoz tartozó, a papé; care aparţine preotului; zum Pfarrer gehörig. **Hn.** *1677:* Papos szölö (szö) [Somlyó Sz; EHA].

paposkodik papként működik; a sluji în calitate de preot; als Pfarrer tätig sein. *1647:* Popa Kozma 28 esztendeje hogy paposkodik [Szkoré F; UF I, 839]. *1665:* Doma al(ia)s Popa Iv(an)cza ... be menuen Moldovaba(n) es ott lőt olah Poppa, haza jüven ... azolta ... Paposkodik [Sófva BN; Ks 41]. *1688:* Popa Paschul ... Az Maros mellet Sz. Kiraly tájan Paposkodik [Szarata F; ÁLt Urb. 19]. *1745:* Az öreg Kozák István ... azt mondá nekem ... hogy mikor helyemben paposkodnék, éjszaka kimenvén, a szemével látta, hogy Szabó Ferenczné Vizi Borka[a] a támaszt fejte kés-villán (így!) [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]A boszorkánysággal gyanusított aszszony]. *1749:* Bárdoson Paposkodott holtig [Msz; KvAkKt Mss 46]. *1762:* Ugyan Kóródi uram beszélé, hogy Somkerékre Baranyai György egy minorita-barátot Besztercéről kihozatván, hogy mig ott lesz paposkodjék [RettE 136].

Ha. *1758/1763:* papaskadatt. papaskadván [MkG].

pappa könyvkötés-tábla; copertă de carton a unei cărți; Kartoneinband eines Buches. *1596:* Egy vigaztalo Aranyas keonyw in octano veres pappaban ... Egy Aranyas veres Pappaban enekek in 16° [Kv; RDL I. 65].

paprika őrölt fűszerpaprika; boia de ardei, paprică; gemahlener Paprika. *1823–1830:* (A gazdasszony) midőn a tepertyűs, zsíros víz felforrott, egy ruhatarisznyából kockás tésztát vett ki ... ebből jó bővön hány belé a vasfazékba, azután kitálolta, paprikával (török bors) jól meghintette [FogE 265–6]. *1838–1845:* Tokán ... apró falatkákban rántott ... hagymával ... vagy paprikával s tejfeles ecettel ... vegyitett hús [MNyTK 107]. *1862:* Paprika ... 10 kr. so 36 kr [Kv; SLt Vegyes perir. Bányai György számlája].

paprikás paprikával fűszerezett ételféle; papricaș; mit Paprika gewürzte Speise. *1823–1830:* a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk [FogE 266].

papság 1. papi hivatás; preoție; Priestertum. *1647:* Popa Sztanczul hazas fiaval lakik egy kenyeren az is papsagra menendö [Fog.; UF I, 890]. *1674:* Pastores ... Popa Opra ... Ennek fiais most papsagra szenteltette magat. Popa Semivon relictajanak két fiai Juvon es Szemivon mind ketten papsagra menendők [Porumbák F; UF II, 627]. *1772:* egy Rétyi József nevű vásárhelyi deák, ugyan háromszéki Orbai székben ... Papságra igyekezik, jóramenendő ifju [RettE 272]. *1823–1830:* írja Oexcellája, hogy ugyan akarta volna, ha nem papságra, hanem egyébre készülhettem volna, de mivel már a készületet a papságra tettem ... már jó lesz emellett maradni | 1798. június 20-ik napján a Kézdivásárhelyt folyó szinódusban lett papságra való ordináltatásom, vagy amint szokták mondani, felszenteltetésem [FogE 216, 287].

Szk: *~ot visel. 1761:* Néhai Barti Jánost jol ismèrtem ... elvèvén Felesègül az Nèhai Szöts István leányát Katát, kitöl is lett egy fia, aki most oda ki Erdéllyben[a] Papságot visel [Kvh; BrÁLt Stenner VI. 40. — [a]Belső-Erdély értelemben] ✱ *~ra kel* pappá lesz. *1753/1781:* Lyák Vezeték nevű Fiscalis Jobbágyok közzül innét egy Iuon nevű Papságra kellvén Kalota Szegen Tamásfalván Holt meg [JHbK LII. 4. 64] ✱ *felveszi a ~ot* papi hivatásra emelkedik. *1664:* két diaconusok veven papsagot fel administraltak Fő kapitan Uram eö Nga szamara, tizen eöt eöt forintot ... fl. 30 [UF II, 303] ✱ *leteszi a ~ot* elhagyja a papi hivatást. *1697:* Aztis magatol hallottam Peter deaknetól aszt mondotta hogy ugy szereti ött az az Pater Kászoni hogy ha az ura meg halna, le tenné az Papsagot, s ött el venné feleségnek [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Peter Janos (37) vall.].

2. papi hivatal, papi tevékenység; preoție, funcția de preot; Pfarramt. *1591:* S monda Berekzazi Mathe nekem ... hog' az az Janos pap nem Jghaz Ember hanem hamis, megh kentek az tenereth aiandekkal. De azt Chyelekedem velle, hog' papsagabol ki tetetem minth ollian Emberth [KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyediensis, minister Colosuariensis kezével]. *1647:* Popa Burszán. Ezis ugyan falu papja, 6 esztendeje papsaganak ... Popa Many ... 10 esztendeje papsaganak [UF I, 838]. *1717:* Velkéren vagyon egy olá Papnak ... egy haza ... vass uraimekis ki akarjak vettni mivel mar az papsagbolis ki esett [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.]. *1776:* Popa Juonnak lett egy fia ... e' tanulása után Papságot értt [Szélkút KK; Ks 48]. *1791:* Popa Jakob Román ... annak Utána, hogy a Papságbol ki tsapatot ... egy Szesztsori embernek ... két Gidoját el lopván meg nyuszta, meg ette [Sebeshely AF; JHb]. *1823–1830:* Zilaiék elvádoltak volt a doktornál, hogy én sokkal vagyok adós és esztendeig sem leszek pap, kicsapnak a papságból: az első igaz volt, de a másik költemény, mert én erkölcstelen nem voltam, papságomat is amennyire Isten segített, híven folytattam [FogE 293].

3. papi állás; post/slujbă de preot; Pfarramt. *1622:* A' Papsaghoz vagion egy Giómeólczieős kert [Szentegyed SzD; SzJk 6]. *1637:* Papok. Popa Salamon, Popa Komsa, Popa Many ... most mindenik papsago(n) vagyo(n) itt a' faluba(n) [Dragus F; UC 14/42. 86]. *1647:* mivel Rusoron az papok megh holtak, annak okaert hagyattatot ott valo papsagban Rusori Popa Algye, tartassek megh ebbeli immunitassaban [Fog.; UF I, 841]. *1763:* Popa Petre ... ez uttal szállott bé a Faragai Papságba [Faragó K; Told. 67]. *1779:* Kit[a] is most vittek kolozsvári papságra a szegény idvezült Deáki Pál uram helyett [RettE 395. — [a]Tordai Sámuelt]. *1823–1830:* A bonyhai papság is szép jövedelmű | leveleket írtam Erdélybe minden esmérőseimhez, hogy szerezzenek nekem papságot valahol, mert akármicsoda kicsiny ekklába elmegyek [FogE 154, 214]. *1862:* a' Buzás Bessenyöi és ugrai papságok ürességbe jövén, az elsöben a fizetés 400, a' 2dikban 350 f. 0. ér [Gyalu K; RAk 75].

Szk: *aktuális* ~ tényleges/valóságos papi állás. *1762:* a' Széki Sz. Eccla velem meg egyezett akaratbol hivatalt adott mig élek mellettem való Káplánságra, az után p(edig) actualis Széki Papságra az én kedves vömnek ... T. Torjai Joseff Uram(na)k [ArJk 54–5]. *1765:* valamiképen én Néh. Tisz. Batzoni Intze Máté vram ö kegyelme által, elsöben káplánságot, azután penig ezen Ecclában valo actualis Papságot consequaltam; ugy ... Tisz Ifjabb Verestoi György uram ö kegyelme-is ... én általam[a] káplánságot, azután peniglen ... az actualis Papságra valo successiot is consequalhassa [Kv; SRE 215. — [a]Soós Ferentz esp. által] ✱ *harmadik ~. 1720:* ha ki az T. Ministerek közzül Istennek ugy teczvén decedál immediate eö kglmé(ne)k harmadik Papságra hivatalt adunk, és Constitualljuk [Kv; SRE 133–4] ✱ *második ~. 1755:* Marusvásárhelyi frequens gjülekezetb(e) lött hivattatásom utánn ... két vagy harom nyughatatlan emberek hivatalt adának T. Püspök Borosnyai L. János Uram(na)k Udvarhelyröl ... elis hozák, és igy ... második Papságra esém, melyben nyomorgottam, szenvedtem sok injuriákat ad Annum 55; a' mikoris ... viszsza hivattattam széki Papságra és egjszersmind azon név alatt lévő Tractusbéli Esperestségre [ArJk 48–9].

4. papi képesítés; pregătire de preot; Priesterausbildung. *1665:* Doma al(ia)s Popa Iv(an)cza ... Betlen Gabor idejeben szökek el ... be menuen Moldovaba(n) es ott lőt olah Pappa, haza jüven onnat nem hittek hogy olah Papsaga legyen hanem ujionna(n) be ment Moldovaba es onnet hozot Papsagarol bizonysagh levelet [Sófva BN; Ks 41].

5. papi rend; preoțime, tagma preoțească; Priesterstand. *1760:* ki szolitá Isten Tisz. Borosnyai L. János ur(amat) ... és a' G(ene)ralis Notar(ius) Tisz Szathmári Sigmond ő kglmeis ... nagy hirtelen meg hala ... melly údötöl fogva Püspek és Generalis notarius nélkül maradván az Erdélyi Sz: Papság recidalt az inspectio â Mlgs Supr(emum) Consistoriumra [ArJk 51]. *1761:* Azt is mondá most Désen a viceispán Nemes György ... „Mert kegyelmeteknek nem vetette a jármot a papság a nyakába, mint nekünk" [RettE 119]. *1765:* Atyám ... Papság kivül valo paraszt ember vólt [Szilkút KK; Told. 8]. *1781:* Pro 21-a Augusti diaeta volt Szebenben ... a proposiciót a császár részéről a commendirozó generális ... megtévén, a guberniumi főtisztek és regalisták, úgy az deputatusok is homagiumokat ... letették s azt végezték miképpen deponálja a nemesség, papság, városi nép és parasztság ide ki is [RettE 415]. *1863:* A' közelebbi P 'sinat ... Gyaluban fog tartodni. Ez alkalommal ... az egész Papság meg hivatik [Gyalu K; RAk 79].

Szk: *nyírt ~. 1662:* Azonban pedig a nyírt papság, kik az ő háló safarinájukkal nagy gyengén és kényesen élnek az ország oltalmazói ellen, titkon minden gonoszt forralnak [SKr 118] ✱ *pilises ~. 1662:* A pilises papság minden emberi vélekedés kívül csak merő kegyelemből az ő előbbeni állapotjában hagyattatván ... noha ... ki kellett volna gyomlálni [SKr 104].

6. a pap használatában levő; care este în folosința preoților; im Gebrauch des Pfarrers befindlich. **Szk:** *~ földje. 1680:* az Papsagh Ispitaly es Egyhaz földeit penteken és szombaton ha jo idő lész Dezmallyak megh [Dés; Jk 16b]. *1698:* Papsag, Ispitally, Ecclesia földeit ki kell keresnj és Inventariumban kell adni [Dés; Jk 267a]. *1733:* 17ma mensis Augusti az Papság, Egyház és Ispotály földek Dezmáltassanak meg az el vegeződvén a Quartazast az naponnis Continuallyák [Dés; Jk 440a].

Hn. *XVIII. sz. eleje:* Az holt Deberkénél (sz), v(icinusa) ... az Papság földe [Dés; EHA]. *1724:* az Papság réti mellet (k) [Csegez TA; EHA]. *1725:* Az kereszt mezőn Papságh földe (sz) [A.jára TA; EHA] | Az Hegyben Papságh szöllője [Kolozs; EHA]. *1807/1838:* a Papság rendéről a Koppándi határra rugo Táblában [Tordatúr TA; EHA]. *1835/1847:* A' bükk alatti papság földe [Nyomát MT; EHA].

papságbeli papi állásbeli; de preot; Pfarrer-. *1675:* Radnothi Papságombeli jövedelmem(ne)k, abbéli restantianak es adossagbeli erogatiok(na)k seriesse [PatN 44a].

papsághaz papilak; parohie; Pfarrhaus. *1622:* Kasos szeliben egy Darab Erdeő az Papsaghazhosz [Buza SzD; SzJk 3]. *1672:* Mikoron volnank Magiar letan, az ott valo Papsagh haznal [SLt MN. 13]. *1695:* az borju kert veghin az holt árok az szele ... reghen ot volt az Papsagh háza [Városfva U; EHA]. *1714:* (A) Ház helly avagj darabacska csegely vagjon ... azon Balastelkj Lutherana Ecclesia Papság Házának háta megett [Balázstelke KK; JHb XX/3]. *1806:* Mü alább írtak jelentjük mindeneknek ... czen contractualis levelünk által, hogy ... Felső Rákoson, az Unitaria Szent Ekklesia papság házánal megjelenvén[a] [F.rákos U; RSzF 195. — [a]Köv. a megjelentek fels.].

papsági papi; de preot, preoțesc; priestlich, Pfarr-. *1791:* Popa Jakob Románt ... Papunknak Popizáltatván, Nem az Papi kötelességet folytatta, hanem paráznaságban magát elegyitvén ... Papsági functiojatol privaltatott egészen [Sebeshely H; JHb].

papsereg *alk* seregnyi pap; mulțime de preoți; eine Menge von Pfarrern. *1710 k.:* Nagy pompa volt[a]. A nagy fekete ... oláh papsereg elöl, oldalfélt, hátul, sok sirva [BÖn. 174. — [a]A román püspök beiktatásán].

pap-stílus papos beszédmód; stil preoțesc; priestlicher Stil. *1671:* Ormándi uram micsoda levelet irt az feleségének, azt is in specie Kegyelmednek elküldtem. Igen szép pap stílus [TML V, 468 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

papszék egyházi bíróság; instanță de judecată bisericească; kirchliches Gericht. *1831:* Baktsi Ádám Urammal perlekettek a' Pap Széken [Martonos Hsz; HSzjP Fotosi gy. kat. Balo Sándor (46) vall.].

paptánc lakodalom alkalmával az egyházi esketést követő első tánc, amelyet a templom előtti téren/paplak udvarán/templomkertben jár a násznép; primul dans după cununie dansat de nuntași în curtea bisericii/casei parohiale; der erste Tanz, der nach der Trauung auf dem Pfarrhof/Kirchplatz von den Hochzeitsgästen getanzt wird. *1654:* Az Modi Thamas hazanal ualo lakodalomkor mideőn immar az Tanczhoz kezdettünk uolna hallam egjkor hogj mondanj kezdek Pap tancz, pap tancz [Ksz; BLt 7 Kaszony András Vice Kiraly Biro vall.].

paptárs coleg de preoție; Priesterkollege. *1850:* minden T. Pap az általa vagy othonn Nem létibe más pap-társa által véghez vitt papi actusokat irja bé mindjárt ... az anya könyvbe [Nagykapus K; RAk 5]. *1864:* a Tiszt. vizsgáló szék, a helyett hogy T. Hankovics urat rendre utasitotta volna, paptársát engedte pellengérre tétetni [M.bikal K; RAk 253].

paptelki a Paptelke (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Paptelke/Preuteasa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Paptelke. **I.** *mn* **1.** Paptelkén levő; care se află în Paptelke; in Paptelke befindlich. *1715:* az m: nagj Gorbai Határ ... fel mégjen ... az Paptelki Porgoláth kertigh [Csákigorbó SzD; EHA].

2. Paptelkén lakó; care locuiește în Paptelke, din Paptelke; in Paptelke vohnhaft. *1774:* Az Pap Telki meg ölt, és Gyilkos Jobbágyok(na)k 14 darabbol állo marhait ide hajtották az udvarban [Mocs K; Ks Conscr. 190 Áts István (30) lib. vall.].

II. *fn* Paptelke lakosa; locuitor în Paptelke; Bewohner von Paptelke. *1784:* Az ... exequált Curiat ... a' Pap Telkiek égy ruddal méregették a Deákok után [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 34].

papucs könnyű lábbelifélé; papuc; Pantoffel. *1578:* vegeztek eo kegmek egez varassul hogy senky ez vtan sem chionka wyu galleratlan, Mentebe, sem chizmaba papuchba sem gattiaba, hanem tanachy hazhoz illendeo varassy

tyztesseges ruhaba leoienek mind also felseo Tanachbelyek be [Kv; TanJk V/3. 172a]. *1587:* vnus cothurnus lingua vernacula papwchy appellatus [Gyf; GyK]. *1609:* 17 die Xbris Az kis vrnak egy papuczott kolosvarat vetettem pro f 1/20. Az patkolassara Attam d 10 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1627:* Kalmar Marha ... iutot ... Egy bokor papucz, kapczaual Egiwt [Kv; RDL I. 132]. *1729:* Kapitany Vr(am) Jagere ... Márton Györgyit ... meg verte, és ã maga paputsá(na)k a sarkával ã fejit ugj el paskolta, hogj az száján is ver jött [Sövényfva KK; TSb 51]. *1785:* 3 par babuts[a] 4 [WLt Cserei Heléna jk 11a. — [a]Többször így!]. *1789:* Paputsak. 12 par uj Paputsokat vettem kezemhez [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1.]. *1804:* harom par Papúts [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas elism.]. *1846:* Egy paputs hárasszal hímezve [Dés; Berz. Lelt.]. — L. még FogE 65, 182, 236, 248.

Szn. *1776:* Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs jb [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Szk: *~ra való (ezüst)csat. 1791:* egy pár hoszszúkó Paputsra való ezüst Tsatt [Dés; DLt hiv. nyomt.]. *1794:* Egy pár régi modi Cseh gyémántos papucsra valo Csatt Tokostol [Koronka MT; Told. 12/104]. *1814:* Egy pár Másli-Forma paputsra valo köves ezüst Csatt veres pántlikával 2 Rf [Kv; Born. IV. 41] ✱ *arannyal varratott ~. 1805:* a Tisztarto Kertesz Janos is vitt el egy aranyal varatott regi modi paputsott [Szamosfva K; BLt 12 Sigismundus Weres (73) rector eccl. unit. vall.] ✱ *bolhaszín ~. 1805/1808:* Szentmarjai Iuliánára tett költségeim ... egy pár bolha, más pár Zöld szin paputsért adtam rft 3 x 24 [RLt] ✱ *fatalpú ~. 1823–1830:* A férfiak ... fejeken feljül szinte a padlásig hajigálják a fejérnépeket, úgy hogy mikor leesnek, a fatalpú papucsok ugyan koppan a pádimentumon[a] [FogE 174. — [a]Morvaországban egy nemzeti táncban] ✱ *felfűző ~* füzős papucs. *1815:* König Boldisár ... a' ki eredetére nézve Bávariai ... visel ... fel fűdző paputsot [DLt 69 nyomt. kl] ✱ *fordított bőr ~. 1788:* Szebenbe tsinált fordított bőr fekete Paputs égy pár [Mv; TSb 47] ✱ *kitsiny ~. 1628:* Egy rosz borhittető, abban kilencz bokor czizmak elegy aproual es egy bokor kiczin Papucz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2] ✱ *krádli ~. 1788:* 2 pár Krádli Papucs [Berz. 8. 72]. *1790:* Öt pár selyem, és 1 pár Crádli Paputs [A.jára TA; BLt II. 12 Béldi Mária kel.] ✱ *magas fasarkú ~. 1823–1830:* Az úriasszonyoknak gyermekkoromba lábbelijek volt magas fasarkú papucs, úgy hogy négy-öt ujjnyira is felemelte őket [FogE 65] ✱ *narancsszín ~. 1714:* két Pár Narants szin Paputs Aranj fonál Skofiummal ki varrott. Aszszonyi embernek való fl. Hung. 4 [AH 23] ✱ *sárga ~. 1657:* Egj bokor Sarga papucz [Mihályfva NK; TSb XXII/42] ✱ *sarkas ~* magassarkú papucs. *1823–1830:* Mellém állítja a leányt is ... hát szörnyű magasnak látszik mellettem, mert ő egy magas fasarkú papucsban állott volt elő ... Sohasem is engedtem meg többé neki sarkas papucsot viselni [FogE 302] ✱ *sarkatlan ~. 1823–1830:* ő egy magas fasarkú papucsban állott volt elő, pedig én neki a húgommal sarkatlan papucsot vétettem volt [FogE 302] ✱ *téli ~. 1788:* Egy pár borju bőr Téli paputs [Mv; TSb 47] ✱ *zöld szín ~ → bolhaszín ~.*

Sz. *1653:* Egykor intik volt Báthorit[a] azon, hogy a portának adjon ... Arra azt mondotta volna: hogy még csak egy viseltes papucsát is nem adja [ETA I, 112 NSz. — [a]1613-ban a török portával szemben esztelen vakmerőséggel viseltető Báthori Gábor fejedelmet].

IIa. *1763:* Paputsat [Záh TA; Mk V. VII/1. 19 Pun'se Gyorgyitza (30) jb vall.]. *1814:* paputsamat [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára lev.]. *1823:* papucsat [Mv; DE 3]. *1834:* Paputsat [Hoszszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.].

papucscsinálás papucskészítés; confecționare de papuci; Herstellung von Pantoffeln. *1774:* Görgény István ... adott ... Sipos Gábornak égj darab Gyertján tőket Paputs Csinálásért [Csóka MT; Ks 31. XXIXb].

papucskapca papucshoz való kapca; obială la papuci; Fußlappen für Pantoffeln. *1679:* Az Kegyelmed reám bizott vásárlását is Uram elküldtem, az mit megvehettem úgymint ... Az lasnakot Tall. 9. Papucs kapcza Tall. 4 [TML VIII, 531 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

papucsosan papucsot hordva; în papuci; in Pantoffeln. *1799:* Míg Bán György ő kegyelme maga tartotta utrizált Gyermekeit ... Juliannát a' Leányát tisztességesen, papucsoson, árnyék tartoson, szép köntösbe ... járatta [Mv; MvLev. 8 Balogh Ádám (51) civis vall.]. *1823–1830:* reggel 9 órakor indult meg a halotti pompa, elöl mentek az akadémia muzsikusai muzsikálva, azután a deákok ... osztán ... a professzorok ... kiket kísértek 24 deákok csinosan felöltözve, fekete strimpflivel, papucsoson, ezután vitték a koporsót 12 deákok | Papucsoson, hosszú köntösben járt, melyet még a papok leányai nemigen viseltek [FogE 243, 290].

papunyáz (szénát/szalmát) felhalmoz/rak; a aduna în grămezi mari; (Heu/Stroh) aufhäufen/stapeln. *1838–1845:* Papunyáz, pupunyáz: szénát, szalmát, fát fölhalmoz magasan, de hogy csak mutasson gyéren [MNyTK 107].

papuraság *alk* papi méltóság; preoție, demnitate de preot; Pfarrerwürde. *1782:* beszélik, hogy Olaszországba küldetett volna hét esztendei exiliumba[a], a fiát pedig primásságra vagy micsoda nagy papuraságra emelte őfelsége [RettE 418. — [a]Károlyi Antal].

papusa 1. (dohánylevél) köteg; păpușă (de foi de tutun); Bündel (von Tabakblättern). *XVIII. sz. köz.:* a kortsomán árultatván Száz papusa dohány, papusája a D(ena)riis 9 tészen 3 flor 5 [Pad H; Berz. 16. LV/20]. *1761:* A Dohányt el hozták, minden felé Publicalom edig csak 6 Papusa költ el benne [Butyásza Szt; TL. Pap György gr. Teleki Ádámhoz]. *1776:* Dohány papusa Nro 50 [Mezősámsond MT; Berz. 17]. *1798:* most küldek négy Papusa Dohánt; még vagyon ... Nsgod Számára 20 Papusa [Mezőbodon TA; IB]. *1838–1845:* papusa = papuzsa, egy kötés dohány [MNyTK 107]. *1843:* a Kamarambol el vittek 200 kőtes olyan Dohányt a melynek papusaja meg ért 3 xrt mert ugy adtam el a mi egy néhány papusa meg maradt [KLev.].

2. vhány kötegnyi (dohány); un anumit număr de păpuși (de foi de tutun); eine bestimmte Zahl Bündel (von Tabakblättern). *1798:* most küldek négy Papusa Dohánt [Mezőbodon TA; IB]. *1807:* a Rector egy papusa dohánt kapott [Dés; KMN 257]. *1825:* Egy Bál dohány — 's effelett holmi Papusa Dohányok, mellyek a' Felibe csinálóval osztani valok [Jedd MT; LLt]. *1849:* 4 papusa Dohányt enis el vettem volt [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

3. köteg/kötés vmiből; un anumit număr de legături din/de ... Bündel von ... . *1783:* Kuk András, szöllő kőtő hársot ád száz Papusát ... Luka Iuon ad 50 Papusa hársot [Branyicska H; JHb XXXI/28].

4. kis sütemény; prăjitură mică, prăjiturică; kleiner Kuchen. *1860 k.:* Papusa: kis sütemény illy alakban: 8 [Hétfalu Br; MNyszet V, 347].

papusál papusába köt; a lega în păpuşi; zum Bündel binden. *1798:* most küldek négy papusa Dohánt; még vagyon a Jovábol Papusalva Nsgod Számára 20 Papusa [Mezőbodon TA; IB].

Szk: *dohány ~ni. 1843:* ma én nem dolgozom többet megyek dohán papusálni [Dés; DLt 65].

papusáló papusába/kötegbe kötő; de/pentru păpuşare (a foilor de tutun); zum Tabakbündeln gebraucht. **Szk:** *dohány(t) ~ asztalláb* dohánykötöző asztal. *1819:* egy dohány papusalo asztalláb [Kv; Pk 3]. *1836:* Egy dohánt papusálo asztalláb [Kv; Pk 3].

papusált papusába kötött; (despre foi de tutun) legate în păpuşi; zum Bündel (von Tabakblättern) gebunden. *1799:* Papusni tabak. Blättertoback. Papusált dohány [GyarmAff 324 Vocabularium Russico-Germanico-Hungaricum].

papusányi egy papusa mennyiségű; cam de o păpuşă; ca. ein Bündel viel. *1816:* Szöllősi meg esméri a 4 veder bort, és két papusánnyi dohányt is [KLev.].

pap-ütő *alk* papot megütő/verő; care loveşte/bate pe un preot; einen Priester schlagende Person. **Szn.** *1615:* Nagy ferentznekis meg igirtük Pappütö Janost, hogy hjúattyúk és megh alkuttattyúk [Kv; PLPr 60].

papválasztás a papi állás odaítélése vkinek; alegere/angajare de preot; Priesterwahl. *1779:* Die 14a Marty Plenum Consistorium gyűlvén a' Pap választás iránt ... majd unanimi voto választatott Tiszt. K.Lónai Pap Tordai Samuel Vram ö kglme [Kv; SRE 235]. *1780:* Ok azt mondják, hogy minden pap választáskor az Ekklesiának is gyülése volt [Ne; Borb. II Kováts Jósef prof. rektor lev.]. *1844:* Kötelességemmé tétetett Pap választás végett a Tarcsafalvi anyaszentegyházba sietve megjelenni [Bözöd U; Pf]. *1865:* a' pályázni akarok március 15 éig szándékokat az illető T. Esperes urnak jelentsék, hogy Aprilisban a' pap választás megtörténhessék [Gyalu K; RAk 98].

pár[1] **I.** *fn* **1.** vmilyen szempontból összetartozó/egységet alkotó két ember; pereche (formată din două persoane); Paar (zwei zusammengehörende Personen). *1710 k.:* Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis öl szélességű volt[a] [BÖn. 591. — [a]A Calais felé tartó csónak].

2. egy férfi és egy nő együtt; pereche (formată din două persoane de sex opus); Paar (ein Mann und eine Frau). *1736:* az násznagy az menyasszonyt az vőfély kezire adta, az vőfély egyet került véle ... az vőfély után is egynehány pár tánczolt [MetTr 387–8]. *1832:* Öszve esketet Párok[a] [Burjánosóbuda K; RAk 5. — [a]Köv. a fels.]. *1854:* A kaczkói lelkész semmi áron nem akará a szökevény párt meghütölni [ÚjfE 30]. *1856:* 1856ba egy pár sem esketödött [Szucság K; RAk 48].

3. házaspár; pereche (căsătoriță); Ehepaar. *1746:* Ötető Ferencz Ur(am) ... helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett ... s jo Lelekkel el mondhatom, hogy helysegünkben Parosztokul légyünk Aprostol Nagyostol 80. Párral de azak közül igen kevessen találtatnak a kiken Valami erőszakas tételt ... nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. *1823–1830:* az ifjabb gróf Bethlen Pálról is írok valamit. Feleségül vette báró Kemény Miklós leányát, Kemény Krisztinát ... Ezek tista erkölcsű, vallásos, úri párok valának [FogE 151].

4. *élete ~ja* felesége vkinek; soția cuiva; js Ehefrau. *1756:* Ezen Nemes Udvarház hely regentén vala Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika István Ure, ennek decessussán Szállot ugjan Néhai Mlgs Báro Branyitskai Josika Daniel Urra, innen miképpen nem tudgjuk egy darab idejig ment vala birtokában Néhai Mlgs Groff Bethleni Bethlen Samuel Ur Néhai ... élete Párjának Néhai Mlgs Josika Agnesnek [Branyicska H; JHb LXX/2.9]. *1758:* Ugron István vr elete Parja Majorkodo Házánál [Solymos AF; EHA]. *1762:* Hoszszas szárasztó és éppen elfogjato nyavalyái Utánn ki szollítá Isten az én világi életem(ne)k hüséges Párját kedves Bonyhai Máriámat [ArJk 53–4]. *1785:* Tiszteletes Tudos Katso István Uram élete párját, igen jol üsmerem [Mv; DLev.4. XXXVI]. *1796:* Ugy vagyon é ... Hogy az Exponens Ur Kedves élete Párjának azon Üres Szekerekkel jövö Személyek az Ország Uttyából ki nem állottak és Utat nem adtanak [Dob.; RLt vk]. *1802:* léven ... Csegezi Elek urnak és Kedves élete Parjának ... a Csegezi határon ... egy darab Kaszállo Réttyek [Asz; Borb. I]. *1811:* (Megholt) Id Kos Mihály élete párja Sipos Kis Anna 79 Esztendös korában fulladásban [Szucság K; RAk 138]. *1836:* tisztelem Onodi Pál Batsit elete párjával [Kv; Pf Mátéfi Lajos lev.].

5. két összetartozó állat; pereche (de animale); Paar (Tiere). *1648:* Találtatott az Udvar háznál ... Galambis huszonniolcz par [Komána F; UF I, 939]. *1679:* Gerlicze madar, egi pár Par.1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 26]. *1695:* Kopo Vislástol együtt 6 par [Buza SzD; LLt]. *1757:* Egi pár: az egyik Csonka szillyes, à más fako, és kintafarku nagy 8 esztendösök[a] [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — [a]Ti. ökrök]. *1761:* (Az) ökrek közzül egy pár ... 4. Esztend(ös) edgyik Lombos nevü, másik Daru, mind kettö kék szörü [Mezöcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1770:* Büdöstoban az ökrek még edig békesegesen maradtak ... az ökrek ottan maradhatnának ... remélem tanálnék és ökreket fogadnék vagy husz párt ... ha az Urnakis teczeni fogna [Lekence BN; Ks 47f. 67. 29]. *1774:* adot akkori itten Lévö Tisztarto Csutak András Uram negy Pár Béres ökröt, mellyekböl két Párt 120. vforintokban [Mocs K; KS Conscr. 20]. *1796 k.:* Az Ökröket el nem adhattam Hetven, nyoltzvan, forintnál többet nem igerten(e)k érettek ... Száz forinton bizonyoson el nem keln(e)k egy páron kivül [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Szk: *~ját megkeresi. XVIII. sz. eleje:* ä jó féle kancza ritkán marad meddön meg keresi párját [JHb 17/10 lótartási ut.].

6. két összetartozó/egymást kiegészítő tárgy; pereche (formată din două exemplare din aceleşi fel de obiecte); Paar (zwei zusammengehörende Gegenstände). *1672:* az ingemet gatyámat két párt el lopták az uton ... ugy hogy egy párral maradta(m) [PatN 2a]. *1679:* Boros hordo alá valo hosszu Aszok Par 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Vagyo(n) itt Rez dob (:az kissebbik part

Illyeről hosztak:) ... masik par Hunyad várahoz valo [Vh; VhU 564]. *1703:* Nagy Beresek(ne)k és egy Bihállyásnák ... Minden Holnapra Egy-egy öltő bocskorok Par 1–1 [Fog; Utl]. *1723:* ezüst aranyas rostélyos gombok és Pikkely 16 pár [Koronka MT; Told. 29/2]. *1744:* vago kés edgy pár | szőr nyüst két pár [Szentdemeter U; LLt Fasc.67]. *1748:* Gyapot füsülő fésü egj Pár [Nagyida K; Told. 11/95] | Karmásin Sellyemmel varrott Párna hally egj pár [Vargyas U; CsS]. *1768:* Vagyon Nyist Kilencz pár [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1777:* A Gránatos öltözetek, ket nyak szorito, kézre valo egy pár | Selyem Strimfli pár 4 ... Gyapott Strimflli pár 6 [Nsz; JHbB gr. Bethlen Rozália kel.]. *1778:* Fingjia par Nro 5. tálával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1797:* Csont nyelű kések két pár ... On Nyelű kés egy pár | Férfinek valo paraszt uj Czipők egy pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6, 13]. *1830:* Pistaj — egy pár [Msz; Told. 19]. *1845:* Öles hosszuságu Schalukater 2 pár [Kv; MkG Conscr.].

7. *~ja* két (összetartozó) darab vmiből; perechea de ...; ein Paar ... *1668:* az öreg bőröknek párját mint adják s az bornyú bőröknek is mint [TML IV, 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1690:* Aszszany Ember fekethe saru vagyan paria nro 3 [Kükülllövár KK; Utl]. *1711:* 264 Hegedű hür Parja — //24 fa(cit) 2//64 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1740:* nyolcz pólturán atták a' talpn(a)k párját [Dés; Jk]. *1755:* Meddü Tehenketis ... el adata parját 16. forintokonn [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1759:* az el-mult tavaszszal huszon két Bárányt, és öt Berbétset el adott, a' Bárányok(na)k párját egy egy Rhénes forinton, a' Berbetsek(ne)k pedig párját tizen három Máriásokban [Marosludas TA; TKI Gabugyán Gligor (70) jb vall.]. *1774:* Szimion nevü Fiam keze alatis volt égy néhány Fejös Tehény mellynek parjáért három V. Forint arendát fizetet | drágák lévén a Sertések leg alábis meg ért volna párjok 17. 18 for. [Mocs K; KS Conscr. 22–3]. *1823:* a' Tolvaj ... elhordott ... Csizmaszárakot 3 partis jokot párja ért Rflor 1 xr 18 [Firtosváralja U; Borb. II]. *1843:* Bisztráról Zalatnára deszkákat vecturáznak, melyeknek párjától fizet a kamara 9 pengő krajcárt [VKp 129].

8. *~ostul* párjával együtt; cu perechea (împreună); paarweise, mit dem Gegen / Seitenstück (zusammen). *1669:* Im az császár képét is Kegyelmednek felküldtem, kérvén azon, szóljon az úrnak Rottel uramnak, hogy fristeltesse meg ő nagysága és azon képíróval rectificáltassa ezt az karczolásokot ... mondja meg ő nagyságának, hogy ennek az ő felsége méltóságos képének én nálam mindenkor nagy bánatja vagyon azon, hogy egyedül hagyattatott; reménném frissebb kedve volna, ha párostul lehetne itt is [TML IV, 463 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

9. vkihez/vmihez hasonló/hozzá hasonlítható személy/tárgy; perechе (persoană/obiect care seamănă perfect cu o altă persoană, cu un alt obiect); Paar (Person/Gegenstand, die/der einer/einem anderen Person/Gegenstand ähnlich ist). **Szk:** *~ját nem lehet találni. 1822:* a' Tks Bartok Adám Ur szöllőjében égy olyan nevezetes nagy Alma Fa vagyon, hogy párját nem igen lehet tanálni [Szentbenedek AF; DobLev.V/1256]. *1835:* A Puskámat ... melynek járása olyan is, hogy Száz két csőü fegyver közzül párját nem lehet találni ... által adom a Tekintetes Urnak [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.] ✱ *nem volt/nincsen ~ja. 1767:* Deáki Sámuel ugyan kolozsvári pap is meghala 54 esztendős korában. Tudós, de mindenekfelett olyan hatalmas actor volt, hogy az ő szavára s fluens stylusára nézve párja nem volt [RettE 211]. *1772:* itt nagj darab hellyt ezen Malomnak párja nem volt | eö Excellentiaja Malma ... igen híres jo forgo Malom volt, ugj hogj itt körül bé párja nem volt | (A malomkerekek) oly dicsiretesen jártak, hogj itt nagj darab helyt párjak nem volt [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 291, 303, 317]. *1775/1781:* Josika Imreh Ur eö Nagysága ... jó serény gazda volt, 's ollyan asztagokot rakatott mellyeknek párja ott a körül bé való hellyeken nem vólt [Renget H; JHb LXXI/3. 372]. *1816:* Timár Györgyné Szász Márisko ollyan mutskos Száju; hogy nagy darab helyt párja nincsen [Dés; DLt 99]. *1850:* Miklosnak nints párja ... egy régi mántsester szaknyám volt abbol van egy bö öltönnye [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

10. másolat; copie; Kopie. *1640:* kezebenis adam Nagi Gérgélinek Ez Mandatomott parra [Botháza K; SLt T.22]. *1673:* Az mely levelet küldöt üdvezült Kornyis Ferencz Ur(am) eö Nga Krimből ... azt az levelet az Colos monostori Conventben az Captalanok parialvan pecset alatt adták ki, azzal az parral mentem én el [Szentpál KK; Ks 90]. *1690:* Az Országra nevűnkel ki botsátando Patensek párját mutassa meg a' Generalnak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1738:* Deliberatum. Mint hogj Difformitas vagjon, az originalis Instructio és Pár között, p(rae)sens Citatoria Corruál [Dés; Jk 280a]. *1745:* Etető Ferenttz Ur(am) jött ki ide Zilajra ... szép szóvalis kérte haraggal is hogy akar Párb(an) akar originalisban adgják oda eö k(ne)k az Armalissokat [Zilah; WassLt]. *1759:* az Contractusnak pedig parjat vagy Copiajat lattam szememel [Szentrontás MT; Sár.]. *1781:* 1781ben 12dik Máji Keszitett Auténtia alatt valo Lista ... Párja az Erdő sz. Györgyi Ref. Ekkla Ládájában vagyon Autentizálva [MMatr. 490]. *1843:* mind ezen fenn érdekelt egy(gy)ezmény, osztály, és Inventariumbeli Leveleket ha kivánná az asz(sz)ony közölni is fogja, melyekből magának párokat is írathat [T; Tolvaly lev.]. *1844:* hogy ha elö pénzül egy ezüst forintot adnak, ugy bizonyoson irnak párt [Szárazpatak Hsz; Berz. 17].

Vö. a *pária* cimszóval

Szk: *~ban elküld. 1671:* asszonyunknak ő nagyságának mit írtam, Kegyelmednek is párban elküldtem [TML V, 637 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ban járatás. 1844:* A Szoszolloi kar: — hogy az eredededi per folyta levelek a perbe járással ne veszedelmeztessenek, kéri a levelek párba jártatását meg határoztatni [Usz; UszLt XI.85/1. 87] ✱ *~ban kiad. 1807:* a' Literarum Conservator a' Leánynak, ha kivánnya a' Leveleket Transumáltatni, vagy Párba ki adni köteles [F.esküllő K; Somb. II] ✱ *~ban kiadat. 1807:* Kérem ... a Leányt illető Joszágokra tartazó Leveleket ... ha miket ... szükségesnek látnak, azokot Párban kiadatni [uo.; i.h.] ✱ *~ban közlött. 1796:* A' melly ... bé adott, és Párb(an) közlött esketö Levéllel akarja a fell Peres Ur meg bizonyittani a' praetendalt Privilegialis Levélnek originaliter az All Peresnél való létét, azzal az All Peres ellen teljességgel nem bizonyithat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 52 tábl.] ✱ *~ban vesz. 1648:* az Inuentariumba(n) jol deducaltatot az genealogia, azt parba(n) ueöttc az Inctus [Kv; TJk VIII/4. 277] ✱ *~ra ítéltetik. 1792:* Melyre az inctus: párt kívánok az ellenem exhibeált inquisitióból, és a jövö törvényes napon többet szólok hozzá. Melyet subsumálván a fórum, párra ítéltetett, melyet ki is adtam az inctusnak [Árkos Hsz; RSzF 279] ✱ *~t ad. 1677:* A' Captalanok penig ... kivánnyák, indifferenter minden Nemes embereknek magok Joszáginak taxajokrol part adni tartoz-

zanak [AC 71]. *1725:* Eleitől fogva Szokása volt ennek az Széknek az Perfolyta minden levelekből párt adni azt kiváno felek(ne)k [Kv; TJk XV/4. 174]. *1826:* az egész Operatumabol határozásábol 's Relatiojabol az én részemre is futura pro cautela párt adni méltoztassek [Msz; GyL] ✱ *~t kér. 1792:* Az actionált actor ökegyelme párt kért volt az actionált inctustól [Árkos Hsz; RSzF 257]. *1826:* Ezen Instantiát mái napon a Gyalakuti Fungens Falus Biró Takács Jánossal a' reaja tett válaszszal együtt közölvén, abbol part kére [Msz; GyL]. *1831:* (Ördög Józsefet) hon nem tálálván hanem hites feleségitt, ki elött ezen Instructiot Felolvasok, melyre tön ilyen feleletett értem 's hallom Párt kérek az Instructiobol [Étfva Hsz; Borb. II] ✱ *~t kíván. 1793:* Sz. Biro Titt. Bolöni Gáspár Ur ... egy Instructio Notificatoriát el olvasván ... én arrol párt Kívánván, Nságodnak apertázva meg küldöttem hogy Nságod minél hamarább megláthassa [Girolt Sz; JF 36 LevK. 162 Pap Sándor lev.]. *1810:* a praeinseralt Instructiot szorul szora fel olvastuk s annak tartása szerint modo legitimo admonealtuk. Melyre Tolvaj István ö kegyelme tönn illyen feleletet: Értem hallam párt kívánok [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1816:* reprotestalunk minden ottan történhetöségekrol s párt kívánunk [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével] ✱ *~t vehet. 1610:* Nem a uegre irtam megh hogi part vehetnel ez dologban miert hogy egiszer wdeót uettel benne [UszT 43a] ✱ *~t vesz. 1584:* en woltam procatora bagy palnak balassy gergely ellen ... Mykor penyg egykor be leot wolna bagyt Pal az warosra hywata hozzaya Engemeth es kerde myben wolna Immar az eo pery meg mondam hog feleletet adoth be es part wottem benne [Kv; TJk IV/1. 300a]. *1589:* Fancziali Peter az mint az fanczialiakat vrunk Jobbagit hitta volt Ide zekre, part veott az Alperes [UszT]. *1648:* ez levelet exhibealhattia miuel hogy partis veöt volt benne [Kv; TJk VIII/4. 285]. *1669:* ha párt vött az Inctus, felelhessen, agalhasson [Dés; Jk] ✱ *exhibeált ~. 1668:* Musnai Márto(n) Deák vra(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földrül ne(m) producálá; hane(m) ollya(n) választ tön: én jobb igasságot ne(m) producalhatok a' megh nevezett földrül az exhibeált párnál egjebet [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII.6] ✱ *igaz ~. 1660:* ö nagysága igirte vala igaz párját az törökség és oláhság közé írt leveleknek, azonban elfelejtök [TML I, 578 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* annak a diplomának[a] ... talán Erdélyben igaz párja sehol sincsen, hanemha Haller István úrnál [BÖn. 757. — [a]A Diploma Leopoldinumnak] ✱ *pecsétes ~. 1662:* Kik mindezeket erös hitek szerint leiratván s mindhárman pecsételvén, subscribálván, káptalanba is benne pecsétes párt adván, Rákóczi fejedelem azon írások végiben ... kényszerítttetik vala: ha az ö édes hazájokat s Váradot szeretné, az országtól s az uraktól ezen dolgot el ne titkolná [SKr 507] ✱ *valóságos ~. 1774:* Ezek[a] voltak azon két vagy három foliusra írva, melynek valóságos párját, nagy nehezen elolvasván, a szerént írtam le, amint feljebb vagyon [RettE 329. — [a]Szamosközynek a székely rovásírásról írott szövege]. *1781:* azon Divisionalis párjára az Exponens Aszszonynak igen nagy szüksége vagyon, tehát tessék az Urnak ... az originalis Divisionalisnak valoságos párja vetelire az originálist ki adni oda, az hová illik [Ne; DobLev. III/555].

II. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch. **1.** vmilyen szempontból összetartozó két (személy); (referitor la persoane) o pereche de ...; Paar (zusammengehörende Personen). *1722 k.:* Minden Pár ember ád három kalongya buzát ... zabot szalmajáb(an) két kalongyát [Unoka MT; GörgJk 161]. *1736:* közöttök olyan spacium volt, egy pár tánczoló tágasan eljárhatott [MetTr 331]. *1766:* Két egy pár Embernek valo Derekallyak [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. *1770:* 29-na Martii volt koporsóbetétele Wesselényi Ferenc úr öexcellentiájának Drágban[a] ... Voltak a Szilágyból is egy vagy két pár ember [RettE 227. — [a]K].

2. párt alkotó/párként számon tartott (állat); (referitor la animale) o pereche de ...; Paar (in bezug auf Tiere). *1659:* kérem, küldjön egy pár jó agarat [TML I, 453 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1732:* kévántam udvarolni ezen pár Agárral az M: Ur(na)k [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1754:* (A) jobbágyoknak ezen Specificált Taxához accedálnak ezek: ugy mint két Héti Kaszálás ... bizonyos Számu Kászu Szurok, egy Pár Karuly [M.gyerőmonostor K; Told. 12/40]. *1774:* attam az Gyalakuti Sokadalomban ... egy pár meg hizott béres okröt, hogy meg hibáztak vólt, az Mészárosok(na)k 55 ~ ötven öt vonás forinton [Szentdemeter U; LLt Vall.123]. *1803:* Egy pár Tehén Tino harmad Füvü [Elekes AF; DobLev. IV/862. 6b]. *1805:* Elsö Pár ökör ... A Fitzko Tsábéli, a Rendes Hojszbéli [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31]. *1834:* A 'Suki vásárkor arra a' Szemtelenségre vetemedett hogy az én számomra ... hitelben egy pár juhat vett 14 fton [K; Somb. II]. *1836:* Egy pár hámos lo betse 200 Rh fl [Kv; Pk 3].

3. páros testrészen viselt; care se poartă pe membre cu pereche (ale corpului); an paarigen Körperteilen getragen. **a.** *ruhanemüre von. 1628:* Ket Par fekete Niari keztiw | Leani Azzonnak valo egy par kamuka keztiw [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6–7]. *1699:* Egy par fekete barsony nestel berlet viseltes manyika [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1716:* ket pár feier strimflé [Altorja Hsz; HSzjP]. *1742:* egj Szakmánt, es egy pár harisnyát vitt volna el [Buza SzD; LLt Fasc.109]. *1759:* Egj Pár Nadrágnak valo Frantzia Poszto Sinorral egjüt hgf 1 [Sajóudvarhely (SzD) körny.; WassLt]. *1788:* Egy pár fekete fodor fátyol ingujj, hozzá valo kar öltövel | Egy pár fekete síma bársony csipkés gombos kesztyü [Mv; TSb 47]. *1790:* Egy Pár gyolts Mantsétli [Mv; MvLev.]. *1797:* Tonyinak ujjos lájblinak és egy pár nadrágnak valo poszto [Déva; Ks 96]. *1798:* harom Ing ket par Labra valo [Drassó AF; TSb 24]. *1831:* Csináltattam ... 1 pár pantallont, Leiblit, és 1 pár Csizm(át) 30 Rf 40 xr [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyzéke]. *1845:* Egy pár flaner kaptza [Dés; DLt 1388]. *1857:* A Ménes Pásztor Stingyen Jákobnak ... vagyon hátra egy szűrje, egy szokmánnya ... és két pár harisnyája [Budatelke K; Born. F. Ih]. *1862:* Mlgs Ujfalvi Sándor Ur részére 6 pár fuszekli Cérna f 3 [Kv; Újf. 1].

b. *lábbelire von. 1663:* Harom par csizma [Utl]. *1667:* Anno 1667 die 23 Jan. Az szolgalonak Rusori Annanak fizetese ez ... Harom par saru az eggyike uj[a] [UF II, 252. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1703:* Edgj pár viola szin czipellös [Zabola Hsz; HSzjP]. *1705:* Edgy Pár Narancs szinü Karmasin Szkofiummal varrat Csizmá [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György keze írása]. *1749:* Egy pár Kordovány paputs kaptzájával [Told. 19]. *1769:* Gyermeknek valo viseltes két pár Csizmacska [Nagyercse MT; Told. 19]. *1774:* Udvari birónak ... járt Esztendőre egy pár czipőkje [Szentdemeter U; LLt Vall. 25]. *1776:* A' bányákra küldendő béres dolgosok iránt való rend tartás igy határaztatatt, hogy ... egész bánya miv idején az ortosnak edgy a' Sák hordónak és Párosnak két pár botskornál többet ne

vegyen [Torockó; TLev. 7/5]. *1788:* Egy pár viseltes hítvány borju bőr Stibli [Mv; TSb 47]. *1797:* (Vásárolt) 1 pár pantoflit [Mv; Berz. 7.69]. *1816:* Egy par fel kötő, és két pár fel verni valo Sarkantyu [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1834:* A Pokafalvi Majarasnak vettem egy pár Paputsat [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.]. *XIX. sz. köz.:* egy pár lagir topánka [Berz. 17b]. *1860:* Albu Antal számára dolgoztam: Egy pár ujj Czepők 4 f. 30 [Zágon Hsz; HSzjP].

c. *ékszerre von. 1595:* Egj pár kezre valo Arany perecz Akj njomot Arani forintot ff 13 1/2 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1692:* Egy pár arany gyémantos fülbe valo, huszonhat gyemántal [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1710:* Egy pár filbevalócska, 8 szem gyöngy benne [DanielAd. 92]. *1742:* Egy pár fülbe valo jo fele fejér gyöngyből hojagosonn füzve [Kiseskülló K; Somb.]. *1768:* Egy pár kökörtsén szin Aranyas karkötő [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1776:* Egy Par Arany Függő Fülbe valo karika [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]. *1781:* Fülbe valohoz valo egy pár fityegő jó féle gyöngyel [Koronka MT; Told. 10]. *1800:* lévén pedig egy ládában 100 forintom, azon kívül ezüst portékáim ... egy pár Csercseje [Bereck Hsz; HSzjP Néhai Karátson Miklos kereskedő özvegye Jénea Nyáksa (60) vall.].

4. vmely tárgyból (házi eszközből/szerszámból) két (összetartozó) darab; o pereche de obiecte (care formează un grup unitar); ein Paar zusamenngehöriger Gegenstände. a. *edényneműre, evőeszközre von. 1700:* három par Gyöngy házas kés hivelyben [Hr 1/20]. *XVIII. sz. eleje:* Vettem ... Egj pár fintziát mar(jas) 1 [Kutyfva AF; Törzs]. *1710:* édgy pár czapás ezüst pohár [Visa K; BLt]. *1723:* Vagyon egy pár ezüst nyelü gyöngyházas késetske hüvelyével [Koronka MT; Told. 29/2]. *1739:* Egy pár ... herba tének valo Lapos ezüst palaczkok Lot. 48 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 13]. *1748:* egy pár Káféhoz valo kis ezüst kanál [Vargyas U; CsS]. *1760:* Tizenkét Pár kék ... angliai Fintsiak [Mv; TGsz 2]. *1788:* Egy pár fa olajnak valo síma Butelia [Mv; TSb 47]. *1801:* Egy pár filegrám munkával készitett kés, és villa [Kv; Ks]. *1803:* Nyoltz pár Fintsiák tálastol Kék virágok ... Két pár leveses fejér, füles, fedeles Edények [Ne; DobLev. IV/858.2b].

b. *berendezési tárgyakra von. 1714:* Kék vörös Atlas Materiabul ajtóra valo egj Par födél körös körül arany Prémmel fl. Hung. 8 [AH 18]. *1766:* Magyaro fa deszkabol mestersegesen tsinalt egy par asztal [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1789:* Egy pár Zöld perpeta Firhang tetejiben valo Garnis [Mv; ConscrAp. 22]. *1840 k.:* négy pár musulin kis Firhang [BetLt 3].

c. *ágy/asztalneműre von. 1706:* Egy pár vekony varallyai gyolcsra keszittetet igen szep reczes lepedő [LLt Fasc. 146]. *1708:* Egy Pár tenger szin Sellyemmel fejeressel varrot gyolts Lepedő [BLt Béldi Klára Nsz-be vitt egyetmásai közt]. *1714:* Egy par fejéres körül fekete Selymes uj gyolcs vánkos haj [Kv; Pk 6]. *1734:* Egy par Törők Csupu vankos haj [Kv; Pk 6] | Selyemmel töltett Lengyel varásu visnyai Gyolcs edgy par Lepedő [Born. XXXVIII.3 Kornis Krisztina inv.]. *1735:* Egy pár tzérnával töltött fejéreses viseltes párna haj [M.zsombor K; Somb.]. *1738:* Egy lepedő hajtás fejeressel 1. Ahoz valo egy par Vankos haj 1 [DobLev. I/171]. *1781:* egy tisztességes Abroszom sem maradván kün, kéntelenitettem egy pár Abroszt pénzen Venni a Totoktol [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újfalvi János sógornőjéhez.]. *1812:* Egy pár lepedő Sejmes Totos ki forditással [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 8].

d. *ruhaneműre és tartozékaira von. 1637/1639:* Kouatsj Istuan komornyk tartozik harom paar nuszt arraban, hatuan forintal [Kv; RDL I. 111]. *1686:* Edgj Fekete bársony Süveg Edgj pár nuszt rajta [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1688:* Kilenczed fél par ezüst fonalbol szött gomb szál Szkofiomos [Beszt.; Ks S. Misc.27]. *1710 k.:* 1 Par csipegetett potyolat elo Ruha körül kötes rajta [LLt Fasc. 146]. *1713:* Egy Süvegre valo egész pár Nuszt [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1720/1811:* tartozik két par inget adni Szabo Pálné Aszszonyom [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1739:* egy pár fahaj szin tarka kreditor szoknya [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1747:* Jutot Pista(na)k 18. pár tekervényes gomb [Kv; Pk 6]. *1752:* egy Pár fátyol Táczli ezüst Csipkével [Eszt. gr. Petkiné lelt.]. *1763:* buja vászon előruha hasonlo 3. pár imeg [Nsz; Szer.]. *1774:* vitt el magával ... öt pár vékony bólti Ing allyokot [Kilyén Hsz; HSzjP]. *1821:* Vagyon 1 Pár készbeli keszkenő 3 Rf. 20 [Oroszfalu Hsz; i.h.]. *1852:* Egy pár rokoja viselő 10 Rf [Nagyborosnyó Hsz; i.h.]. *1858:* egy fekete magyarkába egy pár zseb [Kv; Újf. 1].

e. *házi eszközökre von. 1688:* Két borda. Egy pár nyüst [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1692:* Egy pár fa kompana, hozzavalo készületivel [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1694:* Az Ket par Rosnicza, vagy So örlő sincsen ott [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1723:* Négy pár gereben [Koronka MT; Told. 29/2]. *1738:* Egy pár gyapott füsü [LLt Fasc. 152]. *1740:* Egy Pár hollyagos virágú ezüst Gyertya tartó [Ne; Told. 19]. *1753:* Egy pár nagy réz Compana [Marosztkirály AF; Told. 18]. *1793:* Két pár átalvető [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. *1799:* Egy pár két kéz Cseber rud | égy pár Len Mag törő külü [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1801:* Egy pár gyertya tarto [Kv; Ks]. *1807:* Két pár Meszelő Etset 1 f 12 xr [Déva; Ks 120. 2/3]. *1812:* a Groff ... Vett ... Edj pár orát edjik eperforma a más kerek mindkettő kisdég és arany [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. *1816:* 1 Pár Kalamaris réz porozo tartoval f 1 x 12 [Déva; Ks 102]. *1830:* Egy pár beretva tokastol [DLt 499 nyomt. kl]. *1842:* Három pár gyapju füsük | Tiz pár juh nyiro ollo [Majos MT; Told. 35]. *1849:* Egy pár gyalog mangurlo xr.6 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gkel pap hagy.8].

f. *(föld/kézműves) szerszámra/eszközre von. 1688:* az malomb(a) menvén vagyon ... Kétt kövü malom fellyül csapo ... jö kö padgya. kétt pár vásott kö rajta [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. *1694:* az Remetei Malom ... mindenik pár kö alkalmasint meg kopottak [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1696:* egy par szanto vas Kopot Nó 2 [Bethlen SzD; BK]. *1701:* viz Szilvasi Hotaron livő harom Pár Kövő[a] is Egj Dürüczkölő malmom [Hesdát/Mikola SzD; WassLt Marosan Lukacs vszb kezével. — [a]Malom]. *1789:* Kerülö Eke vasaival edgyütt Nro 1 égy pár eke taliga Nro 1 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2]. *1795:* Két pár szánto Vasa, egyik Mezőre járo, a' Másik a Vészen [Szárhegy Cs; LLt]. *1798:* az Bányábul hosztak egy Pár Sánto Vasat En azt fel Igazitottam Az Ekére és ki lukastottam x. 36 [Déva; Ks 72.54 kovácsm. számlája]. *1812:* Tizen három pár olahos kapta Rf 1 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.4]. *1816:* Négy pár asztalosnak valo Szoritto [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1817:* Husz pár Hováj, és Tizen négy pár Potzok [Mv; MvLev.]. *1849:* Van a' Kováts Műhellybe ... Egy pár lo patko jukaszto [Somkerék SzD; Ks 73/55].

g. *lőfegyverre és más hadi szerszámra von. 1665:* Dobalo bastia Vagjon ezen bastjan egy par jo örög rez dob [Fog.; UF II,310]. *1714:* Két Par Magjar Dob hozzá valo vasas requisitumokkal egjütt 37 tt 18//50 [AH 48–9]. *1723:* Egy par kerekes pistaly [Koronka MT; Told. 29/2]. *1754:* Egy pár Prussus mundur Pistolly [Nsz; Told. 19]. *1760:* Edgy Pár Rezes Mordály [Mv; TGsz 2]. *1780:* Egy par hitvan pistóly [Ne; DobLev. III/546. 1b–2a]. *1811:* Volt egy pár rezes pistaly melynek fele Régenbe a Puska tsinálonál igazittás véget Lévén ... el Adatott 15 Rfor [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. *1823:* Egy Par nyakba valo kurta korabéj [BK Inv.]. *1837:* Egy el tört ágyu, és hozzá valo egy pár Damasz pistoly Puskájával [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — L. még a *pármordály, párpisztoly, pártpisztolyocska, párpulhák, párpuska, párstucc, pártercerol* és *pártersényi* címszót.

h. *lószerszámra, szekér-/szánalkatrészre von. 1649:* egy szeker agos, egy pár el romlot szán ál [Szentdemeter U; LLt Inv.6]. *1705:* Edgy Pár hinto vánkosnak valo viragos barsony [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével]. *1714:* Ki metzett figurakkal egj Par Török Kengjel fl. Hung. 4 [AH 53]. *1725:* 4. Pár hám kötelékért a' tajigás lovakra den. 96 [Kv; Szám. 54/IV.24]. *1732:* találtunk ... egj pár Sezához valo veress ször bokrétás hámat [Kóród KK; Ks 12.I]. *1746:* Egy kevés maradék Torotzkai Vas, mellyből egj pár középszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. *1767:* égy Pár Csézás Lora valo Ezüst de meg aranyazott Tsattos- Bogláros Hámok [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1770:* Egy pár hoszszu Szeker Lajtra. Egy par rövid Szeker Lajtra [Usz; Pf]. *1788:* Egy pár kotsi kerék fő [Mv; TSb 47]. *1797:* Egy pár Hám tarto Lántz [M.igen AF; DobLev. IV/777.12]. *1807:* egy pár késefa hám lántzos késével együtt [HSzj *fék* al.]. *1810:* Egy pár löts fore valo pating Rf 1 xr 16 | Két pár dufla kengyel szijju [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11, 13]. *1812:* Egy pár nagy Szekér tengellynek meg vasazásáért ... Rf 1 xr.14 [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével]. *1824:* Egy pár Lötset vet Tasnádi Pál [CsV]. *1865:* Három pár bakk szán áll [Szárhegy Cs; LLt].

i. *ételneműre von. 1797:* Sertés hus aprolék, egy egész orja ... két pár kereszt csont, és két pár sodor [M.igen AF; DobLev. IV/777.17].

III. *htlan számn* **1.** néhány (darab); cîţiva, cîteva; einige, ein paar. *1672:* Elhiszem, az szekér mellett levő gyalogoktól is jól ki tanulhatták az mi fogyatkozásinkat pár golyóbis nem létele miatt [TML VI, 384 Gyulafi László Telcki Mihályhoz]. *1750:* betsülletösebbnek itéltem az égy pár Atalag finum Aszú szöllő bórával kedveskedni [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. *1752:* most ujaban ... velö malaczot negy Tukfiat egy par dinyet küldötem [Kövesd NK; ApLt 5 Nagy Zsigmond Apor Józsefhez]. *1868:* okaikat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAk 143]. *1896:* Azért legyen idöd ... írd meg e pár sort[a] [PLev. 179–80. Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Beleegyezését abba, hogy felvegyék a Kemény Zsigmond irodalmi társaságba].

Szk: ~ *lépésnyire. 1853:* azon föld csak egy pár lépésnyire feküvén a' város végétől ... szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelni sem lehet [Kv; Pk 3].

2. idővon.; referitor la timp; in bezug auf die Zeit: egy néhány; cîţiva, cîteva; einige, ein paar. *1851:* ötetis estve egy par minutát látyuk | (A szőlő) felét mind elfogyasztá egy pár percz alatt [Kv; Pk 6,7]. *1855:* Kérem alássan hogy mind a' kasnak mind a' palánknak egy pár hét alatt a' materialét küldje meg [Nagylak AF; DobLev. V/1389 Bartok Ferenc Dobolyi Bálinthoz] | Pár hétre a temetés után néhányunkat meghivutt vadászatra [ÚjfE 278]. *1861:* éppen mikor a' hivek a' Templomból jöttek ki O.Fenesen[a] mondhatni tüz tengerbe léptek, 's egy pár ora alatt a' nagy szélbe 17 ház mellék épületeivel ... több évi véres verejtéke gyümölcsének 37 család csak a' hamvába jár [Gyalu K; RAk 64. — [a]K]. *1883:* legkésöbb pár év múlva az egész torony tetözetet újra kell alakítani [A.szentmihályfva TA; ETF 107. 32].

pár[2] bányásztargonca; roabă folosită în mină; Grubenkarre. *1742:* Tudom 's láttam hogy a' Gargyasi bányából szakadott altal haszon, de mennyi vólt Isten tudgya, hallottam azután szaz harmintz azutan szaz hetven párral hogy lett volna [Torockó; Bosla. Ékárt Gergellj (27) jb vall.] | a' Gárgyasiak bányájából egy jó darab kèsz kortzot által vetett Tobiás Botár, vólt annyi mint egy Házi kenyér, és azt Rátz Dani vitte ki a' párban [uo.; i.h. Finta Jakab (34) szab. vall.].

Szk: ~ *út* bányásztargoncának való út. *1746:* A' mint az határ mégyen a pusztára, és az ottan tétt jegyre, onnan az Dongosiak(na)k légyen szabad pár utat vinni a Satra, a mint bé vihetik, és ha az pár utban követ talál(na)k, az légyen az Dongosiaké [uo.; i.h.].

para török váltópénz; para; Heller. *1723:* én selymet most többet nem kaphattam hanem 40. dramot melynek is drámia két para tiszen nállunk forintot 3 s hat sustákot | (A) sellyemnek az ára negyven drám lévén ... s drámia két parán ide valo pénzül. nállunk tészen azon 40. drámnak egészen az ára három forint s öt sustákot [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárához Jászvásárról]. *1768:* én Csináltam edgyik (így!) köztök a bekesseget másokkal hogy meg bekeltetök Dobrosz Nekünkis töltete 10 parara bort [Kovászna Hsz; SzentkGy Sztojka Raduly (40) zs vall. Jos. Szörtsei kezeirása]. *1848:* azt felelték a' Muntyánok, hogy ... a' pásztoroktol vette egy pár késen négy parán és egy darab Málén Iszkronyban[a] a juhot [EMLt. — [a]H].

Szk: *török* ~. *1820:* Két Török Para [Mv; Told. 19].

pára vízgőz; abur; Dampf | finom köd; abur, ceaţă rară; Dunst. *1636:* Fen az levegö hig égben termö tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repesö madarakkal egygyüt azont tselekeszik, mint az vizzel spongya módjára meg rakodott, és meg terhelödött felyhök, és egyebek, mellyeket az Propheta az Istennek ditséretire imigyen nógat; Ditsérjed az Jehovát te tüz, jeg eszö, hó és pára, és forgó szél, etc. [ÖGr Aj.6]. *1710 k.:* délben, kivált nyárban, egy órát ... aludtam, melynek nagy hasznát is tapasztaltam, és ha elmulattam, a fejemre felmenö sok pára miatt rosszul voltam [BÖn. 521]. *1751:* Szemeimmel Láttám ... az penznek Páráját és fel lobbanását [Gyeke K; Ks]. *1823–1830:* megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinet, ahol tüzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tüz által megmelegítvén a vizet, annak párája mozgatja a vectiseket [FogE 207–8].

Sz: *eltűnik, mint a* ~. *1880:* Czakó Józsi ?! Hát tudom én hol van ? ... Ismert hóbortosságával eltünt (el, mint a pára) Vásárhelyről [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *reménységért, csak ~ért egy pénzt sem ad. 1678:* reménységért és csak páráért egy pénzt sem igérünk, annál inkább

nem adunk [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

parabola példázat, példabeszéd; parabolă; Parabel. *1710 k.:* mint a pávárol mondják, ha igaz, hogy a farkában gyönyörködik, kevélykedik, de mihelyt rút lábait meglátja, mindjárt elszomorodik, lebocsátja a farkát s kevélységét (ha nem igaz is, de argumenta etiam ficta arguunt, mint a fabulák és parabolák, melyekkel Krisztus urunk is élt), azért, mint a páva farkát, úgy a lélek minden kevélységét eressze le [BÖn. 444–5].

paracskó vizsla; prepelicar; Vorstehhund *1591:* Az obrokosok(n)ak es pratskoknak 7 kenyeret ky a kazalastol meg Maradot faggyat az Ebbeknek f — d. 6 [Kv; Szám. 5/I. 31]. *1629:* Szantajne Aszonjom ... monda ozta(n) neki, hogj hazucz te paraczko az kireöl en megh megh szolita(m) hogj miert mondod az embert ebnek | az szolgalo miat, paraczkonak minek szitta volna Szantajne Aszoniom eötett [Mv; MvLt 290. 154b, 160b].

pár-adás másolatkészítés; făcutul copiei; Kopieanfertigung. *1753:* Midőn a' Per fölyt, a' Mikó Vrak Leveleinek pár adásáért fizettem Cancellista Bartha Miklos Vram(na)k [Ks 22. XXIb].

parádé 1. (katonai) díszegyenruha; ţinută de ceremonie, uniformă (militară) purtată la parade; (bei Militärparaden getragene) Gala/Paradeuniform. *1836:* Nyujtodon voltam a' Kováts János káplár Temetésére egész Prádéba [Bereck Hsz; HSzjP]. *1838:* Dobay Major Ur és Szentpáli Obristleinand Ur itten voltak ... mü voltunk egész Prádéba káplárokul [uo.; i.h.]. *1842:* az Obristleutnand Dobay Ur meg halálodzot Rozália nevü kis két Eves Leánykájának egész prádéba a Temetésére voltam [Kvh; i.h.].

Szk: *katonai ~. 1823–1830:* Hogy a franciák Bécsből elmentek, s a császári ház hazatelepedett, a bécsi polgári katonaság katonai parádéban a zászlókkal együtt kiment egy mezőre, ott a zászlókat lehajtván, maga[a] tulajdon kötött fel a zászlók gombjaira igen széles pántlikát [FogE 259. — [a]A császárné].

2. látványos ünnepség; paradă, solemnitate; Parade. *1763:* Generális Siskovics az őfelsége parancsolatjából Erdélybe ... beérkezett a székelyek között indult zenebona kezdőjének ... investigatiójára. Azt mondják, hogy Bukkow parádával akarta bekísértetni Szebenbe [RettE 148]. *1879:* Dinomdánomra, parádéra, lármás, messze látszó dolgokra kinyitja mind a száz zsebét, de irodalmi célnál ... behúzódik a hajlékába, s bezárkózik, mint egy csiga[a] [PLev. 61 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A mv-i közönség].

parádés látványos; făcut cu pompă/solemnitate; spektakulär. *1854:* nem akarom, hogy szeretett kedves és jó feleségemnek az egyébaránt is ... felette haszontalan pārádés el temettetésemre tett költségeknek kéntelenittetö meg fizetése által is könnyeket facsarjak ki szemeiböl [Kv; Végr.].

parádéz büszkélkedve, tetszelegve mutogatja magát; a fi bun/potrivit de paradă, paradieren. *1811:* 'S valamint a' Szamárt én hijjába verem, Mert a' terhet hordoz, és nem arra való, Hogy parádézzon mint száz forintos ló, Sőt a Mólduvai Lótól sem várhatom, Hogy égy Generális alá jovalhatom, Hanem hámba fogni őt igen jó lészen | A' Leg jobb Csitkó-is mikor elsöbben jár, Nem igen parádéz, figyelmezz reá bár [ÁrÉ 45–6, 48].

paradicsom 1. édenkert; paradis, eden; Paradies. *1710 k.:* Az Isten az embert minden földi, vízi, aëri teremtett állatival szabaddá, sőt azokon úrrá tette ... úrrá a paradicsomnak minden fáin, gyümölcsén | Ha az a törvényfa nem lett volna a paradicsomban, csak olyan lett volna, mint egy étel, ital, gyönyörűséggel teljes vadkert [BÖn. 478–9].

Szk: *~ tiltott fája. 1811:* Végre, tsak a' tiltott Paraditsom fáját Emlitem, jol tudjuk annak az almáját, Melybe első Apánk hogy belé harapott, Attol ő élesebb szem világot kapott [ÁrÉ 33]. *fél ~. 1854:* Csapon fél paradicsomat kaptál, mert itt az emberek Barátságosak [Csapó KK; DobLev. V/ 1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz] ✱ *földi ~. 1710 k.:* Olyan bölcsé, tökéletessé lészen a lélek, mint Ádám volt az eset[a] előtt, sőt bölcsebbé, mert Ádám is az engedelmesség által halál nélkül ugyancsak a földi paradicsomból mennyországra, arra a nagyobb boldogságra, bölcsességre és tökéletességre ment volna, amelyre mü megyünk már az örök életben [BÖn. 465–6. — [a]Bünbeesés].

2. örökélet, túlvilág; rai, paradis; Paradies, Jenseits. *1664:* ő nagysága is hatalmas győzhetetlen császár és fényes portája előtt nem kevesebb kegyelmességbe, becsületbe és hitelbe tartatik, mint az paradicsomba nyugovó boldog emlékezetö hatalmas császároktól tartattak a jó emlékezetö Bocskai és Bethlen Gábor fejedelmek [TML III, 85 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

paradicsom-alma paradicsom; roşie; Tomate. *1850:* két ágyba ... Paraditsom alma [Tamásfva K; MLev.]. *1851:* Volt benne paraditsom alma [Dés; DLt].

paradicsomi pompás; splendid, minunat; prächtig, paradiesisch. *1664:* Az császár levelének alkalmatosságával paradicsomi császári méltóságos köntösökbeli tündöklő kegyelmesség megköszönése mellett ... jó lött volna még is negálni[a] [TML III, 84 Szalárdi János Teleki Mihályhoz. — [a]Köv. a részl.].

paradicsomvirág paradicsomvirág-mag; sămînţă de roşie; Tomatensamen. *1656:* Ezen rekeszben vagjon egy saczkoban veres hagima magh felig ... 3 saczkoban salata magh ... paradicsom viragh, 7. saczkoval [Fog.; UF II, 155].

paradigma példa, példázat; pildă, parabolă, paradigmă; Beispiel, Paradigma. *1710 k.:* Mivelhogy ... a bün mindenkor valami álorcának színe alatt; valami jó alatt jő elé, azt akár a lélek, akár a test kapja elébb, de osztán mint köz jószágot, úgy tartja mindenik, úgy is veszi bé, s él, fruál, gyönyörködik benne, mint magáéban. Nincsen olyan bün, gyilkosság, paráznaság, lopás, hazugság s akármi, amiben ez így ne legyen, melyet mindeniken meg tudnék különösen is mutatni, de üdőt, papirost nem akarok véle tölteni, ebből az egy példából, mint paradigmából, akárki feltalálhatja s rászabhatja [BÖn. 473–4].

parafernális kelengyére/kiházasításra vonatkozó; parafernal, care se referă la parafernă, auf die Aussteuer bezüglich. *1850:* Mely perefernalis specifikatio mü előttünk és általunk mindenekben ment véghez [Kiskászon Hsz; HSzjP].

parafernizáció kelengyeadás, kiházasítás; zestre, dotă; Ausstaffierung, Ausstattung. *1761:* Néhai Fekete Josef ur(am) decessussával in capillis maradott de annakutánna emaritáltatott Fekete Rebeca Asz(sz)ony ha mit parafernizatioját(an) adott edes Annya nagy alázatossággal köszöni mégis most ă maga ratajat tam de mobilibus, qvam verő immobilibus kivánnya lege etiam Regni D. P. 1 T. 101 seqvestráltatni [Oroszfalu Hsz; BLev.].

parafernizál kelengyével ellát, kiházasít; a da dotă/zestre unei fete; ausstaffieren. *1780:* Az hajadon testvéreknek a közből jó helyen a két fordulóban 6 véka féreje földet szakasszanak, s amelyik mellett marad, az szántsa. A két testvér tartozik az ősből parafernizálni, ha szerencse tanálja [Tapioca Cs; RSzF 230]. *1802:* Panaszol Gáll Istvánné Gáll Éva Aszony, azt hogy férhez menetelében nem Perefarnizálta és ruházta ki Édes Atja [Páva Hsz; HSzjP]. *1825:* Ezen Uzoni Szekely, Fiat illető Jószág ... maradni kelletik a Törvény szerint a Fiunknak Karolynak ebből és ezekből a Leányokna tsupán tsak annyi Jussok vagyon, hogy illendöleg kelletik parafernizalni, a minthogy Ujjvarosine Kispal Agnest Leányunkat ki is ruháztuk [Hsz; Kp V.347].

parafernizáltatik kiházasittatik, hozománnyal elláttatik; a fi măritat cu zestre/dotă; ausstaffiert werden. *1760:* néhai édes Atyánk decessussán mi velünk két egy testvér hajadon leány maradván ĕ bonis az edgyik dotaltatott, parafernizáltatott ... A màsik ă ki hajadon maradott, 's mais hajadon, ha szintén participalodnék is de bonis mobilibus, mint hogy már törvényes aetassát el érte az ős, és keresett bonumokból ă menyire parafernizáltatott azok imputáltatván az aqvisitumok közi ... továb ezek imputáltatván nem participalodhatik [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1761:* Mivel pedig Attyok hólta után hajadononn maradt leanyok successive parafernizaltatta(na)k, tehát ă mik ă közös joszag hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k, ugy hasonló képpen ha ă fiak ă közös jószágból magokot ruházták fegyverezték, lóval 's egyébbel segitették azok is kinek kinek részib(en) imputaltassa(na)k 's ă képpen részek egyeztessék [Hsz; i.h.].

parafernum kelengye, hozomány; parafernă, zestre, dotă; Mitgift. *1642:* Az teobbi keozeott Veleo Jstuan producala irasokat, melieket az Leanianak adot uolna parafernumban [Kv; RDL I. 128]. *1736:* Mikor harmad napján az uj házasok az szüléi házától el akartanak menni ... két kancellista deákkal vagy ket nemesemberrel, valami parafernumot adtanak, legkisebbig felíratván, szekérre rakatták [MetTr 392]. *1743:* Máttyás Philep Lamentálódik, hogy ... a' férje nem hogy maga kötelessége szerént ötet tisztességesen el temettette volna, hanem engemet arra adstringált, hogy a' féle kölcséget magam subportáljam, holott pedig az meg holt leányom(na)k tölem adott Parafernomi nála maradtanak [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1745:* Bulza Iszpasz és Adám valami Poraphernum vulgö Zesztre iránt veszekettek [uo.; Ks 111 Vegyes ir.]. *1756:* Kováts Ágnes ... minden maradék nélkül decedalt ... minden Mobile Bonumi és Paraphernumi ... marattanak az Kegyld[a] Keziben [T; MbK VIII. 21. — [a]A férj, Beretztelki Nzetes Budai Mihály]. *1765:* néhai Gáta Lázár, és Vaszil nevü Jobbagyok(na)k Maradékit ... in An(n)ö 1713 ... Ifiabb Sárközi István Ur(am) ... Arkosi Susánna Aszszony(na)k, mint akkori Mátkájának parafernumb(an) ... Elekesen lévő három nyílas házhellyekkel edgyütt 400 idest négy száz M: forintokig inscribált [Mv; DobLev. II/360. 1]. *1820 u.:* mind a két Leány az para fernumátt elö hoza meg kivanj(uk) [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1833 k.:* En tehát égy gyenge erőtelen Aszszonyi állat ... hogy életemet meg menthessem ... ugy vontam magam bátorságos hellyre; — Az elöbbi el menetelemmel el vit égy Kevés paraphernumokon kívül, minden bonumaimot meg tsak az Valtozoimot is ot hagyva [Usz; Borb. II válófélben levő asszony panasziratából]. — L. még RSzF 229, 230.

paragrafus 1. cikk, cikkely; paragraf; Paragraph. *1782:* a Citalt 154dik paragraphusnakis; mellyen a Deliberatum fundaltatott nem az volna az értelme [Hsz; BLev.]. *1783:* A citalt 154dik Régio Tabula<r>is Instructionak Paragrafussa ide nem illik [Hsz; i.h.]. *1806:* Mindezen panaszokat megvizsgálván nemes compania fóruma, mindenik fél documentumait, melyekből kitetszett bizonyos terhes aggravans circumstantiák: hogy hit nélkült ítíletre nem lehetne menni, azért Tabularis Instructio 89-dik paragrafussa 3-dik pontjának tartása szerént ... meghitelvén az actor, hogy bizonyosan az inctus lopta el a pénzit [Szárhegy Cs; RSzF 262]. *1869:* Hogy irjak valamit az önkéntesek esketéséröl, ugyanis a kiket elvesznek viszik a várdára, kihoznak egy sárga fekete zászlot s az alatt felesketik, ezután elé veszik a törvény könyvet s fel olvasnak belöle két paragrafust az egyik azt mondja főbe lölek a másik felakasztlak s ezzel vége a czérémoniának [Pf Pálffi Károly lev. Kv-ról].

2. bekezdés, szakasz; aliniat; Absatz, Abschnitt. *1735:* iratásom(na)k első paragraphussab(an) tagadom én azt hogy a köztünk valo divisiot agnoscalnam hanem en tsak argumentalodom azon Titulusbol[a] [Torda; TJkT I. 81. — [a]Ti. a törvény idézett titulusából].

parához (eső) permetezik; a bura/burniţa; rieseln *1592:* Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam ... Miert hogi eseo kezdet vala paraholni, es az legeni veriteznek mondak azt, hogi ne(m) veriteznek, hane(m) esseoteol teccenek [Kv; TJk V/1. 214].

parakló (a vaskö osztályozására szolgáló) bányászszerszám; unealtă de miner; Grubenwerkzeug. *1796:* A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Vésö 1 Paraklo 1 Csakány 1 Kapa 1 Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115].

paramentum templomi kegyszer; obiect de cult; Parament, Kultgegenstand. *1720:* melljen vadnak aranjas fejér paramentumok [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *hordozó. 1690:* Egy paramentom hordozó kis ládácska [Tusnád Cs; SzO VI, 426].

paraméta virág '?' *1813:* Virág Házban: Czitrom termö fa Nro 45 ... Parameta Virág 15[a] [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt. — [a]Folyt. a fels.].

parancs 1. rendelet, parancsolat; ordin; Befehl, Verordnung. *1591:* 8 die octob(ris) kyltem B. vram paro(n)chyara, vrünk Zamara Zaz Ezer Sendely Zeget vettem f 40 [Kv; Szám. 5/I. 36].

Szk: ~*ul kiad. 1853:* A tegnapi napon ... a cs. ki Járási Hivatalhoz bé szolittattunk vala az hol a több ki adások között leg szorosabb parancsul azt ada ki az Elnök Ur,

hogy az állam költsönt égy 3 nap alatt ha bé nem fizettyük katonai executio száll ki [Pálfva U; Pf Illyés Péter főbíró Pálffi Lajoshoz] ✱ *ispánsági ~. 1843:* némelyek az ispánsági parancs ellenére kerítéseket csináltak, és evégre imittamott töviset, vesszőt és egy-egy fát is vágtak [VKp 73] ✱ *legfelsőbb helyről jött ~. 1847:* Valló több ízben is felszólíttatott, sőt kényszeríttetett is legfelsőbb helyről jött parancs következtében arra, hogy mint gyanú alatti rendbontó az érdekelt közönségektől távozzon el [VKp 168] ✱ *végső ~. 1857:* Mi mind edgyenként, mind közönségesen készek lévén edgyeczkedni 's fizetni az edgyezés szerént, ha a' Méltoságos Ur végső poroncsát irásba tisztelhettyük [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

2. utasítás; dispoziţie, ordin; Anordnung. *1849:* Kelemen parantsábol nője és léánya szamára vásároltam ... női kelméket, mely kelméket pedig nője és léánnya számára női szabo Kronstädter Joseffel készitette meg | midőn a fiucskát templomba vitték kereszteltetés végett ... a több jelen lévő is elfeledék megkérdezni azt, hogy a fiucska mi nevet kapjon, e felszólitásra azt izentem vissza, hogy Kelemen Béni parancsából ... nevére kereszteltessék, s igy keresztelődött a fiucska Kelemen Miklósnak [Kv; Végr. Vall. 17, 278].

parancsnokság comandament; Kommando. *1852:* Özvegy Vizi Lajosné Horvát Katalinnak a' Károlyfehérvári Méltoságos Cs. Kír. Vidéki parancsnoksághoz ... bé adott ... kérelmére ... feleletemet következőkbe kivánom meg tenni [Nagylak AF; DobLev. V/1330].

Szk: *katonai ~. 1850:* Déési polgár Erdődi Sándornak a' vidéki Mlgs Katonai Parancsnoksághoz bé-adott — s onnan ... hátirattal le küldött ... kérelmét ... hivatalos ajánlás mellett teszem át a czimzett Tanátsnak [Dés; DLt 6].

parancsol 1. parancsban elrendel vmit; a ordona/porunci; befehlen. *1568:* Panazolkodyk eneke(m) az en zolgam fyczor Mattyas hogy ... marhayaba Nagy Kart val, Azyrt kyrlek mynt barathymat hogy ne wzetek Ne Kergessytek paranczolomys ha myt vytet elygh teoruynt tyszen az en zolgam feleole [Fog.; BesztLt 57 Casp. Beokeos Supremus Consiliarus Regie M(aies)t(a)tis a beszt-i tanácshoz]. *1575:* Meg Ertettek eo K. varoswl az feyedelemnek leweleit Elseoben az Credentiat kyben parancholia Az feiedelem hogi Gabriel deaknak hitelt aggyanak es meg chelekediek az myt Mond [Kv; TanJk V/3. 121]. *1590:* Pernezj Istwan wrwnk capitanwnk lewen ... azt poronczolta hogy mingiarast Brassoba, wrwnk Eo nagjsaga wtan kwlgion az Kereztur warosy Fazakas Lukaczj dolgaert [UszT]. *1635:* parancziolia fejedelem Vrunk eò Naga az Admonitiot [Szászrégen, VLt 17/1603]. *1664:* parancsolyuk alkalmaztassa hazanal ugy dolgait, hogy ad primum Marty ... okvetetle(n) Radnothon lehessen [WassLt fej.]. *1697:* Kgld levelet alazatosson vettem, meljb(en) mit parancsoljon Kgld alazatoson ertem [Keresd NK; BK. Nyikodin György Bethlen Gergelyhez]. *1768:* Soha Sem tiltotta eő Nga hogy a Marháit kárbol bé ne hajtsák, sőt fülünk hallottára gyakorta parancsolta, hogy valamikor marhái kárba mennek, hajtsák bé, és azonnal hirt tévén eő Nga mindenkor meg fizet érettek, és a kárért [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. *1776:* Ki parancsolta hogj enni és innya ne agyanak, hadd dögöllyék meg ? [Kovászna Hsz; HSzjP vk]. *1825:* ügyelettel lészek, amiket parantsoltam tellyesitse [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

Szk: *erősen ~. 1683:* Az utakat erőssen poroncsollyák hogy — meg csinállyák [Prázsmár Br; BK] ✱ *fejére ~. 1632:* tudom azt hogy Kayczia Mihali en legjeniem uala, mert en azkoris hadnagy voltam ... az Fejedelem fejemre parancziolta hogy az zazlo alol megh ne engedgjem hogy az legjeni ki allion [BLt 3 Valentinus Leörincz de Kozmás (70) dux pixidariorum vall.]. *1770:* fejemre parantsolta hogy akar hunnét teremtsem elé [Gyf; BK sub nro 1017 Paulus Kontz (21) vall.]. ✱ *hagyja és (szerio) ~ja. 1613:* Az kikkel pedig nem birhatnak es reaiok tamadnanak. Hadgyúk es seriò paranczollyuk is kegyelmeteknek, hogy ... harminczadosunk, és szolgai mellet ... tartozzek fel tamadni, és azokat az Embereket meg fogúan Zazlonk ala be vinni [Kv; PLPr 36 fej.]. *1634:* Ez leuelwnk praesentalo Mihaczy Demetert es Crakay Andrast ket emberwnkeőt kelletüen Molduaban az vaydahoz es ott ualo boyerokhoz kwldenwnk ... Hiüeinknek ... haggyuk es paranchollyukis eőket nè csak bekeüel bocsassak; hanem posta louakot aduan alajok gazdalkodgyanak nekiek, es felelmes hellyeken ... elis kisertessek eőket [Borb. II fej.] ✱ *kegyelmesen (és szerio) ~. 1635:* Ahol penig Nagod keglsen parancziollya, hogy az dolgot mégis bizonyos irasban foglallyuk, es ugy adgyuk Nagod eleiben: Nagod(na)k azert irhattyuk alazatoson ezkeppen megh az dolgot [Kv; Céhir. I. 15]. *1639:* Anno 1638. Die 4 mensis Dece(m)br(is) kegielmesen Parancziolt uolt Nagod, hogi Nemzetes Sepsi szekj Vzoni Beldi Janos uramon, az negj szaz forint Penat az orszag articulussa es Nagodal, ualo Conclusom Edictum ellen ualo Czielekedetiert ... Nagod exequalni Parancziolt uolt ... az Nagod, Parancziolattia szerent exequaltunkis uolt [BLt 3]. *1647:* Igy léuen azert az dologh hüsegtek(ne)k kegyelmese(n) es serio Paranczollyuk ... az Exponens Asszonynak, megh irt Attyafiayual valo dolgat, igaz Teorueny szerent el igazitcza [Borb. II fej.]. *1810:* meltoztassek kegyelmesen Porontsolni hogy nekem Murosony Waszilikanok had agyak általl azt a puszta Telket [Kajántó K; KmULev. 3] ✱ *kegyesen ~. 1847:* Idei február 25-éről 956. udvari szám alatt költ kegyelmes királyi rendelet által méltóztatott őfelsége kegyesen parancsalni, hogy az esmeretes bujtogató asszony, Varga Katalin ellen csábításiért ... büntető közkereset indittassék [VKp 205] ✱ *keményen ~. 1769:* Keményen porontsollyük a Falus Birák(na)k, Perceptorok(na)k és Esküttek(ne)k, hogy az Adonak fel hajtását minden haladék nélkül ugy szorgassák hogy külömben kemény Executiot fognak szenvedni [UszLt XIII. 97] ✱ *rendelést ~. 1786:* a marhák gyengék hogy meszsze vekturázzuk[a] Herepéig vagy Fejérvárig fel szállithatnok ezen tul ha Nsgtok rendelést parantsolnak a felsőbb Tisztek(ne)k [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]Ti. a gabonát]. *1823:* méltoztasson oly hathatos Rendelést parantsolni melynél fogva Rátzkövi Vram ... Törvény ki folytáig ne üldözzen [Mezőbánd MT; DobLev. V/1063] ✱ *szerio ~. 1647:* Hüseghtek(ne)k Tisztihez valo keőtélessegiert seriò poronczollyuk az megh nevezet latrokot fel keresse, s erdemek szerint meghis büntesse [BesztLt 130 fej.]. *1663:* Serio Poronczollyuk, admoneallya kegltek meg irt Pelczj Istvant Etsevel együtt affele potentiariuskodastol super sedeallyan(a)k [Ebesfva; BálLt 58] ✱ *szóval ~. 1661:* Ngod nekem szóval azt parancsolta vala, hogy mikor Ngod Vásárhely felé leszen, ott egyezzem meg Ngoddal [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez].

2. parancsot ad vkinek (vmire); a porunci/ordona (cuiva ceva); jm etw. befehlen/anordnen. *1542:* Az mynemw dol-

gokoth k. ennekem parancholth wala az wthanes azonywm athal, az mint en joban thwttham, igen thewrekedthem myndenwel [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1569:* Miert hog my Hawadot[a] ... az my hywewnknek More Lazlonak ... attwk parancholywk Neked hog ... Hawadot az my donatio lewelwnk tartasa zerent crezd More Lazlo kezeben [SzO II, 263 a fej. Telegdi Miklóshoz, a hat székely szék kapitányához. —[a]MT]. *1572:* kerem mosthanys Kgdet ... hogy Kg paranchjollyon az Petres folwy Gerebnek hogi Ez zegeny Embernek Marhayatt mjnden bantas nel kwl Aggya megh Nekyę [Sajó BN; BesztLt 3716 Christophorus Hagimas Gr. Daum beszt-i főbíróhoz]. *1577:* hoszak mi nekwnk ... az nagisagod paranchiolatiat hushagio hetfön 1577 esztendöben meliben parancziol wala nag(isagod) minekwnk hogi el menuen timafalwy hatarra az pörös erdönek szenere, es ott az minemw biszonysagokot mi elönkbe hosznanak es Intenenek aszokot mi be wennök es meg esketnök az nag(sagod) paranczioiatia tartassa szerint [UszT]. *1610:* hoza minekeonk Vrunk eö felsege valato paranczolattiat az vitez Zantay Mihaly ... melyben eö felsege paranczol minekeo(n)k teob hiuey keozeot, hogj az mely tanokat eleonkbe(n) hynak vallassokat be venneök [Dés; DLt 321]. *1630:* parantsollyuk hwseghteknek abban az feö Capitanysaghnak tisztiben eö kegyelmet, ighen beötswletesen vigye be [KJ fej.]. *1724:* En lévén Második biro a Falub(an), elsöben nékem parantsolt az Fö Strása Mester Vr(am) ö Nga Hopmestere, hogy két szekeret állicsunk [Melegföldvár SzD; Ks 4. VI. 17 Moldován Janos (28) jb vall.]. *1795:* porontsolt az Hadnagy Ur Antalnak elé adni az ökrök árrát, de elő nem ada azonnal [Ozsdola Hsz; HSzjP Kopi István (68) gy. kat. vall.]. *1815:* Székelly losef Ur ... parantsol a' Hajdunak hogy a' Kis Házikot gyujtsa fel [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Szegedi Lászlo (58) ns vall.].

Szk: *aperte ~ vkinek. 1672:* Urunk ő nagysága ím más levelet írt Kegyelmednek, kiben, a mint veszem eszemben, aperte parancsol Kegyelmednek, mitévő legyen Kegyelmed [TML VI, 278–9 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *hagyja és ~ja vkinek. 1599:* bizonios feo okok kewantak hogy Zaz Sebesnel taborban zallichiwk orzagwnk hadath. Haggiwk azert, es paranchiolliwk thy nektek hogy minden halogatas nelkwl, oda az Zaz Sebesy mezeore zallichiatok eoketh [Törzs. Báthory András fej-i rend.] ✱ *kegyelmesen ~. 1656:* kegmeteknek Generalis Gyűléset ... rendeltűk Fejérvári Városunkban lenni ... Kegmeteknek azért kegyelmesen parancsollyuk, az felyebb megirt napra és helyre bocsássa megh hitt emberit tellyes Instructioúal [WassLt ogy-i meghívó].

3. rendeletet ad/rendelkezik vki/vmi felől/vmivel kapcsolatban; a dispune, a da un ordin (cu privire la ...); Befehl geben/erlassen (in Beziehung auf ...). *1553:* Az eles felwljs Azth paroncola hogy te K. myndyarasth zaboth bort keneret bwseggel kwgenek wtanwk pynzerth Es myndenek meg Agak Az arath [BesztLt 38 Pestesy mathe lev.]. *1592:* Vgian Ezenreol Lazlo kiralis paranchol [Kv; Diósylnd. 51]. *1609:* parancziol felsiged ... az Gradiczy georgi marhaianak megh adasa feleol [Dés; DLt 315]. *1625:* eo felge bizonyos szamu masa olvaztotlan fadgyu ala küldese feleol paranchyolua(n) ... küldeottűnk zam tarto Alvinczi Peter Deak menedeke szerent ala ... Lib. 125 [Kv; Szám. 16/XXVII. 5]. *1667:* Szilvási uram felől is parancsol ő nagysága, de itt nincsen, gondot kell viselni reá. Árpáson vagyon, féltő, hogy Havasalfölde felé el ne illanjon [TML IV, 68 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1749:* méltoztassék a Mlgös ur porontsolni az iránt mi tevös légjen [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1751:* mindenkor parantsalt az munkások praebendája iránt [Marossztkirály AF; Told. 29]. *1752:* parancsolván az Aszony Bánffi Imréhné Asz(szonyo)m minden egyéb épületek(ne)k ell hányása, és négy részre osztása irántis, azokotis ... ell rontottúk [Buzd AF; Ks 22. XXIa]. *1769:* A Sár miatt nem járhatván a' régi által-járon, ugy parantsolt a' Nemes Varmegye Hídnak tsinálása iránt [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1809:* (A) Marha döge lehetö kerülése aránt ... méltoztassék ... további örállás vagj félbe hagyása aránt parantsolni [UszLt ComGub. 1638].

4. ~ *vkire/vmire* parancsot ad/küld vhová/vkihez; a transmite poruncă/ordin către ...; an jn einen Befehl übermitteln. *1599:* Myert hogy ertik ... az Vrunk eo felge ide valo Jeowetelit, kireol zeoksegh idejen prouidealnunk ... keryk eo kgmek biro vramat ... hogy eo kgme Vrwnkat eo felseget vttjaban talaltassa megh keonieorgesse altal ... hogy eo felsege az varmegyekre paranchyolion horgianak zenat, zabott, fat, es minden elest [Kv; TanJk I/1. 344]. *1621:* Gub(erna)tor V. eö Nagha para(n)czoluan minden uarmegiekre hogi minden haro(m) kapurol egj lovast alatnanak az Magiar Orszagi expeditiora [Kv; Szám. 15b/VII mell.]. *1722:* mük az Porumbaki üveg csürnel üvegessek ... Voillay Sorbány Gabor uramis Udvarbiránk lévén Poroncsolla egj alkalmatosságal reánk ... hogy csináltassan velünk ... örög üveg karikakatt ezeret [A.porumbák F; BK]. *1775:* krájnik Ur(am) a falura Fintoagra parantsolt, hogy a Lovakat elé adgyák [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

5. tárgy nélkül; fără complement direct; ohne Akkusativobjekt: rendelkezik, utasít; a da ordine/dispoziții; befehlen, verfügen. *1542:* azerth my the k. zolgalwnk mynth kegyelmes vrwnknak, paranchollyon the k. [Fog.; LevT I, 19 Daczo Mathe es Olah Balas Maylath Gáborhoz, Fog. vára urához]. *1566:* amel zolgainkat felseged rawoij, az felseged Instructioja zerynt, nekwnk engedet, kykkel mykor felseged parancholna, zolgalhatnank, azokat ys mostan Capitan Vrwnk creoltety az zolgalatra [SzO II, 182 székely főemberek és lófők a fej-hez]. *1572:* Ha kd: Illyen Jol chelekezyk welem, Meg Jgyekezem Zolgalnom, valamyben paranchol ktek [Zsombor K; BesztLt 3683]. *1658:* Az káptalanok most nem munkálkodnak, ha parancsolunk is [RákCsLev. 557 Rákóczi György anyjához]. *1708:* Comendans ur(am) ... kemény(en) ream izent a' Puskasok(na)k ne parancsollyak mert meg nem engedi [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1763:* Tessék ... velem Parantsalni attévő lészek [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1797:* enye huntzfut Disznaja ... hát te vagy itt Ur és te porontsolsz [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1806:* Valamikor a' közönség Birája porontsol, akármi idö tájbanis, a' Nyájat legottan kihajtyák [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével]. *1820:* Apám és Dregán János amint magak mondatták igy szolván, hogy ha az Isten meg segitt benünket még mi parantsolunk abba az Udvarba [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juon (40) zs vall.].

Sz. *1570:* Eotthwes Andras, es Eotthwes adam ... vallyak ... ket Mestert kwltenek hozza hogi fely Thylciak legenyt az Engedetlensegert, Az ket Mesterre kezet vetette, Es azt Montha nekyk It ne(m) Tyltas, sem ceh se(m) ceh Mester ebnek paranchollion Ith az en hazamnal [Kv; TJk III/2. 1]. *1752:* te is ollyan kutya vagy mint Urad, Urad ollyan mint

te, ebnek parancsol Urad, eb Ura [MNy XXXVI, 269]. *1764:* S ha afféléket hoz elő nekiek az ember, haragusznak, melyet eb bánjon s ebnek is parancsolnak [RettE 172].

6. tagadó alakban; la forma negativă; in Verneinungsform: nem rendelkezik vkivel, engedelmességre nem kényszerít vkit; a nu porunci cuiva, a nu dispune de cineva; jm nicht befehlen, über jn nicht verfügen. *1567:* Franciscus Kadar ... fassus est ... illi vituperassent, Bestye ageb nem parancholtok ty nekwnk mert mi kyraly zolgay wagyunk [Kv; TJk III/1. 60]. *1598:* Andras Deak ... vallya ... monda kwrwa az Annyatok ... minem vram ennekem az Coloswary biro, es eo nem paranchyol ennekem [Kv; TJk VI/1. 263]. *1638:* eo neki az Desi Biro ne(m) paranczol [Dés; DLt 402]. *1686:* én magam vetettem ki a' vizből két kalongya s tiz kéve virágos kendert, mellyet Imreh Jancsi nagy ördög lelkűződéssel el vűn aszt mondvá(n), senki ne(m) parancsol az ördög lelkű az én Joszágomo(n) [Madaras Cs; BK]. *1732:* aszt kialtotta hogj ma néki Senki nem parancsol [Dés; Jk]. *1745:* Fő Biro Urt meg Szídá ... mondván ... nékem nem parantsol mert nékem nem Ur(am) [Kiscég K; Ks 5. X. 6 Kerekes János (24) zs vall.]. *1808/1809:* Pataki István ... az ajton a midön ki jöve el katzagá magát, azt mondván: Nékem abbol senki sem parantsol [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Sz. *1653:* ugy mennyenek hogy eddig sem paranczyolt Csikba(n) az konty s ez utan sem paranczyol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz].

7. vkit/vmit paranccsal (vhová) odarendel; a porunci/ordona ca cineva/ceva să fie prezent undeva; jn/etw. irgendwohin beordern. *1653:* Mikor bémentem volna, köszöntem kezét fogván. Kérdé esmét, hogy miben járok. S mondám, hogy „Kegyelmes uram! a város küldte el töllem azokat a szekereket, amelyeket ő felsége parancsolt" [ETA I, 126 NSz]. *1724:* Valakit szekér szerre poroncsolnak szofogadatlankodnék marháját el dugná forint az bűntetése mégis el kel menni [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. *1857:* az urbéri commissio a' Márkosfalvi elöljároságot maga elejébe porontsolta [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

8. kirendel; a pune (de pază); beordern. *1812:* Az Exp(one)ns Groff ur eö Nsga megtudván Grantzki elszabadulását 's, tartván a nétalámtol a Falubol emberei közül 'Strá'sakot parantsolt, hogy éjjen által vigyázzanak [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

9. meghagy; a dispune; verfügen. *1594:* Biro vram Egez Tanachy kilde Engemet es Totthazy Mihali vramot: feierwara vrünkhoz, poronchiola Biro vram, hogi Molosatt wigyünk az Tanachy vrak(n)ak, Teltettem Kis Gasparnal 6 Eittel Molossatt ... f 3 [Kv; Szám. 6/VIII. 15 Caspar Semel sp kezével]. *1596:* Biro vram paranchola hogi ... az varos drabantinak megh fizessek [Kv; i.h. 6/XXIX. 69 Bachi Tamas sp kezével]. *1599:* Jsack Gergelj iuta Biro wram paranczíola enni innia aggiak d 11 [Kv; i.h. 8/XIII. 4 Szabó András sp kezével]. *1600:* Tahi Jstuan hogj megh uendeglette az urakat Biro Vram paranczíòlya hogj az io borban kwlgjek .3. vedret oda [Kv; i.h. 9/III. 19 Szabó András sp kezével]. *1730:* az Meltosagos Urfi itletib(en) poroncsolt volt ennekem, hogj egj berbecs Tökött ki kiszitessek seletes Zacskonak kit is én ki kiszitetem [Noszaly SzD; ApLt 4]. *1749:* mű a melly napra porontsolta vártuk egj darabig ... minthogj porontsolatunk nem jött ki nem mentünk [Fejér m.; Told. 3]. *1844:* ő a mit porintsolt, mi szolgalatba aztot tselekedtük [Abafája MT; TSb 22].

10. kíván, óhajt; a dori; wünschen. *1603:* Ezen penigh my Eleottunk be is ada az kezit Hadnagy Lukaczne hogy valamykor paranczollyak az otalmak[a] minden ok vetetlen ky megen beleolle[b] [UszT 17/79. — [a]Ti. gyámok. [b]A házból]. *1625:* Vrunk eo felge két uttal Zoknyara valo gombokat paranchyolua(n) czinaltatni ezüst es aranj fonalbol czinaltattunk az ket uttal Numero 1008. Gombokat ... attunk az munkajatol ... f 20/16 /[Kv; Szám. 8/XXVIII. 11]. *1670:* Az minemő bőreket küldött Kegyelmed gyártani, azok mind rosszak, arra való kettő ha vagyon; az mesteremberek azt mondják, csak bélleni, avagy más szükségre valók. Én meggyártatom, ha parancsolja Kegyelmed [TML V, 153 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. *1796:* A Paripák is most <jól> vagynak, már ha natságod parantsolna Szeretném öket Füre fogni hogy tisztulnának a poros iszapos Szénátol [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1816:* ha az Ur poroncsol Trési Kis Aszszonyis ád nékem költsöny [Sszgy; HSzjP Nagy Bölöni Domokos György hütvösse Lendvai Rosália Aszszony (35) vall.]. *1823–1830:* Itt[a] ha az ember a tractirba megyen s leül egy asztal mellé ... a Kellner ... németül elhabar egy rakás ételek neveit, hogy azok közül melyiket parancsolja az ember [FogE 169. — [a]Bécsben].

11. hozat; dispune să i se aducă ceva; bringen/holen lassen. *1796:* Méltaztassék Nsagod rendelést tenni és valahonan ide jo Bort parantsolni hogy had falyan a Kartsama és azakat a meg ramlot Barakat jo volna Trébelyel meg ujjittani [Koppánd AF; GyL. Csia Moses lev.].

12. rendelkezik vmiből; a dispune de ceva (ca de propriul bun); über etw. verfügen. *1658:* Édes Öcsém uram, ha mire Kegyelmednek szük (!) vagyon, az én házamnál leszen, szintén úgy parancsoljon, mint az magáéból [TML I. 274 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1836:* gyilkos teremtötte az enyiméből porontsolsz [Maiomfva U; Ben.].

13. Isten rendel vmit; Dumnezeu porunceşte ceva; Gott bestimmt etw. *1670:* az felseges Isten ... nem cziak megh engedte söt ugia(n) paranczíollais az szent hazassagot [JHb Lakodalmi meghivó]. *1674:* Az megesett embereken való szánakozást, könyörületességet Isten parancsolja [TML VI, 658 Teleki Mihály Béldi Pálhoz]. *1733:* talám Isten parancsol valahonnan valakit, és kglmeddel maga kgd kívánsága szerént fog véget érni [Borberek AF; Berz. 17. XII]. *1762:* talám az Isten valahunnan parantsal égy Papat [Nagyida K; Told. 5]. *1792:* a Joszág dolgárolis talám bővebben irhatok, parantsolván a Jo Isten kellemetesebb napokat, az eddig el folytaknál [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: *Isten békességet ~. 1788:* parantsoljan Isten a Nsgtok Mlgos vri Hazának kivánatos békességet s állando egességet, hogy a' földnek sirját Öröm(m)el költheséek és szokott jo tétemények(ne)k szüneti ne légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *Isten halált ~. 1595:* kerem azonis w keglmet ... ne haggia az en apro Aruaimat se penigh ... Jozagat ... hane(m) Eggiwt w kegielme tutorsaga es gongia viselesse Alat, legien Az mig az en Apro aruaimnak[a] Jsten Az vagi szerencziet az vagi halalt paranchiol [Diós K; JHbK XXIII/42. — [a]Három leánynak] ✱ *Isten házastársul ~. 1608:* azt is megh gondoluan, hogy az eö kgme zerelmes hazas tarsa Kalachswteö Katha azzony mind attol az wdeöteöl fogua, az myolta az Vr Isten eö kgmenek hazas tarsul rendelte es paranchiolta volt, mind ez ideighlen minemw nagy bechiwllettel, zeretettel, engedelmesseggel, es hwseges zolgalattal leött legien eö kgmehez mindenek-

ben [Kv; RDL I. 85] ✱ *Isten szerencsés véget ~. 1815:* Nyilvánságos lévén az, hogy a' per mind költséget, mind munkát, 's fáradságot, igen sokat vészen fel; ha a' Jo Isten ügyünknek egy szerentsés véget fog parantsolni, nem lésznek a' részesek idegenek ... hogy azon ki perlett massát ... mind öszve négy esztendeig az én magános birodalmamba hadják [Béld AF; DobLev. V/979. 1b] ✱ *Isten szerencsét ~ vkinek* Isten férjet rendel. *1549/1752:* mikor az Ur Isten szerentsét porontsol néki[a] házasittsák fö képpen ki a Gyergjai lako Házbol és az Szent Annai lako Házbol valo Marhájábol [LLt — [a]Ti. a leánynak]. *1570:* Vernyka Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne ... valyak ... More Ambrus ... Az ew Rezere Jwtot Marhaba adot Zabad akaratya zerint vizza az azonnak egy paplant ... egy Nozolyat ... egy lepedeot ... Es az felet arrah Jgerte Magat hogy mykor Jsten Zerenchet paranchol az azonnak Minden zegithsegel akar lenny [Kv; TJk III/2. 69]. *1641/1642:* Az mikor az kaptalaniok eleött Feyeruaratt az Attiank vegezesenek ellene mondank en haiadon leany ualek, de az eöcze(m) konty alatt uala Berzi Mihaly vr(am)nal, en leany uoltam eö pedigh aszony ember, mivel Jsten neki nallamnal elebb poronczolt uala szerenczet [Mihályfva NK; JHb XXII/37 Susanna Desffalui nobilis Michaelis Thor de Mihalyffalua cons. (22) vall.]. *1751:* az én Pártámrol valo orientalis Gyöngyömet adtam Kedves Atyámfiának Sombori Sofia Aszszonyom(na)k viselni mig I(ste)n szerentsét enged és parantsol eo kgl(ne)k is [Szászvesszöd NK; Somb. I].

IIa. *1588:* poronchol [Vécke U; BálLt 81]. *1618:* poronczol [Bh; Ks 14. XLV. 4]. *1628:* poronczol [Lisznyó Hsz; BLt]. *1763:* Parantsal [Kóród KK; Ks CII. 18]. *1843:* porontsol [Dés; DLt 586. 23]. — *1809:* porontsoltam [F.rákos U; Falujk I]. *1604:* porontsolt [UszT 20/109]. *1716:* poroncsolt [Szentdemeter U; Ks 96]. *1717:* parancsalt [Vidrátszeg KK; Ks 96]. *1731:* parantsalt [Abosfva KK; Ks 99]. *1752:* parontsolt [Disznajó MT; Ks 8. XXI. 23]. *1761:* parantsalt [Branyicska H. JHb XXXV/45. 18]. *1796:* parantsalt [Koppánd TA; GyL]. *1817:* porontsolt [Algyógy H; Born. Vegyes X. 81]. *1844:* porontsolt [Szárazpatak Hsz; Berz. 17]. *1752:* poroncsoltak [Mocs K; Ks 83]. — *1585:* paronchola [Kv; Szám. 3/XVIII. 25b]. *1610:* poronchyola [Ksz; BLt]. *1722:* parancsalak [Kéménd H; JHb XIII/39] ‖ *1656:* poronczollion [Iklód KK; Thor. VIII/20]. *1722:* parancsollyan [Pókafva AF; Ks 95]. *1771:* parancsallyan [Esztény SzD; Told. 5a]. *1821:* Parantsoljan [Háporton AF; Kath.] ‖ *1721:* Parancsalni [Bethlen SzD; BesztLt IIa. 478/35]. *1755:* paroncsalni [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1789:* parontsalni [Abosfva KK; GyL]. *1796:* porantsalni [Koppánd TA; GyL].

parancsolat 1. parancs; ordin, poruncă; Befehl. *1544:* Iztrigi Myhal hittha wona Vaida parancholatyawal Jankafy Lazarth, es Somborrol hittha wona Sombory Lazarth [MNy XXXVI, 52]. *1553:* My Intetetók ... Az Nagysagod Poranchyolatywal Az Solyomkun valo Reth felewl [Solyomkö K; KCs]. *1557:* hozak my, nekwnk az Felseged paranczyolatthyath hogy my el mennyewnk zenthmarthon Machkassara [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1568:* My engedelmesek voltonk az felseged paranchiolatyanak ky mentewnk az peres feold zynereh [Gáldtö AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1572:* hoza mynekunk az nehay torozkay Janosne kyzelichky ersebet azzony az nagysagod poronchyolattyat [A.jára TA; Thor. IV/3]. *1621:* Eö Felseghe Pranczolattiara kapu zam Vtan ... Louast kellet allatnunk [Kv; Szám. 15b/VII. 14]. *1632:* Rethi Istuan Fogarasi Uduarbiro, megh holt Vrunk[a] paranczolattiabul vett eztendeönkint szolgalattiokert raitok bizonios summat, az az, f. 70. Teöke penzt penigh f. 35 [Poianamarul F; UC 14/38 16. — [a]Bethlen Gábor]. *1654:* Ngos Uram az Nagod poronczialattya szerent az ël mult napokba(n) az Restantiaról valo Extractust, meg küdöttem Nagodnak [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan lev.]. *1749:* póróntsólattyá szerént Czelekszöm az Melgos urnak [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. *1783:* udvari Gornyikainkatis meg halgatjuk és porontsalatjaikat engedelemmel véghez vinni el nem mulatjuk [Vályebrád H; Ks 75. VIII].

Szk: *~ba kiad. 1765:* egy Burger nevü Zászlo tarto ... ki adta a Falunak parantsolatb(a), hogy az Fegyver nélkül lévö négy Coloratus Limitaneust minden némü szükséges szolgálattyára a Falunak el hajtsák [Aranykút K; Ks] ✱ *~ jön (ki). 1765:* az Perceptortol már jött volt parancsolat, hogy mingyárt mennyen máshuvá [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 210]. *1815:* a' Joseff Császár idejében pedig parantsalat jövén ki [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *~ megy. 1711:* tudakoztasd meg: ha nem ment è parancsolat nèkik [Ks 96 Kornis István feleségéhez] ✱ *~ mellett szólit vkit. 1583:* (Ebböl) warok teor(veny)t kegmetektcól, myert hogj ket parancholat mellet zollit ezen egj dologert [Hsz; BálLt 80] ✱ *~ot kap. 1842:* Dél után poroncsolatot kaptam pénz faszolni menyek holnap [Bereck Hsz; HSzjp] ✱ *~ot (ki)ad. 1710:* A török császár is parancsolatot ada a budai vezérnek, hogy ... a német császár ellen való hadakozást kezdje el [CsH 161–2]. *1763:* ottan meg fogják hallani mitsoda parantsolatot fognak ki adni az Urak [Szecsel Szb; JHb Johonnes Dsurka (40) jb vall.]. *1838:* a' Tízedeseknek ... a' Borsika meg gyüttésröl Porontsolatot adtam [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *~ot küld. 1579:* kulthem eg parancholattot ö Naga Akaratgyabol az dobokay war megyebe az Tott öry balasnak [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. *1621:* paranchiolatot ... kewldeót uolt[a] eo kigielmeknek Az hostatbely harom Atianfiay (!) megh adassa felöl [Kv; i.h. 15b/XI. 250. — [a]I. Bethlen István gubernátor] ✱ *~ot tesz. 1771:* Egyebekröl, jo moddal tettem porantsalatott [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1793:* tettem parantsolatott Hadadba hogy külgyenek Bodnárt a Kádak meg igazittására [Drág K; JF 36 LevK 348] ✱ *~ot vesz. 1591:* az melj fel ebben meg nem allana es fel bontana[a], tehat egy paranczolatot vewe(n) egy feó zolga byrowal Jozagan ... Jgazat wehessenek [Szava K; JHbK XIV/6. — [a]Az egyezséget]. *1765:* mü falusiakul azt voxoltuk, hogy addig el ne botsássuk, à mig fellyebb való Tisztektöl parantsolatot iránta nem veszünk [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24]. *1829:* most ujabban parantsolatat vévén ... a' két utolso Esztendök Számadásai is ... ezennel fel is küldettek [Kv; BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] ✱ *~tal megkér vkit. 1632:* Pandj Janos el hiua Fejedelem poronczolattyaual Mayos Tamas Vramhoz hogi megh kerneök paranczolattal Tot Istuant [Kisborosnyó Hsz; BLt] ✱ *~tal megtartóztat. 1600:* Engemet poroncholattal tartoztatanak megh az Almasiak az Les mezeon es megh feleltetenek [UszT 15/17 Dobaj Gjergj vall.] ✱ *~ul hoz. 1804:* Kádár Kretsun ... ezt hozta parantsolatúl, hogy ... a' Málét szedjék le [F.berekszö Sz; BIR III. 12/7 Avasán Ursz (40) col. vall.] ✱ *álnok ~. 1660:* Batzka Madarasi[a] Kovacs Martonne ada ertesemre, hogy ... Fodor Gergely ... fia István(a), alnok parancsolattyát mutogatvan, az hazbol teorventelenul es igaz ok nelkul ki akarja hanni [Eszt-Mk Cserei lev. fej. — [a]MT] ✱ *bizonyos ~. 1681:* tanáltunk

most de praesenti kilencz mása vasat ... késszen, eszt addig mig eő nagyságátul és praefectus urunktul annak ki adása iránt bizonyos parancsolat nem jő ... hogy senkinek ki ne adgya mostani tiszt uram, serio intimáltuk eő kegyelmének [CsVh 94] ✱ *császár ~ja. 1653:* Im mostan esmét császár ő felsége hallván e rebelliót ... parancsolja, hogy az árulókat megbüntessem ... Azért mit mivelhetek én egyebet császár parancsolatjánál? [ETA I, 85 NSz] ✱ *erős ~. 1661:* édes Öcsém uram, szóljon az fejedelemnek, irasson ű nagysága egy erős parancsolatot az hunyadiakra, hogy meg ne hódoljanak [TML II, 67 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1786:* mond a Biro én Barátom nem varhatlak tovább hanem adgj nékem marhát mert én el kötöm az Marhádot, mert nékem erős Parantsalatam vagjon rája [Hidvég MT; GyL. Király János (40) taksás vall.] ✱ *falusbirói ~. 1811:* Czáp Alexa ... vette Eszre a Tüzet elébb ... De leg kissebb Harang fére verés, vagy Tolvaj kiáltás Lármája, vagy pedig falus Biroi parantsolat közben jövetele által nem Unszoltattunk a Tüznek meg oltására menni [Cold K; JHb 5. 3/3 Ifjabb Stéfán Szimion (40) col. vall.] ✱ *fejedelem ~ja. 1571:* az polgar wraim ... az migh adot vetnek eo kegek zedyek fel hogy legen megh az feiedelem parancholatya [Kv; TanJk V/3. 34b]. *1575:* Elseobe meg Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedeběl az feiedelem parancholatiat, hogi regy Mod es Zokas zerent az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberektwl [Kv; i.h. 124b]. *1678:* Az mi az Fejedelem eo Nsaga paronczoláttjá(na)k fel ne(m) oluasását illeti ... azért halada el, hogy az szek gjüléseb(en) kevesen valánk [Alfalu Cs; LLt Fasc. 120] ✱ *felsőbb ~. 1847:* Ekkor én azt feleltem, hogy én felsőbb parancsolatból tiltom el az embereket a bányászat számára felnevelt szép egyenes fák levágásától [VKp 236] ✱ *hadra való felülésnek ~ja. 1662:* Ali csauznak kemény szókkal való fogadtatása, vezérek hitek exprobáltatása, hadra való felülésnek parancsolatja [SKr 166 Tartalomjelző fejezetcímből] ✱ *idéző ~. 1803:* Másadik Ferentz Eő Felsége ídéző poroncsolatya [O.szilvás AF; MkG] ✱ *igen nagy ~. 1774:* igen nagy parontsalatunk lévén ... arrol hogy ... legottann meg jelentenők [Kük.; LLt 47/8] ✱ *írásbeli ~. 1832:* ha ugy méltoztatnak ezután parantsolni — hogy a Cselédnek valo Gabona addig rostáltassék, mig minden legkissebb rossz mag ki hullyon — ugy arra nézve instálok Irásbéli parantsolatot [Torda; IB. Demény János tt lev.] ✱ *ispánsági ~. 1843:* Mely biztatás következtében ugyancsak el is csuszamadtak az emberek, s ifjú, eleven erdőt vágva, abból csináltak kerteket az ispánysági parancsolat ellenére [VKp 110–1] ✱ *kegyelmes ~. 1584:* meg emlekozhethjk felseged rola az thawaly ezthendoben ... felseged kegyelmes parancyolathjabol ... yelenthethem wala few okath oda menisemnek [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma foly.]. *1646:* My azert engedelmesek leven az Ngd kegielmes poronczioiatianak ... megh esketók es hűti utan valo vallasat, igy uötükbe az mint következik [Cege SzD; WassLt]. *1671:* Apór Lázár sem a' Nagd kegyelmes parancsolattyával sem a' Tisztek admonitiojával nem gondolván, a' Kézdi-Vásárhellyieket Lemhényi erdőröl ... háborgatná, igaz úttyokban persequalna, és bé-hajtaná fájokat ... elvévén [CC 41] ✱ *kemény ~. 1599:* Kerik eo kgmet biro vramat varosul, noha lattyak az eo kgme mostany niawaljaiat hogy ez munkatol magatt megh ne Vonnya, hanem mingyarast mennyen ala eo fel(se)gehez, es amenyeben lehet ez eo fel(se)ge kemény paranchyolattyat lagitchya [Kv; TanJk I/1. 340]. *1800:* Bőltsen emlékezhetik a Tekintetes Nemes Tanács hogy ez előtt ... hat vagy hét esztendőkkel minemű kemény parantsolattya érkezett légyen a Felséges Királyi Guberniumnak, a Mészárosok korcsomája iránt [Ne; SRE 835] ✱ *királyi ~. 1748:* az Ex(po)nens ő kegyelme, azon Királyi Parantsalat mellett Citaltattya az Urat, Mátol fogva Számlálva 8ad Napra ... Maros Szék Törvenyes ... v székire ujj Itélet vételre [DobLev. IV/798. 1b]. *1762:* Supervenialt ... Flgs Aszonyunk ... királyi parantsolattya is s abban miképpen méltoztassék kgld személje iránt parantsolni accludált Copiájából bővebbenis informáltathatik [Ks 84 a gub. Nsz-ből]. *1823:* Királyi parantsolatbol rég fogattatott fel, a' ... Marosra járo nevezett alatt lévő hely a' mellette lévö Porgolátra járo Nevet viselt Hellyel edgyütt Ökör Tilalmosnak [Körtvélyfája MT; EHA] ✱ *különös ~. 1792:* egy kevéssé meg dobbantak eo Ngok[a] mert a Hunyad vármegyei Limitaneus Atyafiakot a Fő Hadi Tanáts egy különős parantsolattal fel lázasztatta nagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A báróék] ✱ *megváltozhatatlan ~. 1769:* Eo Felségének Nyilvánságos meg változhatatlan porontsolattya Lévén az Három határak(na)k mindenüt valo fel állittása, mely szerènt minden Falu, a ki fel állitotta volt el bontani ne bátorkodgyék [UszLt XIII. 97] ✱ *méltóságos ~. 1684:* engedelmesek leven az Nagysaghod meltosagos poronczolattya(na)k, el mentünk az megh irt hellyre ... az melly vallokot ... előnkbe hivattatott, azokot erős hűttel megh esketve(n) az ... Utrum szerent megh examinaltuk [BLt 11]. *1717:* Ngd 24 p(rae)sentis dátalt Mélgos poroncsolattyát alázatosson el véte(m) [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1720:* Ngd Meltosagos parancsolattyát vévén mindenekben attevő leszek [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.] ✱ *metális ~. 1572:* Meghertettem en az kegd lewelet az Lekenczey[a] hatar foglalas feleol ... wegeztwnk beleole hogy foglalasra kel Hynnya farkas wramoth, Azwtan Jsmet Metalis paranchjolatothys es Metalistes kel wele Jarnunk [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bíróhoz. — [a]BN] ✱ *osztoztató ~. 1807:* Ebből illető maga rátájának ki szakasztására, és birtokába vehetöségére törekedvén ... eő Felségétől osztoztato parantsolatot nyert [T; Ks 89] ✱ *siető ~. 1718:* már mi tévő légjek ur(am) én nem tudom ... Várom ez iránt igen Siető poronczolattyát az Meltoságos Vrnak [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1809:* Vévén a Méltoságos Király Biro Ugron János Ur Sietö parantsalattyát az aránt, hogy a M Andrásfalvi Tekéntetes Molnos Péter Ur Fia Ignatz mikeppen let meg öletetésit Sietve Jnvestigállyam, es a Gyilkosokot el fogatván küldgyem Udvarhelyre Tömletzre, én ... a ... Bizonyságokot ... meg kérdezvén azok mit feleltek légyen ... fel küldöttem [Csekefva U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Ferenc dulló kezével] ✱ *szóbeli ~. 1834:* Nagyságod szobeli porontsolattya következéseül küldök ket Fekete Báránt el adatas véget most még vagyon, ujság lévén a Bárány talám [Fzsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez] ✱ *szoros ~. 1681:* az dispositio[a] eleitől fogva, szoros paranczolat alatt volt [VhU 63. — [a]A szénmennyiség meghatározása]. *1739:* Mint hogj ... szoross parancsolatunk vagjon városunk békerittetésére, végeztük, hogj Hadnagj atyánkfia, mentöl hamarébb, a' tavalyi mód szerint jol bé kerittesse, csak harom kapu hellyek hagyattatván [Dés; Jk 524]. *1800:* Martiusnak 30kán szoros parantsolattunk érkezvén az Vármegyéröl hogy Tirokat fogjunk, melly végre is Embereket tartoztattunk bé, és megis eskettük hogy Segittséggel légyenek [Torockó; TLev. 5] ✱ *tiltó ~.*

1577: az Georg falwiak Igen vagiak az erdöt ... Byro vram visellie(n) erreis oly gondot, hogy ez se legie(n) hane(m) az feyedelmet talallya meg eo kegme Erte, es vegie(n) tilto paranchiolatot Teorweny vege zakattaig ne meryek az erdeot vagny se elny [Kv; TanJk V/3. 148a] ✱ *udvari ~. 1814:* Az Hajtás Fula Iliátis tsak azért verte, Le Agyolta, és Vérit ki Ontotta, hogy Udvari parantsolatt mellett Szorgatta hogy az Udvarban jöjjön fel, az el fogot Tyroval edgyütt [Sóakna MT; Born. G. IX. 6 Zuga Zaharika (30) vall.] ✱ *úri ~. 1786:* ha ezt a pásztort jövendöre meg szegödjemé ... arrol a Nsgtok vri parantsolatját hová hamarább el várom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *vallató ~. 1586:* eg' orsolya neueo leant fogtanak meg Lopasert fyzetem az szolganak d. 4 ... Vgyen ezen Leany ellen Irattam Vallato parancholatot d. 12 [Kv; Szám. 3/XXV. 2 Igyartho György sp kezével]. *1591:* Azirt uallato paranchiolatot hozot riad uaida gergeli [UszT]. *1592/1593:* hoza Mynekewnk, Deesy Bornemizza Mihaly ... Vrúnk eo Naga vallato paranchiolattiat [BSz; Ks]. *1657:* Hiuata minket ... nemszetes Geoczi Pal Ura(m), az mi kegielmes Urunk vallato Poronczioltattiaual ... Magiar Fodor haszi[a] meszòre [SLt HI. 38. — [a]K]. *1683:* az mely bizonisagokot eo Naga Vallato poronczolattya uigoraual erös hüttel megh eskettük [Kál MT; Berz. 2. 40/72] ✱ *vki akarata s ~ja nélkül. 1677:* Mivel a' Nemes Ország ö Nagyságát a' mi mostani Kegyelmes Urunk Fejedelmünk,[a] ö Nagyságának, ugymint az ö Nagysága szerelmes Attyának ... holta után valo Fejedelemnek eligalta és választotta, hogy a' mig az Ur Isten ö Nagyságát élteti ... addig ... Iffiu Kegyelmes Urunk ö Nagysága az Országnak semminémü gubernalásában, directiojában ... magát az ö Naga kegyelmes consensussa, akarattya s' parancsolattya nélkül, nem immisceallya ... ehez tartya magát [AC 27. — [a]II. Rákóczi György] ✱ *vki híre s ~ja nélkül. 1779:* Ezt én rèszemröl-is bátorkodám nékie bisztato-szavaimban appromittalni ... de a' több Conditiokat nékie meg-igérni nem bátorkodtam a' Meltosagos Ur hire s parantsolattya nélkült [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.].

2. rendelet; ordin; Verordnung, Erlaß *1783:* Reformálodván Dobos Ilona Fiával Jánossal ... azután ujjabb Parantsolat szerent kelletett hat Heteket Sz Fenesre Plebanus Kováts Elek Vram instructiojara fel jarván kitölteni [Gyalu K; RAk 76]. *1789:* Itt a Faluk Protocollumai nem vitette(ne)k eppen ollyan accuratioval, a mint a kiadott Norma, és parantsolatok meg kévánták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

3. rendelkezés; dispoziţie; Anordnung. *1810:* Kemény-telki Joszágotsám is a' Héderfáival edjütt halálom után is edjütt administráltassanak azon kegyes Jo Urak parantsolatjatol fúgjen és Tsia Joseff gazdáskodjek benne [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.].

4. *Isten ~ja* Isten rendelése/parancsa; porunca lui Dumnezeu; Gottes Gebot. *1579:* Megh bechywlwe(n) azert mind az keonyeorgeo zemelyeket mind az istennek paranchiolattyat Indultattak illye(n) kegyessegre hogy Byro vram eo kegme Tanachyawal hywassa be az Azzont es aggia eleybe io moddal, énnek vtanna hogy vgy wyssellie magat hogy teobbe eo kegmeket ezzel meg ne haborichya [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1597:* Jtaque iurallion mind az ketteo ... ha lúralnak absolútusok leznek, alioquin az azzoni wgimint aki mind Isten paranchiolattiat, mind penigh az ew keotelesseget melliel vranak tartozot wolna hatra hagiwa(n) violato legitimo thoro illien gonoz eletben leledzett, megh hallion erette [Kv; TJk VI/1. 26]. *1600:* Ezert híttuk teöruenyhez ez J. hogy ne(m) tuggiuk michoda lelki esmeretbol hatra hagywa(n) az Istennek parancholattiat, es az orzaghnak teörwenit, ieöttek hazunkra Hoggiaba vdwarhely zekbe [UszT 15/23]. *1640:* Jelente aztis Balogh Balint Vram ... hogj Istennek paranczyolattya szerint az szent hazassaghra atta uolna magat es matkaianak s lakadalmara az mit uót uolna az keözból uötte uolna [Kv; RDL I. 151]. *1761:* I(ste)n parantsolattya szerént az fiu(na)k betsülleni kellenék az Annyát [Torda; TJkT V. 36].

Szk: *Isten kemény ~ja. 1614:* az Czegeres vetkesseknek bwnteteseken kezdue el, teczik nekwnkis orzagul, hogi az Nezeok leowendeo mondok, varaslok, Beobaiosok ugi mint Eordeogi tudomaniok, seot nem cziak azok, hanem az kik Istennek kemeni paranczolattia ellen azok utan iarnakis, leouendeoltetnenek, varasoltatnanak uele ... teorueni zerint bunte<tt>essenek erdemek zerint [Ks 87 ogy-i végzés].

5. a tízparancsolat vmelyike; careva din seria de zece porunci (cuprinse în Vechiul Testament); eines der zehn Gebote. *1688:* (Az asszony) Az I(ste)nnek az 7dik parancsolatba(n) foglalt eröss tilalmát ... altal hagvá(n) paráznaságbannis leledzett volna [SzJk 226].

parancsolhat 1. parancsként elrendelhet vmit; a putea ordona/porunci; befehlen können. *1618:* (Szölfikár) csak percurrálva monda, hogy: Hát miért nem adja meg az urad[a] Jenőt ? Én arra mondám: Nincs az ő hatalmában s azért nem adhatja. S monda arra: Nem övé Jenő? Mondék: Övé hogy már, de arról bizony semmit nem parancsolhat az várbelieknek, mert azok nem fogadják [BTN[2] 182. — [a]Bethlen Gábor].

2. rendelkezhetik, utasítást adhat; a putea da ordine/dispoziţii; Befehle geben können. *1670:* annyi embert bocsásson be csak, hogy mindenkor Kegyelmed parancsolhasson kinek-kinek [TML V, 275 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1710:* leszen módja a töröknek, hogy per conniventiam a fejedelmet, mintha nem az ő akaratjából, megengedi, hogy kimenjen Magyarországra, söt a végbeli hadaknak is alattomban parancsolhat [CsH 105]. *1771:* A szegény Bánffy Farkasné asszony ... hogy a fiai miá ... az egész jószágban akaratja szerint nem parancsolhatott, búsulni, bánkódni kezdett, pedig semmi nélkül nem szüköllödött [RettE 259]. *1797:* nem is parantsolhatatt az Elpetsetelés és Conscriptio aránt [Mv; Told. 42/1] | Szilágyi Mihálybol még Inas korában ... ki tört a' Pogányi kegyetlenség s akkor is még mikor senkinek nem porontsolhatott, Balog Márton nevü Szabot ... igen rutul meg verte [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21]. *1820:* Dregán János mi hellyt meg holt a Báro mingyárt abba mesterkedett hogy Tisztarto lehessen ö parantsolhassan az Udvarba Feleségével edgyütt [Aranyosrákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.]

3. *Isten ~* Isten rendelhet; Dumnezeu poate porunci; Gott kann gebieten. *1666/1701:* az mint kivánnyák eö kglmek, hogy tempore Expeditionis Bellicae personalis insurrectiora ne kénszerittessenek, az aránt láttatnak eö kgek az idök(ne)k s az dolgok(na)k praescribalni, mellyek(ne)k egyedül az mindenható I(ste)n parancsolhat [Kv; KvLt I/188].

parancsoló 1. *mn* rendelkező, utasító; care dă ordine/dispoziţii; verfügend, befehlend. *1607:* Hosza meg o nekwnk ... az kiraly bironak parancziolo Vrunk eö Nagsága Parancziolattiat [Cssz; BálLt 90]. *1710 k.:* Bizony félek én, maholnap többet fizetünk mü a nékünk parancsoló idegen hadnak, mint a mü parancsolatunktól függö olyan szolgáknak fizettünk volna [BÖn. 760].

Szk: ~ *hang. 1823–1830:* Pénz elég volt, miből fizetni, sem az úrfi, sem a doktor parancsoló hangon hozzám nem szólottak [FogE 164]. *1847:* Látva ezen parancsoló hangon tett rendeleteit, az emberek több panaszokat tettek ellenem a nevezett asszonynak [VKp 191].

II. *fn* rendelkező személy; persoană care dă ordine/dispoziţii; Gebieter. *1847:* Varga Katalin mintegy ötven vagy hatvan emberrel réám jött, házomat körülvétette, s nékem azt parancsolta, hogy töstént a falu költségéről szóló minden nyugtatványokat adjak által, mivel már ő a parancsoló a faluban [VKp 279].

parancsoló levél parancsolat, rendelet; ordin, dispoziţie; Erlaß, Gebot. *1568:* hoza mineku(n)k a' felsíged parancholo levelit kechety Menhartne kipibe [Gyf; RLt O]. *1572:* Minekewnk hozak az te N. parancholo lewelet Az Vytezleo Apaffy Jstuannak kepeben kyben Nagod parancholhogy my el mennenk Bezterczyere [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. *1580:* My[a] az Nagod paranchiolo lewelet hozzank veúen Ell Mennenk galaczy Thamas hazahoz vgyan galaczon ... Jntetük es hittük Nagd vdúaraba es Eleybe az Nagod paranchyolattia tartassa zerint hatott (!) Napra ok adni [Galac BN; WLt. — [a]Galaczy Josa és Nagy Boldisar]. *1581:* Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergelj vram az Nagd paranchiolo leúelit hogy my el mennink bwrkosre Neminemo Biszonsagoknak be vetelere [Bürkös NK; SLt V. 12]. *1604:* Vitezlő vrunk, hyua mwnkeóth vrasagod poroncholo leuclyuel ... Polyanba [Polyán Hsz; BálLt 82]. *1662:* Váradra ... parancsoló levelét elküldte vala,[a] abban mostani indulatjának okait jelentvén [SKr 494. — [a]II. Rákóczi György]. *1805:* Sako Janos erre[a] réa nem alla, azt mondvan, hogj ő a Mlgs L. B. Praeses Ur ő Nga Parontsolo Levelet altal nem hagja [Torockó; TLev. 9/39. — [a]A bérmunkás követelésére].

parancsolt 1. elrendelt; care este ordonat; geboten, verordnet. *1765:* miglen az parancsolt summát az után ki tölthettük, addig rajtunk ültek az Executorok [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19]. *1807:* ā Közönség a' Porontsolt égyezést ... depraecalta [Kv; KmULev. 3] | azon kérésel járulok a' Felséges Királyi Guberniumhoz, hogy az én ellenem porontsolt Kőz kereset el halasztodgyék [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár kérése].

2. előírt; care este prescris/prevăzut în ...; vorgeschrieben. *1847:* Megösméri ... hogy hat versen járt Bécsben, anélkül, hogy a felsőbb rendeletek által parancsolt útilevele lett volna [VKp 294].

3. meghagyott; care a fost stabilit; angeordnet. *1748:* ada Nékem ... Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága köves Medállyokat egy kis Ládátskában bé tsinálva ... el vim ugyan a' parantsolt hellyre a' portékákot [Szentk. Sig. Pálfi eccl. ref. Kányádiensis[a] pastor kezével. — [a]U].

4. kért, kívánt; care a fost cerut; gewünscht. *1752:* Az Parontsolt Dohányt le inditattam Vég Uram(na)k committaltam, praesentálya [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1794:* Az parantsolt Istállokat, kolniczakot, és más egyébb marha hajlékokat annyira el készitettek a' mult heten, hogy már vagy 5 napoktól fogva ... a' marhák hajlékjaikban jól nyúgodtak [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. *1801:* az ebbeli parantsolt Tudositásokat bé küldeni ellmulatták [Kv; DLt]. *1844:* A porontsolt borokot utnak indittok [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

parancsoltat parancsot adat; a dispune să fie dat un ordin (cu privire la ...); befehlen/gebieten lassen. *1667:* praefectus uram által parancsoltatott ű nagysága, hogy Bonyhárúl adják meg búzájokat [TML IV, 108 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1676:* mindenekrűl ... urunk neve alatt parancsoltasson [TML VII, 304 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

parancsoltatik 1. parancsban adatik; a fi ordonat/poruncit; befohlen werden. *1662:* Az becsületes úr, Kornis Zsigmond, minthogy neki semmi nem parancsoltatott vala, a generálisághoz magát avatni nem akarja vala | A fejedelem az ország dobjával felülésre való jelt kezdvén veretni, az egész tábor azonnal felrezzene és fel is üle, de hogy senki helyébül ki ne mozdulna, hanem ki-ki seregében lova hátán olly készen lenne, ha parancsoltatnék, azonnal készen indulthatna, megparancsoltatott vala [SKr 173, 338].

2. elrendeltetik; a fi poruncit/ordonat; verordnet/angeordnet werden. *1666/1701:* az Nemes Ország igen méltán meg kivánnya, hogy ... valamikor az Colosvári Feö Kapitány ... parantsolni fogja, oda mennenek[a] és azt tselekedgyék tehetségek szerént, az mit az szükség kiván, és eö kglmek(ne)k parantsoltatik [KvLt I/188 ogy-i végzés. — [a]A kolozsváriak]. *1705:* Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itiltük ki irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) ott Szebenben, mely mostis mindenütt observaltatni parantsoltatik [i.h. I/192 a gub. Nsz-ből]. *1731:* A ki penig az gjalog szeresek kőzűl harangozás utá(n) menne az Gathnak kötésére aszt a Tizedes az mellette levő Senator Pallerral és az ott dolgozo Tizedbeliekkel facultaltatnak s Parancsoltatnakis egj egj nap számra valo penzig meg büntetni, és az nap számot is véllek ki potoltatni [Dés; Jk]. *1746:* az Magyar Keresztesen az Inak Sorte divisionis jutott Török buza földét harmad esztendövel ennekelötte az J akarattja nélkűl el változtatta és colálta ... tavalyi esztendöben pedig éjtzakának idején ... azon el változtatott földben termelt Török búzát meg szedte és el vitte, mellyért akkori Hadnagy Titt. Zalányi Lászlo Vr(am) előtt à controversia meg fordulván Kőz kézhéz valo tétetése ā Török búzának parantsoltatott [Torda; TJkT III. 2]. *1758:* Az Aranyász réten le menö Füzes pataka el hagyván maga folyomlyát, mind a Varos, mind penig a Sz(e)nt Györgyiek határán nagy kárt tészen, parontsaltatik azert, hogy a következendo Hetfön jo reggel Helységökb(en) fel talaltato Jobbagyai(n)k és Sellerink oda ki jüni el ne mulassák [Torockó; TLev. 8/6]. *1812:* A' F. Királlyi Guberniumnak azon Rendelése következéűl, mellyben porontsoltatik, hogy a' Mester emberekis, hogy a' pénznek megszűkűléséhez és a' gabonának meg oltsoodásához mérsékelve botsassák alább munkájok bérét [F.rákos U; Falujk 71 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: *(igen) keményen ~. 1769:* Keményen porontsoltatik mind a Cont. Tablának hogy Regius Perceptor Atyánkfiainak assistentiaval Légyen az Adonak haladék nélkűl valo fel szedésében | Porontsoltatik igen keményen ... hogy minden emberre vigyázzanak, ha az el szökésre valo Jeleket, ugy mint ha Jovokat adogattyák, Joszágokat miveletlen hadgyák mingyárt a Tisztek(ne)k ... hirré tegyék [UszLt XIII. 97] ✱ *(kemény) büntetés alatt ~. 1775:* Emlekezik é

az Tanu hogj ... harap gjujtas idejinis oltani bünteté alatt porontsoltatott Oltszemieknekis ki mennj, és ugj oltalmaztatott mind Bodokkal köz élö hely [Hsz; Mk II. 2/71]. *1787:* kémény bünteté alatt parantsoltatik hogy minden Gazda mihelyst száloul valamely ollyas ismeretlen és gyanus ember találna valamellyikhez bé szálani tartazzék a Falus Bironak hirt tenni [Torockó; TLev. 3/2. 3] ✱ *szorosan* ~ *1802:* mint hogj T. Tisztelendö Püspök Urunk hoszas betegeskedesei mian késet ezen G. Decretum ki küldetetése minden Tiszteletes Ministernek Sub Gravi animadversione szorosán porontsoltatik hogy ollj szorosan es Sietve jarjanak el ezen kegjes Rendelések teljesitésekb(en) hogj a Gyülendö alamisnak Cum Fine Aprilys el mulhatatlanul be szolgaltassanak a Titt Sz. P. Ur Kásajáb(a) [Enlaka U; Borb. II Galfalvi Pál esp. rend.]

3. meghagyatik; a fi dispus; verfügt werden. *1824:* Az Nemes Város vétetett égy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy fejér ne légyen s el ne soványodjék, vettem égy Kupa Lo sírt 1 Rf 20 x [Dés; DLt 885].

4. kívántatik; a fi dorit/cerut; gewünscht werden. *1797:* Népes Ujj Paraszt Ülésü Telek ... Lakik rajta Pakulár Toma ... Minden Esztendön által Lako Hurubája után tészenn maga kenyerin égy egy napi szolgálatott amikor porontsaltatik [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 477–8]. *1832:* Ha én a cselédek gabonája takarittasát eztendeig ugy vinném, mint ahogy most parantsoltatik ... ugy minden bizonyal eztendö végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB. Demény János tt lev.].

parancsoltatott 1. elrendeltetett; care a fost ordonat; angeordnet. *1662:* Bakos Gábor ... kinszeríttetett vala megmondani: ne kárhoztassatok (úgymond) minket, vitézek, mert Isten engem úgy segéljen, sem félelmességünk, sem hüségtelenségünk nem visel, hanem az urunktól életünkre, becsületünkre parancsoltatott, derék harccal benneteket el ne rontsunk [SKr 236]. *1830:* a Tekintetes Ur[a] ... à Curatelatussa részéröl bé adott Szàmadàsaira ki tett Superdificultásokra kivánt feleletének, és bizonyittásainak bé adásokrolis meg Szollittatik, hogy e részb(en)is többet ne késedelmezzék, mely miatt a Felsöbb Rendelések által Árvai Székünk(ne)k parantsoltatott pontosság hátramaradást Szenvedjen [Ne; DobLev. V/1156. — [a]Dobolyi Sigmond].

2. kirendelt; care a fost trimis din dispoziţia/ordinul cuiva; hin(aus)bestellte(r)/hin(aus)beorderte(r). *1595:* löuenek az Lengyel kiraly köuetenek az Apat Urnak elöl küldöt szolgai ... Es Wrunk eggyik Talnakya Staniszlaús Galitzki volt körületek Wrúnktol paranczoltatot és hagyatot Gazdaíok [Kv; Szám. 6/XVIIa. 158 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

parányi 1. (aránylag/a szokásos méretekhez viszonyítva) kisméretü/kicsiny (tárgy/épület); (obiect/construcţie) micuţ, mititel; winzig (Gegenstand/Gebäude). *1653:* Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erösségecskében [ETA I, 77 NSz]. *1678:* az tömlöcz elött van egy parányi tornácz szöllövel körül vévén [TML VIII, 248 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1688:* Égy Bélend szarv ezüstös Zöld Májcz vagyon rajta égy kis parannyi csupor fedöstöl [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1704:* Ugyan ma csináltatván egy kis parányi kemencealjat, százhúsz pénzembe költ, az kemencén kívül, kiért magam házamnál egy fillért sem adtam volna [WIN I, 259]. *1738:* tizenkét Nyak szoritto parányi pántlika [LLt Fasc. 152 gr. Lázár Ferenc vásárlása]. *1744:* Eczetes parányi úti àtolag 1 [Marossztkirály MT; Told 18] | parányi Srofos iskatulja | Edgy hitván régi Ládátska s edgy parányi bé zárt régi Pintze Tokotska | parányi Tötsér 2 | egy kis keregded paranyi ugyan iskatulja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1749:* Egy paranyi Szék [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

2. kicsiny kiterjedésü (földterület); (teren) mic, de dimensiuni reduse; (Gelände) mit kleiner Ausdehnung, winzig. *1765:* Bándi Kolozsvárt vonta meg magát, Somlyai pedig vett volt egy kis parányi portiócskát Benedekben, ott lakik [RettE 192]. *1772:* Mindazonáltal csudálkozhatni Bornemisza Pál úron, hogy engedé meg odaépíteni[a], mely csak egy kicsiny parányi hely, az érmezei határból szakasztotta az Egregy vize [i.h. 273 — [a]Ti. a malmot]. *1844:* egy Szászfenessi gazdag Colonussa ... tovább tovább harapodzott — s már ma irtogatás által — azon parányi hellyöl — illy nagy kaszálot formált [Km; KmULev. 1 Hader luon (68) col. vall.].

3. kis termetü (állat); (animal) mititel, micuţ; winzig (Tier). **Án.** *1676:* Paranyi (vizsla) [EM XLIX, 536].

4. ~ *idö* rövid idö; timp foarte scurt; kurze Zeit. *1710 k.:* magam meg is tanítottam öket, hogy csak vitessék el[a]; és sokszor egy parányi üdö múlva megizentem, hogy ne, vagy gyengébben bántsák [BÖn. 496. — [a]Ti. a vétkes szolgát].

5. ~*t* vmiböl igen kis mennyiséget; un pic, (foarte) puţin; sehr wenig von etw. *1847:* egy kaszás csak parányit eszik hozzá képest [Kv; Pk 7].

paraplé esernyö; umbrelă; Regenschirm. *1802:* egy fejér viseltes paraplü [Ne; DobLev. IV/858. 4]. *1807:* vagyon még két Ezüstböl való Oroszlány, a' mellyek egy Aszszonyt egy kosárral edgyütt tartanak, e' mellett két kis Majom mindegyik tart egy Paraplieut [DLt 378 nyomt. kl]. *1820:* Egy viseltes parapli [Mv; MvLev.]. *1823–1830:* Tudok is ilyen Casust: ... valamely gonosz indulatnak felöltöznek Maszkarába: nevezetesen egy Árnyék tartonak, vagy esö ellent vetönek (:Paraplü:) vásznát, a' mint szokott lenni tzikkelyenként le vagdalták abbol tsináltak All-Ortzát [FogEK 425]. *1836:* Egy Zöld Selyem (:paraplü:) essö ellenvalo Rh fl 14 [Kv; Pk 3]. *1839:* egy vas nyárs egy Parupli három uveges kép [Désakna; DLt 1545/1841]. *1840 k.:* egy rongyos Paraplieu [BetLt 3]. *1841:* Egy Parapli [SL].

Vö. a *gyolcs-* és *selyemparaplé* cimszóval

paraplé fa ernyőnyél/fogantyú; bastonul umbrelei; Stiel des Regenschirmes. *1801:* edgy parapli fa [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2].

paraszol napernyö; umbrelă de soare; Sonnenschirm. *1785:* kett Paraszol 2/4 [WLt Cserei Heléna jk 9b].

paraszt 1. *mn* **1.** nemtelen falusi, pór; rusticus; ţăran, ţărănesc; Bauern- | jobbágy; iobag; leibeigen. *1657:* Ez alkalmatosságról egy musnai paraszt, de elmés jó szász embernek, kivel mind az atyám, mind én sokat ittunk, ily jeles discursusát hallottam [KemÖn. 125]. *1660:* Odavivén bennünket, mindjárt lábainkra vasakat vervén és paraszt rabokkal együtt tizedmagunkkal nyakunkra vaskarikát csinálván, azoknak lyukain, az torkunk alatt, harminc- avagy negyvenölnyi láncot általvonván, együvé füztenek elönkbe

vetvén az emberfejeket, hogy megnyúzzuk [Kv; KvE 180 LJ]. *1662:* Rákóczi fejedelem álgyúira Szebenből kiütvén, az ott levő gyalogokat és szegény paraszt szászokat is, kik ... a lövőszerszámok emelgetésére ... odaállíttatni tanáltattak volna, mind levágván, a lövőszerszámoknak könnyebbjeit a városba benyerték és vitték [SKr 525]. *1677:* Hunyad Vármegyében, feleségek nemes fundusiról, lopást, gyilkosságot, s' egyéb vétkeket patralo paraszt Muntyának, zálagjok nem találtatván, arestáltathassanak | Jövevény, idegen, uratlan, paraszt vagus embereket, ki-ki tartozik megkezesiteni, s' jobbágygyá tenni [AC 259, 260]. *1785:* mig az Uralkadásnak kévánsága ezeken az Törvényeken fellyül nem lépett addig ezen Hellységb(en) semmi viszálkodásak, és Egyenetlenségek nem voltanak, és most sem volnának, azok szerént, hanem szép bekesség, és tsendesség volna mindenek között, de már ma hogy ennek szine alatt paraszt Jobbágyi szolgálatrais szorittatatt ezen Hellység, nem egyéb sorsa, hanem kettös Jobbágyság, mert az Vasbol Urbarát p(rae)stalunk effelett paraszt Jobbágyi Szolgálatat tészünk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 22a]. *1861:* az annya ís Szászsebesbe éleget mínt égy vén paraszt oláné [Msz; TSb 38].

Szk: ~ *fasszal csinált* jobbágyivadék. *1683:* kivált képpe(n) enghemet Tizedessét bötstelenitet, es salvo honore sit dict(um) enghemet Tizedessét nem betsüllött, hanem szemtől szembe aszt mondta: Te paraszt fasszal tsinált Jobbági kutya hütü lelek, esse fia(na)k mondott [Kv; TJk XIII/1. 130] ✱ ~ *gyalog. 1676:* azokat az paraszt orosz gyalogokot bocsáttassa el Kegyelmed s fogadtasson jó magyar gyalogokot helyében [TML VII, 192 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *kommunitás* földesúri függőségű/jobbágy közösség. *1796:* most ujjontában az ... Paraszt Communitas maga Számosságát Irásban vévén ... méltán még egy Személly papi Szolgálattra közikben fel szenteltettnék [H; Ks 75. VII. 245a] | a Torotzkai Paraszt Communitás ... Torotzkohoz semmi Vérségit Jussát, és successioját bizonyittani soha meg nem tudja, s talám praetendalni nemis méri, 's következés képpen, azon képzelt Privilegialis Levélhez is, sem Wér, sem valoságos Haeres nem lévén, tsak ebből is nyilvánsága (!) meg tetzik, hogy ... a pretensioban forgo Levél iránt valo törekedése, a' Levelek fell kéréséről szollo Törvényekre, tellyességgel nem szabhato | a' Torotzkai Parasztok ... ha szintén ez előtt valo időkben bitangoltákis az Uraság Erdejét, valamint szintén más erdös hellyeken lako paraszt Communitásokis, ezzel mind azon által Földes Uraiknak Donationaliter conferalt, es örökké optimo Jure birt erdeyekhez Just nem formalhatnának [Mv; TLev. 5/16 Transm. 45, 51–2] ✱ ~ *lakos. 1718:* Ö Naga veletek ugj mint az emlitett Szász veszödi egész Paraszt lakosokkal, Contractust ineált volt [Szászvessződ NK; JHb XXIII/14.]. *1744:* Borzási paroszt lakasak [Kük.; Pk 7]. *1756.* Gergellyfáji[a] paroszt lakosok [Told. 30. — [a]AF]. *1799:* régebben fogtanak vóltt fel a' falusi paraszt Lakosokis a' Földes Uraság engedelméből egy darabotska hellyet, és azt bé sántzolván, s némellyek fűzfákkalis körül vévén ezelőtt használták [Gyéressztkirály TA; Ks 89] ✱ ~ *nem* paraszti rend, parasztság. *1657:* Ez állapotban voltak vélem jó bücsületes kapitányok, azok közt Bocskai István ... az ordinanciáknak megtartásában pedig oly engedelmességgel viselte magát mindenekben, ha miket parancsoltam, hogy paraszt nemből álló sok hadnagyok, kapitányok voltak nyegédesbek [KemÖn. 242–3] ✱ ~ *nemzet. 1657:* az főgenerál Gécz testében is húsos, természetiben is késedelmes nehéz ember vala, és nemzetére csak paraszt nemzet, szegénylegénységből promoveálódott [KemÖn. 214] ✱ ~ *rend* parasztsághoz tartozó. *1664:* Az adót én, Uram, mindenütt elhirdettettem mind puskás, nemes és paraszt rendek között; mint praestálják, nem tudom [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

2. durva, faragatlan modorú; bădăran, mojic; grob, roh. *1743:* A Rücsi[a] Határnak Nagj részét ... azon egj nehány paraszt Nyakas emberek bitangollyák adják a' kinek szeretik a' templom pedig igen édes keveset participalodott azokbol [Ks 14. XXXII. 4. — [a]MT]. *1754:* A' ma paraszt Director discretiob(an) tőllem praetendál egy szép Mén Lovat, de adok lofaszt a' Seggibe [TGsz 9]. *1764:* Kár volt néki a plenipotentia is, nem lévén nálla sem Isten, sem termeszet ajándéka annyira hogy azt meg érdemellye, szükségem sem igen let volna ebben a Caussában az ő Plenipotentiariussagara, mert mig masok ellen folyt a Caussa, addig ő semmit sem ágált, mikor pedig kettőnk közöt folytis akkoris inkább lehetett volna Bátyám Ur(amna)k az én Contestált Sinceritásomhoz, mintsem az ő hamis lelkéhez, s paraszt tudatlanságához bizni [Középlak K; BfR]. *1770:* Kolozsvár felé kellett mennem, az holott is értém, hogy attól a büszke székely plébánus Lukács Jánostól számot vévén az ecclesia bonumiról, 11 ezer forintig liquidáltatott, melyért mindenét elvették, elbecsülték, s eladták, őtet a plébánusságból kivetették. Egyszóval világ csúfjára tétettett a nagy méltóságos paraszt székely úr [RettE 232]. *1783:* De ezeken kivűlis több alázatos panaszimis vad(na)k ezen Helység Biráira, mert ha a privatum szenvedéseimet el halgatomis a publicumakotis mint magokban bizakodo vakmerő paraszt szofogadatlanok miá tőkelletesen a Felséges Királlyi rendelések szerént egyedűl Torotzkon nem effectualhatom [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével]. *1844:* megyünk hogy a Garner paraszt fijait meg régulázzuk [Torda; KLev].

3. gyalulatlan, kifaragatlan; nerindeluit, necioplit; ungehobelt, ungeschliffen | festetlen; nevopsit; ungestrichen. *1608:* Vagion harom Nozolia, Az kettey faragasos es festet, az harmadik feier es paraszt [Kv; RDL I. 83]. *1629:* az porkoláb-ház bolt ... Ez házon belöl is egy kis bolt. Az ajtaja paraszt, jó ép ónos zár rajta [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. *1636:* ezen Tornaczbol nylik mas ayto az felseö hazakra meneö gradicz alatt, egy kamorara, belletlen, parazt, fa melleke, vas sarkas, pantos, reteszes [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Az haznak padlasa regi paraszt [Marisillye H; VLt 55/5415]. *1656:* Vagy(on) egy hitvan paraszt fejer Asztal [Doboka; Mk Inv. 4]. *1676:* Vagjon az pitvarban fa labokon állo fa tarto hely, azon föllyül szönyőgh tartani valo egj paroszt deszkás rekesz mellyre megjen 5 lépcsőkből állo egj fa grádiczoczka [Fog.; UF II, 727]. *1681:* Molnár hazacskaja, Eze(n) malom házban, oldala tapaszos sövényes; Ajtaja paraszt [Hátszeg; VhU 604]. *1740:* mind a két ablak(na)k vagyon edgy edgy toljó fiokja, és kivül vas sarkocskákon forgo paraszt, de jó. Fenyö deszka táblaja | Paraszt, de jó Fenjö deszka — 15–15 — fogú fogas 3 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 5, 6]. *1743:* Járnak be ... az udvarba észak felöl négyszegre kifaragott, földbe beásott s felállított hat cserelábba, a két első tekervényesen cifrázott, a középső paraszt ... gombos kötésekkel erősített s kötött kapu alatt [Erdősztgyörgy MT; ETF 108. 14]. *1790:* Egy paraszt fenyö fa deszka Agy [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2].

Szk: ~ *bükkfaajtó. 1680:* az aklyok(na)k sövenjből font falai ... ket paraszt bikfa ajto ... szolgál ezen aklok(na)k azo(n) reszire, mely kerülöleg fordul az Csúres kertig [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30–1]. *1740:* a' pitvar<ba> mennek bé égy paraszt fa sarkas bikfa ajton [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61] ✱ ~ *deszkaágy. 1676:* Uagyon az házban egy paraszt deszka ágy [Fog.; UF II, 700]. *1716:* ezen Házban[a] van de pr(ae)senti ... kett paraszt Deszka agy [Grid H; BfN 92/4. — [a]Naláczi Lajos kúriájában]. *1760:* vagjon ezen házban Küs karjas Szék Nro. 7. hoszszu Nro 1. Tsipkés pad. Nrö 1. paraszt Deszka Ágj Nro 1 [Kissáros KK; SLt PQ. 10] ✱ ~ *deszkaferslog. 1789:* Egy Diofa festékes fenyö Asztal fedél Rf — xr 20. — 2. paraszt Deszka ferslog Rf 1 [Mv; ConscrAp. 16] ✱ ~ *deszkafogas. 1656:* Ezen haznak egyik felöl valo oldalan vagyon egy hoszu parazt deszka fogas | Vagyon ezen kamaraszekben 2 darab parazt deszka fogas | Jttem 3 labatlan parazt deszka fogas [Fog.; UF II, 107, 127–8] ✱ ~ *deszkapohárszék. 1694:* Ugya(n) azon Pitvarban va(gyo)n egy paraszt Deszka Pohar szekis, kinek Ajtocskajan Vas Sarkok, retez retez feö va(gyo)n [Kövár Szt; JHb Inv.] ✱ ~ *fagrádics. 1745:* vagyon egj tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötésesen épitett deszka Padimentumú ujj Tornátzotska ujj Sendelyezés alatt ... erröl a' külsö Recessusra szolgál egy kis Folyosótska hasonló épületü ... Melly kis Folyasotskárol a' keritésre szolgál le egj kis paraszt uj fa-grádits [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *farosta. 1629:* Ket vy paraszt fa rosta tt f — d. 20 [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *fatál. 1673:* Fejer varra szállitottanak Fagarasbul elest és holmi eggyet másokat ez szerint ... Lictaromos Lada egi nr. 1. Paraszt fa tál egi Sákban. Fedeles Réz üst nr 1 [Fog.; Törzs] ✱ ~ *félszer ajtó. 1621:* Az gradicz alat ualo kamaranak kwlseo aytaiara Egj parazt fel zer ajtot io Eöreg d. 25 [Kv; Szám 15b/IV. 25]. *1632:* Vagion raita parazt félszer, vas sarkos pantos retezes aito, lakatostol [Fog.; UF I, 153]. *1680:* Innen eleb mozdulvan az kapun belöl valo Tömlöcz ház felé, nyilik azon Tömlöcz pitvarára fa Sarkon egy paraszt fel szer, vas retezes retezfös ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv. 23] ✱ ~ *fűrészdeszka. 1674:* egj labra csinalt paraszt fürész deszkabol allo szek [uo.; UF II, 597] ✱ ~ *gyalogajtó. 1737:* egy Paraszt gyalog Ajto ... küs része fenn áll, mellyis pereljére vagyon szalmával meg fedve ; ez alatt vagyon egy küs rekesz, ahova bornyukot szoktanak rekeszteni [CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.] ✱ ~ *gyalogfogcs. 1737:* négy darab paraszt gyalog fogasok vagy(na)k oldalaira vas szegekkel fel szegezve, egy paraszt gyalog Tékátskával edjütt [Széplak KK; i.h.] ✱ ~ *gyalogtékácska* → ~ *gyalogfogas* ✱ ~ *katonafogas. 1679:* Vagyon az kapu közott: ... Fegiver tarto Katona parazt fogas, ket felöl az Oszlopon No. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1747:* Vagyon Katona paraszt fogas 2 [Borsa K; Told. 24] ✱ ~ *kendőszeg. 1734:* kis ház ... két paraszt asztal benne ... s egj paraszt ágj négj paraszt kendö szég, azokban harmincznégy vas fogak [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1763:* (A ház) földeis fenyö deszkákkal meg vagyon padolva ... egy paraszt kendö szegis lévén falára fel szegezve [Hortobágyfva Szb; Born. néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 14] ✱ ~ *tolóka láda. 1753:* Hoszszabb zaros veres Kotsi Láda N 1 ... Kis Zöld Lecticus Láda No 1 Paraszt tolyoka Láda [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *varróláda. 1630:* Auner Gabor. Hozot Beczbeol ... 4. paraszt varro lada p(ro) f 2—d tt f—d 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 45].

4. mázatlan; nesmălţuit; ungestrichen/glasiert. *1794:* Cserép Csatlos Vagyon 3 a Nagyobbik Paraszt három kupás nagyságu, Kettö Pedig Zöld Mázos mindenik 2.2 Kupás [Nagyfalu Sz; CU].

Szk: ~ *abárló. 1679:* Paraszt égetet abarlo nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60] ✱ ~ *cserépfedő. 1699:* Paraszt Cserép fedö Nrö 4 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ ~ *cserépfelfogó. 1699:* Paraszt Cserép fel fogo Nrö 1 [uo.; i.h.] ✱ ~ *cserépfűtőcske. 1813:* Ezen kis Kamarátskában vagyon egy kitsin paraszt cserép füttötske vas pléh ajtos Táblájával [Koronka MT; Told. 18] ✱ ~ *cserépporzsoló. 1699:* Paraszt Cserép Porsolo Nrö 7 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ ~ *csipkekályha* mázatlan csipkecsempe. *1745:* Kementzéhez való ... Apró paraszt csipke kályha nro 46. Mázos avadég nagjobb tsipkék nro 33. Mázos apróbb avadég tsipkék ... Nagyobb tsipke öt s egj kissebb [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *ivócsupor. 1699:* Ezenn ... hazban talaltatott Asztal labastul ... Almási paraszt ivó Csupor nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ ~ *kantakorsó. 1679:* Vajnak valo, szoros szaju, fületlen paraszt Kanta Korso nro 27 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35] ✱ ~ *laposkályhás. 1629:* Azon udvarbíró háza előtt az ereszből be egy ház ... Egy paraszt lapis kályhás kivül fütö kemencze [Szu; SzO VI, 94 Székelytámadt vár lelt.] ✱ ~ *mélykályha. 1595:* Az Tanaczhaznak also Zobaiaban czjnaltattam 1. kemenczet, miert hogy az rçghj igen meg bomlot vala: Czinalta Zakmarj fazakas Janos ... f 1 Adot kallyat hozza 15: ... 18 parazt mçlly kallyat ... d 60 [Kv; Szám 6/XVIIa. 254 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *párkánykályha. 1745:* Kementzéhez való Csipkés paraszt kályha nro 34. Paraszt párkány kályhák nro 60 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *szorítókályha. 1694:* Parazt Zorittó Kálha 30 Mazas Szorito kalyha [LLt 76. C] ✱ ~ *vereskályha. 1692:* Ebedlö Ház ... vagyon czen házban paraszt veres kályhákból faragott kö labokra kémény allyából be-fütö hasonlo csipkés kemencze [Mezöbodon MT; BK Inv. 8]. *1736:* áll földel töltött tüzhelly fundamentómon, paraszt veres kájhákbol, meg vadnak csinos ablak rámátskájok és rájok szegezett apro vas Sorkotskákkal egyetemben [Várhegy MT; CU XIII/1. 111]. *1843:* az elsö Házban van ... paraszt veres Kalhákbol készült Kementze [Borsa K; BetLt 1] ✱ ~ *veres kályhás. 1652:* Vagyon benne egy paraszt veres kalyhas sütö kemencze [Görgény MT; Törzs].

5. durva szövésü/díszitetlen (ruha/ágy/asztalnemü); (lenjerie) simplă, ţesută din fire groase; einfach, grob gewebt (Wäsche). *1576:* Wagion wyselth pattyolat kezkenyechke parazth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. *1589:* Harom paraszt weresses fewaly hay. Eót Annalis paraztiab fewaly hay veresses ... Eot hytwan kekes parazt fewaly hay [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65]. *1593:* Azon kiwil teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion czek az Waros zamara valok. Egi Vereses paraszt kenderzal feoúalihei. egi wy parazt Zeoz abraz ... Egi parazt vereses kendeo. Egi paraszt kekes feowalihej [Kv; Szám. 5/XX. 167]. *1615:* Egy roz Sahos abroz parazt f—d. 25. Egj Mereö kekes agy feötteöl ualo io f. 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1634:* 1 Langh szin tafota eleö ruha paraszt. 1 Szeött tafota eleö ruha paraszt [Kv; JHbK XVII/15]. *1651:* Ket Pohar szekre valo vaszon Abrosz kotesses. Azon kúvül Hat Pohar szekre valo Abrosz Nedgye kotesses kettej Parazt [Wassl.t Wass Judit kel.]. *1681:* Paraszt also Lepedö, egyik viseltes, Nro 2 [Vh; VhU 540.]. *1683:* Egy paraszt haj szin kanavacz vál.

Egy paraszt kanavácz előruha galand rajta haj szin [Utl]. *1751:* E szerént Vadnak a' Templóm Egygyetmásj ... manutergia kettő feér kotéses, kettő Selmes, egy paraszt [Kóród KK; Ks 20/X]. *1755:* Leányam Kovács Ágnes ... Menyecske koraban Bándra[a] jöven Vit el két Lepedőt két Vánkos hajat két Sellyemmel igen Gazdag Arannyal töltettet ... Ezen kivül öt Lepedőket ... az edgyike volt Spanyal Veres és kék Sellyemmel meg varva ... az hárma penig Paraszt [MbK VIII. 19. — [a]Mezőbánd MT] | adok által ... Lukáts Kata Ötsém Asz(szonyna)k ... három vászon lepedőt ketteje varrott edgyik paraszt [Aranyosrákos TA; Borb. II néhai Székely György relictája Csipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond keze írása]. *1756 k.:* Kovendre[a] vittem ... egy kek szoknyat parasztat [Borb. — [a]TA]. *1787:* Két paraszt Takaro Ruha | 3. paraszt Takarodzo Pokrotz [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7–8].

Szk: ~ *festékes. 1728:* Egj paraszt abrosz. egj paraszt festekes a Pap szekin [Szemerja Hsz; SVJk] ✱ ~ *fosztán. 1620:* Egy oka fejer fonaltul f—/5. Egy vegh Matastul f—/2 ... Egy paraszt Kaniczatul f—11. Egy giermeknek ualo keöz Aranias foztantul f—/2. Paraszt fosztantul f—/1 [KvLt II/69 VectTr 9] ✱ ~ *főaljhaj. 1589:* Harom parazt weresses fewaly hay. Annalis parazttab fewaly hay veresses ... Eot hytwan kekes parazt fewaly hay [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65] ✱ ~ *gyolcs előruha. 1720:* egi paraszt gjolts elő ruha [Kőröspatak Hsz; HSzjP] ✱ ~ *gyolcskeszkenő. 1589:* Ket paraszt Giolch kez keneó [Kv; KvLt Vegyes I/2. 66] ✱ ~ *gyolcslepedő. 1705:* Boricza leányomnak adtam ezeket ... egy paraszt gyolcs lepedő ... harom asztal abrosz [PatN 56] ✱ ~ *kanica. 1620:* Egy keötes kis kaniczatul f — 15. Egy font Arany auagi ezust fonaltul f — 150. Egy font Sringh Selyemtúl f — 150. Egy font karmasin Selyemtúl f —/20 ... Egy paraszt Kaniczatul f—/1 [KvLt II/69 VectTr 8–9]. *1687 k.:* Egy paraszt kaniczátol f —// 02 1/2 [MvRKLev. Vect. 14] ✱ ~ *párnazsák. 1674:* Egy veressel varrott paraszt kis párna sak [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ✱ ~ *patyolating* egyszerű/hímzetlen patyolating. *1686:* Tizen harom Paraszt Potjolat ing; Két Arannyas ing edgjik(ne)k az melje merőn arannyal Fekete seljemmel varva; az masik(na)k az melje apro agakkal Aranyal s Fekete seljemmel varva [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.].

6. egyszerű, durván kidolgozott; simplu, lucrat din gros, lipsit de finețe; einfach, grob bearbeitet. *1625:* 2. zeker eggik uas masik parazt [UszT 8a]. *1644/1759:* Vagyon egy paraszt ezüst kalán, item más gombos aranyozot végű ezüst kalán is pro florenis egy Denar(iis) 80 [Ne; DobLev. III/651. 5a]. *1656:* ezen rekeszre nilik egy ... felszer ayto, melinck vas be vonoja paraszt felszer csapo zaria ütközoje | Jnnet az harmadik hazra nilik job kez fele egi festett bellett holliagos szegekkel vért vas sarkon panthon forgo ajto melljen parazt pleches tollio vas zár kilinczevel forditojaval ütközöjevel kolczaval együt megh vagjon [Fog.; UF II, 111, 139]. *1672:* adta(m) ... Tiz Zárat; nyolcza paraszt kettei egesz öreg bécsi Zarak [Utl]. *1675:* 9 bokor kapocz parazt, 5 bokor ezüst kapocz [Nyárádandrásfva MT; Told. 76]. *1694:* az Majorhaz ... vekony Sövennyel paraszt, leszalatlan kertelessel be keritetet, va(gyo)n egj öreg Kapuja [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1695:* Hegyes tü Kettő, egyik arannjas, másik paraszt [Buza SzD; LLt]. *1699:* Ket ablaknak az Ramain vagyon paraszt vas plehecske tizenhat horgocskával [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI] | egy hitvan paraszt Viz hordo szekér [Szentdemeter U; LLt Inv. 6]. *1733:* Pincze Tok rosolisnak valo 8 üvegeivel, mellyek(ne)k hete Sutus edgjike paraszt [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1735:* à Kolosvári majorban lévő régi paraszt magyar hintó kocsi [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1756:* Zabola rezes, és paraszt 3. Magjar Zabola 2 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23].

Szk: ~ *fakilincs. 1789:* A Curialis háznál az első Szobának az ajtaja paraszt fa kilintsel valo olá ajto [Csittsztiván MT; Hr] ✱ ~ *farmatring. 1761:* Lovász Nyereg paraszt farmatringal [Vessződ NK; JHb XXII/31. 19–20] | Parast nyereg ... paraszt formatringgal, egyik kender hevederrel, felránto szijával, ketteje egy egy sziju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; i.h.] ✱ ~ *guzsaly. 1679:* Paraszt ghuzsal nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 48] ✱ ~ *gyertyatartó. 1681:* Medgyess(en) vöttem ket paraszt gjertya tartot //30 [DLev. 2. XIIIB]. *1778:* adtam altal egy paraszt Gyergya Tartot [Agárd MT; Told. 8] ✱ ~ *hegyestőr. 1644/1759:* Vagyon két paraszt Hegyestőr pro flor. három [Ne; DobLev. III/651. 4b]. *1661:* Két paraszt hegyestőr [TML II, 189 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1687:* Egy harom elő rővid szal paraszt hegyes tört. Ket paraszt kardot szijjastol, s' tarsolyostol [Déva; Szer.] ✱ ~ *kalános. 1784:* A Cseléd Házban ... Egy veszszövel font paraszt Kalános, benne két fa kalányok [Rücs MT; Ks 20. XV. 22] ✱ ~ *lószán. 1748:* Egy parszt lo Szán ... Lovak után valo nagy deszkás Szán kése fájával együt | Bágásia hordozo nagy deszkás paraszt lo szán [Ks 8 XXVIII. 5]. *1849:* Két ökör szán. — égy kortsaja. — égy paraszt lo szán ganaj hordo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *mérőfont. 1794:* Csupa Paraszt Mérő Font, kender Matztzagokkal Fábol Valo [Tasnád Sz; CU] ✱ ~ *mokány nyereg. 1812:* Egy paraszt Mokány Nyereg rongyos [M.gyerőmonostor K; KCs 11] ✱ ~ *pikkely. 1723:* gömbölyeg Selyem apro kek gombok paraszt pikkellyel tizenöt [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ ~ *pipaszár. 1756:* Paraszt Pipa szár 3 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 24] ✱ ~ *sarkas. 1632:* Aitaia bellet festet, parazt zaros, pantos sarkos be vonoiaual edgiwt [Fog.; UF I, 158]. *1676:* Vagyan egy paraszt sarkas ajto [Fog.; UF II, 738] ✱ ~ *sövény. 1637:* egy puszta vetemenyes kertt, kitt parazt seöuenyel kerittettek be [Bráza F; UF I, 428] ✱ ~ *szablyatarsoly. 1687:* Egy fejer bör paraszt szablya tarsolyt [Déva; Szer.] ✱ ~ *(toló) vaszár. 1656:* vas sarkon panton forgo ajto, melinck parazt pleches tollio vas zarja [Fog.; UF II, 136]. *1740:* Erdélyi paraszt de jó vas zár [Kv; BfN Gyalui cs.] ✱ ~ *tolózárú. 1648:* nylik ... egy ... paraszt tolyo zaru vas fogantoju kilinczw ... ajto [Porumbák F; UF I, 883] ✱ ~ *vadászpuska. 1790:* Vadász Balta pár 1 ... Rongyos vadász paraszt puska 2 [Sv; Ks] ✱ ~ *varrótű. 1640:* 1. papiros parazt uarro teo f. — d. 25 [Kv; RDL I. 117b].

7. parasztos; țărănesc; einfach, grob. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat ... Cziaradi (!) Sigmond hozott. 4 vegh Barsony premet. 2 Ball io pappirossatt. 2 Czich Swueget parasztott [Kv; KvLt II/69 VectTr]. *1796:* (A torockóiaknak) nyelvekis Magyar, magok viseletek pedig durva paraszt mint akár millyen bárdolatlan Falusi parasztoknak [Mv; TLev 5/16 Transm. 83 tábl.].

Szk: ~ *boronaház. 1733:* Jo Paraszt Barana Ház [Récekeresztúr SzD; Becski] ✱ ~ *cselédház. 1755:* vagyon egy talpakra bornábol régen épittett, Szalmával fedett tornátzos, paraszt, Koltsár vagy Cseléd ház [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.] ✱ ~ *fedél* parasztos (női) fejfedő/kendő. *1599:* Tempe Michlos. Hozot Bechj Marhatt ... 6. Fonnt Bechj Saffrant 1//20 ... 1 Veg parazt Fede-

let — // 18. 2 Keotes Krakay Cernat —//36 [Kv; Szám. 8/XIV. 25 Hj]. *1620:* Fedelekreül es Ruhakrul. Zaz eöregh Moruay fedelteül f 2./. Zaz keöz Moruay fedelteül f 1./. Zaz paraszt fedelteül f—/50 [KvLt II/69 VectTr 15]. *1688:* Egy Eőrég Murvai fedeltöl f 3//00. Egy kőz Murvaj fedéltöl f 1//50 Egy poroszt fedéltöl f—//75 [BfR Vect.] ✱ *~ folyósó. 1637:* Az bastya hidgya alat uagyon negy vasas csiganak ualo fa, az kaputol foghua ezen bastyaigh uagyon az keöfalban rakua egy fwggeö labakra epittett paraszt keönyeökleö faknelkwl ualo folyoso [Fog.; UF I, 395] ✱ *~ formában. 1618:* Ezekhez a lovakhoz adatott önagysága egy parasztformában csinált erős kocsit [BTN[a] 81] ✱ *~ süveg. 1656:* paraszt fekete niari süvegh nro 188 [Fog.; UF II, 112] ✱ *~ zsellérház. 1819:* Ezen Sellér házak kőzzűl a felső égy kisded régi rongyos paraszt zsellérház [M.köblös SzD; Berz. 22].

8. népies; popular; volkstümlich, Volks-. **Szk:** *~ magyarul. 1657:* annakelőtte énnékem mással íratni nem igen szokot vala az fejedelem, hanem maga kezével; de már csak cancellisták által kezdett vala íratni; kiből is vettem eszemben, hogy megrágta légyen az eb az hájat, mint szokták mondani paraszt magyarul [KemÖn. 244] ✱ *~ példa. 1676/1681:* paraszt peldabanis szoktak mondani: hogi l(ste)n is aszt őrzi, az ki magát őrzi [Vh; VhU 664] ✱ *~ példabeszéd. 1676:* Azért, az mint az paraszt példabeszédben mondják, ember egy zsák kölest elönt, mind úgy fel nem szedi, az mint volt [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz] ✱ *~ példabeszédecske. 1811:* A' Kutyának sem jó a' leg első köjke. Ez égy fontos paraszt példa-beszédetske [ÁrE 48] ✱ *az írás ~ formája* népies/kezdetleges írásmód. *1636:* meg vallom, hogy még sem mindenütt ugy vagyon az mint én szeretném, hanem az nyomtató az kézi íráshoz, avagy az maga tetszéséhez képest, sok helyeken az kössęgi irásnak paraszt formáját követte [ÖGr Aj. 1a].

9. közönséges, durva; vulgar, ordinar; vulgär, ordinär. *1771:* ős vélünk együtt à belénk rőgzőtt közönséges paraszt szidalmokat el szokta mondani [Bukuresd H; Ks 114. 61. 133]. *1817:* azt jovaslom hogy kedves sogor Ur az őtsemet Miklost természet szerént való Fiok(na)k lenni ... meg esmérvén erről készíttessenek egy Authenticum Instrumentumot ... mert à Gál nevet el nemtelenedni, el alljasadni, 's parasztá lenni engedni nagy vétek volna [Kv; Pk 3]. *1820:* kötölességül tészem ezen meg telepitett Colonusomnak hogy a Tks Urbarialis Commisarius Urakot ezen Irásammal találllya meg ... a nevezett szánto földhöz goromba paraszt indulatbol, s okoskodásbol formátl praetensiájara nézve hogy annak egy részét Néhai Férje, vagy ennek Anyja irtotta volna meg világositani, hogy a parasztnak tsak két esztendeig vagyon jussa Munkája jutalmát kivánni [Ne; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével]. *1829 k.:* Ezen Director ... nem fogja kedvelleni az goromba, paraszt, neveletlen értelmű, s matériáju Játékokat [Kv; KvSzLt].

II. *fn* **1.** falusi nemtelen személy, pór; rusticus; ţăran, rustic; Bauer | jobbágy; iobag; Leibeigene(r). *1578:* az peres Swlmos tho mind az Enyedjeknek, mind az zent kjralyaknak mind Paraztnak Nemesnek zabad wolt, mind halazny mind suljmot zednj soha senkiteol tilalmas nem volt [MNy XXX, 54]. *1592:* Ha walamely Nemes ember, vagy parazt, gilkossagh es egieb kaar tetel miath, tèorweny zerent megh Sulliasodik, hát ne fizethessen Capraual, Juhhal, hanem ez varossy mod zerint fizessen [Kv; Diósylnd 28–9]. *1637:* Uagyon Borbat Jgnatnak es felseo Porumbaky Opra Laznak egy keövě malmok; kiknek vamyajbol az tized megh jártt az Uduarhazhoz, az paraztok reszereöl [A.porumbák F; UC 14/42. 165]. *1640:* Ezek mind paraztbol leot Nemes emberek leuen anny Eoreoksegek volt mint egy parazt embernek [Km; GyU 48]. *1677:* Szász és Magyar Városokon, a' Sententiáztatot latrok, in loco delicti találtatottak, lopot marhákkal találtatot parasztok, arestáltathassanak [AC 267]. *1731/XVIII. sz.:* A Malom arkaban valo halászat parasztoktol tilalmas [M.nemegye BN; Berz. 7. XVIII. 68. 1]. *1738:* a T.N. V(á)r(me)gje Erdemes Tiszttyei Ő kglmek, a mostan Táborra rendelt 12. Szekerekből egjgjet és egj embert repartialtanak Városunkra; holott à Memoria Hominum, Városunk Nobilitáltatásától fogva Tábori Szekerek nem rendeltettenek s hasonló Gravamenekkel, mint a parasztok nem aggraváltattunk [Dés; Jk 501b]. *1746:* Ętető Ferencz Ur(am) ... Sem Nemesekkel, Sem Papi rendel, Sem a Szegény Parasztakkal helységünkben erő szak tetel nélkül meg eddig nem élhetett ... s jo Lelekkel el mondhatom, hogy helysegünkben Parosztokul légyűnk Aprostol Nagyostol 80. Párral de azak kőzűl igen kevessen találtatnak a kiken Valami erőszakas tételt vagy huzással vagy vonással nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. *1771:* mi parasztakul mit érünk Marhák nélkűl [Batrina H; JHb 93. XIX. 6]. *1786:* Groff Mikes Sára Aszszony eő Nga Dávid Mihálly nevezetű Parasztya Colonicalis Sessioja [Kissáros KK; JHb XX/14]. *1791:* a parasztok által Commune Terenumbol fel fogot Uj Szöllök [Cintos AF; KGy]. *1796:* Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Joszágában, akár mi szín és praetextus alattis Just feszegetni, és kérni nem szabad | a' mostani Torotzkai Közönség, kitsintől fogva nagyig, mind paraszt, és igy ezt a' Privilegium nem illeti, a' mi a' nyelvet, és a' köntössőköt illeti, a' Torotzkaiak Magyar nyelven beszélnek, Fejér és Fekete Czondra poszto köntösben járnak, mint más Helységekben valo parasztok, de még ebből hogy az Ausztriaiaknak, reliqviájok volnának ki nem jő [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43, 59–60]. *1797:* Szöllöje, sem az Uraságoknak, sem a parasztoknak egy szikra sincsen [Ajton K; CU]. *1801:* Páll Sándor Sera Elek Vram Parasztya 80 Esztendős [Zalán Hsz; Borb. II]. *1813:* a Meredjoi határon lévő kőzős fenyves erdő ... a rendetlen és kíméletlen éles és a körűlbé lévő parasztoknak lopogatása által erőssen kezdett pusztittatni [Kv; HG Bánffy lev.]. *1820:* Instaljuk alázatoson a' Tkts Nms Tisztséget, méltoztassék ezen Rendelése telyesittetését addig függőben tartatni mig ezen Sérelmünk, és meg károsíttatásunk iránt a T.K.F.I. Tanátsot különös könyörgő Levelünkel meg találhatnok, mert ez által Törvényes Jussaink veszedelmeztetésünken kivül tulajdon magunk Parasztyaink elöttis meg vagyunk alacsonitva [M.zsombor K; Somb. II Sombori Ferenc kezével].

Szk: *adózó ~. 1798:* az Ádamosi Adozo Paraszt [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *földtúró ~. 1881:* Hitvány a fejem, Ödön, s olyan boldog lennék, ha csizmadiává vagy földtúró paraszttá változtatna valami jótékony tündér. Nem való ez az én gyenge koponyám arra a mesterségre melyet űzök [PLev. 91 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. *keringő ~* kóborló újparaszt/cigány; ţigan vagabond; umherschweifender Zigeuner. *1779:* Tudgyae a Tanu ... hogy ennek előtte Circit(er) 16. 17. 18 Esztendőkkel itten Nemes Brassó Videkib(en) Földváron lakott vólna egy idegen keringő Paraszt luon nevü Czigány Varga ...? [BetLt 6 vk].

parasztablak egyszerű/közönséges (festetlen) ablak; fereastră simplă/obişnuită (nevopsită); einfaches/gewöhnliches (ungestrichenes) Fenster. *1674:* Jnnét ki jöven nyilik mas rekeszreis egj fel szeres fa sarkon, pánton forgo ajto. Paraszt ablaka nro. 2 [A.porumbák F; UF II, 604].
Szk: *puszta ~. 1694:* az Ház ... annak elötte Porkolab Ház volt, most Nemetek Quartalya, kinekis harom paraszt puszta Ablaka [Kővár Szt; JHb Inv.] ✱ *üveges ~. 1679:* Porkoláb Háza ... Faban foglalt paraszt üveges ablaka, hat üvegh karika hejaval nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 77]. *1681:* Ebedlö Palota ... Onba foglalt, negi negi felé nyilo paraszt üveges ablaka (:haro(m) üveg tanyer hijjaval:) [Hátszeg; VhU 595].

parasztablakocska egyszerű/közönséges (festetlen) kis ablak; fereastră mică obişnuită (nevopsită); einfaches, gewöhnliches (ungestrichenes) Fensterchen. *1694:* ezen Haznak Pitvara(n) va(gyo)n ket felszer Ajto, mindenik vas nelkült valo jo tapaszos fa Kemennye, ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskajais van, kibenis egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van, Ket paraszt Ablakocskaja annakis [Kővár Szt; JHb Inv.].
Szk: *lantornás ~. 1681:* vagyon két lantornás paraszt ablakocska [CsVh 95] ✱ *üveges ~. 1679:* Onban foglalt, kivül vas keresztes, paraszt üveges ablakocskaja nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 26].

parasztabrosz durva/egyszerű szövésű abrosz; faţă de masă simplă/obişnuită; einfaches, gewöhnliches Tischtuch. *1623:* Ittem Egi parazt sahos Abrosz f.—d. 32 [Kv; RDL I. 122]. *1677:* Két vereses abrasz es egy Parazt abrasz [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1728:* Egj fejtős abrosz. Egj parasztabrosz [Feldoboly Hsz; SVJk]. *1760:* valami Sáhos és paraszt Abroszok [Pat.]. *1787:* Egy viseltes bors himes paraszt abrasz Dr. 48 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7].

parasztágy egyszerű/festetlen ágy; pat simplu/nevopsit; einfaches/ungestrichenes Bett. *1674:* Egj jo paraszt agj [A.porumbák F; Uf II, 596]. *1675:* Ket deszkas parast agi abban vagion egi derekaly ket kis derekaly egi embernek valo mezitele(n) ket fuvaly [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1699:* az Szabók házában ... van ... Fenjö deszkákbol valo fejér paraszt ágjak Nro 31 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1737:* Fenyö deszkából valo paraszt ágy hozzá valo fenék deszkaival èdgjült nro 8 [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 7]. *1741:* Egj Superlátos festett Ágy. Egj paraszt Ágy [M.nádas K; RLt]. *1747:* Vagjon egj Paraszt agj s ket karottlan egjes szek [Aranykút K; Ks 73/55]. *1786:* Két Fenyö Deszkából készült paraszt Fogas ... Egy paraszt Ágy [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1790:* Egy kisded haj nélkül valo Párna, az első Házba lévő paraszt ágyba égy vászon lepedővel bé takarva [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 3].

parasztágyfa egyszerű/festetlen ágyfa; lemnăric de pat simplă/nevopsită; einfaches/ungestrichenes Bettgestell. *1780:* Paraszt ágy fa 3 [Bethlen SzD; BK].
Szk: *sövényes ~. 1679:* Hitvan paraszt, sövényes ági fa nro 4 ... Sövényes ágy fa nro 4 [Uzdisztpéter K; Tl. Bajomi János inv. 42].

parasztajtó egyszerű/festetlen ajtó; uşă simplă/nevopsită; einfache/ungestrichene Tür. *1629:* Az kapun[a] belöl bemenetelre ... egy grádicson fel az első egy ház zár nélkül való paraszt ajtaja, egy retesz rajta | az konyha ... Ajtaja záratlan, paraszt ajtó ... Az ablaka leeresztö, maga és tartólába vas sarkokon jár, belöl is vas retesz rajta [Szu; SzO VI, 91–2 Székelytámadt vár lelt. — [a]A várkapun]. *1636:* egy haz, kinek kett ablaka, egy parazt bellett aytaya | Gabonas haz ... belletlen aytaja, vas sarkos, pantos, kilinczies, retezes [Siménfva U; JHb Inv.]. *1680:* vagyon az Udvar közepin bikfa boronakbol fel rova jo sendelyes hejazat allat egy kovács mühely kivül belöl jo tapaszos vagyon egy hitvany paraszt ajtaja [A.porumbák F; ÁLt Inv. 26]. *1692:* Innen ki jüven nyilik ... az hazak hyara ... paraszt aitó | paraszt aito, belyöl, tolyogato fa zárja [Mezöbodon MT; BK Inv. 12]. *1734:* ez palotárol ki jövén az kökémen alatt egj konyha, az konyha által rekesztve gjalult parkányos deszkával, vas szegekkel meg verve, annak egj bélletlen paraszt ajtaja, az ajton vas Sarkok pantok es fogantyu [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas lelt.]. *1760:* találtatik a pitvarban ... egy fenyödeszkából csinált paraszt-ajtó vassarkakan, horgakon reteszfövel, reteszivel, fazárjával együtt [Szentdemeter U; ETF 108. 18]. *1763:* ezen Udvarházba dél felöl hat vékony tsere fa oszlopokra, s feljül fenyö fa deszkával meg tornáczozott, Sendélyel alkalmasint meg fedett, magos Filegoria alat mennek be pitvarába egy fenyö fa deszkábol valo régi paraszt Ajton [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 14]. *1783:* a két Ház között lévö Pitvarocskában ... fenyö Deszkábol csinált paraszt ajton mennek bé [Mocs K; JHbK XXXI/1].
Szk: *félszer ~* egyszárnyú festetlen ajtó. *1632:* Komanai Uduarház ... Vagion egy Dezkabol eppittetett Konyha, melljen egy fel szer parazt ayto [UC 14/38. 119]. *1694:* iffju Bálpataki János Ur(am) Borbereki háza ... Udvarára njilik az uttzárol, két felé njiló, párkányos fenyö deszkás kapu ... Vagjon ez mellett, vas sarkako(n), pántoko(n) forgó, kilencz láncz szemekből álló retezes, retez fejes, fa hevederes, fél-szer paraszt Ajtó. ennek is Ajto fel fáji vagj melljéki alsó es felső küszöbi, hasonlo tölgj fábol valók [Borberek AF; BfR].

parasztajtócska egyszerű/festetlen kis ajtó; uşă mică simplă/nevopsită; einfaches/unangestrichenes Türchen. *1736:* Elébb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra veszszövel font tapasztatlan Szalma fedelü paraszt pajtátska, melly Bihalok számára valo, ennekis fenyö deszkábol valo paraszt ajtotskája van [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

parasztalmárium festetlen almárium; almar nevopsit; unangestrichene Kredenz. *1647:* egy festett mennyezetw haz ... benne ... Egy parazt Almariu(m) [Drassó AF; BK 48. 16]. *1736:* Paraszt hulladozott almárjom nro. 2 [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71 néhai gr. Keresztes Márton kúriája]. *1748:* Az Ur Házáb(an) fenyö deszkábol valo paraszt egy nagy almarium két felé nyilo záros ajtaival Nro 1 [Ks XXVIII. 5. 8].

parasztalmáriumocska festetlen kis almárium; almar mic nevopsit; kleine, unangestrichene Kredenz. *1737:* Egy földön állo paraszt Almáriumotska, mellynek is vagjon két

rekeszsze, elé s hátra huzogato deszkájával [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 6].

parasztapa nemtelen/nem nemes apa; tată care nu făcea parte din rîndul nemeşilor; unedler/nicht zum Adelsstand gehöriger Vater. *1779:* Ezek mindketten, feladván az én barátságomon, egy huncfut, nyilvánvaló tolvaj, sangvinarius, incendiarius Lőrincz Józsi nevű fattyúapától származott személy anyjának, aki maga is parasztapától származott, ellenem való panaszát, aki is hamisan azt praetendálta, hogy én három darab szántóföldétől spoliáltam[a] [RettE 408. — [a]Igaznak fogadták el].

parasztasszony földműves asszony; ţărancă; Bäuerin | jobbágyasszony; soţie de iobag; Leibeigenenfrau. *1745:* 17-ik vallo Bodoki Sobány Anna Ilész Samuné ... Paraszt Aszszony, mintegy 30 Esztendős igy felel [Bodok Hsz; HSzjP]. *1804:* 5-ik Vallo Tanko Jánosné Gál Susa ... parasztaszszony, 58. Esztendős, így felel [Mátisfva Hsz; i.h.]. *1823–1830:* Azután a gyermekek is elmenvén Szentlászlóra, kevés napok múlva Oexcellájával elindultunk egy üveges hintóban, ülvén még ott benn egy Máriskó nevű öreg parasztasszony, aki a gróf lábait mosogatta s kötözte, s ámbátor szép meleg nyári nap volt, de az hintónak üvegablakai mind fel voltak húzva a gróf gyengesége miatt [FogE 145–6].

parasztasszony-köntös falusi/paraszti módra készített asszonyköntös; rochie ţărănească pentru femei căsătorite; bäuerliches Kleid der verheirateten Frau. *1764:* Ezek álorcában, parasztemberköntösbe a férfiak, az asszonyok parasztasszony köntösbe öltözvén, egyiktől a másikra jártanak seregestől, ettek-ittak, táncoltak ... bujálkodtak még csak az ételekben is, mivel parasztember módra puliszkát, sóstejet, korpacibrét fakalánokkal ettek [RettE 162].

parasztasztal festetlen/egyszerű asztal; masă nevopsită/obişnuită; unangestrichener/einfacher Tisch. *1588:* Ket parazt feyer Aztal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24]. *1624:* Egj parazt Aztal f.—d. 80 [Kv; RDL I. 123]. *1632:* Komanai Uduarhaz ... Vagion egy reghi romladozott Swteő ház, melib(en) vagion két Swteő kemencze, edgik kisseb, masik nagiub. Egy hozzu parazt Aztal benne labostul N 1 [UC 14/38. 20]. *1646:* Az Sütő hazon belől vagio(n) az Tiztarto haza, abba(n) vagio(n) egi parazt aztal pad környülle [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1656:* Vagyo(n) egy hitva(n) paraszt fejer Asztal, ket darab Fogas [Doboka; Mk Inv. 4]. *1675:* egi kisded fegivernek valo fogas egi parast asztal labaval edgiüt mellete ket paraszt pad szek edgik fias ket parast kar szek ket festet edgies szek [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1703:* Még is touáb menvén találtuk az hámor őrző házat ... Az házon vas sorkas ajtó lévén az kemenczének pedig fa sorka, egy paraszt asztal, egy ágy és két paraszt pad lévén benne az házban egy parasztkemenczével együt [CsVh 118]. *1737:* Ezen kis Aszszony Házában ... Egy Kis négy szegeletű fenyő paraszt asztal, záros fiokotskájával [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 5a]. *1761:* Cselédházbeli paraszt Asztal Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25].

Szk: *olasz lábas ~. 1681:* Ezen alsó Contignatio felett levő Kő ház ... Vagyon ezen házban Asztalos czinalta, olasz lábas négi szőghű paraszt asztal [Vh; VhU 503].

parasztasztalka egyszerű/festetlen kis asztal; măsuţă obişnuită/nevopsită; einfaches/unangestrichenes Tischlein. *1680:* Vagjon ezen házban ... egy hosszu paraszt Asztalka Harom darab paraszt fogas [A.porumbák F; ALt Inv. 5]. *1681:* Majorház ... Szobája ... Vagyo(n) eze(n) Szobab(an) ... Paraszt Asztalka Nro 2 [Vh; VhU 566].

paraszt asztaltábla egyszerű/festetlen asztallap; tablă de masă simplă/nevopsită; einfache/unangestrichene Tischplatte. *1632:* Egj labatlan parazt aztal tabla [Fog.; UF I, 137].

parasztbagazia durva/egyszerű színes vászon/kelme; pînză groasă colorată; grobes/einfaches/farbiges Leinen, Grobzeug. *1620:* Egy Bal Bagaziatul f. 4/. Egy vegh niers vaszontul f—13. Egy vegh Bruszszai Bagaziatul f—/6. Negi giapotostul f—/3. Egy uegh Sahostul f—/3. Harom leuel Teöreök uaszontul f—/1. Egy uegh paraszt Bagaziatul f—/1. Egy uegh közep fele kek Bagaziatul f—/4 [Kv; KvLt II/69 VectTr 11–2].

parasztbálványú durva/ácsolt kapuoszlopú; cu stîlp de poartă lucrat din topor; mit grobem/gezimmertem Torpfosten. *1637:* Azon eleb jeöuen tertwnk be egy paraszt baluanyu kapun; kin egy leveles deszkas kapu, s a' mellett mas egy kws deszkas ayto, keöreös keörwl uadnak 15 rendbeli duplas szalmas seöueny paytak szalmaual fedettek [Fog.; UF I, 414].

parasztbárány racka, parlagi bárány; miel raţă; Zackellam. *1849:* bőrők is vitettek Kolosvárrá Ciger nagy bőr 28. Paraszt nagy bőr 12 Ciger bárán 7 Paraszt bárán 2 [Mezőcsán TA; Born. F. Ia].

parasztbíró 1. falusbíró; judele satului/sătesc; Dorfschulze. *1569/1577:* nemes ember keozeott parazt ember biro nem lehet, az Parazt Biro vallassa ereotlen [Dés/Székelyvásárhely; SLt XY. 24]. *1796:* Málnási Paraszt Biro voltam és nekem adta ki a tek. Király Bíró Ur porontsolattyát [Málnás Hsz; HSzjP Köcze József (30) vall.].

2. *udvari ~* földesúri függőségű udvari bíró; jude dominal; Bauernschulze am Edelhof. *1740:* Az megirt gyalai nemes udvarházhoz szolgáló jószág vagyon tiz bíróság alatt ..., u.m. gyalai, lónai, vistai, nagykapusi, körösfői, solyomtelki, egerbegyi, hév és hidegszamosi falubeli és az hévszamosi havason lako udvari paraszt bírók pallérságok alatt [MNy XXXVIII, 368]. *1772:* (A) Regiusok ... az Udvari paraszt Birot, nem külőmben a' Tsűr Birot is magok elől el pirongatták [Drág K; TSb 21].

parasztbirtok (falusi) kisbirtok/kisgazdaság; proprietate ţărănească, Bauerngut. *1891:* Eladtam a vásárhelyi fészkemet s egyéb holmimat; eladjuk a kertet ott; veszünk egy kis parasztbirtokot, s falura megyünk [PLev. 156 Petelei István Jakab Ödönhöz].

parasztbizonyság jobbágy/(falusi) nemtelen tanú/tanúság; mărturia persoanei care nu făcea parte din rîndul nemeşilor; Aussage einer nicht zum Adelsstand gehörigen Person. *1677:* Nemes ember ellen a' paraszt bizonságok ne admittaltassanak ez Casusban, melynek prosecutioja a Diactara relegaltatot [AC 132].

parasztbojér nemesi kiváltságait elvesztett fogarasföldi kisnemes; boiernaş din Ţara Făgăraşului; Bojar(e) im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. *1632:* Boér Daczo Istuan egy Boersagott bir, ualami Puszta fundusokkal, Zanto feöldekkel es retekkel edjwth ... Vagion két két malom az hataro(n), edgik Sorban Ispane, masik az Parazt Boęroke, Sorban Ispan molnabol semmi nem iar, hanem az parazt Boęrok malnabol adnak Tizedett a' varhoz [A.szombatfva F; UC 14/38. 52] | Boerok No 3. Ztoyka Halmagy, Ztreza Boerul, Ztanczul Boęr ... Vagion egy keöuw malo(m) ez hataro(n) No 2. melinek edgikétt Ztoyka Halmagy es Ztanchiul Boer bir, Az masikat pedigh harom parazt Boer biria, ennek eleötte ualo eztendeökben az varhoz Tizedett attanak beleöllek az mint magok referalliak, De az Fejedele(m) azzony Eö Fel(se)ge engette megh nekik [Szkorei F; i.h. 160–1]. *1640:* Semlinges koi halas pataka vagion azon edgy malom melinek felit Boer Simon biria. Az mas felit Niagoi Vaszil Boer es ket paraszt Boerok kik mostan jobbaggiul szolgalnak. Annak elötte az vambul a tizedet megh attak a Varhoz a mint referalliak hanem Katharjna Fejedelem aszszoni ideieben engedven megh azulta nem attak, kiröl mind az altal semmit nem producalvan mostan de rej merito a modo in posterum mint edgieb heliekennis tartoznak tizedet belülle adnj [Illyen F; UF I, 746].

parasztbojér-hely nemesi kiváltságait elvesztett fogarasföldi kisnemesi fekvőség/telek; telechi/loc de casă al unui boiernaş din Ţara Făgăraşului; Grundstück eines Bojaren im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. *1637:* Boerok es Zabadosok ... Papok ... Popa Bukur. Ezis itt ualo pap, parazt Boyer helyen lakik [Ludisor F; UC 14/42. 127]. *1640:* Papok ... Popa Bukur ... Ez mostan also visti fogadot pap paraszt Boer helljen vagjon haza eoröksege [uo.; UC 14/48. 101].

parasztbojérság nemesi kiváltságait elvesztett fogarasföldi kisnemesi telek/fekvőség; telechi/loc de casă al unui boiernaş din Ţara Făgăraşului; Grundstück eines Bojaren im Fogarascher Gebiet, der seine Vorrechte verloren hat. *1640:* Paraszt Boersagot es eorekseget bir nem producal semmit. Leveleit el vesztette az mint mondgia. Az Racz jrast nem mindenüt interpractalhattia [Posorita F; UF I, 773].

parasztbokály mázatlan bokály; cană/bocală nesmălţuită; unangestrichener/unglasierter Becher. *1741:* Paraszt bokaly 14 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1748:* 10 paraszt, 2 Vinczi bokáj [uo.; Ks 7. XVII. 12].

parasztbot durván megmunkált bot, bunkósbot; măciucă, bîtă groasă; grober Stock, Knotenstock. *1747:* Láttam Pap Mihályt ... az mint termetire s személyire emlékezem, Szőke Sárga vastag bajuszu, vékony magos szálnak láczatott ... fekete kucsmája, nagy paraszt Bot vala a kezében [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

parasztbőr durván cserzett bőr; piele tăbăcită fără fineţe; grob gegerbtes Leder. *1847:* Tehén pásztor Vonika luon ... Bere kész pénz 20 vfr. két pár Harisnya Szürke Szokmán édgy paraszt bőr mejre való [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sándor jk 51]. *1849:* bőrök is vitettek Kolosvárrá Ciger nagy bőr 28. Paraszt nagy bőr 12 Ciger bárán 7 Paraszt bárán 2 [Mezőcsán TA; Born. F. Ia].

parasztcipő paraszti/durván megmunkált cipő; pantof grosolan/lipsit de fineţe; grober Schuh. *1797:* Egy pár paraszt Czipők Dr. 90 ... Egy pár katona Czipők Hf I Dr 02 [DobLev. IV/775].

parasztcsákány paraszti/durván megmunkált csákány; tîrnăcop ţărănesc; grobe Spitzhacke/Krampe. *1674:* Egy paraszt csákány és pallos tarsolyostul [Szászvárosi ref.lt Halics Mihály lelt.].

parasztcseléd jobbágycseléd, földesúri függőségű cseléd; argat; Knecht. *1797:* Az Uradalmi (:Dominalis:) Székekre tartoznak a) Azon Törvényes ügyek, a' mikor valakinek paraszt cselédje más ellen vét, és azért a Földős Uraságtol Törvény kéretik b) Mikor a lako vagy kötelezett paraszt Cseléd Ura ellen vét, és c) Mikor a' lako (:Colonus:) kötelezett paraszt személly halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XII. 113].

paraszt cserepes mázatlan cserépkályha; sobă/cămin din cahle nesmălţuite; unangestrichener/unglasierter Kachelofen. *1807:* a' házba vagyon egy paraszt cserepes, a' konyhán egy sütö kementze [Süketfva MT; Pf].

parasztcsupor mázatlan cserépbögre; ceaşcă de lut nesmălţuită; unangestrichenes/unglasiertes, irdenes Töpfchen. *1676:* 5. Juny vinczen léué(n) az Uy Keresztyenektöl vásarlotta(m) ez szerint Kilencz Fekete bugyogós korsot. Két örög mázas fazakat. Hat paraszt csuprokot. Tizen hat apró cseszeket ... Mindenestöl fogva adt(am) erettek fele arrat teszen f 7//24 [Utl]. *1679:* paraszt Csupor nro 8. Olajnak valo mázos korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. *1699:* Paraszt Csupor Nrö 18 [O.cseszt-ve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

parasztcsűröcske kis paraszti csűr; şură (mică) ţărănească; kleine Bauernscheune. *1827:* van egy szalmás fedelü paraszt tsüretske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

parasztdeszka gyalulatlan deszka; scîndură nerindeluită; ungehobeltes Brett. *1647:* Balkez felöl egy Uy szin, hejazatlan, deszkazatlan, mind körül szekek vadnak benne paraszt deszkakbol [Marosillye H; VLt 55/5415].

parasztebéd 1. reggeli 8–9 óra tájban elköltött étkezés; prînzul (cel) mic; morgens zwischen 8–9 Uhr konsumiertes Mahl. *1764:* (A) Legények mint egy Paraszt Ebédre ... viszsza jöttenek ... töllek hallottuk azt is hogy viszszá Jötekben esett általok vagy köztök Lövöldözés Pistollyal mint egy kettö vagy három [Nagysajó BN; KS. Mich. Détsei (20) és G. Csizmadia (19) jb vall.]. *1772:* paraszt ebedig mind várakoztam [Ákosfva MT; Told. 26]. *1774:* mig Septerröl Nyulasra érkezik a dolgos addig jo paraszt ebéd vagy fel dél üdö szokott lenni [Sár.]. *1784:* oly hamar meg esett azan Executio, hogy paraszt ebéd elött végb(e) ment [Buza SzD; Eszt-Mk].

Szk: ~ *táján/tájatt/tájban. 1751:* (A kincs) lobbanását látta meg paraszt ebéd tájba [Gyeke K; Ks]. *1753:* paraszt ebéd tájban <jöv>ének a ... Grof ... Cancellistái [Vaja MT; VH]. *1762:* az én töllem meg gyujtatott bokornak tüze ki alutt, és senkinek kárt nem tett, meg alutt pedig még paraszt ebéd tájb(an) [Torda; TJkT V. 107]. *1765:* az Asszony ... mint egy Paraszt Ebéd tállyban Hintójával a Füg-

gö Hegy alá érkezett az holott én vártom az vontató Ökrökkel [F.gerend TA; KS. Michael Motsi (72) jb vall.]. *1767:* egy alkalmatossággal paraszt ebéd táján ... valami kerekeknek meg falazására bé menvén az Udvarb(a) ... Zolljami Joseff ottan ... szunjadozni kezde [Abosfva KK; Ks 4 Ignát alias Morár Thodor (30) jb vall.]. *1769/1784:* háromszor tudam azan ... Kertnek eröszakas el hányattatását, egykor, midön az Groff is jelen volt esett Dél tájban Nyárban, az utolsodszori ... ez paraszt ebéd tájatt [Galambod MT; Told 29] ✱ ~ *tájig. 1775:* dolgoztanak a' Tiszt urak Hetfötöl fogva egészszen a' közölebb mult Szombaton paraszt Ebéd tájigh [Mezőbánd MT; WassLt Tiszo Makaria (55) jb udv. bíró vall.].

2. *~kor* parasztebéd idejekor; pe timpul prînzului (cel) mic; zur Frühbrotzeit/Morgenmahlzeit. *1739:* Csütörtökön paraszt Ebedkor volt ezen dolog [Cege SzD; WassLt Fazakas Gabor (22) zs vall.]. *1752:* (A tiszt) mindenkor tsak azan siránkozik hogy éhel hal, és nints kivel dolgoztasson de hogy dolgoztassa(n) ? mikor à potiori mind boros és az emberei az mikor az szólgálatra járnak gyakrab(an) jo paroszt ebedkar sintsenek az boroszdáb(an) [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1774:* Pénteken Paraszt ebédkor fözettettünk még nékiek másfél ejtel köles kását olajjal [Kvh; HSzjP]. *1786:* tsötörtökön paraszt ebedkor jut ki atol a fonos haztol [Kv; KLev.]. *1821:* a' Buza után mentek ... Szerdán 29a Aug(usti) paraszt ebédkor kik mikor a' Buzát fel rakták volna, az Exponens Urnak Néhány emberei elejekbe mentek, es el akarták fogni [Apahida K; RLt O. 2 Pásku Nyikuláj (70) vall.].

parasztedény mázatlan/kezdetlegesen megmunkált edény; oală nesmălțuită; unangestrichenes/unglasiertes Geschirr. *1761:* közönséges Mázas edényeket külsö hellyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kivül ne arullyanak az Instansak[a] praejudiciumára ... ide nem értvén a' paraszt edények indiscriminatim akár honnan hozattassanak vgy a Györj, Al Vinczi, és Nagy Szebeni minden féle edények [Torda; TJkT V. 31. — [a]A tordai fazakasok].

paraszt-egyesszék paraszti/durva kivitelezésű egyszemélyes szék; scaun grosolan pentru o persoană; grober Stuhl für eine Person. *1675:* Az első hazb(an) vagyo(n) ... Egy rosz paraszt edgyes szek [Dés; Borb. II]. *1696:* Paraszt egyes Szek Fejer nó 3 [Bethlen SzD; BK]. *1734:* Vagyon az Udvar kapun belöll bal kéz felöll egj fedél alatt két fa ház szalmaval fedve mindenik haznak berlett ajtai vas Sarkakkal kilincsekkel, és fogontyukkal az edgjike Tisztarto ház, mázas kemencze benne ... s két paraszt edgjes szék ... az két ház között egy pitvar Sütö kemencze benne [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas lelt.].

parasztеklézsia falusi gyülekezet; parohie sătească; dörfliche Kirchengemeinde. *1745/1770 k.:* a' Mlgos Gróf Özvegy Kemény Kristina Aszszony Ö Nga tetszéséböl változván ... Pap tartása 's fizetése, inducaltatott a' Paraszt Eklésia-is arra, hgoy magais valamit concurraljon a' Pap tartásában; lött azért illyen közönséges meg-egyezés[a] [Vajdakamarés K; SzConscr. 148. — [a]Köv. a megegyezés részl.].

paraszt-előruha paraszti kötény; șorț țărănesc; Bauernschürze. *1629:* Egy kitsin paraszt Eleo ruha tt f.—d. 25 [Kv; RDL I. 132]. *1672:* egi fatiol elo rua ... Egi parast elo ruha [SLt A. 52 Suky Krisztina lelt.].

parasztember közrendű/nemtelen falusi földmüves; țăran; Bauer/Ackersmann | jobbágy; iobag; Leibeigene(r). *1564:* az kyt az falu hozza valaztot egy iambor parazt embert tahát azon vötte meg[a] [SzO II, 179. — [a]A pénzt]. *1568:* Eskessenek ... heet heet parazt Emberth megh, de maas Ember Jobbagyt, Azok mutogassak megh Mellyk[a] mellyke lezen [Gyf; JHbK XII. 8. — [a]Ti. föld]. *1584:* Aky zekerrel hoz Saytot, waiat, Giappiath ha parazt Embere ket pinzt wehessen teolle [Kv; KvLt Vegyes III/10]. *1588/1589:* Az theórwenteól feyet kewanom, ha Theórweny mwtatthya, Az hatalomnak terhetis kewanom Az Theórwenteól, melyben ha tagadast tenne Az megy newezet chyan Benedek, mikeppen zokta parazt Ember, nemes Ember ellen magatt menteny, Az Decretumnak tartassa zerentt menchye magat, Theórwent waronk, zowa halwan zabad legyen teóbbet zolnonk [Somlyó Sz; WLt]. *1637:* Az paraszt Embereknek vagio(n) egy listelö Molnok kett kerekre czinalua, melybeól á varhoz tizedet adnak: Annak felette haro(m) vanyoloiok auagy karlöjok: Ezekbeólis tartoznak Eószel adni egy egy lasnakot auagy pokroczot [Sebes F; UC 14/42. 84]. *1666/1751:* Articulus Anni 1666 Az Paraszt ember Törrel, és Tsövel, sub poena flor. 12 meg tiltatik à Vadászattol, ha kiknél közülök Agár tanáltatik szabadoson el vétethetik töllek, hogy ha földes Urak nem leszen mellyet Ura tzedulajaval bizonyithat meg [TLev. 11/1 ogy-i végzés Adalbertus Somljai keze írása]. *1671:* Az melly Paraszt Ember Templomot nem akarna frequentálni, hanem az Isteni tiszteletet el-mulatná háromszor egymás után, az ollyakat a Dominus terrestris Istenhez valo buzgoságábol, mélto mentsége nem lévén az ollyan Jobbágynak, verettesse kézi kalodában, hogy azáltal-is az Isteni tiszteletre szoktathassa | Paraszt embert gyanora-is szabad légyen meg-fogatni, az elébbeni Articulusok szerént, hogy ha penig valaki nem gyanora, hanem másképpen tartóztatna-meg valamely paraszt embert, a' Tisztek ereje által a' törvény szerént nap fényre jöne, az arestaltatott személynek igassága, nem a' Biró, az ki más kinszeritéséböl tartóztatta meg, hanem az Arestaltató szemely convincaltassék minden poenan, valamit az ideig az Arestalón kereshetett vólna a meg-bántódat fél [CC 1, 78]. *1677:* A' Lelkeződéssel valo szitkozodások ellen observaltassék az 1619. Esztendöbéli Articulus, mely szórul szóra igy következik: A' léleckel valo éktelen szitkozodás-is mivel illyen szörnyen el-áradot ... Végeztük hogy mindenüt igen megtiltassanak minden rendek közöt. Es hogy inkáb el-szokhassanak rola, Nemes ember valamenyiszer el-mondgya, egy egy forintot vegyenek töle: Szolgát és Paraszt embert a' kézi kalodában tegyenek, és délig ott tartassék. Ha pedig meg-akarja magát váltani, huszon öt öt pénzel válthassa-ki, toties quoties el-mondgya [AC 228-9]. *1736:* Halászni, halásztatni mindenik Possessor Urak(na)k szabad lészen, de a' megvágott Vekétt (!) egyik Possessor a' másik Possessornak sine Consensu illius meghalásztatni nem lészen szabad ... Más paraszt embereknek semmiképpen halászni szabad nem lészen, különben akármellyik Possessor Ur Paraszt embert ... deprehendaltatván, toties quoties in dicta poena mulctaztathassa [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1751:* akár holis azon Dominiumban ... Paraszt ember vadászatba deprehendáltatik, azonnal fegyvere el szedetessék, magais kemény animadversiót végyen, és vadász kútyái el lövöl-

dösztéssenek [Ks 79. XXVI. 1. 1/4 a gub. Nsz-ből]. *1809:* a' mostani szorgos mezei munkáért a' hol minden paraszt ember már jobb Idöt mutatván az Ur Isten a' buza bé takaritásával munkálodik, telyeséggel az emberek innen el nem mehetnek [UszLt ComGub. 1700].

Szk: ~ *hatalma* paraszt hatalmaskodása. *1632:* Eleiteöl foguan ualo rend tartas szerent Fogaras feölde birsagh szedesben egienleö modott es rendett tartott. Kék Birsagh uolt f. 1/20. Ver birsagh uolt f 4 ... Louatt az ki Lopp f. 40. Tehen lopas f. 6. Dizno lopas f. 6. Iuh Lopas f. 3. Meh Lopas f. 3. Ha Boer Boero(n) hatalmat cselekezik f. 12. Parazt ember hatalma f. 1 [Grid F; UC 14/38. 6] ✱ *adófizethető* ~ megadóztatható paraszt. *1696:* Meljhez kepest, meg itilhető, mennji legjen ez helj(ne)k Qvantuma, az Adozáshoz kepest. Talaltatván a' Ravatalb(an), ado fizethető paraszt emberek nrö 4. Donatariusok is, kik Adó alá vettette(ne)k nro 5 [Szentbenedek AF; BfR] ✱ *gyökeres* ~. *1753:* 12 öreg gyökeres Bogathi ne(mes) es Paraszt emberek [Marosbogát TA; Mk] ✱ *nyilas* ~ nyílföldet használó, arra jogosult paraszt. *1745:* A katonak fél allitasa en(n)yiben vagjon, minden nyilas paraszt Ember akár Jobbágy akár Séllér 2 Rs forint, az kik penig Udvari Birák Lipitorok Hurubasok egj egj Rs forint [Vasassztiván SzD; ApLt 4 Zilahi Balog Pál Apor Péterhez] ✱ *privátus* ~. *1782:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Also 'Suki Lakosok az ... Nemes Suki Határban némely privatus paraszt Embereknek ... Földeikben Kaszálloikban Marhájok által igen feles kárakat okoztanak volna ? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] ✱ *taksás* ~ a földesúri szolgáltatást pénzben megváltó paraszt. *1681:* Nemes személy Pers. 48. Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40. Taxás Seller Pers. 2 [VhU 76] ✱ *uratlan* ~ jobbágy, aki kivonta magát a földesúri hatalom alól. *1677:* Idegen, jövevény, és uratlan paraszt emberekböl állo vagus embereket, senki maga joszágában here modon élni ne szenvedgyen, azért-is hogy kinek kinek bizonyos Ura és residentiaja lévén, ha mi excessust cselekednének, job moddal animadvertálhassanak ellenek; tartozzek annakokáért minden Dominus terrestris az ollyanokat megfogni, és azoknak állapottyához képest szolgáltatván, jobbággyá tenni, söt ha lehet kezesség alá-is vetni [AC 114].

parasztember-köntös paraszti köntös; haină lungă purtată de țărani; Bauerngewand. *1704:* Azt is beszélik, hogy a Rácz Gyurka nevü kapitány, parasztember köntösben öltözve, odament volna tegnap a kuruc táborra szilvát árulván, és megcirkálta volna, voltaképpen mint és menynyien vannak, a kurucok Toroczkai urammal, és úgy referálta volna voltaképpen [WIN I, 219]. *1705:* Egy rakovicai jobbágya jövén bé Bethlen Lászlónak, annak nemességet ígérének, csak vezesse el Zöld Ádámot által a havason, aminthogy a múlt éjszaka el is indulának, Zöld Adám is parasztember-köntösbe öltözvén [i.h. 518]. *1764:* álorcában, parasztemberköntösbe a férfiak, az asszonyok parasztasszony köntösbe öltözvén, egyiktől a másikra jártanak seregestöl, ettek-ittek, táncoltak [RettE 162].

parasztétel paraszti étel; mîncare țărănească; Bauernspeise, Bauerngericht. *1710 k.:* Hevet, hideget egyaránt jól tudtam szenvedni, szép vagy paraszt ételtel jóllakni [Bön 522].

parasztfalu paraszti település; sat, așezare rurală/țărănească; Bauernsiedlung, Dorf. *1740:* mi jobb Házakat nem assignálhatunk hanem a mitsodások a paraszt falukon vadnak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

parasztfazék mázatlan fazék; oală nesmălțuită; unangestrichener/unglasierter Topf. *1679:* Vajnak valo, szoros szaju, fületlen paraszt Kanta Korso nro 27 Paraszt Fazék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35]. *1685 e.:* Öreg s apro paraszt fazakak Nrö 98 [Gyf; MvRKLev. Urb. 27]. *1699:* Liktariumnak valo parasztfazokak Nro 11 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1715:* Parasz Fazék in Summa nr: 14 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1812:* Két paraszt fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 8].

Szk: *sermerő* ~ sermerítő mázatlan fazék. *1699:* Ser Szürö kosarocska Nrö 1 Ser merö Sajtár Nrö 1. Ser merö paraszt fazék [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

parasztfedő mázatlan fedő; capac nesmălțuit; unangestrichener/unglasierter Deckel. *1679:* Paraszt födö nr 11 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34].

parasztfegyver paraszti/kezdetleges fegyver; armă rudimentară; bäuerliche/primitive Waffe. *1756:* in circa 50 személjekböl allo ... Gergelljfáj paroszt lakosok paraszt Fegyverekkel vas villakkal és dorongokkal [Told. 30].

parasztferslog paraszti/gyalulatlan láda; ladă țărănească/nerindeluită; bäuerliche/ungehobelte Truhe. *1761:* Paraszt ferslog Nro 8 [Vesszöd NK; Jhb XXIII/31. 25].

parasztfésű paraszti/parasztok által használt fésű; pieptene țărănesc; Bauernkamm. *XVIII. sz. köz.:* a ki meg csinálja az 25 paraszt füsütt tisztességesen hiba nélkül az illyen Mester Legyénynek lészen bére 24 pénz [Kv; FésCJk 44].

parasztflinta paraszti/eszkabált lőfegyver; flintă țărănească/rudimentară; bäuerliche/primitive Flinte. *1744:* Két hitván régi kurta Csőjü paraszt flinta [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

parasztfogas paraszti/festetlen fogas; cuier țărănesc/nevopsit; bäuerlicher/unangestrichener Kleiderhaken. *1632:* Szamtarto ház ... Az pitvarban egj seöuembeöl font kemeny ... Két parazt fogas es két lantornas ablaka [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. *1662:* két paraszt s egy festet fogás harom paraszt kalyhakbol allo kemenczék [Miklósfva U; UtI]. *1677:* Paraszt fogosak karjaival edgyüt és egy küsded fegyvernek valo fogas [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1688:* A falon két parkanyos hoszszu fogas. Ket paraszt fogas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. *1694:* egy jo Asztal, labastol, Ket fejer Karszek, ket paraszt fogas [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1697:* Az Borbereki Ház ... az Utza felöl valo gerendás Kö házb(an) ... vadnak ... Egy jo asztal veres juh bör rajta nro 1 ... Paraszt fogas nro 3 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. *1724:* egy karos és egy paraszt fogas [Koronka MT; Told. 29/12]. *1753:* az házban ... egy paraszt fagas [Sajókeresztúr SzD; JHb XXIX/7]. *1765:* Gyantáros fogas 2 Paraszt fogas 5 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/7]. *1775:* paraszt fogos fenyö deszkabol [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127].

Szk: *párkányos* ~. *1747:* Vagyon ... Párkányos paraszt fogas 1 [Borsa K; Told. 24].

parasztfogasocska festetlen/paraszti kis fogas; cuier mic nevopsit; kleiner bäuerlicher/unangestrichener Kleider-

haken. *1720:* Egj keskény paraszt fogasocska [Szentimre Cs; Hr]. *1763:* a Provisoralis Házba ... három paraszt Fogasotskák, és egy kisded Táltartotska fenyö deszkából [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 12–3].

parasztforma paraszti; ţărănesc; bäuerlich. *1814:* ezenn Curialis Telken Találtattak ... Egy régi avaték romlando félbe lévö (:Paraszt forma ház:) Curiális ház, melly a régiség miat már majd szinte el-is dült Szalma fedél alatt [Kecskeháta SzD; BetLt 3].

parasztföld jobbágy/úrbéri telek/föld; pămînt în folosinţă iobăgească; Frongut. *1677:* Nemes ember semminémü gabonájából, sem egyéb javaibol Dézma adással nem tartozik maga határibol, ha szintén paraszt földeit élné-is, cédula pénzel sem tartozik [AC 50]. *1681:* Pakular Petro ... az minemü session lakik; ă mint ă hites Birak referallyak falu paraszt földe volt, es ă várhoz valo [A.nádasd H; VhU 95]. *1688:* Ifjju Szkorai András ... néha az dézmálás elöttis el vitte gabonáját az paraszt földekröl [Szkorei F; ÁLt Urb. 26].

parasztfundus jobbágy/úrbéri/parszttelek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1640:* Ennekis haza Exempta, mellette vagion ket parazt fundus Egyket Nobilitalta masikat ne(m) tudgjak [Km; GyU 48]. *1647:* Popa Luka falu papja parazt funduson lakik, 38 esztendeje hogy paposkodik [UF I, 833]. *1677:* A' Bihori, Csatári, Püspöki Nemesség a Fiscus számára, contractusok szerint, öt öt forintot adgyanak, paraszt funduson lakásokért; de mivel paraszt funduson laknak, arrol a' szeginységet a' közönséges tereh viselésben hogy segitsék, mélto dolog [AC 220–1]. *1684:* az Czirila János ház helyét ... mind addigis mig Lipcsei Ura(m) eximaltatta, mind ugy birtak mint paraszt fundusokat [M.igen AF; Incz. V. 55a]. *1713:* adtam zálogban ... Colosvármegyében, Szent Mihály nevö Faluban lévö két paraszt fundusomat [Kv; JHbK XXI/17]. *1726:* mely funduson lakik épületi Vagyon paraszt fundus de hogy jo jambor ember volt senki nem ellenzette s haborgatta az epitestöl magais tsak ugy birja per Sundam bondam [Egeres K; Szentk.]. *1727:* A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü hanem az Falunak levén közönséges böv Széna füvei, mikor abban osztnak, nemellyek a' Szegenyebbek közzül, kettö, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak közzül penig edgyes két, három rudott kaszáll [Mezöcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1734:* ben és mezön lévö Paraszt Fundusak [Petek U; Hr 3/35]. *1753:* mennénk el ... Olah Kotsárdra ... Gyulasi Horvath Laszlo Nms Küküllö V(á)rm(e)gye Notariussa, az masik Olah Kotsárdi Debretzeni Andras Nms szemellyek Regiussagok alatt ... azokot az Paroszt fundusokot ad faciem eor(um) ki menvén nezzük meg [Kük.; Ks 8. XXV. 11]. — L. még UF I, 832, 837, 840, II, 632.

parasztgallérú egyszerű/díszítetlen gallérú; cu guler simplu/neîmpodobit; mit einfachem/unverziertem Kragen. *XVIII. sz. eleje:* Egy vesszös patyolat ing lengtég 36[a] Más vesszös zabolai ing 30 ... Más Zabolai vesszös ing parasz galléru 24 [Pk 6. — [a]Itt és a többi árjelzésben értsd: dénár].

parasztgúnya falusi paraszti gúnya/ruha; haine ţărăneşti; Bauernkittel. *1797:* mikor ide közinkbe vetödett is, tiszta Paraszt gunyába jött ide [Náznánfva MT; Berz 3. 3. N. 21].

parasztgyolcs egyszerü szövésü gyolcs; giulgiu cu ţesătură simplă; einfachgewebte Leinwand. *1624:* Harom vankos, mind heastol Az Eggiknek parazt giolcz haja vagio(n), az Eggiken haro(m) rendel, veres szel vagio(n), az harmadik is ollyan f. 4 d. 75 [Kv; RDL I. 123]. *1672:* az kezkenok kozot ... uagion egi Zeöld Selyem(m)el uarua parazt giolcz. az másik pattyalat [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre].

parasztthad paraszt/pórsereg; oştire ţărănească; Bauernarmee/Bauernheer. *1710:* László király idejiben támada a parasztthad Dósa András generálissága alatt, mely hadat a zászlójokon és köntösökön levö fejér keresztröl cruciátusnak híttanak ... Midön sem a király, sem az ország nem sopiálhatná azt a nagy mótust, Szapolyai János szepesi gróf lévén erdélyi vajda ... hozzája küldenek követséget, assecurálván egész országostól: csak keljen fel és azt a parasztthadat dissipálja, László után egyenesen a királyságot neki conferálják [CsH 64]. — L. még CsH 117.

parasztthám egyszerü/durván kidolgozott hám; ham simplu/ţărănesc; einfaches/bäuerliches Pferdegeschirr. *1660:* Paraszt hámok nro — 2 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1724:* lora valo hat paraszt hámok kötelestül, gyeplöstül [Koronka MT; Told. 29/12].

paraszt hámszíj egyszerü/durván kidolgozott hámszíj; curea de la ham lucrată fără fineţe; einfacher/grob bearbeiteter Riemen des Pferdegeschirrs. *1697:* Edgj paraszt hám szijj [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 4].

parasztház (jobbágytelekhez tartozó) falusi ház; casă ţărănească (care ţine de o sesie iobăgească); (zur Bauernhufe gehörendes) Bauernhaus. *1637:* Papok ... Popa Maylatt Ez paraszt hazat es örökseget bir magais Jobbagyfi [Netot F; UC 14/42. 112]. *1692:* Pal ur(am) riszire valo paraszt házak szomszidsagába(n) lévö Mony risz haz helyeket kéretik [Kide K; Mk III. XXXVIII. 1009]. *1774:* Az Falunak felsö vegiben kücl az Ökör Tilalmas fele epittetett volt ... két paraszt házat az Ura(sá)g Részire [Mocs K; KS Conscr. 30]. *1789:* néhai Magyarosi Beniamin Ur ... épitett utolszori Feleségivel ... egy pintzét és négy paroszt Házakot [Asszonynépe AF; DobLev. III/657 1b Michael Csegezi (65) ns vall.]. *1796:* vagyon egy jo paraszt Ház, avatak Csür, Sövény pajta, Sövény Gabonás, és körös körül Tövis kertel vagyon körül véve [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1797:* Lévén ... Szánto Sándor Vrnak ... egy olyan darab Sessioja, melyen egy paraszt házot inditand vgyan, de még tökéletességre nem vitte [Ne; DobLev. IV/784. 1a]. *1825:* egy paraszt otska ház [Légen K; KCsl 4].

Szk: *oláhos ~* román szokás szerint épített falusi ház. *1761:* A' Kapun beloll jobb kézre csere ágasokra szalma fedél alá elejével napkeletre vagyon egy oláhos, mind az által tisztességes uj paraszt ház épitve, pitvarával, és kamrájaval [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 303] ✱ *svájcer ~* svájci falusi ház. *1837:* Képek ... Svajtzer paraszt Ház képe, és Vezuv hanykodása [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12].

parasztházacska (jobbágytelekhez tartozó) kis falusi ház; căsuţă ţărănească (care ţine de o sesie iobăgească);

(zur Bauernhufe gehörendes) Bauernhäuschen. *1763:* belső antiqua. Colonialis Sessio ... Vagyon a' Falu közepiben, hajdon Kosztándin Bárb Jobbágy Mosiájának hivattatot, melyen egy paraszt Házatska lévén; lakik benne egy Alexandru Muntyán nevű Sellér [Rákovica Szb; Born. XXIXa 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 58]. *1814:* paraszt Házotska [HG].

paraszt-házhely jobbágy/úrbéri telekhez tartozó házhely; loc de casă iobăgească; zur Bauernhufe gehörender Hausplatz. *1693:* Gyulaban megh vizsgálván az Faluban levö Nemes es Paraszt haz helyeket, az mint in Anno 1674 ezen Atyafiak es ezek(ne)k edes elejek megh osztoztak volt azokat ki keresven ki járvan, akori czedolájok szerent most azonokat mind az kik akkor fel voltanak osztva merve, kinek, kinek kezinel hagják [Gyula K; SLt AH. 17]. *1716:* birt két paraszt ház helyet Maros Járában[a] [Erdőcsinád MT; Told. 52. — [a]MT]. *1718/1720:* kelletett az It eö klmét Törvényel p(ro)seqúalnom, holott midőn in A(nn)o 1632 die 25 May p(raede)cessorim altal oppignoraltatott ... Sz. Gothardon lévö Nehai Osvát Orbán paraszt ház hellye iránt l(e)g(i)timo modo megkinaltattam volna, hogj engemet illetö paraszt haz hellyett ... remittallya; nem remittálta [Szentegyed SzD; WassLt]. *1723:* tudgyaé a Tanu hogy azon Nehai Egregyi János Hazhellye soraban Eszak felöl levö paraszt ház hellyek mind egy aránya Szélességüek [Dob.; RLt vk]. *1736/1783:* (Az) Udvarházhely és Parászt házhely után járo szánto Földeknek, és kaszálloknak, a' ... Szék betsületes Assessori által ki járt, és erigált Metálissábol, mind quantitássa, 's mind qualitassa conotál [Kissáros KK; DobLev. III/374]. *1768:* az alább vicinálando két puszta paraszt házhellyeken kivül én nem tudom 's nemis hallottam, hogy ä mostani Exponens urak ... más ben való hellyet birta(na)k volna [Pagocsa MT, Ks 8. XXI. 366]. *1798:* Néhai Donát Mihály Ur ... itt Bürkösön-is a Malmát és ket paraszt Haz hellyeit-is Emberestöl el adta ugy mint Adam és Onya Molnárekot [Bürkös NK; RLt Petki Széki László (78) ns vall.].

Hn. *1754:* a' Paraszt Házhellyek után járando Rétbe ... az ország uttyan belöl (k) [Borsa K; BHn 116].

parasztházikó falusi házacska; căsuţă ţărănească; Bauernhäuschen. *1774:* Zöld Uram aban az Üdöben a Falun kivül egy oldalban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot epitetett [Mocs K; KS Conscr. 31].

paraszthely jobbágy/úrbéri hely/telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1645:* Szent Mikloson egy paraszt helyre epitet uala egy major hazatt az veszedelem után a Jobbagya lakekis két esztendeigh benne, de osztán egyedülném lakhatva(n) onnat el veszekedek [Szamosfva K; Told. 26]. *1680:* Szalma lánosnak vagjon ezen Falub(an) egy háza ... az mint az elebbeni urbar(ium)bol constal paraszt helly nem levén semmi exemtioja, s az gyermekis az kii volna, az Scholab(an) lakván, kertbeli gjümölcsét ö nagok számára percipialtak [Szaráta F; ÁLt Urb. 65].

paraszti 1. jobbágyi; de iobag, leibeigen, Fron-. **Szk:** ~ *állapot* jobbágyi állapot/helyzet. *1657:* (A lengyel király) Meghalván ... az kozákságnak ... factiója nem múlék semmiben, mert meg akarák öket erötelenítení s csak kevés számú iratos kozákot meghadni, az többit paraszti állapotra cogálni [KemÖn. 292]. *1676/1681:* Dan Milotin nevű ös örökös östül marat jobbagyunknak ... hüseges szolgalattyat ... megh tekéntvén, ez ideig valo Jobbagyi es paraszti allapattyabul eximalvan immunitalom [Vh; VhU 367]. *1796:* nem jo az okoskodás; hogy az Fel Peresek Paraszti állapotban lévén, nem lehetnének az Austriából jött szabad Vas mivelöknek maradéki [Mv; Tlev 5/16 Transm. 66 tábl.] ✱ ~ *iga. 1657:* (A kozákok) az paraszti igát többé felvenni nem akarják vala, mert felette igen exacerbáltattak is vala, holott az lengyel urak mind magok és emberek által kegyetlenül sanyargatják vala [KemOn. 292] ✱ ~ *örökség. 1592:* miolta az var kezdetet azultatul fogva tilalma volt hogy nemes Ember affele parazty eoreokseget ne vehessen, se paraszt Ember ne adhasson [UszT].

2. a jobbágyságra/parasztságra nézve kötelező; care este obligatoriu pentru iobagi/ţărani; für die Bauern/Leibeigenen verbindlich. **Szk:** ~ *adminisztráció* jobbágyi/paraszti szolgáltatás. *1640:* Papok es Schola mester hazok ... Csillagh Lukacs haza, attyatul marat paraszt fundus, annak eleötte itt Schola mester leuen, miuel mostis templumhoz szolgal, sem adot nem ad, sem egyeb paraszti administratiot nem teszen [Sárkány F; UF I, 698] ✱ ~ *rabotás szolgálat* robot, jobbágyi/paraszti ingyen munkaszolgálat. *1667/1681:* Haczok Varosaban ... lako Nemes Szemely Vitezlö Sztojka Stephan Feleségével Mocris Annaval ... Jövevény mas Orszagbeli emberek lévén ... igazán pénzeken vöt és szerzet örökségen telepedvén megh, ezen ... Haczogh Varosa regi Privilegioma es szokot rend tartasa szerint alkolom szerint penigh bizonyos penzbeli Taxa fizetésre, nem egyeb paraszti rabotas szolgalat ala hagyattak volna magokat [Hátszeg; VhU 365] ✱ ~ *szolgálat* jobbágyi/paraszti szolgáltatás. *1618:* Konya Mihaly ... Paraszti szólgalattal tartozik [VhU 7–8]. *1629/1681:* Varossomban V. Hunyadon lako Szikszai Mihaly Deaknak megh tekintvén Hunyad vara, es varossa Szüksegeb(en) irassaval, es mas keppenis Deaki Tudomanyaval privatim ekkedigh lött szolgalattyát ... Annakokaert minden nemü paraszti szolgalatbol, Ha Hunyadon maganak hazat szerez, aztis minden Ado szedö-vedestül, dezmatol magat szemelyeb(en), es maradekitis ... eximaltam, eximalomis, illyen ok alat, jollehet mint ennek elöttе, ez utanis, varom szüksegere valo irassaval Schola mestereknek nem leteb(en) Templombeli enekléssével fizetes nelkül tartozik szolgalni [Vh; VhU 221]. *1649/1681:* Haczok nevü Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedö Görögöket es Olahokat ... minden paraszti szolgalattul, adozastul, szedö vévö expensaktul egyéb-arant Immunitaltam, hanem czak esztendönként négy négy forint Taxat tartozzanak adni, es ket napi aratassal, egy napi kaszalassal ... szolgalni [Vh; VhU 311–2]. *1664:* Bukur Kiravola, producala mostani Kgls Aszszonyunk eö Ngha levelit sub dato Colosvar die 16 Marty A. 1664, melyben eö Ngha maghat es fiu aghon leveö maradikit az paraszti szolghalatbul eximallya in perpettum, es az ighaz bocrok közze szamlallya [Fog.; UF II, 297] ✱ ~ *szolgálattal szolgál* jobbágy/paraszti szolgáltatást teljesít a földesúrnak. *1676/1681:* Nyerges Janos ... Az mely hazban lakik attul egyebarantis az elötis paraszti szolgalattal szolgalvan, mesterségéhez képest hogy harom nyerget kivanok rajta, nem difficultalhattya, azert ezutanis az harom Tisztességes nyerget megh kivanom az Inas tanitasért penigh Conventioja szerint Contentallyak it valo Tiszteim [Vh; VhU 443 Thökölyi Imre vál.]. *1681:* Margeta Karaczon ... Paraszti szolgalattal szolgál [Vh; VhU 23–4].

3. ~ *rend* parasztság; ţărănime; Bauerntum | jobbágyság; iobăgime; Leibeigenschaft. *1573:* ez az kys Myhal keres vala en raytam Zolgalatyaertt f 12 ... kywel hogy en tartozta(m) volna nekye, es Nemynemw ruhazatokatys Erre mosta(n) ez feleletem hozza, hogy Soha sem hallottam sem Nemesy sem peneg parazty rend keozeott hogy Jdeonek Jawaba az zolga vratol el zeokyek, es annak vthanna wyzza terwen, az eo vratt Meltan kereshetne az eo Zolgalatyaertt [Kv; TJk III/3. 262a]. *1669/1681:* Karan Sebesbül es Lugosbul ki bujdosot s mostan Haczok Varosaban lako Nemessi es paraszti rendeknek alazatos könyörgesekbül ertyük, hogy midön édes hazajoktul megh foztatván, es el vétetvén az hatalmas Nemzetbül fejeket nem tudták nyavalyasok hova hajtani ollyan bujdoso allapatyokban, hanem folyamodvan bötsületes Attyokfiai ... Zolyomi Miklos Uramhoz, hogy engedné megh nekiek Haczog Varosaban valo megh telepedéseket, mellyet megh engedven ... attul fogvan gyakorlatossaggal oly rend kivül valo dolgokkal oneraltatnak naponként, az mely oda telepedteknek adatot annuentialis Zolyomi Mikos levelevel ellenkezik [VhU 353 fej.]. — L. még BÖn. 537.

4. ~ *munka* mezőgazdasági munka, földművelés; munci agricole; Ackerbau. *1729:* it Csejden sokat tekerget s Csíplet s párászti munkat dolgozot [Sár.]. *1769:* Medve János ... néhai Mlgos Groff jo emlekezetü Petki István Ur eö Nsága idejéb(en) belsö udvari Cseléd volt ... mint Udvarb(a) szokott, és paraszti munkát nem tanult Jobbágy ... instált ... Kornis István Vr eö Nsägá(na)k ... hogy ergä taxam annualem Szolgálatra az Joszágbol ki botssása [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

5. durván megmunkált; lucrat din gros/fără finețe, grob bearbeitet. *1655/1754 k:* Vadnak egyéb paraszti munkák-is a' melyek vas szeggel készülnek: ugymint: Istállo Ajtok és egyéb Slejt munkák-is a' melyek Átsokat illetnek [Kv; ACJk 12].

6. egyszerü; simplu; einfach | durva, közönséges; vulgar, ordinar; grob, ordinär, vulgär. **Szk:** ~ *beszéd. 1774:* luon ... az Annyát szidta, s egyéb motskos paraszti beszédekkel bestelenítette [Bábahalma KK; Ks 19. VII] ✱ ~ *dúdolás. 1636:* az uti járás, avagy akar mi dolog tételbéli munkának färadságát-is meg enyhiti, ha tellyessęggel nem üzi-is, tsak valami paraszti dudolás, danolás és süvöltés-is, mentöl inkább tehát az mesterséges musikai zengedezés [ÖGr Aj. 7–8].

7. a parasztságra jellemző; caracteristic țărănilor; für die Bauern bezeichnend/charakteristisch. **Szk:** ~ *humorú* vaskos humorú. *1657:* Rákóczi Zsigmondnak, azt mondja vala, hogy az lengyel nemzetnél ő[a] volna kedvességben, mint kinek elméjének, eloquentiájának, tudósságának és józan életének s egyéb sok virtusinak nagy híre volna közöttök: ellenben pedig, hogy az bátyjának részeges és csekély elméjü s közönséges paraszti humorú nevezeti volna [KemÖn. 308. — [a]Kazimir követje, Vilipolcki] ✱ ~ *tudatlanság. 1654:* minden parazt örökség, parasztok között valo potentiák, veszekedesek és egyeb hasonlo dolgok az udvarbirák elöt finaliter el igazittassanak ... ha ki közüllök kiványnya az pár mint az felsö széken ottis megh adattassék, és az országh törvénye szerint egyszeri bizonyságra ki bocsattásis, annak felette az szegeny peres embernek parazti tudatlanságára nezve hol mi procatori exceptiok miat az szegény embereknek meg károsittatások megh ne engettessék, protocolum tartassék, és az torvények be irattassanak [UF II, 91 Lorántffi Zsuzsanna ut.].

parasztjobbágy földesúri függőségben élő földműves; iobag, țăran dependent de stăpînul feudal; Leibeigene(r), in gutsherrlicher Hörigkeit lebender Ackersmann. *1647:* Popa Sztojka felesege utan parazt fundust es örökseget bir, maga Ludisor nevü falubol ment volt oda, parazt jobbagybol allo [UF I, 834]. *1679/1681:* A joszágbeli jobbagiokat ... sem maganak, sem masnak ... ä szolgalatara ne eröltesse; elegh eö rajtok szegenjeken à nekem valo szolgalat; vagyonis hova forditani szolgalatra mind à paraszt jobbágiokat, úgi à szabadosokatis; utánna vallo Pallerok(na)k is mód es rend kivül az szegényseggel banni s birsagolni öket meg ne engedgye, megh tartvan mindenekb(en) à jo rendet [Vh; VhU 674]. *1768:* A Stabalis ház körül lévö Sánczokat ásták a N. Ajtai Lovas Katonák, és paraszt Jobbágyok [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

Szk: ~ *leány* jobbágyleány. *1736:* Nézzd meg most, igyekezzél fogadni egy lotyó szolgálót, vagy nézd meg még az paraszt jobbágyleányokot is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344–5].

paraszt jobbágyember jobbágytelken élő földműves; iobag, țăran dependent de stăpînul feudal; Leibeigene(r), in gutsherrlicher Hörigkeit lebender Ackersmann. *1768:* Committaltatik igen Seriò Kglmeteknek, hogy magok járásokban minden paraszt Jobbágy és zsellér Emberektöl a' Fegyverek vgymint Flinták, Pisztollyok, Kardok, Tsákányok, és Lántsák minden haladék nélkül el Szedessenek [Dés; Ks 84].

paraszt jobbágyság földműves jobbágyságnak megfelelő földesúri függőség; iobăgie; Leibeigenschaft. *1796:* (A torockóiak) midön 1523ban (így !) a' paraszt tumultusban ... ökis belé elegyedtenek, és ezzel szabadságokot ha lett volnais végképpen el vesztették, 's paraszt Jobbágyság alá estenek, Törvény szerént, juxta Decr. Part. 3tiae Titt. 25. azért ma azon el vesztett szabadságokot soha viszszá nem nyerhetnék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 85 tábl.].

paraszt jószág paraszt/jobbágytelek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1801:* Több nem tudom hogy ki szakádott volna ezen Jusbol hanem, a Kovasznai paraszt Joszagok külsö birodalmokkal együt [Zabola Hsz; BLt].

parasztjuh parlagi/racka juh; (oaie) rațcă; Zackelschaf. *1841:* Czigara gyapju — parasztjuh gyapju [DLt 1040 nyomt. kl].

parasztkalán egyszerü kanál; lingură simplă/obișnuită; einfacher Löffel. *1589:* Keth parazt kalan ... f. 2 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 32].

parasztkályha mázatlan kemencecsempe; cahlă nesmălțuită; unangestrichene/unglasierte Ofenkachel. *1586:* fazakas peterteól hordottak volt paraszt kaljhakat ... Jllien Jegszest kwldeót ream hogi ez zerent veszi meg raita(m), zeges kaljhak, ket ket penszesek 45 teszen —/90 formas kaljhak, haro(m) penszes 38 tezen f 1/14 [Kv; Szám. 3/XXIV. 72]. *1597:* Faszakass Boldisar chinalta meg az Also Tanacz haaszban walo kemenczeszt mert igen meg Bontakoszot wala ... 9. Maszoss kalyhat adot hoszsza ... f—/45. 10 paraszt kalyhat Adot hoszsza ... f—/30 [Kv; i.h. 7/XIV. 5 Masass Tamás sp kezével]. *1625:* Az Fazakasok

czinaltanak ket Kemenczet mellyekben vagyon mazas kalyha No: 258. mazatlan No: 145. Az mazas kalyhat 1 p(er) d 4 ... Az paraszt kalyhat 1 p(er) d 1 ... Vetetett az ket kemenczéhez míniumot Lib. 1 1/4 tt. f 1/25 [Kv; i.h. 16/XXVII. 23]. *1688:* paraszt kályhakbul csinált fa labon állo regi kemencze fa Tüzhellyevel edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. *1699:* Továbbá vagyon ezen házban edgy paraszt kajhakbol hitván kö labakra fel eppéttetet belöl tüzelö kemencze vas lévén az allyában [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] | paraszt kállyhabul csinált kemencze [Pipe U; LLt]. *1735:* Egy paraszt kályhabol rakott Fa homlokos Kemencze [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1767:* A Kementzéje Zöld Kajhakbol rakatott, mellynek felsö végihez adjungál, egy paraszt kájhákbol csinált füttöis [Nagyemye MT; LLt Fasc. 129]. *1774:* egy kementze poroszt kályhakbol Egy el romlodozott semmire kellö paraszt kájhákbol rakatt kementze [T; CU]. *1810:* A Sütö ház ... régi paraszt kájhákbol rakott melegittö kementze [Doboka; Ks Conscr. 26].

Szk: *csipkés ~. 1745:* Kementzéhez való Csipkés paraszt kályha nr 34 [Marossztkirály AF; Told. 18].

parasztkályhájú mázatlan csempéből rakott; din cahle nesmălțuite; aus unglasierten Ofenkacheln. *1792:* Paraszt kallyháju Kemencze Füttöivel [CU]. *1828:* Egy ordinari paraszt kájháju kementze 6 Rf [Kv; RLt II/1].

paraszt-kályhakemence mázatlan csempéből készült kemence; cămin făcut din cahle nesmălțuite; aus unglasierten Ofenkacheln aufgebauter Ofen. *1726:* Találtatott benne[a] edgj kis, paraszt, öt rend, kályha kementze, mellyetis Dobolyi István Vram Ö keglme földoztatott meg [Ne; DobLev. I/124. — [a]A házacskában]. *1792:* Elsö Fogado ... vagynak Lantorna ablakjai ... mindenik házba, paraszt félig viseltes kalyha kementze [Apahida K; RLt O. 2 Rettegi Zsigmond udvarházának leírása]. *1794:* A Hidvégi Fogadoban ... a Fogados házában paraszt kályha kementze füttöstöl a füttö alatt vas pánt és vas Láb [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1811:* A' Cseléd háza ... Fa rudra rakott paraszt kályha kementze [Köboldogfva H; Born. Vegyes 4/34] | égy omladozo félben lévö paraszt kállyha kementze [M.bogáta SzD; BetLt 5]. *1821:* vagyon egy párászt kalyha kementze vas lábakon kaholly fára rakva egy füttö szájába valo vas is [Koronka MT; Told.]. *1837:* egy paraszt kájha kementze [Gombás AF; TSb 20].

parasztkályhás mázatlan csempéjü; din cahle nesmălțuite; aus unglasierten Ofenkacheln. **Szk:** *~ kemence. 1629:* egy ház most cséplett zabbal tele ... Egy paraszt kályhás kemencze, fa az kályhák alatt mind elöl és lábtól is fa lába | Az sütö-ház ... Benne egy kis paraszt kályhás kemencze, fa az alja [Szu; SzO VI, 94, 95 Székelytámadt vár lelt.]. *1632:* Komanai Uduarház ... Vagion egy boronabol fel rott szalmas maior ház ket szoba derek raita, mindenikb(en) egy egy parazt kalihas kemencze [UC 14/38. 30]. *1636:* egy haz ... vagyon benne egy parazt kalyhas kemencze, egy hituan aztal es pad szek [Siménytva U; JHb Inv.]. *1675:* az hazban vagion egi parast kalyhas kéméncze az oldalaban egi rez fedeles fazék abba(n) vagion egi vas macska [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1677:* Az elsö házban vagyon egy Paraszt Kályhás Kemencze, egy Paraszt Pohár szék egy Paraszt asztal Pad Szék az asztal körül és egy rosz Paraszt egyes szék egy hársbul kötöt rosz agyoczka [Dés; Borb. II] ✱ *~ sütökemence. 1696:* az sütó Hazban ... paraszt Kalyhas sütó Kemencze nó 2. [Bethlen SzD; BK] ✱ *belöl-fütö ~ kemence. 1694:* Ennek szegeletib(en) vagjon a' mólnár ház ... be menvén vagjon ott, paraszt káljhás belöll füjtö kemencze [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] ✱ *belöl-szenelö ~ kemence. 1681:* Ezen malom házban, vagyo(n) a Mólnárnak eo (!) kis hazaczkaja; harom oldala deszkás Tapaszos ... Belöl szenelö paraszt kályhas kemenczeje [Vh; VhU 575] ✱ *kívül-fütö ~ kemence. 1647:* Egy parazt kalyhas kemencze kwl futteo, egy vas aito raita [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1694:* egy kül fütö paraszt kalyhas kemence [Kövár Szt; JHb Inv.] ✱ *veres ~* mázatlan, vörösre égetett csempéjü kemence. *1735:* Vagjon ezen házban Veres Paraszt Kájhás Kemencze, fa Kájha tartoja, a Tüzhellye földböl Csinált sövény oldalu [Mezösztjakab TA; JHb XI/9. 6].

parasztkanca közönséges falusi igáskanca; iapă de povară; gemeine Stute. *1811:* Próba Ménlovat is jót szokott tartani, A' mely hasznot tudjon másoknak hajtani: A' paraszt Kantzákot azzal hágattya-meg, 'S ezért soktól halja: Az Isten áldja meg! [ÁrÉ 152].

parasztkancsó mázatlan kancsó; cană nesmălțuită; unglasierter Krug. *1795:* Két Sárga, 's két fejér kék virágos Vintzi Tángyerok Dr. 48 ... 8. paraszt kantso aprobb 's nagyobb [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 4].

parasztkantár durván kidolgozott kantár; frîu grosolan/lucrat fără fineţe; grob bearbeiteter Zaum. *1697:* (Vettem) egy paraszt kantart //36. job kantart //42 [Dés; Jk]. *1787:* Két hitván paraszt kantár Dr 30 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 3]. *1810:* Egy paraszt Kantár Rf 1 xr 2 [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 14].

parasztkapu falusi/gyalulatlan/ácsolt kapu; poartă de scînduri/țărănească; ungehobeltes Bauerntor. *1670:* Az csúr kertnek ... az kapuja leszas rosz. ã honna(n) ki menve(n) Job kezre nyilik egy paraszt kapu és innen job kezre menven vagyo(n) egy parasztos payta [EMLt Michael Macskásj inv. 18]. *1699:* elébb menvén ezen külsö Udvar Cserefa tamaszokkal környül vétetett Szalmával mediocriter meg fedett Sátoros kerti mellett, harmadik veszszöböl font parasztkapun, méntünk bé bal kéz felöll edgj akolb(a) [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1758:* két hevederre csinált Tserefa sorkon fordulo két paraszt kapu [HSzj *nagy-kapu* al.].

Szk: *oláhos ~. 1761:* (A Curialisra) a' regi Malom helly felöl csak oláhos paraszt kapun járnak bé [Bolya NK; JHbK LXVII/1. 303].

parasztkapucska falusi/gyalulatlan/ácsolt kiskapu; poartă mică/portiță de scînduri; kleines ungehobeltes Bauerntor/Pförtchen. *1681:* az patak felöl mégyen bé az barom okolra egy fenyö fábul csinált, fedetlen és ajtó nélkül való paraszt kapucska [CsVh 96].

paraszt-kapuzábé ácsolt/gyalulatlan kapufélfa; stîlp de poartă/bulumac grosolan/lucrat din topor; ungehobelter/gezimmerter Torpfosten. *1737:* a Mezörölis nyilik paraszt kapu zábén állo lapoczkákbol csinált Kollát Kapu [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr].

parasztkarabély paraszti/eszkábált lőfegyver; carabină rudimentară; bäuerlicher/rudimentärer Karabiner. *1692:* Egy nagy Karabel harom tölcseres karabel kerekes, ketteje vágos ... Egy paraszt Karabéj [Szárhegy Cs; LLt].

parasztkard paraszti/egyszerű kard; sabie simplă; bäuerliches/einfaches Schwert. *1598:* Egj Ezüsteös kard, Egj Paraszt kard [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. *1661:* Az hegyes tört, én mondottam, elhozzák, igaz édes lelkem, de nem a paraszt kardomat, én neked arrúl írtam vala, de múljék. Az puskám legyen ott [TML II, 196 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1662:* Vagyon egj viseltes paraszt kard [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6].

paraszt karosszék egyszerű/festetlen karosszék; jeţ/jilţ simplu/nevopsit; einfacher/unangestrichener Sessel/Armstuhl. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Uduarbiro háza ... Két hozzu parazt karos szék N 2. Eggjes embernek ualo karszek N 1 [A.porumbák F; UC 14/38. 177] | Egy parazt karos szek [Fog.; UF I, 157].

parasztkárpit egyszerű szövésű kárpit; carpetă simplă; einfache Tapisserie. *1599:* Mosar Mihalinak Hoztak. Pragay kesek p(ro) f 82 tt 2//46 ... Ket parazt Karpytt — // 7. 1 Aranios karpitt p(ro) f 2 tt —//6 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 Hj].

parasztkarszék egyszerű/festetlen karosszék; jeţ/jilţ simplu/nevopsit; einfacher/unangestrichener Sessel/Armstuhl. *1632:* Két edgjes parazt kár szek [Fog.; UF I, 161]. *1638:* két ládabul, es Egi paraszt kar szekbwl ... tartozik ... f.-d. 82 [Kv; RDL I. 114]. *1648:* ket paraszt karszek [Porumbák F; UF I, 883]. *1675:* ket parast kar szek ket festet edgies szek [Mezőmadaras MT; Borb. II].

parasztkártos egyszerű/paraszti fakanna; cofă simplă/ţărănească; einfache/bäuerliche hölzerne Kanne. *1753:* Paraszt kártos N4 [Marossztkirály AF; Told. 18].

parasztkemence (mázatlan csempéből rakott) falusi/paraszti kemence; sobă de încălzit/cămin (din cahle nesmălţuite); (aus unglasierten Ofenkacheln gebauter) bäuerlicher Ofen. *1632:* Ezen jstallobol louazok hazara nilik egi parazt felszer, uas sarkos pantos aito, egj parazt kemencze benne [Fog.; UF I, 141]. *1647:* Az Istallo meget valo kis hazban a` meljben most az Hadnagj lakik ... Jo paraszt kemenczje ... Egj njoszolja [Marosillye H; VLt 55/5415] | Az palankon kwl egy szalmas Swteo haz ... egy parazt kemencze, Egy hituan szekel karpit [Mezőkirályfva KK; BK 48/18]. *1654:* Az masik hazbanis ... Egy kurta szék. Egy kis szekrén ... Mindenik hazba(n) fejer paraszt kemencze [Mezőrücs MT; Ks Bánffy Anna urb.]. *1688:* edgy Cseléd ház ... ebben edgy paraszt kemencze, edgy karos pad ... ket edgyes karos szék [Kv; BLt] | Az malom ajtaja deszka, semmi vas rajta nincse(n), egy tőke zár rajta, azon molnár házacskánakis horgas kolcsal nyiló deszka ajtaja, egy kis rosz paraszt kemencze benne [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. *1703:* talaltuk az hámor őrző házat ... két paraszt pad lévén benne az házban egy paraszt kemenczével együt [CsVh 118]. *1758:* A Cseléd háznak három ajtaja, paraszt kemencze benne, két paraszt pad [Nagylak AF; KGy] | Ezen második házba tanáltatik ... Bé fűttő tüzelő Veres kállyhábol csinált paraszt kemencze 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1802:* Türei Fogado ... Az egyik szobába paraszt kementze, 'a másikb(an) Sövény vagyon [Türe K; MkG].

Szk: *belöl-fűtő* ~. *1636:* uagyon egy szalmas paztor haz ... parazt belöl fülteö kemencze benne [Siménfva U; JHb Inv.]. *1674:* Ez haznak vagjon két faban rakot üvegh ablaka ... Egj belöl fütő paraszt kemencze [A.porumbák F; UF II, 603] ✱ *kívül fűtő* ~. *1630:* egy kül fütő paraszt kemencze [Szu; SzO VI, 118] ✱ *plattenes* ~ vaslemez fedőlapú falusi/paraszti kemence. *1868:* a hatulso szobába ... egy egyszerű paraszt platenes kemencze [Cege SzD; WassLt] ✱ *tüzelő* ~ falusi/paraszti fütőkemence. *1699:* vagyon romladozott paraszt tüzelö kemencze ... kürteje nyulik az megirt sütö ház kemenyiben [Vécke U; LLt].

parasztkemencécske falusi/paraszti kis kemence; sobiţă ţărănească; bäuerliches Öfchen. *1694:* ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskajais van, kiben egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van [Kővár Szt; JHb Inv.].

parasztkendő parasztviseleti kendő; năframă ţărănească; bäuerliches Tuch. *1615/1628:* Ket paraszt vy keskeni kendeő — f—d 40 [Kv; RDL I. 96c].

paraszt-kendőkeszkenő parasztviseleti kendő; năframă ţărănească; bäuerliches Tuch. *1623:* Egj parazt kendeó kezkeneo f.—d. 12 [Kv; RDL I. 122].

parasztkerék paraszti/egyszerű szekérkerék; roată simplă; einfaches Rad. *1637:* Bathori bastya ... Ugyan ott uagyon negy seregh bonto ... Az kettej hett hett csycseöseök, paraszt kerekeken te<n>gelyeken, eggiknek kerekein hett vas karika, az agyain mindeniknek vas pantok, vadnak [Fog.; UF I, 397]. *1681:* Munitiós Bástya, az Dobolo bástya mellett ... Vagyon ezen Bástyán ... 3. fontos Réz Tarack, paraszt kerekeke(n) negi vas karika; ágya jo vasas, Tengelje vasazatlan [Vh; VhU 364–5].

paraszt késvilla fanyelű késvilla; cuţit combinat cu furculiţă cu mîner de lemn; Messergabel mit Holzstiel. *1736:* Az Ur Házáb(an) ... Réznyelű kés villa nro 1. Paraszt kes villa edgyik fél águ nro 3 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100].

parasztkeszkenő parasztviseleti keszkenő; năframă/basmă ţărănească; unverziertes Tuch. *1716:* Becsi Pattogos Gyolcs ... Egj Narancs színy paraszt keszkenyő [Altorja Hsz; HSzjP].

parasztkilincs paraszti/durván kovácsolt kilincs; clanţă grosolană; grobe Klinke. *1813:* egy ajto ... Czigány Csinálta paraszt kilintsel és régi modi forditto nélkült való s alol csattantó simpla frantzia zárjával s kultsával [Koronka MT; Told. 18].

parasztkorsó mázatlan korsó; urcior nesmălţuit; unglasierter Krug. *1715:* Paraszt Korso nr. 4 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1816:* Egy tsetses Zöld kanta ... Négy paraszt korso ... Egy nagy Mézes Kanta [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1861:* Tyukodi János ... remeket tartozik készíteni egy tsatlost, más egy paroszt-Korsot ... egy abállot mázost [ZFaz].

Szk: *rostás* ~. *1679:* viznek valo, paraszt rostas korso nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27] ✱ *vizes*

~. *1681:* Vizes, paraszt uj korso, promisc(ue) Nro 3 [Vh; VhU 563].

parasztkosár hántolatlan vesszőből készült/paraszti kosár; coş de nuiele folosit de ţărani; bäuerlicher, geflochtener Korb. *1851:* egy füles paraszt kosár [Dés; DLt az 1852. évi adatok közt].

parasztkozsók falusi/parasztviseleti bőrös ködmön; cojoc ţărănesc; bäuerliche Pelzjacke. *1797:* (Schneider Mihály) a' ki származott Nemes Felső Fejér Vármegyéből, Ingadalról ... a' Szebeni Jobbitó Házból ... Békóstól elszökött ... jár paraszt Ko'sókban, fejér sinorral ki-hányott kék posztó Laibliban, fekete sinóros Nadrágban [EM XLIX, 539].

parasztködmön falusi/parasztviseleti ködmön; cojoc ţărănesc; bäuerliche Pelzjacke. *1707:* Paraszt ködmönnek egy öregh csavalt bőr d. 40 [Kvh; HSzjP].

parasztköntös falusi/parasztviseleti ruha; îmbrăcăminte ţărănească; Bauernkleidung. *1705:* Az armada eleibe való küldés szerencse ha el nem múlik, mert Havasalföldre felé kerülni késő, egyenesen menni és arról magát szerencséltetni senki nem akarja magát biztatni, tudván azt, hogy ha megismerik a parasztköntösben, tehát nem hiszik el, hogy csak abban a dologban jár és egyebet is nem vállalt volna fel, és felnyársalják a kurucok, amint már sokakon meg is esett, hogy felkarózták, akik kézbe akadtanak [WIN I, 585]. *1784:* Sárpatakrol a' G Teleki Mihály Ur Udvarábol 27a Juny 1784 el szökött Jobbágy Sütönek le írása ... Szökött el paraszt Köntösbe ugy mint egy Szürke czondrában Ször harisnyában botskorban hivják Nagy Sigmondnak [TKI]. *1797:* Szilagyi Mihálly eö kglmeis ... jött volt ide tsak egy szürke szakmánykába és harísnya paraszt köntösbe [Náznánfva MT; Berz. 17].

paraszt-közönség falusi/parasztközösség; comunitate săteească; Dorfgemeinde. *1815:* a Beczei paraszt Közönség számára ki szakasztott Ökör tilalmas [M.bece AF; EHA].

parasztkucsma falusi/parasztviseleti kucsma; căciulă ţărănească; bäuerliche Pelzmütze. *1797:* Két kerek fekete bárány bőr süveg, és egy paraszt uj fejér kutsma [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14] | Egy paraszt fejér hoszszú Kutsma Hf 1 Dr 18 ... Egy fekete kerek Süveg Dr. 76 [i.h. IV/775].

parasztláb egyszerű/ácsolt kapufélfa; stîlp de poartă/bulumac grosolan/lucrat din topor; einfacher/gezimmerter Torpfosten. *1732:* Az belső Udvarbol a major udvarra edgj jó Sendelj fedél alatt lévő, négj szegre ki faragott cserefa kötéses, parazt lábokon álló, vas Sorkokon két felé njilo, cserefa hevederekre szegezett fenjö deszka öreg kapu nyilik [Kv; Ks 40 XXVIIIC néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

paraszt lábföld jobbágy/nem nemesi földtábla; parcelă/lot de pămînt în folosinţa unui iobag; Frongut. *1694/1764:* A Kereszt uton fellyül való paraszt Láb föld a felső Nemes földig [Abafája MT; EHA].

parasztláda paraszti/falusi (festetlen) láda; ladă simplă/ţărănească (nevopsită); einfache/bäuerliche (unbemalte) Truhe. *1629:* Egy fekw láda, Más Egy singes láda, Egy feyr paraszt láda, egy nyoszolia, Egy zeold gyontaros karszek Ezek mind Egiwt aestimaltak f. 5 [Kv; RDL I. 146]. *1632:* Vagion egy kisded paraz ladaban Viasz Lib: 68 [UC 14/38 Ománai Urb. 124]. *1660:* Egy paraszt lada, abban mogyoro feöueny keözeöt [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1681:* Száraz gyumolcstarto, paraszt hoszszú Láda Nro 1 [Vh; VhU 563]. *1697:* Vagyon ismét edgj paraszt ládáb(an) Vas szerszámok [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. *1739:* Négy apróbb paraszt ládak petsétesek Egy Tarka festékes láda Petsetes [Nsz; Told. 64]. *1747:* Egy fejér paraszt láda reteszes //20 [Kv; Pk 6]. *1748:* Paraszt fejér láda, melj(ne)k belől 12. üveg tartai vannak, és azokb(an) 10 üvegek [Ks XXVIII. 8. 5]. *1802:* Egy hosszu paraszt láda, Zab tarto [Ne; DobLev. IV/858. 9b].

parasztlakat egyszerű/kovácsolt lakat; lacăt simplu/forjat; einfaches/geschmiedetes Schloß. *1629:* A felvono kapun Vagyon három vas láncz ... Azok végein egy-egy kender kötél ... Egy vas retesz ... Arra való egy paraszt lakat [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.].

parasztlakos parasztszemély; ţăran; Bauer. *1795:* volt Krajnik Kis Lukáts uram Krajnikssága ideje alatt ... Birák és Gornikok által ki hajtatván, el mentünk, s dolgoztunk minden féle dolgaiban — vallja 15 roskányi parasztlakos [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8. 1/2].

parasztlámpás falusi/paraszti lámpás; lampă ţărănească; bäuerliche Lampe. *1632:* Egj kasban ... Ket parazt lampas egik boritot, masik ne(m) N2 [Komána F; UC 14/38. 125]. *1748:* paraszt Lámpás nrõ 1 [Csicsó Cs.; Ks 65. 44. 13] | Üveg lámpás Nro 1. Paraszt lámpás Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12].

parasztlázadás pór/parasztfelkelés/zendülés; răscoală ţărănească; Bauernaufstand. *1846:* Méltóságodnak szóval tett az aránti parancsa következésében, hogy azon határozat eredményét, melyet szolgabíró tekintetes Aron László, Tövissi Gergely és Bisztrai József urakkal együtt a netalán kiüthető parasztlázadás előre való figyelem tárgyában megtettük, a méltóságos bányásztanácsos és királyi igazgató úrral is tudassam, egész tisztelettel jelenteni kévánom ... hogy a mi hivatalos körünkhez tartozó havasi nép csendessége ... tökéletes légyen [VKp 140].

parasztleány paraszti sorban nevelkedő/paraszti életmódot folytató leány; ţărăncuţă, fată de ţăran; Bauernmädchen. *1724:* Eva monta, az ö Leánya ne(m) paraszt Leány, hanem Pekri Ferencz Leánya [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. *1823–1830:* Gálább köntös volt pedig a vál, mely előbb együgyű volt, ma is némely parasztleányokon lehet látni ilyent [FogE 66].

parasztlegény legénykorban levő/nőtlen parasztember; fecior/flăcău de ţăran; Bauernbursche. *1818:* Ifjabb Hegyessi Elek az ejtzakai korhelség és erköltstelenség gyakorlásában annyira el lévén áradva, hogy ... a Paraszt Legényekkel ivutt és tántzolt, Cseledjeit medvének és egyéb maszkarának fel öltöztette, az uttzán és a' kortsomákon tántzoltatta [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. Nro 321 Budai István vicecispán nyil.].

parasztlepedő egyszerű szövésű (díszítetlen) lepedő; cearşaf simplu; einfaches Bettlaken. *XVIII. sz. eleje:* Egy

veresses fejtős lengeteg derekaly csup ... paraszt lepedő lengeteg [Pk 6]. *XVIII. sz.:* Paraszt Lepedo 3. Fejireses 1 [Szentdemeter U; MNy XXXVI, 198].

parasztlóca falusi/festetlen pad; laviță țărănească/nevopsită; bäuerliche/unangestrichene Bank. *1679:* Moso Ház ... Vagyo(n) itt Fedeles Szekreni nro 1. Paraszt locza az fal mellet nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6]. *1681:* Sűtő Ház ... Vagyo(n) ezen pitvarb(an): Hoszszu Lajtorja Nro 1 Paraszt hoszszu Lócza Nro 1 [Vh; VhU 519].

parasztmalom a legegyszerűbb lisztelő malom; moară țărănească; bäuerliche Mühle. *1790:* Paraszt malma mián igen sok károkat okozott [Peselnek Hsz; HSzjP].

parasztmunka 1. robot, paraszti/jobbágyi szolgáltatás; robotă; Fronarbeit. *1717/1731:* Kovás nevö Fiscalis Falu ... tartozott ... szantás, kaszal<as> vetés boronálás, gyűjtés, hordás, szőlő minden mivelést Fiscalis buzanak Bagazinumb(a) (!) szállítása, és minden féle Paraszt vagy Jobbágyi munkának vigb(e) vitelével [TKI Jos. Vasas de Szelecske assz. kővári provizor nyil.]. *1768:* Inferaltatván az-is hitelesen, hogy Cántor vraimék-is illetlenül bántanak gyakran Tanitványaikkal, mint t.i. oktalanul és tisztességes emberek gyermekeit illetlenül disciplinázták, szüleiket gyalázatos nével illették, illiberalitássokat objectalták, házi és még paraszt munkára-is adplicáltták, injungáltatik ö kegyelmeknek, hogy tisztességesen, keresztényül ... bánjanak véllek [Kv; SRE 226].

2. durva kidolgozású munka; lucrare simplă/obișnuită; einfache, grob verrichtete Arbeit. *1825:* Szarufák és kakas ülők ki faragásokért és bé kötésekért paraszt munka lévén ölit p(er) 12xf ... 11. Rf 6 xf [Dés; DLt 3].

parasztnép parasztság; țărănime; Bauernschaft | jobbágyság; iobăgime; Leibeigenschaft. *1601:* Almás megvétele után visszajő Básta Kolosvárra ... Kolosvárbol az balonok kiűtvén, és reájok menvén, a paraszt népet nagyobb részére ott mind le vágták [Monlr. XXX, 138–9]. *1614:* meg kellett adni nékik[a] az szabadságot, de conditióval. Mely conditiókat nyavályások, mint paraszt nép meg nem értvén jól, mind az honn maradott része és mind az hadból, hogy hazajöttek ... sokképpen violálták [BTN[2] 44. — [a]A székelyeknek]. *1677:* Paraszt népnek, ló vagy egyéb féle vono marhának tartása, a' földes Urok authoritassára, s' dispositiojokra hagyatik [AC 266]. *1683:* az paraszt népek és béres szolgák semminémű vasból álló vagy vasas fegyvert semmiképpen ne viseljenek [EOE XVIII, 90]. *1769:* A' Paraszt Népet és kivált az olyatén Ujj Parasztokat, nem árt ottan ottan fenyegetni, hogy Tilalmast ne rontsanak, ne lopjanak, kárt senkinek ne tégyenek [Mv; Told. 19/45].

parasztnyereg falusi/egyszerű nyereg; șa țărănească, bäuerlicher/einfacher Sattel. *1744:* hitván két paraszt nyergek [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1757:* Puskás Mihálynak valami paraszt Nyergekért [TL. Teleki Ádám költségnaplója 144b]. *1761:* Parast nyereg ... paraszt formatringgal, egyik kender hevederrel, felránto szijával, ketteje egy egy sziju hevederrel Nro 4 [Siménfva U; JHb XXII/31. 19–20]. *1787:* Egy paraszt nyereg szerszámostol [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 3].

paraszt nyeregszerszám falusi/egyszerű nyeregszerszám; șa țărănească; bäuerlicher/einfacher Sattel. *XVIII. sz. eleje:* Vettem ... Egj kardat Andris(na)k flor. 4. Egj pár viselni valò kést magam(na)k Sust. 5. Egj rendbèli paraszt nyereg szerszàmat mar(jás) 10 [Kutyfva AF; Törzs].

parasztnyoszolya falusi/festetlen nyoszolya; pat simplu/nevopsit; einfaches/unbemaltes Bett. *1632:* Komanai Uduarház ... Harmadik Palota ... Egy Uy festett nioszolia N 1 ... Negiedik Palota ... Egj Zeolden festet nioszolia No 1. Mas egj parazt Nioszolia N 1 [Komána F; UC 14/38. 127]. *1646:* egj parazt nyozolya [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1647:* Egy parazt nyoszolya; Egy parazt kemencze; Egy parazt Asztal ... parazt Aztal no 3 ... ket parazt fogas [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1656:* Vagyon az hazban egy parazt kalihas kemencze, Jbidem egy parazt nioszollia, egy parazt asztal fiastol [Fog.; UF II, 96] | Lako hazakba(n) leuéo agy szerzam Az elseö lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaros superlatos Aagy ... egy parazt nyozolya [Doboka; Mk Inv. 1].

parasztocska parasztforma; țărănesc; bäuerlich. *1823–1830:* Vettem volt már egy lovat ... E parasztocska kanca volt, de fiatal, sebes és iramló [FogE 282].

paraszton 1. parasztosan, durván; grosolan, ca la țară; grob, einfach. *1673:* Hatodik hébenum faból paraszton csinalt agyú[a] [Fog.; Utl. — [a]Ti. pisztoly]. *1736:* Az Ur Házában ... fal mellett állo paraszton készült pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100] | Ezen ... épület[a] nem drága, hanem tsak Mezöségi modon paraszton épittetett. Födele szintén most dugattatolt meg avatag lévén [Székelyföldvár TA; CU. — [a]Ti. cseléd ház]. *1737:* paraszton faragott kötött Ajto mejék [Tancs K; CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1776:* Vagyon ezen Házban ... Egy avatag ágyfa benne levő deszkáival hevedereivel edgyütt. Egy asztal paraszton keszitve Zöldön festett hasadozott [Mezöméhes TA; WassLt].

2. paraszt módra befestett; (vopsit) țărănește; einfach bemalt. *1748:* Paraszton feketével meg festett fiokos Záros nagy fenyő láda [Ks 8. XXVIII. 5].

3. egyszerűen/durván szőtt; țesut simplu; einfach gewoben. *XVIII. sz. köz.:* Egy tiszta paraszton készült szép gyólts Lepedő [MkG].

parasztos 1. faragatlan; necioplit, lipsit de educație; unerzogen. *1657:* (Székely Mojzes) személyében igen vitéz és termetes, de csak parasztos ember volt | Az Barcán ez[a] vesztette volt el szekérsáncban szorítván az erdélyi nemességet, kihez hasonló veszedelem azelőtt nem volt, emberek említése szerént; parasztos természetű ember volt [KemÖn 24, 154. — [a]Székely Mózes]. *1761:* Endes Miklós úr is ... mint ítélőmester ... a mostani világhoz képest mondani parasztos, de értelmes, okos, jó törvénytudó s amellett emberséges ember [RettE 122–3].

2. közönséges, nehézkes; greoi; schwerfällig. *1812:* Misztrai Álexa ... törpe köptzös testű, parasztos rengetős járásu [DLt 506 nyomt. kl].

3. egyszerű, gyalulatlan; simplu, nerindeluit; einfach, ungehobelt | festetlen; nevopsit; ungestrichen. *1694:* a Kőfalban ragasztva van egy Kőből csinalt, rakot Bastya forma ház ... Ket parasztos Ablaka, es mas Vak Ablakiais kettő, Löveö Lyukaiis [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1697:* az párkányos

tornaczu nyári házra nyílik edgj parasztos ajto [Borberek AF; Mk Urb. 5]. *1731:* a pitvarra nyilik edgy fa csapokon sarkokon forgo tölgyfa deszkából tsinált parasztos jo ajto [Bh; BfN]. *1772:* Agyfa nro 2. edgyik festet, ă másik parasztos vagyis festetlen [Mv; DLev. 5. XVIII. 3]. *1794:* Egy futó Szán deszkás parasztos [HSzj *futó-szán* al.]. *1801:* parasztas két deszkás kapuk [TL]. *1840:* Egy mas agyfa parasztas [Dés; DLt 1039].

4. mázatlan; nesmălțuit; unglasiert. *1698:* Egy parasztas fejér kanna Banfi Györgytől maratt Apafi Mihálynak [LLt 2/25]. *1744:* Zöld Kajhából rakott parasztos kemencze mellette hasonlo füttő s kémény allja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1756:* Virágos kert ... melegittetik ... parasztos kállyháju olasz kemenczével, és mellette lévő kis füttővel [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeírás] | Tötsér I Más fél ejteles parasztos kantsó I [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 26].

5. paraszti módon/durván kidolgozott; lucrat din topor, grosolan; grob bearbeitet. **Szk:** ~ *fogas. 1744:* Fal oldalán harom régi parasztos fogosok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *kostók. 1815:* Egy parasztos Kos tök, egy néhány darabotska gomba taploval [DLt 862 nyomt. kl] ✱ ~ *nyereg. 1662:* Vagjon két parasztos nyereg, egik katona njeregh, az masik Tatar nyereg [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6] | négy parasztos nyergem [TML II, 240 Teleki Mihály Veér Judithoz].

6. parasztviseleti; (caracteristic portului) țărănesc; für die Volkstracht charakteristisch. *1833:* Pávai Providus Szigeti András ... visel parasztos gúnyát, u. m. harisnyát, zekét, vagy czondrát, kitsi bundát [DLt 810 nyomt. kl].

7. falusi/paraszt módon épített; țărănesc, construit în felul țăranilor; bäuerlich/auf bäuerische Art gebaut. *1749:* A Nob(i)l(it)aris Curia rajta lévő parasztos Házal, Csürrel Pajtákkal | Az ide való Csáni Nob(i)l(it)aris Curian, volta(na)k Ház, Csür, Pajtak tsak parasztosok [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 21b, 22a].

Szk: ~ *ház. 1765:* Mentem volt Apahidára ... Építtettem két parasztos házat egy fedél alá, egy jó csürt, mely felől azt mondá a plébános malommestere, hogy a Székelyföldin is számot tenne [RettE 183] ✱ ~ *istálló. 1760:* egy ujj parasztos Istállot tsináltatott rája[a] [Borsa K; CsS. — [a]A kúria telkére] ✱ ~ *pajta. 1670:* Az Csúr kertnek ... az kapuja leszas rosz. ă honna(n) ki menve(n) Job-kezre nyilik egy paraszt kapu és innen job kezre menven vagyo(n) egy parasztos payta. Az pajtaban vagyon 14. Eökeőr [EMLt Michael Macskásj inv.].

8. egyszerű; simplu, obișnuit; einfach. *1732:* ezen Palotában találtunk ... egj avatag fenjő deszkából állo zöld festékű, négj fiokos pohár szék asztalt, melynek ajtocskáj njilnak vas sarkokon, ketteje zárodik elé szökő kicsinj parasztos zárocskákkal [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

9. közönséges igáslóforma; asemenea unui cal de povară; wie ein Zugpferd. *1687:* Az szena árra azonban jödögel be, s ha oly helyt jo erős paripat talaltok bar parasztos, de tsak vastag legien, Istva(n) mester vegie meg [ApLt 6 Kálnoki Sándor feleségéhez].

parasztosan 1. paraszt módra; după moda țărănească; nach Bauernart. *1808:* haja setét barna, parasztoson nyirva [DLt 580 nyomt. kl].

2. nehézkesen; greoi, ca țăranii; schwerfällig. *1848:* jár parasztoson [DLt nyomt. kl].

3. durván (gyalulatlanul/festetlenül); lipsit de finețe, grosolan (nerindeluit/nevopsit); grob (ungehobelt/ungestrichen). *1681:* Ezen also Contignatio felett levő Kő ház ... Fel jaro garadicza fabol csak parasztoso(n) eppéttetett, egyik lépcső fája el veszet [Vh; VhU 503]. *1694:* Megjen fel ennek az haznak parasztossan meg deszkasztatot Folyosojára egy tiz Lepesből allo romladozott fa Garadics, kinekis hasonlo gyenge rosz Karfaja [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1699:* (A kapu) kapufelei tölgyfából parasztosan vannak kifaragva [Egeres K; ETF 108. 11]. *1757:* fa sorkokon szolgál bé fenyő fürész Deszkából allo parasztoson két hevederekhez szegzet Ajto a ... Pintzében [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1761:* deszkával bérlelt, vas pántos sorkakon, fenyő fürész deszkából tsak parasztoson tsinált vas reteszű lakattal zarodo Ajto [Spring AF; JHbK LVIII/4. 498] | négy szegeletre faragott ajto mejjékek közöt Vas sorkakon forduló, vas reteszű fenyő fürész deszkákbol parasztoson csinyált Avatag ajtó [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 198]. *1767:* Ezen szoba ajtaja hellye Cserefa felekkel fenyü deszkaval parasztosson bérelve | tsak parasztossan épült két tserefa alatson oszlopók kőzé sövényből font kapu [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. *1781:* Az első Ház ... Ajtaja hitván fenyő deszkából valo tsak parasztoson készült, vas kilintsel zárodik, és vas Sarkokon fordul [Mánya SzD; Hr]. *1840:* egy más ágy parasztasan [Dés; DLt 1039].

4. egyszerűen/paraszt módon (festett); (vopsit) simplu/după moda țărănească; einfach/nach Bauernart (gemalt). *1699:* Az Asszony eő Nga Háza ... Ezen haz(na)k fenyő fakbol es Deszkakbol csinalt parasztoson meg festett jó padlasa [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1748:* egy asztal viaszos vaszony, virágos takarojával, és azon lévő parasztoson festett Záros nagy almariummal edgyüt [O.kocsárd KK; Ks 8. XXVI. 5].

5. egyszerűen, díszítetlenül (rakott); (clădit) simplu, fără decor; einfach, ungeschmückt (erbaut). *1743:* alacsanon parasztason csinált tüzhely [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1762:* Találtatott Egy Ház Kályha Kemenczével parasztosan csipke nélkül [HSzj *kályha-kemence* al.].

6. falusi/paraszt módon (épített); (construit) conform obiceiului de la țară; nach Bauernart gebaut. *1749:* A Nobilitaris Curián ... volta(na)k Ház, Csür- s' Pajták parasztosan épülve Gyümöltsessel és Veteményes kertel [Mezőcsán TA; DobLev. I/236. 22a]. *1755:* a Kert mellett vagyon egy bikfából parasztoson épitett prestillával fedett kemény nélkül való konyha | (A) Majorház ... boronákra sokféle fákbol parasztoson épittetett, mellynek füste Cserény alatt a' pitvarba szolgál, melly pitvar kerteléssel padoltatott, az egész alkalmatosság pedig Szalmával fedett, mellybe(n) Kura luon Sellér Majorkodik [Ludesd H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.]. *1797:* tanáltatik egy Szalma fedél alat valo parasztoson készitett épület, melynek a Kapu felől valo részíben vagyon fenyő deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska [Hosszúaszó KK; JHb XX/35]. *1849:* Majar Ház ... két ablakaival parasztasan ... padlázattya tölgyfa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

parasztosztováta falusi/parasztszövőszék; războiul (de țesut) simplu; einfacher/bäuerlicher Webstuhl. *1786:* A Takáts Házban 1. Takáts osztováta 2. 2. Paraszt osztováta minden hozzá tartozandokkal [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1836:* Három paraszt osztováta hozzá valoival edgy Takáts osztováta minden Hozzá tartozandoival [Borsa K; MNy XXXVIII, 303].

parasztoz (sértésként) parasztnak mond; a spune despre cineva că este ţăran, a face ţăran pe cineva; Bauer nennen/(be)schimpfen. *1831:* Azt Valhatam hogy; engemet az idén a Tavaszan midőn az Aranyasrol vizet vittem volna ezen a piatzan lévő puszta Joszágan keresztül szintén akkor a mikor Eo kgylme[a] az ott lévő puszta haznak pinczeiből gyömoltsöt hozat volna ki, minden igaz oknelkül parasztazni kezdet ... melly ebbéli tettiért én velem azután a Tekts Hadnagy Úr előtt meg békélvén fizetett én Nékem 10 Rftokat [Torda; TLt sztlan Mátyás Sára hajdan (!) leány (18) vall. — [a]Székely Farkasné].

parasztörökség 1. paraszt/jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Frongut. *1637:* Pap. Popa Borbatt: paraszt Boyersagot es örökseget bir [Posorita F; UC 14/42. 125]. *1647:* Popa Alde Popa Juvan nevü fiaival lakik egy kenyeren falu papjai penzen vött parazt öröksegen laknak mint referallyak az szülö apjok es magok apjokis papok voltak [Fog.; UF I, 837]. *1681:* ez paraszt örökségh volt Nyegrita Petere kinek Jonasko leanyat el veven ugi succedalt ezen öröksegb(en) [Hátszeg; VhU 133–4].

Szk: *~et bír. 1640:* Popa Aldgye ... Paraszt eorokseget bir [Fog.; UF I, 721].

2. paraszt/jobbágy örökösödés; moştenire/succesiune a ţăranilor/iobagilor; Erbschaft der Bauern/Leibeigenen. *1654:* egyéb iránt minden parazt örökség, paraztok között valo potentiák, veszekedesek és egyeb hasonlo dolgok az udvarbirák előt finaliter el igazittassanak [UF II, 91 Lorántffi Zsuzsanna ut.].

parasztpad falusi/paraszt módra készitett pad; laviţă ţărănească; bäuerliche Bank. *1656:* Ezen haz falaban vagjon 2 hoszu labas fogas. Jttem egi parazt pad. Jttem masik felöl, az fal mellett egi hoszu, födeles deszka lada [Fog.; UF II, 155]. *1674:* Az sütö hazbol ki jövén az sütö ház és konyha között talaltunk egj paraszt padot [A.porumbák F; i.h. 597]. *1703:* találtuk az hámor őrzö házat ... egy paraszt asztal ... két paraszt pad lévén benne [CsVh 118]. *1758:* A Cseléd háznak három ajtaja, paraszt kemencze benne, két paraszt pad [Nagylak AF; KGy].

Szk: *karatlan ~. 1793:* Egy Karas pad Dr. 74 ... Egy Karatlan paraszt Pad Dr. 20 ... Negy Karas Fogas Hf. 1 Dr 46 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 1].

paraszt-padlás falusi/paraszt módra készült padlás; pod al unei case ţărăneşti; bäuerlicher Dachboden. *1674:* Ebből oldalra az havasok fele nyilik egj vas sarkon panton forgo ajto, vas kilincze ütközője, vas be vonoja forditoja, ablaka egj, paraszt padlásával egjüt [A.porumbák F; UF II, 604].

paraszt-padocska falusi/paraszt módra készült kispad; laviţă/bancă ţărănească; bäuerliches Bänklein. *1798:* Az hátulsó kissebb házban vagyon ... két kiss paraszt padatskák két puszta fa rostéllyos ablak [Vályébrád H; Ks 76. IX. 27].

paraszt-padszék falusi/paraszt módra készült padszék; bancă făcută după moda ţărănească; nach Bauernart gefertigte Bank. *1588:* Egy parazt pad zek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 19]. *1632:* Komanai Uduarház ... Konyha ... Egy Hozzu parazt pad szék N. 1. Egy hus vago Tabla N. 1 [UC 14/38 119]. *1647:* Vagjon edgjik hazban ket paraszt padszek. Egj Uy hars fa deszka Asztal, labastul [Marosillye H; VLt 55/5415] | Ez Uduar keozepin vagion mas tapaszos, fabol chinalt, lako Uduarhaz, melynek Tornaczara megyen fel, egy rosz fa gradicz; Az Tornaczban vagion, egy rosz parazt Aztal; Egy parazt pad szek [Megykerék AF; BK 48/16]. *1648:* Kannagiarto Marton Uramnak ... Csinaltam ... egy parazt pad szeket d 33 [Kv; ACJk 60a]. *1656:* vagyon egy deszka polcz ... 2 parazt padszék | 2 darab zeölden festett bellett padszék, masik kett parazt deszka labon allo padszék [Fog.; UF II, 101, 130]. *1675:* egi parast asztal labaval edgiüt mellete ket paraszt pad szek edgik fias [Mezömadaras MT; Borb. II].

Szk: *bélelt ~. 1632:* Kapu felett ualo masodik boltos ház. Vagion kétt ablaka ... Egy parazt bellett pad szék N. 1 Egj paraszt aztal labostul N. 1 [Fog.; UF I, 163]. *1648:* ket bellet paraszt padszek [Porumbák F; i.h. 883].

paraszt-pajtácska falusi/paraszt módra készitett kis pajta; poiată ţărănească; kleine Bauernscheune. *1736:* Elébb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelü paraszt pajtátska, melly Bihalok számára valo, ennekis fenyö deszkábol valo paraszt ajtotskája van [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

paraszt-pántos egyszerű/durván kovácsolt (vas)pántos; cu balama simplă/forjată fără fineţe; mit einfachem/grob geschmiedetem Band. *1632:* Azon tárhaz eleöt ualo pituar ház ... Aitaia bellet festet, parazt zaros, pantos sarkos be vonoiaual edgiwt [Fog.; UF I, 158].

parasztpántlika egyszerű pántlika; panglică simplă; einfaches Band. *1686:* Eot bokor kézre valo tászli kettein arannyas pántlika; hármán paraszt pántlika [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.].

parasztpohár egyszerű/díszítetlen pohár; pahar simplu/fără decor; einfaches/unverziertes Glas. *1771:* Garasos paraszt elegy belegy Pohár 19 [Nagyida K; Told. 19].

paraszt-pohárszék falusi/paraszt módra készült pohárszék; bufet făcut după moda ţărănească; nach Bauernart gefertigte Kredenz. *1647:* egy kis haz ... vagion benne Egy parazt poharszék [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1675:* egi parast pohar szek Zarostul Kolcsostul [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1677:* Az első házban vagyon ... egy Paraszt Pohár szék [Dés; i.h.]. *1680:* vagyon egy paraszt pohar Szék, melynek bé tevö ajtacskája vas Sarkokon pántokon forogh [A.porumbák F; ALt Inv. 5]. *1681:* Vagyon ... Ezeken kívülis két új kötött pad szék ... egy új paraszt pohár székkel [CsVh 95]. *1702:* Vagyon egy gyalult fennyü deszkából csináltatott párkányos, fellyül két rekeszes, rostelyos, alólis két rekeszes vas sarkokon forgo ajtai avadag paraszt Pohár szék [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. *1744:* egj törpe paraszt Pohár Szék 3 szakaszü (!) Záros [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67.]. *1745:* egy öreg paraszt Pohár Szék [Veresegyháza AF; Told. 18]. *1770:* Boritott Pad Nro 1 Paraszt Pohárszék Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1787:* Egy kis paraszt pohár szék Dr 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8].

parasztpolc falusi/paraszt módra készült polc; poliţă simplă; nach Bauernart gefertigtes Regal. *1636:* uagyon egy Teytarto Ablakatlan kcö Kamaraczkara nylo ayto ... vagyon benne furesz deszkabol czenalt teytarto polcz, egy

parazt szék es polcz, es egy hus tarto fogas [Siménfva U; JHb Inv.].

parasztposztó durva szövésű posztó; postav gros; grobes Tuch. *1688:* Brassay Posztorol. Egy végh két pécsétes posztotol f 1//20. Egy végh egy pecsétes posztotol f —//50. Egy Végh paraszt posztotol f—//30 [MvRKLev. Vect. 27].

parasztpuskás kartonáskodó jobbágy; soldat/puşcaş din rîndul iobagilor; leibeigener Soldat/Büchsenschütze. *1761:* Két Rezes Kapaju, kova s vésző nélkül való vadász Flinták, paraszt Puskasnak valok [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6].

parasztruha paraszti viselet; hainā ţărănească; Bauerntracht. *1710 k.:* Nemcsak a török, hanem a német császár is küldött biztató levelet, hogy fel ne adjuk a várost. Egy Ormándi János nevű magyarországi procator hozta vala bé parasztruhában másodmagával, ki is ott marada [BÖn. 565].

parasztság 1. a parasztok/jobbágyok nagyobb csoportja; mulţimea ţăranilor/iobagilor; größere Gruppe von Bauern/Leibeigenen. *1572:* Nagy Marthon Banfy Pal vra(m) tyztartoya ... ezt valla hogy ott Allottam vgimond hogy Mykoron az hatar hanast el kezdek, Es Demeter deaknak Az Mester Monda hogy Jryad wgymond ... Lupsa Megh Reazkodek olahwl Ezt Mondwan hozza wgymond ez ezsezeökheöz Es ollyok Megh Ewketh Egget se Bochasswnk el benneok, Es Ezonben Az Paraztsag Egben Rohana, Lattam hogj Az Neomeos wraym, Az olahok Eleoth forogtanak hogj hattra weryek Ewketh Es az Monostory Kabos ferenchoth Lattam hogj Megh Megys Jtte Eggeth az olahokban, Ezonben Mys el futamank Es demeter deakys lora Ewle [Bh; KP] | Mykoron Az paraztsagtwl Az Rohanas leott wolna, Lattok Azt wgjmond, hogj Az Neomeos wraym, le chytetak wketh Es wyzza weryk wala [Damos K; KP] | Bannfy Farkas wra(m) Zolgaya Zegedy Caspar ... Ezt walla hogy Lattam wgymond, hogy Az paraztsagh Egben hagygalth De En Nem Lattam hogy Senky Az Mesteorth Ewtote Sem hagitotta wolna Sem Ewzte wolna [Zentelke K; KP]. *1603:* Andras Deak varos hwtheos Zolgaya Zemet biro ... vallia; Engemet Kiralj biro vra(m) kewldeot vala oda hogy az paraztsagnak egyetmast bort mith és egyebeket ne hadgiunk el tekozlany [Kv; TJk VI/1. 706b]. *1745:* az vágás után fel Zúdula az parasztság visza toják az katonákot az verbualo Szin fele [Csehtelke K; Ks 5. X. 6 Darabant András (45) jb vall.]. *1767:* quo jure vette el a' Dézmát az Aszszony a' parasztság között nem tudotik [Faragó K; JHb IX/50]. *1776:* Az Inczédi Sámuelt megvert páncélcsehi parasztságot, akik a fogságban meg nem holtak, elbocsátották. Egyet sem vesztenek el közülök, hanem csak azt a tolvaj katonát, aki a parasztsággal reáment volt. Azt is ez az élhetetlen tábla által adta a militiának, a militia vissza akarta adni s nem vette [RettE 367]. *1788:* midön ... Arany nevü faluban érkezném ... látám közeliteni az ... parasztságnak nagj kiáltassal jövö Sokaságát, kiktöl meg rémülvén, azonnal viszszá tértem; hogy Rápolti Udvarombol édgyetlen égj fijacskámot a tüzböl ki ragadhatnám [Branyicska H; JHb XXXI/26].

2. a paraszti/jobbágyi rendhez tartozók összessége; ţărănime, iobăgime; Bauernschaft, Leibeigenschaft. *1592:* Az paraztsagh, megh adwan Vranak az feold bęrt minden marhayaual Colosuarra ieöhessen es meg maradhasson, erreöl .4. lewel vagion [Kv; Diósylnd. 15]. *1614:* Egyfelöl Mihály vajda az országban volt, másfelöl az székelység kegyetlenkedett, söt még az laksági parasztság is feltámadott vala földesurára; mind az is azt reméli vala, hogy Mihály vajda azoknak is megadja az szabadságot [BTN 47]. *1623:* ha kik pedigh az parasztsagh keözwll magokott az zolgalatt eleött asistalliak az ollianokott ... megh lapatozassall es 10 napy zolgalattal bwntesse megh az hatt napy nem zolgalatert [BGU 118]. *1647:* Mikor zabott zednekis az joszagon az szolga renden leveök, mint egyeb szabadosok es Boerokis nem tartoznak adminisztralni az parasztsagal együtt [Fog.; UF I, 830]. *1677:* Söt a' parasztság-is ki nem maga, hanem Ura edgyetmássát viszi akár hová-is, semminémü helyeken az Országnak határiban Vám és Harminczad adásra ne kénszerittessék | Lovak tartása, azokon valo járás, a' parasztságnak meg-engedtetik, hogy mások által azoktol nem priváltatnak, sem pedig érette meg nem büntettetnek, álván a Földes Uroknak szabadságokban, ha lovat vagy egyéb vono marhákat engednek tartaniok, Jobbágyoknak [AC 54, 235]. *1721:* annyíra vakmerökké lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolattyát, az regen practizalt Articularis büntetésektöl ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev]. *1751:* az parasztságnak ... maga élete folytatására serenkedni és Földes ura szólgálattyára menyiben illik magát convertálni kellenék [Ks 79. XXVI. 1 1/4 a gub. Nsz-böl] *1763:* a parasztság a jövö heten kezd szüretezni, a Szölök termése vékony [Karkó AF; TL Miss.] *1782:* meg zabolásztottván az Erdélly országban grassalodo Parasztság Toroczko is azon Refractarius Parasztokra tett Articulusokban bé van rekesztve, de nem tsak árticulusok hanem Felséges Vldik Károlly Császár által sokszori Földes uraik ellen valo rugodzásokért Sententiatusokis [Thor. XX/4].

Szk: *falusi* ~ falusi parasztsághoz/jobbágysághoz tartozók. *1639:* el mentünk Sallfalvara ... hogy Salfalvi Possessiot ... Mikola Sigmond Uramnak kezehez boczatanuk ... midön az Falu vegere az Falu Porgolat kapuiahoz Iutottunk volna, az falusi parasztsag az Porgolat kaput be tévén elüttünk megis alak belöl ... Contradicalanak es ugian ... be sem boczatanak [H; JHbK XLV/32]. *1701:* Az fenn megh irt Falubéliek ... mostani nagj szükségtöl viseltetvén, az pénzt Biro Sámuel Ur(amna)k megh nem adhaták, hanem adának ... edgj darab Szánto földet, mellyet ... ennek elötte a Falusi Parasztságh közönséghesen fogott volt fel valami Tüvisbül és edgj részint kiis irtogatta volt, Nyilakra osztván a Paraszt Emberek birták mint Irtovány helyeket békességhesenn [Nagylak AF; DobLev. I/55]. *1794:* már ma egy kis szálas erdejin kivül az Falusi parasztság(na)k magának birtokában semi sints [M.bagó AF; i.h. IV/734. 9a] ∗ *oláh* ~ a román paraszti/jobbágyi rendhez tartozók. *1784:* Felséges Tsászári, és Királlyi Fejedelmünknek értésére esvén, hogy némely hellységekben, melly ártalmas és meg veszett indulatbol származatt fel háborodása légyen az Oláh parasztságnak, és ugyan-ezen Oláh nép által minémü irtozásra mélto eröszakok, és meg fosztattatások vitettenek eddig végben ... az illyen háboruságos Személlyek ellen minden kedvezés nélkül valo keménységgel ... kellessék bánni [Borb. II nyomt. gub-i rend. Nsz-böl].

3. *a ~ból kivesz vkit* a jobbágyságból kiemel vkit; a ridica pe cineva din rîndul iobagilor; jn aus der Leibeigenschaft herausheben. *1592:* szereteo Jstwan vra(m), twdom

hogy ennek eleotteis zerzettel masnakis nemes lewelet, Azert enis azert yeottem Kedhez hogy ha ennekem is zerzenel kj vennel engemet az paraztsagbwl az Kd munkaiaba(n) adnek f. 12 [UszT]. *1670:* Mivel ... NadUdvarj Janos Ur(am) es eo kgle Felesege Torma Martha Aszzonj ... egikünket, vgy mint Radak Andrast ... az nagy tudatlansagbol parasztsagbol ki veottek eo kgek, es Colosvarra scholaban attak, jartattak, es ott az varosba(n), mint akar mely jo rendü nemes ember gyermekenek szallast asztalt tartottanak fizetesert ... magat tisztessegesen ruhaztak, Ezert ... keottyük ... arra magunkat hogy ... eo kgknel leveo joszagunk felöl, soha semmi ut, mod és szin alatt senkivel nem practicalodunk [Born. V. 30].

4. paraszti/jobbágyi állapot/helyzet; starea de iobag; Leibeigenen/Fronzustand. *1623:* (Ha) az szolgalatt eleott eluonnak magokott[a] akarmynemw szyn alatt ... magok halallal buntettettnek, felesegek, gyermekek, ereokkeualo parazcsagra iutnak [Csíkszereda; Törzs. — [a]Ti. az újra szabaddá tett székelyek].

Szk: *~ alá vettetik. 1796:* valakik azon Paraszti tumultusba[a] magokot belé elegyitették, in Notam perpetuae infidelitatis incurraltanak ... 's örökkös parasztság alá vettettenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 94 tábl. — [a]A Horea-féle felkelésbe].

5. modortalanság; lipsă de politețe/respect; Manierenlosigkeit. *1661:* Eddig is Kegyelmed ne parasztságának véllje, az Kegyelmed medgyesi adott ajándékát hogy meg nem köszönte, hanem az ritka postának [TML II, 20 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1749:* Hogy előbbeni úri leveledre nem válaszolhattam, arról követlek ... ne tulajdonítsd hidegségemnek, vagyis büszkeségemnek avagy parasztságomnak, mert bizony az lehetetlenség volt az oka [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc ifj. br. Daniel Istvánhoz]. *1829:* irjál György Josefnek mert igazán parasztság néki nem válaszolni [Kv; Pk 6].

Sz. *1774:* amilyen nagyon felhágtál a' parasztsággal az ugorka fára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski lev. Becski Sigmond Becski Miklóshoz].

paraszt-sarkantyú egyszerű kivitelezésű sarkantyú; pinten simplu/obișnuit; einfache Sporen. *1787:* két fel kötö paraszt sarkantyu Dr. 8 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4].

paraszt-strázsa paraszt-őr; strajă/paznic din rîndul țăranilor; Bauernwache. *1729:* Maga vólt egj ã meg kötöztetet személy Capitány Vr(am) maga jellen létében kötöztetet meg, maga Capitánj Vr(am) disponálván ã Falubeli paraszt Strazanak meg kötözésének modgjárol, vgj kötöztetvén meg mint ã Boszorkánjokat szokták kötözni [Sövényfva KK; TSb 51].

paraszt-szán falusi/paraszt módra készített szán; sanie țărănească; Bauernschlitten. *1637:* Vagyon egy parazt szan [Fog.; UF I, 418].

paraszt-szék egyszerű/festetlen szék; scaun simplu/nevopsit; einfacher/unangestrichener Stuhl. *1609:* Aztalos Lukachy chinalt ... ket parazt szeket f—d 32 ... Ket hosszú parazt szeeket chinalt f—d 32 [Kv; Szám. 12b/IV. 128–9]. *1636:* egy parazt szék es polcz [Siménfva U; JHb Inv.]. *1674:* Az pinczeben vagyon ... két paraszt szék, az edgjiken egj őregh cseber, egj hus tarto rama [A.porumbák F; UF II, 604]. *1680:* az fal mellet czövökeken ket szal deszkából állo paraszt Szek nö 2 [uo.; ÁLt Inv. 7]. *1681:* kis asztal paraszt szék nro. 2 [CsVh 92].

Szk: *bélelt ~. 1656:* Vagyo(n) benne ... ket bellet paraszt szek az Asztal kőrül [Doboka; Mk Inv. 5] ✱ *karatlan ~. 1632:* Egj hituan karatlan paraszt szek [Fog.; UF I, 156]. *1699:* Fenjö deszkabol valo karotlan paraszt Székek nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

paraszt-szekér falusi/paraszt módra készített szekér; car țărănesc; Bauernwagen. *1609:* Olah Martonnak ... Egy ket eókeór vthan valo parazt zeker, hazbely ezkeóz chieber, tal, talnier [Torda; TJkT I. 63a]. *1660:* Egy Molduny urjas koczi, mas paraszt szeker [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

paraszt-szekrény egyszerű/festetlen szekrény; dulap simplu/nevopsit; einfacher/unbemalter Schrank. *1656:* Egy parazt szekrény, melyb(en) vagyon negy fazek sonkolyos Mez [Doboka; Mk Inv. 31]. *1748:* Régi paraszt Szekrén [Erdőszengyel MT; Told. 11/95]. *1787:* Egy paraszt szekrény rosz Dr. 18 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8]. *1788:* Egy paraszt Szekrény a pitvarban [Mv; i.h.].

paraszt-személy paraszt; țăran; Bauer | jobbágy; iobag; Leibeigene(r). *1668:* Jelentenek meg ... ez ide aláb nevek szerint Specificált paraszt személyek [F.tők/Szék SzD; RLt]. *1726:* Pokafalvi Paraszt személyek[a] [Pókafva AF; JHb XXV/46. — [a]Köv. a fels.]. *1750:* Benczenczi paraszt szemelyek ... kézek bé adásával valolának kezességet magokra [Bencenc H; BK ad nro 1105]. *1785:* Biradalmak alatt lévö paraszt személlyek [Szászerked K; LLt 67/1845]. *1791:* Széplakon ... Lako Paraszt Személlyek ... vállalának kezességet mostan Udvari detentioban lévő Szimion Nevezetü Bátsért [Széplak KK; SLt évr.]. *1797:* Az Uradalmi (:Dominalis:) Székekre tartoznak ... c) Mikor a' lako (:Colonus:) kötelezett paraszt személly halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XII. 113]. *1815:* Küküllő V(ár)-m(e)gyei Lunkai ... paraszt személlyek u:m: Vonu Gábra, és Mihaila Gábra ... jelenték nékem hogy Tekintetes Bartok Adám Ur mint Földös Urak ... illyetén egyezésre lépet véllek [Lunka KK; DobLev V/980].

paraszt-szemű nagy/durva lánckarikájú; cu verigi mari; mit großen/groben Kettengliedern. *1710:* Tizen egj sing s egy fertally paraszt szemü arany Lantz [Told. 19].

paraszt-szesszió jobbágyi/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1681:* Vagyon most itt Also Nadasdon ... Paraszt Sessio ã kin laknak nro 26. Nemes Sessio nro 3 [A.nádasd H; VhU 97]. *1739:* Dési János itten a paraszt sessioit mind el atta volt néhai Mlgs Gubernator Bánffi Györgj ur(amna)k ... reserválván magá(na)k az udvar ház hellyet [Mezőcsán TA; Born. X. 13 Szirb Mihój (70) ns vall.]. *1743:* Nemzetes Pásztai Ferentz Uram Nemes lako haza ... vicinussa egy felöl Nemzetes Kolosi Marton Uram paraszt sessioja, mas felöl ... Nemzetes Pataki Istvan Uram Colonicalis Sesioja [M.köblös SzD; RLt]. *1753:* azon Relatoriab(an) expressalt Groff Ur eő Nga ... Paraszt sessioi ... A(nno) 1716b(an) emanalt Relatoriab(an) expressalt Vicinussok közőt vgy mutogattattanak legyen meg minekünk az mint azon Relatoria Continealja [Kük.; Ks 8. XXV. 11].

Szk: *puszta ~. 1681:* Vagyo(n) most Máczo(n) Szolgalo jobbagi Pers. 23 ... Attjafiaval Lako jobbagi Pers. 50

(:noha sok here:) ha partialnak mennyi gazda lenne ebből? ... Puszta paraszt sessio no 4 Ettül aku pinz (:mivel értekes gazdák birják:) f 8// [Mácsó H; VhU 109].

paraszt-szíj durván kidolgozott szíj; curea grosolană; grob bearbeiteter Riemen. *1637/1639:* 1. Ezüsteos kard fekete rongjos viselt barsonjal boritot ... parazt szyal aestimaltuk — f 20 [Kv; RDL I. 111]. *1688:* Egy viseltes Nyakban vető ezüstös kard paraszt szyval fel kötve [Beszt.; Ks S Misc. 27].

paraszt-szolgarend a parasztság/jobbágyság soraiból való szolgák összessége; slujitorimea provenită din rîndul țăranilor/iobagilor; Knechtstand von bäuerlicher/leibeigener Herkunft. *1669:* Paraszt Szolga rend az Hadna<gy pe>csétére tartozik meg eskenj [Dés; Jk].

paraszt-szőnyeg falusi/paraszt módra készített szőnyeg; covor țărănesc; Bauernteppich. *1653:* adot ... egy parazt szoniogot f 1 d 80 [Kv; ACJk 58a]. *1723:* Egy háznál szött tarka paraszt szönyeg [Koronka MT; Told. 29/2].

paraszt-szöszabrosz egyszerű szövésű abrosz; față de masă cu țesătură simplă; einfach gewebtes Tischtuch. *1593:* egi wy parazt zeoz abraz. Mas kekes zeoz abraz. Egi lengeteok zóz abraz [Kv; Szám. 5/XX. 167]. *XVIII. sz. köz.:* Templom Eszközei ... Vagyon egy Ur Vatsorájához arannyas ezüst kehely forma pohár ... égy paraszt szösz abrosz eneklő Székre ... egy asztalra valo Székely Szönyeg [Jedd MT; MMatr. 304].

paraszt-szöszkeszkenő egyszerű szövésű keszkenő; năframă cu țesătură simplă; einfach gewebtes Tuch. *1589:* Negy kendeo parazt zeosz keeszkeneó [Kv; KvLt Vegyes I/2. 66].

paraszt-szügyelő egyszerű/durván kidolgozott szügyelő; piептar grosolan/lipsit de finețe; grob bearbeitete Siele. *1810:* Három paraszt Szügyelö Rf 4 xr 3 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 13].

paraszttál egyszerű/díszítetlen tál; castron simplu/fără decor; einfache/unverzierte Schüssel | mázatlan cseréptál; blid nesmălțuit; unglasierte Tonschüssel. *1681:* Paraszt Tál tokb(an), Közönseges ónbol valo uj ón Tál Nro 50 [Vh; VhU 539]. *1782/1795:* egy Vinczi Csésze, paraszt Tálak [Sorostély AF; Ks 80 ifj. gr. Teleki Sámuel lelt.]. *1848:* Cserép Edények ... Négy paraszt tálok 4 [Szászerked K; LLt Kovats Mihály gub. írnok kezével].
Szk: *füles* — *1812:* Egy Lapos és egy füles paraszt Tál xr 8 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7].

paraszttálas falusi/egyszerű tálas; blidar simplu; bäuerliche/einfache Kredenz. *1737:* Ezen Leányok Házában illyen eszközek találtatnak ... Egy paraszt tálas Egy Kemencze ... Egy fenyö deszkából valo Mangorlo [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13]. *1789:* Ezen kivül lévö Laboratoriumba találtottak ... Egy fenyö fa Asztal, 's egyszersmind Ágyis festetlen. Rf 2 ... Egy paraszt Tálos Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 17].

paraszt-táltartó falusi/egyszerű táltartó; blidar simplu; bäuerliche/einfache Kredenz. *1632:* Komanai Uduarház ... Eöteödik Palota ... Egj parazt Tal tarto N 1. Két parazt fogas N 2 [UC 14/38. 28].

paraszttányér mázatlan cseréptányér; farfurie de lut nesmălțuită; unglasierter Tonteller. *1848:* Cserép Edények ... paraszt tángyér 12 [Szászerked K; LLt].

paraszttelek jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1797:* a' fenn meg-szomszédositott Paraszt Telek utánn Külső Appertinentiák [F.gyékényes SzD; WassLt].

paraszt-tengely egyszerű/durván kidolgozott szekértengely; osie simplă/grosolană; einfache/grob bearbeitete Achse. *1637:* Az kettej hett hett csyeöseök, paraszt kerekeken te<n>gelyeken, eggiknek kerekein hett vas karika, az agyain mindeniknek vas pantok, vadnak [Fog.; UF I, 397].

paraszt-tumultus parasztlázadás/zendülés; răzvrătire țărănească; Bauernaufruhr. *1796:* (A torockóiak) midőn 1523ban (így!) a paraszt tumultusban ... ökis belé elegyedtenek, és ezzel szabadságokot ha lett volnais végképpen el vesztették, 's paraszt Jobbágyság alá estenek, Törvény szerént, juxta Decr. Part. 3tiae Titt 25. azért ma azon el vesztett szabadságokot soha viszszá nem nyerhetnék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 85 tábl.].

paraszttű (parasztok által használt) otromba tű; ac gros (folosit de țărani); (von den Bauern gebrauchte) grobe Nadel. *1599:* Garay Andras. Hozot Crakay Marhatt ... 9 keotes parazt theott —//4 16. Keotes Cernat —//16 [Kv; Szám. 8/XIV. 20 Hj].

paraszt-tűzhely falusi/paraszt módra készített tűzhely; vatră făcută după moda țărănească; nach Bauernart gefertigter Ofen. *1656:* Ezen hazban vagyon egy reghi paraszt tüz hellje romladozott kalihas kemencze, melinek az eleje faragoth keö [UF II, 186].

paraszttyúk közönséges házityúk; găină; Huhn. *1761:* Paraszt Tyukok ... 20 Kakos 4 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 20].

parasztul 1. egyszerűen, durván; simplu, grosolan; einfach, grob. *1560:* Keth serlegh pohar Egyk Nagiob ... Egy Aranias kupa fedelestól ... Egy paraztul ezustozoth zablia [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1637/1639:* Az vankosoknak az harman, csyak paraztul Giolcsj heak vadnak [Kv; RDL I. 111]. *1681:* Pitvar ... Ajtaja ... csak parasztol vagyo(n) tölgi fabul ki faragva [Vh; VhU 533]. *1743:* Az hátulso haznak ... Öt folyo és egy mester gerendán gyalulatlan deszkából valo padlássa, jo egjéb aránt ha parasztul vanis deszkázva [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1744:* fenyö deszkából épitetet nyári kamara parasztul vagyon elkészitve [HSzj *tüzelő-ház* al.].
2. faragatlanul, modortalanul; nepoliticos, necioplit, lipsit de politețe; ohne Manieren. *1582:* Nehez mattias ... valia hogy hidelwe talalkozot reayok olcziardy miklos es Zolitia meg tarsaiúal egiettembe es mond nekyek, my dolgossok wattok miczioda emberek vattok, es mondnak nekye hyzem Latod miczioda Emberek vagu(n)k, es monda nekyek, miczioda emberek vattok hogy ilien paraztol feleltek ennekem [Kv; TJk IV/1. 97]. *1670:* Mi, Uram, Bras-

sóban mentünk vala. Ott eleget lövödözének porral, de borral igen rosszal tartának s parasztül is bocsáták ki ő nagyságokat városokbúl [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. a nép nyelvén; în limba populară; in der Volkssprache. *1614:* Azmely kősziklás, rettenetes havasok elkezdvén azon az Eszkipolison nyúlnak fel az Fekete tengerre szinte Várnáig, azmely havasokat most parasztul hínak Kerklize-havasának; az régi históriákban híják ezeket Montes Thraciae [BTN[2] 68–9].

4. ~ *jártat* falusi/paraszti módra járat; a îmbrăca în haine țărănești; Bauernkleider tragen lassen. *1672:* miczoda keonire uagio(n) Barlabasnak Szüksege jria megh kk lezen gondom az be kuldesre, tisztesseges ruhaba jartassa kk, ne czufoljanak azzalis hogi paraztul jartatyák eotot [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre].

paraszt üléshely jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1792:* az ő Ngjsága Joszagib(an) a Paraszt ülés hellyel szólgáló emberekkel rakva vadnak [Szászerked K; LLt 67/1843].

paraszt ülésű telek jobbágy/úrbéri telek; sesie iobăgească; Bauernhufe, Fron-Hausgrund. *1797:* Másadik ... paraszt ülésü Telek [Vízszilvás SzD; WassLt Conscr. 89]. *1816:* Egész Régi Népes paraszt ülésű Telek ... Ezen Colonicalis Sessiot üli az oláh Pap Timár János [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

parasztüveg 1. közönséges üveg; sticlă obișnuită; gewöhnliches/gemeines Glas. *1699:* az Ur eő Nga házában ... Cserefa mellyékű keresztű s ramaju onban foglalt Christaly üveg ablakok Nrő 3 Az edgjik ablak(na)k a felső részén valo fioki paraszt apro üvegbol keszültenek [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. durvább palack; butelie grosolană; grobe Flasche. *1715:* Négy paraszt üveg. Egy Kristály [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1747:* találtunk ... Két fülü nagy száju paraszt üveget | Lapos paraszt Üveg közép rendü Nrő 1 [Spring AF; JHb XXV/88 3, 5].

parasztüveges közönséges üvegből való; cu/din sticlă obișnuită; aus gewöhnlichem Glas. *1676:* Vagion az külső Várra az porhaz felé negy nyilasu egy ablaka melynek három tablája kristályos negyedik paraszt üveges, vas sarkasok pantosok, forditosok, ki vono karikasok, ablak tokja vas kapczokkal az keő mellyékhez foglalva [Fog.; UF II, 726]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ország Háza ... Fában foglalt, kőzep szerü, Kristaly üveges, Új ramas ablak Nro 1. Faban foglalt, kőzep szerü, paraszt üveges, uj ramas ablak Nro 2 | Garadics felső végenél, onb(an) foglalt paraszt üveges Lampas, vas csigas spargajával Nro 1 [Vh; VhU 502, 512–3, 544].

paraszt üvegtányér közönséges ablaktányér; geam din sticlă obișnuită; gewöhnliche Fensterscheibe. *1679:* Ablakban valo paraszt üvegh Tanyer nro 467 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35].

parasztvacsora ? korai vacsoraidő; cină mică; (frühes) Abendmahl, Vesper. *1801:* paraszt vatsorakor ... Haza felé mentenek vólna [Szamosfva K; KLev.].

parasztvászon egyszerű/durva szövésű vászon; pînză groasă; einfache, grob gewebte Leinwand. *1674:* administraltanak ... a paraszt keskenyebbik vászonbol ... Fogarasi varró Asz(szony) kezéb(e) ul. 8/1 az főző leány szuksegére [Utl]. *1686:* Szövtetett ... Edgy veg Kender Vasznot ... Edgy vegb(en) mas fel singes lenvasznot ... Edgy vegb(en) masfel singes Paraszt vasznot [Utl].

Szk: ~ *lepedő.* *1673:* Negj paraszt vaszon lepedő. Húsz vaszon asztal keszkenjő [Marossztkirály AF; IB]. *1705:* egj paraszt vászon lepedő [Kv; Pk 6].

parasztvetemény közönséges vetemény; legume obișnuite; gewöhnliches Gemüse. *1753:* a Csűres kertnek Dél felöll valo részében nyilik bé egy Sövényből valo ajtocska az vetemenyes kertbe, nem levén Semmi Spallérakkal ki Czifrázva, hanem paraszt veteményeknek keszult Táblákkal delineáltt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7].

parasztzár egyszerű, falusi/paraszt módon készített (fa)zár; zăvor țărănesc; einfaches, nach Bauernart gefertigtes Schloß. *1625:* Az Ui Aitora czinaltanak egy ui Béczi forma io Zart minden ezkeoziuel, es egy bokor pantot rea ... harom Aitora czinaltanak magok vasokbol harom parazt Zárt pantokkal edgyút, felis szegezve f 6 [Kv; Szám. 16/XXVII. 23]. *1629:* az porkoláb-ház bolt. Ajtaja paraszt, egy paraszt zár rajta [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. *1637:* Az eöteödik bolt kulcsyar hazacsyka; azon uagyon egy kws vas sarkas, pantos reteszes aytocsyka, mellyen egy kws paraszt zar [Fog.; UF I, 400]. *1758:* A Gabonás Pitvarán reteszes bérlett ajto, belső paraszt zárral [Nagylak AF; KGy]. *1809:* A' pitvarba bé menvén juttánk az első Háznak ... paraszt Zárjával és fordittojával fel készült berlett Ajtora [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 13].

parasztzáras egyszerű, falusi/paraszt módra készült zárral ellátott; cu zăvor țărănesc; mit bäuerlichem Schloß. *1632:* Kocziolatai Uduarház ... Masodik ház. Inne(n) nilik egj kis hazaczkara egj fejer bellett vas pantos sarkas aito ... A negiedik kis hazaczkara nilik egy fejer bellett vas pantos sarkos parazt Zaras aito forditoiaual be vonoiaual edgiwth [UC 14/38 4–5]. *1637:* A' mellett uagyon az uduarbiro haz, annak aytaya bellet vas sarkas pantos paraszt zaros fogantyus kilincsyes, zaros [Fog.; UF I, 402]. *1640:* Az keringeő hazakra nilik eggj bellet parasztaito, paraszt Zaros [KJ]. *1694:* Njilik innet az meg irt kapu felett lévő házra, vas sarkas, pantos, fa hevederes, vas plehes paraszt záros vas ütközős, és fogontos avagj bé vonós, retezes es retezfejes, fa melljekes fél szer Ajtó [Borberek AF; BfR].

parasztzárú egyszerű, falusi/paraszt módra készített zárral ellátott; cu zăvor țărănesc; mit bäuerlichem Schloß. *1632:* Komanai Udvarház ... az ... also rend hazban be menuen, uagion raita egy kiuwl beleöl festett, bellett ... parazt zaru aito [UC 14/38. 121]. *1637:* Ugyan azon keringeő gradicsyon ismet fellyeb menuen, nylik ismet az orara az torony folyosoya fele egy vas sarkas pantos, parazt zaru ayto | Onnat job kezre kj jeöuen nylik be az pituarbol egy vas sarkas pantos parazt zaru gyontaros ayto [Fog.; UF I, 407, 409]. *1648:* szeold festekes ... rosz paraszt zaru bellet ayto [Porumbák F; UF I, 885].

parasztzeke egyszerű, falusi/paraszt módra készített zeke; zeghe obișnuită; einfache, bäuerliche Joppe. *1845:*

Sztántsuj Demeter ... öltözete ... millorás paraszt zeke, bőrbunda [DLt 57 nyomt. kl].

páratlan 1. pár nélküli; desperecheat; unpaarig, ungleich. *1683:* Tizen ket par viseltes salavári. Két paratlan kesztyű [Utl]. *1755:* Hat lora valo meg szakadozott rezetlen hám Ahoz való Kantárok páratlan Zábolákkal [Bábolna H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. *1790:* Egy páratlan kigyo fejes fülbe valo [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. 1]. *1817:* 5 darab páratlan kesztyük [Mv; i.h. Simonffi Zsuzsanna hagy. 4].

2. rendkívüli; fără seamăn/pereche, extraordinar; einzigartig, unvergleichlich. *1895:* Ez a Miklós bá valósággal ritka ember. Találékony, ízléssel, páratlan ügyességgel bír. Becsületet vallsz vele, s nekem nem, de neked van érdekében (!), hogy protegálj egy ilyen mustra székelyt [Plev. 172 Petelei István Jakab Odönhöz].

parázna I. *mn* erkölcstelen, buja; desfrînat, imoral; unkeusch, unzüchtig. *1573:* Rosa azzony Medves palne, Azt vallia hogi ... Aztis bezellete Neky gergel deakne hogi az parazna kwrwafy lanos deak leot vala hozzam az Boltba ... en egy zingel ky haitam az Boltbol az parazna kwrwafiat [Kv; TJk III/3. 154]. *1583:* Vaida lacab vallia ... Hallottam ez Mostany felesegeteól zitkozodwan es mondwa(n) Im az parazna lator az en vram Biro Mihaly az leanka hasara mazot vala [Kv; TJk IV/1. 141]. *1590:* Az Vristen meg veri ezt a' Varost hogy im illyen nylwan valo parazna Embert tartnak az Varoson [Kv; TJk V/1. 48]. *1640:* Szaz Somboron lako Gal Borbara Jöve mi eleónkben kerven hitőtlen el futot parazna ferietől Kis Haidu Istuantol divortiomot [SzJk 48]. *1672:* Cziczo Kereszturon lako Szócz György Thorma Gyorgy Ur(am) tiszttartoja absolutiot kivan Parazna felesegetul Kovasznai Katatul [i.h. 120]. *1680:* Evidenter ki tetczik I(ste)n s az Orszagh Törvenye ellen Lator parazna elete [Dés; Jk]. *1737:* égy idegen Pataki Boricza nevű terében esett parázna Leányt ... maga házánál és szárnyai alatt ... lappangtatta [Torda; TJkT I. 133]. *1756:* ugy hallottam bizonyoson, hogj Molduán Vonya parazna ember volna [Galac BN; WLt Nagy Sigmond (54) jb vall.].

Szk: ~ *ágyból való. 1736:* (A vádlott nő) fatcalta hogj akkor is ölib(en) lévő Gyermeke parázna ágjból való [Dés; Jk 209b] ✱ ~ *életbe elegyíti magát. 1744:* Doboka vár(me)gyeben Gyekeben ... kik elegyitették magokat fajtalan kurva lator és parázna életben ... ? [Ks vk] ✱ ~ *életben gyakorolja magát. 1736:* azon(n) parázna életb(en) gyakorlotta magát [Dés; Jk] ✱ ~ *életben lélegzik. 1745:* Illjen okon prosequalom az It, hogj ő Urához vagy hites férjéhez való kötelességéről elfeletkezvén ... czégéres parázna életben lélegzett [Torda; TJkT II. 18] ✱ ~ *életet él. 1737:* a miúlta el-szöktek, egjgjütt parázna életet éltek [Dés; Jk]. *1747:* (A vádlottak) l(ste)n és haza Törvénye ellen fertelmes parázna életet élte(ne)k [Torda; TJkT III. 134]. *1814:* gonosz, és paraszna Eletet élt volna valaha [Letka SzD; TSb 4] ✱ ~ *életet folytató. 1844:* közél tiz esztendeje miolta ide származott Szakmári Ferentz, én egy részeges gaz égtelen káronkodo parázna életet folytato embernek tudom lenni [A.sófva U; DLt 1441] ✱ ~ *életű. 1585:* Anna Molnar Kelemennę ... vallia hogy leouenk vala ketten Pechy Mathiasnewal az Malombol ... hogy be leovenk az hidwchay kapwn, hiva be az Bwday Georgh hazaba, moda (!) lerebe az Bestie Parazna eletew hamis hewteů [Kv; TJk IV/1. 398]. *1593:* Deliberatum ... okoth kel adny, hogy azth mongia az Janos, hogy el szokeóth wolna az felesege ... es parazna eletteó woth wolna [UszT]. *1647:* engemet illjen szokkal diffamalt, hogy en parazna eletű vagyok [Kv; TJk VIII/4. 168]. *1769:* hallattam kőz hírben, hogy az Utrizált személyek parázna, és káramkado életüek volnának [Bukuresd H; Ks] ✱ ~ *hír s név. 1739:* Szabó Gergélyné Kibédi Ersébeth ... minthogj irtoztato és felettébb útálatos Nehez Circumstantiák jönek bé ellene, ugj mint, hogj nyilvánságos kurvának kiáltatott, mégis mind ez ideig azon parazna hirnek 's Névnek alatta hevert, magát nem expurgálta [Dés; Jk 301b] ✱ ~ *indulat. 1823:* Csernátoni Sámuel ... a gazdákat Házaiktol el lesvén Feleségeikre menve parazna indulattyanál fogva külömbb, külömbb, féle modon minémű eröszokokot tött [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez] ✱ ~ *személy. 1577:* az porozlot eo kegme Byro vram megh fenychye hogy a' fele parazna zemelyeke(n) forint Adot ne zeggye(n) hane(m) ... tartozzek ... biro vramnak meg lelenteny [Kv; TanJk V/3. 142a]. *1632:* Hallottam ezt az asszontól, hogy mondotta, hogy ő azért nem lakik az uránál, hogy parázna személy az ura [Mv; MvLt 290. 94 átírásban]. *1771:* A Fantsali Uram házánál ... minden féle kurva meg találja helyét, és az Enyedi János Uram háza is nintsen parászna személy nélkült [Dés; DLt 321. 10] ✱ ~ *szó. 1794:* ekkor a maga tulajdon Testvér Nényitis parázna szokkal illette, ezen tsatán kit mezitelen kardal vitezkedett [Déva; Ks 79. XXVI. 10] ✱ *nyilvánvaló ~ személy. 1597:* Chizar Peternet ... igyekezet megh bewntetni az teorweny vgy hogy elseoben az nyelwet melliel az gialazatot hirdette ky messek, azutan eo magat mint illyen nylwan walo parazna zemelt sakban bútassak es az vizbe(n) wetwe(n) bele eollyek es sùffocallyak [Kv; TJk VI/1. 76–7].

II. *fn* erkölcstelen/buja személy; persoană desfrînată/imorală; unkeusche/unzüchtige Person. *1579:* Mindeneket paraznakat gylkossokat orwokat ... zemely valogatasnelkwl eló zolychianak [Kv; TanJk V/3. 184a]. *1590:* Egy Jambornak leaniat el hitette es el hitta ... Itt most vgy lakik velle mint parazna paraznawal [Szu; UszT]. *1592:* Borbeli Peterne, Catalin Azzoni ... vallia ... Monda Nylas Antalne ... en sem parazna sem gilkos, sem orr nem vagiok [Kv; TJk V/1. 227]. *1605:* Vagyon sok panazolkodas hogy gilkosok paraznak ... volnanak ... Tetczet azert hogy ... biro vram ... theorwent pronúncialion keozeotteok [Kv; TanJk I/1. 533]. *1695:* Causa Szent Mártonensis. Török Mihaly feleségétül Bulyáki Annoktul divortiumot kiván, mert ő tölle hitetlenül mint parázna latrul szökött el egy Lászlo Andras nevű félszemű leginnyel [SzJk 291]. *1698:* meg kivánom á Jure, ha magat abbol az infamiabol ... nem expugalhattya mint paraznat szoktak megverni a' szerint meg bűntettessek es verettessek [Dés; Jk 269b]. *1763:* más nap, mint suspecta személlyek, s' parázznák el fogattattak [Torda; TJkT V. 176]. *1809:* a vádlo a Tolvaj és porázna [UszLt ComGub. 1655-höz].

Szk: ~*nak kiált/szid. 1684:* Ha történnék, hogy valamely mester ember egyik az másikat tolvajnak, gyilkosnak, lopónak, paráznának, káromkodónak vagy hamis hütünek szidná vagy kiáltaná ... az megbántódott fél ... elvheti az céh<böl> az nemes város székire az törvényit, <ha> akarja [Dés; DFaz. 13] ✱ *magát ~nak kiáltja. 1737:* Balogh Ersébeth Hites Urával Liszkai Benjaminnal felette viszszás életet élvé(n), magát Balog Ersebeth paráznának kiáltotta, azt hirdetvénn, hogy nálla lévő terhe nem Hites Urától;

hanem mástól való [Dés; Jk 257–8a] ✱ *nős* ~. *1736:* a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nőtelen pedig Nem ... a Nős parázna mindenkor personalis Comparatiora citáltatik ... a Nőtelen pedig nem | mint Nős Paráznának, noha halál lőtt volna fejénn; de ... most élete meg-hagjatik ... de hogy közönséges Helyenn, a Pelengérb(en); erőssen meg-tsapattassék, Hóhér által, és a Ns Városról ... exterminináltassék ... végeztetett [Dés; Jk 271a, 219–20]. *1761:* kegyelmed Finna Anna Aszsz(ony) mint hűtes ferjével lako ... nős parazna, kegyelmed pedig Marosi Györgj úr mint szabad személy, parazna eletet elni azon üdőben, és egyéb üdőbenis attentaltak [Torda; TJkT V. 42]. *1763:* (A vádlott mint) nős parázna halállal bűntettessék, és mint intoxicatrix feje karoban tétessék teste pedig kerékre [uo.; i.h. 177] ✱ *nőtelen* ~. *1710 k.:* Ennek ürügyivel a nőtelen paráznát contra appellationem ... megölette [BÖn. 947–8]. *1763:* mint nőtelen paráznák Várasunkrol ki csapattassanak, meg kévánom [Torda; TJkT V. 176] ✱ *nyilvánságos* ~. *1766:* az A Aszszony mint nyilvánságos parázna az I. férjétől Divortialtatik, ligáztatik, excommunicaltatik Magistratus kezib(e) adjudicaltatik, és hogy az Onus(na)k két rèszet meg fizesse [GörgJk 207] ✱ *nyilvánvaló* ~. *1698:* Causa Felőrien(sis) Béres András Felesègétől Szász Ersiktől divortialtatni kiván mint nyilvá(n) valo paráznatol [SzJk 308]. *1700:* a' Sz: Szék lát és talál ... elégséges okokat arra, hogy Szodorai Clárát nyilvá(n) valo paraznának pronunciallya [i.h. 329].

paráznabírság paráznaság büntetése; amendă pentru imoralitate/desfrîu; Buße für Unzucht. *1564 k.:* Toruinwnk ez volt ha valamy orr birsag volt az vagy vyr birsag az vagy parazna birsag az harminch niolchad fel ozpora volt [Cssz; SzO II, 179]. *1578:* Az węr, or, es parazna birsagban egy forintia yarion, egieb semminemű birsagoth maganak ne vegyen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136. Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kowachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1594:* Or birsagh keőzeőtteők es Parazna birsägh egi egi forint [Bagos Sz; UC 113/5. 17]. *1632:* Parazna birsagis f. 1 Es Eccle(sia) keőuetes ha hazassagh kiuül uagion, ha hazassagbéli szemeli lezen Teőrueny zerint Exequalliak [Fog.; UC 14/38. 111]. *1652:* Az parazna birsagb f. 1 az Falus biroje, az teobbi ugyment az 12 forint az Uduarbiroke [Kajántó K; GyU 127]. *1677:* a' Fő Tisztek ... Parázna birságot fel ne vegyenek, hanem a' szabad személyek egymást vagy el-vegyék, vagy ha azt nem akarják, pelengéren meg-verettessenek [AC 238] | Or és parázna bírság ... fl. 12 [CsVh 58].

paráznadíj paráznabírság; amendă pentru imoralitate/desfrîu; Buße für Unzucht. *1614:* Feye keoteott ... Pal deaknak keotte magat Lukacz Istva(n) parazna diuba [Gyszm; BethU 482].

paráznait meggyaláz; a necinsti/viola (o femeie); entehren, schänden. *1690:* Ment az tatár-török tábor Bonczida és Iklód tájékára ... Puszta Csán, Komjáczeg, Túr, Koppánban sok praedalást töttek, embereket, asszonyokat vagdaltak, öltek, asszonyokat, leányokat paráznaitottak [SzZs 719].

parázna-liga (paráznaság miatt ref. válóperben kimondott) újraházasodási tilalom kötöttsége; (în cultul reformat) interdicţie de a se recăsători după un divorţ pe motiv de imoralitate; (im reformierten Scheidungsprozeß verordnete) Eheverbotspflicht aufgrund von Unzucht. *1685:* Mivel h(ogy) az asz(sz)ony szufficient(er) doceallya actioiat Sűtő Istva(n) ferje elle(n) ... parazna eletet ... mint vetetlent absolvallyuk, férjit mint hűtőtlent az parazna ligaba(n) vettyük [SzJk 213].

paráználkodás bujálkodás; desfrîu; Unzucht. *1633:* tekentem s hat az Hadnagi Giarmati Marto(n) Szabo Jakabne Azzonio(m) mellet fekzik az agiba(n), es ugia(n) akkor latta(m) Szabo Jakabne Azzonio(m)nak Gjarmati Marto(n)nal ualo paraznalkodasat [Mv; MvLt 290. 121a Szabo Jakab szolgalója (16) vall.]. *1688:* Constálván az fassiokbol világoso(n) az Incta(na)k Morvai Anna(na)k fertelmes élete egynehány rendbeli paráználkodása kurvasága ... az pelengherre fel kötöztetvén az hoher ál(ta)l keménye(n) tsapattassék meg és az városrol üzettessék ki [Kv; TJk XIII/1. 350]. *1728:* Paraznalkodások iránt nem lévén elegséges documentum hogj Halalra Sententiaztassek ... büntetetlen semmikeppen nem hagyathatott, hanem ... a N: Város Piaczán erőssen meg palczaztassek és az Városrul s hatararul in perpetuum exterminaltassek [Dés; Jk 35a]. *1731:* nyilván látta egy mással való paráználkodásokatis [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16 Maria Kis alias Egerház (34) cons. primipilii Nicolai Kis vall.]. *1738:* Lattam azt hogy Rab Togjer Boar Magdaval jaczodozott és csokolodott, de paraznalkodasokat nem láttam [Galac BN; WLt Pask Vonul (40) jb vall.]. *1775:* (Az alperesek) paraznalkodasokat meg vallották ... magok életek meg jobbitása és másoknak példája véget a férfi 60 páltza az Aszszony 60 korbáts ütessel ... büntetessenek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1793:* Óltszemin a' Szilvásba(n) látták-is paráználkodásokot [Zalán Hsz; Mk].

Szk: *nyilvánságos* ~. *1754:* Az irt Albertné két Leányátis ismertem Klárát és Aniskát, Klárának is láttam nyilvánságos paráználkodását ... a' sűtőben [Altorja Hsz; HSzjP Ladislaus Szőcs (37) jb vall.].

paráználkodhat bujálkodhat; a putea săvîrşi actul sexual; Unzucht treiben können. *1768/1771:* láttam Iffjabbik ide valo Lupás Pétert ... iffjabbik Glava György Bárbura nevő Feleségével a' magok Istálojokban fényes nappal bé menni, és együtt paráználkodhattanakis [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

paráználkodik bujálkodik; a duce o viaţă desfrînată/destrăbălată; Unzucht treiben. *1570:* Vernyka Taligas Janosne, Kalara Vas Martonne hytek zerent vallyak, hogy Mykor More Janos Megh Betegwlt volna ... Megen hozzaya Rengeo Anna, Es ezt Mongia, Jo atthiamffia My oka hogy Illien dolgoth zoltal hozzam, hogy te en velem paraznalkottal [Kv; TJk III/2. 102b]. *1590:* Thudom mikor en biro valek ... hogy Jeowe hozza(m) vduarhely Maior Jmre es mo(n)da ennekem, biro vra(m) Pribek Gergelt latam hogy az Mezar szekben paraznalkodik vala Solymossi Janosnewal [UszT Zabo Balas de Vduarhely jb vall.]. *1634:* Czikor Georgy ... Regenben Kalma(n) Gergelynevel paraznalkodat [Mv; MvLt 291. 12a]. *1688:* Szathmári Andras feleségétől Vári Annoktol divortiumot kiván ... mert harmadfel esztendeje hogy el hadta, s az alatt paráználkodatt; gyermeket csináltatott [SzJk 231]. *1689:* az Mihály Deák Ur(am) Felesége ... hivatta el Hersényből Opra Vlád Fiát Sztojkát, ki el jövén este Vacsorakor az sűtő kemencze mellett paráznalkodott Mihály Deák Fele-

ségével [Kopacsel F; BK]. *1702:* Desen lako Kis Kata vadoltatat volna azzal, hogy Csiszár Pállál paraznalkodat volna [Dés; Jk 322b]. *1738:* Galaczon ... kivel latta az tanu szerelmeskedni csokolodni vagy paraznalkodni ... ? [Dob.; WLt vk]. *1761:* Ferentz Lörintz maga mondotta, hogy Molnár Jánosné Catharina nagy kurva, és héttel paráználkadik ... még a' Ferentz Lörintz Apjával is paráználkadott [Szászszticán KK; BK]. *1771:* Enyedi János Léánya Marisko égy katonával ... égy aranyba meg alkut, hogy véle paráználkodgyék [Dés; DLt 321. 10].

Szk: *cégéresen ~. 1754:* Kis Albertné Oláh Judit hites urán kívül ... katonákkal czégéresen paráználkodott [Altorja Hsz; HSzjP Ladislaus Szöcs (37) jb vall.] ✱ *éjjelnappal ~. 1745:* (A leány) Kolosvárrol haromszoris à kurvaságért ki tsapattatván, vyabban azon gonosz természetit reassumalta és itten minden tartozkodás nélkül egy bizonyos személlyel ... éjjel nappal promiscue paráználkodott [Torda; TJkT II. 38] ✱ *nyilván ~. 1635:* Aztis látám hogy ugyan ott az kertben, az edgyik Kathona ezzel az Azzonnyal nyilván páráználkódek [Mv; MvLt 291. 51a]. *1758:* láttam szemeimmel ... Vasziliát, az Szüts Nyikuláj Feleségivel Anutzával hogy az füben paráználkodtak nyilván [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 30] ✱ *nyilvánságosan ~. 1756:* a réten tsak közel égj árkotskáb(an) ... látám ... Moldován Onya eö kgylmét itt lakos Nák Péter nevü Ember Mária nevü Feleségével nyilvánságoson paráználkodni [Galac BN; WLt Iuana providi Nemtzisor Thodoran cons. (44) vall.] ✱ *untig ~. 1689:* lévén Mihály Deák Ur(amna)k egy Desányi Radul nevü béresse, szememmel látta(m) az el mult Karátson után hogy elöszször az pitvarban eczákának idején untig paráználkodott az Mihály Deák Ur(am) feleségével el annyira hogy az hátárol az bör is el hámlott [Kopacsel F; BK. Lupul Szurlásul relicta Sztánka (30) jb vall.].

Sz. *1772:* A Léányok közzül Vincze Ersokat láttam paráználkodni égy katonával égymásson mint a kést a hüvélyben [Dés; DLt 321. 58a].

paráználkodó bujálkodó; desfrînat, desträbälat; ausschweifend, unzüchtig. *1823–1830:* A sógor[a] elein félteni is kezdette volt a feleségét, pedig a nagyon erkölcsös fejérnép volt. Az igaz, hogy szép is volt, hanem minekutána a férje direktor lett, egész éjszakákon a városon lesködvén az ottvaló szokás szerént a paráználkodók s más gonosztevök után, a húgom is valamit a férjének vissza akart adni, azért sokszor éjszaka utána lesett [FogE 280. — [a]Trencséni Mihály].

paráznás paráználkodó; desfrînat, desträbälat; ausschweifend, unzüchtig. *1814:* Rusz Petre költötte azon rosz és illetlen szokat, hogy tudniillik feleségével parásznás életet élt volna[a], mely költeményét ... Rusz Péter semi szava be vehetö Tanú bizonyságokkal be nem bizonyíthatya [Letka SzD; TSb 4. — [a]Szkintyeje Alexa].

paráznaság paráználkodás; desfrîu, desfrînare, desträbälare; Unzucht. *1558:* Matthes Drythne Megh eskewen ezth walla hogy keeth Darabanth azt wallottha az ew hazanal hogy kylench darabanth wolth paraznasaggba Annossal [Kv; TJk I/1]. *1586:* megh hattak volna Igyarto Georgnek hogy Varos procura(tora) lewe(n) zabo ferenczenet megh fogatna paraznasagaert [Kv; TJk IV/1. 584]. *1614:* Benkeo Annos Paraznasagh vetkyert Keleme(n) Andrasnak keotte magatt à Santa Fejedelem Idejbe [Szépvíz Cs; UszLt VI. 56/658]. *1632:* euuel az Giörgi Deakkal valo Paraznasagokat nem lattam, hanem az szolgaloioktol hallottam [Mv; MvLt 290. 95a]. *1637:* Kis Orsik new vettkezet es parasznasagban eseöt azzoni allatt ... Sepsi Baczoni Balo Lazlo vram megh akarta perengereztetni [Bölön Hsz; HSzjP]. *1700:* Rücz Györgyne harom honapig vasat visel, azon kivül az lapattalis az kapu közót meg büntetedött paraznasagáért [Szentdemeter U; Ks 90]. *1758:* Hát az nevezett Udvar Istvánnak, és Feleségének latorságakat, Paráznaságakat, kurvalkodásokat, láttaé, hallottaé a' Tanu, ha látta, hol ? kivel ? [Betlensztmiklós KK; BK vk]. *1842:* Az el követett paráznaságért pedig mind a két fél, a Sz. Egyházbul 4 hétig ki tiltodott, e mellet Ekklésiát követett, s a korbács s vessző pénzt meg válták 6 R. forintot [Nagykapus K; RAk 22].

Szk: *~ba ejti magát. 1593:* Illona, Pathkos Janos felesege, enis zolok ... mierth hogy en Jambor wagiok eö enghemeth igy hagioth el, meghath ygy megh ferteztette, paraznasagban ejtette maghath [UszT]. *1672:* Soos Istvan Absolvaltatik matkajatul ... Bartha Annatol mivel paraznasagban ejtette magat Bartha Anna [SzJk 120]. *1711:* Ez okon kelletett az Inctat in jus attrahalnom, hogy ... paraznaságba ejtette magát [Dés; Jk 363] ✱ *~ba elegyedik. 1796:* a miolta esmerem az Exponenst betsületes jo erkölcsü embernek tudom ... az Feleségevel jol élt mar pedig ha paráznaságban elegyedett volna az Felesége valaki panaszolt volna [Déva; Ks 101] ✱ *~ba elegyíti magát. 1640:* Walamely mester, az waras teoruenye ellen, vagy gyilkossághban, vagy paráznaságban auagy lopasban elegitene magát, az Czebeol ki rekesztessék [Kv; KovCLev.]. *1747:* az J[a] ... magát külömb külömb személlyekkel paráznasagban elegyitette, signanter p(e)d(i)g kerekes Györgj hajadon Leányát Susit impregnaltá ... meg kévánom a' Jure, hogj ... veszszövel büntettessék [Torda; TJkT III. 145. — [a]Georgius Lovas de Torda]. *1771:* a' Leánzok közzül kik járnak katonák után Eczakának idején ... kik elegyitették magokat paráznaságban [Dés; DLt 321 vk] ✱ *~ba esik. 1614:* Szeoczy Thamasne Andras hadnagjnak vicze kapitannak keote magat hogy a' leanya paraznasagjba eset vala [Szépvíz Cs; BethU 466]. *1679:* Vincze Anna divortiomot kiua(n) ferjetöl Viski Antaltol 1. Mert vagyo(n) hat esztendeje hogy hütetlenül el hagyta 2. Azolta semmit ne(m) halhat felölle éle vagj meg holt. 3. Mert az idö alat miatta paraznasagba eset megis veszosztetett miatta [SzJk 140] ✱ *~ban éledezik. 1762:* Kannás Susanna ... oly szemely volt ki eleitöl fogva tolvajsagban, és paráznaságban éledezett, mely életét confirmalta Várasunkon patralt cselekedetivelis [Torda; TJkT V. 89] ✱ *~ban leledzik. 1604:* Benedeknenek leanya Katalin neuw akkor az zeket s kegieteket keouettw(n)k paraznasagban leledzet volt [UszT 18/20]. *1647:* Zekeli Gorgiot Lodingos Georginet Kata azzont, illie(n) okert kaptiualtattak Director vraimek, hogi ... az Istennek mandatu(m)at ne(m) nezve(n) paraznasagba leledzettek ... meg keuanniuk hogi fejek vetessenek erette [Kv; TJk VIII/4. 176]. *1728:* Nagj János Ersebeth ... megvallotta hogj mással paráznasagb(an) leledzett [Dés; Jk] ✱ *~ban találtatik/tapasztaltatik. 1641:* Barat Catha ... Jelentven hogi az ö Ura Vida Janos paraznasagban es orsagban tapaztaltatua(n) ötet negy giermekevel el hatta [SzJk 55]. *1655:* Hajdu Borkat azzal vadolliak, hogy paraznasaghb(an) talaltatott [Kv; TJk IX/1. 394]. *1745:* az J ... egy ide valo Blényesi Márton nevü Szöttsel paráznaságban találtatott ... meg kivánom, hogy hoher által pellengérben meg

tsapattassék és exterminináltassék [Torda; TJkT II. 96] ✱ *~ért keres vkit. 1736:* Az A ő kigjelme ratione Oficii az Jt keresi Paráznaságért, amint Citatoriájáb(an) p(rae)tendállya; de nem tészi fel Nős paráznaé; vagj nőtelen ... az holott pedig tudni való, hogy a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nőtelen pedig Nem [Dés; Jk 217a] ✱ *~nak gyanújába ejti/hozza magát. 1669:* Bottyani Janos kivan el valast matkajatol ... oka, mert magaviseletlenül viselte magat, melj magaviseletlenségből paraznasag(na)k gjanujaba hozta magat [SzJk 106]. *1700:* Peter Andràs Feleségetöl Tot Ilonatol divortiumot kiva(n) mert magát paraznaság(na)k gyanujaba ejtette [SzJk 325] ✱ *~nak szuszpiciójában vagyon. 1681:* Lazár Janosne udeo elöt az az hét holnapra Gyermeket hozot melly miat paraznasag(na)k suspiciojaba(n) vagyo(n) [i.h. 161] ✱ *~nak vétkében konvinkáltatik. 1683:* Bökényi György és Tót Ersebet paraznasag(na)k vétkeben convincaltattanak mindazaltal ... dolgok el igazodot [i.h. 190] ✱ *~on talál vkit. 1732:* Ujfalusi Mihály Soffit egj Absitos Nemettel paraznasagon találván ... vegeztetett hogj a Déési Piaczon a Kezi kalodáb(an) az Hoher által kemenyen meg veszszöztessek es az Városrol az Szamoson által ki verettessék [Dés; Jk] ✱ *~ot felel hozzá* paráznasággal vádol vkit. *1648:* Directores ciuitatis ki hozatua(n) Kapusi Kathat es Sipos Ersebeth new captivakot paraznasagot felelnek hozzajok, mint fattia uetettekhez [Kv; TJk VIII/4. 272] ✱ *~ra adja magát. 1635:* ha ez utannis hazassagbeli kötelességem elle(n), tisztatalan eletre paraznasagra adnám magamat ... ha kj nylatkoznak, es ugy lenniis comperialtatnak ... ellenem mint ollian vetekben eleö ember elle(n) ... procedalhassanak igaz teörueny szerint [Gerend TA; KCs IV/129]. *1743:* Hogy Szasz Anna és Fodor Anna ... rut bestelen életre, paráznaságra, lopásra és Or Gazdaságra attak légyen magokat ... magok sem tagadgyák [Kv; TJk XVI/3. 142] ✱ *~ra kényszerget/unszol vkit. 1649:* Tasnadi Istuanne, Tot Janosneis inferalliak hogi eöketis paraznasaghra onszollotta [Kv; TJk VIII/4. 372]. *1684:* kinszergetven gyakran az eö velle valo Paraznasagra [Dés; DLt 447] ✱ *~ra vetemedik. 1664:* Suba Mihalyne Ersok Retteghi ... az Lengjel orszagbol meg fordult tabornak az Tataroktol valo el raboltatasatol fogvan varvan ferjet ... varakozasa alat ... paraznasagra vetemedet [SzJk 95] ✱ *~ vétkébe esik. 1790:* Király István paráznaság vétkeb(e) esvén Pal Anna hajadon Léányal minek elötte Copulaltattak ... önkent Paenitealtak itt a Parochian a' Lakadalmakra hivott Vendégek elött [Gyalu K; RAk 177] ✱ *cégéres ~. 1752:* az a' Iantsó Gábor igen Szarvas, és tzégéres paráznaságokb(a) egyelitette magát egy nehány esztendök alatt [Dálnok Hsz; ApLt 5 Wass Gábor kézdi ref. esp. Apor Péterhez] ✱ *éktelen ~. 1614:* Feniedy Georgy ektelen paraznasagert feie keotot Job: [Árvátfva U; BethU 115]. *1734:* minemü ektelen paraznasagokb(an) tanczolasokban Ivásokban ... Citatoriamban enumeralt ektelen dolgoknak Cselekedetib(en) minden Szemérem nelkül elegjitette magát [Dés; Jk] ✱ *fertelmes ~. 1755:* Constalván az in vinculis adstans Margítai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt kulön külön hellyeken fertelmes paráznasága azért végeztetett hogy hi(n)c et nünc a deresben sullyos, és kemény korbács ütésekkel verettessék meg [Kv; TJk XVI/8. 107] ✱ *gonosz ~. 1599:* az Actor c(on)tendal az gratianak expositioja ellen, es azt mongya hogy sinistre exponaltak az vetket holott nem Jelentettek megh, kiwalt keppen Bochy Georgy hogy az eo vranak Agyas hazatt stupralta megh gonoz paraznasagaual [Kv; TJk VI/1. 372]. *1740:* Mely gonosz paráznaságot subinferáló cselekedetiért, botránkoztato életéért ... itéltetett, hogj a Piaczon Vásári Nap, a Pelengérb(en) Hóhér által, keményen, meg csapattassék az I. Lakatos Mária, és Nms Dés Várossáról 's határárolis, in perpetuum exterminináltassék [Dés; Jk 345] ✱ *gyanús ~. 1798:* Gyanus paráznaságért kovetett Eklesiát itt a' Parochian Nádasi Márton Felesége Horvát Anna [Gyalu K; RAk 179] ✱ *nős ~. 1736:* Noha ... Márton kovátsné Szendrei Judith ... Nős paráznasága ... világosonn Constál ... noha halál lött volna fejénn; de ... most élete meg hagjatik, de hogj közönséges Helyenn, a Pelengérb(en); erössen meg-tsapattassék, Hóhér által, és a Ns Városról ... ex terminináltassék ... végeztetett [Dés; Jk 219–20]. *1748:* Illyen okon kelletett az It in Jus attrahalnom, hogj ő nem gondolván l(ste)n és Haza Törvenyével, magát nösz paráznaság(na)k sőt bigamia(na)k vétkiben elegjitette [Torda; TJkT III. 216] ✱ *nyilvános ~. 1763:* az l(nct)a eleitöl fogva, hogy annyéra nevekedett, hogj maga gonoszságát folytathassa, legottan gyanus szemellyekkel társalkodott, s oly roszra celozo cselekedetei voltanak, melyböl nyilvános paráznaságát lehet concludálni [uo.; i.h. V. 179] ✱ *nyilvánvaló ~. 1590:* Nem leant kellet volna fogadny az eo hazahoz hane(m) azzony Embertt annakis az elemedettet, de ky teczik minde(n) latorsagh abbul es Nilwa(n) valo paraznasagh, hogy leant hitetet es leant hozot oda az eo hazahoz [Szu; UszT]. *1750:* ottan láttam nyilván valo paráznaságát ... Kotsis Daninak ... Simon Boritzával végig nézém a míg el végezték dolgokot [Kál MT; Berz. 12. 92/61] ✱ *rút ~. 1720:* mind Miklos Catha mind az oláh léány Roska Marúcza fertelmes rut paráznaságban elegyiteték magokat [Kv; TJk XV/3. 78] ✱ *szarvas ~ → cégéres ~* ✱ *szemmel látott ~. 1739:* I. I. Respondent in Merito. Az A. ö kglme meg csak egj Fatenselis, Szemmel látott paráznaságot nem doceál [Dés; Jk 313–4] ✱ *utálatos ~. 1745:* Illyen actiom vagyon az J. ellen, hogy ö maga Házassági kötelességéröl el felejtkezvén, melly szerint magát emlitett férjéhez hittel kötelezte volt, à Sz: Házasságnak tiszta ágyát, rút fertelmes és utálatos paráznaságával meg ferteztette, idegeneket admittáltatván magához [Torda; TJkT II. 99].

paráznaságbeli paráznaságra utaló; de desfrîu; auf Unzucht hinweisend. *1736:* az illyen szinü Paráznaságbéli dolog, ollyan occultum, hogj völtaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna; azért az exhibeált Locus ittenn nem suffragál [Dés; Jk 218a]. *1739:* Katona al(ia)s Imre István, maga Paráznaság béli vétkét, magáb(a) szállván és önként meg-vallván ... 'A T.N. Tanács ... annyi atyai Gratiáját mutatta hozzá, hogj deponálván in sui poenam flor. Hung. 7 az után ... Istenet és a Szent Eklesiát hogj meg-kövesse 's reconciliállyon ... az Isten Házáb(an) Deliberáltatott [Dés; Jk 297b].

paráznaságképpen paráználkodás gyanánt; ca/drept desfrăbălare/desfrîu; als Unzucht. *1648:* megh kiuanniuk hogy az szerent az mint az bizonisagok be hoztak nylua(n) ualo excessusat conuincaltassek[a] ... azt a szemelt az kiuel furtiuo facto keözeösult paraznasagh keppen el uegie Ecclesiat keöuetue(n) [Kv; TJk VIII/4. 305. — [a]Leuaj Georgi paráznaságáért].

paráznául erkölcstelenül; în mod imoral/desfrînat; unzüchtig. *1585:* Kornis Tamas vallia, hogy az elseo vra

ideieben ez Azzony paraznault (!) elt, kyt iol tud. De ez Mostany Vra ideyeben Iamborul forgatta eletet az en tudasomra [Kv; TJk IV/1. 523]. *1590:* Miertt hogy Jllie(n) Nemes varosba(n) Jgy Jstentelenul paraznaul El feiett kiuano(m) Erette [Szu; UszT]. *1649:* Actor D(o)min(us) Director ... dicit, illyen okon fogtattam megh ez ket szemelt hogy Istennek es az közönseges Eccl(esi)a ritussa ellen egy massal paraznaul eltenek [Kv; TJk VIII/4. 427]. *1658:* Ezek a' mint referalják egy Popa Raduly neve papjok elseoben a' mely felesegevel most lakik paráznaul élt, s ecclesia követetlen laknak edgyût [UF II, 199]. *1703:* Deliberatum ... Actor Déési Fö Hadnagj Cserépi Samuel Vr(am) Pápai Horvát István ellen valo verbalis actioja szerint kivánnya ... 2. Hogy negyed izen valo attyafiával paraznaul el, azért is meg hallyon [Dés; Jk 342b].

paráznik ünnepi lakoma; praznic, petrecere mare; Festmahl. *1668:* az hazoknal voltam akkor kun az udvaron sert ittam az mint innep napon paraznikott szoktanak Czinalni az olahok [Ks 9. XXXIII. 4 Magyar Bogati[a] Csonka Janos (60) vall. — [a]SzD].

parázsa parázs; jăratic; Glut. *1787:* az Gyermekeim szokta(na)k affelét jatekbol tsinálni, mellyeket Annak utanna Tüzben és parásaban takarván kemenyedtek meg [Nagysebes K; KLev. Buza Von (28) vall.]. *1793:* Horváth Joseff a' Barátosi Joseff Felesigit hajánál fogva le nyomta, az ottan volt kementze szájáb(an) lévö Para'sara [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1838–1845:* Harizsáló, varizsáló, tüzszító kerek fa; mellyel a tüzet igazítni, a hamut vagy parázsát szítni szokták [MNyTK 107].

Sz. *1710 k.:* A generális ... mindenkor olyan volt, mint a gesztenyét a parazsából a macska körmével kikapartató majom [BÖn. 953].

parázs föld puha, omlós talaj; sol afînat; weicher, lockerer Boden. *1815:* Ha a' fèszek helyén lévö föld dorontsos lenne ... kapával a' dorontsokat széllyel kell roncsolni, 's a' földet egy jo kapavágásig meg puhitani, hogy a' mag krumpi alatt-is légyen parás föld [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

parazsinafa rúd; prăjină; Stange. *1598:* Az fiais ige(n) wte egj parasina faual, s mo(n)dam nekj hogy ne wsse ha otalmazni hitta oda [UszT 13/29].

párbajos párbajoskodó; duelist, duelgiu, duellierend. *1879:* kihívtam Sándor Kálmánt ... napokig bujkált, s az én segédeim egyszer, egy szép reggel az ágyban csípték nyakon. Hebegett, s egy ijedt hangú nyilatkozatot írt, minthogy: „ö nem párbajos ember" [Plev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

párbevétel másolatkészítés; făcutul copiei; Kopieanfertigung. *1816:* a Méltoságos ur ... ha Nagysàgod azt a nagy párt, melyet közölöbröl ezen Egeresi perben a' Felperes nekünk adott ... Uj párba vétel végett ki adángya, nem fogna ingeralni [Mv; Ks id. V. Filep József lev.].

parcelláris parcellára vonatkozó; de parcelă; in bezug auf die Parzelle. *1858:* a' Városi telekkönyvbe 9646. parcellaris szám alá bejegyzett ... szántoföldünk [Kv; Pk 2].

parciál *ige* feloszt; a împărţi; aufteilen, parzellieren. *1677/1768:* A mely kevés Joszágot, és egyéb res mobiliseket édes Feleségemmel Istennek kegyes rendeléséböl együtt életünkben ... szerzettünk ... azt egészlen ... hadgyuk, legályuk, testalyuk, köttyük, és transferallyük édes Fiainkra Ferentzre, és Péterre örökössön ... ugy hogy holtunk után az mint ... meg osztyák, avagy ha magok közt meg nem egyezhetnek, más becsületes ... Emberek köztök ... partiállyák [Ne; DobLev. II/386. 2b Samariai Lökös Péter végr.]. *1681:* Vagyo(n) most Máczo(n) Szolgalo jobbagi Pers. 23 ... Attjafiaval Lako jobbagi Pers. 50 (:noha sok here:) ha partialnak mennyi gazda lenne ebböl ? [Mácsó H; VhU 109].

parciál *fn* elszámolás, számadás; socoteală; Abrechnung. *1574:* Azkorbely parcialbol ky Theccyk az eo kege kewansaga [Kv; TanJk V/3. 102a]. *1582:* Notarius Vr(amn)ak attam az parcialok irasaert f. 6 [Kv; Szám. 3/V. 6 Lederer Mihály sp kezével]. *1590:* Az Egh haz Fiaktol Feier Tamastol es Igyarto Simontol Jgh wottek Zamot. Maradott wolt Nallok az Tawaly parcial Tartassa zerentt keoz penzewl zalagwl Restanciàowol (!) ... f. 904 d 04 [Kv; i.h. 4/XVI. 13]. *1595:* az zam veueo vraim ... sohul semmi Restantiat ne zenueggienek, hanem az taualy es teob Ideobelj minden Restantiakrol megh tudakozuan mind az partialokbol s mind az taualy zam veueo vraimtol, azokat az Restantiakat ... be vegiek es zeggiek [Kv; TanJk I/1. 264]. *1599:* Ez Summahoz computaluan az tawaly eztendeobely partialban be inseralt Summat ... teott mindenesteol fl. 1418/31 [Kv; Szám. 8/XV. 22]. *1604:* Intik Zam Veweo Vraimat hogy eo kgmek az partial iratatasat towab Immar ne halazzak [Kv; TanJk I/1. 482]. *1609:* Ezen kiûlis az Taûalj koeltsegemben marattak vala ö kigelmek adossa a parcialnak Tartasa zerent ... melj az parcialban meg vagio(n) irua(n) tt f 5 d 48 [Kv; Szám. 12b/IV. 90].

parciála parcella; parcelă; Parcelle. *1750–1760 k.:* Kaszálok ezen ház helly után ... A Kender hellyben is vagyon egy kis partiala [Nagykend KK; Kp III. 106].

parciálé részletező számadás; socoteală parţială; Abrechnung. *1681:* Másut mikor szalonnat fel kotik akkor is meg mérik, s az font szamrol ravast is tésznek mindenikb(en), Ugi irjak Regestumban; Mikor erogalni kezdik akkoris meg mérik s az után erogallyák ä Sáfárok; az Parcialejokban penig az Ratio készétes idején mindenik mensuratiot inferallyák es specificállyák [Vh; VhU 560].

parciális I. *mn* **1.** részletekbe menö; amănunţit, detaliat; ausführlich, eingehend. *1674:* Lelkem Uram, követem, egyéb partialis dolgokrúl nem írhatok most, mert csak egyedül vagyok mindenféle és sok búsulás közben [TML VI, 628 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. részleges; parţial; partiell. *1784:* Se Generalis, Se Partialis Hadi expeditio nintsen, mert a' mostani fel ülést ... Fejedelmünk nem parantsolta [Nagylak AF; DobLev. III/587 Dobolyi Josef nyil.].

3. részrehajló; părtinitor; voreingenommen, parteiisch. *1666:* írhatom az hollandusok angluson nyert nagy győzedelmek confirmatioját, melyet vagy ott az tájan levö minden fejedelmek egybe veszése, vagy jó békesség fog hamar követni; minthogy az franczus és anglus közt az suet akarja interponálni magát, de nehezen fogják mediatorságát ac-

ceptálni, minthogy az anglussal való confoederatio miatt partialis [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1670:* Látom azt, hogy az debreczeniek dolgában ő kegyelme igen partiális, de nem csuda, mert köztök lakik [TML V, 412 Bánfi Dienes ua-hoz].

4. ~ *törvényes szék* alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parţial (la comitate); unterer Gerichtshof. *1667:* Certificáluán Nemes Maroti Pétert, az Nemes Colosvármegjének közelebbik pártiális törvénjes szekire', avagy gyülésére [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1718:* akar holot legh közelebb Celebralando Partialis törvenyes szek [Komjátszeg TA; AbN]. *1733:* Pater Maria Aszszonyt ... Salamon Stefan által Citalam ezen Nemes Fejér V(á)r(me)gye(ne)k ... Celebralando Partialis Törvényes székire ad 8u(m) Diem törvényre [Káptalan AF; DobLev. I/153]. *1737:* Groff ... Teleki Adam ur ő Nga ... Nemes Belső Szolnok v(árme)g(y)eb(en) Hollomezőn lako Nemes Pap Gábor uramat Citaltatya az emlitet n(eme)s V(árme)g(y)enek Felső Processussáb(an) akár holott leg közelebb celebralando Partialis Törvenyes szekire Törvényre ad 8um diem a die hujusmodi computando [BSz; TKl].

II. *fn* **1.** református egyházmegyei közgyűlés; adunare parţială a diecezei (la reformaţi); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). *1627:* Megh halua(n) az Eccl(es)ia mind az kett Felnek Propositioit, Elseőben Zakacz Istuannak ki felesegett Ban Orsoliat gondviselettlensegevel criminalta ... az visitatorok eleőtt, kikett bizonios utromokkal az z(ent) Eccl(es)ia Jóvendó partialisigh kibocziatott vala, hogi mindenik Fel az eő igassagat producallia es keószet<tek> hazassagoknak igienettlensegek feleől iteletett tegi<en> [SzJk 17]. *1645:* Petrus Sz. Miklosi az Partialisrul ... Pispeők Uramra Apellalt [SzJk 62]. *1656:* A partialis ne(m) engedi Széki Miklos(na)k Siboi predikator(na)k B. Varallyara valo menetelet[a] [i.h. 80. — [a]Köv. az indoklás]. *1662:* Az Sz. Partialistol ki botsattatvá(n) Sz. Simonra, à Czinterem felől valo veszekedésnek igazittására, édgyütt lévén mind ā négy falu béli emberek, Sz. Simoni, Havadi, Adorjáni, és Rigmáni falukbol, lőn illyen alkalom s végezés közöttők[a] [MMatr. 167. — [a]Köv. az egyezség]. *1669:* elvégre a peres Aszszony mostan a sz(ent) partialis admonitiojanak hel advan bonis conditionibus adhibitis redeat ad maritum hanem ilyen okval hogy mint keresztyen hazas emberhez illik feleseget bocsulletben tarcsa [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1716/1750:* ennek előtteis el végeztetett volt a' Sz: Generalistol, hogj ... a' Partialisok ne divortiallyanak [RGyLt A. 12]. *1760:* jónak itilte a' Venerabile Consistorium, hogy Kurtán Józseftől Feléseget ... a Jövő Gergely Papa Napi Sz. Partialisig separálja [Kv; SRE 195]. *1862:* minden T. Pap köteles meg jelenni a' Partialison ... s a' ki meg nem jelenhetnék, köteles magát okadatolva jelenteni [Gyalu K; RAk 72].

Szk: ~ *tartás. 1863:* Azon Egyházak, a' mellyek eddig a' Partialis tartásra nem folytak be, tartozásaikat a' Domestica számára fogják befizetni [uo.; RAk 84] ✱ *őszi* ~. *1823–1830:* Az esperes hirtelen gutaütést kapván, megholt ... midőn már az őszi parciálist kihirdette volt [FogE 273] ✱ *rendes* ~. *1866:* Az őszi rendes Partialis 30ik octobris Gyaluba fog tartodni [Gyalu K; RAk 121] ✱ *rendkívüli* ~. *1866:* December 4-én Gyaluban Rendkivülli Partialis fog tartodni, a' mikor Fő Jegyző is fog válosztodni [uo.; RAk 125].

2. (református) alsóbb (esperesi) törvényszék; scaun de judecată inferior, protopopie (la reformaţi); Versammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). *1823–1830:* anyám ... válópert indított a marosszéki partialison [FogE 87].

3. (uradalmi) számadáskönyv; registru de socoteli (la o moşie); herrschaftliches Rechnunglegungsregister. *1665:* Anno 1665 die 9 Jully. Az Fogarasföldi feö Plajassok ez szerent attanak partialisokat az birsagh pénzreoll [Fog.; UF II, 315]. *1694:* Esküszöm az ęlö Istenre ... hogy ezen hivatalomban ... kezem alá bizatat eö Nsga Joszágát nem pusztitam, bonümokat nem dissipalok, söt minden proventusokat az Joszagon ... eö nsga számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokrol Ratiot tartok, tartatok, aszt igazán költ Commissiokkal Quietántiákkal, testimoniumokkal, Catalogusokkal és ahoz meg kivantatni, szokot Partialisokkal, és diariumokkal stabilialom [Fog.; Szád. Boér Peter fog-i ub kezével].

parciális gyűlés 1. részleges országgyűlés; dietă parţială; partieller Landtag. *1663:* tudván aztis éz haza kegltek, melinek meg tartasa nem külömbén, hanem kegltek(ne)k velünk edgyéző értelméből, es igiekezetiből télhetik ki, szükségésnek iteltük partialis Gyülésben convocaltassuk [UszLt IX. 75/48 fej.].

2. vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parţial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). *1724:* az Nemes Belső Szolnok Vármegyei Füzesi Partialis Gyülésen azon Vármegyei Tisztek előt alkuván meg Balyán Brassován Nicola az Ural ... Czegei Wass Daniel Urammal, egj lopot lovára kalacs pénzt vett [Vízszilvás SzD; WassLt].

3. református egyházmegyei közgyűlés; adunare parţială a diecezei (la reformaţi); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). *1765:* Minapi Partialis gyülesunkb(en) tett Deliberationk ... nem tetzvén némellyeknek, most ujra végeztetett ez [GörgJk 207].

parciális szedria alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parţial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). *1746:* Török buzajät in A(nn)o 1745 Törökbuza Szedēsnek idejēn potentiose meg Szette volna, ez okon Ngod eö Kegj(e)lmet ... D(o)b(o)ka V(á)r(me)gje Also Járása Partialis Sedriajāra Citaltatta volt Törvényre [Szentegyed SzD; WassLt].

parciális szék 1. alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată parţial (la comitate); unterer Gerichtshof (im Komitat). *1668:* mind az megh nevezet harom szemellyeket certificalam azert az megh irt hatalmassagokert, Colosvar(me)gie(ne)k ez eztendeöb(en) keözellyeb esendeö teörvenyes partialis szekire [K; Ks 65. 43. 10]. *1692:* admoniallya kld az Meltosagos Urat ... Colos var(me)gy(é)n(e)k közleb lééndö Gyeneralis avagy Partialis szekire [Told. 21]. *1712:* Nmzs Kovasznai Bogdány Miklos Uram ... hitt volt ki executiora, ugymint ... edgy házhely(ne)k el foglalasara Nmzs Csernatoni Janos Uramat Nemes Doboka Varmegyé(ne)k edgyik erdemes Vicze Ispánynyát ... midön ... be akart volna menni ... edgy Portsirás Vaszily nevü Paraszt ember ... mezitelen fegyver ki mutatásovál Repellála ... Ispán Uram is ... Certificaltatá en velem meg irt Aszszonyokot eö kglmeket, az Repelans Jobbagyok altal ... Doboka Varmegye Felső Processusaban leg elsöben Celebralando Partialis szek alkalmatossagával tartandó törvényes székre [RLt]. *1716:* 8o p(rac)sentis Partialis és Filialis szék

Lészen on(n)et ide jünek Tiszt Uraimék [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1740:* Generalis Széknek celebráltatása iránt méltoztatnék Ngod bennünket tudositani mikorrá fogja Ngod determinálni, mivel az előtt ha lehetne egj Partialis széket is akarnánk celebráltatni [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1761:* 10-ma Decembris partiális-szék volt Dersén, az holott Rettegi István bátyám bosszúságból perelni akara azon házhelyért, melyet még ifjúlegény korában adott volt el [RettE 127]. — L. még RettE 97.

A parciális szék elé tartoznak a nemes személyek ellen inditott olyan perek, amelyeknek tárgya száz forintnál nem rúg többre [Dósa, EJt III, 35]

Szk: ~ *birája. 1823–1830:* megkértem Sárközit, hogy tartsa meg leveleimet hazajövetelemig ... Eleget kértem tőle, de soha egyet is nem kaphattam vissza, pedig most is itt a szomszédban, Désfalván lakik, nötelen életet él, parciális szék bírája a vármegyén [FogE 163] ✱ ~ *tartás. 1803:* Filialis azután Partialis Szek tartás lévén pro 25a cur. ki hirelve a miánt nem érkezhetem [Körösbánya H; Ks 108 Vegyes ir.].

2. református egyházmegyei törvényszék; scaun de judecată parțial al diecezei (la reformați); Gerichtshof des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). *1722:* En Procuratora levén Doctor Fogarasi Samuel Uram(na)k, in Ca(us)a divortij Kutyfalván Küküllő Vármegjei Reformatus Papok partialis székin, Novum mellett producalt egy: Cancellisták ált(al) peragaltatott Inquisitiot [BfN X. 2/113 St. Solymosi de Maros Vasarhely (30) ns vall.]. *1731 k.:* mikor ... Papok Partialis Széke vala, és Fekete Ersebeth Asszony(na)k Fogarasi S(á)m(ue)ltől való valosztások agitalodik vala, akkor hallottam hogy olvasták ot a Papok Székin valami Inquisitoria Relatoriát [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

Szk: *papi ~. 1813:* Tessék azért a Mlgs Aszszonynak az irt 8ad napra, akár holott tartando Papi Partialis Sz. Székre meg jelenni, mivel az Exp(one)ns Groff őnsága, akár jelenik meg a Mlgs Aszszony, akár nem, el fogja kezdeni, és fojtatni, Törvényes válo perét a Mlgs Aszszony ellen [Kük.; IB].

parciális szinódus református egyházmegyei közgyűlés; adunare eparhială (la reformați); Hauptversammlung des Kirchendistrikts (bei den Reformierten). *1784:* ebbeli szükségeknek felsegillésire vagy kipótlására tött szándékunkot és ígéretünket a fenn megírt mód szerint ezen hiteles irásunkban mind a tekintetes kurátor uraknak, mind pedig a szent partialis synodusnak alázatosan jelentjük [Kőrispatak U; ETF 107. 34]. *1862:* Hivatalombol ki follyolag bövebbenis tudatom a' Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünkösd negyed napján Partialis Synodus fog tartatni [Siménfva U; Pf Baka János pap lev.].

Szk: *őszi ~. 1804:* vettük a Tiszt. Esperest Idősb Intze Sámuel Ur Circularissát, a' mellyben publikáltatik, hogy az őszi Partialis Synodus ad 20mus (!) Novembris határoztatott [M.bikal K; RAk 36].

parciális törvényszék alszék, vármegyei alsóbb törvényszék; scaun de judecată partial (la comitate); unterer Komitatsgerichtshof. *1839:* Ezen ... Tanuk ... előbbeni vallomásaikat mindenekben helyben, és m(eg) erőssítették ... Költ ... Zilahon 839be ... tart: Partialis Törv(ény) Székéből [Borb. II].

parciális vizitáció protestáns esperesi/egyházmegyei látogatás/vizsgálat; vizită protopopială (la protestanți); Propstbesuch (bei den Protestanten). *1776:* Melly Tiszteletes Partialis visitationak rendelését miis pro memoria az B. Város Constitutioji közze protoculálánk [Torockó; TLev. 16/1].

Szk: *~t celebrál. 1776/1779:* A(nn)o 1776 die 10ma Martii Torotzkoban Tiszteletes Esperest Szőtsi Miklos vrunk Notariussaval, Vzoni Foszto Istvánnal, és Assessor Tiszteletes Bartok János ő kegyelmével Partialis visitatiot celebrálván a' Torotzkai vnit. Szent Ecclesiában, a' Tiszteletes Tanitokrol Semmi néhézség fel nem adatott [uo.; i.h. 16/1].

parciál-regesztrum részletező számadáskönyv; registru de socoteli; Rechenschaftsregister. *1603:* az partial Regestúmokatis circaliak megh, kikben ha my restantiat talalhatnak suppeditalyak eo kgmek az mindennapj keolcheget [Kv; TanJk I/1. 462].

pardon kegyelem, bocsánat; grațiére, iertare; Verzeihung, Entschuldigung. *1816:* hogy Pálfi Sándor Ő kegyelme is haza jött Pardonnya mellett, maga is Lévált ... hat Rforintokat [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

Szk: *univerzális ~* közkegyelem. *1800:* Az el szőkőt Katonak(na)k Universalis Pardonokrol Vettem Tiszt Esperest Ur(na)k Circularissát [M.bikal K; RAk 32].

párduc pardos, panteră; Panther. *1704:* A generál reponálta, hogy meglátta egy rác a nyakában annak a párducnak a bőrét, akit a rézkertből küldött volt ki Károlyi uram, s látta, hogy csonka a fél füle a párducnak, s azt akarta kilőni a nyakából [WIN I, 190]. *1710 k.:* Kiknek gondolatjok kicsinységektől fogva rossz, forranak, buzganak a bűnben. Nem tudnak jól cselekedni, mint a párduc és a szerecsen [BÖn. 472].

Szn. *1657:* Párducz Lukácsék [KemÖn. 173]. *1759:* Párducz Gábor [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 9].

Sz. *1676:* Farkas bőrét, de szőrét, párducz torkosságát nem változtatja [TML VII, 204 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

párducbőr párducprém; blană de panteră; Pantherpelz. *1581:* Sibrik Györgynek hagyok egy ezüstös aranyas zomakot egy párducz bört, az viselő szablyámot, és egy veres lasnakot [SzO IV, 76]. *1585:* En Mezaros Myklosne Orsolya azon Ember Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleó Tarchay Georgy ... kett Payst ... 2 Medue Bört 1 parduch Bort[a] [Kv; TJk IV/1. 526a. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1600:* Puelacher Jstwan vram zolgaj (!) Janos ... vallya Egyeb latorsagat nem thwdgya Az Bochkay Vram koborlo taboraban latta zemewel es kezetis fogta ... Toll vala az feyeben, es farkas beore (!) awagy Parducz beor vala rajta [Kv; TJk VI/1. 401]. *1629:* Az mikor az az dologh esset vala, kereskedenk szeliel az Uarba(n), es en nala(m) egj rud vala, az kivel szemetet mit forgatok vala, es ot az haz mellet egj arokbol ugy fordita(m) fel az Czapragot parducz beört, patko vereöt es szablya szyatt [Mv; MvLt 290. 144a]. *1657:* lovat aranyos szerszámmal, párducbőrrel ada [KemÖn. 65]. *1671:* Egy Parducz bőrt melly mostis Boer U(ra)m(na)l van pro Tall. n. 22 [Radnót KK; Törzs]. *1681:* Egy Uj Parducz Bőr veres Bagaziaval Bélet [Beszt.; LLt] | Tigris bőr no 1. Parducz bőr ... no 9 [Utl]. *1714:* Parducz bőr fl. Hung. 20 [AH 12]. *1736:* két úrfiat szerszámos lovon, párducz- vagy tigrisbőrben felöltözvén ... elől küldöttenek[a] [MetTr 379. — [a]A menyasszonyos házhoz].

párducbőrös párducprémes; cu blană de panteră; mit Pantherpelz. *1705:* egy Pavlik nevű kapitányt a mostani actuson egy párducbőrös kapitány egy darab érccel hátba lűtte, ő is amazt, de egyiket sem járta meg a golyóbis [WIN I, 391]. *1736:* Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek ... portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra ... utána az sas tollas, párducz-, tigris-, farkasbőrös szolga ... bizony akármely király udvara Európában ... megnézhette volna [MetTr 347].

párducbőrösen párducprémbe öltözötten; îmbrăcat în blană de panteră; mit Pantherpelz bekleidet. *1657:* Seregéből kijüvén az alajbég, párducbőrösön, deli katonaszerszámban és öltöztetett jó lován [KemÖn. 180]. *1705:* Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párducbőrösön [WIN I, 501].

párducszőrű párduchoz hasonló szőrű (ló); (cal) cu păr de culoarea panterei; (Pferd) mit pantherähnlichem Haar. *1638:* Gyermek lovak 1. Eggj hammu szörü negyedfü gjermek lo ... 4. Eggj kek eötödfü. 5. Egj parducz szeörü ötödfü [A.porumbák F; UF I, 666].

paré paraj; lobodă, spanac; Spinat. *1592:* Ebedre ... paret, teyet, zalonnat f 0 d 10 [Kv; Szám. 5/XIV. 146 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* Racz Andrasnetol veötte(m) Salatat, Paret, Murkot es Retket mindenesteöl per f 2 d 25 [Kv; i.h. 6/XVI. 72] | Paret, Salatat ... vöttem ... d 18 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 215 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* Veottem ... Spinaczot Paret d 12 [Kv; i.h. 9/III. 5 Szabó András sp kezével]. *1609:* Főzettem Cedula igazito Vrajmnak 1. Tal Etek Paret, kaprot, hagima leuelet, ueottem f — d 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 155].

paréjmag parajmag; sămînță de lobodă/spanac; Spinatsamen. *1680:* Talaltunk ezen hazok hejan ... Vetemény magokat ... Parej magh oct. 1/2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4].

parentációczka rövid gyászbeszéd; scurtă cuvîntare funebră; kurze Trauerrede. *1796:* A Koporsom tsinálására, és a' Sirások(na)k munkálkodásokra, ugy eltemettetésem után, ha talám a' Barátim akarnák, vagy lehet, volt más jo akaroim is kivánnák, egy akármely bizonyos napon tartando Parentatiotskára hagyok ötven Forintokat ... Getse Beniámin mp. [Déva; Ks 73. 74. VII. 126].

parentál gyászbeszédet mond; a ține un discurs funebru; Trauerrede halten. *1779:* 27-ma Junii temettetett a szegény gr. Wass Ádám. Császáriban volt a temetési solemnitas, de Cegébe vitték a testet, vagy inkább a követ, mert az ő okos posteritási ... a testit eldugtak, most pedig egy üres koporsóban egynéhány darab követ berakván, annak parentáltak [RettE 397].

parezia dagályosság; emfază; Emphase. *1760:* A násznagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre [RettE 98].

pargaman posztófajta; un fel de postav; Art Tuch | ? bergamói posztó; postav din Bergamo; Bergamoer Tuch. *1593:* teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion ... Egi ó zeold pargaman arani partas palast [Kv; Szám. 5/XX. 167].

Vö. a *purgamal* címszóval.

párhagyma póréhagyma; praz; Porree. *1679:* Másik veteményes kert ... 23 táblara vagyo(n) mostan ezekben, veres hagima, pár hagyma, Petreselyem, murok[a] [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139. — [a]Folyt. a fels.]. *1736:* Mikor valaki az embereknek az nagyja útra ment ha felesége gyermeke nélkül ment, csak paripán ment ... az vezetéken vagy szolgánál viaszas palaczk bor, fejér czipó, némelyeknek az tarisznyában ösztövéres szalonna ... sódor pár- vagy mogyoróhagymával [MetTr 360–1].

pária másolat; copie; Kopie. *1595:* Myerthogy ... zam weweo vraink az Jspanoktol ... zamott vewen, bizonios difficultassokal terhelwen eokot, Adossa Teottek volt, mely difficultasok ellen mentwen eggykis masikis magat: Eo kgmek Attyaj kegies indulattal akarwan lenni hozzaiok ez leowendeo 1595 bely zent Georgy napiara halaztottak, az difficultasoknak pariaiat adwa(n) nekiek, hogy addig az napigh minde(n) ok vetetlen mindenik keoleon keoleon pro sui defensione bizonitchyanak es akkoron telliessegel expedialiak magokatt [Kv; Szám. 7/X. 40]. *1596 k.:* Az megh holt leörinch deaknak Attiafiay ... Az keseruesekkel egyetemben ez Jeóúendeö zek napian az Benedekfj Janos es Kosa Istua(n) Gratiaioknak pariaiat ez zeken prásentalliak [UszT]. *1606:* az A. p(ro)testal az mely leúelre fogott volt an(n)ak(is) pariait keua(n)nja [i.h. 20/77]. *1616:* az Incta az Condescensionak pariaiat keúanvan, hogy addig az Appellatio latas el haladgyon [Kv; RDL I. 100]. *1649:* az Jnctus az egesz exhibéalt leuelnek pariajat kevannia megh adatni à jure [Kv; TJk VIII/4. 405]. *1650:* producaluannis eö kgmek megh ez elött egj nihany idöuel priuilegiumoknak pariaiat ... mely az mint lato(m) publicaltatottis kgtek Zekin Contradictio nelkül [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. *1666:* Az mely Leuelek, mind Mihālcz Mihaly Vramot, mind pedig Turi Ferencz Vramot illetik, Azoknak pareajat, Adgia ki Kalnokj Laszlone Aszszonjo(m) Eö kgme [Altorja Hsz; Borb. I]. *1666/1687:* Brettyei Bugyul Janos es Istvan Donatiojok(na)k, avagy manumissionalis Levelek(ne)k pariaja [VhU 256]. *1681:* Az Hunyadi Olah Esperest levelenek pariaja [Vh; VhU 397]. — L. még BTN[2] 136; TML II, 272, VI, 207.

Vö. a pár[1] 1. 10 jel-sel.

Szk: *igaz ~. 1661:* Az ellenségnek útja felől az hír kettőzik: némelyek azt hozzák, Piskolthoz érkezett lövőszerszáma ... másképpen mit írjon Bánfi Dienes uram in ea parte, igaz páriáját küldöttem Kegyelmednek [TML II, 157 Kemény János Teleki Mihályhoz] ✱ *magyar ~. 1619:* Hogy az őfelsége levele volt az fundamentom ugyanis, s elővevém nekik[a] mind az zsitvatorokbali articulussal, melyet bőségesen megqualificálék, az császár őfelsége levelének magyar pariáját, elolvastuk előttök az zsitvatorokbali articulust is [BTN[2] 202. — [a]A két pasának] ✱ *valóságos ~. 1681:* Rudai Bogya Tobias Hunyadi hazarol adot exemptionalissa(na)k valosagos pariaja [VhU 251] ✱ *verisszima ~. 1663:* Római császár ő felsége micsoda levelet bocsátott ki Magyarországra, Nagyságodnak verissima pariáját elküldtem [TML II, 649 Teleki Mihály a fejhez].

páriál lemásol; a copia; abschreiben. *1637/1639:* Veres Tamas vra(m) kün ualo adossagirol valo Registrum, melyet Stenczel Imre vram maga parialt uolt [Kv; RDL I. 111]. *1655:* Csepreghi Uram levelejvel mindenekröl megh menti

magát, mellyeket Nagod előttis fogh producàlni in parib(us), az mellyeket mind mi páriáltunk [Kv; CartTr II. 870]. *1670:* Kgd parancsolattya szerint Ura(m), az mély privilegiomos leveleimet szorgalmatoson fel hanyva(n), talalta(m); maga(m) parialtam in veris paribus el kültem Sz: pali Jgnat Vra(m)tol [Beszt.; BLt 9 Nic. Gavay Béldi Pálhoz]. *1673:* Az mely levelet küldöt üdvezült Kornyis Ferencz Ur(am) eő Nga Krimből ... azt az levelet az Colos monostori Conventben az Captalanok parialvan pecset alatt adták ki [Szentpál KK; Ks 90]. *1753:* azon irásokot ... pariálta, és nekünk kezünkbe adá [Altorja Hsz; Törzs]. *1756:* Tktes Fő Biró Bayer Ferencz Uram ... adván kezemben Mlgs Henter Jánosné Aszszonyom két Levelét ... én is parialtam mind a' kettőt [Kv; Mk IX Vall. 124]. *1757:* Ezenn Commissiot penig minden Falusi s Városi Biro pariállya magának [Szkr; Borb. II Pávaj Sándor vkb kezével]. *1793:* azon pártolkodo Diosadi Boda Mártonnak a Felséges Guberniumb(a) be adott Instantiáját valaszszával edgyütt páréalttam és külgyük Natsáktok(na)k [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

páriálás másolatkészítés; făcutul copiei; Kopieanfertigung. *1823–1830:* A prokurátorok is, aki valamire való volt, tartott scribákat. Ezeknek fizetések nem volt a királytól, hanem a párjálásból a peres emberektől lehetett a szorgalmas írónak annyit kapni, hogy egy kis köntösöcskét csináltathatott magának [FogE 90].

páriálhat lemásolhat; a putea copia; abkopieren können. *1671:* Az Kucsuk pasa levelét egyszernél többször az üdönek rövid volta miatt nem páriálhatták [TML V, 619 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1676:* Lelkem Komám, az uraknak írott levelem el ne tévedjen, vegye kezéhez, hogy valaki ne páriálhassa, mert bizony féle, páriálják [TML VII, 311 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

páriáltat lemásoltat; a da la copiat; abkopieren lassen. *1627 k.:* Kaptalanban parijaltattam az monorarol ualo donaciott statutoriatt relatoriatt [Ks N. 12]. *1639:* (A leveleket) azo(n) káptalanban parialtatvan ... Rakosi Ferencz tartozek az kaptalanbol kivaltani maga pinzen [Csombord AF; KCs 148]. *1655:* az Oláhok ... nekem hitek szerint valo pecsetes levelet attak, hogy Ozdi Thamastul kérjem, az utàn az levelet pariàltatvan oda vittem Ozdi Thamasnak, mondván eő kgl(ne)k, hogy olvassa el az Olahok levelét, mert eő kglme miat vagyok èn kodus [Kv; CartTr II. 890–1 Georg. Vizi (45) vall.]. *1700:* Az Ispotaly leveleit ... Captalamba parealtattam fizettem Flor 5 [Kv; Szám. 40/I. 24]. *1708:* Az Projectumokat ... el köldetem Klmed kezihez in originallib(us) mert mostt hamarjaban nem lehet parialtatni ... köldgye fel kezemhez had parialtassa(m) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1722:* Ebben[a] bizony nem piszkál Prokátor uram, s oda sem adom valamig nem pariáltatom [Aranyoslóna TA; JHb XIII/38. — [a]Ti. a szóban forgó instructioban]. *1757:* ezt az irásomot pedig ne lássa meg valaki, hanem ha Mltgs Groff ur(am) Másokkal communicalni akarja, méltoztassék massal parealtatni [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. — L. még FogE 90; TML II, 277, IV, 318, 479, V, 468.

páriáltatás lemásoltatás; copiere, copiat; Kopieren. *1815:* Contractus pariàltatásáért 24 xr [Kézdi szék; BLev.].

páriáltatik lemásoltatik; a fi copiat; kopiert werden. *1681:* Valakik Kgls Fejedelem Urunk eő Nga paranczolattyát nem Contemnaltak, hanem producaltak Leveleket, Resolutiojokat, mind azok igassagosso(n) parialtattak; ezen Urbariumb(a) inseraltattakis | Mint hogi mind azok(na)k valakik havast birnak, az it valo földes urtol Leveleknek is kell lenni; mellyek minemű Conditiokkal légyenek, im azok közzul egi parialtatik[a] [VhU 42, 58. — [a]Alább valóban köv. egy másolat].

páriás könyv másolatos könyv; carte cu copii; Buch mit Kopien. *1681:* Aszszony Háza ... Parias könyv, melyb(en) vannak némely missilis Levelek pariaj [Vh; VhU 542].

parifikáltatik kb. váltakozva müveltetik; a fi cultivat alternativ; alternativ kultiviert werden. *1800 k.:* Boslák Földin kender föld buzával parificaltatik másod Esztendőn vettetik ... Káposztás parificáltatott ... Házi kert parificáltatott [Torockó; Bosla].

parintye, perintye *alk* a román pap megnevezése-, ill. megszólításaként; termen cu care se adresează unui preot român; in Anrede einen rumänischen Pfarrer betreffend: atya; pärinte; Vater, Pater. *1759/1845:* Parintye! nincs Bocskorunk | Felelének a' kalugyerek: Parintye! nem túd ez a' Kép szóllani [Hermányi,EDem. 192, 575]. *1765:* láttam Szöts Nutzűt, és Naszta Lupút a Kertben, hogy Medgyésznek vala, oda jöve azon Monosteriában lako Popa Von ... s Kemenyen szidni kezdé őket kik mondának Perintye ne szidgy mert mi kerteltük bé eszt falustol s nem a Te örökséged [Szászbanyica K; BfR A. XXI Petrika Lika (28) jb vall.]. *1811:* én itten mind az ollá Templomban járok ... már Széketis csináltotam a Templomban magamnak ... mikor bé mégyek a parintya ellömbe jön és meg füstöl [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

paripa 1. hátasló; cal de călărie; Reitpferd, Roß. *1531:* unum equum emi a plebano paripa [Vh; DomH 99]. *1585:* Vas Georgy[a] ... leowe hozzam ez Andras, huzonket f(orin)ton Arula megh egy paripamra [Kv; TJk IV/1. 531. — [a]Vallja]. *1586:* Az en paripamnakis egy keobeol zabot veottem kit megis eót —/32 [Kv; Szám. 3/XXIV. 35]. *1599:* ne(m) sok ydeó múlva Jóta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... otth le ughrek, zabliat rantha [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.]. *1609:* Vrunknak feo Louajra es paripajra Loaz mesternek ... attam Egi napra zabot Cub. 4 [Kv; Szám. 12b/IV. 250]. *1645:* az szent egyhaz szamara hagya ket paripat egy szepleost, es egy kis Barna holdost, hatuan forintban [Erdőszengyel MT; Told. 1a. II]. *XVIII. sz. eleje:* Szep ugyan Paripanak ă Szürke lő de Mén lonak nem jó [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1713:* most sem kivánok többet mint akkor, egj Paripat szerszamostúl Czafragastul adgyon s légyen abban N(a)tsád itéletire hagyom egy Jobbágyért sok é vagj sem [Nagybarcsa H; JHb Barcsai György Jósika Imréhez]. *1718:* Paripakot Fegyvereket Szerzének magok(na)k [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1722:* Paripáknak a közép szerűek leg alkalmatossabbak, Szekérben pedig mennél nagjubb, annál erőssebb [GyK. Wesselényi István ut.]. *1755:* A Gyermek Lovak jól tanul(na)k, Ditséri Vonuj őket hogy jo paripák lésznek [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1799:* álapotyokhoz képest jo paripával, tisztességes

mundurral ki áliták [Egerpatak Hsz; HSzjP Fejér András (55) lovas kat. vall.].

Vö. a *lovászparipa* cimszóval.

Szk: A. *~ jártatni való kantár. 1768:* Paripa jártatni valo kantár szebeni zabolával [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *~n hánytatja magát. 1777:* Mohai Gábor ... pénteken paripán hánytatta magát az uccákon, vasárnapra meghalván kinyújtóztatták [RettE 374] ✱ *~n szolgál vkit. 1632:* ha Kozma Istuan haza akar szalani abba az Joszaghba es helybe Paripayan szolgalia az houa szughsegh leszen Sigmond Palt [Lemhény Hsz; BLt] ✱ *~ra való szúnyogháló. 1747:* Paripara valo Szunyog hálo Nro. 1 [Spring AF; JHb XXV/88. 4].

B. *almáskék ~. 1598:* Daniel Scherer ... wallia. Hallottam ot Berethalomba(n) Nyreo Gieorgiteol hogi az Annianak mondotta. Ennekem vgimond Coloswarat ket almas kek paripam wagion amikor akarok mindeniken ki megiek múlatni [Kv; TJk V/1. 145] ✱ *barna pej ~. 1839:* Egy öszibe elegyedett kisded barna pej paripa [DLt 403 nyomt. kl] ✱ *barna (szőrű) ~. 1657:* ím egy jó járó erös barna paripát hoztam [KemÖn. 118]. *1808:* Barna szörü Paripa ... kan faru [DLt 270 nyomt. kl]. *1833:* adott el ... 1 barna paripát más barna Kantzáért todás 40 xr [Torda; TVLt Közig. ir. 797] ✱ *csillaghomlokú pej ~. 1764:* Ideji Csillag homloku pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B] ✱ *csókaszemű ~. 1849:* Csoka szemü nyári barna paripa [HSzj *csókaszemü* al.] ✱ *deli ~. 1658:* Rosz János deli paripáján mutogatván magát, összve beszélgeténk, hogy tréfáljuk meg [TML I, 144 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz] ✱ *derék ~. 1821:* Meg jelent vala egy Derék Paripa pejszőrű kantza loval, igen gyakor serényü vala [Zalán Hsz; HSzjP Pettő István (46) lovas kat. vall.] ✱ *deres ~. 1687:* Becski András uram ... ã mostani fenforgo Táborozo, és villongo üdöhöz keppest egi jo Táborra valo eröss paripára levén Szüksége, Szerette megh ... Josika Imre Uram(na)k egj Deres paripáját [Pókafva AF; JHb 37]. *1706:* vittek el a Csáki András Ur(am) katonai ... egy deres paripat [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] ✱ *deresszőrű ~. 1833:* adatt el ... 1 Deres szörü paripát 9 Esz(tendőst) [Torda; TVLt Közig. ir. 797] ✱ *egérszőrű ~. 1735:* egj egér szörü lova el veszett ... meg kivánom ... hogj az Specificalt egér szőrü paripámat ... fizesse meg [Dés; Jk] ✱ *fakó ~. 1638:* Lazar Janosnak hagio(m) az Fako Paripat [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor keze írása]. *1675:* Mikes uramnak fejér serényü, farkú, fakó paripája bizony nincsen [TML VII, 54 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1681:* Mihaly szpatar kuldte fako paripa [Utl] ✱ *homályos pej ~. 1861:* Egy kísded homáljos pejj paripa Igas 14-Eves [Marosbogát TA; HG Gr. Kuun lev.] ✱ *iramó ~. 1624:* barna zeorw iramo paripa 32 for. ereo [HSzj *barna* al.]. *1640:* Janczinak hagiom az Iromo paripamat [Msz; Törzs. Vajai Daczo István végr.] ✱ *kék ~. 1599:* adot eo kegme Theke Ferencz, ... Egy rosdas neueó kyk paripat huzon eot ftba [Dés; SLt 29. Y. 10]. *1627:* Az reghi kek paripa [Bodola Hsz; BLt]. *1631:* Veseleni Boldisar vramnak hagiom az en kek paripamot [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7]. *1681:* Menes fele kek paripa [Utl] ✱ *kónyafülü ~. 1815:* Fekete szörü ... kurta farku, és konya fülü paripa [DLt 215 nyomt. kl] ✱ *kurta farkú ~ → kónyafülü ~* ✱ *madárhúsú ~. 1805:* Egy vén kimustrált szálos, motskosszörü madár husu az elejével nagyon megrokkant paripa [DLt nyomt. kl] ✱ *mocskos szőrű ~ → madárhúsú ~* ✱ *pej ~. 1764:* Tavallji forgátts orru pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B]. *1840:* egy pej hóka lábu hodos paripa [HSzj *hókalábú* al.] ✱ *piros pej ~. 1810:* piros pej paripa ... kos-orru [DLt 582 nyomt. kl]. *1839:* egy negyedik esztendőre menendő piros pej, paripa, a' hátulsó bal lába fejér [DLt 1104 ua.]. *1852:* az egyiket hogy mi féle szőrü és jegyü lo volt nem tudom — hanem a' más piros pely paripa [DLt 1066 ua.] ✱ *poroszka szabású ~. 1599:* az Papnak egy nagy kek lowat adot wolt, az Pap esmegh egy kisded porozka zabasu paripát [Enlaka U; UszT 15/190 Agilis Joannes Miklossy pp vall.] ✱ *roh ~. 1581:* Az roh paripát fékestől, nyergestől, hegyes töröstől hagyom Tamásnak [SzO IV, 76]. *1598:* Az roh paripat, es az eoregh louat, az koczis louakat, kocziu<al> egietemben az Gazda Azz<onna>k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] ✱ *sárga ~. 1704:* Ma reggel ... a szolgámat Havasalföldébe elbocsátottam ... a sárga paripámot is ... neki odaadtam, hogy eladván odabé, vegyen holmi gúnyát és fegyvert magának az árán [WIN I, 98]. *1802:* Egy Sarga paripa, és egy pej Mag lo [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. *1806:* Egy kitsin sárga Paripa; az homlokán egészen hoszszába, fejér hodos Kereszt bélyeg vagyon rajta [DLt 68 nyomt. kl] ✱ *seregélyszürke ~. 1810:* Seregélly szürke paripa [DLt ua.] ✱ *sötétpej ~. 1849:* Jegy nélküli sötét pej paripa szőre elegy fehérrel, különösen a homlokán [HSzj *sötétpej* al.] ✱ *sötétsárga ~. 1838:* sötét sárga paripa ... a farán is sokféle csirádáju bélyeg látszik [DLt 93 nyomt. kl] ✱ *szarka ~. 1594:* Ratio Equorum ... Az varbeli Istalloban vagio(n) szarka paripa No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13] ✱ *szeghódos ~. 1587:* duo equi curriferi, vnús gradarius zegh holdos paripa vocatus [Gyf; GyK] ✱ *szegszőrű ~. 1764:* Tavalyi Szeg szörü Paripa [Buza SzD; MNy XXXVI, 198] ✱ *szénszínü ~. 1849:* Szénszinü barna paripa homlokán virágos [HSzj *szénszínü barna* al.] ✱ *színes ~. 1660:* most már nem kérem olyanra Kegyelmedet, az mely lehetetlen, hanem, minthogy paripábúl igen megfogyatkoztam, bár csak egy kedvem szerént való, jó lépő, szines paripát, ha vagyon, tartson számomra, ha peniglen nincsen, szerezzen [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *szürke ~. 1681:* Szekeres Lovak kozül ki fogot szürke paripa [Utl]. *1691:* megh nyergelven nyergestül, fékéstül egy szürke paripámat [Dés; Jk]. *1706:* Sardi Gaspar Ur(am) az fianak Danielnek von egj jo szurke paripatis [Ne; DobLev. I/60]. *1726:* Groff Haller János Uramnak holtom után hagyom ... az magam szürke Paripamot [ApLt 3 Apor Péter végr.] ✱ *tarka ~. 1757:* Prejter Veisz János Vr(na)k adtam ã Tarka Paripa árrábol ... Rhf. 25 [TL. Teleki Adám költségnaplója 1176] ✱ *úri ~. 1710:* A fejedelem előtt is Fejérváratt, mikor a templomból kijött, térdre estem, úgy adtam be a supplicátiót, még sem lőn semmi haszna Teleki Mihály miatt. Míg utoljára megengesztelődvén s maga intimáltatván az atyámnak Hegyesi András által, hogy akár egy úri paripát hozassunk számára Molduvából, akár száz tallért adjunk, az atyám megszabadul [CsH 152] ✱ *vágott farkú ~. 1852:* láttam ... kisded piros pely vágott farku mokán állásu paripán lovagolni [Dés; DLt 1066] ✱ *vércsekék ~. 1627:* Vercze kek paripa Nro 1 [Bodola Hsz; BLt] ✱ *világos (piros) pej ~. 1812:* Egy világos pej vén Paripa, a' szája, 's szeme körül sárgás [DLt 383 gub-i nyomt. kl]. *1852:* egy világos piros pely paripa ... nyereg alatt farkas lépő, hámba hasonlolag jol szálgált [Dés; DLt 1066].

C. *lengyel ~. 1699:* Hátas Paripa: Szürke Paripa nrö 2. edgyik Lengjel Paripa Apor Vram eö Nga ajándékozta volt az szegény Ur(na)k [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱

magyar ~. 1748: két Török és egy magyar paripák, kik közül edgyik meg döglött, a' kettéjit el adták [Csúcs AF; Szentk.] ✱ *mokány állású ~. 1852:* láttam ... kisded piros pely vágott farku mokán állásu paripán lovagolni [Dés; DLt 1066] ✱ *moldovai ~. 1644/1785:* hagyom ... Zacharias Sigmond Ur(amna)k az Moldovai paripámat [BfN Kémeri Huszti Menyhért erdélyi főharmincados végr.]. *1657:* az vízetlenség miatt egyvégtében szinte Tiszáig kelletvén mennünk, ő jó erős moldvai kék paripáján ... úgy ment, hogy két lábain az oldalnyüg rajta volt [KemÖn. 38]. *1666:* Moldovai paripával nem biztathatom Kegyelmedet, magamnak is nagy szükségem lévén reá, félek, hogy nem találok [TML III, 558 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *portai ~. 1736:* mikor Székely László házasodott, az mely hintót vitetett az mátkája számára, mind az hat szekeres lónak az hintó előtt egy-egy darutoll volt medályban csinálva az homlokán ... az mely festett portai paripán ült maga, annak két szál darutoll volt az homlokára akasztva [MetTr 347] ✱ *török ~. 1732:* most legh közeleb ki fordulván minden lovaibol egy jo Török Paripaját ajándékozá Székely Elek Uram eo kegjelmének [Kilyén Hsz; LLt]. *1742:* az Turoczi Uram Török paripájárol ... én mértékit vettem magasságárol hoszszuságárol [A árpás F; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

D. *harmadfű ~. 1682:* Ménessekröl való Extractus ... 3dfü Paripa no 10 [Ebesfva; Utl] ✱ *háromesztendős ~. 1812:* Egy fekete közép szerü 3 Esztendös Paripa, az hátulsó bal lábán meg nem esmérhető bélyeggel [DLt 383 gub-i nyomt. kl.] ✱ *hatesztendős ~. 1761:* Piros pej szörü a két hátulso lábaval szártsa hat esztendös Paripa mely Ménlo Nro 1 [JHb XXIII/31. 22] ✱ *negyedfű ~. 1682:* Ménessekröl való Extractus ... 4dfü Paripa 5 [Ebesfva; Utl].

E. *hátas ~. 1689:* Iffiú Urunk Hatás Paripaj ... Sufla Fakó B(a)l(á)sf(a)lvi ménes féle Urunk eö naga hatas Paripaj ... Beszterczén vett mocskos Fakó | Hátas Paripák ... Fejér sufa fako ménes féle meczczetlen [Utl] ✱ *hintós ~. 1752:* hintos és szekeres paripák [Backamadaras MT; Told. 37/44] ✱ *kantáros ~. 1650:* Vrunk eö Naga paranczolattjabol Visznek Szamos Vyuarba, kantaros paripakatt [Kv; Szám. 26/VI. 359] ✱ *lovász alá való ~. 1667:* Ha soha onnet csak egy lovász alá való paripát nem hoznak is, nem hinné Kegyelmed, itt is ... minemü szép méneseket nevelnek [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *szerszámos ~. 1736:* A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... Az étekfogók előtt konyhamester gyalog, a konyhamester előtt az asztalnok szerszámos paripán ülvén, hol ráró-tollforgóson, hol darutoll, három szál levén medályban foglalva az süvegiben, úgy vitette az étket | Vala egy úr, az ki székelyek generálisa vala ... vala penig octavális akkor Gyula- most Károly-fejérváratt ... azon úr praesidens szerszámos paripán megyen már fel az Táblára [MetTr 333–4, 416].

Sz. *1748:* magam eddig ugy gondolkoztam hogy a Tolvaj Urtól Paripát nem mér lopni [Hadad Sz; Ks 27, XVIIb Fr. Wesselényi aláírásával].

2. mén(ló); armásar; Hengst. *1795:* Edgy Vén pej Mén Lo ... Estendös két Pej Csitkok melyek közül edgyik Paripa Másik Kantza [Felőr SzD; BetLt 5]. *1827:* Egy esztendös Csitkok Paripák és kantzák [Csapó KK; RLt]. *1841:* aztis kerdezték, a tsiko — paripa vagy kantza [Dés; DLt 1541. 5a]. *1852:* A' Lo világos pelyszőrü, paripa, zőmök ... nyereg alatt farkas lépésü [Dés; DLt 1066].

Szk: *metszetlen ~. 1761:* Almás szürke hat esztendös Mettzetlen Paripa Nro 1 [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 23] ✱ *monyos ~. 1638:* az mult Niarban hozot egi io monias Paripat ... azt hiszem az sem igaz marhaia uolt [Mv; MvLt 291. 129b]. *1656:* hozta be ket Monyas barna szoru paripankot [Jobbágyfva MT; BálLt 49].

Megjegyzendő, hogy adalékaink ritkán adnak biztos fogódzót arra nézve, hogy ménről van szó.

3. *sárga ~* arany; galben, monedă de aur; Goldstück/münze. *1774:* Az Aranyas széki főtisztséget megkapom vala, ha az Orbán lelke a sárga paripákkal elömbe nem nyargal vala. Ez az Orbán lelke Orbán Elek volt, a sárga paripák pedig aranyak, melyekkel meg is szerzette volt magának az Aranyas széki főtisztséget [RettE 338]. *1796:* Te sárga paripával nyargalo Biro vagy, s ebből már nyilván ki hozhatom, hogy Valakinek a Birosságért ajándékat adatt volna [Kv; AggmLt B. 15].

◇ **Szk:** *a religió ~ján nyargal* kb. megnyargalja a vallás kérdését; a susține insistent problema religiei; das Problem der Religion verfechten. *1710:* Ha Rabutin volna most erdélyi generális, Haller uram sem nyargalna a religió paripáján olyan szabadon [CsH 427].

paripacsikó méncsikó; mînz; Fohlen. *1739:* it levö kanczak közül négy meg csitkozot ketőnek Paripa csitkoja vagyon [Pálos NK; Ks 99]. *1774:* Pojáta Filipnek maradot volt ... egy Paripa Csitkaja, mellyet az Udvarban Szálitottak [Mocs K; KS Conscr. 96]. *1798:* Három paripa Csikonak ki meczésiért fizettem 51 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. *1806:* Azon Paripa Csiko ... Szürke, vagy-is inkább, vasderes forma szörü [DLt 298 nyomt. kl]. *1824:* A' Bihari Ur fekete kantzája meg csikozott Paripa csikkaja van [Veresegyháza AF; Told. 7].

Szk: A. *barna ~. 1729:* Örög Szeg kancza tavaly barna paripa csitkajával [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ *barna pej ~. 1717:* Barna Pej két esztendös paripa tsiko [MúzBethlen]. *1778:* Barna Pejj Parippa Csitko [KLev.] ✱ *egérszőrű ~. 1753:* Idei Egér szörü Paripa csitko [Mezőzáh TA; Told. 18] ✱ *fakó ~. 1729:* Örög pej Sárlábu kancza Tavaly fako paripa csitkojával [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1736:* Egy Arva fako paripa Csitko [Pusztakamarás K; Told. 44]. *1793:* Lovak: 1. Egy Sárga kantza esztendös fako paripa tsitkajával [BLt 6] ✱ *fekete (szőrű) ~. 1733:* egj Tavai Fekete Paripa Csiko [Told. 4 Nagj Márton lev.]. *1792:* Két esztendőre menő fekete szörö paripa Csiko [CU]. *XVIII. sz. v.:* egy lapos fejü Szikkat ugyan de vemhes kancza fekete kis paripa tsikoval [Pf]. *1810:* fekete szörü paripa tsitkó [DLt 234 nyomt. kl] ✱ *pej ~. 1735:* Pej zomok kantza, pej paripa Csikoja [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1823:* pej paripa Csitko szár lábu [DLt 255 nyomt. kl]. *1833:* 2. eszt. pejj paripa Csiko öt [Katona K; Ks 73/55]. *1839:* Egy pej paripa csiko Egy Esztendös hátulso bal lába Szártsa [Nyárádsztbenedek MT; Told.] ✱ *pej színű ~. 1755:* Esztendös Pej színü Paripa tsitko 1 [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz] ✱ *piros pej ~. 1733:* egj Tavai Piros Pej Paripa Csiko [Told. 4 Nagj Márton lev.]. *1765:* Egy esztendös piros pej paripa Csiko Nro 1 [Szászszt]akab SzD; Told. 8] ✱ *sárga ~. 1729:* Örög piros pei kancza sárga paripa csitkájával [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1808:* A Lonai ªAr. Mire Togyer adott sárga paripa tsikot Lupsai Juonás Todor(na)k 50 vf [TVLt Közig. ir. vásári jk. — ªAranyoslóna TA] ✱ *sárgapej ~. 1747:* Tavaji Csillagos Sárga Pej Paripa Csitko 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ✱ *seregélyszürke ~. 1843:* seregély szürke paripa csitko

[DLt 76 ne-i nyomt. kl] ✱ *szennyes fakó ~. 1735:* Egy szennyes fakó tavalyi Paripa Csiko [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *tizenöt markos ~. 1834:* azon Urak, kiknnek (!) széb (!) — s jo 4. esztendős 15 Markos Paripa, vagy Ménló Csikojok el adó vagyon; arol engemet ide NEnyedre Postàn Levelek által mentől előbb tudosétani ne sajnáljanak [Ne; TVLt Praes. ir. 451 Hamary főhadnagy sk] ✱ *veresderes ~. 1804:* Veres-deres, 2 Esztendős Paripa-Tsiko [DLt nyomt. kl] ✱ *világos pej szőrű ~. 1815:* Világos pej szőrű, kan faru ... hátos paripa tsiko [DLt 274 ua.].

B. *(egy) esztendős ~. 1699:* Egy esztendős Paripa csitko nro 6 [O.cseszlve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1758:* esztendős Paripa Csitko 3 [Csapó KK; Berz. 1. 21/14]. *1765:* Esztendős Pej színű Paripa tsitko 1 [Kóród KK; Ks 19/l. 6hoz]. *1804:* Fako-deres, Hodos-homloku 1 Esztendős Paripa-Tsiko [DLt nyomt. kl] ✱ *esztendőben járó ~. 1799:* Esztendőbe járo paripa Csiko 1 [Kötelend K; SLt Vegyes perir.] ✱ *(elmúlt) nyári ~. 1720:* Az el mult Nyári Paripa Csitko 4 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. *1755:* Cir(citer) 8 eszt(endős) közép rendű barna Kantza, nyári Paripa Csikkojával Nro 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.] ✱ *(ez) idei ~. 1650:* Kilencz Eöregh kancza lovak haro(m) ez jdey Paripa czjtkok es haro(m) ez jdey kancza Czjtkok [M.sülye AF; Kp III. 71]. *1683:* Ez idei paripa csitkó no 8 [Ebesfva; Utl]. *1768:* idei Paripa Csitko 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1793:* Lovak: 1. Egy Fejer Kantza idei paripa tsitkájával [Bodola Hsz; BLt]✱ *harmadfű ~. 1699:* Harmadfű Paripa Csitko nro 3 [O.cseszlve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1736:* Két esztendős az az harmad fù paripa Tsitko nr. 1 [Bongárd BN; CU XIII/1. 19] ✱ *kétesztendős ~. 1771:* Tudgyaé a Tanu ... hogj ... a p(rae)titt. Exponens ... B Kereszturi Varga Ferentz nevü Jobbágya két Esztendős Paripa Csikaját hol, kik, mikèppen mitsoda patakba szöktették belé? [Msz; BetLt 7 vk]. *1774:* Hány Marha Tartásra légyen Competentiája Titt. Praefectus Uramnak aszt nem tudgyuk; De aszt tudgyuk hogy eö kigyelmé az Idein egy Tehent ... égy két Esztendős Paripa Csitkot teleltetett az Uraság kostyán [Mocs K; KS Conscr. 89–90] ✱ *másodfű ~. 1768:* 1766 béli 2sod fü Paripa Csitko szaporodás Nro 2 [K; DobLev. II/390. 11b] ✱ *négy esztendőbe járó ~. 1815:* Sárga szeg 4. Esztendőbe járo Paripa Csitkoját ... Kegyelmed Szamas Ujvára küldötte [Dés; DLt] ✱ *tavalyi ~. 1679:* Egy tavalyi paripa czitkot [Csíkfva MT; Berz. 1. 20/13]. *1699:* Menes száma ... Tavalyi Paripa Csitko no. 5 [Ebesfva; Utl]. *1734:* tavaji paripa Csitko nr. 1 [Bogát NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1754:* Jött Keze alá ... 1 Tavallyi Paripa Csitko [Mezögerebenes TA; BLt 7].

C. *hátas ~. 1815:* Világos pej szőrű, kan faru, két esztendős, kisded vadász-ló test állásu, hátos paripa tsiko [DLt nyomt. kl].

paripa gyermekló méncsikó; mînz; Fohlen. *1755:* Láttam az üdö tájba hogy edgy itten Csanádonn quartierozott Német Lajdinántnakis adott vala eö Nsga Cserébe edgy szép Barnapej Spanyol metczetlen Loért ... adott vala ... edgy Pej Paripa Gyermek Lovatis [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1799:* Paripa Gyermek Lo Nro 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]

Szk: *háromesztendős ~. 1776:* Siklodi Jantsi Varga Ferentznek ... egy három Esztendős paripa Gyermek Lovát a Kendö felöl lefolyo patak Arkáb(a) ugy ugratta hogy egyik Lába ki tört s amiá meg Döglött [Msz; BetLt 7].

paripaló ménló; armăsar; Hengst. *1682:* Lovak. paripa ló Nro 6 [Vh; VhU 695]. *1747:* mentünk a Ménes Okolban ... találtunk aprostol nagyostol Kancza, Paripa, és Csitko Lovakat Nrö 61 [Spring AF; JHb XXV/88. 6]. *1836:* Csik Széki vizi (!) Mánya Antal kezén tanált paripa Lo [Torda; TVLt Közig. ir. 234]. *1837:* paripa Ló ... bal füle ... oldaloslag ki van vágva [DLt nyomt. kl]. *1846:* paripa lo ... kan faru | paripa lo ... kevéssé konya fülü [DLt 1118 ua.].

Szk: A. *barna ~. 1828:* jár egy foltos homloku magyarosson nyergelt eröss, barna, paripa lovan [DLt 1001 nyomt. kl] ✱ *barnapej ~. 1837:* barna pej kisded paripa Ló ... jobb felöl való szügyének egy kis szürkés holdotskája láttatott [DLt ua.] ✱ *barnaszőrű ~. 1836:* a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőrű, Tavasszal 5 Esztendős, 15 Markos ... Farkas lépésű, paripa Lo találtatván ... lopott Lonak kell lennie [Torda; TVLt Közig. ir. 234] ✱ *fekete (szőrű) ~. 1804:* hámmal, el-Csigázott ... fekete paripa Ló [DLt nyomt. kl]. *1816:* fekete szőrü paripa ló, mellynek a' feje a' vénségtöl meg van deresedve [DLt 236 ua.]. *1836:* tanáltattak 2 ... fekete szörü paripa Lovak [Dicsösztmárton; TLt Közig. ir. 912] ✱ *hegyesfülü ~. 1807:* Barna szőrü hegyes Fülü ... paripa Lo [DLt nyomt. kl] ✱ *pejszőrű ~. 1748:* az J ... az Tordai sz: György napi barom vásár(na)k alkalmatosságaval itten el adott edgy általa Beszterczéröl az hostátbol el lopatott pej szőrü paripa lovat [Torda; TJkT III. 209] ✱ *piros pej ~. 1788:* piros pej paripa Lo ... van közöl 14 markas [Kv; DLt] ✱ *sárga ~. 1837:* Egy sárga nyolcz esztendős forma paripa Ló, fakó serénynyel [DLt nyomt. kl] ✱ *sugárfarkú ~. 1807:* Barna szörü hegyes Fülü, sugár Farku ... mintegy 7. Esztendös paripa Lo [DLt 81 ua.] ✱ *világos pej ~. 1837:* Egy világos pej vén Paripa-ló ... orra' felső része merőbe fejér hóka [DLt ua.].

B. *hámos ~. 1851:* Egy pár hámos paripa lovamot elvitték a' Greniczerek [Dés; DLt] ✱ *herélt ~. 1814:* Egy három Esztendös ... herélt Paripa Ló [DLt 769 nyomt. kl].

paripa-ménes ménlovak ménese; herghelie; Gestüt. *1755:* Ezen Kancza Ménessenn Kivüll vala még edgy nihány darabbol álló Paripa Ménes is [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

paripás lovas; cu cal; reitend. *1705:* ma érkezének bé huszonkét kuruc németek, akik is Beszterce felöl szöktenek vissza a több kurucuktól. Jó ruhások, paripások, flintások, egy lajtman is jött bé vélek [WIN I, 610].

Szk: *~ had. 1710 k.:* Vecsernyeharangkor megindulván az olyan jó paripás had, nem mehet-e el 5–6 mérföldet hajnalig? [BÖn. 766].

paripaság kb. hátaslói adottság; calităţi ale unui cal de călărie; Qualitäten des Reitpferdes. *1695:* a' Fekete ugja(n) szép paripa Termetire nézve szép Testü, de Szopornyiczas, s edgjk Lábára Sántál is. A Pejnek ne(m) fog semmi nyavalljája lenni, de igen nehéz Lo, nem hisze(m) derek paripasaga légye(n) [Gyf; KaLt].

paripásan lóháton; călare; reitend. *1683:* mind Lovas, es gyalog Nemessi szabadsággal élö, és hadb(an) szólgáló Rendek legye(ne)k olly kész hadi apparatussal jo köntösösön, jo fegjveresse(n), paripáson ... hogj ... indúlhassa(na)k és szálhassa(na)k oda az hová parancsollyuk [UszLt IX. 76/15 fej.].

parittya 1. régi hajítófegyver; paraştie, catapultă; Schleuder. *1710 k.:* a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom; de nem veszteg ülő, mint a kocka, kártya, szák, sakk, micsoda, hanem a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya, teke [BÖn. 501]. *1756:* hoszszú, három szegeletű, meg füstösült vagj égett Spádi, kereszt vasával, és markolattyával egjütt, hövelyin lévő parityával [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22].

2. *szíjas* ~ egy fajta hajító játékszer; praştie; Schleuder. *1870 k./1914:* parittyázás, szíjjas parittyával [MvÉrt. 18].

parittyázás parittyajáték; aruncare/tragere cu praştia; Schleudern. *1870 k./1914:* Játékok: minden, iskolának meg voltak speciális játékai ... parittyázás, szíjjas parittyával kővel, s szíváj agyaggömbbel hajlós fűzpálca végéről [MvÉrt. 17–8].

parizáltat lemásoltat; a da la copiat; (ab)kopieren lassen. *1763:* ő Nga Vatsora előtt, vagy utánna a Conceptust meg tette, reggel osztán kivel parizáltatta eő Nga nem tudom [Koronka MT; Told. 33].

parizol napernyő; parasol, umbrelă de soare; Sonnenschirm. *1810:* Egy jukatos parizol ... Rf 1 xr 15 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8]. *1836:* Egy kitsin selyem (:parizol:) árnyéktartó [Kv; Pk 3].

parizon napernyő; parasol, umbrelă de soare; Sonnenschirm. *1816:* Egy régi modi világos zöld Parizon [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

párizs piros almafajta; mere roşii; Art roter Apfel. *1860–1861:* különösön kiemelendö a párizs alma[a] ... különösön országosan el van ismerve a hires Marosszéki piros párizs, s ezért van a czimerében is félig piroslólag rajzolva [Benkő, MszIsm. 13. — [a]Köv. termesztési helyeinek fels.].

párizsalma piros almafajta; mere roşii; Art roter Apfel. *1735:* Feleségem ... küldót égy kosár Paris almát [Görgénysztimre MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. *1756:* Visznek az Szekereken két sák Muskatály almát s egy sák páris almát [Melegföldvár SzD; SLt XXXVII]. *1789:* küldök három Sákb(an) 15 véka páris és más két Sákb(an) 10 véka közönséges almát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *XIX. sz. eleje:* Hederfaji Paris alma Nro. 4 [Keménytelke TA; IB]. *1802 k.:* A' Szatsvay Sándornál találtato oltoványok-(na)k Specificatioja 1o Paris alma. Hoszszu száru, kurta száru, es tsokros[a] [Kv; IB. — [a]Folyt. a fels.]. *1844:* égy vasas cseberbe küldök ... eper Muskotály és Parizs almákot [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. — L. még Benkő MszIsm. 13.

párizs almafa piros almát termő almafa; soi de măr cu fructul de culoare roşie; rote Apfel tragender Apfelbaum. *1717 k.:* Nagy Adorjáni Adam András adott a Havadi Praedicatorok számára égy Páris almafát ã Nagy Adorjáni határb(an) [MMatr. 161]. *1736:* az közöpin ... az hol kétt felé hasitottuk tettü(n)k határának egj Paris almafát [Rigmány MT; LLt 84/5]. *1752:* a B. Kereszturi[a] ... Nagy hegy nevü Szöllő Hegyb(en) ... vagyon egy Páris alma fa, melly közös ... Kosa István Urammal [BLt. — [a]MT]. *1758:* Biro Marton Conferalt a Pap számára a Keskeny Orotványban egy Paris Alma fát [Sóvárad MT; MMatr. 212].

Hn. *1789:* Páris alma fáknál (k) [Havad MT; Kp II. 25].

párizsi Párizsban gyártott; fabricat în Paris; in Paris hergestellt. **Szk:** ~ *kásmirköntös. 1832:* Kék párisi Caschimér köntös [HG Br. Brukenthal lev.] ✱ ~ *levantin. 1809:* Egy köntősnek való tarka kotzkáju párisi Lévántin [Koronka MT; Told. 19].

párka *tbsz* az emberi sors istennői; parce; Parze, Schicksalsgöttinnen. *1694:* Így hát kergessétek szét, párkák, a sűrü fellegeket és fordítsátok megbékélt orcátokat felém [Kv; KvE 227 VBGy].

párkány 1. függöleges felületnek vízszintes irányban húzódó előreugró (díszítő) eleme; cornişă; Gesims. **a.** *épületre/épületrészre von. 1692:* Jo erkely, jo szendelyesen, a menyezeti igen meg töredezet, regi parkannyi hullolag vadnak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1732:* ezen palotának két ajtai felett két felöl az ajtó Szemöldök párkánján vannak heljheztetve, két világi gjönjörüségekben magokat mulatozó ... bolondok ábrázattját representalo effigiesek [Kóród KK; Ks 12. I]. *1779:* az házakon s házokba ... ha valami defektus a fedelibe párkánnyába, vagy kőfalaiban is történnek, aztott 8 idest nyolcz esztendök alatt maga Corrigálni s hellyre hozni tartozék [Déva; Ks 78. 20/11]. *1781:* Aringer András Uram ... mind az alsó, mind a Felsö Házak(na)k, Stokaturai felsö részeit Teglával béis Flastromozza; A Stukaturákis kürül illendö szép párkánnyal közepibe pedig illendö Figurakkal légyenek ki Csinálva [uo.; i.h.] | Öt Láb szélességü, hat Láb magasságú Ajto meléki Felső es also küszöbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg a Párkányok, vagyis Pánklikák (!) héjával vadnak [Öraljaboldogfva H; Kf]. *1817:* az udvarház ... falai kőből, és Téglából épitettek zsendely fedél alá ... a zsendelly alatt lévő Pàrkány egy darabotska hellyt Repara(ti)ot kiván [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 1]. *1825:* Udvar Haz a mellybe a bé járás ... graditson vagyon ... Elsö vagy külsö hazba melly régen Palota lévénn nagy Széles ablakokkal és Csinosan el készittet párkanyokkal meg Czifrázott Stakaturával volt fel keszitve ... de most ... omlo fèlbenn vagyon [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 328]. *1829:* Epitteni kivánván ... Cseléd Házat ... a ... Ház alá Pintzét, egy Kéményt, Gibejjel Párkánnyal égygyült [Demeterfva MT; Pf].

Szk: ~*ba vesz. 1779:* fogadtam meg Szászváros on lako Kőmives Pallért; Aringer András eő Kegyelmit ... Az egész épületett mindenüt tisztességes párkányban vészi s jo modgyával az egész épületett Cseréppel béis fedi [Déva; Ks 78. 20/11] ✱ *pergenyes* ~ *1692:* Ezen rend hazaknak ... Pergenyes ajto szemöldökei, ajto mellyeki, küszöbői, pergenyes parkannyai faragot kőből valok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ *sűrű* ~ *1736:* ezen Háznak végiben lévő kissebb Házotskáb(a) nyilik vas Sorkokon forgo, vas Szegzövel zárodó, Sürü párkánnyal tzifrázott, tsinos fenyö Deszka ajto [CU].

b. *bútorzatra von. 1782:* Egy más iro Secretair parkanyakkal [Nalác H; CsS]. *1802:* Szép fegyvertarto Thékácat fejér Firneis festekkel, sárga párkányokkal [Mv; TGsz 52].

c. *csempekemencére von. 1844:* Kerekes Mihály remekét bémutattván ... a Kementze felsö Párkánya görbe büntetése Pengö 24. x. 18 [ZFaz.].

2. deszkapárkány/szél; şipcă de margine, bordură; Fries, Bord. *1676:* Vadnak az falon negy fejer fogasok, azon fölyül szögjögek alá valo nyolcz darab falhoz szegezett festet párkányok | Vagjon ezen házban egy keregded asztal, masis egi negj szegeletű parkanyos labos asztal ... Jbidem eőt darab szőnyogh alá valo parkany [Fog.; UF II, 727, 730]. *1784:* Egy Laska nyujto Tábla, ket végén valo párkánya Cserefa [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1821:* 'A Meleg ágyra készült Táblák Párkánnyára 12 fenyö Létz [Déva; Ks 105. 140].

3. párkánycsempe; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. *1780:* Husz ... paraszt kájhát küldettem ... nyoltz kájhat Laposat zödet. nyotz parkányt Nyoltz szegeletet. Nyoltz Csipkét [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi kezével].

Szk: ~ *bokálykályha. 1745:* Kementzéhez való ... Bokáj szegelet kályha nro 3 ... Párkány bokály kályha nro 5 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *hosszú ~. 1796:* A Kápolnában egy fejér mázas vak Kementzet ... Mellyben ment Lapos kállyha 10 ... Hoszszu Párkány 21 ... Párkány Szegelet 8 [Déva; Ks 120. 4/33].

4. kemencepárkány/padka; vatra cuptorului; Ofenbank. *1692:* vagyon ebben egy belöl tüzelö zöld mazos kalyhabol rakott, tőredezet ö kemencze, vas rud a szajaban faragot kü labakon allo parkanya meg töredezet [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1776:* èppen ö Ngök mellett ültem, én ugyan a' Tüzhelly párkannyán, ö Ngok pedig a' mellett èppen, ä tejes ládánn egymás mellett ülvén, egyik a' más Kezét fogván, midön G Lázár János Urffi ö Nga M. Annikó Kis Aszszony ö Ngának igy Szolla [Kóród KK; GyL. Christ. Kováts conj. St. Miklos (53) vall.]. *1798:* (A házban) paraszt Kályhákból való Kementzék, és füttök találtattak, mind a' kettejeknek tüzhellyek párkányaikra nézve fából, és fa lábokra téglákból ki rakattattva, Tartalékjok ezen Kementzéknek Vas pántokbol lévén, és állván [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

5. épület külső fala/pereme; margine; Kante. *1637:* Onnat job kez fele teruen es fellyeb menuen azon gradicsyon; az parkannyan fen uagyon egy kws folyoso kinek az belseö parkannyan jo ereös czifras vas rostely keöreös keörwl [Fog.; UF I, 406].

6. az asztag közepetján elhelyezett deszkázat; podina stogului; Feimengestell. *1673:* hiva el minket Dévay Udvarbiro, Ecsedi Pál Ur(am) ... az végre: hogi az minemö egj dezma Asztaghot akarna eo kglme csépeltetni, azt nezznenk meg minemö, es arol ... adnánkis Testimoniálisunkat. Mely dezma asztaghot mind tetejétöl fogva az parkányán alol háro(m), vagi negiedik kevékig fél hányvá(n), egj kéven kivül épp kévét abba(n) édgiet sem láttunk ... az sok ... egerek vesztegetési miatt [Déva; Törzs. Ersek Uyuári András keze írása]. — A jel-re 1. NéprLex. *asztag* al.

7. vminek a széle/szegélye; margine, bordură; Rand, Kante. *1715:* Az Táblák ... Parkányán rosa, egres, és veres Szölö Fák vadnak [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1781:* minden gunyájok s also öltözetek(ne)k Párkányait is megkeresvén, de semmi Portéka az irt két Férfiunál nem találtatott [MNy XXXVIII, 210].

8. *az ég ~a* az ég pereme; marginea cerului; Rand des Himmels. *1811:* Apolló serkeny-fel ... A' Hajnal-csillagot elöre inditsad ... Harmatos serénnyü Lovaid' sugára Arany szint hintsen az Égnek párkányára [ÁrÉ 117].

párkánygerenda szélgerenda; grindă de la margine; Randbalken. *1846:* a' hidnak ... két közbülsö rako fával körül vett, és kövel ki töltött Czövekes kassai ... közelebbi idökben javittattak ki, még néhány évekig minden bizonnyal ki fognak tartani — igy tehát ezen kasakhaz alkalmazando párkány gerendákhoz ... feszittö gerendák alkalmaztatnak [Dés; DLt 858/1847].

párkánykályha párkánycsempe; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. *1745:* Kementzéhez való ... Mázos avadég párkány kályha [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: *paraszt ~. 1745:* Kementzéhez való ... Paraszt párkány kályhák [uo.; i.h.].

párkánykő köpárkányzat; cornişă de piatră; Gesimsstein. *1653:* Ebben az esztendőben úgy proficiáltam az épittésben, hogy 87 öl falt a bástyával együtt jól felvittem; annak a temérdeksége alatt harmadfél ölnyi volt, feljebb kettő, annál feljebb másfél, a párkányköven feljül egy ölnyi [ETA I, 148 NSz].

párkányos 1. párkánnyal készített; cu pervaz/bordură; mit Gesims. *1652:* Egy hitvan fejér Pohár szék, rekesze Esztorgaban meczet orsos, parkanyos [Görgény MT; Törzs]. *1676:* Ezen háznak menyezeti párkányos festett, allya pedigh teglával uyonan padimentumosztatot [Fog.; UF II, 728]. *1680:* az Garadics(na)k felsö padlássa parkanyos lévén egj mester gerenda tarttya keresztül | Kertben valo Filegoria ... menyezeti jo parkanyos also padlasa is jo [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4, 9]. *1688:* Ezen ... két házaknak hornyolt fejér fenyö láto gerendakon állo fejér párkányos fenyö deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3]. *1692:* az Udvarra szolgal le egy ... gradics, deszkazat, parkanyos karjai ket felöl [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1694:* Menjezeti gjalult fenyö deszkákal padlott, párkánjos; foljó gerendái fenjö fakbol valok | Ezen Filegoria(na)k felöll valo részei, karfasok es karfai deszkazatossak, deszkazati parkanjossak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. *1802:* Egy Credentia párkányos és figurás szélü [DobLev. IV/858. 8]. *1849:* Vagyon égy hoszszu párkányos és égy más rövidebb el hasadozott 's rongyoltt konyha fenyö fa asztalok [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *ágy. 1697:* Lako bolt. Innét Egj festett záros ajto nyilik az Boldogfalvi Ur(am) felöl valo bolt házb(an). Itt vad(na)k ... Egj párkanyos ágj [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] ✱ ~ *ágyfa. 1726:* edgy embernek való fenyö deszkából tsinált czifra párkányos ágy fa [Görgény MT; Born G. VII. 23] ✱ ~ *ajtó. 1652:* Az Ebédlö Palotából más mellette valo Palotaban menvén vagyon egy jobra nyilo iratos, vas sarkos pántos ... vas forditós parkányos ajto, hozzá tartozo kulcsával [Görgény MT; Törzs]. *1727:* Az Udvarház vagyon épitve ... faragott fenyö vékony bornákbol, hulladazott nád födél alatt ... nyilik bé Vás Sarkakon fenyö deszkából való párkányos ajto egy pitvarba [Mezöcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1732:* a mégirt audentias palotába nyilik egj vas Sarkokon forgo ... fenjö deszkából csinált párkánjos ajtó [Kóród KK; Ks 12. I]. *1825:* A bolt vagyis Költséges Kamra ... jobb kezre esik mellybe a bémenetel egj regi párkányos vastag vas Záru ajtonn vagjon [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 152] ✱ ~ *ajtócska. 1692:* vagyon ... fürész deszkával bellett almarium ... ennek két felé nyilo parkanyos, vas sarkokon pantokon járó Ajtócskái [Mezöbodon TA; BK Inv. 19] ✱ ~ *asztal. 1676:* Vagjon ezen házban egy keregded asztal, masis egi negj

szegeletű parkanyos labos asztal [Fog.; UF II, 730] ✱ ~ *deszka. 1674:* Ket szál fürész dészka padlasa gjalulatlan parkanyos deszkabol valo [A.porumbák F; i.h. 606]. *1676:* Bor seprű szaraszto párkanyos deszka negy [Fog.; i.h. 714]. *1734:* az kö kémen alatt egj konyha, az konyha által rekesztve, gjalult parkányos deszkával, vas szegekkel meg verve [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1752:* vagyon egy nagy Halasto. Melly Halasto felett vagyon labokon Sendely fedel alatt parkanyos deszkábol valo mulato Fillegoria [Pókafva AF; JHb XXV/73. 14–5] ✱ ~ *deszkázatú. 1694:* (A) Pitvarb(an) vannak mindkét felöll ... egj egj deszka Rekeszek; a' padimentu(m)tol fogva a' padlásig, párkánjos deszkazatuak | Jtem Párkánjos deszkázatu Nagj Almariu(m) [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ✱ ~ *félszer ajtó. 1694:* Az ... Pitvarbol njilik ... parkanjos felszer Ajtó, az első házra [Borberek AF; BfR ua.] ✱ ~ *fiókocska. 1737:* ezen Pohar szek(ne)k három egj más rendiben lévő párkányos, fenyő deszkabol tsinált, ki huzogato záros fiokotskai vadnak [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 5] ✱ ~ *fogas. 1688:* A falon két parkanyos hoszszu fogas. Ket paraszt fogas [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. *1692:* Parkanyos Fogas. no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 8]. *1797:* Simma Szinit meg vesztett párkányos fogas [Kőrispatak U; Pf] ✱ ~ *folyósó. 1638:* Az felseö contignatio keörül keörös keorniül deszkas, partas, parkanios folyosso vagion [A.porumbák F; UF I, 661] ✱ *fűrészdeszka. 1681:* Ezen nyári ház penig vagyon fenjő vastag talpfákra és megköttetett jó temérdek sas fákban be vont, környös körül gyalult és párkányos fürész deszkákkal meg boritva csinálva [CsVh 90] ✱ ~ *homlokkő. 1761:* (A szoba) kementzéje ... jobb kéz felöll valo szegeletb(en) Szekeljes alatson tüzhelyre faragott kö lábakon állo ugyan faragott párkányos homlok köre Zöld mázu káljhákbol rakatott [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42] ✱ ~ *kályha. 1756:* Kék és Zöld festékkel Czifrázott nagy káljhák ... Párkányos kályha 13 [Branyicska H; JHb XXXV/35] ✱ ~ *kapu. 1652:* két fele nyilo parkanyos gyalult temerdek fejes szegekkel vert, fa sarkon forgo kapu [Görgény MT; Törzs]. *1694:* iffju Bálpataki János Ur(am) Borbereki háza ... Udvarára njilik az uttzárol, két felé njiló, párkányos fenyö deszkás kapu [Borberek AF; BfR]. *1699:* nyilik be az hinto szinben ... parkanyos kapu [Szentdemeter U; LLt] ✱ ~ *kemence. 1772:* égy sima zöld mázos kallyhákbol allo, alol fellyűl keskeny csipkés párkányos kementze találtatik [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1810:* Vagyon a' Léányok háza ... vagyon benne égy négy szegeletű, kék nagy tábla kájhákbol Franczia módira csinált, tégla tüzhelyen állo vas pántra rakott, kettős tetejű, gombos párkányos ajto nélkül valo kementze [Doboka; Ks 76 Conscr. 37]. *1832/1838:* Van égy zöld Kajháju két águ párkányos melegitö kementze [A.szőcs SzD; BetLt 5] ✱ ~ *kés. 1824:* Két pár Aranyazott párkányos régi modi a végén görbén butázott M. L. betükkel jegyzett czüst Nyelü Kések [Fugad AF; HG] ✱ ~ *láda. 1784:* Egy párkányos egj Singés Lada [Kv; Pk 6] ✱ ~ *lapitódeszka. 1812:* Egy Parkanyos Lapito Deszka xr 20 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 3] ✱ ~ *pad. 1637:* vagyon egy hozzu aztal ... labastol keörnywl az fal mellet eleö inkab mind parkanyos padok vadnak [Fog.; UF I, 407] ✱ ~ *padlás. 1674:* Ez filegoriának oldala gjalult deszkakbol valo, kivül parkanyos padlasa negj szál fenyö gerendakon gjalult fürész deszkakbol valo [A.porumbák F; UF II, 593]. *1688:* Ezen ... két házaknak hornyolt fejír fenyö ... gerendakon állo fejír párkányos fenyö deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3] ✱ ~ *padszék. 1654:* Az Nagiobik házba(n) ket parkanios pad szék [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.] ✱ ~ *pitvar. 1676:* egy puszta tölgy fa ajto mellyekeczke, mellyen belől függö labokra, az secessus uy tornáczos, parkanyos pitvara melynek padlasa és sendelyes heazattyais uy [Fog.; UF II, 724] ✱ ~ *rámájú (ablak). 1775:* (Találtunk) hat közepszerü párkányos fejér Rámáju ... egész Táblájú, szinten annyi vas Sarkatskakon fordulo fiokos ablaku két szép Házakot [LLt Csáky-per 107. L. 14] ✱ ~ *tábla. 1788:* Két fejér párkányos Tábla ... Tángyér szaraszto kis padatska [Mv; TSb 47] ✱ ~ *tornácú. 1697:* az párkányos tornáczu nyári házra nyílik edgj parasztos ajto [Borberek AF; Mk Urb. 5].

2. ~ *asztag* (az asztag közepetáján elhelyezett) deszkázatra rakott asztag; stog clădit pe podină; aufs Feimengestell gebauter Schober. *1750:* a' Csűrböl ki jövén ... mutatának ... két jo párkanyos Asztagot | mutatának ... Nagj jo Karímás ösz buza Asztagokat ... egj Párkányos Tavasz buza ugyan Majorság Asztagot, mellyis koránt sints ollyan magos és vastag mint az ösz buza Asztagok [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3].

Vö. a *párkány 6.* jel-vel

3. kiugró; ieşit în relief; hervorstehend. **Hn.** *1745:* a' párkányos Mart alatt dellő nevü helyen [Mv; MvHn].

párkányosan párkánnyal ellátva; făcut cu pervaz; mit Gesims. *1648:* Az filegorianak felseö reszere megyen fel egy deszkaual bellet fa gradits, ket feleöl valo karfai gyalult deszkaual megh belelue parkanyosan [Porumbák F; UF I, 892]. *1676:* az mayor haznak pitvarara vagy tornaczara megyen fel egy kár fás deszka gradicz az tornácz gialult deszkakal parkanyossan deszkozatt felseö padlasa ninczen | Az ház kivül deszkával parkanyosan belett [Fog.; UF II, 749]. *1680:* Ezen kamarának ket fala köteses oszlopokra gjalult fenyö deszkákkal vagyon parkanyosson be csinalva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1694:* Ez emlitett Tornátz ... karfás és karfája párkányossan deszkázatos [Borberek AF; BfR]. *1737:* Ezen ... Épület huszon kilencz szál négy szegre faragott s bárdolt fennyö fiok gerendákra borongolva fennyö Deszkával párkányoson padoltatot meg [Széplak KK; CU P. Horváth Boldizsár conscr.]. *1761:* fenyödeszkákból párkányoson, filegóriáson épített galambház [Kutyfva AF; ETF 108. 7] | Ebböl[a] tsere Ajtó szemöldök es lábak között fenyö deszkábol párkányoson tsinált vas kilintsü és reteszü avatag ajto Vas Sorkakon nyilik be [Siménfva U; JHbK LXVII/1. 42. — [a]A tornácból].

Szk: ~ *faragott. 1699:* öt szép, faragott kö lábakon állo szép párkányoson faragot kövekre czifra bokály mázu tüzelö kemenczeje fel rakva [Szentdemeter U; LLt Inv. 17] ✱ ~ *padlott. 1694:* Menjezeti is ennek[a] gjalult fenjö deszkákal parkanjossa(n) padlott [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír. — [a]Filegóriának]. *1699:* Padlata kopiazott fenyu gerendákra, gyalult deszkaval parkanyosan padlot [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

párkányoz párkánnyal ellát vmit; a pune pervaz; mit Gesims versehen. *1726:* vettem Maros vásárhellyi embertöl 98 Száll valogatott oláh falvi deszkát párkányozni ... fl. hg. 7//d: 36 [Kv; Ks 25. LIII. 4]. *1786:* az ház padlása jo fenyö Deszkával párkányozva s padolva [Mezőszopor K; MkG 36. 2]. *1794:* Asztal ... Vagyon Párkányazva [Nagyfalu Sz; CU]. *1834:* A 'Sukon[a] lévö udvaromat létzes kerítéssel be

keritsék; és ... az ahoz tartozó ajtó feleket 's Laszlikat párkányozva [SL. — [a]K].

Szk: *~ni való vasacskák. 1656:* Ezen saffar hazban vagyon egy ... asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveleö ezköz ez szerint: Eoregh gyalu nro. 8 ... Parkanjozni valo apro vasaczkák nro. 15 [Fog.; UF II, 114].

párkányozás 1. párkánnyal való ellátás; punerea pervazului; mit Gesims Versehen. *1749:* Deszkák Erogatioja ... az két Kiss Kapukra és az Nagy Kapu parkányozasára Nr 13 [Kiskend KK; Ks 70/51 Szám.].

2. párkányzat; pervaz; Gesims. *1743:* Ezen nagj palotának felsö padimentoma fenyö gerendákon ál, keskenj Székelj deszkából valo párkányozásával edgjütt [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1763:* Bölcsö alá tétettni szokott ... Rengö Dészka, melynek széljein fenyö Dészkákbol valo keskeny Párkányozás vagyon [TKhf 50/I. 334]. *1789:* Ezen Asztal mellett vagyon égy fenyö fa Deszkából készült, ajto nélkül valo Theca ... minden parkanyozásai meg vagy(na)k ezüstezve [Mv; ConscrAp. 88].

párkányozat l. párkányzat

párkányozó párkánykészítéshez való; de făcut pervazuri; zur Gesimsherstellung. *1738:* 3 Köz Gyalu 4dik Párkanyozo az ötödik heveder mecző [M.bikal K; MLev.].

Szk: *~ gyalu. 1676:* Vadnak az asztalos mesterseghez Asztalas Thamás keze alatt, maga relatioja szerint holmi miszerek illyen rendel: Eresztö gyalu nro. 4 ... Parkanyazo gyalu nro. 6 Fél kéz fürész nro. 2 [Fog.; UF II, 708].

párkányozott, párkányzott párkánnyal ellátott; făcut cu pervazuri; mit Gesims versehen. *1676:* Vagjon ... talpokban czinalva ... kivül zölden festett, körös kornyül parkanyozot oras ház [Fog.; UF II, 734]. *1685 e.:* az Borbereki Curia ... vadnak azon Curiában két rendben epittetet kö házak; holott az Also rend házak előtt valo párkanyozott deszkás tornaczbol, nyilik be az Kis hazra ... bellet ajto [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3]. *1694:* az Var(na)k masik Szegeletiben va(gyo)n egy Czeyt haz, ennek külsö Ajtaja, felszer parkanyozot, vas Sarkos pantos, rugo zarocskaja van [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* az egész épület ujj, körös körül az eszterhájánál párkánjozott [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] | (A ház) oldala lab fak mellet parkanyozot, es az allyan csipkezet deszkazotot, alatson, Sendely fedelit, két le nyulo eszterha tartok elegyes létzekkel tartyak [Nagyida K; Told. 11/70] | az Aszszony hazab(an) be menvén, annak padlása viszszason párkanyzot kilentz fiok fenyö gerendakra [Tancs K; i.h.]. *1756:* Ezen Háznak ... ajto Felei, és szemöldöke Párkányozott fenyö Deszkával lévén meg bérelve, Fenyö Deszkából lévö körül és közepette Széllyes hasonlo Deszkával párkányozott és Vas szegekkel ajto Táblájához foglalt két vas Sarkokon Vas Kilintsel Fagantsuval és Zárral Nyilik be Ajtaja | más Ajto ... két Vas Sorkokon fenyo Deszkabol állo duplázott, Párkányozott, és 85 fejes vas szeggel meg vert [Branyicska H; JHb LXX/2. 20, 22]. *1761:* eö Nga ... Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalu és szegeletü ... szép Uri Udvarházat [Szászvessöd NK; JHbK LXVIII/1. 210]. *1771/1817:* Padlása felyül áll 6 párkányozatt fenyö fa Gerendán [Mk].

Szk: *~ ajtó. 1699:* Ezen kis pitvarbol ki jövén ... fürész fényö deszkábol csinált párkanyozot vas fogantyuju ütközetü festet ajton más kis boltba [Szentdemeter U; LLt Inv.]. *1756:* vagjon fenyó Deszka két fele nyilo kotzkáson Párkányozott Ajtoja két két Vas sorkokon fordulok [Branyicska H; JHb LXX/2. 21] ✱ *~ ajtócska. 1740:* festettlen ... Pohár szék, melljnek rekeszén vagyon vas Sarkocskán forgó, vas reteszes és párkánjozott ajtócska [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 6] ✱ *~ asztal. 1756:* párkanyozott jó nagj Asztal [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 17] ✱ *~ circulus. 1756:* (A szoba) Felsö része jo Bolt hajtás alatt lévén közepette vagyon egj Párkanyozott Circulus, melyben vagjon kettös sziv formálag csinált virág [Branyicska H; JHb LXX/2. 21] ✱ *~ láda. 1752:* Találtatot egy párkányozot Tarka láda zárotlan [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *cifrán ~. 1761:* Diofa deszkábol tzifrán párkányozott három Ajtora valo ujj táblák, és annyi Ajtokra kivántato bélléseк [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 28–9] ✱ *kerekdeden ~. 1756:* A Háznak felsö része, a két oldalaibol fel vévén 8. Czikkelekkel, vagjon jo Bojt hajtás alat melynek közepette vagjon kerekdeden Párkányozott Spatiu(m), négj szegeletinel Szölö Gerezd modgjára formált Virágok [Branyicska H; JHb LXX/2. 19–20].

párkányozó vas párkánykészitö szerszám; dorn de fălţuit; Werkzeug zur Gesimsherstellung. *1829:* pléhes Mester Ember Szabo Ferentz ... sequestrált pléhes Mesterséghez tartazo Mivszereket ... conscribaltuk ... a következendö rendel: ... 7. Egy párkányazo vas 40 xr [Torda; TVLt 378].

párkányszegelet párkányszegelet-csempe; placă ceramică pentru margini; Gesimskachel. *1796:* A Kápolnában egy fejér mázas vak Kementzet ... Mellyben ment ... Párkány Szegelet 8 [Déva; Ks 120. 4/33].

párkányú vmilyen párkánnyal készitett; cu un anumit fel de margine/bordură; mit einer Art Gesims hergestellt. *1699:* Vagjon ... szép faragot, parkanyu kövekre egy vas Lábra, körülis vasra rakot szép bokaly mázu czifra kerek tüzelö kemenczéje [Szentdemeter U; LLt Inv. 17].

Szk: *aranyos ~. 1823–1830:* Negyedik ház[a] aranyos párkányú tükrös [FogE 185. — [a]A drezdai múzeumban] ✱ *rezes ~. 1802:* Egy Mahoni fábol valo, rollettos, rezes párkányu Iro asztal [Mv; TGsz 52] ✱ *sárga ~. 1781:* A nagy Palota ... ajtaja ... zöld festékü, és Sárga párkányu fenyö deszkábol valo de hitvanyotska [Petek U; Hr].

párkányzat, párkányozat 1. szegély; margine, bordură; Rand, Kante. *1849:* A Nappali házba ... Vagyon ... két fekete Színre lagirozott hét hét fioku — aranyos párkányozattal ekesitett hoszszuko Almarium [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. perem(deszka); şipcă de margine; Rand. *1855:* Az étterem közepén kihúzó asztal, négy nagy gombon álló erös bikfa lábakon, köröskörül „Isten fizessé"-nek neveztetett széles párkányzat, min kényelmesen nyugszik a láb [ÚjfE 177].

párkányzatos párkányos; cu pervaz; mit Gesims. *1690:* Nylik ezen Pitvarbol be az nyari Hazba(n), Fürész Deszkabol csinalt Vas Sarkokon Pantokon jaro bellet parkanyazatos Ajto [BK Kentelki inv. 3]. *1692:* Nyilik az Udvarra Tölgy fa Labakon állo kötésekre csinált ... egy rendbéli Gala(m)bugos Fenyö Deszkákbol állo parkanyzatos ... két felé

nyilo öregh kapu | ezen egyik ablak(na)k két felöl való mellyékit két kis Almarium formára csinált vak ablakok (így!) ezeknek fürész Deszkakbol való tolyogato kiss parkanyzatos Táblacskái avagy aitaj egy hijaval [Mezőbodon TA; BK Inv. 1, 9].

párkérés másolat-kérés; solicitarea unei copii; Bitte um Kopie. *1737:* Minthogy az Inctának az elsőbb Sedriánnis volt Constituált Plenipotentiariussa ... ugjan azonn sedrián(n) jelen volt, még is a Caussahoz nem szóllott; most azért, második Sedria lévénn idejét el múlatvánn az Incta a Pár kérésnek, Pár nem adatik [Dés; Jk 252a].

parkét, parketa 1. kelmefajta; barhet; Barchent. *1802:* 7 1/2 sing Parcheta ... 3 Rf 45 xr [Déva; Ks 120. III. 8]. *1804:* 3/4 sing fejér szélyes Parketa [Kv; CsS]. *1834:* 46 Sing fáin Parchet a 1 f 6 [Kv; Born. F. IXe].
2. ebből az anyagból készült; de barhet; Barchent-. *1843:* Két fejér nép hálo rekli egy Krágli, 1 parkét [Dés; DLt 1300].
Szk: ~ *komodli. 1797:* Parchét Komodli patyolat gérnèral egy [Mv; Told. 19] ✱ ~ *toků. 1810:* Egy parkét toku pihe derekaly [Csapó KK; LLt.]. *1819:* egy kis Kurta parket toku sötétes tsiku derekaly [Kv; Pk 3].

Vö. a *dupla-parkét* cimszóval

parkétbélés căptușeală de barhet; Futter aus Barchent. *1837:* Egy karton iberok parkét bérléssel [Dés; DLt 526/1838]. *1850 k.:* egy fekete bujbelé bársonyba szegve parkét bélléssel [Kv; Pk 2].

parkétfersing parkétszoknya; fustă de barhet; Barchentrock. *1797:* Parchét fersing potyolat gárnérral egy [Mv; Told. 19]. *1850 k.:* 2 fejér parkét, és 1 valisz fersing [Kv; Pk 2].

parkétlájbi parkétmellény; vestă de barhent; Barchentweste. *1822:* Egy kis Parkét Lájbi [Kv; HG Ádámosi Végh lev.].

parkétos parkétból való; de barhent; aus Barchent. **Szk:** ~ *tok. 1782:* Jó nagy tépett Tollu parkétos tokkal Derekaj [A.balázsfva BN; LLt].

parkétsaketli parkétkabát; jachetă de barhet; Bachentjackett. *1789:* vettem kezemhez ... Egy parquet Saquetlit Szoknyástol [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1].

parkétszoknya fustă de barhet; Barchentrock. *1816:* Parkét fejér szoknya ... 1 Rf 15 xr [Kv; Born. IV. 41].

parkéttok parkét párnatok; toc de pernă din barhet; Kissenbezug aus Barchent. *1817:* Három Kisded Párna Haj nélkül, eg(g)yik Csepü a' más kettő Parkét Tokkal Rfl. 1 xr 30 [Mv; MvLev. Simonffi Susánna hagy. 2].

parkett parchet; Parkett. *1842:* az első padimentum el viselt, és a miatt egyenetlen, és az arra rakattatott uj parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg [Kv; ACLev.].

parkett-tábla parkettlap; parchet; Parkett. *1842:* Hogy a parquet táblak az első kéztül hibássan készültek, melly is ki tetzik abbol, hogy a féder nélkül valóság miatt már tőbb hellyen le süllyedett a parquet és hizakja (!) van azért mivel a materiale nem vólt száraz [Kv; ACLev.].

parlag I. *fn* műveletlenül hagyott termőföld; pîrloagă; Brache. *1568:* Albertus Balog, Joannes Luka, Stephanus Nyerges ... fassi sunt ... Ezt hallottuk hogy monta somogy Janos, hogy ǫ nem vezen az zǫlǫ kǫzǫth parlagoth el, es azt monda pechy istuan, hogy mindenǫt egy zǫlǫth ada a parlagert meg annak felette egy darab parlagot monda hogy ad hoza [Kv; TJk III/1. 190]. *1572:* aztis tuggya, hogy gardaba az darab foldnek fele parlagy volt es kerekes gyorgy zegte megy es az olta az keminy vraym elygy (!) [Erdőfva K; KP. Chyarno Kozta jb vall.]. *1610:* Az parlagh felöl bizonyczianak az fel peresek hogj falú lo kötö helje volt [UszT 40a]. *1617/1687 k.:* A' Rosásb(an) 2 hold pallag [Kövesd MT; MMatr. 397]. *1648:* az Fejerdi hataro(n) leuen ... egi darab parlagia, az mellien kasalo füü lëuen ... rea mentek, es hatalmasul megh kaszáltak [Fejérd K; Ks 101]. *1669:* Törvent celebrallyo(n) ... Szeoleőkreől, Pallagokrol Szán<to> földekról [Dés; Jk]. *1677:* A' mely Nemes ember Fiscalis Joszágban lakván, parlagbol szölöt akar épiteni, elsöben talallya-meg a' Praefectust, vagy a' Fiscusnak ... Udvarbiráját [AC 221]. *1711:* Tavasz vetest né(m) vetétthétém tőbet 31 köböl Zabnál, és edgy véka Arpánál, a zabot egy szémig parlagba vettük [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1713:* Nagy Boroszda felet egy pallog nem szantyák Csak kaszalyak [Fejérd K]. *1717:* vólt egj pallag, mekkora lehetet nem tudom [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. *1727:* Tudgyaé a Tanu ... Hogj ... a melly Parlagot, vagj puszta szölö földet ... Néhai Nemes Szuka István Ur(am) ... meg Zálogositott, hány forintban Zálogositották meg ...? [Kv; Borb. II vk]. *1736:* A' Doszul Szekujuluj nevü Szénafüvet ... fel parraggal nem mértük [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1738:* az Oltelvén az Csigolja előtt vagyon kett parrag [Szotyor Hsz; LLt]. *1767:* A Köböl kutbeli földet az idenis be vetették, de a mást nem, hanem pallag [Udvarfva MT; Told. 44/35]. *1785:* Colonicalis Kaszállok ... Az Ujj hegyen két Pallog mellyet Kaszál(na)k meg [Varsolc Sz; Born. XXIXb 20. 455 Komis Krisztina conscr.]. *1823:* Pál Samu a tőgyesi pallagat kaszálta [Kv; Pk 5]. *1843:* a' hol arra valo volt, szántatott fel az Udvar hompnak parragot a' Dereszte Árka töltésibe [Bodola Hsz; BLt 9]. *1862:* Detzkás vápába egy nagy pallag [Kőrispatak U].
Hn. *1590:* Az Jllies parlagaba(n) egy hold feold [Szu]. *1607:* Az Parlagh feoben (k) [Nyárádsztlászló MT]. *1609:* az templom alat az per paraghja mellet valo ret [Szentmárton Cs]. *1636:* szeles parlagh hagaiaban (sz) [Tarcsafva U]. *1666:* Szeles Parlaghnál (sz) [Illyefva Hsz]. *1667:* az Pallag füben ... az Kapun belöl (k) [Nyárádsztlászló MT]. *1685:* Szellyes pallagh hagajaban (sz) [Tarcsafva U]. *1699:* Az Kert mellett edgy kis pallag (k) [Siklód U]. *1702:* az Eszken levö Parlagh [Vadad MT]. *1715:* Halacz parlaga (sz) [Ördöngösfüzes SzD]. *1731:* A' Ravasz Pallag Szeriben (sz) [Kézdiszászfalu Hsz]. *1740:* A' Csipkés pallagon (k) [Gyerővásárhely K]. *1741:* Parlagon (sz) [Kissolymos U]. *1747 k.:* Az Parragon (k) [Kilyén Hsz]. *1754:* a' Templom Pallagja [Sárpatak MT]. *1757:* A Bor Viz Parlagján (sz) [Szentmihály Cs]. *1758:* A Máthe Pallagán (sz) [Sárvásár K]. *1765:* A Porlog (ku) [Ne]. *1773:* a Székely parlagon Küllyel a kövesben (sz) [Alfalu Cs; GylHn 18]. *1776:* Tot István pallaga [Deményháza MT; BetLt 7]. *1778:* A Csipkés Parlagon (sz) [Nagyfalu Sz]. *1781:* A'

Parlagban (sz) [Inaktelke K]. *1797:* Demeter Pallagán (k) [Kőrispatak U]. *1798:* Pál Pallaga (k) [Méra K]. *1805:* a' Felső pallag tisztássa [Fiátfva U]. *1807:* Reketsen fejibe Pallag (sz) [Petek U; Hr 5/14]. *1819:* A Vatzkoros verőfenybe az parlagok végibe (sz) [Majos MT]. *1826:* A Kapsa (!) pallagán (sz) [Kál MT]. *1832:* Szelyes parrag (sz). A' Vermeknél a' Vég parrag (sz) [Száldobos U]. *1833:* a' Pallogok véginél (k) [Buzaháza MT]. *1834:* Szejjes parlagban (k). Bukkös Uduban a' hosszu parlag (k) [Tarcsafva U]. *1849:* Sospatakba a' nagy parlagon (sz) [Bözödújfalu U]. *1850:* aranyos pallagon (sz) [Tekerőpatak Cs]. *1865:* Lüget parlagán (sz) [Szentdemeter U].

Szk: *~ban álló. 1732:* Az mostan Ugarban avagy Parlagban állo Török Buza és egjéb földek merettettek ad Orgias Nro 1790 [O.bogát AF; JHb XXV/59]. *1741:* Az Nap Nyugat felöl lévö forduloban ... egy darabotska parlagban állo föld [Pókafva AF] ✱ *~ban hagyatik/hagyattatik. 1677:* a' mely Városoknak határin valamely Szölök három esztendönek eltelése alat parlagban hagyáttatnak a' Haeresektöl ... az Exponens instantiajára tartozzanak ki-menni a Birák, és ... meg-böcsülvén a' Szölöt, annak böcsüjét adgyák-meg a' Haeresnek, a' puszta Szölöt penig az Exponensnek örökös birására [AC 109]. *1799 k.:* szoktanak ... pallagba hagyatni [Kv; AggmLt C. 114]. *1830:* ma pallagba hagyatva lévö darab rész is azon Szánto Földhez tartozo lenne [Kajántó K; KmULev. 2] ✱ *~ban hagyatott/hagyott. 1763:* Nms Kis Várdai L. Samuel eo kglme ... jelenté mi elöttünk hogy ... kentelenitetett ... ä Csere Malom felett lévö Törokbuza Láb földekb(en) ... parlagb(an) hagyatott földek Vicinitassi között egj hold Torokbuza folde (így!) ... abalienalni, és örökösön el adni ... in et p(ro) fl 5 d 50 [Ne; DobLev. II/341]. *1787:* parlagban hagyott egy Szántotska [Désakna; Hr 1/22]. *1854:* az pallagba hagyatt földek [M.köblös SzD; BetLt 3] ✱ *~gá lesz. 1705:* Két darab szölö, mellyek már Pallaggá löttek [Bh; BfN] ✱ *~gá marad. 1742:* sok szölök töböl kivagattatanak nemely resze pedig az mivelletlensege miá parraga maradot [Bh; Told. 25] ✱ *~(já)ban áll. 1598:* Feorkeol Mihaly ... wallia. En theozomzedgia wagiok az peres zeoleonek, de amiolta az zeoleot birta Borbeli Orban mindenkor rozzúl mielte immar parlagban all zeoleie [Kv; TJk V/1. 169]. *1632:* Vagion egy io darab Zanto feöld ... most parlagb(an) all [Mondra F; UC 14/38. 43]. *1723:* Szénás mezö fejeben edgy[a] ... ez pallagáb(an) áll [Derzs U; KaLt Apor István ir. — [a]Ti. szántóföld]. *1804:* (A földet) fel hagyták parlagba állot a tovai esztendeig [Hidvég Hsz; Mk I. IV/121] ✱ *~(já)ban hever. 1724:* egy föld ... egy darabja ... pallagjába(n) hever [Középlak K; JHb VI/3]. *1739:* (A föld) most parlagban hever és egy bugjatskat termö hellyetske ha meg marat epségben [Szténye NK; JHb XXII/49. 21]. *1757:* Ezen föld ... többire ... parlagban hevert Sovány lévén [Csüdötelke KK; Ks 66. 45. 17]. *1767:* csérébe adván nékem ... két darab földit melyek az elöt mind pallagban hevertek [Szentsimon Cs; Hr 10/36] ✱ *~(já)ban heverö. 1746:* Parlagjaban heverö haszontalan helly [Vadasd MT]. *1748:* Ezen Pallagban heverö földek mind Rüdegek Ugy hogy nem is kaszálhattyák [Koronka MT; Told. 79]. *1764:* Intre Paráva ... parlagjában heverö Föld [O.bogát AF]. *1765:* az pallagban heverö föld [Petek U; Hr 2/42] ✱ *~jában levö. 1779:* Ezen Parlagjában lévö hellyet ... illyen pallagos hitván oldalos hellynek tudom lenni [Bibarcfva U; Hr 1/21] ✱ *~(já)ban marad. 1573:* Thimar Bartos hity vtan vallia, hogy ... Az Kis Janos felesege Mashoz Ment volt Es aztwl valo az Varga Andrasne, arra zallot volt az feold De hogi Arwa volt Nem elte ... az vtan oztan parlagba Maradot az feold [Kv; TJk III/3. 75]. *1766:* azon Szilvásbeli Föld ... parlagjában maradott [Kökös Hsz; Kp I. 234 Mich. Tók (40) lovas kat. vall.] ✱ *~jából megszánt. 1766:* jol lehet az kérdésben forgo szánto földet pallagjából Nem szántottam meg de mind azon által Nékem volt Török Buzám benne [Ikland MT; SLt XLVI. 6 Sig. György (41) ns vall.] ✱ *bokros ~. 1740:* Az Egeresi ösvényben edgj bokros pallag [Sztána K] ✱ *csegely ~. 1693:* egy kis darab csegelly Parlagh [M.sáros KK] ✱ *dűlö ~. 1711:* az akaszto fan küljel vagyon egy darab dölö parlag [Ilyefva Hsz; LLt] ✱ *erdös ~. 1696:* Az felsö Pad az alljaban levö erdös Palaggal edgiüt juta az Urfinak [Szépkenyerüsztmárton SzD; Ks 35. XXIII. 9] ✱ *falu ~ja. 1724:* A Falu Pallagján senki Szénának ne kaszállyon se Szekeren ne horgyon valaki ez ellen cselekszik forinton vagyon [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. *1760:* a Falu pallagjai [Hesdát TA; BLt] ✱ *felhagyott ~. 1864:* sovány természetü fekete agyagos fel hagyott parlagok [Sepsisztkirály Hsz; Pesty,MgHnt 18. 231b] ✱ *kaszáló ~. 1652:* Az Tekenös Arka mellet ket felöl az Arok mellet kazalo parlagh [M.derzse SzD; DHn 38]. *1753:* A Küs Bükben ... darab kaszáló parlag [Szováta MT]. *1759:* Nagy Er mellett alább égy Kaszállo Pallag [Nagyernye MT]. *1785:* a szöllö hoszszu hégybe égy pallog: égy felöl Kis János ... kaszállo pallogjának ... szomszédságában [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/399 Kornis Krisztina conscr.] ✱ *kövecses ~. 1743:* Az Kert felett egy darab Sovány Kövecses Pallag [Csokfva MT] ✱ *köves ~. 1740:* A Malom ösvényben edgj köves pallag [Sztána K] ✱ *lókötö ~. 1598:* Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteö parlaghba kyllyeb üerte az hataranal Sofalui Tamas [UszT 12/131] O **Hn.** *1700/1716:* A' lokötö parlagnál egy darab reth [Makfva MT; MMatr. 193]. *1728:* az Lokötö Pallag [Bede MT]. *1836:* Az also Lokötö parlag mellett (sz). a' Lo kötö parlagon felyül (sz) [Makfva MT] ✱ *marhalegelö ~. 1840:* A Damo Réttye ... hajdan meg lehetös jo állapatu szálas erdö volt de a' Néhai Tekintetes Ur a' Fákat gyökerestöl ki pusztittatván szántoföldé akarta formálni, de ezen terve nem sikerülhetése miatt, ma marha legelö parlagnak használtatik [Udvarfva MT] ✱ *müveletlen ~. 1742:* (A szölök) nemely részét mivelletlen parlagban tannaltuk [Bh; Told. 25]. *1745:* valami mivelletlen Parlagokan, tövisses, bokros szanto földeken [Nagyida K] ✱ *puszta ~. 1682:* (A) szölö csak Tövisses puszta parlagh uolt [Bh]. *1757:* holmi Tovisess haszontalan Puszta Pallagok [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1836:* Ezen föld haszonvehetetlen puszta parlag [Makfva MT] ✱ *sovány ~. 1693 u.:* egy nagy sovány pallagh [Tarcsafva U]. *1720:* Csoma Hegyiben egy nagy darab Sovány parlag [Parajd U]. *1763:* egy sovány Parlag [Csávás KK]. *1802:* (A föld) jegyekkel és Halmokkal a' bértzig ki van határozva, a bértzen betüzödik az Avas szélivel, eszakrol az ott lévö Sovány pallagokkal [MMatr. 240]. *1806:* Sukoroban egj sovány pallag [Fiátfva U] ✱ *suharc ~. 1745:* Barot oldal nevü helyben ... Suharcz parlag vagyis marha legeltetö hely vagyon [Nyomát MT; Sár.] ✱ *tövises ~. 1639/1687 k.:* A' Rosas domb alatt 2. hold tövisses pallag | Az Székely élben égy tövisses pallog [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1772:* egj Tövisses Pallag [Burjánosújbuda K; BHn 50].

II. *mn* megmüveletlen/parlagban levö; lăsat nelucrat/necultivat/în paraginä; brach. *1640:* A Nágy Vagason belöl egy hold Parlag Szena fü [M.köblös SzD; RLt I]. *1641:* az

Nyarad uize folyasa keozot egy eoreg hold parlag szanto feolde kj immar Retthe ualt [Jobbágyfva MT]. *1700:* tudok az Oldalo(n) edgjett, parlag dölő föld [Ilyefva Hsz; LLt]. *1728:* (A földek) nem haszon vehetők ha(nem) többire pallagok es az erdő fel võtte [Szacsva Hsz; SVJk]. *1740:* Pallog helly [Hoszszútelke AF; Kath.]. *1763:* a Szilosan tudok egy Parlag Erdőt [Hagymásbodon MT]. *1856:* a Cserepadján lévó jelenben parlag földecském [Csekelaka AF].

◇ **Szn.** *1614:* Parrag Jakab jb. Parragh Georgy jb [Szentkatolna Hsz; BethU 334]. *1643:* Parlagh Gyorgy [Koppánd AF; DobLev. I/13].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

parlagbeli a parlagon levő; care se află în pîrloage; brachliegend. *1711/1792:* Etzken Miklos Déák Vram az Attyának, úgy Posteritassinak, de Posteritate ad Posteritates le mond az kertenn kivül valo nagy Parlagbeli részről is, mely fel mégyen az Vápának közepéig [Albis Hsz; BLev. Transs. 27].

Hn. *1829:* A' Parlogbeli erdő (e) [Fiátfva U; EHA].

parlagföld parlag; pîrloagă; Brache. *1570:* az Zeles parlagy feoldet Seredy el foglalta vala ... tudom hogy czucza andras Jobb attiae Zabo lazloe volt [Magyaró MT; EsztMk]. *1605:* Az mi az Tawassy vetest nèzy, az regy Jo modot koúetúe(n) ö kk varossúl vegeztek, hogy a' ky vetnj akar az Özj vetes köziben vessen: Miert penig minde(n) ne(m) tudgya kie à gyep auagy parlag, harmad ezten Napig valakynek gyep auagy parlag földe vagyo(n) az vetes kozet kit maga szamara meg akar szantanj be vetni, vagy Ekeieúel brazdolya el, uagy kapaúal az kett vegit Jegyezze meg valamj Assassal [Kv; TanJk I/1. 502]. *1675:* Szántó földek Az mely szántó földek Donát Farkasnénak kezében voltak: 1. A Kis Mezőben ... 3 ... Vagynak ezen mezőben régi nyugut parlag földek az erdő alat, zabnak valók [Rákos Cs; CsVh 64]. *1771:* A Völtsi Völgyön ... egy darab pallag föld [M.köblös SzD; RLt]. *XIX. sz. köz.:* Az alsó Hidvégen lévő pallag Földek [Tasnádszántó Sz; MkG].

Szk: *bokros ~. 1852:* az almás tetö oldalában egy bokros parlag föld [Marosfelfalu MT; EHA].

parlagfű parlagkaszáló; pîrloagă folosită ca fîneață; als Heuwiese gebrauchte Brache. **Hn.** *1729:* Az Pallag fübe (k) [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1750:* Pallagfü nevü Helyben [Vaja MT; EHA].

parlagi a parlagon levő; care se află în pîrloage; brachliegend. *XIX. sz. köz.:* pallagi Kaszállok [Tasnádszántó Sz; MkG].

Hn. *1803:* parlagi (k) [Nagyercse MT; EHA].

◇ **Szn.** *1587:* Parlagj Lazlo [Kv; Szám. 3/XXX. 7]. *1659:* Parlagy Geörgy [Csomafája K; RLt 1]. *1758:* Pallagi Ersok [Kv; KvRLt 29].

parlagi-rózsa víz parlagi-rózsa fözet; decoct de răsură; Aufguß aus Heckenrose. *1632:* Szamtarto ház ... Parlaghi rosa uiz uagion eöt jueggel ... N. 5 Kerti rosa uiz uagion ... N. 2 [Fog.; UF I, 143]. *1648:* Vizek ... Elseö lapos wvegh palaczkban szekfw viz. 2 ... Wiola viz 6 palaczk ... Parlagi rosa viz nro. 2 [Komána F; i.h. 931].

parlagkő meg nem munkált/kifaragatlan kő; piatră brută; Naturstein, unbehauener Stein. *1590:* Az warosnak owarban fokhazanak Epiletire expensaia. Elseoben az keo wetel ... parlag kewet vettünk ... p(ro) f—d. 75 [Kv; Szám. 4/XIV. 1]. *1594:* Payko Gasparnak hogy az parlag köwet hordotta bekas patakbol 14 zekertol fyzettem ... hat loual horta f 2 d 52 [Kv; i.h. 6/V. 46]. *1597:*Zaz Crestelynek hogy parlag keowet hant atta(m) f 1 d 75 [Kv; i.h. 7/XIII. 2]. *1598:* Coloswary fekete Pal eo maga zegte parlag keoúet hozot | desi Janos hozot 10 eokreon Parlag keowet ... d 30 [Kv; i.h. 7/XVI. 53, 8/III. 4].

parlagkő-hányás parlagkő-szegés; exploatare de piatră; Steinbrechen. *1594:* Az kö hanyonak Chrestelnek parlag kö hanyastol attam f 2 [Kv; Szám. 6/V. 45].

parlagocska kis parlag; pîrloagă mică; kleine Brache. *1695:* az Ot vize mentib(en) va(gyo)n egy darab Parlagocska [Kilyén Hsz; LLt]. *1720:* edgy jó darab Szőlő ... nyúl ... eo Nacsága Parlagocskájára [Kide K; EHA].

parlagoldal parlagul álló domboldal; versant nelucrat/în paragină; brachliegende Bergflanke. *1751:* alól Erdős Pál kaszáló Pallag óldala [Koronka MT; EHA].

parlagos parlagban levő, megmüveletlen; lăsat nelucrat/necultivat/în paragină; brachliegend. *1714:* az Ülkei hegyre megyen egy fold egy resze parlagos egy resze tövisses [Lengyelfva U; Orb.]. *1721:* Kerek pallag nevü helyb(en) ... egy darab erdös hely pallagos [Bibarcfva U; EHA]. *1745:* a Pogyeron lévö Zab földek között feküvö haszontalan, sovány, dombos, parlagos, Tseglyes helyetske, az ut felöl hosszára hasadva [Nagyida K; Told. 9]. *1761:* Lehet ha mondottam mint a féle gyepes parlagas földöt hogy fogja fel s vegye hasznát [Jedd MT; i.h. 45/3]. *1766:* az Balog Lászlo Parlagos földinek inneksö Végiben [M.köblös SzD; RLt]. *1772:* Tövisses és pallagos hegj oldal [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 71]. *1809:* bokros pallagos hellyek [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. *1830:* az ahoz tartozónak praetendált résztis fel mértük és ugy találtuk hogy azon ... pallagos helly a tisztelt Plébános Ur által effective hasznalló darabhoz nem tartozik [Kajántó K; KmULev. 2]. *1842:* Szálas Szeg nevezetü Hellyen lévö Pallagnak Nap Keletröl Imre Mihályné Posteritassi puszta pallagos hellyek, Nap Nyugotrol a' Kakasdi Fiak Erdeje a Szomszédjai [Kakasd MT; DE 2].

Hn. *1835:* Délröl ... a' Falu parlagas puszta hellye (e) [Kakasd MT; MRLt].

Szk: *~ erdő. 1680:* ada ... Egy borozdas Erdött tisztassaval együtt ... mely fen emlitet barazdas Erdönek Görgeny felol vicinussa Szekely György parlagos Erdeje [Somosd MT; DLev. 3. XXXIA. 21]. *1749:* Bodoni Nagj Márton pallagos erdeje [Békásbodon MT; SLt 12. V. 11].

parlagság megmunkálatlanul/parlagul hagyás; lăsare nelucrat/în paragină; Brachliegen. *1773:* Nemes Zemplen Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévő pusztás Curia, és parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... hogy tovább-is azon ... parlagságban ne maradna ... Intzédi György Vram(m)al ... Léptünk illyen alkalomra, és meg égyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a].

parlagszőlő megműveletlen szőlő; vie nelucrată/necultivată; brachliegender Weingarten. *1699:* Meltoztassek Uram ... azt az Kis Parlag Szőlőt kezemben hadni [Kszeg; BfN Bh-i cs.]. *1832:* Enis Zálogban által adtam az Felsö Mogyoroson lévö két pászma Parlag szöllömet [Szamosújlak Sz; Végr.].
Szk: *tövises ~. 1726:* egy darab épp és egj darab Tövisses parlag szölöjök [Backamadaras MT; LLt].

parlagul megműveletlenül; lăsat nelucrat/necultivat/în paragină; brachliegend. *1636:* meli föld sokaig parlagul leven szegettem volt fel [HSzj *parlag* al.]. *1737:* harmadik ugyan ezen két földnek az Lábján dölö föld Parlagul vagyon [Ilyefva Hsz; LLt].
Szk: *~ áll. 1748:* egy darab észak oldal ... régtöl fogva hogy Pallagul all [Nagyercse MT; EHA]. *1767:* Melly Földnek ... Negyed része pedig szántatlan maradott, Mostis Pallagul áll [Kóród KK; Ks 19/I. 8]. *1843:* Hogy a' kérdezett Helyet eddig az esztendeig valaki felfogta volna, arrol nem tudok semmit, hanem parlagul állott [Bodola Hsz; BLt 12 Pais János (50) szolgaember vall.] ✱ *~ hever. 1766:* ezen föld ... parlagul hever regtöl fogva [Kőrispatak U; Pf] ✱ *~ heverő. 1742:* azon ökrekett ... parlagul heverő földeken kaptuk [Déva; Ks 73. 74. VII. 98].

parlag-út parlag melletti út; drumul de lîngă pîrloagă; Brachweg. *1754:* a' pallag út [Sáromberke MT; EHA].

parlament parlament; Parlament. *1710 k.:* (Párisban) Akadémiát, bibliothékát, király házát ... parlamentet és egyéb igazgatásoknak rendit, pompáit csudával néztem [BÖn. 594].

parlamentum országgyűlés; parlament; Parlament. *1710:* A parlamentum penig az országgal együtt feltámad a király[a] ellen, és a leányát, Máriát Vilhelmussal[b] együtt hozzák be királyságra [CsH 218. — [a]II. Jakab angol király. [b]Orániai Vilmos].

parlamentumbeli országgyűlésbeli; din parlament; aus dem Parlament. *1710:* olyan törvény van Angliában, hogy mikor a királyné szülni akar, abban a házban hét parlamentumbeli úr mindenkor ben legyen, s azoknak praesentiájában szüljön a királyné [CsH 218].

párlúg (mosáshoz főzött) hamvas lúg; leşie fiartă cu cenuşă; Aschenlauge. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovon rüh indúl, az ajakának belsö részin ă foga felöl apró hegyes biborcsok lésznek azt igy orvosollyad, az mázatlan uj fazéknak az edgyik oldalát erossen hevitsd meg ... ă tüzes fazékal Szep gyengén az ajakàrul ă hegyes biborcsokot égesd meg, az után Sos hóval erössen dörgöltesd meg ă lónak egész testitt; mikor hó nincs, tyúkganés Sos párlúgal kel mosni [JHb 17/10 lótartási ut.].

parmezán sajtféle; parmezan; Parmesan. *1676:* Édes Bátyám uram, az parmasánt is meghozták; igen kedvesen veszem Kegyelmed jóakaratját [TML VII, 225 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1841:* 1 l(o)t czitronád 2 f 4 1/2 l(o)t parmezán á 2. f 10 Rf 30 xr [Kv; Born. F. VIa].

pármordály páros mordálypuska; un fel de puşcă dublă; Art doppelläufiges Gewehr. *1765:* Pár Pistolj 2 Pár Mordály 2 [Kóród KK; Ks 19/I. 6hoz].

párna 1. vánkos; pernă; Kissen. *1568:* Eleget zol vgmond Bezzek kaar vgy mond hogy effele parnath Jllyen roz dizno zaggatia [Kv; TJk III/1. 145]. *1570:* Gergel vallia hogy eo hozot az Trombitas agiabol parnat lepedeot alah kyt zabo Janos Eowenek Mond [Kv; TJk III/2. 27]. *1589 k.:* Jay mit tegek ele kel Adnom[a], ha enekem megj Agia az ket parnat, az derekalt heiastol [Szu; UszT. — [a]Ti. a pénzt]. *1629:* lattamis hogy haz' ezkeözeök voltanak az hazba(n), ugj mint on tal, on kanna agy, parna, feualy [Mv; MvLt 290. 159a]. *1668:* Palástot aranyas Keszkenyot Parnat ketőt mind az eös helyröl vitte el [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 27. I/27 Boros Janos (60) pp vall.]. *1714:* Kotzkas Vaszonnjal boritott Párna [AH 54]. *1748:* Juczinak hagyott vólt Annya Derekajokat Párnákot [Torda; Borb.]. *1762:* Derekajt kettőt Párnát 13mat láttam, mellyet mind az udvarbol hozogatot [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. *1810:* Hat párna, kettő hajjal, a' fiaknak adatott a' négy kopatz pedig a' Léányoknak [Mv; MvLev. Trincséni Mihály hagy. 8]. *1843:* nálla ... matoval találtatott meg Simonfi Lászloné pokrocca, lepedoji és párnáji [Bágyon TA; KLev.].
Szk: *~ba/~nak való tollu. 1571:* ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes ... parnaba valo tollaknak zedesse es egieb hijaba valo dolgokra valo ereoltetessek [SzO II, 329 a székely nemzet foly, az ogy-hez]. *1656:* Parnanak valo lud tol harom sakkal [Fog.; UF II, 167] ✱ *~ tolla között tart. 1562:* (Fráter Györgyöt) megölték hegyes tőrrel Alvinczben a Ferdinandus vitézi; kinek az ő holttestét ... egy néhány napiglan a párna tolla között tarták [ETA I, 15 BS] ✱ *~ végére való* párnacsúp. *1850 k.:* Veres fejtős párna végire valok [Pk 2] ✱ *ágybeli ~. 1648:* Egik Agibeli parnak(na)k veres kamoka hejak vagio(n) [Mk Kapi Kata kel. 5] ✱ *ágyra való ~. 1714:* Tollal meg töltet közönseges Vászonnyal boritott Agjra valo Parna ... fl. Hung. 6 [AH 54] ✱ *háziszőttes tokos ~. 1838:* Házi szőttes Fejer Tokos párna négy [Sáromberke MT; TGsz 54] ✱ *kartonhéjú ~. 1836:* égy Karton paplan ... és két kis karton héjju párna [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ✱ *levendulás ~* levendulalevéllel töltött vánkos. *1823:* Tafota Levendulás párna [LLt Csáky-per 601. L. I] ✱ *mezitelen ~. 1736:* Haj nélkül valo mezittelen Párna nro 4 [Mikefva KK; CÚ XIII/1. 159] ✱ *tollus ~. 1784:* Hét Tollus párna [MbK XI. 72 Kováts Ágnes kel.] ✱ *varrottas ~. 1849:* Egy kanapéra valo kisded varattas párna [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *veres stráfos tokú ~. 1851:* Egy veres Stráfos toku parna [Dés; DLt].
2. halottas párna; perna de sub capul mortului; Sterbekissen. *1745:* testinek egész béborítására hosszú párnát készittettem ... mely párnákot töltötték meg ő kegyelmek az következendő jószagú kertbéli füvekkel; úgymint: mirhával, asszú rózsával majoránnaval ... székfüvel, bisziókkal [Ne; DanielO 226 Daniel István apósához, gr. Teleki Sándorhoz].
3. oltárra való párna; perniţă de pus pe altar, pernă pentru altar; Altarkissen, Kissen für den Altar. *1849:* Egy oltárra valo varatos párna [Somkerék SzD; Ks 73/55].
4. gombostűpárna; perniţă pentru ace cu gămălii; Stecknadelkissen. *1772:* 1 Gombos tő tarto párna [Egeres K; Ks]. *1839:* Egy gombos tős párna [Kv; LLt].
5. turnür; turnură, perniţă; Turnüre. *1823–1830:* Azután pedig párnákat tettek a csipőjekre, hogy szélesebb farok látsszék, mely olyan széles volt, hogy kezeket is kétfelől reátették nyugtatni [FogE 66].

6. hintó/kocsipárna; perna caleştii; Kutschenkissen. *1720:* Hintoert, lovakert arra kivántató szönjegekért párnákért, hámokért, nyergekért, azokhoz kivántató haro(m) szolga liberiajokert f 510 [Gernyeszeg MT; WassLt]. *1732:* Egy nagy ágyas hinto Veres posztoval Sárga paszomántal párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34]. *1748:* Veres posztobol valo Veres párna bak takarojával Nro 2 [Ks 8. XXVIII. 5]. *1789:* Egy Kotsi Ládára valo Párna, hammu szin posztoval bé huzva Rf 1 [Mv; ConscrAp. 13]. *1802:* egy ujjabb és egy avadékobb kocsiba valo párnák [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. *1850:* Egy darab, az uj szekèrbe járo uj kotsi derék fedéllel — (:corba:) bőrrel bevonva — ület ládával — lo szőrrel töltve, posztoval be vont párnával [Algyógy H; Born. F. Ii].

Szk: *hanyatló ~. 1732:* Uti hinto Veres posztoval Sárga paszomántal hinto párnákkal, két Sellyem Sárga hanyotlo párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34].

7. lószerszám része; parte de harnaşament; Teil des Pferdegeschirres. *1812:* Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak másod magával a' Mlgos Udvar számára Uj kötőfékek, és hevederek ... és nyereg reparatiojáért fizetett légjen ki e szerént: Io Öt kosár kötőfékekért per 1 Rf 30 xr ... 30 Három Ujlekötőért párnajával együtt, és egy párna nélkül per 40 xr ... in sum(m)a tészen[a] [Nagynyulas K; IB. — [a]Köv. a végösszeg].

Szk: *zörgős ~. 1849:* Négy lora valo zőrgős párnák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

8. símely, párnafa (a szekértengelyre erősített lapos fa, amelyen a fergettyű fordul); perinoc; Lagerschwelle, Lagerbalken. *1827:* Más szekér ... negy a' párnát a' tengelyhez szoritto kapots [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

9. alátét (malomalkatrész); perinoc, pernă (de la roata morii); Unterlage (Bestandteil der Mühle). *1676:* (A malom) tengeliének ket eőregh vas abranczai megh vadnak, tengely végeben valo egy eőregh vas czappal párnajaval eggütt [Fog.; UF II, 747]. *1677:* Vagyon ... nyolcz oszlopokon egy fürész malom, melynek tőke tartó nyolcz karikás szekere, két párnája, fürész járma[a] ... meg vagynak [CsVh 54. — [a]Folyt. az alkatrészek fels.]. *1813:* elmentünk az ugynevezett Nagy Zágon vizen levő Fürészekhez ... Eszteke Tok a vasas Tengelj alat valo Csere pallo, Also és Felső Párna közösek [HSzj *fűrész* al.].

◇ **Hn.** *1798:* Máté párnája [Méra K; EHA]. *1825:* a Párnákba a körtvély fák mellett (sz) [Petek U; EHA].

párnabeli párnába való; care se pune în perne; fürs Kissen. *1761:* mondatta ... Daraban Vonulné ... tégedetis meg tanitlak[a] csak adgy égy pàr fülbevalot, két sing vásznat és egy párnabeli tollat [Gycke K; Ks 4. V. 20. — [a]Bübájoskodásra].

párnácska 1. kis vánkos; perniţă; kleines Kissen. *1816:* A' Cselédek 2. pokrotza és 4. párnátskája ... 6 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1817:* 7. Kissebb és Nagy párnátskák hajastol [Varsolc Sz; i.h.].

Szk: *tarka ~. 1733:* Edgj kis tarka párnátska [Marosszt-király AF; Told. 2].

2. oltárra való kis párna; perniţă de pus pe altar; kleines Altarkissen. *1732:* ezen oltáron vagjon két könyv alá valo kicsinj párnácska, edgj oltár takaró csipkés gyölcs egy abrasz [Kóród KK; Ks 12. I].

3. csengettyűpárnácska; perniţă pentru clopoţel; Schellenkißchen. *1842:* Csengettyű három rézből valok, két párnátskával [Dés; Újf. 3 Ujfalvi György hagy.].

párnacsúp (díszes) párnavég; marginea feţei de pernă; (verzierter) Rand des Kissenbezuges. *1693:* Egy Veres fejtővel iras utan varrot parna tsup [Ne; DobLev. I/38. 8b]. *1716:* Veres fejtővel varrott két parna csup [Kv; Pk 6]. *1733:* Hét párna csup veress fejtővel varrva [Marosszt-király AF; Told. 18]. *1736:* Egy Pár kék sejemmel tődzésesen varrot Párna Csúp [Kv; RLt]. *1752:* Két Párna Csup veres fejtővel varratt [Nsz; Told. 2]. *1763:* 2. Párna Csupnak valo Selyem recze [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1768:* Totoktol vett Lepedő hajtás és parnatsúp Négy darab ... Kék Selyemmel varrott két párna tsup [LLt Fasc. 112]. *1809:* egy Veres fejtővel varrott viseltes Párna tsup [Mv; MvLev.]. *1841:* küldik válaszaikat; én a' hárászt, párna csupot, és pántlikát [Kv; Pk 7].

párnafa építmény fából való tartóeleme; traversă/talpă de lemn, grindă de reazem; Lagerbalken. *1822:* Negy foljo Gerenda otska két otska párnafa [Dés; DLt]. *1833:* Sukon[a] edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan épitendő Jármos Hidhoz ... meg kivantatnak ... 21 Darab hid logását el hárinto párna fák ... 14 Darab ... rövideb párna fák [SLt Vegyes perir. — [a]F.zsuk K]. *1838:* 25 darab 2-2 öles párnafa ... Rf. 50[a] [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — [a]Hídépítésnél] | Honyaly kötő gerendák (Sprengband) a hid meg gyengült részének meg erösitésére tejendő ujj párnafák (Emsbaum) fel kötésére 20 Darab [Dés; DLt 794].

Szk: *~ aljazó. 1838:* 40 darab 1–1 öles párnafa ájazó ... Rf 20 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ kötő. 1838:* 8 darab 2 1/2 öles párna fa-kötő [uo.; i.h.].

párnafő párnacsúp/vég; marginea feţei de pernă; Rand/Zipfel des Kissenbezugs. *1787:* Két varatos régi párna fő Dr 30 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 41]. *1829/1830:* Három, régi arannyal, és Selyemmel ki varrott párnafők Rf. 6 [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. ad 196/1830 néhai Darótzi Jánosné Naláczi Anna lelt.].

párnahaj, párnahéj párnahuzat; faţă de pernă; Kissenbezug. **A.** *1674:* Vagyon három tiszta Isloggal Varrot, párna haj [Beszt.; WassLt]. *1735:* Veres és Tenger szinü Sellyemel varrot két Parna hajok [Kv körny.; RLt]. *1736:* Két elegyes Sejemmel irás után varrott Parna haj [Kv; RLt]. *1737:* Az A. párnahajatis a benne valókkal nem immediate vitték Házához az A-nak; hanem más nap, mikor másoktól innotescált vólna, hogy az Incták vették el holmikot az A-tól [Dés; Jk 260b]. *1743:* Puplican Sellyemmel, Czeruzaval iras utan fejéressel varrott Agjra valo két Parna hajjaival [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1748:* ágyra való ... Párna hajjával együtt [Koronka MT; Told. 11/92]. *1761:* egy kendőt, és párna hajat hagyott zalob(an) [Torda; TJkT V. 46]. *1793:* egy kékes Surgej (!). Parna Haj huszonhat [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. *1801:* egy veres, és kék virágokra varrott Lepedő két illyen párna hajokkal edgyütt [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. *1813:* A maga agyára párna haj potyolat gárnyérral kigarnyérozva harmintz kettő [Szászvessződ NK; Told. 47]. *1823:* Juh bőrböl avatag párna haj [Nsz; DobLev. V/1080. 6a Kemény György hagy.]. *1824:* Hat nagy párna haj gárnir nélkül valok [Fugad AF; HG Mara lev.].

B. *1605:* egy parnahy vala hatan [UszT 19/38 Catherina relicta quondam Petri Molnar In Betlenfalúa vall.]. *1612:* egj lepedeo egj parna hej fl. 1 [Kászon Cs; BCs]. *1620:* Egi Kitelteöl auagi parna hejtol f —/5[a] [KvLt II/69 VectTr 10.

— [a]A harmincadvám]. *1625:* 3 parna hey veresesek [UszT 8a]. *1652:* Negy darab fejereses him parna heljakb(an) valok [Nsz; IB X. 2]. *1668:* anni Parna helia ruhaztya (!) uolt hogy szamat annak nem tudo(m) | tizen négy Parna hey eott tarka Pokrocz [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 27. I/27 Boros Janos (60) pp vall.]. *1673:* Egj parna hej, két kis ingért attak [Marossztkirály AF; IB]. *1737:* nalam tartotta Marti Janosne egj parna hejban ket darab vasznat ... meljet meg akkor tött volt oda mikor ez elött ama zene bona idő következett vala [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Koncz Andrásné Margit (30) jb vall.]. *1763:* 1. Vékony gyolts Lepedő ... hozzá valo párna hejjakkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

Vö. a *gyapot-, gyolcs-, karton-, muszlij-* és *vászonpárnahaj* cimszóval

Szk: *aranyos ~. 1674:* Vagyon Igen szep ket aranyos lepedő egy Forma. Ugyan ahoz az lepedőhöz valo Nigy igen szép Aranyas párna hajak [Beszt.; WassLt 72/6] ✱ *fejér csipkés ~. 1788:* Fejér tsipkés párna haj kettő [Mv; TSb 47] ✱ *fejéres/fejéreses ~. 1733:* Edgj viseltes fejéreses lepedő, két fejeres parna hajjal [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1744:* Fejéreses Párna haj 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 57] ✱ *fejér selymes ~. 1770:* Totos varrassal fejér sejmes Párna haj [M.andrásfva U; Pf Pálffi Antalné Hartzai Gálfalvi Judith kel.] ✱ *fejérstráfos ~. 1818:* Hat házi fejér Stráfos Párna Haj ... 34 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.] ✱ *gárnéros~. 1820:* Négy gárnéros párnahaj [Mv; Told. 22] ✱ *kékes ~. 1599:* Zaz Jstwanne Vizen Zilagiban ... Kekes parna hejnek Valott —//18 [Kv; Szám. 8/XIV. 31 Hj] ✱ *kitteles ~. 1705:* egy kitteljis parna haj [Kv; Pk 6]. *1716:* Egj Kitteles parna haj [Kv; i.h.] ✱ *krádli ~. 1838:* egy csíkos krádli párnahaj [Kv; RLt O. 1 nyomt. kl Mike Sándor ellopott tárgyai]. *1845:* egy Csikos krádli párnahaj [KLev.] ✱*lengeteg ~. 1832:* öt lengeteg párna haj [LLt] ✱ *lengyel varrásos ~. 1738:* Egy par fejer lengyel varrásos parna haj [DobLev. I/971] ✱ *lenvászon ~. 1817:* Egy más hitvány Len Vászon Párna haj fejér Tótos Fővel [Mv; MvLev. Simonfi Zsuzsanna hagy. 3] ✱ *nyomtatásos/nyomtatott ~. 1673:* Vagion egi tarka niomtatot parna hey [WassLt Borsai István hagy.]. *1739:* Egj pár nyomtatásos uj párna haj [Kv; Pk 6]. *1755:* adok által ... két nyomtatott párna hajat [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1763:* 2 Njomtatásos párna haj [Kv; TJk XVII/1. 15] ✱ *recés ~. 1748:* Láttam reczés párna hajakot [Torda; Borb.] ✱ *recés csúpú ~. 1819:* egy pár rettzés csupu párna haj [Kv; Pk 3] ✱ *sáhos ~. 1595:* keóuekis valanak ... patiolat ... sahos parna hy [UszT 10/14] ✱ *szőttes ~. 1778:* adtam altal ... Szötős pàrna hajot egyet [Agárd MT; Told. 8] ✱ *tótos ~. 1748:* Az régibb edgyetmások közzül egj Derekaly Csúpot, és egj Tótos viseltes parnahajat láttam a Ferencziné Aszszonyom házáb(an) [Torda; Borb.]. *1761:* a pinczében az hordon egy veres fejtős totos parnahajat ... egy hetig heverni látta (!) [uo.; TJkT V. 44]. *1778:* A Molnár Mihály Bonumai közül adtam altal ... Totös pãrna hajot kettőt [Agárd MT; Told. 8]. *1836:* Két totos pàrnahajak [Kv; Pk 3 Rákosi Nagy Boldizsár halálával maradott jók összeír.] ✱ *tótos csúpú ~. 1819:* két totos csupu párna haj [Kv; Pk 3] ✱ *urkoltas ~. 1851:* urkoltos párna héj kettő [Dés; DLt] ✱ *varottas ~. 1778:* Takaro Ruhat adtam altal ... ketőt varattos pãrna halyt Rosast egyet [Agárd MT; Told. 8] ✱ *veres arnicsos ~. 1692:* Egy veres arniczos parna hej den. 15 [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *vereses ~. 1694:* Egy Veresses párna hay vallor. 72 penz [Kilyén Hsz; BLt 1]. *1814:* Két veresses Párna hajat ... adtam altal [Kv; Pk 3] ✱ *veres fejtős ~. 1756:* Két pár totos Veres fejtös vendég(ne)k való párna hej [Gernyeszeg MT; TSb Borbára Biro prov(idi) Joannis quond(am) Péter (!) (56) vall.].

párnájú kárpitozott ülésű; tapisat; tapeziert, ausgepolstert. *1850:* Hat darab polituros karszék 4 bevont loszőrrel töltött párnájú — 2 párna nélküli 60 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

párnakenő szekérkenőcs; păcură pentru uns osiile; Wagenschmiere. *1705:* Ugyan ma küldött vala a fejedelemasszony az úrnak valami sűrű levet, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó orvosság [WIN I, 365].

párnanemű párnaféleség; perne de diferite feluri; Art Kissen. *1676:* Párna némű joók[a] [Kv; RDL I. 155a. — [a]Köv. a fels.].

párnapénz tűpénz (az asszony költőpénze); bani de coşniţă; Nadelgeld. *1631:* monda az Aszony ... maradot az szeginj Aniamtul 24 arania(m), de azt se Palnak se Peternek bizonj nem adom, mert engem az Ania(m) mezitelen hazasitot ki, azert nem veri megh eötet az Isten, mert elegh maradot volt en nekem az Attiamtul: Ezen kiüülis maradot egj nehany taller valami keues parna penz [Mv; MvLt 290. 259a].

párnás 1. kárpitozott ülésű; tapisat; tapeziert, ausgepolstert. *1786:* Egy párnás karos szék [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

2. párnával készített (lószerszám); (harnaşament) cu perniţe; (Pferdegeschirr) mit Polster. **Szk:** *~ heveder. 1807:* Két párnás és Farmatringos Heveder 2 [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41] ✱ *~ lekötő szíj. 1747:* edgy párnás lekötő szij [Spring AF; JHb XXV/88. 6] ✱ *~ úri hám. 1806:* volt két párnás Uri hám, kantárokkal és Gyeplőkkel edgyütt [HSzj *kantár* al.].

párnatánc játékos tánc párnával; perniţă; Kissentanz, Art Tanz mit Kissen. *1870 k./1914:* A társas játékokból ... egy párat megemlitek: haragszomrád ... Szedjen meggyet, főzzön káposztát, járjon párnatáncot, áljon szobornak [MvÉrt. 18].

párnatartó (alulról) párnát támasztó; care susţine perna; das Kisssen stützend. **Szk:** *~ fenék. 1679:* Egi embernek valo fejér noszolya nro. 1 (:ennek parna tarto feneke 13 szál kenderhevederből czinaltatott:) | Két emberre valo fejér nyoszolja nro 1. Ennek parna tarto feneke, kenderből szütt hevederből vagyo(n) czinalva [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18, 20].

párnatok párnahaj; toc de pernă; Kissenbezug. *1576:* Wagion Egy wy parna thok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11].

L. meg a *kankvász-párnatok* cimszót

Szk: *gyapottas ~. 1801:* Gyapattos Parna tok tollatlan [Pestes H; Told. 19].

párnavánkos vánkos; pernă; Kissen. *1681:* Aszszony Háza ... Févaly, (:vagi párna vánkos:) egyiknek reczés haja, kettónek diktas Nro 3 [Vh; VhU 537, 540].

párnazsák ágyneműtartó huzat/zsák; husă/sac pentru lenjerie de pat; Überzug/Sack für die Bettwäsche. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Egj hjtuan veres parna saak ebbenis valami leuelek uadnak [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–2]. *1685:* Egy parna sak kek [Gyf; Utl]. *1697:* Ezen boltb(an) ... Egj tabori Sátor Kék posztobol csinált párna sákb(an) Egj puszta derekaly, Kett puszta vánkossal edgyütt [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1732:* Haller Ferencz Ur(am) ... el vitt egj ladacska penzt, láttamis a' parna sakba be takarva [Szászvesszős KK; Szentk. Catherina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi (60) jb vall.]. *1736:* Minekelőtte ... megindultak, a hintót így rakták meg: az tálakat tették az hintó fenekin az tál tartó helyre ... az párnazsákból hátul ülést csináltak [MetTr 368]. *1755:* Három párna sákra valo posztoért Rfl. 4 xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 30a]. *1783:* De ő Nga már utba lévén Telegdre akart menni, a' Bakra párna 's sák 's egyebet fel is raktúnk vólt, a Lovak is be voltak fogva [Perecsen Sz; IB. Marosán Gligór (37) jb vall.]. *1789:* vettem kezemhez ... 2. párna Sákot az ágy nemünek [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva lelt.]. *1820:* Egy nagy párna zsák [Mv; Told. 19]. *1859:* Egy avaték nagy párnazsák [Bodok Hsz; MkG].

Vö. a *bőr- és szőrpárnazsák* cimszóval

Szk: *kétszer ványolt ~. 1752:* Egy uj Ketzer ványolt kék Parna Sák [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ *nyomtatott ~. 1669:* Egyéb vásárlásokat is mindenfélét megvettem ... az miket írtál ... nyomtatott párnazsákon és abroszokon kívül [TML IV, 489 Teleki Mihály Veér Judithoz] ✱ *paraszt ~. 1674:* Egy veressel varrott paraszt kis párna sak [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.].

paró vízárok; şanţ pentru scurgerea apei; Wassergraben. *1777:* azon helly a honnan a Törökbuzáját le vágták tulajdon az ő földje akarkiis aki meg nézi, azt ugy intézi hogy éppen azon árokig vagy is paroig kelletik ezen földnek rugni [Gambuc AF; KP. Csora luvon (85) jb vall.].

páróí a Páró (F) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Páró/Părău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Páró: Páró lakosa; locuitor din Páró; Einwohner von Páró. *1633:* Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Boerok adak eo kegnek[a], az Malom helt ... senky nem Contradicalt, Sött az Falubeliek igen Eörültek, Az czinalasan az Halmagyak Tiukosiak Parrayak voltak [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall. — [a]Nagy Thamas Vramnak].

paróka perucă; Perücke. *1704:* Szent György napján ... mind a gazdák, mind a vendégek igen jóllaktak, kivált az urat soha olyan részegen nem láttam, mert a németeknek elkapván parokájokat, az alól ivott [WIN I, 84]. *1732:* Barokák vadnak egy bádog tokban nro 8 Gyolcs Sapka Baroka alá valo [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 14, 17]. *1736:* A fejét majd mindnyájan borotváltották, ha kopocz volt, nem viselt idegen kurva hajat, az kit most barokának hínak [MetTr 350]. *1755:* Sz. Iványi Uram az öt Száz forintrol valo Reversalissát el kérette Szebenbe töllem, és a' parokájára fogadta, hogy a' pénzemet Atyám Uramnál készen találom [Alpestes H; Ks 78. 21/1 Türi László Colonnai (!) Ádámhoz]. *1758:* Néhai Urunk eö Excellya parókáját tarto fő [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1789:* 6 Paroca Rft 6 [Mv; ConscrAp. 22]. *1792:* egy Parokaért 25 — [WLt Cserei Heléna jk 49b]. *1823–1830:* Nemrég kezdettek elöl az homlokra sokan vendéghajakat is kötözni, mely holmi felkondorított részekből áll ... olyan fodorításai vagynak, mint a régi parókáknak voltak [FogE 68].

Szk: *felpiperézett és beporozott ~. 1807:* Ékesen fel piperézett és be-porozott parokával [DLt 50 nyomt. kl].

parókacsináló parókakészítő; peruchier; Perückenmacher. *1705:* Azt is mondá[a], ez mostani császár[b] azt akarja, hogy praepostok misét mondjanak, a parókacsinálók parókát csináljanak, és minden rendek a magok hivatalját kövessék [WIN I, 464. — [a]A generál. [b]I. Lipót]. *1733:* (A) Német Varga Felesege ... az Paroka Csinalotol adossagot praetendálván Fon János ... azon Nemet Vargánét hunczfutolták a Fejét be törték s meg verték [Dés; Jk 438b].

Szn. *1735:* Parocha Csinálo Janos [Kv; Dica XX. 8b].

parókás I. *mn* parókát viselő; cu perucă; mit Perücke. *1823–1830:* Mikor temetnek, egy kétlovú lajtorja nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval beterítve, a két lovon is fekete posztó vagyon, mely két lovat két fekete kurta palástos, parókás ember zabolájánál fogva nagyon csendesen vezet [FogE 242].

II. *fn* parókakészítő mester; peruchier; Perückenmacher. *1780:* Mihálytol a parokástol hallottam [Kv; BK Sig. Kun (23) lib. vall..].

parókia 1. papilak; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. *1662:* az keresztyén prédikátorok paróchiájokból erőszakkal kihányatnának [SKr 204]. *1673:* A' G(ene)ralis delibera(ti)oja szerint Kakasd és Medgyesfalva között illye(n) contractust csináltunk az édgyességnek meg maradására ... hogy ... a' Parochiat édgyütt épitik ã Medgyes falviak ã Kakasdiakkal, de ã templom, czinterem épitéséből ki szakadnak mivel külön templomok vagyon [Meggyesfva MT; MMatr. 73]. *1676/1687:* A' Kaáli Orthodoxus atyafiak(na)k volt illyen Contractusok az Jklandi Orthodoxus atyafiakkal hogy minden esztendőb(en) mikor kévantatik két szekér vesszőt hozzanak az Jklandiak ã Káli Parochiahoz [MMatr. 272]. *1683:* Vagyon egy szanto Földis az Parochiahoz ... kinek edgyik vegi az Krasznara dől [Somlyó Sz; SzVJk 66]. *1713/1750 k.:* a Curatorok ... Felette igen vigyázzanak ... a Templomok Schollak Collegiumok Parochiak épületinek romladozasira [RGyLt A. 12]. *1723/1770 k.:* épitsen ... Csűrt is és kertet a' Parochia körül [Vajdakamarás K; SzConscr. 144]. *1790:* Király István paráznaság vétkeb(e) esvén Pal Anna hajadon Léányal minek elötte Copulaltattak ... önkent Paenitealtak itt a Parachian a' Lakadalmakra hivott Vendégek elött [Gyalu K; RAk 177]. *1823:*1817dik Esztendötöl fogva ... részenként való ház fel verések által F. Várajai Parochiamban a' Tolvajok által tett Káraim Specificatioja [Firtosváralja U; Borb. II].

Szk: *kápláni ~. 1728:* Vagjon a Kaplanyi Parochia holot regen a kis Pap lakot a Piaczon [Sszgy; SVJk] ✱ *magyar~* református papilak. *1694:* a' Magjar Parochia földe ... A Magjar Templumon alo<l> [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] ✱ *papi ~. 1728:* Papi Parochia Vagjon fen a Dombon a Templom mellet [Árkos Hsz; EHA]. *1729:* A Papi parochia vagjon a templom hegje alatt [Árapatak Hsz; EHA]. *1732:* A Papi Parochia vegib(en) levö szilvas hellyet ... meg cserelven az Eccla, mivel a Parochia szoros volt, amplificalodott immar jo darabbal

[Lisznyó Hsz; SVJk] ✱ *prédikátori ~. 1728:* A Praedicatori Parochia vagjon a templom alatt [Komolló Hsz; SVJk] ✱ *reformáta~. 1732:* a Reformata Parochia, a Templom ès Sombori György Ur(am) Nms Curiaja [M.zsombor K/Szentjakab SzD; TSb 51].

2. *mesteri* ~ tanítói lakás/ház; locuinţa/casa învăţătorului; Wohnung/Haus des Lehrers. *1728:* Papi Parochia vagjon az Falu közepiben ... A Mesteri Parochia vagjon ugjan emellett [Angyalos Hsz; SVJk]. *1759:* A mesteri parochia vagyon Templom hegy farkan [Szemerja Hsz; HSzjP].

parokiális I. *fn* papilak; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. *1640:* Christophorus Rivulinus pastor Sz. Marthoniensis; Mivelhogj az el mult Feiervarat Celebraltatot Generalis Giülesből vakmereősegből szant szandeckal ki maradot ... inteteth az el menesre, es hogi az Senior híre nelkul hon ne maradgion; De sem Seniornak, sem az Ecclesianak hire nem tötte, hanem azt mondotta, haza megien es ki költözik az Parochialisbol [SzJk 487]. *1650:* Damasdi Istvan ... Bennunket oda mennven Seniorunkkal egiben az Parochialisbol ki szarlattatott, es maga előttunk tudua(n) oda menetelunket el ment nem comparealt [i.h. 183]. *1722:* Azon Visitatio alkalmatosságával Parochialis, és Scholák s Templomok körül a' mi defectusok találtatnak, azert nem a' közönséges megye pènzzéből büntetödjenek az Improvisus emberek [HbEk konz. hat.].

II. *mn* **1.** a parókiához tartozó; care apartine de parohie, parohial; zum Pfarrbezirk gehörend, parochial. **Szk:** ~ *épület. 1863:* minden Egyház Templomát, Parochialis épületeit biztosittsa [Gyalu K; RAk 83] ✱ ~ *föld. 1681/1748:* vagion égi Parochialis föld mellyet à To igen meg keskenyitétt [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236]. *1726:* A parochialis földek trágyázások iránt jóllehet kötelességet magokra nem leváltak a bcsületes megyék, mindazon által requiráltatván megcselekedhetik [Somlyó Cs; SzO VII, 325] ✱ ~ *fundus. 1640:* Opra Popa Az olahok papia ... parochialis funduson lakik [Betlen F; UF I, 692]. *1677:* Az emberi emlékezettől fogva, mindenkor Parochialís fundusnak tartatot helyeken lako emberek, ha sem Zászlo alat valók, de jure Regni, sem egyébiránt mások praetensioja alat lévők, falu közzé valo szolgálattal nem tartoznak | Székelységen-is Parochialis fundusokrol falu közzé szolgálattal nem tartoznak [AC 241, 269]. *1723/1770 k.:* az Unitaria Religión való Papnak a' Mlgs Groff Ur ő Nga Parochialis Fundust assignaljon [SzConscr. 143–4]. *1803:* Vagyon ... a parochiális funduson égy cserefa agason szalma fedél alatt égy szép kis harangocska [O.aszszonynépe AF; EHA] ✱ ~ *hely. 1677:* most, consentientibus Statibus regni a' két Clastromok, ugymint a' Csiki és Mikházi, azokhoz eleitől fogva tartozo Parochialis helyekkel ... helybé hagyatnak [AC 4]. *1722 k.:* Egy Parochialis Helly ... bé nyúl éppen a' patakig [Unoka MT; GörgJk 162] ✱ ~ *kert. 1683 k.:* az vetemenyből állo dezmat maguk Falujab(an) Rakiak be[a] nem az Parochialis kertb(en), mivel az Falu gyakorta gondviseletlen levén az Parochusok terhere csak az gazzat hadnak ott [Somlyó Sz; SzVJk 65. — [a]Ti. a dézmáló községek] | Az Parochiahoz vagyo(n) harom kaszállo Reth mellyeket magok kaszallanak, gyűjtenek es be is hordgyak az Pastor marhainak az Szééríek az Parochialis kertb(e) [Szilágyszér; i.h. 164] ✱ ~ *örökség. 1639/1687 k.:* Ernyei földeknek és Parochialis Örökségeknek Regesztrálása [MMatr. 279]. *1677:* Egyházhoz vagy valamely Ecclesiához semminemű immobile bonumok, a' régi Parochialis örökségeken kivül, ne applicaltassanak | Ecclesiai proventusok, Parochialis régi örökségek, minémüvek maradnak helyben, s' minémüvek maradnak helyben, s' minémüvek admittaltatnak [AC 6, 266] ✱ ~ *skólaház. 1701:* Mü ... Adgyuk tuttokra mindenek(ne)k ... quod ... Midön volnánk a Sepsi Széki Uzoni parochialis Skola háznál, Jövének mü elönkb(e) illyen két felöl való becsületes személyek [BLt I] ✱ ~ *szántóföld. 1652/1687 k.:* Sz. Istvánon à Praedikátor és a Schola mester kőzött lévén valami contentio a Parochialis szánto földek és széna réth felől ... juraltattunk szám szerint 6. emberket ... egyezö nyomon vallyák hogy mikor Sz. Istvánon Schola mester volt, mindenekben harmados volt à Praedikator földiben és rethibe(n) [Szentistván MT; MMatr. 181] ✱ ~ *telek. 1832:* A Parochialis telken lévő Pajtának hidlásolásáért 1 Mf. 60 Dr [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sándor kezével]. *1834:* a Falunak Délfelöl valo részíben a Parochiális Telek ... Szomszédságiban (telek) [M.derzse SzD; DHn 41].

2. parókián működő; care funcţionează la o parohie; bei einem Pfarrbezirk wirkend. **Szk:** ~ *pap. 1673:* Csik szeki Sz. Miklosi Orban Ferencz, mostan Gyergio szekben Száár hegy megyejnek parochialis Papja [Szárhegy Cs; EHA]. *1806:* Mivel tsak egyedül volt a' bival bévérni a' vizbe nem bátorkodott, Ágostonfalván a' Párochialis Paphoz bé kötötte [F.rákos U; Falujk 1 Sebe János pap-not. kezével] ✱ ~ *páter. 1710:* A francia király ... az egész nemességnek megparancsolja ... mindnyájan felüljenek, sőt a clérusnak is meghagyá, hogy minden parochiális páter egy-egy lovasembert fegyverrel együtt kíszítsen táborban [CsH 452].

3. ~ *proventus* a parókiának járó jövedelem; venit parohial; parochiales Einkommen. *1669:* Az nemes Bereghvármegye az parochialis proventus végett az fejedelem asszony ellen vice-ispán urammal juxta articulum terminláttatván pro die 25. praesentis ... kik convocatusok voltunk ... még az városnak Munká<csnak fe>lé sem bocsátottak [TML IV, 524–5 Gyulafi László Teleki Mihályhoz]. *1677:* Ecclesiai régi Parochialis proventusokat kik eltartanak, processus, poena [AC 255].

4. ~ *aktus* egyházi tevékenykedés; activitate parohială; parochiale Tätigkeit. *1823:* A' Katona Személlyek körül véghez viendö Parochialis Actusok ... fel kel tenni ... a Matriculának, s Protocolumnak Paginájáit, hogy hanyadik lapon van protocolálva [Nagykapus K; RAk 31].

parokiális ház parókia; parohie, casă parohială; Pfarrhaus. *1640:* Pap. Popa Radul. Ninczen parochialis haza fundusa [Korb F; UF I, 797]. *1643/1687 k.:* Vagyon az Héán égy darab Széna fü à Parochialis házhoz [Csittszt-iván MT; MMatr. 328]. *1677:* Quartirozás békességes időben mindenüt tolláltatik ... Nemes és Parochialis házakra, Majorokra, Malmokra, Scholákra, Ispotályokra szállani prohibitum sub poena [AC 266]. *1679:* Az masodik Parochialis haz epitese continualodgyek [Dés; Jk 39b]. *1695:* a' Parochialis haza az Eccl(esiana)k pusztulo fèlben vagyon a' nagy gondviseletlenség miá [Kv; SRE 27]. *1755:* Tótfalusi Samuel és Balog Ersök, öszvekelések elött valo Parázválkodásokért követtek Ecclát a' Parochiális Háznál [Gyalu K; RAk 172]. *1784:* a Kéméndi Reformata Ecclesia ... innét ... vágatott Nádat a Parochiális háznak bé fedésire [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 11]. *1795:* az Hadi segedelemre a' Parochialis Hazakra esett 4 Rftot 12 xrt

nem a' Pap hanem az Eccla fizesse meg [M.bikal K; RAk 20]. *1800:* az ide valo Unitaria Ecclesia Templomát, és Parochiális Házát állottaé viz valaha [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

Szk: *magyar ~* református parókia. *1714:* Sz. Vessződön[a] lako Szathmári Janos az Refor Eccla praedikatora ... az magjar Parochialis Háznál [Told. 22. — [a]NK].

parókia-tartás (önálló) papilak-tartás; susținerea unei parohii; Unterhalt eines Pfarrhauses. *1785:* Citállyuk az közöttünk vígealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit ... Héti vásárnak jövedelmét, Ecclesia és Parochia tartást, Pap, és Tanito Mesterek Szabad vállasztását[a] [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18–9. — [a]Folyt. a fels.].

parókus 1. plébános; paroh; Pfarrer. *1641:* Pater István cognomine Gál mostan Száraz Pataki Parochus[a] [HSzjP. — [a]Vallja]. *1683:* Minemő modalitassal jarion az Parochusnak az Sabbathale az Registr(a)le(?) Protocolumb(an) Assignaltatott [Borzás Sz; SzVJk 48]. *1722 k.:* Az also Szenafüben edgy ret vagyon, mellyet az Ekklesia le kaszál, a Parochus az özvegy Aszszonyokkal s Leanyzokkal fel gyüjteti [Ercse MT; GörgJk 159] | Vetnek nyoltz vékát öszszel; ha az Ertsei Határra vetik a' Parochus maga arattatja fel 's hordja bé; ha p(e)d(ig) az Unokai Határra az Ekkl(esi)a aratja fel, 's hordja bé [Unoka MT; i.h. 161]. *1724:* Bodoki B: Gabor mostan Nemes Fejer varmegyei Refor(matus) Bodolai es Nyeni Parochus [BLt 1]. *1734:* A Kepézésben observaltassek hogy mikor az aratás véghez megjen a Parochus mennyen ki vagj negj hittel köteleztetett Kepésék a tőbb kepesek között és csovállya el [SVJk]. *1736:* Gyula- akkor, most Károlyváratt ... két páter lakott, parochusok vagy plebánusok is voltanak [MetTr 435]. *1742:* Szathmari Janko Parochus földen Commoralo szemely [Szászcsávás KK; SLt 14. B. 54]. *1762:* A Catholicusok Parochusak 4 tajákrol valo orderek [KK; JHbB K. 125].

Szk: *fungens ~. 1751:* A. Maros Bogáti Processusb(an) ... egy, egy Faluban az egy egy Fungens Parochuson kivül hány Fungens Káplányok, és hány Cantarok ... találtat(na)k [TLt Közig. ir. 1544 Bogáthi Horváth Szabo István vszb keze írása] ✱ *unitárius ~. 1798:* adom ezen tulajdon kezem irásával lévő superscriptiomot, Petsetemmel is meg erősitvén Vass Mihály mpra Sinfalvi Unitarius Parochus [Asz; Borb. I].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: *ordinárius ~ pap* rendes plébános; preot paroh titular; ordentlicher Pfarrer. *1692:* Az megyebírái és szentegyház fiai hütösök legyenek, kiket az választásnak idején mindgyárt az ordinarius parochus pap eskessen meg az megyebíróságnak és szentegyházfiúságnak hivatallyára [Kozmás Cs; SzO VI, 432].

parókus-páter barát-plébános; călugăr catolic hirotonisit; zum Priester geweihter Mönch. *1721:* Abosfalvi[a] T:Parochus Pater ... kezenél maradott ... Egj veres fejtő cingulus [Ks 83. — [a]KK].

párol 1. (ételnemüt) gőzben puhít; (despre alimente) a fierbe în aburi, a înăbuși; dünsten, dämpfen, schmoren. *1650:* Főzettem Rakott ... d 30. Borsatt attam es Bort parlanj ... d 10 [Kv; Szám. 26/VI. 424].

Szk: *rák ~ni. 1621:* kellett eo kemeknek Ebedet kezitene(m). Egi pypet feozettem sasaval f —/9 ... Rakot d. 6 ... fel ejtel bort az rak parolnj ... f —/5 [Kv; i.h. 15b/IX. 202–3].

2. inhalál, gőzöl; a inhala; inhalieren. *1748:* Hogy Tasnádi Uram Enyedről ki szabadult azutánn betegedett meg a' Felesége, hozzánk is jött vala a' Felesége számára füveket, Sályát, ugymint pápafüvet, és isopot kerven Tasnádi Ura(m), hogy ezekkel részsz szerint parolya, részsz szerint igya roszszul lévén a' Felesége [Enyedsztkirály AF; Told. 56].

parola 1. becsületszó; parolă, cuvînt de onoare; Ehrenwort. *1657:* Én pedig úgy megböcsüllöttem, lévén esméretségem is véle, hogy magam sátoromban hálattam minden kötözés, vasazás nélkül parolájára, azaz hitire [KemÖn. 219]. *1676:* Bizony dolog, parolámat tudván, lelkemet, szívemet Kegyelmednek tartom és életem elfogyásával is Kegyelmednek szolgálnom kész vagyok [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1704:* Sárosi uramat maga őfelsége maga parolájára is felbocsátá az udvarba [WIN I, 175]. *1736:* midőn az ő kglme parolájára az I. ö kglme szekeresse fel-rakott szénámat bé hozta vólna, Nms Városunk közönseges uttzájánn obviálta ... még másokkal meg-nevette és maga szenája közzé rakatta [Dés; Jk 281b]. *1753:* sokot sutagván elöszer egjütt ... kérek ã Nehai Mikó Ferentz Urtol maradott Argenteriakot Parolara, hogj meg mérjek [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. *1763:* p(ro)testalte az Asz(sz)ony eö Nga hogy ell ne vigjék erőszakason, és parolájak ellen mert semmi képpen nem contenta az Asz(sz)ony eö Nga arra nemis condescendál [Kük.; Ks 22/XXIa vk]. *1788:* életemnek főbb Czéllja lévén az hogy Parolam ne Periclitalodjék Nsgod Boraiért valo tartozásom ... halasztásának oka nem vagyok [Hosszúfalu Szt; Ks Miss. I. gr. Teleki Sámuel aláírásával].

Szk: *~ alatt mond. 1710 k.:* Kérem másnap Csereit ... jelentsék meg, mivel vádoltatom ... Mondá az említett kománai berekben való leselkedésemet, melyen én ... elfakadék nevetve; de parola alatt mondá: hogy az uraknak elé ne hozzam, mert nagy titok, és ő elveszne miatta [BÖn. 683] ✱ *~jának megáll. 1786:* Parolám(na)k mostis megálván 2da Sept. indultam ki Szebenből, 4a ejusd(em) érkeztem ide [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] ✱ *~jának megfelelhet. 1843:* az Atyám ... Roth Károly Urral 40 ezer Téglának el készítésére egygyezet vala meg, de ... mert a Szeme világátol az Isten meg fosztotta ... parolájának meg nem felelhetet [Dés; DLt 1358] ✱ *~jára fogad. 1777:* ez is elég keserves, de keserveseb: hogy hanjszor Fogada az Mgs Ur parolajára hogy az én kész pénzemet[a] ... mégis az Mélgs Ur meg nem küldötte [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz. — [a]Tollban maradt: megküldi] ✱ *~jára mond. 1818:* Fő Ispányi Parulámra mondom hogy az Executio ... ki nem fog vitetni [H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *~ját megtartja. 1705:* Azt is mondák, hogy tegnapelőtt parolát adott volna Forgách a generálnak, hogy idejü, csak menjen ki a generál, de nem tartotta meg paroláját és nem jött el [WIN I, 396] ✱ *~t ad. 1705:* Nyavalyás Mikesné asszonyomat Brassóban újólag most felvitték a fellegvárba fogva, és el is nem bocsátják addig, míg a szatmári és beszterczei németet mind el nem bocsátják a kurucok, minthogy parolát adtak volt nekik, hogy elbocsátják [WIN I, 436]. *1741:* a mitt a Militia in paratis desumált volt a Szegénységen me praesente a potiori restitualta, a mit nem restitualtis restitutioja iránt

parolát attak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] ✱ *gavalléri ~. 1782:* a Melgos Groff-is tartozik ötet Cavalleri Parolája szerent ki-fizetni [Drassó AF; TSb 24] ✱ *reális ~. 1707:* Kapitan Vr eó kgelme fejer Zaszlot tetetven ki ... Generalis Glilkesperg külde két officirert be ... Proponalva(n) ... hogy az Hadakat szállitatna megh magais szallana megh mig az accordanak Punctumit el keszítenók de Semmi üdőt ne(m) engedvén arra, hitet és realis parolat szóval instante igíre [WassLt Irsaj István szúv-i ub vall.] ✱ *úri ~. 1707:* Nagysagod Uri Parolajara ... meg irtam vala Vás Sándor Uramnak hogy ... az plenipotentiat ennekem külgye be hogy ... concludalhassak Nagysagoddal [Kv; Ks 83 Szepesi János lev.].

2. katonai jelszó; parolă; Parole. *1705:* ménénk Szászsebeshez, holott vala megszállván a Rabutin generál tábora ... megtudám, hogy a generál maga nincs ott, hanem ment Fehérvárra Schlick generálhoz, de estére, azt mondotta, hogy visszajű, és a parolát is ki nem adatá, hanem visszajüvetelire halasztotta [WIN I, 616].

parola-kiosztás (katonai) jelszó kiadása; transmiterea/comunicarea parolei; Ausgabe der Parole. *1710 k.:* Az atyám fő strázsamester lévén, a jel vagy parolya-kiosztást énreám bízta [BÖn. 564].

parolás kézfogásos; cu mîinile împreunate (ca ornament pe un inel); mit Händedruck (als Verzierung auf einem Ring). **Szk:** *~ (arany) gyűrű. 1797:* Egy szives parolás arany gyűrű [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. *1806:* a' Parolás Gyűrűt senki sem tudta egyben rakni [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

párolgás *diákny* eltűnés; evaporare, dispariție; Verschwinden, Verdampfung. *1870 k./1914:* (Az iskolakapuban) állandóan volt nehány kapuzó; kik a karfákra felülve ... léháskodva ... „hivalkodának". — Mikor aztán egy egy tanár feje kitűtődött az ablakán vagy kapuján lőn apostolok oszlása, párolgása [MvÉrt. 19].

páros[1] **1.** párt alkotó; care formează o pereche; ein Paar bildend. *1694:* Ezen hosszu lo puszta Istallo fala mellet kivül az Udvar felől, va(gyo)n ragasztva negy egyenlo paros talpfa ... mely Talp fakban mindenikb(en) ket ket Rosnicza Kő helye van ki meczve [Kővár Szt; JHb Inv.] *1755:* Paras elsö Hinto-kerék Nro 1 [Bábolna H; BK sub nr 1020].

2. kettős; cu pereche; gepaart, paarig. *1633:* egy paras czillagos veres fonallal varrot gjapot vaszo(n) derekaly cziüp ... f — d. 75 [Kv; RDL I. 103].

3. *~ lépésnyi* kettős lépésnyi (szélességű); (cu o lățime) de doi pași; (mit einer Breite) von zwei Schritten. *1826:* egy 13 páros lepesnyi szélessegü Buza földet vett [Ne; DE 2].

4. *~ élet* házasság; căsnicie; Ehe. *1840:* ifiu legény fiamat Sándor nevezetüt a törvényes uton lejendö páros élettet meg kivánva nőszesitteni ... kivántam [Dés; DLt 948].

5. *átv* vmivel párosult; îmbinat/dublat cu ceva; mit etwas gepaart/verbunden. *1847:* méltóságos Ságuna András úr ritka bélátású számítással intézett tervének merészséggel páros végrehajtása, helyettes-alispán Pogány György atyánkfia és szolgabiró Tövissi Gergely erélyes közremunkálásuk következésében sikerült ... Varga Katalint ... e megyei börtönbe ... juttatni [VKp 149].

páros[2] targoncás munkás (a bányában); tărăboțaș, muncitor care transportă minereu cu tărăboanță; mit Schubkarre arbeitender Bergmann. *1780:* Bányászok Fizetéséről. Az Banyákra küldendő Béres dolgosok iránt valo rend tartás igy határoztatatt, hogy ... Ortosnak, Sákhordónak, vagy Párosnak, senki négy Marjásnál többet egy hétre ne adjan, egész Bánya mü idején az ortosnak egy, a' Sákhordónak, és Párosnak két pár bocskornál többet ne vegyén [Torockó; TLev. 7b]. *1805:* a Parosok az hoszszab Banyaba ha nap szamba 17 utat tesznek legyen héti Berek hat márjas és a Banyaszot idein ket par Bocskor [uo.; i.h. 7/12].

párosan párosával, páronként; doi câte doi, pereche-pereche; paarweise. *1716:* adot el Gyekeben Biro János 60 // berbécset, mellynek 54gyit atta el pároson hét hét horgason, melly tészen f. Ung. 63//72 [Gyeke K; Ks 90].

párosít 1. (ménlovat kancával) pároztat; a împreuna/împerechea; paaren. *1811:* Öszve hánnya veti a' gondolatiba, Melyikben mi a' szép, mi a' jó, és hiba, És ugy párosittya Mag lovát 's Kantzáját, Hogy jobbitsa égyik a' másik hibáját [ÁrÉ 141].

2. (éneket) együtt zeng; a cînta împreună/în doi; paarweise singen. *1811:* Te pedig Gazdádhoz hív oh szelidetske Házam' eszterhájján hangitsálo Fetske! Testvéredtnek felelj meg minden hajnalba ... Párositsátok az éneket hangoson [ÁrÉ 108–9].

párosodás egybekelés; căsătorie; Heirat, Vermählung. *1811:* Sokszor hallottam a' Grófnémat mondani: Ha a' Férjfi nevek közül választani Kellene, nem mást, a' Jánost választaná, Mert a' nevek közt leg-szebbnek azt tartaná: Szerentsés választás! bé-tölt kivánása, Gróf Bethlen Jánossal lett párosodása [ÁrÉ 177].

párosodik házasságra lép; a se căsători; heiraten. *1806:* Bohártelki (!) özvegy Kováts János; Damoson kivánsága szerént özvegységre maradott Márton Annával párosodott [Damos K; RAk 12].

pároszfa '?' *1676:* bornakbol fel rott egy eőregh konyha mellynek közőpin vagion negy keő labakon allya egy eorőgh keő kemeny alatta valo eőregh tüzhelyével, nyilik reja az ket aldalahóz kett parosz fa [Sárkány F; UF II, 756].

paroszli '?' *1868:* a' kut mellett van egy szép paroszli akácz ép állapotban [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.].

paroxizál elájul; a leșina; ohnmächtig werden, in Ohnmacht fallen. *1734:* az Feleségemet az mindennapi Hidegh ki lelte, ketczér paroxizalvan, Isten kglből tegnap sem recurrált ... Dr Pápai ur(am) eo kgme sucurralt Orvossággal [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

párpisztoly páros pisztoly; pistol dublu; Pistolenpaar. *1630:* Thordj Borbeli Jstuan Hozot beczibeöl ... Ket pár pistolt ... d 60 [Kv; Szám. 18b/IV. 43–4]. *1668:* hagyok ... egy gyermeklouat fekestül, nyergestől par pistolyostul [Komlód K; BLt]. *1676:* Adott egy pár pistolytis tokostól melly v(a)l(e)t f. 12 // [Kv; RDL I. 155a]. *1693:* Egy par pistalyis uy tokjaval [Ne; DobLev. I/38. 10]. *1714:* Egj Par Pisztolj szilva fabul agja gjongj-hazzal és elephant tsonttal

figurazott a' Fogatoja aranj és ezust viragokbol fl. Hung. 18 | Egjh Par Pisztolj vas aggjal ... fl. Hung. 20 [AH 13, 14]. *1746:* ugj tetzik hogj ezeken kivül fogott még edgj par pistoly lenni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1753:* Szakács Péter Felesége Szabó Mária Exponállya, hogy ... bizonyos vagdalkozásban hirtelen halála történén az Báttyának[a] ... azon meg hólt Battyatol maradott ... egy pár pistolly [F.lapugy H; Ks 62/18. — [a]Springerianus katona volt]. *1761:* (Átvett) Egy pár Pistoljt, egy Flintát Tiz Aranyban [Gyéressztkirály TA; JHb XLV]. *1764:* Volt egy pár pistallya [Pókafva AF; Kath.]. *1791:* Egy Pár-Pistally [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mihucz keresk. hagy.]. *1794:* Egy Pár Pistaly kisdég rendü [Márkosfva Hsz; HSzjP]. *1805:* Kertész János akkori ujj Tisztarto vitt el, ègy pár pistallyt [Szamosfva K; BLt 12 Jeremias Petre (30) judex dom. vall.]. *1818:* Bak Mihály Ur szerzett két pár pistallyt [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

Szk: *rezes mondérü* ~ *1782:* Egy belsö vagyis Franczia Szerszámu Sima rezes monderu par pistollyak [Mv; NkF].

párpisztolyocska páros pisztolyocska; pistolaş dublu; kleines Pistolenpaar. *1782:* Dámának valo par Pistolyotska [Mv; CsS].

párpisztoly-tok páros pisztoly tokja; toc pentru pistol dublu; Behälter für Pistolenpaar. *1714:* Egj Par Pisztolj Tok Zold barsonjbul négj rendell aranj fonallal varrott fl. Hung. 10 [AH 15]. *1801:* edgy pár pistaly tok [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6].

párpulhák páros pulhákpuska; un fel de puşcă dublă; Art Gewehrpaar. *1736:* Már az kitöl mint tölt ki, vagy egy pár stuczot, vagy egy pár tersényi puskát, vagy egy pár pulyhákot hordozott, töltve, felporozva, az hintóban hátúl az ülés mellett kétfelöl [MetTr 372].

párpuska páros puska, puskapár; puşcă dublă; Gewehrpaar. *1656:* 5 Jul. Fogadtam Jancsit Inas(na)k, igértem néki egy 25 forintos gyermeklovat, párpuskát, szabályát három esztendöre [EMLt]. *1703:* Asztalnál üluen egy madarász nemettel öttek es ittak es egy nehany izben valo hiuásra sem jött bé söt mi nagjobb vegtere el kuldöttünk 4 iffiu mester embert hogj hozzanak a' Ceh rendi szerent műszert zallagot ... nem lehetuen eroszakoson valamit el venni, mivel par puskaja es Goszperge volt a fogason [Kv; ACJk 56]. *1722:* Somogyi Péter in publico loco és sok becs(ü)l(e)tes Emberek Lattára vásárolta az controversiában forgo par puskat [Kv; TJk XV/3. 100]. *1742:* a' Tiszt ... kardal és párpuskával volt [Buza SzD; JHbB]. *1743:* Pár puska Négy [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. *1747:* (A katonáknak) kardgyok, pár puskájok és karabélyok vala és az köpönyegyekét is fel vették volt, és ... az mi tüzünkhöz jövének, s Péntek[a] felé kérdezösködének [Désakna; Ks 27. XVIIb. — [a]K]. *1756:* egj alkalmatossággal hozzánk hozá Erdö Ferentz Uram egj fél pár puskáját, hogj a gojobist ki vegje belölle [Karatna Hsz; HSzjP Provida Rebeka Fagjas, consors Providi Francisci Mihály (56) jb vall.].

párpuska-tok páros puska tokja; toc pentru puşcă dublă; Behälter für Gewehrpaar. *1714:* Egj Par Puska tok megj szin Posztobul 4 rendel aranj s ezüst viragokkal varrott és körül sinorozott fl. Hung. 9 [AH 15].

párstucc páros karabélyforma puska; puşcă dublă în formă de carabină; Gewehrpaar in Form eines Karabiners. *1678:* ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) Egy Par stuczot f 108 [Utl]. *1714:* Egy par Stucz agja Diofabol külso része elephant tsontal rakott fl. Hung. 30. Egj par Stucz Diofa agya elephant tsont Virágokkal fl. Hung. 24 [AH 25].

pársz 1. (örökségben) vmelyik fél/rész; comoştenitor; eine der (Erbschafts) Parteien. *1735/1772 k.:* Ha hol penig, valaki a Compossessorak vagy parsak közzül ... maga Jussat valamellyik conpossessoratus lineajában lenni, és latealni p(rae)tendalná, tehát az illyen particularis lineakban lévö és lehetö p(rae)tendensek miatt az egèsz Compossessoratus, nem impetaltathatik [DobLev. I/160]. *1736:* Lévén egy Nagy Gyalmos Tó ... azon Tonak Gáttyát ... a Mlgs Pársok közönségesen tartoznak Conservalni, és procuralni s ujitani a' Zugot [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1745:* Minthogy pedig most a N. Idai és Budarlai tilalmasb(an) való Forduló Határok fel nem osztathattanak, tehát ki kelvénn a Gabona, mind azon Határokat ... a' Mlgos Parsok egy más között igazságosan fel osztani tartoznak [Budorló K; Told. 9] | ugy edgjeztek meg à Parsok hogj à melljben Jakab Peter Ur(am) lakik, maradgyon ö Kg(ne)k ... Kapitány Miháljné ennek contradicál | Melly fraternalis és compositionalis Divisiot ã Parsok kézbé adással ratihabealanak magok és Successorok képekben [Torda; TJkT II. 4, 5]. *1753:* Hogy mind a két Felnek pacificum Dominiuma annál inkább confirmáltassék a' ... Földek iránt a Pársok mutua et perpetua Evictiot contra quosvis legitimos Impetitores vállalnak magokra [DobLev. I/299. 2 gub.]. *1760:* ã fiak p(ro)ducaltak minden literalékot egy ládáb(an) ... Az láda el petsételtetett. Mely ã parsok p(rac)sentiajáb(an) mantul[a] minél hamaréb lehet nyittassék fel ... és ã melyik ellen valamelyik félnek ellen vetése ... lenne, készületet tégyen [Oroszfalu Hsz; BLev. — [a]Olv.: mán túl].

2. peres fél; parte adversă/în proces/litigantă; streitende/prozeßführende Partei. *1753:* Deliberatum. Assumalván és ventilalván ... mint két parsok productumit az Nemes Szék vgy az Instanstol Lazar Gergellytöl producalt Communis Inquisitoria Relatoriat; Constál világoson[a] [Sf. — [a]Köv. a részl.]. *1755/1758:* Exhibeallya az I ... Collationalissat azon Stomprol melynek felsö arka miat felette lévö Stompnak praejudiciuma vagyon ... ujabban a Széket a Parsok ki vivén az ärkat occulaltattván más orvassägätis adhibeallya a Szék ezen mostani controversiának correctiojara [Abrudbánya; Szer.]. *1762:* mind ã Relicta, mind à leány ág ezen Causát appellálván ... à Derék Székre ... ã Szék ã Causát nem dismembrálhatta, hanem Transmissiot vévén à Pársok Appellatiojokot láttassák meg [Kvh; BLev.] | hogy az igazság inkab ki tetczhessék s' az fatensek fassiojibol kijöt difformitás tolláltassék, a Parsok Communis Inquisitiora exmittaltatnak [Torda; TJkT V. 72]. *1772:* (A malom) bizanyas disinteressatus Malom Mesterek által ujra oculáltatnék, s azon oculatio meg Lévén a Pársok in merito Judiciumat vehessenek [Kük.; JHb LXVII/2. 387–8]. — L. még RSzF 129, 254.

Szk: *inkta* ~ alperes fél. *1764:* post factam Exmissio(n)em intempestive esett az denominalt Commissariusok ki menetele, nem controvertaltotván akkor az I(nct)a Párstol, s pro tunc meg sem disputaltatott, az, valyon az A p(rac)tensioi helyeseké és meg alhatoké vagy nem [Torda; TJkT V. 233]. *1776:* Kolosuári Daniel ... mikor elsöb(en) a' 150 Forintokat kérte tsak affidálta Szász Pált, hogy ki

küldi a' Plenipotentiát, kiis küldötte azután, a' mint az Incta Pars adserállya [M.köblös SzD; RLt O. 1. 7] ✱ *léza ~* sértett fél. *1677:* Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltassék azon laesa parstol, azon Vármegyének Törvényes Székire az hol a' potentia patraltatik [AC 187].

3. (szerződő/megegyező) fél; parte (contractantă/interesată); vertragschließende Partei. *1623:* à mit eddig epitet azt mingiarast ... megh beochwluen, arrol ualo authenticu(m) pechjetek es keze irása alat ualo docume(n)tumat adgia mind mi nekwnk mind az épiteteő parsnak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1739:* a Ns Tanats eleiben jüvén a Pársok, a széna fü Szekely Mihály Vr(amna)k viszsza itéltetet ... accedálván azis hogy a Vásárlas alkalmatosságával kinalas sem interveniált [Torda; TJkT I. 157]. *1768:* Mely dolog alkalom hogj ekképpen ment légyen végben kéz bé adással a parsok közöt arrol adjuk miis ezen kezünk irása és szokot pecsetünkel meg erösitet levelünket [Ne; DobLev. II/396]. *1786:* a' fellyebb irt kötésnek meg állására mi elöttünk is a' Pársok magokat kéz bé adással kötelezék [Nagylak AF; i.h. III/619. 2a].

4. (vmely közösség) vmelyik része; (o anumită) parte (a unei comunități); (ein bestimmter) Teil (einer Gemeinschaft). **Szk:** *minor ~* kisebbség. *1671:* Az Praedicátorok az Patronusnak és Populusnak nagyob részének akarattya ellen az Ecclésiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a' minor Parstól marasztatnának-is [CC 1].

párszuszi szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *~ betegség* beteges fösvénység/zsugoriság; avarie/zgîrcenie bolnăvicioasă; krankhafter Geiz/Knauserei. *1702:* Gergely Janos ... se(m) felesegét se(m) gyermekit ne(m) tartotta ne(m) ruhazta parsusi betegsegébe(n) el hadta [SzJk 340].

pár-szekér bányásztargonca; tărăboanță; Schubkarre. *1634 k.:* Attam az Par szekerre Ekemezei borbol Ur. 22 [Utl].

part 1. vízpart, mart; mal; Ufer. *1580:* (A patak) partyaban egy kwtt wagion ... Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8 | az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal [Kv; TanJk V/3. 231a]. *1590/1593:* Az Dees feleol valo zyli es parttya azon volt az zamosnak, ahol mostan az gatolas vagion [Szásznyíres SzD; Ks]. *1598:* B: wram w kegelme kwlte wolt Seress Balintot Keendre lewelekkel Rawazdy wramhoz, Sotitben hogy Ment Zamosfalwanaly Egy Nagy partrwl ugrot be az lw welle az Zamossban [Kv; Szám. 7/XVIII. 53 Masass Tamás sp kezével]. *1607:* regen az kertt ... az hol akkor az viz iar uala annak az partyaba(n) uala hogy az vizet ide vettette az uta(n) vette ki ide az kertet az viz Zelyere [Dánfva Cs; Eszt–Mk]. *1620:* az Zena fwre ige(n) artalmas, az Nadas patak arkanak keskensege ... vgj annyra hogj mikor valamenyre ... megh arad az Nadas, el nem folihat az Arkaban, hanem az partiat altal hagwa(n), karos heljre wtt kj [Kv; TanJk II/1. 293]. *1638:* az migh en oda menek adigh be szökdeösenek a lovak az Parton az Uizbe(n) nem terithetem ki [Mv; MvLt 291. 134b]. *1668:* Betlen Janos Uram ugyan akkor halásztatta megh, megh maga az to partyán setált [Novaj K; BfR 57/51 Coniunx Antoni Kelemen Kerekes Marta (45) vall.]. *1772:* A Nagy Gáton kivül a Part meg tartására vagyon 4 Csonka Gát [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1801:* Juon elé vett egy rudat, és a hajot viszsza akarta hajtani a Parthaz | annyira volt a Hajo a Partol, hogy ő a partrol a hajoban bé ugardhatatt volna [Szászújfalu AF; DobLev. IV/848. 3]. *1806:* magos partya van é a Deberkenek, azon Sertések fel mászhattak é? [Dés; DLt 82/1810 vk].

Szk: *alsó ~. 1758:* a két Kánás között lévö hegyröl ... egy erecske bé szakad ... két ágba szakadván az Erecske, az alsó ágának alsó partján határozának egy rakás követ [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 2153] ✱ *felső ~. 1589:* Az felseo partrol hoztak volt vrunknak egi hintot, Cibere Peter es Kalmar Albert vitte tiz louon Thordaigh, attam nekik f 2/50 [Kv; Szám. 4/X. 69]. *1746:* a' Küküllöböl ki szakadott ér viz a' kétt Méltoságos urak ... széna füveinek egjbe follyo köz határán folly le, szakasztott penig az Gróff Aszszony eö Nagjsága földéböl azon ér viz a' felsö partya felól az Groff ur eö Nagjsága széna füvéböl az alsó partya felöl, in eodem alveo mellyeket mostis mos [Dombó KK; JHb XIX/6] ✱ *kimenő ~. 1657:* az fejedelem ... érkezvén az vízpartra, az hídon által nem mehete ... révet tanálának ugyan nem rosszat, de kimenő partja igen nehéz vala [KemÖn. 43].

Sz: *könnyű víz ~járól beszélni a vízbehaló embernek. 1710:* Teleki nagyot sohajta, s azt mondja: „Vajki könnyü kegyelmednek, Pataki uram, így víz partjáról beszélleni a vízbenhaló embernek ..." [CsH 209] ✱ *lassú víz ~ot mos. 1791:* lassu víz partot mos [LLt 19/17 Gyujto Sándor alispán lev.] ✱ *szelek után ~ra érkezik. 1710–1711:* Szent György napját üdvezlem házamnál, egész vigassággal lévén sok keserves bujdosásom után, mint aki a szelek után a partra érkezik [Kv; KvE 255 GM].

2. (folyó)víz mentén elterülő földterület; teren situat pe malul unei ape; am Fluß liegender Grund. *1573:* Marton Vduarhely ... vallia ... Mongia volt Neky Kapa Myhalne ... Bolond kwrwaffy Nem Thwcz az Mas partra towa Zatmar fele lowaywal Menny [Kv; TJk III/3. 70]. *1598:* Bachy Janos ... wallya ... az felseo partonnis ... azzerint harminczadlottam rolla [Kv; TJk V/1. 182]. *1681/1748:* A N. Küküllö partyán vagjon égj Misfája nevü Keregded Tilalmas makkos erdö [Balázsfva AF]. *1710:* a várostól az Aranyas víz partján egy darab helyet kérének [CsH 298]. *1737:* a Deberke partytyán lévö kis Sziget forma földetske [Dés; Jk]. *1761/1808:* In Grupa Csuki nevö helybenn, vicinitatibus ab una ... égy miveletlen puszta part [Járaszurdok TA; Berz. 3. 2. A. 1]. *1810:* a' Birtokosok ... az Osztálykor minden Almás vize Jobb partyán esö Földeket meg osztottak, és itt már Nints szükség határ osztályra [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 271]. *1823–1830:* mentünk Cegléden keresztül Pestre. Több helységeken is, de több nem jut eszembe, hanem még Szolnok ... a Tisza Partján | Pesten a Duna partján vagyon egy nevezetes Kávéház [FogE 166–7]. *1826 k.:* a megye rettye több kaszáloinkal az ásando uj ároknak innetsö partján feküsznek, egészszen a Küküllö Martig [Gyalakuta MT; GyL].

Hn. *1592:* az Keo azo partnal [Fancsal U]. *1622:* Haio Mezeó partian (sz) [Árpástó SzD]. *1643:* Az Nagi rewen alol az Magas Parton [Mv; MvHn]. *1716:* A Kerengö partya mellett (puszta hely) [Nagylak AF]. *1729:* A nagj mezön Küpüs kút partyan Jo Andrasnal (sz) [Árapataka Hsz]. *1740:* az nagj parton (sz) [Szamosfva K]. *1754:* A Pasztor-Ere partjánn (sz) [Nagyernye MT] | A' kis part alatt (k) [Sárpatak MT]. *1759:* A' Tetves Partnál (sz) [Zovány Sz]. *1764:* az régi Nagj Tó hellynek Partján [Szamosfva K]. *1766:* a Magos partnál (sz) [Nagyfalu Sz]. *1773:* A

Demeter pataka Martyán v. partyán (sz) [Tekerőpatak Cs]. *1804:* a' Sáros Hidnál a' Deberke partyán a' nagy Tabla szánto Föld (sz) [Dés].

Szk: *császár ~ja. 1670:* Kegyelmed a hadat az határszélben tartsa ... sohul meg ne szálljanak az császár partján az urunk ő nagysága hadai [TML V, 285 Teleki Mihály Pelei Ferenchez] ✱ *erdélyi~. 1619:* Én — úgymond az pasa ... választ írtam Habil effendinek, hogy azon semmit ne búsuljon, mert hogy annyi sok panasz jött az elmúlt napokban az sok latrok felől, most azon jámak egymáshoz, hogy mind az erdélyi parton és az német parton azféle latrokat keressenek fel és abban munkálkodnak [BTN[2] 296] ✱ *német ~ → erdélyi ~.*

3. folyóvíz nevével alkotott összetétel utótagjaként; ca al doilea element al compuselor formate cu numele rîurilor; als zweites Glied in mit Flußnamen gebildeten Zusammensetzungen: a megnevezett folyó menti partvidék; zona de pe malul rîului menţionat; das entlang des erwähnten Flusses liegende Ufergebiet. *1647:* Vagjon az Var előt valo Giümölczes kert a' Maros parton, mind körül sövennjel be keritve [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1690:* adott ... két orotvány földet ... edgyike vagjon Kis kendre menő út mellett ... Másikja ... szenarét ... a' Kükőllő parton [Balavásár KK; SLt 15. B. 17]. *1699:* a Kükőllő parton vagyon edgy ... romladozott félb(en) állo ... diszno pajtácska [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1746:* Tudok az Maros parton egy Sessiot mellyen most magamis egy felöll lakom hogy Néhai Apor Istvan Ure volt [Marosbogát TA; SzentkGy Luka Gavrilla (60) jb vall.]. *1761:* Krakkai Péter Uram(na)k offeralta B. Josika Daniel Vrfi ő Nga maga részéről valo Nyil vonást, ki is a Maros parton fekvö Curiarol valo Nyilat vonná ki [Branyicska H; JHb XXXV/46. 17]. *1804:* ott a Deberke parton ökreimet ki botsátottam Legelés végett [Dés; DLt 82/1810].

Hn. *1751:* A Szomos Parton (sz) [Válaszút K; BHn 169]. *1762:* A' Szil Ágy parton (sz) [Szilágycseh]. *1762/1774:* A Szilágy parton, a Nyaloban Irtovány Föld (sz) [uo.].

4. *áty* széle/pereme vminek; margine; Rand, Kante. *1710 k.:* Az 1676. 77. 78. 79-béli nagy szélvészből menekedvén azt tudám, már alacsony kalyibámban nyughatom a partján ennek a világ tengerének; se tisztem, se semmim nincs, amiért üldözzenek [BÖn. 715].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

párt 1. (vki mellett/vkik oldalán álló) hasonló gondolkozásúak csoportja; parte, grup/colectivitate care este de partea cuiva; auf js Seite stehende Gruppe, Partei. *1653:* És mikor az urak is mind ott volnának, tehát a törökös urak, kik a Sigmond pártján valának, megjelenték: hogy Sigmond Molduvában volna és kész volna az országba jöni | a győzedelem a Sigmond pártjáé lön [ETA I, 58, 66 NSz]. *1657:* (Nagy Pál) mi pártunkon való jeles ember vala [KemÖn. 122]. *1672:* Az mi illeti, Kegyelmed melyik párton legyen errül Kegyelmednek választ írtam [TML VI, 122 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1678:* Barkóczi István ... az mely magyar had most keze alatt vagyon ... azokkal együtt kész erre a pártra által jöni [TML VIII, 114 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1770:* Lengyelországban a dissidensek feles számmal lévén, praetendálták, hogy ők is az officiolatusokra promoveáltassanak ... A dissidensek pártját a királyéval együtt fogta fel a muszka [RettE 217–8].

Szk: *~jára áll. 1562:* 1562 esztendőben Balassi Menyhárt el árulá a János király fiát és a Ferdinandus király pártjára álla [ETA I, 18 BS]. *1614:* Ő maga Báthori Gábor elszalada ... Ebben az hadban Nagy András is az egész hajdúsággal elárulta vala Báthori Gábort, és kiment vala az harcnak előtte Erdélyből, s ott künn az német császár pártjára állott vala [BTN[2] 59] ✱ *~jára von. 1657:* Vala egy Kovács Péter híres mezei kapitány ... ezt az kapitánt corrumpálták és pártjokra vonták vala | az Rákóczi követjei pedig Serédi István és Vetési István lévén, az embereket futván, s adományokkal, ígíretekkel pártjokra vonván ... adák Macskási Ferencnek az rákosi jószágot [KemÖn. 114, 133]. *1662:* Heriza ... a tisztek alatt való gyülevész népet is corrumpálta, megvesztegette, és pártjára vonván, maga mellé csatolta vala [SKr 369] ✱ *~ját tartja (vkinek). 1657:* Schultetus ... doctor az fejedelemasszonynak igen nagy kedvetlenségében esett vala, eszében vévén, hogy Bethlen István pártját tartaná [KemÖn. 135]. *1662:* értésekre adván, hogy azok is pártját tartanák és hasonló választ adnának, könnyen reáhajlottak vala [SKr 396] ✱ *~ját tartó. 1662:* Midőn Ali passának Váradról Temesvárra való távozása lett volna, Kemény János ... a Rákóczi fejedelem pártját tartó és Magyarországban exuláló főemberekkel csak nagy hirtelen és véletlenül Erdélybe bejött vala [SKr 640–1] ✱ *császár ~ja. 1677:* Az magyar hadak is mind inkább reménlenek addig, míg ezek itt lesznek; másképpen is az császár pártján levő talpasok is inkább megszünnek [TML VII, 415 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *erdélyi ~. 1662:* Minket sem ők az jó vitézek, sem mások ne kárhoztassanak, mert ... soha az erdélyi párthoz való rebellansokkal, vagy azoknak hadaival nekünk semmi correspondentiánk nem volt s most is nincsen [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz] ✱ *felső ~* kb. a bécsi udvarhoz hű személyek. *1664:* csak hiában járt Istvánné is ... egy óránál tovább nem mulathatott Debreczenben, mivel igen villongó állapot volt, féltek az debreczeniek, hogy a felső pártra valók ott égetik fel őket [TML III, 131 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1675:* 20 Junii. Jövének meg az követek az felső pártról [Kv; KvE 149 SB] ✱ *kuruc ~. 1710:* Szörnyü bódulás vala az országban, mert akik künn a kuruc párton valának, a némettől való félelem miatt erdőkre, havasokra s valamerre lehetett, úgy szaladtanak [CsH 343] ✱ *maga ~jára csinál/hajt. 1657:* Ott kinn azért az két urak magok pártjokra csinálták vala az hajdúságot és az partiumbéli vármegyéknek is nagyubb részét [KemÖn. 126]. *1784:* Bánffi Farkast is maga pártjára hajtotta[a] [RettE 423. — [a]II. József császár] ✱ *más ~on lakó. 1677:* Ha kik a' más párton lakók közzül, az Erdélyi Ditioban Jószágot birnak, és abbol Potentiat patralnak, a' Vármegye Tisztei elöt tartozzanak Törvényt állani | Potentiat pátralván e' birodalombéli jószágokbol a' más párto(n) lakók, Törvény és executio azon jószágokbol szolgáltassék etiam cum brachio Regali [AC 176, 271] ✱ *muszka ~. 1773:* Mondják, hogy szép része Lengyelországnak az, melyet a mieink bírnak, a föld népével is jól megegyeznek, sőt a muszka pártról sokan jönek által a királyné[a] részére [RettE 316. — [a]Mária Terézia] ✱ *német ~. 1671:* elhiszem bizony, az írás is hogy mind német pártra s mind Zólyomi részéről megvan, de hijában, az kinek oltalma az Isten [TML V, 523 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1672:* Hopmesterünk Naláczi István uramnak írt Kegyelmed leveléből értjük az német párton levőknek az végekből cselekedő sok alkalmatlanságokat

[TML VI, 1 a fej. ua-hoz] ✱ *török ~. 1734:* Ujsagul írhatom Ngod(na)k hogy Brassobol a Nemetek kemenjen szőknek altal a Török Pártra Molduvába [BK. Bethlen Ferenc anyjához özv. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához] ✱ *törökös ~. 1653:* a törökös párt megsokasodék annyira, hogy egykor megfogának négyet a németes urakban a törökös urak [ETA I, 59 NSz].

2. vkit/vmit pártoló személy; persoană care sprijină pe cineva/ceva; Gönner, jn/etw. unterstützende Person. *1657:* az gubernátornak sok pártjai valának, mert meg is unták vala az fejédelemasszony miatt való vesződéseket | ezek mind igen Csáki pártjai voltak s nagy ellenségi nyavalyás Schultetusnak [KemÖn. 126, 136]. *1662:* Legutólban kik azon sectának, társaságnak fő-fautori, pártja valának, Péchi Simon ... és Orbán Ferenc ... convincáltattak vala | hogy az portán mindenkor jó fautori, pártjai, oltalmazói volnának, mind csak elébb megyen vala dolgában | azkik pártjai valának, ottan melléje gyülekezének [SKr 193, 324, 641].

Szk: *német ~. 1568:* St(ep)hanus Mogioro, Tomas Jgyarto, Demetrius Chyzar ... fassi súnt in húnc modúm. Monostoron ǫk egy Aztalnal wlnek volt, es szǫch Antal elǫttǫk az Rakba kapot, es mond zabo Janos neky, Nemet part vagy te zǫch Antal, arra mond szǫcz Antal vgyanis a vagyok en, esmet mond zabo Janos, ha nemet part vagy hat myert wǫtted feyet az nemetnek [Kv; TJk III/1. 214].

3. védelem, oltalom; apărare, protecţie; Schutz, Verteidigung. **Szk:** *~ját felfogja* védelmébe veszi. *1662:* Az fejedelem a követeknek nagy keményen szemekre hányá az vezéreknek, basáknak hamis hitöket ... Az fényes portának is nem lévén arra igaz oka, s Bethlen Istvánnak is igaz igye a fegyverfogáshoz, abbéli igyet ... bizná a nagy Istenre ... és ... hinné bizonnyal, hogy mind magát Bethlen Istvánt, mind penig azokat, akik pártját hatalmas császár méltóságos személye előtt és a fényes portán is felfogták volna, megszégyenítené [SKr 171] ✱ *~ját foghassa* védelmébe vehesse. *1662:* Én Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó János Deák ... folyamodta(m) az Nehai Tekéntetes és Ngos Barcsai Sigmondné Aszszonyomhoz ... eő Nga ... az haláltul megh váltot ... enis eő Nga(na)k es maradékinak ... eőreőkös jobbágysághra adom és kötelezem magamat ... Soha el nem szőkőm ... Ha hol penigh ez levelemet megh nem állana(m) ... eő Nga ... Szolgai mindenüt ... megh foghassanak ... soha senki pártomat ne foghassa, seöt ha valakj pártomat fogna azis ollyan hamis hitű átkozott lator ember mint en [Monó Sz; BK] ✱ *~ját fogja* pártolja, védelmébe veszi. *1568:* Georgius Hench ... fass(us)est, ez hallottam hogy monda az kayantay ember az zabo gasparnenak hogy, azyonyom te Jnkab zereted az Ciganokat hogy ne(m) mynth az Magyarth mert partyokat fogod [Kv; TJk III/1. 195]. *1625:* semmi kepen az malefactort ... kj nem zabadithatta uolna, miert hogy partiat fogta es kj zabaditotta ... azt keuanom az teöruintul hogy az J azon buntetessel buntetodgiek az mint (!) az malefactor erdemlet uolna [UszT 30a]. *1637:* Fraczila Cziczylla obyt Ztan new fia gilkossagb(a) esuen Pal Deak mellett vagyon; eő foghta partyatt [Kucsuláta F; UC 14/42. 190]. *1715:* En a maga szajabol hallotta(m) ... Demian Lupnak ... hogj monda. Mit czivodol en velem Popa Juvon, mi nekemis vagion ur(am)[a] ... a ki is tudom ennekem partomat fogja [Ispánlaka AF; Ks 19. VIII. 52. — [a]Értsd: földesuram]. *1785:* A királyi Com-(m)issionak eddig semmi jo gyümöltse nem láttatik ... Déván járt, és az oláhok(na)k láttattak pártyakat fogni [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. *1813:* Nem tapasztaltam hogy a Cselédek romlottak volna az Arenda ideje alatt, azt pedig tudom hogy ha valami bajok volt párttyokot fogta [Kilyén Hsz; MvRKLev.] ✱ *~ját fogó. 1677:* ha vagy a' latrot elő nem állatnák, vagy penig már a' vétek annyira innotescalván, azt az Executiot ... impediálnák ... minden továb valo processus nélkül, öt szaz forint poenát exequallyanak a' latornak pártyát fogo embernek tulajdon javaibol [AC 126] ✱ *~ját tartja. 1662:* Az Úristennek olly áldása is volt igazgatása alatt a szegény hazán, hogy ... szultán Muradnak, mind fővezéres kajmekánjával ... hogy az moldvai Lupul vajda pártját tartván, igyét mindenekben oltalmazná | Az debreceni tanácshoz pedig fortélyt fogott vala, s azzal kezdé vádolni: Rákóczi fejedelem hadait ők fogadnák, városokban tartanák, táplálnák, pártjokat tartanák [SKr 302, 541] ✱ *vkinek ~ja fogatik* védelembe vétetik, pártoltatik. *1748:* a' Loponak pártya senkitől nem fogatik [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor vall.].

4. *~ot üt* (vki/vmi ellen) pártoskodik; a complota/unelti (împotriva cuiva); sich (gegen jn) empören. *1610:* Az országgyűlésbe akarván menni az fejedelem Báthori Gábor, Besztercére, az urak pártot ütvén, az pápás urak Szék városán meg akarták ölni az fejedelmet [Kv; KvE 140 SB]. *1614:* Mikor mind egybegyűlt volna az egész székelység ... ők magokat elhívén és az hadban pártot ütvén az ország és nemesség ellen, az szabadságot erővel is meg kezdték venni [BTN[2] 44]. *1671:* török császár birodalmában is gyakorta cselaliák[a] támadván, az császár meg szokta büntetni; így ő ellene is némely magyarok pártot ütvén, élete s méltósága ellen fegyvert fogván, az olyanokat ha ő is bünteti, nem illik az hatalmas török császárnak ahoz szólani [TML VI, 643–4 Baló László Teleki Mihályhoz. — [a]Lázadók. *1710:* magok között elvégezik, hogy a császár ellen pártot üssenek | ez az elektor[a] azután a császár ellen pártot üte, és a franciával conspirálván, elsőben szerencsésen proficiál vala, de azután megveretvén a császártól, és Bavariából kiüzetvén, most is a francia király mellett bujdosik [CsH 71, 212. — [a]Maximilián].

5. politikai párt; partid (politic); (politische) Partei. *1849 u.:* A függetlenségi nyilatkozatnak mind magam, mind pártam ... ellene voltunk [EM XLIX, 549 Zeyk Károly kezével].

6. emberek (egyik v. másik) csoportja; careva dintre grupurile de persoane; eine der Menschengruppen. *1593:* leon emlekezet az fizetes felol ... kewan vala az legjny f 75 ... de az mas part nem igire tobet f 25 nal [Kv; TJk V/1. 378a Olaz Mihali vall.].

párta 1. (hajadon leányok) korona alakú fejéke; diademă, cunună; Jungfernkranz. *1574:* Orsolia egi ag leany azt vallia hogi ... latot egi partat leania feiebe de Nem twgia hwl veotte [Kv; TJk III/3. 362b]. *1576:* En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Parthayara walo gyeongyes teodzest [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. *1604:* egy ladat adott uala megh Peter Gerebnenek Boros ferencz ... partatis, eggiet, patiolatba takarúa [UszT 16/28]. *1631:* annak az kis leaninak az fejeben lattam enis az partat s az felesegem kerde hogi hol vőd azt az partat s monda hogj az az leany atta ennekem az ki ez ejel az sipossal halt mert tegnap leany vala most immar kontia vagjon s az pajtaba(n) haltak el egj mast [Mv; MvLt 290. 245b]. *1703:* Edgy csipke' formára öreg gyöngyökből csinált párta [Zabola Hsz; HSzjP]. *1736:* Megvirradván penig, mikor gondolta az noszolyóasszony, hogy az uj

házasok felköltek, bément, az uj menyecskét felöltöztette ... az fejét penig pártával és igen szép orientalis gyöngyökböl köves fökötöben csinálták bé[MetTr 389]. *1751:* az én Pártámrol valo orientalis Gyöngyömet adtam Kedves Atyamfiának Sombori Sofia Aszszonyom(na)k viselni mig l(ste)n szerentsét enged és parantsol eo kgl(ne)k is [Szászvessződ NK; Somb. I]. *1755:* Leányom Kovács Ágnes Házamtol az Budai Házhoz ... Vit el egy igen Szép és Draga jo fele Gyongel rakat Pártát [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19]. *1766:* Egy fodor fátyolból készitett széles Párta [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. *1795:* lattom ègy jo fèle gyöngyböl ki rakat pártatis [Ákosfva MT; Told. 23].

Vö. a *bársony-, diszmógyöngyös-, ezüst-, gyöngyös-, homlokelő-, homlokpárta* cimszóval.

Szk: *~ban jár. 1772:* minden Aszszony kezdette beszelleni hogy a Verbunkos katonák el méntenek Désrol Vincze György Léánya is el ment vélek de még azt is úgy értettem másoktol hogy haza sem jött volna a Léány Szamos Ujvarrol: hanem az edgyik Verbunkos katona segbe rugdosta és ugy jött haza még is Pártában látom járni mais Vincze Persit [Dés; DLt 321. 50b Josef Lempekker Theresia (Igy!) cons. Kőmives András (31) vall.] ✱ *aranybogláros ~. 1648:* Gyöngiös Arany boglaros partak Nr 3 [Mk Kapi Kata kel. 5]. *1672:* Egi giongios aranj boglaros parta [SLt A. 52 Suky Krisztina lelt.] ✱ *csipkés ~. 1651:* Harmadik Parta köues Arani boglárokbol es zep Eöregh zem giongiokbol czinalt czipkes parta, meliben vagion Tiz Arani boglar mindeniknek tetejeben vagion Egi Egi rubint es ket ket Eöregh zem giöngy [WassLt 72/2 Vass Judit kel.] ✱ *fán-kötéses ~. 1604:* Az Felperes keres az Alperesen egj Fodor illyer (!) zokniat ... egj Fankeoteses partat[a] [UszT 18/35. — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ *felső ~. 1568:* Paysos Lukach ... fass(us) est hogy amikor Feyerwary Imretol veúe othues lorinc az felso Parthat ... Egy gyras parta Eouet Jgire erette [Kv; TJk III/1. 222] ✱ *homlokszorító ~. 1697:* Egy homlok szorito párta [KGy] ✱ *oláh ~. 1742:* Egj oláh párta [Kisborszó SzD; TL Kifor familia lelt.] ✱ *ötbogláru ~. 1727:* Arany mi ... Öt bogláru Szelyes öreg Szem gyöngyökböl Valo Párta [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsánna kel.] ✱ *potrás ~. 1775/1806:* Valahányszor oláh hangos tokájával Szomszédomban Zörget Liturgiájával: Valahányszor Fáta pótrás pártájával Batutát jár este botskoros lábával [Két nagyságos elme 115] ✱ *rózsagránátos ~. 1627:* Egj veres barsony rosa granatos partha [BLt]. *1628/1635:* Kett Veres barsonj rosa granatos parta, apro gjongjel [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *rózsás ~. 1651:* Edgy Öregh Rosas Parta, az kin vagyon het köves Boglar 26 gyemant benne es 9 Rubint [WassLt Wass Judit kel.] ✱ *rubintos ~. 1686:* adtak ... Egj gjongjös rubintos partát 9 Arany boglár hat hat rubint bennek tiz gjongjel füzöt boglárok [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] ✱ *szász ~. 1694:* Egy nagy Szász Párta io féle gyöngyös | Egy nagy öregh Szász párta io féle gyöngyel rakot [Kv; Berz. 2. 27/29] ✱ *széles ~. 1788:* Fatyu gránátbol valo széles párta, és égy viseltes fejr gyöngyös párta [Mv; TSb 47] ✱ *tótos ~. 1768:* edgy Totos Párta [Pf néhai Csiffalvi ifj. Bakos Józsefné kel.].

Sz. *1633:* mondgia uala ... az Nagi Szeöcz Istua(n) vra(m) szolgalojanak Annoknak, hogi mond megh ... az Falabu Janos leanianak azt, hogi az partat tegie le bator, es kennie (:tisztesseggel szolua(n):) megh az szeggit (!) uelle, mert eö neki czak ugi illik az parta, mint az komának az bitokos járom pálcza, mert el szeökte eö az parta uiselest [Mv; MvLt 290. 136a].

2. a szüzesség jelképeként; ca simbol al castității/virginătii; als Symbol der Jungfernschaft. *1685:* Enyedi Peter ... meg részegedvén, raytam erőszakos keppe(n) ugi tötte ezen gialazatott, es ugi paráznitott es ferteztetet meg ... mikor osztán elötte ki világosodot, az Annya elött tudniillik hogi el veztem az pártát es be keszkenodgye(ne)k egi forintot adott patyolatra [Kv; TJk XIII/1. 261].

Sz. *1854:* báró Huszár Nánit báró Bánffy Farkas megkérvén, tagadó válasszal utasítá el. Gr. Hallerné egy társas östvélyén, szokott leppegő hangján ... megszólítá ... „Édes öcsém! még se jó a kérőt fitymálni mert a párta mindég nehezebb, mint a púposhátú nem szép férfi [UjfE 29].

3. *mellre való ~* melldísz; fundă care se poartă prinsă de rochie; Brustschmuck. *1668:* Egy pantlikabol czinyalt melyre valo parta, s nyakra valo [Mk Kapi György inv. 12].

4. szegély; tivelă, tiv; Besatz. *1665:* Hinto vánkosokra egj parta Tall. 8 [Utl].

5. ?szegély-anyag; material pentru tivelă; Besatzstoff. *1592:* azert keresz engemet hogy egy vegh partadat ell vagdalta(m) volna ne(m) emlekeze(m) arrais hogy en azt czielekettem volna [UszT].

6. párkány; cornișă; Gesims. *1632:* Az falon keöreös keörwl karpit tarto festet parta ennihani darab [Fog.; UF I, 168].

pártabűz *alk* szüzesség; feciorie, virginitate; Jungfernschaft. *1811:* Talám majd akadok égy danoló Szüzre, Kiről tudom, hogy rá unt a' párta büzre, Azzal öszve tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva öszve hajtyuk a' fejünket [ÁrÉ 110].

pártácska kis párta; diademă mică; Jungfernkränzchen. *1674:* Egy haj fono körül valo keskeny Gyenge Partatska el bontani valo [Tövis AF; Kath.]. *1709:* 1 kis pantikara tsinalt Partatska talam van kilenc arany bene [WassLt Árva Matskási Ersebet inv.]. *1781:* Egy kitsin gyenge pártátska rész szerint közep szerü, rész szerint pedig apro Gyöngyökböl tsinálva, két kitsin Arany Boglár benne [Nsz; Told. 3].

Szk: *gyöngyös ~. 1673:* egj hajfono körül valo késkény gjöngjös pártácska [Tövis AF; BálLt 93].

pártaforma pártaszerü; de forma unei diademe; in Form eines Jungfernkranzes. *1834:* Egy fejér üveg Gyöngyböl készült párta forma (:Diádim:) [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett ékszereinek jegyzéke].

pártájú vmilyen szegélyü; cu o anumită tivelă; mit einem bestimmten Besatz. *1596:* Egy fekete zeold partayw hernacz palast er f 18 [Kv; RDL I. 65].

pártakő párkánykö; piatră de pervaz; Gesimsstein. *1598:* Az melj hidat az Zina vcha Kis Aito eleott chinaltattunk ... Attam chresteljnek padimentom es rako kwre ... f 5 d 50 ... vettunk Jsmet parta keowet Lenart Tamastul fenesitwl f 4 [Kv; Szám. 8/III. 9].

pár-taliga bányásztargonca; tărăboanță; Schubkarre. *1571:* Megh Ertwen biro vra(m) altal az feyedelemnek eo felsegenek az par taligak feleol walo Ercos parancholatyát, Melynek megh kesitesére, Eo k. varoswl vetettenek Egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 34b].

pártaöv (ékkövekkel díszített) övfajta; un fel de cordon (împodobit cu pietre); Art Gürtel (mit Edelsteinen geschmückt). *1560:* Eg' Nag Partha Ew Ezewst Aranyas feerfinak walo. Egy Nagy partha Ew aszonyallatnak walo maycz 24 Boglarw Aranyas Ezwst Egy nagy chyath rayta [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1573:* Kalmar Istwan azt vallia ... Latta az felesegenek zep tafota es Mohar zoknyayt, parta Eoweyt aran gywreoit kapcayt [Kv; TJk III/3. 172]. *1576:* wagion egy partha ew kybe wagion eot gyra, het Boglar Rayta [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 2]. *1605:* az Zakaczine Testamentoma Zerent az parta eöbeöl es az Kalmar árubol Contentalja Zöcz gjörgjne az adosokoth [UszT 20/135]. *1614:* Vagion Egi partha eo Fekethe maiczos meliben vagion negiue(n) harom nehezek, Beochultuk kilencz forintra [Kv; RDL I. 95]. *1640:* Jutot Baginak egj parta eö uy ezüst mayczos, mely eöben uagion ket gira es egi Taller [Kv; i.h. 151]. *1674:* Csomor András jovaibol ... percipialtunk égy pàrtha eovet ... mellyet divisor Uramék akkor ... eotven forintban hagyván, mi fellyeb el nem adhattuk 46 forintnál [Kv; Szám. 34/L. 1]. *1696:* Egy partha eöv Arannjas Tiz boglaru aranyas Türkeses [Mv; MbK 80. 6]. *1724:* egj párta övet váltott ki az Atyámtul Néhai Czeglédi Szabo Mihálj Ur(am) [Ne; DobLev. I/106. 3b Sophia Sebessi cons. Francisci Késcsináló de Gjepes (39) vall.]. *1748:* Párta övet s egyéb ezüst portékákot hozott Kolosvárrol az elsö Felesége [Torda; Borb.]. *1796:* Égy háram ujjnyi szélességü Párt-öv [Sólyomkö K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter lelt.]. *1798/1821:* Egy Régi modi Filegrán munka párta öv joféle gyöngyökkel rakott, rajta lévö Lántzával együtt 12 probás [Kv; Pk 5]. *1812:* a Groff ... ekivül adott edj jo féle gyöngyökkel kirakott ösi pártöt [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

Vö. a *bertüs-, ezüst-, forgács-pártaöv* cimszóval

Szk: *aranyos ~. 1586:* ada ... maychra chynalt aranyas parta eoweth [Aszó KK; Told. 27]. *1625:* Wagion egy ezüst maiczos cziattos boglaros aranyos parta eo ... f 62/50 [EMLt]. *1702:* Egj aranj boglaros jo fele gjongjes párta ... Egj aranyos Parta Eöv [Marossolymos H; Told. 22] ✱ *bogláros ~. 1570:* Margith Azzon, Zabo ferenchne hithy zerent vallya ... Lattha, hogy az Azzonyonak (!) Az Vrok penzt hoztanak es egy Boglaros partha Eowetis [Kv; TJk III/2. 168]. *1589:* Egy Boglaros partha Ew Feyer ezwst Mayczon ... f 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 30]. *1683:* egy bogláros parta övet mely ezüst csatton vagyom (!) ... testálta Vagyos Miklos Uramnak illyen formán, hogy az eo kegyelme leanyae legyen, az Leany fizesse ki az Apjat belölle [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1700:* Balog Istvan Ur(amna)k nyil szerint jútat egy sima boglaros parta Eö, egy Aranyos Pohár egy kettöben tört ezüst kalan, egy kis Arany gyürövel együtt [Ne; DobLev. I/50] ✱ *dombos ~. 1587:* Vagyon zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. *1627:* Egj Viragos dombos partha eö nio(m) m 1 p 42 Giraiat tudua(n) p(er) f. 18 tt. f. 18 d. 92 [Kv; RDL I. 134]. *1718:* Nemes Lubinitski Anna Aszony Néhai ... Pálfi Andras ur(am) ö kegy(e)lme relictáia ... keret egy 80 forintos dombos párta övet [Kv; Pk 6] ✱ *dombos csattú ~. 1630:* Egy Dombos Cziattiu parta Eö, Ezwst maiczon Nro: 14 boglár nyom m. 1. p. 33 aestim: tt f. 37 d. 50 [Kv; RDL I. 147] ✱ *ezüst-aranyos ~. 1682/1687:* Attam Egi ötuen forintos Ezüst aranias Parta öuet, Lancz formara tsinaltat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1723:* edgj néhány edgj másbon Járo ezüst pohàrok, edgj ezüst aranjos pàrta öve [Ne; DobLev. I/104] ✱ *ezüstmajcos/majcú ~. 1611:* Egj oh ezwst majcos parta eö test alasos cziattal [Kv; RDL I. 88]. *1615:* Egy test allasos Ezwst maiczos parta eo [Kv; i.h. 96b]. *1622:* Egj Ezwst maicos bertös parta eö niom m. 1 p. 24 tt. f 24 [Kv; i.h. 119]. *1637/1639:* Egj Testallasos lapos csatu, Ezüst maiczu parta eo 10 boglar raita ... f. 35 d. 66 [Kv; i.h. 111] ✱ *fekete majcos/majcú ~. 1617:* Egi fekete majczo parta eouet [Kv; Pf]. *1630:* Egy fekete maiczos parta Eo, boglar vagion raita tizenketteö Niom m. 2 p.: aestim: — tt f 44 [Kv; RDL I. 147] ✱ *filigrán ~. 1798/1821:* Filegrán párta öv [Kv; Pk 5] ✱ *fűzött ~. 1637/1639:* Egj regj viragos fűzeott parta Eö ... f. 34 d. 66 [Kv; RDL I. 111] ✱ *gyöngyös ~. 1600:* Ezzen kyúúl az meny Ezust marhám vagio(n), hagio(m) azt az en germekjemnek Túdny Jllik Egj Eoregh geongeös parta Eöueth [Kv; i.h. 70]. *1714:* egy remekes türkes jo féle gyöngyös párta öv [Kv; Pk 6] ✱ *majcos ~. 1584:* Amy az masodyk kerdesd (!) nezy ęn Nem Tudom ha eskwt ę meg balassy gergely az bagy Pal ezwst Marhayaerth Awag nem, azt sem Tudom ha adotte ezwst marhat bagy palnak Auag nem, azt sem Tudom ha talaltanak maychos partha eoueth balasfy gergelnel mely partha ęo bagy Palnenak zepetebeol wezet wolna ęl mert Ennekem nem monthak [Kv; TJk IV/1. 300a Igyartho georg wallasa] ✱ *merö ~. 1596:* Egy mereo partha eö Carneolos eoregh gyeongieokkel coregh thewrkeseckel megh wagion rakwan mely nyom n. 3 p. 39 mely beochyw zerint èr f 240 [Kv; RDL I. 65]. *1637:* egj mereö parta eöuet is tudom hogj hozot vala K Janos Deak [Mv; MvLt 291. 85b] ✱ *öreg ~. 1629:* Egj eoregh parta eo teorkeses gjeongjeos ezvst lancz az vegjben [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ *régimódi ~. 1748:* hoztak ... egy régi modi párta övet [Torda; Borb.] ✱ *remekes ~. 1696:* Egy remekes türkeses pàrtha eöv [Mv; MbK] ✱ *rézcsattú ~. 1585:* Vagion eg' Rez chattu parta Eow hitwan es eg hitwan visselt keosseonthiw ... beochwlteteót ad f 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 2] ✱ *szászos ~. 1798/1821:* Régi Szászos Párta öv ... Szászos vékony párta öv [Kv; Pk 5] ✱ *testállásos ~. 1627:* Egy Test állásos parta Eö viselt Ezwst az maiczais niolcz Boglar raita, Az szyat ki tuduan nio(m) ket girat, Tiz nehezeket, Giraiat tudua(n) f. 18 d. — teszen f. 39 d. 75 [Kv; RDL I. 135]. *1629:* Egi tesállásos parta Eö, het boglar raita, niom m. 1. p. 42 ... tt. f. 28 d. 44 [Kv; i.h. 132]. *1637/1639:* Egy Test allasos parta Eö, az boglara viragos, gyeongyos Türkeses, nyom. m. 2. p. 30 aestim(altuk) f 50 [Kv; i.h. 111] ✱ *türkizes ~. 1629:* Egy viragos Gyeongieös teorkeses párta Eö Lanczais vagio(n) valami Almadinokis vadnak benne. Az mely nyom m. 2. p. 42. vagio(n) zalogban tt. f. 70 [Kv; i.h. 132]. *1637/1639:* Egy Gyeongyös Türkeses parta Eö nyom m. 3. p. 30 [Kv; i.h. 111]. *1725:* Vett volt eo kglme zálogkeppen Két Arány Lánczott, Egj Forgács, Ezüstböl valo Lancz Eövet; viszontag egy jo féle gyöngyös Türkeses parta Eövet ... Szaz Magjar forintokig [Kv; Pk 7] ✱ *újforma ~. 1652/1655:* Egy Lánczos Uy forma párta öv, az Lanczàn egy mak merön aranyas Bek Mártonnàl vöttem fl. 58 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihály nyil.].

pártaövecske (ékköves) kis öv; un fel de cordonaş/brîuleţ (împodobit cu pietre); Art Gürtelchen (mit Edelsteinen geschmückt). *1588:* Az Orsik Reze. Wagion egy kisded partha eowechke fekete visselt Mayczon Niom

Maiczostol, 16 boglar rayta, M 1 p. 16 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23]. *1602:* Honesta Matrona Catharina Rlcta Ioanis Kadas ... fassa est ... Tudom azt hogy az Thamas deak vram felesege Catha azzony ott az Annyanal lakott gyermek volt ... Ruhazattia feleol pedig, azt tudom hogy eggy zoknyaczkaya, es eggy kis parta Eowechkeys volt az Leannak [Kv; TJk VI/1. 606b]. *1629:* Egy kis párta Eöueczke az mely myom m. 1. p. 45. aestimáltuk tt f. 48 d. 40 [Kv; RDL I. 132]. *1638:* egj kis parta eöueczkeje volt az mostis jelen vagjon az Aszonnal [Mv; MvLt 291. 144b]. *1693:* Edgy párta Eöveczke hét Gerezdes Tall — 8// 1/2 [Ne; DobLev. I/37].

Vö az *ezüst-pártaöveczke* cimszóval

Szk: *fekete majcos/majcú ~. 1589:* Ket O keosseonthiwchke, egy fekete Mayczw parta Eowechke [Kv; KvLt Vegyes I/2. 33]. *1676:* Adott ... Egy fekete maiczos rövid czattu, 13 ezüst boglaru párta öveczkét, mely sziiiával, maiczával együtt ... f. 12 [Kv; RDL I. 155a] ✱ *merő ezüst ~ 1596:* Egy mereo ezewst partha eowechke n 1 p 6 [Kv; i.h. 65] ✱ *remekes ~. 1625:* Wagyon mas egy gyermeknek walo ezüst remekes parta eoweczke nyom ez m. O. p. 32 er ezis f. 12 [Kv; i.h. 126].

pártás 1. párkányos; cu cornișă; mit Gesims. *1638:* Az felseö contignatio keörül keörös keorniül deszkas, partas, parkanios folyosso vagion, iratos menjezeteü [A.porumbák F; UF I, 661]. *1652:* Ezen ... fa haz kőrős kőrül sasokba boronakba rott, belől az haz fala mind két felól vegig gyalult festékes, partás [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen filegoria ... deszkaval bellett partas 4 szegre csinált sendeli hejazatt alatt vagyon | az falon vagjon harom fogas, kettej partas az edgyik labas | Ugyan ezen tornacznak allya deszkaval padlott, tapaszos, felseö resze pedigh deszkaval padlott, tapasz nelkül valo, partas [Fog.; UF II, 104, 150, 173].

Szk: *~ ajtó. 1629:* ő Felsége ebédlő-háza ... Azon belől az szegelet ház. Ennek az ebédlő-házból bényíló ajtaja, pártás festett zöld ajtó | az háló-ház. Az szegelet-házból való ajtója, zöld festett pártás ajtó [Szu; SzÖ VI, 97–8 Székelytámadt vár lelt.]. *1656:* egy reghi partas vas sarkon panthon forgo ayto | Ezen coregh palotabol nilik az drabant hazra, egy csiffran rakott bellett partas vas sarkon forgo ajto | egy hevederes partas ajto [Fog.; UF II, 115, 137, 140] ✱ *~ deszka. 1656:* (A ház) allia teglaval padimentomozot, padlasa peniglen gyalult partas deszkaval menyezetes | 28 rendbeli partas deszka [Fog.; i.h. 109, 154] ✱ *~ kő. 1656:* Ezen p<a>lank vegeben vagyon rosz reghi sendeli hejazatt alat bastiaban valo szegelett es partas keö egi rakasban [Fog.; i.h. 142] ✱ *~ padszék. 1656:* az fal mellet ... keönjeöklös terdeplös partas ... feö emberek ala valo padszék [Fog.; i.h. 124] ✱ *~ rekesz. 1656:* (A) sütö haznak masodik ablaka elött egy deszkas partas rekesz [Fog.; i.h. 128]

2. párták tartására szolgáló; pentru/cu diademe; für die Aufbewahrung der Jungfernkränze gebraucht. **Szk:** *~ ládácska. 1688:* Paplanos Lada ... Vásznas Lada ... Partas Ladacska [Beszt.; Ks Misc. 27].

3. pártaszövő; persoană care confecționează diademe; Hersteller von Jungfernkränzen. **Szn.** *1572:* partas katalin [Kv; TJk III/3. 20]. *1575:* partas katalin [Kv; i.h. 362d].

pártásan párkányosan; cu cornișă; mit Gesims. *1596:* 10 July Lakatos Balintnak fizettem az Monostor vczay kapuba valo foliamnak az belseo Aitaiara valo rostelt, hogi partason sarokra es retezre chinalta f 1 d 70 [Kv; Szám. 6/XXIX. 76 Bachi Tamas sp kezével].

pártásos párkányos; cu cornișă; mit Gesims. *1656:* Nyilik ezen palotabol job kéz fele az elseö hazra egy partasos, bellett, festet, vas sarkos, pantos, fa zaros ajto, fa ütközeöjevel edgyütt [Fog.; UF II, 174].

pártaszövés pártakészítés; confecționare de diademe; Herstellung von Jungfernkränzen. *1585:* Barat Peter vallia sokzor panazolkodot Az Azzony hog ... az parta zeowesteolis el tiltotta volt az vra, mert Azt monta Az vra hog Amit velle talalna Aztis chak a' gyermekre keoltene [Kv; TJk IV/1. 444].

pártaszövő pártakészítő; persoană care confecționează diademe; Hersteller von Jungfernkränzen. **Szn.** *1568:* Catherina parta zewo. parta zewo katalin [Kv; TJk III/1. 184–5]. *1570:* partha zewě Katalin [Kv; TJk III/2. 62]. *1572:* partazeowe katalin [Kv; TJk III/3. 18]. *1574:* partazeowe Katalin [Kv; i.h. 362].

pártatlan tárgyilagos; nepărtinitor, imparțial, obiectiv; unparteilich, objektiv. *1897:* Én, aki a perben szerepelt embereket innen ismerem, tudom, hogy magának nincs igaza, mikor Pálffy mellett volt a szimpatiájával, de a maga tudósításait nagy érdeklődéssel olvastam, nyugodt s elég pártatlan voltáért [PLev. 190 Petelei István Gyalui Farkashoz].

pártavas ? szegélyező vas; fier/lamă de fălțuit; Rändeleisen. *1788:* Egy tokos parta vas kerék [Mv; TSb 47].

pártaviselés pártában járás; purtarea/folosirea diademei; Tragen des Jungfernkranzes. *1633:* mond megh ... az Falabu Janos leanianak azt, hogi az partat tegie le bator ... mert eö neki czak ugi illik az parta, mint az komának az bitokos járom pálcza, mert el szeökte eo az parta uiselest [Mv; MvLt 290. 136a].

pártáz (deszkát) csipkedísszel ékesít; a pune/face coronament crestat/cu crestături; mit Spitzenornament verzieren. *1623:* Az Jstalloknak mindenwtt egy Tornacza legyen mind vegygh ... az Tornaczott Talp fakban allassak zep lab fakra melynek oldalatt megh dezkazzak zepen partazzak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

pártázás csipkés díszítés; coronament crestat/cu crestături; gezackte Verzierung. *1596:* Chinaltattam ... Georgy kowachal ... 10 igen eoregh zeget, az mellickel az kozorufat fen az gerendahoz foglaltak hogi ki ne mennien ... 16 Lecz zeget attam partazasara | Lakatos Balint ... Az keozep vcza kapunal valo rostelt vyolagh zegezte fel az partazasra, es lanczot chinalt az rostelira ... f 1 d 40 [Kv; Szám. 6/XXIX. 64. 71 Bachi Tamas sp kezével]. *1597:* Mikor az Also hazban a' Zekeket chinaltatta(m) Attam partazashoz 2 Dezkat [Kv; i.h. 7/XII. 155 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1623:* Az Bastia allianak megh Zenelysire es Zegeletire s partazasnak valo keöucket ez Jeoueö Tauazon Niaron hordassa faragtassa kezitesse ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

pártázat csipkés díszítésű párkány/szegély; cornișă crestată; gezacktes Gesims. *1632:* Az szeker szinen uagion

ket eöregh dezkas kapu, két fel nilo partazat, fel szer vas sarkay mindeniknek [Fog.; UF I, 176]. *1648:* nylik festett béllett ... ayto az negyedik házra ... Tégla padimentuma bomladozott szabásu; az aztal felett az porozás ellen tábla dezkázás egy partázattal [Komána F; UF I, 927]. *1652:* Vagyon ez Filegorianak hat ki nyílo ablaki ... Padlasa gyalult deszkábol valo, eppen mind mennyezetes a pártázattya [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen filegoriara nilik egy ... bellett ayto ... Az allia teglaval padimentomoztatot, deszka menyezetti, 7 ablaka tóllio tablaival edgyuth kivül 16 partazatta hejával | Ezen hazban ... az falon fén körös kornjul fejer partazat [Fog.; UF II, 93, 165].

Szk: *szőnyegfüggesztő ~. 1656:* Ezen ebedleö palotaban ... Az falon fén körös környül szünjegh fügezteö festett partazatt 11 darabbol allo | Ezen hazban szunyegh fugeszteö karpitnak valo partazati megh vadnak | Ezen palotanak az falan fén, 6 darab festet szünégh fügeszteö partazatt | fén az falban szegezett 3 darab szünjegh fügezteö partazatt [Fog.; i.h. 131, 132, 134, 165].

pártázatlan csipkés díszítés nélküli; fără crestături; ohne Spitzenornament. *1656:* Ezen haznak az allia teglaval padimentomozott padlasa penigh parazt reghi rosz temerdek partazatlan deszkabol allo [Fog.; UF II, 109].

pártázatos párkányos; cu cornişă; mit Gesims | áttört/csipkés díszítésű; cu crestături, crestat; mit Spitzenornament. *1648:* Ez Udvarházra be meneö elseö kapu, egy felé nylo, felszér partázatos galambbugos jo sendelyezes alatt [Komána F; UF I, 924]. *1652:* Az Filegoria Tizen négy kötéses deszkával boritot lábokon áll, oldala gyalult deszkas, pártazatos [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Az haz aytoja eleőt, ègi deszkas partazatos negy labon allo cathedra | az ajtonak fa melljeke gyalult partazatos deszkaval bellett | Ezen haznak felseö resze menyezetes partazatos festett uy | Ezen haznakis az allia mint szinten az masiknak teglaval padimentomozott, hasonlokeppen felseö resze deszkaval partazatos menyezettje [Fog.; UF II, 103, 120, 121, 137]. *1679:* Úr Haza. Ajtaja az Ebédlő palotabul nyilo, vas sarkos hevederes partázatos az közepi rakott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Úr Háza ... Ajtaja egyik az Erkelyböl nyilo, masik az Ebedlő palotabol, egyik duplas, masik fel szer partazatos | Az folyoso fábul kar faso(n), alol gerendaso(n) vagyo(n) épetve ... a' feli czifran festett deszka Tablás, szele partazatos [Vh; VhU 502, 542, 531].

Szk: *~ ajtó. 1656:* Jnnet fel menven az Tarka Bastia közep rendhazra, 6 lepcsös fa gradicson nilik be job kezre vas sarkon panton forgo partazatos festett bellett ayto | vas forditos partazatos fejer bellet ajto [Fog.; UF II, 120, 175] ✱ *~ deszka. 1679:* Tornácz. Ez mind végig vagyo(n) az házak előtt; mellyis könyöklős Kar fajaval együtt mind véghig partazatos deszkaval buritott | Szilva szaraztáshoz valo pártázatos deszka nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 13, 60] ✱ *~ deszkarekesz. 1679:* Tornacza végében del felöl vagyo(n) festet, pártázatos deszka rekesz [uo.; i.h. 13] ✱ *~ deszkatábla. 1679:* Buza szaraszto partazatos hoszzu deszka Tábla, (:két ket szal deszkábul leven őszve foglalva:) nro 7 [uo.; i.h. 54] ✱ *~ fatál. 1679:* Tej szűrő szitajához valo pártazatos fa Tal nro 1 [uo.; i.h. 29] ✱ *~ hosszú szék. 1681:* Asztalos czinalta fal mellé valo, elöl pártazatos hoszszu szek Nr 3 [Vh; VhU 527] ✱ *~ kapu. 1656:* Nilik be az udvarbirak haza udvarara ... egi fele nilo partazatos kapu [Fog.; UF II, 161]. *1679:* Vagyon ... egi Uri Udvarház ... Két fele nyilo, felszer, romladozot partazatos Kapuja No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.] ✱ *~ karfa. 1648:* Az filegorianak ... keoreös keornywl valo folyosoi ... gialult deszkas partazatos keönyöklö karfai [Porumbák F; UF I, 892] ✱ *~ nyoszolya. 1656:* Egy reghi partazatos fejer nioszollia [Fog.; UF II, 131] ✱ *~ padszék. 1656:* az templomban mind vegigh, bellett keönjöklös terdeplös partazatos ferfiak ala valo ... ülö padszekis, nro. 13 [Fog.; i.h. 124]. *1679:* Asztalos czinalta elól partazatos hoszzu pad szék az fal mellett no 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 8] ✱ *~ polc. 1679:* Pohár szék ... Az also polczain kivűl vagyo(n) megh harom rend festet deszkas pártazatos polcza [uo.; i.h. 50] ✱ *~ prédikáló szék. 1679:*Ugian ezen szinben, temetési szükségre czinalt, gyalult deszkás, pártázatos, czak fejeren valo, P(rae)dikalló szék nro 1 [uo.; i.h. 84] ✱ *~ tábla. 1679:* Liktarium szaraszto körül pártazatos tabla nro 5 [uo.; i.h. 94] ✱ *~ tornác. 1656:* Ezen pinczenek az felin vagjon negi szegre csinalt gyalult deszkabol csinalt partazatos tornacz, melire menek fél 6 lepcsös teglabol rakot gradiczon [Fog.; UF II, 161].

pártázatosan áttört/csipkés díszítéssel; făcut/ornat cu crestături; mit Spitzenornament, gezackt. *1648:* Az haznak also resze deszkaual megh szinelue felseö resze reghi, gerendas gyalult deszkaual partazatoson megh padolua [Porumbák F; UF I, 888]. *1656:* Nilik be jnnett job kezre egy vas sarkon panthon forgo partazatosson bellett tarkan megh festett ayto | Ezen ház közepben el vagjon rekesztve, kilönb kilönb fele viragokkal festett gyalult deszkaval partazatoson | Az felseö rész menyezeti külömb külömb fele formakra, körös korniül partazatosson mesz metczessen [Fog.; UF II, 122, 133]. *1679:* Vagyon ... egi Uri Udvarház ... Külsö szin vagi, Itileö hely Talp fakra eppettetett, ... mind kőrul gyalult deszkaval partazatossan buritott; Kőnyoklő kar fays deszkások [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* (A) Pohárszék kerétese (!) talp fan allo, oldalai partazatossan vannak megh boritva [Vh; VhU 549].

pártázott áttört/csipkés díszítésű; cu crestături, crestat; mit Spitzenornament, gezackt. *1629:* Ezen szeren az végső kis ház ... külsö ajtaja pártázott, festett, vas sarkakon, paraszt zár rajta [Szu; SzO VI, 97]. *1632:* Vagion raita két aito festett partazott beczy sarka pantia boritot zaria [Fog.; UF I, 165]. *1636:* vagyon egy partazott fél szeres ayto vas sarkos pantos es zaros | Ez haz mind alol feölül uyolagh mostansagh dezkaztatott furesz dezkaual, ighen szepen, az padlasa feölül boritott bellett es partazott tablakra | az kis Tornaczbol uagyon mas ayto hely egy eöregh Tornaczra, ez Tornacznakis (mely uduarlo Tornacz) ket oldala karfas, dezkazott partazot es bellett [Siménfva U; JHb Inv.]. *1715:* az ... Uj Házban ... Uj faragot Kilencz fenyö gerendákon jo Uj gyalult fenyö deszkábol pártazot padlás vagyonn [Pálos NK; LLt Fasc. 140].

Szk: *~ ajtó. 1632:* Vagion raita egi félszer partazott vas sarkos pantos zar nelkwl ualo o aito | nilik az pituarra, egi kiuwl beleöl festett partazott, vas sarkos pantos, zar nelkwl ualo ajto [Fog.; UF I, 139, 163] ✱ *~ kapufa. 1632:* Az uár eöregh kapuia felöl az Huszar uaron palankon uagion egy eoregh kapu Egy felé nilo belleses partazott, cifras kapu faual vas sarkokkal pantokkal retezeuel [Fog.; i.h. 177].

pártercerol egy fajta kétcsövü pisztoly; un fel de pistol dublu; Terzerol. *1714:* Egj Par Pisztolj vas aggjal ... fl. Hung 20. Egj Par Terczenel közönséges fl. Hung. 1// 50. Egy Par Terczerol flascherholz agjü fl. Hung 2//40 Egj Par Terczerol ezüst viragotskakkal fl. Hung. 2//40 [AH 14].

pártersényi egy fajta páros pisztoly; un fel de pistol dublu; Art doppelläufige Pistole. *1714:* Egy par Stucz ... Egj Par Terschinj szilva fa agja elephant tsont Viragokkal, külsö risze Csujenek meg aranjozva fl. Hung. 40. Egj Par Viragos Csuii Terschinyi szilva fa agja elephant tsont viragokkal és gjongjhazzal ki rakott Csuje arany Viragotskakkal ékesitve fl. Hung. 40 [AH 25–6].

pártfogás 1. vki ügyének pártolása/támogatása; protecţie, protejare; Inschutznahme, Protektion. *1795 k.:* kiket valami Világi Méltoság, vagy Párt fogás osztőnőzhetne, hogy hitünk sórsossai közé valo bé vételeket kérjék [HbEk]. *1879:* A Társaság[a] lapot fog legközelebbről az én szerkesztésem alatt megindítani, s a részvétel, mely eme felolvasások iránt nyílvánuland, lesz mértéke annak: micsoda pártfogásban részeltetné a közönség a megindítandó lapot is [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A Kemény Zsigmond irodalmi társaság].

2. oltalom, gondviselés; ocrotire; Beschützung, Obhut. *1849:* bárha vallomását Kelemen Béni maga szavalta szorul szora penna alá ... Kelemen Béni oda kivánja modosittani, mi szerént nem a' gyakornok, hanem a' fiutska vágyon pártfogás alatt Zsibon [Kv; Végr. Vall. 83–4].

pártfogó 1. (vkinek az ügyét) támogató személy; protector; Gönner, Protektor. *1662:* noha az országnak derekasabb része Apafi Mihály fejedelmet követné, de az úri és főrendek közül az római császárral való szövetséget az országra nézve is kordéba, farba rúgni nem jónak állítván, ha a török előtt Erdélynek nem láttatnék senki pártfogója [SKr 672]. *1751:* Az Angyal beszélli vala Uj Király születet volna ... Nékünk tsak ollyan kellene A ki jo párt fogonk lenne [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. ének]. *1785:* senki a meg lett károkra (:a szegény károsokon kivül:) nem hajt, párt fogonk egy felöl se jö [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. *1797:* (A szakácsnak) most tsak meg kell fizetni, mert másképpen is meg vészi, mert most az ollyannak sok a' Part fogója [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1814:* Más betsületes Czéhbélicketis nem betsült meg Czéh Mester Dobai Mihály Uram; tsak a' Tolvajoknak Pártfogoja [Dés; DLt 56. 9]. *1841:* mivel a nevezett folyamodók sem erről, sem egyéb eddig tett folyamodásaikról semmit se hallanának, sem sorsaikon semmi változást nem tapasztalnának, általam Feléged mint legkegyelmesebb atya és pártfogó elébe földre borulva, e következendőket terjesztik elé [VKp 60]. *1846:* Kászoni András a' K. Kőzép utszai Tized Elöljáróit ... alacsonító szókkal illette őket ugyanis húntzvutoknak-akasztofára valoknak — tólvajok partfogóinak szidalmazni — s szólga biro Bán Istvánt kicsapással fenyegetni nem irtodzott [Kv; ACLev.].

2. vmit helyeslő/pártoló személy/intézmény; ocrotitor; Unterstützer. *1805:* valami olyan fekszik azon Transmissio titkalodásában, melynek meg visgálása, és látása maleversatiot fogna fel fedezni, annak pedig pártfogoja ... a' Mlgos Királyi Tábla is nem szokott lenni [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.] | jollchet ... a' két rendbeli futatásnak feles partfogoi találtattak, megis mindazonal(ta)l pluralitate Votorum meg edjeztunk vala abba, hogy a' három agas vas futatas allyon meg közöttünk [Torockó; TLev. 9/38].

pártfogol pártfogásban részesít; a proteja; js Gönner sein, protegieren. *1823—1830:* Lementem Csernátoni Sámuel professzorhoz, kértem, hogy mivel mint philosophiae professornak inspekciója alatt vagyok, pártfogoljon [FogE 294]. *1832:* kezembe az Irása két embernek kik megigérték az ő Ngok lejövetelekre koszorumat megkötni — Meg is kötötték meglehetösen — hanem a jo Isten — és Emberek kik a jo Embert párt fogolni szokták — Engem sem hagynak el — ha itt nemis — másutt meg fogom mutatni, hogy nem tudnak bennem anyi hibát kapni [Torda; IB. Demény János tt lev.].

pártfogoltatás pártfogás; ocrotire; Schutz, Unterstützung. *1825:* Az millyetén moddal hogyha az Exponens Özvegységében az Urtol pártfogoltatást segedelmet nyerend, azért háládatos lészen, az ellenkezö nem várt esetben el fogja az Ur ellen követni mind azt, a mít az törvény, és igasság rendi hoz magával [Ne; DobLev. V/1088. 2b].

pártfogoltatik oltalmaztatik; a fi ocrotit; beschützt werden. *1824/1826:* Kedves Feleségemnek holtom után minden ingo, és Ingatlan minden névvel nevezendö Javaimat oly moddal hagyom, hogy a míg az Ur Isten nékie ... életet ád, tellyes Iszágomat állandoul birhassa ... használhassa, és abban az Hazai Törvények rend szabása szerént pártfogoltassék [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1092. 5a Kökösi Dobolyi István végr.].

parti I. *mn* (folyóvíz) vmelyik partján levő; situat pe malul unei ape; am Ufer eines Flusses befindlich. **Szk:** *más ~* túlsó parton levő; *1598:* Petrús filstich júnior ... fassus est ... Az sombori harminczadosnak Thúri Janosnak zantalan sok Jstentelenseget hallottam ... mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon altal iew illien valazzal bochiattiak eöket. No im my bekewel el bochiatünk, de mikor zinte hazatok kewzeobet ernetek az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok [Kv; TJk V/1. 180].

II. *fn* vmilyen parton lakó ember; persoană care locuieşte pe malul unei ape; am Ufer eines Flusses wohnende Person. *1630:* Most immár azmint látjuk magokviselését az felső partiaknak és hadfogadásokat, úgy tetszik, hogy szükséges volna azt az 50 ezer tallért egy bizonyos helyre szerezni jó idején, hogy hamarsággal hadat fogadhatna véle [BTN[2] 427].

particepsz 1. vmiben résztvevő; participant, părtaş (la ...); (an etw.) beteiligt. *1711:* Sémmi Extraordinariakba ugj mint fü, fa hordásb(an), Száncz ásásban ... paticepsek nèm voltanak eó kglmek [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. *1746:* nèmely fatensek ... ne acceptaltassa(na)k mivel jelen nem vóltanak, ā kik pedig jelen voltanak, particepsek lévén azon dologban láttatnak favorizálni [Torda; TJkT III. 89–90].

2. vmiből részesülő; părtaş, care primeşte o parte dintrun bun material; (an etw.) teilhabend. *1740:* Egjéb Bonumiból nem tudom volt é particeps Sibitán Toma Sztán luon(na)k ha nem az Törökbuzát a mellyet el vett maganal el tartott (!) és maga szukségire distrahalta [Bencenc H; BK].

participál 1. részesül; a primi partea cuvenită/ o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden. *1682:* Vilagos lévén azért Nehai Berki Istvánnak számado szolgaságha, s az iránt valo kötelesseghe az Dna praetendenshez, ha az Atyafiak eo kglmek Berki Istvan ur(am) jovaib(an) participalni akarnak adgia(na)k számot annak rendi s — módgia szerint a Dna praetendens(ne)k [Kv; RDL I. 161]. *1724:* az Controversiaban valo buza mellyet kalongyául kellet volna el osztani eo kglmek(ne)k volt ... két száz kalongya ... ebböl illit<ö> quartalitium Tar Tamás Ur(a)m-(na)k gelinae negyven öt ... mivel eo kglme nem participalt volt azon buzából [Asz; Borb. I]. *1745:* minek előtte az joszágok fel hasogatásához fogtak volna, az meg nevezet Mltgos vrak, mindenféle Lábas marhákot ... három egyenlö részekre subdividaltatta(na)k, és azokbol az ... Mltgos Aszony a szerint participalt, mint edgyik edgyik a Mltgos vrak közűl [Mezőújfalu K; JHbK XLVI/44 Joan Simon de Désfva vall.]. *1776:* (A) Bonumok(na)k dolga az elsö punctumban meg nevezett Birák által láttassék el, ki mennyiben participallyon bennek [Ne; DobLev. II/481. 1b]. *1800:* Anna ... és Ioseff ... a Joszágb(an) nem párticipáltak [Kóród KK; Ks 94 Vegyes lev.].

2. részeltet; a da cuiva partea cuvenită/o parte dintr-un bun material; jm von einer Sache einen Teil zukommen lassen. *1739:* Irsai Sigmond ... szolgálatra ő kigyelmeis magát obligálván fizetést rendeltünk ő kglmének[a] ... Ha pedig ő kglme szorgalmatossága által a Nms Tanács és Város fructust percipiál, abbólis ő kglme iránt nem lészen feledékenység; hanem participálni kivánnya a T. Nms Tanács és Város [Dés; Jk 509b. — [a]Köv. a részl.]. *1771:* Tobiás Gjörgj Tobiás Szávu, Opra Nyikula, Bálota Mihaila Plésa Nyikula igen nagj ellenségei ... Tyiu Gjörgjnek nem egjebért, hanem azért hogj Dsugja Ságban (!) keményen viselte magát hozzájok és hogj a nyereségből öket nem participalta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

participálhat részesülhet; a putea primi o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden können. *1721:* a menyecske, aki a mint praetendaltatik, atól a Legenytöl impregnaltatott, annak a Legenynek, vagy Felesége vólt, vagy ... kurvaja; ha az vólt penig, nem participalhat a Legény Javaibol, mint Tisztatalan Szemely; ha penig Felesege volt participalhat [Ne; Ks 95].

participálódhatik részesülhet; a putea primi o parte dintr-un bun material; teilhaftig werden können. *1726:* az harminczadon által a molduvai marháknak behajtása, egy kevés cameraticai jövedelmecskének okáért szabados lévén, oly nagy kárt tészen székünkbeli lakosinknak, hogy azok miá semmi marhái az hazánkfiainak nem distraháltathatnak, sokadalmak beneficiumában teljességgel nem participálódhatnak [SzO VII, 32 Cssz, Gysz és Ksz a gubhoz]. *1731:* Valamely Csatani Fugitivus Jobbagjok(na)k maradott volt hat süldöje ... hat ketskéje, az hat süldött már Hadnagj Atyankfia eö kglme repartialtatta, és igj akik abbul nem participálodhattanak, az T. Ne(m)es Tanács tagjai közzül, az hat kecskéket el adattatvá(n) repartialtassa eö kglme azok(na)k árrokat azon Atyánkfiai(na)k, az kik az süldökből nem participalodta(na)k volt [Dés; Jk 425b]. *1761:* eö klme néhai Felesége ez elött számos esztendökkel meg ... Attyok eltéb(en) emaritata lévén de Bonis mobilibus ha törvényesen ingeralnais nem participalodhatik juxta D. P. I. T. 99 [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1807:* A melly Joszág mondatik hogy vásároltatott volna Székelly Ferentztöl, annak az Inhaerens Summajából sem participalodhatik a Lèany ... Mert az hagyatott tsupán tsak a praetendens Fiunak [Aranyosrákos TA; Borb. II].

participálódik részesedik; a primi o parte dintr-un bun material; (an etw.) teilhaben. *1682:* Mivel lattúk hogy sokszori hüttel töt fogadasod utannis nem szünöl megh halgatni, hanem bele szollsz s Uionnan intricalod magadat, protestalunk hogy ha anni erö javai nem talaltatnak szegeny Berki U(r)u(nkna)k ... megh kevanniuk hogy az tiedböl tetessek satisfactio ... mivel constal hogy az javaibannis participalodtal Berki Jstvannak [Kv; RDL I. 161]. *1719:* Az res Mobilisek iránt praetendálták az Leányok, hogy ök állapottyok és rendek szerént ki nem házasíttattak azért ökis participalodnak az res Mobilisekben [Süketfva MT; DobLev. I/95a]. *1721:* semminemü Keresmenyemben ne participálodgyék hanem eo ipso amittallya [Uzon Hsz; BLt]. *1726:* holta után ... az Feleségemnek immediate az két Fiaim ... magok erejekkel mentést belé szállyanak[a] ... Senkiis más az két Fiamo(n) kivül azokban ne participálodgjék [JHb XXXV/2 Jósika Imre végr. — [a]Ti. a birtokba]. *1732:* ha akarnak osztozni tegyék le a 4000 fl: de azon kivül semmj mobilékböl nem participálodnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. *1736:* az Falunak minden haszonvehető hellyeiböl juxta Sessio(n)es participalodta(na)k az emberek [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Marian luon (60) jb vall.]. *1781:* Se ... Boér Agnes Aszszony Se Nehaj Ferje Mlgos Vas Ferencz Ur Semmit leg kissebet is a Kezekben nem Vettenek azon Mobiliákbul nem participalodtanak [Felőr SzD; BetLt 7 St. Batori (33) zs vall.]. — L. még SzO VI, 430; WIN I, 571.

partikula 1. (kis) földdarab; o bucată (mică) de pămînt; (kleines) Feldstück. *1734:* az ott lévö Curialis helynek Nalátzi János Uram felöl valo Particulája [M.brettye H; JHb XXXIV/34]. *1753:* Mivel a' két Vendég fogado közíben Gróff Mikes István Atyánkfiának egy Szántó Földének keskenyen be rugó particulája vagyon, ennek Birró Samuel ö kegyelme által való appropriatiójában Gróff Mikes Antal Atyánkfia igéri hogy cooperálni igyekezik [DobLev. I/299. 2a gub.]. *1766:* (A föld) a más két Földel edgyütt Kispál Uraimékot illeti ... mint a más két Föld particulája és része [Hsz; Kp I. 234 vk]. *1770:* Lévén az böcsületes falu között egy küs particula, Alszegben ... Kéré csíktaplocai Gedö István primipilus lakóhelynek örökösön; oda is engedé, eladá az böcsületes falu örökösön Ft 5, id est öt magyar forintokért [Taploca Cs; RSzF 107]. *1796:* magának is akkora Szölö hegyet fogott hogy azon particulaja az egész el adott földnél többet ér [Lukafva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. *1835:* minden fele helyeket ... a magok igaz jo Metajokba ... meg tartani s senki által valami particulat azokbol elfoglaltatni meg nem engedni igen szoroson köteleztetik az Arendator Ötsem [Sófva BN; Somb. II]. — L. még RSzF 109, 111, 134, 293.

2. örökségrész; parte de moştenire; Erbteil. *1680:* Szekely Leörincz Vr(am)is ... kevannya az Bernhard kis Anna reszere Job Annya Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidaltatott harmadott intacte eö kenek adatni, de ... az Varasnak successioja, és hasonlo materiaba(n) lött nemes Tanácz deliberatioja szerént, hogy eö keme azon particulat külön szakaszthassa, es vehesse abba(n) modot ne(m) latva(n) veheti eo keme ... az harmadnak harmadgyát [Kv; RDL I. 158].

3. részecske; părticică; Teilchen, Partikel. *1736:* Béres széker ... ezen Szekérrel edgyutt jár egy huszan hat particulakbol állo kötö Lantz [Várhegy MT; CU XIII/1. 92 néhai gr. Keresztes Márton gyermekei kúriájának leír.]. *1757:* az Aranynak nehezebb és szemesebb particulai meg maradván 'a Stomp ládájának fenekén, aztis azután ki ássuk[a] [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil. — [a]Aranymosó eljárás leírásából].

Szk: *szent kereszt ~ja. 1751:* E szerént Vadnak a' Templóm Egygyetmásj Monstrántia 1 ... Pacificale ... ezüst, melyben Sz. Kereszt particulája Vagyon 1 [Kóród KK; Ks 20/X].

4. ostya; ostie; Hostie. *1823:* Egy beteghez, particulat hordozo aranyozott ezüst pixis, négy kis kendővel, égy arannyal kivarrott zatskoba [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

5. részlet; pasaj, fragment; Ausschnitt. *1618:* Egy particulájában írásának, Kegyelmes uram — hogy az Kamuti uram dolgában titkon viseljem magam ... — erre, Kegyelmes uram, magamot kételen resolválnom kell [BTN[2] 161]. *1619:* Ezt az particulát ugyan sokáig tractálúk Görcsi urammal [BTN[2] 207]. *1650:* ezekben ha valami particulat tagadnanak legen exmissiom Docealom [UszT 1a]. *1672:* En úgy tudom, Uram, hogy egy kis particulán kivül Kegyelmed levelére mindenekre választ tettem [TML VI, 227 Székely László Telcki Mihályhoz].

6. (református) kisebb iskola; şcoală mai mică (aparţinătoare unui colegiu reformat); kleinere (reformierte) Schule. *1804:* Délután elmentem a Rectorral jámi a Particulába [Dés; KMN 7]. *1805:* fel mentünk a Particulába, egy Fabulát elmondottam | ebéd után mindgyárt le vetettem magam a kanapéra a Rector hivut a Particulába de restelletem, azért hát el hagyott [Dés; KMN 95–6]. *1807:* délután a Partikulába voltunk [Dés; KMN 223]. *1814:* En gyermek Koromban Déésen tanulván a' Párticulába, volt szállásom ... Dobai Eva ... Házában [Dés; Ks 77. 29. 792].

Szk: *reformáta ~. 1814:* En a' Déési Reformata Particulaba tanulván tanulásom alkalmatosságával ... egy Borbély Istvánné nevezetü özvegy mészárosnénál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795].

7. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: részecske; mic; klein. **Szk:** *~ jószág. 1815:* Szárhegy Alszeg tíziben és falu végin adó<n>k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet [Szárhegy Cs; RSzF 110] ✱ *~ jószágocska* résztelkecske. *1770:* Bodo Páll elárvásodván nem volt modgya hogy ... Testvér huga szegőtségét a Melgos Udvarnak meg fizethesse kéntelenittetett azon ... pártikula jószágotskát örökös fundusából kiszakasztani [Madéfva Cs; Ks 65. 44. 13].

partikulácska 1. területecske; bucăţică de teren; kleine Bodenfläche. *1735:* (A fundusából) hasitottak volt ki azon kitsiny partikulatskat mellyet most Mathe Janosne Buzzoganyi Borka Aszszony bir [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1747:* közös Jószág lévén, még pedig tsak egy kis Partikulátska [Vaja MT; Sár.]. *1780:* Beretzki Lőrintz Nóva Sessioja ... a Falutol vásárlott particulátskával [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 6]. *1814:* az nemes hütösség elejiben azért jöve híre (!), hogyha magáénak elnyerhetné[a] azon kicsin munkás elfoglalt partikulácskát [Szárhegy Cs; RSzF 139. — [a]Czimbalmos Albert gy. kat.].

Szk: *zálogos ~. 1759/1766:* ha azon Portiokbol valamely Zálogos Particulátska relualtatik a' Zálog Summát végye fel Kemény Kristina Aszszony [Mv; DobLev. II/372. 2a].

2. kis részlet; pasaj/fragment mic; kleiner Teil. *1732:* Raczkevi János Vr(am) eö Kglme Relatiojából értettem hogj az Mgs Ur(am) neve alatt expedialtatott Instructio(na)k valamelly particulácskájában kivánná az Ur csekélly succursusomat [Mezőbánd MT; WassLt Szodos Györgj Wass Lászlóhoz]. *1742:* Mi azert primo is az Assumptiorol Junior Bekesi István Vrammal egy kis Particulácskät Sub Sigillo et subscriptione concipiälván alázatoson ell küldöttükl Ngod(na)k [Kovászna Hsz; ApLt 4 M. Sándor Deák Apor Péterhez]. *1772:* Fassiomban az mingyárt emlitett ki maradott particulatskát inseralták [Drág K; TSb 21].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch; részecske, kicsinyke; mic, sub dimensiunile obişnuite; klein, winzig. *1731:* Sz Imren Bedecs falva közőt egy kis particulacska joszagok [Szentimre Cs; EHA].

partikuláris 1. részleges; parţial; partiell. *1662:* azhol mi súlyos particuláris, rész szerint való csatáknak kell vala lenni fizetett népével viteti vala inkábbra végbe,[a] derekas harcot okosan eltávoztatván [SKr. 125. — [a]Bethlen Gábor]. *1809:* Már igy e mostani Particularis Haza oltalmára léendö Insurectio mi réánk ... mig á Nemes Ország Rendei ... az adozás terhe aloll valo eximaltatásunkat ... ki nem eszközlik, által nem láthatyuk miképpen terjedhessen [Asz; Borb. II].

2. különleges; particular, special; besonder, speziell. *1738:* Ha az éppitendö Hid a mi incuriánk miatt romladozik, vagj ollyas particularis romlása Jég miá, vagj viz miá esik meg-eppittetni magunkat obligállyuk [Dés; Jk 503a].

3. magán; particular, privat; privat. *1700:* a' Militia defectust ne szenvedgjen, és sem a' Particularis szegény Gazdákon elődni, sem az szegenységet Executiokkal terhelni ne kénszerittessek [UszLt IX. 77/9 gub.]. *1771:* Ha a' Possessorok, és Lakosok a' pascuumra hagyatott hellyeket akarnák változtatni ... in illo casu azon pascuumra hagyatott hellyek cultura alá vétetödvén, abban is mind a' Somlyai, és Lugosi részek között, mind más pártikuláris részek között a' proportio observáltassék, kinek kinek a' magáe ki adattassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 99a].

Szk: *~ levél* magánlevél. *1705:* Az én leveleimet én pedig a Cancellariának szóló Gubernium levelébe includáltam, minthogy a generál meghagyta, hogy afféle particularis leveleket híre nélkül kezéhez ne vegyen,[a] hanem megmutassa a generálnak [WIN I, 481–2. — [a]A levélvivö Zöld Ádám] ✱ *~ személy* magánszemély. *1578:* vegeztek eo kegmek hogy ... ha valaky leleczyk ky a limitatio elle(n) megh esnek Tehag nem azt a zemelt hane(m) egez czehwl bwntettessenek megh azok, Az mely czebol valo vetkezyk, Annak vtanna A czeh vysellie(n) gondot affele particularis zemellyre a ky keozzwllek wetkezyk [Kv; TanJk V/3. 175b].

4. részletes; amănunţit; ausführlich. *1823:* A Gyümöltsfák partikularis betüje Egy Eper fa Rf 2 ... Egy bor izö alma fa Rf 3[a] [Ne; DobLev. V/1075. — [a]Folyt. a fels.].

Szk: *~ ráció. 1634:* (A) Paterfamiliasnak neuét, lako helyét, es mindenfele gabonayanak kalongya számát consignaluan egy particularis ratiot tarczon rólla [UF I, 335].

5. *~ perceptor* aladószedő/pénzbeszedő; perceptor (secundar); Untersteuereinnehmer. *1737:* Panaszolvan az tavalyi Particularis Perceptorok hogy az Portiobeli restantiat az restantiariusok fizetni nem akarják ... az Varos hazahoz hozattassanak [Torda; TJkT I. 130]. *1749/1758 k.:* Thordai Csizmadia Nagy Mihály eö kgylme az Városn(a)k Particu-

laris Perceptora lévén Szebenb(en) az supr. Exactorum Ratioja revidealtatván Liquidaltatott volt Cum Rh flor. 36 xr 34 [uo.; i.h. III. 273].

partikularitás 1. részlet; amănunt, detaliu; Einzelheit, Detail. *1667:* Siettetik mindenképpen az dolgot, melynek sok particularitassiról coram plura [TML IV, 83–4 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1673:* sem szovai, sem magaviselése Kegyelmednek nem volt abban az formában, az mint másszor és kivált most lehetett, avagy kellett volna lenni (egyéb particularitasokra eziránt kifakadni talám nem szükség) [TML VI, 452–3 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1705:* ma felküldvén az úr a generálhoz látogatni, kérde, ha valami új hírt vagy bécsi dolgokról valamit nem izent-e az úr. Kire felelék, hogy tőlem semmit nem izent, hanem maga még ma feljővén, ha mi particularitasok lesznek, communicálni fogja önagysága [WIN I, 437]. *1710 k.:* nem jut egészen a particularitas eszembe, mit írtam volt a gubernatornak ország javára valót [BÖn. 918].

2. szélsőség; extremă, extremitate; Extrem. *1670:* Az Kegyelmed beküldötte leveleket egyiket Baxa István, másikat Kazinczy Péter, harmadikat Gyulaffy László uram írta. Emez kettő valami törvényes dolgaimrúl tudósítottak; Gyulaffi uram pedig mit ír, ím in paribus elküldtem Kegyelmednek. Csak valami particularitasra ne mennének az atyafiak ebben az anxietasban [TML V, 10 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

partiumbeli I. *mn* **1.** a Partiumban levő; care se află în (ţinutul numit) Partium/Părţile alipite; in dem Gebiet Partium befindlich. *1662:* Jenő vára immár odalévén, Váradot s Kővárat a pártiumbéli három vármegyékkel mégis Rákóczi fejedelem kibocsátani nem akarván, azon vármegyékből odabenn való gyűlésre követeket bocsátani Erdélybe nem engedé | a pártiumbéli vármegyéknek mustráltatások mostanról más alkalmatosságra halasztatván [SKr 476, 494]. *1671:* az Partiumbéli jószágokon, mellyek már Fiscalisoknak irattattak, szolgálattyokért, s' dézmájokért való adojokat és jövedelmeket, az Fogarasi Articulus szerént exigallyák [CC 95].

2. a Partiumból való; din (ţinutul numit) Partium; aus dem Gebiet Partium. *1662:* fontolni kelletvén ... az szemben meg is víjjon s harcoljon is mezőben vele; már abban az a kérdés, elégséges lehet-e, nem-e magában csak az váradi és pártiumbéli erő? [SKr 533].

3. a Partiumra vonatkozó; privitor la/asupra (ţinutul numit) Partium; auf (das Gebiet) Partium bezüglich. *1670:* Kérem Kegyelmedet, Uram, Istenért vigyázzanak az közjóra, az ártatlan vére és az következendő nagy gonoszunkra, mert él az Isten, ha ezt így emésztik meg, éppen oda leszen az partiumbeli authoritásocskája ő nagyságának és az országnak [TML V, 412 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. *fn* a Partiumban lakó személy; persoană care locuieşte în (ţinutul numit) Partium; im (Gebiet) Partium wohnende Person. *1660:* minket partiumbelieket nem hogy protegálni akarnának, inkább ... kéván̂ják üljünk fel s menjünk Dézshez hozzájok táborban [TML I, 557 Korda Zsigmond ua-hoz]. *1662:* indulnának úgy minden hadi készületekkel ... hogy die 2. Februarii ... az ott benn valók Kolosvárnál, az pártiumbéliek pedig kívül az Meszes alatt maga személye mellett jelenlenni találtassanak [SKr 206]. *1677:* Ez jelen valo Gyülésben az Ország ... Kapu Szám után valo adóban rendelt contribuálni Kapu Szám után, husz forintot ... Mely tereh viselésre, a' Székelység és Szászság-is, kik Vármegyéken jószágokat birnak magokat reá igérik, hasonlóképpen a Partiumbéliek-is [AC 71–2]. *1736:* Volt egész ország főgenerálisa, volt váradi generalis, az székelyeknek külön volt generálisok; az váradi generális volt az Partiumbelieknek generálisa [MetTr 411].

partmagasság folyópart magassága; înălţimea malului; Uferhöhe. *1826:* Igaz ugyan hogy ezen ductusnak alsó végénél a' Szele pataka régi árkátol fogva a' Kűküllőig a' part magossabb, mint azon kívül ... a' hol a hely fenekesebb, 's a' kiütéskor a' víz ott elszokott terülni; de mivel a' Kűküllő partja a' víz színén felyül 7 1/2 schuh magoss, ha az irt fenekes helynél 1 1/2 schuval magosabb part magosságot kiveszszük, még is marad a' Kűküllőnek a' fenn írt fenekes helyen alol 6 schuh part magossága; ezen fenekes helyen kívül pedig az Ország utja felé elég, még igen nagy esete van a' helynek [Msz; GyL].

pártol támogat; a sprijini/proteja; unterstützen. *1710 k.:* Monda[a]: Elhiszem és tudom, mert a gubernátor oltalmazta, most is ő pártolja[b] [BÖn. 946. — [a]A generális. [b]Szász Jánost]. *1847:* Alázatoson esedezik Nagyságodnak, Méltoztasson Közönségünket Erdőségeit jobb rendel használhatás véget tervelt, és be mutatott pontjai[a] Szerént Czélszerűleg elhetésében pártolni [Torockó; TLev. 9/10. — [a]Ez mellékletként csatolva] | Az országos közigazgatást tárgyalólag, név szerént pedig nemes Alsó-Fejér vármegye tisztei irányában, hogy Varga Katalin több versen igen merész, illetlen s törvénytelen szókkal élt légyen a közadózók előtt, azt több versen másoktól hallottam, azt kívánván elhitetni velök, hogy melyik főbíró vagy alispány őket pártolni nem kívánja, azt azonnal hivatalábul fölfüggeszti, s olyan tiszteket tétet, akik velek fognak tartani [VKp 210].

pártolás 1. támogatás; sprijin, protecţie; Unterstützung. *1777:* néhai Domokos Támás Ur(am) az néhai Béldi Pál factiojában, és pártolásában részesülven, Török Országra elábált [Dés; Borb. I]. *1859:* Jambor tanitványunkat, munka adással, és oktatassal, s pártolással, vagy ha szükség esetiben segedelemmel is el látni ne terheltessenek [Szúv; KovCLev.].

Szk: *meleg ~. 1864:* Oda kell munkálni hogy ezen Egyház meleg pártolásban részesüljön [Gyalu K; RAk 86].

2. kedvezés; favorizare; Begünstigung. *1582:* Byrot es polgarokat, kedwert Attyafywsagert Baratsagert vagi adomanyert partolasbol sem valaztok[a] [Kv; TanJk V/3. 257a. — [a]A száz férfiak esküjéből].

3. pártütés; răzvrătire; Aufruhr. *1677:* Ha kik másokat afféle pártolásokkal és árultatásokkal vádolnának, s' reájok nem bizonyithatnák, Talion convincaltassanak, melynek Processussa és Executioja-is azon szerint légyen, mint a' Notának keresetiben [AC 41]. *1710 k.:* te tudod, Isten! ... együgyű lelkiesmérettel kívánok vala a te házadnak, a királynak és édes hazámnak szolgálni, mégis császár szolgálata gátlásának, elmék vesztegetésének, egyszóval pártolásnak, árultatásnak neveztetik vala [Blm. 991].

4. átpártolás; trecerea de partea cuiva; Übertritt. *1662:* egy jó szabású nemes ember, Tunyogi Ferenc fogatván és vitetvén fel többek között, evangéliumi valláson levő, az asszony ... midőn holmit kérdezett volna tőle az asztal felett, s a fejedelemhez való pártolásokat is szemére hányta volna, megkérdezte: szomjúhoznék-e? [SKr 241].

5. pártoskodás; discordie, dezbinare; Parteisucht. *1562:* Akkoron[a] szakada az ország kétfelé, mert némely tartja vala János királyal, némely pedig Ferdinandussal mindez napiglan: mely pártolás teljességgel a török kézbe ejté az országot [ETA I, 12 BS. — [a]1527-ben].

pártolkodás pártoskodás; discordie, dezbinare; Parteisucht. *1559:* Az ky pedig ennek ez wegezesnek engedelmes nem lenne ... ewthwen forinth az kewtele, Annak felette ha walaky hasonlasth wagy partholkodasth, wagy hathalmath mywelne ez waras kewzewth semmywel megh ne erye hanem feyewel [Vizakna AF; TT 1881. 189]. *1662:* ég- és földdögleltető pártolkodásban való nagy részünk és közünk olly szörnyü, olly szenvedhetetlen, hogy ha Isten nem könyörül, csak az egy is elfogyhat és nyakra-fôre hányhat az örök veszedelemre bennünket [SKr 714–5]. *1678:* Mind császár és fővezér az országnak levelet küldé, megparancsolván, hogy az pártolkodásnak s árultatásnak az ország békét hagyjon s igazsággal szolgáljanak s engedelmeskedjenek az mi kegyelmes urunknak [TML VIII, 212 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *szerző.* *1662:* Ez gyülés alatt is pedig a csíki, háromszéki székelységnek egy része Barcsai Ákos ellen megpártolkodtak vala. Kikre Barcsai Gáspárt reájokküldvén s bennek jól levágatván s az pártolkodásszerzőben is felakasztatván, a többi magokat a hűségre megtérteknek mutatják vala lenni [SKr 638].

pártolkodó pártoskodó; care provoacă discordie; parteisüchtig. *1793:* azon pártolkodo Diosadi Boda Mártonnak a Felséges Guberniumb(a) be adott Instantiáját valaszszával edgyüt páréaltam és külgyük Natsáktok(na)k [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

pártoló I. *mn* vhova húzó, vkinek a pártján álló; sprijinitor; unterstützend. *1558:* kwltem vala igartho christophot az w felsege Jobagiat, ky Rettegen fw porgar, az w felsege Zolgalatiara, oda Berterkchęre (!) ... męly Jgartho christophot ... le vertek ... Egh Nemw nemw Nemetekhez Partolo Ember ... azęrt kęrem kmedet, mint Bizot Vramot, hogh Mennien vegęre Jol [Retteg SzD; BesztLt 5 Margay Menharth Gr. Thymar beszt-i bíróhoz].

II. *fn* **1.** vkit/vmit támogató személy; persoană care sprijină pe cineva/ceva; Unterstützer, Befürworter. *1854:* Gróf Teleky Sámuel főkorlátnok, a tudományok nagy pártolója, kegyéből kinyerém, hogy a kancelláriai hat órai rendes szolgálatot kettőre apasztván, az egyetemben tudományokat hallgathassak [ÚjfE 156–7]. *1872:* ujabban is tudatását meg köszönöm, s barátságába magamot ez utánra is ajálva, maradtam hiv szerető, és minden joba partaloja és barátya ... Balázs János [Csehétfva U; Pf].

2. ~*ul* támogatóként; ca sprijin; als Unterstützer. *1847:* Iször: Tulajdon irományában és szelíd vallományában is megösméri, hogy ... már előre értesítve volt, hogy a nyugtalankodó lakosok katonai hatalomkarral is terheltettek ... Mégis amidőn ezek ellenére pártolóul, ügyvezetőül ... föllépni s működni merészelt, a kicsapongásra és bünténykre hajló rosszindulatjának nagy és csalhatatlan jeleit adta [VKp 293].

pártoltatik támogattatik; a fi sprijinit; unterstützt werden. *1867:* a' régolta tervezett nép Iskolai Tan raktár meg alakult, gyarapodása, és többre terjesztése attol függ, hogy minô melegen pártoltatik [Gyalu K; RAk 129].

partos meredek parttal bíró; cu mal abrupt; mit steilem Ufer. *1657:* Végezém annakokáért azt magamban, hogy csak közel várnám, és akkor állanék által az Nitrán ... ily reménséggel, hogy, ha utánam ereszkednek, alól, feljül partos helyek lévén, az egy általkelő helyen rendesen nem foghatná hozhatni seregeit [KemÖn. 246]. *1662:* a tábor-hely jó partos vala [SKr 258]. *1732:* A' Gőcsi Malomra járó ősvenjnél ... egy darab partos Szakadás helj [Kóród KK; Ks 12. I].

Hn. *1783:* Parthos völgyben (sz) [Petek U; EHA]. *1825:* a Partyos völgy Pataka mellett (k) [uo.; EHA].

Szk: *magas* ~. *1804:* a kutyák ... a kapun kivül levö magos partos Szegeletben a sertéseket körül vévén, en oda Szaladtam, és a partrol vizben bé hánytam a kutyák elöl [Dés; DLt 82/1810].

pártos I. *mn* **1.** pártütő; răzvrătit; aufrührerisch. *1575:* Minnyayatoknal nylwan wagion, minemew tewzet, keozeonseges wezedelemre walo haborwsagot tamaztottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek ... Bekessel eozwe coniuralwan, es hadat my ellenewnk tamaztwan [BáthoryErdLev. I, 330 fej.]. *1594:* 18. 7bris ... Karttias Mihal vitt ladakath, melliek az parthos vrake volth 3 louan zekere(n) Tord(a)ra attam f—d 75 [Kv; Szám. 6/IV. 72] | prima die Septemb(ris) vrünk zolgaytt kildetek az parttos vrak Jozagokba Iktottny, Zilwasra Attünk Loûakot alayok [Kv; i.h. 6/VIII. 196 Caspar Semel sp kezével]. *1657/1799:* juniusban valamely pártos urak lengyelekkel együtt Munkács és Beregszász táján sok pusztítást és égést vittek végben [Mv; EM XVIII, 450]. *1659:* Itt, édes Öcsém uram, az pártos uraknak az jószágát igen kérik [TML I, 441 Veér Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1662:* Rákóczi fejedelem hadait ... táplálnák, pártjokat tartanák, magát is a pártos Rákóczi fejedelmet a törökök körül való minden hírekkel éltetnék [SKr 541]. *1744:* Király Biro Vr(am) ... igen Szégyenlette, hogy ã Faluk bé nem jártanak ã Connumeratiora; még étczakais eo kglme nem alhatott ... hanem Köpeczi Balás András ... eo kezdé mondani hogy mi Pártosok vagyunk, s el állottunk mellőlleök [Középajta Hsz; INyR Huszár János (52) ns vall.].

Szk: ~ *névvel mocskol vkit.* *1678:* az mint Kgdnek ... megmondottam vala ... pártos névvel soha mocskolni nem akartam [TML VIII, 251 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

2. kb. vkivel egy párton levő; părtaş (la o acţiune); Mitbeteiligte(r). *1801 k.:* minému kezességet álitattak én azt nem tudom mivel az vévőkkel pártos nem voltam [M.fráta K; KLev.].

II. *fn* **1.** pártütő személy; răzvrătit; Aufrührer. *1575:* meg Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedeběl az feiedelem parancholatiat, hogi regy Mod es Zokas zerent az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberektwl, kyreol eo K. Byro vram kewan Informaciot [Kv; TanJk V/3. 124b]. *1657:* Homonnai György német factióból és némely erdélyi pártosoknak is izgatásából fejedelemséget akarván keresni, elöljáró hadait ... béindította [KemÖn. 30–1]. *1659:* ha azért gondolná Kegyelmed ott valamelyik pártosnak oly hasznos jószágocskáját, az kit én is megkérnék, kérem Kegyelmedet ... ne nehezteljen ... engemet tudósítani [TML I, 441 Veér Zsigmond Teleki Mihályhoz].

Sz. *1662:* eljö a fövezér, s mint a kertész kihányja a gazt a vetemény közül, úgy ki fogja keresni s hányni a pártosokat a nép közül[a] [SKr 506— [a]Ali pasa szavai].

2. pártfogó, támogató; protector, ocrotitor; Protektor, Beschützer. *1855:* jollehet az ovári lpom féle kőzös telekbe mint férjnek két harmadom lenne, 's mégis onnan még 838-ban el üldöztettem Károly fiam(m)al együtt az hütetlen nőm, 's pártossai által ... magam ... el üldöztetésem idejetől ... ház bérbe lakom [Kv; Végr. Vall.].

pártoskodás lázadozás; discordie; Zwietracht. *1705:* Az kegyelmes úr Isten, aki az pusztában negyven esztendeig bujdosó Izrael népét az ő sok vétkekért és Isten ellen való pártoskodásokért sok csapásokkal megvert és annak utána pedig az ígiretnek tejjel és mézzel folyó földére általvitte és megnyugotta, minket is ... vigyen által az örök való hazába [WIN I, 658].

partrai vmelyik partra való; pe malul rîului; auf einem Ufer. **Szk:** *túl ~* túlsó partra való. *1855:* (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt ... ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az elöljáróság által [Szentmargita SzD; SzConscr.].

partszél vízpart; malul rîului; Ufer. *1772:* meg mérvén mindenütt a Kuköllö foljo vizének part szélit ... és lett a' Király ölnek rendes mértékjével Ulnar 625 [Ádámos KK; JHb LXVII/198].

pártszempont punct de vedere al partidului; Parteistandpunkt. *1887:* Kéz alatt megtudtam, hogy az Ellenzék (remélem, pártszempontból) hozni fog egy birálatot a Beszélyek és apróságokról[a], mégpedig kedvezötlent [PLev. 135 Gyermathy Zsigáné Petelei Istvánhoz. — [a]A levélíró kötete].

párttartó 1. pártoló, pártfogó; sprijinitor; Unterstützer. *1585:* Mathias Az porozlo vallia ... Azert Innet azt valhatom hog' ha a' gonossagnak keriteoie es parttartoia leot volna ez Kochisne, hat engem Ne(m) igazitot volna Reaiok, Nemis kert volna hog' megh fogia(m) [Kv; TJk IV/1. 502]. *1662:* (A nyírt papok) azoknak párttartóik valának [SKr 109]. *1670:* Én, Asszonyom, maga lehet Kegyelmed bizonyságom, eddig is Erdélyben az özvegy asszonyoknak párt tartója voltam [TML V, 418 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. *1677:* Ha penig a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestalnák, söt az ollyan latroknak fautori, párt tartói találtatnának lenni ... az ollyan Hajdu Kapitányokat, Hadnagyokat, és Esküttetket ... a' Váradi Kapitány halállal büntesse | Latrok párttartoinak, Orv-gazdáknak ki-keresésekben s' büntetésekben valo mod [AC 133, 262]. — L. még AC 3, 267.

2. *szitk* vmi gonosznak a pártfogója; susţinător al unor fapte reprobabile; Verteidiger tadelnswerter Taten. *1573:* Chaplar Mihal ... vallia ... Mond Neky az Azzony, Te kwrwafy aggeb tehen giako Miklos ... ezt halwan Miklos Mond az azzonnak, hazwz abban Bestie kwrwaywl te part Tarto mert kwrwat tartas hazadnal [Kv; TJk III/3. 225].

pártütés 1. felkelés, lázadás (a törvényes hatalom ellen); răzvrătire, răscoală, revoltă; Aufruhr, Aufstand. *1662:* A tudósok illyen igazgatásnak formáit hármat állítnak: aristocratikát ... democratikát ... és monarchikát ... De hogy külön-külön ezek közül mindenik egy-egy gonosz útitársat láttatik magával hordozni: mint az első gyakorta csak könnyen meghasonlásra, a második annál könnyebben pártütésre, a harmadik pedig kegyetlen uralkodásra való vetemedést [SKr 69–70]. *1671:* pártütésre viszik azt az bolond populét, ha nem praeveniálják [TML V, 554 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* Kivánnyuk azt-is, hogy a' Hajdu vitézeket ő Naga[a] hittel kötelezze arra kicsinytől fogva nagyig, hogy ... semmi támadozással, és párt-ütéssel a libera electiot nem turbállyák [AC 21. — [a]Báthori Gábor] | Nyilvan lehet azert kigl(te)knél mar két esztendöktöl fogva micsodas nagy meg mocskoltatasa lön jambor kereszteny Fejelműnk eo Naga elött Nationk(na)k, nemely nyughatatlan hamis hir költö, és az Unioval nem gondolo Emberek altal ... kikis ... mocskolta(na)k becstelenitette(ne)k, párt ütessel, eö Naga meltosagos személlye, es több haza fiai ellen valo merges szandek viselessel [Maksa Hsz; PatN 67–8 Hsz rendeinek nyil.]. *1703:* Nylvan lehet mindeneknel mitsoda Párt ütest inditot Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff Bertsenyi Miklos az mi Győzedelmes Császár és Felséges Koronás Kiraly Kegyelmes Urunk eo Felsége ellen [UszLt IX. 77/68 gub.].

Szk: *havasalföldi ~. 1662:* Az havasalföldi pártütésnek okozó indulati [SKr 332].

2. Isten elleni lázongás; răzvrătire împotriva lui Dumnezeu; Empörung gegen Gott. *1662:* Az ó törvényben Isten csak a külső tisztátalanságért is ... elírtózott és kiment közülök, mentül inkább a rút elvetemedettségeknek s öellene való pártütéseknek kinn ülö ég- és földdögletető rusnya ganaja elidegenítik és mintegy kiüzik öszentfelségét [SKr 696]. *1710 k.:* Nem emberi nyelv, penna és elmére való dolog az, az Istennek mely nagy dicsőségére való alkalmatosságot szolgáltatott a sátán a bün által; amikor azt gondolta a pártütö, rebellis lélek mind a maga pártütésével, mind osztán az embernek maga mellé vonásával, hogy ő triumphált, hát akkor esett legalább [BÖn. 477].

3. (céhen belüli) pártoskodás, széthúzás; dezbinare, discordie (în cadrul breslei); Uneinigkeit, Hader (innenhalb der Zunft). *1651:* vizza vonas part wtes haborgas mynden fele istentele(n)segy ... tauol leuen, zeretettel elnenek [Kv; ÖCArt.].

pártütésbeli lázadáskori; din perioada răzvrătirii/rebeliunii; aus der Zeit des Aufruhrs. *1662:* az havasalföldi nagy pártütésbéli veszedelmes állapat hovatovább nagyobbra-nagyobbra nevekedni láttatik vala [SKr 336].

pártütő I. *mn* lázadó; răzvrătit, răsculat, rebel; aufrührerisch, rebellisch. *1662:* ha a fejedelemnek elméje a tisztességkívánás miatt meg nem vakíttatott volna, fejedelmi méltóságát, hazájokbul proscribáltatott, számkivetésre tudatott ollyan pártütő ariánusokra bízni nem kellett volna [SKr 361]. *1678:* eddig Kglmednek értésére eshetett, az pártütő atyafiaknak dolgok mily gyalázatosan ment végben [TML VIII, 202 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az Istennek mely nagy dücsőségére való alkalmatosságot szolgáltatott a sátán a bün által; amikor azt gondolta a pártütö, rebellis lélek mind a maga pártütésével, mind osztán az embernek maga mellé vonásával, hogy ő triumphált, hát akkor esett legalább [BÖn. 477].

II. *fn* lázadó személy; răzvrătit, răsculat, rebel; Aufrührer, Rebell. *1671:* (Panajot) Mondá. Az német residens

mondá, hogy Erdélyben volnának valami urak, főemberek, kik császárok ellen támadtak volt volna s Eger vidékén is, s az vezértől akarna arra való commissiot extrahálni, hogy mind Erdélyből s mind Törökországból adnák ki az pártütőket német császár kezében [TML V, 541 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

párváltás másolatvétel; eliberarea unei copii; Anfertigung einer Kopie. *1650/1687:* Pár váltás valamennyi bizonyság benne mindentől négy négy pénz, kettei ã Seniore, kettei ã Notáriusé [MMatr.].

párvétel másolatvétel; eliberarea unei copii; Anfertigung einer Kopie. *1677:* minden remediumok, prohibiták, par vételek, procuratoria revocatiok, kickel azon Székről a' causanak discussioja ki-menne, abscindaltatnak | Száz forintban álló adosságnak kereseti pediglen minden meg-külömböztetés nélkül, az Országnak minden rendei közöt, minden Exceptio, pár vétel, appellatio ... és minden törvénybéli remediumok kivül meg-itiltessék, és Executiobban-is vétessék | Maros Széken ... mivel ab antiquo Relatoriával szoktak élni, ez után-is azon ususban meg-tartatnak, és az Országnak Constitutioja szerint, három helyes exceptioval élhetnek, de pár vétellel ők-is a' causansokat ne fáraszszák [AC 182, 191, 205]. *1761:* minden remediumok prohibitak Par vételek etc. abscindaltattnak [Kv; PolgK 53].

pasa 1. basa, magas rangú török tisztségviselő; paşă; Pascha. *1614:* az többi között kérdé az pasa Balassi uramtól, hogy: Megbékéllett-é Báthori Gábor az országgal ... ? [BTN^2 71]. *1618:* 29 die Augusti mentem a pasa Kapujára ... de aznap ... nem lők szembe az pasával [i.h. 128]. *1619:* die 29 Martii mentem az pasához az lengyelek békességének tractálása felől [i.h. 261]. *1660:* azelőtt való esztendőben ennenmagamtól küldött vala az város az egyik ott ülő pasának egy hiúzbört és tizenkét tallérokat [Kv; KvE 182 LJ]. *1662:* Az chám pedig a passával, vajdákkal, temérdeki néppel Kolosvárnak megsaccoltatása után a Körös útján egyenesen Várad felé kijött vala [SKr 447]. *1664:* Tompay György ... azt mongia vala ... kattonakat fogadok az Szeőke Istvannak mindén marhajat el haytattom ha penigh az sem fogh az pasahoz megiek panaszolny [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall.]. *1667:* (Cserei György) kit is urunk ő nagysága Váradra küldött volt a passához, ki nekem mit írjon az Zólyomi állapotjáról, Kegyelmednek ... elküldtem [TML IV, 85–6 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

Vö. a *csausz-, kapitány-, kapucsipasa* címszóval

Szk: *boszniai ~. 1665:* a bosznai pasa ... Volt nálam ebéden | Haszan pasa ... az előtt bosznai pasa volt [AMN 90] ✱ *egri ~. 1662:* a törökök közül az egri passa, esztergomi bég sok fő úri törökökkel ki a Marosban, s ki fegyver miatt elveszvén, s bennek vagy kétszázig el is fogattatván, kik között nagy sáncokra[a] való úri és fő ispahiák is valának [SKr 413. — [a]Ertsd: sancokra, azaz sarcokra]. *1679:* Mit írjon mi nekünk az egri pasa és praesidium a magyar hadaknak insolentiájok felől, im Kegyelmednek in specie oda küldöttük [TML VIII, 559 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *jenői ~. 1659:* Az fővezér, budai vezér és jenei pasa emberei itt levén nálunk, sokáig nem késleltethetjük, Várad állapatja felől voltaképpen kell tudósítanunk őket [EOE XII, 213 Barcsai Ákos Lázár Györgyhöz]. *1666:* Volt nálam a tömösvári és jenei pasa embere [AMN 92] ✱ *kazul ~* perzsa pasa. *1618:* Hiszen nagy dolog — úgymond — ... az kazul pasa az többi között Perzsiából írta az hatalmas császárnak csak most, hogy éntőlem akarjátok — úgymond — visszakévánni az én saját országomat [BTN^2 145] ✱ *szilisztriai ~. 1657:* Barcsai Ákost Lupulhoz[a] expediálá az fejedelem ... Kit az Úristen csaknem oda is veszte tolvajok miatt, megsebesítve, fosztva vivén Abaza pasához ... szilisztriai pasa lévén akkor [KemÖn. 188. — [a]Vasile Lupu moldvai vajda]. *1658:* az tatár chámnak és az szilisztriai pasának adtunk húszezer tallérokat [Kv; KvE 177 LJ]. *1662:* amelly hadak a silistrei passával rájok küldetnének, azokat igen megverték s ... a Dunán általkergették vala [SKr 526] ✱ *temesvári ~. 1633:* am az Teömeösvari Passatis Mazulla teuek, egy Rezvvan nevü Passat teöttek helyebe [Dés; BesztLt 191 Szentpáli István a beszt-i tanácshoz]. *1669:* Jött a karánsebesi bék és tömösvári pasa emberei hozzám [AMN 148] ✱ *váradi ~. 1662:* Az fejedelem váradi passának írt levele [SKr 643]. *1665:* Valkó elrontatott, Somlyót az török fenyegeti, urunkhoz postája is ment az váradi pasának, hihető, sollicitálja és fenyegeti egyszersmind ő nagyságát [TML III, 502 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *végbeli/végvárakbeli ~. 1619:* meg kell írni nagyságodnak minden végvárakbéli pasáknak, békeknek, hogy ide egy se álljon uram mellé, se német mellé ki ne menjenek, hanem minden ember várában álljon [BTN^2 382]. *1678:* Kiírtam egyébaránt mind az föld népének s mind a végbeli pasáknak, hogy afféle lézengőket az táborra igazítsák, kik nem akarnának jőni, fogják s hozzák [TML VIII, 228 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

2. szn után az 1. alatti jel-ben; adăugat după nume de persoane, cu sensul dat la punctul 1.; nach Personennamen, in der Bedeutung wie unter Punkt 1. *1614:* Löttünk szembe először a fővezérrel, Naszuf pasával | Eleget veszekedék Balassi uram, hogy nem megyen ő Szkender pasa után [BTN^2 69, 77]. *1619:* soha Perzsiában olyan bé csak egy császár sem volt, mint Halill pasa [i.h. 246]. *1620:* Ez nap lőn mazullá Görcsi Mehmet pasa [i.h. 387]. *1657:* Báthori Zsigmond ... az Duna felől Szinán pasát az török haddal megverte [KemÖn. 22]. *1662:* az szerdár Ali passától is fiának fogadtatott [SKr 665]. *1664:* alli passa Besztercze allat valla az sok poganysagal [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4] | Kucsuk pasától a posták meg jövének [TML III, 168 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1699:* Ali pasa be jövetele előt [Paszmos K; LLt Fasc. 140].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: pasa-rangú; cu titlu de paşă; mit Paschawürde. **Szk:** *~ ember. 1662:* azon csatán többek között egy passa ember is ejtetett volt el, kinek testéert a vezér még nagy időn maga magyar hintószekerét hat lovával kivitetvén ... ugyanott el is temettetett volt [SKr 625].

pasaság pasai tisztség; titlu de paşă; Paschawürde. *1620:* Huszain pasának, azki most utolsó vezér, ki urumelli beglerbék vala azelőtt, annak adták az Szkender pasa pasaságát, Szilisztrát [BTN^2 400].

Szk: *egyiptomi ~. 1620 k.:* Többi közt azt mondják, hogy csak nemrégen volt egy Assan pasa, azki az egiptumi pasaságot bírta és Kairnak avagy Memfisnek, annak az nagy városnak az népét meg akará számláltatni feleségestül, gyermekestül, szolgástul [i.h. 415] ✱ *misziri ~. 1618:* 11 die Novembris adák Csafer pasának az misziri pasaságot [i.h. 155] ✱ *szilisztriai ~. 1618:* Szkender pasának az

szilisztrai pasaságot adák [i.h. 138] ✱ *temesvári ~. 1619:* 31 die Maji adá meg derekason az császár Deák Mehmet pasának az tömösvári pasaságot | Im kiküldtem én Deák Mehmet pasát az tömösvári pasaságra [i.h. 275].

pasaság-alja pasaságnak alárendelt; care este comandat de un paşă; einem Pascha untergeben/unterstehend. *1662:* Markó nevű Barcsai Ákos postájának portárul való kiindulása előtt harmad nappal az jancsár aga tízezer jancsárral és négy passaság-alja törökkel Minnye vajda kiüzésére személye szerént kiindíttatott volna [SKr 505]. *1671:* Derék distractiója vagyon az töröknek tengeren túl. Hét pasaságalját el is küldött az fővezér [TML V, 602 Naláczi István Teleki Mihályhoz.].

pási inas; ucenic; Lehrling. *1765:* tanittatták ... Máté Martzit Pásinak [BfN].

paskol 1. ütöget; a lovi de mai multe ori/în repetate rînduri; schlagen, klopfen. *1597:* Reodi varga Marthon wallia. Lattam egizer hogi az giermeket aki megh holt Kis Imreh egizer ele foga ige(n) megh vere ... mikor az zemetet merne foga az haiat ereosse(n) paskola az feoldheoz az feiet [Kv; TJk VI/1. 41].

2. verdes; a fi bătut/udat de ploaie; schlagen. *1715:* az Isten ollja(n) zápor essőket bocsatot, hogy az[a] bizony mind az földben verődet, annak utánna igen roszszul nőtt harom versb(en) paskolva(n) egj mas uta(n) es semmikeppen nem nőhetett, hanem Csak el Sárgult, el Füvesedett [Fog.; Utl. — [a]Ti. a vetés].

passió 1. Krisztus kínszenvedésének evangéliumi szövege; patimile Mîntuitorului; das Leiden und die Leidensgeschichte Christi. *1636:* némelly szükséges üdnepi ceremoniakot ... másunnan fel keresgettem, és ... az nyomtatothoz ragasztottam, ugy mind a négy Euangelisták szerént való hoszszú Passiot [ÖGr Aj.]. *1704:* Az passiót is egy fehérvári deák mondotta el [WIN I, 70]. *1705:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram ... Délest pedig a Bethlen Ferenc uram deákja prédikálott ... Az passiót pedig egészben a kántor Orádi mondotta el két ízben, úgymint este és reggel [i.h. 398].

2. Krisztus kínszenvedésének vmelyik stációja; scenă reprezentînd una dintre patimile Mîntuitorului; Passion, das Leiden Christi darstellende Szene. *1704:* láttam a generál kápolnájában egy faragást kőre, igen régi munkát, melyen Christus urunknak némely passiója le volt metszve [i.h. 270].

3. *alk* kínzás, kínoztatás; schingiuire, torturare; Quälerei, Tortur. *1726:* En ithon nem voltam mikor az Majorombol Egy Pápista embert Hadnagy Uram az város szolgabirája által ki hajtatott; söt magam(na)k is volt Passiom Hadnagj Uramtol miert fogattam bé Pápistat [Ne; Ks 92].

passió-virág Golgota-virág; ceasornic, floarea-suferinţei; Passionsblume. *1814:* A' Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok ... Passio Virág 2 [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.]. *1820:* passio virág [uo.; i.h. 19].

pást[1] pázsit; pajişte; Rasen. *1718:* Az Czibrefalvi past mellet lévén eö Kglme(ne)k egj nagj Széllj földe, mellj is nem az Attjatol maradott eö Kglmere [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki Sz. Mihalyj Buzás András major (64) pp vall.]. *1733:* az Past mellet az hat köblősből egy köből[a] [uo.; i.h. — [a]Ti. föld].

Hn. *1604:* az pastnak kit hiuunk [Farcád U; EHA]. *1718:* A Pastra menöben (sz) [Szentmihály Cs; EHA]. *1757:* A Pastra menöb(en) ă Határ szellyben (sz) [uo.; EHA]. *1759:* A Pastra Vagyis magyarossabban ă Pasintra menöben [uo.; EHA]. *1770:* Az paston kivül valo földekbe (sz) [Tekerőpatak Cs; EHA].

pást[2] **1.** (román) húsvét; Paştile româneşti; rumänisches Ostern. *1755:* In Majo ... 4ta Az oláh Tselédimnek mind közönségesen Pástyára xr. 30 [TL Teleki Ádám költségnaplója 23b]. *1816:* Fazadzheli Szimulyánszk Juon azt panaszolya Sebesan Sandor hajdu ellen, Florra, és János nevezetű hajdukok ellen, hogy őtett tegnap előtt ... három hajdukok ... karokkal rutul meg vertik ... a verésen kivül kárhozatos és tilalmas káromlásokkal illetik őket, Szentyeket, Beszerikájokot, Pástyokot s több ezekhez hasonlókat hordván elő nékiek [Déva; Ks Misc. 86/4].

2. pászka; pască, azimă; Matze. *1756:* mi halottuk, hogy ő Felsége ollyan kegyelmesen parancsoltt volna az mi vallásunk iránt, hogy szabadoson ki ki az maga vallását meg tarthatya és az uniora nem erőltettettnek, arra nézve most Dobrátol fogva Boitzáig mind igy csináltanak Pástott, Molidvát ... mely szerént mik is azok közül hoztunk Pastát, és éltünk Pastal mind az Havasallyiak [Dragomir,Ist.desr. I, 155]. *1765:* Mely dolog[a] nagy akadályt okoza az unio progressusának, mert ... kezdenék az uniotól resiliálni és még unitus papok is a schismaticusoktól pástot enni [HalmágyiNlr. 167. — [a]Ti. néhány román gör. kat. pap elfogatása]. *1768/1771:* Gláva György ... és Tyiu Ilia tsak egyszer egy esztendöben szoktanak a' Templomban járni, Sokszor egyszer Sem jönek, hanem ă Feleségeik visznek Husvetkor Pástyot nekiek [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

pástétom pateu; Pastete. *1625:* attam ... Pastetumnak ket soldort lib. 20 [Kv; Szám. 16/XXXV. 12]. *1705:* Az asztalok pedig olyan gazdagon voltanak étkekkel, hogy akármely békességes időben meglehetett volna ... Voltanak pástétumok szarvashússal és egyéb sok madarak, szelídek és erdeiek [WIN I, 599]. *1710 k.:* hal, vad, madár, hizlalt marhákból nagy mesterséggel ... öszve csinált pástétom vagy alaputréta [BÖn. 509]. *1723:* a M: Vajdané kéreti meg bocsásson hogy kgdet terheli, már a mely inas iránt igirte kgd io akarattyát hogy meg tanittattya ... mind Czipo sütésre ... gyenge sütögetésekre és kürtő kalácsra is és valami pástetomra [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárához Moldvából]. *1736:* mindenik asztalon különb-különbféle tészta-műből, sokféle színű festékekkel, nagy öreg tálakban lévő pástétumok voltanak | Valahány étek-fogás volt penig, mindannyiszor ujabb-ujabb olyan pastétumokból csinált portékák voltak [MetTr 396–7].

Szk: ~ *alá/~hoz való. 1679:* Pastetom alá való Labas apro szekecskék nro 26 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 56]. *1711:* Pástetomhoz valo réz Tabla [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy.] ✱ ~ *csináló rézforma. 1768:* Pastétom tsinálo rézforma 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *pirító vastábla. 1761:* Pastétom piritto vas tábla Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27] ✱ *aranyos ~. 1736:* ott[a] még láttál volna mindenféle liktáriumokot, portai s velenczei nádmézből csinált confecteket, de az étkek között is nagy aranyas pástétumokot is láttál volna [MetTr 386. — [a]A régi erdélyiek lakodalmi ünnepségén].

pástétom-forma pástétomkészítéshez való tepsi; tavă pentru făcut/copt pateuri; Pastetenform, Backblech zum Pastetenbacken. *1737:* Pastetom forma 3 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

pástétomsütő pástétomsütéshez való tepsi; tavă pentru copt pateuri; Backblech zum Pastetenbacken. *1711:* 1 Pastetom sütö heted fél font réz 3//90 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

pástétomsütő-kemence cuptor pentru copt pateuri; Ofen zum Pastetenbacken. *1736:* egy kis pástétom sütö kementze [Várhegy MT; CU]. *1740:* vagyon egy Kö Konyha ... szep bothajtasos, fel eresztett kemennyel, edgyik Oldalab(an) egy kös Pastetum sütö Kemencze [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

pástétsütő pástétomkészítő; patisier, persoană care face pateuri; Pastetenbäcker. *1595:* Rosas Ianos feier liztj meg nem vala kezen, hogy az pastet sütök keesen kernek vala, noha Biro w. kereti vala | Hogy Azzonnyúnk ö fge be löüe: Attam az Pastet Sütöknek és zakaczoknak ö fgek zamara, takargatasnak ... 1. kötes irni valo Pappirosnak az útollyat[a] [Kv; Szám. 6/XVIIa. 200–1 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Folyt. a fels.].

pastilus l. paszkvillus

pástos pázsitos; cu pajişte; rasig, rasenbedeckt. *1754:* az Arokba szakadnak az Sáros Fakadékos eretskék olyan helyt pedig belöll ez árok partyán pástos- forrott hellyekenn jár az ember [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152].

Hn. *1720:* a pastos út mellett (sz) [Alfalu; GyHn 16]. *1757:* ă Pástos Utnál ă masodik Labban (sz) [Szentmihály Cs; EHA] | a Pástos ut (szomszédságában) (sz) [Tapioca Cs; EHA] | a' Pástos ut (sz) [uo.; Sándor conscr.]. *1770:* Killyenfalvába le járo pastos ut [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1778:* az Pástos ut szeriben ödülöibe [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1780:* egy Kiss pástos utacska [Ditró Cs; EHA]. *1864:* Pástos ut köze [Csomafva Cs; EHA].

pász szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *egymás kezére játsszák a ~t* egymás kezére játszanak; se sprijină reciproc; sich gegenseitig unterstützen, einander etwas in die Hände spielen. *1670:* Ez órában jutván ez sok pandecta kezemhez, én bizony, Uram, meg sem olvastam, felét is, mivel hogy urunk ö nagysága nekem effelöl semmit nem ír, hanem ö kegyelmek kivánják, adnám én is tetszésemet. Más az, nem is ketten vagyunk az tanácsban. Harmadikat is eszében veheti Kegyelmed, hogy igen egymás kezére játszák ö kegyelmek az pászt [TML V, 378 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

paszaport 1. útlevél; paşaport; Reiseraß. *1791:* Paszaportja nintsen, de erröl azt vallya hogy hatadmagával indulván meg, egy Levélben voltak Minnyájon foglaltatva [Torda; DLt].

2. katonai igazolvány; adeverinţă militară, carnet de soldat; Wehrpaß. *1817:* Temettetett ... Szabadságos Katona Fekete Martzi; nem tudatik sem az igaz neve, se Regementye, se Compániája nem lévén nálla a' passaportya [Gyalu K; RAk 156].

pász köntös vmilyen ruhadarab; un fel de rochie; Art Kleidungsstück. *1816:* Fekete Pász köntes ... 8 Rf [Kv; Born. IV. 41].

paszkuáció 1. legeltetés; păscut, păşunat; Weiden. *1670:* az magyarországi futott nép is sokasodik, ki is mind pascuatioval s mind egyéb élekedéssel szorítja ez szük helyet [TML V, 246 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz]. *1677:* Erdejét, füvét, cseréjét, tövissét ... az pascuatiora ki mutatando földnek ... a kis kerekiek, ne usúalhassák [Csanád AF; JHb XXVI/42]. *1681:* Ha mikor az Ur marhai pascuatiojara annyi havas nem kévántatik, azt bérb(e) el adhatni, mellyek(ne)k is proventusa Ratiob(a) inseraltassek [VhU 59]. *1739:* Pascuatiora rendeltük ... akár a Gönter alatt lévö Rétecskét, akár a Szamos mellett lévö eröss óldal alatt a Vér mezejét [Dés; Jk 513b]. *1760:* Vagyon in Trieri az Marha legéltetö helly, és olly nagy extensioja, hogy minden esztendöben az egész falu mindén féle Lábas Marhájanak Pascuatiojára elégséges [Hasadát TA; EHA]. *1768:* a ... Motsár nevü hely iránt ez a Determinationk hogy az Ökrök pascuatiojara ki szakasztatott rész mostis meg hagyatik [Ákosfva MT; EHA]. *1825:* a Blosai kevés birtokosok magok kevés pojánaikra, és kaszáloikra valaha marhákat fogadtak bé pascuatiora [Kötelesmező SzD; TSb 47].

2. legelő; păşune; Weide. *1732:* Az Korodi Határ(na)k szük volta miatt igen vékonj a paskuatio [Kóród KK; Ks 12. I]. *1749:* az I. Enyedre érkezvén ... vitte ki a lovat ... holmi czigányok satori közzi két ut közzé kópár hellyre, a' hol semmi pascuatio nem volt [Torda; TJkT III. 263]. *1767:* jobb pascuatiojak lévén hamarébb vegyék elé magakot[a] [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 20. — [a]A marhák]. *1822:* a' Pascuatiot a' többet igerönek esztendönként kotya vetye által árendába szokták adni [K; HG Conscr. 512].

paszkuál 1. legeltet; a păşuna, a duce la păşune/să pască; weiden. *1735:* Ez szerént Subdividaltatvan mind az Bólduczi mind a' Csáni Határ ... concludaltatott hogy senki ennek-utánna más részit ne invadallya, ne dézmállya ... hanem ... kiki magájéval érje meg, maga részét usualya, collallya, és dezmálya is, nominanter az Csániak ... az Bolduczi határt ne' pascualyak [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1747:* (Az) Intrejeri nevü hellyet a két Falu Mlgs Possessori engedelmekböl birták és pascuálták mind a Kis Fenesiek, mind az Hesdatiak [Sztolna K; JHb 74]. *1757:* ezen Rètet ... kaszálták ... sokszor pediglen az Lovakat is pascualtak tsövökön rajta [Légen K; Ks 4. VII. 6]. *1763:* Tudom azt is hogy az Marsinának Juhaikat ezen Falu határán pascualván azon pascuatioért az Aszsz(on)y ö Nganak mint ide valo Possessornak határ Taxájáb(an) bárányakat adtanak [Záh TA; Mk V. VII/1. 15 Balka Nyikulaj (40) zs vall.]. *1769:* igaz az is hogy az hová kénék hajtani a' Csordánkat az hol volna bövebb élése, az is mind az Possessor Uraké nem az Falué, az elött Nagy erdö volt, de mint hogy ez elött szabadoson Paskualtuk rajta Marháinkat, már most oda nem hajthattyuk, a körülette lévö fel fogott helyektöl [Nyárádtö MT; SLt XLVIII. 3]. *1778:* panaszlák hogy az Orsovaiak nagy turma Juhakat, feles Szarvas Marhaikat s Lovaikat a' Ne(me)s székhez tartozo havason pascuálnák [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil.]. *1780/1784:* a Koronkai köz nyomásan pascuálni szabad lészen [Koronka MT; Told. 29].

2. legel; a paşte; weiden/grasen. *1752:* ă falu hotárárol, és az hól az Maga emberei ökröi is ... pascuallottak sok

szegény lakasok(na)k ... ökreijs abigaltottak 28. darabig valot Sárdra [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1766:* láttam ... eo Nacsága béres ökreit ... hogy pascualtanak [Alparét SzD; Ks 32. XXXII]. *1828:* (A határ) ... oly szük és sovány hogy kivált száraz idökben azok[a] tsak kinlodnak, nem páscuálnak [Kelementelke MT; Told. 31. — [a]Ti. az apróság marhák].

paszkuálhat legeltethet; a putea păşuna/duce la păşune; weiden können. *1677:* a kis kerekiek marhajokot a Csanadi határon pascualhassak [Csanád AF; JHb XXVI/42]. *1741:* Galfalvi Janos Ur(am) es Eó kglme Successori az declaralt házhely után az ... falu határát élhettik, falu Erdőit barázdait Tövesít vághattyák, Marhayat Pascuálhattyák [Kakasd MT; SLt 12. V. 5]. *1822:* nekik igen jol esik, ha az erdeimbe páscuálhatnak[KLev.].

paszkuáló legelész; care paşte; weidend. *1778:* midön ... jutattunk volna a' Sebes főre. ottan két Major házat, és a' Gegesi pascuálo marhákat, s azokkal lévő Majorakat, Pakulárokat ... találván, panaszlák[a] [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil. — [a]Köv. a panasz].

paszkuálódhatik legelészhet; a putea paşte; weiden/grasen können. *1759:* Az Exponenes Lovai penig mind(en) szabad Határokon libere pascualodhassanak valamikor ottan munkálkodik [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

paszkuálódik legeltetődik; a fi păscut; geweidet werden. *1737:* A Várnak falai, és Majorja mellett szertè széllyel telepednek, és laknak a' féle sellérek ... nem akarnak az eó Felsége qvantumáb(an) contribualni Marhájokrol is, annál inkább egyebekröl, holot a' város határán pascualodik [Vh; Ks 83]. *1761:* Öszel s Tavaszal idegeny Juhok pashcuátion mindenkor ... voltak itt Határon (Így!) ... ingyen nem hagyta hogy itt paschualodgya(na)k [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

paszkuált legeltetett; care este dus la păscut; geweidet. *1820:* A Sz. Ujjfalusi Határban páscualt Moldvai ökrök egyben gyült Taxája [Szászújfalu NK; MúzBf].

paszkuáltat legeltet; a păşuna, a duce la păşune; weiden lassen. *1747:* a' Ne(me)s Tanátstol meg tiltatott a' Szindi völgjnek lapossa ... Valaki azért marháját vagj ott pascualtattya, vagj ki tsapván szánt szandekkal onnan nem oltalmazza ... Hadnagy Vram edgj edgj forintig ... meg büntesse [Torda; TJkT III. 118]. *1760:* Minthogy az egész Falu tsak egy Possessor Uré vólt egy egy darab hellyen pro bene placitu egy egy darabotska hellyet meg tiltott, az holott az maga Lovait pascualtatta egy egy darab ideig [Báld K; BLt]. *1761:* Ona Toagyer ... egy nyáron két tulkát a' czarinában jártatta és pascualtatta [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1766:* eo Nacsága béres ökreit ... az beresek pascualtatták [Alparét SzD; Ks 32. XXXII]. *1768:* ezen most Controversiában hozott darab helyet mindenkor a Szász Szent Lászloiak birták minden ellen vetés nélkül, faját erdölték tüzelték s marhájokot rajta pascualtatták [Tordasztlászló TA; JHb XXXVI. 17]. *1778:* Kalongyák között Béres ökreit a' Tilalmasban hajtattya, ottan páscuáltattya; melly Határ-Szabadulás előtt nem szabad [Msz; Told. 3a].

paszkuáltathatik legeltethetik; a putea fi păscut; geweidet werden können. *1769:* Ezen említett helyen ... a' marha legeltető hely meg szorult é annyira hogy ... a Nyárádtői lakosok Marhát nem tarthatnának, vagy szintén ugy mint eddig azon kivül is Paskualtathatnak minden fele Marhák ...? [Msz; SLt XLVIII. 15 vk].

paszkuáltatik legeltettetik; a fi păscut; geweidet/gegrast werden. *1746:* a megvizsgálás penig azért lészen, nehogy több sertés pascuáltassék az uraság kárára, mintsem elébb számba adták volt [Déva; ErdO I, 34]. *1755:* Tudjaé aztis bizonyoson a Tanu hogy ... Bátsiban lako Antoni Mitra nevü Falusi Sitár, az p(rae)titulált Exponens Urak Bikáját az Bátsi Határrol be hajtotta magához ... az Bátsi Tehén Tsorda közzé botsátotta, az holottis két hetekig pascuáltatván, az meg irt Sitárnak in Curiája (!), és az Exp(onen)s Vrak(na)k kézhez nem adása által el veszett? [Bacsi H; BK vk]. *1777:* annak utanna hogy a Kemény resz az Exponens birtoka alól ki esett a Falu Uttzáján sokak(na)k hallottára egy Kemény részen lévö Boldur Iuon Nevü Jobbágy Nagy fennyen azt kiáltja vala Nem hogy egyébb Marháját az Exponens Urn(a)k ... de még az maga Beres ökreit is hogy a Káptalani Hataron pascualtassék meg nem engedi mivel hogy ... már itt Dobolyi Ur igen kicsin Ember [Káptalan AF; DobLev. II/439. 4b].

paszkuáltattat legeltet; a păşuna/paşte, a duce la păşune/să pască: weiden lassen. *1764:* Keczeli György ... kétszáz számból álló juhomat kihajtatá velem Érsemjénbe, hogy már ott az határon pascuáltattassa [RettE 174].

paszkuum 1. legelő; păşune; Weide. *1769:* az az Viz a Berek nevü paskumott rontya [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1773:* nintsenis Sz Lászlonak Nyomásnak idejénis ... ezen helyben lévő helyetskére semmi szüksége s aval, hogy Nyomás idején az Uraság Lovai tzöveklő hellyének tartya, iga vono Marhája Pascuumának semmi kissebbedése [T; JHb II. 1]. *1785:* Széna Réteinken ... kétszeris lehet kaszálni, de az Pascuumunk szük léte miatt meg kel étetnünk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 14b]. *1787:* Vono és Csorda beli Márhánk számára szükön vagyon Pascuumunk [M.bikal K; Somb. I]. *1792:* Az Oláh Tumultus előtt is ugy tartatott mint most, de a Tumultus után azon Pascuum egészszen hagyatott volt a Kortsoma szükségire [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5]. *1796:* Pascuumok Sem a' Néhai Groff Vr idejében nem voltanak ... és most Sintsenek [Méhes TA; WassLt]. *1814:* a' Jobb Pascuumok mind Tanorokban vadnak [Tarcsafva U; Pf]. *1826:* Vagyon egy nagy kaszálo helly melly inkább pascuumnak használtatik mint kaszálonak [Mezőbánd MT; TSb 26].

Hn. *1807:* a földeknek Eszeki vagy is pascuumra ki járo végeik [Nyárádsztbenedek MT; Told 37]. *1824:* A hoszu Lábján a Mészarosok Pascuuma mellett (k) [Mv; EHA].

Szk: *falu ~a. 1812:* Ugy Az Himos is mint bokros sovány hely Falu pascuumának hagyatik [Bordos U; EHA]. *1821:* Az Also Hajmét segjén (k) ... szomszédjai mind két felöll a Cziherek, alolrol pedig a' Falu pascuuma [Makfva MT; EHA] ✱ *közönséges ~. 1769:* ezen ... Hegyes ér Nevezetü hely tsak akkor volt, közönséges Paskuuma az Marhák(na)k, a' midön Nyomás volt azon felsö fordulo [Maroskeresztúr MT; SLt XLVIII. 15]. *1796:* A Benes Nevü helly ... közönséges pascuumnak tartatik [Verebes Cs; EHA] ✱ *különös ~. 1815/1817:* Különös Pascuum

nints [Miklósfva U; EHA] | Allodialis Erdejek, vagy külőnős Páscuumok ... itten nintsen [Szu; TSb 47] ✱ *szabad ~. 1821:* az eddig valo szabad Pascuumat meg tiltotta [KLev.] ✱ *tövises ~. 1749:* A Pér nevezetű tövisses pascuum [Szentbenedek AF; DobLev. I/235].

2. legeltetés; păşunat; Weiden. **Szk:** *~ra hagyatott hely. 1771:* Ha a' Possessorok és Lakosok a' pascuumra hagyatott hellyeket akarnák változtatni, es azok hellyett eddig fel oszlott hellyeket akarnának fel fogni ... abban is proportio observáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29a] ✱ *őszi ~. 1776:* Csiki Emmanuel Vr(am) a szénáját ... takaritsa el addig, és az őszi pascuum maradjon egészszen a Dobolyi Josef Vr(am)nak szabados dispositioja alatt [Újtorda; DobLev. II/483].

paszkvillista gúnyiratszerző; pamfletar, pamfletist; Pamphletist. *1746:* A' Pasquilistákat Hadnagy Vr(am) prosequallya omni possibili modo [Torda; TJkT III. 49]. *1774:* A szegény Muraközi Szabó Mihály is meghala. Ez Magyarországról jött volt bé deákkorában, azután ment Naláczi Józsefnéhez s praefectussá lett. Erről írta volt egy pasquillista mikor Bánffi Dénes nem megy Piskiből Bábolnára: „Csak a praefectussal hágatja magára" [RettE 340].

paszkvillizál gúnyiratokat szerkeszt; a scrie pamflete; Pamphlete schreiben. *1823–1830:* Turóczi Károlyt a kancellárius gróf Teleki Sámuel úr Öexcellája vitte volt fel Bécsbe, maga patrocinálta, mégis ez olyan háládatlan volt, hogy Öexcelláját a királynál elárulta, mellyel ő annak a nagy úrnak semmit sem ártott, hanem igen magának, mert onnan elcsapták. Hazajött, itt az országban imitt-amott kóválygott, versifikált, pasquilizált [FogE 172].

paszkvillus gúnyirat; pamflet, paschil; Pamphlet. *1662:* De ami ezeknél nehezebb, egy mocskos pasquillus is bocsáttatván ki, abban nem csak egész fejedelmi házok, de a kegyes életű és istenfélő idősb fejedelemasszony[a] is nagy rútul és mocskosan marcongáltatván, istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképpen tudhatná azt eltitkolni úgy, hogy magának fülеibe ne menne [SKr 205. — [a]l. Rákóczi Györgyné]. *1745:* Constal világoson exhibealandó citatoria Relatoriamnak sériesséből minémű motskos és holtig el felejthetetlen gyalázatos s tulajdon keze írásával irtt pasquilussával, injurialta és afficialta a l. az A vrat ö Ngát [Torda; TJkT II. 27]. *1747:* az J ... sokakat hirekben nevekben meg ölt, midőn azokrol famosus Libellusokat vulgo Pasquillusokat conficialt, és azokat in vulgo sprengalta [uo.; i.h. III. 154]. *1767:* A Mlgs Urak(na)k ... Tudósitásakat kötelesen vette 'a Supr. Consistorium, és approbálta 'a Pasqvillust irt személyek ellen tett Investigatiót [Nsz; BK Kv-i ref. koll. ir.]. *1806:* A Pasquillust meg én sem kaphattam meg mert a T. V. Ispány Ur mind bé szedette de valahol kaphatok le iratva ki küldöm vagy viszem Nagysagodnak [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre gr. Korda Zsuzsannához]. *1843:* Te még ... Pastillust is irtál ... de elébbi valomásodba semit arrol nem mondván vald meg, mikor, és hol irtad? [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.] *1844:* a Déési Arulo Szinbe tanálom az A alatt lévő Pastilust | Kérdeztem mit olvas, felelte pasquilust magamrol, de minthogy tsak Baktatta el kértem én 's halhato szoval fel olvastam [Dés; DLt 1247]. — L. még RettE 338.

paszkvillusforma gúnyirat féle; un fel de pamflet; Art Pamphlet. *1759:* azon detentióban lévő portugáliai jezsuiták dolgáról írtak valami pasquillus formát, melyre most nem akadhatok [RettE 83].

paszkvillusi cédula gúnyirat; pamflet; Pamphlet. *1762:* bekésitől hallatta volna Gyéresen beszélleni hogy néki az I. gyermeke felöl czedulátis küldettenek volna ... Azon kivül sem ponderal semmit, mert tsak pasquilusi cedula, a' mint maga fateallya, a' melyet a' gyermek felöl küldettenek néki, sőt a' mint mongya sületlen, farkatlan [Torda; TJkT V. 95].

pászli kézelő; manşetă; Manschette. *XVIII. sz. köz.:* Egy felső-Országon készult Pászli, mellyben vagyon 26 Gyemánt és 46 Rubint [MkG]. *1762/1763:* Egy Gránát kövel rakott Pászli egy pár fülbe valo rosával, egy par kézre valo rosával edgyüt [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1768:* Egy Arany nyakra valo Pászlijával és Fülben valójával együtt [Nsz; TGsz 51].

Szk: *brilliántos ~. 1800:* Nagy Briliántos Pászli, amelly ért mintegy 6000 forintokat [DLt kv-i nyomt. kl] ✱ *gránátos ~. 1758:* Egy Gránnátos gyöngyös Pászli fülbe valójával együtt, Túppéba való vírágjával [Nsz; TSb 21] ✱ *gyémántos ~. 1763:* Melgs Groff Petki Borbara Melgs Aszszony Anyam eö Nga méltoztatott nékem ... adni ... Egy rendbéli Gyemantos öltözetet, az mely all ebből: Gyemántos Pászli, Melyben vagyon Öreg Nagy Gyemánt tizen egy, apro Gyemánt 43, ehez egy pár fülben valo [Hsz; Ks 23. XXIIb] ✱ *gyöngyös ~. 1801:* Egy jo féle gyöngyös Pászli, egy nagy szem jo féle gyöngy-fityegövel 234 Mfr [Kv; Ks].

pászma 1. meghatározott mennyiségű szálból álló fonal/cérnaköteg; jirebie; Docke (als Garnmaß). *1640:* Hatt lott teoreok seljem ... f. — d. 75. 17 paszma teoreok czerna — f. — d. 60 [Kv; RDL I. 117b]. *XVIII. sz. eleje:* Vagyon szála fonal hat pászma [Kv; LLt Fasc. 71]. *1726:* Két darab szála es szösz fonal, négj gomboljakokkal tizen egj pászmábol állok [Kv; Pk 6]. *1736:* Ezen Gabonás Házb(an) vadnak ezek ... Gyertya belnek valo Csepő fonal nyoltz pászma Nyoltz Gomollyakos fonal [Várhegy MT; CU XIII/1. 94]. *1783:* Groff Torotzkai Sigmond Ur reszire a' fonást ugj kivánnyák mi tőlünk, hogy 150 pászmát fonnyunk 30 szálával de kendert és szöszöt elgedendőt nem adnak ... mikor bévészik a fonalat, a pászmátis meg olvassák [Torockó; Thor. XX/5. 30].

2. a posztó szélességének meghatározására szolgáló mérték; unitate de măsură pentru determinarea lăţimii postavului; Maßeinheit zur Bestimmung der Tuchbreite. *1701:* Az Mester Remek légyen edgy kétszer ványalt vég Poszto, minden hiba nélkül, az hoszzusága legyen ötven két sing, a szélyessége, szelyivel edgyüt negyven pászma [Kv; PosztCArt. 9].

Ha a pászmát 30 szálával számítjuk, a 40 pászma 1200 szálnyi szélességet jelent a posztó szövőszékre való felvetésekor [L. erre NéprLex *fonalfelvetés* al.]

3. területmértékként (szőlő mérésére); ca unitate de măsură pentru suprafeţe de teren (folosită la măsuratul suprafeţei de vie); als Maßeinheit für Bodenflächen (zum Messen des Weinberges): vhány pásztányi (szőlő); de un anumit număr de postate/fîşii; von einigen Strichen. *1641:* ket pászma szőlőtt Szabo Gergely bir benne [Szilágycseh; GyK X. 30/8]. *XVII. sz. v.:* Az uj hegjen egj Pászma szőlő

[Ilosva Sz; SzVJk 177]. *1711:* Kiraly János a' Málon levő egj pászma szőlőjet testálta az Eccl(esian)ak [Zovány Sz; i.h. 54]. *1712:* Az uj hegjen egj Pászma szőlő Pap Jankó testálta az Ilosvai Papok számára [Ilosva Sz; i.h. 177]. *1731:* Files György nevü jobbagy ... meg halvan, maradot két paszma szöleje [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. *1740:* A Hátulso Szőlőben egj pászma [Sztána K; Mk]. *1750/1797:* Bizonyoson hallottam hogy vólna két pászma Szőlőjök a' puszta Hegyen [Vérvölgy Sz; Borb. II]. *1774:* A Deutrált Három Pázma szőlőt én épitettem ... eő Nga Földin Laktomba [Kettősmező SzD; JHbK LIV/3. 3].*1775:* az Erdőpasztorral ... ki menvén a deutrált szöllö Hegyre ... minden Pászma szöllőből, két három gereszd szöllőt vettunk Deszmálas keppén ... a szöllös gazdáknak Praesentiájában [Topasztkirály K; JHb LVII/21. 4]. *1816:* Colonicalis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen egy Pászma [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/19]. *1832:* Enis Zálogban által adtam az Felsö Mogyoroson lévő két pászma Parlag szöllömet [Szamosújlak Sz; Végr.].

Bogdán, MMért. (1987) 77 150–690 négyszögölben, ill. 5,4–24,8 árban határozza meg a paszta nagyságát.

4. sáv; fîşie; Streifen. *1817:* nem pászma szerént, hanem imit amot szálánként valogatva ... erdőltek az Üveg Csürhez dolgozó emberek; ittenis határ tétetődöt, meddig mehessenek a' vágással, és a' vágando pázmais ől számra meg határoztatik az arra rendelt Valdschaffer által | a' Derék erdőbenis ... valameddig minden fekvő Fák fel nem takaritatnák, ujjab pászmát fogni nem szabad [F.árpás-üveghuta F; TSb 46].

Szk: *~ra fog* sávonként véve átkutat. *1755:* Sára Aszszony az maga kertébe hiván Palko társammal, mondgya: fogjátok pázmára fiaim a' Tőrök buzát, mert itten bizonyoson tanalunk valamit ... tanaltunk egy kiss vászon Zacskocskát ... benne két kis réz gombocskát, és egy gyürüben valo követ [Déva; Ks 101].

5. *~nként* **a.** sávonként; fîşie/postată după fîşie/postată; strichweise. *1847:* kevés esztendő mulva el praedalodott volna az az erdő, a' mely ha pázmánként és törvényesen vágodot volna több Seculumokig elégséges lett volna [F.árpás-üveghuta F; TSb 46]. — **b.** csíkosan; în dungi; gestreift. *1593:* Rosnai Andras vallia ... menek hatra az Zeoch Pal vduarara, tahat az eo Inassa Peter halua fekzik egi agiba ... latam enis hogy vgian pazmankent rendel vala az kek az Inason az vekonian az veressegh miat [Kv; TJk V/1. 404].

pászmácska (szőlőből) keskeny darabocska/pászta; o postată/fîşie îngustă (de vie); ein enges Strichlein (Weingarten). *1757:* egy darabotska szegeletenn két három Folthi embernek lévenn egy egy pászmátska szőlejek [Danulest H; BK ad nro 144]. *1792:* adom által ... az Agyagos n. hegyben lévő egy pászmátska szölöt és Gyümöltösseit [Kide K; BHn 96]. *1840:* Vagyon K. Okloson egy paszmátska Szöllő [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 40].

pászmányi vhány pászma nagyságnyi; de un anumit număr de postate/fîşii; von einer bestimmten Zahl Strichen. *1777:* Mi is azért elsöbenn is a Szölö tövek minemüségét ritka vagy sürüségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három kis Paszmányira közép renden valo tö szölökkel ... találtunk hatvan tö szölöket [Ne; DobLev. II/I. 491].

L. a *pászma* 3. alatti jegyzetet.

pászmás csíkokban hulló; care cade pe alocuri/pe ici pe colo; in Streifen fallend. **Szk:** *~ eső. 1729:* itt a rettenetes szárazság uralkodik vala, hanem tegnap és ma járdogal vala valami pászmás eső [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] ✱ *~ záporeső. 1708:* Ez holnapnak első két hete szárazzabb volt, de annakutána mind pa(s)zmás záporesövel telyes [SzZs 503].

paszománt, paszomány 1. díszítő zsinór; pasmant, ceapraz/firet pentru împodobit haine; Posament, Litze | zsinórdíszítés, sujtás; găitan, galon; Verschnürung. *1714:* Férfi gjermek(ne)k való Vörös Bársony Mente körös korül keskeny aranj ezüst primetskével, s a' mellyén 8. pár Paszamannjal, 8. par aranj fonal gombotskakkal egjütt, meg ragott Nyusz béléssel fl. Hung. 15 [AH 24]. *1736:* az mostani sok czifraság, haszontalan krepin, paszamánt s a többi az férfi köntösökön is, nem kevéssé kisepri Erdélyből az pénzt [MetTr 346]. *1749:* egy Zöld Sellyem Kanavátz habos Matéria Posoni Vál ... mellyen vagyon három sor Poszománt, fejér Réz kapcsokkal, és benne lévo Szekfü Szin materia Lászlival [Koronka MT; Told. 12/2]. *1750:* Karmasin Szin kurta Mente, egy rend paszamántal [WassLt Wass Dánielné portékái]. *1755:* Kalapra valo passzamánt [TL Teleki Ádám költségnaplója 16b]. *1758:* Egy hoszszú szines sellyemmel, arannyal szött kék Matéria Mente, két ujnyi paszamánt rajta [Nsz; TSb 21]. *1763:* Egy ezüstös kard paszamantal boritot ezüst tsattos szijjaval [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1789:* Köntösök találtattak e' szerint Egy rendbéli Verdragon szinü 3. forintos Poszto Német Köntös, ugymint Kaput, Lájbli és Nadrág ... a' Lallyblinak külsö felin ... poszománt vagyon és aranyal szött Gombok [Mv; ConscrAp. 21]. *1794:* (Vett) 1 5/8 Lot poszamántat Rf 3, 45 [Mv; DE 3]. *1799/1816:* vásárol vala kék Lájbli és nadrágnak valo posztot, a lájbli és nadrágra késkény Poszomántot [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Miklós János (43) ns vall.]. *1861:* 2 vég Poszománt [Kv; LLt]. — L. még FogE 63; RettE 89.

Vö. az *arany-* és *ezüstpaszománt* cimszóval.

Szk: *aranyos ~. 1768:* keskeny arannyas Paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] ✱ *csipkés ~. 1773:* egy szederjes csipkés paszamantal hánt ánglia mente ... prém és bélles nelkült [RLt Salánki Ráchel lelt.]. *1803:* Egy világos, viola szín, tafota, praedikállo székre való Kendő, mellyet két végein s égyik szélin Aranyos tsipkés poszománt és tiz krepines bojtok ékesítnek [Szökefva KK; UnVJk 92] ✱ *elegyes ~. 1797:* 16 1/4 latt Elegyes paszamánt [Mv; BálLt 71] ✱ *fejér ~. 1749:* Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát, melynek az allyán vagjon egy Sor keskenyeb, és egy Sor Széllesebb mind két fele tsipkés Krátás Fejér Poszománt [Koronka MT; Told. 12/2]. *1823–1830.* mindenekfelett utálta a lelkem a lájblit az öv helyett való fejér paszomántot, mely az udvari inasoknak legmegesmertetőbb cimerek volt [FogE 144] ✱ *keskeny ~. 1768:* egy üjnyi keskeny paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109]. *1773:* Szederjes lüsztring Szoknya arany kötéssel keskeny Paszamántal [RLt Salánki Ráchel lelt.] ✱ *nyári ~. 1758:* Egy vont ezüst Szoknya, Satírozott Sellyemmel arannyal varrott, hozzá való Vállával edjütt, két ujjnyi széleségü, két sor nyári paszamánt rajta [Nsz; TSb 21]. *1768:* Egy vont ezüst Szoknya, Satirozott Selyemmel arannyal varrott hozzá való vallával edjütt két ujni Szelessegü két sor nyári poszomantal csipkével [Nsz; TGsz 51] ✱ *sárga ~. 1732:* Uti hinto Veres posztoval Sárga paszo-

mántal hinto párnákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34]. *1742:* Egy mindennapi Kökörcsin szin Kanulot Szoknya, Sarga paszamánt az allyán [Kisesküllő K; Somb.] ✱ *széles ~. 1793:* az a' Kriminalis teremtette Aszszony Csernátoninak Uniformist is csináltatott széles paszamántal [Udvarfva MT; Told.].

2. (arany/ezüst) lapocska; foiță (de aur/argint); Plättchen (aus Gold/Silber). *1824:* az ezüst portékáknak hasonfele része ... Egy tsomocska égetetlen paszománt [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

paszomántgomb zsinórgomb; nasture confecționat din șnur; Schnurknopf. *1781:* 1 nagy Poszamánt Gomb [Berz. 17].

paszomántos 1. zsinórdíszítéses, sujtásos; găitanat, cu găitane; verschnürt, galoniert. **Szk:** *~ csákó. 1808:* egy viseltes, és fél paszamántos veres Csákója [Dés; DLt 647] ✱ *~ dolmány. 1723:* Bartsai Jankónak Egy paszamántos kék angliai dolmányt [TKl Huszti András kézírása]. *1752:* egy zöld paszamántos dolomany, egy veres dolomany [Ikafva Hsz; HSzjP] ✱ *~ kalap. 1743:* Egy ujj Tollas paszamántos kalap [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. *1781:* A kotsisok poszomántos kalapja [Mv; Told. 9a]. *1782:* Egy fejér ezüst paszamantas kalap [Nalác H; CsS] ✱ *~ köntös. 1734:* az Urfiak ... mikor Falun, városon voltanak is, mindenkor ugj parancsoltak mint a magok Joszágikban, és tisztességes paszamántas köntöst is tudom hógj Csináltatatt a Néhai Mlgos Ur számokra [Szentpál K; TKl Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) provisor bonorum vall.]. *1793:* leszsz nekem paszomántas köntösem, 's jol élek a farkas után [Koronka MT; Told.] ✱ *~ köntösű. 1736:* Nem volt abban az lakadalomban[a] sem paszamántos köntösű, sem porozott haju vagy hátul zacskóban kötött üstökű magyar csak egy is [MetTr 399. — [a]Gr. Székely Ádám és gr. Bánfi Anna 1702-i gyalui lakodalmán] ✱ *~ lájbi. 1791:* Gránát szin mettzett bársony atlatz poszomántos Lábli [DLt nyomt. kl]. *1816:* mondám Tekintetes Uram ezt a poszomántos Lájbit ... mely most az Uron vagyon adgya nékem [Sszgy; HSzjP Lászlo Mária (60) gy. kat. vall.] ✱ *~ mente. 1748:* Az Nehaj Asszonynak holló szin kurta aranyos paszomántos bogár hátu Sinórral Nestel prémezett és bérlett mentéje [Vargyas U; CsS]. *1762:* A Czifra béletlen paszamantos mentet nem láttam [Oltszem Hsz; Mk IX/109]. *1780:* Adtam ... Más roka torkos poszomántos mentét [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] ✱ *~ nadrág. 1728:* Az Gyermekek Iskolaban menven adtam ... Az két Fiamnak ... paszamantos nadragot kettöt [ApLt 2 Apor Péterné inv.] ✱ *~ öv. 1732:* Egy arany drága paszomántos öv, ezüst aranyos, és köves nagy kapcsokkal szép munkás czirádákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt.] ✱ *~ pantallér. 1760:* Edgy Veress bársony Ezüst Paszamántos Pantallér [Mv; TGsz 2] ✱ *~ sapka. 1820:* paszamántos sapka [DLt nyomt. kl] ✱ *~ szíj. 1778:* vagyon ket ezüstös kard is ... valami szokadozott paszamántos dirib darab gyenge szij [Erked K; LLt Fasc. 110] ✱ *~ váll. 1793:* Egy kék bársony arany ezüstel elegy poszomántos Váll [Mv; Told. 44a] ✱ *~ zsabrák. 1843:* Két paszamántos 'Sabrák [Kv; EMLt].

2. cifra zsinóros ruhában járó; care poartă haine găitanate; verschnürte/galonierte Kleidung tragend. *1736 u.:* most a nadrágjokban tartják ezek a poszomántos ifjak keszkenőjöket [MetTrCs 456]. *1773:* (II. József) A cifra paszamantos embert gyomorból gyűlöli [RettE 303].

3. *~ gyomor* finnyás gyomor; stomac sensibil/delicat; heikler Magen. *1736:* A férfiak reggeli ital gyanánt jó finom csipős ürmös bort is ittanak, s egességesnek tartották, mert nem vala olyan paszomántos gyomrok, mint az mostaniaknak [MetTr 321–2].

4. dagályos, bombasztikus; emfatic, bombastic; schwulstig, bombastisch. *1736 u.:* (Régen) a kevés papirosra amit írtanak, cordialiter írták, most penig az aranyas szélű papirosra egész arcusokra írott czifra poszomántos szók többire hazugságok, egymásnak való színes hízelkedések [MetTrCs 461].

paszomántosan 1. zsinórokkal cifrázottan, sujtásosan; împodobit cu găitane, mit Verschnürung geschmückt. *1735:* Tudom hogj többire ... Lonán vagj egjéb Joszágiban tartotta ... Teleki Pál Ur(am) Teleki Samuel Urat, mint egj Groff Gjermekét szokták interteneálni, uri modon intertenealta; ruházattya peniglen ... a mindennapi Franczia posztobol, az Inneplő pedig Angliai Posztobol paszamántoson [Kendilóna SzD; TKl Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.].

2. cifra zsinóros ruhába öltözötten; îmbrăcat cu haine găitanate; in verschnürte Kleidung gekleidet. *1773:* A mi perceptorunk, Csernátoni György, is Válaszútra nagy paszomántoson ment volt, de ... meg sem merte magát mutatni[a], hanem csak visszaosantott Csomafája felé [RettE 303. — [a]II. Józsefnek].

paszomántoz paszománttal cifráz; a împodobi cu găitane; mit Posament schmücken. *1736 u.:* Brassóban a bíróné olyan köntösben jár, mint a legalábbvaló kufárné; nem paszamantozzák ők sem magokat, sem feleségeket, sem fiakot, sem leányokot, azért is vagyon annyi pénzek [MetTrCs 468].

paszomántövecske zsinóróvecske; cordonaș confecționat/făcut din șnur; Posamentgürtelchen. *1788:* Egy ezüst kaptsos állott paszamánt övetske [Mv; TSb 47].

paszománt-toldalék zsinór-toldás; adaos de găitane; Posamentzusatz. *1755:* Kedves Feleségem(ne)k a Tengerszin Sponyol poszto ezüst paszamántos mentéjének paszománt toldalékjára Rh. fl. 6 xr 51 [TL Teleki Ádám költségnaplója 42b].

passzió 1. érdek; interes; Interesse. *1676:* Kiki közülünk tegyen félre magános vindictát s passiót [TML VII, 288 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz] | Legelsőben is kérem, írásomon meg ne induljon; annálinkább ne gondolja, hogy passióból iratnám [TML VII, 323 ua. Vesselényi Pálhoz]. *1677:* Kegyelmedet követem, hogy ennyire kiterjeszkedtem s hitesse el is magával, nem passióból írom, hanem hogy Kegyelmednek értésére adjam, én sem vagyok bolond [TML VII, 403 ua. Keresztesi Sámuelhez]. *1710 k.:* azt is bánom, amennyit már tudok olyant, mert az emberben indulatot gerjeszt és annál inkább prostituáltatik emlékezetünk, hogy passiótól ingattattunk processusában[a] [BÖn. 954. — [a]Szász János perére von.].

2. együttérzés; simpatie, compătimire; Mitgefühl. *1776:* látván énis mind beteges mind tehetetlen állapottyát a Bátyám(na)k, mind azokat (noha nagy passiokkal:) eddig el halgattam [Mezőbánd MT; MbK X. 45].

passzionátus érdekelt; interesat; interessiert. *1675:* Kemény Jánosné fejedelemasszony írja, úgy értette volna, fia

elébb 24. vagy 25. nem érkezhetnék bejűni, ha bejűnek is ... nem akarom, hogy én tűlem értse. Passionatus levén én igen, Veselényi uramtúl készen írhatnék mindeneket [TML VII, 60 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

passzuál engedélyez; a autoriza; bewilligen/genehmigen. *1840:* Mely Passust is meg visgálva ugy találtatott, hogy azon Passus ... a szomszéd vármegyébe vagyon tsak passualva; már pedig Doboka Vármegye Ns Hunyad V(arm)egyenek nem szomszéd Varmegyéje [RLt Mugner Ignácz szb kezével].

passzuálhat engedélyt adhat vmire; a putea autoriza; genehmigen/bewilligen können. *1788:* A' Cuptával megnyomorodtunk ... kért tőllem valami Irást, mellyel szabadságot adnék néki, hogy mehessen oda, a' hová mehet. Feleltem, hogy arra nékem szabadságot nem adott sohais Ngd, hogy őtet é szerént passualhassam [Kercsesóra F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

passzuális (szabad járást biztosító) úti levél; salvaconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. *1801:* Passualisokot nyertenek [DLt kv-i nyomt. kl].

passzuális-levél (szabad járást biztosító) úti levél; salvaconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. *1740:* méltóztatott ő Serenitássa Passualis Levelet gratiose adatni, Német Kerekes Fejér Jánosnak és a' vélle egjgjűtt találtatott szebeni szász Aszszonyn(a)k Szebenbe, fogva, lejendő vitettethetéseknek nagjob Commoditassa iránt [Dés; Jk 536b]. *1747:* ezen katonáknak egyike barna szeg fekete bajuszu ember vala ... tőllem valami Passualis Levelek mellett Bort kértenek [A.hagymás SzD; Ks 27. XVIIb]. *1836:* Görgény Szent Imrei Nemes Finna Ferentznek 's Feleségének, ugy szintén Szolgalojának számokra, nem kűlőmben Szabo Eleknek Harsány Petrával, és Szolgálojokkal Borszéki Borvizzel Moldvába kereskedést folytatni intézett szándékjokra Passualis Levelet kértek kiadattatni, mái naprol az irtt Passualis a nevezett Kőnyörgők számokra ... ki adatni meg határoztatott [Kv; TLt Közig. ir. 1075 gub.].

passzuáltatik engedélyeztetik; a fi admis; bewilligt/gestattet werden. *1815:* Körösi Sándor a' külső országi Academiakra passualtatott [Kv; NylrK XII, 140].

passzus 1. hágó; defileu; Bergpaß | határátjáró/szoros; trecătoare, pas; Paß. *1657:* az ellenség, többet száz lövésnél tétete reánk, de az Úristen kegyelmes gondviselése által az egész napi veszekedésben is tizenegy emberünknél nem esék több el ... és elállván rólunk, visszatére azon passusnak tovább való ostromlásától [KemÖn. 248]. *1675:* Az két Oláhországban pestis rettenetes van ... Bizony dolog, jó volna onnan való passusokra vigyázni, mert azt onnan ide is elhozzák az dögös emberek [TML VII, 56 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1681:* Az vámról ... hirekkel is tudosicson, az passusokra penig oly szorgalmatossággal vigyázzon, hogy az tilalmas utakon való által járás miat busulásunk ... ne következzék [Szúv; CsVh 107]. *1698:* az Mllgos G(ene)ralis ura(m) az Passuson levő Hajduk(na)k szorossan való fen állásokat kiványa ... fizetéseket kemenyen urgeállya [UszLt IX. 76/62 gub.]. *1711:* Az Moldvaban járo Passuson lévő Vice Vámos, hasonlokeppe(n) az Ör állok Birája exemptusok [Born. XXXIX. 52]. *1717:* Scám (?) Uramtul kerjen ket becsűlletes Officert a ki a Passussokott mentűl jobban be vagassa [ApLt 2 gr. Mikes Mihály Apor Péterhez] | Iffju Szent Kereszti András Atyankfia a' Beszterczei Moldva felől való Passusnak be vágatására a' Guberniumtol küldettetvén, rendeltetett két Lovára Széna és Zab in natura [Kv; Ks 83 gub.]. *1738:* a mostani időkben az passusokot nem az plájások, hanem az ő fge militiája őrzi [SzO VII, 396]. *1775:* Fadtsétnél a hol a Passus vagyon az ország uttyán kivűl jártam [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1788:* a hirek veszedelmesek, és félelmesek, mert minden felől minden Passusoknál igen sok Pogánságot lenni mondanak [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. — L. még SzO VII, 20; WIN I, 385, 425.

Szk: *berecki ~. 1710:* A havasalyföldi vajda ... Thökölynek megírta ... hogy olyan kevesedmagával ne álljon harcot, mert ők sokan volnának. Ugyanis a négy regimentben kétezer ember alig vala, gyakran meg is olvastam compániánként, a Bozzára, berecki passusra Csikban, a tábori bagásia és más helyek mellé sokan elcommendéroztatván a regimentekből [CsH 223] ✱ *bodza(i) ~. 1690:* 10. Octobris tájban érkezett bé Badensis ő felsége ármádájával az római császárnak ... végre 24 Octobris nyomta ki az Badensis Thököly uramat a Boza passuson által [II AMN 327] ✱ *derék ~* fő határátjáró. *1717:* Affelett az ott[a] njáralo Rácz militia a derék passuson, az Gymésben dulatta el két ezer szekér szénára valo füvonkőt is [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza. — [a]A havasi átjárókon] ✱ *gyimesi ~. 1710:* Csikban a gyimesi passuson mind német, mind labanc hajdúk valának, kik ... a tatárok irruptiójára vigyáztak[a] [CsH 338. — [a]1703-ban] ✱ *havasalföldi ~. 1705:* Az havasalföldi passus is már felszabadulván, mindjárt kezdettenek feles disznókat hajtani ki [WIN I, 610] ✱ *ojtozi ~. 1707:* Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyházfiú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi passusra, azoknak kezekbe esett [Uzon Hsz; SzO VII, 126]. *1738:* Kgld ... most ujonnan azt az ... sokat szenvedett nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztitani, a' midön az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kivántato Servitz, Gyertya, Szalma ... praestálását ... a' nyakába vetette [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez] ✱ *tölgyesi ~. 1827:* Marháink Teleltetése felőll gondoskodván ... a' Tölgyesi Passuson belőll nem messze ... vettünk is egy Szirb Thodor nevű Ptyátra Várossában lako Boér Urtol 20 Kalangya Szénát [TLt 1429 Szirb Vaszilika, Styog Juon és Szirb Stéphán mezőszakálli contribuens adózók a Torda megyei tisztséghez] ✱ *tömösi ~. 1724:* az kurucz vilagban tudom hogy Bartok Mihally Uram Kalnoki Peter Uram poroncsolattyabol ment el az Tömösi Passusra [Kvh; HSzjP Agilis Joannes Pyribek de Also Csernaton (58) ns vall.] ✱ *törcsvári ~. 1710:* Hajszler ... a regimentekkel együtt általjöve a törcsvári passuson, s Erdélyben szállítá meg a regimenteket quártélyban [CsH 214] ✱ *vaskapui ~. 1770:* Munitiókat igen sokat szállítottak Tömösvárra, a vaskapui, verestoronyi és ojtozi passusokra [RettE 238] ✱ *verestoronyi ~. 1679:* Eddig ez idén semmi újságot és olasz gyümölcseket nem hozván ezen a Verestoronyi passuson, hanem csak most érkezének valami citromokkal [TML IV, 557 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. *1705:* már Medgyes feladása után a verestoronyi passus is odavan, holott is az egyik kuruc corpus commorál | És a generális hálni visszajött a vámhoz, amint a verestoronyi passus vagyon [WIN I, 485, 588] ✱ *vulkáni ~. 1739:* eö Herczegséginek szándéka volt az Volcani Passusson be

menni ... de már le vertük a szándékárul [Ks 99 Kornis Antal lev.].

2. átjáróhely; loc de trecere, trecătoare; Passage, Paß. *1657–1658:* Midőn azért az szeménye passust nyitottak volna, elöl s hátul is az tó sárján általnyomakodott az ellenség [KemIr. 319]. *1662:* a császár és a porta ... Lippa várát kezdék kérni és szorgalmaztatni a szegény országtul. Mellyet ... valamíg lehetett, eléggé igyekeztek, mint ollyan hasznos jövedelmes passust, fő véghelyet, megmarasztani [SKr 97]. *1739:* Mivel hogj ezen nyomorult város utban vagjan passus lévén bé az Bánátusba, szüntelen az alá s fel járo ő Felsége vitézeinek szánokra (!) Forspant adással igen erőssen terheltetünk [Hátszeg H; Ks 83].

3. (vízi) átkelőhely, gázló; vad; Übergangsstelle, Furt. *1657:* Leopoldus herceg, császár öccse vala az hadak előtt, azok erős helyben muniálván táborokat, s az Dunán is passusa, hídja vala [KemÖn. 281]. *1669:* A passus úgy elfogódott a vízen, hogy három holnapja senki oda nem mehetett innet a török részről [TML IV, 473 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1678:* Az megemlitett fejedelmeknek Cassájok, Munkácsok, Váradjok, Szatmárjok, Tokajjok, az Tiszán passusok, hajdujok megvolt, az török mellettek volt [TML VIII, 264 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

Szk: *általjáró/költöző ~. 1657:* izenék Daniel Jánosnak, hogy sietne az derék seregekkel aláereszkedni; de az is késő vala, mert az magammal, elöl vitt három seregecske ... már tovább az dolgot nem állhatja, és az általköltöző passust nem tarthatja vala | az vízparton nem vala bátorságos állani már akkor, és az általjáró passust úgy oltalmazni, mert túl muskétások valának; sőt csak pisztolylövés is általszolgál vala [KemÖn. 234–5].

4. szabad átjárás/kelés; trecere liberă; freier Durchgang. *1672:* Mikor Cserminyi uram pediglen az füvezírnek azt megmondotta, hogy az németek az passust megtiltották, Székelyhidat felverték, embereket fogdostak az erdélyi határból, az füvezér háromszor iterálván az szót, megkérdette, igaz-e? nem-e? [TML VI, 125 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1694:* Majorság-Szőlő vagjon itt egyegj ... melljne)k ... felső végib(en) is, nintsenek gjepüji, szabados a' marhának paszusa reájja [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

Szk: *liber ~. 1672:* könnyen felbomolhat az békesség, melynek izetlen gyümölcsét csak már is érzik azok, a kik az liber passusnak ... impediálását fájlalják [TML VI, 16 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1676:* azon lovak Betlenben voltanak ... s mivel liber passust nem tilalmaznak, talám nem volt szükséges ... Kegyelmedet búsítanom [TML VII, 155 Béldi Pál ua-hoz] ✱ *szabados ~. 1662:* a bástyák alá való bemenetelre a külső sáncoktól fogva az egész árkon által, olly szabados passust, menőhelyt csináltak vala, a földdel beborított kasok között, hogy mintegy boltozat alatt, bátran ki- s bejárhatnának [SKr 600]. *1688/1782:* ha az Eccla a' ... Széna réten szabados passust enged az őrlők(ne)k, tehát ... Mikola László Uram a' Szombati Vámat in perpetuum az Ecclának engedi és conferalja [Szamosfva K; JHbK XXVIII. 36].

5. útí okmány; documente necesare la o călătorie; für eine Reise benötigte Dokumente | útlevél; pașaport; Paß. *1691:* Az Passusnélkül lezzegő nemeteket vagy ha passussal járnakis de ha ingje(n) elődni, szekereket marhakat venni akar(na)k, zabolázzák megh [Kv; Törzs]. *1710:* Kglt(e)k publicállya mindenüt, hogy akár Németh, akár Rátz kattonák Paszszus nélkul járni s valamely helyre bé menni s ott bé szállani, s alkalmatlankodni, praedalni, vagj fosztogotni deprehendáltatik, mindgjárt arrestáltassék [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. *1730:* Lengyelországnak azon széleiből általjövő embereket, passusokat megvizsgáljon és ha legkissebbik dolgot is esziben vészen ... a guberniumnak ... értésére adjon [SzO VII, 347 a gub. Cssz, Gysz és Ksz-hez]. *1731:* ugy halatik it hogy a ki az Comanderozo Gyéneralistul Pasust nyerhetne hogy altal menne havasol földire az német Reszere ot igen olcson meg vehetnék az kölest [Pálos NK; Ks 83 Géczj László lev.]. *1739:* Passus nélkül senkit bé ne bocsássan(a)k; se úr, se köz rendet [Dés; Jk 524]. *1743/1747:* mondotta Vass Adam Uram ... baszom à Lelkedet, menyit boszontod az Attyamot, hanem most meg tanitlak ... mar Tordara is ell mehetz lakni, mert irtam néked Passust [Szentegyed SzD; WassLt Lad. Morossan de Mikola (38) ns vall.]. *1764:* a passust ... a strása el vévé töllem és meg olvastattá [Erdőcsinád MT; Told. 44/25]. *1787:* Ha a' Faluban valami idegen ember meg fordulna, a' kinek a' Felsöb Rendelések szerint Passusa nem lenne, 's leg kisseb gyanito suspitio férhetne utánna az ollyanokat immediate el fogatni 's a' Proc. Tiszthez kisértetni kemény parantsolat alatt parantsoltatik [Torockó; TLev. 3/2. 3a]. *1832:* miért kèr ked passust ebatta részeges gazembere ebatta huntzfut tolvajja hiszem esmer [Dés; DLt 574]. *1853:* Egy passusért (universitasnak) Stettinbe 5 garas [KCsl 3 berlini felj.].

Szk: *~t vált. 1705:* Zöld Ádámnak ... azt is izente, hogy passust váltson, de azt is egy aranyon adják [WIN I, 373]. *1767:* Marsinán Vonul és Opris Marián nevezetü Jobbágyai ... ma két hete el szőktenek, és a' mint hallattam ... az Fejérvári Commendánstol váltottak volna Passust magok(na)k hogy aval Aradra dolgozni le mennyenek [Ne; DobLev. II/377. 5a Joanes Popoltai al(ia)s Bede (35) ns vall.] ✱ *~t vesz magára. 1847:* Ezekre a tekintetes főbíró úr azt mondotta: „Ha nem mered elfogni, mondd meg néki, hogy jöjjön hozzám, vegyen passust magára, s menjen lakhelyére" [VKp 225] ✱ *~ után jár. 1762:* a' ki czégeres vetket cselekszik, maga elmenő szándékát nem hirdeti, Passus után nem jár, hová megjen, azt sem declarállya, hanem ... szökik [Torda; TJkT V. 121] ✱ *bécsi ~. 1753:* Orbán Miklos ... producálá elöttünk Betsi Passusát, s mondá hogj Nékie több Passus nem kivántatik a fel menetelre, mivel már egjszer Bétset meg járta [Markos Hsz; Törzs. Mich. Márton (29) ns vall.] ✱ *jó ~. 1769:* az Csiki Lakosok az marhadőgi és Pestis miat bé rekesztve lévén, Gabona és so dolgában nagyon meg szükösödtek ... azért nemcsak meg engedte a Mlgos K Gubernium, söt positive porontsolja, hogy ... mindenféle Gabonát Sot vigyenek jo Passus mellet a csiki kő keresztnél lévő Liníára | A hova telelni Arannyász Czigányok mennek jo Passusokkal azok(na)k illendő taxára bordélly vagy kaliba hellyet kell engedni a Possessorok(na)k [UszLt XIII. 97].

6. (szabad járást/közlekedést biztosító) útí levél; salvconduct; Schutzbrief, Geleitbrief. *1675:* a franczia királyhoz menő követeknek sollicitáltak ugyan passust a magyarok, de a dolgot egészen ki nem jelentették [TML VII, 17 Teleki Mihály a fej-hez]. *1678:* A Sueth Stettinumot az obsidió alól felszabadította, az lengyel király adott passust hadainak [TML VIII, 32 ua. Szepesi Pálhoz]. *1679:* Az német szokott mesterségét követvén, üdő vontatással élvén, következék az Vesseléni Pál uram nebelygési, melyből az többi között következék az felmenendő követek számára ígirt assecuratiónak, passusnak meg nem küldése [TML

VIII, 536 ua. Galambos Ferenchez]. *1704:* A követek is referálták a követséget, kit a statusok küldöttenek volt fel Bethlen Miklós uram instanciájára, hogy adjon passust a generál, hadd küldhessen fel Becsbe [WIN I, 155]. *1705:* Tordára érkezvén ... elsőben is magához[a] felmenvén a Rabutin passusát ... megmutatám, melyből is meg látván ki vagyok ... igen barátságosan láta [i.h. 630. — [a]Gesdorf generálishoz]. *1710 k.:* Ennekem passust is szépet írata a császár nevével, mely ... ma is megvagyon [BÖn. 571].

Szk: *szalvusz ~ 1663:* Mivel hogy gyakran kell Kegyelmedhez küldöznöm, kérem Kegyelmedet, szerezzen vagy két úti salus passust urunktúl, hadd mehessenek embereim bátorságosan [TML II, 666 Teleki Mihály Bánfi Dienes-hez]. *1664:* Még nekem az salvus passust el nem hozták, noha az Pater írja, el küldte [TML III, 147 ua. a fej-hez].

7. fuvarlevél; foaie de transport; Frachtbrief. *1789:* a' Nádméz, Kaffe, Riskása ... Passus mellett expediáltathassanak [Dés; DLt].

8. marhalevél; bilet de vite; Viehpaß. *1746:* Szent György napi Sokadalomnak előtte lejendő barom Vásárban jövő S. V. Marhákot az Hidon az Vamos által ne botsássa jó és hiteles Passus nélkült [Torda; TJkT III. 25]. *1769:* Committallyuk kegyelmetek(ne)k ... hogy ... ide Ns Udvarhelly székbe szarvas Marhát bé botsáttani akár ki passussavalis nem szabad [UszLt XIII. 97].

9. (hivatalos irat vmire vonatkozó) szakasza; pasaj; Abschnitt. *1691:* ha akár mellyik fél ... az megh irt Csérét és alkalmat ... megh másolni akarná, tehat az fel bonto és megh masolo felen, az fel nem bonto es megh nem masolo fél, hasonlo Passussal az mint felljeb irva vagyon, hét száz nyolczvan ket magyari forintokat exequaltathasson [Ne; DobLev. I/34].

10. *út* út, pálya; drum; Weg. *1737:* Meg vallom sajnálom azon iffiat, mivel ketség kivül ha el kezdett passussat követi jo kimenetele nem lehet [Darlac KK; ApLt 4 Joannes Haller lev.].

passzus-adás úti okmány kibocsátása; eliberarea documentelor necesare la o călătorie; Ausstellung des Schutzpasses. *1711:* Miólta a pestis elkezdődött ... passus nélkül a szomszéd faluig is nehezen mehet az ember, a német commendánsok jól járának, mert sok ezer forintokot gyűjtének magoknak a passusadásból [CsH 475].

passzus-csinálás (hamis) úti okmány készítése; întocmire de documente/acte (false) de călătorie; Ausstellung der (falschen) Reisedokumente. *1764:* tsak azt nezem hogy olly boldogtalan együgyü Kgyd, mert bizany meg tanitanám a hamis passus tsinálásért, hogy többször nem mérészlen(é)k senki neve alatt passust tsinálni [Erdőcsinád MT; Told. 44/25].

passzus-ír ó (hamis) úti okmányt gyártó; care întocmeşte documente/acte (false) de călătorie; (falsche) Reisedokumente verfertiger. *1777:* Groff Bethlen János Ur ő Nga Nyikuláj nevezetű Somkereki Jobbagyának a' Fia irt volna Passust más elszökött Jobbagyoknak, ugy ezeknekis, akikkel magais el szökött azon Passus iro Legény [Sajóudvarhely SzD; KS Egr. Ladislaus Csabai de Czafalva (95) vall.].

passzuskérés igazoltatás; controlarea documentelor/actelor de călătorie; Ausweiskontrolle. *1757:* mint hogi penig Mlgs Groff Fő Tiszt Urunk ő ng(a) is szándékozik szé-künkben Hogi az Strásállásokatt experiállja ... hogiha valamely Falun ... az passus kérés Strásállás a ki adott Parantsolatok szerint nem Compariáltatik az ólljan Falusi Birók tudgiak meg hogi, én bizony mingiart Tömletzre küldöm [Szkr; Borb. II Pávaj Sándor vicekirálybíró kezével].

paszternák păstîrnac; Pastinake. *1710 k.:* Derék specialékra nem vágytunk, az erszény sem bocsátott; tehénhús, berbécshús petrezselyemmel, káposztával, murok paszternákkal, néha birsalmával is [BÖn. 575]. *1742:* Paszternakért d. 6 [Bh; Told. 25]. *1767:* Vetemény, Murok Paszternákkal 4 véka vagj inkabb Peterselyemmel edjütt [Esztény SzD; i.h. 5a].

pasztéta pástétom; pateu; Pastete. *1595:* Azzonnyúnk ő fge(ne)k Kochnyaiara Zenet vöttem igyen: Miert hogy mind annal süttek föztek ... pastetatis annal süttek ... Peter koúacztol hozotta(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 202 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pásztkalap '?' *1823:* Fejér Pàszt kalap ró'sa szin Hiáczintal [LLt Csáky-per 601. L. 1].

pásztor 1. păstor; Hirt. *1550:* onnat[a] walkora be haytottak az Barmot es a' mynt az paztortol ertötte ket Baranth nywzatoth volt megh walkaj Miklos belöle [Zsobok/Damos K; MNy XXIV, 290 Ambrosios Bocj de Sobok jb vall. — [a]Ti. a Cylla mezőről]. *1572:* Nylwan vagyon ty k.nęl, Ez El mwltt Eztendwbe meny iobagimat ewlek meg, swth Jm minapp vgyan Az Enen fwldemen, Az sovayak[a] paztory [BesztLt 3690 Christophorus Hagimas de Beregzo comes com. Zolnok Mediocris Gr. Dawn beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz. — [a]Szava (K) lakosai]. *1608:* a' Paztorok chak ki teritettek a' barmot a feobeöl ... nappal ki öztek, de eyel ha talalkozot be öztek, ket ket penzel waltottak ki [UszT 20/357 Barla Salamon Kocholadi fogaras feolden Urunk eo Nga Jobagya vall.]. *1621:* az forma Juramentumabanis inseralliak, hogj az paztorok az kar tetel feleöl senkiwel az Gazdak hire nelkwl megh ne alkudgjanak [Kv; TanJk II/1. 329]. *1668:* En Istuan deak szolgaia voltam azis az Miklos ki most fogua vagion odavalo paztor uolt s Egikor Zent Martony Embernek, hat az eökrit elloptak [Kászonújfalu Cs; CsÁLt F. 27. I/30 Nagi Istuan Daruas Mihaly vram Zolgaia (25) vall.]. *1677:* A' Székelységnek határirol se barom, se gabonabéli, se semmi egyéb bonumokrol, se magok, se Jobbágyok, Pásztorok és Majorok Fiscus számára valo dézma adással nem tartoznak [AC 154]. *1699:* van edgj Pasztorok(na)k valo kis kalyiba [Vécke U; LLt]. *1714:* hozam jüt Szeleskei Marton Ur(am) hozam az ökolban mivél Pasztór voltam [Szásznyires SzD; Ks 26. XIII]. *1724:* denominallyon Nacsagod mindenik szolgabirö melle egy, egy Assessort, had irják fel minden faluka (!) az pàsztarakat [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1806:* A falusi közönség is ígére a pásztoroknak ugyan régi szokás szerént minden jármas ökörtöl, hátas- és hámos lovaktol, háromesztendősöken fellyül valóktól egy-egy véka búzát, egy-egy kenyeret, és a lovaktól egy-egy sustákot is; háromesztendősöktöl és alólvalóktól fél bért; valamint a tehenektöl is fél-fél véka búzát és fél-fél kenyeret [Farkos U; RSzF 197]. — L. még RSzF 129, 172, 180, 192, 194, 196, 213, 220.

Szk: *~ előtt jár. 1845:* Marháink mikor a dolog az foglalt Csorda seregbe — pásztor előtt jártanak [Fotos Ilsz;

HSzjP Dombi Ferenc (24) vall.] ✱ *~nak (meg)fogad. 1642:* pasztornak fogattuk voltt meg tób gazdakkal eggiut [HSzj *gazda* al.] ✱ *falu ~a. 1638 k.:* Keobleosi Thamas falu pasztora eos iobbagy alias gialogh zolgal [Km; GyU 29]. *1639:* Falu paztora ... No. 1 [F.vist F; UF I, 671]. *1725:* az also Faluvegin az Malom felöl vagjon három horuba, edgjikben lakik ... az Falu pásztora [Vízszilvás SzD; WassLt Tolmács György (60) jb vall.] ✱ *falusi ~. 1680:* töb Kezdi Vasarhelljekkel lo pasztorokkal edgjüt az Falusi pasztorok bé kapdostak az havasok szeliben [Kvh; HSzjP Kaytar Janos Kanta falvi (53) vall.]. *1768:* az Falusi Pásztor a Csordát a Falunkba bé hajtván ... admoniáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját [Kissármás K; RLt O. 4] ✱ *fogadott ~. 1727:* Ha ... fogadott pásztorunk medio tempore elszökött olyankor azon csordát szerre őriztük [Szemerja Hsz; HSzjP] ✱ *konvenciós ~* szegődtetett pásztor. *1836:* Vékony János ... az Hellység Conventios Pásztora [M.bikal K; RAk 208] ✱ *(minden) ~ nélkül* őrizetlenül. *1578:* Amy penig illetj az haytast, wegcztek eo kegmek hogy az mely barmot tylalmasbol be haytnak az Zolgak es paztor nelkwl talalliak ot, negy negy penczt vegienek eyel, nappal penig ket ket penczt [Kv; TanJk V/3. 168b]. *1600:* En birta(m) oda negjve(n) Eztendeóteól fogua, de mind eltig szena fw volth paztor nalkul s kert nelkul veottek meg mind óreókke [UszT 15/99 Dienes Pal oklandj (75) vall.]. *1821:* minthogy azan Kaszálló a vetés Kertbe vólt, s' nem Széltöl hanem inkább közepe felé, tehát azan ... vetés kertbe miért haggya Marháját pásztor nélkül [H; JF 36 Prot. 28] ✱ *számadó ~. 1780:* Felvévén mind a két félnek productumait: tudta a pásztor azon szoros utcát és sárt, minthogy maga hajtotta azon veszedelmes helyre, tartozik mind a kettőt megfizetni, mint számadó pásztor [Taploca Cs; RSzF 214] ✱ *telelő ~. 1703:* Sándor, Ráduly és Vaszily Tátulyék Szeben Székben Homostorfon (!) Telelö Pásztorok [Szászújfalu AF; TKl Mojszi Pop (38) jb és Sztán Papariez (45) jb vall.].

Sz. *1662:* a török az jeles, tehetős, erős és vitéz fejedelmet ... akarná az országtul, mint a jó pásztort a juhok mellöl, elszakasztani | A töröknek pedig abbéli kivánsága, hogy személye mellöl elálljanak, nem egyébre való volna, hanem csak hogy szakadást szerezhessenek maga a fejedelem és az ország népe között, akarván, mint pásztort a nyáj mellöl amoveálni [SKr 400, 649].

2. marha/ökörpásztor; văcar, păstor de vite; Ochsenhirt. *1605:* minden ember labas marhaynak pasztort tarchion senky az kertek keozeot Zabadon ne Jartassa, mert valaky ott talalya megh leohessek es egyeb arantis el eolhessek affele kar teweo marhakat [Kv; TanJk I/1. 925]. *1652:* Nagy Miklos ... Sukon az Szöke marhak(na)k paztora [M.kályán K; GyU 139]. *1681:* mihelt megh virrad, a ki ura s maga dolgarol haza mégyen, mentest hajcsa pasztor eleiben az ökrétt maga ne pásztorollya [KGy]. *1730:* Az ökrökhöz láto béres, avagy pásztor Kerekes István [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1746:* A' Tsordákon meg betegedett marhák iránt pedig à Pásztorok tegyenek hirt à Gazdáknak, hogy hajthassák marhájokat ad destinatum locum [Torda; TJkT III. 48]. *1769:* a Biro maga kezdé mondani hogy az ökrököt el lehet hajtani, s a Határ pasztorak közül Csáki Ferentz jelen lévén eo sem ellenkezett hogy el ne hajtsák, erre nézve a kik az ökrök mellett voltak pasztorok azok ki keritették az ur Joszágárol s el hajtottak [Bögöz U; IB. Fekete Daniel (37) armalista vall.]. *1806:* Oda maradván a hazajáro Csordabéli valamelly marha, tartozik ... a' Pásztor ... legottan azon Marha keresésére visszáfordulni ... a' mit, ha elmulatand a' Pásztor, első nap elveszeszt négy kupa buzát, másod nap viszont négyet, és igy, négy napok alatt az egész bért [F.rákos U; Falujk 13–4 Sebe János pap-not. kezével]. *1826:* az efféle mérges nyavallyákba elkárosodott marhák meg fizetésére ... nem kénszeritettek a pásztorok [uo.; i.h. 143 Barrabás Áron pap-not. kezével].

Vö. a *marha-* és *ökörpásztor* cimszóval

Szk: *ökörcsorda ~a. 1847:* A ménescsorda mellé conventionálá a közönség providus Szabó Györgyöt, huszár katona Szabó Lajos kezessége mellett, oly móddal, hogy mihent az idö engedi, számadása alá vészi, pásztorolja, kihálva mind délig, mind délután, valamint az ökörcsorda pásztorai erős kötéssel köteleztettek, aszerént köteleztetik [Zalán Hsz; RSzF 204].

3. tulokpásztor, tulkos; păstor de bouleni; Jungstierhirt. *1765:* a pásztorak Hadaro Nyikula által kezek alá adott tulkát, fizetés mellett örizték, a midön eltevelyedet, akkor is az edgjik pasztor látta s még is meg nem téritette hanem önként hadta bodorogni, maga pásztori kötelességének eleget nem tévén, 's el veszet, azért ... azon el veszet tuloknak betsü szerént valo árát a pásztorok fizessék meg [Torda; TJkT V. 293].

Vö. a *tulokbarom-pásztor* cimszóval

4. tehénpásztor, tehenész; văcar; Kuhhirt. *1582:* Michael Dedrich ... vallia, Ki hiua minket ez Paztor Az Arokba talalok Az thehenet Ahol penigh talalok halwa vala Immar de ot sem sar semmy sepedek Nem volt hanem chak tizta feóweny, De semmy husa Nem vala hanem chak a' beòr vala Az chonthon [Kv; TJk IV/1. 18]. *1597:* Gereb Istwanne Christina wallia. Mikor az paztor az Chiorda bert keri wala Veres Lenartnetol monda neki az Azzony hogy tudok en teneked fizetni ha azt sem tudod hol wagion az en tehene(m), monda az paztor ne legie(n) azzoniom arra gondod mert io helie(n) iar az te tehened, iob helie(n) hogi ne(m) mint az chiordaban iarna [Kv; TJk VI/1. 28]. *1630:* monda(m) az eöregh paztornak hogj utanna lassanak az tehennek mert el maradat s el uesz; de az pasztor azt monda hogj el szakadgjon bar az laba ha eö keresi [Mv; MvLt 290. 227a]. *1679:* Tehen fejeshez valo Major Markus Laszlo Pasztor gondviselese alatt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 114]. *1773:* in Anno 1773 Dieb(us) Aprilis a midönis a Város Marhái mellé, u: m: Tehén Ketske, es Borju tsordák mellé Pásztorokat fogottunk volna ... mentiót tévén ... hogy tudnák a Városi marhát tarto Emberek ... mitsoda fizetéssel tartozzanak [Torockó; TLev. 2/3]. *1805:* azon tehen a' többek közül el szakadott, Hivtais Székelly János a' Pásztort keresésére; de nem ment, az alatt azon barom a' vadak által megöletett [F.rákos U; Falujk 2]. — L. még RSzF 211.

Vö. a *tehénpásztor* cimszóval

Szk: *tehéncsorda ~a. 1780:* Csíktaplocai Bernát István primipilus lovas katona megszólítván de eadem az egész írt falunak tehencsorda pásztorát, Tardos Jánost egy fejöstehenének elkárosodása végett; állitván ellene, hogy adjon számot róla, minthogy 7 bizonyságnak fassiójából kijö, hogy maga szánszándékkal hajtotta az egész csordát oda, az actor, Bernád István, és jobbágy Molnár Péter két marhája ottan döglött is meg [Taploca Cs; RSzF 213–4].

5. meddőpásztor; văcarul cirezii de sterpe; Hirt der unfruchtbaren Herde. *1781:* Csíkjenőfalvi Borbély Ferencnek, gyalog katonának controversiója lévén az Kőld felfeli hatfalusi Hosszú havasban lévő meddű csorda mellett lévő pásztorokkal egy megdöglött tinónak a bőre felett; hogy Borbély Ferenc nem vallja magáénak azon elkárosodott bőrt, világoson kihozza a füljegye, valamint az kesely ünőtinónak valóságos jegye vagyon, úgy a bőrön is hasonló jegye vagyon [Jenőfva Cs; RSzF 214]. *1805:* A torlo szabadulás után, a' Meddő Csordais a' torlora forditatván, történt hogy a' meddő csorda el szakadozott, a' mit estve észreis vett a' Pásztor, mikor maga tonyájára ment háloba [F.rákos U; Falujk 2]. *1847:* Köteleztetnek minden gazdák a meddű marhát ideadni, más pásztoroknak béfogadni szabad nem lészen. A gazdák is tartoznak mind nagyról, mind kicsinről egyről fél véka jó kenyérnek való őszgabonát, fél kenyeret vagy két 2 kupa gabonát, és 6 krajcárokot fizetni [Zalán Hsz; RSzF 204].

Vö. a *meddőpásztor* cimszóval

Szk: *meddőcsorda ~a. 1777:* Bikfalvának meddö csorda pásztora [Hsz; MvLev.].

6. borjúpásztor; păstorul cirezii de viţei; Kälberhirt. *1584:* vgia(n) azonnapon del vta(n) hat igen nehezen haytia a' pasztor az eoregh boryath, Zanakodni kezde Amia(n) raita es orwosolny Mondot az Catalin Azony, de orwosolhad(!) de soha Ne(m) veszed hasznat, chak senky semmy amiwel orwoslod Az boriu mas nap el hala [Kv; TJk IV/1. 278]. *1805:* a' borju Csordábol Szöts György keze alol, eltévellyedven egy Fejős bival Fitori Péteré, nagy ideig oda lévén, a' pásztor anak utánna Megtalálta Ürmősön [F.rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével].

Vö. a *borjúpásztor* cimszóval.

7. bivalypásztor; bivolar, păstor/păzitor de bivoli; Büffelhirt. *1806:* Hazajövén a pásztor, fiacskája által izent a károsnak, Fitori Péternek, hogy hol és hogy vagyon a bival, ne búsuljanak miatta. Ellenbe a káros Fitori Péter feleségével együtt letett hitével erősíti, hogy a pásztor fiacskája nekiek az attya szavával azt mondotta, hogy a bival Ágostonfalván Diméán papnál bé vagyon kötve, azért hajtsanak más bivallal innen az Olt martjára, és menjenek utána [F.rákos U; RSzF 221].

Vö. a *bivalypásztor* cimszóval.

8. ménespásztor, csikós; păstor de cai; Pferdehirt. *1573:* panazolkodnak az Barnazybok feleol hogi Lowok az Bwza keozeot Iar, Bwzakbais Zok kart teznek, feniche meg eo k. Byro vr(am), ha Eomagoktwl tylalmas az pastoroknak sem Engedik [Kv; TanJk V/3. 82a]. *1591:* Zygiarto Daniel ... vallia Mikoron en nallam volnanak az Soos Nemzetsegh es Kouacz ferencz, az vetelkedes keozbe ... azt monda az Sos Nemzetsegh Kowacz ferencznek, Teys nem vagi Jamborb paztor Jstuannal, mert eo miatta vezet nekem egi louam [Kv; TJk V/1. 110]. *1608:* Tudom azt hogy a' Menest ha mikor hiozoba be talala menni, be ne(m) haytottak a' Pasztorok mert ne(m) Uolt szabad hanc(m) chak a' falu fele eöztek ki onnet [UszT 20/357 Zoltan Jakab Radoson Seges war Szekben Vrunk ö Naga Jobagya (40) vall.]. *1664:* aban az futtasban az olla budaki havason, lattam hogy fogdostak az Gavay Ur(am) minéssit ... az olla budakyak ... az Gavay Uramék pasztora kirte visza az olla budakijaktul az mines lovakat és marhakat, de nem attak, monta nekik az Gavaj Ur(am) paztora hogy jeöüendöb(en) megh megh busultok az nemes Ember marhay miat [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Mirony (30) jb vall.]. *1806:* (A pásztorok) Kezek alatt valo Lómarhákon tellyességgel ne járjanak, Csordát azokon ne örizzenek, 's keritsenek [F.rákos U; Falujk 13 Sebe János pap-not. kezével]. *1814:* Hogyha a magló a pásztorok gondviseletlensége miá elkárosodnék, a contractus tartása szerént a pásztorok kára lészen [uo.; RSzF 179]. *1841:* egy jukat mutattak a pásztorok és amelybe ők mondások szerént — törött volna el a tsiko lába [Dés; DLt 1541. 10a].

Vö. a *ménespásztor* cimszóval

9. juhász; cioban, păstor de oi; Schäfer. *1573:* Sandor Ianos felesege Anna hity vtan vallia, hogi tawaly Zent Demeter Napban volt egy pentek Nap hogy Janos kenez ky valaztotta az eo Jwhayt az pastore keozzwl Es az fely Eztendey Beribe hat Jwhot adot, Az penig Megis egi Barant ker volt, Mond Janos kenez hogi Nem ad, Mert Nem Zoktak az Baranbol adny, Az pastor penig feddyk volt vele hogi meg adna [Kv; TJk III/3. 103]. *1591:* Az szeles kwtnal valank szallasso(n) ket falka Juual En Eggik falka Iuual valek kwleon mikor en oda mentem volna az zallasra ... az ferenczj Janos paztora volt addigh az Iuual [UszT]. *1606:* az el lopot Juhokot ualogassak ki agiak az biro kezehez mind az paztorokkal egivt, agiak ertesemre es az töb gazdakkal egivt töruent teszwk felöllek es törueni mogia szerent bvntettessek mint Iatrok [i.h. 20/227]. *1623:* Tudom aztis hogy az Johodon fel az Rakottias varkeoigh az Maroszeki hatar ... az vereofelbwkbe az Bogathy Menyhart Johait Jartattuk miuel en eo Pastora uoltam [Küsmöd U; JHb Johannes Kardos alias Durka (60) jb vall.]. *1634:* en paztora Valek az vyfalui Zabo Matinak Tima Giörgj baczj uala [Kászonújfalu Cs; BLt]. *1720:* az el mult 1719ben leven Ser Fözö Bokor az Agjagfalvi emberek(ne)k juhok mellett Batsok, az Isten itiletitöl a' mirigytöl le nyomattatek az agjban, és mikoron tehetetlen volna az nyavalya miat ... meg monda hogj az esztenara visellye(ne)k gondot ... és monda a' Bats a' Fejös Pásztort Batsnak ne tegjek mert nem arra valo kár lesz, hanem menynyen mind gazdag, mind szegeny Lassanak az esztenahoz, és a' fejős Pasztorral magok szemek elött tsinaltassak meg, ha ö meg jogjul (!) Segitseggel leszen, de nem fogattak, hanem a' Pasztort meg fogattak akarattya ellen [Magyaros U; BNB 10/240]. *1786:* a pásztor ... a Nsgtok kenyerét szereti, s meg se veti, s kész akár hová el menni a Juhokkal együtt, mert a meg maradott Juhok igen jok, s szép fajták, de a Bentzentzi határba ezentul a mételyt eppen el sem kerülheti, mert igen meg posványosodott s az emberekis üldözik nagyon, azért hogy a juhokat kivánja jo helyeken jártatni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még RSzF 193; UF II, 223.

Vö. a *juhász* és *juhpásztor* cimszóval

10. kecskepásztor; pastor de capre; Ziegenhirt. *1744:* (Az) erdöre is ha a Pásztor vakmerőképpen méreszelné hajtani ã ketskékét toties, quoties meg büntettessék Flor. Hung. 3 ... Ha penig valaki az haza fiai közzül adanimalná à Pásztort, hogy ã meg-irt erdöre hajtsa à ketskéket azon haza fia büntettessék meg Flor. Hung. 6 [Torockó; TLev. 10/2].

Vö. a *kecskepásztor* cimszóval

11. disznópásztor, kanász; porcar; Schweinehirt. *1599:* mégh egyszer ott á taiba ket olah paztort ige(n) megh vert vala Mihalj Benedek az lengelfalui hogy az diznokkal be jeonek vala oda [UszT 14/6 Thomas Georgi de Zent Kiralj (35) lib. vall.]. *1600:* mikor leötte(m) wolna a Bator vizi neweö eöstol maratt erdeömbe, zanamat megh terhelwe(n) lata(m) oda ieöwe keowetem kegk zemelit az Alpereseknek diznaia az en Makkomra kealtwa(n) erosse(n) az paztorat, mierthogy paztora ne(m) leon el inditam hogy be haitsam [i.h. 15/75]. *1701:* Csere Istvan fatealja hogj ... Harom ell teveljedet disznot a Ravai pasztoroktol meg vetten volt [Bordos U; Ks 90]. *1728:* A Tektes Ne(m)es Universitas az Makra hajtando sertesek(ne)k fogadott Pásztorokatt, vgj mint Török Mártont Szekely Mihalyt es Sebestyen Jánost a jövö vj esztendeig kik(ne)k fizetések lészen minden egj öreg sertestöl Dnr nö 13 [Dés; Jk 379b]. *1777:* Vadnak oly törvenytelen emberek kik magok sertesseket estve mikor a' pasztor haza botsattya meg nem rekesztik [Újfalu K; Pf]. *1803:* Estve felé osztán minek utánna a' sertés verés meg esett, fel jött hozzám a' Pásztor [Dés; DLt 82/1810]. *1806:* ha a' mezöb(en) valamelly Sertés megmalatzozik, tartozik a' Pásztor haza vinni, másként az eshető kárnak megfizetésére köteleztetik [F.rákos U; Falujk 17b Sebe János pap-not. kezével]. *1817:* Mikor a hízó sertéseket elválasztotta a falu, a pásztorokra költ Rft 4 krajcár 53 [Bodos Hsz; RSzF 301].

Vö. a *disznópásztor, kanász, makkos-* és *sertéspásztor* cimszóval.

12. vadőr, vadaskertben az állatokat őrző pásztor; paznic de vînătoare; Wildhüter, Heger. *1632:* Az Mondray hataron uagyon egy vad kért mind korwl sasokban boronakbol fel rakott, az feli mint egi harmadanira sendelizzet ... Mondrai Naksul az vadakhoz lato paztor az mint hiti szerent referalia [UF I, 194].

13. erdő/mezőpásztor, csősz; pîndar; Flurwächter. *1600:* En Sandor falua(n) lakta(m) de mind coreókke paztor nalkul ualo zena fw uolth tilalmas uolt [UszT 15/100 Gelerd Gergelj Almasi (50) vall.]. *1731:* Az Somkut fele fordulo határunkb(a) vetett köles, Törökbuza s akarmi késöi vetesnek meg örizésére, Pasztorok(na)k fogadtuk meg, mind addig mig mind be Takarittatik, Varadj Borbely Istvánt és Kerekes al(ia)s Timár Jánost, kiknek fizetések lészen ... egj, egj nyill földnyi Török buzátol két két véka csös Törökbuza [Dés; Jk 420a]. *1750:* Az el vetett Zab tallo földre vettetvén az Pásztornak fizettem örzésért Metr. 4 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. *1782/1799:* a' Pásztorok nem engedik hogy oda mennyünk fa vágni, azt mondják hogy az uraság porontsolta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 384]. *1798:* éppen a factumon a favágáson kapvan a Pasztor ötöt ott rablatta el Kis Pali pedig el szaladott [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1847:* Valamint az Erdőségek, vagy a határnak több részei, a fogadando pásztorok(na)k keze alá tartoznak, akiknek minden tekintetben függések vagyon a Birák és Biztos[a] ökelmektöl minden hibákat fel jelenteni, és azokrol pontoson szamolni [Torockó; TLev. 10/9. — [a]Ti. erdőbiztos].

Vö. az *erdő-, mezőpásztor* cimszóval.

Szk: *erdő ~a. 1809:* Egy kitsid ben valo puszta egy ölni szeljessegü ... eztet hogy igen kitsin birja az Erdö Pasztora [Szövérd MT; Hr] ✱ *erdőkerülő ~. 1609:* Ezökon köövöl az Biro tjzen harmad magaual vagjon, kjk eskött polgarok es ezökel egyetemben vrunk ö Felsege gongyat es Eö Naga gongiat viseljk, az varos Notarjussaual egyetömben. Ismet az biro mellet ket futo biro vagjon, es negj erdö es mezó kerwló paztorok vannak [Gyalu K; Sennyei 47/11] ✱ *határkerülő ~. 1807:* Bosa Mihálynak mostoha Fia ... Gornyiknak; vagy inkább Határ Kerűlö Pásztornak tetettetett [M.fenes K; KLev.] ✱ *mezőkerülő ~. 1738:* 'A Mező kerülö Pásztornak Benkö Gábornak minden becsülletes atyánkfiai, az ö Pásztorsági részit, hordáskor sine dilatione ulteriori ki adják [Dés; Jk 500b] ✱ *som ~a. 1840:* A' Som tetön ... az Idén a' Som pásztorának Törökbuza vetödik [Mezökölpény MT; TSb 26].

14. szőlőpásztor; păzitor de vie, vier; Weinhüter. *1657:* szöllöt Eorzö Pasztornak ... Adtam neki Csipor N(o). 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 7]. *1683:* A vinczelerek(ne)k és ezen szöllöhez Lato Pasztorok(na)k nagy gondviseletlenségeket, melly miá mostani ha nem régen le dölt feles szöllö tök(ne)k, földön valo heverésseket, azoknak fel nem alitássokat, karoknak fel nem veretetéseket, szemeinkel lattuk [Radnót KK; Utl]. *1748:* az Inctus töb complex és Malefactor Társaival edgjütt invádálván étszaká(na)k idején az Harasztosi szöllö hegyet, kebelekben fel szedett kövekkel a pásztort adorialtak és hajgálták [Torda; TJkT III. 197]. *1760 k.:* az illjetén kártékony pásztor a körül levö szöllö Hegyek Pásztorait öszve gyüjtöte föttt Törökbuza bálra gabanáinkatt a tékozlásig fözette [uo.; KW]. *1772:* Kis Sándor fia Enyedi Miklos fia ... a Bongordi szöllöbe bé mentenek Alma lopni és az Pásztor kergette ki a szöllöböl öket [Dés; DLt 321. 52a Marassán Vaszily (30) zs vall.]. *1790:* ez is kötelességiben áll a Pásztornak hogy â mikor â Szöllö kezd érni â Kutyáktol és Madaraktol Puskával Ostorral, Tsergettyűvel, Serényen és faradhatatlanul örizze [Karácsonfalva MT; Told. 76].

Vö. a *szőlőpásztor* cimszóval.

Szk: *nyári ~. 1768:* Kolosvári Hojjai szöllök karozásiért, Hajtásáért, Levelezésiért és kötözésiért Kolosvárt fogadott Napszámosok(na)k fizett(em) in Sum(m)a Hf 9. Dr 84 Ezen Szöllö Téli és Nyári Pásztorainak Hf 1. Dr 96 [DobLev. II/390. 20b] ✱ *téli ~. 1762:* most kétt esztendeje téli pasztora voltam az Utrizalt szöllö hegyek(ne)k és akkor elloptak volt ... karokatt [O.kocsárd KK; Berz. 4.34. 0.5].

15. vizek őrzője; paznic al apelor; (Fisch) Gewässerwächter. **Szk:** *halászó víz ~a. 1706:* Farkas Vaszil ... halászo viz pasztora [Hodák MT; Born. G. VIII. 4] ✱ *jelölő ~* a halastó őrzője, aki a lékeket kijelezte. *1728:* Roman Mihaly ... monda ... valami jo Barátaim jöttenek ide ... edgjik ... Berethalomban lako Jelelö Pasztor [Betlensztmiklós KK; BK. Muntyán Vaszil (30) zs vall.] ✱ *tó ~a. 1706:* Nicolics Gligor ... Falu es To pasztora [Hodák MT; Born. G. VII. 4].

16. lelkipásztor, pap; păstor, preot; Priester, Pfarrer. *1634/1687 k.:* A' Visita(ti)okor meg igérték a Karátson falviak hogy a' Paztor rétit a bokroktol meg irtyák [Karácsonfva MT; MMatr. 79]. *1640:* Cziornaj Mihaly Boncidaj Predicator Protestal az Sz. Eccl(es)ia eleöt. Uduarheli Miklos Sz. Margitaj pastor ellen, fia, Cziornaj Balint kepeben [SzJk 47]. *1683 k.:* Proventusa az Pastornak es az Schola-Mesternek illyen: Minden Lovas Katona ho penz osztásakor ád az Pastornak akar magyar s akar olah legyen d. 12 [Szilágycsch; SzVJk 128] | Szanto Föld vagyon Nro 4 ... mellyeket az Falu ketszer kétszer meg szánt, Praedikátor magvaval be vét es az leanzok kiket Catechizal aratasb(an) segiteni az Pastor(na)k tartoznak [Varsolc Sz; i.h. 72]. *1701:* a' Pastor(na)k ... Tompa adgyon négy kaszást, egész

napra, Sáárd edgyet [Tompa MT; MMatr. 256]. *1724/ XVIII. sz. köz.:* Mint hogy keresztelestől es Esketestől M Régenb(en) eddig fizetese az Pastor(na)k nem volt: azert ... az bér ado ember tartozik d. 24 az külső penig az mint a Pastorral alkhatik, leg fellyeb egy forintig [GörgJk 185].

Szk: *~t ad (közibe). 1652:* mivel annak eleőtte kőzőttek Praedikator ne(m) lakott, igen szükön hallottak az I(ste)n igejet, kivának es kérék hogy közikb(e) Pastort adnank [Borzás Sz; SzVJk 47] ✱ *primarius* ~ lelkész. *XVII. sz. v.:* Ab antiquo az Primarius Pastornak mindenféle dézmából medietus jart [Zilah; i.h. 29] ✱ *secundarius* ~ káplán, segédlelkész. *XVII. sz. v.:* az Fel decimabol Secundarius Pastort (vulgo kaplányt) kell tartani ... Az Secundarius Pastor (avagy a' mint szokták hivni káplany) Fizetése illyen [uo.; i.h.].

17. *átv* őrző/oltalmazó személy; ocrotitor, protector; Beschützer. *1657:* Kegyelmes uram, bizony nehezen szakadok el Nagyságod mellől ilyen útjában, s úgy áldjon meg az Isten, el nem hadlak, és hüségem mellől el nem állok, de constientiámtól meggyőzettetvén, semmiképpen azt nem cselekedhetem, hogy mind Nagyságod, s mind én elmenvén, nem igaz pásztoroknak ítiltessünk, és prédára hadjuk fejetlenül az keresztességet és édes hazánk fiait [KemIr. 314]. *1672:* Az németekkel valo barátságra az kételenség is reá szorít, mert látni való dolog, Isten most ez világot azoknak adta, az pogányokat is barátjokká tötte, ki nekünk nem pásztorunk, sem urunk, hanem hóhérunk és ha egy barátunk sem leszen, nem tudom merre s hova gondoljunk | Az ország ezután lássa; én bizony senki pásztora ilyen formában nem leszek, sem senkivel magam nem átkoztatom [TML VI, 164, 224 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *XVIII. sz. eleje:* az Örög Ember is ki leányt vagy Iffiu Asszont vészen, nem férje á Felesiginek, ha nem tsak Pasztora, akarmint mutogassa maghat [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1710 k.:* A szégyen, noha a bünnel jött bé, de már az ellen való orvosság és pásztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s beköti vele, maga meggyógyítja marását [BÖn. 428].

18. Jézus Krisztus; Isus Hristos; Jesus Christus. **Sz.** *1710 k.:* El kell a keresztyén világból a pápista, lutheránus, kálvinista, görög, arianus vagy unitárius nevezetet venni. Keresztyének leszünk mindnyájan, és úgy remélhetjük a gentilis pogányok, mahumedánusok, zsidók megtérését is ... Úgy és akkor lészen egy akol, egy nyáj, egy pásztor, Jézus Krisztus [BÖn. 432].

◇ **Szn.** *1453:* Michael pazthor [TT 1882. 535]. *1566 k.:* Michael Pastor [Sárosmagyarberkesz Szt; Makkai, SzD-Puszt. 53]. *1567:* Casparus paztor [Kv; TJk III/1. 59]. *1586:* Catalin Paztor Jacabne [Kv; TJk IV/1. 542]. *1590:* Paztor Janos jb [Bács K; GyU 21]. *1597:* Paztor Istwa(n) [Kv; TJk VI/1. 6]. *1602:* Pasztor János szab. [Ozsdola Hsz; SzO V, 187]. *1614:* Paztor István zs [Madéfalva Cs; BethU 461] | Pasztor Istuan jb [Csokfva MT; i.h. 72] | Pasztor Balint jb [Derzs U; i.h. 120] | Paztor Miklos pix [Kissolymos U; i.h. 181]. *1627:* Kys Pasztor Istvan col. [Kisfalud AF; UszLt IV. 50]. *1643:* Pastor Fekete Janos [Mv; MvLt 291. 378a]. *1647:* Pasztor Istuan [Megykerék AF; BK]. *1670:* Pastor Marton [Kv; ACJk I. 6b]. *1674:* Pásztor Márton [Kv; Szám. 34/1. 5]. *1677:* Domokos Thamasne Pasztor Kata [SzJk 129]. *1683:* Pásztor Márton [Kv; TJk XIII/1. 142]. *1692:* Pasztor Gergely [Dés; Jk]. *1697:* Pásztor István [Kv; MészCLev.]. *1698:* Pasztor Sabo Janos [Kv; SzCJk II. 368]. *1700:* Barbara Pasztor [Dés; Jk]. *1782:* Joannes Pásztor [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1814:* Tompa Jánosné Pásztor Anis [Martonfva Hsz; HSzjP]. *1820:* Pasztor Pista [Lövéte U; Pf]. *1857:* Pásztor András [Komolló Hsz; BetLt 4].

◇ **Hn.** *1643 u./1770 k.:* circa vel juxta Stagnum Páztoray vocatum (sz) [Szék SzD; EHA]. *1671:* Az Pasztorok nilanak kit hinak [Kóród KK; EHA]. *1722:* az Pastor Reti mellett [Abafája MT; EHA]. *1731:* Pásztor völgyében [Damos K; KHn 43]. *1740:* A Pásztor utza fejin [M.valkó K; EHA]. *1754:* A Pasztor-Ere partjánn (sz) [Nagyernye MT; EHA]. *1757:* az Pásztor kert végiben [Szentlászló MT; EHA]. *1774:* a' Pasztorok Törökbuza földeinek a' vegiben (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *1775:* A Csős pásztorok kalyibájoknál (k) [Désakna; EHA]. *1818:* Pásztor Kuttyánál (sz). A Pásztor kutnál [Mezőveresegyháza SzD; EHA]. *1864:* Pásztor-aj mostani neve Pásztoráj egy magaslat, honnan a kilátás nagy környékre eszközölhető, hajdan az ott tanyászó pásztor nomád tanyákról kapta nevezetét [Szék SzD; Pesty,MgHnt 41. 557a]. *1891:* Pásztorföld [Jákótelke K; KHn 40] | Pásztorerdő [M.bikal K; KHn 72].

pásztoralak színdarabban pásztort ábrázoló személy; persoană care interpretează rolul păstorului în piese populare; in einem Theaterstück den Hirt spielende Person. *1869:* Az oláh szavakra nézve meg kell jegyeznünk, hogy azokat azért adják a pásztorok szájába, mivel Székelyföldön a pakulárok (pásztorok) általában mind oláhok, s e tekintetben minél hübb pásztoralakokat igyekeznek felmutatni [Orbán,SzfLeír. II, 156].

pásztoratlan őrizetlen; fără păstor; unbehütet, unbewacht. *1600:* Az paztoratla(n) baro(m) penigh mindenik falue az niomasba el mehet [UszT 15/101].

pásztorbér pásztornak járó fizetség/bér; simbrie/salariu pentru pîndar; Hirtenlohn. *1621:* az Fenesi hegien valo zeoleo Eorizeoteol mely az plebaniahoz valo volt. atta(m) az paztoroknak, husra es paztor berben f—/66 [Kv; Szám. 15b/IX. 220].

Szk: *téli ~. 1803:* Ezen pásztoroknak téli pásztorbérek lészen 5-ről egy kenyér és mindenről 1–1 garas [M.hermány U; RSzF 191].

pásztorember pásztor; păstor; Hirt. *1836:* a' mái naptol kezdve Esztendő ez mái napig ... bé állittatának kéz bé adás mellett a' következendő F. Rakosi 6. pásztor Emberek[a] [F.rákos U; Falujk 129. — [a]Köv. a nevek fels.].

pásztorfogadás a pásztorok szerződtetése/alkalmazása; tocmirea/angajarea păstorului; Anstellung des Hirten. *1770:* megvagyon az becsületes falu pásztorfogadás contractusának 3-dik conditziójában, hogy ha valamely gazda számadás dolgából törvént indított az jámbor falu gazdái előtt, ott minden törvénybeli remediumokkal élhessen mind a gazda, mind a pásztor [M.hermány U; RSzF 209]. *1804:* Mely pásztorfogadást ha valamelyik fél meg akarná változtatni 12 magyar forintokon convincáltassék törvényesen [Kisbacon U; RSzF 195].

pásztorgyermek gyermekkorú pásztor; păstoraş, păstorel; Hirtenjunge. *1594:* Kerekes peter feleki ... vallia Tudom hog' az Bekas pataki zeöleönel az meli paztor g'ermekeket megh coltek hog' reze volt abba á dologba [Kv; TJk

V/1. 475]. *1775:* azután Nyilat csinálának[a] 's azon Nyilakat egy kucsmában hányván egy kis Pásztor Gyermeket Szolitának oda 's azzal ki huzaták á Nyilat [Gálfva KK; Ks 66. 44. 176. — [a]Osztozáskor].

Szk: ~ *korában. 1550:* w otth lakot paztor giermek koraba es nem twgia hog' egieb marha Jarth volna otth az Cylla mezön, hanem cz'ak az Inczelyeke es kelecelyeke [MNy XXIV, 359 G'wrka Mehes de Thot telke[a] jb vall. — [a]K].

pásztorház községi ház, mely az illető község pásztorának vagy pásztorainak lakásként szolgál; casa/locuinţa păstorului; Wohnung/Haus des Hirten. *1744:* Ben a Faluban a hol régenten Pastor ház volt [Csöb U; LLt Fasc. 67]. *1751:* aztis értem, hogj Ország utat vertek az Pásztor házan fellyül, s alolis az hol tettzet az utasok(na)k [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 18]. *1766:* a kurutz világbanis ezen Falu közönséges kis hellyetskéjin Pásztor ház volt, be is volt keritve gyalog kertel, az holott az Pasztorok Szénájokat és egyebeket tartátták [Szentegyed SzD; WassLt Öreg Pop Iuon (76) zs vall.]. *1781:* A Koronkai Udvarház, elötte lévö minden épületeivel ugy mint a' Csürrel, Istállokkal, Major Házzal, Kovács Házzal, Pásztor Házzal, Akollal és Magazinummal ... mennyen ... Gróff Toldalagi István Ur eö Ngának [Mv; Told. 20/2].

Hn. *1795:* a Pásztor Házak [M.bükkös AF; EHA]. *1850:* A' pásztorházaknál levö puszta [Balavásár KK; EHA].

Szk: *szalmás* ~. *1636:* Ezen tul ismett az Seöuenyhez ragaztua kiuöl az utza feleöl uagyon egy szalmas paztor haz kett oldalat mostan berenaual epitettek az teöbbi seöueniel font szalmas [Siménfalva U; JHb Inv.].

pásztor-házhely pásztortelek; loc de casă pentru păstori; Gründstück für Hirten. *1793/1794:* a' pásztorok(na)k könnyebben valo szerezhetésekre nézve a Communi Terreno valami illendö rész szakasztassek pásztor ház helynek és utánna valo appertinentiak(na)k [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9b].

pásztori 1. a pásztort illető, rá vonatkozó; păstoresc; Hirten-. *1847:* vad által kárba mentnek[a] fele fizetés pásztori, fele a tulajdonosé [Zalán Hsz; RSzF 203. — [a]Ti. marhának].

Szk: ~ *díj* a pásztor bére. *1847:* akik ... Bányákra emberi emlékezetet fejül mulo idö óta hagyattak um: kiskö Erdeje, nagy és kis folom oldala, a Nyárasba találtatnának kárt tenni, azok minden meg külömböztetés nélkül 12. M. forintig, a kárnak meg térittése mellett, és a 10. xr. pásztori dij büntetésén marasztassanak, mindannyiszor valahányszor hibáznak [Torockó; TLev. 10/9] ✱ ~ *gondviseletlenség. 1840:* a pásztori gondviseletlenseg miatt esett kárt szemesen meg néztük [A.szentmihályfva TA; Bosla] ✱ ~ *hivatal* pásztorság. *1776:* Popa Todor ... és fia felöll penig micsoda életü Emberek légyenek Semmi bizonyost nem tudok, mivel ök pásztori hivatalban lévén mind az havasokon laknak s laktak, nem penig a' Faluban [Kákova TA; SzentkGy Szász Páskuj (30) jb vall.] ✱ ~ *kenyérrel él* pásztorkodásból él. *1798:* Tudom két esztendöben Pásztorkodot s akor Pásztori kenyérel élt [Szárazajta Hsz; HSzjP Nagy György (59) prov. vall.] ✱ ~ *kontraktus. 1847:* Mint a pásztori contractusba írva vagyon[a] [Zalán Hsz; RSzF 181. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *kötelesség. 1765:* maga pásztori kötelességének eleget nem tévén ... azon el veszet tuloknak betsü szerént valo árát a pásztorok fizessék meg [Torda; TJkT V. 293]. *1847:* hogy a bika kárba ne menjen, megrekeszteni pásztori kötelesség lészen, mindaddig, míg az idö mostohasága elzárja a pásztorlástól [Zalán Hsz; RSzF 204] ✱ ~ *vigyázat alatt* a pásztor felügyelete/gondviselése alatt. *1847:* Külömben történetesen dagadó béka vagy más történetes dögöt, ha illendö pásztori vigyázat alatt történik, azt fizetni nem tartoznak [Zalán Hsz; RSzF 203].

2. ~ *ember* pásztor; păstor; Hirt. *1740:* Néhai Sztán Juon(na)k portekáit en nem tudom mivel mint Pásztori ember az Mezön ültem [Bencenc H; BK. Romoz Sztoján (40) jb vall.]. *1806:* jövének két rendbéli személyek egy részröl a' F Rákosi Falusi Közönség Birája Biro János ... két Hütössivel ... Más részröl pedig két pásztori emberek, Kerekes János és Vaszi Tamás [F.rákos U; Falujk 16].

pásztorinas pásztorgyermek (a pásztorságba beletanuló ifjú vagy gyermek); păstoraş, păstorel; Hirtenknabe. *1736:* Szilagyi Andras maga verte agyon az p(rae)tensiob(an) levö Csitkot hogy tovab ne szopja az annyát söt megis hadta az akkor ott volt Pásztor inasnak hogy senkinek ne mondgya mivel csak ök voltanak akkor ott [Torda; TJkT I. 109]. *1764:* hallattam hogy a Biro Stéphán a Pásztor Inast meg ütegette [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1770:* A pásztorinas pedig nem elégséges olyan nyájat örizni és igazgatni magára, az 8-dik bizonysággal bizonyítom, nem volt tehát a pásztor maga az csordával akkor, mikor az én tehenem az árokba bées ett [M.hermány U; RSzF 211]. *1781:* Macsinik Lupuj pásztor inassa vala az edes Atyámnak [Gyszm; DE 3].

pásztorkodás pásztori mesterség gyakorlása; păstorit; Hirtenarbeit. *1719:* beszélték hogy Mezei Ferencz azo(n) erdön(e)k Pasztora, es edgy Lovat ighért az Úr eö nga a pasztorkodasert [Kövend TA; JHb XVI/43].

pásztorkodik pásztorként működik; a păstori, a se ocupa cu păstoritul; als Hirt arbeiten. *1600:* Diafalwaban maid tiz eztendeigh lakta(m) elegetis paztorkotta(m) az peöres hele(n), de az Farkaslakiaktol soha nem tutta(m) felni [UszT 15/115 Kelemen Demeter Ilkey, weres Drabanth (32) vall.]. *1632:* Ztoian Kirwl, es Illia Puliexa az Szekely feölden Uduarhely taian pasztorkodnak [Vád F; UC 14/38. 12]. *1637:* Toder Schiopul ... maga obyt. Ztan new fia itt paztorkodik [Kucsuláta F; UC 14/42. 190]. *1640:* Vasul Lazar Fenesre ment ott paztorkodik [Hév-Szamos K; GyU 60]. *1669:* Sztan Kirnecz Az Ur juhai mellet pasztorkodik [Királyhalma NK; Ks 66. 46. 24a]. *1671:* Ngodnak lévén Desfalvan Küküllo Varmégjeben egy Raduly Mihaly nevü, és annak egy battya Raduly Mathe nevü Fogaras földeröl régen el budosott jobbágyi kik itt az falukon pásztorkottak vagyon 30 esztendeye [UF II, 500]. *1709:* (A jb-ok) most ne(m) meszaroskodnak hane(m) pasztorkodnak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1725:* az öcsém János ide jövén hozzám, nállam lön és pásztorkodék s munyatorom is lön [Szépvíz Cs; SándorÖ 268 Volfgangus Bajszág (54) col. vall.]. *1836:* Sokat pásztorkodván a' Hatodon igen jol esmerem minden szege jukát, nagyon derék hely [Szárazajta Hsz; HSzjP Georgius Bogdány (60) col. vall.].

pásztorkodó pásztorként nyájat örző; care se ocupă cu păstoritul; als Hirt arbeitend. *1677:* A' Szászság közöt

Pásztorkodo, vagy egyébiránt igaz kézi munkájokkal élö külsö embereknek Jobbágyit, se cirkálásnak idején, se egyébkor ártatlanul, és a' törvény uttya kivül, se a Tisztek, se utánnok lévök ne sanczoltassák és taxállyák, az eddig némely helyeken követet abusus szerint [AC 242]. *1750:* Nagy Sink Székben Szent Ágatán Pasztarkado Jobbagyakkal [Mocs K; KLev.].

pásztorlás, pásztorolás 1. legeltetés, őrzés; păstorit, păşunat; Weiden, Hüten | erdő/mező/halastó őrzése; paza pădurii/cîmpului/heleşteului; Bewachen des Waldes/des Feldes/des Fischteiches. *1741:* Allottanak bé Ménes--pásztornak Moldován Mihály és Kenyeres István, a' Nms Város Lovai mellé, kikis Hittel köteleztettek azon Lovak(na)k szorgalmatos pásztorolására [Dés; Jk 553–4]. *1786:* egy egy Disznot vagy malatzacskat ... Vettenekis az Makra. elis hajtotta minden szegény Gazda ... tsak az pásztornak pásztorlásáért fizettenek [Torockó; TLev. 4/13. 14]. *1806:* az irt Falusi Kózönség Gyűlésében, a Kózönség Sertés Csordájat ... Kerekes János és Vaszi Tamás fogadták légyen fel a feltetzendő 1807dik esztendőbéli pásztorlás véget, illyen magok köteledzései alatt[a] [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1835:* a tsak pásztorlás és gondviselésért, némü neműképpen Felső Sinfalvának engedett, Also Sinfalva Határán le follyo Aranyos vízen a lehető halászatott ... arendára és dézmálás alá adták ki, mely elintezett Subtilitással, vgy láttyak az Exp(o)n(e)ns Sinfalvi Birtokasok, hogy Klmetek és a F(el)sö Sinfalvi közönség magok(na)k, Also Sinfalva Hellységére nézve, Dominii Titulust tzéloznak formálni [Asz; Borb. II].

Szk: ~ *alatt van. 1813:* az eggyik széle — pásztorolás alatt vagyon [Mákófva K; KHn 236] ✱ *bornyú ~a. 1827:* A Falusi Bornyu Pásztornak 13 udvari bornyu Pásztorlásáért 7 1/2 véka Elegy Buza [Budatelke K; Born. F. Ih] ✱ *erdő ~a. 1840:* Mátyásnak az Erdők pásztorlásáért Rft 1 xr 12 [Szentbenedek MT; MMatr. 1233. 1b] ✱ *nyári ~. 1803:* Ugyanezen esztendőben és napon Varga István és az fia, Varga Miklós kötelezték magokat a nyári rideg sertés és borjúk pásztorlásokra [M.hermány U; RSzF 191]. *1847:* A sertés- és borjúcsordát adá a nemes közönség nyári pásztorlás végett által providus Pánti György és Bokor Györgynek [Zalán Hsz; RSzF 205] ✱ *(vki) ~a alatt. 1831:* volt é keze és Pásztorlása alatt Ló marha ... ? [Dés; DLt 332. 1 vk] ✱ *(vmi) ~ára aplikáltatik* vmely állat legeltetésére, őrzésére szegődtetik. *1792:* Kerekes Pál ... hol Bialos hol mas Marhaknak pasztorlására applicaltatik [Sándor conscr.].

2. pásztori megbízatás; perioada păstoriei cuiva; Zeitdauer js Hirtenamtes. *1806:* Pásztorlása pedig tart egyik karácsontól fogva a másikig, valamint a több pásztorlások is. Igére a közönség is az 1807-dik esztendőbéli pásztorlásokért: minden öt nagy sertéstől egy véka búzát és négyről egy kenyeret, a malacokról pedig egy-egy poltúrát [F.rákos U; RSzF 199].

pásztorlegény pásztorkodó legény; flăcău angajat ca păstor; Hirtenjunge. *1714/1836:* innep napokon együtt jáczodtunk, hevertünk az oda valo Pásztor Legényekkel [Szárazajta Hsz; HSzjP Abod János (58) pp vall.].

pásztorló 1. őrző, legeltető; care păzeşte o turmă/cireadă; eine Herde hütend. *1722:* Sombari Mártan ... oč Nga Tulajdan Földin huva Tudni illik az Exponens Melgös Vrnak csorda Barmát halásra hajtani szokták hatalmasul ... Fegyveres kezzel azan Csordátt pásztorlo embereire ... estve késön nap haladott után ráment [Mezősályi MT; Ks].

2. ~ *ház* pásztorház/kaliba; colibă păstorească; Hirtenhütte. *1808:* mennénk el az ugy nevezett Bornyu Mál alatt lévő Kaszállo Kerttyéhez, a' melynek oldalában mostan egy kis Pásztorlo Házat állittatott fel [Kv; Pk 3].

pásztormány szárított/sózott hús; păstramă; Trokken/Salzfleisch. *1662:* Hasonlóképpen az egész Körös, Maros, Tisza, Duna közül való holdoltságról honnan mennyi szekeret mennyi számú ezer sült peszmettel, liszttel, árpával, pásztormánnyal és mindenféle szükséges éléssel készíteni s a rendelt napra azokkal minden fogyatkozás nélkül azon táborban, életek vesztése alatt jelenlenni el ne múlatnák, a falusi bíráknak is megparancsoltatott vala [SKr 531]. *1688:* Pasztormány be sozot Juh hus egy hordob(an) [Vh; UtI].

pásztorné a pásztor felesége; soţia păstorului; Frau des Hirten. *1584:* Venkler Janos latta, hogy a' paztorne ky haytia vala a chordat eg Regel tawaly vala, Az zeles miklosne vdwararol egj feyer Lud Jeowe ky, Az sok tehenek Immar zinte ky Erkeztenek vala az vczabol, Azonkeozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek vizza [Kv; TJk IV/1. 275]. *1630:* halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuruanak ... monda az paztorne ís ... tudom ennekem nem mondgja mert engem nem pellengereztek ki [Mv; MvLt 290. 226b]. *1696:* hallám az nagj hupogást, hát Kovács János iol megh verte a Pásztornét, azonban magát a Pásztortis látám hogj Kovács Jánosné megh veré egj bottal [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. *1722:* maga beszellette nékem Vajda Györgyné Aszszonyom hogy az Ura ... nagyon utánna atta magát a Dadago Bornyu pasztor Félesege Vaszilyné utan oda járagatatt hozzája ... magam is néztem hogy Vajda György Ur(am) az emlitett Pasztornéval a Máléba bujkáltak de mit csinaltak ... nem tudom [Dés; DLt 321. 77b Andr. Ispány (46) ns vall.].

Szk: *a falu ~ja. 1815:* Füzesi Istvánné a' Falu Pásztornéja [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 1098].

pásztorol 1. állatokat v. állatok csoportját őrzi/legelteti; a păstori, a păzi în timp ce paşte; die Herde hüten, weiden. *1604:* Egizer enis pastorlotta(m) diznot ott [UszT 18/76 Petrus Galambfalvi de Malomfalua (45) pp vall.]. *1606:* en paztorlottam diznot farkaslokit [i.h. 20/173 Nagj Pal Chikj Taploczaj (18) lib. vall.]. *1672:* az Banffi Urak Juhait, Marhait az Kiraly hegj allyáigh ... bocsátották szabadoson pásztorolták legeltették [Szászrégen; Eszt-Mk]. *1681:* mihelt meg virrad, a ki ura s maga dolgarol hazamégyen, mentest hajcsa pasztor eleiben az ökrétt maga ne pásztorollya [KGy]. *1728:* az én emlékezetemre tavalyigh mindenkor békeségesenis pásztoroltuk itten ã Sertéseket az vr Miko Ferencz Vram részére [Hídvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) jb vall.]. *1752:* jó Ficskó lévén énis másokkal edgjütt Makkon nyoltz százig valo sertéseket czen Szárhegy oldaláb(an) Pásztoroltunk [Vice SzD; Ks 39. XXIII 3. 45]. *1761:* I Roskányi Mirtsa János replicaja. Igaz dolog hogy én alkuttam meg az A ő kglme Sertéseit, ortakjaimmal alkutásom szerint pasztoroltam is annak rendi szerént, mert meg hiztanak volt [Roskány H; Ks LXII/8]. *1763:* pásztoroltam az magam egy fain Lovátt [Altorja Hsz; HSzjP St. Rádully (60) zs vall.]. *1775/1802:* amikor a táján

pasztorolta a Sertéseket a nállánál nagyobb aetásu Pásztorok mintegy parantsolva vagyis fenyegetődzve mondották néki mint kissebb Pasztornak hogy a Sertéseket, az emlitett Irotványbeli forrásnál alább az Erdöben menni ne engedgye [JHb I.XVII/3. 77]. — L. még RSzF 202, 204–5.

Szk: *kihálva* ~ a határban/mezőn hálva őriz. *1847:* A gazdák is kötelesek egy lóról egy véka öszgabonát, egy kenyeret és 6 krajcárokot (?) fizetni; s mindaddig kihálva pásztorolni, míg a hó leesik, elzárja a pásztorlástól. Délelőtt is köteles a pásztor a Borvíz felül kihajtani Devetserig; ha nem teljesítené, 3 magyar forint a büntetése [Zalán Hsz; RSzF 205].

2. erdőt/mezőt őriz; a păzi pădurea/cîmpul; den Wald/das Feld bewachen. *1610:* mely tilalmas erdeőt az en Atiam ... szinte ugi fogot fel mint tw nektek eggitek ugis paztorlotta minden gonduiselesekkel [UszT 4/7]. *1825:* A Városunk kitsin Fiatalos erdejét Pásztorolták Szer szerent 1825b(en) a Birtokosok [Szkr; Borb. I]. *1842:* Kakasdi Tövissi Imre eö Klmét Erdö Pásztornak bé eskettük oly Hite le tétele mellett hogy mind ezen ... Erdöket ... pásztorollya, mindenikröl számol [Kakasd MT; DE 2].

pásztorolhat őrizhet, legeltethet; a putea păstori/păzi în timp ce paşte; (die Herde) hüten/weiden können. *1821:* Gyitza Treilla ... annyira meg verte hogy Györgye Burgya azon verés mián égy heteknek el follyásaig nem hogy Marháit pásztorolhatta volna, söt magával is éppen jó tehetetlen vólt [Petrilla H; JF 36 Prot. 5].

pásztorolható amit őrizni/legeltetni lehet; care poate fi dus la păscut; zu weidend/hütend. *XIX. sz. eleje:* a négy uttzabeli kalandosok voxorum pluralitate a' Juhoknak Határunkon való tartások egy átollyába meg nem engedtetni Sertéseket pedig nem többet hanem egy egy Gazdának tsak 10 Számbol állokat azokat is pedig tsak a' közönséges csürhés által pásztorolhatókat tartani meghatározták közönségesen [Kv; Pk 1].

pásztoroltat 1. állatot v. állatok csoportját őrizteti, legelteti; a dispune să fie dus la păscut/păşune; weiden, (die Herde) hüten lassen. *1698:* ha mind untalan nem pasztoroltattják marhaikatt tilalmast nem tarthatnak [Kisfalud MT; EHA]. *1775:* makk termés idejin Sertes kosárt tsináltatván Oltszeme az Heresz Arnyekáb(an) ... mindenütt szabadoson jártatta pasztoroltatta maga Sertés nyajat [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

2. erdőt/mezőt őriztet; a dispune să fie păzit pădurea/cîmpul; den Wald/das Feld bewachen lassen. *1764:* (Az erdőt) a fellyebb nevezett Possessorok pacifice birták minden valakítül valo ellenzés nélkül, és azokis pásztoroltatták s tartották tilalomba [M.bagó AF; JHb XXVIII. 48]. *1768:* Azon ... helyet, vagy Erdőt ki pásztoroltatta? [T; JHb XXXVI/17 vk] | Eők pásztoroltattak ezen ... helyet, mint magok határokot, és nem az O: Rákosiak [Szentlászló TA; i.h.]. *1782/1799:* ö Nagyságok is nem tették eladová Erdeiket, hanem haljuk, hogy Pásztoroltattyák, és tiltogattyak hogy oda ne menyűnk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 344]. *1792:* (Az eklézsia) szoros tilalomba tartsa, Pasztoroltassa[a] [DVJk 149b. — [a]Az erdőt]. *1812:* A viz mosás által szaparadott Berket ... mindég a Nemes ref. Nagy laki sz. Eklésia birta használta, pásztoroltatta [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 11 Mészáros Iuon (86) col. vall.]. *1815:* Groff Kendeffi Adámal a közös Erdőt együtt pasztoroltatyák [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 399]. *1841:* En Veres Samuel is az Irt Jószágat Inventárium szerént ... Szöllöt Gyümöltsessével egyben Magak valoságokban meg tartam, azonba az Erdöket pásztoroltatam s hozzájak nem nyulak, Arendás Esztendeim el telésével mindeneket ... Resignálok [Száva K; RLt O. 4].

Szk: *tilalom alatt* ~. *1736:* Ezen erdőt ha Jó rendbe vennek szoros Tilalom alatt pásztoroltatnák, egy jó rendű Nemes ember Házát, tűzi fával belölle alkalmasint el tarthatná, mert Jo fa nevelő erdő [Noszoly SzD; CU XIII/1. 9].

pásztoroltatás őriztetés; pază, păzire; Behütung, Aufsicht. *1832:* hogyha a' hova előbb készülendő Inventarium szerinti állapotja az Erdőnek deteriorálodik, irt kedves Ötsém azt recompensalja, ha pedig melioralodik ... annak pásztoroltatását tartozzam megtériteni [Széplak KK; SLt 22].

Szk: ~ *alatt van. 1813:* ez pásztoroltatás alatt vagyon [Türe K; KHn 265] ✱ *nyári* ~. *1805:* a Nyári pásztoroltatáskor énis nem meszszére Juh pásztor Lévén, egykor haza felé jövén ketten az pálinkára mentűnk [Libánfva MT; Born. G. XVI 1 Gliga Szimion éfiu Legény (15) vall.].

pásztoros pásztor őrizete alatt levő; cu păstor, care este păzit de un păstor; von einem Hirt überwacht/behütet. **Szk:** ~ *barom. 1592:* Az hely ... Az farkas laki hatarban vagion az erdeón fen ... ottogion pedig egieb baro(m) ne(m) far, hane(m) paztoros baro(m), merth ha ne(m) eöreznek, Az megh marna [UszT]. *1600:* Az my nezi penigle(n) az Sandorfaluy hatart, az Sandorfaluiak tartoznak az Bagiaknak, Bagy hatar felol egy lab feöldet ki adni az paztoros baromnak [i.h. 15/101]. *1606:* altallia(n) fogua ne(m) engedik hogy be jártassak vetes kertekbe paztoros barmokot [i.h. 19/28] ✱ ~ *marha. 1731:* szabadosan éltek a Vaslabiak[a] ... (a) hatart, Erdeit es Nyomását pasztoros marhaval [LLt Fasc. 163. — [a]Vasláb (Cs) lakosai]. *1781:* a kérdésb(en) Forgo sertesse Hegedüs Danielnek többet járt a néhai ur ... udvarán mint sem a csordáb(an) Pásztor eleib(en) noha pásztoros Marha lévén pásztor elöt kel vala járni mellyet mikor a néhai ur meg lött ... a Pujka fiakat Zaklatta ölte [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Georg Csegri (45) jb vall.].

pásztoroskodik határt/szőlőt őriz, csőszködik; a îndeplini funcţia de pîndar; als Flurwächter tätig sein. *1749:* arra emlekezem hogy pásztoroskodik vala [KvAkKt Mss 46]. *1754:* ö Sitárkodott, Pásztoroskodott, a Falut se adóval nem segitette, annyival inkáb közönséges Falu szolgálattyával [Tóhát AF; JHb Nyikola Muntyán (36) zs vall.]. *1830:* (A) szöllő ... az én értemre és az után is mindég quartas volt onnét tudom ... hogy ifju legény koromban több esztendőkben pásztoroskodván ... ezen szöllőt mint quartast ugy birták és használták, s azzal senki is Dézmát nem adott egyszer is [DobLev. V/1169. 4b Szijjárto id. Nemes Kováts János (77) vall.].

pásztorság 1. pásztori megbizatás; perioda păstoriei cuiva; Hirtenamt. *1630:* Barj Alias Teoreok Jmreh ... Kovacz Matet zolgalta vala ... az co paztorsaga alat coze mardossa(na)k az menesekben az farkossok [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12]. *1677:* A' Mely szabados emberek, kik vagy fegyvereckel, vagy lovak hátán, vagy egyéb Udvari szolgaságnak hivatallyában, Pásztorságokban, Biroság viselésben vadnak, hogy a' Dézmások az ollyanokon egy egy forintot,

és egyéb exactiokat vegyenek, tollaltassék in perpetuum [AC 217]. *1745:* Hogy az Uy Tordai ökör pásztor(na)k, marháját ki ki eleiben adgya, és à Conventio szerint fizessen, külőnős pasztort tartani külömben sem lévén szabad, mint hogy meg edgyezett akaratból vólt ezen Pásztarságnak fel állítása végeztetett | resolvalta à Magistratus hogy maga Krisán Páskuly mint Város Ménes Pásztora Szent Miklós napig mig tudniillik à Ménest bé hajtván Pásztorságárol egészszen Számot ad, jo kezesség alá vettessék [Torda; TJkT II. 24, 90]. *1757:* Szővérdi Jobbágy Sztojka György pásztorságával elődő Szolgálatya helyet adott Forint 6 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

Szk: *~ban lakik* pásztorként dolgozik. *1600:* eö ne(m) mastol hallotta, hane(m) mint hogy az pasztorsagba Farkaslaka(n) lakot, seött wgya(n) ottis leölt ez wilaghra, nylwa(n) tudgya [UszT 15/104 Pasztor Janos, Sowaradgia(n) Maros Zekbe lakozando Zabad Zekely (55) vall.] ✱ *~on lakik* 'ua.' *1600:* En Farkaslakan laktam paztorsago(n) a hon most az Orozhegy kosar wagyo(n) [i.h. 15/104 Balas Kowach Zowatai Maros Zeki Zabad Zekely (49) vall.]. *1636:* Jeöueueny olahok kik paztorsagon laknak, es egyebet ne(m) szolgalnak hane(m) minden eztendeöre egy baranyos Juhott es egy saytot fizetnek [Oroszhegy U; JHb Inv.] ✱ *~ot felvállal. 1677:* annakokáért valakik magok személyek szerint reájok bizatot, és fel-fogadot marhák mellet nem vigyáznak, vagy azon faluban hol a' pásztorságot fel-vállalták nem laknak, söt magok másut lakván a' pásztorságnak igaz rendi szerint a' marhák körül nem forgodnának ... mind ezek meg-tudatván, szabadossan meg-fogattassanak, és nem külömben mint orgazdák halállal büntettessenek [AC 127] ✱ *~ot vállalt. 1806:* Feltévén egyszersmind az 1807-dik esztendőre ezen contractus mellett mü előttünk pásztorságot vállalt személyek neveit is [F.rákos U; RSzF 197] ✱ *~ot visel. 1562:* Azerth My ezt irhatiwk Thy kgteknek Mynden Bizzonyal hogy az ola az kit ktek meg Tartoztatot Jambor es igaz Ember az my falwnkba(n) paztorsagot wiselth Aztis Thwgguk hul wotte az diznokat Mert Erdew Zenth Georgyon votte[Sáromberke MT; BesztLt 61 Michael Chanady judex a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1659:* mivel ez idén az eő kgme juh pasztori voltanak noha jobbagy ugjan, de az pasztorságot roszul viselték kiért eő kgme detinealtatta [Fog.; UF II, 201]. *1820:* Pasztor Pista ... azert hivattatot ugy hogy az Attya Pasztorsagot viselt [Lövéte U; Pf] ✱ *~ra (ki)megy. 1701:* Idősbik Nyág Bukur Maros Vásarhelj várossa ős őrökős jobágya vala ... Innen méne ki Pásztorságra Mező kövesdre [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.]. *1757:* én magamnak egj Házocskát csinálván, Gabonám nem lévén kéntelenitettem Dipsére menni Pasztorságra es az Hazomat el hadnia az alatt mas ember szallott az Házomb(a) [Galac BN; WLt Marosan Ignát (40) vall.] ✱ *falu ~a. 1722/1759:* Mint szegény Sellér emberek, tsak ugy élödtek Falu pásztorságával [Szacsal H; Born. XL. 1. Stéfán Cserleszk (50) vall] ✱ *mezei ~ra kimegy. 1780:* Ez is a Kalandos törvénye, hogy a mely kalandosbéli ember ki menne mezei pásztorságra, tartozik fizetni 8 poltrát [Kv; EM XI, 225 Az öregebb hidelvi Kalandos társulat cikkei] ✱ *számadás alatt való ~. 1795:* Elegendőképpen comprobáltak mind a két felek ... de mind csak úgy jő ki, hogy azon a napon az Fejér Ferenc lovait nem hajtották az mezei csordába, hanem az erdeiben indíttattak volna, de amely nem volt számadás alatt való pásztorság [Ozsdola Hsz; RSzF 218].

2. legeltetés, pásztorlás; păstorit, păşunat; Weiden. *1765:* Az Tehén Pásztornak ... Uraság két Tehene pasztarságáért atta(m) d. 18 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

Szk: *~a alá behoz. 1728:* Egjeb nincsen, bizonyos fel fogott erdő, hane(m) mikor l(ste)n makkot ad, a közönseges erdőbe, magok pasztorsagok ala szoktak videkböl is serteseket be hozni, es a makk ber azon oktol fordittatik Megje szamara [SVJk] ✱ *~a alá fogad. 1750 k.:* Makk termésnek idején idegen sertéseket szoktak domináls emberek magok pásztorságok alá fogadni; azokat krajnik uram vegye lajstromba az gornyikok által megszámláltatván és tempore decimationis adja elé az glandinationis taxának igazságosabb incassátiójára [Déva; ErdO II, 118] ✱ *őszi ~. 1728:* A(nn)o 1728 21 8br Attam számban az Juhaimat őszi Pásztorsagra Andras Istvánnak és Fianak [TKl Petki Nagy cs. szám. 31b] ✱ *(vki) ~a alatt hagy. 1699:* eskedgyek meg Decsi Mines Pasztor N. Kallai Janos uram hogy Tecsői Lökős Istvan hagyvan Pasztorsaga alat Vercse szőrü gyermek lovat hogy beteg volt es tulajdon az holt meg, azt nyuzta meg a' nevezetb(en) levo Szilagytoi ember es nem mást [Dés; Jk 278b] ✱ *(vki) ~a alatt van/való. 1598:* vgia(n) azon ciel, az w paztorsaga alat valo marhaban, az farkas egy Eokreotth mart megh [Alparét SzD; Ks]. *1632:* Menesek Mondrai Galliale es Bika Bukurencz paztorsagok alatt uagion: Eöregh feier kancza ... N. 21[a] [Fog.; UF I, 180. — [a]Folyt. a fels.]. *1806:* Úgy nemkülönben összel is pásztorsága alatt volt a tisztelendő úrnak marhái, mint szolgának; de ez elhagyván étzakára a marhákot a mezőn, és ekkor is egy tehenecskéje elkárosodott, ugyan az vadak által [Szárhegy Cs; RSzF 167] ✱ *(vki) ~a alól* (vki) pásztorlása alól. *1675:* Lengyel István(n) ... pásztorsága alol egy Tulok el tévelyedvén ... adattatott volt pénzen Nagy Mártonnak [Kv; TJk XII/1. 15–6]. *1778:* Tudgyaé a' Tanu hogy ... Gullyás Iuon nevü Tehén Pásztora Pásztorsága aloll elveszett Tehenek Kik által károsodtanak el? [Záh TA; Mk V. VII/20 vk].

3. őrizet, őrzés; pază, păzire; Behütung, Aufsicht. *1600:* miolta eó tudgja mindeltig zena fw uolt, az keörnieóle valo faluk eóriztek barmokot teólle paztorsag alat volth [UszT 15/99].

4. védelem, felügyelet; apărare, supraveghere; Schutz, Aufsicht. *1619:* Azmi az Jenő dolgát nézi, arról én semmit írni nem tudok, mert arról őfelsége eléggé informatus, hiszem, hogy arról is őfelsége gondot visel. Azt itt most tractálni sem szabad, sem illik, de úgy látom, hogy ha valami módjok lehet benne, bizony hátra nem hadják ez mostani fist alatt; (Nemes Balázs uram szavakénti) bizony félek, hogy kell pásztorság neki [BTN[2] 376].

◇ **Hn.** *1758:* A' Pasztorság Földgye végib(en) (sz) [Kiskapus K; EHA].

pásztorsági pásztori; păstoresc, de păstor; Hirten-. **Szk:** *~ bér. 1736:* Az Instans regtöl fogva latitálván az haz bérrel mellyet tartozott volna az Városnak ad(mini)stralni, az mostan detinealt Pásztorsagi beriböl azon haz bernek ki fizetésire Subtrahaltatik fl. hg. 3 [Torda; TJkT I. 118] ✱ *~ gondviselés. 1749:* (Keresztes Péter) ket lovaimat maga ajanlasaval Pasztorsági gondviselesre maga keze ala võte ... de mikepen Pasztolota maga tudgya satis hogy azon napnak eetzakajan ket lovaim keze alol el vesztenek [uo.; i.h. III. 250a] ✱ *~ rész* pásztori járandóság. *1738:* 'A Mező kerülö Pásztornak Benkő Gábornak minden becsülletes atyánkfiai, az ö Pásztorsági részit, hordáskor sine dilatione ulteriori ki adják [Dés; Jk 500b].

pásztortárs ortac (la stînă); Hirtengefährte. *1786:* Szász István pretendálván a nyári taplocai sertéspásztorokon egy öreg sertésinek eléállítását; melyben az egyik pásztor, Béres István menti magát, hogy a pásztortársa, Gál Antal megtörvényezvén azon elveszett sertésnek bőrét Antal Ferenc és Antal Andrásnál, meg is békélett aránta vélek [Taploca Cs; RSzF 216].

pásztor-tétel pásztorválasztás/alkalmazás; tocmirea/angajarea unui păstor; Anstellung eines Hirten. *1737:* semmiképpen az külön szakadás a Tordai Possessorok(na)k meg nem éngedtetik, hanem mind Dékány és Pásztor tételben, ugy büntetésckbenis Communi Consensu procedályanak [Torda; TJkT I. 147].

pasztura asztal- és törlőkendőnek való vászon; pînză pentru păsturi; Leinen fürs Mund- und Abwischtuch. *1827:* az Exponens Aszszony ... igen jo gazda lévén paszturák szövésével 's el adásával ... szokott magának itt a faluban dolgosokat tsinálni ... külömben az emlitett allodiaturáit az embereivel meg nem miveltethetné [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 8 Ilye Juon kel batrin (70) zs vall.].

pasztura-szövés asztal- és törlőkendőnek való vászon szövése; ţesutul pînzei pentru păsturi; Weben des Leinen fürs Mund- und Abwischtuch. *1827:* az Exponens aszszonynak ... Néhai Férjéről Uzsorássai ... nem maradtak ... ennél fogva férje halála után az allodiaturakot meg mivelni a maga emberei elégségesek nem lévén maga igyekezete u: m: Olá Fejér népi pasztura szövések, 's vásznok ki osztogatása, ugy bornak 's, turonak adása által tsinalt an(n)yi usorásokat, és dolgosokat 's napszámosokat, hogy az emlitett allodialis Földeket és Szöllöket mind meg miveltethette [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 6 Boros Mihály (43) zs vall.].

paszuly 1. szemes bab; fasole boabe; Bohne. *1797:* Fogattam meg Nagy Almási Szász Jánost Sz. Csehi Kertészemnek ... Fizetése Lészen ... Buza Prebendájára 24 véka ... Egy Rékli Lajbistol Posztobol valo ... égy véka Asszu szilva égy veka Kása égy véka Paszuj [IB. Jos. Biro rektor keze írása]. *1798:* Dévára ... fehér Fuszulykát küldöttem 2 köb(öl) Pazul [H; Ks 108 Vegyes ir. 31].

Szk: *szemes ~. 1839:* Szemes paszuj öt veka [Ks; Ks 73/55].

2. babvetés; loc semănat cu fasole; Bohnensaat. *1842:* A' gyűmöltsösből nyilik égy ajto az ugy nevezett káposztás kertbe ... most van benne törökbuza — káposztás — paszuly, murok petersclyem 's több féle veteméneyk [Oprakercisóra F; TSb 51].

Vö. a *fuszuly* és *fuszulyka* cimszóval

paszulyka (szemes) bab, fuszulyka; fasole (boabe); Bohne. *1792:* Malé szemül 9 Köb ... Paszujka 1 Köb [H; JF 36 LevK 12]. *1806:* már a Szalonnát Fuszujkát, aszu gyűmöltsöt hogy mennyi légyen nem mondották hanem azt mondá hogy a Paszujka mind nálla maradot [Szentkirály K; KLev.].

Vö. a *fuszolya, fuszuly* és *fuszulyka* cimszóval

pata '?' **Szn.** *1593:* Anna, Pata Miklosne zilahi vallia [Kv; TJk V/1. 402].

patai vmelyik Pata tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pata; mit dem Ableitungssufix *-i* gebildete Form des ON Pata: Patáról való; din Pata; aus Pata. **Sz:** *kiad vkin mint a ~ szűrön* kiadja az útját, kitessékeli. *1662:* Bizony bánnám, úgy járnék, egyszer elfogyván a monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szüren és így aztán sem pénz, sem posztó [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1760:* Bogáti Pál is mindenböl jubiláltatott. Bezzeg meghányta őket is az erdélyi gyermekló. Azt gondolta, mikor Magyarországról bejött, hogy éppen a nyakára ül Erdélynek. Most én is elmondhatnám neki, hogy kiadtak rajta, mint a patai szürön [RettE 103].

patak 1. pîrîu; Bach. *1315:* unum potok Pastaaya vocatum [Lóna K; TelO 37]. *1326:* Huhurito vagyis Ökörito nevü patak [Apahida és Zsuk K; Csánki V, 328]. *1369:* iungeret unam metam novam et perveniret ad unum potok Pascaya[a] vocatum [Kendilóna SzD; BfO I, 288. — [a]Az 1761-i átiratban: Paskaajja.]. *1550:* w otth az Cylla mezö allat ky patak vagion kyt beles patakanak mongiak, abban Aranyazoth, es a wamat oda atta kewyn Peternek Monostorra [Damos K; MNy XXIV, 290 Petrus Czyoma de damos jb vall.]. *1588:* az patak mellet ket Ala Jaro feold ... Vgyan eheóz teob feoldek vadnak megh Valtandok [Kv; Szám. 4/IV. 5]. *1606:* az pataknak az Jnnetfele farkaslakj hatar [UszT 20/165 Peter Kouaczj djafalúj (50) pp vall.]. *1632:* ez az Szeöcz Mihalyis ... mind ala mene az patak mellet, szinte(n) oda kerüle az hun az aszony merit vala, s ot latam hogj eleget beszellenek [Mv; MvLt 290. 84a]. *1694/1784:* A két patakak közöt levö kender földek meg külömböztetvén egymástol ... két egyenlö részekre szakasztatván, és meg mérettetvén Huszonhat öles mérték kötéllel, jutott abbol négy négy kötél vonás edgyik edgyik részre [Forró AF; DobLev. III/586. 42]. *1736:* száraz üdön vizet is a falun kivül valo patakbol kicsin hevederböl hordottak [Vasláb Cs]. *1746:* egy láb földett fel méretvén, hoszszassága a patak mellett 22 kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8]. *1751:* alsó részén ezen Földnek a' Patak felöl három Tsegely is vagyon, mellyeket kaszálni szoktanak ... a' Sásváriban Kerek Föld nevezetü föld bé a' Patakig mellette lévö kaszálo Tsegellyel együtt [Koronka MT; Told. 31/4]. *1825:* ezen Koteles Mezei[a] Határ ... ezen ... patakokon, völgyeken Hegyeken, és Métakon Conterminalodik [TSb 47. — [a]SzD].

Hn. *1300/1733:* duo rivuli Scilicet Makobyke pataka alio nomine Darotz pataka et Inaktelkepataka [Bogártelke K; KHn 183]. *1318:* Bogathpataka [Bogáta SzD; BfO I, 44]. *1326:* Borjádpataka. Kályánpataka. Hattyáspataka [Zsuk K; Csánki V. 403]. *1332:* Cseresnyéspatak. Kedelenpatak. Szárazpatak [uo.; i.h.]. *1344:* Gorbopathaka [Km; DocV 105]. *1349:* Corlathpotaka [Árapatak Hsz; SzO I, 56–7]. *1366:* Felekpataka. Hatarpataka [Ub II, 260 kv-i határjárás]. *1370:* Sospotok. Woryaspotok. Hassaspotok [Bonchida K; BfO I, 299, 300]. *1390:* Korbolowpataka [Kővár (Szt) tart.; DocV 389]. *1391:* Farkaspathaka. Keresfewpataka [Körösfö K; KHn 65]. *1431:* Leveles patak [Nagyfalu Sz; BfO I, 597]. *1451:* Pynkesthpathaka [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II, 46]. *1453:* Sospathak [Somkerék (SzD) táján; TelO II, 49]. *1462:* Rekethyepataka [Pálfva U; Barabás,SzO 98]. *1464:* Zazpathaka [Nagyernye MT; i.h. 112]. *1514:* Hozywthewwyz pathaka wewlgye [Tóhát BN; TelO II, 329]. *1518:* fluuios Wayda pathak et

Zamos pathok vocatos [Kv; TJk I/1. 7]. *1563:* Zalka pataka. Irmes pataka [Dés]. *1571:* Bekas patak [Kv; TanJk V/3. 46a]. *1577:* Thelgespathak [Kajántó K] | ereos Pataka. giortian pataka [Jobbágyfva MT] | ferhogy pataka. szenegettö pataka [Betfva U] | Embergyepw pataka [Szolokma U]. *1578:* Harokally pataka [Dálnok Hsz]. *1579/1687 k.:* Kendö pataka. Hoszszu mál pataka [Márkod MT; MMatr. 228]. *1582:* pap pataka [Ne; WLt] | kayantho pataka [Kv; TanJk V/3. 253a]. *1587:* holt patak [Nagykend KK]. *1597:* Kohnya Pataka [Kadács U]. *1599:* chorgos kut pataka [Oroszhegy U]. *1600:* az giepes pataka [Homoródsztmárton U]. *1603:* Likas patak [A.sófva U] | Kut pataka [Bogárfva U]. *1604:* hollos patak. somos or pataka [Abásfva U] | sorkazo pataka [Bikafva U] | Gheödres pataka [Lövéte U] | hollo keö pataka. medúe vere(m) pataka [UszT 18/104, 18/106]. *1605:* Egres Pataka [Városfva U]. *1606:* ördöngös pataka [Bözödújfalu U] | Kús agh Pataka [Kecsetkisfalud U]. *1607:* fuzes patak [Makfva MT]. *1611:* Aszzw kwt patakia [Jedd MT]. *1612/1687 k.:* Nyir Aj patak [Csávás MT; MMatr. 411]. *1616:* Zekes patakia [Pókafva AF; JHb XXV/25]. *1617/1687 k.:* vár patak [Kövesd MT; MMatr. 396]. *1618:* gunia patakia. Zent Lazlo patakia [Kisfalud MT]. *1620:* wneos pataka [Bikfva Hsz]. *1622:* Holt patak [Baca SzD]. *1623:* Eger Pataka. Egres Patak [Bodola Hsz]. *1624:* Zentegjhaz patakia [Nyárádtö MT]. *1625:* Fenyéös Pataka [Bodola Hsz]. *1627:* Hodos pataka [Vadad MT]. *1632:* Poklos Pataka [Mv] | Dudvapatak [Dés]. *1634:* Giortianos pataka [Rőd K; Ks 33. I. 6]. *1637:* Sáros patak [M.gyerőmonostor K; KCsl 138]. *1637/1778:* Ravai Patok. Borzom pataka [Erdősztgyörgy MT]. *1639:* Körtöwely Patak [Kál MT] | Kabola Pataka [M.köblös SzD; DHn 47]. *1640:* Roska pataka [Hévszamos K; GyU 60]. *1642:* az Ölveság pataka [Bikfva Hsz]. *1643:* Kabala hugj pataka [Körispatak U]. *1643/1687 k.:* köves patak [Sóvárad MT; MMatr. 207]. *1653:* Eördeőgh gat pataka [Szováta MT]. *1655:* Konyha pataka [Tarcsafva U]. *1661/1720:* Szajka Patak [Dés; KGy]. *1663:* kutya patak [Hidegszamos K]. *1665:* Magyaro Pataka [Taploca Cs]. *1668:* aranyas patak [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII. 18]. *1678/1741:* Csergö Patak [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. *1679:* Komlós patak [Szováta MT]. *1682:* Rosás patak [Mezöbánd MT; MMatr. 366]. *1684:* Kurta patak [Bikfva Hsz]. *1686:* Edes patak [uo.] *1687:* Hadgjmas Patak [Désfva KK]. *1693:* Fejér Patak [Gyszm; CsALt Gyszm I/1] | Sóós patak [M.szovát K] | Daru Patak. Füzes patak. Hagymás Patak [Abosfva KK] | Kálnás Pataka [Homoródsztmárton U]. *1694:* Medves Patakja [Tóhát BN] | Lapos patakja [Mezőméhes TA; WassLt] | kencses Pataknal [Szentmihály U]. *1694/1764:* Horgas patak [Abafája MT]. *1700:* Veres patok [Abrudbánya] | Nagy Aszo pataka [Makfva MT; MMatr. 193] | Köves patak [Mogyorós MT] | Gombás patak [Csöb U]. *1709:* Kerek erdö patakja [Jedd MT; MMatr. 308]. *1714:* Répa patak [Disznajó MT]. *1717:* Tehen Pataka [Celna AF]. *1718:* Hársas patak [Egerbegy Sz]. *1721:* Cseresznyes Patak [Szentkirály K]. *1725:* Kecsetem Patak [Hidvég Hsz]. *1727:* Kolyiba Patak [Máron Sz; BfN 1727] | Szaraz Patak [Bibarcfva U]. *1728:* vár pataka [Bikfva Hsz]. *1730:* Lengyel avagy Szöllö pataka [Szentlászló TA]. *1731:* Poklos Patak [Gelence Hsz]. *1732:* Furesz Pataka [Nagyiklód SzD]. *1734:* Körte patak [Datk NK]. *1746:* Hüvelly pataka [Telegdibacon Hsz] | Ketskes Pataka [Vadasd MT; Told. 48]. *1747:* Isztina pataka [Déva; Ks 73. IV. 61]. *1749:* Nyíres Patak [M.bükkös AF] | Szöllö máj pataka [Pálos NK] | Too helly Pataka [Tarcsafva U]. *XVIII. sz. köz.:* Csulakáj pataka. Tormás pataka [Gyalakuta MT]. *1753:* Szekes pataka [Nagyernye MT] | Kenderes Patak [Aranyospolyán TA]. *1754:* Saros patak. Horgas patak. Töves Patakja [Sárpatak MT]. *1755:* Farkas Vesz pataka [Szentsimon Cs]. *1755 k.:* kanás pataka [Ditró Cs]. *1756:* hév viz pataka [Szentimre Cs] | mézes patak [Árapatak Hsz]. *1757:* Csont Pataka. Tekerö Pataka. Tatros pataka [Szentmihály Cs] | Hijaszo Patak [Taploca Cs] | Küszűrű Patak [Nagyercse MT]. *1758:* Farkas pataka [Sárvásár K]. *1759:* Hi Patak [Kozmás Cs] | Nyerges pataka [Lázárfva Cs]. *1760 e.:* Meleg Patak [Zágon Hsz; Szentk.]. *1765:* puszta patak [Csávás KK]. *1766:* Küszűrökö pataka [Szárhegy Cs]. *1767:* Csengö Pataka [Dányán KK] | Füzes patak. Rét pataka [Póka MT] | Ölves Pataka [Etéd U]. *1768:* Fenyö Patak. Kökényes Patak. Szöllö aj Pataka [Gyalu K]. *1769:* Remete Patak [Marosliget MT]. *1772:* Nádos Pataka [Kászonújfalu Cs] | Rovasz Patakja [Tusnád Cs] | Kendö pataka [Márkod MT]. *1773:* Tolvajos patak [Remete Cs] | Fejér patak [Szárhegy Cs] | tetves patak [Vasláb Cs]. *1774:* vanyolo Pataka [Sóvárad MT] | Kis Aszszany pataka [Gerend TA]. *1775:* Kosár Pataka. Gyepes pataka [Gagy U] | harangos Pataka [Homoródsztpál U] | Kőles Pataka [Recsenyéd U]. *1776:* Medvés patakja [Buza SzD]. *1781:* Lentse Pataka [Malomfva U]. *1783:* Nyáros Potok [Mezőbergenye MT] | szék bükke Pataka [Pálfva U]. *1791:* Sugo patakja [Mezöbánd MT]. *1793:* Látó pataka [Makfva MT]. *1794:* Kabalás patakja [Tűr AF]. *1796:* Vész pataka [Csatószeg Cs] | Szén égető pataka [Retteg SzD]. *1797:* Tiszta patak [Ajton K] | Vár patak [Bencéd U] | Füvenyes Patak [Körispatak U]. *1799:* Roka Patak [Mv; MvHn]. *XVIII. sz. v.:* Hertzeg pataka [Szentgyörgy Cs]. *1801:* Hamvas patak [Buza SzD] | Kintses Pataka [Kendilóna SzD]. *1803:* Kötske pataka [Gyszm; Born. XVc. I/13]. *1804:* Galnás patak [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 12a]. *1805:* Széna Fü Pataka [Geges MT]. *1807:* Szállás pataka [Kászonaltíz Cs; Hr 12/23]. *1815:* Ördög pataka [Lisznyó Hsz]. *1818:* Farkas Patak [Ne] | Mézes patak [Árapatak Hsz] | Száraz Patak [Györgyfva K] | Klastram pataka [Marossztkirály MT; Pf]. *1820:* Fenyves pataka [Nyén Hsz] | Dögöz pataka [F.rákos U]. *1821:* Juharos Patak [Makfva MT] | Aranyász patak. Szakadát pataka [Szováta MT]. *1823:* Gyertyános patak [Szépkenyerűsztmárton SzD]. *1825:* Pakulár Pataka [Pánccélcseh SzD; BfN Conscr.]. *1830:* Meggyes pataka. Szaraz patak. Szén pataka [Hidvég Hsz]. *1833:* Isztina pataka [Ne; DobLev. V/1196]. *1834:* Telek pataka [Firtosmartonos U]. *1835:* Pap pataka [Bodola Hsz]. *1839:* Rakos pataka [M.gyerőmonostor K] | Tövis ágy pataka [Mezömadaras MT; MRLt]. *1840:* Hállyogos Patak [Kibéd MT]. *1843:* Hü pataka [Lázárfva Cs]. *1844:* Láz pataka [Kémer Sz]. *1849:* Futo patak [Bözödújfalu U]. *1854:* Nyirespataka [M.lápos SzD]. *1856:* vágott patak [Felenyed AF] | Szilas patak [Torockósztgyörgy TA]. *1857 k.:* Czigany patak [Vágás U].

Szk: ~ *árka* a patak medre. *1732:* Alsó Határb(an) az Harczó Völgyén le jövö Patak Arkának ujjab oculálására exmittaltattunk volna [Marossztkirály MT]. *1831:* az Ekklával valo hurtzolodás elkerülése tekintetéből ... megengedi, hogy a' patak árkának a' fél Királyi öl szélességü hely vétessék el telke alsó szélénél hoszszan [Nagyernye MT]. *1841:* a patak árkát egészszen át kötötte jaszoj gáttal [Dés; DLt 1439] ✱ ~ *duktusa.* *1826:* Ezen Oculatio termi-

nussát a' f.e. és holnap 11kére határozván, köteleségévé tészem az instans közönségnek, hogy az ezen patak ductussába interresatus szomszéd Gyalakuti közönséget ezen terminusrol tudositsa [Msz; GyL] ✱ *~ feje/fője. 1606:* Mikor Bernatfj Janos Jobbagj Valank, fenyeófat cheótertet vagtunk ott az Veres Patak fejen az datkan [UszT 20/74 Joannes Magiarj de Farkaslaka (32) lib. vall.] O **Hn.** *1693:* Az forras pataka fejéb(en) (sz) [Szabéd MT]. *1731:* Bak mál pataka fején (sz) [Kászonimpérfva Cs]. *1737/1792:* Kis orom pataka fejében (sz) [Domokosfva SzD]. *1813:* a Vékonyba a' Patak fejin (k) [Hagymásbodon MT] ✱ *~ gátja. 1713:* (Egy föld) Vicin(usa) egj felöl ... Szamosban beszakado Fejerdi Patak gáttja [Fejérd K] ✱ *~ melléke. 1635 k./1687 k.:* ã Patak mellett vagyon más föld, Patak mellyékib(en) [Udvarfva MT; MMatr. 426]. *1674:* Kis Strása neuü Szénafü ... az patak mellyékéigh háránték mérvén igy oszlott [Mocs K; JHbK XXV/9]. *1732:* a patak mellyeke az erdő szélig mind falu földe [Mezősámsond MT] O **Hn.** *1733:* az Körmezőben az Patak mellyékiben (sz) [Nyárádbálintfva MT] ✱ *~ öble* patak medre. *1739:* az Utrumb(an) fel tett egesz földnek fele resze ... az patak öbli volt és az pataktol fogva egesz az meg nevezet partig mind ő birta ezen földet [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 10] ✱ *~ széle. 1840:* elsőbbenis a T. Pataki Ur Tehenét vettük ki, mint hogy az egészen az Iszapba volt, annak utánna a Pap Ferentz ur Tehenét huztuk ki — de ez csak a' mart alá volt bé esve fövel — a' patak Szélére, ezt is életbe vettük ugyan ki — a' martra — de annak utánna hamar meg döglött [Dés; DLt 116] ✱ *~ torka. 1831:* a' Mappán a' 11dik számmal jelelt nagy kő alatt le menve, bé nyulik éppen a' Marvó teréig; — és ottan édgy kőnyőket formálván ... á ... Galotzás pataka torkánál határozodik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] O **Hn.** *1721:* Irmogy patak torkában (sz) [Kozárvár SzD] ✱ *~ vize. 1770:* ezen Kis Nyárad Nevezetü patak vizén ... Vass Ferentz ur(am) Malmotskája ... minemü Vicinitasokkal terminaltatik [Berekeresztúr MT; BetLt 7] ✱ *falu ~a. 1624:* az falu potokia [Nagymoha NK]. *1682/1687 k.:* Vagyon égy puszta helly ã falu között ã falu patakja mellett melyhez járando földek[a] [Fele MT; MMatr. 404. — [a]Köv. a fels.]. *1711:* a falu pataka mellet egy darab Omlas nevü hellyben [Ilyefva Hsz]. *1825:* nap njugotról a Kis uttra vagj Sikátor Eszakrol a Falu Pataka [Szárazpatak Hsz] O **Hn.** *1831:* a' Falu pataka dicti, viae gyalag uttza nuncupatae [M.valkó; KHn 108] ✱ *kis ~. 1803:* enis vagj mükis Vizért azan kis Patakra Csorgora járunk [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1833/XIX. sz. köz.:* a' mappán ki jelelt kis patak végire [Gyalu K] O **Hn.** *1650:* viszszá folyo lokban az kis patak mellett [Gyszm] ✱ *közönséges ~. 1723:* Küs Solymos közönséges pataka [Kissolymos U; Márkos lev.] ✱ *monasztéria ~a. 1778:* A Szoktol fogva Lã rítur ín szusz, a' Feleki Monoszteria patakjáig ... Harmadik A Manaszteria patakjánál kezdödvén fel mégyen Pe szup gyalu Rosínyi, és végczödik I.a Pojána Bogyilor [Bányabükk TA; BLt 11].

2. a patak vize; pîriu; Bach. *1562:* Esmeth vagon keth halas to kith en Magam chenaltam. Esmeth chenaltam ezen patakon eg Molnoth [Maksa Hsz; HSzjP]. *1599:* latam azt(is) hogy Makraj Peter ugy chapa Zabo Istuant hogy mj(n)dgyart fel deóle az patakban [UszT 13/106 Catherina consors Imre Veres de Ders ns vall.]. *1631:* En az kezdetet nem latta(m) mint indultatot az verekedes, de az Siualkodasra menek ki s lata(m) hogj Hamar Jstua(n) haniata esset az patakba(n) [Mv; MvLt 290. 234a]. *1688:* Györgyfalván az Falu végin vagyon egy Malom az Urak számára valo egy Patakon, mely(ne)k mikor esös üdö vagyo(n) akkor vagyon haszna, egyéb kor inkáb szárazon áll [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. *1714:* Azon ... Patakon vagyon Triff Juonnak masokkal edgjüt egj ványoloja [Sztanyisa H; JHb XXXVII. 7]. *1754:* Bándinit lakván eó hallotta hogj Szabo Antal mondatta volna hogj az Gjurka Czigánjt bé taszittam az patakba [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. *1763:* mikor szer felet valo essök járnak, ez a' Patak a' Vallyujából kimégyen ... értem aztis hogy még mikor hire sem volt ezen Malomnak akkoron is a' nagy árvizek alkalmatosságával mindenkor a' Válujából kiment, és a Falun végig folyt [Szecsel Szb; JHb]. *1773:* azon patak mikor megárad ... kinek széna tanorokját, kinek káposztás kertit el mossa [Vasláb Cs; LLt]. *1792:* A kertben sok szép Gyümölts fa vagyon, de mikor a patak meg árod, minden felöl beléje omlik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1856:* ezen Telek semmíre kellő tos hely — két oldalát patak mossa ... lassanként a' patak is el mossa [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

Szk: *~ áradása. 1770:* ezen Pataknak gyakor áradása, és sebesége miat ... gyakran ugy el szaggatta a gáttyait hogy az egész Joszágal egész holnapig, még továbbis dolgoztatott rajta sok izben [H; JHb XXXI/173]. *1800:* Ezen Kedekistirol Malmokon alábbatska levö Sos Forrás penig ma nincs meg ... mivel néha az nagy essözés és Patak Aradása miat, igen közél lévén a' Patakhoz az Fojamattyát a' Patak reá vette, és ma rajta foj [Indal TA; JHb] ✱ *~ árja. 1759:* itten az oldalon nagy munkával tartjuk az Utat hoszszan ásván az oldalt, mivel a Patak árja vagy azon hellynek meredeksége miatt egy darabig ugy bé szakadozott az Ut hogy nem lehetne járni igazitás nélkült [Alparét SzD; JHbK XL/8] ✱ *~ folyama/folyamatja. 1570:* mutata az Pataknak eleoby folyamat [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1694:* Vagjon itt egy Nobilitar(ia) Curia ... szomszédi ... oldalul a' patak foljamja [Kisenyed AF; BfR néhai ifj Bálpataki János urb.]. *1767:* adá tseréb(e) azon darob ben valo Joszágát mely vagyon a Falu kőzőt a Patak folyomattya és az ország uttya szomszedtságában [Vaja MT; VH]. *1770:* a patak folyamatya szomszédságáb(an) egy föld [Kéménd H; JHb XXIII/24]. *1784:* Vagyon égy Kender Föld égyfelöl ... Kis Flore nevü Jobbágya Szánto Földgye, más felöl pedig a' patak follyamattya szomszédtsagai között [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 43] ✱ *~ folyása. 1717:* a patakok fojása mindenütt el apadot [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] O **Hn.** *1702:* a két patak folljása között [M.lóna K]. *1723:* az Termán völgy torkaban le menö patak fojása [Fejérd K]. *1754:* a patak kerengö follyása [Csomafája K; BHn 61] ✱ *~ jötte (felé)* a patak folyásával megegyező irányba. *1761:* a' patak jötire fel az alsó Udvarház felé Egetetlen téglából épitett, és mészszel bé vakolt ... Istáló | (Az) Istálokon felyül ... az Patak jöte felé ... vagjon ... alkalmas épségü Kéményes konyha [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 198–9] ✱ *~ kicsinysége* patak vizének alacsony állása. *1777/1780:* (A) Malmotska minthogy a Patak Kitsinsege miánn többnyire mindenkor áll; Hoz bé Annuatim az Uraság Számára Gabonát Cub. 20 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 26–7] ✱ *~ kiomlása* patak kiöntése/kiáradása. *1814:* A Patak ki Omlása és elterjedése miatt esett tetemes károknak meg betsültetéséröl valo Relatio [Asz; Borb. II Kövendi Létai Péter hütes assz. kezével] ✱ *~ lefolyása. 1793:* Az Eponens Aszszony ö Nga Joszága ezen Patak le fojása mellet határozodik az

Sándor Mosesné Aszszony ő Nga Malmátol fogva fel az Templom alat valo martig [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 2] ✱ *általjár a ~on. 1719:* Az hideg völgjben egj nyil kiis az Patakon által jár az véghe az Bodoni utra mégjen véggel [Mezőbánd MT; Hr 2/5] ✱ *általjöhet a ~on. 1743/1747:* Láttam hogy alább vanszargott Éltető boton egj patak mellé, de nem vala annyi ereje hogy az Patakon által jőhessen, mert erőssen őszve rontatta volt Adám Vr [Szentegyed SzD; WassLt Czigány Egeri (40) jb vall.] ✱ *általmegy/szökik a ~on. 1686:* Philip ... által szökék az Patakon a falu haza felé, Csibi utanna szökék a Patakon [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1731:* Az also falu vegén Fodor Janos szomszédságában az Dombon ültek az eoreg emberek és én Gyermek lévén a kapát kezembe adák ugy halmaztatták velem meddig az Eclésia földi volt, meg le vetkeződtem a patakon al(ta)l mentem [Borzás KK; Ks 83]. *1757:* Nest bőrt igyirtek, azért, hogy ha a' Sertések által mennek az patakon bántodások ne Légyen [Gyszm; DE 3] ✱ *általvon a ~on. 1776:* azon meg nyuzot bornyut a' patakon által akarván vonni a két patok közé, nehogy tőlle más márhák is inficiálodjanak ... másnap reggel pedig a' ket viz közé huzattatván ottan S. N. a kuvaszok meg ették [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.] ✱ *árokra kivett ~. 1732:* árokra ki vet patakon vagyon az ujj Malom [Nagyida K] ✱ *beesik a ~ (vhová)* belefolyik a patak vize vhova. *1598:* alá menven ... onnat ahon az Fekete Pálné pataka be esik Hideg aszszóba [Derzs U; Barabás,SzO 342]. *1600:* a Jaworos berczrol be, az Farkas mezonek az al zelere, ahon az Kohes pataka be esik az zek azzo wizibe, azon kiwol az Lowetei hatarigh, Almási határnak tuggia [UszT 15/12 Balas Gyeörgy Leöwetey (45) Zabad Zekely vall.] ✱ *bejön a ~. 1793:* Az Halom nevű helyben, hol a patak bé jó a Horgasban [Kisillye MT] ✱ *(bele)szakad a ~ vhová. 1672:* Az mint ide fel az Adamosi, s az Borzasi hatar szeljben edgj patak szakad az kvkeólleóben ott szokot elseöbe(n) ki uetni ez az kvkeölleö, annak utanna oszta(n) fordul az kvkeölleö arradasa uagj ki uetese, az Dombai hatarra [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. *1732:* a Harczó Völgyén le jővő Patak ... az Marusb(a) belé szakad [Marosvásárhely MT; Berz. 5. 50. S. 2] ✱ *csatornán általfolyó ~. 1632:* Ezen kerten vagion chiotoman altal folio patak hatt kis toual [Fog.; UF I, 191] ✱ *elfogja a ~ot. 1736:* Vaslábu közül az patakot vgy el fogták és dugták hogy semmi viz nem folyt ... Vaslábu kőzőtt [Gyszm; LLt 161] ✱ *elfogy a ~. 1780:* néha Karácsony előtt ollyan idők lévén, mellyek mostohasága miatt a' patak el fogy és jegzése miatt semmiképpen funni nem lehet, illyen Circumstantiákban, ha valamelly Gazdának, a' két utolsó Műre, egesz keszülete, szere, köve lenne, es tsupan a' Patak(na)k kemeny jégzese, elfogyása miatt, kohoja semmi uton modon meg nem indittathatnek ... annyi Restantiat ... ki futatni meg engedtetik [Torockó; TLev. 5b] ✱ *falu ~a. 1586:* wagyon ket Mal'om az falw patakan azt hagyok keozbe lenny keozeotteok hogy ha My Epwles zewkseg lezen Reya az keoz Jozagbol Epychyek Meg [Gyerőmonostor K; KP]. *1640:* Vagion az falu patakan ... ket malom edgy edgy kerekre csinalva edgik az falubelieke kiböl az Varhoz tizedet adnak, az masik Ztoyka Bulie Boyere [Ohába F; UF I, 713]. *1772:* vagyon Épittve kisded Malom, és Molnár Házokkal edgyüt Fenyő Bornafákbol a Falu Patakára alkalmas munkával [Tusnád Cs; BethKt Mikes conscr.] ✱ *felső ~* a patak felső folyása. *1677:* az Datski es Matéfalvi határt ... a ... felsö Patak és Árok hasittya megh [Datk NK] ✱ *folyó ~. 1580:* az zekes wyz Newo foljo patak mellet ... partyaban egy kwtt wagion ab oriente elo es Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1585:* elmentünk azo(n) Eormenyzekesy hatarahoz zakaztot darab feoldnek meg oztasara, mely Neveztetik walya puztanak. — az zekes wyz Newo folyo patak mellet [Őrményszékes AF]. *1604:* egj folio patak [Etéd U] ✱ *jár(ja) a ~. 1733:* ameddig a patak járt régen, mindenik addig kaszáltatta [Hévíz NK; JHbT]. *1744:* az Aj szeren a Közben a Patak járja, a melly mian nem lehet ottan járni [Vaja MT] ✱ *kiüt a ~* kiárad/ömlik a patak. *1763:* Mind a' Malom épittése előtt, mind a' Gát meg szakasztása után tudjuk, hogy egj kevéssé ki ütött a Patak [Szecsel Szb; JHb] ✱ *kophalas ~. 1680:* Vagyon ő nagok(na)k ezen határon ... Kövi és Kop halos ... patakja [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51] ✱ *kőmalom ~a. 1676:* Ki menvén az Várból az Vár árkán lévő külső kapun vagjon bal kezre az regi vad kért, melynek cleje az Vár árkátol fogva az keö malom patakaigh, bikfa boronákkal tőlgy fa sasok köziben vagyon fel rakva, sendelyes fedél alatt, azon tul pedigh támaszos szalma fédél alatt valo kertel vagyon az Oltigh be keritve | Az fellieb megh irt szinből ki fordulván szolgal ki az kő malom patakara gialogh szer egh fazáros ajto [Fog.; UF II, 735, 743] ✱ *(kövi) halas ~. 1640:* Pisztrangos köi halas es rakos patak io vagion edgeb arant csak hogy panaszolkodnak az Also es Felsö Vistiekre [Drágos F; UF I, 791] | Vagyon a Falunak Halas pataka, melib(en) semling heias keoy halak es Rakak teremnek benne [Vojka F; UC 14/48. 112]. *1664:* Pisztranghos kövi halas pataka ez falunak jo vagyon mely Felsö Porumbakrul jü ala, tilalmas sub poena fl 12 [A.porumbák F; UF II, 291] ✱ *malom ~a. 1676:* A malom mellett levő tora által menven az patakra, ebben az toban szolgál as viz az malom patakárol innen penigh szolgál az viz az malomra alol az földben egy fenék czapos czatornan [Sárkány F; UF II, 758] ✱ *pisztrángos ~ → (kövi) halas ~* ✱ *rákos ~. 1637:* Pisztrangos, kóvi halas, semlinges es Rakos Pataka io vagio(n) [Herszány F; UC 14/42. 87]. *1664:* Vagyon ez falu hataran ighen szep pisztranghos, kövi halas es rakos patak, tilalmas cum poena fl. 12 [F.porumbák F; UF II, 299] ✱ *semlinges ~ → rákos ~* ✱ *tilalmas ~. 1640:* Vagyon tilalmas pataka a' falunak melyben semlyngh, feyer hall es rak terem [Betlen F; UF I, 693] ✱ *vhová vetteti a ~ot. 1570:* Lazar Imrch vram, ez el mult Ideokben masua vettette az patakott [Gyalakuta MT; BálLt 1].

Sz. *1841:* Foly a' gazdaság, fördés, mint a' patak [Kv; Pk 7].

3. patakmeder; albia pîrîului; Bachbett. *1690/1745:* egjenesen ki fordulván a' Patakbol a' Lupsai kereszt felé, mellj kereszt ... tartassék határul [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. *1704:* Úgyannyira volt pedig, hogy a patak Feketehalomnál a sok cladessel megtelvén, a patak miatta nem folyhatott [WIN I, 80]. *1739:* akkor az patak idéb járt, és az hol most Jele van az mostani szantasnak, az patak ott fojt, es az utan tovab vetödven az patak, ugj szantodott fel az mas részeis ezen földnek az patak fojamjabol [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11]. *1759:* a nevezet Patakat ís uj ásással, Sántzal régi álvéussát Gáttal két helyen is meg köttetvén impediálta, turbálta [Mv]. *1789:* Tehát tetszett a communitásnak, hogy ami fa vagyon még Gelye Árnyékában, a cserefán kívül, a bikk-, nyár- és gyertyánfát, az patakban lévő egerfán kívül, a maga usussára fordítsa és erdőlje [Árkos Hsz; RSzF 114]. *1810:* kivántatott a Patakrol aproság követset hordani minden napra kosárokkal Három Rab

[Szu; UszLt XII. 88]. *1826:* Hogy a' patakot emberi emlékezettol fogva volt helyen kell hagyni, az nem lehet ... ezen ujj ductus által nem hogy terheltetnék a' tisztelt Grof Ur, söt az egész Gyalakuti közönséggel együtt megbecsülhetetlen haszna leszsz benne [Msz; GyL].

Szk: *~ helye. 1800:* ezen Pataknak árkát ... valahányszor ki ástuk, anyiszor a következet Zápor essöböl származot árviz ugy bé iszapalta; hogy a pataknak hellye is alig láttzot [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85] ✱ *~ kiárkoltatása. 1826 k.:* a Meltoságos V. Király Biro Ur, a szék Intsinérjével a mi fajdalmunkra, minden tekintet nélkül ki is járták, ki mérték, és mindenbe a Kelementelkiek kivánságok szerént a pataknak uj ki árkoltatását ki tzövekelték, annyira, hogy ezen Kelementelki patakot egy cseppig el szenvedhetetlen kárunkra, pusztulásunkra Határunkba szorittani akarják [Gyalakuta MT; GyL] ✱ *~ kiszélesítése. 1826:* a' patak ... kiszélesitése is ... nem elégséges, arra a' hoszszu ductus miatt, hogy az adozo közönség földjeit majd minden esztendöben eliszapolo patak vizét ártalom nélkül derivalni lehessen azon kanyargos és hosszu úton [Msz; GyL] ✱ *~ (régi) útja. 1729:* A Kodor Utczárul le folyo Patak, mellyis az Szajka Patakb(an) fojt az elött, mely Kodor utczai Patak régi Utyának ki keresésére Exmittaltatnak Nztes Zöldi Lászlo, Gulácsi Ferencz és Tizedes Varadi Szücs István Atyankfiai eö kglmek meg tudakozvan hogj ganajjal, vagj akar mivel ki töltötte be azon Patak(na)k régi Utyát, és az vizet az nagj utczára ki vetette, nagy kárara, es Praejudiciumara az Kodor Utczaiaknak [Dés] O **Hn.** *1801:* Az Eperjes sarka vegibe a nagy patak uttya mellet az oldal alatt (sz) [A.üvegcsür Hsz].

4. a patak partja; malul pîrîului; Bachufer. *1580:* arra az helyre feol meruę(n) mertünk egy Darab Nyl auagy Lab feoldet es vgia(n) ottan Egy halmot feol hanywa(n) Eppitettünk honna(n) Egyenesen ala Therwe(n) Job kezre mind az patakig ala halmokat-, hanyattünk es Eppitettünk, mely Nyly feoldnęk ott az Zellossegi leon mind az patakig hozzasaga, Zas es harmincz ket Rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1627:* az Remetej Ut mellett, ala az keresztfaigh mind bekerteltette uala, az Patakigh be uetette uala [Gyszm; LLt Fasc. 152]. *1668:* nyomot is adigh hozvan az Láposiak, az pataknál vöttük fel töllök [Hagymáslápos Szt; JHbK XII-I/18]. *1689:* ez az controversiás helly ... az patakigh mind erdös vala, az uton aloll valo részit az elött mint edgy negyven esztendövel, az Hideghkutiak irtogaták megh [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1732:* edgy darab Erdö, mely az éltöl le rug a patakig [Nagyida K]. *1736:* Ennekemis az joszagom ide nem messze van enis a' patakig birom az füzfaknak égj részit az Atyam egy reszit magam vertem oda s en tartok szamat hozajja [Nagyoklos TA; JHb XIII/51]. *1766:* Miulta emlékezem ezen darabatska helly az uton alol a' Patakig Falu közönséges hellyének tartatatt a' hol most állak ezen a' hellyen volt a' Falu Pásztor háza [Szentegyed SzD; WassLt Molduvan Kratsun (80) zs vall.]. *1772:* a Fogadónál levö helly a patakig ... Lovak Tzöveklö hellyének usualtatott [Káptalan AF; DoblLev. II/439. 4a]. *1802:* a Gyarmati V. János Úr Curiájais éppen a patakig az utan által le Nyulik [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 38].

Hn. *1636:* Patak keöziben (sz) [Szentmiklós U]. *1676:* Az Patakan tul (sz) [O.girbó AF]. *1718/XVIII. sz.:* A Sorban Gaznal ... a patakra dül véggel (sz) [Egerbegy Sz]. *1737:* A Falun aloll a Hidan tul a Patak hosszáb(an) (k) [Nagyida K]. *1740:* az Patakok között (sz) [Röd K] | az Patakon túl [Szamosfva K]. *1741:* a' malman alol a' patakra rugo lább(an) (sz) [Ne]. *1748:* a' füves ut mellet a' patakra menö lábban [Etfva-Zoltán Hsz]. *1749:* a' Patakan tul (sz) [Vaja MT]. *1754:* A Bádoki uton belöl a' Patokra menö lábban (sz) [Borsa K; BHn 115]. *1762:* Patak elöben (sz) [Szentkirály Cs; Hr 5/37]. *1767:* a patak hoszszában szakadásos gödrös de alkalmas szénát termö hellyen (sz) [Dányán KK]. *1771:* A Magos nevü Helyben a' Killyénfalvi Patakon belöl (sz) [Tekerőpatak Cs]. *1781:* A' Patak vígiben (k) [Backamadaras MT]. *1802:* tul az Patakan [Vadasd MT]. *1818:* A Patak mellett (k) [Mezöveresegyháza SzD].

Szk: *a ~ba rúg. XVIII. sz. e. f.:* az ö Ngä erdejébül rug azon patakba két farkotska azon hegjbül [Petlend TA; AbN] ✱ *a ~ból lejövö földek. 1813:* Mlgs Özvegy Groff Tholdalagi Lászlóné Groff Korda Anna Földös Aszszonyom eö Nga ... köz osztatlan erdös hejböl fogattatott maga számára edgy darab Fiatalos erdött ... veszik körül pedig ... az egész Foglár erdös hejett Napkeletröl a Tilalmas Kert, le azon ... a patakbol le jövö Földek [Berekszö Sz; BfR 12/9 Bontya Nyikora (56) col. vall.] ✱ *a ~ határoz vmit. 1815:* (A) Telek fekszik az Alszegen egy felöl az Utra, és a Patak határozza [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19. Conscr. 1032] ✱ *~ lementére. 1748:* Ezen földön alol Patak lementire vagyon ... egy darab Szánto föld [Sásvári MT] ✱ *~on innen. 1573:* az tot falui patako(n) Jnet kj Rit vagion ... Nem tudom ha zakaztotaj Zent Peter vize [Szilkerék SzD; JHbK XLIV/11]. *1693:* az patakon innet del felöl vogjon egj ház hely közös, melynek most megh nagyitottak az vegit [Völcs K; SLt AH. 17]. *1745:* a Marhák ... a Patakon innen valo Rétséges helyet is ... meg gázolták s le tapodták [Koronka MT; Told. 14/15]. *1757:* a' Pásztorok a' patakon innen Csináltak Keményes Arnyékába kosárt [Gyszm; DE 3]. *1806:* Én ... ökreimmel szekeremmel a' Szöllöben akarván menni Vad Gyümöltsért ... 'a patakon innen a' Marton ki eresztettem [Dés; DLt 82/1810] O **Hn.** *1774:* a' Réten a' Patakan innen (sz) [Gerendkeresztúr TA]. *1834:* Száraz vámnál, a Patakonn innen (k) [Csekelaka AF] ✱ *~on fel* a patakparton a víz folyásával ellenkező irányba. *1757:* az után koros koromban már Cseléd Lévén ... akkor darék bükkös erdö vala a' patakon fel [Gyszm; DE 3 Demetrius Vad (74) jb vall.] ✱ *~on felcsapólag. 1774:* az patakon fél csapolog keskényen nyulik felső vége azon Szena fünek [Szentsimon Cs; Hr 10/54] ✱ *~ra be/lerúg. 1751:* a' Nagy Erdö alatt lévö föld, melly az ország uttyára és Patakra le rúg [Mv; Told. 31/4]. *1797:* Tudom nyilván és bizonyosan hogy azon kérdésben lévö föld, a' melynek szinén meg esküdtettünk s melynek vége azon Patakra bé rug melynek ágában most a Szamos szakadott az ennek elötte Valoságosan Csíkos Patak volt [Dengeleg SzD; Opresan Györgye (70) lib. vall.] ✱ *~ra (be)megy (véggel)* a patak partjáig húzódik. *1697:* (A föld) hoszu bércz alat valo helyben az magunk földunkön dől meg labbal a Patakra megjen be [Illyefva Hsz; BLt]. *1761:* (Az erdö) a patakra megyen véggel tsak apro bokros tsere fákbol állo és kitsin helyen feküvö egj Nyilatska [Pókafva AF; JHbK LXVIII/1724]. *1762:* az Patak mellett Árok hátt felölll egy küs Kender földett a Patakra ményen véggel [Ikland MT] ✱ *~ra jár (véggel)* patak partjáig nyúlik. *1748:* a Fejer kutnál egy föld mely veggel a Patakra jár [M.zsombor K]. *1810:* Az M Vásárhellyi Tanorok, vagy Szilágy véginél vagyon egy szánto föld a patakra jár véggel [Jedd MT] ✱ *~ra (le)járó* a patak partjáig húzódó. *1721:* egy ben való örökseg ... vicinussa egy felöl a falu vegen a patakra jaro

ösveny [Harasztkerék MT]. *1799:* a' patakra le járo Földek Táblája melyek régi nével a' kenderes földeknek hivattak [Mv; MvHn] ✱ *~ra (le)menő. 1671:* (Házhely) Az Templom elot az patakra meno Soron [Méra K; KHn 241]. *1691:* Szentkirály utczában ... az patakra menö Varos Szorossa [Ne; DobLev. I/34]. *1716:* (Az udvarház) vicinussa ab una ... az ország uttyárol az patakra le menö sikator [Doboka; JHb II/68] ✱ *~ra menőben. 1715:* Vagyon a patakra menőben a Kapun kivül egy hold az Utat által keli [Étfva Hsz; Borb. II] O **Hn.** *1756:* A' Tserén felyel a' patakra menőben (sz) [Illyefva Hsz]. *1818:* A' Száldobos Uttyánál a' patakra menöben (sz) [uo.] ✱ *~ra nyúlik (le). 1722:* más Vége penig nyul edgj patakra [Elekes AF]. *1732:* A Szölö Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgj darabotska tilalmas makk termö Csere Erdö [Szentjakab SzD; TSb 51] ✱ *a ~ tartja az alját/határát* a patak határolja. *1715:* Henke reszen valo Szánto föld mely(ne)k a potok tartya az olyat [Nagylak AF; DobLev. I/89]. *1743:* az fontina Száka nevü heljben egy nagy darab szena füet ... ki is van barazdalva egyik felöl, másik felöl az patak tartja az hatarát [Tóhát TA; Born. XI. 9] ✱ *~tól fogva. 1580:* ott is halmokat hanyattunk az pataktwl fogwa(n) mind fel, in cacumine montis, mind az hegy Elig [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1674:* az utrumban forgo Zahi hatar szelibén az pataktol fogva fel az Berczigh ki Járák az határt [M.fráta K; WassLt Egri Janos (41) ns vall.].

◇ **Szn.** *1614:* Patak Istwa(n) pp [A.csernáton Hsz; BethU 29] | Patak Thamas jb [Remete MT; i.h. 54] | Patak Janos lib. [Almás U; i.h. 97]. *1618:* Patak Janos [Vajdasztiván MT; RDL I. 12].

Ha. *1727/1754:* a patakak között [M.derzse SzD; Somb.]. *1773:* Patakan [M.köblös SzD; Becski]. *1790:* patakan [Msz; LLt 10/2]. *1796:* a patakan által [Fodorháza K; RLt] | potakaink [Pujon SzD; WassLt] | patakan [Szentegyed SzD; i.h.]. *1811:* Patakan [Mv; MvLev. 2]. *1814:* a Patakak között [Pusztakamarás K; CU]. *1846:* Patokak [Magyaros MT; MRLt].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

patakárok a patak medre; matca/albia pîrîului; Bachbett. *1713:* egi patak arak [Vingárd AF; MúzRadák]. *1815:* meg tértűnk az Patak Aroknak intézett Helynek ki nyittására ahovais midönn meg érkeztűnk megálván vártuk a Sinfalvi közönséget [Borb. II].

patakbeli I. *mn* **1.** patakmederbeli; din albia pîrîului; vom Bachbett. *1627:* Az maja patakabelj fwuet Karoly kouaczi biria, az Vez patakbelyt czieresnies Balint [Sófva U; LLt 88/3]. *1665:* Szep patakbali szenafüvet vettem magamhoz két forintal [Pf].

Hn. *1602:* Likas Patakbelj feöld [A.sófva U; EHA]. *1669:* Var Patakbelj (föld) [Bencéd U; NyM 16]. *1679:* Forkospatocbeli szölöhegy málban [Ne; EHA].

2. patak mellett lakó; care locuieşte lîngă pîrîu; am Bach wohnend. *1849:* Patak beli Czigányok vitték el a magnak valo Tőrökbuzát az also udvarbol [Héjasfva NK; CsZ].

II. *fn* patakmederbeli föld; (bucată de) pămînt din albia pîrîului; Grund am Bachbett. *1824:* a Kûsmod patakábalit[a] az viztöl is oltalmaza [Etéd U; EHA. — [a]Ti. földet].

patakfalvi a Patakfalva (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Patakfalva/Vâlceni; mit dem Ableitungssufix *-i* gebildete Form des ON Patakfalva: Patakfalván lakó; din/care locuieşte în Patakfalva; in Patakfalva wohnend. *1589:* Kinosi Gal Peter Zolitotta patakfalj Deak Petert [UszT]. *1590:* Zabados balas Patakfaly [i.h]. *1591:* Patakffalj Bencze Georgjertt leott kezes Bencze Gergelj vgian Patakffalj [i.h.]. *1614:* Bernald Peter Patakfalúj [BethU 188].

Szn. *1505:* Clementem Pathakfalwai Petrum Pathakfalway [Barabás,SzO 220]. *1600:* Jenlaki Patakfalui Isthva(n). Ienlaki Patakfalwy Gergel [Énlaka U; EHA]. *1614:* Patakfalvj Janos Ar(vaia) [Szentmihály Cs; BethU 459] | Patakfaluy Janos pp. Patakfaluy Peter pp [Énlaka U; i.h. 146]. *1621:* Basilius Patakfalui [Kv; Szám. 15b/IV. 28].

patakfenék a patak medre; fundul pîrîului; Bachbettsohle, Grundbett. *1780:* a Kár patakban (sz) ... v(icinusa) egy felöl ... a patak fenék [Harasztkerék MT; EHA].

Hn. *1736:* A Patak fenekben [Rigmány MT; EHA].

Szk: *kövecses ~. 1790:* Rend füznél vagy inkább Boronás elöttt ... nagyobb része Követses patak fenék [Etéd U; EHA].

patakfolyás I. folyóvíz, patak; pîrîu; Bach. *1728:* (Egy föld szomszédja) fellyül a patak folyas más felöl füvek labjai [Lisznyó Hsz; EHA].

Hn. *1640/1679:* az Patak folias mellet az halomnal (sz) [Bágyon TA; EHA].

Szk: *~ árka. 1715:* az Patak foljás árka [Polyán TA; JHb XVI/13].

2. patakmeder; matca/albia pîrîului; Bachbett. **Hn.** *1585:* Regi patak folyas [Mv; MvHn]. *1648:* Az Patak foliasban Egy Nylaczka fü [Berkes TA; Berz. LXIV/11]. *1715:* hátul határa az regi Patak foljás [Aranyospolyán TA; EHA]. *1726:* vic(inusa) ... a patak folyás [Csóka MT; EHA]. *1807:* a Patak folyás nevezetü Helyben a Rétben (sz) [Bágyon TA; EHA].

patakfolyásocska kis patak, vízfolyás; pîrîiaş; Bächlein. *1727:* Szüntelen volt ... egj Makai István nevü halászsza aki is nyárb(an) mind ott Lakat az To között egj Csupan ... Es az eleven halakat ott tartotta holmi annak valo patak fojásacskáb(an) [Mezösámsond MT; Berz. 14. XVIII/19]. *1744:* a Gát ... haromszor szakadott él, tudom két rendben hala vizevel edgyütt el fojt, tsak egy kis patak fojásotska maradott [Tóhát TA; JHb XI/17. 13].

patakfő (patak)forrás; izvorul pîrîului; Bachquelle. **Hn.** *1349:* uenitur ad Gerebenchfw et Zaldubuspotakfw, quod declinat ad fluuium Olth [Zsombor U; SzO I, 55]. *1366:* abinde procedendo ad locum, qui dicitur Ereuspatakfe [Ub II, 260 kv-i határjárás]. *1465/1549:* in Egres patak fwben [Bh; KHn 6]. *1482:* Sospathak few [TelO II, 154 Sajókeresztúr[a] és Sajósztandrás[b] közötti határjárásban. — [a-b]SzD]. *XVI. sz. v.:* az patak feoben meneoben [Jedd MT; EHA]. *XVII. sz. v.:* A Hideg kut és Patak fök éri között valo labban [Ne; EHA]. *1720:* az Patakfőben (sz) [Mikefva KK; EHA]. *1726:* Az Köves patak fön (sz) [Bádok K; BHn 24]. *1731:* Az Patak föben (sz) [Septér K; EHA]. *1739:* egy Szilvás kert az patak föb(en) [Bágyon TA; EHA]. *1756:* a Lungsárai Patak fön [Branyicska H; JHb LXX/2. 42]. *1795:* A Szurduk alatt valo Patak föbe (sz) [Lecsmér Sz; EHA]. *1840:* az ugy neuezett Patakfön (k) [Lisznyó Hsz; EHA]. *1866:* Patakfübe (sz) [Nyikómalomfva U; EHA].

patakfőbeli forrás vidékebeli föld; pămînt de lîngă izvorul unui pîrîu; Grund an einer Bachquelle. *1711/XIX. sz. eleje:* Az also határbeli zallagos földek ... választa ... a' Patakföbelit, és Kápolnabalit[a] [Kissolymos U; Márkos lev. — [a]Ti. földet].

pataki 1. vmely patak mellett/patakon levő; de lîngă/de pe pîrîu; am Bach. *1589:* Az bekas pataki hidhoz veottem ... hídlani valo fakat ... d. 84 [Kv; Szám. 4/X. 58]. *1594:* Az bekas pataki hidnak padime(n)tom csinalasatol attam Kristelynek az keo zegheonek f 1/50 [Kv; i.h. 6/VI. 26].

Hn. *1622:* Az Bekas pattakj zanto feöld [Kv; RDL I. 119]. *1719:* Az Köves Pataki forduloban [M.sárd K; KHn 228]. *1732:* Az also hatarb(an) pataki hagob(an) (sz) [Aldoboly Hsz; EHA]. *1773:* A Tekerő pataki uton Térőben (sz) [Szárhegy Cs; EHA].

2. vmely patak mellett élő/lakó; care trăieşte/locuieşte lîngă pîrîu; am Bach wohnend. **Szn.** *1717:* Pataki Ura(m) [M.köblös SzD; RLt Balog Mihály (54) ns vall.]. *1763:* én Pataki Ferentz[a] [Gálfva KK; Mk VIII/1. 42. — [a]22 éves lib.] | Fü Biro Pataki István Ur(am) [Kv; KvRLt IV. 8]. *1766:* Pataki István Uram [M.köblös SzD; RLt]. *1850:* Ügyvéd T. Pataki Josef Urnak ... fizettünk 15 Rf [Kv; ACLev. Kül. Perc. 65].

3. ~ *malom* vízimalom; moară de apă; Bach/Wassermühle. *1852:* Egy pataki Malmom is vagyon a' Sántzát meg készítő Czigányok meg ís vagynak alkuva [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

patakkő patak medréből származó kő; pietriş de rîu/provenit din albiile pîrîurilor; Bachkies. *1656:* Ezen var hejazattiarol az var belseö var piaczara ala menven, ezen var piacza körös környül mindenüt patak keövel vagyon megh rakva [Fog., UF II, 141].

Szk: ~ *fundamentum.* *1842:* A' Gabonás (:éléstár:) ... alolrol patak kö fundamentomra épült, cserefa sasok között állo fenyö déczka oldala épület simpla sendely fedél alatt [Oprakercisora F; TSb 51] ✱ *sovány* ~. *1781:* a viz Sztenkulést Juvon őrőksegit ... egészen el pusztitá ... helyin most tsak a Sovány Patak kövek vagynak [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

patakmalom vízimalom; moară de apă; Wassermühle. *1774:* az oláh Csesztvei 3 Patak Malmot temető talpábol én építettem meg [Bordos U; LLt Vall. 146] | Malom vagyon három egyik Küköllön három kövel, két patak Malom két két kövel, a' két patak Malom bé hozhat Malom porral edgyűtt esztendőnkent Molnár részen kivül Négy Száz véka gabonát, de vgy ha az árvizek kárt nem tesznek 'a gáttyában [Szentdemeter U; i.h.].

Szk: *egykövű* ~. *1840:* Vagyon Selistsorán[a] égy kis égy kövű patak malom, mellynek árendája esztendőnként 40 véka szemes málé [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 41. — [a]H] ✱ *felülcsapó* ~. *1744:* Borsovában ... vagjon Egj kövü feljül Csapo Patak malom [Cssz; Ks 65. 44. 13] ✱ *kétkövű* ~. *1774:* Az Papp Telki két kövü Patak Malambol jött Tavaj vám Molnár Részen kivül 4. köböl Buza, és két Véka Török Buza [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.]. *1855:* A' Nagy Laki határban az <u>gy nevezett Malom patakán van egy két kövü patak malmom, mely ember emléket meg halado idök olta áll fenn [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.].

patakmart patakpart; malul pîrîului; Bachufer. *1692:* (A) patak marton, vagyon egy tölgy fa talpokra, köteles fakra, sasokra epitet, kovacslo haz [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1721 u.:* A Siko tserében ez a ketto mosolygo alma fa, a Patak martban pedig hammas alma fa [Atosfva MT; MMatr. 183]. *1732:* tanáltam a Pakulárt hogj hajjtotta visza a Johokat azt mongja, hogj meg et a farkas kettőt a Patak marton meg tanáltam a bendőjét [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI]. *1746:* A Falu felsö véginél, a' Patak martonn levő két tseglyes kaszáló Rét [Nagyida K; Told. 9]. *1752:* Az Udvarházhoz ezek a Fundusok vóltanak ... A Gombos alatt a Patak Marton, melyre Székely András a meg Jobbágyositott Czigányokat Szállitotta vólt [Bálványosváralja SzD; Ks 43]. *1763:* mely erdőnek metaja ... be fordul a' Remetei erdőre ... egyenesen bé a Draguly Patakba, a' patak martban meg kereszteztünk egj alma fát [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. *1784:* a patak marton ... az ot lévő falu Földit ... egyenlő képpen fel osztván minden Emberre személy szerint nyil huzas után [Szentimre MT; BalLev.]. *1793:* edgy Patakmarton ment egy szegelet a'mellyen meg terem edgy Mezei bugja mikor vagy a' patak vagy a' nyárád vize el nem iszapolja [Kakasd MT; DLev. 2 XIIIB. 16]. *1817:* Az özvegy Varro Mártonne Instálja Nagyságodtol azon házat, melly vagyon a' Latzko Györgyé mellett a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy puszta szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

Hn. *1662:* Az patak marton [Baca SzD]. *1701:* Az Likban a Patak marton (sz) [Nagykend KK]. *1712/1784:* a Kurta lábban a Patak marton (sz) [Galambod MT]. *1718:* Az Patakon túl a' Patak marton (sz) [Backamadaras MT]. *1737:* a' patak marton (házhely) [Pókakeresztúr MT]. *1743:* Máttyás képinél ... az patak martban (sz) [Kissolymos U]. *1744:* A Patak martba (sz) [Bordos U]. *1757:* a Patak Marton a Két Uttza között [Szászszöllős KK] | a Patak Marton egy darab Szakadás (k) [Bő MT]. *1762:* az ottan el follyo Patak Marton lévő Cser [Szentlászló TA]. *1781:* a Patak marton (k) [Petek U]. *1791:* a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál [Jobbágyfva MT]. *1797:* A Patak marton (sz) [Rava U]. *1818:* Patak Martan (k) [Kövesd MT]. *1819:* a' patak marton (k) [Erdőszengyel MT]. *1833:* a patak martan lévő ut [Csejd MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

patakmartbeli patakparton levő; de pe malul pîrîului; vom Bachufer. *1711/XIX. sz. eleje:* a Patak martbali ... Széna fü [Kissolymos U; Márkos lev.].

patakmartos patakpartos; de pe malul pîrîului; am Bachufer. **Hn.** *1726 k.:* egy kicsiny patak martos retecske [Csóka MT; EHA].

patakmelléki patakparti; de pe malul pîrîului; am Bachufer. **Hn.** *1736:* a patak mellyéki foldek [Mikefva KK; EHA].

patakocska 1. kis patak; pîrîiaş; Bächlein. *1680:* az Patakocskán tuul tiz oltovanyok vad(na)k ... szepen meg fogantak [A porumbák F; ALt Inv. 10]. *1784:* ezen Vala Unguruluj Nevü hellytöl, szakasztya meg a' Pojána Boldisoit égy Patakotska [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 40]. *1803:* az Abrahám hegye alatt lévő patakatskán ment volna [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1815:* A' Kosesdi Posta Státio-

hoz tartozo erdö Napkeletre az ohábai határ felöl határozodik a' vále Szereturi nevü patakotskával [Kosztesd H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1826:* ez a' patakotska váloszsza el a' Bontznyiresi Határt a' Vasas Szentiványi Határtol [Szék SzD; WassLt]. *1838:* Pap erdeje alatt (sz) (szomszédja) egy patakocska [Báboc K; BHn 18].

Hn. *1681/1748:* A Falu felső Porgolát kapuján kivül valo patakoczkán felyül [KvAkKt Mss lat. 236]. *1740:* A Patakocskáknál (sz) [M.gyerömonostor K; EHA]. *1756:* Máty éj nevü patakotska szomsz(édságában) [Celna AF; EHA]. *1760:* az Sámsondi utt mellett valo patakotska mellett az felhágoban (sz) [Mezöbánd MT; EHA]. *1780:* Vér Vőlgy patakotskája [Bonchida K; BfN]. *1816:* Csulakally patakotskája [Kelementelke MT; EHA].

Szk: ~ *árka.* *1700:* vicinussi[a] ... alol oldalul Gyalakuta között le foljo patakocska árka [LLt 65/17. — [a]Ti. egy belső öröksségnek]. *1766:* az Hendistotsabol le fojo patakotska árka [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. *1772:* A' Malom árkára óldalaslag follyó patakocskának árka[a] öl számra három singes öllel 39 [JHbK II/17. — [a]Kisfenes és O.léta (TA) határán] ✱ *kis* ~. *1639:* Koronka fele azon ut mellet vagion egi kvs Patakocsika [Nyárádbálintfva MT; EHA]. *1736:* Bartok András ... kere ... egj darabb gaz erdöt ... az ö kegjelme kevansaganak müis engedelmeskedtünk es az magunk hatarunkan adank ö kegyelmenek egj darabocska gaz erdöt ... az also hatara egj küs patakacska [Gyertyános TA; Bosla].

2. kis patak vize, kis vízfolyás; pîrîiaş; Bächlein. *1674:* azon viszszá folyo lókon nevü helyről le folyo patakotskának mind ket felin [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69]. *1680:* az havasrol le follyo patakocskán vagyon egy kötörö malom [A.porumbák F; ALt Urb. 674]. *1714:* Csak nem meszsze a faluhoz kezdödvén eredeti a nagj vadon erdök kozöt két setét kietlen völgjekbül le folyo két patakocskáknak melyben Pisztrángok teremnek [Sztanisa H; JHb XXXVII. 7]. *1724:* az falun le fojo patakocska felöl el kezdödvén felyül a szeljesedés huszon két ölnyivel, fecske farkulag széljesedett [Derzse SzD; JHb III/67]. *1745:* a Tyira Patakjárol le folyó patakocskáig [Nagyida K; EHA]. *1756:* az Hámorok vize tsak egy patakotska [Torockó; TLev. 9/8. 1a]. *1759:* A Malmon innen egy patakotskán két ölös ág töltés és a közepén Bodon vagy is üres Tőke [Csákigorbó SzD; JHbK XL/8]. *1763:* Az Arpastoi hatar szelib(en) patakotska folyt [Felör SzD; Torma]. *1768:* egy patakotska foly le benne [Buzásbesenyö KK; BálLt 1].

Szk: *alájáró* ~. *1607:* az zenafiue(m)nek zelen ala jaro patakoczika, melj az zena fiue(m) zelen valo kertbol jndül megh [UszT 19/103] ✱ *folyó* ~. *1637:* Vagyon szep folyo patakoczykaya kiben rak keöj hal terem [Lupsa F; UC 14/42. 191]. *1641:* ezt az kis folljo patakoskatt ... melljet Zaraz pattaknakis hinak ... azt Csokmanj hattarnak tudom [Csokmány és Turbuca (SzD) között; JHbK VIII/8] ✱ *halas* ~ → *tilalmas* ~ ✱ *kicsid/kis* ~. *1669:* Halaszo Vizek nincsen egyeb égy kis patakocskánal ... de abban sem foghatni igen sokat bár akar ki probállya megh [Tormás H; BfN Székely László lev.]. *1700:* Patakjok vagyon kicsid Kicsid patakocskayok van [Doboka; OL Gub. Közig. öszszeírások]. *1744:* Két rendben tudom, hogj a Gát el szakadot, és Vizével edgyütt hala is el ment, és mind a kétszer szarazon maradott a Tho hely, tsak valamely kis patakotska maradott [Tóhát TA; JHb XI/17. 11]. *1811:* Lisztelö Malmát is tudjuk lenni ... a' Springi és Vingárdi kis Patakatskák égy be Szakadásokon [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 6] ✱ *közönséges* ~. *1632:* a falu keözöt ala folio keözeönseges Patakotska [Pókafva AF; Sár.] ✱ *rákos* ~. *1674:* Ez hataron foly egy Lajta nevü rakos patakocska, mellyet az mint az boerok es az esküttek hitek utan referalljak még az elejek vette volt meg az boeroknak az Kerczesoriaktol egj lovon, tizen két kőből buzan [A.porumbák F; UF II, 636] ✱ *rövid futású* ~. *1864:* Ágypataka vagyon rövid futásu patakotska [Szu; Pesty,MgHnt 41. 577a] ✱ *tilalmas* ~. *1680:* Vagyon az Falunak apro halos Tilalmas patakocskája is, mely az halos toba mégyen [Szaráta F; ALt Urb. 64].

3. kis patak medre; matca pîrîiaşului; Bett eines Bächleins. *1672:* magyar nádas feleol ... az hol égy nagy keo pincze és To helyis vagyon azon az helyen égy Erdős Borbára nevü nemes Asz(on)nak vala nemes udvarháza ... seot ott az házánál égy nagy veteményes kertis vala, és abban be veotték vala az patakocskát, és az ott léveo To helyis oda valo vala [Méra K; EHA].

Ha. *1727:* Patakacska [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. *1780:* patakacskának [Aranyosrákos TA; Borb.].

patakocskaforma 1. kis patakhoz hasonló; asemenea unui pîrîiaş; einem Bach ähnlich. *1812:* ez előtt is volt az én értekemre egy kis patakotska forma kis Maros Ág, de ez olly kitsín volt, hogy által lehetett lépni [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18a Petrutz György (70) jb vall.].

Szk: *porondos* ~. *1812:* értem az előttis a' mostani Marosnak follyamattya hellyin egy kis porondos patakotska formát [Nagylak AF; DobLev. IV/143. 37b Marsínán Juon (42) jb vall.].

2. kis patak medréhez hasonló; asemenea mătcii unui pîrîiaş; einem Bachbett ähnlich. *1812:* Tudok ... egy kis patakotska forma Árkotskát, vagy vgy szolván egy kis porondot azon Maros mostani follyamattya hellyin (:melly a Víznek sokszori ki ütése Áradása alkolmatosságával let vala:) de az ollyan kitsin volt, hogy a két Berket tellyességgel mint most ketté nem vágta [uo.; DobLev. IV/943. 28b].

patakos olyan hely, ahol patak folyik; cu pîrîu; mit Bach. **Szk:** ~ *kert.* *1819/1831:* Admonitioja Pápai I(stván)nak Hunyadi Sámuel ellen a' patakos kert Zállogja aránt [Aranyosrákos TA; Borb. II].

patakszakadás patakpart-szakadás; surpătura malului (unui pîrîu); Uferabbruch (eines Baches). **Hn.** *1720:* (A föld) vicinussa egy felöl az Patak szakadás [Pósa Sz; Ks 15. XLVII. 1].

patakszél patakpart; malul pîrîului; Bachufer. *1766:* az Tit. Possessoratus a Határnak akár mely resziben, az mely osztatlan hellyek bokros és erdős oldalak patak szellyek és egyebek találtatnak azokot a mellyik Tit. Poss(ess)or maga Uduara Joszága után elsöbben el jedzétte, vagy borozda vonás által vagy irtás és egyéb mód által el foglalt valamekkora darabban el jedzette akkorán meg is tartotta [Árapatak Hsz; Eszt-Mk].

Hn. *1591:* Az Juh kosar mellet a' patak zelben A Lomby Erdeo mellet egi darab feöld [Kv; AggmLt A. 53].

patakszökő patakugró; care sare peste un pîrîu; Bachspringer, der über einen Bach springt. **Szn.** *1556:* Hereditas ... possidendum a filys Patakzökö ... et a Laurencio Patakzöke [SzO III, 312].

pataktorok patak-torkolat; gura pîrîului; Bachmündung. **Hn.** *1700:* az Veres patok torokb(an) ... két kerék stomp [Abrudbánya; EHA]. *1737:* a Patak torokban (k) [Várhegy MT; EHA].

pataktő patakfő; izvorul pîrîului; Bachquelle. **Hn.** *1613:* az patok teonel [Ne; EHA]. *1629:* Az Liznyai hataron patak tön (k) [Uzon Hsz; EHA]. *1693:* Az patak tőnél az patak mentében mas fél hold qvartas föld [Ne; DobLev. I/37]. *1698:* Pataktőőn (sz) [Sepsisztkirály Hsz; EHA]. *1701:* az Patk tőnél való helljet az Ajtai Határból Szakasztá el az Ólt vize [Miklósvár Hsz; BNB V. 9 Joh. Domokos (60) jb vall.]. *1734:* Az Falu végin az patak tön (sz) [Oltbogát NK; EHA].

patakzúgás zuhatag; cascadă; Schnelle/Wasserfall. *1814:* gyakron a' midőn a' patak áradott a' Testvéremmel ki loptuk magunkot, s a' kerten által a' patak zugást néztük [Dés; Ks 79. 29. 793].

patália verekedés, veszekedés; ceartă (violentă/zgomotoasă), gilceavă; Krawall, Gewese. *1794:* Azon ... Czigányos batáliába ... mitsoda Uraság nem átállotta magát belé elegyiteni ...? [Marosszککirály MT; Berz. 9. 74]. *1839:* azt igértem vólt, mi szerint házomhoz jöhet ... híd utczai házomhoz azért mert, ott napszámosok lévén azok előtt batalia nem eshetik ... nem bocsáthatom [Kv; Lécfalvi Bodor Pál lev. Czirják Jánosné Bodor Elekhez].

A *b* hangú változatra l. a TESz magyarázatát

pateál 1. (vmeddig) nyúlik/terjed; a se întinde (pînă ...); sich ausdehnen (bis ...). *1722:* azon árok mellett ... volt egy Határ kő, a melly is distingválta a Kis Denki Határt a Thamás pataki és Martinesdi Határtol, a melly is ott pateált ... a mig most hogy azon emlitett Határ felett haborgani kezdettenek, a Thamaspatakiak az arokba bé taszitották [Martinesd H; BK sub nro 262 luon Koszta (70) jb vall.].

2. nyilvánvaló; este evident; es ist offenbar/offensichtlich. *1734:* Ez okon kelletett az It in jus attrahalvan hogy ... T: Nztes Kis Marjai Albert ur(am) udvará(n), Isten, és a Ne(m)es Haza Törvenye ellen irtoztato Isten ellen valo Karomlásokkal, vgj mint Ördőg Attával Teremtettével[a] ... Deliberatum. Jollehet bizonyos számu elegséges fatensek ... Subinferallyák az Inctusnak Isten ellen valo irtoztato Káromkodását Attazasát, Teremtettezesét ... mint hogy tőbb, és elebbi illyen vétke most nem pateal, az egjczeri illyen Karomkodásáért kemenyen meg palczaztassék [Dés; Jk II. 139a. — [a]Tollban maradhatott: szitkozódott].

patella nyeles edényféleség; un fel de vas cu coadă lungă; Art Gefäß mit Stiel. *1589:* Vagion egy Nyelybe zegezet Reez medencze kit patellanak hynak. Jtem ket kis patella; eggik Onos [Kv; KvLt Vegyes I/2. 65].

paténa (kehelyhez való) ostyatányérka; patenă; Hostienteller, Patene. *1573:* Katalin nehay Bwday Zabo Ianosne Azt vallia hogy ... pwskar ... hozot volt elch egi kehlyet patinastwl Appro ezwst poharokat [Kv; TJk III/3. 168]. *1628:* Mas eőreógh fekw ladaban ... Egy Patina Egy keőnw kehel feier kwwl [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9]. *1730:* A kóródj Templomhoz valo ezüst Mü. égy ezüst kehelly Patenajáváll edgyütt égy Ampolna Tálacskájávall [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1732:* (A templomban) egj pár onbol való ampolna paténajaval edgyutt, egy Szentelt viznek való réz üstöcske [Kóród KK; Ks 12]. *1823:* Egy aranyazott ezüst kehely, aranyazott patenájával [Szentbenedek SzD; Ks 38. V].

patenciális levél nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentă; offener Brief/Befehl. *1784:* Annak Okáért a' Királlyi Gubernium ezen kegyelmes Rendelését Felséges Urunknak, ugyan ő Felsége Parantsolattyábol Ezen Patentialis Levélnek Ereje mellett mindeneknek, az kiknek illik tudtára adni, és közönségessé tenni kívánta [Borb. II gub. nyomt.].

pátens 1. nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentă; offener Brief/Befehl. *1663:* Könyörgök alázatoson Nagyságodnak, méltóztassék kegyelmesen nyavalyások felől disponálni, és ha a hódlásokat meg nem akarja engedni, egy patense által nekick erős fenyíték alatt parancsolni, be ne hódoljanak [TML II, 649 Teleki Mihály a fej-hez]. *1690:* Az Országra nevűnkel ki botsátando Patensek párját mutassa meg a Generalnak, és mondgya meg ő kglme hogj az jövő Ország gyülesén ki botsáttyuk, tsak az General ő kglmeis az maga resziről kivántato Patenseket, az szerint az mint pecsetelve ide ki küldötte, mennel felesebben keszittessen és külgye ki azon Ország gyülésere [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1705:* Ugyan a generálisnak két patensét küldé általam az úr Keresztesi uramnak, melyek is Fehér vármegyébe szólottanak, ki egyik, ki más processusokra, kiket mindjárt el kellett küldeni, ha volt kitől [WIN I, 377]. *1738:* Mit érdemlett légyen Rákótzi Joseph, Isten, ember Törvényeivel ellenkező gonosz tételeivel, ez annectált Felséges Vrunk ujjonnan érkezett Patensének Apographuma, rendesen elő adgya | Kmeteknekis per Praesentes serio committállyuk, hogj ez annectált Patenst a' fen irt declarativoal indilate solemniter mindenik nyelven publicaltassa minden hellyeken [Borb. II a gub. Nsz-ből]. *1789:* A' Tüz oltásra való Eszközök nintsen semmi, és az ususb(an) volt Korom Birákis meg szüntenek lenni, melyre nézve meg hagyatott hogy Korom Birákot tegyenek a' kik vízitályák minden Héten a Kürtőkot, és a mostan kiadando Patens szerént a Falu szegény tehetsége szerént a szükséges Instrumentumokat szerezze meg [F.boldogasszonyfva U; UszLt XIII. 97].

Szk: *~t jártat* nyílt parancsot köröztet. *1699:* Az zakmári commendans ... az eperjesi tracta ellen erős és halál fenyíték alatt való patenseket jártatott Biharvármegyében, hivatván az bírákat [TML IV, 611–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *deák ~ → magyar ~* ✱ *királyi ~. 1802:* a' királlyi ide küldetett Patenst két egy más után következő Vasar napokon a' predikállo székből fel olvassak [M.bikal K; RAk 34] ✱ *magyar ~* nyelven írt parancs. *1677:* Kegyelmedet kérem, mind az deák, mind az magyar patenst és Boham uramnak szóló ő nagysága levelét küldje kezemben, hadd küldhessem vissza őket ő nagyságának [TML VII, 520 Teleki Mihály Tököly Imréhez].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: nyílt levél formájában kiadott; editat sub formă de ordin deschis/patentă; in Form eines offenen Briefes herausgegeben. **Szk:** *~ mandátum* nyílt parancs. *1610:* Az ket falu Vaghas es Vaghas Dobofalua (így!) hoztak patens mandatumot Vrunktol eó felsegetol, melljet mégh az el múlt szek napian exhibealtak wolt [UszT 25]. *1666:* Kegyelmedet ... kérem ... írattasson az Kolos, Dobokai és Belső Szolnoki vármegyei fő és vicze tiszteknek egy patens

mandatumot, hogy szegény Ebeni István közelebb való jószágiban succedált atyjafiait igazságos igyekben törvénytelen háborgatók ellen oltalmazzák [TML III, 619 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

3. (köz)hirdetmény; publicaţie; Bekanntmachung, Erlaß. *1705:* Acton uram feljüvén az úrhoz, mutatá egy patensét az Erdélyi Consiliumnak, melyben írják, hogy a gyülésre be ne<m> jöhetett a felséges fejedelmek, benne meg ne ütközzenek, mert az az oka, hogy elsőben odaki akarja az ellenséget egészben profligálni, és azután cum consolatione akar bejüni és székibe ülni [WIN I, 583]. *1710:* A császár azalatt az egész Magyarországban pátenseket küldöze ki, melyek által mindeneknek, valakik azon mótusokba elegyedtenek vala, ha a fegyvert leteszik és magokat submittálják, örökös grátia és amnestia ígirteték [CsH 82]. *1823–1830:* Mikor vagy egy deákot relegálnak, az arról való pátenst más univerzitásoknak is elküldik s felragasztják. De elküldik még a deáknak hazájába is [FogE 235].

Szk: *árendáról való ~. 1665:* Az arendárúl való patenst Nagyságodnak kiküldtem; úgy hiszem, az ki felvállalta volt, hirével sem volt, az mikor végben vittem [TML III, 478 Teleki Mihály Lónyai Annához] ✱ *mocskos ~* rágalmazó/gyalázkodó hirdetmény. *1710:* Elannyira nem jó nemcsak egy nemzetet, hanem még csak priváta nagy personát is mocskos szókkal becsteleníteni, mert a nagy emberek akármi ellenek való cselekedetet is könnyebben elszenvednek s elfelejtenek, mint egy gyalázatos szót vagy írást; amint a mostani utolszori mótusban is II. Rákóczi Ferencnek német császár ellen íratott mocskos pátensei több kárt tevének a magyarok dolgaiban, mintsem hasznot [CsH 77].

4. szabadalom(levél); patentă, brevet; Patenturkunde, Patentschrift. *1762:* senkiis, valakinek a' Supremum Montanisticum officiumtol, Patense lészen, az Ezüst és on Ercz-(ne)k keresésétöl ... nem tiltatik, se meg nem gátoltatik [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/7].

pátensen nyílt levél formájában; sub formă de ordin deschis/patentă; in Form eines offenen Briefes/Befehls. *1635/XVIII. sz.:* Mely valloknak vallását irtuk-megh Nagyságtok(na)k és Kegyelmetek(ne)k Fide nostra mediante, mellyet patenssen meg-is petsételtünk a' mi usualis petsétünkel ... Doboka vármegyében Iklodon lakó Némethi Péter és Terevesi István Déák nemes személlyek [Borb. I].

pátenslevél 1. nyílt levél/parancs; ordin deschis, patentă; offener Brief/Befehl. *1606:* Azmint penigle(n) Bedeo Mihaly Vram akkori Fejedelmekteól adatott Patenslevelre fogott volt, minthogy az en nallam ithon hazamnál ninczye(n) hane(m) Brassoba(n) vagion, az wdeónek róúid volta miatt semmikeppe(n) mosta(n) kj ne(m) kwldhete(m), de kegmetek gondolkodhatik arrol hogy ha enneke(m) akkori Feyedelmvnkteól is gratiam es leucle(m) ne(m) leótt volna ... maga fejeteól semmi el veött marhamott enneke(m) ne(m) merte volna restitualtatni es fel kerestetni [Kálnok Hsz; UszT 20/14 St. Bedeó trium sed. sic. capitaneus aláírásával]. *1657:* Hajla azért az fejedelem is, és én magam az hadak eleiben constituálám[a] fejedelem pátenslevele mellett, publice is declarálván mindazáltal, hogy az megnevezendő kapitányok hírek és consensusokkal cseleküdnék mindeneket, azokat pedig titkoson mind megesküttetvén, mind pedig instruálván, mint vigyázzanak reája [KemÖn. 263. — [a]Bakos Gábort]. *1660:* Hol pediglen Kegyelmed innet föllöl való alkalmatlanságtúl félne, Kegyelmed olyat semmit ne gondoljon, mert szememmel láttam Palatinus uramnak ő nagyságának arrúl való patens levelét, melyben meg van engedve, hogy ezen dolognak végben vitelire ő nagysága valamennyi embert találtathat, szolgaságnak szine alatt elviheti [TML I, 569–70 Teleki Mihály Kende Gáborhoz Munkácsról].

2. (köz)hirdetmény; publicaţie; Bekanntmachung, Erlaß. *1614:* az latrokat ... ez Patens levelwnket ... hirré advan ... Nemes Emberek hata megett, egyenlö ertelemböl szabadon kergethessék megh foghassak, es meghis bwntethessek [PLPr 1612–15. 116 fej.].

3. szabadalomlevél, engedély; patentă, brevet; Patentschrift, Patenturkunde. *1673/1681:* az Supplicans az boldogh emlekezetü Felséges Bethlen Gabor Fejedelem ket rendbeli patens levelei mellett, hogy megh tartassék, en nem ellezem (!), söt inkab akarom, jol tudvan azon patensekben fel töt conditiokat, Udvarbiro Ur(am) tarcsa azert azokhoz magat [VhU 462 Thökölyi Imre vál.].

pátensparancsolat nyílt parancs; ordin deschis, patentă; offener Befehl. *1597:* Veres Thamas es Zegedi Gaspar Vramek Mikor az f 2400 feier Varra vittek Keolteottek ... ezzerent Egy patens paranchiolatert, ki a harmintzadosoknak zól hogy az Arrossagot ne haborgassak f 3 [Kv; Szám. 7/XII. 37 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1598:* chereny Sara Chyereny gabor uramnak ... 8 haz iobagitt el foglalhas(s)a ... ezben pedegh se biro tilalom se feiedelem misilis leuele se patens parancholatiaual ualo tilalom ne ellene alhason (így!) [Balásfva BN; SLt 29. Y. 8].

pátens-relatória nyílt formában kiadott írásbeli jelentés/tudósítás; relatare/expunere editată sub titlu de patentă; als offener Brief herausgegebene Berichterstattung. *1822:* adam ezenn patens rélátoriámat [Aranyosrákos TA; Borb.].

patent (köz)hirdetmény; publicaţie; Bekanntmachung, Erlaß. *1678:* Micsoda patentokat bocsátot ki Cob[a], páriáját oda küldtem [TML VIII, 97 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]Német generális].

patentális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ invalidus* kegyzsoldra jogosult rokkant katona; invalid îndreptăţit să primească solda/leafa patentală; zum Gnadensold berechtigter Invalide. *1868:* Köröztetik a cultusminister ... értesitvénye, mely szerint a patentalis és tartalékos invalidusok csak a nagy Szebeni hadastyáni intézettől nyert engedély mellett eskethetök öszsze [M.bikal K; RAk 168].

páter 1. szerzetes pap; pater, călugăr catolic hirotonisit; zum Priester geweihter Mönch | katolikus pap; preot catolic; katholischer Priester. *1590:* Vagion erdeoyeök egj darab az egihazhoz valo tilalmas, ott ... foglaltak el az paterek[a] egj darab feoldet [Tiborc K; GyU 19. — [a]A kolozsvári jezsuiták]. *1666:* vagy Plebanus Uramnal vagy penigh az Patereknel hagiom[a] [Kv; BLt. — [a]Ti. a testamentumot]. *1671:* A mikházi Clastromnak hagyok ... kétzer ványolt Brassoban tsinált szűrke Baratnak valo két végh posztot, az akkor ot lako Paterek es fraterek ruházattjára [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. *1683:* Az mint Eddigh, vgy ez utánis valamigh az Joszagh meg nem Szakadoz Gyekeböl minden esztendőben az harom Szaz kalongja buza megh jarjon Kolosvára

az patereknek [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. *1697:* osztán küldötte füstre A' saytot Szabo Györgynéhez, Az után kér vala engemet Petér Deakné Aszszonyo(m) hogj vinnem el az Saytot az Páternek, és egj véka Buzát ád faradsagomert, de én nem fogadám [CsJk 2 Bálint Peterné Erzsebet (60) pp vall.]. *1731:* ã gyermek penig elevensegb(en) lette, vagj halva azt en bizonjoson ne(m) tudom ... A Pater ... fel is külde hogj ha a gjermek elevensegb(en) lesze(n) meg keresztelly(e) [Mv; Told. 76]. *1735:* A patereknül hoztunk az Urnak egy kupa oh bort Den. 25 [Kvh; HSzjP]. *1759:* a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták; észre vévén pedig az itt lakott Nemesek magokat, hogj ha a' Páterek magokat bé tehetik, azután innét nem könnyen vethetik ki, hanem mind bellyeb bellyeb harapoznak [Girbó AF; JHb]. *1764:* a specificált Summát az ... Mlgs Gróff Aszszony, oly szándékkall atta ki hogy annak legalis interesséért örökösön bizonyos számu sz-misék esztendönként mondattassanak el az emlitett Tiszt. Conventbeli[a] Paterektöl [Kv; Ks 92. — [a]Franciscanusok]. — L. még CsH 90, 214, 465; ETA I, 155; KvE 153; MetTr 435; TML II, 71, 267, VII, 316; WIN I, 115.

Szk: *~ek földje. 1723:* Todor ... Apahidára költözött volt, és ott meg halván hogj Vaszijt Mátébol az exponenes vr Gyekébe reducaltatta meg ijedet, és ment viszszá Ujfaluban, Ujfaluban sem nyughatván meg ... recipialta magát ... Kolos Monostoron az Paterek földire [Kisnyires SzD; Ks] ✱ *~ nevével. 1697:* Még Péter Sandor fordult Peter Deak uramnak az Pater neuével, ugy kőuetelte (!) az bekeségröl, de hirivel sem volt az Paternek, ugy szerze Peter Sandor bekeseget, az Pater és Peter Deak uramek között nagj Mesterseggel [Szentgyörgy Cs; CsJk 8] ✱ *becsületes ~. 1697:* osztán az én Fiammal el hivatott emberseges embereket ebedre Peter Deakné Aszszonyom, és azon meg emlittett Két böcsülletes Patereketis [Kotormány Cs; CsJk 1]. *1722:* Tudgyaé az Tanu ... Felesége oda haza nemis volt ... Nimeth Sigmond Ur(am) keréssere becsületes Pater után menven Medgyesre utozásban volt? [Kük.; Szentk. vk]. *1736:* egy betsületes ... páter megyen volt által Maros-Vásárhelyen [MetTr 438] ✱ *franciszkánus ~. 1734:* A Tisztelletes Franciscanus Paterek(ne)k eö kglmek(ne)k meg igirtetvén az Hat köböl buza, és 20 szeker fa [Dés; Jk 445] ✱ *jezsuita ~. 1602:* az vitezleo Baad azvagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchychen lako kenzerittettwen az eo sok kwleomb kwleomb fele zvkseghi es fogyatkozasi miath, vete zalaghban, egezzen Keotelendbely Rez jozaghat ... Mindennemw haznayval egyetemben az Kolosvary Pater Jezsuitaknak, hatua(n) forintban ... Illyen moddal hogy valamikor az hatua(n) forintott Vayda Istua(n) vagy az eo maradekya, az Jezsuita Patereknek megh adgya ... tartozzek Vayda Istua(n) vgj az eo maradekya, az Jezsuita Patereket megh oltalmazni [Kv; RLt O. 5] ✱ *katolikus ~. 1736:* hogy Váradot megvevé az török, már nem vala bátorságos az töröktöl Kolos-Monostorott lenni. Bébocsáták ugyan az catholicus pátereket Kolosvár városában, de micsoda inség s nyomorúság alatt, majd meghallod [MetTr 425] ✱ *monostori ~. 1650:* az ezüst poharaim között vagyon egy törpe szeles poharka aztis agyak az monostori Pater kezeben az teóbbivel együt [Kv; JHb III/7]. *1700:* En láttam is, mikor béhozták őket, és csakhamar titkos vásárt csináltak a paterrel, amely boroknak a pater meg is adta az árát, és mikor el akarta vitetni, monostori paterek jobbágyi szekereken lévén a borok, észrevették, s én lévén a kapitány az óvári fertályban, csakhamar, sok embereket gyűjték fel, akik a szekereket megtartóztatták, amég csakhamar akik begyűlhettek a tanácsba, végeztek felöle, és a tanácsházhoz hajták [Kv; KvE 272–3 SzF] ✱ *pápista ~. 1652:* Batsi Marthon ... Edgik fia Papista Pater oda fel [Km; GyÜ 132]. *1710:* Tofeus rákészülvén vasárnapi praedicátióra, az ország státusi jelenlévén, szörnyü fervorral praedicálla a pápista páterek ellen, szemekre hányván, micsoda útakonmódakon szokták a községet eláltatni s hamis csudatételekkel megcsalni [CsH 193] ✱ *romano-katolikus ~. 1710 k.:* Az in anno 1696. tölem szerzett fejérvári cessio intacte hagyta vala az abból a jószágból adatni szokott beneficiumokat a professzoroknak, prédikátoroknak és a romanocatholicus pátereknek, mert a református fejdelmek is adattak ezeknek esztendönként két negyvenes bort és dietim 12 cipót, vagy annyira való búzát [BÖn. 892].

2. megszólításban; în adresare; in Anrede: atya; părinte; Pater. *1662:* Kegyelmed azért, édes Paterem, eleitül fogvást benne forogván az dolgokban és az mü állapotunkat is tudván, az nagy hatalmú Istenért delamentálja keserves állapotunkat ő felsége és az udvar előtt [TML II, 318 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1663:* Édes Paterem, ne kételkedjék hozzám, mert bizony nincsen oka, nem is szolgáltatok ez után is okot reá [TML II, 663 ua. ua-hoz].

3. jelzői haszn-ban az 1. alatti jel-ben; cu funcţie de atribut, în sensul dat la punctul 1.; in attributivem Gebrauch in der Bedeutung wie unter Punkt 1 **a.** kn v. vn (+ kn) előtt v. után; după sau înaintea unui prenume sau unui nume (+ prenume); vor oder nach einem Vor- oder Nachnamen bzw. einem Vor- und Nachnamen. *1564:* Az hodoltatast marton pater miuelte raytunk [Cssz; SzO II, 180]. *1586:* elegedendewnek ytelem eben az pater Joannes bizonsagtetelet [BK fej.]. *1662:* Pater Kászoni uramat is Kegyelmed által köszöntem ... Kegyelmednek és Pater Kászoni uramnak szóló levele vagyon, azokat elküldöttem [TML II, 303 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1663:* Kászoni pater uram követségére Bánfy Dienes uramnak irtunk [TML II, 485 a fej. ua-hoz]. *1676:* Hogy velem is méltatlan hívével pater Jósa hozta dolgokat közleni méltoztatott, Nagyságodnak alázatosan megszolgálom [TML VII, 189 Teleki Mihály a fej-hez]. *1697:* Hallottam mastol hogy Pater Mihaly uram, ki most Gyitrob(an) lakik, igen meg szidta volt Peter Deakne Aszszonyomot hires kurvának, azert hogy holmi hirben nében keuerte vala az Pátert [Szentsimon Cs; CsJk 10]. *1704:* Pater Györgyfi Peter Vram ... mig pedig alkalmatos leszen a szolgalatra megyeben is ne böstelenitessek imide amoda valo valtozodassal [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. *1723:* Tisztelendö Páter Dede Istvan Uram mostani Gyergyo Ujfalvi Plebanus [Gyergyóújfalu Cs; EHA]. *1724:* az kikhez leg inkab biztunk ... azok voltak nagyob ellensegink ... az l(ste)n algya meg Pater Birot ... az igyenesen viselte magat [Apl.t 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-böl]. *1764:* A' Metalistis Pater Dudás ő Atyasága hozta vala ki ... Kolosvárról [Udvarfva MT; Told. 44/26]. *1776:* Pater Farkas egy Levelet küldöt ezen Levelembe rekesztettem [Nsz; GyL].

b. a szerzetesrend nevét, ill. a papi rangot jelölő szó előtt; înaintea termenilor care denumesc un ordin călugăresc sau un rang preoţesc; vor Wörtern, die einen Mönchsorden oder einen priesterlichen Rang bezeichnen. *1634:* Az mi az keonyueimet illeti, ki vgian szep pinzt ęr: egymastol azokatis megh ne szaggassak; hanem ha à Paterek be nem jeohetnek, itt az Monostoron lako Pater Iesuitak kezeben legyenek mind eggywt [WassLt Wass János

végr.]. *1707/1711:* mindeneket[a] beis tellyesitettek az Tisztelletes kolosvari Pater Jesuitak eö kegyelmek [Kv; JHbK LVII/43. — [a]Ti. a haldokló véghagyakozását]. *1731/1768:* Néhai Naláczi Lajosné Tholdalagi Mária Asz(sz)ony nékem adott féle kertemet ... ha életembe ... Köz kertel el nem rekeszthetném ... mennyen Pater Franciscánus Uraiméknak birodalmában [Kv; Ks 14 XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. *1746:* szépen köszönöm az T. Pater Piaristák képébe ... Mlgs Sogor Uram(na)k alamisnálkodását, mely minél hamaréb esek, annal kedveseb fog lenni tudom [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. *1756:* Mellyeket[a] eddig procuralt, és augealt Tisztelendö Pater Piárista Josika Antal Ur Ditsiretessen [Branyicska H; JHb LXX/2. 39. — [a]Kertbeli növényeket, virágokat]. *1762:* az a' Jószág már egyszer a' Tisztelendő Pater Minoritákkal meg örökösitetett vala [Udvarfva MT; Told. 43/88]. *1766:* (A) Rétnek revindicatioját, minekutánna szép szerint is diversis vicibus, a Tisztelendő Pater Minoritáktol tentalták volna, közelebb el mult 1765dik esztendőben, Decembernek 23dik Napján ... Dobolyi István uram ... fungens Szolga Biro által, az irt 60 mforint Zállag Summával modo Legitimo meg kináltatván, 's a' Tisztelendő Pater Minoriták is ... az 60 mforint Summát Levalván, a Rétet eo kk(ne)k remittálták [Ne; DobLev. II/373. 10]. *1772:* Ezen Malombol a Szomboti Vám az Pater Csik Somlyoi Franciscanusok Klastrának megyen mind két Részröl [Tusnád Cs; BethKt Mikes conscr.]. *1776:* ki jöve P. Tompos, ă M Vásárhellyi Tisztelendő Pater Franciscanusok Praesidense, és bé hivá a' Segestyébe M. Groffné Aszszonyom ö Ngăt [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: ~ *gazda. 1736:* Udvarhelyen Udvarhelyszéken is két páter volt, de ... parochusok avagy plebánusok lévén, ott alkalmatos helyek s templomok is volt ... Az páter gazda egyszersmind esperest is volt; itt volt két mester, egyik syntaxist, grammaticát tanított, az másik principiát [MetTr 435] ✱ ~ *generális* rendfőnök. *1634:* Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasaganak, maganak hogiok egy coregh Araniat, harom keozep araniat, es harom darab Gostyant [WassLt 71/1 Cegei Vass János végr.] ✱ ~ *gvárdián* ferencrendi házfőnök. *1687:* Az Lengyel Püspök Pater Gardgian u(ramna)k küldött léuelet [ApLt 6]. *1772:* (Egy inas) minden Eczaka ... ment hálni[a], melyet is észre vévén ... ö Nga Pater Kardgyián ö Atyaságához panaszt tett [Dés; DLt 321. 73 Andreas Boda Szabo (75) ns vall. — [a]Váradi Évához] ✱ ~ *káplán. 1753:* Az Pater Káplányt harmad napigis alig lathattyúk [Szászváros; Ks 96 Bakó Antal lev.]. *1806:* A Pater Caplannak Ruhájára erogálodott ... 17 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.] ✱ ~ *plebános. 1746:* vitettettem Pater Plebanus Czikó uramhoz edgj tizennyoltz vedres átalog bort [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ ~ *prezidens. 1737:* azonn Arvák(na)k igazi Jussok vólt az el-adott Házhoz; tehát a Tisztelendő Dési Catholica Residentia Pater Praesidense ö Atyasága, a suspendált 60// forintok ki nem adattatásá(na)k Inhibitioja alóll absolváltatik [Dés; Jk 261a]. *1739:* Tisztelendő Pater Praesidens ö Atyasága p(rac)tendálván Néhai Iosai István Özvegjéhez Dési Borbára Asz(szo)nyhoz, valamelly ö Atyaságok(na)k által adattatott Ser árrát [Dés; Jk 313a] ✱ ~ *prior* rendfőnök. *1726:* Az Tövissi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt az felelet Hadnagj Uramtol nékem nem paranczol az Pater [Ne; Ks 90] ✱ ~ *procurator* a megyei zsinatokon a papság képviselője. *1789:* Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 xr 12 [Mv; ConscrAp. 94] ✱ ~ *régens. 1763:* A T. Pater Regens ă Dominale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünköst csonka hetiben esendö Csötörtekre [Kv; SLt ZJ. 18a Nagy György kezével]. *1761:* Midön hivattatván vólnánk ... Mikházán[a] ... a Mikházi Tisztelendö Pater Franciscanusok Kalastromában a Mostoni Tisztelendö Pater Regens Attyasága szállásán [DobLev. II/327. 1a. — [a]MT]. ✱ ~ *rektor. 1602:* az vitezleo Baad az vagy vayda Istua(n) Doboka varmegheben Pancelchyehen lako kenzerittettwen az eo sok kwleomb kwleomb fele zvkseghi es fogyatkozasi miath, vete zalaghban, egezzen Keotelendbely Rez jozaghat ... Mindennemw haznayval égyetemben az Kolosvary Pater Jezsuitaknak, hatua(n) forintban. Mellyet my eleottünk veon fel Vayda Istuan az akkory Pater Rectortol Maiorius Peterteol [Kv; RLt O. 5] ✱ ~ *szuperior* rendfőnök. *1704:* Holott is páter Szunyog invitálá a pater superior szavával Keresztesi uramat az holnap esendő szegény Apor István exequiájára, de minthogy beteg, el nem ígírkezheték, hogy elmehessen [WIN I, 303–4].

◇ **Szn.** *1681:* Páter János [CsVh 94].

◇ **Hn.** *1740:* A Sós Völgyben a Paterek nevü hellyben [Szamosfva K; EHA]. *1764:* az Paterek nevezetü ret. az Páterek rettire. A Pater ret nevü hellyen [uo.; EHA]. *1767:* Tit. Páterek kapuja előtt levő puszta Sessio [Ilyefva Hsz; EHA]. *1773:* A Páter Plébanos Kerte véginél (sz) [Csomafva Cs; EHA]. *1800:* a paterek Malma [Mv; MvHn].

páterbarát szerzetes; călugăr catolic; Mönch. *1711:* Imreh György ollyan nyavalyas ember vala hogy az Pater Baratok gyogyitottak meg [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50 Csaki Mihalyne (50) ns vall.] | Az Pater Barátok marháit az én kapum elött itatván hallottam az szólgáktol, egj bogar Szarvu kék ökröt mutatván hogy mondották, mégh ez a Vesselényi ur(am) marhái féle [Szárhegy Cs; WLt Petrus Becze (53) jb vall.].

páterfamiliász 1. családfő; cap de familie; Familienoberhaupt. *1634:* az dezmálásban akar my neuel neuezendö gabona legyen, Paterfamiliasnak neuét, lako helyét, es mindenfele gabonayanak kalongya számát consignaluan egy particularis ratiot tarczon rólla [UF I, 335]. *1784:* Hiszen én azt gondolom, hogy a királynak olyannak kéne lenni, mint a jó paterfamiliasnak, aki a maga cselédjét nem hogy holmijoktól spoliálni kívánná, hanem őket naponként taplálni és conserválni igyekszik [RettE 424].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch. **Szk:** ~ *jobbágy* jobbágyrendű családfő; cap de familie din rîndul iobagilor; Familienoberhaupt bei den Leibeigenen. *1784:* Külenes Telkeken, külen házban, külen Szolgálatot tévő hány Paterfamiliás Jobbágyok ezen részen az Udvarházhoz tartozandok [Udvarfva MT; Told. 42].

paternoster a miatyánk kezdetü ima; Tatăl nostru; Vaterunser. *1575:* Mykor granalz, tahat gondot visely reaia, hogy Mykor az kellaban sok Ideyg fuwod, tehat annak elötte az My on benne vagion Mind el Megien ... Mikor az Mixturat beleie veted, tahat akoris chak adig, Meeg harom paternostert el Mondaz, adig allion az twzben, oztan Mingiarast el kezgied Isten akarattiabol az granalast [Nsz; MKsz 1896. 367]. *1640:* Az Pater Nostert, Credot, Decem praeceptat tudgyak; az Euangeliumot mind az altal exponalni es interpraetalni csak mediocriter [Sárkány F; UF I, 704].

paternum apai örökségrész; parte de moştenire după tată; väterliches Erbteil. *1829:* Nem az Alperes özvegyi tartása ki szakasztásához tartozó a' citalt Decretalis articulus is mert ugyan is kinek kinek csak a' maga tehettségéhez képest kell szabni élete modgyát, még pedig ugy, hogy a' rajta fekvő terheketis naponként aposszsza, nem pedig nevekedni hadja szánszándékosan a' verus haereseknek jövendőbéli tetemes károkkal mint az Alperes tselekszik mivel vgy a' verus haeresek ha ez meg engedtetnék, jövendőben minden paternumokat, és maternumokat a' simplex dotalisták által merőben el vesztenék [Ne; DobLev. V/1155].

patics vesszőből font és sárral tapasztott fal; paiantă; Strohlehmmauer. *1819:* egy nagy Istallo patitstsal Három szakaszokra osztva [Nagypacal Sz; Berz. 8. 72]. *1867:* Az istállonak déli egész óldala ... meröben kidölt ... célszerübb tölgyfa ószlópók és paticsal helyjre állitani [Buzásbocsárd AF; DE 1]. *1872:* A középületek, — a templom kivételével, amennyiben oldala patics lévén, rozzant [Bősháza Sz; ETF 107. 26].

paticsos vesszőből font és sárral tapasztott falú; (cu pereţii) de paiantă; mit Strohlehmmauer. *1816:* ezen udvarház keritésében Délre találtatik egy paticsos fa ház, szalma fedél alatt, romladozott oldalával [Varsolc Sz; Born. XXXIX. 24/7].

patika 1. gyógyszertár; farmacie; Apotheke. *1656:* Nekem küldj, ha lehet, a patikából vagy a doctoroktúl egy kevés fenyő mag olajat [TML I, 11 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1685:* Egy skatulyácskáb(an) Szebeni Patikában vött Ket Kis Csuporbeli Mel Rosar [Utl]. *1710 k.:* A patikákban árult balsamumok csak mind mesterséggel csináltattak [BÖn. 409]. *1726:* Kolosvári Patikáb(an) Idvezült Teleki Mihály Uram(na)k vitt orvosságokért Flor. 60 [K; TKl]. *1756:* Németi István Uram ... az Ut közepin a' Sárba dölt ... fel emeltem a' Sárból, 's bé vezettem a' Patikába, s ott meg mosódván kéré á Gazdámot: hogy Késértesse ő Kegyelmit haza velem, lámpással [Kv; Mk IX Vall. 39]. *1789:* Ezüst Porteka ... Két Fedeles ezüst Pohár Patikához valo, belől arannyas 22 Lotot, és 1. Quintinget nyomok Rf 22. xr 15 [Mv; ConscrAp. 2]. *1799:* a maga tulajdon kutyaját elsöbben maga szántszándekkal a patikából vett farkas gombával meg étette [Dés; DLt]. *1806:* Régenb(en) az Patika előtt találtam eöket [Radnótfája MT; Born. XIII. 14 Jantsi Josi (25) Ujj paraszt vall.].

Szk: *~nak használt* gyógyszertárként használt. *1858:* a jelenleg patikának használt szoba [Mv; TSb 39] ✱ *jezsuita ~. 1662:* Édes Öcsém uram, Kegyelmedet kérem szeretettel, hogy hozzon Kegyelmed nékem olyan füvet, mint kivel Bocskai uram él; Posonban a jesuita patikában találni [TML II, 309 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz] ✱ *univerzitás ~ja. 1823–1830:* Melyre nézve anatomicum theatrum, nem különben botanikus kert felállítása iránt is rendelést tettünk, melyre való ügyelet, úgyszintén az univerzitás patikájára is a medica facultásra van bizattatva, mint az univerzitás kirurgusainak is examenje [FogE 233–4] ✱ *város ~ja. 1756:* egykor a' Váras Patikájába menvén, egy kevéssé én el fordúltam onnat, 's megint vissza ment azon Patikába [Kv; Mk IX Vall. 30–1].

2. orvosság; medicament; Arznei, Medikament. *1775:* Ami pedig nagyobb, szegény feleségem szinte négy esztendötöl fogva szüntelen való keserves fájdalmait azon jó Istenem, orvast, Bálványosváralján egy erőtlen öreg asszonyt, rendelvén meggyógyitá, a sok doctoroknak s patikáknak gyalázatjára, akikre jóllehet 200 forintnál többet költöttem haszontalanul [RettE 361]. *1776:* Sok Szép Penzt költöttem már Doctorokra Borbéjokra, Patikára, vén aszszonjokra, és minden kigondolhatokra [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter kezével].

3. *átv* gyógyír; leac; Heilmittel. *1710 k.:* Azért egész patika, diaeta, doktor, borbély, patikárius Isten után egyedül a mértékletes, természet szerént való élet | Nem ettem, tudom néha másfél nap is, nem is kivánta olykor a gyomrom is, az appetitus együtt járt avval a fájdalom múlásával, olyankor osztán ha kaphattam csukát, semling apró halat, csikot, vagy ha hal nem volt, tyúkfiat főzettem káposzta levében, tormával; egész patika csak az volt | hanem bort igyál rendszerént még pedig a francia bornak a javát, Rhenanum, Mosellanum, Hispanicumot, minél inkább közelít a magyar borhoz; jó konyha, jó pince légyen a patika csak [BÖn. 512, 515, 578].

patikabeli 1. gyógyszertárra vonatkozó; care se referă la o (anumită) farmacie; in bezug auf eine Apotheke. *1784:* leven nekemis Patikabeli praetensiom ... Sokszor urgealtam, de csak Esztendörul Esztendőre karoson elmaradott es accrescalt [Kv; SLt XXIX Mauks Tobias patikárius kezével]. *1796:* Mostan hogy ez az alkalmatosság ellé adtta magát, a mult Esztendöröl valo Patikabéli Specificatiot elküldeni bátorkodtam [Kv; Somb. I].

2. gyógyszertárból való; (care a fost cumpărat) din farmacie; aus der Apotheke. *1798:* (A) Pohár Székben 3. Orvosságos ůvegetske ... egy Patikabeli Fejér tsuporka orvassággal [Vingárd AF; KCsl 5]. *1823–1830:* Azonban a nyavalya mind terhesedett. Az ágyam a tüzhely eleibe volt téve, hogy a között és a tüzhely között csak a húgom mehetett be, aki velem dajkálkodott s kenőcsével gyakran kent, vagy patikabeli zsírral | De egy Göttingából vett jó hír inkább eleveníti, mint minden patikabeli orvosság [FogE 131, 213].

patikacímer patikacégér; firma farmaciei; Apothekenschild. *1789:* A külső Ajto fenyőfa Deszkabol valo Vas Sarkokon forgo, a' Zárja meg romlott, melly(ne)k belső felén Patika Czimerhez valo Képek vagy(na)k szep mesterséggel le rajzolva, mellyek aestimaltattak ad Rft 30 [Mv; ConscrAp. 90].

patikaház gyógyszertár és egyben a patikus háza; farmacie, clădirea farmaciei; Apotheke, das Gebäude der Apotheke. *1657:* az Patica haz es az Hentelerek meszarszeki keozött valo, fen valo hely [Kv; ÖCJk]. *1681:* a Tisztel(ete)s unitar(ia) Ecclesiahoz tartozando Patika ház [Kv; TJk XIII/1. 15].

Szk: *belső ~* a patikárius lakásának belső szobája. *1789:* Továbbá: A' belső Patika Házbol a' Nagy Patika Házba által járo Ajto felett két oszlopokon állo Stellasitskában melly(ne)k felső fele réz Pléhekkel vagyon bé boritva találtattak ilyen Portékak [Mv; ConscrAp. 66] ✱ *külső nagy ~* a patikaház utca felőli helyisége. *1789:* a' mint ezen Szobából az külső nagy Patika Házba bémennek, bal kéz felöll találtatott festett fa pixisekben lévő holmi Materialekotis, a fellyebb irt moddal fel irván, ezek mellett a' leg végső Loculusokban találtattak valami olajok | Item

ezen Szobába, a' mint a' felylyebb declarált Ajtora a' külsö nagy Patika Házba bé mennek jobb Kéz felöll lévö fenyö Deszka ki huzo fijokos Repositoriumokban ezen alább irt Portékák találtattak [Mv; i.h. 32, 33] ✱ *nagy* ~ a patikaház gyógyszertár része. *1789:* Ezen nagy Patika Házban, es abban lévö Stellásiknak mind két felöll valo oldalokban, egy kevessé fellyebb boltozott formára emelkedett Stellasikban, mellyek(ne)k belsö fele rész Pléhekkel vagyon bé boritva, találtattak ezen alább irt rendel Specificált Materialék | Ezen nagy Patika Háznak az Uttza felöl v(aló) Ajtaja kettös es két felé nyilo [Mv; i.h. 67, 90].

patikai 1. patikában használt; care este folosit în farmacie; in der Apotheke gebraucht. **Szk:** ~ *üveg. 1816:* Külömbféle patikai üvegek ... 2 Rf [Kv; Born. IV. 41].

2. patikára vonatkozó; care se referă la o (anumită) farmacie; in bezug auf eine Apotheke. **Szk:** ~ *kontó* patikaszámla, adósság. *1826:* a Néhai Férjemröl maradott adosságok vagynak ugy patikai Contok [DobLev. V/1114. 4b]. *1845:* 842 és 843béli patikai Contokba 30 ft [Dés; KvNJ 3] ✱ ~ *költség. 1800:* terhes környül állások között vagyak Szívem Barátom, 3 Fiu Gyermeket tanittatni, ruházni tisztességesen ily Szegény Legénynek a mostani szük Pénz idején, azon kívül Házat tartani nem kevés gond: tsak a Patikai Költségem esztendöt alt(al) 30–40 forintakra mégyen, mostis fekszik Kedves Társam [Torda; DobLev. IV/833. 2a].

Hn. *1848:* az oh Patikai kut [Dés; EHA].

patikaláda orvosságos láda; ladă cu/pentru medicamente; Medikamentenkiste. *1700:* Egj Hitván Patika Lada no 1 [Ebesfva; Utl]. *1710 k.:* Volt egy kis patikaládám is, melyböl mind nékem, mind más förendeknek leghasznosabbnak tapasztaltam syrupum ribesiorum, citrorum et rosarum ... etc. [BÖn. 724–5].

Szk: *ezüst készületü ~. 1794:* Egy Fekete Lakiros ezüst keszületü patika Láda [Koronka MT; Told. 12/104] ✱ *vasas és záros ~. 1696:* egy Uj vasas es Záros patika Lada no 1 [Bethlen SzD; BK].

patikaládácska kis méretü patikaláda; lădiță cu/pentru medicamente; Medikamentenkistchen. *1698:* Patika ládácska vagy iskatulya [MNy XXXVIII, 206].

patikaorvosság gyógyszertári orvosság; medicament; Medikament, Arznei. *1720:* egj kisded patikás Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP]. *1787:* a Néhai Nagy György eö Kegyelme Betegségébe vett Patika orvosságok árába Mauksch János eö Kegyelmének Hf 8 Dr 80 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9].

patikárius, patikárus 1. gyógyszerész; farmacist; Apotheker. *1570:* Ifiabik Iweges gërgh ... vallya ... mykor Jeonek az vthan az pathycarius Trefal volt ferdeos Kelemennel, valamy Bothot Mwthat volt ferdeos kelemennek hogy ely kapya [Kv; TJk III/2. 186]. *1585:* Albert Janos vytte az patykariust 4 louo(n) fyzette(m) f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. *1587:* Borbelynak zabonak szwteonek kovachinak patikarusnak peszereknek, madarasziknak Hop mesterhez, Conjha mesterhez kocis lovasz etc. [Kv; i.h. 3/XXX. 36]. *1600:* Lakatos Balintnak, hogi az patikarius hazanal az aito zarokat megh chinalgatta, Item az Mester hazahozis egi kolchot chinalt fizettwnk fl — d 60 [Kv; i.h. 9/IX. 25]. *1687:* Az Patikariusnak négj Csúpor Vgorka Flastrumért, és négj csúpor nervinum Compositumért f 10 [Utl]. *1756:* Némethi István Uramat ... Patikarius Uram inassa haza késérte vólna, kinck is haza késéretiért ajándekozott egy tallért, 's három Márjásokat [Kv; Mk IX Vall. 31]. *1816:* a Terjéknek Triestböl és Velentzéböl a több császári kir. Tartományokba az egesség fenn tartásán nézve ki adott rendelesek szerént leendö hozatalát és arulását tsupán tsak a Patikáriusoknak azon a modon, a mint a Bétsi Terjéknek a privátusok számára valo árulására nézve a praescribált Norma ugyan kegyelmesen meg engedi [BesztLt 2375]. *1856:* A patikáriustol viszsza jott 40 prfnak Ki adásároli Jegyzés [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyzö kezével — L. még KemÖn. 97.].

Szn. *1570:* Martha, R(elic)ta Antony pathikarius. Patthicarius gërg [Kv; TJk III/2. 41, 186a]. *1582:* Márta Pathikarius Antalne [Kv; TJk IV/1. 30]. *1685:* Patikarius Miklos [Kv; Dica XXX. 17].

Hn. *1864:* Patikarus kút: gyogy szertaros Roth Pál úr telkén jó vizü forrás nevét valószínüleg a' telek tulajdonossárol mint patikáriusról vette [Dés; Pesty,MgHnt 447b].

2. orvos; medic; Arzt. *1600:* az Magiar Cantornak betegsegebe attunk segitsegwl f 1 ... hogi megh nehezedet az Cantor, es semmi keoltsege ne(m) volt, ez patikariussal lattattunk hozzaia, kinck fizettwnk fl 1 [Kv; Szám. 9/IX. 35]. *1710 k.:* Az én voksomból bizony a patikárius, aki kúrálta, abortivumot adott volna a holt gyermek kiüzésére, de az atyám s a patikárius nem meré avagy akará [BÖn. 566].

Szk: *fejedelem/urunk ~a. 1588:* 11 January Ketheo Janos witte vrúnk eo N. Patikarossat 6 Loúon wy warba(n) att(am) f. 1 d. 25[Kv; Szám. 4/III. 48]. *1590:* 4 february Byro vram Ak: vittek Mihaly deakot vrúnk patikarossat Lekenczere 2 Lora fyzettem f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 74]. *1591:* 9 die februari, wyzi wyttez Menyhart 2 Loan az feydelem pattikaryûsat Tordayg f — d 50 [Kv; i.h. 5/I. 71] ✱ *hadi* ~ tábori orvos. *1755:* A Hadi Paticarius(na)k Szebenbe interest küldött(em) fl 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 38a].

3. jelzöi hasznban az 1. alatti jel-ben; cu funcție de atribut, în sensul dat la punctul 1.; in attributivem Gebrauch in der Bedeutung wie unter Punkt 1: vn (+ kn) elött; înaintea unui nume (+ prenume); vor einem Nachnamen oder Vorund Nachnamen. *1746:* Patikarius Schwarcz Vr(am) haza [Kv; Ks 11. XI.VI. 25]. *1784:* Patikarius Mauks Tobias mp [Kv; SLt XXXIX]. *1831:* Paticarius Roth Karoly Urnál [Dés; DLt 332. 21]. *1850:* Patikarius Roth Pál Urnak [Dés; DLt 1320].

patikáriusinas gyógyszerészinas; ucenic de farmacie; Apothekerlehrling. *1756:* Németi István Uram ... a' Patikarius inasnak a' haza késéréért egy tallért s három márjást adott [Kv; Mk IX Vall. 41].

patikáriuslegény gyógyszerészsegéd; calfă de farmacie; Apothekergehilfe. *1789:* Ezen közelebb declarált Házban levö Loculusok felsö Poltzán találtattak ezen Portékák: 20 Kötés Vétsi 2dik Pappiros és 12 Kontz mellyröl az Háznál lévö János nevü Patikarius Legény azt referállya, hogy a' Vetsi Joszágh(na)k ez elötti Praefectussa Köpetzi Sandor Felesége, el adás végett Néhai Patik(árius) Vladár Adám(na)k akarattya ellen, mintegy eröszakoson hagyta itt [Mv; ConscrAp 24]. *1798:* a patikarius legény kestyüje [DobLev. IV/800].

patikáriusné a patikárius felesége; soţie de farmacist; Frau des Apothekers. *1588:* Ertyk eo kegmek az paticariusne feleol valo panazt hogj Egy Zabo legennyel eggywt Laknek Az Annya Zent egyhaznak Rendy es Moggya kyweól hwtnélkwl, es a' zegeny Arwanak Marhachykayat tekozollyak [Kv; TanJk I/1. 80]. *1596:* hozattam ... Almat ... Patikariusnetol d 5 [Kv; Szám. 6/XXIX. 165 Bachi Tamas sp kezével]. *1674:* Anno 1659 esztendőben die 2-da Augusti kereszteltettem ez Gabris nevű fiamat, keresztapjai Geotz Pál és pathicarius Christianus Haruo (?), keresztanyjai Giulay Mártonné és pathicariusné [Kv; KvE 192 LJ]. *1712:* Jakab Fojdt Patikariusne Hocz Sara Aszszonj [Kv; TJk XV/1. 100]. *1762:* Békési ... fassiojat ha fel veszszük Primo eredett azon részeges, és s. v. ringyo paticariusnetol, vagy annak az szaván, ki el szökvén meg nem eskettetthettem, magát személy szerént [Torda; TJkT V. 95]. *1853:* Danko Juliánna: a' Patikáriusné [Bh; RAk 141].

Szk: *öreg ~* az idősebb gyógyszerész felesége. *1700:* Az Öregh Patikariusné [Kv; Szám. 40/III. 98].

patikás patikával kapcsolatos, patikához tartozó; pentru/de farmacie; Apotheken-. **Szk:** *~ iskatulya* orvosságos doboz/ládácska. *1694:* Egy Patikás iskatulya [Kv; Berz. 2. 29/76] ✱ *~ láda* orvosságos láda, patika-felszerelést tartalmazó láda. *1720:* egj kisded patikas Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Sepsikőröspatak Hsz; HSzjP]. *1788:* Egy nagy patikás Láda, benne lévő nagyobb és kissebb üvegekkel, és 25. darab nagyobb és kissebb on köpéczekkel, Krístérozo szerszámol, az üvegek orvosságokkol, és égy kitsín merő Serpenyövel együtt [Mv; TSb 47].

◇ **Szn.** *1531:* Agnes Relicta condam Martini patykas [Kv; KTOkl. I. 375 — CCXXXVII].

patikaszerszám 1. a gyógyszertárban használt eszközök; instrumente folosite în farmacii; Apothekeninstrumente. *1588:* Az paticariúst vegheztek megh tartany, Aminemeo patika zerzama volna penigh az eleobi paticariusnenak, azt Biro vra(m) lo bechw zere(n)t Aru zerent eresztesse ez paticarius kezebe, Emellet Aggjanak hazat es vgmint ft 10. Aggjanak Neky, melliel Epwllion [Kv; TanJk I/1. 77] | Az patika zerzamertis, melj az Eleoby patikariusse vala veottek meg az varas zamara f. 35 [Kv; Szám. 4/I. 29].

2. gyógyszer; medicament; Medikament. *1595:* Biro Wram külde en magamat es Monostor útzai Borbely Ianost, ala Wyúara Aszszonnyúnk ő fge Doctoraert, Sombori Sandor es püspek Wram keduieert, miert hogy ö km(e)k igen beteg vala, es Zegenj Somborj Sandor ügya(n) ez betegségben megis hala ... En magam 3 loaim(m)al vittem Ala (és) vizza: Hogy penig Püspek Wramhoz latot, Attam múnkaiaba(n) f 6 És az patika Szerszamert tt f 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 149 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1599:* Hannes Balk: Hozot Bechj Marhatt ... Egietmes (!) patika. zerzamott —//75 [Kv; i.h 8/XIV. 21 Hj]. *1650:* Miuel az patika szerszamok keszőn keszülhettek el, az postanak Varakodnj kellett [Kv; i.h. 26/VI. 402]. *1736 u.:* az öreg Haller János varrás, csipke nélkül való keszkeneit keresztül tette az öviben, s ugy állott mindenkor; de most a nadrágjokban tartják ezek a poszomántos ifjak keszkenőjöket; részszerint igen jó nátha ellen az olyan patika-szerszámmal conficiált ruha az orrok szájok megtörlésére [MetTrCs 456].

patikázás orvosságszedés; luare de medicamente; Medikamenteneinnahme. *1821:* gondolhatod hogy ugyan folyt nállam, ă patikázás 's elis iszonjodtam volt ă sok orvosságtol [Kv; Pk 7].

pating 1. gúzs/kötél/szíj (amellyel az ekegerendelyt a taligához kötik); potîng; Wiede. *1592:* Konkoli Janos ... vallia ... azt monda, hogi egi patingal wteotte volt az eleob [Kv; TJk V/1. 214]. *1595:* Ket pattingot vettem az ekehoz ... d 30 [Kv; Szám. 6/XIII. 3]. *1625:* 1. ekebeli uas iok, 1. pating beden ziubol czinalt [UszT 8a]. *1657:* Az Ekehez vettem egy patingot pro f—//30 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. *1677:* vagyon az házban egy pating Két furo és egy sorlo [Dés; Borb. II]. *1685 e.:* Patting Nrõ 1. [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1736:* Eke egy pár Vassal, Tajigájával, patingal 1 [Földvár TA; CU XIII/1. 288]. *1753:* egy eke vasaival, patingjával, téslaival jármaival és egj pár Sikotyúval aestimáltatott ad Flr. 6 [M.nádas K; RLt]. *1765:* Kerülő Eke vagjon egj Lapos és hoszszu vasával egjb(en) Patingja nintsen [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. *1770:* Egj pating. Egj par Ham [Usz; Pf]. *1779:* Egy patingat vettem Hfl. 1 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1814:* Vagyon uj eke hoza tartozojával, a másik otska nints Patingja foljto vasa, és marokvasa és kerekeiis otskék [Mezősályi TA; RLt Rettegi Sándor kúriája]. *1843:* a' Szép Mihály Eke vasátt és patingját ... hármon loptuk el [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

Vö. a *bőr-, eke-* és *szíjupating* cimszóval.

Szk: *bivalybőr ~. 1741:* Öreg Bihal bőr nro 1 ... ezekén kivül tiz par bihal bőr bócskár, harom Berés ekekhez kivántato Bihal bőr patingok, nro 3 [Mocs K; JHbK XLIX/25] ✱ *ekéhez való ~. 1786:* a Pitvarbol bé menvén más Hazb(a) ... égy ekéhez valo pating [Mezőszopor K; MkG 36. 2 br. Alvintzi Gábor inv.]. *1797:* Ekéhez valo patnig (!) egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13] ✱ *fahordó ~. 1797:* Fa hordo patting vas karikákkal kettő [M.igen AF; i.h. 14].

2. a lőcsöt a szekér oldalához rögzítő gúzs/kötél/szíj; rîncă, potîng; Lissenseil. *1785:* négy Lötsre valo Patingért [TSb 6]. *1810:* Egy pár löts före valo pating Rf 1 xr 16 [Mv; MvLev. Trincséni Mihály hagy. 11].

Vö. a *lőcs pating* cimszóval.

3. zsineg, szalag; şnur, şiret; Bindfaden, Schnur. *1743:* Vettem egy patingot Den. 68 Kek sodrot selymet Den. 12 [Erked K; LLt]. *1805:* talaltunk ... Két pléh gombat ... Egy pattingat [Szamosfva K; BLt 9].

4. vaskarika/lánc; cerc de fier, lanţ; Eisenring/Kette. *1676:* egj Biko fü. kétt pattingh [WassLt Jo. Racz de Szent Gothart vszb kezével]. *1822/1823:* A Harang ütőre patingat vett [Mezőmadaras MT; MRLt]. *1857:* Harangakra két pating [Szentistván MT; MRLt].

patinggúzs patingnak alkalmazott gúzs; gînj folosit în loc de potîng; Wiede. *1813:* Fel hérez nincs Pating Gus vagjan 2 [Veresegyháza AF; Told. 18].

patinkoskodik kötekedik, akadékoskodik; a se lega de cineva; stănkern, mit jm anbinden. *1590:* halla(m) Sardi zawat mondwan, ne patinkoskogjal velem, mert meg ma vgy larz mint Janossal [Kv; TJk V/1. 10 Seres Marton vall.].

patkány vakond; cîrtiţă; Maulwurf. *1729:* Remélem vala, hogy en is valami ujsággal Darlaczi meleg ágyambol

kedveskedhetem vala az Asz(szonyo)m(na)k de azt bizony a mint irják kit az utolszori havazo hideg, kit a patkány mind el rontott [Somlyó Cs; ApLt gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához].

patkányos olyan terület, ahol (eredetileg) sok (volt) a vakond; loc pe care (inițial) au fost multe cîrtițe; Ort mit (ursprünglich) vielen Maulwürfen. **Hn.** *XVII. sz. v.:* Potkanios es az Ret mellet leveő nagy fold [Kál MT; EHA]. *1728:* Patkanyos előtt (k) [uo.; EHA]. *1734:* Patkanos nevü lab föld [uo.; EHA]. *1753:* A' Patkánosba (k, sz) [M.décse SzD; EHA]. *1768:* A patkányosba (sz) [Bálványosváralja SzD; EHA]. *1826:* A' Patkányosba (sz) [Kál MT; EHA].

patkányosbeli a Patkányos nevű helybeli; care se află în porțiunea de hotar numită Patkányos; im Ort namens Patkányos liegend. *1718:* Az Patkányosbeli föld [Kál MT; Berz. 2. 47/34].

patkánytúrás vakondtúrás; mușuroi de cîrtițe; Maulwurfshaufen. *1633:* oth egj potkan túras leuen sokszor monda kurua lelek kurua az Leani [Mv; MvLt 290. 132b].

patkó 1. potcoavă (pentru animale de tracțiune); Hufeisen. *1565:* Pentek Janosnak maratak adossa hogy w felseghenek mywelt zeghet patkot hf 2 d 96 [Kv; Szám. 1/VIII. 179]. *1570:* 1569 Mathie Fabro ferrario pro fecerjs Kalceamentum patko vocatis Ad equos Regie <Majes>-t<a>tis preparatis do(minus) Johannes Egel deputauit v 18 [Kv; i.h. 1/XIII. 335]. *1573:* Kis Mihal azt vallia hogi Nyreo Kalman birosagaba lowayrol patkokat Bekokat ely loptak volt [Kv; TJk III/3. 140]. *1587:* Ballas Kowachynak hogy az Lowak Talpara wteoth 18 patkott at(tam) f. — d. 90. Georgy kowachy wert az loak talpara 9 wy patkot kyert fyzèttem f — d. 40 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22]. *1672:* Az Csiki vas hamorrol hosztanak kezemben patkott 200 [UtI]. *XVIII. sz. eleje:* az ő Lovanak ... ki vonta volna le a' patkaját [Bikfva Hsz; BLt]. *1717:* a lovaknak a kiknek kivántatott az elejekre patkokat üttettem [O.cseszlve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1780 k.:* A Szűrke Lovakra tizenkét patkot ujjat Rh. for. 2 xr. 24 ... A' faku konczára 4 otska patkut xr. 12 ... Egy Pejlora vertem ket patkot uijat, s két otskát xr. 30 [Szászváros; BK]. *1800:* A' Titt. V. Ispány Ur parantsolattyára Küldöttünk 10. pár patkot, Brotár Simon Ő Kglmétol ... De szerentsétlen volt a' le érkezése, mert nem kapta oda haza, a' V. Ispány urat, azért fizetetlen maradatt a' patko [Torockó; TLev. 5]. — L. még CsVh 95; RSzF 218.

Szk: ~ *sarka* a lópatkó két végének visszahajlított része, ill. a szárak végébe erősített sarok. *1742:* az Turoczi Uram Török paripájárol ... én mértekit vettem magasságárol hosszuságárol ... az elsö böge az Czérnának az farkátol fogva fel az Serenyiig az második bögi az siklajátol fogva fel az harmadik böge a patko sarkátol fogva fel [A.árpás F; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz] ✱ *acélos* ~. *1587:* Ballas kowachy ... 8 wj Acellos patkot vert fel ... d. 48 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22] ✱ *éles* ~ éles szögekkel ellátott patkó. *1847:* A lovak utoljikon éles patkó ne légyen; felülni egyre is nem szabad, ha abba megtaláltatik, 3 magyar forinttal terhelődjék. Sem a patkókot lehúzni, farkikot kiszedni, serényeiket levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzF 204] ✱ *grifes* ~ vaskörmös patkó. *1829:* Négy ujj grifes Patko (!) vertem fel [Mv; LLt] ✱ *homorú* ~. *1623:* Meneswnkre igen zorgalmatos gondott viselyen ez kj adott decretumunk zerent. Gyermek lowaynk kezwll az kiket pattkolnak azokot minden eoteodik hetben jo kouacziall megh pattkoltassa zepen homorw pattkot veryenek az labokra hogy keörmeok zorulni ne kezgyen, az kiket pedigh megh nem pattkoltanak azoknak keörmeökeot ell vagdalliak zepen [BGU 122] ✱ *ó* ~ régi/használt patkó. *1588:* Az Somodj Andras kovachjnak fizettem az Taúalj müveleseert mert az zam adaskor el maradot vala, az óh Patkokert fizettem nekie f. 2 d. 66 [Kv; Szám. 4/V. 37 Gr. Veber sp kezével]. *1779:* Gergelj Urfi Lovara 3 Ö patkot fel vertem ... A száiát is meg tisztitottam, és á Szeminvaloiat is vettem [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.] ✱ *ócska* ~. *1780 k.:* Juon kotsísnak egy otska patkot vertem az Fodor uram hírível xr. 3 az posta Lovakra is egyet xr. 3 [uo.; BK]. *1781:* A' Forspontlovakra vertem 6. otska patkot xr. 18 ... Az agarász Lovára 2. ujjat 2. otskát xr. 30 [uo.; BK] ✱ *srófos* ~ csavaros sarokkal ellátott patkó. *1859:* Négy uj srofos patkó 10 f [Kv; Újf. 1]. *1864:* 8 ocska Srofos patkonak a grifje kielesítése fel verése [Kv; TGsz 37] ✱ *török lóra való* ~. *1756:* Török Lóra való jó patkó 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23] ✱ *új* ~. *1587:* Lora vallo Keolchyege ... Santha kowachy az Lowat hogy meg patkolta Egy wy patko es egy O patkotol attam nekye f. — d. 7 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 22]. *1649:* Balint kouacznak fizettem Nro 30, vy patkok(na)k fel ueréséert ... f. 2 D 70. [Kv; i.h. 26/VI. 529]. *1681:* Uj Patkot ... Oh Patkót ütettek nro: 5 [DLev. 2. XIIIB]. *1779:* A Miska Lovára 2 Ui Patkot fel vertem [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.].

2. lábbeli sarkát a kopástól védő vas; potcoavă (pentru încălțăminte); Absatzeisen. *1693:* Dobai Janos Uramnak, egy veres kordovany csizmat sarkantyustol patkostul in f 2 [Ne; DobLev. I/38. 9]. *1745:* Sarkantyu, Patko s annak fellütése [KGy]. *1759:* (Az úri asszonyok) Magyar csizmát viseltek, még azt is többire patkó nélkül [RettE 91]. *1775:* tanálván Gajdo Gábort meg visgálám a csizmáját és vala a jobb lábán valo csizmáján patko, a balon pedig nem vala [Várhegy Hsz; HSzjP Stephanus Rákosi (45) provisor vall.]. *1778:* egykor ki jövén látám hogy Csanán Urszuly a' Földön el van nyujtva, Ugrán Lapadát s Flora Gligor az haját tépik Berár Zaharia pedig térdivel a' melyit nyomdossa, s patkojával rugdossa [Egerbegy TA; JF. Beltyerán Kratsun (40) vall.].

Szk: *magas* ~. *1770:* Magos patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendős máma Pézsma pixis, szuszogós váll; mégis mint a peták úgy áll [EM XX, 498 Kolosvári ének] ✱ *török* ~ magasított sarokvas. *1737:* Egj török patko [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

◇ **Szn.** *1573:* Pathko Myhal [Kv; TJk III/3. 96]. *1621:* Patko Janos [Kv; Szám. 15b/IX. 45]. *1651:* Franciscus Patko de Dees [Dés; Ks 65. 43. 10]. *1668:* Patko Janos [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1682:* Patko Abiga Aszoni [uo.; i.h.]. *1788:* Patkó György. Patkó Sigmond [Mv; MMatr. 100].

patkófelütés patkolás; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. *1707:* Egy par lora valo patko felütés szegestől 30 p. [HSzj *patkó* al.].

patkol 1. ló patájára patkót üt; a potcovi (un cal); beschlagen. *1579:* Az Kowachyokat ... az Limitatiora Inchye coket, megis paranchiollya nekik bwntetés alat hogy io vastagh Mwet chinallyanak, es vgy patkollyanak hogy

allando legie(n) ne vgy mint ekedigh chyelekettek [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1595:* Peter Koúacznak Biro W. paranczolta hogy Azzonyúnk öfge loait patkollya [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* Beoytfó szerdan[a] szegeottem meg Georgy kowaczal esztendeigh, Jgy hogy az kętt lowat patkollia, a Taligat vasarra, az Malomhoz az mi szwksegh mi vasunkbol meg czinallia, adok neki szegeotseg szerent f 13 ... Es kętt keobeol buzát [Kv; i.h. 9/XII. 62 Igyártó Simon isp. m. kezével. — [a]Hamvazó szerdán] *1623:* Gyermek Lowaynk keozwl az kiket pattkolnak azokot mind(en) Eoteodik hetben Jo kouaczialł megh pattkoltassa zepen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1704:* Ma patkoltattam meg az úr lovaiban négyet, úgymint az Haller György uram-félét, a Toroczkai Istváné-félét a gyermeklovat, a tarkát és az egyik fakó szekereslovat, a fellajtár mellett valót. Ezeknek pedig a fakón kívül csak az elejeket patkolták, hanem a fakónak mind a négy lábát [WIN I, 114]. *1740:* 'A Nms Varasunk Lakosi Lató pénzel nem tartozn(a)k A magunk Czigányinakis injungáltatik, hogy senki házához szekeret vasazni ne járjanak, se Lovakat ne patkoljanak [Dés; Jk 538b].

2. lábbelire patkót ver; a pune potcoave (la cizme); (Schuhe) beschlagen. *1780:* A Felejtár(na)k patkoltam két pár tsizmát 6 Dr [Gyalakuta MT; GyL].

patkolás 1. lópatkó felverése; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. *1588:* Az Lovak Patkolasa tezen mindenestül f. 10 d. 46 [Kv; Szám. 4/V. 37 Gr. Veber sp kezével]. *1590:* Az ithon valo louaknak patkolasokerth fizette(m) Peter kouachnak fl. 3 d. 25 [Kv; i.h. 4/XIX. 18]. *1634:* az Annya kezehez attuk be, az patkolas es egieb miveles arrat [Mv; MvLt 291. 25a]. *1649:* Balint kouacznak patkolasaert az varos Louaihoz, es Szeker körül valo Munkalkodasaert, Adatott B: V: Tiz forintott [Kv; Szám. 26/VI. 432]. *1657:* én is simulálám magamat császár magyar cancellariusa, Sennyey István szolgájának és a követek után küldetettnek lenni, melyhez képest jó kedvvel lőn hozzám az pap, s ígíre kalauzt valamely faluig, ebédet is készíttete, és így lovaimat is odahozatám az patkolás után [KemÖn. 56]. *1714:* Az atyámnak magának maradot hála (!) után patkoláshoz szükséges szerszáma ugyan harapofogo, körömfaragó etc. [HSzj *harapófogó* al.]. *1756:* Lovak patkolására Flor. Hung 2 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 74a]. *1829:* Köpetzi a' lovaira mind uj patkot Vet, s ujra patkoltatta ... s mind ott majszagot a' patkolasal 12 oráig [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. lábbeli megpatkolása; punere de potcoave (la cizme); Beschlagen des Schuhwerkes. *1609:* Az kis vrnak egy papuczott kolosvarat vetettem pro f 1/20. Az patkolassara Attam d 10 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1812:* Egy pár rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével]. *1816:* Kriska Konyha szolgálo Fejelés Csizmájáért patkolással 7 Rfr. 36 xr. [Mezőmadaras MT; Born. XVb].

patkoláspénz patkolásért fizetett díj; sumă plătită pentru potcovitul ghetelor; fürs Beschlagen gezahltes Geld. *1834:* Czepők patkolás Pénzeket hogy administráltam bizonyítja az ide zárt Nyugtatvány [Bereck Hsz; HSzjP].

patkolatlan 1. meg nem patkolt (ló); (cal) nepotcovit/fără potcoave; unbeschlagenes Pferd. *1708:* (Polgári Gabor) Protesta(ti)ot tött hogj az néki adatott Levelet el nem viheti Postán, hogj ha jobb lovat alája nem adnak ... de ... nem attak ... mellyből következett hogj az Deliquent az maga Gyermek, és patkolatla(n) lová(n), ä mellyen reggel 8. orakor elment, alig érkezett meg [Kv; KvLt I/194].

2. sarokpatkó nélküli (lábbeli); (încălțăminte) fără potcoave (la tocuri); ohne Absatzeisen. *1658:* Az szablya keresztet elküldöttem markolatastúl együtt, eddig is elküldöttem volna, ha embert kaphattam volna; az csizmádat is elküldöttem volna most, csak hogy még patkólatlan volt s nem várakozhattanak utána [TML I, 252–3 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

patkolatlanul patkó nélkül; fără potcoave; ohne Hufeisen. *1695:* (A malombíró) a' talyigas lovakra jo gondviselessel legyen patkolatlanul járni ne engedgye [Kv; SRE 40].

patkoló patkoláshoz használt; de/folosit la potcovit; zum Hufbeschlagen. **Szk:** ~ *bőrtáska. 1788:* Egy patkolo bőrtáska, benne lévő égy harapo fogo, kalapáts, égy ráspoly, két köröm farago nyel nélkül [Mv; TSb 47] ✱ ~ *vaskalapács. 1811:* egy ... patkolo vas Kalapáts [Jedd MT; LLt].

patkolóhely az a hely/helyiség, ahol patkolnak; loc de potcovit; Beschlagsort. *1818:* mostani szük, és alkalmatlan patkolo helye [Mv; LakCLev.].

patkolókalapács patkolásnál használt kalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. *1839:* Patkolo kalapács egy ... Köröm tisztito ... Lo Pipa ... Loszáj tisztito [Marosújvár AF; MkG].

patkolóláda patkoláshoz használt szerszámok tárolására használt láda; ladă cu uneltele de potcovit; Kiste für Hufbeschlagwerkzeug. *1679:* Kovacs fuvoja ... nro 1 ... Patkolo láda nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 44].

patkolószék patkoláskor használt szék; capră de potcovit; Stuhl für Hufbeschlag. *1812:* A' Kováts Mühejbe ... Egy patkolo Szék [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10].

patkolószín patkolásra használt szín; șopron de/pentru potcovit; Schuppen für Hufbeschlag. *1818:* patkoló szinnek épittése [Mv; LakCLev.].

patkolóvas patkoláshoz használt vas; fier de potcovit; Beschlageisen. *1656:* Egy kis kalapacz, ket vago, 2 lyukazto, egy kezben valo kis sutu. Egy patkolo vas. Eöt nito vas [Fog.; UF II, 96].

patkolóverő patkolókalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. *1658:* egi patkolo vero harapo fogoval egiot [HSzj *harapófogó* al.]. *1748:* Patkóló Verö egj [Vargyas U; CsS]. *1749:* Edgy Patkoló verö [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1769:* Patkolo verö egy kasza verö ülüstol egy [Nagyercse MT; i.h. 19]. *1845 k.* patkolo verö harapo fogostol táskástól [Torockó; KLev.].

Szk: *gyöngyházas nyelű ~. 1699:* Egy gyöngyhazas nyelü patkolo verö [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

patkolózacskó a patkoláshoz használt szerszámok tartására használt zacskó; săculeț pentru/cu uneltele de potco-

vit; Säckchen für Hufbeschlagwerkzeug. *1736:* Az ablakban[a] lévő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkólózacskót, lóvakarót s törlő szürt s affélét [MetTr 369. — [a]Hintónak így nevezett részében].

patkoltat patkót felveret; a duce la potcovit, a potcovi; beschlagen lassen. *1540:* yt Koloswarath pathkoltatek loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azert lassan mehethek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1657:* Elfogván azért iránzásképpen egy úton, vün egy mezővárasocskára, holott bémenvén, az utcában láték kovácsműhelt és abban mívelő kovácsot; noha nem vala szükségem reá, mindazáltal két patkaját lovamnak levonyatni hagyám, és újólag patkoltatni [KemÖn. 55–6]. *1672:* Az lovaimrúl is mind lehullottak az patkók, azokat is kell patkoltatnom s oda kell mennem Somlyóban [TML VI, 402 Vér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1684:* Láttam az fel kérés előtt ... Nagy Jánost Kun Mihalyni Lova Lábát fogja vala hogy patkoltat vala [Kál MT; Berz. 12. 92/103]. *1704:* Ugyan ma lévén az ideje az én szokásom szerint, ma patkoltattam mind elejeket, hátuljokat itt lévő lovaimnak meg. Adja Isten, ne kellessék többször itt patkoltatnom lovaimat [WIN I, 210]. *1731:* Minden vjság után a lovak(na)k az elejeket ujjalag patkoltassa, a hátüljokat pedig két hólnapb(an) egyszer [JF lovászmesteri ut.]. *1762:* két kereket kelet renováltatnam és a lovakat patkoltatnam az mían kelet edig it mulatniak [Gyeke K; Ks Bíró János lev.].

patkoltatás 1. lópatkó felveretése; potcovit, potcovire; Hufbeschlag. *1621:* Varadrol Juta Jenei Janos Posta ... Loua Patkoltatasara Adata B V d 24 [Kv; Szám. 15b/IX. 31]. *1657:* Adván azért néhány tallérokat valami tót kalauz embereknek és Kerekes István s Boros Péter nevü hadnagyoknak is negyven tallért patkoltatásra, elküldém azokra való vigyázásért, s ha lehetne kézbenkerítésére [KemÖn. 231]. *1665:* Az lovaim felől parancsoljon, jártassák; patkoltatásokra s egyébiránt is legyen jó gondviselés reájok [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1684:* Parancsollyuk kglmesse(n)es igen serio; adgyan fél mása Vasat Boér Gaspar(na)k kezében; Lovaink patkoltatása Szükségére [Szád. Bornemisza Anna fejedelemasszony ut.]. *XVIII. sz. eleje:* Kolosvárát két lovam patkoltatásáért flor 1 d. 20 [Kutyfva AF; Törzs].

2. sarokpatkó felveretése; potcovit, punere de potcoave (pe tocurile cizmelor); Anschlagen des Absatzeisens. *1667:* Csismaja patkoltatására d. 05 ... Die 18 July czismaja patkoltatására adek d. 05 [Fog.; UF II, 253].

patkólyukasztó lyukvágásra használt szerszám; priboi de găurit potcoave; Hufeisenlocher, Hufdurchtreiber. *1673:* Az hámorhoz való eszközök ezek ... egy kicsiny vágó, egy patkó lyukasztó egy ehez való fanczal edgyüt [CsVh 44–5].

patkonca szaporításra nem való, magtalan (növény); care nu este apt pentru înmulțire; samenlos, kernlos, zur Vermehrung ungeeignet. *1813:* üveges virág ház ... Ezen Házban a' következendő virágok ... vagynak: Sárga violák Tizen kilentz Cseréppel ... Patkontza veres violák negyven cseréppel [Koronka MT; Told. 18]. *1814:* Veres, és Sárga Patkantza Viola 61 [Mv; i.h.]. *1840:* Sárga telj(es) viola 3 Sárga patkontza viola 4 [Kv; Pk 7]. *1847:* Még elkell ültetnem a' patkantza tulipánokat és Nartziusokat (!), de ma az esső ujra mind csorgott, s nem lehetett [Kv; i.h.].

patkópénz 1. katonai és polgári hatóságok lovainak a patkoltatására szolgáló adó; dare/impozit pentru potcovit; Hufeisensteuer. *1735:* A mi pedig Meltosagos Vr az Executorok dolgát illeti, mikor Bezterczeröl Regenbe érkeztek én mingjárást oda mentem és totis vicibus ügjekeztem a patko pénz iránt vgj convenialni, hogy jol eshessék, de Semmikeppen rea nem vehettem eököt különb(en) hanem vgy a mint nacságodot informalták [Görgény MT; Born. X. 10 Lestyán György lev.]. *1737:* az kapitány azt porancsolta, hogy valamig Kilencz Száz forintot nem fizetek, addig az Házambol ki nem mennek ... s ha ki fizetem, a' patkó pénzeket vegyék meg, s igy mennyenek ell [Altorja Hsz; Ks 99 Apor Péter lev.]. *1741:* Szirb Mihály ... onnét fogta magát F.Dobrára menvén 'a Harminczadosnak fel adta, kys ... Szirb Mihalyt ket katonával (:kik(ne)k patko penzt két for(intot) adván:) ... bennunket rutul meg kötözvén Dobrára be visznek [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1765:* minden falunak költsége nagyobbára az Executoroknak adott patko pénzböl, és azok által meg ivutt Bor, pálinka, és egyéb költségekböl állott [Ne; Eszt-Mk Vall. 77]. *1772:* Meg cselekedve pedig â katana keveset mulatozott â Szállásán az után pajtásával együtt Tirnavitzára ment, patko pénzt se rajt<am> se másokon â mig falunkban voltanak egy fél krajtz(art) se vettenek [Tirnava H; BLt II. 11]. *1784:* Tudva lévén, hogy az Executorok közönségesen excedalni szoktanak, azoknak competentiajok ugy reguláztatik, hogy egy Executornak egy napra több ne adattassék; hanem elegendő étel Fél kupa Bor, és egy peták patko Pénz [Torockó; TLev. 2/6. 2b]. *1792:* Az Exponens Aszszonynak Rosnyai Ur ellen p(rae)tensioi[a] ezek ... Király Biro patko pénze Dr. 24 [Mezőbánd MT; MbK XII. 85. — [a]Executiós költségjegyzékben] | Executor patko pénze Dr. 24 [Msz; MbK XII. 86].

2. tilalmasban való legeltetésért fizetendő bírság; pripas, gloabă, amendă plătită pentru vitele prinse pe loc oprit; Buße/Geldstrafe für Weiden im Weideverbot. *1756 k.:* A tilalmasban talált Lovaktól a' Gornikok patko pénzben 8. pénzt, szarvas Marhától 3. pénzt vegyenek, és á kárt á kár tévő marhának Gazdája meg fizesse [Born. XXXVIII. 9 az abrudbányai bányászok törv.].

patkós 1. megpatkolt (ló); (cal) potcovit/cu potcoave; beschlagenes (Pferd). *1810:* setét pej ... hasábos lába, tángyer körme, az eleje patkos [DLt 696 nyomt. kl] | az ök Lovak tám soha sem volt Patkos [KLev].

2. megpatkolt (lábbeli); (încălțăminte) cu potcoave; beschlagenes (Schuhwerk). *1691:* Két papucs, magas sarku patkos, az edgyik veres, az másik sárga [Szentdemeter U; Ks 31. XXIXa].

Szk: ~ *csizma. 1775:* nyomot kezdik keresni melyet meg tanálván felesed magammal, az edgyik vala Patkos Csizmának nyoma, a másik pedig (a bal lábon volt) patkotlan [Várhegy Hsz; HSzjP Stephanus Rákosi (45) provisor vall.]. *1793:* az Tüzhellyen ülve Patkos Csizmájával keményen és mérgesen az Abrazattyára toppintott Baratosi Josefînek [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

◇ **Szn.** *1585:* Patkos ferencz [Kv; TJk IV/1. 455]. *1593:* Pathkos Janos [UszT]. *1602:* Patkós Pál szab. [Cseketva Cs; SzO V, 237] | Patkós János szab. [Kozmás Cs; i.h. 236] | Patkós János jb [Szentgyörgy Cs; i.h. 239]. *1603:* Gr. Patkós [Szentgerice MT; i.h. 251]. *1609:* patkos pal [BLt Peter deak zentgörgj[a] (46) ns vall. — [a]Cs]. *1614:* Patkos Thamas zs [Bánkfva Cs; BethU 429] | Patkos Janos

jb [Kozmás Cs; i.h. 438] | Pattkos Istuan pp [Szentgerice MT; i.h. 81]. *1637:* Patkos Thamas [Szentgyörgy Cs; BLt 3] | Patkos Ilona Jakab Simonne Veres Drabant felesege [Szentgerice MT; SLt 46]. *1732:* Patkos Gergelyne Asz(o-nyo)m [Berz. 5. 42. S. 59].

◇ **Iln.** *1743:* Patkós érben (k) [Balavásár KK; EHA]. *1778:* A Patkos Erbe (k) [uo.; EHA].

patkószeg patkó felverésére való szeg; caia, cui de potcoave; Hufnagel. *1649:* Czjnaltanak Vrunk Eő Naga szamara, Harom Ezer patko szegett Es Egy Nehany patkokat ... f 7 [Kv; Szám. 26/VI. 434]. *1653:* hanem egy turba volt a lován — abban nem patkószeg volt úgy kell hinni — azt adja Katona Mihálynak [ETA I, 82 NSz]. *1672:* Ráskainak patkó szegnek egy Rúd vasat 1 [Utl]. *1681:* Hát a' sok felé valo ajandekjok honnan telik ki, nemelynek patko, nemelj(ne)k patkoszegh, s egyeb eszkozók? [VhU 69]. *1685:* administrált ismét ilyen bonumokat ebesfalvi számtartónk ... Patkószeget, nro 1500 [Ebesfva; AUt 440].

Szk: ~ *verő* kis kalapács. *1812:* Egy fél kéz verö xr 40 Egy patko Szeg verö xr 10 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11].

patkóverő patkoló kalapács; ciocan de potcovit; Beschlaghammer. *1598:* witedtem az kocyhoz ... 1 patko werot ... d 16 [Kv; Szám. 7/XVIII. 42 Masass Tamás sp kezével]. *1629:* en nala(m) egj rud vala, az kivel szemetet mit forgatok vala, es ot az haz mellet egj arokbol ugy fordita(m) fel az Czapragot ... patko vereőt es szablya szyatt [Mv; MvLt 290. 144a]. *1671:* Csinaltam ... egy karikas niuzoliat d 80 egy fenek dezkatis attam bele ... Vasarlottam egy patko verött d 60 [Kv; ACJk 54a]. *1675:* egi patko verő taskajaval haropo fogojaval edyüt [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1845:* Patko verö harapo fogostol táskával [KLev.].

Szk: ~ *táska. 1677:* egy hitván Patkó verő Táska harapo fogojával [Mezőmadaras MT; Borb. II].

patkózás patkolás; punere de potcoave (pe tocurile cizmelor); Beschlagen. *1756:* Csizmák patkozására ... xr 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 64b].

patrál véghezvisz, elkövet; a comite/săvîrşi; durchführen, begehen. *1600:* Wargha Gergely penigh azt mo(n)gya, hogy eö semmit ne(m) patralt, hanc(m) az tiztartotwl kerwe kert egy niozoliat s egy padot azt kez megh adni [UszT 15/31]. *1668:* ha ... Drucza alias Porfyros Janos ollyat patralnais valaha hogy a Nemzetes Diosi Janos Vr(amna)k vagy ő kglme posteritasinak földekröl birodalmok es nevek alol el szöknék, bujdosnék, vandorlásra koborlásra adván magát, a fen meg irt kezesek ... tartozzanak mingyarast utanna menni, fel keresni ... ujjolag reducalni [F.tők/Szék SzD; RLt]. *1737:* Eggy Onodi Mihály nevü nemes ember ... sok Excessusokat, ugy mint potentiosa invasiokat, Veréseket, sebhetéseket szokot vala patrálni, melyeket most is minden tartozkodás nelkül continuál [Vh; Ks 83]. *1763:* Azon idönek defluxussa alatt mig a' Birosagat viselte, minemü excessusokat, tud, látott, vagy hallatt a' Tanu, hogy nevezett Manyika Iuon patralt, nevezetesen a' Titt. Aszsz(on)y ö Nga Jobbágyain, vagy Sellerein, kiken mit huzott, vont, erőszakason ... titkon vagy nyilván mit vitt Szekérel, vagy egyébként Gálfalvára ... a' Titt. Aszszony ő Naga hire s akarattya ellen [T; Mk V. VII/1. 5 vk].

Szk: *excesszusokat* ~ törvénytelenséget követ el. *1763:* Mányika Iuon ... minemü excessusokat patralt légyen én arra Semmi bizonyast nem tudok mondani, mivelhogy ... oda menetelemig Záhon nem forgattam [A.preszáka AF; Mk V. VII/1. 55 Sztán Dregus (29) jb vall.] ✱ *extorziókat* ~ zsarol. *1745:* Ujbaresty Pauel Gábor ... Gornyikságában sok Excessusokat és Extorsiokat pátraluán Detentioban tétetett [Újbarest H; Ks 62/3 Pauel Janos gornyik vall.] ✱ *gyilkosságot* ~ gyilkosságot követ el. *1677:* A' Mely Nemes ember gyilkosságot patral, a' Tisztek citaltassák a' Vármegye Székire, avagy Octavalis Terminusra, ha oly bizonyos, és arra elégséges keresöje nem találtatnék [AC 131]. *1755:* meg bizván Iankul magát; halálra ütni, verni kezdé, azon doronggal Lázár Jánost; ottan botra kelvén, az Istenértis kezdém öket kérni, és a' mellett tiltaniis, hogy gyilkosságot ne' patrállyanak [Lyanc H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *injuriát* ~ törvénytelenséget követ el. *1637:* Ezek a ... mostani kaptivalt szemelick mind penigh ezeknek atjakfiaj vagi baratjok semi szin alat semi nemw Suki Pal Uramhoz tartozok közwl soha injuriat nem patralnak, ha penigh Comparialtatnak hogi valami szin alat azok ... Injuriat patralnanak fejeken maragianak erette [K; SLt D. 10] ✱ *inszolenciát* ~ bűncselekményt követ el. *1677:* A' Mely Nemes embernek semmi joszága nincsen, és valamely czégéres vétkeket, ugymint violentiakat, potentiakat, égetéseket, avagy azockal fenyegetőzéseket, más jámboroknak veszedelmére leseskedéseket, koborlásokat, és egyéb hasonlo insolentiakat patral és cselekszik ad instantiam laesae partis a' Tisztek szabadossan meg-foghassák [AC 130] ✱ *károkat* ~ kárt okoz. *1765:* Izpáz Dirde nevü Fogados ... vagy egyszer, vagy mátszor, és akár kitűlis és honnan minémü Károkat pátrált volna, Lovát, ökrit, Tehenit vagy akármi nével nevezendő javát, kinek, honnan, mennyit, és mi érőt Lopot volna neveze meg a Tanu [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67 vk]. *1768/1771:* mostani Dsugyank Tyiu György feles kárakat szokott patralni a' Sok húzásokkal vonásokkal [Bukuresd H; Ks 114. 61] ✱ *káromkodásokat* ~. *1737:* mitsoda alkalmatossággal minémü l(ste)n ellen való káromkodásokat patrált az l. exhibeálandó Cit(a)toriamból világosonn Constál [Dés; Jk 255a] ✱ *maliciákat* ~. *1784:* Akar mi károkat, és malitiákot patráltanak volna nevezze meg a' Tanu, hogy az által kit karositottak meg? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. *1798:* Benkö Joseff ... el is ment sok malitziakat Tolvajsagokat pátrálván [Drassó AF; TSb 24] ✱ *potenciát* ~ erőszakot/erőszakosságot követ el. *1600:* Ahogy en raitam az Balassi Benedek patralt potentiat, kinek terhét felelesewel maghara weötte wala az Balassi Gergelne Vrsula azzony [UszT 15/242]. *1652:* En az veszekedesnek indulattian ott sem voltam, hanem annak vtanna mikor az sebhetes megh eset, ki miat meg kellet halni, annak vtanna mente(m) oda mint oltalom ... semmi potentiat nem patraltam, az en kezem miatt meg ne(m) holt [i.h. 8/64. 60]. *1740:* minémü Potentiát patrált az l. exhibeált Citatoriámból meg tettzik [Dés; Jk 329a]. *1778:* pistallyát ki vévén ... protestalt, hogy hadgyanak béket a Szekereknek és potentiat ne patrályanak [Kéménd H; JHb XXXI/51. 73].

patrálás elkövetés, véghezvitel; comitere, săvîrşire; Vollendung, Durchführung. *1604:* Mindzenthy Benedek wramnak egy fewriz Molnatt az korondy hataron ell pusztitwan, vassait el hordotta, mely Dolognak patralasaertt, Mindzenthy Benedek wram az Zekre citaltatwa(n) Fabian

Janost ... kit Fabian Janosson keówetet az teörveny megh itelte volt [Korond U; Ks 14. XXIX. 9].

patráló I. *mn* véghezvivő, elkövető; care comite (o faptă rea, o greşeală); (einen Fehler) begehend. *1655:* Végeztük azért és concludáltuk, accedálván az Ngod bölcs itéleti is, hogy az megbántódott félnek arbitriumában légyen, ha vármegyén akarja-e keresni, vagy táblán az olyan dolgokat patráló vladikát, az vármegyéről penig transmittálhatják táblára, ha az causának merituma úgy kévánja [EOE XI, 196].

Szk: *excesszust ~* *1671:* Végeztük azért Nagod Consensussa-is accedalván, hogy azon Magyar Országi excessust patralo Ember a' meg-bántodatt féllel mentül hamaréb admonealtatván Máramorosi atyánkfiaitul, conveniallyon és karairol contentallya azon Szomszéd Lengyel Urat [CC 44] ✱ *gyilkosságot ~ → vétket ~* ✱ *injuriát ~* törvénytelenséget elkövető. *1677:* Hadi Expeditiokor Zászlo alat másokon potentiát, vagy egyéb injuriát patrálo Nemes ellen, processus [AC 258] ✱ *lopást ~ → vétket ~* ✱ *potenciát ~* erőszakot/erőszakosságot elkövető. *1677:* Potentiát patralo Fiscalis Tisztek ellen valo processus | Potentiat patraló paraszt emberek ellen valo processus [AC 265, 271]. *1784:* azon potentiat patrálo Emberek Tihai Lakosok [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 15] ✱ *vétket ~* *1677:* Hunyad Vármegyében, feleségek nemes fundusiról, lopást, gyilkosságot, s' egyéb vétkeket patralo paraszt Muntyánok, Zálagjok nem találtatván, arestáltathassanak [AC 259].

II. *fn* vmit véghezvivő/elkövető személy; persoană care comite o faptă rea; etwas begehende Person. *1604:* magok mentsegekre kertek uolna az teoruent, hogj eok ne(m) patraloi hane(m) tziak nezeoj uoltak az factumnak [UszT 18/181]. *1730:* azon patralok közzűl kik talaltatnak káromkodoknak [Dés; Jk].

Szk: *fraudulenciát ~* törvénytelenséget elkövető személy. *1677:* Fraudulentiát patralók ellen processus poena [AC 261] ✱ *gyilkosságot ~* gyilkosságot elkövető személy. *1671:* Gyilkosságot pátrálók ellen processus [CCM].

patrált elkövetett, véghezvitt; (care a fost) comis/săvîrşit; durchgeführt, begangen. *1757:* Némethi István ... nem abban igyekezik mostan is, hogy ennek előtte patralt sok szinű rossz tselekedeteit, virtussal váltaná fel [Kv; Mk IX Vall. 215]. *1762:* Kannás Susanna ... oly szemely volt ki eleitöl fogva tolvajsagban, és paráznasagban éledezett, mely életét confirmalta Várasunkon patralt cselekedetivelis [Torda; TJkT V. 89]. *1763:* Felenyeden sellérkedett Opris Marián ... referálá mi elöttünk, hogj az el mult időkben patrált bizonyos excessusért az Nem(e)s N: Enyedi Reformat(um) Collegium Dominale Forumán Convincaltotván, és bizonyos summa pénzig mulctáztatván ... kötelezi magát Fiurol Fiura örökös Jobbagjul ... Nehai K: Dobolyi Ist(van) Ur Relictájának [Felenyed AF; DobLev. II/339] | Boros Miska ellen constál az, hogj Gazdáját annak utánna égetessel fenyegette, a patralt malitia ellene manifestaltatik [Torda; TJkT V. 157]. *1791:* Nagyabbára irt Alexandru Vantsa Nehaj Iuonáskal jártanak abban hogy Popa Jakob Románt patrált paraznaságáért az papságbol ki tsapták [Sebeshely AF; JHb Grozáv Besu (40) jb vall.].

Szk: *gyilkosságot ~* *1764:* Az Tordai Mag(istra)tus ... Nmztes Mike Gáspár Vram, mint ezen Városnak actualis fungens Hadnagját ... admonealtattya super inde; ennek-előtte elfolyt üdökben, mely üdök alat bizonyos gyilkosságot patralt szemellyeknek Ca(us)ajok itten in Foro Mag(ist)rali agitaltatott [Torda; TJkT V. 239–40].

patráltat végrehajtat, véghezvitet; a dispune să fie executat/efectuat; aus/durchführen lassen. *1647:* minthogy ennjszer neglígalta az comparatiot[a] es az hamis cedola czinalast patraltatta ... tartozik az ketszeri nemozasnak onussatis deponalni, es megh mondani kiuel iratta, es fabricaltatta az hamis cedolakot [Kv; TJk VIII/4. 224. — [a]A megjelenést az alperes].

patráltatik véghezvitetik, végrehajtatik; a fi executat/efectuat; aus/durchgeführt werden. *1677:* Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltassék azon laesa parstol, azon Vármegyének Törvény Székire az hol a' potentia patraltatik [AC 187].

patrarica egy bizonyos pénzegységnek a negyede; o pătrime dintr-o anumită unitate bănească; ein Viertel von einer bestimmten Geldeinheit. *1836:* Rettegi Sándor Urnak Cselédgyei a malombol menet Haza felé meg állottak, az Uttzán ... a kik én hozzám bé jövén pálinka innya, bé jövetelekkel egy Tébujétzban egy vékánnyit hoztak bé Gabonával ... az édgyik Cseléd ... azt a Tébujétzot a Szekérhez ki vitte, és Törökbuzát hozott osztán bé, pálinkáért mit egy Patraritzát fizettek Szemeim előtt [Kendilóna SzD; RLt Zsimán Silipp (52) vall.].

patrátor elkövető; făptaş, făptuitor; Täter. *1677:* A' Hadi Expeditioknak alkalmatosságával, ha mely Nemes ember másokon valamely potentiat, vagy egyéb tilalmas dolgot cselekszik, szabad légyen véle, ha a' Zászlo alat akarná meg-perleni-is, tartozzék a' patrator meg-felelni Vármegyéjének Zászloja alat [AC 95]. *1722:* az en vekony es csekely opiniom azert ebben e volna, hogj Ngöd primum et ante omnia az ember halalert keresne a patratorokot [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.].

patrátum bűntett, bűncselekmény; crimă, nelegiuire; Verbrechen, Sraftat. *1600:* minthogy mind az Jstennek theorwenyeben, es mind ez vilagy megh Jrt theorwenyekben megh vagyon tiltwa az ember halall ... minthogy egy akarattal voltanak, es az patratumban consentialtanak. Az Actorok mind az ketteonek heted heted magokkal fejekre eskeowen annak vthanna mind az ketteonek feye essek el annak helyen mindeneknek peldajara es tanusagara [Kv; TJk VI/1. 457]. *1648:* (Franciscus Nagy és Michael Batasi) hatalmaso(n) es Toluaiul ra tamadva(n) Czengeri Mihalynak szolgaloiara, megh fosztottak, mely patratumokert megh keuanniuk ā jure hogi mint ollia(n) malefactorok erdemek szerent bwnteteodgyenek [Kv; TJk VIII/4. 264]. *1702:* Mint hogy vilagoson Constal Horváth sigmond Vram Propositioja szerent hol eset az patratum ... propositiojan meg áll [Dés; Jk 332a]. *1735:* Constal vilagoson exhibealando Citatoria Relatoriamnak Seriesseböl minemu és mitsoda patratumáert kelletik in jus attrahalnom az It [Torda; TJkT I. 56]. *1745:* jóllehet az patratumnak merituma béjegzést, sőt haláltis érdemlene, mindazáltal ... à poena mitigaltatvan ... hogy három szombatokon ... tiz, tiz pálczával ... meg verettessék itiltetett [uo.; i.h. II. 98]. *1746:* Tudjae vagy Hallottae a Tanu hogy ... a Fatensek tselekettéke az Kerdésb(en) forgo dolgot és mentsék meg magokot ... hogy nem ők tselekették a patratumot [Dob.; IB

vk]. *1776:* Popa György és Blídár Martin ... Tyeji Szimán Mihálynak kormarájának (!) ajtaját étzaka bé törték, vagy rontották, pálinkáját és pénzét a mi volt el lopták, azután a Falu előtt ezen patratumokott agnoscálták, és Complanáltak [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

patrátum-cselekedő törvénytelenséget elkövető; infractor; Verbrecher. *1595/1637:* Suki Pal Uramis megh fogatva(n) az ... Patratu(m) tselekedoeket az factumon mikor ... Ispanhoz akarta volna kwldeni ... de mivel az patratu(m) tselekedők az serelmes emberekkel megh bikilve(n) ... meg gondolvan jövendőbely jo szomszedsagoknak bękeseges megh maradasat, megh engede nekiek ... 4. Roka bőrben hogi administraljak [SLt D. 10].

pátria haza; patrie; Heimat, Vaterland. *1592:* Az Erdely harom Nemzetnek bekeseg lewele, melliet egibe giwlwen, Erdely Orzagnak vgimint patriaioknak megh maradasara a' Convent eleot chinaltanak articulusokban Meggiesen. Meliben megh iratik, michoda Conditiowal zaladhasson be á warosokban theoreök Rablaskor az Nemessegh es zekelseg, mely conditiokat ha ky megh bontana chak rez zerentis erette megh eőlhessek, Dya harompenz legien, es minde(n) Joway ell veszszenek [Kv; Diósylnd. 43].

pátriárka ősatya, az emberiség ősatyái; patriarh; Patriarch. *1710 k.:* Távol legyenek ezek, mert hiszen ezt a te szent lelked régen megcáfolta, az egész szentírásban és nevezetesen Szent Jób és Malachiás könyvében és minden pátriárkák, próféták, apostolok, martyrok és egyéb szentek, sőt maga az Úr Jézus Krisztus példájában, akik mind sok szenvedések által mutattanak te fiaidnak és leányidnak lenni és úgy mentek bé az Isten országába [Blm. 1021]. *1722:* F. Kapit(ány) Ur(am) árultat Havasalföldi Bort ... én admonéaltatta(m) ã Görögöt két Nemes ember által hogy ne pertentallja árulni ... de csak illudálnak ezek már engemet, mint az első világbéliek Noe Patriarchat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1739:* mint régenten Ábrahám és Lót Patriarchák közőtt ... esék valami kevés atyafiságos és szeretetbéli Controversia [Kv; SRE 173]. *1811:* Az elsö Áldozat, melyet Isten kedvelt, Égy Bárányból készült, melyet Abel nevelt; Gondoljuk továbbá a' Pátriárkákat Miképpen őrizték a' kis Báránykákat [ÁrÉ 77]. — L. még BÖn. 523.

pátriárka-forma pátriárkaszerű; care seamănă cu un patriarh; patriarchartig. *1670:* Azomban ha asszonyunknak patriarcha forma deákra, tudósra, jámborra s igaz szolgára volna szüksége, merném commendálni Ványai uramat [TML V, 33 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

pátriárkaság a görögkeleti egyház legmagasabb tisztsége; demnitate de patriarh; Patriarchenwürde. *1667:* Itt, Uram, csak valóban állhatatlan állapot vagyon; egy nap ha valakinek nagy summa pénzért tisztet adnak, másnap aki többet ad érette, annak adják. Im Kassai uram is patriarchaságra vágy vala, de nem lőn négyszáz erszénye [TML IV, 191 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból] | Nem régen egy görög pap másfél száz erszény talléron vette volt meg a patriarchaságot, azután csakhamar más négyszáz erszény talléron vette meg; most az bírja [i.h. 250 Székely László ua-hoz].

patrícius-rezidenciás előkelő polgárnemzetségből származó, örökséggel rendelkező városlakó; orăşean din rîndul patricienilor; Stadtbewohner aus dem Patrizierstand. *1648:* ha mi praetensioia leszen az Inek az Actor elle(n) mind kette(n) patritius residentiasok, keresse az breuis szerent teorvenniel [Kv; TJk VIII/4. 279].

patrimónium örökölt vagyon; patrimoniu, bun moştenit de la părinţi; Erbschaft. *1592:* Bathory Istwan lewele kiben az Magwa Zakattak Jowait è varosban Coloswarnak donalta ... Ezt à lewelet violagh kel impetralny amit it è varosban gywteot, az vgian à varosnak maraggion, es ... mas varossy Successor, kj ne vihessen egíebet, hanem ha az deficiens valamy patrimoniumot el hozot volna mert az egy nehanj eztendeoben ez varos effele Jeoweweny marha keresecok miath zegeniedeth [Kv; Diósylnd. 44]. *1673:* az hajdan(!) leánjnak feleseb ezüst márhát itiltűnk, mivel ki hazasitását nem itilhettjük az patrimoniumból ugj ki telni, mint az ki hazasitat, s felljeb megh irt Bethlen Kata aszszonjnak [Marossztkirály AF; IB].

patrióta hazafi; patriot; Patriot. *1710 k.:* A generális ... kezde orálni: Ezt a hazát én szintén úgy szánom, mint egy patrióta, mintha itt születtem volna; ez rettenetes vakulás, megátalkodás és furor az egész nemzetségben, de immár bár csak tü igazgatók ne contribuálnátok sokat a magatok hazája romlásához, a tü negligentia, gondviseletlenségtek és veszekedéstekkel [BÖn. 972].

patró 1. járőr; patrulă; Streife, Patrouille. *1800:* azt kiáltá: Hát tű miért jöttetek ide? Patrók vagytok ... ? felelénk nem patrók, hanem határ pásztorok vagyunk [Bereck Hsz; HSzjP Magdó Ferentz (40) gy. kat. vall.] | Farkas Tamással mint Patro az utzán vigyázok vala [uo.; i.h. Horváth Mihály (38) Contras vall.]. *1823:* A patrok éjjel és nappal egy aránt patroznaké s fel álnaké ? [Bölön Hsz; i.h.].

2. őrjárat; patrulă; Patrouille, Streife. *1842:* az Étzaka patroba voltam [Bereck Hsz; i.h. Farkas István vall.].

patrocinál 1. véd, oltalmaz; a apăra/ocroti; schützen. *1806:* mégis köszönöm az Urak(na)k ... hogj az igazat patrocinálni szeretik [Ádámos KK; Pk 5]. *1835:* köteleztetik az Arendátor Ötsem az egész jószágot ugy patrocinalni gondját viselni s minden meltatlan el nyomattatás hurtzoltatás ellen oltalmazni hogy a mostani marhás és ökörrel szolgálo emberek megne romolyanak elne pusztulyanak ... a szolgalattjok nagyobb vagy terhesebb nem lehet, tsak amint nekem is ezelöt szolgáltak [Sófva BN; Somb. II].

2. pártját fogja vkinek; a proteja/sprijini; js Partei ergreifen. *1666:* méltóztassék ő nagyságának inkább, mintsem másoknak kegyelmesen patrocinálni, minthogy sem igazságtalan, sem törvénytelen dolgot nem is kéván Nagyságodtúl, nem is jár Nagyságodnak sem hasznában, sem kárában [TML III, 553–4 Teleki Mihály a fej-hez]. *1679/1681:* A Latrok(na)k ne patrocinallyon, sőt őket pro ratione delicti törvényesse(n) meg büntesse [Vh; VhU 674]. *1692:* Szebeni Janos ... édes Annyát torkon ragadván megh akarta fojtani; Mivel mi a' gonosznak nem akarunk patrocinalni, a' külsö Magistratus kezében adgyuk ö Ngok s ö kglmék mint a' féle matricidat pro qualitate delicti büntessék [SzJk 260]. *1793:* Sorbán Péter ... Földes Ura Nagy falusi Udvarábol egy jo Lovat el lopván ... el fogatott, és ekkor minden bizonnyal felis akasztatott volna ha néhai Földes Ura, mint Jobbágyának pártyát nem fogta volna, de ez Patrocinálván

... Földes Urának mint Jobbágy viszsza adatott [Somlyócsehi Sz; TKhf 13/34 Csulik Todor (57) zs vall.].

3. segít, kedvez; a ajuta/avantaja/favoriza; helfen. *1590:* Az vtan hamar valo ydeón esett vgj Ertenwnk hogi ez Alperes hazanal niuztak volna megh benne, es nekys hyrewel lett volna, es az en Jobbagym Juhaynakis beórebennis menth volna kezehez, es tudua az megh Jrt marhaknak el hozoinak niuzoynakis patrocinalt volna [UszT]. *1619:* Ezt az levelet béhozván ide az Portára, eleibe adták ezeknek az német követeknek, és ezek is nagy erős affirmatió alatt megígírték, hogy csak most nekik az ő uruknak patrocináljon az fényes Porta az magyarok ellen, azt is megadják [BTN[2] 386]. *1657:* Azok Váraddá indulának, engemet pedig az öreg Bethlen Istvánhoz Ecsedbe expediála az fejedelem, megtudni, ha consentiens volnajé Zólyomival, dehortálni is, hogy ne patrocinálna néki ez nyughatatlankodásában [KemÖn. 157]. *1677:* Ha mely Nemes ember afféle dolgokban patrocinálna az Oláh Papoknak, a' Tisztek törvénnyel prosequallyák, az illegitimum divortiumok pedig invigorosumok legyenek [AC 234]. *1739:* mind azonáltal hogy a tsalárdság továbra is más(na)k is ne patrocinálljon, a Farkas Sára leg jobb rendbéli köntöse ... és ha volt a paraphernumais Kerekes Mihálynak ítéltetnek [Torda; TJkT I. 160].

4. támogat; a sprijini/susține/proteja; unterstützen. *1713:* méltoztassék Ngod ... igaz szolgáját protegalni, s, patrocinalni [Gyf; Ks 95 Kászoni János lev.]. *1767/1782:* hollottam Néhai Grávaj Sigmond Ur(am)tol száma nélkül emlegetni, hogy ökemét illető Jobágyok volnának[a] ... sőtt még Szolgabiroságában ugy Patrocinálta mint maga embereit [M.bénye KK; BfR Lázár conscr. Balog Vonya (70) jb vall. — [a]Ti. a Petrik-ek]. *1818:* Kőtőlős leszen ... embereimet patrotinalni ... hogy ha az emberek meg szükülnének akár pénzb(en) akár Gabonaba hogy el ne pusztuljanak segíteni hatalmat engedek és az Iosz ág viszsza vetelevel azon terhet acceptalom vagy kifizetem [Nagylak AF; DobLev. V/1016 Dobolyi Sigmond kezével]. *1823–1830:* A most említett Turóczi Károlyt a kancellárius gróf Teleki Sámuel úr Öexcellája vitte volt fel Bécsbe, maga patrocinálta, mégis ez olyan háládatlan volt, hogy Öexcelláját a királynál elárulta, mellyel ő annak a nagy úrnak semmit sem ártott, hanem igen magának, mert onnan elcsapták [FogE 172]. *1843:* a' bün ugy eláradott annak a' Tiszt urak az okai, hogy patrocinálják [Bágyon TA; KLev.].

patrocinált pártfogolt, védelmezett; protejat, ocrotit, ajutat; geschützt, unterstützt. *1818:* igy a publica securitas oda van azon patrocinalt tolvajok a mint nékiek fog tettzeni ugy lopnak Nyuznak [TLt Kasza József Torda megyei szb jel. Ugron István viceispánnak Indalról Tordára].

patrocináltatik védelembe vétetik; a fi protejat/apărat; geschützt/protegiert werden. *1762:* Az kérdésben tött bigamus Szelistyei Gornik Iion, azért hogy patrocináltatot volna, nem tudom Krajnik Uram(na)k hogy két aranyat adot volna, nemis volt Képes mert ő mig azon gonosságban élt, bukált; hogy Krajnik Uram eleiben nemis került [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

patrocínium 1. védelem, oltalom; apărare, ocrotire, protecție; Schutz, Verteidigung. *1677:* ha azért valami oly munkákot kezdenének ellenem, in summa confidentia bízom Kegyelmed patrociniuma alá magamot [TML VII, 381 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1740 k.:* alázatoson kónyörgünk Excellentiad(na)k ... el bocsáttatasunk felól méltoztassék kglmesen determinalni mert ha máskent volna soha Excellentiad Kglmes szárnyai alol magunkat nem vonogatnok, Isten is Excellentiád kegyis (!) és Istenes szent Patrociniumaért Mltgs Uri Háza(na)k sok jóval fizetni emlékezetben tészi [TKl]. *1752:* midőn magamot egész gratiájab(a) s taposztolt Patrociniumab(a) az M. Urnak eletem fottáig recommendalua(n), maradok Az M. Ur(na)k igen alázátos engedelmes sz(o)lg(aj)a Borbandi Szabo György [Mocs K; Ks 83]. *1765:* azok(na)k lehető elő mozditásában Ngod Gratiosum Patrociniumát alázatos engedelemmel exorálom [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. *1786:* Énis mint gyenge öregségem engedi, a' ki el nyomattatasoknak rendit ... ki tanultam volt, az Ur hozzájok mutatando kegyességit 's Patrociniumatis meg szolgálni igyekezem [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev.].

Szk: *~ába vesz. 1663:* Mindezekbűl várom nagy bizodalommal Nagyságtok kegyelmességét, kérvén alázatoson, bő írásomrúl kegyelmesen megbocsásson és engem maga kegyelmes gratiájában tartván, kegyelmes patrociniumjában továbbra is vegyen [TML II, 468 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

2. pártfogás; protecție, patronaj; Unterstützung, Protektion. *1695:* Kgldnek é mi szegény Collegiumunkhoz valo Patrociniuma aszt kivánván, mostann is küldöttem Ura(m) Kgldhez Collegiumbeli két becsüll(ete)s Iffjakat, hogy a' következő szent Innepekenn Kglddel edgyütt az I(ste)nt szolgállyák [Kv; BK. Sz. Némethi Sámuel Bethlen Gergelyhez]. *1721:* tapasztalván Méltgs Erdéllyi Gubernator ur(am) ... Groff Kornis Sigmond ur(na)k eő Excellajá(na)k eddig diversis vicibus járult szép Gra(ti)ait, remélvén jövendőreis űgjes s bajos dolgaimban valo hasonlo atyafiságos szép Patrociniumat, és assistentiaiat [Kv; Ks 67.46.24b]. *1737:* iránt mán régen el szánt s fel tött Méltoságos Patrocziniumának retractioját bizony alig gondolhattya Nagyságod ... micsoda fájdalommal hallottam [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. *1738:* Bőlöni László ... Excellentiád kglmes patrociniumát implorallya [Kv; Ks 99]. *1810:* Alázatos Instantziámmal kéntelenittettem, illy erőtelen öregségemb(en), a' mint maga láttya a' Tktes Ur patrociniumához follyamodni [F.rákos U; Falujk 46 Sebe János pap-not kezével]. *1823–1830:* Ezen gróf patrociniuma által tétetett Kovásznai marosvásárhelyi professzornak, mely statiót kívánta volna elérni Medicinae Doctor Mátyus István, de el nem érhetvén, nem is voltak egymásnak soha jó emberei [FogE 74].

Szk: *~ába vesz. 1729:* méltoztassék maga Patrociniumaban venni ezen ügye fagyot gyámoltalan Vármegyét, és Consolatiot nyújtani néki [Csicsókeresztúr SzD; Ks 83] ✱ *kommune ~. 1742:* inkabb commune patrociniumot igyekezzek à Melts Ur tselekünni, mint azon Széketis in hoc passu szomorittani [ApLt I gr. Haller János lev.].

3. anyagi segítség, kegyadomány; ajutor material, milostenie, donație; Spende, materielle Hilfe. *1696:* méltoztassék Ecclesiánk mellett assistentiaval lenni, és annyi Gratiayatt mútassa, Donationk és Commissiónk szereztessék elő, és Scholánkhoz Conferaltatott Patrociniumunkatt obtinealhassúk [Somlyó Sz; BK]. *1726:* Jobbágyos nemes emberek magok in persona az ecclesiát, a parochialis házakat nem tartoznak építeni, kivált ha oly personak, kik patrociniumokkal, industriajokkal effective segítik az

ecclesiát és egyházi személyeket [Somlyó Cs; SzO VII, 324 Cssz, Gysz és Ksz végzése].

patrol járőr; patrulă; Streife, Patrouille. **Szk:** *katonai ~. 1844:* a Katonai Patrol elé állott [Torda; KLev.].

patron[1] töltény, robbantáshoz használt töltet; patron, cartuş; Patrone. *1845:* 12 font puska-por patronokba feldolgozva [Dés; DLt 440].

patron[2] őrjárat; patrulă; Streife, Patrouille. *1840 u.:* Fő Hadnagy T.s Komadi Torsoly Sandor Úr patronokat küldött matózni de az ures Kuffarnél egyebet nem kaptak [Torda; KLev.].

patróna női pártfogó, védnök; patroană; Patronin. *1699:* Az Meltoságos Asszonnak, nekem nagj jo Patronamnak eő kgl(ne)k alazatos szolgálatomnak ajánlásával hala-ado indulatomat recommendalni Nagd meltoztassek [TL. Fogarassj Samuel gr. Teleki Pálhoz Franekerából]. *1710:* Mivel különben is a fejedelemasszony oda hajtván könnyen az urát, ahová akarta, Teleki Mihálynak, mint atyjafiának, nagy patronája vala [CsH 114]. *1779:* El kén hallgatnom, de pro historia ideteszem, hogy az anyjok, Folti <Mária> sokáig özvegységben élt, ifjúkorában halván meg az ura gr. Bethlen László, s kegyes, istenfélő, adakozó nagy patrónája volt collégiomoknak s másoknak [RettE 401]. *1807:* Méltoságos Barone Aszszany; Nagyságos bizodalmas Pátronam ! [Kv; WLt Papp Sámuel lev.].

patróna-asszony női pártfogó, védnök; patroană; Patronin. *1756:* Méltoságos és Nagyságos született Gróf Betlen Kata Aszszonynak az I(ste)n Háza nagy Dajkájának nékem jó Patrona Aszszonyom(na)k, a' Méltoságos Gróf Aszszony(na)k ő Nga(na)k alázatosan [Ne; TL. Ajtai A. Mihály prof. lev.]. *1757:* az én Drága Mltgs Pátrona Aszszonyomot Ő Nagyságát alázatosan reveréálom ... Cserei György [Fráta K; Ks 101]. *1817:* Esedezem azért Mély alázotossággal Kegyes Patrona Aszszanyom Nagyságodnak [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap özv. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Annához].

patrontás tölténytáska; patrontaş, cartuşieră; Patronentasche. *1807:* a patrontás elbontásáért megpirongattak [Dés; KMN 232]. *1809:* Vett patrontást Bágyonból [KW]. *1819:* Szalannás Kamra á melyben vagyon ... két Feslag(!), az edgyikben vagyon két patrontás és két Logcsig, egy hoszszu fenyőfa Konyha asztal avatég [Baca SzD; TSb 6]. *1845:* Egy veres tarsaly, bőr boritékjaival és egy patrontás szíjjával [Doboka; Mk]. *1849:* Egy lagérozott bőrből készült patrontás | 1 uj patrantás [Dés; DLt].
Szk: *aranyos ~. 1823:* Arannyas Patrontás ... egy katona Patrontás [BK Inv.] ✱ *ezüstös ~. 1848:* Ket gazdag czüstős Patrantás Parlaterral [MkG].

patrontáska tölténytartó táska; patrontaşcă, cartuşieră; Patronentasche. *1759:* szállittasson el ... Egy más közönséges atzél lántzbol készült Sisakot ... Két aranyas Kar Vasakat ... Egy Patron táskát [Sárd AF; TSb 51] *1797:* Egy patron táska [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12]. *1810:* Egy bogláros veres szijju patrantáska [Csapó KK; LLt]. *1824:* Egy patrontáska [Dés; DLt]
Szk: *tiszti ~. 1811:* Egy tiszti patrontáska [Mv; LLt].

patrónus 1. földesúr, földbirtokos; moşier; Guts/Grundherr. *1579:* ertyk eo kegmek hogy Az Georgyfalwy patronusok Az póres erdeot el Akarjak Adny [Kv; TanJk V/3. 203a]. *1580:* az Nagy Kereky patronúsok elozor metakat akarnak vala Erigalni, Nagy Kerek es azon Eormenszekess Newo falw kozt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1590:* Tudua(n) pedigh eötet ott patronusnak lenny [UszT]. *1671:* Az Praedicátorok az Patronusnak és Populusnak nagyob részének akarattya ellen az Ecclésiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a' minor Parstól marasztatnának-is, hanem az Esperestek kötelesek legyenek az ollyan helyekböl ki-vinni, és más hellyekre collocálni | az nagyobb Patronusok, kik tiz tizenhat vagy több jobbágyokat, avagy fundusokat birnak-is, csak egyenlőképpen akarják jobbágyokkal a' biróságot viseltetni [CC 1, 36]. *1677:* Az Egyházi rendek-is hasonloképpen a' Patronusoknak megedgyezet engedelmek nélkül, Korcsomát kezdeni ne mérészellyenek [AC 107]. *1682:* Az Oláh Lapádi Patronusak, és á miriszlaiak között való darab határnak eligazitására Commissariusul[a] ... rendeltet(ne)k [Ne; Törzs. — [a]Köv. hat név]. *1711:* meltoztassék az Ur eő kglmé mint biszodalmas nagy io Urunk es Patronusunk dolgunkot melto Consideratioba venni [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1732:* Mostan edgjező akaratbol a Patronusok consensusa is accedalvan fogak fel Szent-egy haz szamara azt az erdőt [Oltszem Hsz; SVJk]. *1837:* ezutánn a' Megye Birák a' Tiszt. Paptol, Pátronusoktól, és Presbyteriumtol Candidáltassanak [Nyárádsztbenedek MT; HbEk]. — L. még AC 2, 104, 251.
Szk: *nemes ~. 1677:* A' Hajdu vitézek magok Territoriumán kivül más jószágot, vagy telekeket ha venni akarnak vagy birnak, mely a' megvételnek elötte Vármegyéhez volt incorporáltatva, afféléket ne egyéb igassággal és szabadsággal vegyenek, tartsanak, se birjanak, hanem mint egyéb Nemes Patronusok a' Decretumnak continentiája, és Ország Statutumi szerint, és az ollyan helyeknek, vagy azok felet valo perlekedéseknek Forumja a' Nemes Vármegye és Tábla légyen [AC 172] ✱ *posszesszor ~. 1677:* A' Szász Nátion lévő Possessor Patronusoknak Vármegyebéli jószágok, mellyeket eddig-is nem külömben birtak mint más Nemes emberek, ez után-is azon karban hagyattatnak [AC 121].

2. pártfogó; protector; Protektor. *1589:* Kerik varosul eő kgmet Biro vramat, hogy Noha semmi ketsegh Ninchen az eo kgme zorgalmatos hyw gondwisselesereol az Jsten tiztessege es az Varos zabadsaga otalmy mellet, De méghis eó kgme el Jarwan io Akaro Patronusinkat wgiekezzek az zegheny hazanak Jowara [Kv; TanJk I/1. 106]. *1590:* Azokat az vrakat eó kgmek keonyeorgessel solicitalliak, Akiket itilnek Jo Akaro Patronusinknak lenny [Kv; i.h. 140]. *1635:* Tiztelendeö becsuletes Birajnk es Patronusink, alazatosson könyorgunk kigielmetek(ne)k ... hogi Kigielmetek tarcson megh minket Jgaszsagunk mellet [Kv; KvLt Céhir. I. 13 A varga céh lev. a tanácshoz]. *1648:* I(ste)n uta(n) Ura(m) Kd az mi fautorunk, es Patronusunk s nincsenis kihez biznunk [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1712 k.:* Isten Nagyságodat minden jokkal s hoszszu elettel algya meg és sok gyámoltalan eözvegyeknek es arvaknak patronussának tarcsa meg kivannyúk [T; Törzs]. *1720:* Reménkedem mégis Ngödnak mint uramnak Patronusomnak igen alázotosan, executorokat az Ngod irása szerint ne expediállyon Ngod [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boer Samuel lev.]. *1723:* Méltoságos Gubernator

Uram s Méltoságos Erdelyi Regium Gubernium nékem Isten után valo nagj jo Uraim s Pátronusim ... Nagyságtok alázatos Árva szolgáloja Fekete Ersebeth [MbK 163]. *1736 u.:* sohasem volt Erdélyben, talán nem is lesz olyan oszlopa s patronusa a catholica religiónak, mint gróf Apor István [MetTrCs 459]. *1755:* Kelemen János Ura(m) ő kglme maga Nemessi szabadságat producalván a Melto(sá)g(o)s Táblán ... akarván a Szent Ministeriumhoz háladatossagot contestalni, maga önként ajanlá, h(ogy) ez utan a Szekesi Refr. Ecclesiab(an) Patronus lészen [Székes MT; MMatr. 284]. *1772:* mind alázatos esedezéseimet, mind jó Uraim Patronusaim érettem valo törekedéseket eo Ngok méltó tekintetben vévén, méltoztattanak hózzám engesztelődni [Koronka MT; Told. 26]. *1800:* az Isten adgyon az érdemes közönségnek ezenn nagy ügyekben részrehajlat nélkül valo jó Pátronusokot [TLev. 17/5 Kőpetzi Nagy Josef lev. Nsz-ből]. *1814:* Dobai Mihály Uram[a] a' közöttünk volt némely Czéhbéli Tolvajoknak ... Patronussa [Dés; DLt 56. 26. — [a]A céhmester]. — L. még FogE 84; RettE 222; WIN I, 137.

Szk: *gratiosus ~. 1797:* instalom Ngodat alázatoson, mint oly Gratiosus Patronus Uramat, akitől soha meg nem illetődtem ... nehogy sok irigyeimnek kedvek bé telhessék, ultra spem Ngod Executioval ... rajtam, és Házamon valami szégyent üzzen; mert azt Ngodnak se Természete, se születése nem dictállya [Gogánváralja KK; Ks 94] ✱ *kegyes ~. 1771:* Néhai méltóságos jó uramnak s míg élt kegyes patrónusomnak, Wesselényi Ferenc úr öexcellentiajának kedves és kegyes özvegyen maradott hites társát, Rhédei Zsuzsánna asszony öexcellentiáját, ma, id est 17-ma Novembris, tették koporsóban Drágban [RettE 258] ✱ *keresztyén ~. 1603:* Hiuata minket az Vitezló Kozarvari Gergely Urunk es Kereztien patronusunk, folduarra [SLt AB. 7 Vizaknaj Jeremias buzai predikator kezével] ✱ *vmely ház ~a. 1840:* Vajda Pál Ur ... majd minden Napus — barátja — Ferentzi Károly Urnak, és a' Csató háznak igen nagy Pátronússa [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

3. kegyúr; patron feudal al unei biserici; Patron, Kirchenherr. *1677:* A' Háboruságos időkben ... ha mely Harangok el-idegenettenek valamely helyektől, és azoknak Patronusi uttyában igazodnak, Szolga Biro ... által, a' Harang legitimé kérettessék, és ... meg-is kinállyák ... a' Harangnak akkori Patronusit [AC 99].

4. védőszent; patron; Schutzheilige(r). *1739:* ez Jelen valo maga Sz. patronusa napját irhese sok számosokkal egyetemben ... méltóságos uri Contentoma bé telyesitisire [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata aláírásával].

patrós járőröző; persoană care face parte dintr-o patrulă; Streife. *1797:* a' Patrosok egy kantzát el vettek tölle [Szárazajta Hsz; HSzjP Josa András (51) szabad székelly vall.].

patróz járőröz; a patrula; patrouillieren. *1823:* A patrok éjjel és nappal egy aránt patroznaké s fel állanaké ? [Bölön Hsz; HSzjP].

pattan 1. egyetlen csattanásszerű hangot ad; a pocni/trosni; knallen. *1570:* Zeoch Gergh hithy zerent vallya hogy ... az kezkeneonel fogwa Mely az Agj feleth volt fely keotthwe akar fely kelny ferdeoes kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt, es valamyt patthanastis hallot, kerdette myh patthogh, Azth Montha nekj hogj az oldala chontya patthant [Kv; TJk III/2. 186].

2. hirtelen vhova röppen; a sări undeva; irgendwohin springen. *1573:* Matthe kowach ... vallia ... Azt latwan Altal Indul es chisar Janos Archwl leo Rea homlokat teorly volt Kerdy my lelt Mond hogi am egy hitwan zas haita Zabo gergiet Az eo feiereol az enymre pattana az keo [Kv; TJk III/3. 209]. *1802:* midőn jöve ki ... Forro Lajos, ugy meg ütte Főbe ... eő Nagysága kotsissa sok oroszkodása után hogy a' kalopja is Fejeből meszszére pattant [Mv; Born. XXXIX. 53 Georg. Gombási (59) vall.].

pattanás 1. egyetlen, csattanásszerű hang; pocnet, pocniturā; Knall. *1590:* Halla(m) az pwska pattanasat mondgiak vala az azzonynepek, kik az kereztel valanak hogy panazt teznek Capitanj vra(m)nak hogy Pribek az kerezthez leott [Szu; UszT]. *1599:* Azon pattanast hallek, hat Makrai Peternel mezitele(n) zablia uagyo(n) s hatba ytete Benedekphj Christophot [i.h. 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.]. *1600:* Nagj Mathyas ... vallya ... eoys zynten ahelyen latta az feosteott ky Jeony ahwn Istwan vallya hogy ky Jeott amikorra oda futott tehat az az zegelety az haznak vgy lobbant fel kyweol nagy hertelenseggel az lobbanas vgyan pattanassal leott, az langott hogy latta vgy futott oda es kyaltott torka zakattaban mert az vchannis sohult senky nem volt | egy palchat ragada Zekel Janos ... eozze chioportozanak pattanast is hallek [Kv; TJk VI/1. 45, 444].

2. hirtelen vhova röppenés; ricoşeu; Rückprall, Abprall. *1772:* Gazmér György ... ugy meg ütté a Legényt hogy mindgyart le esett a földre. sőt ... Loval is tapadta a Legényt a Toba, maga le szálván a Lorol keresztül kasul hordozta rajta ... és Angyát ugy meg hajtotta kővel a mely kőből tsak a pattanása érte még is jajgatott véle [Dés; DLt 321. 67b Mich. Török Szőts (63) vall.].

3. repedés; crăpătură; Riß. *1821:* Avatag hoszszu szász hordo két végin az ontorázatyán vagyon hat pattanás egy dungoja bé vagyon homorodva [Koronka MT; Told.].

pattantyú löveg; tun; Kanone. **Szk:** *papiros~ alk* írásbeli utasítás. *1662:* Lugasba, Karánsebesbe is írata a bán, hogy feladnák. És így azon két véghelyeket csak papiros pattantyúra adván meg azoknak lakosi Szörín vármegye már azokkal együtt ... benyeleték [SKr 455]. *1644:* És így, Uram, én úgy hiszem, az mostani allapatokban már ehez nem annyira a mozsár pattantyú, mint a papiros pattantyú kivántatnék [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

pattantyús 1. tüzér; artilerist; Artillerist. *1586:* 13 Maj Vinche Gaspar viszen ket louon gialwra egi kochin ket pattantiwst attam —/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 51]. *1590:* 4 Aprilis B(yro) V(ram) par(anchyolattiabol) vittek el az fondalot es Az pattantyúst [Kv; i.h. 4/XXI. 80 Kis István sp kezével]. *1625:* Az Szakmarrol Jeőt niolczj pattantiúsnak kik Fejerwarat Twzes szerszamot czjnalnak ... Attam Hust lib: 8 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 180]. *1646:* Görgeni Pattantiusis harmad magaval [Mv; AAll 6]. *1662:* Azhová maga is személye szerént udvari fizetett hadaival, magyar és német s személy gyalogjaival, elegendő lövőszerszámokkal s azokhoz való minden készséggel, jó pattantyúsokkal a rendelt napra felmenvén, sátor alá kiszállott vala [SKr 337]. *1681/1682:* Jo kanot Nro 4 ... Pattantyus kezehez valo gyujto palcza Nro 4 [Vh; VhU 515]. *1730:* Pattantyusok serviczét pro Majo előre fizettem Hfl. 7 Den 50

[Kv; Szám. 56/XIX. 15]. *1750:* Szebenbül Szekerekkel jövö Pattantyusnak ebédre d. 24 [Kv; i.h. 69/XXV. 11].

Szn. *1572:* Pattantyws Balasnak [Fog.; SLt 10]. *1579:* pattangyüs lazlo [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. *1593:* Die Prima Julj Pattantius Marcust Wrunk Pattantiussat wizy Kadas Janos 3 lowon tordaig f — d 75 [Kv; i.h. 5/XXI. 107]. *1594:* 9. 10bris Pattantius Jakaboth vrunk pattantiussat witte pocz Janos harom louan Thordara attam f — d 75 [i.h. 6/IV. 89]. *1601:* Pattantius Balasnak atta(m) ho penzibe f. 10 [Lécfva Hsz; Törzs]. *1632:* Pattantius Lazlone [Mv; MvLt 290. 108b] *1656:* Pattantius Simon [Fog; UF II, 101]. *1684:* Fogarasi Pattantyus Christoph uramtol [UtI]. *1725:* Pattantyus János [Szentegyed SzD; WassLt]. *1822:* Ns Pattantyus Abrám Péter [Gyalu K; RAk 79].

Szk: *~ok háza. 1623:* Fogarasban az pattantiusok hazatt bwchiultesse megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1656:* Ezen eleb menven az also elseö pattantyusok hazara nilik job kezre egy bellett fejes vas szeggekkel vért vas sarkos panthos, kilinczes zaros forditos retezes kolczos ayto retezfeö nelkül [Fog.; UF II, 105] ✱ *~ok szállása. 1676:* Eléb menvén innen az Csatornás bástya felé: nyilik annak hidlása alat egy hazocskára (mely a pattantusok szállása szokot lenni) vas sarkon ... béllet ajto [Fog.; i.h. 704] ✱ *fejedelem ~a. 1593:* Die 13 Martj az feiedelem pattantiussat pattantius Christophot wizj lazlo biro wiwarig 4 lowon f 1 d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 101] ✱ *német ~. 1662:* Az német pattantyúsnak fizetését mentől hamarább megküldjük, csak valahonnat érkezzenek pénzzel [TML II, 386 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1664:* Mikoron az Szakmári Németek, s Katonák bé üteottek volt, akkor az Toronyban kénszerittetvén fel mennünk, az Német Pattantyusok reánk jeovén embertelenkedtenek velünk, fizetést kivánván, kelletet nekiek adnunk f — d 18 [Kv; SzCLev.] ✱ *olasz ~. 1596:* vontak ... Az nagi harangot 2 az oloz pattantiüsnak f 1 [Kv; Szám. 7/II. 9] ✱ *tábori ~. 1684:* Die 16. Aug(ustii) ... Medgyesi Szöcs György Tábori Pattantyüs(na)k eddig el töltett egy Kántoráb(an) attam 5// [UtI] ✱ *urunk ~a. 1594:* Vargha Thamas vitte Kastallo Janost vrunk pattanttiussath 2. louan Thord(a)ra. attam f — d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 86] ✱ *várbeli ~. 1662:* Melly becsületes embernek a várbéli pattantyúsoknak tudatlanságok miatt is nagy büsulása vala [SKr 449]. *1688:* Dévai Várban ... Várbéli Pattantyus Christoph leven authora egy buza Veremre Complicessit Viven loptak el buzat Cub. 48//1 Nemett Furierek [Törzs].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: tüzér-; de artilerie; Artillerie-. **Szk:** *~ tiszt. 1705:* Tegnap egy pattantyús tisztet temetének el, kit sok tisztek és német asszonyok kisértenek [WIN I, 474].

pattantyúsi tüzérrel kapcsolatos; de artilerist; Artillerie-. **Szk:** *~ mesterség. 1681:* Mint hogi pattantyusi mesterseghez valo eszközok itt ninczenek, (:vgi mint Görbe Cirkalom, agyu vagi Taraczk lyukahozvalo Linea etc) azert ki mennyi fontos lövö szerszamhoz valo golyobis legyen külön külön, meg nem tudathatott [Vh; VhU 557].

pattantyúsné a tüzér felesége; soţia artileristului; Frau des Artilleristen. *1632:* Pattantiusne ... minden kor csak Farkas Gasparnet kialtotta | mikoron Farkas Gasparni az leaniaual Szouaj Martonneval öztozödek az pattantiusni jouaiual akkor latta(m) 3. arani g'vrvt, eg' araniát [Mv; MvLt 290. 106–7].

pattog 1. több pattanó hangot ad; a pocni/trosni de mai multe ori; mehrmals knallen. *1570:* Zeoch Gërgh hithy zerent vallja, hogy ... az kezkeneonel fogwa Mely az Ágj feleth volt fely keotthwe akar fely kelny ferdeos kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt, es valamyt patthanastis hallot, kerdette myh patthogh, Azth Montha nekj hogy az oldala chontya patthant [Kv; TJk III/2. 186].

2. perlekedve kiabál/felesel; a zbiera/urla; hadernd schreien. *1595:* Dewaj Mihaly boszúsagbol, az Tanacz haznal sokkat pattogúan fenyegetúen, holot Bjro W(ram)tol elest ker vala és jo tartast [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1678:* Egyebet sem irhatok Komám uram, hanem azt bátran irhatom, Pálfi Pál kint és Isten úgy segélyen, ugyan pattog, úgy hazudnak, károkat, bizony dolog, sokat töttenek az szegénységnek s tesznek, de ugyan nincsen szintén annyira az dolog [TML VIII, 127 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

pattogás pattanó hang; pocnet, pocniturã; Knall. *1572:* Kyral Mathe ... vallia ... Az Más hazban hwl Keomyes georg lakyk halot volt ket Ember Newetesset Bezedet Es az keozbe Az agynak pattogasat, es az falnak dobogasat ... hogi eo Ezeket hallana ... felesegewel egembe [Kv; TJk III/3. 1].

pattogat ütöget; a lovi rînd pe rînd; wiederholt schlagen. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint ... wallia ... az megh holt embert is agion suita az chiakannyal az mingiarast le rodgiana az Aztalnal hat immar azeleot kesselis altal werte volt az melliet az megh holt embernek mingiarast el bochiatkozek wgia(n) ot az Aztalnal, minketis mind rendel pattogat Wala, hane(m) az Isten vgi ada hogi valamikeppen en kapam megh az chiakant az kezebe(n) [Kv; TJk VI/1. 29].

pattogatott 1. hasított füzből font/készített; făcut/împletit din nuiele despicate (în două); aus gespaltener Weide geflochten/hergestellt. *1878:* Parajdi Czigántol vetem egy patogatot kosarat két és fél kupa török buza 60 kr [Etéd U; NkF].

2. *~ törökbúza* pattogatott kukorica, kakas; floricele-de-porumb; gerösteter Mais. *1842:* a piatzon töbnyire patogatott Török buza ugy nevezett Kakas arulással keresem Kenyeremet tavasszal [Dés; DLt 1528].

pattogó keményített; scrobit, apretat; gestärkt. *1749:* Czinedoff pattogo Gyolcsbol állo Rokolya [Papolc Hsz; HSzjP].

pattogós keményített; scrobit, apretat; gestärkt. *1716:* Becsi Pattogos Gyolcs, karmasin sziny [Altorja Hsz; HSzjP].

pattogtat 1. pattanó hangot idéz elő; a pocni; knallen. *1808/1809:* Pataki István Uram ... meg halgatván a Rendelést ki méne az ajton 's kezivel pattogtatni kezde, azt mondván: abbol nékem senki sem parantsol [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. kukoricát parázs fölött rostában süt; a face floricele; Mais rösteten. **Sz.** *1797:* én edgy Ágyot láttam meg vetve a' Ház Földén, ezen dolog iránt egyebet nem tudhattam gondolni, hanem hogy a' Groffné Csernátoni Urral azon egész ejtzaka nem fog tsak Törökbuzát pattogtatni [Kolozs; Told. 42. 24].

3. *orrát ~ja* perlekedik; a da (cuiva) peste nas; hadern. *1842:* a lemondás meg eshetik egy ora alatt, de esmét iljent nyerni, nem olj hamar lehet, s' ha minden ember pattagtatja az orát, meg meg is bánhattja [Csákigorbó SzD; JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáki Rozália férjéhez].

pattogzás pörsenés, kiütés; spuzeală, băşicuţe, bubuliţe; Pustel, Wimmerl. *1807 k.:* Erdélyi Téhén himlő. Also Repán[a] szokásban van, mikor a Tehen meg bornyuzik, az első Hétbe, nehány Napok mulva az ellés utánn, valami pattogzások mutattyák magokat a Tögyin a' Sájtárba felyt Téj-(j)el Tögyit meg mosogattyák, 's abba a Tejbe megferesztik a gyermeket és valami ártatlan kiütés himlő út ki testin, melyel a termeszetest el kerüli [NNy 353. — [a]MT].

patul (fára alkalmazott) takarmányszárító, ösztörű; pătul, pătuiac; Trockengestell fürs Futter. *1819:* Györgye Biro keresete fel vétetik Dán Biro ellen ... Egy 50 Ploszka szenás patul keresetében, meljet 100 Rfr után igért [H; JF 36 Prot. 16].

patvar 1. álnok/csalárd okkal/megalapozatlanul indított per; calumnia; pîră nedreaptă; falscher/ungerechter Prozeß, Verleumdung. *1571:* Vegeztek ... hogy eo kege Byro vram Zokatlan Birsagal Neh Terhelyek az theorwenbe az pereseket Az fele patthwart es annak Birsagat semmy keppen Zenwedny nem akaryak eo k. Mert az koloswary Zek soha ez eleot pathwaros Nem volt ez vtan sem akarjak hogy legien [Kv; TanJk V/3. 29b]. *1587:* Mely Zövetseget es vegezest hog ha valamellik fel meg merne zegni mingiarast patwaron es az földnek elmaradasan giőzettessen [Kvh; HSzjP]. *1650:* megh bizonitotta az A(ctri)x, hogy az Compositiot violalta, s az mi reszeb(en) jutot megh ne(m) atta; Azert, az Compositiobali poenam patuaron tizen harmad fel forinton convincaltatot, az exturbatioert(is) potentiam vagion tizen harmad fel forinton, s az mi reszeb(en) jutot adgia megh [UszT 7a]. *1766:* ha láttya a' Peres a' Törvénynek Sullyosságát el tilthattya Peressét az Oculatiotol, innen hejtelenül intentáltatván a' Patvar, hellyesen retorquealtatik [Torda; TJkT V. 316].

Szk: *~on marad. 1551/1585:* (A jószágot) valamikor Mikola Pal meg fizetendi meg tartozik Orsolya Azzony Bochyatani ... mely fel meg nem Allana, az pathwaron maraggion ez leúelnek Ereieuel [Gyf; JHbK XXVIII/29]. *1580:* Czerelenek geörg faluy sigmond es kozarwary gergel eg haz heliet ... Az mel fel fel bontania (!) patuaron maragion [Székelyföldvár TA; SLt V. 11]. *1650:* ualaki ezt az Testamentalis dispositiot ... uiolalni akarna, 12 forintos patuaron maradgion [Gyszm; LLt Fasc. 69]. *1699:* az emlitett venditorok tartoznak ... evincalni Nemz(etes) Mihalcz Miklos Ur(am)ot felesegit és legatariussit hogy ha pedigh nem Eujncalnak avagy nem Evincalhatnák és Evincalni nem akarnak toties quoties patvaron maradgjanak az Contractus in Vigore maradvan [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1794:* a Felperes Nomine Officii perli azért Patvaran maradgjan [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *~on van. 1595:* Azt mondom ne(m) elegh ok adas ... myert sem(m)i Jo okat ne(m) adhattya tilalmanak, Azt mo(n)gyúk patuaro(n) vagyo(n) [UszT 10/84]. *1604:* Mjert pedigh mindenekbwl mi(n)d eoreksegbeól marhabúl kj fizettük es az el vegezett dolgoth megh haboritotta az fel peres, erette az meltatlan zolitasnak terhen, Affelett patúaro(n) vagyo(n) [i.h. 18/7]. *1632:* megh szollitottal uolt, Likas keo mezeobeli feöldert, az kit en egjszersmind veottem ezzel, egj leuelen volt fel irwa, az meljbeol leuelemet p(ro)ducalnom kellett: patuaron vagjon erette [Sszgy; BLt] ✱ *~t követ vkin. 1595:* El kellett volna men(n)j az Actornak Hoggiai Mihalnak az hoúa az kezes vitte volna, mennyen Vtan(n)a valahoúa vizj az igaz tetelre. Az minth patúart keóúet Hoggiaj Mihalj fere(n)cz Palon A hogj Jo okat ne(m) adna tilalmanak, es Jo okat Adgia, Az terhetis pedig vizza teritene fere(n)cz Pal az kezes, Az patúar rah tér az Actorra Hoggiay Mihalyra [UszT 10/85].

2. perlekedés; dispută, ceartă; Hader, Streit. *1709:* Vöttem Polos János tökélletlen patvarral teljes levelét[SzZs 272].

Szk: *(minden) per és ~ nélkül. 1589:* mjkor dobokaj ferencz az tizen keth forjntoth Meg Aggya, giórgi vra(m)nak tartozzek fel venj ... es Meg boczjatanj az fueth ... Mjnden per es patuar nelkwl [M.köblös SzD; JHb III/31]. *1631:* Santa Peter wdgj Succesori, Tartozzek Apor Lazar wramis es eo kegi(elme)nek Succesori per es patúar nelkül kezekbeöl az megh irt feoldeket ki bocziatani [Cssz; IB]. *1694:* Jobbagjimat ha ... enneke(m) ö kglme viszsza ne(m) bocsatana le teve(n) a penzt maga ö kglme kötese szerint duplumon maradgjon, minden per es patvar nelkül [JHb XXIV/18 Szalontai Tholdi Jstvan kezével]b ✱ *perre ~ra alkalmatosságot ad. 1828:* az intetö Urnak tellyes jussát meg ismérvén Perre patvarra alkalmatosságot nem adok, hanem ... a miket ki fizet azonnal ki adom [Nagyesküllő K; RLt O. 2] ✱ *perrel ~ral. 1721:* (A részjoszágokat) perrel patvarral sok fáracsággal ... rehabealtam [Uzon Hsz; BLt]. *1789:* Lévén ... Ketskés Györy Andras és foljfalvi Aszalos Mártonnénak eo kegyelmek(ne)k, együtt, Szent Imrei Csiszér Ferentztöl perel, patvarral és Törvenyel acquirált Egy Darab Szöllő Földök [Szentimre MT; BalLev.].

3. *szitk* (enyhe) bosszankodás kif.; exprimă supărare; zum Ausdruck des Ärgers: *a ~ba* kb. a csudába!; la naiba!; Zum Teufel! *1819:* Dehogy nem szereti a patvarba, hiszem bizan ha nem szeretné nem is játzodna vélle éppen olyan édesen [Kv; Pk 2].

Szk: *~ tudja. 1676:* Az mi illeti az német hírt, patvar tudja, mit tettenek azok fel, mert az rák természetet majd le teszik és tatárrá lesznek [TML VII, 154–5 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

patvardénár patvarkodásért fizetett büntetés; amendă plătită pentru certuri/scandaluri; für Zänkerei gezahlte Geldstrafe. *1666/1793:* A Falu Törvénybéli maradságok: A Falu törvénye szerint valo patvar dénár 24 Három gira tészen dénár 24 [SzékFt 26].

patvarista joggyakornok; avocat stagiar; Rechtspraktikant. *1784:* Pozsonyban a patvaristák, juristák s több effélék ex composito ki magyar, ki német köntösben mind kimentek többen ötvennél a piacra és ott szörnyű nagy lármával a magyar köntösben levők azokat, akiknek legkisebb német ruhájuk volt is megtámadván, mind leszaggatták, hasogatták róluk [RettE 426]. *1854:* A csinos patvarista ... idejét tanulás helyett dőzsöléssel szereté tölteni. Igy a szülők rövidesen megtagadták tőle[a] leányok kezét s jól kikurholva házuktól elutasíták [ÚjfE 17. — [a]Az emlékíró atyjától].

patvarkodás 1. megalapozatlan vádaskodás, rágalmazás; acuzaţie nefondată, calomniere; Verleumdung, unbegründete Beschuldigung. *1669/1726 k.:* Ha valamely peres

csak patvarkodásért, mások károsításáért citál valamely szegényt vagy ártatlant törvényre, akarván fárasztani és haszontalan költséggel terhelni ... ha az Inctus Comprobálhattya hogy az Actor méltatlanul fárasztotta légyén ... mind kölcségét fáradságát fizesse meg [Dés; Jk 4].

2. veszekedés, perlekedés; ceartă, sfadă; Hader. *1662:* Intené azért s kérné fejenként ökegyelmeket, éjjel-nappal lennének azon, egyeznének meg ... hüségben végig kellene maradniok, kétfelé a kengyelt nem nyomni, hanem a fejedelmet önagyságát kellene uralni, Patvarkodásnak, árultatásnak már nem kellene köztök találtatni, hanem magok kárán, romlásán tanulni [SKr 671–2].

patvarkodik megalapozatlanul vádol, rágalmaz; a acuza în mod calomnios; verleumden, jn unbegründet beschuldigen. *1782:* Togyer ... a Fattyuságnak szine alatt az Uraság keze alol képzelt ki-menekedésnek reménysége alatt patvarkodni kezde [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1807:* patvarkodni kezde [M.fenes K; KLev.].

patvaros I. *mn* **1.** peres, perrel kapcsolatos; litigios, legat de un proces penal; strittig, Prozeß-. *1681:* Ennel egjebet Körtuelyfajárol[a] ne(m) tudok irni, miuel semmi oly patuaros allapottya nincse(n) [BálLt 1 — [a]MT].

Hn. *1687 k.:* Patvaros hegyen egy napi járo föld [Rigmány MT; MMatr. 166]. *1779:* Patvaros nevü Erdö [Nyárádsztanna MT; EHA].

2. megalapozatlanul, álnok/csalárd okkal pereskedő; calumniosus; care deschide o pîră nedreaptă împotriva cuiva; gegen jn einen ungerechten/falschen Prozeß führend. **Szk:** *~nak mond. 1570:* Chinak gergelne azzon ... Buchwiet kouetj vala raytam az zolonek es az hatalmassagnak terhet, ezt felelem w ellene, hogy ezt w En hozam Nem mo(n)dhatna mert En wtet annak elewte Biro eleybe Herchegh antal wram eleybe Ideztem ... wgy hatta megh hogy ky meressem az zolot, Az varos meroiewel Es Egieb kozonsegos Jamborok voltanak kyk megh Buchultek. Annak okaert hogy Engemet meltatlan ok nekwl haborgat si iuris est pathwarosnak montam [Kv; TJk III/2. 166b]. *1583:* ha mi igassaga wolnais minden melleol el maradot es az mit Raytunk keres az is ra ter, miert ket missilis mellet zollit, Patuarosnak mondom Erette es keresetj melleolis el maradott [Hsz; BálLt 80]. *1590:* Ez mostany kapitan wra(m) perneszy Istua(n) wra(m) w k:me kapytanságabays Ez al perescket töruenyhez hyua(m) Jrette hozajok mo(n)dam Ez fölyeb megy Jrth dolgokath patuarosnak mo(n)dom az El uegezeth dolognak megy ne(m) allassaerth [Farcád U; UszT] ✱ *peres ~. 1678:* elsöben az Attjafiakot hogy megh kenalta volna aval az megh irt öröksegevel Bato Marto(n), an(na)k uta(n)na Biro Thamas Urunkotis ... Hogy valami oly hásartos peres patvaros ember kezeben ne eytene vicinussa(na)k akarattja ellen [Homoródsztmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.].

3. patvarkodásnak helyt adó; care dă curs pîrelor nedrepte; dem unrechten Gezänk/der Verleumdung stattgebend. *1570:* Meg Ertettek eo k. Byro vramnak panazolkodasat az Theorwenbelj dolgok feleol, Eo K. varoswl azth Mongiak hogy Nem Igazgatyak eo keget Byro vramat es az Thanachiot az Theorwennek Rendyben chyak hogy keryk eo keget azon hogy Az Reginek Modya es Rendthartasa zerenth viselljek eo K. Az Theorwennek zolgalthatasat, hogy Neh Legien az kolosuary zeknek patthwaros Newe [Kv; TanJk V/3. 8].

II. *fn* álnok/csalárd okkal, megalapozatlanul pereskedő személy; persoană care deschide o pîră nedreaptă împotriva cuiva; einen ungerechten Prozeß führende Person. *1593:* Az teorwenis azt Itele hogy megh kell bizonitani ha gira(n) akar engemet ejtenj az Bizonitasnak heliet Z Kiraljra hagiak az kiraly biro vraim ... az teorwenj azt Itele hogy el eset keresetitul az girara is ra teot kire engemet kereset ra Jtele az teorwenj nemis apellala velle ky fogok s meg bizonito(m). Azertt engemet vgy keres mint patuaros [UszT].

patvarosul álnokul, csalárdul, megalapozatlan jogcímen; cu titlu (de drept) nefondat; mit unbegründetem/unrechtem Rechtstitel. *1570:* Mykor Josa deakne ez veget myert zeoleyet ely beochwltette ... Theorwenbe fogta volna ... hogy teorwenbe allotak volna Josa deakne p(ro)curatora azt felelte Bachy gërgh ellen, hogy az parancholatot Meltatlan es pathwaroswl hozta es Nem Jgazan elj vele [Kv; TJk III/2. 108].

pátyaszösz a szálkender után maradó szöszcsomó; cîlţi de cînepă; Hanfwerg. *1738:* egy néhány Gusally Pátya Szösz [M.bikal K; MLev.].

patyolat I. *fn* **1.** finom (fehér) gyolcs; giulgiu, pînză subţire de in; feine Leinwand, Batist. *1576:* wagion Maas fel wegh pattyolath [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. *1597:* Egy zablia tarsolyban wolt ... pottiolat harom wegh [UszT 12/43.]. *1599:* Kaspar Was Wander Vizen ... 8 Veg pachialathot ... 1//20 [Kv; Szám. 8/XIV. 2 Hj]. *1600:* Hoztam ky kolosuarrol ... 3 Veg pattiolatot [Gyalu K; Sennyei 11/47]. *1628:* Egy kis darab tarka kutnik. egy kis darab kaftan ... Eött vegh Potiolat [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 5]. *1629:* Egj fel vegh potiolat [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1637:* Mondotta ezt ennekem Padocz Istuanne hogj vagjo(n) ket eztendeje hogy eötet Patiolattal s keöltseggel tartia Szekelj Istok; s eö ketelen vele hogi szeresse [Mv; MvLt 291. 112b]. *1673:* Egj ingvalnak valo patjalat s egj viselt ingh [Marossztkirály AF; IB]. *1674:* Vötte(m) Folthi Kato szamára ... 7ted fel singh potyolatot ... flo: 1 de. 50 [Beszt.; Törzs]. *1700:* Potyalatra attam Flor 1 Dnr. 36 Imreh Istvan(na)k [Kv; Szám. 40/I. 23]. *1723:* Egy darabocska patyolat [Koronka MT; Told. 29. 2]. *1736:* (A halottnak) az lábára térdig teritették az szemfedelet, az mely volt vagy fátyolból vagy drága patyolatból [MetTr 401]. *1743:* az Angyának is 6 márjásos potyolattya el veszvén rá tartják de nem bizonyosak benne [Szásznyires SzD; Ks]. *1755:* Kedves Feleségem(ne)k Ingekbéli fátyolok(na)k, s patyolotok(na)k vásárlására Rfl. 34 xr. 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 42a]. *1764:* Patyalatbol valo virágos elö kötö [Pókafva AF; Kath.]. *1772:* Három font vékony potyolatnak valo Gyapot fonál [Altorja Hsz; HSzjP]. *1813:* szélesetske vékonyabb patyolat [Asszonynépe AF; UnVJk].

Vö. a *csalár-, gyapot-, jancsár-, közpatyolat* cimszóval.

Szk: *~ra nyomtatott. 1761:* Potyolatra nyomtatott elöruha [Koronka MT; Told. 8] ✱ *~ szöni való. 1757:* Két pár nyüstök patyalat szöni valok [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ *arannyal-ezüsttel szőtt ~. 1619:* még volt ... külömb-külömb arannyal-ezüsttel szött drága tarka patyolatok [BTN[a] 279] ✱ *aranyos szélű/végű ~. 1620:* Egy uegh is fele fejer uegü Aranias szelu patiolattul f —/25 [KvLt II/69 VectTr 10]. *1688:* Egy vegh Aranyas vegü patyalattul f—//25 Egy vegh Aranyas kőz Patyalatul f—//18 [BfR VectTr] ✱

bakaria ~. 1688: Egy vegh Bakaria potyolattol f—//18 [BfR VectTr] ✱ *bolhaszínü ~. 1799:* Egy bolha szinü patyolat, arannyal, és szines virágokkal kivarva [Kelementelke MT; LLt] ✱ *csipkés ~. 1633:* Egy darab czinadof giolcz vankos hainak valo. Egy Czipkes potiolatt [Ks Vesselini Kata kel.] ✱ *ezüstös ~. 1688:* Egy vegü Ezüstös Ritka patyalattol f—//24 [BfR VectTr] ✱ *flamirt ~. 1797:* 1 vég flamirt patyolat [Mv; BálLt 71] ✱ *hománi ~. 1688:* Egy vegh Hománi potyolattol f—//24 [BfR VectTr] ✱ *kandahári ~. 1619:* ezek után volt még 100 külömb-külömbféle kamuka, atlac, bársony ... egynéhány száz véggel fejér patyolatok, mind inkább kandahári patyolat [BTN[2] 279] ✱ *kicsipkézett ~. 1789:* vettem kezemhez ... 2 Ágyra valo vékony ki csipkézett patyalatot garnirozva | vettem kezemhez ... 4 Vékony gyolts hálo rékliket, edgyik ez is ki csipkezett vékony patyalattal garnirozva [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ✱ *(ki)hurkolt ~. 1809:* Két pergált aufstät Lájbi, ki-urgolt patyolattal gárnerozva [Koronka MT; Told. 19]. *1823:* Alsó Fersing, Váliszból, és Krádliból, urkolt patyolatbol gárnirozva [LLt Csáki-per 601. L. 1 gr. Lázár Lászlóné br. Bánffy Ersébet hozomány-lelt.] ✱ *kockás ~. 1804:* két slesiai gyolts also fersing egyik varot patyolattal, a' másik kótzkás patyolattal garnirozva [Koronka MT; Told. 19] ✱ *lengeteg ~. 1780:* két Lengeteg potyolatbol valo Ing [Kv; Pk 4] ✱ *lengyel ~. 1668:* Egy veg Lengyel potyolat [Mk Kapi György inv. 9] ✱ *négyes ~. 1620:* Egy vegh keőz patiolattul keskenj f—/10 ... Egy ueg negies patiolattul f–/13 [KvLt II/69 VectTr 10]. *1688:* Egy végh Negyes Patyolattol f — //04 [BfR VectTr] ✱ *rostélyos ~. 1816:* Rostélyos patyalat ... 1 Rf 41 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *selymes ~. 1628/1635:* Egj darab tarka seljmes patiolat [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *sima ~. 1813:* Néhai Enyedi Ignátzné temetésire ... 6. Sing Sima Patyalat Rf 15 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.]. *1816:* Sima patyalat ... 30xr [Kv; Born. IV. 41]. *1823:* Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva, -— Rosa szin pántlikával [LLt Fasc. 601] ✱ *sujtásos ~. 1797:* 2 sing fáin sujtásos patyolat [Mv; BálLt 71]. *1804:* hálo karszétli három sujtásos patyolattal gárnérozva [Koronka MT; Told. 19] ✱ *varratos ~. 1804:* tiszta fejér varatos patyolat [uo.; i.h.] ✱ *varrott ~. 1674:* Egy egeszszen tarkán feketével varrot patyolat ... Egy varrot patyolat [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ✱ *virágos ~. 1820:* 3 virágos potyolatbol készített rojtos firhang felső bodréjával edgyüt [Mv; MvLev.].

2. patyolatból készült/varrott; de giulgiu; aus feinem Leinen/Batist. *1672:* az kezkenok kozot ... uagion egi Zeőld Selyem(m)el uarua parazt giolcz. az másik pattyalat az negi Szegletü(n) czipke royt uagio(n) azt Angiom Azony hagia Christoffh Georginek es Ballabasnak [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1683:* Vadnak harom keszkenők, kettei Patyolat sellyemmel varrottak aranyassok [Kémer Sz; SzVJk 62]. *1686:* Hatodik elő ruha potjolat három rend recze benne; keskeny csipke kőrűlötte Hetedik elő ruha potjolat harom rend besi (!) kötes benne keskeny csipke kőrűlötte [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1699:* Ket gazdagon szkofium arannyal ezüstel sellyemmel varrott Abrasz tablankent recze kőszte mindenik patyolat Harom ezekhez valo asztal kerűlet [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1729:* Harom kis keszkenő, edgjik potjolat szkofiumos, masik veress sellyemmel varrott gjolcs, harmadik fejeres [Árapatak Hsz; SVJk]. *1804:* 4 nagy felsó keszkenő edgyik közzülök fejér kotzkás Patyalatt masodik nyomtatott tarka Patyalatt [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas elism.]. *1838:* Szoknya három ... ezek mellett tizenket fersing kettő viseltes a' többek fáinok, ezekhez adattak tizenkét ruhák, égy selyem á többi patyolat, karton, és szötes [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.].

Szk: ~ *belső gallér. 1788:* Egy pár duplás sujtásos Musalin Tászli, belső gallér, Ing váll, kötöszál vonásos patyolat belső gallér [Mv; TSb 47] ✱ ~ *hálófőkötő. 1789:* vettem kezemhez ... 2 Varrot patyalat hálofőketőt, igen vékony czérna kötessel garnirozva. 4 Virágos vékony patyalat hálo főketőt ezek is vékony czérna kötéssel garnirozva [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1816:* Varattas patyalat fejér hálo főkötő ... 1 Rf 5 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *hálósüveg. 1788:* Férjfínak valo égy patyolat hálo süveg fel pántlikázva [Mv; TSb 47] ✱ ~ *homlokelő. 1620:* Egy Patiolat homlokeleó [KJ]. *1628:* Egj aranj fonallal es selyemmel uarrot potiolat homlok eleo czipkes [Bodola Hsz; BLt]. *1634:* 6 Vekony patiolat homlok eleő czypkes [Kv; JHbK XVII/15] ✱ ~ *magyar öltözet. 1789:* vettem kezemhez ... 1. Rendbéli veszszős patyalat magyar öltözetet ki csipkézve kettös tászlival, elő ruhával, belső gallérral együt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ✱ ~ *nagykeszkenő. 1803:* vékony potyolat nagy keszkenő ..., szélein égy égy kissebb ágatskák szkofiummal varrattattak [UnVJk]. *1811:* fejér bólti patyalat nagy keszkenyöi kettő, égy veres babos potyolat bóti avadék keszkenyö [DLt 508 nyomt. kl] ✱ ~ *nyakkeszkenő. 1789:* vettem kezemhez ... 6. Patyolat fodros nyak keszkenőt ezek közül ketteje körül vékony czérna kötés vagyon, kettön recze [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

3. patyolatkendő; năframă de giulgiu; (Kopf)Tuch aus feinem Leinen/Batist. *1615:* Feyer Ruhazatbol vagyon Duruttya Aszszonnall. Egy Beczi Fedel io, Beczültek ... f. 3. d— Egy io Barassai Selyem fedel ... f.2. d— Egy Ulyon Uy potyolat ... f. —d 80 [Kv; RDL I. 96b]. *1629:* Tudom azt hogi mikor Eöttvös Istuanne az halalra ra valt vala, nagon kert hogi hijam fel az leaniat Ersebetett, s ugi az Annia felsö ingett Patiolattiat s ing alliat s el vűve Ersebett, s megh mosa [Mv; MvLt 290. 185a]. *1666:* Az mely aszonj emberek mostani nyomorusagos betegségemb(en) velem voltak, s velem dajkálkottak azok(na)k hagyok egj egj borjus tehenet s egj egj Patyolatot [BálLt 93]. *1737:* el hoza Marti Janosnenak egj szedet rokolyajat, egj elö ruhajat es potyolatjat [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Beretzk Istvanne Kata (30) jb vall]. *1799:* Égy elö ruha, hozzá valo égy pár tászlis Ingel, és palatinglisel varrot patyolat [Kelementelke MT; LLt].

Szk: *főre való ~. 1614:* Egi fore valo patiolat, chipke raita viselt f — d. 80 [Kv; RDL I. 95]. *1649:* Az Apahidi vduar Haznal leueo Maiornenak Egy fore ualo Potyolatott vettem ... d 40 [Kv; Szám. 26/VI. 486]. *1657:* Főre valo viseltes potiolat vagion Niolcz [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1679:* Viseltes főre valo patjolat nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81] ✱ *nyakravaló teczin ~. 1666:* Mind annyi fogyatkozott állapotomban is küldöttem, Uram, Kegyelmednek egy nyakravaló teczin patyolatot [TML III. 638 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinapolyból].

4. patyolat asztalkendő; şervet/servețel de giulgiu; Serviette/Mundtuch aus feinem Leinen. *1639:* az Aszoniam ... inget labra valot csinalt az leginick(ne)k s patiolatban kalacziot kótót s vgy vitte az leginnek [Mv; MvLt 291. 196].

5. patyolatturbán; turban de giulgiu; Turban aus feinem Leinen/Batist. *1619:* Ő magának az követnek is elborotválva vala az szakálla; magának az patyolatjába két küs szál szürke darutoll vala, hanem patyolatját egynéhány helyen tekerték vala által aranylánccal, azmely aranyláncnak mindenik szeme külömb-külömb drágakövekkel vala megrakva [BTN[2] 280]. *1635:* Azok a választott szép ifjak mind jó lovan, aranyos szerszámban s kamuka bársony és vont aranyban valának öltözve, de csak egy dolmányban valának, aranyos nyergek és kengyelek vala, nem patyolatjok hanem egyéb-forma vala a fejekbéli süvegek [ETA I, 134 NSz].

6. ~ *vassikárló* patyolat simítására alkalmas eszköz; unealtă folosită la netezirea pînzelor fine de in; zum Glätten feinen Leinens gebrauchtes Werkzeug. *1698:* Patyolat vas sikárló [MNy XXXVIII, 304].

7. *átv* bársonyos szirom; petală catifelată; samtiges Blumen/Kronblatt. *1811:* Oh bár szabad vólna hát el-halasztani, Mig ablakomhoz fog a' Ró'sa hajlani, 's Nézetteti véllem tsokros patyolattyát, 'S Éreztetni fogja Házamban illattyát [ÁrÉ 198].

II. *mn* fehér; alb; weiß. *1814:* A' Felsö Virág Házba találtattak ezek a Virágok ... Potyalatt Rosafa Cserép(ben) 4[a] [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt. — [a]Fels-ból kiemelve].

patyolatabrosz finom gyolcsabrosz; faţă de masă din giulgiu/pînză fină de in; feines Leinentischtuch. *1799:* Kebelei Tkttes Nagy Dániel Ur élete párja B. Eröss Ágnes aszszony adott kegyes indulattyából, a Kebelei Refor. Ekklának Ur Asztalára 1o. Egy igen szép gyolts Abroszt, mely kereken kötésekkel, és Zöld Sárga Selyemmel varrott virágokkal van ékcsitve. 2o Egy Gazdag Arany kötésekkel kereken Varrott patyolat abroszt [Kebele MT; MMatr 302]. *1803:* Tekintetes Szegedi Ferentz Ur, és élete k: párja Tkts Bonyhai Rosália Aszszony Istenes buzgo indulatbol ajánlottanak a' Bodoni Rf Ns Eclanak, Urasztalára egy Fejér Sujtásos potyolat Abroszt 1803ban in Dieb(us) 8bris [HbEk].

patyolat-alsófersing patyolat alsószoknya; jupon de giulgiu; Leinenunterrock. *1809:* Két keskeny veszszőjű Patyolat alsó Fersing, patyolattal gárnérozva ... Két kotzkás patyolat alsó Fersing, hozzá való gárnérjával [Koronka MT; Told. 19].

patyolat-alsóköntös haină de dedesubt din giulgiu; Unterkleid aus feinem Leinen. *1818:* Két pergál also Köntös ... 34 Rf ... Egy patyolat also köntös ... 17 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

patyolat-előkötő patyolatkötény; şorţ de giulgiu; Leinenschürze. *1628/1635:* Azzoni ember öltözetjre ualo egjetmas ekessegh: Egj zkofiom arannial seljemmel uarrot uekonj patiolat eleo keoteő fekete seljem az czipkeje [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.]. *1692:* Egy gyenge patyolat előkötő bécsi csipkével három rendel és körülette valoval keszitve [Bilak BN; JHbK I/36]. *1803:* Egy kisdég vasas ládába találtattak: Potyolat Elő kötő 1 [Kvh; HSzjP].

patyolat-előruha patyolatkötény; şorţ de giulgiu; Leinenschürze. *1576:* Wagion egy pattyolath eleo Rwha harom Rendel Aranyas teodzes Az Alyan A feye Racz hymel warroth Aranyos s gyeongyes [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]. *1655:* ket patiolat elő ruha, íras vtan varrot [Altorja Hsz; HSzjP]. *1682/1687:* attam ... Egi szarufa formara feieren uarrott Potiolat elő ruhat [Fog.; Borb. II]. *1693:* Masik is majd hasonlo potyolat Elo Ruha az Szelin csipke [Ne; DobLev. I/38. 8b]. *1703:* Egy Patyolat elő ruha [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. *1735:* Patyalat Elöruha, Ször Selljemböl kötött recze ket rend benne [Sv; Hr]. *1749:* két Patyolat Elő Ruha, egyik virágokra varrot, a másik kötésse csipkés [Papolc Hsz; HSzjP]. *1803:* potyolat elö Ruha [Torda; DLt].

Szk: *csipegetett ~. 1710 k.:* 1 Par csipegetett potyolat elo Ruha kőrül kötes rajta [LLt Fasc. 146] ✱ *sujtásos ~. 1757:* Két Patyalot sujtásos elő ruha [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ *varrásos ~. 1628/1635:* Egj fejer uarrasos patiolat elo ruha czipkes [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *vesszős ~. 1790:* veszszös potyolat Elö Ruha [A.jára TA; BLt II. 12] ✱ *virágos ~. 1755:* adok által Kolosvárat lakó Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Öcsém Asz(szonyna)k ... két mely füzöt egyike Szekfü Szin az másik karmasin szin, ismét egy varott fátyol elö ruhát és más virágos potyalat elö ruhát [Aranyosrákos TA; Borb. II. Székely György relictája Csipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond kézírásában].

patyolatfehér makulátlan, hófehér; alb ca zăpada; schneeweiß. *1824:* Egy hitván patyalat fejér Ágy Takaro [Fugad AF; HG Mara lev.].

patyolat-felsőing patyolat fersing; rochie de giulgiu; Leinenoberkleid. *1734:* Bulya vaszon felsö Ing ... Patyalat felsö Ing mellyü s galleru (így!) elegjes Selyemmel varatt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.].

patyolatfersing patyolat női felsőruha; rochie de giulgiu; Leinenoberkleid. *1800:* két fehér ujj Fersing ... Egy rongyos fejér potyolat fersing ... Egj tarka rongyos potyolat Fersing [Koronka MT; Told. 19]. *1806:* Egy Szine hogyot rongyos fersing ... Egy vonatos potyolat fersing [uo.; i.h.]. *1826:* Egy el bontott rongyos patyolat Fersing [uo.; i.h. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékai közt].

patyolatfodor finom gyolcsfodor; volan/volănaş de giulgiu; feine Leinenkrause. *1628/1635:* Eleo ruhak es fodrok ... Egi nehanj patiolat fodor [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.].

patyolat-főrevaló patyolat fejkendő; basmă de giulgiu; Leinenkopftuch | patyolat fejfedő/fedél; acoperămînt pentru cap din giulgiu; linnene Kopfbedeckung. *1576:* Wagion egy pattyolath feyre walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6]. *1655:* negy patiolat feőre való [Altorja Hsz; HSzjP]. *1718:* fizetisiben kivan ketser vanyolt mentet ... vaszon ingeket ... egy Patyolat fürevalot [Szentpál K; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

patyolatgarnér finom gyolcs szegélydísz; tivitură ornamentală din giulgiu; Leinen-Randverzierung. *1797:* Silesiai gyolts füsülödö Köpönyeg patyolat garnérral Kettö [Mv; Told. 19]. *1809:* Két Slésiai gyolts Fersing, vékony csipke az allyán ... Két sléziai gyots Fersing, patyolat gárnérral [Koronka MT; i.h.].

patyolating finom gyolcsing; cămașă de giulgiu; feines Leinenhemd. *1698:* Négj Aszszony Embernek valo Patyolat ingh [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP]. *1704:* Három ujj patyolat Ingek készületlenek nrö. 3 [Kv; WassLt].

Szk: *paraszt ~* egyszerű/hímzetlen gyolcsing. *1686:* Tizen harom Paraszt Patjolat ing; Két Arannyas ing [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] ✱ *selymes ~. 1668:* Egy szkophiu(m) Arannial, es ezüstel varrot selymes potiolat Ing [Mk 3 Kapi György inv. 3] ✱ *varrott ~ → virágos ~* ✱ *vesszős ~. XVIII. sz. eleje:* Egy vesszős patyolat ing lengetég [Pk 6] ✱ *virágos ~. 1725:* Edgy viragos Patyolat Ing edgy sor bécsi kötés rajta [Told. 19]. *1738:* Egy virágos patyolat ing Egy hitvan patyolat ing [DobLev. I/71]. *1768:* Virágos Patyalat ing, Tászlistol, Gallérostol ... Varrott Patyalat ing [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes fehérneműje].

patyolat-ingujj finom gyolcs ingujj; mînecă de cămașă din giulgiu; feiner leinener Hemdsärmel. *1766:* Egy Sürü Patyalat ing ujjak tászlistol [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

Szk: *vesszős ~. 1820:* Egy pár veszszös patyolat ingujj ... Rf 1 xr 3 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 2].

patyolat-ingváll finom gyolcs női ing; ie, cămașă femeiască scurtă confecționată din pînză albă de in; feines Leinenfrauenhemd. *1574:* az pattiolat ranczos Jngualath mellik hituanbik azt az ket Jnguallat Borkanak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. *1692:* Patyolat ingh váll Nro 2 [Bilak BN; JHbK I/36]. *1705:* Boricza leanyomnak adtam ... ket patyolat, es negy gyolcs ing vállat [PatN 56].

Szk: *vesszős ~. 1758:* Egy pár veszszös Patyolat Ingváll [Nsz; TSb 21] ✱ *virágos ~. 1788:* hozzá valo kotzkás vírágos patyolat Ingváll és sujtásos virágos patyolat kötö [Mv; TSb 47].

patyolatkeszkenő 1. finom gyolcsból készült (díszes) asztalterítő; năframă de giulgiu (împodobită cu cusături); feines/verziertes Leinentischtuch. *1643 k./1687 k.:* A' Lukafalvi[a] Ecclesiában vagyon ... Egy patyolat keszkeno 10 him vagyon rajta [MMatr. 13. — [a]MT]. *1683 k.:* Ezek[a] mind el vesztek a Tatár mia mikor az Eccl(esi)at fel verte az egy Portai szónyegen kivül. Ezekkel bövölt Két ón Kanna ... Egy szkofiummal varrott Patyolat Keszkenő [Menyő Sz; SzVJk 132. — [a]Ti. klenódiumok]. *1697 k.:* Imre Györgyné Fodor Anna Aszszony Communiohoz adott égy szkofiomos tenger szin selyemmel varrott patyolat keszkenőt 8 him vagyon benne [Kakasd MT; MMatr. 74]. *1709 u./1770 k.:* János Kováts ... adott egy patyolat Keszkenőt [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr. 190]. *1719/1770 k.:* Fejérvári Bóldisár Ur(am) conferalt ezen Eklá(na)k Istenes indulatjából egy patyolat keszkenőt, melly gazdagon szkófiummal meg-van varrva 8 himekkel egyetemb(en): Czimere egy Oroszlán, kinek á lábáb(an) egy pallos [Sajósztandrás SzD; i.h. 46]. *1728:* Edgj patyolat keszkenyő zöld Selyemmel s skofiummal varrot [SVJk]. *1746:* Egy zöld Selyemmel varrott, arany fonallal töltött uj potyolat tiszteséges keszkenő [Zalán Hsz; i.h.]. *1751:* Meltos Groff Urfi Rhedei Mihaly ... Conferált a Sámsondi Ref. Ecclesiab(an) az Ur Asztalara egy patyolat Keszkenőt, mellynek negj szegeletin aranj és ezustel varva van négy nagy ág, a széllye körül aranj sodrás van [Mezősámsond MT; MMatr. 384]. *1788:* az Erdő Sz: Györgyi Praedikator Tisztel. Tudos Décsei Sámuel uram ő kglme ada az Ur(na)k asztalára egy Szkofiummal mind a négy szegeletiben varrott potyolat keszkenöt [Erdősztgyörgy MT; i.h. 145].

Szk: *aranyos ~. 1685 k./1770 k.:* Szentgyörgyi Mihály Ur(am) Conferalt az Ur Vatsurájához egy patyolat aranyas török munka Keszkenőt [Szépkenyerüsztmárton SzD; SzConscr.]. *XVIII. sz. eleje:* Papai Andras Ur(am) feleségével ... adot egy patyolat abroszt, mástis egj aranyas patyolat keszkenöt ... a praedicálló székre, az Úr asztalára, az éneklő székre [Backamadaras MT; MMatr. 101] ✱ *fátyol ~. 1683 k.:* Vagyon egy Fatyol patyolat keszkeneö Török varassal [Hadad Sz; SzVJk 142] ✱ *gazdagon pingált ~. 1722 k.:* vagyon edgy tiszta arannyal varrott nyolcz agra gazdagon pingalt vekony Patyolot keszkenő [Beresztelke MT; GörgJk 80] ✱ *szkófiumos ~. 1649/1687 k.:* Elekessi Borbála Aszszony adott a' Szeredai Templomhoz az Ur Asztalára egy karmasin szin selyemmel varrott szkofiumos patyolat keszkenöt, négy him vagyon benne [Szereda MT; MMatr. 250]. *1730:* Egy Szkofiumos patyolat keszkenyő [Usz; Pf] ✱ *töltéses ~. 1695/1770 k.:* Vagyon egy fekete selyemmel jártatott tőltéses kísded patyolat Keszkenő [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr. 190] ✱ *(zöld) selymes ~. 1687 u.:* Gegesi Templomhoz ... Vagyon ... Égy Zőld Selymes potyolat keszkenő [Geges MT; MMatr. 173]. *XVIII. sz. eleje:* Templom eszközei ... Vagyo(n) égy zöld selymes patyolat keszkenő [Galambod MT; i.h. 417]. *1803:* Tóth tsipkével körül vétetett lengetég selymes potyolat keszkenö [Ádámos KK; Palotay 20].

2. finom gyolcsból készült (díszes) kendő; șervet de giulgiu (împodobit cu broderii); feines/verziertes Leinentuch. *1628/1635:* Apro kezkenyok: Egi zkofjom arannjal uarrot patiolat kezkeneo [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1667/1687:* Vagyon égy fekete selyemmel körös környül varrot patyolat keszkenő [Nagyernye MT; MMatr. 278]. *1797:* Van egy potyolat keszkenő arannj fonallal hat ág rajta varva [Backamadaras MT; i.h. 106]. *1801:* Két potyolat Keszkenyő [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. *1803:* egy nagy török keszkenő. Négy kissebb patyalat keszkenö [Felőr SzD; BetLt 7 Waass Anna kel.]. *1804:* Czítromszin patyolat keszkenyő fejér támbor varásal [Koronka MT; Told. 19]. *1816:* 1 nagy potsolat (!) keszkenyő Rf 5 [Mv; DE 3]. *1824:* Egy rongyollat fejér patyolat Keszkenö [Fugad AF; HG Mara lev.].

Szk: *kockás ~. 1810:* Két fejér kotzkás patyolat keszkenyő [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 24] ✱ *sima ~. 1799:* Simma patyolat keszkenö [Kelementelke MT; LLt] ✱ *szkófium arannyal varrott ~. 1628:* Egi zkofiom arannjal uarrot patiolat kezkeneo [Bodola Hsz; BLt] ✱ *török himmel varrott ~. 1629:* Egy teorcok hymmel varrott patiolat kez keneo. ér d. 50 [Kv; RDL I. 143] ✱ *veres babos ~. 1811:* égy veres babos patyolat bóti avadék keszkenyő [DLt 508 nyomt. kl].

patyolatkeszkenőcske finom gyolcsból készült kendőcske; șervețel de giulgiu; feines Leinentüchlein. *1576:* Wagion wyselth pattyolat kezkenyechke parazth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15].

patyolatköntös patyolatból készült köntös; rochie confecționată din pînză albă de in; Gewand aus feinem Leinen. *1816:* fejér patyolat köntes ... 9 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1837:* Egy Patyolat köntös [Dés; DLt 526/1838].

Szk: *sujtásos ~. 1816:* Fejér Sujtásos patyolat köntes ... 12 Rf [Kv; Born. IV. 41].

patyolatkötő patyolatkötény; şorţ confecţionat din pînză albă de in; Schürze aus feinem Leinen. *1686:* Két potyolat kötö és édgy fatyol czendelyes igen viseltesek [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1788:* Eg pár duplás sujtásos virágos szál vonásos patyolat Tászli, két gallér, Ing váll, patyolat kötö [Mv; TSb 47].
Szk: *sujtásos ágakkal varrott ~. 1788:* Egy sujtásos ágakkal varrott Patyolat kötö [Mv; TSb 47].

patyolatos turbános; cu turban (de giulgiu); mit (Leinen) Turban. *1660:* Egy veres patyolatos török nagy haraggal — megfogván az köntösömet az vállamon — visszaránta, mondván: meg kell ma, eb, halnod [Kv; KvE 181 LJ].

patyolatöltözet patyolatból készült ruha; îmbrăcăminte/rochie confecţionată din pînză albă de in; Kleidung aus feinem Leinen. *1789:* vettem kezemhez ... 1. Rendbéli vékony varrott patyalat öltözetet hármas tászlival, ing ujjal, elö ruhával Udvari gallérral, belsö fodros keszkenövel edgyüt [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.].

patyolatrékli patyolatból készült rékli; bluză confecţionată din pînză albă de in; Bluse aus feinem Leinen. *1805:* Egy Fejér potyolat Rékli [Szamosfva K; BLt 9].

patyolatrokolya patyolat alsószoknya; jupon de giulgiu; Leinenunterrock. *1847:* vagyon más fejér potyolat rokoja elö ruháastol 8 Rf [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

patyolatruha patyolatból készült ruha; rochie confecţionată din pînză albă de in; Kleid aus feinem Leinen. *1799:* a Leányt ... potyolat ruhába, és Selyem keszkenyöbe jártották mint egy Kis Aszszonyt [Mv; MvLev. Koppándi Sámuelné vall.].

patyolatsmizetli finom gyolcsing; cămaşă de giulgiu; feines Linnenhemd. *1826:* Egy patyolat smizetli. Egy organti rekli [Koronka MT; Told. 19].

patyolatszerszám patyolatból készült ágynemü; lenjerie de pat confecţionată din pînză albă de in; Bettüberzug aus feinem Leinen. *1619:* (Hoztak) Ezek után nagy kötésekkel — málhákkal ama paplan-féli tarka patyolat szerszám [BTN[2] 279].

patyolatszoknya patyolatból készült szoknya; fustă confecţionată din pînză albă de in; Rock aus feinem Leinen. *1799:* Egy sima patyolat szoknya ki csipkézve hozzá valo kaszetlivel [Kelementelke MT; LLt].

patyolattászli patyolatból készült kézelö; manşetă (dantelată) de giulgiu; Manschette aus feinem Leinen. *1708:* pottyolat Taszli kék sellymes [BLt]. *1770:* Egy par Slajer Ing Ujj, ahoz valo vorott Patyolat Taszli [Kisesküllö K; RLt O. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Désfalvi Simon Mihály keze írása]. *1781:* Potyolat Tászli egy pár [Koronka MT; Told. 10]. *1792:* Fersingre valo Patyolott Tászli [CU].

patyolatvetkező patyolat háziruha; capot de giulgiu; leinenes Hauskleid. *1824:* Egy rongyos fejér patyalat vetkező kek sejem bérléssel [Fugad AF; HG Mara lev.].

patyolatviganó patyolatból készült egybeszabott női ruha; rochie (croită dintr-o bucată) confecţionată din pînză albă de in; (aus einem Stück geschneideter) Frauenrock aus feinem Leinen. *1811:* égy Virágos Patyolat vigano ... égy Vekany piket vallis vigano ... égy Varat Patyólat vigano égy fejer Patyalat vigano arányos (!) Viragokkal [Mv; LLt].

paulinus I. *fn* pálos rendi szerzetes; călugăr paulin; Paulinermönch. *1705:* Az Apor[a] uram pátere, egy paulinus is el akarván már az Apor uram halála után innen menni, nem lévén subsistentiája, a generál maga elsöbben azt mondotta, hogy elmehet, valahová akar, de midön passust kívánt volna, csak hol Guberniumra, hol egyre-másra halasztják nyavalyást [WIN I, 417. — [a]Apor István].
II. *mn* a pálos rendhez tartozó; (care aparţine ordinului) paulin; zum Paulinerorden gehörend. **Szk:** *~ fehér barát. 1774:* (Kemény László) Minden szerzetből tartott próbára maga mellett papokat ... Most utoljára paulinus fejér barátot tartott [RettE 339].

pauzál szünetet tart, pihen; a face o pauză, a se odihni; ruhen, pausieren. *1823–1830:* Egy alkalmatossággal egy úrnak holttestét vivén be, a kántor pausált, azonban a tanuló gyermekek mendegélvén be, a Várdaház elött álló katona strázsa kétségkívül elandalodott volt a sok gyermek látásán, s éppen a várkapu alatt kezdvén Bertalan[a] az éneket, akkorát bödült, hogy a strázsa kezéböl kiejtette a puskát [FogE 73. — [a]Bertalan Mihály, ref. kántor].

pauzáló pihenésre használt; pentru odihnă; zur Ruhe/Erholung gebraucht. *1676:* az kerengö gradiczon ... az gradicznak veginél vagyon egy kis karfás pausalo tornácz melyröl nyilik az hazok hea elött valo pitvarra ... vas retezes retezfös bontakozot bellésü ajto [Fog.; UF II, 734].

páva 1. păun; Pfau. *1588:* 5 die marty veottem 17 Keobeol Zaboth mind az Lovaknak, diznoknak, Thiüoknak, Pavaknak megh etelere ... f. 5 d. 52 [Kv; Szám 4/V. 36 Gr. Veber sp kezével]. *1589:* Attam el 15 pauat ... f. 7 d. 50 [Kv; i.h. 4/XI. 16]. *1594:* Az Gorozloi Maior haznal ... Pawa wagjon No. 6 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21]. *1648:* Páwak, kakasok nro. 25. [Komána F; UF I, 937]. *1673:* Almakereky Kastéllyhoz tartozando ... Lud vagyon hetven-öt ... Puika Eötven-negy ... Récze vagyon Tizen nyolcz .... Tyuk es Tyukfiu Száz-Eötven ... Páva vagyon In Summa nrò 30 [Almakerék NK; Utl]. *1692:* Pávák felessen vannak; de mivel nyári idö lévén mint teli idön enni ele nem jünek széllyel ä Gyümölcsös kertekb(en) Szölö helyen, és a Gazon szellyel az udvarhaz tájekán elödnek s költnek, mellyért számban-is nem vetetödhette(ne)k [Mezöbodon TA; BK Inv. 26]. *1700:* Páva Nro 1 Ennek Csirkeye Nro 2. [Póka MT; Ks 9. XXXVIII].

Vö. a *bak-, nőstény-* és *vadpáva* címszóval

Szk: *~ farka. 1710 k.:* A királyi menyasszonynak minden ficemája egy páva farkának, nyakának, bokrétájának árnyéka sem lehet [BÖn. 510] ✱ *~ nyaka. 1710 k.:* Ha csak egy páva nyaka, farka szépségének sem tudunk végére menni, azt eléggé csudálni [BÖn. 457].
Sz. *1780:* Hallottam aztis ... hogy midön a Lakadalmak volt oly fényesen fel volt a Cserei felesége öltözve gyöngyökkel, és tzifra kóntösökkel mint a Páva annyira hogy ugyan ragyogott a ház fényes öltözetitöl [Kv; BK Sig. Kun (20) lib. vall.].

2. a páva mint díszitőelem; păun (ca motiv ornamental); Pfau (als Zierelement). *1615:* Egy giapatos kendeö ueres fonalal pauak uadnak rajta uarot f. 1 d. 50 [Kv; RDI. I. 97 Junck András kézírása]. *1670:* Vagyon égy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattyuis lévén réá lyukasztva, mellyet Iffiu Bácsi Gyeörgy az Tofalvi István Ura(m) Inassa adott volt ajándékban az B: Czéhnek Inasi esztendejébeol valo fel szabadulásakor [Kv; SzCLev.].

3. pöffeszkedő/hivalkodó/cifrán öltözködő személy; persoană îngîmfată; protzige/eingebildete Person. *1681:* Görög Miklos Ura(m) Szerzet egj Szolgat igen jót, vgy latom igen jambor Papista legenj ... az Edes Ura(m) nem Pava leszen hane(m) Szolga [Körtvélyfája MT; BálLt 1].

pávafarkas pávafarkszerű; ca o coadă de păun; dem Pfauenschwanz ähnlich. **Szk:** *~formájú. 1788:* Páva farkas formáju retzés Lepedő 1. Fejér tsipkés párna haj kettő [Mv; TSb 47].

pávafi páva kicsinye; pui de păun; Pfauenjunges. *1687:* Eőszi Tyukfi no 20 ... Pava no 4. Pava fi no 3 [Porumbák F; UtI].

pávalegyező pávatollból készült/pávafarok formájú legyező; evantai (din pene) de păun; Fächer aus Pfauenfedern. *1587:* Az Jstúan Vrne (!) meniekezeokort kertenek teollünk Pawa legiezeott [Kv; Szám. 3/XXVI. 16]. *1646:* Ket Pava legjező. Egik Uy másik viselt [KCsl 2]. *1664:* Vagyon egy Páva legyezeo [Kv; SzCLev.].

pávapenna pávatoll; pană de păun; Pfauenfeder. *1714:* Pava Pennabul valo 4 Legjezü [AH 58].

pávás pávamintás; cu păun; mit Pfauenmuster. *1613:* Kun Istuan vramnális eg pauas feöggeő uagjo(n) [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31].

pávatoll pană de păun; Pfauenfeder. *1594:* Az Kraznai Maior haznal ... vagjon Paua toll keőtessel No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 19] | Paua tolbul keötheőt legyezeő No. 1 [Somlyó Sz; UC 7/7. 24]. *XVI. sz. v.:* Egy kewes feyr pawal tol kit Lazló wram vit el [Thor. XII/20 Thoroczkay Boldizsár hagy.]. *1674:* Egj csomo pava tol [A.porumbák F; UF II, 596]. *1748:* Páva tollubol csinált romladozott legyezők [Ks 8. XXVIII. 5]. *1805:* Egy Páva-tollubol kötött kocsis korbács [Mv; TGsz 52].

pávatoll legyező evantai (din pene) de păun; Fächer aus Pfauenfedern. *1683:* Ket Pava toll legyezö ujjak mindenik öreg [UtI]. *1685:* Egy pava tol Legyezö Egy tarka kecse [Gyf; UtI]. *1788:* Egy kis Páva Tollu Legyezö [Mv; TSb 47].

pazarlás javak fecsérlése/pocsékolása; risipă, irosire; Verschwendung, Vergeudung. *1795:* A' Verös kovácsi Mesterségh folytatásának rendibe Eleinkröl reánk szállott vala az a' Káros szokás, hogy minden Gazda, a maga müvin, a' nagy pénzbeli fizetésen kivüll, maga Müvelö Kováttsát és Segittöjét étellel és itallal a pazerlásig tartani tartozik vala [Torockó; TLev. 9/29]. *1800:* a' Maradékoknak utolso pusztulásokkal egybe köttetett pazérlásokat a' fenn állo Törvények, és Királlyi Rendelések meg akadállyoztatni parantsolják [Kv; DLt nyomt. kl]. *1812:* tapasztaltuk, hogy jozan mértékletes ... életett fojtattak semmi nemű tékozlásokott pazirlásokott nem tudjuk [Altorja Hsz; HSzjP Márton Ignátz (62) gy. kat. vall.]. *1815:* mert már a feslett Erkölts follytatása mián a pazérlást meg kezdvén, még akkor feles adosságokot rakott a Léányom [Mv; Berz. 21].

pazarló I. *mn* javakat elfecsérlő; risipitor; verschwenderisch. *1722:* ha valamelj magtalan ember magtalanságát látva, vagj más pazérlo Jobbágj ... el idegenitené földét; Az olljannak Fiai viszszá telepedvén ... viszszá vehessék az el zálagasitott föld(ne)k felét [Zágon Hsz; SzentkZs]. *1748:* mint a fele tikozlo, pazérlo ember vesztegette Jószágát [Zoltán Hsz; Szalánczi lev.]. *1755:* eddigis hat esztendök el fojása alatt tapasztalta volna Ngod ha ollj pazírlo lettem volna a mint most informaltak Ngadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. *1764:* Pazérlo jo Etsém Szeredai István Vr(am), mindenböl magát ki pusztitván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Ditsö Sz. Mártoni Portionkra tette kezét [Kük.; Ks 22. XXIa]. *1772:* Minthogy pedig Kapi János részéről a veje folytatta a dolgot, azért hogy Kapi decrepitus vén ember, felesége pedig ... haszontalan urával egyetemben pazarló, vesztegető emberek, a vicei reluitionis summa, mely 4000 forint volt, a gubernium dispositiójából, Diószegi Zsigmond úr keze alá ment volt [RettE 264].

Szk: *~ természetű. 1813:* Sepsi Széki Bodoki Provincialista személy Sinka Ferentz ... jo itkányos, pazérlo természetü pajtásos [DLt 48 nyomt. kl].

II. *fn* javakat elfecsérlő személy; persoană risipitoare; Verschwender, Vergeuder. *1794:* tékazlonak és pazérlonak lenni itéltetthetnék [Koronka MT; Told. 42/1]. *1814:* Sombori Sigmond mind a Felség, mind a Felséges Királlyi Fő Kormány Szék által pazérlónak vesztegetőnek hirdettetvén, ennek ellenére megis minden Joszágit el vesztegette [Mv; Somb. II tábl.].

pazarol I. (javakat) elfecsérel/veszteget; a risipi/irosi; verschwenden, vergeuden. *1667:* Hogy sem ily mezitelen vegyem el Ujvárt s minden securitas nélkül is, inkább akarom, ő nagysága kezemnél fogva vitessen ki Gyalubúl, mert úgy nem magam pazarlom s bolond módra vesztem el igaz jussomot, hanem az fejedelem erővel veszi el [TML IV, 229 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1689:* Deák János ... Feleségé(ne)k javait gonosz szándékához képest pazérlotta [SzJk 241]. *1760:* Bethleni Ketskés András Jobbággyal az égetbort szöntelen fözetni kell, reá vigyázván hogy ne pazérolja [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1772:* az Aszszony ö Exctja halála után ... tékozlotta, pazérlotta a' Joszágot ö Nga [Zilah; TSb 21]. *1775:* Hát az illyeténekre Ura javait pazérlottaé, dorbezoltis urakkal, ha dorbezolt kikkel ...? [Szentkatolna Hsz; HSzjP]. *1793:* a' bort kimillés nélkül pazérolta fazakakkal hordotta [Páva Hsz; i.h. Szabo Josefné Betsek Ilona (30) vall.]. *1794:* nem esmértem ... hogy tékozlott és pazérlatt volna [Koronka MT; Told. 42/1]. *1832 e.:* mind Joszágát mind egyéb jovait pazérolni kezdette [Malomfva U; Ben.]. *1845:* átallyában minden kortsomarozástol és kártyázástol kivánam a férjemet el tartoztatni, hogy ne pazéroljan égy éjjel 5–6 és több Rfokat [Dés; DLt 502].

2. fosztogat; a prăda; plündern. *1705:* Azután a falusiak nekitódultak, amit oda nem vittenek, azt is hordották. Az varosiak, a fehérváriak és végre valakiknek kellett, azt mindenek szabadoson hordották és pazérolták [WIN I, 623].

3. kifoszt; a jefui; ausrauben/plündern. *1629:* mondak az Giermeknek hogy vsd bolond kurua az kezett, mit hagiod magad pazarolni [Mv; MvLt 290. 34a].

pazarság pazarlás; risipă; Verschwendung, Vergeudung. *1837:* a részeges Magyari Gyuri másokkal nagyokat ászik, talán már az utolso hordo bornak verne seggire ... Tisztelendőséged ezen pazérságot ne hadja soká harapozni kövessen el mindent, mert Tisztelendőségednek a Törvény — de az igaz bírofs satisfaceál [Ó-Torda; TLt 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

pazarul bőven, túlzottan; exagerat; reichlich, übermäßig. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kikenve, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir. A csundaság a háziasszony csinos rendszerével sehogy sem férne meg, de ... azért békével türi [ÚjfE 179].

pázsi inas, apród; paj; Page. *1845:* a' Kabos Jósef Úr Samu nevezetű pázsijától ... le küldöttem [Kiskapus NK; HG Br. Diószegi lev].

pázsit, pázsint 1. legelő; pajişte (folosită pentru păşunat); (als Weide gebrauchter) Rasen. *1632:* Diszno Uám. Diznaiok az reghi usus szerentth minden huszoneöt diznobol veznek edgiett uámban, uagy terem makk auagj nem, ugian tartoznak uelle, az Diznokat pedigh minek eleötte fel nem haitottak az makra, alatt a pasiton szoktak megh dezmalni, es ha kinek diznaia. huzoneőtre nem telik, mas ember diznaiaual vetik eőzue [Grid F; UC 14/38. 5]. *1669:* Az falun alol ... leueo darab pasint auagy füuellő hely [Hosszútelke AF; Kath.]. *1681:* esztendőb(en) csak egiszer lészen diszno Tized ... Ha lenne Illyen: hogi valaki felét az makra hajtani (!), s felét az pasiton hanná; illyenkor mind az makrol s mind az pasitrol meg Tizedlik; ha mind csak a' pasiton jartattjais, csak ugian megh tizedlik [A.nádasd H; VhU 96]. *1733:* az Kertek végiben az Dél felöl valo Pásint merettetet kilentz Kötélre [Kiskerék AF; JHb XXVI/44]. *1757:* a' Phisicusok ... Még abbanis scrupulust keresnek, küllyeb a' pasint alatt, vagy bellyebb lehet jobb a' Mineralis Vena [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

Szk: *falu ~ja. 1681/1748:* vagjon egy darab pasint ... közönséges Falu pásintya volna, mivel dinnye földnek ök felis szántották s annak előtte beis kertelték [KvAkKt Mss lat. 236]. *1751:* Tudgya é a Tanu ... hogy ez az Helly ... mindenkor Falu közönséges pasintyá(na)k vagy hellyi(ne)k tartatott [K; Ks vk] O **Hn.** *1665/1753:* Falu pásintya [Dálnok Hsz] ✱ *puszta ~. 1754:* a Gyumőlts kerten mindjárt felyül vagyon egy puszta pasint [Uzdisztpéter K; CU] ✱ *szabad ~. 1586 k.:* az Mely derek orzagh vta az Chyapay[a] Zenth egyhaz feleol Be ieo Chyapora : Semmy Byrodalma Nem wolth Sem eo magoknak Sem Jobbagjoknak. Hanem Mindeltigh Zabad pasit wolth [JHb XX/48. — [a]Csapó KK].

2. füves parlag; pîrloagă ierboasă; grasige Brache. *1578:* Lattam Az fassioth kith Miweltettel Baladffy Magdalnaual Az te felesegedel hogy ha eo neky Magwa Zakadna tehat Az ház kith pokafalwa(n)[a] pasyton Epitettel. Mind Az Jozagal Egietembe ... teneked ... Maragion, ezt fatealta [JHb XXV/6. — [a]AF]. *1640:* Halmagy Voncsa ... Most csinal pasitra hazat ... Nyagoy Vulpe ... Most epit haz(at) pasitra [Betlen F; UC 14/48. 14–5]. *1714/1781:* Gerend Lónán kétszer kellett pásinton épitteni, a mint most leg közelebb, tsak egy karó fark is az udvarház helyinn nem maradott [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 469]. *1736:* A melly poss(ess)or Kókra bé bir, ambár tsak egy antiqua Sessioja van is, mind az által pasitra annyi Jobbágyot Szállíthat, és Sellért a' mennyit akar, sőt ha sok embert szállitt réá, az Falu annak örül, mert a' sok ember (:ha kevesetis:) több földet Usual, és igy a' Terhet könnyebben birják [Kók TA; CU XIII/1. 299].

Szk: *~ban levő hely. 1702:* Petki felső Szeri kenderes kerten alól nékem Nemes Curia helyett jutott darabotska pasintban lévő hellyel együtt [Hr 1/22] ✱ *~ból erigál. 1726:* Az nagjobbik Fiamnak Josephnek hagjom ... Felső Nádason lévő embereket és Portiot, ott lévő uj Szőlővel kit pásintbol magam erigaltam [JHb XXXV/21 Josika Imre végr.].

3. gyepkocka; glie; Rasensode. *1816:* a' kertnek csak nem közepibe vagynak kereken ültetett gyertyán fa Fiatalok; melyek kerületében Fődből rakott pasintalékesittetett kanapéjokon lehet nyugodni [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

◇ **Szn.** *1603:* Gr. Pásinth szab. [Mezőpanit MT; SzO V, 267]. *1614:* Pasyt Antal ppix. Pasit Gergely ppix [uo.; BethU 34]. *1670 e./1687 k.:* Pásint Antal [uo.; MMatr. 343]. *1751:* Pázsint János kolcsár [Bonchida K; EMLt].

◇ **Hn.** *1633:* Paszint new mezeoben [Szentiványlaborfva Hsz]. *1643:* moczar nevű es Pasint nevű helybe(n) (sz) [Illyefva Hsz]. *1646:* Az Laborfalui pasinton az ut mentib(en) (sz) [Szentiványlaborfva Hsz]. *1648:* Markosfalvi Pasintra megien (sz) [Albis Hsz]. *1681:* Pásit Ucza [Hátszeg; VhU 121]. *1687 u.:* Pásitban (r) [Csejd MT]. *1694:* Pásiton [Borberek AF; BfR]. *1701:* Pasint nevű heljből [BNB V/9]. *1726:* a pásint [Vajdasztiván MT]. *1728:* A Pasintb(an) (sz) [Illyefva Hsz] | a pasintra jövőb(en) (sz) [Uzon Hsz]. *1729:* Az Pásintra járó Nyilakb(an) (k) [Vajdasztiván MT]. *1734:* Pasinthegy, szilvás [Szék SzD; SzDMon VI, 423]. *1737/1792:* Pásint Bükk(e) . in Loco Pásint [Ördöngösfüzes SzD]. *1750:* A Pasintan (sz). A Pasint nevű helyb(en) (sz) [Szentiványlaborfva Hsz]. *1752:* Pásint [Szásznádas KK]. *1767:* In Territorio Pásint (sz) [Gyf]. *1772:* Olt fele valo határban Füzesben a Pásint szelljin (sz) [Nagyajta Hsz]. *1783:* Pásint n. kaszállo hely [Katona K]. *1785:* G. Haller Ur Malmanál a Pásinton valo lább(an) (sz) [Ördöngösfüzes SzD]. *1790 k.:* A Pásitb(a) vagyon egy kis darab széna ret [Csejd MT; MMatr. 295]. *1805:* A' Pásint között [M.felek U]. *1807:* a Szőr alatt a pasithon [Dámos K; KHn 45]. *1815/1817:* A Pásinton (sz). A Pásint végibe (sz). A' Pasintba (k) [Miklósfva U]. *1841:* A pásinton (sz) [Vajdasztiván MT].

A cimszó forrásjelzet nélkuli adalékai az EHA-ból valók

pázsitbér disznólegeltetési díj; taxă de păşunat pentru porci; Schweineweidegebühr. *1666:* Pázsitbér Mikor makk nincsen, egy-egy malactól két-két pénz, mikor makk vagyon, ha rátelik, tizedet adnak, ha nem telik, makk váltópénz den. 8/8, az öreg süldőktül négy-négy pénz [Gyalu K; EM XLV, 28].

pázsitdézma legelő használatáért fizetett tized; dijmă percepută ca taxă de păşunat; für die Weidenutzung gezahlter Zeh(e)nt. *1594:* Pasit deszmabol tizedeth Adnak [Mákó K; GyU 27]. *1681/1748:* disznobol, és juhbol pásint dézmát nem adnak [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

pázsitdisznó pázsiton legeltetett sertés; porc ţinut la păşune; auf dem Rasen geweidetes Schwein. *1566:* De porcis vero campestribus, qui pasyth dyzno voce nominabantur [MGtSz XII, 259.60 Kővár reg.]. *1586:* Az Pasytt es egieb fele Dezma Disznok Introitussarol Irast Mutasson[a], megh mongia, Meny Vagyon labon, Mennyt zalonnazot megh, Menyt teót penze bennek [Kv; PolgK 20. — [a]Az isp. m.]. *1591:* Passit dizno eöregh aprostol XI [Kv; AggmLt A. 53]. *1594:* Pasit disznoual tartoznak az varhoz az kinek zaz vagionis eggiet ad, ha penigh chiak tiz vagionis eggiet ad [Bagos Sz; UC 113/5. 16]. *1620:* vegienek ... zaz keöuer Disznotul f 3 ... Zaz pasit auagi eözteöuer Diznotul f 1/50 [Kv; KvLt II/69 VectTr 1]. *1652:* Pasit disznobol semmit sem ad(na)k [Vajdakamarás K; GyU 139]. *1688:* Egy kövér Disznotol f—//20. Egy Pasint Disznotol f—//64 1/2 [MvRKLev. Vect. 23].

Szk: ~ *felszedés. 1594:* Az Pasit diszno fel zedestt mi illethi abbol azon teórueniek es rend tartasok vagion mint az Baghosiaknak [Kraszna Sz; UC 113/5. 28] ✱ ~ *váltság. 1587:* Az ado be Zolgaltatasa ... Azzony falwarol ado pinzt tezen fl. 8 ... Az Pasit Diznoknak es Meheknek az valtsaga mely volt 103 facit f. 2 d 6 [Kv; Szám. 3/XXXII. 6]. *1621:* Keouetkezik Pasit Diszno valtsagha egy egy Diznotol d 2 [Kv; i.h. 15b/VII. 9] ✱ *öreg* ~. *1589:* Diznok Zama. Attak en kezembe eoreg pasitdiznot 24 [Kv; i.h. 4/XI. 13].

pázsitdisznó-dézma sertéslegeltetésért járó tized; dijmă din/pentru porcii ţinuţi la păşune; Zeh(e)nt für die Weide der Schweine. *1640:* Pásitdisznó dézmát nem adnak, malacból is similiter [A.füld K; EM XLV, 28] | Pasitdisznó dézmát nem szoktak adni, hanem mind den. 2. váltják fel [Lapupatak K; i.h.].

pázsitdisznó-tized sertéslegeltetésért járó dézma/tized; dijmă/zeciuială din/pentru porcii ţinuţi la păşune; Zeh(e)nt für die Weide der Schweine. *1677:* Pasit diszno Tizeddelis tartoz(n)ak Valtoia ket ket pinz ha tizre nem telik [Varsolc Sz; Ks 83].

pázsitdisznó-váltság sertéslegeltetésért járó tized pénzbeli megváltása; sumă globală plătită pentru răscumpărarea dijmei de porci care era percepută ca taxă de păşunat; Ablösegeld für den Schweinezeh(e)nt. *1585:* Summa universalis totius Prouentus ... f. 75 d. 51. Zent Georgjnapi pasitt diszno valtsagh facit in vniuer(sum) f. 4. d. 82 [Kv; Szám. 3/XVI. 32]. *1621:* Az Also Joszagba(n) vgy mint az eőt faluba(n) Jutott volt pasit disno valtsagh f 3 d 80 [Kv; i.h. 15b/VII. 9].

pázsitdisznó-vám sertéslegeltetésért járó fizetség; plată în natură pentru porcii ţinuţi la păşune; Schweineweidegebühr. *1640:* Disznobul, minek elötte disznayokat az makra fell haytiak, annak elötte itt alat az pasiton szoktak megh vamolni; uagy terem penigh mak, auagy nem, de az pasit diszno vamot ugyan megh veszik, huszon cött disznobul foghuan ki eggyet, kinek penigh disznaia huszon eöttre nem telik, mas ember disznaiual uetuen eöszue, dezmallyak megh, huszon eöteön alol, ki megh marad, minden disznot d. 2 ualtnak fell, az reghi usus szerent [Paró F; UF I, 705].

pázsitföld legelő; pajişte; Rasen. *1591:* az mely darab pasit fold uagyon foldvary hataro(n) [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6]. *1694:* adá(na)k más darab Pasint földet [Moha NK; Hr 1/34].

pázsithely füves parlag; pîrloagă ierboasă; grasige Brache. *1640:* Az kik attyok, auagy attyafia eöröksegeröl uy es pasit helyre ki szaluan, uy hazat epitnek, az ollyan uy helyre ki szalot jobbagynak, az Eskeöttek relatioia szerent 4 esztendeigh ualo szabadsaga vagyon, hogy ab antiquo, sem adoual, sem szolgalattal nem tartoztanak uolna [Betlen F; UF I, 693].

pázsit-lakhely pázsit/földkunyhó; cocioabă; Feldhütte. *1761:* Pásint Lakhellye vagyon, mely után semmi appertinentiák nintsenek [Bácsfalu Br; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 157].

pázsitmalac pázsiton legeltetett malac; purcel ţinut la păşune; auf dem Rasen geweidetes Ferkel. *1640:* Minden fele vetesbeol borbol dezmat adnak ... Az makkon hizot diszno: valtsag d. 8. Pasit Malacztol d. 2 [Gyalu K; GyU 57] | Minden fele vetesbeol, s-borbol, pasit Malaczbol, Raibol Tizedet adnak, ha Tizre ne(m) telik egyteol valto penz d. 2 adnak [Szászlóna, K; GyU 64].

pázsitmalac-tized pázsiton legeltetett malac után járó tized; dijmă/zeciuială din/pentru purcei ţinuţi la păşune; Zeh(e)nt für die Weide der Ferkel. *1640:* az praedicatornak az örög disznó-dézmán kívül quartája jár, az pasit-malactizedből kiadják, ha tizre nem telik, den. 2 váltják meg [Kőrösfő K; EM XLV, 28].

pázsitos I. *mn* pázsittal/füvel benőtt; ierbos, acoperit cu iarbă; mit Rasen bedeckt. *1655:* Mely láb földek és azok végében valo pásintos és porondos hellyek vadnak az Barczaságb(an) Fejérvármegyében az Prásmárj határ szélib(en) az Tatrang vizére menöben [Brassó; BLt 3]. *1732:* Az Doszul felöl lévő tövisses Bokros és pásintos hellyek [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. *1735/1760:* A Falu körül minden felöl lévő Pásintas helyek is, in modernis Terminis ökör tilalmas, és egyéb marha legeltető köz hely végett, mind az Possessorok, az kösség szükségire indivise hagyattassanak, ugy mind azon által hogy se az Rétekböl, se az Pasintas hellyekböl Senkinek is Occupálni, vagy abalienálni quoquo modo el adni, vagy meg venni ... szabad nem lészen [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. *1767:* nem lattam hogj talaltanak vólna Valamit nem is hiszem hogy találtanak Vólna mert az helly ahól furdosták á földöt pasintos Vólt es Semmi jele az ásásnak nem esmerszett [Abosfva KK; Ks 4 Mich. Jakab (36) cantor eccl. cat. vall.]. *1807:* a tulso Malomhoz járo pázsintos helly, a hol tsak Ludak jártak [Apahida K; RLt O. 5 Martzi Ursz (80) col. vall.].

Hn. *1673/XIX. sz. eleje:* A Pasintas kutnál (sz) [Mezőbánd MT]. *1689:* vagyon az a Pasintos (:olahul Ungyul Bolczi nevü:) hely [Karácsonfva AF]. *XVIII. sz. eleje:* egj küs pasintos ut [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1742:* A Pásintos kutnál edgy rétetske [Mezőbánd MT]. *1773:* a pásintos ut mellett (sz) [Csomafva Cs; GyHn 55] | a Pasintos ut mellett (sz) [Gyergyóalfalu Cs] | A Pasintos Utnál Egerszegen (sz). A Pásintós ut végiben (sz). a Hegy farkon alól a Pásintós ut n.h.-en (sz) [Szárhegy Cs] | A Killyén falvi pasintos utonn alóll (sz). A Pásintos ut [Tekerőpatak Cs]. *1779:* A Pásintos kutnál (k). A Pásintas Kutnál egy darab Retetske [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. *1830:* a régi pázsintos köz ut [Hidvég Hsz; Mk].

Szk: *falu ~ helye. 1807:* a mellette lévő Falu pásintos helyje [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Sz. *1823–1830:* Azután vettem észre, hogy igaz a mondás: pázsintos udvaron lakik a szegénység [FogE 284].

II. *fn* füves parlag; pîrloagă ierboasă; grasige Brache. *1754:* Hoszsza a' pasintosnak 105 Szelessége 33 ől [Uzdisztpéter K; CU]. *1765:* eö Nsága nem olly régen pásintból felvágott vetéses szánto földének vége egy lévén: á más pásintossal ki mégyen emez sátelyos árokig [Kéménd H; JHb XXIII/18].

Hn. *1702:* A Tokaj alatt levö Pasitos [Hosszútelke AF].

Szk: *puszta ~. 1754:* (Egy udvarház szomszédja) Délről egy puszta pasintos, északr(ól) ... az Udvarház kőzött lévő puszta pasintos [Uzdisztpéter K; CU].

◇ **Szn.** *1444:* Andreas Pasitus [MNy X, 373].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

pázsitpénz legeltetésért járó fizetség; taxă de păşunat; Weidegebühr. *1649:* Az Felső Joszaghba(n) Diznokat Dezmaluan Dezmaban czak Egj sem jutot pasit penzt penigh percipialtunk f. 3 d 60 [Kv; Szám. 26/VI. 502]. *1765:* (A jobbágyok és zsellérek) tartozzanak ... Maknak idejen a' Sertésekből minden tizedikből Dézmat adni, mak nem Lévén minden Esztendőben egy egy Garast fizetni, mely neveztetik pásint pénznek, s Mak létében szabot mak bért adni [Topasztkirály K; JHbK LI. 27].

pázsitszél parlagszél; marginea pajiştii; Brachenrand. **Hn.** *XVII. sz. v.:* Az Pasint Szelyen (k) [Magyaros Hsz; EHA].

pázsitszín füzöld; verde ca iarba; grasgrün. *1711:* Egj Pasint szin Scarlát hoszu süveg zóld atlaczal bellett Nustostol [Told. 19]. *1714:* Pásit szin Selyem Szoknja ... f. Hung. 64 [AH 3]. *1740:* egy Virágra varrott Pásint szin aranyos virágu kanavátz kerületü s Tetzin Tafota béllésü Paplan [Ne; Told. 19]. *1742:* Egy pár pásint szin apro elegyes virágokra szött habos Atlacz kis lng [Ne; i.h.]. *1807:* Pasint-szin Köppenyeget ... Szokott viselni [DLt 667 nyomt. kl].

pázsitszínű füzöld; verde ca iarba; grasgrün. *1629:* Egy Darab pasint szinw zeold karasia poszto Egy darab szederies Saiaual aestim: tt f. 28 d. 75 [Kv; RDL I. 132]. *XVIII. sz. eleje:* Papai Andras Ur(am) feleségevel ... adot egy patyolat abroszt, mástis egj aranyas patyolat keszkenöt, arany galand környülette, adot még posztokat, pásint szinüeket, a praedicállo székre, az Úr asztalára, az éneklő székre [Backamadaras MT; MMatr. 101].

pázsittized legeltetésért járó tized; dijmă percepută ca taxă de păşunat; für die Weide gezahlter Zeh(e)nt. *1590:* Diznaiokbol sem pasit tizedet, sem penigh az Makkos diznobol ne(m) Adnak [Km; GyU 12]. *1640:* Dezmat, semmifele veteseckbeöl nem adnak, hanem juhokbul, mehekbeöl es disznayokbul az pasit tizedet megh adgyak; valtoja mindeniknek, tizen alol, mint egyebeöttis, d. 2 [Galac F; UF I, 695]. *1679:* Disznajoknak Mákk es Pásint Tizeddgyeis csakugjan ollyan mint az Gyaluiaknak, csak hogj itt az malaczbul sem adnak tizedet, hanem két két pénzel váltyák meg [Körösfő K; GyU 210]. *1723:* Ballai Deák Mihálynál vagyon Pásit tizedbe obveniált Sertés Nro 3 [BfN Nagyfalusi cs.].

Szk: *~ váltó. 1679:* Mákk termes idejennis mind tized váltó, az Gyalaiakehoz hasonló, csak hogj itt pásint tized váltó az Disznoktúl malaczoktúl semmi nincs [Jegenye K; GyU 211].

pázsit-tizedelés legeltetésért járó tized beszolgáltatása; predarea dijmei pentru păşunat; Abführen des Weidezeh(e)ntes. *1640:* Diznobol Tizbeol egjet mikor Mak vagion: Az mely Tizre Nem telik valto penz egyért d. 8. Pasit Tizedles egy Malacztol d. 2 [Hévszamos K; GyU 60].

pázsitváltság legeltetésért járó tized pénzbeli megváltása; răscumpărarea dijmei pentru păşunat; Ablösung des Weidezeh(e)ntes. *1679:* Makkbért tartoznak adni minden tíz disznóbul egyet, az kinek annira való sertése vagyon, aprót kettőt tudván egy öreg számban, de mikor makk nem terem, sem tizedet, sem váltságot nem adnak, hanem olyankor pázsitváltsággal tartoznak az aprajától két-két pénzzel, de az öregitől semmit sem, az makktermésnek idejin penig, az hol tizedre nem telik, nyolc-nyolc pénz a váltsága [Gyalu K; EM XLV, 28–9] | Pázsit váltsággal nem tartoznak, hanem csak a malacokat két-két pénzzel váltják meg [Körösfő K; i.h. 29] | Az falunak lévén csak egy makkos erdeje, makktermésnek idején, az kinek tíz disznaja vagyon, eggyel tartozik belőle, tízen alól nyolc-nyolc pénz a váltója. Mikor penig makk nincsen, pázsit váltsággal két-két pénzzel tartoznak, azonkívül az kinek tíz malaca vagyon, egyiket elveszik [Nagykapus K; i.h. 28].

pázsitzöld füzöld; verde ca iarba; grasgrün. *1803:* pázsint zód szin posztó Nadrág [DLt nyomt. kl].

pazsura menlevél; salvconduct; Schutzbrief. *1848:* Az, hogy a szegény nemest és nem nemest megnyúzzák elevenen, kapujára kiszegezik, a mellközepéig földbeássák és éhen halni kényszeritik, nyárson megsütik stb, mind ilyen regényes, de tényleges dolgok, holott a grófok s bárok pazsurát kapnak Urbántól, azaz sauvegarde levelet, hogy senki se merje bántani, mivel alkalmasint nem ellenzői a kétfejű sasnak [Kv; RevRTr III/206].

pecek (vminek a rögzítésére szolgáló) fa/fémnyelvecske; ştift, bolţ; Stift, Bolzen, Dorn. *1625:* Lakatos Vrajm(na)k fizettenek Vr(un)k eo felsege zamara valo mjekert ... 21 ladat Tarzekerre penz hordoznj valokat vasaztanak. zart kolczotis czinalua(n) hozzajok ... f 52 d 50 ... Tiz Medencze Tokot peczkesteol pantostol ... szekeres lonak valo zabolat 24 ... f 6 [Kv; Szám. 16/XXV. 154–5]. *1736:* (A hintóban) az két középső és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, peczekkel, azt közpálczának hitták, az féken osztán karika volt, ugy peczkelték osztán fel az közpálczát az két lóra [MetTr 367].

Szn. *1550:* Martinus peczök de Zent kyral[a] [MNy XXIV, 358 — [a]K].

pecér vadászkutyákat gondozó/idomító személy; persoană care îngrijea şi dresa cîine de vînătoare; Wärter der Jagdhunde (Person, die sich mit der Pflege und Dressur der Jagdhunde beschäftigt). *1585:* Az Feyedelem it leteben ... Sos Janos vytte az agarakat 3 louo(n) fyzette(m) f. 1 d. 11 ... Zabo Jstua(n) vytte az peczereket 3 louo(n) fyzette(m) f. 1 d. 11 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. *1589:* Az zilindekeknek veottem hust d. 16. Az ebeknek es kopoknak d. 28 ... Va-

czorara veottem ... Az Kopoknak es pecereknek hust d. 24 [Kv; i.h. 4/X. 10]. *1593:* Erzingyarto georgy wizy batori istwan agarait almasra es pezereket [Kv; i.h. 5/XXI. 125]. *1609:* Az Abrakosoknak ualo Czipo es Hus ostas ... Peczereknek Ebesteol ... hust lib 12 [Kv; i.h. 12b/IV. 195]. *1647:* Az Fogaras feöldi jobbagyokbol alo szolgaknak, vgy mint kocsisoknak, lovaszoknak, felaitaroknak, pecsereknek, agarhordozoknak ... madaraszoknak, es egyeb rendeknek alappottyok felöl eleitol fogva sok akadalj leven az Fogharas feöldi Tizteknek, eö Ngatis pediglen szüntelen busitvan supplikalasokal, mind azon szolga renden levök, mint pedigh az falukbeli szegenysegh tandem in Ao 1647 die 27 May [Fog.; UF I, 828–9]. *1672:* Die 19. July vetetv(en) Aszszonyunk két uég ábat Radnothon, edgyik vegböl szabattam Nadragot az haro(m) peczernek [Utl]. *1728:* ã kissebb fiam volt itt ã Sertések mellett, s ã beszéllé nékem, hogj ã Péczer ã Sertések közé bocsátván ã kopokat mihellyen a Vrfi ... Czirmai nevü Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgjárást ã Sertéseket lödözni kezdették [Hídvég Hsz; Mk I. I Joan Barabás (56) jb vall.]. *1753:* A' M. Szent Királlyi Csizmadia nevezetü Jobbágyok(na)k az elejek ... valami Ember ... meg öléséért Vármegye Rabságára esett volna, és ... Bánffi Sigmond Ur ki szerzette ótet a fogságbol és a' maga Udvarában Peczérnek tétette [Told. 25]. — L. még EM XX, 498; KemÖn. 102.

Szn. *1773:* Peczér álias Gábor Ferenc [Backamadaras MT; EMLt].

Hn. *1824:* Ugyan ott fejebbetske a Petzér réten [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 98].

Szk: *cigány ~. 1855:* A szakácsok feljajdulására az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczolja ketreczökbe [ÚjfE 266] ✱ *lengyel ~. 1704:* Ugyan ma jövén bé az úr lengyel pecére, akit Toroczkai uram elvitetett volt Pánádra, ki is beszéli, hogy az az István deák ... az este még ugyan két kövér disznót is indíttatott meg maga számára ide [WIN I, 282] ✱ *udvari ~. 1681:* Conventioja Udvari Peczérnek ... Nadragra nyolcz sing aba ... Menteje alá fejer bárány bör belles ... Megh lassa azert ös, hiven jamborul szólgallyo(n); es ã rea bizot ebekre szolgalmatosso(n) visellyen gondot [Vh; VhU 645].

pecérgyermek pecérinas; copil care îngrijea cîini de vînătoare; Jagdhunde pflegendes Kind. *1789:* A Peczér, és Sütö Gyermek(ne)k két kalapra 1 Rfr. 24 xr [Déva; Ks 95].

pecérház uradalmi pecérek lakóháza; locuința persoanelor însărcinate cu îngrijirea și dresarea cîinelor de vînătoare; Wohnhaus der Wärter der Jagdhunde. *1637:* Vagyon az pecserhaz keörwl jo fedeles seöueny; az seöuenyen egy nagy eöregh deszkas kapu. Az peczerhaz egy zendelyes fedel alatt kettö [Fog.; UF I, 413]. *1746:* A Nyári Akol ... E mellett Egy peczér Ház kertél kürül van véve [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1751:* az régi Peczérház [uo.; i.h.].

pecérinas copil care îngrijea cîini de vînătoare; Jagdhunde pflegendes Kind. *1648 e.:* Aghar hordozok (26) Peczerek (7) ... Harom Peczer Inas[a] [BesztLt II/293 I. Rákóczi György és felesége udvarnépe. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1677:* Egy Jáger Mester(ne)k 40. penzevel tiz Agár hordozok(na)k, es három Peczer(ne)k 30. pénzevel, egy Peczér Inas(na)k 15. penzevel, masnak 6 penzevel atta(m) a' die 31 octobr(is) usq(ue) ad diem 5dik Decembr(is) öt heti penzeket f 22/55 [Utl]. *1702:* az ki rühes agarak vadnak ot az peczér inassal mosatasd meg bizd mihokra, ha dohány nincsen vétes büdös követ agy nékiek s mikor meleg van akor kenyek és minden harmad nap mosatasd [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

peci *diákny* tanító; învățător, Lehrer. *1870 k./1914:* Peci: a praeceptor kicsinyitett neve [MvÉrt. 33].

peckelődik izeg-mozog; a se fîți îngîmfat; herumzappeln. *1710 k.:* Azelőtt is engem Béldivel minden ok nélkül kopóláncra vetének, hátha most ő peckelődik, soha bizony el nem hiszik, hogy complex nem vagyok, el kell vesznem nagy ártatlan miatta és ezeknek nagy gonoszságok miatt [BÖn. 700]. *1850:* Mutus ... impertinens gonosz fattyu, belé váj mindenbe, megakarja enni a' nyers húst pírí czipóval ... az egész család és cselédség összeállva sem bir vele, petzkelődik, ugrál, s nem jár soha jóba [K; Pk 7].

peckelő szíj övön lévő kis bőrkarika, amibe be lehet bújtatni a szíjat; inel de piele (la centură); Lederring (am Gürtel), Gürtelschnalle. *1849:* De hozzám is ugy Döfe nem tudom melyik hogy a Derék Szijjamnok két petzkelö szijja azonnal el szakadt [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

peckes pecekkel ellátott (lószerszám); (harnașament) prevăzut cu cataramă cu limbă; mit Stift versehenes (Pferdegeschirr). *1625:* Köteluereo Tamasnak, hogi hat zal peczkes Jstrangokat hoztak uolt teolle f — d 60 [Kv; Szám. 16/XXXV. 172]. *1670:* Az hámok szélesek legyenek, aranyos csattosok, peczkesek etc. és farmatringjok is legyenek [TML V, 119 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1681:* hat Setét Szürke Gjermek lovak mellyek(ne)k uj pokroczok, hevederek, peczkes köz-Fekek s Kötö fekek adattak [Görgény MT; Utl].

Szk: *~ szászfék. XVIII. sz. eleje:* Az lovat hoszszu kötéllel urokkal kel ki fogni ã Menesbül ... a kötölet ne huzzák hanem fussanak utána, egyet fordulván, modgyával az oldala felöl mennyenek melléje, és az Urkán tegyenek tágítást ... az után peczkes Szász fékel, kantarozzak meg, és az urkot peczkellyék meg ... és az után semmi Szünetet nem adván néki, kössék jámbor lö mellé [JHb 17/10 lótartási ut.].

pecolaj, peceolaj 1. (lenmagból első sajtolással elöállított) étolaj; ulei comestibil (obținut la prima presare a semințelor de in); (aus Leinsamen bei der ersten Pressung gewonnenes) Speiseöl. *1584:* Mikor pecze olayt hoznak az Wasarra, hat egy zemeltwl Egy kys keopeochykewel kywel teoltik az merteket vchesse(n) ne teóbbet | Pecz olaynak fontyat d 6[a] [Kv; PolgK 10, 13. — [a]Adják]. *1585:* 6 font Karaszt wotte(m) megh Ratany f — d. 18. Peecz olait kiücl meg Ratottak f. — d. 15 ... Pecz olait Sos hal foznj f. — d. 2 [Kv; Szám. 3/XVIII. 17b Gellien Imre sp kezével] | 8. Janua: Fözette(m) vgyan eö knék: pentekre Egy talra 4 font karazt ratua kapoztara az arra d. 12. Kapoztat wött hozza vagua d. 4. Peczhe olayt masfel fontot az arra d. 9 [Kv; i.h. 3/XXII. 53]. *1592:* veöttem ... vachiorara Thehen Bęlt feöznj f 0 d 6 ... Pecze olayt ratni f 0 d 7 | 3 die Januari ... 1 harchya farkat Sitny f — d 20 ... Petz olay az harchya farkhoz f — d 3 [Kv; i.h. 5/XIV. 135, 214 Eppel Péter sp

kezével]. *1652:* Pecz olay vagion[a] Ur. N. 2 [Fog.; UF I, 146. — [a]A sáfárházban]. *1678:* Pecz olajat hat ejtelt, oct. 6 [AUt 213]. *1679:* Olaj tarto szoros szaju fazék nro 1. (:ebb(en) pecz olaj octal. 1/2:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59]. *1683:* Pecz olajra f 2//88 ... Pecz olajnak valo edenyre f //48 [Utl]. *1688:* Egy Tonna Len Mag olajtol f —//30 Egy Loter Pecz olajtol f —//60 [BfR Vect.]. *1710 k.:* Majd minden betegségemben a hajdúkáposztán kaptam életre. Nagy nátha-hurutban, erős hagymáz, forró hidegben, orbáncban próbáltam a sós nyerskáposztát pecollajjal, de ecet nélkül, jól megettem [BÖn. 514]. *1742:* Brassoban ... fel font pecz olajat vettek [Szemerja Hsz; ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez]. *1756:* Gyöngy Kására, pecz olajra xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 72b].

2. (lenmagból második v. harmadik sajtolással előállított) festékhez/olajozáshoz használt olaj; ulei folosit la diluarea vopselelor sau ca lubrifiant (obţinut la a doua sau a treia presare a seminţelor de in); (aus Leinsamen bei der zweiten oder dritten Pressung gewonnenes) für Anstreicherei oder für Schmierung gebrauchtes Öl. *1595:* zegh kenni petz olait vettunk p(ro) f —/1 [Kv; Szám. 6/XIII. 39]. *1624:* Olaios Jakabtol hozatta(m) pecze olajat, az festekben Tizen ket fontott ... f 1 d 44 [Kv; i.h. 16/XXX. 29]. *1625:* Kepiro Istuannak hogi az belseö ora Tablaiat meg festette veotte(m) eniuet peche olayat veottem ... d 15 | Az Ouar feleöl valo Circalomhoz hozatta(m) peche olajat lib 25 teszen f 3 d 25 [Kv; i.h. 16/XXX. 19, 32].

pecsenye 1. sültnek való (borjú/marha/disznó) hús; carne (de viţel/vită/porc) pentru friptură; Bratenfleisch (vom Kalb/Rind/Schwein). *1568:* egy Cziganǫ pechyenyet Swth vala, az twznel, az Ciganǫth vg Ranta be az twzhelrǫl az Kayantay ember hogy mynde(n) zemere(m) teste kwn vala, esmet helyere wl az Ciganǫ [Kv; TJk III/1. 195]. *1582:* 7 Marty Jüta Kereztesy Andras hatod magawal wizen lengyel kiralynak kúczis lowakat Biro V. hagy(a-sa)bol attam Ebeden etere itara d 13. peczyenye d. 5 potyka d. 8 d. 13 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* lattam valami Pecheniet egj Zaczkobol az Biro hazanal veön ky Zeoke Demyen [M.valkó K; KP. Nagiobbik ferencz Jstwa(n) vall.]. *1591:* Sardj Balint ... Jeowe oda Beogeozben hogj az zajt hallam Menek oda hozzaiok en teollem kezdenek pechieniet kerdeznj hol talalnanak [UszT]. *1595:* fůstre penig megis húst és peczenyeket vötte(m) Biro W. hagyasabol p(ro) d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 140 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1605:* tiltottuk megh huzo(n) ket diznajukat hogy megh ne wssek, az mellyeket mêgh akkor megh nem wteottek volt, Az mellieket pedigh megh wteottek hogy az Peczienyejet szalonnajat el ne keolchek ... Azokot tiltottuk mw megh hogy el ne vezessek mw teollwnk [UszT 19/59]. *1664:* Három font petsiényét süttettünk f — d 08 | Az üres tereh mellet az kik kün háltak adtunk pětsienyére nekik f — d 6 [Kv; SzCLev.]. *1736:* Az kovajter mester Bíro uramnit volt felesegestöl vittünk Bort kenyeret, pecsenyet, hinto kenni hajat de 51 ... // Az Gyenerallis szekretariosa es az Szent Katolnai Letman voltanak Bíro Uramnit akor Bort, kenyeret, pecsenyet de 66 [Kvh; HSzjP]. *1843:* a' tüzhez petsenyéjekkel nem térhetnek [Dés; DLt 586]. *1845:* 1 font petsenye 9 x [Dés; KvNJ 31].

Szk: ~ *vágni. 1791:* Lévén az árkosi communitásnak egybengyűlése, közönséges megegyezésből tőnek ilyen megegyezést, hogy valaki az falusi lakosok közül mészároskodván, az falu mészárszékiben viszi az eladnivaló pecsenyéit eladásnak okáért, és ottan árulja ... tartozik a falu számára toties quoties mindenkor egy garast fizetni a falu cassájába, mégpedig akkor inmediate, mikor vágja a pecsenyét. Ide nem értvén azt az üdőt, midőn fogadott mészáros vágja a pecsenyét. E contra, ha vidék ember admittáltatik azon székben pecsenye vágni, az két garas fizetéssel tartozik az communitásnak [Árkos Hsz; RSzF 291–2] ✱ *füstölni való ~. 1621:* vasarolta(m) ... Fusteolnj valo peczenjet lib. 68 ... f. 1./2 [Kv; Szám. 15b/IX. 189–90] ✱ *füstölt ~. 1587:* 25 feb: ... Az Vtra vittwnk, Bort —/39 egi eitel echietet —/6 fwsteolt pechieniet es boriw hwst —/26 [Kv; i.h. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével]. *1621:* Poliekanak. 10. font fvsteolt peczeniet veotte(m) f —/10 [Kv; i.h. 15b/X. 28] ✱ *oldalos ~. 1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... oldalas pecsenye Nro 2 [Vh; VhU 562–3]. *1734:* éles kamara melybennis találtatott ... Oldalos pecsenye no 9 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.] ✱ *öreg ~. 1589:* 27 decemb(ris) ... kwltem Bathori Jstuan vra(m)nak eo Naganak, czukat es swlleot d. 66 ... Ket eoregh peczeniet d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 4]. *1590:* 2 Eoreg pechyenye ... d. 16. 8 Eytel bort ... d. 24 | Attanak Ayandekot 1 Eoreg Retket ... d. 18 2 Eoreg pechyenet ... d. 18 [Kv; i.h. 4/XXI. 28, 38 Kis István sp kezével] ✱ *perzselt ~. 1629:* hoztak oda mi hozzank darabokba(n) perselt peczeniet, eginehanyszor, fözni valotis [Mv; MvLt 290. 186b] ✱ *sütni való ~. 1682:* meszaros leven kertem fel potura sütni valo peczenyit [HSzj *mészáros* al.] ✱ *szálkás ~. 1823:* Quietaltatik Budatelky Tisztem ... két Szálkás petsenyéröl [Kv; Born. F. IIe] ✱ *tekert ~. 1695:* Ö tekert pecsinye nro 2 [O.csesztve AF; LLt].

Vö. a *berbécs-, borjúhús-, disznóhús-, bőrös-, felsál-, oldal-, sál-, tehénhús-* és *vadhús-pecsenye* cimszóval

2. sült hús mint étel/fogás; friptură; Braten. *1570 k.:* Ezt is végeztük és engedtük ünekik, hogy az mesterré lejendő az első beköszönő pohár két tál étekkel tartozzék; egyik borsos itek, az másik pecsenye legyen s egy veder borral az minél jobbat az üdőben az korcsoman találnak [Dés; DFaz. 6]. *1590:* Schiúlt Pechyenyet Metelúe p(ro) d. 3 [Kv; Szám. 4/XX. 42 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1593:* Piroska Kadar peterne vallia ... egi niars pecheniet veön kezebe, es el mene onnat [Kv; TJk V/1. 327]. *1629:* Latta(m) aztis hogj vendeget hittak az peczeniere [Mv; MvLt 290. 186b]. *1665/1754:* Másnap ... tartozik az ujj Társ legény egy tál étekkel, egy darab petsényével, egy fél kenyérrel, és fél veder bórral; melyet elköltvén Isten hirével Társ legény lehet utánna [Kv; ACArt. 22]. *1692:* A Mester ... tartozik el temetni mind Gazdát Gazda Aszszonyt s Cseledet ajandékon pénz nélkül, harangozni is, ugy mind azáltal, hogy egy kupa bort és petsenyét a' Torban valo hiváson kivűl házához küldvén [Csittsztiván MT; MMatr 330]. *1702:* Mikor valamelly Mester Ember, avagy Legény a Czéhban be akar allani, elsöben tartozzék be köszönő Pohárt adni, ugjmint két két tál Etket minden Asztalra és egy Pecsenyet, két tisztesseges kenyerrel, ket veder Borral, Egj Forintal [Dés; Jk]. *1740:* Juhos Anna azon Tóth Szakácsnak gjakran vakarút sütögetett és tartotta borral pecsényével kenyérrel [Kv; Mk IX Vall.].

Szk: *kukrejtes ~. 1631:* Hallam ... mondgja vala Koczisneis hogj mit fözel az Uradnak, az jobagjnak, fözele kukrejtes peczeniet ... nad mezes riskasat, feözele viz leuest (!) az szegeny iobagjnak | monda ... Koczis Mihalyne hogj te

olia(n) vagj vgjmond, hogi az szegeny Urad megh jeö az Czepleöböl, viz leuest Czenalsz neki, ugj mond az katonanak penigh, kukrejtes peczeniet [Mv; MvLt 290. 231–2] ✱ *mustos ~. 1621:* Mustra mustos pechieniehez ... d 4 [Kv; Szám. 15b/XI. 136]. *1756:* eo Exja itt Létébe szüret Lévén naponként mustos pecsenjére és egjéb özelékre öztek föl az szakácsók mustat ... 1 veder 2 ejtel [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.] ✱ *zsírban főtt ~. 1800:* ide jövén Titt. Szolga biro Ur Vatsora Sirba fött petsenye volt, Marha hus 6. p ... Ebédre ... Sültnek egy tzimer bárány hus ujságnak 14 p [Torockó; TLev. 5].

Sz. *1678:* ha egességem engedte volna, be is rugaszkodtam volna ő naga udvarában, noha a mint értem, némely uraim sem bemenetelemet, sem újabb kimenetelemet nem javalják. Ennek lehet értelme, mi lehetne a harmadikja? Lássa meg az Isten, ha érdemlettem-e én ezeket. Kgld pedig hogy kijöjjön nem javalhatom, nagyobb lenne az füsti pecsenyéjénél [TML VIII, 259 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

3. *~nek való tál* sültestál; tavă pentru friptură; Bratenschüssel. *1587:* 22 die Jüny ... veottem 2 fah Talatt d. 7 ... 2 pechienienek valo Talokat p(ro) d. 7. Esmeg veottem 1 Kisdet Talat p(ro) d. 2 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66 Sweges Gergely isp. m. kezével].

pecsenye alá való I. *mn* sült alá való, zsírfogó; care este întrebuinţat la făcutul fripturii; für die Zubereitung des Bratens gebraucht. **Szk:** *~ serpenyő. 1591:* Pechienie ala valo serpenieö 1. Vas serpenieo io es hitwa(n) IIII. Vas Nias Apro s eöregh 1 [Kv; AggmLt A. 53]. *1610:* Egj Pechienie ala valo Serpenieö [Kv; RDL I. 6] ✱ *~ vas. 1675:* Egi Pecsenie ala valo vas [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1767:* Pecsenye alá való vass; az az 'Sir fogó [Marosszt-király MT; Berz 5. 38. P. 2].

II. *fn* sült alá való zsírfogó; tigaie pentru friptură; Bratpfanne. *1675:* egi pecsenie ala valo. egi vas Labas serpeniö egi kicsiny Labatla(n) sörpeniö [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1734:* Egy öreg rétes pecsenye alá való [Kv; Pk 6]. *1765:* Petsenye alavalo 1. Resz Lév Szüro [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. *1789:* 1. Vas Rostélly Rft — xr 30 ... 1 Petsenye alá valo Rft — xr 20 [Mv; ConscrAp. 4]. *1800:* Adtunk egy Petsenye alá valot az árra 120[a] [Torockó; TLev. 5. — [a]Pénz].

Szk: *ónos ~. 1627:* Egj onas pechenie ala valo f — d 40 [Kv; RDL I. 134] ✱ *réz ~. 1637/1639:* 1 Rez pecsenie ala valo io vastagh - - - f — d 32 [Kv; i.h. 111] ✱ *vas ~. 1624:* Egj vas pechenie Ala valo jo f — d. 32 [Kv; i.h. 123]. *1752:* Nagy Sandor Ur(na)k ... egy Vass petsenyelavalot [Göc SzD; Borb. I Borsai Sándor kezével]. *1787:* Egy vas petsenye alá valo Dr 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5]. *1802:* Egy horgas Nyelü Vas petsenyealá valo [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. *1843:* Egy vas pecseny alá valo [Kövend TA; KLev.].

pecsenyearulásbeli pecsenyearulásból származó; care este obţinut din vînzarea fripturii; aus dem Bratenverkauf. *1837:* Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet [Torda; TKl Praes. ir. 466. — A teljesebb szöveg *pecsenyeáruló* al.].

pecsenyeáruló pecsenyét áruló; vînzător de friptură; Braten verkaufend. *1837:* A' Város a' helybéli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett és dolog tehetetlen állapotjak miatt ... a mindennapi élelem meg szerzésére elégtelenek — fel segillésökre egy intézetet állitott fel, t.i. a sertés petsenye sütést ... A kérelmes Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés, és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet, miért a Tanáts a' petsenye árulo több szegény aszszonyok Jövedelmeiknek megszorittása, és az Intézet czélja ki jádzása nélkül azok között meg sem is hagyhatott (!) [Torda; TLt Praes. ir. 466].

pecsenyebor sülthöz való bor; vin desert; Bratenwein. *1573:* Somogy Leorinch Azt vallia hogy eotet Kalachsiteo pinceyebe hywatta volt Istwan deakne hogy Adossagaert Nyolch bort valaztananak neky az pechine Boray keozzwl, eo ely valaztotta de az adossagot Nem twgia menye volt [Kv; TJk III/3. 206].

pecsenyés I. *mn* **1.** sültes, sülthöz való; pentru friptură; Braten-. **Szk:** *~ porcelántál. 1849:* két pecsenés porcellán tálok [Dés; DLt] ✱ *~ tányér. 1588:* On Zerzam ... Egy pechenies talner Harom eoregh visselt tal Ket vissèlt keozep tal ... tizen Negy on talnier [Kv; KvLt Inv. I/2. 18].

2. *gyertya ~ ebéd* estébe nyúló céhlakoma; ospăţ/petrecere pentru breslaşi care se întindea pînă pe seară; sich bis zum Abend hinziehendes Zunftmahl. *1814:* akkor nállunk nagy ebéd volt, mert Gyertya Petsenyés Ebéd volt a' mint szoktuk nevezni, melly annyit tészen hogy azután Gyertyánál is dolgoznak a' mester Legények [Dés; DLt 222].

II. *fn* pecsenyeáruló; vînzător de friptură; Bratenverkäufer. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak — Pogátsásak — Peretzesek etc. etc. között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk ... Künn árulo sátrasak[a] ... Gyűmöltsösök[b] ... Petsenyések[c] [Torda; TVLt sztlan 1826–1829. [a–c]Köv. a nevek és a felvett összeg].

pecsenyesütés sültkészítés; făcutul fripturii; Bratenzubereitung. *1839:* a' pánkó és petsenye sütés [Dés; DLt 993]. *1841:* Senki is ezen becsületes ifjakat[a] vízhordással és pecsenye sütéssel nem aggraválhatja, ha szolgálatba lésznek is, hanem ha inas találtatik a céhban, azok tartoznak végbé vinni [Dés; DFaz. 39. — [a]Az ifjú legények sírásó társaságának tagjait].

Szk: *~hez való vasláb. 1681:* Öreg Konyha ... Pecsenye Sütéshez valo vas Láb Par 2 [Vh; VhU 519].

pecsenyesütésbeli pecsenyesütésből származó; care este obţinut din făcutul fripturii; vom Bratenzubereiten. *1837:* Gergely Anna Babos Jánosné ... a petsenye sütés, és árulás béli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet [Torda; TLt Praes. ir. 466. — A teljesebb szöveg *pecsenyeáruló* al.].

pecsenyesütő I. *mn* pecsenyesütéshez való; care este folosit la făcutul fripturii; zur Bratenzubereitung. **Szk:** *~ csiga. 1763:* 1 Petsenye sütö tsiga nyársaival 5 [Kv; TJk XVII/1. 17] ✱ *~ (vas) kerék. 1629:* Egy peczienie swteo vas kerçk tt f 2 [Kv; RDL I. 132]. *1801:* Petsenye Sütő kerék 1 [Pestes SzD; Told. 19] ✱ *~ vasmacska. 1637:* Ugyan azon bolt mellett vagyon harmadik boltis ... ez boltban uagyon egy pecsyenye swteö eöregh vas macsyka, s egy jo kemencze, egy vas rudon allo [Fog.; UF I, 399]

1753: Kisseb pecsenje Sütő Vas macska Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ *~ vasnyárs. 1797:* Egy petsenye sütő vas Nyárs [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14].

II. *fn* **1.** pecsenyesütő alkalmatosság; tigaie pentru friptură; Bratpfanne. *1656:* Egy vas Rostely. petsenye swtcö [Doboka; Mk Inv. 3]. *1848:* Egy nagy spar kemencze két üstel, réz csappal pecsenye sütővel ... 95 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

2. pecsenyét sütő személy; persoană care pregăteşte friptura, Bratenkoch. *1824:* Nemes Torda Várossa Piaczán Azaknak az Árusaknak 's Kereskedőtskéknek Nevei, a' kik ... tartoznnak fizetni ... Kun Arulo Sátorosak ... Mindennapi Kolészás Pállinka árulok ... Czipo sütők ... Petsenye Sütők ... Recapitulatio: ... 10. Petsenye Sútók [Torda; TVLt sztlan 1826–1829].

pecsenyetányér sültes tányér; tavă pentru friptură; Bratenteller. *1611:* Egi jo eoreog vas njas, egy eoreog peczenje talnyer egi keozep fa tal, haro(m) fa talnjer [Kv; RDL I. 90]. *1629:* Eöt On tal, Egy peczienie talnyer. Harom kis talaczika [Kv; i.h. 132]. *1677:* Egy fa tál, egy peczenye tányér, négy kerek tányér [Kv; i.h. 155b]. *1708:* Egyéb semmi nints, valami dibdab fazeknal, s, petsenye tangyernál egyéb [Kv; RvRLt VII. 11 Zambó Mihály végr.].

pecsét 1. bélyegző, pecsétnyomó; sigiliu, pecete; Siegel, Stempel. *1583:* eo kmek Varosul valaztananak olliat ky az valaztot Biro vramnak Volffard Isthwan vramnak Megh leoweteleigh viselne zorgalmatos gongiat az Magistratussagnak, Azert ... Caspar vramra bizzak mind az Pechettel egie(te)mbe Az Birosagnak viseletet [Kv; TanJk V/3. 270a]. *1589 k.:* Az penz be pechyettelese feleol azt felely hogy monta magiari Tamas hogi ad ele az penzt pechyetellyk megh Az kapitan vra(m) pechietiuel [UszT]. *1590:* Megh ertettek eó kgmek varosul a' be gywtesnek elseö ratioiat melj illet Byro valaztast, az Walaztot Byro helyet. Eo kgmek semmikeppen Byro valaztasba nem elegytik magokat, holot az Vristen Biro vramat Igyarto Mihalt, kit valaztottak volt, meegh az eletbe(n) megh tartotta, hanem eó kgme akyre bizta ez ideigh az pechetet, mostannis Byro vra(m) eö kgme arra bizza Effele Byro hagjas ne(m) egiebet hane(m) Byro vramath illety [Kv; TanJk I/1. 149]. *1610:* Ő kglmek akaratából csináltattunk czéh[a] számára egy pecsétöt ... az ezüstivel együtt költöttünk reá f. 2. d. 32 [Mv; EM XVIII, 56. — [a]Ti. a szabó céh]. *1635:* Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel szabadulásrol walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen, Es ollyan peczieltyekis legyen egesz Czehül, az melyben Czismasiakhoz illendeo Czimer legyen, es az mikor szűkség azzal peczietellyenek [Kv; KvLt Céhir. I. 12]. *1692:* Én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátora rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz Istenre hogy ... az kezembe forgo pecséttell semmiképpen ne(m) abutálok [Bonchida K; Törzs]. *XVII. sz. v.:* Kgtt(ne)k mint Uram(na)k meg szolgálom ha élek. metczesse(n) nékem egy peczétet, a' Czimer légye(n) egy gyönyver (!) job labon álva [IB. Váradi B. János pecsétrendelése bizonyos „Murányi uram"-hoz]. *1705:* minthogy odafel is a Cancellarián a pecsétet corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust metszettenek, azért itt a pecsételet aszerint corrigáltassák [WIN I, 449]. *1782/1799:* A' melly Petséttel a' Torotzkai Communitás él in Communi, azt hol vették az Méltoságos Torotzkai Famillia Czimerét mi okból 's mitsoda Privilegium mellett metzették réá? declaralja a' Tanu [Asz; TLev. 5/16 Transm. 329].

Szk: *~tel való élés. 1785:* Citállyuk[a] az közzöttünk vígealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit; mellyektöl még eddig erószakasan meg nem fosztattunk, ugy mint: Petséttel valo Elésünket, Héti vásárnak jövedelmét, Ecclesia és Parochia tartást[b] [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18–9. — [a]Értsd: a torockóiak kiváltságos voltának bizonyságaként. [b]Folyt. a kiváltságok fels.] ✱ *céh ~je. 1692:* Vagyon egy pecsetis, ugy mint Ceh Pecseti, veres rézben meczue ugy mint egy Olasz Asztal láb, ezen fellyül egy Küs Gyalu alatta által butatva, horgas mértékes Czirkalom [Kv; ACJk 13]. *1723:* Vagyon B: Céh Petsetys veres Rézre mettzett, ahoz valo egy kis Terpentinás viaszal [Kv; i.h. 127] ✱ *császár ~je* a török császár pecsétje. *1710:* A fővezér a mellette levő hadi tiszteket divánban felhívatja s leülteti, akkor az aga felkel, eleiben állván a fővezérnek, a császár pecsétit, melyet a fővezér mindenkor nyakában szokott hordozni, s valamíg az nála vagyon, senkinek nem szabad bántani, a nyakából kiveszi, és a császár levelit megmutatja [CsH 175] ✱ *falu ~je. 1853:* Sok hellyen a' Birot eltíltották, hogy a' Falu petsétjét a' petsételésre által ne adja, mi azomba, a' rendelet felmutatására, nem Sükerűle nékiek [Szilágycseh; BfN Szipolly Elek kezével] ✱ *káptalani ~. 1677:* a' Fejedelmek válaszszanak és állassanak-is, mind Fejérvári, s' mind Váradi Káptalanokban, és Colos-Monostori Conventben, jo lelki ismeretü, és azon hivatalnak meg-felelésére elégséges tudományu alkalmatos embereket ... kiknek a' szokot Káptalani pecsétek-is kezekben adattassanak [AC 207] ✱ *város ~je. 1586:* Az Varas pechietit viobban mecchettette(m) Thanachj akarattiabol, Ezwsteót Czinaltak rea az fogonto niomoiara — p. 15 beoueon az Ezwsti arra tezen f. 2/50 Miert hogi ket uttalis kellet raita Czinalnj attam az mwnkaiatol f 1/35 [Kv; Szám. 3/XXIV. 2]. *1784:* az Város Petséttye ... tsak az finale Deliberatumnak meg petsétlésére engedtetett a Mlgos Familia által [Torockó; TLev. 2/6. 5a]

2. bélyegző (viaszba nyomott) lenyomata; (semn lăsat de o) pecete; Stempelabdruck. *1546:* Ez fellyl meg yrth dolgokath my, ygy wegezthyk, az meg' yrth kethel, alath, kynek byzonsagara, athwk, mynd, az keeth felnek, Ez my yelen walo Lewelywnketh, kyth, meg Eressythetthyunk, az my pechetynkel [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1555:* En Komlo<d>y orsolya az meg holt vas Balastol meg maradot felesige adom myndeneknek tvtara hog az ky Leveleket az en meg holt zeghyn vram meg eltyben haghot volt Bezteren (!) Zyvcz Lenart Vramnal azokat az en Kezembe attya (!) ... azert az en Levelemet kezem Jrasat es pecetemet adom myndeneknek tvtara ev knek menedyköl [Beszt.; BesztLt 23]. *1560:* ez en lewelemet Attam en ew nekje ennek emlekezetyre es byzonsagara pechetemmel meg pechetlettet kywel zoktam ylnem [Ketesd K; SLt J. 1 Bethlen Gergely jb-adományozó lev.]. *1572:* Attuk ez my leweleonket pechyetenkkel es az kik deakwl tudunk kezeonk Irassawal megy ereossetetet ky keolt fogaras waraba az feleol meg mondot zent lwkach nap vtan valo cheterteken 1572 eztendeoben [SLt S. 10]. *1573:* Bonchiday Gergel, Baniay Eotthwes Ianos, Eotthwes Antal hitek vtan valliak hogi, Az Mynemw ados lewelet adot az Zemlyesiteo[a] pechy Matiasnenak az zeolöbely Adossag feleol Twgiak hogi Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta [Kv; TJk III/3. 125. —

[a]Steph. Zemlyesiteo]. *1617:* Ennek nagiob bizonsaghàra, es erössèghère ... aggyuk Vyfalui Gaspar Deàkkal eggywtt ez leuelet szokott pecziètiónkel, es kezwnk iràsàual megh erössituen [Kv; RDL I. 102]. *1674:* Banffi Sigmond vr(am) ő kglme maga szokot pecseti es keze irasaval roboralt Testimonialissát küldvén, hogy a fen declaralt szemellyekkel ezen megh irt dologrol valo Contractust, mindenekb(en) az Vr Banffi Sigmond vram megh allya [Havadtő MT; BLt 11 Isák György keze írása]. *1705:* Melly Testamentomot im fenn meg irt Birák igy értvén és halván, mely mi elöttünk ezen meg irt mod szerént ment végben arról mi is az mi hitűnk szerént attestalunk szokott pecsétünkel, és kezeink irásival ezen Testamentom levelet meg erősitvén Judices ... Petrus Danka Nob(i)l(is) mp Nicolaus Márton Scholae Magister Primipilus mpria [Altorja Hsz; Borb. II]. *1770:* a Petset pedig vala veres Sponyol viaszra le nyomtatva [Orbai szék; BetLt 7]. *1848:* Melly törvényes Megintés, Kinálás, és Közlés módja 's rendje, az azokra tett feleletekkel eggyütt mindenekben a' megírtak szerént vitetvén általunk, 's elöttünk véghez; azért írok miis e' saját Neveink' alírása, 's használni szokott pecsétink' hítelessége alatti Válaszlevelünket [Fejér m.; DobLev. V/1291].

Vö. a *függő-* és *öregpecsét* cimszóval

Szk: ~ *alatt kelt/való (levél).* *1539:* foganak Mynketh kewz byroywl, es My elottewnk thewnek Illyen zerzysth, hogy Somboron az vambely rezyeth Sombory benedek wetthe zalogon az ew atya fyanak Sombory Myhalnak hwzon hath forynthba, kynek byzonsagara Attwk az My peczyetewnk allath walo lewelewnketh, ez leuel keolth Somboron, Wyz kerezth wthan walo wasarnaph Ezzer ewth zaz harmynch kylencz ezthendeoben [Zsombor K; MNy XL, 136]. *1603:* Ennek nagiob bizonysagara adgiuk az my pecziet alatt ualo lewelwnket [Kv; RDL I. 75]. *1604:* peoczietek alat ualo leveleket attak az aruaknak attjiknak, mellyet tempore producalok in facie sedis [UszT 18/41]. *1613:* Ennek Nagiubb bizonsagara Es ereossigire Attuk az mj pecheteonk Alatt valo leueleonketh [M.valkó K; Ks 42. E]. *1673:* miís ... attuk ez mi kezűnk irása és pőcsetünk alat keölt levelünket [Gyf; BálLt 1]. *1710/1792:* Mely dolog mi elöttünk ... igy menvén végben, miis ennek nagyobb bizonyságára adtuk ez mi petsét alatt költ Levelünket [Albis Hsz; BLev. Transs. 32]. *1807:* Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövendöre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevünk all irása és szokott petsétünk alatt költ obligatorialis Levelünket [Kv; Somb. II] ✱ ~ *alatt (ki/meg)ad.* *1551:* Eznek bizonsagara attwk my az my lewelwnket peczietunk alat [Mezőszengyel TA; BfR II. 304/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1567:* egienlö akaratbol az my zokot pechetünk alat az my leuelünket megh attuk [Vizakna AF; TT 1881. 191]. *1571:* az Mynemw Byzonsagokat az ... fel peresek my eleonkbe hynanak azokat my Ereossen megh vallatnok, az ew hytek zerynth, es az ew vallasokat az ew Newekel egietembe Irwa az my hytunk zerint be venneok felseged eleyibe vinny az megmondoth pereseknek Adnok pechetwnk alath [Somlyó Cs; BálLt 79]. *1576:* azon kezes Cigán vaidák ez leuelet attak pechietiók alat [Dés; DLt 193]. *1578:* a ket ado zedeo vraim kewannyak az warastul, hogy a' Minemo instructiot es hatalmot az waras adot volna az Ado zedeo vraimnak azt pechyet alat adnak ky nekik [Kv; TanJk V/3. 163a]. *1634:* az kiket az exponens Mü elleönkben az megh préfigalt napra hy uagy hiuat mi azzokot ... Erős hűttel meg ualatnok es azoknak uallasokot az mj Jgaz hutunk zerent megh Jrnok es azzok(na)k ... ky adnok pecziet alat [Kászonújfalu Cs; BLt 3]. *1671:* A' Melly Edictumokat és Instructiokat a' Bánfi Dienes Colosvári Fő Kapitány Atyánkfiának a' közelebb el-múlt Fejérvári partialis gyülésűnkben adtunk vólt, Articulusban bizonyos okokra nézve nem irattuk vólt, hanem a' három Nationak három szokott pecsétek alatt ő kegyelmének ki-adtuk [CC 49–50]. *1796:* En alább subscribált adam ezen kötelezö levelemet, tulajdan subscriptiom és petsetem alatt [Mv; TSb 24] ✱ ~ *alatt megküld.* *1608:* (A vallomásokat) hwteonk szerint be Uötteok, meg Jrattuk, Kgknek Pechetwnk alat meg keoldeotteök. Actum in Comit(a)tu Alben(se) Petek 9 Juny Anno 1608 [UszT 20/358] ✱ *~et vet vmire.* *1552:* Zylay Fferench ... eztys kiuannya ... hogh Kiralnak ligw^{c}nk hyttessek es hogh az minth w^{c} irattya az hyth leuueleth, my az leuelre kezzw^{c}nk irrassath es pechetw^{c}nketh vessw^{c}k, es hogh az hith az commissariossok ellw^{c}th ligen [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chahor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. *1570:* Ven Lakatos peter, Lakatos Balint, Zygarto Gërgh Egenleo Zowal valylyak hytek zerent, hogy az mely Lewelre eok pecheteket vetetek, Es az Melyre Sala Jmreh pechetet Nem vetette, Minden keppen es Minden Rezeben Jgaz volna [Kv; TJk III/2. 83]. *1574:* az en testamentom tetelemnek Erössigire leg elozeör En Salfi Annazzony vettettem az En peczietemet annak vtanna az En testamentomomnak halloy [Gyf; JHbK XXI/12. 6] ✱ *~tel megerősít.* *1545:* En Sombory Janos vallom ... az en atyamffyanak Sombory Mihalynak Somborbely es az dalbely rezt az ky nalam tewle zalogon aloth ... megbochatam azon keth zaz forinterth az kiben nalam zalogon volth kyrewl menedeketh ez en lewelemel adok pechetemel meg erewssetwen [Zsombor K; MNy XL, 137]. *1570:* Ezt penig Hogh thy kegtek el higgie Es Bizoniob Ligie(n) Ez dologba(n) az my peczietwnkel megh Erössęttettök [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. *1576:* Ez az en zalogos lewelemet atta(m) ... Melyeth pecyeteőmmelys Meg ereosytöttem [Andrásfva MT; BálLt 86]. *1588:* attuk az my leuelónket az my pecetönkel megi erösithuen [Vécke U; BálLt 81]. *1655:* az mi hiteonk szerint irattuk pecseteonkkelis meg erösitettuk [Nyén Hsz; BLt]. *1658:* Mely Diuisionkrol valo Testimonialis leuelunket kezűnk irasaual es pőczetünkel megh erössituen ... ki attuk [Ne; Incz. II. 10a] ✱ *~tel (meg)konfirmál.* *1611:* Az dolognak penjg nagiob bizonsagara ... adgiuk ez ielen valo Jnventariumot zokot peczetunkel meg Confirmalua(n) [Kv; RDL I. 90]. *1620:* Mely dolognak ereóssegere bizonsagara adom ez leuelet illyen iambor szemelyek, wgy mint Tatar Peter, es Botha Miklos eleőtt kit kiuanom es akarom, hogy eő kęglmek peczietekel confirmalliak Jeóuendeó bizonsagul [Kv; i.h. 110]. *1633:* kiuanom, hogi ez testamentum tetelemet az felliul denotalt Vraym peczietekkel confirmalliak ez leuelet ieówendeő bizonsagęrt [Kv; i.h. 102]. *1649:* Melli uallonak uallasat ... irtuk megh fide nostrâ mediante kezűnk irasaual, es peczetünkkel Confirmaluan [RLt 1] ✱ *céh ~je.* *1672:* czeneket nagyub bizonyságra Varosunk szokott pecseti mellet Czeheknek pecsetivel megerösitek[a] [Dés; Jk. — [a]Ti. az artikulusokat]. *1701:* Minden féle Posztót Erdélyi modgyara csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig ő Lato Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Poszto mind oda veszszen

[Kv; PosztCArt. 5]. *1845:* Orbán István ... magát Filialis Mesternek fel vétetni Kéri ... mint a Czéh előtt esméretes s itten több mestereknél szolgált legént Szász Fenesi Land Meisternek fél Czéhba állási dij fizetése mellet ezennel fel vészi ... oly moddal hogy Orbán István Mint Filialis Mester Inasokat szegődtethet Szabadithat és a Czéh petsétyevel legényeket tarthat de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jőhet, mint Landmeister [Kv; ACProt. 12] ✱ *császár ~je. 1667:* Az assecuratiok bár csak szóval legyenek az titoktartásról, csak az más derék assecuratio legyen császár pecséti alatt [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *erdélyi/erdélyországi címeres/törvényes ~. 1798:* elmentünk[a] Luts György Col. Házához ... ezen kővetkező idező Királyi pecsét mellett ... ditsőségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petséttyével veres ostya felet meg vala petsételve [DobLev. IV/797. 2b. — [a]Gergelyfájára (AF)]. *1800:* (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felsègènek Erdélyi Törvényes petsétjével fejér pappíros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készitve [Ne; DobLev. IV/837. 1b]. *1832:* (Az irat) A Közöpin ... meg vala Felséges urunk, boritatt papirosra nyomva Erdelyországi Törvényes Petsetyevel erősítve [DLev. 2. XIIA. 2] ✱ *káptalan ~je. 1585:* mynd az kett fell, kolozúárra be mennyen az kaptalan Eleyben es ezbely dologroll kaptalan pechiety alatt kelljen keózötteök leuell ... Mikor ... az Vitezló Theke Ferencz es Komjaty Mihall; az penz maradekanak meg adasara, es fell uetelere Conuent elejbe mennek, akkor keózteök mas Leuell kellyen Conuent pechiety Alatt [M.köblös SzD; SLt 29. J. 2]. *1661:* Puszta Koraba(n) az mikor bele ictatta batyank Czeffei Vra(m) magat, akkor enis ott voltam ... az uj akkori donatiot magamis latta(m), kezembe volt nagy hartyara vala irva ... szegeny Attya(m) Vra(m) vötte volt ki az kaptala(n)bol, Kaptalan Pecseti alat [Sófva BN; Ks 41. K]. — Vö. a *káptalanpecsét* címszóval ✱ *káptalani ~. 1675/1760 k.:* Elsőbbenis ... producálá(na)k ő kglmek egy captalani Pecsét alatt emanáltatott Regestromot [Ne; DobLev. I/316. 10a] ✱ *kicsiny ~ → nagy ~* ✱ *királyi ~. 1803:* (Az irat) közepe táján ... az eő Felsége Királyi petséttye Veres ostyával réá verve és meg erősitve azzal [Ne; DobLev. IV/862. 11] ✱ *konvent ~je → káptalan ~je* ✱ *nagy ~. 1628:* mind az nagy, es kitsin pecziet alat ualo leuelek Biro vramnak, es Kiraly Biro vram(n)ak es az Becziwlletes Tanaczinak szemelyet illeti annak el Jgazitasa, Seőt ha mi hozza Nyulnankis eő kegi(el)mek el ne(m) szenuednek mert ne(m) az mi szemiliwnket illeti [Kv; RDL I. 18] ✱ *vármegye ~je. 1677:* Ha kik idegen Országban Deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáért peregrinalásért, viszont az Hazával és Fejedelmekkel nem ellenséges helyekre, vitézi vagy egyéb tisztességes állapotbéli szolgálatért ki akarnának menni ... Vármegye pecséti alat, ha csak a' Fő Tisztek elöt, azonoké alat, vegyenek Testimonialist, mellyet a' Cancellariara producalván ... tartozzanak az ollyanoknak Salvus Conductust adni, és ekképpen békével el-mehessenek [AC 86] ✱ *város ~je. 1559:* aszon esztendeoben ... wegeszesbe woltunk my esz fel peressekel, meli wegeszesrol varos pechyety allath walo lewelwnkys wagyon [Kv; KvLt II/16]. *1573:* Markos Janos ... oly Regestumot kewan volt, ky varosnak pechety alat volna vagi egeb meg hyendeo zemeliek pecety alat [Kv; TJk III/3. 104]. *1606:* Varasunk zokot Peczete alat adgiuk [Mv; MRLt]. *1744:* Melly dolog és vásár, vagy is arról való recognitio mű elöttünk ekképpen menvén végben ... irtuk meg mű is fide nostra mediante kezünk aloll emanalt levelünkét pro futuro testimonio ac cautela Városunk szokott petsetivel corroborálván [Torockó; Bosla] ✱ *város kis/kisebbik ~je. 1588:* Mely felywl meg mondott eskwt zemelyeknek relatioiara attuk az my leweleonket Somogy Andrasnak varosunknak kissebbik pechyetyuel megh ereossytetteth [Torda; Pk 2]. *1628:* Vilagos Jras uagio(n) az varas kis peczieti alat ualo leuelben arrol az mikeppen vigeztek [Kv; RDL I. 18].

3. pecsétes hivatalos irat; act oficial pecetluit/întărit cu o pecete; offizielle Schrift mit Siegel. *1566 k.:* Ez tegnapy Napon pechetetth kywldeth Rea[a] hogy ez holnapy napon .k. Eleyben tartozzek Az thewrvynre, .k. penig thwgya Azt hogy fywzkwth Nem zazsag hanem Nemesseg, vra hyte Nalkywl penig hany feye hogy Ew oda Meryen thewrwynre Menny [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely Aulicus Regiae Ma(ies)t(a)t(is) a beszt-i bíróhoz. — [a]Egy fűzkúti jb-ra]. *1582:* Anna Zigiartho Andras felesege ... fassa est Menek eg cheoteorteok Nap Estwe kesen Philep Janosnehoz hog az kezemet be keóttessem velle, Mikoron ot keoteózne kezemeth luta oda Thorday Antalne azonkeozbe es pechettel Ideze be Philep Ianosnet [Kv; TJk IV/1. 28]. *1591 k.:* Tudom hogy Chiaka Ambrus az hidon sokat panazla Nagy Georgyre, mo(n)da vegre vdwarbíro Im en egy peczietett adok hid te velle, megh latia bestie kwrafia hogy az teomleoczjben vartatom megh velle Capitanj vramat mert akkor hon nem vala [UszT]. *1600:* Engemet az Almasiak pechettel hittak vala oda a' Mochar neúu heljre, ot leonk egy ebedkorigh [i.h. 15/16]. *1609:* Hoza mű nekünk az nemzetes vitezleo Beldi Kelemen Vzoni az nagisagtok pechetit meliel kenzerite ... hogi mi elmenek (!) Tusnadra es valakiket mű eleonkbe hina mi azoknak hitek zerent ualo vallasokot meg irnok beveneok [Cssz; BLt 3]. *1677:* A' mely Nemes ember Hajdu Városokra futot Jobbágyát akarja repetalni, a' Váradi Fő avagy Vice Kapitánytol, az eddig bé-vet régi usus szerint pecsétet kérvén, a' Váradi Vár Szombati Székin valo két Assessor, avagy a' Notarius edgyik Assessorral edgyüt, tartozzék ki-menni a' Nemes embernek instantiajára, az observaltatot usus szerint deposito salario, es ot azon Assessorok azon Hajdu Városnak ... Kapitánnyát vagy Hadnagyát requirallya érette | A' Kapitány a' Nemes ember joszágában, sem pecsétivel, sem egyébképpen, semminémű törvénybéli dolgot ne igazgasson, annyival inkáb a' Nemes ember joszágira praesidiumot ne külgyön, és meg ne fogassa, mert éfféle igazgatás a' Vice Ispánnak és Szolga Biráknak incumbál [AC 172–3, 226]. *1754:* az egész falu azon Majorház nevű hellyre petséttel ki hivattatván ... a ... körül lévő gyepűtis ... közönségesen el hánták [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1838:* A Tartsafalvi- és Csehétfalvi Közönségeknek, Havasokban tett kár tétel aránt, törvényes ki-botsátatásunk mellett esketést folytatván ... a feltett napra a kezébe adott Petséttel meghívni és elő allittani esmerje Szoros kötelességének a következendő Szemellyeket[a] [Korond U; Pf Pap Samuel esketőbiztos kezével. — [a]Köv. a nevek fels.].

Szk: *~et vált. 1570:* Erzebet zekely Gergelne hithy zerent vallya, hogy ... mikor altal Jeotek volt az azzonyok az Birotwl pechietet valtottak es az vroknak Atthak hogy varas theorwenye zerent Mindent az my eoket Illethy dabo peternetwl ky vegyek ... Illen vegel hattak It az vrokat, mykor az pechetet nekyk atthak [Kv; TJk III/2. 169]. *1592:* Keomiues Janos, Themeswari Gergeli hitek vtan valliak: Mikor Nylas Antalne pechetet valtot volna Martonra, Bu-

dai Thamasne Azzoniom jnti vala az Azzont rolla, hogi az varos zolgaia feleol ne zolna vgi hogi ket pinz volna dya [Kv; TJk V/1. 227] ✱ *~et vesz. 1647:* En az citatiot modo bono p(er)agaltattam ennek az B. varos(na)k rend tartasa szerent peczietet ueóttem Biro Ur(am)tol eö kglmeteöl ugi p(er)agaltatta(m) varos Szolgaia altal [Kv; TJk VIII/4. 246] ✱ *~ (meg) nem becsülése. 1590:* Birsagh zedessel vgj eltek pecheth ne(m) beochywlles fl. 2, kek mutatas d. 40 [Mákó K; GyU 27]. *1677:* Mulctae Méltatlan panasz tételért ... fl 12 ... Hámori tiszt pecsétinek meg nem becsüllése fl 12 [CsVh 57–8] ✱ *~nek engedetlenségén (meg)vagyon* vmely hivatalos intés elleni engedetlenségben vétkes. *1590:* ment egy feöldemre onnan el hozta kez megh Aratott búzamoth vgj mint hat kalo(n)giat mellyet meghis kerette(m) pecziettel, megh ne(m) Adta engedetlen lett az tíztarto peczetinek, Az buzanak el hozasaerth hatalo(m)nak mondom, beczyewel kewano(m) megh teölle es az peczetnekis engedetlensegen vagion Annakis terhet varom [UszT]. *1598:* az Alperesek valamjre ualo gondolatok<bol> vittek el zekereken vgjminth hetue(n) eöt kalongiara valo keúe buza(m)o<t> ... Azerth azt mondo(m) hogy valamenj nap tartottak Attúl foghán (!) minde(n) nap haro(m) haro(m) ghyraual tartottak; Affelett az pechetnek engedetlensegen(n) is megh vadnak kylen kylen, seót mjert eyel vitték el az terheis nagyub [i.h. 13/17] ✱ *~tel kitiltat. 1617:* Mikor zanthot volna kj tiltatta pechettel az Inctust Thorvenyre kellett fel Bochuznom [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ *~tel (meg)kér. 1634:* pechiettel kertem voltt meg szena rendemett melliett eo kaszaltatott voltt meg [HSzj *szénarend* al.]. *1682:* egy öreg búza tarto kasomat kértem pecséttel [i.h. *búzás-kas* al.] ✱ *~tel reáhív. 1671:* Az migh az Birak elnek egy pöczettel reahiuan az Birakot, az Birak holtok utan Rea hiuan az Tiztököt egy Poronczolatal az megh allo fel az megh nem allo felen az fen megh irt vinculumot minden törveny nelkül megh vehesse [Szentábrahám U; Told. 21] ✱ *betiltó ~ → esketö ~* ✱ *biró ~je. 1570:* Jlona Nagy Myklosne ... vallya, hogy Dabo Thamas Be hozta az Mustot, Latta hogy az felesege Meretlen akarya volt adny Zabo gërgnenek Az penigh ne(m) akarta venny, hane(m) Byro pechetywel megh Thyltotta [Kv; TJk III/2. 2]. *1584:* Tartozikis az poztos sowago az biro pechetire ez fellwl megh Irt dolgokirth es Casusokba eleó Jwni Teórvinre de ne(m) eleb hane(m) veczernie zekre [Torda; DLt 212]. *1592:* Ach Lukach ... vallia ... Mikor az heazaskor oda Iwtt volna Zechi Peter az Maiorba, hogi Immar Zechi Jstuan zamara heazzuk vala, biro pechetiuel tilta Peter az battiat, hogy ne heaztassa, de ne(m) gondola velle Zechi Jstuan, hanem vgian megh heaztata [Kv; TJk V/1. 235]. *1632:* vst giarto Jstua(n) engemet biro vram pecsetivel ki hiut vala hog' megh lassuk az feöldnek mi uoltat, mi megh latok es megis merök a feóldet [Mv; MvLt 291. 99a]. *1729:* Horánczki Gjörgj Mester kantárságért meg dulattván az műszereit el hozatta az B Chéé T. Biro Ur(am) peczetivel es Város szolgájaval [Kv; ACJk 141] ✱ *citáció ~. 1593:* Henteler Jstwanneual az Vra du(a)litt(a)ssat kerewen hogy citaltuk, citatio pechetel egietembe f — d 4 Masod utalis hogj citaltattúk attünk f — d 2 [Kv; Szám. 5/XX. 170] ✱ *citatória ~. 1722:* Hozá mi nékünk ... Fogarasföldi Voillay Nem(zete)s Sorbány Gabor uram eö kglme, Fogarasi Fö Kapitány Kövesdi T(ekintete)s és Nemzetes Boer Simon uram eo Kglme Valato es Czitatoria pecsetitt ... hogj azakal el menenk ... Also Porumbakra és ... az melly vallokatt eö kglme elöttünk specificalna azakatt erössen meg esketvén ... hitek utá(n) tett fassiojakat ... meg irnok [F; BK] ✱ *eltiltó ~ → esketö ~* ✱ *esketö/esküdni hívó ~. 1795:* Szentgyörgy havanak 7ikén költ Megintö, idezö, bizonyossá tévö, öszve hivo, Esketö, ellenztetö, bé és el tilto Pecsét [Told. 76]. *1799:* Az Eskünni hivo pecsét ilyen vala [Makfva MT; Dlev. 5] ✱ *főbíró ~je. 1571:* Hywa my Eleönkben Kemyn Janosne Azzonyom feo byro pechyetywel ez alat megh Irt zemelyeketh hogy my azokath megh Eskenwk es megh walatnók [Bükkös AF; KCsl I. 52]. *1657:* Nemzetes Nagy Janos Ura(m) Panczelczehen ... lako ... Hiva szent katholnara Doboka varmegjeb(e) ... nemw nemw vallok(na)k vallasa be vitelere, en azert Tiztem s hiuatalo(m) szerint el menek es az melj vallokat Eo kgle èn elömbe Hiuata. Nemes Doboka varmegjenek edgj Fw Biraja Peczitiuel en azokat eròs hwttel megh Esketem [Páncélcseh K; RLt 1]. *1722:* el mentünk Naszodra ... Falus Biro Boricz András házához holottis az melj Vallokat az Exponens, Beszterczei fö Biro uram eö kglme pecsétinek vigorával elönkbe álitata, azokat erös hittel meg esketvén ... szorgalmatoson examinaltuk, és hütök után valo ... fassiojokat megirtuk [Ks 25. III. 14]. *1753:* Fö Biro Ur(am) Pecsetiert és à mellett valo Idezésert Dr. 14 [Kraszna Sz; Borb. II] ✱ *főispán ~je. 1592:* hiuata minket Az vitezleo fratay Jannas Vra(m) Magiar fratan ... feó ispan Vram peoczetywel Jlien newö bizonsagoknak be vetelire [SLt S. 37]. *1628:* Mi azért meg beczwluen fwispan vrunk peczjetit el menenk az meg neuezet Cegeben ... es az melj vallokat vgian fw ispan urunk peczjetiuel mi elönkbe hiua es statuala ... azoknak ... vallasokat fide mediante igi recipialtuk mj [Dob.; WassLt]. *1635:* hiva minket az Nemzetes Sukj Benedek vram Colosvar megeben Felso Sukra, Fú Jspan vram pecetiuel [SLt G. 10] ✱ *főkirálybíró ~je. 1638/1687 k.:* égy másnakis kezeket bé adak, egy szer s mind penig 100 forint kötelitis veték, hogy az meg állo fél a meg nem állo félen Kapitany Vr(am), avagy fö Király biro Uram Petsétit vévén az fl. 100. meg dúlathassa [Bos/Kebelesztiván MT; MMatr. 300] ✱ *főtiszt ~je. 1767:* mikoron fel fogta[a] eleget elenztette Fö és Vice Tisztek pettsettyével [Udvarfva MT; Told. 44/38. — [a]A földet] ✱ *ispán ~je. 1578:* hiua galaczy Jstuan Jspan uram pechetiuel, lompertra, ky uolna Kolos var megebe, my engedelmesek leuen el menenk [WLt]. *1590:* Az kj az Jspan pechetit megh ne(m) beóchjwlj fl 1[a] [Kajántó K; GyU 17. — [a]A büntetése]. *1608:* Somody Andras Vram ... Pocz Jacabbal Jgassagomat megh adua(n), hiua Kozarwarra Jspa(n) Vram peczetiüel, hogy az minemw peörj vagion Mindzenty Vrammal, es minemw vallokat eleönkben hiuanak, azoknak vallasokat be venneök [BSz; SLt CD 3]. *1647:* nem acceptaltatik ez az relatoria mert ne(m) exhibealsz mi mellet colligaltattad az fasiokot ... Az fassiokat mi Ispan peczieteuel colligaltattuk [Kv; TJk VIII/4. 190] ✱ *kapitány ~je. 1595:* Jm ez az varga Jstwan hiwtt engemet kapitan vram pechetiuel kegmed eleyben [UszT 10/106]. *1600:* aztis az tilalmat elegge halam hogy kapita(n) vram pechetiwel megh tilta Gergely Thamas Zombatfalwa kepebe(n), az waros biraia elot hogy az malomnak semmiet el né tekozolliak, az wamiatis fel ne ozzak, tizen kett forint birsagba [i.h. 15/265 Fanchali Lukach, Fanchali, Lofeö ember vall.]. *1606:* Hitta volt Balint kouacz Buzas Janost Capitan vram peóczétiuel az eó kegyelme zekire [i.h. 20/271]. *1653:* Inte minket Praesidens Nagy Thomas Vra(m) eö kglme Capita(n) Vra(m) eó Naga peczeteuel, hogy Felso Venicere[a] meniünk Nemw nemw bizonjsagok(na)k be vete-

lere [Szád. — [a]F] ✱ *királybiró ~je. 1597:* Az Aszony valtigh mo(n)da hogy megh lattatya az kertet kiralbiro pecheteuel mely hitúa(n) [UszT 12/135 Vrsula consors prouidi Georgy Veres de Benched vall.]. *1604:* latta mikor görfi Janos az peczietet ki wötte az swuegeböl s meg Tiltota ot az pal marhaiat, akor wgi zolt hogj Jm tiltom kiralj biro uram pechietiuel hogi senki Jnet semit el ne wigien [Csekefva U; i.h. 77b]. *1690:* ados volt azon ohlanák tiz forinttal, Kirally Bíro Ur pecsetivel megh tiltottam uala, felis Buczuztam Tiszt uram elöt kezestis adtam [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ *királyi ~. 1798:* (Az) elönkbe(n) adott kérdéseket vévén ... elmentünk[a] Luts György Col. Házához ... ezen következö idézö Királyi pecsét mellett[b] ... ditsöségesen uralkodo Fejedelmünk N. Erdély országi Czimeres petséttyével veres ostya felet meg vala petsételve [DobLev. IV/797. 2b. — [a]Gergelyfájára (AF). [b]Köv. a pecsét szöv.] ✱ *összehívó ~ → esketö ~* ✱ *tiszt ~je. 1663/1728:* Senki harom forint erö dologert Szekre ne mennyen perleni sem Jobbagyis ura eleibe, hanem it az Falu elöt indittassek meg mind(en) dolgok elsöbben, es ugj bocsattassek apellatiob(an) mind(en) dolgok a' kik arra valok lesz(ne)k ... Ha ki Tiszt pecsetit hoszna be Falu boszujara maradgjon [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.] ✱ *tisztartó ~je. 1590:* Mikor az felliel megh neveszet feöldinket megh osztottunk volna faluúl tizes szamra minth megh mondottük, mindenik tizes megh tilta Capitan Vram, tizt tartonk peczétiwel hogy mindenik tizes az eö tarsaiúal eggyt tilalmasba tarcha [UszT] ✱ *törvényes ~. 1781:* ö kigyelmek a magok Nevekre költ Törvenyes pecséttyeknek vigorával ... Embereket ele alitván [Karácsonfva MT; Told. 76] ✱ *udvarbiró ~je. 1589 k.:* Tudom aztis hogy Magiary Thamas megh tiltotta vala az hatart 12 forint tilalommal, Vduar biro peczieteuel varas akarattiabul [UszT]. *1632:* Eleiteöl foguan ualo rend tartas szerent Fogaras feölde birsagh szedesben egienleö modott es rendett tartott. Kék Birsagh uolt f. 1/20. Ver birsagh uolt f 4 ... Uduarbiro peczeti marasztsaga f. 1 [Grid F; UC 14/38. 6]. *1652:* Az Ud<var> biro petseti ellen vet f. 1 bwntettetik meg' [Asszonyfva TA; GyU 142] ✱ *vicetiszt ~je → főtiszt ~je* ✱ *vki ~jének/vmely ~nek erejével. 1677:* A' Mely peres pediglen ezeket a' specificalt Casusokat Széken akarja prosequalni, abban illyen mód observaltassék; hogy itt Erdélyben mind pedig a' Partiumban a' citatiok Fö és Vice Szolgabirák ájtal; a' Székelységen pedig a' Székek Esküttei vagy ... a' Tiszt pecsétinek erejével legyenek [AC 180]. *1714:* kére Nemz(ete)s Arkosi Adám Ur(am) ö kglme ... hogj az mely Tanukat ezen pecsétnek erejéuel elönkb(e) állittanak azokat erös hittel meg esketnök, és ... hitek után valo fassiojokat le irnok [Msz; BK]. *1769:* midön el mentü(n)k vólna ... Bögözben Agilis Varsányi Sigmond Uram maga lako Házához a melly Fatenseket ... modo l(e)g(iti)mo az alább inseralt pecsétnek erejével mi elönkben Convocaltatot azakot eröss Hittel meg esketvén az elönkben adatott utrum(na)k punctumaira meg kérdeztük s Hitek utánn tett Feleleteket ez ide alább valo mod szerint meg irtuk [Bögöz U; IB]. *1799:* Nemes Barthos Sámuel Uram ... Általunk Tekintetes Szent Katolnai Dimény István Ur mint Nemes Kézdi Szék V. Király Birája Petsetyinek erejével Citáltatya Kegyelmedet a Nemes K. Szek Törvényes Fiu székire Törvényre 8ad napra e mostani Citacionak Napjátol számlálva [Hsz; BLev.]. *1814:* Ezen ... Tanuk ... mindnyajon az irt Petsétnek erejével mi elönkbe törvényesen idéztetvén, meg eskettettek meg kérdeztettek es vallottanak mindenekben a' meg irtak szerint [Dés; DLt 56. 29].

Vö. a *citáló-, idéző-, vallató-pecsét* cimszóval.

4. vmit (hivatalosan) be/elzáró bélyegző; sigiliu aplicat pe ceva (în mod oficial) pentru închidere; (offizielles) Siegel. *1583:* De wagion nag panazolkodas az zolgakra kik az Adon larnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczoltatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok ... Azert kerik eo kgmet Biro vramat hog ... meg feniche Az zolgakat ez fele sacczoltatastol [Kv; TanJk V/3. 274b]. *1590:* Reisz Mihaly ... hiremnelkwl az en pechetemet le vonta, ot Nem lewe(n), es Saffraniomhoz hozza niult, ez Nagy Antalnak fizetet sajat Adossagaba az en Saffraniombol, keesz volnek meg eskennj hogy igazságot keres Nagy Antal [Kv; TJk V/1. 24 Peter deak Al(ia)s Syrmer vall.]. *1725:* a pecsét le szakadott az ajtorol [Szamosfva K; Ks 95 Gergely Ferenc kolcsár vall.]. *1730:* Tudom nyílván és bizonyoson hogy még a Kurucz Világ előtt a' Telekiek számára foglaltak volt el, egynéhány ház Jobbágyot ... az ablakokon láttam a Pecsétet is, és, mint egy hat hétig vesztegségben vóltanak, ugy hogy hat hétig sem egy felé sem penig más féle (!) nem szolgaltanak [Vármező Sz; TKl Bencze Peter (50) jb vall.]. *1778:* kivánta ... Dobollyi Joseff Ur mi általunk Négy Testificator Birákkal a Ládákat és szekrényeket fel bontatni és nyittatni, 's már rajtok levö petsételet fel szaggatni [Nagylak AF; DobLev. III/503. 1b]. *1789:* Az Házoknak fedelek alatt levö Zaros Conservatoriumnak is petséttyei hasonlóképpen violálva találtattanak [Mv; ConscrAp. 1]. *1795:* A Levelek ... a Mlgos Haller Maradékok által le petsételtetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; JHb I/36]. *1832:* Hát a Leveles Ládája az Exponens Néhai édes Attyának, kik által petsételtetett le ezen alkalmatossággal[a]; annakutánna kik bontották fel a petséteket? mít miveltek a Levelekkel? [Dob.; RLt vk. — [a]A temetéskor].

Szk: *~ alá bocsát. 1807:* Az elenyészett 1806 dik Esztendöben December(ne)k 8dik Napján Sombori Farkas ur az Levelek ki adásáért Admoneáltat ... még pedig töllem érzékenyül vett ki tételekkel, hogy néhai kedves Férjem Tékáját petsét alá nem botsátottam, és az ott találtatott Levelek ki adását tsak el mellöztem [F.esküllö K; Somb. II] ✱ *~ alá mehet* lepecsételésre kerülhet. *1797:* A' Néhai Groff Ur ö Nagysága Marus Vásárhellyi Portékáit, mellyek Petsét alá mehettek ... Cseh Sándor Urral Petsételtük-bé [Kolozs; Told. 42/24] ✱ *~ alatt kezéhez ad → ~ alól felnyit* ✱ *~ alatt küld. 1591:* Nagi balas kwlde en teollem Bamffi Hüniadrol peczet alat pinzt [Kv; TJk V/1. 78]. *1781:* (Az órát) egy kerek skatulyaban gyapott közé jol bé csinálva Pecsét alat küldöm [Sáromberke MT; TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna kezével]. *1817:* Ezen oda menö szekeren petset alat küldöm a négy véka fejér Lisztett, a meg hizlalt majorságokot ugy mint két Pujkát, két Ludat [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.] ✱ *~ alatt (oda)visz. 1569:* Nyrö Josa, kwldoth volt ky 160 ftot, Kys Imretol Beke Gergelnek Debrecenbe, es azt a penzt Kys Jmre pechyet alat oda vitte, es keszebe atta Beke gergelnek [Kv; TJk III/1. 255]. *1796:* az kuptát is küldöm, mindenével edgyütt Semmije itt ... egy bör merevalot ... egy sakba petsét alatt viszik [Banyica K; IB. Gombos István lev.] ✱ *~ alatt van/lesz. 1589 k.:* Magyari tamas monda Az Azzonnak hogy ha Engom hattak tutornak, Azt keuantam hogi megh lassuk meny Az penz, hozd ele az penzt Azt akarom

hogi legyen pechiet alath mert en teollem zamoth veznek ... azt Akarom hogy Az en tutorsagom alath pechiet alat legien. ha eo megh giogiul ne vegyen en teollem zamoth talallya vgy megh Az mynt volth [UszT]. *1693:* Bajcsi uram küld egy ruhában hat aranyat ... de pecsét alatt van, nem néztem meg őket [Kv; KvE 223 VBGy] ✱ *~ alá vettet. 1693:* Mindennemű Res mobilisek, valamelyeket Testamentumaban a Defunctus nem specificalt, es Zar — s — petset ala nem vettetet, halala előt, negy reszre oszolnak [Ne; DobLev. I/38. 6b] ✱ *~ alól felnyit. 1661:* Dalnaki Ur(am)hoz el menven, es onnan kiveven egy leueles ladat, kaptala(n) Vramhoz vittük, ott kaptalan Vra(m) fel nyitva(n) pecset alol az ladat, segregalva(n) az leveleket, az mely joszagokrol es portionkrol praetensionkot az mi reszünkrol aranyoszhatta(m), kaptala(n) Vramat informalva(n), az mit ott kaphatot, egy Vankos hajba(n) pecset alat, kezemhez adta [Sófva BN; Ks 41. K] ✱ *~et vet reá. 1610:* ha igen bania eő kglme hogj oda Jarok vessen Peczetet rea[a] [Dés; DLt 320. — [a]Szállására] ✱ *minden ~ alá jöhetett javai* minden elpecsélhető/zárolható javai. *1797:* minden petsét alá jöhetett Jovait ki porontsolattyábol petsételték el, én nem tudom [Koronka MT; Told.].

5. zárjegy (boron); sigiliu (pe vinuri); Siegel (auf dem Wein). *1583:* Valaky, Borat chaplarral akaria ky merethny es arultathny Tehagh a' Bornak gazdaia megh Mérettesse a' fwzerrel az ahoz Rendelt es Valaztot Zemeliekkel ... Es Veres Cretaual az Veder Zámoth rea Irassa az Valaztot Zemeliekkel, kik az meg meresnek nagiob bizonsagara tulaidon zokot pecheteketis a' hordora niomiak [Kv; PolgK 2]. *1730:* A borok pétset alat Vadnak ... ditsirek hogy jo borok [Noszoly SzD; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez]. *1745:* Hogy V. Arany válto Jakab Péter vr(am) maga italára egy hordó idegen helyen termett bort most ez úttal ... bé hozathasson ... tali conditione engedtetett hogy ... ennekis be hozatása, arra rendeltetett, Borbiránk p(rae)sentiájaban és petséti alatt légyen [Torda; TJkT II. 34]. *1747:* eő vette ... uttjában eszre az átalognak csopőgesit de a petsetet nem violalhatván hibajanak nem Succuralhatot [Ebesfva; Ks 83 Kopacz Péter lev.]. *1748:* A pinczéb(en) lévő borok A Baczka Madarasi Majorság szölöböl darabjáb(an) Nro 4 de teli, vagy medig légyenek nem tudatik, mivel az Ur eő Naga maga pecsettyivel vannak bé pecsételve [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1774:* abbol a Borbol isznak a mellyikböl tetzik, mind magok, mind Interveniensek, kikis eőkemeknek Attyafiak, és jo Emberek, mivel az magok petséttyek alat vadnak [Mocs K; KS Conscr. Áts István lib. molitor (30) vall.]. *1788:* 2 átalag fein Szilva égett bor pecsét alatt [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. *1792:* Én a' Motsolyai Borokat ... Drágban Számtarto Uram keze alá, már bé is küldöttem petsét alatt duduzva [Mocsolya Sz; JF 36 LevK 52 Kovács György lev.]. *1795:* tanáltunk ... tizen öt edény Uraság borát jol bé petsetelve ... a petséteket fel bontván az edényeket héjánosoknak tanáltuk volna. Szükség lévén a fel nyílozás elött a hordokat meg tölteni magunk elött, két félbenn volt oh boros altalagokbol minden hordokat meg töltettettük [Ádámos KK; JHb XIX/50].

6. védjegy (posztón); marcă (de fabrică); Schutzmarke. *1701:* Valamellyik Mester Posztoját á szövésbe, avagy Dürüczkölöbe, avagy az Rámán el vesztegetné és osztán a Láto Mesternek az a' Poszto nem tetszenék, maga az Láto Mester a' Posztorol le akarná vágni a' petsétet, a' ki váltásának a' Posztoért adgyon edgy forintot az Czéhnek [Kv; PosztCArt. 12]. *1782:* Egy veress fekete petsétekkel meg jegyzett kisebb bérlett selyem Szalup [CsS].

7. tulajdonjegy (állaton); semn de proprietate (pe animale); Eigentumszeichen (auf Tieren). *1599:* Az Incausamat (tractus)nak procuratora teob akkori felelethi keozeott teótt illyen zoot, Mynd az en zegeny Vramath Radak Andrasth Krezthuri Cristoffnę Azzonjom zolgaia altal megh Intette, hogy Jobbagit ne haborgatna, Es az Alparethi hataron se Nyulaztatna, Mivel Vranakis gyakortha arra zwksége volna, Az határés az Vraę volna, Es zegeny Vram erre az valazt teotte volna, Nyomion, vgymond, pechietett, keouetem kegteket, akar az farkara, Akar az farka ala, ha pechietes lizen nem bantom [Dés; Eszt-Mk].

8. pecsétgyűrű feje; pecetea de la inel; Kopf des Siegelringes. *1576:* wagion egy fekete zarw gywrw ezeostes a pechety [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. *1588:* Vagyon Mas pechetes Amatist Arany gywreo, egy ember feó á pechetin, Niom, ket Araniat egy ortot [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. *1661:* Kegyelmed levelit mind az gyűrübe való pecséttel meghozá azon ember, melyet Kegyelmedhez küldtem volt, melyet, ha élek, bizony Kegyelmednek megszolgálok, hogy megmetszszette, bizony szintén kedvem szerént [TML II, 93 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz]. *1770:* az remek lészen ... égj arany gjűrű színes köre, égj hellymes petsét [Kv; ÖCJk]. *1773:* mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes eő Kglmének meg vizsgálván talált a Czéh illy hibákat 1 nro a plak igen görbe és az Slajfolása darabos, 2do a petsét régi, nem a Specimenhez valo, 3tio nem a Czeh Mester házánál csinálta a Czéh determinatioja s protokulatioja Szerint [Kv; i.h.].

pecsétadás pecsétes irat kiadása; eliberarea actelor sigilate/pecetluite; Ausstellung/Ausfertigung versiegelter Akten. *1823–1830:* József császár idejében <egyre-másra> jöttek az újabb rendelések, azt nyolcszor kellett nékem mind leírnom. A tisztséghez a relatiókat írtam a székely peresek mindennap sokan jelentek meg, ezeknek dolgaikat, azokra tett határozást, még csak pecsétadást is protokollálni kellett, melyet minden este megnézett, s ha hibát talált, szidott [FogE 91].

pecsétel 1. levelet/okiratot pecséttel ellát; a sigila/pecetlui (o scrisoare/un act); versiegeln (Briefe/Akten). *1602:* Amy az Juramentumnak Tabulayat nezy arrol tettczet Tanachbely Vraimekkal egyetemben hogy megh Egy exemplart pechetelyenek, az Juramentumnak helyet Abban hagywan [Kv; TanJk I/1. 400]. *1634:* az dologba(n) biro nem uoltam, nemis peczetlettem az leuelet [Lemhény Hsz; BálLt 1]. *1635:* Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel, fel szabadulasárol walo lewele ... az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen, Es ollyan peczlettyekis legyen egesz Czehül, az melyben Czismasiakhoz illendeo Czimer legyen, es az mikor szükség azzal peczietellyenek [Kv; KvLt Céhir. I. 12 Kvár tanácsának hat.]. *1654:* Ezen dolgok(na)k nagiub erösseghere minekünkis kezet az introspecificalt Iffiu legeni hűtinek le tetelivel edgiűt be adua(n), es Reuersalissat peczetelve(n), s maga keze irasa auuagy subscriptioia alat kezűnkhez adua(n) miis fide n(os)tra median(te) recognoscalliuk [Fog.; KCs Dauid János kezével]. *1678:* valaminémű levelet kivannja kgld. ollyat irion s kuldgje kezemb(e), en subscribalom s pecsetelem s kgld kezeb(e) küldem [Küküllővár KK; Wass.Lt Bánfi Ágnes aláírásával]. *1704:* Ugyan ma kéntelenittettem

a Rákóczi uram és asseculái proscriptióit subscribálni s pecsételni, többek is mindnyájan [WIN I, 184]. *1736 u.:* Az akkori időben kevés kelete volt a spanyolviasznak, ostyával, közönséges viasszal, s néha kenyérbéllel is pecsételtenek, senkinek gondolatjában sem ötlődött hogy apprehendálja [MetTrCs 461]. *1800:* Mely hirré tétel, hogy én altalam az fenn irt modon vitetett légyen végben, arrol adom, subscribálom, és petsételem ezen Levelemet igaz hütöm szerént ... Jákó Lászlo mpr Nemes Thorda vármegye edgyik hütös szolga Birája [Torockó; TLev. 9/33].

Szk: *pecsételten* ~ egyre pecsétel. *1662:* még csak a kapitány intő beszédét sem hallván, csak a nagy regális papirosokra irott leveleket hogy pecsételni kellene, látván, mire valók volnának azok, csak azt sem vizsgálván, csak pecsételten-pecsétlik vala [SKr 399].

2. mérőeszközt pecséttel hitelesít; a aplica pecetea pe un instrument de măsură după verificare; Meßgerät mit einem Siegel eichen. *1582:* Az wasarbirak chynaltattak wyobban meg az waras pecyetik (!) kiwel wekat es merteket pecyetelnek fizettem teolle d. 32 [Kv; Szám. 3/V. 29 Lederer Mihály sp kezével]. *1584:* Mikor wekath wagy egieb merteket pechetel, Tehat akor keth pinzt wehessen[a] [Kv; PolgK 10. — [a]A vásárbíró] | Az Wasar Vamrol ualo ieczes ... Mikor wekath wagy egieb merteket pechetel, Tehat akor keth pinzt wehessen [Kv; KvLt Vegyes III/10].

3. (ládát) pecséttel lezár; a pecetlui/sigila (o ladă); versiegeln/sigillieren (eine Kiste). *1573:* Zytta peter Azt vallia hogi ... Zylagy Myhalne penig az vtan tyltotta es azonnal be pechetlette az hazat az piachon valo ladath pechetlette [Kv; TJk III/3. 240]. *1754:* hogj pediglen az Exponens Asszszont és ... férjét kik záratták ki és pecsételték ki, s következendö képpen oldal Kameráját, és Záros Ládájit vagj heljeit kik és kik által petsételték; én arrol semmit sem tudok mondani [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

4. italt lepecsétel; a sigila/pecetlui băuturile; Getränk siegeln/sigillieren. *1793:* az Borokat küldöm, az Erkedi járásbeli és Széeri Emberektől duduzva, petsételve és tzédulázva az ide acludált Specificatio mellett [Szság; JF 36 LevK 255a Kováts György lev.]. *1832:* A Pintzémre a leg nagyobb figyelmét forditsa a számtarto a hordok mindenkor petsételve álljanak, azoknak tsapjait abrantsait nézegesse mert ha ügyetlensége által akár el foljva egy hordoborom, akár törölettleség (!) mián meg izesedik imputaltatni fog [Csapó KK; Berz. 20].

5. rögzít; a pune/fixa; befestigen, fixieren. *1710:* el költém mostan ... egy küsded öszi turot melyre Czédolat is peczetlettem [Dánfva Cs; BCs].

6. *~ni való* pecsételéshez szolgáló; care este folosit la pecetluire; zum Siegeln. *1754:* Egy petsételni valo vass Sutu [Nsz; Told. 19]. *1768:* Petsételni valo kalapáts 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

7. *átv* megpecsétel; a pecetlui; besiegeln. **Szk:** *életével ~.* *1652:* Ennek elcötte rendel arultak az kortsomat. De Fabian Istvan ideib<en> Esztendeig', az mostani le teött Ud-<var>biro ideiben 4 Esztendeig' czak egy ember arulta Mellyet nyaualyas igen difficultal, mert ha eletevel kel petsetelniis, de soha tovab nem viselj [Szászlóna K; GyU 124].

pecsételés, pecsétlés I. pecséttel való ellátás, lepecsételés; sigilare, pecetluire; Siegelung, Abstempelung. *1650/1687:* A' Senior a petsételésért vegyen d 24 Az apertálásértis úgy [MMatr. 2]. *1662:* Melly levél királyfalvi kastélyában die 8-a Maii 1659-ben költ, de pecsétlés nélkül szerénszerte és talán a fejedelem kezénél is, mivelhogy idegen pecséttel is láttaték megpecsételtetni, meghordoztatott vala [SKr 487]. *1672:* Én most sem tudom, hol s kinél maradt az Kegyelmednek írt választétel, de kétség nélkül subscriptio nélkül s pecsétlés nélkül lehet, arra mutat az dolog [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1677:* Annak utánna kézhez kerülvén az szántó földekről való registrum, lásd azokat registrative az subscriptio és pecsételés után [CsVh 54–5]. *1785:* Ezek felett mint hogy Városunknak esméretes Pecsétytye vagyon azutanis Testimoniumak, Contractusak, Deliberatumak és egyéb szükséges irásaknak meg erösittésében redundál egy kevés haszon Varosunk számára, mint hogy az Ettzeri petsétlésnek Taxája 48 penz [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 12a]. *1821:* Melj Kötelezö kontrektus Hogy általlunk Mindenekb(en) a fen irt Modon Ment vegb(en) oszt irtuk meg mü is az Mü igaz Hitünk szerent Nevünk alá irása s Szokot Petsettlesünk erössége alat ki attuk [Asz; Borb. I]. *1853:* Sok hellyen a' Birot eltiltottták[a], hogy a' Falu petsétjét a' petsételésre által ne adja, mi azomba, a' rendelet felmutatására, nem Sükerüle nékiek [Szilágycseh; BfN Szipolly Elek nyil. — [a]Ti. a falusiak].

2. pecséttel való lezárás; sigilare, pecetluire, închidere cu peceţi; Versiegelung, Zusiegelung. *1592:* azrol azt mondom hogy en nem hoztam hanem az pechietles vtan az penzt egy kws ladaba rakok Jamborokal es azt az ladat az te ladadban teüed te magad az kolchiays te nalad maradotth [UszT]. *1824:* Ezen holnapban a midön a Mlgs Familia számára a Dominium Jövedelmét páketákban fel osztván, a petsétlés végett 1. Rud Spanyol viaszért 30 xr [Déva; Ks 106]. *1882:* Vetem a pakok petsétlésekor Két rud sponyort [Etéd U; NkF].

3. bor-lepecsételés; sigilarea/pecetluirea vinurilor; Absiegelung des Weines. *1583:* Valaky, Borat chaplarral akaria ky merethny es arultathny Tehagh a' Bornak gazdaia megh Mérettesse a' fwzerrel az ahoz Rendelt es Valaztot Zemeliekkel ... es ez Valaztot Zemeliek fizetesek az meresert es pechetelesert minden bortul neg' negi penz legien [Kv; PolgK 2]. *1798:* az hordoknak pecsétlésíre Spanyol viaszért 3 Rf 30 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 76].

4. (büntetésként) vki házának bepecsételése/zárolása; pecetluirea/sigilarea locuinţei cuiva; Versiegelung der Wohnung von jm. *1584:* Az Ado zedeo vraimis panazolkottanak hog a' pechetlesteól az zolgakat meg fogtak volna varosul, es Innet bizodalmot vewen a' keossegh resten hozna be az Adot, vegesztek eo kgmek hog mikor elseobe le pechetlik valakinek hazat a' zolgak Es a' pechetet az ember le vonna, tehat az elseo engedelembe Mennyen, ha masodszoris az pechetles meg leszen az haza(n), es vizontagh le vonza, tehag ket penzt vegienek raitha, harmadzor penig ha vgia(n) czent meg keserthy, Az vakmereosegert tiz penzel bwntessek De mind azon Altal Az Ado zedeo vraim rea vigiazzanak hogy a' zolgak valamy Insolentiat Ne vegienek az keósseghen [Kv; TanJk V/3. 278a].

pecsételetlen I. *mn* lepecsételetlen, pecsét nélküli; nesigilat; unversiegelt. *1730:* Bako Uram bé hiva az pinczéb(e) hogy megh látnok mint légyének be petsételve az Borok és találánk kivált négy hordot petsételetlent, az csöknek csak az cérnáit nyomta az szurokb(a), fellyel meg szurkozván [Abosfva KK; Ks 99 Némaj István lev.].

II. *hsz* (levél/okirat) pecsételetlenül; neştampilat, fără să fie ştampilat; unversiegelt, unbesiegelt. *1705:* A levelet

meg is írta és felküldötte pecsételetlen, maga is készülne, bíznék, ha kibocsátanák [WIN I, 541–2]. *1762:* el kezdvén az Inquisitiot abb(an) Regiusi már olyasok voltak, kik in Offo lévén Váras dolgaib(an) foglalatoskadtak és most ebben a szempillantásb(an) végzék el az Inquisitoriat, melyet edgyik Regius még nem is subscribalhatott, petsételetlen ... azért Procurataraimmal nem communicalhatván Documentumimat, még magam sem tudom, mi van benne [Torda; TJkT V. 98–9]. *1824:* mind Apai mind Anyai Levelek ... Baro Dioszegi Theresia Aszszony keziben vagynak petsételetlen ... azokat Ngod és a' Tks Tisztség ... petseteltessék el ... az emlitet Özvegy Testvérjével ... és Vejevel hirem 's akaratom ellen hántorgattya, vizsgálja leveleinket [M.zsombor K; Somb. II]. *1863:* A' kör levelek titkot ugyan nem rejtenek, de mégis helytelen pecsételetlen küldeni egyik Egyházból a' másikba, miszerint bé petsételve kell küldeni [Gyalu K; RAk 81].

pecsételhet pecséttel elláthat; a putea sigila/pecetlui; versiegeln können. *1592:* Keeth lewel, hogy ez varos veres vioszall zabadon peczetelhessen [Kv; Diósylnd. 25].

pecsételt pecséttel lezárt; sigilat; versiegelt. *1733:* egj be zárt petsételt kisded alakos Láda [Hr].

pecsételtet lepecsételtet, pecséttel hitelesíttet; a dispune să fie sigilat/pecetluit; versiegeln lassen. *1635:* ha ... ualaki azon jnstalnajs, hogy az eö Executiojàròl ualo Relatoriaját az Notari(us) es Varmegye Assessoriual peczeteltetni akarnais de nem czelekednek, mert aual usussal, mi az egesz Erdely ditioban sohul élnj nem akarunk [Tamásfva K; KCs IV/128]. *1678:* Valami patenseket irattam, kegyelmes Uram, azokat méltoztatnék kegyelmesen subscribálni, pecsételtetni, úgy folyhatnak jobban az dolgok [TML VIII, 125 Teleki Mihály a fej-hez]. *1692:* Én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorra rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz Istenre, hogy ... az kezembe forgo pecséttell semmiképpen ne(m) abutálok, sem maga(m) törvénytelen dolgokat, az mennyire eszembe vehetem, ne(m) expediálok, sem ã Deákokkal expediáltatni és pecsételtetni nem engedek [Bonchida K; Törzs].

pecsételtethet pecséttel elláttathat; a putea dispune să fie sigilat/pecetluit; versiegeln lassen können. *1705:* Azonban, minthogy odafel is a Cancellarián a pecséteket corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust metszettenek, azért itt a pecséteket aszerint corrigáltassák, másképpen pedig helyben maradhat, és mint eddig, úgy ezután is veres viasszal pecsételtethetnek. Hanem ha valaki in privato írna odafel, az fekete viasszal pecsételhet [WIN I, 449].

pecsétes 1. pecséttel ellátott/hitelesített (irat); (act) sigilat, pecetluit; versiegelt. *1616:* maga peczetes irasaual mint Feiedelem annúal és azt confirmalya [Kv; RDL I. 100]. *1671:* En Bän Matyas adom ez peczetes kezem jrasat Vas Janos Uramnak hogy ... Bánfy Agnes aszonjnak, az mely szalogja volt ugj mint ket lura valo aranjas szerzamja szügyelőstül ... ötszáz magjar forintban azt én megh adam ü kegjelmeknek ajtonban [A.zsuk K; WassLt]. *1756:* Ez előtt egy nehány napokkal alázatos memorialisom mellett praesentaltam vala Excellentiatok(na)k, s Natságtoknak Sepsi Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját arrol, hogy igaz Possessionatus Nemes Ember lévén vagyon egy Nemes Curiam Sepsi Székben Fell-Dobojban, de azon attestatiora is Nemes somot[a] ki adni nem akarják az Kamra háznál [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1a Bartok Áron foly. — [a]Értsd: sómat]. *1762:* Mlgs Felső Magy(ar) Suki Suki János Ur ... adott vala kezünkben maga által subscribált pecsétes Carthabeánkát; — Mostan azon ... summát ... Suki János Ur ex toto exolválá, az Carthabeánka el tevellyedvén soholt meg nem kaphattyuk, azért ha jövendőben vagy magunk(na)k vagy successorink(na)k kezekben kerülne ex Toto incassáltatik vagy Semmivé tétetődik [Kv; SLt XXXV. 6]. *1835:* Hogy ezen Protestatoria Contradictio és Inhibitio én általam mindenekben a' fennebbiek szerént vitetett, és ment légyen végben, arrol igaz Hütöm szerént bizonyságot tészek Petsétes aláírásom erossége alatt Kövenden a' fenn írt idöb(en) [Asz; Borb. II Sz: Györgji János Ns Ar(anyo)s Szek lur(atus) ass(ess)ora kezével].

Vö a *függőpecsétes* cimszóval

Szk: ~ *adóslevél. 1637/1639:* Herbertt Jakab ... marada adossa, meljröl pecsetes ados leuel vagjon, tizen Eott forintal [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *articulus. 1671:* Ennek utána a' pecsétes irott Articulusokban, hogy edgy exemplart tarcsanak magoknál Itillö Mester Atyánkfiai ... végeztük [CC 49] ✱ ~ *cédula. 1594:* Mely Zaz f(ori)nt meg adasarol ado(m) en ez en pechetes chedulamat More Sig(mon)d Sogor vramnak menedekwl pechetem alatt Jllyen Jambor Zemelyek eleött minth Abrugybanyan lako Vayda Miklos mostani Biro es Rakosi Balas deak eleòtt [Abrudbánya; Törzs]. *1671:* En Rosnyai Lőrincz ... vallaltam fel az Törcsvári Rationistaságot ... az Gabonán, és egy forintnál aláb harminczadlot marhakon kivűl pecsetes czedulat adok [Törcsvár F; BfR] ✱ ~ *divízió. 1769:* Még az regularis pecsétes Divisio nem kész, az is mihelt el készül mingyárt ki küldöm Batyam Ur(amna)k [Marossztgyörgy MT; Ks 99 Komis István lev.] ✱ ~ *hitlevél. 1618:* Meli dolognak bizonsara (!) atta(m) az en pechetes hwt leuelemet az feliwl megh Jrt köz birak elöt ... bothazan[a] [SLt J. 33 Nagy János botházi jb helyben maradásra tett esküjéről szóló bizonyságlevél. — [a]K] ✱ ~ *instrukció. 1670:* az urakkal Kegyelmed is jelen lévén, consultálkodunk s pecsétes instructioval bocsátjuk Kegyelmedet [TML V, 87 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *inventárium. 1643:* My tiztünk szerent az peczetes Jnuentariumnak Continentiaia szerent az tutortol Benedek Vramtol szamot ueuen ... teonek egjüt az miuel az tutor ados f. 3 d. 16 [Kv; RDL I. 131] ✱ ~ *levél. 1540:* En Ba(n)fi Gaspar nagj falwy az en Batiaimtül Banfi lazlottul es Miklostul neminemw nagj szwkseges dolgaimert kertem harom szaz forintott kyert az Valazutj es Bonzidabelj rezemet wetettem szalagon ... kinek bizonsagara attam peczetes levelemet [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. *1564:* attuk ez my pechetes leuelünkeot az mj hytunk zerint [Polyán Hsz; BálLt 74]. *1622:* Az Hoyaj Zeölöt ... kilenczuen forinto(n) ueotte uolt az Attyok meljreöl pechites leuelis uagyon [Kv; RDL I. 119]. *1624:* mely Dolognak nagyob erossegere, es Jwendeobely bizonsagara, Attuk ez mi Jelen ualo peczetes Lewelwnket [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. *1670:* attuk ez mw ielön valo pöczetös leuelvnkot moliet irtunk hitunk szerint [Andrásfva U; Told. 21] ✱ ~ *pár* pecséttel hitelesített másolat. *1662:* Kik mindezeket erős hitek szerint leíratván s mindhárman pecsételvén, subscribálván, káptalanba is benne pecsétes párt adván, Rákóczi fejedelem azon írások végiben az élő Istenre, lelke üdvös-

ségére kényszeríttetik vala ... az országnak annak párjával köldött levelet az uraknak megadatni engedné [SKr 507] ✱ ~ *regesztrum. 1673:* ezen fen hagjot jokbol valamint szinten üdvözült attjok, Betlen Domokos Uram, elocálta volt Betlen Kata aszszonjt, meljben az peczetes Registrumatis investigálván e szerint procedáltunk [Marossztkirály AF; IB]. *1676:* Egjéb az pecsetes Regestumb(an) meghirt dib dáb házbeli porteka maradatt Bethlen Kata Aszonjnál mint hogj uj gazdaszonj [Torda; IB VI. 225/20] ✱ ~ *relatoria. 1642:* mikor Ficz Jstvannâl levő Joszagot Nagy Mereghion[a] ... meg osztottak volna az vayvodalisok ... azon osztásrol hitek alat valo peczètes Relatoriatis kezek irasza alat Jncludalva adtak, mellyet ... Felszeges Bathori Jstvan, akkori Fejedelmwnknek Jntitulaltak, es Nehaj Nemzetes Dapszai (!) Jstvan keze es irasza ... âltal apertaltatot [JHbK XVIII/20. — [a]K] ✱ ~ *reverzális. 1675:* Elküldök az pecsétes reversalisokért és regestrumokért ű kegyelmekhez. Orlai uramnak is, az miben tudok, örömest szolgálok [TML VII, 63 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1682:* azis nilvan constal az Exhibitakbol hogy eleget admonealtatot, sok izb(en) compromitaltais magat ratioianak el igazitassara, de azt eö kge studio csiak posthabealta, ne(m) emlekezven migh erős hüt alat adot pecsietes reversalissarol [Kv; RDL I. 161] ✱ ~ *szentencia. 1670:* incorporaltatva(n) az haza[a] már az Nemes Varmegyéhez, ott penigh peczétes sententiaval leve(n) szokas executiot peragalni, itt is meltan observalni kellet volna az d(omi)nus Anak azon usust [Kv; TanJk II/1. 836. — [a]Értsd: a megnemesítéssel a nemesi megye joghatósága alá került Kv városa] ✱ ~ *vallatólevél. 1569:* Hozak my Eleonkben a' ktek pechetes vallato Lewelyt kyt my meg Ertwyn à zemilt ereossen meg esketeok kyt Janos vra(m) Notarius Eleonkben Idezet volt ... ky hyt zerynt Jllyen vallast teott my Eleottcu(n)k [Kv; KvLt II/19] ✱ ~ *vektigál. 1678:* Eskusze(m) ... hogi ezen hivatalomban ugi mind az Desj Rationistasagban ... senkinek harmincadgiat barattsagert Attyafiusagert se(m) ajandekért ... el ne(m) engede(m), az peczetes igaz Vectigal Szerint az harminczadot Exjgalom [Gyf; KaLt Apor István ir. Palogiaj Mihály kezével] ✱ *város ~ levele. 1702:* Nemzetes Dioszegi Istvan Vram, az Ugrai Gergely kivánsagara az Szajka pataka mellet adot egy darab vetemenyes kertnek valo Varos foldet kirül varos peczetes Leveleis extál [Dés; Jk 324b].

2. pecséttel ellátott (gyűrű); (inel) cu pecete; (Ring) mit Siegel. *1576:* wagion egy Zarw gywrw fekete pechetes ember kep Rayta egy kewes ezeost Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. *1595:* Ket Arany Gyeoreo eggyk pechetes masikban egj ember feo, niomnak Keowesteol aur. pp. 20 [Zsombor K; Somb. Sombory László reg.].

Szk: ~ *(arany) gyűrű. 1572:* Coloswarat ... Azon ladaban voltanak Aranyas kwpai de azokat az vtan ky veotte volna az Ladabol mellict czymeres pecyetes georeowel pecyetlet volna be [Fog./Kv; SLt S. 10]. *1585:* Egy Amicheles pechetes Arany gywreó kj Niom No p. 3. p(ro) f. 6 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. *1588:* Vagyon Mas pechetes Amatist Arany gjwreo, egy ember feó à pechetin, Niom, ket Aranjat egy ortot [Kv; KvLt Vegyes I/2. 13]. *1595:* Harom pechjetes gjeoreok vagjon mind keowesteol bennek aur — p. 20 [Zsombor K; Somb. Sombory László reg.]. *1629:* Egy kerekfeyw peczietes giwrw Ezwstbe vagio(n) meczue ... niom negied fél araniat ér. tt f. 8 [Kv; RDL I. 143].

3. pecséttel lezárt; sigilat, închis cu sigil (de ceară); versiegelt. *1737:* az szekreny lakatos és petsetes [Told. 19]. *1739:* Egy fekete kalamáris láda petset(es) | Négy apróbb paraszt ládak petsétesek Egy Tarka festékes láda Petsetes | Egy tolyoka ládátska petsétes [Nsz; i.h. 64].

4. védjeggyel ellátott; prevăzut cu marca fabricii; mit Schutzmarke versehen. *1570:* Anna Jerney ferencz deakne ... vallya ... egy vegh haytot gyolchiot es ket vegh pechetes gyolchot, gyapot Eoweketis ... ely veot volt es kyt otth adot ely kyt penigh Ith ez varasba [Kv; TJk III/2. 146].

Vö. a *képpecsétes* címszóval

5. tulajdonjeggyel megpecsételt; care poartă un semn de proprietate; mit Eigentumszeichen versehen. *1599:* az en zegeny Vramath Radak Andrasth Krezthuri Christoffnę Azzonjom zolgaia altal megh Intette, hogy Jobbagit ne haborgatna, Es az Alparethi hataron se Nyulaztatna, Miuel Vranakis gyakortha arra zwkségе volna, Az hatarés az Vraę volna, Es zegeny Vram erre az valazt teotte volna, Nyomion, vgymond, pechietett, keouetem kegteket, akar az farkara, Akar az farka ala, ha pechietes lizen nem bantom [Dés; Eszt-Mk].

6. pecséttel hitelesített (mérőeszköz); (instrument de măsură) care a fost pecetluit după verificare; mit Siegel geeichtes Meßgerät. *1587.* Veottwnk ket vekat az Malomhoz es az hazhoz es egy fel eytelt pechetest [Kv; Szám. 3/XXXII. 12].

Szk: ~ *font. 1696:* nem valami dib-dáb fontal mérjék az hust, hanem az hütős vasarbirák kezek alul ki költ pecsetes fontal merjek [Dés; Jk] ✱ ~ *véka. 1681:* A' vas Kohra Keő Hanyo Tekenő minden Banja(n) mértékes legye(n); vgimint hoszsza két arasz, szelessege mas fel arasz ... méljségénekis specificaltatni kell vala; Ugi hogi: vagi kupaval mertek meg vizzel ... vagi ahoz valo peczetes es ab antiquo usualt vekaval [VhU 63]. *1768:* A Malomb(an) találtatott ... Egy petsetes ujj véka két fel töltő veka, egy köpetze v(agy) vatiko [Sarmaság Sz; TGsz 23].

7. foltos; pătat; fleckig. *1597:* Zok Jstwanne Martha ... wallia ... mikor Sardine oda vitte volt az leankat hallam az leankatol hogi eo ne(m) túdgia mit chinalt az vra az alfelenek az kertbe ... latam az ingetis hogi rút pechetes wala de nem nezte(m) az testet [Kv; TJk VI/1. 99]. *1807:* Egy Barát Szin hoszszu kaput már igen viseltes lyukatos petsétes [Körtvélyfája MT; LLt].

pecsétesen pecséttel ellátva; pecetluit, sigilat; versiegelt. *1789:* 2. Diarium, edgyik album ... A' Néhai Vladár Adám Szabadulo Levele Pergamentre Pétsétesen ... 4 darab fejér Pergament Rft 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 89].

pecséti-bírság a pecsét megszegése/vetése cimén kirótt bírság; amendă pentru nerespectarea actului oficial întărit cu o pecete; für die Verletzung einer versiegelten Schrift bezahlte Strafe. *1664:* Az hitös emberek referallyák hogy köztök valo birsaghok ab antiquo igy voltak: Az ki tölgy fat le vagh fl. 12, az ki füz fat fl. 4 Vér birsagh fl. 4 Udvarbiroje. Kik birsagh fl 1/20 Udvarbiroje, pecseti birsagh fl. 1 Udvarbiroje, parazna birsagh fl. 12 Capitane [A.porumbák F; UF II, 290].

pecsétlés l. pecsételés

pecsétlő pecsételő, pecsétnyomó; de pecetluit; Siegel-. **Szk:** ~ *botoka. 1754:* Petsétlő botoka nro 1 [Borsa K; Told. 53] ✱ ~ *facsákány. 1754:* 1 petsétlő fa tsákány [uo.; i.h.

51] ✱ ~ *gyűrű. 1574:* vagion Egy kws tarka köw peczietleö giwrw, azt Melitth Jstuan matkayanak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12] ✱ ~ *sróf. 1806:* Egy Petsétlő Sroff Padgyával edgyütt [Szu; UszLt XII. 87] ✱ ~ *vastábla. 1647:* Az Almariumban vagion ... Egy peczetleo vas tabla [M.királyfva KK; BK 48/16].

pecsétnyomó I. *mn* pecsételésre/pecsétnyomásra szolgáló; de pecetluit; zum Siegeln, Siegel-. *1635:* Aranj gywreö petsiet njomo szeold Jaspis benne niom Araniat masfelet — f. 3 d. 75 [Kv; RDL I. 107]. *1673:* Vagion egi Arani giürü kiben Zöld turkes uagion. Vagion mas Aranj giürü, kibe(n) testallas vagio(n) peczet niomo [WassLt Borsai István hagy.]. *1686:* Edgy gyemántos arany gyürü, Más gyürü rubintos, Harmadik gyürü kék safir benne ... Hetedik gyürü pecset nyomo [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyajándéka]. *1781:* Egy Arany Gyürü Petsét nyomo Kigyo Czimerrel [Nsz; Told. 3].

Szk: ~ *(arany)gyűrű. 1627:* Wicey Mathenak adtunk ... Egy szeges pecziet nyomo Arany giwrwt meliben kek keo vagio(n) [Kv; RDL I. 132]. *1628/1635:* Egj eoregh peczyet niomo gjwreo, az maga[a] neue es czjmere rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv. — [a]Ti. néhai Uzoni Béldi Kelemenné]. *1635:* az mágá uyjaba(n), az mutatoban, pecziet nyomo Gyúrú válá [Mv; MvLt 291. 60a]. *1668:* Ket peczet nyomo Gyürü, edgy<ik> Arany, masik ezüst [Mk Kapi György inv. 14]. *1696:* Egy karnelos peczét nyomo arany gyürü [Mv; MbK 80. 6]. *1763:* Ket Petsét nyomo arany Gyürü edjik Jaspis Köves [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1789:* Egy Tompák petsét nyomo Gyürü sima kö benne Rf 2 [Mv; ConscrAp. 2] ✱ *gyémántos ~ gyűrű. 1704:* Ugyan ma volt az asszony fenn a fejedelemasszonynál és Aporné asszonyomnál, amikor panaszkodott Aporné asszonyom, hogy az Apor uram papja, a fehér barát, az úr aranyóráját és a gyémántos pecsétnyomó gyűrűjét elvötte és nem akarja az asszonynak megadni [WIN I, 286].

II. *fn* pecsételésre/pecsétnyomásra szolgáló (nyeles kerek vagy négyszögű) metszett fémlap; sigiliu, pecete; Stempel, Siegel | pecsétgyűrű; inel cu pecete; Siegelring. *1635:* Adtanak mi kezünkben ő kglmek[a] ... készpénzt ... fl. 257 d. 85. Item ... egy pecsétnyomó, függő pecsétes privilegiommal együtt, item más egy kisebb privilegiommal együtt [Mv; EM XVIII, 402. — [a]A szabó céh tagjai]. *1661:* Az pecsétnyomó metszését megszolgálom Kegyelmednek [TML II, 86 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1662:* Még egy kisded szerű pecsétnyomót metszessen Kegyelmed számomra [TML II, 311 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1770:* Olosz Ferencz ur anyéra jutatt; hogy a' maga Láda koltsait, petsét nyomoját ... eö Nsgának által adta volna; hogy gongyát viselje, mig Isten meg gyogyitanná betegségéből [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun István nyil.]. *1823–1830:* Midőn Lipsiában háborgó állapotomban volnék, a piacon jártomban egy ház szegeletinél meglátom, hogy egy kis asztalkán egy ember árul valami pecsétnyomókat. Válogatom s találok egy rézre metszett pecsétnyomót, melyre a reménység istenasszonya volt metszve ... Ezt megszerettem, mert igen fáin metszés is volt [FogE 204]. *1840 k.:* egy tompák Karika; két darab ótsó Petsétnyomók' Feje [BetLt 3]. *1843:* látám még akkoris — hogy Szabo János Vram Pekárikot öklelte, — nagy Petsét nyomo lévén az kis ujján — a' mellyel öklelte; — de én azt latva nem engedtem hogy üsse [Dés; DLt 586. 6]. *1849:* nevezett gyilkosok ... fosztottak ... Néhai Cseh Joseff ur Sebiböl, égy Sebbeli orát ezüstöt, nagy ezüst lántzal, és petsét nyomoval, a' Jegyzék szerént ert 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

Vö. az *ezüst-, karniol-, réz- és vas-pecsétnyomó* cimszóval.

Szk: *kárniolos ~. 1814:* Egy 8. szegü kárneolos petsét nyomo 6 Rf [Kv; Born. IV. 41] ✱ *srófos ~. 1779:* A Nemes szék Srofos Petset nyomoja [Szu; UszLt XII. 87].

pecsétnyomó-metszés pecsétmetszés; gravare de pecete; Siegelgravieren. *1823–1830:* Bécsben volt egy Bikfalvi Falka Sámuel nevü székely ifjú, aki itthon Erdélyben az úrfiak mellett szolga volt, s tanulgatott is. Ez a cigányoktól látván, belékapott volt a pecsétnyomó metszésbe ... gróf Bethlen Pál felvitte volt Bécsbe metszés tanulni [FogE 171].

pecsétnyomós pecsétnyomóval ellátott; (prevăzut) cu pecete; mit Stempel/Siegel versehen. *1772:* 1 Iro Lada benne lévő kalamarissaval porozojával 1 pétsett nyomos iro pennájával zárjához valo ezüst koltsoskájával együtt [Egeres K; Ks].

Szk: ~ *arany gyűrű. 1792:* Egy petsét nyomos arany gyürü [Kv; SLt 17] ✱ ~ *fejű. 1820:* Két petset nyomos fejü, és két más féle figurakra készült arany Gyürük [Felőr SzD; BetLt 5 Frater Theresia kel.].

pecsétű vhány pecsétes/pecséttel hitelesített; care este autentificat cu un anumit număr de peceţi; mit einer bestimmten Zahl Siegel authentifiziert/beglaubigt. *1696:* Sok fogyatkozással lévénn eddig Ecclesiank Feö Curator nélkül, azoknak orvoslására választatott Feö Curatornak ... Nemzs Vajda János Uram, eö Kglme ... fel akarvan állitani aszt a rendet melly ebb(en) az Ecclab(an) fel állittatott volt in A(nn)o 1652, az huszon három pecsétü levelben, ugy hogy Curator Uraimek eö Kglmek a' szerént moderallyák az Ecclanak dolgait [Kv; SRE 45].

Vö. a *három- és kétpecsétű* cimszóval.

pecsétváltás pecsétes irat kiváltása; scoaterea unui act sigilat/pecetluit; Auslösung einer versiegelten Akte. *1753:* Vice Ispán Uram(na)k Pecsét Váltásért Dr. 12 [Kraszna Sz; Borb. II].

pecsét-váltság pecsétes irat kiváltásának díja; taxă pentru eliberarea unui act sigilat/pecetluit; Gebühr für die Auslösung einer versiegelten Akte. *1585:* Fyzette(m) egy akaratbol Lukaczky vrammal az zolga byronak hogy iobba(n) Jgyekezzek d. 25. Fyzette(m) az törweny byrsagba, tyztassagban peczhyet valczhyagban Eskwtesben penzt d. 26. Az törwent hogy ky attak fyzette(m) d. 12 [Kv; Szám. 3/XXII. 60]. *1593:* 28 Marty Vgion azon saioy leanzora vallatattúnk it Coloswarat 4 zemelt pechet ualtsagal egietembe tezen f — d 10 [Kv; i.h. 5/XX. 168–9].

pecsétviasz ceară roşie/de pecetluit/sigilat; Siegellack. *1609:* (A) penzbeol az privilegium Jrasanak ueottek hartiat. Sinort, es pecziet uiazzat per f 2 d 2 Az Deaknak az priuilegium Jrastol f 7 d 80 [Kv; Szám. 12b/IV. 205].

pecsovics túlbuzgó kormánypárti ember; adept servil/slugarnic al unui guvern; regierungsfreundlicher, übereifriger Mensch. *1891:* Elvertem egy csomó pénzt; egy

csomó szíves jóindulatot; egy csomó idealizmust, s még hazafias hírem egy részét is (hiszen mint pecsovicsnak verték be az ablakaimat), minduntalan kirúgtam a pártkötelékből pedig; nem dolgoztam értékesebbet semmit, s tönkretettem az egészségemet [PLev. 156 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pecsű *becsm* vmilyen hímvesszőjű; cu un anumit fel de penis; mit irgendeinem Penis. **Szk:** *csonka ~. 1584:* Marta Bota Ianosnę hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg, es az Zarad chontiabol sipot chinaltatok azt futatom eleotted, effele rut Izoniw zokal illette [Kv; TJk IV/1. 360] ✱ *édes ~. 1584:* Kuthy Marton vallía, Mene Viczey Andrasnak egy thiuka Danch Leorinczheóz Altal, egy Inast kwlde Andras oda Monda Danch Leorinch, Mit keresz te Essez Cwrwa fy: Andras meg zolita erreol, Monda Leorincz, Nochak te Edes pecheó Peter, Monda Andras, Ne(m) az volna Neke(m) Neve(m) hane(m) Andrasnak hinak engem [Kv; i.h. 361].

pedagógiai pedagogic; pädagogisch. *1870 k./1914:* Conferentia: tanárok, osztályfőnökök, juratusok (esküdt osztálytanító) értekezlete, mely paedagogiai, tanügyi, néha fegyelmi kérdésekről tanácskozott ... Elnöke a tárgyhoz képest az igazgató (paedagogarcha), vagy a rector-professzor volt [MvÉrt. 10].

pedagógium iskola, intézet; şcoală; Schule. *1823–1830:* Paedagogium is híres vagyon itten, melyet egy Francke nevű pap állított volt fel, kinek az ott való kertben monumentuma is vagyon emelve. Ide még Amerikából, Rusziából is jönnek tanulni tízesztendőseken felül valók, és ülnek ott 16–17 esztendős korokig. Esztendőre pedig fizet egy tanuló 300 tallért, 30 garasost, fizet köntöst is, aki kényeztetni akarja gyermekét, célját éri, ha többet fizet [FogE 192].

pedagógus pedagog; Pädagoge. *1621:* Jeoue G. eo N. Zolgaja Mezeo labj (!) Miklos, eo Naga kuldi az fia melle Varadra pedagogusnak [Kv; Szám. 15b/IX. 96]. *1698:* En Eczedj Peter ... leven akkor ... Kemény Boldisar Ura(m) Gyermekeinck es eórógebbik Kemeny Peter(ne)k Pedagogussa [M.bükkös AF; BálLt 71]. *1734:* Tudom azt, hogj mind a Groff Teleki Samuel Urat, mind az Urat Barcsai János Urat a Néhai ... Széki Teleki Pál Ur(am) itt Kolosvárt maga Házánál tartotta maga gondviselése alatt feles időkig ... de a Collegiumban is különős Házok volt az emlitett Urfiak(na)k ... tudom azt hógj Pedagogusok volt az Urfiak(na)k Cir(citer) négy őt szólgájak ... tisztességes Asztalak vólt minden nap, de miképpen procuraltatatt, s mennyi költ el nem tudom [Kv; TKI Steph. Pataki (48) vall.].

pedáns rendszerető, pontos; pedant, ordonat, precis; pedantisch, ordentlich, genau. *1879:* Írd meg nékem, Ödön — de hamar, ha lehet —, hogy mikor jössz haza ... Amilyen pedáns gyerek vagy, azt hiszem, pontosan meg tudod a napot is határozni [Plev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pedellus a tanárt segítő (szolga)diák; elev însărcinat de un profesor cu supravegherea clasei, colecției, cabinetului; Pedell, Schüler, der dem Lehrer hilft. *1870 k./1914:* Pedellus: azon egyik vagy másik tanár által kiválasztott filologus szolgát, néha deákot (de nem kivülről fogadottat) nevezték igy, ki az ő tantermére, gyüjteményeire, szertárára ügyelt s abban neki kollaboránsa, assistense, segitőtársa volt. Ma a fizetéses intézeti szolgák neve ez [MvÉrt. 30].

pedig, penig I. *ksz* **1.** de, azonban; dar, însă; aber, doch. **A.** *1593:* valaki Eö kgiet: az En attiam fiay közwll aüagy successori közzwll auagy Eö k. Giermekit töruiny Zerent haborgatna, tehatth tulajdon költseghem(m)el es faratsaghommal megh otalmazom ha pedegh ne(m) otalmazhatna(m) tartozzam hasonlot Erette adno(m) [Perecsen Sz; WLt]. *1597:* Azerth az teörúeni megh Itelj az Actornak az nylat, Az eoche pedig ha ne(m) zolgal, Az falünak modgia vagio(n) az teölle ualo nyl el veúesbe(n) [UszT 12/33]. *1655/1754 k.:* Ha valamely Mester társunknak fia ifjúlegényül a' Czéhbe bé áll házassága előtt, a' Mester fiának esztendeigh dolgozni meg engettetik házasság nélkül, ugy mind azonáltal hogy a' Város közé bé eskegyék. Az idegen pedig mig meg nem házasodik és a Város közé bé nem esküszik, a' Czéh nem acceptállya [Kv; ACJk 18]. *1658:* De ezenközben az ország Rhédei Ferenczet a fejedelemségre meg akará esketni, Rhédei pedig halogatja vala [ETA I, 166 NSz]. *1713/1726:* eő kegyelme erős emběr levén, én pedig elégtelen, és az törvényreis hivatalom miá nem mindenkor érkezhetem [Nagyajta Hsz; HSzjP]. *1726:* én látya az Isten leg kissebben sem kivántam az Urat Groff Uramat offendálni; ha pedig az Ur Groff Uram általam offendaltatott, az iránt az Groff Uramat alazatosan követem [Betlensztmiklós KK; Ks 5. 19]. *1814:* Talpjokat az Exponenseknek fel kapván Dobai Mihály Uram, agyba fobe verte azon Talpokkal ... Barátosi Josefnét ... Barátosi Josefné pedig égj ujjal sem bántotta viszsza Dobai Mihályt [Dés; DLt 56. 9]. *1850:* Malom kö el van készülve tegnap előtt a kö tsinalo nállam járt azt jelentvén hogy a kö készen van s hová hamaráb menyünk utánna mert szüksége van az árára ha pedig el nem hózzuk másnak adja mert készen van a gazdája a ki mingyárt el viteti [Kadács U; Pf].

B. *1539/1675:* Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon kulcon, hogy soha azzal az Sententiaval elni nem akarnak hane(m) el szaggatjak, ha penigh ez utan elnenek, avagy inditanak velle az In causa(m) Attractusokat valamellyk ezzek keozzül, az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen vigore har(um) literar(um) [SLt T. 10 kápt.]. *1569:* Adam Tamas es Goldnar Peter dolgok... Toruenzerent talaltuk biro vram es Kyral biro vra(m), hogy ezten napig az hazbol ky agyak Rezeket azoknak a kyk keuanyak, ha hul penyg ky ne(m) agyak, az vtan az haszat fel kyaltassak [Kv; TJk III/1. 255]. *1577:* Megh ertettek eo kegmek varasul az Mezaros vraim es az hentelerek keonyergesset az diszno husnak arulassa es el adassa felol, eo kegmek azt wegeztek hogy ... arullyak az dyzno hust fontal a' mint az elöt a kinek penig nehez, a vagy el ne(m) twrhety zwnniek meg az dizno weresteol [Kv; TanJk V/3. 152a]. *1631:* ennekem czeplet Kutas Janos, az mikor penigh az buzat fel szorak, hat nem vala elegedendeö sakom [Mv; MvLt 290. 254a]. *1633:* szabad legie(n) el me(n)niek minde(n) ok vetetlen buczu veöve, hogj ha penig buczu vetlen el szeöknenek es el mennenek ... megh foghassuk [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 998]. *1698:* Esküdgyek meg Sombori Szücs Ferencz Felesegestül, hogy Derecskei Istvanne Janki Borbalatol egykor le-

valt külcsön fl. 20. masodszor fl. 8 harmadszoris fl. 8 ne(m) többet Sem kevessebbett ... absolvaltatik: ha penig Jstentűl valo felteb(en) meg nem mér eskünni azon tizenharom forintot fizesse meg [Dés; Jk II. 274]. *1719:* En Recsei Komornyik Laszlo adom tudtara mindenek(ne)k az kik(ne)k illik ... hogy ennekem adot Nemzet(e)s Guthi Dienes Uram hitelb(en) harom veka buzat ... ha penig meg nem adnam tehat ő kglme akarmi nemű joszagombul maganak Satis factiot tehessen csak maga hatalmaval is [Borb. II]. *1735:* Az Aratok(na)k rendeltünk adni Dnr 12 :/: 12 napjára akki penig ... többet adna s meg tudatik sine misericordia egj forintal büntettessék [Dés; Jk 456b]. *1757:* mind hogj az Ik magokat Istalyosokn(a)k tartyák magok bányájokbeli vizeket magok Istallyakon az Ak kára nélkűl hordozzák Hogj ha penig az Ik magok bányájokbeli vizeket szánszándékkal az Akra botsáttyák ez után vigjenek Oculátort az Ak — és ha az dolog Comperialtatik, az Ik toties quocies (!) flo. 12 Convincaltassanak [Torockó; Bosla].

2. meg, viszont; iar; dagegen, aber. **A.** *1584:* Mezaros Marton ... felesege gyermek agyba fekzyk. eo maga pedig az kolikaba fekzyk mind kezze Laba ellesset Attünk d. 50 [Kv; Szám. 3/XV. 18]. *1597:* Az my kertinket en chinaltata(m) be mikor a szenat el wiueók, Az mit pedigh megh hagiank a' fybe(n) az Actorek zamokra hagiok megh [UszT 12/89 Matheus Eótúes de S. Lelek vall.]. *1603:* Boldis Jakabne Martha Azzonj ... vallia ... az ket borbely legeny az Nemetet ky akarak tennj az ayton, az eggik az darakat fogta vala, az masik pedegh az vallat, Az Nemetnel pedegh ky vont zablia vala, azt el vewek elseobe teolle, az vtan vgy tewek ky az ayton [Kv; TJk VI/1. 707]. *1680:* Komsa Velkul, Toma Velkul ... Komsa erötelen vén ember Toma pedig nyavaljás [A.porumbák F; ÁLt Urb. 45]. *1742:* a Sellérek ... negj hetet, a Hurubások pedig két hetet szokta(na)k gjalog szerb(en) szolgálni [Marokháza K; Ks 4. VII. 1]. *1748:* Tekenyök Nro 4 hárma dagaszto egy pedig szapanyazo [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1770:* hihető azis, mint hogy az Adámosi malomnak gáttya meg volt nyomulva, a viznek ereje ott ment el, a Silipre pedig kevés viz menvén, a gáton le menő Sebes viz hánytatta az parandat az Silip árkára [Dombó KK; JHb LXVII/137–8]. *1814:* En soha sem hallottam hogy az Exponensek Dobai Mihály Uramat Tolvajnak a' feleségét pedig kurvának mondották volna, ... Azt sem tudom hogy kik fogták volna azt az Exponensekre [Dés; DLt 56. 8].

B. *1546:* (A büntetés-pénz) harmadryse az byroe lygen az ket ryse penyg lygen az perese az harmad rysyt agyak Banpfy Bernaldnak [MNy XXXIX, 155]. *1557:* Im bocyatam egy emboromert Illes barlat kegelmethez borgon vagion valamy jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Miko és Franciscus Appaffi Gregorius Timar beszt-i bíróhoz]. *1571:* kws tamas keszes uòlt hat forintert eztis meg bizonitotta kws tamas hogi az harom forintiat elöszòr mingiart meg atta, az keet forintiat, pinig az özzel atta meg [Ölves[a]; BesztLt 3596. — [a]Alkalmasint Nagyölves MT]. *1602:* En Sarkeozi Janos ... Tezek illien vallast ... en penit (!) noha zegen legen voltam de senkinek egy penzeuel sem marattam adossa [Kv; TJk VI/1. 626a]. *1606:* Tilalmat teöt uala kys Janos, az mostani, eztendöben zent Ferencz nap uta(n), ualo penteken, tiltotta uolt megh egj kortöuel fankat mely ... Swkeöben Wduarheljzekben uagio(n), az regj gepw foliasaba(n), melj felesegem Marta utan egj emberul enim, az harmadara, az harmada esmet Georg<j> Jstuanneje Aruaiaual, az harmad reze peneg Bernat Janose [UszT 20/275]. *1610:* (A) holt maros teövinel vagjon Lazar Jstvannak egy Darab kazalo retj, eösteöl <m>arattja, kin egi Zakas zena fel giwl, en kazalta(m) ... Zenajat eles attam engem nem <e>llenzet senkj most peniet (!) Borsos benedekek biria [Alfalu Cs; Törzs. Beöge Ferencz (60) jb vall.]. *1681:* Taxa fizető emberek, Taxajokat két Terminusoko(n) szokták be adni, felét Sz: Gyorgj napra; masik felet penigh Sz: Mihály napra [Vh; ÁLt Urb. 42]. *1706:* Vagyon ezen Jószághoz Szolgálo jobbagy nrö 36. kik közzül a Marhások Nyárban Marhájokon haro(m) nap. Telben két nap szolgaltak; Az gyalog szeresek penig Nyárb(an) öttt nap, télb(en) két nap dolgoztak [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1736:* 3. fiai maradtanak, ketteje jol felserdült iffju volt, a harmadik pennig kisebb [Beresztelke MT; Told. 25]. *1797:* az Oh bor nem kel ez után egy darabig s edég sem költ ... A Palinka peníg éppen nem kell hat poltran ha alább nem parantsolja Ngd hogy adassam [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

3. mégpedig; şi anume; und zwar. **A.** *1772:* adjuraltattam ... most ... feles Molnarokat s Malom mestereket, ollyosokat pedig, a' kik az én Malmomban ez elött valo idökben laktanak avagy ... mások Malmaikban lakván Malmamnak állását experiálták [Kük.; JHb LXVII/223]. *1791:* Tudom hogy az Etfalvi Exponens Baktsi Familia az Albísi Nemes Baktsi Familliaval egy Familia; ezt pedig ebböl tudom hogy az Atyámtoll hallottam beszelleni [Borb. II Adamus Baktsi de Albis[a] (66) vall. — [a]Hsz].

B. *1568:* Margaretha R(elic)ta Andre olaos ... fassa e(st), Tudom hogy ez peres Mesgen Jartúnk, de mynekwnk senky semith ne(m) zolt erette, ennek penig vagyon 28 eztendeye [Kv; TJk III/1. 191] | paranczola felseged My nekeonk hogy az eo felesegenek galtheoy Ersebet azzonnak Mohaba ozlast kerne(n)k az Peterfalwy Porkolab Menyharth fyatol Porkolab Janostol ... az walazt penygh ezt teowe hogy kez ozlast adny Jt kjkelleó warmegyeben de eo Nem twgya hogy Jt reze wolna [Kük.; EMLt]. *1625:* Keozep uczaban az eszak felcol valo szeren wagyon egy ház ... vagyon penig ez haz beleol az keritesen [Kv; RDL I. 126]. *1635/XVIII. sz.:* adának ... egy darab helyet ... ugy penyét (!), hogy vagy veszik eök annak az helynek hasznát, avagy nem ... esztendöröl esztendöre 60. szál fürész doszkát tartozzanak adni [LLt Litt. A]. *1727:* ezen Vendig fogadonál vámot az úton jároktol vesznek ... Ez szerint[a] ... Ezt penig abban az uttban találtato egj nihany Hidatskáktol vészik [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 25. — [a]Köv. a fels.]. *1764:* azon Boronyai rész ... vagjon a ... Tövishidi Praediumban nevezetesen penig Szölö Vápája ... nevezetü hellységekben [Berz. 2. 41/110].

4. márpedig; deşi; jedoch. **A.** *1771:* Igaz dolog hogy az ökörnek az Barbocz Simon idejében lett baja ... de hogy az eö keze vagy gondviseletlensége mián a pedig nem igaz [Mezömadaras MT; BK]. *1814:* egy hunyorittást se vettem észre ... pedig én éjjel nappal Házának gyakorloja vagyok [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. *1831:* hogy pedig a Gujás a' Guja mellett nem mindenkor hált tudom mert azokat én a' szöllöböl sok versben hajtattam ki [Dés; DLt 332. 2].

B. *1561:* Az melly legen vrat el akarya hadni ket hettel eleb tartozzek vranak akarattyat meg' ielentheni Az vtannis Bwchw hetet ket hetet zolgalnj hog' az miet az mellyet fel fogattanak úuolt el wegezzek Senki penig' eg' mesteris effele legent ky ez warosba eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgalni menni meg' ne mereslyen addigy fogadni a

mig' megy nem erti az wratol my okon es my modon ualt el [Kv; OCArt.]. *1584:* Bek Balintne vallia, Nagy sirwa Jeót hazamhoz Zabo Casparne ezen keppe(n) panazolkodwa(n) sirwa, Im az gonoz Azzony az Kowach Ianosne hazamra Rea(m) Izenget Azt Izeny hogy amely giermek Mehemben vagionis aztis az vra chinalta volna Ezt penig filemmel halla(m) Kowach Ianosnetol [Kv; TJk IV/1. 367]. *1607:* Meg ertettwk mi feleöl perlenenek Giörgi kouaczal, egi Darab feöld feleöl, meli heliet hinak Közepso Bwknek hol Giorgi kouaczi egetett uolt szenet ... az à heli penig uolt falu Tilalmassa abban kert uolt meg Giörgi kováczi ket fat à falutol kiben szenet Egessen [UszT 19/103]. *1723:* én penig tudom nagyob hüséggel s serénseggel it a havas alat biro nem viselte magatt mint Luka Vasily [Hodák MT; VGy. Buta Flora (50) jb nyil.]. *1773:* ezen földekhez penig versege van az Expo(nen)s(ne)k mind a több Fodor Agon levö Attyafiainak [Aranyosrákos TA; Borb.].

5. noha; deşi, cu toate că; obwohl. **A.** *1759:* 19-ma Novembris volt installatioja br. Karda György úrnak a Kolozs vármegyei föispánságba Szamosfalván[a] ... amint Zámbó Dániel vitte volna be az egyik zászlót, a kapuban megakadott s kettétört a kopjája, csak azt jelentette, hogy in anno 1765 privaltaték propudiose a föispánságtól. Köszönje a telhetetlenségének s a szegénységen való elödésnek, pedig nagy gazdagsággal bír [RettE 95–6. — [a]A további szöveg lapalji jegyzetben]. *1819:* a nagyobbik maladzo kotza meg döglött pedig eleget orvosoltuk [Ádámos KK; Pk 3]. *1843:* akkorára nöt a' Nyárád és Maros hogy ezen rendbéli ember akkorának nem érte ... házokot ontatt le a Faluba ... 3ad napja hogy ki öntett, de még az idén akkora nem volt, mint a' millyen mostis pedég szállott [Nyárádtö MT; SLt évr. Szász Ferenc P. Horváth Ferenchez].

B. *1750:* enye diszno teremtette el menél penig aszt mondád hogy ithon maratz, s, meg csalál [Kál MT; Berz. 12. 92. 61].

6. *mind ... mind* ~ atît ..., cît şi ...; sowohl ... als auch. **A.** *1591 u.:* Tudomant tizek kegmetek elot hogj ha zukseg genelogjamat meg mondanom ne ligjen keseö meg mondano(m), mynd Jtt kegmetek eleot mynd pedeg Az Apellatjonak helyeyn my modon engemet Jllet az az eoreoksig [UszT]. *1692:* illyen szokkal Diffamalt s — illyen nagy kissebsegere valo hirt költöt felöllem, és hintegette s — hirdette inditotta mind itt a' Varoson s — mind pedigh egyeb hellyeken [Dés; Jk]. *1750:* ha ... az Néh: Mgos Grofne Aszonyom azon nem solicitalodott volna, hogy igen terhes és bajos gat kötessel a Marost nem impedialta volna ... csak egy aradassal mind el mosna mind az udvar hazokat mind pedig a Falut [Kimpurj H; BK nro 144 Joanes Pulya (35) ns vall.]. *1757:* mind a fák levelcinek zöldsége mint pedig a mezgéjének ujsága tegnapi napon lett le vágásátt bizonyittya [Koronka MT; Told. 8]. *1795:* L. B. Bornemiszsza Anna Mária ... és ... G. Bethlen Rosalia Aszszonyok Ö Nagyságok ... mind az ös, mind pedig a Keresmény Joszágokbol ... meg oztoztanak volna [Kv; JHb XI/8]. *1846:* Ifjabb Imre Mihály T: Dosáné asz(sz)onyt Kurvának kiáltotta volna ... mellyért én a' Curátorral édjütt mind T: Dosa Imréné aszszonyt, mind pedig a' mást admoncaltam is, hogy magokat 8ad napok alatt a' motsokbol ki tisztittsák [Kakasd MT; DE 2].

B. *1580 u.:* Isten zerint valo igaz Teorwint warok az kgtek zekitöl es tudomant teszek hogy ne legyen kisö az Peresnek zova halwa többet zolnom Mind itt kgtek eleot s mind penig az appellationak helin [Székelysztkirály U; UszT]. *1591:* De illyen moddal erezte Almadj Gaspar az Wayoloy Jozagott az w kett leyanya kezibe, hog ha magtalanul meg halnanak .. mynd feoldwarj Georgj S mynd penig onbozj myklos az Jozagott ky boczassa keziból es Almadj Gasparnak, wagy penig haeresenek es maradekianak meg erezze [Szava K; JHbK XIV/6]. *1598:* az ferfy ember mind varosunkban, s mind penigh az keornieol valo falwkban igen zeok az sok hadak miatt, az barmokis penigh felette igen el holtanak ky miatt az zekeresek igen zeokeon vadnak [Kv; TanJk I/1. 321]. *1618:* Ferenczj Mihaljal zamot uetue(n) mint az Tutorsagrul 's mint: penigh egyeb dolgokbol ... az R(eli)cta ... tartozik es teze(n) f 16 d 77 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével]. *1660:* gazdálkodnunk kellett ... mind az hadnagynak s mind penég az darabontoknak bárány czémerekkel, kenyerekkel, borral is az hadnagynak [Mv; EM XXI, 536–7]. *1731:* pusztulásban Vagyan mind az To hely, mind penig a' Malom [Komjátszeg TA; EHA]. *1777:* Hadarán Alexa portékáit, 's Marháit ... fel irtuk, és mind a Marhákat, mind penig Házbéli belsö portékáinak nagyobb részeket ... Dobolyi Josef Ur ... Nobilitaris Curiájáb(an) által költöztettük, mellyeket annak utánna ... Nagylakra ... el vitettük [T; DobLev. III/503].

7. szembeállításban az ellentét kiemelésére; în opoziţie pentru a accentua contrastul; in Opposition/Gegenüberstellung, um den Gegensatz hervorzuheben: *akár ... akár* ~ ori ... ori ..., fie ..., fie ...; entweder ... oder, ob ... ob. *1807/1808:* ezen 47. vékának felit ... tartozik à pretensus Fiu a' másik Praetendensnek ... meg forditani akar in natura, akár pedig hét márjással Computálva kész pénzül [Asz; Borb. II] ✱ *egyfelöl ... másfelöl* ~ pe de o parte ..., iar pe de alta ...; einerseits ..., andererseits. *1608:* Jeöuenek my eleönkben, Egy feleöl az my Bechiwlletes Vrunk Colosuari Ghellyen Jmreh, más feleöl penigh vgian az eö kgme zerelmes hazas tarsa Kalachswteö Katha azzony [Kv; RDL I. 85]. *1641:* (A földnek) vicinussa egy felol ugjan az nevezett ponkosti Georgj uram földe mas felol penigj ... Nagj Georgj földe [HSzjP] ✱ *egyik ... egyik* ~ unul ..., iar celălalt; der eine ..., der andere. **A.** *1694:* Vagyon a' B. Céhnek egy Ládája ... egyik kolcsa áll a Ceh Apánál, az egyik pedigh az iffiu Céh Mesternél [Kv; ACJk 16]. — **B.** *1633:* monda Giarmati Marto(n) Szabo Jacabnenak hogi az keglmed ladajaba(n) uagio(n) ket szaru(m) az eggik legie(n) keglmede az eggik penig legien az Eöczedi Annoki [Mv; MvLt 291. 124–5] ✱ *ha ... ha* ~ dacă ..., iar dacă ...; falls ..., falls. **A.** *1507:* ha katonak fya lezen azt[a] meg tarca, ha pedig <leanya?> lezen azt el agya es az Eghaz zwksegere <fordica?> [NylrK VI, 187 Cheh István végr. — [a]A házat]. *1717/1770 k.:* Ezt pedig úgy adják ha a' Prédikátor Vitzéb(en) lakik; ha pedig másunnét jár oda, nem adják, hanem a' régi mód szerint fizet(ne)k [Vice SzD; SzConscr. 202]. *1806:* Odamaradván az hazajáró csordabéli valamelly marha, tartozik a gazda is legottan hírt tenni a pásztornak, és akkor estve, ha hírt tészen, és elvész a marha, az a pásztor kára egészen, ha pedig valami okból reggelig halasztja a gazda a kérést, úgy fele kár a gazdájé, fele a pásztoré [F.rákos U; RSzF 196–7]. — **B.** *1591 k.:* Iata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) mo(n)da fogliotok vagio(n) (!) jo vraim, en azt mo(n)da(m) hogy ha fogolj vgj tarcziatok mint fogliot ha penigh vendegh vgy mint vendeget [UszT]. *1733:* Há bér ado ember Copulál[a] semmit nem ád: Ha penig bér ado ember fia vagy idegen lészen a kit copulál, tartozik adni a'

Praedikator(na)k fr 1 [MMatr. 44. — [a]Lukafván (MT)]. *1797 k.:* En Vasarhelyre is bé jártam és egy Kortsomárost oda alkúdtam hogy pusztán ne aljon az Ház ... en vele ugy edgyeztem és a Cancellistavalis ... ugy beszellettem hogy elébb tudositom Ngdat és ha Ngd fog parantsolni be tétele iránt bé tevödik ha penég nem el marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.] ✱ *ki ... ki* ~ unul ..., iar altul ...; der eine ..., der andere. *1591:* Jhol iw Z Antal napia, kel nekik az bitangh, mert ki leaniat hazasittia, ki penigh fiat [Kv; TJk V/1. 61 Zilahi Eottues Mihalne Dorottia Azzoni vall.]. *1629:* ki azt mondgja feleöle hogj nehezes ki penigh azt mondgja, hogj ninczen affele dolga. Czak hogj megh hizot [Mv; MvLt 291. 187] ✱ *kit ... kit* ~ pe unul ..., iar pe celálalt ...; den einen ..., den anderen. *1700:* a füvet penig kit az jobbágyokkal s kit penig klákásokkal kaszáltatot meg [Kozmatelke K; SzentkGy Korfa Mihaly (30) jb vall.] ✱ *rész szerint ... rész szerint* ~ în parte ..., iar în parte ...; teils ... teils. *1793:* a' vallok rész szerént hallomásbol, rész szerént pedig régi Levelek olvasásábol meg vallyák már a' fellyebb régibb Levelekkel meg mutatott Genealogiátis [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt)] ✱ *(sem) ... se(m)* ~ (nici) ... şi nici ...; weder ... noch. **A.** *1591:* soha teobzer, Versendy Janos, Versendy Sara azzony, es Versendy Susanna, sem pedigh maradekiok Bolyay Gaspart, es Bolyay Adamoth ... hydeghwyz weolgien, walo rez Joszagokban ... meg nem haborgattiak [Vesszöd NK; JHb XXIII/2. 2]. *1757:* Mü sém bénn, itt Csik Borsovában à Falu szeriben, sem pedig kün ennek határán s erdökön Néhai ... Sándor Péter Ur(na)k egyebb Jussat nem tudgyuk [Sándor conscr.]. *1796:* hogy azon Privilegium ... nem Törvényes, ezt az All Peres olly világosan meg bizonyitotta, hogy ez ellen sem a' ... Torotzkaiak, sem pedig a Fell Peres egy jótátis szollani nem tud [Mv; TLev. 5/16 Transm. 92 tábl.]. *1829:* már ezt igy tudva sem nem adunk semmit a kezünknél lévö T. Halmágyi Károlina aszszony Vagyonnyaira, sem pedig semmi Compositiora vele nem lépünk [A.esküllö K; RLt O. 2]. — **B.** *1570:* Dorothya Zekel Janosne hithy zerent vallya, hogy My kor ew zolgalt Zabo Vinchenel, Eo az kor Zekel Petert Jngen sem Esmerte, sem penigh vele walo keresetyben wagy adossagban semmyt nem Thwd mynt es hogi volt zabo vincheuel [Kv; TJk III/2. 8a]. *1573:* Soha sem hallottam sem Nemessy sem peneg parazty rend keozeott hogy Jdeonek Jawaba az zolga vratol el zeokyek, es annak vthanna wyzza terwen, az eo vratt Meltan kereshetne az eo Zolgalatyaertt [Kv; TJk III/3. 262]. *1581:* varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchioma(n) se egieb gywlekezetbe semmynemó fegywert ne vyssellie(n) [Kv; TanJk V/3. 241a]. *1688:* soha senkit sem szemely szerént, sem penig semmi némü alkalmatosságáb(an) meg becsteleniteni tsak az leg kissebbeket tellyes eletemben nem igyekszem [Dés; Jk]. *1730:* A meg nevezet idöben Gyermek vóltam jut mindazáltal eszemben, hogy az Apámott Nehai Trifán Simiont egyszer el foglalták vólt, de ki számára nem tudom ... de vagy ött hétig sem a' Csáki-részre nem szolgált, sem penig arra a' részre a' kire el foglalták volt [Vármező Sz; TKl Trifán Gavrilla (46) vall.] ✱ *(vagy) ... vagy* ~ (sau) ... sau ...; (entweder) ... oder. **A.** *1592:* az miolta esmerte Tot mihalt, mindenkor az Molnarsagon lakott, de hogy Alcorj Jobbagysagba leot volna, vagy pedigh az ozlaskor Herczeg Georgynek Nyilaba Jutot volna, abban semmit sem tud [Baca SzD/Dés; DLt 235]. *1677:* Ország Gyülésén, Fejedelem Udvara népén, és azokon kivül, kiket a' Fejedelmek hivatnak, ez Országbéli emberek közzül, senkinek Fejérvárat szállás ne adattassék, hogy annyival inkab az Országbéli emberek kénszerittessenek házakat csináltatni, vagy pedig fizetésért magoknak szállást fogadni [AC 220]. *1747:* ha az élen tul vagj az Mlgs Possessoratus Urak eö Exjok eö Ngok vagj pedig az Falu, valami uton modon az Kapusiaktol a Praetensiob(an) valo Részt ki nyernék ... egyenlőképpen osztassék fel [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 2]. *1763:* Baroti Sámuel Uram részeg volté? vagy pedig Jozon volt? [Mv; Told. 33/29 vk]. *1799:* Zsido volté, vagy pedig Keresztény [Alör SzD; DLt]. *1814:* semmit sem tudok, Fizetéséből szerzette e a' mije van, vagy pedig egyebünnen? [Banyica K; BfR 117/1 Andreas Csatt (58) ns vall.]. — **B.** *1576:* ha valamykor meg valthatom vagy penyg Maradekym [Andrásfva MT; BálLt 86]. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczes ... Walaky adot ad az Waroson, kwffar vagy penigh kenyerswtheó Atül semmith nem vezen[a] [Kv; PolgK 9. — [a]A vásárbíró]. *1589/XVII. sz. eleje:* Miert hogi ez tarsasagh, két fele kömiues mesterekbeol áll ... Faragokbol ... Es áll Rakokbol ... Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kerdettessék, mellyk mesterseget akaria meg tanulni, az faragasté; vagi penigh az puszta rakast [Kv; KömCArt. 3]. *1681:* Kglmes Asszonyom az Fiam felöl igen nagy busulásom vagyon, nem tudom ha oda rekede e, vagy penigh az Ngod Meltosagos Udvaraban vagyon [Somlyó Sz; Utl]. *1731:* Szigyárto Istvá(n) ... az N. Városnakis feles penzel ... ados lévén ... detentiob(an) tartassek, vagj penig bizonyos Terminusig jo kezesseg alatt ki bocsattassék [Dés; Jk 418a]. *1767:* (A sertéseknek) vagy Arpát tsépeltetünk ... vagy penig Török buzaval tartyak [Esztény SzD; Told. 5a]. *1794:* Ittem M.Madarason azon négy Török buzás kasak ... az ide való Erdőből építtettek-é vagy penig annak Fái s Eszközei másonnan vecturáztattak ...? [Msz; BKG vk].

II. *hsz* nyomatékosításként; pentru a accentua ceva; um etwas zu betonen: însă, iar; aber, doch. **A.** *1563/1569:* Az wegezys pedig yg len koztwnk [Mészkö TA; Told. 27]. *1583:* Gallaczy Annazzon ... Az kett haz Jobagynak pedigh el foglalassara Byrassara es Thartasara vgyan my elottwnk Horwatth Kozma vramnak zabad Akaratoth ada es engede Elleó Nelwewel [Oroszfája K; WLt]. *1596:* ez Demeter Peter pedigh draba(n)t leúe(n) maghtalan holt megh [UszT 11/80]. *1614:* Bortt: Tudgyo(n) fel 100 Vedret: De úgy hogy eppen mind fel irya és szamba(n) be agya ... Abbul tudhassa pedeg fel, kit maga müeltet: Mert ha sem(m)j ne(m) terem, ö sem tudhat fel sem(m)it [Kv; AggmLt]. *1712:* Az mi pedig az én flintám dolgát illeti ..., én nékem nem oly feleteb kellene az Czifrasága mint az erössége [Királyhalma NK; Ks 96 Petki Dávid lev.]. *1744:* Szénáját pedig az Urn(a)k tisztessegesen fel takarittatta [Bh; Told. 25]. *1753:* az sákra pedig réá esmertenek az emberek, hogy patrucz Ignát Annyáé volt [Grohot H; Ks 80. 40/5 Pirva Péter (40) jb vall.]. *1803:* Toplitzán pedig ökör nélkült az Ember meg nem élhet, a' Fenyves lévén itt nagyobbára az élet módja [Toplica MT; Born. XVc. 1/60 Sztoján Jákobutz (32) col. vall.].

B. *1559:* Walamely Mezaros penygh az Thewsersegeth walaztangya Maganak, es az Mezarlasnak ellene mond. Annak harom Eztendeygh ne legyen zabad Mezarlani, de Bathor eztendew mvlwa az Warasnak, kedveth lellye [Kv; TanJk V/1. 57]. *1561:* Mynden az ky mesterre akar lenni ... az Cehbe tartozzek hat florintot fizetni es az mestereknek kozonseggel eg' tiztesseges ebedet adni Senkit penig az Cehbe ne végenek ha nem ha elozor onmagat tiztesseges

hazassagra kotelezi [Kv; ÖCArt.]. *1580:* A my penigh az feoredes dolgat illety ... Azt e Jeowe gywlesre halaztottak [Kv; TanJk V/3. 213a]. *1587:* Ezeket penig ada Njwtodj Gyeorgj vram Balasfy farkas Vramnak [Nagykend KK; LLt]. *1625:* ezt penig ha az peres tagadna hogi enym nem volna, ki fogok s erreol edocealok [UszT 74]. *1632:* Az mikor az aru penigh veghez ment vala keözeöttük ot voltam Bekesi Ianosnal [Mv; MvLt 291. 69b]. *1656:* Eszt[a] penigh mü elöttünk fellyeb megh irt birak elöt adak egymasnak fiurol fiura Lea(n)rol léanra maraduarol maraduara [Kászonimpérfva Cs; BCs. — [a]A cserejószágot]. *1658:* Valamit penegh En ez mostani felesegem(n)ek atta(m)[a] ... Ezekben Mindenek(n)ek maradgyo(n) Urasagaba(n) az meg ell [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. — [a]Köv. a fels.]. *1711:* Az Matisfalvi Joszagokrol penig így alkuvanak A Matisfalvi hataron [A.csernáton Hsz; BLev.]. *1803:* én penig alkalmatlanságamrol engedelmet kérek [Széplak KK; Ks 94. Vegyes lev.]. *1830:* Titi penig újjen othon's fonnjon [Kv; Pk 7].

Szk: *miért penig. 1595:* Miert penig hogi ez Jozagban zwkseges volt az Malom ... epiteottenek wjolag egi molnot ket keóre [Kv; Szám. 6/XI. 19].

pediglen, peniglen I. *ksz* **1.** de, azonban; iar, dar, însă; aber, doch. **A.** *1590:* erte(m) hogy azt mondod hogy en te neked tiztesseged elle(n) szoltam, de arra azt mo(n)dom, vgjan, megh kel mondanod kiteól hallottad azt az szóth, Embereth kél adnod. ha pedigle(n) az teórwenj azt mútattja hogy az te feleletedre egieb Valazt kel tenne(m) ne legie(n) kesö [UszT]. *1697:* ha pedighlen marhájokhoz, vagj egjéb ingó bingó iovakhoz, akar njúlni, vagj njúlatni ... Petritjevit Horvát Miklós Uram ... azokhozis akárki földén, hozzá njulhasson, njulathasson, és negjven, negjven forintokig csak maga hatalmával el vehesse [Széplak KK; SLt AX. 3]. *1702/1799:* Hogj ha valaki kezdeni akarna[a] közüllünk, vagy masunnan jöne, és támadna olyan Ember, ki bennünket akarna fel ültetni, és lázasztani effele dologra és Rebelliora, mihellyt meg erthettyük meg fogjuk, hogy ha pediglen meg nem foghatnok ... Urainknak hirré adjuk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 320. — [a]Lázadást]. *1781 k.:* a' palotás inasoknak ... fizetéseketis Esztendönként ha kárt nem tésznek egészen, ha mit pediglen el törnének rontanának ... annak illendö árrát Istenesen kivévén ... adja meg mindenik atyafi el mulhatatlanul [Told. 27].

B. *1572:* ha hol peneglen ... az zaz forintot az mint meg irtuk meg nem adna es az iobbagiokatis el foglalni nem hagna vagy valami okbol attyafiai nem hadnak, tahat az niolc iobbagiok dioknak el maradasan Kabos gabrielnek hatalma legien Kemeny imrehnek minden fele marhaian es minden iobbaginak marhaia(n) [Gyerömonostor K; KCs]. *1581:* Neminemeó okokert fogta wolt megh Kemeny Janosnę Azzonyom az eo Jakotelkj Jobagiat Markos Jmrehet, mellyet mi eleóttünk weonek kj kezessegen ... Jljen moddal hogy Kemeny Boldisarnak Eóreók Jobbagia lezen, ha peniglen az Jobbagysaghoz nem tartana magat es walami okokbol el tauoznek az Kemeny boldisar feoldereól, keotek mi eleóttwnk magokat ... hogy ket szaz frton maraggianak [uo.; KCs]. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Ceh Mesterek tartozzanak minden holnaponkent az Cehet bę gwteni, hogy cönneön keösztök minden irigisegeket ... hamar halogatás nęlkwl el igaziczianak ... Ha peniglen az Ceh mesterek ez be giwtest valamely holnapban el halgatnak, elcöszeör egy forintal, masodczor kęt forintal, harmadczor penigh negy forintal bwntettessenek [Kv; KömCArt. 23]. *1633:* eötet (:mikor az Apiok es Anniok ho(n) nincze(n):) be rekezti az nenie az hazba, es eò maganak hol az pituarba, s hol az kamaraba uet agiat, ha peniglen eó ki akart uolna az hazbol mennys ualami szvksegre, nem boczatotta ki az nenie [Mv; MvLt 291. 137a]. *1700:* ugj hallatta(m), az meg irt vérek reszire jutott bonumok mind Iffju Fodor Gjörgj kezire mentenek ... most peniglen az meg nevezett bonumokat ki mint birja nem tudom bizonjoson [Abrudbánya; Berz. 17]. *1702:* ha peniglen harmadszor ugjan megis vakmeröködik, Szot nem fogad buntettessek cum Flor 1 és a Czehet kövesse meg [Dés; Jk]. *1732:* (A) Curia szép ligetes hellyen fekszik, csak hogj essös idöb(en) a mellette le folyo patak ki vetven a Csurös kertbenis ki önti a vizet száraz idöben peniglen kies hely [Nagyida K; Told. F. 11. 70].

2. meg, viszont; iar; hingegen, doch. **A.** *1555/XIX. sz. eleje:* Továbbá most is pediglen ismét azt mivelte Apor János és Péter, hogy ahol a Székelyeknek szabad járo utok volna ... azt is eltiltottàk eö töllök [HSzj *csóva* al.]. *1625:* Diznait ... cziak ketczer wztwk kj hatarunkbol, az melliet megh bizonithatunk, az kj wzes pedighle(n) illie(n) okert leött, hogy az falunak tilalmas helyie volt, hollott az falu Marhajnak sem szabad volt akkor ott Jarny [UszT 142b]. *1693:* az be kötöt sákb(an) levö portekaimat ... ki oldozta, ki oldozvan pediglen szellyél razogatta [Dés; Jk]. *1742/1760:* Néhai Vas Dániel Uram Attya volt Néhai Vass János Vram, Nagy Attya pediglen Néhai iffjabbik Wass György Uram [Pujon SzD; WassLt Samuel Ferencz (56) jb vall.]. *1774:* az Malamporbul pediglen Palinkat föztenek minden Esztendöben mellynek vékája más fél kupát meg eresztthetett, mellyetis (!) az ottan valo kortsomán elis kőlt fertállya 6 xr [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.]. *1836:* A mi nezi pediglen az edgyik fel szomszed Losontzi János által fel fogott és mostani lako Háza hata megett be ganyolt kertecskét es abban talált két kitsid ágyotska petreselyem murok es egy kevés borsotskát ... Losontzi János károsadását határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556]. *1847:* A bikára <való vigyázás> pediglen oly szoros kötelességekké tétödik a bikatartó Szilágyi Józsefnek és Tóth Józsefnek, hogy azt a legtisztességesebben kúrálni és tartani kötelesek lésznek [Zalán Hsz; RSzF 181].

B. *1561:* az orok eletre ualo vtosso fel tamadaswnk kerestyeni modra tizteltessek Annak okaert illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo kesereseben ielen leg'enek. Az sirasas peniglen az iffiw mesterek gong'a legen [Kv; ÖCArt.]. *1586:* az vy Jrtasban Jsmeg hagia ... hat Rwdath vgyan Borbely Casparnenak, Az teobit peniglen vgyan azon Bwdeoskwtbelj rezet hagia Ersebeth azzony leanyanak Janos Deaknenak [Nagydoba Sz; Borb. I]. *1593:* En Kemeny Lazlo, Gereomonostory, iollehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egessegem vagion: elözór ayanlom az en lelkemett az en kegielmes Jstenemnek, testemet peniglen az eö annianak az feöldnek [KP]. *1600:* Onnat megh ieöwe(n) azt mo(n)da mi nekeönk Jm az eggik zolgam latwa(n) hogy oda megyek, akkor kell' wala fel, a masik penigh Peter akkoris weztegh fekzik wala. Ez penigle(n) mint egy orawal Del elott wala [UszT 15/40 Kys Bodo Gergelly, Zenth kiraly pp vall.]. *1621:* egi feleól az vitezleó Twri Andras vra(m), mas feleól, az vitezleó Iffiabik Deesfalvi Gaspar vra(m) ... Twri Andras vra(m) felesege Versendi Sara Azoni kepeben, Desfalui vra(m) peniglen maga zemelieben, giermekiknek terheketis magokra fel veuen, irreuocabi(lite)r teónek illen

vegezest [Bolya NK; JHb XXII/19]. *1677:* A' Nős parázna személyek halállal büntettessenek, a' nőtelenek peniglen ne birsággal, hanem veszszövel büntettessenek, és annak utánna Ecclesiát követni tartozzanak, ha egymást el nem vészik; de ha egymást el-vészik, meg ne veszszöztessenek, hanem Ecclesiát tartozzanak követni [AC 131]. *1785:* A' Szarkádi Praediumat penig külömbeztette meg s tartya mais a' Szarkadi Praediumnak határát azon Sessio ... mellyen lakik Balaga Lup nevü Jobbágya, ezen fellyül peniglen mindenütt lapgystore (!) nevü hellyig a kett határt külömbeztett meg az Falubol Erdőre járo Szekér Utt [Pusztaegres TA; BLt 12 Hánk Danyila (65) jb vall.].

3. mégpedig; şi anume; und zwar. **A.** *1774:* az ide valo Fogadosnak Pintya nevezetünek pediglen Szájából hallottuk beszélleni, hogy ötett Senki Sem vetheti ki ajandék(k)al a Fogadobul, mert ha más egy aranyat ád, eö ketött ad Tiszteknek [Mocs K; KS Conscr. 36]. *1817:* Vas Pál ... Zálogba veté ... egy darab kaszálo hellyit ... adá pediglen illy Conditio alatt: hogy amikor ki akarja váltani nyomás korában váltsa ki, akkor is pediglen nem más hanem tulajdon pénzivel [Bözöd U; Borb. II Nagy György ns kezével].

B. *1780:* Bujdaso György ö Klme ... adta által mi előttűnk egy darabotska erdejit itten a' Rákosi Határon ... adta peniglen ezen Erdöt ö Klmek(ne)k Állog jussal, hogy mig maga vagy Posteritassa és Successora ki válthattya, mind addig bekességesen birhássák, sot legalis evictioit is valola Bujdaso György Uram ö Klme magara [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. *(mind) ... mind ~* (atît) .., cît şi ...; (sowohl) ... als auch. **A.** *1672:* Ez estve érkezvén Szuhai, Szepesi uramék levele, Kegyelmednek ím, Uram, elküldettem, mind pediglen azt az kiket nekem írtak [TML VI, 372 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1728:* En ugj tudom hogj ezenn Havad út tetein lévő Erdőt edgjikis élte, s másikis, mind az vr Mikó Ferencz vram, mind pediglen az vrffi Nemes Ferencz vram, s ugj az Elejeis, de hogj valamellyiknek makk bért különössön adtanak volna nem tudom [Hídvég Hsz; Mk I. Moses Székely senior (60) jb vall.]. *1739:* mind maga, mind pediglen Felesége szabad Jóakarattya szerént réá hajla [Spring AF; JHb XXVII/14]. *1746:* Az Falu in Communi Panaszolkodik ... mind Portiob(an), mind pediglen az udvari p(ro) ventusb(an) defectus tapasztaltatik [F.lapugy H; Ks 62/11].

B. *1590:* Az tw kgtek positioiath megh Ertwen mind az keth felnek, mind peniglen az byzonjsagoknak wallasath, Isten zerenth azokath megh discütialwan nekwnk teorwenj zerent ugj teczik hogy minden haborusagnak Bartha Andras adoth okoth [Gyerőmonostor K; KP. Thomas Kabos de Giereo Monostra nyil.]. *1628 u.:* hogi az Jnak synistra informatioia az Eccl(es)ia ellen, mind penigh az eö gonossagos czielekedeti tőb Beczilletes Eccl(es)iastica personak eleőt es Superintendens ura(m) eleottis elucescallion czielekedtek; mind peniglen hogi az pispeok uram zekjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioia elucescallion [SzJk 34]. *1658:* akarom hogy minden Nevel Nevezendő Bonumim igaz Oszlasz szerent reajok szallyanak, Mind az en ream maradot Paternum Bonumok, s mind peneglen az Mellyeket az Eo edes Annyokkal, Rokas Ersebet Aszonynyal edgyött Aquiraltunk [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1731:* Ha valamellyik Lonak az mi baja lészen, ugy nyavalyálya is, hirt kell tenni az Tisztek(ne)k, és azok már tudgyák, mind nékem lévén ollyan orvoslo emberem mind peniglen Németh Kovácsokis ahoz értök ... azokat kell el hivatni, és azokkal kell orvosoltatni az kikhez magok nem tudnak [JF lovászmesteri ut.].

5. szembeállításban az ellentét kiemelésére; în opoziţie pentru a accentua contrastul; in Opposition/in Gegenüberstellung, um den Gegensatz hervorzuheben: *(egyfelől) ... másfelől ~* (pe de o parte) ..., iar pe de alta ...; (einerseits) ..., anderseits. *1613:* Jóuenek mj Eleönkben egj feleöl az Vitezleó paraznay Janos Vram, Vrunk w felsige uduary fizetet szolgaia mas feleöl pedigjlen finta marton Gialuban lako Colos megienek vice Ispannía Jllien Dologbul [Kv; JHb] ✱ *hol ... hol ~* cînd ..., cînd ...; mal ..., mal. **A.** *1803:* valami bundájábol ell veszett pénziért, hol edgyīket, hól pedīglen edgy Másīkat firtatta | tépelődet a' hajába hól egyīknek, hól pedīglen az Másiknak [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. — **B.** *1635:* hol marhaczkamot hajtottak el, hol pedighlen magamot haytanak szolgalatra [Gysz; LLt] ✱ *ki ... ki ~* unul ..., iar altul ...; der eine ..., der andere. *1803:* ki Rokantzával, ki pedīglen más darangal, vagyis darab Karoval hatalmasul réá mentenek légyen és magokat ottan īgen alkalmatlanul viselték [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1] ✱ *sem ... sem ~* nici ... şi nici ...; weder ... noch. **A.** *1772/1781:* az nehai Etzken Andras Albisi Joszágát el idegenitette ... Nekem sem hírem sem tanatsom nem leven benne, semmit sem tudok rolla, Nehai Beniamin[a] el nem idegenitette, sem pediglen én magam nem idegenitettem [BLev. Joh. Etzken nob. de Albis[b] kezével. — [a]Ti. Etzken. [b]Hsz]. — **B.** *1664:* Azomban peniglen az erdélyi állapatnak mivolta még csak emlékezetben sem forgott, sem peniglen az residensnek még eddig parancsolatja sem érkezett volna mozdítása felől [TML III, 339 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1749:* Juvon Grék, és Szimion, Girloman, öszve veszvén egj más közölt megtépelődtenek, de sem kék ütés, sem peniglen vér eresztés nem volt rajtok, mínthogy nemis verekedtenek [Fejér m.; Told. 3] ✱ *(vagy) ... (a)vagy ~* (sau) ... sau ...; (entweder) ... oder. **A.** *1728:* azon Sertések az Vréé Mikó Ferencz Vramé ? vagj pediglen makk bérre gyűjtött Sertések voltak ? [Fejér m.; Mk I. I vk]. *1734:* a vagy ha az egesz írás vagy pediglen nemely resziben is nem fogna tetszeni, csak méltoztassék corrigalni, a nagy formulát küldeni, kész lészek magamot ahoz is szabnom [Nsz; Born. XXXIX. 51. gr. Haller János lev.]. *1786:* az egesz Varosban meg tsak edgyet tudak ollyan engedetlen Vakmerő embert, az ki az Szántás pénzt vagy az Dézma Vasat, vagy pediglen az Szolgálatatt végben vinni nem akarná [Torockó; TLev. 4/13. 37]. — **B.** *1600:* az Farkaslaki Vraim is p(ro)testalnak hogy wagyo(n) olly bizonysagok kiket hazoktol el hittak, de ne(m) voltak hon, most sem erkeztek az feleletre, Azonkeppe(n) az Orozhegy Vramis (!) Betegek wadnak kik ele ne(m) icöhettek betegsigektol, azoknakis mas ideöt kewanniak, vagy penigle(n) Byrakat kik hazoknal megh eskessek cöket [UszT 15/118]. *1697:* hogy ... szidalmaztam volna avagy peniglen hajigattam volna Simpliciter tagadom [Dés; Jk]. *1727:* az maga Urais az kinek szájábol hallottanak haragjáb(an) vagj peniglen szokasbul mint Férjfi szokta Feleségét szidni Boszorkányozni hallották [Dés; Jk]. *1794:* Itt Madarasan a' Veteményes Kertben lévő Törökbuzás Kashoz meg kévántato Matériálek a' Madarasi Joszágbol tőlteneké ki, vagy peniglen azokat az Exponens ... Gróf Ur pénzen, és a' maga szorgalmatosságával iminnen, amonnan, másonnan Szerzette, és a' mit arra czen Jószágon kivúl másunnan Szerzett, s nagy hajjal vecturáztatott az, az Áts Munkával ... hány forintokba kerültt ? [Mezőmadaras MT; BKG vk].

II. *hsz* nyomatékosításként; pentru a accentua ceva; um etwas zu betonen: însă, iar; aber, doch. **A.** *1653:* Állott vala pediglen fel egy erőss hegyre futó székelység — nagy csoport nép [ETA I, 56 NSz]. *1666:* ez okon egy albat Subscribaltata hogy az szerint le Iratya az mint az testamentum volt ... az mely albat subscribaltam pediglen ha aban Irtakis nem ratificalom mind elottem nem testalta [Cssz; BálLt I]. *1678:* Hogy pediglen Beldj Pal(na)k botot, Zaszlot hozot volna ã Török ... arról való cedulát jártatot volna Lázár István uram, én soha eo kglmetol ne(m) hallottam [Gyergyóújfalu Cs; LLt Fasc. 120]. *1700:* Engemet pedigylen maga bocsáta ell meg esketvén hogy sohuva el nem megick [Zágon Hsz; HSzjP Francus Vajna de Zágon (55) ns vall.]. *1775:* Vet pediglen által ... Ládás Targontzákat [Kv; Told. 32].

B. *1561:* My peniglen meg gondoluan azt hog' az tiztbely nepeknek kik ualamely kosseg elot wadnak hwsegekre fokeppen ez bizattatoth az walaztasban ualo moggiaual imig'en kouekezik (!) [Kv; ÖCArt.]. *1577:* Ez fellywl megh newezett Joszagoknak el osztasara penyglen my valasztok[a] ... hogy ezek az fellywl megh newezett Joszagokath el oszszak eo keozteok egg' keozel valo napon [Uzon Hsz; BLt 7. — [a]Köv. a fels.]. *1589 u.:* Es peniglen, az szam wettes wala 1589 Eztendeoben szent magit (!) azzon nap taiat [UszT]. *1600:* Ami nezy peniglen a megh holth ... felesegemnek marhaiath ... azt chak megh igirte [UszT 15/179]. *1646:* Enis peniglen az en igassagomnak ereossegere ha mit exhibealhatok es docealhatok kesz leszek [Kv; TJk VIII/4. 140]. *1702:* a Dékány peniglen a Dekányságot addig le ne tehesse valamig a Dékány Pohárt meg nem adgja és másra nem köszöni [Dés; Jk]. *1717:* átkozottak legyenek peniglen a kik ezen Testamentum tételemet meg bontogattyák [MNy XXXVIII, 55]. *1749:* A mi peniglen az Sessiok számát illeti talám à Ngod privatum acquisitumával edgyüt exurgál anyira, az az harmincz Sessiora [Budatelke K; ApLt 1 Dobra Péter nyil.]. *1762:* Brassaj Mihály Déák ... az Pohárt peniglen hogy meg nem csinálta asztat az B: Czéh engedelmiből fel váltotta ... harmincz M: Forintokkal [Kv; ÖCJk].

Sz. *1801:* Malatzbol lészen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádámos KK; JHb].

peggyezés *diákny* kapócsontozás; arşice; Spielen mit Lammknöchlein. *1870 k./1914:* Pedgyezés: a bárány lábizületei közt található öt darab négyszögletü csonttal folytatott s a szem és kéz éberségét, ügyességét fejlesztő játék [MvÉrt. 30].

pegymet, petymet szibériai szürke mókus prémje; blană de veveriţă cenuşie din Siberia; sibirischer Eichhörnchenpelz. *1630:* Karkaj Mihaly deak Hozot lengiel orszagbol ... 100 pegimetet tt f — d 15 Czianadj Pál Hozot lengiel orszagbol ... 200 pegimentet tt f — d 30 [Kv; Szám. 18b/IV. 59–60]. *XVII. sz. m. f.:* Egy Bársony Palást téli petymettel béllett [EMLt Klobusitzky lev.]. *1673:* Egj viseltes fekete viragos attlacz palást pettjmettel az elei bellet [Fejér m.; IB]. *1676:* adtam ... 24 Petymetett f 3// 60 [Utl]. *1678:* Adtam Annok Palastyahoz Pegymetre f 3//60 [Utl]. *1683:* Vettem ... Tizenőt Pettymetet edgyet 24 pen(zen) Tesz(en) fl. 3//60 [Utl]. *1699:* Két fekete sima barsony musztos kozák süvegek, mindenik petymettel berlet [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1700:* két darab Petymet ... negy Pár Nuszt | Egy közönseges Veres kamuka Petymettel berlet mente [Hr 1/20]. *1710:* Egy rózsaszín pecsmettel béllet hosszú mente [DanielAd. 91]. *1732:* uy Salaváris papucs pegymettel béllet [Kv; Ks Komis Zsigmond lelt. 9]. *1736:* hallottam bizonyosan, hogy régen az főasszonyok geleznában jártak kiki maga állapotjához képest, kinek nusztbol való volt, kinek nestből, kinek petymetből [MetTr 341]. — L. még TML I, 383.

Szk: ~ *bársonysuba. 1560:* Az ket kys Leannak mely marhat az annyok hagyoth Ezek ... Egy weres aranias barsony nest suba. Egy pegyweth zewld aranias barsony Suba [JHb QQ Temeswary Janos reg.].

pegymetbélés pegymetprém-bélés; căptuşeală din blană de veveriţă cenuşie din Siberia; Pelzfutter aus dem Fell des sibirischen Eichhörnchens. *1684:* Papai Ur(am) hozta 6 Tabla njul malbul adt(am) Veres marti Sara Palastyah(oz) Tablát nro 4. Pegymet berlest nro 12 [Utl].

pegymetbőr pegymetprém; blană de veveriţă cenuşie din Siberia; sibirischer Eichhörnchenpelz. *1599:* Balog Mihaly Hozot Lengely Orzagbol ... 1000 pegjmet beort 1//50 [Kv; Szám. 8/XIV. 32 Hj]. *1620:* Berlesekreül es Subakrul ... Egy keőtes pegymet beőrtul f —/15 [KvLt II/69 VectTr 3].

pegymetes pegymetprémmel bélelt; care este căptuşit cu blană de veveriţă cenuşie din Siberia; mit sibirischem Eichhörnchenfell gefüttert. *1627:* Egi pegimetes Gereznat aestimaltunk f 12 [Kv; RDL I. 135]. *1658:* az Mostani felesegemnek atta(m) ... Egy petymetes Gereznatis mellyet mar elis viselt Jobresent [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1673:* Egi viseltes pegjmetes gerezna [WassLt Borsai István hagy.]. *1686:* Edgy pegymetes nyul bőr gelezna [Bikfva Hsz; BLt 1]. *1693:* edgj pegjmetes szőtt atlacz muntli, in flo: 10 [Ne; DobLev. I/37. 4].

pegymetgerezna pegymetprém-bunda; haină de blană făcută din blană de veveriţă cenuşie din Siberia; Pelzmantel aus dem Fell des sibirischen Eichhörnchens. *1574:* Vagion Egy Vy pegmet gereznam azt hagiom melith Janosnenak [Gyf; JHbK XXI/12. 4].

pegymethát pegymet hátprém; blană de pe spatele veveriţei cenuşii din Siberia; Rückenfell des sibirischen Eichhörnchens. *1637/1639:* Egy viselt pegymet hat gerezna [Kv; RDL I. 111].

pegymethátú pegymet hátprémből való; care este confecţionat din blana de pe spatele veveriţei cenuşii din Siberia; aus dem Rückenfell des sibirischen Eichhörnchens. *1752:* Egy Nusztos elejü fekete hoszzu Mente Petymet hátu [Nsz; Told. 2].

pegymetmál 1. pegymet hasi prém; blană de pe pieptul veveriţei cenuşii din Siberia; Bauchfell des sibirischen Eichhörnchens. *1655:* Egy lengyel kis suba fekete viragos barsonj pegymet mallal bellet [Kv; RDL I. 29]. *1673:* Lengyel órszagbol hoszta(na)k Egy Darabb petymet Málat [Fog.; Utl]. *1678:* Egy Pegymet mált negy forinton f 4 [Utl]. *1687:* Berzenczej Ferencz által Szebenben küldtünk 2 Tabla Pegjmet málra f 8 [Utl].

2. pegymet hasi prémből való; (care este) confecţionat din blana de pe pieptul veveriţei cenuşii din Siberia; aus

dem Bauchfell des sibirischen Eichhörnchens. *1659:* Egy gelezna pegimet mal [Cssz; LLt 118. C].

Szk: ~ *bélés. 1673:* Egy pegymet mál bellist f 6 [Utl] ✱ ~ *gerezna. 1596:* Egy pegywet mal gereznan wagion egy eoregh bertews bokor kapoch tewrkessel gieongiel rakot ... kinek arra teze(n) f 28 [Kv; RDL I. 65]. *1614:* 1 Pegymet Mal Gereszna [Kv; PLPr 1612–15. 114]. *1635:* Egy pegymet mal Gerezna Vy ... f. 28 [Kv; RDL I. 107]. *1683:* Két pegymet mal gerezna [Utl].

pegymet-takarító ? pegymet-takaró; învelitoare făcută din blană de veveriţă cenuşie din Siberia; Decke aus sibirischem Eichhörnchenfell. *1620:* Egy Pegymet Takaritotul f —/15 [KvLt II/69 VectTr 4].

pegyvet l. pegymet

pehely l. pelyhe

pej I. *mn* vörösesbarna szőrű (ló); murg, cu părul roşcat închis; Braunfuchs, mit rotbraunem Haar. *1472:* nobili Stephano Gregorii fratri meo uterino lego unum equum pey coloris [TelO II, 115 Vásárhelyi Erdélyi János végr. Bogyiszlói András váradi kanonok átír.]. *1591:* Jwtot ismet ket menes lo, egik pey: Massik deres [Msz; BálLt 89]. *1599:* az menes louak peyök valanak egy vemhes vala keözöttheök [UszT 14/15]. *1625:* Labas Marhak. 2 kacziola egyik eóreg pey, masik harmad fw zúrke kek [i.h. 8a]. *1632:* mostan be fogot tanulo giermek louak ... Kettei pey, kettei bobos, az eöte fakok [Fog.; UF I, 176]. *1634:* Harmad fw louaczkais vagyon 2 edgik pej szar az masik fekete [Hsz; LLt]. *1692:* Öregh kancza Pei hodos, sörénye farka fekete [Mezőbodon TA; BK Inv. 17]. *1705:* Egjike a lovaknak szürke, a másik pej volt [WIN I, 609]. *1748:* az Nehai Urnak marattanak két rendbéli hintos Lovai, pejek és barnák [Szelecske SzD; Szentk. Math. Szabados (50) lib. vall.]. *1812:* a Csitko három Esztendős, pej, csillagos homloku | (A) Lonak ... a bal füle alatt egy kerék pej folt vagyon [DLt 390, 645 nyomt. kl].

Vö. a *barna-, mogyoró-, sárga-, sötét-, veres-* és *világospej* cimszóval.

Szk: ~ *csikó. 1596:* az kek lo helyebe egy pej chitko iútott volt Sebesi Miklosnak, kit ügyan eó maga valaztott volth el [UszT 11/45]. *1766:* Lászlo Vaszi ... Kolosvárott a Sz: Antal napi sokadalom elött valo baram vásáron adot volt nekem edgj pej mettzetlen csikot [Torda; TJkT V. 299]. *1768:* ismertük azt a Pej Csikkot szál lábárol Szöriröl és hodos homlokárol [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével]. *1794:* Fejér Kantza Pej Csitkaja [Zentelke K; CU]. *1833:* Egy négy Esztendőre menendő pej, és egy három Esztendőre menendő vas szőrű csikok [Kv; Pat.] ✱ ~ *csikócska. XVIII. sz. v.:* egy Nyári pej tsikotskával melynek a homlokan kis jegyetske [Pf] ✱ ~ *csődörcsikó. 1680:* ada ... édgy eoregh barna holdos Kanczát czitkajával, pej Holdos szárlábu czödör czitkojával jo akarattyábol [Vágás U; Pf]. *1681:* Noczsa Tivadar(na)k maradta(na)k lovai egy öregh kancza pej Csödör csikajával [Milvány K; RLt 1] ✱ ~ *gyermekló. 1677:* Pejj Gyerm(ek) Lo nro 1 [Szúv; Utl]. *1681:* égy pej meczetlen Gyermek lo negyed fü [Milvány K; RLt 1]. *1684:* Két esztendős gjermek Lovak ... Pej gyermek lo no 3 [Fog.; Utl]. *1722:* Az kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt ... az elsö Lapaczkája meg romlot, ig(en) Sánta [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1747:* Az Lovak Istállojais köböl valo 2 ... Ezekb(en) Tanáltatnak ... Negyed fü Pej Gyermék Ló 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1755:* a Szt Péteri Sokadalomra edgy Sárga hodos, és edgy pej Gyermek Lovakonn bé menénk, edgyikenn ... Teleki Sándor Ur(am) eö Nsga az iffiu; a másikánn pedig én ülvénn [Gernyeszeg MT; TGsz 35 Alexander Varró (24) jb vall.] ✱ ~ *gyermeklovacska. 1754:* jöttem égy alkalmatosságal Szász Janossal ... égy Pej Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL. Béres Petru (26) jb vall.] ✱ ~ *hámos ló. 1722:* A Pej hámos Lovak szépek ... kár volna Postára hurczolni öket [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból] ✱ ~ *kanca. 1627:* Az Meneseknek szamok ... Pey kancza eoregh Nro 10 [Rücs MT; BLt I Inv.]. *1632:* Menesek szama ... Eoregh barna kancza N 1 ... Eoregh pey kancza N 5 [Porumbák F; UC 14/38. 186]. *1737:* Oreg pej kevesse hodas kancza 1 [Borsa K; Told. 53]. *1763:* Csitkozot egj nagj Pej kancza [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. *1820/1821:* betsülték ... A' Kigyo nevü pej kantzát Rf 60 [Szászvessződ NK; Told. 19] ✱ ~ *kancacsikó. 1677:* Pejj Kancza Csiko n. 1 [Szúv; Utl]. *XVIII. sz. v.:* egy pej három esztendős az inán farkas marásu kancza tsiko [Pf]. *1811:* Egy pej Kantza Csitko [Jedd MT; LLt] ✱ ~ *kancaló. 1769:* Egy fél Szemü Pej kancza lo esztendös Pej Kancza csitkojaval Nro 2 [Kóród KK; Ks 20/X]. *1782:* Curiáján lévő oklábol ... két pej kancza lovai miképpen vesztenek el [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ ~ *ló. 1605:* az 100 Aranian Egy Pey lowat ada [Ne; BálLt 90]. *1629:* ugi tartoztata megh az Darabant egi pej louat az eö karaert [Mv; MvLt 290. 161b]. *1633:* Napradi Jonas Ura(m) Ada egy herelt pej louatt Harmincz ket forinto(n), Karomi Ieremias Ura(mna)k [Dés; SLt BC. 30]. *1649:* Holt masis egi Pey lo megh az Apahidi menesbe [Kv; Szám. 26/VI. 530]. *1703:* az pej lovakon jüj ki az jövö hèten hètfùn induly meg [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1739:* Öreg Pejj horgas labu Lo [Kövend TA; LLt 31/27]. *1780 k.:* Egy Pejlora vertem ket patkot uijat, s két otskát xr. 30 [Szászváros; BK] ✱ ~ *magló. 1802:* Egy Sárga paripa és egy pej Mag lo [Ne; DobLev. IV/858. 10a] ✱ ~ *ménló. 1656:* Hetedfü Pey uad men lo Nro 1 [Doboka; Mk Inv. 8–10]. *1820:* Nagy Hágo Pej Ménlo 1 [Born. F. Ig] ✱ ~ *paripa. 1764:* Tavallji forgátts orru pej paripa Ideji Csillag homloku pej paripa [Buza SzD; LLt 183. B]. *1840:* egy pej hóka lábu hodos paripa [HSzj *hókalábú* al.] ✱ ~ *török ló. 1657:* magam bajommal tapasztalám, mely igen megpróbálja az lovaknak szájokat az lövés, kiáltás, sok lófutás; mert egy pej török lovamon ülvén, ki egyéb időben jól engedett az zabolának, úgy megragadott, hogy ... nem birhattam véle [KemÖn. 204]. *1681:* Szebeni kiraly biro adta Pej török lo. Pater Crisztoptul vet Pej török lo Asztalnak ur(am) hozta pej török lo [Utl]. *1704:* Ma hozatta volt elé az úr a görög pej török lovát akit hatvan aranyon tartott [WIN I, 68] ✱ ~ *török ménló. 1678:* Orög Pej Török Meny lo nro 1 [Utl] ✱ *csillagholdú/holdas* ~ *kanca. 1698:* Hódos pej kancza nyári fako czikkajával nro 1 [Cege SzD; WassLt oszt. lev.]. *1735:* Csillag hodu Pej kantza [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *holdas* ~ *ló. 1650:* egy holdos pej lovat loptak volt el [Kv; TJk VIII/4. 438]. *1748:* attam egy Hodos pej ötödfü Lovat ... pro Flor. Hung. 35 Den. 15 [Kv; Ks 91] ✱ *homályos* ~ *paripa* halvány-vörösesbarna ló. *1861:* Egy kisded homáljos pejj paripa Igas 14 — Eves [Marosbogát TA; HG Gr. Kuun lev.] ✱ *pirosszőrű* ~ *kanca. 1764:* Piros Szorü nagj pej kancza [Buza SzD; LLt 183. B] ✱ *sárgás* ~ *kanca. 1810:* hozott Gyermán Stéfán egy szép nagy sárgás pej

kantzát [KLev.] ✱ *világos piros ~ paripa. 1852:* egy világos píros pely parípa [Dés; DLt 1066] ✱ *világosszőrű ~ kanca. 1729:* Egj örög világos szörü pei Kancza [Marosztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

II. *fn* vörösesbarna szőrű ló; murg, cal de culoare murgă; Braunfuchs, rotbraunes Pferd. *1668:* Azt tudám legalább egy lóvat ad a fejedelem ... akár az Alvinczi félet, akár azt a pejt [TML I, 372 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1811:* A' pej, ha nyul hasu, vagy pedig az orra Szamár szin, nem akad uri vásárlóra[a] [ÁrE 155. — [a]Gr. Bethlen János a lószínekről].

Szk: *sötétbarnás ~. 1840:* egy setét barnás pej 9 esztendős [HSzj *sötétbarna-pej* al.] ✱ *sötétpiros ~. 1815:* Sötét piros pej ... két hátulsó lábán könyökbe madár pók vagyon [DLt 759 nyomt. kl] ✱ *tatár ~. 1685:* Gyermek lovak Fel Irása ... Tatár Pej, az edgyik szeme hályogos, fél lapoczkája is szárad [UtI].

pejforma vöröses-barnaszerű; cu părul roşcat/brun; rotbraun, lohfarbig. *1755:* két pej forma Kancza Lovat ... hámba tanittatni kezdett vala eö Nsga [Uzdisztpéter K; TGsz 35].

pejkó '?' **Szn.** *1568:* peyko Mihal [Kv; TJk III/1. 238].

Talán a *pej* szó kicsinyítő képzős alakjából keletkezett szn.

pejpező selypítő; peltic; lispelnd. *1702–1764:* En lattam hogj az gyermekek az pejpezöknek fogjatkazasakat mind addeg követtek, hogj annak utanna megh mikor igazan akartakis szollani nem szolhattanak [Torockó; MNy IV, 234].

pejszínű vöröesbarna színű; cu părul roşcat (închis), murg; rotbraun, lohfarbig. *1765:* Három Esztendős Barna Kantza ... Esztendős Pej színü Paripa tsitko 1 Pej színü ka(n)tza tsiko 3 [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

pejszőrű vöröses barna szőrü; cu părul roşcat (închis), murg; mit rotbraunem Haar. *1802:* Három Kantzák pej szörüek [Ne; DobLev. IV/858. 10a]. *1808:* Setét Pej szörü[a] ... az Orra Czimporája hodos [DLt 35 nyomt. kl. — [a]Ti. ló]. *1827:* a' paripának egyike fekete a más pej Szörü [Koronka MT; Told. 34].

Szk: *~ csikó. 1759:* Pej Szörü tavaji Csitko [Atosfva MT; Pf] ✱ *~ csikóparipa. 1770:* 2 esztendős pej szörü Tsiko paripa nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXII] ✱ *~ gyermekló. 1668:* (A) ioszagert ada Czutak Petĕr Uram ... Kászonj Pál Diak Ur(am)nak egi pey szörü gjĕrmek lovat [Impérfva Cs; BCs]. *1706:* kérven ő keglmetől egy Pej Szörü Gyermek lovat pr(o) flor hung. 30 [Barakszó H; JHb XXXIII/30]. *1778:* vásárlatt volt ... égy pej szörü gyermek lovat ... 30 forintakba [Msz; Berz. 1. 10/34]. *1796:* Mihajesd fele méntenek, ottan sok lovak voltanak a mezön egy pej szörü gyermek lovat meg fogtanak [Déva; Ks 115] ✱ *~ hámos ló. 1831:* Ferenczi Karoly Urnak pej szörü két betses hámas Lovai a Gyertyanusrol ... el lopottattak [Dés; DLt 332. 2] ✱ *~ hintós ló. 1728:* Hatt pejj szörü Hintós Lovak, es egj Leptikás [Ludvég K; Told. 29/19] ✱ *~ kabala. 1720/1811:* egy kesej ökör, egy Pej szörü nagy vemhező Kabala [Szotyor Hsz; Borb. II] ✱ *~ kanca. 1617:* ket lovamot loptak el az Eggyk Egy Barna vak paripa, a massyk egy pey zeorw kancha [HSzj *barna* al.]. *1739:* Harmad fü pej szoru kancza 4 [Gysz; LLt]. *1754:* Egy Tsitkozo pej Szörü kantza [Kajla (BN) körny.; WassLt]. *1775:* 1 Pej Szörü kantza Rf 5 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. *1813:* ada ... egy pej szörü kantzát [Köpec Hsz; Köpeci lev.] ✱ *~ kancacsikó. 1740:* Ezen Kantza Lovak(na)k idei kitsin barna es pej szörü kantza Csitkaja nro 2. Ugyan Idei barna es pej szörü kantza Csitko nro 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32] ✱ *~ kancaló. 1691:* egj pej szőrü kantza lovamot kárré valotta, — miatta meg holt, mely meg ert volna flor 20 [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1748:* ugjan akkor lopatott el edgj pej szörü kancza lo [Torda; TJkT III. 209]. *1821:* Megjelent vala egy Derék Paripa pejszőrü kantza loval, igen gyakor serényü vala [Zalán Hsz; HSzjP Pettő István (46) huszár kat. vall.] ✱ *~ ló. 1749:* vettem ... egy pej Szörü gyermekded metzetlen lovat [Náznánfva MT; Berz. 6. 50. S. 5]. *1765:* adott el ... egy pej szőrü kitsid Serényü Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1766:* a Réten lévén ... egy Pej szörü Lova ... gonoszul el kárasodott volna [Kük.; BfR VI. 125/18 vk]. *1768:* a Pej Szörü Szál Lábu Lo Csikkaját gonoszul el loptak [Hsz; SzentkGy] ✱ *~ ménló. 1761:* Negy Ménlo ... Egy almás szürke szörü ... Más Szég szörü Anglus ... Negyedik Negj esztendös pej szörü Proba Ménlo [Spring AF; JHb XXII/31. 34–5] ✱ *~ paripaló. 1748:* az J ... itten el adott edgy általa Beszterczéről az hostátbol el lopatott pej szörü paripalovat [Torda; TJkT III. 209] ✱ *barna ~. 1600:* affelet esmegh az falutol hazainkbol hoztak teöbbet el hatwa(n) forint ereö marhankath, egy menes lowunkat is, mely niolcz forintot ereo wolna, azt beöcheöiwel kewanniuk megh, az menes penigh barna pei zwreö wolt [UszT 15/53]. *1768:* az elsö Istalob(an) Maglo barna pej szörü 2 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *barnás ~ paripa. 1761:* egyi világos a másik barnás pej szörü Paripa Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15] ✱ *fakós ~ ló. 1840:* fakós pej-szörü, 3 esztendös ló a bal-farán látszik egy újj és egészen nem esmersző béjeg [Dés; DLt 860] ✱ *piros ~ gyermekló. 1747:* Az mult napokb(an) igiretem szerint Pap Vánka ellen Inquisitorokat bocsátottam vala ki ... hogy azon Ngodtol ... el lopattatni praetendáltato Piros pej szőrü mettzetlen Gyermek lo iránt is a fatenseket kérdezzék [Szilágyfökeresztúr; DobLev. Dobai Sándor lev.] ✱ *piros ~ paripa. 1761:* Piros pej szörü a két hatulso lábaval szártsa hat esztendös Paripa [Siménfva U; JHb XXIII/31. 22] ✱ *sötét ~ paripa. 1761:* sötétébb pejj szörü hat esztendös Mettzetlen Paripa Nro 1 [uo.; i.h.] ✱ *sötét ~ paripacsikó. 1748:* vettem egy sötét pej szörü paripa Csitkót 12. vonás forinton, s, négj petákon [Torda; Borb.] ✱ *világos ~ gyermekló. 1748:* Pop Vonka ... Komis Sigmond Vr eö Nagának egj Világos pej szörü három esztendös mettzetlen Szijju hátu, fekete farku serényü Gyermek Lovát más Complex társaival ... el lopta, el adta [BSz; Ks 80] ✱ *világos ~ kancacsikó. 1808:* Egy világos pej szörü ... hitvány, és kisded kantzatsiko ... homlokán tsillag vagyon [DLt 578 nyomt. kl] ✱ *világos ~ kancaló. 1807:* Egy hatod füre menö világos pej szörü, madárhusu hoszszu vékony nyaku hitván Kantza Ló [DLt 858 ua.] ✱ *világos ~ paripacsikó. 1815:* Világos pej szörü, kan faru ... hátos paripa tsiko [DLt 274 ua.].

pejtarka vöröesbarnás tarka; murg, negru-roşcat, pestriţ; rotbraun, geschekt. *1831:* Pej tarka Kantza ... Portzellan tarka [Mv; Berz. 20].

pék brutar; Bäcker. *1718:* Az itt valo Pék fortelyoskodik mivel jo elegjesetske a Buzánk ne(m) igen akarja bé venni,

hihető valami vehiculumat kivánna | Az Brassai Magazinumban az 400. köblöt bé küldöttem ... viszsza küldöttek vagj 15. köblöt, szebbet praetendalván az odavalo Pék [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szn. *1593:* pek Matias [Kv; TJk V/1. 442]. *1596:* Pek Georgne [Kv; Szám. 6/XXIX. 116 Bachi Tamas sp kezével].

pékház sütőház; brutărie; Bäckerei. *1820:* Udvarhely Varossát a több Városokhoz hasonlitani nem lehet mert azok, vagy kereskedő Varosok, vagy bennek Dicasteriumok vagynak, vagy Katonai Kaszármák, Pék Házak, Depok, Harmintzadok, vagy pedig Katonai Contractiok [UszLt VIII. 8/68].

pekinét egy fajta csíkos (selyem v. gyapjú) kelme; un fel de țesătură (de mătase sau de lină) cu dungi; Art gestreifter Stoff (aus Seide oder Wolle). **Szk:** ~ *kötés* pekinétből való díszítés. *1804:* egy fejér atlatz viola szin viragu fein pekinét kötés az ajján [Koronka MT; Told. 19].

példa 1. követendő/követésre késztető cselekedet/eljárás/magatartás; exemplu, pildă; Beispiel. *1619:* Hová lehet ennél nagyobb példa, mint Krisztus urunk példája [BTN[2] 216]. *1657:* Parancsolta volt pedig őnagysága, hogy én is elmennék; de boldog emlékezetű eleimnek példájok szerént uramhoz és hazámhoz való szeretetemtől meggyőzettetvén ... megkövetém, és ily declaratiót tők őnagyságának indulása előtt nem sokkal [KemIr. 313–4]. *1676/1681:* Boldog emlékezetü dicséretes Eleimnek jo példajoktul viseltetvén ... Dan Milotin nevü ... jobbagyunknak ... hűséges szolgalattyat ... megh tekéntvén, ez eddig valo Jobbagyi es paraszti allapattyabul, eximalvan immunitalom | Igen hasznos volna, à több Erdelyi Vrak dicziretes peldajaval annak idejeb(en) ösztövér marhakat venni, es à havasoko(n) megh hizlaltatvan ... el adattatni [Vh; VhU 367, 678]. *1702/1799:* az egész Wárosnak Lakossi ... nem gondolván ... sem Isten, se Emberek, sem Természetnek Törvényivel, sem pediglen Eleinknek példájokkal ... miis mostan más nyughatatlan elméjü Emberektől fel indittatván Földes Uraink ellen ujjonnan rebellaltunk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 319]. *1705:* Kgls Vrunk eo Felsége boldogh Emlekezetű Attyanak és Eleinek ditsiretes jo példájára ... azokon kivül, kik fő indittoi s okaj voltak ennek az mostani haboruságh fen tartásának, Gratiat és ... Amnestiat offeral [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből]. *1755:* Bartos Kelemen, ki Nemes Ember Atyától származott ... Nem akarván Attya példáját a Világi külső Eletre nézve követni, inkább választotta, és Tanulásinak czéllyára tette, a' Belső Hivatalt [Ne; BLev.]. *1836:* bár több illyen Férjeket dajkálo özvegyek is tanáltatnának, a kik üress Házban menvén Férjhez, Tömlőtzből ki szabadult Férjhez az el pusztult Házát bövölködővé, boldoggá tégyék az Alperes Özvegy példája szerént [Ne; DobLev. V/1213. 1b].

Szk: ~ *keresni. 1664:* bárha feljebb való időkre példa keresni nem megyünk is, noha hiszem annak elég siralmas jelenségit viseli az szegény haza [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] ✱ *~t ad. 1679/1681:* Udvarbiro Vramis ... kegyes es Tiszta józan életeb(en) peldát adgyon töb utanna valo Tisztek(ne)kis abbeli maga szép viselésével, es l(ste)nhez valo buzgoságaval [Vh; VhU 668] ✱ *~t mutat. 1762:* Kegyelmedis ... maga személljesen, e' mostan meg kivántato Segicség adásban dicsíretes példát mutattni ... ell nem mulattja [Nsz; Ks 18/XCIII]. *1863:* A T. Papok mutassanak jo példát a segély adásban [Gyalu K; RAk 83] ✱ *~t vehet. 1823–1830:* Ha egy magához hasonló, jószágtalan leányt vett volna,[a] többje lett volna, mint a jószágos feleséggel. Közben-közben efféléket azért írok be, hogy a mások történeteikből is példát vehessetek [FogE 154. — [a]Albisi Bod Sámuel bonyhai pap] ✱ *~t vesz. 1590:* varosul eo kgmek sem valoztbatnak fęl Wdeore vy Birot, Towabba mas Byrois ebbeol peldat Weven, ne(m) illie(n) Wdeoben hane(m) Ennelis sokkal nehezeb zwksegnek idejen el indulna illie(n) sok ideigh ideghen orzagba(n) es egyeb heliekre ky Menne [Kv; TanJk I/1. 146]. *1658:* nálunk az magyarok úgy szokták vala, hogy mikor az hárs hámlik, akkor hántják; te is azért végy példát e szómrúl [TML I, 156 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1739:* Kedvetlenül ertettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére s duplás ostorának elforditására rendelt böjt nem kezdett volna observáltatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az elsö rendbéliek hadták volna félbe, scandalisálnának vendégeskedéssel, musikáltatásokkal, tánczokkal, melyből példát vett volna a község is [SzO VII, 398–9 gub.] ✱ *~ul fennmarad. 1671:* Nehai Méltoságos Fejedelem Rákoczi György az Nemessi szabadság meg-bántodásinak helyben állittását meg-igirte volt ... hogy következendö Méltoságos Fejedelmeknek példájul fen maradgyon, illendönek itéltetett Articulusban iratni [CC 25] ✱ *vki(k) ~ját követi. 1597:* Myerthogy egieb iol rendelt zomzed varosokban az sokadalmoknak bizonyos es el hatarozot modgia es rendy vagion, ew kegmekis azoknak peldait keöwetwen igiekeztenek azon hogi az itwalo sokadalomnakis el rendeleseben az varosnak es az keossegnek haznat keowessek [Kv; TanJk I/1. 298]. *1673:* Kemény János példáját kövesse ... az magnanimitással sokat segített magának [TML VI, 436 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* (A fej.) minden személy válogatás ... nélkül a' boldog emlekezetü Fejedelmeknek dicsiretes példájokat követi [AC 31] ✱ *vkik ~ját szeme előtt viseli. 1677:* Hazánknak mostani romlott állapottyát, és a' régi jó emlekezetü Fejedelmeknek ditsiretes példáját szeme elöttt viselvén, minden uton elsöben-is a Fényes Portához visellye oly engedelmességgel magát[a], hogy onnat romlása ne következék az szeginy Országnak [AC 21–2. — [a]Bethlen Gábor].

2. (büntetés mint) intő/elrettentő tanulság; pildă, pedeapsă exemplară (care trebuie să servească drept avertisment și pentru alții); Strafe als abschreckendes Beispiel. *1567:* Ertem az k.tek leveloth kibe .k. jr az sofalwaj paztorok felöl kik mith chelekettek Bessenön, de .k.tek legien veztegsegbe egy keües jdeigh ertek lezek (!), mentöl hamarab lehet ha lehetseges lezen, ha kezembe vala mellik kerjlhet, vgy bwntetem megh hogy .k.tek megh erty hogy masnakis pelda lezen [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev.]. *1579:* Az myt az my lobbagiim (!) chyelekettek ... biro vram teorweny zerent lassa megh, es ha mit erdemel teorweny zere(n)t vgy bwntesse megh hogy masnak is pelda legie(n) [Kv; TanJk V/3. 197a]. *1599:* Myerthogy ... zanzandekkal zabad akarattjokbol hoztak el az lowakat ... az A heted magokkal rea eskeowen annak vthanna nyasban vonassanak mindeneknek peldajokra es tanusagokra [Kv; TJk VI/1. 377]. *1605:* Amy az haromsagos Attifiaknak indulattiokat illethy: Tettezet hogy biro Vram minden haladek nekwl az Jdes Vraimban zamoson gywtessen be ... Intczek megh fenitekkel, hogy afféle prattikatol zwnnyenek hogy se titkon se nylwan ne

pratticalyanak ... kwleombennis vgy megh zabolazzak hogy mindeneknek peldak leznek [Kv; TanJk I/1. 529]. *1645:* Szabo Judit Aszony ... felöllem azt mondatta, hogy nylvan ualo hires kúrua uolnek ... megh keuano(m) ... hogy az I: masok(na)k kiualkeppen effele szabados nyeluű embereknek peldaiokra, az Varos piaczan, az pelengerre fel allattassek ... nyelue ki uagattassek es az pelengerre szegesztessek [Kv; TJk VIII/4. 27]. *1710:* Lefuta eleiben a grádicson Teleki, felmenének, ott is négy óráig csak ketten beszélének. Másnap reggel Carafa nagy haraggal azt izeni az adjutánttól: miért nem jöttenek el a több urak is, azért elküldjön, huszonnégy óra alatt Fogarasból az urakot mind oda hozassa, mert az ördögök elszaggassák őtet, ha úgy nem bánatik Teleki Mihállyal, példa lesz örökké Erdélyben [CsH 208].

Szk: ~ *adódik. 1822:* egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásbol ki kertelt ès Tengerivel bé vetett földjét egy falka marhának el adta. Ezt alázatoson instálom méltoztatik investigáltatni ... törvényes elégtételt adni, mert ha példa nem adódik az erőszakos földös urak lázzadozo parasztokat is formálnak [M.zsombor K; Somb. II Sombori István mp] ✱ *~t csinál. 1672:* Az pasquillust látom, ebugatásnak tartom. Ha igazat írna ... szégyenelhetném inkább, de Istennek hála, lelkem ismereti egyikben sem vádol. Egyébiránt jó volna kikeresni és példát csinálni belőle [TML VI, 229 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1701:* ha valamelly más országban szökö ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érné vagj érhetné, és fel akasztással példát nem csinálna, az ollyan kezdvező Tiszt vagj akar kiis maga büntetődgjék azon emberért [UszLt IX. 77/30 gub.] ✱ *~t vehet. 1654:* bizonyos legyen benne hwseged, az Nemes embert ne(m) bantyuk ugyan, de effele közönseges bekesegh ellen tselekédeöket, ugy bwntettywk megh, peldát vehetnek masokis rolla [IB. fej-i rend. Bethlen Domokoshoz] ✱ *~t vesz. 1762:* az I(net)a ... karonkodásáért ... vásár Napján ... fa lóra ültetvén ott tartassék ... 25 pálcza ütesekkel keményen meg verettetvén, büntetődgjék, hogj igj az hasanlo I(ste)nét, s felebaráttyát motskolo, s' káromlo emberek kik effelekben leledzeni nem irtoznak példát végjenek [Torda; TJkT V. 139–40] ✱ *~ul meghal. 1675/1688 u.:* job egi jobbagy(na)k peldaul meg halni, mint sem kárt vallanom [Borb. I Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához] ✱ *mások(na)k ~jára. 1648:* Ez szemelick ... felesegem szokniajat, palastiat ... ket gyolcsinget, es bagaziat el loptak toluailottak ... Azert megh keuanom ā jure, hogy ... hew fogoval megh fogdostassa(na)k ... an-(na)k utanna masok(na)k peldaiara fel akasztassa(na)k [Kv; VIII/4. 293]. *1681:* (Stephanus Koncz) ebbeli cselekedetiért mások(na)k példájára mox et de facto az prenghér alatt megh palczáztassék, annak utánna magha Ecclesiájában mind Istenét ... mind penigh felebaratait ... reconciliallya [Kük.; SLt AM. 37]. *1683:* Bartos János az szo fogadatlansagert, es becstelen beszedert ... masok peldajara meg palczaztassék [Dés; Jk]. *1745:* minden tartozkodás nélkült ... nyilván mint Házasok úgy élnek és laknak ... meg kivánom hogy egy mást ā pellengérben meg tsapják, annakutánna mind ketten ugyan ā pellengérben hohér által meg tsapattassanak, és ki tsapattassanak, másoknak eleven példájára, és magok gonoszságok büntetésének el vételére [Torda; TJkT 95–6]. *1766:* én hogy meg olvasám a Transmissiot irtozatos Káromkodásaitól el irtoztam; Iparkodámis mellette eleget s annyira menék, hogy az életit vagy fejit meg marasztám; de az Nyelve hegyiből elitilenek annyit mint ez az I, mind magának s mind mások(na)k oktato példájokra [Nyárádsztbenedek MT; Told. 5] ✱ *másoknak ~ul. 1764:* az I ... Tordára vetődvén, ötet elfogták, hogy földös Vrának lovát roka torkos aranyos ezüst gombú mentéjit el lopván kezin találtatott s ugy fogatott el ... itéltetett, hogy mások(na)k például fel akasztassék s meg halylyon [Torda; TJkT V. 224].

3. vmely állítás/igazság megvilágítására alkalmas (szemléltető erejű) tény/eset; pildă, caz/fapt tipic care serveşte drept argument sau dovadă (concretă); Tat/Fall als Beweis einer Behauptung. *1629:* az Constitutio nem az illyen foglyokrol szol az peldais küleomb ennel [Kv; TJk VII/3. 143]. *1657:* Arra mondék: ... van is nehéz példa az Zólyomi atyafisága miatt, mert az atyámat Bethlen Gábor sógorának s kedves emberének tartván ... csaknem veszedelem követte miatta [KemÖn. 159]. *1661:* elegh szomoru pelda Varad allapattia [KJ]. *1662:* Minemű alkalmatlanul bánék velünk ifjú Csáki István uram ő kegyelme ... idegenek közt is, de kiváltképpen atyafiak között szomorú példa [TML II, 330 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1677:* a Fejedelmek-is ... valamely Városban lakni, residealni ... akarnak, mind magok, udvarok népe, fizetet és egyeb rendbéli hadai ot lakhassanak ... ez egész világon lévő minden Országbéli példák-is azont mutattyák [AC 160]. *1693:* Micsoda jussal prohibeallyák eo kglmek a' mi Ecclesiasticusinkat, hogy ha valamellyik(ne)k halála történik, azoknak árváji, vagy más successori kőzött atyafiságos igazitást ne tehessenek, lévénn arra elég példa mind az Unitarius rendenn lévő Ecclesiasticusok, mind a mieink kozött [Kv; SRE 9]. *1765:* ezen Fassiomért ujrais meg neheztelhett és ki tudgya, mint potens ember ujra meg neheztelvén reám, hitván hivatalocskámban meg ronthat, példa az Balás falvi Processusban szolga Biroságom hivatallyabol ki vettetésem [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. *1814:* hallatlan példa volt eddig előttem, hogy a Gergeritze Asztagbanis megegye a Gabonát [Banyica K; Bf R 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.].

Szk: *~nak okáért. 1657:* úgy cselekedjél akár mit is, hogy az dolognak mind eredetit s mind pedig végezetit meg nézzed, mert példának okáért, volna te néked egy szolgád s az a szolgád hagyna el tégedet boldogtalan állapotodban, valjon jövendő<ben> igyekeznél-e azon ... hogy boszút ne állanál rajta [TML I, 91–2 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1799:* talán az egész Vidékben sintsen egy Falubanis annyi közonséges tere mind itten, — példának okáért ... a sok katonák alá s fel valo masirozások és Kvártélyozások [A.árpás F; TKl sub B 3. IV/5 Mihály Gosztáje (52) col. vall.]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik, néha néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul lészen, most példának okáért megint ugy tetzik egy perczent éjjel jobban magánál vagyon ösméri az embert, fájtattya holmijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.] ✱ ~ *nélkül való. 1699:* már sok üdőktől fogva fen forgo hallatlan és példa nélkül valo szük üdőknek miatta ... kért volt ... feles adosságot [Csíkfva MT; BálLt 50]. *1700:* Bányai Jánosné mind Férjéhez valo hitetlenségéért, mely majd példa nélkül valo volt; mind penig az T. Eccla sokszori intésére valo engedetlenségéért excommunialtatik [Kv; SRE 67]. *1743:* Sok és külömb külömb féle példa nélkül valo szorongattatásokkal injurialtatasokkal illettettem s kesergettettem volna [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 93]. *1783:* méltoztassanak e felette rettenetes Casusban ... efficacitor belé tekinteni, és ... illy példa nélkül valo rettenetes emberégetéssel és öléssel valo fenyegetesei ellen de securitate

providealni [Mv; MbK XI. 68] ✱ *~ul emlékezetbe/előhoz.* *1730:* csak az Aranyakat hozom például elő: azok elsőb(en) őt forint tiz pènzről szállittattak őt forintra, azután némellyik őt forintb(an) meg hagyatott, némellyik féle ad Hft 4//92 szállittatott az arany pedig oly bőv volt elsőb(en), hogj summás Erogatiokat többire csak aranybol tőttem [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. *1826:* Székely Ferencnek mérges tájogba eldöglött ökrét például hozza emlékezetbe [F.rákos U; RSzF 223] ✱ *~ul lehet* példaként szolgálhat. *1736 u.:* Mily nagy gazdagsággal bíró gróf volt,[a] például lehet a testamentuma, melyben csak az pium legatum száz húsz ezer forintokra extendálódik [MetTrCs 447. — [a]Gr. Apor István] ✱ *~ul vesz.* *1777:* Mester Bényei Gjörgj ... Feleségét nemis vihette az oskola házhoz ez is penig ugj hogj más senki az oskola Mesterek közül például ne vegye [Gyalu K; RAk 2] ✱ *vminek (a) ~jául.* *1710 k.:* Nagy hidegségnek és azt büntető Isten igazságának példájául írom[a] [BOn. 889. — [a]Köv. az eset leírása]. *1854:* A főnök gyalársága átszivárgott a titkárba, példájául annak, hogy a nagyok hibái ... káros hatásuak az alárendeltekre [ÚjfE 158].

4. vmely szóban forgó esethez hasonló régebbi/előbbi eset; caz precedent/mai vechi asemănător cazului în discuție; dem vorliegenden ähnlicher früherer Fall. *1619:* Mikor ezeket tolmácsolá Szölfikár, magától találá ezt fel az tolmácsolásban, de én szómmal mondá meg az vezérnek itt az Portan az szultán Musztafa példáját, hogy azmíg országát bírta, addig ... kötött frigyben volt minden frigyes országokkal, de mihelyt országa őtet letötte, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? [BTN[2] 301]. *1635:* Miuelhogy mikor elseoben, az varasban, az Czismasia mesterseg es czismasiak be szarmoztanak, ez Varosnak Biray Tanaczi es eleol jaroi, jo itilettel az Varga Czehben rendeltek eoket, az Országban leweo teob Kiralyi szabad varosok peldaja szerent [Kv; KvLt Céhir. I. 15 városi tanácsi hat.]. *1662:* Nincs idő példáknak előszámlálására, sok helyett legyen elég amaz igen szomorú és siralmas példája Lajos királynak [SKr 100]. *1663:* ő nagyságok más előttök levő keresztény okos fejedelmeken esett példákból nem akartak tanúlni [TML II, 566 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1718:* Varga Aszt: Marton Mester ... kévánságá(na)k fundamentuma az, hogy mivel ennekelőtte ugyan az Remekért esztendeig valo szolgallattyát fel követte volt de minthogy már meg mátkásodott ne kénszerittetnék arra hogy azon esztendőt egészen el töltené inkább fizetne érette, a mi(n)t hogy ez az Példa másokonnis meg esett [Kv; ACJk 101]. *1719:* En T N:Zt Nemes Orbay Szeki Imecsfalvi Imecs Mátyás latván ez jelen valo 1719-dik esztendoben Ist(e)nnek eo Felsegenek ilj Suljos; es buneinkert veletlen valo miriges ostorat, es Csapasát ... latván sok példákbol, hogi Némely Kereszten Atyank fia regveltől fogva más vagy harmad regvelig ... minden dispositio nelkül vilagbul ki múlt ... Csendes elmevel es jo egèssègben rendelem hagyom es Testalom[a] ... ebben az Testamentomban Köz Biro Uraimek elot [Imecsfva Hsz; Borb. I. — [a]Köv. három név]. *1777:* Tudom olvastam valahol, példákat is hoztam elé: kászoni Bornemissza Jánost, aki szörnyű kedvességben lévő cancellarius lévén az udvarnál, sok hasznot is tett [RettE 380]. *1844:* Nem tsak a jó rend, — hanem az egésség fenntartásárais nagyon szükséges a tisztaság, — a mit már sok példák bé is bizanyitottak, — 's mégis abban megvagyunk gyakran akadályoztatva [Dés; DLt 1366].

5. példakép; exemplu, model; Vorbild. *1678:* Nagyságod mindeneket úgy követett el, hogy minden istenes úton uralkodó fejedelmeknek örökös s dicsíretre méltó példa lehet [TML VIII, 101 Teleki Mihály a fej-hez]. *1781:* mindenkoron ... az Atyafiui szin mutatás nélkül való Szeretetnek valoságos példái kívánunk lenni [Told. 27].

6. rossz hatást kiváltó tény/eset; exemplu rău; schlechtes Beispiel. *1676:* gyalázatos rossz dolgot várok ki jőni belőle és igen rossz példát jövendőre [TML VII, 294 Haller János Teleki Mihályhoz]. *1766:* a Szomszedtság jussa nem engedi azt, hogy edgyiknek Marhája, Tyukja, Ludgyai, Réczéi a másnak incommodallyanak, eleg pelda vagyon a distingvalt Vdvarokon veszekedő szomszédokrol [Torda; TJkT V. 310]. *1782:* tellyes ügyekezettel azon iporkodgyál hogy esztendeiddel nevekedgyék benned az Ur félelme ... ell ne tántoritson az igazság uttyától a roszszaknak mostani világban Számos példája [Ks 28. VII Daniel Zsófia lev.].

Szk: *gonosz/pokol/rossz ~t ad/mutat.* *1542:* igazán jamborulis zolgalni akarwnk Nnak es Ngod hazanak, ok azt thwgiak, hogh az mienk megh wagyon, my sem nekyk sem egyebeknek pokol peldat nem akarwnk adnia [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas és Mottnoky Lajos lev.]. *1590:* kerik eo kgmeketh az megh serteth feleketh, hogy ebbeol semmy Jdegen Jteleteth ne vegyenek, az mostanj tanachnak se agyon eo kgmek gonoz peldat [Kv; TanJk I/1. 131]. *1597:* Bwzay Matyas tizedes lewe(n) az theob gialoghosoknak gonosz peldat adot [Kv; TJk V/1. 124]. *1662:* De nemhogy elbocsáttatnának, de még főképpen, és Bethlen Jánosnak mintegy protestatíve ... a szemekre hányatta vala, hogy ők ... másoknak is gonosz példát mutatni és illy módnélkül elmenni igyekeznének [SKr 410]. *1823–1830:* ld. gróf Bethlen Pál nagy ember volt a maga idejében, de igen rossz példát adott az ágyastartással [FogE 151].

7. csúfság, nevetség; ciudățenie, persoană ridicolă; Schande, lächerliche Person. *1823–1830:* Ma ez az Imreh Sámuel igen rongyos, és még hordozza a régi megkopott koszos parókáját, s egész példa midőn a piacon jár, holott ma senki sem visel vuklis parókát [FogE 80].

Szk: *világ ~jára* világ csúfságára. *1702:* illyen meg njomoritott allapotunkban légyen segitséggel kegyelmes Csaszárunk gyámoltalan hiveinek hogy világ Példájára szörnyű képpen el ne pusztittassanak bennunket méltatlan, s minden törvény nélkül [Torockó; TLev. 4/3. 3a].

Sz. *1619:* Többé engem kapuról kapura ne hordozz, mert én úgy megveretlek, hogy másnak is példa lész [BTN[2] 367].

8. példázat, példabeszéd; parabolă; Gleichnis, Parabel. *1657:* Többek közt egykor: hogyha nem accommodálja magát atyja akaratjához, valamint Isten után az ő respectusáért választottuk fejedelmünknek, mihelt akarja, bizony mindjárt degradáljuk; annak felette, hogy nincsen példa Absolon atyáról, hanem Absolon fiúról, azért sat. [KemÖn. 305]. *1662:* De ebben a Nehemiás idejebeli példa szerint, Samballatok, Tóbiások találkoztak vala, kik ... a jó hasznos dolgokat ... meggátolni igyekeznek vala | Mindkét tanúság itt a Jeremiás s több szentek példájokban vagyon [SKr 484, 697]. *1710 k.:* Voltak virtus és jó erkölcsre indltó példák, históriák, voltak fabulák | Tele vannak a históriák ilyen példákkal, és kivált Báthori Zsigmondé nem régi [BÖn. 536, 696].

Szk: *paraszt ~.* *1672:* Mert ugyan is paraszt példa és közmondás: Nam sua res agitur pariter, cum proximus ardet [TML VI, 189 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *szentíráshelí ~.* *1662:* Első rész Mellyben e világi fejedelemségek, birodalmak igazgatásának formái Istennek bölcseséges rendelése szerint és annak szükséges volta szép

hasonlatosságok és szentírásbéli példák által megmutattatnak [SKr 69 Tartalomjelző fejezetcímből].

9. képmás; efigie, chip; Abbild, Nachbild. *1630:* egy Függő Holofernes Peldajara koues es Győngyes ket Szaz Eotuen forint jreő [Gyf; BálLt 90]. *1655:* Az Sz Antalnapi Sokadalomkor Brassaj Szabo Plesher kére hogy valami aranjokat probalnek megh neki mutata 100 aranyat ki Ferdinand Csàszàr, ki Bethlen Gábor pèldàjàra valanak verve, az Ferdinànd pèldàjàra vert aranyak mind hamis es rosszak valának, az Bethlen Gábor pèldajàra vertek mind jok valanak [Kv; CartTr II Dauid Nemethi vall.].

10. (hímzés)minta; model (de broderie); (Stick) muster. *1576:* Wagion haro(m) pelda [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. *1628:* Egy darab pelda | Egy Szepetben Valami hituan recze Egiben kotue Peldak [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3, 4]. *1628/1635:* Egjetmas apro ruha ezkozók ... Giermeknek ualo őt darab pelda [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1629:* Egj peldaba takarva apro dirib darab gjolczi [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1703:* Ot példa [Zabola Hsz; HSzjP]. *1788:* Holmi dirib darab formátskák és példák [Mv; TSb 47].

Szk: *lengeteg ~. 1673:* Vagion egi hituan lengetegh pelda [WassLt Borsai István hagy.] ✱ *varrott ~. 1710:* Harom darab varrott pelda [Altorja Hsz; HSzjP].

11. mintadarab; (piesă) model, mostră; Musterstück, Probestück. *1655:* Az mely vasat akartam Eperjest metzetni Mező Bandon lako Bandi János atta nèkem ... ez végre hogy megh metzessem adot kèt aranyat az edgyiket az metzesèrt, az masikat peldanak atta vala [Kv; CartTr II Gabr. Újhelyi vall.].

példaadás 1. példamutatás; exemplu, pildă; Beispiel. *1614:* Az Ecclesiasticus ordo miert hogi iob pelda adassal, nem cziak tanitasaual oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatokat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1657:* esze vala[a] az ordinanciának megértésére, bévételére, bátorsága az jó példaadásra [KemÖn. 79. — [a]Béldi Pálnak]. *1662:* Melly nagy istentelenségek ... megzaboláztattanak vala, az istenes, jó elöljáróknak mind fenyétékjek, s mind jó példadások által [SKr 713]. *1769:* a Gubernium az eő Felge szolgálattjának Sükeresebben lehető elő mozdittása véget jó példa adással elől járt [Ks 18. XCIII. 7 gub.]. *1781:* Az Mlgs Familiatol rendelendő vas Váltó Administrator ollyan legyen a ki a helységnek és az opificiumnak természetit jól értse s tudja, a' mellé a' helységbeliek közzül négy Colloboratorok a' kik hűt által az Mlgs Familia által elejekbe adandó kötőlességre kötöleztetvén jó erköltsel, jó példa adással hivatalyakat az Administratorral meg egyezöleg vinni Capaxok legyenek [Torockó; TLev. 9/20]. *1786:* Haszontalan korhel két Legényei jövének bé elöre Ngd(na)k a' Bágásiás szekéren, ezeket igyekeztem egy egy kevés munkára fogni, de nem fogadták szómot ... a példa-adássalis igyekeztem munkára serkenteni, de tsak a falra hánytam a száraz borsót [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1800:* Vettem T. Esperest Ur Circularissát; mellyben parantsoltatik hogy a Tiszt. Atyafiak Hadi Segedelmet adjanak, és czen jo pelda adásokkal az Evangyeliom szerént halgatoikat is fel indityák [M.bikal K; RAk 32].

2. *mások(nak) ~ára* mások tanulságára; drept învățătură pentru alții; als Lehre für die anderen. *1707:* eo Kglme masok pelda adasara az mostani boldogtalan idöhöz kepest hasznosan szolgalt az Nemes Varosnak [Dés; Jk]. *1809:* Kis Ferentz és György ellen hamis Levelek készítéséért inditott büntető pere Ő Felsége eleibe hatván ... emlitett hamis Levelek készittése meg akadáljoztathatásáért ... Kis Ferentzet két Esztendei, Kis Györgyött pedig égy Esztendei ... rabságra olj formán itélte; hogy ök ... az ezen Vidékb(en) tartando közönséges gyülések alkalmatosságával nyakokban függeztett s gonosz tselekedeteket irásb(an) ki mutato Táblával, mások(na)k példa adására állván ... Adsessori hivataloktol is örökre meg fosztattanak [UszLt ComGub. 1560].

példaadó I. *mn* jó példát mutató; exemplar, demn de urmat; vorbildlich, musterhaft. *1662:* Ama kegyes, jó példaadó, istenfélő nagy emberek csak nemrégen mint elszedegettetének e mi nagy gonoszunk előtt! [SKr 716].

II. *fn* példamutató személy; exemplu, persoană care servește drept model; Vorbild, vorbildliche Person. *1726:* En T.T. eszküszöm ... hogy czen Egyhaz fiui hivatalban ... mind magam eletemben ... masoknak Szent jozan mértekletes kegyes Szelid és alazatos elettel jo pelda ado lészek [Kv; SRE 154]. *1736:* Minthogj ... Dési Nagj Istvan kováts, Ördőg Adta 's Teremtettével káromkodott vólt ... tettzett azért, Instantiájaból ki-tettző szivbéli bánattya 's maga Compromissiojára, hogj tellyes életéb(en) életét megjobbitvánn mások(na)k is jó példa adó lészen, hogj most elsöb(en) Corporaliter poenáztassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára, Tiz Páltzakkal száz ütéssel, Város Jobbágj által kemenyen(n) [Dés; Jk 215b].

példabeszéd 1. erkölcsi tanulságot adó történet; parabolă; Parabel, Gleichnisrede. *1618:* monda nekem: Hallottál-é egy példabeszédet, hogy egy tele szuszékból végy csak egy marék búzát ki, és megismered, ha vagyon-é még több benne vagy nincsen? [BTN[2] 144]. *1636:* Amaz minden tsupa anyaszülötteknél böltseseggel fellyeb bővölködő bölts Salamonhoz illendő bölts mondás ... az mellyet az ő Példa beszedinek 16. részében, az 4. versetskében irva hagyott [ÖrGr Aj. 5]. *1704:* És csak azon kéri az asszony, hogy moderálja úgy ezt a dolgot, hogy legyen annyi tekinteti az asszonynak is ezek iránt a Toroczkaiak iránt ... aminthogy máris példabeszédben vagyon az asszony miatta, hogy mások végbevitték szándékokat, mikor látták volna, hogy itt az úr előtt iránta semmit nem efficiálhatnak, s az urak pedig semmire sem mehetnek amazok iránt [WIN I, 300]. *1710:* Így veszének el a nagy dicsőséges vitéz magyar fejedelmi urak ... és szomorú példabeszédben marada emlékezetek az egész világ előtt e mai napig [CsH 91]. *1800:* (Doktor Horváthról) Vásárhelyt példa-beszéd, hogy az Apja ökröt ölt, ő embert [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

2. közmondás, szólás; proverb, zicală; Sprichwort, Redewendung. *1662:* Irja Kegyelmed, hogy a Gurzó előtt felkötötték az hájat; de ha felkötnék előtte, reá nézhetne, de talán még reá sem nézhet, de én ugyan csak az Gurzóra értem ezt a példabeszédet [TML II, 234 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1676/1681:* Arrais gondgya légye(n),[a] hogi giakorta megh tisztogassák ã Lövö szerszamokat, mind öregit, apraját; es ollyan tisztan s oly szépen tarcsa, hogi ... ha az szükségh kévánnya ollyankor ne kapjon két felé, ne légyen fogiatkozás ã dologhban, mivel régi de igaz pelda beszed; ã Lovat nem akkor kell hizlalni mikor à hadb(a)

mennek; es hogi a' kész föt étek mindenkor jó à haznal [Vh; VhU 666. — ªA porkolábnak]. *1775/1781:* a Bányászok köz beszédben vették vólt akkor, a mint az atyám nékem beszéllette sokszor, hogy jóllehet példa beszédben azt tartják: Máj bune o Czare bune, ka o Baje bune, de a millyen gazdagok vóltanak azon Bányák akkor, el merték a Bányászok mondani azon Bányáról: Máj bune o Baje bune ka aeszta a Josiki, ka o' Czare bune [Nagyalmás H; JHb LXXI/3. 424]. *1811:* Égy Példabeszéddel végzem beszédemet: Azt mondják „Idején meg válik, mely Téjből Lészen a' jo Turo [ÁrE 82]. *1841:* mikor meleg a vas, akor kel verni, ez a példa beszéd [Nagynyulas K; Bosla].

Szk: *magyar ~. 1662:* Kicsiny, úgy tetszik első tekintettel, amit Péter és Salamon mondanak ... Kevélység jár a romlás előtt ... ahonnan vagyon a magyar példabeszéd (hidd el magad, ha szégyent akarsz vallani) maga [SKr 710–1]. *1710 k.:* attól én felette igen messze vagyok, a magyar példabeszéd szerént, mint Makó Jeruzsálemtől [BÖn. 512] ✱ *paraszt ~. 1676:* az mint az paraszt példabeszédben mondják, ember egy zsák kölest elönt, mind úgy fel nem szedi, az mint volt [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

példabeszédbeli közmondásbeli; din proverb; sprichwörtlich. *1657:* küldött az fejedelem ki néki[a] egy igen erős reversalist, hogy subscribálja ... azonban nem vötte eszében az ellene való dispositiókat, és hogy ha felveszi is, ha nem is, mint amaz példabeszédbéli király fia patkója, olyan volna [KemÖn. 161. — ªZólyomi Dávidnak].

példájú szk-ban; în construcţii; în Wortkonstruktionen: *hallatlan ~* ritkán előforduló; rar întîlnit; selten vorkommend. *1678:* Hallatlan példájú hűség az a végbelieké ő nagához, hogy külömben meg nem vesztegethette Vesselényi Pál uram őket [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *ritka ~* 'ua.; idem'. *1671:* Az kővári profontozást; hogy Kegyelmed kezdte, azt jól cselekszi; ugyanis efféle ritka példáú hűséggel nevekedik az Kegyelmed gratiája is, holta után is Kegyelmednek az jó hírneve megmarad [TML V, 440 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* A generális szászsebesi rendelésére én bémenék Szebenbe ... a szebeni kapun keserves sírással méne az én szegény feleségem bé, nehezen tudtam vigasztalni. De hadd menjen Szász János elöl az ő ritka példájú tragoediájával és én is utána in anno 1704 [BÖn. 942–3].

példálózik célzást tesz vmire, célozgat; a face aluzie la ceva; anspielen, Anspielungen machen. *1710 k.:* Akarták némely tudósok ezt az aeternitast emblemában kitenni; írtak egy kígyót öszvetekeredve, a farkát a szájában ... példálóztak a circulusban a peripheriára ... Nem rossz okoskodás ugyan, de csak semmi [BÖn. 462–3]. *1771:* a méltóságos Bethlen familia régtől fogva perelvén a fiscustól Ebesfalvát, a Királyi Táblán megnyerte, jó igazsága lévén hozzája ... valami aulicus ... példálózott, hogy nem kellett volna a fiscus kezéből kiejteni azon dominiumot [RettE 252]. *1823–1830:* Árva Kemény Krisztina gyanút formált volt iránt, a nekie írt levelemben példálóztam volna [FogE 219].

példány 1. több (egyforma v. hasonló) irat/könyv egyike; exemplar; Exemplar. *1835:* Énekes könyvünk ujboli ki nyomtatását, példányainak egészleni el fogyása tette szükségessé [Nagykapus K; RAk 11 püsp. kl kiv.]. *1863:* A' bé vallásokat két példányban kell meg tenni, s edgyik maradjon meg az Egyház ládájában, a jöhetö Zavar elkerülése végett [Gyalu K; RAk 79] | ezen végrendeletünk ... együtt jelen volt tanuk által is ala íratva, egyik példány a városi törvény székhez letétetett [Kv; Végr.]. *1879:* Köszönöm a nekem küldött példányt [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *egyforma ~. 1862:* Mely ilyetén költsönös végrendelkezésünkről a törvényszerüség kőzött készitett okmányunkat, két egy forma példányban ... kiállitva ... ezennel kiadjuk [Kv; Végr.] ✱ *eredeti ~. 1856:* Potlék végrendelet Azon végrendeletemnek potlásaul melyet ezelött több èvekkel tettem s melynek eredeti példánya ... Péntek Istvannénál van [Kv; Végr.]. *1858:* Köt levél eredeti példányban tsak egy iratik [Kendilóna SzD; TKhf 15].

2. *a régiség ~a* a régiség példája; exemplar care ilustrează vechimea; Zeuge der Vergangenheit. *1857:* Régi alakú temploma, <ezzel> egybekapcsolva kötorony, mely mint a régiségnek szép példánya tűnik fel [Kusaly Sz; ETF 107. 26].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: minta(szerű); exemplar; musterhaft. *1846:* A Belső Szolnok Megyei Példány kisded ovoda építési költségeinek potlására tervezett Sors-Játékra, több Nemes keblü Hölgyek, Női munkakat és Fényelgési czikkeket ajándékoztak [Dés; Berz.].

példás 1. mintaszerű; exemplar; musterhaft, vorbildlich. *1777:* minekutánna Kedves Feleségemet ... Hites Társul el vettem, vélle mindenkor példás edgyes életet éltem [Cintos AF; KGy].

2. elrettentő, példát statuáló; exemplar, care trebuie să servească drept avertisment şi pentru alţii; ein abschreckendes Beispiel statuierend. *1678:* Méltó is, hogy Kgd példás büntetésekről[a] gondot viseltessen [TML VIII, 267 a fej. Teleki Mihályhoz. — ªA garázdálkodó puskásoknak]. *1702/1799:* mikoron ezzelis[a], mint meg keményült nyaku és Vakmerö Embereket nehezen reducalhattak, meg érdemlettük volna közönségesen hogy példás büntetésünköt el vettük volna [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 320. — ªTi. a militaris executioval]. *1776:* Uram Isten, az ily véletlen és váratlan, szomorú példás büntetésedet fordítsd el mirólunk [RettE 370]. *1787:* ha ... valakinek emigralo szándéka bizonyos jelekből ki világosodnék azt ... egyenesen az officiolatushoz bé kisértetni oly szoros kötelességeknek ismerjék,[a] hogy semmiért nagyob, és példásabb büntetést nem vesznek mind ezen szoros Rendelésnek leg kissebb ágáb(an) valo meg nem tartásáért [Torockó; TLev. 3/2. 3b. — ªA falusbírák és a nótárius].

3. lesújtó; copleşitor, apăsător; niederschlagend, erdrückend. *1758:* Uram őrizd meg a te hiveidet az ilyen véletlen példás szomorúságoktól! [RettE 68]. *1759:* Igen munkás, fontos ... levelét Ngod(na)k vettem ... De nem lévén e' szoross szombati napann üdöm arra, hogy punctualiter meg felellyek, halasztván azt (:ha az ur Isten valami példás szomorusággal nem látogat ...:) a' személy szerint való udvarlásom üdejére [TL. Zágoni Aranka György ref. esp. gr. Teleki Ádámhoz].

4. hallatlan, elképesztő; nemaiauzit, inimaginabil; unerhört, erstaunlich. *1712:* Ugy reménlettem hogi idegeny Országban valo hoszas szenyvedésimmel, költezégemmel, káraimmal, ne vásárlottam volna magamnak, továbra valo

prostitutiot, és gyülölséget, hanem Atyafiságos jutalmat. De ha, ez példás háládatlanság egiebet forralt, szivem fájdalmával ... kételenittetem Nagtok(na)k kgmetek(ne)k bölcz és Istenes itileti eleiben terjestenem [JHb XLVIII br. Jósika István kezével]. *1718:* Chehis imponala Horanczki(na)k szorossa(n) hogj már hatra maratt kevés idejét igen tiztessegesse(n) folytassa es vegezze el szabadulasaig ... ha ... molesztalna, mind Urat s, Aszszonyat, s mind az Beczulletes Chehet, oly peldas molestiaval mint eddig, vagj el hagja annál inkáb, az B. Che elött meg csapattassek [Kv; ACJk 108]. *1780:* Tapaszztaltatván a' Verős kovácsi Mesterségre bé állo személlyek iránt illyen Példás és ... felettébb káros abusus a Thoroczkaiak közt, t.i. Hogy ollyanak állanak bé Verös Kovátsságra, kik a Mesterséget nem tudják ... tudatlanságók miatt közönséges kárt tesznek [Torockó; TLev. 4].

5. pusztító; devastator, pustiitor; zerstörend. *1734:* Kökösi[a] Orbok Istvánné Csia Ilona Aszszony ... az mostani irtoztato, es peldás jég által meg romlot es szükült állapottyába ... levála ... Nemzet(e)s Csernátfalusi Kis Janos Uramtol H. fl. 45 in parata et numerata pecunia [Kp I. 134. — [a]Hsz]. *1739:* 22do et 23tia Xbris lött példás és szomorú nagj árviznek violentiája által, külső Hidunkat egésszen, a belsöt pedig nagj részib(en) elrontotta 's desolálta [Dés; Jk].

példásan 1. példamutatóan; în mod exemplar, pilduitor; musterhaft, vorbildlich. *1829:* Uram Bátyámnál ... 323 Rforintokra betsültetett tsépletlen gabona vagyon le téve végye el azt tőllünk ... s légyen azzal meg elégedve, hogy az Uram Bátyám példáson meg mutatott szíves attyafisága, szegyenittse meg a háládatlant [Nagylak AF; DobLev. V/1153 Komáromi László kezével].

2. (mások tanulságára) elrettentésként; exemplar, sever (pentru a servi drept avertisment şi pentru alţii); als abschreckendes Beispiel (zur Lehre dienend). *1710:* ha panasz jö rám, elhiggyétek, bizony példáson megbüntetlek [CsH 445–6]. *1730:* Világhos lévén ... Csiszár Sárinak ... Nehány Napok és Ettzakakon való Fertelmeskedése, mellyért Hohér által Pelengéren valo kemény meg tsapattatást érdemlene; De tekéntvén Jo Attyafiainak érette 's mellette való törekedéseket, és maghának még meg terhető goromba idejet, Czigany kezéb(e) nem adattatik; hanem a' Torony Udvarán peldason meg korbatsoltatik [Kv; TJk XV/7. 131]. *1759:* elé hozatvan à Fog házbol Szikra Juczi sánta személy, kiis ... ismét recenter Fajtalanságban deprehendaltatván hogy ujra az Hoher által in loco supplicii még ma minden irgalom nelkül keményen meg csapattatván, az Városrol késértessék ki, s többször ha az városra bé jö példáson büntettetni fog [Kv; TJk XVI/8. 362]. *1782:* serio parantsoltatik hogy a jelentett Insolentiát se magok az Instánsok[a] ne probállyák, se a Communitás, mert bizonyoson okot adnak arra, hogy a Törvény és Szentséges rendeleseknek meg Sértéséért, példáson meg büntettessenek [Torockó; TLev. 4/6. — [a]A torockói jb-ok]. *1825:* Ha valaha es vala mikor a Blozsai kitsiny Birtokosok ... az Méltoságos groff Urak eö Nagyságok Köteles mezei Határokban, marhájokat be szalasztották, mind anyiszor példáson megbüntetödtek, s marhájok Confiscaltatott [Kötelesmező SzD; TSb 47].

3. szégyenteljesen; în mod ruşinos; schandvoll. *1848:* Vérző szivvel kell felfedeznem azt, hogy ... véres verejtekkel lett fáradozásomnak az a váratlan jutalma lett, hogy ... a tegnapi napon ily példáson, és a Publicum bámulására Házombol ki zárattam [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1274].

4. teljesen, egészen; totalmente, în mod complet; ganz, total. *1728/1793:* Etzken András Uram már jo darab idötöl fogva mind két szeme világátol példáson meg fosztatott, ugy hogy ha más nem vezeti, sem ide, sem tova nem tud menni [Albis Hsz; BLev. Transs. 8].

példátlan példa nélküli; nemaiîntîlnit, nemaiauzit; beispiellos. *1710 k.:* Arra fokadjunk-é hát, édes Istenem ... hogy valami képmutatás vagy titkos, éktelen rút bün vagyon az én feleségem kebelében vagy az enyímben ... és azért ront Isten ilyen majd példátlan romlással [BIm. 1021]. *1794:* Melly ügyefogyott állapotra jutottanak Üdvözült Méltoságos Baro Nalátzi Elek Urnak Árvai történt peldàtlan meg ölettetése után talám közönsègesenis es Nagy Fejedelemségben tudva vagyon | Essék meg szive az Inclytum Officiumnak ilyen peldatlan Árváknak sorsán, és ne engedje, hogy az igazság el nyomattassék [Kv; CsS].

példáz 1. jelképez; a simboliza; versinnbildlichen, symbolisieren. *1622:* Dávid király magánosan való monarchiai uralkodása ... Jézus Krisztusnak az ő lelki országában egyedül való uralkodását példázza vala [SKr 71]. *1760:* Sólyomkőn ... az ott lévő pusztatemplomba bementem ... Az holott is láttam ilyen képet: egy feredőkádban ülö betegnek képét, ki elött egy barát állván, a szájába ad valamit ... Ez hihető a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogy már a lelkit [RettE 106–7]. *1811:* Szólljon most akár ki! bár a fejit rázza, Talál-é valamit, a mi igy példázza, Az embert és annak minden erköltseit; Mint az elő fát és annak gyümöltseit? [ÁrÉ 33].

2. (példázatban) előre jelez/megjósol; a prezice/prevesti (prin parabole); (in Parabeln) voraussagen. *1710:* Fejérváratt ... csudaforma madarak ... szállának a mezőre ... Ezek valahol verebet kaphattak, megölték ... Akkor csak csudáltuk s nem tudtuk, mit példázzon de azután ... a sok sehonnai, tolvaj magyarországi kurucok bejövének Erdélyben, az igaz erdélyi verebeket, a jó hazafiait kipraedálák mindenibol, megölék [CsH 324].

3. (aranyat) alakít/formál; a forma/fasona/modela (aurul); (Gold) formen/fassonieren/gestalten. *1655:* Ràzmány Jstvànnál valèk, mikor Trombitás Bàlint el kèrè Rázmány Jstvàntol az peldázo vasat, immár nem tudom azzal pèldàzatte Razmány Jstván, a' vagy mással ... de láttam hogy pèldàzat aranyat Ràzmány Jstvàn [Kv; CartTr II Petr. Szavaj ötvös vall.].

példázatlan kb. megformálatlan (arany); (aur) nefasonat, nemodelat; ungeformtes, ungestaltetes (Gold). *1655:* Peldázo vas volt nàllam, de Szavai Peter atta volt nèkem. Az mely vasat akartam Eperjest metzetni Mező Bandon lako Bandi János atta nèkem ... ez végre hogy megh metzessem adot kèt aranyat az edgyiket az metzesèrt, az másikat peldànak atta vala èn Eperjesre menèk ott megh akarám metzetni, adàm azokat az Vas metzönek, nem metzette meg, hanem az bironak vitte mind az Vasat es az edgyik aranyat, ugy fogatot vala megh az biro. Abrugh Banyaj Fodor György is hozott hozzam pèldàzatlan ki vert aranyat, hogy fel pèldàzzam, de nem cselekette(m) [Kv; CartTr II Gabr. Ujhelyi vall.]

példázolás példázat; parabolă; Parabel. *1811:* Példázolás vagyon Akteonra, a' ki szarvassa változott azért,

hogy Diánnát köntös nélkül látta[a] | Ezen festett képen[b] sokat gondolkoztam ... Én, hogy példázolás, mindég gyanakodtam [ÁrÉ 15, 87. — [a]Lapalji jegyzetben levő szöveg. [b]Szent György ábrázolásán].

példázó vas ötvösszerszám; unealtă de orfevrărie; Goldschmiedewerkzeug. *1655:* Lattam aztis mikor Rázmány István pèldàzo vasat kerete Jffiabbik Huszár Petertől ... de nem Huszár Petérnèl volt ... az példazo vas [Kv; CartTr II Petr. Szavaj ötvös vall.] | Tudom hogy Ujhelyi Gábor Eperjesen pèldázo vasat akart metzetni [Kv; i.h. Georgius Hajdu ötvös vall.].

példáztatik előre jelentetik; a fi prevestit; vorausgesagt werden. *1710:* mikor a fejedelem fiát[a] választák fejedelemségre, oly rendkívülvaló földingás lőn Erdélyben sok helyeken, melyhez hasonló régtől fogva nem hallatott ... Mellyel is kétségkívül az erdélyi státusnak megváltozása példáztaték [CsH 160. — [a]II. Apafi Mihályt].

pele mókusszerű erdei rágcsáló; pîrş; Bilch. *1860–1861:* Vad állatok ... vadkecske kevés, macska, hiúz, mókus, pele ... hörcsök, tövisdisznó majd mindenütt [Benkő,Mszlsm. 11–2].
Szn. *1652:* Pele Georgy ... Kenez az Curiahoz [Asszonyfva TA; GyU 141].

pelerin ujjatlan körgallér; pelerină; Pelerine, Schulterkragen. *1830:* Pelerin és Schmizetli hat [Msz; Told. 19].

pelikán gödényábrázolás; reprezentarea unui pelican (ca ornament); Darstellung eines Pelikans (als Verzierung). *1668:* Egy Rubintos Zomanczos rosa ... Masodik függő fejer zomanczos, melyb(en) van egy pellikan fiaival rubint benne 16 gyöngy haro(m) szem [Mk Kapi György inv. 13].

pelikánforma pelikán alakú; în/avînd formă de pelican; in Pelikanform. *1648:* Egy Pellica(n) forma kis fügőcske [Mk Kapi Katalin kel. 1]. *1673:* adot megh ... Egy pellikán formára chinált Zománczos függött [JHb Apaczay Cheri Tamás Hunyad Zaránd m. not. kezével]. *1746:* Egy Pellikány formára Csinált Arany függő [Nsz; Told. 19]. *1752:* Egy Pellikán formára tsinált Gyémántos Rubintos Gyöngyös Médály [Nsz; i.h. 2]. *1788:* Pellikán forma Hollítsi kávés ibrik, és két kis üveg tál [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.].

pelikán függő pelikán alakú függő; cercel avînd formă de pelican; pelikanförmiges Ohrgehänge. *XVII. sz. m. f.:* Volt egy Eöregh Pellikan függő Rubintos es Orientalis Gyeöngyös [EMLt Klobusitzky lev.].

pelikánmadár gödény; pelican; Pelikan. *1816:* Pellikány madár képe [Csíksztmárton MT; UnVJk 139].

pelikános pelikán mintával díszített; ornat/împodobit cu pelican; mit Pelikanverzierung. *1633:* kett kezkenőt adot Zabo Jacabne Abruginak, egik Pellicanos aranias, az masik bőtős feketes [Mv; MvLt 290. 122–3].
Szk: ~ *(arany) függő. 1611:* Egj Pelikanos kws feögeö, negj smaragd harom rubint benne melj nio(m) Ar: 7 ort heja(n) ... f 40 [Kv; RDL I. 88]. *1692:* Egy pelikános arany függő egy őregh gyémántal és öt gyöngyökkel rakva [Bilak BN; JHbK L. 36].

pelisznye '?' *1751:* No most a Menyetske adj te is egy kalátsot Lukáts Gazda Uram sús ludat malatzot Rongyos erszényedet ved elé fartasd (!) meg. Pelisznyet (!) penzedből most ajándékoz meg [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék].

pellant-mag '?' *1710:* Petreselem mag ... Pellant mag egj fertál ... Ugorka mag [Fog.; UtI].

pellengér szégyenfa/oszlop; stîlpul infamiei; Pranger, Schandpfahl | szégyenketrec; cuşcă în care sînt închişi cei supuşi oprobiului public; Schandkäfig. *1567:* Martha vxor Bartholomei Sweg iur(ata) fassa est Se p(er) fenestram audisse a Paisosne talia dicta E gilkos e henger ha ez en fiam ez eyel meg hal, Isten, tuttara (így!), hogy enmagam vezem holnap az pelenger alat ffeyet [Kv; TJk III/1. 51]. *1570:* (A vincellér) az Mywesseket Regel ... ky vigie ... Estwenek eleotte haza Neh hozza ... ha mely penig kyleomben chelekednek ... Bwntetese az perengel legien [Kv; TanJk V/3. 12a]. *1574:* Cratter Georg p(rae)dicator, Azt vallia c(on)scienciaiara hogi Mentek volt Be az thoromba az Aztalos legenhez, kerdezek hogy ha volna Resze az halalba az kerekes legennek, Mondot hogi had lussak az spicre chiak meg Mondom, Mikor Immar az perenger alat volna Rea Emlekeztette hogi Meg Mondana ... Azt Monta hogi, De En Eoltem Megh Ninchen semmy Resze benne[a] [Kv; TJk III/3. 372. — [a]Ti. a gyanúsított társának]. *1589:* 7 May Hogy meg vertek Mihalt es feleseget Ersebetet az Pregnelnel att(am) Cziganoknak f. 1 d. 20 [Kv; Szám. 4/VI. 28 Stenzely András sp kezével]. *1591:* Banffy Farkasnak egy Jobbagyat Tywadart az felseo plengerteol hogy ki kesertek Az Ciganoknak attam f — d 60 [Kv; i.h. 5/X. 15]. *1592:* Anna, Barat Janosne zolgaloia vallia: En teollem kwlde az penzt Zabo Martonne Radnai Catalinnak, es monda nekem, mond meg en zomal neki, Ihon vgi mond nyluan valo esse kurua az pinz, az eoched meg ne(m) erdemlette az sakot, de eo meg erdemly, es aggia Jsten hogi az pelengerhez keossek, es ott fizesse ez penzt az Ciganoknak [Kv; TJk V/1. 309]. *1634:* Az Isten ötót ugy segellie, hogy kez volna inkab az plenger alat el utetni az fejet, hogy sem mint el adni az hazat [Mv; MvLt 291. 11a]. *1690:* Sokszori lopása constálván az Incta(na)k ... fel file az pelenghernél vágattassék el [Kv; TJk XIII/1. 416]. *1697:* Csatari Istvanne Molnar Juditth ... a pelengerhez vitetven kialcsa meg mi lett volna ... büntetese annakutanna conciliallyon Ecclesiat [Dés; Jk 248]. *1738:* A fa lovat, a perengelt a varoshaza mellet valo utat csinaltuk [Kvh; HSzjP]. *1790:* a mult Században Keserüi Dajka János és Katona Gelei István (így!) Püspökjeink; az Elsö Rákoczi Györgyöt; amaz, Bethlen Gábor b.e. Fejedelmeket arra birák, hogy a tzégéres bünök ellen Országos Törvények adattossa(na)k ki; tudták ám akkor a Bünösök mi légyen a Perengér, a Nyak-vas s büntetö egjéb eszközök [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev.]. — L. még BÖn. 957; BTN[2] 42, 49, 57; CsH 54, 211; KvE 141, 155, 172; TML V, 583; WIN I, 98.
Hn. *1773:* a Falu derekab(an) a pellengeren fellyül (telek) [Szárhegy Cs; EHA].
Szk: *a ~ alatt/~en megégettet. 1653:* (A szombatos írásokat) elhozák házától és a perengér alatt czigánynyal megégetteték [ETA I, 30 Nsz]. *1710:* Rabutin a regálisokot a pelengéren megégetteti [CsH 358] ✱ *a ~ alatt/~en megverettetik. 1593:* ez Leanzok az vetkekert halalt Erdemlene-

nek ... Azert Annak helyen Az perengere(n) megh verettessenek ez varosbol kj vezzeoztessenek [Kv; TJk V/1. 347]. *1646:* Teczik az teoruennek hogy noha nagyobbat erdemlene, de az plenger alat verettessek megh cziganyokkal es innet el menyen [Kv; TJk VIII/4. 81]. *1664:* ha maszor it talalliak ... az pelengeren uerettessenek megh es ugy uzettessenek ki [Kv; TJk X/1. 3]. *1677:* Ha a' lopás két forintot érö lészen, első vétkéjért meg-fogattassék, és a pelengéren, vagy kézi kalodában igen igen meg-verettessék [AC 124] ✱ *a ~ alatt/~en megvesszöztetik. 1597:* Miert hogi az vetket[a] eomaga az azzony sem tagadgia ... az keozeonseges bewntetesnek helien az perenger alat ereosse(n) megh vezzeoztessek es az varosrol ki ewzettessek [Kv; TJk V/1. 134. — [a]Magzatelhajtást]. *1745:* Sárvári Bota Mária ... elsöbben a Plengeren, Mint afféle Szokasos Bestelen Kurva, Kemenyen meg veszszöztessek, azon tul fel koszoruztatván ... a Piaczot a hóhér háromszor kerültesse meg véle, az után ki kisirtetvén az Varosrol ... Ugy el távozzon, hogy soha többé ezen Hellysegben ne láttasson [Kv; TJk XVI/5. 4–5] ✱ *~ alatt forgott kurva. 1591:* Dorottia Debreczeni Andrasne vallia ... Teglas Janosne ... zekeli Mihaline zolgaloiat kezde rutul zidni, te vgimond pelenger alat, hoher kezebe forgot kurua [Kv; TJk V/1. 120]. *1644:* Czizar Andrásneis monda hogy Aha pelenger alat forgot Orzagh folta bestie hires kurua [Mv; MvLt 291. 430b] ✱ *~ alá való. 1591:* Margith, Czako Ambrusne vallia ... Az Teglasne leaniatis hallam hogi igi ziggia vala, Te faggias, pelenger ala valo, pelengerezet lelek Curua, nyluan valo es Cinkos kezebe valo [Kv; TJk V/1. 121]. *1592:* Nicolaus Mark ... fatetur, Tablas Matiassal ketten kwlde minket Mezaros fabianne kerelem zerent Bachi Peternehez, hogi megh kerdenwk azont mondana ammint ennek eleotte az swteohazban zolt volna, tudni illik fattias kuruanak, Pelenger ala valonak, es kit az drabantok alol vontanak volna kj [Kv; i.h. 232]. *1633:* hallotta(m) azt Falabu Janosnetol hogi szidta az leaniat perengerr ala valo(n)ak [Mv; MvLt 290. 136a] ✱ *~ben/~en megcsapattatik. 1701:* Az ki fattyat vetett ... perengeren meg csapattassek, ha concordal flor. 4 [Szentdemeter U; Ks 90]. *1709:* Nagy Janosneis leanyostol ha többe nyelvekkel mocskolodnak a pelengeren meg csapattassanak es Eclabol ki rekesztessenek [SzJk 861]. *1715:* Barbara Joachim ... Zab gjermeketis szült ... az hoher altal pelengerben csapattassek még es az varos hatararol ki üzettessek [Kv; TJk XV/1. 133]. *1745:* (Ledérség és tolvajság miatt) Lőrinczi Kisanna fel akasztassék és meg hallyon; Tódora pediglen hoher által pellengérben keményen meg tsapattassék és ki tsapattassék [Torda; TJkT II. 39] ✱ *~ben megpálcáztatik. 1740:* Deliberáltatott, hogj ezen Isten ellen lött káromkodásiért, az halál hejett, keményen, a' Város Piattzán, Hóhér által, Pelengérb(en) megpálczáztassék, és a Nms Városrol, exterminháltassék [Dés; Jk 325b] ✱ *~be tétet/ültet. 1718:* adjudicaltatot ... Hogj mint illyen Nötelen parázna perengérben ültessék, és annak utánna Keményen megh veszszóztessek, végezetre Ecclesiatis Conciliallyon [Fejér m.; Ks 90]. *1755:* P(ater) Hillariom az egész Illyefalvi lakosokat öszve hivatván azok elött Fülöpnét a Perlengérbe (!) tétété [Ilyefva Hsz; HSzjP] ✱ *~hez/~ mellé/~re (fel)kötöztetik/köttetik. 1599:* Myerthogy ... Jllien nylwan valo lopasban leletczet ... az perengere keottessek, es ott vezzeowel megh veretessek es ky igazitassek [Kv; TJk VI/1. 368]. *1600:* Sententiaztak hogy az Perenger melle keottessek ... Annak vthanna ky kergetessek[a] [Kv; i.h. 404. — [a]Egy leány, amiért férfi ruhába öltözött]. *1646:* megh erdemlene ... hogy mint lopo fel akasztatnék ... az plengerhez keottetue(n) cziganokkal megh verettessek es innet kj igazittassék mint or lopo | az két fogoly olaszok Nem tagadgyak nemis tagadhattyak, hogy ... az fel zort buzajat osztas eleot megh Nem loptak volna ... kivitessenek az prengerhez keoteoztetue(n) cziganyak altal megh verettessenek es innet ki üzettessenek [Kv; TJk VIII/4. 83, 150]. *1688:* Constálván az fassiokbol világoso(n) az Incta(na)k Morvai Anna(na)k ... egynehány rendbeli paráználkodása ... lopása, az pelengherre fel kötöztetvén az hoher ál(ta)l keménye(n) tsapattassék meg és az városrol üzettessék ki [Kv; TJk XIII/1. 350] ✱ *~re állattat/felállat. 1577:* Az zeole myesseknek fyzetesse felöl voxot kerdwe(n) ... vegeztek, hogy az ferfiu myhesnek 12 penznel teobet ne aggianak ... ha penig az vinczelér hya az myesseket az zokot fyzetesnek felette meg fogtassa es teorweny zerent ... az pelengerre fel alassa [Kv; TanJk V/3. 15/a]. *1598:* Zegedj Caspar vram kerteben foktak uolt egy legent B.V. az perengerre allattatta es tiúkmonjnjal meg hagigaltata az Cziganokkal [Kv; Szám. 8/V. 44]. *1604:* Ha ... valakit Biro Wram meg tapaztal hogy ... Czepletöl ... Búzat Venne ... az Prengerre avagy kalodaba alassa, az Búzat melleie függeztesse [Kv; TanJk I/1. 479] ✱ *~ rontogatott kurva. 1591:* Anna Biro Kelemenne vallia, Nagy ereossen ziggya vala eleozeor teglasne a Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontagatot lelek Curwanak [Kv; TJk V/1. 119] ✱ *~töl megvált. 1703:* Kata nevü Asszony mind magát mind gyermekét nekem kötelezte magát jobbágyságra, mivel az kurvaságért az megye' Birájától viaszal meg váltottam pelengertöl [Altorja Hsz; HSzjP] ✱ *~töl szakadt. 1568:* Az rezeges pelengerthwl zakat bestye hires kurua anyad uuolt az bestye hires kuruafia [Kv; TJk III/1. 147] ✱ *háromszor megkerüli a ~t. 1586:* mind Az legheny smind az Azzony haromzor kerewlliek megh az perengert es Mennienek ky az kapun, Az Azzony penigh soha az Varos hataraba megh Ne talaltassek [Kv; TJk IV/1. 609]. *1597:* teczik hogy az azzonys ... meg zabadúl, de haromzor kerewlliek megh az cziganok az perengert velle s ki keseriek az kapún [Kv; TJk VI/1. 98] ✱ *megérdemli a ~t. 1592:* Mohab (!) filepne Catalin Azzoni ... vallia ... monda Bachine, neked mondo(m) te hitetlen kurua ... megh erdemletted volna az perengert, mert az drabantok alolis vontak ki [Kv; TJk V/1. 228] ✱ *nyelve kimetszettetik/vágattatik/vonattatik és a ~re szegeztetik. 1645:* (A fogolynak) az plenger alat nyelue kj vonattassek es ä plengerre szegeztessek | Szabo Judit Aszony felöllem azt mondatta, hogy nylvan ualo hires kurua uolnek ... megh keuano(m) ... hogy ... effele szabados nyeluü embereknek peldaiokra az Varos piaczan, az pelengerre fel allattassek ... nyelue ki uagattassek es a pelengerre szegesztessek [Kv; TJk VIII/4. 12, 27]. *1647:* az Actort az J Eb lelkünek Eordeogh lelkwnek ... szidalmazta ... megh keuannia ... az nyelue ki uonattatua(n) kj meczettessek s az pellengerre szegeztessek [Kv; i.h. 216] ✱ *orra elvágattatik és a ~re felszegeztetik. 1749:* az mostani ... lopását ... maga sem tagadgja ... tettszett a' Törvenynek hogj ... az orra el vágattassék, de az el vagott resze az orrának néki vissza ne adattassék, hanem a' pellengérre fel szegesztessék [Torda; TJkT III. 250].

Ha. *1568:* perenger [Kv; TJk III/1. 184]. *1574:* Perengel [Kv; TJk III/3. 321]. *1579:* prengerhoz [Kv; TanJk V/3. 183b]. *1584:* perengernel [Kv; TJk IV/1. 363]. *1589:* prengeren [Kv; Szám. 4/VI. 42 Stenzely András sp kezével]. *1590:* perengernel [Kv; TJk V/1. 6]. *1591:* plengeren [Kv;

Szám. 5/X. 14]. *1592:* perengerteol [Kv; TJk V/1. 302]. *1597:* perenger [Kv; TJk VI/1. 38]. *1604:* Prengerre [Kv; TanJk I/1. 479]. *1629:* prengerhez [Kv; TJk VII/3. 139] | pelenger [Mv; MvLt 290. 188b]. *1634:* Prengel [Mv; i.h. 291. 12a]. *1635:* plenger [Mv; i.h. 49a]. *1646:* plenger [Kv; TJk VIII/4. 77]. *1674:* pelengéren [Kv; Szám. 34/L. 20]. *1681:* prenghér [Kük.; SLt AM. 37]. *1731:* perengerben [Maksa Hsz; HSzjP]. *1754:* Perengérnél [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a].

pellengércsinálás szégyenoszlop-készítés; ridicarea stîlpului infamiei; Herstellung des Prangers. *1591:* Az Prengernek epillesseht (!) 25 die Marcy fyzettem az Prenger Chyenalasert az keomyeseknek f 25 [Kv; Szám. 5/I. 97].

pellengérezés szégyenoszlophoz állítás; ţintuirea/punerea cuiva la stîlpul infamiei; an den Schandpfahl Stellen. *1633:* Hallottam azt Falabu Janosnetol magatol hogi nincze(n) niluabba(n) ualo kurua az eò leanianal Katanal, mert az Czikor Kathaual inkab megh erdemlene, akar az Vizbe uetest, akar az perengerezest [Mv; MvLt 290. 137a].

pellengérezett pellengéren (már) megbüntetett; care a fost ţintuit/pus la stîlpul infamiei; angeprangert, an den Pranger gestellt. *1568:* perengerezet nemzethw tiztessege veztet kuruaf(iana)k zytta | Zokorian Matias ... fassus e(st), Ezt hallottam hogy gabor zygya vala, Mihalt, perengerezet bestye lelek kurwa fynak, de Mihal egyeth sem soly vala Rea | Dionisius Kys ... fassus e(st) ... Kozep vchyabays perengerezed (!) bestye lelek kúrwa fyanak zitta, gabor az mihalt [Kv; TJk III/1. 146, 193]. *1591:* Margith, Czako Ambrusne vallia ... Az Teglasne leanniatis hallam hogi igi ziggia vala, Te faggias, pelenger ala valo, pelengerezet lelek Curua, nyluan valo es Cinkos kezebe valo [Kv; TJk V/1. 121]. *1630:* halgas az Istenert, mert hallode mint szid Borsos Tamas Ura(m) pelengerezet kuruanak ... monda az paztorne is ... tudom ennekem nem mondgja mert engem nem pellengereztek ki [Mv; MvLt 290. 226b].

pelvisz medence, tál; pelvis; Schüssel. *1751:* E szerént padnak a Templóm Egygyetmási ... Egy ezüst pár ámpolna pelvissivel együt ... 1 [Kóród KK; Ks 20/IX].

pelyhe derékalj pehelyderékalj; pilotă, aşternut/saltea de puf; Daunenmatratze. *1739:* 3 Pelyhe Derekaly hajával és tokjával edgyütt [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1790:* Négy pejhe Derekally kettejenek jo féle karton, kettejének Házi Tokja [A.jára TA; BLt II. 12]. *1810:* Egy strafos toku pelyhe derekaly [Csapó KK; LLt].

Vö. a *pihe-* és *pilidérekalj* cimszóval.

pelyh(e)-párna pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1793:* három kis Pejh parna [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina kel.]. *1849:* Selyem tokos pijhe Parna 4 [Széplak KK; SLt 17].

Vö. a *pihe-* és *pilipárna* cimszóval.

pelyhetollu pihetoll; puf, fulg; Flaumfeder. *1790:* 6. Pejhe Tollu Párnák [A.jára TA; BLt II. 12].

Vö. a *pihetollu* cimszóval.

pelyhe-vánkos pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1739:* 4 Pelyhe Vánkos Tokjával és hajával edgyütt [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1775:* Kata Ötsémnek légyen szabadságában az en derekalyim közül, a mellyiket szereti, kettöt magának választani, ket pelyhe vánkossal együtt [Örményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Józsefné Boér Borbára végr.].

Vö. a *pihe-* és *pilivánkos* cimszóval.

pelykő egy fajta kövel való játék; joc de copii care se joacă cu pietricele; Art Spiel mit Steinen. *1574:* Mihal Thamas Schawster fia germek Azt vallia hogi az Kapa Antal kertében laczanak volt pely keowet valamy Zas Inasok [Kv; TJk III/3. 354].

pelyva l. polyva

pemete pemetefű; Marrubium vulgare; voronic; Andorn. *1639:* egjkor addigh jarek addigh iarek utanna hogj jöjön oda s oruosollia megh, hogj el iöue s meg orvosla pemeteuel miuel s megh gjogjula az gjermek lo [Mv; MvLt 291. 189a].

pemete, penete, penető rúd végére kötött rongycsomó a sütőkemence tisztítására; praftoriţă, praftură; Ofenwischer. **A.** *1679:* Vagyo(n) ezen Pitvarba(n) ... Sutő Lapat nro 1. Szen vono 1. Pemete nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 109]. *1756:* Az Sütö kementzénél Kenyér hányó Lapát 2 Szén vonó 1 ... Pemete 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35].

B. *1737:* Itt sütésre kévántató Eszközek, ugy mint, két Lapát, szén vono, és Penetékis vagy(na)k [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1811:* Jertek most Férjfiak! kik az Aszszonyokon Fennyen uralkodni kivántok ez okon ... Nem Ember mondjátok más a természete: Aszszonynak tsak orsó, gu'saj, és penete [ÁrÉ 129].

C. *1767:* Tudom hogy Nehai Kovats Margit hogy annyira meg öregedet vala hogy mindenkor meg tiboljodot elmevel jar vala ... beteg koraban ... erötlensege miat le vizellette magat és Gereb Antalné Aszszonj tüzes penetövel a sütö haz elöt meg vere [Medesér U; Ks 20. XIV. 1].

Szk: ~ *mártó cseber.* *1745:* Czök keverö tseber nro 1. Pemete màrto tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

pemzli ecset; pensulă; Pinsel. *1789:* Béka tekenyökbe külömb külömbféle szinü festékek Pemzlivel edgyütt 2. Scatullyában Rft — xr 30 [Mv; ConscrAp. 25].

péna l. pőna

pencel-csinálás ? spencerkészítés; confecţionarea unei jachete scurte; Herstellung einer kurzen Jacke. *1820:* Nadrág tsinálás ... 2 Rf Egy Pentzel tsinálás 4 Rf [Kv; HG Ádámosi Végh lev.].

péncereg ? sirdogál; a plînge; weinerlich sein. *1852:* Én, Trési, gyermekek jol vagyunk, Roza pénczereg ottan ottan, vagy nővése okozza, vagy geleszta baja van [Kv; Pk 7].

pendel üst '?' *1860:* Egy Pendel üst [Kv; Végr.].

pendely (vászon) alsószoknya; poale (de pînză); (linnener) Unterrock. *1635:* Aztis tudom hogy ezt az Feleseget megh kerete, megh cziak pendelye sem uala, hanc(m) mingiarast Gallert kulde neki ingnek [Mv; MvLt 291. 47b].

1677: Szegöttünk egy Leant ... Jgirtunk fizetessebe ... perpeta elö ruhat ... egy giolts inget, egy pendelt [Kv; ACJk 70a]. *1679:* Pestisben megh holt, majoros, es majorné eggyet mása ... Pendelye nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81]. *1720:* két kurta Len vászonbol tsinált pendely [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1739:* pendelyétis Liszkai Benjamin Lakatos Márián(a)k felhajtotta [Dés; Jk 314]. *1742:* Három Rakolya vászonbol valo ... Két pendely [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor família lelt.]. *1773:* (Azzal vádolt) hogy a házától faggyat és pendejt loptam volna [Taploca Cs; RSzF 254]. *1775:* A Ládából ... én vettem ki ... egy pendelyt és egy tarka keszkenyőt [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1777:* Kováts Márton tsak kapdosot a pendellyihez [Sárvásár K; KLev.]. *1855:* gyakron egy ingbe és gagyába láttam a Grofot, és Pápainét is pendejbe [Marosgezse AF; DE 5].

Sz. *1710:* A fejedelem ... azt feleli: „A te vétked az, feleség, mert miattad nem bánhatom úgy Telekivel, amint én akarnám ... s amint Catharina fejedelemasszony felől mondották, Csáky István miatt lett pendelye szöszvászonná, még neked is elmondhatják, hogy Teleki Mihály miatt leszen pendelyed szöszvászonná" [CsH 154].

pendelyes szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *ing* hosszú (gyermek)ing; cămașă/cămășuță lungă (de copil); langes Kinderhemd. *1787:* Leg kissebb árvának, Mihállynak 2. Pendejes Ingre, egy fonalas Materia Kantusra, égy kalapatskára, ismét égy pendejes Ingre [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 14].

pendül 1. erőre kap; a prinde putere; zu Kräften kommen, erstarken. *1852:* kitsí Titi épül, és pendül, és a huntzfutságban nem alább valo a' többinél [Kv; Pk 7]. *1853:* a lelkem Anyám pendülni kezdett ... maga erején a napokban be tipegett a' kitsi Lajosomhoz [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

2. Sz: *egy húron ~nek* a fi (toți) de o apă și un pămînt; unter einer Decke stecken. *1742:* égy szoval a két Ispány ugymint Gál János és Patak István Uraimék mind égy huron pendülnek [Méra K; AggmLt C. 12. — Két egymással ellenséges de egyformán csak a maga hasznát keresö ispánról vallják ezt a jb-ok]. *1749:* azok mind egj huron pendülnek, azok egjik az masiknak Semmit sem mérnek objicialni mert egyik az milyen az masik s minjajan hasonlok [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

pendülő *1820:* Gán Iuonné és Székelly Rosiis mind egy huron pendülö kurvák voltanak [Várfva TA; JHb 48 Vargyas Tamás (55) ns armalista vall.].

penész mucegai, mucezeală; Schimmel. *1634:* zöleinknek mustiat, löreyét, jo es minden szagh es penisz nelkül valo hordokban szüresse be[a] [UF I, 330. — [a]Az ub]. *1705:* asztaltól felkelvén kezdének kártyázni valami apró rossz pénzekkel, melyet midőn nem ismertem volna, megmondták nékem a dánus tisztek, hogy Debrecenben lelték a küfalban hordókban ... Lengyel pénz lehet ugyan a formájáról, de nem jó semmire, igen el is rágta a penész a küfalban [WIN I, 634].

penészedik penészessé válik; a se mucegăi/mucezi, a deveni muced; schimmeln. *1774:* Tavaj mult Esztendőben, hogy a mostani Tisztarto Antal Mihally Uram esös üdöben hordatta a Majorság Szénát negy Szekérre valo penyeszedet, és rothadot az kalangyakba [Mocs K; KS Conscr. 35].

penészes penésszel lepett; mucezit, muced; schimmelig, verschimmelt. *1582:* Margith Zeoch Imrehnę vallia, Egkor leowe hozzam fekete lacabnę hoza tiz forintot hog' Dioot vegywnk velle, De Annyera pinizes vala Az penz hogy Mas napis mind mostak, De megis az Ember harmadfel frtot nem veót vala el benne oly ige(n) pinizes vala [Kv; TJk IV/1. 101]. *1648:* Ezeken az o szalonnakon vagion kwleön küwleön ket ket penyezes rosz semire kelleö sodar [Porumbák F; UF I, 882]. *1685 e.:* Ezen kert végiben peniszes baglya szena Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 10]. *1695:* A Dezmában jutot Borokrais szorgalmatos gondviselessel legyen,[a] a' dezmalasnak idején a' dézma mustot nem valami penészes és meg veszet, hanem jo és tiszta hordokban egy aránt töltse [Kv; SRE 36. — [a]A kvártás]. *1720:* idősbik Tövisi Jstván Ur(am) alkutta, és vette megh az kérdesb(en) forgo Joszágot az Falunktol, mégh penig mind am az penészes igen nehéz tallerakat adatt vala es falu(na)k száz harmincz forintokat [Somostelke KK; MbK 133 Oána Vaszily (30) jb vall.]. *1750:* Egj kis sákb(an) valami peniszes bórso [Esztény SzD; Told. 25].

Szn. *1584:* Pinizes Zakarias [Kv; TJk IV/1. 226].

penészesen megpenészedve; acoperit/cuprins de mucegai; schimmelig, verschimmelt. *1722:* Egj emberrél őszve veszvén ... Pap Péter ur(am); az Praeszkuráinkat kőzel hat hét mulva Penyészessen hoztuk ki az Templomból l(ste)nni szolgálatott ne(m) tött reá [Kecsed SzD; TL] | Praeskuránk; az Templomban Sokáig ott állot ... Pap Péter ur(am) nem tött Istenni szolgálatott réá, hanem ugj hoztuk ki az Templombúl Penyiszessen [uo.; TL. Makra Szavúl (50) prov. vall.].

penészszín zöldesszürke; de culoarea mucegaiului; schimmelfarbig. *1836:* Dregán Mihályné ... penészszin ábrázatu [DLt 689 nyomt. kl].

penészzöld szürkészöld; de culoarea mucegaiului; schimmelfarbig. *1710 k.:* (Szász János) olyan penész-zöld köntösben jövén a tanácsba, mondám, maga is hallván: Bizonyosan hamar elvész [BÖn. 957].

penete l. pemete

penetehes víz ?pemetefű főzet; decoct de voronic; Aufguß aus Andorn. *1584:* Chiszar Antalne vallia ... Eg giermekemet peökdeostek vala megh, ez Catalinhoz vym ... Délkort esmeg oda vym giermekemet, Es azt monda hogy Ne(m) keoti be mert meg Zidtam ... Es mikor Sirankozua(n) tanitanah orwossagra hogy harom hid Alat valo Sart penetehes vizbe kewernek vizeletis lenne benne, es azal meg giogiulna [Kv; TJk IV/1. 279].

penetényi csomónyi; de un mănunchi; ein Bündel von etw. *1765:* Kötelesek Az Gyalog Szeresek ... ezen munkára[a] Jöveskor egy egy penetényi szőlő kőtö hársot hozni [Nagyfalu Sz; BfN. — [a]Ti. kukoricakapálásra].

penetrál 1. (haddal) benyomul; a pătrunde (cu oastea); eindringen (mit dem Heer). *1657:* az svecus pedig penetrálván Morvára ... több néhány erősségeket is megvett vala |

mi lengyel határára penetrálni nem merünk [KemÖn. 191, 228]. *1662:* (Forgách Zsigmond) nagy haddal ... beütvén az országba, szintén Brassóig penetrált [SKr 88]. *1678:* Úgy látom, Lengyelországbúl is takarodnak az hadak kifelé. Eddig hogy az magyar és velek levő idegen hadak hogy ez vidékre nem penetráltak, az Szamos árja tartoztatta meg üket [TML VIII, 87 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* Azt meglátván Petneházi ... a magyar hajdúsággal megindul, és a török nem resistálhatván ellene, legelsőben is a magyarokkal együtt a kőfalakra felmegyen és a városban[a] penetrál [CsH 194. — [a]Buda városába].

2. (vizen) átkel; a trece (apa); (das Wasser) passieren/überschreiten. *1770:* Mint hogy a Görgény Vize Sokkal gonoszabb a Marus vizénél, szükséges ... hogy azon a Görgény vizén Petelénél levö Hid meg tartassék, másként a Szász Régeni Hid Semmit nem érne mivel hogy a Görgény vizen által ide penetrálni veszedelem nélkül eppen nem lehetne [Szászrégen; Born. XVI].

3. bejut vkihez; a intra/pătrunde la cineva; zu jm hineingelangen. *1667:* Baló, ha lehet, penetráljon az fövezérhez; ha nem lehet semmiképpen, az portán csak kezdjen tractálni, mert periculum in mora [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

4. (füst/tűz) behatol; (despre fum/foc) a pătrunde/penetra; eindringen, ziehen (Rauch/Feuer). *1705:* ma nyolc órakor ... szörnyű nagy füst kerekedett fel, amely szélmentire elfogta az egész hegyeket, mintha egynéhány városok égtenek volna, aki éppen ide is penetrálván délután, a szörnyű égésbüz jól érzett [WIN I, 569]. *1762:* az égés ... az Székely Ferenczné Aszsz(onyo)m mihes kertéig penetralt, és ... tovább nem is nyomozták [Torda; TJkT V. 106].

5. (járvány) átterjed; (despre o epidemie) a se extinde; übergreifen (eine Seuche). *1746:* Kászon székben vagjon két esztendeje hogj meg szünt az marha dög ... tartottunk attól, ne hogj a dög bőrökkel a dögötis bé hozzák, odais Háromszékről penetrált, nem lehet tehát 3 széktől már Separálni [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.].

6. (víz) átitat; a îmbiba (apa); durchtränken (Wasser). *1770:* az Szőlő alatt valo Házak, és az Sajto szin annyira meg romlodaztak az fedelekben hogy ha jobbítással nem Segiltettnek az esö miatt, mivel penetralta már a fedeleit az esö és nagyon meg rodhoztattja [Backamadaras MT; Ks 38/II. 28 Váro Gábor lev.].

7. vkihez eljut a híre vminek; a ajunge vestea unui lucru la cineva; die Nachricht von etw. zu jm gelangen. *1766:* a madéfalvi megöletett szegény embereknek híre a pápához penetrálván, a pápa őfelségétől praetendálja hogy adjon számot, micsoda okból esett annyi, ártatlan vért kiontani [RettE 198]. *1776:* Minémű Instantiát adtanak bé a' Táblának a' Bukuresdi Contribuens Lakosok, az oda való Dominalis Biro ellen, azt kivánta a' Tábla ... communicalni ... jobbnak itilne a Tábla ha más Dnlis Biro Constitualtatnék és annak utanna Censuraztatnék, és tsendesebben a' dolog sopialtatnék, ne hogy a' dolog ő Excellentiaja eleiben penetralván ö Excellentiaja is vigyázatlanságert talán meg illetödgyék [Körösbánya H; Ks 74. VII. 140 1/2].

Szk: *fülébe ~ 1762:* azt beszélik, hogy egy töröknek Havasalföldéből ellopta egy jó paripáját az ö tolvaj jobbágya s <a török> addig járt, hogy megtalálta a Nagy Boldizsár úr istállójában, melyet midön meglátott megcsókolt. Ugyan ez tett sokat, mert a török portára menvén ezen dolog, őfelségének fülcibe penetrált [RettE 139].

8. *elméjét ~ja* tudatosul benne; a înțelege/percepe ceva; bewußt werden. *1718:* Kapitánj ur(am) adhibealta à Segittseget, miheljt az én sok Protestatioim penetralták elméit [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

penetrálás benyomulás; pătrundere, penetrare; Eindringen. *1705:* Az dolgoknak mind ennyi viszontagsági között látván, hogy a magyaroknak közönségesen micsoda becsületünk van, mint a kutyáknak, és hogy az armadának szerencsés penetrálásáért a németeknek a szarvok is égig nevekedett és olybá tartják, mintha egy magyar sem volna ez világon, nem tartván csak egyet is hívnek a magyarok közül, akik idebe vagyunk is, hanem csak kitelenségnek tartván ittvaló maradásunkat [WIN I, 602].

penetrálhat 1. (haddal) benyomulhat; a putea pătrunde (cu oastea); (mit dem Heer) eindringen können. *1657:* nem hogy Persiára, de csak Babiloniára sem penetrálhat vala az töröknek ereje [KemÖn. 88]. *1710:* Látván a fövezér a hercegnek nagy hadi mesterségit ... az egész táborából ötezer jancsárt válogat, hogy akár csak azok valami úton penetrálhatnak Budában | Pálffy János Horvátország széliben vala német s horvát hadakkal, hogy a kuruc oda be ne csapjon, nem is penetrálhata csak egyszer is a kurucság oda [CsH 194, 406].

2. eljuthat vhová/vkihez; a putea intra/pătrunde undeva/la cineva; irgendwohin/zu jm gelangen können. *1657:* Az svecusoktól érkezvén egy officér ember követségre és arrafelé jüvén, nem penetrálhatott hozzánk | (A) levelek nem is penetrálhattak hozzám [KemÖn. 223, 244]. *1770:* A Görgény Vize ... midön legföképpen meg arrad gonoszabb levén a Marosnál Senki a Regeni hidhoz nem penetrálhatna [Szászrégen; Born. XVI].

3. felfoghat, megérthet; a putea percepe/înțelege; begreifen/perzipieren können. *1670:* Micsoda arany felől ír postscriptában, hogy szép dolgok vannak oda ki felőle, én bizony Kegyelmed írását nem penetrálhatám [TML V, 126–7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

peng zeng; a suna/răsuna; klingen, tönen. *1811:* 'S Mint Memnonról irják az hajnal' fiáról, Hogy hires lett vólna oly' Mu'sikájáról, Melyre ha rá sütött a' Nap fel-jőtivel, Gyönyörün hangitsált tsengő pengésivel; Ugy nékünk-is a' kik vagyunk Keresztyének, Most nyelvünkön pengjen örvendező Ének [ÁrÉ 193].

pengés 1. megpendülés; sunet, zgomot; Klang, Schall. *1590:* Innet Alol zekercewel vagy chakannial fel haytottak, hallottuk a penghesset [Kv; TJk V/1. 47 Vicej Magdolna Azony vall.].

2. csengés; sunet; Klang. *1801:* Koronás Tallérok ... massájok fejér-ónnal elegyitve vagyon, és a pengések buta, és hangja sükettebb [DLt nyomt. kl]. *1811:* 'S Mint Memnonról irják az hajnal' fiáról, Hogy hires lett vólna oly' Mu'sikájáról, Melyre ha rá sütött a' Nap feljőtivel, Gyönyörün hangitsált tsengő pengésivel [ÁrÉ 193].

3. pengető hangszer hangja; sunet (al unui instrument muzical de ciupit); Klang eines Zupfinstruments. *1636:* Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendégségekben, s kazdag lakodalmokban, az hegedü, lant, és egyéb kintorna mellett, az ö Isteniknek, és nagy hirü nevü, hazájok, s nemzetek felöl jól erdemlett Vri eleiknek ditséretes viselt dolgaikot éneklették légyen. De azon Musicai eszközöknek

zengések, pengések mellett az igaz Istent-is ditsérték [ÖGr Aj. 8].

penget 1. megcsendít; a zăngăni/zornăi/zurui; erklingen/ertönen lassen. *1756:* Németi István ... kotzkázott is szüntelen, 's tsak amúgy pengette az aranyakat [Kv; Mk IX Vall. 52].

Sz. *1753:* azt hallottam hiteles emberektől, hogj Sepsi Széki Gidó falvi Vitalis Györgyis hozzá adjungálta magát, a kiis ... most Udvarhelyt Orbán Miklossal pengeti a vasat [Törzs. Simon Csobok jur. ass. sedis Kezdi kezével].

2. (húrt) többször megpendít; a zdrăngăni, a produce sunete la un instrument muzical de ciupit; die Saiten eines Zupfinstruments mehrmals rühren. *1572:* Kwty Antalne Anna, Azt vallia, hogy ... Egyszer az eleot Ment volt Keomyes gërgnehez, talalt ket legent otth kyket Eo Nem Esmert, tahat egyk az Keomies gërgh lantyát pengety [Kv; TJk III/3. 11]. *1614:* Lattam Igaz elegge hogy czyokolta Imrephinet Bathori Gabor, az eölebennis wlt kobzotis pengetett az Azzony eleötte [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. famulus és muzsikus vall.]. *1779:* kedves sógar Uram láttam az hegedű húrt most is úgy tugya pengetni mind ennek elötte 30 esztendökel [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsanna lev.]. *1811:* Eddig tsak mesének véltem, s tsudálkoztam, Ha valaki hitte, én kétségbe hoztam, Hogy Apolló Isten tsak Lantyát pengette, 'S Azzal ama' hires Tróját épitette [ÁrÉ 28].

◇ **Szk:** *nyelvén/száján/szájában* ~ (titkon) mond/emleget; a spune/pomeni ceva (în secret); etwas (heimlich) sagen/erwähnen. *1662:* Ekképpen búcsú adatván nekik, ők mindazáltal is eloszolni nem akarván, fizetéseket ugyan szorgalmaztatják vala, melly hogy nem adatnék ... azon nagyon kezdvén dühösködni, s hogy az boérok volnának az ő árulójok, azt nyelveken pengetni [SKr 334]. *1665:* mind hazámnak, nemzetemnek, vallásomnak vagyok olyan igaz jovát kívánója, mint az kik oly igen pengetik az szájokban az mások bestelenítését [TML III, 445–6 Teleki Mihály Kende Gáborhoz]. *1770:* Apellálja ugyan az inctus pásztor ezen törvént, de ki pecsétinek erejivel? Csak szájokon pengetik [M.hermány U; RSzF 206] ✱ *poézis húrjait ~i* kb. versben mond; a exprima ceva în poezie; etwas in Versen sagen. *1879:* Igazán, Ödön, nem tudom, mely húrjait pengessem előtted az eget ostromló poézisnak, hogy megérthesd belőle mérhetetlen dicsőségemet, az öröm nagy áradatját, mely eltölti szívemet e nagy pillanatban [Plev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pengő I. *mn* fémből vert (pénz); (monedă) de metal; (Münze) aus Metall. **Szk:** ~ *forint. 1826:* kívánja a felperes, hogy az elkárosodott tehénnek becsü árát, 25, huszonöt pengő forintokba az alperes fizesse meg [F.rákos U; RSzF 222]. *1843:* tartozik ... egy pengőforintat adni [Torda; KW]. *1848:* a Nms Város Tömlötze számára égy Pritsnek az el készittesiért ... égy pengő forintot fizetett légyen [Dés; DLt]. *1849:* ezek hordották el a kaszal fákat — mely volt harmintz öl, melynek öle ért két pengő forintot [Héjasfva NK; CsZ]. *1850:* adjuk ... ezen el esmerő és meg nyugtato irasunkat arrol hogy ... fizetett T. Dobai Balint Ur Bara loseffnek hatvan az az 60 pengő forintokat [Nagylak AF; Dobl.ev. V/1295 Korén György kezével] | azon öt Csikok közül egyikis Remondánál alább valo nem volt, és ha azon innet valami hibát nem kaptak vagy szerfeletti roszsz telelések, vagy hurtzoltatások nem volt, ugy bizonyoson a 110 száz tiz Pengő forintot egygyen egy(gy)en meg kell hogy érjék [Csapó KK; i.h. V/1292 Finna János kezével]. *1856:* (A birtokot) pénzért áruba vetem Öt ezer pengő forintért [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. — L. még Plev. 48, 61; VKp 86, 95, 241 ✱ ~ *krajcár. 1843:* adogattak az emberek néki[a] költségrevalót, ki mennyit akart, valamint hogy én is adtam 10 pengő krajcárt | fizet a kamara ... egy napszámosnak 10 pengő krajcárt intertentio nélkül [VKp 112, 129. — [a]Varga Katalinnak]. *1849:* Hordottak el két ezer cserefa karokat ... maradt ... nállok 1200, szálát véve pengö két krajtzarokba, tészen 40 pfr. [Héjasfva NK; CsZ]. *1896:* Még csak 5 pengő krajcárt is sajnált egy levélre [Plev. 182 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ ~ *pénz. 1823:* Makfalvi Dosa Gergelynek adossa lévén ... Szép Mihály pengő pénzbe 16 % tizenhat Rforintokkal [Kakasd MT; DLev. 1]. *1843:* ezennel küldök ... 500 f-t Pengő Pénzben, a többit ... ki potlam [Görgény MT; SLt évr. Matskási Ferenc lev.] | tudtunkra adván az erdőgornyikok, hogy ezután a Preluka Bugyestyilor nevű hely is erdővel bé fog vettetni és az odamenő marhák be fognak hajtatni, először 30 krajcár, másodszor egy forint büntetéssel pengő pénzben meghatározta a közönség, hogy menjen ki és kérje, hogy azon hely bevetésétől addig is, míg felsőbb helyről a bé nem vetést megnyerhetnék, szünjenek meg [VKp 101]. *1844:* Szegöttette Ifjabb Harai Josef Szebestyén (!) Imre 3 esztendőkre azon fel tétellel hogy a negyedik esztendöt Sebestyén nyoltz forintokkal pengő pénzben megválthossa [Kv; ACLev. 48]. *1858:* Özvegy Tolvaj Ferencznő asszony ... kölcsönözött légyen ... Menasági Jósef Urtol 50 ~ ötven forintokat pengő pénzben ... kötelezi magát ... hogy ezen öszveget ... becsületesen bé fizeti [Egerbegy TA; Tolvaly lev. Fábián Ferencz Egerbegyi polg. kezével] ✱ ~ *pénzbeli. 1850:* Bara Joseff ... két lovait tudjak ... meg érnek ... egy száz pengő pénzbéli Rftokat [Mv; DobLev. V/1303 Soos György Tanátsi Biztos kezével] ✱ ~ *rénesforint. 1843:* az elvitt ... Borok árául 50 pengö Rfrintokot, nagyságod hon nem lévén át vettem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1846:* égy ezer pengő Rft bátorságositásul elöre, és ezennel be teszek az Uradalmi pènztárba [Kv; KmULev. 2]. *1847:* A Szamos belsö Ágán levo Fa Hid ki javittására kivántato 2257 Két ezer Két száz ötvenhét pengö Rft 37 1/2 Xr ... ö Felsége által kegyelmesen meg adatott [DLt 858 gub.]. *1853:* ifb Wida György ... 5 ött pengő renens forint fizetés mellett a Külsö Kőzép uttzai kertemben lévö Szöllömnek most a kinyitástol kezdve egésszen az el temetésével járo mindenémü müvét köteles lègyen becsületesen és kívánta modon meg tenni [Kv; RLt O. 4 Rettegi Imre keze írása].

II. *fn* **1.** magyar fémpénznem; pengheu, numele unei monede de metal maghiare; Pengő, ungarische Münzsorte. *1844:* Kerekes Mihály remekét bémutattván ... a Kementze felsö Párkánya görbe büntetése Pengő 24 [ZFaz. *párkány* al.]. *1849:* egy fájin uj guekker 28 pengő [Dés; DLt]. *1850:* 100 pengoert adnak 300 bankot, az aranyis remitoleg fel hágot [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] | a harmintz pengüt el veszik a mondor pénzst (!) [DLt 860 Erdödi Károly dési újonc lev. Gyf-ról]. *1850 k.:* 1 ezüst szinü tarto ládácska 12 pengoert csinálták [Pk 2]. *1860:* ha ... egy falusi ember veszi meg ... a 200 pengöt 2 vagy 3. versen fogja bé fizetni [A.jára TA; BetLt 4 Orbán Károly birtokos lev.].

2. ~*ben* pengő értékben számítva; valoare calculată în penghei; in Pengő gerechnet. *1831:* Herélő por Lovak szá-

mára 3f 48 x pengőbe ... kifizetödet Molnár Károly Patikárius által [TL]. *1856:* Kereszturi Patikárius ... le fizetvén az egész Üdöre valo Hátrálékott egész 850 prfortig A Falunak Viszsza adott Száz váltó rénusfor(in)tokatt mely tészen pengőbe 40 [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

3. tengelykarika; străgălie, ţăcălie; Achsring. *1811:* el lopott ... 4 Tengejbe valo pengöket | hunczfut miért loptad el a pengöinket [KLev.]. *1827:* Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér ... Egy derék szeg — hátulso derèkszeg ágassát le szorito kapots ... a' Derekát öszve szoritto két vas küpüs csatló — 4 elviselt pengő [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

◇ **Szn.** *1697:* Pengő János [Dés; DLt 474]. *1700:* Catharina Makai Consors Egr. Johannis Pengő [Dés; Jk 316b]. *1705:* Pengő János [Dés; Jk 347a]. *1717:* Pengő Mihály [Dés; DLt 506]. *1735:* Pengő Ersebet [Dés; Jk 166b].

◇ **Án.** *XIX. sz.:* Pengő ... Seregély Szürke (ló) [Szentk.]. *1837:* Pengő (fekete paripa) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.]. *1850:* Pengő (kanca) [Doboka; MkG].

pengőkarika 1. tengelykarika; străgălie, ţăcălie; Achsring. *1637:* Job kez feleöl pedigh ugyan az keöfalban uagyon mas boltocsykais ... Abban vagyon rud vas nr. 7 ... pengeö karika nr. 24 [Fog.; UF I, 396]. *1656:* Harom eoreg Kerekfejere valo vas Karika Ket Pengeö Karika [Doboka; Mk Inv. 3]. *1687:* Egy vasas béres szekeret, vasas löcseivel, es lánczos szegeivel, két pengö karikáival [Déva; Szer.]. *1694:* 1. elszakatt Sikotyu, 3. pengö karika [Torda; Told. 11/34]. *1797:* Egy avadék Béres Szekér ... otska lötsekkel ... Nyotz pengö Karikákkal, négy tengelly vég vas Szegekkel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18]. *1811:* el veszett szekeréről három, vagy Négy pengö Karikája [KLev.]. *1821:* Kapa pengö Karika, Kengyel vas [Kv; Pk 5]. *1846:* két Béres szekér ... sorogjákkal ... Csatlásokkal ... pengö karikákkal [Szászerked K; LLt]. *1847:* elis lopta ... a szekeremröl a' sikotyut, pengö karikákot, tengely vég szegeket, tö karikákot [Dés; DLt 613].

2. verökos karikája; belciug la berbec; Ring am Rammbock. *1832:* Ha az Vas Berbétsnek fogantyuja, vagy is füle pengö Karikájával együt helybül meg mozdult, helyre állitását ... eszközölhetem [Dés; DLt 951].

penicilus tollkés; pinţălus, peneţiluş; Federmesser, Ziehklinge. *1776:* 1 Penitzelus [Gyf; Berz. 18. D]. *1788:* tö tartö es Penicinus — 60 ... Penicinus — 2 [WLt Cserei Heléna jk 16a, 18a]. *1801:* edgy penitzillus [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. *1805:* mikor a penitzilusomat fentem elvágtam a kezemet [Dés; KMN 152]. *1810:* 1 Penitzilus és Egy ollo [Kv; EMLt Hodor lev.]. *1812:* 1 Fáin penicellus [Mv; DE 3]. *1840 k.:* Most ujra vásároltatott egy penitzílus, és egy ollo, egy ezüs forinton [Kv; ACArt. 29] | egy Penitzelus [BetLt 3].

Szk: *fejér nyelü ~. 1789:* 2 fejér nyelü Penitzillus Rft — xr 12 [Mv; ConscrAp. 88].

penicilusos tollkéses (bicska); cu pinţăluş; mit Federmesser. *1849:* két peniczilosos bicsok | egy penitzilusas bitsak atzelos [Dés; DLt].

penig l. pedig

peniglen l. pediglen

peniteál vezekel, bünbánatot gyakorol; a face penitenţă; für etw. büßen/sühnen. *1699:* (Váradi Jánosnál) mas Ember marhajarol elveszett harang, vas villa, lancz es szekercze talaltatott ... meg kivano(m) a' Jure ... az App. Constitutioba(n) irt Articulus szerint ... büntetödgyek ... Deliberatum Varadi Janos holnap kalodaba tetessek paniceallyon (!) delig nyakara köttetve az harang, ot leve(n) a' lancza es villa is [Dés; Jk 290]. *1790:* Király István paráznaság vétkeb(e) esvén Pal Anna hajadon Leányal minek elötte Copulaltattak ... önkent Paenitealtak itt a Parochian a Lakadalmakra hivott Vendégek elött [Gyalu K; RAk 177].

penitencia 1. vezeklés; penitenţă; Buße, Sühne. *1640:* az bünösnek kell az poenitentia, az pedig Isten igíje hallásából és tanulásából lenne [SzO VI, 147 fej.]. *1658:* néhol maga esetit, gyarlóságit, büneit megvallja, azokból való felserkenésével, poenitentiájával és kegyelemkérésével együtt [Kemlr. 327]. *1722:* Ha nyereggel vagy Hámokkal a Lovat rutul meg turosittyák büntetese 60 utes vagj annyi orai penitentia [EMLt]. *1736 u.:* Korda ... nagy orcza pirulással ott ült szegény, s az uraknak úgy beszélte meg Teleki Mihály, hogy Korda szégyenli két hordozni magával. Nagyobb poenitentia volt egy ecclesia-követésnél [MetTrCs 464].

Szk: *~ra indul. 1677:* Ugy hiszem, hogy az sógor, Czernel uram jelen lett volna,[a] vagy régi dolgainak recapitulálásával paenitentiára indult volna, vagy többet rakott volna fel az lelkére, az borra, az musicára, az jó vérre [TML VII, 360 Béldi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]Egy erdei ebéden] ✱ *~t rendel. 1710:* a török császár a muffti ... intimátiójából, hogy inkább a nagy Istennek és Mahumet prófétájoknak a török nemzet ellen felgerjedett nagy haragját megcsendesíthetné, hallatlan és példa nélkül való poenitentiát rendele az egész Impériumban [CsH 199] ✱ *~t tart. 1588:* Az Mezaros Janos keonyeorgeset ... Bizonioson megh ertette seót meghis tapaztalta Az Waros hogy eztendeyet ky teólteotte, az Varos veghezesse zerent esztendeigh tartot penite(n)ciat [Kv; TanJk I/1. 84]. *1596:* 28 Die Octobris, Az nagi felelmes ideonek miatta eo kegmek Tanachwl hogi azt wegeztek vala, hogi Minden Ember keze Münkaiatol magat harom nap meg tartoztassa, húst ne egiek, bort ne igyek, poenite(n)ciat tarchianak [Kv; Szám. 7/II. 29] ✱ *egy esztendei ~. 1588:* Meszaros Janos ... Ha ky teolti ez egy esztendei poenitentiat, ozta(n) megh engedik varosul ... az theoserkedest [Kv; TanJk I/1. 72].

2. *~ul* vezeklésképpen; ca/drept penitenţă; als Buße. *1736:* Az császár-képe Rabutin csak hallgatott, egyedül ett ... ott kellet ülni egyedül, az mint maga másnap megvallotta, nagy poenitentiául [MetTr 395–6].

penitenciális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ hét* (úrvacsoraosztást megelőző) bünbánati hét; săptămîna pocăinţei; Woche der Reue. *1808:* a' Parochialis Háznál Ifju Halmádi Josefné és Anyossa ... à penitentialis héten öszve vesztenek és égymást meg hurtzolták [Nagykapus K; RAk 18].

penitencia-tartás vezeklés; penitenţă; Buße, Sühne. *1593:* Ertwen ... eo kegmek varosul, hogy vadnak Jsten ellen chelekedcok Es az varosnak reghy io Veghezesey ellenre (!) rughodozo iffiak, kik noha keserwsegnek idejere es paenitentia tartasnak Napiayra lutatot volna az vriste(n), de ne(m) gondolwa(n) semmit sem Istennel sem az tanachbely venseghnek Autoritassawal ... Eyel vgimint tilalmas

orakban virattik tormezlany (!) zoktanak ... kerik varosul Biro vramat hogy tanachawal egiembe(n) Ne haggya bwntetlen azt a' Jonas deakot [Kv; TanJk I/1. 224]. *1644/1785:* Iffiuságomnak sok féle vétkeit Penitentia tartással el hagyván, életemet meg jobbitottam [BfN Kémeri Huszti Menyhárt végr.]. *1678–1683:* Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodassal kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh iobbitasavol, magok megh alazasavol, penitentia tartassol ... hogi ... mencsen megh, az tirannus büntető ostorozasa szenvedesitől [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1710:* Ehez hasonló poenitentiatartást senki, miolta a török birodalom fundáltatott, közöttök nem hallott [CsH 200]. *1774:* Amely[a] indítson minket a megtérésre és penitentia tartásra, hogy az mit Isten reánk mért, itassa meg a mi ellenségeinkkel [RettE 328. — [a]Az a csodás eset, hogy egy újszülött gyermek megszólalt].

penitenciázás büntetés; stabilirea pedepsei; Strafe. *1662:* a kemény törvénycsinálásokkal, végezésekkel, reversálisokkal, tisztbül kihányásokkal, arestumokkal s több sok efféle sovány poenitenciázásokkal ugyan le is kötődött[a] [SKr 715. — [a]Az élet megjobbításának útja].

penitenciáztatás büntetés; pedepsire; Bestrafung. *1662:* sokaknak ítiletek szerint ... noha a fejedelem azon vármegyének mintegy poenitentiáztatására nézve, hogy azon vármegyében jó egynéhány kemény emberek lévén, közönséges szabadságok oltalma mellett, mind országgyülésiben, vármegyéken s maga a fejedelem előtt is megszólalni szoktak vala, állíttatott halogatni [SKr 335–6]. *1698:* nagyok es botrankoztatok Segesvari Kepiro Györgynek cselekedetei ... ettzakanak idejen ... szitkozodott lövöldözött es garazdalkodott ... mulctalis poenaval fl. 12 büntettetik meg. adgyo(n) Reversalist es alicson kezest: hogy ezentul hasonlo botrankoztato cselekedeteitől supersedeal, ezen paenitentiaztatasaert penig ... boszszut ne(m) all [Dés; Jk 274].

penitenciáztatik megbüntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. *1677:* az erkölcstelen fiakat kik Attyokat, s' Annyokat nem bőcsüllik ... a' Tisztek ... meg-büntettessék ... a poena decernaltassék, pro qualitate delicti ... ugy tudni-illik, hogy ha Attyát, Annyát, szidalmazza, vagy poenitentiaztassék, vagy egyébiránt castigaltassék a' Birák itileti szerént [AC 132]. *1698:* mind harman tetessenek a' Piaczi kalitkaban es mind estig masok peldajara ott poenitentiaztassanak [Dés; Jk].

penna 1. írótoll; pană (pentru scris); Schreibfeder. *1710:* Mikor penig már a sententia kimondatott volna és a császárhoz felvitték volna, hogy subscribálja[a], elolvasván, sírni kezdett és pennáját kétszer is keziből elhanyíttota, nem akarván subscribálni semmiképpen [CsH 89. — [a]A Wesselényi-féle összeesküvés tagjainak halálos ítéletét]. *1742:* addig járt körüllettem s kért ... hogy tsak tselekedgyem valamit, nem volt hová tekerednem égy keresztet húzék a ratiojaba pennával mivel én egyéb irástudo nem vagyok [Kv; AggmLt C. 12]. *1825:* egybeszollalgozván Pennáját letevé és azt mondá Kiss Páll Ferentz Ur, ilyen formálag az Békeségre Feleségemtől nem vagyok meg birálva [F.volál Hsz; Kp V. 346]. *1851:* rosz a penna többet nem irak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1879:* megkelt a hónom alja, s 8 nap olta nem fogtam pennát a kezembe [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Sz. *1710 k.:* A király pennája is csak toll [BÖn. 923].

2. a penna mint az írás/írásbeli tevékenység szimbóluma; pană ca simbol al activităţii scriitoriceşti; Feder als Symbol der schriftlichen/schriftstellerischen Tätigkeit. *1710 k.:* édes Istenem! ... egy lépés lábamra ... egy szó nyelvemre, egy betű pennámra, egy gondolat elmémre soha nem jött, amelyet elébb nem tudtál volna te [BIm. 1016] | Az elmém igen elragadta pennámat, de nem egészen haszontalanul, amint majd meg fog látszani [BÖn. 510]. *1752:* Notarius Uramnak keziben volt a' Penna [Vice SzD; MvRKLev.]. *1854:* Susika gyalázatos kis Aszszonyt haza küldöttöm, most rebegö pennámmal alatson sok lopásait s keserteseit nem irhatom, de kedves Ninám meg fog mondani mindent [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobollyi Bálinthoz].

Szk: *~ja alatt forog. 1761:* én azon Nyilakról sem(m)it se tudtam ... minthogj azt más Cancellisták dolgozták vólt ki Szebenben, a mi p(edi)g pennám alatt nem forgott, arrol fide mediante Relatiot nem adhattam [Branyicska H; JHb XXXV/46. 10] ✱ *~ja megelőzi elméjét. 1662:* maga sem hiszi, elméjét pennája megelözte [SKr 470] ✱ *~ja orrát megvonja. 1670:* Vitnédi uram minden bölcsességét kiöntötte levelében. Némely írásiban bár ő kegyelme megvonta volna pennája orrát, az szentelt vitézséget bár ne forgatná kivált az hunyadi dologban [TML V, 82 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~ját fordítja vmire. 1662:* szívemnek nagy szamorúságával kelletik ... a szegény hazának rettenetes siralmas ... és soha eléggé meg nem gyászolható ... állapotinak megírására pennámat fordítanom [SKr 320] ✱ *~ját kezébe veszi. 1703:* véven kezemben reszketeges pennámat, hogy kegyelmed(ne)k küldenem ez kis irásamat: Nekem most Istennek hálá testem meg vekany egességb(en) nyugszik, de mint az társátol meg fosztatott Gerlicze galamb egyedül nyög es szomorkodik [Ne; MvRKLev. Alvinczi Mihály lev.] ✱ *~ját kibocsátja. 1677:* Másszor kérem pennáját így ki ne bocsássa. Bizonnyal s jó lélekkel irom legkisebb vétkem is nincsen [TML VII, 496 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] ✱ *~ját kiterjeszti. 1665:* Némely ott benn való uraim igen kiterjesztik pennájokat némely helyekre, olyakkal hízelkedvén, a kiket én soha nem hallottam [TML III, 379 ua. a fej-hez] ✱ *~ját nem fárasztja. 1811:* Az Eredetekről[a] minthogy bizonytalan, Irni nem fárasztom pennám haszontalan [ArE 36. — [a]A cigányoknak] ✱ *~ját temperálja. 1816:* el mentem Kövenden Elsöbennis Tekintetes Gál Sigmond Urhoz ... maga az Instructiot leg ottan kezébe vévé es végig meg olvasá melyre irásban ada ilyen feleletet. Látom hogj az Exponensek Szoszolloja ... nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett. Kérem azért engem kiméljen meg ... temperálya pennáját, külemb(en) protestalok meltatlanittatásamrol [Asz; Borb. II] ✱ *~ orrát koptatja. 1619:* Az hispániai király biztatása felöl, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is koptatni? [BTN[2] 246] ✱ *~ra bíz. 1662:* Ezen dolgot noha magam érzem de pennára nem örömest bizom vala [TML I, 360 Teleki Mihály a fej-hez]. *1667:* Az gról[a] dolga egy historia volna de azt pennára nem bízom [TML IV, 222 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Thököli István]. *1676:* Sokat beszéle,[a] de igen kért, hogy ne bízzam pennára, hanem Kegyelmeddel ha lehet beszéljek [TML VII, 260 Rhédei Ferenc ua-hoz. — [a]Bethlen János] ✱ *~ra bízhat. 1659:* Sok dolgokrúl írhatnék Kegyelmednek, de nem bízhatom az pennára [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz]. *1671:* Felette kérem Ke-

gyelmedet, jűjön el az székre; bizony sok materiánk van az egymással való beszédre, kiket én pennára sem bizhatok [TML V, 441 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1677:* Csuda dolgot írhatnék Kegyelmednek, de nem bizhatom pennára [TML VII, 483 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *~ra vesz. 1676:* Sok dolgokról való beszélgetésim löttek volna Kegyelmeddel, melyeket minthogy pennára venni késedelmes és unalmas volna, ez egyet akarám levelem által közölni Kegyelmeddel [TML VII, 293 Haller János Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* Egi kis rövid politia melljet nem magam elmem mutagatasara sem mas politicussabbak tanulasara hanem Is(te)n az kiket az Kornis hazban megh marazt, iovoltabol, azoknak tanulsagara, nem artolmosnak itiltem pennara venni [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1746:* (Tudósítani) akartam kegjel(me)det az öcsem maga viseleserűl, de maga viselesit pennara sem tudom venni [Hsz; BLev.] ✱ *~ra vétet. 1674:* Én, Uram ez levelem írását tegnap kezdvén, az estve Kászonival beszéltem; sokat mondott igen nekem is, de az merituma éppen az, az mit Kegyelmed pennára vétetett [TML VI, 582 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~t fog. 1818:* Ötsém Ur(am) ... ugy cselekedgyék a' mint kedve tartya, én Felebarati indulatbol ... fogtam pennát [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobai Sigmondhoz] ✱ *~val harcol. 1671:* Ennyihány rendbeli leveleit vettem Kegyelmednek, mitűl fogva a Kegyelmetek kővetje ide be vagyon; de mivel azelőtt is megírtam, pennával Kegyelmeddel nem harczolok [TML V, 548–9 Teleki Mihály Strasoldóhoz] ✱ *éles ~. 1805:* vegezésunket Birák ő Klmek az illendősegnél élesebb pennával jelentvén Ngdnak, az által ... Ngdat ellenünk indulatba hozták [Torockó; TLev. 9/38] ✱ *forog a ~. 1836:* A mi azt az vétkes réá fogást illeti: Hogy az nehai Dobolyi István Vrat veréssel vette volna valaki azon Testamentumnak irására, az ollyan vétkes réá fogás, a mellynek le irására tsuda hogy forgott a penna [Ne; DobLev. V/1213. 1a] ✱ *nem fog a ~. 1881:* Kétségbe vagyok esve, Ödön! Nem tudok bár egyetlen vídám rajzocskát írni. Nem fog a pennám [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *nem ~ra való. 1670:* hiszem, több titkosabb oka is az ő beküldésinek, de azok nem pennára valók [TML V, 114 Teleki Mihály a fej-hez]. *1672:* Én is eleget tudnék Kegyelmednek írni, de nem mind pennára való dolgok [TML VI, 36 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Nem emberi nyelv, penna és elmére való dolog az [BÖn. 477].

3. íráskészség/képesség; pană, îndemînare, talent de scriitor; Schreibvermögen, Schriftstellertalent. *1704:* Jusson eszekbe kegyelmeteknek, hogy atyafiak vagyunk, és hogy kegyelmetek is, mint szintén én, pennája, nyelve és szerencséjére nézve olyan eleshető ember [WIN I, 176]. *1774:* Radák István ... semmi hivatalra fel nem vetődött, noha bizony capax lett volna mind pennája és deáksága, mind esszire nézve [RettE 322]. *1811:* A' viz-is ugy tetszik, hogy Diánát tsalja, Hogy az ő szűz testit benne meglotsalja; Ezek olyan szeget ütnek a' fejembe, Hogy már jut Diána Temploma eszembe, De még sem nevezem ennek a nevire: A' Názáreti Ház' emlékezetire, Melyet fennebb tsekély pennám magyaráza, Légyen Boldogságos Szűz Mária Háza [ÁrÉ 53].

4. jó tollú/kifejezőképességű személy; persoană înzestrată cu talent scriitoricesc; Person mit schriftstellerischem Talent. *1710 k.:* azt állíták, hogy valamint a Bánffi Dienes dolgában ... úgy minden gonoszban ... én vagyok Béldinek esze, pennája, kardja, mindene [BÖn. 675]. *1798:* nints annak le irhatására alkalmatos penna sehol [Dés; DLt].

Szk: *vki mellé ~ul ad vkit. 1710 k.:* (Gyulai Ferencet) derék követnek küldték Bécsbe ... Ész, nyelv és pennával adák melléje Donáth János virtuosus, derék, szolgálatra való embert [BÖn. 801].

5. vki irodalmi műve; opera literară a cuiva; js literarisches Werk. *1811:* tanuld-meg Horatz' pennájától: „Hogy alma nem esik meszsze a fájától" [ÁrÉ 136].

pennabor dézsmáláskor a dézsmaszedőnek (udvarbírónak/mesternek) járó bormennyiség; vinul condeiului; dem Zehnteinnehmer zustehender Zehentwein. *1603:* tettczet eo kgnek hogy inneth felywl valaztassanak az varos keozzevl ket Vraim kik eztendeot teolchenek benne es annak az fel dezmanak gonduiselesereol eztendeo Zenth Janos napban adgyanak zamot fizetesek legyen az Ide ala megh irt mod zere(n)t Az chyowa dezmanak vgyminth eotwen kalóngya buzanak felet vegyek el magok zamokra ... Az penna bor az fel dezmarol eowek legyen [Kv; TanJk I/1. 447]. *1677:* A' Dézmások per abusum magoktol talált szeginység terhére, a' Fiscusnak-is semmi hasznára valo egyéb abususokat letegyenek, nevezet szerint, a' mellyet ők szoktak hini keresztyén pénznek, ászak pénznek, penna kévének, penna bornak; nékiek valo gazdálkodáson kivűl [AC 217]. *1683 k.:* Az Papok dezmalasokb(an) ott kell lenniek az két mesterek(ne)k az penna bort ugy vehetik el magok(na)k, melly penna bor ket ket ejtel minden embertöl a' ki dezmat ad [Somlyó Sz; SzVJk 65]. *1774:* Adtak ... a Vármegyebeli Jobbágyok Szt Márton (!) nevezett boron kivűl Minden Gazda Ember tiz kupa Mustot Számtartó Uramnak, Mellyet Penna bornak szoktak Nevezni [Szentdemeter U; LLt Vall. 130].

pennacsináló írótoll-készítő; de făcut pană pentru scris; zur Herstellung der Schreibfeder. **Szk:** *~ kés. 1711:* 1 Pár Penna Csinalo kés ...—// 30 [ApLt 5 Apor Péterné inv.]. *1745:* Ada altal Beclts Czehünk Beclts Com Membrusnak Gyulai Márton Uramnak az Tnts Tanacs Penna csinalo kesit hogy az Tövire Tisztesseges ezüst Perfet csinállyon s az vegire penig egj Tisztesseges fil vájot [Kv; ÖCJk]. *1788:* Egy tokos rosdás penna tsinálo kés [Mv; TSb 47] ✱ *~ késecske. 1823–1830:* Egy-egy fazék ételt és egy nagy közkenyeret, többnyire laskát hoztak, abban egy egész tyúkot megfőzve ... Volt hozza egy fakalány is. De kés, villa nem. A pennacsináló késecskémmel vágtam kenyeret, az húst még szaggattam is [FogE 276].

pennaforgató tollforgató, írással foglalkozó; scriitor; Schreiber, Schriftsteller. *1896:* minden arravaló székely pennaforgató embert beráncigálunk a Társaságba[a] [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A Kemény Zsigmond Társaságba].

pennájú vmilyen íráskészségű; înzestrat cu un anumit talent scriitoricesc; mit bestimmter schriftstellerischer Begabung. **Szk:** *jó ~. 1710 k.:* hogy én rabságom után Béldit kerültem, küldé egyszer hozzám Kálnoki Bálintot, ki ... jó nyelvű és pennájú ember volt [BÖn. 695]. *1762:* Bölöni László a Kraszna vármegyei vicecispán is megholt Ez jó pennájú s tudományú, nevezetes ember volt [RettE 138–9] ✱ *ügyes ~. 1847:* Kovachich Sándor ... ügyes pennáju, zongorán jeles művész [DLt 1246 nyomt. kl].

pennakéve dézsmáláskor a dézsmaszedőnek járó kéve; snopul dijmarilor; Zehentgarbe. *1677:* Dezmasok, keresztyén pénznek, penna kévének, penna bornak, aszok pénznek, etc. exigalásától, supersedallyanak [AC 254]. — L. még AC 217.

pennalé pennabor, a dézsmaszedőnek járó bormennyiség; vinul condeiului; für den Zehnter gegebener Zehentwein. *1652:* Mikor czak 10 Ejtelyre nem telik az ki onnet jw azt pennalenak hyak ez penig az dezmase [Türe K; GyU 97].

pennamust dézsmáláskor a dézsmaszedőnek (kvártásnak) járó mustmennyiség; mustul dijmarilor; dem Zehnteinnehmer zustehender Zehentmost. *1610:* Az quartáról gondoskodó uram fizetésébe ... rendeltenek ... az tanács gabonának az quartajat, azonképpen az penna mustnak is quartajat [Kv; TanJk II/1. 86. — Pataki József kijegyzése].

pennapénz dézsmáláskor a dézsmaszedőnek járó illetmény; plata dijmarilor; Zehentbezüge. *1753:* Penna pénzt Dézmasnak minden Ember ordinarie 4 ejtel mustot szokott adni ha jotska szüret van többetsketis [Cikmántor KK; KCsl 5].

pennás tollat tartó (kéz); (mîna) în care ţine pana persoana respectivă; Feder haltende (Hand). *1879:* Nem tudom, Jakab Ödön, mely okon vádolhatsz te engem azért, hogy ilyen későre írok. A valódi ok az, hogy ... megkelt a hónom alja, s 8 nap olta nem fogtam pennát a kezembe. A gonoszkodásokat, melyeket egyszer-másszor ezzel az én pennás jobb kezemmel ártatlan szamarakon ... elkövettem, így torolja meg az osztó hatalom [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pennatartó I. *mn* toll tartására való; în care este ţinut pana (pentru scris); zum Aufbewahren der Feder. *1730:* Egy asztalra valo Kalamáris Porozojavall, Penna tarto Karafinnyaval és Tablajaval édgyütt [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1732:* Egy ezüst penna tarto karafin [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 19].

II. *fn* tolltartó; penar; Federhalter. *1679:* Esztergarban meczett, tornyos, festékes öregh kolomaris; keregded talpán állo két kisseb kolomarissal, viasz és penna tartoval együtt nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20].

pennátikum pennabor; vinul condeiului, dem Zehnteinnehmer zustehender Zehentwein. *1774:* Igenis adnak Szt Márton borán, és Dézmán kivül az Vármegyebéli Jobbágyok számtarto Uram(na)k minden Jobbágy Gazda 10. 10 ejtel mustot, mellyetis pennáticumnak neveznek [Szentdemeter U; LLt Vall. 75].

pennavétség tollhiba; greşeală de scris; Schreibfehler. *1840:* penna vétségből a napoknak Számát, volta képpen ki tenni mindenkor elhibáztom [Görgény MT; Born. G. XXIVc Gaál István számt. kezével].

pennavivő íródeák; diac, uricar; Schreiber, Skribent. *1794:* Molnár Jósef penna Vivő mpr. [Déva; Ks 73. III. 27].

penszitáltatik mérlegeltetik; a fi cîntărit; erwogen werden. *1749:* Ha mit Kabos Ferencz Ur(am) ... azon mostan alt(al) adott portiob(an) epitendö lészen ... mind azok tempore reluitionis bonor(um) aestimaltatván es Pensitaltatván tartozzék Korda Susánna Aszszony ... refundalni [Kv; Borb. II].

péntek I. *fn* **1.** vineri; Freitag. *1570:* mely fogoly Wy varba vagion ... ertem azt is hogy . k. tek rea kyld ez Jeoüe pynthekre [Nagysajó BN; BesztLt 95 Chewj Lukach nagy Sayoy tizt tarto Zewch Gaspar besz-i bíróhoz]. *1593:* eo kegme pintekre vagi zombatra giwiche be eo kegmeket [Kv; TanJk I/1. 209]. *1596:* Az A egy bizonsaghnak Cyk Geórgynek Ideót ker, ki betegh, ha pedigh pentekigh megh nem gyogyúl birot kęr ki megh vallassa az teorúenys megh engedi [UszT 11/50]. *1605:* pentekre gywtesse be biro Vram az Varost es adgya eo kgme ozton az varos eleyben az eo kgmek Tetceset Instructiorol valo letczegeteseket [Kv; TanJk I/1. 512]. *1630:* az katonak kopiaja vala nala s aval giakdos vala hozza(m) : de enis pentekre teörueniel hiuata(m) az esse lilek kurua fiatt [Mv; MvLt 290. 228b]. *1633:* Tudom ... Asztis hogy mikor az malmott czinaltata es hazatt; Minketys hivot Clakaban. Pentek es egieb Innep napokon, hogy segitcziunk eo kegnek [A.venice F; Szád. Lupul Myhaczy (80) vall.]. *1699:* minden Pentekre a' Nemeth Tiszte(ne)k vagy inde vagy unde halat kell szerzeni [Dés; Jk]. *1782:* péntekre az Gántsi Erdöre egy kevès vadászotra bennünket kalauzolni méltoztatik [Szentmargita SzD; SLt 17 Nemes József P. Horváth Jánoshoz]. *1830:* Mely kikért fáknak elhordására határoztatott minden héten két nap, azaz csütörtök és péntek [Árkos Hsz; RSzF 115].

Szn. *1560:* Johannes pentek [Kv; Szám. 1/V. 200]. *1564:* pyntek Janos [Kv; i.h. 1/VIII. 45]. *1573:* pentek Ianos [Kv; TJk III/3. 179]. *1594:* Pintek Janosne [Kv; TJk V/1. 454]. *1603:* Matth. Péntek szab. St. Péntek [Jobbágytelke MT; SzO V, 258]. *1614:* Pentek Lukachj [Székes MT; BethU 27] | Pentek Balas [Udvarfva MT; i.h. 62]. *1640:* Pintek Thamas. Pintek Miklos. Pintek Mattias [Körösfö K; GyU 67]. *1775:* Pentek Mihály. Pentek Lukats [Marosjára MT; DobLev. III/515. 4b]. *1829:* Péntek Mihály [Körösfö K; RAk 122].

Hn. a. szn-i eredetü hn-ben. *1642:* Pentek szerib(en) (sz). Pentek Uapaiba(n) (sz) [Hatolyka Hsz; EHA]. — **b.** tn-ben. *1687:* Pintek[a] [LLt 16/2. — [a]O.péntek SzD]. *1699:* Pintek[a] el pusztult volt [Paszmos K; LLt Fasc. 140. — [a]Szászpéntek K]. *1773:* Szàsz Pintek[a] [Mk. — [a]K].

Szk: *első hó első ~e. 1710:* a török császár ... hogy inkább a nagy Istennek ... haragját megcsendesíthetné ... poenitentiát rendele az egész Impériumban, meghirdetvén, hogy az első hónak első péntekin minden ember regtöl fogva estig, míg a csillagot meglátná, böjtöljön [CsH 199] ✱ *jövendő ~re. 1573:* ertik aztis eo k. Mynemew karok leottenek az Erdeobe Az olahoknak Irtassa myat Azert ... biro vram ez leowendeo pentekre ala hywassa ... Es meg Twdakozwan eo k. ky adot legen hatalmot Neky az erdenek Irtasara es Zena Ret chinalasra. Annakwtanna Mindeniktwl Retit ely foglalia varos zamara [Kv; TanJk V/3. 91b] ✱ *jövő ~hez egy hét. 1662:* Nagyságod parancsoljon neki,[a] adjon számot, abból kitelik az új gyalogoknak havok az jövő péntekhez egy hét [TML I, 358 Teleki Mihály Lónyai Annához. — [a]A számtartónak] ✱ *jövő ~re. 1593:* Az zwret dolgat eo kegmek vegeztek jeoueo pintekre, hogi Ispotali mester vram az nap kezgiel (!) el az zedest [Kv; TanJk I/1. 222]. *1664:* Nagyságodat alázatosan kérem mindenckrül méltóztassék kegyelmesen tudósítani és mind ezen, mind

több leveleimre resolválni ez jövő péntekre [TML III, 309 Teleki Mihály a fej-hez]. *1737:* Hadnagj Atyánkfia ö keglme a Désenn lakó Öreg-aszszonyokat; avagy Bábákat, a jövö Péntekre hivassa a Nms Tanáts eleibe, hogj be eskettessenek a Bábaságra [Dés; Jk 471b] ✱ *újhold ~e. XVIII. sz. eleje:* Az Lovat minden uj hold pénteken jo meg patkólni [JHb XVII/10 lótartási ut.]. *1704:* Ugyan ma lévén újhold pénteke, ma patkoltattam meg mind a két lovam lábának az elejeket [WIN I, 125].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: pénteki; de vineri; freitägig, Freitags-. **Szk:** *~ nap. 1562:* Azután egy péntek napra kelve, szállának Koronka mellé, és azelőtt való dúlástól a mi megmaradott vala a Mihályfi Tamás házánál, azt esmét mind el dúlák és a házat is elégeték[a] [ETA I, 19 BS. — [a]A székelyek]. *1657:* Lött pedig születésem in anno 1606, az akkori időjárás szerént karácson előtt két héttel, péntek napon [KemÖn. 19]. *1742:* Énis az Jstalljosi Béres léven magam jelen voltam az bekellesnek egyezésnek alkalmatosságával ... Contractus irásról beszelgettenek, léven ez Pentek nap, hogy Szombaton megh irassák [Torockó; Bosla. Finta Jakab (34) szb vall.]. *1843:* Azután következett Szent György napja, egy péntek nap, és szombaton megint ki kellett menni, minthogy nem végeztük volt el a vetést [VKp 101].

II. *hsz ~en* pénteki napon; vinerea; an einem Freitag. *1550:* kethele[a] penigh ez wolth hogy walamellyk Ezen megy nem allana, az fewld melleol ely maragyon, Ezt my hyttwnk zerenth Jrywk Jgy lewttnek lenny, Kewlth ezlewel (!) manykon zenth Janos nap wtan pentheken [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev. — [a]Az egyezségnek]. *1556:* Ez lewel kolth fratha(n)[a] kys karachyon nap vtan valo pentheken Anno 1556 [SLt U. 26. — [a]K]. *1560:* Ez leuel keólt szekely vasarhelyen punkeóst Nap elótth valo pinteken Ezer eót szaz Hatuan esztendeóben [Mv; JHbK XII. 7]. *1570:* Fekete Matthe felperes Byzonsagy, Zeoch Adam Ellen, penteken Vrzine Valtozasa estin, Vychey Janos elewth [Kv; TJk III/2. 70]. *1572:* Ez Lewel keolth Nagy Meregyon[a], Zent Lucha Azzon Nap wthan walo Elseo penteokeon Anno d(omi)ni 1572 [KP. — [a]K]. *1584:* Masod napon annak vtannah mingiarast tudny Illik pentekeon mentwnk Zabedrah meli vgian Maros zekben vagio(n) [BálLt 80]. *1593:* Keölt Perechenben Viz kerezt Eleöt valo penteken az ô Calendarium szerent [Perecsen Sz; WLt]. *1621:* Biro Vra(m) es Kirali biro vramek ben leue(n), del vta(n) az Tanach haznal ... hozatta(m) ... mesert egy eytelt, myerthogy Biro vra(m) penteke(n) bort nem iszik [Kv; Szám. 15b/XI. 299]. *1680:* Vegeztük hogy az Papsagh Ispitaly es Egy haz földeit penteken es szombaton ha jo idő lész Dezmallyak megh [Dés; Jk 16b]. *1763:* mast Pinteken mene it fel az Generális Siskavits, kiis mast Csik Gyergyo Három széket Barducz széket minde (!) bizanyal fel Ülteti [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

Szk: *~en délest. 1596:* J comp(ro)bat hogy az mikor megh sententiazta eótet az Actor, arra az hyúatalra az teörüenj napra zombatra, penteken dellest hyúatta s hon ne(m) volt [UszT 11/75 Joannes Ferench de Zaldobos pp vall.] ✱ *az/ez elmúlt ~en. 1540:* ez elmwlt pentheken Waar Mezenel az lo esçek welem, az labom ky menywlt wgy anyera, hogy nem alhathok reya [Kv; LevT I, 8–9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1563:* Ez el mwlt penteken veottem Egi lowat Buzaban [Vécs MT; BesztLt 16 Horwat Kozma a beszt-i bíróhoz]. *1638:* az el mult penteken ioue hozzam es hitelben bort ker uala de en nem ade<k> [Mv; MvLt 291. 142a]. *1672:* Ez elmult pénteken érkezett az lengyel királynak követje a török császárhoz [TML VI, 28 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. ✱ *ez jövendő ~en. 1598:* forgott elseoben eo kgmek eleott az zeoretnek dolga ... Tetczet azert eo kgmeknek hogy ez Jeowendeo penteken zobaton (!) Espotaly mester vram zedessen [Kv; TanJk I/1. 321] ✱ *az/ez jövő ~en. 1569:* Jun Peter wra(m) Jeowe en hozam hogy el kellene mennwnk az Iteleo mesterhez de Nynchen hon ... talam Ez Jeowe pynteken awagy zombaton Jthon lezen [Bongárt BN; BesztLt 61]. *1662:* Az új gyalogoknak is havok az jövő pénteken telik; arrúl is ne felejtkezzék Nagyságtok [TML I, 362 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1852:* Mü jövő Pènteken kezdünk szűrethez, ha az idő meg nem essődött s hivesült [Kv; Pk 7] ✱ *a közelebbi ~en. 1850:* Már több Évek olta csendesenn birt lakoházam körülti égy darab kertemet, a közelebbi péntekenn, Beke Moses és Josef vraimék ittasonn — minden igaz nénélkül ... erö szakosonn néki mentek 's levágták [Dés; DLt 780] ✱ *közelebb múlt ~en. 1803:* közelebb mult Pénteken a Hazamban lévén a Csizmadia Mihelljemen [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *minden ~en. 1589:* A Zegenieknek etelekre ualo Keolcheg ... eg' heten, haro(m) napp ... husra valo penzt eg' egi napra 16 hat penzt, Minden penteken eg eg font olayra 7. het penzt, halra penig tizenket ket penzt [Kv; Szám. 4/XI. 40]. *1789:* minden Pénteken egy ollyas kaláka forma tartassék, a mikor minden katona a kinek marhája vagyon tartozzék ... fáért az Erdőbe küldeni [Kvh; HSzjP].

Ha. *1572:* pinteken [Aranyosgerend TA; BK]. *1585:* pinteken [Dés; DLt 220]. *1587:* pintekre [Kv; Szám. 3/XXXIV. 21 Szabó György isp. m. kezével]. *1597:* pinteken [Kv; i.h. 7/XIV. 19a Masass Tamás sp kezével]. *1691:* Pinteken [Bece AF; Told. 25].

péntekes pénteki böjtöt tartó; persoană care ţine post vinerea; Freitagsfasten haltende Person. *1586:* 34 veder tesze(n) az arra f. 5/44. Itt(em) Miert hogi zeredasok es pentekesek voltak Beoti eleseg is kellet nekiek, veottek harom veka Borsot —/ 180 | 27 octob: Jwta Credentiaval Giwlafi Lestar es Kiralj falui Janos Deak, vram hagiasabol feozettem nekiek azon estve Etelre Italokra mert vgian meg kerek keolteottem —/71. 28 Miert hogi az Jt ben valo Vraimbanis ki mentenek hozaiok ebedre keolteottem etelekre Jtalokra miert hogi pentekesek valanak ... —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 29, 37].

pénteki[1] **1.** péntek napra eső; de vineri; freitägig, Freitags-. *1842:* Tartozni fog az árendátor ur a két Tiszti udvart Pénteki, és más böjti napokon minden héten aproság halaival meg kináltatni [Kv; KmULcv. 2].

Szk: *~ processzus* → *~ szék* ✱ *~ szék* péntekenként tárgyaló alsó bíróság. *1740:* ezen Tktts Ns Penteki szek authoritasa penig tsak 12 for(intra) extendalodik az ítélet tételre, azert a' modernus A Causája(na)k incompetens forma ezen Penteki Processus [Torda; TJkT I. 184].

2. *~ vám* péntek napon szedett vám (a malomban); uiumul de vineri; freitägige Mahlmetze/Mahlsteuer. *1761:* Ezen nevezett Malomnak, a Pénteki Vámját ... Josika Joseff vr eö Naga, Cedalta volt az Illyei[a] reformatus Papnak [Szirb H; JHb LXX/3. 182. — [a]Marosillye H].

3. *~ szolga* [?] *1711:* Penteki szolgák kik es hanyän Legyenek es kike, kgnek Uram tudtara lehet, az N. Szek engedet volt benemerita (!) Personak(na)k allapottjokhoz ke-

pest Szolgat, de azok is, az adozasbol nem immunisok hanem felire Contribualnak es Urokkal edgyûtt a N. Szek szolgalattjaban fáradoznak | Pénteki Szolgák is vadnak felesen, kik is mindenben feliröl Contribualnak [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50, 52 Cssz és Ksz tisztei és rendei].

pénteki[2] a Szászpéntek (K) v. O.péntek (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Szászpéntek/Pintic sau O.péntek/Pinticu; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Szászpéntek oder O.péntek . **I.** *mn* **1.** Péntek faluhoz tartozó; care ţine/aparţine de satul Péntek; zum Dorf Péntek gehörend. **Hn.** *1703:* a Pinteki ut mellet (sz) [Nagyiklód SzD; EHA]. *1737:* A Nagy Sosállyban a Pénteki utt mellett [uo.; EHA].

2. Péntek faluból való/származó; din satul Péntek; aus dem Dorf Péntek stammend. *1699:* az Pinteki[a] lakosok ... nehai Macskási Mihály uram idejeben az eö kglme Birájáit meg vervén, s vagdolván az Pintekiek, annakutánna az var(me)gyei tiszteivel el fogatvan közzülek es meg dulatván öket, ugy kezdette kemenyebben szolgáltatni [LLt Fasc. 140. — [a]Szászpénteki (K)].

Szn. *1771:* Pénteki László [RettE 250].

3. Péntek faluból járó (dézma); (dijmă) care trebuie strîns din satul Péntek; der in Dorf Péntek eingesammelte Zehent. *1579:* az Dezma felöl Igi Igienesedenek megh, hogj az Szwlkerekj Dezmath Almadj Andrasne azzonio(m) takaria, az pentekjth[a] Almadj Gaspar [Szilkerék SzD; JHbK XLV/14. — [a]O.pénteki SzD].

II. *fn* Péntek falu lakosa; locuitor din satul Péntek; Einwohner des Dorfes Péntek. *1699:* az eö kglme Birajat meg vervén, s vagdolván az Pintekiek, annakutánna ... kezdette kemenyebben szolgáltatni [LLt Fasc. 140. — A teljesebb szöveg I. 2. al.].

pentli ? pánt; bandă, bantă; Band. *1806/1818:* 3/4 Lott eröss pentli [Mv; Told.].

penúria nélkülözés, szükség; nevoie; Not, Mangel. *1719:* ez mostani példa nélkül valo nagj Penuriáb(an) szükségek esvén, az p(rae)specificált két hold szánto földeket ... adák ... örök árron Brullyai Györgj Ur(amna)k [Ne; DobLev. I/97].

pénz 1. bani; Geld | pénzösszeg; sumă de bani; Geldsumme. *1553:* Az nagyssagos wr Azth poroncola, hogy ... Az dobosth Az Dobal myngiarast my hozank kwlged, Es Az eles felwljs Azth paroncola hogy te K. myndyarasth Zaboth borth keneret bwssegel kwgenek wtanwk pynzerth Es myndenek meg Agak Az arath [BesztLt 38 Pestesy mathe lev.]. *1564:* mw az feolseged poroczjołattya zerent el Jarttünk benne, es meg kenaltuk az penzel, szent paly Ersebeth Aszonth ... de mw teollwnk az penzt feol nem veüe [Zutor K; Ks 42. B. 25]. *1568:* sennyey pal kereth 10 forynthoth ky az eü pynzebe k. byzza reya ez en emberemre byzwasth [Komlód K; BesztLt 72 Horwath Kozma Felker (?) Ysthwanhoz Beszt-re]. *1569:* En az Nagy Martont tellyesseghvel ky fyzettem az örökböl penzvel [Sepsiszt-iván Hsz; HSzjP]. *1570:* erszenyett el szoggattak mynd penzesteol [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christophorus Hag'mas de Beregzo Casp. Szeocz beszt-i bíróhoz] | Eze(n) es kyreo(m) kegel: hog pynzwnkyrt zereztezeo(n) kegel: valamy fyryz deskat [Bethlen SzD; i.h. 115]. *1572:* volt Sapfar Pal vramnak valami pinze Hadriuj Ferencz vramnal aztis meg atta Pal vramnak mw eleottwnk [Gerend TA; BK]. *1587:* Negiedzer kiuaniuk aztis ... hog az my marhajnk mellet lewö attiankfiaj es zolgajnk batorsagosson nughassanak eledelt italt penzeken talaluan [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az őrmezői portus dolgában]. *1590:* Vduarbiro Vram ... adott Szombat falj Mathenak boues numero 12: bokrat fl. 16 ... Illyen conditioval hogy ha ez Jeoweo uirag vosarnapra megh ne(m) adna az arrat tehat minde(n) Jozagahoz hozza niulhasson vdvarbiro vram minden teorwenj nelkul penzeigh [UszT]. *1600:* az meny penzink oda maradott az Alperesck chelekedetek mya Annakis bechyen vadnak [i.h. 15/41]. *1603:* mj azon buzabol kerteonk penzwnkeon [Kv; TJk VI/1. 655]. *1635:* En Egy loat attam piztis erette ... az migh Eo nagyczaga megh nem lattia addigh had ligien nallam [Galgó SzD; BesztLt 141 Racz Ádám a beszt-i főbíróhoz]. *1694:* Én Uram hire nélkül az pénczhez nem mérek njúlni [Zágor KK; Told. 26]. *1793:* az Ifiu Aszszony ... a mi pénz kerekedett, mind maga költötte el [Páva Hsz; HSzjP Nyerges Istvánné Szász Judith (27) provida vall.]. *1842:* nem volt drágaság, és a' pénz betse is meg változott [Szászrégen; DE 2].

L. még az *adó-, ál-, árenda-, beállás-, beálló-, beállós-, becsü-, begyűjtés-, begyűjtő-, begyülés-, borravaló-, cédula-, derék-, dúruckölö-, elő-, fel-, feltétel-, ferton-, foglaló-, fő-, gostima-, gyüszü-, kalács-, kapitalis-, kontribució-, proventus-, tanitó-, törvény-, tüzhely-, ványolópénz* cimszót.

Szk: A. ~ *faszolni* pénzt vételezni. *1836:* Május 9-ik Napján el indultam az Kapitány Urral Szebenbe pénz faszolni [Bereck Hsz; HSzjP]. *1842:* Dél után poroncsolatot kaptam pénz faszolni menyek holnap [uo.; i.h.] ✱ ~ *kérni. 1597:* Zigiarto Georgine Drúttia azzony ... wallia ... neha zewksegim estenek egizer me(n)tem wala Nyreo Simonnehoz penz kerny, ki ennekem mostoha Iob Anyam volt [Kv; TJk V/1. 109]. *1748:* masuvá ne meny pénz kérni, mert adok én [Torda; Borb.] ✱ ~*e ára vmi. 1703:* kezünket egy rosz be zárlott bolton tartottuk, noha abban is az mi veszendő dib dáb porteka benne volt, penzem ára volt [Kv; Pk 6] ✱ ~*ében áll. 1629:* az székelyfalvi határon lévő szántóföldeimet és réteimet, ki pénzünkben áll, azokat az három gyermekeimnek ... egyenlőképpen hagyom [BTN[2] 420]. *1699:* (A házhoz) árron jutottam és az sok rendeletlen portiozás rettenetes sok exactiok árrátis feljül mulják ugj hogj egészen pénzemben áll, magam saját keresménjemet expendálván erette s reája [Mv; MbK 89] ✱ ~*éből kiforgat. 1823–1830:* Az akkori térítő Világban szokása volt a' Bétsi Udvarnak, hogy az Erdélyi Urfiakat fel tsalogatván, Pénzekböl is ki forgatták, de a' kivel tsak lehetett, Vallást változtattak [FogEK 28] ✱ ~*e fejében. 1551:* kyrem Tw ke mynt vraimat Es Jo zomzydimat, hogj Tw ke zerezzen egi hazad (!) az En Emberemnek es germekimnek mynd marhastwl, pinzem feyben [Marosludas TA; BesztLt 70 Gregorius Apaffy de apanagfalwa[a] Vincencius Zwcy beszt-i bíróhoz. — [a]SzD] ✱ ~*en ad. 1568:* Duruttia Nagy demeterne ... fassa e(st) hogy ok az felso foldet fogattak volt meg berbe Toth Mate leanyatol, es az vtan Aronys meg wottek, es az vtan ok attak penze(n) wicey Janosnak [Kv; TJk III/1. 212]. *1599:* Zigyartho Daniel ... vallia Attam en oroz Jakabnak cheres kengyel zyatt penzen, nem regen [Kv; TJk VI/1. 339]. *1606:* Akkor Damokos Mihalnak eót eókret ada penzen, de azt ne(m) túdo(m) hanj forinton [UszT 20/155 Joannes Damokos de Lengelfalúa pp vall.]. *1619:* hallotta(m) Beczj palne Aszonjomtol hogj Kiralj Georgiteol ucötte uolt megh eokeot[a] Aztis tudom

hogj Beczj palne Aszonjom, Mindszentj Benedeknek atta uala penze(n) eökött [Szentsimon Cs; BLt. — [a]Ti. a jbokat] ✱ *~en disztrahál. 1768 k.:* Pénzen distráhált(am) ... Öreg, el esett, és Járamban nem alkalmas béres Ökrőt Nro 02 [K; DobLev. II/390. 11a] ✱ *~en dolgoztat. 1796:* itten ... pénzen erre a részre égyszer sem dolgoztotnak, mivel a Joszággal szoktak tóbnyire minden féle dolgot végben vitetni [Szentegyed SzD; WassLt] ✱ *~én él. 1677:* Ha kiknek penig ... házak, continuus szállások nem lehetne-is ... a'mig ot lésznek, a' Városnak szabadsági ellen semmit ne cselekedgyenek, pénzeken éllyenek [AC 161] ✱ *~en elad. 1572:* volnanak kyk feoldet kewannanak zeoleyekhez penzert, De eo k. varosswl vegeztek arrol es senkynek Nem akaryak penzen az varas feoldeben ely adny [Kv; TanJk V/3. 58a]. *1589:* az buzat ... adnad pinzen el [Dés; DLt 226]. *1638:* Az Teőreők Janos hazat penigh hogy el attak volna penzen, nem tudom [Mv; MvLt 291. 155b]. *1744:* Láttam esztendőnkent mind két részre eleget halászta(na)k s pénzen el adták [Cikud TA; JHb XI/18. 21]✱ *~en elveszteget. 1710 k.:* Valami kopott moly ette szünyegeket Szebenben pinzen vesztegettem el a' Sib vásáron [CsV] ✱ *~én épít. 1592 k.:* ha azokhoz az feoldekhez valamit penzeden eppitettel azt hitesd ell velem [UszT] ✱ *~en fizetett ember. 1794:* az Kő Istálohoz valo Téglákat pénzen fizetett Emberek vetették, és pénzen vágatott Náddal egettek [Mezőmadaras MT; BKG. St. Szép (28) lib. vall.] ✱ *~en fogad. 1633:* Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Boerok adak eo kegnek, az Malom helt, es az I(ste)nert kerlek hogy eo kegme, czinaltassa megh, az aldomasbays ott voltam, de senky nem Contradicalt ... mind my s mind az szegenysegh, Igen segitettűk Clakaban, s penzenys fogadot műes Embereket nekiek [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall.]. *1700:* Pénzen kelletett Gath kőtőt fogadnom Pers. 20 [Kv; Szám. 40/I. 23]. *1768:* az pénzen fogadni szokott Napszámasokra menyi pénz mégyen nem tudhattyuk [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 75] ✱ *~en fogadott. 1794:* Egy nagy ökör pajtatis tsináltatott ... pénzen fogadatt Áts Mesterek állitották fel mennyiért meg felejtettem [Mezőmadaras MT; BKG Dem. Kupán (38) vall.] ✱ *~en kapó ember. 1679:* itt Uram pénz kell, mert ez az a vezér mind császárostűl igen pénzen kapó emberek [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] ✱ *~en kér. 1653:* Hallottam, hogy ott Enyeden egy halat árultak volt a piaczon és Bethlen Gábornné is kéri volt pénzen, és egy enyedi embernek a feleségе is kéri volt; és a hal nem jutott volt Bethlen Gábornénak, hanem az enyedi ember feleségének [ETA I, 111 NSz] ✱ *~en kezéhez vált. 1622:* a' meli haro(m) fertali zeöleiek volt itt az Colosuari hatarba(n) az Bekas pataki Zeöleö hegyben, melliet Jdegen kezteöl, vgy mint vgia(n) itt Colosuarat belseö Magiar vczaba(n) lako Nyreő al(ia)s Chiaszar Mihalitol valtottanak uolt penzeken kezekhez [Kv; RDL I. 118] ✱ *~en meggyak. 1671:* Egy Judit nev Leaniomat azzal diffamalta, Salvum sit, hogy Nagy Mihálj pénzen Giakja megh, Egy forintot ad neki [Altorja Hsz; HSzjP] ✱ *~en megvált. 1568:* Vayda Lazlo ... fass(us) est, Cum Joanne Kenezien(se), pariformiter, hogy valamely ökrőseget ez demeter bír, mind Jdegen keztwl penzen valtotta meg [Kv; TJk III/1. 180]. *1606:* Halaltul feguer alol penzen valtottam megh [Tövis AF; BálLt 90]. *1637:* Radul Ispannak vadnak ez faluba(n) harom jobbagy N.3. ketteit halaltul ualtotta megh pe(n)zen a' mint referallia [A.vist F; UC 14/42. 150] ✱ *~en (meg)vesz. 1570:* Anna azzon Nehay zekel Benedekne, ezt vallya, hog Germek koraba mykor Gyalwba lakot hallotta hogy az haz melyben az kor Zeoch Myhal Lakyk volt, hogy Santha Galeh volt volna, De Eo azban Semmyt Nem Thwd ha penzen veotte vagy Mint Zallot beleh Zeoch Myhal [Kv; TJk III/2. 54]. *1607:* Tudok 5 hold feoldet az Zent Simoni es Zent Imrehi hatar kozbe melliet Becz Imreh uram penzen ueot uala megh [Szentsimon Cs; BLt 3 Hollo Antal (53) pp vall.]. *1610:* penzennis ueőnk bort magunk szamara [UszT 4. 9a]. *1770:* szénátis pénzen az mit lehetet vötünk, de ... az a keserves hogj nincs mivel vennűnk [Szélszeg Sz; BK] ✱ *~en rehabeál. 1734:* Pro I(ncta) Procurator N. Franciscus Szekely de Thorda ... dicit ... azon nullum jussal el adott örökös just idegentöl pénzen rehabealta [Aranyosrákos TA; Borb. I] ✱ *~en szerez. 1629:* Az Nagyhegyben való szőlőimet, melynek egy kevés része atyámról maradott, és két részét még az elsőbb feleségemmel pénzen szereztem vala ... az három gyermekeimnek, Borsos Istvánnak, Borsos Juditnak és Borsos Annának egyenlőképpen hagyom [BTN[2] 420]. *1633:* Nagy Thamas Vramis ... penzenys szerzet földeket [UF I, 322]. *1744:* Az több épületekre meg kivántató Matériálekat mind pénzen Szerzette eő Nsga [Mezőmadaras MT; BKG Kosztin Szávuj (40) prov. vall.] ✱ *~en talál. 1661:* Az lovaknak nem volna egyéb gondja, hanem ... pénzen sem találunk szénát [TML II, 134 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1718:* méz nincs. Tojáshoz sem bizhatni, mert pénzen sem tanálni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *~en tart. 1633:* Aztis tudom hogy mikor az malmott s mind az nallunk ualo hazott, s totth epitette, az mestereket penzen tartotta, fizetet nekik [UF I, 322]. *1658:* Az lovaid még eddig nem éheztenek, noha bizony sokat költöttem reájuk a pénzedben, mert többire azulta, miulta elmentél, mind pénzen tartottam [TML I, 301 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *~en vásárol. 1676:* Vagyon most ezen casamatában ket hordo Havasalyföldi bor mellyeket penzen vasarolvan, és erőrögh lévén continentjajokat az mérés mutattya meg jobban [Fog.; UF II, 704] ✱ *~en vett* **a.** pénzen vásárolt/megváltott. *1589:* Attanak Restantia arpat a' Zam Veouó Vraim Cub. 6 Ki a' penzen vott arpaual egietemben tezen cub. 4 [Kv; Szám. 4/XI. 6]. *1614:* Chjongvai Istwan Kovachj Istuan penzen vót Jobbagja [Mezőmadaras MT; BethÚ 28]. *1656:* Szallitott, es penzen vöt Jobbaginkis vad(na)k ... ezeketis Felesegemmel eggiüt acquiraltuk [Ádámos KK; BálLt 93]. *1681:* Penzen vött tehen fadgyu Libr. 118 [Hátszeg; VhU 597]. *1780:* Tavaly a tisztelt M. Possessoratus ujra is, pénzen vett Erdeinkből Szén tsináloinkat ki hajtván ... s e szerint szén nélkül maradván, a rendes futatást ki nem folytathattuk [Torockó; TLev. 9/18]. — **b.** pénzen megváltott birtok. *1602:* Jm en az vraim elott, mindeneket Nektek hagiom minden Jozagonmott (!) Eroksegemmet az penzen veöttett minden pertinentiaiaual, akarmi Neuel Neueztessenek [Impérfva Cs; BCs] ✱ *~en visszavált. 1735:* tsak egyszer s mind 11 marhamat el hajtottak pénzemen váltottam visza [Torda; TJkT I. 70]. *1804:* két Juhát ... el hajtották Remetére ... a két Juhokat ... harom Márjásokkal váltották viszszá ... Buzaila Silip ... ökrét pénzen visszá váltotta [Toplica MT; Born. XVb] ✱ *~ért ad. 1718:* ã kik(ne)k Vasak volna, ne denegallják, hanem pénzért adgják a Hid(na)k szükségire [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1778:* idegenyeknek adtanaké pénzért ... cserefát [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14]. *1781:* ezen Gaz rezből egy darab fűvet adott vólt penzért az Iberaiter Birò Mihálynak [Gyszm; DE 3

Czepes János (47) jb vall.] ✱ *~ért disztrahál. 1761:* Tavaj s az előt mikor Nyégyéánk volt mindenkor volt Bor a' Házánál leg aláb három vedres Berbentzével, mellyet Pénzért distrahált [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~ért elad/adogat. 1719:* Egy rubintos békácskát Szent Páli Jstvánnak maga adot el az Feleségem Pénzért [WassLt Wass Dániel sk inv.]. *1774:* az le vágat, és el hullot Marhák boreit ki adták az Béreseknek, nem tudgyuk hogy Pénzért adtanak volna el, Se hogy Talpnak ki készitették volna [Szépkenyerűsztmárton SzD; KS Conscr. 105]. *1806:* Sipos Juon ... sok szep, és hasznos épűletre való fákot ... pénzért el adogatott [O.bölkény MT; Born. G. XIII. 5 Nob. Popa Trutza Alexandru (58) parochus gr. ritus un. vall.] ✱ *~e után bír vmit. 1641:* az male föld Basta larasa előtt akadott voltt Cziko Pal keszeben, es mind eddigh bekessegessen birta, pensze utan [Árpástó SzD; Born. V/10]. *1688:* Komsa Sziu örökségét, luon Mihay birja pénze után [F.porumbák F; ALt Urb. 15]. *1756:* az a Tagjeri György iratvanya mind edgj volt régen, csak hogj diribba darabba abalienalták s nevezetesen énis birok pénzem után foldekből [F.borgó BN; BK. Szpin Vrszuly (50) jb vall.] ✱ *~ével/~zel (fel)ér(i). 1600:* az Capitanok hogi fel ne(m) ertek az penzel az zeoleo fedest, fizettem 11 fedeonek f 1//32 [Kv; Szám. 9/IX. 54]. *1635:* (A mentét) veue megh Gergely Pap, praedikator ura(m), az felesegetol, seot megh en atta(m) vala az predikatornak Nurn. f 1. hogy ne(m) erte vala penzeuel az mikor megh veue [Backamadaras/Mv; MvLt 291. 37a]. *1718:* két darab szánto földet és két darab rétet, mivel pénzekkel akkor fel nem érték, adták negyven magyari forintokb(an) zállagb(an) redemptibiliter [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/8] ✱ *~ével tart vkit. 1662:* Nemes Vayda Istvanne Rudnay Anna Azzony es Papay Imreh Ur(am) Deesi Praedicator ... kezeket be adua(n) teönek eleottunk illyen Contractust ... Rudnai Anna Aszszony, monda: Myuel engemet Unoka Leankam(m)al, Baczi kis Annaval edgyut, az haborusagos ideőben ellensegh eleött ualó futasba(n), ez varosba ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt ... adom, vallom, es kötőm, megh neuezet Leankammal edgyut ... Pintek neueő Faluba(n) való puzta haz helyeimet, ualamellyek uadnak [Dés/Beszt.; RLt O. 5] ✱ *~ fejében. 1721:* Az Cziganyok(na)k penz fejében adott buza ... Simon György Ur(am) által condonáltatott [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1817:* Bátsfalvi István Vr(am) és Felesége ... a mostani Gabona szükében kértenek pénz fejében T: K: Dobalyi Sigmo(n)d Vrtol tízen két véka Buzát [O.asszonynépe AF; DobLev. V/1003] ✱ *~nek folyása. 1705:* Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itiltük ki irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) ott Szebenben, mely mostis mindenütt observaltatni parantsoltatik [Nsz; KvLt I/192] ✱ *~nek szerét teheti. 1600:* Chengeő Matthias itt az zomzed falukba waltigh iart ala s fel hogy penznek tehesse zerit [UszT 15/4 Balas Miklosne Duruttia Betlenfalui vall.]. *1716:* Mind ezeket ... adom ... Zalogban oly Conditioval hogy ... egy Esztendőnek el telese utan valamikor ... szerit tehettyük az penznek, tartozza(na)k Antos György ur(am) ő kglme ... magok penzeket levalni es az impignoralt ... Bonumokat kezekből kibocsatoni [Hari AF; DobLev. I/90]. *1783:* minden tehetségeket arra forditották miként hová hamaráb az pénznek Szerét tehesse [Szamosfva K; Eszt-Mk] ✱ *~nek szerét teszi. 1578:* amig a pinczenek zeret tezyk az ado zedeok ... byro vram gywchye be az varast [Kv; TanJk V/3. 167a]. *1589:* eo kgme byro Vram tegye zeret az pinznek, hogy ... az varasnak fogyatkozassa ne essek [Kv; i.h. I/1. 96]. *1638:* beszellettem az sogorral, hogy eresze ki kezeböl az szeőleőt ihon szerit teszem az penznek uagi minden marhamat el adom s megis le teszem az eő penzet [Mv; MvLt 291. 140b] ✱ *~re kap. 1759:* Utoljára midőn alkalmasint kifogyatta volna magát mind az atyja, mind pedig a jószág kereseményéből, gondolta[a], hogy házassága után ismét pénzre kap [RettE 94. — [a]Bánfi Dienes] ✱ *~re tud. 1629:* Köuetkezik Az mi Jouaj vadnak Pál Vramnak. Miuel hogy az Aruak neucletlenek, azokban sok El veszhetne, es az Aruak kart uallananak, Annak okaert mindeneket penzre tuttunk es Pinzel tartozik az Edes Attiok iőuendőbe az ket Aruainak [Kv; RDL I. 146] ✱ *~ről kontentál. 1628:* Minket Contentala Mind penzreol mind buzarol ... es ket hizlalo disznorol [Nagybarcsa H; WassLt] ✱ *~t ad (ki) kölcsön. 1583:* Ha ualamellykunk az piaczon barmot venne, es az arrat ualami keppen megh nem adhatna, Az masikunk ne allion aruiaban bozzusagbol, hanem inkab kegiessegre uigie magat es tartozzek neki anny penzt adni keolczion [Kv; MészCLev.]. *1684:* Danielnek adot kőlczőn penzt, egj nehanj utal [Torockó; Pk 7]. *1748:* adott pénzt ki költsön interesre, és az interessét mindjárt viszszá vette [Torda; Borb.]. *1814:* Barabás Mihály Uram ... Költsönis elég pénzt adott ki Ujfaluba és egyebüve [Banyica K; BfR 117/1] ✱ *~t belever vmibe. 1638:* eperjesre hogj menenk, ot bizoni nem talalank oztan jot[a], hanem rosszabbat talaltunk volna, de en sem merem penzet bele verni [Mv; MvLt 291. 187b. — [a]Ti. süveget] ✱ *~t csinál. 1793:* A' Szénát p(e)d(ig) Ngos Uram azt mondá, hogy mihejt árussa, vagy vévője találkozik mingyárt pénzt tsinál belölle [Hadad Sz; JF 36 LevK 366 Benkő Elek lev.]. *1797:* közel jo Emporiumok vagynak, kivált Kolosvár, az holott mindennek igen jo árra vagyon, s ezért pénzt könynyü tsinálni [Ajton K; CU IX. 2/80b]. *1822:* elhiszem hogy pénzt tsinál eperjböl megyböl [Mv; IB gr. Korda Anna lev.]. *1823–1830:* másfelől is egymásra szorongattak az adósságért, s nem volt miből pénzt csinálni [FogE 285] ✱ *~t csinálhat. 1812:* Szász Fenes ... Lakossi könnyen élők, és leg alább valo portékájok, Joszágaikbol is hamar pénzt tsinálhatnak [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257]. *1827:* a késö vetés miatt kevés, és igen üszögös Gabonája termet ... a Férjéröl maradott Javaibol pénzt éppen nem tsinálhatott [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 21 Milik Jóseff (40) zs vall.] ✱ *~t eszik. 1748:* az Urá(na)k is marad annyi, hogy ha ā gyermekei pénzit nem költiis, megéri vélle, ha pénzt ennékis [Torda; Borb.] ✱ *~t felszed. 1592:* az penzt addegh fel ne szegie Nagj Janos hane(m) eleozeor vegezzen Kendi ferencz Vram tiztartoiaual hogj az penzt teolle fel uezj [Dés; DLt 234] ✱ *~t felvesz. 1575:* Egiebeknekis kyktwl penzt veottek fely agiak meg, Mert arra vetettek Ennye Adot eo k. varoswl hogi kinek Mind az eo Igaza meg legen [Kv; TanJk V/3. 19b]. *1614:* Keolne Istva(n) Lofeo vala penzt veött fel Georgj Deaktul 25 flot meddigh magat megh valthattya addigh oda keototte magat [Várdotfva Cs; BethU 469] ✱ *~t felvet. 1744:* Pénztis vetettek fel minden Emberre edgy edgy Polturát [Középajta Hsz; INyR 9 Kováts József (57) pp vall.] ✱ *~t forgat. 1762:* tudgyaé, láttaé, hallottaé és kitöl ā Tanu nyilván és bizonyoson ... hogy ... Marika aliās Mólduván Petre és ugyan ... Gyekeb(en) lakō Pódár Kifor ... vagy edgyütt vagy másutt bövön forgattanak vólna, titkon vagy nyilvánis pénzt, vagy másnak is attanak volna [Dob.; Ks 4. VII/12 vk] ✱ *~t gyűjt. 1843:* Miután a biztos-

ság az eddigi kinyomozás rendiből látná, hogy Varga Katalin ... bizonyos számú egyénekkel közelebbi egyetértésben volt, szükségesnek találá ezeket is, mint akikkel tanácskozott ... és akik számára pénzt gyűjtöttek, szelíden kihallgatni [VKp 102] ✱ *~t hajt. 1781:* az Interesbőlis mindenkor Pénzt hajtattanak [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1] ✱ *~t keres. 1731:* Urszán Simon ... jambor Legény ... az mi penze vagjon ő azt az pénzt hajos mestersegevel kereste [Császári SzD; WassLt Balás Vonuly (30) vall.]. *1774:* Kerti veteményből se kerestek pénszt [Mocs K; KS Conscr. 56] ✱ *~t kér kölcsön. 1568:* famula Emerici Gellyen iur(ata) fassa e(st), Jǫth az bodog Gabriel zolgalo leanya hozam es azt monta hogy meg hal ehel, kert kenyeret tǫlem penztys kert kǫlchyǫn [Kv; TJk III/1. 208]. *1769:* kitől kérte a pénzt költsön, mivel keednek nem volt ... ? [Kvh; HSzjP] ✱ *~t kölcsönöz. 1819:* Szuts Vonujné Parasztyia ... Bartok Adámné Aszszony hellyén laktában ... Pénzt és gabonát költsönözvén, mind öszve, ados 31: az az harmintz egy Rftal [Szentbenedek AF; DobLev. V/1027]. *1847:* Báró Récsey ... abban van, hogy pénzt kölcsönőzzen, hihetőleg az adosságok kifizetésére [Kv; Pk 7] ✱ *~t kölcsön vesz. 1795:* eszt a pénzt én kölcsön vettem voltt, de ennek előtte egy néhány esztendővel meg szorittatván, hogy meg fizessem, mind addig magam Interesesztem; és akkor a Capitalist-is magam pénzemből ki fizettem [Szentbenedek SzD; Ks gr. Kornis Zsigmond lev.]. *1818:* Pénztis vett Kováts István Ur költsen [Mezőbánd MT; TSb 35] ✱ *~t lát. 1856:* Tolvaj István[a] Jo szivvel ki adom ha pénzt látok de tsak ugy hogy ha Tolvaj Ferentzné is mind vér atyafi az engem illetőket ki fogja adni — s azon földen fekvő adotol mentesiteni fog [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve] ✱ *~t letesz. 1539:* az Sombori benedek ... kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl megh nhe (!) watthathna ha nem ha echyersmynd, mynden zalagossanak le thenne az penzyth, az kor tartozzyk megh adny Sombory Mihaly az ew zalagossath [Zsombor K; MNy XL, 137]. *1590:* Michael Pakot de Zentleleky primipilus ... fass(us est) ... Egy nehanyzor hallotta(m) Zente Ianostol hogy monta hogy eo nalla ez peres zena fw chiak zalogo(n) vagio(n) Mikor Sandor Balintal Derenchielenek annak utannais hallotta(m) hogy monta Zente Ianos hogy chiak az eo penzet tenne le Bartok Leorincz es Janos eo fel venne [UszT II/1. F. 74]. *1681:* en kötésem(ne)k Eleget tőttem, elsöb(en) a penzt töttem le azutan foglaltam el a Joszagot [BálLt 1]. *1799:* Mathé János Ur vagy Maradéki egyszeri haszon vétel után Szent György Nap előtt pénzét le tévén Nagy Gergely Urnak ... tartozzanak ... az irt Földet ki botsátoni [Mezőcsávás MT; Kp II. 54] ✱ *~t levál. 1759:* Melly admonitiomra, és kinálásra ... eő Nga azt felelé. Én bizony ki adom tsak Pünkősdig legyen várakozásban, akkorrá az Procuratorommal be jövek, és ā pénzt levalom, és akkor a' Jószágot kys botsátom [JHb XXXVII. 29]. *1796:* a pénzt ... leváltam is az Coramizálando Regiusok előtt [DobLev. IV/772] ✱ *~t megad. 1582:* Erreis igire magat Orban Vram es Annazonj az eo felesege hogi ualamikor az eo pinzet Vas magdolna azzonj megh aggia, minden per nel kwl az Jobbagiot es az feoldeot megh bochiatia [Ne; WLt]. *1605:* az húl ... azt asserallya hogy en az vezedelem vtan azoknak penzöket meg atta(m) volna arrol is kj fogok bizonytok hogy az vezedelem elöt attam azoknakis az kiknek meg attam [UszT 19/10]. *1629:* megh pirongatta volt az Attiafiat Szabo Gieörgj, hogi nem akarta megh adni a penzt Devaj Istuannak [Mv; MvLt 290. 175a]. *1779:* én osztán, hogy meg szerezhettem meg attam a pénzt [Egerpatak Hsz; HSzjP Josephus Keresi (36) gy. kat. vall.] ✱ *~t megfordít. 1801:* tehette volna az Exponens Ur, hogy ezen Rétben[a] esett kárát, a rövid meg fosztás uttyán meg fordíttassa, de önként az egy(gy)ezésről le mondván az Aszony, tessék az Asz(sz)onynak, az Exponens Urnak pénzét meg fordíttatni íntra 15denam [Ne; DobLev. IV/840. 1b. — [a]A zálogba vetett rétben] ✱ *~t megtörvényez. 1768:* Adosságot fizetett, s ott megis Törvenyeztek a' penzit [Martonos U; Pf] ✱ *~t percipiál. 1597:* Az Meny pinzt Az Ado zedo wraimtwl Eztendonek forgasaban Mindenestwl percipialtam ... Adtanak w kegelmek az Adoszedo wraim kez pinzt f 200 [Kv; Szám. 7/XIV. 1 Masass Thamas sp kezével]. *1722:* Kászoni Bornemisza János (:Titt:) Uram ő Nasga pénzit percipiáltam e szerint [Born. G. VII. 21] ✱ *~t rág. 1748:* ā vén Disznónakis[a] hágy annyit, hogy ha megbetsülli életéig akar pénzt rágjon [Torda; Borb. — [a]Ti. a férjének] ✱ *~t vesz rajta → ~zel büntet* ✱ *~zel büntet. 1590:* Ha valamely azzonj allath auagj firfiu vetkezik az kinek vra ninchie(n), az tiztarto zabad vele ha kj wzethj auagj pinzel bwntethj, ha pinzt vezen rajta, az falu is egj fl(orin)tot vezen rajta [Km; GyU 13] ✱ *~zel büntettetik. 1769:* aki valakit a fonásért nevetne vagy attol untatna az ollyán nem penzel hanem kemeny veretetessel buntetetik [UszLt XIII. 97a] ✱ *~zel felvált. 1782:* Veress Samuel ... hazosságra valo idejiben éppen nem volt, hanem ... hátra lévő inasi esztendejinek egy részitis pénzel váltotta fel [Torda; KW] ✱ *~zel kontentál. 1680:* tudom azt, hogj Jakab János egj földet adot vala Cserei János uramnak egy vetésig, azután kérvén a földet, hogy bocsássa vissza az feöldet Cserei János uram, s nem bocsátá mondván ... az én fárattságomért hát mi lenne; azután pénzel contentálá Jakab János az földért Cserei János uramat, de nem tudom mennyivel [Göröcsfva Cs; CsVh 84] ✱ *~zel kontentáltatik. 1671:* Ez illyenekről[a] azért végeztük, hogy mindenik rendbéli contentatioja meglégyen és a' kinek kezéből a' contentatioban adott jószág ki-ment, azon' jószág ismét restitualtassék, legitime emanaltatott és Statutione mediante roboraltatott Donationak tenora szerént, a' kiknek penig jószág nem adatott contentaltassanak, vagy pénzel, vagy jószággal [CC 66. — [a]A kárpótlásra jogosultakról] ✱ *~zel megelégít. 1590:* Chiazkaj Gall kezde firtatni, mert lopta volna ell harom eokreiet (!), az Jenge Benedek elseobe tagada az factúmat, Mi oztan eleh fogok vgian ereossen firtatok megh, vgy valla hogj reze vagion az el lopasba, kere minket hogy megh engesztelnwk az embert, akar vgian zolgalna eotet az karwallasaert awagj penzel elegitene megh [Kv; TJk V/1. 54] ✱ *~zel (meg)fizet. 1573:* Eo adot volt egy darab zeolet vagas vtban Kalmar Imrehnek ... fyzet meg benne valamy (!) Reszerent penzel Es Ezwst poharal ... az ky, Annyera hogi az Azzony tellesitette Be az Zeole arrat [Kv; TJk III/3. 192a]. *1747:* Hallotam hogy Pap Laszlo, és Romocsa Laszlo kezeken fordultak meg Magyarorszagi gonoszul el hajtott őkrök ketteit szőrin visza adtak az karosnak, az többiről penzel fizettek [A.várca Sz; Ks 27. XVII]. *1748:* pénzel meg nem tudott fizetni, esküvén, hogy egy pénze sintsen, hanem holmi dirib-darab hánt-vetett vasakkal fizetett [Torda; Borb.] ✱ *~zel megfogad. 1766:* azon fattyu gyermek(ne)k formája, s Ábrázattya Mutattya, hogy Docz Juon, nem pedig Petrucz György légyen száma nélkült hallottuk, hogy Iffiabb Petrucz János pènzel fogadta vólna meg az emlitet kurvát, hogy vallyon Petrucz György-

re [Grohot H; Ks 40/9] ✱ *~zel (meg)kínál. 1625:* penzeddel megh kenaltalak el ne(m) uetted [UszT 104a]. *1656:* Borsaj Istua(n) vramat az mustoha fiay ezel az pinzel meg kinaltak volt ... es akor fel nem votte volt [Légen K; Borb. I]. *1763:* Ugyan Akor mingyárást mikor a vásárlás volt ... kéináltuk penzel [Kvh; HSzjP Szőcs Kelemen (62) Kézdi Vásárhellyi Civis, Circumspectus vall.] ✱ *~zel (meg)kináltat. 1645:* Ebeni Laszlo Ura(m) Felesege es az teöbbi Attjafiak kepeben kenaltata penzel ... hogy valami leszen az eó klme Dossa keszek deponalni Teőruen szerentt [Ajton K; Törzs]. *1772:* meg kináltatam pénzel ... olly formálag [Kászonimpérfva Cs; LLt Fasc. 71]. *1778:* modo legitimo, pénzel kenáltatta, az A. az Jket ... de az Jk, nem léválták, kéináltattya mostis in figura Judici [Sepsisztiván Hsz; BLev.] ✱ *~zel megvált. 1607:* Tudom hogi Janos Giorgy fia giorgi Andras az Bekes hadaba iara onnan hogj megh ieot es Becz Imreh vram megh zabadittotta uolt hogi orrat fulet el ne messek adot Andrasnak az attja az fiaual eggjut egj darab kazalo retet Becz Imrehnek, tudom aztis hogj keri uala egjczer giorgj Andras hogi penzel megh ualttja az iozagot azt monda Becz Imreh uram hogi ha az fulit orrat el meczy megh adgia de kulomben ha zaz forintot hoznais megh nem adgja [Szentsimon Cs; BLt I Daruas Benedek (75) pp vall.]. *1640:* Seot ha czak egy Joha volnais tartozik az Ztronga barannjal de penzel valtia megh [Hévszamos K; GyU 60] ✱ *~zel szerez. 1654/1696:* Az melj lovaim az hadi expeditiokban meg maradtak valais, azokis igen el veszödének, némelljek heljében pénzel kellet mást szerezznem [Medgyes; BálLt 46] ✱ *~zel vesz. 1604:* ez kamara faiat penzel üeüe, vgy czinala oda, az kamara(n) alol egj kis ystalotis czinalt agasra [UszT 18/79]. *1606:* Az meli heliben lakik elekes istuan lofeö heli az, ahova penig most az hazat czinalta annak egi darabiatt penzel vótte az többi falu földe [i.h. 20/113 Lukas Zolga de Okland (60) lib. vall.] ✱ *~zel vett. 1818:* A Tiszai Hojokázok Esztendei szolgálottyok egy Tereh gabonának Fel huzása ... mivel a Dominiumnak nem terem annyi gabonája, hogy abbol a Szolgálo Emberekre tenni kelleto nagy Kenyérbéli Com(mis)sio ki tellyék minden Esztendőben a Banatusbol pénzel vett gabonát hozznak [H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *~zé teendő. 1866:* a gabona pénzé teendő s circulus utján hova hamarább h esperes urhoz küldendö [M.gyerőmonostor K; RHAk 13 esp. kl kiv.] ✱ *~zé tehető. 1784:* mindenik[a] pénzé tehető jok, nem pedig giz gazok [Buzd AF; Eszt-Mk. — [a]A széna és a törökbúza]. *1837:* a' Creditor magának a' kezeseknek akármi névvel nevezendő 's hamarább pénzé tehetö akár fekvö akár fel kelhetö vagyonnyokbol minden költsege 's fáradtsága meg teritésével edgyütt a' leg rövidebb uton eleget vehessen vétethessen [Torockó; Bosla Andrád Ferenc ref. rektor kezével] ✱ *~zé tesz. 1555:* ertem azt hog k kiralj ew felsege valami sot adot, enis azzon kernem k mind regy bizot vraimot hog nekemis kiraly ew felsege adot valami sot désen venne el k az adossagerth ... ha pegik k ezth nem miucli ottam (!) zerzek valami iamborth hoza ky penze tezy [Gyalu K; BesztLt 5]. *1586:* Irast Mutasson[a], megh mongia, Meny Vagyon labon, Mennyt zalonnazot megh, Menyt teót penze bennek[b] [Kv; PolgK 20. — [a]Az isp. m. [b]A disznókból]. *1710:* Valami kévesz Vász Maradván tudosziteson az Ur ha pénzé tegyüké vagy sem [BCs Felcsíkszéki Dánfalvi Lukács Péter lev.]. *1720:* mihent annyira valo állapatban lészek hogy excurralhassak, ha semmissé maradok is, kevés joszágocskámat és egjéb Substantiácskámatis pinzé tészem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.] ✱ *~zé tétet. 1676/1681:* ha holot penig nekem Erdéljb(en) nem létemb(en), in specie azok ã jók ã mellyek à Szamtarto kezehez mennek ... mind azokat ... tégye és tétesse pénze [Vh; VhU 656] ✱ *~zé tétetik. 1797:* Minthogy a Fen irt árvákra az ... édes Szülejekről feles adosság<ok> maradtanak, tehát ... minden találtathato f<elke>lhető jok Conscribáltassanak és illendő árron pénzé te<te>tvén, az adosságok ki fizetésére Fordittassanak [Mezőbánd MT; MbK 109] ✱ *~zé tett. 1815:* Ezen Virágos Berki[a] Resz Joszágbol Esztendöt által Örökségenként bé jöni szokott Dézmának és egyéb Datiáknak pénzé tett fel jegyzése[b] [Ks 77. 19. 478–9. — [a]SzD. [b]Köv. a részl.] ✱ *(bizonyos) summa ~. 1556:* dorotthya azzon nagy sebestyenne ... almadj tamasnak eg haz helyet olah frathan, kyn Mostan az ew Jobagia Anthal kenez laknek ... akarva Jsmeg valamy summa penzbe el zalagosithany, mas Jozaga(na)k annal haznosbnak meg valtasanak okayert [Fráta K; SLt U. 26]. *1586/1629:* Dobokai Imreh Uram ... Kaszoni Ferencz vramtol, kwleomb kwleomb szwksegere ... egyczers maszoris bizonyos summa pénzt ... vött volna fel [Dob.; JHb III/30]. *1634:* meny summa pinz legien az Kelemen Tamas(na)k valo fizetese nem tudom [Recsenyéd U; TSb 21]. *1726:* ã Specificált Szölöt meg bötsültetvén ... a Specificált summa pénzt à szölö bötsüjével edgyüt leváyák [Déva; Ks 73. IV. 56a]. *1812:* azon Summa pénzért tartozzék az Ur mindgyárt azon ösz után következett Fársángon Háramezer veder jo, és tiszta izü Szin Borokat adni [Km; KmULev. 3]. *1856:* Mint hogy azon Földnek csak fele illeti a fel kérö Tolvaj Ferentznét s én pedig egésszen váltottam ki Veress Lászlo Urtol s egyszerre tettem le érette bizonyos Summa pénzem — tehát csak olly moddal athatom ki ... hogy ha az egész pénzt, az egesz földért egyszerre teszik le [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] ✱ *bizonyos számú ~. 1671:* hű szolgaimnakis kiknek Conventiojokon kivül jo akaratombol bizonyos számu penzt hattam, és fejér tselédimnekis, és Conventio nélkül valo Inasoknak, és apro árváknak ... Kornis Gáspár ötsém fizessen meg [Ks 14/XLIIIb Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. *1740:* Proviánt Mester Uram ő kglme ... valamelly szolgájától, bizonyos számú pénz lopattatott vólna el, Jakócs Péter atyánkfia Házától [Dés; Jk 530]. *1782:* a' Báttya Márton az én édes Atyámot is erőltette bizonyos számu pénzt igérvén hogj tsak addig legjen sellére, mig a' Productiojának vége lessz ... de az Atyám nem állott reá [Torda; KW] ✱ *drága ~be/~en. 1551:* ez ennekem chyoda modon thecczyk, hog azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zebenbewlky, mykor az wraym Fewlsew Apoldon[a] leznek; mykor ewk oth leznek, onnan hatra hozny az en kochymath, konyha kochyt es Gaspar Deaket nag mwka lezen az lowaknak, yth kedyg zekeret fogadni draga pynzbe telik [Nsz; LevT I, 90. — [a]Valószinűleg Kisapold Szb]. *1589:* Emlekezik Biro vram eó kgme a' fanak zwksege feleól mely draga penzen kellene venny a' zegeny keossegnek az fat [Kv; TanJk I/1. 117]. *1679/1681:* Valamint egyéb féle majorságot ugi à mihek szamat is eó kglme[a] szaporitani el ne mulassa; ne kellessék draga pinzen a vár szükségere valo mizhez és viaszhoz jutni [Vh; VhU 675. — [a]Az ub] ✱ *kifogy a ~ből. 1756:* A' minap egy játék közbe mondotta Németi Uram; még igy ki nem fogytam a' pénzből, de muszi meg kell lenni, hogy hamar pénzem légyen [Kv; Mk IX. Vall. 57] ✱ *kölcsönadott ~. 1597:* Weres Tamas és Zegedi Gaspar hoztak meg Kőuarbol az kölczen adot penzt, Christoph Deakttol, úgy mint f 2900

[Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1711:* (A) kölcsön adott es vett penz ... az Calculus szerent extendalodatt ad hung. fl 3200 [H; JHb XXIV/3] ✱ *kölcsönkért ~. 1648:* mikor az fizeteő nap el ieö Szent mihaly napia, akkor labas marhaual se mastol keölczion kert penzel ... Kamutyne Azzoniomat eő Nagat ne Contentalhassa [Szilkerék SzD; JHbK X/13] ✱ *kölcsönvett ~. 1792:* az Aszszony Marinka azt bátorkodott a' maga Instántiájában iratni, hogy Engemet az ő Fia Péter, mástol Kölcsön vétt pénzel meg ajándekozván arra el béllett hogy ő tölle erőszakoson is a' Fiának Péternek részét ki venném, vagy vetetném [F.lapugy H; Ks XLVIII/7 Torjai Kiss Lukács Dobra Vidéki krájnik kezével]. *1817:* Bétsbenis költsen vett pénzen élt [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.] ✱ *kölcsönzött ~. 1741:* eddigis elēg vexánk volt ... a Militiatol, kētelenitettünk massunat kölcsenezet pénzel és az Extraordinariak fundussabol mostanig potolni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] ✱ *summás ~. 1809:* gyakor izben summás pénzt költsönőzött [Dés; DLt] ✱ *szép ~t ér. 1634:* Az mi az keonyueimet illeti, ki vgian szep pinzt ęr ... az Monostoron lako Pater Iesuitak kezeben legyenek mind eggywt [WassLt Wass János végr.] ✱ *szűk ~ idején. 1800:* 3 Fiu Gyermeket tanittatni, ruházni tisztességesen illy Szegény Legénynek a mostani szűk Pénz idején ... nem kevés gond [Torda; DobLev. IV/833. 2a]. *1819:* ha a' Törvént el láttattyuk ilyen Szük pénz idejen, nagy kárt tészünk az udvarnak [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

B. *császár zsebébe való ~. 1620 k.:* Konstantinápolyba az egiptusi adóba minden esztendőn hoznak hatszor való százezer aranyat, melyet nem tesznek az közönséges tárházba, hanem csak császár kezébe adják; ezt az summát császár zsebibe való pénznek híják [BTN[2] 415] ✱ *csepegő ~. 1709:* Sarosi Andras arulv(an) penzen vett sert ur. 15//3 ... a Csepegő penzen kivűl [Fog.; Utl] ✱ *egyház ~e. 1575:* eo k. viselienek oly gondot Rea hogi az egyhaz penze legen Megh hogi az egyhaz fiay meg Neh fogiatkozanak az eo gondviselesekben, vihessek veghez ely kezdet dolgokat [Kv; TanJk V/3. 119b]. *1582:* Bach Janosnak Attünk zolgalattyaban Az egyhaz pinczeboll f. 20 [Kv; Szám. 3/VII. 15]. *1625:* chanady Janos vram holta vtha(n) felesegeuel szamot vetue(n) maradot volt nalla az Egi haz penzebe(n) f 13/35 szokszor kerettuk de mind arra halaztott hogi szamueueo vrainkat meg talallia [Kv; i.h. 16/XXX. 1a] ✱ *eklézsia ~e. 1652:* Ha mi penszt ki adnak az Ecclesia penszebol interesre, es abba(n) kart valananak, azt sem magoktol se(m) maradekoktol nem kevaniak erröl ő kglmeket mind feienkent assecuralliak [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1687:* A Várallyai Ecclesia pinze felől két b: Predicatorok altal I. N. Toldalagi Janos Uramat requirálni kell [SzJk 217]. *1712:* A Templom mellett égy kis örökség vagyon ... mellyet idege(n) kézből Ecclesia pénzével hozott meg a falu [Csejd MT; MMatr. 293]. *1734:* Az Eccla pénze jo hellyekre jo kötés alatt adattassek ki hogy jöjjen haszon belölle [SVJk] ✱ *falu ~e. 1847:* csak másoktól hallottam, hogy Varga Kata egy alkalmatossággal többedmagával ... reáment a Bucsum-Cserbu nevű kerületbe lakó kisbíró Plésa Juon házára, s tőle erőszakkal el akarta venni a falu pénzét [VKp 214] ✱ *helybeli ~* céhtagság elnyeréséért befizetett pénzösszeg. *1823–1830:* Az anyámnak volt vagy talán vagyon ma is az apával egy testvére, Verestói Sámuel ... a szüleim neveltek, előbb a kollégiumban taníttatták ... De ... nem akarván tanulni, úgy adták csizmadiamesterségre, felszabadulván, az helybeli pénzt is befizették a céhbe érette [FogE 71–2] ✱ *igaz ~* igaz úton szerzett pénz. *1562:* My keriwk Thy kteket ... hogy az ola meg ne Bantassyk Kgtol meth (!) igaz vto(n) Jar ... igaz penzeuel kereskedyk [Sáromberke MT; BesztLt 61 Michael Chanady judex a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1568:* En Lüka Janos Körösfwy biro ... Jóth volna hozzam ... phwlop Giórg Kolosüarj, hogy egy Louath Talaltak volna megh nala, es me(n)tene megh magat, hogy W az loüath nem ürzotta (!) hanem igaz pinzön vótte [Körösfő K; BesztLt 98]. *1648:* igaz penzen uőtte az 2 Eökreöt, az Tordaj sokadalomkor, aldomas itallal [Kv; TJk VIII/4. 286]. *1678:* igaz penze(m) s farocsagom utan, Ngd Meltosagos szarnja alat, igiekezte(m) iosagocskam szaporitani [Ks Kornis Gáspár kezével] ✱ *hódló ~* sarc. *1706:* (A kurucok) én töllemis mint hogj Falus Biro voltam fl. 4. ell vonának Hodló pénzt s azzal ell menének [Longodár NK; KvAkKt Mss 261] ✱ *innia való ~. 1579:* Mert hog annak elóte az dezmyry(e)k ket Napon woltak az Hatar latasaban Jöttek hozam kertek Inna (!) walo penczt atam Nekyek d. 8 [Kv; Szám. 1/XVIII. 31]. *1582:* Az Adon futosso zolgaknak ... attanak eztendeót altal Inniok valo penzth f. 7 [Kv; i.h. 3/VI. 8–9]. *1585:* Attam Mallom Mesternek Zemet biraknak Jnya valo penzt f — d. 16 [Kv; i.h. 3/XXI. 3]. *1591:* Az keomyeseknek attam Monostor kapuban Innyok walo pinzt f — d 12 [Kv; i.h. 5/X. 20] ✱ *keresményes ~. 1764/1765:* A mi kevés Joszágom Marad, ez kőzöttetek oszolyék (:jollehet emez Sz. Várallyait Saját keresmenyes pénzémmel váltottam ki idegentől:) [Kóród KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.] ✱ *király ~e. 1751:* Opra Csizmadia itt járt ... láttam hogy Czimer vólt a' Mellyén, s ő azt mondotta hogy Kontrás, és akkor a' Király pénzit vitte Szebenbe [Alamor AF; BfN VII/3] ✱ *megye ~e* egyházmegye pénze. *1700/1716:* az melly szánto földek, rétek, még zálogban vadnak[a], azokat is Lökös Pál az megye pénzén hozza meg [MMatr. 244. — [a]Makfalván (MT)]. *1722:* az Evangelicusok ususa szerint légyen egy bizonyos, értelmes és a' Megyében elsőbb residentiaju ember, a' ki a megye pénzét procurálya [HbEk konz. hat.] ✱ *ország ~e. 1710 k.:* Én, főcomissarius, adaték az ország pénzéből kivágására[a] H.fl. 900 [BÖn. 887. — [a]A császártól segélyként kiutalt harmincezer kősónak] ✱ *portusi ~. 1682:* Katonák Registruma Fejervarat eő Ngok kett kett ho penzt mind az egesz Katonasag(na)k ... adattak Szegedi György Uram adta Portusi penzbul tiz ezer forintbol [Utl] ✱ *szék ~e. 1745:* Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szek pezit [Árkos Hsz; ApLt 4 Benkő Raphael Apor Péterhez] ✱ *Szent Miklós ~(e)* elöleg. *1584:* Margit Molnar Gergelne vallia ... az Zentmiklos penznel teobet Nem Adot volt megh[a] [Kv; TJk IV/1. 319. — [a]A ház árában]. *1585:* Anna Sipos Peterne vallia ez harom Azzony dolgat chak ig' lattam hogy harma(n) kezekkel valtig tusakodanak az sakon, wtest Nem latta(m) hogy chelekettenek volna, Az Buzas ember vallast teón Azert hogy Molnar Mihalyne Atta volna megh elcób Az buzara Az Zentmiklos penzet [Kv; TJk IV/13. 484]. *1618:* Az cserge sátor kész és szép ... itt volt az sátorcsi, és örömest, azmely Szent Miklós-pénzét kit magyarul hínak, neki adtanak ... azt is visszaadja vala | nem kellene azt a sátort sokáig itt tartani ... Tóth Mihály uram is adott volt még az árába Szent Miklós-pénzébe 16 tallért [BTN[2] 112, 121]. *1749:* Az Apahidi Malo(m) Mester menuen Malom köucket szegődni Cziczion kert töllem szent Miklos penzre kett forintott, melliet adot az keovagoknak ld est f:2 [Kv; Szám. 26/VI. 484] ✱ *vármegye ~e.*

1575: az varmegye penzebül, mellyet mi szamunkra fel szettel fog(adj) huszon ött drabantot magad oltalmara es hazadat epichy meg olly modon hogy hertelen valo kapdosoktu<l> magadat oltalmazhasd es mys segithsegedre erkezhessunk [BáthoryErdLev. I, 313–4. — A szatmári németek fenyegető készülődéseivel kapcsolatos fej-i intelem] ✱ *város ~e. 1574:* Eztis hozza Teowen hogy Az mely fl 17 Az varos penzebeol ely keoltet az Espotal mester ... ky veteszek vgian az espotal mesternenek Iwtando Marhabol [Kv; TanJk V/3. 98a]. *1579:* Vegeztek eztis hogy Az Saffar polgarok Az varas pinzinek el vasarlasat senkire ne byzzak hane(m) eo magok vegienek mindent [Kv; i.h. 205a]. *1584:* Ember Andrasnal vagion waros penze kith keolcheón Attak nekj f. 170 [Kv; Szám. 3/XIV. 22]. *1662:* Melynek[a] Jnteresset az b. Tanacz le teotte az Varas pénzebül [Mv; MRLt. — Tomai László kijegyzése. — [a]Ti. a jelzett összegnek] ✱ *zálogos ~. 1623:* (A házhely) ímmar az eleóbeli Zalogos pinzel eggiwt, egi Summaban lezen zalogban huzon harom forjntban [Mihályfva NK; JHb XXII/25].

Sz: *a ~nek nincsen szőre. 1753:* a' pénznek szőre nintsen, nem lehet azt könnyen megh ismerni melyik honnan jött [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb] ✱ *a ~t szőrén nem lehet megismerni. 1792:* más az hogy a penzt szőrin nem lehet meg ismerni, és midön a nem docealtatik hogy hova investialodott a praetendalt penz, lehet ma praetendalni sem lehet [Ne; DobLev. IV/701] ✱ *~zel vásárol szerencsét/tanácsot. 1747:* Akár mint mondgyák hogy a' Tudománynak is kevesen veszik hasznát de még is ugy látom, azoké a jobb rész a' kik tudosok, vaj ki nehéz pénzel vásárolni tanácsot | sokkal boldogabb, a' ki esze után éri el maga tzélját, mint sem az, a' ki penzel vasarol szerentsét magának [LLt Fasc. 135] ✱ *marékkal méri a ~t. 1730:* az Donát Jánosné Aszszon Fia, és Inasa ott lévén az meg irt jószágon, látták hogy Szakács Máttyás marékkal merte a pénzt [Altorja Hsz; Borb. I Baláska Péter (26) prov. vall.] ✱ *mind ~, mind posztó odalesz. XVII. sz. m. f.:* mi haszna ha kezéhez valtja is ő nagysága, de jövendőben azt fogja mondani az ország, hogy ország pénzével váltotta és így mind pénz, mind posztó oda leszen [TML V, 421 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *a nincsenből ~t nem lehet csinálni. 1815:* Ha tehát a nintsenből pénzt nem lehetett Csinálni, nékem sem volt honnét, és miből administrállyák pénzt [Mv; Berz. 21] ✱ *sem ~, sem posztó. 1662:* kiadnának, mint az patai szüren és így aztán sem pénz, sem posztó. Erdélyben jószágom, Magyarországon pénzem veszne el [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz] ✱ *a világ ~ét elköltí. 1836:* Bálint ... a világ pénzét el költené [Ne; DobLev. V/1216 Dobolyi Sigmond lev.].

2. pénznem/fajta; fel de moneda; Geldsorte. *1653:* Vittem vala el hat száz tallért és száz aranyat, s egyébféle pénzt is magammal, és hoztam ugyan aval valami marhát, de nem nagy haszonnal [ETA I, 117 NSz]. *1704:* Ugyan ma kiáltották ki az pénzeknek az ő valorát, hogy az arany hat magyar forintban, az poltura négy pénzben, és így a többi is proportionate drágábban keljenek elébbi valoráknál [WIN I, 115]. *1731:* az Bellica Cassában Olah Zlotnál egjeb féle pénz nem volna [Nsz; Ks 83]. *1765:* én jobbanis nézni kezdvén tavulról, meg látám, hogy három husz husz krajtzárosok távulabb lévén rakva a többi pénztől, két peták vala mellettek [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 289]. *1811:* Barrabás Antal meg vivén az Zalog sumát az mostani fojo Bango (!) Czedulákban meg is kinálá vele elöttünk; melyre tön iljen feleletett. Én Barthos uram el nem vészem az mig ez az fel lázadott hir másként nem változik az föld legyen az kegyelme ... s ha az pénz Változik adja meg nékem az uj jövendő penzből ... nékem az penzemet adja meg ne valjak kárt [Albis Hsz; BLev.]. *1823–1830:* olcsó is a német biblia és minden paraszt embernek vagyon. Én is ... vettem egyet a mi pénzünk szerént harminc krajcáron [FogE 192]. *1824:* a szomszédalt két Rétetskék ... 10 ... öt Esztöndökik (!) kiwálthatatlanok légyenek. 20 És mivel Ezüst Hüszasakban mégyen most a' Pénz ezekben légyen a kiváltásis [Asz; Borb. I].

L. még az *apró-, arany-, barna-, ezüst-, fejér-, garas-, horgas-, kis-, lizimachusz-, máriás-, ó-, pogány-, poltura-, réz-, suská-, tallérpénz* cimszót.

Szk: *divatjában folyó ~. 1815:* (A telket) meg vettem ... Száz tizen ött Rforintba ... divatyában folyo Pénzben [Sárd AF; KmULev. 3] ✱ *elkelendő ~. 1663:* En Tompa Ianos ... nemü nemü nagy szüksigemnek el Tavoztatasaert kölletet egy darab Erdőmet Zalogban el adnom, Horvat Istvan Sogor Uramnak es felesigenek Tompa Ilonanak ... Tompa hazi hatarban 11 magyar Forintban melj penzben volt egy aranj es egy Taler, es az töbi el kelendö jo pinsz [Tompaháza AF; RLt 1] ✱ *elkelhető ~. 1679:* Kész Pinz. jó el kelhető pinz f. 56 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 61]. *1723:* Maradott kész jo el kelhető pénze a B: Cehnek [Kv; ACJk 126] ✱ *elkelő ~. 1625:* Wagyon keozeonseges el keleo penz meli az kalmar marhabol gyült volt f. 40 [Kv; RDL I. 126] ✱ *erdélyi ~ → oláh ~* ✱ *folyó ~* forgó pénz. *1652:* Egy vászon zacskob(an) negy szaz harmincz negy Arany ... Egy zacskob(an) folyo pinz fl: 170//6 [Nsz; IB. X. 2 Bethlen István reg.]. *1688:* idvezült Vr(am) kereseménye az Beszterczej Vas Ládámb(an) folyo pénz, harom ezer nyolcz száz forint ~ f. 3800 [Szamosfva K; JHbK XLVII. 34]. *1695:* 1. Zacskob(an) folyo pénz f. 200. 2. Zacskóban Poltra f. 180 [TKl Petki Nagy cs,. szám. 83a] ✱ *hamis ~. 1592:* Sigmond kiraly Jo lewele illien dologrol, hogy mind megh bwntessenek (!), Notaba Essenek, A kik hamis penzel eelnek [Kv; DiósyInd. 18]. *1653:* Egykor soha Bethlen Gábor uramnak nem lön mit tenni, hanem a maga-verette hamis pénzt abrogálni kelle ebben az esztendőben [ETA I, 141 NSz]. *1677:* Hamis pénzel tudva élö emberek ... hasonlo poenában incurrallyanak, mint annak csináloi [AC 138]. *1840:* ki vagy kik azon hamiss pénzekkel valo élésben néked czinkosid [Szu; KLev. vk] ✱ *hitvány ~. 1580:* kewannyak eztis hogy io pinzt vegienek mindenteol Mert hytwan pinzt senky zamba teollek be nem weze(n) [Kv; TanJk V/3. 205b]. *1586:* Catus Igyarto Georgy zolgaloia[a], ezt latta(m) az leanyhoz ketszeris Orsoliahoz, hogj a' hitwan penzt az vram penzeheóz teotte, mikor a' zwniegh Alat penz volt, es lot veót heliebe [Kv; TJk IV/1. 569. — [a]Vallja] ✱ *jóféle ~. 1627:* Jo fele penz iutot Wicey Mathenak száz Eötuen forint [Kv; RDL I. 132]. *1675:* az 3 ... imitt amott, erdön falukon széllyel, városb(an) is ál pénzt vert, veretett, s vér, jo féle pénz közzé elegyítvén ugy defraudallya az ország népét [Kv; TJk XII/1. 67]. *1823–1830:* Szeptemberben elindulánk egész készülettel Bonyháról az akadémiákra menő szándékkal, 10 000 német forint jóféle pénzzel [FogE 154] ✱ *jó ~. 1568:* Christina c(on)sors Ambrosi More[a] Tudom hogy Tordan egy veg muhart von, zebenbenis vasarlany kezde, s mondank hogy hul wötth anny penzt o azt monda hogy bertesen (!) egy adossa volt es az atta, mondanak az azon nepek, hogy aly penz, es Sos Matthe ky tolte, s latok hogy jo penz [Kv; TJk III/1.

188. — [a]Vallja]. *1711/1815:* Adván Néhai Férjem költsönb(en) ... Komáromi István Sogoromnak és Feleségének Dobollyi Susánna ötsém Aszszonynak 300 id est három száz Rforintokat jo pénzbe, mellyetis midön külömb(en) fel nem vehetett volna néhai férjem által adta az Contractust Dobollyi Sigmond ötsémnek [Szentbenedek AF; DobLev. IV/941. 1b]. *1813:* Egy kupa jó édes tejj jó pénzbe 4 xr [HSzj *tej* al.] ✱ *konvenciós* ~ forgalomban levő pénznem. *1823:* Ezen egész Munkának árra a' Felsőbb Rendelésekhez mérsékelve legitimáltatik 10 tíz Rf. és 37 x Conventios pénzre [TLt Praes. ir. 65/1827]. *1832:* a Néhai B. Dániel Istvánné Groff Mikes Anna ur aszszony Ő Exellentiaja M: Successorai Osztályok dolgában az általunk véghez vitt Hivatalas egész munkálkodásunkért ... Husz Rftokat Conventios pénzben, kezünkhöz vettünk [Kv; Born. IV. 31]. *1846:* Katona Gábor Kereszt Fijamnak 600 Rf Conventios pénzbe [Kv; Végr.] ✱ *koronás* ~. *1625:* Bethlen Gábor ... koronás pénzt veretett, ötpénzest és aprópénzt is [Kv; KvE 156 SB] ✱ *körmöci* ~. *1628:* Abrogalt kórmóczi penz. floreni circit(er) Niolcz ... Potura Nró 5 ... Dutka Nro 13 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6] | Keörmeoczi penz iutot tizenket forint [Kv; RDL I. 137]. *1662:* Körmöczi pénz fl. 3 d 16 [Kv; KvRLt X. A. 25]. *1671:* Tallerok, aranyak, kőrmeci penzek [Kv; TJk XI/1. 49] ✱ *lengyel* ~. *1596:* Az elegy penz lengiel penzel f 1 d 25 [Kv; RDL I. 65]. *1705:* (A talált pénz) Lengyel pénz lehet ... a formájáról, de nem jó semmire, igen el is rágta a penész a küfalban [WIN I, 634] ✱ *magyar* ~. *1595:* Barta Jakabnak az ménes lovat adtam fel két magyar pénzen [SzO V, 160 Fejes Mihály, alsócsernátoni (Hsz) ember lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]. *1637/1639:* 8. Pogan Aran Penzek es egj magjar Penz nyom. p. 8 [Kv; RDL I. 111] ✱ *Mátyás király ~e. 1625:* Wagion regi oh penz Matyakiraly (!) penze f. — / 17 [Kv; i.h. 126] ✱ *nagy* ~. *1730:* Szakács Máttyás egy nagy pénzt ... akkor be is tőtt az Erszényiben [Altorja Hsz; Borb. I. Donát Jánosné Ilona (46) ns vall.] ✱ *oláh* ~. *1709:* Havasalföldéb(e) ... Erdellyi penzel mentenek bé apro penzt adva(n) nekiek szamtarto ur(am), sok kárral Tehetik ola pénze 200. zlotra valo penzt adott nekiek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *pengő* ~. *1823:* Makfalvi Dosa Gergelynek adossa lévén ... Szép Mihály pengő pénzbe ... tizenhat Rforintokkal [Kakasd MT; DLev. 1. IIIA]. *1843:* ezennel küldök ... 500 f-t Pengő Pénzben, a többit ... ki potlam [Görgény MT; SLt évr. Matskási Ferenc lev.]. *1858:* Özvegy Tolvaj Ferencnő asszony ... kölcsönözött légyen ... Menasági Józef Urtol 50 ~ Ötven forintokat pengő pénzben [Egerbegy TA; Tolvaly lev. Fábián Ferencz Egerbegyi Polg. kezével] ✱ *régi* ~. *1618:* Thwrj Andras vram, mjnd penigh maradeky az megh neuezett kett rjtet mind addigh byrhassak az megh Desfaluj Gaspar vra(m) vagi maradekj ez megh figalt hatt forintt Eötuen régi pinszt egiszersmind ... megh adgiak [Mihályfva AF; JHb XXI/18]. *1707:* Levala mű előttünk Nemzetes Abrudbányai Lasádi Szabo Gjőrgj Ur(am) Feleségével Nemes Brulyai Anna Aszszanyal edgyűtt Jo el kelhető Arany s Tallér, Susták, paltura penzül hetven őtt Magyar Forintokat ... Horgos penzül harom forintot melly in Summa ut supra tészen hetven eőt Major (!) forintokot, az regi penznek valora és folyása szerént [Ne; DobLev. I/61]. *1790:* Egy Skatulyába ... égj néhány régi Pénz Dr. 20 [Mv; MvLev. Kis Ferenc hagy. 3] ✱ *rossz* ~. *1627:* Egy Czyomoba keotue rosz penzek három rosz tallerral Elegy melliet io penzre tudua(n) teszen tt. f. 3 [Kv; RDL I. 132]. *1655:* monda Fülej Ferencz, most kértem Ozdi Thamástol hattszáz forint degrádált poturákat fele nyeresègeb(en) ... egyéb kalmár marhájátis zálogban atta Ozdi Thamásnak az 600 forint rosz pénzért [Kv; CartTr II Márkosfalvi Balint vall.]. *1710 k.:* Ilyen bosszúság is talála engemet ekkortájban: a gyűlés alatt a gubernátor szolgája vett a piacon egy drombári jobbágyomtól egy szekér fát, adott néki egynéhány Segesvárott nemrégen vert rossz pénzt a többi között [BÖn. 936] ✱ *szép* ~. *1768:* most őszszel hogy elő jövek cséplőből kezdém hallogatni, hogj sok szép pénze Mariássa petakja vagyon, es bővön költ [Martonos U; Pf] ✱ *török* ~. *1837:* 4. kisebb törők pénzek [Szentbenedek SzD; Ks 88. 19] ✱ *új* ~. *1619:* Minthogy az új pénzbe nem juthatott mindennek, egyelőször egynéhány százezer forintot kiküldenék széllel az városra, hogy ha kinek nincs apró oszporája, aranyon, talléron válthasson apró oszporát, kivel élhessen [BTN[2] 377]. *1677:* Minemű bajoskodási légjenek ez házá(na)k a sok hamis kamorakon költ, rosz ujj penzek miatt, njilvan lehet kegltenél [UszLt IX. 76. 5 fej.] ✱ *uzuális* ~. *1653:* Meszaros Peterne Aszszonyom(na)k Ezer tallert, Usualis penztis Ezer forintot [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m-i viceisp. végr.] ✱ *velencei* ~. *1627:* Ket Eöreg velenczej penz [Kv; RDL I. 132].

3. pénzérme; monedă; Münze. *1568:* Sophia Luce ferrel (!) ... fassa e(st) Ezt tudom hogy Tordan es zebenben, igen vasarlot, es mi montuk hul wotte volna, ǫ ... monda, Jhol penz es meg mútata, egy aranys vala bene [Kv; TJk III/1. 188]. *1582:* Margith Zeoch Imrehnę vallia ... fekete lacabnę hoza tiz forintot ... De Annyera pinizes vala Az penz hogy Mas napis mind mostak [Kv; TJk IV/1. 101]. *1592:* Sigmond kiraly Jo lewele illien dologrol, hogy mind megh bwntessenek (!) Notaba Essenek ... A kik a' pinzt megh Nyrik [Kv; Diósylnd. 18]. *1621:* Paxi Lukaczi vizen haro(m) loan zekeren V eo f: zamara pinzheoz valo materiat egi Tonnaban Desig atta(m) nekj harom lotol f 1./50 [Kv; Szám. 15b/IX. 150]. *1631:* monda az Aszony hogj penz lobbant fel s arra ment volt oda [Mv; MvLt 290. 237a]. *1686:* Ki szájából hallottad bizonyossan ... hogy ... pénzt talált volna, ha talált hun és mennyit ? [Madaras Cs; BK vk]. *1696:* Volt ennekem az en mivelő hazam(na)k edgyik rejtekeb(en) ... a' földben egj fazakacskaban egj keves pénzem [Dés; Jk]. *1704:* mentünk ... oda, ahol az ezüstöt nyújtják a pénznek [WIN I, 124]. *1762:* a pénzt az utrizált hellyről ki asták mivel magais lobbanásátt látta volt [Gyeke K; Ks]. *1774:* egy Ló terü pénzt vitt vólna innét ... az Apossához, az mellynek nehézsége mián ... az Lova egészszen ell romlott [Szentdemeter U; LLt Vall. 70]. *1779:* semmire se tudván menni a' pénzen lévő betűknek kitanólásáb(an) Ötveshez confugialtam | a' pénzt ... az Ötves ... meg-probalván maga Mestersége szerént, ónas réznek találta [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

Szk: ~ *ásni. 1730:* Tudodé, láttadé, vagy hallottadé nyilván és bizonyoson ... az közelebb el múlt Vasár nap, dél után, Mihálcz István Uram hire, s — akarattya ellen, hatalmason pénz ásni, vagy keresni ki ment vólna ? [Altorja Hsz; Borb. I vk] ✱ ~ *olvasni. 1621:* Attam ... Giortiat penz olvasni ... d 2 [Kv; Szám. 15b/IX. 13] ✱ *emlékeztető* ~. *1811:* Felséges királyné Maria Ludovica 1808-ik esztendőben Posonban tartatott koronáztatása alkalmatosságával ki osztogatott egy nagyobb és ket kisebb ezüst, egy nagyobb és egy kisebb arany emlékeztető Penzek [SztLt 85/337] ✱ *félpolturás* ~. *1765:* Egészen abolcáltatának a krajcár, poltura és félpolturás pénzek, pedig ezek nagy commodu-

mára voltak az embernek a vásárlásban [RettE 192] ✱ *háromsustákos ~. 1704:* Ma vöttem ötven forintot ki kevés költségemből, és így már vége lészen azon ötsusták- és háromsustákos pénzemnek, elköltvén mind, melyet az aranynál is feljebb becsülöttem [WIN I, 99].

4. kis értékű váltópénz (a középkor végi magyar forint századrésze), dénár; monedă divizionară de mică valoare, dinar; geringwertiges Wechselgeld, Denar. *1540:* kerem mynth kegyelmes wramath, hogy the k: kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywgythassam meg labomath, merth lathya Isten, hogy imar thyz penzemnel theb nynchen [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1562:* Byro wram es az polgar vraim marathak Adossa Zygiarthö gergelnek eo felsege zyksegere kith mielth harom forintal hetwenketh pinzel [Kv; Szám. 1/VIII. 42]. *1580:* Az husnak fontyat aggyak az mezarossok egy egy pinzen [Kv; TanJk V/3. 216b]. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczés ... Fewrez dezkat mikor hoznak, Atwlis egy zekertewl keth pinzt wehessen[a] [Kv; PolgK 9. — [a]A vásárbíró]. *1589:* Az adott ... vgy vegezek hogy az kik elebb(en) egez adott attanak tehat mostannis 50 penzt adgianak [Szu; UszT]. *1594:* Mehbeölis dezmat adnak ha az tiszet fel nem erik mehekkel minden kosar Mehet kett kett Penzel ualtnak megh [Goroszló Sz; UC 113/5. 34]. *1667:* Az Attiam es Battjamis voltanak ... azon Cumanai es Kiralyhalmi Reven Reveszek ... az Reven ... egy lovas Embertül egy pinzt vöttünk [Komána F; Ks 67. 46. 24a]. *1677:* igirtetik Kapu Szám után az Adonak elsö terminusán be szolgáltatni, Kapu Szám után egy egy forint, ugy hogy annak 25. pénze, a' Constantinápolyban lévö Erdélyi háznak építésére forditassék [AC 72]. *1723:* tartazza(m) ... Petö Tamas Uramnak ... hova hamareb az Tiz forintot es negyven pinszt meg adni [Szentbenedek AF; DobLev. I/104]. *1724:* Valaki más ember fuvit ... marhájával gázoltatná 33 Pénz az büntetése [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. *1807:* kéntelenittettem ... a fennebbi 262 Mforintokot és 24 pénzeket meg fizetni [Szu; UszLt ComGub. 6753u].

Szk: *~ről ~re megelégít. 1603:* dosa gergeljnę Kobatfalwy Orsoliazonj hwti wtan ezt wallia En ot walek hogj Boldisar daniel azt monda peter deaknenak hogj azoniom giogiczia meg kd az En giermekemet en pinzről pinzre meg Elegittöm kegielmedet [UszT 17/30] ✱ *~ről ~re számot ad. 1589 k.:* Thudom hogy az Malom szwksegett es Jeouedelmet mikor be veottek az birak polgarok mind penzrul penzre zamot attak [UszT] ✱ *(csak) egy ~t (is) nem/sem. 1556:* zekel bertalom ... teb elest vitetet negy zaz forintara elesnel, kiben egy penzt elew nem adoth [Folt H; BesztLt 8 Hamway gewrgy es erdeli kathalin a beszt-i biróhoz]. *1570:* Smelcher Jsthwan ... vallya ... lgh zolt keky ... egi penzt sem fyzetek vyzza abban neked [Kv; TJk III/2. 136]. *1574:* nem adok egy penztys zedielteek fel az zert Es agiattok meg az bor Arrat [Kv; TJk III/3. 389]. *1583:* soha chak eg penzt sem kwldeot Igiarto Georgy az orvosnak | Kalmar Orsolia Bornemisza Gergelne chak eg penzt sem veót fel [Kv; TJk IV/1. 142, 191]. *1740:* Szabo György ... egy Pénztis nem adot [Torda; TJkT I. 182] ✱ *egy ~e (is) nincs/sincs. 1579:* Az Napon zalotak Nalam az doctor zolgay keten ... azt mondak eg penczek synchen költek d. 16 [Kv; Szám. 1/XVIII. 14]. *1605:* eö nekj egy penze sinch el keöltette, de azert, eö egjzer eggiet, maszor mast mondott haragiaban [UszT 20/133 Catherina Rlcta quond(am) Leonardi Varga In Vdúarhely vall.]. *1635:* az Leanyod kert arra, hogy hozas eget bort Anya, kire azt mondottad hogy egy penzedis ninczy [Mv; MvLt 291. 200a] ✱ *egy ~ érő foganatja sincs. 1659:* noha bizony az Taphtadar, Panajotais az dolgot valoba szepittettek ... de annak egy penz ereo fogonattya sem leott, az Vezer retteneteskeppen haragszik [Borb. I konstantinápolyi követjel.] ✱ *egy ~ével sem tartozik. 1568:* Georgius Veeg Jur(atus) fassus est ... Jgy zola, enneke(m) toth ferenc, hazud, balog Jmre, mert en egy Penzeuel sem tartozom [Kv; TJk III/1. 177] ✱ *egy ~ haszna sincs. 1666:* Kegls Vr(am), Tavaly ugjan a Fejer vári Gyűléskor noha alázatoson suplicaltam vala Nagdat, Kolosvár megyéb(en) Uj Lak nevü Falumban lévö ... kis portiot keglsen nékem conferálta vala, de azomban más vérekis találkozván hozzá ... viszsza kelletek adnom, kiben egy pénz hasznom sem lön [JHbK XXIV/24 Mikola Zsigmond foly.] ✱ *egy ~ nélkül. 1569:* Bernald bolas ... hog mynd az azzon s mynd toth gaspar Megh hola wgyan maganak tulaydonyta az Totok Jozaganak felet egh penz nelkwl [Kr; BálLt 78]. *1591:* Egj kor kere(m) vala Nemet Mihalytul az szantas arrat mo(n)da Nemet Mihalj Nem tudo(m) miert adna(m) ha egj penz nelkwl kj ment en teollem az à feold [UszT]. *1630:* enis megh gjogjtom egi penz nekül az kezedet mert vra(m) nem mindenkor vagion hon s elegh irat vehetek [Mv; MvLt 290. 194a] ✱ *(mind) egy ~ig/~iglen* az utolsó fillérig. *1572:* eg fillert sem adot nekj, mind az w Maga Adossagaba költette mind eg pinszig [Lápos[a]; BesztLt 3687. — [a]Valószinüleg Hagymáslápos Szt]. *1588:* Eo kgmek ... tellies Authoritast Adnak varosul az valaztot Vraimnak hogy minden restantia kyweol az varoset megh vehessek egy penziglen [Kv; TanJk I/1. 90]. *1617:* valamit rayta[a] éppétene ... mind egy pénzigh meg teréczyék fizessék neki wdeöwel ... Galthwy Eörsebetnek es minden maradekyoknak [Gyf; Berz. 17. — [a]Ti. a házon]. *1627:* az mit Testamentumaban legalt volt, Kanta Mihalj ... mind Egj penzig az derek Jokbol, kinek kinek, kezekhez szolgaltattuk [Kv; RDL I. 134] ✱ *vhány ~ ára* **a.** vhány pénz/dénár értékü (vmiböl). *1573:* Brozer Anna ... Borbel Janosne ... vallia Ieo oda hozza Az zolgalo lean Mond az azzonianak, Am ely vyzyk az Santa Erzebetet, fely kely az aztaltol Kapa Myhalne es ky az ayton Mond azoknak kyk vyzik volt, hogi Ne vinnek ely Eo kezes leszen Erte feyeig lozagaig mygh ket penzara Marhaia tart [Kv; TJk III/3. 59]. *1585:* Jlona Balassy Georgneh zolgaloia vallia, Ezt tudom hogy ket penz arra Borert kwldek Annat ... s lata(m) hogy egik penzt megh marazta [Kv; TJk IV/1. 517]. *1600:* veotte(m) ... Harmincz ket ket penz arra hust [Kv; Szám. 9/XIII. 17 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1637:* Kovacz Palnak eggik szolgajat el küldek az piaczra ket penz ara mogjoroert [Mv; MvLt 291. 117a]. *1733:* Mikor Ferati Urni a pénzt haza vitték ajjándékban pogátsa 12 pénz, hal 30 pénz ... Jantso Istvanni Raduly postanak estve es reggel 18 penz arra egedbor [HSzjP]. — **b.** vhány pénz/dénár értékü dolog/áru. *1600:* Nagy karachontol fogwa hogy az toroniba az Trombitasoknak es vigiazoknak giertiat attunk minden ejelre 2 pinz arrat d 60 [Kv; Szám. 9/IX. 27]. *1668:* az mikor Sandor Jstua(n) az Szabo Miklosne aszonyom attyafiat uiue akor Szabo Miklosne aszonyom is ielen leuen kerde hogy Anna tartode azokot az egyet masokot az kiket az Apam Mate Balint házátol hoztatok uolt Pad fedelet abrosokot asztal fedelet darakalt Parnat egyebetis arra azt monda Sandor Jstuanne azokot mind tarto(m) megh egy Penz arrat sem atta(m) el benne [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 27 I/27 Balogh Mihalyne Csík széki Szent Martoni Ersebet (28) pp vall.]. *1676:* Vöttem

... Arany fonalat, 6 forint eröt, Ezüst fonalat 80 penz arrat [Beszt.; Törzs]. *1733:* a Csernátoni lecmánnak ... vettünk teheny hust 15 pénz árrát [Kvh; HSzjP] ✱ *vhány ~ben/~en jár. 1589:* Bora in Summa teöt Vurnas 550. de ebben ez eztendeoben iart eytele ket penzen, harman [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. *1684:* Ebben az esztendőben ... úgy megdrágodott az búza, hogy most 80, 81, 84 pénzen jár vékája [Torda; SzZs 258]. *1723:* az 1ma Juny az Olá Zlotok egj garassal kevesebbé ugy mint csak huszon egj garasb(an) az az Száz huszanhat pénzb(en) járjanak [Ks 18. XCIII gub.] ✱ *vhány ~ben zálogba vet/zálogosít. 1598:* Zeoch Miklosne Anna azzony ... wallia ... Ennekem vetet wala Vgrai Istwanne egi kannat zalogba húzon eot penzbe [Kv; TJk V/1. 153]. *1712:* Bala juvan ... Branyicskai Josika Imre Uramnak Zalagasita égy rétet ... hara(m) farint hetvén öt pénzbén [JHb XXXI. 39] ✱ *vhány ~en árul/(el)ad. 1588:* (Az ökröt) en adam ell Zaz tizen eott penzen [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. *1591:* az bor kit hat pinzen arulok vala megh kezdet volna zorgosulni [Kv; TJk V/1. 65]. *1599:* az tehen hwsnak fontiat az Mezarosok Adgyak mas fel penzen [Kv; TanJk I/1. 346]. *1627:* Az zabnak vékáját az vármegyéken adják öt pénzen [Gyf; EOE VIII, 174 árszabályzatban]. *1688:* megh engedtetik az Meszarosok(na)k ... hogy az Tehen husnak fontyat negy negy penzen arulyak [Dés; Jk 26b] ✱ *vhány ~en elmegy. 1705:* némelly colonellusok az korcsmáról hordattanak bort magoknak, nem lévén egyéb borok. De a korcsmán is igen megdrágódott vala, mert negyven pénzen elment ejtele [WIN I, 569]. *1774:* (A bort) ha kortsmára tészik, kupája ell megyen leg alsó árron huszon egy pénzen, átalyában [Szentdemeter U; LLt Vall. 16] ✱ *vhány ~en (meg)vesz. 1584:* Fodor Albert vallia, ket penzen veottem vala egy darab tafotat [Kv; TJk IV/1. 247]. *1609:* Veöttem zappant 4 fontot fontiat ueöttem tizenket ket penzen facit d 48 [Kv; Szám. 12b/IV. 58]. *1651:* En vötte(m) megh egi Derekalit, Barla Miklostol szaz 12 penszen [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1723:* egy jo nyerget 78, hetven nyölcz penzen vönk [Hodák MT; VGy] ✱ *vhány ~en mér. 1691:* az husnak javat ... mérjek ket penzen, az alab valojat mas fél penzen [Dés; Jk]. *1729:* Meszáros Czehbeli mester Atyánkfiai az öreg marha husnak a szépit harmad fel penzen az ... alabb valonak fontyát két, két pénzen mérjék [Dés; Jk 389b] ✱ *vhány ~ érő. 1594:* Orsolia Kouach peterne vallia ... ez Ersebet ... egi hatuan pinz ereo felseo ingemet es egi ferfi also inget el lopot hazamtol [Kv; TJk V/1. 459]. *1677:* ha comperialtatik, hogy tudva vette légyen el[a], s' nem tiz husz pénz eröt, hanem ... tiz husz forintig eröt ... meg-büntettessék [AC 138. — [a]A hamis pénzt] ✱ *vhány ~ével (ad/vesz). 1674:* Az másik Vincellérrelis ... homlittattunk ... tizenegy napszámokat, mely teszen édgyütt 30 pénzével f 4 d 20 [Kv; SzCLev.]. *1679:* Habarniczát 20 fontot vett 60 pénzivel, fl. 12 [AUt 228]. *1721:* Rognan 12 pinzivel ki kortsomarlott Szásznyiresi 40 vedres hordó bor [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1774:* 9. darab marhát nyusztam ... husát 44. penzivel fontoltam [Mocs K; KS Conscr. Veress Mihály (60) vall.] ✱ *vhány ~ híján. 1592 k.:* en az eoweket mostan nem keresem hane(m) cziak az en rezemett ... mely mindenestwl teott volna beochwlwe hwzon eott penz hian hwzon niolczy forintott [UszT]. *1602:* Adott volt hatvan magyar Arany forintot megh ... hwzon eot pinz hean [Kv; RDL I. 73]. *1639:* fizete ... tiz pinz héan niolcz forintot [Mv; MvLt 291. 200a]. *1756:* tanáltatván Erdő Ferentznél hat forint egi nehány pénz héjan [Karatna Hsz; HSzjP Franciscus Szabo de Karatna (32) ns vall.] ✱ *vhány ~re becsültetik/megbecsül. 1589:* hozanak valami beoreokeoth ele mely keozeos volt Imreh mesterrel Az beorth megh beochiylleok egiket eggiketh 21 penzre [Szu; UszT]. *1786:* Légel egy, ez betsültetét kílencz pénzre [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. *1794:* 3. szekér tüzi Fa ... betsültetett szekere 72. pénzekre piaci áron [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41] ✱ *vhány ~re büntet/büntettet. 1618:* hiuanak ki bennwnket ... Az felseo szeoleő hegwnknek, giepwiènek megh latogatasara ... az kiket lattük hogi bwntetest erdemel, az mi teöruinwnk szerint fel rotük, es ket ket penzre bwntettetwk, auagi rottuk [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. *1670/1740:* Végezék azt is hogy Törvény napján ... valaki ... valami gyalazatos es bestelen szoval illetne valakit, az ollyan Embert a Falu büntesse Ötven pénzre [Homoródsztpál U; WLt] ✱ *vhány ~re büntetődik. 1650:* Az giepü kerteket ... ha ... mégh nem Czinallia, 16 pínzre büntetódik az giepüs embér [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXIV/16]. *1670/1740:* Vegezek azt is hogyha mikor ut tsinálni hívná a Bíro a falut, aki el nem akarna menni tiz pénzre büntetödgyék [Homoródsztpál U; WLt] ✱ *vhány ~re rendel. 1602:* mostan rendeltek eo kgmek fontiat az tehen hwsnak harom penzre, az Jwh husnak fontiat ket penzre [Kv; TanJk I/1. 414] ✱ *vhány ~re tud. 1609:* Aztalos Orelt Janos ... harom labu pad szeketes chinalt eggiket tudua(n) hüsz pinszre f — d 40 [Kv; Szám. 12b/IV. 121]. *1629:* hadtunk Pál vramnak O bort vr: 42; harom penzre tudua(n) Eytelet teszen tt f 10 [Kv; RDL I. 146]. *1636:* Gyapot fonalbul keoteot fwkeoteok vagio(n) Eöt bokor Egi bokrot hat pinzre tuduán teszen ... f. — d 30 [Kv; RDL I. 109] ✱ *vhány ~zel felvált. 1664:* dezmalnak, mihekbülis tizbül adnak edgyet ... az mi marad minorum ... ket ket pinzel valtnak fel [A.porumbák F; UF II, 290]. *1669:* Recseröl jöt dezmabeli sertes marha Nro. 4 ... Gostinara hajtot sertes marha meljnek egyiket eött eött penzel valtnak fel [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ *vhány ~zel ki/megvált. 1608:* a' Paztorok chak ki teritettek a' barmot a feoldbeöl ... nappal ki öztek, de eyel ha talalkozot be öztek, ket ket penzel waltottak ky [UszT 20/357]. *1734:* Nms Komornyik János, magát ... katonaságra adván ... ötet harmincz magyar forintokkal, és husz pénzekkel váltották meg édes szüléi [Szécs Sz; Borb. II] ✱ *vhány ~zel megváltja magát. 1597:* Zekely Marton varos zolgaia wallia. Mikor Kadas Janost megh fogak menek hozzaia az toronba[a] kerde(m) hogí míben vagion dolga monda vgi vagion hogi ameli kigiot az halaltol megh mentek azon kigio arczúl tamadot most rea(m) ... azt akarna(m) hogi holnap ki vinnenek s el ewtnek az feiemet, ha chiak két penzel megh waltnam is magamat nem miuelne(m) mert immar telliesseggel el keseredtem [Kv; TJk VI/1. 98. — [a]A városi börtönbe] ✱ *vmennyi ~ébe kel. 1704:* ma csináltatván egy kis parányi kemencealjat, százhúsz pénzembe költ, az kemencén kívül, kiért magam házamnál egy fillért sem adtam volna [WIN I, 259].

Sz: *(csak) egy/két ~ embersége/tekintete (nem volt) vkinek. 1572:* Veres Marton ... azt vallia hogy az korchoma haznal hallotta hogi ez Caspar azt Monta az Antal New haydw legennek teneked chiak egi penz Emberseged [Kv; TJk III/3. 25]. *1592:* Kemeni tiztito Janosne, Margit Azzoni vallia ... Zaiabol hallottam Nylas Antalnenak, hogi minekwnk mongia vala, en mondam Martonnak hogi ket penz embersege, hogy az fel malaczot el vetete | Borbeli Peterne, Catalin Azzoni ... vallia ... monda Nylas Antalne Martonnak ... te hituan lator, ket pinz neked emberseged [Kv; TJk

V/1. 227]. *1619:* ha eddig annyi szolgálatomra s írásomra egy pénz tekintetem s emberségem sem lőn, önagysága kegyelmes ígíreti szerént mentsen meg innet [BTN[2] 230—1] ✱ *csak páráért egy ~t sem ígér. 1678:* mű megmondtuk, hanemha kivánságunk szerint lesznek az dolgok, mű bizony reménységért és csak páráért egy pénzt sem igérünk, annál inkább nem adunk [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz] ✱ *egy ~ ára becsületet nem hagy rajta. 1722:* Kis Enyedi Nováczki Pál Vram ... rám jött, ugj bánt velem a magom házomnál, hogj egj pénz ára becsületet nem hagjott rajtom [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.] ✱ *egy ~ ára sem telik benne. 1619:* én most csak simpliciter accusáltam Gáspár vajdát, és meglátja Felséged, hogy rajta is leszek, mert igen tökéletlen hazug ember is, csak nekem is csak azmint ... erősen megesküdt, soha csak egy pénz ára sem tölt benne [BTN[2] 324] ✱ *nem adna két ~t hitéért. 1633:* beszeli, beszeli, ne(m) adnek ket penzt hvteödert [Mv; MvLt 290. 135b].

5. pénzbeli vagyon/örökség; avere/moştenire în bani; Geldvermögen/Gelderbschaft | pénzbeli hozomány; zestre/dotă în bani; Mitgift in Geld. *1507:* Eleozor hagyom az En felesegem<nek> az Bozy tot mynd az malomal egyetembe ... mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eu hozzot <E>n hozzam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote<m> holta utan az harom germeket zaz foryntal Elegycek meg es ozolyon kozykbe [Kv körny.; NylrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1560:* nylwan vagyon hogy mikor Lepeny Jstuan ... Margit Azzont Swky istuan megy hagyot feleseget az my anyankat el vette uolt Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot ... Sokat vit uolt Swkra [Kv; SLt ST. 6]. *1573:* eo kegnek vgy Teccyk teorwen zere(n)t hogi zabo gal harmad Magawal valo hity vtan tartozyk Mindeneket Ele hozny valamy az eo meg holt attiafia halala vtan eo kezebe lutot annak penzebe es Marhaiaba [Kv; TJk III/3. 124]. *1577:* az mj az w anyatul az mj marha marat volna mynden meuezettw marha vagj penz vagj aranj vagj vettes, vagj valamj labas marha mjndeneket megg engedet volna Almadj andras kachkan martonnak [Légen K; JHbK XIII. 36]. *1604:* az mi keues ezust marham penzem ruhaim es minden fele labos marhaym uadnak hagjom az en hutes felesegemnek szalancj Dorkonak [Halmágy NK; JHb XVI. 50]. *1627:* Wicej Peterne Aszszoniomat ... Elseoben megh Eskwttettwk, Hogy minden nemw Jokat, az mellick az Diuisiora ualok, Eleö neuez, es ád, mind penzt, Araniat Ezwsteot, mind Jngo, es Jngatlanokat [Kv; RDL I. 132]. *1762:* a' mi Edes Atyánktol réánk maradott Pénzböl, contentállyon, ki fizessen [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1790:* Néhai Idvezült édes Nagy Anyank ... Réz Mária Aszszony ... Testalta vala mindennémü keresetit számunkra Testvérekül, a melly pénzböl és Jószágbol allatt [M.déllő TA; DobLev. III/674].

Szk: *~ből megelégít. 1594:* minek eleotte megh ozlatnek az iozagh, az Biro Borzasi Janosnak elseoben aggion zamot es mingiarast tartozzek megh elegiteni Borzasi Janost uagi penzbwl ugj marhayabol [Szászerked K; LLt] ✱ *~re házasodik. 1704:* a generál leküldé az uraknak Pekri uramnak egy levelét ... kiben több privatumok között írja, hogy úgy hallja, hogy Haller István uram el akar válni a feleségétől ... Úgy jár az, aki pénzre házasodik [WIN I, 186].

6. fizetség, pénzbeli járandóság/illetmény; retribuţie în bani, leafă, salariu; Gehalt, Lohn, Bezug. *1568:* Anna c(on)sors Mathiae Henteler, iur(ata) fassa e(st), Ezt tudom hogy az fyaual egyot eltenek, es mindent egy arant koltottenek, azth tudom hogy az fya penzert vert diznoth neky [Kv; TJk III/1. 189]. *1570:* Farkas pal Az Markos Antal attiafiay eggywt laktak Antalal es zolgaltak neky, de Nem Thwgia ha penzeyert vagy Ingen, azt sem Thwgia ha Egy kenyeren vagy kyleon voltak [Kv; TJk III/2. 138]. *1573:* Dorottia Baka Gërgine Azt vallia hogi 20 Eztendeie hogy harmad zomzed Bertalanhoz, lambor eletinel es Igaz Mwnkayanal egebet Nem twd sem latot hozza, penzert lart zeolebe [Kv; TJk III/3. 283]. *1649:* az Nagj Debrekj Hataron Arattanak az sjtajak, De azt Nem tudom klakaban arattanakj vagj pinzirt [Kv; RDL I. 135]. *1667:* Szegodem megh lovasznak Szevesztrenyi Beliboka Simont esztendöre igertem neki: Pénzt fl. 2[a] [Fog.; UF II, 253. — [a]Köv. a természetbeni járandóságok fels.]. *1679/1681:* ahoz nem értő embereket állattak à Banyakb(a) pinzért; esztendőben ketszeris valoztatvan öket [Vh; VhU 677]. *1700:* Aknaj Gergely Deak Ur(am) solemniter Protestál ne sit serum költseget farattsagot az Aknai Forumon meg keresni: es eő kme(n) eset potentiat hogy penzet le tartottak [Dés; Jk 305]. *1797:* adattak Conventiojokba Pénz és Gunya [Baca SzD; TSb 24]. *1802:* Ilyés György ... asztalos tsak a Törvényes időben a' mely a mester embereknek ki szakasztatott tartozik eő Nagyságoknak dolgozni, de más szabad orákon nevezetesen éjtzakákon szabad légyen az ő Nagyságok károk és Matériáléjok tsonkulása nélkül pénzért idegeneknek is dolgozni [Ne; Incz. XII. 1]. *1856:* Bosla Ferencz, Zsakó István ... meg fogadák pakulárjaknak Bedelői Duma Vasziliát ... következő fizetéssel 1ben Pénz: 100 ~ egy száz rft válto. 2or[a] [Torockó; Bosla. Szász Mózes jegyző kezével. — [a]Köv. a természetbeni járandóságok fels.].

L. még a *deputáció-, heti-* és *hópénz* cimszót

Szk: *~ keresni. 1756:* mint hogy szegeny ember voltam menegettem eő kegyelmihez penz keresni [F.csernáton Hsz; HSzjP Fegyvemeki Istvan (42) pp vall.] ✱ *mozdító ~* kb. serkentő jutalompénz. *1848:* Egyik Biztosnak mint al Szonoknak Mozditto pínze 12 xr ... A másik Biztosnak mint Imoknak mozditto pínze 6 xr [Dés; DLt].

7. *~ül* készpénzben; în bani peşin; in barem Geld. *1567:* Regestum super Sedium siculicalium Maros Wduarhely Chik et gyergyo 1.5.67. Ad exaccionem Contribucionis d. 25[a] ... Het ezer negy zaz hwzon egy capwt tezen myndenesteol penzwl tezen tyzen nyolcz zaz forintot esmet ottwen forintot megynt ott forintot s ottwen penzt [SzO II, 216, 223. — [a]Köv. a 25 dénáros adónak székenként és településenként való fels.]. *1568:* Ezt Tugyuk hogy, Torozkay gergel az zołoth Alch Antalnak ada p(ro) f. 40 ... Ezth monda akor Alch Antal, hogy semy gongia Ne legyen arra, Mert vagy penzwl vag hogy, de eo meg fizet [Kv; TJk III/1. 230]. *1574:* uolt zalogban egy arany Lancz ... Aztes meg meretok nyoma huzon harmad fel aranyat ... ugy wegezenek hogy frathay Janos wram Az my myklos vramat illety abol penzul fyzesse ky ne uaggdallyak darabonkent [Fráta K; SLt S. 14]. *1600:* 23 May Jllyes Gaspar adott el 34 Báránt ... ennek dezmaját pinzwl atta megh, tezen valtowal eozwe f 1. d 28 [Kv; Szám. 9/XII. 104 Igyarto Simon isp. m. kezével]. *1679/1681:* Az Esztenákrol az e(n) szamomra jaro Berbecz és Sajtbeli adó szabadságomba(n) álvan aszt ha pinzül végyeme bé avagi marhajul ... inkabb ... őregh jó berbeczeket vétessen [Vh; VhU 673]. *1690:* Az Só Aknákrol eddig járni szokott tizen hat száz forintnak ki adatását ... ha lehettséges penzül adgyák meg [Kv; KvRLt X. A. 5]. *1767:* A' Salaristáknak bor fizetések ki nem telvén concludaltatott hogy mostan restantiájok ki fizettessék pénzül, 8

sustakjával [Kv; SRE 223]. *1797:* adosságok vagynaké ? azoknak Interesse esztendőnként pénzül, dologul, Gabonául fizetődiké ? [Dob.; WassLt vk]. *1810:* Kádár Ferentz ... Török buza kárát praetendálja ... határoszta meg a' Tisztség, az Hütességel együt négy véka Törög buzát Szemül ha pedig most Törög buza készen nintsen tartozik fizetni penzül [F.rákos U; Falujk 60b]. *1812:* A tőb hátra maradot Reszét is Tavaszal Szent Janos napig vagy borul vagy Pénzül ki fizetem [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. — L. még RSzF 175.

Szk: *idevaló ~ül. 1723:* az én kedves eöcsém Aszony számára valo sellyemnek az ára negyven drám lévén az sellyem s drámia két parán ide valo pénzül nállunk [ApLt 2 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbálához] ✱ *jó elkelhető (folyó) ~ül. 1703/1780:* Borbereki Gáspár uram ezen zállogos Joszágát nem mástol költsőnőzött pénzel, nem is más Számára, hanem maga Számára váltsa ki, és Simul et Semel jo el kelhető follyo penzül tegye le [Marossztkirály AF; DobLev. I/58]. *1722:* a két száz huszon öt forintokat ... jo el kelhető pénzekül meg adták, exolválták, és Bolgár Borbára Aszonyis leválta [Ne; i.h. I/99]. *1728:* jo bizonyos elkelhető penzül deponalylya az B. Che(ne)k [Kv; ACJk 140]. *1765:* azon summat Esztendö el telése után mindgyárt egy (!) etzersmind jo elkélhető pénzűl letenni, és meg adni tartozzanak [Ks 18/LXXXVIII. 15 gub-i scriba fog.] ✱ *(jó) folyó ~ül. 1743:* Mellj conditiökra meg egyezvén 's mind a' két részröl allandokeppen rá hajolván a' Venditorok a' megh írtt nyoltzvan forintokot jó folljo pénzüll paratis e(t) numeratis leválák [Torockó; Bosla]. *1764:* leváltam folyo pénzül a Nms Ref NEnyedi Collegium cassajábol, 100. Mforint Interesnek Capitalissat interesre (így!) [Ne; DobLev. II/350]. *1812:* a pénzt ... a terminuskor follyo pénzül bé fizetni kötölözték nékünk lett jobb jobb kezek(ne)k bé adásával [Fejér m.; i.h. IV/947] ✱ *jó ~ül. 1624:* En Kolosvarat lakozo Hadady Janos Deak adom tuttara az kiknek illik az levelemnek rendiben ... az Nemes es Nemzetes Nag Dobaban lako Spaczay Gasparne Azzonyo(m) ... adot enneke(m) tallert 12 harom Aranyat (így!) melyet en fogadok w kegnek iamborul ... contentalny hasonlo io penzul ugyan tallerul es Aranyul [Kv; RDL I. 124]. *1659:* az fel vetet summat ejjel nappal siessen be küldeni jo penzül az komornik kezehez küldhessük be az Portara mentöl hamareb [UszLt 15 fej.]. *1686:* esztendőbelj Virág napjára tartozom ... io pénzül megadnom [Mezőbánd MT; MbK] ✱ *száraz ~ül. 1861:* (A tartozást) valósággal száraz pénzül fizettem a(z) ... urnok [Csóka MT; VH] ✱ *szép folyó ~ül. 1807:* A Pénzt ... percipiálá Tkts Borbereki Josef Uram ... Tekts Pallos Sámuel Uramtol Szép folyo pénzül és birtokába adá Tekts Pallos Sámuel Vramnak ... Ispánlaki egész rész Joszágát és annak minden Némü haszna vételeit [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906] ✱ *tiszta ~ül. 1720:* mely husz forintokot mű elöttünk Levalais Szabo Ferencz Tiszta Pénzül [Tarcsafva U; Borb. II] ✱ *uzuális jó ~ül. 1640:* kértünk kölcziön flo: 2500 Magiar forintot, ugimint két Ezer Eöt száz forintot, poltura es garas mostani usualis io penzül [Kv; RDL I. 122].

8. *~ben* készpénzül; în bani peşin; in barem Geld. *1820:* tartozunk e felett: a kendert szalmájából feltakaritni, abbol 4. fontot megfonni, 10. singet meg is szöni; gyomlálással, és rostálással is tartozunk; egyéb dáciákat sem pénzben, sem in natura nem adunk [Báld K; BLt 6]. *1823:* meg határozta, és határozza a V. K. Társaság hogy ... egj vasért 6 xr a' most-is állyon ... és valaki ez ellen hibázik s ezen végzést meg rontaná nem tsak a többot adással, hanem annak tsak meg igérésével és akár pénzben akár vasban, Az 12 az az: tizenkét Mforintokig büntettessék [Torockó; TLev. 9/47]. *1847:* (Az) ellenöri erdö Biztosok ... A minden Szorgalom és Ügyekezet daczárais, meg történhető kártevőket ... a mikor a körülmény kivánnya ... kötelesek meg büntetni pénzbe, de nem Borba, a mi egészbe eltöröltetik, a büntetés dijj mennyen a Birák kezére [uo.; i.h. 10/9]. *1850:* Ki mutatása ... az Insurgensektöl fel csikort adonak, pénzben és termékben [KLev]

9. vhány pénznyi/dénárnyi; care costă un anumit număr de dinari; einige Denare wert. *1568:* Siueges Geruasius Nemez gyarto, Cleme(n)s Nemez gyarto iur(ati) fassi sunt pariformiter, hogy eǫk egez cehǫl vegeztek hogy valaky eǫ kǫzǫlok Coloswarot es Monostoron myw szert vezen, az tǫb mesterekel tartoszek meg oztany, szasz penz kǫtel alat [Kv; TJk III/1. 221]. *1653:* En osztán inter ponáltam magamat, Ozdi Uramat bè hivatván megh kérdeszte miert tartanà el az Csepreghi Ur(am) aranyit, nekem eztt mondotta Csepreghi Ur(am) aranyit nem tartya el, mert nekem nem tartozik Csepreghi Ur(am), és soha egy pénz kàrt nem tött [Kv; CartTr II. 871 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. vall.]. *1760:* én nem tartaztam volna egy pénz Interesselis [Gógánváralja KK; Ks 92].

◇ **Szk:** *~nek szerelme* kb. pénz utáni vágyakozás; lăcomie/sete de bani; Geldgier. *1791/1798:* Meszsze kelletik azokatis mi töllünk el-távoztatnunk akiket a' pénznek szerelme, vagy reménysége indíthatna a mí gyülekezetünkb(e) valo vágyodásra [M.bikal K; RAk 27 püsp. kl] ✱ *vki ~ által korrumpáltatik* vki pénzzel megvesztegettetik; a fi mituit cu bani; mit Geld bestochen werden. *1760:* a Dunán túl és innen való hadaknak praeficiáltatván Forgách Simon, Pozsonyt vítatja, de a pénz által corrumpáltatik, és alkalmatosságot adván a németnek, Leopoldba élést visznek a németnek [Kv; KvE 247–8 GM] ✱ *vkit ~zel korrumpál* vkit pénzzel megveszteget; a mitui pe cineva cu bani; jn mit Geld bestechen. *1731:* Tugyae a Tanu ... hogy ki eröltette erőszakason a Tanukat vagy vallókat arra hogy félelembölis valyanak ... és kicsoda corrumpált penzel a Tanul közül, hogy mellette az ő kívánsága szerént, és az ő részére valyanak ... ? [Sövényfva (KK) körny.; Born. XXXIX. 16 vk].

pénzadás pénz-átadás; predarea/înmînarea banilor; Geldübergabe. *1602:* ez iratas penigh es penz adas lött ... Marton biro falus birosagaban [Vaja MT; Törzs]. *1742:* az megh irt Föld Zalagasitas földre valo Pinz adas es levalas ... mi elöttünk így menven vegben, melyröl miis attuk ... ez testimonialis levelunket ... kezünk irasaval es szokatt pecsetünkkel megh erössitven [Ne; DobLev. I/199]. *1818:* Kedves Fiam! ... az Unokám ... Tegnap ... Mint hegyi Tolvaj ... erőszakoson pénz adásra szorongatott [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához]. *1851:* Ezen Contractusba meg nevezet Széna Reten lévő két rendbeli Pénz adásakat F Sinfalván residealo Csongvai Sámuel ki fizette légyen ... Nejével Kardas Agnessel edgyütt [Asz; Borb. I].

pénz-adminisztráció pénzbegyűjtés; încasare de bani; Geldeinnahme. *1765:* mikor Pénz administratióra mentünk, halatskát, vajat, majorságot, gyümölcsöt igyekeztünk vinni ... az Aszszony ... kivált az halat kedvesebben vette [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 263].

pénzadó pénzbeli adó; impozit; Steuer. *1854:* A' Birtokon lévő pénz adot én fizessem egészbe, a' mi gabona vagy egyèb aproság rovatal azt ő hordozza mint felibe mívelő [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével].

pénz-adósság pénzbeli tartozás; datorie în bani; Geldschuld. *1570:* Zewch Giarfas ... valla ... az felperes panazolkodyk volt azon Neky hogy Az alperes ... Nem akarna neky semmyt adny Sem Zolgalatiaba sem az Annyatwl Maradot kewes penzadossagba [Kv; TJk III/2. 53]. *1632:* oda mentem vala egi nehany pinz adossagert s hat az hazban lakosnak es en mindgiart ki fordulek az hazbol [Mv; MvLt 290. 95b]. *1706:* Vagyon ezen Udvarházhoz penz adosság Bereczkb(en) f. 200 kire is minden forintra egy egy nap dolgozn(a)k [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.].

pénz-alamizsna pénzadomány; donație în bani; Geldspende. *1671:* felljül megh nevezet Clastromokba és hellyekre specificalt pénz alamisnatis eo keglme Kornis Gáspár ötsém vram tartozzék megh adni kész pénzül [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.].

pénzalap pénzbeli alap; fond, resurse/mijloace financiare; Geldfonds. *1847:* Minthogy a megyei tisztségnek semmi pénzalap, melyből ilynemü fizetésröl[a] rendelkezhessen, hatalmában nem létez, bátorkodunk eredetileg a Felséges Királyi Főigazgatótanács eleibe fölterjeszteni, oly kéréssel, hogy e tárgyban maga további rendeletét megtenni méltóztasson [VKp 204. — [a]Varga Katalin élelmezési költségei].

pénz-árenda bérösszeg; arendă (în bani); Pachtgeld. *1783:* Szilágyi Sándor ő klme ... recognoscalta mí előttünk azt hogy azon Joszágnak három Esztendei pénz arendáját Kilentz Forintokat percipiált [Mezőbánd MT; MbK XI. 69].

pénzárenda-fizetés bérösszeg lefizetése; architarea/plata arendei; Zahlung des Pachtgeldes. *1856:* kértem hogy ... vagy Birtokom alá adassék allodiumom, vagy szolgálatra pénz árenda fizetésre szorittassanak, az ő Felsége kegyelmes rendelete nyomán [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

pénzásás elásott pénz utáni kutatás; căutarea banilor ascunşi în pămînt; Suche nach vergrabenem Geld. *1746:* Vass János nevü idegen jövevény ismeretlen ember, kinek maga jámborságárol senkitöl leg(iti)matioja nem találtatik; incaptivaltatván penig pènz nézés, ásás, és keresés alkalmatosságaval, találttattak nálla feles L(itc)rale Instrumentumok, melylyek tellyesek Religio ellen valo p(rac)varicatioval, szentség töréssel büvöléssel bájolással [Torda; TJkT III. 110].

pénzbeli 1. pénzben adott, ill. kapott; dat sau primit în bani; in Geld gegeben oder bekommen | pénzben adandó, ill. kapandó; de dat sau de primit în bani; in Geld zu gebend oder zu bekommend. **Szk:** ~ *adó. 1690 k.:* eötven Falunal több vagjon, a kik csak könnyen viselik az dolgott, ez mostani kevés Elésnél, penzbeli adott sem adtanak [Utl] ✱ ~ *ajándék. 1665:* Kivántatik az is ... hogy az ő felsége követének ajándék készíttessék, de igen titkoson, mely mind tisztességesben s mind titkosban pénzbeli ajándékúl lehetne meg [TML III, 471 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Bécsből]. *1843:* azt is hallottam, hogy Varga Katalinnak a falusiak közül ki mit akart, mint pénzbeli ajándékot előlegesen is adott [VKp 73] ✱ ~ *béradás* készpénz-járandóság. *1726:* A hol pedig ezen pénzbéli béradásban az ecclesiai személyek defraudaltattanak volna, saltem a három sustákra elevaltassék, melynek harmada leszen az mesteré [Somlyó Cs; SzO VII, 325] ✱ ~ *büntetés. 1796:* minden erdő pusztitokat ... meg-is büntethessenek de nem borbeli szokot büntetessel hanem vagy pátza vagy más haszonra fordithato büntetessel a' penzbeli buntetesröl pedig hitelesen szamoljanak [Torockó; TLev. 10/6 gr. Torotzkai Pál kezével]. *1826:* (A) meghatározott 12 magyar forint és 50 pénz pénzbeli büntetés helyett hogy 12 pálcaütéseket kapjon in poenam emendae (!) lingvae az alperes, ezennel megitéltem. Köntzei Béniam, szolgabíró [F.rákos U; RSzF 259]. *1847:* akit az erdőgornyikok megfoghattak[a] ... nagy pénzbéli büntetést róttak réá [VKp 232. — [a]Tiltott fahordáskor] ✱ ~ *cenzus* pénzben fizetett haszonbér. *1828:* Déési Hoszszu István Urnak a Malaton lévő ... Házát ... Utána járondo nyilaival egyetemben ... vettem Taxara ... 30 ... Válto Rforint kész Pinnben (!) ... oly meghatározással hogy az irt Pinzbéli Censust két versen ... tsalhatatlanul béfizetni kötelezetem [Dés; Törzs. Dési taxalisták] ✱ ~ *erogáció* pénzkiadás. *1682:* Szikszai Imre Vr(am) ... utolso Ratiojában ... csak Liquidum Debitum vagyo(n) fl. 383//6 Ezen kivül nagi fogiatkozasok, Buzaban, Borban, es pinzbeli Erogatioban is [Vh; VhU 681]. *1700:* Következik holmi diversakra valo Pénzbeli Erogatiom [Kv; Szám. 40/I. 26] ✱ ~ *erogatum* → ~ *perceptum* ✱ ~ *fizetés* készpénzzel való díjazás. *1593:* Az p(rac)dicatorok fizeteset penigh es Plebanos vra(m) Allapattiat, varosul, Amy az bort buzat, penzbelj fizeteseket Nezy, biztak el ighazgatnj, Az zam weweo vraimnak es a' tanachnak Authoritasokban [Kv; TanJk I/1. 223]. *1662:* Orahoz lato Sipos Peternek, ki egyszer s mind varbeli egyhaz fiuis Pinzbeli fizetése az gyaloghokkal együt horul hora ... f. 3 [Fog.; UF II, 220]. *1709:* az Méltos Hertzég Fogarasi Szamtartoja Herszenyi György Deák ur(am) az 1709 esztendobeli elsö cantoromra ... jarni Szokot penzbeli fizetesemet u m flor ungar 30 ... megadta [Fog.; Utl]. *1765:* Lévén minden Cantorba pénzbéli fizetésem flor. h. 57/50. minden Cantorbol excindálok ö Kegyelmének[a] fl. h. 7//50 [DobLev. IV/217. — [a]A káplánnak] ✱ ~ *interes* kamat. *1850 k.:* véllem téendö kegyességiért pénz vagy munkabéli interesre magam nem tsak ajánlom hanem Contractizalom is magam [Szászújös SzD; TSb 35] ✱ ~ *kollekta* pénzgyüjtés. *1847:* Vádoltatik továbbá[a], hogy új, nagy summa pénzbeli collectát csinált | Vádoltatik valló, hogy 1846-ban újra nagy pénzbeli collectát csinált [VKp 175–6. — [a]Varga Katalin] ✱ ~ *költség* kiadás. *1662:* a magyar vitézeket a cseh uraim, nékünk frigyes társaink ellen kivitték, kik anélkül is pénzbéli költségükkel, gyakorta vitézekkel is a magyarországi véghelyeket segítették [SKr 110]. *1784:* az hol ... Marhával, avagy gyalog szerben valo szolgálat kivántatik ... mind azokat pénzen fogadott Emberek által vitetik véghez, holott az Helység béliek minden pénz béli költség nélkül effectualhattnak [Torockó; TLev. 2/6. 3a] ✱ ~ *perceptum* pénzbevétel. *1784:* Parantsolja Ngod ... hogy minden pénzbéli Perceptumrol s erogatumrol demonstrátiot keszítvén küldjem fel ... de azt én ... ha meg feszitnének se tudnám

lelki sérelem nélkül [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ ~ *taksafizetés. 1667/1681:* Nemes Szemely Vitezlő Sztojka Stephan Feleségével ... Haczogh Varosa ... rend tartasa szerint alkolom szerint ... bizonyos penzbeli Taxa fizetésre, nem egyeb paraszti rabotas szolgalat ala hagyattak volna magokat [Hátszeg; VhU 365].

2. pénzben való; în bani; Geld-. **Szk:** ~ *adósság. 1676:* Almási András Vr(am) f. 46/95. pénzbéli adosságais ide tudodott [Kv; RDL I. 155a]. *1709:* determináltatott ... hogy az penz belj adosságok(na)k Interessét meg fizetvén ... várakozzék az Creditor az Capitaléért [KvLt I/197 a gub. Nsz-ből]. *1737:* az Ak ő kglmek, engemet tulajdon olly dologért kivánnak p(ro)sequálni, kit is néhai edes Uram acquirált ... p(rae)tendálván egjebeket is, ugj mint: pénzbéli adósságot, Ágyra kivàntató, Vas fa, Fazakas-Mesterséghez kivántató minden szinű szerszámokat [Dés; Jk 232] ✱ ~ *felválthatás* pénzre cserélés. *1846:* Kresovítzki István bé adja kérelmét hogy a' remek éve, pènzbeli fel válthatását nyerhesse meg [Kv; ACLev. Kül. Perc. 48] ✱ ~ *fogyatkozott állapot* pénzszüke. *1636/1676:* (A kölcsönt) Kamuthi Miklos Vr(amna)k megh nem adhattam pénzbeli fogyatkozot allapatom miat [Kv; JHbK XX/3] ✱ ~ *fundus. 1754:* Vagyon pénzbéli fundussa ezenn ecclesiának interesre érogálva mintegy 238 forintja [Zsobok K; ETF 107. 19] ✱ ~ *haszon. 1597:* Gergh Alcznernek az Gorbo videkj iozagrol valo Zam adassa. Ez iozagnak zokot adaya es egieb zedeo wedeö ez eztendeoben mindenesteol tt f 314/84. Egibe computalwa(n) tezen az idey penzbely hazna ez wy iozagnak f 464/84 [Kv; Szám. 7/III. 20] ✱ ~ *huzavonás* pénzben való húzás-vonás. *1815:* (Az) Utazok is azért hogy a' nyomáson ki eresztenek sok féle pénzbéli huzavonásokat szenvednek az Helység Lakossitol [Dés; DLt 361] ✱ ~ *igéret. 1677:* Ezt-is hátra nem hagyván, hogy usque ad apprehensionem Regiminis senkinek Joszág, nevezetes Tisztek, és derekas pénzbéli, vagy egyéb jövedelembéli igireteket ö Nagysága[a] ne tégyen, ha penig történnék-is, nullius sint roboris ac firmitatis [AC 34. — [a]Rákóczi Ferenc]. *1726:* az hűtlők pénzbéli igirettel el nem fascináltattak volna [Dés; Jk]. *1826:* pénzbeli igérettyeket ... kinyilatkoztassák [Nsz; DLt 880] ✱ ~ *jövedelem. 1679/1681:* Arrais vigiazzo(n) eö kglme[a], hogi valakiknel az e(n) pinz béli jövedelmem forog, aszt magok hasznokra ne forditczak, se kereskedest azzal magok szamara ne indicsanak [Vh; VhU 675–6. — [a]Az ub] ✱ ~ *kár. 1737:* Exhibeált Documentumimból satis superq(ue) constál, hogy az Incta Asz(sz)onyok miá vallottam légjen pénzbéli káromat [Dés; Jk 260a] ✱ ~ *likvidáció. 1729:* Ad Instantiam Dni Doctoris Josephi Lőcsei az három esztendei penzbeli Liquidatiojanak fele resze relaxaltatott [Dés; Jk 385a] ✱ ~ *örökség. 1863:* Alajos fiam ... pénzbeli örökségéhez képest megröviditést szenvedett 's anyai kötelességemnek nézem öt eziránt némüleg kárpotolni [Kv; Végr.] ✱ ~ *porció. 1633:* Ha penigh egimastol kewannjak, esztendeö harom nap alat, eggyk az masiknak adgia ki penzbeli portiojat az eőreöksegekbeöl [Kv; RDL I. 112]. *1637/1639:* Az mi az Belseo Eőregsegekben leueo penzbeli portioiat Illetj az Relictanak arrol az derek Inuentarjumban Emlekeztünk. Itt ne(m) Itelem szüksegesnek [Kv; i.h. 111] ✱ ~ *pretenzió* pénzkövetelés. *1752:* Az Szabó András 77. pinzbéli praetensiojat meg orvaslattam, tuáb ne(m) lészen véle adós, többet ne urgéál kárt rebonificatiot [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] ✱ ~ *proventus* pénzjövedelem. *1684:* A Die 1 Apr(ilis) kezdődvén a korcsmállás, Pénzbeli Proventus jelen nincsen [Gyf; Utl]. *1756:* nagy vas Láda, melly Dominalis, vagy Provisoralis Cassának neveztetik, holott az Uraság pénzbéli Proventussa conserváltatik külőnős nagy kemény mesterséges Zárral muniálva [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.] ✱ ~ *repartíció. 1843:* ki vagy kik tették azon pénzbeli répartitiót minden faluban, és kikre bizatott azon pénznek bészedése ? [VKp 69] ✱ ~ *restancia. 1708:* (A) Salaristák ... Penzbeli Restantiajaknak Summaja meg nevekedet [Kv; SRE 103] ✱ ~ *rész. 1634:* az mi ezüst marhaia volt azokban mind cziak penzbeli rezt itiltek wolt az Leannak, az attyanak hagyua(n) az p(ro)prietassagat | Ezek utan az mi ferfi es Aszonyember valtozotok (!) voltanak azokatis diuisor vraim az harmad(na)k excidalasakor megh beczwlwen, penzbeli reszt itiltek cziak az aruanak [Kv; RDL I. 105]. *1637:* Egy szeonyegböl, egy szederies failandis menteböl, es egj Puskabol, Jutot Peternek Penzbelj resze, Nyolcz forint d. 33 [Kv; i.h. 24]. *1681:* az nagjobbik gyermek(ne)k Mihok(na)k penzbeli része két rész [Kv; TJk XIII/1. 10] ✱ ~ *részecske. 1674:* Fimbriger Márton szeoleje félébenis vagyon az városnak vallami pénzbeli reszecskéje [Kv; Szám. 34/L. 23] ✱ ~ *rovatal* adókivetés. *1847:* Minden esztendőben pénzbeli rovatalok három-négy versen történtek, minden fűstre 1 forint conventiós pénzben volt a főrovatal, a legkevesebb 10 krajcár czüstben, ezen rovatalt pedig szedték fel [VKp 212] ✱ ~ *sarcoltatás. 1710 k.:* mit követtenek el rajtam negyvenkilenc heti keserves rabságom ... becsületem elvonása ... terhes kezesség és nehéz reverzális, újabb méltatlan gyalázatos perbefogás, pénzbéli sarcoltatás által [Blm. 990] ✱ ~ *segítség. 1585:* Lonner Mihalj vallia ... Olaios Georgy ... Hozzw Martonnal Alkut megh En feddem vala Rea myert ment volna oly hamar ky hazabol, felele erre ... semmibe enge(m) hozzu Marton meg Ne(m) chalna ... Igirt Hozzw Marton ... penzbely segitsegetis [Kv; TJk IV/1. 412]. *1653:* Érkezék ... Rudolphus császártól szép segitség, ugy mint gyalog és lovas német ... küldött vala pénzbéli segitséget is [ETA I, 43 NSz] ✱ ~ *summa. 1584:* Az felliwl megh irt penzbeli summakat mind egibe vetwen es Zamlalua(n) teot ez eztendej Ado Summa zerent f 6566/50 [Kv; Szám. 3/XIV. 8] ✱ ~ *szukkurzus* pénztámogatás. *1786:* Feleségem jussán, vérségin, minden pénzbéli succursussa nélkül váltattam a' Sarádi Részt Nagylakan és Káptalanb(an) G. Rhédei uraktol in fl. 950 [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1a] ✱ ~ *szükség* pénzszüke. *1572:* Safar vraim ... Jo Bezedel erteny agyak biro vramnak az penz bely zwkseget [Kv; TanJk V/1. 55a]. *1825:* önkéntesen igéré Tekts Dobolyi Sigmond Vr Hogy akkár pénzbéli akkár gabona Szűgségébe lévö állapatjaba fog adni Vig Miklosnak rendre 25 ~ Huszon-öt Rh forintakat [Nagylak AF; DobLev. V/1105].

3. pénzben kifejezhető, anyagi; material, în bani; materiell, Geld-. **Szk:** ~ *bőség* anyagi jólét. *1848:* Fáj, és holtig fog vérzeni szivem azért, hogy én ... ezen Háznak pénzbeli bőseget ... fel segílve, most éppen abbol zárattam (!) halálig lett gyalázattal [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1274 Szabo Rácz Pál Dobolyi Bálinthoz] ✱ ~ *érték. 1829:* maradott még 14000 fl. Melyböl kivonván a' pénzbéli érteket 6749 fl. 11 2/4 xr Marad Terch Egyesületünken 7250 fl. 48 2/4 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] ✱ ~ *javak. 1677:* Az elég-tétel pedig nem valami haszontalan ... marhából légyen, hanem az adósnak öröksége kivül, ha találtatnak, ezüst, arany, és pénzbéli javai, bora és buzája, azokbol légyen [AC 190].

pénzbér pénzbeli fizetés; leafă, salariu, retribuție în bani; Gehalt, Lohn (in Geld). *1781:* Csíktaplocai primipilus Nagj Mihály admoniáltatta ezen fórum eleiben ugyan taplocai primipilus Botár Istvánt, gyalogkatonát, ez okon, hogy szolgálatban lakván az fia, Nagj József, 1781-ben Botár Istvánnál, kitelvén esztendeje szolgálatjának pénzbérit, 6 sustákot és egy kucsmáját az inctus eltartotta [Taploca Cs; RSzF 123].

pénz-béradás pénzbeli fizetség; plată în bani; Gehalt, Zahlung (in Geld). *1726:* A pénz béradás iránt a megyéknek régi constitutioi tartassanak meg, ha casu quo valahol valami inusualist béhoztak volna a megyék pénzbéli béradásban, azon novelitások poenitus praesentium vigore abrogaltassanak [Somlyó Cs; SzO VII, 324–5].

pénzbírság pénzbüntetés; amendă, pedeapsă în bani; Geldstrafe, Geldbuße. *1672:* Mikor a' Táblát a' Czéh Mester elbocsáttya ... a' mennyi penz birsaggal jár a' Tábla a' szerint ki ki rendel el külgye es a' Tablat senki ne kesedelmeztesse [Dés; Jk].

pénzbukás anyagi csőd; faliment; Bankrott. *1855:* De alig tudatám velök pénzbukásomat, azonnal meghülepült a barátság éltető melege [ÚjfE 144].

pénzbüntetés pénzbírság; amendă, pedeapsă pecuniară/în bani; Geldstrafe, Geldbuße. *1823–1830:* Ha valakire testi vagy életbeli büntetést mondanak, az egzekúció előtt a minisztériumnak jelentsék fel. A pénzbüntetést az akadémia hasznára fordítsák [FogE 233]. *1870 k./1914:* Poena, poenalitás: minden, vagy a rector professortól, vagy a sedriától kiszabott büntetés; mégis leginkább a pénzbüntetésekre értettük [MvÉrt. 31–2].

pénzecske 1. kis pénzösszegecske; sumuliță; das bißchen Geld. *1722:* ki adta(m) kevés pènzetskémet dolog feiben, az által folj az oeconomia(m), amaz nagy szüksegben szèpecskén adta(m) el Gabonácskát, abbol teremptettem vala pénzetskét, de aszt ki rívá az szegénj oláh töllem [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1743:* én egy kevés pénzetskét ... Borbol Congeráltam s pálinkából [A.árpás F; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. *1748:* hallottam masoktol köz beszedben hogj mi keves Penzecskeje volt az Matye Felesegenel tartotta volna [A.jára TA; Borb. I]. *1763:* a' mi pénzetskét gyűjtegethettem a' Joszág proventussából, ha késécskénis, el indultam, és ide Szökefalvára le hoztam [Szőkefva KK; BálLt I]. *1776:* B. Bálintitt János Ur ... méltoztatott nékem meg-küldeni Flor. hg. 257 Dr. 50 ... Allván penig ezen Pénzetském nevezett Mlgs ötsém Uramnál Tiz Holnapokig [Moson MT; i.h. 92]. *1782:* Fattyu Todor ... az mikor ... valami pénzecskét hozhatott az házbol abbol részesitette Bocska Gligort és Annyát mint Szüléit [Sólyomkő K; Eszt-Mk].

Szk: *semmi* ~ jelentéktelen pénzösszegecske. *1830 k.:* lèszen Ur Bátyam oly Jo hogy meg nem Neheztel reám hogy alkalmatlan lészek ezen Semmi Pénzetskémért [Mocs K; BetLt I Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

2. *elegy-belegy* ~ értéktelen pénzérmécske; monedă (divizionară) fără valoare; wertlose Geldmünze. *1720:* Vagyon Egy Csomoba fűzue egy pár Palastra valo kapocz es ket czüst gombocska ... ket kis boglárocska ... Valami elegy belegy pénzecskék [Kv; Pk 6].

pénz-egybegyűjtés pénzgyűjtés; încasare de bani; Geldsammlung. *1843:* A pénz-egybegyűjtéssel az a cél, hogy Varga Katalin és Kriznyik Todor járhassanak a faluk peres dolga igazításában [VKp 75].

pénz-ellopó pénztolvaj; hoț care fură bani; Gelddieb. *1814:* meg mondotta a' Boszorkány Péternek, hogy meljik volt a' károsittó, vagy pénz el lopó [Banyica K; BfR 117/1].

pénz-elveszés pénz-eltűnés; dispariția banilor; Geldverschwinden. *1593:* Hallottam Balintol mo(n)dotta hogy mikor Sewkeóbeól kj megjen, keze mosatlan kj ne(m) megjen, hyret hadgia, ott. Azon keozbe ez penz el vézes león [UszT].

pénz-elvétel pénz-ellopás; sustragerea banilor; Geldentziehung, Geldstehlen. *1593 k.:* latom hogy a te dolgod az penz el vetel [UszT].

pénzes I. *mn* 1. tehetős, gazdag; bănos, cu bani; reich, mit Geld. *1578:* biro vram ... haggia megh az adozedeo vrainknak, hogy ha hun tudnak affele penzes vrainkat, eo kegmek ... ne restelliek a munkat hanc(m) eo k. meg bechywlliek es hazaknal talallyak meg, keolchyenezzenek teollek, es az adobol fizessek meg esmegh eo kegmeknek [Kv; TanJk V/3. 168a]. *1650:* Cehúl vegesztek eo kglmek, hogy Ceh Mester vrajmeknak vígiazasok legyen rea, miczyoda halottat fogadnak fel Temetni, penzes halottat, az mely az Cehnek kissebsegere lehetne, mint neha megis tórtent [Kv; ÖCJk]. *1657:* ez gonosz embernek[a] az fejedelem[b] alatt oly continuus szüretje vala, hogy azáltal nagy kincset is congerált vala, úgyhogy akkor senki Erdélyben pénzesebb ember nem vala [KemÖn. 254. — [a]Kassai István. [b]II. Rákóczi György]. *1705:* A pénzesebb emberek pedig a magyarok közül, kiket specifikáltanak, Récsei uram, Sebesi Menyhárt és Pápai Pál is közöttök be van adva [WIN I, 575]. *1765:* Nehai Idősb Nagj Ajtai Cserei Mihály Urat itt közöttünk leg penzeseb embernek tudom lenni [Bölön Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1823–1830:* Contrascriba akkor volt Trauzner Dániel, aki előbb koródszentmártoni, ma besenyei pap, kicsiny tanulású ember, deákkorában pénzes, hatalmas, ma csak a sok gyermeke [FogE 96]. *1826:* a pénzes halottnak sirásásáért fizetendő pènznek fele része illeti a' sirásokat, fele pedig a Kalandost [Kv; EM XI, 375 A külközép-utcai Kalandos társaság art.]. — L. még CsH 215; RettE 123, 233.

2. pénzt halmozó; care acumulează bani mulți; Geld ansammelnd. *1630:* Az nagy hatalmas császárok is Erdélyben nem pénzt kerestek, hanem emberi bátorságot, mert Erdély nem pénzes ország, hanem szablyás ország [BTN[2] 436].

3. fizetett, bérért dolgozó; salariat; für Lohn arbeitend. *1589:* Az uiz Vetelhez kezdettem Juniusnak 16 napian. 16 Juny volt 13 penzes Miucsem, kiknek napp zamra fizettem 14 neg' penzt f. 1/82 [Kv; Szám. 4/XI. 25–6]. *1662:* Görgény várának, hogy csak az éjszakrul való szölőhegyéröl állíttathatnék lövéssel való ártalma, az ellen egy igen-igen erős kőrakású, kétszárnyú öreg kasamatás bástyát indíttatott vala és a vár piacán levő egy alkalmatlan hegyes kőszíklát, sok munkával, pénzes tótokkal felvágattatván, a piacot megtéresítette vala [SKr 295]. *1756:* (Az attestatoriából) ki teteczik hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot ennem, s azon kivül kéves Jobbágyátskaimat, s pénzes dolgassaimat etellel kell tartanom [Feldoboly Hsz; DobLev.

I/279. 2b Bartok Áron foly.]. *1794:* Igaz é, hogy ... az Exponens Gróf Ur ... az Átsokat, Faragokat, pénzes Dolgosokat, hét számra tartotta itten, és azok(na)k mit fizetett? [Mezőmadaras MT; BKG vk]. *1820:* A' gyalog Szeres Marhátlan Emberek ... bè járnak Kolosvárra napszámra, ahol a gazdaság, és Szölö müvelés pénzes napszámosokkal tractáltatik [Jegenye K; KmULev. 2]. *1821:* eö Exja építette ... Az utza kaput Sendej fedelezettel melyet Pènzes atsok tsináltak [Celna AF; Ks 79. 23]. *1822:* jobb ... annyi pénzes dolgostol a költséget meg kémélleni [K; Pk 4].

4. lefizetett, megvásárolt; care a fost plătit/cumpărat; bezahlt, bestochen. *1567:* Elizabeth Rel(i)cta toth ... fassa est, Ezt hallottam hogy monta Zöch Fabijane hogy no el hatta az pert merth penzes tanúkat fogadoth volt es en meg tuttam [Kv; TJk III/1. 95].

5. pénzen vett; cumpărat, gekauft. *1662:* Kegyelmedet azon is kérem, az mi kevés búzám ott volt, annak az árát, az ki elköltette, azzal adatná meg Kegyelmed, mert bizony itt is már pénzes búzára szorultam [TML I, 376 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1688:* Külső Házaimnal vadnak hat szálloim ... pénzes fát kel mindenkor számokra vitetnem [Kv; UtI]. *1746:* in Anno 1738, 1739 a hallatlan nagj szüksegbe ehel halasban pénzes gabonával kellet Hazamot intra tenealnom [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály lev.]. *1759:* Nyikulanak ... mint hogy pedig több kaszálloja nintsen pénzen szenával telelte marháit [Abrudbánya; Ks 111 Vegyes ir.]. *1780:* a kérdésben forgo kurta korcsmárosokat az Dévai örmények Szokták pénzes Pálinkával tartani [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1788:* Pénzes gyoltsbol valo égy rongyos orr fuvo keszkenyö [Mv; TSb 47]. *1814:* Én azon kivül hogy a Kolosvári terüh a vállamon vagyon magamis a künn lévö buzabéli restántiaim miatt pénzes buzával élek [Aranyosrákos TA; Pk 7].

6. pénzért bérelt; luat cu chirie; gemietet. *1662:* Az portuson való kereskedést a cellérektül ... és a kamaraispánok minden aknáról pénzes szekerekkel csak a fiscus számára szállíttatják vala portusra [SKr 144]. *1717:* én az 20 szály sásfákot meg bárdoltatván ... pènzes szekerekén akartam alá vitètni [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1794:* Igaz é, hogy a' miket itt Madarason az Exponens Gróf Ur építtetett, azon épületeknek fáit másunnan, meszszünnen hozatta, pénzen vecturáztatta, s a' Tutaj fákat s egyebeket is Conventios Béreseivel, pénzes Szekerekkel, Kalákásokkal ... szerkesztette egybe ? [Mezőmadaras MT; BKG vk] | ezen gatotis ujjabb nagy árviz tsak hamar el szaggatta ... vettem 24. szekér tövisset, 15 füzfa bakot ... s ā mélységét tölteni kezdettem, minden esztendöben ā majoromban gyüllt televént belé rakattam, sött más majorjából is pénzes szekérrel a gazt oda hordattam [Kv; Pk 3].

7. bérmunkában elvégeztetett; făcut/executat pe bani; für Lohn verrichtet. *1740:* (Bizonyos földeket) A' Runki és Nagj-Oklosi Szegény jobbágjok ... tartoznak ... kétszer meg szántani és edgyszer el-boronálni, melljet az ö edgyügyü ekéjek és marhájokkal minthogy nem vihetnek végben, készpénzen szoktanak ekéket és boronákat fogadni ... és ezen pénzes szántást tartják el pusztulások(na)k nagj okának [Runk TA; Ks 89].

8. bérbe vett, kibérelt; luat în chirie; gemietet. *1614:* Baroti Pal Mate Pap penzes hazaban lakik [Csomafva Cs; BethU 490]. *1710 k.:* Vagyon mind az atyámnak, mind nékem régen tartott pénzes szállásunk [BÖn. 706].

9. pénz tárolására való; în care se ţin banii, de bani; zur Aufbewahrung von Geld. *1799:* Penzes, Lisztes, Köntösös s egyéb Tonnák költöztése (!) [A.árpás F; TKI BB. IV/5 Irimie Virsov (36) col. vall.].

10. pénzérmés mintával díszített; împodobit cu modele în formă de monedă; mit Münzenmuster verziert. *1723:* Az kendö szegen találtatnak hat ivó edén és pénzes csuporis vagy 6 [HSzj *pénzes-csupor* al.]. *1742:* Egj fa tokb(an) pènzes Léány nyakra valo szálba és holmi gyöngy [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor familia lelt.]. *1788:* Ezüst Czánkli prém égy tekeréken, más tekeréken keskenyebb ezüst Czánkli, ismét pénzes tsipke egy darabotska [Mv; TSb 47].

11. vhány pénzt/dénárt kitevö; care face un anumit număr de dinari; einige Denare wert. **Szk:** *vhány ~ adó. 1604:* Az ... eotwen es huzon eot penzes ado fcleol ... tettczet hogy jo lelky esmerettel limitaliak kyre eotwen penzt, es kire huzon eot penzt kellessek irnya[a] [Kv; TanJk I/1. 471. — [a]Ti. az adószedőnek] ✱ *vhány ~ adójú. 1664:* Az huszon eöt pinzes adoju jobagyokon kivül minden harom jobagy egy barannyal tartozik Pünkösdben avagy azért d. 36 [A.porumbák F; UF II, 290].

12. vhány pénz/dénár árú; care costă un anumit număr de dinari; im Preis einiger Denare. *1596:* Allás keotezny vettünk 6 zal masfel penzes istrangot p(er) f — d 9 [Kv; Szám. 7/II. 23]. *1621:* El fogyuan az Egy penzes hus kenzerittettem esmegh masfel penzest venni [Kv; i.h. 15b/XI. 68]. *1656:* Tudo(m) hogy egy haznal lakva(n) Szaúai Peterneuel, engem el kwldeöt az Aszszony harminc ket penzes borert [Kv; CartTr II. 1017 Margarita Jakos quondam Petri Pap rel. vidua (50) vall.]. *1676/1681:* Minden megh mért hordorul à hites Biroval igaz ravast tarczo(n)[a]; irja végére, menynyi veder, es hány pénzes volt [Vh; VhU 658. — [a]A racionista]. *1797:* A Kortsomárosnénál az 24 penzes bor meg etzetesedet [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Vö. az *egy-, három-, hat-, két-, kilenc-, négy-, nyolc-, ötpénzes* stb. cimszókkal

◇ **Szn.** *1762:* Pénzes Mihálly [Bereck Hsz; HSzjP]. *1800:* Pénzes Ilona [uo.; i.h.]. *1833:* Pènzes Gyuri [Kv; ACSzám. 99].

◇ **Hn.** *1782/1798:* A' Pénzés oldalon ... a' kerék rét mellett (sz) [Szentbenedek AF; EHA]. *1868:* Pénzes Domb (k) [Zsobok K; KHn 325].

II. *fn* **1.** pénzen szerzett birtok; proprietate/moşie cumpărată; gekauftes Landgut. *1609:* Ergo niluan vagion hogy Becz Jmrehnek mind(en) acquisituma ez Actorra maradott ... dominiumjat megh bizonitotta az Actor ... per hoc az teoruin azt itele, mint hogy Becz Jmrehnek penzese volt, restituallia az actornak az peres jozagot [Kvh; BLt 3 hiv.]. *1619:* Hallottam aztis hogj Penzesj uoltak Beczj Palne Azonjomnak, de en azt ne(m) tudom mikeppe(n) mentek kj keze alol [BLt 3 Simo Gergelj (32) Chyato Zegy[a] ns vall. — [a]Cs].

2. vhány pénz/dénár értékü pénzérme; monedă de un anumit număr de dinari; Münze im Wert einiger Denare. *1591:* Zigiarto Georg vallia ... terek az korczomara hogi egi pinz arra bort igia(m), hogi fel haitam az pinzest, azonba ennek egi Tarsa Tiuadar hat el meccette erzeniemet [Kv; TJk V/1. 138]. *1670:* Adtam Kádár Gergely uramnak d. 35. Ittem adtam egy harminchat pénzest [Kv; KvE 209 LJ].

◇ **Hn.** *1743/XIX. sz. eleje:* Pénzes n. h.-ben (sz) [Kide K; BHn 91]. *1770:* a pénzes n. földön alol (sz) [uo.; BHn 93] | a Pénzesb(en) [Vista K; KHn 271]. *1796:* Görgösben pénzes nevü helyen (k) [Csatószeg Cs; EHA]. *1815/1817:* A Pénzes nevü hellyben (sz) [Miklósfva U; EHA].

pénzesláda pénztartó láda; ladă în care se ţin banii; Geldkiste, Geldtruhe. *1657:* az pénzes láda viteték az materiás kis boltba, mely Fejérváratt alatt az fejedelem házainak az iveges folyosó felől vala [KemÖn. 112]. *1831:* (A) Rab ellen a bizonyittatván be: hogy ő szolgaja lévén ... Nehai Czako Sigmond Urnak, midőn le kutzoragva a Pénzes Ladaba bé markalt, és onnan Penzt lopot, — ezen factumán Czako Janos Ur rajta érvén, a Pénzt tölle el vette és fel pofozta [Dés; DLt 332. 10].

pénzeső *alk* ploaie de bani; Geldregen. *1705:* Bécsből novellában írták, ha igaz, hogy Konstantinápolyban búzaeső esett volna ... Bár csak itt is pénzeső esnék, mert arra igen nagy szükségünk volna [WIN I, 442].

pénzestár pénztár; caserie; Kasse. *1793:* a' N Erdéllyi Mlgs Reform. Fő Consistorium pénzes Tárjából ... fel-vett 3000 m for. Capitalisnak egy esztendei ... Interesseiben, a' fenn irt Fő Consist. Cassájában, kezemhez ... kifizetett légyen meg-esmérem, és ő Exját alázatos tisztelettel quietalom [Kv; TKl Cseh János consist. secr. kezével].

pénzestáska pénznek való táska; geantă în care se ţin banii; Geldtasche. *1797:* Egy záros Pénzes Táska Dr. 68 [DobLev. IV/775].

pénzeszsák pénzszállító zsák; sac în care se transportă banii; Geldsack. *1595:* Miert hogy az Zab draga vala és sok fele kel vala zabot küldeznem: Vöttem 24 sing vasznot: Es czjnaltattam keskeny 4 saakot: Abban küldeztem ajandekot: Az oldalat az vazonnak kit el metzettem vala, költettem el az penzes sakoknak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 115 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pénzetlen pénztelen; lipsit de bani; geldlos. *1733:* it az szüret majd egj héttől fogva el mult kész pénzen az emberek nehezen vásárolnak mert igen pénzetlenek [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsei Boër Samuel lev.]. *1733/1744:* az mostani időnek nehéz de kivált pénzetlen voltátis consideralván [Szászsomolyom KK; Berz. 1]. *1754:* igen miserabiliter eltenek ő Ngok pénzetlen gabonatlan és borotlansagok miatt [Sárpatak MT; TGsz 16]. *1765:* mi Falusiakul pénzetlen szegény emberek(ne)k tudtuk őket lenni [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

pénzetlenség, pénztelenség pénzhiány; lipsă de bani; Geldmangel. *1690:* Mindazonaltal mind ezeket az ő Felsege es az keresztenyseg Szolgalattyara tiszta szivel és nagy örömest tselekeszszük, de attol felünk hogy az Esztendőnek szük termése és ennek az hazanak még az derék bekessegnek es bősegnek idejenis propter defectum comerciorum penzetlensege és az hadak(na)k ennyi sok alá, s fel járása miatt vegben nem vihettyük [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1779:* Bor a Szilágyságban szépen termett ... Én a pénztelenség miá nem vehettem többet 120 vedernél [RettE 408].

pénzez szórja a pénzt; a risipi banii; mit dem Geld um sich werfen, das Geld verschleudern. *1768:* egy üdő vartatva kezdem latni hogj hát mindenre vagjon penze, bővön vasarol, bővön penzez | mikor haza jöttis egj Tinotskáját ada el azzal élt, de most kesen oly bővön penzezett, hogy magamis tsudálkoztam rajta | tudom hogj aratastol fogva bővön penzezett [Martonos U; Pf].

pénzféle vmiféle pénz; bani de o anumită provenienţă; Art Geld. *1672:* Irta vala Kegyelmed azt is, hogy tudósítsam, mennyi pinz volna nálam. Az kamara ispán adta pinz féle az hatezer forintból vagyon hatszáz forint. Isten sova pinze féle vagyon külön kétszáz forint [TML VI, 4 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

pénzfelhajtó pénzfelgyüjtő; persoană care adună bani; Geldeinsammler. *1847:* A 9. és 10. kérdőpontok oda voltak intézve, hogy Varga Katának az elősorolt bűntényekben cimborái, bűntársai világosságra jöjjenek, jelesen pedig, hogy kik voltak az ő azon helységekbe vezetői, ottan táplálói, pénzfelhajtói, a népség ámításában segítői [VKp 297].

pénzfelszedés pénzbeszedés; încasare de bani; Geldeinhebung, Geldeinnahme. *1830:* (Aranyos) székben az 1799dik esztendőben 6074 és 6473 ugy 1807ben 6668 szamok alatt ki botsatott Kerülő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedésb(en) mostan is a' regi hosszu Rovosok (!) haszáltatnak (!) [AszLt 5533 gub.].

pénzfelszedetés pénzgyüjtés; adunare de bani (prin colectă); Geldeinsammlung. *1847:* A 8. pont tárgyozza a vádlott által elpróbált pénzzsarolást, kirovást és fölszedetést [VKp 296].

pénzfelszedő pénzbegyüjtő; persoană care adună bani; Geldeinsammler. *1847:* A több kerületbe, úgy egyebütt kik voltak a pénzfelszedők, megmondani nem tudom, hanem annyit tudok, hogy a rovatal útján egybegyült pénzt a felszedőktől bucsum-száti Dángyá Mákávej vette által [VKp 290].

pénzfelvétel pénzátvétel; preluarea banilor; Geldübernahme. *1629:* Mikor az leuelet irtak es az keotest keoteottek en azt nem tudom ... mert minket chyak az penz le tetel es fel vetel melle hittanak volt [Kv; TJk VII/3. 31].

pénzfizetés 1. pénzátadás; predarea/înmînarea banilor; Geldbezahlung/übergabe. *1570:* Brassay pal hithy zerent vallya, hogi Ew Jrta az zerzeodes Lewelet Klok Jacab es az fya Klok vinche keozet, Es az Mynt Klok Jacab Montha es akarta, Ew wgy Jrta, De azkor ew oth Semmy penz fyzetest Nem latoth [Kv; TJk III/2. 133].

2. pénzbefizetés; achitarea unei sume de bani; Geldbezahlung. *1679/1681:* Hunyadi s hatzoki Taxasok pinz fizeteseken fellyül klákávalis tartoznak [Vh; VhU 674]. *1745:* Hogy az fertály kőziben bé állott Demes István, az rendtartás szerint három forintot fizetvén, szegénj állapottjahoz képpest az iden többbel ne aggravaltassék, s ezzel mind az fel állás és intertentióra valo penz fizetéssel ő fertály legyen contentus, itiltetett [Torda; TJkT II. 33]. *1780:* Ez naptól fogva pedig senkinek vetni téglát, cserepet nem lesz szabad az nemes faluhíre nélkül; s akkor is úgy, hogy a falu esküttjei által kirendelt helynél tovább <lépni?> nem engedtetik. Azt is vagy pénzfizetésért, vagy kész tégláért, cserépért [Taploca Cs; RSzF 290].

3. kifizetés, fizetség; plată; Bezahlung. *1708:* az várbeli commendans erőltetvén az bástya ablakra sarkokat csináltatni, adtunk pénz fizetést fl. 2 d. 40 [Mv; EM XXI, 538].

4. pénzbeli járandóság/illetmény; leafă, salariu; Geldbezug, Geldgebühr. *1652:* Fogarasj Kozma koczis felrayta-

rostul valo conventioja Pinz fizetese huszon kett forint ... f. 22. Brassaj poszto tizen hett sing ... no. 17[a] [UF II, 87. — [a]Folyt. a természetbeni járandóságok fels.]. *1662:* Teömlecz tartonak Buzaja ... sax. cub. 6 Pinz fizetése az gyaloghokkal horul hora ... fl. 3 | Majorbironak Ha mikor majorsagh liszen allasson az udvarbiro jobbagybul, s adgyon neki buzat cub. 6. Pinz es bor fizetest ne adgyon [i.h. 218–9]. *1693:* Csiki Ersoknak pénz fizetés fl. 5. perpeta előruha, Potyolat 1 [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. *1704:* végezték ő kglk, hogj már egész esztendőtől valo ... pénz fizetésünk még hátra lévén ... fordittassék az Ecclésia Bolyában lévő Dézma és egjeb búza is pénzbéli fizetésekre a Salaristáknak [Kv; SRE 89]. *1749:* Elsö Beres Inas Pálfalvi Gergely Istok szabad szemely penz fizetése flo 2 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1811:* a' Mlgs Fő Consistorium által applacidáltatott interimale Augmentummal eg(g)yütt-is tsak: 300 ~ háromszáz Mforintból álló pénzfizetéséből az idők terhes volta miatt éppen nem élhetek [RGyLt ad nr. 32 Krizbai Desö Elek kv-i ref. pap kérv.]. *1847:* a Kocsisnak ... Csizmaja is mind ki ment pénz fizetése is mind ki ment [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sándor jk 48].

5. pénzbírság; amendă, pedeapsă pecuniară/în bani; Geldstrafe/buße. *1657:* Penz fizetéssel az visitatoroknak papokat büntetni meg nem engedtetik, az magistratus jurisdictiojára es az coactiva potestásra tartozván az [UF II, 183].

pénzgyűjtés 1. pénzszerzés; procurarea banilor; Gelderwerb/sammlung. *1736:* abban az időben az urak épen az pénzgyűjtésre semmit sem vigyáztanak, hanem csak az egy böcsületre és emberségre [MetTr 356].

2. pénzadomány beszedése; strîngerea de bani prin contribuţie benevolă; Einnahme der Geldspende. *1847:* A pénzgyűjtésről amit tudtam, fennebb megvallottam | Nálunk a bucsum-cserbui kerületbe a Varga Katalin számára két versen gyűjtöttek pénzt rovatal útján, minden gazdára egy ezüsthúszast vetvén fel ... Ilyforma pénzgyűjtések minden helységekben történtek [VKp 230, 281].

pénzgyűjtő pénzéhes; avid/lacom/setos de bani; geld/habgierig. *1658:* ide olyan szolga kell ... nem komplár, pénzgyűjtő, sobrák, tudatlan, az ki csak azért jő, hogy gazdagúljon; az vra, s nemzete, hazája méltóságának, jó hírének, nevének mocskolója [RákDiplÖ 458 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból].

pénzgyűjtögetés pénzadományok beszedegetése; strîngere de bani prin contribuţie benevolă; Einnahme der Geldspende. *1847:* A több helységekbe kik gyűjtötték fel, és a nevezett három helységekből mennyi pénz gyült össze, megmondani nem tudom, annyi igaz, hogy efféle pénzgyűjtögetés több esztendőkben is történt | Varga Katának a fenn megnevezett helységekben tartózkodása ideje alatt nálunk Kerpenyesen két versben volt pénzgyűjtögetés [VKp 218, 250].

pénzhajtás pénzbehajtás/szedés; încasare de bani; Geldeinhebung. *1758:* Pünköst előtt való Pénteken Executor lévén a Falúnkb(an), a' falú közönséges úttzáján Pénz hajtás kedviért midőn alá s fel jártúnk vólna ... hallánk rajtúnk fellyül a' Falú közönséges úttzáján Zenebonát, szobéli veszekedést [Betlensztmiklós KK; BK. Steph. Szölösi (28) zs vall.].

penzió nyugdíj; pensie; Pension, Ruhegehalt. *1772:* Történt Bánffi Dénesen a sok között ilyen dolog is, hogy a fiai az őfelsége annuentiájából elvették mind tőle, mind az édesanyjaktól az egész Bánffi és Barcsai jószágokat, magának a grófnak két, az asszonynak négyezer forint pensiót determinálván annuatim [RettE 270]. *1777:* Hasonlóképpen Nemes János urat is consiliariusságából és provincialis főcommissariusságból kimustrálá[a] 2000 forint pensióval [i.h. 379. — [a]Brukenthal Sámuel gubernátor]. *1788:* Néhai édes Atyám ... halála után az édes Anyám, mint Özvegy Tisztné pensiot nem nyerhetvén ... én egjedül tettem minden költést [Branyicska H; JHb XXXI/26]. *1823–1830:* Keservesen panaszolta[a], hogy ő 29 esztendeig lévén királyi tábla praesese ... az ország ajánlotta a királynak, hogy adjon nekie hosszas szolgálatjáért pensiót, de az udvartól az a válasz jött, hogy aki a királyi táblán szolgál, annak nem kell pensió, mert a csak olyan, mint a machina [FogE 146. — [a]ld. Bethlen Pál]. — L. még FogE 171, 257, 285; PLev. 203.

penzionátus nyugalmazott, nyugdíjas; pensionar; pensioniert. *1807:* A Generalisokat Erdélyből akik voltak még a pensionatusokis (!) mind Szebenbe tzitálták még nem tudatik miért [Dés; KMN 361]. *1830:* Dezméren Pensionatus Hadnagy Tkts Boër Jóseff [Györgyfva K; RAk 108].

penzionátusság nyugdíjasság; faptul de a fi pensionar; Ruhestand. *1805:* N. Kapitány Z Aranka Ferentz Kedves Testvérünk meg holt ez esztendőben 31a January 1805 életének 63k Katonaságának 27k és Pensionatusságáb(an) 400 Rforintal 12k esztendejében [ArJk 61].

penzionista nyugdíjas; pensionar; Rentner. *1782:* ő Felsége maga Birodalmában égy néhány ezer Pensionistaknak járni szokot fizetéseket egészen meg vonta, s a' mellett Papokat, Klastromokat reducalt [SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz].

penzitál 1. mérlegel; a cîntări; erwägen. *1671:* Eö kglmek Tanáczul az két fèl Litigansoknak reportalt attesta-(ti)ojokat assumalua(n), és pensitalüan ... per hoc J ... kövesse meg az Actort [Kv; TJk XI/1. 44]. *1674:* Suki Pál és Mihaly vramekis ... Relatoriakat elö bizonsagokkal edgyütt exhibealanak sistalának, az kiket szorgalmatoson meg olvasván, es mind az ket reszröl valo Exhibitakat discutialvan es pensitálván, az Controversioban forgo határt eggyk hegy teteietöl fogva az másikig meg iartuk es visgaltuk [F.szovát K; SLt Q. 13]. *1717/1781:* Reiterálván toties ... eö Nagysága hogy a ... Condivisor atyafiak eö Keglmek ... ezen Vármegyében lévö sok intervenientiák-(na)k tulajdonságát pensitállyák ... az osztozást accelerállyák [Bencenc H; JHb LXXI/3. 479]. *1742:* ã Branjitskai Jószágot Pacifice birtam volna, s Via facti ... exturbaltattam belöle, akkor el vett ... mindenféle Bonumaim ... Ennekem restituaitassanak, a' Nemes Haza Törvényén s az Igasságon fundáltatott Praetensioimat Kedves Bátjám Uraimék jó lelki esmérettel pensitálván ... illy nagy káromban Consolallyanak [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése].

2. megfontol; a cumpăni; überlegen. *1722:* A' Visitationak idején pensitállyák Tiszteletes Esperest Vraimék mitöl légyen az, hogy az Praedikátoroknak elégedendö tüzi fájok esztendön által nintsen [HbEk konz. hat.].

3. tekintetbe vesz; a lua în consideraţie; berücksichtigen, in Betracht nehmen. *1670:* Nemzetségünk(ne)k be vőt szokását ha pensitallyuk az eskütőtig a' fogjatkozastul ne(m) menthettjük [SzJk 107]. *1671:* Ha Uram az dolognak meritumát kell pensitálni, mivel connumerálták volt is megyesi atyánkfiai inspectiojok alatt való két székbeli szegénységet, azoknak számokhoz képest az szokott gyalogok állítására ... reá érkezhetnek úgy, mint másutt való szegénység [TML V, 546 A nsz-i tanács Teleki Mihályhoz].

pénzjutalom pénzbeli jutalom; recompensă în bani; Geldbelohnung. *1823–1830:* 1788-ban nyári examenkor ... a classisokba nem tudom micsoda fundusból pénzjutalmat osztogatván ... egy volt hétmárjásos jutalom, és ezt nékem ítélték [FogE 95].

pénzkapás pénzadomány; donaţie în bani; Geldspende. *1823–1830:* egy Virág János nevű ember az házából meglátván engemet, és egy marokban ezüstpénzt adott, valami tíz forintot, azt mondván, hogy mikor akadémiákra mentem, akkor nem adott volt semmit, mert nem voltam nála, és most fizet ki. De jobban is esett nekem ez a véletlen pénzkapás, mint ha felmenet adták volna [FogE 284].

pénzkérés kölcsönkérés; luare cu împrumut; Bitte um Geld. *1767:* azt tudgya az Ur hogy a' pénz kéres sok Instántiával konyorálással jár [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz]. *1772:* bizony az pénz kérés, most tiz annyi üdő töltéssel faratsággal ortzátlansággal jár mind ennek előtte [Kv; SLt XL Fekete Ferenc ua-hoz]. *1776:* (Br. Jósika Imre) Praefectusának megfogadván Pénteki Mihályt, majd nem volt egyéb szolgálata, hanem egy helyről megjött a pénzkérésből, másfelé ment ugyan csak pénzkérni [RettE 362]. *1780 k./1805:* az pénz kérés, szerzés sok bajjal, ortzátlansággal jár, és Kezesség igen nagy dolog [Kv; SLt XLVI. 7. 53 Ferentzi György Suki Jánoshoz]. *1823–1830:* szorongattak a sok adósságért ... Irtództattam haza is menni, mikor másutt voltam, mert mindenkor csak pénzkérésért írott leveleket kaptam az asztalomon [FogE 269].

pénzkeresés 1. pénzkereset; procurare/obţinere de bani; Gelderwerb. *1820:* Pènz-keresés kedviért a kolozsi és tordai So kamararol Miriszlora, és Károlyfejérvárra szokták a sót leszállitani jó rakott úton [Báld K; BLt 6]. *1826:* nem hagytam tovább hasznatlan pénz keresését [Mv; Told. 7].

2. (elásott/rejtett) pénz felkutatása; căutarea banilor (ascunşi în pămînt); Suche nach (vergrabenem) Geld. *1745:* az J. minekutánna ... meg intetett arról, hogy tovább pénz keresésnek tsalárd mesterségével ne éllyen, embereket ne tsallyon ... mégis ő életit nem melioralta [Torda; TJkT II. 87] *1804:* tulajdon szemeimmel is láttam ez előtt mint egy 50 esztendőkkel egyik ide temettetett Bátorinak ón koporsóját, mellyet pénz keresés végett ástak vólt ki [Perecsen Sz; EHA].

pénzkereset 1. pénzszerzés; procurare/obţinere de bani; Gelderwerb. *1736:* Bongárdon a' pénz keresetre egyéb ut mod nintsen hanem a' kinek márhátskája, gabonátskája ván abbol a mit szerezhet még azokbol is nehezen [CU].

2. (elásott) pénz felkutatása; căutarea banilor (ascunşi în pămînt); Suche nach (vergrabenem) Geld. *1745:* az J. ujjabban azon tsalós Mesterségéhez fogván Ns Aranjos Széken Pojánban néhány embereket meg tsalt, pénz keresetnek szine alatt ... à Sötét földben sok ezüst, arany, drága portékakat lenni hazudott [Torda; TJkT II. 88].

pénzkereső 1. ~ *idő* jövedelem/pénzszerzésre alkalmas idő; timp favorabil pentru procurare/cîştigare de bani; zum Gelderwerb geeignete Zeit. *1800:* Nagy köszönettel venné Társaságunk ha ebbe a sovány pénz kereső üdőbe az ő nga assistentiaja mellett meg nyerhetné aztis hogy az Lo hajtok szolgák fizetését ... a Constitutiob(an) ki irt articulushoz alkalmazta<tat>nák [Torockó; TLev. 9/31].

2. (elásott) pénz felkutatására való; folosit la căutarea banilor (ascunşi în pămînt); für die Suche nach (vergrabenem) Geld gebraucht. **Szk:** ~ *ásó. 1762:* A megirt Gyekei Lakosok közüll à praedeclárált gödör ásás előtt kiket hallott ã Tanu hogy pénz kereső furu, kapa, áso vagy egyéb eszközök után jártanak volna ? [Dob.; Ks 4. VII. 12 vk] ✱ ~ *fúró. 1762:* azon éjczakának estvején ... Lupsor Vonuly fia Juon hozzám jövén a Feleségemtöl kérni kezdette az udvari pénz kereső furut [Gyeke K; i.h. Bogdány Juon (27) vall.] | A pénz kivétele előtt (ha igaz hogy pénszt tanáltak:) valo estve kétcer jött hozzám Lupsor Vonuly fia Juon hogy adjam oda a pénz kereső furut de én nem tuttam hol van. Kérdettem mit akar vélle aszt felelte hogy a sogora Toma kertiben mutatott az Isten valami jelt aszt akarják meg visgálni [uo.; i.h. Ano cons. Bogdány Juon zs vall.] ✱ ~ *kapa* → ~ *ásó.*

pénzkiadás 1. pénzkibocsátás; emisiune/emitere de monede noi; Emission von Geldscheinen. *1619:* Két törökre bízták volt azféle pénzváltást. Hát mindenik oly ember volt, hogy azon nagy hirtelen mindjárt álpénzt csinált ő maga, és megelegyitette az császár jó oszporájával, melyet mindjárt csak az pénzkiadásnak másodnapján megkapának rajta, és mindeniknek fejét vevék [BTN[2] 377].

2. pénzelköltés; cheltuială de bani; Geldausgabe. *1834:* A' Második Szám adásban a' pénz ki adásban 36 Rf 40 x ... teszen fel | a' pénz ki adás 5ik pontya alatt fel tett 7 for. 18 xr potlás nem acceptáltatik [K; Somb. II].

pénzkifizetés pénzmegadás; plată, achitare; Geldbezahlung/begleichung. *1786:* Melly egyezés, váltás, pénz ki fizetés és Zállagositás ... e' szerént menvén végbe, a' fellyebb irt kötésnek meg állására mi eléttünk is a' Pársok magokat kéz be adással kötelezék [Nagylak AF; DobLev. III/619. 2a].

pénz-kigyúlás elásott pénz fellángolása; învăpăierea locului unde se găsesc banii ascunşi; Aufflammen vergrabenen Geldes. *1762:* kik láttanak volna valami lobbanást, vagy tüz forma langot, mellyis vulgő penz kigyulásnak tartatik ? [Dob.; Ks 4. VII. 12 vk].

pénzkirovás pénzfizetés kirovása; fixarea sumei ce trebuie plătită; Verpflicht zur Geldzahlung. *1847:* A 8. pont tárgyozza a vádlott által elpróbált pénzzsarolást, kirovást és fölszedetést. A fennebb írtak szerint maga is megösmeri, hogy ő tett pénzkirovást, de emellett ... körül állásos vallomást tésznek a 17. és 21. tanuk [VKp 296–7].

pénzkívánság pénzvágy; aviditate/sete de bani; Geldgier. *1710:* A feljebb említett oláh püspök alkalmatosságával juta eszemben ... mint bánának az akkori Szava

nevű oláh püspökkel. Ez ... irigységben esék az urak előtt. És noha Székely Lászlónak a püspök közel való atyafia volna, mégis meggyőzé a pénzkívánság, s hogy különben a püspök pénzihez nem férhete, Naláczi Istvánnal conspirálván ellene ... egy alvinci oláh papot bérlének meg ajándékkal, vádolja el a püspököt a fejedelemnél, hogy egy aszszonyt tart kurvájának a maga házánál [CsH 309].

pénzküldés pénzelküldés; trimitere/expediere de bani; Geldabsendung. *1662:* Az mi az borvételre való pénzküldést illeti, nekem úgy tetszik, az mihez pénz nélkül juthatnánk, nem kellene arra költenünk [TML II, 251 Kemény Zsigmond Teleki Mihályhoz].

pénz-kvantum pénzmennyiség; cuantumul de bani; Geldquantum. *1729:* Nemes Országtol Nemes V(árme)gjenkre repartialtatott pénz Quantumbol es Naturalekbol Nemes Városunkra repartialtatott kész pénz Rh fl. 386 [Dés; Jk 389b]. *1739:* A Tktes Nemes V(á)r(me)gjéről ... Dés Városára Cum Csatán[a], melly pénz quantum repartiáltatott ... addig fel ne olvastassék 's ki ne adattassék, mig Perceptor atyánkfiai Registrumok nem investigaltatnak [Dés; Jk 515b. — [a]A város tószomszédos jb-faluja].

pénzletétel pénzlefizetés; achitarea/predarea banilor; Geldbezahlung. *1593:* Katonai Mihali vram vallia ... vgi zola Samuel deak, Io eochem legien megh az bekessegh az tizen eot forintot en magam megh adom ... ha megh ne(m) hiz, ados lewelet adok ... vgi vegeztwk el, es az vegben menetelnek vgi rendeltúnk napot az keouetesnek, es az pinz le tetelnek [Kv; TJk V/1. 374]. *1629:* Mikor az leuelet irtak es az keotest keoteottek en azt nem tudom ... mert minket chyak az penz le tetel es fel vetel melle hittanak volt [Kv; TJk VII/3. 31]. *1666:* Uram, úgy látom, pénz letétel nélkül ahoz[a] én nem jutok [TML III, 618 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Egy donációhoz].

pénz-leválás pénzfelvétel; preluarea banilor; Geldaufnahme. *1742:* az megh irt Föld Zalagasitas földre valo Pinz adas es levalas ... mi eléttünk így menven vegben, melyröl miis attuk ... ez testimonialis levelunket [Ne; DobLev. I/199].

pénzlopás pénzorzás; sustragerea/şterpelirea banilor; Geldstehlen. *1644:* Hogi nylua(n)sagal ra fogta volna Csiszar Mihaline, Szigiarto Gergelinere az penz lopastt en azt nem hallottam, hanem gjanoval, gjanakodat ra, s ugian gjanoval fogatta meghis [Mv; MvLt 291. 400b]. *1745:* az J ... ha ennekutánna tsak egy pénz lopásba talaltatik is életit amittallja [Torda; TJkT II. 97]. *1831:* rajta kaptam a' pénz lopáson, azért mint tudva lévő tolvajt bé nem fogadom [Dés; DLt 332].

pénzmag pénzösszeg; sumuliță, economie mică, bani economisiți; kleine Geldsumme, erspartes Geld. *1806:* A' többi pénzt pedig tartsa meg Ngod és ne költse el, mert nem könnyű dolog még költsönis pénzt kapni ... ne hogy a' pénz magbol könnyű szerel ki pusztitsa magát, hogy aztán még mozogni se lehessen [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. *1811:* Különös Mixturát-is adok számodra: Kivánom, 's meg-látod, hogy szolgál javodra: Végy szerentse magot, mentől többet lehet, E' közé Pénz-mag-is égy jó tsomó mehet [ÁrÉ 169].

pénzmegadás tartozás kiegyenlítése; achitarea unei datorii; Begleichung einer Schuld. *1607:* ne(m) volt hjreúel az Actrix Aszo(nn)ak az eöreksegh el adas ... de az arraba f. 5. maratt volt hatra, s az melj napra maratt volt az penz meghadas engem küldett vala erette Benedek Istua(n), s nem ada megh [UszT 20/63]. *1775:* Azért jóllehet, hogy az pénzmegadásban késett Baka Tamás egy keveset, azért nem akarja leválni[a] írt Bálint Antal [Taploca Cs; RSzF 247. — [a]A szénafű árát].

pénzmennyiség pénzösszeg; sumă de bani; Geldsumme. *1843:* Farkas Sándor ... még a militare brachium kimenetele előtt vezette és ámította a három közönséget s tőlök különböző pénzmennyiségeket kerített kezéhez [VKp 123]. *1846:* Buzdi és ahoz tartozo Joszágaimban lévö Embereknek, ugy idegenybélieknek is Usorára ki osztott én általam Gabona és pénz menyiségek a Contractusakbol ki tetzik [Kv; Végr.]. *1858:* (Az) ezen címek alatt utalványozott pénzmennyiségekből az Özv: Gróf Kornis Sigmondné B. Györffi Bertha illetősége a' Gróf Kornis Gábor által már felvett pénzöszvegekből tellyes hason fele mértékben meg eddig nem fizetödött ki [Szentbenedek SzD; Ks 92].

pénznézés kb. elásott pénz utáni kutatás; căutarea banilor ascunşi în pămînt; Suche nach vergrabenem Geld. *1746:* Vass János nevü idegen jövevény isméretlen ember ... incaptivaltatván penig pénz nézés, ásás és keresés alkalmatosságaval, találtattak nálla feles L(ite)rale Instrumentumok, mellyek tellyesek Religio ellen valo p(rae)varicatioval, szentségtöréssel bűvöléssel, bájolással [Torda; TJkT III. 110].

pénznyi (egy) pénz/dénár értéket kitevő; în valoare de un dinar; im Wert von einem Denar. *1735:* A rétnek ... egy darabját ... hogy látták hogy aki birta el szökött vagy meg holt; ugy fogták fel, senkinek egy pénznyi jussok is hozzá nem lévén [Elekes AF; DobLev. I/158].

pénznyírés pénzérme körülvágása; tăierea de jur împrejur a monedelor; Umschneiden der Geldmünzen. *XVII. sz. v.:* Pénz nyirés, veres, válogatás. Pleh aran(n)yal valo kereskedesről[a] [Kv; Diósylnd. 18. — [a]Az 1592-ben íródott Diósylnd. szélére írt szöveg].

pénzolvasás pénzszámolás; număratul banior; Geldzählen. *1607:* Az molnotis tudom hogi Becz Palne azzoniomnak ada zalagon ugian Galfi ura(m) hallottam hogi f 100 adot rea azzoniom czak hogj az penz olvasasban zinte eot (!) nem uolta(m) [BLt 3 Hollo Antal de Zent Simon[a] (53) pp vall. — [a]Cs] *1765:* az eök pénzeket ... pénz olvasáshoz értő irás tudo emberekkelis meg számláltattyák [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 20].

pénzolvasó I. *mn* pénzszámláló; pentru număratul banilor; fürs Geldzählen. *1637/1639:* Egy Eöregh penz oluaso Rez tanyer auagj tabla f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111].

II. *fn* pénzszámláló tábla; tablă pentru număratul banilor; fürs Geldzählen gebrauchte Tafel. *1589:* Ket tabla penz olwaso Eggik Rezbeol chinalt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40].

pénzolvasó-ház pénzszámláló ház; casă/oficiu pentru număratul banilor; Haus fürs Geldzählen. *1689:* Szeben

Városában ... Bándi Kováts István Ur(am) ő keglme szállásán a pénz olvaso háznál [MbK].

pénzösszeg pénzsumma; sumă de bani; Geldsumme. *1846:* a' mészáros gyertya és Istállobeli veszteségek potlására kivántato pénz öszvegröl az ado mennyiséghez arányzott kiosztás vagj rovatal meg készittetvén ... sietünk ... ezennel béadni [Kv; KLev.]. *1847:* Amennyire emlékezem, az érdekelt nyugtatványokban megírt pénzöszvegeket mindenkor a közönség általam vezetett peres ügye költségi fedezésére vettem [VKp 177]. *1858:* Özv. Gróf Kornis Sigmondné B. Györffi Bertha illetösége a' Gróf Kornis Gábor által már felvett pénzöszvegekből ... meg eddig nem fizetödött ki [Szentbenedek SzD; Ks 92].

pénzpazarlás pénzszórás, költekezés; risipirea banilor, cheltuială fără chibzuială; Geldverschwendung. *1662:* Mellyet[a] ha ki ugyan jól járna, szemlélne és nézelne, nem egyebet, hanem hogy csak világi, hijában való dücsöségre, testi gyönyörüségre haszontalan, termérdeki sok pénzpazérlásbul épittetett volna, felőle úgy ítélhet vala [SKr 259. — [a]Liechtensein herceg kastélyát].

pénzperceptor pénzbeszedő; perceptor; Geldeinnehmer. *1710 k.:* A gubernátor ígíre hatszázat[a], de mint adta meg mind ő, mind én, mind mások, azt az Isten és a Karancsi Zsigmond registruma tudja, ki pénzperceptor és az építés kurátora volt minden pénzfizetés nélkül [BÖn. 888. — [a]600 magyar forintot a fejérvári templom fedelének javitására]. *1713/1730:* Az Penz Perceptorok kezeken forgott Regestrumokat ... Hadnagy Atyánkfia magahoz hozatva(n) A Perceptorokkal ... Calculallyak a Regestrumi summat [Dés; Jk 395b]. *1715:* In Anno 1702 Erogaltanak N: Rediger György és Levai Istvan Pénz Perceptor Uraimek egyszer az Fortalitiumra fl. 300//00 | Jn Anno 1702 ... Die 27 xbris irják Pénz Perceptor Jllyefalvi István és Bányai Szabo János Uramék hogy a Tiszt : Tanáts Commissiojara kelletett adniok, mivel az Tiszt: Tanátson szoros Executio volt fl. 400//00 [Kv; KvLt I/213]. *1726:* Hadnagy Nztes Lőcsei Josephus Hadnagjságárul, Nztes Váradi János és Szent Jóbi Istvan Uramek Borbiroságokrul N Kovacs István ur(am) Csatani Ispánságárul N: Otves Szabo Mihály; es Vintze Györgj uraimek Vásárbiroságokrul és pénz Perceptor Uraimektol valo Szám vételre Delegaltatnak[a]. — [Dés; Jk 359a. — [a]Köv. öt név fels.]. *1732:* Penz Perceptor Atyankfiai az kik iránt nem securusok az rajtok levő portio meg vehetese iránt, az ollyakat az Executor meg kötözvén vigjek ... B. Marton Kovács Pinczejeb(en) [Dés; Jk 426a].

pénzperceptorság pénzbeszedői hivatal; funcție de perceptor; Geldeinnehmeramt. *1704:* Az 1700. Esztendőbéli pénz perczeptorságomrol midőn számot attam ... Akkor maratt vólt fenn az Restántia in genere f. 2487//25 [Kv; Szám. 40/IV. 2].

pénzporció pénzbeli illetmény/járandóság; retribuție în bani; Geldbezug/gebühr. *1724:* ezen harom rendbéli pinz portiot melj in Summa facit flor. 210, ad annos 23, decem per Centum folneráltatván, excrescit Summa folnoris ad fl. H. 483 [Nc; DobLev. I/109]. *1727:* Az el mult nyári Deesi ménespásztorok(na)k pénz Portiojok melly réájok vettetett volt egeszszen relaxaltatott [Dés; Jk 370b].

pénzrendelés pénzigénylés; solicitare de bani; Geldanforderung. *1677:* Úgy hiszem inkább csak az pénz rendelésből is, 300 oszporát rendelvén annyi personákra, bizontalanok az megsegítésben [TML VII, 396 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

pénz-restancia fennmaradó pénzösszeg; sumă (de bani) care a rămas (din ...); Überrest, übriggebliebene Geldsumme. *1707:* Pénz Restantia Nehai Tisz. Szathmari János Uramnak: Flor. 541. e tóbre Nem nevekedet ... le fizetodik naponkint [Kv; SRE 103]. *1708:* Pénz Restantia Soos Ferencz Uramnak[a] Penz flor. 771. Ez is szaporodot a meg irt terminuson tul [Kv; i.h. — [a]Az egyik ref. prédikátornak].

pénzrovatal pénzkirovás; stabilirea sumei ce urmează să fie plătită drept contribuție; Geldzahlungsverpflichtung. *1847:* Két körülményt látván itt még megjegyzésre méltónak ezen királyi igazgatás. Egyiket tudniillik azt, miszerént Varga Katalinnak csak azon ténye is, hogy az ő eltávoztatását és elfogattatását annyiszor elrendelő felsőbb és legfelsőbb közigazgatási parancsolatoknak ellenszegült, az engedetlen úrbéres közönségek közti folytonos és merész tanyázása s újabb-újabb pénzrovatalok által [VKp 181].

pénzsegély pénzbeli támogatás; ajutor bănesc; Geldhilfe, Geldunterstützung. *1868:* Harangláb zsindelyfedéllel 1868ban kijavítva, a 3 méltóságos grófi udvar által adott cserefából; az ígérve volt pénz segély nem adatott ki [Uzdisztpéter K; ETF 107. 18].

pénzsumma pénzösszeg; sumă de bani; Geldsumme. *1585:* (A) Darab feoldet ... Nehay Galaczy Jstuanneo Frusina Azzony adgya ... Barbara Azzonnak my eleottink mely pénz summa zerint tyzen hott (!) forintot[a] [Galac BN; WLt. — [a]Értsd hozzá: tesz]. *1653:* illyen Conditioval vévek penigh ezéket magokhoz ... hogy valamikor az arva kivannya, vagy magha Göczi Istva(n) avagy maradekja minden pellekedés nélkül tartozzek letenni az arvanak, s mind a' penz summat s mind penigh az egyeb ingo bingo jokat és eszközöket [Ilencfva MT; DLev. I. IIB. 11]. *1662:* Ezalatt Barcsai Ákos komornik-deákja, Dobolyi István a főkapitányhoz bejövén a praesidiumfizetésre kétezer arany szép pénzsummát hozott és adott vala [SKr 507]. *1840:* (A) Sz: Miklosnapi országos vásár alkalmával a Nemes Város négy taligás őkrei árrverés probálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon — mely pénz Summának bé vétele aránt méltoztat a Tktes Ns Tanáts rendelkezni [Torda; TVLt Közig. ir. 1558]. *1843:* Mikor idősebb Farkas Sándor úrral a Lukáts Simon úr házánál az egyezés történt, hogy Farkas úr pereljen a három faluk érdekében a fiscus ellen, én is jelen voltam egy Szent Péter ünnepe táján, de a pénzsummára nézve tisztán nem emlékezem [VKp 107]. — L. még SKr 509.

Szk: *derék* ~ *1582:* Az felliel megh irt derek penz Summakath mind Egbe vethwen Theót ez eztendey Adonak Summaia f. 3743 [Kv; Szám. 3/VI. 6 Diósy Gergely not. Kezével].

pénzszám pénzösszeg; sumă de bani; Geldsumme. *1618:* adtam az sátor árába ... 28 ezer és hétszáz oszporát. Ezt is azért ítélem szükségesnek ... megírni, hogy ... ha Nagyságod érette küld, az itt való megfizetett pénzszám

ennyi [BTN[2] 121]. *1619:* Azmely élést egy napra neki[a] adtak ... egészen egybe summálták; egy napra tött az élése pénzszámot 37 ezer oszporát [i.h. 280. — [a]A perzsa követnek].

pénzszámlálás pénzszámolás; număratul banilor; Geldzählen. *1765:* sokaktol hallottunk a féle panaszt, hogy kárasodtak volna az Regius Perceptor Uram jactusonként valo pénz számlálása miatt, és ha valamit szólottak eő kegyelmének, meg pirongatta vólna eőket mondván, hogy eő kegyelme jobban tud hozzá mint a parasztok [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 35].

pénzszedés (kirótt) pénz felszedése, pénzbegyűjtés; încasarea banilor; Geldeinnahme. *1606:* Michael Farkaslakj de Zentkiraly Juratus ... Azt tudom azert hogy mikor az Moldúaj had ki Jeott vala úgy emlekezem hogy az Akkorj penz zedesbe d(en) 6 adott vala [UszT 20/10]. *1847:* Az első rovatalt Serbán Nyikuláj, a másikot Atyim Nyikuláj és a harmadikot Kotzétz Juon szedték fel. S ilyen rovatal útjáni pénzszedések a több helységekben is történtek ... Jelenleg is nálunk nagy pénzszedés van, de mi célra, nem tudjuk | Tudom, hogy a falusi költségek fedezésére nálunk egy versen rovatal útján pénz szedetett fel ... Más versben volt még egy kis rovatal szerinti pénzszedés [VKp 277, 284].

pénzszedő pénzbegyűjtő; încasator (de bani); Geldeinnehmer. *1576:* Az Tavaly penz zedeo vraimnal valo zalag harom vasarnak (!) kyaltaszek meg hogi ky mynd valchia ky ha penig Nem valtyak az vtan agiak ely [Kv; TanJk V/3. 136a]. *1579:* Az Saffarok hon nem voltanok mynd enekem kellet fyzetnem az pencz zedök semykepen ne(m) akarak gondgyat vyselny az saffarsagnak [Kv; Szám. I/XVIII. 26].

pénzszerzés pénzfelhajtás; procurare de bani; Gelderwerb. *1670:* éjjel-nappal fáradoztunk az pénz szerzésben [TML V, 401 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1705:* Mondá a generál, hogy most kettőre volna szüksége egyelsőbben: pénzre tudniillik és jó hírekre. Ha az úr valami modalitast találna a pénzszerzésben, igen jó hasznot tenne [WIN I, 443]. *1780 k./1805:* az pénz kérés, szerzés sok bajjal, ortzátlansággal jár [Kv; SLt XLVI. 7. 53 Ferentzi György Suki Jánoshoz].

pénzszűke az az állapot, hogy valakinek kevés pénze van; lipsă de bani; Geldmangel. *1779:* én soha ilyen pénzszűkiben nem voltam, ilyet soha nem is értem [RettE 408]. *1792:* Isten tudja mit mondjak: mert az Isten az idén bőv áldását mutatta mindenb(en), mégis ollyon pénz szűki vagyon, hogy még illyent nem értem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1797:* a' Pénz szüke miánn felette nehéz egyszeribe annyi Pénzt le tenni [Kv; TSb 7]. *1799:* A Pénz szűke is majd ollyan közes nállam is mind Fiam Uramnál, mert énis csak ugyanazon kut fejekből meritem a Pénzt, ugy mint Istenünk Segedelméből a Sarlo kapa és kotzor után gyüjtegetünk [Ne; DobLev. IV/810 Szántó Sándor lev.]. *1824:* Medgyes Imréné Aszszonynak fel verték a Házát és az aban eset kárait a falutol pretendalja a Melyet kipotolni a falu meg fizetni tartozik, amelyet kifizetni a pénz Szüke miat Nem tudot [Szentimre MT; Ball.ev.]. *1828:* a mostani pénz szűkibe a kévánt fellyül fizetés talám sokatska is lenne [Kv; RLt O. 1 Béldi István lev.].

pénztaksa pénzben megszabott díj; taxă; Geldgebühr. *1761:* Ezen Sztanisa nevű Egész Falujában ... Josika Joseff Vr eő Natságának, se az eő Natsága Méltoságos Praedecessorinak se Curiajok az az Udvarhazok soha sem volt, mivel az oljan helly hogy mindenkor a' Dominus Terrestrisekkel rupturájok vagjis oljas Conventiojok lévén a' hogy meg alkhattak, pénz s egyéb táxát fizettek [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 14]. *1784:* A Penz Taxa a szerint fizetődik mint az Mlts Grof Ur ő Nga reszire [Torockó; TLev. 4/9. 14a].

pénztalálás (elásott) pénz megtalálása; găsirea banilor (ascunşi în pămînt); Finden des (vergrabenen) Geldes. *1637:* En ebben az penz talalasba(n) egiebet nem tudok, hanem mikor azt kezdek hirdetni, hat ennekemis volt ados Lakatos Georgj firtattam erette ... hogj ... meg adgja az miuel ados [Mv; MvLt 291. 91a]. *1745:* Constal az Ns Vár(me)gye ... in Possessione A.Jára indicalt s celebraltatott sedriajan pronuncialtatott ... Deliberatumábol, hogy az J. Incze Klára sok rendbéli embereknek meg tsalásáért, pénz találásnak szine alatt, demuncaltatott (!) [Torda; TJkT II. 87].

pénztár kassza; caserie; Kasse. *1869:* Két kereszt zászlora a Megyebeliek gyüjteményéhez a templom pénztárábol adatott ... fl. 5 xr. 33 [Bács K; RkAk 245]. *1877:* Consistoriumunk megfontolván, hogy Kaló Gergely kezdte Kozma Ilonát gyalázó, ocsmány szókkal illetni ... vádlottat az 1 frt 40 kr asztalpénz megtérítésére, ezen kivül 1 frt büntetésre ítéli az ekkla pénztára számára [M.bikal K; RAk 337].

Szk: *élő* ~ állandó pénztár. *1862:* mindenkor rosszul esik nékem, hogy nints égy élő pénztár, melyből el rongyollott templomaink isk. házaink, szegény papjaink isk. mestereink sorsán segithessünk [Gyalu K; RAk 69] ✱ *ispáni* ~. *1847:* Tartozik az arendator a' stypulalt arendae summát ... a' kajántoi Ispányi pénztárba pontosan befizetni [Km; KmULev. 2] ✱ *kaszárnyai* ~. *1841:* Özvegy T. Sylvester Györgyné aszszony Szabad Királyi Kolosvár Várossa Kaszarmai Pénztárába tartozo adosságát ... bé fizette [Kv; Pk 4] ✱ *uradalmi* ~. *1846:* égy ezer pengő Rft bátorságositásul előre, és ezennel be teszek az Uradalmi pénztárba ... a hatodik év utósó ángáriájába annyi részben bé tudodjék [Kv; KmULev. 2].

pénztár-maradék restancia; sold de casă; Restbetrag. *1873:* jön át 1873-ra 79 fr. 92 x pénztármaradék, kötlevelekben pedig 1269 f 11 x [M.bikal K; RAk 299].

pénztárnok pénztáros; casier; Kassierer. *1844:* Jenei Jo'sef ... Makfalvi Nemzeti oskola pénz Tárnoka [Mv; Kp II. 70]. *1847:* a' M Vásárhelyi Ev: Ref: Fő oskola pénz Tárnoka [Mv; DE 3]. *1849 u.:* Kővárvidéki pénztárnok Pap László börtönét a tanácsház előtt össze csoportozott nép fel akarta törni [EM XLIX, 548 Zay Károly kezével].

Szk: *megyei* ~. *1861:* halt meg Onodi Tekintetes Veress Jozsef Ur megyei pénztárnok 42 éves korában vesekövesedésben [Dés; RHAk 123].

pénztárnoki pénztárostól kiadott; de casier; Kassier-. *1835:* meg hagyatik Kegyelmednek hogy az 1759ben ki adott ... pénz tárnoki utasitmány II dik szakaszszának első része tartalmát szorosson meg tartva a künn heverő adot tulajdon felelet terhe alatt fel szedetni el mulhatatlan Kötelességének üsmérje [Kv; RLt gub.].

pénztartó pénz tartására való; în care se ţin banii; zum Geld aufbewahren. *1723 k.:* Egy pénz tartó jó nagy irhaerszény [HbEk].

pénztelenség l. pénzetlenség

pénzteremtés pénzszerzés; procurare de bani; Gelderwerb. *1634:* miuel az széna sok feleis, es nem czak marhakkal meghétetesre, hanem pénz teremtésre giakorta ió mayorsagh, annyt igiekezzék mentöl iob ideyn takartatny, az Uduarbiro, hogy ha kéuantatik, más mayorsághbanis adhasson belölle [UF I, 335].

penzum 1. feladat; sarcină (primită); Aufgabe. *1823–1830:* Mikor esznek, egy egy kis katedrában felállván olvas a Bibliából, de nagyon siet, hogy elvégezze a pensumát, mert ő is ehetnék szegény [FogE 197].

2. iskolai feladat/lecke; lecţie; Lektion. *1710 k.:* Hogy mind a maga házában[a], praesentiájában volt, mert így nem lehetett a tanulás és repetitióra való üdőt játék, imez s amazzal elvesztegetni, amint a gyermek azt el szokta vesztegetni, mikor a szokás szerént penzumot adnak [BÖn. 539. — [a]Ti. a Keresztúri Páléban]. *1870 k./1914:* (A preceptor a tanulókat) a következő tanórákra kiszabott leckékre, feladatokra (pensum) előkészitette [MvÉrt. 32–3].

pénzuzsora pénzbeli kamat; dobîndă, camătă; Zins. *1847:* Gabonáért, 's egyéb adosságokért pénz usora [BetLt 3].

pénzügyi igazgatóság pénzügyigazgatóság; administraţie financiară; Finanzdirektion. *1853:* a' külső monostor utczai ... ház és telek mennyen Borbára leányom Birtokában azon terűvel, hogy a' meg lévő és most a' pénzügyi igazgatósághoz beadva lévő betsü Summa fele részét Maria leányomnak kész pénzben forditsa meg [Kv; Végr.].

pénzváltás átváltás, új pénznem bevezetése; preschimbarea banilor; Geldumwechslung, Einführung einer neuen Währung. *1619:* Két törökre bizták volt azféle pénzváltást. Hát mindenik oly ember volt, hogy azon nagy hirtelen mindjárt álpénzt csinált ő maga, és megelegyitette az császár jó oszporájával [BTN[2] 377].

pénzváltó I. *mn* pénzváltáshoz használt; folosit la/pentru (pre)schimbarea banilor; für Geldumwechslung gebraucht. **Szk:** ~ *asztal. 1823–1830:* a palotának[a] alsó végében volt egy igen nagy asztal, pénzváltó és kártyázó asztal. Soha is életemben olyan nagy csomó arany- és ezüstpénzeket, mint ezen asztalon, nem láttam [FogE 248–9. — [a]Kasselben].

II. *fn* pénz átváltásával foglalkozó személy; persoană care se ocupă cu preschimbarea banilor; sich mit der Geldumwechslung beschäftigende Person. *1636:* Istvan Uram fel mene az predikallo szekben, es mindenek(ne)k elotte, materiat veue(n) az penz uáltokrol, ugy monda, hogy elseoben meg tiztittya az Istennek házát, az utan kezd az tanitashoz [Mv; MvLt 291. 66b St. Zigiarto vall.].

pénzváltozás pénzreform; reformă monetară/bănească; Währungsreform. *1653:* Énnékem elég nagy károm volt ez nagy csudálatos pénzváltozás[a] [ETA I, 141 NSz. — [a]Bethlen Gábor pénzreformja].

pénzvásárlás pénzfelvásárlás; achiziţionarea de bani; Geldaufkauf. *1619:* Két törökre bizták volt azféle pénzváltást ... Ugyanazon pénz vásárlásba egy zsidó egy serifi aranyat, ki azelőtt 10 oszporával jár vala, feljebb az közönséges aranynál, marha árába csak 125 oszporán vötte el és azt is megkapván rajta ... 300-at ütének az talpán kalafával [BTN[2] 377].

pénzverés fémpénz verése; baterea monedelor; Münzprägung. *1710 k.:* Említém odafel Macskási Boldizsár enyedi pénzverését, ő ugyan akkor az én intésemre avagy csak publice lehagyta volt, de másutt az országban sok helytt és kivált Szászváros rettenetes sok hamis pénzt vertek a lengyel jó susták és polturából [BÖn. 693].

pénzveretés pénzverés; baterea monedelor; Münzschlagen, Münzprägung. *1677:* Pénz veretésben valo modalitások, interdictumok [AC 265].

pénzverő pénzveréssel foglalkozó személy; persoană care lucrează la baterea de monede; Münzpräger. *1622:* Hazának sok bányász-, aranyászó legényeket ... Körmöc és az több bányákból ... pénzverők is voltanak köztök [Kv; KvE 152–3 SB]. *1625:* Az Vrünk eő felge kek Gialogj keőzzwl, Zakadot Janos harmad magaval leve(n) vghian Drabantokkal, az kassaj penz vereők mellet, es Kassa fele keserven az vrünk eő felge penzet ... attam nekik[a] [Kv; Szám. 16/XXXIV. 23. — [a]Köv. a fels.]. *1678:* Az pénz verők dolgát nem halaszthatjuk, okvetlen judicaliter dirimáltatni [TML VIII, 51 a fej. Teleki Mihályhoz].

Szn. *1453:* Penzwerew [Csánki V, 318]. *1714:* Pénz verő György [Kv; Dica XXVII. 10]. *1720:* Penz verő György [Kv; i.h. V. 40].

pénzverő bánya mină pentru baterea monedelor; Grube für Münzprägung. *1681:* Pinz verö bánya Stompjahoz valo Kő ronto vas [Vh; VhU 617].

pénzverőház pénzverde; monetărie; Münzanstalt, Münzamt. *1677:* Arany, ezüst materiát, jo monetát, sem választásra, sem felveretésre nem szabad az Országbol kivinni, hogy ha a' Fejedelmeknek ez Országban Választo és pénz-verő házok találtatik | ha kinek Pénz verö Háznak erigalása ... meg-engedtetnék-is, semmiképpen nem más idegen, hanem az Ország és Fejedelem Czimere, titulusa, és képe alat verettessék [AC 64, 137]. *1678:* Nagy Bányán az templomot ugyan még eddig nem, de az pénzverő házat s harminczadát elfoglalták[a] [TML VIII, 267 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]A törökök]. *1704:* Generális Forgách Simon három hetekig itt mulatván, elmegyen Medgyes alá. Azalatt pénzverőházat akarván itt épittetni a fejedelem, engem inspectornak tesznek [Kv; KvE 244 VBGy] | Ugyan ma készitteté el az úr az ezüstmarhákat, a pénzverő házba valókat [WIN I, 303]. *1748:* marad ad Solvendum még tizenötezer kilenc Száz Rh forint ... és mig meg fizethetem hogy ő Felsége is kárt ne valjon, Interesb(en) ollyant cedalok usque ad tempus exsolutionis, a' melly nelkül az ő Flge Nagy Bányai Penzverő Háza nem lehet ügymint a' Kötelesmezei Erdeimnek a' szén égetésben való Szabados usussát [TKl gr. Teleki Ádám lev.]. *1769:* melly régi márjások petákok meg vadnak láthato képpen vagdalva azok nem vétetődnek el, hanem Fejér várot a pénz verő Háznál, a menyit ér a materiája annyiban felváltatnak [UszLt XIII. 97a].

1834: Egy fejér ónból kèszült, 's minden karima-irás-nélkűl lévő huszasnak Leirása, melyen az 1828-ik esztendei szám, és a' pénzverőház E ... betüje van [Dés; DLt]. — L. még RettE 206.

pénzvesztő pénzvesztegető; risipitor de bani; verschwenderisch. *1710 k.:* Rabságom után én Béldivel társalkodni sem mertem oly móddal. Ezen a pénzvesztő rövid gyűlésen vagy hamar azután micsoda szél ütötte vagy érte, ő tudta; a dolog kifakadása után azt mondotta: ő hütit, reverzálisát igazán megtartotta, de az ő ellenségi régi conjuratiójokat és az ő életére való igyekezeteket nemhogy letették volna, sőt megújították [BÖn. 694].

pénzvétel pénzbevétel; încasare (de bani); Geldeinnahme. *1640:* Feöld adoyokat az mint oda fel megh uagyon irua, Karacsonban szoktak exigalni es administralni, egyszersmind: Roka bör honorarium, mint ez ide alab köuetkezö faluk ritusiban specificaltatik; ittem tyuk, vago barom, barany, vay, hál penz, ezüst penz es kaposzta, auagy kaposztajert ualo penz uetel etc. [Sárkány F; UF I, 699].

pénzzsák pénzeszsák; sac în care se transportă banii; Geldsack. *1597:* Penz Sak keotni valo ostor hegiet veotte(m) f — d 1 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 28 Filstich Lörinc sp kezével].

pénzzsarolás jogtalan pénzkövetelés; obținerea unei sume de bani prin şantaj; Gelderpressung. *1847:* Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalván az ottani lakosoknak bujtogatásával, megyei és uradalmi tisztek ellen ingerlésével, pénzzsarolással s több effélékkel bűntényeket elkövető kóbor nőszemély Varga Kata ellen a felséges királyi főkormánysznéknek ... intézménye eredményéül a törvényes esketéseket véghezvitettetvén ... véleményemet és tudósításomat ... a következendőkbe tészem meg [VKp 292].

penyet l. pedig, penig

pepecsel 1. babrálva/bíbelődve foglalkozik vmivel; a migăli/mocoşi; tändeln, hantieren. *1710:* A vadászatot szerette s gyakorlotta ifjúságában, gyönyörködött igen az órákban, melyek sokféle formákra csináltatván, renddel állanak vala a házában, mindenkor azok körül pepecselt[a] [CsH 221. — [a]Apafi Mihály]. *1851:* Anyám szegény megint köhög, addig pepecselt az udvaron virágaival ... hogy meghült és köhögést kapott; — a' gyermekek is köhécselnek [Kv; Pk 7].

2. matat; a moşmoni/mocoşi; nesteln, tändeln. *1598:* Giúlay Miklosne Margit Azzony ... wallya ... Mikoron azta(n) az vonakodasnak vege leot volna, lata(m) azt hogy az hegedws Janos az kese(n) pepechiel vala, dúgdossa vala, monda(m), te mit chinalz az kessel mit akarz? [Kv; TJk VI/1. 162].

pepecselés 1. aprólékos munka; migală, migăleală, mocoşeală; Tändelei, Wurstlerei. *1662:* Némelly házaknak pedig a falai apró kovacskövek, némellyek ugyan csak fehéren hagyattatván, némellyek különb szép színekkel megfestetvén, nagy szép forma virágokkal merőül ollyannal rakattattak és boríttattak vala meg csudás mesterségekkel, de megmondhatatlan pepecsléssel [SKr 259]. *1792:* Szászváros jártamb(an) Debretzenit holmi fogyotkozásaiért nyomoson meg dorgaltam, vagyon benne jois valami, de inkáb az Aszszonyok körűl valo pepetslésekbe foglalatoskodik [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1803:* a' Lakatos munka több pallérozást és pepetslést[a], mint sem a' Kovátsoké [Mv; LakCLev. — [a]Tollban maradhatott: kíván].

2. haszontalan munka; muncă inutilă; unnütze/unnötige Arbeit. *1823–1830:* Ez a Gyarmathi[a] hazajövén, lett Hunyad vármegyei fizikus, s Déván lakván, minden ottan volt produkciója abból állott, hogy a templom héjáról a galambganéjt lehányatta, azután lemondván hivataláról, az udvarakba szerteszéjjel töltötte s tölti ma is idejét. Furulyával, egy s más pepecselésekkel rekreálja az uraságokat [FogE 141–2. — [a]Gyarmathi Sámuel].

pepita kockás mintájú; pepit; Pepita-. *1815:* Egy zöld pepéta viseltes ágy takaro [Mv; MvLev.].

per[1] **1.** jogi eljárás; proces; Prozeß, Gerichtsverfahren. *1553:* Az mynemy perek wolna ... halaztothak vyz kerezt vthan valo vosárnapra wàsarhelyre [Kv; BfR VI. 295/1]. *1558:* mywel hogy Thwry Gewrgh az warosth, Byro wramoth Loponak montha Ees egyeb wndwk Bezedekkel yllethe, Azerth az perth kewnyewrewghwen ew felsegenek yde keryek hogy yth legyen thewrwen abba [Kv; TanJk V/1. 47]. *1560:* Amynemew pewr Indultatoth wolth Anna azzonthwl Kozarwary Sopphya azzonnyal, az ew fewlseghe tablayan ... Azt az dolgoth Ez lewendew Zent Janos Napyanak thyzenewthewd Napyara Enyedre ... halaztotthak [Dés; SLt AB. 3]. *1579:* Kakas Mihaly dolga felól ... eo kegmek wegeztek ezt, hogy semmy bekessegre es concordiara eo kegmek ne mennyenek hane(m) teorwennyel procedalianak ellene, ha eo pórre valo keoltseget talal [Kv; TanJk V/3. 192b]. *1583:* My Eleottunk, wgymint Arbiterek Eleot ... Az my Theorekedesunkre es keozikbe walo zolasunkra Jeowenek Illyen Igyenessegre es Bykesegre, Hogy az Mynemeo perek keózteok leottek wolna Ez May Napiglan ... tellyesseggel le zalitottak [M.palatka K; JHbK IX. 21]. *1589:* Mogioros falua es Dobo falua, à mikeppen àz barom be haytas veget perik vagio(n) Jde az Zekre az Zek el Zabadittia ... hogi ott Jarianak barmok [UszT]. *1608:* Somody Andras Vram ... Pocz Jacabbal Jgassagomat megh adua(n), hiua Kozarwarra Jspa(n) Vram peczetiüel, hogy az minemw peőrj vagion Mindzenty Urammal, es minemw vallokat eleőnknek hiuanak, azoknak vallasokat be venneök [BSz; SLt CD. 3]. *1671:* Ennek utánna Vármegyéken és Székelységen, a' törvényes Székek celebraltassanak, a' Fő Tiszteknek egymással való correspondentiajokbol rendzerént, hogy mindenikre el-érkezhessenek a' Procatorok-is, az Causansok perinek oltalmazására [CC 59–60]. *1733:* remenkedék ... Pap János ur(am) Gerendi Sándor Ur(amna)k hogy azon ellene valo Perit remittálna [Székelykocsárd TA; DobLev. I/156]. *1817:* Fő Biro, tizenkét Senatorok, és Notariusok constituálván a' Magistratust, ezek előtt follyanak, a' Magistratualis gyűlésben ezen városban elé adandó minden nével nevezendő perek [Szu; UszLt VIII. 68].

Szk: A. ~ *alatt van. 1770:* ehhez ragaszkodnak ők inkább azért hogy Torda vármegyében Csürülyén, Szilváson, Runkon bírnak valami jószágot Cseszeliczki-Szilvási nevezet alatt, mely per alatt vagyon [RettE 237]. *1837:* ez a' határ virgóba per alatt van [Magyaros MT; MvLev. 5] ✱ ~*be akad. 1761:* elsőb(en) Néhai Szabó Mihályné Aszszo-

nyom ellen inditattanak pert a Tutorságért ... vgy akattanak ... Tott Jeremias Uramb(an) az irt Hazért vérség jussán perben [Ne; DobLev. II/328.5a Rebeka Földősi quondam civis Danielis Konya rel. vidua (62) vall.] ✱ *~be fog. 1570:* Erzebet Keomyes Thamasne, Orsolia Aztalos Lérinchne ezt vallyak ... Mynek wtanna Rengeo Annat ky vertek volna, Az Annya Kwthy Antalt hengernek Monta volt, hogy az ew leanyat ky verette, Mely Zydalomert Kwthy Antal perbe fogta volt [Kv; TJk III/2. 102b]. *1629:* de egikor ... perbe fogak az Aszont az adossagert [Mv; MvLt 290. 174a]. *1740:* az Sáliak ide jöttenek és Néhai Vass György uram Ekéit itt ezen Láb földön el vagdalták melly Cselekedetekért Ugyan Néhai Czegei Vass Györgj perben fogván az Sáliakot meg nyerte a falut [Mezősályi TA; WassLt Kivorán alias Germán György (70) jb vall.]. *1766:* Puszta Egresen ... vágatott volt le ... eő Naga egj darab erdőtt ... mely(ne)k via facti lött le vagátasáért eő Nagat perben fogtak volt [Mv; JHb XIII/55] ✱ *~be fogattatik. 1771:* Ez ifjúkorában czizmadialegény volt, ki is más társaival együtt, amint praetendáltatott, egy mészárosnak valami kolbászait cellájából ellopván, a mészárostól perbe fogattatott s addig perlekedett, míg a prókátorságba belékapott [RettE 257] ✱ *~be hív. 1568:* noha nelúel tudomant tọth, hogy ọ neky meg mas biraiais volna de ... p(er)be erette ne(m) hitta [Kv; TJk III/1. 178]. *1806:* (Az ablakon) nem az Alperes kandikált bé leg elöbb, hanem Áts Joseffné, miért nem perli azt, vagy ha az Alperest perli, miért nem hívta perb(e) a' több bé-kandikáló személyeket is [Dés; DLt 250] ✱ *~be indul. 1561:* mi eléttünk, ez witezlo nemes vraink[a] ... az frathai zenefiwek felöl, mellyekyrth Jmar perbe es Indultak wolt ... Jllyen keppen igienessewlinek megh [Fráta K; SLt U. 28. — [a]Köv. a fels.]. *1597:* az lato Mester vraim ielentettek panazkeppen ... hogy ... Paztor Istwa(n) ewket teörwenben hitta volna es perben indult volna vellek [Kv; TanJk I/1. 288] | Az resset ne(m) tudgia ha úolt akkor mikor Balinth az eókret rah yzte, hane(m) az vthan Jart ott hogy perbe Indúltak, s latta az vthan hogy volt ress raita[a] [UszT 12/89 Nicolaas Biro de Bogartfalúa jb vall. — [a]Ti. a kerítésen]. *1774:* Az én fiam minekutána velem perbe indult s levatát is íratott volna a táblán, én nem apelláltam [RettE 319] ✱ *~be kel. 1633:* ez az Felej Gasparne es Koczis Jonasne egi nehani uttal veszekedenek egi mas keőzeött, es ugia(n) perbenis keöltek vala egimassal ... nagi Nehezen megis bekeltetök eőkett, es tudo(m) hogi keötelet is vetenk keözikben [Mv; MvLt 290. 138b/2] ✱ *~be kerekedik. 1674:* a fen megh irt Familiabol allo szemellyek ... ketelenittet(ek) perb(e) kerekedni, az declaralt portiok vegett [Havadtő MT; BLt 11 Isák György kezével]. *1782:* ez elött Circiter két esztendokkel Perbe kerekettenek vólt [Torda; KW] ✱ *~be kerül. 1881:* Aztán Bodnár perbe került a kiadójával (Méhnerrel), s viszszaküldte, hogy adjam ott ki, ahol lehet, ő nem tesz kifogást, ha máshol is megjelen [PLev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~be keveredik. 1846:* azokat, miket néki adtam ... se Férje, se több vérei kezéből ki venni, azért velle perbe keveredni, minden e' rendelésemben nekiek hagyataknak el vesztések terhe alatt, ne Cselekedjék, és azokért háborgatni, meg röviditteni, ne törekedjenek [Kv; Végr.] ✱ *~ben forgó. 1642:* mikor az esürt tsinaltattja vala Dosa Andras uram azon az Szent Imrehi perben forgo eleten [HSzj *élet* al.]. *1668:* Bizonicza az J. hogy az perben forgho feöldet eö irtotta orotta, másokkalis erdeóbeöl irtatta, bekesseges birodalmabanis eö volt [Szu; UszT II/1. 25a]. *1722:* lássa az Actrix Aszony, a' Thót Jérémiás Vram jussán, kihez, és minémü p(rae)tensiot erigál, ahoz nem szollok, de a' Perb(en) forgó Gónós jusson lévő Bonumokb(an) eö kglmet particípálódni nem engedem [Ne; DobLev. I/102]. *1748:* az A. ő kglme meg vasarolván ezen perben forgó fundust ... per manus által adta, és introducalta az Emptor ő kglmét [Torda; TJkT III. 234] ✱ *~ben forgott. 1758:* az irt Aszszanj ... cedala, a perben forgott joszagot [Asz; Borb. I] ✱ *~ben forog. 1704:* Aki pedig az ország előtt perben forog, azt még a gyermekek is megtudják, ha pedig ötet megölnék is, azzal az őfelsége dolga jobbra nem fordulna, sem az ellenségnek roszszabbul nem lenne [WIN I, 120]. *1724:* miólta perben forog a' kérdésben való ház azólta hallom hogj Gonos háznak mondgják [Ne; DobLev. I/106. 3b] ✱ *~ben függő. 1671:* Az Fejedelem[a] kinek kinek szabadságott engedgyen igasságának elő mozditásában, és abban semmi szin és módok alatt senkit-is meg ne akadályosztasson, és senki periben magát ne elegyitse, se irása sem Prokatoroknak avagy más rendbélieknek valo parancsolatok által, se pedig semmi egyéb utakon ne-is végezzen, senkivel afféle perben függö joszágoknak magára, Feleségére Gyermekére valo maradása felöl, lévén Decretalis utak és modok a' joszágoknak Fiscusra nem Fejedelmekre valo szállások felöl [CC 21. — [a]Apafi Mihály] ✱ *~ben levő. 1736:* Investigalvan penes appellationem az Parsoktol bé adott Literaleket az perben levő Atyafiak közt edes Attjoktol tett Testamentaria Divisio in omni parte az igazsággal égyezni és per hoc hellyesnek lenni láttzik [Torda; TJkT I. 111] ✱ *~ben van. 1570:* Aztis Montha hogy egykor Bornemyzza byrozagaba perbenis voltak Erthe [Kv; TJk III/2. 98]. *1585:* Catalin Ianos Deakne vallia ... Razma(n) Pal ... meg zolita Mondwa(n); Meg talaltam a' heolgjet, Perbe vagiok Ambrus Deakal, de Ahol eggiket meg lelem, Az masikat(is) Az az a' Selmet ot keresem, vegere megiek ahol meg talalhato(m) [Kv; TJk IV/1. 460]. *1677:* Ha valakik Joszágokat a' Potentiariustol Törvénnyel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus itilvén azt, hogy a Joszág Törvény szerint ki kél kezéböl, azt pusztulni hadná ... a' Joszággal edgyüt a' kár tételt-is kereshesse [AC 176]. *1736:* perben is volt érette B. E. szüleimmel a' felyeb praenotált G. Petki David Uram Apja [Kv; JHbK LVII. 28]. *1812:* Hallottam ... másoktol ... hogy a kotsárdiak Just formáltak volna ... azon ... Berekhez és hogy szépen nem kaphattak belölle részt perben vagynak aránta [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 36a Hetzegán Juon (40) jb vall.] ✱ *~be rándít/ránt. 1792:* Szánto Elek Ur adott volt Zálogban ... egy ... kukuriza földet ... mellyet ... Szánto Sándor Ur vérség jussán ki akarván váltani, meg is kináltatta volt ... Zálogosito Csekelaki János Uramat, és a pénzt fel nem vévén perbe is ránditotta vol<na> érette [Ne; DobLev. IV/691]. *1812:* hallom, hogy a' Kotsárdiák perbe rántották a N. Laki Eklésiát, de mitsoda Jusson, nem tudom [Koppánd AF; i.h. IV/943. 18b Petrutz György (70) jb vall.]. *1823–1830:* De a fiskus csakhamar inactionálta, perbe rántotta, ellenük teméntelen esketést vitetett véghez, melyért Máthé László is felbosszankodott, vakmerőségre vetemedett, s meglett a végső romlás [FogE 87] ✱ *~be száll. 1827:* Ujrais atyafiságoson kérem Sogor Uramat jöjjen és szakaszsza ki[a], mert bizony czert perbe szállunk, és megis meg kell lenni tiszta Contractusunk lévén [Aszszonynépe AF; DobLev. V/1122. 2a Borbereky József Dobolyi Zsigmondhoz. — [a]A peres örökséget] ✱ *~be veszedelmezik. 1589:* Myerthogy a' hatar dolga Nem vtol-

so, seot, seot Nagy gondwisselessel kelletik otalmazny, holot mostannis az Eley gondwisseletlensegh miath minde(n) feleol Walo hatarunk perbe Wezedelmezik ... Vegeztek varosul[a] [Kv; TanJk I/1. 105. — [a]Köv. a végzés] ✱ *~be vétet. 1784:* Egy Limbovítz nevü kaszállo havast foglaltatott volt a Nsgtok számára Titt Csato Vram, aztat most perbe vétette Groff Bánfi György Vr [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *a ~ dereka* a per lényege. *1796:* A' citált Approbatalis Articulus midön a' Leveleknek holléte iránt bizonyittást kiván, nyilvánságos, hogy a' Levelet fel kérönek szabadságot ád arra, hogy bizonyitthasson, a' bizonyittás pedig hogy a' Pernek derekához tartozzék, azt vitatni sem lehet [Mv; TLev. 5/16 Transm. 20 tábl.]. *1807:* az Also Törvény Szek noha Itéletében a Meritalis okokatis elég hoszszason fel vette, tsak ugyan a Per derekán semmi Itéletet nem hozott [Mv; DobLev. IV/908. 1b]. *1814:* Allperes Sombori Farkas, a nélkül hogy leg kissebb részbenis a Per derekahoz szollana, kifogást tészen a Fellperesnek Actoratussa ellen e következendö Törvényes okokbol [Mv; Somb. II tábl.] ✱ *~e esik (vkinek). 1570:* Zeoch Myklos ... vallya ... Aztis Thwgya hogy Myhal deak azt fogatta volt hogy ha My pery essyk Zylaginenak, penzenelkwl gongiath visely [Kv; TJk III/2. 95]. *1577:* ezen keryk byro vramat Tanachyawal, hogy megis lobban Munkalkoggyek eo kegmek ezen, ha e' ket czykell meg alhat: vagy nem, eggyik az appellatio dolga ... az Masik az Idegenert valo p(ro)curalas az varasbely ember ellen, Miert hogy ez sok feo embernek ellene lehetne kiknek giakorta perek essyk it az my zekwnken [Kv; TanJk V/3. 147a]. *1580:* Miert penig hogy az warmegie(n) is sòk pórink essyk ... Bachy Matiast vagy Kabos Gaspart fogaggyak megh hogy gondunkat vysselye az varmegie(n) [Kv; i.h. 226b] ✱ *~ folyama/folyása. 1551:* Agwyk (!) Emlekezetre az my lewelwnk zeryben hogy az vytezlo lyptay myklostol az qw hwga liptay sofy azzony kert volt ozlast katonabaly[a] rezebol mely p(er)nek folyasaba terhen maradot lyptay myklos [Torda; SLt QR. 2. — [a]Katona K]. *1625:* Arrol penig protestalok hogy ha Hoszu pernek foliasaual adod meg egy eztendöben uehetnem ötuen forintara hasznat melliet mèg kiuanok az töruinteól Iteltetni [UszT 133]. *1724:* Enjed Várossá(na)k twz miatt való romlása szakasztatta felben a' per foljását [Ne; DobLev. I/106. 11b Joanes Szabó de Szathmár (48) ns vall.]. *1844:* Bartos Ilona Mohai Lászloné testverei[a] ... közti osztállyos per follyama [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1249. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *~hez fog. 1571:* ha ky penig az tilalom alat lowat el atta perhez fogtak ... harmad magaval kellet meg eskenny hogy eo lunak tilalmat nem tutta [SzO II, 326] ✱ *~ indítása. 1650:* Tudom hogi birta az J az peres hazat, migh az pernek indittasa eleötis [Szombatfva U; UszT 8/64. 85a] ✱ *~ indultatik. 1560:* Jeottunk ... ebesfaluara hog az Minemeo per Indultatot wolt, Petky Katalin azzon keozeot ... es harinnaj farkas ura(m) keozeoth hog Attiafiusagkeppen walami nemeo Jgenessegbe hozhatnok eoket [Ks 101]. *1577:* Az mjnemw per Jndultatot volt Az w nagj. tablajan kachkan marton közt es Almadj Andras közt ... ezt az dolgot Jlljen modal zalljtak le mj elottunk [Légen K; JHbK XIII. 36]. *1594:* Nemw nemw erdeo fayannak ellhordassa feleoly ... pery Jndultatott volt keozteok [SLt U. 41] ✱ *~ kifolyta* a per vége. *1816:* Czicziri Antal ... a' Turi Határhoz birato Puszta Petlendi Praediumba lévö azon Erdöt, mely a' Turi Határ osztály szerént a' Tarsollyianusoknak adatott ... a Per ki folytáig kéri sequestrum alá tétettni [Pusztapetlend TA; EHA] ✱ *~ (ki)folytatása. 1781:* Kötelesek légyenek Fiu Testvéreink a' Per kifoljtatására elegedendö Költséget szolgáltatni [Told. 27]. *1783:* azon Perek(ne)k folytatását principáliter megedjezett Akaratbol bizzuk és Concredályuk ... Baro Toroczkai Joseff Urra [Torockósztgyörgy TA; Thor. 21/25]. *1836:* Idösbb Dobolyi Sándor ... A Patzolai közös Perek Fojtatására Esztendönként igért 30 VForintakat a Patzolais akár mellyik Perekben ki fojtatásáig egyedül fizette a Tekintetes Aszszonynak leg kissebb közbe jövetele nelkül [Szentbenedek AF; DobLev. V/1214] ✱ *~ kimenetele. 1787:* meg gondolván ... a' pernek bizonytalon ki menetelit [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *~ lefolyása. 1825:* Talám annak az Embernek lesznek ollyan Közelvaloi, akik a' Pernek le follyását sürgették [Kv; Somb. II] ✱ *~ leszállása* per megszünése/vége. *1570:* az ely mwlt Jdeobely vegezest azon allapatba Megh Thartyak, ha Byro vram Thanachawal egetembe az Melle akarnak allany, Es az Jeowendeo Bekesegh es pernek leh zallasa feleol lewelet adnak az Zaz vraymnak [Kv; TanJk V/3.7b] ✱ *~ leszállítása* per megszüntetése. *1572:* az Thanachbol Igertek volt neky egy hordo Bor (!) es negy keobel Bwzat zegitseget, ha eo k. megh Nem attak az kalman vramal valo perinek leh zalitasanak vtanna, Byro vra(m) eo K. adassa meg neky [Kv; i.h. 58a]. *1627:* Jeövenek mi eleónkben ... egy feleöl az Vitezleö Nagy Megiery Kresztesi Pal Uram ... Mas feleöl vizontagh ... Nchai Kun Istvanne azzonio(m) Suliok Sara azzony, es mi eleöttwnk vegezenek neminemw keózteók valo pernek lezállittásaert, az ide alá (így!) mod es conditiok zerent [Kv; WassLt] ✱ *~ oltalma. 1813:* Nemis az a tzellyok az allpereseknek, hogy ezen Per follytatását hátráltássák, mert mihellyt az idö engedi leg ottan meg jelennek, a Per oltalmára meg kivántato Levelekel [Mv; Somb. II] ✱ *~re jár* pereskedik, pert folytat. *1590 k.:* Vgj tudom hogj keszbe kerte Vala Bodo Janos az Matthias Koúaczj es Balas Marto(n) dolgokot sokaigh hordoszodék, hogj megh nem Alkotta eöket vgj kezdenek esmet az perre Jarni [UszT]. *1592:* Capitany vram meghfogatta volt Kénosi Vas Martont birot mielhogy Kornis Farkashoz Jart perre [i.h.] ✱ *~rel búsít. 1642:* Ha pedigh eökemet perrel akarnok farasztani es busittani, semminemü Törueníbeli remedium ne hasznalhasson eö keme ellen [Kv; RDL I. 127] ✱ *~rel elnyer. 1640:* Vagion 20 köbölre valo szanto feolde rete 5 szekerre valo, ket veczinie vagion, vagion edgy darab feold melinek felet el nierte pörrel, Gabrillas Boertol [Jás F; UF I, 740] ✱ *~rel elvesz → ~rel megvesz* ✱ *~rel fáraszt. 1821:* nem kivánván perrel fárasztani T. Dobai Sigmond Ur kedves hugát ... a maga által bírato szindi egygyik Sessiot meg eresztette vala [Nagylak AF; DobLev. V/1041] ✱ *~rel jár vki ellen* pert folytat vki ellen. *1803:* Szép dolog volna az, hogy a menedékhez tartozo Levelet, a Fel peresnek Attya, avagy maga is, kezeknél tartoztatnák in praejudicium Jurium manifestum Incti, és mégis perrel járnának ellene [Hsz; BLev.] ✱ *~rel keres* per útján igényel vmit. *1637:* ollia(n) dologhra nem emlekezem hogj az diuisio uta(n) pert hattunk volna keözöttük, hogy valamit perrel keressen az Aszony [Mv; MvLt 291. 76b]. *1671:* perrel keresni penig az haereseknek saját joszágokrol valo leveleket, károsnak ismérjük lenni [CC 68] ✱ *~rel kiszerez. 1818:* Kedves Bátyám Wajna István Ur ... a' mely Jószágokat Ördög-Jusson Perrel vagy akármi módon ki-szerzett, vagy ezután kiszerezne ... azokban ... Kedves Bátyámat nem háborgatam [Ördögkeresztúr SzD; BetLt 1] ✱ *~rel kivesz. 1810:* (Az erdöt) most ki akarják perrel venni a' Meltoságos Udvartol

[Doboka; Ks 76 Conscr. 87] ✱ *~rel megszabadít. 1557/1585:* mikola Orsolya Azzony Themeswari Janosne ... Mikola palért Mikola ferencz Tutor, mieleottwnk Az Nehai Adamossi Mikola Lazlonak Jozaggi feleol kiket Orsolya Azzony Mikola Lazlonetúl perrel zabadítot meg, Jllyen vegezest twnek [Gyf; JHbK XXVIII/29] ✱ *~rel megtámad. 1863:* Ha valaki Örökőseim közzül ezen végrendeletemen meg nem nyugodna, kedves nőmet ... perrel megtámadná, az ólyan veszesse el törvényes részét, és csak kötelességi részét kapja ki, a meg ürült részt kapja kedves Nőm [Kv; Végr.] ✱ *~rel megvesz. 1578:* Nemes zemely Bolta Janosne Bornemizza Erzebett azzony Magiar galdy[a] megh Eskwek es hyty vtan ezt valla: Hogy azt az galdy Jozagott, zentt Mihaly faluay Miklos Deakne Vaar falway Anna azzony En tolem perrel vòtte megh ... Az fahidj Jozagottis tudom hogy perrel vò<te>k eel [KemLev. Fr. Literatus de Gald és J. feier de Gald kezével. — [a]AF]. *1589:* Ezt tudom hogy Janossi Thamastul Teoreok Leorinczj perrel veotte megh az Nagy Rew eleott valo feoldetth varas zamara [Szu; UszT] ✱ *~rel nyert. 1786:* Ezekről[a] vannak leveleim én magam költtettem szerzettem minden keresetem ide vertem Effelet ... A' Szilágyb(an) perrel nyert portiora Cir: 360 Hf [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1b. — [a]Ti. a felsorolt kiadásokról] ✱ *~rel patvarral. 1721:* (A részjószágokat) perrel patvarral sok fáracsággal ... rehabealtam [Uzon Hsz; BLt]. *1789:* Lévén ... Ketskés György Andras és foljfalvi Aszalos Mártonnénak eo kegyelmek(ne)k, együtt, Szent Imrei Csiszér Ferentztől perel, patvarral, és Törvenyel acquirált Egy Darab Szöllő Földök [Szentimre MT; BalLev.] ✱ *~re patvarra alkalmatosságot ad. 1828:* az intetö Urnak tellyes jussát meg ismérvén Perre patvarra alkalmatosságot nem adok, hanem mivel a Joszágok ki váltásának ideje tavaszszal vagyon, tehat a jövö Szt. György napkor, a mikor a contractusak is terminalodnak, az intetö Vr jelennyék meg, s a miket ki fizet azonnal ki adom [Nagyesküllő K; RLt O. 2] ✱ *~ről lemond. 1719/1724:* en bizony ö kglmével meg alkudnám az iránt az Szindi, Indalyi és Bőlyi portiok iránt, és arrol az perrül csak le mondanék [Torda; JHb XIV/6. 57–8]. *1782:* gondolván az Atyafiságos gyűlőlséget vétkes állapotnak lenni ... minden egymáshoz valo perekről le mondtak, egy más(na)k eddig lett költségeket Condonálták [Torda; KW]. *1828:* Minthogy mind a' Felmind az Alperes Felek ezen Perröl örökre le mondottak, tehát mindenik Fél a' maga Leveleit a Perböl kezéhez vette ... a' köz kölcséggel ki vett Originale Deliberatum ... Réz György Urnál maradván [Mv; DobLev. V/1146] ✱ *~t békességre kikér. 1570:* Aztis Montha hogy egykor Bornemyzza byrozagaba perbenis voltak Erthe, Es ky kertek volt Bekesegre az pert, De Megh ne(m) alkwthatanak [Kv; TJk III/2. 98] ✱ *~t fogad* (prókátor) pert el/felvállal. *1586:* Melchior Nemet ... fassus est ... Monda Igarto Georgy ... Eskwzeom ... Hogy Seoha Sem temagad ellen, Sem Cattus Azeon Ellen Semynemeó Deolgeokba(n) Causakba(n) Senky mellett Ellenetek pert ne(m) fogadok Sem ne(m) agalleok [Kv; TJk IV/1. 615] ✱ *~t folytat. 1780:* A varos költsegen akarnak folytatni irantya valo pereket, Amelyis az Varos költsegenek nem illik [Torockó; TLev. 15/5]. *1843:* Hanem azt tudom, hogy idősb Farkas Sándor úr és Lukáts Th. Simon úr egy ideig folytatták a faluk perét [VKp 100] ✱ *~t folytathat. 1796:* az All Peres Ur a' Torotzkaiak Actoratussát nem Impugnálhattya, mert itten nem ök, hanem a Director[a] az Actor, a' kinek arra, hogy a' miserábilis Personák helyett a' Pert follytathassa, és nékiek adsistalhasson ... a' Haza Törvényei[b] ... Szabadságot adtanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 21 tábl. — [a]A fiskus direktora. [b]Köv. a törvénycikkekre vonatkozó utalás] ✱ *~t indít. 1573:* Molnar Marton ... vallia ... gianakodot feleole valamy ely vezet hat falka fonalarol pert Inditot volt vele az azzony Es az vtan esmet hatra alatt benne [Kv; TJk III/3. 212]. *1724:* Senki mi ellenünk érette pert nem inditott [Ne; DobLev. I/106. 9a Sára Veress rel. nob. quond(am) Stephani Dobolyi (53) vall.]. *1761:* elsöb(en) Néhai Szabó Mihályné Aszszonyom ellen inditattanak pert a Tutorságért [Ne; i.h. II/328. 5a Rebeka Földösi quondam Civis Danielis Konya rel. vidua (62) vall.]. *1807:* eztis Otsem Uraimék tartoznak viszsza fizetni ... latom hogy ezert is pert kel inditonom [Ne; i.h. IV/912 2a Veress Bálint lev.] ✱ *~t kezd. 1847:* Hallotta azt is, hogy Katalina még Topánfalván is megfordult az odavaló népet is arra bírandó, hogy pert kezdjenek a királyi fiscus ellen, mivel ő eljár perekben [VKp 198] ✱ *~t kifolytat* lefolytatja a pert. *1843:* Úgy értettem, hogy a három faluk megígérték Varga Katalinnak, hogy ha kifolytatja peröket — akár jól, akár rosszul döljen el —, becsületesen megfizetnek néki [VKp 100] ✱ *~t lefolytat. 1843:* Úgy értettem, hogy Varga Katalin s a három faluk között bizonyos egyezés köttetett, oly értelemben, miként mindaddig, míg a pert le nem folytatja, bizonyos fizetést ne kapjan, hanem ki mit akar, jószántából ajándékazzon [VKp 88] ✱ *~t lehagy. 1609:* Beldi Kelemen vram az pert le haggia, es Bochykor Palis az ket hold földet remittallya [Sszgy; BLt]. *1675:* Az A(ctri)x aszszony el küldeött hozzá(m) egy bőcsületes Embert, hogy hagyuk le az pört, ne perellyünk [Kv; TJk XII/1. 2] ✱ *~t leszállít. 1579:* meg tekyntwen mind ez ket fel az keozteok walo atiafisagott, az pert keozteok egymas akarattiabol le zallitottak es illien bekeseget wegeztek wolna [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/46]. *1584:* Cathalin Hary Miklosne vallia ... Aztalos Mihaly a' felesegewl Marta Azonyal perle a' Beszterczeyekel, de Ne(m) tudom Meny penzbe zallitottak le a' pert [Kv; TJk IV/1. 341] ✱ *~t letesz. 1570:* akarwan eo K. varoswl az harom vraimthwl Indultatot haborgastis leh zallitany, Theorekettenek szok Zo Bezedel bennę, Az harom vraimes az Bekeseghez kesnek Mongiak Magokat lenny es az pertis leh thenny [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1655:* Rázmány én velem concordàlt, perit le tötte [Kv; CartTr II Ozdi Thamás vall.] ✱ *~t megállat. 1550:* mykoron zekely gergely az peres ffewldrewl, az kelesth ely wytthe wolth, azkoron, Jztrydy myhaly, zekely gergelth reya akarya wolth keresny, Es ewk, allattyak illyen modon megy perth kezettek [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev.] ✱ *~t megnyer. 1843:* A falukkal csak az az egyezése van Varga Katalinnak, hogy miután lefolytatja s megnyeri a peröket, adjanak neki, amit akarnak [VKp 113] ✱ *~t mozdít. 1666:* ha pedigh eö kglmek pért mozdittanának Calumnián maradgya(na)k [Altorja Hsz; Borb. I]. *1807:* A Tordaiak ellen ... pert kelletvén mozdittanom ... Inquisitio peragáltátasáért ... Hf 8 [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1861:* nékiek ki nyilatkoztattam, hogy kéntelen lészek bé perleni s ezt tőstént meg is tészem vala ... illyetén pert bajos ezuttal mozdittani [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] ✱ *~t mutogat* perrel fenyegetőzik. *1573:* Kalmar Janos ... ha meg Alkwszik az varoszal lo, es azt Jo Newen veszik eo k. hwl penig Tĕrwenkedny akar Arrais gongiok leszen eo kegnek Szeot Meg vgian Nehez Newen veszik eo k. hogi Eccher bekeszeget kewant, Mostan penig pert Mwtogat [Kv; TanJk

V/3. 93b] ✱ *~t nyakában hagy. 1803:* Jo Testvéreim a Pert nyakamban hagyták ... az usus fructust is egyedül fizettem és ezen Per annyira meg rontott hogy szegény Édes Anyámrol Jutott részemet oda fizettem [DobLev. IV/864] ✱ *~t űz. 1578:* Miert hogj penig az bekesseget akarnak eo kegmek Incab keowetny hog sem mint a' pórt wzny, wegeztek ... hogy ... Biro vram ... kettet az vraim kezzeól valaztana az feyedelemheoz ... keonyeorógyenekis eo Naganak hogy az warast wegezessebe meg ne haborichia [Kv; TanJk V/3. 164a] ✱ *~t véghez visz. 1570:* azt vallya ... Magdalna Thakacz görgh Zolgalo leania, hogy egykor ... Mongia volt az gazdayok gereb balas leanyanak es az vranak, hogi Nem vywetek veghez az pert Arra azt felelte, de myt perlunk ha az mynt Mongyak Megh my vagyunk adosok, Am Jarion vele my ne(m) perlunk [Kv; TJk III/2. 96a]. *1598:* az Aniamoth ... kenala awal hogy eo azt az pert, weghez wizy az eo keoltsegevel, chiak hogy fogadgia fel azt az anyam, hogy ha mit nyernek, egy arant ozzak egy massal [Kiskerék AF; JHb XXIII/33] ✱ *elveszti a ~t. 1655/1754 k.:* Ha valamely Mester ember közüllünk büntetésben esnèk, és a' Czéhnek nem engedne, hanem Kegyelmes Urunkal vagy a' T. Tanáttsal fenyegetné a' czéhet, és a' szerént nem tselekednék, tartozzék a' Czének büntetést adni flor. 2. Hogy ha pedig a' szerént tselekeszik-is, és ottis elveszti perit, tehát valamely büntetést a' Czéh reá imponált vólt duplummal tartozik [Kv; ACJk 9] ✱ *felkel a ~* befejeződik a per. *1658:* Egy szóval, mert ez az mostani házam is pörös ház, csak addig lakhatom benne, míg az pöri fel nem kel [TML I, 309 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *folyik a ~. 1625:* En az tilalmat ugy teottem hogj mikor Notarius lezen es derekasan folynak az perek akkor adom okat [UszT 5]. *1703:* szüksegesnek itiltük Kgk(ne)k Generalis orszag Gyüleset hirdetni ... melly Gyülesen az Gyulesek alatt agitaltatni szokot Perekis folyni fog(na)k [UszLt IX. 77/74 gub.] ✱ *forog a ~. 1575:* Mostan az Donatariusok es Contradictorok keoziben egebet Nem Zolunk, hane(m) ty kegek Eleot Solemniter p(ro)testalunk, hogi akar Mint forogion eo keoztek az per, De Minekwtanna az genealogia dolga Teorweny Zerent keoztwnk veghez megien ... Nem Engedywk senkinek Meg keresswk teorwenyel [Kv; TanJk V/3. 118c] ✱ *kifolyik a ~* a per befejeződik. *1823:* Méltoztat a Tekintetes Király Bíró Ur olj modat találni fel hogy szegény Emberem Marháját azon Törvényt nem esmerő nemtelen cselekedetü Ember botsássa el, hogy míg Perem ellene ki foljna Marhája ne vesszen el [Nagylak AF; DobLev. V/1076] ✱ *leszáll a ~. 1570:* Annak az Ayandekozasnak Es keolchegnek fyzeteset az Varas magara veotte volna ... Mindazaltal eo k. varoswl megh thekinthwen eo Naga(na)k Az vraknak Thërekedeseket, Mostan megh Igeryk eo k. de wgy hogy az per leh zalljon keoztek [Kv; TanJk V/3. 6a] ✱ *leszállíttatik a ~. 1574:* Ferenchy Antal Es Hwszar ferench ... Illen vallast tesznek hogy ... Emlekezet meg Eottves orban hogi Eonalla volna egi Aranj keszentyw az Arwaktul az vegre hogi az per zalitatnek leh vele ... Melyre az meg Mondot atia fiak es Engedelmesek leottek hogi Neky aggyak [Kv; TJk III/3. 322] ✱ *(minden) ~ nélkül. 1550:* (A zálogos birtokot) Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen Mellyet le tewen Az yozagot En es Ew nekye tartozok Meg Ereztenyi — Mynden Pernelkwl [Berend K; BfN VI. 28/2. — L. MNy LVIII, 490 Kemény Ferenc bizonyságlev.]. *1553:* Akim Megy Agya vala Mynden Pernel kwl Az Negy forintot Czarno Thywadarnak Az Meliet Az Retert Czarno Nekye adot volt [Solyomkő K; KCs]. *1632:* Ha peniglen Niomassaba(n) Zent Georgi nap elot Zalogja megh leuen kezebol mind az foldet es Retet kj nem boczatana per nelkul Maga Filep Pál uagi maradvanja tehat penzeket el wehessek Jngjen meg mennjen az fold es Rett [Iszló MT; Berz. 11. 84/3]. *1791:* jartassa ki jo okkal moddal a ... controversiás helyet ... és ha ugy jön ki a dolog, amint vannis, hogy Nsgodat illeti a Toldalagi jussan, botsattassa ki per nélkül [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.] ✱ *(minden) ~ és patvar nélkül. 1589:* mjkor dobokaj ferencz az tizen keth forjntoth Meg Aggya, gíérgi vra(m)nak tartozzek fel venj ... es Meg boczjatanj az fueth ... Mjnden per es patuar nelkwl [M.köblös SzD; JHb III/31]. *1603:* Ez az megh holt Aztalos Georgynek fia Aztalos Miklos ... en az felliwl megh neuezet hazamat adtam Radnoti Istuan Deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n) ... ily conditio alat hogi mikor Jsten engem emberkorba iutat, ismet ennekem kezemben adgia, ha penigh eo ke(gye)lmenek holta teortennek, eo ke(gye)lmenek successorais minden per es patuar nelkwl tartozzek kezemben administralni [Kv; RDL I. 74]. *1631:* Santa Peter wdgj Succesori, Tartozzek Apor Lazar wramis es eo kegi(elme)nek Succesori per es patúar nelkül kezekbeöl az megh irt feoldeket ki bocziatani [Cssz; IB] ✱ *se ~rel se patvarral. 1586:* hogj valakj ahoz az Jobbagjhoz valamj keozett Aranza, Soha addigh Se peorrel Se patwarral Semmj modon hozza ne Nywlhasson [Mv; EMLt Macskássy lev. 805] ✱ *vége szakad a ~nek. 1592:* Sallar Leorincz ... vallia ... az pernekis vgian akkor vege zakada [Kv; TJk V/1. 225]. *1594:* oth szakada Vighe asz pernek [Dés; DLt 246] ✱ *véghez megy a ~. 1568:* az Mely pertt Indytott Tholdalagy Andras ... az Jozagh ozlas feleol ... valamyg weghez Megyen az per, gongyatt wysselj [Gyf; BfN 54/6] ✱ *vhogyan viseli a ~t. 1586:* Kalach swteo ferencz Vallia, Aminemeo pereim enneke(m) voltanak azok mind Igazak voltanak ... azokban enneke(m) Igjarto Georgis volt procatorom ... es eszembe veottem hogy zorgalmatoson viselte peremet [Kv; TJk IV/1. 592] ✱ *vkire száll a ~* öröklődik a per. *1586:* ez per keozeóth mikor megh holt volna az en zegeni vram en ream es az en Giermekimre szalla ez pör [Kv; TJk IV/1. 617]. *1640:* az Nehay Kouaczi Annarol az Nehay Sinka Balintnerol zallot reaiok az per [Mv; DLev. 5] ✱ *vkire szállítja a ~t. 1590:* Actor Paulús Georgifi ... Zallitam az pert az megh holt Peterfi Janossal az felesege Ursúla Aszo(n)ra ki most Kysmeöden Biro Miklos felesege [UszT]. *1629:* Borbely Ferencz megh hala s akkor ... Az peresek erre az Aszonyra szállitak az pertt [Mv; MvLt 290. 174a] ✱ *vkire szállíttatik a ~. 1798:* Néhai Donat Mihaly Ur ... Néhai Szabaszlai Sigmond Uramot egy Préda nevezettü Jágerrel meg lőtette mellyért Szabaszlai Sigmond Uram perlette-is, de Donát Mihály Ur el-bujdosván a per szallittatott Donát Farkas Urra, s meg is nyerte [Bürkös NK; RLt Petki Széki László (78) ns vall.] ✱ *vmi felől ~ van. 1573:* Zabo Marton eskwt polgar ... vallia ... Kakas Andrasnak karos volna az Hemmig (!) Iacab Be laro helye ky feleol az per vagion keoztek [Kv; TJk III/3. 188]. *1649:* az mivek(ne)k kik feleöl az per va(gio)n ighen ighen keczin (!) reszeczikeje volt tizen ket lottos [Kv; TJk VIII/4. 376].

B. *brachiumos ~* karhatalmi/karhatalom igénybevételével folyó per. *1826:* A Brachiumos Perben, míg ... minden leveleket a feleleteim mellett bé adok, addig ... nem érti meg Ngod [Mv; Told. 7] ✱ *büntető ~. 1809:* Kis Ferentz és

György ellen hamis Levelek készitéséért inditott büntető per Ő Felsége eleibe hatván ... Kis Ferentzet két Esztendei, Kis Györgyött pedig égy Esztendei Kövár Vidéki Tömlötzb(e) vason töltendö rabságara ... itélte [UszLt ComGub. 1560] ✱ *hosszas/hosszú* ~ processus longae litis. *1600:* ha en ezt tuttam wolna, hogy illien hozzu peörrel kell megh wenne(m) az en ígasagomat, bizony talam maskeppe(n) gondolkottam felęle [UszT 15/247]. *1603:* Leanyomnak Ersebettnek Annja vtan az mj Joszagot birtam, iob rezett Annak hoszu perel az battjajtol ... sok keoltsegemel hoszu perrel aquiralta(m), kj kj teczjk az perfolta lewelekbeol [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1670:* vévén Váradj István Vra(m) eszéb(en) ... azon hoszszas pernek bizontalan véghit ... kérte és kivánta azt Mikola Sigmond vr(am)tol része szerént excontentalna inkab eő kglme [Kv; JHbK XXIV/25]. *1796:* Ilentzfalvi portiojábol a' Deakianum Bonum hoszszas per által ki nyerettetvén 's elis vétettetvén Rész Joszága nagyon meg tsonkult [Ilencfva MT; DLev. 6] ✱ *kriminális* ~. *1809:* a ... Vice Király Birot arra utasittsák, hogy a' nevezett Gonosztévőt leg ottan rendszerint valo Criminalis per alá vettetvén azon Criminalis pert a' rendes Appellatiokonis által botsátva mentől hamarébb ki follytatni el ne mulassa [UszLt ComGub. 1558 gub.] ✱ *metális* ~ határper. *1833:* Tekintetes Dobollyi Klára Öz(vegy) Bartok Ádámnénak mint Felperesnek Tiszteletes Kovásznai Klára özvegy Szász Ferentzne Asszony ellen Barázda Jártatás aránti Metalis Pere Repulsio mellett [Ne; DobLev. V/1195] ✱ *minor potenciás* ~ kisebb hatalmaskodásért folytatott per. *1827:* a mai napon azon minor potentiás perre nézve, melyet Néhai Ladnotzi Horváth Sámuel Ur Néhai Testvérem Dobolyi Josef Ur ellen egy Koppándi Hajos Malomért ... folytatott a' Tkts Törvényes Generalis Szék által ki rendelt ... Békéltető Birák Urak közbe jövetelekkel ... a' békesség meg esett [Ne; i.h. V/1124] ✱ *nehéz* ~. *1585:* Atta Biro vram Az varos eleibe minemeo Nehez perey volnanak az varosnak, feokeppen az hatarok feleól [Kv; TanJk I/1. 5] ✱ *osztályos* ~ örökösödési per. *1801:* arra kötelezzük magunkat, hogy ezen osztályos perben az actor Urak(na)k eddig tett költségeket ... refundalni el nem mulatjuk [M.zsombor K; Somb. II]. *1808:* Az Apellans Székely Márton mint Fiu az Apellata rész, rész szerént Nehai Testverenek Léánya Csipkés Kata osztalyos perében maga elebbeni Szoszolloja Csongvai Pál altal ... ezen osztalyos Perben az osztaztato Szék elött tam ante quam post Novum mind két részről lett Allegatumakat exhibealvan a Teks Törvényes Derék Széknek ... noha az Fiu meg mutatta is hogy nem tartozik adni a Leany testvereinek ... Leany testvereit igen nagyon meg terhelte [Harasztos TA; Borb. II]. *1827:* Tudva vagyon az Asszony elött hogy némelly Attyafiaival az Exponensek ellen mitsoda osztállyos pert mozdittottanak vala [Hsz; BLev.] ✱*potenciás* ~ hatalmaskodásért folytatott per. *1834:* Alperesseim ... ellenn Borozda jártatás meg nem engedéséből eredett és kifolyt potentias Peremben ... kivittem ... Maros Keresztúrra és Nyárád Töre az Tekintetes Elégtévő Biztosságot, de ... Al peresseim ... bé nem botsátották [Msz; SLt] ✱ *produkcionális* ~ nemességbizonyító/bizonyíttató per. *1793:* Marus Vásárhellyen a' Mlgos Királlyi Táblán a' rendes elöll ülés alatt fel vétetett Productionalis Perek Producensek(ne)k Háromszéken Zabolán lako ... Zabolai Hadnagy Tamásnak ... Samuelnek maga és fia Miklos, ugy onokája ugyan Miklos ... Nevekben és képekben szoszollojok Szent Gerlitzei Boros Josef [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)]. *1843:* Hodor János ... a' mult öszön be jöve hozzám azzal a' kéréssel hogy Barátom Uramot tudosittanám az iránt mi szerint ő Dobokával az által vett utasittás szerint Kolozsvárra ã Szoszollo Urhoz bé menvén az ã productionalis pérét nem vállalta [Szentlélek Hsz; BetLt 4 Köntzei Antal lev.] ✱ *reportációs* ~ visszaszolgáltatás/adás iránti per. *1803:* most a Jövő széken a Reportátios Pered is elé vétetődik reméllem submittálva vagyon [Nagylak AF; DobLev. IV/870 Dobolyi Sigmond Dobolyi Istvánhoz]. *1826:* kéntelen voltam az édes Anyámtol ... lak hellyet kérni ... a' mig Horvát János Urral azon Curia és executumok iránt valo reportatios Perem a Tts Derék Széken ki folyhatna [Ne; i.h. V/1114. 3b]. *1836:* (A pert) hogy Reportácio mellett is az Alperes Özvegy a Derék Széken ki ne folytathassa a legjobb Esketését a Reportatios perböl ki vették a Felperesek [Ne; i.h. V/1213. 2b] ✱ *spóliumos* ~ rablásért/fosztogatásért indított per. *1845:* A Regeni Szászok Spoliumos pert inditottak a Tutajokért ... a Spoliumos per rövidebb follyamatu [Görgény MT; Born. F. VIIb Csiki Sámuel lev.] ✱ *törvényes* ~. *1803:* Albisi Nemes Barthos Sámuel uram ... Nagyságodra Legitimo modo Condescendáltatya azon Törvényes Perit, amelyet ... Ernest Anna Aszszony ellen 1796dik Esztendőben ... két darab szántoföldek iránt Inditott volt [Hsz; BLev.] ✱ *úrbéri* ~ az úrbér megszüntetéséért folytatott per. *1843:* Megmagyaráztatott, hogy úrbéri perök folyása mi és ki miatt akadott volt fenn | Hallottam, hogy Varga Katalinnak volna valami egyezése a három faluk közönségeivel oly formán, hogy csak azután, ha kifolytatja és megnyeri úrbéri pereket, fizessenek néki bizonos summát [VKp 108, 111]. *1847:* Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalva nevű három helységeknek a méltóságos királyi fiscus ellen indított úrbéri pereket, melynek folytatására Varga Kata magát kötelezte, annál sikeresebben elémozdíthassa, gyűjtöttek ... pénzt [VKp 221] ✱ *városi* ~ a város törvényszékén folyó per. *1681:* Minden féle várasi Pörök szoktak indulni elsőbe(n) ã város Birája szekin; ha kinek ott nem tetzik viheti az Vár beli Officialisok szekire; ha ugya(n) ott sem, a' D. Terrestris szekire ugya(n) ã varban; ot végenek kell szakadni; ha Capitalis a' dologh, az vár megye Tiszteinek jelen létekb(en) kel véget szakasztani az Ur szekin [VhU 70] ✱ *vegzáló* ~ bosszantó/zaklató per. *1836:* (A jószág) 2/3 részét a Felperesek szemben tünő vexálás nélkült nem is kérhetik ezen vexálo perrel [Ne; DobLev. V/1213. 3b] ✱ *zálogos* ~. *1798:* Tekintetes Szánto Sándor Ur ... citáltattya az Urat mi általunk mátol fogva nyoltzad Napra Nemes Also Fejér vármegye törvényes Derék Székire törvényre ... akár jelennyék meg az Ur akár nem, az exponens azt fogja tselekedni a' mit a' Törvényes igazság az ilyetén szinű zálogos perekben magokkal hoznak [Ne; i.h. IV/807. 2a]. *1814:* Méltoságos Báro Apor Peter és Lázár Urak ellen a' tudva lévő Zálogos per a' folytában lévő Hónapnak 3ik Napjan levataztattván, az Alperes Báro Urak Dilatiot kértenek a' jövő törvényes Szakaszig [Mv; Borb. I].

Vö. a *gráds-per* címszóval.

2. per lefolytatása, tárgyalás; judecată, dezbatere; Rechtshandel, Verhandlung. *1570:* Nagy vinche aztis vallya hogy Latta az per alathis az my zeleohoz valo zerzam voltis az haztayan ely attha es ely keoltotte [Kv; TJk III/2. 40]. *1573:* Kedden Aldozo vtan Byro vram hatta ez pert Ez Jeowe cheotertekre [Kv; TJk III/3. 200b]. *1583/1584:* Ahwl penigh Azt Mondod hogy per alat hatal-

maskotta(m) az wrad Thowan ... Azt mondom ... En velem semmi perben Nem voltal [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1625:* ne(m) ment el ez Tökéletle(n) Czigan az Perre [UszT 180d]. *1809:* Kender mezöt igaz váltyák, és ugy beszéllenek hogy a' Per közt lett meg békellésnek az a' haszna hogy Nagyságtok kapnak valamit [Zilah; BfR 62. 11 dr. Zoványi Imre lev.]. *1829:* A' Fel peres jelen valo keresetét abban adja elö, hogy az Alperes a' Felperesnek a' M Bándi Határon a' Perbe idéző Levélbe szomszédolt azon Szánto földét ... hatalmasul fel szántotta [Mv; DobLev. V/1152]. *1834:* Az Allperes Tulajdonos Possessoratus inhaereal insinualt Appellatiojának, s mivel ... a' Novum Gratiosum természete magával hozza a' pernek transmissibilitassát, nem álhatván annak ellent a' Felperesi Contentio, megkivánnya az Allperes Birtokosság: hogy az Appellátionak simpliciter helly engedtessék [Borb. I Asz törvényszéke].

3. perirat, vmely per anyaga; materialul procesului; Prozeßmaterial. *1813:* (Az) itéletre bé botsátott pert a' tegnapi Napon, magam, Szószollommal, és a' mostani Archivariussal ... a' Nems V(ár) Megye Archívumában szorgalmasson olly tzéllal kerestem, hogy már vala hóva elö-vétetni installjam, de mégis az emlitett pernek nyómában nem akadtam [Ne; DobLev. V/960].

4. vita, perpatvar, nézeteltérés; ceartă, discuţie, sfadă; Streit, Hader, Gezänk. *1567:* Margaretha Rel(i)cta Gaspari Kodory ... ffassa est, Ezt hallottam hogy azt monta Zócz Fabyan az vranak hogy nem mer en velem perleny mynt az eb merth ha merth volna edig ele fogoth volna, es az vra azt monta neky hadnad el echer a bestye sok pereyt [Kv; TJk III/1. 95]. *1570:* Dienes deak hithy zerent vallja ... talam Megh Bekelhetwnk az Jamborral Egymassal ha Jsten zerent akarya azban Mwlt ely az kor az per De eo nem Twgia ha bekelletek az vtan vagy Ne(m) [Kv; TJk III/2. 157]. *1733:* ala jöve Barabas György uram es monda hogy sok bajai perei vadnak az falunak [Oroszfalu Hsz; HSzjP Jancso Mihály (25) oroszfalvi pp vall.]. *1821:* mivelhogy az a székely és országos constitutió szerént a közönséges osztatlan helyek mindenütt a commonitások vigyázatjok alatt tartoznak, és az azoknak jövedelmei a commonitások cassájákba vétetik be, és ha netalántám a közönséges osztatlan helyek aránt per támadna is, azt a commonitásnak kelletik oltalmozni, és az ilyenekért privatus possessor úr soha is törvénybe nem szólítatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141–2].

Szk: *lelke a lelkével ~ben lesz. 1623/1687:* (A végrendeletet) ha ki fel háborittaná, lelkem lelkével az coreok életben perben legyen [Altorja Hsz; HSzjP].

5. vita, megbeszélés; dezbatere, convorbire; Diskussion, Besprechung, Aussprache. *1641:* az papista papok(na)k giulesek auagy perek volt [BfR].

◇ **Hn.** *1577:* tima falwa köszöt es betfalwa köszöt hegiet hinak pör höginek [Betfva U; EHA] | az szen egettö patakanak kit pörhögi pataknakis hinak [UszT]. *1600:* az Per hawasa vtara [Homoródalmás U; EHA] | per haúasaba [UszT 15/17]. *1609:* az templom alat az per paraghja mellet valo ret [Szentmárton Cs; EHA]. *1767:* Per-mál (szó) [Gyf; EHA].

per[2] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ sundám bundám* alattomban; prin şiretlicuri/tertipuri, heimtükkisch, hinterlistig, schleichend. *XVIII. sz. v.:* a' Groff a' mit bir itt Nfalub(an) tsak per sundám bundám birja [Nagyfalu Sz; BfN I].

peragál 1. véghezvisz, végrehajt, elvégez; a executa/efectua; durchführen, vollbringen. *1650:* Az Gyekei Relatoriat el keszitettem ... Az Szent Martonitis megh minútaltam de megh nem irhatam, miuel abbais difficultasokat talalek ... az oda kwldeott Relatoriat mikor appertaltattia Nagod aztis Corrigalhattyak ... ha penig vgian restitualni kelletik, s Nagod difficultatna az Uyolagh valo keoltest, inkab magam fogadok loúakat, es ki menüen peragalom [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Pálffy lev.]. *1677:* Legitima Executiokat, a' Tisztek illegitimum Mandatumokra nem substálván, Exmissio nélkül-is peragállyanak, certificatio praemittáltatván a' Contractus avagy Sententia mellet Salariumok flor 12 [AC 262]. *1683:* Mi azert eze(n) dolgot peragálván ez szerint irtuk megh ezeket [Radnót KK; Utl]. *1699:* azért intra quindenam azon Fundusbol celebrallyanak eo kglmek realis divisiot, ollyat hogy kinek kinek rata portiojat mutassak ki, mellyet peragalvan az nemes Szek deliberal felölle [Zalán Hsz; Borb. II Mich. Benkéo jur. not. kezével]. *1718:* minden bonumok(na)k fel osztására exmittáltatnak becsületes Divisor atyánkfiai, kik Várasunk Törvénye szerint ezen dolgott peragálják [Kv; JHb VII/1]. *1744:* ennekelötte mint edgj két Esztendövel Zugatni Kezdé ä Kösség, hogy eok egj más között akarnának Répartitiot Celebralni ratione Contributionis, mint hogy edgy alkalmatossággal peragaltakis a Bölöniek, Remonstratiot tévén ä Nemes Széknek, de ä Nemes Szék azon munkát réprobalta [Nagyajta Hsz; INyR 38 Péterffi István (32) vall.].

Szk: *divisiót ~* vagyonelosztást végrehajt. *1714:* Eperjesi István Ur(am) Successori között Városunk Törvenye szerint Divisiot perágálnánk [Kv; Pk 6] ✱ *exekuciót ~. 1670:* (A város) incorporaltatva(n) ... az Nemes Varmegyéhez, ott penigh peczétes sentenciaval leve(n) szokas executiot peragalni, itt is meltan observalni kellet volna az d(omi)nus A(ctor)nak azon usust [Kv; TanJk II/1. 836]. *1671:* Mellyet ha nem praestalnának a' repetensektöl Testimonialist vévén, azon helybéli Tisztek tartozzanak ad requisitionem praetendentis ki menni, és a' meg-irt poenaval executiot-is peragalni, vigore saltem praesentis Articul, exclusis omnibus juridicis remediis, mellyet hogy ha azon helybéli Tisztek nem peragalnának, azok-is similiter két száz forint poenan maradgyanak [CC 57]. *1716:* Teleki Anna Aszony Jobbagja házánál Executiot akarna peragalni ... eö Nganak egj Fogarasi Mihály nevü szolgaja [T; JHb LIV] ✱ *inkvizíciót ~. 1663:* Az kolozsvári tisztviselö németeknek parancsolt volt Cob uram, hogy ide jöjenek inquirálni; el is jöttek volt, az inquisitiot perágálták, úgy hiszem, több baja érkezik az ebnek, ha kiérkeznek Cob uramhoz vele [TML II, 436 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1702:* Keresztény Almáso(n) lako ... Váradi Gargocs Mihály Ur(am) hozván mi nékünk Koronás Királyunk eö felsege ... parancsolatyát, kinekis kötelességünk szerint engedelmeskedni akarván, az Exponens ö Kglme requisitiojára bizonyos Inquisitiott perágáltunk [H; Szer.]. *1750/1797:* Kis Dobai Ns Mihály György és Mihály Márton Uraimék requiraltak bennünket Felséges Aszszonyunk ... magok nevére emanalt Compulsorium Mandatumával, hogy eö Kigyelmek(ne)k bizonyos dolgaik végett ... peragálnánk vagyis celebralnánk egy Inquisitiot [Borb. II] ✱ *invesztigációt ~* vizsgálatot tart. *1765:* az utrumokat nem accludálta a Nemes Tábla, maga Commissionalis leveliben, hanem utasitott arra, hogy ... Sárdi Dániel uramnal meg tanállyuk és onnan vegyük kezünkhez, és azon Utrumok szérént peragállyuk az demandáltatott Investigatiot [Borosbocsárd AF; Eszt-Mk Vall.

241] ✱ *megosztoztatást ~. 1717:* requirálván engemettis az Urral Ittilő Mester Tekttes Nemzetes Olasz Mihály Uramal, hogy ... az Nemes Haza usuált törvénye szerent leendő megh asztoztotásokatt perrágalnánk [Nagyrápolt H; JHb XLVII. 18]. *1717/1781:* Requiralván illendő betsülettel ... mint denominalt Nemes Vármegyénknek Hütös Tagjait, és Coassessorit, hogy keresztényi kötelességünkőt 's atyafiságunkot contestálván, az nemes Haza bé vett és usualt Törvenye szerint lejendő meg osztoztatásokat peragálnók [Bencenc H; JHb LXXI/8. 477] ✱ *statuciót ~* iktatást végrehajt. *1666:* Mindjárt küldjön el Kegyelmed Somlyóig két deákot, írna Kegyelmed levelet Francisco kapitánnak is, hogy írna levelet amoda, hogy jőjjenek fel oda, lenne hírekkel, kinek adta az fejedelem őket, ott perágálnák az statutiot, mert ad faciem loci nem mehetnek iktatni [TML III, 606–7 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. (szóban) előad, elmond; a relata/expune; vortragen, berichten. *1658:* (Az alsó-kománai esküdtek) a' papjok felől jol testalnak, az tanitást mind az altal ratz nyelven mondjak hogy peragalja gyakrabban [UF II, 191]. *1665:* Az római császár ő felsége levele valóságos credentionalis volt, de az mellett Rottal uram ő nagysága mindeneket megjelentett s perágálta is, az mi szükséges volt [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

peragálandó végrehajtandó; de executat, care urmează să fie executat; durchzuführend. *1719:* Peragalando dolgak Seriesse [Vh; Utl].

Szk: *~ divízió. 1742:* ez fenn titulalt Mlgs Vrak és Aszszonyok ... egy másnak lett kezek be adasaval azon altalunk már resz szerint peragaltatott, és peragalando Divisionak szentül és igazán valo megállására kötelezek magokot [Pókafva AF; JHb XXV/6] ✱ *~ exekúció. 1677:* Békés Vármegyében és több holdolt helyeken peragalando legitima Executioknak modalitasa [AC 253] ✱ *~ inkvizíció. 1843:* Tordoson per ágálando inquisitiora készült utrumok exmissioval edgyűtt 1816 [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

peragálás végrehajtás, elvégzés; executare, efectuare; Ausführung, Vollbringung. *1603:* vegeztek ... hogy az keoweteket be bochassak, es megh halgassak, meliben mindazaltal hogy walami inconuenientia ne talaltassek ew kegmek illien modot es rendét pręscribaltanak annak peragalasaban [Kv; TanJk I/1. 444]. *1734:* Ezen Inventárium(na)k perágálására ... valakiket találhatunk mi azokot Convocáltatván Leg elsöben is erös hütel meg esketük, hütök után meg kérdezvén ... valamijeket m nékünk hüt szerent ki atanak. mü is azokat Le irtunk [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.].

Szk: *exekúció ~a. 1669:* Engem bizony föld gondja fogott ez miá a Kornis dolga miá, mert itt Vincze a diák azt mondja, azt nem írják articulusban, hanem az itélőmesterek pecsétek alatt vette ki Kornis uram az sententiát s már parancsolatot is vött a tisztekre az executiónak peragálására [TML IV, 439 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Partiumban, a' mely helyeken félelmes az Executioknak peragálása Török miat, ollyan helyekre illendő számu magockal mennyenek az Executorok [AC 198]. *1726:* bennünket ... hozván ki ide N: Doboka Vármegjeben N: Iklodra legitima executionak peragálására ... az holott is megh irtt Ispán Vram eo kglme az Udvarházhoz be akarván menni, az executionak peragálásara ... M: Aszszony Lázár Maria Aszszonj eo Nga ... Udvari Jobbagj Biraja ... az executiot haromszor feligh ki vont bardal Repulsioval obviala [Born. VII. 6] ✱ *inkvizíció ~a. 1687:* 16 Juny külde minket Kglmes Urunk eő Nga mostani Somlyai fő Capitánnya Tekéntetes Nemzetes Olosz Ferencz Vr(am) eő kglme, némű némű Inquisitio peragálására ... Czehb(e) [GramTr VIII].

peragálhat végrehajthat; a putea executa/efectua; durchführen/vollbringen können. *1671:* és ha olly bonumokra viszen divisionalet, mellyet edgy divisionale mandatummal peragalhatott volna, ha szintén többször kénszerittetet volna-is Repulsiot tenni az alperes, de tempore levationis causae, hogy edgy repulsionak onussaval meg-érje, az Nägod kegyelmes resolutioja szerént végeztük [CC 62].

Szk: *exekúciót ~. 1700:* szabadosson akar mikor szabadosson Nemes Marus szek(ne)k vice Kiraly Biraja executiot peragalhassan [Gálfva MT; DLev. 3. XXXIA. 26] ✱ *processzust ~. 1677:* concludáltatott; hogy az ollyan helyekről adlocatiora az embereket a' Tisztek fel-hivathassák, és törvénybéli processust peragalhassanak [AC 147].

peragálódik elvégeztetik; a fi executat/efectuat; vollendet/durchgeführt werden. *1827:* Egerbegyi ... Lovas Katona Fejurgyán Tyifornak ... meg verettetése Tärgyában ... ámbátor ki nyomozás vitetett is végben, de az nem a maga rendin menvén végbe, annak a V(árme)gyei és Katonai rendről (!) mixtim kelletik hivatalos exmissio mellett peragálodni mellyre nézve Kegyelmednek ezen(n)el kötelessegivé tetetik, hogy ... az onnat ki rendelendő Katona Tisztel a fen forgo dolgot ujjabban kornyűlállásoson nyomozzák ki [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110].

peragált 1. véghezvitt, elvégzett; care a fost executat/efectuat; vollbracht, durchgeführt. *1729:* Ha az Deliberatumba(n) expressált ujjab oculatiot ugj kellene érteni, hogy purě és praecisě az Ns Vár(me)gye azt indagaltassa, hogj az Desi malom pro nunc azokat az károkat Causallyaé ... mint az mineműeket és az mellyeket Causált tempore oculatae revisionis ... az immár perágált oculatiois intactě maradhatna [Ks 25. IV. 17 Kornis Zsigmond aláírásával]. *1775/1802:* Az Nehai Mlgs Grof Csaky Imre Ur in Anno 1743 perágált Conscriptiojára praetendálván, hogy azon Conscriptioban ... mak termő nagy Erdő inferaltatott [BSz; JHb LXVII/3. 91–2].

Szk: *~ inkvizíció. 1844:* Dobai Joseffnek a ... szőllőben tett hatalmaskodasert peragált inquisitio ... 1792 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

2. írásba fektetett, megfogalmazott; care a fost formulat în scris; schriftlich formuliert/verfaßt. *1753:* Inquisitor Uraimek altal peragalt Relatoria(na)k ki Vál(ta)saert Flor. Hung. I Dr. 58 [Kraszna Sz; Borb. II].

peragáltat 1. végrehajtat, véghezvitet; a dispune să fie executat/efectuat; durchführen/vollbringen lassen. *1647:* En az citatiot modo bono p(er)agaltattam ennek az B. varos(na)k rend tartasa szerent peczietet ucóttem Biro Ur(am)tol eő kglmeteől ugi p(er)agaltatta(m) varos Szolgaia altal [Kv; TJk VIII/4. 246]. *1729:* kglt(e)k ... a deliberált oculatiot perágáltassan [Ks 25. IV. 20 gub.]. *1746:* Mihálczfalván ennek előtte 3 esztendőkkel a' Limitatiott peragaltattam volt [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1758:* jollehet in Causae merito Nsgd nem félhet; mindezáltal a' melly processuson Ngod causáját inditotta, az Corruál, mert Cancellistákkal nem lehet vala Nsgodnak az Citatiót peragaltatni [Mv; Ks Csiki István lev.].

Szk: *exekúciót ~. 1740:* az I. Házánál elveszett pénznek meg-fizetésére Admoneáltattam vólt az It ... De az I ... nem exsolválván, leg(iti)ma Executiot peragáltattam vólt [Dés; Jk 334b] ✱ *(generális) inkvizíciót ~. 1681:* Vadoltatua(n) Borsai Nagy Kata aszony, Komlosi Ura(m) felesege paraznasag nemeivel Tiszteletes Esperest Ur(am) tiszte szerint solemnis inquisitiot per agaltatot ellene [SzJk 153]. *1740:* Hogj Hadnagj Atyánkfia ő kglme mind Nms Várasunkon, mind Csatánb(an) Generalis Inquisitiót peragáltasson, ő kglme fakultáltatik [Dés; Jk 526b]. *1746:* Mlgs Groff Rhedei Janos vr(am) eő Ngyga Tisztartoja Fazakas János ... akarván édj Inquisitiot per agáltatni, a mint arrol valo Testimonialisunkbol is kitetzik [IB. Petrus Butyka de Csomafája (31) ns vall.]. *1778:* Etzken Moses ... itt Albisban Inquisitiott peragaltatott az Balo Andras házánal [Albis Hsz; BLev.] ✱ *reambulációt ~. 1772:* az Exponens Ur eő Kegyelme Cancellistak ... altal Reambulatiot peragáltatott [Káptalan AF; DobLev. II/439. 7a Salamon Lapadát (40) jb vall.].

2. készíttet; a dispune să se facă ...; machen lassen. *1691:* (A státiobéli főkommisszarius) Minden héten Speciális Computust tétesse(n) és mind(en) holnapban G(ene)ral(i)s Computust maga jelen létében Peragaltasso(n) az Statiobéli Commissariusokkal [Kv; Törzs].

peragáltathat elvégeztethet, véghezvitethet; a putea dispune să fie executat/efectuat; durchführen/vollbringen lassen können. *1671:* Miuel hogy de praesenti emtor (!) nem talaltatott eleöttwnk; Ahoz kepest Jnstructio(n)k szerént aestimatiotis nem peragaltathattunk [Borb. I ogy-i bizottság jel.].

Szk: *inkvizíciót ~. 1700:* Sietve leven a' dolog Inquisitiomatis ne(m) peragaltathattam volt szint annyira a' mint kivántatott volna [Dés; Jk 305–6]. *1747 k.:* A' mig pedig valamely Causa a' Torotzkai forumon foly, tehat addig külső Tisztekkel vagy Assessorokkal Semminemű Literale Instrumentumokat ne expedialhasson, se pedig Jnquisitiot ne peragaltathasson [Torockó; TLev. 2/1].

peragáltathatik végrehajtathatik; a putea fi executat/efectuat; durchgeführt/vollbracht werden können. *1677:* vagy ha az executio ot nem peragaltathatnék, azon Sententiának vigorával, az után-is azon Vármegyének Tisztei executiot tegyenek, non obstante diuturnitate Sententiae [AC 95].

peragáltatik véghezvitetik, végrehajtatik; a fi executat/efectuat; durchgeführt/vollbracht werden. *1620 k.:* Az kazalasnak Ideje, bizonyos Napia, az 1612 eztendőbelj vegezes szerent igh peragaltassek [Cssz; Ks 90]. *1677:* A' Belényes vidéki Vas Kohoz, és Réz Bányáhőz a' régi Usus szerént, Bihar Vármegyének az a' Belényes vidéki része, ki eleitől fogva bizonyos öl favágással tartozot; ennek utánnais azon szerint praestállya, ugy hogy arra rendeltetet falukbéli emberek az előtti connumeratio szerint, mely ezen dolog véget perágáltatot, minden külön házu, és külön kenyéren élő s' lako ember az egy öl fa vágással tartozzék, és minden Patronusok azt bé-szolgáltassák | A' Circálás it-is mint másut peragáltassék, sub poena flor 200 [AC 49–50, 263]. *1775/1802:* Bezdéden peragaltatott az emlitett Conscriptio [BSz; JHb LXVII/3. 92]. *1780:* a Veczki és Gyurkapataki Portioknak conscriptiojok ott helyb(en) peragáltatott [BSz; JHbK LIV/25. 20].

Szk: *exekúció ~. 1677:* A' Fiscalis joszágokbol, Aknákbol, és egyéb helyekről, a' Tisztektől repetállyák a' Jobbágyot, az Articulusokban specificalt módok szerint, és a' meg nem adásért-is ugyan azonok incurrállyanak poenában, s' azon Sententia mellet akarholot-is Executio peragáltassék [AC 194]. *1759:* Minekelötte pedig az Executio peragáltatnék, végyen követ kezébe, és feje felibe emelvén háromszor kiálcsa meg az I., hogj azzal való agyon verésre lött volna mélto [Dés; Jk 319]. *1802:* az Adosságnak egy ötöd részért (!) tentáltatott és peragáltatott a panaszlo Aszszony ellen az executio [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Gálffj Joseff vice ispán nyil.] ✱ *inkvizíció ~. 1740:* Concludáltuk unanimi Consensu, hogj Communis Inquisitio peragáltassék Nms Várasunkon, minden féle Gonoszságok iránt, ugj mint: Paráznaság, Lopás, Gyilkosság [Dés; Jk 541b]. *1749:* addig ... az Inctus legjen detentioban, mig az Inquisitio peragaltatik [Torda; TJkT III. 254]. *1771:* nem régen midön Tyiu György után Inquisitio peragaltatott ... Falus Biro Tobiás Szív eküttyeivel együtt ... haza igazitottak [Bukuresd H; Ks 114. 61. 143] ✱ *törvényes processzus ~. 1750:* Czigány Jobbágyi ... el szöktek ... mellyre nézve kéntelenittetett ... Szánto Mihály Ur(am) ő kglme a Műszereket el hozatni, és magához vitetni ... mig ... ezen Törvényes processus ellenek peragaltatnék, hogy magok mesterségeket követhetnék ... Kezeseknek kezeskedésekre ki kérték Műszereket ... Szántó Mihály Uramtol [Ne; DobLev. I/243. 1a].

peragáltatott végrehajtatott; care a fost executat/efectuat; vollbracht, durchgeführt. *1722:* Novum mellett producalt egy: Cancellisták ált(al) peragaltatott Inquisitiot, az melyben fatealya egy Pap ... ezek az gjermekek Fogarasi Samuel Uramtol valok [BfN X. 2/113 St. Solymosi de Maros Vasarhely (30) ns vall.]. *1762:* Meg olvastatvan az Utrumok, melyeket in sui defensam peragaltatott Inquisitionak végben vitele végett concinaltatott az I. constal hogy magat exponallya mindenik Punctumban [Torda; TJkT V. 142].

peragáltattat végrehajtat, véghezvitet; a dispune să fie executat/efectuat; durchführen/vollbringen lassen. *1782:* Ami nézi az 1715béli 2da Marcii költ Contractust, az sem subsistalhat, és az Ának nem prejudicálhat Actioja enerválására, mig nem az Ik az In Anno 1710 die 12dik xb<ris k>ölt Divisionalist Eczken András és Miklos között perágáltatattot ... elö nem adják [Hsz; BLev.].

perájter, prájter lovászmester, lóidomító; maestru de călărie; Reitmeister, Bereiter. *1751:* Horváth László prájter [Bonchida K; EMLt]. *1757:* Prejter Veisz János Vr(na)k adtam ă Tarka Paripa árrábol ... RfF. 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 117b].

perájterség lovászmesterség, lóidomító mesterség; calitatea de a fi maestru de călărie; Reitmeisterschaft, Bereiterschaft. *1731:* Instructioja Waisz Janos(na)k Perájterségére [JF lovászmesteri ut.].

perbefogás (be)perelés; chemare/dare în judecată; Belangung, Verklagunk. *1710 k.:* mit követtenek el rajtam negyvenkilenc heti keserves rabságom ... tisztem, becsületem elvonása ... terhes kezesség és nehéz reverzális, újabb méltatlan gyalázatos perbefogás, pénzbéli sarcoltatás által [Blm. 990].

perbeli perrel kapcsolatos, pert illető; de proces/judecată, referitor la proces/judecată; prozessual, Prozeß-. *1655:* difficultássa volna az Transmissio iratásban, mint ha nem conformis volna, az originalis Contractus hàtàra irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.]. *1784:* minden okozhato méltatlan költségekrol, és perbéli fárosztásokrol protestáltatnak [JHb LXVI/38]. *1815:* (A bonifikációt) a' Határ osztáljal jövendö egy más között fel osztando nova Sessiokbol in commoditate ott ahol részit ki vészi, ki adgyuk ... minden halasztás, és perbeli zörgés nélkül [Mezöbánd MT; DobLev. V/987]. *1843:* Tékintetes Sala Mihály, Szigeti N János és Fábián Josef v(á)rmegyei hites assessorok Urak (így!) Biráskodások alatt minden perbeli menedek ki rekesztésével hozando osztályos Határozaton meg fognak nyugodni [T; Tolvaly lev.].

Szk: ~ *költség* perköltség. *1802:* A' Tekintetes G(ene)ralis Szék által legitimált perbéli költség és faratság tészen Fhung. 130 Dr. 93 1/2 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével]. *1809:* a' fennebbi Joszágok rehabéalására meg eshetik hogy Perbéli költségis fog kévántatni [Mv; Ks 73/55]. *1817:* igy lészen tökéletesen ment ember Miklos ... perbéli kedvetlen és fonnjaszto költségektöl [Kv; Pk 3] ✱ ~ *orvosság* pert illető javítási/jobbítási lehetőség. *1591:* ebben peniglen szeminenw (!) perbely orwossagh ne hasnallyon se repwlsio, se Jnhibitio [Msz; BálLt 89].

perc **1.** minut; Minute | nagyon rövid idő; clipă, moment; sehr kurze Zeit, Moment, Augenblick. *1846:* Nehány percz alatt, mint a' huhut a' madarak, üldözöbe vették öt[a] a többiek [KZsN. — [a]Dessewffy Emilt politikai nézetei miatt]. *1851:* a' szöllö várva várt dolog volt, de azonnalis rá esett az egész Család, aproja nagyja, és felét mind elfogyasztá egy pár percz alatt [Kv; Pk 7]. *1854:* A jóllétnek látszó percz csak pihenö pont, de nem nyugalom helye volt [ÚjfE 3]. *1863:* Látván életem utolso perczeit közzeledni ... akarom a legnagyobb lelkíísméretem megfontolása szerint ép észszel és elmével vég hagyományomat meg tenni [Kv; Végr.]. *1879:* Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen, kettös szállal szövött, szíjas lennel bevert, elnyühetetlen — mert majd a szegény professzor úrnak nem lesz vékával a pénze, hogy újat vegyünk minden percben [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. (a közeljövöben) bármely pillanatban; în orice moment; in jedem Augenblick. *1854:* igazán látām az Isten áldását kivált a Sarlos vetésekbe és fübe a mej már minden pertzbe várja a kaszát [O.fodorháza SzD; BetLt 4 Vajda Elek lev.].

3. *azon ~ben* akkor, abban a pillanatban; atunci, în acel moment; dann, in dem Augenblick. *1880:* Én még inkább futtába írtam a Keletnek. Faluról jöttem bé átfázva. Leveled izgatott hangja s éppen azon percben kapott telegramm üzött [PLev. 72 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. *ebben a ~ben* most, ebben a pillanatban; acum, în acest moment; jetzt, in diesem Augenblick. *1853:* Bontza Rozali meg látogatta és meg igéré hogy Kriskót viszi haza indulis ebbe a' pertzbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra]. *1890:* Ebben a percben érkezem haza [PLev. 154 Petelei István Jakab Ödönhöz].

percenés pillanat; clipă, moment; Augenblick, Moment. *1782:* En békételenkedvén ... hogy a' Productionk mitsoda rosz uton modon ment véghez, mivel más uton végbe mehetett volna, egy szép Instantiát irtam Papai István vramnak, hogy már eddig élvén tanáts adásával, ezutánis igazitson bennünket, mert már az utolso pertzenésen vagyunk [Torda; KW Vall. 21].

percenet pillanat; clipă, moment; Augenblick, Moment. *1879:* Vannak az ember életében percenetek, Ödön, mikor a fiatal élet ragyogó édes napjának elejébe fátylat von a fekete bú, a keserűség istencsapása s más ilyesmi [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

percent **I.** *fn* százalék; procent; Prozent. *1849:* Nem a kötelesség — hanem a becsület jozon érzése következéül szollittom még mostan föl magát, s emlékeztetni kivánom ... szoros kötlevele 3ik pontja alatt: kötelezésére — mely szerínt a hátra lévö 3.000 ~ háromezer VRftnak kamatját 5. percentbe ... mindig az év elején tetszik fizetni [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz]. *1860:* ha vásárt csinálhatok az eladoval hát Febr. 20ig el várhatnaké? engem a pénzért az illö percent utánna fizetésével edgyütt [A.jára TA; BetLt 4 Orbán Károly lev.].

II. *hsz egy ~* (egy) kicsit, valamivel; cu puţin/ceva; ein bißchen. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik, néha néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul lészen, most példának okáért megint ugy tetzik egy perczent éjjel jobban magánál vagyon ösméri az embert, fájtattya holmijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

percentés **1.** perc; minut; Minute. *1710 k.:* egy óra az egész világ megegyezése szerént hatvan percentés vagy inkább minuta ... egy nap huszonnégy óra, vészen hát egy nap magának 1440 percentést | De hogy órával, percentéssel ne mérjük ezt a kimérhetetlen üdötengert, mert az igen kicsiny mérték, kivált a véghetetlenséget csinálóknak vagy csinálni akaróknak, tégy fel száz esztendőt, egy saeculumot, vagy még jobb, ezernyi ezer esztendőt, azaz egy milliót [BÖn. 449–50].

Szk: *utolsó ~e* (vki) utolsó perce. *1812:* Kedves Bátyám Vram ... végye az én felette nagy meg sértetésemet 's gyaláztatásomat Kegyes könyörülő szivére és tsak az igazsagba engemet oltalmazni méltóztassék, a' ki ezen hozzám való kegyességeért utólsó pertzentésemig háládatos lenni Kedves Bátyám Vram hosszas életéért jó Istenemnek könyörögni nem szünöm [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

2. igen rövid idő, szempillantás; clipă, clipită; Augenblick, Moment. *1710 k.:* De noha egy szempillantásban láttatik lenni a hallás vagy a hallott szónak bévétele és viszont annak kimondása, de valósággal egymás után lészen, csakhogy mü, a szokás szerént mikor legkisebb üdöt akarunk kimondani, azt egy szempillantásnak vagy percentésnek nevezetivel fejezzük ki [BÖn. 436].

3. hosszmértékként; ca unitate de măsură pentru lungime; als Längenmaß: 1,94 cm. *1723:* Vagyon ... két sing egy fertály — s — egy perczentés puplicán szin elegyes pántlika | Vagyon öt sing — s — három fertály és egy perczentés — ezüst aranyas dió beles Lántz öv ... Vagyon egy perczentés hiján harmadfél sing tettszin elegyes pántlika [Koronka MT; Told. 29/2]. *1756:* azon 14 perczentest nem hátul a kertböl mivel keskenyeb, hanem az Udvar és czürös kertböl potolyuk ki [Kv; Ks 11. XLVI].

Bogdan, MMért (1987) 59 a szürszabók hosszmértékeként tartja nyilván és 1,94 cm hosszúságnak minősíti

percepció 1. (adó)bevétel; percepţie, percepere (de impozite); Perzeption, (Steuer)einnahme. *1582:* Az Eotweos Andras perceptiòia volt Summa Zerenth f. 1262/17 Ki wewen az perceptio Summaiabol azt akith keolteot az az Exitusnak Summaiat Marad f 38/31 kywel Adossa maradoth [Kv; Szám. 3/VIII. 66]. *1590:* Supperallia meg az Hooz Lorinch keolchege Az Percepciot ky Tezzen f. 52 d 32 [Kv; i.h. 4/XVI. 8]. *1597:* Súbtrahalwa(n) az Excitust az perceptiotol maradnak adossa az Egihazfiak f 9//42 [Kv; i.h. 7/III. 43]. *1648:* semmi oly derekas defectus az Ratiokba(n) nintse(n) hogy kart töttünk volna, eo Nagnak hanem minden fele percepciokrol, Erogatiokrol, Testimonialist ker annak hitunkkel keszek leszünk docealni azokat [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1677:* Az Ado Szedők hitesek legyenek az igaz perceptiokra, igaz administratiokra, és arra-is, hogy az Adót bé-vivő szegénységet nem sanczoltattyák, várakoztattyák, magok szolgálattyokra kedvek ellen nem erőltetik; hanem késleltetés nélkül bé-vévén, meg-elégednek a' szokot czédula pénzel, mely tészen denar. 2 [AC 71]. *1681:* Az számadásnak rendi azt kívánván mind az vasnak hetenként való perceptumit és egyebeknek is akarmit és akarhonnet percipial és ha mit a szükségnek mivoltához képest erogal, mindazoknak perceptioját és erogacioját hiteles commissiokkal, quietantiakkal és testimonialisokkal comprobalja, hogy ez iránt is megfogyatkozván azok miat is kárt ne valjon [Szu; CsVh 108]. *1784:* kelletvén ... egy olyan Diáriumot tartani, a' melyben minden némű Traktírsághoz való Erogatiojikot, és Perceptiojikot ... igasságoson fel jegyezni tartoznak [Told. 16/87]. *1825:* Nemes Székellj Keresztur Várossa Allodiális Perceptora Kováts Imrének 1825dik Katonai Esztendö Elec (!) 9ber 1ő napjától fogva egész 8ber utolso napjáig minden Perceptiojirol és erogatiojirol készült Számadása [Szkr; Borb. I].

Szk: *derék ~. 1598:* Ez Summatt az derek perceptionak Summajabol extrahalwan marad Adossa f 2/59 [Kv; Szám. 8/III. 33]. *1599:* Mely expensanak Summaiat kj vewen az derek perceptionak Summajabol marad nalla igaz zamvetes zere(n)t fl. 38/41 [Kv; i.h. 8/XV. 19] ✱ *teljes ~. 1593:* Kadar Mihal Fodor Janosnak halala vttan Miert hog meg öltek Dirib Darab laistromabol ky Talaltük Tezen Tellies perceptio f 232 [Kv; i.h. XVII/5. 23]. *1599:* Mely exitusnak Summaiat, az tellies perceptionak Summaiabol kj zamlalwan, marad kezenel kjt be kel administralni fl. 322/32 1/2 [Kv; i.h. 8/XV. 15].

2. (termény) begyűjtés/bevétel; adunare/luare (de produse de la producătorii direcţi); Produktenerfassung. *1674:* Marhak Perceptioia. Inventarium Szerint percipialtam ez szerint[a] [Utl. — [a]Köv. a fels.]. *1680:* Kglmesse(n) es serio parancsolylyuk azért keglmetek(ne)k ezaránt valö kglmességünk szerént meg irt Gyulaffi Lászlò Ur(a)t minden akadály és károsittatás nelkűl eltesse, és a' meg irt Dezmak(na)k maga szamara valo perceptjoját meg engedgje [Törzs. fej.]. *1695:* a' dologhoz értö Isten félö jo Lelki ismeretü Szorgalmatos Quártást válaszszon edgyet az Ecclesia, a' kinek ... minden nével nevezendö be jövö és jöhetö bonumoknak perceptiojára Szorgalmatos gongya legyen [Kv; SRE 33]. *1760:* Borso Perceptioja ... Oláh Borso Perceptioja ... Lépes Méz Perceptioja [Szökefva KK; Ks 71/52 Szám]. *1768:* Malom Por Perceptiója | Mezei Borso Percept(ioja) | Bihalok Perceptioja. Lovak Perceptiója [K; DobLev. II/390. 5b, 8a, 11a, 11b]. *1774:* az Sokadalmak idején ki arult Boroknak Perceptioja [Mocs K; KS Conscr. Sos Ferentz (30) jb vall.]. *1798:* Sertés Husak szalannák Hájak Perceptioja [Marosbogát TA; MkG].

percepcium begyűjtés; adunare, strîngere; Erfassung. *1779:* Faszulykának Perceptiuma ... Termet Fuszulyka lött Met. 4 [Rücs TA; Ks 21. XV. 23].

perceptor 1. adószedő, pénzbeszedő; perceptor; Steuereinnehmer, Rezeptor | pénztáros, pénztárnok; casier; Kassenwart. *1650:* miolta magam voltam Torma Uram Biraja az adott maga(m) szettem fel az Torma Uram reszerül s magam vittem be Deésre az Perceptor kezébe [Mikeháza SzD; Ks 42. 42]. *1660:* (A fej.) vásároltatván ... hét singh Angliai posztót ... melynek árra arról valo bizonyos testi moniális által deputaltatot vólt Colos monostori Harminczadosra s Perceptorra Farago Istvánra hogy megh fizessen [Kv; RDL I. 144]. *1662:* valakik szegeny Barczai Akos Fejedelemseginek kezdetitöl fogva eddig perceptorj voltanak kegltek között az porta Contentatiojara valo Contributionak, mingyarast ige(n) szorgalmatos(on) fel circallya, es külgie ki szamadasra ököt personalit(er) ... böczületes exactor hiveink elejekben [UszLt IX. 75/42 fej.]. *1717:* Perceptorok(na)k rendeltettek Kibédi Márton és Mezei Istva(n) betsülletes Atyámfiai sub poena f 6/6 [Dés; DLt 506]. *1731:* Varosunk érdemes Hadnagjgjai Perceptori és Erogatori Mgos Fő Ispán Urunk(na)k és az Nemes V(á)r(me)gyenek tartozzanak ... Ratiotinálni [Dés; Jk 409b]. *1752:* Perceptor vr(am)ekot Convocaltathatom leg továb egj het alat [Szentimre Cs; ApLt 3 Vajna Gábor Apor Péterhez]. *1765:* a Perceptortol már jött volt parancsolat, hogy mingyárt mennyen máshuvá [Marossztimre H; EsztMk Vall. 210]. *1860:* a Finántz Casarma az enyim és mindétig Febr. 20. Fizet az Perceptor érettek [A.jára TA; BetLt 4 Orbán Károly lev.]. — L. még AC 70, 73; SzO VII, 413.

Vö. a *pénzperceptor* cimszóval.

Szk: *~nak rendeltetik. 1699:* Hatvan forintos Portionak felszedesere ... Perceptornak rendeltetett Ispa(n) Istvan Ura(m) [Dés; Jk 286b] ✱ *~nak tesz. 1789:* A Perceptorsagot tractalya a' kit annak tesznek, engem nem tettek Perceptor(na)k, azert hát nemis tractalhattam [Ne; DobLev. III/658. 5a] ✱ *allodiális ~* saját kezelésű városi/vármegyei pénztár adóbeszedője/pénztárnoka. *1817:* minden obveniálando Proventus egy aránt illeti mind a Civis mind a' nemessi rendet, mellybéli Jövedelem az Allodialis perceptor vagy város Gazdája kezében menyen [Szu; UszLt VIII. 68]. *1825:* Mellj számadásomot azzal az Alazatos kérésemmel nyujtom bé a Felsőbségnek hogy visgáltatása után nyerhessek: Obsolutoriumott Kováts Imre az 1825béli Allodiális Perceptor [Szkr; Borb. I] ✱ *generális ~* **a.** országos főadószedő/főpénztárnok. *1663:* mennél hamarébb azon Porta contentatiojara rendelt mindenik fele pénzt szedgye fel kitöl kitöl egészszen ... adminisrallya az generalis Perceptor kezében, megh irván mellyik micsoda féle pénz légyen, quietantiatis az szerint vegyen rolla [UszLt IX. 75/57 fej.]. *1677:* Annakokáért ez hazának elégedendö erösségei lévén, az Országnak mind közönséges, mind egyéb Fiscalis jövedelmit, hogy ez Országnak Tárházaiban tartsa, sohová az Országon kivül nem transportaltattya[a], arra bizonyos Generalis Perceptort és Thesaurariust tartson [AC 33. — [a]Rákóczi Ferenc]. — **b.** helyi főadószedő/főpénztáros. *1725:* Brullyai György Vr(am) lévén ... G(e-

ne)r(a)lis Perceptora Nemes Nagy Enyed varossanak ... eö kglme ... olljan időben fungalt a mely terhes idö volt [Ne; DobLev. I/121]. *1752:* a Juhokat ... Kovács János Generalis Perceptor Uram vötte kezihez, ez az számadás nem az en raciomat illeti, mégis éngem mortificálnak vélle [Kv; Szám. 69/XXVII. 10] ✱ *királyi ~. 1818:* a' Tehén Himlö bé oltásrol ... szükségesnek találta a' Kir. Guber. a' Hazai Fö Biztosságnak azt a' Rendelést adni: Hogy minden Királyi Perceptorokhoz oly Rendelést tégyen, hogy csak a' Himlö oltásb(an) fáradazo Physicusok(na)k 1 Rfr. 5 xb(an) Chirurgusok(na)k 37 1/2 krokb(an) meg határozott napi Bereket ... tökéletesen ki fizetni el ne mulassák [RLt a gub. Kv-ról] ✱ *ordinárius ~. 1820:* a régi Barom vásár uttzában a Nemes Reformatum Collegium Ordinarius Perceptora Kentzfalvi ... Szász Péter Ur azon Civilis lako Házánál [Mv; EHA] ✱ *partikuláris ~* városi alperceptor/pénzbeszedö/pénztáros. *1737:* Panaszolvan az tavalyi Particularis Perceptorok hogy az Portiobeli restanciat az restantiariusok fizetni nem akarják ... Hadnagy ur(am) brachiumot advan az renuensek ide az Varos hazahoz hozattassanak [Torda; TJkT I. 130] ✱ *portusi ~* kikötöi pénzbeszedö. *1662:* (A sót) a kamaraispánok minden aknáról ... csak a fiscus számára szállítják vala portusra, azhol a portusi perceptor mind csak adton-adja vala a Maroson kikelettöl fogva egész nyaratszaka a szüntelenül jövö-menö hajókra [SKr 144] ✱ *régius ~. 1746/1792:* En Kézdi Széki Albisi Barabás András ... Házasodtam Szoporban Frata mellett Zalnai Klárára, és a' Vármegyeben lettem volt Regius Perceptorrá [Albis Hsz; BLev. Transs. 40]. *1762:* opiniót adánk a collegiatum judicium felállásáról, melynek sedesit figáltuk Szék városára s ad normam tabulae regiae periodusonként folyván, föbírák, viceispánok, regius perceptorokon kívül légyenek nyolc assessorok sallarium mellett [RettE 142]. *1807:* azt felelte[a], hogy ... tud maga égy ollyan Regius Perceptort ... hogy az minden pénz, és jutalom nélkül Bánko Czédulákkal Örömest fel váltya [Torockó; TLt Bir. ir. — [a]A torockóiaknak régi pénz beváltása miatti aggodalmukra] ✱ *vármegye ~a. 1648:* Az adojokat kapu szam utan szoktak administralni az Varmegye Perceptoranak [Porumbák F; UF I, 853]. *1677:* Vármegyék Perceptori, Notariussi hadban menni nem tartoznak [AC 272].

2. (katonai) élelem/gabonabeszedö; perceptor de alimente/cereale (pentru armată); Nahrungsmittel/Getreiderezeptor (für die Armee). *1688:* Az Profontra le vagatot marhak(na)k husat a nemet perceptorok el vehetös hust meg vetettek, es az Commissariusokat rut illetlen szokkal illéttek [Kv; Utl].

Vö a *bíza-perceptor* cimszóval.

3. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea unui nume de familie şi prenume, cu sensul dat la punctul 1.; vor Familien und Vornamen im Sinn von Punkt 1. *1734:* Perceptor Ungvari Joseph [Dés; Jk 445]. *1746:* Perceptor Duló Márton Vr(am) mellé actualis Hadnagy vr(am) egy tizedest és à Város Hajduját adgya [Torda; TJkT III. 17]. *1792:* Perceptor Pataki Mihály Uram ... Számadásait ... adja bé [Kv; SRE 285].

perceptorális adószedéssel kapcsolatos; referitor/privitor la percepţie (de impozite); in bezug auf die Steuereinnahme. **Szk:** *~ kassza. 1769:* minden Nemes Ember ... minden Jobbágyárol haladék 20 xrajczárokot administraljon a Perceptoralis cassába ... ki vétetödvén az Iffiu Legény Jobbágyok és akik mostoni jövevények volnának [UszLt XIII. 97]. *1795:* a' Kerületbéli Tisztek ... ha vagy egyikben vagy másikban valami Excessust találnának ... a' Contribuenseket kárvallatlanná tegyék, a' Birák által azt a' mi általak a' Contribuensektöl fel-szedetett, de a' Perceptorális Cassában nem administráltatott [AszLt 207 kv-i nyomt. gub-i körrend. 6014 és 6463] ✱ *~ kvietantia* adóbeszedö nyugta. *1793:* (A) bé küldött Perceptoralis quietantiát hiteles Mássában ... ã tisztség bé mutatta légyen [Torda; DobLev. IV/714].

Hn. *1799:* az ugy nevezett Perceptoralis Berekig [Mv; MvHn].

perceptorátus adószedö hivatal; perceptorat, perceptorie; Rezeptoramt. *1824:* A Dobra Videki krajnik Ur mind Robot ugy az ökrös szolgálat Restantiakbol pénzt incássálván a Perceptoratusnak bé adni administrálta ... 314 flr. 2 xr [Déva; Ks 106. 99].

perceptori adószedövel kapcsolatos; perceptorial, privitor la perceptor; in bezug auf den Steuereinnehmer. **Szk:** *~ fizetés. 1787:* a' feljebb emlitett Perceptori fizetésen kivül azon fizetés is által adattatnék a' melly Esztendönként a' Joszágban lévö Ispányoknak szokott járni [Kv; SRE 247].

Hn. *1767:* a Malom árkán a Perceptori Berek mellett [Mv; MvHn]. *1849:* a' Perceptori Berekbe [Mv; MvHn].

perceptorné az adószedö felesége; soţie de perceptor; Frau des Steuereinnehmers. *1765:* fö képpen Perceptorné Aszszony számlálta meg a pénzünket [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 308]. *1772:* A mostohaleánya azalatt megviselösödött, melyet észrevévén Bánffi Dénes, kiküldötte Válaszútra s egynéhány hétig ott tartotta, de nem gondolta bátorságosnak ott tartását, hanem onnat küldötte Korpádra a regius perceptorné Szvetenei Sándorné gondviselése alá [RettE 271]. *1800:* az új porka hón más nyomot a Perceptorné Aszony és Bátosné nyomán kivül nem tanáltak [Bereck Hsz; HSzjP Néhai Simon Pál özvegye Vajkul Ágnes (40) vall.].

perceptorság 1. adószedöi tisztség; funcţia de perceptor; Rezeptorwürde. *1671:* Az Vármegyéken és Szekeken Perceptorságra illendö Embert, ha kit azon Vármegye és szék denominál s' nem akarná fel-venni eo facto flor. 260. exequaltassék rajta [CC 99]. *1683:* olly Perceptorságot viseltek(ne)k ... elsöben is mindenek elötti(is) az eö dolgok vétetödhessék elö az Országh elött okvetetle(n) [UszLt IX. 76/13 fej.]. *1789:* A Perceptorsagot tractalya a' kit annak tesznek, engem nem tettek Perceptor(na)k, azert hát nemis tractalhattam [Ne; DobLev. III/658. 5a]. *1844:* Brullyai György Perceptorsagarol valo absolutionalis [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]

Szk: *allodiális ~. 1817:* Hogy a' Status Personalis ne szaporodjék, tehát az Arvák Inspectorsága, Határ és Erdö Inspectorsága Allodialis perceptorság és Policiae Directorság egy egy ahoz értö Senátorra, valamint a' Czéhok Inspectioja is oda bizattatik [Szu; UszLt VIII. 68] ✱ *portusi ~. 1662:* Kinek[a] különben is az okos fejedelem elmés és industriósus voltát tapasztalván, elsöben a verestornyi harmincadosságra, azután avval együtt a sóváradaljai portusi perceptorságra állatta volt [SKr 322. — [a]Sebessi Miklósnak].

2. vki adószedöi tisztségének ideje; perioada în care cineva deţine funcţia de perceptor; Zeitdauer von js Rezep-

torwürde. *1815:* Az Udvarhelyi Bányászok dolgában ... hivataloson jelentem: Hogy ... Perceptorságom elött már jo darabbal kezdették volt öket mint magok költségeken Csik Sz Domokosban bányaszkodokat a Fö Pénz alol menté tenni [Bikafva U; UszLt 8/68].

Szk: *generális ~. 1730:* majd mindenféle Monetak(na)k iterata ac reiterata devalvatioi és sok rendbeliek(ne)k depositioi az én G(ene)ralis Perceptorságomban estenek [Kv; Szám. 56/XIX. 27] ✱ *regius ~. 1766:* Meghala a szegény Kászoni Sándor is Belső-Szolnok vármegyei regius perceptorságában [RettE 198].

perceptorságbeli adószedői tisztséggel kapcsolatos; privitor la funcția de perceptor; in bezug auf die Rezeptorwürde. *1772:* Sok baja maradott nyavalyásnak, mivel perceptorságbeli liquidatióitól sem menekedhetett volt meg, velem együtt [RettE 267].

perceptorsági adószedői tisztséggel kapcsolatos; privitor la funcția de perceptor; in bezug auf die Rezeptorwürde. *1789:* az o Lapádi Joszágot ă p(rae)tendens kezihez vette és disponál benne; azért a' Perceptori Ratiotis tessék tractalni mint Successornak, ha ă Perceptorsagi Liquidumba foglalt Joszágra rea tette a kezit [Ne; DobLev. III/658. 5b]. *1792:* Minthogy a perceptorsági Liquidatioja az edes Atyámnak bizonytalan ... fizessék a Restantiát [Ne; i.h. IV/700].

perceptum 1. bevétel; percepere, încasare; Einnahme. *1672:* igaz vederrel, ejtellel, es iczevel percipialok, es erögallok minden Perceptumokrol, es erogatumokrol igaz Regestrumat tartok [Utl]. *1682:* Mely Erogatiot subducalvan az perceptumbol marad az solvendum igazan f 644 d. 59 [Kv; RDL I. 161]. *1710:* B: Che(ne)k valasztott B: szamvevöi Szekelly János es Kövendi Uramék producalak az B. Che(ne)k' Che Mestereitöl exigalt minden fele perceptumokrol expensakrol meljek eo kglmek idejek alatt következtek Ratiojokat [Kv; ACJk 74]. *1722:* minden Rationista nomine excepto ugy mint Quartas, Ispány Harangoztato Gazda Uraimek minden Cantornak a végén minden halasztás nélkül demonstratiot tégyenek a Perceptumok iránt [Kv; SRE 146]. *1726:* Vásár Birák Atyánkfiai a modo in posterum minden héten mennyenek Hadnagy uramhoz és minden Perceptumokrol és erogatumokrol tegyenek Demonstratiot irásban [Dés; Jk]. *1731:* Szaz egy nihany forintal superalja az Perceptum az erogatiot [Buzásbesenyő KK; Ks 99 Bakó József ub lev.]. *1762:* ezek lévén minden perceptumaim, kész vagyok immediate a' mint akkor fel irattom legitimalni, s Judicialis calculusra vetni [Torda; TJkT V. 78]. *1776:* a' Szárnyas Majorság consummálta a' Perceptumba fel tett harmad Buzát [Mezőméhes TA; WassLt]. *1817:* Combinálván a perceptumot az erogatummal, liqvidáltatott a tavalyi bíró Fábján László 28 krajcárral [Bodos Hsz; RSzF 303]. — L. még CsVh 94; RSzF 297].

Szk: *juhok ~a. 1834:* Juhak Perteptuma ... 21 July a kalákásak(na)k meg nyuzott(am) mivel keringösek voltak 2 Berke Bárány [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt lev.] ✱ *kender ~a. 1779:* Kender Perceptuma ... Meg fonattattam 12 Kalangyat a Vásznát administraltam [Rücs MT; Ks 21. XV. 23] ✱ *korcsomák ~a. 1702 k.:* (Abrudbányán) nem hogy 100.100 forint dolgosia pénz jöhetet volna ki annuàtim, söt csak 20. forint-is alig jútat egy részre, a' közös Korcsomáknak Perceptúmábol [Born. XXXIX. 6] ✱ *pénzbeli ~. 1784:* Parantsolja Ngod ... hogy minden pénzbéli Perceptumrol s erogatumrol demonstrátiot keszítvén küldjem fel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *szárnyas majorság ~a. 1798:* Szárnyas Majarság Percept(uma) [Marosbogát TA; MkG].

2. *számadás ~a* számadás bevételi része; partea cu încasări a unei socoteli; Einnahmeteil einer Abrechnung. *1792:* Árkosi Gelei Sámuel gyalog részen egész invalidus praetendálja ugyan árkosi Pap István gyalog katona ökegyelmétől, hogy ezelőtt circiter 5 esztendőkkel falusbíró lévén, a falu tilalmas erdeiből 6 garas ára fát elvitt, melyet mind ez ideig meg nem fizetett; mostan azért minthogy sázmadásának perceptumában bement, hogy Pap István uram megfizesse, megítéltetett [Árkos Hsz; RSzF 296].

percipiál 1. (adót/jövedelmet) felszed/behajt; a percepe/încasa (un impozit/o sumă); (Steuer/Einkommen) erheben/eintreiben. *1579:* Az Myt en percipialtam az ket ado zedö vraimtol ... az feleky adobol Ide ala mek (!) wagion Jrüan [Kv; Szám. 1/XVIII. 3 Filstych Lőrinc kezével]. *1582:* In summa amit ez Safar polgar Lederer Mihaly az Adoszedeo polgaroktol percipialt tezen 1810/79 [Kv; i.h. 3/V. 59]. *1589:* Mindeneket walamit percipialt az Ispital Jowedelmebeol Jn Sum(m)a f. 200 d. 37[Kv; i.h. 4/VIII. 2]. *1649:* Az Felső Joszaghba(n) Diznokat Dezmaluan Dezmaban csak Egy sem jutot pasit penzt penigh percipialtunk f. 3 d. 60 [Kv; i.h. 26/VI. 502]. *1688:* Telonium Az Olt vizén vagyon egy eöregh hajo ... melybeöl eö Nga(na)k vámott szoktak adni; Annak jeövedelmét az Tiszt percipialvan, Ratiotinalljon rolla, annak idejeb(en) [A.porumbák F; ÁLt Urb. 10]. *1725:* Percipialtak ... Sokadalom vámot az idegen Asztalosoktol d 70 [Kv; ACJk 130]. *1760:* Groff ... Kornis Ferencz Ur ö Nga ... Balavásari, Nádosi, és Hétúri Portiojiért percipiáltom Arendát ... Hfl. 2D. 17 1/2 [Kóród KK; Ks 18/XCII. 7]. *1798:* Ezen két rendbeli munkának törvényesen ki szabatott árrát effectivě ki fizetve ... percipiáltuk [M.igen AF; DobLev. IV/801]. *1825:* Az egyik vagy lö Ház Arendatora Kosztándi Jánostol 1825re Ház Taxát juxta contra quetantiam (!) 1 Percipiáltam Rf. 35 [Szkr; Borb. I].

2. (természetbeni járandóságot) begyűjt/szed; a aduna/strînge (veniturile în natură); (Naturalbezüge) einnehmen/sammeln. *1586:* Legh elseoben az eo Zam Ado Regestumaban[a], Proventuson kezgien mindent eleo Zamlalnj, Elseo Capituluma penigh ig legien, Iria megh Meny Buzaia leót az feoldbeli Wetemenybeól, Meny leót az Molnokbol, Meny leót az Meray dezmabol Mayorsagbol, egy summaba meg tartozzek mondany hany keobleot percipialt ezekbeol, es kalangiaba is Meny wagion [Kv; PolgK. — [a]Az isp. m.]. *1609:* parancholanak az Tarsommal egiüt hogj az Tartza hazán valo vetesnek az Dezmayat percipialnûk varos zamara | Adam Istuantol ... percipialtam ... Tyukmanjat No 50 [Kv; Szám. 12b/IV. 89, 138]. *1657:* percipialtam az hüteos Molnar altal ... Vam Buzat, Cub. N(o) 24.//.3. [Borberek AF; WassLt Perc. 3]. *1677:* Ha penig a' Possessorok le nem tészik az arendat, a' három rész dézmát Fiscus számára percipiallyák, a' negyedik rész penig a Praedikatoroknál marad [AC 75]. *1681:* Az Havasrul fával élő közel valo Falubelick, Talakkal, Tanyerokkal Csebrekkel, egyebféle fa edényel Tartoznak ... mellyeketis a' Gornyik ... tartozik mindenütt fel szedni, es à várban[a] à számadó Tiszt kezéhez administralvan arrol Quietantiatis venni; specificaltatván, honnan mit, es mennyit percipialt [JHb XXXII. 56. — [a]Vh

várában]. *1689:* percipiált ... eme malaczot nrõ 25. Kan malaczot is nõ 32 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1721:* Hogy a malombol 844 veka és nem több malét percipiált Szükséges Stábilialni hitelese(n) [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1765:* a Pater Eo Atyasága es Miklos István kik a' Szombati Vám-(na)k Perceptori voltak világossan affirmályak hogy nem többet hanem Monár reszen kivöl 58 vékát percipiáltak [Kóród KK; Ks 18. Cl. 5].

3. megkap, kézhez vesz; a primi/prelua; bekommen. *1609:* Percipialtak az út czjnalok ... f 25/18 [Kv; Szám. 12b/IV. 37]. *1649:* Egj kòbòl kolest megh czinaltatua(n) percipialtu(n)k kasat cub. — Metr. 6 [Kv; i.h. 26/VI. 501]. *1657:* Arultattam ki Egy Hordo Bort, melynek az arrat percipialtam ... fl. 24 [Borberek AF; WassLt Perc. 23]. *1667:* Az B: Czéh édgyüt lévén fel tétel pénz jeot bé, mellyet percipiáltunk f 2 d 30 [Kv; SzCLev.]. *1749:* a Kis Sajoiak ... a magak reszeket se magak nem leválták a Vajalaiak(na)k is percipialni meg nem engették [Kissajó BN; BLt 6 Szentivanyi Vonya (25) jb vall.]. *1751:* valami közönséges mak bérből az õtsem Dósa Farkas Ur(am)nak obvenialván részib(en) tiz forint, mellynek õtt forintyát mint hogy magam percipialtam tartozom eo Kgk deponalni, ha pedig nem deponalnam az Jobbagyom marhaját eo Kglme Szabadoson el kõthesse betsültethesse [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 24] | Hogy az Mlgs Reg. Gubernium Parancsolattyát ... becsületes Cancellistái által ... percipialtuk ... Recognoscállyuk [Hidvég Hsz; Ks 22/XXIa]. *1762:* Meszarosi mesterségét is akarván gyakaralni folyamadot ... Danczkai Josef Urtol percipialni 50 id est õtven M(a)gyar farintakat [M.igen AF; DobLev. II/337]. *1831:* Alább irt meg esmérem azt: hogy a' mái napon percipiáltam Tekintetes Dobolyi Sigmond Urtol ... 100% száz válto Rftokat [Szentbenedek AF; i.h. V/1175 Gyulai Sáska Mihály aláírásával].

4. vmiből nyer/kap vmit; a primi/obţine ceva; etwas erhalten. *1600:* Amy portioya az Nagy Buday Thamas Jowajban iffyw Bwday Thamasnak voltis mindeneket eo maga percipialt [Kv; TJk VI/1. 191]. *1775:* bizonyos tapasztalásunkbol, és gyakor látásunkbol tudgyuk vallani, hogy az elõ számlált Széna fünek hason felén ... jo füek lévén, száz õtt szekér szánát (!), ha többet nem percipiált eõ natsága [Mezõsámsond MT; BetLt 7]. *1778:* Felesége volt amaz híres fõembernek, Rádai Pálnak, leánya Eszter, ki után sok szép jószágot is bírt Magyarországon, ahonnét — amint magától hallottam — 6000 forintot percipiált [RettE 388]. *1793:* léven Joszága mint hogy tavul vagyon Semmit is annak hasznábul nem percipiál [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál hütõs assz. vall.].

Szk: *fruktust ~* hasznot nyer. *1739:* Irsai Sigmond ... szolgálatra õ kigyelmeis magát obligálván, fizetést rendeltünk õ kglmének[a] ... Ha pedig õ kglme szorgalmatossága által a Nms Tanács és Város fructust percipiál, abból is õ kglme iránt nem lészen feledékenység, hanem participálni kivánnya a T. Nms Tanács és Város [Dés; Jk 509b. — [a]Köv. a részl.] ✱ *hasznot ~. 1797:* az alcsík<i> Szentsimoni Sándor György és János õkegyelmek ennek elõtte való esztendõben az nemes communitással megegyezõ akaratból és az nemes szék végezésiből az magok jussokra következõ faluterhit, úgymint határpásztorságot és határkerteket magok személyekre suportálnának, és azután következendõ hasznot is pertzipiálnának [M.hermány U; RSzl[F] 148] ✱ *vminek a hasznát ~ja. 1604:* (A) molnoth az J hatalmasúl el foglalta teölle(m) ... es az fellel megh irt occupatiotúl fogwa haznat is percipialta [UszT 18/91] ✱ *vminek az úzusát ~ja. 1591:* Ez okayert hogj megh Ertettem hogj potential(ite)r az my Erdeonkre kwltel kjhez neked semmy keozeod nem uolt nem akartuk patialni hogj ususat p(er)cipialljad et p(er) hoc magadnak occupallyad [UszT]. *1609:* ez Jncamtusok absolute poten(tia) median(te), egy Chyeke tanoroka neueo szena retemet Kozmasi hataron, pro se poten(tia) median(te) occupaltak, es vsussat percipialtak [Kozmás Cs; BLt 3]. *1650:* minden erdeokeot, halaszo hellyeket, halastokot, ugj rendeltük hogj eo kemek keozeonsegese(n) birjak mindeniket egj arant, usussat fructussat egj arant percipiallyak [O.fenes K; JHbK XLVIII/31].

5. (meg)szerkeszt; a redacta/formula/compune; verfassen. *1648:* Usussa volt ez szek(ne)k hogy eddig ket polgarokis percipialta(na)k Notarius nelkwl Testimoniumokat ... az Notarius(na)k ne(m) szwksegeskeppen kel ot lenni [Kv; TJk VIII/4. 348].

percipiálandó begyűjtendő; care urmează să fie adunat/strîns; einzusammelnd. *1681:* Az mi Kegyelmes Urunk, s Asszonyunk eõ Ngok Feiérvári Pinczéiekben mostan jelen lévõ, és az után másunnan percipiálando Borok Regestruma [Utl].

percipiálás 1. (jövedelem) felszedése; încasare/percepere (de venituri); Einnahme (des Einkommens). *1599:* Kalmanchehj Miklos deak ... vallja ... az Zegenj megh holt Baratt Sebestiennek ... minden Adossaganak megh fizetese es percipialasa Viczejne azzoniomra zallott vala [Kv; TJk V/1. 231]. *1671:* Hogy az Ország jövedelmének percipiálására, az Országnak Fõ rendeiből lévõ Thesaurarius rendeltessék õ Nagától és az Országtól, ki-is az Ország mindenféle jövedelmének Erogalásában mitsoda modalitást kövessen, ugyan most õ Naga az egész Tanács tetszéséből deliberallyon felölle [CC 10]. *1678:* En Palogiaj Mihalj ... az Desj Rationistasagban ... minden nemõ harminczadot oszvegíutek, semmit aban hamis uton modon magam(na)k ne(m) reservalvan percipialasom Szerint Principalisomnak bé Szolgaltato(m) [Gyf; KaLt Apor István ir.].

2. (természetbeli járandóság) begyűjtése; adunare/strîngere (a veniturilor în natură); Einsammlung (der Naturalbezüge). *1605:* Az ket vraink kiket az dezmanak percipialasara biztanak volt varosul amely buza megh kezeknel vagion ... Atton Aggyak el, es terempehenek penzt az Malomnak megh valtasara [Kv; TanJk I/1. 532].

3. átvétel; preluare; Übernahme. *1713:* az Ur Biro Samuel Vram nem erkezhetvén ki jüni az foldõk percipialasára; külde el münket, hogy nékünk mutotná és adná ki Mihálcz Uram ... eõ kglme e szerent mutota ki ... harom darabocskat [DobLev. I/83].

percipiálhat 1. (adót/jövedelmet) felszedhet/behajthat; a putea percepe/încasa (un impozit/o sumă); (Steuer/Einkommen) erheben/eintreiben können. *1592:* Baloghy farkas amytt percipialhatot az faluk leowedelmebol ... f 64/65 [Kv; Szám. 5/XI. 14]. *1594:* illie(n) saniarw Wdeokben zwksegekben, Az penznek megh Adasanak varakodasa hozzu terminussa az zegheny varosnak ighen Artalmasnak tapaztaltatot, Vegheztek azert varosul, hogy ... az Adozedeok Az Ado fel vetese Napia vta(n) 15 Nappal, mingyarast a' fel vetet Adot luxta veteram eor(um) authorit(a)tem percipialhassak [Kv; TanJk I/1. 228–9]. *1597:* Keouetkeozik Jstennek Segittsegebeoll ez eztendeig directorsagomban

az mitth Jminnett amonnatt waros szamara percipialhattam [Kv; Szám. 7/X. 1 Jeney István kezével].

2. (természetbeni járandóságot) begyűjthet/szedhet; a putea aduna/strînge (veniturile în natură); (Naturalbezüge) einsammeln können. *1718:* Hogy ki Sülhesse(n) à kgd buzája alig hisze(m) 100. köbölre ... édgj éttzaka öszve fagyot à Malom, már à Proventust igen roszszul percipialhatni onnat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

3. megkaphat, kézhez vehet; a putea primi/prelua; bekommen können. *1732:* Tiszteletes Papjaink eö kglmek nagj meg szorulasok miatt talalanak meg bennünket hogj az eö kglmek fizetéseb(en) semmit nem percipialhattanak [Dés; Jk 429b]. *1741:* Esvén értésünkre a Tiszteletes Ref. Ekla szolgáinak panaszszok, hogy magok obtingenseket a' Nms Város Malmából nem percipiálhattják; noha azon Malom Fundatioján(a)k nagyobb része a' Nms Reformata Eklésiáé légyen [Dés; Jk 548b].

4. vmiből nyerhet/kaphat vmit; a putea căpăta/obține ceva; etw. erhalten können. **Szk:** *fruktust ~. 1737:* Szalad ser iránt is provideállyanak Borbirák atyánkfiai és Continuo árultassanak: úgy vévén vedrit, hogy a Nms Város ebből is fructust percipiálhasson [Dés; Jk 476] ✱ *vminek a fruktusát ~ja. 1586:* Mindazaltal ha Dobr(ay) Peteör az földekett szent mihaly nap vtan be vety, tehat az fructusat Dobray peteör szabadon percipyalhassa [Lesnek H; IB VI. 225/16] ✱ *vminek az úzusát ~ja. 1771:* (A házat) Zabolai Ötves Mihály és nevezett Felesége birták volna mind ez mái napiglan, de helységnek távol léte miatt semmi hasznát nem vehette usussát nem percipiálhatta [Ne; DobLev. II/431. 1a].

percipiált 1. felszedett, behajtott; (care a fost) încasat, perceput; erhoben, eingetrieben. *1685:* Item aranyváltásra percipiált ezer nyolcvan forintokat, fl. 1800, mely fogarasi gostina és egyéb accidens sub dato 20 [Zalatna AF; AUt 350]. *1693:* Hogy ha penig ... eltelésének terminussa előt, valamellyik ő klmek[a] közzűl halál által decedalnais, meg maradott özvegyek és árvájok ő klmek(ne)k a' percipialt fizetését ne ángáriáltassék, és az eletekbe percipiált fizetés holtok vtan özvegyektűl vagy árvajoktul ökl(ne)k ne repetáltassék [Kv; SRE 12. — [a]A papok]. *1744:* Computust ineálván Conrad Urammal, az kömivesek és Ács Mester által percipiált pénzről ... János mióltatúl Pallieroskodik ... levált 1730 Rf [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1777:* Hogy ha az Emtor ő kigyelme (:t.i. Cseh Beniámin Uram:) azon által adott Just nem assequálhatná, appraehendálhatná, eo in passu az Emtor, a Venditoroknak pedig a Specifikált és percipiált Summa pénzt mutuo egymásnak resignálni tartozzanak [Dés; Borb. I]. — L. még RSzF 298.

2. (természetbeni járandóságként) begyűjtött; care a fost adunat/strîns (ca venit în natură); (als Naturalbezüge) eingesammelt. *1589:* Az itt valo Mayorsagbol p(er)cipialt buzaba cheplettem el gel. 300 kiból lött chepló rez nelkűl cub. 54 [Kv; Szám. 4/XI. 2]. *1633:* Jttem az 1633 esztendöben percipialt öregh giapiunakis sok heja uala az mint akkor szamlaltak uolt megh [Komána F; UF I, 310]. *1649:* Holt megh az perczipialt Johokba(n) ... Nro 33 [Kv; Szám. 26/VI. 497]. *1673:* Ebből az percipialt kölesből rakattam az Fogarasi, sarkanyi, es Also szombatfalvi csüres kertekb(en) Asztagot ötet [Fog.; UtI]. *1676:* Vagjon most benne kapitany uram keze alatt az szászok közzűl szallitat, es az malom vamjabul percipialt buza, mely mivel az tiszteknek ratiojakban nem jar, ez okon köböl szamot itt nem specificaltuk [Fog.; UF II, 703]. *1721:* Ra(ti)oja szerint percipialt Borso, Lencse, Kender, és Len mag, Bab s' kölös, ollyan nagy eoconomiaban feleteb kevés [Dés; Ks 26. XIV. 1].

3. kézhez vett; primit, preluat; bekommen. *1808:* a Contractust tartazzam által adni ... és ha többre menne a' zállog summa ... tartazzék Kis Pál László Ur nékem refundálni ellenben ha kevesebb volna, En tartazzam a percipiált pénzből viszszá fordittani [Szökefva KK; Kp II. 74].

4. vmiből nyert, kapott; care a fost obținut; erhalten. *1645:* Ordabul percipialt pinz ... f. 5 [Görgény MT; RákGlr. 621].

Szk: *~ fruktus. 1746:* nem hogy ezen Joszagbol percipialt fructusbol Ruhasztatta volna ... Leanyit de Söt Cseledetis elig tudat belölle tartani [Andrásfva U; Ks 65/43].

percipiáltat felszedet, behajtat; a dispune să fie încasat/perceput; erheben/eintreiben lassen. *1684:* hat szalonnákat percipiáltattunk, praebendára, alsó konyha szükségére valókat [Fog.; AUt 306]. *1688:* Vagyon Szilye Boërnakis egy Eöcsevel eggyüt egy Malmok ... Volt kétt Döröczköleöis ezen patakon, melljek most el pusztultak. Ezektölis ha meg epitik, tartoznak kètt kètt eöl Zeke posztoval. Volt egy Vánjolois, ezis elpusztult, melytöl tartoztak edgy Pokroczczal annuatim. Ezekreis rá kel vigyázni, es ha meg epitik, esztendönkent abbol szokott jövedelmetis percipialtassa Rationistajaval [F.ucsa F; ÁLt Urb. 33].

percipiáltathatik begyűjtethetik/szedethetik; a putea fi adunat/strîns; eingesammelt werden können. *1679/1681:* Mikor I(ste)n à Mak(na)k termeset adgya, valaki marhait à Tisztek reá fogadgiák, az Urbariumb(an) specificalt jövedelemre jol rea vigyázzon[a], minden ember marhait Partialeb(an) Consignaltassa, az szerint percipialtathassék abbeli proventus [Vh; VhU 675. — [a]Az ub].

percipiáltatik 1. (természetbeni járandóság) begyűjtetik/szedetik; a fi adunat/strîns (veniturile în natură); (Naturalbezüge) eingesammelt werden. *1677:* Dézmája a' Bárányoknak, Coronensibus et Bistriciensibus exceptis, az egész Szászságon Fiscus számára percipiáltassék [AC 254]. *1695:* mind a' Dézma Csürben mind a' boltban egy véka tartassék, egy vekával percipialtassék, és erogáltassék mind buza s mind egyéb gabona [Kv; SRE 34]. *1765:* Vettetett Malam Hizlojában hizlalásra Sertés 8 ... A Malam Hizlojában percipialtatnak hizat Sertések ... 8 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1834:* Azon három véka Árpa ... Percipiáltatatt, tsak rolla emlittést tenni ottan el felejtödet [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

2. (bírság) felszedetik; a fi încasat (o amendă); eingenommen/einkassiert werden (eine Geldstrafe). *1634:* az egy forint felett valo birsagokis, my számunkra percipialtassanak Uduárbiránktol, es fide mediante consignaltatuan számadásrais elö allattasanak [UF I, 335–6].

percipiens (pénzt) felvevő személy; persoană care încasează banii, încasator; Geldeinnehmer, Einkassierer. *1803:* Az Ispány ... mindenféle bé-vett pénzről magat az administránsok által Contra Quietaltassa, a' kiadott pénzről ellenben a' percipiensekkel Quietáltassa [Kv; Aggml.t A. 117].

perdít *átv* forgat; a învîrti/întoarce; drehen. Sz. *1657:* hanem tandem Nemes Tamásnak, ki abban az tisztben

vicekapitánya és szolgája rendü ember, ígírték az fökapitánságot, ki ma az mely vokson volt, holnap az tisztért perdítette az szekercét [KemÖn. 166].

perdítő vmit forgató; care învîrteşte ceva; etwas drehend. **Szn.** *1593:* Perditeo Miklos [Kv; TJk V/1. 443].

perditum kár, veszteség; pagubă, pierdere; Schaden, Verlust. **Szk:** *~ba megy. 1778:* Percipialtam hét véka Fejer Földnek az árraba Ez is nyers Lévén a mikor az Che mesturam keze ala ment a mikorra meg száradt el apadot 'S perditumba ment egy véka Flor 2 Den 4 [ZFaz *céhmester* al.]

perditus I. *mn* elvetemült, gonosz; blestemat, ticălos; verworfen, ruchlos, böse. *1805:* Sajnállam hogy minden tzélom s akaratam ellen is nyughatatlanságat látztzatik okoznam Ngodnak, azoknak a perditus szászoknak fortélyoskodási miatt [KCsl 15].

II. *fn* elvetemült/gonosz személy; om blestemat, ticălos; verworfener/böser Mensch. *1794:* ö egy ollyan fel fuvalkodott ember hogj mindennel kész egyben kapni akár mi kitsid dologért, Minketis meg tsufolt, egy szoval garáznás perditus [Déva; Ks 79. XXVII. 10].

perdituskodik 1. elvetemülten/gonoszul viselkedik; a se purta/comporta ca un ticălos; sich wie ein verworfener Mensch benehmen. *1832:* Endes Antal Uram ... mintégy meg-veszett vad-állat ugy víseli magát, uton utfélen verekedik veszekedik, 's többnyire örökké reszegeskedik perdituskodik [Szucság K; KLev.].

2. haszontalankodik; a face pozne/năzbîtii; sich schlimm aufführen. *1806:* Délután mindég játzodtam, a Bongorba voltam ot perdituskodtam [Dés; KMN 176]. *1807:* délelőtt igen rosz voltam 6 rend irással eltöltöttem 3 fertály arát perdituskodtam a tentát Sofalvira hánytam ezért meg pofozott a Rector [Dés; i.h. 355].

perec 1. covrig; Brezel. *1579:* Swttetem ... 400 Semlyet es eg forintara pereczet [Kv; Szám. 1/XVIII. 18]. *1582:* attam ... Almat keortwellt perechet ... d 12 [Kv; i.h. 3/VIII. 34]. *1590:* Kyuldottem Ayandekot, Az Torday Kamora Ispanak. Pereczet ... d. 2 2 Tykot veottem ... d. 12[a] [Kv; i.h. 4/XX. 3 Hooz Lőrinc sp kezével. — [a]Folyt. a fels.]. *1635:* en uelem hózátot az piaczyrol, penze(n), hol Diót, hol perecziet, hol körtouelyt, hol kenyeret [Mv; MvLt 291. 42b]. *1689:* Mézes pogatsaval, Almával Pereczel Kortvellyel kellet kedveskednem [Mv; AAll 8]. *1718:* peremes kalács 3 perecz 4 [Usz; Pf]. *1730:* Mint hogy gjakorta az Militia obtingenseinek administratioira valo pénzb(en) meg fogyatkozván, a mikorra kivánták, administralnom nem lehetett, hogy Várakozzanak sokszor borral, pujkával, vagy egjéb majorsággal, gyümölcsel, pereczczel discretizaltam, s ugj nyertem kevés időt [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. *1776:* az Asztalról fel ragadván egy pereczet ... egy darabotskát ă pereczből M. Annikó Kis Aszszony bé fala [GyL. Christina Kováts cons. Stephani Miklos (55) vall.]. *1785:* kifli Beretz — 4 ... Lud tojas, kifli Beretz(!), szegenyeknek — 18 [WLt Cserei Heléna jk 8a]

Szk: *~ sütni. 1631:* az feleseget ugja(n) my tanitok megh perecz sütni [Mv; MvLt 290. 254b] ✱ *apró ~. 1621:* Voczorara eő Nagha konihaiara Attam ... szemlinget es keőui halat veottem ... d 16 ... Azot Diot es Apro Pereczet es Retket ... d 11 [Kv; Szám. 15b/IX. 43] ✱ *tyúkmonyos ~. 1590:* Tordan Ebedre ... Tykmonyas Pereczet ... d. 3 [Kv; i.h. 4/XXI. 15 Kis István sp kezével]. *1711/XVIII. sz.:* meg adni Tartozik[a] ... 1 tiszteseges sűlt kőver Ludot, és a melé T: T: hus sűlt salatat, vagy ugorkat és retket, tyukmonyos pereczet, diot, Magyarot [Kv; FésCJk 16. — [a]A remekezett legény a legényavató céhlakomára].

2. karperec; brățară; Armband. *1655:* Egy Aranj lantz. nyom Ar: N. 77. egy bokor peretz Ar. 26 1/2 [Kv; RDL I. 29].

Szk: *karra való ~. 1759:* egj Par Gyemantos rubintos karra valo Perecz [Kv; LLt Fasc. 110].

3. fémkarika; inel de oțel; Metallring, Metallöse. *1780:* A Béreseknek két lántzszemet és égy peretzet tsináltam 9 Dr [Gyalakuta MT; GyL].

pereces I. *mn* (vas) karikás; cu inel (de oțel); mit Metallring/öse. *1681:* Vajda Hunyad vára ... A Kapu kőzi keő boltos ... Vagyon itt, hosszu kaloda, (:melyb(e) negi ember tér:) Nro 1 ... ehez vas horgos pereczes temerdek Láncz [Vh; VhU 502 508–10]. *1734:* Egy pereczes kisded nyárs [Kv; Pk 6].

II. *fn* pék, perecsütő/perecet áruló személy; covrigar; Brezelbäcker. *1826–1829:* Nemes Thorda Varosa Piáttzán künn ... árulok Nevei ... Kenyeresek ... Czipo Sütők ... Peretzesek [Torda; TVLt]. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak — Pogátsásak — Peretzesek [uo.; i.h.].

perecsütő pék; covrigar; Bäcker. *1823–1830:* Debrecenben Eszényi Mihály magához szállított ... A felesége perecsütő volt [FogE 266].

Szn. *1453:* perechsutheo Andras. pereczsythew lazlo. Andreas pereczsythew [Kv; TT 1882. 529, 536, 732].

perecütés karikaütés, karikázás; jocul cu cercul; Reifenspiel. *1870 k./1914:* minden iskolának meg voltak speciális játékai, s azok elnevezései is váltakozók ... perecütés[a] [MvÉrt. 17. — [a]Fels-ból kiemelve].

perefernizál l. parafernizál

pereg szemenként (le)hull; a cădea boabă cu boabă; körnchenweise/einzeln fallen. *1634:* Agosto(n) Janos hozzank haita egy szenes üzoggel, és az en szolőm köze esik, ugia(n) peregh vala az szólóm az haitas mia, kire monda Varga Andras Agoston Janos ne haigaly, mert Janos Uramnak kart tez, de ismet hozzank haita [Mv; MvLt 291. 30a].

péreg vassalak; zgură de fier; Eisenschlacke. *1770:* Azt nem lehet mondani hogy ez alatta lévő retnek egy kevés ártolmára nintsen[a], mert a péreg le hengeredvén, a kaszálásra alkalmatlonná tészi [Torockó; Thor. XVI/39. — [a]A bányászás]. *1784:* az Lázárake volt ez az Contra versias helly a kit péreggel el töltettenek [uo.; Bosla. Joh. Király (32) zs vall.] | Gálak Bányászszai mű elöttünk kis Bugi Bányászok elöl erőszakasann péreggel el rekesztették [uo.; i.h. Andreas Tobis (18) jb vall.].

peregrináció (külföldi tanulmányi) utazás; peregrinație, peregrinare; Studienreise (ins Ausland). *1693:* 15 Juny adta(m) Erdődi Ur(am)nak ad usu(m) oda az Csombord (!) peregrinatiojarol írott könyvet [PatN 54a]. *1710 k.:* Eddig van az én tanulásom usque ad annum 1663. novemberig, mikor már huszonkét esztendőbe fordultam volt szeptem-

berben. Ezután következik csak peregrinatiióm [BÖn. 580]. *1742:* en Mlgs Itilõmester Ur Varadi Intzédi Josef Uram(na)k sok rendbeli Joakarattyával és segedelmivel élvén ã Felsõ országokban valo peregrinatiom, és nevezetesen ã Hálai Academián lakasom alatt, ã honnatis feles adosságimnak terhe alól nagjobbára az emlitett Urnak gratiája és maga pinzinek 582. forintoknak és 30 pínznek anticipálása által szabadulhattam ki és verdõdhettem viszsza à Hazába [Marossztkirály AF; Incz. X. 6a]. — L. még BÖn. 542.

peregrinál (tanulmányok végzésére külföldre) utazik; a peregrina/călători (în străinătate cu scopul de a-şi aprofunda conoştinţele); eine Studienreise (ins Ausland) machen. *1657:* Történt vala pedig ilyen dolog: hogy ezelõtt való esztendõkben egy Sövényfalvi Dániel deáknak fia, fejedelem étekfogója, elmenvén peregrinálni, az Indiákat, Persiát, Arábiát megjárván, midõn megfordult volna, Konstancinápolban megölék [KemÖn. 86]. *1710 k.:* Sõt valamíg Németországban s széjjel peregrináltam, noha bizony sokat nyargaltam, éjjel is bolondul postálkodtam, de csak egyszer sem estem el [BÖn. 569].

peregrinálás (tanulmányi célú külföldi) utazás; peregrinare, peregrinaţie; Studienreise (ins Ausland). *1627:* Wicey Mathenakis Tanuságára Es idegen Orszagokban ualo peregrinálására attunk száz Eötuen Arani forintot id est Nro: 150 [Kv; RDL I. 132]. *1657:* Minthogy pedig nékem természeti hajlandóságom vala az peregrináláshoz, az fejedelem felküldvén Bethlen Péter gróf öccsét, az öreg Bethlen Istvánnak kisebb fiát az imperiumban, Galliában, Rómában peregrinálni, azzal is én el akarok vala menni [KemÖn. 52]. *1677:* Ha kik idegen Országban Deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáért peregrinalásért, viszont az Hazával és Fejedelmekkel nem ellenséges helyekre, vitézi vagy egyéb tisztességes állapotbéli szolgálatért ki akarnának menni, avagy gyermekeket küldeni, elsõben-is azon Vármegyebéli, székbéli, vagy Városi Fõ Tiszteket requiralván, azok szorgalmatoson meg-visgállyák az el-menni igyekezõnek vagy küldendõnek minden állapottyát, szándékának mélto okát [AC 86].

peregrináltat (külföldön) utaztat; a trimite la studii (în străinătate); eine Studienreise (ins Ausland) machen lassen. *1657:* nem mint az bátyja, ifjabb gróf Bethlen István, kit is oda fel mind academiákban taníttata, s mind peregrináltata az fejedelem, Pétert is az szerént [KemÖn. 53].

peregrináns 1. (tanulmányi céllal külföldre) utazó; peregrin; Studienreisende(r). *1808:* vasarhelyi Peregrinansnak 5 — szolgájának 1/8 2 Enyedi tanulonak 2 — [WLt Cserei Heléna jk 105b].

Szk: *akadémiai ~ 1742:* (Az adósság) több részeinek exoluciójára ... mindaddig törekedvén ... mig a Néhai nagj emlékezetü Erdélyi Mlgs Gubernator Ur Groff Bánffi Györgj õ Excellentiája pia Fundãtiojából az Academiai Peregrinansok számára jaro Interesbül 360. forintokig valo Assignatiot impetrált, és ezt ... a ... Creditor Itilõ mester Ur acceptálta a' maga anticipált pinzinek defalcatiojaba [Marossztkirály AF; Incz. X. 6a].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: utazó; care merge în peregrinaj/peregrinaţie; reisend. *1791:* egy Peregrinans Diak 4/30 [WLt Cserei Heléna jk 38a].

peregrinus 1. utazó, világjáró; peregrin; Studienreisende(r). *1653:* Egy Albert nevü peregrinussal beszéltem, a ki ott volt circa annum Domini 1632 [ETA I, 119 NSz]. *1662:* Az jenei tisztviselõknek tisztekben el nem járások, részegeskedõ vendégeskedések, csak a fejedelem segítségéhez való bizodalmok. Római peregrínus mint Rómátul búcsúzott volt, annyi kárt tapasztalván a részegeskedõ életben, úgy kellene annak is válét mondani [SKr 432–3 Tartalomjelzõ fejezetcímbõl]. *1676:* Micsoda peregrinus volt, nevét nem tudák mondani, szovait mondák, hogy onnan felyül jövén, intették baráti és jóakarói, ne jüne Erdélyben, mert conclusum, hogy felfordítsák [TML VII, 143 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1782:* (Publicaltam) Zaj nevez. Peregrinust [Gyalu K; RAk 202].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: (tanulmányi céllal) utazó; care merge în peregrinaj/peregrinaţie (cu scopul de a-şi aprofunda conoştinţele); (mit Studienzweck) reisend. *1696:* Bizodalmas kedves Peregrinus jo Uram(na)k, régi igaz Affictum (!) szerintt, kötelesen Szolgálok kgld(ne)k [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz].

Szk: *~ diák. 1596:* vontak ... Az nagi harangot 2 egi zegeny peregrinus deaknak venia do(mi)ni Indicis gratis [Kv; Szám. 7/II.1]. *1788:* Peregrinus szigethi Diaknak 3/60 [WLt Cserei Heléna jk 19a].

perel 1. pert folytat, pereskedik; a purta/avea proces; einen Prozeß führen. *1571:* mynd az attya es attyaffyay annyra fwtottak dogat hogy az pereseket myndenkeppen megh elegetettyk es le chyndezetettyk hogy ewk rea nem mennek s nem perelnek [Kővár Szt; BesztLt 3528 „Clemens Jspan et Fr. Zalokj p(rae)fecti arcis Keowar" a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. *1590:* az Darabantoknak perlenyek szabad ne ligien [Jobbágyfva MT; BálLt 89]. *1594:* szolgak dolgabannis Zabo Fabyanis Nemes Ember liuin perlet az Biro eleoth [Dés; DLt 246]. *1600:* Tibald Gergelly fia ... mo(n)dotta hogy eök etettek[a] ... de azert ne peörelliunk, hanem maskeppe(n) meg alkodgiunk [UszT 15/87 Damokos Lukach Kaidichfalwy Zabad Zekely vall. — [a]A füvet]. *1610:* eo senkiuel ne(m) peöreöl, mert teoruenybeli igyi senkiuel nints | az peres Azzony per procuratore(m) ... igy instal, Ertem hogy te ne(m) perlenil, de perlek en [i.h. 20/223]. *1642:* Ficzj Ersébeth Assonyra, uer szerent rea szallot Nagy Mereghioj Joszagh ... Ficz Ferencz kezdet volt perlenj [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. *1677:* A' Vér birság dolgábol a' Székelység Tiszti elõt perellyen [AC 240]. *1700:* Opris Pétert Cum suis Liberis repetaltattván fel nem atták, hane(m) asztan Tablára evocalták eõ kglmeket, ugj tudom hogj Perlettenekis [Csolnokos H; Szer. Gabriel Cserna (40) ns vall.]. *1759:* Mathe Laszlo ur(am) egy nehanj esztendõkig pellet az Zaboskaban levõ joszagert [Albis Hsz; BLev.]. *1772:* csak az olta is hogj perlünk, sok hasznot hajtott volna[a] az izetlenkedésis el kerültük volna [Kük.; JHb LXVII/237. — [a]A malom]. *1797:* a' mikoris bé gyülvén a' széket tarto falusiak, Nika Morár édgy Potrát le tett ... Hallottam hogy a mult Tavaszszal perlettek edgyütt itt a' falu székin [F.árpás F; TL. Gyuka Popa (43) col. vall.]. *1818:* Mikor kéntelen vagyok perelni, akkor jo szivvel perlek, annyival inkább az hol igazságot képzelek magam iránt [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013].

Szk: *~ vkivel/vkikkel. 1557:* Er<them> hogy kthek en vellem az Zeken perelny akar [Apanagyfalu SzD; BesztLt

70 Apaffy Iazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz]. *1564:* Ily ok allat leonek kezessek hogy ha valaky perlenny Akarna az ket Emberrel ... tehat az ket Embernek ... dyan Maradgyanak [A.szopor Sz; RGyLt 3]. *1614:* Kiljen Marton Ez olljan mikor hadba keszulnek akkor Jobbagjnak mongja magat, mikor valaki póról vele Nemes embernek [Ménes MT; BethU 39]. *1742:* de Runhan Gabor azt felelé hogj en nem perlek Urakkal mert Jobbagj vagjok [Bányabükk TA; JHb XIII/16]. *1774:* az urral perleni nem akarunk nem ís pellünk [Selye MT; BetLt 7 Katso Márton vall.] ✱ ~ *vki/vmi végett. 1570:* Zabo peter olayos Andras fya ... vallya, hogy ... Mind perlenek aztwl fogwa vegette [Kv; TJk III/2. 177]. *1606:* az mely hell uegeth peórólnek ualaminth alkoznak az hatarsaga felól de minekúnk is birodalmunkba(n) uagion s uolth emlekezettúl fogua [UszT 18/11]. *1636:* Tudom azt hogy mikor perelnek vala Farkas Ferencz Ur(am) es Markosfalui Ur(am) Balo Pal ueget es fiaj ueget [Usz; KaLt Apor István ir.] ✱ ~ *vmi felett. 1629:* az melj Zeoleo felet penigh most perlenek, azt az masik felesege idejeb(en) veue [Kv; TJk VII/3. 59]. *1682:* Mondott (!) Nyirő Janos Ur(am) nekem, Perleszé Teleki Mihaly Urammal felette [Kv; RDL I. 162]. *1724:* Hallott(am) hogj mind a' Felperes, mind az Alperes idegenek vól(ta)nak azon házban, és hogj mást illető jus felett perelnek [Ne; DobLev. I/106. 6a Sophia Szólga relicta N: quonda(m) Simeonis Bincze (60) vall.] ✱ ~ *vmi felől. 1568:* erre Jol emlekeznek, hogy mikor beztercey gęrg es Takachy gęrg az adon Jarnak volt, akor ez Nagy Andras adoth az kęszegę Andras hazatol, a ky felęl most perelnek, az adoba adot ... f. 6 d. 24 [Kv; TJk III/1. 213]. *1606:* Tudom azt hogy az erdeó feleöl perlettek, de en halúa sem hallotta(m) hogy az nyl feleól perlettek volna [UszT 20/80 Valentinus Kando de Fanchal pp vall.]. *1651:* tudo(m) hogi Budatelkj Bese Peter el lopot ket Eokrej feleől perle Kata Istuanal Farkasal [Füzkút K; WassLt Fodor Jakab (50) jb vall.] ✱ ~ *vmi iránt. 1782:* a Sombori Fiu Ag a Leanyokkal valami kilentz vagj Tiz esztendeje hogj perlet külenesen a <Katzkoi> Határ iránt [Kackó SzD; Kp II özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbara vall.] ✱ *vmely közösséggel* ~. *1558:* Mosthan myndenyk fel azon ygyekezik, hogy az warosth nagy karba hozzak ... Mert mynd az harom Byro Wrammal ees az thanaczal akarnak perelny [Kv; TanJk V/1. 47]. *1589:* Thudom hogy az birsagot az kapu czinalasaertt fizete az varas ... Tudgia aztis hogy az kapu czinalasertt fizettek Berze Matthe hogy perlett az varossal, az birsagott [Szu; UszT]. *1606:* Mikor az falúal perel uala az A. az (or) erdeó feleól Akkor kezebe vala az nyl[a] [i.h. 20/80 Clemens Fanchali de eadem ppix vall. — [a]Ti. nyílföld].

2. *ts* (be)perel/perbe fog vkit/vmely közösséget; a acționa/da în judecată pe cineva/o comunitate; jn/eine Gemeinschaft verklagen. *1562:* Enis meg bochattam az Ew rezet kjseskęlębe myert hogy minket mind ketten az idegen atyaffyak perlenek [Zsombor (K) körny.; MNy XL, 138]. *1573:* Katalin Kowach Andrasne azt vallia hogy ... Eo semmit Nem Thwd valkay Georgy Marhaiak feleol, hallota Sapolodasat Zook balasnak hogi perlyk erte [Kv; TJk III/3. 94]. *1599:* Martho(n) Ferenczet peörli Palffi Isthwa(n) az feöldert [UszT 15/193]. *1606:* Mikor Daniel Peter vram az falut perlj vala kj valazta azkor Daniel Peter vram Lőrincz gergelt, Chīato Petert, Thazo Peter, Janos deakoth azt monda hogy kwleőn akaria azokat keresnj [i.h. 20/313 Sos gieörgj wargiasj lib. vall.]. *1614:* Nagy Mathe, Ezt Kun Janos peorlette valami dologbol azutan megh alkut vele, Ezért Teokes Andrasnak keotte magát [Torboszló MT; BethU 84]. *1624:* Az chjekc faluiakott, perly vola, Beldj Kelemen Vram: Eleötteök: s azkor Beldi Vramot megh Nyerck az chjeke faluyak [Csekefva Cs; BLt]. *1632:* ezen feold feleol perlettelek volna ez eleottis [Sszgy; BLt]. *1717:* Hallottade hogy ... az Adamosi es Dombai Possessorok perlettek volna kártételért a Sövenyfalvi Malom Possessorat Daniel Deakott vagy maradekit ? [Kük.; MbK 127 vk]. *1727:* Balo Istvant ... Istvan Déák Uram azon lopasaert perlette [Hévíz NK; JHbT]. *1812:* a Kotsárdiak ... az Eklésíát perlik, azon Fok nevezetű Berekből részt kívánván [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 32a. Vajda Czigány Dumitru (50) jb vall.].

3. *ts* per tárgyává tesz vmit; a porni/intenta un proces pentru obținerea a ceva; etw. zum Prozeßgegenstand machen. *1569:* Anos azony Eeő maga feleölis felelt hogy soha ne(m) pęrly sem ne(m) keresy Eeőűjs ezt az zylkereky yozagot [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6]. *1570:* Kaczkan Janos Byzonsaga Harsandyne Ellen, Neb Janos hithy zerent vallia, hogy az feoldet mellyet Kaczkan Janos perel Az Jdeotwl fogva mykor harsandy Tamas ely menth az varosrol, Aztwl fogwa eo Byrta de Nem Thwgia Menye Jdeye annak [Kv; TJk III/2. 19]. *1578:* Az fahydy Jozagh felvl azt vallya, hogy akor vice Ispan volt mikor perlettek az fahidy Jozagott forro Janostul[a] [M.gáld AF; KCsl 61. — [a]Köv. a peres felek fels.]. *1597:* Banfy farkas akarta perleny azt a Jozagot [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6]. *1629:* el hiheteo seot en elis hiszem hogy az Apia ingerlesebeol es ertelmebeol es keolchyege segitsegeuel perli az Zeoleot az A [Kv; TJk VII/3. 83]. *1690:* azt tudom egy alkalmatossággal ... mikor azon öröksegeit ... perli vala ... hallottam hogy olvassa vala azt a levelet [Makfva MT; DLev. 3 XXXI A. 25]. *1724:* Hát azt tudodé, láttadé, vagy bizonjoson hallottadé, hogj az argentariakrais a' melljeket perlett az Felperes többire mindenikre a' Gonos nev van fel meczve ? [Ne; DobLev. I/106. 2a vk]. *1801:* ezeket a helyeket ... gyermékségemtöl fogva szüntelen járom ... most hallogatom hogy ezen heljeket a Bikfalvi fiak perlik [Kökös Hsz; Kp IV. 297 Nagy István (84) gy. kat. vall.].

4. perrel elnyer; az obține (ceva) prin proces; etw. durch Prozeß gewinnen. *1606:* az malomnal altal ualo zenáfiúet elézer az Miklosfalui fiak az Bereczkj Balint maraduaj bjriak vala, s azoktúl perlett vala reszt benne [UszT 20/293 Petrus Leórinczj de Zombatfalúa lib. vall.].

5. veszekedik, vitatkozik; a se certa; streiten. *1567:* Zöcz Fabyane ... Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velem perleny [Kv; TJk III/1. 104]. *1568:* Dorotya georgy baka iur(ata) fassa est, hogy az keth azzyony allat az birohoz akar vola menny, mond nekyk myt perletek, hogy ne(m) bekeltek meg [Kv; i.h. 223]. *1593:* Anna azzoni Merai Tamasne vallia ... oda leoue Niari Martonne ... Hallottam hogi monta: Am az en Jstentelen nem vram nem Niarim igi perel velem es fenieget [Kv; TJk V/1. 331]. *1710 k.:* a nincsent én nem tudom, de non ente etc. ... ezerszerte okosabb és hasznosabb, mint régen volt az, amikor arról perlettek, disputáltak, hogy a szamár árnyéka, hogy az úton alája üljön, a szamár urát illeti-é, vagy azt, aki az útra megbérlette ? [BÖn. 438].

IIa. *1585:* perlek [Kv; TJk IV/1. 425]. *1598:* perlek [UszT 13/29]. *1625:* perlek [i.h. 93a]. *1593:* perel [Kv; TJk V/1. 331]. *1610:* perlúnk [UszT 25]. *1568:* perlenek [Kv; TJk III/1. 191]. *1610:* perelnek [UszT 25]. — *1592:* perlettem [UszT]. *1570:* perlet [Kv; TJk III/2. 150b]. *1585:*

perlet [Kv; TJk IV/1. 401]. *1602:* perlet [UszT 17/42]. *1757:* perlett [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 21]. *1568:* perlettwnk [Kv; TJk III/1. 191]. *1614:* porleóteónk [Récse F; Szád.]. *1625:* perlettunk [UszT 9a]. *1646:* perlettűnk [SzJk 62]. *1573:* perletek [Kv; TJk III/3. 215]. *1625:* perlettek [UszT 141b]. *1632:* perlettenek [Persány F; UC 14/38 10]. *1724:* perlettenek [Ne; DobLev. I/106. 6a]. — *1577:* pörle [UszT]. *1625:* perle [Agyagfva U; i.h. 156b]. *1590:* perlenk [i.h.]. — *1573:* perel volt [Kv; TJk III/3. 128]. *1592:* perelnek vala [UszT]. — *1615:* pórli vala [BLt 3 Z. Martoni[a] Dóbróczi Balas (70) drabant vall. — [a]Cs]. *1624:* perly vola [Csekefva Cs; BLt]. *1591 k.:* perlik vala [UszT]. — *1606:* perlett vala [i.h. 20/293] || *1573:* perlene [Kv; TJk III/3. 260]. *1584:* perlene [Kv; TJk IV/1. 345]. *1600:* perelne [Kv; TJk VI/1. 495]. *1681:* perlenenek [Sszgy; BLt]. — *1584:* pereol volna [Várhegy Hsz; HSzjP] | pereltenek volna [Kv; TJk IV/1. 338]. *1597:* perlettek wolna [Kv; TJk VI/1. 43] || *1557:* perelyen [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70]. *1570:* perellien [Kv; TJk III/2. 166c]. *1574:* perellyen [Kv; TJk III/3. 322a]. *1627:* perellien [Ákosfva MT; BálLt 82]. *1568:* perellywnke [Kv; TJk III/1. 232]. *1647:* perelliunk [Cssz; CsÁLt F. 27. I/13]. *1606:* perelljenek [UszT 20/42] || *1572:* p(er)leny [Kv; TJk III/3. 17]. *1574:* perleny [Kv; i.h. 322a]. *1590:* perlenj [Cikmántor KK; BálLt 81]. *1625:* perleni [UszT 131a]. *1805:* perleni. perelni [Csekelaka AF; KCsl 16] || *1629:* perelvén [SzO IV, 229].

pereléses per alatt levő/per tárgyát képező; care face obiectul unui proces; Gegenstand/Objekt eines Prozesses. **Hn.** *1673:* Perelises Aiban (sz) [Borsa K; BHn 110].

perelhet 1. pereskedhet, pert indíthat; a putea intenta un proces; Prozeß führen können. *1573:* Agoston peter es Zentlazlay Gergel ... valliak ... Kerdettek Miert haborgatia az Azzonnepeket; Mond Antal ez neke(m) felesege(m) azert lestem ki hogi ely vigem mert en zegeny Ember vagiok Ne(m) p(er)elhetek vele [Kv; TJk III/3. 291]. *1582:* Az bekessegh vtan esmegh im most megh haborottak ... az keotelnek meg zegesereól Chak ket bizonsagal hattu(n)k bizonítany ... adeg Ne perelhessen az megh banto fel megh az 40 frtot le Nem thenne [Kv; TJk IV/1. 522]. *1669:* szabadosso(n) pőrőlhesse(n) [Dés; Jk]. *1746:* Deliber(atum) ob certas Ra(ti)ones differaltatik ezen causanak decisioja ad futur(um), az alatt pedig perelhet [Torda; TJkT III. 84].

Szk: ~ *vkivel. 1589/XVII. sz. eleje:* effęle birsagolt szemeliek ... ez dologert az Ceh mesterekkel semmi nemw wdeöben ... utannunk leendeő Biro, Tanacz elöttis ne perelhessenek [Kv; KőmCArt. 27]. *1600:* en wele(m) az elottis mindenkor peörelhettel wolna ha walami igassagodat reme(n)lettel wolna [UszT 15/18]. *1629:* mj felliül megh jrt bjrák vetettwnk szaz forint kötelet, hogi ha maga vagi maradvanya fel bo(n)tana, Gál Petert, vagi maradványát érette haborgatna melj száz forintot elsöb(en) le téuén az utan Perelhessen Gál Peterrel, vagj asz eö maradekjávall [Mezősámsond MT; Berz. 17b]. *1739:* Residentiatus Nms Emberrel nem perelhet, hanem ha usq(ue) ad meritum Causae et quidem, ad finalem decisionem Cautiót ád [Dés; Jk 291a].

2. *ts* per tárgyává tehet vmit; a putea porni un proces pentru ceva; etw. zum Prozeßgegenstand machen können. *1765:* látom jol, hogy az levelek ki adásanak haladekja mian, el veszesztem Mányát ... level nélkül nem perelhetem [Mv; Ks Henter Ádám lev.].

perelhetés perfolytatás lehetősége; posibilitatea de a purta proces; Möglichkeit der Prozeßführung. *1814:* Mi ... midön emlitett sogorunk Betze Lászlo Uram az irt jokért a' Nsagod tisztelt édes attyát inactionaltatta Pupillusok lévén a' Nsgod édes attyát valo perelhetésre általunk, sem szüleinktől ... nemis plenipotentialtatott Betze Lászlo Uram [Dés; Borb. I].

pereltet bepereltet/törvény elé állíttat vkit; a dispune/face ca cineva să fie dat în judecată; jn verklagen lassen. *1710:* Mikor Isten önagyságát boldogítja s Erdélyben beviszi, akkor lássa önagysága, ha pereltetni akarja a directorral Kálnoki Sámuel uramot [CsH 223]. *1710 k.:* nem nótára, nem ország előtt, nem directorral kell őt[a] pereltetni ... Hanem vagyon egyenes törvényes általutunk [BÖn. 951. — [a]Szász Jánost]. *1770:* Ugyanis ha az ördög oda nem hozta volna, Apahida egészen kezünkbe esett volna, de emiatt addig mesterkedik, hogy már ami kezünknél vagyon is fiscussal pereltet bennünket [RettE 232].

pereltetés perfolytatás; dare în judecată; Prozeßführung. *1804:* Hogy ha valamellyik osztozó Testvér más Atyafitol vagy régi eleitől el Idegenitett Jokot váltott és szerzett magának ollyakot tudniilik mellyek ... más oldalos Atyafiak által idegenitettek el ezen Jok az acquirens mostani birtokosnál hagyatnak a több osztozo Testvérek sem ezek(ne)k szerzésekb(en) fáradozasokb(an) bé nem follyván, sem pereltetésekben a mikor kellett volna ingerálni nem ingerálván, és ezek(ne)k tellyes Jussok lévén hasonlo el idegenittett Joknak ki szerzésekre perlésekre [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4a].

pereltethetik törvény elé állíttathatik; a putea fi dat în judecată; angeklagt/verklagt werden können. *1823–1830:* A prorektor maga személyében, ha in mora periculum lenne is, nem pereltethetik, hanem ha hivatalja kitölt, azután, de akkor a minisztériumtól kell arra engedelmet nyerni [FogE 232].

pereltetik 1. törvény elé állíttatik vki/vmely közösség; a fi dat în judecată; angeklagt werden. *1763:* Nehai Nzts N. Enyedi Szánto Mihály Vra(m) Relictaja ... Borbereki Drusianna Asz(on)j és condivisionalis Attyafia Titt Borbereki István eö kglme ... tönek magok világi bajoskodásokrul olly declaratiot hogj ... Szánto Mihályné Aszszonyom, már régtöl fogván pereltetnek az Mgos Királlyi Tabulán [Ne; DobLev. II/344]. *1769:* ha az kamarai Tisztek és Nemesek valami Törvéntelen tselekedetekben magokat elegyittenek a Cont. Tablak elött pereltessenek [UszLt XIII. 97]. *1778/1779:* A Jobbagyimnak hibás tselekedetiért megengedem hogy az Udvarba Dominalis szék Celebráltassék ... és az arra tejendő elkerülhetetlen költést is acceptálom, ha tehetetlene (!) emberek dolgaban lészen, ha p(c)d(i)g tehetős ember pereltetik tartozzék érte az érette tett költést az Arendásnak meg forditani [Kv; Ks 65. 44. 13]. *1797:* ha ... valamelly Criminalis Actust cselekedő személly az Uradalmi (:Dominalis:) széken pereltetnék ... köteles a' Földes Ur azon személlyt ... fogva tartani [Mv; MbK XII. 113]. *1809:* mi soha többszer lopásban magunkat nem elegyitettük, soha effféléért többszer fogságban nem voltunk, nemis pereltettünk [EMLt]. *1812:* hallom, hogy az irt N.Laki Eklésia a kotsárdiaktol pereltetnék [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 21a Ilie luon (50) col. vall.].

2. per indíttatik vminek a megszerzéséért; a fi intentat/pornit un proces pentru obţinerea a ceva; zur Verschaffung von etw. ein Prozeß geführt werden. *1797:* ugy esvén ertésekre az Exponenseknek, hogy azon meg nevezett Kőből Kuti Jószág a R. Fiscustol-is pereltetnék [Kv; Incz. XI. 27a]. *1835:* Az ugy nevezett kis Andaházi Pusztabeli Juss, mely meg most ... a' mi meg egyezésünkből részünkre is pereltetik, noha ezen per most condescendalt, de ha meg nyerödik, annak is két harmad részéből minket illetö Jusst ... minden pör nélkül elereszteni kötelesek lésznek [Borb. II]. *1844:* a Görgényi uradalom a Kir: Fiscus által pereltetik[Kv; DE 3].

pereltettetik törvény elé állíttatik; a fi dat în judecată; angeklagt werden. *1808:* M Csáni Marusan Pintye David, igaz hogy pereltettetik általam Hivatalomnál fogva ... Néhai Malitiosus Fiának az Ö Mint Apja Házához hordott s lopással szerzett Javaiért [Torda; Ks 65. 44. 11].

perelye (fenyő)karó/ágas; par (de brad); Tannenpfahl. *1647:* Itt vagion ... Egy Uduarhaz mely az eleott sendelyes volt, de az el mult nyaron mind el egett ... Fedele rosz perellyekkel szalmáual fedett felig, de az fele fedel nelkwl vagion [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1677:* Vagyon egy Pincze perellyere csinálva egy ajtoja vas sarkon forgo | Vagyon ... egy hitván perellyere csinált Szin béres szekerek(ne)k való [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1688:* a' kert mellett van fenyö fából fel rótt ket rekeszü perellyekre epitett szalmafedel alatt valo Tyuk ól [Kozmás Cs. Eszt. Inv. 5]. *1694:* Ezen felljül vagjon az Eökör Pajta, melljnek külsö oldalat, az udvar keritese(ne)k sövennje; belsött penig; njolcz agasok tartjak, perelljére fedett szalma fedel alatt [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1720:* Vagyon ezen Okolyban közonséges Perellyere epittetett ökör Pajta [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1736:* négy agosotskára epitett, perellyere fedett ... kis Szekér szin vagy Arnyek [Noszoly SzD; CU]. *1743:* perellyén szalmával fedet Sövényböl valo aszalocska [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1826:* a Pintze hely ... birtokokba volt az Bartosoknak, ahol tudom hogy az Istálót akor Epitették s Perejét onnat Hoztuk, Poznát még a Sántzotis onat Réparaltuk [Albis Hsz; BLev.].

perelye-fedelü (fenyő)ágasokra fedett; cu acoperiş simplu din pari (de brad); mit einem Dach aus Tannenpfählen. *1761:* a Maros parton egy pusztuló félben sasokban rakott perellye fedelü Tornyos ház [Kutyfva AF; ETF 108. 7].

perelyés 1. (fenyő) ágasokra fedett; cu acoperiş simplu din pari (de brad); mit einem Dach aus Tannenpfählen. *1753:* vagyon egy hitvan Gyalog kertel bé keritett Marha akol mely akolybanis tizenhét vekony Tölgy fa ágasokra epittetett Perelyés Marha szín Jászlaival eljött minden Kapu nélkül [Karácsonfva AF; Told. 18].
2. fiatal fenyves; pădurice de brad; junger Tannenwald. **Hn.** *1652:* Ismet mas egy perellyes Erdeö, ezis tilalmas [Vajdakamarás K; GyU 138].

perelyésen (fenyő)ágasokon; făcut din pari (de brad); aus Tannenpfählen. *1736:* Ezen külsö Udvar Napkelet felöl valo oldaláb(an) lévén az Marha Akol ... melly Akol valasztodik meg, ettöl félig Lészázatlan, fedetlen, félig Szalmával fedett, tövissel Lészázott Támoszos kertek, Nyilik beléije Veszszöböl font guson forgo ajto, melly Akolban a' felsö Szegeletib(en), van egy szalma fedele hullott tizenhat Csere Ágosokon állo perellyésen Szarvazott Árnyék, melly alatt szoktak esös idöben állani rüdeg Marhák [Földvár TA; CU XIII/1. 271]. *1743:* Az konyha meget van ágosok nélkül karora font s Perellyésen szalmával bè fedet dib dáb majorság ól [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

perelyéses fiatal fenyves; pădurice de brad; junger Tannenwald. **Hn.** *1673:* Perelises Aiban (sz) [Borsa K; BHn 110].

perelyézet ágasokból rakott tetőszerkezet; acoperiş (simplu) făcut din pari; Dach aus Tannenpfählen. *1715:* a Collegiumnak perelljézete az hol erössebnek gondoltuk egj éjjel le szakadván és a kőfalban is le szakasztván, szélesen lármázó ruinát teve [Ne; TMv 10. 2447. — Sipos Gábor kijegyzése].

perelyézett perelyékkel fedett; acoperit cu pari; mit Tannenpfählen bedeckt. *1699:* edgj hosszu vesszöböl két szeresen font ágosokra perellyézett szalma fedelü pajta [Vécke U; LLt].

perem ruhanemü (kelméből/prémből készült) szegélye; tiv/tivitură (din stofă/blană); Saum/Vorstoß (aus Stoff/Pelz). *1576:* Wagion egez Atlacz weres Az eleotys zoknya peremyn wolt, Azt Az Annok Zoknyayara hanyathom [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. *1604:* wgj wegezenek hogi az pozto heliebe mas poztot wezön az peremit wiza agia, de en wgi tudom hogi sem az poztoíat nem atta meg sem az peremit [UszT 18/167]. *1628/1635:* Egj apro uiragu aranios kaftan hozzw farku zoknia az allia(n) arany ezust fonalboll czenalt harom rend perem | Egj meczjn arannjos materias hozzu zoknia ... az allian zold barsonibol metelt perem [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1633:* egy Viragos veres barsoni palast, az elein Njust harom rendel az perem raita [Ks Vesselini Kata kel.]. *1686:* Szoknyák száma: ... 6 Edgj veres skárlát nyolcz rend szeles elegjes perem az alján [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1723:* Vagyon ... kilencz sing régi gazdag perém [Koronka MT; Told. 29/2]. *1744:* Vásarhellyen hatod fél szing Csipkéér a panna Szoknyájára Den 66 peremére hatod fél singert Den 16 1/2 [Szászerked K; LLt]. *1766:* Atam Szöcs Mariánnok bőreket Csáválni ez Szerént, Gyekei fekete perémnek valo 29 [Gyeke K; Ks].

Vö a *prém*, valamint az *arany-*, *bársony-*, *ezüstprém* cimszóval

Szk: *aranyos* ~ *1681:* Egj karmasin Szinjü Sima Atlacz Szoknia ... Aranias Pérém raita [Beszt.; LLt].

peremes vmilyen széllel/peremmel készített; făcut cu o anumită margine; mit einem bestimmten Rand gemacht. **Szk:** ~ *kalács. 1718:* peremes kalács 3 perecz 4 [Usz; Pf].

peremez szegélyez; a tivi (cu o fîşie dintr-un alt material); einfassen, säumen. *1628/1635:* Egi koniokben uagot zold skarlat mente gombnel kul keorul kaftannjal peremeztek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.].

Vö a *prémez* cimszóval

peremezett (kelmével/prémmel) szegélyezett; tivit (cu stofă/blană); (mit Stoff/Pelz) eingesäumt/eingefaßt. *1628/*

1635: Egj zold tafota theoreok hjmmel uarrot aranj czipkeuel peremezett elö ruha | Egj fejer keoteses uekonj czjnadoff elo ruha, fekete seljemmel peremezett [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1651:* Vagyon edgy kenkó szin Scallat Szoknyaja Galanddal Peremezett es negyes kotessel hal hey formara czifráztak megh az Alljat es az elejit [WassLt Wass Judit kel.]. *1657:* Egy Zeöld kamokaual peremezett, veres arannias viragos barsony keözepü papplan | Vagion egj arani fonallal szeött slogos, nestel peremezet kestw | Vagion mas veres barsonj arani czipkeuel peremezet njarj kestw [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1668:* Egy viragos vont ezüst, ezüst csipkevel peremezet nyari kesztiü [Mk Kapi György inv. 3]. *1770:* egy fekete Roka májal peremezet mente ugyan egy Barassai fele [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

Vö. a *prémezett* cimszóval.

peremis körömvirág; Calendula officinalis; filimică; Ringelblume, Gelling. *1719:* Kerti Fülemile Sarga Virágot (:Deakul Colendula Magyarul Sarga peremisnek hijjak:) három lotot meg Szedven Szepen az virágát ... Egerfark fü Levelet virágaval edgyüt (:ennek Deakul neve Millefolitum:) ... tegyek ezeket edgy üvegbenn, mellyre Toltsenek jo eröss eget bort edgy ejtelt ... ebböl kell edgy, edgy kalannal adni az Cselednek innya Reggel [Ks 54. 84 Medicina instructio].

peremptória ügydöntö/véget vetö per; dezbatere finală; peremptorische/entscheidende Verhandlung. *1677:* Semminémü Causakat ... a' peremptoriakon kivül, az also Székröl Táblára ne bocsássanak [AC 187].

peremptoriális perdöntö; peremptoriu; peremptorisch. *1739:* Ezen Exceptio nem perimálván a Ca(us)át, nem Peremptorialis Exceptio [Dés; Jk 292b].

peremptórius ügydöntö, perdöntö; peremptoriu; peremptorisch. *1761:* Szénási Josefné asszony maga emberit Dési István ö kegylméhez lévö praetensiojáért ide küldven ... engedtetett ö kegylmének még égy peremptorius Terminus most közelebb jövö Mint-szent napja és oly formán ha akkorannis ide fárosztaná à meg nevezett asszony emberit ... tartozik fárodságát, költségit Compensalni [Kv; PolgK 43].

peremszövö ?szegélyszövö mester; persoană pricepută în formarea marginii la diferite ţesături; Hersteller von Besätzen, Besatzweber. **Szn.** *1670:* Csizmadia (alias) Pérém szóvó Marton [Dés; DLt 443]. *1684:* Perem szövö Martonne Georgy Kovacs Sara [Dés; DLt 447]. *1694:* Perém Szövö Daniel [Kv; Dica XXI. 46]. *1699:* Peremszövö Marton [Dés; Jk]. *1734:* Perem szövö Kata [Dés; Jk].

perenger l. pellengér

perennális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *fasszió* örökbevallás, örökvallás; mărturie perenală/cu valoare de veci; Perennalfassion. *1764:* De midön Magyarországból a törököket egészen kiirtotta volna Carolus imperator, neoacquistica commissiót instituált, s akik nem producáltanak, amittálták jussokat. Ezekröl is, midön producálni kellett volna a nagyatyámnak Dobai Péternek, a nagyanyám testvérének Tarsoly Péternek s Pálfi Sándornak, Tarsoly Borbára fiának, a három nagy okos, értelmes ember közül egyik sem vállalkozék, aki felmenjen Pestre, hanem általadák egy Szász Pál nevü váradi embernek ezer koszos forintért. Aki is producálván a donatiót s egyebeket, statuálták s ö is elfoglalta s holtig bírta. Söt ami nagyobb, perennalis fassiót is tettek in anno 1730 Erdödi István plenipotentiariusuk által benne [RettE 165].

perentely *szitk* csúszómászó, hernyó; vierme; Gewürm. *1584:* Zeoch Krestel vallia, filemmel hallottam Zabo Kata zayabol hogy ig fenyegetę megh fazakas Boldisarnet, The kis perentely en myattam meg latod Azt hogy meg kel veszned [Kv; TJk IV/1. 215].

pereputty *becsm* vkinek családja, atyafisága; rudă, rudenie, rubedenie; Sippschaft. *1749:* Valamelly Ember(ne)k a Birám a kezét meg is sértette igaz hogj a mint beszellik, nem Pocularja Batyám Vr(amna)k, hanem tsak úgy jött völt a Verekedésre Valami pereputtya az Bátyám Vr(am) Báttsá(na)k [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. *1789:* ha a kezeis olyon lenne mint a nyelve, ugy sokat érne de el hiszem hogy a székely asszonyok(na)k tsak a Salakja, és mint hogy tsak kofasággal kereste kenyerét, egyeben nem törte a fejit szereti a jol lakást, és az italbéli hig áldazatot pereputtyostol egygyüt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1851:* semmi pereputtyát bé nem bocsátanám többé a' házamba [Kv; Pk 7].

peres I. *mn* **1.** pert folytató, vmely perben érdekelt; litigant, împricinat, implicat într-un proces; prozeßführend. *1573:* Geres nehai Kwpas Georgne, Barbaro (!) Zayko Imrehne, Azt valliak hogi ez elymwlt Napokba az thakachnehoz kwlte wolt eoket Ez peres leannak az Annya [Kv; TJk III/3. 135]. *1590:* ebben a' gondwiselesben ha eo kgmek az peres tanachbely vraim kesedelmet ereznek, Ne a' Io Akaratnak meg vonasanak ... tulaydonicchak [Kv; TanJk I/1. 138]. *1592:* hogy Jobbagiul adta volna ... eo maga magat ez peres Ember azt nem tudgiuk, sem hallottuk [Dés; DLt 235]. *1598:* Molnar Miklos ... vallja ... latham azt hogy ez peres Molnar Janos taszigala azt az olah molnar legent [Kv; TJk V/1. 242]. *1606:* Az J Bizoniczia azt meg hogi felelt felöllę: az peres damokos Janos. s Jgaz marha gianant atta [UszT 20/298]. *1617:* Az pereós azzony monda hogy akazzatok feól az hagymat az Koncz Thamasnal valo leani feól akazta [Mv; MvLt 290. 25b]. *1625:* tecczet az teöruennek hogj valamit erdeót s mezeót irtast az kett peres faluk egj arant keózwl birtak; mindeneket aequal(ite)r ozzanak [UszT 137b]. *1632:* az harom peres legeny mezitelen kardal vagnak be, de ezt nem latta(m) s nemis tudom melyk vagta Eötueös Samuelt [Mv; MvLt 290. 66b]. *1808:* Az A Peres pásztorok apellálnak a' Ttetes szolga Biro Ur eleibe [F.rákos U; Falujk 35 Sebe János pap-not. kezével].

Szn. *1561:* Peres Caspar [Ráton Sz; BálLt 78]. *1569:* Kelemen Estwan Peres Estwan Jobbagya [Kr; i.h.]. *1614:* Peres Janos jb [Gyalakuta MT; BethU 68].

Szk: ~ *fél.* *1586:* Pechy Jstwan ... wallja ... hog Nagiob szwksegemnek Jdeyen el alla Melleole(m) Jgarto Georg Hyzem hog' az peres feleknek Baratsagokert wag' Adomanyiokert alla El Melleole(m) [Kv; TJk IV/1. 584a]. *1764:* az peres felek ... <egy>más költségét szenvedjék békével egy iránt [Dés; DFaz. 23]. *1798/1799:* (A) tett Recognitiot ... a' kérdésnek leg derekasabb dolgában lett Recognitionak kel mondani, és éppen olyannak, a' midön az egyik Peres

Fél, a Pernek közepette, a' más Peres Félnek az Ö keresetit meg-isméri [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 323] ✱ ~ *társ. 1766:* ki tetszik nyilvános jáczodtatása az Anak, melyel kévannya az Magistratualis végezéseketis eludalni, peres társat költetni, hurczalni, azért minthogy magát soha nem legitimálta [Torda; TJkT V. 338]. *1828:* Babos Imreh Ur tett kifogást a' Katona bíro Böjte Moyses ellen ... mert peres társa [Besenyő Hsz; HSzjP Kováts Boldisár (56) zs vall.]. *1840:* Nyertes peres társa, háromszori itéletben igazságban meg ítéltetett [Dés; DLt 277 id. Ferenczi Károly kezével].

2. per tárgyát képező, perelt; care face/constituie obiectul unui litigiu, litigios; strittig. *1578:* az peres Swlmoss tho mind az Enyedjeknek, mint az zent kjralyaknak mind Paraztnak Nemesnek zabad wolt, mind halazny mind suljmot zednj soha senkiteol tilalmas nem volt [MNy XXX, 54]. *1640:* Vagion az Varhoz a falu hataran edgy nagy hoszszu reth melirül takarathatik (!) mikor funek io termese vagion eotven avagy hatvan eol szena, de mostan pörös [Holbák F; UF I, 722].

Hn. *1554:* az peres chereie allat harom hold [Sárd K; Törzs]. *1653:* az peres Kereknád szelyben ualo szanto föld [Szentimre Cs]. *1680:* a Peres Tora megyen véggel (sz) [Oroszfája K]. *1688:* A Peres Toban (k). az Peres Tora megyen véggel (sz) [uo.]. *1692:* az Peres labba(n) (sz) [F.szentmihály TA]. *1693:* Peres fwben ã Szentegihaz alat (k) [Homoródkeményfva U]. *1711:* a peres hidnál [Szásznyíres SzD]. *1717:* Peres Mál nevü hegyben [Nagyrápolt H; JHb XXXI/5]. *1729:* A peres mezőn [Bodola Hsz]. *1733:* a Peres Tora jároban ... egj Retecske [Nyárádtő MT; SLt évr.]. *1760:* a peres Csegelyben egy darab kaszáló rét [Mikháza MT]. *1771:* A Peres fûben egy darab kaszáló, és erdö [Marosjára MT]. *1822:* A' Peres fübe (e) [uo.]. *1846:* A kisperes völgyben (sz) [Torda]. *1848:* A peres porondon (ku) [Nagylak AF]. *XIX. sz. köz.:* Peres tetön (sz) [Szövérd MT].

Szk: ~ *ajtó. 1583:* Hozzw lacab ... vallia ... a' peres Ayton zabad be laras volt es soha senki nem ellenzette ... es Kadar Gergelnekis azon Zabad larasa volt senki az Ayto be larast Ne(m) ellenzette [Kv; TJk IV/1. 180] ✱ ~ *árok. 1650:* mygh mjklos Ferenz kertel Es ganeval dugatnj nem kezde az porös arkot az vjz mjnd zörte mögon vala az myklos ferenz Eletjre-is [Gagy U; UszT 8/64. 58a] | myklos Ferenz sokzor kert Engemöt hogi Zolljak Damakos petörnek ... hogi az pòrò aroknak az vyzet bozassak altal az kertokon [Tordátfva U; i.h. 58c] ✱ ~ *disznó. 1590:* Mielhogy az bizonsagok az Jnek Suffragalnak harmadmagaual eskedgiek megh az J. azon hogy eo Jgaz penze(n) veotte es Jgaz marha gianant az peres diznokot kiert vgian az Zek Zinen harmad magaual el mente magat absolualtatik az Anak keresetiteol [UszT] ✱ ~ *erdő. 1577:* el menenk az pörös erdönek szenere es <az> minemw biszonisagokot my elönkben hiuanak es Intenek aszokot my eros hitre meg eskötök mely biszonisagok eszkepen következnek [i.h.]. *1591:* Az erdó felóll azt vallia elegh erdejek volt honna(n) elljenek, eö ne(m) hallotta sem tudgya hogj soha haborgottak volna belölle az peres erdeoból [i.h.] O **Hn.** *1693 u.:* Péres erdőben vagyon három nyil erdő [Mezőbodon MT; MMatr. 317] ✱ ~ *föld. 1550:* mykoron zekely gergely az peres ffewldrewl az kelesth ely wytthe wolth, azkoron, Jztrydy myhaly, zekely gergelth reya akarya wolth keresny [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev.]. *1568:* Intenek mynket az felseged paranchiolattyaval[a] ... hogy my az peres feoldeknek zynere ky mennyewnk [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28. — [a]Köv. az intetők nevének fels.]. *1570:* Kowach Janos, hithy zerent vallja, hogy Thwgya Az peres feold Kaczkan Janosse volt [Kv; TJk III/2. 115]. *1590/1593:* az Christoff Vram Molnabol ide altal az peres feoldre nem hajtotta barmat [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1600:* Werre gywkerre illetie ez a peöres fold Gegeö Isthwant wagy ne(m) en ne(m) tudom [UszT 15/33 Semienfalui Leörinczi Marto(n) (70) zabad Zekely vall.]. *1606:* Ennekem atta wala az peöreös feöldet az Nagj Patakba [i.h. 20/284]. *1672:* es eö mint uerus haeres magais birta az peres földet [Ksz; BLt 3]. *1688:* valamelljik félnek az teörvenj azon peres földet adjudicallja legjen aze az örökseg az dezmais [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 20] O **Hn.** *1570:* az peres feold tartomanyba gyalakutj hatarban [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1606:* egy neuel Peres feöldnek hittak [Ábránfva U] ✱ ~ *határ. 1590:* Zollottak a' fejerdi peres hatar feleol, vegeztek hogy azt a' feoldet meg oculalliak [Kv; TanJk I/1. 150]. *1620/1754:* az Ompajtziak birták azt az peres határt Vajdapatakán alól [Ompolyica AF] ✱ ~ *havas. 1642:* miuel penigh az elebbi kgmetek azon peres hauasok felòl ualo fassioit lattam, iouallomis hogy ugy fatealtak hogy az uiznek felen innet Erdely felòl molduuai biradalom nem uolt az elòt hanem Erdeljhez biratot es kegmetek hatara volt, czyak hogy azok az ola emberek kik akkor uallottak ... uissa menuen molduuaban laknak, es elebbi fassioiokot tagadhattjak [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz] ✱ ~ *ház. 1568:* Vrsula peter papne ... fassa est ... ez peres hazat en wotte(m) meg Egzer, de senky ne(m) ellenzeth rola [Kv; TJk III/1. 215]. *1596:* Az zegeny megh holt Demeter Peter fanchaly Demeter fia volth, kj ugyan azon peres hazba lakott [UszT 11/78]. *1604:* az fel peres azony Fodor Lukaczinę Anna Baricz mihaljnak edes leania, az penig az peres haz marada ... peres azonjnak az edes aniara [i.h. 17/43 wi zekelj porondj Janosne vall.]. *1623:* az Peres hazat Agoston Janos veúe megh eo tapaztata megh [Mv; MvLt 290. 31b] ✱ ~ *házhely. 1586:* Az Agasokott ... lattam ollykor Kemény Jstwanne ky haniata ez peres haz helyreol [Kisfalud[a]; JHb XX/48. — [a]Eltűnt település Ugra (KK) táján] ✱ ~ *hely. 1586:* Bachy Janos ... Engemett kuldett vala hatt lwal ez peres helyre hogy ell borozdolliam [Csapó KK; JHb XX/48. 6]. *1589:* mi olta fogua martonosban laktam en keues wdöben laktam meg nincs harmíncz ket eztendeje hogi ot lakta(m) en vgi tudom hogi az peres heliet sebe palek birtak [UszT]. *1600:* Diafalwaban maid tiz eztendeigh lakta(m) elegetis paztorkotta(m) az peöres hele(n) [i.h. 15/115 Kelemen Demeter Ilkey (32) weres Drabanth vall.]. *1620:* az peres helyet az Attyais possidealta [Várdotfva Cs; BálLt 41]. *1776:* a' közös Controversias helyre a' gyengébb félnek Birák hirivel annyi dolgot lehessen vinni, mennyivel Arbitro Judicum erejeket supplcalni itéltetnek, és tsak addig mig az munka tétel azon peres helyen tart [Torockó; TLev. 7/5] O **Hn.** *1600:* a Heazo oldalaban, kit peres helnek hinak [Telekfva U]. *1605:* az peres hely taúat [UszT 19/43]. *1643:* az Peres helyre Honcsokos nevü helyb(en) [Bikfva Hsz] ✱ ~ *hordó. 1623:* Byzonyhcha azt Chyutak georgy hogy az peres hordo az eo Byrodalmaba volt [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ ~ *jószág. 1570:* elso nap mykor be mentenek wolna Symontelkere az peres Jozagban hatt ott wl egj legyn [Erked K; JHbK XIII. 23]. *1578:* Nemes zemely Galtoy Gergely ... ezt valla, En vgy mond az Galdy peres Jozagoth nem tudom hogy Soha

zalagban volt volna [M.gáld AF; KemLev. 61]. *1680:* az peres jószágotis az felesegere birta [Alfalu Cs; LLt Fasc. 151]. *1747:* ezen peres Joszagot ... beteges agyaban leven jo elmevel ada s Testala az Parajdi Refor. megyenek [LLt Fasc. 139] ✱ ~ *juh. 1647:* az peres Juhokot haidu János maga szamara fejte, s eó veotte el az hasznat [HSzj *fej* al.] ✱ ~ *körtvély. 1596:* lattam hogy az vduarokon keörtúcly allott a' zekeren, Azt mondottak hogy az a' peres keórtúely; de nem tudom az volte Auagy ne(m) [UszT 11/8] ✱ ~ *malom. 1600:* Az Boerok el me(n)te vtan, tudom hogy forgoth az peöres malo(m) ... halottam az warosbeliektol hogy eök ereztettek megh es eö zamokra iar [UszT 15/266 Palffi Thamas Farczadi, Zabad Zekely vall.] | me(n)tem az peöres malomba, lattam hogy az molnot eregetik wala Jakab Molnar es az Nemet Molnar [i.h. 15/265 Damakos Janos Lengyelfalui, Lo feö ember vall.] ✱ ~ *marha. 1606:* miert hogi az törwínj napra fel peres lewen ra ne(m) Jőt dolgat halnj hatta, az törwínj meg zabaditta az peres marhanak az belcz tarczia tehennek birodalmaba es az Anak keresetitöl az Jt meg zabaditta, miert hogi az J. minden bizonjsagit el hozta es kezen wolt dolgahoz [i.h. 20/299] ✱ ~ *mezsgye. 1568:* Margaretha Rta Andre olaos ... fassa e(st), Tudom hogy ez peres Mesgen Jartünk, de mynekwnk senky semith ne(m) zolt erette, ennek penig vagyon 28 eztendeye [Kv; TJk III/1. 191] ✱ ~ *nyilföld. 1591:* Abram falwj Boldisar ez peres nyl feoldet mind megh kaszaltatta, chiak az alliaba(n) hagiot volt egj darabot megh [UszT]. *1606:* megh lata Veres marto(n) hogy zantiak az peres nyl feöldet el méne s megh choúala [Fancsal U; i.h. 20/80] ✱ ~ *ökör. 1607:* az J. Eztendes koraba(n) Vette ezt az peoreós eókreót, s most Eoteodfw [Mv; MvLt 290. 15b] ✱ ~ *örökség. 1600:* Az teörweny azt talalta hogy walamit (!) Kechedi Gasparne birta ekedigh az peöres eörekseg<et> teörwennek weghe Zakattaigh biria [UszT 15/205]. *1607:* en nem tudom az Berechki Janos Aruaianak az peres Erökseghez semi uersegett semi attia fiusagat [i.h. 20/351 Simo Janosne Kereztur varosi Sofi Azonj (60) vall.]. *1650:* Silester andrasnak semmi Verseget nem tudom az peres Eorokseghez (Cseherdfva U; i.h. 45b] ✱ ~ *porondsziget. 1592/1593:* en mikoron eorlenj mentem Az Reti Malomba Az Molnar vgian oda igazitott az peres porond zygettre, hogy ot ne felch'em' barmomat [Décse SzD; Ks] | az peres porond zigetet Dees feleollis follja vala az viz [Szásznyires SzD; Ks] ✱ ~ *porondvetés. 1590/1593:* az Kws zamoson valo keet Malom keozeot, az minemeó peres porond vetis volna, arrol valo tanukat, Jeouendeo igassaganak megh ismeretiert be vennenk [Ks vk Dés és Szentbenedek közötti vallatásra von.] ✱ ~ *rét. 1583:* aszt tuggyuk hogy az peres reth Myndeneknek szabad eleo feold volt [HSzj *mező* al.]. *1590/1593:* ot itettik az peres Rethen barmokatt azmigh eoreolhettenek [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1679:* Vagyon egy peres reth is eszt tavaly kezdették viszsza venni [MNy XXXVIII, 304] ○ **Hn.** *1748:* Az alá jároban a Peres Rét mellet (sz) [Ákosfva MT]. *1767:* a' Peres Réthen [uo.]. *1803:* A Peres rét szélibe (sz) [Nyárádsztbenedek MT]. *1832:* Az ugy nevezett peres rét [Tasnád Sz] ✱ ~ *sár. 1597:* Az falun fel oztott sarok ualanak ... chak hogy az viznek túl fele hol az peres sar vagio(n) es honna(n) (!) az peresek laknak ne(m) teottek az víznek Inne(n) felere sar chenalnj ... Aztis tudom nemely fel oztott sartis az peresekis megh chinaltak de az peres sart ne(m) tudom mjert ne(m) chinaltak [UszT 12/82 Mihael Galfi de Kabatfalúa jb vall.] ✱ ~ *szántóföld. 1568:* Az feleol megh mondot feoldeket ... pisky Janostul el nem foglalta Jmre deak Mert vrassagaban soha nem volt pisky Janos ez peres zanto feoldeknek [Gáldtö AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1590 k.:* Az zanto feöld jútott Antalffj Mihalljal egjetembe az yles helyebe ... ez peres zanto feöld marada az yles hely heljen [UszT] ✱ ~ *szék. 1598:* Nyreő Andras Wduarhely Nemes Ember fide mediante fatetúr En azt tudom ez dologban hogy miolta en Emberj Emlekezöteth Emliteök azolta Zabo Jmreh birta azt az peres zekeöth meg az mikor Kadichfalúan lakotth [i.h. 12/8] ✱ ~ *szénafű. 1590:* Egy nehanyzor hallotta(m) Zente lanostol hogy monta hogy eo nalla ez peres zena fw chiak zalogo(n) vagio(n) [i.h. V/1. 74 Michael Pakot de Zentleleky pp vall.]. *1662:* az kaszassit ki tiltotta az peres szena fvbeol [HSzj *kaszás* al.] ✱ ~ *szénahely. 1625:* ez el mult eztendeoben Vas Pal birta az peres szena helieket; es szanto feoldeket [Abastfva U; UszT 65] ✱ ~ *sziget. 1592/1593:* oda Zent Benedekre el menthewnk, es az peres zygetetis megh lattuk az tanukkal egietemben [Szentbenedek SzD; Ks 35. V. 12] ✱ ~ *szigetecske. 1590/1593:* ide altal az peres zygeteczkere ne hajchiak barmokat itetnj [Bálványosváralja SzD; Ks] ✱ ~ *szőlő. 1629:* az teorueny szabadsagot ad rea hogy az Tizenhat forintban abalienalhassa az Peres Zeoleot [Kv; TJk VII/3. 167]. *1635:* az à peres szölö Ugrai Thamasse vala [Mv; MvLt 291. 38a]. *1647:* Az Actor ... bizoniczia megh hogy ex legitimo et reali suo dominio potentiosě foghlalta ki kezebeöl er Bekas pataki peres szeöleöt [Kv; TJk VIII/4. 218] | az Eöcze(m) ... Veolczj Lukacztül veotte vala az peóreós zeóleót [Mv; MvLt 291. 437b] ✱ ~ *tanorok. 1606:* Az teorueninek az teczek hogi miert niluan ki tetczik az bizonisagoknak feleletekbeol, hogi azt feleltek wolt hogi Eok attak volt barta istuannak falu birsagaert 24 penzert az peres tanorokot most tagadiak raita vagion Lazlo peter az hitetlensegjnek terhin [UszT 20/325] ✱ ~ *tányér. 1636:* bizoniczia meg azt sufficienter, hogj mikor nagy Tamas az peres tangiertt eóvenek mondota, azt kerdette az Incta jegiese az te tangerod [HSzj *tányér* al.] ✱ ~ *tyúk. 1645:* doceallia hogi azok a peres tiukok eove voltt [HSzj *tyúk* al.] ✱ ~ *udvarház. 1576/1577:* Makray Anna Azzony Thorozkay Christoph halala vtan Eozwegy koraba(n) Birtha Az Zentgeorgy peres vduarhazot [Torda/Kv; Thor. VI/4 Lad. Kemen de Gereomonostra ns vall.] ✱ ~ *út. 1597:* my nekink is az techek törueny szerent hog Demie(n) Andrasnak kel az peres vtat cinalnj [UszT 12/85].

3. perrel kapcsolatos; procesual; prozessual, Prozeß-. **Szk:** ~ *baj. 1847:* Én kérelemleveleket Varga Katalinnál nem láttam, hanem azt tudom, hogy amidőn a fennebb megnevezett három helységeknek peres bajokba kérelemlevelek készültek, azokat vagy abrudbányai szószóló tekintetes Ferentzi Dávid úr, vagy enyedi szószóló tekintetes Vida úr írta meg [VKp 284]. — L. még VKp 287, 290 ✱ ~ *dolog. 1766:* Felesége még eddig vesztegetőnek nem találtatván, hogy Peres dolgainak el igazitására meg kivántato kőlcségeire nézve illendő árran Jószágából zálogb(a) el adhasson meg engedtetik [Nc; JHb XXVII/28]. *1823–1830:* Ezen a sedrián csupáncsak a peres dolgok folytak, egyebek a tisztségen vagy officiolatuson [FogE 92]. *1843:* Varga Katalint ismérem, úgy tudom ... a bucsumiaknak az uradalom elleni peres dolgok igazitásával foglalkozik [VKp 92] ✱ ~ *levél. 1833:* A' mely válo Személlyek(ne)k peres Leveleik közül a' keresztelő, és nem kénszerittésröl szollo papi bizonyittások hibáznak, magok(na)k tulajdonittsák

ügyek késedelmét [Vaja MT; HbEk]. *1844:* Dobai Joseff Peres levele Miko Miklos ellen peres levelek fel kérese targyában [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] ✱ ~ *ügy. 1797:* hiven folytattatott Peres ügyünk oltalmazására ... adtunk telyes hatalmat (:Plenipotentiat:) [Torockó; TLev. 5/13]. *1843:* Amint értettem, a három faluk peres ügye folytatását vállolta magára[a] [VKp 110. — [a]Varga Katalin]. *1872:* Az ekkla peres ügyébe a cath. ekkla ellenébe az ügyvéd: Bodor Pálnak felhatalmozványt adtak [Burjánosóbuda K; RAk 121].

4. perlekedő, veszekedő; certăreț; streitend, zänkisch. *1625:* ki ne valami peres, chyonka bonka maghtalan, el esett ember legjen [ApLt].

Szk: ~ *patvaros. 1678:* elsőben az Attjafiakot hogy megh kenalta volna aval az megh irt öröksegevel Bato Marto(n), annak uta(n)na Biro Thamas Urunkotis ... Hogy valami oly hásartos peres patvaros ember kezeben ne eytene vicinussa(na)k akarattja ellen [Homoródsztmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.] ✱ *lelke lelkével ~ lesz. 1574:* Sofia Nagi leorinchne ... vallya ... az Mely nap az vyzbe vetetek Erzebetet ... Ig zolt Martonnak ... az hymet Ne haggiad az Azonnal ... Mert Enneke(m) zwksegembe keolceget Nem zerze, ha penig ely Nem veszed az Mas vilagonis lelked lelkemel legen peres [Kv; TJk III/3. 368].

II. *fn* **1.** pert folytató/perben érdekelt személy, peres fél; parte litigantă/împricinată, pricinaș, împricinat; prozeßführende Person. *1546:* (A büntetéspénz) harmadryse az byroe lygen az ket ryse penyg lygen az perese az harmad rysyt agyak Banpfy Bernaldnak [MNy XXXIX, 155]. *1560:* Az pereseknek mely marhayok Themeswary Janosnal wolth mellyeth az Testomentom kor az aszony ele ada ezek[a] [JHb Temeswary János reg. — [a]Köv. ötvösművek, ékszerek, háztartási cikkek fels.]. *1573:* Iubilate Zombatian p(ro)testal ez peres hogi Zeoch gërget ketczer Idezte volna es Nem Jeot Teorwënre sem az felelet Massat Nem veotte volna [Kv; TJk III/3. 200b]. *1590 k.:* Az mely Marhanak ... el hozasaert keres engemeth az en peöreösëöm, azt mongya hogy az eöue leöth wolna [UszT]. *1600:* ezekkel a mi peöresinkel ezen dologbol minekeönk wegezeseönk wagio(n) [i.h. 15/54]. *1647:* Eo kglmek Birak Ur(am)ek deliberatiojat assumalua(n) s mind penigh mind az ket peresteöl exhibealt leueleket igassagok(na)k declaralasara megh oluastatua(n), szorgalmatoso(n) megh ruminaltak [Kv; TJk VIII/4. 249]. *1671:* Az Országnak Decretumában vagyon irás felölle, hogy a' perlekedésekben lett birságokbol, a' pereseknek mennyi részek legyen [CC 80]. *1677:* mikor csak nyolcz nap vagyon hátra az Octava végében, senki annak utánna ... peressét ne szólíthassa [AC 185]. *1696:* Ez kétt Peresek egj mas közöt Coram sede nostra Judiciaria meg bekellettenek s egj mást megis követtek [Dés; Jk]. *1746:* láttossák el annakokaért a' Peresek ő kglmek in Foro Seculari egymás között valo praecedentiának mivoltát [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. — L. még AC 162, 178, 196; WIN I, 174.

Szk: ~ *patvaros. 1572:* Vysseleny Myklost es az ew maradekyt az meg mondot Septerbeli Rezewnknek Az feleben minden peres patuarosok ellen, tulaidon keoltsegewnkel es munkankal meg akarywk oltalmazny [Szászzsombor SzD; Ks].

2. per tárgyát képező; teren litigios/care constituia obiectul unui litigiu; strittiger Boden. **Hn.** *1737/1792:* Peres (sz) [Domokosfva SzD]. *XVIII. sz. köz.:* A peresen (k) [Gyalakuta MT]. *1758/1785:* a Peresben két Köblös föld [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 277]. *1833:* Sz. Benedeki Határon a' Peres nevezetü hellyen [Szentbenedek AF; i.h. V/1190].

3. perlekedő/haragos személy; persoană certăreață; streitende/zänkische Person, Streithansel. *1558:* Jëwe En hozzam Kendy Anthal Jobagya Seres Myhal ki mongya egh fyath o kneel fogwa lenny es walamy wetekerth tartathny deh az wetek Nem oly wolna mellyerth wezedelmenek kellene këwethkezny, mert perewsse sem wolna [Kv; BesztLt 20 Fr. de Kend a beszt-i bíróhoz]. *1596:* Az chirembe ualek <hal>lam az peresek zitkozodasokot, tahagh Gyenes Pal diznokot kerget, ki uiszi az ressen [UszT 11/81]. *1647:* mint gyenghe Aszszonyiallat nem erkezhetik mindenekre, ugy, a' mint kiuantatnek keves joszagunk gondviselesere, mivel immar peresinkis tamadnak ellenünk [WassLt].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

pereskedik pert folytat; a purta proces; Prozeß führen. *1737:* magais az A. agnoscállya 's el-mondotta, hogj a Venditor ... akárkinekis, ha 60 forintokonn meg-vészi, adja oda; mert az A. ő kglme többet 40, forintoknál nem ád érette; s úgy azt is el-mondotta, hogy soha nem pereskedik azzal [Dés; Jk 236 b].

pereszlénvas korongvas, karika formájú pergő/forgó malomalkatrész; pîrpăriță; Mühlstange/spindel. *1740:* az malomnak az korong vagy pereszlen vasát is láttam az kamarában [Szemerja Hsz; HSzjP Majlát Paulus (56) zs vall.].

perfekció 1. tökéletesség; perfecțiune; Vollkommenheit. *1657:* mind Bethlen Gábor, s mind Rákóczi György fejedelmek idejében igen szomjúhozzák vala az magyar nemzetnek szabadságát és magyar nemből állatandó királyságot, hogy restituálhatnák az régi mohácsmezei magyarok végezések szerént; erről volt elég tractájok is, de az religio dolga nem juttathatta soha az megegyezhetésnek perfectiójára őket [KemÖn. 100].

Szk: ~*ra megy* **a.** (tökéletes) befejezésre jut. *1753:* A régi harangláb helyett pedig ... más új haranglábat építenek, amely már fel is állíttatott jobb részint, úgy látjuk perfectiora is mégyen Isten segedelme által [Toldalag MT; ETF 107. 23]. — **b.** (szőlő) tökéletesen beérik. *1765:* igaz, hogy nem mindenütt ment egész perfectióra a szőlő, de csak ugyan sokkal jobb bor lett, mint tavaly [RettE 194]. *1770:* De annak utána egész szeptember, október gyönyörüséges szép meleg esőkkel s napokkal szolgálván, mindenütt perfectióra ment a szőlő [i.h. 247] ✱ ~*ra mehet* **a.** (tökéletes) befejezésre juthat. *1669:* (A) Candiai állapot ugyan csak abban vagyon, semmi perfectiora sem mehetnek. A passus úgy elfogódott a vízen, hogy három holnapja senki oda nem mehetett innet a török részről; most akarnának küldeni oda négyezer embert, ha lehetne [TML IV, 473 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1797:* a konscriptio hamarébb és jobb moddal perfectióra mehetne [Mv; Told. 42/1]. — **b.** (szőlő) tökéletesen beérhet. *1762:* A szőlő is, jóllehet elég termése volt, a sok hideg esők miá perfectióra nem mehetvén, országszerteszéjjel savanyú borok lettek [RettE 144] ✱ ~*ra vitetik* tökéletességre jut. *1756:* Ungur Avram fogván fel egy szőlőnek valo hellyet ... 3 esztendőtől fogva kezdetett szőllővel bé Plantáltatni, hogy ha egész Perfectiora fog vitetni egy nap egy ember kikapálhattya [JHb LXX/2. 68].

perficiálhat 1. végbevihet, befejezhet; a putea perfecta/duce la bun sfîrşit/încheia; vollenden/zu Ende führen können. *1739:* méltoztassék ... az generális Computusra valo comparitionkat olly competens terminusra figalni hogy szüntelen valo bäjoskodásunk között azan Computusra kevántato praeparatoriumakat perficiälhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.].

2. (vmire) végezhet/dönthet; a putea decide/hotărî (cum-va); entscheiden/beschließen können. *1677:* Nem Egyei (!) Eles György Nagy Sofiatol, felesegetöl, kinek causaja hogy fen forog el mult het esztendeje mivel ... separatiojok altal egyes eletre ne(m) perficialhattunk, es nagyiob engedelmesseget Éles György Partialisunkhoz mutatta hivatva(n) hüti melle feleségét ki tellyesseggel redealni nem akart [SzJk 130].

perfolyam per, peres eljárás; proces, procedură penală; Prozeß, Rechtshandel. *1834:* az e' Tárgyban az ujjitás elött 1828ban Junius 28kán hozott Itéletnek merőbe való megváltoztatásával a' Felperesség és Perfollyam meg állittatván a' Felperes közönségtöl emberi emlékezetet fejül mulo Idötöl olta békességesen biratott, de az Allperesek által erövel elfoglalt Helly, az érdeklett Törvény Czikkellyek rendszabásokhoz képest kissebb hatalom büntetésével, s a köz Idöbe elvett haszonnak megfordíttásával a Felperesi résznek vissza itéltetik [Borb. I Asz törvényszéke].

perfolyás per; processus; proces; Prozeß. *1588:* Vrunknak penigh exponalliak ... Beregzazy Lukach, felesege es Vrbegerne Minemeo per foliassal vadnak egybe keotelezwe [Kv; TanJk I/1]. *1592:* Az Waradi Captalan wamia ellen valo perfolias, hogy az Orzagh Mihály teorwennie es Limitatioia helien maradgion | Gyereoffy Gaspar Gattiat az Waros ell vonatta, kyert Ewocalwan, semmit Nem Nyerth, hane(m) meg bekellet arrol valo per folias [Kv; Diósylnd. 24, 40]. *1712/1722:* Hallottam ebben az el mult revolutioban, hogj az Toroczko Sz Györgji Várban Bánházi Pálné Asszszonyomnak minden levelei, ugy ezen portiokrol valo per folyása leveleiis el égtenek [Torda; JHb XIV/6]. *1723:* az Küküllö Vize az Sövényfalvi Pallo veginel Csinált magának egy árkat, mely árkan ha eddigis jászoly gáttal nem inpediáltam volna az Küküllö vizét egeszen az Küküllö azan fojna el es Malmamat oda hadta volna nekem nagy kárammal, mely gátamat ... eo kglmek elis vágtak ... akarván engemet Gyámaltalan árvát csak hurtzalni praeceptoriummal apelálták, hogy a perfojás közben az Malam magára el pusztuljan [MbK 163]. *1755:* alig töltenek el edjüt mi Idötis, az Aszszony minden igaz ok nélkül el hadja nehai Atyankat, az Atyám eleget hivatta maga mellé, nem ment viszsza, sőt gyakor izb(en) el válásra ... Citáltatta, amelyröl vagyonis per follyásunk a Papok szekin Notarius kezénél [Albis Hsz; BLev.]. *1766:* a Beszterczeieknél az egész Perfojás alatt megárestáltatott Hugonpotné 7000 Flor hung: s annak azon Hugonpotné halálától fogva foljo Interessét, mely Capitálissával edgyüt 18433 R Forintokra s 20 x fr: adsurgál [Berve AF; CartTr II. 830 Gyulai Ferenc aláírásával]. *1784:* Az Per follyásoknak ki Menetelek is lévén, az iránt ugy regulaztatik az Torotzkai Forum, hogy semmi némü casusban, avagy Szin, és praetextus alatt fellyebb három forintnál ne büntetthessen. Az Appellatiot pedig semmi casusban a Succumbens félnek ne praecludalhassa [Torockó, TLev. 2/6. 46]. *1807:* ezen Törvenyes Királlyi Tábla mostan Itéletét ki nem terjesztheti; erre nézve egész Per follyás a további follytatás, és a Meritumban hozando Itélet végett az alsó Törvényes Székre viszszá utasittatik [Mv; DobLev. IV/908. 1b].

Szk: *hosszú* ~ hosszú eljárású/folyamatú per. *1580:* ez walya puzta regtul fogwa(n) ... Eo Nagisaganak Bathory Christofnak ... Tablayan hozzw per folyassal sok koltseguel. faratsagwal. kerestettette ott es ventillaltatot Egy felol az Nagy Kereky ... más felöl ... az Eormenzekessy patronusok ... altal [Pókafva AF; JHb XXVI/8].

perfolyta 1. *mn* perbeli, peres, a perhez tartozó; procesual; prozessual. **Szk:** ~ *exhibita* perbeli/peres beadvány. *1670:* minden leveleimis, per folyta processusbeli exhibitaim az Ac(tor)nak Procuratorának Ormai Janos kezénél vadnak [Kv; TanJk II/1. 777] ✱ ~ *levél* perbeli/peres oklevél/irat. *1564:* az peer folt (!) leweleket kezebe aggyja Mester uram(n)ak [JHbK XXXIX/10]. *1567:* minden per foltha leweleket halny hagyak es erotelenne thewek [Bölön Hsz; HSzjP]. *1574:* Ferenchy Antal és Hwszar ferench hitek vtan Illen vallast tesznek, hogy ... hattanak egy hetet neky hogy Azkor meg egyben gywlnek Es Mind ket fely oda hozzak per folta leweleyket eleoszer azok leh Tetesznek egi mast meg keoweszek Es Minden keppen Bekesegre hozasek dolgok [Kv; TJk III/3. 323]. *1578:* hozak mynekwnk az Nagod paranchyolattyat ... hogy my el Mennenk az wytezlw Tholdalagy ferenczhez es az N. paranchyolattyanak tartasa zerent Meg kernwk az Jklodrwl Panadrwl Peter falwarwl es Kundrwl ky Kykellw varmegyebe vagion azokrwl walo donatio Statutio es Egyeb ok leweleket myndeneket es Egyib p(er) foltha leweleket akar myrwl walokat [Póka MT; Thor. VII/4]. *1603:* Leanyomnak Ersebettnek Annja vtan az mj Joszagot birtam ... sok keoltsegemel hoszu perrel aquiralta(m), kj kj teczjk az perfolta lewelekbeol [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1712/1722:* Hát aszt tudode bizonjosson ... hogy azon jószágokrol valo per foljta levelek, melljek Bánházi Pál idejében költenek hogy meg voltanak [T; JHb XIV/6 vk]. *1725:* Eleitöl fogva Szokása volt ennek az Széknek az Perfolyta minden levelekböl párt adni azt kiváno felek(ne)k [Kv; TJk XV/4. 174]. *1799:* (Az eladást) bizonyittya a' Per-follyta Levelek között, Sub Nro 15 exhibéált Mikola László Contractussa [Magyaroság TA; JHbK LX/6. 23]. *1809:* Melly Határozása ezen Királlyi Fö Kormányozo Tanátsnak, a' Perfolyta Leveleknek viszsza küldése mellett szokott ki hirdettetés, és tellyesittésbe valo vétel végett ezennel Kegyelmeteknek meg iratik [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz-hez]. *1844:* A Szoszolloi kar: hogy az eredeti per folyta levelek a perbe járással ne veszedelmeztessenek, kéri a levelek párba jártatását meg határoztatni [Usz; i.h. XI. 85/1. 87] ✱ ~ *mód* perbeli eljárás. *1829:* Hibázott abban is hogy a midön a Felperességnek, és Processusok Cassatiojára tett ki fogások el látása a' Pernek derekára vettettek, azoknak in merito lejéndö el lattatását miért nem kérte, hogy mind a Fel Peresség, mind a hibás Per folyta modgya ... in merito Cassaltassanak [Ne; DobLev. V/1155] ✱ ~ *relatória* perbeli jelentés. *XVII. sz. köz.:* Vargias videkerel valo hatar hasitto per folyta Relatoria [UszT 15/13] ✱ *rövid* ~ *mód/út* rövid peres eljárás. *1780:* ha az megirt pontokat magam vagy maradekim meg szegnök és nem teljesitenök, ezen 50. egyes arany kötés Sumat ... rövid perfolyta modja szerint rajtam vagy maradekimon ... Fogarasi Krisztina Aszsz(ony) ... minden költségekkel ... és faratsagokkal együtt exequal-

tathassanak [Ne; DobLev. III/545. 2a]. *1797:* Tessék ... a' szomszédolt földet ... az Exponensnek birtokába botsattani; Melyet ha a' Tekintetes Ur tselekszik jó, különben az Exponens a' Tks Urat azon szánto földnek birásatol tiltja ... és az erőszakos meg tartás büntetéséröl protestál, s a' ki nem adás esetében, a' per folyta rövid utja, és modja szerint Citáltattya ... 8-ad napra a' Tks NEnyedi Tanáts eleibe törvényre [Ne; i.h. IV/785. 1].

II. *fn* per; processus; proces, procedură penală; Prozeß, Rechtshandel. *1828:* Hibás a Felpereseknek az Alperes Özvegy ellen sub B véghez vitetett certificatiojok ... mert az Alperes Özvegy nem simplex Dotalista, hanem Testamentaria Özvegy, de hibás ezen hibás Certification indult perfolyta ís, mivel sub B sem az meg nem tetztzik, hogy mi végett certificáltatott volna sem az, hogy hová certificáltatott | a Felperesek az Alperes Özvegyet nem mint Testamentaria Özvegyet idéztették ... melynél fogva a per folyta hellyet nem tanálhat [Ne; DobLev. V/1129. 1b].

perfolytatás (a perfelvételt követő) pereskedés; cursul/desfăşurarea procesului; Prozeßführung. *1820:* (A kaszáló) sok időktöl fogva törvényes kereset alat forogván mái napon a Méltoságos Udvarnak viszont, birtokába által adgyuk, a Perfolytatás alkalmatosságával eset költségben, az originalis Kontraktusba kitett 114 Magyar forintokott és 70ven penzeketis computalván, maradunk még adosok a Méltos(ágos) Udvarnak 204 Magyar forinta(l) mejnek is meg fizetesire betsülettel obligaljuk magunkat [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1847:* De azonba mégis megijedtek, én pedig onnét kijövén, mindjárt két ember termett mellém, és egész Sászáig vezettek a Dávid Pável házához, és többen is öszvegyűlvén, azt kérdezték, hogy mit kívánok fizetést, ha ezen perfolytatásba végig segitséggel leszek [VKp 154 Varga Katalin keze írása].

Szk: *~t visz. 1793 k.:* az edjik fél közülünk ... néhai Tordai László vivén a per folytatást abban az üdöben, tettzet ismét Repulsiojoknak ok adására meg hivni az Alpereseket, és jol lehet hosszas üdökig jártunk fáradtunk, instáltunk a Cont. Táblán érette, de a Continuatiora nézve Terminusokrol Terminusokra halasztatott ügyünk fel vétele, miglen osztán A(nn)o 1779. Die 3a Xbris Azon második Repulsio mellettis a Causat Continuáltuk [T; DobLev. IV/730. 2b].

perfolytató (a per továbbvitelére meghatalmazott) prókátor, szószóló; reprezentant/procurator procesual; Anwalt, Fürsprecher. *1800:* Nemes Barthos Samuel Uram ... mint Fel-peres Albisban lakó Barthos Josef ő kegy(e)lme mint Al-peres ellen, és a Fel-peres Per-follytatoja Karatnai Köntzei István által bé adja az A. Betü alatt Törvényben idézö Levelét, a' mellyhez ragaszkodván illyen keresö Levelet ádbé [Hsz; BLev].

pergál, pergeál (ügyet) folytat, tovább halad (az ügyben); a continua (o cauză), a progresa (într-o cauză); (eine Sache) weiterführen. *1577:* Az az elebbi vallasat nem pergeallya, sem Igyenetlenkedik [KvAkKt 343]. *1643:* az haznak vérsegek utan valo p(ro)prictassagokrol, az Geots Pál Uram Maradéki nem töttek egyeb mentiot, hanem p(ro)ponaltak hogj Diuisor Uraim az Diuisioban ne cessallyanak, hanem pergallianak [Kv; SLt FG. 7]. *1682:* mais penigh eginehani ízb(en) megh esküttel, hogy semmibennis tovab magadat nem elegited ... ihon megis mostan eginehany rendbeli le töt hütöd utan quietantiat p(ro)ducalsz, azert az mondgiuk, immar Uiobb(an) intricaltad magadat ez ca(us)ab(an), azért pergaly tovabbis be(n)ne s agaly s — aly it migh ratiodat percurralliak divisor Uraim [Kv; RDL I. 161].

pergál, perkál (finom) pamutszövet; percal; Perkal. *1812:* fejer Simma vaper simma perkál széles 2 s(ing) batiszt tzerna [Kv; KGy]. *1818:* Tizen hat 'Seb Keszkenyök ... 52 Rf ... 12 nyakra való urkolt fél keszkenyök, hat Batíz, hat pedig pergál 24 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.]. *1828:* Egy vég Siléziai Gyolcs singe per 2 Rft Egy vég Svajtzer Gyolts Ingeknek valo singe 36 Garas ... 34 sing Válisz singe 50 xr. 18 sing pergált singe 1 Rf 20 xr [BetLt 3]. *1829/1830:* Négy és fél sing pergált Rf. 1 ... Két darab pergalt Rf. 2 [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. ad 196/1830 néhai Darnotzi Jánosné Nalátzi Anna hagy.]. *1838:* Vagyon 6. Karintzák egy Sejem, egy fejér, egy Pergál, három fejtös 18 fl [Gidófva Hsz; HSzjP]. *1839:* Vagyon Egy rend fejér pergát mereibe 6 fr [Szászfalu Hsz; HSzjP]. *1840:* el loptam ... Egy csomo pergáltatt melyböl egy fersinget csináltam [Dés; DLt 1073] | Fejérneműk ... Fersing tizenkettö, hat pergált, hat valis [Told. 19 gr. Toldalagi Polixenia kel.]. *1842:* Egy samuel szin pergált által meg bérelt paplan [Dés; DLt 1202]. *1854:* 1 sing Holló szin Bársany f 7 4 s(ing) Szederjes Percál ... 3//23. 2 sing Anglus Gyölcs ... 2//12 [Kv; Pk 6].

Vö a *glancpergál* cimszóval.

Szk: *nyomtatott* ~ nyomásos mintával készült pergál. *1816:* Andronik Flore ... kitsin fekete pofa Szakállu ... Komor tekintetü ... viselt ... világos barna kaputot, világos szederjes nadrágot, két Török mod szerént nyomtatott Pergáltbol készitett lájbikat, ugyantsak abbol nyakravalot ... visel némelykor Sárga bőrböl nadrágat Frakhaz valot [DLt 456 nyomt. kl 1582] ✱ *virágos ~. 1820:* Edgy virágos pergállal gárnérozott vékony gyapattas gyolts lepedö [Mv; MvLev.].

pergálabrosz perkálabrosz; faţă de masă din percal; Tischtuch aus Perkal. *1842:* Egy Pergált Fejér Abrosz selyemmel ezüst Fonallal s Findellivel kivarva. Készitette T. Füleki Eszter a' Szutsaki Ev. ref. Ekklának 1810 [Szucság K; RAk 66].

pergál-ágytakaró perkál ágyterítő; cuvertură de pat din percal; Bettdecke aus Perkal. *1829:* Kis Pergáld ágy takaro [Ne; KCsl 15].

pergál-alsóköntös perkál alsóruha; combinezon de percal; Unterkleid aus Perkal. *1818:* Köntösök ... Két pergál also Köntös ... 34 Rf ... Egy patyolat also Köntös ... 17 Rf [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

pergáldamisz ? pamutdamaszt; damasc de bumbac; Baumwolldamast. *1835:* 3 1/2 Sing Percal Damisz Ruhak(nak) 2 f 20xr | 7 sing Percal Damisz 4 f 40 xr [Born. O. la].

pergál-dívány perkállal bevont dívány; divan îmbrăcat cu percal; mit Perkal überzogenes Sofa. *1864 k.:* ágy takaró pergál csíkós fényes pergál — diván [Mihálcfva AF; HG Br. Gerliczy lev.].

pergálfersing perkál női ruha; fustă de percal; Perkalrock. *1835:* Pergal Fersing hat ... Vallis Fersing hat [Told. 19 Toldalagi Zsuzsanna kel.]. *1849:* Nyolcz vékony pergált fersing [Dés; DLt]. *1851:* Fajin vékony pergált fersing [Dés; DLt].

pergálfirhang perkálfüggöny; perdea de percal; Vorhang aus Perkal. *1848:* Egy urkolt Pergált fejér firhang [KLev.].

pergál-hálószoknya perkál hálóing; cămasă de noapte din percal; Nachthemd aus Perkal. *1823:* Fein Pergal háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva ... hozzá valo Comodlival [LLt Csáky-per 601. L. 1].

pergálkendő perkálkendő; năframă de percal; Perkaltuch. *1847:* egy veres selyemmel 's aranyos virágokkal himezett két végin fejér csipkés pergál kendö [UnVJk 62].

pergálkeszkenő perkálkendő; năframă de percal; Perkaltuch. *1823:* fejér perkál keszkenő [Kv; SLt]. *1830:* Két rongyos pergál keszkenyő [DLt 499 nyomt. kl].

pergálköntös perkálruha; rochie de percal; Perkalkleid. *1816:* Sárga Sujtásos pergált köntes ... 12 Rf 7 xr ... Fejér pergált köntes ... 10 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1819:* Deák 'Sofia ... viselni szokot tőbnyire fejér Pergál köntöst, az alján bogyokkal [DLt 703 nyomt. kl]. *1820:* Két fejér Pergált Köntös [Mv; Told. 19] | Fejér Bergál köntost 6 [Nyárádsztbenedek MT; i.h.]. *1823:* Fein jejér (!) Perkál reggeli Iberrok Thüllel, ró'saszin pántlikával, és Csipkével fel czifrázva ... Fein fejér Pergál Köntös Csipkével készitve [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1837:* Egy fejér Pergált köntös [Dés; DLt 526/1838]. *1842:* Egy felleg szin pergált köntös [Dés; DLt 1202].
Szk: *virágos* ~. *1819:* Egy hoszszu ujju fejér pergán (!) köntös ... más virágos pergan köntös kurta ujjal [Kv; Pk 3].

pergállájbi perkálmellény; vestă de percal; Perkalweste. *1809:* Két pergált aufstät Lájbi, ki-urgolt patyolattal gárnérozva [Koronka MT; Told. 19].

pergál-nyakravaló perkál nyakkendő; cravată de percal; Perkalkrawatte. *1828:* Két darab viseltes perkál nyakravalo [DLt 118/1829 nyomt. kl].

pergál-slafrok perkál női háziruha; capot/halat de percal; Perkalhauskleid. *1820:* (Ezt) adja emaritatioba ... Selyem köntöst 6 Fejér Bergál köntöst 6 Czitz karon köntöst 4 ... Fejer Bergál (!) Schlafrokkot [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19].

pergál-überrok perkálkabát; haină de percal; Perkalüberrock. *1820:* 1. Fejér pergált Iberok 1. Egy Czitz Kartany Iberok 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

pergálviganó perkálszoknya; fustă de percal; Perkalrock. *1804:* egy Fejér percas Vigan (!) [Koronka MT; Told. 19]. *1809:* Egy fejér kotzkáju Szikszákos pergált vigánó ... Egy gatteresen varrott fejér sima Pergált vigánó Egy szőrrel varrott pergált kerek vigánó [uo.; i.h.].

pergál-zsebkeszkenő perkál zsebkendő; batistă de percal; Perkaltaschentuch. *1830:* Egy fejér pergály zseb keszkenyő [DLt 499 nyomt. kl].

pergamen (írásra használt) simára kidolgozott állatbőr, íróhártya; pergament; Pergament. *1597:* Myert hogy az psalterium az templu(m) bely az zaz renden mind el zakadot volt, hogy az gyakorta valo Irast es münkat el tawaztassúk, vettunk Biro vram akarattiabol ahoz 17 pergamemomat (!) p(er) d 90. tezen f 15./30 ... fizetünk ... Az Compactornak az be keotessetol f. 1 [Kv; Szám. 7/III. 30]. *1599:* 18 Die februar(y) Az Magiar Psalteriümnak chinalasara vettünk pergamenomat ... fl. 1. d 70 ... 2 Die Marty Jsmegh vettenek pergamenomat az Psalterium Züksegere f 2d 16 ... 19 Die Marty Vettünk ismeg pergamenomot fl 1 d 80 [Kv; i.h. 8/XVI. 27—8] | Lameknek az kigjelmetek Alumnusanak az Scholaban attam egj konczi papirosra d 8 Pargaminomra es hogj az Saryanak (!) az Talpat foldoztak attam d 16 [Kv; i.h. 8/XIII. 3 Szabo András sp kezével]. *1600:* 18 (Marty) ... veottwnk az psalteriumhoz ket pergamenumot fl 1 | 22 Die Juny ... Az Gradualt hogy Iratni kezdtwk veottwnk pergamenat hozzaia f 7 d 50 [Kv; i.h. 9/IX. 34, 35]. *1637/1639:* Vagjon Egj Jnuentarium varas Pechetj alat, pergamenumban selyem sinorral be varua, melyben Herseij Kata Stenczel Jmrenenek minden Jouaj voltanak be Irua, mely keolt uolt 1609. Die 29 Nouembris melynek noha Jmmar hazna ninchen, de megh is az Tutor az Aruanak Emlekezetre megh tarchja [Kv; RDL I. 111]. *1681:* Haro Barb, es Haro Janos levele. Pergamenre Tőrők Balintul adatatot el kopása miat egezen megh nem olvashatni, Bethlen Katha idejében helyben hagyattatot [Vh; VhU 322]. *1721:* a' többi között meg láték egy Nagy Pergaménát [SzúvLt]. *1789:* 2. Diarium, edgyik album ... A' Néhai Vladár Adám Szabadulo Levele Pergamentre Pétsétesen ... 4 darab fejér Pergament Rft 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 89]. *1802:* A Lélek Allapottyának rövid le irása de A(nn)o 1722 Pergamentben [DobLev. IV/858. 6a].

pergamen-csináló pergamenkészítő; persoană care face pergamente; Pergamentsteller. *1598:* 15 Die Augusty, Az magyar templúmba valo Psalteriúmnak zwksegere pergamenomert attunk az pergamenom chynalonak penzt f 4 [Kv; Szám. 7/XVI. 41].
Szn. *1595:* Pergamenom czjnalo Gasparnak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

pergamen-kép pergamenre festett kép; tablou pictat pe pergament; auf Pergament gemaltes Bild. *1732:* Ezen kápolnában találunk egj kicsinj arannjos oltárocskát, és erre függesztett aprolék párgament (!) üvegbe foglalt, aranjos rámás képeket tizennégyet, három üvegbe foglalt más képeket irottakot [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc. néhai gr. Kornis Zsigmond kv-i házának conscr.].

pergamen-legyező pergamenből készült legyező; evantai din pergament; Pergamentfächer. *1685 e.:* Pergamen festet legyező Nrő 1 ... Turba Nrő 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4].

pergamentábla bőr-könyvtábla; scoarță de piele; Lederbuchdeckel. *1789:* Medicina Spagirica ... Motskos Pergament Táblában ... Error Pontificum Veress Pergament Tábláb(an) [Mv; ConscrAp. 89].

pergamentkörte bergamotte körte; bergamotă, pară pergamută; Bergamottebirne. *1756:* Ezen kertnek közepette ... veteményező táblák felesen láttatnak, egres, és gyümölcs fákkal ki Spallérozva, mellyben Sok szép óltovány gyümölcs fák plántáltattak, vgymint: pargament, császár körtvélly, baraczk, mandula, és almafák [Ks 92 I. 32 Dévai kúria]. *1768:* el küldöttem égy Abrudi Kosárban durantzai baratzkot ... égy atalagotska igen szép pergament körtvelyt [Fejér m.; TL Miss.]. *1844:* Pergament és Izenbart körtvét parrancsol ki küldeni; de Izenbart égy sem is volt; a' Pergamentet pedig ki küldöttem a' mennyi volt | küldök égy zsákba fuszujkát ... és egy méh kasba pergament körtvét [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: *téli ~. 1796:* Téli Pergament körtve [Visa K; MkG]. *XIX. sz. eleje:* Udvarhelyi Teli Pergament körtöély [Keményfva U; IB].

pergament-körtefa bergamotte körtefa; păr pergamut; Bergamottebirnbaum. *1760:* Ugyan a szőlőbeli selymes pergamenkörtvélyfáról, úgy a veteményeskertben lévőről, hasonlóképpen a nagy vackorfa tetején oltottról ettem Isten engedelmiből ezen esztendőben. Mindenik igen specialis gyümölcs [RettE 115]. *1837:* Fejer Szilva, pergament körtöveljfák [Veresegyháza AF; ToldNy].

pergament oltoványág bergamotte-körte oltóág; altoi de păr pergamut; Pfropfreis des Bergamottebirnbaumes. *1782:* az Udvarház megett valo veteményes kertben a' mely Gyümölcs fa oltások vadnak, azon Szükség iránt engemet küldettek volt egj alkalmatossággál Károly várra, az honnat csak én akkor hoztam ... hat forint árru Pergament, és egjéb draga oltovány ágakat, meljeket azon vetemenyes kertben el oltogattak [Adámos KK; JHb XIX/22. 34].

perge fölfelé kunkorodó; răsucit în sus; nach oben zwirbelnd. **Szk:** *~ bajuszú. 1811:* Háver Sigmond ... perge bajuszszu [DLt 166 nyomt. kl]. *1834:* Nemes Budafalvi Bors Sámuel ... fitos orrú, perge bajuszszú [DLt 481 ua.].

pergel pörköl, pirít; a prăji; rösten. *1757:* Kö és agjagbol csinált Katlan, melyben Olajnak valo Len magot szoktak pergelni [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1818:* mihejt a' pálinka főzök pergelni kezdették a jo megehető Gabonát, tsak hamar fel hágott a buzának árra 10 Réneus forintokhoz [Fog.; Konst.].

pergelt pörkölt, pirított; prăjit; geröstet. *1679:* Pergelt fadgyunak az Töpőrtője egi öregh fazekkal [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63]. *1817:* Egy kerek fa Iskátulya pergelt árpával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

pergeltkávészín pörköltkávé színű; cafeniu, de culoarea cafelei prăjite; röstkaffeefarbig, kaffeebraun. *1771:* pergelt kaffé szin ezüstes fekete selyemmel Krépines Mente, Dolmány Nadrág [Nagyida K; Told. 19]. *1816:* pergelt kávé szin kásmir fél keszkenő [DLt 802 nyomt. kl].

pergenyes csigavonalú, tekert; răsucit; spiralig, spiralförmig. *1692:* Ezen rend hazaknak ... Pergenyes ajto szemöldökei, ajto mellyeki, küszöböi, pergenyes parkannyai faragot kőből valok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

perget forgat, pörget; a învîrti; kreiseln, quirlen. *1573:* az walkayak asot kapat kezdenek forgatny hog az hatart fel wessek, Es Eg az walkayak kozzol kezde zokny az labat Egbe wte fel zokollek, Es ... zekerczeiet kezde pergetny [Gyerömonostor K; KCs IV. 40]. *1796:* (Erfurtban) három fono Machinát vala gyönyorüségem látni, melly mindenik 60 orsot perget vala ... és a' Szegény székely aszszonyokon siránkozni, hogy az egész Székely Aszszonyság egy fársángon; sok ezer mesék elbeszéllése mellett nem pintzergethet annyi fonalat; a' mennyit 30 illyen jo Machina ki keszit [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. — L. még ÁrÉ 131.

pergő I. *mn* **1.** *~ dob* pergethető/pergő hangot adó dob; tobă care sună în ritm vioi; Wirbeltrommel. *1730:* A Toronybeli pergő dobhoz égj fiatal bőrért Hfl. 1 Den 36 Boritásáért a szijgyártoknak Den. 60 [Kv; Szám. 56/XIX. 23].

2. kb. forgatható; care se poate învîrti; drehbar. *1595:* 12. Júly Biro W. hagya hogy Pergamenom czjnalo Gasparnak meg fizessek: 2 Gyalog Dobra Varosera czjnalt feneket, 5. pergö sinort vont az 5. Doobra ... f 1 d 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

◇ **Szn.** *1735:* Pergö Pálné [Kv; Dica XX. 80b]. *1769:* Pergöné Aszszonyomnál [Nagyercse MT; Told. 3a].

II. *fn* (dobhoz való) pergető; accesoriu la tobă care sună în ritm vioi (la percuţie); wirbelnder Zubehör einer Trommel. *1621:* Gubernator Vra(m) itt leteb(en) paranchiolta vala hogy egy Zekely hadnaginak kezittetnenk egy Gialogoknak valo Dobot, el kezittetue(n) ne(m) Jeouenek erette. Az faya varose, Keohazi András adot hozzaia boritani ket beort p(ro) f — d 80 ... Tot Martho(n) adot hozzaia az fenekere valo pergeot f — d 16 [Kv; Szám. 15b/XI. 283].

perhal pisztrángféle hal; thymallus vexillifer; lipan; Meeräsche. *1742:* alazatoson Ngdn(a)k küldöttem ket tegnapi napon vizből ki vet Szep uj sotalan Galoczát s két per halat [Imecsfva Hsz; ApLt 2 Imecs Antal Apor Péterméhez].

perhibeáltatik mondatik, állittatik; a se zice; gesagt werden. *1756:* Sütö ház ... Ezen ház előtt vagyon egy faragott kö láb, melly az ugró küthoz kivántatónak lenni perhibeáltatik [Ks 92. I. 32 Dévai kúria].

periféria 1. vminek a külső része/széle; margine, periferie; äußere Seite, Peripherie. *1776:* Tessék az emlitett ... Magyar Bogátai határnak periferiájában lévö Commune Terrenumokat ... kinek, kinek belsö Possessoriuma Szerint fel osztani [BSz; BetLt 7]. *1777/1780:* Vagynak még ezen Csürös kertnek Periphaeriajában valamely Avatég Málé kasok, és Marha Pajta [Alparét SzD; JHbK LII/3. 91]. *1810:* Ezen Commune Terrenum a' Falutol távulább Határa periferiaján belőll, kerekenn fekszik [Doboka; Ks 76 Conscr. 201].

2. külterület; periferie; Peripherie. *1796:* most ujjontában az ... Paraszt Communitas maga Számosságát Irásban vévén ... által láttván 271 gazdáknak Számokat ... méltán még egy Személy papi Szolgálattra közikben fel szenteltettnék annyival is inkább, mivel azon hellység el terjedett Nagyságu peripheriát foglalván magában tsak két Pap nem elégséges [H; Ks 75. VIII. 245a].

periklitáció veszélyeztetés; periclitare, periclitaţie; Gefährdung. *1619:* nagy reménsége lehet benne, hogy az

Bethlen familia ugyan megerősödhetik jövendőben is az erdélyi fejedelemségben. De ha most valahogy periclitálni fog, csak az Isten tudja azféle periclitatiónak mi lészen az vége [BTN[2] 274–5]. *1677:* Dilátiokrol valo parancsolatok, és Prorogatorium Mandatumok a' Causansoknak injuriajokra, és igasságoknak periclitatiojára ne adattassanak [AC 188]. *1700:* Mint hogy a' kőzőnseges Jora mind születettűnk ... az hidis ollyan kőzőnseges jo lévén melynek periclitatiojat szivűnk fajdalmaval lattyuk, Végeztűk azert ... hogy minden marhás ember hozasson egy egy szál jo fát[a] [Dés; Jk 303. — [a]Folyt. a kötelezettségek fels.]. — L. még AC 82.

periklitál veszedelemben forog, veszélyeztetve van; a fi periclitat/in pericol; bedroht/gefährdet sein. *1578:* Megh ertettek eo kegmek egez varasul az borbol valo fogiatkozast Az feiedelem be leowesset is hogy azert az varasnak feo privilegioma ne periclitallion ... vegienek tyz hordo bort, kit ... Byro vram ... az feyedelem zwksegere keolchien ... az teobbyt penig io gondwisselessel tekozlas nelkwl az feo embereknek penzekert Aggiak [Kv; TanJk V/3. 174b]. *1614:* Mi feyedelmi keg(iel)messegwnket szemw(n)k eleot viselüen, nem akariük hogy towab Jozaga kiüeól periclitallio(n), hanem à mely modot magad, az megh valtasaban talaltal, megh engettwk hogy ott az Zent Pali Hataro(n), Negy szaz forint ereő sòt vagatwan, abbol az Bornemizza Diznay Jozaganak valtsagat leűalhassa [Törzs. a fej. Szentpáli Kornis Ferenchez]. *1631:* eszűnkben vęuęn, hogy igassagunk periclital, es az terminusokot az potentiariusok minden igiekezetekkel vontatni es halogatni akariak, es igy igassagu(n)knak talam eletűnkben sem vehetneök veghet [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 3 Sükösd György végr.]. *1634:* Boczkay Feyedelem idejeben leueo zurzauar allapotban, eletemis periclitalt volna [WassLt Cegei Wass János végr.]. *1677:* Földes Uroknak proprietasa hogy jövendőre nézve annál inkább ne periclitallyon, az Oláh Papok annuatim bizonyos honorariummal, de csak állapottyokhoz és értekekhez illendővel tartozzanak | a' Tisztek a legitima Executiora ki-menni tartozzanak, házoktol is, nem várván Vármegye exmissiojától, mivel afféle haladékok miat gyakran periclitalni szokot a' praetendenseknek igasságok ugy hogy midőn Sententia vagy Contractus mellett kelletik lenni az Executionak, az Exponens maga, avagy az Executorok praetermittallyák a' certificatiot, Erdélyben nyolczad nappal, a Partiumban pedig tizenötőd nappal: a' Tisztek az ő szokot Salariumockal meg-elégedgyenek, mely ordinarié szokott lenni flo. 12 [AC 15, 198]. *1741:* becsülletünket periclitálni, nemis szenvedhettyük [Dés; Jk 548a]. *1752:* adattassék ezen Száz Magyar Forínt Interesre, Sex per Centum, ollyan hellyre, hogy ne periclitallyon, hanem Interesse igázán, és joll ki járjon [Kv; KvRLt VII. 22]. *1762:* a törvények folyása ezzel a hébe-hóba esett székezéssel rosszul volt, mind a causák periclitáltak [RettE 141]. — L. még AC 208; BTN[2] 275; KemÖn. 126; TML IV, 416, 537, V, 545, VII, 507.

periklitálás veszélyeztetés; periclitare; Gefährdung, Bedrohung. *1670:* Kegyelmed írja meg az bányaiaknak, akarnak-e az mi assistentiánkkal élni, avagy nem, mert egyébaránt noha nekünk nem sok szollonk volna az ő dolgokhoz, mivel minket egyszer sem requiráltak, de szánjuk igaz religionknak periclitálását s ahoz képest kénszerít bennünket keresztyéni kötelességünk [TML V, 332 a fej. Teleki Mihályhoz].

periklitálhat veszélyeztethetik; a putea fi periclitat; bedroht/gefährdet sein können. *1645:* solemniter protestal Nemzetes Fabian Istva(n) Uram hogy az Joszagh eó Naganak niluan ualo karara 15 Napok alatt nem periclitalhatt, mivel mostis az keues ideó alatt migh Kaproncaine Aszonjom keöltözeödott nagy kár lett az tilalmas es Makkos Erdeönek le vagasaba(n) ès tekozlasaba(n) [Ajton K; Törzs]. *1662:* ha harcot állanak azon a nagy mezőségen, s meg tanálja a török verni őket, magokkal együtt egész hadat elvesztik, s azonnal nemcsak az egész hajdúvárosok vetnek füstöt, hanem Váradnak, Kállónak is mint fog dolgok következhetni ... s a fejedelemnek is pedig azonnal inkább periclitálhat, veszedelmeskedni fog minden dolga [SKr 538].

periklitálódhatik veszélybe kerülhet; a se putea periclita; in Gefahr geraten können. *1801:* nem kellene a' pénz vételéig Velentzéből meg-mozdulni ... mert ... bajosabb a' pénz dolgát igazittani, s periclitálodhatnék-is [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

periklitálódik veszélyeztetődik; a se periclita; sich gefährden. *1664:* az haza is és az egész keresztènségnek is békessége bolond cselekedetek miatt ne periclitálódjék [TML III, 303 Sztepán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1671:* Mivel az verus haereseknek és legitimus successoroknak nem kevés károkat láttyuk leveleinknek Dotalisták kezeknél valo maradások ... miatt ... afféle leveleknek processusa által valo véghez vitelekig, sokaknak jószágit periclitalodni láttyuk [CC 68]. *1672:* Az Anak Fodor Janosnak dolga p(ro)curatoriban valo megh fogiatkozasa miatt, hogj ... ne periclitalodgyék differaltatik, miglen fogadott procu(rato)ra haza jeövend, az alat sollicituskodgiék maghais haza hivattatá(sá)ba(n); ackor az szék provideal dolgárol [Kv; TJk XI/1. 176]. *1678:* méltoztassék az Járai Mihálynétól biratott portiot nékünk Atyafiakúl conferalni, és az Itélő Mesternek parancsolni, hogy depositus deponendis bocsáttassék kezünkhöz azon portio, ne periclitálodjék azon jószághoz való igaz vérségünk [Ks 90 Gyerőffi György kérv.]. *1749:* Az Eccla penzit Megje Biro Vram olly hellyekre, es olly modalitassal elocallya hogy ha periclitalodik, maga(na)k kell még adni [Lisznyó Hsz; SVJk]. *1788:* életemnek főbb Czélja lévén az hogy Parolam ne Periclitalodjék Nsgod Boraiért valo tartozásom ... halasztásának oka nem vagyok [Hosszúfalu Szt; Ks gr. Teleki Sámuel aláírásával]. — L. még CC 42; WIN I, 118.

periklitáltat 1. veszélyeztet; a periclita; gefährden. *1665:* Ha ő nagysága tartani akarja Somlyót, küldjön gyalogot bele, mert annyi lovas ott nem kell ... ha penig nem akarja ő nagysága tartani, miért periclitáltatják azt az praesidiumot s mi haszna immel ámmal hozzá nyulni ? [TML III, 503 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* magamnak is minemű nagy obtestatióval írtak Keczer uramék onnan belöl, hogy az ügyet, se magamat ne periclitáltassam, elcsudálkoznék Kegyelmed rajta [TML VII, 430 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. *1683:* az Aszony oka az hütetlenseg(ne)k, nem levén remenysegeis hogy együt lakhassanak akar menyiszer reducallya. Per hoc tetzet hogy az artatlant az hütetlentül diuortiallyiuk Tovab ne periclitaltassuk. et ad secunda vota in D(omi)no admittalljuk [SzJk 194].

2. *~ja magát* veszélynek teszi ki magát; a se expune primejdiei; sich Gefahr aussetzen. *1667:* Talán szükséges

volna az instructioban iratni, hogy az nagyasszonyt kérném, írna Zólyominak, ne periclitáltassa magát és az szegény hazának is ne szerezzen továbbra is bajt és költséget; ez mellett megiratnám én az asszonynyal in bona forma az levelet [TML IV, 210 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* A követ visszamenvén, a király erős ostrommal azon éjszaka a város citadelláját mégvéteti, maga is ott forogván az ostromon, s egynehány adjutántot el is löttek elöle, eleget intették a generálok, ne periclitáltassa magát, semmit azzal nem gondolt [CsH 327].

periklitáltatás veszélyeztetés; periclitare, primejduire; Gefährdung. *1673:* Ha ugyan el kelletik Nagyságod kegyelmes parancsolatjára mennem, az expeditio legyen olyan formában, hogy ez hazának periclitáltatása nélkül legyen [TML VI, 548 Teleki Mihály a fej-hez].

periklitáltathat veszélyeztethet; a putea periclita/primejdui; gefährden können. *1712:* tartok attol hogy most csak hamar meg szoritanak engemetis ... becsülletemet nem periclitaltathatom [Ádámos KK; JHbK VI/1 gr. Mikes Mihály gr. Csáki Istvánhoz].

periklitáltatik veszélyeztetik, veszélyeztettetik; a fi periclitat; bedroht/gefährdet werden. *1740:* Az is injungaltatik Kerekes Sára ő kglmének, hogj az eladott Ház árrát ne dilapidállya hanem aequivalens Házat szerezzen azon pénzel, hogj jövendőb(en), Urán(a)kis lehessen mihez nyúlni, és a' Vérekis ne periclitáltassan(a)k igasságokb(an) [Dés; Jk 340a]. *1766/1802:* távul légyen hogy jussok periclitaltassék a Bezdedieknek [BSz; JHb LXVII/3. 5]. *1807:* (A) Levelet ... adjak nekem által hogy a Causat defendalhossom és a foglalásokat recuperalhassom Külömben én oka nem lészek ha az Egesz Mikeszaszi portio periclitaltotni fog [Ne; DobLev. IV/912. 1a Veress Bálint lev.].

Szk: *periklitáltatni láttatik. 1605:* Meg ertettek ö kk Varossul Zöch Gaspar és Öttúes Andras kjraly Biro Wram közet valo egyenetlenseget és egymassal valo perledesset Az kett felnek be Adot feleletiböl ... Tetzet ö kmek hogy az kett priuatús Ember közet à minemü egyenetlenseg eredet Periclitaltatnj latatik az varosnak regy szabadsaga es titkos priuilegioma. Voxot kerdúe(n) Vegeztek hogy ezeknek az priúatússoknak egymas ellen valo perek czendessegben legyen, meglen Öttues András w(ram) az Varosnak ebböl valazt tezen [Kv; TanJk I/1. 535].

periklitáns veszélyeztető, veszedelmet okozó; care constituie/prezintă o primejdie (pentru cineva); bedrohend. *1638:* ha ualamellik fel violalna in toto uel in parte[a], az periclitans pars szaz forint vinculomo(n) maradgion [BálLt I. — [a]A megegyezést].

periklitás veszélyeztetés; periclitare, primejduire; Gefährdung. *1649:* kezeimet fejemre kolcziolua(n), nagi sirassal zokogassal ellenne mondotta(m), Seöt azo(n) kerte(m) az ot leueö Ur(a)imot hogi semmi uto(n) es modo(n) leuelet ne iria(na)k, enneke(m) nagi nylua(n) valo karom(na)k igassagom(na)k periclitasara [Kv; TJk VIII/4. 369]. *1677:* tudja jól maga is Kegyelmetek sok rendbeli Kegyelmetekhez s uramhoz hüttel való kötelességemet, kit is mind Barcsai Ákos s mind annak utánna való fejedelmek idejében én bennem fejem s jószágomnak periclitásával expériált [TML VII, 334 Lázár István Teleki Mihályhoz].

perikulum veszély; pericol, primejdie; Gefahr. *1657:* az maga alatt lévöktől is fél vala[a], hogy ha kitudatik, az egész erdélyi hadak odahagyják, visszamennek, és minden dolgai periculumban lésznek [KemÖn. 268. — [a]A fejedelem]. *1691:* Causa Viceiensis Elizabetae Csabai, absolutiot kiván ... féltvén nagyob periculumtol, és vigyázván hitinek gyengeségére továb Vinculumba(n) nem tarthattyuk hanem ad ulteriora vota transmittallyuk hanc conditione hogy Balog Janossal semmi nemü társaságot ne tarcson alioquin gravis censuraja leszen [SzJk 252]. *1702:* mivel most csak fél árjában van ... az maros vize, tehát nagjab és egész árjában többire az egész Sz: Györgyi also felsö határ, Libáncs periculumban lészen, minden haszon vévö helyeivel [BálLt 86]. *1723:* ha felettébb magos Gát köttetik oda, itt a Víz mellett lévö Házaknak nagy ár Víz idején nagyobb periculumok lész<en> [Sövényfva KK; MbK 150]. *1749:* Az Eccla pénzét kezességen olly hellyekre elocallya hogy el ne veszszen, ha hol pedig most is periculumban vagyon fel vegye, mert ha az Eccla kárt vall a' Megjebiráján veszi meg [Bikfva Hsz; SVJk]. *1794:* egy különös Tabellát készitsen a' Commissio, a' mellyben mind a' Stagnans Interesek, mind a periculumban lévö Capitalisok fel jegyeztetve légyenek olly moddal hogy abbol egyszeri tekintetre meg tessék kiknél mennyi Capitalisok után mennyi időtöl fogva heverö Interesek, vgy mitsoda periculumban lévö Capitalisok légyenek [Kv; SRE 312].

Szk: *~ba hoz* veszélybe sodor. *1645:* (A fogoly) vrat kinek otalmara uolt keoteles, traducalta es diffamalta s nem kiczin periculumb(a) hozta gonosz nyeluevel [Kv; TJk VIII/4. 29] ✱ *~ban forog. 1710:* Söt az országot is egybengyüjtvén és proponálván, mely nagy periculumban forgana mind a fejedelemség, mind az ország, a porta excontentátiójára ne sajnálják contribuálni, mintsem Béldi törökkel, tatárral bejöjön s az országot elpusztítsa [CsH 143]. *XVIII. sz. v.:* Ezen elszaggatva ide zárt Levélböl láthattya Ngod, hogy az ujj Instructio periculumba forog, a nélkül a Békességböl semmi sem lehet a' rosz Plenipotencia miatt, 's azzalis tsak ugy ha a' káptalan urak is jónak fogják itélni, Gyujto ur difficultást nem tészen [GyL.N. Solymosi Kontz József kezével] ✱ *~ra marad. 1599:* 1599 Die octobris Mihaly vayda hawaselfeoldebeol Nagy haddal ky ieowen ez orzagban, Bathory Andras Erdely feyedelem az Nemessegel es orzagh nepewel Zebenhez elejben zalwan, ott ereos harczot tewen egy mas ellen, Az Erdely hadat megh gyeoze, es Bathory Andras el futamwan mene Keowar fele, Ahowa az nemessegys syettwe mene vtanna: az orzagh marada periculumra [Kv; TanJk I/1. 347].

perimál érvénytelenít; a anula; für ungültig erklären. *1739:* Ezen Exceptio nem perimálván a Ca(us)át, nem Peremptorialis Exceptio [Dés; Jk 292b].

perimáltatik érvénytelenittetik; a fi anulat; für ungültig erklärt werden. *1700:* I. protestat(ur) super eo; hogy ... ha valami vton modon Praedecessori Citatoria Relatoriajat ne(m) deponalta, vagy egy vagy más vton, avagy ne(m) condescendaltatta meg kivano(m) juxta contenta Decreti cum poena calumniae amovealtassek es perimaltassek eze(n) causa [Dés; Jk 314a].

periódus 1. korszak; perioadă, epocă; Periode, Zeitalter. *1660:* Az mint Kegyelmed helyes ratiókkal discurál az mostan fenn forgó dolgokról, adja Isten, bár ugyan boldogabban

succedáljanak mind; de az bizony dolog, hogy ez szegény házának fatalis periodussa eljött s félő, hogy fatalis epilogus is ne kövesse [TML I, 553 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz].

2. időszak; perioadă; Periode. *1814:* a Testvér Bátyám Márton ... ismét a maga tébolygo periodussáb(an) lévén ... A Taxa le vitele eddig is nagyobbára érette haladott s most is nékem kelle letennem érette [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál ub nyil.].

3. törvényszak, (törvénykezési) időszakszak; perioadă (judiciară); Gerichtsperiode. *1765:* Bátorkadtam vala a' mult Perioduson Mense Januar(ii) Ngodnak alázatos levelem által udvarolni ez okonn [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. *1768:* a' közölöbb mult perioduson judicialit(e)r condescendaltatott az Exp(o)n(e)s Processussa [Msz; BetLt 6]. *1770:* Apahidja dolgát a mi illeti, minthogy már vácátio bűz érzik, attol ezen a perioduson nem tarthatni [Ne; Told. 5a]. *1793 k.:* az Alperesek Dilatiot nyertenek a következő Periodusig [T; DobLev IV/730. 2b]. *1797:* Natságod meltoztassek arrol rendelést tenni ... hogy a jövő periodusokan kire fogja Natsáktak azon Causakat bizni a melyeket Mako Ur nem folytat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1799:* A Periodusnak tegnap volt utolso napja már Szent István Király napig a' Tekintetes Tábla Törvényes dolgok fojtatására nem Conflual, hanem Puplicumok s egyéb aprosáb Instantiak fognak agitaltatni minden két Hetben égy napon tudnilik Hetfönn [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz]. *1816:* A' jövö Periodusan, megint, continuálom a Processust, és azon leszek; hogy Ítélet alá bé botsáthassam [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Mihálcz Antalhoz]. *1818:* Sz.Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... ezen Contraversiának meg határoztatása végett a Tekintetes V. Székre Instantiát akar bé adni ... melly Instantiat in ipso 8vo ha Sessio lészen bé adni el nem mulattya: légyen azért eö Excellentiaja[a] vigyázattal és a közelebbi egész Periodusra töb hir tétel neis várattassék et protestatur [Újszékely U; Borb. II. — [a]Gr. Gyulai Albert]. — L. még RettE 142.

Szk: *böjti* ~ húshagyó kedd utáni első vasárnaptól húsvét előtti második vasárnapig terjedő törvényszakasz. *1773:* (A per) a' Bőjti Perioduson bizonyosan elő-vévödik [A.jára TA; Ks Henter István aláírásával] ✱ *karácsony utáni* ~ vízkereszt napja utáni első vasárnaptól húshagyó kedd előtti vasárnapig terjedő törvényszakasz. *1814:* Méltoságos Báro Apor Péter és Lázár Urak ellen a tudva lévő Zálogos per a' folytàban lévő Hónapnak 3ik Napjan levataztattván, az Alperes Báro Urak Dilatiot kértenek a' jövő törvényes Szakaszig, ugy mint a Karátson után esendő Periodusig abbol az okbol; mivel az edgyik Alperes B. Apor Lazár Ur a' Hivatallya miatt ide a' Levelekkel nem jelenhetett meg [Mv; Borb. I] ✱ *pünkösd utáni* ~ pünkösd utáni első vasárnaptól sarlós Boldogasszony napjáig terjedő törvényszakasz. *1758:* Ezen Pünkösd utánni Perioduson tsak apellátás Causák tractáltattak 's mind végig a' féle Causák fognak tractáltatni [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.] ✱ *(Szent) István (király) napi* ~ ettől a naptól Szent Mihály napig tartó törvényszakasz. *1780:* Méltoztassanak ezen Causamat avagy tsak a' Sériesben lévő Causaknak végére ki tétetni, hogy osztán bár tsak az István király napi Periodusban folyását remélhessem [Mv; Told. 30] *1815:* (Az) Attyafiak, sogorak ha lehetne meg melyesztenének kivált Szekely Mihaly öttsém, A ki alig várta hogy bé állyon a Sz István napi periodus, éppen müdön nevem napja volt ... mindgyárt masnap hefün (!) Buzzába executiot vitt ki reám [Várfiva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz] ✱ *törvényes* ~ törvénykezési időszakszak. *1772:* tessék Kglmednek az bé állott Törvényes Perioduson illendő készülettel meg jelenni [JHb XXVI/31].

4. mondat, körmondat; perioadă, frază; Periode, Satzgefüge. *1752:* Joseph Urfi ... fertelmes, mocskos, minden illetlen terminusokkal tellyes Levelet küld ... azt irja egy Periodussáb(an) his verbis elég mosdatlanul, hogy Benkö Anna nem alább való valagbol suppant, mint Kereszturi Kriska, ha nem álhattya, meg mutattya [Torja Hsz; ApLt 3 St. Apor Apor Péterhez].

peritus tapasztalt, jártas; experimentat, versat; erfahren, bewandert. *1619:* Ezekről azért, Kegyelmes uram, eddig Felséged peritus lehet, főképpen Felségednek ez mostani írási után az vezérnek, azki mazullá lőn [BTN[2] 380].

perje 1. a pázsitfüvek családjába tartozó keskeny levelű gyomnövény; firuță, păiș; Rispengras. *1821:* A Veteményező táblák kőrül lévő rosa egres és veress szőlő rendekis perjével el lévén telve Szorgalmatos kertész munkát kivánnak [Koronka MT; Told.]

2. pernye; spuză; Flugasche. *1764:* éppen az maga cseledgyei az széna bugja tőviben tettenek azon üdőben tüzet, melynek perjéjét tsak akkarban látták [Torda; TJkT V. 244]. *1815:* az el mult Tavaszon égj kéve Nádom el veszvén az Ju oklam mellöl a nyomát éppen a Péter Mihály házához vittem bé, és benn a Házban is volt nad rontsalék, ugy a Nádom perjéjét is láttam [Mezőbánd MT; DobLev V/983. 4b Szorduj Kracson vall.].

perjefa fiatal (fenyő)ágas; par (de brad); Tannenpfahl. *1727:* Vagyon Sövénnyel font perje fákra szalma fedél alatt készitett hosszutska disznó ól [BfN Nagyfalusi csomó].

Vö. a *perelye* cimszóval.

perjefű a pázsitfüvek családjába tartozó keskeny levelű gyomnövény; firuță, păiș; Rispengras. *1710 k.:* Nézzük el kivált az állatokat, amelyek szabadságban élnek, az ember igáját, praebendáját nem tudják, vagy soha, vagy igen ritkán betegek, egészségesen élik, amit élnek, ha betegszik, maga tudja orvosságát; a kutyát ki tanította a perjefüre? az Isten a természet által [BÖn. 512].

perje szalmafedél fiatal (fenyő)ágasokra rakott szalmafedél; acoperis de paie susținut de pari (de brad); auf Tannenpfahle gebautes Strohdach. *1732:* edgy Jobbágy háznak valo hely szakasztatott, melyben ragad, az marhák telelö okla, Ezen okolban Marhák számára valo perje szalma fedéllel fedett árnyék vagyon, alatta s közepin font Sövény jaszollyal edgyütt [Szászsztjakab SzD; TSb 51].

perjeszéna perjefüből csinált széna; fîn de păișuri; Heu aus Rispengras. *XVIII. sz. e.f.:* igen jo perje Széna terem rajta [AbN].

perjézett fiatal (fenyő)ágasokra rakott; construit pe pari (de brad); auf Tannenpfahle gebaut. *1699:* hat agasokra perjezet rosz szalma földel alat valo szin, vagy árnyék ... e mellet mindgyárt agasokra perjézet megbomlot fedelü sövenyből font kis diszno pajta [Szentdemeter U; LLt].

perjuria hitszegés; călcarea jurămîntului; Eidbruch. *1737:* Nem külömb(en) perjuriája ebből is elucescál az

Anak hogj midönn ezen Dési Tanáts beliek közzül, a Communitásnak ... tettzett Hadnagjot Candidálni, akkor ő kglmének is tettzett a ... Neh. M. Fő-Ispán Ur előtt pedig ... azt mondotta hogj Zilahi István Uramat nem azért Candidállya az Universitás, hogj Hadnagjnak Confirmáltassék ... melly illyen nyilván valo perjuriáiert, meg-kivánom hogy az A ... érdeme szerint meg-büntettessék [Dés; Jk 248].

perjurium hitszegés; călcarea jurămîntului; Eidbruch. *1710:* Béldi Pálnak nem tetszik a tanács, azt vetvén okul, hogy a fejedelem Isten csodálatos gondviselésiből promoveáltatván a fejedelemségre, kinek is hittel kötelesek, perjurium nélkül nem lehetne ellene insurgálni [CsH 135].

perjurus hitszegő; sperjur, perjur, persoană care îşi calcă jurămîntul; Eidbrüchige(r). *1657:* az fejedelemasszonynak reversalis adaték, mindazáltal expressata conditione, hogy Csáki kezében ne ejtetnék, se ne bocsáttatnék bé; mely végzés megállásának vinculumját azt köték: hogyha az fejedelemasszony violálná, Fogarast jószágostól és minden jussát amittálná; ha penig amazok, tehát perjurusok és notoriusok lennének; ezzel akkor mindenik fél contentálódva, eloszlánk [KemÖn. 140]. *1763:* azon injuriose, bestelenitő huntzfutozásival sem adhatta ki maga egész mérgét, hanem imitt amott Infamisnak, Kujonnak, Perjurusnak, hohérnak, gyilkosnak hirdetett [Nsz; Told. 33/22].

perkál l. pergál

perkmester bányamester, bányanagy; meşter miner; Bergmeister. *1642:* Tudom aztis, hogj More Laszlo vram Fodor Istuantol az Fodor Pal fiatol igaz teorueny szerent nyerte el, ez megh neuezet Nagj Keo Banyanak fele Részét ahoz valo Retsegeyuel es Stompiayual egyetemben az Perch mester az hogj az Veres Patakj Banyaszok Biraja szekin mint igaz verus keres [Abrudbánya; Törzs. Rapolti Andras (70) varosi rend vall.]. *1756 k.:* A Bányászok szolgája senki kérelmére a' Permester (!) hire nélkül sub poena flor. 8. toties quoties ixigendorum a' Tokból vizet ereszteni ne mérészellyen | A Permester hivatallyára az Assessorok ha nem compareálnak egy forintal büntettessenek ha meritalis ratioját absentalások(na)k nem adhattyák | A Stompok és Bányák kőzött a' kő hordo, vagy kasas Lovakan kívűl Juhat, ketskét, disznot, tehenét senkinekis tartani nem szabad sub poena flor. 12. neis engedgyen a' Permester sub amissione afficii | A Permester a' Tók mellé Bányász szolgát, és a tilalmosnak őrzésire olly Hutmányokat, és Gornikokat tégyen kik a' Bányaszok(na)k is tessenek [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

Szk: ~ *széke* a bányanagy törvényszéke. *1642:* En soha nem hallottam, hogj az Veres patakj stomp es Baniak felol akar nemes Ember s akar Varasbelj Ember, hogj az Varmegie szekin perlettek volna hanem ha kinek mj perlodese volt, Baniak stompok felet az perk mester szekin perlettek ha penig azzal megh nem elegettek, az nigh Baniakrol ho<sz>tak Törucnj Teueoket ... es azok elott Igaszodott el Toruenick [Abrudbánya; Törzs. Abramus Kouacz (50) civ. jur. vall.].

perköltség perrel kapcsolatos kiadások; cheltuieli de judecată; Gerichtskosten. *1855:* Kérem a' ... Cs: Kir: J: hivatalt, meltoztatt ... a' valósággal fizetett részen felyül járó összeget nékem a késedelmi kamattal együtt meg fizetni, 's a' ki mutátott per költségeimet meg fizetni rendelni [Fejér m.; DobLev. V/1388 Horváth Kata Vizi Farkasnő keresete Dobolyi Bálint ellen]. *1872:* Ha per költség háromlik reánk azt az ekkla cassájából fizetik. Ezért votizálásra került a dolog; 12, három ellenébe eldöntötte, hogy nem megrovás, hanem az ekkla közös cassájából fizetessék a per költség [Burjánosóbuda K; RAk 119].

perkurrál 1. gyorsan elolvas/átfut; a parcurge, a citi în grabă; überfliegen, flüchtig lesen. *1619:* Ezeket nem azért s nem úgy, hogy csak percurrálva olvastam volna önagyságoknak az vezérek és pasa előtt, hanem csak magamnak pro materia et memoria [BTN[2] 195]. *1681:* ha valaki valamely bonum mennyiséget akarja probalni; mindenik helyet az Inventarium Corpusa szerint percurrallyon; ha nem akar hinni az Extractusnak [Vh; VhU 608]. *1682:* immar Uiobb(an) intricaltad magadat ez ca(us)ab(an), azert pergaly tovabbis be(n)ne s agaly s — aly it migh ratiodat percurralliak divisor Uraim [Kv; RDL I. 161]. *1705:* Jó hajnalban pedig felmenék Schlick generálhoz ... Az magam részemről is pedig szóval illendőképpen aggratulálván, igen jó szívvel fogada, és maga még nagyobb köszöntéseket tőn, a leveleket is percurrálá [WIN I, 618]. *1715:* Jn Anno 1704 ... Die 10 xbris Percurrálván akkori Betsületes Exactor Uraimek ezen meg irt esztendőb(en) valo Borbírák ... Ratiojokat erogaltanak eő kegyl(me)k bizonyos szüksegekre Harasztkereki Peter Deák Ura(m) eo kegyl(m)e kezére hung: fl. 1567//42 [Kv; KvLt I/213]. *1776:* Azomban el menvén ... B. Révai Ur, parontsola nékem à Groffné, hogy meg olvasnám, s magyaraznom, hirtelen percurrálván, rövideden felelék à Groffnénak, a' Summája ezen irásnak az: hogy Nagyon Kéri à M. Praepost urat, halaszsza el az esketést [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.].

2. (futólag) összeszámlál; a socoti/calcula (în mare/cu aproximaţie); (flüchtig) ab/zusammenzählen. *1679:* Ezen negi Ladakban vannak mostan el mult lakadalmi Solennitasra csinált Pastetomok; Külőmb Külomb féle állatok s aghak formajara, veres, zöld, fejer viaszbol czifrázott mesterséges munkák; mellyeket percurralni es helyből helyb(en) rakni, olvasni, ighen káros lött volna, mivel effele sok pinzben szokott fel készülni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55–6].

perkurrálás átolvasás; parcurgere, citire în grabă; Durchlesen. *1740:* Hadnagj atyánkfia ő kglme, Nms Várasunk sok igjes bajos dolgaib(an), szüntelen expediálni kintelenittetik, semmi kölcség pedig ő kglme keze alatt ne(m) lévén vexáltatik; Concludáltuk azért, hogj 1739dik Esztendei Perceptor atyánkfiai Ratioi percurráltassanak, és ha mi Restancia találtatik, Hadnagj atyánkfia ő kglme keze alá administráltassék; Ennek percurrálására Denomináltatn(a)k Assessor Nztes Sövényfalvi Mátyás és Notarius atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 527a].

perkurrálhat átolvashat; a putea parcurge; durchlesen können. *1650:* az Sz: Martoni Statutoriat innet mingiart oda kwldeottem, es auual Conuocaltak Gyekebe az embereket ... Gyekebeol esmet vgyan azt vittek Zentmartonban s auual Conúocaltak ... igy absolutè nem percurralhattam [Kv; Ks 4. Vl. 2 Steph. Palffy nyil.]. *1704:* a Bethlen Miklos uram procatori mondották, hogy a parokat későn adván

kezekbe, tegnap nem is percurrálhaták [WIN I, 129]. *1722:* Bár csak ã Tavalyi Com(m)issarius(na)k Eötvös Uram(na)k Ratioját percurralhatna olljan ember ... látna expensát ... akkor elicialodnék rendesen dolgok [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

perkurráltathatik átolvastathatik; a putea fi parcurs/citit în grabă; durchgelesen werden können. *1739:* 'A Tktes Nms Tanács, az időből kirekedvén, a dolog pedig terhes lévén, hogj az Instrumentumokis, jobb(an) percurráltathassanak, ezen Causanak finale Deliberatuma, ad futuram Sedrian differáltatik [Dés; Jk 300–1].

perkurráltatik átolvastatik; a fi parcurs/citit în grabă; durchgelesen werden. *1739:* Hadnagj atyánkfia ő kglme Ratiojais ... percurráltassék [Dés; Jk 515b]. *1740:* Concludáltuk ... hogj 1739dik Esztendei Perceptor atyánkfiai Ratioi percurráltassanak, és ha mi Restantia találtatik, Hadnagj atyánkfia ő kglme keze alá administráltassék [Dés; Jk 527a].

perlekedés 1. pereskedés; proces; Prozeßführung. *1639:* Ha penig valakinek az egész városi avagy polgári rend és communitas ellen találkoznék pellekedése vagy praetensiója az Udvarhelyszéki főkapitány királybíró eleibe citálja az polgári communitást [Szu; SzO VI, 144]. *1655:* Az vladikával való perlekedésnek módja decemináltatik. Vadnak ilyen megbántódása szegény nemes atyánkfiainak, hogy vagy magokon, kik közülök azon az sectán vadnak, vagy jobbágyinkon törvénytelen büntetéseket cselekesznek, az vladika is olyan dolgokban elegyíti magát melyek nem az ő tisztit illetik [EOE XI, 196 Törvényszövegben]. *1671:* Az Országnak Decretumában vagyon irás felölle, hogy a' perlekedésekben lett birságokbol, a' pereseknek mennyi részek legyen, mindazonáltal némely Birák azzal abutalván, az ollyan birságokat csak magoknak tartyák, még az homagiumnak poenaját-is, melly tsak a' perest illetné, melly miat a' peres csak hijában fárad; Végeztetett azért, hogy minde(n) Székeken Városoko(n) és Vármegyéke(n) a Causansoknak causájokbol emergala(n)dó poenakból rata portiojok az Decretum tartása szerént kinek kinek ki-adattassék [CC 80]. *1677:* A' Hajdu vitézek magok Territoriumán kivül más jószágot, vagy telekeket ha venni akarnak vagy birnak ... azok felet valo perlekedéseknek Forumja a' Nemes Vármegye és Tábla légyen [AC 172]. *1725:* Azon széna rétnek melly felett vagjon villongás és perlekedés ... Szomszédja edj felöl az ólt [Hévíz NK; JHbT]. *1727:* Miklos Deak Uram(na)k levén feles bajoskadása és pörlekedése Néhai édes Apjárol állo, de sok felé oszlott jószáginak rehabitioja iránt, kölcsége ... nem lévén, kéntelenittetett adni zálogb(a) ... egj darab kaszálo rétet [Ne; DobLev. I/127]. *1817:* az sok pellekedések miat Fejér János és Sámuel két Testvéreknek nem lévén elégséges élelmek [Köpec Hsz; HSzjP]. *1844:* Bartok Kelemenné és Bodola György között F Dobolyban folyt pörlekedésröl szollo levél [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: *~re kényszerít. 1704:* Ne kényszeritsen azért nagyságtok, kegyelmetek a perlekedésre, mely magával sok bajt, törödést és akadályt hoz, rendszerint nemcsak a peresnek, hanem a bírának is [WIN I, 174] ✱ *lehagyja magát a további ~ről* elhagyja a további pereskedést. *1814:* le hagják a további perlekedésröl magakat [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *lemond a ~ről. 1818:* a' felelö válasz azt tartya, hogy Sogor Ur(am) a perlekedésröl nem kiván le mondani [Szentbenedek AF; DobLev V/1013] ✱ *minden ~ nélkül. 1653:* illyen Conditioval vévek penigh ezéket magokhoz ... hogy valamikor az arva kivanya, vagy magha Göczi Istv(an) avagy maradekja minden pellekedés nélkül tartozzek letenni az arvanak, s mind a' pénz sumat s mind penigh az egyeb ingo bingo jokat és eszközoket, ha hol penigh pellekedes nelkül le ne(m) tené két anyin maradgyon, es ezen köz biraktol adot levelnek erejevel, egy Vice kiraly biro mellettek levén meg vetesse az arva à duplomat [Ilencfva MT; DLev. I IIB. 11]. *1802:* a mi hasznot ... venni talált ... minden további perlekedés nélkül competenter resignalni restitualni kész [Pagocsa TA; Berz. 5. 38. P. 14] ✱ *preszcindál a ~től* eláll a pereskedéstöl. *1759/1766:* azon Causa ... kéttséges kimenetelét mind két Litigáns Felek Consideratioban vévén, feles Mlgs Uri Rendek(ne)k magok interpositiojakat is respectalvan ... p(rae)scindalanak a' Perlekedéstöl, és igy meg másolhatatlan edgyezesre lépének [Mv; DobLev. II/372. 1b].

2. veszekedés, vitatkozás, viszálykodás; ceartă, dispută; Streiterei, Zänkerei. *1633:* Az perlekedes közben iamborok közinkb(en) szolvan megh eggieztettenek [Uzon Hsz; BLt] *1737:* igyekezve el kerülni minden Atyafiságtolonságot izetlenkedest es Perlekedest [Tancs K; Told. 2]. *1741:* Az Forspontra adatt ökrök és szekerekbéli Sok károk, és azakból az Falukon emergalt Sok inconvenientiak s perlekedések meg szünné(ne)k ; ugjanis az Beresek Conventionatusok lévén az Vár(me)gje ökreire gondot viselni adsztringáltatná(na)k [H; Ks 101]. *1747:* nagjob gyűlölség s perlekedés származék ő kglmek közé [Akosfva MT; Told. 8]. *1780:* Ez meg veszet Világban látom hogy az Atyafiui szeretet sokakban meg hült el fogyatkozott, és nem hogy egymáshoz Atyafiui tiszta szeretettel viseltetnének, egymást segitenék, sőt egymást halálosan gyűlölik, üldözik, külömbféle boszszukkal illetik, perlekedésekkel egy mást rontyák, fárasztyák, egyet nem értenek [Mv; Told. 27]. *1817:* Tudom bizonyosan, hogy ezen Pellekedések Préda János szavai után indultak [Szárazajta Hsz; HSzjP Mihállj János (55) prov. vall.].

Ha. *1737:* pörleködés [Bencéd U; Pf].

perlekedési perbeli; de judecată; prozessual. *1847:* Nálunk a bucsum-muntári kerületbe a Varga Katalin számára, úgy az utozási s perlekedési költségek fedezésére három versen is volt rovatal útján pénzgyűjtés, s mindenkor egy rossz forintot róttak fel egy emberre [VKp 277].

perlekedik 1. pereskedik; a fi în proces; Prozeß führen. *1602 k.:* Tudom azt hogi az Aniaval perleketenek mertt marton az Felesege Aniany mentt vala hogi az Ania Haragiatt Tartoztatthattna Törveni zerentt megh vetelkódenek. ez Azoni Adosula megh [UszT 16/62 Nagi Pall marefalvi lo feö vall.]. *1625:* Felsö Bodogazzonyfalui Incze Janos vram felesege Janossi Susannaazzony kepeben mint perlekedik Hermani szamos embereckel, kiket Jobbagysagra keres ö kegme [i.h. 170a]. *1655:* illyen leveletis kellet adnom Ozdi Thamásnak ... Elsöb(en) ha valaha azért az dologért perlekednèm vélle Calumniàn maradgyak. Másadszor ha valaki penigh azért az két száz aranyért busitannà, à vagy perlene tartozzam mindenekb(en) evincalni [Kv; CartTr II Mich. Csepreghi vall.]. *1671:* Vegeztük azt-is hogy a Száz Nation lévö atyánkfiai között ha kik perlekedni kénszerittetnek, a' continuus usus municipale jusok és

Privilegiumok szerént, kinek kinek indifferenter minden hellyekben igasságos törvént kötelesek legyenek minden tovább való halogatás nélkül ki-szólgáltatni és per ab usum senkit-is valamelly sinistra informatiora ... megkárositani ne attentallyanak [CC 51]. *1697:* monda Peter Deakné kerlek edes Nenem meny el Az Paterhez s kerjed az Menest az uram neueuel, ne Perlekedgyek eo Kegyelmeuel, mert bizony ketté hasad A' sziuem, meg halok bumba, ha perlekedni kezdenek [Szentgyörgy Cs; CsJk 7–8 Szeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. *1747:* ha mi difficultassa vagjon Palffi vra(mna)k, perlekedgjék Marhesz János vr(amm)al [Torda; TJkT III. 130]. *1777:* Etzken Miklosnak Feleségit ... ismértem Dálnoki Hadnagy Leány volt ... ennek Beniamin Fiát is, mert itt perlekedtenek ... az Deutrált Etzken András Bonumaiért, Néhai Bartos Mártonné Etzken Ilona Aszszonyal [Albis Hsz; BLev. Vall. 9]. *1798:* Hallottam hogy Szabaszlai Sigmond Uramot Nehai Donát Mihály Ur meg löttette volna, de azért és egyebekért-is hogy edgyütt perlekedtek volna nem tudom, nem hallottam [Bürkös NK; RLt Sztan Boér (81) egyházi ns vall.]. *1831:* Baktsi Ádám Urammal perlekettek a' Pap Széken [Martonos Hsz; HSzjP Fotosi Balo Sándor (46) gy. kat. vall.].

Szk: ~ *vmi felett. 1767:* Tudgya é a Tanú ... hogy Veres Mária és Sára Aszszonyék Uzoni Kispál Lászlo és Bálint Uraimékkal a Simon és Veres Jusson valo appertinentiak Felett vonaskodtak és máig is péllekednek [Hsz; Kp IV. 246 vk] ✱ ~ *vmi felől. 1606:* Azt tudom az peres hely feleöl az ket falu perleködnek vala teöreködesre teritek Cornis miklos farkas Pal teöb feö uraimal egywt otth valanak es Igy vegezenek keözöttheök [UszT 19/31 Paulus Nagy de Zent lazlo lib. vall.]. *1610:* lattam hogj mikor Janos Deak perlekedek affeleol az feöld feleöl osuat Janossal egj nehanzor jelen volt [i.h. 14d] ✱ ~ *vmi iránt. 1783:* Csíkkarcfalvi Lukács Istvánné Ambrus Erzsébet, amint perlekedik vala jenőfalvi testvérbáttyával, Ferencz Alberttel, az néhai Ambrus András felkelhető és marhái dolgaik iránt [Jenőfva Cs; RSzF 255] ✱ ~ *vmi végett. 1597:* Zent Kiraly falúa perlekedett az tilalmas tsere Farkas gyepy neúy hely vegett [UszT 12/6]. *1763:* a Porongy irtása véget pellekedvén Sebestyén János [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

2. civakodik, veszekedik; a se certa; streiten, zanken. *1598:* Vaida Istua(n)ni megiek uala az kutra, latam hogy kj leóue az vduara kapujan Kochis Görgyne, tyrni kezdi fel az kariarol az Inget, S mo(n)da, Soha nem perlekedem beste lelek kúruak, hane(m) keze(m)mel vezek igazat ozton Gabornera mene [UszT 13/29 Veronica Consors Agil(is) Paulj Zakacz vall.]. *1620:* De hogy nagion dissensio perpatvarkodas eo kgeek keoziben no Jeoiön, Egy massal beszeluen szolank eö kgeek keóziben hogi ne perlekednenek hanem bekelnenek megh Eö kgeek [Berz. 15. XXXIX/6]. *1733:* a Templombeli Aszszony ember allo hellyert pellekedtünk ugyan itt Martonfalvan a Szent Visitatio elött [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP]. *1747:* Tudom miolta ... Szilagyi Sandor Ur(am) meg házasodott az oltátol fogva mindenkor Attyafiságtalan hábaru eletet eltek ... Szilagyi Samuel urammal virgaltak, perlekedtek egj mast mortificalták minden utakon modokon, csendesség ő kglmek között soha az időtől fogva nincsen [Ákosfva MT; Told. 8]. *1795:* a' falu előttis sok versen perlekedtek [Bodok Hsz; HSzjP Bodoki Urszuly Kata gy.kat. Illyés v. Farkas Mihályné (21) vall.]. *1814:* a' Czéhon kívül pedig tudom csufondáros Ember szokott lenni hol egjhez hol máshoz, nevezetesen az Exponensekkel eleitöl fogva sokat czivodott perlekedett; de mi lehetett fundamentuma bizonyoson meg mondani nem tudom [Dés; DLt 56. 11–2].

perlekedő I. *mn* **1.** pereskedő; împricinat, care este implicat într-un proces; prozeßführend. *1757:* jövének Mű elönkben Torotzkon lako két Bányászi Czimboraságok egy más között perlekedő Jobbágyaink ... minekelötte mű előttünk léjendő pro et Contra reciprocálando Actiojokot felvennök, kérök mindenik felet, hogy Actiojok(na)k megvisgálása után kimondando Deliberatumokon mind két részről acquiescálnak és mostani Controversiájokot legottan Sopiáljak, 's erre adjanak kezet [Bosla].

Szk: ~ *fél. 1699:* Annak felette mivel ... ezen perlekedo Felek edgjmással igen roszszul élnének, az abbul következhető rosz inconvenientiák(na)k el távoztatására, a Nemes Vármegje imponállya eö kglmeknek, ezen dolognak finális decisiojáig, éllyenek edgjmassal atyafiusagoson, szeretettel, és addig edgjik is a masik Joszágára potentiosě ne mennyen [Dob.; SLt AX. 44]. *1797/1799:* Melly Illyetén Itélet, hogy nem használván, az All Peresnek, vagy másnak akár kinekis ellent mondása, és bé tiltása, Törvényes tellyesittésbeis vétessék, meg határoztatott, a' költséget és fáratságot, mind két Perlekedö Felek egy aránt szenvedvén [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 415]. *1822:* minekutánna a perlekedő Felek ... magok reflexiojokot és Contrareflexiojokot meg tették ... Ugy találtuk: hogy az Allperesek hosszszas allégátiojokba elö adott argumentumaiknak nagyobbára a Derekas Itélet előtt lett volna helyek és idejek [Koppánd AF; DobLev. V/1057. 3b]. *1830:* (A) betsüsok által külömb féle, és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendetlenségek csusztattak bé [Borb. II a gub. Kv-ról].

2. veszekedő, civakodó; certăreț, gata de ceartă; zänkisch, streitsüchtig. *1747:* Miolta meg Házasodott Szilágyi Sándor ur(am) az időtől fogva mind attyafiságtalan, háboru, perlekedő gyülölséges eletet elte(ne)k Szilágji Samuel urammal [Ákosfva MT; Told. 8]. *1773:* a M Létaiak edgjmás közöttis Hásártosak perlekedök az Iffjabbak az öregektől nem halgatok, azok tanatsinak nem engedelmeskedök, egyenetlen szivüek [M.léta TA; JHb II/3]. *1809:* a' perlekedö hurczalodásokat nyomorékon meg untam [Kv; BálLt 1].

II. *fn* **1.** pereskedő/pert folytató személy; împricinat, persoană implicată într-un proces; Prozeßführer. *1677:* Cum ea declarationc: Ha e faluk miat perlekedők tiszt híre nélkül egymással meg békéllenek, in simili poena convincaltatnak. Mindenféle bírságoknak és contrabantoknak két részsze eö nagyságoké, harmada az d<ominus> officiálisé [CsVh 57–8]. *1823–1830:* Minden, aki az univerzitásba megyen, 14 napok alatt tartozik magát immatriculáltatni ... Ha az univerzitásbelieknek a városi tanácsnál vagy katonai jurisdictiónál pere vagyon, az ingyen folyjon, úgy reciproce az Akadémiai Tanács is ezektől fizetést nem vehet, hanem ha Göttingán, kívül perelnek, akkor fizetnek úgy a külső perlekedők is az Academicus Senatusnak [FogE 232].

2. veszekedő, civakodó; pricinaș, om certăreț; Streiter, Zänker. *1563:* Menedekseget is igire, Janos Deak ... hogy minden perelkedeok ellen megh menti [Hsz; CsÁLt F. 27. I/1].

perlés veszekedés; ceartă; Streit. *1570:* Zeoch Benedekne, es ferlek Lwkachne hytek zerent vallyak hogy ... Mykor Latthnak Kalmar Andrasnenak Ala s fel walo fwtosasat es Jdezeset, hallotak Nagy Nestetwl és Zabo Balint-

netwl hogj Montak, Mely Jgen Nagy Nywkhatatlansaga vagon az perlesre My azt hyzzwk hogy meegh Magarorzagba Tanulta volt az perlest, Azert Twd Jllen Jgen hozza [Kv; TJk III/2. 66b].

perlet pereltet; a purta proces cu cineva; Prozeß führen lassen. *1632:* ugj emlekezem rea, hogj ezt mo(n)dok my Gyarfas Pallal, hogj mjert perletünk imar ha megh alkuank, Rethi Istvan Deak vram azt mo(n)da, hogi az Atyafiak az kiket az Joszagh illet azt hagjtak eó keglmenek, hogi megh perellie(n) elseóbbe(n) az Djrectorral, de velünk ugia(n) megh bekelljek az alat [Zágon Hsz; Borb.l Balthasar Jako de Szagon (34) vall.].

perletétel permegszüntetés (a per felperes általi megszüntetése); renunţare la proces; Einstellung des Prozesses. *1663/1728:* Az törven tetelb(en) pedig illyen modalitas tartassek potentiaert harom forint, harom gira xr. 24 Indebitaert den. 20 per letetelert xr. 12 Tisztaság xr.6. törvenj haboritas xr. 12, ha Falutol novu(m)ot ker xr. 12 [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.].

perlő **I.** *mn* **1.** pereskedő; care este implicat într-un proces; Prozeß führend, prozessierend. *1677:* Az hol pedig a' Birák a' peresnek egyigyűségére, és fogyatkozására nézve Prokátort rendelnének a' perlő ember mellé, tartozzanak ugyan fel-venni, és sincerè agálni sub poena homagii, de a peres-is tartozzék fáratságának érdemlet jutalmát meg-adni [AC 208].

2. vkit perbe fogó; care judecă pe cineva; gegen jn einen Prozeß erhebend. *1710 k.:* Nagyszegit és rabtársait azon az 1702-béli, Sárosit perlő gyűlésen senki még csak egy szóval sem hozá elő [BÖn. 881].

II. *fn* pereskedő/peres fél; împricinat, persoană implicată într-un proces; Prozeßführer. *1677:* Történhetik az-is gyakorta, hogy valamely szegény Nemes embernek oly nagy embertől esik, vagy személyében, vagy javaiban bántodása, ki ellen Törvénybéli processust inditani nem mér, és ha szintén Törvényt moveál-is ellene, de a' Törvénytévők a Causat avagy nem levallyák, avagy ha levállyák-is, secundùm juris rigorem pronuncialni nem mérnek; hogy azért mind a' Törvény látók és perlők, az ő hivatallyokban bátorságossabban procedalhassanak; ha azoknak akarmi renden lévő emberek turbatori lennének, puniantur juxta contenta Decreti: ha pedig vagy a' Perest, vagy a' Törvény tévőt fenyegetnék, in poena ducentorum florenorum Hungaricalium convincaltassanak [AC 175–6].

perlődés **1.** pereskedés; proces; Prozeßführung. *1584:* Geres Bretz Dienesne vallia ... Teremy Marta mint hogy harmados volt az Andras vr Iowayban ketteyt a' zeóleonek Marta Azzon birta ... Az Beszterczej perleódesben minth es hogy forgot Nem tud (!) [Kv; TJk IV/1. 340–1]. *1592/1593:* Tudom azt az porond zigetet, ki feleól perleodis vagion Serienj Myklos Christoff deak vrammal [Décse SzD; Ks]. *1602:* Szaszwarossy Miklos es Niztor Thivadar Dezmeriek Mikola Janos Jobbagy vgy vallanak ... Az eo el haytot marhaiokert mentek volt az hayduk vthan az Taborban Apahidahoz ott marhaiokat fel talaltak de az haiduk es Rattczsag vizza zydalmazta eoket vizza leoteokben vgy talaltak erre az Juhra a' ky feleol az perleodes vagyon [Kv; TJk VI/1. 594]. *1605:* Meg ertettèk ö kk Varossul Zöch Gaspar és Öttúes Andras kjraly Biro Wram közet valo egyenetlenseget és egymassal valo perledesset Az kett felnek be Adot feleletiböl [Kv; TanJk I/1. 535]. *1628:* Tolnaj balintne Hacoki jlona azzonj ... es Buni Betthlen janos vram közt mostan perlödis vagion [WassLt Nicc. Ratoni de Zent egyed[a] (65) ns vall. — [a]SzD]. *1642:* En soha nem hallottam, hogj az Veres patakj stomp es Baniak felol akar nemes Ember s akar Varasbelj Ember, hogj az Varmegie szekin perlettek volna hanem ha kinek my perlodese volt, Baniak stompok felet az perk mester szekin perlettek ha penig azzal megh nem elegettek az nigh Baniakrol ho<sz>tak Töruenj Teueoket ... es azok elott Igaszodott el Torueniek [Abrudbánya; Törzs. Abramus Kouacz (50) civ. jur. vall.]. *1654:* Seres Istuan Ura(m) kerese teorueoniel az Relicta keppeb(en) Csepregi Mihalyne az pórleodeőshez semi kezit ne(m) monduan [Kv; RDL I. 142]. *1832:* hoszszas perlödés után Molnár Josef ... nyervén ... egy darabotska Szöllöttis ... Zálogban adta ... Biro Péternek [Szentimre MT; BalLev.].

Szk: *~ben van vkivel. 1633:* Gubas Mihaljne perleodesbe volt ... Fozto Thamassal es Jakabbal Beoczjwletes emberek keozikbe zolua(n) az teoruenjkezesnek beket hagjanak [Uzon Hsz; BLt 7].

2. perlekedés, civakodás; ceartă; Streiterei, Zänkerei. *1608:* Hogy azért my keozeottwnkis ez Vtan is ez fele haborusagos Igyenetlensig az perleodesbeol ne legyen hane(m) inkab az igaz attyafiusagos szeretet Maragyon keoztwnk ... Jndul(a)nk illyen attyafiusagos alkuasba(n) es uegezesben [Kv; JHb XXVI/49].

perlődik **1.** pert folytat, pereskedik; a purta proces cu cineva; Prozeß führen. *1584:* Potincza Azony Pal Bwzerne, Es Eua Crestel Gichnerne[a] Ez el mult zombaton ... Menenk az Boltba(n) Olaios Georgneheoz, Az Azzony Mayd Syrankozo felben vala, Mondank mith busulz hogy nem bekeltek meg mit perleótteok eg' massal, Monda en eoreomest latna(m) hogy meg bekelnenk, bar keweseb Marhank volna [Kv; TJk IV/1. 372. — [a]Vallja]. *1586:* Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrberger ... Mikoron pedigh en az Lukacz Deakne marhaiaerth perlóttem volna es az en Gienelogiamath meg bizonitotta(m) volna, hogi Jgassagom vagio(n) ahoz az marhahoz, ez per keozeóth mikor megh holt volna az en zegeni vram en ream es az en Giermekimre szalla ez pör, Jgiarto Gieorgi volt ennekem prokatorom [Kv; i.h. 617]. *1592/1593:* Az mely porond zyget feleól perleódik Serienj Miklos ... zantalanzor iartam altal rajta [Árpástó SzD; Ks]. *1594:* addigh perleodenek hogj Vgyan Vayda Antalt el Ire Buda Janos az perrel asz Deesy Byro eleotth [Dés; DLt 246]. *1621:* illien alkolmatossagok adatatuan az iozaghoz valo niulashoz ne(m) akaruan vellek perleódni erette [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23]. *1635:* az en Batyammal Zabo Jstvannal perlodek az Trebely hegy beli szolo feleol [Mv; MvLt 291. 59a]. *1725:* Hát azt tudod-é ... hogj azokban a' bonumokb(an) melljek Gónos Istvánrul állók volta(na)k, mind a' Felperes, mind az Alperes idegenek vólta(na)k, mást illető jus felett perlödte(ne)k, és a' Procurator agjaskodásábul az örökös jusban idegen just akarta(na)k bé vinni ... ? [Ne; Dobl.ev. I/113 vk].

2. veszekszik, vitatkozik; a se certa; streiten. *1573:* Margit Thamo Ambrusne azt vallia hogi eo eleot Nem Zytta kato agostont, hane(m) mykor Ig perleodnenek egimassal azt Monta hogi adna Isten Zent lelket hogi feledne enge(m) agoston [Kv; TJk III/3. 86]. *1612/1613:* Czereny Gaspar

perlódven a felesegevel, hamis hitőnek monda az feleseget [Feketelak/Buza SzD; KJ]. *1710 k.:* Harmadszor vétenek abban, hogy elfelejtvén, amit Krisztus Urunk mond ... melyik viszi rendesebben és formásabban végbe az isteni tiszteletnek külső ceremóniáit, azon perlődnek, félrehagyván a törvénynek a derekát, az ítéletet, irgalmasságot és a tökéletességet [BÖn. 430–1].

perlődő pereskedő; parte litigantă; Prozeßführer. *1650:* Melj feöld felól Janki Mihaly wram eö kegyelme ... menedekseget igire es fogada Peteö Mihalynak ... Peteö Mihaljs azonkeppen menedeksegett fogada az feöld felól Janko Mihaly wramnak es az eö kegyelme Posteritassinakis minde(n) haborgatok es perleodeok ellen [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.].

perlusztráció felülvizsgálás; verificare; Überprüfung. *1664:* Ezek jo darab idötül foghva lovok hátán szolghaltak, noha az tavaszi perlustratiokor sem az utan semmit sem producaltak, csak Barbat Komsa producala Urunk levelit [A.porumbák F; UF II, 290]. *1739:* Minthogj Nemes Városunk Conservatiojára tartozik az is, hogj a' tüznek támadhatásától óltalmaztassék Nms Várasunk, tettzett, mostis a' kéményeknek perlustratioja s oculálása [Dés; Jk 526a].

perlusztrál át/felülvizsgál; a verifica; überprüfen. *1597:* az keowetkezendeo Giewlesben ew keg(me)k az Regestumokat perlustralny akaryak, es gongiok leze(n) ew kegknek rea hogi mind Zegenye(n) bodogon Zemely walogatasnelkewl az ekedigh fel wetet ado fel zedettessek [Kv; TanJk I/1. 299]. *1599:* Az erdeonek megh latasara valaztottak eo kgmek negy vraimat ... zorgalmatoson es kgmek megh lassak, es perlustraliak, annak vthanna megh latwan, deliberalianak eo kgmek feleolle mellyeket kel el Adny es menyt, smith [Kv; i.h. 351]. *1711:* Az el mult napokban Szoros Instructiom s obligatiom Szerént perlustralván Nemes Csik Gyergyó és Kászon Székeket, az közönséges Contributio és terch Viselés iránt minemü difficultasok találtattak azon Székekben akartam Vr(am) Kglnek ez inclusában al(á)z(a)t(o)ss(a)n representalni [Réty Hsz; Born. XXXIX. 52 Antos István kezével]. *1716:* Csaki Gaborne Asszonyom ö Nga hajojá(na)k Rev helyit perlustráltuk az holot az régi Rev hely volt [Mihálcfva AF; LLt]. *1744:* Szintén mikor Ecclesiánk Leveleit holmi dolgaink veget perlustrálljuk vala, ex Divina providentia jöue T. Püspök uram látogatására Teken(tetes) Dimién Gergelly Uram [Kv; KvRLt X. A. 31]. *1746:* (Akinek) itt à Városon meg döglik marhája, azt tarto<zik> Szőrőstől, bőrőstől eltemetni, és mészszel beönteni ... tartozzanak pedig az úttza Kapitanyok minden<eket> perlustralni, registralni, hány beteg és hánj döglött [Torda; TJkT III. 47].

perlusztrálás átvizsgálás, ellenörzés; verificare; Überprüfung. *1643:* Vgy informaltatunk hogy az mely Banyaszok hüsegtek Joszagaban Vyffalui hatarban Porond banyat colaltanak, melynek perlustralasara Zalaknai Banya Praefectusunkatis küldöttük volt, mivel Isten utan szepen talaltak Aranyat, megh akartak volna ielenteni a Zalaknai Praefectusnak, mellyet eszeben veuen hüseged utannok küldöt, es megh fogatuan, ez ideighis fogua tartya, s az banya felben aluan nem colallyak [Thor. XVI/2 I. Rákóczi György Thoroczkay Lászlóhoz]. *1670:* Aranyos szekb(en) Rakoson lakok ... hivatva(n) minket ... az mezkoi nemzetes nehai Paior Demeter Udvarhazahoz valo es az uta(n) járo szanto földek(ne)k, Rétek(ne)k, Erdök(ne)k es Berkek(ne)k exquiralasara perlustralasara es hogi azok felöl inquiralna(n)k [Asz; Borb.I].

perlusztrálhat átvizsgálhat, ellenőrizhet; a putea verifica; überprüfen können. *1722:* Tavaszra jobbanis perlustralhatnók és Aperialhatnais Fodinat, mivel ollyan hellyen vagyon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

perlusztráltat ellenőriztet; a dispune să fie verificat; überprüfen lassen. *1640:* az juhos emberek juhait az juh dezmalas utan egesz Fogaras feölden eö Naga inquisitioual perlustraltatuan, mind nyluan ualo lopasban, mind penigh hamis hitben comperialtattanak [Páró F; UF I, 705].

perlusztráltatik átvizsgáltatik, ellenőriztetik, a fi verificat; überprüft werden. *1729:* Az melly emberek masunnan ide származván s telepedvén magok Házhelyek(ne)k valo Földeket kértenek s obtinealtanak ... az Város közönséges földéből azok(na)k házhelyek ... pellustraltatvan Ujjobbanis hogjha az akkori oculatiojok s meg határozások szerint biratnak é vagy az Város földeiből többet foglaltanak hozza s mennyi résziben foglaltanak [Dés; Jk 384b]. *1753:* A' Gyümölcs fák fel circaltatván, és perlustraltatván, s az fructifica(ti)onakis végére menvén aestimáltatott ad ... 15// [M.nádas K; RLt].

permester l. perkmester

permete permetező; cu picături mărunte şi dese; Riesel-. **Szk:** ~ *eső. 1851:* Sept. 10jén gyenge permete essö volt ... 2án egész nap szakadatlanul hullott az essö ... ekkor evett s magát száragatta [BetLt 3].

permetél apró cseppekben hull (az eső); a bura/burniţa; rieseln. *1847:* hétfön estve megindult az essö, és hála Istennek folyvást esett máig, mais permetélt [Kv; I'k 7].

permisszió engedély; permisiune; Erlaubnis. *1672:* az mely fundust adot Iosa György vr(am) Hegyesi Istvá(n) vr(amna)k ... Iosa György vramek lakhassanak rajta Hegyesi István vram permissiojábul, mig az Hegyesi István vr(am) által ö kglmenek adott pusztán epithetnek [Alvinc AF; Incz. IV. 11a].

permondás *alk* papolás, szószátyárkodás; pălăvrăgeală; Schwätzerei, Wortdrescherei. *1657:* Édes Öcsém uram, írhatom Kegyelmednek, hogy az Kegyelmed jó akarója, Pap András uram, csak el sem búcsúzott Kegyelmedtül, az Kegyelmed sok fáradságáért, hogy annyit ivutt egészségéért, immár elnyugodt, elfelejtette az udvari permondást [TML I, 75 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

permutáció 1. kicserélés; schimbare; Auswechslung, Austausch. *1665:* Mivel Nagyságoddal úgy volt a végezés, hogy Kővárban legyen az recognitionalisoknak permutatiójok, melyre nézve én mind az urunkét s mind az nemes országét ott hagytam. Kiváná osztán párban, melyet beadván, rettenesen commoveálódék rajta [TML III, 425 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz].

2. *konkambiális* ~ viszontcsere; schimb reciproc; Rücktausch, gegenseitiger Tausch. *1670:* (A) rakaszi vámot

falujával együtt az én nemzetemnek Visk városaért jure concambiali adta Andreas Hyerosolimitanus ennekelőtte 440 esztendőkkel és azon jussunkat s azon concambialis permutationkról kelt donationkat s pura statutionkat confirmálták az magyar királyok mind in anno 1655 tertius Ferdinandus s mind 1662 esztendőben mostani kegyelmes királyunk [TML V, 246–7 Újhely Pál Teleki Mihályhoz].

permutál (el)cserél; a schimba, a face schimb; wechseln, tauschen. *1616:* Bek Janos Uram az meg holt örögbik Bek Janosnak Jobattyanknak hazat ... hirünk 's akaratunk ellen ... Bek Peternek atta permútalta [Kv; PolgK 141 ifj. Heltai Gáspár not. kezével].

pernahajder semmirekellő; netrebnic; Nichtsnutz, Taugenichts. *1705:* Ezután kezdé beszélni, mely rútul tractálja Mikes uramékat Forgách uram, huncfut pernehajdernek szidja, és mondá, hogy őközöttök a németeket nem szabad megszidni [WIN I, 437]. *1748:* aki a Törvényt tette Huntzfut Pernahaider Baszom az Annyát [Ákosfva MT; Told. 37/33]. *1815:* Te kedves Öcsém ! ... mint Gyilkos Haramiák, s rosz erkölcsü Tolvajok, künn az Ballavásári Szőllőd Gyepűiben Lapanz Dombérozol, 's korhelykedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, az másikbol ki, koslacz, járkálsz; egy szoval Pernahajder Spizbub roszsz Fatyu vagy [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

pernegál tagad; a nega; leugnen. *1762:* az Inak gyermeke létét, mind ollyan fatensek pernegallyák a' kik ha lett volna, leg jobba(n) tudhatták volna | terhesebbet ezek közzül mond az második Fatens, midőn vallya, hallotta volna ... hogy ... az gyermeket Pojánb(a) vitték ... de azon Talyigasis ... exhibealt Inquisitoriamban fatealtatvan, ezt pernegállya [Torda; TJkT V. 75, 94].

perninc kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1688:* Egy Bál Jglertöl f 6//00 Egy vegh Permincztöl f — //30 [BfR Vect.].

pernisz kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1620:* Egy Vegh Jglertúl f —/16. Egy Vegh Pernisztúl f 1 ./. Egy Vegh fel pernisztul f –/50 [KvLt II/69 VectTr 5–7].

pernye hamu, perje; spuză; Flugasche. *1662:* (A) szalmával fedett házaknak pernyéit Gyulai Ferenc az várbeliekkel a vár kapuja előtt való górébul nézné, hogy mint a polyvázó havat a szélvész nagy sűrűséggel úgy hozná be ... a város piacára [SKr 548].

perorácio szónoklat; peroraţie; Peroration. *1760:* Utoljára valami különös házban a vőlegényt lefektették. Annak utána a násznagy megfogván a menyasszony kezét apja, anyja s atyjafiai eleibe állítván nagy hosszas peroratióval elbúcsúztatta, megköszönvén nevelését [RettE 100].

perorál szónokol; a perora, a ţine un discurs; perorieren, eine Rede halten. *1709:* Gyült be az ország. Urunk igen frissen és tudóson perorált [SzZs 269]. *1711:* Sokan valának mind az electorok, mind az imperiális fejedelmek közül ... kik Carolus választását nem akarják vala, de midőn az angliai és hollandiai követek terhes rátiókkal perorláltak volna Carolus mellett ... 30. Septembris Carolust, Josephus testvéröccsit választák római császárnak [CsH 461]. *1760:* A násznagy köszönt s nagy paresiával perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házasulandó személyek között | Szép magyar stylussal perorála a püspök úr [RettE 98, 198].

perpatvar viszálykodás, egyenetlenség; ceartă, disensiune; Zänkerei, Hader. *1570:* Myert hogy az fewnépek keozet valo per patthuar Nagy haboruzagot zokot hoznj ... Annak ely tawostatasara eo kegek Igerik Magokat az Ayandeknak es keolchegnek megh adasara, De vgy hogi Byro vram thanachywal az perthwl Bekeseges legien | Mostanis megh gondolwan Az Bekesegnek es egiessegnek voltat, hogy Minden haborw per pathwar gywleosegh keozzwleok leh zallyon es leh tetessek Ennekeleote megh Igert zegitthseget az myt es my Modon Megh Igertenek volt, Mostanis kesek megh adny [Kv; TanJk V/3. 5b, 20b]. *1579:* 1579 eztendőben, Zent Magdalna azzoni nap előt ualo vasarnapon Gierő Monostoron ... Kemeni Giorgh eg felöl, mas felöl Birtalan Orban[a] ... Kemeni Janosne es Kemeni Boldisar kipekben iöuěnek my elöttwnk illien igienessigre, hog' az mynemő perpatuar ò köztök az Rectificatio felöl uolt ... le zalion ő köztök illyen Conditioual[b] [Gyerőmonostor K; KCs IV/50. — [a]A két utóbbi tt-ja. [b]Köv. a részl.]. *1584:* Frattaj Janos vram es Frattaj myklos gabor es gergelj az nehaj Frattaj gergely vram gyermekj egy feleol mas feleol penigy Tholdalagy Ferencz Felesege Frattaj Clarazzony ... Jeouenek Jllyen Egenessegre my Eleottwnk hogy azmely perpattuar keozeoteok az Jozagy es feoldek ozlasa feleol volt, Myert hogy az Elseo Compositionkbol ky hattak volt, az olah Frattay hattar aztis my Eleotwnk ozlasba bochatak kynek kynek az eo Reze zerent [M.fráta K; SLt T. 18]. *1592:* En el Indittatwa(n) az bekessegh zerzesben Az Mikeppe(n) Orban pap eleombe ada erre hoza(m) feyer petert ... sok teorekedesunk altal hogy az Minemw per patwar kozteok leúe(n) Mindenek le zallanak keozteok, es az my feyer Petert Jlletne reze zerent Orban pap Megh Aggia neki az teobbit megh engedue(n) neky En eleőtte(m) Igy componalanak [Gáldtő AF; KCs IV. 68 Patak Gabor Galteowy ns vall.]. *1711:* azon kérlek édes eőcsém hogy ha lehetséges, az Pater Jesuitákkal vexelt ne csinály mivel nem látok semmi jot benne, oka ez hogy interest kivánnak talám réá és így ha költségben vered magadot, hirtelen meg nem talályuk fizethetni, végtére per patvar következik belőlle [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1722:* melly perpatvort sok okokra nézve mind két részröl el akarván kerülni [Csíkfva MT; BálLt 91].

Szk: ~ *indultatik.* *1557:* My fogot Birak, Kecheti Menihar, es fichor Matyas, es zekel gergely, es galaci janos, es galacy Benedek, agiwk emlekezetre mindeneknek amy leueleunknek altala, hogy minket az ket fęl akaratiabol hiuattatunk (!) vala kyralne azzony ew felsege leőeleőel paroncholatiaőal, felseó es also Borgora, neminemeó kazalo reteknek mege jgazgatassara, melyi rith feleól az ket fel keózeot perpatúar jndwltatot volt volna, Tudni illic Apaffy ferenc keozt, es a beztercey byro keózeóth [Beszt.; BesztLt 49]. *1564:* lepseny Mate Marhaya, Arania ezustj es egyeb fele Ingo marhaya felol, Jndultatot volt per pathwar kozotthok, Jowenek Jllyen Jgyenessegre my elottunk Attyaffywy zeretetbol, hogy lepseny Anna Azzonnak, valamy Marhaya Maradoth wolna sukj benedeknel ... myndeneket sykj benedeknek meg engede [SLt A. 35]. *1587/1590:* Az my egyeb ez kedig valo perpatwarok mind Zelmeri Pether ideyeben es az vtan Indultattanak volna, Azok keozteok

mind le zalottanak, seot Jeouendeobeis ... Attiafiusaggal es zeretettel akarnak elni egjmassal [Mezőméhes TA; WassLt] ✱ *a ~ kiszáll közülük* megszűnik az egyenetlenség. *1591:* Tonek my elottwnk Illyen vegezest hogj ... mynden per patwar eo kozzwlok ky szallyon [Msz; Báll.t 89] ✱ *~ támad. 1560:* kezwnkbe bochyatak, Az minemw per patüar thamadotth volt, Ez el mült Napokban, az kiraly eó felsege tablaiann, valaminemw Magiar Regeni határba keöz feöldeön, az maros vizenn, vyonnan valo Malom chynálas felóll [Mv; JHbK XII. 7] ✱ *~t szerez. 1572:* Nem Akarnak ... Magoknak varosswl per patwart zerezny [Kv; TanJk V/3. 59b] ✱ *(minden/mindennemű) ~ nélkül. 1551/1585:* (A jószágot) valamikor Mikola Pal meg fizetendi meg tartozik Orsolya Azzony Bochyatani Minden perpatwar nelkwl ... mely fél meg nem Allana, az pathwaron maraggion ez leüelnek Ereieuel [Gyf; JHbK XXVIII/29]. *1560:* Ez felwl megh mondot zemelyek my elóttwnk zabad akarattyok zerent illyen wegeszest wegezenek, mynden nemő pőr patwar es fwszetes kw szal, es kw szalla de hoszszwtelky ferencz es bodysar aggyon ket őkrőth es ket negyed fw twlkot [SLt S. 4]. *1566:* (A) Nyolcz forintot Visseleni Miklos ... tartozzek minden ok vetetlen fel venny, es ez falukbalj ręzeket minden per patwar nalkewl meg erezteny [Gyf; JHb VI/14 Tholdalgy (!) Andras és Frathaj Gergel királyi assz-ok kezével]. *1617:* magat gondoluan azert Nagi Miklos hogi Zabo Janos keózelieb ualo uer uolna hoza es wttet illetne az az w ioszagabul szakadot uolna ky, minden peór patuar nekwl megh erezte Zabo Janosnak ... Zabo Janosis meogh elegette Nagi Miklost az Tiz forintrul [Diós K; JHbK XXIII/4]. *1663:* En Tompa Ianos ... kölletet egy darab Erdömet Zalogban el adnom ... holot penig az ükegyelmek pinzit le tehétém ü kegyelmekis tartoznak föl venj es az erdöt pör patvar nélkül visza ereszteni [Tompaháza AF; RLt 1]. *1719:* ezen Birák erejivel minden pőr patvar nélkül, Inczeh Balás Ur(a)mn(a)k akarminemü javaibul az meg irt Summáig Tisz: Inczeh Mihály Pap Urám executiot vehessen, es ezen Contractus in vigore meg maradjon [Angyalos Hsz; Borb. II Albisi Bod Miklos angyalosi rector kezével]. *1841:* tartozzanak ... joszágomot ... a Tsere kutyánál lévö kitsi rész pityoka termö hellyel ... minden perpatvar nélkül ki botsátoni [M.igen AF; BLev.].

perpatvarkodás perlekedés, veszekedés; ceartă, vrajbă; Zänkerei, Streiterei. *1569:* Inteök Ewket az Igyenesekre (!), Melynek Mind az ket fel Engede hatra hagywan Minden Igyenetlensegeketh, Es közteök walo perpattwarkodasokath, kezeket be Adwan ... hogy az Minth My Ew közteok Jsten Zerinth El Rendelnök Azon megh allanak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1620:* De hogy nagiob dissensio perpatvarkodas eo kgeek keoziben ne Jeoiön, Egy massal beszeluen szolank eö kgeek keóziben hogi ne perlekednenek hanem bekellenenek megh Eö kgeek [Berz. 15. XXXIX/6]. *1717/1724:* (A) per patvarkodást mind két részről meg unván, tettzet ö kglmének mi elöttünk ... egjmás közölt meg egjezni, és örökös állándo békességet szerzeni illjen formában [Torda; JHb XIV/6. 83].

perpence 1. keresztvas, felsővas (a forgó malomkőbe vésett, közepén lyukas vas, amelynél fogva a korong a követ forgatja); fier profilat în cruce (de la roata morii), pîrpăriță; Kreuzeisen, Quereisen. *1583:* 3 January veottem 100 Lapoczka dezkat d 60 Vgian Akoron weottem ket Torozko vassat, Korong vashoz es perpenzenek d 52 [Kv; Szám. 3/XII. 3]. *1589:* Az Malomra valo Kolchege ... perpencze Chinalasatol Korong vasz toldasatol es Chyakany elesitesetol es fagiura zapanyra kolt eztendeyg f. 5 d. 40 [Kv; i.h. 4/XII. 13]. *1625:* Az Malomra ... Az egyk perpenczet vyonnan kellet meg Csinaltatnom adta(m) hozza egi vasat [Kv; i.h. 16/XXXII. 8]. *1647:* Vagion az Kwkeolleon egy io Uy Malom sendelyes, harom kerekw; Az keoüey, perpenczei Jok; Az Vamia Tiz vekabol egy [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1675:* Az Merai Malomhoz, hogy harom Czakant megh Nadlottak, Korongh Vasat, perpenczetis aczellottak, fizettem a' Kovacz(na)k f—d 45 [Kv; Szám 35/I. 32]. *1680:* Vagjon eö Ngok(na)k ... lisztelö malom házok ... lisztelö váluja jo, külsö belsö viz kerekei is jok Tengelyei ezek(ne)k mind kivül belül vas karikasok vas csapossok, Perpenczeje, orsoja, köldög vasai jok [A.porumbák F; ALt Inv 34]. *1699:* Miháczfalván vagjon edgj Malomház ... Ezen malom ... Két Tengelyei helyében is masok kévántat(na)k Ket Korong vasai két perpenczeivel edgjütt, és háro(m) csapjai roszszasok, egjéb apparatussi meg lehetössök [Mihálcfva AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1736:* Malomhoz kivántato vas eszközök heverök Korong vas 2 ... Perpentzét 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. *1815:* a' kovács ... az korong vasatt és a perpenczétt meg Nádalta [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1824:* (A malom) Kövekbe járó Korong vasak jók — hozza valo perpentzivel [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]. *1847:* A Malom kövek kopottak ... A Gusaj vas jó, és a perpentzéi is jok [Dés; DLt 316]. — L. még UF II, 103, 158, 169.

2. sódaráló alkatrésze; pîrpăriță; Zubehör der Salzmühle. *1794:* So Daráló Minden készületivel égy Perpentzénn kivül [Nagyfalu Sz; CU].

perpence-csinálás perpencekészítés; făcutul pîrpăriței/fierului profilat în cruce (de la roata morii); Herstellung des Kreuzeisens. *1732:* a Czigánnak perpentze csinálás és az Darék Vasat megatzélotta, költ étire és itára 15 pénz [HSzj *perpence* al.].

perpencevas keresztvas, felsővas; fier profilat în cruce (de la roata morii), pîrpăriță; Kreuzeisen, Quereisen. *1599:* veottem egy perpencze uasat d 70 ... Veottem egy apro uasat hogy az malom keó megh hasadot, ahoz kapczinak d 12 [Kv; Szám. 8/XII. 2 Fr. Chanadj mb kezével]. *1652:* Egy Malom küben valo Perpencze vas N.1 [Görgény MT; Törzs]. *1662:* vagio(n) az Babolnay patako(n) ... két kis fellyül czapo malmoczka, boronabol fel rova, fedele szalmas, mellynek jüvedelmet az víznek szük avagy beo volta hordozza, hol teob s hol kevesseb, Az also malomnak kövej roszak, s mind korong es perpencze vasa hiaval vagio(n) [Bábolna SzD; UtI]. *1681:* Vasas Kő Házacska ... Vagyo(n) ezen házban ... Hamorban ki vert hoszzu rud vas promiscue Nro. 5869 ... Uy pánt vas, vagi görbe singvas Nro 45 Malom köb(e) valo Uy perpencze vas, csak uszögben Nro 5 [Vh; VhU 523]. *1685 e.:* Szász Sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánal vadnak ... Perpencze vas Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9]. *1692:* Malom Ház ... Vagyon ezen malomban ... Perpencze vas nö.2 [Tóhát TA; BK Inv. 29].

Szk: *alsó ~. 1766:* (A) Malmot minden hozzá tartozo épületeivel és Pertinentiajival edjütt ... aestimaltuk ... Két Korong Korong Vassal, also Perpencze Vassal Hung Flor 5 [DobLev. II/374].

perpendál 1. meggondol/fontol; a chibzui/cumpănă; bedenken, überlegen. *1689:* Kglteket ez mellet kére(m) szeretettel, az én igassagomot, s, nyaualyas Jobbagjomnak sok vdötöl fogva eroszakos el nyomottatasokat perpendalvan Istenesen, dirimallya ugj a dolgot, eökis elegedgjenek meg az magokéval ... annál többet én sem engedhetek eö kglmeknek [Szökefva KK; Szád. Sárosi János lev.].

2. megítél; a judeca; beurteilen. *1749:* Sub 100 Current(is) irott uri válaszszára, mlgs ur(na)k ezuttal udvarlok viszontagolva kötelességgel, hogj mlgs Groff Kemény Laszlo ur levele continentiaját magamis tudom ... azon emberre, a ki a Fel Dobolyiaktol elvötte a rabot, a maga mlgs levelében Groff vr(am) háromlani az bűntetést, láttatik javaslani in claris vagjok, és nállamnál ennek értelmét az Mlgas ur jobban tuddgja perpe(n)dálni [Zágon Hsz; ApLt 1].

perpéta 1. kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1627:* Egj vegh szederjes perpeta [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1628:* Egy darab zeőld perpeta [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44 3]. *1630:* Czianadj Antal vram Hozatot Beczibeöl ... 5 vegh perpetat p(ro) f. 90 d. tt f. 2. d 70 [Kv; Szám. 18b/IV. 42]. *1643/1687 k.:* Vagyon ă Böi Eccláb(an) ... égy ón pohárotska ... édgy veresses Kender kendö. Egy sáhos abrosz. Egy darab megy szin perpéta Praedikállo székre valo [Bö MT; MMatr. 263]. *1656:* (Hagyok) Szilagi Thamasne Azszoniom(na)k ... egi szoknianak valo tiztesseges fekete perpetatt, vallastol [Adámos KK; BálLt 93]. *1667:* Nagy Katanak vettem egj Szoknyanak valo perpetat [UtI]. *1675:* Vettem ... Egy Mentenek valo Kiraly szin Perpetat harom Singet Singit flo. 1. d. 30 [RLt O. 35]. *1677:* vettem ... Pannusnak ... Nyolczadfel singh Tetzin perpetat flo 10 de 50 [Beszt.; Törzs]. *1710 k.:* egy Sin (!) s egy fertály veres perpeta [LLt Fasc. 146]. *1711:* 15 1/2 Sing Veres Rása ... 21//70. 18 1/2 Sing kék és veres Perpeta ... 13/32 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1809/1818:* 7 Sing Fekete perpeta [Mv; Told.].

Vö. a *közperpéta* címszóval

2. '?' **Szn.** *1621:* perpeta Jstuan gyalog [Kv; Szám. 15b/IX. 271].

perpéta-ágytakaró cuvertură de pat făcută din *perpéta;* Bettdecke aus *perpéta. 1807:* Egy Zöld perpeta viseltes ágy takaro [Körtvélyfája MT; LLt]. *1820:* Edgy zöld perpéta Ágy-takaró [Mv; MvLev.].

perpéta-dolmány dolman făcut din *perpéta;* Dolman aus *perpéta. 1637/1639:* 1. Szederies viselt perpeta dolmany ... aestjm(áltuk) f. 8 [Kv; RDL I. 111]. *1673:* Egi viselt szederies perpeta dolmanj [WassLt Borsai István hagy.].

perpéta-előruha perpéta-kötény; şorţ făcut din *perpéta;* Schürze aus *perpéta. 1677:* Szegöttünk egy Leant Patakon lako Tot Istvan leanyat Catot Igirtunk fizetessebe egy barsony praemest palastot, egy perpeta elö ruhat egy forintos partat, egy giolts inget, egy pendelt [Kv; ACJk 70a]. *1693:* Csiki Ersoknak pénz fizetés fl. 5. perpeta elöruha, Potyolat 1 [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. *1713:* Szegödtem meg Esztendeig Dajkának Monár Juditot, Leszen fizetése kész pénz fl. 15 ... egy perpeta elö ruha [Árapatak Hsz; i.h.]. *1723:* egj Szolgalo ... fizetese egj gjolcs fersöing, egj gjolcs ing, perpeta elö ruha perpeta vál premestöl [Ludvég K; Told. 29/7]. *1724:* fizetésem vólt öt forint, csizma 3rom pár egj perpéta elö ruha[a] [Szováta MT; DLev. 2. XVIIIB Jánosi Jánosné Megjgjes Márta (26) darabont asszony vall. — [a]Folyt. a fels.].

perpéta-firhang perpéta-făgăny; perdea făcută din *perpéta;* Vorhang aus *perpéta. 1789:* Egy Kilin Asztalra valo Rf 1 xr 30 ... Egy pár Zöld perpeta Firhang tetejiben valo Garnis [Mv; ConscrAp. 22].

perpéta-kötö perpéta-kötény; şorţ făcut din *perpéta;* Schürze aus *perpéta. 1733:* Edgj rongjos fekete perpeta kötö [Marossztkirály AF; Told. 2].

perpéta-mente mantie făcută din *perpéta;* Dolman aus *perpéta. 1634:* Az Balinttffi Cristoph vram ket nagiob fianak hagiom az kek perpeta, mallal berlet szorittos mentemet, egyknek [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1673:* Egj kek perpeta mente Aszszoni ember(ne)k valo, rokaval bellet [WassLt Borsai István hagy.].

perpéta-palást pelerină făcută din *perpéta;* Mantel aus *perpéta. 1627:* Az Ket Aruaknak Egi fekete perpeta palastbol tartozik az Apiok f 4 [Kv; RDL I. 135]. *1637/1639:* Az Ruhazattyatis az Relictanak megh hattuk melyek Igy keouetkeznek. Egy hemecz palást. Egy viselt perpeta palast [Kv; i.h. 111]. *1673:* az közönsegesböl maganak az Relicta edgy magahoz illendö tisztesseges szoknyat czinaltasson, edgy perpeta palastal edgyüt [Kv; i.h. 154]. *1682:* Attam Egi uiselö fekete perpeta Palastott, Ennek is zöld barsoni Prem az elein [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1687:* Egy fekete viseltes perpeta palástot, az arany galland az allyán [Déva; Szer.].

perpéta-ruha rochie făcută din *perpéta;* Kleid aus *perpéta. 1684:* Szegóttünk egy Szolgalot ... igirtunk karacsonigh fizetesebe ... perpeta ruhat[a] [Kv; ACJk 32b. — [a]Felsből kiemelve].

perpéta-szoknya fustă făcută din *perpéta;* Rock aus *perpéta. 1627:* Egj sederies perpet (!) szoknia, ezwst premes [BLt]. *1659:* Kűs asszoniomnak egy perpeta szokniaia uallastol uűseltes [Cssz; LLt 118. C]. *1664:* Egy viola szin perpéta szoknyát vál nélkült [Beszt.; SL]. *1733:* Edgj viseltes fekete perpeta szoknya [Marossztkirály AF; Told. 2].

perpéta-szuperlát perpéta-făgăny; perdea făcută din *perpéta;* Vorhang aus *perpéta. 1732:* az Ebédlö palotába ... ablakok, és két ajtok elött, vas rudakon, és karikákon két felé njiló zöld perpéta Superlatok vannak [Kóród KK; Ks 12. I.] | ezen háznak ... ónba foglalt üveg ablakjai ... zárodnak vas forditocskákkal, elöttök hoszszu vas rudakon, es karikákon két felé vono Zöld perpéta superlatok vannak mindenik(ne)k [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIC néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.]. *1733:* Edgj fekete ágj körül valo perpéta szuperlát [Marossztkirály AF; Told. 2].

perpéta-váll perpéta női ruha; rochie făcută din *perpéta;* Kleid aus *perpéta. 1723:* Vagjon egj Szolgalois kinek fizetese egj gjolcs fersöing, egj gjolcs ing, perpeta elö ruha, perpeta vál premestöl [Ludvég K; Told. 29/7].

perpetrál elkövet, megtesz; a săvîrşi/face; tun, machen. *1731:* Embercket és Istent eö Felséget irtoztato Attazodásokatt es Teremtettézéseket perpetralt [Dés; Jk]. *1737:* a ser kortsoma fogattassek el, holmi privatus atyánkfiaitól, és fordittassék a Nms Város hasznára ... Ha pedig valaki megakarja árendálni, a Nms Város(na)k vagjon szabadságáb(an) annak adni: ha ki pedig ezenn Nms Város Végezésével nem gondolván, privatus ember árulni és árultatni, perpetrálná, toties quoties Cum flor. hung. 3:/:3 bűntettessék [Dés; Jk 484a]. *1765:* az Commissarius ... Sárdi Szabó Samuel iszonnyu excessusokat perpetrált Borbándon [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 187].

perpetrált elkövetett, megtett; (care a fost) săvîrşit, făcut; gemacht, getan. *1734:* Vilagoson Constal fel olvastatott exhibitaimbol az Inek ellenem s velem perpetralt malitiaja | Exhibealando Citatoria Relatoriamnak seriesseböl vilagoson constal, hol, mikor, mitsoda alkalmatossaggal, és minémüképven vélem minden igaz ok nélkül perpetralt tselekedetekert, verésekért kelletett az Iket jure prosequaluom [Torda; TJkT I. 52].

perpetuál 1. megörökít; a perpetua; verewigen. *1592:* Sigmond kiraly Minden Molnokat, mellick ez varos hataran vadnak, Coloswarnak p(er)petualta [Kv; Diósylnd. 19]. *1592/1594:* Mierthog' az Actor az haznak venditioianak à tempore venditionis kinek vagion 16. eztendeye nem contradicalt, p(rae)criptiois teolt benne, Azert cum poena Jnd(ebi)te le zal az Actor kereseti, az exponensetis penigh refundalni kel az kit az Jnctussal keölletet az Jnctusnak perpetuallia à teörweni à hazat [Kv; RDL I. 63]. *1609:* Az Szent Kiraly ucza Szegeletin valo Nagy hazat adak es perpetualak Keopeczi Janosnak [Mv; IB VI. 225/17]. *1786:* Feleségem jussán, vérségin minden pénzbéli succursussa nélkül váltattam a' Sarádi Részt Nagylakan és Káptalanb(an) G. Rhédei uraktol in fl. 950. Azután penes secundum Connubinum cum Juditha Trauzner adtam meg örökösitésiért Sarádi Sigmondnak, 137 Rh flökat ... ugyan Gerendi Sigmondnak pro Jure no p(rae)habito perpetuálván 100 flokat ... Adtam örökiért a Frenz Résznek fl 1000 [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1a Jos. Dobolyi kezével].

2. véglegesít; a definitiva; definitiv bestätigen. *1684:* Gyült be az tanács. Választottak három utcza-kapitányokat: Szabó Jánost, Varga Gergelyt és Borbély Mihályt, kiket perpetuáltak is [Torda; SzZs 250].

perpetuitás állandóság, folytonosság; continuitate; Beständigkeit. *1681:* Effele immunialtatásb(an) penig magok(na)k perpetuitast nem ve(n)dicalhatnak; mert valamikor fog teczeni à D. Terrestrisnek (:vgi kévánván az szüksegh es alkalmatossagh:) elebbi tartozo szolgalattyokra eöket szabadon fordithattia [VhU 199]. *1737:* illendő részen Tiszt. Tsepregi Ferentz Uramat a' Néhai Tiszt. Udvarhelyi Mihály Uram ő Kglme Vacantiajára által-tenni, és egyszer 's mind Theologiae Professorsággal-is cohonestalni. Kéré pedig azon a' Mlgs Urat[a] a' Tiszt. és Ns Consistorium, hogy a' ... Professorságnak tovább valo Continuatioját, sőt securitássát, és perpetuitássát, exoperálni a' Mlgs Supremum Consistoriummal együtt méltóztassék [Kv; SRE 166. — [a]Br. Bánfi Farkas egyházközségi főkurátort]

perpetuum végzés; decizie, hotărîre; Beschluß. *1595:* Eghez Varosul Birak vraimmal es eskwt polghariwal egietembe solemniter egybe gywlwen az Mezarosokrol illien p(er)petuumot vegheztenek, mely veghezesben mind az ket fęle Mezarosok feienkent az eghez varos zine eleot fen lewen consencialtanak ... Mely eoreokeos veghezesek illien Articulusban c(om)prehendaltattak [Kv; TanJk I/1. 258].

perplexitás bizonytalanság; nesiguranță, perplexitate; Unsicherheit, Ungewißheit. *1662:* a segítség olly okkal ígírtetik vala, ha a vár[a] és a benne levők is római császár hűsége s őfelsége oda bocsátandó commendántja igazgatása alá teljes hatalommal bocsáttatni ígírtetnék. De hogy ebbe a várbéliek nagy perplexitással, vélekedéssel volnának, magoktól cselekedhessék-e, nem-e? ... végre egymás között azt concludálták, végezték vala ... a véghelynek római császár őfelsége kezébe esni, csak úgy maradhatván meg a török kéztül, ugyan ott jobb volna [SKr 587. — [a]Ti. Várad].

perrőli perről való; la/de proces; vom Prozeß. *1835:* ha az Ecclesianak azon perre tett költséget a kerelmes Tkts Ur meg fordittya, és az el foglalt helyet vissza botsáttya, nincs ellene a Visitation a perröli le mondás [DobLev. V/1209 Erősdi Mihály küküllői ref. főjegyző kezével].

persely 1. pénzgyűjtő/tartó doboz; puşculiță, casetă pentru bani; Geldbüchse. *1585:* A Masa haz perselyeben f 5 d 9 1/2 [Kv; Szám. 3/XIX]. *1587:* Egy pessel hittwa(n) d 50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 4]. *1593:* Bachi Janos vallia ... Ezt tudom az Ersebet dolgaban, az gazdam azzoni inte megh engemet, hogi mentek vtanna az pinczeben, mert gondolna hogi az pesselibeol pinzt lopna ki, mikor ala mentem volna, latam hogi rea fekwt az pinzre az also hazba az kit az pesselibeol ki veot volt, es rantam ő magat onnat, tahat ott vagion 53 harom pinz [Kv; TJk V/1. 345]. *1658:* Vagio(n) egy vas pessely ... Vagion az pesselybe(n) penz ugi mint f 10. 60 id est tiz forint hatva(n) penz [Kv; SzCLev.]. *1659:* Percipialtúnk az peselybol f 14 [Kv; i.h.]. *1682:* Siro Mihaly az Földvari Templom beli Perselt mivel fel rontotta. Tiszt Uramekat talallyuk meg felölle, via juris procedallyanak ellene, addig penig had üllyön az fogságban [SzJk 172]. *1721:* Ha mit conferalnak a Makfalvi Templomhoz vagj a' perselyben hannak, meg engedtetet hogj a Mater(ne)k a filiahoz valo kegjes indulatjabol harmadát az Abodi filiahoz adgják [Makfva MT; MMatr. 196]. *1732:* Vagjon ... a perselyben ... tizen egj forint s ötven hat penz, mellyet szokot reservalni az Eccl(esi)a kivantato ruinak reparalasara, s egyeb szükseges erogatiokra [Gidófva Hsz; SVJk].

Szk: *vasas ~. 1589:* Egy vasas pessel [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. *1601:* vasas persely nro 1 [Kv; AggmLt A. 41] ✱ *város ~. 1702:* Igen meg szorittatva lévén szegény Ekklesiánk dolga ez időnek nehézségéhez képest költség dolgából, tettzett a' T. Consistorium(na)k, e' fogjatkozasnak avagj tsak rész szerint való pótlására, fel venni minden holnapb(an) az első vasárnapot ugj, hogj egjéb szükölködőket akkor el hagjván hirdessék ki az Ekklesia sok rendbéli szükségeit és adakozzanak a' kő lábakon ezen jó végre tetetett, város perselyekb(en) [Kv; SRE 79].

2. a kerékagy vas bélése; bucea, bucşă; Büchse, Hülse, Nabenring. *1590:* Ezeken kyweol vagion Vas Abronch 1 Pessel 1 [Kv; Szám. 4/XXIII. 6]. *1595:* Ez szekernek az hatúlso kereke meg töret vala ... Peter koúacz vasazta meg pessellyekkel ... d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 135 ifj. Heltai

Gáspár sp kezével]. *1625:* Az Kouáchyok ... Egy felherczet vasoztak egy hinto ala f—/25 ... Czinaltanak ... Egy pesselt ujolagh f—/10 [Kv; i.h. 16/XXVII. 10]. *1780 k.:* A' Frajjok kotsijának ... Egy persejt ujjat, egy ocskat xr. 18 ... a' fel-hérczbe egy Szeget xr. 9 [Szászváros; BK]. *1818:* Egy ujjadon ujj vasazatlan Fako Szekér, három jo szoritto karikáju heverö kerékkel, és kerék fòre valo 16. darab karikak, 4. darab pánt vasakkal, 8. jo persellyek, és három Tengely végre valo karikákkal [Kv; Born. IV. 41]. *1820:* A Bivalos 2 uj kerekeire perselynek 4 (Pánt-vas) ... Györgj és Onnj Béresek(ne)k Pánt Szegek(ne)k és Derék Szeg(ne)k [Déva; Ks 105. 168]. *1828:* A Kovácsnak mikor a perselyt meg atzélta, vettem fél fertály palinkat [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. malom(kerék) alkatrésze; o piesă de la roata morii; Bestandteil des Mühlrades. *1676:* Szaroz malomhoz valo vas orso, serpenyűjével perselyével edgyűtt cont. libr. 38 [Fog.; UF II, 720]. *1791:* A malomnak 2. Perpentzéje ... 2 Perselye [MNy XXXVIII, 304]. *1838:* A' Pétra keze alatti also malom borona fábol, Szalma fedéllel, egy also, két felsö kö ... orso karikák egy persej — két kereszt vas [M.bogáta SzD; BetLt 2]. *1852:* A' felsö kő uj ... vas keresztje kopott és gyenge; korong vas es perselye kopott [Km; KmULev. 2].

4. kapusarok része; o parte a balamalei (la o poartă); Teil der Torangel. *1676:* vagyon az vad kertre kötött tölgy fa kapu mellyek között eöregh deszkás táblaju egy fele nyilo vas karikás serpenyűs perselyis, fölyűl vas pantos kapu jo sindelyes héazot alat [Fog.; UF II, 735]. *1680:* Tölgy fa kapu mellyek közöt egy deszkas kapu, mely fellyül fahorogb(a) allol penig perseljben vas csapon forog vas karikas Sarkával [A.porumbák F; ÁLt Inv. 26]. *1852:* A hátulso kapuhas ket Persel es ket also Pánt 4 f [Kv; SLt Vegyes perir.] | A két felé nyilo kapu ... Felsö két Sorkai vas pipái persellyei meg vagynak [Körtvélyfája MT; LLt].

5. harangalkatrész; o piesă de la clopot; Teil der Glocke. *1821:* A' Harangak Persellyei meg tsináltatásokra vett egy pánt Vasat [Mezőmadaras MT; MRLt].

perselybeli perselyből való; din pusculiță; aus der Geldbüchse. *1746:* Perselybéli kész pénz vagyon d(en) 84 [Komolló Hsz, SVJk].

perselyes 1. ~ *láda/ládácska* perselyláda/ládácska; cutie/cutiuță pentru păstrarea banilor; Geldbüchse/Geldbüchslein. *1657:* festettem nagy pesselyes ladat feketen megis szegezgettem [Kv; ACJk 48b]. *1789:* Vagyon egy fél singes kotzkás Zöld festékes jo vas Sorkas, záros persellyes Ladátska, benne egy kis tojoka Iskotulja [Abásfva U; EMLt].

2. persellyel ellátott (kerékagy); (butuc de roată) cu bucea; mit Büchse versehene Radnabe. *1656:* (Három) rudbeli seregh bontho ... Ezek alat valo 3 kerek perselljes [Fog.; UF II, 104].

3. persellyel készült (kapusarok); (balama) prevăzută cu un fel de inel/cerc metalic; mit Büchse versehene (Torangel). *1676:* csűr mellynek kett vegin vagyon kett eőrőgh deszkas kapuja mindenneknek sarkai vas czapos karikas és perselyes fellyül vás pántos [A.szombatfva F; UF II, 761] | Nyilik ezen korczmaház curijara, két tolgy fa oszlopak között fa szegekkel szegezett vás czapos perselies deszkas kapu mellynek felső reszén vás pánt vagion [Fog.; i.h. 747]. *1680:* az Csur(ne)k vagynak fa horgon jaro alol pedig Perselyes vas csapos, es vas karikas sarkos negy öregh fa szegekkel öszve szegezet deszkás kapui [A.porumbák F; ÁLt Inv. 31].

4. persellyel ellátott (kapuzár); (zăvor de poartă) prevăzut cu un fel de inel/cerc metalic; mit Büchse versehenes (Torschloß). *1675:* A Várnak[a] ... filegorias kapuja ... mindenik kapunak három három, s mind egj forma, Pesseljes vass zárjai vannak [EFiscLt XII. 1/2. 1. A. — [a]Szúv-on].

perselykarika kapusarok része; o parte a balamalei (la o poartă; Teil der Torangel. *1744:* Kapu torkára való pánt vas persely karika 3. tangyér karika [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

perselyládácska pénz gyűjtésére/tárolására szolgáló záros ládika; cutie/cutiuță pentru păstrarea banilor; Geldbüchse. *1728:* Egj kis persely ladátska [Sszgy; SVJk] | Persely Ladacska nro 1 [Szotyor Hsz; i.h.] | Persely ladacska jo szoros nro 1 [Uzon Hsz; i.h.]. *1752:* Egy persely ládátska [Bikfva Hsz; i.h.].

perselypénz templombeli adomány; banii din cutia milelor; Weihgabe, Geld aus dem Gotteskasten. *1794:* Az Harangokbol, persely pénzböl vagy egyebünnen bé jöni szokott jövedelmeknek végekre járván ezekröl is a' Domest. Consistorium elölt Relatiot tégyen[a] [Kv; SRE 313. — [a]Ti. a kiküldött bizottság].

persenés kidomborodás; ridicătură (mică), proeminență; Erhebung. **Hn.** *1760:* a' persenyés Dombnál (sz) [Malomfva MT; EHA].

perspektíva 1. távcső; binoclu, perspectivă; Fernrohr. *1666:* Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozo jováit ... Pezmas szapant, Violas szapant, perspectivakat. Pezmat, Alkermestt[a] [Utl. — [a]Folyt. a fels.]. *1705:* Onnan lejüvén, látám az úr tornácából a szőlő alatt a kurucokat, hogy ott étettenek, perspektivából is meglátszottanak, jó húsz lóval voltanak [WIN I, 458]. *1710 k.:* Én pedig általmenék Angliába Dover nevű portus és városba, mely szép üdőben meglátszik, kivált perspektivával jól egyik a másikból [BÖn. 583]. *1714:* Fejer fab(a) bé zarrott 3. darabbul állo Perspectiva | Egj futraljb(an) két Perspectiva fl. Hung. 1 [AH 11, 12]. *1768:* Perspectiva 1 Sollare 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23].

Szk: *borított ~. 1681:* Aszszony Háza ... Fekete boritot perspectiva Nro 1 [Vh; VhU 537, 540].

2. távlati ábrázolástan; perspectivă; Perspektive. *1710 k.:* Úgy jut eszembe, voltunk ekkor cives academiae mindenféle deák circiter kétezernégyszáz, professzor huszonkettő ... egy Nicolaus Goldmannus nevű német öreg embernél ... tartottam collegiumot a civis architectura és perspectivára német nyelven [BÖn. 579].

perspektívás távcsővel ellátott; prevăzut cu binoclu/ochean; mit Fernrohr versehen. *1768:* Egy perspectivás ezüst Mankoju Nád Páltzát[a] [Ks 19/I. 6. — [a]A Bodokról (Hsz) hozott portékák közt].

perspektívum távcső; binoclu, perspectivă; Fernrohr. *1714:* Rövid ezüst Perspectivum fl. Hung. 5. — ... Elephant Csont Perspectivu(m) fl. Hung. 1 // 80 két Perspectivu(m) egjik zöld másik fejér [AH 12, 35].

perspicillum kis távcső; binoclu/ochean mic; kleines Fernrohr. *1714:* két Perspectivu(m) ... Perspicillum egj futraljb(an) [AH 35].

perspiciál szemügyre vesz, megvizsgál; a examina, a cerceta cu privirea; ins Augen fassen, untersuchen. *1595:* Kerik Biro vramat varosul hogy Ez Napokban zollion Marton deak vrammal Az Iktatas feleol, valazzon eo kgme ket vraimatis az tanachbeliek keozzwl kik az Statutiokort Az tanach newet representaliak ... az Iktataskort az harmad Nap alat Az lozagot Nominanter fiastol Marhastol Connumeralliak ... mindenkepe(n) perspicialliak, Inquiralliakis, hogy onnat megh leoven, tudhassak valoba referalnj eo kgmeknek varosul [Kv; TanJk I/1. 249].

persze 1. természetesen; desigur; natürlich. *1593:* Kis Leörinchis per se eskedgiek hogj nem teöltette el ez Betfalúy Peter eo nalla idejet Addigh migh zoúa volt velle [UszT 13/74]. *1737:* a Nms Rf. Ec(c)lánakis p(rae)judicálna, ha Tordai János ő kigjelménel meg-hagjatnék azon(n) Csikó; azért az másod izb(en) extorqueált igereti Farkas Dávid Atjánkfiának per se annihiláltatik, és azonn ló nem hagjatik Tordai János ő kglménél; hanem in vigore marad ez iránt is, elsőbb Testamentaria Dispositioja Farkas Dávid Atyánkfiának [Dés; Jk 488b]. *1740:* a szomszéd Székek és vár(me)gyék vecturainkat fel nem váltván ... ha nem remediáltattik az illyen dolog ezis el pusztittja ezt a vár(me)gyét, mivel nékünk per se fel kell váltanunk a Bánátusbélieket [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1837:* Én per se cselédestöl talpon, egész éjszaka [Kv; Pk 7]. *1847:* A' lelkem Anyám pedig küld égy türetben 6 sing ázur posztot ... per se télí kaputnak valonak [Kv; Pk 7]. *1881:* Csak a sok munka ... meg a bajok ... meg az elfoglaltság ... Persze azt te sem veszed számba, hogy nekem egyedül van annyi munkám, amennyit három hozzád hasonló rest fráter nyögve végez el [PLev. 85 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. magától értetődő; bineînțeles, firește; selbstverständlich. *1756:* Tit Németi István Uram is ... midőn kotzkázott, per se, hogy bizony pénze vólt [Kv; Mk IX Vall. 30]. *1820:* ebböl perse hogy semmi se lesz [M.zsombor K; Somb.].

perszekúció üldözés, üldöztetés; persecuție, prigoană; Verfolgung. *1590:* exhibealanak az szeken ket leuclet Vrunk eó Naga Somlioj Bathori Sighmund Erdely vaidaèth mellyeknek Continentiaía vala hogy panaszlottak volna aszon eo naganak hogj az Eó lofóy Zabadsagok Ellen az keóssegbeli allapotbeli Embereknek modgiok zerint ado fizetesre kenzeriten(n)i ne kenzeritennek semmi tiztartok, melly mellett aszis uala hogi lofói Zabadsagok Ellen az malefitusoknak perseqütioiokkor megh valatni ne tartosznanak [UszT]. *1602:* Myert hogy az Inctus beosegesen megh bizonittya egy nehany bizonisagokkal, az maga Jobbagin kywcolis hogy az Jwhok vthan valo zerenchie vetesre ez Inctusnak Jobbagy voltanak, eley vezedelme(n) forgottanak az p(er)secutiobanis elseobek voltanak [Kv; TJk VI/1. 603]. *1657:* Ezenközben az cschek rebellálván Ferdinandus secundus római császár és cseh s magyar király ellen s magoknak Fridericust választván királyoknak, mely rebelliót causált az religiónak persecutiója, és azon bántódás lévén Magyarországban is, mind cschek s mind magyarországiak közül valók invitálták Bethlen Gábort is, confugiálván az török portához is | vala is nagy oppressiója és persequutiója az evangelica religiónak [KemÖn. 33, 189]. *1662:* nagy szabadosan megyen vala elébb-elébb a nagy persecútió, vallásbéli üldöztetés [SKr 204]. *1671:* az latrok persecutiojokra tartozzanak ott-is fel-kelni az elébbi Articulusok szerént [CC 62]. *1672:* keservesen érzem ecclesiánknak persecutiojokat [TML VI, 54 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz]. *1721:* Az Malefactorokban kettőt, az kiket el bocsátott volt, reincaptiváltatta, de az tőb Malefactorok latván persecutjojokat, magokat ad Dominale forum incaptiváltatták [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. *1758:* Koszta Mihály ... erőltette a Falut persecutiojára a nevezett meg szaladott Ekéseknek [Kük.; Ks 65. 45. 17g].

Szk: *~t indít. 1782:* Azt az apostolt pedig mondják, hogy Károlyi Antal lenne, aki is mihelyt felséges Mária Terézia megholt, mindjárt Szatmár vármegyében, s nevezetesen Szatmárt az egri püspökkel szörnyű persecutiót indított a reformátusok ellen, tömlöcre, árestomra hányatván, mulctázván őket, úgyhogy sokan meg is holtanak a tömlöczésben [RettE 418] ✱ *megszűnhetik a ~tól. 1672:* Kegyelmed levelét az hírekkel együtt böcsülettel vettem; ki igaz benne, ki nem, Isten az nyarat adván érnünk, megmutatja ő felsége. Jezabel fejedelemasszony[a] meg szünhetik az persecutiotúl, mert véghez vitte [TML VI, 108 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Báthori Zsófiát nevezték így a protestánsok] ✱ *vkire kalauzolja a ~t. 1816:* (A haramiák) Kis Csulára egy emberhez bé utöttek, azt nagyon meg kinoztak, és meghfosztották, ezenn Haramiak rész szerént Kékesfalviak, rész szerént ott tartozkodnak ... a mult héten oda küldettetett Plajásokat ki kergették, most már találtatott egy Delator, a ki egész birodalmot adott, hogy reájok kalauzolja a Persecutiot [H; JHb Jósika János főispán ir. 37].

perszekútor üldöző; persecutor, prigonitor; Verfolger. *1614:* Az az Istentelen Tamásfalvi János is nagy kegyetlenséggel bírá Marosszéket és az religiónak erős persecutora lön [BTN[2] 48]. *1666:* vallásunknak első persecutora az felső magyarországi magistratus akar lenni többiekkel együtt, ha Isten csudálatosképen meg nem gátolja őket [TML III, 543 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710:* Ez a Gyulafi László ... a mi reformáta religiónknak nagy persecutora [CsH 295]. *1776:* Szörnyű és keresztény füleknek irtóztató vádat tett ellenem ez az én Zsigmond nem fiam, hanem proditorom és persequtorom, Bécsben egy Enyedi István nevű agensnek azt adván fel, hogy én a pápista vallást mocskoltam és azért nem adom ki az ötet illető anyai részit, hogy pápistává lett [RettE 363–4].

perszekvál 1. üldöz; a persecuta/prigoni; verfolgen. *1590:* Azalos Thamas ... ha az eo Compositioiat in aliquot sui parte vel in toto nem obserualna ez feleol Meg irt Sententia legyen az eo feyen, Kiwel mynden helyen persequalwan meg foghassak es mint gilkost ... erdem zerent megbwtethessen (így!) [Bönye Sz; WLt]. *1614:* 1595: Szent György-napi gyűlésben Fejérváratt végezének articulust az szegény sabbatariusok ellen, hogy persequálják őket [BTN[2] 42–3]. *1635:* az Czismasiak, ha az eo Czehekben nem allanak, miuelniek szabad ne legyen. Es az Warga Czeh ez creossseggel elwen, az Czismasiakat ... mivelni nem engettek, hanem Istenben el nyugut Bathori Gabor Fejedelem idejebennis, priuilegiumok szerént persequalvan ezeket [KvLt Céhir. I. 15]. *1671:* Apór Lázár ... a' Kézdi-Vásár-

hellyieket Lemhényi erdőröl, és több szomszéd Falubélieké́ről ... mint az előtt ugy mostis háborgatná, igaz üttyokban persequalná, és bé-hajtaná, fájokat és egyéb vélek való javokat el-vévén tsak üressen bocsátaná-el az emberit [CC 41]. *1719:* eddigis ex rancore persequaltak aszt ã kire nagj haragjak volt [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról]. *1745:* Lőrinczi Kisanna ... Egerbegyi betsűlletes Torjai János nevű emberhez szállására bé kérezvén, annak fele edgjet mássát, ejtzakának idején eltolvajlotta, kiis persequalvan ã Thordai határon ã Kolosi Aknánál utól érte, és nékem mint Tisztnek ã lopott edgjet másokkal edgyütt kezembe hozta [Torda; TJkT II. 38]. — L. még CsH 156, 336, 358; RettE 276.

2. nyomoz, törvénnyel (meg)keres; a urmări (pe cale juridică); (mit Gesetz) suchen, nach jm fahnden. *1641:* Puzta kamarason lako Szekely Marta Legitimus Procuratora altal Jöve eleonkben ielentven hogi ennek eleőtte Negiedik eztendőben Tot Ferencz auagi Nemet ferencz hitőtlenől el hagyta ... Ez prima I(n)stantiaja az Eccl(es)ia differallia, azert ez alat kerestesse es ha hol hallhattia persequallia [SzJk 54]. *1679:* Rognai Mihaly ... jurallyo(n) azo(n) hogy ha keze ügyeb(en) lészen azt a lator aszont[a] tehetsége szerint persequallyia teőrveny szerint [i.h. 139. — [a]Ti. elszökött feleségét]. *1688:* Tetczett a' sz Széknek hogy Fazakos Janos infidelis boszorkány Felesegétöl Fazakas Katatol divortialtassék et ad secunda vota transmittaltassek, ita tamen hogy jurállyon azon, hogy valahol ennek utanna meg kaphattya, via juris persequallya, az infidelis Boszorkány Asszony penigh ligaban vettessék [i.h. 222].

Szk: *külső fórumon ~. 1644:* Barla Mihaly Proponaltattia legitimus Procuratora altal ... hogi ... az ő felesege tölle el ment ... Deliberatu(m). Tudgia hol vagion mennien utanna es az külseő forumon persequallia hitőtlen el hagyasaert [i.h. 61] ✱ *törvénnyel ~. 1710 k.:* Azt izente[a] a fejedelemnek: Nemcsak nem kérem a gráciát, hanem az Isten ő nagyságát soha meg ne áldja, ha törvénnyel nem persequálja, és ha bűnös lészen, fejét nem véteti [BÖn. 683. — [a]Az emlékíró atyja].

perszekválás nyomozás, (törvényes) megkeresés; urmărire (pe cale juridică); Fahndung, (offizielle) Suche. *1642:* Talala megh bennőnket Nemethiben lako Kis Ilona Legitimus procuratora altal kivanua(n) Absolutiot tölle hitőtlenől el futot Thot Janos neveő Uratol. De mostannis az Eccl(es)ia keresesere es persequalasara igazittia, mert megh az Eőt eztendő nem tőlt el [SzJk 57].

Szk: *~ra bocsát. 1641:* Nemetiben lako Kis Ilona, Jöve mi eleónkben, ielentven hogi ennek eleőtte harmadi (!) eztendőben Tot Janos neuő ura, Urunk eő Naga hopenszes darabantia hitőtlenől tölle el futot vratol, Absolutiot kiva(n). De az sz. szék el futot hitőtlen uranak keresesere es persequalására bocziattia [i.h. 54].

perszekválhat üldözhet; a putea persecuta; verfolgen können. *1666:* Palatinus uram teljes akaratja az, hogy az mi kegyelmes urunknak ő nagysának nehézségében ejtse Tökölyi uramat ő nagyságát, hogy így annak alkalmatosságával is inkább persequálhassák vallásunkat [TML III, 554 Teleki Mihály Bornemisza Annához] | azért lött az osztozások, hogy oly reménség alatt szerzették volna az jésuiták Rákóczi Ferencznek az Szrini leányát, hogy talám az ő ereje által persequálhatják az mi vallásunkat [i.h. 560 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

perszekválthat üldöztet; a dispune/face să fie persecutat; verfolgen lassen. *1664:* El hiszszük mi, hogy római császár ő felsége, mind keresztyén monarcha Magyarországban az religiót nem persequaltatja [TML III, 280 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710:* Erős parancsolatom lévén mind a generáltol, mind a Guberniumtól, hogy afféle tolvajokat persequaltassak, megparancsolám a székeknek, bottal, fejszével, láncsával felkeljenek, mert egyéb fegyverek nem vala [CsH 369].

Szk: *halálra ~. 1599:* maga az meg holt Rhodák Andras zolgamra rea tamadot, lovarul le verthe, Lowatis el vette, Az uthan gialogh eo magatis vyobban halalra persequaltatta, tolvajt kinzeritetet kyaltani, hogy Iletit megh tarthassa [Dés; Eszt-Mk] ✱ *tisztekkel ~. 1681:* Thasnadi Janos jurallyon azon hogy tellyes tehetsege szerint hütetle(n) feleségét Kegyes Annat az tisztekkel persequaltattyia meg kivannyiuk [SzJk 157].

perszeverál 1. kitart vmi mellett/vmiben; a persevera/stărui (în ...); bei etw. bleiben. *1618:* Eléggé kérém az pasát, hogy ... ő magával beszéljen a követtel, de az pasa soha nem cselekedé, hanem ugyancsak perseverála abban, hogy írja meg ha mit akar s írva adja be [BTN[2] 90]. *1674:* Teczet azért 'a törvény(ne)k hogy pro exemplo alioru(m) az szolgák által az pelenger alá ki vitetvé(n), ighe(n) erősse(n) palczákkal megh verettessék, és ki kialtva(n) haromszor büntetésé(ne)k oka mi légien, ez városrol, seőt mégh ennek határárolis de facto el tavozzék, teőbbe soha az városon s annak hatarannis ne talaltassek, Secus ha itt találtatik, s annál inkab affele czelekedetiben perseveral ... fel akasztatik [Kv; TJk XI/1. 335]. *1705:* mi a hűségben perseveráltunk [WIN I, 508]. *1765:* Murvai kapott fegyverre s ugy hajtotta ki ã Novizánsokat az Házbol, s még Kis Josef hátul menvén, ugy vágott utánna, hogy ha az ajto szemöldekben meg nem akadott volna kardgya, feje ketté hasadott vólna, ezen furiajaban továbbráis perseverálván ... Az utzárais ki hajtotta őket [Torda; TJkT V. 259].

2. megmarad vmiben; a persista; bei etw. bleiben. *1670:* Kovásznai Péter Püspők Ur(am) által conferáltak ã Reformata Káli Ecclahoz egy virágos pohárt melyben van tall. 13. két dutka hijja; ea conditione mig perseveralnak ebben az igasságban, de ha deficialnak ã Reformata Esperess vegye kezéhez [Kál MT; MMatr. 269].

perszeverálás vmiben való megmaradás; persistență, perseverență; Perseverieren. *1670:* Infidelitassal vadoltatik az Aszonj meljet ha el akar bontani, ferjehez redealjon, különben az sok bizonsagok(na)k vallasokat pertinatiajaval abban valo perseveralasaval stabiljalja [SzJk 111].

perszeverálhat kitarthat vmi mellett/vmiben; a putea persista/persevera în ceva; bei etw. bleiben/perseverieren können. *1618:* ha quod Deo auertat, valami disturbiu(m) uagi egeb el tauaztathatatlan obstaculu(m) miat az haz arra residiumianak megh adasa differaltatnek valami keves ideigh, abban vinculu(m) ne legien, de ha Ebben az czendessegbe(n) ... perseveralhatu(n)k az p(rac)figalt Napra ... tartozzanak megh adni [Dés; DLt 340]. *1777:* Ugy hallottam az Atyámtol, hogj itt az Büdős patak mellett a' Büdős Forásnál, hasznos Forásnak gondolván valamely Vakok és Sánták magok Orvaslások végett öszve gyűlvén meg szállottak, kik is mivel hogj három és négj hetekig is ott mulattanak, hogj annál inkább az rosz időkben perseve-

rálhassanak Kalljbákat épitettenek magok(na)k [Szakatura SzD; TL. Bot Ursz (60) prov. vall.].

Szk: *együtt* ~ egymás mellett kitarthat. *1772:* Ez igen jól tanult ember, különösen is, más gyermekei felett, testál nékie az édesatyja s az a szándéka, hogy ne házasodjék, hanem ha megosztoznak is együtt lakjanak s holta után amije marad az öccse succedáljon benne. De nem tudom, hány zsákkal telik, mivel ez az Mihály jó accuratus, takarékos, vagy inkább fösvény gazda és szükön költö lévén, György pedig nem annyira, alig hiszem együtt perseverálhassanak [RettE 279].

perszeveráns egyezséget megtartó; care respectă (o înţelegere); (Vereinbarung) respektierend. *1758:* A fen meg irt Relictanak s két Fiainak Tar Jánosnak és Andrasnak, Attyakrol Testvér Báttyakkal és ez Relictanak mostaha Fiával Tar Gergellyel mi elöttünk ... meg edgyezvén ... kezeket bé adák ... hogy ha valamellyik ... ezen szép Atyafiságos edgyezést violalna az perseverans fél az violans félen, vagy feleken Ötven Magyar forintakat exeqvalhassan ezen Levelnek erejével [Asz; Borb. I].

perszisztál helytáll; a persista, a rămîne neclintit; bestehen. *1670:* ö felsége ... iratott minden vármegyékre egy manifestum forma parancsolatot, melyben sub poena notae infidelitatis parancsolja, hogy az kik Rákóczihoz hajlottak vagy inhaereáltak, azok redeáljanak az ö felsége hűségére, az kik penig Rákóczihoz nem hajlottak volt, azok persistáljanak hűségek mellett és az ö felsége banderiumjával viritum conjugálván magokat, minden gratiáját igíri ö felsége is [TML V, 244 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *tisztében* ~. *1677:* Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltassék ... azon Vármegyének Törvény Székire az hol a' potentia patraltatik, ha addig Tisztiben persistál [AC 187].

perszolvál ki/megfizet; a plăti/achita; aus/bezahlen. *1719:* En Czegei Vass Miklos alkudtam es vöttem hitelben Sogor Uramtól Lengyelfalvi Orbán Elek Uramtol egy szarvas szörü Spanyol faj paripát Tizen nyolcz Arannyon assecuralván ... hogy osztozás után becsülettel persolvalom eö Kegyelmének [Mezöméhes TA; WassLt]. *1752:* ä falu hotárával, és az hól az Maga emberei ökröi is ... pascuallottak sok szegeny lakasok(na)k, és azak közül az M Ur Sellérej ökreyis abigaltottak 28. darabig valot Sárdra ... ha ... constalna hogy tilalmosból hajtottak az hajtópinzt had adgyak mutossák az infernált kárt becsültessék meg s azt tartoznak persolvalni [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

perszóna 1. személy; persoană; Person. *1606:* Deliberatu(m) harmad ezten nap sistallja az Euictort es Euictrix personakot legitime az J. [UszT 20/347]. *1634:* nem az helyhez voltam, s vagiokis addictus, hanem az Iesuita szerzethez, es abban valo personakhoz [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1645:* Mw Ferteodi Janos Angialosi pro tempore Nemzetes Beldi Janos es Beldi Pal vramek(na)k Bodolai Porkolabiok, es Istuan Deak Szenthiuani Nobiles ez dologban keozul eligált personak [Hsz; BLt 7]. *1650:* Erkezenek Szekely Hidrol Valami szabadosok Eött persona Hoztanak ide penzt [Kv; Szám. 26/VI. 360]. *1661:* Miuel az orzagh minde(n) tiz tiz personara egy egy keoböl lisztet limitalt ... az houa kiuantatik el szalletathassa [UszLt IX. 75/37 fej.]. *1700:* a' kiknel most ollya(n) földek vadnak pacifice birjak s colalhattyak Sz. Marton napra az arendajat megadva(n); ha penig ... arendajat ... meg nem adnak a' tunc azo(n) Embertül in perpetuum elvitessek es adassek oly bene merita personanak a ki meghatarozott Arendajat megadgya azo(n) terminusra [Dés; Jk 310–1]. *1776:* ä Copulálando Mlgs Personák[a] [Mv; GyL. Em. Tompos franciscanus praesidens (55) vall. — [a]A grófi menyasszony és vőlegény]. *1813:* Le tett hitem Után valhatok annyit, hogy özvegy Ujvári Sámuelné Foglár Klára Aszszonyt bizonyos hibájáért a' Czéh degradáltatta volt a' maga hellyéröl 3rom personával alább[a] [Dés; DLt 22. — [a]A piaci árulóhelyen].

Szk: *autentica* ~ illetékes személy. *1705:* Teleki Sándornak az úr izenetire megengedte a generális, hogy a gyermekét, aki in agone van, két authentica persona előtt megnézhesse [WIN I, 441]. *1721:* A Korcsomakon ... el korcsormarlott 4 hordo borok hordai authentica Personak elöttt merettek meg [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1763:* no már melyik szován nyughatik meg az Biro néki, azoné inkább a' mit ö obiter mások kérdesere felelt, vagi azon mellyet akkor mondott, mikor serio authentica Personák által examinaltatott [Torda; TJkT V. 154] ✱ *eklézsiasztika* ~ egyházi személy. *1671:* Azzal az jussal ne(m) elhet az Incta, mellyel az teöb indubitata Ecclesiastica personák szokta(na)k élni, mint hogj külső magistratussnak bottia alatt, ez varosi territoriumon az városnak usussaval fructussával élödik per hoc az mely magistratusnak alatta s inspectioja alatt eleödik, azon magistratusnak is forumát kel forumának agnoscalni [Kv; TJk XI/1. 166] ✱ *impura* ~ tisztátalan személy. *1628 u.:* ellenem iambor szemeli ellen mint ollian Jmpura personanak zouait megh ne(m) halhatna(m), sem en maga(m) halgatni ne(m) akaro(m): hanem tegie iamborre magatt azt kiuano(m) [SzJk 33] ✱ *infámis* ~ rosszhírű személy. *1597:* Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mutatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli vallasara ... walamy nylwan valot ... az captiüüshoz nem bizonytot, az teorweny simpliciter az azzony vallasanak vgimint infamis personanak semmi helt ne(m) adhat [Kv; TJk VI/1. 5a] ✱ *mizerábilis* ~ szánalmas/szánni való személy. *1673:* Legh elsöbenis consideratioban véven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levöknek igje fogjatcsagokat, nem annyira nezhettük s viselhettük elöttünk vigore az Decretum continentiajat, mint az hogj mint miserabilis personak, arvák, az menyiben lehetet legjenek rezesek attjoktol maradat jokban illendökeppen egjarant [Marosszkirály AF; IB]. *1746:* Admonealtatta volt az A. ö kglme ab offo az It azért hogy à feleségit el tsapván, interea mig Papok elöttt decidalodik dolgok intertentiojárol provideálljon, mivel miserabilis és erötelen persona lévén félö ne hogy éhel és hidegel mások kerte alatt meg halyon [Torda; TJkT III. 94] ✱ *nobilis* ~ nemes személy. *1675:* My Baczy Peter Zagoni Nobilis persona, es Saska Mihali hwteos polgár [Zágon Hsz; BLt 4]. *1782:* 11-mus Testis. Donat Debora Nobilis Persona Aor. 34 [Szörcse Hsz; HSzjP] ✱ *privata* ~ magánember. *1579:* Ertyk eo kegmek az vrunk eo Naga paranchiolattyat ... az vallato zemellyeknek feierwarra valo menety felöl, vgy wegeztek eo kegmek hogy Byro vram eo kegme zereztesse(n) zekereket az zemelyek ala ... Miert hogy vrunk dolga ez, nem valamy privata personae [Kv; TanJk V/3. 192–3]. *1671:* A' Száz Atyánk-fiai részéröl concludaltuk Nagd consensussábol hogy bizonyos casusokon kivül ö kegyelmek közzül privata personák imme-

diate táblára ne evocaltatnának [CC 50]. *1744:* az paraszt emberek ellen, akár Communitas légyen, akár privata Personák, nints más Competens forum, hanem a' Nemes Vármegyének Filialis Széke, melly vulgo Ispán-Székinek szokott hivattatni [WassLt Czegei Wass Adám kezével].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessivem Suffix: saját személye, saját maga; propria persoană; er/sich selbst. *1710 k.:* Én menék Telekihez, ki azon kapu felett való felső rend házakat bírja vala, úgy tetszik, még asztalnál ül vala. Mind ő, s mind a munkában conscius vendégi jobban tudták personájokat ágálni a fejedelemnél, legkisebb gonoszt sem tudék észrevenni, szinte úgy tractáltak, mint azelőtt, és ott töltém az üdőt egy darabig [BÖn. 681]. *1744:* Eő Exja Mgs Dominus Terrestris Personaja, vagy Possessioja, és jurisdictioja ellen akárki machinalodnék, tartozik a' Dominalis Tisztek(ne)k ... késedelem nélkül denuncialni, hogy in tempore Corrigaltathassa az effélékből Származó egyenetlenséget [Déva; Ks 78. XIX. 1]. *1752:* az én Personamal inkáb hiszem az alatom való Tisztek igen keveset gondolnak tsak inkáb hiszem sántikálnak s mástól várnak nemis lesze(n) ebben az Joszagbanis jo directio mig valamellyikűnket de toto nem cassaltattyak [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

perszonálé személyzet; personal; Personal. *1786:* Én valamiképpen hogy egy betűt sem irtam volt sohova is, szerencsémnek mozdulása iránt, vgy a Tábla Personaléjából kiis maradék, ha csak Fő Bironak nem hadnak ... talám ugy is járak vélle mint regen Bethlen István az Erdéllyi Fejedelemséggel, kiis csak az szerencsére, és maga jo érdemeire bizván magát szépen el cseppene tölle, s Rakoczi György üle a polcra [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a Szántó Sándor lev.].

perszonális I. *mn* **1.** személyes, személy szerinti; personal, personalicesc; persönlich, die Person betreffend. **Szk:** ~ *inszurrekció* személy szerinti hadbaszállás. *1666/1701:* De az mint kivánnyák eö kglmek[a], hogy tempore Expeditionis Bellicae, personalis insurrectiora ne kénszerittessenek, az aránt láttatnak eo kgek az idők(ne)k s az dolgok(na)k praescribalni, mellyek(ne)k egyedűl az Mindenhato I(ste)n parancsolhat [Kv; KvLt I/188. — [a]A kolozsváriak] ✱ ~ *jobbágyság* személy szerinti/személyes jobbágyi állapot. *1796:* Hijába reproducalja itten az All Peres Ur azon Leveleit ... a' mellyekkel azt akarja bizonyittani hogy a' Torotzkaiaknak Privilegialis szabadságok ezen Leveleknek ereje által mortificaltatvan, és ők őrökös Jobbágyság alá esvén, ma már a' kereset alatt fenn forgó Levélhez a' Fell Peresnek semmi actioja nem volna; mert valamint ezen Levelek által a' Torotzkaiak elébbeni szabadságok mortificaltatott, vgy ezen Levelekis az 1791béli Novellaris Articulus szerint, nem tsak mortificaltattak, hanem egészszen el törőltettek a' Personalis Jobbágyságrol szollo minden Haza Törvényeivel együtt [Mv; TLev. 5/16 Transm. 34 tábl.] ✱ ~ *komparíció* személyes megjelenés. *1634:* Kakoni Ersebet Azzoni, mostan hazaia kivól exiliomba(n) leven, es az z. zek eleőtt Legitimus Procuratorokat is nem Comparealhatua(n), sem peniglen Haller Peter vramnak mellette szolni nem engedtettven ... az Z. zek ... megh nemitotta auagi varia az I(ncta)nak personalis Comparicioiat, auagi menien oda, ā hol personaliter contendalhat velle [SzJk 43]. *1736:* Az A ő kigjelme[a] ratione Officii az It keresi Paráznaságért, amint Citátoriájáb(an) p(rae)tendállya; de nem tészi fel Nős paráznaé; vagj nőtelen ... az holott pedig tudni való, hogy a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nőtelen pedig Nem ... a Nős parázna mindenkor personalis Comparitiora Citáltatik ... a Nőtelen pedig nem ... azért ... homályos az is, illet valaé personalis Comparitiót vagj nem [Dés; Jk 217a. — [a]A város hadnagya] ✱ ~ *kontribúció* személyes adózás. *1703:* nemellyikűnk mind az Personalis Contributiok miatt, mind az Koborlo Kuruczok miat s másként is elége megh Romlotunk [Fog.; Utl] ✱ ~ *prohibició* személyes eltiltás. *1734:* a' mi illeti az A eo kgl(me)töl allegalt 20 Titt. az ide impertinens, mivel az ha meg olvastatik jol, szollot régenten az ország Tablaja előtt valo Personalis Prohibitiorol az holott harmad napon mingyárt a' Prohibitio mellet personaliter, és nem per Procurator(em) tartoztanak Comparealni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. ~ *rezidencia* saját lakhely; locuință proprie; eigene Wohnung. *1677:* a' laesa pars a' potentiariust keresse a' kártételért juris ordina, vagy ot az hol personalis residentiaja vagyon [AC 187].

3. személyeskedő; plin de aluzii ofensatoare/răutăcioase; anzüglich. *1759:* igyekeztem, hogy efféle personalis Injuriák ... concilialtathatnának, de minden igyekezetem gyümöltstelen volt [Mv; Told. 42].

II. *fn* **1.** személynök (a király személyét képviselő közjogi főtisztviselő); reprezentant al regelui; Vertreter des Königs. *1666:* Kaszony pater ellen, az mint inquisitiot írnak, úgy az cancellariusságtúl is elesett, mivel cancellariusnak Szegedy Ferenczet a posonyi praepostot tették. Personalisnak pedig Szakmárdy Jánost, egy horvát nemes embert, tettek [TML III, 599 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* a kurucokat az őfelsége Heister generál alatt levő hada odafel, a Dunán túl megverte volna, akik is látván, hogy meggyőzettek, tízezeren magokat letötték, Csáki Mihály, a personalis veje lévén első a kurucokkal [WIN I, 91].

2. személyes képviselő/megbízott; reprezentat, persoană autorizată să reprezinte pe cineva; Vertreter. *1746:* Rusz Mihály, nem hogy maga homagialis obligatioja mellett az Bironak adsistalt volna, sőt bestelenséggel illette, mocskolta s fenyegette ... Azért tettzet a Törvénynek, hogy Orosz Mihály a Bironak Farkas Vaszilynak mint az Dominus Terrestrisek Personalisának bestelenitője mocskoloja, és Jnvasora cum fl. hung. 12 bűntetessék [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1790:* Valamikor ā Szőllő Bíro a' Szőllők állapattya iránt valamelly időre hagyást, vagy Gyűlést botsát, azt rendre egyik Háztol a' másikhoz hirré tenni vagy el mondani tartoznak s, a rendelt Hellyre, az hová a Gyűlés botsáttatatt minden Szőllős Gazda vagy Personálissa elő mennyen [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1794:* Tessék azért Nsgd(na)k, az Vraknak és Aszszonyok(na)k magok Personalissai által Dictor(um) terr(arum) arabilium facie in ipsso Die Ovo megi jelenni [Ádámos KK; JHb XIX/42].

perszvadeál I. rábeszél/bír vkit vmire; a persuada, a convinge pe cineva să facă ceva; jn von etw. überzeugen. *1600:* A Három széki székelység jő ... eleikbe küldtünk és persuadealni akarjuk omnibus rationibus, hogy az Aranyos székiek nyomát kövessék [SzO IV, 137]. *1745:* Illyen actiom vagyon az I. ellen ... az édes Attyát ... szép és hitető beszédekkel körül vévén ... mesterséges és álnok beszédekkel magához allicialvan persvadealta, hogy ... már meg öregedett beteges állapottal lévén ā mi kevés pénzek va-

gyon ... ő Kglme gondgyat viselné ... mint édes Léányoknak hitelt adván, többet két száz forintyoknál keziben adtanak [Torda; TJkT II. 36].

2. tanácsol; a sfătui cuiva ceva; raten. *1591:* Keomywes Mihaly vallia ... mikor fejerdine teob Azzonjemberekel ez telbe lakoznanak, oda Ment volt Grasznehoz Chiszar Tamas, Megh fogta ... a' Monyat, es vgy p(er)suadealta Grasznenak, de bar hozza Meny, Mert vagyon [Kv; TJk V/1. 115]. *1619:* tudom, írt Nagyságodnak az német követ persvasiója felől, hogy Jenő dolgát adománnyal kellene nyomni, nekem is Startzer uram sok szóval persvadealja azt | több német uraknak tavalyi nyárban persvadeálja vala Vác megadását [BTN[2] 192, 288]. *1657:* Megmutogatván azért az alkalmatlanságokat, ellenben az megerősödésre való hasznokat, persvadeálá néki, és elvégezék az hátraszállást | persvadeálám Csákinak, inkább írná meg az fejedelemasszonynak, hogy kedveskedjék valamivel néki [KemÖn. 72, 122]. *1710:* Annyira persuadeálta vala a vezérnek Thököly a dolgot, hogy mindjárt küldött a fejedelemhez, megizenvén, Teleki Mihályt adassa kézhez [CsH 163].

3. elhitet vkivel vmit, meggyőz vkit vmiről; a convinge pe cineva despre ceva; jn etw. glauben lassen. *1763:* azon injuriose bestelenitő huntzfutozásival sem adhatta ki maga egész mérgét, hanem imitt amott Infamisnak, Kujonnak, Perjurusnak, hohérnak, gyilkosnak hirdetett, hirdet, és mások(na)k persvadeállya, hogy velem emberséges embernek nem szabad társolkodni, semmi uton modon [Nsz; Told. 33/22]. *1770:* A többi tisztek is új emberek lévén, nem tudtam persvadealni a dolgot s efelett bizony egyben kaptam vélek [RettE 244].

Szk: *~ja magával* elhiteti magával. *1773:* Azt is persvadeálták volt magokkal, hogy őfelsége azt parancsolta, hogy minden földesúr a napszámot mennyit dolgozik, fizesse meg neki [i.h. 305].

perszvadeálhat rábeszélhet; a putea convinge/persuada; überzeugen können. *1740:* A Vice Tiszteket örömöst meg marasztottak, azok ugyan nehezen marattanak, hanem az Maros melyéki feö Birot némelyek, de nem igen sokan, nem akarták meg hadni, de job resze annak meg maradására is rea állat, az Tiszteketis remuneraltuk, Inspector Commissarius (!) pedig eppen nem tehettem, s nem pervádéálhattam, noha különösönis eleget tractaltam vélek [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.].

perszvadeáltat 1. rábeszéltet; a dispune cuiva să determine pe cineva să facă ceva; überzeugen lassen. *1657:* Confluálódván azért az ország azon Tábori gyülésre, subordináltak másokat is, de kiváltképpen Fekete Lőrincet, ki jó német lévén és az fejedelemasszonynak is meghitt embere, ígérvén jószágot is néki, ha végbenviszi, persvadeáltatták, hogy búcsúznék el sponte a fejedelemségtől [KemÖn 126–7].

2. elhitet; a face pe cineva să creadă ceva; glauben lassen. *1764:* gyültenek volt Háromszékből, Gyergyóból és Csíkból feles székelyek az hegyek közé egy bizonyos helyre. Kikhez is követet, Bors Lázárt, küldvén a commissio oly instructióval, hogy a lejövetelre őket adigálja és velek persvadealtassa, hogy nem lészen bántások [RettE 160].

perszvázió 1. rábeszélés; persuadare, convingere (prin insistenţe); Überzeugung *1618:* De az egy dologról, Kegyelmes uram, Nagyságodtól akarnék instruktus lenni, ha az Nagyságod bölcs ítíleti accedál: ha ezek felől való persvasióval innet kellessék-é, s illik-é nékem vagy az Nagyságod bölcs tanácsit és az országban levő főrenden való uraimat informálnom? [BTN[2] 110]. *1676:* Hiszen nem vagyok én olyan felettébb való consideratióra és félelemre méltó nagy ember; noha ha az volnék is, ártatlan, büntelen itt tartani ugyancsak vétek volna; de a persvasio az aránt nem bánt, ha mások hírem nélkül s kedvem ellen olyan formidabilis nagy emberré nem tésznek [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

2. meggyőző erő; persuasiune, putere de convingere; Überzeugungskraft. *1743:* Vajha édes Ngos Vr(am) a' Cicero ikesen szollásával Vagy pedig az Orpheus köveket fákat demúlcéáló persvasiójával birhatnék ... de az illjen simplex Créátura mint én vagyok kúnyorálni sem tud hathatos képpen [A.csernáton Hsz; ApLt 5 id. Cserei János Apor Józsefhez].

perszvazus meggyőződött; care este convins de ceva; überzeugt. *1760 k.:* Noha bokroson, és tsoportoson a' Sok roszsz hirek a Mlgs Groff Exponens Vrnak is örökös szomoruságára Ngod ellenn nagyon megtódultanak, és tsoportosodtanak; de a' Groff Vr még is egészszen Ngodhoz való Atyafiságárol persvasus lévén hitelt nem adhat, igaz hogy valahol ... lett eljövetele ... a' roszsz hírrel mindenütt bövölködnek [TKl gr. Teleki Ádám kezével].

pertentál megpróbál/kísérel; a încerca, a căuta să facă ceva; versuchen. *1719/1761:* A NEnyedi Piacz szerben ... lévő Hazat Néhai Czegledi Szabo Mihály Vr Relictaja Nenyedi Sára Asz: se egy, se más vtan modon abalinealni ne pertentálja, se semminemű p(rac)textus alatt [Ne; DobLev. II/329. 11a]. *1722:* F. Kapit(ány) Ur(am) árultat Havasalföldi Bort ... én admonéaltatta(m) ā Görögöt két Nemes ember által hogy ne pertentallja árulni ... de csak illudálnak ezek már engemet, mint az első világbéliek Noe Patriarchat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1737:* A Nms Varos sokszori Protocollatioinak tenora 's vigora tarttya, hogj Mészáros atyánkfiai a szarvas marha hust Cum Den 2 :/: 2 árúllyák ... mind azáltal mostan(n)is húsokat fellyebb árúllyák, mint annak limitatioja volt ... most azert, seriò impingáltatik, hogj többször a Nms Város Consensussa 's hire nélkül olly dolgot pertentálni ne merészellyenek [Dés; Jk 479a].

pertentáltatik megpróbáltatik; a fi încercat/tentat; versucht werden. *1741:* Noha a' Nemes Város Concludált vala arról, hogy ezen Esztendőb(en), illyen nagy ő borok szükib(en) és a' quartélyosnak is parancsolattya urgeálván, hogy Magyar-Országi ő bort árultassunk, ehez képest kezdettünkis idegen ő borokat árúltatni; mely más privatusnak absolutè meg-nem engettetett; mind azonáltal, Tktes Dioszegi Mihály atyánkfián(a)k ... azon egy meg-tiltott hordo ő bora, fel szabadittatik és meg engettetik ő kglmének ki árultatni. Úgy, mindazon által, hogy annál többet kiárultatni teljességgel meg-nem engettetik ha mindazáltal pertentáltatnék, a Nemes Város maga authoritása szerint, az hordo fenekének kivágattatását maga kezén fogja tartani (így!); másnak pedig Senkinek, indifferenter, hogy idegen sem ő; sem új bort árulhasson 's árultathasson meg-nem engedtetik [Dés; Jk 550].

pertinácia engedetlenség, makacsság; nesupunere, îndărătnicie; Ungehorsam, Hartnäckigkeit. *1670:* Infidelitassal

vadoltatik az Aszonj meljet ha el akar bontani, ferjehez redealjon, különben az sok bizonsagok(na)k vallasokat pertinatiajaval stabiljalja [SzJk 111].

pertinencia 1. hozzátartozandóság, birtokhoz tartozó kiegészítő részek; pertinență, dependințe; zu einem Besitztum gehörende ergänzende Teile. *1579:* Te neked penig semmit ne(m) Attak Kisfaludj hatarba(n) hanem Bozzazegbely Rezt, az eo hataryban valo pertinentiayaual, es ne(m) Birhatz te semmit az Kisfalwdj hatarba(n), mert ne(m) vagy donatarius benne, semmy keozeod sinchj hozza [BálLt 79]. *1600:* Tarchafalui Marton deakne penzen weött wles helet, kin hazais wagio(n) zanto feöldiwel, zena fwwewel, es egyeb pertinentiaiawal foglaltak ki hatalommal teörweny nelkol Boros Peter, Boros Ferencz, Kapitan wra(m) megh zabaditotta Marton deakneth [UszT 15/212]. *1640:* biruan az Anak zwle Attia Vduarhazat, ahoz valo pertinentiakkal, vgmint zánto feoldel, zena rettel Erdeouel, mezeouel eggiwt [Mv; DLev. 5]. *1677:* a' szeginységet ... ne terhellyék; házoknak telekit, udvarokat, ahoz valo pertinentiakat meg ne hánnyanak | Huszt Vára minden pertinentiaival, es minden jövedelmével, s' a' Só Aknával edgyüt, ötven ezer aranyban inscríbaltatot, a' Néhai Tekintetes és Nagyságos Groff Bethlen Istvánnak, és maradékinak [AC 134, 148]. *1679:* Ki menvén ezen darab puszta helynek oculalasara, Semminemü pertinentiak nem lévén hozza, az helyis kicsiny, harom forint Taxat adhat tüle, és harom nap az szőlőben dolgozhatik [Vh; VhU 461]. *1711:* Mind ezeket az jobbágyokot pediglen fundus, és pertinentia nélkül adák [Altorja Hsz; Borb. I]. *1717:* Suki Laszlone, Sarosi Khristina Aszszony(na)k juta(na)k: Kis Saroson Palffi Ferencz egy fiavál, hazaval, pertinentiakot adván illendő keppen hozza [Kük.; DobLev. I/108]. *1760:* az Falunkban lévő Három telekeket hozzá tartazó minden pertinentiakat 200. Magyar forintakon Zállagasitatta [Árpástó SzD; BK].

Szk: *belső ~. 1743:* Simon Peter Vram Jószága maradot minden külsö, s' belsö pertinentiajaval Simon Kata Aszszonjra [Kökös Hsz; Kp I. 148 Sam. Sigmond (65) pp vall.] ✱ *fél ~. 1765:* en fel session lakom és fel pertinentiat birok [Balavásár KK; Ks 18/LXXXVIII. 13] ✱ *külső ~. 1681:* Borbereki hazokat ... hozza valo külsö pertinentiakkal eggiütt ... adák örökösön es megh hihatatlanul Incedi Pal Ur(amna)k ... negyven magyar forintokert [Alvinc AF; Incz.]. *1690:* ezen örökseget ... veve meg külsö pertinentiak nelkül Kovasznai Janos Pap Uramtul [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. *1722/1814:* Kezdettünk az külsö pertinentiáknak osztásához ... Lábokra vagy Szakaszokra szaggatván, kinek kinek nyil czedula vonással e szerént osztottuk a' mint következik [Kisjenö SzD; Betl.t I].

2. tartozék, szerelék, alkatrész; accesoriu, piesă componentă; Ergänzung, Bestandteil. *1635:* Malom No. 2 Egi egi kerekre mellyekett nehai Miko Ferencz Uram epittetet. Edgiket az falubeli emberek hatarara feoldere, masikat ismegh az Boerok földire. Az malom penigh mindenik, minden pertinentiaiual kesz minden bontokozas nelkül [Mardzsina F; UF I, 377]. *1656:* vagyon egi leövö szerszam, kinek vasas tengellje, vasas agia ... egyeb hoza tartozando pertinentiaival edgyüt [Fog.; UF II, 104]. *1676:* egi eöregh négy nyilásu onban foglalt üveges ablak, hozzá való pertinentiaval [uo.; i.h. 709]. *1677:* Vas verö ház ... Vagyon az kö kémény mellett fúró tartó szék minden pertinenciaival Kettő no. 2 [Madaras Cs; CsVh 50].

pertinenciás hozzátartozandóságokkal járó (telek); (telechi/loc de casă) cu pertinență/dependințe; mit Ergänzungsteile. *1752:* Vadnak ... három Puszta Telkek 1. az az pertinentiatlan Cir. harmod rész puszta sessio ... 3. Az az pertinentias egész, de puszta sessio [Bábony K; JHbB].

pertinenciátlan hozzátartozandóságok nélküli (telek); (telechi/loc de casă) fără pertinență/dependințe; ohne Ergänzungteile. *1752:* Vadnak ... harom Puszta Telkek 1. az az pertinentiatlan Cir. harmod rész puszta sessio [Bábony K; JHbB].

pertli, perkli (keskeny) szalag, pántlika; panglică (îngustă); (schmales) Bändchen. *1817:* Vett 6 Sing pertlit [Mv; DE 3]. *1829:* Perkli 48 5/8 Sing 6 Rf [Kv; BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. *1839:* viselt kék nadrágot fekete perklivel [DLt 893 nyomt. kl]. *1845:* Hét Csomo perkli [Dés; DLt 1388]. *1860.* Atillaba zseb tétel //50 ... 1 darab Czérna nadrág átalakitasa f. 2 ... fejer pertli és topanka Schlingli hozza f 4 [Kv; Újf. 1].

pertraktáció megtárgyalás; pertractare, dezbatere (îndelungată); Besprechung. *1837:* (A) Czéh mestereknek, a Czéh pénzei, s minden jövedelmei pertractatiojárol készitet számadásaik meg visgáltassanak ... a Czéh mesterek, a gyülesből ki léptettettek, s jelenlétek nélkül közönségesen meg kérdeztettek ha nem lenne é valamelyi Tagnak valami észre vétele mind a perceptiokra, mind az erogatiokra nézve [Kv; ACSzám. 114].

pertraktáltatik megtárgyaltatik; a fi pertractat/dezbătut; besprochen werden. *1737:* Az mikorra is az eddig tött alázatos Instántiánkra s remonstrationkra lett Resolutioi eö Felségének el érkeznek és az Haza dölgai azok szerént pertractaltatnak ... comparealni el ne mulassa [ApLt 1 a gub. Nsz-ből].

perturbátor háborgató; perturbator; Störende(r). *1763:* Az I ... minden lármát eczakai torbézlást kialtozást, eczakának idején véghez vinni nem atollat, hasanlo lármával városunkan lévö egj bor czégért violenter el vitt ... mely czégéres dolgaiért, mint tranquillae noctis perturbatort erdeme szerént meg buntessék [Torda; TJkT V. 178].

pervátа, porváta árnyékszék; closet, latrină; Abort, Klosett. *1585:* Varro Casparne vallia ... hogy fel hozak A perüatabol a' giermeket, de semmi ruha Ne(m) vala raita hanc(m) a' Massaban vala, es Akor vęreh Nem Indula [Kv; TJk IV/1. 454]. *1587:* Az Kyraly wczay Swteo hazrol walo Keolchyegh. 6 January hordattam ky az Saletromot az porwatabol Tyz kaddal attam harmatol f. 1 tezen f. 3 d. 33 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7 Zabo György isp. m. kezével]. *1597:* Nagy Mihalne ... wallya ... az leanka mind megh bezelle hogy egizer az porwatab(an) mazzor az mayorba arczal le boritotta s vgi bant velle [Kv; TJk VI/1. 102]. *1630:* (A leányról) hallotta(m) azert, hogj igen szepleös de nem tudom miteöl volt, Ezt hallotta(m) ... teöle hogi halua let az giermek ... eö maga vetette az porvataba [Mv; MvLt 290. 192a]. *1632:* azt mondod hogi poruatat akarok czenaltatni az kamoraban [Mv; i.h. 66a]. *1647:* az coregh haz ... ebbeol nylik egy peruatara egy festet, tolio zaru, kolczu aito [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1787:* Vagyon égy Civilis Joszág ... hátul egy pálinka fözö házzal ... égy sza-

lonnának valo Deszkás Kamarával ... s.v. Pervátával egyetemben [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 1]. *1832:* A Perváta I Rfr [Szentmihálytelke K; HG 33].

Szk: *ñvá csinál* beszennyez. *1662:* A templomot istentelen vitézeinek ganéjával megundokítani, pervátává csinálni ... nem iszonyodott[a] [SKr 108. — [a]A vitézlő Lónyai András].

perváta-szék, porváta-szék árnyékszék; closet; Klosett. *1584:* Esmeg az eskolában az pervata zek fellet chinaltatwk meg az heyazatyat weottem 10000 zeget tezen f 4 d 30 [Kv; Szám. 3/XV. 11]. *1589:* Az Proúata Zeket az foghaznal hordotak ky 18 Kadal atta(m) ... f 5 [Kv; i.h. 4/VI. 20 Stenzely András sp kezével]. *1618:* az külső perváta széket, ki szép deszkával vala csinálva, az szolgái egy darabig béégették volt [BTN[2] 103]. *1656:* Ezen pitvarbol szolgál ki az kül fütteö kemencze szaja eleött egy füsteöllö keö kemenj meli keö kemeni elött nilik be egy pervata szekre bal kez fele vas sarkon panton forgo retezes retezfejes ajto, meliben egy embernek valo üleö szek bene [Fog.; UF II, 130]. *1788:* égy magassan fel emelt Porvata Széket epittetvén Szándékozom a felső Házaimbol azonn Porvátára járo tornántzot vagyis follyosot is epittetni [Kv; Pk 3].

perverzus rossz természetű; pervers; pervers. *1763:* Teleki Sándor ... minthogy excessivus és perversus ember volt, rosszul élt vele holtig [RettE 156. — [a]Halász Borbárával]. *1778:* tudom azt hogy Etzken Miklos Perversus Ember volt, mert Az Atyának maga Excessussai miat gyakor izben sok károkot tett [Albis Hsz; BLev.].

pervesztigál kinyomoz/fürkész; a investiga; fahnden. *1781:* A Birs almáfán fellyül ... a' mely Epittéseket ... láttunk, azokot curiosè ... pervestigálván aestimaltuk ... Tizenöt M. forintokra Mely szöllön tett Epittésének ... vehetné hasznát, ha továbráis Cultiválhatná [Ne; DobLev. III/559. 1b].

pervien kelmefajta; un fel de țesătură; Art Stoff. *1861:* világos drapszin Peruvien fain [Kv; LLt]. *1862:* fekete pervien ... uja bélés [Kv; LLt].

pervolválgat átolvasgat; a citi/parcurge; durchlesen. *1821:* éppen a Periodusba jövén a Transmissiok a' kezembe noha már pervolválgattamis nagyobb részbe, mind azon által még az Appellandi ratiokat tökéletesen el nem készitettem, s az utasittásomnál fogva tsakis a Divisionalis perbe kelletett volna ezt elkésziteni [Mv; Pk 2].

perzsa I. *mn* persian; persisch. *1618:* azhol Perzsiának metropolisa vagyon, hol minden perzsa fejedelemnek temetőhelyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak ótalmára nollevelle, religiója tartása szerént elő kellett jöni az perzsiai királynak [BTN[2] 150]. *1619:* Ma die 10 Februarii jutott ide az perzsa követnek precursora, azki szállást is készit [i.h. 227].

II. *fn* perzsa ember; persan; Perser | perzsa nép; popor persan; persisches Volk. *1614:* Ez időben az fővezért császár a perzsákra nagy haddal küldvén, maga helyébe kajmekámnak hagyá Giurcsi Hadon Nehemet bassát, egy igen eszes vén vezért [ToldE 224]. *1619:* Itt való új dolgok, Kegyelmes uram, semmi nincsen. Széles ez világ erre mind békességben ül. Az perzsával való békesség teljességgel véghezment [BTN[2] 316]. *1657:* Hanem ekkor elsöben mezei harcon is megtolyadtatván ... persátol is el nem érkezvén az segítség, Ezdrumot Abaza pasa hitre adta volt meg, és hajtott fejet maga is, kit akkor nagy triumphussal hoza bé az fővezér [KemÖn. 88]. *1662:* az persák is az tengeren túl nagy hadat inditottak Babilonia ellen [TML I, 357 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1710:* A muszka cár ... a persiai királlyal is confoederátiót tőn, hogy ő innen, a persa penig túl napkelet felől minden erejivel a török birodalom ellen felkeljenek [CsH 452–3]. *1731:* Az Ui Török Sultán ... ha az Persával meg békél ... a Muszkával fog valamit kezdeni, ugj a' mi Kglmes Csaszárunkis belé elegjedik [Nsz; Ks 83]. *1738:* itten az Persákrol hirtelen oly hir futtamodott, hogy igen nagy erövel gyüne (!) az Törökre [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1779:* Némelyek azt mondják, hogy a török, aki eddig defendálta Erdélyt a muszka impetusától, hadakozása lévén a perzsával, nem érkezik minket is oltalmazni [RettE 396].

perzsbűz perzsszag; miros de ars; Brandgeruch. *1644:* Egh vala Immar mint egj Aztalne helie(n) az kemeni mellet az zalma ... Hogy Biro Antal az Mezeoreól megh Jwue, Monda azt hogj vagio(n) vgj mond Annak harmad Vagj Negied Napia hogj Mind erzette(m) en, az Peors bwzt [Mv; MvLt 291. 432a].

perzsel I. megpörköl; a pîrjoli/arde; versengen. *1762:* ă maga széna füvének allyában meg gyujtott egy tővis bokrot ... az I Ő klme által gerjesztett és tővis bokorbol indult harap előtt az actionalt helyben semmi harap égés nem volt ... mig az I Ő klme Szena füvében gyujtott tűz ki nem ment az oldal se meg égve, se meg perselve éppen nem volt; azért ha addig nem volt perselve az oldal mig azon I O Klmének széna füvéből ő Klme által indittatott tűz ki nem harapazott ... tehat nem más hanem az I. Ő Klme harap égetése hatot ki az oldalon [Torda; TJkT V. 102].

2. leölt állatot szőrétől perzseléssel megtisztít; a pîrli; (geschlachtetes Tier) an/versengen. *1692:* ki mentünk az Török buzankban, az szeplaki Disznokat ugj eoltük, vertük, perseltük s ettük ... Giller Peter es Janostis lattam hogj perselte s darabolta [O.szentlászló KK; SLt AF. 20 Oprian Thodor (35) vall.] | perseltem szeplaki Disznot Giller Peterrel [Szászsztlászló NK; i.h. Fato Peter (40) vall.].

perzselés (meg)pörkölés; pîrjolire; Versengen. *1762:* A. fel vévén az J ő Klme által meg gyujtott bokorban indult tüzet, ă bokortol fogva nyomozták continuative minden meg szakadás nélkült az hegyen által a' mint a' ... Fatensek harapozni szemekkel látták ... es recognoscalták hogy azon bokorbol indult tűz nyoma volna continualva ... azon harap égésnek nyoma s perselése lett légyen [Torda; TJkT V. 103].

IIn. *1864:* Perzselés [Alfalu Cs; EHA].

perzseletlen szőrétől perzseléssel meg nem tisztított (leölt állat); nepîrlit; nicht versengt. *1749:* egy veres süldő még perseletlen, a szalonnák felől pedig azt mondá hogy el vannak darabolva [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

perzselt 1. megsütött; pîrpălit, fript; versengt, geröstet. *1629:* Lattam azt hogi hoztak oda my hozzank darabokba(n) Perselt peczienet, eginehanyszor fözni valot is, mais hoztak diszno hust mostis ot feö az haznal | perselt büreos peczenie volt az kit ot süteöttek [Mv; MvLt 290. 186b].

2. megégetett; pîrjolit, ars de foc/pîrjol; gebrannt. *1746:* En az Actornak Mostoha Fiat, még egy ujommal Sem illettem, hanem őtet találván egy nagy Perselt bottal ... attul tartottam, hogy valamellyik a Fiaim közűl arra jövén, azon Bottal őtet meg akarja tamadni [Vályebrád H; Ks 62/22 Ujbar Petru vall.]. *1837:* a két fenn említett Wiziek közhatárában egy nagy perzselt bükkfa; a közhatáron alól minnyárt, a nagyobb Wizi Mihályében, két nagy megperzselt bükkfák találtattak [Jenőfva Cs; RSzF 120].

3. aszalt; uscat; gedörrt. *1717:* küldöttem ezen talygasol ... egy kevés perset almat moskotály körtvélyt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

◇ **Szn.** *1602:* Perselt János jb [Barátos Hsz; SzO V, 193].

perzsiai 1. perzsa; persan; persisch. *1618:* azhol Perzsiának metrolopolisa vagyon, hol minden perzsa fejedelmeknek temetőhelyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak ótalmára nollevelle, religiója tartása szerént elő kellett jöni az perzsiai királynak [BTN[2] 150]. *1662:* Ezen esztendőben, die 19. Novembris érkezett volt Izkidirben és a portára egy persiai követ [SKr 350]. *1710:* A muszka cár ... a több városokot is az egész provinciában behódoltatá, és a Fekete-tengerre rettenetes nagy készülettel való classist vitete. Bucsukra penig és Chrimben a tatárok ellen nagy ármádákot külde, söt a persiai királlyal is confoederátiót tőn, hogy ő innen, a persa penig túl napkelet felől minden erejivel a török birodalom ellen felkeljenek [CsH 452–3].

2. ~ *had* Perzsia elleni hadjárat; campanie împotriva Persiei; Feldzug gegen Persien. *1619:* írtam volt Nagyságodnak, hogy ... lött vala valami perzsiai hadra való promulgatió igen régen ... de azoltától fogva ... senkinek nem hallok perzsiai hadra igyekezetit-szándékát [BTN[2] 240–1]. *1630:* az perzsiai hadra ment hadakhoz képest ha valami fogyatkozás találtatik az dologban, énreám ne vessenek[a] [i.h. 432. — [a]A török vezér szavai].

3. Perzsiában gyártott/készített; persan, confecţionat în Persia; in Persien hergestellt, persisch. **Szk:** ~ *bagazia. 1671:* (Vettem) Persiaj Bagaziat kilencz forintert [Utl]. *1676:* Két vég Persiai Bagaziat f. 6 [Utl]. *1711:* 5 Sing Persiai Bagazia 3 // [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *dupla szőnyeg. 1701:* Cserei Mihály Ur(am) ... Conferált a' Kááli Reformátusok Templomába(n) való Praedikállo székre egy szép veres scarlat Persiai dufla szőnyeget [Kál MT; MMatr. 271] ✱ ~ *kárpit. 1656:* vadnak körös körnjül az hazban 6 Persiai karpitok, melljeknek harma vadasz formakra vadnak czinalva, az harma pedigh historiakra vadnak csinalva [Fog.; UF II, 134]. *1674:* Az szőnyeges ládában vagyon ... egy falra valo persiai kárpit [Beszt.; WassLt 72/6]. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... Persiai karpitot nr 4 [BLt 1] ✱ ~ *öltözet. 1714:* Persiai öltezett, ezüst fonal szövéssel és aranj figurákkal, rövid és bö uyaival, nagjob reszrül Barsonj szin Atlas Materiaval béllelt fl. Hung. 60 ... Persiai Öltezet ... minium szin Török fél selyem materiaval béllelt, hasonló Zöld primmel fl. Hung 24. — Persiai öltezet ... hoszszu Uyaival Sötetes Viola szin fel Selyem Török materiaval béllelt, s barack szin primmel fl. Hung. 22[a] [AH 22. — [a]Ugyane leltárban a 22–3. 1-on az itt felsoroltakkal együtt 12 „perzsiai öltözet" szerepel. Az egyes darabok becsára 3–60 magyar forint között mozog] ✱ ~ *paplan. 1736 u.:* Ettek, ittak, jóllaktak, azután lefeküdtek; nem kellett akkor donyha, derekalj, persiai paplany, gyolcs lepedő a vendégek számára [MetTrCs 457] ✱ ~ *selyemhálójaponika. 1732:* Egy Persiai selyem kivül belől tarka háló Jáponika [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4] ✱ ~ *szőnyeg. 1666:* Szőnyeg legyen 12, ki hosszú asztalra való, ki földre, ki falra való, mind persiai szőnyeg [TML III, 595 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1673:* Kis Christophtul vettem Radnothon negy Persiai szönyeget hat száz Talleron [Utl].

4. Perzsiára vonatkozó; persan, privitor la Persia; sich auf Persien beziehend. *1618:* Forgott elő az perzsiai dolog is, hogy semmi kára nem volna az hatalmas császárnak abba az elvött határba, de vagy az többit is odaveszi, vagy az ő határát oda nem hadja [BTN[2] 134]. *1619:* Az perzsiai hírek felől most is csak azon vadnak, azmint Nagyságodnak irtam vala [i.h. 191].

◇ **Szn.** *1705:* Vásárhellyi Persiai Márton Deák [Kv; ÖCJk].

perzsiáner perzsiai; persan, persian; Persianer-. **Szk:** ~ *bőr. 1860:* Egy Bunda bekes prémezése Szurke Persiáner börel 25 fl [Kv; Újf. 1] ✱ ~ *prém. 1860:* Egy Búda bekes Szurke Persiáner prém fl. 1 [Kv; i.h.].

pesel vizel; a urina; pissen. *1640:* ő[a] csak peselni megyen ki, de azon szómra visszatére s lefeküvék [Mv; MvLt 291. 251. — [a]A katona]. *1823–1830:* Midőn az elébb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet. Meg-megáll, gyakran nadrágot old, mintha peselne [FogE 180].

Szk: *vért* ~. *1805:* (A lovakat) ellopták még ugy elnyargalták és járták volt, hogy vért peseltek [Szárazajta Hsz; HSzjP].

peselhet vizelhet; a putea urina; pissen können. *1807:* Felköltem 6 előt mert peselhetném volt [Dés; KMN 377].

peshedt poshadt, áporodott; îmbîcsit, clocit; schal, abgestanden. *1812:* ottan teremni szokot peshedt Toszagu sáténk alább való a szalmánál [Dés; DLt 369]. *1853:* azon hely, melyen a' Templom létez, a' Bako házához oly kőzél vagyon, hogy az ebből ki fejlődő peshedt szag a' Templomba hat [Dés; DLt 175].

peslérez céltalanul ide-oda jár; a umbla fără ţintă/încoace şi încolo; ohne Zweck herumlaufen. *1825:* a Praefectus oda menvén hogy holmiert meg szollitotta, bátorkodott vele szembe szállani. Tudja hogj mit fogadott, hogy engedelmes jo Szolga lesz — s még a Felesége is nyelvelődött, hanem meg tsendesedvén a dolog utánn áljanak szerte szélyel ne peslérezzen. ide nints miért jöni: mert bezzeg szepen hagyta az udvart hogy nem győzök a' ruinakért fizetni [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

pest 1. olvasztó kemence, kohó; cuptor de topit oţel; Hochofen. *1785:* Citallyuk az Familiak(na)k névéket, 'a Bányákban lévő Mineráknak, és egyéb Materiáknak ugy mint, Ort, Értz, quartz, Katzender etc Ugy nem külömben a kohokban verökben lévő Műszereknek 's eszközöknek Pest, Slak Solban etc nevezeteket, mellyek mais ennek az igazságnak mit egy meg annyi bizonyságok eléggé subscribálnak [Torockó; Thor. XX/9].

2. mészégető kemence; cuptor de var, varniţă; Kalkofen. **Hn.** *1768:* erdő alat pest uttyánál (sz) [Tusnád Cs; EHA].

pestesi a Pestes (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pestes/Peştera; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pestes: **I.** *mn* Pesteshez tartozó; din Pestes, care aparţine de Pestes; zu Pestes gehörend. **Hn.** *1572:* zallank ala egy Kapws vtra kyt Pestesy kapwsnak Neweznek [Dés; EHA].

II. *fn* Pestes lakosa; locuitor din Pestes; Bewohner von Pestes. *1572:* az Chetanyak es Pestesyek keozt walo hathar, mel' egy Arokba Zakad be az hollo fyzeken twl [Dés; EHA].

pesti[1] a Pest tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pest; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pest. **1.** Pesten élő/lakó; din/care locuieşte în Pest; in Pest wohnend | Pestről származó; originar din Pest; aus Pest stammend. *1823–1830:* Komáromban Szabó Mihály kölcsönadott 10 Rhf. ... Baranyai pesti mediciner kölcsön 30 Rhf [FogE 269]. *1845:* Pollák Simon ... pesti származásu mészáros legény ... visel ... setét-szürkeszin struk-nadrágot [DLt 991 kv-i nyomt. kl].

2. Pesten készített/gyártott; făcut/fabricat la Pest; in Pest hergestellt | Pesten vásárolt; cumpărat la Pest; in Pest gekauft. **Szk:** *~ almárium. 1788:* Négy lábu Lakíros Pesti Almárium [Mv; TSb 47] ✱ *~ bőr. 1788:* Egy Aszszony Embernek valo hamu szín Trokét Lengyel mente az ajjais nestel prémezve selyem krépines készülettel, mellynek béllése Pesti hamu szin bőr, de a' moj meg vesztegette [Mv; TSb 47] ✱ *~ csupor. 1837:* Pesti Ordinare Edények 1. Ordinare regi tál, kettő hosszu kettő gömbölyű 4 darabb 2. 5. tangyer egy barna, és egy fekete pesti csupor [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9] ✱ *~ edény → ~ csupor* ✱ *~ kalap. 1806:* 1 pesti kalapat 2. 16 [Mv; Ks 34. VII gr. Kornis Gáspár szám.]. *1807/1818:* 1 Pesti kalap a' Felejtárnak [Mv; Told.] ✱ *~ len. 1829:* Pesti len maradott volt 695 Csoma (!) a' Szegények által megfonatott mind [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

pesti[2] mészégető kemencei; din/de la varniţă; vom Kalkofen. **Szn.** *1586:* pesti lanos [Kv; TJk IV/1. 575]. *1694:* Pesti György [Kv; ACJk 15].

Hn. *1514:* ascendendo per eadem plagum ad quandam vallem vulgari idiomate Albyrt pesthy welge vocatum | Albyrth pesthy Bercze [Tóhát BN; TelO II, 328].

pestilencia 1. pestis, döghalál; ciumă, pestă, pestilenţă; Pest. *1680:* Pestilentiab(an) és egyeb nyavallyab(an) meg holt ő nagok Jobbagjinak belső és külső öröksegek vér szerint valo Attyafiak ő nagok Jobbagyi birjak [A.porumbák F; ÁLt Urb. 47].

2. pestisjárvány; epidemie de ciumă/pestă; Pestepidemie. *1657:* Felmenvén azért, császárt valami pestilencia miatt Bécsben nem, hanem találok Németújhelyben, az hol öt hétig lakánk [KemÖn. 53].

pestilens ártalmas, veszedelmes; primejdios, pestilent; schadend, gefährlich. *1705:* A Szilvási János uram egy tizenkét esztendős leánya az első feleségétől való, a Vass leányától tudniillik, akit itt Kendeffi Jánosné asszonyom tartott, veres himlőben meghimlőzvén és abból petecs nevű pestilens nyavalya következvén, megholt [WIN I, 439].

pestis 1. döghalál; ciumă, pestă; Pest. *1586:* Tecczet ezis co kgmeknek hogy az Scholabely tanitasis, Cessalna Az Iffiusagh es feokeppen a gyermekek kiken hamar fogh az pestis legienek Attiok hazoknal, Azonkeppen az teorwennek zolgaltatasais teczenek eö kgmeknek hogy haladekba lenne egy Ideigh [Kv; TanJk I/1. 34]. *1623:* Mi ... Huteös diuisorok ... Mikoron Tiztunk szerent kerdettuk volna, hogi mí okert hittak legien minket hazokhoz Jelentek ezt mi Elottunk, Hogi az Vristen az eö beolch Iteletibeol, Az Eoreg Kerekes Janost minde(n) giermekiuel ez pestisben ez vilagbol kj votte volna [Kv; RDL I. 122]. *1663:* Miuel aza(n) Falu telyessigessen el eget ugy hogy egy puszta haznal teöb rajta ninczen az emberib(en) sokan le vagattak es rabsaghra vitettek nimelyek penigh az Pestis mia el holtak, az mostani valtozo allapotokb(an) a Poganyok es az nagy dragasagh miat el szegenyettek, es marhatlannoka marattak [BSz; RLt O. 5]. *1718:* Választassék edgj értelmes Borbélly à betegek látogatássára, ki is tudgja à Pestisnek mi voltát discernálni mas féle nyavalyáktól, és mihent történnék valakin az Pestisnek jele, az olly Borbélly exponáltassék, más nem Infectus Emberek Consortiumábul, es az által légjen Curálássa az ollyanok(na)k [KvLt I/225 a gub. Kv-ról]. *1719:* Az Pestisröl ... Minden Reggel kiváltképpen az gyermekek Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Magyarot, es Füget egyenek elsöbben [Ks 54. 84 Medica instructio]. *1738:* (Márján kocsis) meg nehezedvèn, meg nézettem az bátyával ha pestisbe vagyonè, de leg kisebb csomocskàjais nem volt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

Szk: *~be beleesik. 1614:* belécsém az pestisbe minden egész szolgáimmal együtt [BTN[2] 75] ✱ *~ben fekszik. 1661:* Végtére megegyezvén az város, táblához járulván, vokssal választottak Váradi Jánossal, noha nagy mentségeim voltak, mivel szép gyermekeim az pestisben fekvén, magam is egészségtelen lévén, gyermekimnek is pedig még csak hideg tetemét sem láthattam [Kv; KvE 185 LJ] ✱ *~ben (meg)hal. 1637:* Bukur Czurilla ... Az pestisb(en) minden haza nepeuel megh holtt [F.komána F; UC 14/42. 187]. *1679:* Pestisben megh holt, majoros, és majorné eggyet mása [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81]. *1682:* Szilágyi Peter ... Pestisben megh holt minden haza nepevel [Vh; VhU 682]. *1722:* az el mult Pestises Esztendőb(en) Borzáson az pestisb(en) halni kezdettek [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. *1767:* Deák Antal ... Fia ã pestisbe hala meg [Szentimre Cs; Hr 5/38] ✱ *~ ellen való orvosság. 1665:* Pestis ellen való orvosságot nem láttam, de csak magára vigyázzon Kegyelmed, mivel még itt az pestis nem uralkodik, de oda ki, az mint hallom, igen halnak, melyen az Isten tudja, mennyit törödöm [TML II, 401 Veér Judit Teleki Mihályhoz] ✱ *~e érkezik. 1690:* 30 9br(is) éjfeli tájb(an) betegedet le szegény materem Pataki Sz. Ist(van)ne Kökösi Anna Asz(szony) pestise èrkezven [PatN 45b] ✱ *elviszi a ~t vhová. 1738:* az Militiatis ottan qovártélban szállat, s atulis fèl az Aszszony hogy Csesztvéreis el viszik a Pestist [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.] ✱ *vhová esik a ~. 1739:* az Sidok ... onnat gyüvén nem közikben, hanem oda valo lakosok kozze eset az pestis [M.cseszlve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.].

2. pestisjárvány; epidemie de ciumă/pestă; Pestepidemie. *1619:* Itt estve jött vala hozzánk az flandriai követ, minthogy az pestis előtt itt Kücsük <-Csük> medzén lakik vala az tengerparton egy szép kertben [BTN[2] 283]. *1622:* Augusztusban kezdeték igen szörnyű hertelen való pestis [Kv; KvE 154 SB]. *1653:* 1646 esztendőben ... Igen nagy pestis lön ebben az esztendőben egész országostol [ETA I, 151 NSz]. *1675:* Az két Oláhországban pestis rettenetes van

[TML VII, 56 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1696:* innét Gyergyobol oda ki a mezőségre buidosot vala a pestis előtt ... fiaval vaidos peterrel együt, ki is akkor csak kisded szamba valo inas vala [LLt 10. A]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Kivantatik fel venni holtakot el Temető bizonyos Embereket fizetesre, kik is, és nem masok vigyék Végben az temetést, az Házak Tisztittását | Pestis alkalmatosságával ... Választassék és készittessék el edgj bizonyos és ha lehet félre valo helly, es Hazak à Hostátban Lazarethumnak, à hova ha Infectus talál lenni, exponáltassék (így!); és ott étéllel, és itallal, sött orvosságokkal is tartassék ex Publice kit az Gubernium is refundaltatt az Városnak, mellyre nézve kivántatik Liszt előre, és Fa, és egjéb az mi Szükséges [KvLt I/225 gub.]. *1719:* ige(n) nagy bodulásban vad(na)k mert ã Pestis csak folytattya Cursussat [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról]. *1769:* Az mostani ödönek Nehéz Circumstantiaira Nézve, hogy a Pestis, és Dög Továb ne terjedne, el Rekesztő Linéákat állittatván fel meg porontsolta hogy az illyen Lineakon által menni erőszakoson sem Nemes, sem paraszt ember ne bátorkodgyék, mert, meg intetik ugyan a strása által hogy ne mennyen de ha mégis az által menésre igyekeznék ... mindgyárt meg Lövetik [UszLt XIII. 97]. *1814:* Klobusitzki Magyar országbol mint Királyi Biztos bé küldetett Erdélybe hogy a Pestis iránt inquiráljon melly Brassoba még a mult esztendöbe ki ütötte volt magát [Dés; KMN 378].

Szk: *dögös ~. 1661:* onat az nagj hatalmas, dögos pestjsból kj jóttem volt jde mjnd czeledestöl jozagoczkamba [KJ. Bálpataki János a fej-hez] ✱ *küüti magát a ~. 1742:* épen akor üte ki magát az Pestis [Erked U; LLt Fasc. 78] ✱ *nagy ~. 1757:* a nagy pestis ... ezelőtt mintegy hárminckilenc esztendőkkel volt [Csomortán Cs; EHA].

3. *~kor* pestisjárvány idején; în timpul epidemiei de ciumă/pestă; während der Pestepidemie. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig mert hogj az Pestiskor mind Apja mind Annya meg holt [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.]. *1774:* a Vitsaiak a pestiskor ... ki költöztenek és Laktanak is, a holl az Hurubak hellyei most is meg látszanak [Vicsa Sz; EHA]. *1776:* Nemes Küköllö V(á)r-(me)gjeben Hoszszupatakon ... Tholdalaghi Kristina Aszszony Jobbágyi közzül a' kik a' közlebb el mult Pestiskor ki höltanak és deficiáltanak, Azok(na)k Sessiojck hány vagyon ...? [Kük.; Mk vk].

4. marhapestis/vész; pestă bovină; Rinderpest. *1746:* a pestis mostis ben vagjon 3széken az dögös börökben Mellyeket ottan botskorul viselnek, és míg azok vagj mind el nem égetetnek, vagj pedig mind el nem temetetnek, Magától, és nem mástol félhet 3szék [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével].

5. *átv* dögvész, átok; blestem; Fluch. *1710 k.:* Nem a katholika religiót mondom én bitangnak, hanem az örményeket, akik merö pestisei a hazának; jobb volna mind kiüzni ödején [BÖn. 883].

pestises 1. pestissel fertőzött; infectat de ciumă, ciumat; mit Pest angesteckt. *1661:* Az Istenért kérem, édes Uram, Kegyelmedet, oltalmazza Kegyelmed magát pestises emberektül [TML II, 212 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1739:* négy Falunk vagyon pestises, azokba nem mér senki belé menni [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. *1879:* Ha a hátomra egy cédula lett volna ragasztva ilyen felírással: „vigyázzatok, mert pestises!" nem kerültek volna jobban [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *~falu. 1738:* Hunyad Vármegyének elég sulyosan esset az qovartele (!), nemis tudom hova tugyuk dislocalni ha csak pestises falukbanis nem Szálanak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.] ✱ *~hely. 1661:* Én ... kedves ... Feleségem, szódat fogadám, mert pestises helyen nem jártam, sem nem járok [TML II, 217 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1710:* Comperiáltatott az is, hogj az örmények ... mindenüt az Falukat fel járják sine discrimine, Pestisses helljekröl is arujokat el viszik, és az Falukon, Templomok elöt, vagj efféle, közenséges Falu hellyein s Házoknális szabadasson arúlnak ... Valaholot azért örmény, vagj eféle Kereskedö ember ... az Falukon arulna, marhája elvétessék kedvezés nélkül a Tisztektöl [KvLt I/198 a gub. Nsz-böl] | Nagysinkszékben, Szászhalomi falu mellett egy pestises helyröl jött ember megszállott, valami gyermekek kimentenek, enni vittek az embernek, a gyermekek visszamenvén, mind magok, mind apjok, anyjok ... kiholtak [CsH 444]. *1760:* azt hazudták, hogj pestises helyben jártam [Mv; Told. 15/44].

2. *~ idö* pestisjárvány ideje; perioada epidemiei de ciumă/pestă; Zeit der Pestepidemie. *1661:* Mü ... fogott Testamentumosok ... hiuattattunk volna ... Néhai Nemzetes Váradi Balogh Laszlone Aszonyomtol Boros Anna Aszszonytol az maga felsö Várbeli házához, mivel Istennek sullyos látogatását szenvedné eo Kglme ez mostani pestises ideöb(en) ... my elöttünk eö Kglme tön illyen Testamentumot [Mv; MbK]. *1710:* Bordosi Peter leven ados az megyenek fl. 11. ez pestises üdöben meg holt es fia Bordosi Peter Attya halala után le nem fizethetven az 11 for. foglalta el az Megye egy szánto földét ... hogy az Megye birhassa mig maga, vagy poesteritassa ki válthattya [Sóváradgya MT; MMatr. 211]. *1719:* Pestises idöben az Bort vagy urömmel vagy Papa Füvel, vagy Czitrom hajrol vagy aszszu rosmarintrol kell innya [Ks 54. 84 Medica instructio]. *1740:* Mint hogj Pestises idö vólt ide haza nem laktam [Bencenc H; BK. Roncsa Juon (50) jb vall.]. *1776:* az közlebb el mult Szomoru Pestises idö elöt, s mind azon alkalmatossággal Pusztában maradott ... Paraszt Sessioji vadnak in nrö 11 [Hosszúpatak KK; Mk Ugron lev. Péter Puska (73) vall.].

3. *~ hír* pestisjárvány híre; vestea epidemiei de ciumă/pestă; Nachricht von Pestepidemie. *1829:* a Notarius Ur jelen volt, azt jelentené a Notárius Ur, hogy ... egy kevés gyümölcsfát licitáltunk ell ... de abbol az én költségem ki nem telik, a mellyet költettem a pestises hir alkalmatosságával a D Commissárius Ur(am) itten jelenlétíben [Mezökölpény MT; TSb Barabás István (54) ns vall.].

pestishalál pestis, döghalál; ciumă, pestă; Pest. *1570:* Obel gergel Kerekes Jarfas es Kerekes gal, hytek zerent vallyak hogy Thwgiak az Kadar ferench az pestis halalba holt megh ez varoson, Menye, eztendeye legien Arrah zamot Nem Thartottak [Kv; TJk III/2. 127].

pestishír pestisjárvány híre; vestea epidemiei de ciumă/pestă; Nachricht von Pestepidemie. *1772:* Bogáti Pált megölték ... De annyira ment volt ez a Bogáti, hogy Kornis Antalt kitúrta az erdélyi provinciális föcommissariusságbol s maga lett volt supremus, vice commissarius titulus alatt. De ... nem sokáig tarta, mivel holmi haszontalan pestis hir miá, melyben semmi valóság nem volt ... azt hirdették, hogy Brassó vidékin grassál a pestis [RettE 282–3].

pestisi pestises; de ciumă/pestă; mit Pest. **Szk:** *~ kontagio* pestisjárvány. *1717:* Jollchet a Haza mind à Po-

gánjság invasioja, mind az marha dögi, mind mindenféle naturaléknak kevés, kiváltképpen à pénznek szük volta, mind penig az Istennek látogatásábol sok sok hellyeknek a pestisi contagioert lett occlusioja miatt ... eö Felségenek, kglmes reflexioját es ã Haza téli Quantum béli Consolatiojat remelljük [KvLt I/220 a gub. Kv-ról].

pestis-komisszárius pestisjárvány-biztos; persoană însărcinată cu organizarea/supravegherea luptei împotriva epidemiei de ciumă/pestă; den Kampf gegen die Pest organisierende Person. *1726:* egy puszta ház hely ... egy Zagran Illes nevü Szegeny ember szallot volt rea az csinalt volt hazat rea az pestisben rajta ... meg halvan cseledestöl Szilágyi Mihály Pestis Commissarius Uram el egettette az hazat az olta puszta [Fige SzD; Ks 26. XI].

pestiskori pestisjárvány idejekori; din timpul epidemiei de ciumă/pestă; aus der Zeit der Pestepidemie. *1723:* Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását; méltonak itélem azt a kárt el szenvedni, mely ennek Gáttya miatt eshetik, az örlésbéli Könnyebséghez képest, mert ha a Pestiskori Occlusioban ez a Malom nem lett vólna, a Buzánk mellett mindnyájan éhen hóltunk vólna meg, más malmokban való menetelre Szabadságunk nem lévén [Sövényfva KK; MbK 150].

peszlék tartozék; accesoriu; Bestandteil. *1837:* Egy viseltes, de meglehetös allapotban lévö vasastalpu szekér hozzá tartozo minden peszlekeivel, és kerék kötö lántzával edgyütt betsültetett harmintz öt Rftokra váltoba ... Két szánto eke, viseltes ugyan; de még használhato vasaival és hozza tartozo minden fa peszlekeivel betsültettek tizenkét Rftokra váltoba [Kv; Ks 73/55]. *1849:* Egy oltska pléh Kolbász töltö hozzátartozojával Egy más tészta préselö pléhböl. Egy Pléh Ástékker — hozzá tartozo peszlekeivel [Somkerék SzD; i.h.].

Vö. a *paszlék* és *pászlék* cimszóval.

peszmet kétszersült; pesmet; Zwieback. *1662:* Hasonlóképpen az egész Körös, Maros, Tisza, Duna közül való holdoltságról honnan mennyi szekeret mennyi számú ezer sült peszmettel, liszttel, árpával, pásztormánnyal és mindenféle szükséges éléssel készíteni s a rendelt napra azokkal minden fogyatkozás nélkül azon táborban, életek vesztése alatt jelenlenni el nem múlatnák, a falusi bíráknak is megparancsoltatott vala [SKr 531].

peszterkedik 1. mesterkedik, ügyködik; a unelti; manövrieren. *1787:* Tapasztaltam el mult öszszel hogy egyszer ... az irtt Frajja eö Nagyságának az Lisztes Kamora Lakotjának ki nyitásában peszterkedet [Backamadaras MT; CsS].

2. berzenkedik, méltatlankodik; a se răţoi/burzului; sich entrüsten. *1791:* Martyin Szelveszter is peszderkedett, fenyegetödzvén ide tova meg tanittya ö a' Kortsmárost [Galgó Sz; JHb I/23].

peszterkedö kötekedö, vkibe belekötö; cîrcotaş, arţăgos; mit jm anbindend. *1823–1830:* (Sándor Mihály) Factiosus, másokba peszterkedö ember lévén, a prokurátorságból örökre kivettetett, hanem más prokurátorok neve alatt dolgozik s úgy él [FogE 126].

pesztonka pesztra; dădacă; Amme. *1822:* Szarvadi Ur ... mikor ötet meg zabolázni kéntelenittettem ... több izben meg vert; mellyet meg bizonyit az akkori Inassa, Kotsissa ... égy szolgálo, égy pesztonka [KLev. Gergelyfi Béniámin (28) kibédi ns vall.].

peták 1. öt, ill. hét krajcár értékü váltópénz; pitac; Wechselgeld im Wert von fünf/sieben Kreuzern. *1758:* Tudjuk mi azt bizonyoson hogy mi is az Mlgs Familia osztatlan Jobbágyai vagyunk, még is a' Groff Teleki Sámuel Ur tart hozzánk p(rae)tensiot, csak ö Nganak dolgozunk mindent valami kivántatik Rostát és egyebet ki mitsoda Mester Ember a szerént még is Taxát fizetünk minden Sator Négy Négy Sustákot, azon kívul a' Vajda Kardos Farkas Inget, Labra valot, Kutsmát, Csizmát, egytül is mástol is maga számára két három Petakot huz [Nagysomkut Szt; TKl]. *1761:* ezüst pénzen nem karajczár, poltra és fél póltra értetik, hanem Márjás, peták, s garás, arany pedig Kőrmöczbányai [Mikháza MT; DobLev. II/327. 1b]. *1765:* a Domesticus Executoroknak ... hol egy petákot, hol öt poltrát, hol hatot hetet nyolczat, tizet s egy márjást, Bárányt, malaczot adtanak Biráink hogy ne mulassanak rajtunk, vagy felettebb ne kemenykedgyenek, s ugy tapasztaltuk hogy voltis hasznunk az a fele adományotskáinkért [Karkó AF; Eszt-Mk Vall.]. *1771:* én ados lévén égyversen cir. 7. Poltrával Pálinka árával Nagy Josefnének addig kérte míg 3 petákra szaporodván p(rae)tensioja azt is meg adtam másodszor ujra két Sustákot kérvén töllem melyel nem lévén ados nem akartam szárazan fizetni, meg fenyegetvén engemet Nagy Josefné, hogy annak meg adom az árát [Dés; DLt 321. 31 Georgius Háncz (56) vall.]. *1796:* A mezei takaradásra és egyéb munkárai (!) munkásokat könyü kapni, mivel égy jo aratonak fél márjást, három tzipot, égy málé kapásnak és Széna gyüjtőnek maga kenyerén égy égy petákot ... szoktak fizetni [Méhes TA; WassLt]. *1829:* A ... három Esztendők alatt egy egy petákot forint után rovatvan ki a Notarius azt a Birákok fel Szedtek [Mezőkölpény MT; TSb Bágyi Márton (35) vall.].

2. petákos pénzérme; monedă de pitac; Münze im Wert von fünf/sieben Kreuzern. *1748:* (A zacskókban) kiben oláh izlót, kiben Tallér, kiben válogatott Arany, kiben peták, kiben tsak garas vólt [Csúcs AF; Szentk. Nic. Sebestyén (60) jb vall.] | sok pénzt láttam, Máriásokat, Petákokot válogatták külön [Torda; Borb.]. *1752:* Arrám el vön tölle három petákot és az erszényib(e) tévé [Abrudbánya; Ks]. *1754:* láttam Cire alias Szirb Omult ... pétákakatis kér vala töllek [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1765:* nem observáltam ... annak a petáknak el dugása dolgát [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 250] | én jobban is nézni kezdvén tavulrol, meg látám, hogy három husz husz krajtzárosok távulabb lévén rakva a többi pénztöl, két peták vala mellettek [Kisenyed AF; i.h. 289]. *1768:* most összel hogy elö jövek cséplöböl kezdém hallogatni, hogj sok szép pénze Mariássa petakja vagyon, és bövön költ [Martonos U; Pf]. *1769:* Parontsoltatik az is hogy az Eo Felsége Cameralis Cassajaban bé ne vétetödgyenek azok a Márjások, Petákok és Garasok mellyek körül erössen el nyirettettek, reszeltettek, és Csonkittattak, azért az afféle pénzeket senki ne vegye el hogy a Camarába be adgya hogy kárát ne vallya [UszLt XIII. 97]. *1790:* 11 M for és 56 penzt Petakokb(an) küldek egj ezüst ezüst Garast és két réz krájtzárt hozzá téve [Babuc K; Pk 2]. *XIX. sz. m. f.:* Üssed üssed karikára Tégy petákot a

hasára Hogy hajék ki az uccára[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]�]. **Szk:** *régi ~. 1769:* melly régi màrjások petákok meg vadnak láthato képpen vagdalva azok nem vétetödnek el, hanem Fejér várot a pénzverö Háznál, a menyit ér a materiája annyiban felváltatnak [UszLt XIII. 97a].

Sz. *1768:* ollyan övé azzon hat petak mint az inge [Martonos U; Pf].

3. *vhány ~on* vhány petákért (ad/vesz); (a vinde/cumpăra ceva) în valoare de un anumit număr de pitaci; (verkaufen/kaufen) für einige Fünfkreuzer. *1743:* Tudgjuk hogj mast harmad ideje mikor a nagj drágaság vala öt marjason s egj petakon, ötön, s ötöd felen négjennis az aláb valót, disztrahalta az Urasag buzáját Carolyvárt [Herepe AF; BK Herepei lev.]. *1774:* az Vékony kender Vaszonynak Singe égy Petákon, a Vastagnak Nyotz Pénzen el kelhetett volna [Mocs K; Ks Conscr. 64] | mikor 'a köst szükeb vólt szalmának atták kalongyáját egy egy petákon az kastélyból [Szentdemeter U; LLt Vall. 64]. *1776:* A haranglábhoz eresztartónak ... állásnak fenyőfa-gerendát vettem tizennégyet, szálát két petákon, adtam érte fl. hung. 3 den. 08 [Kv; ETF 107. 13–4]. *1786:* az ollyan bor, a másoké 6. garasonis jár, de az enyim bár tsak 5. garasan vagy két petakon menne el, mert a Kortsamáros mind azon Lamental hogy 4. garasnál fellyebb el nem menyen [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1793:* Gubitsot ... a' Joszágban egy egy Garasson vékáját, eleget probáltam, de a szopori Hutánál egy 'Sido mostis szedvén vékáját egy egy petákon oda hordják [Hadad Sz; JF 36 LevK 371 Benkő Elek lev.]. *1803:* Vettem a Leánkának egy Abétzés könyvet egy petákon [Dés; DLt].

4. *vhány ~kal* 'ua.; idem'. *1756:* Nikula mint Udvari Biro ... 2. Karolyt 4. Petakkal vett à Tomnatyekiektől [Váka H; Mk 13]. *1784:* mond Csáki György ... legények ez a hegedüs enjim mert eszt én fogadtam harom petákkal másokkal együt [Béta U; IB].

5. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány petáknyi (összeg); (în total) de un anumit număr de pitaci; (Summe) von einigen Fünfkreuzern. *1784:* Tudva lévén, hogy az Executorok közönsegessen excedalni szoktanak, azoknak competentiajok ugy regulaztatik, hogy egy Executornak egy napra több ne adattassék; hanem elegendő étel Fél kupa Bor, és egy peták patko Pénz [Torockó; TLev. 2/6. 2b]. *1829:* Én a közelebb mult Esztendőb(en) Fő Hites voltam mely idő alatt minden adozo Embernek forintya után egy peták költö penz rovattatvan, ezt én Gyűjtöttem költettem, es Számalok rolla [Mezőkölpény MT; TSb 48].

Szk: *vhány ~ ára. 1767:* vásárlottam ... két izben Tö szöllőket, egy rendben ötvent, egy egy Krajtzáron egy tö szöllőtt, más versben három petak arát ... s en vgy vásárlottam meg, s el is plántáltam a' magam kertemben [Ne; DobLev. V/377. 3a].

petáknyi peták nagyságú; de mărimea unui pitac, cît un pitac; in Größe von einem Fünfkreuzer. *1761:* Piros Pej, egy Petáknyi fejer hold a Homlokán, Fekete Farku Serennyű ... bellyeges örög kancza [Branyicska H; JHb XXV/39. 14]. *1768:* Egy egy Garasnyi kerekségű tizenháram filagrament arany boglárak. ugyan ehez tartazo Filagrament munkával csinált, egy egy petáknyi kerekségü aranybol csinált fülben való [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

petákos egy peták árú; care costă un pitac, de un pitac; im Preis von einem Fünfkreuzer. **Szk:** *~ bor. 1743:* az utolsó petakos 23 kupa borért mellyet a' kömives meg ivut Conventiojabol fizettem érette Fl. h. 3 Den. 22 Az utólso Sustákos borért elegyesen egettborral együt Fl. h. 2 Den. 22 [Erked K; LLt]. *1785:* 20. pénzes Borbol 25 Veder ... a' kortsmáros adott bé petakos Borból ... 50. ejtelt ... Az öt póltrásból 39. ejtelt [Kóród KK; Ks 21. XV. 19]. *1797:* egy pétákos bor ... Nyoltz poltrás bor [Baca SzD; TSb 24].

petákpénz petákos pénzérme; monedă de pitac; Münze im Wert von fünf/sieben Kreuzern. *1761:* Peták pénz (:vagyis 582 peták, 1 garas és 1 poltura:) Fl. h. 81 den. 57 [Kv; Herepei, Adattár III, 584]. *1768:* feles buzát vasarlot ... mariás és petak pénzekkel [Martonos U; Pf].

petárda (puskaporral töltött) robbantó eszköz; petardă; Petarde. *1665:* Vagjon ez eleb meg irt bolt alat, mas boltis, kiben vadnak holmi tüzes szerszamok esz szerint: Eörög granat no. 20 ... Ittem egy petarda no. 1. Negy faklia no. 4 [Fog.; UF II, 310]. *1667:* A másik kásamátában Pétárda nro. 1 [uo.; i.h. 336].

petecs himlő; variolă, vărsat; Blattern. *1705:* A Szilvási János uram egy tizenkét esztendős leánya az első feleségétől való, a Vass leányától tudniillik, akit itt Kendeffi Jánosné asszonyom tartott, veres himlöben meghimlőzvén és abból petecs nevü pestilens nyavalya következvén, megholt [WIN I, 439]. *1765:* azon betegek közüll Istennek hála egyet sem observáltunk ragado nyavaljában lenni, vgy, mint: pleuritis, petecs, vagy pokolvar annális inkább kitöll Isten örizzen Pestisben: forro Nyavaljában Lenni tanáltattanak ugy egy kis gyermek [KLev.]. *1771:* Marosvásárhelyt ... erösen holtak az emberek, de nem pestisben, hanem petecsben [RettE 248]. *1809:* Meg hólt ... Jaskó Péter 9 fél Esztendös Petetsbe [Györgyfva K; RAk 117]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik ... a Petetse háromszor is bé ütött, s megint ki vedték a Doctorok [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. *1818:* Itten Ugjan bajason vagyunk. Most ismét a Verés Himlö mely éppen Scárlat vagy Petéts, annyira el harapozatt Falunkba, hogy Majd Minden Háznál betegek vadnak ... Négy hetek alatt Már holtak meg vagy 21-en Gyermékek Nagy Legènyek, Leanyok [Galac BN; WLt Kováts Mihály lev.]. *1865:* Meghalt Kelemen Ferentz fia János 5. holnapos korába, — Petetsbe [Damos K; RAk 196].

petecsbetegség himlő; variolă, vărsat; Blattern. *1841:* Meg hala az én kedves Szakáts Mihály fiatskám ... huszon három napi skárlát vagy Petecs betegségbe [Damos K; RAk 115].

petecses himlős; variolic; blatternkrank. **Szk:** *~ forró nyavalya. 1817:* Gombár Imrének Felesége Sárközi Katalin meg holt a' Szülést követett petetses forró nyavalyában [Burjánosóbuda K; RAk 90] ✱ *~ hideg. 1852:* Betegség neme: Tüdö sorvadás Petecses hideg [Dés; RkHAk 140]. *1856:* halt meg Tót István fazakos Tot Istvan kis fiacskája 10 hetüs korában petetses hidegben [Dés; i.h. 78].

péterfalvabeli Péterfalvához tartozó; din/care aparține de Péterfalva; zu Péterfalva gehörend. *1556:* az en gyermekymnek terheth fel vewen attham Petherffalwabaly Re-

zemnek ky feyerwarmegyeben wagyon helhezthethwen Minden hozza tarthozoyawal az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan lakozonak Mas fel zaz forynthon [Mikefva KK; BfR VI. 283/3. — L. MNy LIX. 93].

péterfalvi a Péterfalva (NK v. Szb) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Péterfalva/Petrisat; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Péterfalva. **I.** *mn* Péterfalván levő; din Péterfalva; aus Péterfalva. *1750:* a' Martonfalvi Péterfalvi nyomorult Jószágot 1500. forintban atták által az Ipom Lineájának [ApLt 3 Alb. Somlyai de Csik Somlyó lev. Nsz-ből].
II. *fn* Péterfalva lakosa; locuitor în Péterfalva; Bewohner von Péterfalva. *1704:* Ugyan ma jöttenek vala bé hozzám hárman a péterfalviak, és azokat akarták volna szabadítani, akiket itt megfogattam volt közülük a taxa borért, azt ígírvén, hogy ha a kurucoktól jöhetnek, a bort béhozzák [WIN I, 308].

péterlaki a Péterlaka (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Péterlaka/Petrilaca; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Péterlaka: Péterlakához tartozó; care aparţine de Péterlaka; zu Péterlaka gehörend. **Hn.** *1760:* Az Hugyo domb a Peterlaki határon (sz) [Kutyfva AF; EHA].

petinét, petiné, petini kelmefajta; petinet, ţesătura foarte subţire; Art feines Gewebe. *1807:* Külömbbféle Petine, blond és tzérna retzék | Egy nagy Petinéből valo Keszkenyö [DLt 378 nyomt. kl]. *1823:* Fejér Maczlin, petinéttel, atlatztzal garnirozott Köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1].
Szk: *~ bajadér. 1834:* Két fekete egy forma petini Bájáder 12 Egy Citromszin Sárga Bájáder [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné úton elveszett ingóságainak jegyz.] ✱ *~ báli kontös. 1823:* Petiné, Támburral varrott Tolluval garnirozott Bááli Köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ *~ kapuc. 1816:* Petinét Kaputz (!) ... 3 Rf 15 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *~ misetli. 1824:* Egy piszkos petinet misetli Egy pár ujj petinét Tafatával [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *~ nyakravaló. 1824:* Egy kis petinet nyakra valo [uo.; i.h.] ✱ *~ sál. 1816:* Sellyem petinét sál 70 Rf [Kv; Born. IV. 41] ✱ *kockás ~. 1809:* Egy Köntösnek valo féjér kotzkás Petinét [Koronka MT; Told. 19].

petinétcsipke dantelă de petinet; Spitze aus *petinét. 1824:* 4 Sing petinet csipke | egy kék merino köntös, körüllette fejér petinét csipkével | Egy fáin keresztelö vápör keszkenö rozsa szin tafota bélléssel, körös környül petinét Csipkével gárnirozva [Fugad AF; HG Mara lev.].
Szk: *~ smizetli. 1816:* Fejér petinét csipke smizettli 4 Rf 10 xr [Kv; Born. IV. 41].

petinétfátyol val de petinet; Schleier aus *petinét. 1824:* Egy Kontyolo virágos petinit fátyal [Fugad AF; HG Mara lev.].
Szk: *kockás ~. 1805:* 16 1/2 sing Kockás Petine széljes Fátyol [Mv; Told. 74] ✱ *virágos ~. 1805:* 5 1/4 Sing széljes Virágos Petine fátyol [Mv; i.h.].

petinétfökötö bonetică de petinet; Haube aus *petinét. 1824:* Egy fejér petinétt fökötö veress apro virággal viseltes [Fugad AF; HG Mara lev.].

petinétköntös petinétruha; rochie de petinet; Kleid aus *petinét. 1820:* Egy petinet Köntös 1 ... Kartony Köntösök Nro 4 [Felör SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

petinétruha rochie de petinet; Kleid aus *petinét. 1816:* Fejér czérna varattas petinét ruha [Kv; Born. IV. 41].

petinét-smizetli petinéting; cămaşă de petinet; Hemd aus *petinét. 1816:* Fekete petinét smizetli [Kv; Born. IV. 41].

Péter-alma almafajta; un soi de măr; Apfelsorte. *1697:* Bán Ferencz hagyot két Almafát ... edgyik Péter alma, másik mosolygó [Makfva MT; MMatr. 188].

petki a Petek (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Petek/Petecu; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Petek. **Szn.** *1571:* Catharina filia Gabrielis Petkij [SzO II, 314 Görgény várában]. *1614:* Feo Ember Petky Farkas [Csicsó Cs; BethU 456] | Petki janos jb [Bikafva Hsz; i.h. 234] | Pettki Janos pp. Pettki Balas pp [Illyefva Hsz; i.h. 219] | Petky Jstuan szalogos [Timafva U; i.h. 168]. *1833:* Nemes Petki Sámuel. Sinfalván[a] lako Nemes Petki János [Borb. I. — [a]TA].

petőfalvi a Petőfalva (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Petőfalva/Peteni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Petőfalva: Petőfalvához tartozó; care aparţine de Petőfalva; zu Petőfalva gehörend. **Hn.** *1688:* Az petöfalui dellöre menö föld (sz) [Imecsfva Hsz; EHA].

petrár vhány fertálynyi/negyedvékányi (vmiből); de un anumit număr de pătrare (din ceva); vom Viertel eines Scheffels. *1785:* Az élés, és a' hijju beli kamarambol el vittek hat petrar lisztet 7//34. Buzat nyoltz petrárt 8//16 Palinkanak valo buzat négy petrart 2//26 [Abrudbánya; OL. Jankowich gyűjt. Kamarai lt. özv. Vajda Josefné Bodor Kata kárainak lelt.].

petrefaktum kövület; petrefact; Petrefakt, Fossil. *1796:* A' leg első Portzellán tsinalonak Böttchernek tulajdon keze által készült ... Petre factumból valo pixisért 9 Rfl [ETF 182. 28 Gyarmathi Sámuel felj.].

petresfalvi a Petresfalva (BN) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Petresfalva/Petriş; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Petresfalva: Petresfalvára vonatkozó; din/referitor la Petresfalva; sich auf Petresfalva beziehend. *1572:* Jeott en hozzam az Ktek zolgaya Thorma Janos lewelewel az pettresfalwi dezma feleol [Sombor SzD; BesztLt 3683].

petrezselyem, peterzselyem **1.** pătrunjel; Petersilie. *1582:* weottem ... feyer kaboztat, hagymat, peterselymet ... d 11 | weottem ... Hagmatt petrisellmet f. — d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 22, 3/VIII. 33]. *1583:* Orsolia Kendi lanos Zolgaloia vallia ... Egkor ... Talala Az piachon es vezek vala eg penz Arra petreselmet. Monda vid el vid el a petreselmet chinalj orwossagot vradnak Az lewelebeol Az gywkerewel feöz etket [Kv; TJk IV/1, 145–6]. *1585:* Vaczhyorara fozette(m) esmet, Halat az uarossebol fözettem töröt lewel kywantak. Bors Saffrany gyöngyber ment rea d. 8. Petrese-

lyem mez hagyma d. 4 [Kv; Szám. 3/XXII. 70]. *1599:* Paysgyarto Jstwanne Jlona azzony ... vallya .. menek oda Korchyolias Jstwan hazahoz valamy peterseliemert [Kv; TJk VI/1. 364]. *1647:* Az Uduarhaz eleott, az Tho feleol vagion egy Lugas kert ... Vagion ebben egy szalmas pincze, Repa, Retek, Peterselyemnnek valo [Drassó AF; BK 48/16]. *1717:* egj alat valo kis ászkon Peterselyem ... az földön Czékla [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3] | az Tavaly Murok peterselem el rothadot [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1740:* Szebenben küldötem ... káposztát mukor repát Petreselymet Tormat [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1750:* attam ... petersejmet hat Kötest [Mv; AAll.]. *1763:* a németek ... mind tsak tyuk hussal kivántanak élni, a tyukokat pedig s azoknak főzésihez kivántató lisztet galuskának, tojást, vajat, szalonnát, petresellymet, hagymát, s több eféle aprolék czugumist soha meg nem fizették [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 39]. *1770:* Murkot Petreselymet nem vihettek, mert a sok Iszop miatt mind el metsevészett [Esztény SzD; Told. 29]. *1824:* Sülelmedről, és Peretsenböl a' mi Vetemenyt kaptam ezen posta Szekéren küldöm, e mind öszve hat véka murok, két Véka petrelsellyem [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

Szk: *ásott ~.* *1688:* Asot murok Sax Cub. 6 // ... Asot Peterselyem Sax Cub 8 // [A.porumbák F; UtI].

2. petrezselyemvetés; strat de pătrunjel; Petersilienbeet. *1676:* Vagyon ezen vetemenyes kertben ... petreselyem ... no. 32 murok 8 agyal [A.szombatfva F; UF II, 760] | (A) kaposztas kertből mégyen egy utt az vetemenyes kertre ... Ezen kertben vagion hagyima petresellyem es egyeb vetemenyek [Sárkány F; i.h. 757]. *1679:* Másik veteményes kert ... 23 táblara vagyo(n) mostan ezekben, veres hagima, pár hagyma, Petreselyem, murok, kaposzta [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139]. *1688:* az vetemenyes kertben ... Vagyon ... petreselye(m) 15 apro agygyal [Kozmás Cs; Eszt-Mk Inv. 7]. *1694:* a' Vetemenyes kert ... Vagjon ez elosztva, négj eőreg táblákra: holott az 1-ben vannak Petriseljem 12 Agjakkal: Zöld Petriseljem is tavalji 10 Agjakkal [Borberek AF; BfR]. *1699:* vagjon egj vetemenyes, es viragos kert tablakra fel osztva ... Harmadik es Negyedik Tablaban mind peterselyem [Szentdemeter U; LLt Inv. 28]. *1706:* Kerti vetemény edgy tábla petreselyem [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1748:* Kaposzta, murok, Petresejem, Veres hagjma, még az Földben vadnak [Nagyida K; Told. 11/95]. *1836:* A mi nezi pediglen az edgyik fel szomszed Losontzi János által fel fogott és mostani lako Háza hata megett be ganyolt kertecskét es abban talált két kitsid ágyotska petreselyem murok és egy kevés borsotskát ... ezenn lejendő háznak fel allitasaval el kelletvén romlani, tehát ... Losontzi János károsadását határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556]. *1851:* Két ágyás saláta, egy ágyás foghagyma, négy ágy murok, és egy ágyás petre'selyem [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Szk: *(ki)ásatlan ~.* *1648:* Eot agj ki asatlan petreselyem [Porumbák F; UF I, 896]. *1673:* Asotlan petrenselyem (!) szaz kilenczven agyal [Fog.; UF II, 559]. *1688:* Asatlan murok ágjal nő 15 ... Asatlan Peterselyem Agjal no 30 [A.porumbák F; UtI].

3. petrezselyemből készült étel; mîncare scăzută cu pătrunjel; Speise aus Petersilie. *1599:* 10 Tikmoniat feóztek eoregen petreseljmet czinaltak rea d 4 [Kv; Szám. 8/XIII. 17 Szabó András sp kezével]. *1710 k.:* (Utrechtben) Szállásomon ... Sára viselte gondját az egész háznak ... nékünk ... jó magyar módra főzte az étket, mert a sok magyar deák már megtanította volt ... tehénhús, berbécshús petrezselyemmel, káposztával, murok paszternákkal [BÖn. 575].

◇ **Szn.** *1840:* Petrelseljem Gyurka [Bikfva Hsz; BLt II. 11]. *1840/1844:* oláh Petreselem Gyurka [uo.; Kp V. 382]. *1845:* Petrezselem Péter [Bodola Hsz; HSzjP].

Ha. *1586:* peterszeljmet. peterszeliem [Kv; Szám. 3/XXIV. 18, 78]. *1590:* Peterselmet [Kv; i.h. 4/XXI. 3 Kis István sp kezével]. *1595:* Petreselymet [Kv; i.h. 6/XVI. 2]. *1598:* petriselymeth [Kv; i.h. 8/V. 15]. *1625:* Peterseliem [Kv; i.h. 16/XXXIV. 235]. *1720:* Peterselyem [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. *1767:* Peterselyemmel [Esztény SzD; Told. 5a]. *1788:* Peterselyem [Mezőzáh TA; i.h. 18]. *1793:* Petersejem [Faragó K; i.h. 19]. *1812:* petersellyemről [Kv; IB].

petrezselyemágy petrezselyemágyás; strat de pătrunjel; Petersilienbeet. *1688:* Peterselyem Agy nrő 120 [Görgény MT; UtI].

petrezselyemgyökér rădăcină de pătrunjel; Petersilienwurzel. *1648:* Harmadik veremben petreselyem gjwker c.m. N. 2 [Porumbák F; UF I, 896]. *1656:* Vagyon fövenyben rakot petreselyem gyeöker qr. 3 [Fog.; UF II, 172]. *1705:* Ugyan Eckler izente az úrnak tülem, hogy ő az arenában nagy kínban lévén, őtet egy szászné ilyen orvosságra tanította, aki is neki hihetetlenül használt. Az orvosság ez: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezselyemgyökérrel öszve, fél ejtel borban megapritva és tésztával a fedőjét az egyejteles új mázas fazéknak erősen becsinálván, hogy semmi vapora ki ne mehessen, meg kell főzni, úgy, hogy két ujjnyira leföjön. Ez meglévén, annak a levét kanállal bé venni, ottan-ottan, amely is igen rossz és keserű, de felettébb hasznos [WIN I, 528]. *1781:* Fél véka petrenzellyem gyöker ... 6 xfr [Öraljaboldogfva H; Kf].

petrezselyemlevél frunză de pătrunjel; Petersilienblatt. *1583:* Cappa Caspar vallia ... Kendj Janos egy leant kwldeót volna Balas kowachnehoz es azt Izente volna hog' meg veztette volna Az farkat, de Adna orúossagot mert meg Banna Kowach Balasne Azt Izente volna ... hog feozzeon petersele(m) lewelet vaiban es meg giogiul | Poko Peterne Anna Azzony ... vallia ... Az farkas vczay Bikanak meg veszet a' farka es hidwczan kiweól giogitthiak Petreselem lewellel [Kv; TJk IV/1. 148, 151]. *1596:* vöttem ... Petresellyem Leuelet és Petreselymet p(er) d 2 [Kv; Szám. 6/XVII. 11 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

petrezselyemmag sămînță de pătrunjel; Petersiliensamen. *1583:* Bachy Thamasne Cathalin Azzoni vallia hogy ... hallotta ... Azt is hog monta volna Gergely kowachne. Jo Azzoniok beoweón vessetek az petersele(m) Magot, Mert Nagy haszna vagion [Kv; TJk IV/1. 148]. *1628:* Egy sakban mint egy ket vekani hagima magh. Mas sakban Petreseliem magh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. *1656:* Ezen kilvül sok külömb külömb fele magok es egi vekani petreseljem magh [Fog.; UF II, 155]. *1765:* Vagyon ... Egy fazekban Murok másban Petreselyem mag [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 49. 8. 9]. *1799:* egy kártos Petreselyem maggal tele [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *XVIII. sz. v.:* A petresellyem magot ha minek elötte el veted, meg roncsolod vala mennjire kellemetes levelei lesznek [Ks Kerti Oeconomia].

petrezselyemtartó petrezselyem tartására való; în care se păstrează pătrunjelul; zum Aufbewahren von Petersilie. **Szk:** ~ *pince. 1656:* job kez felöl vagjon egy köböl rakott kapozta es egyeb kerti vetemenj, petreselljem murok retek etc. tarto pincze [Fog.; UF II, 153].

petrezselyemvíz petrezselyemfőzet; decoct de pătrunjel; Petersilienaufguß. *1632:* lapos forman czinalt iuegh palaczkok ... N. 41 ... Peter seliem uiz uagion N. 2 [Fog.; UF I, 143].

petrezselymes 1. petrezselyemmel beültetett; semănat cu pătrunjel; mit Petersilie bepflanzt. *1817:* két táblát hagyma magalis ültettünk bé, murkos táblát kettőt, petresejmest edgyet [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.].

2. petrezselyemmel elkészített; gătită cu pătrunjel; mit Petersilie gekocht. **Szk:** ~ *hús. 1609:* Főzettem Vonas igazito Vrajmnak Elseo tal Etek peterzeljmes hus. Veottem Niolcz font Tehenhust tt. f. — d. 16 Ket Tiukot d 20 Peterszeljmet, fokhagimat hozza ... d 4 Borsot hozza Varoset [Kv; Szám. 12b/IV. 14]. *1625:* Egi Tal Petreseljmes hust feozettem [Kv; i.h. 16/XXXV. 157].

petrifikálódik kb. megkövesedik; a amorţi, a deveni temporar insensibil; gefühllos werden. *1805:* Azt irja Ngod hogy en valamelly Szép Kis aszszonynak a' tőriben akadtam és récréálom magamot, én a' hellyett utaztam és annyit lavagoltam a' Ngod bajáb(an), hogy a' faramis majd petrificalodott [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

petusz himlőféle; un fel de variolă; Art Blattern. *1704:* Ugyan az szegény Gyulafi László uram árva leánya kilencesztendős lévén, minekutána az öccse meghimlődzött és meg is gyógyult volna belőle, ez amaz gonosz és veszedelmes nyavalya, akit petusnak hívnak, aki odafel igen uralkodik, esett volna reája, hét nap mulva megölé [WIN I, 286].

petymet l. pegymet

pettyedt petyhüdt; lăbărţat; schlaff. *1811:* Miskoltzi Josef ... hoszszuko szőke tiszta ábrázatu, majom száju, pettyett ajaku, elő álló fogakkal [DLt 362 nyomt. kl]. *1820:* Nézze meg mostis akár ki az Urfit, kivált pettyett ajakát, homlokát és Teste állását, a' ki esmerte a' Bárot kéntelen azt mondani hogy a' Bárotol valo [Aranyosrákos TA; JHb 48 Molduván Mária Pujutz Szamuillané (68) vall.].

pettyegetés pettyezés; picăţele, buline; Tüpfeln. *1791:* Orr fuvo Keszkenyő fekete pettyegetéssel, és veress széllyű [DLt nyomt. kl].

pettyegetett 1. pettyes; împestriţat; getüpfelt. *1726:* (Ördögharapás) tudom hogy elég vagyon Gyergyoban, a hol Sovány határok vadnak, a Levele hoszuko mint egy petyegetet, a koroja magassan nő fel [Fog.; LLt].

2. pettyezett, pettyekkel díszített; cu picăţele/buline; mit Tüpfeln. **Szk:** ~ *bagaziaguba. 1840:* Markuj Máris ... mintegy 32 esztendős ... viselt világos kék pettyegetett ötska bagazia kurta gubát [DLt 843 nyomt. kl] ✱ ~ *kartonfersing. 1817:* Egy pettyegetett tarka karton fersing [Mv; DLev. 3. XXVIIIA] ✱ ~ *lájbi. 1812:* Két viseltes pettyegetet Lájbi ... Egy Viseltes Pettyegetet Selyem Lajbi [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. *1815:* egy veressen petyegetett Czitz Lájbli [DLt 473 nyomt. kl].

3. *virágokkal* ~ virágokkal elszórtan díszített; înflorat, ornamentat cu flori ţesute; mit Blümchen geschmückt. *1840:* Visel ... világoskék 's virágokkal petyegetett szoknyát [DLt 702 ua.].

pettyegetű pettyegetett; cu picăţele/buline; mit Tüpfeln. **Szk:** ~ *bársonylájbi. 1808:* veres és sárga pettyegetü lombos ször bársony viseltes lájbi [DLt 432 nyomt. kl].

pezderjézik pozdorjázik, kis darabokra hull; a împrăştia aşchii; (zu Staub) zerfallen. *1590:* Latam hogy kecher leowe az kerezthez vgian pezderiezik vala a kerezt [Szu; UszT Kertez Benedekne Márta vall.].

Vö. a *pozdorjázik* cimszóval

pezsdülés 1. pezsgés, gyöngyözés; fermentare, fermentaţie; Geschäum. *1843:* Szamatozás eként lehet. Csekelakán minden meg-szálitott mustakhoz 10 vederhez 1 lót el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskoban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni, a pe'sdülésbe indulást is elő segiti [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

2. zsibbadás, szédülés; chercheleală, ameţire uşoară; Schwindeln. *1710 k.:* magyar módra ittam én is a bort, látván mástól s magától az atyámtól ... és azok között az én merő fél apostolnak tartatott mesteremtől, Keresztúri Páltól, aki részeges ember ugyan nem volt, de a jó bort minden ebéden pesdülésig innya igen szerette [BOn. 517]. — L. még BÖn. 518.

pezseg kb. forr; a clocoti, a fi gata să se dezlănţuie; gären. *1811:* a Kantzát mikor szerelembe Van, szükség állitni a Mén-lóval szembe, 'S végezvén a' dólgát, utána jártatni, 'S a' Mén-ló szépségit vélle tsudáltatni; Hágatni akarván, kilentz nap kell annak, A' csitkózott Kantzák, hogy meg-tisztuljanak, Ekkor a' próba-ló mint katzér Gavallér Közél botsáttatik, pe'seg benne a' vér, Távul nyerit, és fuv, kevélyen csinálja Magát, és szerelmit ő néki ajánlja [ÁrE 142–3].

pezsgés bizsergés; furnicătură; Kribbeln. *1722:* En mégis nyavaljgok, mindazáltal ugy tettzik jobbacskán vagjok, enném is, de ha esze(m) kivált estve jocskán, annal forroságban és testem(ne)k pesgését experialam, már aszt vette(m) fel, estve, csak két három kalán levest esze(m), igj jol nyugszo(m), semmi alteratiom nincse(n) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

pezsgő I. *mn* kb. forrongó; clocotitor; unruhig gärend. *1855:* A pezsgő vérre s meghülepedett gondolkodásra egyformán szüksége van leigázott nemzetünknek [ÚjfE 211].

II. *fn* şampanie; Sekt. *1844 k.:* Pe'sgőnek valo Alkalmas tiszta már Szép szamata ... fejlődik az áslog-üz és szín' enyésztével [Csekelaka AF; KCsl 6 Hordólistából]. *1847:* Másodlöketésenn keresztül ment pe'sgök víz-közé helyezèse ... rakva van az első évi készitmény lankább féle 30 p(alack) ... ugyanafféle pe'sgő élénkebbjéből 22 palack | Az emlitettem pe'sgőhez használható 3 szőlő a Lámpor, Vékonyhaju, és Madárszőlő [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: *magyar* ~. *1842:* 4 butelia magyar pezsgo Rf. 13 xr 20 [Kv; Újf. I] ✱ *ó* ~. *1847:* Első készitmény ó pe'sgőkhez [KCsl Kemény Dénes kezével].

pezsgőpohár pezsgőspohár; pahar de şampanie; Sektglas. *1864 k.:* Metszett víz ívo pohár pezsgő pohár [Mihálcfva AF; HG Br. Gerlóczy lev.].

pézsma 1. mosusz, átható szagú kenőcsszerű anyag; mosc; Moschus. *1662:* Ezen esztendőben, die 19 Novembris érkezett volt Izkidirben és a portára egy persiai követ ... Azmelly követ aminémű ajándékokat hozott volt csak a császárnak, az országnak akkori ott benn levő kapikihája, borosjenei Tisza István aminémű renddel megírta volt, így következik: Bézoárt 45 másfél okát, pézsmát 700 drámot, aranyba csinált múmiát, egy öreg pomagranátint[a] [SKr 350. — [a]Folyt. a fels.]. *1666:* Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozot jovait ... Pezmat, Alkermestt, Terieket [Utl].

2. pézsmagyöngy; perlă de mosc; Moschusperle. *1825:* 2 rendbeli arany Lántz 1 aranyba foglalt pésma 1 sor nagy gránát [Kv; Pk 5]. *1839:* Egy pésma aranyba foglalva [Kv; LLt].

pézsma-fülbevaló pézsmagyöngy-fülbevaló; cercel din perlă de mosc; Moschusperlenohrring. *1668:* Egy bokor pezma fülbe valo ket Szem gyöngy rajta [Mk Kapi György inv. 10].

pézsmagyöngy pézsmagyöngysor; şirag din perlă de mosc; Moschusperlenkette. *1808:* 2 Rend pézma Győngy [Mv; Told. 22]. *1814:* Egy nyakra valo pésma gyöngy Fülbe valoval 4 Rf [Kv; Born. IV. 41].

pézsmajácint-gyökér illatos jácintféle gyökere; rădăcină moscată de sumbul; Moschuswurzel von Hyazinthe. *1852:* sehol sem kaptam ... pésmajácint gyökereket [Kv; Pk 7].

pézsmakaláris pézsmagyöngy; şirag din perlă de mosc; Moschusperle. *1761:* Egy Szép Győngyel, Pésma Klárissal, Boglárokkal bőven köziben gazdagon Győngyel őszve füzett őv, kiis vékony Embert három rendel bé ér [Nsz; Ks 73/55].

pézsmamacska pézsmamacska-prém; blană de pisică moscată; Moschuskatzenpelz. *1683:* Vettem ... Ket Pésma maczkat f //96 [Utl]. *1697:* Hat kőnyv kép iro Arany ... Egy Pésma macska [KGy]. *1703:* Egy Süvegre valo viseltes zöld Strucz tol ... Egy pésma matska [LLt Fasc. 115].

pézsma-pikszis pézsmatartó szelence; casetă/cutiuţă în care se păstrează moscuri; Schachtel für Moschus. *1770:* Magos patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendős máma Pésma pixis, szuszogós váll; Mégis mint a peták ugy áll [EM XX, 498 „Kolosvári ének"].

pézsmapogácsa pogácsa alakú pézsma; mosc în formă de pogăci; pogatschenförmiger Moschus. *1595:* Boronkay Vram Vasarlasa Vrunk eő felsege meniegzeiere ... Pesma pogachiat p(er) f — d 50 Spikiniard olaiat p(er) f — d 50 [Kv; Szám. 6/XVI. 102] | 13. February ... fizettem az Patikariusnak pesma pogaczaert, és Troriscúsert az Tanacz hazban, kit egyszer is maszoris hozotta(m) [Kv; i.h. 6/XVIIa. 119 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1599:* 10 Jan: Biro vram hagiasabol veőttem pesma pogacziat d 16 [Kv; i.h. 8/XIII. 3 Szabó András sp kezével].

pézsmaréce pézsmaruca; raţă moscată; Bisamente. *1729:* Indiai Lúd nrő. 8. Pézma Récze nrő 6. Idej jó Csirke 5 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1732:* Van ... két pésma récze [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc]. *1738:* Erogatis Turcici Tritici ... Hatyuknak es Daruknak pezma Reczeknek az udvarban Erogaltam mett. 16 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

pézsmás 1. pézsmával illatosított; moscat, cu miros de mosc; mit Moschus parfümiert. *1685:* Három Iskátolya n. 3 ... Harmadik Iskátolyában egy kis kerekded Iskátolya tele pézmás gyapottal n. 1 [Gyf; Utl].

Szk: ~ *szappan. 1666:* Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozot jováit ... Pezmas szapant, Violas szapant, perspectivakat, Pezmat, Alkermestt, Terieket[a] [Utl. — [a]Folyt. a fels.].

2. pézsmagyöngyös; cu perle de mosc; mit Moschusperlen. *1630:* Egy Pesmas Győngy Lancz Arany szemekkel ket Szaz forint jreo [Gyf; BálLt 90]. *1633:* Attam egj Gwngi Lanczot ... Vgian azon Lanczban vannak peszmas arany gomboczkak Negyuen hatt [Ks Vesselini Kata kel.]. *1648:* Egy pesmas giőngiős Arany lancz [Mk Kapi Kata kel. 1].

3. szagos; mirositor; duftig. *1710 k.:* A királyi kisaszszony orrán, száján s egyebütt való emésztése nem pézsmásabb a cigányleányénál [BÖn. 509].

4. *átv* gyanús; dubios; verdächtig. *1680 k./1715:* ezt is a' conjuratus uequam foliusok letátsollyák 's mondják, oblatiod pésmás, de kővered vresmas ... azert tace [Rosnyai,HorTurc. 143].

pézsmaszem pézsmagyöngyszem; perlă de mosc; Moschusperle. *1630:* Egj Gjőngj Lancz Pesma, es Aranj szemekkel [Gyf; JHbK XXXVIII/39].

pézsmatartó I. *mn* pézsma tartására való; pentru păstrat mosc; zum Aufbewahren von Moschus. *1668:* Egy kis pezma tarto kereszt, negy Rubint, s egy smaragd benne [Mk Kapi György inv. 10].

II. *fn* pézsmatartásra való szelence; casetă/cutiuţă în care se păstrează moscuri; Schachtel für Moschus. *1624:* Ezust Marhabol Jutott Andorkonak ... Egj kis fel bertus kapocz, Egj Tèo tarto, Es Egi kis pesma tarto, nio(m) p. 9 bechultuk ad f. 3 d. 50 [Kv; RDL I. 123]. *1679:* Egy arany körtvély tarka zomantzos Egy pesma tarto [MNy XXXVIII, 304]. *1697:* egy Pésma tarto kerekdéd | Egy Cseh gyémánt körtvély forma ezüstbe aranyoson foglalt Pésma tarto [KGy]. *1757:* Egy romlot Zamántzos Pésma Tarto [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1766:* Ezüst Aranyas pézma tarto mélyb(en) vagyon rakva igen apro rubint hat darabb, jó féle győny (!) apro, és nagyob hét Szem [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

pézsmátlan szagtalan, illat nélküli; nemirositor, fără miros; ohne Duft. *1683:* Vettem ... Fejervarat Rácz Peter nevű gőrőgtől Egy nitra pésmátlan Alkermest nitrájab(an) négy Ompolna leven f 15 // [Utl].

pézsmázott illatosított, illatokkal bódító; parfumat, moscat; duftig. *1710 k.:* Üljön őszve szeretettel a keresztyén világ, vetköztesse ki a religiót abból a ficamás, kendőzött, pésmázott, maga találmányú köntöséből, azaz: vegye el tőle, amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt,

amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak fejér, candida köntösét: mindjárt feltalálja a Krisztus mátkáját, az első ecclesia religióját [BÖn. 432].

pí *isz* pfi!; phi, phiu, pi; pfui. *1634:* latam hogy ugian megh pòké az betegh ember Zanto Marthont, mondvan pi vgy mond rut ember nem otalmazo(m) voltal te enneke(m) [Mv; MvLt 291. 6a].

piac 1. tér; piață; Platz | város fötere; piața centrală a orașului; Hauptplatz einer Stadt. *1570:* Eo kegek varoswl Byro vramat es az Thanachyot Azon keryk hogy wisellien gondot eo K Rea, legien Tylalma az varos piachatth es vchayt es hazrol hazra Neh Jarya zabadon az Barom ... Azonkeppen Az zeolekbenis es kertekben Ne eressek zabadon [Kv; TanJk V/3. 9b]. *1579:* Az ky az lelkewel zitkozodyk Tehat elozer bwntessek I f(ori)ntal Mazzor ketteowel harmadzor harommal Negiedzer Az Nagy keowet keossek Nyakara es haromzor keorwllyek Megh Az piaczat velle [Kv; i.h. 185a]. *1587:* Byro vram kialtassa megh mind vcza(n)kent mind a piaczo(n) a' hon helie vagio(n) hogy senky az mas Embeor zoleyebeol se karot se weniket el ne horgyon [Kv; i.h. I/1. 56]. *1617:* Az meli keöhaz Attioktol marat Abrugbanian az piaczon, kertiuel eggiüt ket fele oztatik [Abrudbánya; Törzs]. *1618:* Mely uagion az piaczon az Szentegihazra meneó üczia menteben Szegelethaz [Alvinc AF; EHA]. *1635:* tanácskoztak az kálvenisták egymás között, hogy az fejedelemtől megnyerhessék az piacon való templomot és az bíróságot is, hogy egy esztendőben kálvenista legyen, másban ismét az unitária religión való [Kv; KvE 167 SB]. *1647:* Az Ouari piaczion leueö ház adayában adosz — f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 134]. *1663:* az Beszterczej pyaczon az labas hazak allat [Told. 1a]. *1680:* az I. az I(ste)nt, Ördögh atta szitkozodassal karomlotta mely cselekedetiert az Nemes Orszagh Törvenye szerint vitessek ki az piaczra, es az Henger igen keményen ... palczazza meg [Dés; DLt]. *1728:* Vagjon a Kaplanyi Parochia holot regen a kis Pap lakot a Piaczon [Sszgy; SVJk]. *1737:* az captivus ... két szombaton, elsőben ötven palczával, masodikszor 33mal meg paltzáztassék a Piaczon in exemplu(m) itiltetett [Torda; TJkT I. 134]. *1793:* a Grofné ... a' MVásárhellyi piatzon fejér fersingben sétálgat vala, mellyet még a' Szolgálok is nevettenek, hogy miképen viseli magát [Koronka MT; Told.].

Szk: *szabad ~. 1600:* Itt Vdwarhely warosaba(n) ... Mierthogy az Zabad piaczon wagot le ... hogy penigh az feöldenis wagot, annakis az kegtek teörwenietol waro(m) terhit, Raitam eset faidalmomat es tagom zakadasat, were(m) hullasat, fel ne(m) weöttem wolna negywe(n) forintert [UszT 15/119].

2. vásártér; piață, obor; Marktplatz. *1559:* Illyen Zabadsagoth engetthek, hogy Thewsernek, Sem egyeb Re(n)dbely embernek, mynd Ithwalonak, Ith az Coloswary hatharon, soha ne legyen zabad wagny walo Barmoth wenny czak az Coloswary Mezarozoknak, legyen zabad myndenkor ith Coloswarath mynd az pyaczon mynd az Coloswary hatharon wenny [Kv; TanJk V/1. 58]. *1573:* ket Beleg vas legen varos chymerere, Mely Belegel az negi gondviseleo vraim Minden Barmot valamelliet vagi Mezaros vagi henteler ez varos piachan vagi vasarnak Napjan vagi egeb keoz napokon Meg veyendenek, ky Ne Merezliek az Mezeore haytani az gondviseleo vraim hirenelkwl hane(m) az vago hydhoz haycak, Es otth az kowachoknal meg Belegiezzek es az utan haycak ky [Kv; i.h. V/3. 84a]. *1585:* Egy fertaly Ewrw hust vetette(m) az pyaczrol d. 4 [Kv; Szám. 3/XXII. 69]. *1590:* azt rendeltek, hogy az kik az piach zelibe laknak es feo korchiomások azok tob adot adgianak az zegeny keossegnel, miuelhogy eok laknak az hazon ueueo helien [Szu; UszT]. *1649:* Ezert citaltatta(m) az Iket hogi nem tudatik miteöl uiseltetve(n) enneke(m) miuemet fel tiltottak, az Tablat töllem el foghtak es az Piaczo(n) valo arulastol el tiltotta(na)k, azert azt kevano(m) hogy adgyak okat [Kv; TJk VIII/4. 360]. *1682:* meg vöttük Csötörtök nap az piaczon az Oroszfalviaktol az mi aproságh árrut árultanak a Csötörtöki vásáron [Kvh; HSzjP]. *1742:* Kapotsi Mihállj nevü betsülletes embernek ... két Tehenit elhajtották ... Tanáts parantsolattyábol, edgyiket elbetsülték in et pro flor 6. a másikat ki nyuzattak a város piaczán [Mv; Told. 15/23]. *1756:* a' mult esztendőben rendeltetvén ... a' Piaczon a' Dévai Bulgarusok(na)k is aproság Portekacskájok ki árulására is különös helly, redimallyak aztot Rf 6 [Déva; Ks 101]. *1762:* Héti vásárkor a Piatzon mindenkor elégedendö botskor légyen a' vásár kedvéért, hogy a vásár meg ne szorullyan [Torda; TJkT V. 82]. *1782/1789:* az árenda fizetéssel ne szorittassanak el más külsö Mészárosok, és hus árulok a' piatzról, a mint hogy tapasztaljukis hogy sokkal több hus és azalek fordul meg a Piatzon [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 375]. *1844:* Tisztelettel installyuk a' Tekintetes Tanátsot, méltoztatna fel hozot igazolásunknál fogva, nékünk megengedni, hogy az érdekelt kitsiny Boltot meg tsináltatva — a kenyeret árulo hellyeinkre a' piatzon felállittathassuk, — melly a' piatznakis díszére lenne [Dés; DLt 1366].

Szk: *~ sora. 1800:* Mészáros Uraimék mostis a korcsomárolástol meg nem szüntenek, hanem szakadhatlanul folytatták, egész fogadot tsináltatnak amely az egész Országba nincs, hogy a Mészárszek fogado is légyen, amely nékünk: s a piatz során lakoknak és az egész Magyar uttzának nagy praejudiciumunkra van és ha meg gondolnák a Mészáros Ifiaknak is nagy romlásokra van utat adván a dobzodásra [Ne; SRE 835]. *XIX. sz. eleje:* Mivhelyemben készült asztalos Mivek ... eladására nézve, a' város kerületében a' közönséges Piacz Során a' B. Kemény Simonné aszszony házánál egy Boltot vagyis Niderlágot nyitottam ki [Kv; ACLev.] ✱ *~ szere. 1584:* Ertik ... biro vramnak illien panazolkodasat(is) hog a' Nemessegteolis zo vagion az vchak es meeg az piacz zeriben valo sok teöltesekreol, Mész vermekreól, es egieb arkokrol ... vegeztek azert eo kgmek hog minden ember pwnkeostig ... minde(n) Akadaliokat haza eleól el tisztichon [Kv; TanJk V/3. 279b] ✱ *közönséges ~. 1602:* Ha mely penigh az varosy vraim keozzewl laban Arron az mezarosnak nem akarya adny barmat tehat az mezaros tartozzek hwzon eot perzert meg vagny, es merwe kezehez venny, s az keozconseges piaczon fontal ki merny [Kv; i.h. I/1. 414]. *1748:* A' Mészar szék(ne)k annakis Taxája lévén tiz forint, az Instansok arulo hellye pedig két akkora hellyet occupalván az közönséges piaczbol, nem sok(na)k itiltetik tizenkét forint pro annuali Taxa [Torda; TJkT III. 225]. *1844:* A' város közönséges piattzán, hol tágasságra van szükség, nem lévén, egy kolcszában árulónak is szabad, meg vájogolt, állando, hanem csakis hordozhato kolcszát állitani, az okbol kérelmes jelen kérésinek hely nem adattathatik [uo.; TVLt 1173].

3. vásár; târg; Markt | adásvétel, eladás; vînzare-cumpărare; Kauf und Verkauf. *1662:* azon egész öreg palotá-

nak külső része alatt tizenkét jó boltok építtettek, és minden ajtajokkal, zárjokkal, nagy öreg vasrúdjokkal mindenképpen elkészíttettek vala, úgy, hogy ha a piac a külső városbul oda beköltöztetnék is, azokban mindenféle áros emberek nagy alkalmatossággal árulhatnának [SKr 301]. *1671:* Nagy Enyeden az nem régen Nemessedett lakosok közönséges jóbul ki-akarják magokat vonni, azért a' kik ott házokat birnak, azon hataron szölöket mivelnek, piatzával, határával és minden haszon vivö hellyeivel akarnak élni még-is a város hadnagyától nem akarnak függeni, hanem minden közönseges jókban reluctálni láttatnak [CC 2–3]. *1710 k.:* A búza és commissarius jó, jó szívvel látja, csak legyen elég és jó kenyér ... Szálljon haza a nép, legyen piac, mészárszék a táboron, ő pénzen él [BÖn. 762]. *1740:* Johannes Perle ... Armen Szamos-újvarensis, Nemes Várasunkba lakásra béjöni[a] mint akármelly becsülletes Nemes Embernek szabad lészen. De ... Hogj Piaczunkat privatus Emberért meg-szüntessük, és a' Communitásn(a)k p(rae)judicallyunk, Senki nem kivánhattya [Dés; Jk 533b. — [a]Tollban maradhatott: akarván]. *1806:* Mai napigis itten mindennek Szabad még a külsök(ne)kis a kereskedés modgya. Nem tudom hogy sohais a Szalonával kereskedök(ne)k Czéhok vagy Társaságok lett volna ... Én Szükülést nem tapasztaltam a miatt a piatzunkon, hogy ha másuvais vitték kereskedésre nézve el adni [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Szk: *~ot tart* vásárt tart. *1782/1799:* Privilegiummal nem ditsekedhetünk, hanem Ususból tartottuk a Piatzunkot, mint más Bányász helyekben, mert a' Bányász helységek Piatz nélkül nem lehetnek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 334] ✱ *kenyeret ~ra süt. 1748:* sokadalmi alkalmatossággal fel jövén itt segitett eö Kglmé(ne)k kenyeret sütni piaczra [Torda; Borb.] ✱ *ország ~a* országos vásár. *1733:* mikoron volnank az Etedi ország piatzán a Birtalan Janos Uram bort arulo Arnyek Szine alat [NkF] ✱ *vásári ~. 1800:* a' Torotzkai közönséges vásári piatzon a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna [Torockó; TLt Birósági ir.].

4. várudvar; curtea cetății; Burghof. *1637:* Az varnak piacza keöuel meghrakott padimentomon Az piacz keözepin pedigh egy negy labon allo zendelijes szin alatt egy keöuel kj rakott kut [Fog.; UF I, 411]. *1662:* Görgény várának, hogy csak az éjszakrul valo szölöhegyéröl állíttathatnék lövéssel való ártalma, az ellen egy igen-igen erös körakású, kétszárnyú öreg kasamatás bástyát indíttatott vala és a vár piacán levö egy alkalmatlan hegyes kösziklát, sok munkával, pénzes tótokkal felvágattatván, a piacot megtéresítette vala [SKr 295]. *1676:* Ezen kerengö fa gradics innen az szamtarto háznál valo szegeletigh szolgál az belső Vár piaczára [Fog.; UF II, 730]. *1681:* Kapitanyok Háza ... vár piacza fele valo nagi ablakában vagyo(n) rud vas Nro 3 [Vh; VhU 522]. *1694:* (A) Var Piatzárol az felsö varra fel menö fa Gradics [Kövár Szt; JHb Inv.].

Szk: *a várnak belsö ~a. 1662:* Foltostól egynéhány úttal a fogolymadarak a várnak belsö piacára, hasonlóképpen fácánok is szokatlanol és hallatlan például bejönek és ott benn fogdostatnak, leöldöstetnek vala [SKr 629]. *1736:* Mikor az fejedelem udvarlására mentek is, szerszámos paripákon mentenek, senki nem ment hintón; az tanács urak az várnak belsö piaczára mentenek az kik penig tanacs urak nem voltanak, az vár kapuja elött szállott le lováról; akkor az lovász kápával béterítette az nyerget [MctTr 363–3].

5. kastély udvartere; curtea castelului; Schloßhof. *XVIII. sz. eleje:* Az Castély Uduarárol vagj Piattzárol, ã két Contignatioin Kö gradicson fel menvén, à Kerengö Gradics mellett léptünk a' Leányok réghi nagj házaba(n) [Gernyeszeg MT; TGsz 42].

6. térség; spațiu; Platz. *1671:* az Szent Kirali olt vizin levö malom piaczaval [Szentkirály Cs; EHA]. *1694:* Ezen Kapu közin belöl az Udvar piattza felöl, mindgyart va(gyo)n egy Kovacs mühely, kinekis Ajtaja felszer, Vas Sarkos pantos, retez, retez feö rajta [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1816:* Mértéke ezen Czinteremnek: Kereksége 47, Hoszsza 14, elötte a' belölle kimaradt kös Piatznak Hoszsza 9. Szélessége 10. Magának a Czinterem széless. 7 öl 3. Szinges öllel [Vadad MT; UnVJk 187].

Hn. *1762:* Templom Piacza, felsö mezön völgy nevü helyben (sz) [Szentkirály Cs; EHA]

7. templom belsö tere; interiorul bisericii; Innenraum der Kirche. *1803:* Sikátorja és Piattza a' Templom(na)k téglából rakatott ki [Nyomát MT; UnVJk 287]. *1816:* A' Templom Piatszán áll az éneklö pulpitus [i.h.]. *1828:* a' Templom közepén levö Piatz most is kitsiny és szük azt hát jobban elszoritani nem lehet, mivel ara az Úr Vatsorája vételekor a' Gyülekezetnek elmulhatatlan szüksége van [Magyarókereke K; Ref egyh. jk].

8. nyilvánosság; publicitate; Öffentlichkeit. *1831:* a pijatz hallatára el tsapat meg vert [Dés; DLt 473].

◇ **Szk:** *kiszáll a világ ~ára* kilép a nyilvános életbe; a intra în viața publică; ins öffentliche Leben treten. *1803 u.:* száljan akár ki a világ Piatzára ugy a mint én Ifjan kiszállattam és probálja mire mehet, s mit szerezhet, a midön sokak(na)k marad[a] szépen és mind el elik [DobLev. IV/814. — [a]Elötte kimaradhatott: a mi].

piachely piactér; piață; Marktplatz. *1590:* mondaz minketh hamis eskwtteknek egybeöl, hogy my nem vgy Igazitotthük uolna fel azt az adotth mellyeth my eskwtthwl es warosul rendeltunk wolna, tudni Illik hog az Kik az piacz helyben laknak es feö korchiomarosok azok töb Adotth aggyanak [Szu; UszT]. *1738:* Generalis Gilányi János Ur ő Excellentiája ... kegjelmes Parancsolattya szerint Piacz Hejnek rendeltük, az Városon kívül, az Hidon túl a ket viz között lévö Hejet [Dés; EHA].

piaci I. *mn* **1.** (fö)téren levö; din piața (centrală); sich am (Haupt)Platz befindlich. *1642:* mely summa pénzért minthogy zállogot elegendöt nem adhattunk köttiük eö kenek esmet ... Piaczi hazunkat, ez iöuö szent Mihály napiáig ... az migh eö kemet plenarie contentáliuk ez elöt adot kölczion penzel egigiüt [Kv; RDL I. 127]. *1667:* találám az Piaczi Templom Cintermének ... ajtaja elött [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1698:* mind harman tetessenek a' Piaczi kalitkaban es mind estig masok peldajara ott poenitentiaztassanak [Dés; Jk]. *1703:* die 16 Decembris, amely vasárnap vala, még éjszaka, vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél amilyen régolta nem volt ... a piaci templomról is sok cserepet lehányt [Kv; KvE 281 SzF]. *1704:* 18 Martii holt meg nemzetes Rainer Márton uram reggel, temettetett el itt a piaci cinteremben die 20 Martii [Kv; KvE 287 SzF]. *1723:* (Georgius Bara de Szemeria) Vr napján reggel maga Piaczi Házánál való kis Bóltyába ... magát fel akasztva találtatik [Kv; TJk XV/4. 52]. *1762:* Piatzi Parochialis Romano Catholicum Templomot ... fel verni (így!), és belölle egy czüst nagy függö

lámpást, es két ezüst gyertya tartót, el loptak [Torda; TJkT V. 101]. *1843:* bé mentem ... azan piatzi Fogadojába ... égy fertáj bornak megitalára [Dés; DLt 586].

2. vásártéren levő; de la piață; sich auf dem Marktplatz befindend. *1627:* Embernek ételére és italára és piaczi konyhára valo egyetmásnak limitatiója. Az zabnak vékáját az vármegyében adják öt pénzen. Árpának vékáját nyolcz pénzen[a] [Gyf; EOE VIII, 474 Árszabályzatban. — [a]Folyt. a fels.]. *1639:* Vagyon az Piaczi bolban (!) jelen kalmarmarha az Lengjel orszagj marhan kúúl ... f. 7081. d. 5 [Kv; RDL I. 116].

Szk: ~ *áruló bolt. 1806:* (A) Szalonákat-is tartottam a' Csizmadia Czéh Piatzi árulo Boltyának az Hillyában [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ ~ *hely. 1824:* Bányai István Vam Arendator a' Mag(ist)ratus elött azt adja fel: hogy ... mind a Piatzon, mind pedig a Kolosvári uttzán a' Joszágok elött csoportos kövek, Fák vagynak le-rakva ... ugy annyira meg-vagyon szorulva a' piatzi Hely, hogy ... bé nem fogadhattya most a' Kis Aszszony-napi Sokadalomra ide jövö Sokadalmasokat [Torda; TLt Közig. ir. 252/825 mell.] ✱ ~ *sor. 1754:* a' Poklos Uttzában a Dél felől való Piatzi Soron [Mv; MvHn] ✱ ~ *szer. 1653:* a Piaczi szeren ... hazat ... külsö belsö szanto kaszalo földekkel retekkel ... és szöllövel öszve Adom es attam, söt inscribaltam, kötöttem ... Szakács Gergelynek, felessegenek, Rácz Sztannanak [VhU 227 Nic. Zolyomi ad. lev.] O **Hn.** *1674:* az Piaczi Zerb(en) [Dés; EHA] ✱ ~ *vásár. 1782/1799:* a' Szombati Piatzi Vásár igazgatása eddig elé Városunk hatalmában volt [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 352].

3. (a piacon történő) vásárra/adásvételre von.; de piață/vînzare-cumpărare; sich auf Kauf und Verkauf beziehend. **Szk:** ~ *ár. 1794:* 3. szekér tüzi Fa betsültetett szekere 72. pénzekre piaci áron [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1809:* Erös hittel meghiteltettük azon Tárgyra hogy a Parantsolatba ki nevezett Czüvekeket Gerendákot ... piatzi árrán betsüljék meg [Szu; UszLt ComGub. 1552–3]. *1814:* vettek ki ... 20 ~ husz véka gabonát. Ennek-is árrát ... a~ husz véka gabonát. Ennek-is árrát ... a' Dési mostani piatzi árrán vékáját 4 ~ négy Rfkon befogják fizetni [Felör SzD; BetLt 6]. *1825:* a Nems Varos Archiumában találtato Fori Tabellákot, inde ab Anno 1816, egésszen a mái napig elö keresvén az Obligatoriában igért 60. véka gabonának ... piatzi arrokat azokbol erualtuk [Ne; DobLev. V/1127. 1b]. *1849:* (A búza vékájának) piatzi árra 3 p. forint [Héjasfva NK; CsZ] ✱ ~ *taksa. 1833:* à Szita, rosta, romlás censusba vetelével minden véka búza ki sütése aztis fel véve hogy Piatzi Taxátis három három R. Forintot fizetünk belé jön aprosági költségbe 30. 32 xrokba [Torda; TLt Praes. ir. 1534] ✱ ~ *vám. 1681:* Penzen vött tehen fadgyu Libr. 118 Piaczi vámb(an) jutott fadgyu Libr. 85 [Hátszeg; VhU 597] ✱ ~ *vámolás. 1835:* az ide valo Bakonyitzásoknak a' Piatzi Vámolással, állitolag megterheltetések orvosoltatása tárgyában a' Mlgos B. Fö Ispán Urhoz nyujtott kérelemlevelöket, — 6 darab Záratékjával ... alázatos Tudosito Feleletünket engedelmesen e' következendökben tészszük meg [Torda; TLt Praes. ir. 1012].

4. ~ *(fő)biztos* vásári (fő)biztos; inspector (şef) de piață; (Chef) Kontrolleur des Marktes. *1844:* Esztergajos Kováts László kérelme mellyb(en) az O Tordai piatzon ... edgy sátor hellyet kér mivei el adhatására 3. Ezüst ft. Taxa fizetés igérése mellett adattatni. Válasz. Tanátsnok, és piatzi Tanátsi biztos Mezei István aty(á)nkfiának ajánlatatik: hogy ... véleményes jelentésit tégye [Torda; TVLt 318]. *1846:* Ifj Székelly Márton kérelem Levele ... Ajánltassék piatzi fő biztos és hentes társaság Tanácsi biztosa Mezei István aanak, hogy kérelmes kérese iránt a' hentes társaságot ki halgatván, feleletét ... a' Tanácshoz adja be [uo.; i.h. 577].

5. ~ *asszony* kofa; precupeață; Marktfrau. *1784:* tizen egy árkos papirossat jo sürü irással bé-irt, mely ugyan tellyes Piatzi Aszszonyokhoz illö nyelvelödésekkel még-is engem vádol motskolodásokkal [Mv; Told. 20].

6. piacról vásárolt; cumpărat de la piață; auf dem Markt gekauft. *1808/1809:* láttam hogy öszve vagynak elegyitve a piatzi es máshunnan hozott szalonnak | hogy azon el tartoztatott szalonnábol mennyi volt a Gyergyai, menyi a piatzi: ezt meg nem határozhatom [Szu; UszLt ComGub. 1753]. *1809:* Tsétsi István tsak tsupa egyedül most kevés idök alatt afféle piatzi Szalonnákkal haromszor járta meg Magyar országot még pedig mindenkor két három Szekerekkel vitt ki [Szu; i.h.].

7. a főtér környékén levő; din jurul pieții centrale; in der Umgebung des Hauptplatzes befindlich. **Szk:** ~ *fertály* a főtér körüli városrész. *1839:* Torda Várossa Piatzi Fertallyában lako edgyesült és nem edgyesült Görög hitü ... családok [KLev.] ✱ ~ *utca. 1748:* az ó Tordai piaczon ... lévö házokra mera et absoluta poten(tia) mediante reá mente(ne)k ... sö magokat az Akatis tépték, hurtzolták, kivált magát Lötsei Samuel Vr(am)at ördög attának meg szidván, ki nyakra valojat, ki kezit lábát meg ragadozván a' maga ud(va)rárol az piatzi uttzára ki hurczolván, ingét nadrágát rolla le hasogadtak, és az földhöz tsapták [Torda; TJkT III. 246] O **Hn.** *1767:* az piatzi Utzában [Gyalu K; EHA].

8. a főtéren dolgozó; care lucrează pe piața centrală; auf dem Hauptplatz arbeitend. *1704:* Ugyan ma este vétettem el a szakállomat a piaci magyar borbélylegénnyel [WIN I, 294].

9. a főtéren lakó; care locuiește pe piața centrală; am Hauptplatz wohnend. **Szn.** *1785:* Michael Sako piaczi jb [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 30a]. *1814:* Piatzi Tészer János [Etéd U; NkF]. *1823:* Piatzi Kudor István [Bh; KLev.].

10. ~ *hír* közhír, szóbeszéd; zvon; Geschwätz. *1677:* Míg Háromszéken mulattam, piaczi hírrel éltem inkább Brassóból s Kézdi-Vásárhelyről. Ott bizony néha jó hír volt, hogy Kegyelmed szerencsésen járt a német ellen [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

11. durva, közönséges; vulgar, grosolan; grob, vulgär. *1698:* Vilagossan constal ... Piaczi egymast diffamalo, mocskos nyelvelkedések [Dés; Jk].

II. *fn* mindennapi, közismert dolog; lucru obișnuit/cunoscut; alltägliche, bekannte Sache. *1676:* Egyébaránt, Uram, közönségesen mondják az emberek, hogy Bánfi Dénes halálával semmi jó nem redundált az országra, sőt most az dolgok rosszabbul vannak; Máramaros hogy nagy oppressióban vagyon et simila. De mi haszna Kegyelmednek ilyen piacziakat írnom? [TML VII, 209 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

piacocska terecske; piață mică; kleiner Platz. *1783:* mingyárt ország uttyán kívül vólt edgy Piatzotskát mutató puszta helly, melly ... az Fogadonakis prospectust és diszt adott, és a' Fogado elött Innep napokon mulatni kiváno ifiuságnakis mulato hellye volt [Bergenye MT; LLt 38/13].

piacos mutatós; arătos, frumos; schön. *1749:* holmi Havadtói es Bezedi emberek hoztanak volt affele Zöld és Mo-

sollygo almakot vékáját 1 Marjáson s 3 Sustakon adtak az ki penig szép piatzos almat hozhatot 4 Sustakon adta [Torda; Pf].

piacsor piactér oldala/széle; marginea pieţii; Marktplatzrand | piactéri házsor; şir de case la marginea pieţii; Häuserreihe am Marktplatz. *1744:* Curialis Fundus vagyon edgy Allvintzen az Piatz soron romlodozot puszta kőfallal, mellynek edgyik végib(en) épitet fábol egy kicsiny kalmár Boltotska [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb]. *1787:* a Piatz Soron levő Lintzeg Házban ... az also, vagyis Mihelly Háznak felét [Kv; Pk 2]. *1818:* a' vásarokra jövendö Szekerek és szánok mindenkor tartozzanak égy egy kosárnyi kovats követ bé hozni, azt a' piatz sorba tsomokba rakni [Dés; DLt 174]. *1850:* Nemes Nagy Enyed Várossában, a' néhai Dobolyi Klára neven esméretes Bartok Ádámféle piatz soron lévö Köházos Telken ... lépénk ... meg másolhatatlan ... haszonbérlöi edgyezésre [Ne; DobLev. V/1298]. *1865:* Kolosvári a' piacz soron lévő ... házamat ... hagyom kedves Unokámnak Gr. Teleki Josefnek [Kv; Végr.].

Hn. *1727:* a Poklos Uttzában, a Piacz Soran [Mv; MvHn]. *1761:* a Piatz sor Vtyáb(an) [Szászrégen MT; EHA]. *1828:* a' Piatz Soron [Kolozs; EHA].

piacsori a piacsoron levő; de la marginea pieţii; am Rand des Marktes befindlich. *1803:* itten Nagyenyeden a Néhai Szánto Sándor Ur piatz Sori házánál, a ki parantsolt inventatiot el kezdvén ... a mik a pársok által ... elé adattattak, következnek ily rendel [DobLev. IV/858. 1a]. *1850:* A piatz sori ... köházos Telken kivüll még van egy ép Sellér Telek is [Ne; i.h. V/1298]. *1853:* ki fogadtam ... ö Ngátol 2ik számu piatz sori házánál ... a' piatzra rugolag egy szobát ... A' mely állapotban által veszem a' kifogadott szállást hasonlo állapotban tartozom megtartani [Kv; SLt évr.]. *1860:* (Weszely Mária asszonynak) halálom utánra hagyom és hagyományozom ... Akontz István urnál lévő azon 7000 ft ... conventios ezüst pénzbeli tiszta activ követelésemet, melyet töllem Akontz István Ur ... kötelezö Levele szerént a' kolosvári piacsori 5ik számu Házára, annak lekötésivel és intabulátio mellett öt Evekre kölcsön vett ugy, hogy annak kamatjába lakjam [Kv; Végr.].

piacszél a piactér széle, piacsor; marginea pieţii; Rand des Marktplatzes. *1589:* Tudom hogy az adott vgy vegezek hogy az kik egez adott attak ez eleottis tehat mostanis azok 50 penzt adgianak az utan ki ki mind erdeme zerent, es hogy az piacz zelben valok tobbett adgianak eztis vegezek de en nem tudom attake teobbet vagy nem | Belenj Zeoczy Pal az Piacz zelben lakik es korcziomanakis haznat veotte de eo sem adott teobbett mint zinten en kj az varas vegen lakom [Szu; UszT].

piacszer piacsor; marginea pieţii; Marktplatzrand. *1650:* Platea vulgo Piacz szer vocata [Gyalu K]. *1684/1844:* Midön vólnánk Szász Szeben várossáb(an) az nagyubik Piaczszerben valo uczában Vajda Gáspár uram házánál [TSb 52]. *1690:* Az melly házatt ... vöttünk a' Piacz szerb(en) magunk penzünkön vöttük [Dés; Hr 3/46]. *1695:* in platea vulgo Piacz szer vocata [Beszt.]. *1719/1761:* a Nenyedi Piacz szerben ... lévö Hazat Néhai Czegledi Szabo Mihály Vr: Relictaja ... abalienalni ne pertentálja [Ne; DobLev. II/329. 11a]. *1721:* a Piacz Szerről megyen nap kelet felé hosszan mas egj ucza [Gyalu K]. *1722:* F. Kapit(ány) Ur(am) arultat Havasalföldi Bort, az mostani sokadalom elött kezdette ki, Czégér alatt arultattya a Piacz szeren [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1767:* a Piatz szerbe egj darab ben valo joszága [Etéd U]. *1805:* A' Piacz szeren ... Tutsik Bogdán Házáért, és kö Bóltjáert 220 Rf [Déva; Ks 109 Vegyes ir.]. *1819/1831:* Hunyadi Ferentzné Almási Borbárának Tordai Etfalvi Bálintné Sillo Borbára ellen költ Tilto Levele a' Tordai piatzszeren lévö Joszágra teéndö épittés iránt ... 8a Juny 1750 [Torda; Borb. II]. *1824:* A Piatz szeren ... Fa Bóltok [Déva; Ks 106].

Hn. *1632:* az Piacz Zeerbe (ház) [Dés]. *1646:* az piacz szer uczáb(an) [Dés]. *1668:* Poklos utzai házánál a Piacz szeren [Mv]. *1698:* a' Pijacz szer [Borosbenedek AF]. *1709:* az Piacz szeren [Szgy]. *1710/1813:* a' piatz szerben [Torda]. *1711:* az Piatz szerben [Mezőbánd MT]. *1714:* Piatz szer utza [Szászrégen]. *1756:* a' régi, vagy is belsö Piacz szerben [Szgy]. *1757:* a Piacz szerb(en) [Makfva MT]. *1803:* a Piatz szerben [Nyárádköszvényes MT].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

piacszeri a piacsoron levő; de la marginea pieţii; am Marktplatzrand befindlich. *1730:* meg tekéntvén, Tktes Ur Petki Nagy Sigmond Urunk eö kglme ... Piacz szeri házának ab Anno 1711 usq(ue) ad Annum 1728 többbire valo meg terheltetést, és szenvedését, mivel többire Quartelyosunk lévén Fő, és Vice Colonellus Urak foglaltak el az ... eö kglme házat ... egy darab őrökös szánto földünket ... adgyuk által és Cédalljuk az emlitett Urnak [Dés; Jk 392a].

piac-utca a piactér melletti utca; strada de lîngă piaţă; Straße neben dem Marktplatz. *1608:* Aniamtul es Zewleimteol maradot hazamat az Piacz vczaban ... minden hozza tartozo hatariual Egietemben attam az En jo akaro Azzoniomnak az Nehay Moricz Janosnenak es giermekinek ket Zaz magiary forinton [Dés; DLt 300]. *1721:* Vagyon Gyalu Várássaban a Piacz Uczában [Gyalu K; EHA]. *1795:* O Torda Várossában a' Piatz Uttza Napkeleti Során egy darab belsö Öregségek (!) [Torda; EHA].

Hn. *1732:* Hid vagj is Piacz utczaban [Dés; EHA]. *1768:* Piacz Ucza [Gyalu K; EHA].

pianínó pianină; Pianino. *1853:* fizettem egy pianinoert Május holnapra 3 Tallér 20 garas [KCsl 3].

pianoforte zongora; pian; Klavier. *1823–1830:* Flótákat, pianofortékat sokat készítenek[a], mert a Churfürst Fridrik Augustus maga is igen szereti a muzsikát, az anyja még komponált is [FogE 187–8. — [a]Drezdában].

piarista kegyesrendi szerzetes; piarist; Piarist. *1742:* Besztercei P. Piaristák vettenek el az Nagy Aszszony eö Nga adosságába Cub 3 Metr. 1 [Szászerked K; Ll.t]. *1746:* az M. Statüs Catholicus ... confluxussán elö fordulván, és fel olvastatván az Medgjesi T. Pater Piaristák igen meg szorult állapottyokról keservesen be nyujtot instantiája teczet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ... ki ki Istenes alamisnajat adgja, a végre hogj igen meg szorult álapottyokban, szükségek ha tsak valamennyibenis potoltathassek [Somlyó Cs; Apl.t 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. *1756:* vadnak 15. meg fogant külömb féle Alma és körtvély oltványok, nem különben Fazakakban ültetett és Plántált 9 Czitrom, és egy Narants jövések kevés Ros Marinnal. Mellyeket eddig procuralt, és augealt Tisztelendö

Pater Piárista Josika Antal Ur Ditsiretesen [Branyicska H; JHb LXX/2. 39]. *1761:* A besztercei piaristák clastroma porig égett. Azelőtt nem sok idővel hasonlóképpen járt a medgyesi ugyan piaristák clastroma is [RettE 123]. *1854:* P: Pijarista Igazgato fö Tisztelendö Slábi Josef ur fel Szolitására Készült Ats Munkaknak ... ki mutatasa [Kv; KmULev. 4 Kömötsi József ács számlája].

piaszter török pénznem; piastru; türkische Währung, Piaster. *1823:* Petrus Steiner obligatoriája ... 1818 super 440 Rfl: ... melyből a praenotatio szerént a Debitor meg fizetett 110 piasztert mely teszen 77 Rf [Nsz; DobLev. V/1080. 1b].

picere, picerej kántálás; piţărău, colind; Psallieren. *1819:* A Fennebb irt Itélö Birák elött felvétetik Dán Helts panaszsza Juon Denyeszk ellen a' pitzerelykor valo feje beteöreséért ... Mitu Gruntza Juon Duma ... meg eskettetven le tett hitek után azt vallák, hogy mikor a pitzerét el végezték az Dán Helts Testvérét játékbol el rabolták, a' panaszlo ezt látván oda menvén szidni kezdette az anyokot és a' Testvérit [H; JF 36 Prot. 7].

pici kicsiny; mititel, micuţ; klein. **Szn.** *1666:* Czigányok ... Piczi, János [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1750:* Czigány Jobbágy ... Pitzi Hantz. Pitzi Petras [Ne; DobLev. I/243. 1a]. *1766:* Pitzi Pista jb [Héderfája KK; BfR VI. 125/18]. *1888:* Székely piczi Kata [Vista K; RAk 155].
Án. *1811:* 1 Pitzi nevezetü Menlo Szamár [Uzdisztpéter K; CU].

piciny nagyon kevés; foarte puţin; sehr wenig. *1843:* Bár minö pitzin tisztelettel ezen nihány ronda levelem rengyei minyájan édes Bátsiékot egességbe találja [Bözödújfalu U; Pf].

pickafa *diákny* játékpálcika; ţurcă; Spielstock. *1870 k./1914:* Pickafa: két végén meghegyezett ujnyi vastag 10–14 cm. hosszu fa, melynek egyik vége egy pálcikával megüttetvén, felugrik. A vele való játék pickázás, néhol pickézésnek mondatik [MvÉrt. 31].

pickázás *diákny* pálcikás játék; jocul de-a ţurca, ţurcă; Spiel mit Stock. *1870 k./1914:* (A pickafával való) játék pickázás, néhol pickézésnek mondatik [MvÉrt. 31].

picula tízkrajcáros (ezüst)váltópénz, hatos; piţulă; Sechser. *1865:* szolga legény Kozma Garnai György 16 éves ... Nagy Katival paráználkodott, ki is ... dicsekedett, hogy négy piczuláért adott egy fiunak, de minthogy havi folyása volt, félt, hogy a fiu gatyáján meglátszik [M.bikal K; RAk 257].

picus barka; mîţişor; Kätzchen. *1807:* sétálni mentünk a' Nagy Temetöre Karoly felmászott egy szegény Aszszony kertjére pitzust tört én p(e)d(ig) le vettem a pitzust [Dés; KMN 229].

picsa 1. női szeméremtest; organe genitale (externe) la femei; weibliches Sexualorgan. *1623:* Hallottam azt magatol Kathatol hogi mo(n)dotta hogi eö soha ne(m) kostolt job farkat az Bene Janos farkanal ... eö soha ne(m) tugia ha az szaja keuanlac ungi az picziaja [Mv; MvLt 290. 32b]. *1631:* monda Czehi Giörgj, hogj megh hidgjetek aszony emberek azt ugjmond hogi soha nem gjakot eö edeseb piczat annal mint az uarga Menyhartneje [Mv; i.h. 56b]. *1756:* Molduán Vanya igy szola: s. v. Baszom a Lelke rosz Pitsája, hiszen elégszer basztam én meg [Galac BN; WLt Pásk alias Tyirila Onul (42) jb vall.]. *1803:* meny el, meny el vén czigánné, vid el a nagy pitsádot [Aranyosrákos TA; Borb.].
2. *szitk* **Szk:** *anyja ~ja. 1774:* Bunnál az Anyád pitsájába, baszam az Anyádat [Bábahalma KK; Ks 19. VII.]. *1804:* azzal fenyegetett: hogy ugy megvér ... hogy az Anyám pitsájába sem láttam ollyant soha [Csapó KK; Berz. 17b]. *1835:* Hallottam azt is Szánto Pistátol, hogy ötet a' Cancellisták a' házbol ki kergették ezen szókkal: Mennyen ki ked az anya pitsájába | mi az annya pitsáját akadoz ked? [Zsibó Sz; WLt]. *1847:* A bucsumi, kerpenyesi és abrudfalvi három helység ispányárol azt mondotta Varga Katalin, salva venia: „Honnan az anyja picsájából van néki parancsolatja, hogy az embereket szolgálatra hajtsa, s még megveresse, ha szolgálatra nem mennek!" [VKp 253].
3. nőstény állat nemi szerve; organe genitale (externe) la animalele de sex feminin; Sexualorgan des weiblichen Tieres. **Szk:** *kutya ~jából/~ján esett. 1768:* Szederjesi Istvánt szidgja vala kutya pitsájábol esetnek az utrizált Aszszon [Tarcsafva U; Pf]. *1772:* Kutya Pitsájából esett nem vagy jobb nemes ember nállomnál [K; CsV]. *1790:* szásznénak mondotta (Salva Venia) kutya pitsájábol esett Cigány vagy te [Dés; DLt]. *1793:* kutya pitsájábol esett parasztja [Dés; DLt]. *1800:* annal jobban kezdett lármázni és motskolodni kutya pitsáján esett fertelmesnek kiáltván [Dés; DLt].

picsájú vmilyen nemi szervvel bíró; (femeie) cu un anumit fel de organe genitale (externe); mit irgendeinem Sexualorgan. *1803:* ugyan nem nyughatik ez a' Viga, az én Léányomtol hogy tiszteséggel légyen mondva sánta pitsájunak mondotta | Hát te ebatta nagy Pitsáju Kurvája miért sántázod az én Léányamat [Aranyosrákos TA; Borb.].

picsor láb, hegyalj; picior, poală; Fuß des Berges. *1754:* a Kosmány n. erdőnek picsorján édgy darab erdeje volt az ... Eccl(esi)ának [Kovácsi K; BHn 132].

pietás jámborság, kegyesség; pietate; Frommheit, Frömmigkeit. *1577:* meg tekentwen azt a pietast es gratitudot, mellyel fiok leuen annioknak tartoznak [KvAkKt Mss 343].

pignoráns elzálogosító; care dă ceva ca gaj/zălog; pfändend. *1798:* ha ă Joszágot vagy maga a pignorans Aszszony ő Nga, vagy pedig Maradéki ki akarnák váltani, tehát kötelesek légyenek fél Esztendei elöre valo Hir-tételt praemittáltatni, hogy ă vetéseket ă szerént lehessen alkalmaztatni [Kv; JHb VI/19].

pignorataria elzálogosító; care dă ceva ca gaj/zălog; pfändend. *1798:* A Joszág, Conscriptio vagy Inventatio mellett menvén által, azt ugy tartozzék a pignorataria Aszszony ő Exja procuráltatni, hogy annak idejében hasonlo állapotban szálljon vissza, és akkor megint Inventáltatván, ha Melioratio vagy Deteriorátio találtatik benne, az aesti-

maltatván, ã szerént accedályon ã Zálog Summához vagy pedig abbol defalcaltatik [Kv; JHb VI/19].

pihe 1. pihetoll; fulg, puf de pasăre; Flaumfeder. *1772:* Egy derekaly, 4 vánkos pijheből való [Altorja Hsz; HSzjP]. *1789:* 3. Párna jo féle Karton hejjával, edgyike tépett Tolluval, Kétteje pijhével töltve Rft 8 [Mv; ConscrAp. 21].

Szk: *(meg)tépett ~. 1823:* Veress Brábánder Krádli hajú párna, tépett pihével elegy [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1867:* küldöttem ... 3. darab hizott libákat ... 4. libáknak megtépett tollát és pihéjét [Bányabükk TA; KCsl 3].

2. pelyhező, pelyhes; abia crescut/mijit; flaumig. **Szk:** *~ bajuszú → ~ szakállú ✱ ~ szakállú. 1810:* Bontzidai Sugár János pihe szakállu, és bajuszszu valami 23, 24 esztendős [DLt 654 nyomt. kl].

pihederékalj, pihderékalj pehelyderékalj; saltea de puf; Daunenmatratze. *1757:* Pijhe Derekaj nro 4 Tépetlen Tollu Derekaj nro 4 [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1768:* Három píyhe Derekaly; egyik karton hajjal; kettő kék Diktával [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes lelt.]. *1782:* Jó nagy tépett Tollu parkétos Tokkal Derekaj ... Pihe Derekaj Parchét tokkal [A.balázsfva BN; LLt]. *1788:* Egy embernek valo kekes sujtásos Pih Derekaly [Mv; TSb 47]. *1794:* 2 Pillyhe Derekaj [PfM]. *1801:* Két nagy pilhe Derekaly [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2]. *1803:* Égy Pilyhe Derekaly [Mv; MvLev.]. *1810:* Egy parkét toku pihe derekalj [Csapó KK; LLt].

Vö. a *pelyhe-* és *piliderékalj* cimszóval.

pihedunyha pehelydunyha; plapumă de puf; Daunendecke. *1823:* Takaródzó Pihe Dunyha [LLt Csáky-per 601. L. 1].

piheg aprókat lélegzik; a gîfîi; leise atmen. *1781:* énis míg élék s piheg bennem ã lelék meg Szolgalni el nem mulatom [Mocs K; SLt XXXIX Henter János Suki Jánoshoz].

pihegés szapora légzés; gîfîială; Keuchen. *1694:* hallottanak az hazb(an) marha dobogast és fuvást s — pihegést [Dés; Jk]. *1798:* midõn beszelgeténk, oda érkezek Nagj pihegessel az Erdõ Pásztor ... s mingjart töllunk hogj hon van e Tisztarto Ur(am)[a] [Ádámos KK; JHb XIX/58. 24. — [a]Kérdezte].

pihen nyugszik; a se odihni; ruhen. *1657:* én is azért megtelepedvén ... valami zöld ágakat támogattaték fel, kinek árnyékában mind enni, mind pedig fáradságom után pihenni akarok vala [KemÖn. 245]. *1846:* Széchényi gróf, ki már Zalaiék gyermekével megunta cziczézni ... és a' vén aszony oldala mellett pihent, meglátván minket hozzánk jön [KZsN 164–5]. *1879:* Hogy vagy? ... Könnyült-e a szived, pihent-e az agyvelőd? Irj már, hallod [PLev. 50–1 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pihenés 1. nyugalom; odihnă; Ruhe. *1653:* Ez az 1613-k esztendő evel a nagy veszedelemmel nagy sok félelem között eltelék, és egy kis pihenésünk lõn — légyen hála a szent Úristennek! [ETA I, 117 NSz]. *1661:* pihenésekre és könnyebbítésekre czélozunk inkább Kegyelmeteknek, mintsem kevés fáradsággal és költéssel terhelnök [TML II, 59 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1662:* Barcsai Ákos ... Rákóczitól Szebenbe rekesztetett s azóta semmi pihenése sem magának, sem az országnak [SKr 635]. *1667:* mideon szabadulasunkra valo pihenest leg inkáb remenlene(n)k, azonnal Istennek latogatasabol uyab, s velünk haborúságos irgalmatlanban bano, idegen Nemzetnek jarma szakadot nyakunkban [Kv; KvLt I/179]. *1809:* mûis az Haza Törvényei szerént, a több Immunis Nemesekkel edgyüt az Adozás terhe alol pihenésünket érezve birtakáinkhoz képest Insurgalni tartozunk [Asz; Borb. II]. *1881:* Harcias hangú leveled itt van elõttem. Néhány napig otthon voltam annyi békében, olyan pihenésben, hogy még a te soraidat is háborúságosaknak látom [PLev. 85 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *~t ad. 1710 k.:* Én Istenem, bárcsak egy kis pihenést adj münékünk olyat a mü kimúlásunk elõtt, hadd vegyünk erõt a te kegyelmed által [BIm. 1023] ✱ *~t vehet. 1677:* Hogy annakokáért mind a' szeginység a' Lopók insége alol bátorságot és pihenést vehessen, mind pedig a' vétek meg-zaboláztassék, végeztetet, hogy valaki száz pénz érõ marhát el-lop, és meg-tudatik, a' Falu büntesse egy forint birsággal, és a' kárnak meg-fizetésével [AC 123–4] ✱ *~t vesz. 1658:* Esmét hamar Fejérváratt gyûlés lõn, és oda török követi jövén, császár levelét is hozá, hogy az ország Rákóczi helyett más fejedelmet válaszszon. És az ország Rhédei Ferencz õ nagyságát választá fejedelemnek esmét ... Rákóczi pedig oda a gyülésbe nem is ment vala, hanem Szamos-Újvárban magának lõn egy darabig, és pihenést võn, s nyúgovék [ETA I, 166 NSz]. *1710:* parantsollyuk ... hogy ... idegen Országbol hoza (!) jütt, s jövõ embereket semminemü adozásal s terh visseléssel terhelni ne mérészellye, hogy õkis valami pihenést vévén továbra valo eõ Felsége szolgálattyára alkalmatossabak lehessenek [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből] | Minekutána azért Apafi Mihály fejedelem az erdélyi fejedelemségben megállapodott volna, és az ország is egy kis pihenést vett vala, a testvérbátyja, Apafi István, nagy tanácsú s tekintetü úri ember, hirtelen meghala [CsH 100].

2. *utolsó ~* utolsó lehelet; ultima suflare; letzter Atemzug. *1656:* nyugodjék meg Kegyelmed, régen tött igéretemben, hogy míg az utolsó pihenésemet kifúvom az orromon, az addig meg nem változik [TML I, 5 Bónis Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1812:* tapasztalt szintén édes Atyai gratziajába ajánlott maradok utolsó pihenésemig ... engedelmes tisztelõ szerentsétlen Attyafia Szolgája [Héderfája KK; IB gr. Bethlen Sámuel lev.].

pihenhet nyugodhat; a putea odihni; ruhen können. *1662:* Aki, hogy népének lovai a Nyír földén való nyargalódás, kóborlás miatt lett tikkadtságokbul pihenhetne s az szükségnek idején szolgálhatna, die 14. Maii égetvén fel Somlyót, útját csak lassú menéssel követi vala [SKr 551] *1819:* én ifiut azért vettem feleségül hogy én öregségemre égy keveset meg nyughassam és pihenhessek, de ugy látom hogy te még többet aluszal és Commodusabb is vagy nálamnál [Kv; Pk 2].

pihenőpont időleges nyugalom; odihnă temporară; zeitlich begrenzte Ruhe. *1854:* A jóllétnek látszó percz csak pihenő pont, de nem nyugalom helye volt. Vérbetükkel állanak azok a történet kinyomott és ki nem nyomhatott lapjain! [ÚjfE 3].

pihentet nyugtat; a odihni; a lăsa să se odihnească, ruhen lassen. *1881:* Tudom, milyen haragos durból be-

széltél rólam 2 álló hétig ... Pihentesd indulataidat, Ödön! [PLev. 90 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pihepárna, pihpárna pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1768:* Négy nagy piyhe Párna. Két kitsiny piyhe Párna Zöld Tafota hajokkal [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes lelt.]. *1788:* Egy kisded Píh Párna ... Egy hoszszuko Píh Párna [Mv; TSb 47]. *1829:* kap ... Két pihepárnát tokostol, varrattos gyolts párna hajakkal in Rft 5 [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150]. *1832:* Nagy pijhe párna veres karmasin Grosdenaple selyem tokkal négy Pijhe nagy párna Crádlitokkal hat [HG Br. Brukenthal lev.]. *1848 k.:* Egy fájin pijhe párna [Kisesküllő K; SL]. *1849:* 2 Pihe párna [Dés; DLt].

Vö. a *pelyhe-* és *pilipárna* címszóval.

pihés *átv* pelyhező; abia crescut/mijit; flaumig. *1657:* Ezen 1631-ben mihelyen Rákóczi[a] választaték, ottan mindjárt Esterházy Miklós palatinus haddal indula ellene octavának és holmi egyéb praetextusnak színe alatt, ezen szókat mondván: Nem hagyom megtollasodni repülésig, hanem míglen csak pihés, addig előzöm meg [KemÖn. 136. — [a]I. Rákóczi György].

pihetollu pehelytoll; fulg, puf de pasăre; Flaumfeder. *1780:* Tepetlen tollu font 13 Pihe tollu font 2 [Bethlen SzD; BK].

Vö. a *pelyhetollu* címszóval.

pihevánkos, pihvánkos pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1588:* Egy Agy vala Wetwen, vankosokkal derekaliokkal, pih vankosokal mellyet beochwltenek egye(te)be f. 25 ... az Anniok kewana hogy azt az egy Agyat egy mastol Ne dispercialnak ha nem beochw zerent engednek neky [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. *1772:* Gáborffi Anna Aszony mutatott nékem ... két pilhe vánkost [Hidvég Hsz; HSzjP Anna Bernád, P(rovi)di Michaelis Bun (64) vall.]. *1788:* Nagy Píh Vánkos kettő. Nagy kekes Píh vánkos kettő [Mv; TSb 47].

Vö. a *pelyhe-* és *pilvánkos* címszóval.

pikantéria kb. kényes ügy; lucru delicat; heikle Sache. *1867:* a mi azon rész joszág rögtöni által adasát illeti azt azon pikanteriából nem tehetem, mert a jövendöt nem lehet tudni az Isten aláz is felez is — ha egykor eszem veszitve mitöl Isten örözzön meg hazasodnám, mint a mi jo Albertünkröl éppen hirlik, akkor meg bánnám tselekedetem [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz].

pikét, piké (kidomborodó és bemélyedő mintákkal szött) pamutszövet; pichet; Pikee. *1797:* (Vett) 2 Sing modi pikétet [Mv; DE 3] | 8 sing fein piket [Mv; BálLt]. *1802:* 1/2 sing fejér Pikét 33 xr [Déva; Ks 120. III. 8]. *1806:* 13 Sing pikétett [Mv; Ks 34. VII]. *1861:* 3 sing ismet fein pike ... f. 1//80 [Kv; Újf. 1].

Szk: *babos* ~. *1797:* Egy babos Pikét iberrok [Mv; Told. 19] ✱ *színes* ~. *1807/1818:* 10 Sing Színes pikét [Mv; Told.].

pikét-alsószoknya jupon de pichet; Pikeeunterrock. *XIX. sz. eleje:* Pikét Alsó Szoknya 3 [TGsz 52].

pikét-fersing pikészoknya; fustă de pichet; Pikeerock. *1789:* Egy Pikét fers éng, gjolts más égy fers éngel edgyütt [T; LLt]. *1790:* Egy fejér Pikkét Fersing, és ahoz fekete Creditorbol készültt fejer Rokával prémezett Mejre valo [A.jára TA; BLt II. 12]. *1805:* Egy pikét Fersing [Szamosfva K; BLt 9 özv. néhai Béldi Antalné Jósika Mária lelt.]. *1810:* Egy fejér pikét fersing [Mv; MvLev. néhai Szathmári Kristina Farkas Pálné lelt.].

Szk: *magyaros* ~. *1815:* Egy Fejér pikét magyaros Fersing [Mv; LLt].

pikétforma asemenea pichetului; pikeeähnlich. *1823:* Fejér pikét forma Atlacz kalap ró'saszin és zöld Schimélivel Czifritva [LLt Csáky-per 601. L. 1].

pikétlájbi pikémellény; vestă de pichet; Pikeeweste. *1797:* Egy férfi kék pikét Lájbi [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12] | Egy síma batíz Ferséng fejér pikett Lájblival virágos mosalin ing ujjal [M.köblös SzD; RLt Kisbudaki Rettegi Terésia kel.]. *1802:* viseltes tsillagos tarkás pikét Lájbi [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. *1812:* 2 Englis Piket Laibli [Kv; Hodor lev.]. *1817:* Egy virágos Sellyem, más fejér Pikét, és égy kartan fejérnép kurta Lájbik Rfl. 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3]. *1819:* Két fejér pikét láibli [Kv; Pk 3]. *1828:* Egy fejér félig elviselt piquét Lajbli [Dés; DLt 118]. *1850:* Egy sammel szin, lilaszin streifos piquet lájbli [Mv; DE 2].

pikétmellény vestă de pichet; Pikeeweste. *1850:* 3 darab piquette mellény 7 vft [Algyógy H; Born. F. Ii Török Antal urad. biztos összeírása].

pikétpaplan plapumă de pichet; Pikeedecke. *1848:* Két nagy pikét paplany 15 rfr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. *1849:* Piquet Paplany regi 2 [Széplak KK; SLt 17].

Szk: *nyári* ~. *1812:* tudom még azt, hogy két Pikét nyári paplant vévén a' Groff ur eö nsga gárniros Lepedökkel ... eztis mind a kettőt elvitte a Groffné [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

pikétparket pamutszövet; țesătură de bumbac; Art Baumwollgewebe. *1807:* 4 sing pikét parchét [Mv; Berz. 7. 69]. *1861:* 3 sing pike parchet ... f 1//50 [Kv; Újf. 1]. *1866:* Pique Barchet [Kv; Újf. 1].

pikét-slafrok piképongyola; halat/capot de pichet; Pikeeschlafrock. *1816:* Pikét schalfrock ... 5 Rf 3 xr [Kv; Born. IV. 41].

pikétszínű pikészerű; ca un fel de pichet; pikeeartig. *1807:* Egy atlatz pique szinü Köntös [DLt 378 nyomt. kl].

pikétszoknya fustă de pichet; Pikeerock. *1816:* Pikét Szoknya 4 Rf ... 11 xr [Kv; Born. IV. 41].

pikkely fémgomb, pityke; nasture de metal (cu ureche); Metallknopf | (díszítő) fémlemez; solz, plăcuță (decorativă); schuppenartige Metallplatten. *1687:* Egy aranyas kardot boglarostol, szij végekkel es pükkelyekkel, melly veres réznek láttatik [Déva; Szer.]. *1693:* Tizen nyolcz hoszszuka pikkelyek, az gombjai menten vadnak | A Relicta kevanvan ujobban az Uranak jobbik köntösit ... Azert az kek fajlandis Dolmant negyven ezust Gombjaival, es tizenhat melyre valo Pikkelyeivel edgjüt az Relictanak itiltük [Ne;

DobLev. I/38. 8b, 9b]. *1713:* Egy Dolmánra valo ezüst gomb 13 a pikkelye penig 11 hal héj formára [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1723:* ezüst aranyas rostélyos gombok és Pikkely 16 pár [Koronka MT; Told. 29/2]. *1732:* Három Nyári dolomány kávé szin Török kámélotbol, arany fonal Gombokkal, Pikkellel, és aranyos kapcsokkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 5]. *1735:* Húsz hoszszúkó hal héjas ezüst gomb, hozza valo negyven pikkelyekkel együtt [M.zsombor K; Somb.]. *1736:* Az dolmányon nem voltak olyan sürü gombok, azok is egy dolmányon nem voltak többek tizenkét gombnál ... az hevederövnek hire sem volt, hanem szép selyem-övet viseltenek, némelyeknek az végin majcz volt, ezüst, aranyos csattal, pikkelyekkel, az végin meg ezüst [MetTr 352]. *1788:* Egy Zöld Mentéröl le fejtett Zöld krépines viseltes Selyem készület hozzá valo gombokkal és pikkejekkel [Mv; TSb 47]. *1798/1821:* Aprobb Srofos gombok Nrö 12. hozza tartozo pikkelyekkel 11 probás [Kv; Pk 5]. *1824:* az ezüst pórtékáknak hasonfele részek ... Kilentz Filegrand gomb, és 29 pikkely [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy.]. *1860:* Tizen négy ezüst filegrán mente gomb 's ugyan annyi pikkely [Kv; Végr.]. — L. még FogE 64; WIN I, 93.

Szk: *láncos ~. 1777:* egy rendbéli apro mentére valo Ezüst Gomb hozzá valo lántzos Pikkellyekkel [RLt Sombori Klára és László osztozólev.] ✱ *makkos ~* hurkos fémgomb. *1693:* Tizen harom apro sima romladozot ezüst pikkelyek ... egy makkos pikkellyel [Ne; DobLev. I/38. 8b] ✱ *paraszt ~. 1723:* gömbölyeg Selyem apro kek gombok paraszt pikkellyel tizenöt [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *szkófiumos ~. 1736:* Holmi Mente állyára szkófiomos Pikelyek [Kv; RLt Somai Sándor és Sára osztozólev.].

pikkelyes (pikkely alakú) fémlapokkal díszített; ornat/împodobit cu plăcuțe (asemănătoare solzilor); mit (schuppenförmigen) Metallplatten geschmückt. *1611:* Egj labos chieze pohar mind kiwul beleol aranias es pikeljes ... f 16 [Kv; RDL I. 88]. *1714:* Egy metszin, ezüst konoros aranjos, 15 gombos, pikkelyes belletlen mente [Kv; Pk 6]. *1736:* Az M: Urfinak a nagy Vas Szin mentéböl köntöst csináltatván, 15 szing sinort vettem hozzá ... és a mentére, dolmányra két felöl valo rojtos pikkelyes gombokért szarka lábért és mente kötöért ... fh 10 Den. 52 [Szentbenedek SzD; Ks 72/53]. *1743:* Egy Jager Táska Ezüst Csattas pikkelyes [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

Szk: *~ anglia-dolmány. 1783:* Nehai Somodi Gábor Uram e Vivis decedalván maradotté Felesegire Miske Klára Aszszonyra ... husz aranyos gombos és két felöl valo aranyos pikkelyes uj anglia Dolmány és 18 ezüst gombal pikkelyekkel más Dolmány néhai Somodi Gabor Uramrol ...? [Fejér m.; Szentk. vk] ✱ *~ boglár. 1688:* Lora valo szérszám Véres Szijra várot Czapas és pikellyes boglarokkal megh hanyot [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *~ ezüstfék. 1611:* Egj oh pikeljes ezwst fek kinek ezwst a zabolaja [Kv; RDL I. 88] ✱ *~ fékagy. 1611:* Egj pikeljes fek agy, regj [Kv; i.h.] ✱ *~ fülbevaló. 1848:* 2 pikkelyes fülbe valo [Pk 2].

pikkelyesen pikkelyekkel díszítetten; cu ornamentație solzoasă/în formă de solzi; mit Schuppen geschmückt. *1736:* Az on Gombokat öntö Ember ki nem mehet ha Ngod onat küd font szam szerint 18 pinzert akar mentekre akar dolmanyokra valo hat pikelyésén meg önti [TKl Mihály Deák lev.].

pikkelyező vas kovácszerszám; unealtă de fierărie; Schmiedewerkzeug. *1812:* Egy pikkellyezö vas xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 11].

pikkelygomb fémgomb; nasture de metal (cu ureche); Metallknopf. *1817:* Egy nagyotska ezüst, Füles pikkelly Gomb [Mv; MvLev. 2].

pikkelyű pikkelyekkel díszített; ornat/împodobit cu solzi/plăcuțe asemănătoare solzilor; mit Schuppen geschmückt. *XVIII. sz. eleje:* Egy Katona Verbuvalásra ... Dolmányhoz 18, mentéhez 15. pár kétszeres pikkelyü sárga gombokért, és a szarka lábokhoz kivántato 8. pikkelyekért ... Rf 1 xf. 47 [Kük.; JHbB]. *1836:* Egy apro pikelyü arany Nyak szorito 12 Csigábol allo es kapotsak [Apahida K; RLt O. 4].

pikkelyvágó ötvös szerszám; unealtă de orfevrărie; Goldschmiedewerkzeug. *1622:* Homorito ponczol (!) No 6 pikkel uago No 4 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthází Eötues Mihály ötvösmüszerei lelt.].

pikli pisztoly-alkatrész; piesă de pistol; Bestandteil der Pistole. *1808:* Egy Pistolyb(a) Két uj kápa Sroff xr. 24. A' Piklit forasztani xr. 30 [Kv; TKhf puskamüvesség].

piknik mulatság; picnic; Picknick. *1796:* Az Angl. Kir. Fia Adolf Hertzeg Göttingába jövén, számára tsinált Piknekibe 7 Rft 30 kr [ETF 182. 31 Gyarmathi Sámuel felj.]. *1823–1830:* Vagynak klubok, tartatnak piquenikek, koncertek, bálok[a], de igen ritkán, mert erösen kerülik, hogy a deákok se pénzt, se időt ne sokat vesztegessenek [FogE 231. — [a]1796 táján Göttingában].

pikszis szelence, dobozka; cutiuță, picsă; kleine Schachtel. *1714:* Gyermekeknek valo 4 ezust lábön allo Ladatska ... fedelének belsö részén vagjon egj Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske Vidlatska gyüszü, két Pixis, harom fedeles Palack mind ezüstes s meg aranjozott fl. Hung. 30 [AH 32]. *1732:* Két drága pixis edgyik Akates kö, Másik Silkrót, ezüstb(en) [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt.]. *1744:* Czapás ezüst forma kis Pixis benne 15 réz Gomb egy darab termés kláris [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1789:* Hat pléh Ungventum tartani valo nagy Pixisch Rft 3 | Pixisek. mellyek(ne)k edgyik oldala festett és Super-Inscriptiok vagy(na)k rajta, fedelestöl nyomnak Libr. 23 1/2 Rf 20 [Mv; ConscrAp. 6, 33]. *1810:* Egy pár hoszszuko Pixis [Kv; Berz. 20]. *1843:* Erdei István meg esmérö irása 'a Bartok Éva gyürüjéröl pixisseröl [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

Vö az *agát-, arany-, elefántcsont-, ezüst-, fa-, karniol-, ón-, pléh-, réz-, sildkrót-, üvegpikszis* cimszókkal.

Szk: *fagylaltnak való/fagylaltos ~. 1815:* Egy fagylaltos piksis [Nsz; Told. 19]. *1832:* Két Fagylaltos Pixis [Sáromberke MT; TSb 26]. *1837:* Egy Fagylaltos pixis [Szentbenedek SzD; Ks 88. 26]. *1849 k.:* Egy fagylaltnak valo Pikszis ujj 3 ft [DobLev. V/1280] ✱ *francia ~. 1810:* Egy kékre szinelt (Lazurozott) jóféle arany tojás kerekségü Frantzia Piksis [DLt 368 nyomt. kl] ✱ *füszerszámos ~. 1730:* ezüst Mü ... égy füszerszámos Pixis [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *kávés ~. 1837:* Egy hab keverö, egy kávés pixis [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12] ✱ *nádmézes ~. 1837:*

Égy Záros nádmézes pixis [uo.; i.h.]. *1839:* Egy kitsin nádmézes pixis [Kv; LLt] ✱ *nádméztartó ~. 1839:* Edgy Nádméztarto pixis [Nagylak AF; DobLev. V/1225] ✱ *tubákos ~. 1791:* egy szörös bőrrel be-vont tobákos Pixis [DLt nyomt. kl] ✱ *venéciai ~. 1778:* 1 Venétziai piksis [Gyf; Berz. 18. D].

pikszisecske szelencécske; cutiuță; kleine Schachtel. **Szk:** *hajkenőnek való ~. 1714:* egy haj kenönck valo Pixisetske [AH 55] ✱ *rezes ~. 1714:* Tojas formara tsinált rezes Pixisetske [AH 35].

piktor képíró, festő; pictor; Maler. *1809:* Kraft Pictornak 50 — Kraft Pictor regi restantiaja 60 — [WLt Cserei Heléna jk 117b]. *1840:* Bak Ágnes aszszony Piktor Csűrös Mihály Hűtvesse[a] [Bereck Hsz; HSzjP. — [a]Vallja].

piktúra festmény; pictură; Gemälde. *1710:* A kolosvári jesuiták, két kézre tudván játszódni, páter Kapi intimátiójából nagy költséggel porta triumphalist erigálnak ben a városban Székely Lászlóné háza előtt, különb-különbféle picturákkal, s emblémákkal, gyalázatos hizelkedéssel s hazugsággal Rákóczi Ferenc hadi viselt dolgait az igazságnál feljebb magasztalván, és a római császárt alázván [CsH 361].

pilidérékalj pehelyderékalj; saltea de puf; Daunenmatratze. *1671:* Az kik veres pij derekalyok legjenek Haller Jánosné őtse(m) Aszony(om)e [Ks 14/XLIIIb Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. *1749:* Egy pili dorokaj [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1764:* Négy Kék tokos pili viseltes Derekaj [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2]. *1768:* Pili Derekaly 3 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Vö. a *pelyhe-* és *pihederékalj* cimszóval.

pilipárna pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1764:* Négy kék tokos viseltes pili párnák, őtödik párna közönséges tolluval [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2].

Vö. a *pelyhe-* és *pihepárna* cimszóval.

pilises tonzúrás; cu tonsură; tonsuriert. **Szk:** *~ pap. 1662:* A pilises papok! Kicsoda oka, hogy a nékünk tett igéreteket ... be nem teljesítették? ... A nyírt papok! ... A tar papok! [SKr 105] ✱ *~ papság. 1662:* A pilises papság ... merő kegyelemből az ő előbbeni állapotjában hagyattatván [SKr 104].

Pilises papokon a jezsuiták értendők.

pilivánkos pehelypárna; pernă de puf; Daunenkissen. *1749:* ket pili vánkos [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1757:* Pili Vánkos nro 3 Tépetlen Tollu vánkos nro 6 [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1770/1773:* hagyok ... Edes Leanyomnak ... Egy Pili Derekalt es ket Pili vankost [Szárhegy Cs; LLt].

Vö. a *pelyhe-* és *pihevánkos* cimszóval.

pilivánkosocska pehelypárnácska; perniță de puf; Daunenkißchen. *1749:* két kis pili vánkosocska [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116].

pillanat szempillantás; clipă; Augenblick. *1835:* a' tséplők fel tehető dugatsbeli, 's az ováron keresztül kasul járok pipázásaiktol is minden pillanatban lehet tartani [Dés; DLt 538]. *1843:* azon pillanattol olta, — miolta tsak ... katonának elfogattatott [Dés; DLt 360]. *1894:* Hát a te asszonyod? Róza? kit az Isten éppen abban a pillanatban teremtett, mikor a zsályát teremtette, hát ő boldog az új zajos világban? [PLev. 165 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *vki utolsó ~a. 1823–1830:* Igen ép elmével volt utolsó pillanatáig [FogE 86].

pilláncsol 1. pislog; a clipi; blicken. *1814:* Ferber János ... kereskedő Zsido, — szokása a' Beszédközbe szeme pillántsolva húnyorgatni [DLt 1088 nyomt. kl]. *1843:* Schwartz nep. János ... szemeivel erőssen pilláncsol [DLt 1379 ua.].

2. pislákol; a pîlpîi/licări; glimmen. *1823–1830:* az asztal meg volt terítve és a tartó köpűjébe egy kis gyertya pilláncsolt [FogE 113].

pillangó 1. lepke; fluture; Schmetterling. *1710 k.:* mindennap látjuk, a pillangó mint jár a gyertyában [BÖn. 643]. *1879:* Bolond szédüléseim vannak. Néha önkívületbe esem. A betűk, ha olvasok vagy írok, összeszaladnak a pennám előtt, s szürkének látok magam körül mindent. Egy-egy lila szín karika képződik előttem, s repdes, mint egy pillangó [PLev. 38–9 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. lepke alakú díszítés (ékszeren); podoabă în formă de fluture; schmetterlingförmige Verzierung. *1791:* Egy lántzon függő Zamántzos Madár ... Egy Zamántzos pillango hat rubint benne [Mv; Told. 19]. *1846:* Égy Tubákos fejér csont pixis melyen égy pillango vagyon mozaikkal kirakva [SLt 17].

Szk: *~formán* lepke alakúan. *1717:* Egj koszorú Akasztó Pillangó forman Csinalt Arany lepke 10, 10 rubint benne [Nsz; WassLt]. *1733/1813:* Egy tiszta arany hoszszu száru reszkető tő pillango formán, az szárnyai meg vannak rakva igen szép rubintokkal [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.] ✱ *~ formára* lepke alakúra. *1746:* Egy Pillango formára Csinált Reszkető Tő [Nsz; Told. 19].

3. díszítésül használt kerek lapocska; fluturi, fluturaşi, paiete; runde Platte für Ornament. *1687:* Egj ... zabolás ezüstös Kantár Szügjellőstül, veres Claris a pillangoib(an) orrozoja nelkül [Utl].

pillangócska 1. lepke alakú ékszer; bijuterie în formă de fluture; schmetterlingförmiges Schmuckstück. *1716:* Egy pár öreg gyöngy Fülben valo. Egy pillangocska. Egy kis gyemántos egy szem gyöngyü tollacska [WassLt].

2. (repdeső) pontocska; puncte/particule (mişcătoare); (fliegendes) Pünktchen. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak, pillangócskáknak, melyek atomusoknak neveztetnek a physica scholában, azoknak számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖn. 448].

pillangós 1. pillangó alakú díszítéssel készített (ékszer); (bijuterie) făcută cu ornamentație în formă de fluture; (Schmuckstück) mit schmetterlingförmigem Ornament gefertigt. *1672:* Egi pillangos aranj Láncot az melyben vagion tizen harmad fel aranj [SLt A. 52 Suki Krisztina lelt.]. *1790:* Egy pár Korona aranybol valo hoszszu pillangos fülben valo [A.jára TA; BLt II. 12].

2. fémlapocskákkal díszített; care este împodobit/ornat cu paiete/fluturi; mit Metallplatten geschmückt. *1681:* Kigyo hatas slefelü aranyos fek agy sürü apro pillangos

szügyellőstül s fejer Orrozzostul | Pillangos Fek agy szúgye<l>lőstül Kopott aranyozott orozzojaval [Utl]. *1879:* Ezért nem láttam idáig pillangós sapkádat, bojtos kaputodat [Plev. 58–9 Petelei István Jakab Odönhöz].

3. *szitk 1752:* nem kell nékem az az Vesselényi csufos bora Pillangos diszno teremtette, hanem jo bort hozz énnékem [MNy XXXVIII, 56].

pillant 1. pislant; a clipi; blicken. *1644:* Marto(n) Deakne Monda Keoteles Janosnenak, Marta Azzoni lapossat pilla(n)tasz te most Keóteles Janosne mo(n)da Erre, Mikor en lapossat pillantok akkor sokat gondolok [Mv; MvLt 291. 423b].

2. tekint; a arunca o privire, a privi; sehen. *1811:* A' Czegői Tetőn keresztül mentedbe, Székely Lászlóra-is pillants jó kedvedbe [ÁrÉ 117].

3. meglát; a vedea; schauen. *1710 k.:* a praeterium vagy a volt egy, a praesens, vagyon a más, a futurum, lészen a harmadik szempillantás, de valósággal csak egyedül a vagyon, mert a voltat már el, a lészent pedig még nem pillantottad [BÖn. 461].

pillantat pillanat; clipă, clipită; Augenblick. *1822:* ezen pillantatban vagyon az a' Casus hogy egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásbol ki kertelt és Tengerivel bé vetett földjét egy falka marhának el adta [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: *azon szent ~ban. 1799:* azon szent Pillantatban [Vaja MT; VH].

pillanthat pislanthat; a putea clipi; blicken können. *1662:* Az hid csináltatásához s kapu nyittatásához fogatván, azalatt a várat[a] a prédára áhítozó jancsárok a töréseken úgy meglepték vala, a mieink közöttök szemeit is alig pillanthatnák, azhol mit kaphatnának mind ételt s bort, fegyvereket húznak, vonsznak, ragadoznak vala [SKr 617. — [a]Várad várát].

pillogat pislantgat, pillogtat; a clipi des; mehrmals blicken. *1840:* Sipos Mihály ... szaporán pillogat [DLt 57 nyomt. kl].

pilon hídpillér/oszlop; pilă de pod, pilon; Brückenpfeiler. *1823:* az új Hidhoz 26 nagy Pironyok(na)k (!) ord: Pánt vas 6 1b. [Déva; Ks 106. 151].

pilonszeg nagy méretű szeg; piron, cui lung şi gros; großer Nagel. *1820:* Az Horgosi Malom Silipjén Piron Szegek(ne)k 7[a] [Déva; Ks 105. 168. — [a]Ti. pántvas]. *1822:* vett kezéhez ... Három muttert és Öt pilom szeget nyom 10 1/2 fontot [Dés; DLt az 1821. évi adatok közt]. *1844:* 50 pilon szeg — a Zsiliphez [Born. F. IIIc]. *1848:* 18 D: pillan Szeg | Reparáltam 9 otska Pilan szeget [Dés; DLt]. *1852:* vásároltam 26 darabb pillon szegeket [Dés; DLt 1343]. *1860:* A haranglábhoz vétetik öt pilonszeg, 10 xr [Válaszút K; ETF 107. 19].

Szk: ~ *csinálás. 1839:* Pilon Szeg tsinálás a' maga Vasabol — 18 xr [Dés; Törzs Dési Taxalisták].

pilota cölöp, hídpillér; pilot; Brückenpfeiler. *1832:* Pilotákat tétettek fel [Dés; DLt 983]. *1836:* a nevezett Hid hellyre állitására 11 Pilotak 4 Támaszok ... külömbféle kötőfák ... kivántatnak [HSzj *jégtörő* al.].

pilula l. pirula

pimez '?' *1711:* 1 Font Latka ... 4// — 3/4 Font edes Gyökér ... — // 73. 3/4 Font Indi (!) ... 2// 28. 4 Font Pimez ... 4//80 1/2 Font Üreg (!) sóó ... 1//53. 1 Font sőt Lott Czukor ... 1//50 [ApLt 5 Apor Péter lelt.].

pina női szeméremtest; organe genitale (externe) la femei; weibliches Sexualorgan. *1640:* Hallottam az katonaktul, hogi azt mondotta Gulaczi hogi ... en bizoni megh nem oltalmazom az pinaját hogi megh ne csapjak [Mv; MvLt 291. 246a]. *1772:* hallottam Fazakas Sebestyén Martontol hogy Bányai Györgynénél nintzen nagyob kurva mert akar ki menynyen oda kész pinát találhat nálla [Dés; DLt 321. 69a Fr. Lutz (32) ns vall.].

pinaárendátor *alk* pinabérlő; arendaşul organelor genitale (externe) feminine; Mieter der weiblichen Sexualorgane. *1840:* Darvas Joseff Uram ... égy katonai őrömszeméllyel (kurvával) pálinkát égy társaságba iddogálva időzött volna ... gondatlanul és tréfából salva venia ! pinaarendatornak talaltam mondani Darvas Uramot [Dés; DLt 166].

pinácparé paréféleség; un fel de spanac; Art Spinat. *1596:* 7 es 8 April ... Turboliat hozot zemetbiro Lukach f — d 2 ... Olaios Janosnetol pinacz paret f — d 10 | Petreseliem, Tarkani, Retek, es egieb fele pare. 20. Apr. Sas Dienesneteol veottem galambegi salatat d 2 Rětkět d 2. Karaz Leorinczneteol paret d 20. vgian teolle veottem pinacz paret d 15. fodormentat, retket veottem d 15 [Kv; Szám. 6/XXXIX. 110, 129 Bachi Tamás sp kezével].

pince 1. (kő) ház alatti földbe épített (boltozatos) helyiség; pivniţă, Keller. *1558 k.:* az elso 3 soth tord meg gienge porra es feliwl os rea az uno teieth es keuerd Jol ozue es az vtan ted egy sima kore egy hideg pincheben [Nsz; MKsz 1896. 283–4]. *1570:* Bodogh Gabriel, Ezt vallia hogi ... gyakorta volt Nalok kerdeteis mynt oztoztak megh. Myndenyk azt Monta hogi az felsew hazat es pincheh felet ky vagion ket Bolth Egyk zoba, Az Jwtot Bodogh Janosnenak, Az ew leanyawal Durkowal egetembe, Az elsew Nagy zoba es az elsew Bolth az kapw keozet az pincze es kohnia Bodogh ferenchnek es lěrincznek Jutot [Kv; TJk III/2. 46]. *1594:* Az Bagossi Maior haznal vagjon vgian itt egy Puzta haz, kin ket zoba egi pituar es egi kamora vagjo(n) pinczesteol melliet meegh Lengjel kiral[a] chinaltatot uolt [Somlyó Sz; UC 78/7. 18–9. — [a]Báthory István]. *1604:* Az haz felöl En Igy Tudom hogi az pinczet s az fel hazat görfi balasnak Engede [UszT 18/138 görfi Janos Kerezturfalwi pp vall.]. *1636:* Az pincze padoltatott eöregh füresz dezkakkal, jo gerendaj, vagyon benne egy feleöl mind veghigh ereö garda auagy Aszok, azon kett atalagh. Ezen öregh pinczeböl nilik Job kezre mas pinczere egy fejer uy felszer vas sarkos pantos, retezes ayto [Siménfva U; JHb Inv.]. *1680:* Ezen pinczenek padlássa fenyo szél desz<kak>kal vagyon megh hanyva Tizen egy Töldgj fa gerendait, az Pincze hosszuságához képpest, mester gerenda tarttya, mellynek is vadnak alaja hanyva 8 oszlopok. Az Pinczenek negy oldala köböl vagjon fel rakva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1681:* Az Ebedlö palota, es nagi Tornacz alattis volna egi gerendas nagi pincze [Hátszeg; VhU 600]. *1744:* Ezen pinczé(ne)k felette, gabonas ház [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1768:* Pintze ... oldalai tsere hasáb fákbol valok

[O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1797:* ezen pinczének oldalán lévö kőfalai füvenyes Sárral vannak ki rakva [Kőrispatak U; Pf].

Szk: ~ *ablaka. 1655:* Etzaka az pinczéb(en) bè menuèn Philep Márton az iffiabbik kèt Oláhval az haznál én az pincze ablakàn nézek uala le, làtàm hogy pénzt olvas vala Philep Marton [Kv; CartTr II Laurentius Szigyárto zs vall.] ✱ ~ *ajtaja. 1591:* Thordai Georgine Cathalin vallia, Effeli taiban hallek valami zeorgest az pincze aitaian [Kv; TJk V/1. 156]. *1638:* Az pincze ajtaja bellett vas zaros sarkos pantos, retezes, vonitos, retezfeös, kolcznelkül, lakatos, kolcziaval eggjütt [A.porumbák F; UF I, 656]. *1655:* az Pintze aytayan az retez megh veszet uolt [Kv; SzCLev.] ✱ ~ *dereka. 1794:* éppen most Szállitok ki belölle mindeneket hogy a Mester Emberek fel emelhessék a pintze Derekát [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] ✱ ~ *eresze. 1600:* latam hogy Hegy Balint ... az pincze ereszebe egy saitarbul izik uala, ne(m) tudo(m) serte uagy borte [UszT 15/27 Steph. Hoggiay de Hoggia ns vall.] ✱ ~ *gátorja. 1747:* Vagyon ezen Pintze Gátorjában avatag Kortsoja 1 [Borsa K; Told. 24]. *1774:* Pintze gátorjára applicalt 21. Tutal Deszka [Déva; Ks 73. IV. 10] ✱ ~ *padlása. 1762:* Krajnik Uram ... Pintzéje padlására nem az Uraság Szél deszkáibol vitetet, hanem ez meg mondot tökékből eset Szél deszkáit vitette, s azzal padolta pinczéjét [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1772:* Az Belsö Pintzenek Padlása hat izmas jo erös Cserefa Gerendakon, és egy ugyan Cserefa mester Gèrendan áll [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.] ✱ ~ *pitvara. 1799:* Pintze Pitra [Marosújvár AF; MkG] ✱ ~ *sikátora. 1847:* a' pintze sikátora romladozott állapotba [M.nagyzsombor K; HG] ✱ ~ *száda. 1763:* A ... Pinczének szádatol 21 lepést tévén ... vagyon az Itállo[a] [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 15. — [a]Értsd: istálló] ✱ ~ *torka. 1593:* 12 February vettünk az Scholaban pincze torkanak a ky be zakadot volt egi zeker fat p(ro) f — d 50 [Kv; Szám. 5/XX. 121]. *1637:* Rendeltwk penig az eo keglme számára ... az kapu keozeot ualo rend boltokat, Az pincze torkaigh [Kv; KvRLt IV. 28]. *1732:* (A) Pincze torka, boltozott formára szaruzott, bòrna fábol ki rakott oldalu [Dál K; Told. 11/67]. *1752:* az also Pallota végib(en) vagyon a Pincze torkán téglábol épült egy kisdég ... Boltocska, fel járo deszkás oldalu gradicsával [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1779:* a Pintze torkát és hijuba menö graditsátis bé boltozza [Déva; Ks 78. 20/11] ✱ *boltásos/bolthajtás alatt lévő/bolthajtásos/boltos/boltozott* ~ *1676:* Jnnen ki menven ismet az pitvarban megien egy boltasos pincze egy, vagion kétt felöl kecske labakon egy fa sarkas vàs retezes retez fös ayto [Sárkány F; UF II. 756]. *1768:* (A) Házak alatt három bolthajtásos Pintzékis jo modgyával épültek [Szökefva KK; Kp III. 150]. *1799:* (Az) Udvar Ház alatt találtatik végetes vegig egy jo Téglákbol épült s Boltozott Pintze [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1815:* két részü, Bot hajtás alatt Lévö pintze [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20]. *1817:* vagynak a ház alatt, két egy más mellett lévö Botos pintzék [Kövesd NK; Kp V. 319] ✱ *jégvermes* ~ *1679:* Jég vermes Pincze ... Vagyon itt, Alol, fellyül, oldalul fenyö deszkaval buritott, negi szegü kis pincze nro 1. Ennek kivül az negi oldala mellett kerekdeden Jegh verem vagyon az Pinczejeb(en): hus tarto Sztrü fa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140–1] ✱ *káposztás* ~ *1632:* Az gabonas haz alatt uagion egj keöbeöl rakott kapoztas pincze az keozepiben két keö oszlop [Fog.; UF I, 176]. *1681:* (A pincét) ha megh tisztita(na)k megh Ujitanak, es orvosolnak ighen jo volna, akar kaposztas, akar boros pinczenek; ne állana az kaposzta az borral egy pinczéb(en); mert à kaposzta mely nagj átal vàltozast csinal à borb(an), à regi gazdák már elegge experialtak, s nemis tartyak borokat kaposztájokkal egi pinczeb(en) [Hátszeg; VhU 600]. *1685 e.:* Az Kaposztás Pinczéreis hasonlo ajto nyilik Melyben vad(na)k Ket hordoban fojtot kaposzta mindenik teli [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] ✱ *kettős* ~. *1748:* (A) gabonásban vannak ... vastag fenyö deszkábol ki rot gabona tarto szakaszok, ezen ... Gabonás alatt, vagyon Csere és fenyö boronákbol kirakott kettös Pincze [O.kocsárd KK; Ks 8. XXVI. 5] ✱ *kőből rakott* ~. *1688:* Az Aszszony ... elsö háza alatt vagyon egy köböl rakott Pincze, köböl fel rakott ket felöl valo Pincze gatorjaval edgyütt: melyis fenyö szél deszkakkal van meg fedve [Kozmás Cs; Eszt. 4] ✱ *padlásos* ~ padlózott pince. *1647:* Ez Uduarhaz alatt vagion egy keobeol rakot padlasos Pincze ... Vagion az Torkaban egy eoregh Szuszek, wres [Megykerék AF; BK 48/16] ✱ *padlólázi* ~ padlózat alatti pince. *1528:* X vasa farine in longo celario wlgo pathlolazy pinze [Vh; MNy XXXI, 275] ✱ *pálinkás* ~. *1796:* A Pálinkás pintze egy ablakára rostelynak es a' kut lánczára 13 vas [Déva; Ks 95] ✱ *serhűtő* ~. *1825:* A Serhüttö Pintze ... a' Kö Sziklába vagjon bé vàgva [Dés; DLt 595] ✱ *tejes* ~. *1679:* Tejes Pincze Deszkas ajtaja, az Pitvarbul nyilo felszer, vas sarkas hevederes plehes kulcsos, útkozös Nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 115] ✱ *túrós* ~. *1836:* A Szalonnás Kamara alatt vagyon egy turos pintze [Mezöszakál TA; TGsz 59] ✱ *zabtartó* ~. *1595:* Sigmond Deaktol ... az Zab tarto pintzere, Vöttem 1. harom zegü Lakatot d 32 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 133 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. borospince; pivniţă de vinuri; Weinkeller. *1571:* kérem kdet ... hogy te kmed kwldene eg' Emberit az en Emberemmel oda petres falwara, kj hadna megh az kmed zowawal az zeginsignek hogy chak eg vedret se adgianak addig se papnak se senkinek mig az vr w Naga dizmasa oda nem mygien az vtan, kedig mind ceprwl chepre Megh addgiak az plebanos Vramet, az papnakis Jzennje Megh Kd hog ligien veztegsigbe ne hordgia es ne dezmalia az mustot az en Emberem nelkwl, ha azt akaria hogi pinchejbwlis kj ne vonassam [Kentelke SzD; BesztLt 3571 Joan. Thorma provisor Casp. Zwch beszt-i föbíróhoz]. *1593:* Wrunk zamara hoztak 4 hordo bort fizetem az korczoliasnak hogy az pinczeben be ereztete egytul d 40 f 1 d 60 [Kv; Szám. 5/XXI. 64]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inventarium ... Az Nagi Pinczeben Vagjon Oregh fa Palazk No. 1 Oregh bor vonio korchiolia vagjon No. 2. chjapp zek vagjon No 1. Bor hordo desa No. 1. Bor hordo kart No. 1. Meszszeli uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 26]. *1597:* Dominús Stephanus Púelacher Judex primarius ... fassus est ... azon eztendeoben kewes bor termet wala es az pincze megh nem rakodot borral [Kv; TJk V/1. 125]. *1632:* Capitan Vram pinczejiben két Negiuenes bor, kiket az Inuentalas eleött egi nappal uonattak uolt ki [Fog.; UC 14/38. 115]. *1679:* Vagyo(n) ezen Pinczében maradek ö bor, Czedulajan esztendö szám ninczen [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. *1730:* az meg az Pinczeben töltegettük az Borokatt és megh Pecsételtek addig nem volt ott semmi, annak utanna volt az Bor tekozlas [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.]. *1748:* A pinczéb(en) lévö borok a Backa Madarasi Majorság szölöböl darabjáb(an) Nro 4, de teli vagy medig légyenek nem tudatik, mivel az

Ur eö Naga maga pecsettyivel vannak bé pecsételve [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1832:* A Pintzémre a leg nagyobb figyelmét forditsa a számtarto a hordok mindenkor petsételve álljanak [Csapó KK; Berz. 20].

Szk: *~t jár* ellenőrzésként a borospincéket végigjárja. *1654:* Tudom azt hogi uy Eztendeò napiaigh mindenkor szabad volt az parazt Emberek(ne)k Bort arulni It Thoroczko(n) ... uy Eztendò nap uthan Jartak pincziet, annak utanna az Nemes Emberek Borat kezdettek ki ... az két karaczio(n)[a] keözeöt nemzetes Thoroczkai Lazlone Azzoniom(na)k Borai költek el [Torockó; Thor. X/11 Racz Istua(n) vall. — [a]Nagykarácsony és kiskarácsony (újév)] ✱ *szegények ~je* a kv-i aggmenház porospincéje. *1587:* 11 die Aprilli az Zegenniek Pinczeiekbeol vonattam egj hordo bortt kj az Jspûtaljhoz haz zuksegereh, az korchioliasnak fizettem, hogj az bort ki vonatta d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVI. 8 Swweges Gergely isp. m. kezével] ✱ *város ~je. 1650:* Az Varos pinczejeben Az Prebenda bor osztok(n)ak Attam Gyertjat Nro 4 [Kv; i.h. 26/VI. 417].

3. italmérő pincehelyiség; cramă; Schankkeller. *1590:* Az eochem ... mondah hogy vigiazzak mert Kadar Georgy az en Seremmel elegitwe aggya Az eo Borat, Akarek panazt tenny De el hagiam, mert Jstenere monda hogy mikor meg zorgosodot volna Bora, egy chebret kapot hertelen eleó a pinceben Abba(n) fogot lennj kewes Ser, es az elegiedwen a chatlo kupaba ereztetet megh ... mert akkor az ideobe inkab minde(n) hordo Ser alat egy egy cheber volt [Kv; TJk V/1. 22 Hozzw Janos vall.]. *1823–1830:* a nagykapun belül volt egy nagy faház, melynek alatta pince volt, s régen korcsma [FogE 124].

Szk: *korcsomárló ~. 1714:* Egy korcsomallo Pincze [MNy XXXVIII, 208].

4. fogdának használt pincehelyiség; beci, închisoare (în subsolul unei clădiri); Gefängnis im Keller. *1580:* az foglioknak helye felól wegeztek eo kegmek hogj egyk felt vagj az Azzonnepeket vagy ferfiakat It az pinczebe tarchyak, ha hun penigh It az zomzedsagba valahun helt talalna zabad legien eo kegnek ha penig ne(m) talal tehagh az keozeop kapu felet valo bastyaba rakassa be az ferfiakat [Kv; TanJk V/3. 223b]. *1595:* Ez Nyaron az Adoszedö Wraim foglyai az pintzeböl el szükúen, és az Ablakon kj búúán Ö km(e)k Wlrich mesterrel czjnaltattak az 2 Ablakra az pintzen 2 vasrostelt, az ö maga vassabol [Kv; Szám. 6/XVIIa. 317 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1705:* afféle köznémet rabokat Kolozsvárott egy pincében bérekesztettek, és akik bennek kuruccá nem akartak lenni, hatodnapig sem enniek, sem innyok nem adtanak, még csak vizet is, úgyhogy ilyen desperatióban lévén, kik megholtanak közülük, kiknek közikbe kellett állniok [WIN I, 505]. *1786:* az kik Szegénységek mián meg nem fizethették a Taxát, az Mlgs Vraság Tisztjei meg kötöztették és Szent Györgyre ki vittek es ottan az Pintzében be hányván Raboskodtatták [Torockó; TLev. 4/13. 45].

5. (domboldalba vájt) földpince; beci (săpat într-o colină); (in den Hügel gegrabener) Keller. *1639:* az ghecózre[a] meneó Es cziazari[b] fele meneö ket Ut keözeót valo domb az hul régen pincek voltak ... fwveleó heli [Cege SzD; WassLt. — [a-b]SzD]. *1725:* azt tudgyuk nyilvan es bizonyoson mondani, az mely Udvarházat epittetett ... Toroczkai Sigmond Ur eö kglme Tisztartoja Kovacs Mihály Ur(am), azon Udvarház Udvarának délröl valo hellyén egj kis folyamot megjen le, az follyamaton tull egj kis pinczét csináltatot emlitet Kovács Mihály, ugyan azon folyamoton tul az mint az pincze vagjon, vagjon egy darabján azon Darabocska föld az Mlgos Kapi Familiajé volt és osztatlan maratt [TKI]. *1732:* Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgjára földből ki ásott pintze vagyon, mely(ne)k oldala, s torka; gömbölyeg Cserefával rakott ki, öszve hajtott botozat forma szarvazattya szalmával fedett; ebben Veteményt, és Káposztát tartanak (:közepin alkalmas forrás indult:) [Erdőszengyel MT; TSb 51]. *1754:* A Pincze felett nintsen semmi epűlet, hanem a' föld szinitől fogva nád suppal fedett hijja, melly fedélis már meg sarjadott a' pntze Gátorja felett [Uzdisztpéter K; CU]. *1761:* Ezen tul tsak közéll földben ásott ... pintze [Spring AF; JHbK LVIII/1. 498]. *1771:* Estimaltuk ez szerent ... A Pintzét földben leven Gerendak leven rajta, leszával fejűl ès, oldalul meg tapasztva szarvázattal, Tisztesegesen Csinálva ad flo. ung. 8 [Nagylak AF; DobLev. III/430. 1b]. *1810:* égy Földbe ásott pintze ... oldala lapossan faragott vastag cserefakbol van ki rakva [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 386].

Hn. *XVII. sz. m. f.:* az Pinczében (sz) [M.gyerömonostor K; KHn 77]. *1687:* Az Omlás és Kelemen Pinczéje között (sz) [Bádok K; EHA]. *1730/1792:* az pincze nevü hely és nyir [Albis Hsz; EHA]. *1737:* Nagy-áj Pinczéjén túl egy lapos óldalacska (k) [Gyalu K; EHA]. *1785:* A Pintze kutyán fellyül [M.gyerömonostor K; KHn 81]. *1821:* A Falu helyén a Pintzére rugo (sz) [Szörcse Hsz; EHA].

Szk: *gyümölcs és veteménytartó ~. 1784:* Vagyon égy bor, vagy inkább gyümölts 's Veteménytarto Földbe ásott szalmával fedett pintze az Udvar Háztól távulatska [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 9] ✱ *veteményes/veteménytartó ~. 1810:* A Curia kiterjedésén vagyon egy kaliba formára szalmával fedett, kövel kirakott oldalu, egy kevéssé a földbe beásott régi hitvány vetemény tarto Pintze [Doboka; Ks 76 Conscr. 42]. *1816:* te általlad esett ... a' veteményes pintzének a' ... fel verése [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1849:* A veteményes pintze bolthajtásos — köböl és Téglábol alkatva [Szentbenedek SzD/Dés; Ks 73/55].

Szn. *1614:* Pincze Thamas jb [Kőröspatak Hsz; BethU 266] | Pincze Gergely ppix. Pincze Istua(n) jb. Pincze Georgy jb [Zabola Hsz; i.h. 381, 384].

pinceajtó uşa pivniţei; Kellertür. *1591:* Thordai Georgine Cathalin vallia, Effeli taiban hallek valami zeorgest az pincze aitaian, kj menek egikor tahat raita vagion az pincze aito, Az vtan ertettem hogi az Azzony oda le zaladot volt, es onnat vitte el az zent pali Janos zolgaia [Kv; TJk V/1. 156]. *1600:* Aztalos Lukach miuelt volt ... Az Cantorok hazanal egi aitot bellesesteol es egi pincze Aitot fl — d 50 [Kv; Szám. 9/IX. 51]. *1673:* Czinaltattam ... pincze aytora Vas pantokat sarkokat annak czinalasatol fizettem lakatos Marthonnak f. 1 [Kv; i.h. 34/LII. 7]. *1694:* Az Pincze Ajto keozepin egy Praebenda ki oszto Ablak annakis Ajtocskaja Vas Sarkos pantos, retezze retez feye [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1756:* Erdö Ferencz iffiu legény a pincze ajtonak vetette vala a hátát és kargjának maroklatyára tette vala a kezit [Kvh; HSzjP Kovácsi Mihály Kantafalvában lako (38) vall.] *1789:* A' Pintze ajto elött egy Mosár törö Tökc [Mv; ConscrAp. 16]. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halvan, lassan oda menek [Sebeshely AF; JHb Koman Sztenas (59) jb vall.]. *1802:* A' Pintze ajtora, egy nyári ajtot ... tsináltattam [Déva; Ks 120. 3/1].

pinceásás pince kiásása; săpatul pivniţei; Kellergraben. *1807:* Pintze ásás Hf 6 D 12 Pintze ajtó Hf 1 Dr 20 [Marossztimre AF; DobLev. IV/905].

pincebeli pincére von.; de/referitor la pivniță; sich auf den Keller beziehend. *1725:* mely cseretételek és cserek is, hogy edgymással adaequaltassanak, mint hogy az Szegedi Szöcs Béniamin Ur(am) s Felesége Szathmári Kata Asz-(sz)ony ... fele házbeli, fele pincebeli, s fele udvarbeli részek valore excellallya az Dobolyi István és Pál Ura(m)ek fen declaralt hazakot, superaddalanak ... flo hung. 47 idest negyvenhét Magyar forintakot [Ne; DobLev. I/117].

pincebér pincehelyiség (évi) bérösszege; chiria (anuală) pentru pivniță; (jährliche) Mietsumme des Kellers. *1589:* Borbeli Janos adot boltbert f. 8 Pincze ber har(om) bortul iot kezemhez f. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 16]. *1597:* Pincze bert ... fizetunk f. 1 d 35 [Kv; i.h. 7/III. 32]. *1606:* Korcziomarlottanak ki egy 80 vedres hordo Bort ... Pincze berben fizettem az gazdanak f 1 d 25 [Kv; i.h. 12a/l. 37].

pinceboltos pincebolt; bolta pivniței; Kellergewölbe. *1599:* hogy az plebanos az plebania haznal az kapw keozet az pince boltosban valo vas Rostelyeket meg chinaltatatta, keoltet vasra az Rostely chinalasatol mit fizetet az keomiwes münkaiawal egietemben, kit birak Vraym akarattiabol refundaltunk tezen f 9/39 [Kv; Szám. 8/XVI. 40].

pincécske kis pince; pivniță mică; kleiner Keller. *1637:* Vagyon ugyan az kemencze mellett egy kws pinczeczyke; abban apro muskataly alma cubul. nr. 6 [Fog.; UF I, 422]. *1652:* (A pincének) Job kéz feleol valo szegeletiben egy kis keskény Pinczécske fokhagymát tartottak ezeleot benne [Görgény MT; Törzs]. *1748:* Vagyon Szalma fedél alat egy kisded pintzétske [Nyárádsztbenedek MT; Told. 79]. *1796:* a Néhai Groff Ur Eö Nagysága ... épittetett egy jo Fogadot ... két házatskát, az édjik ház vége alá egy kis fábol epült Pintzétskét [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1825:* egy kis kőből rakott Pintzécske és a felett egj kis Padlásos és Simpla reteszes ajtoju Kamarátska van [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 381].

pinceforma (földbe ásott) pinceszerű; asemenea unei pivnițe (săpate); kellerförmig. *1694:* vagyon egy, pinczeforma forrasos vizes Allo hely, mely viz csorgasa(na)k eredeti vagyon Var Koszikla oldalabol, es azon Vermes Ureg Hely(ne)k fenekiről, Vize jo böven van szokot mindenkor is lenni [Kővár Szt; JHb Inv.].

pincegát sövényelt gát; dig cu împletitură de nuiele; Heckendamm. *1701:* az Maros Vasarhellyi Vámos Hidon aloll, az Maros Vizén által gátat akarnak vala kötni az Marosnak a Maros Vasarhelly felöll való partjára Pincze gátat ásni az hová az Gátnak orrát ragaszthassák az Maros Vásárhellyi Lakosok az akkori Polgárokkall edgyütt fegjveres kezzel kijöven ... Pincze gátat ásni, és gatat kötni az Marosnak az Város felöli partján semmi kep(en) megh nem engedék [Mv; Berz. 13. II. 25]. *1752:* a Malom körül nagy hiba vagyon ... ezer szeker ag tövissel együt kivántatik pincze gátra, és oldal gatra mart erösitésire [Abosfva KK; Ks 83]. *1811:* a Kozárvár felöl lévő parton tsináltassanak három tsapo gátok, melyek közül kettő nagyobb és hoszszabb pincze gátok lésznek, egyik pedig a' leg felsőbb tsak kitsin kormán gát [Dés; DLt 19]. *1837:* a Nagy Ár viz mián a Malom Gáttja ... el szakadván ... a Gát többi részének reparatiojára nem különben a Pintze Gát fel emelésére a mely a régiség mián egészen el sorvadott kelletik 300 szekér ... tőltelek ág és veszső és 20 szekér Czöveknek valo fa [Dés; DLt 495].

pincegátor pincegádor/torok; gîrlici; Kellerhals. *1632:* Kocziolatai Uduarház ... Uagio(n) egy keöbeöl rakott Uduarház, az fele Sindelies. Egj fel iaro gradicz rajta. Az Pituara eleött, a Pincze gatoro(n) uagio(n) egj eőt ablaku keöbeöl rakott Sindelies Tornacz [UC 14/38]. *1675:* Husztra mentemben éczaka kimenvén a házbúl, egy pincze gatorban estem, félholtan vettenek fel, sokáig eszemen sem voltam [TML VII, 30 Teleki Mihály Béldi Pálhoz]. *1685 e.:* Ezen felsö rend hazak elött valo folyosa (!) alatt az pincze gatorban Vadnak Cseber Nrö 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 16]. *1688:* Az Aszszony ... elsö háza alatt vagyon egy köböl rakott Pincze, köböl fel rakott ket felöl valo Pincze gatorjaval edgyütt melyis fenyö szél deszkakkal van meg fedve [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1697:* alá jövén ezen házok pincze gatorara nyilik edgj erős ajto [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9]. *1817:* mind a pincze gător, mind pedig a pincze maga jo Bojthajtásas [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 4]. *1825:* A' Tanáts Ház alatt vagyon egj pintze ... A' ... külsö két fele nyilo ajton belöl formálodott egy pintze Gátor [Dés; DLt 595]. *1841:* vagyon ezen pintze gátoran egy két felé nyilo fenyö deszkábol készült fél bérlet ajto [Km; KmULev. 2].

pincegátoros pincetorkos; cu gîrlici; mit Kellerhals. *1676:* az ... megh irt pincze gatoros hazra vagion az pincze gator mellett egy fa gradicz melynek vegiről nyilik ... fa sarkos vas retezes retezfös egy ajto [Sárkány F; UF II, 753].

pincegerenda pincéhez való gerenda; grindă pentru pivniță; Kellerbalke. *1600:* Az pincze Gerendakat az kik megh Bolchonoztak Attam nekik d. 12 [Kv; Szám. 9/XIII. 9 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1731:* sokszor jöttem ezekre az oldalakra ... vittem Pincze Gerendakat [Szind TA; JHbK XXIV/26]. *1782:* még vettünk egy néhány Ház Talpakat, és pincze gerendákat [Lozsád H; Ks 76. VIIIc].

pincegrádics pincelépcső; scara pivniței; Kellertreppe. *1875:* a papi ház pincze grádicsa felé gátor emeltessék, mely zsendellyel fedessék be s oldalai kővel kirakattassanak [M.bikal K; RAk 320].

pincehely ?földpincés hely/terület; loc cu pivniță săpată; Ort mit Keller. **Hn.** *1685:* Pincze hellyben (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. *1717:* Kis Saroson ... az Pintze helyb(en) juta husz köbelre valo[a] [Kük.; DobLev. I/108. — [a]Majorsági föld]. *1768:* a pintze helly rétin (k) [Középlak K; KHn 297]. *1777:* a Pintze helyben (sz, e) [Albis Hsz; EHA]. *1796:* ez a Pintze helly nevezetű hely ... halmozással meg van külömböztetve a Tsomos Jusson lévő Erdőtől | ezen Pintze helly ... Nap keletről vicinussa a mostan bé járo Erdölö Ut, Eszakrol a Teleki Tamás eö kegyelme Joszága mellett Ki járo másik Erdölö Ut [uo.; BLev. Vall. 4]. *1798:* a Pintze helyben (sz) [M.sáros KK; EHA]. *1817:* A pincze hellyen egy darab Erdötske [Albis Hsz; EHA]. *1826:* Bartos Kelemen Pap Uram Erdöltette maga tseledjei által ezen ket Dombol állo helyet a mely hivatatik Pintze helynek [uo.; BLev.].

pincejárás (dézmáláskor) borospince-ellenőrzés; controlul pivnițelor de vinuri (la dijmuire); Weinkellerkontrolle

(beim Zehnten). *1671:* a' Pinczejáráskor a' Vice Dézmás azon helynek Praedikátorával és Esküdtivel edgyütt igasságosson mérjék-meg Istáppal, a' melly hordokot meg-kell mérni, és a' szerént vétessék-ki a' Dézmát [CC 27].

pincekötél hordóeresztő kötél; funie folosită la coborîrea butoaielor (în pinvită); Seil zum Herablassen des Weinfasses. *1850:* Pincze kötél a hordó eresztéshez 4 Vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

pincelista boroshordók jegyzéke; lista butoaielor cu vinuri; Weinfaßliste. *1827:* Illyei Szüreti Pintze Lista ... 50 veder A Sido kosere [Marosillye H; Born. F. IIa].

pincepalack 1. hosszú nyakú, bornak való (fém)edény; butelie pentru vin; langhalsige (Metall) Flasche für Wein. *1588:* 11. January. Seres Istwan Vram adott kezemheoz az waras Edenyeben keet Talatt, Negy on kannat ... Keet pincze Palazkot ... Ezen pince palazkokat hogy megh wytattam fonttiatol attam d. 11 ... Az varas Cimeret hogy rea Meccettek atta(m) d. 37 ... Az Nagy Pince Palazknak chinalt Lakatos Benedek Egy zart, keet fogantott, es az fenekere egy pantott, Az kis pince palaznakis keet fogantot, es keet pantott chynalt attam teoleok d. 70 [Kv; Szám. 4/I. 64]. *1595:* Az mit ... keólteótünk Mikor kegteok minket Az wy Jozagbany elseobenis Statualni vit ... Geórgy vram az en tiztbeli tarsom akkoro(n) teoltené megy ket pynchye palazkot tizen ket pynzes borbol f 1 d 20 [Kv; i.h. 6/XV. 97].

Szk: *város ~ja. 1586:* 6 die Januar: az varas pinche palaxianak vj feneket es feodelet az Eoregbiknek Czinaltattam kiteol attam /18. Az lakatgiratoual meg vaszaszttattam kwlchiat es egieb hozaia valo zerzamatis chinaltatta(m) /85 [Kv; i.h. 3/XXIV. 7].

2. vhány pincepalacknyi (bor); (vin) de un anumit număr de butelii; von einigen Weinflaschen. *1589:* 23 (Aprilis) Czengeri Mihaltol kwltem biro vrameknak ket pincze palack bort Thordara az giwleskor, attam munkaiaert d. 25 [Kv; i.h. 4/X. 66].

pincergethet pödörgethet, fonogathat; a putea toarce; spinnen können. *1796:* Erfurtban három fono Machinát vala gyönyörüsegem látni, melly mindenik 60 orsot perget vala ... és a' Szegény székely aszszonyokon siránkozni, hogy az egész Székely Aszszonyság egy fársángon; sok ezer mesék elbeszéllése mellett nem pintzergethet annyi fonalat, a' menynyit 30 illyen jo Machina ki keszit [MNy XL, 363 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

pincés 1. borospince-tulajdonos; proprietar de pivniță de vinuri; Weinkellerbesitzer. **Szn.** *1621.* Pinczes Nagy Janos szekeres [Kv; Szám. 15b/XI. 260].

2. földpincés; cu pivniță săpată; mit Endkeller. **Hn.** *1731:* pintzes kutban (sz) [Bh; KHn 12]. *1742:* A pinczes kutnál (k) [Bh; EHA]. *1786:* A Pintzes Kútban sz) [Bh; KHn 19].

pincésház pincehelyiség; pivniță; Keller. *1637:* ez pinczeshazban uagyon egy keö kemeny allya, mellynek elejin egy vas rud [Fog.; UF I, 400].

pincetalálás *alk* pince utáni kutatás; căutarea pivniței; Suchen nach Keller. *1796:* A Várbeli pintze talalasba meg Csalatkoztunk mert hogy a nagy vastag kö falat bé jukasztattuk is csak Földet találtunk [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

pincetok 1. (palackos bornak való) rekeszes láda; ladă cu despărțituri (pentru sticle/butelii de vin); Kiste mit Fächern (für Weinflaschen). *1582:* Az Kis pince tokhoz chynaltatta(m) egy kolchyot attam teole d. 8 [Kv; Szám. 3/V. 3 Lederer Mihály sp kezével]. *1586:* 1 Maj Hogy Cosma Balint es Katonaj Mihalj Eniedre az Giwlesre menenek Bort Teoltettem az pinche tokokban 20 eitelt — /80 [Kv; i.h. 3/XXIV. 19]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Egi pinczetokban wagion on Palaczk No. 4 [Somlyó Sz; UC 78/7. 84]. *1595:* Biro W ... meg paranczola, hogy me(n)ten egy Wedres pintze Tokot szerezek ... Es igy im(m)ar 1. vedres pintze Tokjais vagyo(n) az varosnak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Egy pincze Thok 7. palazk benne eoregh Az gyermek rezere [Kv; RDL I. 65]. *1597:* Zabo Lúkachi 3 Loan zekeren vitte Vrúnk ket kwssebbik pincze Tokait ... Tordaig [Kv; Szám. 7/XII. 69 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1625:* Vrunk eo felge varasunkban leue(n) Boër Simon az eo felsege Bor teolteoje, chinaltatta megh az eo felge Pinczetokjait ketteot, meljkhez ... adtanak az kannagyartok onat huszon egy fontot ... fizettünk ... 20 / — [Kv; i.h. 16/XXVII. 7]. *1714:* Hetedik Pinczetok közonséges fabul, foglal magab(an) 8 Palaczkokat [AH 56]. *1732:* az második pincze tok, kilencz üvegnek való [Kóród KK; Ks 12. I]. *1788:* Egy Pintze tok 7. üveggel [Mv; TSb 47]. *1828:* Fedél nelkült valo szakaszos hosz(sz)u pintze tok [Szentdemeter U; Told. 39]. *1848:* Pintzetokba valo flasko 9 [Szászerked K; LLt Kováts Mihály gub. írnok kezével].

Szk: *lóra való ~. 1765:* Lora valo Pincze Tok 2 [Kóród KK; Ks 19/I. 6] ✱ *savanyúvíz hordó ~* borvizes láda. *1735:* A Kolosvári kertben Savanyo viz hordo pincze tok hosszu 40 uvegekkel vagjon 4 [Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *utazó ~. 1838:* Egy utazo 9 éveges pinczetok, mellybe a' 9 évegeken kívűl három pohár is vagyon [Gidófva Hsz; HSzjP] ✱ *vadász ~. 1765:* Vadász Pincze Tok, melyben étket hordaznak 1 [Kóród KK; Ks 19/I. 6] ✱ *város ~ja. 1585:* 27. feb: Az waros pinche Tokanak Chinaltatta(m) megh Zaryat es egy kolchot hozza Lakatos Jstwa(nn)al f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 20a Gellien Imre sp kezével]. *1621:* Kannagiarto Janosal foldoztatta(m) meg az Varos pincze tokjahoz valo palazkokat fizettem nekj f —/35 [Kv; i.h. 15b/IX. 191] ✱ *vasas ~. 1652:* Egy romlodozott pincze tok, ket öregh üvegh benne ... Egy fejér vasas pincze tok üress [Nsz; IB X]. *1733:* Edgj hat szegű Vasas Pincze Tokban tiz darab üveg palaczk, hárma(na)k alabástrom a Sutuja, a többi Kristally, és üveg sutujokkal [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1736:* Vasos pintze tok, vagj bort hordozo Ládátska [CU].

2. vhány pincetoknyi (bor); (vin îmbuteliat) de un anumit număr de lăzi cu despărțituri; (Wein) von einigen Kisten mit Fächern. *1697:* Fiat vr(am) hozot(t) egy bornyat, két pujkát, két pincetok bort [AIN 154].

pincetokbeli pincetokba való; din ladă cu despărțituri; in Kiste mit Fächern gehörend. *1592:* teöltettem az vtra eöt pincze tokbeli palaczkokba ... ket hetigh megh ertek velle | A waros ket pincze tokbeli palaczkokat megh foldoztattam à kinek sutuja elteöreót megh chinaltattam, harom vy palackokatis chinaltatta(m) ... fizettem erette Kannagiarto

Matiasnak f 5 d 15 [Kv; Szám. 5/XIV. 117, 165 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* 2 palaczkot az Pincze tok belit fodoztatam meg f — d 10 [Kv; i.h. 5/XXI. 14]. *1773:* (A dajka) szerette az italt, mikor csak hozzá fért, a pintzetokbali üvegekböl is sokszor láttam hogj bort ivutt [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Judith Sinka (14) vall.] | Pintze Tokbeli Éveg [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152]. *1801:* Pintze tokbali Flaskák, fél Ejtelesek [Vargyas U; CsS]. *1830:* Boros Fél Fertállyos Pohorok Nro 2 ... Pintze Tokbéli 3. 3. Fertállyos Flaskok Nro 10 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

pincetokforma pincetokszerű; asemenea unei lăzi cu despărțituri; ähnlich der Kiste mit Fächern. *1747:* Egy pincze tok forma fias ládácska 1//02 [Kv; Pk 6]. *1748:* Pincze tok forma kicsin Ládácska bé zárva [Ks XXVIII. 8. 5]. *1770:* Pincze tok forma Ládátska nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Szk: *vasas ~ kalamárisládácska. 1775:* egy viseltes vasas kis Pintzetok forma Kalamáris ládátskát ... fel nyitottunk [Szászerked K; LLt Fasc. 110].

pincetokocska kis rekeszes ládácska; lădiță cu despărțituri; kleine Kiste mit Fächern. *1697:* veres Pincze tokocska [KGy]. *1744:* Edgj hitván régi Ládátska s edgj parányi bé zárt régi Pintze Tokotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

Szk: *rozsolisos ~. 1732:* Vagyon egy kis Rézzel boritot, Vás pántokkal foglalt Rosolisos Pincze tokocskáb(an) 6. üvegecske on srofos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 25].

pincetorok pince torkolata, pincegádor; gîrlici; Kellerhals. *1570:* Magyar esthwan Mwrgonday Gywlay Myhal zolgaya ... vallya, Thwgia azt hogy az Gergel New legen ely zeoket volt Gywlay Myhaltwl Jde Kolosvarra Jeot volt ... De az legent Mint ket het Mwlwa gywlay Myhal meg fogatta es Lanchra tetette az pinche torokba Az legen onnath zaladot ely valamy modon ... Ez aztwl fogwa oda vagion [Kv; TJk III/2. 164]. *1597:* Var Gergely ... wallia ... mosta(n) az chiatorna kewllieb wagion wetwe s az pincze thorok felet egy vendegh heazat vagion chinalwa(n) hogi az viz rea ne mennye(n), az viznek foliasatis Beke Giergi feleol be tapaztottak [Kv; TJk VI/1. 80]. *1633:* Az Azzoni penig hogi be kervle az vduar felöl az pituarba, az uta(n) az pincze torokba vle le, es ott igazita heliere az kontiat [Mv; MvLt 290. 128a]. *1694:* Njilik ott azon Pincze-torokra avagy Gátorra, vas sarkako(n), pántokon forgó, ött szem lántzotskábol álló retezes retezfejes, fa-rosteljos Ajto [Borberek AF; BfR]. *1732:* ezen pincze torokba bé menvén találtunk abban Egj nagj hordo szorito Srofos vas abrancsot ... ismet két Savanju viznek való pincze tokot [Kóród KK; Ks 12/I]. *1761:* Ezen haz alatt lévö pintzéb(e) ... a föld szinéig rakott kö falon állo meg rökönyödött fenyö gerendakbol fel rott avatag Sendely fedelü pintze torok alatt fa grádits fákon járnak alá. Meljb(e) boritott lakattal zarodo Nyári Ajto nyilik fa sorkakon [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 40]. *1772:* Ezen ajto előtt vagyon két fa Stömpöjen állo Sendelly fedél alatt égy öl hoszszaságu Pintze Torok, mellynek két oldala köböl vagyon ki rakva, az bé járo Garadittsa 10 Tölgyfa Fogokbol (!) vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1778:* Ezen pincze Torok(na)k felette vagyon egy kis filagoriacska [Csapó KK; Berz. 4. 8 C. 18].

pingál fest; a picta; malen. *1823:* Vales András ... tud irni, pingálni [DLt nyomt. kl].

pingált festett; pictat; gemalt. *1722 k.:* vagyon édgy tiszta arannyal varrott nyolcz ágra gazdagon pingalt vekony Patyolat keszkenö [Beresztelke MT; GörgJk 80]. *1770:* Ezen beszéd közben hozának egy chartát s egy címert ... Bánffi Mihály úr ... látá hogy nem selyem s szeme láttára a hozónak adá nekem. Az igaz, hogy adhatnak vala selyemre pingált címert is önagyságának, mert elég volt [RettE 236]. *1861:* Magyar utzai volt szálláson a falon a szegek helyét és meg sértet pingált szobákba kijavitottam f. 5 [Kv; Újf. 1].

pinna malomkerék része; o piesă de la roata morii; Teil des Mühlrades. *1825:* A Felsö kereknek[a] Tengellye jo, ugj a benne lévö kereszt fákk és Deszkalevelek vagy pinnak is jok fél viseltesnél ujjabbak meg Szolgálhatok több ideig [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. — [a]Ti. malomkeréknek].

pinnáta nyeles lábos; cratiță cu coadă; Kochtopf mit Stiel. *1591:* vettetem Zamott Az Jstyartto Gyergyel 5 vasz fazakot Apro zerekett egy pinyattanak valott, Nyomat 27 fontot ... f 5 d 40 [Kv; Szám. 5/I. 45]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Eeles Hazban ... Konhara ualo eoregh Pinnata No. 1 | Az Konihan ... Pinnata fedelesteöl No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 27, 30]. *1629:* Egj pinnata [Szentdemeter U; LLt]. *1674:* Egy sator árbocz hat főző kondér egy bor hűjtö 1 cseber egy öreg rez mosár egy pinnyata fedelestöl [Beszt.; WassLt 72/6]. *1681:* Pinnata, fedelestól Nro 1 [Vh; VhU 541].

pint 1. régi ürmérték (1,4–1,6 l.); pintă (veche unitate de măsură pentru capacitate); Pinte (altes Raummaß). *1594:* Ratio Mellis. Restal az varban mez pintel No. 1/2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 12].

Szk: *somlyói ~. 1594:* Restal az varban vay Somloi Pintel No. 16 [uo.; i.h.].

2. egy pintnyi (vmiből); o pintă (din ceva); eine Pinte (von etw.). *1656:* Az egyik szolyőbűl az idein két csöbröt adtam s még 2 kantával; az másikbúl harmadfél csöbröt adtam s még 1 pintet, mivel az idén nem volt bor [TML I, 13 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány pintnyi vmiből; de un anumit număr de pinte din ceva; eine bestimmte Zahl Pinte von etw. *1594:* Az Rez alliai videkbeli ... tizen negi faluban ... Szent Gieorgi napban minden ember kinek 13 Jha vagyon egj jhott es egi barantt ad Giapiastol az varhoz ... Ha karachion uthan valaki juhott veszen keözzeöleök abban az eztendeoben ne(m) foghnak ki jwhott niaia keözzeöl, hanem egi barannial tartozik niaiabol, auagi egi Pinth bor arraual | Mikor vres hordott megh merettenek az bjrak, kiket az falukra korchiomakra ki vittenek, az Biraknak kik az hordokat megh mertek egi pint bor arraual tartoztanak [Somlyó Sz; UC 113/5. 57, 7]. *1683 k.:* egy öregh pint-bort ad [Hadad Sz; SzVJk 140] | Az kössegh ád illyen béért: Minden házas ember ád az Prédikatornak d. 25 Ismet ad minden ember négy négy pint bort, egy egy öregh veka buzat [Nagyfalu Sz; i.h. 50]. *1687 k.:* Egy pint viza lkrátol sz—//16 Egy loter vizátol f—//60 [Mv RKLev. Vect. 9].

pintér kádár, bodnár; dogar; Faßbinder, Böttcher. *1827:* Bako Josef pintér [Dés; DLt 722]. *1847:* Tehenész Háza ... Pintér Háza [Cege SzD; WassLt]. *1852:* Schwarz Osvald ... mesterségére nézt pintér [Dés; RkHAk 137].

Szn. *1570:* pinter Lwkachne [Kv; TJk III/2. 156]. *1755:* Pintyér István [Kv; FésCJk 61].

pintér-ajtós bodnár-ajtós; cu vrană; mit Dübelloch. *1824:* Egy hordo ... pintér Ajtos Cir. Ur. 40 [Fugad AF; HG Mara lev.].

pintér-kalapács kádárkalapács; ciocan de dogar; Böttcherhammer. *1849:* egy pintér kolopács [Dés; DLt].

pintér-munka kádár-munka; lucru de dogar; Böttcherarbeit. *1808:* Pintér munkát Dolgoztam ... 46 Abrants fel verèsivel ... 12 f 46 [Déva; Ks 120. 2/9].

pinty pintyőke; cinteză; Fink. **Sz.** *1851:* Títl ... most megépült, egésszéges, olyan léány mint a' pinty [Kv; Pk 7].

pintyőke pinty; cinteză; Fink. *1766:* Az új esztendő oly iszonyú hideggel köszöne be s oly hosszason tarta egész martiusig, hogy soha keményebb telet a mostani ember nem ért ... szememmel láttam a pintyőkét halva azon helyt, az hová hálni elült volt [RettE 195].

pinvol egy fajta édes vörösbor; vin roşu dulce; Art süßer Rotwein. *1591:* Hûnyady Matyas vyzen vrûnk zamara ... Chûkat, heringet, Pinioltt kit Zeochy Petter hozat volt Lengyel orzagbol, wyzi Tordaig 7 Loan f l d 75 [Kv; Szám. 5/I. 73]. *1620:* Oluado allatokrul. Egy tonna Malosatul f—/50 ... Egy tonna Piniotul (!) f—/50 [KvLt II/69 VectTr 14].

pipa 1. pipă, lulea; Pfeife. *1724:* az en házamhoz tartozo föld van egy darab ... birja Kovásznai uram egj puskáért, egj pipáért és két font karabolyért, ugj hallottam hogj a puska ért volna f. 6. a pipa negj sustákot a Karaboly penig tiz poltrát [Felfalu MT; Mk 9 Ferencz Luka (50) jb vall.]. *1746:* tüzet vén a pipában [Sszgy; LLt]. *1749:* az Inctus ... menvén fel az uttzán, igen száraz és szeles üdöben, hogj egj gazda ember házánál tüzet a pipajaba nem adta(na)k, ottanis irtoztato J(ste)n ellen valo káromkodást vitt végben [Torda; TJkT III. 264]. *1755:* 2. Pipát ezüsteztettem [TL. Teleki Ádám költségnaplója 7b]. *1762:* kiket tud ā Tanu hogy ... azon hellyen találtanak vólna edgy tekercs dohányt? és valami pipából kiesett darab kormot? [Dob.; Ks 4. VII. 12 vk] | láték ot jo reggel pipábol ki hullatt kormot és ki tekért dohánt [Gyeke K; i.h. Pap György zs vall.]. *1809:* Körösön éppen a' pipa mián véletlen tűz által Epületek(től) megfosztatott Lakosok [Lécfva Hsz; HSzjP]. *1839:* Tokai Ferentznek a' pipa ki nem esik a' szájából [Dés; DLt 20]. *1840:* meghatároztatott közönségesen egyetértőleg, hogy ha valaki megtanáltatik pipával vagy pedig szabadon égő gyertyával a lakszobán kívül, egy váltó Rft büntetődik meg, akárki is legyen az [Jenőfva Cs; RSzF 289]. — L. még CsH 369; FogE 113, 152; RettE 173.

Vö. a *cserép-, csibukos-, kurta-, makra-* és *tajtékpipa* cimszóval

Szk: *ari ~. 1797:* Egy Ari pipa Dr 12 [DobLev. IV/775] ✱ *borgói ~. 1791:* 1000 Borgai Pipa [Mv; MvLev. boltbeli portékák közt]. *1837:* 33. Borgoi Pipák [Dés; DLt 526/1838]. *1845:* Bórgai pipák [Dés; DLt 1388] ✱ *debreceni ~. 1791:* 50 Debretzeni veress pipa[a] [Mv; MvLev. — [a]Boltbéli portékák közt] ✱ *ezüstös ~* → *nádgyökér ~* ✱ *fagyökérből való ~. 1815:* egy fa gyökerből valo pipa, fekete tsontbol esztergárolt kurta szárral [DLt 473 nyomt. kl] ✱ *moldvai ~. 1791:* 400 Moldvai veres pipa | 550. Moldovoi pipo [Mv; MvLev. Bárdosi György boltbéli portékái között] ✱ *nádgyökér ~. 1782:* Egy Nád gyükér ezüstes pipa [Nalác H; CsS] ✱ *ordináré ~. 1788/1791:* G. Kornis István ur eő Nga vásárlásai ... 21. ordinari Pipát Mf. —//32 [Mv; Ks 73/55] ✱ *semnici ~. 1807:* meg-volt rakva ... Három Schemnitzi Pipával [DLt 78 brassói nyomt. kl] ✱ *újmódi ~. 1735:* Hogy pedig Joseph Sogor Vr(am) is rollam meg emlékezvén, ujj modi pipat küldött, igen szépen köszönöm, kivánván vékony tehetségem szerént meg hálálni [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

Sz. *1783:* hallottam mondani, hogy itten Martonfalván egy pipát érő örökségek nem volt [Martonfva Hsz; HSzjP Clara Rátz consors Agilis Sigismund Balog (60) pp vall.].

2. a pipában levő dohány; tutunul din pipă; Pfeifentabak. **Szk:** *~ gyújtani. 1843:* akkor énis a fogadobol ki jöttem, — miután vaj két ora mulva viszont bé mentem a kortsmába pipa gyujtani [Dés; DLt 586] ✱ *~ra gyújt. 1770:* menék az Csősz Pásztarunk Farkas Joszip Kalibájához és ott az Pásztorral pipára gyutánk [Dés; JHbB 361] ✱ *~ra tölt. 1819:* Kretsun Josziv ... itas volt ... pipára töltött, tüzet is probált beléje venni, de ki ejtvén kezéből pipáját rá lèpett, s eltőrte [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1823–1830:* Aztán útnak indulván addig erőltetett, hogy pipára kellett töltenem [FogE 146] ✱ *~t gyújt. 1771:* (A) katonám ... le ülvén a Tüz helyre pipát gyujta [Dés; DLt 321. 33] ✱ *égő ~. 1758:* Sokodalom napján meg kiáltanak Tiszt Uram porontsolattyábol Hogy senki Égő pipával, fegyverel ne járjon [Kvh; HSzjP].

3. egy pipára való, pipányi; (cantitatea de) tutun care intră în pipă; eine Pfeife (Tabak). *1710 k.:* annyit ettünkittunk ebéden, hogy osztán majd estig csak fúttunk, mint a disznók ... nékem pedig balfelől a nagy hurkám s lépem körül rettenetes zörgés, bőgés és fájdalom indula; adák a kenyeres társaim tanácsul, hogy minden reggel egy-egy pipa tubákot szíjjak fel [BÖn. 578]. *1843:* a Pásztorok miután egy pípa Dohánt ki szivtak onnan el mentek [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.]. *1846:* A' felperes ... ezt mondja: egy pipa dohány, egy szippantás portubák, és egy baraboj, a' mennyit érnek, éppen annyit érnek ... ratioi is alpereseknek [Ilyefva Hsz; HSzjP].

Sz: *egy ~ dohányt sem ad vkiért. 1881:* 10 napig az ágyat őriztem otthon ... ha látsz vala, te sem adsz a fejemért egy pipa dohányt [PLev. 90 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *nem ér egy ~ dohányt. 1771:* kik mondták a Hadnagyot Bittangnak, a Nemes Tanátsot is hogy egy pipa dohányt nem ér ... a Tanu ... mondgya meg [Dés; DLt 321. 2–3 vk].

4. ablak/ajtó/kapusarok pipa alakú része; pipă, piron în formă de L care serveşte ca balama la ferestre/la uşi/la porţi; pfeifenförmiger Teil von Fenster/Tür/Torangel. *1822/1823:* Egy Vas Sarakért, es a' Saraknak Pipájáért [Mezőbergenye MT; MRLt]. *1841:* vagyon az árnyék széken egy Levél ajto, — forog ezen, ajto, két vas pántokon, és pipákon | találtatik egy hijuba járo levél ajto, Sorkokkal, pipákkal, lakat alatt valo reteszszel, bé huzoval edgyütt [Km; KmULev. 2]. *1849:* A' Kapu sarkán vagyon égy vas Karika, pipástol | egy ablak ... oltska vas sarkokon — mellyek közzül edgynek pipája nints [Somkerék SzD; Ks 73/55] | égyik ajto jo tsak pipáji nintsenek [Wassl.t] *1851:* a' pitvar ajtoja avult szimpla fenyő dészka 2 vas sarkokon pipákon forgo, vas retesz fövel el látva [Kérő SzD; RKA XLVII]. *1852:* Az Dél felőlli Istállonak —

ajtaja meg vagyon ugyan — hibazik egy vas sarok és pipa [Dés; DLt 1248] | ajto feleíben két víseltes vas Sarok tarto pípák [Dés; DLt].

5. csapnak pipa alakban meghajlított része; pipă, obiect la cep asemănător ca formă cu pipa; pfeifenförmiger Teil des Zapfens/des Hahnes. *1840:* A papiros malom ... Fel nyulik ... a Hollanderhez egy tölgyfa szivárvány, amely 2 darabokbol áll az also darabjábol egy fa tsap nyulik ki pipa nélkül — a szivárványnak also végén egy vas karika vagyon ... a Hollander felé nyulik egy fa tsö, melynek egyik végén egy vas karika a vegiben pedig egy fa tsap vagyon pipával együtt, a pipa mellett foly a viz [Km; KmULev.]. *1843:* Eresztő vagyis német-csapakat meg kell vi'sgálni, mikor vétetnek, hogy ne szeleljenek ... pipájokat pedig, mindenütt hól a csapban járnak fagygyuval meg mázolni ... mert a fagygyuval meg-nem-mázolt pipák mindég csepegnek [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

6. kampó; cîrlig (în formă de pipă); Haken. *1835:* Lakatos Hegyi Mihály ... A Vas Kementzehez tsinált Pipás Huzo (!) a' maga vasabol; ugy a' Pipája hosszabbitasa az én vasambol öszvesseggel 5 R [Törzs. Dési taxalisták].

pipacs mac roşu; Klatschmohn. **Hn.** *1864:* pipacs [M.valkó K; KHn 110].

pipafedő pipakupak; capac de pipă; Pfeifendeckel. *1849:* egy nagy pakfon pipa fedöt [Dés; DLt].

pipafogas pipatartó; suport pentru pipe; Pfeifengestell. *1802:* Egy kis karos és egy karatlan kisded gunya fogosok és egy pipa fogas három pipa szárokkal [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. *1850:* Egy szegeletbe valo pipa fogas fenyö fábol, feketére festve [Mv; DE 2].

Szk: *fenyőfa ~.* *1855:* A tükör alatt a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hosszu száru borgai s egy rövid száru debreczeni makra pipa [ÚjfE 176].

pipafüst fum de pipă; Tabakrauch, Schmauch. *1793:* a' Grófné nem szenvedhette a' pipa füstet [Koronka MT; Told.]. *1811:* vastagon botsátotta az ábrázattyára a' pipa füstet [Dés; DLt]. *1823–1830:* (Kovásznai Sándor) erős pipás volt, még a könyvei is a pipafüsttől mind büdösek voltak [FogE 75].

pipaigazítás pipajavítás; repararea pipei; Reparatur der Pfeife. *1791:* az öttvesnek 1 pipa igazitás [WLt Cserei Heléna jk 39a].

pipakarima marginea pipei; Pfeifenrand. *1817:* Egy ezüst pipa karima egy darabotska lántzal [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

pipakészítés pipacsinálás; făcutul pipei; Herstellung von Pfeifen. *1837:* szoktak Várasunkba a' mesterséget annyira nem értö, és oly' tudatlan Fazakas Legények jönni — különösön Debretzenböl, a' kik az ottan tanult a' csupa pipa készitésen kivül, egyébb Fazakas mivet nem tudnak [ZFaz. *fazekasmív* al.].

pipál pipázik; a fuma cu pipa, a pipa; Pfeife rauchen. *1769:* Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lövöldözni, rikoltozni vagy lármázni, ugy száraz üdöben Utzákon vagy Epületek közöt pipalni egy forint büntetés alat [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

pipányozik pipázik; a fuma cu pipa, a pipa; Pfeife rauchen. *1775:* hogy pipás cselédgye lett volna Kun István uramnak azon Esztendőben nem láttam, nem tudom, edgyiket sem láttam pipányozni [Karatna Hsz; HSzjP Nicolaus Erdő de Karatna (58) ns vall.].

pipás I. *mn* **1.** dohányos, pipázó; care fumează cu pipa; pfeifenrauchend. *1754:* Szabó Klárátis félleszü Pipás keringö fattya vetett kurvának tudom lenni [Karatna Hsz; HSzjP Juditha Henter vall.]. *1763:* az Böszörmenyi Mihály Ur(am) Inassa ... pipás volt | Boros Miska se pipás nem volt, se gjertyával nem járt [Torda; TJkT V. 153–4]. *1775:* hogy pipás cselédgye lett volna Kun István uramnak ... nem tudom [Karatna Hsz; HSzjP Nicolaus Erdő de Karatna (58) ns vall.]. *1820:* Kováts Marisko két fattvátis vetett ... Székely Rosi afféle házalo pipás Személly [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pantzi Jutzi Vitán Josefné (32) cigány zs vall.]. *1823–1830:* (Kovásznai Sándor) erős pipás volt [FogE 75].

Szn. *1741:* Pipas Jakab [Kv; Dica II. 26b].

2. pipával ellátott (csap); (robinet) cu pipă; (Hahn) mit Pfeife. *1795:* 16. Pipás csapok per 10 xr [Déva; Ks 95].

3. ~ *húzó* kampós szénvonó; cociorvă cu cîrlig (în formă de pipă); hakenförmige Kohlenkrücke/Löschspieß. *1835:* Lakatos Hegyi Mihály ... A Vas Kementzehez tsinált Pipas Huzo (!) a' maga vasabol [Törzs. Dési taxalisták].

II. *fn* '?' **Hn.** *1829:* A' Pipásba (k) [Marosfelfalu MT; EHA]. *1891:* Pipas [M.valkó K; KHn 118].

pipasarok ajtó/ablaksarok pipa alakú alkatrésze; pipă care serveşte ca balama la uşi/la ferestre; pfeifenförmiger Teil der Türangel/Fensterecke. *1813:* a' To felett vagyon egy mestersegesen készült Csiga forma állásu veresen festett Tornyú nyári filegoria, melynek ajtaján 3. vas sarkok, a felsőnek nincs pipa sarokja [Koronka MT; Told. 18].

pipaszár ţeavă de pipă; Pfeifenstiel. *1786:* Tot István be vezette az Lovat az Házban s hogj nem akartam engedni égy Pipa szár lévén nálla ugj meg vág Pofon hogj mingjárt ki jött a vér a számbol [Hídvég MT; GyL. Kotsis Stéfán (39) vall.]. *1802:* egy pipa fogas három pipa szárokkal [Ne; DobLev. IV/858.4b]. *1807:* egy pipa-szár által ... dohány füst fuvassék a' hátujába[a] [DLt 505 nyomt. kl. — [a]A vízbefültnak]. *1832:* megkaptuk a kaptzáját a mely ször volt és égy krajtzárt, továbbatskát égy hoszszatska pipa szárt [Kv; KLev.]. *1842:* Kereskedő Amberboj Josefné Alexander Mária ... szolgáloját ... egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulvan, meg ragadta ... egy páltza vastagságu pipa szarral hátba agyba főbe verte [Dés; DLt 1452].

Szk: *lakirozott ~.* *1817:* Négy esztergába metzett lakirozott Pipaszár Csotorával Cserép pipával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA] ✱ *vendég ~.* *1843:* tíz vendég pipa szár [Bonchida K; Told. 19] ✱ *veres ~.* *1816:* veres pipa szár elefánt tsontbol valo Czirádákkal[a] [DLt 816 nyomt. kl 1582. — [a]Egy ellopott pipa leírásából].

pipaszártisztító pipaszár tisztítására használt gyomnövény; buruiană cu care se poate curăţa ţeava de pipă; zur reinigung des Pfeifensticls gebrauchtes Unkraut. *1778:* kaszálo ... vad hely vizes s inkább vad Petreselmet terem s pipa szár tisztitot mint egyebet [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

pipaszén pipából kihullott széndarab; bucăţică de jar căzută din pipă; aus der Pfeife hinausgefallenes Kohlenstück. *1823–1830:* (Kovásznai Sándor) erős pipás volt ... oldalháza pádimentoma a pipaszéntől sok helyt egészen átégett [FogE 75].

pipatartó I. *mn* pipa tartására való; pentru (păstrat) pipe; zum Aufbewahren der Pfeife. *1832:* Egy vasbol készült fogas pipa tarto [Sáromberke MT; TSb 26].

Szk: ~ *állvány. 1850:* Szép pipa tarto álvány — juhar fabol 30 vft [Algyógy H; Born. F. Ii] ✱ ~ *fogas. 1837:* Pipa tarto fogas 26 vas fogaival [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *fogaska. 1798:* Egy Pipa tarto Fogaska [Vingárd AF; KCsl 5] ✱ ~ *stelázs. 1842:* egy fali pipa tarto Stellás [Csekelaka AF; i.h. 3].

II. *fn* pipa tartására szolgáló állvány; suport/stelaj pentru pipe; Pfeifengestell. *1847:* Dohány tarto. Fidibus tarto. Cigárro tarto Pipa tarto [MkG Conscr.]. *1849:* Funérozott kis szekrény pipa tartoval ... 25 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *kerek* ~. *1842:* Kerek Pipa tarto égj 16 hosszu, 3 kurta száru cserép pipákkal két tajték pipa ezüst kupakkal, égy cserép pipa ezüst karimás [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.] ✱ *régimódi* ~. *1843:* Egy vas Lapitzka, egy Horog, egy régi módi pipa tarto [Bonchida K; Told. 19].

pipázás pipálás; fumatul cu pipa; Pfeifenrauchen. *1763:* ezek mind hallamásokbol többire, és bizontalanakbol comprobaltatnak, söt az pipazasrol ugj fatealnak, hogj az egés után látták pipázását, és nem az elött [Torda; TJkT V. 158]. *1769:* Hallatik ... hogy nem oly régen is Szent Györgyi József ökglme házánál a pipázás miatt ... tűz támadott [Dés; DFaz. 27]. *1782:* Donat Istvan Uram tugya ked hogy meg tiltatott ... az pipázás iljen szeles üdőben ... ? [Szörcse Hsz; HSzjP] | Mi voltátol fogva ... publikáltatott az pipázás ... láttam pipázni sokakot az utzákban [uo.; i.h. Josephus Szőrtsei (47) ns vall.]. *1842:* a' pipázás szűnnyen meg [K; KLev.].

Szk: *utcákon való* ~. *1823:* Fel adattatik a Tktes Communitásnak panaszul hogy ... uttzákon valo pipázások gyakoroltatnak Határozat ... az uttzákon valo pipázások is tiltassanak el [Dés; DLt].

pipázdogál pipázgat; a fuma cu pipa; (gemächlich) Pfeife rauchen. *1799:* Sogorom ... bé ment pipázdogalva idöt tölteni, és én is pipázni s idömet tölteni bé mentem vélle, mint Ifiu Legeny [Dés; DLt].

pipázhat pipálhat; a putea fuma cu pipa; Pfeife rauchen können. *1823–1830:* meglátta a gróf[a], hogy dolmányom zsebiben egy kis kurta pipám vagyon, és azt kérdi: Hát Fogarasi Uram pipás? Mondom: Az vagyok, Kegyelmes Uram. Kérdi: Hát miért nem pipázott az úton? Mondom: Eleget pipázhatom az úton | Kiütő szerszámom sem volt, annál fogva nem mindenkor pipázhattam [FogE 146, 275. — [a]Id. Bethlen Pál].

pipázik pipál; a fuma cu pipa, a pipa; Pfeife rauchen. *1730:* A Pipazok ... ha Gazda Emberek kik házokon kivül pipáznának egj egj forintal büntettessenek A szolga Legenyek kemennyen meg palczaztassanak [Dés; Jk 407a]. *1737:* Dohányozni és pipázni Házakon kivül mindenek meg tiltassa(na)k [Dés; Jk 473b]. *1771:* Elégszer láttam Sallai Istvánt hogy ezen az Uczczán alá s fel jártában szeles idöben széltében pipázat [Dés; DLt 321. 42 Catharina Fülöp cons nob. Antonii Stikler vall.]. *1780:* azon Legény akkor nem pipázot, és tűz a pipájában nem volt [Karácsonfva MT; Told. 4]. *1782:* a tilalom után mikor ingem láttak pipázván férre huzták magokot [Szörcse Hsz; HSzjP Josephus Szörtsei (47) ns vall.]. *1783:* én othon vesztég ültöm Pipáztam [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1796:* Tusa Joseffis az kut mellett pipázva meg állatt [Fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Kőzéplak (42) ns vall.]. *1823–1830:* Majd ha megindulunk, pipázzék, ha jó dohánya vagyon, mert én szeretem a jó dohányfüstöt [FogE 146]. *1827:* Przihoda Tamás ... pipázik, tubákol, azonkivül részeges is [DLt 735 nyomt. kl].

pipázó I. *mn* pipáló; care fumează cu pipa; pfeifenrauchend. *1820:* Székelly Rosi Szegény sok házoknál élödö pipázo Személly [Várfva TA; JHb 48 Pataki József (44) lovas kat. vall.]. *1836:* Kontz Ignátz ur ... egyebet nem csinált hanem a' volt kártyázo, mese mondo, és pipázo társait egybe gyüjtvén csak nem mind rollam tudakozodot [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.].

II. *fn* pipáló személy; fumător cu pipa, pipător; Tabakraucher, Pfeifenraucher. *1727:* A pipázókra vigyázónak rendeltetik a Borsos utcában Dadai Joseph [Dés; Jk]. *1730:* A pipazok ... kik házokon kivül pipáznának egj egj forintal büntettessenek [Dés; Jk 407a]. *1820:* Székelly Rosi ... tsak egy fostoros pipázo [Várfva TA; JHb 48 id. Pálffj Tamás (57) ns arm. vall.]. *1846:* Egy pipazoknak valo Buba [Dés; Berz. 20].

pipázópad a pipázás helyéül kijelölt pad; bancă pentru fumători cu pipă; Bank für pfeifenraucher. *1795:* A Nagyob Gyertyatarto a Koppantoval edgy rosz Ladával és Gyertyatarto Ferslagal a Budaianusoknak jutott, ugy a Pipázo Pad és a kamarába levö hoszu Pad [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

pipáztat pipázásra biztat; a îndemna la fumatul cu pipă; zum Pfeifenrauchen anregen/anspornen. *1823–1830:* Azonban egy keveset büszkültem, hogy már szolgának lévén szegödve, mégis Öexcellája[a] úgy megbecsül, hogy maga mellé ültet, s pipáztat [FogE 146. — [a]Id. Bethlen Pál].

pipe kisliba; boboc, pui de gîscă; Gänsekücken, Gänschen. *1585:* 23 Juny Jöwe Bathory Jstua(n) byro Vram kwlde ayandekot eö Nagysaganak Ket tchen hus peczhyenyet d. 8 Ket czhyrket d. 8. Ket pypet d. 10 [Kv; Szám. 3/XXII. 61]. *1590:* Minden vetemynbeól tizedet Adnak — Pipebeöl tizedet [Jegenye K; GyU 25] | zent Marton tiukia egy egy tiuk, az pipebeóll is ha tiz lizennis egyet, ha 5 lizen is [Tiborc K; GyU 19]. *1592:* kyltem Ayandekot ... 4 Püpett f — d 32 [Kv; Szám. 5/XIV. 237 Eppel Péter sp kezével]. *1621:* Vaczorarajs atta(m) az Czauz konjhajara ... Egy pypet d 8 Ket Czirket d 7 | Veottem egy pippet melliet feozette(m) eles lere f—/20 [Kv; i.h. 15b/IX. 68, 208]. *1648:* monda Cziusz Istvanné hogi az pislen labu töczkeole meg az en pipemett [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1700:* Öreg Lud nro 6. Gunar nro 1 Pipe nrö 6 [Sárkány F; Utl]. *1717:* Valami pipekétt Recze fiakat ha arulnak Tornajne Aszszonjom Ngtok számára vegyené [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. *1736:* itt van p(ro)miscue öreg pujka 18 Öreg lud 3 Pipe 12 Retze 5 [Bongárd BN; CU XIII/1. 17]. *1746:*

Lud 5 Pipe 9 [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX/23]. *1752:* Lud és Pipe Tizenedj [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1778:* Lábas Majorság Lud promiscue Pipével Nro. 4 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1791:* Tojo Lud 4. ezeknek pipéje 24 [Mezősámsond MT; Berz. 8. 72].

Vö. a *lúdpipe* címszóval.

Szk: *idei ~. 1729:* Idei Pipe nro 36 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] ✱ *kövér ~. 1681:* Kővér Lúd Nro 11/. Kővér Pipe Nrő 2 [Utl] ✱ *majorságbeli ~. 1684:* Majorságbelj pipe nagjob nro 9 [Utl] ✱ *nagy ~. 1731:* 14 nagy Pipéket vöttem Annyostul Flor 1 d 65 [Szentbenedek SzD; Ks 70/50 Szám.] ✱ *öreg ~. 1589:* kwltem ... Ket eoregh pipet d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 18]. *1595:* vittem ... 2 Örög pipet ... d 16 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Erkezek Kakonyi Istuan Vram ... Gazdalkottam ... Ket Eöregh Pipet ... d 18 | Vittem eo Naganak Ajandekot ... Egy eoreg pypet kit veottem ... . 9 [Kv; i.h. 15b/IX. 32, 209].

pipeg csipog; a piui; piepen. *1780:* A vën Aszszony (:az ven Aszszonjnak termeszeti njavallyajok szerént:) dörög morog, Kedves jo Barátom ellen, hogy a tojás százaslak nem zörög a Csűrkék nem pipegnek a Retze Farsángban nem mondja hophop Kirnatz nuj pe frigáre [Betlensztmiklós KK; BK. Bodo Zsigmond tt lev.].

pipehúr tyúkhúr; Stellaria media; rocoină; Vogelmiere. *1842:* azan Burjányok állanak Kerek nádra levélből, vad Petresellyemből, Pípe hurbol [Dés; DLt 85].

pipeláb kisliba lába; picior de boboc/pui de gîscă; Gänschenfuß. *1741:* Lud Láb Nro 9. Pipe láb Nro 5. Tyuk láb Nro 16 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10].

pipelúd fiatal lúd; gîscă tînără; junge Gans. *1797:* 1797-ben szaporodot Pipe Lud [Backamadaras MT; CsS].

pipepásztor libapásztor; păstor de gîște; Gänsehirt. *1655:* Az Beőrök(ne)k Exitusok ... Markos Peternek az lud es pipe pastornak nro 5 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.].

pipere szépítkezés; dichisire, dichiseală; Aufputz. *1839:* Hofner Dori ... inkább csak henyéllést és piperét szerető személy [DLt 1529 nyomt. kl].

piperés piperkőc; dichisit; geckenhaft, stutzerhaft. *1710 k.:* egyedül az Isten volt az én tanácsom, aki engemet arra tanított, hogy az én negyvenhárom eltölt esztendőm és két gyermekem nagyobb nyugodalmat várhat, a megholt feleségem tanácsa szerént is, egy olyan gyámoltalan árvától, mintsem valami gazdag piperés Simon bíró asszonytól [BÖn. 750]. *1761:* In mense Junii holt meg ítélőmester Endes Miklós úr is, aki is nem volt amaz cifra, piperés, taszlis ember, mint más ítélőmester [RettE 122].

pipés I. *mn* libalegelős; unde se duc gîștele la păscut; Gänseweide-. **Hn.** *1607/1685:* az pipes Domb melett (sz) [Nyárádkarácsonfva MT; EHA]. *1614/XVIII. sz. eleje:* az Pipes Dombra megyen lábbal (sz) [uo.; EHA]. *1674:* a pipes Dombo(n) (sz) [uo.; EHA]. *1753:* A pípés Dombon (sz) [Koronka MT; EHA]. *1810:* A' Pipés oldalba (sz) [Nyárádkarácsonfva MT; EHA].

II. *fn* libalegelő; loc de păscut gîște; Gänseweide. **Hn.** *1754:* A Pipésbenn (k) [Kispetri K; KHn 290]. *1774:* A' Pipésben (k) [uo.; KHn 290]. *1795/1807:* A' Pipésbe (k) [uo.; EHA].

piramidális piramis alakú; piramidal, ca o piramidă; pyramidal. *1823–1830:* elindulván Iglauból, mintegy 200 ölnyire elértük a csehországi határt, melyet mutat egy háromölnyi magasságú piramidális faragott kő [FogE 175].

piramidli golyó piramis alakban elhelyezett billiárdgolyók; bile de biliard așezate în formă de piramidă; in der Form einer Pyramide hingelegte Billardkugeln. *1848:* A' Biliárdnak posztója, jádzo és piramidli gojoi 40 rff [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

piramis 1. piramidă; Pyramide. *1710 k.:* Hol vagynak az aegyptusi pyramisok Salamon s Diána templomi, Babilonban függő kert [BÖn. 458].

2. esztergályozott gúla alakú baluszter; balustru strunjit, avînd forma unei piramide; gedrechselter, pyramidenförmiger Baluster. *1732:* (A) tornáczbol Észak felé njulik egj esztergáb(a)n mettzett piramisokon, gombos cserefa könyöklős, cserefa lépcsős grádics a gyümölcsös kertbe [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

Szk: *tiszafa ~. 1818:* Egy Tisza fa Pirámmis (!) [Mv; LLt Csáky-per 524. L. 21].

3. *világító ~* ünnepi kivilágított gúla; piramidă iluminată la o serbare; bei Festen beleuchtete Pyramide. *1848:* Kozma Imre Ur fő Ispányi hivatalába lett bé iktatása alkalmával fel állitott világito piramis [Dés; DLt].

piramisforma gúla alakú; în formă de piramidă, piramidal; pyramidenförmig. *1747:* A fejér asztalon lévő, bécsi srajtisban ezek vadnak ... Két oszlop, pyramis forma [Vargyas U; DanielAd. 255].

piramis-kályhakemence piramis alakú csempekályha; sobă de teracotă în formă de piramidă; pyramidenförmiger Kachelofen. *1848:* Az Ispányok háza ... Egy zöld piramis kályha kemencze vas ajtoval ... 8 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

piramisos piramis-díszítéses; cu ornamente în forma unei piramide; mit pyramidenförmiger Verzierung. *1846:* Innen van bé járás a hálo szobába ... van két ablaka ... Egy üveges pirámisos almárium [Szászerked K; LLt].

piráta hajó kalózhajó; corabie de pirați; Piratenschiff. *1618:* Az Fejér-tengerről is az kapitán pasa az véle való jancsár agáját hazabocsátá 12 gályával együtt, ezek is egy öreg piráta hajót hoztanak [BTN[2] 170].

pirgás ? roncsolt/megtört szemű; cu boabe zdrobite; mit zertrümmerten Körnern. *1832:* Minthogy pédig a Szöllő nagyon Pirgás levén tehát mostani állapotjában meg Betsültetett Hét ~ 7 válto Rfkra [Szamosújlak Sz; Végr.].

piri-cipó kis cipó; pîinișoară rotundă; kleiner Brotlaib, Wecken. *1850:* Mutus ... impertinens gonosz fattyu, belé váj mindenbe, megakarja enni a' nyers húst pírí czipóval ... ugrál, s nem jár soha jóba [Kv; Pk 7].

piricskol megver; a bate; prügeln. *1614:* Sokat bennek[a] az jovába kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát-fülét elmetélék, kit piricskolának [BTN[2] 44. — [a]A székelyek kőzűl, 1595-ben].

pirít megpirít, barnára süt; a prăji; rösten, bräunen. *1597:* 1 Tiwkot ... Az leweben piritany Czypot ... —/03 [Kv; Szám. 7/XIV. 60 Masass Thamas sp kezével]. *1621:* ueottem ... Egy Tehen nieluet piritanj f—/— 4 1/2 [Kv; i.h. 15b/X. 23].

pirító 1. pirításra/sütésre való; pentru/de prăjit; zum Rösten/Backen geeignet. **Szk:** ~ *kemence. 1648:* az másik ayton beleöll egy pirito kemencze, a' sipja annakis el teöredezett [Komána F; UF I, 937] ✱ ~ *rostély. 1773:* Pirittó rostélly [Jobbágyfva MT / Nsz; BálLt 71] ✱ *kenyér ~ drót. 1845:* Kenyér piritto drot 1 [Gyalakuta MT; LLt] ✱ *pástétom ~ vastábla. 1761:* Pastétom piritto vas tábla Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27].
2. Hn. '?' *1738:* a' Piritto hegy alat valo Joszag [Bözöd U; EHA]. *1775:* A Piritto előtt (sz) [Okländ U; EHA]. *XIX. sz. köz.:* Piritto (k) [Bözödújfalu U; EHA].

pirítós '?' **Hn.** *1847:* A Piritosban (sz) [Nyárádgálfva MT; EHA].

pirított megpirított, barnára sütött; prăjit, fript; geröstet. **Szk:** ~ *kárász. 1786:* ha holnap is el nem jösz Piritat Kárász, még pedig Vásárhellyi az orod végire [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfás lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez] ✱ ~ *kenyér. 1710 k.:* 1677. januariusban két hétig böjtölék egyvégtiben, ilyenformán: Ebédem mint a fél kezem feje, annyi széles és hosszú pirított kenyér volt egy szelet, melyet szerecsen dióval dörzsöltem meg, ittam rá egy pohár vizet [BÖn. 690] ✱ ~ *ürühús. 1838–1845:* tokán ... nem csak piritott ürühus, hanem általán akármi nemű, apró falatkákban rántott s borssal (borsos tokán) hagymával (hagymás tokán), vagy paprikával s tejfeles ecettel (gulyástokán) vegyített hús [MNyTK 107. 35].

pirkál irkál; a scrie; kritzeln. *1826:* míg a' Gubernális Leveleket ... s minden leveleket a feleleteim mellett bé adok,[a] addig hiában pirkálunk, mert nem érti meg Ngod [Mv; Told. 7. — [a]Ti. folyamatban levő perében].

pirlogkaszáló parlagkaszáló; pîrloagă folosită ca fîneață; als Heuwiese gebrauchte Brache. *1830:* a Zsarnoba égy Pirlog kaszállo minden esztendőbe használtattvan ez is [Kendermező SzD; LLt Csáky-per 420. L. 20].

pirocsel kocsifajta; un fel de trăsură; Art Kutsche. *1770:* Olosz Ferencz nr ... mattzor is mondotta énnékem; hogy Benczenczen egy Hinto vagy Pirocsel Ládájában volt le téve 300 darab hármas Aranya, és kilencz vagy tiz darab régi arany Monétaji [Déva; BK sub nro 1017 Ad. Pogány (51) lib. vall.]. *1800:* ha ni(n)cs szekered küldek eg régi pirocselt azon edig el jőhecz [Megyesfva MT; JHb Bálintitt lev. Torma Éva Bálintitt Susannához].

pirocsli kocsifajta; un fel de trăsură; Art Kutsche. *1757:* Romladozott Pirocsli 1. ajja uj [Marossztkirály MT; Berz. 3. 1/22]. *1782:* A' Pirutsli egyik hátulsó kereke megromolván, azt Szebenbe Áts és Kováts munkájokkal ujra igazitatta ... 2 Hf. Dn. 28 [Sorostély AF; TKhf].

pirongás szégyenkezés; ruşinare, ruşine; Scham. *1590:* Ez Alat penig kerik eo kgmeket, Jstent es az Zegheny niomorult keosseg saniaru Adayanak el keolteset, es vnionknak megh Allasa melleth valo faradsagunkat, feyedelmek eleot valo pirongasunkat, eo kgmek megh tekinchek, es indullianak arra, amywel ez eleottis ajanlottak magokat, Ne Vadoltassek az eo Newek mind most, smind holtok vta(n) ha valamy Niawalia forduland az rendetlenseg miath az varosra [Kv; TanJk I/1. 138].

pirongat dorgál, szid; a dojeni/mustra; schelten, rügen. *1568:* St(ep)h(a)nus Kowacz ... fass(us) est ... latta hogy az darabantok zalast kernek az szǫchtǫl, es Eyel Nykorgast hallek, Tolway Jwǫltest, ky Menek hat az szǫch kyalt tolwayt ... es vgyan oda menek ... tehat az darabontak Igen ǫltǫznek az hazban, En az szochyǫt Jgen pirongatam es be kwldem az hazba ... azt monda hogy ne(m) tutta hogy az felesege kurua [Kv; TJk III/1. 225]. *1573:* Borbolia Aztalos lanosne ... vallia ... Telmanne ... feyen hozza vyzza az Liztet kyt ely vyt volt ... Az kyk ott az Malomnal voltak Igen pirongattak hogi azt chelekette [Kv; TJk III/3. 213]. *1599:* Keomywes Benedek ... vallja ... Az testamentum mellejeis hittak Makraj cathalin azzont ... pirongatak hogy ... oda nem Ieo [Kv; TJk IV/1. 349]. *1630:* ki ieouen az istallobol keszde Cziapi vra(m) pirongatni kire az Legeni cziak el pirosula [Mv; MvLt 290. 197b]. *1697:* igen pirongatám arról Angyomat [Kotormány Cs; CsJk 3 Peter Janos (37) vall.]. *1722:* meg halgatta kegyesen nem pirongatta s nem riogatta [Kurtapatak Hsz; HSzjP Bekes Thamásné (60) vall.]. *1754:* nem kel vala engemet pirangatni leveliben, mert nem vagyok praebendas tseledgye kigyelmednek [Lőrincfva MT; SLt Suki László Gálfalvi Ádámhoz]. *1760:* a Molnár Legény pirangatni kezde az utrizált Aszont [Kóród KK; Ks 17. LXXI] | mind addig, mig Valami discretiot nem adott, pirongotta, szidta és verte [Bethlen SzD; BK. Ioan Ersek (32) jb vall.]. *1767/1781:* Sokan pirangottakis őket azért, hogy miért Szolgálnak itt, miért nem mennek haza Abrud Vidékire [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 110]. *1783:* igy kezdi pirongatni mondván tám ketek részegek vagy bolondok [Petőfva Hsz; HSzjP Ladislaus Gal (48) gy. kat. vall.]. *1784:* én akkor ötet pirongattam azon rosz dologert de ... egyet sem szollot [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.].
Szk: *haraggal ~. 1619:* Mondá arra[a] ... az mufti és az császár hocsája igen rút fenyegetéssel, haraggal pirongata, hogy mind mi vagyunk Mehmet pasával az okai, hogy az erdélyi fejedelem meg nem adta eddig is Jenőt [BTN[2] 181. — [a]Szkender pasa] ✱ *keményen ~. 1847:* a fejszéket erővel kivéve a házból, az embereknek visszaadta, kik is szentemet, istenemet öszvekáromolva, s maga Varga Katalina is keményen pirongatva, hogy miért zálogolok embereket meg az erdőlésért ... továbbmentek [VKp 186–7] ✱ *rútul ~. 1570:* Anna Azzon Borbely Janosne, Es Lakatos Esthwanne Jlona ... vallyak ... Jmmar rea Engedeth volt chyak hogy keolcheget Mind Jart megh aggya ... Azonba Jwth Be az felesege Kwthy Antalnak ... es Rwtwl kezdy pirongatny az vrat Myert Engedet Nekyk [Kv; TJk II/2. 100]. *1631:* En egjkor szapullani Akarok vala s rea talalck az Jngh alliara s hat igen igen rut, s megh rutul pirongatam az aszont hogi miert nem mossa megh az ingh alliat hiszem iffiu ember volna [Mv; MvLt 290. 255a].
Ha. *1761:* pirongotta [Szászsztiván KK; BK. Sára András (19) jb vall.]. *1764:* pirangatta [Erdőcsinád MT; Told.

44/25]. *1796:* pirangatnám [Kv; AggmLt B. 15]. *1798:* pirongotta [Ádámos KK; JHb XIX/59]. *1807:* pirangattuk [K; KLev.]. *1813:* pirangatta [Dés; DLt 56. 17]. *1814:* pirangattam [Aranyosrákos TA; Borb.].

pirongatás dorgálás, szidás; dojenire, mustrare; Schelte, Rüge. *1589:* miert penig Jgy Chielekettetteök walahanian voltatok Az en marhamnak terittesebe es felesegem meg terittesteokben es pirongatastokba ha teörüeny túdomany tetel melletth lattatom hog minden zemelj kwlön kwlön walo hatalmon vagyon erette [UszT]. *1657:* Az sok pirongatás után midőn meghallották Ibrányi Mihály és Bakos Gábor is az ellenség menetelit, feljüttek Ónod mellől, és itt megegyezének vélem [KemÖn. 222]. *1710 k.:* keservesen emlékezem reá, micsodás vala sokszor a rettenetes szitok, átok, pirongatás, halálos fenyegetődzés, agyarkodás, csúf és gúnyoló rívogatással teljes ugyan elváltozó ábrázata [Blm. 994]. *1723:* Láddé Sofia az én ur(am) Timofi Máriával illyen formában jáczodozik szemém láttara, hogy Máriát, még ragadgya, s az lába közzé vészi, ugy jáczodozik vélle, az mélly cselékédetit én uram(na)k látván uramat pirongattam, azon dolgaiért, mélly pirongatásomért is ... ott az mézőn az ur(am) érössen még vért [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1772:* el mèrtek éngemet hamiss hűtűnek erőss fenyegetéssel sok pirongatással és rettentésekkel nevezni [Hadad Sz; TSb 21].

Szk: ~ *esik rajta. 1657:* kicsinben múlék, hogy el nem lövének ... melyet a fejedelem megtudván, mivel nem régi szolga is voltam ekkor elsőben csak pirongatás esék rajtam [KemÖn. 41] ✱ ~ *helyen vesz* dorgálásként fog fel. *1619:* az Istenre kérem Kegyelmedet, Kegyelmed megbocsásson, ne vegye harag neven, se pirongatás helyen, hanem tudom, hogy Kegyelmed discurrál ezekről s azért írom meg Kegyelmednek, hogy ... meglássa, mit discurrál [BTN[2] 224] ✱ ~*t érdemel. 1786:* Mi az írt ifjút[a] gyermekségétől fogva ismervén ... olyan hibát benne nem esmértünk, mely csak pirongatást is érdemlett volna, könnyen elhitetjük magunkkal, hogy ez a mostani vonogatása nem engedetlenségből, hanem inkább az írt okból származik [FogE 340. — [a]Szigeti Mihályt]. *1791:* A' Márkodi Filialis Ekkla, kemény pirongatást érdemel, a' Gralis Sz: Synodustol ... azért, hogy a' Tavaly eleibe adott kötelességeit nem tellyesitette [Mv; MMatr. 452] ✱ ~*t vesz. 1671:* Bizony nehezen esik, az szegény Jenei mellett is még csak szólni sem merek. Én bizony nem is szólok, ha elkerülhetem, sem ő mellette, sem más mellett, mert ha mások szólnak, meg lehet, de én akárki mellett szóljak, pirongatást veszek [TML V, 617 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *felveszi a ~t. 1710:* Teleki ... megüti a fejedelem asztalát nagy haraggal, s azt mondja: „Kornis uram, hátrább kegyelmed az agárral, fel nem veszem a pirongatást"[a] [CsH 153. — [a]Azért, mert Teleki rosszat mondott a holtakról].

pirongathat dorgálhat; a putea dojeni/mustra; schelten/rügen können. *1648:* It senky egi mast ne(m) pirongathattia, hanem beczwletesen kel kinek kinek magat uiselni, hogi azert illetle(n) pirongattia az A az It Indebita(n) va(gyo)n erette [Kv; TJk VIII/4. 281].

pirongató dorgáló; dojenitor; scheltend. *1659:* mostan érkezék az úrtól ő nagyságátúl ... egy pirongató levelem [TML I, 443 Veér György Teleki Mihályhoz]. *1662:* Az levelek Török János kezébe adatván, hogy éjjel-nappal, valahol a fejedelem találtathatnék, szájába is nagy kemény fenyegető, pirongató izenet bízatván, erősen megparancsoltatott vala [SKr 356]. *1782:* az édesatyja haragos, pirongató, hoszszas levelet írt neki [RettE 417].

Szk: ~ *szóval illet vkit. 1672:* senki edgyik a' masikat pirongato Szokkal ne illesse; hanem egymast megbőcsüllyek [Dés; Jk]. *1702:* a Czeh Mesteris valamelyik Mester Embert igaz ok nelkűl pirongato szoval vagy helytelen bestelenitő dolgokkal illetné a kit el nem szenvedhetne, tehat a Czéh elött tartozzék annak idejeben fel követni [Dés; Jk] ✱ ~ *szóval szól. 1654:* Hallam Papp Pap Uramtol hogj az pap tanczot emlite, es pirongato szokkal szol uala [Ksz; BLt 7 Thamas Marthonne Katha Asz(ony) (43) pp vall.].

pirongatódik perlekedik; a se certa; hadern. *1662:* az aszszony az ablakrul nagyon kezdette vala kiáltani Duka István főember szolgájokat, hogy nem vigyáztatnának s hozzájok nem lövöldöztetnének, nagyon pirongatódott volna [SKr 240].

pirongatódzik perlekedik; a se certa; hadern. *1676:* en Vra(m) ennel tőbít eben nem tudok, hanem ellenben kglek karpalasara bizonj meltatlan leuen szajnalom hogi ... pirongatoczik mint ha en az kglek prouentussat magamnak akarna(m) reserualnj [Ádámos KK; MvRKLev. Mikola Zsigmond lev.]. *1823:* kérdeztem, hát kivel vagy itt melyre mondá hogy tsak egyedül vagyon, én azomban pirongatodzattam 's mentem hogy gyertyát gyujtsak [Dés; DLt].

pirongatódzó pirongató; dojenitor; scheltend. *1772:* bizonyos az, hogy pirongatodzo szokkal ellenünk éltenek, és hogy mindenekben Fassionkat az magok tettzésekhez képest és a' magok fel tett tzéljokra nem rendezhették, mi réánk nehézkedtek[a] [Drág K; TSb 21. — [a]Ti. a vallató kancellisták].

pirongatólag dorgálásképpen; ca dojenire/mustrare; als Schelte/Rüge. *1800:* mind egy pirongatolag mondott annyit [Dés; DLt].

pirongattat dorgáltat; a face să fie dojenit; schelten/rügen lassen. *1782:* hozzám oda jött a' Sogorom ... és hirré tette, miként kivánt legjen kárt tenni Veress Márton nékünk ... melyen énis fel indulván haza jöttem, és elsőbenis a' Menyemet pirongattattam hogy, hogy merte azt a hamisságot tselekedni [Torda; KW].

pirongattatás megdorgáltatás; dojenire, mustrare; Schelte, Rüge. *1823–1830:* Nagyon érezvén az úrtól[a] vett pirongattatásomat, kivált hogy a gyermekek és cselédek előtt cselekedte ... azon éjszaka egy kéredző levelet írtam ... Nem írtam, hogy bosszúmba cselekszem, hanem hogy ... az apám öreg ... s nem érkezem az úrfit tanítani [FogE 114. — [a]Szentpáli Elektől].

pirongattatik dorgáltatik; a fi dojenit/mustrat; gescholten/gerügt werden. *1820:* Dregán János Feleségével edgyűtt ... háram esztendeig egymással hítetlenűl elvén emellett mind a Néhai Bárotol, mind a Baronétol sokszor pirangattattak [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gán Juon (40) zs vall.].

pirongság, pironság szégyen, megszégyenülés; ruşine; Scham, Beschämung. **A.** *1702–1764:* az en keves josza-

gam sem magamnak piranghsagara sem masnak terhere ... nintsen [Torockó; MNy IV, 234]. *1741:* abbanis miénk légjen a' gjalázat és pirongság [Dés; Jk 548a]. *1778:* Nem kétlem tudja Nagod mostani gyarloságombul esett tselekedetemet, meljért mind az édes Anyámtol mind a testvér Bátyámtol nagy tzirmolást és pironkságot már bőven szenvedtem [Jedd MT; Told. 6].

B. *1662:* Némelyek[a] pironsággal s nagy szidalommal hányattattak ki, némelyek számkivetésre küldettek [SKr 106–7. — [a]A protestáns papok közül]. *1734:* A Scholaban valo ... moderatiot ... vegb(en) viszszük ... a meg eskhető fogjathozások iránt bár minket érjen a pironság [Dés;Jk 555b]. *1741:* 'A mi az Rét sub divisioját illeti ... attunkis, kinek hol, a' sors szerint jutott; ha az igasság ellen doceálnak, hogj cselekettünk légjen, abbanis miénk légjen a' gjalázat és pironság [Dés; Jk 548a].

Szk: *~ot vall* megszégyenül. *1735:* mint hogj magam voltam ... Kolosvárott Házi Gazda, pirongságot mind személylyemben, mind penig Levél által sokszor vallottam hogj ollj bőven fátt és egjébb Naturalekat ne vesztegessűnk [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.].

pironkodás restelkedés; jenă, ruşine; Verschämtheit. *1675:* Kegyelmed levelét Pósalaki uram által nagy böcsülettel vöttem ... és jóllehet ez nyomorúlt szánakozásra s pironkodásra jutott sorsú állapatomban látván több együgyű leveleim is minemű magyarázatot vöttek és reám mit hoztak, ahoz képest mit írjak, bizony nem tudom [TML VII, 25 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

pironkodik szégyenkezik; a se ruşina/jena; sich schämen. *1572 k.:* Mikor el üaltanak üala egy mastül ez el mült niaroni a Kovaz űra ioüe Battiamhoz s mondek nekye mit pironkottok Janos üram üed haza az orsolia azzont azt monda hogy ne Solliak arra mert kerte eő azt az istenes orat hogj meg ualhassek az bestie hires kűrűatül [Kv; TJk III/3. 44a Albert Deakne tanü üallassa]. *1582:* Kalmar Jsthwan ... vallja ... chikos Gergely Mutata eg Zwrt, kiben keortwel vala ... tudwan azt hogi chizar peternek Ninchen keortwelie, fel weóm hog meg Mutassam Neked ... chizar peterne fele Menenk es az zwrt ... hog meg Lata az Azzon, Monda: Az en Zolgam zwry az, hol veotted ... Ad meg az zwrt az legennek Ne pironkoggiek chak az eg Ingbe haza Menny [Kv; TJk IV/1. 64]. *1605:* Vagion sok panazolkodas hogy zeoleomywesek vinczelerek zeoleo paztorok, es egyeb illetlen emberek az zeoleot hordanak. Tetczet azert hogy az kapun valo zolgak affelekteol vegyek el az zeoleot ... az ollyan vakmereo hytuan zemelt az lántczra tegyek az kapuban aholot az nap pironkodgyek az zeoleot nyakara fel keotwen [Kv; TJk VI/1. 529]. *1637:* Monda azirt az Istua(n) Deakne Aszonyo(m), hogj ne pironkodgjanak mert eöis leanios ember s enis a vagjok ugj mond [Mv; MvLt 291. 122b]. *1650:* mikor ... az szentegy hazbol ki iötvnk ualla maga szoczj giorgi engemet felen szolita, s azt monda lukaczy vram adasd uisza vtvs Jakab neual az vnonk teiet touab mind eő s mind mv ne pironkodgiunk [Szentlélek U; UszT 8/64. 37a]. *1700:* mind ketten masok peldajara a piaczi kalodaba(n) tetessenek es estig ott Pironkodgyanak vagy tizenket forintal redimallyak magokat egy mast kővessek meg [Dés; Jk 310a]. *1735:* mások(na)k peldajara ... a Cinterem mellett reggeli Templomb(an) valo menés előtt nyak vasra tétetnek, holottis 12 orakorig az az Delig pironkodgjanak [Dés; Jk].

pironság l. pirongság

pironságképpen megszégyenítésül; spre ruşinare, pentru a ruşina; als Beschämung. *1629:* En el bozzonkodua(n), oda mondam enis nekj pironsagh keppen, hogy ollyanra ingerli az leant, azolta oda sem jeot az hazhoz [Kv; TJk VII/3. 148].

piros 1. piros színű; roşu, de culoare roşie; rot | pirosra festett; vopsit/colorat în roşu; rot gemalt/gefärbt. *1573:* Angalit Hegedws Martone Azt vallia hogi tawalj pinkeostbe egi Regel Mennek volt az kato leany p(rae)dicatiora latta hogi pirossak voltak archwl kerdette az kissebiket my lelte azt Monta hogi az Annya kente Meg [Kv; TJk III/3. 86]. *1671:* Dobolo filegoria melyben vagyon pálczástul egy piros dob [Fog; UF II, 706]. *1748:* a nyereg lévén piros bőrrel boritott és piros bőrbol tsinált nyereg parnával keszülve, az rajta lévő heveder pedig nyers bőrből edgj arasznyi szélességű lapos és szokatlan formáju tsattokkal adaptalva [Torda; TJkT III. 219]. *1761:* Egy Rezes arannyal meg futotott közepszerű kard piros Bogarai (!), arany fonallal meg varrott szijja [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6]. *1802:* Egy rosa szin posztoval boritott loding vas vesszejével ... Egy más piros bőrős loding viszont szijjastol [Ne; DobLev. IV/858. 7b]. *1827:* egy otska piros foltos Bundamejre valo [DLt 1261 nyomt. kl]. *1846:* égy piross vizes pohár fedeletlen [SLt 17].

Szk: *~ csizma. 1722:* Vottem egy par piros csizmat őt masikkal [Tarcsafva U; Pf]. *1752:* Gocsmán Lászlo egy pár piros Csizmát igire ... csak mongyak s szólyak valami bösztelenségire valo szött Benkő Anna aszszonynak [Altorja Hsz; HSzjP Catarina Sándor Consors Andreae Vizi (19) pp vall.]. *1755:* (A ládában) Láttam ... hat par fekete, sárga, és piros Csizmát készenn sarkantyuzva [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1783:* Desi Sigmond Uram ... ezt maga mondotta nékem Sz(en)t Győrgyen ... hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal ... mert tőbb hasznát veszem a Földes Urak(na)k, mivel meg mutattya hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon ... nem illik az paraszt embernek tsizma, ha nem botskor [Torockó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.]. *1798:* Fogadtam meg Mlgs Groff Principalisne Aszszonyom Mlgs Groff Betlen Samuelne aszszony Szamára esztendeig Frajnak Radnotfai Nms Albert Josef Uramnak az Léányát Albert Márist akinek ... igértem ... Mikor kitelik az esztendeje Ujj Magos sarku piros Csizmat [Banyica K; IB. Gombos István tt kezével] ✱ *~ csizmás. 1823–1830:* clein[a] az urak a nadrágjokat a csípőcsonton alol kötötték, későre hágott fel a csípőcsontra ... a nadrág inkább bő, mint szük volt; ahhoz való bőszárú csizma, rendszerént fekete, de az én gyermekkoromban is láttam még piros és sárga csizmás öreg urakat [FogE 63–4. — [a]A XVIII. sz. elején] ✱ *~ kordován. 1765:* vettem Boldogfalván egy piros kordoványt Hfl. 1 Dr. 26 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1771:* Piros Kordovany Nro 4 [Nagyida K; Told. 19]. *1843:* az által vetővel eg(g)yütt el futottunk ... találtunk benne 12. piros Kordovánt egy Roka és egy nyul bőrt [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.] ✱ *~ kordován csizma. 1705:* Ez Boricza leányomnak adtam ezeket ... egy uj piros kordovány csizmát[a] [PatN 56. — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ *~ márványkő. 1662:* egy nagy tágas piros és fehér márványkövekből ... építtetett és pádimentumoztatott tornác [SKr 262]. *1681:* 3. Erkély. Keő boltos, allyának nagyub része piros marvány kövel padimentomoztatott, bóltozattyán küből faragot

függö Czimer vagyon [Vh; VhU 536] ✱ ~ *rózsa. 1811:* Ösvényedet piros Ró'sákkal boritsad [ÁrÉ 117] ✱ ~ *saru. 1584:* Deak Adam, es Tempe Miklos valliak, Ne(m) lattuk azt hogy Kopaz Andras vitte volna ky a' mezeore az Azzont gonozsagra ... Hallomassal elege hallottak ez gonoz chelekedetet az Andras feleol mely Andras egy Swteo Azzony fia leót volna Coloswarat, es hogy piros sarutis vit volna az Azzonnak segesuarat [Kv; TJk IV/1. 350].

2. pirospozsgás; rumen; rotwangig. *1757:* Gáspár János Staturájában és Fisognomiájában (!) Szep magos szál, kövér, piros, és Sárga haju ember volt [Szováta MT; IB]. *1758:* Ábrázatom teljes és piros, kerek, barnaszeg [RettE 78]. *1767/1781:* Togyer Stéfántis ismértem, Cseber csinálo mester ember vala, hasas, kövér, piross [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 106].

Szk: ~ *ábrázatú. 1806:* Rusz Flora ... pofatyos és piros ábrázatu [DLt 101 nyomt. kl]. *1826:* Vargyasi Imets Elek ... fejérszeg gyenge piros ábrázatu [DLt 693 ua.]. *1846:* Szántóán Tógyer ... rendes óru, kerek pofók piros ábrázatu [DLt 1005 ua.] ✱ *fejér* ~. *1799:* fejér piras kerek àbràzatu [DLt ua.]. *1843:* Pál Mihály Mári ... kerek fejèr piros tôt ábràzatu, tompa orru [DLt 1018 ua.].

3. ~ *ajakú* pirosló ajakú; cu buze roşietice; mit rötlichen/rotleuchtenden Lippen. *1661:* Szent Páliné asszonyommal, az én édes, kedves, köszvényes lábú, szépen mosolygó, piros ajaku, vidám tekintetü, birsalma száju szerelmes nénémmel egymást soha el ne hagyjátok, édes szivem [TML II, 177 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

4. vöröses; roşcat, roşiatic; rot, rötlich. *1826:* Petöfalvi Héjja István ... 22 Esztendös ... fekete haju, szemöldökü piros barkoju [DLt 195 nyomt. kl].

5. vöröses barna; (cu părul) roşcat; rotbraun. *1764:* Piros nagj hodos kancza [Buza SzD; LLt 183. B]. *1833:* Őrkei Boldi'sár Gligor adot 1 csikot pirast Csetelkí Szatmári Juonnak más fakko Loért todás Rf. 10 [Torda; TVLt Közig. ir. 1506].

Án. *1834:* Piros (ökörtulok) [Mezőkapus TA; Berz. 20].

6. rőt; roşcat, roşcovan; rot, rötlich. *1762:* láttam egdj veres forditot piros rokával valo mentejit melljről udgj hallottam hogj Potsa Istvánné Aszszonyom vette volna Brassoban az O szeren [Peselnek Hsz; HSzjP Michael senior Opra (60) prov. vall.].

7. rózsaszín; roz; rosa. *1765:* Piros kotza [MNy XXXVI, 198].

8. vörös (bor); (vin) roşu; rot (Wein). *1693:* Uy Borok ezek ... 2 vas teli ... piros 3 vas teli [Ne; DobLev. I/38. 14].

Szk: ~ *dinka. 1843:* Piros dinka ... Fejér Sombajom [KCsl 13 Kemény Dénes kezével] ✱ ~ *ménesi. 1820:* 9 veder Piros Ménesi ... 20 veder Al Gyogyi ordinár bor [Marosillye H; Born. F. IIa] ✱ ~ *ábor. 1650:* Süttettem Ludatt Nro 3 ... Tyukot Nro 1 ... Czynaltatta(m) alaja Medgyes leuett, Atta(m) Medgyett Hozzaja ... d 20. Mezett Just 1 ... d 30. Piros O. bort Just 3 [Kv; Szám. 26/VI. 418].

9. pirosló; rumenit; rotleuchtend. **Szk:** ~ *alma. 1771:* edj vékányi Piros alma vólt [Esztény SzD; Told. 5a] O **Hn.** *1792:* a Piros alma Domban (sz) [Jásfva U; EHA]. *1813:* Szelentze áj torkb(an) vagy piros alma oldalán (sz) [Váralmás K; KHn 314] ✱ ~ *almafa. 1816:* Orbán Mihálynné ... adá ... Barot borozdájában ... egy piross almafáját [Szentimre MT; BalLev.] O **Hn.** *1734:* az Piros Alma fan aloll (k) [Kide K; BHn 89] ✱ ~ *édes alma. 1600:* wgyon aszon kertünkbe ment Rea egy Gywmölchj fankra mellick (!) piros edes almanak hinak asztis p(er) potentia(m) megh zette [UszT 15/56] ✱ ~ *jeges alma. 1802 k.:* A' Szatsvay Sándornál találtato oltoványok(na)k Specificatioja ... 4o Piros jeges alma [Kv; IB] ✱ ~ *körtvély. 1687 u.:* A' csorgo árokjánál ... két oltovány ... égyik piros körtövély, másik mosolygo alma [Bede MT; MMatr. 150]. *XIX. sz. eleje:* kúty falvi őszi Piros körtövély Nro 6 [Keménytelke TA; IB] ✱ ~ *körtvélyfa. 1613/1687 k.:* Kápolna felett égy piros körtövély fa [Selye MT; MMatr. 216]. *1625 u./1687 k.:* Az Adorján völgyében à hoszszu borozdáb(an) adtanak ã Mihály fiak 8. gyümölts fakát ... az also borozdaban ... 3 piros Körtvély fa [i.h. 159]. *1648/1687 k.:* égy Gegesi alma fa és egy piros körtvély fa ... Sz. egyház fiak gondviselése alatt légyen [Havad MT; i.h. 159]. *1716:* Györfi Istvá(n) és Jakab Gáspár adtanak égy Piros körtvely fát Praedicator számára és egy Mosolygo alma fát templom számára [Vadasd MT; i.h. 152] ✱ ~ *párizs. 1860–1861:* különösön kiemelkedő a párizs alma ... országosan el van ismerve a hires Marosszéki piros párizs [Benkő, Mszlsm. 13].

10. *becsm* rosszhírü; rău famat; anrüchig, von schlechtem Ruf. *1813:* Kitsit beszély te te piros Todora S.v. Kutya teremtette [Dés; DLt 56. 34].

Szk: ~ *kurva. 1814:* Barátosi Joseff felettébb ittason menvén bé a' Czéhba ... a' Dobai Uram feleségét Piros kurvának mondotta volna [Dés; DLt 56. 14 Balog István (55) tímármester vall.] | minekelötte Dobai Mihály Uram ezen mostani feleségét el vette feleségül Piros kurvának hivták [Dés; i.h. 18 Nemes Dénes (42) tímár vall.].

◇ **Szn.** *1585:* Sophia Piros ferenczne [Kv; TJk IV/1. 502]. *1590:* Piros Albert. Piros Pal [Malomfva U; UszT]. *1596:* Albertus Pyros [i.h. 10/73]. *1614:* Piros Albert pp. Piros Péter pp. Piros Menihartne [Malomfva U; BethU 139]. *1808:* Piros György [Dés; DLt 940]. *1826:* Piros János [Dés; DLt]. *1854:* Piros Kati [Dés; RHAk 52]. *1860:* Piros Zsuzsánna [Dés; RHAk 109].

◇ **Hn.** *1657:* piros berek [KemÖn. 197].

pirosbarna barnáspiros; rumen; rotbraun. *1802:* a Tolvajok ... noha ötet föld felé az ábrázattyával kötették a Czövekekhez, mégis egyet meg tekintet ... ez volt törpe testü, piros barna köptzes kerék kövér ábrázatu, ennek és a többinek könyökig érö ujas bör ködmennyek fekete prémmel [Remete TA; TLt Közig. ir. 1029].

pirosbor vörösbor; vin roşu; Rotwein. *1722:* Gyekei[a] piros bor [Ks 83. — [a]K]. *1731:* Kórodról hozott conficiált piros bor [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. *1750:* Hozattam N. Görög György Uramnak kostolób(an) a piros borból [Mv; AAll.]. *1795:* (Tettünk) Elsö nyilbann ... Egy hordo piross bort [Ádámos KK; JHb XIX/50]. *1820:* Piros Bor 3. Hordokban 133 ved(er) [Déva; Ks 105].

piros búza búzafajta; un soi de grîu; Art Weizen. *1701:* többé Farago Buza, Asztal avagj vendegség buza, kalátts buza, piros buza nevezeti alatt, söt semmi nemü species alatt a' Malom vámja ne tékozoltassék [Kv; SRE 72–3]. *1720:* Az iten livo Piros Buza vot 138 kalongya Elcsipelven elso buza evenialt belöle 211 veka [Szentpál K; TKl Mihály deák lev.]. *1756:* én osztán bé vittem hat kalongya szép piros buzát [Galac BN; WLt Nagy Sigmond (54) jb vall.]. *1807:* tiszta piros Buza 267 Kalongya [Dédács H; Ks 98]. *1828:* Ösz Vetés 1828-ban tètetett e szerént ... Az also következes tulso szélébe ... piras Buzát rozsast 34 1/2 [M.köblös SzD; BetLt 3].

Szk: *szőrös* –. *1740:* Ezen Csür körül vagjon egj kis csomo asztag mellyb(en) ... van Majorság piros szőrös buza gelin(arum) nro 40 [Algyógy H; Ks 89 Inv. 62].

piros fakó fakó vöröses barna; roib, cu părul roşugălbui; rotfalb. *1674:* Ménesnek rendi ... Piros fako farka serennje fekete [A.porumbák F; UF II, 612–3].

pirosít (arcot) kipirosít/pirít; a înroşi (faţa); (Gesicht) röten. *1755:* az én kegyes Mlgos Patronámot már kétszer a harmad napi hideg ki lelvén, bizony egy tseppet sem pirositotta [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

piroska pirosas, pirospozsgás; rumen; rotwangig. **Szk:** ~ *ábrázatú. 1846:* teli piroska ábrázatu [KLev.]. *1847:* Bogdanel Dumitru ... teli piroska ábrázatu [Dés; DLt 201].

pirosló pirospozsgás; rumen; rotwangig. **Szk:** ~ *ábrázatú. 1815:* prosló sima ügyes ábrázatu, orra rövidetske [DLt 934 nyomt. kl].

piroslólag piroslóan; rumenit; rotleuchtend. *1860–1861:* különösön kiemelendő a párizs alma ... különösen országosan el van ismerve a hires Marosszéki piros párizs, s ezért van a czimerében is félig piroslólag rajzolva [Benkő, Mszlsm. 13].

pirosocska pirospozsgás; rumen; rotwangig. **Szk:** ~ *ábrázatú. 1817:* Müller János ... pirossotska ábrázatu [DLt 366 nyomt. kl]. *1822:* Gramma Thodor ... kerek pirasatska ábrázatu [DLt 242 ua.]. *1826:* Zaharie Brod ... egy kevesset Pirossotska hoszszuko ábrázatu [DLt 120 ua.].

pirospej vöröses barna szőrű; roib, cu părul roşcat; rotbraun. *1692:* Harmadfü Kanczák ... Piros Pei ... Serennye farka fekete bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 20]. *XVIII. sz. eleje:* ă Men lonak Szörirülis observatiód lehet: lévén elsöször ă Szarvas Szörü, tüzes fakö ... 4dik A piros Pej [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1733:* Öreg Kantzák Piros Pej nro 8 [Told. 4 Nagy Márton lev.]. *1761:* Öreg fejér és szürke szörü Kantza Nro 15 Vertse szörü Nro 1 ... Negy esztendös piros pej Nro 7 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16]. *1783:* (Az egyik kanca) három Esztendós egy kevéssé Sárga pej szőrü, magos szál ... a' másik piros pej nagyobb idejü, vastag, tsontos [Dálya U; Sár.]. *1807:* A' hátulso lógós piros Pej [DLt 583 nyomt. kl].

Szk: ~ *csikó. 1805:* Egy Piros Pej Metzetlen Ket esztendös Csitko [A.jára TA; BLt 9]. *1812:* piros pej metzett Csitkó [DLt 318 nyomt. kl]. *1829:* Egy piros pej ... Csitko ... hátulso bal lába fél csukloig kesej [DLt 583 ua.] ✱ ~ *gyermekló. 1733:* Piros Pej Gyermek Ló — Nro 1 ~ egj [Told. 4 Nagj Márton lev.] ✱ ~ *kanca. 1684:* Piros pej, fekete serenyü farku kancza nö 3 [Fog.; Utl]. *1729:* Piros pei hodos szárlábu kancza [Mv/Marossztgyörgy MT; GyK X. 30/8]. *1761:* Piross Pej fekete farku Serennyü egy marjasnyi Csillag a Homlokán ... örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14]. *1764:* Kétt esztendös piros pej kancza [Buza SzD; LLt 183. B]. *1794:* A Virgocz (!) nevezetü piros pej Kancza [Koronka MT; Told. 12/104] ✱ ~ *kancacsikó. XVIII. sz. v.:* egy Szálas piros pej harmadfö az az 2 eszte(ndös) kancza tsikò [PfM]. *1841:* a Mike ur piros pej két esztendös kantza tsitkoja [Dés; DLt 1541]. *1843:* egy szép piros pejj kanca csíkót ellett [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár keze írása] ✱ ~ *kancaló. 1739:* Piros pejj Kancza Ló [Kövend TA; LLt 31/27] ✱ ~ *ló. 1706 k.:* Vásárolván ... Büdöskuti Boldisár Uramtol edgy piros Pej Lovat maga számára, maradt annak árrában ados, cum fl. hung. 48 [Lozsárd SzD; TGsz]. *1805:* Egy Piros pej Lo [A.jára TA; BLt 9]. *1807:* egy vén, magos termetü, piros pej, kan faru, rokkant elejü, tele talpu herélt ... Ló [DLt 858 nyomt. kl]. *1819:* egy hodos fejü piros pej Lo [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *lócsikó. 1804:* Egy három esztendös piros pej ... Lo-csitko [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *ménló. 1761:* Piross Pej fekete farku Serennyü ... Tőrök Men Lotol valo bellyeges örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14] ✱ ~ *paripa. 1839:* egy negyedik esztendöre menendö piros pej, paripa [DLt 1104 nyomt. kl]. *1852:* egy piros pely kisded mokány állásu négy éves paripa [Dés; DLt 1066] ✱ ~ *paripacsikó. 1733:* Tavai Fekete Paripa Csiko Nro 1 ~ egj Tavai Piros Pej Paripa Csiko nro 1 [Told. 4 Nagj Márton lev.]. *1765:* Egy esztendös piros pej Paripa Csiko Nro 1 [Szászsztjakab SzD; Told. 8] ✱ ~ *paripaló. 1788:* piros pej paripa Lo, madárhusu, van közöl 14 markas [Kv; DLt] ✱ ~ *sörényü. 1834:* Egy ... piros-pej serényü és farkú, herélt lo [DLt 1007 nyomt. kl].

pirospozsgásan kicsattanóan piros arccal; rumen la faţă, cu obrajii roşii; rotwangig. *1639:* Az mikor Czikor Giörgjne oda iöt vala az malomba(n), igen Nagj piros posgason, enis ot valek ... monda Czikor Giörgjne hogi no mindgjárt adgjatok szert ennekem [Mv; MvLt 291. 205a].

piros pünkösd napja ziua de rusalii; Pfingstsonntag. *XVII. sz. m. f.:* eléttünk állo piros Pünkösd napia [Gysz; LLt].

piros rőt vöröses rőt; roşcat, roşcovan; rot, rötlich. *1647:* az ökrök ily szörwek az eggyik Szöke tarcza az masik Piros rött [Kv; TJk VIII/4. 240].

pirosság pirospozsgásság; rumeneală; Röte. *1811:* Oh mit látok! Ama csillagot jötibe Ugy nézem mint Vénust a' menyegzőibe, Az ő ortzájának pirossága terül Széljel, óh mely szépen ama Hajnal derül! [ÁrÉ 120].

piros sárga vöröses sárga; cu părul roşu-gălbui; rotgelb. *1849:* Piros Sárga kantza huzot Csillaggal 9 Eves 14 markos 2 zollos [HSzj *húzottcsillagú* al.].

pirosszőrű vöröses barna szőrü; cu părul roşcat; mit rotbraunem Haar. *1764:* Piros Szorü nagj pej Kancza [Buza SzD; LLt 183. B]. *1806:* négy piros szőrü hámos paripa [HSzj *hámos paripa* al.].

pirul restelkedik; a se jena/ruşina; sich schämen. *1668:* Látom, mit írjon Rédei uram felölem az asszonynak, hogy ne mindent hidgyetek el, a mit én írok. De hiszem én semmit sem írtam, az mint hogy most is nem írok; hanem fél attúl ő kegyelme, hogy holmi actáit írom meg; de halasztom azt akkorra, mikorra Isten oda viszen s szemben beszélem meg, hadd piruljon akkor [TML IV, 316–7 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1671:* Valóban pirulva olvassa György uram is az linea nélkül való írását Jankónak [TML V, 47 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1699:* Vásárhellyi Mihály Vr(amm)al edgjüt ne(m) kicsint pirultunk [TL. Fogarasi Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franekérából].

Szk: *orca~va. 1667:* míg az fővezértől olyan válaszom nem jöne, mint az melyet az levélbe feltettem, bizony ha adnák, sem venném kezemhez, mert félnék hogy ha változás esik az török elméjébe, orcza pirulva kell visszaadnom [TML IV, 182 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

pirula, pilula 1. (gyógyszer) labdacs; pilulă; Pille. *1710 k.:* sem ördög, sem világ ... a bünt, mint gonoszt, úgy nem adja elédbe, valami jónak színével, amint a patikáriusok a pilulákat, megaranyozza, nem veszi is az ember bé különben [BÖn. 472]. *1735:* Excellentiad számára ez uttal praescribaltam valami Pilulakat, az mellyek gyengen laxalnak és az süllyetis indithattyák, vagy harom estve egymás után lefekvéskor huszat huszat méltoztassék Excellentiád be venni belőllek ... ha nem éppen huszatis avagy tsak tizenőtet [Ks Borosnyai Nagy Márton lev. Nsz-ből]. *1757:* Orvosságra s pirulára magam(na)k xr. 18 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 108a]. *1789:* Pilulához valo aranjozott és festett kitsiny Skatulyák Rf — xr 20 [Mv; ConscrAp. 44].

Szk: *kassai ~. 1844:* A' potz egerek számára kerestem Vásárhelyt mind a' három boltokba Cassai pirulat de nem kaptam [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez] ✱ *laxans ~. 1728:* az Felesegem ... most ugyan az orvossággal éle, ma reggel még esmét laxans pilulákot fog be venni, közél harom száz forintba állo vásarfiáért vettem rea, hogy az curával éllyen [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ból].

2. *~ módra átv* gyógyszer/pirulaként; ca medicament/pilulă; als Medikament/Pille. *1815:* én előre tudtam, esmervén igaz Magyaros Chategoriáját, hogy kudortzat nyerendünk, de nem volt annyi erőm hogy a' Tkts Soo Tisztséget az iránt Capacitállyam, s már az Ur feleletiből látom is, hogy az én Jövendölésem bé-tölt, és az Ur Galuskát hányt előnkben Pirula modra [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz.].

pirulás 1. szégyenkezés; ruşine; Verschämtheit. *1879:* Agai[a] levelet írt. Szégyenlem. Nem vagyok igen szemérmetes ember, de olyan dicséretet mond, hogy környékez érte a pirulás [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Ágai Adolf, akkor a Magyarország és a Nagyvilág szerkje].

2. *orcája ~ával* szégyenkezve; cu ruşine, cuprins de ruşine, ruşinat; sich schämend. *1657:* Feleségednek kiáltunk ... orcánknak pirulásával emlékezvén a' Te mivélünk örök rendelésed szerént születésünk idejétől fogva közlött lelki és testi bőséges áldásidról [Kemlr. 331]. *1677:* Talám orczám pirulása nélkül meg sem jelenthetem ... minemű nagy bizodalommal voltam a Kegyelmed jóakaratjához eleitől fogván [TML VII. 343 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1717:* orczám pirulásával irhatom Ngodnak ... Pujka fiu 190 volt kettő maradot [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1737:* orczám nagy pirulásával és bestelensegemmel is engedelmeskedém a Nats(ág)od porontsolattyának, a melly nékem el feleythetetlen meg bántodásomra eset [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez].

pisil l. pesel

piskiria *diákny* karcer, zárka; carceră; Karzer. *1870 k./1914:* Piskiria (carcer, custodia) azon sötét kis szobácska, melyet a bezárásra itélt tanuló fogságára használtak [MvFrt. 31].

piskolc, piskloc antimonérc; minereu de antimoniu/stibiu; Spießglanzerz. *1684:* Szamos uyvárra Nagj Bányárol hozott hat pogácsa onért és piskloczert att(am) f. 58 [Utl]. *1844:* 8 loth Kényesös zsir ... 44 x ... 6 Loth Piskoltz 6 [Dés; BetLt 3].

Szk: *~ öntő réz. 1832:* Az Czéh jovai Egy vastag szarvu ülü, egy pisklotz öntő réz [Kv; ÖCLev.].

piskolt körtvélyfa körtefajta; un soi de păr; Art Birne. *1756:* az Csolti Hidnál valo Lábacskát Piskolt körtővely fáknál levő földekb(en) ... felszántván ... bé vetette [Szakatúra SzD; TKl Pap Gábor (28) jb vall.].

piskót piskóta; pişcot; Biskuit. *1753:* Piskóthoz valo Tőltsér [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: *~ sütő vaskemence. 1753:* Piskolt (!) sütö vas kementze [uo.; i.h.].

piskóta pişcot; Biskuit. *1757:* Piskotára xr 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 145a]. *1779/1793:* Vásárlott számára ... fél font piskotát, és három czitromot [K; Somb. I]. *1785:* Piskotara — 34 [WLt Cserei Heléna jk 6a]. *1789:* vásárlatt ... piskotatt és Czvipachat [Mv; Berz. 7. 69]. *1793:* piskotanak valo töltsér [TL Conscr.]. *1805:* 3 Garas ára körtvét vettünk abbol a 8 Garasbol mellyet Nagy Mama adott volt hogy Piskotát vegyünk [Dés; KMN 112]. *1823–1830:* az apám ... valahányszor a boltból hazajött, mindenkor piskótát, malozsaszőlőt, mandulát hozott nekem [FogE 78]. *1850 k.:* piskota, makaroni pakcsokban [Pk 2]. *1862:* Maccaroni 80 kr. Edesség és Piskota 1 ft. 80 kr [Kv; SLt vegyes perir.].

Szk: *~ pléhforma. 1761:* Piskota Pléh Forma Nro 10 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26].

piskótkenyér piskóta; pişcot; Biskuit. *1753:* Piskot kenyér tsínaló pleh Láda N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

piskótum piskóta; pişcot; Biskuit. *1723:* mikor Mlgos Gubernator Uram it Volt akor sütötem volt s igen jol tanaltam az piskotomot [Darlac KK; ApLt 1 Apor Zsuzsanna anyjához].

Szk: *~ sütő pléh. 1768:* Piskotum sütő pléh 14 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

pislen csirke; pui de găină; Hühnchen. *1613:* Czereny Caspar Vram ... Osvat Annat erovel be vona az hazba es az hazban addigh tusakodanak, hogy Osvat Anna harom pislent nioma meg tusakodas közben [Görgénysztimre MT; KJ]. *1662:* Tyuk vagio(n) ket kakassal edgiűt nro 13 kettey alatt vaginak pislenek nro 14 [Bábolna H; Utl]. *1676:* Tyuk in summá nro 116. Páva nro 24. Pislen nro 100 [Almakerék NK; Utl]. *1684:* Tyukfi s Pislen nro 170 [Radnót KK; Utl]. *1687:* Pislen apro tyukfi nro 130 [Fog.; Utl]. *1700:* Pipe nrő 6 ... Pislen nro 14 [Sárkány F; Utl]. *1743:* Tojo Tyuk No 7 ... Pislen No 7 [Buza SzD; LLt 221. B]. *1747:* (A) kotlós Tyuk Lengjel Janosnéje volt, mellyet ... el szedett volna pislenestől edgjütt az A eo kglme [Torda; TJkT III. 157]. *1774:* kőlesis vólt egy vékányi kit a Pislenek meg ettek vólt [Szentdemeter U; LLt Vall. 30]. *1802:* Nagyobb csirke nro 10 kissebb Tsirke vagy Pislen 20 in summa Nro 44 [Szászerked K; LLt 60/1668].

Szk: *apró ~. 1732:* apropislenek vadnak egy Seregh mar [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péterhez].

1811: Apro pislen husz [Mezőőr K; MkG] ✱ *aprólék ~. 1770:* Karácsontol fogva eddig döglöttek el közüllök, két Lud, két kakas Pujka, és két Tojo Pujka ez idei aprolék Pisleneken kivül [Balázsfva AF; Utl].

◇ **Szn.** *1669:* Pislen Pal [Szotyor Hsz; EHA].

◇ **Hn.** *1738:* az Pislen kurtája nevü helynek lábja (sz) [Szotyor Hsz; EHA].

pislenlábú csirkelábú; cu picioare ca de pui de găină; mit Hühnchenfüßen. *1648:* monda Cziusz Istvanné hogi az pislen labu töczkeole meg az en pipemett [Kovászna Hsz; HSzjP].

pislog (fény) pislákol; (despre lumină) a pîlpîi; glimmen, blinzeln (Licht). *1710 k.:* a pap a prédikáló székben ... a setétben kezde imádkozni. Én mondám Pernyeszi hop mesternek: Az Istenért hozassatok vagy kétszáz gyertyát ... Mert a fejedelem nem alatt a székiben, hanem fenn az erkélyben ült, ott pislogott két rossz gyertya [BÖn. 729].

pislogat (szaporán) pislantgat; a clipi (des); hurtig zwinkern/blinzeln. *1779:* az Asszony[a] ott állott, Székelly Ferentz oda jöve meg ölelé s meg tsokolá az Aszszonyt azt mindnyájon láttuk, a Férje (:aki tsak halgatott s pislogatott:) az édes atyám s Testvérem ... de az Aszszony tsak azt mondá mennyen el Ked [Marosvécs MT; KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédei Druzsiána (61) vall. — [a]Bethlen Ágnes br. Kemény Zsigmondné]. *1804:* a' bal szemével pislagat [DLt nyomt. kl].

pislogató pislantgató; care clipește (în mod reflex); blinzelnd/zwinkernd. *1826:* Veres Márton ... szaporán pislagato [DLt 966 nyomt. kl].

pisolyog mosolyog; a zîmbi; lächeln. *1751:* Leány s Menyetskéknek most estem kedvedbe (!) Mert a mint látom pisolyognak szemembe [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék].

piszár íródeák; pisar, grămatic, diac; Schreiber, Skribent. *1656:* Stefán vajda ... beküldte ugyan pisárját, de affelől csak ugyan olyan az dolog, mikor kallarást küldenek is hirré nem teszik [RákDiplÖ 343 Jac. Harsányi II. Rákóczi Györgyhöz Konstantinápolyból].

pisze szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *orrú* kissé fölfelé hajló orrú; cu nasul cîrn; stumpfnasig. *1799:* uttza hallatára tele torokkal kialtotta ... Simon Mártont tolvajnak, bitangnak, hamis lelkünek, eb attának, pisza orrunak | az edgyik Felperest ... tolvajnak, bitangnak, hamis lelkünek, eb attának, pisza orrunak, huntzfutnak ördög attának, s.v. szar Embernek mondotta [Dés; DLt]. *1813:* miért fogja pártyát az Ipjának ... talám azért a pisza oru, Sánta, Száraz Gebéért, mellyen a Bányai Ur(a)m [Dés; DLt 71/1814]. *1833:* Krisztián Antal ... pisze orrú [DLt 1000 nyomt. kl]. *1840:* Andréj Krisán Lika ... pisze orru [DLt 402 ua.].

piszely '?' *1660:* Vagion egi haz belső Közep uczaban ... mellyet az Atiafiak az mostani üdőhöz kepest uelünk edgiut hagianak ezer forint beczíuben egi nyuszoliaual egy Almariummal ... le szegezet karpitokkal deszkakkal fogasokkal, kőrül ualo padokkal egi karszekkel, Egi sarga medenczeuel korsostol Egi piszelljel egy szentartoual [Kv; RDL I. 145].

piszkafa harizsáló; vătrai; Schüreisen. *1838–1845:* Harizsáló, varizsáló, tüzszító kerek fa (így!), mellyel a tüzet igazítni, a hamut vagy parázsát szítni szokták. Másutt piszkafa [MNyTK 107. 22].

piszkál 1. turkál; a scormoni; stochern, schüren. *1584:* Varga Georgy vallia Aluzom vala eyel, fel serkenek hat Az egyik karom ereóssen fay, wgy Annyera hogy A masik karommal emelem fel hasra fekwem Es tekintek az hazban zellel, hat Zakaztot ollia(n) testw es Abrazatw Azzony mint ez Lakatosne az twzhelien wl, es az Kemenczebe a' hamüba(n) piszkal [Kv; TJk IV/1. 262–3]. *1838–1845:* harizsál varizsál, piszkál[a], schüren [MNyTK 107. 21. — [a]Tüzet].

Szk: *orrát ~ja. 1760:* dél ebédkor az orrát piszkálván az Inge ujjaval törölgeté meg vérezvén az orrát [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

2. (rosszindulatúan) beleavatkozik vmibe; a se amesteca/vîrî în ceva (cu reavoință); sich in etwas (bösartig) einmischen. *1673:* Urunk ű nagysága szóval azt mondá ű kegyelmeknek, hogy ű nagysága fájdalmasan érzi azt, hogy némelyek az ű nagysága méltóságában piszkálnak [TML VI, 540 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Távol legyen ugyan éntőlem, hogy én a te nagy prófétádhoz tegyem magamat az ajándékokban, avagy hogy én a Felséged és Dániel énkörülem való munkáiban piszkáljak [Blm. 1002]. *1722:* Ebben[a] bizony nem piszkál Prokátor uram, s oda sem adom valamig nem pariáltatom [Aranyoslóna TA; JHb XIII/38. — [a]Ti. a szóban forgó instrukcióban]. *1740:* Igenis En addig is Privilegiomotokban Nem pizkáltam sőt az mi hon lehetet Mánuteniáltam [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/1 B. Thoroczkay Janos kezével]. *1748:* azt is irattja, hogy én iratom az én Contractusomban, a mellyel láttatik ā Regiusoknak fide dignitassaban piszkalni, holott nem én irattam egyedül, hanem ő Kglmével edgyütt [Torda; TJkT III. 232].

3. bolygat; a zgîndări; aufrühren, aufwühlen. *XVII. sz. m. f.:* Az huszti dolog soha ennyire nem ment volna, ha gonosz akarótok nem piszkálta volna [TML V, 422 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1805:* most Groff Lázárné Konkolyfalván lévén az ő Nga jelenlétében nem kell azt piszkálni, mig onnan a' szomszédbol el nem megyen [Dés; Ks 94 Thuróczy Károly lev.].

4. zaklat; a bîzîi/sîcîi; belästigen, sekkieren. *1674:* nekem úgy tetszik, az vármegyéket már talán nem piszkálhatják s piszkálják is annyira, hogy elvegyék tülünk[a] [TML VI, 643 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A törökök].

◇ **Sz.** *1752:* nemély emberek magok fejekben nem nézik meg az gerendát, más szemében piszkállyák a szálkát [Kv; Szám. 69/XXVII. 1 Pataki István kezével].

piszkálhat zaklathat; a putea bîzîi/sîcîi; belästigen/sekkieren können. *1674:* nekem úgy tetszik, az vármegyéket már talán nem piszkálhatják s piszkálják is annyira, hogy elvegyék tülünk[a] [TML VI, 643 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A törökök].

piszkáló áskálódó személy; uneltitor; Ränkeschmied. *1666:* Paskó dolgából való jó akaratját megszolgálom Kegyelmednek, Isten éltetvén; kérem, továbbra is vigyázzon. Hihető, van piszkálója; egyébiránt meg találja az eb, az mit

keres hitvány [TML III, 630 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

piszkálódik 1. *átv* turkál; a scormoni; wühlen. *1751:* Hallám uj Király született Csillag által ki hirdetet Es nem kedvem szerint esik Ha orromba piskálodik Ha koronámat kivánnya Es országomat el vonnya [Hétfalu Br; EM LI, 125 betl. játék].

2. áskálódik; a unelti, a pune la cale; stänkern, Ränke schmieden. *1844:* hallatta Samu Bá! hogy Fejér Dani, hogy, piszkalodik — Men(n)yünk utánna és adgyunk néhány dutzat néki [Bágyon TA; KLev. Nagy Sámuel (43) vall.].

piszkol szidalmaz; a dojeni; beschimpfen | gyaláz; a calomnia/defăima/huli; schmähen. *1812 k.:* Innen ... a Groff Házában ment a Groffné és nagy Aszszony ott is lármaztak 's piszkolták [Kük.; IB]. *1838:* ehel hotnak tetvesnek gazolt és piszkolt [KLev.]. *1844:* a' le tartoztatott személy ... emberemre bitskot fogott ... engemet is mind piszkol [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1251 Dobolyi Bálint Miksa János alispánhoz]. *1846:* Virág Laszlot — Darvas János piszkolta, otsárolta | Isaki Károly meg mondotta mire valo piszkolni valakit hiszen árol a' Léányrol semmi rosz nem halszot mostanig | édes Darvas Uram, én magának semmit sem vétettem életembe, miért piszkol, motskol engemet? [Dés; DLt 530/1847, 17, 24, 27]. *1847:* még későbbre többre is ment[a], mivel a szolgálatra menő embereket viszszakergette útjokból, nemcsak, sőt végre annyira megbízta magát, hogy még a tiszteket is piszkolni, tekintetekbe kisebbíteni nem átallatta [VKp 188. — [a]Varga Katalin].

piszkolhat gyalázhat; a putea defăima/calomnia; schmähen können. *1879:* el is vesztette abbeli jogát, hogy piszkolhasson téged[a] [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos].

piszkoló szidalmazó/gyalázkodó személy; calomniator, defăimător; Lästerer, Schmäher. *1846:* Midön ezen piszkolodásaért a' lepiszkoltatott borattságosan kérdőre vonta a piszkolot — hogy mivel ütötte meg ez? [Dés; DLt 530/1847. 14 vk].

piszkolódás szidalmazás, mocskolódás; defăimare; Beschimpfung, Lästerung. *1843:* ne Lármáz nints itt helye annak a piszkolodásnak — s ne ágáj [Dés; DLt 410]. *1846:* (Darvas János) Virág Lászlot mitsoda illetlen szokkal piszkolta mocskolta? Midön ezen piszkolodásaért a' lepiszkoltatott borattságosan kérdőre vonta a piszkolot — hogy mivel ütötte meg ez? [Dés; DLt 530/1847. 14 vk] | nem szünvén meg Darvas a' további piszkolodástol ... ellenc csákányamat fel emeltem, — de tsak alig erintgettem | (A) tanuk Vallamásaikbol az jön világosságra — hogy az előbbeni verekedésnek panaszlo Darvas Janos volt szerzője piszkolodás s fenyegetődzésével [Dés; i.h. 28, 31].

Szk: *méltatlan* ~. *1847:* Darvas Janos ... engemet Tolvajnak, huntzfutnak, gaz embernek ... nevezett ... nékem hirül hozták ellenemi méltatlan piszkolodásait [Dés; DLt 530c].

piszkoltatik *átv* mocskoltatik; a fi defăimat/ponegrit; beschimpft/geschmäht werden. *1841:* Édes Öcsém! ... most is azt ajánlom néked hogy a' fenn forgo differentiát igyekezz el enyésztetni, hogy ne légyen több panasz belőlle, hogy ... Istenben el nyugott Édes Anyánk neve ok nélkül piszkoltassék[a] ... illő, hogy szegény Anyánkot piszkoltatni távoztassuk el, a' lehetőségig [Veresegyháza AF; DobLev. V/1234. 1a Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz. — [a]Előtte tollban maradhatott: ne].

piszkos 1. mocskos, szennyes; murdar; schmutzig. *1823–1830:* Volt a fogadosné egy a legborzosabb, mocskosabb és csúnyább asszonyok közül való ... volt két piszkos gyermeke | Mind kisasszonyoknak látszanak a szolgálók,[a] bezzeg nem lucskosok nem zsírosok, nem piszkosok, pedig ... dologgal élnek [FogE 162, 181–2. — [a]Saxoniában]. *1827:* Öltözettyek egy átalyába durva, és piszkos volt [DLt 1261 nyomt. kl]. *1855:* Szobájuk s butoraik egyformán piszkosok, köntösük s ágyneműjök szennyes s legtöbbnyire undok férgekkel telvék [ÚjfE 324].

2. aljas, becstelen; josnic, murdar; gemein, niederträchtig. *1838:* a piszkos szavakat viszszá mondotta volna [Dés; PfM]. *1840:* Balog László élete módjaval meg egygyező piszkos alatson vádja meg érdemelné hogy meg pereljem [Dés; DLt 277 id. Ferentzi Károly kezével]. *1874:* Kozma Erzsébet panaszt emel férje Kozma János ellen ... mely szerint őt sokszor mocskolja, piszkos szókkal illeti [M.bikal K; RAk 308].

piszmog pepecsel, tölti az időt; a se mocoşi/mocăi; tändeln, herumtrödeln. *1751:* Ne ... pismogj hát édes Gazdám Mit feletkeztél ugy réám Nyisd meg immár az ajtodot Botsásd bé a Királyokot [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék].

piszok 1. mocsok, murdărie; Schmutz. *1811:* valljukmeg a' Szászok Fejér tselédjekről ... A' Sok munka miatt erőssen durvulnak ... A' piszok belé hal fertelmes rántzokba; Mert ezer rántz vagyon azoknak csizmáján, Tiz ezernél több rántz az ingin 's szoknyáján [ÁrE 71].

2. *átv* szenny; pată; Unflat, Makel. *1816:* az Exponensek Szoszolloja ezen Instructiobannis valamint a Tisztséghez irt Instanciajab(an) nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett [Asz; Borb. II].

3. szidalom; dojană, mustrare; Schimpf | rágalom; calomnie; Verleumdung. *1840:* Instálom a' Tkts Tanátsot méltoztat Darabont István Feleségem le kurváztatásáért, 's reám tett piszkaiért illő büntetéssel meg büntetni [Dés; DLt 1008]. *1842:* Valya meg a' Tanu, hogy Nemes Dées Várossa Fő Hadnagyát ... Dési Boltos Kereskedő Amberboi Josef Hitvesse Alexander Mária miért? mitsoda szokkal piszkokkal és motskokkal illette? [Dés; DLt 1452a vk]. *1845:* Pap Márisko ... azt mondotta ... el megyek az Tkts Hadnagy Urhoz, és nem hagyom magamon s léányamon a piszkot [Dés; DLt 502]. *1874:* Kozma Erzsébet ... a sok piszkot, mocskot ki nem állhatván, férje házától eljött s nem is szándéka többé vissza menni [M.bikal K; RAk 308].

pisszeget pisszegtet, a atenţiona pe cineva prin folosirea interjecţiei *pissz*; zischen, pischen. *1847:* Roza jo darabig rengeti kitsi Hántzít — a' dajka fiát — heseget, piszeget neki irgalmatlanul, hogy alugyék [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

pisszen (meg)mukkan; a crîcni; mucksen. *1710 k.:* Szász János, mikor az ország híre nélkül ígírt háromezer dolgosról[a] ... véle beszéltem ... ezt mondá ... Én, úgy se-

géljen az Isten, elhülék rajta, és mint a natiónak[b] olyan nagy terhét ha lehetet volna elfordítani, fel sem vállaltam volna, de a két nagy úr már megígírvén, nem merék ellene csak pisszenni is [BÖn. 925. — [a]A szebeni citadella építéséhez.[b] A szászságnak].

pisztator *diákny* cipósütettő; persoană care comandă pîinişoare rotunde; Person, die Brotlaibe backen läßt. *1870 k./ 1914:* Cipó: Kollegium kenyere ... A sütő pistor, a sütttető pistator [MvÉrt. 10. — A teljesebb szöveg *pisztor* al.].

pisztoly pistol; Pistole. *1613:* akkor egy mást kezdvén kijátani, hogy ránk jűjenek műk hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézzel egy pistollyal egyet lőttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. *1625:* Atta(m) Aztalos Janosnak, mjuel ... Czinalt volt Pajor Demeternek egi pistolanak Vy agjat f. 1 [Kv; Szám. 16/XXXV. 153]. *1633:* Szanto Marton pistolat en nekem bwczwllottek vala [Mv; MvLt 290. 114a]. *1647:* Egy pistoly tokostol lodingostol - - - f. 7 d 50 [Kv; RDL I. 134]. *1686:* Ket pistaly kět loding [Bikfva Hsz; BLt]. *1714:* Mezzei Safrán Szin Posztobul Pisztolyok Tokjara való fedél aranj fonallal ki varrot fl. Hung. 5 [AH 5]. *1717:* Hát az pistalyt az őviből kivévén, halljuk, hogy egykor az sárkánya megpercen [Taploca Cs; CsS 242]. *1737:* Láttam ... hogj az Strasa mester Pistolyait ki lövöldözte Drabant Kata [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1747:* az el romlott Pistaly árrában Dolinger Vr(am) 6. mariásokat acceptalt [Torda; TJkT III. 160]. *1752:* Boër Samuel Vram ... irtoztato képpen Káromkodván ... a' Pistalját nékem tartotta vala [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1768:* Committaltatik igen Seriò Kglmeteknek, hogy magok járásokban minden paraszt Jobbágy és zsellér Emberektől a' Fegyverek ugymint Flinták, Pistollyok, Kardok, Tsákányok, és Lántsák ... el Szedessenek [Dés; Ks 84]. *1782:* Juon ... Bexa Angyelnek egy pistalját el lopta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1806:* volt ... magánál és Fijánál Flinta és pistoly [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1849:* Nyikulaj gyela fintine is égy puskát — Csuláj Todor égy pistalyt vittek el [Héjasfva NK; CsZ. Hegyi Mihály (18) vall.] | Láttam Nyikulájnal ... egy pistolt [uo.; CsZ. Fodor Marton (57) vall.]. — L. még BÖn. 501, 562; CsH 382; FogE 184; KemÖn. 77, 78; RettE 109, 113.

Vö a *damaszk-, fél-, mordály-, mundir-, muskéton-, pár-, pulhákpisztoly* cimszóval

Szk: *~t fog reá. 1752:* a' nyárb(an) ... Tolló szabadulás után a' Felső Határunkon lévén a Falusi Gyermekek ökrökkel ... Tisztarto Boër Samuel Vram reájok menvén Pistalyt foga reájok [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] ✱ *~t kap reá. 1752:* hol jár(sz) illyen a' muljan adta Tolvaja mert most mindgyárt meg-lőlek, és azonb(an) Pistolyt kapa reám, s nékem tartá hogy megh löljön (!) [uo.; i.h.] ✱ *~t ragad reá. 1818:* Ifjabb Hegyesi Elek ... pénzt kért, és hogy adni nem akart, Puskát, pistollyt ragadott réája [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével] ✱ *~t ránt. 1762:* a bérésre mingyárást pistolyt rántván, ket három izbenis a bereshez tsapintotta de el nem sült a pistoja [Méra K; AggmLt B. 3]. *1780:* Hoszszu Lászlora Pistoljt ránttván hozzá tsappongatott volna [Buza SzD; LLt Csákyper 113. L. 20]. *1782:* Pistajt ránttaté valamellyik, 's a Felső Suki Birot akartaé lőni ...? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] ✱ *aranyos ~. 1768:* Egy pár réz Csőjű Aranyas Pistal [Ks 19. I. 6-hoz a „Bodokról hozott protékák" között] ✱ *burkus ~. 1813:* Egy pár Burkus rezes pistoly [DLt 630 nyomt. kl] ✱ *damaszcírt ezüsttel készült ~. 1797:* Fegyvere maradott: 1 pár Damaszcírt ezüstel készült Pistollya, mellyet ... hozott volt Bétsből [Cege SzD; WassLt Conscr. 565 Török István ref. pap kezével] ✱ *ezüstös ~. 1748:* Láttam égy ezüst orát ... egy igen ritka munkás köves Törők Nyerget, tiszta ezüst kengyeleivel édgyütt, melly nyereggel járt elé egy par ezüstős pistal [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) ns vall.] ✱ *francia ~. 1765:* (Hagyok) Ferkőnek ... egy pár Francia pistolyt rezest [uo.; Pk 2] ✱ *hebenumfaagyú ~. 1710 k.:* maga szép viselő ezüstös koszperdjével és egy pár hebenumfaagyú pisztollyal ajándékozott meg [BÖn. 573] ✱ *hosszúcsövű ~. 1817:* Egy pár rezes hosszu tsöjű pistoly a' honjával [Mv; DLev. 3. XXVIIIA] ✱ *karlsbadi ~. 1805:* Egy pár kék csőjű Carlsbadi Pistoly aranyozott Sas-fő kápával [Mv; TGsz 52] ✱ *kerekes ~. 1703:* Edgj pár olosz kerekes pístoly [Zabola Hsz; HSzjP]. *1714:* Egj Par fa ágja (!) règi kerekes Pisztolj fl. Hung. 8 [AH 14] ✱ *kétcsövű ~. 1678:* ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) ... Egy pár ket csöjü Pistólt f 54 [Utl]. *1761:* az I ... egy két tsöjü pistojt, egy flintát, egy Kardat az Fogados hire es akarattya ellen ... el lopott [Torda; TJkT V. 30]. *1849:* Nyikuláj Delafintine vitt el égy puskát ... Sárd Novuj égy két csöü pistalyt 10 P Fr. [Héjasfva NK; CsZ] | (Sárdi Jánosnál) volt az Cseh Joseff Ur Kitsin két Csőjű pistolya [uo.; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.] ✱ *kisded ~. 1824:* Egy pár romlott kisded pistally [KCsl 3] ✱ *olasz ~ → kerekes ~* ✱ *öreg ~. 1629:* uagion tizenkett eoregh Aczelos puska, egj rez polhak, hat eoregh pistol [Szentdemeter U; LLt] ✱ *pallosos ~. 1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el ... pallosos pistolt [BLt. — [a]Hsz] ✱ *rézcsövű ~ → aranyos ~* ✱ *rezes ~. 1768:* Pár rezes Pistally 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1777:* tétettünk ... két párnahajban ... Egy pár Rezes Pistollyt ... Három Bör mellyre valo rövid Bundát [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 3b]. *1782:* Egy par rezes pistally [Nalác H; CsS]. *1809:* Tőlünk most vettek el egy flintát ... egy fél rezes pistalt és egy fél vasas pistalt [UszLt ComGub. 1668–9]. *1810:* Egy fél rezes pistoly [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3] ✱ *rezes kápájú ~. 1802:* Egy pár rezes kápáju pistoly [Ne; DobLev. IV/7b] ✱ *rövid ~. 1676:* Egy pár rövid pistoly, viseltes tokjával [Kv; RDL I. 155a] ✱ *török ~. 1823:* Csontal rakot Törők Pistaly egy pár [BK Inv.] ✱ *vasas ~. 1764:* edgy pár vasas pistally [Vajdasztiván MT; JHb IX/45]. *1768:* Pár Vasas Pistally 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1809:* Tőlünk most vettek el egy flintát ... egy fél rezes pistalt [UszLt ComGub. 1668–9] ✱ *zománcos ~. 1781:* Egy pár uj Zomántzos Rezes Pistolly [MNy XXXVIII, 304].

pisztolyágy pisztolyágyazat; patul pistolului; Schaft. *1823:* Egy pár ezüstel mundérozot pistoly ágyak Cső nélkült [BK Inv.].

pisztolyászat pisztollyal való lövöldözés; tragere cu pistolul; Schießerei mit der Pistole. *1846:* Majd vadászatról, pisztolyászatrol, de legtöbbet a' jóborokrol beszélénk [KZsN]. *1855:* falusi napjaink ... mint álom, lebegnek emlékezetünk tükrében ... lovaglás, úszás, pistalyászat, vadászat különböző nemei, bajvívás és halászat [ÚjIE 206].

pisztolycső ţeava pistolului; Pistolenlauf. *1747:* tetszett a' Törvény(ne)k, hogj ha a' Farkas Marton édes Annya és

testvér Attyafia ... meg esküsz(ne)k azon, hogj tudták, hogj az J. az pistaly tsöt meg toldotta, tehat Farkas Marton eo kglme az már exolvalt 11 mariasokat potollya ki Dolinger Vra(mna)k 16. mariasra [Torda; TJkT III. 160]. *1767:* a pistaly tsőben lévő puska port fel lobbantották, mely mián a ház meg gyulván egészszen el éget [Koronka MT; Told. 19/33].

pisztolyigazítás pisztolyjavítás; repararea pistolului; Reparatur der Pistole. *1785:* Pistoly igazitas 2/40 [WLt Cserei Heléna jk 10a].

pisztolylövés pisztollyal való lövés; împuşcătură cu pistolul; Pistolenschuß. *1657:* az vár és annak kapuja ... oly közel vala, hogy pistolylövés is reá érhet vala [KemÖn. 270]. *1765:* a Legények ... ott az Uttzában ejtven Puskázásokat azokrol is intettem őket hogy mit lövöldöznek ... tudom bizonyoson hogy semmi fel tételek az iránt nem volt hogy valakit Pistolly lövésekkel meg Sebesittsenek, hanem a' mi Lövöldözés volt is közöttök magok mulattság kedvekért volt [F.gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

pisztolylövésnyire pisztollyal való lövés távolságra; cît bate pistolul; auf Schußweite. *1762:* A tolvajokat a vármegye rútul persequálja, eddig exequáltak huszonötöt ... csak egy pisztolylövésnyire nyársoltak az úr lakához [RettE 139].

pisztolyocska kis pisztoly; pistolaş; kleine Pistole. *1780:* magam is láttam nálla a közelebb mult télen ollyan forma pistolyotskákot [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

pisztolyosan pisztollyal felfegyverkezve; înarmat cu pistolul; mit einer Pistole bewaffnet. *1770:* Topán Togyer ... mint Vármegye Gornyikja, látván Pistolyjoson Tisztarto Uramat; meg fogá, es a Pistolyt kezeböl ki tekeré [Konkolyfva SzD; Ks 20. XII. 10].

pisztolyoz pisztollyal lövöldöz; a trage cu pistolul; mit der Pistole schießen. *1765:* Anni p(rae)teriti 1764 in Mense Julio kaszálás vagy Árpa aratás tállyban ... Kemény Sigmond Urffi Legénnyi ... viszszá jövö Utokban a' mint hallottam a Gerendi Uttzán Pistollyoztanak [F.gerend TA; KS. Ponatsán (!) Atyim (50) jb vall.].

pisztolypuska pisztolyfajta; un fel de pistol; Art Pistole. *1627:* Egy pistoly puska aestimaltuk tt. f. 3 [Kv; RDL I. 132]. *1639:* egj kis hituan pistol puska f. — d. 50 [Kv; i.h. I. 116].

pisztolytok pisztolytartó; toc de pistol; Pistolenetui. *1673:* Egy bokor pistoly Toknak Zöld bársony fedele [Fog.; Utl] *1746:* az J. az A(ctor)nak lova hatán levő pistoly tokjából, edgyik pistolyát ki vette [Torda; TJkT III. 68]. *1759:* szállittasson el ... egy pár Sárga poszto pistoly tokot [Sárd AF; TSb 51]. *1790:* Pistoly Tok pár 1 [Sv; Ks]. *XIX. sz. eleje:* Egy Csontos bérlett pistojtokkal, Kantárral poszto nyereg takaroval, verijték posztoval valo jo készületü nyereg [Oraljaboldogfva H; KCsl].

pisztolytok-forma pisztolytokszerűség; ceva asemănător cu toc de pistol; etwas, das einem Pistolenetui ähnlich sieht. *1810:* Háram pistoly tok forma ... xr 13 [Mv; MvLev. Trencsini Mihály hagy. 19].

pisztor *diákny* cipósütő; brutar care face pîinişoare rotunde; Bäcker von Brotlaiben. *1870 k./1914:* Cipó: Kollegium kenyere ... Majd minden kollegiumnak volt alapja arra, hogy a vidéki bennlakó ... tanuló fiuknak, jó buzalisztből házilag készitett ... 1–2 cipót oszthasson ki naponta. E célra ref. fejedelmi főuri udvarok, gondnokok, pátronátusok gabona deputátummal járultak ... A sütő pistor, a süttető pistator [MvÉrt. 10].

pisztráng 1. păstrăv; Forelle. *1579:* wetetek 2 örek pyztrangott [Kv; Szám. 1/XVIII. 18]. *1584:* Az Hall dolga ... Wizanak fontiat ith walok aggiak ... d. IIII Idegen ember penigh a ky ide hozza ... d III ... Pisztrangnak aggiak d IIII [Kv; PolgK 7]. *1589:* Padocz ... d. 10 ... Pyztrang ... d. 16 [Kv; Szám. 4/VI. 36 Stenzely András sp kezével]. *1592:* az zamweweo vraimra à mit keòlteòttem ... Piztrangot f 0 d 12 [Kv; i.h. 5/XIV. 164 Eppel Péter sp kezével]. *1632:* Folio vizek melib(en) piztrang es kophal terem [F.árpás F; UC 14/38. 156]. *1679/1681:* A halaszokat szorgalmaztassa, hogy Pisztrang(na)k Lépénnek és más féle halak(na)k (:mentöl többet:) szerét tegyék [Vh; VhU 671]. *1680:* Ezen Csüres kert(ne)k olt felöl valo részebe(n) vagyon eö Ngok(na)k, uj tölgy fa Sasok köziben szel deszkakkal fel rakot uj sendelyes hejazat allat negj szegeletre eleven forrásos szep halos Tova, melynek közepin vagyon Pisztrangok(na)k es olt halanak külön valo tartasokra ... hat rekesz [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33]. *1722:* hogy a Porumbáki hal tartoban reviviscallja(na)k küldettem Pisztrangot 200 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1744:* vött két Márjásra Pistrangokat [Bh; Told. 25]. *1760:* Abrud Bánya felöl jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevü Viz ... ebben Lepén, Ménn halak, Rákok, és Pisztrangok felesén tanaltatnak [Hesdát TA; BLt]. *1822:* Pisztrongat is fogdostak az uraság számára [K; HG Conscr. 486]. — L. még UF I, 302, 304, 674, 675, 721, 732, 770, 871, 907.

Szk: ~ *fogyatkozás. 1751:* Pisztrong fogyatkozásunk eset, eddig semmit nem hoztak [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] ✱ ~ *hordozó általag. 1692:* Ezen erkelyben vagyon ket öreg csere kád, egy eleven pisztrang hordozo altalag [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ ~ *hordozó fenyőberbence. 1679:* Pisztrang hordozo fenyo hoszzu berbence nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 102] ✱ *apró* ~. *1648:* vagjon egj ... haltartois ... Harmadik reszeben valami hitvan apro pisztrangh [Porumbák F; UF I, 901] ✱ *elegyes* ~. *1718:* Küldette(m) Ur(am) kgd számára elegjes Pisztrangot 116 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *eleven* ~. *1679:* Arpásról két olá jütt vala; valami rossz kop halat hoztak vala ... váltig mentegették magokat, hogy eleven pisztrangot nem hozhatnak, mivel messze vagyon [TML IV, 4 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1681:* Eleven pisztrangot mostis küldöttem kglmes Asszonyom masfel szazat [Fog.; Utl] ✱ *öreg* ~. *1637:* Vagyon egy szep haltartoys kiben szep eöregh pisztrangokatt mond(na)k lenni [F.árpás F; UC 14/42. 181].

2. a pisztráng húsa mint eledel; carne de păstrăv; forellenfleisch. *1598:* Soha nem eot piztrangot az varosebeol az Jeowewenj [Kv; Szám. 8/V. 47]. *1621:* feozettem eo kemeknek egi tal piztrangot soba(n) [Kv; i.h. 15b/IX. 200]. *1625:* Piztrangot fa olajos leuel [Kv; i.h. 16/XXXV. 165].

1720: edgy Skatulaskában bort (!) eczetben Soozot fris tiz Pisztrangot küldöttem Ngodnak [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.].

Szk: *aszú ~ 1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Aszszu Pisztrangh, ket csomob(an) Nro 150 [VhU 563] ✱ *besózott ~ 1740:* Küldötem Mlgos G(róff) Ur(amna)k egj vad keczket es ket fa uj edenyekb(en) gyengen be sozot pisztrangokot [Kercsesora F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] ✱ *száraz ~ 1751:* eö Excellentiája tavalyi esztendöbennis póróntsólt vala néköm valami Száráz pisztrángok(na)k Bétsben való föl küldése iránt az nagj bójtre ... már móst töttem Szert hat százrá [Gagy U; EMLt Péterffi Sándor lev.].

3. körtefajta; pere păstrăvioare; Art Birne. *1852:* küld meg Lajas pistrang nevü körtvélyt — a' veres babast hivják ugy — ezeket eddegeld meg [Kv; Pk 6].

pisztráng-hal pisztráng; păstrăv; Forelle. *1599:* Myerthogy Vram ide my felenk az Pyztrank (!) hall igen zvk, oda kgmetek fele eleget fognak vgy hallom, Im 50 Penzt kvldeottem arrays [OL Múzeumi anyag Fasc. 216. H. No 92 özv. Wesselényi Ferencné Zarkandi Anna Kereki János huszti várkapitányhoz]. *1784:* küldek ez uttal Herepéig 40 pisztrang halat melyet Ludesdröl Hoztam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1864:* Juh patak Vereskö és nagy Czuhár pataka ... Kelet és éjszak oldala magos köszirtos ... alyán lévö tavába szép pisztranghalak teremnek [Gyszm; EHA].

pisztrángos I. *mn* **1.** pisztrángban gazdag; bogat în păstrăvi; reich an Forrellen. *1681:* Az havasoknak sok szep vizei ... bö pisztrangosok [JHb XXXII/57].

Szk: *~ folyóvíz. 1648:* Egy szep rakas, pisztrangas, semlyenges folyo vizis vagyon [Porumbák F; UF I, 874]. *1662:* Az Körös torkához, amint Révnél a hegyekböl kiszakad, nem messze levö s Sólyomköhöz tartozó Jád nevü gyönyörüséges pisztrángos, galócás folyó vizet is ... meghalásztatván, ment be [SKr 288–9]. *1674:* Ez falunk pisztrangos, kop halos, semlinges tilalmas folyo vize szep vagjon [A.porumbák F; UF II, 641] ✱ *~ halasvíz. 1632:* Vagio(n) egj Tilalmas Piztrangos halas vizek melinek birsaga f. 12 [F.ucsa F; UC 14/35. 71] ✱ *~ hely. 1681:* Mint hogi szép Pisztrangos helyek vannak eze(n) Districtusban,[a] annak okaert ... serenkedtesse és az idevalo Porkolabis ugi industrialkodgyek, hogi ne csak à magok hasznokrol provideallya(na)k; hanem à vár szükségere légyen nagyub gondgyok [VhU 198. — [a]Erdöhátságon] ✱ *~ patak. 1637:* Pisztrangos, kóvi halas semlinges es Rakos Pataka io vagio(n) [Herszény F; UC 14/42. 87]. *1642:* Ölveság és Pisztrangos patakokon feljül a Dobolló fejiben [Bikfva Hsz; EHA]. *1680:* Vagyon ez Falunak, pisztrangos, semljnges kövi és kophalos patakja [F.porumbák F; ALt Urb. 58] ✱ *~ tócska. 1681:* Pisztrangos Tócska ... Negi szegre valo oldalai, faragot barona fabol rott mind ... a Tocska fenekeigh; fellyül is egeszlen temerdek fa rostellyal vagyon bé csinalva [Vh; VhU 574] ✱ *~ víz. 1632:* Vagio(n) egy Piztrangos Vize tilalmas sub poena fl. 12 [A.vist F; UC 14/38. 58]. *1637:* Piztrangos, keöui halas es Rakos vize jo vagio(n) [Holbak F; UC 14/42. 76]. *1648:* Ugyan azon piztrangas vizen vagyon egy lisztet eörleö malom ... 2 kerekre czinalt [A.porumbák F; UF I, 861]. *1681:* Mint hogi az oda fel megh irt Havasoko(n), sok szép Pisztrangos vizek vannak; azért ã fö Gornyik à vár szükségere elégedendö Pisztrangot tartozik administralni [Lunkány H; VhU 114].

2. *~ halász* pisztránghalász; păstrăvar, pescar de păstrăvi; Forellenfischer. *1743:* Alittatott Pisztrangas halásznak Bolog Mihaj, aki tartozik annuatim be adni 600. mellyeket tartozik meg szarasztani, Sot adván az Udvar hozzája [Grohot H; Ks 62/6].

II. *fn* pisztrángban gazdag víz; pîrîu cu păstrăvi; Forellenbach. **Hn.** *1717:* Kis Pisztrangosban [M.gyerömonostor K; KHn 77]. *1765:* A nagy Pisztrangásan tul (irt.)[uo.; KHn 80]. *1785:* A Pisztrangosba (k) [uo.; KHn 81]. *1792:* a nagy pisztrangosnál (k) [uo.; EHA].

pisztrángtartás pisztrángtenyésztés; creşterea păstrăvilor; Forellenzucht. *1681:* Pisztrangh tartashoz valo Tóczka egi; mely most üres [VhU 49].

pisztrángtartó pisztrángos medence; păstrăvărie; Forellenbecken. *1640:* Vadnak haltartok a' Vár köröl N. 3. Negyedik, az Var arka. Item az Varason kiuöl, egy pisztrangh tartois uagyon [Fog.; UF I, 687]. *1648:* Az falun felywl, egy pisz<t>rang tarto, seoueny kertel be kertelve [F.árpás F; i.h. 906].

pita mál '?' Hn. *1712:* Pita mál (sz) [Déva; EHA].

pitár sütömester; brutar; Bäcker. *1656:* Radul pitar vagyon ott benn. Ugy hinnök, hogy ez az nagyságod boérinak tanácsán kivül semmihez sem fog [RákDiplÖ 346 Georgius Stephanus moldvai vajda II. Rákóczi Györgyhöz Jászvásárról] | Ma pitárral embereket vettü(n)k a kik vígíre menjen (!) Lupul elbocsátásának [i.h. 371 Balogh Máté ua-hoz Konstantinápolyból].

Szn. *1627:* Pytar Janos [Keresztényfva Br; UszLt IV. 50/78].

pitián hitvány; mizerabil; schundig. *1593:* Az pitián harangozo legeny mikor az kis harangnak az wteoyet ala vetette volt, Azt ismegh meg chinaltattúk attünk f — d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 122].

pitonka 1. ehető gombafélesége; pitoancă; Art eßbarer Pilz. *1838:* Küldetnek Nyíresröl Hosszufalvára ... nyolcz füzet pitonka ... egy véka fái mogyoró [Nagynyíres SzD; TKhf].

2. pitonkaszedés; culesul pitoancelor; Pilzesammeln/pflücken. *1821:* Mi Somkut pataki[a] Lakosok Közönségesen adgyuk ezen Contractualis Levelünket, hogy e' follyo 1821dik Esztendöben Május 6ik napján Mlgos Groff Széki Teleki Imreh Úr eö Nságátol meg alkudtuk az Jederi Dumbráva beli pascuumot (:és pitonkázást:) ezen Esztendöre olly formán: 1° Hogy minden 4 ökör után, a' melly ott fog járni az Dumbrávába legeltetés végett adgyunk, egy Ekét, egy Kaszást, és egy Kö vagy Fabeli Klákát ... 2° Az Pitonkáért, vagy is Határbeli Kalákába 120 nap számost [i.h. — [a]Szt]. *1837:* Nyugtatvány. 3% az az három pengö Rh forintókról, mellyeket M. Imp. Groff Széki Teleki Imre Ur eö Nagysága, a Jederi[a] Dumbrávabéli pitonka kaláka adása dolgába véghez vitt expeditioert, Diurnumunkba 's a Contractus készítéséért kezemhez küldetett légyen, ezennel meg esmérem [i.h. Steff János assz. kezével. — [a]Szt].

pitonkaszedetés pitonkagomba gyűjtetése; culesul pitoancelor; Pilzesammeln/pflücken. *1858:* Át adatnak a bérlőnek átalán az erdőkben legeltetés, makkoltatás, gubits

és pitonka szedetés joga és használata de a fajzás és fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik[a] [Kendilóna SzD; TKhf 15. — [a]Kővárvidéki uradalomra von.].

pitonkázás pitonkaszedés; culesul pitoancelor; Pilzesammeln/pflücken. *1821:* Mi Somkut pataki[a] Lakosok Közönségesen adgyuk ezen Contractualis Levelünket, hogy e' follyo 1821dik Esztendőben Május 6ik napján Mlgos Groff Széki Teleki Imreh Úr eö Nságátol meg alkudtuk az Jederi Dumbrávabeli pascuumot (:és pitonkázást:) ezen Esztendöre [TKhf. — [a]Szt]. *1825:* a' somkut pataki[a] Lakosok közönségesen ... Groff Teleki Imre Urtol az Jederi Dumbráva béli, és somkuti pascuumot és pitonkázást ezen most fojo esztendőre ujjra meg alkudták és ki vették. Mellyért fizetnek[b] [i.h. — [a]Szt. [b]Köv. a részl.].

pittirget pittyegtet; a atinge uşor buzele cu degetul (dezmierdător); die Lippen zärtlich mit den Fingern berühren. *1593:* Ersebet, Zabo Balas zolgaloia vallia hogi egikor Jstuan kouachne wl vala az so eorleo mellet, es Caspar kouachis elótte al vala es az kouachnenak aiakat pittirgeti vala, az Azzoni peneg el twri vala [Kv; TJk V/1. 379].

pitvar 1. (paraszthízban v. régi udvarházban) közvetlenül az udvarról v. a tornácból nyíló (konyhaként is használt) középső helyiség, amelyből a szobák nyílnak; pridvor, tindă; Hausflur (auch als Küche gebrauchter, mittlerer Raum des Bauernhauses). *1568:* St(ep)h(a)nus Kowacz ... fass(us) est ... estue agiat vete neke(m) az pituarba [Kv; TJk III/1. 225]. *1572:* Orsolya lean Trombitas Demeterne Eoche Azt vallia hogy Nemel Nap ez farzangba kwlte volt Eotet az Nenye Keomyes gërgnehez hogy oda Ment volna talalya az pithuarba az azzont [Kv; TJk III/3. 5]. *1588:* Chynaltattanak egy Jo coregh Wdwar hazat felseo filen, pinceye Alatta ... es ket zobat, kamarath, Pyttwart, kohniastol, Niary Tornaczot, erre keolteottek f. 137 [Kv; Szám. 4/II. 15]. *1589:* en az Pitwarba haltam [Dés; DLt 226]. *1590:* Az hazatis az szobat Keomwes Palne czinala az Vra hon nem letebe(n) ... Az uta(n) mikor megh Jeowe vgy czinalok az pitwart felesegewel eozwe [Szu; UszT]. *1594:* A Kraznai Maior haznal ... Az pituarban uagjon altalagh No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 19]. *1630:* Ismet amaz harom legenj reajok rohananak, emezek penig be rekezkedenek az pitvarba(n) [Mv; MvLt 290. 215a]. *1632:* Szamtarto ház ... Az pituarban egj seöuembeöl font kemeny ... Két parazt fogas es két lantornas ablaka [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. *1647:* Ez pituarnak egyk feleben vagion egy kis takaros jo keo konyha [M. királyfva KK; BK 48/16]. *1687:* edgy maior ház pitvarastol kamarástol [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1688:* vagyon fenyö boronakbol rakott tapaszos oldalu harom haz, két kamara, egy konyha, s egy pitvar, szaru fas szalma fedél alatt [Kozmás Cs; Törzs Inv. 1]. *1727:* Az Udvarház vagyon épitve ... faragott fenyö vékony bornákbol ... nyilik bé Vás Sarkakon fenyö deszkából való párkányos ajto egy pitvarba [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1736:* koltsár háza, közepib(en) lévö Kémény allya vagy pitvar [Mikefva KK; CU XIII/1. 169]. *1753:* vagyon ... tölgy fa folyo és Mester Gerendákra ... epült két hazok közben levö pitvarokkal edjütt [Veresegyháza AF; Told 18]. *1767:* az Udvarház, mellynek is vagyon egy Konyhája, vagy Pitvara ... ezen pitvarba egyébb nintsen egy rosz kisded Tüz padnál [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. *1772:* Ezen belöl egy Konyhátska, vagyis Pitvar vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1777:* epittetett volt ... egy derekas jo házat pitrával kamarájával együt [Hosszúaszó KK; BLt 9]. *1781:* azon Pitvarbol vagy is Kö falak közzül jártanak ki régentén a' Gyümöltses kertbe [Petek U; Hr]. *1792:* egj Szalmas fa Ház pítraval edgjüt [Szabéd MT; Hr]. *1794:* vagyon ... regicske ház pitvarostol [Várhegy Cs; LLt]. *1819:* A Pitarban sütö Kementze [Nagypacal Sz; Berz. 8. 72]. *1830:* Egy Nád Fedelü Udvar Ház — mellyben vagyon édgy elsö Ház Oldal Kamarajával — édgy Pitvor Konyhájával — és égy hatulso Haz ugyan oldal kamarájával [Nagyikland TA; TLt Közig. ir 1748]. *1841:* az elsö Házat pitrostol Telkestöl zálogjába tartom [Dés; DLt 516]. *1844:* (A dominális bírót) a lako háza pitrába meg verte Feleségével edgyütt [Bágyon TA; KLev. Nemes Iuon (22) vall.]. *1868:* a Pitarba égy jó sütö kemencze [Cege SzD; WassLt].

Szk: *első ~. 1570:* Zeoch Myklos ... vallya ... hogi panazolkodot eo neky Myhal deak hogi Zilagine Neky atta volt az haznak elseo pythwaratis hogi eo Byria ... De az vtan valamy Rachoknak attha volt Berbe [Kv; TJk III/2. 95] ✱ *négyvágású ~. 1728:* Ugyan azon egy Hejazat alat a két Ház közöt vagyon egy negy vágásu Pitvar [Ludvég K; Told. 28/19].

2. (könyöklö nélküli) tornác; tîrnaţ, prispă (fără balustradă); Diele (ohne Balustrade). *1699:* ezen njari haz köböl valo és éppéttetett mindgjárt a több Házak eleib(en) melly(ne)k Pitvarab(an) két felöll léven fel jaro jo Gradicsok [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] | Ezen házak elöt lévö kis fojosocska, vagy pitvar hat kötesesen csinált oszlopokon ál [Vécke U; LLt].

Szk: *oldalatlan ~. 1825:* a Ház ... délfelöl valo kis oldalatlan pitvara | továbbatska vagyon a Lako ház egy kis oldalatban padolatlan pitvaronn belöll [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 366] | egj oldalatlan pitvar és egy Padlástalan kamara vagyon [Moha NK; i.h. 33].

3. eresz; streaşină, prispă; Dachtraufe | elötér; tindă; Vorraum. *1656:* Vagyo(n) egi jstallo is szalmaual fedett, melynek pituaraban egy kasa törö fa kölyü [Doboka; Mk Inv. 6] | nilik az bastia eleött valo kasomata pitvarara vas sarkos ... ayto | Ugyan azon hazbol nilik az kamaraszek pitvarara egy bellett ... ajto [Fog.; UF II, 104, 135]. *1676:* Nyilik innen az kerengö grádicz elött valo pitvarra ... festett béllet ajto [uo.; i.h. 726]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Regi Számtarto Ház ... Vagyo(n) ezen Pitvarban egi eleven kút, az kö sziklabol ki vaghva, es keregdeden rakva [Vh; VhU 502, 521]. *1732:* ajtaja az Istállo ereszsziben vagj pitvarában nyilik [Nagyida K; Told. 11/70]. *1758:* A Gabonás Pitvarán reteszes berlett ajto [Nagylak AF; KGy]. *1761:* (A) Kamara Székeknek Pitvarából Észak felé ... csere deszkábol párkányossan csinált ... ajto Nyilik bé egy ... házban [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 205]. *1810:* szalma fedelü ... Pálinka Fözö Epület ... benne két nagy ház, egy kamara pitvár [Doboka; Ks 76 Conscr. 222]. *1835:* A velnitze pidvarába égy jo Sövény tserénis jol meg tapasztva ... ezen pidvarbol job kéz felöl égy kisded kamara ajto nélkül [Várhegy MT; TGsz].

Szk: *puszta ~. 1680:* nyilik ez eléb meg irt Sütö ház puszta pitvarabol fa sarkon az Sütö házra egy paraszt bik fa ajto [A.porumbák F; ALt Inv. 7].

4. szerszámos kamra; pridvor cu unelte; Gerätekammer, Zeugkammer | lomtár; pridvor cu vechituri; Rumpelkammer. *1681:* Vagyo(n) ezen pitvarb(an) ... Gyertya márto fazék Nro 1 ... Mosogato cseber Nro 1 ... Romladozott,

fedeletlen Szekrény Nro 1 | Vagyo(n) ezen Pitvarban: Csatornahoz, es hejazashoz valo kupas cserep ... Nro 700 [Vh; VhU 519–20, 533].

5. előszoba; antreu, anticameră; Vorzimmer | előcsarnok; hol, tindă; Vorhalle. *1637:* Felseö rend hazak. Az megh irt pituarbol nylik be az elseö Bathori palotara egy ... jo mogygyaual csinalt eöregh ayto [Fog.; UF I, 407]. *1638:* Az tornaczbol be menven az pitvarban, vagj Uduarlo palotaban, nilik rea eggj bellett festett aito [A.porumbák F; i.h. 660]. *1669:* Be menven ... az ebedlö palotaban, az pitvaranak ajtaja bellet [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kőzépső s Felső Rend Epületek s Házak eze(n) várba(n) ... à fel menő Lépcső gradiczi, ighen szép faragot kőböl vannak ... Kőzepső Kő Ház vagi Pitvar ... ezen kerengő garadics felső veginel vagyo(n) [Vh; VhU 502, 532]. *1688:* az meg irt pitvarbul nyilik be az Aszszony elsö házában ... párkányos uj ajto [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 2]. *1694:* Nyilik innet a Palota avagj ebédlő ház Pitvarára ... festékes béllett Ajtó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. *1696:* Az Nagy palota Pitvaraba(n) menven az ajtaja jo Uj Festet [Bethlen SzD; BK]. *1699:* Ezen Pitvarbol mennek az Aszszony eö Nga hazaba ... bellet regi iratos ajton [Szentdemeter U; LLt Inv. 13]. *1761:* (A) Filegoriás Tornátzbol vagyon egj Nemetes nagy Ajto helj ... mint egj Palota nagyságu ... Pitvarban, melyből Nap keletre is hasonlo ajto szolgál ki [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 44]. *1823–1830:* legelőbb elmentünk az úgynevezett japóniai palotába[a] ... mégpedig itt is előbb a porcelán gyűjteményeket néztük meg. A pitvarba bemenet vagynak misniai porcelánok [FogE 182. — [a]Drezdában].

Szk: *boltos ~. 1681:* Ebédlő nagy Palota ... Ajtaja, eggyik az Erkelyből, masik a hoszzu garadics végénel levő boltos Pitvarbol nyilo [Vh; VhU 543] ✱ *külső ~. 1656:* Ezen hazbol nilik az külseö pitvarra, egy vas sorkon pánton forgo ... bellett ajto [Fog.; UF II, 128]. *1761:* Frontispiciumán ... az also contignatioban levő házaknak külső Pitvara felett ujj Sendelj fedelü különös tornyos szarvazatu ... Filegoriás Tornátz [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 41] ✱ *stukatúrás ~. 1761:* Stukaturás jó Nagj Pitvar [Szászveszszöd NK; JHb LXVIII. 1].

6. templom előtere/csarnoka; pronaos; Vorkirche. *1676:* Ezen lisztes háznak vagyon két ablaka, eggyik az külső Várra masik az templom pitvarára [Fog.; UF II, 719]. *1735:* Ez jegyző könyvecskét ecclesia számára. Két nyujto padokat halottak számára, Templom pitvarában mindnyájunk hasznára, Kovásznai András az oskola rectora ... Csinálta [Martonfva Hsz; HSzjP].

pitvarajtó uşa pridvorului; Flurtür. *1630:* ezekis innet kivül be rohananak ualtigh vagdalkozanak akkoris az Uduaron, s ugi szoritak ozta(n) be az hazba(n) eöket, s ualtigh rontottak az ajtot reajok, s ugja(n) beis rontak az pitvar ajtott [Mv; MvLt 290. 216a]. *1681:* ha estve mikor alszik eszib(en) sem vöszi Csák be teszem a Pitvár ajtón el futok [Dés; DLt 445]. *1726:* a' pitvar ajtó mellyéke romlott, egészsze(n) ujjitást kiván [Ne; DobLev. I/124]. *1748:* a' pitvar ajtotis crössen bé tsinaltuk, de tsak akkor vöttük eszre hogy bé rontottak[a] s a lisztes sákunkat is ki rágtak [Torda; TJkT III. 241. — [a]Ti. a disznók]. *1749:* az hatulso kis ajtot bé zártam a mellett bé is Czövekeltem es egy vastag fával meg is támasztottam, az pitvar ajtora hasonloképpen lakatot vetettem ... de mindazon által két Szalonna elveszett [Kövesd NK; ApLt I Sükösd István lev.]. *1761:* Ferentz Lőrintz ... hógy a' pitvar ajton bé em mehetett a hijjuba hágott fel, onnan szállatt lé a' pitvarba [Szászszteván KK; BK. Andreas Gubàs (40) jb vall.]. *1844:* Avatég régi ajtoja nyilik vas sorkokon a' konyhába a' pitvar ajto ajjából egy darab dészka hibázik [Mv; TSb 37].

pitvarbeli a pitvarban levő; din pridvor; in der Diele. *1754:* Pitvarbéli Ládáit, oldal Deszka Kamaráját s azokban levö egyetmássait közönségesen kik pecsételték bé, en ott nem lévén, nem tudom, hanem másaktol hallottam, hogj ... Groff Teleki Lászlo, és Toldalagi két urak ... pecsételték bé [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

pitvarbolt boltozatos előtér; tindă cu boltă; gewölbter Vorraum. *1650:* a megh nevezet hazak alat leuő mindenik bolt hazakott, Tudni illik az Eöregh ebedlő haz alat leuő nagy Boltot ... es az mas külseo nagy boltot ... Az kis pituar boltal melyre az emelczo uege zolgal, az alsó rend hazakra iaro keo Grádiczal; az Gradicz alat leuő bolt tömleczel ... valaszta maganak ... Folti Ferencz vram [Folt H; BK sub nro 117].

pitvarforma pitvarszerű; asemenea unui pridvor; hausflurartig. *1694:* ezen Kő Garadics terminalodik, egy pitvar forma hazra, mellyis puszta [Kővár Szt; JHb Inv.].

pitvarház pitvar; pridvor, tindă; Hausdiele, Hausflur. *1656:* Ezen pitvarhazban vagion téglából rakott fejer csipo süteö kemencze [Fog.; UF II, 119].

pitvarka 1. kis pitvar; pridvoraş; kleine Hausdiele. *1694:* ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskajais van, kibenis ... Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. előterecske; tindă mică; Vorräumchen. *1676:* vagion az szamtarto háznál valo szugolyban az kerengő gradiczok pitvarkájara faragot kőböl valo egi ajto mellyék [Fog.; UF II, 711]. *1752:* à Czerjék kert nevü pusztán tartóznak épiteni ... égy Gabonást Négy Hámbárral, és égy kis Pitvarkával, Sendellyel fedve [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb].

pitvarocska 1. pitvarka; pridvoraş; kleine Hausdiele. *1629:* (A) két ház mellet, két oldal kamarácska, a' ... megh irt három házok végiben egj pitvarocska [Buza SzD; JHbK V/2] | (Vagyon) Azon pitvarocskából a folyósóra egy kis béllet festett ajtó, záratlan [Szu; SzO VI, 96]. *1654:* Roska Demeter ... kis hazacskaja pitvarocskaja [Liget MT; Ks Bánffy Anna urb.]. *1752:* (A) Specificált Házak között vagyon egy kisdék Pitvaracska ... festett bérlett jo záros ajtajaval együtt [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1777:* vagyon elöl kö lábokan állo Tornátz, azon belöl egy kis pitvaratska [Megyesfva MT; LLt 28/531]. *1781:* járnak bé egy kis Pitvarotskán [Backamadaras MT; Hr]. *1783:* az két Ház között lévö Pitvarocskában ... fenyö Deszkából csinált paraszt ajton mennek bé [Mocs K; JHbK XXXI/1].

2. előterecske; tindă mică; Vorräumchen | ereszecske; prispă/streaşină mică; kleine Dachtraufe. *1676:* Ezen házbol nyilik ismét az Tömlöcz bástya felet lévő ház előtt valo pitvarra ... bellet régi ajto ... Ezen pitvaroczka boltásos | Ezen belöl valo pitvaroczka bolthajtasos, melynekis az tulso vegiröl nyilik az palotak hcazottyara, vas sarkon ... egy felszer paraszt ayto [Fog.; UF II, 725, 794]. *1743:* majorság ol ... közepin egj kis pitvaracskával [Boroskrakkó

AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1747:* Ezen bolt mellett vagjon egj Pitvaracska mellete S: V. kamara Szek [Aranykút K; Ks 73/55].

pitvaros I. *mn* pitvarral épített; cu pridvor/tindă; mit Hausdiele/Hausflur. *1648:* Ezen pitvaros hazan vagion egy ablak üveges, hat ramában [Komána F; UF I, 927]. *1767:* tapaszos Sövény padlásu Pitvaros Méhész Házatska [Mezőbodon TA; Torma].

II. *fn* pitvar; pridvor, tindă; Hausdiele, Hausflur. *1676:* Ezen foliossorol nyilik az pitvaros egy paraszt vás retezes és retez fős ayto egy zár tarto vàs jszkabajaval eggiűtt [Sárkány F; UF II, 754].

pityereg panaszosan sírdogál; a plînge înăbuşit, a scînci; klagend weinen, flennen. *1761:* láttam hogy a Sándor Mihály Huga oda menvén Sándor Mihályhoz ott pityerget néki és holmit beszellett, és osztán Sándor Mihály szidni kezdi ... Takács Paskulnak Anyát minden halotyát [Búzamező SzD; JHb 17/LXXXIV. 41].

pityke füles fémgomb; nasture de metal cu ureche; Metallknopf mit Öse. *1870 k./1914:* Gombozás ... sorjába fúrattak a tenyérnyi lyukak s folyt a lyukbavetősdi. E célra előkerültek a lapos csont, a bádoggal bérelt csendőr s katona rézgombok ... s régi, lejárt sustákok, mint jó vetők; a nyeremény volt a felfüzhető könnyebb csontgomb és „spencel" pityke. Innen e játék neve sok helyen pitykézés volt [MvÉrt. 14].

pitykegomb füles fémgomb; nasture de metal cu ureche; Metallknopf mit Öse. *1861:* 51 darab fáin Petyke gomb [Kv; LLt].

pitykézés *diákny* gombozás; de-a nasturii, în bumbi/nasturi, joc cu nasturi; Spielen mit Knöpfen. *1870 k./1914:* Gombozás ... e játék neve sok helyen pitykézés volt [MvÉrt. 14. — A teljesebb szöveg *pityke* al.].

pityóka 1. burgonya; cartof; Kartoffel. *1767:* igyekezzenek olyan Gabonákat szaporitani, melyekben nem annyira, oly könyen szokott az szánto vető Ember, meg tsalatkozni ... illyen volna Földi Magyaró es földi alma, vagyis pityóka [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kezével]. *1789:* Probálták ezen Faluk a Pityokának vetésétis, de a helynek hideg és sovány természete miatt vagy egészszen el vezett, vagy a hol meg maradottis egy magyaronyinál nem igen nöhetett nagyobbat [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. *1806:* haza mentünk Désre, vittünk Pityokat, Baratzkot, körtvet, kürtöskalátsot ... délig rakosgattunk [Dés; KMN 201]. *1829:* Elegy Buzának Bétsi Vékája 2 f ... Pityokának 32 x [Torda; TVLt 1250]. *1831:* Fuszujka 13 v(éka) Pityoka 30 v(éka) [Hosszúaszó KK; Born. F. IIa]. *1832:* Pityoka 40 vék(a) [Marosilye H; Born. F. IIa]. *1835:* a' Siboi közönségnek 200 véka Pityokát ... adott [Zsibó Sz; WLt]. *1838:* sok Pityaka jutna Miklosnak [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1851:* Ezen kert fele bé van ültetve pityókával [Erdőszt-György MT; TSb 34]. *1866:* küldöttem ... 40 véka Pityokát [Bányabükk TA; KCsl 3].

Szk: ~ *termö hely. 1841:* tartozzanak ... joszágomot ... a Tsere kutyánál lévö kitsi rész pityoka termö hellyel ... minden perpatvar nélkül ki botsátoni [M.igen AF; BLev.] ✱ *kék* ~ *1853:* el ne mulasd bár 2,3 kék pityokát Lajoséknak magnak (így!) [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

2. burgonyavetés; parcelă plantată cu cartofi; Kartoffelfeld. *1842:* Az előláb aljánn bésáncolva ... Pityóka [Csekelaka AF; EHA]. *1849:* Also és felső két veteményes porondom, pityokával, Kaposztával, és többféle Zöldségekkel [Dés; DLt].

3. burgonyából készült étel; mîncare de cartofi; Kartoffelspeise. *1805:* Gesztenyét kaptam és Pityokát ... kürtöskalátsot adott a Rector és Pityokát | Czipòt és Pityokát kaptam [Dés; KMN 87, 141, 149]. *1806:* (Este) pityokát főztünk ettük [Dés; KMN 210]. *1847:* a katonaság tsak nem minden héten meg lop ... azon kivül a husat el kell latni laskával, vagy pityokával [Km; KmULev. 3].

pityókaföld burgonyatábla; lan de cartofi; Kartoffelfeld. *1810:* Tirko alatt Pityoka föld A Pityokás kertbe [Bibarcfva U; Hr 1/39]. *1843:* pityoka föld [Lázárfva Cs; SLev.]. *1847:* Ó gyepüben pityoka föld [Etéd U; NkF].

pityókás pityókával beültetett; plantat cu cartofi; mit Kartoffeln bepflanzt. **Szk:** ~ *hely. 1840:* a' Lisznyo patakán egy véka féreje pityokás hely [Lisznyó Hsz; BLt 11] ✱ ~ *helyecske. 1825:* a Falu also végibenn vagyon egj kis pityokás hellyetske [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 191] ✱ ~ *kert. 1810:* A Pityokás kertbe [Bibarcfva U; Hr 1/39]. *1832:* sok praevaricátiók történtek a Pityókás Kertbe, úgy a pityókába is, nevezetesen a sertések által [Árkos Hsz; RSzF 155] ✱ ~ *tábla. 1854:* A kertbe a Pityokás Táblat a T. Tulajdonos Ur szántatván fel ... abba vettetett ... 3 1/2 veka pityoka [M.köblös SzD; Torma].

pityókatermesztés burgonyatermesztés; cultivarea cartofului; Kartoffelanbau. *1848:* Utasitás a' Pityóka termesztés tárgyában [DLt nyomt. kl].

pittyedt lecsüngő (alsó ajak); (buză de jos) răsfrîntă, atîrnată; hinabhängende (Unterlippe). **A.** *1804:* Jakab Péter 40 esztendös ... nagy pittyet ajakai [DLt nyomt. kl]. *1807:* Sütö Vaszy ... vastag pittyet ajaku [DLt ua.]. *1810:* Marosan Vaszilika Annorum 25, 26 ... alig pittyett ajakú, barna szájú [DLt 582 ua.]. *1846:* Makarie Maftyé ... pityett ajaku [DLt 279 ua.].

B. *1788:* pittyet ajaka[a] [Kv; DLt — [a]Lónak]. *1813:* Egy Ló ... ajaka egy kisség pityet [DLt 610 nyomt. kl].

pittyeget pittyegtet; a atinge uşor buzele cu degetul (dezmierdător); die Lippen zärtlich mit den Fingern berühren. *1633:* Bergeniej Jncze Jstua(n) Szabo Jakab Jnassa ... fatet(ur) ... tudom azt hog' soksor az ajakatis pittiegette Abrugi Assonio(m)nak hog' elötte vlt [Mv; MvLt 290. 121b].

pixidária gyalog katona rendű asszony; nevastă de pixidar, soţie de secui pedestraş; Frau des freien Szeklers, der den Waffendienst als Fußsoldat ausübt. *1739:* Ketskés Istvánné Anna (40) pixidaria [Bögöz U; Ethn. XXIV, 87].

pixidárius gyalog katona rendű székely férfi; pixidar, pedestraş secui; (freier) Szekler, der den Waffendienst als Fußsoldat ausübt. *1632:* Gregorius Ferencz pixidarius Szentlelkiensis, Annorum 50 [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. *1680:* 36 testis pixidarius Stephanus János, annorum 50 [Rákos Cs; CsVh 83]. *1786:* az 1774dik Esztendőre Biroi hivatalra valosztatvan most Armalista akkor pixidarius

Todor Gabor [EMLt Barla lev.]. *1809:* En Királyi fö Kormányozo, a Királyi Guberniummal egyet értöleg ... minden Armalistákot, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arrol bizonyossá tészem, hogy ... az adozo tabellákbol jövendöre nézve lejendö kitöröltetések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II].

pizdáci pisztácia; fistic; Pistazie. *1801:* 1/2 font Pizdátzi 1 Rf 52 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. *1802:* A Szakats vett a konyha Számára 32 Loth Pisdátzit [uo.; i.h. 8].

pizéta súlymérték; măsură de greutate; Gewichtsmaß: a lat negyedrésze; a şasea parte/ o şesime dintr-o uncie; ein Viertel eines Lots. *1569:* Radul Ztolnik apud eundem Omlássy reliquit ... Két vég oláh vászon ... Apud Dominum Augustinum Zewch ... Az Zokoly Ztolniknak egy arany györöje, apro demant vagyon benne, piseta 2% pro fl. 6 [Nsz; Veress, Doc. I, 280–1 Kemény István Küküllö m. föispán készítette reg.]. *1834:* Magoktól ezen helységek lakosaitól hallottuk, hogy ök régibb privilegiumoknál fogva fizettek évenként 300 pizéta aranyot a szolgálat megváltására [VKp 132].

placc 1. ? hely; loc; Platz. *1586:* mikoron az aytoban beszelgetnēk az ucza aitaiaban talalközik ele Jönj az legeny monda berek szaszi lukaczne No iffiu legeny Janos viza feleluen monda no iffiu Azony hizem ne(m) marz megh Monda berek szazi lukaczne Mar megh az ebett monda uizontagh Ianos No czacz (!) no te nagj Nieluw szimenbirone monda berek szaszi lukaczne kelle placz poszos lottio kwruanó [Kv; TJk IV/1. 574b].

2. foglalat; montură; Fassung. *1782:* Ajtai Moses Déák-(na)k Remek csinálásradott (!) az B. Czé égj Bokrétás vagj Carmazir gjürüt és égj placcot jo féle kövekre [Kv; ÖCJk].

placcmajor térparancsnok; comandantul pieţii; Platzkommandant. *1721:* a Bilák alatt el tsóvált Platz Major Urammal együtt a Leitnant egy darab füvet [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. *1725:* Az itt valo becsületes Plac Major ... igen kemenyen banik velem ok nélkül, hogy tudnylik miert ne(m) atta(m) én néki 20 köböl Zabot is discretiobon [Limba AF; Ks 95 Balogh János lev.] | A' Kun István Ur(am) Házahoz Placz major Szallasara attunk 2 Tölgjfát 14 Fenyö Fát [Kv; Szám. 54/III. 9]. *1746:* Militaris Tisztek segitö Szállásai ... Placz Major Vram(na)k cseledi szamara 3 [Kv; Ks 11. XLVI. 25]. *1754:* Ezen irtoztató hidegb(en) egy szegény Moskotérost meg akarván veszözni, Mlgos Carolina Kis Aszszony mint Generalisné ... engemet Platz Majorokhoz küldöt Gratia kérni [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

placcmajorság térparancsnokság; comenduirea pieţii; Platzkommandantur. *1730:* Baro Valési Placz Majorságá-b(an) két Furer eqvilis portiojokat elöre fel kértek töllem erga qvietantiam mellyért Valesi Vr(am) mind két Furért arestaltatta és két két oraig a fa lovon ültette ... az adott qvietantiat el szaggatta [Kv; Szám. 56/XIX. 28].

placsinta l. palacsinta

plága[1] ütés, verés (mint büntetés); bătaie (ca pedeapsă corporală; Schläge, Prügel (als Bestrafung). *1710 k.:* Játékban magyarul, egyébkor ugyan deákul beszéltünk, de úgy tudom, plaga nélkül voltunk már nála laktomban [BÖn. 534]. *1805:* a Szokat tanultam, 7kor elmondottam egy szo hibával mellyért egy plágát kaptam [Dés; KMN 112]. *1806:* délelöt tsak meg lehetös voltam, de dél után igen sovány vagy 4 plágátis kaptam [Dés; KMN 186]. *1870 k./1914:* Plága: kissebb testi büntetés, mely a vonalzóval (linea), vesszövel a tenyérbe ütésböl állott [MvÉrt. 310].

Szk: *~t felvesz* verést elszenved. *1651:* Vyhelly Marci ... Miuel hogy ... az Cehnek jnteseuel nem gondolt Jnas leuen, addegh fel nem szabadittiak hanem ha jo akarattyabol az drot vono szekre le fekszik, es ott egy nehany plagat veszen fel, auagy hogy az Cehnek fel Gira Ezusteot ad, de eo inkab annúala annak, hogy eo inkab az fel Gira Ezusteot adgya be az Cehnek, hogy sem mint eo plagat vegien fel [Kv; ÖCJk] ✱ *~val büntetödik. 1665/1754:* Ha valamely Legény akármely lopásban találtassék büntetödjék a' plágával, s a kártis fizesse meg [Kv; ACArt. 15].

plága[2] **1.** földterület; suprafaţă de teren, parte/porţiune de hotar; Bodenstück. *1753:* A' Margita felöl való Plágán vagyon egy szöllö, mellyet Kőbányának hivnak [M.décse SzD; EHA]. *1754:* Tudgyaé a Tanu hogy ... midön azon Plagaban lévö köz földek a Falusiak Consensussábol Sessiok után feloszlott (így!) ... ezen nevezett Jankó Buzillának is a szerint sorte Divisionis jött volna Nyillyában [Tóhát AF; JHb vk]. *1761:* A Csürös kert Vagyon azon plágán, Vagy részén az Curiálisnak, mellyen a' describált Uj Udvar ház Situáltatik [Szászvesszöd NK; JHbK LXVII/1. 213]. *1781:* a Felső Nádosi Délfelöl valo Plága egészen osztattlan közönséges Hellye a Falunak [JHb XXXII/32] | Mely Plágában egy darabb Szederjes Völgy nevezetü Privátusak széna füvek belé esvén, a melynek magassága 270 öll [Nyárádmagyarós MT; EHA]. *1786:* a' Maros Martya mellett lévö öss puszta Plága Curialis Helly [Udvarfva MT; Told. 44/56].

Hn. *1753:* Vagyon a Malucz felé való Plágán egy darab (szö) | a' Várallya felé való Plágán (szö) [M.décse SzD; EHA].

2. vidék; ţinut; Gebiet. *1733:* a Küküllön túl Szeben felé való plágáján az országnak semmi széna nem lött [VassN 574]. *1771:* Alvincet úgy elseprette a Maros, hogy hat vagy hét háznál több nem maradott benne; én pedig úgy gondolkoztam, hogy csak ezen a plágán van az az nagy árvíz, de mindenütt volt [RettE 253]. *1780:* Ezen a plágán[a] sincs harmadrész embereknek mit egyenek [i.h. 413. — [a]Brassó környékén].

3. földtábla; lot, parcelă; Parzelle, Grundstück. *1781:* A fel osztando Erdök ... Vétettenek egy Plágában Táblázás szerint illyen rendel[a] [Nyárádmagyarós MT; EHA. — [a]Köv. a részl.].

plága-lapocka (veréshez használt) deszkadarab; plagă, lopăţică de lemn (folosită la bătaie); zum Schlagen gebrauchtes Brettstück. *1736:* mintegy törvénye vala abban az idöben az vadászoknak, hogy ... ha vadhoz lött s nem lötte, vagy vért vagy szört elé nem hozott, plága-lapoczkát hordozván magokkal, azt jól megcsapták, vagy fiatal fát vágtanak le alatta [MetTr 372].

pláj havasi átjáró, határátkelö hely; plai, trecătoare, pas; Paß, Grenzübergang. *1683:* Az kezem alatt való plajokra is vigyázván szorgalmatos hűséggel [Fog.; EOE XVIII, 99 Apor István hitlevele a törcsvári harmincadosságról]. *1708:*

Köhalom szekis allicson Plajást a Mardsinai Plajra [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1735:* kgtek a falukon s mezővárosokon és a hol aféle helyek vannak, plájokon, vagy is havasokon lévő útakon, ösvényeken való strásákal éjjel nappal ... observáltasson [Nsz; SzO VII, 378]. *1757:* itten sokszor a' Plajon állottam, Ladány patakán által nem botsátottuk[a] [Gyszm; DE 3. — [a]A marhákat]. *1803:* Ezen Ösvenyen vagj Plájon belöl Topplitza felöl valo hellyet ... mint Gyitróhoz (:v.Ditróhoz:) és Szárhegyhez értem biratni [Gyszm; Born. XVc. 1/20 Antonius Moldván alias Csorsza (48) civis vall.]. *1808:* (A) Bértzen, vagyis Hegy élin nem mehetvén el, el kellett hajlanunk dèlfelé az ottan lévő ösvenyen, vagy ugy nevezett plajon, és kietlen Hegyeken, meredeken menvén, által mentünk ... Szekuj patakán [Toplica MT/Mv; Born. XVd]. *1831:* éppen az Optsina tetőn, a' pláj, vagy is havasi ösvénybe föld halombol határ jel készittetett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

Hn. *1784:* a Perdikátor Plajtol egy mély földnére egy Kalabuts nevű Hegy vagyon és ez volt mindenkor az Magyarok Határa [HSzjP].

Szk: *tilalmas ~. 1678:* Tudode it az Sebesi Tilalmas Plajon vagy ösvenyen kocsin avagy Hinton ki ment volna altal az Havas al földi hatarra ...? [Fog.; BK vk].

plájás 1. határőrkatona; plăieş, grănicer; Grenzsoldat. *1650:* az Teömeöseön ki, az határban ... felesen közel negivenigh valo tolvajok találkosztanak lenni ... azért kegielmetek bocziasson emberekett ki az Havasra, az kik nyomózzák fel es kergessek eokett, mys innet paranczalunk az plajásoknak hogi vigiazasban legienek [Hurm. XV/II, 1185 Máté vajda Tîrgovişteről Beszt-hez]. *1654:* Az mely falukról Havasalföldire szolgáló eösvenyek vannak, azokban plajassokot ... az marhasabb jobbágyokból ... állasson [UF II, 92 Lóránttffi Susanna ut.]. *1667:* Fogarasi udvarbíránk Boér István küldött Fejérvárra ... Boér János pleás adta pénzt tizenkét forintot [AUt 6]. *1688:* Itt ... mivel Havasalföldeben által járo eösvenyis vagjon kétt Plajások szoktak lenni [F.ucsa F; ALt Urb. 34]. *1698:* Minden passusokra menjen szoros parancsolat: az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az idegen országban szökő emberek aufugiálnak és meg nem fogják: az possessoroknak abból következett kárát ők fizetik meg [SzO VII, 20 ogy-i végzés]. *1708:* Hung f 153// ... az Also Visti Plajastól Petset allat kimed kezihez küldetünk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1740:* Az Commissionalit(en) jött Parancsolatokot veghez vittem, az Földi Györgyén kivül, ki utan is ... Brassob(a) bé küldöttem az Plajasokat [Ikafva Hsz; AplLt 4 Dombi János Apor Péterhez]. *1742:* Dobrai Harminczad mellé rendeltetett Plájást ki lötte meg? [H; Ks 112 Vegyes ir. vk]. *1756:* Egy nyavallyás Várhegy allji olahomnak Lovát as plajasokkal Sz. Mikloson el vetete [Szárhegy Cs; LLt Árva Boér Soffia lev.]. *1803:* a Biro Karátson Adott Szabadságat Nékik azt mondván hogy most mehetnek bátran Fáért mert a Plajások mind a Görgény Vize mellett Vadnak [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3 örégebb Bogdán György (51) vall.] | a' Pláhások mind az Görgény vize mellett lévő havasokon Vadnak [uo.; i.h. Bogdán Vaszilia (60) vall.]. *1830:* a' Báro 70 esztendös öreg Plájássa maga mutatta meg nekem az Határt, hogy meddig kaszálhatok [Born. G. XXIV. 1 Jos. Kajtsa de Köszvényes[a] (54) ns vall. — [a]MT]. *1846:* falus bíro; Apahigyán Kondrátyi. — Kis bíro: Oltyán Juon Plájás: Veres Mákszin [Dengeleg SzD; KLev.]. — L. még AUt 7, 125, 127, 131, 140, 285, 292, 295, 302, 307, 327, 328, 518, 524, 549, 550, 551; SzO VII, 337, 384, 396, 401, 436; UF II, 366, 666.

Vö. a *fő-plájás* cimszóval

Szk: *~ok hadnagya. 1749:* Gazda Mihály plájások Hadnagja [Zágon Hsz; ApLt 1] ✱ *udvari ~. 1815:* én mint akkori Udvari Plájás másokkal együtt az udvartol fel-küldettem N: Hersány Iuvon[a] [Orsova MT; Born. G. XVI/13 Mány Tyényá (59) vall. — [a]Értsd hozzá: házához].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; în attributivem Gebrauch: határör-; plăieş; Grenz-. **Szk:** *~ jobbágy. 1716:* Marcsinán[a] lako Sorbán Popa Méltoságos Herczeg Asszony ö Her. Marcsinai Plajás Jobbágya [Berz. LXIII/6. — [a]Marzsina F].

plájási határőri; de plăieş/grănicer; Grenz-. **Szk:** *~ hivatal. 1756:* Szinten Kàràtson előtt fel küldöttem vala Inquisitiora Gaz rez ès Kápra nevű Havasomba s ottan szabad embereket feleltettem meg kik nagyobbára harminc Negyven esztendötöl fogva plajási hivatalokban járták azon emlitett havasomot [Szárhegy Cs; LLt Árva Boer Soffia kezével] ✱ *~ tiszt* határőri tisztség. *1678:* külde mi hozzank mostani Fogar(asi) Vice Kapitany Nemze(tes) Madarasi Mattyas Ur ő kglme peczetit Fogarasi udvarbiro ur(am) Plajasi tisztire nézve intven bennünket, hogy Fogaras földere Sebes nevü faluba(n) el mennek [Fog.; BK].

plájás inspektor határőr-felügyelő; vătaf de plăieşi; Grenzaufseher. *1778:* Belényesi György Plajás Inspector [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8].

plájásság határőrség; plăieşie; Grenzwache. *1670:* harmincz forintja a plajásság után való birságpénz [AUt 20]. *1671:* Két plajásság honorariumját fl. 30 [AUt 14]. *1673:* Boér László fogarasi udvarbíránk adminisztrált plejásság után való bírságpénzt [AUt 121]. *1738:* méltán és igazán megkivánhatnók, hogy plájások székünkben ne legyenek, minthogy adózásokban s egyéb teherviselésekben nagyobb promotioja volna az ő felsége szolgálattyának, mint plájásságokban, az ösvenyeket is nem az plájások, hanem az székek öriztetvén [Medgyes; SzO VII, 396].

plájásságbeli plájásságot illető; plăieşesc, de plăieşi; Grenz-. *1668:* Mardsinai[a] Boér János plajásságbeli birságpénzt[b] [AUt 10. — [a]F. [b]Adott át].

plajbász ceruza; creion, plaivaz; Bleistift. *1705:* Bethlen Miklós uram, mondják, hogy írt volna plajbásszal egy kis papirosra a commendáns engedelméből a feleségének [WIN I, 488]. *1789:* 6. Tuttzett Plajbász Rft 3 [Mv; ConscrAp. 88]. *1799:* ki menvén a' Nyáros nevezetü helyre, az Erdönek meg visgálása végett ... Numerizatio végett, vettünk egy plajbatzot 8 pénzel [Torockó; TLev. 5]. *1805:* egy plajbátzot el törve talált a Rector [Dés; KMN 115]. *1824:* Lajasnak plajibás [Kv; Pk 5]. *1826:* Egy plajbátz [Koronka MT; Told. 19]. *1843:* Varga Katalin tud írást, én is láttam, hogy írt plajbásszal a kérelemre [VKp 105]. *1867:* Jelenleg a' következö Tárgyak kaphatok ... Ironok (:plajbátz:) [Gyalu K; RAk 129] | Jelenleg kaphatók ... Ironok (:plajbászok:) és pedig ... közönséges jó iron 12 je 7 kr ... Finom iron czedrus fába 12 je 27 kr [M.bikal K; RAk 161 esp. kl]. — L. még FogE 288; RettE 55; VKp 106.

Szk: *ezüstbe foglalt ~. 1810:* egy ezüstben foglalt Plajbász [DLt 368 nyomt. kl] ✱ *fekete ~. 1763:* Erdéllyi Commandirozo Generalis Buccow ur eö Excellentiaja ... fekete Plajbászal indorsálá azon Instantiámat [Udvarfva MT; Told. 44/22] ✱ *kék ~. 1880:* Kolozsvárról új esztendőre kaptam krisztkindlit. A Budapestből kivágott két képet küldtek. Azt hiszem, az én „rajzaimra" céloztak vele. Kék és veres plajbásszal van a kép kimázolva [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *kettős ~. 1806:* a Rector egy mappát adott Amerikát, Nagy Mama egy kettős plajbátzot [Dés; KMN 208] ✱ *vadveres ~. 1831:* erdő táblázni a Tkts Comissinak (!) egy vadveres plajbász 10 xr [Torda; TVLt Nyugtak] ✱ *vastag ~. 1798:* 10 rúd vastag plajbász [Déva; Ks 73. 74. VII/37. 1/4] ✱ *veres ~. 1805:* egy veres Plajbátzot vettem 4 xrokon [Dés; KMN 149]. *1808:* adattattanak 6. veres Pleibászt [Déva; Ks 120. 4].

plajbásztartó ceruzatok; cutie/toc pentru creioane, Bleistifthalter. **Szk:** *ezüst ~. 1798:* ezüst Plajbátz tarto [DLt kv-i nyomt. kl].

plájbeli hegyvidéki; de pe plai/munte; in/auf dem Berg befindlich. **Hn.** *1642:* Playbeli völgyben [Meregyó K; JHbK XVIII/20].

plajérc íróón, iron; plaivaz; Bleistift. *1710 k.:* a kiszedett locusoknak mindenik classisának legyen külön-külön jegye, és a bibliában azt a locust jegyezzék meg plajérccal azzal a jeggyel [BÖn. 543].

pláj-paszomán ón-paszománt; pasmant/ceapraz din fire în culoarea staniului; zinnfarbiges Posament. *1793:* 3 1/2 sing szelés (!) csipkezetü pláj paszomant [CU].

plájsportos ólomgombos; cu nasturi din plumb; mit Bleiknöpfen. *1788:* Egy Gyöngy szín Trokét plájsportos Lájbli [Mv; TSb 47].

plak (nemesfémmel bevont) fémlemez; placă de metal (acoperită cu metal preţios); (mit Edelmetall überzogene) Metallplatte. *1770 k.:* mind a három Specificalt darab Remekjeit Jo Diénes eö Kglmének meg visgálván talált a Czéh illy hibákat Imo a plak igen görbe és az Slajfolása darabos [Kv; ÖCJk].

plakáltatik csendesíttetik, engeszteltetik; a fi calmat/potolit/împăcat; beruhigt/besänftigt werden. *1761:* Tudgyac a' Tanu ... hogy ... Groff Daniel Sofia Aszóny ... Dnalis Birája ... ha véka Zabbal Litra Palinkával nem placaltatot, külömben Falusiak(na)k Templomba járni nem engette [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

plammó '?' *1588:* Vagyon egj Chezes pohar, Plammowal Mereon Araniazot M 1 G 3 [Kv; KvLt Inv. I/2. 13].

plancs (pogácsa alakú) nyersarany-öntvény; lingou de aur (în formă de pogace); Goldgußstück (in der Form eines Plätzchens). *1587:* Sophia Varga Jacabne vallia, Ezt pesti Janostol hallotta(m), Im az Vram megh lattia hogy a' Cebolis ky rekeztetik olliat mondok, hogy meg Nem fizet Mert ha lo leót volna az planch hat ky tuttam volna beleolle wernj de oly volt hogy az Rezis vgian ky Nezet beleolle [Kv; TJk IV/1. 614].

L. Frecskay 314.

Szk: *rezes ~* rezet tartalmazó nyersarany-öntvény. *1586:* Ianos kerdesere valo Ez el mvlt napokban Czioteórteok nap mielek vala vrammal ... hallek az vczian zaigast ki tekintek. Hallam hogi Berekszaszj Lwkachyne nagy haraggal mondia vala Ianosnak nesze lotio reszes planchy [Kv; TJk IV/1. 574a].

plancséta plancs; lingou de aur (în formă de pogace); Goldgußstück (in der Form eines Plätzchens). *1805:* 6 1/2 Loth. Pláncséta [Mv; Told. 74].

plancsvágó ötvösműszer; unealtă de orfevrier; Goldschmiedewerkzeug. *1622:* egj plancz uago ttf — d. 80 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

plancsvas ötvösműszer; unealtă de orfevrier; Goldschmiedewerkzeug. *1622:* Hat rosz apro uerreök f — d. 50 Egj planch uas f. — d. 50 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

plancsverő ötvöskalapács; ciocan de orfevrier; Goldschmiedehammer. *1622:* Hat rosz plancz uereő f. 1 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

pláne különösen; mai ales, mai cu seamă; besonders, noch dazu. *1879:* Magyar ember s pláné poétaféle itt boldog nem lehet! [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz] | Kritizálta pedig Macaulay-t[a], s leereszkedett Carlylig, kiket igen jeles kapacitásoknak tart. Az elsőről pláne azt mondja, hogy: bámulatos irályának az a tömöttsége, finomdad lágyságával vegyítetten [i.h. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Balázsi].

planéta 1. csillagzat; zodie, planetă; Sternbild, Planet. *1570:* Minden ember kwlön kwlön planetak alatt fogantattak es zwlettettek [Nsz; MKsz 1896. 366]. *1801:* minden planéta maga Schverájaban evez [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós ir.]. *1811:* Hát én, ki magamat tartom valóságnak, Hát nem köszönök-é e' nagy méltóságnak[a]? Vagy igen: Áldott légy Planétáknak fénnye! [ÁrÉ 121. — [a]A napnak].

2. csillagdísz; ornament în formă de stea; Sternornament. *1596:* Egy eoregh serlegh pohar harom planeta rayta, nyom m. 3 p. 8 [Kv; RDL I. 65].

planicies térség; spaţiu; Raum. *1788:* Ulycza Szonyi nevezetü sikátor a Falu mostonába nyomásban lévö sik planiciese és falu sikátorja [Náprád Sz; Végr.].

planíroz talajt egyenget; a nivela/netezi/plana (terenuri/suprafeţe); Boden planieren/ebnen. *1840:* Soakna[a] ... Gyalagassai a pálinka főzönél plánéroztak [Born. G. XXIVb — [a]MT]. *1858:* A' Kertbe bé menve, az szépen planirozva van [Mv; TSb 39].

planírozás talajegyengetés; nivelarea solului; Planierung. *1794:* A Veteményes, és gyümöltsös kertnek hogy nagyobb Része haszonvehetetlen helly volt, valóságos igaz, mivel nagy Szakadásos és dombos helly vala, hellynek plánérozására 10. vagy 12. Svábokat hozatott a' Grof [Mezömadaras MT; BKG Fr. Nagy col. vall.] | A gyümöltsös Kertnek, hogy nagyobb Része haszantalan helly volt az

igaz, mellyet az Grof egy néhány Svabokkal ki planèroztatott ... más izben esmét hozatott hat Svábokat a kertnek plánérozására [uo.; BKG Petrus Farkas (32) ns vall.]. *1807:* a Titt néhai Ur[a] nékem is mutogatta, és mondotta melly sok fáradtságába került a plánérozása, egyenesitése [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) tt vall. — [a]Ifj. Rettegi Sigmond].

planírozgatás egyengetés; nivelare, netezire; Planierung, Ebnung. *1843:* a' jövö héten — ha az idö kedvez — a' külsö Udvar planirozgatásához kivánnék fogni [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

planírozó kaláka talajegyengető közmunka; clacă de nivelare a solului; Planierung als freiwillig verrichtete gemeinsame Arbeit zur gegenseitigen Hilfe. *1837:* Az ujj lstálo Földit plánerozo kalákakor az musíkásoknak fizettem 1 R. F. 20 xr [Budatelke K; Born. F. Ih].

planírozó kötél talajegyengetéshez használt kötél; funie folosită la nivelarea solului; zur Planierung gebrauchtes Seil. *1837:* Egy planérozo kötelett vettem a kertesz számar(a) 1 Rf 15 xr [Budatelke K; Born. F. Ih].

planírozott elegyengetett; nivelat, netezit; planiert, geebnet. *1804:* én az árkot ... ugy szándékoztam àsattatni, hogy az által ... nagy költséggel plánerozott veteménj földét el rontsam [Kv; Pk 3].

planíroztat talajt elegyengettet; a dispune nivelarea solului; planieren/ebnen lassen. *1794:* Az ide való M. Madarasi, Veteményes, és Gyümöltsös Kertnek hatulso és Nagyobb Része igaz é, hogy hápa hupás haszantalan, s a' fel Szántásrais tellyességgel alkalmatlan helly vólt s igaz é, hogy aztat az Exponens Gróf Ur nagy szorgalmatossággal s költséggel hozta, készitette s planéroztatta a mostani formájára ...? [Msz; BKG vk]. *1808:* plániroztátni kezdette volna [Dés; DLt 14]. *1812:* (A) Groff ur a' Küküllö árkát más hellyre vétette Svábok által kik(ne)k napszámban edj edj Rforintot fizetett, Csapogátokot készittetett, Kerteket plániroztatott, szökö kutakot tsináltatott [Héderfája KK; IB. Osváth Ferentz (48) jb vall.].

planíroztatás (talaj)egyengettetés; nivelare, netezire (a solului); Planierung, Einebnung. *1794:* azon kert(ne)k planéroztatása belé került vagy 400. forintba [Mezömadaras MT; BKG Fr. Nagy col. vall.].

planíroztatik elegyengettetik; a fi nivelat/netezit; planiert/eingeebnet werden. *1871:* az alja ... a szölönek oskolafa kertté alakittassék — a most meglévö öreg fák kivágattassanak — a hely planiroztassék, és más öszire gyümölcsmagokkal bé vettessék [M.bikal K; RAk 291].

planizálás tervkészités; plănuire; Planerstellung, Planung. *1823–1830:* Göttinga igen költséges ... Minden további plánizálásról tehát lemondván, tökéletesen meghatároztam magamat, hogy egy szerencsére Göttingába megyek [FogE 202].

plánta 1. növény; plantă; Pflanze. *1669:* kertemet összel ültettem be szilvafákkal, egresfákkal, szölötökékkel ... Ezeknek az plantáknak ... engedje Isten öfelsége, hogy örömét láthassák és vehessék[a] [Kv; KvE 210 LJ. — [a]Az utódok]. *1795:* a Kördoványnak készitésére Oláh országbol drágán hozni szokott szkumpia hellyett éppen ollyan hasznos Plànta találtatván fel ezen Hazában, tudniillik az Etzetfa, Deákul Rhus Coriaria, Németül Gerber baum, oder Eszszigbaum [Dés; DLt]. *1804:* Natsád a' Vetemenyes Kertbe lévö Plántákrol és gyükerekröl lévö Parancsolatyát vettem [Szentbenedek AF; SLev. 1 E. Ujjvári Imreh tt lev.]. *1827:* égy ily veszedelme a Juhoknak fedeztetett fel közelebbröl az ök legelöjekre nézve égy fü nemének ... Ezen Plántának két neme szokott lenni[a] [TLt Közig. ir. 836 gub. — [a]Köv. a részl.]. *1831:* hatarunk nagyobb részét ... a földi Borza, Ürröm, vad borso, és a mi leg nevezetesebb a' Szerentsétlen kigyo hagyma, ugy anyira el foglalták, hogy a leg tisztább veteseinkböl is, ezen elö szamlált planták miatt szinte semmi jot sem arathatunk [Dés; DLt 143]. *1858:* A tulajdonos ... jogositva legyen arra hogy a virágházbeli plántákat idöközbe ... más joszágába át vihesse [Kendilóna SzD; TKhf 15]. — L. még BÖn. 433.

Vö. a *palánta* cimszóval.

Szk: *bécsi ~.* *1804:* a' Vetemenyes Kertbe ... Semmi féle Bétsi Plantákot, vagy gyükereket nem találtom, egyebbet egy Táblába egy nehány Articsokánál Másba pedig Spárgánál [Szentbenedek AF; SLev. 1 E. Ujjvári Imreh tt lev.].

Sz. *1771 k.:* naponként bizony mint a' gyértya fogyok, mint a' fü és a' gyenge plánta a' nagy hévségben hervadok [Kv; Pk 2 Pákei Mózes lev.].

2. *átv* virágoskert; grădină de flori; Blumengarten. *1619:* amaz nevezetes szultán Szulimán hadta testamentomába, hogy Erdély ö plántája és hogy örizzék s kedvezzenek néki [BTN[2] 208].

3. *mérges ~ átv* mérges képzödmény; otravă; Gift. *1710 k.:* Nem igyekeztem-é magának ennek az embernek és az ö tolmácsának minden tisztesség, becsület, kedveskedés, szolgálat és sinceritassal lenni ...? de én semmit sem használék véle, soha azt a mérges plántát szívéböl ki nem vehetém, melyet a sátán és az én társaim odaültettenek még béjövetele után csakhamar [BIm. 994].

plántácska növényecske; plăntuţă; Pflänzchen. *1803:* szép ágas plántátska [Harangláb KK; UnVJk].

plántál 1. ültet; a planta; pflanzen. *1591:* kapoztat akartam plantalny ott farkas lakan Seczy Lukaczy coreoksegebe(n) ky enneke(m) masik apam volt [UszT]. *1692:* A Filigoria mellet valo Puszpang tabla körül isop vagyon plantalva, deritkan (!) [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1754:* az érdött ki kézdétte vágni hogy ottan szöllöt plántáljon ...? [Dob.; Ks 39. XXIII. 11 vk]. *1757:* határunkon ... lehet jeles szölököt bövségesen plántálni [Folt H; BK ad nro 144]. *1758:* (A) helyet ... Rusz Joán ... birta is holtig, söt gyümöltsöst is plántált volt réá [Galgó Sz; JHbK XL/1]. *1769:* A miképpen ennek elötte sok rendben meg porontsoltatot volt, hogy a földi almát vagy magyorot mind hasznos Gyümöltsöt kiki igyekezze Szaporitani es plántálni ugy mostanis ujabban porontsoltatik [UszLt XIII. 197a]. *1786:* a' kérdésben lévö Cseresnyésröl minnyájon azt valljuk ... hogy eztis erdös-bokros cziheres helljböl kezdette volt elsöbbenis irtani plantálni szaporitani ... Nehai Varga Mihálj [Berekeresztúr MT; BetLt 6]. *1802:* kérék ... hogy a Sz. Egyedi határon fekvö Hegyet, vulgo in Gropa lui Némai adná nékick hogy Szölöt plántállyanak [Vasasztegyed SzD; EHA].

Szk: *hagyma ~ni. 1655:* hallottam aztis magatol Balintol mondotta enneke(m) hogy eő Lazar Istuan V(ram) lobbagia s lattamis mikor oda jart az szolgalatra hol hagyma plantalni S hol mire kewantatot [LLt Kèrczyo Benedek Szent Miklossi (40) ns vall.].

2. visszaállít; a reface, a ridica din nou; zurückstellen. *1783:* az fel vert Füzfa Karokat s Tőviss kertet heljre plántájja s tsinálja a' kártévő [Ádámos KK; Pk 7].

3. (le)telepít; a aşeza/instala/planta; (an)siedeln. *1777:* (A) puszta Sessiora ... két házokot épitetvén és azokra Embereket plántálván ... annak utána ... meg osztották [Ne; DobLev. II/494].

4. *átv* épít; a construi; bauen. *1677:* Néhai Bethlen Gabor Fejedelem, istenesen és tanácsoson gondolkodván, kezdette volt plántálni a' Fejérvári Collegiumot, azt mind Professorokkal, s' egyéb tudos emberekkel kezdvén megékesiteni [AC 16–7].

plántálás ültetés; plantare; Pflanzung. *1760:* Kerseczi Nyágy András Felesége Tyirána Exponalya hogy Máda Janostol Zalagositván édgy darabatska heljet ... mellyben Mada János igyekezik füz faknak körülette plántálásával turbalni: aval meg nem elegedvén meg Szőlőjét meg lopojánakis pronuntialta [Kersec H; Ks LXII/15]. *1781:* A' szöllő töveknekis ... az akkori ritkasága sokkal bövebb plántálásokkal és homlitásokkal meg sürittetett [Ne; DobLev. III/559. 1b]. *1810:* Ezen helynek kiterjedésit egészszen fel nötte a' tovís és más féle bokor — Sem földe sem a' rajta lévő bokrok nem olyan Természetűek, hogy ... plántálás nélkül reménység lehessen itten Erdőhez [Doboka; Ks 76 Conscr. 87].

plántálhat ültethet; a putea planta; pflanzen können. *1792:* ha ... az Exponens Ur Embereinek több bántodása nem esik azon hellyen és számára plántálhatnak ezután bene quidem [Asszonynépe AF; DobLev. IV/694]. *1793:* azon földét ... Fogarasi Lészai Sándor Ur is által adá és botsáttá ... soha meg nem másolhatolag, hogy el kezdett szőllő Hegyét azon le szabad akarattya szerènt hozhassa, plántálhassa [O.palatka K; RLt O. 2].

plántáló ültető; care face plantarea puieţilor; pflanzend. *1844:* Az első hétbe őszvesen volt homlito 180 ... Második hetbe Homlito ember volt 145 ... Szilvafa plántálo ember 10 [Born. F. IIIb].

plántált ültetett; plantat; gepflanzt. *1723:* eő Kglmek Falu közönséges földén fel fogott és ugyan egészlen eő kglmek által plantalt szőlőjőket adák eő kglme(ne)k őrökösön [Kocsárd KK; Ks 68. 8/XXIV]. *1756:* a Táblák szél<ei>n vadnak ... Fazakakba ültetett és Plántált 9. Czitrom és egy Narancs jövések kevés Ros Marinnal [Branyicska H; JHb LXX/2. 39]. *1807:* egy darabbal fellyebb egy árok Szakadása járt, és follyt azon hellyen ... azt néhai ifiabb Rettegi Sigmond Ur fel fogván ... bétöltette, azon follyo árkat más hasznosabb helyre vette ... plántált vizi nyárfákkal, és füz fákkal erősitette [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.] *1843:* az egyebött plántált erdőjövések kitépésére késztette-é valaki a három helységek lakosait? [VKp 70].

plántáltat ültettet; a pune să se planteze; pflanzen lassen. *1836:* az ujj szőllőt az Alperes plántáltatta, ezen termés tehát nem klákás fono Asszonyokra ment, hanem az adosságok fizetésére [Ne; DobLev. V/1213. 3b].

plántáltatik ültettetik; a fi plantat; gepflanzt werden. *1732:* Innet viszszá jövén ... hátra a gyümöltsos kertig menyen a veteményes kert ... Ebben sok szép medgy fa Csemete, Szilva alma fák plántáltattak, edgy rend Egres fais vagyon ültetve [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1756:* Ezen kertnek közepette ... Sok szép oltovány gyümöcs fák plántáltattak, ugymint ... baraczk, mandula, és almafák [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeír.].

plántáltatott *átv* elültettetett; care a fost sădit; gepflanzt. *1677:* Kegyelmetek szívében plántáltatott rejám való gyanoság nekem mind keservesb s mind fájdalmasb, nem levén elégséges hitelem Kegyelmetek előtt [TML VII, 334 Lázár István Teleki Mihályhoz].

plántapénz ?növényeladásból származó bevétel; bani obţinuţi din vînzarea plantelor; aus dem Pflanzenverkauf erhaltenes Geld. *1632:* Vagion az Oltt vizen egy Uamos hid, kin Reüesz Ianos most az Uamos ... Az Uamos igy ad szamot ... Anno 1628 Reuez Ianos prima 7br(is) alua(n) az Vamra administralt ... f. 262/4. Ittem Planta penztt administralt f. 1/55 [Fog.; UC 14/38. 110–1].

plánum 1. terv; plan; Plan. *1760:* akkoris elöre eő Kglmével a' planumot ki tsinálták ketten [Cege SzD; Told. 42]. *1771:* a' plánum stabiliálásakor ... a' pàrsok meg edgyeztenek azon, hogy ha mindnyájon az exmittált Co(mmiss)áriusok nem conpareálhatnánakis, leg alább hárman ha jelen lésznek, általok a' Divisio folyhasson, és continualtathassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a]. *1794:* hellyesnek itéltetett, hogy a' Consistorium által rendeltessék egy Commissio ... a Comissio ... készitene egy más Planumot ... A mellynek is ki dolgozására a' Mlgös Fő Insp. Curátor B. Kemény Samuel Ur Praesidiuma alatt ... [a]Atyánk fiai ö Kgylmek rendeltettenek [Kv; SRE 310. — [a]Ez előtt 8 név fels.]. *1804:* a Felek edgyik a másik ellen az osztály plánumára nézve hosz(sz)as őszve felelkezéseiket meg tettek [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 1a]. *1829:* a nevezett két Ur ugy kitsinálták a plánumot, hogy mindenkor azon két hellyen szállatt a Commissárius Ur [Mezőkölpény MT; TSb Kelemen János (43) ns vall.]. — L. még FogE 145, 201, 218.

Szk: *elsül a ~* beválik a terv. *1806:* ha e' meg esnék, ugyis éppen annyi a' nyeresség, mint ha Csikivel el sült volna a' Vásár. Denique meg láttyuk, mellyik Plánum sül el [Mv; Ks Thúróczy Károly lev.]. *1823–1830:* az ifjú ember mindenhez hozzáfog, mindent megpróbál, s azután késöre veszi észre, hogy mely kevés plánuma sül el [FogE 223] ✱ *megteszi a ~ot* megvalósítja a tervet. *1806:* Kováts Miklos Urral cointelligenter Buza Mező iránt meg-tettük a' Plánumat, és nekie bukkanni kell, a fortélly semmit nem használván [Ks 94 Thúróczy Károly lev.].

2. *~ot vesz* mintát vesz vmiről; a lua ceva ca model; sich etwas zum Muster nehmen. *1811:* Itt' én pallérkodom Isten fizesséért ... Vicé Pallér Togyer ide való Mólnár ... Egyik sem tsináltunk több Oláh Templomot, Sőt egy Templomról-is nem vettünk plánumot | Indíttatván tehát ilyen fontos októl, Planumot vettem az Egyiptiusoktol: A' kis Labirintust négy szegre tsináltam, Minden féle szilva fákkal beplántáltam [ÁrF 52–3, 90].

plánumkészítő tervkészítő, tervező; planificator, care face planul; Entwurfs-. *1843:* Ferenczi Josef mondotta volna, hogy a Nemes Város Szamoson álló közelebbi két hidjainak reparatiojához meg kivántato fa mennyiségbe a planum készittő mërnök akarta a maga fáit két árron bé taszittani a Városnak [Dés; DLt 1480].

plaszport paszpol, szegélyzsinór; paspoal; Paspel. *1761:* (Átvett) Egy Trador Mentét Ezüst Krépinnel készűlve, ahoz valo Trador Ezüst krépines Lajblival, Veres Anglia Ezüst Rojtos Nadrággal, ahoz valo Plasportal készült kalappal Száz Aranyban [Gyéressztkirály TA; JHb XLV].
Szk: *arany ~. 1762/1763:* Egj fejér atlacz szoknya kék Satéros virágokkal ... ehez két váll edgyik ket ujni Szelessegü arany Plásporral [Hsz; Ks 23. XXIIb] ✱ *ezüst ~. 1761:* (Átvett) egy Rendbeli Pampadur Szin Anglia köntöst Ezüst Plasportal Övestől, s minden készületivel edgyütt, melly is Calculáltatott Ötven Aranyakban [Gyéressztkirály TA; JHb XLV].

platajc dévérkeszeg; Abramis brama; plătică; Brachsen. *1678:* Buczi Kozmatul ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) ... Plataiczot f 7//20 [Utl]. *1681:* Két Tonna aszszu halat ... Platajczot huszonötöt ... Habarniczát hetet [Utl]. *1684:* Viski által Lengyel országi vásárlasokra adtunk Költséget ez szerint ... Platajczra f. 6// [Utl]. — L. még BÖn. 575.

platina platină; Platin. *1844:* Egy platina házlett [Kv; LLt Csáky-per 530. L. 27].

platírozott (fémlemezzel) bevont; acoperit (cu placă de metal); (mit Metallblech) bezogen. *1804:* egy Aranyal plattirozott ezüst Kereszt [DLt nyomt. kl]. *1805:* Egy Anglus nyereg Szarvas-börrel boritva, Angliai platirozott fekete kantárral, platirozott pár kengyel vassal [Mv; TGsz 52]. *1807:* 3 platérozat gomb ... 26 platérazat gomb nagy [Mv; Berz. 7. 69]. *1812:* Egy pár Platerozot vas Kengyel ... Egy pár Platerozot kés [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] | 10 Kitsi platérozott gomb [Mv; DE 3]. *1821:* Kávé szín platirozott pleh Gyertya tarto | Feketén platirozott Füszerszámas pleh két kis Iskatoja [Backamadaras MT; CsS]. *1832:* Egy pár platirozott gyertya tarto [LLt].

platírt (fémlemezzel) bevont; acoperit (cu placă de metal); (mit Metallblech) bezogen. *1808:* 4 tuccat Platirt gomb [Mv; Told. 22]. *1835:* 56 darabb Nagy fein Platirt gomb 5 f 36 xr [Born. Ia]. *1847:* Etzet olaj tarto Platirt [MkG Conscr.].

platszeg lapos szeg; cui cu cap lat; breitköpfiger Nagel. *1814:* az Árnyék Szék ajto Sorkát 3 felit meg nádoltam és egy fél felit ujat tsináltam 25 Plat szeget hozá és fel vertem tsináltam egy Skábátis a riglihez 1 f 20 x [Dés; BetLt 3]. *1854:* Dolgoztam Kováts munkát ... tsináltam egy Sorok pántot és 4. Plat Szeget hozá fel Szegeztem 32 x [Dés; i.h.].

platt lap; placă; Platte. *1848:* Ött heverő divánt (Prittset dészkapárnástul) hat véset kemén fa Lábokra enyvezett plattokra égy ölös hoszszuságut [Dés; DLt].
Szk: *öntött ~. 1869:* égy, 5 öntött plattból álló vas ajtos kemencze, égy pléh rerh (!) vas ajtoval [Somkerék SzD; Ks 73/55].

platten tüzhely-fedőlap; plită; Herdplatte. *1845:* Plattenre valo lábos [MkG Conscr.]. *1854:* ezen Konyhába vagyon ègy Fozö, és Sütö masina Plattennel Lernivel el látva [Sárd KK; WassLt].

plattenes (vas)fedőlapos; cu plită; mit Herdplatte. **Szk:** *~ kemence. 1848:* Csináltam egy plattenes kementzét a' Serházhoz [Dés; DLt]. *1849:* Van ezen konyhába égy nagy plattenes kementze [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1849 u.:* Téli konyhán Plattenes kementze Zöld kájhából 25 ft [DobLev. V/1280]. *1852:* Egy nagy Plattenes Kementzéhez ... 4 Darab takaritto Ajto 5" hoszu 3" magos [Kv; SLt Vegyes perir.] | a nagy házban plattenes kementze jo [Marosfelfalu MT; DE 4]. *1865:* A téli konyhába egy plattenós és Rehrenes (!) Kemencze [Szárhegy Cs; LLt]. *1875 k.:* A' hátulsó szobában lévő plattenes kemenczét a' pap készitette [Szucság K; RAk 106] ✱ *~ parasztkemence. 1868:* a hatulso szobába ... egy egyszerü paraszt platenes kemencze [Cege SzD; WassLt].

plavírozott bevont; îmbrăcat; bezogen/überzogen. *1814:* Heinrich Joseff ... Dresdai születesü ... visel rend-szerént setét gránát szin Kaputot, sárga plávirozott gombokkal [DLt 894 nyomt. kl].

plébánia 1. lelkészlak; parohie (catolică); Pfarrhaus. *1672:* Az itten ualo Erdely jo akaroimrul, azt jrom, hogi Miclossy Peter Ura(m) Cassa uidiken Tozran lakik plebania(n) jo egezsegben de Nagi Martiromsaghban, mint egi en maga(m) Apostolj ember [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai plébános lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1773:* A Jobbágy-részben osztoztak a Jobbágy András leányi ... Ezek vettek 12 sessiót, az udvarházat is, mely a plebániáé volt, redimálták [RettE 293]. *1778:* bé szálván a Plebaniaba meg gondolkoztam magamban, hogy nem jo lesz ottis mulatoznom, ne hogy vallásom meg változtatására unszoltassam [Jedd MT; Told. 6]. *1787:* Koporso tsinalásra, virasztok, sirások Intertenti<ojára> és a Plebaniara [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8]. *1789:* Ezen Háznak napkeleti vagyis Plebania felöl valo oldalában lévö Stellásiban [Mv; ConscrAp. 45].
2. lelkészi hivatal; oficiul parohial; Pfarramt. *1585:* segitseget Igirtenek plebanos Vramnak, az Valaztaskorth, ha zewksege teortennek Az plebania leowedelme miath [Kv; TanJk I/1. 11]. *1621:* az Fenesi hegien valo zeoleo Eorizesteol mely az plebaniahoz valo volt atta(m) az paztoroknak, husra es paztor berben f —/66 [Kv; Szám. 15b/IX. 220]. *1836:* a' Garad-fenékben ... a' Szökefalvi Plebania által biratott egy darab szánto [Csüdötelke KK; Ks 78. 21 Conscr. 27]. *1842:* a' Plebania földje táján javallott hid máig sincs meg [Mv; EHA].
3. plébániatemplom; biserică parohială; Pfarrkirche. *1862:* Plébánia két águ tornyával [Mv; MvHn].
4. *~ tiszte* plébánosság; rangul/demnitatea de paroh (catolic); Priesterwürde. *1593:* eo kegmek suffragiumal valaztottak Erasmus vramat az plebania tiztinek viselesire, annak moggia es rendi zerent [Kv; TanJk I/1. 222].

plébániaház lelkészlak; parohie (catolică); Pfarrhaus. *1601:* Elseoben eo kgmek varoswl zolottanak az plebania haznal valo ioknak Inuentalasarol, es diuisioiarol, myert hogy az Vristen eo fel(se)ge Erasmus vramatt plebanos Vramat ez vilagbol ky veotte [Kv; TanJk I/1. 381]. *1602:*

Megh ertettek eo kgmek egesz varosul biro vramtol be gyeotesnek okat proponaluan eo kgme az plebania haznak plebanosnekewl valo vacalasat ... Erasmus Vramnak halalatol fogwa [Kv; i.h. 404]. *1605:* az Jesuitak ... az Plebania hazbol ... ez Ieowendeo kedden estwere minden marhastol ky keolteozzenek [Kv; i.h. 524]. *1621:* Az scholaban kett aczy foldozgatot az harmadik az plebania haznal el marat dolgot vegezte [Kv; Szám. 15b/IV. 23]. *1683:* à Tisztel(ete)s Vnitar(ia) Ecclesia Plebania háza [Kv; TJk XIII/1. 137]. *1716:* Arra az tőlök a feleletet: úgy, de abból a kincsből van, aki ott a templomban, plébániaháznál találtatott. Melyre a mieink feleltek: ha lött volna is, de Basta György ... ezen templomot elvötte [Kv; KvE 297 SzF]. — L. még KvE 159.

plébániakert lelkészlak kertje; grădina parohiei; Pfarrgarten. *1608:* az a' Thos kertis, meli az Plebania kert mellet vagion, vgyan az eő zerelmes hazas tarsanak adassék [Kv; RDL I. 85].

plébániatemplom az egyházközség temploma; biserică parohială; Pfarrkirche. *1829:* a' Pomogyi (Pamhaggen) Plébania Templombol a' Segestye ablakjainak ... kitörésével, a' következendő portékák lopadtattak el [DLt 68 nyomt. kl].

plébános 1. a plébánia élén álló lelkész; paroh (catolic), plebanuş; Pfarrer. *1557:* Alberth pap Borsarol Ezth walla az ew conscienciayara en walek Swky mesther, ees mykor az yo azzonnyomoth az Wr Jsten halalra Bethegeythe, be hywatta az plebanosth hogy megh gyowonnyek mynth annak mogya [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1563/1569:* Ezekbe Byzonsagok Mezkeóról Zenthgórgj Pether, Thamas pap, Az Mez kewy plebanos [Mészkő TA; Told. 27]. *1571:* eo kegelme plebanos vram Melle Elegh egy predicator az zas vraim Rendyre, Az magiar vraim Rezere azonkeppen ketteo [Kv; TanJk V/3. 46b]. *1572:* (Frathay Ghergel) Az frathay plebanusnak hagya egy Bort [Fog.; SLt S. 10]. *1592:* plebanostis egienleő akarattal valazzanak [Kv; Diósylnd. 42]. *1614:* Ez dologba(n) volt jelen Emre pap vra(m) plebanosunk az Mesterrel egiwtt Marto(n) deakual [Szentsimon Cs; BLt 3]. *1655:* Az Boldogemlekezeteő Frankus Adam ur(am) Kolosuary Unitaria Ecclaesianak feó Papja es Plebanusa Temetésseteől fizettek f 2. d. 50 [Kv; ACLev.]. *1666:* (A végrendeletet) vagy Plebanus Uramnal vagy penigh az Patereknel hagiom [Kv; BLt]. *1719:* Mely testamentom mi előttünk igy menvén végben ugy mint Tiszt. Gelenczej plebanus pater Marton, es Imeczfalvi Schola Mester Farago Ferencz meg hit birak előt adgyuk fide nostra mediante magunk peczetivel meg peczetelt testimoniuminkot [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1749:* ott Lakik az Mocsi plebanus eo Atyasaga [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.]. *1843:* Kilencedik tanú Bálint László kerpenyesi graeco catholicus plebanus, 36 éves, házas, két gyermek atyja [VKp 91].

Hn. *1573:* az plebanos Towanal [Kv; TJk III/3. 415]. *1773:* A Páter Plébános Kerte véginél (sz) [Csomafva Cs; EHA].

Szk: ~ *sá választ. 1632:* Választák plebánussá Sámuel Járai uramat az magyar nation [Kv; KvE 163 SB] ✱ *katolikus ~. 1770:* (Gróf Kornis Zsigmond) ezen Ns Belső Szolnok vármegyei Bálványos várallyai Catholicus Tisztelendő plebánusnak ... Szásznyires nevű Falujából mind az emlitett Tiszt. Plebanusnak Filialisából competalo Quártát denegalta [BSz; Ks 33 Szásznyires III] ✱ *szász ~. 1571:* Hog' a' szaz plebanos ne(m) p(rae)dicalhatot, megh intettek hog p(ro) se mast tarchion [Kv; TanJk V/3. 34a] ✱ *unitárius ~. 1731/1768:* Néhai Tiszt. Kolosvári Pál hajdon Unitárius Plébánus Kertye félémbölis hozzá adván az alsó részét ... mennyen a Páter Franciscánus Uraiméknak birodalmában [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

2. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea numelui şi prenumelui, cu sensul dat la punctul 1.; vor dem Familien- und Vornamen mit der Bedeutung in Punkt 1. *1745:* Tiszt. P. Plebanus Jankó György Vr(am) [Torda; TJkT II. 49]. *1804:* Certificaltuk ... Plébános Hézános István Urat [Remete Cs; Born. XVd]. *1806:* gyergyószárhegyi tisztelendő plébános Dobai Mihály ur [Szárhegy Cs; RSzF 167]. *1814:* Tisztelendo Plebanus Balas Mihály [Kajántó K; KLev.].

plébánosapát apátplébános; paroh catolic/plebanuş avînd titlu onorific de abate; Abtpfarrer. *1896:* Kovács Ferenc plébános apát ott volt Szt.-Imrén 2 esztendőn át a trónörökös vendégeül [Plev. 185 Petelei István Jakab Ödönhöz].

plébánosház lelkészlak; parohie (catolică); Pfarrhaus. *1586:* Biro vram es Thanachj akarattiabol tisztitattwk meg az plebanos haznal valo vyz vermet [Kv; Szám. 3/XXIV. 33]. *1604:* Az templum, plebanos ház, es Schola keornywl valo eppwleteknek mindenesteol az felywl megh Jrt Jeouedelmekbeol kell megh lenny [Kv; RDL I. 77].

plébánosné a lelkipásztor felesége; preoteasă, soţie de preot; Frau des Pfarrers. *1572:* Az kereztwry plebanosnenal uolt egh azzonj ember ... es az is az w hwti zerint eszt vala mint zinte az plebanosne [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3715]. *1597:* 1 Die July, hogi az plebanosne megh holt vala az harangozasra keoltetenek f — d 60 [Kv; Szám. 7/XVI. 40] | veottem ... Zilúat a' Regeni plebanosneteol f — d 16 [Kv; i.h. 7/XII. 111 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1601:* Mikor az Taligasnak, plebanosne Azzonyom Aztalt tartot volna, attam aztal tartasert, egy keobeol zabbal egyut f 5 d 20 [Kv; i.h. 9/XV. 32 Jeremias Nekel sp kezével]. *1667:* Csinaltam Plebanosne Aszoniom szamara egy koporsot f 1 d 25 [Kv; ACJk 80a]. *1723:* fizetett Chẽ Mester Ur(am) Plebánosne Aszszonyom(na)k kaposzta árrat melly az Chẽ haznal az mulatsagkort elkölt fl — // 33 [Kv; i.h. 121].

plébánosság 1. plébánosi tisztség; rangul/demnitate de paroh (catolic); Priesterwürde. *1592:* mindenben az priuilegiumhoz akariak eo kegmek tartanj magokat, es semmikeppen az plebanossagot az Superintendentiaual ne(m) akariak coadunaltattni, hogi Ieouendeo wdeokbennis ebbeol valami abusus ne keouetkezzek [Kv; TanJk I/1. 194]. *1593:* Biro vram ... Jelenti ... hogi az megholt plebanos halala vtan, az Magiar Natio eginchanizor admoncalta volna az zaz Nation valo vrainkat, hogi az rend es mod zerent eo kegmek allatnanak oli zemelt az Plebanossaghnak viselesere, kin mind az ket Natio megh niugodhatnek [Kv; i.h. 207].

Szk: *~ból kivet. 1770:* Kolozsvár felé kellett mennem, az holott is értém, hogy attól a büszke székely plébánus Lukács Jánostól számot vévén az ecclesia bonumiról, 11 ezer forintig liquidáltatott, melyért mindenét elvették, elbecsülték s eladták, őtet a plébánusságból kivetették [RettE 232]

✱ *~ra választ. 1622:* 15 Martii. Választák városul Valentinus Radecius uramot plebánusságra, ki ugyanakkor püspökséget is viselt, az mikor plebánusságra választották az Paulus Gőcs plebánus helyébe [Kv; KvE 153 SB].

2. plébánia-hivatal; oficiul parohial; Pfarramt. *1571:* Az plebanossag quartajanak Beh takarasat eo k. varosswl Byzzak az ket vraimra kyk az Eskola quartayanak gongyat viselyk, hogy erreis azok gondot visellienek [Kv; TanJk V/3. 47b]. *1580:* Amyt az elótte valo plebanossok Az plebanossaghoz ne(m) Birtak Ennek vtanna se Iryak azt Az plebanossag Inuentariumaba [Kv; i.h. 213a]. *1582:* A my a plebanossag Maioranak meg Epiteset Nezy ... eo kegelme Ne halogassa, hanem holnap hiuassa rea esmet az zaz wraymat [Kv; i.h. 253b].

plébánosságház lelkészlak; parohie (catolică); Pfarrhaus. *1570:* Az Zaz vraim varoswl Byro vramat es Az Thanachbely vraimat Azon keryk, hogi eo kegelmek az plebanos vramat hywassa Beh keozykben ... Es Intenek ... hogi az plebanossagh hazatis Neh hadna ely pwztwlny Epitene eois Rayta Mint az Theob plebanosokis chelekettenek [Kv; TanJk V/3. 29a].

plébános-választás lelkészválasztás; alegerea parohului; Priesterwahl. *1592:* megh ertettek varosul eo kegmek biro vramtol az be giwitesnek okat az plebanos valaztas feleol | Az plebanos valaztast halaztottak eo kgmek Barat Peter vra(m) meg Ieowesere [Kv; TanJk I/1. 194, 201].

plebejus státus plebejusi/köznépi rend; plebe, poporul de rînd; plebejische Ordnung. *1769:* az efelekkel meg a Plebejus status is igen bővölködik Harom széken [Hsz; Kp IV. 252].

plebsz köznép; poporul de rînd; das gemeine Volk. *1894:* Jóskát rég láttam. Ő felségesen félrehúzza magát a plebs elől [Plev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pléd gyapjútakaró; pled, pătură de lînă; Wolldecke. *1856:* 1 dr barna földü Barágé Plaid [Kv; KCsl 11].

pléh 1. bádog (lemez); (placă de) tinichea, tablă; Blech(platte). *1587:* Julj 18 ... az Magiar Vchiaj kis aiton alol valo Torniot kezdettem heiaztatnj ... az vaszaszasatol lakatosnak es az plehteol teólchieresteol Czinalasatol fiszettem —/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 22 Seres István sp kezével]. *1589:* Attam Teolchyeres Lorinznek hogy Az Zazlot eo maga plehebol meg plehezte f. — d. 40 [Kv; i.h. 4/VI. 28a Stenzely András sp kezével]. *1621:* Teolczieres Peternek ... hogi az Gombot meg plehezte vgia(n) az elebbi plehel, aual meg nem eruc(n) vjatis adot hozza atta(m) f 2/— plehert es munkajaban [Kv; i.h. 15b/X. 41]. *1637:* az keringeö gradjcsynak heyazattya eppen plehuel jo moggyaual boríttott [Fog.; UF I, 408]. *1687 k.:* Egy Mása vagy kantár plehtől f — // 75 [MvRKLev. Vect. 10]. *1728:* Egy plebol valo kannácska [Árkos Hsz; SVJk]. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medályformát hordoztanak, akit kesentyünek híttak, az városi úr szásznéknak aranyból ... falusi szásznéknak ... kinek ónból, kinek pléhből [MetTr 344]. *1743:* az nagy Bástyanak külőnős franczia fedés s fedele légyen ... a fedelén lévő csatornák a kik lésznek, azokot magam, pléhből kivánom csinyáltatni [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. *1760:* Egy porozó skatuja pléjből [Mv; TGsz]. *1840:* Egy Lámpás pléhből az ajtoján kerek dufla üveg [Dés; DLt 1039]. *1849:* Egy lagirozott vírág tarto Pléhből xr. 3 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gkel. pap hagy. 8].

Szk: *~hajtó szegeletes fa. 1829:* Egy pléh hajto szegeletes fa[a] 2 xr [Torda; TVLt 378. — [a]Bádogos szerszám] ✱ *vhány bokor ~. 1589:* Vettünk ... hat bokor plehet Stenczel Andrastól, Attunk a' plehert f. 2 [Kv; Szám. 4/IX. 18] ✱ *vhány tábla ~. 1862:* 2 ől hosszu 8 tábla pléh ... 2 // 34 [Kv; SLt Vegyes perir. 22] ✱ *vány tonna ~. 1758:* Egy tonna pléh az nagy haz fedelin lévő csatornák plehezésíre valo [Déva; Ks 76 IX. 8].

2. vmilyen fémlemez; un fel de placă de metal; irgendeine Metallplatte. *1558 k.:* az gorog ffeier lg lezen: ezth chinald lly modon: Wegy onbol veretteteth plehet es figezd eros echetben egy fazekban [Nsz; MKsz 1896. 282]. *1575 k.:* Az grispan az is lo az mi tudomanywnkhoz es chinald lly Modon. wegy rezbol veretteteth plehet es figezd egy fazekban [Nsz; i.h. 282].

Vö. az *ezüst-, réz-, vaspléh* cimszóval.

Szk: *~hé ver. 1558 k.:* Az purgalasa[a] penig lg lezen, Rp. veres rezet es ted eleven zenre es ves az rezre kenkoueth es koz soth, keueseth es Mikor az kenko es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla es lezen te neked purgalt rezed az tegelben [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]A rézé] ✱ *~hé kiverettettetik. 1558 k.:* legyen tizta rez ky kyuerettetteteth vekony plehe es el Meteltteteth [Nsz; i.h. 284] ✱ *aranyos ~. 1637/1639:* 15. palastra ualo strimferlet (!) aranias plehek, egj szoknjara ualo fel kapcsocskaual nyomnak egjutt m. 1 [Kv; RDL I. 111] ✱ *ezüst-aranyos ~. 1740:* Egy ezűst aranyos Pléhekkel rakott fityegős homlok elöjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne; Told. 19] ✱ *ónos ~. 1586:* Biro vram hagiasabol, az Thanachi haz teteien valo kis harangos érkelt meg akariwk vala Czinaltatnj Cziak hogi az ónós ple hagiattata el velunk, hogj nem talalhatank, az heiazatia foldozasara veottem vala zendelt ket ezert ... f. 2 [Kv; Szám. 3/XXIV. 40]. *1593:* Vettunk Vicej Matetol 27. onos plehet ... f 1 d 89 [Kv; i.h. 5/XX. 124] ✱ *vasas ~. 1714:* Vőrős Kordovan Börrel boritott Ladatska mind(en) felöl Vasas Pléhell meg erősitett, belől vaszonnjal boritott fl. Hung. 2 [AH 55] ✱ *veresréz ~. 1558 k.:* ved az tey zinq vizeth ... es distillald megh hath utal, meglen az veres rez plehe ... Meg feieredik Mind kivol es Mind belol [Nsz; MKsz 1896. 286].

3. vminek a bádog alkatrésze; piesă de tinichea la ceva; Blechbestandteil von etw. *1591:* Hid kapwra walo Keolchyegh ... peter Kowach chynalt ... Az keet Chiganak keet Tengelt, Az Chiga melle Negy plehett [Kv; Szám. 5/X. 82]. *1592:* Susanna Kalmar Janosne zolgalo leania ... vallia ... mikor megh akarua(n) nittni az aitot, az kolchnak eggik tolla bele teorek ... Az lakatost oda viuwk, es mikor az plehet akarna egi feleol le vonni ... oda luta Seres Peterne, es egi darab faual be vere [Kv; TJk V/1. 231]. *1595:* Lakatos Tamas czjnalgatot az Varos Szakalosin ... 1. Gemet Tisztitot veszcstöl és annak plehet, és .1. süta szeget [Kv; Szám. 6/XVIIa. 313 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Az Jeg Vermen valo Lakatot ismeg elrontottak volt es az Aitorol az plehetis le vontak [Kv; i.h. 7/XII. 18 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1676:* Nylik ezen házbol ... festett béllet ayto, mellyen most vagyon czak az zarjanak táblaja, es kolczanak puszta pléhe [Fog.; UF II, 730]. *1779:* Az egjik Loitor-

iára fel vertem 2 Ui pléhet, és 2 otskát xr. 18 [Szászváros H; BK]. *1780:* Ferencz Urfi ö Nga kotsijára ... a' bakjára két nagy hosszu plehet ki-tottam a' ki a kast tarttja Rhen. for. 1 [uo.; BK]. *1781:* Az öreg Grof Vr ö Nága kotsijára ... a Hidlásra egy plehet ujjat xr. 12 [uo.; BK]. *1794:* Vetemény öntözö avatag fenyö kártos Pléhestöl [Nagyfalu Sz; CU].

Szk: *ajtóra való ~. 1587:* Chynaltatam ket Aytora vallo plehet f. — d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 14] ✱ *hintóra való ~. 1685 e.:* holmi hintora valo plehek [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5].

4. bádogedény; vas de tinichea/tablă; Blechgefäß. *1726:* edgy irós vajhoz való pléh [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

Szk: *bádiántartó ~. 1788:* égy Bádián tarto pléh [Mv; TSb 47] ✱ *borstartó ~. 1810:* Egy hoszszu bors tarto pléh ... xr 29 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy.] ✱ *herbatea-tartó ~. 1788:* Herbatéj tarto nagy lapos pléh [Mv; TSb 47] ✱ *kásaserétes ~. 1782:* 1 Kása Serétes plé [Nalác H; CsS] ✱ *kávés ~. 1789:* vettem kezemhez ... Egy pár kék portzellán fingsiákat, égy pórcellán Ibrikekkel edgyüt, egy kávés pléhet [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ✱ *olajos ~* lámpa bádog-olajtartója. *1805:* Egy Alabástromkö függö Lámpás, Luster helyett, bele járó olajos Plével [Mv; TGsz 52] ✱ *szenteltvíztartó ~. 1744:* Szentelt viz tarto pléh [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

5. bádogból való házi eszköz; obiecte de menaj din tinichea; Hausgerät aus Blech. **Szk:** *fánksütö ~. 1788:* Egy vas nyeles görbe fánk sütö pléh Három töltsérü [Mv; TSb 47] ✱ *fánkvágó ~. 1831:* egy pánko vágo pléh [Mv; MvLev.] ✱ *kávészürö ~. 1788:* Kávé szürö zatsko forma jukatos pléh kettö [Mv; TSb 47] ✱ *kolbásztöltö ~. 1768:* Kolbász töltö Pléh 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

6. tepsi; tavă (de tinichea), tipsie; Backblech. *1849:* Egy tészta némühez valo retzés pléh [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *piskotum sütö ~. 1768:* Piskotum sütö pléh 14 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *tortáta sütö ~. 1788:* 'Semlye kása Tortata sütö pléh kettö [Mv; TSb 47].

7. jelzöi haszn-ban; cu funcţie de atribut; în attributivem Gebrauch: pléhböl készült; de/făcut din tinichea/tablă; aus Blech, Blech-. *1789:* Egy Fövek Sajtolásához alkalmaztatott fábol tsinált Sajtotska pléh Fészkével 's Csatornájával Rft 2 [Mv; ConscrAp. 8].

Szk: *~ degettartó. 1842:* egj pleh Deget tarto [Csekelaka AF; KCsl 3] ✱ *~ fánksütö forma. 1788:* égy nyeles pléh fánk sütö forma [Mv; TSb 47] ✱ *~ félejteles. 1788:* Pléh fél ejteles 1 [Somogyom KK; Told. 44a] ✱ *~ félkupás 1842:* Vettem egy plé félkupást egy fertályost egy töltsért és egy Lopot 4 Rf [Görgény MT; Born. F. Vc] ✱ *~ gombafánk-forma. 1809:* Egy pléh gomba fánk Forma [Koronka MT; Told. 19] ✱ *~ habszedö. 1821:* Egy Pléh hab szedö [HG Mara lev.]. *1857:* Pléh Hab szedö [Bodola Hsz; BLt II. 11] ✱ *~ hússütö masina. 1849:* Csuléj Todor vitt el égy pléh Hus sütö Masinat 3 Pfrt [Héjasfva NK; CsZ] ✱ *~ kolbásztöltö. 1753:* Egy pleh kolbász töltö [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1791:* Egy pléj kolbász tötöért Udvar Számára 1 Rfr. 18 xr [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1796:* Pléh kolbásztötö 2 [Tresztia H; Ks 115]. *1804:* Pléh Kolbász Töltö nro 2 [uo.; Ks 108] ✱ *~ lészürö. 1741:* Pléh lé-szürö 1 [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprényi Örsollya lelt.]. *1744:* edgy kis pléh le szürö [Ádámos KK; JHb LXXVIII/11]. *1782:* Egy nagy plé lé szürü [Nalác H; CsS]. *1789:* Egy pléh Lév Szürö Rf — xr 10 [Mv; ConscrAp. 23] ✱ *~ öntözökártya. 1814:* Pléh öntözö kártya Töltsérel 1. Kis fa öntözö Kártya 1 [Vesszöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.] ✱ *~ sulcforma. 1837:* Égy tornyos pléh Sultz forma 16 aprobb külömbféle vandlikkal 17 darab [Szentbenedek SzD; Ks 88. 11] ✱ *~ szitaszürö. 1823:* Pleh szita szürö [Nsz; DobLev. V/1080. 6b Demény György hagy.] ✱ *~ szürökalán. 1849:* Egy haszonvehetetlen pléh szürö Kalán [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *~ tésztaforma. 1781:* Régi modi Tészta pléh formák [Mv; Told. 9a] ✱ *~ tolózár. 1656:* nilik be az elseö bastia hazra ... bellett ajto ... egi retezfeövel be vonojaval belöl egy kis pleh tolio zarjaval [Fog.; UF II, 132] ✱ *~ tormareszelö. 1790:* Egy hitván Pléh torma reszelö [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 2] ✱ *~ útipohár. 1816:* Egy pléh lagérozott uti pohár [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ *~ veteményöntözö kártya. 1796:* Pléh vetemény öntözö kártya 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

pléh-abárló bádog fözö/párolóedény; oală de opărit din tinichea/tablă; Blechtopf. *1795:* Pléh abálló 1 [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. *1857:* Pléh abárló [Bodola Hsz; BLt II. 11].

pléhajtó bádogajtó; uşă de tinichea/tablă; Blechtür. *1656:* az kemenj alliara nilik be vas sarkon panton forgo vas pantos pleh ajto [Fog.; UF II, 131].

pléhajtós bádogajtós; cu uşă de tinichea/tablă; mit Blechtür. *1813:* Ezen Kis Kamrácskában vagyon egy kicsin paraszt cserép füttöcske vas pléh ajtos Táblájával [Koronka MT; Told. 18].

pléhalj bádogalj; fund de tinichea/tablă; Blechboden. *1840 k.:* egy pár kis portzellán Kalmáris pléh alja [BetLt 3].

pléharany aranylemez; foiţă de aur; Goldplatte. *XVII. sz. v.:* Pleh aran(n)yal valo kereskedesröl[a] [Kv; Diósylnd. 18. — [a]Lapszéli bejegyzés az 1592-ből való szöveg mellett].

pléh borhütö bádog borhütö; vas pentru răcirea vinului făcut din tinichea/tablă; Weinkühler aus Blech. *1807/1818:* 1 Lagérozott plé Bor hüttö [Mv; Told.]. *1816:* Egy lagérozott pléh Borhütö hozzá valoval [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

pléh borsoló bádog borsörlö; morişcă de piper din tinichea/tablă; blecherne Pfeffermühle. *1733:* Ket pléh borsolo, kissebb és nagjob [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1756:* attam egy pléh borsolora és pléh Iskatulyákra ... Rfl. 6 xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 100a].

pléhcsatorna bádogcsatorna; jgheab/canal (de scurgere) din tablă/tinichea; Blechrinne. *1826:* Egy pléh csatorna fél ölni hoszszuságu Crocodilus fövel [Szentdemeter U; Told. 41].

pléhcsatornás bádogcsöves; cu ţeavă de tinichea/tablă; mit Blechrohr. *1732:* Találtunk ... Egj pléh csatornás cserefa liut [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

pléhcsésze bádogcsupor; ceaşcă de tinichea; Blechtöpfchen. **Szk:** *ételhordó ~. 1823:* Etelhordo pléh csésze [Nsz; DobLev. V/1080. 6a Demény György hagy.].

pléhcsics bádogszívóka; sifon de tablă folosit pentru scoatere de lichide; blecherne Saugdüse. *1829:* Egy plé tsits [Mv; MvLev.].

pléhcsillag bádogcsillag; stea de/din tablă; Blechstern. *1679:* Masodik rendbeli Házak ... sindelyezese jó ... Ezek felet Pleh vitorla nro 2 ... Pleh czillagh nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 13]. *1732:* Ezen Kolosvári Házaknak belsö Vdvarára ... nyilik edgj vas Sarkokon fordulo ... két felé nyiló gjalog kapu ... e' megirt kapu láb tornyozattja tetein van edgj jókora pléhes gomb, teteiben eresztett kettös pléhes kereszt, és ezen keresztnek Szárán egy pléh csillag [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

pléhcső bádogcső; ţeavă de tablă; Blechrohr. *1835:* Egy hoszszuko pléh Cső [Mv; MvLev.]. *1858:* vas kemencze ... ujj pléh csövel, 4 könyökkel [Mv; TSb 39].
Szk: *veteményöntöző ~. 1754:* egy Veteménj öntözö pléh cső [Ádámos KK; JHb XIX/10].

pléhcsövű bádogcsöves; cu ţeavă de tablă; mit Blechrohr. *1854:* égy Ple csöü Liu, Csap alá valo Cseber égy [Sárd KK; WassLt].

pléhecske 1. bádogedényecske; vas mic de tablă/tinichea; Blechtöpfchen. *1733:* Méts(ne)k valo pléhetske [Marossztkirály AF; Told. 2].
2. *kolbásztöltö ~* kis kolbásztöltö bádogeszköz; tub/puşcă de cîrnaţi, cîrnăţar de tablă; Wurstspritze aus Blech. *1788:* Olosz Kolbász töltö kitsin pléhetske [Mv; TSb 47].

pléhedény bádogedény; vas de tinichea/tablă; Blechgeschirr. *1845:* Pléh Edények. 1 Szürö Kalány [Gyalakuta MT; LLt]. *1848:* Pléh Edények ... Kitsi Töltsér 1. Fertájos 1. Fél fertájos 1 [Szászerked K; LLt]. *1849:* Pléh Edények ... Égy kisebb spritz Csillogal és két tsövel 1 R 15 xr [Görgény MT; Bom. G. XXIVd Grois Miklós udvari szakács nyil.].
Szk: *faolajos ~. 1789:* Egy fa Olajos pléh Edény 10 kupás Rf 1. [Mv; ConscrAp. 33].

pléhes I. *mn* **1.** bádoggal bevont/megerösített; acoperit/întărit cu tinichea/tablă; mit Blech bezogen/verstärkt. *1679:* Ház ... Ajtaja ... festekes, vas sarkas hevederes, duplás, belöl plehés kivül retezes | Külsö Kamora ... Aytaja ... duplas deszka vas sarkas, hevederes plehes kólcsos | Pohár székeczke nro 1. Ennek also részenek ajtaja, csiklos hevederes pléhes nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6, 58, 108]. *1681:* Fejér, hoszzu nagi lada, plehes, Kolcsos Nro 1 | Brassai festet Lada, egyik kisseb, mindenik pléhes kólczos Nro 2 [Vh; VhU 541]. *1699:* Egy kalmaris (!) lada sarga pleh es 1 [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1756:* Zomántsos, és pléhes viseltes szolga kard, hasonlo szijával egjütt 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 26].
Szk: *~ ajtó. 1656:* Az udvarbiro hazbol ki menven job kez fele az saffar hazra nilik egy ... plehes vas be vonos ayto [Fog.; UF II, 113] ✱ *~ bécsi zár. 1656:* nilik ... bal kez fele egi bellet ... vas sarkon panton forgo ajto, melinek buritott plehes onos Beczi zaria [uo.; i.h. 135] ✱ *~ csapózár. 1656:* Ezen hazbol nilik ... egy cziffran festett bellett vas sarkon panton forgo ayto, melinek plehes kilinczes csiapo zaria ... megh vagyon | festekes ayto, melinek plehes csapo zarja, ütközöje megh vagjon [uo.; i.h. 124, 126] ✱ *~ gomb. 1732:* a' megirt kapu láb tornyozattja tetein van edgj jókora pléhes gomb [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *~ héjazat. 1662:* Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héjjazattal, orsósan függö lábason építtetett vala[a] [SKr 297–8. — [a]A váradi várban I. Rákóczi György] ✱ *~ kereszt. 1732:* két felé njiló gjalog kapu ... teteiben eresztetett kettös pléhes kereszt, es ezen keresztnek Szárán egj pléh csillag [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *~ kilincs. 1656:* fejer bellett ajto, lapos fejü szegekkel szegezett forditoja vas be vonoja plehes kilincze hoza valo vas horgaival együt [Fog.; UF II, 150] ✱ *~ láda. 1591:* Plehes eöregh lada 1 [Kv; AggmLt A. 53]. *1679:* Kisded, fedeles plehes Láda nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 81] ✱ *~ nyelü. 1797:* Csont nyelü kések két pár ... Plehes nyelü kés négy pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6] ✱ *~ toló(vas)zár. 1656:* Jnnet az belsö vár kapu fele fordulvan az kapu felett valo hazra megjen fél 5 lepcseöböl allo fa gradicz meli hazakra nilik ... reghi vas sarkon panton forgo ajto, melinek plehes tollio vas zaria ... megh vagjon | eoregh partas hevederes bellett ajto, melinek parazt plehes tollio zarja kilincze forditoja ... megh vagjon [Fog.; UF II, 129, 138] ✱ *~ vitorla. 1637:* Ezen nyari haznak az tetejben vagyon egy plehes vitorla [Fog.; UF I, 411] ✱ *~ zár. 1656:* tarkan megh festett ayto ... plehes zarjaval be vonójával együt | Jnett az follisora ki menven nilik be az masodik hazra ... job kez fele vas sarkon panton forgo partas festett felszer ajto, plehes zarjaval [Fog.; UF II, 122, 125] ✱ *~ záros. 1694:* njilik onnét ... vas sarkas, pántos, plehes Záros, vas ütközös es be vonos ... bellett Ajtó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].
2. *~ mesterség* bádogosság; tinichigerie, meseria tinichigiului; Klempnerei. *1829:* pléhes Mester Ember Szabo Ferentz ... sequestrált pléhes Mesterséghez tartozo Mivszereket ... conscribaltuk ... a következendö rendel[a] [Torda; TVLt 378. — [a]Köv. a részl.].
3. *~ mesterember* bádogos; tinichigiu; Klempner. *1829:* pléhes Mester Ember Szabo Ferencz [uo.; i.h.].
II. *fn* bádogosmester; tinichigiu; Klempner. *1730:* A privilegium tokjáért Pléhesnek Hfl 3 Den. 40 [Kv; Szám. 56/XIX. 16]. *1756:* A Kolosvári Pléhesnek Rh. fl. 1 xr. 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 87a]. *1861:* halt meg pléhes Lázár György ... leánykája Biri [Dés; RHAk 121]. *1861/1875 k.:* az Egyházi elöljáróság ... kihozatott Kolosvárról egy Kalinka nevü pléhest ... a' pléhmunkára [Szucság K; RAk 102].

pléhesen bádoggal fedve; acoperit cu tablă/tinichea; mit Blech bedeckt. *1662:* Azon torony[a] másikát is ... igen friss épülettel folyosósan, szép csúcsosan, pléhesen megépíttetvén[b], olly harangokat öntetett volt belé hatot [SKr 95. — [a]A fejérvári székesegyházé. [b]I. Rákóczi György].

pléheszköz bádogeszköz; uncaltă de tablă; Blechwerkzeug. *1789:* 2 Önténi valo Pléh Eszközök Rf — xr 20 [Mv; ConscrAp. 23].

pléhezés bádogozás, bádoggal való bevonás; acoperire/învelire cu tablă; Beziehen/Überziehen mit Blech. *1593:* Vettunk Viczey Matetol. 27. onos plehet ... f 1 d 89 Azokat chynaltattuk az kis templumon valo harom gombra ... Az

gombok plehezesetol az haromtol Attunk Teolcheres Leorincznek f 5 [Kv; Szám. 5/XX. 124]. *1758:* Egy tonna pléh az nagy haz fedelin lévő csatornák plehezésire valo [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1861/1875 k.:* a' pléhezés alá való és állásho kelletö deczkákért ... s egyéb aprolek kötségre ment öszvesen 102 forint [Szucság K; RkAk 102].

pléhező bádogozó; care execută acoperişuri din tablă; Klempner-. **Szk:** *~ mesterember. 1800:* 7-dik Bizonyság. Markirius András Brassó Városi most itt a' Városon Tornyot Pléhező Mester Ember 50. Esztendös (felel)[a] [Bereck Hsz; HSzjP. — [a]Köv. a vall.].

pléhfedelű bádogfedelű; cu capac de tinichea; mit Blechdeckel. *1773:* Sárga pléj fedelü Tötséres szájü kis bokály [LLt Fasc. 149].

pléh-fertály fertályos bádog-mérőedény; vas de tablă/tinichea de un sfert de cupă (folosit ca măsură de capacitate); blechernes Meßgefäß eines Viertels (Hohlmaß). *1787:* Egy Pléh fértály [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3].

pléh-fertályos fertályos bádog-mérőedény; vas de tablă/tinichea de un sfert de cupă (folosit ca măsură de capacitate); blechernes Meßgefäß eines Viertels (Hohlmaß). *1782:* Egy plé fertallyas [Nalác H; CsS]. *1794:* A Hegyen Lévö fogadoban ... Pléh, fertalyos egy [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1827:* egy pléh fertállyos [Koronka MT; Told. 34].

pléhforma 1. bádogtepsi; tavă de tinichea; Backblech. *1726:* Tortátá(na)k valo pléh formák [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. *1849:* Pléh forma kettö tálbo fötnek valo [WassLt].

Szk: *liliomos ~. 1788:* Mandola Tortátának valo Nagy Liliomos pléh forma [Mv; TSb 47].

2. fánk/tésztaszaggató bádogforma; formă de tăiat gogoşi din tablă/tinichea; Krapfenform aus Blech. *1753:* kotzka fánk(na)k valo hat darab pléh forma nro 6 [Mezőzáh TA; Told. 18].

Szk: *piskóta ~. 1761:* Piskota Pléh Forma Nro 10 [Veszsöd NK; JHb XXIII/31. 26] ✱ *tolófánk lövő ~. 1782:* Tojo fánk lövö pléj forma [Szentimre Cs; Hr Inv.].

pléhfűtő bádogkályha; sobă de tablă; Blechofen. *1821:* Asztalos Házban ... vagyon egy ... tégla kementze a végiben lévő hitvány vas pléh fűttővel [Koronka MT; Told.]. *1832:* Két elégett vas pléh fűttö [Sáromberke MT; TSb 26]. *1851:* Pléh fűttö csövekkel 6 fr [HSzj *cső* al.] | Találtatik itt még ... egy konyha asztal ... egy vásott pléh fűtö ajtóstol [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

pléh fűtőkemence bádogkályha; sobă de tablă; Blechofen. *1839:* Egy ujj pléh fűtö kisded kementze, — csöjével édjütt [Dés; DLt 87/1840].

pléhgallér törzstiszt zubbonyának rendfokozatot jelölő, csillagokkal ellátott gallérja, guler tare la vestonul ofiţerilor superiori; Stabsoffizierskragen. *1852:* Josí ... itt hagya vasárnap 's most Vásárhelyt büszkeleg pléh gallérjával [Kv; Pk 7].

pléhgomb bádog tetőgomb; glob/bumb de tablă care se aşază (ca ornament) pe acoperişul caselor; Dachknauf aus Blech. *1652:* Ezen ház felet vagyon egy ... Filegoria ... az tetein két pleh gomb [Görgény MT; Törzs]. *1726:* az uj Házon lévö árticsoka formára csinált három pléh gombért á fl: h: 4. d: 80 ... az nemeth Tölcséresnek [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1805:* találtunk ... Két pléhgombat [Szamosfva K; BLt 9].

Szk: *csillagos ~. 1761:* (Az udvarház) fedelének teteje két szegeletein csillagos pléh gombok vagjnak [Szászveszsöd NK; JHbK LXVIII/1. 201]. *1788:* Ház teteire valo tsíllagos pléh gomb égy [Mv; TSb 47].

pléh-gyertyatartó bádog gyertyatartó; sfeşnic de tinichea/tablă; Blechleuchter. *1796:* Egy Pléh Gyertya tartóért ... xr. 21 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 15]. *1821:* Kávé szín platirozott pleh Gyertyatarto [Backamadaras MT; CsS].

Szk: *komisz ~. 1820:* Egy komiz pléh Gyertya tarto és egy Koppanto [EMLt].

pléhhold (háztetőre helyezett) bádoghold; lună de tablă (care se aşază ca ornament pe acoperişul caselor); Blechmond auf dem Dach (als Ornament). *1679:* Masodik rendbeli Házak ... sindelyezese jó ... Ezek felet Pleh vitorla nro 2 Pleh hold nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 13].

pléh-iskatulya, pléh-skatulya bádogdoboz; cutie de tablă/tinichea; Blechbüchse, Blechdose. *1764:* Egy Pleh Iskotuja [Pókafva AF; Kath.]. *1782:* Kavénak valo ple iskatulja [Nalác H; CsS]. *1789:* Theriaca Veneta 1 Kötés Rf 2 Xr ... Detto pléh Skatulyákb(an) 8. darab Rf 2 xr 24 [Mv; ConscrAp. 65].

Szk: *borsoló ~. 1773:* Egy uti gömbölyü borsoló Pléh Iskatulya, benne lévő hat kerek Iskatulyácskákkal [Lele Sz; EMLt Marsinai Pap lev.]. *1788:* Gömböjeg hoszszuko pléh borsolo iskátulya [Mv; TSb 47] ✱ *borsos ~. 1799:* Egy pléh borsos skatulya [M.igen AF; DobLev. IV/795] ✱ *fűszerszámos ~. 1773:* Füszerszámos Pléh skatullya [Jobbágyfva MT/Nsz; BálLt 71]. *1797:* Fü szerszámos pléh Iskatullya egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7]. *1811:* egy fuszerszámos pleh iskatullya [Mv; LLt]. *1821:* Feketén platirozott Füszerszámas pleh két kis Iskatoja [Backamadaras MT; CsS] ✱ *kávés ~. 1792:* Pléh kávés Iskutullya [TL Conscr.].

pléhkalán, pléhkanál bádogkanál; lingură de tinichea; Blechlöffel. *1765:* Pléh Kalány Nro 8 [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. *1787:* Egy On Kalán, s 2. pléh kalán [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3]. *1812:* Egy Pléh Kalány [M.gyerömonostor K; KCs 11]. *1851:* Egy pléh Kanál [Dés; DLt az 1852. évi adatok közt].

Szk: *gombafánkot készitő ~. 1849:* Egy Gomba fánkot készitö pléh kalán [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléh kalántartó bádog kanáltartó; cutie de tablă/tinichea în care se ţin lingurile; Löffelbrett aus Blech. *1677:* Egy pléh kalán tarto öt kalánokkal v(a)l(e)t f.—//12 [Kv; RDL I. 155b].

pléhkártus, pléhkártya bádogkanna; cană de tablă; Blechkanne. **Szk:** *(vetemény)öntöző ~. 1780:* Öntözö pléh kártus [Bethlen SzD; BK]. *1804:* Pléh vetemény öntözö Kártya nro 1 [Tresztia H; Ks 108]. *1837:* Egy öntözö pléh kártya Egy pur puris edény [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pléhkasztrol bádoglábos; castron de tinichea; Kochtopf aus Blech. *1841:* Egy pléh Kastrol [Kv; SL].

pléhkemence bádogkályha; sobă de tablă; Blechofen. *1841:* A' Vendég házban ... egy rosz pléh kementze [Egeres K; Ks 89].

pléhkeresztes bádogkereszttel díszített; cu cruce de tinichea (ca ornament); mit Blechkreuz (als Ornament). *1822:* pléh keresztes 'Sendely fedél alatt lévö kisdég Harang [Mocs K; HG Conscr. 17].

pléh-kredencia bádogtálca; tavă de tinichea/tablă; Blechtablett. *1743:* Fintsia ala valo Pleh Credentia egy [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1744:* Rosdas Pleh kredentia [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

pléhkupa bádogkupa; cupă de tinichea/tablă; Blechbecher, Blechpokal. *1787:* Egy ép Pléh Kupa Dr. 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3]. *1788:* Pléj kupa 1 [Somogyom, KK; Told. 44a]. *1789:* Egy pléh Kupa Rf — xr 5 [Mv; ConscrAp. 24]. *1793:* Egy plé kupa és plé tötsér [Faragó K; Told. 19]. *1818:* Egy pléh kupa, két fél kupa két fertályos [Szárhegy Cs; LLt].
Szk: *tintamérö* ~. *1789:* egy Tenta mérö rosz pléh Kupa, és egy Fertallyos Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 20].

pléhláda bádogtepsi; tavă de tinichea; Backblech. *1753:* Piskot kenyér tsinaló pleh Láda N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

pléhlámpás bádoglámpa; lanternă/felinar de tinichea; Blechlaterne. *1760:* Egy pléj lámpás [Mv; TGsz]. *1788:* Egy rosz jukatos pléh Lámpás [Mv; TSb 47]. *1801:* édgy pléh Kisded Lámpás [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. *1837:* Egy rosz aviticalis pléh lámpás [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pléhler tüzhely bádogsütöje; tobă de tablă/tinichea, cuptorul maşinii de gătit; Bratröhre aus Blech. *1869:* égy, 5 öntött plattból álló vas ajtos kemencze, égy pléh rerh(!) vas ajtoval [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléhlopó bádog borlopó; trăgulă/sifon de tablă pentru tras vinul din butoi; Weinheber aus Blech. *1761:* Pleh Lopo Nro 1 [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 26]. *1832:* Üveg lopo kettö, és plèh lopo-is kettö — egyike avatég [Sáromberke MT; TSb 26]. *1842:* Két pléh lopo [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1849:* Két pléh lopok [Dés; DLt] | Pléh lopo 1 [WassLt].
Szk: *borkostoló* ~. *1733:* Két bor Kostolo pléh lopo, edgyik rosz [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *borszívó* ~. *1787:* Egy bor szivo Pléh Lopo Dr. 21 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8].

pléhmécselő bádogmécs; opaiţ de tablă; Unschlittlampe/Funzel aus Blech. *1788:* Hat pléh mécselö [Mv; TSb 47].

pléhmerengetö bádog meritöedény; căuş de tablă; Blechschöpfer. *1788:* Viaszsz fejérítéshez valo nagy jukatos pléh Tekenö, és hozzá valo nagy pléh töltséres merengetö [Mv; TSb 47].

pléhmunka bádogosmunka; lucrări de tinichigerie; Klempnerarbeit. *1861/1875 k.:* az Egyházi elöljáróság ... kihozatott Kolosvárról egy Kalinka nevü pléhest ... a' pléhmunkára [Szucság K; RAk 102].

pléhműves bádogos; tinichigiu; Klempner. *1863/1875 k.:* Bartha Mihály és Müller József pléh művesek [Szucság K; RAk 103].

pléhnyárs bádognyárs; frigare de tablă; Blechspieß. *1788:* Kávé pergelö pléh nyársával [Mv; TSb 47].

pléhnyelü bádognyelü; cu mîner de tablă/tinichea; mit Blechstiel. *1797:* Licitáltattak ... Egy pár pléh nyelü kés Dr. 18 [DobLev. IV/775. 3].

pléhnyírö olló bádogvágó olló; foarfece de tăiat tablă; zum Blechschneiden gebrauchte Schere *1741:* Egy Pléh nyirö ollö [Kv; TL 90 lak. szerszám].

pléhpalack bádogpalack; ploscă de tablă; Blechflasche/buddel. *1588:* Egy Eoregh zwrkos pleh palazk [Kv; KvLt Inv. I/2. 19]. *1596:* Biro vram ... az melj pleh palazkba az mesert fel kwlte Vrunknak, mint hogj oda vezet, adot erette f — d 60 [Kv; Szám. 6/XXIX. 101 Bachi Tamas sp kezével]. *1627:* ket ple palaczk roszak f — d. 12 [Kv; RDL I. 134]. *1629:* Egy hituan pleh palaszk tt .f. — d. 6 [Kv; i.h. 132].
Szk: *szijas* ~. *1647:* Egy szias pleh palaczk [M.királyfva KK; BK 48/16].

pléhpalackocska bádogpalackocska; ploscuţă de tablă; Blechfläschchen. *1816:* Egy Pléh, Szük száju palatzkotska [Csíksztmárton MT; UnVJk 150].

pléhpáncél bádog mellvért; cuirasă de tablă; Brustharnisch aus Blech. *1759:* szállittasson el ... Egy tzifra köves ezüstözott pléh Pantzélt derékra valot [Sárd AF; TSb 51].

pléhpénz (értéktelen) bádog apropénz; monedă de tinichea (fără valoare); (wertlose) Blechmünze. *1706:* Az Armáda bé jövetele alkalmatosságával, mint hogj itt réz pénznél egjéb nem volt, Generalis Erbeville eö Excellentiája, valami rosz pléh pénzt parancsolt hogj el vegjünk ä városon [Kv; KvLt I/193 Kv panasza a gub-hoz].

pléhpikszis bádogszelence; cutie/cutiuţă de tablă/tinichea; Blechbüchse. *1789:* Egy pléh pixisbe Oleum Philosophor(um) 13 Libr. Rf 9 xr. 45 [Mv; ConscrAp. 7].
Szk: *borsoló* ~. *1805:* Egy Pleh Borsolo Pixis [A.jára TA; BLt 9] ✱ *suvikszos* ~. *1830:* Egy suvikszos pléh Piksis [DLt 499 nyomt. kl].

pléh-porozó bádog-porozó; prăfuitor de tablă; Bestäuber aus Blech. *1836:* Egy üveg Kalamáris plé porozojával [Kv; Pk 3].

pléh-reszelő bádog-reszelö; pilă de tablă; Blechfeile. *1787:* Egy hitvány pléh Reszelö Dr 8 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 7]. *1849:* Egy rongyos pléh reszelö [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléh-serbli bádog éjjeliedény; oală de noapte din tablă; Nachttopf aus Blech. *1845:* Egy gyalog árnyékszék pléh serblível [Doboka; Mk].

pléh-spricc bádog kolbásztöltő eszköz; tub/puşcă de cîrnaţi, cîrnăţar de tablă; Wurtspritze aus Blech. *1820:* Egy kolbász töltő Pléh Spritz [Mv; MvLev.]. *1835:* Egy Pléh Spréttz kolbász töltö [Mv; i.h.].

pléh-szivárvány bor kiszívására szolgáló bádogeszköz; trăgulă/sifon de tablă pentru tras vin dintr-un recipient; Weinheber aus Blech. *1685 e.:* az Sido Uczában ... az más boltban ... Pleh Szivárvány Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 22]. *1744:* Pléh szivárván föltos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1758:* Pleh szivárvány nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1815:* el Törött pléj Szivárvány [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19]. *1832:* Üveg lopo kettö ... Egy jó pléh szivárvány [Sáromberke MT; TSb 26]. *1835:* Az Udvarház allati Pintzében ... Egy jo pléh Szivárvány [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1850:* egy nagy darab pléh szivárvány betsár 5 ft [Algyógy H; Born. F. Ii].
Szk: *borszívó* ~. *1799:* Egy Bor Szivo Pléh Szivárvány [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

pléhszűrő bádogszűrő; strecurătoare de tablă; Blechsieb. *1792:* Pleh Szürü [TL Conscr.]. *1824:* Egy pleh szürö [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt]. *1849:* Egy pléh szűrőnek oltska vas rámája [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1849 k.:* Pléh szűrő — orda-szedö és Torma reszelo 2 ft [DobLev. V/1280]. *1850:* ple szürö 1 [Vargyas U; CsS].
Szk: *lyukatos* ~. *1788:* Egy jukatos pléh szürö [Mv; TSb 47].

pléhtábla bádogtál/tálca; tavă de tinichea; Blechplatte. *1852:* Ujj szalad szárazto kilentz pléh táblával [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb].

pléhtál bádogtál; tavă de tinichea; Blechtablett. *1801:* edgy nagy pléh tál [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. *1849:* égy fagylalthoz valo pléh tál [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléhtálca bádogtálca; tavă de tinichea; Blechtablett. *1801:* edgy pléh tátza feketénn zamántzozva [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. *1819:* egy feketén lagérozot pléh Tátza [Kv; Pk 3]. *1823:* Avatag pleh Tátza [Nsz; DobLev. V/1080. 6a]. *1829:* Egy rongyos lagirozott pleh Tattza [Kv; Pk 6]. *1836:* Egy fekete lagirozott plé tátza [Kv; Pk 3]. *1849:* Egy meg avultt Pléh tátza [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléhtányér 1. bádogtányér; farfurie de tinichea; Blechteller. *1722 k.:* vagyon es (!) kis arany füstös meg bomlott Pleh Tannyer [Beresztelke MT; GörgjJk 80]. *1761:* Vásott rozsdás Pléh Tángyér Nro 13 [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 26].
2. bádog mérlegserpenyő; taler de tablă/tinichea; Waagschale aus Blech. *1849:* Egy fontolo mérték pléh tángyérokkal, oltska vas rudjával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pléhtányérocska bádogtányérka; farfurioară de tinichea; Blechtellerchen. *1788:* Konfect alá valo czüstös pléh Tángyérotskák Tíz [Mv; TSb 47].

pléhtáska bádogdoboz; cutie de tablă/tinichea; Blechdose. *1589:* Egy pleh taskaba kyleomb kileomb fele lewelek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64].

pléhtekenő bádogtekenö; covată/albie de tablă/tinichea; Blechtrog. *1788:* Viaszsz fejérítéshez valo nagy jukatos pléh Tekenö [Mv; TSb 47].

pléhtölcsér bádogtölcsér; pîlnie de tablă/tinichea; Blechtrichter. *1589:* Egy pleh theolcher [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. *1761:* Pléh Tölcsér Nro 1 [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 26]. *1773:* Egy Pléh Tötsér [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. *1789:* 2 Nagy és 2. kisded pléh Töltsér Rf — xr 40 [Mv; ConscrAp. 23]. *1793:* Egy plé kupa és plé tötsér [Faragó K; Told. 19]. *1813:* Pléh tötsér egy jo s két rosz 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1830:* Egy Pléh Töltsér Nro 1 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

pléhtölcsérecske bádogtölcsérecske; pîlnişoară de tablă/tinichea; Blechtrichterlein. *1804:* Egy Pléh Töltséretske [Hoszszútelke AF; Kath.].

pléhvágó olló bádogvágó olló; foarfece de tăiat tablă; Schere zum Blechschneiden. *1829:* Egy nagy pléh vágo allo 1 Rf[a] [Torda; TVLt 378. — [a]Bádogos-szerszámok között].

pléhvándli bádogedény; vas de tablă/tinichea; Blechgeschirr. *1782:* Tiz plé vandli [Nalác H; CsS]. *1788:* Külömb külömb féle pléh vándli [Mv; TSb 47].

pléhvitorla bádog szélkakas; giruetă de tablă/tinichea; Wetterhahn aus Blech. *1652:* ezen külső Tárhazba(n) vagyo(n) ... öt hitvan ablak ráma, s harom pleh vitorla [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen filagoria tetejen egi pleh vitorla [Fog.; UF II, 141]. *1679:* Harang láb avagi orás Tornyocska ... ora mutato Tablas, az fele jo sindelyes, Tetejen badogos gomb no 1. Pleh vitorlais 1. Vagyon ezen | Masodik rendbeli Házak ... sindelyezese jó. A két végén valo gombja ... Ezek felet Pleh vitorla nro 2 [Uszdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7, 13]. *1825:* (Az udvarház) fedele ... tetejenn mind két vegein nyikorko (!) Pléh vitorlák vagjnak [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 329].

pléhvitorlás szélkakasos; cu giruetă de tablă/tinichea; mit Wetterhahn aus Blech. *1788:* Kémény teteibe valo nagy vas pléh vitorlás [Mv; TSb 47].

pléhzár bádogzár; zăvor de tablă/tinichea; Blechschloß. *1632:* Az gabonas ház felöl ualo elseö jstallon uagion egy parazt bellet ayto vas pantiaual sarkaiual, egi rosz pleh zár raita be uonoiaual edgiwt [Fog.; UF I, 141].

pléhzáros bádogzáras; cu zăvor de tablă/tinichea; mit Blechschloß. *1656:* az koniha hazbol nilik job kezre az pitvarra vas sarkon panton forgo felszer pleh zaros vas kilinczes ütközös vas be vonos forditos kolczos ajto [Fog.; UF II, 151].

pleketura olyan juh, amelyet bárány nélkül fejnek; plecătoare; Schaf, dem das Lamm weggenommen worden ist und das man melkt. *1676:* Eöreg Fejös juh nrö 106 Ezek

közöt vagyon plekatura kik(ne)k baranyok ninczen nrö 7 [Szúv; Utl]. *1684:* Dézmáltam meg az juhokat. Jutott két bárányos juhom, két plicatorám, három szterpem, egy kos, egy kecske [Torda; SzZs 253]. *1687:* 17. Pléketurák után percipiált ... Tömlö Turot nro. 5 [Bucsum F; MvRKLev.].

pleketura-juh olyan juh, amelyet bárány nélkül fejnek; plecătoare; Schaf, dem das Lamm weggenommen worden ist und das man melkt. *1676:* Feiös Juh vagyon nro. 215. Plekatora Juh, nro. 35 [Utl] | Juhok száma ... Pleketura fejös juh ... no. 41 [Fog.; UF II, 742]. *1684:* Örög Pleketura fejös Juh nrö 53 [Radnót KK; Utl]. *1688:* Fejös es Pleketura Juhok 34 [Vh; Utl]. *1689:* Percipiált a bíro megh nyuzatott, döggel meg holt Juh, berbecs borek, item Pleketora juhok hasi böreit ez szerint [Bucsum F; MvRKLev.]. *1733:* Fejer Plyikatora Juh 12 Fékete Plyikatora Juh 4 | Fekete Plyékatóra Júh 4 [Told. 55].

pleketura kecske olyan kecske, amelyet gida nélkül fejnek; capră care a rămas fără ied şi dă lapte; Ziege, der das Kitz weggenommen worden ist und die man melkt. *1672:* Pleketura kecske nro 1 [Alvinc AF; Utl].

plektáltat megbüntettet; a dispune să fie pedepsit; bestrafen lassen. *1639:* Megis Füzesen lako Nagi Janosne Leaniat Ersebetet bocziattia az Eccl(es)ia hitőtlen ferienek keresesere suis modis, es az hol fel talalhattia plectaltassa, alioquin Divortioma az Eccl(es)iatöl nem lezen [SzJk 46].

plenger l. pellengér

plenipotencia 1. teljhatalom; putere deplină, plenipotenţă; Plenipotenz, Vollmacht. *1650:* Akar mi vton es modon el idegenedet es el zallittot, szeöktetet, es szeökeöt Jobbagltis, Czakani Geörgi(ne)k Kendi Janos Vram reducalhasson, reducalvan az plenipotentia virtussaual fele legíen Kendi Janos Vrame es ket Agh maradekie [Kelementelke MT; Ks 19/IV. 4]. *1665:* Nem kételkedünk mi abban, hogy ... Rottal uram ő kegyelme ... ő felsége előtt törekedni el nem mulatja; de mostan az plenipotentia mellett csinálhat ő kegyelme útat arra, hogy masok instantiájára ne könnyen vettessék meg az ő kegyelme törekedése [TML III, 703–4 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1670:* az ötven forintrolis Plenipotentiajok szerent contrahaltak azon B. Plenipotentiariusok [Kv; TanJk II/1. 722]. *1675:* Tudom, Keczerék s mások is Küvárban eljűnek, azoknak kelletett-é jelentenem a dolgot és mondanom nekik, küldjék követeket plenipotentiával ? [TML VII, 18 Teleki Mihály a fej-hez]. *1704:* a kurucok egy kuriért küldöttenek fel[a] plenipotentiával [WIN I, 315. — [a]Bécsbe].

Szk: *~t ad. 1674:* Mindezeket Kegyelmedre bízzuk s mindenben plenipotentiát adtunk Kegyelmednek [TML VI, 586 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1797:* Mű Torotzkai Communitas Czupar Mihállynak ... Bosla Ferentznek ... regi Szabadságunk (:Privilegiumunk:) ki keresésére ... adtunk telyes hatalmat (:Plenipotentiat:) hogy azzal élhessenek ... a mű képünkben [Torockó; TLev. 5/13] ✱ *~t vállal. 1804:* Mástol hallottam hogy Széki István Uram az egyik Instansnak hogy részit ki keresse a Provocatusoktol abba plenipotentiat vállalt, s minthogy keresiis [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Török János üdösbik (73) vall.] ✱ *egész ~. 1664:* Kegyelmed legyen ... ezekben az nagy dolgokban egész plenipotentiával bocsáttatott személy Rottal uramhoz [TML III, 287 Stepan Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1710:* a jámbor császárt arra vette vala[a], hogy egész plenipotentiája legyen Magyarországban s Erdélyben [CsH 207. — [a]Caraffa]. *1731:* eő Nagokat s eő kegyelmeket egész Plénipotentiával authorálván az iránt [Fejér m.; JHb XXIX. 13] ✱ *generális ~. XVIII. sz. v.:* legottan ex concluso bé irtunk: (:mint hogy különben, Generalis Plenipotentiam nem levén, velem a' dolgot meg kötni magok részekről bátorságosnak lenni nem tartotta:) Fejérvárra a' Káptalanba 2 Káptalan urak után 's azonban mű reggel a' Tractatushoz hozzá fogtunk [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.] ✱ *teljes ~. 1664:* Kegyelmed levelét Sztepán Ferencz uram megadá, melyből értém, az nemes ország, az mi kegyelmes urunk mostan miért küldte ki Kegyelmedet teljes plenipotentiával császár ő felsége plenipotentiariussához, méltóságos Rottal uramhoz ő nagyságához [TML III, 290–1 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

2. (írásbeli) meghatalmazás; împuternicire (scrisă); (schriftliche) Bevollmächtigung. *1673:* Tudodé hogy ki authoralta Cassai Peter Ur(amo)t hogy penzt végyen fel az Aszszonytul Kőrösi és micsoda level vagy Plenipotentia mellett vette fel eo kglme a penzt ? [Kük.; Ks 90 vk]. *1675:* hogy az itilö mester Sofalvan volt Folthi Kato es Pannus Plenipotentiajokert es Revisionalisokert fizettem 124 penszt [Beszt.; Törzs]. *1707:* meg irtam vala Vás Sándor Uramnak hogy ... az plenipotentiat ennekem külgye be [Kv; Ks 83 Szepesi János lev.]. *1742:* azon Contractust En a' Fejér Vári Captalanban retractaltam, recautaltam, és revocaltam, s a' mellett az Uram ö Kglme Plenipotentiájátis annihilaltam [JHb XXXV/32]. *1758:* Két plenipotentiajért Rf. 1 xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 178a]. *1776:* Kolosuári Daniel ... affidalta Szász Pált, hogy ki küldi a' Plenipotentiát, kiis küldötte azután [M.köblös SzD; RLt O. 1. 7].

Szk: *hiteles ~. 1742/1792:* Etzken János Uram bé jövén az Atyafiakhoz édes Szülö Annyátol Hadnagy Kata Aszszonytol és ugyan Testvér édes Báttyátol Etzken Beniamin Uramtol hiteles Plenipotentiat hozván ... hogy ökegyelme minden Bonumokot ... el adhassa, a' peres Atyafiakkal meg-békelhessék [Albis Hsz; BLev. Transs. 38].

plenipotencia-adás meghatalmazás-adás; împuternicire; Bevollmächtigung. *1797:* Melly Plenipotentia adásunknak nagyobb erösségére és tökélletesitésére a' mű régi Eleinkröl ránk maradt, és Emberi emlékezetett fellyül mult üdöktöl fogva meg volt Szokott petsétünkel ezen Levelünket roborallyuk ... fel választott kedves Atyánkfiainak, ki adgyuk [Torockó; TLev. 5/13].

plenipotenciál meghatalmazást ad, felhatalmaz; împuternici; bevollmächtigen. *1712:* Homorod szent Mártoni üdösbik Biró Samuel Uramnak vólna szándéka ... Nagylakon lévö alkalmatosságá(na)k terjesztésére; azért mű elöttünk emlittet Bároczi Christina kéré az Urát ... hogy menne által Biro Samuel Uramhoz Nagylakra, és szerzene ... bizonyos számu pénzt ö kglmétöl, Plenipotentiálván, és elégségessé tévén az Urat mű elöttünk ö kglme keze bé adásával azon Biro Samuel Urammal való vásárlásra [Hari AF; DobLev. I/75]. *1807:* Mi azon B. Inczédi György és Josintzi Sándor urakkal lett Szilasi Urnak edgyezésére nem állhatunk mert én s Ngtok nem Plenipotentiáltuk volt[a] [Karácsonfva MT; Incz. XII. 6a. — [a]Ti. az árenda-ügylet megkötésére]. *1817:* Az Öreg Báro Ur eö Exja ... Bétsbe me-

netelekor plenipotentialta Mlgs L. Báro Josika Antal Urat [Görgény MT; Born. G. XVIII. 5 Bajko János (60) lovászmester vall.]. *1832:* a Tekttes Urat plenipotentialom a Possessorátussal egyezésre menni [uo.; i.h. XVb].

plenipotenciálandó meg/felhatalmazandó; care urmează să fie împuternicit; zu bevollmächtigend. *1771:* A Mlgs Groff Aszszony eő Excellentiájának e' végre plenipotentiálandó Emberét, késérjék be, az Udvarba [Nsz; Ks 111 Vegyes ir.].

plenipotenciális meghatalmazási irat; act/document de împuternicire; Bevollmächtigungsschrift. *1593:* Zechi Jstuan vallia: Nem emlekezem arra volte plenipotentialis Gasbeknel, vagi nem volt hogi Nimetwl ne(m) tudok [Kv; TJk V/1. 349].

plenipotenciális levél meghatalmazási irat; act/document de împuternicire; Bevollmächtigungsschrift. *1593:* Budai Tamas vram vallia ... Tudom hogi 1588 esztendeoben, az en birosagomba kezdetek az per Aizler keozeot es zep Janos keozeot, ez adossagh feleol .. annak vtanna 1589 eztendeoben jeoue el az Adam Eizler zolgaia Gaspek (!) es az plenipotentialis leuelre itilik megh neki az adossagot hogi megh aggia [Kv; TJk V/1. 349]. *1675:* E Plenipotentialis level ... mind kls Urnak eő Naga mind az Nemes ország elött meg állvá(n), legitimaltatott [Kv; TJk XII/1. 107]. *1734:* Exhibealtatik egy Plenipotentialis level a M. A ur neve es petsettje alatt, mellyet de loco credibili kellet volna legitime extrahalni, azert ez nem acceptaltathatik [Torda; TJkT I. 33]. — L. még KemÖn. 298.

plenipotenciáltatik meghatalmaztatik; a fi împuternicit; bevollmächtigt werden. *1712:* (A birtokot) Nagj Enyedi Borbereki Daniel Uram ... magának eo kglmétől[a] appropiálta, sőt minek elötte appropiálta volnais, ő kglmétől plenipotentialtatott volt el adására [Batizháza AF; DobLev. I/74. — [a]Enyedi Sárközi Istvántól]. *1814:* (A) perelhetésre általunk, sem szüleinktől ... nemís plenipotentialtatott Betze Lászlo Uram; azért az ő kötése ... minket nem is kötelezhet [Dés; Borb. I].

plenipotenciária meghatalmazott nő; femeie împuternicită; bevollmächtigte Frau. *1737:* Bertalan Maria Asz: vallya Plenipotentiariajanak Kalmár Josef ellen valo Causajaban edes Anyat Mojjszin Sara Aszonyt [Torda; TJkT I. 131]. *1739:* (A) Relicta Certificatoriájáb(an) se Plenipotenciarián(a)k, se Curatrixnak; se Tutrixnak magát nem denominállya [Dés; Jk 316b].

plenipotenciárius (teljes jogú) meghatalmazott személy; persoană împuternicită, împuternicit; bevollmächtigte Person, Bevollmächtigte(r). *1595:* Farkas Pramer, Cassan lakozo vallia ... Nem tudom bizonnial ha telliessegel plenipotentiariussa volte Jacob Gasbek Adam Eizlernek, de ... eo magais azt mondotta, hogi eotet Adam Eizler bochatta ide az eo dolgainak gondia viselesere [Kv; TJk V/1. 343]. *1647:* Nyerges Istua(n) ennek elötte az peres szöleő dolgabol juridice prosequalta Kolosi Annat plenipotentiariussa volt Kolosi Georgy [Kv; TJk VIII/4. 167]. *1712:* Hariban lako Boér Samuel Uram, ugj mint feleségének Bároczi Christina Aszszonynak ez alább megh irandó dologban Plenipotentiariussa ... jelenté ... hogj ... marhájokbol annyira ki fogjtanak volna, hogj tellyességesen minden oeconomiájokbol el szakadának, ha marhát nem szerezhetnének [Hari AF; DobLev. I/76]. *1734:* Az Mlgs A ur eő Nga levatajaban irattja magát Plenipotentiariusnak [Torda; TJkT I. 33]. *1801:* ezen ujj Contractusnak párját ki vitte az Plenipotentiariussa, hogy az Principalisnéjával subscribáltassa [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár nyil.]. *1817:* a Felperes és Ingerens aszszonyéknak Plenipotentiariussak által meg tétetett irásbeli protestatiojak ut mutatása szerént a szurduki és n. Oklosi portiok Conscriptioja az osztállynak láttatvánn, e végre fel vétetnek a fennebb meg nevezett szurduki Commetaneusok mellé ... [a]nevezetü Commetaneusok [Torda; DobLev. IV/913. — [a]Köv. a tanúk fels.].

Szk: *~ának (be)vall. 1698:* Kolosvári Kapa György Szűr csapo Plenipotentiariussa(na)k vallá Deesi Ungvari Ferencz Uramat Deesi Szabo Albert ellen [Dés; Jk 267a]. *1735:* T. Nzts Váradi Pásztai György ur vallya Plenipotentiariussanak Tordai Balla Marton Vramat az uj Tordai Fundussa iránt emergalhato mindennemü causaiban [Torda; TJkT I. 83]. *1763:* ő kglmet Plenipotentiariusunknak be vallottuk [Koronka MT; Told. 33/27]. *1804:* Széki István Urtol hallotam beszélleni hogy az Instans Gál Péterne ő kglmét plenipotentiariussanak vallotta, hogy a provocatus Moses fiaktol ha az Joszagot ki keresi felit ő kglmenek adgya [Szenterzsébet U; Borb. II Udősb Szakács Josef (68) vall.] ✱ *~ának konstituál. 1733:* Nms Tordai Biro Pal ur(am) Constituallya Plenipotentiariussanak Ns Tordai István vrt bizonyos adosságinak meg vetelében [Torda; TJkT I. 20]. *1734:* Lócsei Jánosné Demeter Ersok és Pál Istvánné Ungvari Borbara Kolosvariak Constituallyak Plenipotentiariussok(na)k Szivacs Marton ur(a)t mostan detentiob(an) levő Város Majornejanal levő adossagok(na)k meg vetelere [uo.; i.h. 45] ✱ *~t konstituál. 1806:* El kelletvén mennünk plenipotentiariust kelletett constituálnunk annak fizettünk Hf 5 [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *bevallott ~. 1798:* mint bé vallott plenipotentiariusomat facultalom is különösön ezen dolgamnak el igazittására annak modja szerint hiteles irást is kell kèszitteni rolla [Mv; DLev. 2 XIXA] ✱ *deputált ~. 1728:* Az Deputalt Plenipotentiariussi ã Familiának ... pro 7ma Febr Szebenben legje(ne)k ã levelek hányására és à Conferentiara, mint hogy ... pro 12ma February a' productionak bé kellett állani [Déva; JHb XLII] ✱ *igaz ~. 1801:* az özvegy Zsidonem igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár lev.] ✱ *konstituált/konstitutus ~. 1725:* En Also Veniczei Sztojka Janos, az egèsz Fogarasföldi Bóérsagnak Constitutus Plenipotentiariussa ... Alkuttam meg az egèsz Fogaras földi Bóérság képpében Hartzai János Déák Uramat az égesz fogarasföldi Boérságnak mindennémü Causaiban ... Procuratornak [SLt AT. 1]. *1737:* az Inctának az elsöbb Szedriánnis volt Constituált Plenipotentiariussa [Dés; Jk 252a] ✱ *legitimus ~. 1736:* Mihalcz Peter Uram ... hütös Felesegenek Abaffi Sofia aszszony(na)k legitimus Plenipotentiariussaval agitaltatott, azon Appellatoriu(m) Praeceptorium Mandatum(na)k continentiaja szerent mindenekben procedalnank [Székelykocsárd TA; Borb. I] ✱ *törvényes ~. 1803:* az osztálybéli nehézségeknek annál jobb moddal lehető el háritásokra nézve a follyo Holnap 22ik napjára, vagy szemellyesen, vagy eléggé Instrualt Törvényes Plenipotentiariussa által ide okvetetlen meg jelenni ne terheltessék [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével]. *1804:* instálom alázatoson Natságodat ... Méltoztassék

Nsgad Maga Törvényes Plenipotentiariussat ... utnak inditani [Kv; Ks 94 Vegyes ir.].

plenipotenciáriusság teljhatalmú megbízottság; calitatea de a fi împuternicit; Bevollmächtigtheit. *1734:* Unokaja Plenipotentiariussaga alatt [Dés; Jk]. *1764:* szükségem sem igen let volna ebben a Caussában az ő Plenipotentiariussagara, mert mig masok ellen folyt a Caussa, addig ő semmit sem ágált [Középlak K; BfR]. *1774:* Tit. Balla Mihály Ur(amna)k pedig a' Plenipotentiariusságért semmi fizetését nem tudgyuk, nemis halottuk [Mocs K; KS Conscr. 26].

Szk: *~ot deponál. 1761:* Jol lehet ... éngemet ... Plenipotentiariussok(na)k Constitualtanak vala, de én azonn plenipotentianak nem sufficialhatok betegeskedésem, s egjéb bizonyos Ratioimra nézve is, azért ezenn Irásom által solemniter azonn Plenipotentiariusságot deponalom [Torda; TJkT V. 32] ✱ *~ot vállal. 1804:* Hát Széki István Ur igazé, hogy az Instansoknak a provocatusoknál találtato Jussokot Contractus mellet meg vásárolta, 's plenipotentiariusságot vállalt a provocatusok ellen azon perben [Szenterzsébet U; Borb. II].

plenipotenciáz meghatalmaz; a împuternici; bevollmächtigen. *1807:* méltoztassék engemet plenipotentiázni, és ... én azonnal ... a Plenipotentiában ki fejezendö hatalmamnál fogva, meg mutatom, hogy a Mlgs Báro Uris Kedves Testvérével edgyütt nem sokára ususban fognak jönni a Praedium használában | a Mlgs Báro Ur valakit plenipotentziázzon, mert az én gondolatom oda jár, hogy én egy Divisiot Sollicitállyak [Kv; Incz. XII. 3–4 br. Josinczi József lev.].

plenipotenciáztatott teljhatalommal felruházott; care este împuternicit; bevollmächtigt. *1784:* Enis ... Zetelaki Király Biro Tornai Mihály Eskütteimmel ... mint az egész Zetelaka falvátol erre az accordára plenipotentiaztatott szemellyek ... kötelezzük ... magunkat arra hogy ezen tul az hetven öt ökörröl ... adozunk [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. — L. még SzO VII, 120.

plenipotens I. *mn* teljhatalommal felruházott; care este împuternicit; bevollmächtigt. *1614:* Az mi marha penig meg maradt volt, ez plenipotens kett hütös polgarral jöuen hazamhoz, mindeneket Inuentaltatanak enis cedaltam [Kv; RDL I. 8].

Szk: *~ mandatárius* teljhatalmú megbízott. *1614/1616:* Az mi Gaspar Deak es Thar Andras dolgokat illeti ... ezek engem nem citaltanak magok kepekben, hanem czak azok kepekben az kiknek ök plenipotens mandatariussok, és azt mondom si Juris, hogy in hac parte condescendal Actioiok [Kv; RDL I. 100].

II. *fn* teljhatalmú megbízott; împuternicit; Bevollmächtigte(r). *1672:* Irok holnapután öcsém uramnak[a], ki az napának plenipotense; mihelyt válaszom jö, Kegyelmednek is irok [TML VI, 64 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — [a]Bethlen Pálnak].

plés kopár hely; pleş, loc pleşuv/lipsit de vegetaţie; kahler/öder/wüster Ort. **Hn.** *1435/XVIII. sz. v.:* montem Mezitelen hegy alio nomine Plés vocatum [Pusztasztkirály TA; EMLt].

plesuga kopár hely; loc pleşuv/lipsit de vegetaţie; kahler/öder/wüster Ort. **Hn.** *1751:* Estenek a' Metak a' Nagy Plesugan alól valamivel, az holott is Határ Dombok erigáltattanak, és bizonyos fák meg kereszteztettenek [Koronka MT; Told. 31/4].

pletyka pletykás személy; bîrfitor, clevetitor; Klatschmaul, Zuträger. *1837:* Már pedig a hirek a piatzon, s, olyan dombéros hellyeken szárnyolnak az hol a pletykát[a] nyelve tele torokkal hangoztattya aztis a' mi nints [O-Torda; TLt Praes. ir. 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd kezével. — [a]Helyesen: pletykák].

pletyka-beszédü pletykás; bîrfitor, clevetitor; klatschhaft. *1820:* Gán Juonné 's Bása György ugy Székelly Rosiis hasontalan ... pletyka beszédü Szohajto Emberek [Várfva TA; JHb 48 Csipkes Moses (46) ns armalista vall.].

pletykahír mendemonda; bîrfeală; Klatsch, Gerede. *1806:* éppen tsak kèt fatense van a' Felperesnek ... ezek közzül is a' Farkas Maria fassioja be nem vehetö, mert ö alutt, és nem tudta, nem hallotta mik folytak az ablak alatt ... és ex certa scientia semmit se tud, hanem pletyka hirböl mende mondáböl [Dés; DLt 250/1808].

pletykál a bîrfi; klatschen. *1879:* Tegnap éjjel Tavaszinál voltunk ... Ittunk és pletykáltunk [Plev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pletykaság felelötlen híresztelés; bîrfeală; Klatscherei, Gerede. *1817:* Én ezeket csak maganak irom Kedvesem, nem akarnám hogy pletykasákban (!) elegyegyem [Ádámos KK; Pk 7].

pletykaszájú pletykás; bîrfitor, clevetitor; klatschaft, klatschsüchtig. *1836:* ha valami pletyka száju vén asszony volnék, sokat jövendölhetnék [Kv; Pk 7].

pleuritisz mellhártyagyulladás; pleuriţă; Brustfellentzündung, Pleuritis. *1696:* az Feleségem nagj hirtelenséggel az Pleuritisben igen nehezen meg betegedék ... ma tiszta véres genyetségetis pökött [Gernyeszeg MT; BK. Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. *1744 k.:* Vagyon egy Borbelly István nevü actualis Borbej, kiis ... innen el ment lakni Udvarhellyre, annak utanna hirtelen halalos Casusok esvén a Szekben a Pleuritis miat ... irtunk neki hogy jöjjön viszsza [Miklósvárszék: INyR]. *1773:* Rhédei Zsigmond is elvette vala Wesselényi Ferenc úrnak Rhédei Zsuzsannától való leányát ... De nem sokáig éltek együtt, meghala az szegény Rhédei Zsigmond úr ifjú korában pleuritisben Drágban [RettE 314–5]. *1809:* (Meghalt) György Ilona ... 23 Esztendös, pleoritisben [Damos K; RAk 100]. *1857:* Májla Márton 31 éves korában. Meg holt pleuritisben [Gyalu K; RAk 230].

plezúr, plezúra horzsolás, sebhely; julitură, zdrelitură; Blessur, Wunde, Schramme. *1788:* job Labán kapot Plezura mian egy kevesse sántikál jarásában [Dés; DLt]. *1799:* Nikulaj Isaknak ... egyik felöll egy plezurtol be-forrot vágása vagyon a' bajuszáig [DLt nyomt. kl].

plezúr-hely sebhely; urma unei julituri/răni; Wundmal, Schmarre. *1820:* a' bajuszszánál Plezur hely láttzik [DLt nyomt. kl].

plezúros sebhelyes; cu urme de julituri; narbig, blessiert. *1833:* Mikeszászi Maritskár Kretsun abschitos Katona, jobb-lába a' térdin alól plesuros [DLt 101 nyomt. kl].

plik nyersarany/ezüst-öntvény; placă de aur/argint topită; Rohgold/silber-Gußstück. *1560:* Az ezwstnek meg oluaztasarol plikben ualo ky adasarol [Kv; ÖCArt.]. *1561:* Ha ualamelly mester valaminemw ezwstet meg oluazt es azt o tolle plikben el akaria vinni az kie az mester azt meg proballya [Kv; i.h.]. *1592:* Sigmond kiraly Jo lewele illen dologrol, hogy ... Notaba Essenek A kik hamis penzel eelnek, A kik a' pinzt megh Nyrik ... Es akik arannial ezwstel plykben lewen kereskednek [Kv; Diósylnd. 18] | Sigmond, Zigeti Mihali Inassa vallia ... Lattam az ezwstótis plikbe hogi az Jnas Gergelinek ada | Peterdi Georgi ... vallia ... monda Merai Tamas ... tudode, hogi az meli ezwsteot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala megh monda(m) hogi megh ne oluazd, mert felek raita, hogi lopot marha. Monda erre Gergeli ... en ne(m) oluaztottam, hanem plikbeol, es czomorlasbol chinaltam nekj az eouet | Zilahi Janos ... vallia ... Jut ezembe hogi az ezusteot pliknek mongia vala, kire monda Nimeti Istuan neki, na(m) az eleot neke(m) comorlasnak mondod vala [Kv; TJk V/1. 234–4, 245, 246]. *1601:* Aranya volna Mind vert Aranya, Mind plykben valo [Kv; BesztLt 1601/22]. *1612:* az Arannak Ezwstnek is plicben es egieb fele massàban auagy Porban teoredekben, Orzagunkbol ualo ki hordasat minden rentwl interdicaltuk vala [Kv; PLPr 2 fej.]. *1671:* Tallerok, aranyak, kőrmeci penzek, és plikkekb(en) levő olvasztott ezüstök [Kv; TJk XI/1. 49]. *1677:* plickben, avagy mivekben nem forgot egyéb materiakban, senki ez Országból Aranyat, és Ezüstöt ki-vinni ne mérészellyen, kit ha cselekednék valaki ... két száz forintal büntettessék [AC 61]. *1680:* Alvinczi János kapniki gondviselőnk administrált tárházunkban öt darab plikben levő ezüstöt [AUt 360]. *1685:* Stibircz János administrált plikkekben ezüstöt [AUt 363].

plikarany nyersarany-öntvény; placă de aur topită; Rohgold-Gußstück. *1612:* senki Plic Araniat Ezwsteott, es Teoredekbeys ... ki vini ... hirwnk nelkwl szabad ne legien [Kv; PLPr 2 fej.].

plikbeli nyersezüst-öntvénybeli; din plăci topite de argint; aus Rohsilber-Gußstück. *1682:* Alvinczi János administrált négy darabban plikbeli ezüstöt [AUt 361]. *1684:* administrált kapniki gondviselőnk, Alvinczi János plikbeli ezüstöt három pogácsában [AUt 362].

plikezüst nyersezüst-öntvény; placă de argint topită; Rohsilber-Gußstück. *1574:* Nehay Thwry gërgine Azt vallia hogy Az vra Eltebe hozot volt az eo vrahoz Zilagyne harom plyk ezwsteot Nagiokat zalogba vetny, ker volt 200 vagi 300 fltot teolle [Kv; TJk III/3. 397]. *1629:* Ket plyk Ezwst, az mely nyom m: 9 p: 42 tt. f. 117 [Kv; RDL I. 132]. *1675:* Administrált plik ezüstöt ötvenhat girát s tízenkét nehezéket [AUt 189]. *1683:* Vinczi János administrált tárházunkban három plikkezüstöt [AUt 362]. *1686:* administrált Gömbkötő Mihály plikkezüstöt nyolcz girát [AUt 499].

plokon ajándék; plocon, cadou; Geschenk. *1658:* kegyelmetek eleibe küld alazatossaggal valami plokont ajándékot [Hurm. XV/II, 1285 Constantin logofet a brassóiakhoz].

ploszka kis boglya, petrence; ploscă, căpiţă (de fîn); Heuhäufchen. *1812:* az all peres adgyon 25 Ploszka szénát vagy 30 Rfrokot Bánkob(an) [Petrilla H; JF 36 Prot. 3]. *1818:* a' Juon Morus praedecessora irtott az Dán Morus helje oldalaban egy Darabotska oldalt mint egy 6 ploszka széna termö heljet [uo.; JF 36 Prot. 25]. *1819:* Györgye Biro keresete fel vétetik Dán Biro ellen ezen alább arbitrált Itélö Birák elött[a] ... Egy 50 Ploszka szenás patul keresetében ameljet 100 Rfr után igért, ès egy negyed rész özet adott erette az Udvarban [H; JF 36 Prot. 16. — [a]Köv. a fels.].

plumózum vmilyen ólomvegyület; un fel de aliaj de plumb; Art Bleilegierung. *1580:* Was Araniazas. Wegy 1 loth galichköuet, 2 loth timsoth, 1 loth feier galichköuet, 1/2 loth plumosumot, Tizta vizben kel vetny [Nsz; MKsz 1896. 569].

plundra bő férfinadrág; plundăr, pantalon; Pluderhose. *1681:* minden két Esztendőre Ruhat adnak az Nemetek(ne)k ugi mint : egi egi dolmannak valo Brassai ketszer vanyolt posztot ... Prundranak (!), Juh vagi kecske bőrtis [Vh; VhU 644]. *1710 k.:* abban az üdőben[a] szegény goromba magyar, kivált Erdélyben, úgy hitte, hogy ha nem német, plundrában nem jár, nem lehet tudós ember [BÖn. 547. — [a]1655 körül].

plurális többes szám; plural; Plural, Mehrzahl. *1823–1830:* Mondom ... a béka németül Frosch. Igen, azt mondja, a singularisban, de a pluralisban Frösche [FogE 170].

pluralitás többség; majoritate; Mehrheit. *1721:* Az Commissariatus dolgában az votorum pluralitást szokták volt eddig attendálni, az Religiot sem consideránták [Gyf; Ks 95].

pluviále templomi palást; sfită; Chormantel. *1732:* talaltunk egj fejér pluvialet [Kóród KK; Ks 12. I]. *1751:* Pluviále feér arannyos matériából 1 [uo.; Ks 20. X].

plüss félbársony; pluş; Plüsch. *1804:* Valdrán Péter születésére nézve Soldomi Olosz-Országi Helvetziai ... Visel ... egy veres selyem Plüsch Kukliko sujtásos lájblit [DLt nyomt. kl].

plüssbunda plüssből készült prémes bunda; mantou de pluş îmblănit; pelzbesetzter Plüschmantel. *1866:* Egy viseltes plüs prémes buda (!) [RLt].

plüsslajbi plüssmellény; vestă de pluş; Plüschweste. *1763:* 1. Plus Lájbli más kreditor Lajbli 14 pár aranyas ezüst kaptsokkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

plüss-szövet plüssanyag; pluş; Plüsch. *1840:* plüs, moldon, bojtos darotz szöveteg (!) [DLt 938 nyomt. kl].

póc ? lápi póc (halfajta); ţigănuş; Fischart. **Hn.** *1661:* Az Lekenczi Tó farkát Veres Pocz nevü széna retetis hagya Balogh Ferencz Uramnak [MbK].

pocegér patkány; şobolan, guzgan; Ratte. *1838:* A Szitálo Malom falának külső óldalai nagyon meg repedezve lévén, réparatiot vakolást kivánnak — a troglik, amellyek pótlékul vóltak bé téve — részint a pótz egerek ásásai miat meg bomladoztak égy pedig éppen eltörve van [Km; KmULev. 2]. *1844:* A' potz egerek számára kerestem Vásárhelyt mind a' három boltokba Cassai pirulat de nem kaptam [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1852:* Fenyö deszka pávimentum[a] részint a' régiségtöl töredezett, részint pótz egerektöl juggatott 4 1/2 □ölre ujjitandó; — padlása fenyö deszkákból fenyö gerendákon avult, de jó [Km; KmULev. 2. — [a]A malomban]. *1853:* a potz egereket irod hogy el pusztitanak holmiket, egyet meg kel fogni egér fogoval, és azt meg pergelni s ott el rakni büdösen a pintzébe és szüntelen kergetni így el vész zaklatni üldozni kel — oltatlan meszet málé lisztel oszve keverni s tserepekbe rakni pusztitani [Kv; Pk 6].

pockolás 1. pecekkel való megtámasztás; fixare/solidarizare cu o pană; Unterstützen mit einem Holzstück. *1756:* Ezen ket Házaknak köz belsö kö falai a mint a kö falra tett Gerendáknak Potzkolásai mutattyák magossab rakást kévannak [Branyicska H; JHb LXX/2. 18].

2. *diákny* elverés/potyolás; bătaie administrată în glumă; Schlagen. *1870 k./1914:* Pockolás : egy kissé durva, félig játék, félig verés ... a lábait ... a felsö testét tartva, fenekével a padvégéhez verték a rugkapálózó társukat [MvÉrt. 31].

pocok 1. ék, ékszeg (a malomban); ic, pană de lemn (care ţine înţepenite aripile în amnarele morii); Keil (in der Mühle). *1591:* Keouettkeozyk Az Alperet Malomra vallo keolchyege ... Perpenczeheoz korong wasznak hozabitassara veottem 2 wassat Torozkayt ... d 62 Poczognak veottem 1 Apro vaszat ... d 8 ... Veottem kerek zegnek 3 Apro vassat p(ro) f — d 24. Veottem 1 Apro vassat poczoknak ... d 8 [Kv; Szám. 5/V. 3].

Szk: ~ *tartó lésza. 1824:* (A malomban) Egy potzok tarto Lésza a' Tüz felett és két darabotska fenyo Deszka [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

2. a kaptafa és a hováj közé vert faék; pană de lemn pentru calapoade; Zwinger. *1817:* Husz pár Hovaj, és Tizen négy pár Potzok [Mv; MvLev. csizmadia mühelyben]. *1839:* A' mühelly fiokjába égy csomo Potzok | 12 pár Hovally Potzkostol párja per 2 X [Dés; DLt csizmadia mühelyben].

Vö. a *hovaj* cimszóval és az ahhoz csatolt jegyzettel.

3. vmit ketté osztó ék; bucată de scîndură care desparte ceva; etw. zweiteilender Keil. *1756:* A Palotának ... közepe táján vagjon egy Vak ablak mellyet közepette rekeszt el egj darab fenyö Deszkábol állo Poczok [Branyicska H; JHb LXX/2. 16].

◇ **Szn.** *1814:* Catharina Potzok [Dés; RkKAk 152].

pocok-almafa apró termésü almafa; măr sălciu; kleine Äpfel tragender Apfelbaum. *1800:* Mely meg vett Dohányos kertet métázza egy felöl a Tekintetes Bányai Lázár ur kertye mellett lévö Potzok édes Almafa [Mv; Lok.].

pocokszeg gerenda szegezésére való hosszú, vastag szeg; cui pentru grinzi de lemn; langer, dicker Nagel für Balken. *1806:* nagyobb potzok szeg; apro patzok szeg [MNy XXXVIII, 304].

pócsfalvi a Pócsfalva (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pócsfalva/Păucişoara; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pócsfalva. **1.** Pócsfalvához tartozó; care aparţine de Pócsfalva; zu Pócsfalva gehörend. *1757:* Kornyetelke Soha nem volt Potsfalvi határ mivel Kornyetelke költezett által a Hegjen ugjan tsak a maga határára, és még a Templomjakatis által költeztették [Csüdötelke KK; Ks 66. 44. 17f]. *1789:* ugy itili, hogy azon malomnak meg igazitása hat Esztendök alatt a méltoságos Groff arendátor Uron mult el, lévén mind a malom épittésére a Potsfalvi Határon alkalmatos Radvántz nevezetü jo Erdö, mind pedig a Gát kötésére és Haranglábi Határokon elegendö apro fás Erdök [Abosfalva KK; GyL. Gligor Vaszily (50) col. vall.].

2. Pócsfalván lakó; din Pócsfalva; aus Pócsfalva. *1808:* Potsfalvi Kortsomaros Szász András [Gálfva KK; Ks 99].

pocska pocséta, pocsolya; smîrc; Pfütze. **Hn.** *1525–1568/1575:* in terra Sandorzalassa Pochka mezzw, et warniak ac chionka mezzeo per viam ad Kewlthe mezeo [M.valkó K; KHn 102].

pocsolya víztócsa; băltoacă; Pfütze. *1765:* oda vetödék a lármára a Sertés pasztoris, és aztis gombollyégban kötözé[a], s az udvaron lévö potsolyában vetteté vgy hogy majd belé nyuvadott [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163. — [a]A kommisszárius] | Bethlenben az Nagy Utczáb(an) ... Groff Bethleni Bethlen Lajos Ur eö Natsága Veteményes kertye irányában volte Tocska vagy pocsolya addig mig ... eö Natsága Velniczeje fel épült ...? Azon pocsolyát mi formálag és kik bocsátották el ... az uttzán a Nagj Szamos folyamattyában ... ? [BSz; BK vk] | itt Bethlenb(en) ennek elötte akkoris hasonlo Tocsa es pocsolya volt mint mostis, hanem száraz idöben el száradott valamint hogy mostis el szárad | az en értemre mindenkor volt a fele Tocsa és pocsoja ... melyet mindenkor ott bocsátott el a falu arkotskán [Bethlen SzD; BK]. *1826:* nem lesz vala szabad semmi esetre ... a Felperest a sárba, patsalljába belé rántani [F.rákos U; Falujk 140 Barabás Áron pap-not. kezével]. *1841:* gazdámat ... hozzám kiábáltam, hogj jöjjön 's segittsen ... vele a tsikot fel emeltem, lábra állottam. A körakástol el sántikált az hidak alol lévö potsojáig [Dés; DLt 1541. 4b Grosán luon vall.]. — L. még RSzF 276.

pocsolyás tócsás, vizenyös; băltos; voll Pfützen. *1831:* (A) fiatalokat ... a' Szekérre fel is raktuk ... de mint hogy igen nagyon volt meg rakva, egy Potsojánál meg akadtunk, 's ki sem tudtunk más képpen ki haladni (így!), hanem csak az ... ökröknek ... változtatásával ... ki haladván mi azon potsojás helyböl, szerentsésen haza érkeztünk [Hosszúfalu Szt; TKhf Rüts Vaszalika (68) lib. vall.].

pocstelki a Pocstelke (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pocstelke/Păucea; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pocstelke: Pocstelkére vonatkozó; din Pocstelke; aus Pocstelke. *1791:* A' Postelki meg hivásról, és Körtvélyfai pénz és Jószág zalogra meg hivásrol valo Relatoriakat égy uttal Kolosvárt apertáztattam [Strézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

podagra köszvény; gută, podagră; Gicht. *1801:* a lábnak dagadása a hidegtöl eredet Rheumatismus lehet melynek az

meleg leg jobb orvossága, ha pedig Podágra lészen, ez az ifju embereknek hoszszu életet jelent [Berve AF; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.].

podagrás köszvényes; gutos, podagros; gichtig. *1637:* Választák elsőbben főbírónak magyar nation Rózsás István uramot, az ki felette podagrás ember vala, de okos volt [Kv; KvE 171 SB].

podár révész (a kompon); podar; Fährmann. *1746:* Tudok a Maros parton egy Sessiot mellyen most magamis egy felöll lakom hogy Néhai Apor Istvan Uré volt s mind az Podárját tartotta rajta [Marosbogát TA; SzentkGy Luka Gavrilla (60) jb vall.]. *1760:* az én Telkemen ... volt Néhai Mtsgs Apor István részén valo podárnak egy Hurubája ... Az emlitett Hurubában ... vgy hallottam Szava bévehető hiteles emberektől hogy Apor részen lévő Podár lakott [uo.; i.h. Gásán Thodor (63) jb vall.]. *1808:* itten Árpáston Podár vagy-is Hidassal járo Revész lévén a' Szamos Vizén, 16 Esztendeig birtuk és használtuk ezen Málé földet ... Tktes Exponens Urnak Néhai Szüleitöl, azért, hogy a' Tktes Exponens Ur Szüleinek Fel-őri Joszágbéli Embereit ... a' Szamoson által s meg által költöztettük a' Hidassal vagy Hajóval [Árpástó SzD; BetLt 6 Andreás Balás (51) col. vall.]. *1818:* Tegnap ... edgy nagy történetes szerentsetlenség esik a' szomszéd falusi Tohati Hidasunkon ... hijába ellenzették a Podárok, hogy gyalog emberek oly' sokan ne menjenek a' Hidasba, mert el fog sülyedni ... kevesset mehetvén a' viznek kissebbsége felé a' Hidas a' benne levőkkel el sülyedett [Sülelmed Sz; IB. Medgyes Lajos nyil.].

podárfi révészfi/származék; urmaş/descendent de podar; Nachfolger/Abkömmling des Fährmanns. *1763:* Minthogy nékünk mindnyájunk(na)k, a' kik ketten Forróban[a] lakunkis néha Ispánlakán volt 'sellérkedésünk alkalmatosságával itten a' Sugodba voltanak mivelésre adattatott földeink, és itten fordulván meg gyakoron, ugy tudjuk, hogy ezen két Controversias föld ... eleitöl fogva a' Podár Fyaktól birattattanak [JHb XXVIII/47. — [a]AF].

pódium emelvény; podium; Podium. *1823–1830:* Az univerzitáson kivül Lipsiában vagynak apró, de nevezetes oskolák, milyen a Thomas Schule, Niklas Schule. Az első híresebb, hová messzünnen is jönnek tanulók, kik fekete köntösben, palástosan járnak. Ezek fenn a negyedik emeletben, a pódiumon hálnak, a legkeményebb hidegben is minden tűz nélkül [FogE 196].

podvoda igás robot; podvadă; Frondienst/Robot mit Vorspann. *1780 k.:* a' Borgai Joszág ... két rendben egy esztendöben küldettetett Padvodába [JHbB B. 46].

poéma költői alkotás; poezie; Gedicht. *1710 k.:* (Keresztúri Pál szerint) tanuljon dolgot, valóságot először, és azokkal a dolgokkal együtt azoknak neveit, nemeit, minéműségét, hadd légyen osztán miből s mivel oratiót s poémát irni, csinálni [BÖn. 537]. *1894:* Jóskát rég láttam. Ő felségesen félrehúzza magát a plebs elől ... Gondoltad-e valamikor, mikor Rózáért lelkendezett Madarason s a te poémáidért! [PLev. 164 Petelei István Jakab Ödönhöz].

poéta 1. költő; poet; Dichter. *1636:* az sok dolgokrol ember nem szólhat kevés szókkal világoson, hanem ha homályoson, mint az Poéta mondotta; brevis esse laboro, obcurus fio Hor. de arte Poet. Az az; Mivel rövid akarok lenni, homályos leszek. En pedig inkább akarék hoszatska lenni, hogy világos lehessek [ÖGr Aj.]. *1710 k.:* Becsültetnek a tudósok ... az ő tudósságokért ... a poéták versekért | Az én ipam, Kún István, kivált mikor osztán jól ivott, annyi verset citált a poétákból, hogy elcsudálkoztunk rajta [BÖn. 415, 556]. *1765:* (Verestói György) olyan magyar poéta volt, hogy Gyöngyösi után hozzá hasonló a két hazában egy sem volt[a] [RettE 183. — [a]A szöveg lapalji jegyzetben]. *1811:* Horatiusra fogám, hogy ő mondotta volna, ha hibáztam engedjen-meg az Olvasó, a' Poétának néha hazudni-is szabad[a] [ÁrÉ 38. — [a]A szöveg lapalji jegyzetben]. *1823–1830:* Kovásznai nötelen életet élt, durva, darabos ember volt, és szatirikus, de nagy orator, nagy poéta, kivált déákul [FogE 74].

2. a poétika osztály hallgatója; elev din clasă în care se face studii de poetică; Student in der Poetikklasse. *1823–1830:* a logikusok a poeták után állottak, s azután a dobosok és énekesek, mert régen az énekesek csak a poeták voltak, de én vittem véghez, hogy a legjobb énekesek választassanak ki minden classisból, és így már nem praetendálhatván a poeták, hogy ők menjenek leghátul, a logicusok sem szégyenlették rendben menni[a] [FogE 121. — [a]A mv-i kollégium ünnepi kivonulásakor].

poétaféle költőféle; poet; Dichter. *1879:* fáj az éjjelem, fáj a nappalom. Magyar ember s pláne poétaféle itt boldog nem lehet! [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

poétai költői; poetic; dichterisch. *1811:* Kezedbe vettél égy verses Gyüjteményt, mely méltó hogy meg-olvasd, nem azért, mintha e' valami felséges Poëtai gondolatokkal telyes Munka volna, hanem azért, hogy ... Arokalyával 's annak nevezetességeivel, némü-nemüképpen ez által meg-ismérkedjél [ÁrÉ 1]. *1880:* Mi lesz a te poétai vénádból, Jakab Ödön. féltlek [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

poétika költészettani osztály; clasă în care se face studii de poetică; Poetikklasse. *1823–1830:* A kollégiumnak akkori rendtartása szerint a pünkösd utáni examenkor már a poeticából promoveálódtam volt [FogE 87]. *1849:* Sebe K Ferentz fia György ... elébb Kollégyomba tanult Poëticáig [Damos K; RAk 1825]. *1870 k./1914:* A Szózatot legelőször 1846-ban Molnár János kitünő fuvolista jurátus ... tanította be 4 szólamra a poetikának s a vizsgán nagy meglepetést okozott az elöljáróságnak [MvÉrt. 16].

poétikai költői; poetic; poetisch. *1776:* Bezzeg itt kitelik amaz poeticai mondás, ha eszembe jutna[a] [RettE 373. — [a]Köv. egy latin idézet].

poétikus költői; poetic; poetisch. *1879:* Ebből a mondásból az öcséd, aki poétikus hajlamokkal van bővön megáldva, ott a kollégium ronda falai között, puha ágyán egyik csendes éjjel szép sorját eszelte ki a nyomorúságoknak [PLev. 55 Petelei István Jakab Ödönhöz].

poézis 1. költészet; poezie; Dichtung. *1776:* Kezemhez vévén a pasquilust mondám: „Minthogy most estve vagyon, most nem felelhetek reá, de holnapra én írok valamit". Bízván, hogy a procuratorom is segít valamit benne, nem tudván, hogy ő egy cseppet sem tud a poesishez

[RettE 367]. *1879:* nem tudom, mely húrjait pengessem előtted az eget ostromló poézisnek, hogy megérthesd belőle mérhetetlen dicsőségemet [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. költészettan; poetică; Poetik. *1700:* igen származgatnak és jőnek bé a jezsuiták ide a városba Vízkeleti pater desistiója után ... ezek, kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist [Kv; KvE 273 SzF]. *1736:* volt egy közép rend faház[a], ott az rhetoricát és poesist tanították [MetTr 431. — [a]A kv-i jezsuita szemináriumban].

3. poétikai osztály az iskolában; clasă în care se făceau studii de poetică; Poetikklasse. *1758:* Irta a szegény, Istenben elnyugodt Köröspataki uram ugyan, hogy vigyenek be[a], mert engemet syntaxisra, bátyámat poesisra, ha jelen nem voltunk is, promoveált, mert ugyanis a censurán általestünk volt már. De csak nem küldött be bennünket a nagyanyánk [RettE 62. — [a]A kv-i collégiumba]. *1820:* Lajos most Pöesisre lépik [Kv; Pk 7].

4. költői túlzás; exagerare poetică; dichterische Übertreibung. *1881:* A könyv, melyet én nagyocska poézissel nevezek „kötetnek", minthogy összesen csak 5–6 ívre fog terjedni, nem megy könyvkereskedésbe [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

5. kb. boldog szórakozás; distracţie plăcută; glückliches Vergnügen. *1879:* ki akartunk szaladni Madarasra, de ... Az a falusi pap ott Vajában kutyába se vette a levelemet ... Ezen múlt, hogy elmenetelem előtt nem látogathattunk meg. Mert hát, Jakab Ödön, házasságod előtt: poézis: (fiáker ruganyos üléssel); házasságod után: próza: (döcögő székely szekér) — így a rend! [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

poézisi költői; poetic; poetisch. *1808:* ha szintén a' mi oláh Nyelvűnk igen alkalmatos is a' leg nagyobb pallérozodásra ... az ujjabb Olosz és Frantzia nyelvekkel rokonságos lévén e' felett a' Poësisi rövid eleven hattás természetes és bátor ki fejezésekre könnyen formálhatná [Kemény.CollMss Tom. XXX Varia XII].

pof arculütés; palmă; Ohrfeige. **Szk:** *~ot ad. 1843:* akkori gazdám vagy két poffot adott Nékie, 's (me)g lehet jotskán találta, mert Pekáriknak az orábol a vére megindulva nyulva maratt a kortsoma fölgyén | két pofot adott volt gazdája Pekarik(na)k a' Földön fetrengtibe [Dés; DLt 586. 19–20, 26] ✱ *~ot kap. 1847:* hallottam, hogy Varga Katalin sokadmagával ... réament bucsumcserbui kisbíró Plésa luon házára ... ott összeveszvén, valakitől egy pofot kapott volna | Varga Katalin is kapott egy pofot [VKp 271, 274].

pofa 1. emberi arc száj körüli része; obraz, Backe. *1574:* Fazakas gal ... valla ... Zeochy Marton vgrik fel az Zekre es kapya eleo symont es mind hayat Zakallat vgy meg zaggattha, hogy feyer volt az gallera az haynak myattha ... Meg az hay zaggatas felett meg mind kętt pofayatys Nem etzer sem ketzer verthe hane(m) gyakran vtheotte [Kv; TJk III/3. 387]. *1603:* Zabo Andras ... vallia ... kezdik creosse(n) vagdalni, erkezik egy Nemet ... s az gezperget az nyakan vagy pedegh az pofaian tollia be [Kv; TJk VI/1. 708]. *1710 k.:* a puska elsül ... és úgy megyen ... a száján bé, s jobb felől a füle töve felé által a pofáján ki a golyóbis, hogy sem ajakát sem fogát ... meg nem sértette [BÖn. 733]. *1745:* Sandru alias Ignát Petru ellene menvén ... Szitkozodot ... Csimpojer David pofaján tartot puskáját belé lővé [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1771:* Zilahi Istvan Ur(am) ... egykor a Béla hegyére küldöt szántani, és hogy ... a lágyság miat ... másikba állottam, mikor szinte már végzettem hát jö Lo háton mindenüt utánnam a barázdán és a puska a pofájánál hogy meg lőjjön haragjában [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (67) ns vall.]. *1784:* Sárpatakrol a' G Teleki Mihály Ur Udvarából ... el szökött Jobbágy Sütönek le írása Közép termetű, mint egy 18 Esztendös barna Szeg ... bajusztalan, a bal pofáján vagyon egy nagy fekete Sümölts [TKl]. *1809:* láttam Hold világnáll hogy a' fél pofája meg volt kötsmölve [Dés; DLt]. *1846:* Darvas János ... kezébe levő páltzájával Virág Laszlonak pofaját vgy ütötte hogy az egy szerre meg repedett 's belölle a vér erőssen kezdet folyni [Dés; DLt 530/1847. 20].

Szk: *~jához fog. 1666:* látam hogy edgy az tőbbi kőzül az pofaiahoz foga az Karabélyt ahoz az emberhez az ki altal akar vala menni[a] [Thor. Haller Pál (43) ns vall. — [a]A réven]. *1699:* tagadom hogy pofamhoz fogtam volna puskamat ex ea intentione hogy meg lőjjem [Dés; Jk 295b]. *1745:* Csimponjer David meg allot, és puskáját fel tekerve pofájahoz fogván, Protestált mind Isten, mind emberek előt hogy reá ne mennyenek [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *~jára veti a puskát. 1699:* A' ki nem malitiosa intentione hordozza a fegyvert, az felebarattyat pofajara vetven a' puskat, nem veszi celban hogy meg lűllye [Dés; Jk 295a].

2. a ló fejének száj körüli része; botul calului; Schnauze des Pferdes. *1657:* egy kurtán ... megeszmélvén magát, hogy nem egészséges helyre viszik, az lova kantárát, az kötőféket az lova fejéből kitaszította, s pofáján az lovat megütvén, vissza úgy elhozta az ló, hogy térítést is nem tehettek rajta az németek azután [KemÖn. 242]. *1675:* Lovait tolvaiok el vonták ... vgy mint nro hetet parna (!) hodos peit, kinek job pofáián szümölcs va(gyo)n [Kv; TJk XII/1. 69]. *1705:* Edgy szeles Törők szerszám Jáspis kő az szugyelőjén az ket pofajan Türkeses orodzoja [Cege SzD; WassLt Vas Danielné lelt. Rettegi György kezével]. *1810:* 30 Nagyobb pofára valo karika ... xr 51[a] [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 15. — [a]Szíjgyártó holmik közt]. *1811:* Öszszel ... Vendégek jönek a' Csitkó béjegzésre ... Az apjoknak neve a' bal pofájokra Süttetik, és a' Gróf neve bal-farokra [ÁrÉ 147].

3. a disznófej lágy része; rît, botul porcului; Schnauze des Schweines. *1680 k.:* vittek ... Bel pecsenyet nrő 2. Kett vesit s az nyelvit. Fel poffat [Utl].

4. kikészített pofabőr; piele tăbăcită de pe botul unui animal; aus Tierschnauze zugerichteter Leder. *1761:* Meg probálván égy ökör bőrt ... Pofa nyakastol 90 Dr [Dés; DLt]. *1813:* Czéh Mester Dobollyi Mihály eő Klme ... az Ujváriné Aszszony Talpait a maga regi Hellyére tette, de azt Baratosi Iosefné Dénes Krisztina Aszszony nem engedvén, le rántotta a' Földre s ezen engedetlensége mián ... látván, hogy szép intö szova Semmit Sem erne, ugy edgy darabotska pofával vagy Talpal réá vert, mellyett megis érdemelt | Barátosi Josefné hadazván az Exponens ellen ... réá vert azon darabotska pofával a' mellyel Dobai Uramhoz hadazott [Dés; DLt 56. 7–8, 17].

◇ **Hn.** *1702:* irtattanak az Alsó fordulóban Péter pofája oldalan egj darabot [Szentmargita SzD; EHA].

pofaboglár lószerszám fejre való díszes része; căpăţea cu ornament convex metalic; geschmückter Teil des Pferdegeschirrs am Kopf. *1651:* Pillangos, aranyos, turkises az

nyakra valoja es Pofa boglari szügyellóstül orrozzo nelkül, mivel fek formában valo [Utl].

pofájú 1. vmilyen arcú ember; cu un anumit fel de obraz; mit ... Gesicht. *1826:* Studetzky Anna ... nagy és csorbás száju, lefütyegö pofájú [DLt 1036 nyomt. kl].

2. pofáján vmilyen színü (állat); cu botul de o anumită culoare; mit Schnauze von besonderer Farbe. *1713 k.:* Az olá gyermeklo egy szürke veres pofájú [Hsz; ApLt 2]. *1747:* egy fekete pofaju fejer juh [Kőrispatak U; Pf].

pofaszakáll oldalszakáll; favoriţi, barbetă; Backenbart. *1803:* Greger János ... 20 esztendös ... visel ... hoszszu pofa szakállat [DLt nyomt. kl]. *1811:* Sinomovits György ... visel bajuszszat, és pofa szakállat [DLt 340 ua.]. *1825:* pofa szakálot nem visel [DLt 545 ua.]. *1846:* Berka Petru ... középszerü nyulánk testalkatu ... kicsiny fekete bajuszu, pofa szakálla nincs | Szabó Gyuri ... Háromszéki Szentkatolnai 24 éves ... visel bajuszat és pofaszakállat [DLt 1200 ua.].

pofaszakállú oldalszakállú; cu favoriţi/barbetă; mit Backenbart. *1823:* Krikován Nikuláj ... pofa szakállu [DLt nyomt. kl]. *1833:* Toth István ... mintegy 50 esztendös ... szöke ószibe elegyedett burzokas bajuszszú és pofa szakállú [DLt 796 ua.]. *1846:* Simón József ... kicsiny bajuszu és pofaszakálu [DLt 1200 ua.].

pofaszőr pofaszakáll; favoriţi, barbetă; Backenbart. *1829:* Csiszér Mihály ... kétszin bajuszszu pofa szöre nints [DLt 721 nyomt. kl]. *1831:* Koltsár Gligor ... 23 esztendös ... bajuszsza és pofaszőre nints [DLt 389 ua.]. *1847:* Adocsi Péternek ... pofaszőre és bajusza nincs [DLt 117 ua.].

pofaszőrű pofaszakállú; cu favoriţi/barbetă; mit Backenbart. *1829:* Füssy Samuel ... szöke haju, bajuszszu, és pofaszörü [DLt 722 nyomt. kl]. *1840:* Mészáros András ... szőke haju, bajuszszu és pofaszőrű [DLt 404 ua.].

pofatalp pofa-talpbőr; talpă de piele de pe botul unui animal; aus Schnauze gefertigte Ledersohle. *1814:* Dobai Mihally égy darab pofa Talpal meg verte Barátosinét [Dés; DLt 56. 27].

pofcsapás pofonütés; palmă; Ohrfeige. *1710 k.:* adnak bizony a hajdúnak a pénz helyén jó egynéhány nyak- és pofcsapást [BÖn. 936].

pofodozás pofozkodás; pălmuire; gegenseitiges Ohrfeigen. *1819:* Fekete Isak a' sokadalmi alkalmatossággal egy Sidoval valo pofodozásért ... behozattatván ... edgyik a' másiknak meg engedvén békesség uttyán ezen költsönös kereset el enyésztetett [H; Ks 91. C. 12].

pofók l. pufók

pofon arcul; peste obraz; ins Gesicht. **Szk:** ~ *csap. 1702:* kétszer pofon csapám [Nagygyeke K; Ks 67. 46. 19]. *1703:* be vondozák à Biro házához az Urát és ott is pofon csapá Incze Georgj kis Istvánnét, hogj mindjárt ki bozdula az orrán az vér [Jobbágyfva MT; Berz. 12 92/173]. *1715:* Betski Miklos Vram ... egyszer kezivel pofon tsapá Szalavesztrát [Szeszárma SzD; SLt 29. Y. 24]. *1762:* Molnár János ... lako Házához ... Kaffai János jöve be potentiosě mi réánk, a Hegedüsűnkőt el akará vinni, a melyért szollék, hogy ne hatalmaskogyék, melyért engemet Disznó teremtettével meg szida, s pofonis tsapa [Geges MT; IB. Georgius Nemes (19) jb vall.]. *1765:* Szabaszlai uram jó formálog pofon csapá Varga Györgyöt [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]. *1798:* az udvari Nyerges a Legényt Pofon tsapta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] ✱ ~ *döf. 1688:* egj eo Felsege Vitézi közzül a puskajat hozza csapontotta, hogj el nem sült pofon dőfőt kinek mostis belliege mais rajtam van [Kv; Utl] ✱ ~ *kap. 1798:* Exp(onen)s ... a Görbe hatut ki ... az Ablak mellett állott jámborul, Pofon kapta szidalmazván s huntzfutozván a Legényt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] ✱ ~ *legyint. 1812:* a' Groffis azon háborus állapotjában a' nagy Aszszont pofon legyintette [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.] ✱ ~ *megüt 1728:* pafon görcsös bottal meg ütvén verit ki ontotta [Dés; Jk] ✱ ~ *szel. 1776:* Azonban mingyárt érkezik nagy részegen Vajvod Gligorás is ... de hogy ez oda erkezék leg ottan köztek nagy lármát tsinála, ezel Dán Juon ugy szelé pofon Vajvod Juont hogy mingyárást el tántaradék [Katona K; Born. VI. 14 Molduván Dumitruj (36) zs vall.] *1816:* ezen Lármára bé jövén a fia Lőrinczi Mihálly pofon szelte Bára Pálimont [M.köblös SzD; RLt Szabo Anna Rigo Imre felesége (22) vall.] ✱ ~ *üt. 1600:* Vistay Mihaly ... vallja ... zylagy Istwannak az felesege vgy eoteotte eotet pofan hogy mingyarast ky churdult az ver orran zajan [Kv; TJk VI/1. 423]. *1762:* Kaffai Janos ... Baboczi Mártont ... is pofon üté, hogy engem oltalmazott [Geges MT; IB. Georgius Nemes (19) jb vall.]. *1768:* Nagy András uram Bernáld uramot Pofon üté a kujakjával [Hatolyka Hsz; HSzjP Paulus Horvát (48) pp vall.]. *1816:* ezen Lármát a fia Lőrinczi Mihálly eőklme kivűnnől meg halván hirtelen nagy indulattal káromolva a házba bé jött és a ... Dnalis Birot az öklivel Szemközt ugy pofon ütette, hogy a Szemöldekén fejűl a bőr el hasodván a vér el lepte [M.köblös SzD; RLt Kállai Sándor felesége Morár Irina vall.] ✱ ~ *vág. 1638:* andoris monda Pal kovácznak hogi ne bancz (!) Pal kovacz az Batiamat, mert bizoni pofon vaglak [Mv; MvLt 291. 135b]. *1768:* el is hittem, tudván Dán Juont veszekedő embernek lenni, aki engemet is egykor pofon vágatt vala [Katona K; Born. XL. 81 Krisán Togyer (40) zs vall.]. *1786:* kérdezték Kotsis Stéfántis hogy ha nem látta é hogj melyre ment, de hogj meg nem mondotta ötis Pofan vágták, s szidni kezdették [Hidvég MT; GyL]. *1838:* Molnár Jánost ... Fazakas Józsefl 3 versen pofon vágta az öklivel [Erdősztgyörgy MT; TSb 15]. *1840:* a Sogoromat Molnár Tamást ... kiis részegsége miatt az előtt egy Legényt pofon vágván, azért ... jól meg vondozták [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.] ✱ ~ *ver. 1710:* A nagy kiáltásban felébred az úr, inast szólít, kérdi, mi dolog, mondék: „Vay uram akar pofon verni, hogy be nem bocsátottam kegyelmedhez, mivel kegyelmed aludt" [CsH 198]. *1762:* Baboczi Mártont ... pofon veré Kaffai János, ott hatalmaskodván rajtunk, az Ajtotis le rontotta [Geges MT; IB. Martinus Molnár (18) jb vall.] ✱ *megcsap* ~ *1658:* Bedő Mojzit ... ugy meg tsapá pofon, hogy tám a foga is bé esék [Peselnek Hsz; HSzjP Bara Ágnis (17) vall.]. *1738:* Nagy Peti Zágrán Nyigult egyszer jol meg csapta pofon annyira hogy az ajto felhez botorkazott [Galac BN; WLt Maroson Juon (32) zs vall.]. *1783:* az őszszel Farkas Györgyetis ugy meg tsapta Pofon oroszba hogy mingyárt le esett a Földre [Udvarfva MT; Told. 44/54].

pofoncsapás arculütés; palmă; Ohrfeige. *1798:* Exp(o-nen)s ... a Görbe hatut ki ... az Ablak mellett állott jámborul, Pofon kapta ... a nélkül hogy ő éppen akkor a maga fel Pofoztatására leg kisebb okotis szolgáltatott volna, melly Pofon tsapás költsönős nem volt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1800:* a' Torotzkai közönséges vásári piatzon ... réám jöttenek ... igen kéméletlenul 26. bottal valo ütést kelletett el szenvednem, mely ütésekre or filegetésre pofan tsapásokra és páltza véggel valo dőfelésre magamat érdemesnek nem esmértem [Torockó; TLev. Bírósági ir. Torockói jb-ok perei földesuraikkal. Ifj. Bott István colonus vall.].

pofonlegyintés pofonütés; palmă; Ohrfeige. *1812:* Megesmérem hogy ... hibáson cselekedtem mikor a Nagy Asszonyt akaratomon kivül pofon legyintettem ... kész vagyok mind azok előtt a kiknek jelen létekben esett a pofon legyintés ... megkövetni ... csak hogy engedjen meg, és a dolog tovább ne terjedjen [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

pofonvágás arculütés; palmă; Ohrfeige. *1827:* a' katona Mihailát egyszer jol pofon vágta, mellyért Mihaila haragba hozattván, a pofon vágást visszá adta — ekkor ... nagyobb lett az huzalkodás [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Jákob (30) jb vall.].

pofonyos kövérkés, pufók; bucălat, bucălai; pausbäckig. *1791:* barna szöke pofonyos ábrázatu [Torda; DLt].

pofonyosodik pufókosodik; a deveni bucălat/durduliu; pausbäckig werden. *1847:* Miklos pofonyosodik, a' Nadrágis telik, kemény az orczája mint a' kő, és férfias, nem oly eleven, mint Roza volt ekkora korában [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

pofos pufók; bucălat, bucălai; pausbäckig. *1804:* Cziriák Jóseff ... kerek pofos ábrázatu [DLt nyomt. kl]. *1808:* Sztán antal Beretzki gyalog Székely Katona ... pofos az ajka vége bé- hajlott kövérsége mián [DLt 101 ua.]. *1811:* Kováts János ... közép termetü, pofos kerek ábrázatu | Szász luon ... kozép termetü, kerek, pofos ábrázatu [DLt 82, 150 ua.]. *1823:* Tamás Borbára mint egy 20 esztendős ... fejér, pofos hoszuko ábrázatu [DLt ua.].

pofotyos pufók, telt arcú; bucălat, bucălai; pausbäckig. *1787:* Sajnár András közönséges Falusi Lakosnak Fia, Szász Nemzet, idejében mintegy 25 vagy 26 Esztendős, közép termetü kövér szép Ember, sárga gesztenye színre hajlo szinü haja vagyon, fejér piros pofotyos Abrázatu [K; KLev.]. *1801:* Müller Friderich ... törpe termetü, kerek pofotyos ábrázatu [DLt nyomt. kl]. *1804:* magos Termetü, pofotyos tellyes Abrazatu [DLt ua.]. *1806:* Ruz Flora ... pofatyos és piros ábrázatu | Mojsza Demián ... pofotyos himlő helyes ábrázatu. Kováts Ferentz ... pofotyos telyes ábrázatu | Jordátye Nyikolaj ... 30. esztendős ... kerekded pofotyos ábrázatu [DLt 101, 644, 787 ua.]. *1808:* Tzura Adám, oláh születésü ... veres pofatyos ábrázatu [DLt ua.]. *1817:* Személlyes Leirása ... Also Járából az 1817ik Esztendőnek elein ... el szökött Hesdetzan Farkas Pétrének Közep termetü, zömök köptzős pofotyos ábrázatu [TLt 1779 Lázár Antal szb kezével].

pofoz arcul üt; a pălmui, a da cuiva palme; ohrfeigen. *1702:* Csonya Jánost elöszször pofoszták mások [Nagygyeke K; Ks 67. 46. 19]. *1755:* láttam hogy Puskás Iliét hajánál fogva hurtzollya, tépi és pofozza [Told. 12/44]. *1765:* Hát Varga György azon hurtzolodás közben csaptae vagy egyszer Szaboszlai Uramot, vagy eö kgylme csapta, pufozta Varga Györgyot? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 9 vk]. *1773:* a ... Katona pofozni, és a mellyemet tapodni kezdette [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1791:* az Urfi igen éles ember, és mingyárt üti, veri pofozza, öklözi az embereket [Méra K; RKA]. *1794:* Prekup Onutz eötetis elé fogta, és a földre le vérvén, öklozte s pofozta [Letka SzD; TSb 5]. *1813:* Dömsödi Gábor ... felesége kiáltására ... ki szalada és az Exponens Aszszanyt ős meg fogá ... a' földhöz veré, tapodta, pofozta, ütötte döngölte, patyalta [Dés; DLt 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

pofozás arculütés; pălmuire; Ohrfeigen . *1770:* azon Tiszt ... utol érte Páskujt, és azonban tsak Pofon kezdette verni ... Páskuj ... monda ... a Pofozás után hogy nékie Nem Ura [Konkolyfva SzD; Ks 20. XII. 10].

pofozkodik pofozódik; a se pălmui; einander ohrfeigen. *1823:* Szilagyi Joseff ... kivel tépelődik kivel pofozkodik [K; KLev.].

pofozódás pofozkodás; pălmuire; gegenseitiges Ohrfeigen. *1827:* a' Katona Mihailát pofon vágta, s Mihaila is a' katonát — ezen pofozodás után egy mást meg fogták ... és úgy költsönösön kezdették egymást tépászni [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Szija (16) vall.].

pofozódik pofozkodik; a se pălmui; einander ohrfeigen. *1765:* nem is egyébből indúlt a' verekedés, hanem Murvai János mint garaznás személy ... meg taszitotta Imre Györgyöt, és tsak azért kezdettek ketten tépelődni, pofozodni [Torda; TJkT V. 253–4].

pogácsa 1. kerek péksütemény; turtă, pogace; Pogatsche. *1591:* Teglas Janosne vallia ... Hallottam Dabo Erseteol hogi Baba Catus pogaczat kwldeot volt ala, hogi feiem ala tegie, hogi vramatt megh giwleolliem | Teglas Janos vallia ... En semmi bizoniost nem lattam Baba Catushoz, hallottam azt mastol, hogi mikor en el akartam venni felesegemet, az Aniam kerte azon, hogi czinallion olliat, kiuel megh vtalliam felesegemet. Aztis hallottam hogi Dabo Erseteol pogaczat kwldeot volna oda en hozzam, hogi feiem ala tegyek, felesegemet hogi megh giwleolliem [Kv; TJk V/1. 125]. *1632:* Pogácsát is láttam, hogy az ágyfű alá teve az asszony, s az legény elvette [Mv; MvLt 290. 79b átirásban]. *1681:* Az mostani molnár nem elégszik megh a' heti kenyerre valo buzaval, hanem sua authoritate aszt követi el, hogi valamennyi pogaczaval cseledgyenek s maganak el tartását megh éri mind annyit süt [Hátszeg; VhU 148]. *1736:* Az Kovasznaji kolonellus Bíro uramnit volt ebeden ... költottunk okör husra de 30 ... Bora flo 1. d 8 ... eget Bort, pogacsat d. 12 [Kvh; HSzjP]. *1750:* Szötsi uramnul vitettek ö Nagysaganak Ajándékba egy Ejtel Akavität és két pogátsákot Az ára Teszen Den 48 [uo.; i.h.]. *1763:* Kettség kivül van azis, hogy Urat eger kövel készült pogatsával intoxicalni ... az offeralt pogatsának más részit egy cséplőnek adván az cséplő annyera inficialtatott, hogy ha édes tejjel s' fekete retekkel nem orvasaltak volna, halált okozott volna [Torda; TJkT V. 178].

Vö. az *apró- és mézes pogácsa* címszóval

Szk: *borsos ~. 1596:* Gialubol izene Vrunk eö felsege, hogy vagy negy borsos es mezes pogachat swttessen [Kv; Szám. 6/XXIX. 101 Bachi Tamás sp kezével] ✱ *egérköves ~. 1763:* az I(nct)a ... arrais vetemedet hogy egér köves pogatsát készitven uranak küldette, hogy életét fogyatván maga latráhaz inkabb ferhez mehetne [Torda; TJkT V. 180] ✱ *füszerszámos ~. 1704:* Ugyan ma írtam levelet Golescul uramnak, és két nagy öreg mézes és füszerszámos pogácsát is vöttem számára [WIN I, 255] ✱ *vajas ~. 1793:* (A) vajos pogátsákot ... meg nem merte enni, a' mig le nem jött 's meg nem kérdette hogy ki sütette [Koronka MT; Told.].

2. *kovásztalan* ~ pászka; pască; Matze. *1800:* a midön a Husvéti kovasztalan pogácsákat sütik a' zidok [Dés; DLt].

3. apró kerek sajt; roată mică de brînză (sărată şi fermentată); kleines rundes Käsestück. *1681:* ä fö Gornyik maga számara szokot venni ... minden Esztenatul egi egi öregh Sajtot, es egi egi pogacsát [JHb XXXII/56].

4. pogácsa alakúra formált nyers öntvény v. más anyag; turtă, bucată de aliaj sau din alt material cărcia i s-a dat forma de turtă; pogatschenförmiger Guß oder anderes Material. *1637:* Item rez uagion pogacziaba n 2 [Ebesfva; Utl]. *1638:* Vagjon egj pogacziaban harom font viasz [A.porumbák F; UF I, 657]. *1684:* administrált kapniki gondviselőnk, Alvinczi János plikkbeli ezüstöt három pogácsákban [AUt 362].

Vö. az *ezüstpogácsa* cimszóval és az ahhoz csatolt jegyzettel, valamint a *lenmagpogácsa* cimszóval.

5. ? (rózsa)bimbó; boboc (de trandafir); (Rosen)knospe. *1558 k.:* Az azony embernek orchayath Meg ffeieriteny avagy Nekie zinth adny aqua valde Mirabilis Rp. az rosanak pogachaiath egy poharban az mennye ferne, giermek vrinath 4 poharral ... Mindezeketh az alombik altal distillald gienge twzon es az vizeeth tarch meg; Mert felette Jo [Nsz; MKsz 1896. 283].

6. *~vá csinál* szétlapít; a face turtă, a strivi/turti; plattdrücken. *1799:* a' Vásár napján 4 márjás ára kenyerét egészszen pogátsává tsinálták Györfi Maria és a Füsüs Legény rajta bendérezvén[a] [Dés; DLt. — [a]Szeretkezvén a szekérben].

7. vhány pogácsányi/pogácsa alakúra formált darab vmilyen fémből v. más anyagból; de un anumit număr de turte din aliaj sau din alt material; einige pogatschenförmige Stücke aus Metall oder anderem Material. **Szk:** *vhány ~ fekete ón. 1685 e.:* Fel pogacsa fekete ón Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5] ✱ *vhány ~ kámfor. 1683:* Egy pogacsa kánfor [Utl] ✱ *vhány ~ ón. 1620:* Az Felseö Varba minden szerszamostol Leöveö szerszamok ... Twzes szerszamnak valo Egy fel Pogachya On [Kövár Szt; Borb. II]. *1672:* Die 16. Kezdién meg egy Pogacsa onat adtam az ket nemeth Puskás(na)k libr 4 [Utl]. *1684:* Szamos uyvárra Nagy Bányárol hozott hat pogácsa onért és piskloczert att(am) f. 58 [Utl]. *1753:* Fél pogátsa ón [Marossztkirály AF; Told. 11. 18] ✱ *vhány ~ viasz. 1683:* Egy pogacsa viasz [Utl]. *1684:* Hosztanak Katonabul Ket Pogacsa viasszat [Utl].

pogácsaarany pogácsa alakú öntött nyersarany; bucată de aur turnată în formă de turtă; pogatschenförmiges Gold. *1629:* Suki Pal vram es Suki Benedek vram Bogathi menyhart vram feie iozaga valcziagaban attak vala Bastha Georgynek eöteödfel szaz Aroniatt es ket szaz Aroni niomo pogaczia oroniat [Szászfülpös K; SLt TU. 6 Vudi Gabor (60) ns vall.].

pogácsácska kicsiny pogácsa; turtă mică, pogăcea; kleine Pogatsche. *1723:* ma Szintén Uram eö kgme fel menvén ... a Mlgos Vajdanét köszöntötte ... hozodott elé Kgd Atyafiságos io akarattyábol mely szép feiedelmi czipokkal szokott volt Kgd Uram eö kgmének kedveskedni ... és mely Szép gyenge pogácsácskákot kalácsokat s tőbb afféle gyenge sütőgetéseket Szokott Kgd készittetni [ApLt 5 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárához Jászvásárból].

pogácsaezüst pogácsa alakú öntött nyersezüst; bucată de argint turnată în formă de turtă; pogatschenförmiges Silber. *1613:* az hatalmas császár ... Három esztendeig az adót tíz-tizezer arany forintra engedi, azmellett az régi mód szerént való sólymokat, aranyas kupákat, pogácsa ezüstöket megkévánja [BTN[2] 75].

pogácsaforma pogácsaszaggató forma; formă de tăiat turte; Pogatschenform. *1733:* Két pogátsa forma [Marossztkirály AF; Told. 2].

pogácsás I. *mn* **1.** olajpogácsával hizlalt; care a fost îgrăşat cu turtă furajeră; mit Sonnenblumenpogatschen gemästet. *1583:* Veres Lukach ... vallia Delkor vgmint tizen eg orakor Menek az eppel peter Maioraba ... halla(m) Az estalloba A' Niegest, es mingiarast be fütek, Latam hog az eggik pogachas eökeör igen Nieg es fel Nem kelhet [Kv; TJk IV/1. 185].

2. ~ *sáfrány* pogácsa formájú sáfrány; şofran în formă de turtă; pogatschenförmiger Safran. *1598:* 1/4 font pogacsiass Safrant ... f 1 d 56 1/2 [Kv; Szám. 7/XVIII. 75 Masass Thamas sp kezével].

3. ~ *láda* pogácsa tartására való láda; ladă în care se păstrează turta; Pogatschenkiste. *1844:* Nappalrá viradvan csak el bámultam, hogy hallám ... a Pogátsás Ládát az Ut mellett látták ... erre meg fagyott szivem és mindgyárt gondoltam, hogy abbol a Pogátsából kerekedik valami és engemis ér [Bágyon TA; KLev. Koptyil Vaszi (20) vall.].

II. *fn* pogácsaáruló; turtar; Pogatschenverkäufer. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak — Pogátsásak — Peretzesek etc. etc. között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk[a] [Torda; TLt. — [a]Köv. a fels.].

Szn. *1831:* Pogátsás György [Hosszúfalu Szt; TKhf Rüts Vaszulika (68) lib. vall.].

pogácsasáfrány pogácsa formájú sáfrány; şofran în formă de turtă; pogatschenförmiger Safran. *1688:* Egy font viaszas vagy Erdélyi Safratol f — // 12 ... Egy font pogacsa Sáfrantol f — // 18 [BfR Vect.].

pogácsasó pogácsa alakú sódarab; bulgăre de sare în formă de turtă; pogatschenförmiges Salzstück. *1810:* A Házban találtatott ötven kétt pogátsa so [Jedd MT; LLt].

pogácsasütés pogácsakészítés; coacerea/făcutul turtei; Pogatschenbacken. *1625:* Kerekes Kelemenne(ne)k az pogacza: kalacz sutesteol attam ... d 32 [Kv; Szám. 16/XXXV. 163]. *1681:* Az mostani molnár ... készebb el lenni a' negyed resz proventus es az heti kenyerre Limitalt buza

nelkül mint sem a' pogacza sütés tölle el vétessék [Hátszeg; VhU 148].

pogácsasütő I. *mn* pogácsát készítő; care face turtă dulce; Pogatschen backend. *1700:* Pogátsa sütö Léány [Kv; Szám. 40/II. 24].

II. *fn* pogácsakészítéssel foglalkozó személy; turtar; Pogatschenbäcker. *1568:* Laurentius Neb Jbi pogachaswthǫ Egidius Schuler [Kv; i.h. I/XIII. 132.]. *1598:* Vettünk egi kamarahoz kibe(n) az pogachaswteok arolnak egi zaart kolchiot, wtkezeot es felzegezessewel egyetembe attunk Lakatos Balintnak tt f — d 40 [Kv; i.h. 7/XVI. 29]. *1633:* Frusina valtigh atta ejtelenkint az mezett, es az pogaczia süteök ighen vittek [Mv; MvLt 290. 13].

Szn. *1570:* Ilona pogacz Zwtheo [Kv; TJk III/2. 102]. *1720:* Pogacsa Sütö Ilona [Kv; Dica V. 46].

pogácsáz pogácsával etet; a servi/trata pe cineva cu turtă dulce; jm Pogatschen anbieten. *1634:* szerette Szoczy lanost ez az Szabo Peterne, es pogacziaszta Szoczy lanosnak kett pogacziat ada egyszer Szabo Peterné [Mv; MvLt 291. 14a].

pogácsázás pogácsasütés; coacerea/făcutul turtei; Pogatschenbacken. *1681:* Az Molnar eze(n) Malom proventusaban Legenyestöl negyed részt vészen, Heti kenyerre az Molnarnak adatik fel veka buza (:NB de eö mindezekkel megh nem elégszik, hane(m) minden nap szabad pogacsazast usual:) [Hátszeg; VhU 604].

poganizmus hitetlenség; necredință; Unglauben. *1718:* nem kéne Angjam Aszszony(na)k is ollj mod nélkül haszontalan Sirni, mert nem illik keresztenj emberhez az a' Poganysmus ... de ott az ratio el hisze(m) keveset ponderal [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

pogány I. *fn* **1.** török nemzet; păgînime, turcime; Türkentum | török állami hatalom; statul turc, imperiul otoman; türkischer Staat. **a.** *egysz 1595:* Adta erteniek eo kegmeknek varosul Biro vram eo kgme, hogy Rodolphus chiazarral eo felsegewel es Birodalma alat valo vrakal, Az mi kgmes vrunk feiedelmwnk Bathori Sigmond, mind az poghan ellen valo eggyet ertesben otalomban, es egieb hazankbely megh maradasunkat Nezeo dolgokban, bizonios transactiot, confederatiot teoth volna ... hog' ami kgmes gondwisseleo Menniej zent Attiank az poghan ellen, az kereztien feiedelmek eggiessege altal zerelmes hazankban tarchion megh bekesegben. [Kv; TanJk I/1. 255]. *1663:* Az muszka követ ... érkezett ő felségéhez, kérvén ő felségét, az pogánynyal meg ne békéljék, mivel az muszkának az succus az pogány ellen már confederatusa [TMI. II, 556 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1690:* amaz ... hazája romlására született és az egész keresztyénség injuriájára az pogánynyal öszve czimborált Tökölyi ez hazában való ízgága szerzésnek csinálására ... holmi ... patenseket bocsátott ez hazába [TMÁO VII, 314–5]. — **b.** *tbsz 1658:* Az mint hallik ... Barcsai Akos uramat, tették az pogányok Erdélyi fejedelemmé [TMI. I, 272 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

Szk: *a ~ igája. 1710:* Isten őfelsége csak megmutatná, ha akarná, elvehetné a pogány igáját a kereszténységről, de a keresztények bűninek ostorozására tartaná fen Isten a pogányságot [CsH 217] ✱ *~ rabságába esik. 1671:* Borsai Nagy Tamás Atyánkfia ... az Lengyel Országi siralmas hadi expeditio intervenialván maga is pogány Rabságában esvén, oda sok esztendöt töltött [CC 73–4].

2. török/tatár katona; soldat/oştean turc/tătar; türkischer/tatarischer Soldat | török/tatár hadsereg; oastea/armata turcă/tătară; türkische/tatarische Armee. *1579:* ez wytezlǫ buda Janos, pogan eloth Jde az warosra bwdosoth wolna [Dés; DLt 205]. *1659:* Uolna kett haz helye Egy Teleken ... azon Allapotban mint az poganyok Egetesetül megh maradott [Ne; Incz. II. 13a] | eo Nghat Poganiok insegéból éliberalhassak [Dés; Ks G. 32]. *1662:* En Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janós Deák ... nem gondolvá(n) sem az I(sten)nek büntetésével, sem országunk(na)k erős törvényével ... arultatásba(n) atottam (!) magamat ... az Poganyokkal eggyet értettem minden romlásaba(n) ennek az földnek ... társok volta(m), az Pogányok(na)k Armássá löttem [Monó Sz; BK. János deák kezével]. *1663:* Szücz Laszlo ... Beszterczen vüve el ez mostani felesegetis az poganyok be iövetelle utan [Retteg SzD; RLt Varga Sigmond (40) vall.] | Nemegyei Pap Istua(n) keván tüle pogány által el raboltatot feleségetül el valast [SzJk 93]. *1666:* Pokai Matyas Vr(am) is Poganok rabsagaban esven, az Felesege Nemes Orban Judit Aszony ... Urat ... rabsagbul sancz altal ki valtotta [BálLt 55]. *1669:* minek utanna ... Mikola Sigmond Vram ... Tatarok rabsagaban eset uolna töb böcsülletes haza Fiajval együt s azomban megh Saczoluan ö kglme bizonyos Summaban a Poganynak, mellyet értvén az ö kglme édes Annyais ... forgodot ide haza annak megh Szerzesiben [JHbK XLV/37 Bálintit Zsigmond nyugtája]. *1670:* Kglms Vrunk alazatosan jelentiuk Ngd(na)k, hogy az Pogány miatt leott romlas Utan ... arra nem erkezhettunk hogy magunk ereyetöl Papot tarthassunk [Kilyén Hsz; BLt 1]. *1683:* Az Chám Urunk(na)k is aztt írja, hogy két száz ezered magával jö ... Azért az emberek ... az szolgálo rendek fegyverb(en) jo vigyázásb(an) legyenek léczego (!), csavargo pogánt látnak megh fogiák chám eleib(e) vigyék [Prázsmár Br; KJ]. *1737:* A hirek ittis minden felöl a' poganj közel lete miat olia(n) roszak, hogj nem kepes ki mondani ... Havasaljföldet teli mondgjak velle lennj [Kv; Ks 83 Mikola László lev.]. *1750:* Nem tudtam hogy Erdéljbeis Volnának oljan pogányok a mint 1694. esztendöb(en) szegén Csiki, Keresztén Atyák Fiakat el Rablották volt az Tatárok [Mocs K; Ks 83 Csegezi I. Gergelj lev.]. — L. még BTN[2] 255; CsH 74; ETA I, 53, 80; Kemlr. 340.

Szk: *~ járása* tatárjárás. *1775/1802:* ez a Slám nevezet tészen magyarul Holt Ember vagy Sir Halmat Ugy referáltatván a velünk lévő Emberek által hogy a régi Pogány Járásakor ezen helyben a Pogányak egy Embert ölvén meg oda temettetett volna el [BSz; JHb LXVII/3. 84–5].

3. (mohamedán) török ember; turc, mahomedan; Türke, Muslim. *1653:* De bizonyára a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitü hajas török, ez s ez lélek kurvafiai! nem szánom — Isten úgy segéljen — levágom az erdélyi embert, mint a pogányt". [ETA I, 83–4 NSz]. *1656:* az szegény Puskást meg fogták s ha valaki meg talál felöle, szolgálj neki, a miben tudsz, mert nem mind úgy vagyon, az mit reá fognak szegényre, mert pogányon sem kellett volna azt mivelni, az kit azon miveltek [TMI. I, 32 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1660:* érkezvén Váradról Ali pasának levele ... ismég Váradra expediálának Benedek deák urammal. Köntösömet is bárányborral megbéleltetvén az alázatosságnak megmu-

tatására, mint pogány előtt illett [Kv; KvE 184 LJ]. *1668:* Meg érdemlette mind illendőképpen való verést, mind vasat, de bár az török kegyetlen szokást ne venné Kegyelmed elő, az kalafát, mert az nem keresztény emberhez illik, keresztény ember pogánytúl nem tanul [TML IV, 262 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1735:* harom seller Aszszonyat Szent Egyeden Mikor a kendert nyüték volna, meg fogta s fogota ... Ferencz János kiment elejekb(e) ... még mondatta volna nékik hiszem nem vatak Pogányok hogy vgy Viszitek mint a Pogányok szokták a Rabat vinni [Császári SzD; WassLt Ferencz Peter (45) jb vall.].

Szk: *pogánnyá lett eb. 1657:* valának két, keresztényből pogányokká régen lött ebek ... egyik Zülfikár, ki magyar tolmács és az fejedelemnek fizetett szolgája [KemÖn. 87].

Sz. *1668:* ha Kegyelmeden efféle Istennek rettenetes ennyi számú látogatási volnának, akkor mit csinálna? nem zúgolódnék-e? ... Azért írám azt is, hogy Isten az pogánynak se adja azt, kiben én vagyok [TML IV, 380 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

4. (nem keresztény) egy v. több istent hívő ember; (în opoziţie cu creştin) persoană care este de altă religie decît cea creştină, păgîn; unchristlicher Mensch, Heide. *1603:* Jo fjaim ... az gonossagot ne(m) chyak Magatokban de egjebekbennjs vtaljatok, az hazwgsag tekeletlenseg, megh az poganok keosztjs igen vtalatos: attol oyatok magatokatt [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1636:* Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendégségekben ... az hegedű, lant, és egyeb kintorna mellett, az ő Isteniknek, és ... Vri eleiknek ditséretes viselt dolgaikot éneklették [ÖGr Aj. 8]. *1642:* magam hallando sorsa feleöl ... illik gondolkodnom, melyet Vekoni ertelmem zerent ha posthabealnek, miuel az Szentírás ki haza nepere gondot nem igiekzik viselni az poganal gonoszabnak mongia [Ks 41. K]. *1662:* Ezen ok forgattatik az Izrael romlása dolgában is: És jártanak a pogányok szerzésiben ... építettek magoknak magosságbéli oltárokat minden városokban, minden várakban [SKr 704]. *1697:* Szigethi Gergely ... admonealtatik felesegehez való igaz kötelesseget gyakorollya, mint Keresztyen ember Házát cum appertinentiis építtse, feleseget taplallya, mert Sz. Pál tanitasa szerint a' ki cseledgyere gondot nem visel az hitett megtagadta es az Pogannál alab valo [Dés; Jk]. *1710 k.:* az üdőről, melynek neve deákul tempus, görögül chronos. Ezt imádták régen a pogányok Saturnus neve alatt | Még a sült pogányok, kinaiak Istene vagy profétája is, Confucius erre tanitotta őket: ne kövesd azt mással, amit te nem akarnál szenvedni mástól [BÖn. 457, 476–7]. *1811:* Oh bizony okosok voltak a' Pogányok, És okos volt nékik ama találmányok Mely szerént a' boldog Lelkeknek számára Egy helyet gondoltak zöld fás Kert formára | A' Pogányok szerént, a' szelet Tömlőkbe Eolus bé-zárja nagy bival bőrökbe 'S onnan botsátgattya rendre ki [ÁrÉ 127, 162].

5. hitetlen, istentelen ember; necredincios, păgîn; Ungläubige(r), Heide. *1592:* Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vallia ... Eztis hallottam vgian Cassai Borbara zayabol hog atkozta az warost, Az Isten meni keówel veztene el, Jwne el az Twz viz swlliesztene el ... mert poganok es Istentelenek laknak ebbe az varosba egi kereztenj ember nem lakik [Kv; TJk V/1. 300–1]. *1661:* Ugy is látom, pogánynak és nem igaz kereszténynek tartasz [TML II, 121 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1663:* Kegyelmed nyugtassa meg elméit, hogy Isten Kegyelmedet vissza hozván, azon authoritásban, gratiában, becsületben leszen, mint az előtt; hiszem Uram, mü is nem pogányok vagyunk, nem is írok Kegyelmednek hiúságot [TML II, 661 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

6. kegyetlen/gonosz ember; om hain/crud/necruţător; grausamer Mensch. *1594:* Borbely Bálint vallia, Az Sebes leghenyt ... elseobeis en keotem be, Monda a' szegheny legheny, Hatalmas Isten, minem poghan volt, hogy illie(n) kegietlenwl vagha [Kv; TJk V/1. 462]. *1638:* hiszem nem Pogani az jo sogor hogi ennekem is karomat kiuannia, s en sem vagjok pogany hogj eö neki romlasat kiuan(n)a(m) [Mv; MvLt 291. 140b].

7. *szitk* kb. istentelen ember; om rău/ticălos; gottloser Mensch. *1619:* Mikó Ferenc uram itt bennlétében ilyen fortély esék egy rajtunk ... egy részeg török ... kezde szidni : Aha, bre gyaur gidi! azki annyit teszen magyarul, mint: kurva feleségü pogán [BTN[2] 283]. *1726:* hallottam Vancsa Mihálytol fenyegette Szappanyos Simont mondvan Pogány meg nem lakod az várost [Ne; Ks 90]. *1761:* Ennye ördög atta Pogánnya hogy gondolta meg hogy bé fogja az ökreimet | Ennye ördögatta, teremtette Pogánya, Gyilkossa hogy méré bé fogatni az ökreimet [Szentháromság MT; Sár.].

II. *mn* **1.** török, tatár; turcesc, păgînesc; türkisch, tatarisch. **Szk:** *~ ellenség. 1596:* Ertyk ew kegmek Warosul ... hogy my keges Vrúnk ew fe(lse)ge orzagabol ki mozdulwa(n) az pogan ellensegh ellen mas feleol wyab ellensegh az Tatar keozelgetne ... ertik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fe(lse)ge Locúmtenense Bochikay vr(am) hogy warossúl harom zaz puskas gyalogot allassunk [Kv; TanJk I/1. 288]. *1630:* puskapormalmok pogány ellenségtől megmaradott, az ország népe elpusztíttá [Kv; KvE 159–60 SB]. *1658:* Ez esztendőben pediglen az Úr őfelsége nagy haragját reánk kiontván, az kegyetlen pogány ellenséget kihozván országunkra ... az szilisztriai pasát sok ezer törökökkel [Kv; KvE 176 LJ]. *1661:* az Pogani Ellensegh az orszaghot többire hamuva, s, porra tötte volna [KJ] ✱ *~ erő* török hadsereg. *1710:* a vajda ... megírja titkon Hajszlernek: viseljen gondot magára, mert nagy baromi pogány erő közelget [CsH 214] ✱ *~ fejedelem. 1662:* Szebenből Fejérvárra fordult vala, hogy azt tudná a chám fejedelmek lakóhelyének és nagy friss pompás épületekkel lenni, hogy azon emlékezetre ottvaló járásának derekas hírét hagyni kellene, a pogány fene fejedelem tréfa- és csúfolóképpen állatja vala [SKr 438] ✱ *~ fogság. 1668:* a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertül szívesen szánatik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] ✱ *~ had. 1657:* emlékezetes cselekedetivel az fejedelem ... megszelídété az pogány hadakat [KemÖn 77] ✱ *~ kéz alatt van. 1561:* Valamel ewtües legen akar hun tanolt legenis ... ky az Cehbe be akar allanj ... Tartozzek cüel is hog' ... szwletesenek tiztesseges üuoltarol ... lewelet hozzon ... Azoknak penigy kiknek attiok annyok hazaiok pogan kez alat wadnak Erre az dologra annira ne kezeritessenek [Kv; ÖCArt.] ✱ *~ kézbe akad. 1619:* ha Jenő pogán kézbe akad, bizony nagy ártalmára lészen az egész keresztyénség hadainak [BTN[2] 255] ✱ *~ kézbe ejt. 1662:* hazájának egy részét pogány kézbe ejtette [SKr 469] ✱ *~ kézbe ejti magát. 1662:* én is szánszándékkal feleségestül pogány kézben magamat nem ejtem [TML II, 246 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ kézbe esik. 1667:* jól is találják az végházakat; ezek bizony mind pogány kézben esnek [TML IV, 56 ua. ua-hoz] ✱ *~ kézbe kerül. 1662:* a visszaindulást ha másnapra hagynák ... az házoknál levő keresztyén nép is inkább pogány kézre kerülne [SKr 540] ✱ *~ nemzet/nem-*

zetség. 1657: kiváltképpen az pogány nemzet vigyáz csak az szerencsére, s annak kedvezni szokott még az néki nem tetsző dologban is [KemÖn. 191]. *1665:* ez rettenetes erős véghely pogány nemzet kezére az állhatatlan és fizetetlen praesidiom miatt ne jusson ... törekednék Rotter uram ... császár ő felsége venné el ily erős szép véghelyt és lenne keresztyén királyunké, hogy nem pogány nemzet férkeznék belé [TML III, 346 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* (Erdélyt) adófizetővé tevéd a pogány nemzetség birodalmának alá [BIm. 1040] ✱ ~ *ország* Törökország. *1710:* A szegény Sándor Pálnak használa a Thököly bejövetele, különben odasülyed vala pogány országban [CsH 236] ✱ ~ *sarc. 1747:* azon Nemes Udvarházat és Jószágot holmi Pogány Satz miatt adta volna el [Sszgy; LLt].

2. (nem keresztény) egy- v. több isten hívő; (în opoziţie cu creştin) păgîn; heidnisch. *1710 k.:* Seneca, pogány filozófus is ... azt írja a világról, hogy tűzzel kell megégnie [BÖn. 457].

Szk: ~ *király. 1710 k.:* csudálatoson megparancsolád mind a keresztyén, mind a pogány királyoknak: Hogy a te követidet, prófétáidat ne bántsák [BIm. 1040–1] ✱ ~ *nemzet. 1657:* Uram ... fordítsd már a' Te ítéletedet azokra a' pogány nemzetekre, kik a' Te ismméreted kívűl vadnak: kik nem a' Te bosszúdat, hanem az ő istentelen indulatjoknak végét nézik a' Te népeidnek sanyargatásokban [KemIr. 334].

3. a pogányoktól használt; păgînesc; heidnisch. **Szk:** ~ *aranypénz. 1637/1639:* 8 Pogan Arán Penzek es egj magjar Penz nyom p. 8 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *ezüstpénz. 1637/1639:* valami Pogan Ezüst Penzek kett Eoregh Ezüst monetaual együtt, Kik taller formara uadnak, njom(na)k együtt p. 36 [Kv; i.h.].

4. kegyetlen; crud, nemilos; grausam. *1614:* Ugyanebben az esztendőben[a] támada fel ... amaz istentől elszakadott, hűtőtlen pogán ember, Nagy András ... az törökök praktikájokból [BTN[2] 56. — [a]1607-ben]. *1710:* II. Rákóczi György fejedelem bolond kevélységből ... Lengyelországba feles hadakkal bemenvén ... gyalázattal onnan kiszaladott, és a vitézlő rendeket a pogány tatár elrablotta volna [CsH 50]. *1797:* egy kezében lévő darab fával agyba főbe annyira kezdett űtni verni, hogy szinte meg őlt, az Isten örizzen is mindenkit ollyan durva pogány embertől a' ki ... ugy bánik az emberrel [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

Szk: ~ *kínzás. 1765:* midőn itt valának rajtunk; az efféle pogány kinzások ... panaszlottunkis akkori Regius Perceptor Kornis Gábor Uramnak [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 227].

5. kb. elképesztő, hihetetlen; uluitor, surprinzător; unglaublich, erstaunlich. **Szk:** ~ *gondolat. 1888:* Mi vezet téged arra a pogány gondolatra, hogy én haragszom reád [PLev. 139 Petelei István Kiss Józsefhez].

6. ~ *módon/módra* **a.** kegyetlenül; păgîneşte, fără milă; auf heidnische Weise, grausam. *1710:* Valának híres tolvaj kapitányok Pekri mellett ... kik pogány módra minden kegyetlenséget elkövettek, s az asszonyi népeken, leányokon erőszakot cselekedtenek [CsH 376]. *1765:* Borbándon lakós Sárdi Szabó Samuka nevezetu Executor Comissarius ... felettébb abutált kötelességivel, mert pogány modon kőtőzvén, sattzolván minden uton modon kénozván a szegénységet, és Birákot [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 202]. — **b.** csalárd módon; în mod perfid/viclean; auf schlaue Weise. *1710:* Szulimán ... a német ármádát megveri, Budát az obsidió alól megszabadítja. De pogány módon ő is csak a maga hasznát keresvén a királynét fiával együtt Erdélyben beigazitja, Budát török praesídiummal megrakja | a váradi basával is keveset gondol vala, ki pogány módra a hódoltságot naponkint kilyebb akarván terjeszteni ... sok veszekedések támadtanak | A francia király ... pogány módon ... nemcsak a spanyol koronát, hanem az egész Impériumot is magának akarja vala foglalni [CsH 66, 112, 161]. — **c.** perverz módon; în mod pervers; auf perverse Weise. *1630:* hallotta(m) ezt az menieczketeöl ... hogj eö neki az Ura miat kel megh halni, mert eö uele nem kereztieni modo(n), hanem pogani modon elt [Mv; MvLt 290. 224b]. *1681:* az Ura azert tartja roszszul hogy Pogany modra akart velle elni de ő nem engette [Dés; DLt 445 Elizabetha Váradi cons. Andreae Hegedűs (27) vall.] | a' leanyomatt sokszor kenszeritettem, hogy mongya meg ha ő velle Pogany modra el az Vra, de a' leányom Tagatta [Dés; i.h. Helena Kovacs Relicta Vidna cons. quondam Petri Szőcz (68) vall.].

7. ~*ul* pogány módon; păgîneşte, ca păgînii, în felul păgînilor; auf heidnische Weise. *1636:* ortzázza vala az szent Pál-is az keresztyéni név alatt pogányul élő Romaiakot, hogy ő miattok káromlattatik a Pogányok között az Istennek neve [ÖGr Aj. 7].

8. *szitk* kb. istentelen; nelegiuit, josnic; gottlos. **Szk:** ~ *eb. 1619:* Im az hitetlen pogány ebek, ezek a törökök ... elhitették vala vélünk, hogy az magyarországi követet, Korlát Istvánt csak bé sem bocsátják Konstantinápolyba [BTN[2] 384]. *1666:* ő nagysága az portára írjon ... hadd érné elébb az portát az ő nagysága panaszsza, mintsem a váradiaké ... ez dologra vigyázzon s az én személyem ellen is, ha mit moveálnának az pogány ebek [TML III, 639 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *kurva. 1603:* Eordeogh Andrasne ... vallia ... Az zitkoknak formaia eszembe nem Jwt, hogy ha erettnek kwrwanak mondae vagy poganj kwrwanak [Kv; TJk VI/1. 693] ✱ ~ *kurvafia. 1634:* Nosza alyatok be az Eóczetek hazahoz, lessetek ki az masik czigantis, ha ki Jeö, fogjatok megh uerjetek megh az Pogany hires kurva fiat [M.köblös SzD; DLt 383]. *1736:* Minden szitkozódások az férfiaknak, uraknak, nemeseknek, alábbvaló rendeknek ez volt : Aha bustya vére, lelketlen kurva fia, pogány kurva fia [MetTr 415] ✱ ~ *lélek kurva. 1592:* Sophia Farkas al(ia)s Achj Antal leania ... vallia hallottam Cassai Borbara zayabol, mikeppen zitta Janos papot mondwan, az pogan Eretnek lelek Curwa az Niarj Marton Aiandeka mellet hamis es czigani teórwent tezen az pogan lelek Curwa [Kv; TJk V/1. 301] ✱ ~ *lelkű. 1688:* Dőfje az Pogany lelkű a' Tehenemet [Dés; Jk]. *1697:* (Hogy) Pogany lelkűnek hamis lelkűnek ... kialtottam vagy szidalmaztam volna ... Simpliciter tagadom [Dés; Jk].

◇ **Szn.** *1551:* Pogan Soffya azzon nehaj barcziaj Palne [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 491–2]. *1584:* mattius Albertne kj annak vtanna Pogan Miklosne volt [Dés; DLt 213]. *1585:* Pogan Miklos [Kv; TJk IV/1. 393]. *1677:* Pogany Ersok [Szentegyed SzD; SzJk 131]. *1681:* Pogany Peter [Mogyorosd H; VhU 78]. *1701:* Pogány András [Util]. *1744:* Pogány József [Déva; Ks 101]. *1753:* Pogány András [Bukurest H; Ks 72]. *1773:* Pagány János [Háporton AF; Kath.].

◇ **Án.** *1785:* Pogány (magló) [Bányabükk TA; MkG]. *1791:* Pogány (paripa) [Tarcsafva U; Pf].

◇ **Hn.** *1672:* az pogány Várb(an) [Mezősámsond MT; EHA]. *1682:* Pogany nevű szőlő [Szilágycseh; MNyTK

132. 118]. *1693:* Pogan Retbe(n) (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *1702 u.:* Az Pogány Várban (sz) [Mezősámsond MT; MMatr. 383]. *1728:* a Pogány avassára hágob(an) (sz) [Zalán Hsz; EHA]. *1732:* Poganykut berczen Musdalj nevezetű erdő [Szucság K; KHn 253]. *1781:* a Pogány Kutba [Mákófva K; KHn 235] | Pógány kutba (sz) [Szucság K; KHn 254].

pogányarany ókori aranypénz; monedă de aur antică/din antichitate; antike Goldmünze. *1589:* Vagyon egy ... pogany Arany | Vagion esmegh egy poghan Arany Aky egy Arany ftot Njom beoweon [Kv; KvLt Inv. I/2. 33, 61]. *1590:* Chaki Gabor chinaltatot velem egy aranj eoweth kibe pogan Aranjak lysimachusok vadnak, mikor akaria torokra chinalhattia es a' ket kezere [Kv; TJk V/1. 19]. *1611:* Egj Pogan Aranj melj nio(m) ket Araniat [Kv; RDL I. 88]. *1628:* egy kis atlacz erszenib(en) harom poganj Aranj s egy aranj penz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7]. *1637/1639:* 2 Pogan aranj njo(m) Aranj(at) harmat [Kv; RDL I. 111]. *1655:* 5 pogany Arany nyom Ar. 103/4 [Kv; i.h. 29]. *1705:* az úr ... mindenét inventáltatja ... <voltak még> sokféle válogatott pogány aranyak | ma adák ki az urak ... a Bethlen Elek ezer aranyát, kiben is százhuszonötöt az asszony megválta. Egyik százas volt, a többi pogány aranyak voltanak, igen szépek [WIN I, 561, 565].

pogányi 1. török; păgînesc, turcesc; türkisch, heidnisch. *1662:* Szegény elromlott s ... elromlandó Erdély, megnevelted vala ... sok szép ifjú népedet ... e negyven esztendők alatt, megpihenvén a pogányi fegyvertől és rablástul mind ez ideig [SKr 714].

2. a pogányokra jellemző; păgînesc, caracteristic păgînilor; für Heiden charakteristisch. *1710 k.:* Áldassál ... én Uram, én Királyom ... hogy ... őseimet, nagyatyáimat hozád ki a pogányi vakságból [Blm. 985].

3. durva; cumplit, groaznic; grob, derb. *1705:* igen megindulván a generálok, énvelem íratának Andrásiné asszonyomnak, hogy írjon az urának és azáltal a többi kurucoknak, hogy az olyan pogányi kegyetlenségnek hagyjanak békét [WIN I, 648]. *1710:* A nyavalyás ártatlan püspököt ... addig korbácsolják, míg leszakad ... a húsa is a faráról ... Hallatlan pogányi kegyetlenség [CsH 309]. *1797:* Szilágyi Mihállybol még Inas korában tsak hamar kitört a' Pogányi kegyetlenség s akkor is még mikor senkinek sem porontsolhatott [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

4. ~ *módra* **a.** durva/sértő módon; în mod grosolan/supărător; auf grobe Weise. *1673:* az I. Desi Istva(n) ... midőn Tatar Mihaly(na)k megh holt szolgaját temettették volna Deakink ... énekelve(n), deakinkat, kantorunkat rut illetlen poganyi modra valo bőgesevel megh czufolta [Kv; TJk XI/1. 328]. — **b.** kegyetlenül; în mod necruțător, cu cruzime; grausam. *1705:* ha a mi rabjainkat úgy tartják, oly pogányi módra, mint eddig tartották, mi is a német tiszteket úgy fogjuk ezután tartani [WIN I, 649].

pogányoz pogánynak szidalmaz; a-i spune cuiva că este păgîn; jn Heiden fluchen. *1788:* Orbók György vratis káromolni motskolni és Pogányozni mérészelték [Dés; DLt].

pogánypénz 1. ókori pénzérme (többnyire Lysimachos-arany); monedă din antichitate/epoca păgînă; antike Goldmünze. *1586:* Az Perceptionak tellyes Summaia teót f 2055 ... Restal Nalla Egy poghan penz Egy panth Ket zwniegh [Kv; Szám. 3/XXIV. 67]. *1587:* sex monetę antique vulgo pogan penz appellatę [Gyf; GyK]. *1589:* Vagion tyz poghan penzek Niomnak M O p 19 Megh Er f. 4 | vagion 18 poghan penz ezwst Aky egie(te)mbe Niom p 12 1/2 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31. 61]. *1595:* Egy eoregh Arany egy Lisimachus ... Apro pogan penzek Nro 6. Theoreok ozpora Jutot megh merve cum graniori ponderi M 16. p. 28 [Zsombor K; Somb.]. *1627:* Ket Eöregh velenczej penz ... Tizen Egy pogan penz. Hat teoreok penz [Kv; RDL I. 132]. *1628/1635:* Egy pogany penzes ezust <e>o<w>, kiben vagjo(n) arannjazot tizenket poganj penz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1632:* vala ket ezüst pohara Kadar Istuannak ... s negj pogany penz vala az feneken [Mv; MvLt 290. 64b]. *1655:* pogany pénz N 5 1/2 Tallér njomo [Kv; RDL I. 29]. *1673:* Két poganj pénz, s egy Ort taller [Marosszkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.]. *1677:* Valami ezüst dutkák, egy pogány pénz [Kv; RDL I. 155b]. *1705:* ugyanabban a ládában találtunk egy pogány pénzt [WIN I, 561].

Szk: *öreg* ~. *1629:* Pinze iutot az Aniaj Harmadbol Wicej Janosnak ... Ket Eöregh pogan penz ... Egy Aranj, Egi taller [Kv; RDL I. 132]. *1638:* 8 oregh pogan penz es egj kiczid [Nyújtód Hsz; HSzjP].

2. az ókori pénzek mintájára ötvös által (ajándékként) készített (ezüst)érme; monedă (specială, ocazională) asemănătoare celei din epoca antică, făcută de un aurar/argintar; nach Muster der antiken Münzen vom Goldschmied gefertigte (Silber) Münze. *1580:* 1 Eoreg aranios serleg pogan pénzel rakott [MNy XXXV, 56]. *1582:* Desi Janoswal eottettem eg' gira pogan penztt mell'nek az ezwsty tt f 8 d. — az münkaiatull attam f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 1]. *1585:* Byro vram hagyassabol czhynalta(m) pogan penzt Egy gyrat, mellyet byro vra(m) el oztogatot az Ezwsty czhynalassa f. 10 [Kv; i.h. 3/XXII. 58].

3. ~ *forma pénz* az ókori pénzek mintájára készített érme; monedă făcută după modelul celei din epoca antică; nach dem Muster antiker Münzen gefertigte Münze. *1662:* Vagyon égy pogán pénz forma pènz, ér — f — d 24 [Kv; SzCLev.].

pogánypénzes ókori pénzek mintájára készült érmével díszített; care este ornamentat/împodobit cu monede făcute după modelul celor din epoca antică; mit nach dem Muster antiker Münzen gefertigten Münzen verziert. *1590:* Chaki Gabor chinaltatot uelem egj mereo Aranias zabliath ... ket fedeles eoregh pogan penzes poharokat mereo Araniasokath [Kv; TJk V/1. 19 Greg. Bulasfy vall.]. *1595:* Egj fedeles poganj penzes Aranjas pohar M 3 p 1 [Zsombor K; SL]. *1627:* Egy pogán penzes Eyteles Ezwst kanna mely nyom m. 5 p. 36 aestimaltuk tt f 200 | Ezust marhabol Egj pogan penzes Kanna, niom m 1. p. 47 Giraiatt bechultuk p(er) f. 16 tt f 37 d. 62 [Kv; RDL I. 132, 134]. *1628:* Egy fedeletlen Poganj penzes korso [Gyalu; K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1620/1635:* Egy pogany penzes ezust <e>o<w>, kiben vagjo(n) arannjazot tizenket poganj penz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1635:* egy Pogan penszes ezwst Kanna nyom Girat ketteőt [Kv; RDL I. 107]. *1696:* Egy pogány penzes Udvari pohár aranyos a Szája | Egy pogany penzes ezüst Selleg [Mv; MbK]. *1717 k.:* Egy Pogány pénzes mosdo medentze [MNy XXXVIII, 304]. *1751:* Én belső Szolgája voltam az Néhai Báró ifliu Korda Sigmond Urnak, minek előtte Katona lettem volna ... volt annál az Uri háznál ... Egy nagy ezüst pohár, ürmős bor

innya való mellynek az oldala körös körül pogány pénzés volt [Zágon Hsz; Szentk. Moses Szabo vall.].

pogányság 1. törökség; păgînime, turcime; Türkentum | török/tatár hadsereg; oastea/armata turcă/tătară; türkische/tatarische Armee. *1599:* Forgott eo kgmek eleott az Idegen helyekreol poganisagh eleott be budosottaknak, es be futottaknak dolgok kik keozeol sokan ... immar eztendeyenel teob vagyon ... hogi az varoson laknak [Kv; TanJk I/1. 338]. *1653:* Háromszék látván a pogányságnak rettenetes pusztitását, rablását, nem állának oda[a], hanem magokra más gondot viselének [ETA I, 80 Nsz. — [a]Székely Mózes mellé]. *1663:* Myuel mi mind falustul, oda az olah Budaki hatarra és havasra mentünk volt fel az ellensegh elót, Enis ot leuen szememmel lattam, hogi mikor az Pogansag mi felenk az hauasra be erkezek, az Gauay miklos, Naduduari Janos Szakacz Peter Uraimek marhaiokat es Menesseket az Gyepü Sancz mellől (:kit be uagtunk vala:) az Pogansagh alá szoritak [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1665:* az Szajka Pataka mellet leven egy malom hellje melj az poganyság miat ... pusztult el [Dés; Hr 1/14]. *1670:* ha ez mostani boldogtalan üdeobe(n), az Szinyey embereknek, Szinyeböl[a] lako helyekbeol ki kel keolteozni, hogy az Pogansagh miat ott megh nem lakhatnak, tehat Kis Jenön Doboka varmegyebe(n) adok helyet nekiek [Born. V. 30. — [a]SzD]. *1671:* Bizon meg vallyuk mint hármon Firjem Perneszi Zigmond Uram és Leányom Kassai Boriczával hogy elig jót tőt kegyelmed velünk hogy ezen nehéz ödőben is illyen sokat varokozot az nékőnk ki adot kölcsön Pénziért ... Ennek pedig csak è volt az oka hogy à Joszagainkat a' Poganság ben jártában igen el pustitotta volt ugy annira hogy ... Arbai és mas helyeken liuö josagainknak semi hasznaval nem ilhetunk [Baca SzD; RLt O. 5 Bánffi Sára lev.]. *1717:* bizonyoson constál a pogányságnak be ütésé Besztérczénél, Számát bizonyoson nem halhattyuk [Nsz; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. *1788:* minden felöl minden Passusoknál igen sok Pogánságot lenni mondanak [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. *1809:* az 1662 dik Esztendo táján, a midön Nemes Hazánk a' fene Pogányság markában kegyetlenul hányattatván szintén elviselhetetlen Adozással terheltetnék [Asz; Borb. II].

2. (nem keresztény) pogány vallású nép; păgînime, păgînătate; (nicht christliches) heidnisches Volk. *1760:* Brerewoodius Londinensis azt írja in tractatu de lingvis, hogy az egész világot harminc részekre osztván abból a kereszténység csak öt részt tart, a Mahumed vallása hat részt, tizenkilencet pedig <a> pogányság [RettE 111]. *1761:* Úr Isten, aki ... az mi eleinket a sovány földről és pogányság közzül ... ez kivánatos földre kihozván telepitetted és a Te igaz ismeretedre juttattad [Nylr 200 Bánffi Farkas álma].

3. pogány vallás; păgînism; heidnischer Glaube. *1762:* olyan hirt hozott egy zsidó, hogy ... 80 ezer tatár ... be akar jönni ... Ezek felöl sokféle hír vagyon ... Én gondolkoztam úgy is, hogy talám ott az pogányságban megmaradott magyarok, mert constál, hogy vannak most is oda be északra magyarok ... azt hallottam felölök, hogy ... Magyarországra, Erdélybe szándékoznak [RettE 144].

pogánytallér pogánypénz; monedă din antichitate/din epoca păgînă; antike/heidnische Münze. *1637/1639:* Egj gjermek nyakaban valo veres kalaris olvaso ualamj pogan tallerokal Eőszue fúzue [Kv; RDL I. 111]. *1675:* adtam az varróládába, az mátkájának elküldte ... két aranyos tallért, egy fél pogány tallért [Kv; KvE 195 LJ].

pogony bolthajtás/ív; boltă, boltitură; Gewölbe. *1593:* 500 teglat weottem az waras istaloiahoz pogonhoz es az melliekek mellet hogy fel raktak f 1 [Kv; Szám. 5/XXI. 19]. *1656:* Ezen ajtonak famelljeke fa küszöbje es pogoniaval egyut megh vagjon | bellett reghi vas sarkon panton forgo ajto ... Ezen ajtonak faragot keö melljeki pogonia es küszobje [Fog.; UF II, 127, 129]. *1710 k.:* Már azok a pogonok fogtak megpattanni vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután | úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni ... hogy az olyan lábnak az alja még szélesebb legyen a kőfalnál [BÖn. 503]. *1726:* Ezen kis ház ajtó mellyeke edgy része porló Kő, más része fábol Tóldozott, földozott, az ajtó pógonnyát le kell szedni, bontani s mást kell csinálni Vagy rakni [Ne; DobLev. I/124].

Szk: ~ *alá vétet. 1710 k.:* a praefectus a fundamentumot nem engedte aláásni, hanem azokat a búzavermeket pogonok alá vétette ... egy jámbor, jó, vén német Tobias nevü kőmíves tanácsából ... de a pogonhoz téglájok nem volt, hanem lapos, igen jó erős kövekkel pogonozták [BÖn. 503] ✱ ~ *bolthajtás. 1652:* Ugya(n) ezen kapun van retez es vas retezfö egy öreg biko forma lakattyaval kulcsával, az kapu közi pogo(n) bot hajtásra van csinálva [Görgény MT; Törzs] ✱ *~ra hajt. 1681:* Aranyos ház ... két ablak elöt az kö fal pogonyra van hajtva [Vh; VhU 552–3] ✱ *~ra hajtott. 1681:* Vagyo(n) itt ... egi Udvar ház ... Kapuja egi fele nyiló ... Ezen kapu felet lévő ház pogonyra hajtot hat kő Labo(n) áll [Vh; VhU 588] ✱ *~t hajt. 1597:* Bontodtak fel B: wram akaratiabwl az hidnak padimontomat ... es az Tomlocznek aytaia elot raktak egi darab faalt, es egy kiczin pogont haytodtak az fal felet [Kv; Szám. 7/XIV. 106 Masass Tamas sp kezével] ✱ *faragott ~. 1656:* Ezen ebedleö palotabol nilik az drabant hazra ... vas sarkos panthos ajto ... Ezen aytonak faragot kö ajto melljeke küszöbje, Batoriak czimere felsö faragot pogonian vagyon [Fog.; UF II, 122].

pogony-hajtás bolthajtás/ív; boltă, boltitură; Gewölbe. *1593:* 1 hozü dezkat attam az Pogon haitashoz f — d. 10 [Kv; Szám. 5/XXI. 19]. *1625:* Palfi Balintnak atta(m) hogy az Fog hazban egy Ajto melljeket Ablakokat es egi pogon hajtast creossitet d. 25 | Furez dezkat veottem az foliosohoz, pogon hajtasokhoz es mezkeuereo ladakhoz 91 f 9 d 10 [Kv; i.h. 16/XXXV. 172, 207].

pogonyos boltíves; boltit, cu boltă; gewölbt. *1676:* Ezen pitvarbol szolgal ki, egi pogonjos allju keö kemenj | Vagyon ... negj eőregh pogonyas kő labokon köből rakva egi eőregh konyha ... kiminynek pogonios lábainak megh erősitésére harom eőregh vas rudak vadnak keresztül által hányva és az falban be rakva | Ezen ... tornácz pogonyos keö lábakon áll | Vagyon itt egy puszta pogonyos tűzhely | fellyeb mozdulvan ezen az gradiczon az toronnak nap kellet felöl valo pogonyos tornaczaigh nyilik azon ... masik bastya hazra ... bontákozot bellesü ayto [Fog.; UF II, 157, 707, 708, 731, 734] | Vagyon az hazban teglabol rokatt poganyos tűzhelyen egy ... mazos kemencze [Sárkány F; i.h. 454]. *1680:* Ezen örögh konyhának vagyon teglabol fel rakva egy örögh Tüz helye az Tüz hellyen fellyül vagyon

poganos negy örögh kö oszlopokra epitve egy örögh kö kémeny | Az konyhan ... vagyon teglabol fel rakot tüz hellyin pogonos negy erös kö oszlopokon csinalt uj kökémeny [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7, 9]. *1694:* az elébb meg irt házb(a) ... Vagjon ... egj kemencze ... allja ennek is kőből rakatott, pogonos, de meg bomladozott [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

pogonyosan ívelten; cu boltă/boltitură; gewölbt. *1656:* az pitvarbol szolgal ki egi fusteolleö keö kemenj, melinek az eleje pogonjoson vagjon csinalva | az folyosonak allya pogonossan 17 keö labokon áll [Fog.; UF II, 151, 171].

Szk: ~ *hajtott. 1681:* Erkélyek. Ezek ighen szép rendel a nap nyogot felol valo Palotak külső oldalanal vannak, mind egi végtéb(en), mellyek(ne)k az allya nagi magassan fel rakott, fellyül pogonyoso(n) hajtot [Vh; VhU 535] ✱ ~ *rakott. 1681:* Vajda Hunyad Vára. Nyebojsza Bástya ... réghen ez volt Hunyadi Jánosnak refugiuma a' Török bé csapasakor Nyebojszára jaro hoszszu bolt; Pogonyoso(n) rakott temerdek kö falon all | (A) Templom felett valo keö ház ... Az var piacza felöl valo oldala pogonyoso(n) rakott Kö labakon áll [Vh; VhU 502, 557, 582]. *1694:* Nyilik ott azon Pincze-torokra avagj Gátorra ... fa-rosteljos Ajto ... ennek is melljeki faragott kovekből pogonossa(n) rakott | (A) házban belőll fűjtő, Zöld mázos káljhás kemencze ... ennek az allja kőből pogonossan rakott [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

pogonyoz boltoz; a bolti; wölben. *1710 k.:* a praefectus ... a búzavermeket pogonok alá vétette ... de a pogonhoz téglájok nem volt, hanem lapos, igen jó erös kövekkel pogonozták [BÖn. 503].

pogonyozás bolthajtás; boltă; Wölbung. *1648:* egy beleöll tüzeleö veres kályhás kemencze, pogonyozással az allya, de teöredezett | (Az) also házok eleött pogonyozásokkal hajtva vadnak 12 kö lábok minden hiba nélkül [Komána F; UF I, 829, 925].

pogonyozatos boltíves; boltit, cu boltă; gewölbt. *1648:* az kemencze fwteö kamoráczka ... kiuül fwteö kemenczével pogonyozatos lábakon állo [Komána F; UF I, 930].

pogonyozott boltívezett; cu boltă, boltit; gewölbt. *1648:* beleöl szeneleö kályhás kemencze, alatta jo pogonyozott twzhelye [Komána F; UF I, 930].

poggyász málha; bagaj; Gepäck. *1849:* Krizsán Mária ... szobájának kúlcsával az én szállásom szobaajtaját kinyitogatta és a hitelezők részére biztositékul az ottan letéve volt szobámbani podgyászait kilopta, mit ellenemi panaszában is elesmér | Krizsán Mária ... podgyásza bírói zár alá tétetett | a' midőn azonban podgyászomat kibontottam egyik köntösömből égy ajánlo levél hullott ki [Kv; Végr. Vall. 5, 38–9].

poha potroh; burtă (revărsată); Fettbauch. *1599:* lata(m) hogy Benedekfi Christoph ereosse(n) uagh vala eggikhez ... be juta Makrai Peter tahagh le zakatt az pohaia, mo(n)dam nekjk, mondek, Jo-é hogy zot ne(m) fogadtatok [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.].

pohár 1. (nemes)fémből/üvegből készült ivóedény; pahar; Becher, Glas. *1551:* Az keth Gyermek Rezere Jwtot ... eg ewreg Ezwst pohar es keth kjs Ezwst pohar de Ezeket vg hattuk, hogy mykor Dyenessy lazlowal barcziaj Andrassal, Barcziaj györg vram es barczaiay Farkas vram zembe leznek Akor Igazogyek el kozottok az Menes es az Pohar dolga [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LIII, 492 Gerendi Ferencné, Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1568:* Szabo Janos ... fassus est, hogy Jgyarto gorg gorg eo Neky keth kalant veteth szalagba es egy pohart, azt sem tuttam kye | Borbolya chyzar Peterne, Martha Bakos Janosne iur(ata) fassa sunt pariformiter, hogy eok Komyes Paltol es az felesegetol hallottak hogy harom ezwst kalant es egy pohart[a] Jgyartho gorgnek hogy penzt keryen Réa [Kv; TJk III/1. 242. — [a]Adtak]. *1598:* Giwlay Miklos ... wallia ... Eotwes Thamas az felesegenek Attiatol marat giewreiet poharat el atta [Kv; TJk V/1. 207] | Az mi keuez ezwst marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak ... Az Almadj Papnal valo pohartis nekj hattam Valczya kj [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1600:* Eze(n) kewol minde(n) hazunkba walo eppwleteönket, talakat, talnerokat, palaczkokat kupakat, poharokat el wittek [UszT 15/23]. *1613:* Kovaczoczy Janosne Azonyom ... monda ... no En neke(m) gjermekjm njnczyenek, hane(m) mjnde(n) fele Aranj es azeöst marhamat, mjnd Aranj lanczyaymat feöggeöymeth poharimath ... Kovaczy Susana azonjnak hagjok [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31]. *1629:* az Kalma(n) Leorincz meniegzeiekor eö neki egy poharbol inni adua(n) az poharatis el uitte volt az Nadragh sebiben [Mv; MvLt 290. 143b]. *1645:* En czinjaltam poharakot eszüstbül ... Mikola Sigmondnak is czinialtam Tiz poharokot [Szárhegy Cs; LLt]. *1720:* Lattamis hogi Czegledi Szabo Mihály Ur(am) Sebessi Szabo György Ur(am)tol 130 forintokon szep ezüst marhakat, szep Pohartis Valtott ki ezeket es tőb draga Hazi Portekakkal edgyűtt mind Toth Jeremias Tekozlotta volt el [Ne; DobLev. I/96]. *1724:* az Ecsedi Mihály Uramnál lévő pohárokra, a' Gonos név van fel meczve [Ne; i.h. I/106. 4a]. *1748:* Kolosvárról hozott eo Kglme pénzt, poharokat, párta övet [Torda; Borb.].

Vö. a *capa-, csiga-, csupor-, ezüst-, fa-, kristály-, ón-, serleg-, strucctojás-* és *üvegpohár* cimszóval.

Szk: A. *aranyos* ~. *1589:* Ket Aranias pohar, eggik keortwely forma, masik Regy modu ... f. 19 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31]. *1609:* Keopeczi Thamasnak ... ket Arannias pohart ... tartozzanak adni [Mv; IB VI. 225/17]. *1683 k.:* Vadnak két Aranyas Poharok ezüstök kivűl es belőllis szep Aranyassok [Nagyfalu Sz; SzVJk 51]. *1688:* Egy Medvés ezüst Lábas aranyos Pohár [Born. II. 18 Mikola László inv.]. *1737:* Egy fedeles Aranyas Pohár [Mv; MRLt] ✱ *aranyozott* ~. *1837:* Mettzet aranyozott pohár [Szentbenedek SzD; Ks 88. 10] ✱ *asztali* ~. *1748:* Egy felyül megaranyozott asztali pohár 50 loth [Brassó, DanielAd. 261] ✱ *capás* ~. *1660:* ket czapas pohar [Kv; RDL I. 145]. *1696:* Egy Czapás pohár harmadfél Girás. Egy Czapás fejer pohár [LLt 102/24]. *1715:* Egy kis Czapas Pohar Gira — Lott 10 1/2 [BfR]. *1748:* Kiss czappás pohár, kettő 20 1/2 loth [Brassó; DanielAd. 261]. *1776:* micsoda nével nevezendő bonumokot ... ezüst aranyas czapás pohárokot azokon ki neve volt fel irva ... tud a Tanu [Hr vk] ✱ *capázott* ~. *1651:* Kett edgyben járó Arannyas szelyű hoszszan Czapazott Pohar [Wassl.t Wass Judit kel.] ✱ *cifra* ~ → *lábatlan* ~ ✱ *csészés* ~. *1588:* Vagyon egy Chezes pohar, Plammowal Mereon Araniazot M I G 3 [Kv; KvLt Inv. I/2. 13] ✱

egybejáró ~. 1627: Hat feier egjben iaro pohar [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1694/1767:* négy egyben járó pohárait ... igire [Hr 8/16]. *1728:* Küldvé(n) hozzá(m) a Méltos(á)g(os) Aszony Vas Danielné Asz(o)n ő kglme ... öt czapás pohárt, mellyek qvondam egybejáro pohárok [Kv; WassLt Szölösi Gábor kezével]. *1772:* egy ben járó kivül belől aranas pohár [Egeres K; Ks] ✱ *ezüst-aranyos ~. 1578:* Ezws Aranias pohar [MúzRadák Sulyok István inv.]. *1696:* Edgy szerecsen diobol csinalt ezüst aranjos Pohar [Buza SzD; LLt 193. B]. *1714:* egy' test állásos ezüst aranyos Pohár fl. H. 10,,00 [Kv; Pk 6]. *1746:* Egy Menyecskét repraesentáló ezüst Aranyos Pohár [Nsz; Told. 19] ✱ *ezüstös ~. 1736:* Volt penig az színben[a] egynehány pohárszék ... némelyike fejér, ezüstes poharakból, némelyike ezüst sellegekből ... némelyike csupa ezüst poharakból [MetTr 383. — [a]Ti. ahol a lakodalmat ülték] ✱ *fedeles ~. 1714:* Cseh Országi fedeles Pohár futraljotskab(an) [AH 56]. *1730:* egy Strucz Tojásbol valo fedeles Pohár arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1787:* Kigyo köböl valo födeles Pohar el törve [Szászerked K; LLt Csáky-per 213. L. 14]. *1800:* Indiai Diobol készült, — arannyazott ezüstbe foglalt, fedeles pohár [Mv; TGsz 52]. *1801:* Egy fedeles Pohár Tatzájával [Kv; Ks] ✱ *fedeletlen ~. 1629:* Egy mereő Aranias lábas fedeletlen pohár, az mely Nyom m. 3 p. 27 ... tt f. 64 [Kv; RDL I. 132] ✱ *fejér ~ → lábas ~* ✱ *félfertályos ~ → fertályos ~* ✱ *fertályos ~. 1802:* Egy talpas és füles pohár fertályos ... Egy sima fertájos kerek pohár ... Két sima tzillagos Mettzésü fél fertájos poharak [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. *1823–1830:* vacsorán lettem volna Vajda Sámuelnél, de ott nem annyiba evés, mint ivás volt. Minden este város bírája, senatorok ittak nála, mégpedig fertályos pohárral az aszú szőlő bort [FogE 274]. *1838:* Két borivo s egy fertályos pohár. A vásárlo neve Betzö Sándor [HSzj *borivó-pohár* al.] ✱ *filigrános ~. 1731/1768:* Egy filigrános fedeles pohár arannyas [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.] ✱ *füles ~. 1797:* Licitáltattak ... Egy kis füles pohár Dr. 4 [DobLev. IV/775. 3] | Tarka füles pohár kettő [M.igen AF; i.h. IV/777. 7]. *1802:* Egy talpas és füles pohár fertályos [Ne; i.h. IV/858. 3a]. *1816:* Simpla Mettzésü füles poharak ... 20 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *fületlen ~. 1816:* Fületlen kis pohár ... 20 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *galambos ~ → hármas ~* ✱ *hajóforma ~. 1773:* Egy Hajó forma sima pohár [Szentdemeter U; LLt] ✱ *halhéjas ~. 1697:* Aranyos szélü kisded halhéjjas Pohár [KGy] ✱ *hármas ~. 1696:* egy Galambos hármas pohár [M; MbK 80. 6] ✱ *hegyes ~. 1648:* Apro hegyeş pohár nro. 35 [Komána F; UF I, 928] ✱ *kicsiny/kis ~. 1596:* Az mely ezwst Marhak vgy mint egy kichyny pohar, kibe mint harom taller ha vagyo(n) [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. *1646:* Uolt az B. Nemes Szabo Cehnek egy keves Ezeöst marhaja, Egy kis pohar, Eót Ezeöst kalanok Egy bokor kapoczi, mind ezek nyomtanak egy Gyrat [Kv; SzCJk] ✱ *kockás ~. 1668:* Egy merön Arannias Koczkas pohar [Mk Kapi György lelt. 5] ✱ *koronás ~. 1589:* Ket Labas Coronas Reghy pohar U. 3p. 15 Megh Eer f 26/50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31]. *1696:* Egy koronas pohar az Szaja aranyas nyom Tall nro 8 [Mv; MbK 80. 6] ✱ *köves ~. 1705:* Az Szász János szebeni királybíró belső javainak confiscatióinak alkalmatosságával ... sok szép ezüstmarhák voltanak: köves poharak, ezüst kalamárisládák és egyebek [WIN I, 432] ✱ *kristályomos ~. 1714:* Kristalyomos Pohar szép figurakkal ékesitett ... f. Hung. 10 [AH 10] ✱ *lábas ~. 1585:* Vagion egy labas feyer pohar p. 38 p(ro) f: 7 [Kv; Szám 3/XIX. 3]. *1595:* Mas fejer labas pohar M. 1 p. 10 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1628/1635:* Egj labas feligh aranniazot pohar, negjuen nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1660:* Egy feier serlegh, mas egi öregh labos pohar kin az Czimer egi feiu sas, chejti Ferencz neuejs rajta vagion [Kv; RDL I. 145]. *1737:* Egy Lábos Aranyas Pohár [Mv; MRLt]. *1778:* Négj Lábas pohar karafinával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18] ✱ *lábatlan ~. 1628/1635:* Mas sima labatla(n) pohar, zele arannios, negjue(n) nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1786:* Egy Labotlan Czifra pohár [Nsz; Ks 74/56 Conscr.] ✱ *lengyel ~. 1642:* Eöregh es keözep szerü lengiel pohar ... nro 400 [Porumbák F; UF I, 821]. *1648:* Eöregh Lengyel pohárok nro 280 [Komána F; i.h. 928] ✱ *lengyelországi ~. 1683:* Egy skatulyában lengyel országi pohár [Utl] ✱ *metszett ~. 1763:* Egy arannyas száju metzet pohár Floh. 1 dr 20 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1789:* Két Meczet Pohárért 40 xr. [Déva; Ks 95]. *1826:* Egy fedeles mettzett pohár [Koronka MT; Told. 19] ✱ *ordinár ~. 1797:* Sima ordinár pohár [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *pogánypénzes ~. 1590:* Chaki Gabor chinaltatot velem ... ket fedeles eoregh pogan penzes poharokat mereo Araniasokath [Kv; TJk V/1. 19 Greg. Balasfy vall.]. *1595:* Egj fedeles poganj penzes Aranjas pohar M 3 p 1 [Zsombor K; SL] ✱ *poncolásos ~. 1803:* Egy ezüst, Aranyas pontzolásos ki ülő virágu talpas magos tsötörtös szép Pohár [Dicsősztmárton; UnVJk 111] ✱ *puttonyforma ~. 1730:* egy Putton forma Pohár belől arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *rovásos ~. 1797:* Két Síma és egy rovásos Poharok [Náznánfva MT; Berz. 4. 22.N. 22] ✱ *sávosan aranyozott ~. 1634:* attak egy trebelles sahoson aranyazat pohart [Kv; RDL I. 105] ✱ *sima ~. 1595:* Egy Sima Pohar M 1 p. 23 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1696:* Egy Sima aranyas szelü pohar [Nsz; LLt 102/24] ✱ *sötétzöld ~. 1849:* tizenégy talpas sötét Zöld poharak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *szerecsendiós ~. 1637/1639:* Egy Szerecsen dios pohar, az laba el teortt, tuttuk az Ezüstit ad m. 1. p — aestimal(tuk) f. 12 [Kv; RDL I. 111] ✱ *szőlőgerezdes ~. 1699:* Egy szölö gerezdes kül belöl aranyos fedelü labas pohar, nyom 2 girát 3 nehezéket [Kv; KvRLt] ✱ *talpas ~. 1758:* Ezen sínylődése alatt még az nagyatyám nagyatyjáról, Dobai Székely Péterről maradott szép ezüstös kardunkat, egy nagy talpas pohárral, melyben legalább volt 60 lot, megette-megitta [RettE 60]. *1790:* Egy ezüst aranyos talpas Pohár, a' fellyebb irt ezüst Pohárból reparaltatta és maga költségével meg aranyoztatta Tkts Felső Kápolnai Kakutsi Ferentz Ur [Melegföldvár SzD; SzConscr. 116]. *1803:* Hét aranyos száju talpas poharok aszszu szölö bornak valok [Ne; DobLev. IV/858. 2b] ✱ *társas ~. 1710 k.:* Mikor lakodalmokban, vendégségekben voltam, társas, nagy poharakból az én részemet kitöltötték, néha lopták is a társaim, engedtem [BÖn. 520] ✱ *tengelicés ~. 1748:* Láttam. tiszta ezüstből álló arannyas Szarvast édgyet, Tengelitzes ezüst arannyas pohárt edgyet [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) ns vall.] ✱ *tokos ~. 1765:* Ket Tokos Pohár [Szászsztjakab SzD; Told. 8] ✱ *trébellett/trébelyezett ~. 1639:* egy trebellet vduari pohar, beleol aranyas, nyom m. 1. p. 6 ... f. 22 d. 66 [Kv; RDL I. 116]. *1732:* Egy Zászlós Lábos fedeles ezüst arannyos trébelezet pohár Lot 29 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 12] ✱ *trébelyes ~. 1701:* Arannyas, trébelyes, lábas pohár [Csicsókeresztúr SzD; LLt 54/1481] ✱ *udvari ~. 1589:* Egy vdwary pohar Spiccek rayta Aranias zelew [Kv; KvLt Inv. I/2. 64]. *1596:* Egy

eoregh vdwary pohar m 3 p 6 [Kv; RDL I. 65]. *1609:* Azzoniunknak adtunk egy vduari pohart ... f 33 d 83 [Kv; Szám. 12b/IV. 296]. *1623:* Jutot leőrikenek Egi kis vduarj pohar [Kv; RDL I. 121]. *1628:* Egy Aranniazot vduari Pohar [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1629:* Jtem Egy vduarj pohár, az melinek az szely Aranias Nyom m. 1. p. 32 ... tt f. 34 [Kv; RDL I. 132] ✱ *udvari módra való ~. 1604:* Mas egy ezwst Vduary modra valo pohar egyben rontot fedeleuel eggywt niom m. 3 p. 22 [Kv; RDL I. 77] ✱ *virágos ~. 1696:* Egy viragos lábos pohár kül belől aranyas [Nsz; LLt 102/24]. *1700:* Ezeket hozták elő Kupa pohárt nro 3 ... Viragos es fedeles poh(árt) 1 [Abrudbánya; Pk 6]. *1735:* Egy virágos Pohár hollyagos dereka 45 Lot [Kv körny.; RLt] ✱ *viselő ~. 1628/1635:* Poharok ... Hat viseleo egjbe Jaro pohar, hatt gjrat niomnak [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1639:* Vadnak valami viselő poharaim [LLt Fasc. 159].

B. *aszúszőlő-bornak való ~. 1806:* Üvegek ... 6 aranyos szájú aszszu szöllö bornak valo mettzett talpos poharok [Ne; DobLev. IV/897. 1b]. *1849:* négy talpas metzett aszu szöllő Bornak valo poharak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *aszúszőlős ~. 1837:* egy fedeles mettzett aszszu szöllős pohár [uo.; Ks 88. 10] ✱ *csokoládés ~. 1746:* Tiz csukulátés pohár [Vargyas U; DanielAd. 258]. *1793:* Kettös kék virágos ... tsukulátés poharak [Kv; TL Conscr.] ✱ *rozsolisos ~. 1746:* Három lábas rozsolisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 256–7]. *1776:* találtunk ... egy Rosolisos Pohárt [Mezőméhes TA; WassLt]. *1790:* Rosolisos Pohár aranyas Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. *1797:* Két Rosolisos Pohár egyik lábos a más nem [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1816:* files rosolisos poharak [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ *sampányeres/sampányernek való ~. 1816:* Mettzet talpas Sámpánernek valo poharak ... 4 Rf 5 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1832:* 22 Schampaneres pohár | Tizen egy Briliantérozott sámpaneres Pohár [LLt]. *1849:* Schampagneres pohárok [Széplak KK; SLt 17] | Öt sampáneres poharak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1860:* Hat Champagneres pohár [Kv; Végr.] ✱ *szilvóriumos ~. 1820:* 2 szilvoriumos poharat [Szászvessződ NK; Told. 19]. *1826:* egy Szilvoriumos pohár [Dés; DLt 82]. *1837:* Silvoriomos pohár 5 darab 2 Rf 10 xr [Görgény MT; Born. G. XXIVd] ✱ *ürmös bornak/ürmösnek való ~. 1730:* Egy nagy arannyas Ürmös bornak valo Pohár kolomajzer(ne)k hijják [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1806:* 5 ürmösnek valo füles pohárok [DobLev. IV/897. 1a Szántó Sándor lelt.].

Vö. a *bukatoros-, boros-* és *pálinkáspohár* cimszóval.

2. úrvacsora-osztó kehely; potir; Kelch. *1675/1687 k.:* Templom Eszközei ... Vagyon két kendő keszkenő kikb(en) pohárt tartanak [Mezőkölpény MT; MMatr. 387]. *1693 e.:* Simon István ... hagyott ... egy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartsák az egyházfiak, azt penig semmi prophanus ususra ne forditsák [Somosd MT; i.h. 85]. *1720 u./1770 k.:* Kandiában lakó Lakatos István Egyházfiságában az Eklésia[a] ezüst Poharát, mint maga is meg vallotta, el-adta tizenőt Izlótokon, de mind Pohár, s mind árra oda van, azért praetendalja a' kis Ekl(esi)a a' pohárt [SzConscr. 186. — [a]Szamosújvárnémeti]. *1749 u./1770 k.:* Tkts Solymosi Ferentz Ur(am) ... a' Sz. Sacramuntumhoz kegyesen conferalt Pohárt és Tányért a fen emlitett Eklához ratihabealja confirmalja [Bálványosváralja SzD; i.h. 211]. *1764:* A' szent-Lászloi Reformata kitsin Ecclesia instantiájára, a' Kolosvári Reformatum Consistorium, egy kitsin 7 lotos ezüst pohárért adott más nagyobb 13 lotos ezüst pohárt és egy on kannát az vr vatsorájának ki-szolgáltatására olly conditioval: hogy mind adig mig azon Eccla békességben marad, birja a' mi pohárunkat és on kannánkat, ha pedig idővel ... a pohar veszedelembe forogna, akkor mind a' pohárt, mind a' kannát mint tsak ad usum adott portékát vissza kivánnyuk [Kv; SRE 210]. *1771:* Egy Labos kivül belül aranyos Urvotsorájához valo nagy pohár fedél nélkül [Kendilóna SzD; TKl Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. *1775:* a Pohárt a Pap keziből el vette maga s ugy ivutt [Vadad MT; VK]. *1798:* ez a' Pohár egy kegyes Joltevőnek ere a' szent tzélra adott Pohara; mellyet ... mi más tzélra ... kegyes intentuma ellen nem fordithatyuk tellyesseggel [M.bikal K; RAk 31]. *1823–1830:* Másnap a templomba menvén, a prédikáció után folyt az úrvacsorája osztása ... A pap a kenyeret ... káplán ... a poharat adták [FogE 195].

Vö. a *kehelyforma-, kehelymódú-* és *kehelypohár* cimszóval.

Szk: *egyfertályos talpas ~. 1811:* Egy Ezüst kivül belől Arannyal meg futtatott a' derekán virágos Ur Asztalára valo talpos egy fertályos Pohár, a' derekán ... Inscriptioval [A.ilosva SzD; SzConscr.] ✱ *ezüst-aranyos ~. 1648/1687 k.:* Vagyon az Ur Vatsorájához égy ezüst aranyos pohár [Kövesd MT; MMatr. 394] ✱ *virágos ~. 1670:* Kovásznai Péter Püspök Ur(am) által conferáltak a Reformata Kali Ecclahoz égy virágos pohárt melyb(en) van tall. 13. két dutka hijja [Kál MT; i.h. 269].

3. *keresztelő ~* (un fel de) potir folosit la săvîrşirea botezului; Taufkelch. *1643/1687:* vagyon égy bádog pohár, égy ón kanna, egy vj keresztény miv keresztelő pohár [Vadasd MT; MMatr. 149]. *1711/XVIII. sz. köz.:* egy régi fejér onbol mesterséges virágokkal öntött keresztelő Pohár: a fenekén Illyen Inscriptioval: A' Nádasi Ekklésiáé: adta B.F. H.S. 1707 [SzConscr.].

4. talpas pohár kiszélesedő öble; partea paharului cu picior în care se toarnă lichidul; bauchiger Teil des Glases. *1756:* fellyebb a pohára felé egy Sima arannyas circulus [Nagyernye MT; MRLt]. *1803:* Egy más fél fertályosni Cilinder formáju, a' feneke és a' Pohara között kivül abrontsos Ezüst Pohár [Dicsősztmárton; UnVJk 111] |egy kivül belől aranyos, kerek fertályosni ezüst Pohár, melynek pohara üreges talpához kivülröl egészen aranyos és kerületére nézve arany virágokkal ékesittetett, arany tsipkés talpa üreges szára és a' pohara között egy tsillagzatos forma tsőtörtös holyag, melynek felső végiben jár belé a' pohárnak fenekéből ki nyuló ezüst strófja [Küküllőszéplak KK; i.h. 218].

5. a pohárban levő ital (rendsz. bor); conţinutul unui pahar (de obicei vin); Inhalt des Glases (üblicherweise Wein). *1710 k.:* Gyulafi László feljül ülvén éppen mellettem ... és tőle reám jövén azon pohár ... Elköszönném s megivám [BÖn. 738].

Szk: *poharat (el/reá)köszön/köszönt vkire/vmire/vmiért. 1657:* köszönék el fejedelem egészségejért egy jókora pohárt [KemÖn. 164]. *1659:* Ma is egy pohárt köszönték reá ő kegyelme egészségére [TML I. 470 Teleki Mihály feleségéhez Pekri Sófiához]. *1710:* a colonellus kére engemet, hogy köszönjek poharakot az urakra [CsH 476] ✱ *poharat/pohárral köszön(t)get. 1704:* Szent György napján az úrnál voltanak ebéden a generál feleségestül ... Melynek

alkalmatosságával sok pohárokat köszöntgetvén mind a gazdák, mind a vendégek igen jóllaktak [WIN I, 84]. *1705:* A generálisnak jó kedve érkezett ... Poharakat köszöngetett ... Haller István urammal bémenvén a kisházba az urak, mik is ... csak köszöngettük Haller uramra a poharakat | jó kedve volt a generálnak ... poharokat köszöntgetett az armada szerencsés jöveteliért | előhozának egy ejteles üvegben tiszta seprű égett bort, melyet is kezdének azon poharakkal köszöntgetni, amelyből a bort is itták [i.h. 410–11, 600, 633] ✱ *~felett mulat. 1705:* elindulásunk előtt a campimarschal szállásán Virmond generál, Gombos generál több fötisztekkel pohár felett mulatnak vala [i.h. 651] ✱ *~járása közben. 1662:* édes hazánk szép végházainak igye, gondviselése minémű tisztviselőkre fordult volt! Kik ... a törökön való diadalmas győzedelméért nagy huzonos poharakkal, nagy fazékakkal egyesivel iván, magok is a fazakok, kupák, poharak járási közben az törökökkel nagy bátran vínak, vagdalóznak vala [SKr 434] ✱ *csókos ~. 1736:* (A lakodalom) másod napján ... az vőfély aztán, akkor gazda lévén, készitette az felestökömöt és az mézes bort, az kit csókos pohárnak híttak [MetTr 389].

6. áldomásital; cinste (cu un pahar de vin); Trinkspruch, Toast. *1614/1616:* Az vj Biro tetel poharara eleitől fogva volt rendelue szaz kö soo, aztis mindenkor annúatim és miolta en rea emlekeze(m) meg attak[a] [Torda/Kv; RDL I. 100 Michael Liberatus Nyilas ns vall. — [a]Ti. a kolosi arendátorok].

7. céhbeli (beköszönő) lakoma; ospăţ/petrecere în cadrul breslei; Zunftfestessen. *1760 k.:* Maxai Szabo Mojses Déák az pohárt fel válthatná pénzül, mint hogy mások(na)kis meg engedtetett ennek előtteis azert ő kigyelmétől sem denegálja az B.Czéh [Kv; ÖCJk].

Szk: *szolgáló mesterség pohara. 1672:* A' Czehben Szolgalo Mester tartozzek a' Szolgalo mesterseget viselni; ha Szintin mas Mester Ember allanais be utanna. Esztendeit penig eltöltven tartozzek a' Czehnek rendi szerint a Szolgalo Mesterseg(ne)k Poharat el köszönni az utanna valo Mesterre [Dés; Jk].

Vö a *beköszönő-, dékány-, köszönő-* és *szolgáló pohár* cimszóval

8. vmilyen névnap köszöntése; mică petrecere cu ocazia onomasticii cuiva; Gratulation zum Namenstag. **Szk:** *Ferenc pohara. 1704:* ma híva engem Bethlen Ferenc uram holnap ebédre, Ferenc poharára [WIN I, 238] ✱ *Klára pohara. 1705:* Ugyan holnapra magyarokat is invitáltunk ebédre, hogy holnap adják meg a Klára poharát a magyaroknak [i.h. 512] ✱ *Szent István pohara. 1697:* Voltak szál(l)ásomon a fejedelem, gubernátor, cancel(l)ariusok Komornik Sz(ent) Iváni László uramék Sz(ent) István poharára [AIN 150]. *1704:* Ma hívata Haller István uram holnap ebédre, Szent István poharára, aholott ott fognak lenni Bethlen Ferenc, Haller György, Komis uramék és több becsületes emberek is [WIN I, 195].

9. *~ közben* poharazgatás közben; la un pahar de/cu vin; während des Zechens. *1710 k.:* Teleki ... a Bethlen Sámuel lakodalmában, Keresden ... fővendég lőn és én násznagy, megmondták ... hogy csak a pohár közben is sokat szidott, gúnyolt [BÖn. 736].

10. vhány pohárnyi (vmilyen italból); de un anumit număr de pahare (dintr-o băutură); von einigen Gläsern (eines Getränks). *1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... Mikor fen Alwa(n) ot Innanak egy egy pohar bort, luta oda tapazto Istua(n) [Kv; TJk IV/1. 536]. *1618:* Azt is monda az szegenj Andras hogy Lestyan Janosnit megh czjapta uolt Boga Balint de abbol ugjan ott megh Bekeltek megh az Vtan Ittakis ott egj nehanj pohar sert [Kozmás Cs; BLt 3 Orban Gergelne Annos Azzonj ns vall.]. *1635:* en le konyoklem az Aztálra, es az a' Zaz Kadar Mihaly arcziul onte egy pohar borral [Mv; MvLt 291. 49]. *1795:* egy Pohár bor innya be jöttem volt [Backamadaras MT; Sándor conscr.]. *1798:* által mentünk Czizinki Peterné Aszszonyhoz egy pohár bor innya [Kv; RKA]. *1812:* Edgy alkalmatossággal tudom, hogy a' Groffné a Grofot megharagitván edj pohár vizet parantsolt az ollyan környülállásban lévő szokása szerént, a' Groffné ki kapván a' pohárt, ugy a' Groff nyaka csigájához tsapta hogy elis tört [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersébeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.] *1823:* a' pohár pálinkája, Frustukja, ebédgye s a' maga idejébe a vatsorája ki járt a' három Czipóval edgyüt [Alpestes H; Told. 7]. *1838:* elhivtuk a serfőzőt, hogy jöjjön Biblingerhez egy pohár serre [Kvh; HSzjP Franke Joseff (34) mesterlegény vall.]. *1843:* Janitsek Ioseff meg ivutt két pohár pálinkát [Dés; DLt 1055]. *1852:* Már erre bizony csak ki üríthetnek vagy egy pohár borocskát magokis [Kv; Pk 7].

11. *poharanként* pohár számra; cu paharul; glasweise. *1789:* mondatták ... hogy a mi utzánk tiszta Sido utca, mert egy másra iszszák a pálinkát de miképpen Paharanként vagy kupánként itták azt nem beszéllették [Méra K; AggmLt C. 108].

12. *~ral* vhány pohárnyi (ital); de un anumit număr de pahare (dintr-o băutură); von einigen Gläsern. *1810:* Kántor Josefné ... megis ivutt ket három pohárral, az után kezdettek Szobol hánykalodni [Adorján MT; Born. G. XIV. 1 Pap György (36) vall.]. *1823–1830:* Veszprémi verset ivutt, s még több pohárral, mint mi [FogE 162]. *1843:* égy dongai olánné ... ördög rakolyat, s kigyó füvet össze főzvén, annak levibül 3 jo pohárral egymás után meg itatott [Nagykapus K; RAk 11].

13. céhremekként készített fémpohár; pahar de metal confecţionat la trecerea probei de maistru/meşter (pe vremea breslelor); als Zunftmeisterstück gefertigtes Metallglas. *1738:* meg engette ... egj Pohart két pecsetet, ket Gyűrűt kesziteni [Kv; ÖCJk]. *1765:* Hintz Márton Déák ... az pohár nem csinálásáért meg békéllett az Betes Czéhwal [Kv; i.h.]. *1771:* az pohárt ... meg kellet volna készítteni [Kv; i.h.].

Vö a *remekpohár* cimszóval

14. mosdópohár; pahar întrebuinţat pentru spălat pe mîini sau pe obraz; Waschglas. *1804:* adot ... egy ezüst mosto (!) Medentzét hozá valo Pohárjával [Koronka MT; Told. 19]. *1816:* Egy Lavur hozzá valo kisded poharával [Kv; Born. IV. 41].

15. fuka, vámszedő pohár a malomban; pahar, mierţă pentru luat uiumul/vama la moară; Zollglas in der Mühle. *1782:* tudom, ă Molnarok Relatiojából, hogy ă Pohár, vagy Foka mellyel vamott szoktak venni, nagyobb mind eddig ... abban sem tudok külömbséget tenni, mennyivel volt kissebb az helységekben lévő Malmak Mértékeinél [Torockó; Thor. XX/4 Mich. Csupor (40) jb vall.]. *1782/1799:* Ember emlékezettől fogva ... a' Vámolásban pohárral éltenek, a' milyent most le tettek; Láttamis a' Méltoságos Groff Torotzkai Sigmond Ur ő Nagysága Udvarában a' mértéket meg petsételve, azt mondják hogy fél kupával nagyobb az eddig tartott merteknél | eddig elé egy véka Gabonából egy

kupát, 16 véka Gabonából egy Vékát vettenek a' Torotzkai Molnárok ... de most ... meg változtatták, és a pahárt avagy Fokát nagyobbittották ... ezért sok átkozodás is volt a' Szegényektől [uo.; TLev. 5/16 Transm. 343, 353].

◇ **Sz:** *adok nektek oly ~t, hogy meg nem ihatjátok. 1653:* Básta azért Kolosvárról megindula és mikor a város utczáján a közép-kapuhoz közelgetett volna ... felállott jobb kézre a szekeriben hátra fordulván és ujjával fenyegetvén mond: „Meglássátok azt, hogy jótétemért megtréfálátok, de én is esztendőre adok néktek oly pohárt igen jó teli mértékkel, hogy meg nem ihatjátok" [ETA I, 59 NSz] ✱ *egy csepp víz ráfér akármilyen ~ra, ha rá akarunk tölteni. 1899:* Szegény M.S. úron segítsen, édes fiam! ... ha lehet. Persze megint van elég dolga, de egy csepp víz ráfér akármilyen pohárra, ha rá akarunk tölteni [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz] ✱ *ha sóst evett, igyék, mert bizony megtöltik a ~t. 1710:* püspök uramot is míg lábáról leejtheték, nagy submissióval becsüllék a pápisták, azután elrántának minden directiót keziből ... Ha sóst ett, igyék, mert bizony megtöltik a pohárt [CsH 303] ✱ *a jó bor ónkalánból is jó, nemcsak aranyos ~ból. 1736 u.:* Reiner Márton ... azt mondja vala az szegény Apor István asztalánál: Az jó bor ón kalánból is jó, nem csak aranyos pohárból [MetTrCs 451] ✱ *megtelik (s elömlik) pohara. 1670:* Az director ebségén sem törödöm, megtelik s elömlik egykor pohara [TML V, 374 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Nem jött volt még az ő fátuma el, nem tölt volt még meg az ő pohara, megtelék két esztendőre ezután [BOn. 871] ✱ *megtelt a ~. 1710 k.:* az ő irtóztató gonoszságainak pohara megtölt, és el kell veszni, hogy rajta nem örültem [BOn. 943] ✱ *múljék el ez a (keserű) ~. 1667:* ha lehetséges ... muljék el ez pohár tőlem [TML IV, 81 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Múljék el ez a keserű pohár immár tőlünk [BIm. 1014] ✱ *nekünk is jut az ~ búnak az seprejében. 1672:* Koma attúl félek, addig restelkedünk, addig nem tudunk másokon könyörülni, de az mi nagyobb, addig nem szolgáljuk az Isten dicsőségét, még dicsőségének letapodását hívalkodó szemmel nézzük, hogy félek rajta, nekünk is jut az pohár búnak az seprejében [TML VI, 143 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *nem akar a ~ bor seprejében inni. 1672:* hogy az pohár bornak sepreiben nem akar Kegyelmed inni, értettem abbeli resolutioját is Kegyelmednek [TML VI, 171 ua. Székely Lászlóhoz].

poharacska 1. kis (nemesfém)pohár; păhărel, păhăruț; Gläschen. *1611:* Egy sellek pohar ... Mas egy kwsseb poharochka vgia(n) azo(n) formara valo ... 6/25 [Kv; RDL I. 88]. *1630:* Húshagyó ked tájatt az czéh dutkáját adtuk az ötves kezéhez, hogy egy poharacskát csináljon belőle [Mv; EM XVIII, 57]. *1635/1650:* Az Iffiú Mesterek keozeonsegessen ennek eleotte czinaltak volt magok számokra egy Cristal forma mereo(n) aranyozot poharoczkat ... az vtolso, az ki ideieben az pohar keszwlt, az Kolczyos mester tisztit el erte [Kv; ÖCJk]. *1638:* nemis volt egjeb egj poharoczkajanal az Aszonnak [Mv; MvLt 291. 144b]. *1645:* egj kiczin poharoczkatis ... czinjaltam, de en nem Tudom miczoda eszustöth adott az czinjalasara [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1700:* apro Poharotskak [Hr 1/20].

Szk: A. *aranyos ~. 1628/1635:* Kett egj forma aranios poharoczkak, hetue(n) ket nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *fedeles ~. 1651:* Edgy kús Kristaly formara czinalt kúvúl belól Arannyos Fedeles poharoczka [WassLt Wass Judit kel.] ✱ *fejér ~. 1589:* egy feyer poharochka [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64] ✱ *hólyagos ~ → lábas ~* ✱ *lábas ~. 1694:* Egy kis lábos holyagos Pohárocska [Kv; Berz. 2 29/76]. *1695:* Egy kis labos holyagos poharoczka [Berz. 2. 27/29] ✱ *tarka ~. 1674:* Négy ezüst párta eővek, eggyik(ne)k lánczais vagyon; a láncza egy tarka pohárotskáb(an) vagyon [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.].

B. *rozsolisos ~. 1801:* Hét Rosolisos kisded virágos poharotskák [LLt 106/1] ✱ *szalamiás ~. 1682/1722 k.:* egy zomanczos szalamias Poharoczkais [Ludvég K; GörgJk 97].

2. úrvacsora-osztó kelyhecske; potir mic; Kelchlein. *1798:* Nékünk ... vagyon egy kitsiny Poharatskánk, a' mellyből a' Pap a' Bort szokta a' Sakramentomok(na)k administratiojakor ki osztani, de tellyesseggel nem tudhatyuk, oné? ezüst é? ... vagy pedig Compositio [M.bikal K; RAk 30].

3. poharacskányi; de un păhărel; von einem Gläschen. *1753:* mikor sok Buzát mértem fel véle olykor olykor egy egy kis pohárocska pálinkát adott [Szentbenedek SzD; Ks Varia Paskuly (46) jb vall.].

poharas 1. pohárkészítő; care face pahare; Glasmacher. *1644:* cziak egi penz ara marhaia sem volt annak az poharos legeninek, Tobak Istuannal [Mv; MvLt 291. 409a].

Szn. *1554:* poharos Ianos [Kv; Szám. I/IV. 19]. *1556:* Poharos Janos [Kv; i.h. 154]. *1565:* poharos Andoryas [Kv; BesztLt 5]. *1584:* Ursulia Poharos Iacabne [Kv; TJk IV/1. 233].

2. poharat tartó; în care (cineva) ține paharul; Glas haltend. *1586:* latam ... az Czizar legent az Petert hogy az Tölczeres legent az Lörinczet à hona ala fogha az legent à fel kezebe egy Pohar vala az Poharos kezel à Czizar legent az Lörinczet tazigalta hogy ne uthesse [Kv; TJk IV/1. 546a].

poharaz iszogat; a sta la un pahar de vin; zechen. *1772:* egy alkalmatossággal Sombori Sándorral Koloszváratt a főbíróhoz, Geréb Elekhez megyek, ki is, délután lévén pohározni kezdett velünk. Ittas lévén eszibe jutott, hogy a Somboriak ötet is ki akarják ... a portióból tudni [RettE 291]. *1851:* együtt utaztak a Válloszuti fogadoig, s ottan ... paharazni kezdettek [Dés; DLt 343].

poharazás iszogatás; petrecere între pahare; Zecherei. *1828:* a mint ... más nap értésemre esett ejtzaka poharazás között folytatták gyüléseket 's tették határozásaikat, meg eshetik a Czéhalis Artikulusokkal meg nem edgyezőleg [Dés; DLt 581].

pohárfedél capac de pahar; Glasdeckel. *1759:* Az Argenteriabol ... Harom Pahar s egy paharfedel [JHbT Árva Bethlen Kata lelt.].

Szk: *hólyagos ~. 1735:* Ezüst Portekak ... Égy virágos hollyagos Pohár Fedél 26 Lot 2 Nehezék [Kv környe.; RLt].

pohárka 1. poharacska; păhărel, păhăruț; Gläschen. *1650:* az ezüst poharaim kőzőtt vagyon egy törpe szeles poharka aztis agyak az monostori Pater kezében az teóbbiuel együtt [Kv; JHb III/7]. *1749:* Husz darab Üveg Cre<de>ntia Nro 20 Hozza valo Nagyobb s kisebb pohárkáji és kantsotskaji Nro 32 [Told. 19].

2. *keresztelő* ~ kis keresztelő pohár; (un fel de) potir mic folosit la săvîrşirea botezului; Taufgläschen. *1728:* Egy keresztelő plehből valo poharka [Eresztevény Hsz; SVJk].

pohárkocsi poharakat/üvegeket szállító kocsi; căruţă/trăsură de transportat pahare/sticle; Gläser/Flaschen liefernder Wagen. *1594:* Bathori Boldisar pohar kocziath poharnok ferencel Eggeoth vitte Elek Janos hatt louan Thord(a)ra attam f l d 30 [Kv; Szám. 6/IV. 17].

pohármosó-cseber ciubăr de spălat pahare; Glaswasscheimer. *1732:* találtunk ... két pohár mosó csebret [Kóród KK; Ks 12. I].

pohárnok 1. fejedelmi/főúri udvarban az italokat felügyelő személy; paharnic; Mundschenk. *1592:* Eótweós Andras vrammal hordatwnk wrmeos bort kit vrunk poharnakj hordottak fel [Kv; Szám. 5/XIV. 377 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* az poharnakokat wizy lonara 2 louon Zigyarto Janos f — d 50 [Kv; i.h. 5/XXI. 96]. *1594:* 5 dic aprili Biro vram keolttett hazanal az Battory Boldisar poharnikra ... d 16 [Kv; i.h. 6/VIII. 16 Caspar Semel sp kezével]. *1595:* Zefer Mathias vitte Azzoniunk poharnakyat harom lowan zekere(n) Gialuba [Kv; i.h. 6/XVI. 149]. *1597:* Azzoniunk eo felsege Mikor innen a' Varasbol Vy Varba mene Vittek ezek, eggietmasat Mosokat, Swteoket, Komornykokat, poharnokokat es egieb portekaiat [Kv; i.h. 7/XII. 42 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1598:* Vrunk eó felsege hagia it betegen az poharnakath Viczjey Mathe hazaual [Kv; i.h. 8/V. 115]. *1671:* Az Inasok Poharnokja(na)k Inge csinaltatasaert huszon negy pénzt [Utl]. *1705:* Asztalnál ... ültünk, holott is a pohárnok kezdvén járni, amint lehetett a pohárokra vigyáztattunk [WIN I, 412]. *1736:* Mikor közelített az tíz óra, az pohárnok az asztalt megterítette, az főhelyre egy vagy két tángyért tett | Mikor osztán rendet állottanak, az pohárnok eléállott az mosdó vizzel és kendővel, az nagyjánál az embereknek ezüst mosdókorsó volt s ezüst medencze, az alávalóknál vagy réz vagy ón, de medencze nem volt, és legelsőbben is az leányokat és asszonyokat megmosdatták, azután az pohárnok az korsóval és kendővel az palota közepin megállott ... az gazda rendre kinálni kezdette az vendégeket ilyen szóval: mosdjék, uram, kegyelmetek | A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... az főpohárnok előjött az több pohárnokokkal, bőrrel borított szepetekben meghámozván elhozták az fejér czipót, az asztalt megterítették | Már rendet állván, az vőlegény részire ment egy pohárnok az nagy ezüstös aranyas korsóval és kendővel, más penig ment az nagy ezüst és aranyas mosdó medenczével ... és legelsőben az leányokot és az asszonyokot megmosdatták [MetTr 323, 324, 333, 382]. *1774:* Egy kisded Kávés Ezüst Ibrik. Nb. Ezt ki adtuk a Pohárnoknak [Nagyida K; Told. 26 néhai gr. Nemes Judit ingóságainak lelt.]

Szn. *1441:* Poharnok [Kv; Csánki V, 317]. *1453:* poharnok peterne [Kv; TT 1882. 537]. *1596:* vizik vrunk poharnakiat, poharnak ferenczet Tordara [Kv; Szám. 6/XXIX. 48 Bachi Tamas sp kezével]. *1738 u./1770 k.:* Kis alias Pohárnak Mártonné Aszszonyom [Buza SzD; SzConscr. 97].

Szk: ~*ok háza. 1632:* Poharnokok haza Vagion raita egj zeöld festett ... zaros vas sarkos pantos aito [Fog.; UF I, 149]. *1659:* az pohárnokok házát, az melyet nekem foglaltál volt, azt is az papoknak adták [TML I, 315 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1681:* Poharnakok Háza ... ennek garadicza kőből eppettetett [Vh; VhU 546].

2. ~*képpen* pohárnoki minőségben; în calitate de/ca paharnic; als Mundschenk. *1768:* Ki tartotta hóltig maga udvarában Forgáts Mihállyt Pohárnik képpen minden fizetés nélkül [Hosszúaszó KK; MkG].

3. (román) fejedelmi főpohárnok; marele/velpaharnic (la curtea voevodală); Hauptmundschenk des rumänischen Woiwoden. *1618:* az szegény pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender pasa Szilisztrén küvül felnyársoltatta az ország úta mellett az Alexander vajdán esett dologért [BTN[2] 169]. *1629:* ez mostanni Alexander Vaidanak Poharnokia Tamas neveo [Hurm. XV/II, 971 Beszt. város jelentése]. *1661:* Az fejedelem ő Nagysága látogatására expediáltuk ez levelünk megadó meghitt hivünket, Nemzetes Dragicz Poharnik uramat [Veress, Doc. XI, 8 Grigoraşcu Ghica vajda az erdélyi tanácsurakhoz Bukarestből]. *1687:* Becsülletes régi barátunk Sztájko Pohárnik | Becsülletes régi kedves barátunk Sztájko Poharnik, békességesen köszöntjük [i.h. XI, 258, 260 Mehemed Effendi Staicu Bucşan pohárnikhoz] | Kigyelmed bujdosó szolgái Sztájko Poharnik [i.h. XI, 267 Staicu Bucşan pohárnik Mehemed Effendihez]. *1688:* Maradok életem fottáig Kegyelmednek alázatos szolgája Staicul Poharnik [i.h. XI, 303 Staicul Poharnik Teleki Mihályhoz] | Kegyelmednek jóakaró atyafia, kész szolgája Pohárnik Iordaky mpr [i.h. XI, 306 Poharnik Iordaky ua-hoz]. *1690:* Én mindeneket ... biztam Sztajko poharnik uramra [i.h. XI, 414 Const. Balacsány ua-hoz] | ha pohárnok Staicul uram bemegyen [i.h. XI, 437] | Alázatos szolgája Staico Poharnik [i.h. XI, 443 Staico Poharnik Székely László tanácsúrhoz].

pohárnok-inas a pohárnok kisegítője; ajutorul paharnicului, păhărnicel; Mundschenklehrling. *1648 e.:* Vrunk Inassi (ötön) Poharnok es Poharnok Inasok (haton) Palota Ayton allok (haton) [BesztLt II/293 I. Rákóczi György és felesége udvarnépe]. *1649:* Aszszoniunk eő Naga Poharnak Inassinak ... Atta(m) vacziorara[a] [Kv; Szám. 26/VI. 100. — [a]Köv. a fels.]. *1672:* Vásárhellyi Pohárnak Inasnak narancz szin Remekből Dolmánt ... szabadtam | Kordouány Csi<zm>ák ki adásarol ... Nalaczi Andras Pohárnak Inasnak ... par 1 | Szattyán Csizmát ... adtam ... Vari Gergely Poharnok Inas-(na)k par 1 [Utl]. *1686:* Az mi Kglmes Urunk s Asszonyunk eő ngok Fagarasi Pinczejekb(en) Pohárnok Inas Torday Joseph Ur(am) [Utl]. *1688:* Tordai pohárnak inasunk három hordó boroknak az árát administrálta [Fog.; AUt 526]. *1736:* (Mikor a fejedelem ebédelt vagy vacsorált) Megmosdván a fejedelem, vagy predicator vagy arra tanított pohárnok inas az asztaláldást szép halkal elmondotta; addig a fejedelem az süvegit levette fejiből, keziben tartotta [MetTr 335].

Szk: *lovas* ~. *1677:* Aszszonyunk eo Nga Etekfogoi ... Lovas Poharnok Inassok[a] [Utl. — [a]Köv. hét név].

pohárnok-legény a pohárnok kisegítője; ajutorul paharnicului, păhărnicel; Mundschenklehrling. *1819:* A kérdett hellyen ... mint B: Kemény Pál Ur Eő Nagytsága akori Fő Kapitánynak Pohárnok Legénye magamis jelen voltam [Nagysomkút Szt; Ks 67.47.28].

pohárnokné a pohárnok felesége; păhărniceasă, soţia paharnicului; Frau des Mundschenks. *1683:* Kegyelmednek mindenkor szeretettel szolgálója kész szolgálni Poharnikné a Stajko vram asszonya mpr [Bereck Hsz; Veress, Doc. XI, 200 Staicu Bucşan pohárnik felesége Boier Zsigmond kapitányhoz].

pohárszék 1. almárium, tálas; bufet pentru pahare; Gläserschrank. *1594:* 7. Noúemb(ris) More lanost Wrunk ö fge Pohar szekjúel eggyüt 2 ladaual vitte Thordaig 3 loval Mechel Maúrer hidelúej ... d 75 [Kv; Szám. 6/III. 17] | Az Palotaban ... Pohar zeek uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32]. *1595:* 24. Aprilis Boczkai Wram ö Nagysaga 2 szekeren Sz. Jobrol hozotta be pohar szeket és egyeb ezüst marhat, nagy szekrenyeket, mellyet Wrunk ö fge zamara Nemet Orszagban vasarlottak volt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 56 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* minekeönk nagy nylwa(n) walo karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat ... aztalokat, padokat, kith el wittek, kit el wagdaltak pohar zekeket azonkeppe(n) [UszT 15/23]. *1647:* Lako haz ... Vagion benne ket pad szek; ket kar szek ... Egy pohár szék [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1679:* Pohár szék. Az Erkély szegeletiben egimashoz vagyo(n) ragasztva nro 2 mindenik(ne)k also Contigna(ti)oja nagi bővön, Ládáson, festetlen deszkabul vagyon ... Ezeken fellyül az egesz Pohárszék, kék zöld veres festékkel festet; Az Pohar szekek feli hajtott deszkabul valo menjezetes, Sarga festekkel csillagoso(n) Czifrázott. Az also poczain kivül vagyo(n) megh harom rend festet deszkas pártazatos polcza [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 50]. *1735:* Az Ajtó megett egy pohár szék fejér festetlen a Felsö része hat szakaszban, rostelyos két felöl nyiló zár nélkül, az also része tizenkét Tolyokás ki vono vas karikások, körüdes körül deszkával bécsinálva az emlitett Pohárszék [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1744:* Pohár Székbe találtattak a Pohárnok remonstratioja szerént Ivo edények [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1817:* Egy jo záros Pohár Szék Almariummal [Étfva Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *módjára. 1649:* Csinaltam egy nehany darab művet Bako Andrasnak az malommesternek Elsöben egy müzer ramat poharszek modgyara f 3 d 80 [Kv; ACJk 63b] ✱ *diófafestékes ~. 1772:* Festet Asztalok Nro 4 ... Diófa festékes Pohár Szék Nro 1 [Mv; DLev. 5. XVII. 3] ✱ *edénytartó ~. 1787:* Egy edény tarto Pohár szék vagy Almárium [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 3] ✱ *fejér ~. 1647:* Egy fejer pohárszek [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* Egy hitvan fejér Pohár szék, rekesze Esztergaban meczet orsos, parkanyos [Görgény MT; Törzs]. *1694:* Va(gy)on ebben az hazba(n) egy nagy fejer Poharszek [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1783:* Vagyon az Házban ... egy tisztességes fejér Almárium vagy Pohár Szék [Mocs K; JHbK XXXI/1.] ✱ *feketével festett/tarkázott ~. 1736:* Az Ur Házáb(an) találtattak ezek. Fal mellett állo tarkáson feketével festett (:Ijas fijas:) sok rekeszü pohár szék nro 1 | Feketével tarkázott szürke festékü pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100, 105] ✱ *félszeres ~ → üveg tartó ~* ✱ *festékes ~. 1656:* Egy Festekes poharszek [Doboka; Mk Inv. 3] ✱ *festetlen ~. 1679:* Festetlen Pohár szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 100]. *1778:* Egy régi festetlen Szurkos pohár Szék vagy inkább Tangyérok tartó helye [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. *1789:* Festetlen pohár szék [Mihályfva NK; JHb XLVI/2] ✱ *festett ~. 1696:* Egy Festet pohar szek [Bethlen SzD; BK]. *1697:* Felső ház ... Ebben vad(na)k ... Egj festett nagj Pohar szék [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3]. *1780:* Adtam ... Egy festett pohár Széket [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] ✱ *fias ~. 1748:* Az ebedlö palatan egy fias pohar Szék [Mezösályi TA; Ks 7.XVII.12] ✱ *gyantáros ~. 1699:* az Ebedlö Palotában Gyantaros Pohar szek nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1728:* Az Palotában ... vagyon ... egy gyontaros Pohar Szék ... ezen Pohár Széknek vagyon hatt Tolljoka ládátskaja [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.]. *1761/1818:* egy régi kisded gyantáros pohár szék [Marossztkirály MT; CU] ✱ *kékfestékü ~. 1806:* Edgy kék festékü jo pohár szék, a' felsö része üveg Tablak nélkül valo Hflr 10 [Ne; DobLev. IV/897. 1a Árva Szantó Sándor lelt.] ✱ *ládás ~. 1751:* Az ajton belöl ... jobb kézre vala fel álitva egy Ládás fenyö Deszkábol épült fejér Pahár szék [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 5b] ✱ *leeresztős ~. 1685 e.:* Fundus penzen vött az Sido Uczában ... az elsö házban ... Az falban le eresztös pohár Szek Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 22–3] ✱ *magyaros ~. 1761:* Az ajto sorkan belöll, a bal kéz felöll valo szegeletben, regi Magjaros harom contignatioju, festetlen Pohárszék [Spring AF; JHbK LXVII/1. 500] ✱ *öreg ~. 1632:* Egy Eöregh Pohar szék Nr 1 [UC 14/38 Ománai urb. 126]. *1656:* vagjon egi eöregh pohar szék, melinek kis ajtoja sark es pant nelkül vagjon [Fog.; UF II, 164]. *1685 e.:* nyilik az nagy házra Záros bellet ajto Melyben vadnak: Eöreg Pohár Szék Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 12] ✱ *paraszton készült ~. 1736:* Az Ur Házában ... fal mellett állo paraszton készült pohár szék 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. — Vö. a *paraszt pohárszék* címszóval ✱ *rostélyos ~. 1742:* egy rostélyos pohár Szék [Zsombor K; Somb.]. *1761:* diofa festékkel hoboson festett közönséges vas sorkakon forduló, régi módi Vas Zárral Záródó ... rostélyos egj pohár Szék [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 203] ✱ *tálasos ~. 1737:* egy magoss tálasos Pohárszék zöld festékü [Tancs K; CU Petrichevich Horváth Boldizsár kúriája] ✱ *törpe ~. 1723:* Vagjon egj kis törpe pohar Szek [Holtmaros MT; Told. 29/7] ✱ *üveg tartó ~. 1692:* egy fel szeres üveg tarto pohar szek [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ *zöldfestékes/zöldre festett ~. 1767:* Egy avatag zöld festékes régi módra épült Pohár Szék [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. *1811:* Üveges Ajtaju Zöldre festett pohár-Szék, alatta lévö és két felé Nyilo Záros Subládával, vagyon rajta két Zár, egy kolcsaljáro [Köboldogfva H; Born. Vegyes 4/34. J].

2. éléskamra; cămară de alimente; Speisekammer. *1632:* Az pohar zekben vagion egj hozzu ket labon allo aztal labostol Ugian ott uagion kenier tarto fedeletlen lada ... Egj festett karos pad szek ... Egj karos pad szek ... Az pohar szék elei keörniwl mind tornaczos, uagion raita egj felszer aitoczka vas, sarka pantia [Fog.; UF I, 165].

pohárszék-abrosz pohárszékre való terítö; învelitoare/faţă de masă pentru bufet; Gläserschrankdecke. *1686:* Fejér ruhák száma ... Pohárszék abrosznak valo 50 Sing [BK. Bánfi Frigyesné Bethlen Krisztina kel.]. *1692:* Pohár Szék abrosz Nro. 8 [Bilak BN; JHbK I. 36]. *1717:* Egy poharszek abrosz [TSb 26]. *1727:* Tizenket Pohár Szek abrosz [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. *1789:* vettem kezemhez ... 6 Pohár Szék abroszokat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1839:* Cseléd és pohár szék abrasz [Kv; Ks 73/55].

pohárszék-almáriumocska kis pohárszék; bufet mic pentru pahare; Gläserschränklein. *1839:* Egy kis diofa pohárszék almáriumatska [Kv; Ks 73/55].

pohárszék-asztal tálaló asztal; servantă; Anrichtetisch. *1656:* Ezen ebédleö hazban ... Az pohar szek deszka rekeszen beleöl vagjon egi poharszek asztal [Fog.; UF II, 126]. *1685 e.:* Az felsö rend házak ... mely házak elött Szep deszkazott folyoso vagyon. Ebben vadnak ... Pohár Szek asztal, labostol

Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 12–13]. *1732:* ezen Palotában találtunk ... egj avatag fenjö deszkabol allo zöld festékü, négj fiokos pohár szék asztalt, melynek ajtocskáj njilnak vas sorkokon, ketteje zárodik elé szökö kicsinj parasztos Zárocskákkal [Kv; Ks 40. XXVIIIa] | ezen palotában találtunk edgy pohár Szék asztalt, vas sorkokon forduló záros rostélljival, ebben hat lábas kristály pohárt, három talpas kristáljt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1755:* Leányom Kovács Ágnes ... Vit el Pohar szek Asztalra valo Abraszak nomero 3mat [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19] | Pahar szek Asztal [MbK].

pohárszékecske kis pohárszék; bufet mic pentru pahare; Gläserschränklein. *1679:* Pohár székeczke nro 1. Ennek also részenek ajtoja, csiklos hevederes pléhes nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 108]. *1681:* Egi kis pohar szekeczke [HSzj *pohárszék* al.].

Szk: *festett ~.* *1694:* A' falon is vannak itt katona fogasok ... Item egj kis festett Pohár székecske [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]

pohárszék-egyetmás asztalnemű; cele necesare pentru aranjarea mesei; Tischzeug. *1736:* (Az urak) némelyike mikor egyik egyik jószágából az másikba ment, nyolcz, kilencz sőt tíz társzekerei is mentenek el előtte az kiken az egyetmását ... vitték; azok mellett az magok fizetett hajdúi, németjei voltanak az késérők, azok kívül magok mellett volt egy pohárszék-kocsi, az kin az pohárszék egyetmás járt | A hintó derekában az ló felől való ládában hordozták az pohárszék egyetmást, úgy mint abroszt, asztalkeszkenyőt, sótartót s affélét [MctTr 362, 369].

pohárszékes üveges; cu pereţi de sticlă; mit Glasscheiben. *1768:* Nagy Pohárszékes Almarium [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1797:* Egy pohár székes almarium [M.igen AF; DobLev. IV/777.6].

pohárszék-kocsi úti pohárszék; bufet pentru pahare instalat pe o trăsură; in einen Wagen eingebauter Gläserschrank. *1662:* Feketető felé fordulván, a szörnyű köves, kősziklás utakon a fejedelemasszonyt Váraddá olly postán hozták vala, hogy míg odaérkeznének, szekere előtt való lovakat egynéhány rendben változtatnák, s konyhaszekereket s pohárszék-kocsiit másod- és harmadnap hozták haza utána [SKr 364–5]. *1736:* (Az urak) némelyike mikor egyik jószágából az másikban ment ... társzekerei is mentenek el előtte ... azok kívül magok mellett volt egy pohárszék-kocsi, az kin az pohárszék egyetmás járt [MctTr 362].

pohárszék-láda üvegneműnek való úti láda; ladă pentru sticle instalată pe o trăsură; in einen Wagen eingebaute Gläserkiste. *1628:* Egy uerez uasas hyntoban ualo Pohar zek lada. Tely leuellel | Egy wrez Pohar szek lada kocziba ualo [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8. 13].

Szk: *útra való ~.* *1594:* Az Palotaban uadnak keöreös keöreöl padzekek ... Pohar zeek uagjon No. 1. vtra ualo Pohar zeek lada uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32].

pohártakaró kehelytakaró; epitaf; Kelchhülle. *1874:* Egy veres selyem, zöld és fehér virággal ki vart czüst rojtos pohár takaró, közepén ... felirattal [Szucság K; RkAk 64].

pohártok pohártartó; suport pentru pahare; Glasbehälter. *1625:* Az tiz medencze tokot es egy pohar tokot vasaztak megh egyel mastul edgyet p(ro) d 20 [Kv; Szám. 16/XXVII. 3].

pojána, poján erdei füves tisztás; poiană; Waldwiese | erdőből irtott szántóföld; curătură; Waldacker. *1633:* (Tanúvallatás) az ket meg neuezet poyanok feleöl Duka es Wltur felöl [Rágla BN; BesztLt 105]. *1714:* az eö kglme postaja ért el bennünket az Miság nevü pojánaban [Berekszó H; Szer. Flora Mihaly (46) szabad személy vall.] *1715:* Bezded felöll a Magdás Pojánaja Szakasztja megh a Határt [Csákigorbó SzD; JHb XXXIV/20]. *1728:* Tudok az Pojenb(en) egy darab kaszálot [M.újfalu K; RLt Goron Páskul (70) jb vall.]. *1734:* az erdő szélin mindenüt elé menvén az erdö alatt Lévő uton alol addig a pojánáig, vagyis kaszáloig, meljet a memoria hominum, az heljség oláh papja birt [Alparét SzD; Ks 35. IV/7]. *1757:* Az meg irt Galgai határnak ... Lá Szeketure nevü hellységben lévő Pojána vagyis Szánto földet, melynek körös kőrül szomszédja az erdő, ki kezdette leg előbb irtani [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 6 vk] | az kérdésben forgo Pojánát Néhai Dabila nevü ember kezdette leg előbb irtani [uo.; i.h. 8]. *1774:* Ezen erdö(ne)k Falu felül valo Nyillya légyen az Erdö között leuö Pojánán vagyis Pusztán tul erigált Métákig [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1803:* egy tisztás helyből, Pojánából valami hat vagy hét Remetei Fegyveres Székelly Katona a' Juhait ... Remete felé már hajtottákis [Várhegy Cs; Born. XVc. 1 Juon Dobrán (40) col. vall.]. *1825:* a Blosai kevés birtokosok magok kevés pojánaikra, és kaszáloikra ... marhákat fogadtak bé pascuatiora [Kötelesmező SzD; TSb 47].

Hn. *1694:* az Polyanban (k) [Somkerék SzD; WLt]. *XVIII. sz. eleje:* az Fugei Pojánáb(an). a' Tsigai Pojánáb(an) [Apanagyfalu SzD; MúzBethlen]. *1717:* Az Korkus Pojananak Fele az Czelnaiake Fele penig az Igenpatakiake [Celna AF] | király Pojánában [Bethlen SzD; MúzBethlen] | A' Pojanban [Somkerék SzD; i.h.] *1729:* a' Mihaila Pojanaban (sz) [Szentmargita SzD]. *1737:* Bab Pojanajab(an) (sz) [Marótlaka K; BfN]. *1756:* Pojánáb(an) [Kissajó BN; JHbK XX/23]. *1757:* Szőts Pojána (k) [Nagyfülpös MT]. *1760:* az Pojánáb(an) (sz) [Bárdos MT]. *1769:* A Pojánban (sz) [Ónok SzD]. *1771:* Lakatos Pojánájának az végiben [Nagydevecser SzD]. *1772/1802:* (A) Nyikita Pojanaja nevezetü kaszállo Irotvány [BSz; JHb LXVII/3. 135]. *1773:* Az Balog Pojánnyánál (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1774:* Belsőpolyánra menő. Külsőpolyánra menö [Kézdisztlélek Hsz]. *1775:* Nyikuláj Pojánájaba (k) [M.köblös SzD]. *1777:* a' Mokán Pojánáján [Hidalmás K; RLt O. 2]. *1783:* A Pojenba (k) [M.köblös SzD]. *1784:* A Rusz Pojanájánál (k) . a Bértzen a Pojánán (sz) [M.derzse SzD]. *1790:* Hosszu Pojána [Szásznyires SzD; Ks]. *1796:* A Lábfalvi Pajánában [Retteg SzD; MkG]. *1804:* A Pojánba a' Patakok közt (sz) [Sajósárvár SzD]. *1813:* egy Pojána nevü szénafü [Fejérd K]. *1818:* A' Pojánába (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1823:* Vintze pojánájánál (sz) [Szépkenyerüsztmárton SzD]. *1826:* A Pojén nevü Iratványb(an) (sz) [Doboka; DHn 16]. *1830:* A Pojényokn<ál> lévő erdő alat (sz) [M.köblös SzD]. *1831:* Molduván Nyikuláj pojánája felé [Gyergyóremete Cs/Toplica MT; Born. XVd]. *1837:* A' Pojána nevü Láb (sz) [Marosgombás AF]. *1840:* a' Bürdé pojánában [Bükszád Hsz]. *1842:* A Fántsikai Pojánába (sz) [Sólyomkő K].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

pojánácska kis erdei tisztás; poieniță; kleine Waldwiese | erdőből irtott kis szántóföld; curătură mică; kleiner Waldacker. *1746:* a' Bükkösb(en) az Erdö között lévö Polyánocska a vulgo Pável Polyánnya a Néhai Zaharia Gábor kalibájánál lévö két Polyánocskábol a Kis Polyánb(an) bé járó útonn feljül az Erdö között [Nagyida K; Told. 9]. *1747:* a' Meta ... nyulik a' kis és nagy Bükkös között valo életskére, mig egy Árkotskán által menvén ezen specificált Pojánatskákan feljül terminálódik [uo.; i.h. 27]. *1825:* soha is az ök régibb ki irtva lévö kevés pojánátskaikal meg nem elégedtek, hanem ... mindig bejebb, bejebb ... irtogattak es harapoztak [Kötelesmező SzD; TSb 47 Veszutz Todor (50) gr. Kornis Ignác szolgáló embere vall.].

pojánka kis erdei tisztás; poieniță; kleine Waldwiese | erdőből irtott kis szántóföld; curătură mică; kleiner Waldacker. **Hn.** *1781:* Az alsó pojánkán (sz). A Közepsö pojánkán (k) [Szárazpatak Hsz; EHA]. *XVIII. sz. v.:* a' Pojánka (sz) [Zabola Hsz; EHA]. *1825:* az also Pojankánn (k) . A Felsö Pojankann (sz) [Szárazpatak Hsz; EHA].

pojáta pajta; poiată, grajd; Scheune. *1756:* Ezen ... egy régi Házhely ... Vagjon az Falunak also vagj is Nap Njugut felöl valo végiben Pusztájában házzal Pojátával [Dumest H; JHb LXX/2. 85]. *1831:* volna szükségem ... ithon a' Házomnál lévö Kis Pojátámnak is egy kis hidlásnak valö ... tölgy fa [Dés; DLt 1159].

pojéka l. polyéka

pojenica kis erdei tisztás; poieniță; kleine Waldwiese. *1782:* azt tudom hogy égy hellyetskét a Gorbai határon in vállyá Ungurului nevezetű völgyben Pojáná Boldizsojénak hivják melly Pojenitzát én tudom, hogy olly kitsiny helly volt tsak az én emlekezetemre is, hogy alig termett meg rajta égy szekeretske széna ... de ezen Pojenitzát miért hivják annak, nem tudom [Paptelke SzD; JHbK VIII/18 Petrán Togyér Senior (72) jb vall.].

pók 1. păianjen; Spinne. *XVIII. sz. eleje:* A mikor pok indul a lovon, igy orvosold, egy diót hasitsd kétt felé, felibűl vedel ki (!) à belét, ductilis viaszszal kend meg à Dionak kerületit, hogy megint egybe ragadhasson, hogy hosszu lábu pókot rekezd à dioba, veres selyemmel tekerd be erössen à diot, egy kis ruhának[a] kösd à farkanak azon részibe à melly felöl a pok indúlt s azonnal Szaradni kezd à lo lában a dagadas à pok mérgétül [JHb 17/10 lótartási ut. — [a]Tollhiba lehet ruhával h.].

Sz. *1672:* Kegyelmed ne legyen olyan mint az pók, mely az mézről is mérget szij magának [TML VI, 189–90 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. ló lában keletkező daganat; inflamație pe glezna calului; Gelenkgalle | inpók; molete articular; Flechsengalle. *XVIII. sz. eleje:* A mikor pok indul a lovon, igy orvosold [JHb 17/10 lótartási ut. — A teljesebb szöveg l. al.]. *1733:* lévén egj barna szörű gyermek lova a fél lában pok indulván [Dés; Jk]. *1808:* Ezen bitang Kantza ... hátulso lában pók indult [Dés; DLt 698]. *1852:* még mikor vette is[a] láttam ezen csomot — és azt mondottam rolla, hogy az valami pok lészen [Dés; DLt 1066. — [a]A lovat].

◇ **Hn.** *1792:* az Exponens Aszonynak Pök hegjbeli szölleiben [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Clara Váró cons. Laurentii Mohai (28) ns vall.].

pókafalvi a Pókafalva (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pókafalva/Păuca; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pókafalva. **1.** Pókafalván/Pókafalva határában levő; din Pókafalva, care se află în hotarul satului Pókafalva; in Pókafalva/in der Flur von Pókafalva befindlich. *1741:* a Pokafalvi ösvénjen fellyül valo oldalos föld [Veresegyháza AF; DobLev. I/193]. *1753:* A Gerdanb(an) égy Delnicze Erdök a Pokafolvi Hataron [JHb XXV/74. 14]. *1761:* Nem hogy termékenyebb volna a' Veszszödi Nyíl a' többinél, söt inkább termékenységére a' többi a' Veszszödit Superállya Szebenhez közelebb valo léte sem tészen nagy disparitást, mert ă Springi és Pokafalvi is nem sokkal esik meszszebb Fejérvárhoz [H; JHb XXXV/40. 7]. *1764:* Vagynak Ezen Pokafalvi határan [Kath.]. *1782:* Azonn Adósságot ... szedjék fel és forditsák a' Pokafalvi Jószágon fekvö Adosságnak depuratiójára [Kv; JHb V/7]. *1787:* a Gergelyfái[a] a Pokafalvi határtol el valaszto patak [Pókafva AF; EHA. — [a]Határt]. *1798:* Rét vagyon a' Pokafalvi és Veresegyházi Határok között [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 23b].

Hn. *1761:* a' Pokafalvi Völgyben (sz). A Pokafalvi Úton alól (sz) [Gergelyfája AF; EHA].

2. Pókafalván lakó/működő; din Pókafalva; aus Pókafalva. *1704:* Ma reggel prédikálott a pókafalvi pap [WIN I, 127].

3. származási helyre utaló elönévként; ca predicat plasat în fața numelui de familie indicînd locul de origine al cuiva; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat vor dem Familiennamen. *1736/1785:* Pokafalvi Néhai Tekintetes Nemzetes Rádai Sigmond Uram [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 257]. *1766:* Pokafalvi Katanai Laszlo [Hosszútelke AF; JHb XXVII/29].

4. Pókafalván termesztett; care a fost recoltat în Pókafalva; in Pókafalva angebaut. *1829:* Szebenbe el adodatt Pokafalvi tiszta Búza 64 véka | A Pokafalvi ... 750 véka Csösmálé [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

pókai a Póka (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Póka/Păingeni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Póka. **1.** Pókán/Póka határában levő; din Póka, care se află în hotarul satului Póka; in Póka/in der Flur von Póka befindlich. *1727:* negjedik meta a Pokai régi utan fellyül mentést egj nagy cserefa Tü [Vajdasztiván MT; JHb IX/12]. *1750/1778:* minden Pokai birodalomnak az mellyek eö Kigyelme kezénél voltanak a' felét Déák István Uramnak minden pénz nélkült ki botsátotta és birodalma alá adott [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1800:* Bírtak é többet a Dosa Gergelly ur maradéki a' Pokai Jus el nyerettetése után [Msz; DLev. 3. XXXV. 6 vk].

2. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul natal/de origine al cuiva; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut. *1759:* Pokai idösb Sárosi György [Msz; Sár. vk].

Szn. *1614:* Pokay Mihály lib. [Siménfva U; BethU 164]. *1652:* Pokaj Andras [Km; GyU 132].

pókás pólyás gyermek; copil în fașă; Wickelkind. *1590:* Warosul eó kgmek ighen megh Zendwltenek az Espotaly Mesteren Baloghy Farkason, hogy az Espotalyban megh gyermekesedet volna ... Mely gyermeknek vg'mint effele pokasnak ... Rementelen elete [Kv; TanJk I/1. 128–9]. *1593:* marad az czywr Balintnak egy kis fiaczykaia ... ky megh polkas (!) volt, es nemis wl vala [UszT].

pókháló 1. păienjeniş, pînză de păianjen; Spinnenwebe. *1597:* Megmosattam az Ablakokat[a] es az pokhalot le sepretettem Attam egy Azzonnak f — d 8 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével. — [a]A tanácsházban]. *1621:* Egy Gaspar neuw Embert fogattú(n)k uolt ki Egi hozzú ruddal az kett Templo(m)ban az pokhalot mit le seprette fizettu(n)k d. 12 | Egj Leghinnek ki az keo labokrol falokrol pokhalot port le sepret attu(n)k d. 12 [Kv; i.h. 15b/IV. 13, 15].

Sz. *1780:* Fő Király Biro Ur ... mondotta volna, hogy olyan eő Nga elött a Privilegiumunk mint az esső előtt a' Pokhálo [MNy XXXVIII, 131].

2. *átv* a félrevezetés hálója; văl (de pe ochi); Netz der Irreführung. *1710 k.:* A gubernátor ... ezelőtt két nappal ezt izené nékem: vigyáztassak az ő secretariusára, mert fél, hogy elszökik ... Az az izenet csak az én szememre való pókháló volt, hogy menthesse magát véle [BÖn. 974].

Szk: *~t vet. 1725:* Az Innepeken Teleki Vram Szebenben lévén ... ott is fogtak nyelveskedni s talám az Mlgs Generalist is informálni ... Az Fijacskát első napján az Innepnek a Jesuvitakhoz küldették misére, s magokot is meg látogatták, másnap pediglen a Franciscanusokhoz, micsoda pok hálot vét az emberek Szemei eleibe [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János anyósához] ✱ *~t von. 1710 k.:* Én Istenem! hogy a világ szemére pókhálót vonjanak, gráciának nevezték ezt az ítíletet; de én édes Istenem, gráciának tarthatom-é én azt hogy ... testi halál helyén, mind énnékem, mind a feleségemnek ezer testi lelki halált adtanak, mert hiszen mü minden nap ölettetünk [BIm. 1013–4].

3. a szem előtt vibráló kusza háló; început de albeaţă; Spinnennetz vor den Augen als Augenkrankheit. *1816:* Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudománynak Doctora és fel-esküttt Bétsi practicus, Szem orvos, ajánlja szenvedő felebaráttyainak a' szemek minden némü nyavaljáiban a' maga kész segedelmét ... foljamadhatnak hozzája azok ... a' kiknek szemeik elött apro bogarak, pokháló és köd látzik ... ö a' közönséges szem körül valo orvosi operatiokan kivül gyakorlatt a' mesterséges szem fény nyitás formálásában-is [DLt 103 nyomt. kl].

pókháló-lepte pókhálós; cu păianjeniş, împăienjenit; mit Spinnengewebe. *1855:* oldalfélt a falon függ a kakukos pókháló lepte nagy óra [ÚjfE 176].

pókhálós pókháló-lepte; acoperit cu pînză de păianjen; mit Spinnengewebe. *1644:* oly fazakot adott elo, hogi az kiben akkor nem főztek voltt, hanem pokhalos volt az fazek [HSzj *fazék* al.].

poklos 1. kb durva, gonosz; brutal, dur; grob, grausam. **Szn.** *1614:* Leorincz Mate, Poklos lib. [Kápolnásoláhfalu U; BethU 112]. *1621:* Poklos Georgy [Kv; Szám. 15b/IX. 130].

2. iszapos; cu nămol negru/de culoare neagră; schlammig. **Hn.** *1465/1539:* fons Paklyaskwt [Bh; KHn 5]. *1598:* Szekelyuasarhelyt ... az poklos utsiaban [Mv; APol. I. 68]. *1607:* a Poklos szerbe (sz) a Poklos Szer vegibe [Székelyfalu MT; EHA]. *1609/1687:* a' Poklos kútnál (sz) [Marossztkirály MT; MMatr. 321]. *1632:* hagiom az Varos Vegin Valo Puztat az Poklos Pataka mellett leaniomnak [Mv; BálLt 93]. *1653:* a poklós-utczában [ETA I, 123 NSz]. *1658 k.:* Poklos Rethi (r) [Gyf; EHA]. *1666:* az Poklos kut feje(n) tul [Bikfva Hsz; EHA]. *1668:* az Poklos Patak felol (sz) [Imecsfva Hsz; EHA]. *1731:* A' Poklos Patakra menőben (sz) [Gelence Hsz; EHA] | Poklos patakan [Nyárádgálfva MT; Sár.]. *XVIII. sz. köz.:* a Poklos martnal (sz) [Dicsősztmárton; EHA]. *1754:* A Póklosb(an). A' Poklos oldalan (sz) [Gernyeszeg MT; EHA].

poklosság (fém) szennyezettség; strat de murdărie (depus pe obiecte de metal), soi, slin; Schmutz (auf Metall). *1558 k.:* Wenusnak feyersege ez zerenth lezen Wegy kalcionalth sooth, borkqueth es timsooth Egienlqkepen chalch(inal)va ezeketh, oluazd meg anny echetben keuerve, ozton ebbe hetcher heuitve es hethcher oluazthua olchad az veres rezeth, lezen zep feier es lagy Minth on, Merth az soo tartarom tinso es echet reeznek poklossagith Mindenestql fogua el vezy es Megfeierity [Nsz; MKsz 1896. 287].

poklostelki a Poklostelke (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Poklostelke/Pîglişa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete form des ON Poklostelke. **I.** *mn* **1.** Poklostelkén/Poklostelke határában levő; din Poklostelke, care se află în hotarul satului Poklostelke; in Poklostelke/in der Flur von Poklostelke befindlich. *1761:* Tudgyaē a' Tanu hogy azon Malma eő kglmének .... el égetett ... Az Exponens eő kglme hiré tétette és kiis vitette oda a' Falut M. Kőblőst, kiis menvén ott maga nyomot kereset, keresvén fel vett és a' Poklostelki határ széig kővetteis hová a' Poklostelkieket is két pénz által ki idézvén nékiek által akarták adni, de amazok nem vették [M.köblös SzD; RLt vk]. *1766:* ott jobb kéz felé tsapponolag ki menvén a Poklostelki határ szél felöl tsappanolag jövén le az erdő a széle ... nagy szegeletet tsinál [Mk III. XXX].

Hn. *1619/1695 k.:* az Poklostelki Bércz alatt az verem-b(en) [Kide K; BHn 86]. *1767:* A Poklostelki Torokb(an) a' határszélben van egy darabocska Lábocskánk [Doboka; EHA]. *1803:* a Bádoki Határon a Dersei és Poklostelki határ Széljbe [Bádok K; BHn 27]. *1822:* a Közös Erdőbe a' Poklos telki utonn aloll [uo.; BHn 30]. *XIX. sz. köz.:* A Bádoki és Poklos telki égyben rugo Határ szélek [uo.; BHn 32].

2. Poklostelkéről való; din Poklostelke; aus Poklostelke. *1678:* En Poklostelkj ember volnék ... En az Teőrök inségétöl valo feltembe(n) jötte(m) Maroba(n) laknj [WassLt Ladislaus Poklostelkj (53) vall.].

Szn. *1678:* Ladislau Poklostelkj [i.h.].

3. Poklostelkével kapcsolatos; privitor la Poklostelke; mit Poklostelke zusammenhängend. *1859:* a Dobokai, Poklostelki és Derzsei Aprilisi Adoimat kuponokkal kifizettem ... ezen ide zárt 12 ft 30 kr [Doboka; BetLt 4 Hodor Károly lev.].

II. *fn* Poklostelke lakosa; locuitor din Poklostelke; Bewohner von Poklostelke. *1761:* (A) nyomot ... a' Poklostelki határ széig kővetteis hová a' Poklostelkieket is két pénz által ki idézvén nékiek által akarák adni, de amazok nem vették | egy Lónak új nyomát a' Malom helytöl fel vévén az Poklostelki határig ... követtük, hová a' Poklostelkieket két pénzeken ki hivatván a' nyomot nékiek által akartuk adni, az kik hűt nélkül ... fel nem vették [M.köblös SzD; RLt].

poklul szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ jár* rosszul jár, teherbe esik; a o păţi, a rămîne gravidă; schwanger werden. *1673/1782:* Ersok Csiki Mihálytol

poklul járt vala [A.csernáton Hsz; HSzjP Georgiu Kelemen (70) vall.]. *1682:* Tudom azt hogy mikor ennek az Durko Peter(ne)k Nagy Annya poklul iárt uola Csutak Uram foga partyat, az olta Jobbagy keppen eö kegmit szolgála. az edes Annyais ualahanyszor poklul iárt mindenkor eö kegme fogta partjat mint iobbagya(na)k [Impérfva Cs; Born. XL. 94 Nagy Balas (37) pp vall.] | ennek az gyermek(ne)k az Annya es Nagy Annya, hogy poklul iara Csutak Ura(m) foga partyat [uo.; i.h. Tobi Tamasné Margit (46) jb vall.]. *1713:* Vala edgj Aszszonyi állat Vikários Péter házánál Sánta Aszszonynak hivták, ez poklul jára, lenek két fiai [Sepsiköröspatak Hsz; HSzjP Petrus Szabo (70) col. vall.].

pokol I. *fn* **1.** *vall* az örök kárhozat helye; iad, infern; Hölle. *1609:* Feküdt Kolozsváratt egy leány Király utcában holtelevenen, egy éjjel mind az pokolban, mind az égben volt, s mindeneket meglátott ... apját is az pokolban látta, az ajtó megett, hogy pap volt és háromságos volt [Kv; KvE 139–40 SB]. *1644:* pokolba(n) sem lehetet nagiub giötrelem mint en ez miat az ember miat vagiok [Mv; MvLt 291. 417b]. *1653:* Ezt tudom az kerdésben, hogy nehai Meszaros Peter[a] temetesekor, az it lako Debreczeni Nyerges Janos a' Castelyban bort mér vala, s monda nekem: Im mely nagy szel vala, de megh álla, mert Meszaros Petert el kisirek immár az eordögök pokolban [Ne; KemLev. 1394 Steph. Borbely Váradi (26) ns vall. Mich. Szent Geörgy Völgy de Nagy Enyed kézírásában. — [a]Fejér megye volt viceispánja]. *1710:* Ki nem mondhatám sok kinaimot ... majd fél esztendőre kezdettem a lábamra állani, annyi ideig pokolban is elég lett volna olyan kínokat szenvedni [CsH 351]. *1710 k.:* a halál kapuján az üdőből örökkévalóságra általment lélek bizonyos arról, hogy ... ez már az örök élet, a mennyország, vagy örök halál, pokol | Mind mennyországban, pokolban nyilván lészen ... az Isten igazsága, bölcsessége addig mü tartsuk ehhez magunkat [BÖn. 465, 477]. *1772:* pokolba s egyébuvé idézvén Lelkemet ha többet nem vallok [Hadad Sz; TSb 21].

Szk: *~ig alázza magát. 1710 k.:* ha ... magunkat megalázzuk ... a pokolig, annál feljebb magasztaltatunk az egekig, mint szépen mondja Dávid magáról 2. Sam. 6:22, annál inkább felemelkedünk, felindulunk az Isten csudálására, imádására [BÖn. 456–7].

Sz: *a ~ kapui soha győzedelmet nem vesznek az Isten eklézsiáján. 1710:* (A jezsuiták) az igaz reformációt Magyarországból kiírtani akarják vala ... nem lehete, mert a pokolnak kapui soha győzedelmet nem vesznek az Isten ecclesiáján [CsH 99] ✱ *az ég is ~ az ördögnek. 1710 k.:* Az ördögnek az ég is pokol, mikor az Isten előtt áll is [BÖn. 483] ✱ *úgy van, mint Tantalus a ~ban. 1710 k.:* Mi haszna volt volna az értelemnek, ha az akarat nem volt volna az értelemnek hasznavételére? Úgy lett volna az ember, mint Tantalust írják a poéták a pokolban, álláig a vízben, mégsem ihatik, feljül majd az orrát, ajakát éri az alma, mégsem ehetik [BÖn. 478].

2. indulatos beszédben/szitkozódásban elhomályosult jelentéssel; în vorbire vehementă/înjurioasă cu sens atenuat; in Fluch mit verdunkelter Bedeutung. *1705:* amely hatszáz németek Medgyesen vannak in periculo azoknak sem páterek, semmijek nincsen, hanem csak sine crux, sine lux, ördög s pokol- s koromba, ha meghal, csak életében szolgáljon jól, bár haljon, mint a marha [WIN I, 421].

Szk: *poklot szól. 1606:* mikor haza men(n)ek volt az mi(n)t az J. falú p(ro)curatora zamlalta, azt mo(n)dotta Elekes Ambrusnak zekerę(n) ülúe(n) hogy poklot zollal Elekes Ambr(us) ma a szek színe(n), hogy azt mondad, hogy ket penzert p(ro)curator lennek en Akar kjnek [UszT 20/75–6] ✱ *~ba hagy. 1753/1781:* (Szűts Pável nevű jobbágyot) egy alkalmatossággal egy udvari birója Csibán Angyel nevü, holmiért meg tsapdosa, azt monda a Sellér: Biro! engem ne verj, mert én az örökséget pokolba hagyom, és nem szolgálom többé Kun Miklós urat [Algyógy H; JHb LXXI/3. 249] ✱ *~ba igazít. 1746:* az A. az Jt rútul szidta, attával, Teremtettével, pokolba igazitván Szekérbe verte [Torda; TJkT III. 90] ✱ *~ba megy. 1678:* adgya meg hát az hitetlen fi az én pénzemet az kivel ados, menyen ördögbe pokolba, én tovább rajta nem kapok, csak pénzemet tegye le [Kisgörgény MT; Ks]. *1785:* Én soholt se kortsomároltattam egy kupa italtis ... arra valo kortsomárosunk sintsen, a másikis elég restantiával ment pokolb(a) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *~ból jön. 1772:* Imbrefi Szöts Ferentzné ilyen dicsekedö szokkal állot elömb(e), Neveri Uramra, mutatván: Ugyan meg Veszekedém ... tegnap az Urral most jöt ide Pokolbol [Dés; DLt 321. 560]. *1788:* ők pokolbol jöttek, még is részt kérnek, de ne sokat zeregjetek, mert most mingyárt más dolog lesz [Szemerja Hsz; HSzjP Demeter István gy.kat. vall.] ✱ *~ fenekébe amandál. 1752:* Ng(o)dnakis jobb vólna azon fertelmes asz(szon)t pokolnak a fenekéb(e), avagy addig a Tatárok hermetszijjára (!) amandalni, hogy sem maga ... nagy kárára bestelenségére ... manuteneálni [Torja Hsz; ApLt 5 Apor István Apor Józsefhez] ✱ *~ra hány. 1710 k.:* keserves dolog, hogy a protestánsok is ... veszekednek halálos gyűlölséggel ... levágják egymást ... s a pokolra hányják, hogy mint kell magyarázni imez helyeket : Ján. 3: 17; ... 1. Kor. 15:22; ... 1. Tim. 2:4,6 [BÖn. 480].

3. kínnal/szenvedéssel teli helyzet; situație plină de chinuri/suferințe; leidenschaftsvolle Situation. *1710 k.:* a világi dolgai ... a kárhozott léleknek felettébb is eszébe jut, mert az leszen egyik pokla [BÖn. 465]. *1736:* Az régi magyarok az uj asszonyt azért nevezték menyecskének, hogy az jó feleség olyan mint egy kis meny vagy menyecske, az mint hogy az gonosz asszony bizony igen nagy pokol és gehenna [MetTr 389].

Szk: *~ba száll. 1668:* Igazán pokolban száll az jó húgom akkor, mikor ő hozzá megyen [TML IV, 387 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. állati méhlepény; placentă la femele; Plazenta bei Tieren. *1745:* hallottam ... hogy mikoron az Kovács Mihályné tehene meg bornyuzott, hogy az tehenének az poklát maga Kovács Mihályné a Peczér háza felé az árokb(a) vitte | Négya mondotta Kovács Mihálynénak, Te tartasz aféle varáslo Aszszont a házadnál s te vitted elis a tehén poklát a kúthoz [Szentbenedek SzD; Ks]. *1764:* midőn Biro Todornak a Tehene meg bornyuzott volna a Felesége a poklát vette és vitte a szőlő alatt lévő forrásban belé vetette [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

◇ **Hn.** *1639:* Pokol aj vermén (sz) [M.köblös SzD; DHn 46]. *1658:* Pokol völgye [Bagos Sz; MNyTK 132. 117]. *1685:* Budos felé Pokolaj hágaján tul ez járo föld (sz) [M.köblös SzD; EHA]. *1699:* Pokol Padon (sz) [Egeres K; KHn 190]. *1701/1770 k.:* conferala egy kis széna füvet Pokoltób(an) [Málom SzD; SzConscr. 206]. *1715:* Az Pokol ályban egy Rét [Borsa K; EHA]. *1768:* A Pokol Ton alol (sz) [Sarmaság Sz; EHA]. *1782/1833:* a' Pokol árka mellett (k) [Hidvég Hsz EHA]. *1798:* Pokol kut (k) [Méra K; EHA]. *1840:* pokol Likban [A.sófva U; EHA].

II. *mn* **1.** gonosz, rossz; rău, urît; grausam, schlecht. *1542:* igazan jamborulis zolgalni akarunk Nnak es Ngod hazanak ... my sem nekyk sem egyebeknek pokol peldat nem akarwnk adnia [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnoky Lajos lev.] *1591:* Cathalin, Seres Marton szolgalo leania ... vallia, Mikor en ki menek hogi fenessi Marthon ot setal vala, amaz igen pokol szemmel nézi vala [Kv; TJk V/1. 84]. *1618:* Tudom azt, hogy Tamko Mihalj ... itt Kozmáson lakek az Barthalis Tamas Hazaban, most az Benedek Deak Hazaban lakik uala, Azt tudom hogj mikor ualamj pokol hirek uoltak s az teöb Jobbagiotis fel uertek ut Allanj uagj hova eö is ott uolt [Kozmás Cs; BLt Benedictus Kayczia de Kozmas (70) ns vall.]. *1665:* amiat az arok miat veszet el anyra az Gergely Janos Kapujanal az orszagh uttja en jdembe soha olljan pokol ut[a] ot nem volt mint most, mert nem is jart az elöt annyira ki oda a viz mint most [Csíkfva MT; BálLt 50. — [a]Más vallók rút és ocsmány jelzővel illetik az utat]. *1710 k.:* mindennap látja a szemével ... az Isten büntetését, fülében zeng mindennap a pokol híre még pogányoknak is [BÖn. 475]. *1733:* minden jelek oda fel hadakozásra mutatnak csak az l(ste)n münköt itt marasztana a pokol szomszedságtol békével [ApLt 1 gr. Haller József lev. Nsz-ből].

2. semmirekellő, pokolra való; afurisit, ticălos; nichtsnutzig. *1573:* Lakatos Istwan Zen wcay Azt vallia hogy ... Nemely Nap ky fwtamot az haz eleybe ... kezd feddeny az olahra myert tezy Be az aytot Mond hogy pokol Ember vagion az varosba Embert zertet [Kv; TJk III/3. 197]. *1610:* ne menj el talam kerheteónk ualami io emberünkteól szalmat, mert egjwld megh haborgat Valami Pokol ember [UszT 4. 9d].

Szn. *1614:* Pokol Mihaly ns [Sszgy; BethU 249]. *1692:* Pokol Lőrincz jb [Oroszhegy U; UszLt IV. 53]. *1795:* Nms N. Loznai Pokol Márton. Pokol Jánk. Pokol Gábor [Kápolna SzD; ÁLt Com. Szolnok Interior 2/1795].

3. ~ *szerencse* nagy szerencsétlenség; nenorocire mare; großes Unglück. *1573:* Feyer Ianos Zwky Benedekne lobagia, Azt vallia hogi mykor Abram ely fwtot volna az Kalmar Lazlo Iwhay Melle ... Bezellette hogy mineme pokol zerenche leot Rayta hogi az feold le zaka<tt> egi vagi ket Iwh alat, Es az Teobies Mind vtanna Menten<ek> soha eleykbe Nem alhatot, otth holtak meg [Kv; TJk III/3. 217].

pokol-idő pokoli/rossz idő, felhőszakadás; vreme rea/urită, rupere de nori; schlechtes Wetter, Gewitter. *1664:* Ez falunak ighen pokol időre vagyodo pataka vagyon, hala nem büviti az D. Terrestris konyhajat [Porumbák F; UF II, 295].

pokolidő-malom felhőszakadás/áradás idején járó malom; moară care funcţionează cînd este rupere de nori/creştere de apă; während des Gewitters/Hochwassers arbeitende Mühle. *1679:* Kar To vagyon. Nro 2 Pokol üdö malmaval Puszta To hely egy kiczid [Vajdakamarás K; Thor. 21/33] | Az Sughodi hataron egy Ton egy pokol üdö malma [i.h.]. *1727:* Vagyon Korpos Jánosnak egy pokol idö malma [Nagykapus K; BfN].

pokolkelés pokolvar; pustulă, bubă rea; Milzbrand. *1804:* En nem mozdulhatok egyfeléis a' lábomra a' napokban valami pokol kelés esvén a' hidegre nem merek menni vele [Palatka SzD; DLev. I.II. 24].

pokolsár szénsavas fekete gyógyiszap; nămol negru folosit în scopuri curative; schwarzer Heilschlamm. *1843:* A Kászon rétin a' feredőn lévén a' beteg Gyermekekel ... Kovásznára hordoztam feredőre a' pokol sárára [Lécfva Hsz; HszjP].

Hn. *1831:* a' Pokol-Sárán fellyűl, Nap Keleteröl a Falu köruttya, Délröl a' Nagy viz, Északrol a' Malom árka [Kovászna Hsz; EHA].

pokolsüly vérbaj; sifilis; Syphilis. *1817:* Forago Kata 34. Esztendos (meghalt) Pokolsülybe [Nagykapus K; RAk 2].

pokolszél szélütés; apoplexie, gută; Schlaganfall. *1717:* Minap irtam vala Ngk hogy egy szép ifiu elő hasu teheneme<t> a' pokol szél meg ütött, ez éjel az is meg döglött [Mezőméhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Peterhez].

pokolvar (lépfenés fertőzésből származó) tüzes kelés; bubă-neagră, dalac; Milzbrand. *1574:* Anna Kiral Balintne Azt vallia hogy ... lattya hat az eo hazanal Twz wolna Lakatis volna rayta Meg led rayta es hogy be Nytotta volna Talallya otth ferenchet az Twznel fekwe Az Aniay (!) es ott volt ... Es azt Monta hogi Mind Mirige es ket pokolwara vagion fianak Meg hal vele ... oztan ely Ment oda hwl fekszik volt, latta hogi az vallan ket pokol war volt, harmad napis oda Ment tahat az vekonyam (!) pokol var fakadot | Magdolna filep Ianosne azt vallia hogi ... Mond az azzony Im valamy pokolvarra valo Irat kerek vala teolle Mert az ferenchnek Mirige es pokol wara vagion ... De Eo Nem latta sem Myriget sem pokol varat [Kv; TJk III/3. 386, 386a]. *1653:* Az én feleségemnek is Rósás Ersébetnek két mirigye és pokolvara is volt, de ... meggyógyula [ETA I, 151 NSz]. *1657:* az rajtam esett szerencsétlenség miatt ennyit kelletett itthon mulatnom ... lábomon lött pokolvarnak két vagy három ízben is meg újulása miatt [TML I, 102 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1684:* Martius ... 5 ... az bal vakszememen egy mérges pokolvar kelvén, az az felem eldagadott, az fél szememmel semmit sem láttam két nap. Borbély Máté Gyógyított [SzZs 251]. *1765:* azon betegek közüll ... egyet sem observáltunk ragado nyavaljában lenni, ugy mint pleuritis, petecs vagy pokolvar [KLev.]. *1809:* Mihály György(ne)k és Feleségének Mihok Borinak Léanyok Ilona meg halt 8 napra születése után Szederjes pokol var szökvén a' feje lágyán [Nagykapus K; RAk 11]. *1810:* hirtelen holt meg[a] egy pokolvar szökvén a kezén és Nyakán [Gyalu K; RAk 147. — [a]Ns Bagaméri György 32 éves]. *1855:* halt meg Sándor Imre kis leánykája Rozália 4 honapos korában, pokolvarban [Dés; RHAk 74].

pókos 1. înpókos; cu molete articular; mit Flechsengalle. *1689:* Hátas Paripák ... Arany szőrű fakó fekete serénye farka, pókos meczzetlen [Utl]. *1761:* (Az ökör) hatulso bal lába pókas [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1773:* Czako István ökre ... csögös pókós és a talpabannis nyomorek vólt [M.léta TA; JHb II. 3]. *1775:* két jo Tehenei, mind kettö kék szörüek, 's fel állo szarvuak, egyiknek az elsö lába Pokos [KLev.]. *1777:* A lo lehet circit(er) 18 Esztendös ... az Hátulso Jobb lába a térdib(en) pokos [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1804:* Világos pej ... a' két hátulsó lábai nagyon pokosok [DLt nyomt. kl]. *1812:* Egy pej szörü Kantza ... a' hátulso jóbb lába pókos a' térdében [DLt 298 ua.].

Szk: ~ *lábú.* *1849:* Van még egy pokos lábu kantza [Mezőcsán TA; Born. F. la].

2. '?' **Szn.** *1572:* Anna Pokos Peterne [Kv; TJk III/3. 21]. *1593:* Pokos Janos [Kv; TJk V/1. 360]. *1602:* Pokos Peterne [Kv; TJk VI/1. 606].

pókosság ínpókosság; molete articular; Spat. *XVIII. sz. eleje:* A husos kőnyőkü lö hajlandö a' pokosságra [JHb 17/10 lótartási ut.].

pókreszelő lakatosszerszám; unealtă/sculă de lăcătuşărie; Schlosserwerkzeug. *1629:* Az mwheliben lakatos Gergelinek volt harom sutuia ... Az fuuois lakatos Gherghelye volt ... egi eőregh wleö ... vagio(n) egy pók reszelő [Gyf; EMKt VI. E. 2. 228b].

pokróc 1. vastag gyapjútakaró; pătură de lînă; Wolldecke. *1594:* attam vereshaio Tamas deiaknak Egi feyer zenyegertt p(ro) f 6 d 0 Mely zenyegett Tawaly feierwara vitteg voltt, Esmeg egi pakarotzert(!) Melyel az Zenyek (!) be volt Takarua [Kv; Szám. 6/VIII. 16 Caspar Semel sp kezével]. *1604:* Az Felperes keres az Alperesen egj Fodor illyer(!) zoknjat, egy pokroczot, négj kender felseo inget, egy Mente Berlest[a] [UszT 18/35. — [a]Folyt. a fels.] *1637:* Az paraszt Embereknek vagio(n) ... Haro(m) vanyoloiok auagy karlőjok. Ezekbeólis tartoznak Eószel adni egy egy lasnakot auagy pokroczot [Sebes F; UC 14/42. 84]. *1688:* Pokroczak vanjoltatásáért erog(ált) f — // 42 [Bucsum F; MvRKLev]. *1690 k.:* Azomban a Szamos Ujvari Commendans mind magam(na)k, es egj szolga bironak kemenyen meg parancsolá, hogy az Várbeli gjalog el faratt Nemetek-(ne)k, semmi hálo szerszamok ne(m) lévén Pokroczokat, Lepedőtt, derekalyt, vankost ... szerezzünk nekik az Falukrul mert a földőn csak ne(m) heverhetnek [UtI]. *1751:* Ezen Esztendőben ... Vándor Iuon részegen jővén az korcsmárol az uton tanálkozott az maga némettyével ... rutul meg rázta, szidta ... egj Pokroczcza lévén nemettjenél kérte mondván hoczczide német az én Pokroczomot, melj dolgáért az németek strására vitték [Balázstelke KK; IB]. *1768:* Vagyon négy pokrocz avagy cserge Nro 4. három uj edgyik viseltes [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] | azon Csikkot, mikor edgyüt teleltünk volt tavasz felt be hozták Moldovába meg pokrotzal takarták volt bé hogy Nyomorutska volt [Kovászna Hsz; SzentkGy Sztojka Ráduly (40) zs vall.]. *1785:* a Tolvajok ... a Sugyának egy Pakulár Bundájatis, Pokroczát és vászongunyaitis el vitték [Piskinc H; GyK] | vettem ... egj pokrotzat [Kv; Pk 7]. *1829:* A' Szekereseknek Szekérbérbe a' kik Szamosujvárra gyapjat vittek, vagy pedig fonalat hoztak, a' pokrotzokot pedig a' Ványolokba, és onnét viszsza vecturázták, egyszer is mászor is fizetődött 115 Rf. 39 xr | Négy fa srofokért a' pokrotzok füsülésekhez 4 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Vö. a *bágyi-, hara* és *szőrpokróc* cimszóval

Szk: *~ban/~on lehoz/visz. 1710:* senki nem hitte, meggyógyuljak ... Mikor a várat feladták is, hat ember hozott le pokrócon, úgy tettek a szekérben [CsH 351]. *1722:* Sombari Mártan ... eő Nga Tulajdan Földin huva Tudni illik az Exponens Melgős Vrnak csorda Bormát halásra hajtani szokták hatalmasul ... Fegyveres kezzel azan Csordátt pásztorlo embereire ... estve késön ... ráment és Oltyán Opra nevű Selléritt akkari pásztarátt a Mlgos Exponensn(e)k ... Verte Verette Taglatta, holt számb(an) hagjván ... honnanis halo félb(en) vittek pakroczb(an) házához [Mezősályi MT; Ks] ✱ *~ba takar. 1614:* Lattam azt egyczer hogy egy pokroczban takarua egy beölczyeöt vwnek ala az hazbol, mi volt benne en ne(m) tudom [Medgyes; VLt 53/5237 Demeter Tarkany (50) serv. Catherinae Töreök vall.]. *1710 k.:* Egyszer ... az én tiszttartóm a vállán egy pokrócba takarva hoz egy kosár méhet [BÖn. 735] ✱ *brassai ~. 1720:* Uj Brassai Tarka Pokrocz az Lovaszoknal nro 3 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1744:* adjanak ... Brassai pokróczot den 72 Alábbvaló sebessi pokróczot H. fl. 1 den. 20 [MGtSz II, 194 gub-i árszabás]. *1849:* Egy Brassai lombos Pokrotz [Dés; DLt]. *1866:* Egy veresses csikos brassai pokroc [RLt] ✱ *cifra ~. 1670:* feleségem ... kedvesen vette a Kegyelmetek köszöntését. Valóban czifra pokróczokat szőtetett Kegyelmed számára [TML V, 354 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1811:* vittenek el ... Egy tzifra pokrotzat [DLt 629 nyomt. kl] ✱ *erdélyi ~. 1688:* Száz Erdérlyi (!) pokrocztol f 1 // 50 száz ször-pokroczto f 3//00 [BfR Vect.] ✱ *fogarasföldi ~. 1656:* Keözönseges viselt Fogaras földi pokrocz nro 4 [Fog.; UF II, 113] ✱ *gránát ~. 1681:* Rosa szin Gránátt ött pokrocz [UtI] ✱ *hárommáriásos ~. 1759:* László Péter ... három Márjásos Pokroczát el lopta ... láttam a' Pokroczat László Péternél [Tomnátyek H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *hátszegi ~. 1755:* Egy viseltes Hátszegi Pokrotz [Ludesd H; BK Naláczi conscr. 1020] ✱ *lombos ~. 1849:* édgy lombos pokroz (!) [Dés; DLt] ✱ *oláh ~. XVIII. sz. eleje:* Vagyon viseltes oláh pokrocz Nro 3 [Kv; LLt Fasc. 71]. *1787:* Két Oláh pokrotz égyik jobb a másik pedig viseltes Dr. 28 [Mv; MvLev. Elisabeta Nádudvari cons. Joannis Nagy alias Koronkai hagy. 8] ✱ *oláhos ~. 1761:* Két oláhos tarka pokrotz [Koronka MT; Told. 8] ✱ *paraszt ~. 1787:* 3 paraszt Takarodzo Pokrotz [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8] ✱ *sebesi ~. 1585:* En Mezaros Myklosne orsólya azon Ember Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleó Tarchay Georgy ... 5 panchel vyatt ... 1 sebessy pokrochot ... Ezekett kezhez atam kyrol Menedekem vagjon [Kv; TJk IV/1. 526a]. *1597:* Mikor vrunk eo felsege pragabol vizza ieoúe die 24 Marti B V hagiasabol Veottem, eo felsege zamara 6 schebesi pokroczot ... f 4 d 50 [Kv; Szám. 7/XII. 36 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1612:* Egy ször pokrotz sebessj pokrotzol bellet [Kv; PLPr 68]. *1614:* Pozto Ruhazat keöuetkezyk ... ket sebesy pokrocz az arua resze f — d. 26 [Kv; RDL I. 95]. *1629:* Sebesi pokrocz 6 [Szentdemeter U; LLt]. *1653:* Az leianioknak ... egi egi derekalt ... es egi egi feúalt is uetesen mindeniknek egi egi sebesi pokroczot [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. *1685:* Szász Sebesen Piheni Peter Uram Házánál vadnak Sebesi Pokrocz Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9] ✱ *sebesi módra szőtt ~. 1628:* Egy nagy rakasba sebessi modra it zöt tarka Pokroczok Circit(er) 100 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13] ✱ *szebeni ~. 1787:* Egy szebeni fejér Pokrotz Hf. 3 Dr. 60 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4] ✱ *takaródzó ~. 1787:* A más nevelctlen Árvának Juczikának ... égy Takarodzo Pokrotsért ... égy pár tsiszmára ... Hf 5 Dr 12 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.] | Egy viseltes takarodzo oláh Pokrotz Dr 72 [Mv; i.h. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5] ✱ *tarka ~. 1668:* az ruhazatnak is jol tudgia szamat kett derekalyt het Parnat ... cott tarka Pokrocz [Szentsimon Cs; CsÁLt F. 1. I/27]. *1697:* Elés bolt ... Itt vad(na)k ... Az rudokon feketéses tarka pokrocz nro 3 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3] ✱ *veres ~. 1849:* Nyikujnak a Leánya vitt el egy veres pokrotzot [Héjasfva NK; CsZ].

Lehetséges, hogy az ide soroltt adalékok némelyike inkább a 2.-höz tartozik

Sz: *nem jó ~ot csináltak vkinek. 1618:* Az szolgámnak pedig tudását Nagyságod úgy értse, hogy azmit ő ott mondott, az itt immár az Portán ugyan tritum; vagy ki szépíti, vagy ki nem, nem jó pokrócot csináltak volt neki itt, igen ki kezdett az farka tetszeni [BTN[2] 161] ✱ *úgy el/megver/veret vkit, hogy ~ban/~on hozzák/viszik. 1618:* az szállásomra kétszer izent az legényekre, hogy ... az szénát ... az ő szállására vigyék, mert ha oda nem viszik, úgy vereti meg őket, hogy pokrócba viszik őket az szállásra [BTN[2] 83]. *1722:* a' meg irt Gondviselével lévő emberek réá ruhantak Oltján Oprára, és ott ugj meg verték, hogy pokrotzban hozák bé és soha többet nemis szolot [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1736 u.:* gróf Apor Sándort ... az akkori fiscalis director notán keresi azért, hogy valami jobbágyot repetálván tőle Pálosról, az két cancellistát levonatja s úgy elvereti, pokróczban vitték el őket [MetTrCs 446]. *1847:* ha ... még vagy egyszer észreveszi, hogy valakit az építéstől eltilt, azonnal úgy el fogja veretni, hogy pokrocokon fogják hazavinni [VKp 182–3].

2. lópokróc; pătură de/pentru cal; Pferdedecke. *1517:* Lodicem unum vel pokrocz pro equo illustrissimi domini de Brassovia ducto emi d L [DomH 29]. *1582:* Keovetkezik filipoczky El menetelire walo zekereseknek es wezetek lowaknak el witelyre walo keólchyeg ... Húnyadi Tamas wizy negy lowan az wezetek lowak pokroczayt Deesig f. 2 [Kv; Szám. 3/V. 45 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* 26 Nove(m) ... Taypo (!) Gaspar vytte az Gubernator vram lovaynak pokroczhat Egyeb zerzamat 6 lora fyzette(m) f. 1 d. 50 ... Az feyedele(m) Hatas louay pokroczhay ala attunk 6 louat ... fyzette(m) Vywaryg f. 2 d. 25. Itt(em) Az feyedele(m) kuchys louay pokroczhy ala attu(n)k 3 louat ... fyzette(m) f. 1. d. 11 [Kv; i.h. 3/XXII. 25]. *1592:* Istwan Biro Monostorrol vrunk feó łowai pokroczajt uitte 6. lowan f 2 d 25 [Kv; i.h. 5/XIV. 105 Eppel Péter sp kezével]. *1648:* Pokroczok ex speciali commissione czináltattak, lovakra valok az jószágban nro 28. Item Urunk eö Naga commissiojából 40 pokroczot kelletvén czináltatnj [Komána F; UF I, 931]. *1682:* Safar Mihály ur(am) ... hozott gondviselesem ala tizen egi számu lovakat, mellyek közül haromnak vagyo(n) Pokrocza, kettei Giapiubol valo, S edgiik Szőr Török pokrocz [Görgény MT; Utl]. *1736:* Kivált az közepesse az fő embereknek mikor utra mentenek télben, az lovak pokróczát kenderből vagy szíjból álló lekötő szijúval a ló hátára kötötték, s úgy fogták be az lovakot is úgy mentenek [MetTr 367]. *1740:* Concluláltatott, hogy Hadnagj atyánkfia ő kglme, a' Csatáni Majorság Málét elcsipeltetvén adassa el, és annak árrából ... vegjen ő kglme négj Lovakat, azokhoz való hámokat, pokroczokat, nyerget és fékeket [Dés; Jk 532b]. *1766:* Az A. Vr Productumábol igazán ki jö az I ellen az fen forgo kantza lovaknak, czondra, pokrocz, gulugá el lopásaban részessége iránt valo gjanu [Torda; TJkT V. 334–5].

Szk: *hatvanötpénzes ~. 1594:* Ezen Ambo Istuan[a] ebben az vtaban vitte ell Pap Janosnak egi hatuan coth penzes pokrocatth, Egi tizenhat penzes Nialakodayath es egi tizen hat penzes heuedereth [Kv; Szám. 6/IV. 21. — [a]Báthori Boldizsár szolgája] ✱ *lóra való (sebesi) ~. 1674:* Lora valo pokrocz ketto ... no. 2 [Fog.; UF II, 582]. *1726:* Viseltes lóra való Sebessi pokróc nr. 10. más féle viseltes lóra való pokrócz nr. 5 [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. *1767:* fél viseltes Lora való pokrócz [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2] ✱ *nyereg alá való ~. 1761:* Brassai keskeny nyereg alá valo pokrotz Nro 6 Takaro Nro 2 Ketse Nro 2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19]. *1807:* Egy lobb és egy fél viseltes Nyereg alá valo pokrotz [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41] ✱ *sebesi ~. 1649:* Posta Louak Nyerge alá veőttem egi jo vy Sebessi pokroczot f. 1 [Kv; Szám. 26/VI. 529]. *1672:* Az Portára vivendő Lovakra 17. Sebesi Pokroczot [Utl].

3. durva posztó; țesătură groasă de lînă; grobes Tuch. *1663:* Tizenhatod fel sing Saknak valo Pokrocz [KGy].

pokrócatlan pokróc nélküli (ló); (despre cal) fără pătură pe el; ohne Pferdedecke. *1656:* Az menh lovak pokroczosok heuederesek ... Az harom gyermeklo pokroczatlanok, porosok [Fog.; UF II, 142].

pokrócesináló pokrócszövő mester; postăvar, lucrător/fabricant de postavuri; Deckenwebermeister. *1639:* Felseo Uisten vagion persona No. 87 ... Pokrocz csinalo ... No. 6 | Brazan vagion ... Pokrocz csinalo ... No. 2 ... Marcsinan vagion persona No. 95 ... Pokrocz csinalo No. 4 | Nagy Vaidaffaluan vagion persona No. 34 ... Pokrocz czinalo ... No. 3 [UF I, 671]. *1741:* Dobra Péter ... Pokrotz Csálo [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1742:* a pokrocz Csinalonak ... Metr. 1 [Szászerked K; LLt].

Szn. *1598:* Pokroczchinalo Gieorgj (darabont) [Kv; Szám. 8/I. 19].

pokrócdürückölő pokrócványoló; piuă pentru postav; Tuchwalke. *1688:* Györgyfalván az Falu végin vagyon egy Malom ... Az silipen kivül vagyon egy Pokrocz dűruczkölő [Csicsógyörgyfva SzD; BK].

pokrócforma pokrócszerű; asemănător cu o pătură; deckenförmig. *1648:* Egy asztal, keörnywleotte ... pokrocz forma pad fedél. Egy viselt szekely szeonieg rayta [Porumbák F; UF I, 888].

pokrócheveder posztóheveder; chingă de postav; Deckengurt. *1649:* Vöttem égy pokrocz heuedert f—d 15 [Kv; Szám. 26/VI. 451].

pokrócmosató külü ványoló; piuă pentru postav; Deckenwalke. *1726:* Egy pokrocz mosato Len mag vag (!) kása tőrő külü nro 5 [Szárhegy Cs; LLt].

pokrócos I. *mn* **1.** pokróccal/takaróval letakart; acoperit cu o pătură; mit Decke bedeckt. *1748:* Azt láttam hogy két szép vetett ágy vólt az házban, egy paplanos, más pokróczos, mindeniken négy-négy vánkos [Torda; Borb.].

2. lópokróccal betakart; acoperit cu o pătură de cal; mit Pferdedecke bedeckt. *1656:* Az menh lovak pokroczosok heuederesek keötőfekesek [Fog.; UF II, 142].

3. goromba; brutal, dur; grob. *1781/1790:* hogyan lakhatot itten Kovásznai Kata Aszony aszt okozta a' maga gassága mert nem volt külömb mint az pokrotzos tzigányné [Besenyő Hsz; HSzjP Conjux Gabrielis Tott (50) gy. kat. vall.].

II. *fn* pokrócszövő mester; postăvar, lucrător/fabricant de postavuri; Deckenwebermeister. *1742:* A pokroczosnak az Urak parancsolattyábol Metr. 1 [Szászerked K; LLt].

pokrócozás köpenyegezés, alapos elverés; bătaie aplicată cuiva după aruncarea unei pături peste capul acestuia; Schlägerei, nachdem man jm eine Decke über den Kopf

wirft. *1870 k./1914:* Köpenyegezés: néha pokrócozás ... két-három lesben álló ... a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott, s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta ... kujakolta, öklözte ... szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

pokrócposztó pokrócszövet; postav/ţesătură groasă pentru păturí; Deckentuch. *1757:* Udvar szamára a' mi harisnya, Czondra poszto és pokrotz poszto leszen azt is ajandekon meg Vanyolyak [Szentmihály Cs; Sándor conscr.].

pokróctakaró vastag gyapjútakaró; învelitoare/pătură groasă de lînă; Wolldecke. *1840 k.:* Most ujbol készittetődött egy fedeles ágy négy Személyre valo, vagyon, benne két szalma zsák ... két párnák és egy madrátz és két lombos pokrotz takarok [Kv; ACArt. 29].

pokrócványoló pokróckalló/dürückölő; piuă pentru postav; Deckenwalke. *1674:* Egj Bodan Hosa nevü embernek vagjon egj pokrocs vanyalojais melybölis tartoznak taxat adni [A.porumbák F; UF II, 641].

polc 1. etajeră, raft; Regal. *1594:* Az Somlioy maior hazban ... vagjon wleö szek No. 1. Az zobaban vagjon Pad zek hozzw No. 2 ... Polcz vagjon No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–8]. *1597:* Reodi Warga Martonne wallia ... Kis Imreh az egerfogot akarta az giermek feie felet az polczra fel tenni [Kv; TJk VI/1. 41]. *1632:* Vagion két rendbeli polczokon allo twzes szerszammal tele czinalt cziupor, az mint a' porkolabok mongiak ... N. 1400 [Fog.; UF I, 136]. *1636:* Az padlásbol le függeö negy füresz dezkabol czenalt polcz [Siménfva U; JHb Inv.]. *1692:* Gerendakon kötelekeu függő ket deszkabul allo pocz [Görgénysztimre MT; i.h.]. *1717:* (A pincében) Egy Polczon Czeller Salata, 7 edényben Bécsi viola [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3]. *1740:* Egj fürisz deszkabol allo polcz [Dés; Hr 2/10]. *1767:* Egy szál Deszkábol álló Pócz [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. *1789:* Az fellyebb emlitett hálo Házban az Falban hellyheztetett Almarium, vagyon fenyö Deszkábol Dio festékesen készitve, fellyül vagyon 4 rendbeli Poltza | ismét le mentünk a' ... Laboratoriumba, az holottis az alább specificált Portekák fen a Poltzon találtattak | Aquák Az Also Poltzan | vagyon egy fenyö fa Deszkábol készült, ájto nélkül valo Theca ... Ennek felső Poltzán vagyon ... Sárga rézbol kereken Serpenyö formálog tsinált Gyértyatarto Rf 5 [Mv; ConscrAp. 4, 20, 60, 88]. *1797:* két szálatska deszkából állo polcz [Kőrispatak U; Pf]. *1816:* A' külső Pinczébe ... A' Poltzon 15 kötés Szirony [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1852:* a' tsapas hagymakat a' potzra kel tenni [Kv; Pk 6].

Vö. a *deszka-* és *fenyődeszka-polc* cimszóval

Szk: *cipótartó ~. 1656:* Ibidem 4 szál deszkabol csinált csipo tarto polcz [Fog.; UF II, 116] ✱ *edénytartó ~. 1849:* Egy edény tarto poltz egy fiokjával [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *grádicsos ~. 1849:* az áltánban ... Virágokat tarto zöld szinre festett garáditsas poltz [Szentbenedek SzD; i.h.] ✱ *fazéktartó ~. 1679:* Régi Konyha ... Fazék tarto polcz, öszve szegezet deszkákbol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 69] ✱ *tejtartó ~. 1656:* Vagyon ezen hazban ... 4 tej tarto polcz [Fog.; UF II, 149] ✱ *üvegpalack tartó ~. 1656:* Ibidem vagyon az fal mellett egy coregh 7 szakaszban allo lapos üvegh palack tarto polcz [Fog.; i.h. 112] ✱ *üvegtartó ~. 1648:* Az czwrnek egik szegheleti deszkaval be czinalva melyben az wveghcket tartyak ... Vagjon benne ket wvegh tarto polcz [Porumbák F; UF I. 903]. *1674:* Felső Porumbakon fellyül az erdő avagj havas alat, vagjon egj ... üvegh csür ... melyben vagjon egj üvegh tarto kamara ... Vagjon benne két üvegh tarto pocz [uo.; UF II, 614].

2. lóca, pad; laviţă, bancă; Bank. *1676:* ezen kapu közöt egy kémény allya e' mellet egj polcz az tüzelő hely körül, két paraszt padszék, balfelöl egj hitván labos asztal [Fog.; UF II, 699]. *1819:* egyik a Fiscalis Cancellisták közzül egy magos poltzra fel álván a Királyi Adomány Levelet fel olvasta [Nagysomkút Szt; Ks 67. 47. 28].

3. hivatali méltóság/rang; poziţie, rang, treaptă; amtliche Funktion. **Szk:** *egyedül ül a ~on vki. 1710:* Minekutána Béldi Pál Jediculában vetteték, már egyedül ülvén Teleki Mihály a polcon, senki ellene szólni nem mervén, a fejedelmet arra ingerli, hogy akik Béldi Pállal egyetértettek, megfogassa és megnótáztassa [CsH 148] ✱ *a felső ~on ül vki. 1618:* Azt én nem tagadhatom, hogy azmicsoda tractatusnak én azokat látom ... hogy azok nem az én fejemnek s állapotomnak valók volnának, hanem ... ha sincera fidelitas volt volna az jó Kamuti uramban — neki valók volnának, avagy ökegyelmén kívül oly emberinknek, azkik az felső polcon ülnek [BTN[2] 156] ✱ *igen felül a ~ra. 1678:* Pap Dániellel vagyok nagy bajban. Az mostani motusokat hallván, igen felült az póczra, fenyegetődzik, biztatja magát az változással [TML VIII, 35 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *leesik a ~ról. 1762:* a Meltoságos Fő Tiszt ... mar bizony nem foglal annyit mert le esett a már a Poltzrol [Szentháromság MT; Berz. I. 10/39] ✱ *magának a legfelső ~ra való magasztalása. 1710 k.:* Te tudod, én Istenem! ha volt-é nékem ... magamnak és a magam házamnak mások felett a legfelsőbb polcra való magasztalására való igyekezetem és célozásom [Blm. 998] ✱ *vki a ~ra ül. 1786:* talám ugy is járak vélle mint régen Bethlen István az Erdéllyi Fejedelemséggel, ki is csak az szerencsére, és maga jo érdemeire bizván magát szépen el cseppene tölle, s Rakotzi György üle a polcra [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a Szántó Sándor lev.] ✱ *vkinek a felső ~ra menő útja. 1710 k.:* Mind a fejedelem, mind a tanács és förend, mind az ország, státus Telekitől függ. Telekinél pedig az ő ellenségi, kivált a Bethlenek és Mikes Kelemen mindent tehetnek ... kinek mint felső polcra menő útjában való kőnek elgördítését ... kívánja, és emezeknek furorával ... abutál [BÖn. 695].

4. vminek a legfelső foka; cel mai înalt grad al ceva; der höchste Grad. *1846:* alázatosan jelentjük a) Hogy ezen uradalom három közönség lakosai, az esmeretes lázasztó Varga Katalin gonosz és naponta még gonoszabb tanácsa által, az nyughatatlanságnak és engedetlenségnek legfelsőbb polcán állanak [VKp 142].

◇ **Hn.** *1752 u./1770 k.:* Poltz Fok nevü Helyb(en) (sz) [Pulyon SzD; EHA]. *1781:* A Poltz föld (sz) [M.andrásfva U; EHA].

polcdeszka a polc lapja; raft; Regalbrett. *1653:* csinaltam ... poltz deszkakat d. 25 [Kv; ACJk 59a].

polcocska kisebb polc; policioară, poliţă mică; Regalchen. *1746:* Paraszt Fogas 1 Potzoska 1 [Borsa K; Told. 49]. *1797:* rövid gyalulatlan polczotska [Kőrispatak U; Pf]. *1798:* egy darabotska Deszkabol egy kis potzoska [Vingárd AF; KCsl 5].

polcos I. *mn* polcozott, polcokkal ellátott; cu poliţe; mit Regalbrettern. *1788:* Poltzos hítvány Almárium [Mv; TSb 47]. *1820 k.:* tanáltatnak még ezen Conservatoriumba ... égy poltzos Nagy Almárium [Dés; RLt]. *1824:* A Kelneráj a' Kortsoma Házban ... benne 5 poltzos Stelázsi [Kv; BetLt 2]. *1830:* Vagyon ... égy gyöngy szinre festett almariom ... két poltzos fejér fenyő ... stellasikkal [Kv; Somb. II]. *1837:* A Benedeki kamarába lévő nagy poltzos Almarium [Szentbenedek SzD; Ks 88. 14]. *1848:* Egy nagy poczos Almárijom 6 rft 30 xr. Egy kisebb poczos Stellasi 5 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

II. *fn* '?' **Hn.** *XIX. sz. eleje:* Poltzos Tetejen (sz) [Korond U; EHA]. *1841:* Poltzos alatt (sz) [uo.; EHA].

poléka csombormenta; busuiocul cerbilor; Poleiminze. *1625:* 1 Tal Etek Poleka Tehen hüssal peczienie lib: 4 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 233]. *1731:* Kovats Maria Aszszany egykor Sövényfalván[a] feredött készitetet vala ... és még én hoztam Poleka nevü füvet a feredob(e), s meg föztem a feredőt, engemet a hideg el lelt vala, ki feredet azután abban a feredő vizben ... azt én nem tudom [Born. XXXIX. 16 Maria Szakács (34) vall. — [a]KK].

polemikus vitázó; polemic; polemisch. *1758:* Religióm amaz Krisztus evangelioma szerént való tiszta tudományon fundáltatott igaz evangelica, vagy reformata, melyet mind a szentírásból, mind pedig más tudós emberek[a] ... s mások tudós s controversiás s egyéb polemicus könyveiből Isten szerént való vallásnak ... legigazabbnak lenni tapasztaltam [RettE 80. — [a]Köv. több név fels.].

polévíz csombormenta-főzet; decoct din busuiocul cerbilor; Poleiminzesud. *1573:* Katalin Rostas Antalne ... Aztis vallya hogi Eotet kwlte volt az Santa azzonember pole vyzert gemes Annahoz hogi kerne Mert hasa fayna ... Mykor ely vitte volna az vyzet alegh varya volt az Santa hogi lhassek benne, Mond Kapane Megh Neh Id ha hazas[a] vagy, Mert az oly vyz hogy ha Niolcz holnapy volnais ely veztene benned [Kv; TJk III/3. 68. — [a]Értsd: hasas, azaz terhes]. *1688:* ebesfalvi számtartónk, Száva Péter administrált ... Polye vizet ... egy üveggel [AUt 583].

polgár 1. városi esküdt/tanácstag, esküdt polgár; membru în consiliu orăşenesc, jurat orăşenesc; Mitglied des Stadtrates, Bürgergeschworener. *1548:* En Kewtessy ferenchy Attam Menedeketh Zwchy Mathiasnak. Az Bewztherczey polgarnak hogy En Thwlem kerty wała Gyalwban fl 77. Azert Zenth Myklos Napjan Thordan. En nekewm Megy Ada Mynd az fl 77. Azert Attam Menedekwly Neky Q(uictantia)th [BesztLt 27]. *1559:* az kewssegh[a] kepeben legien Negywen valazthoth ember, huza Magyar, hwza szaaz legien, azt az negywen emberth penygh az Thanach es az Byro walaza ... Az Byro walazthat keth magyar es keth Szaaz polgarokath melleye ... Az Tanach az Negywen emberel egyetembe walazanak keth polg<art>h, kyk kezeben Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaaz legyen [Vizakna AF; TT 1881. 189. — [a]Ti. a vizaknai közösség]. *1567:* Az folnagy ... walazan ket zaz es ket magiar polgarokat melleye, az negy zemel az folnagyal egietembe walazzak az tanachot, az 40. embert penig az egez tanach walazthassa kyk tiztessegbelj zemelick legienek [uo.; i.h.]. *1569:* Ez leuel adassek Az en byzodalmas Nemes wraimnak Besterchiey byraknak és polgaroknak Ennekem Jo zomzed wraimnak [Buza SzD; BesztLt 106 Bornemyzza Benedek lev.]. *1570:* Paysos Janos Es Kadar Esthwan hitek zerent vallyak hogy mykor Zabo Janos eoket byzonsagwl Jdezte volna, Es Beh Nem Menthek volna megh az hazba Az polgar vraim eleybe vallany, Alnak volt kywl az Aython ... hallotta mykor Jgh zol volt pechy Jstwanne ... tyz hean harom Zaz Iweget atthal vramnak En maga(m) olwaztam beh [Kv; TJk III/2. 38]. *1571:* Nem Mynnayan az polgar vraim hanem chiak az ket Safar polgar vraim altal keoltessek az varos penze ... Illen Rendtartassal Igazgassak az polgar vraimat hogi az Mely Nap az my Adot fely zed Masnap az Safar polgar kezeben aggyak, Es azzal keoltesse eo k. biro vram az Myre az zwksegh kewannja [Kv; TanJk V/3. 29a]. *1572:* az polgar vraim erre keotelessek legeniek, hogi semmynemeo okkal es szemy fele zwkseges dolgawal az biro vram hywatalat hatra Ne hagyhassa .... Es ha oly dologh alland eleotte ky myat az zolgalataban melliet Byro vra(m) Eleybe adando volna, Jelen ne(m) lehetne Tartozek byro vramnak eleosser megh lelenteny Es Byro vramnak Engedelmebeol Menny oda howa zwksege Mwtatya [Kv; i.h. 54]. *1579:* egy desy ember Sylwaszy Balas newǫ ... ǫrǫksege felǫl az desy Byrakath es polgarokath megh Talalwan, megh kenalta oketh wele, annak felette attyafyayt es zomzedyth, es senky megh nem akarta wenny es zalogba penzt nem akartak ... rea adny. Hanem az polgarok meg engedwen hogy akynek es howa el adhatta el adgia awagh el zalogosychia wydekbennis [Dés; DLt 205]. *1586:* hogy minden dologh Ne zorullyon az Zent Istua(n) Napiara Amely Nap chak Birot es polgart Akarnak eo kgmek Valaztany, minde(n) Egyeb dolgokat el hagywa(n) ... karachon eleot valo harmad Nap estyn, vgmint Negied napia eleot karachonnak az zaz embereket valazzanak, vgia(n) Azon Napon penig Amely Karachon eleot Valo harmad Napon az zam vetel exitussat el olvassak, Az vy zaz emberekis fel gywllienek es Akor eskeggyenek, Az Vniotis Akor el olvassak Es az Reghy Attiainktol rendeltetet 37 Articulustis hogy Az vy zaz emberekis ozta(n) Zent Istua(n) Napiaigh gondolkodhassanak, hogy lo itilet beol valazthassanak byrot es polgarokat [Kv; TanJk I/1. 38]. *1589:* Thudom hogy az nagy Rew eleott valo feoldett ... varas zamara perlik vala az polgarok Janossi Thamastul [Szu; UszT]. *1598:* Attyay Jndulatbol ennek vtanna valo eztendeokben Annuatim az biraknak, es Tanachbely polgar vraimnak in subsidium deputaltanak varosul harom zaz forintott, hogy eo kgmek ennek vtanna valo eodeokbennis, mind zynten amy (!) Istenben el niugott Attyaink minemeo zorgalmatoson es zeretettel ez zegeny hazanknak zolgaltanak, eo kgmekis zolgalianak [Kv; TanJk I/1. 326]. *1601:* Hadgjuk Annakokaerth tw nektek chehi tiztartoinknak porkolabinknak varosi birainknak polgarinknak mostaniaknak es keowetkezendeoknek hogj az felwl megh neuezeth haz helyben telekben Janos deakot meg tartanj oltalmaznj tartozzatok [Szilágycseh; Borb. II Ladislaus Giulafi comes com. Zolnok aláírásával]. *1666/1701:* Privilegiumok(na)k háborgatásához nyúlni nem akarunk, hanem csak szintén az mint maga az dolog az Colosvári Uraim állapattyát meg változtattya ához képest nékünk ez tetczik Hogy meg nemesedvén már eő kgek, az Biró nevezeti helyén Nemes Hadnagy légye(n), az Polgárok helyén Assessorok [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1676/1681:* Paranczolom azert minden rendbeli ... Tisztviselőimnek, vgy Hunyad Varossi Biroknak, Polgaroknak es Folnagyoknak ... hogy megh irt György Mestert, es ket

agon lévő maradékit az emlitet haztul semmi paraszti szolgalatra, sem penigh en ream nézendő Tributiora, dézma es ado adasra ne kénszericzék [Vh; VhU 340–2 Thökölyi Imre ad. lev.]. *1684/1780:* Stephanus Vargha ... Annorum circiter 66 ... Examinatus fassus: En egy nehány izben lévén Zilaj Varosában Polgár [MkG]. *1699:* a Varos Bírát Polgárival egjütt erős hittel meg eskütvin elsőb(en), hitek uta(n) valo Raltiojokat (!) fel irtuk [Hátszeg; UtI]. *1780/1804:* Törvényes széknek begyüjtéséről. Mikor a' Város Birája vagy polgári bizonyos Törvényes napot rendelnek, a' szabott Orára, mely dél előtt legyen, mind az Esküttek mind a' peresek, mind a' procátorok sub poena flor. 3 megjelennyenek — Ezen poena observaltassek a' Tizennyoltz Ember Szekinek begyüjtésében is [Torockó; TLev. 42]. *1809:* a Nemes Comunitás ... Diák Imrét Polgárnak választotta [Szu; UszLt ComGub. 1715].

Szk: *~rá tesz. 1563:* Nyerges Sebestyén bíróságában töttenek engem polgárrá szent Mihály napján[a] [ETA I, 21 BS. — [a]Mv-en] ✱ *adón járó ~. 1571:* Vegeztek azt eo K. varoswl Az ado fely zedesnek Modiarol hogy Minden Tyzedes az eo Tyzede alat valo nepnek hirre tegye hogy ky my adowal tartozik harmad vasarnapigh zeret tegie es megh adya, Mert ha addegh Megh nem adya, Negedyken az adon Iaro polgar vraim Megh fogyak es vgis megh veszik, Erre eo kegek varoswl Tellyes hatalmot adnak [Kv; TanJk V/3. 36a] ✱ *adószedő ~. 1580:* az fel eztendey bert megh Aggyak nekyk[a] eot eot forintot, Abbol tuggya ky adayokat az ado zedeo polgar [Kv; i.h. 225b. — [a]A látómestereknek]. *1582:* Az elseo zaz forintot Nem az Ado Zedeo polgarok hanem Az zam veweo vraim Attak az varos Ladaiabol kezeheóz, Azokaert ... amit ez Safar polgar Lederer Mihaly az Ado zedeó polgaroktol percipialt tezen 1810/79 [Kv; Szám. 3/V. 59 Lederer Mihály sp kezével] ✱ *bíró ~a. 1744:* Mi ... Torotzko Várossában lako Hűtes Személlyek u.m. Karakai Márton Város Actualis Birója Vernes István és Koncz Mihálly Város Polgári, Vernes András Biró Polgára, több Esküttt Társainkal édgyütt [Bosla]. *1746:* Mi ... Torotzkó Várossában lako tizen nyóltz Szemellyekből álló köz emberék ... Karakai Márton Biro Polgara képe [i.h.]. *1761:* Ekárt Thamás Biró Polgára [Torockó; TLev. 2/2] ✱ *esküdt ~. 1561:* My barat istuan fewbiro Kalmar lazlo kyraly byro sram istuan fodor istuan ... Porkolab Mihaly ... Raw Imreh Colosuari eskwt polgarok [Kv; ÖCArt.]. *1570:* Kosa Myhal Byzonsagy felyperese Zewch Demetter Alperes ellen Kedden Kisazzon nap elewt Orgonas Benedek espothal Mester es Vichey Janos eskwt polgarok elewth [Kv; TJk III/2. 79]. *1577:* Keresztur warossy lando tamas eskwt polgar [UszT]. *1585:* hoza mynekonk az Nagd: paranchiolattyath az desy Byro Eottweoss Janos Eskwth polgarywal eghyettembe [Dés; DLt 216]. *1588:* My Czypkés Georgy Thorday Biro es az teob Eskwt Polgarok [Torda; Pk 2]. *1618:* Mi Georgy Deak Maros vasarhely feo Biro, Borbely Georgy Nagy Szeocz Istuan Szabo Peter, Daniel Deak es Miklos Kovacz, Marosvasarhelt Maros szekben lako eskwt Polgarok, vgy mint fogot keozbirak ... Adgiuk tuttara mindenecknek[a] [Mv; DLt 340. — [a]Köv az ingatlaneladási nyil.] ✱ *hites ~. 1614:* Az mi marha penig meg maradt volt, az plenipotens kett hütös polgarral jöuen hazamhoz, mindeneket Inuentaltatasnak enis cedaltam [Kv; RDL I. 8]. *1621:* az Mostani Deesi fő Biro fwzessi Janos, két hwtős polgari Jeney István és Varga Istuan [Dés; DLt 345]. *1662:* Besztercze várossab(an) lako hites polgar Timar Peter, az bőczületes Tanacztul rendeltet edgyik Tanacz [Told. 1a]. *1665:* Az Inctus Czepregy Mihály ur(am) minde(n) keőrniwl allo dolgaiual edgywt doceallia hogy az A Ozdy Thamas ur(am), hwteős Polgár leue(n) ez hazaba(n), az uaros teőruenye, privilegiuma, hiuatalya es hwti elle(n) ... uetket czelekedet [Kv; CartTr II. 1073] ✱ *iktató ~. 1596:* Biro vram paranchola hogi eggietmast vigiek Apahidara ebedre az Iktato polgar Vraimnak es Conuenteknek [Kv; Szám. 6/XXIX. 70 Bachi Tamás sp kezével]. *1621:* az szekereknek ki az Iktato polgár Vraimat az felseő Joszagba(n) vitte adtunk f 1 [Kv; i.h. 15b/VII. 24] ✱ *számadó (hites) ~. 1784:* Ami az Biro és számado Polgarok Ratiociniumat illeti pro futuro, az Torotzkai Communitásnál az továbbráis meg hagyattatik [Torockó; TLev. 2/6. 3b]. *1847:* az éveken át számado hütos Polgár öklmeket azon nagyon terhes erdő pásztorlás, és arrol való szoros számolás aloll a mennyiben fel-menthesse (így!) elkerülhetetlen szükségesnek látta Közönsegünk [uo.; i.h. 10/9] ✱ *tanácsbeli esküdt/hites ~. 1633:* Mw Batsi Istúan Endres Herman Colosúarat, Tanatsbelj hűteos Polgarok ... hiúata műnket az mw Tisztelletes es betsülletes Eoregbik Krayczar Andras vram ... es teőn mw eleöttünk illyen Testamentűmot [Kv; RDL I. 101]. *1635:* Mi Feier Mihaly Retteghi[a] feö Biro, es tőb tanaczbeli eskút polgarok [Told. 1. — [a]SzD] ✱ *város ~a. 1733:* Mű ... Thoroczko Várossaban lako szemelljek, ugjmint tizennjolcz emberekből állo köz birált emberek vagyunk Biro kepi Vernes Ferencz, Varos Polgara kepei Ekart Gergelj, es Vernes Jakab, Biro Polgara kepi Tobis Jänos, többb mellettünk megh biralt köz emberek ... Midön volnänk ... az Birosägh háznál, ugj mint törvenjes napon, Jövenek mű elönkben ... Varosunkban lako peres szemelljek, kiknekis leven valami külső öröksegh felett valami Controversiajak, az melljis az beczületes Birak szekin megh fordulván, az iránt valo törvenj ott nem teczczven appeláltatott volt az köz emberek eleiben [Torockó; Bosla].

2. községi/falusi elöljárósági tag, esküdt; membru în consiliu comunal, jurat sătesc; Mitglied des Dorfvorstandes. *1588:* az mely ket eokreot en meg tartottam volt az polgarok meg becheoltek ket forintra Negyven penzre mert az eokeor igen hitwan vala [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1590:* Az falus Birot oda hyttuk, teob polgarokkal egyete(m)be [UszT]. *1612/1613:* mikor az első zolgalonak giermeke lőtt, hogy sohul nem hattak lakni haza iőtt ... Czereny Ferencz Vram nem akarvan zenvedni ... ott valo lakasat raiok izene az birora es az polgarokra, hogy meg büntessek es ki üzzek, mert ha ki nem wzik tehatt az Ispannal megh bwntetteti őkett [F.balázsfva BN; KJ]. *1632:* lekenczej polgar molnar pal monda, varakozzek kegielmetek egy kevesseg im megis bé njargalok megkerdem biro uramat ha fel vegiuk az niomot a vagy nem [Lekence BN; Told. 1]. *1634:* az czépléseknek penigh vegezetin és derék méretéssenis az hütös birák vagy Polgárok, mind az cziplésnek kezdetire iratók, ottis ielen legyenek, az méresekröl igaz rauast tarczanak [UF I, 332 I. Rákóczi György ut.]. *1677:* Ha valamely Falu vagy Városbéliek, mezőn és erdőn lappango latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának, Tiszteknek és tőb Faluknak-is hirt felöle nem tennének, a' Falu öt szász forintal büntettessék; a' Biro penig és polgárok, ha ő rajtok mulnék-el, harmad magockal karóba verettessenek; Ha penig Biro és polgárok hireknélkül privatus ember cselekedné, vagy a' gazdálkodást, vagy penig a' hir nem tételt, az-is halállal büntettessék [AC 128]. *1765:* Szabaszlai Uram ...

meg indul egy Polgárral hogy el szabaditsa azon Tyronak el fogott Legényt [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 25–6]. *1767:* én nem azért jöttem hogy valakít üssök hanem mint Polgár a tolvaj kiáltásra jöttem, láttam mind a három testvér attyafiakot hogy ütették verték ... Vaszillyt [Majos MT; Told. 26/5]. *1768:* A' Birákok és más Polgárokis szoktáké Tilalmasbol a' Marhákot bé hajtani? ... Ekkor tájat ... kéntelenittetteké a' Birákok, Polgárok, Marhákot tilalmas Határbol bé hajtani [Mezőmadaras MT; BK vk]. *1771:* arra gond légyen, hogy bírók ideje koránt Szent Mihály napkor választassanak, úgy a hütösök is polgárokkal együtt | tartoznak a polgárok is jelen lenni mindenkor; és <ha> a bíró parancsolatját nem teljesítenék ... büntetődjenek ad den. 24 [Szemerja Hsz; RSzF 93]. *1784:* egykor mongyák mások hogy tolvaj kialtas van s minthogy polgar vagyok énis oda menék [Béta U; IB. Agilis közepsö Széjes István (43) vall.]. *1843:* En ez elött 17 esztendökkel még Falus Biró voltam ... ezen parancsolatnál fogva én negyed magammal u.m.: Rákosi Mozes, Farkas Dávid polgárokkal es Jakab János hütössel kimentem, s jelenlétünkben a' Mlgs Béldi Lászlo Ur akkori d(omi)nalis Birája Kondra Nika, a' kérdés alatt lévö porondos Helyet ki borozdoltatta [Bodola Hsz; BLt 12 Dudás János (52) szolgaember vall.].

Szk: *esküdt ~. 1571:* Aminw adossagokat az bertechey[a] vrak ide Irtak uolt testamentom szerint az Kadar marton adossaga felöl, kws tamas azokert amint keszes volt, be gywytótte az eskwt polgarokat es meg bizonitotta fodor ferench Jelen Leuen, hogy tob az adossagban hatra Nichyn (!) amenyiuel ö ados volt akkiert ö kezes volt [Ölves MT; BesztLt 3596. — [a]Elírás lehet *beszterchey* h.]. *1598:* Jaray Eskeött polgar Zeoóch Marthon [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. *1629:* Mw ez alab megh irt dologban ket fel akarattiabol fogot birok, vgy mint Janos Deiak vzoni sepsi zekben liznioban lako Nemes zemeli Fozto Janos vzoni eskwt falusbiro es Zeoch Janos vgian sepsi zeki vzoni eskwt Polgar [BLt 4] ✱ *esküdt hites ~. 1681:* Doboka vármegyeb(en) Fekete lakon e<s>kütt hütös Polgárok Barla István ... Kis Mihály töb hütös tarsaiva<l> együtt [Feketelak SzD; Utl] ✱ *falu (hites) ~a. 1714:* Mi ... elmenvén Szász Város Székben Romosz nevü foluba(n) az hütös Folnogj házához, és elönkben hivatván az falu Polgáriban, s Lakosiban ... azon Folnagyot, Polgarokat, es Lakosokat ... admoneáltuk, hogj az nállok zállogban lévö Gyalmári darab határnak zallagját vegyék fel [H; BK ad nro 431]. *1736:* Mü Nemes Torda Värmegjeben Gyertjanosban lako szemelljek, Falu Birája Karacsun Peter, Falu Polgari, Blatz Todor ... Papucza Gavrilla ... Paskulj Gligor [Bosla]. *1738:* ezen Servicz polturaért oly kemény executiot Szenvedünk, hogy ... Zágonban a falu hütös polgarat gomolyaban köttetvén, és jeges vizzel meg öntöztetvén az hideg aërre ki vitette az hol is az nagji hidegben annyira meg badgjadott, hogy fél holtan lévén tandem vgj bocsáttatta el [Hsz; Ks 94] ✱ *falus (hites) ~. 1590:* ez el multh 1589 eztendeoben szent Leórinch napp tayban chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban ... megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak eleótteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Jariatok ... Mikoro(n) rea hyttam volna az falus polgarth, Jakab Istwant, mütattam volna neki az szeker nyomoth hogy az chówa Ellen el iarta, mondom myert mywelted ezt rajtam [UszT]. *1741:* Requirála bennünket Tkts Nzts Bothází Egri János Ur(am) Eökegjelme és kére minket azon hogj mennénk el ... M.Frátára[a] némü némü vallok(na)k hütek után teéndö fassiojak(na)k recipialására ... Mi is azért engedelmeskedvén ... el mentünk ... az mastani Falus hütes Polgár ... Kingja Vonja házához ... az melly Fatenseket mi elönkben Convocaltatat és állittatat mi azakat ... meg eskettük ... és hütek után tett fassiojokat ... le irtuk [BLt 1. — [a]K] ✱ *falusi (esküdt) ~. 1674:* Talamér András falusi eskütt polgár hazanal ... recipiáltuk az aláb megh irt vallokat [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1799:* azon négy possessoratus a Falusi Polgár által el-tiltotta volt a Falusiakot hogy ellenekre bort ne mérészelnének árulni [Makfva MT; DLev. 5]. *1816:* Szekeres István a communitás elött alkalomban azt tövé fel, hogy éltiben falusi bírónak, határinspectornak és falusi polgárnak ne válassza [Jenöfva Cs; RSzF 96]. *1844:* meg hivatta M Vásárhellyi Juris Prof ... Dosa Elek Ur Ns M.Szék ... Fö Király Bírája Hilibi Mlgs Gál Josef Ur ö Nagysága petséttye erejével Sellyei Falusi Pogár Simonfi Márton által a' következendö Sellyei lakosokat [Nyárádselye MT; DE 4]. *1849:* Becsüsök ... 5. Falsui polgár Triff Iliszia — 6. Falusi polgár Boska Györgyi [Magyaró MT; DE 2] ✱ *hites ~. 1578:* Valamikor yde be az haz zoksegeere eöroltet, mindenkor wagy az byro, wagy eggik hytes polgar legyen mellette, hogy az eörles modgyawal es Zerewel legyen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1632:* Ezen kertb(en) uala két darab aztagh kit most czipelnek ... mely ket aztagok szemenek megh mereset az fel szorasa uta(n) biztuk az ide eleb specificalt Cziürbirora es hites polgarokra ... hogj mihelt el vegezik szorasat, extractusban kwleön kwleön mindenik aztagh szemet feljratua(n), Prafectus vr(na)k ... tartozzanak megh kwldeni [A.porumbák F; UC 14/38. 191]. *1672:* Ezen ... Erdöre rea menven hatalmasul ... az edgik szeker s szan ... nyoma(n) el mennek aranykutra es fel Cirkaluan kik Czelekettek volna ... az szannak nyomat Egi hites Polgarral edgiüt követök [K; SLt P. 18]. *1693:* Mostani fonagy Kovats Pall hütes polgarival együt [Ugra NK; Ks 67.46.24b]. *1694:* az Gerebenesi[a] Falus biro Moldovai Jeremiás ... hites polgarival edgjütt, egész Gerebenes Falva lakosi kepekben ... kenszerittenek ... hogy ... Band falva határan az meg mutogatott jelekig azon darab hatartol melyhez p(rae)tentiojokat tartják ... Mezö Band Falva[b] egesz lakosit tiltana(m) es ellenzenem [MbK 75a. — [a]TA. [b]MT] ✱ *hites fogott ~. 1674:* Felsö Szovati[a] Nagy Peter felso Szovati hütös fogot polgár [SLt Q. 14. — [a]K] ✱ *hites méretö/mérö ~. 1703:* Egy Continuskodö Hütös Merö Polgárnák A(sztali) czipoja ... 2 [Fog.; Utl]. *1715:* Az Fogar(a)si Csürböl valo Majorság Gabonakat eleitöl fogva, a hütös méretö Polgár, kolcsár és csürbiró mérte fel [Sárkány F; Utl].

3. sáfárpolgár (a város jövedelmeinek és kiadásainak nyilvántartója és kezelője); membru în consiliu orășenesc însărcinat cu mînuirea fondurilor; Wirtschafter (Evidenzhaltender des Einkommens und der Ausgaben der Stadt). *1559:* Az Tanach az Negyven emberel egyetembe walazanak keth polg<art>h, kyk kezeben Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen, Ezek az Negyven ember es az thanach elewth aggyanak zamoth mykor annak Ideye lezen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. *1570:* az polgar vraim Minden dolgokat my az zam adashoz zwksegh ez heten ely vegezzek hogy Ez leowendeo hetfeon eleh alhassanak az zam adasra, Es Neh keslelyek megh az Zam weowe vraymath [Kv; TanJk V/3. 28a].

[a] A *sáfárpolgár* cimszóval.

4. kisbíró, talpaló bíró; ajutor de primar, jude-mic; Bürgermeisterhelfer, Gemeindediener. *1591:* el mene Varga Gergely es megh jeowe Egy keues vartatva monda farkasnak hogy nem adot az biro teorwent Egy kewes vartatwa oda jeowe az polgar monda farkasnak allas teorwent, teorwent ereztet az biro [Szkr; UszT Ambrus Thamas fej. jb vall.]. *1604:* hallota az mas polgartol, hogi el Jartata az falut görfi Janos hogi senki az ó hazatol semit el ne wigien [Csekefva U; i.h. 77c]. *1606:* Joanes Fabjan de Zentkiralj Liber(tinus) Jura(tu)s ... en Polgara volta(m) Sima Tamasnak az akkori bironak [i.h. 20/10]. *1653:* hanem az ember akárhun bészállott akár ki életére és házába; sátort s kalibát — mit csinált s abban lakott, s a miá nem találta elő a pógár [ETA I, 75–6 NSz]. *1690:* En ream Tolvajt kialtot megh fogot Polgar keziben adot, kalodaban vertenek [Csomakörös Hsz; HSzjP]. *1784:* el mentem a Birohoz meg beszéltem a dolgot ... hogy a Polgárral jártassa el az embereket [Borosbenedek AF; SLev.]. *1779:* a' falu akkoris a' Polgár lármával tett jeladására ki ment oltani [Egerpatak Hsz; HSzjP Ambrus Ferenc (21) Csík Gyergyói születésű gy. kat. vall.]. *1794:* tanáltam a Polgárt hogy veszekedett a' vén Hajdával; a' melyre midőn azt mondotta volna Hajda hogy sok boszszuságot tsináltál te a Czigányoknak a' miolta Polgar vagy [Ne; DobLev. IV/728. 4b]. *1807:* A két Relatoriabeli Fatenseket convocalo polgárnak három Napi intertentioja és fizetése ... bajoson meg egyeztem 1, 1 garasba volt pedig 31 Fatens Hf. 3 Dr.6 [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1820:* Bása Györgyöt láttam egy szerre bé menni Tötöri Urhoz, annét pedig későbbre a' Cancellista urakhoz, még én magam is elébb Tötöri Urhoz mentem volt, mert oda idézett a' Polgár [Várfva TA; JHb 48 Biró Sigmond (49) hütes assz. vall].

Vö. a *kisbíró* cimszóval.

5. *provincialista* ~ tartományi/széki asszesszor; asesor provincial/provincialist; Bezirksassessor. *1784:* (A földet) mind az két fél magok megösmerték falu adományának lenni, az bíró, Lajos Miklós, és az egész esküttség előtt, sőt a provincialista polgár Incze Mátyás negyedmagával, titulált Damokos József úr, Simó János és nagyobb Szász Péter ökegyelmek jelenlétekben, mind a két fél közönséges falunak kezire engedék [Taploca Cs; RSzF 161].

6. vmely városnak/helységnek polgár jogállású/polgárjoggal rendelkező lakosa, civis; cetățean al orașului/localității; Bewohner mit Bürgerrecht einer Stadt/Ortschaft. *1561:* wk regi wdǫktolēn fogua neminemw leuelek zerent mellyeket ǫ nekik az my meg holt eleink polgari(n)k ki attanak uuolt magoknak ualo cehet tartottanak uuolna [Kv; ÖCArt.]. *1614:* 1594 esztendőben löttem először vásárhelyi ifjú polgárrá [BTN[2] 42]. *XIX. sz. eleje:* Több mint 21 esztendeje, miolta az asztalos Czéhba, s Királyi Szabad Kolosvár Varossa Polgárjai közzé ... bévétettem [Kv; ACLev.]. *1801:* ha ... Ketten vagy hármon Mesterségek mellett Kotsmarolnak minden Polgárnak vagyon Jussa hozzá [Kv; ACLev.]. *1840/1841:* minden Polgárnak jutott egy nyilja, Delnyiczéje [Zsidve KK; CU 875]. *1841:* Közönségesen fel olvastatván a' Tanáts és választott Esküttség előtt s mint hogy senki ellene nem mondott, tul is írt nemes Nagy Ferentz a' város nemes Polgárjának el ösmértetik [Zilah; Borb. II Zoványi Imre választott Esküttségi Jegyző kezével]. *1843:* Tizennegyedik Vallo S. Szent Györgyi Polgar és székely Gyalog katona Idősb Császár Ferentz [Sszgy; HSzjP].

Szk: *kerülő* ~ örjáratot teljesítő városi polgár. *1710 k.:* az én szokott torkombéli tályoggal megbetegedém, szerezvén azt jobb részént az, hogy a kerülő polgár elhívott néha a kerülés végén a házához[a] és ott jól megittunk [BÖn. 564. — [a]Nsz-ben] ✱ *városi* ~. *1592:* meg wagjon Jrúan Az verbeoczy es lazlo kiraly elseö decretomanak 54. rezebennis vgan Azt magjarazza az mely penat varok felöled hogy penig ez warosj pogarok ez orzagj nemesekheöz Jgjen lök mint meg wagjon Irúan Az werbeöczy 3. decretumanak 9. rezeben [UszT]. *1813:* a Felperesnek ... Desen birtoka nintsen sem Civilizalását Városi Polgárok közé Incorporálását nem tudják [Dés; DLt 162]. *1849:* felvettünk magunk mellé ... Bizonyságokat ... Városi Polgárokot kikkelis el mentünk èppen a differentias hely Szinére [Szu; Borb. II].

7. hon/állampolgár; cetățean; Staatsbürger. *1662:* (A pápisták) mind csak arra vakarkodnak, hogy édes hazánknak igaz hasznát és polgárit megnyomván, mindeneket az ő uruknak (pápának) birodalma alá vessenek [SKr 116]. *1807:* Mind ezen elé számlált Politikai hibáknak, itt éppen szükséges fenyittéke ... kivánnya ... hogy ... Agh Josef mint engedetlen Polgár ellen Fiscalis Actio rendeltessék [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1852:* én is mint e' haza más polgárai érezhessem az igazság ki szolgáltatás kezeinek jol tevő hatását [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint kérv.]. *1865:* tökém fenn maradó részét kamatoztassák végrendeletem végrehajtói, 's forditsák fiu unokáim nevelésére, különös tekintettel az olyanra, ki ... reményt nyújt, hogy hazájának hasznos polgára 's vallás felekezetének gyámola leend [Kv; Végr.5].

Vö. a *honpolgár* cimszóval.

Szk: *szabad/szabadalmazott* ~. *1848:* Bátorkodunk ... mi ... Újfalusi magyar gazdák is mint szabad polgárok, ezen magyar nemzeti gyülésen[a] megjelen(n)i, hogy mi is tudjuk és haljuk azon ügyeket mellyek minket, mint valódi magyarokat érdekelnek [Újfalu Br; UszLt XIV. 98. — [a]Az agyagfalvi székely nemzetgyűlésen]. *1852:* Sz: nyiresen lako szabadalmazott polgár Veress bandi András [Szásznyíres SzD; SzConscr.].

◇ **Szn.** *1570:* polgar Myhal Alsofyley [Kv; TJk III/2. 111]. *1598:* Polgar Jstüan [Kv; Szám. 7/XVIII. 41]. *1614:* Polgar Jan(os) lib. [Szárhegy Cs; BethU 488] | Polgar Istv(an) zs [Tekerőpatak Cs; i.h. 485] | Polgar Demeter lib. [Esztelnek Hsz; i.h. 330] | Polgar Marton zs [Martonfva Hsz; i.h. 358]. *1636:* Polgar Istvan [Mv; MvLt 291. 112a]. *1638:* polgar Bálint [Mv; i.h. 124b]. *1768:* Polgár Ferencz [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1800:* Örög Polgár Gábor [Zágor KK; Ks 67. 47. 27].

◇ **Hn.** *1629:* Az polgarok rethin innet [Mv; MvHn]. *1653:* a hegy alá a Polgárok-völgye tájatt [ETA I, 63 NSz]. *1665/1753:* az Polgár Mezőn [Dálnok Hsz; EHA]. *1693:* az Polgár rét [M.sáros KK; EHA] *1696:* Az polgarok Földe [Bethlen SzD; EHA]. *1713:* az Pólgár rétnél (k) [M.sáros KK; EHA]. *1717:* A Polgárok Retin fellyül vagyon egy darab Sáros, vizes, gazos Rét [Dés; EHA]. *1737:* A Polgárok Réti és Komis Réti között északrol vagjon egj szegelet [Dés; Jk 477a]. *1754:* a Polgárok rétin kivül le folyo erge mellett [Dés; DLt]. *1799:* a Polgár Rét nevű minden esztendőbeli kaszállo [Mv; MvHn]. *XIX. sz. eleje/1825:* Második Polgár föld (sz) . a Polgár földek közt (sz) [Árpástó SzD; EHA].

polgárember 1. esküdt, tanácstag; membru în consiliu (orășenesc); Geschworene(r), Ratsmitglied. *1667:* Molnár

Jlylyés Vasas Szent Iwany, Molnar Mihaly Pulyoni Falus Birák és Gliga Miklos noszaly Polgar ember [Dob.; WassLt]. *1677:* A' Szebeni Király Biro ... söt a' töb Király Birák-is a' Szász gyalogokkal edgyüt a' Hadban tartozzanak el-menni két két Polgár emberekkel edgyüt kik a' Fejedelem mellett legyenek [AC 95].

2. cívis, polgári jogállású (városi) lakos; cetățean al orașului; Bewohner mit Bürgerrecht (einer Stadt). *1678:* Egy néhány hordó bort küldöttem ő nagyságok számára ... egy emberséges Rádi nevű magyarországi embert s két debreczeni polgár embert küldöttem az borokkal [TML VIII, 229 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1704:* Ma jövének meg a németek ... az expeditióból ... egy Türe nevü nagy magyar falura voltanak, kinek a férfiait mind otthon lepvén éjszaka ... mind levágták ... a mestert szegényt és két polgár embereket elevenen ide béhoztanak [WIN I, 311]. *1710 k.:* de csak ismét hamar visszavivének Keresztúri Pálhoz ... Még egy Kobzos István nevű, deákul, görögül tudós polgár embert küldött vala nagyapám el vélem [BÖn. 544].

Szk: *városi ~. 1677:* Az exempta földekröl a' gabona takarodásnak idején ... az ollyan Nemes ember, marháját a' gabona közöt ki ne bocsássa, kárt ne tétessen, se egy, se másképpen, a' közönséges fel-szabaditásnak idejéig: Ha kik penig az ellen cselekednének, azon helybéli gondviselök, vagy csak privatus Nemes emberek-is, melléjek vévén egy Vice Szolgabirot, vagy ha hamarjában nem találtatnék, az helyet egy Nemes embert, ha az sem találtatnék, két Városi polgár embert, azok mellett azon helynek Biráiban és Polgáriban ki-vivén oculaltassa és comprobállya a' tilalom ellen valo cselekedetit, vagy annál inkáb a' kár tételt-is [AC 76]. *1710 k.:* Az atyám föstrázsamester lévén, a jel vagy parolya-kiosztást énreám bízta, minden este Haller Gábor fögenerálishoz mentem, és ő kiadván, a városi polgáremberrel minden éjjel a várost[a] belöl lovon egészen megkerültük, minden bástyákra ... felmentünk, megcirkáltuk, s a jelt kiadtuk [BÖn. 564. — [a]Nsz-t].

polgári 1. ~ *rend* **a.** esküdt polgárok testülete; corpul juraților; Körperschaft der Geschworenen. *1570:* Tyztelendo Byro wram, Jewe My Elecnkbe ez my warasonk bely Balynth kowacz, es emlekeztet Mynket az I. dolgara, My dolga wolna Jneky az Bwdaky Andrassal Bezterchewel, Mywel hogy My Akkor az Jdeben ott Bezterchen voltonk, Azert My Eothwes Janos Zabo Pether Akkoronys ezen Renden voltonk polgary Renden Mostys azon Renden wagyonk, My azert az my Eskethsegenkre ... Mondgyuk[a] | My Bwday Andrasnak hazanal Zayabol hallottonk (!), hogy ezt Monta ... ez zygyn azzonnak az J arwaynak ez kilencz foryntot Meg hattam ... ezen kywll Thebenys wadnak polgary Rénden kyk Jt Desen Zek Zynyn hallottak ezen vallasth [Dés; BesztLt 17 Joannes Ewthwes Judex c(on)stitutus ceteri(que) Jurato cives ... Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz. — [a]Köv. a nyil.]. *1623:* az ki adot Utromrol mind feiedelmónk <Decre>tomaual, nemes szemelicket a' kiket akart attestal<tatott> varosbeli keöz es Polgari rendeket, kik a' ki adot U<tromra> plenaria et luculenter attestaltak ... Kalmar Mihal'nak felesege ellen [SzJk 15]. *1631:* mezei Katonainknak haggiuk es paronczolljukis, hogy mikor Desi varosunkba Eoket be szalitani akarjuk ... Senki semmi uton es modo(n) ... Biroság viselt Polgari rendekre es Eoregh beteges ven Emberekre szalani ez leuelwnk latuan ne mereszelljen es Eoket ne haborgassa [DLt 365 fej.]. — **b.** városi lakos, civis; cetățean al orașului; Bürger (einer Stadt). *1639:* ha nemes ember városi embert, polgári rendet akar megpelleni valami dologért, az ő bíráji és polgári rend tiszti előtt ... pereje meg [Szu; SzO VI, 144]. *1821:* a szomszéd szél Havasal földín nem szüntek meg a Zavarok amint a köz tudás és onnan jövő menö Emberek beszéllik, hogy a Török a Boérokot ugy nevezet Possessorokot Gyilkolja a Föld népét a Polgári rendet nem bántya [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettegi Sándorhoz]. *1868:* hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Polgári rendből A' Biro | 6 Senator | 1 Notarius | Protocolista | Iro Deák [Szu; UszLt 8/68].

2. ~ *rendben* esküdti minőségben; în calitate de jurat; als Geschworene(r). *1633:* Menének ismét újólag német papért Lengyelországba, úgymint szász nation Segesvári Szabó Lőrinc, magyar nation Tököli János deák uramék polgári rendben [Kv; KvE 165 SB]. *1637:* 11 Septembris 12 és 1 órák között holt meg az ecsém, Segesvári Lőrinc ... Lött temetése tisztességesen, és volt polgári rendben [Kv; KvE 170–1 SB].

3. városi lakoshoz/cívishez tartozó/reá vonatkozó; civic, cetățenesc; sich auf Bürger beziehend. *1561:* az ǫ ceheknek meg witasara egienlo akaratbol ... neminemw articulosokat ... merteklenǫk, es az my tisztwnk szerent iol rendelnok az ew ceheknek meg tartasara es Bekeseges meg maradasara az my polgari meltosagunk zerent meg erossitenok [Kv; ÖCArt.] *1589/XVII. sz. eleje:* Szwksegh penigh es melto dologh, hogi minden ... rendeknek, polgari tarsasagnak az eö Teorueny, rendtartasi erössege es ezekbeli Articulusok, mellyek az Regisegh miat ... megh romlottanak volna ... megh iobbittassanak [Kv; KömCArt. 2]. *1854:* midön volnék kolosvári polgár és vásárus Folly Mihály ur polgári házánál fogadott szállásomon ... tevék ilyen ... végrendeletet [Kv; Végr.].

4. honpolgári, lakossági; cetățenesc; bürgerlich. *1662:* mit ígérhetett magának a mi hazánk akár a religió s akár a közönséges polgári társaság szükségében az ilyetén és ily nagy tiszteletben helyheztetett emberektől, kik hazájuknak, religiójuknak, törvényüknek, maguknak és a magyar vérnek nyilvánvaló ellenségei [SKr 110]. *1786:* A Geographiának tanitása oly értelemmel parancsoltatik, hogy igyekezzenek a mesterek ... gondolatotskákat adni Tanitványaiknak ... mutassák Erdéllynek állását, határait, vizeit, városait, polgári osztattatását [Csetri, Körösi Csoma 41 A ref. főkonz. iskolaügyi rend.]. *1806:* Polgári állapotyara nézve nem a leg job esztendő volt, a Bánko drágaságot okozott mindenekb(en) az hadakozás majd tsak nem szünetlenül fojt [Dés; KMN 214]. *1852:* engem sem törvény sem tiszti hatóság nem védelmez jogaim meg örzésében, vagyon bátorságot legalább nem élvezhetek, a' leg siralmasabb polgári helyeztetés e' világon [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

5. világi, civil; civil, laic; weltlich. *1662:* a pápás papi rend avagy lelki személyek ... külső világi, avagy polgári dolgokban, tractákban magukat ne elegyítsék [SKr 117]. *1847:* A 4. kérdőpont intézve volt Varga Katának a polgári közigazgatás ellen ... tett kitörései, bujtogatásai ... kivilágosíttatására [VKp 295]. *1852:* A' Magas Cs: kir: katonai és Polgari Fö Kormány ... Recursussának semmi helyet nem adott [Dicsősztmárton; DobLev. V/1337].

Szk: ~ *bíróság. 1877:* s mert panaszlot a szék szinén is sértegette, az asztalpénz kétszeresére az az: 2 fr. 80 kra bünteti, becsületsértési keresetével panaszlót az illető polgári bírósághoz utasítván [M.bikal K; RAk 338] ✱ ~ *hi-*

vatal. 1809: a Polgári Hivatalokban lévő Tisztek a Szabadság idejével oly formán viszsza élnek, hogy annak kitelésivelis a nélkül, hogy előre meg hoszszabbittatni engedtetnék [UszLt ComGub. gub. 1694] ✱ *~ törvénykönyv. 1863:* Házasságunk a polgári törvény könyv behozatala elött történvén, bár melyikünk halála esetében a Városi municipialis törvény fogná szabályozni a hátramaradott örökösödési jogát [Kv; Végr.].

6. *~ katonaság* nemzetőrség; garda naţională; Nationalgarde. *1823–1830:* Hogy a franciák Bécsből elmentek, s a császári ház hazatelepedett, a bécsi polgári katonaság katonai parádéban a zászlókkal együtt kiment egy mezőre | Ezen polgári katonaság elöljáró serge ... állott a magyar mesteremberekből [FogE 259].

7. *~ év* an calendaristic; kalendarisches Jahr. *1865:* A' himlő oltási dijjak bé küldését a' polgári év kezdetével rendeli[a] [Gyalu K; RAk 103. — [a]Az esp.].

8. *~ szó* kb. keresetlen szó; cuvinte de reproş; grobes Wort. *1879:* Csikinek átadtam a levelet ... Mikor Vásárhelyre jössz, úgy lehet, neki is lesz hozzád egypár polgári szava [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Szn.** *1710:* Polgári Mojzés [Küküllővár KK; DobLev. I/67].

polgári levél (a város hűségére felesküdött) polgári minőséget/állapotot igazoló levél; scrisoare/act prin care se atestă că cineva este cetăţean al oraşului (cu jurămintul depus); den Bürgerstand bestätigende Urkunde. *1848:* Míg Horváth János ... Polgárnak fel nem Esküdt ... és az B: N: Czéh ellött az Polgári Levelét fel nem mutatya, mind adig sem Inast, sem Legényt nem tarthat, sem Czéh Gyülésekben meg nem jelenhet, sem az Czéh Protocolumjában B: Neve bé — nem irattatik [Kv; ACProt. 28].

polgármester jude primar al oraşului; Bürgermeister. *1566:* Balas phyl raway, Zebeny polgar mester Jobagya megh Eskywek, es ezt valla [Rovás NK; NszÁLt Lad. 63 Nr 672 Nova col. post. — Dani János kijegyzése]. *1573:* eo k. varosswl ... Zebenbeol vegenek Ertelmet Ez dolog feleol ... Es Ertekezzenek meg eo k. varosnak Newewel polgar Mestertwl kyral birotwl es Tanachtwl vegenek Ertelmet hogi ha volte valamykor keoztek az Compulsoriaual valo vallatas, Es ha volt, my Moddal es mj dologba volt [Kv; TanJk V/3. 85b]. *1593:* az orzagh Articulusabannis megh vagion specificalva, hogi mind kiral birak, polgar mesterek, eskwdtek, zabadosok ... megh tekintuen ez mostani wdeonek mi voltat az ket rendbeli adonak megh fizeteseteol megh ne vonniak magokat, hanem eo kegmek ez mostani tereh viselest velwnk es zegini keossegwnkel egietembe viselliek [Kv; i.h. I/1. 218]. *1595:* 20 9bris Gaspar deakot az Loas legint kwldeötte Biro Vram Zebenbe az Polgar Mester ayandekawal [Kv; Szám. 6/XVI. 150]. *1610:* Meggyesy Polgar Mester Kwld Meggyes Zekbeöl feyerwary hazunk szwksegere Eöttve(n) hordo Bortth [Sv; Törzs. fej.]. *1689:* Dosa Gergely Ura(m) ... Segesvar varossanak érdemes akarmi idöbeli Tisztei altal, ugy mint Kiraly Biro vagy Polgar Mester Uramék altal dupplomot vehessen, vetethesse(n) [DLev. 2. XIIB. 24]. *1704:* Ugyan egy doktor Fejes nevü ifjú szászt választottanak polgármesternek[a], kinek a három fát a kapuja eleibe fel is ásták a szokás szerént [WIN I, 199. — [a]Nsz-ben]. *1725:* Segesvari Polgár Mester Uramat is requiraltam ... most igiretet nem töttek Ngod(na)k fa irant [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. *1761:* (A) szölö helyetis néhai üdösb B. Bánffi László vr a tövis bokorbol ki tisztittatvan ide Régenb(e) a Polgár Mesternek hirt tétetett ... hogj Szölövel bé ültetteti, és ha kinek p(rae)tensioja lészen hozzája asztat vagj ki fizeti, vagy penig a munkának árrát refundálja, remittálja [Szászrégen; JHbK LXVIII/1. 33]. *1789:* Tekintetes Szathmáry Papp Sigmond Úr N. Szabad Királyi Kolosvár Városának érdemes Polgár Mestere [Kv; RGyLt Iv. 31]. *1852:* A város gazda ... Köteles ... a' határ és Erdő praevaricatorokat béhajtani és a' Polgármesternek megbüntetés végett feljelenteni [Dés; DLt 180].

Eredetileg a szász városok elöljáróját nevezték polgármesternek, a XVIII. század végétől valamennyi város első tisztségviselőjének neve

polgárné (városi) esküdtné; soţie de jurat (orăşenesc); Frau des Geschworenen. *1653:* No Borsos Tamás megriaszkodik, és az bíró — az apám ... hasonlóképpen mindjárt a kastély falait az ácsokkal bérleni kezdik nagy cserefákkal belöll, és tölteni földel. Minden ember: bíróné, polgárné, papné, pap, bíró s polgár nagy és kicsid, a ki életét szerette minden ember, a míglen megkészüle, csak hozzája nyult akkor | Mikor immár így futna a nyavalyás veszett[a] ... Kolosvárnál ... bé akara térni ... de nem bocsátták bé ... Eléggé bánák a bírónék és polgárnék [ETA I, 97–8, 114 NSz. — [a]1613-ban Báthori Gábor].

polgárnő városi lakos nő; cetăţeană, orăşeană; Bürgersfrau. *1804:* Kolosvári Polgárné Tekts Csonka Klára Rétsei Istvánné Aszszonj [Kv; Pk 3]. *1848:* Folyo 1848ik Év October 17ik napján Kolosvári polgárnő Killyén Mozesnő Balog Julianna Ifjaszszony törvényes lépés tétele véget következő és ide alább szorol szora bé irt intö utasitást adá kezembe [Kv; Végr.]. *1849:* Kelemen adott nékem tiz ezüst flot hogy a' menyetskét öltöztessem ki, ekkor varni adtam égy polgár nő leányához Schwarcz Rebekához [Kv; Végr. Vall. 60].

polgárság 1. esküdtség, esküdti tisztség; funcţie de jurat; Geschworenenfunktion. *1588:* a' biro az polgarokis eleózeor az Zaz embersegre Az Vnionak megh tartasara eskezik megh, es Annak vtanna vgy Iutnak az Birosagra polgarsagra [Kv; TanJk I/1. 73]. *1608:* mely zalogos Retemnek az eszak feleöl ualo hatarat hasittia az Desy polgarsagh utan iaro szena fw [Szentbenedek SzD; Ks 26. VII. 4]. *1724:* Az Biroság Polgárság ugy járjon hogy valakit rend szerint talál senki magárol semmi szin alat el ne vethesse [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 31]. *1764:* Az Polgárság vagy Eskütség hogy minden sessio után esztendeig légyen rendetük [Kide K; BfN]. *1809:* Udvarhelyen lako Deak Imret ... mint Conventios tseledemet tartom kortsomamban ... ezen Conventios tselédemet ... Polgarnak valasztottak és akarjak tenni, és ezzel Conventios tseledemtöl meg fosztani ... azt kivánván hogy ha a Polgarságot nem viselheti, tehát fizesse ell [UszLt ComGub. 1715 gr. Korda Anna kezével].

Hn. *1785:* A' Polgárság szegre jár véggel [Gyerővásárhely K; KHn 151]. *1822:* A Feljároba a Polgárság földénél (sz) [uo.; KHn 157].

Szk: *a ~nak tisztére választatik. 1659:* Ittem anno 1659 esztendőben választattam ismét az polgárságnak tisztire, ez esztendőben három ízben viselven az hagyott bíróságot [Kv; KvE 178 LJ] ✱ *~ot elfizet* esküdtséget pénzzel megvált. *1809:* Deak Imre ... a Nemessi renden a Polgárságot ez elött elfizette volna [Szu; UszLt ComGub. 1715] ✱ *~ot*

visel. 1809: Az Instánsok ha Irás tudatlanak a' Collectorságért fizetni nem tartoznak, hanem a' helyet viselyenek polgárságot [i.h.] ✱ *~ra megesket vkit. 1638:* magam eskütem megh, hogy az Varossal egyet ert Polgarsaghrais en eskütem megh es Polgaris uala ket auagj harom esztendeigh [Dés; DLt 402] ✱ *~ra megesküszik. 1612/1613:* Sombori More Gergely falus hitös biro az Ő birosagara megh esküt hitire igy valla ... Darani Geőrgi zaz Sombori hitős ember az I(ste)nnek az polgarsagra megh eskót [Szászzsombor SzD; KJ] ✱ *hites ~ viselt ember. 1656:* Tudom azt, hogy Ozdy Thamas ur(am) hwteős polgárság uiselt ember leue(n) ... engemet eő kegyelme euocaltatot, oly leueleknek ki nem adasáért mellyet mága jo akarattyabol neke(m) adot hogy azokkal igasságomat oltalmazzam Czepreghy Mihaly vr(am) ellen ualo peremben [Kv; ChartTr II. 904 Steph. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.].

2. vki esküdti tisztségének ideje; timpul exercitării funcţiei de jurat; Zeit der Geschworenenfunktion. *1658:* Anno 1658 die 23. mensis Julii Kováts Ferentz uram bíróságában, Körösi Márton, Simonfi Mihály ... és Szőke Péter uraimék polgárságokban, ez bötsülletes tanács amnesztiájából ... ez Erdély országa is látván mintegy utolso romlásra hanyatlását az török és tatár miatt, akarván ... hazánknak megmaradására vigyáznunk [SzO VI, 216].

Szk: *vki falusi ~ában. 1783:* egy ide valo Szokoli Malmabeli Buzája lopásáért az Exp(one)ns Groff Ur eő Excell(entiajan)ak az előtt Husz Esztendőkkel az én Falusi Polgárságomban Molnár Ilia nevű Molnárát meg fogtuk [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jb vall.].

3. lakosság; populaţie; Population, Bevölkerung. *1810:* A közönségnek több és számossabb részét, a' mellyet a' szegényebb sorsu, és a' nyomorusággal inkább küszködni szokott Porgárság (!) tészen [Kv; KmULev. 3].

polgárság-viselés az esküdtség tisztségének viselése; îndeplinirea funcţiei de jurat; Ausüben der Geschworenenfunktion. *1765:* Constal az Instansnak Primipilaris Statussa azért ha elegendő Darabontok talaltatnak Siménfalván a' Biroság és Polgárság viselésre, a' Biroság és Polgársag viselestől absolvaltatik [Usz; Sf]. *1809:* a Mlgs Udvarnak ... itten Udvarhellyen Diak Imre Conventios kortsomárossa lévén őtet a' Nemes Communitás Polgárság-viseléssel nem terhelheti, mert ugy a Mlgs Udvar kortsomája romlanék, de külömbennis hogy Diak Imre a Polgárságot égyszer el fizette, azért ujra azzal ne terheltessék [UszLt ComGub. 1721].

polgársüveg városi süveg; căciulă purtată de orăşeni; von Bürgern getragene Mütze. *1599:* Hannes Balk Hozot Bechj Marhatt ... Polgar Siuegett 1//18 | Nemet János Hozot Bechj Marhatt ... Polgar Siwegett 4// [Kv; Szám. 8/XIV. 21, 36–7 Hj]. *1620:* Zaz Polgar, auagi Posoni súuegtul f.1 [Kv; KvLt II/69 VectTr 15].

polgártárs 1. esküdt-társ; confrate jurat; Mit-Geschworene(r). *1561:* Myel hog' az my meg holt cleinknek Birainknak es Polgar tarsainknak io Rendelesebol Az ewtues Cehneky[a] mynden hadi zerzamokkal Egy tornyot kel tartaniok. Melly az owarba ez waros kew falan az del felol walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÖCArt. — [a]Az y betüt a másoláskor áthúzták]. *1572:* Jrthwnk wolt egj leuelet Kegelnek Thordara es Kegd Lwkach deaknak es tymar Kalmannak polgar tarswnknak yllyen Walazth teotth wolt ... hogy ew kegyelme tenne Napoth benne mykoron lenne megh[a] [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky es Colomanus Fekete Gr. Daum beszt-i bíróhoz. — [a]A szóban forgó egyezség]. *1575:* Hoza mynekwnk az vitezleő Almasi Andras Annya kipibe ... az Nagod ... sente(n)tiayat meli sente(n)tiaba Nagod para(n)cziola minekwnk hogy my el me(n)nenk Symontelkyre[a] ... es wtet be Jktatnok az eó Jozagaba ... My azyrth ... el mene(n)k ... es az hataros szomszedokat be gwtwyn Twdni Illik Kyral bwdakrwl Aknay Georgne Jobbagyt, Achacius gerebet ky falus gereb es Zayko Adamot polgar tarsath Nagy falwrwlj feiedele(m) Jobbagit Gebel Lenartot falus gerebeth es Malomarky Janost polgar tarsat [JHbK XIX/24. — [a]BN]. *1627:* az Colosi byrot tallaltuk az maga hazanal polgar tarsayval egot [SLt R.4]. *1722:* en abban az idöben hûtes polgar voltam Több polgar Tarsaimmal edgyût es en adtam az edgyik az kalacsosnak az kalacs penzt Ugymint Tiz magyar forintokat [Marosbogát TA; TL. Kocsis György (58) vall.]. *1781:* kiis hivtak Polgár Társaimmal eddût (!) hogj betsülnők meg az Exponens Mlgs Groff Asszony eo Nga Lenyit [Mezőszopor K; MkG 36. 3/2].

Szk: *esküdt ~. 1568:* Tyztelendeo Byro vram es Eskewth vraynk Zolgalatwnk Ayanlasanak vthanna Nyelwel walo Keowetsiggel Bochaytottwk ktekhez es my Atyankfyat Eskewth polgar Tarsunkat Zekely Gergelt az kalmar es Egyeb kereskedeok dolgarol [Dés; BeszLt 61 Joannes Eothweos Judex substitut(us) Ceteriq(ue) ciues Jurati desien(ses) a beszt-i bíróhoz]. *1618:* hiuanak ki bennwnket ... Az feolseo szeoleö hegwnknek, giepwienek megh latogatasara ... ot kezdenek nemeli Atiank fiay kik ugian Eskwt polgar tarsaynk, Egik Varga Miklos, masik Jmreh Marton, Harmadik Kortomez Georgi, wetelkedni az Gepw weget [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. *1712:* Posgai Gergely Város Birája és Almási Márton, Sako Mihály Város Polgári, Brotár János Biro Polgára, töb Esküttt Polgár társainkal eggyütt ... jövének mü elönkbe à Toroczkai Mészarosok képében [Torockó; TLev. 13/1] ✱ *hites ~. 1660:* Mw Feiervári Benedek Colosvári feő Biro es Linczegh Janos Kiraly Biro, hwteős Polgartarsainkal es az egesz Centum Paterekkel edgjütt varosul recognoscalliuk, hogy ... kertünk ... Bwki Miklosne asz(onytól) keőlcseön ... Huszon eőt forintot. Mely megh nevezet huszon eőt forintot legh fellieb egy holnap alatt igiriuk ... meghadni [Kv; KvLt I/176 Steph. Lutsch not. kezével].

2. honpolgár; cetăţean; Staatsbürger. *1662:* a mi édes hazánknak, Magyarországnak polgártársai és népei ennyi és ilyen szörnyű bosszúság tételével és szorongatásával a külső nemzeteknek a nyírt papságnak ingerléséből terheltetvén ... amiképpen, hogy vére hullásával szokta vala szabadságát keresni, ugyanazont ... kényszerittetett állatni és oltalmazni [SKr 102].

polgárválasztás esküdtválasztás; alegerea juraţilor; Wahl der Geschworenen. *1593:* Ammi nézi az polgar valaztast, mierthogi az zegeni Eottues ferencz valaztasa es halala keozeot keues wdeo intercedalt, eo kegmek meg emlekeznek arrol, hogi ennek eleotteis teortent az, hogi az az tanachbeli vraim keozzwl az valaztas vtan holtanak el, de mast ne(m) valaztottak heliebe. Azert eo kegmek varosul semmi bizonios okokbol ne(m) lattiak miert kellene vytaniok mostannis [Kv; TanJk I/1. 208].

polhák l. pulhák

poliál fényez; a lustrui; polieren. *XIX. sz. eleje:* Mivhelyemben készült asztalos Mivek tartására és eladására nézve, a' város kerületében a' közönséges Piatz Során a' B. Kemény Simonné aszszony hazánál egy Boltot vagyis Niderlágot nyitottam ki, a' hól ... minden fele nemü es modu Mobiliak 's házi Portekak, a' mostani gusztus szerent, külömb külömb féle fákbol készitve, polialva, kinek kinek szüksége szerént találtatnak eladók [Kv; ACLev.].

policáj rendőr; poliţai, poliţist; Polizist. *1823–1830:* Egy báró Busch nevű ausztriai hadnagy is velünk az hajón utazván, midőn őtet kérdezni akarták, így szólottak hozzá: Ki ked? (wer ist er). Ezzel az hadnagy kikapván passzusát a policáj kezéből, így szólott hozzá: En vagyok egy főhadnagy, te pedig vagy egy szamár — s elment levelét vizitáltatni a katonai kommendánshoz [FogE 255].

policáj-direkció rendőrség; poliţie; Polizei. *1823–1830:* 10-ikén osztán elértük az ausztriai gránicot ... a passzusomat elvették, bepecsételték, a hajósnak adták, aki osztán Linzben adta vissza a policáj direkción [FogE 256].

policáj-direktor rendőrfőnök; şef de poliţie; Polizeichef. *1788:* A' Cuptával megnyomorodtunk ... kért töllem valami Irást, mellyel szabadságot adnék néki, hogy mehessen oda, a' hová mehet. Feleltem, hogy arra nekem szabadságot nem adott sohais Ngd, hogy őtet a' szerént passualhassam ... Elment a' Politzaj Directorhoz is ... azzal a panasszal, hogy Ngd felöle rendelést továbbra nem akar tenni, 's ö már éhen hal meg [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1802:* Forro Lajosnak a' Fejit bé törték, ezen még nagyobban tsudálkozván az Baro Urfi eö Nga parantsolta ujabbanis, hogy mennék a Policzáj Director Urhoz és a' Nemes Szék Tiszteihez, kérnék illendö elégtételt [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.].

polícia 1. ország, állam; ţară, stat; Land, Staat. *1578:* az politiakba, es embery tarsasagba az rendtartas es engedelem minden tisztesseges es boldog allapatoknak megmaradassara ige(n) zwksegesnek esmertetyk [Kv; TanJk V/3. 169b]. *1670:* Ebeni Judit Aszszony confirmalta hogy tőbszőr meg nem esküszik, mely(ne)k ha eő kglme nem áll különben, hamis hűtben fogna eo kglme (!) magát ejteni, melyrül mind az Eccl(esi)átul es mind a Politiatul hiszszük melto büntetését ... fogja szenvedni [SzJk 108].

2. ország/államigazgatás; administraţie de stat; Staatsverwaltung. *1662:* Máté vajda halála után pedig, hihető, ott is a jó politiátul, a társaságbéli rendetlenségtül, a tárház sokfelé üríttetvén és feloszolván, sőt üresen hagyatván [SKr 334]. *1710:* nagy szerencsével folynak vala Rákóczi Ferenc dolgai ... Magyarországban is három rendbeli consíliumot erigáltata: a politiára, oeconómicumokra s bellicumra külön, és magát magyarok vezérlő fejedelminek inauguráltatá | (A) politiában felette hasznos mesterségeket, mint a jurisprudentiát, medicinát, architectúrát s egyebeket affféléket respuálnak, s tanítani nem akarnak[a] [CsH 352–3, 387. — [a]A jezsuiták].

Szk: *külső ~* külpolitika. *1710:* De nemcsak a relígióban, hanem a külső politiában is jobban megronták a Diplomát. Mert ... a császárt addig sollicitálák, míg ... a magyarok részíről hasznos articulusokot, melyek az Approbata és Compilata Constitutiókban ... közönséges ország végezésiből írattak vala ... kitörölteték [CsH 308].

3. rendtartás; regulă, rînduială; Vorschrift. *1710:* Régen vala nehézség Bethlen Miklósra a generáltól azért, mert ő egyedül jól tudván egész Európában, úgy a császár udvarában való politiát is, nem akar vala hízelkedni úgy sem a generálnak, sem a több német officéreknek, mint a több magyar urak [CsH 344].

4. fondorlatos szándék, mesterkedés; intenţie meschină, maşinaţie; intrigante Absicht, Machenschaft. *1710:* Nem vala sem Béldi Pálnak, sem Bethlen Miklósnak annyi vétke is ahhoz, mint a mai született gyermeknek, azt maga is tudta jól Teleki Mihály és a több társai, hanem az volt politiájok benne, hogy a fejedelem előtt vádolják el és megfogatván, annakutána aminemű condítiókkal ők szeretik, úgy bocsássák el [CsH 125]. *1737:* vásárolvann meg ... egy ház hejet ... De az J. minémű Politia es pr(ae)textus alatt engemet belőle kifaragni akarvánn [Dés; Jk].

Szk: *kuruc ~. 1710:* Thököly azért estve megindíttatván társzekereit a hajdúsággal ... Akkor kezdők megismerni a kuruc politiát, hogy csak hazug biztatásból szokott állani. Sok erdélyi főemberek, nemesek menének be Thökölyvel, kik közül sokan oda is halának [CsH 231–2].

5. intelem; avertisment; Warnung. *1678–1683:* Egi kis rővid politia melljet nem magam elmem mutagatasara sem mas politicussabbak tanulasara, hanem Is(te)n az kiket ez Kornis hazban megh marazt, iovoltabol azoknak tanulsagara, nem artolmosnak itiltem pennara venni, sok fele latogatasi kőzőt az felseges Is(ten)nek, buskodo gondolkodasim kőzben [Ks Kornis Gáspár kezével].

polícia-hivatalnok rendőrtisztviselő; funcţionar de poliţie; Polizeibeamte(r). *1845:* Lüttich Vincze cs. kir. policzia hivatalnok [Kv; RkSzAk 11].

políciai 1. államigazgatási; de administraţie de stat; Staatsverwaltungs-. *1662:* a város is szakadásra, pártolkodásra régen elkészített volna ... a megvesztegettetett ... népnek ... elméje ... hírköltésekkel elszédíttetett ... hogy sem istenes, fontos szép tanításoknak helye nem lehetett vala, sem pedig külső politiai, közönséges társaságbéli helyes okoknak nálok semmi hitele nem lehet vala [SKr 495].

2. rendőrségi; de poliţie; Polizei-. *1789:* A' Politiai Rendtartás observaltatik a Részegeskedők, és egyéb czégéres vétket tselekedők ... meg büntettettnek [UszLt XIII. 97].

polion '?' *1791:* flintli 1 Loth és Polion 1 Loth 8/30 [WLt Cserei Heléna jk 38a].

polírozott fényezett; lustruit; poliert. *1849:* Egy polírozott ágyfa [Somkerék SzD; Ks 73/55].

polírt fényezett; lustruit; poliert. *1823–1830:* A táncolóhely volt a komédiaház (Opernhaus), igen nagy és hosszú épület, a pádimentoma gyengén menedékes és polírt munka, melyen könnyen megsikamodhatik az ember [FogE 248]. *1824:* Egy Márványkö táblás polírt kis asztal [Dés; Dlt].

politika 1. államigazgatás/vezetés; administraţie de stat; Staatsverwaltung. *1662:* De a dolognak egész valóságából megtetszik, hogy abba legközelebb az ifjú nagyra vágyódó elmétől — ki akkor mintegy huszonnégy vagy huszonöt esztendős tájbéli ember vala — ... a politikába való nagy rendetlenségtől ... hordoztatván, fordíttatott vala ki olly

könnyen a római okos tanács által igazgatásának egyenes vágásából [SKr 82]. *1704:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram, Zakariás 4:6, amikor az applicatióban igen keményen beszélvén, és elöhozván Józsefet és József bátyjait, tendált arra, hogy a Bethlen Miklós uram megfogása, és hogy fel nem járhat a tanácsba, csak a József dolgának példája ne légyen ... Annak utána az úr ugyancsak megizené, hogy a politikához ökegyelme ne szóljon, hagyja békét, hanem a Szentírást prédikálja [WIN I, 94].

2. közéleti tevékenység; activitate publică; öffentliche Aktivität. *1848:* A majoritásnak úgy, mint a kevesebbségnek vannak jogai, melyeket tőle elvenni semmi esetre sem lehet. A minoritás mennél kisebb, annál szentebb kötelessége a többségnek úgy szólván gyöngéd érzéssel viseltetni iránta. S ha ezt nem teszi, akkor nemcsak kötelessége szerint nem cselekszik, de józan politicát sem követ [Közlöny 1848/45. Kemény Domokos nyil. 204].

3. államtudomány; ştiinţe politice/de stat; Staatswissenschaft. *1710 k.:* Ami szegény deákok academiákba mentek vagy promoveáltattak, mind csak theológiára, prodékátorságra készítették magokat, jus, medicina, philosophia s kivált mathesis és a valóságos literatura, ethica, politica, historia újság s csuda volt a magyar academicusoknál [BÖn. 542].

4. fondorlat, ravaszság; şiretlie, viclenie; Heimtücke, Schlauheit. *1678:* nem tudatik, politikátúl-é, félelemtűl-é, de az német hozzánk (noha az vár alatt harmad napig hevertünk, igaz dolog, nem ostromoltattuk), egyet sem lőtetett [TML VIII, 224 Teleki Mihály Vajda Lászlóhoz]. *1770:* Talán ugyan a volt politicája[a], hogy ... akárki requirálta valami causájában, soha nem mondotta, hogy nem vállalhatja, hanem mindeniket biztatta úgy annyira, hogy nem bírt a causáknak procuratiojával [RettE 223. — [a]Medve Mihály procurátornak]. *1811:* Némely reményével nyerességet kapásnak Labirintust tsinál magának és másnak ... Néhány versen el-sül a' dólga kedvire, Politikájának mig járnak végire [ÁrÉ 93].

politikai állam/közügyekkel kapcsolatos; politic; politisch. *1807:* Mind ezen elé számlált Politikai hibáknak itt éppen szükséges fenyittéke ... kiványa ... hogy ... Agh Josef mint Engedetlen Polgár ellen Fiscalis Actio rendeltessék [Balázstelke KK; DLev. XXXVIII. 4]. *1851:* beszélni nem szabad politikai dolgot a' ki beszél bé fogják és meg tsapják ha nőis — irni sem lehet [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1856:* Az utókor ... nehezen ítélheti meg Kemény Zsigmond bárót, mint publicistát s politikai írót [PfE II, 67]. *1887:* A régi Erdély társadalmi és politikai életét jellemző cikkeket adok karácsonyra [PLev. 136 Petelei István Szilágyi Sándorhoz]. *1889:* Nem kérek én mást, mint egy hírlapi cikket ... hogy mit akart, mit célzott az erdélyi magyar, százados harcai alatt ... a vallási és politikai jogokért [PLev. 151–2 ua. ua-hoz].

politikum állam/közügyekkel kapcsolatos dolog; problemă/chestiune politică; mit der Staatsverwaltung zusammenhängende Sache. *1710:* Vagyon ... história is deákul ... Historia Ecclesiarum Transylvanicarum ... Hauer Györgytől íratott ... Mely história, noha többire az eklésiai dolgokról tractál, vadnak mindazonáltal szép politicumok is benne [CsH 49]. *1710 k.:* abban a diktálásban sokféle volt: philosophicum, philologicum, ethicum, politicum, historicum, de ... semmit tőle nem tanultak [BÖn. 548]. *1825 k.:* minthogy uttza sorba a város díszére épittek ... az épittőnek jussa van Materiáléjit a Köz helljen tartani ezek el hányása ellen protestálok is annyival inkább, mert éppen most recurráltom ezen dologban mint politicumban a Mlgs Groff Fő Ispany Ur ő Ngához [Torda; TLt Közig. ir. 252].

politikus I. *fn* **1.** politikával/közügyekkel foglalkozó személy; politician, om politic; Politiker. *1678–1683:* Ez Alhatatlan vilagh sok vezedelmes törei kőzőt ... az felseges Jstennek szüksegh szegiczegit, tista iozon, s, tőkeletes eletben buzgo giakor imacsagal kerni, mert sem voltak sem lesnek, olj mester politicusok kik magokot ugi tudgiak vezerelni, megh esestől hogi ne felljenek [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1710:* a bécsi udvar azt a rebelliót[a] oly könnyen engedé meggyükerezni, holott minden okos politicusok értelmek szerint, afféle rebelliót in herba, amint szoktak szóllani, szükséges megfojtani [CsH 333. — [a]II. Rákóczi Ferenc szabadságharcát].

2. (viszonyokhoz alkalmazkodó) ravasz személy; (om) şmecher; Schlaukopf. *1842:* Bölöni István ifiu legény ... nagy ámító és nagy politicus [DLt 645 nyomt. kl].

II. *mn* **1.** politikai; politic; politisch. *1710 k.:* Ad posteritatis documentum egy nagy politicus errort notálok, amelyet tettünk guberniumul, és kiváltképpen én [BÖn. 872].

2. politikával/közügyekkel foglalkozó; care se ocupă cu politică; sich mit Politik beschäftigend. *1710 k.:* hallgat az agyas politikus Bánffi, kotyogj te bolond theologus Bethlen Miklós [BÖn. 953]. *1713:* valamikor nehezebb es nagyobb momentumu difficultas orialodik, igen Szükséges, hogy bizonyos helyet és időt rendelvén, oda többeket is az értelmesebb Politicus es Ecclesiasticus Szemelyek közül hivassanak [Kv; REkLt]. *1856:* Kemény Zsigmond mint publicista s mint politikus íro egyszerre lépett föl 840 körül [PfE II, 63].

3. ~ *status* világi/közéleti vezető réteg; grupul restrîns de conducători publici; weltliche Führungsschicht. *1761:* Franciaországban publicáltatott ily decretum a jezsuiták ellen (kiknek is 24 darabból álló könyveket, melyek a catholica igaz ecclesianak és az politicus statusnak nagyon praejudicáltanak s arra nézve hóhér által öszveszaggattatván elégettettenek) [RettE 125].

4. kb. közügyekben jártas/tapasztalt; versat/priceput în problemele publice/politice; verwaltungserfahren. *1678–1683:* Egi kis rövid politia melljet nem magam elmem mutagatasara sem mas politicussabbak tanulasara ... nem artolmosnak itiltem pennara venni [Ks Kornis Gáspár kezével. — A teljesebb szöveg *policia 5.* al.].

5. fondorlatos; şiret, viclean; intrigant. *1758:* mi soholt sem bírunk több Ebeni jószágot két házhelynél. Diószegi igen politikus, ravasz ember lévén, valamint másokat, úgy minket is kifürt-faragott belőle | az az politicus Diószegi Mihály is Váradi Zsigmondné mellé csapván magát, ki is, Pápainak vérsége lévén, a fűredi jószágban succedált [RettE 59, 71].

politizálás kormányzási/közügyekkel való foglalkozás; activitate publică/politică; Beschäftigung mit politischen Problemen. *1889:* Olyan nevetséges, gyermekes dolog volt az a kődobálás, hogy érdemesnek sem találtam róla szólani. Átalán ez az utcás politizálás nagyon szép! [PLev. 146 Gyarmathi Zsigáné Petelei Istvánhoz].

politúros fényezett, politúrozott; lustruit; poliert. *1849:* egy polituras asztal, görbéden alkotott lábokkal | az áltán-

ban egy kerek polituras sárga asztal | maga a' Diván polituras igen diszes ... Egy más gyönyörü Diván polituras | a' falba van alkatva ... egy kaszli három fiokas polituras | Egy más polituras Téka hét fiokokkal [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1850:* egy szép müvü polituros fa nád méz tartó 7 vft 30 xr Hat darab polituros karszék [Algyógy H; Born. F. Ii] | Egy fekete polituros három fioku kaszten | egy fekete polituros töltött kanapé. Tizenkét fekete polituros töltött szék [Mv; DE 2]. *1854:* Egy Pollituros tölgyfa koporsót eladtunk 50 Rf. Egy Pollituros tölgyfa koporsot 100 Rf [Kv; ACLev. Kül. Perc. 72].

politúroz fényez; a lustrui; polieren. *1849:* egy nachtkaszli politirozva [Dés; DLt] | Négy töltött székek veress vírágu massával bé huzva, — Sárga színre politurazva, — de massív. Egy olosz fal kék virágokkal ki festve foglalattya massív, — sárgára politurazva | Két nagy körül karazatt, hat pedig ugyantsak kissebb karas székek sárgán poriturazva massiv | Hat szék fái sárgára politurazva a' leg izletesebbek | az egyik asztalan egy kis Tekerö levél, esztergárius munka massív, feketére politurazva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

politúrozás fényezés; lustruire; Polierung. *1847:* Egy Schifinir reparatioja es politurozása 5 [Kv; Pk 6].

politúrozott fényezett; lustruit; poliert. *1833:* Két diofa politérozott kasztenek [Katona K; Ks 73/55]. *1835:* Egy kérek lábu politurozott nagy Klávir jo állapotban ... Egy politirozott kerek lábu jo Asztal 3 réz Schildel. Egy politirozott ágy egy fejinél lévö kis politirozott armariomocskával [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1837:* Fekete politerozott mobiliák [Gombás AF; TSb 20] | A Kolosvári Tapatzirernél lévö két politurozott ágyfa | Benedeken a nappali Házban két politirozott ágy [Szentbenedek SzD; Ks 88. 28]. *1849:* öt Pulitérodzot Törött székek ... 57 Rf 20 xr ... Egy kis varro asztal pulitérozott 15 Rf [Görgény MT; Born. G. XXIVd] | Cserefa politérozott iro asztal 6 fiokkal ... 40 Rft [Görgénysztimre MT; i.h.] | A Malombol Sánta Vaszi égy pulitérozott széket, égy udvari Ágyat, hogy el vitt láttam [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferenc (33) vall.] | hat politirizott pökö ládák [Dés; DLt] | Egy politurazatt kaszten három fiokkal rajta alakult iro fiókkal [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1857:* Politirozott cserefa kaszten, Politirozott fenyö kaszten [Bodola Hsz; BLt II. 11]. *1865:* Két darab régi széles politirozott ágy [Szárhegy Cs; LLt].

polizon '?' *1789:* vettem kezemhez ... Bundák. Egy Polizont, 35. Csaszari aranyakban került ez nusztal vagyon prémezve [Megyesfva MT; JHb XLVI/1].

polleál bir vmivel; a poseda, a avea în posesiune; besitzen. *1657:* sokféle tudományokkal pollcált [KemÖn. 22].

pollicitáció ígéret; promisiune; Versprechen. *1618:* Csak, Kegyelmes uram, az egy rossz Jenö dolgát moderálja úgy Nagyságod, hogy ezeknek ne láttassék olyan injuriájokra, mint az Kamuti uram ... resolutiója ... hogy csak valami szép szókkal, ratióval való pollicitatiók lennének is, csak így is sokáig vontatódhatnék az dolog [BTN[2] 139].

? **polonéz** lengyel gyártmányú; polonez, de fabricaţie poloneză; von polnischer Herstellung. **Szk:** *~ fátyolkeszkenő. 1816:* Boloniz (!) fátyol keszkenyö ... 55 xr [Kv; Born. IV. 41] ✳ *~ kontyoló fátyol. 1816:* Boloniz (!) kontyolo fátyol ... 7 Rf 5 xr [Kv; i.h.].

polonézer lengyel gyártmányú; polonez, de fabricaţie poloneză; aus polnischer Produktion. **Szk:** *~ fátyol. 1789:* vettem kezemhez ... 1 Szalma kalapot polonezer fátyollal ... Szebenben készitettek | vettem kézhez ... Egy fekete tafata uti kalapot 4 sing före valo Polinezer fatyolt [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1804:* egy más rendbéli köntösnek valo rosa szin fekete virágos polonézer fátyol [Koronka MT; Told. 19].

poltúra, poltra 1. fél garas ill. hat dénár értékü váltópénz; polturac; Wechselgeld im Wert eines Halbgroschens. *1645:* ugy teczik à teoruennek hogy absolualtatik az fogoly[a] et in sup(er) Ballos Janos tartozik à torony valtsagot erette megh fizetni es miuel enni nem adot minden napon meg szamlalua(n) Menj nap volt ot egy egy polturat fizetnj [Kv; TJk VIII/4. 38. — [a]Andrási Gergely]. *1663/1728:* Ha valaki buzab(an), zabban ... vagj pedig közönséges Falu tilalmassab(an) szanszandekkal öriszne ... marhajat egj forinton maradgjon ... ha pedig szaladaskepp(en) mind(en) marhaert egj egj poltura[a] [Szentmihály U; Törzs. — [a]A büntetés]. *1693:* olyantis mondot hogy nem szúrtak öt megh ket poturaert mint engem [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1701:* Posztócsináló Mester Legén ... fizetése ... egy fél végnek festeni valo fatsarásától egy Polturát [Kv; PosztCArt. 21]. *1710:* En akkor az mi rea(m) eset meg atta(m) ... három potra hya(n) [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1712 k.:* Boldisár Vajda ... én töllem vont el az adon fellyül harom márjást harom poltrát [T; Törzs. Kalanos Maki (26) cigány vall.]. *1723:* Lukát kellet fogadnu(n)k sódosnak ... napjára hat hat polturát kért az maga kenyerire [Hodák MT; VGy]. *1733:* (Fizettünk) mint hog kepe szedes volt 20 poltrat husra [Kvh; HSzjP]. *1770:* En ... Losonczi János hat versenis voltam ennekelöttе Vámos, de a' mi értünkre ezen a' Deesi vámon mind egy formán desummaltuk, s más Vámosok általis desummáltatott ... exigáltatott az Vám, ugy mint: egy Jobbágy gyalog embertöl fél polturát, Lovastol egy polturát [Dés; JHbK XL/8]. *1774:* kiért égy krajtzárt kiért égy poltrát, Kiért égy Garast s kettöt némellyek három Márjást is Szoktak adni vásár vámot [Mocs K; KS Conscr. 20]. *1777:* minden ember, akinek marhája a falu közönséges helyéböl legelödik, adjon egy poltorát [Zalán Hsz; RSzF 189]. *1780:* Azoknak fizetésekröl, kik Város közönseges dolgáb(an) járnak. Diurnumak akár Birákoknak, akár más közönséges Város dolgába fáradozó szemellyeknek nyolcz poltra lészen egy napra [Torockó; TLev. 9b]. *1784:* egj öreg eresztó gyalu meg ért volna 3 forintot, egj kopots nyoltz potra, egj Segéd vas nyoltz potra [Berekeresztúr MT; BLt]. *1806:* Igéré a' közönségis az irt Bátsoknak a' régi mód szerént ezen Bért ... minden fejös Júhrol és meddöröl nyári bért egy egy polturát, minden báránytol egy egy krajtzárt, midnen fejösröl botskor pénzt fél fél polturát [F.rákos U; Falujk 19 Sebe János pap-not. kezével]. *1830:* Hászkel Zidonak Hét veder hat kupa Trébej Pálinka ki fözésiért kupájáért egy poltrát fizettem [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg]. — L. még ÁrfE 124; CsH 129; FoglE 189; KvE 209, 212; RSzF 199, 200, 291; SzO VII, 313; WIN I, 609.

Szk: *vhány ~ érö. 1663:* Jószágom sohul nincsen, az kibül jövedelmet várhatnék ... Fizetésem senkitül egy pótura érö is nincsen [TML II, 570 Teleki Mihály Bánfi Dienes-

hez]. *1678:* Én úgy láttam, Kgld mindenkor sokat tartott az kűvári praesidium és utána való tisztei félénél; de bizony egy poltura érőt nem bízom, sőt legkevesebbet azokhoz, mint akárhol valókhoz is [TML VIII, 17 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1710:* egyszóval könnyen kétezer forintot érő jovaimot elpraedálák, nem is adának még csak egy poltura érőt is vissza egy pipámnál egyebet [CsH 369] ✱ *vhány ~ig megbüntet/taksál. 1740:* azon deliberatummal az ... Varga Céh nem g<on>dolván az Jt valamely kevés tseres szijunak arulásakért nem tsak visitálták, hanem contra omne jus hét poltráig és ke<t> pénzig megis taxálták [Torda; TJkT I. 189]. *1796:* meg büntetett 10 potrákig [Kv; AggmLt] ✱ *vhány ~nál feljebb* vhány polturánál drágábban. *1697:* magam fel mentem vala Bányára volt tőb negyven szeker buzánál kásával edgyütt, tizen nyolcz, husz, huszon egy huszonket polturánal feljeb nem kel az buza akar melj szep legyen [Szilágycseh; BK. Kőmíves Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1711:* az buza akkor olcso lévén öt polturánál fellyebb el nem ment az ollyan buza [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/28 Fekete György (35) jb vall.]. *1746:* Senki is a' Vargák kőzzül a' Talpot a' mostani bőv talpra nézve egy par talpot a' leg jovát fellyebb hat pólturánál adni ne mérészellye [Torda; TJkT III. 69]. *1756 k.:* Olcso lévén az Marha fellyebb egy poltránál ne méretessék az husnak fontya [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/9. 2a] ✱ *vhány ~ra való. 1729:* az le vágando Marhát ... Husul ... az Huslato Atyankfiai egj polturara valonak nem itili az meszarosok penig ugj akarjak merni [Dés; Jk 384a].

Sz. *1730:* Egy szóval ki kérkedett azzal, hogy adott az Isten annyit, hogy az míg élek részen egy pólturám [Altorja Hsz; Borb. I vk].

2. poltúrás pénzérme; monedă de polturac; Münze im Wert eines Halbgroschens. *1625:* Az kassaj Czemmentest Michel Minzert, Kassara akarwa(n) menni, negjve(n) Ezer Polturaval, melliet vrunk eő felge Adot kezebe(n), hogj garas penztt verjenek beleőlle ... vitte el az kuczis Georgj Harom Lowa varadigh f 4 d 50 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 203]. *1628:* Abrogalt kórmóczi penz floreni circit(er) Niolcz ... Potura Nro. 5 ... Dutka Nro 13 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6]. *1637:* Eött penzes, harom penzes garasok, poltura harom penzben oluasua, es valami apro penzbeol, mely mind együtt vagion szaz Eottuen forint [Kv; RDL I. 24]. *1653:* De mind garassa, mind polturája apró és igen rezes volt, úgy vettem eszembe hogy három lótos is szűkön volt [ETA I, 140 NSz]. *1674:* Egy Tarisznyab(an): Hatvan hatod fél Graeci taller. Garas es potura, floreni két szaz ötven hat [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1695:* 1. Zacskob(an) folyo pénz f. 200. 2. Zacskóban Poltra f. 180 [TKI Petki Nagy cs. szám. 83a]. *1705:* Az pénznek pedigh folyásab(an) hogy confusio ne essek ... determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) itt Szebenb(en), mely mostis mindenüt observaltatni parantsoltatik ... az Császár képére veretet es afflele jo Lengyel ő sustakok tizenhat pénzben, az polturak negy penzben és az két polturasok nyolcz penzben járjanak és számláltassanak [KvLt I/192 a gub. Nszből]. *1761:* ezüst pénzen nem karajczár, poltra; és fél póltra értetik, hanem Márjás, peták, garás [Mikháza MT; DobLev. II/327. 1b]. *1767:* egy fellejtártolis Lopott el ... Molduván Mány egy Erszént, melyben egy Potra Lévén az után az Mány Molduván Annyánál tonálta meg [Betlensztmiklós KK; BK. Telegucza Juvon senior (60) jb vall.].

Vö a *félpoltura*, valamint a *lengyel-* és *ó-poltura* cimszóval

Szk: *degradált ~. 1655:* monda Fülej Ferencz, most kèrtem Ozdi Thamástol hattszáz forint degràdàlt poturàkat fele nyeresègeb(en) [Kv; CartTr II Márkosfalvi Balint vall.] | Tudom aztis hogy Mihály Deàk al(ia)s Kis es Szavaj Peter vittünk degradàlt poturàt Ozdi Thamás(na)k, hogy adgyon jo poturàt hamis poturàèrt, mind(en) száz forint rosz pènzèrt adot reà ötven forint jo penszt [Kv; i.h. St. Váradi ötvös vall.] ✱ *gazdag ~* jóféle poltura. *1653:* 1622 esztendőben ... hozának felső Magyarországból jó öreg, jó ezüstü gazdag polturát Erdélybe búzáért | Bányára vitték a kinek gazdag polturája volt, és garast kelle belöle veretni, de az is nem volt jó [ETA I, 140 NSz] ✱ *hamis ~. 1653:* a német császár az első megbékéléskor Opuliát és Ratioriát is hat vármegyével néki[a] adta vala — onnat származik bé valami hamis poltura [i.h. — [a]Bethlen Gábornak] ✱ *hárompénzes ~. 1637:* Kesz Penzből ugy mint Eött Penzes, harom penzes poltura, es apro penzből Jutott Kis Katanak attyai kett reszere f. 50 [Kv; RDL I. 24] ✱ *jó/jóféle ~. 1627:* Jo potura es io Eöt penzes garas Jutott tt f. 152 d. 80 | Jo fele potura Jsmet Jut Wicej Mathenak Eggiet tudua(n) p. d. 4 teszen tt. f. 7 d. 20 | Jo poturaia Jutott nro 105 penzre tudua(n) tt. f 3 d. 15 [Kv; RDL I. 132]. *1710 k.:* az országban sok helytt és kivált Szászvároson rettenetes sok hamis pénzt vertek a lengyel jó susták és polturából, s amit kaphattak, mindenből, úgyhogy a jó pénz csak szűk volt igen az országban, csak mind az Apafi képére vert új pénz járt [BÖn. 693] ✱ *négyes ~* négypénzes poltura. *1627:* 6 penzes dutkaia Jutott tt f. 25 d. 35 ... negies potura Jutott nro 4 [Kv; RDL I. 134] ✱ *ötpénzes ~* → *hárompénzes ~* ✱ *rossz ~* hamis poltura. *1627:* Rosz poturaia Jutott nro 65 masfel penzre tudua(n) eggiet tt f — d. 87 [Kv; RDL I. 134]. *1655:* Ozdi Thamás az maga házánál jo pénzen ötven ötven forinton vött száz száz forint rosz poturát Elesdi szabadostol, kit Ozdi Thamás hogy megh barnàitson, mert fényesek valának [Kv; CartTr II. 855 Petrus Szavaj ötvös vall.] ✱ *tanító ~. 1810:* számadásom alá adá azon öt darab sertéseit hogy viseljem gondjokat le tévén nékem a' tanito poltrát [Dés; DLt 82 Csismás Vonutz (40) vall.] ✱ *új ~. 1655:* az pénzt Szavaj Peterhez vivők, es ott marada nálla, s mind uy poturák valának egy saru szár sacskoban [Kv; CartTr II Mich. Literati alias Kis vall.]. *1705:* Idevaló új polturát kértenek tülle, amicsodást itt szoktanak verni, és mást adtanak neki helyében [WIN I, 460] ✱ *veszedelmes ~* hamis poltura. *1653:* 1628 esztendőben Bethlen Gábor megbékéllik Ferdinandussal ... Ferdinandus császár hat vármegyét engede Erdélyhez, annak felette ide adá Opuliát és Ratioriát és onnat hoztak vala sok veszedelmes polturát, de az is mint az ötpénzes garas letétetett vala [ETA I, 142 NSz] ✱ *vkinek csak egy ~ja sincs. 1705:* Azt is detegálák, hogy nekik csak egy polturájok is nincsen [WIN I, 402].

3. *~n* vhány poltúráért (ad/vesz vmit); (a vinde/cumpăra ceva) în valoare de un anumit număr de polturaci; für einige Halbgroschen (kaufen/verkaufen). *1674:* Vötte(m) Folthi Kato szamara ... 3 singh gyolczot ... 6 potura(n) singit | Vöttem ismet 10 singh tüdö szin aranyos pantlikat 10 poturan, teszen de 30 [Beszt.; Törzs]. *1675:* Vöttem Janos Deaktol Negj szal Magyar Orszaghi vasat, szalát Tiz Tiz poltura(n) az Taligahoz f 1 d 20 [Kv; Szám. 35/I. 28]. *1687:* Az sokadalom itt holnap uta(n) be all tsak érkéznek az tubák, mind el kelne tiz potura(n) fontya [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Lázár Erzsébethez Nagybányáról]. *1729:* Meszaros Atyankfiainak a jo és szep köver Marha husának fontya egj polturan adni meg engedtetik

[Dés; Jk 384a]. *1738:* S: Miklosi korcomaros korcomalot el harom hordocka bort kettejitt nyoc polturan, a masikjatt hatt polturan [Gysz; LLt]. *1749:* Kólósvárat az búzának szépi 15 poltrán Törökbúzának hat heted fél póltrán jár [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1760:* a Törökbuzának nints Semmi keleti egynehány ízben küldöttem vásárra de nem kél Semmi képpen, hét nyoltz Poltrán vesztegetik az árrát [Gáldtő AF; WLt Miss.]. *1766:* husz véka Török buzát ... el is adtam Vékáját két két poltrakan [Pócsfva KK; Ks 8. XXV. 18]. *1774:* A bort öt poltrán is árultatták, lehet ha azon borból hajtottak Magoknak nyereséget Tiszt Uramék [Szentdemeter U; LLt Vall. 227]. *1780:* 11 Potran jo Buzát adtanak el [Baca SzD; TSb 24]. — L. még BÖn. 738, RettE 180, 296, 361.

4. *~ra* 'ua.; idem'. *1672:* Nyolcz poturára harmat kását hoztak Szakmárrúl [TML VI, 77 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1732:* Az Urfi eönga boratt öt poturara kezdettem [Noszoly SzD; ApLt 4]. *1733:* Őszi sokadalomkor Bene Iosephni Csiki Comendansnak gazdalkottunk 3 poltrara kenyeret [Kvh; HSzjP]. *1756:* Bulzesti Dsurds Iuon a' mult nyári Nagy Boldog Aszony nap tájban Szirben Goje Thodor házánál hat polturára éget bort kérvén a gazda Aszszontol [Bulzest H; Ks 62/5]. *XVIII. sz. köz.:* A Mester Legények(ne)k forint Számra füsütt nem Szabad adni itt a boltokba, hanem meg engettetik a B. Chéhtől hogy ött vagy 6 pótrára adhattnak ... illendő árán [Kv; FésCJk 45]. *1762:* két potrára halatt vegjenek [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 91]. *1774:* egy póltrára pálinkátis megiván nálam [Egerszeg MT; Berz. 15. XXVII/21].

5. *~jával* egyenként vhány poltúrán, un anumit număr de polturaci pentru fiecare în parte; einzeln für einige Halbgroschen. *1733:* fizettünk bor arrat Kovats Miklos Uramni Biro Uram hirivel kilentzed fel ejtel 6 poltrajaval [Kvh; Bogáts 7]. *1800:* Az Expressusaink el mentenek Vásárhelyre ... Ezen Utyáért fizettünk Bosla Ferentz ő kglmének nyoltz napszámot nyoltz poltrájával [Torockó; TLev. 5]

6. *~ul* polturában, poltura értékben; în polturaci; im Halbgroschenwert. *1672:* Én, Uram, az sátor árát bizony most sem tallérúl, sem poltúráúl nem adhatom, Isten haza vivén, megadom [TML VI, 114 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

7. nagyság meghatározására; pentru a determina mărimea a ceva; zur Größenbestimmung: egy polturányi; de mărimea unui polturac, cît un polturac; groß wie eine Halbgroschenmünze. *1726:* (Az ördögharapásnak) vagyon kék virágja, akkora mint egy egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [Fog.; MNy XXXVIII, 369].

8. jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány poltura értékű; în valoare de un anumit număr de polturaci; im Wert von einigen Halbgroschen. *1728:* Dombora Simon az Eccl(esi)a(na)k to fark nevű helljib(en) epitven egj kutat a maga kapuja eleib(en) midőn törvenj szerint kell vala amovealtatni az Eccl(esi)aval ugj accordala, hogy ... annuatim ket ket poltra taxat ad ... mind addig mig ott(an) azon epületi es kuttja fenn leszen [Ilyefva Hsz; SVJk]. *1761:* (Felfogadta) harmincz őt Sertéseimet Makkalásra ... minden hétre egy Sertéstől egy poltra fizetés mellett [Roskány H; Ks LXII/8] | (A fogadós) Feleségihez hat poltra Lopás fért [Harangláb NK; Ks CII. 20 Szarka József (44) ns vall.]. *1810:* az Verökb(e) Szegődött Kovácsak, nagyon erőltetik az Veröss Kovács Gazdákot, az három poltra fizetésen felyűlis, az vasnak meg adására [Torockó; TLev. 9/44].

poltúránként poltúrájával; pentru polturaci; für einige Halbgorschen. *1748:* az Idegenek mézet hozván bé, poltránként és kupával itt a' Városon a' szabad sokadalmokon kivül ne distrahalhassák hanem, ha bé hozzák darabjában adhassák el ... Ezen Determinatio pedig durál az következendő Sz: János napig [BSz; JHb LXVII/3. 199].

poltúrányi vhány poltura értékű; în valoare de un anumit număr de polturaci; im Wert von einigen Halbgroschen. *1710 k.:* Szász János ... nékem pedig, te tudod Isten, egy polturányit sem adott [BÖn. 871].

poltúrapénz, poltrapénz 1. poltúraérme; monedă de polturac; Halbgroschenmünze. *1639/1648 k.:* rakattam ez ladaba(n) Leanyom szamara Poltura Penztt 1 Sakb(a) fl. 200 [Born. XXXVIII 14 St. Bethlen felj.]. *1649:* Thotfalusi Andor ... orozua al kolczal megh nitua(n) hon nem letemben hazamat es ... ladamat fel ueruen potura penzemet f 20 ... egy falka barna penzt ... el lopot [Kv; TJk VIII/4. 423]. *1652:* Egy vászon zacskob(an) negy szaz harmincz negy Arany. Potura pinz fl: 3/12 ... Más zacskob(an) vagyo(n) ... Potura pinz fl: 3//60 [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]. *1653/1655:* Csepreghi T. Mihály Ur(am) ... kézdé beszelleni panaszolkodo szokkal ... Egy jo akarom minap szüksegeb(en) megh talála, hogy adgyak neki egy kevés penzt ... hogy Creditorinak ... megh fizethessen ... kinek mivel garas es potura penzem nem vala adek ketszáz aranjokat [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmany Kolosvári Orthodoxus Schola Mester vall.]. *1655:* eö neki poltura pinze ninczen [Dés; DLt 436]. *1656:* ket ezer forint Garas es potura pínz [Mezősámsond MT; Berz. 13. II/7]. *1657:* Potura pinsze Maradott ... Nr. 50 forint [Dés; Hr 8/11]. *1658:* hagyok az felesegemnek Zaz Magyar forintot potura es garas penzt fl. 100 [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1666:* minden res mobilisemet, Aranjomat, Tallerom at Potra Penzemet, ezüst Aranj marhamat, kóntósimet ... mindenemet valamim vagyon, hagyom és vallom eö kglmének atok alatt [Kv; BLt]. *1681:* Ha pedig Poltora pénsz lenne minde(n) Aranért, ötötfél forintot tartozik ő kme adny [Somlyó Cs; LLt Fasc. 120]. *1683:* akar Tallerok, akar Potra és sustak penzek legyenek [Dés; Jk].

2. *~en* poltúrapénzért; pe polturaci; für Halbgroschenmünze. *1621:* Attam a Vár alatt valo vam buzaban el Putura (!) penzen vekaiat p(ro) d 16 Cub. 19 [Kv; Szám. 15b/V. 12 Voghner Mihály mb szám.].

3. *~ül* poltúrapénzben, poltura értékben; în polturaci; im Wert von Halbgroschen. *1668:* az elöt 15 nappal tartozzanak az megh irt szaz magyar forintokat potura penzül vagy egyeb jo fele penzül le tenni ő kgkk [Noszoly SzD; Ks 41 E. 15]. *1707:* Levala mű előttünk Nemzetes Abrudbányai Lasádi Szabo Gjörgj Ur(am) Feleségével Nemes Brulyai Anna Aszszanyal edgyüt, Jo el kelhető Arany s Tallér, Susták, paltura penzül hetven ött Magyar Forintokat [Ne; Dobl.ev. I/61].

poltúrás, poltrás 1. *mn* **1.** vhány poltura értékű pénzérme; monedă de un anumit număr de polturaci; einige Halbgroschen werte Münze. *1671:* mivel a' Lengyel Országi négy polturás és tiz polturás uj sustakok hibások, valakik ez után bé-hozzák, töllök el-vétessék az harminczadosok által, vagy az melly helyben bé-hozatik annak az helynek Tisztei által és Fiscus számára adassék [CC 91].

L. még a *négypolturás* címszót.

2. vhány poltúra árú; în valoare de/care costă un anumit număr de polturaci; (Ware) im Wert von einigen Halbgroschen. *1672:* Adot ő keglme poturas praemet az giermek mentejehez Nr 8 singet tezen az ara d 24 [Kv; ACJk 56b]. *1678:* Ket Polturas Pantlicara den 72 [Utl]. *1740:* A négj pólturás bor ... szüntelen a' vám Háznál árultassék [Dés; Jk 533b]. *1743:* adtam a negy poltrás borbol just 4 Den. 48 [Szászerked K; LLt]. *1755:* Nállam volt ... egy ötven Vedresni négy poltrás Bora, melly mind el nem kele, hanem valami husz vedret visza vittem benne Gernyeszegre [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1782:* Basa Istvánné Aszszanyamnak volt hat és nyoltz poltrás Borais [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1793:* Inon és Kődön a 8 poltrás borok telyességgel nem kelnek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

3. poltúrapénzzel díszített; împodobit cu polturaci; mit Halbgroschenmünzen geschmückt. *1717:* Arannyas tarka bokály 1 ... On fedeles bokály nro. 1 ... Kis poltras Bokally 2 [TSb 5]. *1775–1806:* Valahányszor Fáta pótrás pártájával Batutat jár estve botskoros lábával [Két Nagyságos elme 115].

4. *egynéhány ~ alk* jelentéktelen; neînsemnat; unwichtig. *1710 k.:* A deák instructio és praeceptoriummal jár; mondják meg magok, mint s mivel jártak ebben az egynehány polturás nyakcsapásban [BÖn. 936–7].

II. *fn* poltúra-pénzérme; monedă de polturac; Halbgroschenmünze. *1674:* nallamis vagion Ura(m) nem sok heia két szaz Forintnak negj poturas mihent tudosit meni potura penz leszen nalla(m) mingiart magam oda megiek [Bethlen SzD; BLt 9 Fileki Mihály Béldi Pálhoz]. *1765:* Egészen abolealtatának a krajcár, poltura és félpolturás penzek ... Veretett ugyan őfelsége rézből félpénzest, egypénzest, krajcárost, polturást, márjásost, mely is akkora, mint egy imperiális tallér [RettE 192].

poltúrásnyi poltúra-nagyságú; de mărimea unui polturac, cît un polturac; von der Größe einer Halbgroschenmünze. *1761:* Gyermek Mén Lovak vadnak e' szerént 1mo tiszta fekete Nyereg Lapotzkája alatt két két Poltrásni holdu öt esztendös ép Ménlo Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15].

poltúra-verés poltúrapénz-verés; batere de polturaci; Halbgroschenpragung. *1656:* Aztis hallotta(m) masoktol hogy Szavai Péter poltra es arany ueresbe(n) elegittette volt magát [Kv; CartTr II. 1026 Stephanus Torday (47) jur. civ. vall.].

pólya faşă; Wickelkissen. *1751:* Mert születet uj Királytok ... Vagyon alázatos hellye A barmok Istálojában Bé kötöztetet polában Hellyeztetett az jászolyban Nem aranyas palotában [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék].

polyák I. *fn* **1.** lengyel ember; polonez, poleac; Pole. *1586:* 6 Junj Louas Istuan viszi Kilinichiki Janost az poliakot Desig hat louon ... f. 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 53]. *1598:* Az mely nap mo(n)dgiak hogy az A hazara mentek volt ... Trombitas es a' polyak en nallam Jarnak [UszT 13/31].

Hn. *1579* az poliakok gatia(n) alol [Néma MT; Told. 31/1]. *1654:* Nagy Polyak szigetiben való rész [Dés; EHA]. *1731:* a Polyák Reth mellett [Dés; EHA].

2. császárhű katona (az 1848-as szabadságharc idején); soldat fidel împăratului (în timpul revoluţiei din 1848); kaisertreuer Soldat (in der Revolution von 1848). *1849:* midőn pap szegibe jöttünk elönkbe futott három polák kikis kérdezték, hogy miféle ellenség van az faluba Kosutok vannaké? [Barót Hsz; HSzjP Berszán Gyurka (63) vall.].

II. *mn* lengyel származású; polonez, de origine poloneză; von polnischer Herkunft. **Szn.** *1508:* Alberto polyak de Zekefalwa[a] [SzO III, 169. — [a]A később Mv-be beleolvadt Remeteszeg határában]. *1549:* Balthasaro Polyak [i.h. 299]. *1582:* Poliak myhall [Kv; Szám. 3/VIII. 59]. *1585:* Joannes Polyak de Dees [Dés; DLt 219]. *1593:* Polyak Janos nemes szemely. Polyak Simon. Polyak Janos desyek [Dés; DLt 237, 238]. *1599:* Polyak Marto(n) [UszT 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalva ns vall.]. *1602:* Polyák Péter szab. [Szentdomokos Cs; SzO V, 211]. *1614:* Polyak Lukaczy [Kászonújfalu Cs; BethU 410]. *1621:* Poljak Simonne. Poliák Illies [Kv; Szám. 15b/IX. 207, 245].

Án. *XIX. sz.:* Pollyák (almásszürke ló) [Szentk.].

polyákul lengyelül; în limba poloneză; auf Polnisch. *1811:* beszél oláhúl, keveset németül, magyarúl és pojákul [DLt 810 nyomt. kl].

pólyáltatik becsavartatik; a fi înfăşurat; gewickelt werden. *1806:* Koporsom Bakatsinnal boritassék bé, belőlis semmi Selyem vagj Fátyol ne aplicaltassék, hanem valamint születésemkor ruhákban poláltattam, ugj halálom utánis Gyolts ruhákban Slafrokban öltöztessenek [Dés; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Károly végr.].

pólyás '?' **Hn.** *1694:* a Polyas erdeje felől [Désfva KK; EHA]. *1763:* Polyás nevezetü erdeit ... a' maga számára élte [uo.; Mk VII/1. 46 id. Hegyi Adám (45) jb vall.] | a' Polyás nevezetü Also erdejét az Exp(onen)s Aszsz(ony) ő Nganak Manyika Iuon ... mindenkor élte [Gálfva KK; i.h. 34 Csizmadia Szávuly (36) jb vall.].

polyéka, pojéka sült húsból készült leveses ételféleség; un fel de ciorbă cu bucăţi de carne prăjită; Art Fleischsuppe. *1593:* weottem ... Czipot Polekahoz es az aztalra f — d 16 [Kv; Szám. 5/XXI. 130]. *1595:* Egj tal poliekat, ahoz ueottem 6 1b. peczenjet ... f — //9 [Kv; i.h. 6/XIV. 14]. *1596:* Attam pollyakara 1. Tyúkot p(er) d. 6 [Kv; i.h. 6/XXV. 7]. *1609:* Elseo tal etek Polieka Pecziene hozza lib:3. d 6 Egi cipo d 1 [Kv; i.h. 12b/V. 24]. *1621:* Poliekanak 10 font fvsteolt peczeniet veotte(m) f — /10 | Tchen hus peczenjet poljekahoz f —/6 | keszittettem ... Fustolt hust poliekanak hagimaval czipoval egjut f — /12 [Kv; i.h. 15b/X. 28, 33, 36]. *1736:* Régi magyar étkek ezek valának ... tehénhús polyékával, kukrejttel, árpa kásával | minden leves az polyeka vala és káposztalé, leves disznó oldalosas [MetTr 322, 330].

L. még Nyr XII, 235.

polyévíz l. polévíz

polyva, pelyva törek; pleavă; Spreu. **A.** *1570:* Zeoch Symonne piroska azt vallya ... hogy annak eleotte Thelbe eccher kwlte volt egy Zolgalo leanyat az Zeoch Demeter chwrybe polwaert, Eo Zeoch Demeter wgi harapta volt Archwl az leánt hogy harmad napiges megh lattzot az helye, Es az megintet Mongia volt neky hogi Teobeh egedwl eo oda Nem Megen polwaert [Kv; TJk III/2. 82]. *1589:* 12 Juny Hozattatúnk 4 zeker aggiagot a Scholabelj hazoknak kemenczenek kayantoüthbol ... d 56 ... Polywath ahoz

hozatatünk egy Zekerrel ... d 6 [Kv; Szám. 4/IX. 16]. *1591:* Sophia, Kerekes Mihali zolgalo leannia vallia, Az vra(m) kwldeot vala az Maiorba poliuaert [Kv; TJk V/1. 84]. *1633:* lattam gjermek koraba(n), hogi zabo Jacabne az ferfiu gjermekekkel egiött poliuabna miben el büttak es egimas hasan fentergettek [Mv; MvLt 290. 124b]. *1675/1688 u.:* Az gabonának csepeltetesinek idein szorgalmatos gondod legyen rea, hogy szalmaiaban felezetiben (!), annal inkab polyvaiab(an) az szeme el ne mennyen, masoktol el ne lopattassek [Borb. I Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához]. *1706:* Az Polyvát és Töredéketis mind ell adta [Zoltán Hsz; KvAkKt Mss 261]. *1815:* Dobolyi Sigmond Ur Csűrében tsipelvén edgy sák buzát fel szörva az fenn írt sellerek a pójváb(an) el dugtanak [Veresegyháza AF; DobLev. V/978]. *1839:* ha el hozták a Szoro Malmat, Méltoztassék ugyan jol csináltatni, hogy fujja ki jol a polyvát [Öraljaboldogfva H; Kf Miss.]. *1855:* Bosla Ferentz Ur is tartozik agyagot és polyvát kezek alá elegedendöt adni hogy munkájokban akadáj ne történjen [Torockó; Bosla].

B. *1595:* az szobanak minden Gerendaiat meg tamasztúan Laabfakkal: Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind le dölt vala: Hozottam az Agyagat és pellyúaiat (!) az varosi Neppel [Kv; Szám. 6/XVIIa. 150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Sz. *1811:* A' Gonosztévőknek pedig egész sorját El-fujja a szél, mint a léha pozdorját, 'S mint a' száraz pojva, mely volt égy rakásba, Szélyel szorattatik a' nagy szél-fuvásba, ugy hogy alig látszik annak az helye is, Olyan leszsz azoknak tanátsa 's élte is [ÁrÉ 127].

polyvahozás polyvaszállítás; transportare de pleavă; Spreulieferung. *1587:* Hozattattam ket zeker agiagot tapogatasnak valot poljwa hozastol niomastol fiszettem —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 33 Seres István sp kezével].

polyvaketrec polyvatartó kas; un fel de pătul în care se păstrează pleava; Art Speicher für Spreu. *1767:* régi Pojva ketrecz aestimaltatott ad hung flor — 50 [Kilyén Hsz; LLt].

polyvakút polyvatartó hely a csűr/istálló végében; groapă în care se păstrează pleava; Grube für die Spreu. *1688:* Ezen Csűrnek van két fiokja, mindenikben egy egy polyva kut [Kozmás Cs; Eszt. Inv 7]. *1698:* edgj ökör Istalo, edgj borju istalo edgj szin alja, edgj poljva kut [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1737:* Ökör Istállo végénél ... partim Török buza szalmával, partim buza szalmával fedett Pollyva Kút, mellyis most teljes Töredékkel [CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.].

polyvanyomás polyva agyaggal való megnyomása/tapodása; bătăcitul lutului cu pleava; Stampfen der Spreu mit Lehm. *1587:* Hozattattam ket zeker agiagot tapogatasnak valot poljwa hozastol niomastol fizettem —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 33 Seres István sp kezével].

polyvás 1. polyvával kevert (gabona); (cereală) amestecată cu pleavă; mit Spreu gemischt. *1604:* senky Czeplötöl és egyeb fele ketseges emberektöl kiknek vetesek ne(m) volt pelyvas Búzat ne vegye(n) [Kv; TanJk I/1. 479]. *1658:* Percipialtam ... az El csepeltetett Majorsagh Buzanak polyvas es poros utollyat Cub. S. N. 6 [Borberek AF; WassLt Perc. 35].

2. polyvatartó; în care se păstrează pleava; für die Spreu. **Szk:** ~ *kas. 1548:* lopta valamy vasas kerekeimet el, kiknek az vasait Nala talaltam vala megh egj poljvas kasban [HSzj *vasas-kerék* al.].

polyvatartó I. *mn* polyva tartására szolgáló; unde se păstrează pleava; für die Spreu. **Szk:** ~ *hely. 1656:* Az kert mellett eleö szalma fedel alatt levö polyva tarto helly, seövenybeöl csinalt, asztaghlab, eöt rendbeliek, mellyekben ketteie gerendasok, az teöbbi pedigh puszta [Fog.; UF II, 180]. *1676:* Csűres kert ... Vagyon az viz kapu mellett szalmával fedett polyvá és felczett tarto hely [Sárkány F; i.h. 757] ✱ ~ *kas. 1785:* Előnkben jövén mind a megírt Pap Istvánné, nem különben Árkoson lakó Pap István senior ökegyelme, kiktöl is kérdésben tévők, minemű portékáji volnának Pap Istvánnál, ezek tudniillik: 1 cserge, 1 vánkos, 1 szuszék, 1 pojvatartó kas [Árkos Hsz; RSzF 238] ✱ ~ *ól. 1674:* vagjon egj jo leszás támaszos sövennyel be keritet csürös kert ... balra az sarkanal egy rosz szalmás polyvatarto ol [A.porumbák F; UF II, 608].

II. *fn* polyvatartó hely; construcție în care se păstrează pleava; Gebäude für die Spreu. *1743:* Tsűr, oldalába ragadot ött ágosokra hoszszan lévö polyva tartojával vagj csür fiacskájával edgyütt [Krakkó AF; BfR dobozolt anyag VI].

polyvázó pilinkéző; care fulguieşte; zu schneien anfangend. *1662:* Az éjszaki szélnek olly rettenetes zivatara, kegyetlenkedése alatt, hogy a bihari náddal, gyékénnyel kötött s szalmával fedett házaknak pernyéit Gyulai Ferenc az várbéliekkel a vár kapuja előtt való górébul nézné, hogy mint a polyvázó havat a szélvész nagy sürüséggel úgy hozná be a megírt helyekrül, a város piacára, vár árkába és az egész városra [SKr 548].

polyváztat (agyagot tapasztáshoz) polyvával meggyúrat/nyomat; a dispune bătăcitul lutului cu pleava; Lehm mit Spreu vermischen lassen. *1597:* Az ket zeker Agiagat melliet hozattam volt egj Balas Neueo legenniel fel Vagattam Niomattam poliuaztattam egez napra fizettem f — d 12 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével].

pomádé (erős illatú) hajkenőcs; pomadă; Haarpomade. *1787:* mikor el fogy a Vén Buszerzöné által készitett Pomádé ... akkor azt vedd elő, és kend az kopatzodra [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1790:* friseur 13/20 Pomadi 3/30 [WLt Cserei Heléna jk 33b]. *1797:* A Grofnak füsűre Dr. 26 Pomade Dr. 14 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1804:* egy pár kék üveg ezüst fedelü pomadenak valo kerek skatulya [Koronka MT; Told. 19]. *1808:* jó illatu pomádéval keni haját [DLt 432 nyomt. kl].

pomádés hajkenőcs tartására való; de păstrat pomadă; für Pomade. *1797:* Két pomádés bádog Scatuja [Koronka MT; Told. 34]. *1820:* Egy Pomádés üveg [Mv; i.h. 19]. *1840:* Egy pomadés csuporba égy varo gyüszü [Dés; DLt 1590].

pomádé-öntés pomádé készítés; prepararea pomezii; Pomadenherstellung. *1789:* Pomadi öntéshez valo pléh Formák Nro 8. Rft 2 [Mv; ConscrAp. 44].

pomagránát 1. gránátalma; rodie; Granatapfel. *1582:* Zepp ianostull weottem 12 fontt Geztenyett ... vgian teolle weottem 11 pomagranatt (!) f 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 28]. *1585:* Zaraz lemonya d. 96 ... Egy pomagranat ... d. 28 [Kv; i.h. 3/XXII. 66]. *1593:* hozũ Istwannak fizetem poma granat arrat melliet biro wram hozatot wolt el mikor az wj eztendeo Aiandekat meg wittuk wrünknak f 2 [Kv; i.h. 5/XXI. 66]. *1618:* Tonai Janossal uetetem hat forintra Naranczot Lemoniat Pomagranatot melliet Bethlen Istuan Vramnak Cancellarius Vramnak kwltem, az kit rea attam teszen ... f 1 d 25 [Kv; RDL I. 103]. *1620:* Egy Masa pomagranattul f —/20 [KvLt II/69 VectTr 13]. *1665:* Pomagranatra —s— narancsra Tal. 4 [UtI]. *1671:* Võt ... Citromot Pomagranattal s egyébbel ahoz való szepettel Lakattal pro Tall. 10 [Radnót KK; Törzs]. *1687 k.:* Egy Mása Poma Gránattol f —//30 [MvRKLev. Vect. 19]. *1719:* pomagranatat tudakozva(n) ... azt monta nem termet az üdőn [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.].

2. gránátalmafa; rodiu; Granatapfelbaum. *1766:* Az Nagy virag házban ... Savanyo Pomagranat 12 [Déva; Ks 76. IX. 16].

pomagránátfa gránátalmafa; rodiu; Granatapfelbaum. *1662:* Láthat vala[a] pomagránát-, citrom-, narancs- és fügefákat hatalmas nagy, majd kádakhoz hasonlítható zöld edényekben földbe beültettetve [SKr 262. — [a]Lichtenstein herceg kastélyának kertjében].

pomána 1. ajándék, alamizsna; pomană; Almosen. *1838:* onnan esmérem, hogy mikor én a Tömlöczben vóltam Pománát hozott oda — 's nekem is adott belőle [Kvh; HSzjP].

2. halotti tor; pomană, praznic care se face după o înmormîntare; Totenmahl. *1720:* A megholtakert való pomana vagyis elemosina fejében sok helyütt, halljuk, az oláh papok a megholtak marháját magoknak követelik [Beszt.; SzO VII, 281]. *1730:* Mü az meg irt napon Pomanaban voltunk Antalnál a Papunkal edgyütt [Pusztakalán H; Born. XL. 104 Szirb Marku (43) zs vall.]. *1749:* Mihacz András panaszképpen proponallya hogi Oh szerint valo N: Boldog Aszszony Napján ... az Inctus hazánal szinte akkor Celebralt Pománára ötet is bé hivta ... reaja támadott ötet rutul meg verte [Sztregonya H; Ks LXII/9]. *1767:* az őszszel Moldován Andréka házánál pomána lévén ... akkor ... szolgáját meg pofoszta [Majos MT; Told. 26].

Szk: *~t csinál. 1739:* Sztan Ignat ... azt vetette okul, hogy neki sok költsege volt az Mennyere Opra Surkára, s annak egj Fiara ... el temettetvén őket, es pomjanát tsinálván nekik, melyhez kepestis törvényekis volt az falu előtt [Sáldorf NK; JHb XXIII. 49. 16]. *1749:* én szokasunk szerint becsületes embereket magamhoz hivatván Pomanát csinaltam melly(en) Actor is hivatlan Comparcálla [Sztregonya H; Ks LXII/9 Brezován Juan vall.]. *1812:* az üst pedig mely még vagyon az attyátol azzal pománát akar az attya után csinálni [Petrilla H; JF 36 Prot 7–8] ✱ *~t tesz. 1755:* Subinferáltatik az Incta Pars Relatoriájában, hogy eő az Attyától indivisus levén, holtig tartotta, tisztességesen el temette, Pománákot érette tett [Ribicsóra H; Ks LXVII/7] ✱ *~t tétet. 1743:* A temeteskor is azon meg hólt feleségem(ne)k tehetségemhez képest költöttem kilentz mariast és azonn kivül Pománát is tétettem [Vályebrad H; Ks 62/22]. *1823:* özv. br. Jósika Istvánné (Tövissi Borbára) az Anyosomat ... magához hivatván arra kérte, hogy a nehai Báró Urnak egy pománát akar tetetni, és a végre menne el a Konyhára és ottan készíttene (így!) [Déva; JHb 48 Popa Mariska Dsoszán Simonne (20) vall.].

3. *~ban* ingyen; de pomană, gratuit; gratis. *1714:* Moldovából származott volt egy Doszoszthei (!) nevü ... taníttó kalugyer, kapott Perle Dántol maradt helybe monoszteriának valót, a holott egy Rusza Folcsán Rédei rész ember pománába kezdett is építteni mely végbe menvén laktak ott kalugyerek és sok oláh deákok gyültek melléjek [Déda MT; MúzBf Pásk Kirilla (72) vall.]. *1731:* az edgyik ökör betek (!) lévén hatta Barayka[a] hogy nyuzzák meg és visellyek el az börit bocskor(na)k, mint egy Pománában [O.bikal K; DobLev. I/143. — [a]Barayka Mikola]. *1746:* (Exponálja) Relicta Danos Maria ... szeginy Uram halálakor ... a Fele malmocskaját is ... neki cedalta ugy hogy adgyon érette pománaba egy két esztentős tinót [Radulest H; Ks LXII/23]. *1766:* a' hellyetskének a Felső szegeletiben ... Pap Todor ... egy házatskát epitett volt Pománában egy el esett óreg attyafijának Pap Stéfánnak [Szentegyed SzD; WassLt Molduván Kratsun (80) zs vall.]. *1770:* az Exponens Urnak ... 3 bornyuzo tehene volt edgyet Pap Josinak Pománáb(an) mást pénzen adott [Récekeresztúr SzD; SzentkGy Bocsa Kosztán (52) jb vall.] | az Exponens Ur ... adot ismét Pománában szegények(ne)k 20 juhokat [uo.; i.h.]. *1774:* instáltam ... hogy visza adgya el vet Tehenemet, de őkigyelme aszt felelte, hogy egy Papp Telki Jobbágyának Pománába adta [Mocs K; KS Conscr. 43] | három fejős Tehény volt ugyan de az egyiket az Feleseginek adta az Testvére Pománában [Paptelke SzD/Mocs K; i.h.]. *1835:* a' ki meg fizette el vették, a' ki pedig meg nem fizethette, annak pománba (!) maradott [Zsibó Sz; WLt].

4. *szitk 1740:* hallottam, hogy szidta a Tisztartonak Gábor(na)k a Lelkit, s pománíját fututálta, s azt mondotta hogy mingyárt ugy meg ütis hogy el hasad az feje [Vármező Sz; LLt Fasc. 164]. *1749:* Dumitru eö néki a Pománíját eszve szidta [Korolya H; Ks 101].

pomázik halotti toron részt vesz; a participa la o pomană; am Totenmahl teilnehmen. *1762/1845:* Onnan szolgál vala által az oláh pap Erdővidékre, noha csak Tanitani 's pomázni jár vala által [Herményi,EDem. 191].

pompa 1. ünnepélyes külsőség, fényüzés; pompă, fast; Prunk, Pomp. *1603:* semmifele wigassagh teüeo zerzama az Meniegzeoben bizonios ideigh migh ... eo kegmek Tanachiul megh nem zabadittiak ne legien, eottwen forint bwntetes alat ... Ha penigh nagiob ceremoniawal, es pompawal, eleobbi mod zerent walaki akarja Menniegzeie lakodalman (!) celebralni, warya annak alkalmatos ideiet [Kv; TanJk I/1. 446]. *1657:* Midőn Marchiában érkeztünk volna ... igen nagy pompával excipiáltatánk [KemÖn. 57]. *1662:* (Bethlen Gábor) igen nagy pompával, költséggel hozatta vala 1626-ban az Brandenburgumi Kata marchionissa asszonyt | (Rákóczi György) az egy nagy pompán és bőköltségü pompás nagy udvarban tartáson kivül ... semmit az haza megmaradására, épületire való jó dolgokban hátra nem hágy [SKr 128, 143]. *1684:* September ... 18 ... lött nagy pompával ifjú urunk, küssebb Apafi Mihály kegyelmes vrunk ő nagysága fejedelemségének az török császártól való confirmatioja nagy pompával, mivel az egész országnak szine s fegyveres hada ott volt [SzZs 255]. *1697:* Ma a(d)ta az aranybáránt ő felsége az archidux(na)k szép pompával [AIN 148]. *1736:* több víg napok sem volt talám az lakadalmok napjánál azok közül is, az kik ilyen pompá-

val házasodtak [MetTr 392]. *1758:* a nagy pompa okozta, hogy osztán utoljára Diószegi Mihály pápistává lett | sok nemesemberek ... oly pompával élnek, hogy úr sem nagyobbal [RettE 58, 89]. *1823–1830:* (Gr. Bethlen Elek) pedig még tapasztalatlan ifjú lévén nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgája lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kísérgesse [FogE 144]. *1833:* Az ezen Erdelyi Nagy fejedelemsegbeli régen ohajtot Dietát Felséges Fejedelmünk Isö Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvárra 26dik Majusra határozván személyesének ... unoka Ötsit Estei Ferdinánd ő Fő Hertzegsége neveztetvén ki ... 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatott [Kv; ACLev. Perc. 5].

Szk: *fényes ~. 1710:* Jósef király ... kisebbik fiát, Carolust a császár spanyol királynak declarálja ... ki is az angliai és hollandiai hajókon Catalóniában bemene, és ott a spanyoloknak nagy örömivel, fényes pompával spanyol királyságra megkoronáztaték [CsH 327] ✱ *grófi ~. 1710:* Magyarországból gróf Thököly István, Thököly Imre atyja bejöve Erdélyben grófi pompával, feles lovasokkal, gyalogokkal, társzekerekkel, fényes udvari néppel ... Fejér vármegyei krakkai jószágába [CsH 101] ✱ *királyi ~. 1662:* Udvart nagy méltóságost és utoljára szinte királyi pompával valót tart vala[a], melyben az régi nagy urak s fő emberek gyermekit schólákból való kikelések után tisztességes fizetéseken, méltóságosan nevelvén ... külső országokra való járatásokban gyakorolja vala, és az haza ... szolgálatjára úgy készíti [SKr 125–6. — [a]Bethlen Gábor]. *1711:* az új császár, Carolus felesége testvér öccseasszonyt kéreti meg házastársul, és nagy királyi pompával lakodalmaznak [CsH 471] ✱ *kitelik a ~. 1736:* Valyon ma hány gróftól, hány bárótól telnék ki az az pompa ? | én itt, az mennyiben eszemben jutott, az nagy lakadalmakot írám le, de ebből eszedbe veheted az alább való lakodalmakot is, mert azoknak is csak az volt a fundamentuma, ha az pompa szintén ugy ki nem tőlt is [MetTr 362, 392] ✱ *száraz ~* üres fényűzés. *1811:* 'S Mikor eszembe jut, mindég szivem szánnya Azt, kinek hatalma 's Rangja meg-kivánnya, Hogy sok strá'sa vegye körül háza falát, 'S más kóstolja minden ételit, italát. Hej! értem én, 's érti a' kinek nem tompa Az esze, hogy e' nem tsupa száraz pompa [ÁrE 58] ✱ *világi ~. 1766:* Ez az asszony[a] tagadhatatlan, hogy mind familiájára (mivel gubernátor Bánffy György leánya volt), mind szépségére s mind jóságára fejedelmi asszony volt, és igen nagy világi pompával élt [RettE 197. — [a]Gr. Bethlen Ádámné gr. Bánffi Klára].

2. fényűző ünnepség; serbare/festivitate pompoasă; prunkhaftes Fest. *1704:* igen nagy készületi lévén a neonatus királybírónak a holnapi introductióra ... megparancsolá az úr, holnap reggel az őnagysága paripáit megpatkoltatván, igen szépen megtisztíttassuk, e holnapi pompának megtisztelésére [WIN I, 203]. *1710 k.:* Nagy pompa volt. A nagy fekete ... oláh papsereg elöl, oldalfélt, hátul, sok sírva [BÖn. 874]. *1744:* azt irhattyuk Nsgd(na)k, hogy ollyan Bál nevezeti alatt follyo solennis pompak mennek végb(en) ejjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasok ... melly(ne)k descriptiojara elégtelenek vagyunk [Apl.t 4 Árkosi Benkő Ráphael és József Apor Péterhez Nsz-ből].

Szk: *mezei ~* mezei katonai ünnepség. *1657:* jutánk ... Szécsénhez, harmadik napján elérkezék ... Mannszfeld és vele az veimári herceg, Ernestus ... kiket az fejedelem is, kimenvén személye szerént is, nagy szép mezei pompával excipiála az budai vezérrel együtt [KemÖn. 73].

3. fényűző temetési szertartás; funeralii, ceremonie fastuoasă a înmormîntării; prunkhafte Beerdigung. *1662:* ifjú Bethlen István megbetegesedvén ... szép csendes halállal az élők közül elköltözött vala ... die 24. Martii anni 1633. az öregbik egyházban nagy solennis pompával temettetett vala [SKr 147]. *1667:* Szegény palatinus uram ő nagysága e világból kimúlék ... mindjárt azon éjjel minden pompa, harangozás nélkül lipcséni beszterczei udvarárúl kihoztuk [TML IV, 767 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1684:* Szentmártoni Uramat ... Temettük el ... az czinteremben elég tisztességesen ... az egész pompa az templumban volt az eső miatt [SzZs 263]. *1736 u.:* Mikes Mihály, maga meghagyta, egy ingben lábravalóban nyujtóztassák el, a koporsóját is kívül vastag gyolcscsal vonják be ... azt is meghagyta, semmi pompa, sem öltöztetett lovak, se zászló ne legyen, nem is volt [MetTrCs 479].

Szk: *halotti ~. 1767:* 16-dik Augusti temettetett gr. Bethlen Ádámné aszszony öexcellentiája Kolozsváratt a Farkas utcai templomban igen nagy és díszes halotti pompával [RettE 211]. *1772:* 19-na Iulii 1772 temettetett generális gr. Bethlen Ádám úr Kolozsváratt a Farkas utcai templomban igen nagy halotti pompával. Még nagyobb pompával ment volna végbe, ha regimentje benn az országban lett volna [i.h. 280] ✱ *militáris ~* katonai tiszteleadás. *1710:* egy rác Kira nevű kapitány Vidombákon menvén harmadmagával ... megszoriták a falu között, megölék, a testit behozák Brassóban s nagy militáris pompával temetik el [CsH 393] ✱ *temetési ~. 1710:* Teleki Mihály forgolódván a temetési pompa körül, és maga lovait fejedelmi módon felöltöztetvén [CsH 196]. *1759:* holt meg ... gr. nagykárolyi Károlyi Ferenc generális ... Szatmár vármegyének főispánja. Temettetett 17-ma Iulii 1759 Kaplyonban, de az temetési pompa Károlyban celebráltatott [RettE 88]. *1761:* 21-ma mensis Iunii temettetett méltóságos br. Bánffi Farkas úr őnagysága. Bonchidán ment végbe a temetési pompa, de felvitetett Bánffihunyadra [i.h. 120]. *1819:* Gyaluban ... V: Ispány Nagy Szőllősi Hertzeg Moyses ... szép pompával el temettetett Oratioval. Az után itt is ... véghez vitetett felette a' Halotti tisztesség, Prédikatzioval ... hasonlo temetési pompa itt még nem volt [Burjánosóbuda K; RAk 91] ✱ *végső ~. 1720:* Kérem Nagjcsagod mindenek felöl parancsollyon hogj keszületlenségben Néhai Méltoságos Groff Uramnak eő Nagjcságának végső Pompaja az én erőtlenségemből en ne okoztassam (így!) [Petek U; Ks 96 Petki Széki István lev.] ✱ *világi ~. 1731/1768:* (Testem) temettetését kivanom Kolosváratt az Ö Várban ... minden haszontalan költség és Világi pompa nélkül, fekete fél Sellyem bokáig érő hoszszú köntösbe, mintegy Szarándok forma habitusba [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

4. díszes kíséret/menet; pompă, alai/cortegiu plin de strălucire; festlicher Begleitung/Zug. *1619:* Mikor Ahmed császár egykor Drénápolyból hazajött vala, és az drénápolyi kapun pompával béhozták vala, azt láttam az pompát [BTN[2] 268]. *1657:* midőn az násznépe a fejedelemasszonnyal Kassához közelített volna, az fejedelem is nagy pompával méne ki és excipiálá őket | sokáig az pompa csak helyben állott mindenik felöl; amazok az fejedelemasszonnyal az Hernád vizén túl az hegy alatt, imezek az fejedelemmel innen a város felöl [KemÖn. 61–2]. *1658/1799:* Barcsai Ákos ... M.–Vásárhelyen gyűlést tétete, nagy pompával penig maga bejövén ... egy hétig tarta a gyülés [Mv; EM XVIII, 543]. *1662:* die 16 Februarii a fejedelem Kálló

várába ebédre nagy pompával bekísértetett vala | a fejedelem is ... nagy solennis pompával békísértetvén a várasba, ugyan a generális házaiban ... szállott vala [SKr 209, 213]. *1710 k.:* Az úr béméne a maga házába, és csakhamar fel a királyhoz, minden pompa nélkül, két ló, két lakáj, közönséges hintó [BÖn. 594]. *1779:* a muszka követ Berlinbe ment a békesség iránt való tractára szörnyű nagy pompával [RettE 394]. *1823–1830:* midőn gróf Teleki Mihályt marosszéki főkirálybírónak installálták, szép idő lévén nagy pompával kísérték a Poklos utcai házától a székházig. Teméntelen nép volt az utcán, én is a sokakkal együtt a Virág János háza ajtajában állottam a ceremónia nézni, és ámbátor sokan unszolták, hogy nézze ő is a pompát, de varróasztala mellől fel sem költ, hanem varrta a harisnyát [FogE 284].

5. fényűző temetési menet; cortegiu/convoi funerar plin de fast; prunkhafter Beerdigungszug. *1823–1830:* Meghalván ... gróf Saint Martin ... A temetése így ment: reggel 9 órakor indult meg a halotti pompa, elöl mentek az akadémia muzsikusai muzsikálva, azután a deákok ... osztán ... a professzorok [FogE 243].

6. vallásos körmenet, processzió; procesiune religioasă; religiöse Prozession. *1725:* Tegnap nagy pompával vonultunk buza szentelni M. Püspök vr(am) meg szentelte [Kv; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1764:* (A templomi képet) Kornis Zsigmond parancsolatjából ... nagy pompával vitték a jezsuiták Kolozsvárra, kinek imádására Nagy Boldogasszony napra mindenfelől nagy sokasággal gyülnek Kolozsvárra az emberek [RettE 177].

7. *~ra* ünnepélyes alkalomra; de paradă/sărbătoare; für festliche Gelegenheit. *1736:* A férfiak azért azelőtt az nagyja az embereknek pár nusztos süveget viselt pompára, medály rajta s abbol kolcsogtoll állott ki | Az uraknak, első förendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú széjes galléra, hogy majd az háta közepit érte, az karjának felit, elöl is az mellye felöl jócskán leért | A nagy vraknak pompára veres zöld szironynyal varrott bagaria hámjok volt, azon nagy fejér ónnal megónazott csattok [MetTr 346, 350, 367].

pompadur bíborvörös; purpuriu; purpurrot. *1766:* Adtam ... egy pompadur anglia poszto Mentét [Berz. 73. 9].

Szk: *~ veres. 1810:* viselt ... pampadur veres sujtásos kitsin fejér gombokkal meg-rakott pantalon Nadrágot [DLt 660 nyomt. kl].

pompadur-szín bíborvörös; purpuriu; purpurrot. *XVIII. sz. köz.:* Egy Pampadur szin Aranyos Paplan mely(ne)k tettcén Creditor a széle [MkG gr. Rhédei Klára kel.]. *1761:* (Átvett) egj Rendbeli Pampadur Szin Anglia Köntöst Ezüst Plasportal övestöl [Gyéressztkirály TA; JHb XLV]. *1765:* Ugyanez az asszony egyéb színek felett szerette a meggyszín köntöst, melynek becsületi nemcsak Franciaországban, hanem a bécsi udvarban s következőképpen Magyar- és Erdélyországokban annyira elterjedt, hogy minden renden lévő icki-vicki ifjúság nem tartja magát olyan színű köntös nélkül embernek. Nem is hívják már meggyszínnek, hanem pompadur-színnek [RettE 190]. *1768:* Mej tarto vagyon 3 egy Pampadur szin Selyemel creditorral boritott [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1769:* viseltes panpadur szinü nadrag [Berz. 73. 9].

Szk: *sötét ~. 1779:* Egy egy rendbéli setett panpadur Szin Köntös [Nsz; NkF].

pompájú fényűző, fényűzést kedvelő; iubitor/pasionat de fast/lux; prunkliebend. *1799:* Boldog Isten, de sok dolgok mennek végbe e rossz világon. Minthogy Nemes János úr ifjúkorában ért nagy elömenetelt, szörnyű elatus és nagy pompájú és gőgű emberré lett. De ugyan megadá az árát, mert majd többet szállott alá, mint amennyire felhágott volt [RettE 407].

pompás 1. fényűző; fastuos, luxos, pompos; prunkhaft, luxuriös. *1657:* Az solennitasok után Erdélyben az fejedelem az új fejedelemasszonnyal béméne ... mindenütt nagy pompás vendégeskedések lévén [KemÖn. 64]. *1662:* (A fejedelemasszony) Henrietta palatinát ... megkérette[a] ... die 27ma Junii anni 1651-mi érkeztek vala Patakra vele, és szolgáltatott vala nagy solennitással való pompás lakodalmat [SKr 310. — [a]Fia, Rákóczi Zsigmond részére]. *1710:* Ebben az esztendőben hala meg Mikes Kelemen Csíkban somlyai házánál ... temeték el ugyanott, a barátok klastromában, melynél pompásabb temetést az én időmben nem értem | Fejérvárról menénk Gyaluban, gróf Székely Ádám lakadalmára ... Annál pompásabb lakadalmat Erdélyben nem értem [CsH 196, 321]. *1710 k.:* Eljöve a Bethlen Farkas pompás temetése Keresden [BÖn. 717]. *1736:* A magyar hintónak az hátulsó bakjára nagy öreg, fekete bőrrel borított, ónos szegekkel czifrán megvert ládát tettenek, abban, kivált ha pompás vendégségre vagy lakadalomban mentenek, úr, asszony köntöseit, szoknyáját s egyéb portékáit mind bérakták [MetTr 368–9]. *1823–1830:* A testet ... a szekér a sírhoz vivén, az ... két sírásó leveszi a koporsót, sírba teszi ... nincs sem harang, sem énekszó: ez a közönséges temetés módja. Hanem vagyon ennél pompásabb is [FogE 242].

2. díszes, díszesen megépített/elkészített; pompos, fastuos, somptuos; geschmückt, reichverziert gebaut/gefertigt. *1662:* Sok volna előszámlálni az építésben való telhetetlenségét[a] ... nagy pompás és szintén királyi nagy kiterjedt fundálásokkal | Az kastélynak[b] ... a kert avagy napkelet felett való oldalában ... nagy pompás királyi rendházak [SKr 96, 262. — [a]Bethlen Gábornak. [b]Lichtenstein hercegének]. *1777:* egyéb épületek el rontattak és azok helyében, más kö épulétek, czifrábbak, pompásabbak építettek ... ugj tettzet a' possessoroknak [Dés; Ks 79. 29. 235]. *1811:* Ülvén tehát pompás szekeredbe belé, Vedd utadat a' Szent László Hegye felé, Emelkedjél annak éppen a' csupjára, Ott' légyen leg hoszszabb futásod határa [ÁrÉ 118]. *1823–1830:* a templomban, hová a test tétetett és a keservesek ültek, magasan pompás castrum doloris építtetett, amennyiben a fekete szint pompásnak lehet nevezni | mentünk a királyi udvarba[a], mely pompásobbnak látszik kivülről, mint a bécsi | Mihelyt Saxoniába beléptünk, minden részben a csinosságot, tisztaságot lehetett szemlélni. Pompások az épületek csinosok a házak és a benne lakók [FogE 63, 176, 181. — [a]Prágában]. *1825:* az Udvari Házok Fényesek Tzifrák és pompások voltanak [Szentdemeter U; Told.].

Szk: *~ alkotású. 1849:* A Bilcartozo asztal igen szép és pompás alkotásu — öt hozzá tartozo golyoival edjüt [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *~ épületű. 1662:* Bethlen Gábor fejedelem ... hogy tárháza valamit gyarapodni kezde ... váraiban nagy friss fejedelmi, pompás épületű házakat építtetett vala [SKr 93–4].

3. díszes, cifra; foarte frumos, splendid; geschmückt. *1657:* Ez fejedelem mind annyi hadakozási, építési, nagy

udvar, igen friss és pompás öltözetek, sok fizetett hadak tartási között is tárházában hagyott vala többet egy million számú készpénznél [KemÖn. 101]. *1710:* a fejedelemasszony[a], mivel egészségtelen száraz asszony vala, nem is gyönyörködék soha a pompás öltözetekben | Bécsben ... csudául szemlélték a magyaroknak pompás készületit mind köntösökben, mind lovokban [CsH 127, 310. — [a]Apafi Mihályné]. *1840 k.:* Egy asszonyt láttam én: Pompás kalap fején. Kérdem, hogy ő kiné ? Hát csak egy szakácsné [EM XIX, 515 Vajda Anna emlékkönyve].

4. vmivel díszített; împodobit/decorat cu ceva; mit etw. geschmückt. *1849:* A Kredentz házba kimenve ... A Bileárt Ház Lila szinre kifestve fejér és sárga virágokkal pompás [Somkerék SzD; Ks 73/55].

5. pompát/fényűzést kedvelő; iubitor/pasionat de fast/lux; prunkliebend. *1710:* Bédi Pálnéra nagy nehézsége vala, mert kevély, pompás asszony lévén, ritkán udvarolja vala a fejedelemasszonyt [CsH 127]. *1765:* 28dik Augusti volt a Varsányi Ferenc lakadalma, vette ennek a nagy vén ökör Décsei Lászlónak egy gőgös, pompás s amellett rút és rossz leányát [RettE 184]. *1791:* Minthogy én életemben is pompás nem voltam, pompás Temetést se kivánok [Mv; Told. 18].

6. jó fajtájú, nemes; de rasă; von guter Rasse. *XVIII. sz. eleje:* a' mely Lovaknak káváson horgas a' nyakok azok Pompas lovak, a' félék a' Török lovak; Amelly lovak a' Szügyek felé hajtva Szegik meg a' nyakokat, vagdalkozni nem jo rajtok [JHb 17/10 lótartási ut.].

7. választékos, cifra; îngrijit, ales, frumos; fein, geziert. *1662:* audientiája lévén, mint követ méltóságosan felvitetvén, hát csak köszöntés, hímes, pompás beszéd látogatásnak szine, és a városban való németekhez bekövetkezésbéli igyekezet minden dolga [SKr 673].

8. nagyszerű; măreț, grandios, superb; ausgezeichnet. *1811:* az Éfésusi Diána Temploma, Melynek hét Tsudák közt talaltatik nyoma, Hérostratusnak el-égvén a' tüzivel 'S El-enyészvén minden pompás szépségivel, Helyette más Oltár épült [ArÉ]. *1823–1830:* Estve mentünk be Pestre, midőn már az utca lámpásai meg voltak gyújtva. Soha ennél pompásabb látás előttem nem volt [FogE 167]. *1890:* a heverés művészete, amikor odáig viszi az ember, hogy szembefordulva a pompás napos éggel, ne gondoljon sem a tegnapra, ne érdekelje se a holnap [PLev. 154 Petelei István Jakab Ödönhöz].

9. kiváló; excelent, splendid; außerordentlich. *1864:* igen pompás ihato tiszta kut egy domb tetön melyböl minden idö szakaszba a viz egy formán foj ki [Nyárszó K; KHn 125].

10. *gúny* dicső; glorios; gloriös. *1657:* indulék, hogy valami derekas próbát tennénk az ellenség táborát megütvén, de heában fáradánk ... mert az ellenség ... táborhelyét változtatta ... Ily pompás csatát többször nem jártam, melyben ebédem, vacsorám lévén Duklással, friss étkekkel, ezüst tálakból, kristály pohárokból vendéglett [KemÖn. 281].

pompásan 1. fényűzően; cu mult fast, în mod pompos; prunkvoll. *1657:* Ezen solennitasra az török császár is követjét küldötte vala igen pompáson Budárol | az generál az fejedelmet igen pompáson excipiálá és vendéglé [KemÖn. 64, 284]. *1669:* Mi, Uram, már az lakodalmazáson általmenénk s valóban pompáson is lün [TML IV, 490 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1704:* 24 Augusti esett el a rácok ... kapitánya, Horvát János, akit pompásan temetének el az óvári templom mellé 25 Augusti [Kv; KvE 293 SzF]. *1710:* Éppen pünkösd első napján a szebeni mezőre szállíták az erdélyi hadakot, oda jöve ki nagy kevélyen s pompáson Teleki Mihály [CsH 186]. *1710 k.:* Némely nagy urak híttak ebédre[a], gazdag és pompáson tartottak, aminthogy rendszerént úgy is élnek [BÖn. 586. — [a]Londonban]. *1798:* (Donát Mihály Uram) pompáson élt azt hallottam, mely miatt utoljára a'mint ugyantsak hallomásbol tudom el is bujdosott, mint hogy a sok Vendegeskedes mián el szegenyedett volt [Bürkös NK; RLt]. *1806:* dél előtt a Békességért a Te Deum laudamust ágyuzások, trombitálások kőzőtt a Nemesek jelen létében meg tették pompáson [Dés; KMN 163]. *1823–1830:* Abban az időben igen pompás lakodalmak és temetések estek az urak között, a lakodalom egy hétig is eltartott, akkorra mind magok, mind cselédjeik igen pompásan öltöztek [FogE 63].

2. díszesen; fastuos, somptuos; geschmückt. *1657:* Jászvásárról ... az fővíszter hintóval és szekerekkel jütt excipiálásomra, kísírt szállásomra, az holott pompáson felöltöztetett házakban szállítottak [KemÖn. 297]. *1662:* Az fejérvári székeshelyi fejedelmi házak ... nagy pompásan olaszfokokra, sűrü csatornákra építtettek vala [SKr 300]. *1823–1830:* Pestre Budáról az úgynevezett Repülő Hídon járnak által ... A híd igen pompásan s jó móddal kikészítve s kifestve, rajta egy kis ház, melyben a vámos szedi a vámot, s mellette mindenkor katona strázsál [FogE 167].

3. nagyszerűen; minunat, splendid; ausgezeichnet. *1669:* az moldvai vajda is igen vígan s pompásan tölti az idejét [TML IV, 451 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1879:* Tegnap éjjel Tavaszinál voltunk ... Ittunk és pletykáltunk ... Ki is voltunk merülve — de úgy szokták azt mondani, hogy „pompásan mulattunk" [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

pompásság 1. fényűzés; pompă, splendoare; Prunk, Luxus. *1636:* hogy ... az igaz vallást a' külső pompasságrol és gyönyörüségröl bötsülö itéletlen embereket reá hitegethessék, sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert [ÖGr Aj.]. *1658:* most bizony, édes Öcsém uram, el költünk a pompásságról, hanem édes Öcsém uram Kegyelmedhez az illik [TML I, 109 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

2. díszesség; somptuozitate; Geschmücktheit. *1825:* A Castélybeli épületek erössek, szépek, Fényesek, és szépen ki festettek voltanak, tündöklött pompásságok [Szentdemeter U; Told. Conscr. 74].

pompázik fényűzéssel hivalkodik; a face paradă de lux; sich mit Prunk zeigen. *1791:* Ennekem pompás temetés nem kell, mivel eletemben pompás nem voltam, s eletembenis ki nem tölt töllem, s most sem marad anyim hogy pompázzanak a temetésemmel [Mikeszásza KK; Told. 23].

poncíroz cizellál, véséssel díszít; a cizela; ziselieren, mit Meißelung schmücken. *1816:* Az el lopott Pipának le-irása Mind egy öt tzolnyi magasságu egy és fél tzolnyi vastagságu ... 13. probás ezüstel bé foglalva egy ezüst lántzal, bétsi munka, idegen czimerrel puntzirozva, veres pipa szár elefánt tsontbol valo Czirádákkal [DLt 816 nyomt. kl 1582].

poncolás cizellálás, vésett díszítés; cizelare; Ziselierung. *1803:* ezüst Pohár, mely fenekéböl ki nyúló küsded srofjá-

nál fogva egy három ujni magosságu és a' talpja sipjából egy hat szegeletü tsötskén fel nyuló szárához foglaltatik, a' Pohár talpának külsö kerülete és Sipja arany virágokkal pontzolások közt ékesíttetett [Széplak KK; UnVJk 212].

poncolásos cizellált, vésett díszítéses; cizelat; ziseliert. *1803:* Egy ezüst, Aranyas pontzolásos ki ülö virágu talpas magos tsötörtös szép Pohár [Dicsösztmárton; UnVJk 111].

ponderál 1. vmennyit nyom; a pondera/cîntări, a avea o anumită greutate; wiegen (Gewicht von etw.). *1595:* Egy mosdo korso medenchesteol Araniazot az kj niom Awagy ponderal M. 13 p. 11 | Ket Gostian keowesteol ponderal aur p. 15 | Egj mereo Aranjas labas soh Tarto Az kj ponderal M 1 p 35 | Egj Lisimachus harom darab Thermes Aranj mindenesteol ponderal aur. p. 12 | eot Apro termes darab Aranjak mindenesteol ponderal aur. pp. 12 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

2. megmér; a cîntări; etw. wiegen. *1671:* edgy felöl két száz Tallerokat teve(n) az serpenyeób(e), más felól dirib darab ezüsteoket rakta(na)k, s ugy ponderalták mérsekelvén az Tallérokhoz azokis [Kv; TJk XI/1. 49–50].

3. *átv* mérlegel; a cîntări; erwägen. *1696:* azon Háznak válorának Intezetiben továb ezer forintoknal nem mehettünk: Mert ha szintén láttatnékis az mostani időre többet érni ez az örökség, de ha annak mostani hasznát és kárát s terhétis, kivalt ez mostani nagy portiozás(na)k idejihez képes ponderalni kezdgjük; ugyis valora továb nem extendalodhatik [Mv; MbK 80].

4. *átv* jelent/számít vmit, nyom a latban; a avea importanţă, a trage la cîntar; bedeuten, wichtig sein. *1705:* Ha kevesebben vagyunk is, mégis több<et> ponderálunk az odakivalóknál [WIN I, 601]. *1718:* nem kéne Angjam Asszony(na)k is ollj mod nélkül haszontalan Sirni, mert nem illik keresztenj emberhez az a' Poganysmus ... de ott az ratio el hisze(m) keveset ponderal [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1734:* Ponderal azis továbra sokat in Juditio, hogy az mely Idegennek az Attya el atta volt nullum Jussal, azon Idegen kénáltatta meg az Emptor Actort mint vért, Félesége jussan, tévén tsak nyoltzad napi terminust az ki valtásra [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1765:* az több Ratiokis in rei merito semmit nem ponderalnak, mivel mind ollyasok, mellyek a' Novizánsokat artatlanokka ezen tselekedetekre nézt nem tehetik [Torda; TJkT V. 260]. *1776:* Hallottam halomast, mellyeket nemis tudom Kitöl, s nem is olly dolog, hogy valamit ponderálna [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. *1789:* minthogy a' p(rae)tendens Asszony a' sok summa pénzt tsak emlegeti, de nem probálya, azért a' p(rae)tensio semmit se ponderál, én pedig doccalok contrariumot [Ne; DobLev. III/658. 2b]. *1780:* Hogy ha pedig a Méltoságos A. Vr részirol exhibeált Inquisitoriakbeli Fatensek Fassioi Curiose meg fontoltatnak többet ponderálnak mint Sem az I. Vr Inquisitoriájában lévö Fatensek Fassioi [BSz; JHbK LIV/25. 18].

ponderáltathatik vmennyire értékeltethetik; a putea fi estimat/evaluat; geschätzt werden können. *1732:* A Kortsoma ezen Faluban mind eddig sem limitáltatott hanem a Possessorok közül a kinek mikor tettzik akkor kortsomároltat, de minthogy ezen részre eddig nem igen kortsomároltak, annak haszna nemis ponderáltathatott [Erdöszengyel MT/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

pondus 1. (nemesfém) súly/mérték; pond, greutate; Gewicht für Edelmetall. *1570:* A kemenchet begywtatam es az virgakat be sozam es egy twzben tartam az en zokasom zerint, es ky vöm, lön smaydek es gradussabanis fellieb Mene, vgy Mint az tekelletes gradusra, Melliel Meeg Mas aranyatis meg Jouita Mind koloraban es mind gradussaban, pondussa penyg Nem apadot az m(arca) 70, p(eseta) 33, töbet p(eseta) 20 [Nsz; MKsz 1896. 367]. *1757:* nehézékét az Aranynak melly áll tiz kispénzt nyomo pondusból két Rforint és 45 xgr-ért ad Cambisionem béadgyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

Szk: *megütheti a ~t* elérheti a mértéket. *1558 k.:* azth kewannyak Mind kosseg es Mind aranywalto, hogy Jo garattal es bouon walo Nyomassal wsse meg az aranyat, de Mikeppen wthety Meg azkor az pondust, Mikor zwkön es könyw Mertekel agiak be Mind ezwst es Mind aranyath [Nsz; MKsz 1896. 296].

2. mérlegsúly; greutate (pentru cîntărit); Waagegewicht. *1647:* Vagjon egj vas merö masa ket vasbol czinalt pondussal [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1824:* A kissebb ság pondussával [Dés; Újf. 1 Újfalvi Samu hagy.].

3. függősúly (ingaórán); greutăţi (la pendul); Zuggewicht. *1592:* 15 July chinaltattunk az felseo orara eg hozzw keotelet az pondussara 27 eolt [Kv; Szám. 5/XIV. 27 Eppel Péter sp kezével]. *1637:* Az oranak wadnak pondusin ala nyolo keotelek [Fog.; UF I, 408]. *1652:* Balkéz felöl az kapu félen cserfából jo kötözessel csinalt ora láb, fen benne eoreg ütö ora minden keszségéuel mutatojaval, kötele(n) függö pondusival [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen toroni also reszeben vagjon egi ora minden hoza tartozo eszkeözeivel egjütt kiben alla jaro kett hoszu kötelein leuö pondusa felseö harangh üteo vas kalapaczia megh vagjon [Fog.; UF II, 136]. *1681:* Ezen padláson az Ora szükségere valo deszka rekesz ... Vagyon ebben Ora Nro 1. Ez minden hozza valo eszközeivel kész es jó, mely mostis vonattatik az mely harom vas golyobisbol allo pondus itt vagyon ... a' Nebojsza bástában levö gölyobisok köziben valo [Vh; VhU 533–4].

4. nehezék (az orgona fúvóján); greutăţi (la orgă); Gewicht (an der Orgel). *1796:* Az Orgona fuvojára pondusoknak adatott 26 Vas [Déva; Ks 95].

5. nehézség, teher; greutate, povară; Last, Schwierigkeit. *1825:* Be jo szivvel elderregtetnék Nagyságodat Bécsig, ha a' 75 esztendök nagy pondust nem ragasztottak volna vén testemhez [MNy XLVI, 250 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz].

pondusos függö súlyos (ingaóra); (pendul) cu greutăţi; (Pendeluhr) mit Zuggewicht. *1798:* egj Falra valo vas kerekü pondusos régi óra [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

pondusú súlyú, mértékü; de un anumit fel de greutate; von Gewicht. *1757:* ki választyuk meg szárasztván a' vizes por aranyat vas serpenyötskében, mennyi pondusu a' por Arany fél annyi kénesöt s néhol à qvalitate Azuri többetis tészünk hozzá, azzal bé fogjuk nehézékét az Aranynak melly áll tiz kispénzt nyomo pondusból két Rforint és 45 xgrért ad Cambisionem bé adgyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

Szk: *(igaz) jó ~.* *1636:* fogadom ö keglminek ... azt a kilencz szaz uert aranyokat, es ket szaz Tallerokat ighaz io pondussú monetaul ez iöuö közelbik karaczon napiara ... egyszersmind fogyatkozas nelkült megh adni [Kv/Görcsön

Sz; JHbK XLV. 28]. *1705:* Az pénznek pedígh folyásab(an) hogy confusio ne essek, szűkségesnek itiltük kí irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya ... egy jo ligáju és pondusu arany ... hat magyar forintban; Egy Imperialis vagy akármely jo ligaju és pondussu Taller ... két magjar forintban nyolczvan pénzben ... járjanak és számláltassanak [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből].

pongyola kb. gondozatlan/lompos írás(mód); scris neîngrijit/neglijent; unordentliche Schrift/Schreibweise. *1881:* a leveleimet ... ne mutogasd a feleségednek ... nem akarom, hogy ilyen veszett pongyolában lásson, milyennek én prezentálom e sorokban magam teelőtted [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ponk 1. halom, kis domb; colină, movilă; kleiner Hügel. *1594:* Az mely ponk most otth az vyzben vagion Annal feliul is Gatott ne vetthessek [F.csernáton Hsz; HSzjP]. *1609:* Eztis tudom hogj az geörgeös beli rezet az ponkon alol meliet most Andras hanaggj el foglalt, azt niluan tudom hogj bech pal bekeszegeszen birtan en ugja(n) menestis eöristem benne [BLt I Kaychya Jmreh kazon vy falui[a] lo feö nemes ember (78) vall. — [a]Cs]. *1758/1761:* a' Tó alkalmatlan vólta miatt változtatták a' Fogadót is a' Ponkra [Pad H; Berz. 17a]. *1796:* Ezen Hellynek Határát s Halmozásátis tudom hogy Délről a Nemess Baktsi Familiáje, Eszakrol a Teleki Tamás Uram Kerti mellett Lévő Feljáro Erdőlő Ut ... Nap Nyugotrol a Ponk allyába(n) egy Nagy Halom a mellyen Nyirfais volt [Albis Hsz; BLev. Vall. 3]. *1798:* amint imént Lupsa Von kőrős körűl járta, a régi itten lévő szöllő hellyet a melly ... amaz ponkon elé, a szilva fák, es szakadás felett fel kerekedik, viszont ide az Vatzkor fáhaz [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Annamária lev.]. *1808:* ugy láttam, hogy ezen helyen a Juhok ... onnot ugyan lefelé a Nyakban lévő fel szántás Delfelől volo végéig, s azon tul két nagy ponk lévén egy más mellet igen közel, s a belső ponknak külső Széliig mindenkor bekessegesen legelődtek az én láttomra a Bátsok [Zágon Hsz; SzentkZs Barta László (56) barátosi gy. kat. vall.]. *1842:* A nyilakban. Az innenső verőfény-részében a ponkig ösztönköly fagy alá [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1843:* a pank egy darabotskával bennebb esik a határnál [Körtvélyfája MT; LLt].

Hn. *1599:* Kerek ponk allyaban [Abásfva U]. *1607:* az to mellyeke ... kit is más nevvel Ponknak hivnak [Mv; MvHn]. *1649:* doman ponkianal (sz) [Kissolymos U]. *1657:* Kerek Ponk alatt (sz) [Tarcsafva U]. *1679:* Kerek Ponkonn (sz) [Vadasd MT]. *1693:* a' Ponk(on) (sz). Vargyasb(an) Puszta Ponk alat (k). Lentsés Ponkon belől Demes Lőrincz földe mellet (sz) [Homoródalmás U]. *XVIII. sz. eleje:* Ponk Labia nevű helyben (sz) [Tusnád Cs]. *1712:* Az kutoknál az Ponkon (k) [Gelence Hsz]. *1723:* Vizes ponkban (sz) [Nagysolymos U]. *1758:* A' Ponk alatt (sz) [Szentháromság MT]. *1762:* A Ponk nevű heljb(en) (sz) [Ilencfva MT]. *1764:* az Ponk Nyakán [Tusnád Cs]. *1780:* Rosas ponkon az ország uton belől az Patak felől (sz) [Kissolymos U]. *1781:* a' Réten Kün a' Ponkon (k) [Szárazpatak Hsz]. *1795:* A Ponkban (sz) [Harasztkerék MT]. *XVIII. sz. v.:* Poraszponk tetején (sz) [Recsenyéd U]. *1800:* A Rakottyás ponkján (k) [Bükszád Hsz]. *1801:* A Csergő árkán fellyel a pankon (sz). A Csokás pusztáján a ponkon (k) [A.üvegcsűr Hsz]. *1806:* A Ponk uton aloll a Sztertsinogonal (sz). a Pank uttyán felyűl (sz) [Búzásbocsárd AF]. *1833:* A Sovány Ponkba (sz) [Szörcse Hsz]. *1842:* Az innenső verőfény részébe a ponkig [Csekelaka AF]. *1864:* Bartok ponkja. Mihály ferencz ponkja [Gyergyóalfalu Cs; GyHn 21]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. barázda; brazdă; Ackerfurche. *1753:* az Farkas Páll Uram földe véginis ollyan Ponk vagjis barázda volt ... én csak azon ponkig szántottam az Farkas Pál vr(am) földét; de most azon ponk mind el van hányatva, a' mint hogj azon Ponk hellye mostis jól meg látzik, és azon Ponktol vagyis Barazdatol fogva ... ezen földhez szántot ... ugarlaskor ött olnyit [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28].

ponkbeli halombeli; de pe colină/movilă; auf dem Hügel. *1701:* A Kerek Ponkbali felső föld [Tarcsafva U; Pf].

ponkocska halmocska; colină mică; kleiner Hügel, Erhebung. *1798:* a Doduj szöllője ... amaz ponkatskán elé, és szakadásas oldalon fel, viszont erre a Vaczkor fa felé feküdt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Annamária lev.].

ponkod ponkocska; colină mică; kleiner Hügel. **Hn.** *1639/1687 k.:* A' Ponkodon (sz) [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1693:* Ponkod alatt (sz) [Bő MT; EHA].

ponkos halmos, kiemelkedő; cu o ridicătură; mit Hügeln, mit Erhebung. *1760:* ezen Kopacz Rét nevű hely ... északrol határozodik meg egj ponkos borozda forma hellyel, melyen az felljűl rá jövő szena fű nyilak dőlnek meg [Kilyén Hsz; LLt].

ponkosság halom; ridicătură, movilă; Hügel. *1843:* Délre az ut felől egy kis ponkosságig le mérve [Dés; DLt 390].

pont I. *fn* **1.** szakasz, tagolt szöveg (tartalmi/intézkedési egységet alkotó) része; punct, pasaj; Abschnitt. *1588:* Vrűnknak eo kgmekis varosul Suppli(cat)iot attanak be vgjan ezen pont felcól ... Azert Addegh eo kgmek varosul semmiheóz Nem ferhetnek valazt sem tehetnek, amegh vrunk ezen pűnktot es kerdest, tanachywal vagy tablayawal Nem resoluallia [Kv; TanJk I/1. 92]. *1781:* a fenn veghez ment és meg irt osztást, minden pontjában jovallák, és helyben hagyák [Asz; Borb. I]. *1805:* minden fele Discretiok el töröltetnek ennek altol hagoi hogy ki nyilatkozzanak szükséges hogy minden szomszédas két verőben edgy hites legyen a ki arra vigyázzon a kiis a kiket ezen pontnak altol hagait fel ád 12 for büntettessenek a kiket el titkolna [Torockó; TLev. 7/12]. *1815:* Vallásomat előttem fel olvastatni hallám 's minden pontyaiban hellyben hagyam [Szentimre MT; BalLev.]. *1817:* már most mivel a' Tkts Praefectus Ur által a' Joszágban introducálva vagyok ... tudosíttásomat Nagyságod előtt alázatoson e következendő pontok alatt tészem meg [Héderfája KK; IB Veres István tt lev.]. *1847:* Mivel a Bánya Stengnek Kohok és Verőbeli eszközöknek valami különös fák kivántatnak, hogy arrol is valamely viszsza élés ne történjen, az ollyas Fa vágásak a határbeli akár mely erdőkből történjenek, a Biztosok és Birák általi meg becsüllés nélkül nem eshetnek meg, és nem is szabad, a hirtelen vagy véletlen történhető romlásokat ezen meg szoritto pont nem szabállyazván [Torockó; TLev. 10/9] | Ezen vádnak csak annyi része igaz, amennyiben a közönségeket az érdekelt ölfák vágásától eltiltottam ... mert a fennebbi pontban érdekelt 1820-beli főkincstári, szolgálatukat tárgyazó rendelés azt tartja, hogy csak az abrudbá-

nyai aranyváltóházhoz megkívántató fákot és szenet administrálják, több szolgálattal nem tartozván [VKp 175]. *1849:* a szamosujvári e pontban meg szomszédolt ... házomat ... el zállogosithatja, árenda erányába le kötheti, 's elis adhatja a nöm, s e joggal élhet mint addig a még mint özvegy kivüllem más férjet nem ösmérend [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.]. *1853:* Hoszszadalmas irását az este későn vettem, melyre csak részletesen rövidke felelek, ha minden pontjaira felelnék a 'sok irka firkának soha sem lesz vége [Nagylak AF; DobLev. V/1364 Bartók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

2. számozással tagolt (rendelkező/szabályozó) szöveg sorszám szerinti része/tétele; punct, articol, paragraf; Paragraph. *1803:* ezen ... Rescriptum 8ik Pontyába a vagyon hogy a Vas Banyászok mind a Hunyadiak mind a Torotzkaiak, s más Banyások a többi Hazabéli Banyászokkal a praestatiokra nézve égy Cathegoriba (!) légyenek [Torockó; TLev. 15/9]. *1809:* Az is adatik fel ... az Felséges Királlyi Udvarhoz nyujtott Könyörgö Levélnek 4dik pontyában hogy Szalonnáimnak a' Tordaioktol valo el tartásában nem károm hanem hasznom lett volna, az Városiak(na)k drágábban adván el azután a' mint az Tordaiok meg alkudták volt ... Könyörgö Levelemnek 2dik Pontya erre böltsen m(e)g felel és ezen ellen vetést egészen el emészti [UszLt ComGub. 1753u]. *1814:* Berei István eö Kegyelme, édes attya Berei Miklos neve után a sessiok figálása Sora 92ik pontya alatti meg állitott 1. sessiobol a magát tisztán illetö jussábol által ád 1/4 rész vagyis egy fertály Sessio után jutando erdöt [Bözöd U; Borb. II]. *1818:* Kotsi P. János Ur Törvéntelen tselekedetei 10 Pantakban valo feladásam, egy elöre mind egy hihetetlenek lesznek [M.fráta K; KLev.]. *1837:* az 6ik ponthaz tsak azt adom hozzá [Doboka; BetLt I]. *1840:* 5-to. S arról is szoroson meg lévénk egyezve, hogy senki falusi feleink közül fél bért utoljáig meg ne fizesse, hogy a 4-dik pont alatti kitétel teljesitésbe hozattathassék [Taploca Cs; RSzF 201]. *1844:* Az érdekelt jegyzö könyv 105. pontja b) betüje alatt érdekelt rab el szökése körülményeiröl ki meríttö tudosítás tétessék [UszLt XI. 85/1. 14]. *1865:* Azokra nezve mellyeket léány unokáim ... fognak kapni, rendelem, hogy ök egymásnak éppen ugy örökösödjenek mint a 8. pont alatt rendeltem [Kv; Végr. 3–4].

3. (tárgyalási/szerződési/végrendeleti) feltétel/kikötés; clauză, condiție, prevedere; Bedingung. *1780:* ha az megirt pontokat magam vagy maradekim meg szegnök és nem telyesitenök, ezen 50, egyes arany kötés Sumát ... rövid perfolyta modja szerint rajtam vagy maradekimon ... Fogarasi Krisztina Aszsz(ony) ... minden költségekkel, hátra maradásokkal és faratsagokkal együtt exequalthassanak [Ne; DobLev. III/545. 2a]. *1814:* a' fenn meg irt kötölözések minden pontyain(a)k törvényes Vinculum alatt meg álloi lésznek [Mesterháza MT; DE 2]. *1822:* az edgyezes minden pontjaiban Szorossan meg tartassék ... a' hibázot toties quoties a' Constitutio szerént valo büntetéssel büntetödjék [Gyéressztkirály TA; TLev. 9/27]. *1828:* A mi az Márko Sára ... Testamentumát illeti, ezen Testamentum három pontokra terjed ki [Mv; DobLev. V/136. 1b tábl.]. *1835:* a fen irt Esküllöi és Topai Joszágokat ... öt Esztendokig Arendaba effective által vevem ... az fen meg irt pontoknak szoros meg tartasok mellett [Sófva BN; Somb. II]. *1842:* Ezen pontok közül akár melyik ellen is ha hibáznánk hatalmában hagygyuk a Tulajdonos Földes Aszszonyunk(na)k az Arendát meg szüntetni, 's münket szolgálatra szorittani [Sárd KK; WassLt]. *1843:* a' Tekintetes Urnak es Aszszonynak néhai szülei ... még 1825-be Augustus 27-én hátra hagyott kedves gyermeki számokra ... végsö Testamentum minden pontyaira nézve oly' formán Complementizáltatott, hogy ... a' fiu Rosalia Testvérének fizessen 1500 ~ ezer ötszáz válto Rftot ... és azok mellett illendö ki paraphernizaltatás rendeltetvén [Uzon Hsz; Kp V. 379]. *1847:* Minthogy ... a' Contractusunk egyik pontja azt tartja hogy föleg az allodialis földeket törvényesen ki jartattassam — mire nézte tisztelettel szollitom föl a tks szolgabiro Urat, hogy a' törvényes lépések meg tételével ki szállani hivatalánál fogva méltoztasson annak idejében [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wizy Lajos Benkö Elek szb-hoz]. — L. még RSzF 197–8.

4. tanúvallatási kérdőpont; punctele/întrebările la un interogatoriu; Verhörfrage. *1795:* ezen érdeklett elsö Pont alatti, mind pedig az azt követett s fennebb inserált Esketésbeli Kérdésekre ... vgy vallottak mindenekben, mint az elöbbeni megvallatott ... Magyar Tanuk [Mezösámsond MT; Berz. 5. 43 S. 1]. *1808/1809:* A(nn)o 1808 Die 10a Decembris a tegnapi napon ki rendeltetett, és most ujjabban is ki nevezett Bizonyságok erös hittel meg eskettetvén kérdeztettek a fen inserált Pontokra ily rendel [UszLt ComGub. 1753u]. *1811:* Illyes Adam Ur ... arra kére, hogy ... ezen Vallatás rendében bé írt pontokra tejéndö hiteles vallamásakat vennök bé [Déva; Ks 111 Vegyes ir.] | Ezen pontok szerént Inquirálni ki rendeltettenek Szolga Biro Sigmond Farkas és Leszai Sándor Hites Assesszor Vraimék Kolozsvár 29. 9br(is) 1811 Nagy Lázár m.pr. Fö Biro [JHb 5. 3. 3 vallató pecsét záradéka]. *1812:* Mind ezen pontokra a' Tanu le tett hüte után igazán és környülállásoson valljon [Mv; Somb. II tábl.]. *1830:* A Tyrozás Idejekor terhesen feküvén ezen pontra semmit sem tudok [KLev. Sárosi Juon (50) vall.] | Hagyattasson meg fel Jelentö Sz: biro ö kimének hogy a' bé panaszlottakat is a kérelem Levél pontyai iránt melly visza várás mellett közöltessen, halgassa ki, s ki nyilatkoztatásaikat ide adgya be [T; Bosla]. *1847:* Mindezen pontokra valljon a tanu igaz lelkiösmérete szerént, felhozandó minden ide tartozó adatokat s körülállásokat | Az ezen pont alatti kérdésekre nem tudok egyebet vallani, hanem csak annyit, hogy amidön én Varga Katalinnal a mondott helyen találkoztam, az ott lévö falusi emberekkel oláh nyelven beszéllett [VKp 209, 242].

5. (perbeli) igény/vádpont; pretențiile/acuzațiile enumerate în puncte; Anspruch, Anklagepunkt. *1807:* Ezen pont alatt emlegetett Földek hogy Léány ágat nem illetnének azt kivánnya ottan citalt Esketésivel a Novizans meg bizonyittani, melljnek ellenére a Novizata Felperes részis ujjonon exhibealja az ante Novum Citalt 1758-ban Aprilis 15-kén költ Divisionalist, melljel meg mutattya azt hogy a Néhai Székellj Boldisár Léányai Fiu Testvérekkel mind azon Földekböl egyenlöképpen osztoztanak következésképpen mostis egyenlöképpen kelletik a Leány Ágnak a Fiuval osztozni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: *terhelö ~.* *1842:* Ezen Kinyomozás rendén Szükségesnek látván a' Biztosság a' bépanaszoltatottra nézve a' fennebb elö Sorolt Tanuk vallomásaikbol ki indulván terhelö pontokat készitteni ... azok meg készittetvén ... a' bé panaszoltatott Aszszonyal közöltettek [Dés; DLt 1452. 8]. *1843:* Ezen Tanuk bévétele után Szükségesnek látta Biztosságunk bé panaszoltatott Szabo Jánosnak a' következendö terhelö potokat ki tenni[a] [Dés; DLt 16. — [a]Köv. a pontok].

6. számadási tétel; poziție ca parte a unei socoteli; Posten der Rechnungslegung. *1833:* A' Naturalékrol s Materialékrol szollo Diarium nincsen is be adva csak az arol szollo számado könyv, holott a' Diarium articulussát minden pontra citalni, 's a Számado könyvben az azt mutato rubricaban inferálni kell [Kiseskülló K; Somb. II]. *1834:* a pénz ki adás 5ik pontya alatt fel tett 7 for. 18 xr potlás nem acceptáltatik [K; i.h.].

7. meghatározott hely/terület; punct/loc determinat; bestimmter Ort. *1662:* a tábor felől való pontról álgyúkkal őket valóban meglövöldöztetvén ... levágatnak vala [SKr 339]. *1746/1831:* az Lüget pallagának felső Szegletire menő utnak alsó pontyán [Szentdemeter U; EHA]. *1842:* az érdeklett kő-gátforma ... jelenleg az ajján általjába a' vizet — melly az irt víz elágazás pontyanál lopja bé magát az igen felülegesen és tsak is szemszurásbol tett töltés alá — böven botsátya által [Kv; KmULev. 2 László János mérnök nyil.].

8. mag (a tojásban); germen (în oul fecundat); Same. *1869:* nézegettem a tojást minden oldalrol de nem láttam semmit, mig ugy nem állottam, hogy szemem a tojás az ablak-tányér s a nap egyenes irányban nem voltak, ekkor láttam hogy a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont, s erre lettem figyelmes, néztem másokat is, de nem mindenikben volt ilyen, nehányat pontost nehányat mást tettem tyuk alá, a pontosokat mind, a másokbol egyet sem költött ki, és azt nem egyszer tapasztaltam, a melyik pont barnább abbol fekete, mely homályosb gyérebb abbol fehér csürke lessz [Mk Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez].

9. kérdés, dolog; problemă, chestiune; Frage, Problem. *1811:* Hasonlítom Székely Nemzethez[a] e' pontba, Egyik sem nyomja le másikot a' fontba [ÁrÉ — [a]A szászt]. *1848:* a' közhellyek fel mérése bevégzését ha tudatnád azonnal vagy még az elöt felmennék ugyis mind két pontra nézt találkozásunk mulhotlan szükséges [Usz; Pf].

10. szempont; punct de plecare; Gesichtspunkt. *1669:* Én ... jó szívvel küldeném instructiomat Kegyelmedhez, de nekem bizony egy pont sincsen egyéb, az mit Bánffi Dienes uram Kegyelmed levelével együtt küldött ... hogy urunk ő nagysága szerencsélteté utamot [TML IV, 517 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

11. fok; grad, măsură; Grad. *1795:* (A) rendeletlenség ollyan pontra lépett, hogy ha ennek orvoslásába Ngd maga hatalma és meltosága szerént bele ereszkedni nem méltoztatik közönségesen igen nagy kárát fogjuk tapasztalni [Torockó; TLev. 9/29]. *1824:* (Fiam) olj pontra vitte vala a maga Tanulását a N. Enyedi Collegiumban, hogy minden vélle edgyütt Tanultakat feljül mulva ... a szer felett valo nagy szorgalam ... Életet erejét el fogyasztotta [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1a]. *1846:* Tartván attól, nehogy ... a kormányom alatti uradalmak több közönségei is az engedetlenség és nyughatatlanság azon pontjára jöjjenek, melyre az idegen és esméretlen Varga Catalin a bucsumi, abrudfalvi és kerpenyesi közönségeket vezette, ezennel meghagyom a királyi ispánságnak, hogy a felügyelete alá bízott uradalomban a jobbágyok magaviseletét ... figyelemmel kövesse [VKp 139–40].

◇ **Szk:** *~ról ~ra* pontosan, szóról szóra, részletesen; punct cu punct, din punct în punct; genau, Wort für Wort. *1672:* Elég az, urunk is megsajdította, hogy én már tudom s neheztellem s egykor behivata s pontrúl pontra elbeszéllé, Petróczi uram őtet mire vötte s megeskette, senkinek ki ne mondja, de ő nagysága nem akarta tüllem eltitkolni [TML VI, 154 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: kevés, szemernyi; cîtuși de puțin; wenig. *1658:* Nem is volt itthon semmi járásod, mert magad tudod te azt, hogy mikor itthon vagy is, énnekem egy pont gyámolsággal sem vagy ... egyszóval semmi hasznodat sem veszem [TML I, 138 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

pontatlan megbízhatatlan; fără credibilitate; unzuverlässig. *1855:* Banfi Joseff Ur nagyon bántva vette a levelit — melyben őtett pontottlan és igért szavának nem állósággal érdekli — 's azt állittya hogy hizelkedö hazug száj nyomán indult fel [Nagylak AF; DobLev. V/1391 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

pontatlanság felületesség; superficialitate; Oberflächlichkeit. *1853:* Nagyon sajnálom ezen pontatlanságot miszerint tsakis az Tartsafalvi ut Csinálás ment leg roszszabbul ... azért ösmérje kötelességének holnap okvetetlen újra ki állitani mind azokot a' kik jol meg nem kövezték az utat [Betfva U; Pf].

pontban pontosan, éppen; exact, precis; genau, fix. *1791:* ezen 3. Földek ... mekkoraságakra nézue, nintsenek is eppenn pontbann oly Nagyságuak, mint az emlitett Lábak, hanem jóságakra nézue ugy vélekedtünk, hogy fel érik [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

pontbeli 1. feltétel/kikötésbeli; referitor la condițiile menționate; sich auf die Bedingung beziehend. *1840:* ă felhozott fennebbi pontokbeli akármely hijjány vagy az edgyezés nem tellyesitésebeli minden terüh egészben ă kezesekenn fenekelvén edgyütt is külön különnis [Torockó; Bosla].

2. vallatókérdésbeli; referitor la întrebările din interogatoriu; sich auf Verhörfragen beziehend. *1847:* Ezen pontbeli kérdésekre csak annyit tudok vallani, hogy Varga Katalin Kerpenyesen egyszer evett Sulutz Todorutznál [VKp 248].

pontispán vmilyen díszítő kötés (a mentén/paláston); un fel de ornament de trese/șnururi (pe o mantie); Art Zierschnur. *1739:* Királyszin hoszszu mente ... ponispántból (!) való arany kötés az melyin, oldal pecsenye modra, az uitéz kötés is az ránczán poncispánt (!) [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1766:* Egy Király Szin hozzu Simma bársony mente ... a' mellyin pedig és ránczain tizen egy pár Arany pontispan rojtos gombok s pikkellyek ahoz valo pontispán és szarka lábakkal edgyüt körül pedig Arany borittásos sinor [Szárhegy Cs; i.h.].

pontispánforma vmilyen díszítő kötésszerű; ca o aplicație de șnururi; wie eine Zierschnur. *1768:* Egy Galamb szin forma fejersegü Selyem Mohr materia szoknya, harmad fel fertály igen szép pontispán forma szélye, arany kötes rajta hozzá való vállával edjütt [Nsz; TGsz 51].

pontispános vmilyen díszítő kötéses; cu un anumit fel de ornament de trese/șnururi, mit Zierschnur. *1788:* Egy fekete Bársony pontispányos gyöngyös Palást | Egy fekete síma Bársony gyöngyös Pontispányos tarka béllésü viseltes Mántli [Mv; TSb 47].

pontocska pettyecske; picăţele; Tüpfelchen. *1826:* viselt ... fejér tsikos bö nadrágot, fekete pontotskákkal tellyes sárga Lájblit, fejér pontotskákkal tellyes tégla szinü Nyakravalót [DLt 1126 nyomt. kl].

pontomos punktumos, pontos; precis; pünktlich, genau. *1793:* Fö Tiszti Hivatalomnál fogva hathatoson pontomos követésül megis hagyom, ezen Városi Magistratusnak, hogy a' Tisztelt Szék Tisztségéhez tartozo Engedelmességgel viseltessék [UszLt VIII. 8/68 a gub. Kv-ról].

pontonként (perbeli) vádpontonként; pe puncte; in Anklagepunkten. *1826:* Hibázott Szoszollom abban, hogy midön az A alatti Admonitoriaban foglalt praetensiojokat a Felpereseknek látta arra pontonként miért nem fedezte fel a Felperességek ellen tett ki fogásában özvegyi sokképpen lett meg terheltetésemis [Ne; DobLev. V/1114. 3b].

pontos I. *mn* **1.** helyes, megfelelő; precis, corect; richtig, genau. *1809:* a' puska por arulo arra szorossan köteleztetvén hogy mind a puska pornak mind a golyobis selét vagy Ónnak ... mennyiségéröl pontos jegyzö könyvet vigye a' mellé az adott facultatoriákat hozzá ragaszsza, és midön ... minden 15 nap a meg visgálásra Biztosok ki küldetnek a' jegyzö könyvet elö adgya [UszLt ComGub. 1697]. *1833:* A Fels. Kir. fö Kormányszék a' ki hirdettésekröl valo jegyzö könyvnek készittését s annak pontos vivését rendeli [Vaja MT; HbEk]. *1837:* Az egész Joszágott, külső és belső hozzá tartozandoival általlánoson hites Megyei Személlyek és birtokosok előtt inventarium és pontos jegyzés mellet vészi által Székler Leopold [Dés; BetLt 5]. *1847:* (Az) ellenöri erdö Biztosok ... Ep fát vagy haszon vehetö gyümölcs fát tüzre el adni fel nem hatalmaztatnak csupán a szél vagy más Viharok által le törtetteket, a mellyeknek árrok fel kérésig tökéül a Birák kezén hagyattik pontos Számadást tévén rolla a Biztosság jelenléte vagy hitelesittése mellett esztendö bé töltevel [Torockó; TLev. 10/9]. *1861:* A' Magyar Tudos Akadémia terve szerint a' nép pontos felszámlálása e' folyo honap végén lejénd ' minden T. Pap nemcsak Mater, hanem Filialis Ekklájábol is tegye meg a kimutatást ... hogy a' létszám vagy lelkek száma a' leg pontossabb számba vétel mellett ugy mutassák ki (így!) [Gyalu K; RAk 57 esp. kl].

2. hiánytalan; exact; fehlerlos. *1862:* ha ezen havankénti pontos fizetést telyesíteni csak egyszeris elmulatná Pechy Lászlo azonnal ezen Egyezés megszünik [Kv; Végr.]. *1869:* minden népiskolai hatóság és tanító utasittatik a ... feltételek és rendeletek pontos teljesitésére [M.bikal K; RAk 175]. *1871:* Papi bér, papi szántás pontos megtétele felemlittetett. A melyekbe ... hiveink ... nagyon hanyagok voltak, és hanyagok mind a mai napig [Burjánosóbuda K; RAk 114].

3. megbízható, kötelességét teljesítő; punctual; zuverlässig. *1852:* adok által 200 ... Interes napszámost minden évre a' leg pontosabb Interezőim közül [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint nyil.]. *1855:* Kerületünk ... Elöl Járojt bátor vagyok Tisztelettel arra kérni, hogy el maradott Restáns napszámaimat ... az helybeli F. Biroval rögtön exequaltatni, 's Házombol is ki költözését Parantsolni, mint ki[a] kötelezésének eddigis Pontos tellyesitöje nem volt [Maroskoppánd AF; i.h. V/1396. — [a]Ti. a szóban forgó házbérlő].

4. ~ *garas* groş punctat; punktierter Groschen. *1635:* Eot penzes pontos garas f. 1800 Megis eotpenzes garas f. 400 [Kv; RDL I. 106].

II. *fn* magos tojás; ou cu germen; befruchtetes Ei. *1869:* (A tojások közül) nehányat pontost nehányat mást tettem tyuk alá, a pontosokat mind, a másokbol egyet sem költött ki, és ezt nem egyszer tapasztaltam [Mk Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez. — A teljesebb szöveg *pont 8.* al.].

pontosan 1. szabályosan, az előírásoknak megfelelően; cu exactitate, conform prevederilor; regelmäßig, den Regeln folgend. *1815:* az el vétetett oráit a meg irt Legényeknek oly fenyitték mellett adassa vissza, hogy ha ezentul a fenn állo Rendeléseket pontoson meg tartani el mulattyák, annál nagyobb büntetésre fognak vonattatni [Kv; TVLt gub.]. *1821:* senkiis ... Remek Esztendö töltés nélkült a' Czéhban bé ne vétettessék, hanem ... a' Czéh által meg határozando Heti Bér mellett pontoson ki tölteni tartozzék [Kv; FésCJk 32]. *1831:* tellyesittedé pontosan kötelességedet? ... okoztalé a Gujabéli Marhák altal kárt valakinek? [Dés; DLt 332. 1 vk]. *1836:* Farkas Sámuel ... mindenekben a' Nagyságod parantsolattyainak pontoson eleget fog tenni [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.]. *1847:* tartoznak ... a Birák és Biztos[a] öklmektöl minden hibákat fel jelenteni, és azokrol pontoson számolni [Torockó; TLev. 10/9. — [a]Az erdőbiztos]. *1848:* ki házánál történt volt az osztály, kik voltak a birák azoknak neveiket s hova valok voltak pontoson le kel irni [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.]. *1852:* A summa pénznek, a' terminált ideig léjendö várakozásáért Dobolyi Bálint urnak önkéntesen igérének az irt Erdő vásárlok kamatul tiz tenyeres napszámokat, melyeket az Elekesi határon ... kötelesek pontoson meg tenni [Asszonynépe AF; DobLev. V/1342].

2. idejében, késedelem nélkül; la termen, fără întîrziere; pünktlich. *1827:* A' Stipulált arendae summanak felét az esztendök elein, a' más felét pedig az esztendö végén mindenkor pontosan bé fizetni az Curator Urnak köteles lészen az Arendator Ur [Ne; DobLev. V/1128. 2a]. *1840:* A' ... kezesek ön feleletekre és tellyes kifizetés terhe alatt az egy egy esztendöre illö 500 ~ öt száz válto Rforintokat pontosann nékem fizessék bé két versen [Torockó; Bosla]. *1845:* (A) 80 Rhénens Forint Haszonbér sommának felit ... tartozik ... pontosonn bé fizetni [Mezöpagocsa TA; TSb 37]. *1873:* én a haszonbért pontoson ellöre mindétig ki fizettem [Szombatfva U; Pf].

pontosság hiánytalanság, szabályosság; exactitate; Regelmäßigkeit, Vollständigkeit. *1809:* Minthogy Kglmetek ... az idei Termésröl valo Tudosittásokot bé nem küldötték ... Meg hagjatik Keglme(te)k(ne)k hogy aszt azzal a' Pontossággal mint a' milyennel ki parontsoltatott haladék nélkül bé küldeni kötelességeknek esmerjék s el ne mulassák [UszLt ComGub. 1852 gub.]. *1810:* (A földet) minden ki telhetö pontossággal fel mértem [Kv; Pk 3]. *1830:* a Tekintetes Ur[a] ... meg Szollittatik, hogy ... többet ne késedelmezzék, mely miatt a Felsöbb Rendelések altal Árvai Székünk(ne)k parantsoltatott pontosság hátramaradást Szenvedjen [Ne; DobLev. V/1156. — [a]Dobolyi Sigmond].

ponty crap; Karpfen. *1585:* wottek ... Ponttiokat ... d 8 [Kv; Szám. 3/XVIII. 33a Gellien Imre sp kezével]. *1590:* 2

Pontyot Soosz ... d. 16 [Kv; i.h. 4/XXI. 50 Kis István sp kezével].

ponzon szín '?' *1788:* Öt Sing ponzon szín pántlika fátyolra valo [Mv; TSb 47].

ponyva (vastag/durva szövésű) vászonlepel; polog; Plache. *1517:* Telum pro sellis et ponnywa ac coopercione cophinorum in quibus carbones vehuntur ff. III [Vh; DomH 33. — L. MNy XXXI, 276]. *1573:* Katalin Kalmar Illesne ... vallia hogy ... egi Nap ... Eois akar haza Meny ky Ieo boltiabol hogi az fekete ponwat leh venne az ablak feleol, tekint az Mellete valo Bolt aytaiara kybe gergel deakne Arwlt ... Mig ott le zedy ponwayat latya hogi semy ky Nem Jeo [Kv; TJk III/3. 154–5]. *1586:* Az keöteleket kuel keoteóztek es ponjvaiert attam f. /75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 59]. *1595:* parna derek aly, aztal fedel pad fedel poniua lepedeök es egieb hazbalj ezkeözeök akar mj neuel neüeztessenek [Szu; UszT 9/44]. *1625:* hogi az kep Iro nemet az poniuat fel szegezte az Allasra Adta(m) lech szeget nro 25 [Kv; Szám. 16/XXX. 36]. *1679:* Vagyon ... Só töréshez valo ugjan ollyan ponyva nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1804:* 10 zsák edgy nagy Pongyva (!) [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elismervénye].

Szk: *~nak való vászon. 1756 k.:* Ponyvának valo 30 sing vaszonra ... fh 2//d 10 [Torockó; TLev. 9/9. 1] ✱ *búzaszáraztó ~. 1676:* Buza száraszto ponva eőt szélben két ölni hosszaságu mostan czináltatott Nro 1 [Fog.; UF II, 720]. *1679:* Vagyon ezen Padon ... Buza száraszto ponyva ... nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 33]. *1685:* Buza Szaraszto Ponyvak nro 6 [A.porumbák F; UtI]. *1724:* Buza száraszto ször vászon vagy ponyva három [Koronka MT; Told. 29/12] ✱ *szárasztó~. 1834:* Egy száraszto Panyvát csin(ál)tattam 12 sing szösz vászon [Hosszúaszó KK; Born. Bod Péter tt lev.] ✱ *zsáknak való ~. 1684:* Saknak való ponyva UI 24 [A.komána F; UtI].

pópa 1. román pap; popă; rumänischer Pfarrer. *1640:* Papok. Popa Salamon ... Absens ... Boersagat praetendalnak de el veszet levelek, ut dicit Dragus nevű Havast birnak harmo(n) popak ugy mint Komsa es Many töb Attiafiaival edgiűt [Dragus F; UC 14/48. 115]. *1732:* az itt valo Popais örökös Jobbágy [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXVIIIc]. *1735/1760:* szánto földek is excindáltattak a Popák számára, mindenik fordulora illendö képpen [Elekes AF; DobLev. I/160. 8]. *1742:* dézmálásnak alkalmatosságával minden Jobbágynak azon nállok megdézmált buzából edgy kalangya buzát és edgy kalangja zabot condonaltanak, mert azon kalangya buzával és Zabbal a magok Popájoknak tartozván, annuatim azzal fizettenek [Pálos NK; Ks 10. XL 19]. *1744:* A Ciko nevű hely pedig Falu köz helye lévén az egész Falu adta a' Pópának [Nagyalmás H; BK sub nro 181]. *1747:* Más ... attyafiára Pop Mihálynak a' Nagy Kajoni két Popákon kivül nem emlékezem, mely két Pop Báttyai közül egyikel ugy mind Thodorral nagyon égyet érzett | Pop Mihály ... Testvér ötse a' ... Nagy Kajoni két Popáknak [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1761:* Szamuela Angyel ... a' Pópák(na)k is két Tulkot hagyott temetésére [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1768:* azon Popak, kik azon Sessiokon laktanak, eo Nsgok(na)k esztendőnkent bizonyos taxában egy vakarot, egy kefét, egy lekötöt, egy sebesi pokrotzot fizettek, mellyeket minden esztendőben meg kellet fizetni a Popak(na)k [Koronka MT; Told. 26]. *1792:* én hogy a' Popát Popa Joszipot valaki által hivattam volna, tagadom [Roskány H; Ks XLVIII/7].

Szk: *~nak tartatik. 1722:* valaki Havasalföldib(en) vagy Aradon Popizallja magát, nem tartatik Popá(na)k [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *falusi ~. 1755:* Küküllő Vármegyei Faja nevü Falusi Popa ... mü elöttünk exponálá, hogy ennek elötte ött Esztendökel midön jött volna a Rika nevü erdön által, malitiosé meg támadták, magát a nevezet Popát meg vertek ... kancza lovát meg lödöszték és 43 Forint kész pénzet el vettek volna [Szentiván Hsz; DobLev. I/265. 1a] ✱ *fungens ~. 1780:* Honorabilis Popa Opra Fungens Popa non Unitus[a] [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir. — [a]Vallja] ✱ *lepadátus ~* papirendet elhagyott pap. *1791:* Ez elött valo esztendökben, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál kiis akkor lepadatus Popa volt [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.] ✱ *nem unitus (oláh) ~* görögkeleti román pap. *1767:* tölle a nem unitus pópát eltiltották és ecclesián kivül voltak [HalmNIr 298]. *1777:* Mikor egy nem Unitus oláh Popa ... a Házanok fundamentumat tette volna, ember tetemet kapot [Pagocsa MT; BK. Paure Vaszilie (40) zs vall.] | egy nem Unitus ola Popa ... épitette volna ezen Házot [uo.; BK. Petrus Fejér (60) ns vall.] ✱ *oláh ~. 1735:* azon Széna fü tetején ... az szélső nyil ... az M. Csáni Ordinarius két Olah Papok Számára szakasztatván ... juta ... A' Felső rész ... az Oláh Popáknak excindalt nyilig a Torma és Josika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1754:* Olá Pópa vagyon 4. Egyházfi 2 Kántor egy [Bukuresd H; Ks 92. X. 2]. *1757:* Enis ismertem jol ... Szakara Simont ... ennek holta után edgy Popa (:alias Flemind:) Vaszily nevü Olá Popa szállot a házában [F.borgó BN; BK. Krisztye Miron (55) jb vall.]. *1788:* Levelemet meg ado ifju az itt lévö olá Popának Sogora, ittis nevekedett nálla [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *szkizmatikus ~* szakadár pap. *1756:* Mi nemü villongás és turbulentia légyen ismét az oláhok között ... minden falukban fel zendültenek ... és magoknak schizmatikus popákat inducalni kivántak ... ide Kis Enyedre béhozván, most az ő nagy Péntekjekre a schizmatikus popát a faluban és az ide való pópákat magok papjoknak nem agnoscalják [Dragomir,Ist.desr. 154 Enyedi Márton kisenyedi processualis szb jel.]. *1803:* a' Schismaticus Oláh Popa [Koronka MT; Told. 23] ✱ *unitus ~* görögkatolikus pap. *1764:* ide valo Unitus Popák vgy mint: Popa Joszifi Ada Samuilla és Stephan [Polyán H; JHb XXXII. 36]. *1767:* Popa Szonya, az Unitus Popa [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]. *1770:* Brusztur vagy Szász Todor nevü Jobbágy roszul élvén az feleségével ... erösen meg verte ... az aszony el futot az Unitus Popához és mais ottan vagyon [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1801:* a' mely fel járo földek vagynak ... az Unitus Pópa földjétöl fogva a' Refor Ekkla Földjének betüéig ... adattak a' Rom Catholica és Refor Ekklák(na)k [Mezőbánd MT; MMatr. 369].

2. szn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume de persoană cu sensul dat la 1.; vor oder nach Vornamen wie unter 1. *1566:* Michael popa Karansebessy Lakos [Pesty, Ször. III, 339]. *1596:* Köneergöt my nekünk kegyelmetek Popa Lazar felöl ... [Hurm. XII, 260 Jeremia Movilă a beszt-i tanácshoz]. *1632:* papok. Popa Raduli es Popa Petresko [Herszin F; UC 14/38. 28]. *1637:* Papok ... Popa maylatt Ez paraszt hazat es örökseget bir [Netot F; UC 14/42 112]. *1640:* Pap. Koman, popa ... Nincs Bojersaga Jobbagy hazban lakik [Ohába F; UC 14/48. 36]. *1643:*

A reversalist popa Stefán elött elolvastam és oláhul megtolmácsoltattam [Lupaş, DocIstTrans 218 Geleji Katona István I. Rákóczi Györgyhöz]. *1647:* Ludisoron. Popa Luka falu papja parazt funduson lakik [UF I, 833]. *1746:* Tudgyac a Tanu ... Azon popa Kirsztye Todor ... amidön meg holt mie maradott [BSz; SLt 29. Y. 36 vk]. *1766:* az kalácsos szova után az popa Todor Fiaira fogtanak [Liget MT; SzentkGy Todorus Hárpa (42) jb vall.].

◇ **Án.** *1655 k.:* Pópa [MGtSz II, 53 II. Rákóczi György ménesösszeírása].

◇ **Hn.** *1805:* a Popa erdejje [O.palatka K; EHA].

pópa-házhely papi telek; loc de casă pentru popă; Hausgrund für Pfarrer. *1760:* ismét felelt ... Titt Boros Ur(am), Tudgyatok meg azt, hogy ha vagy edgyik, a vagy másik Urnak Mosiajabol el szakasztok vagy pedig egészszen el foglaltok Popa Ház hellynek, azt meg fizetitek hanem tudtok a Falu közönséges földiből edgy Popanak Házhellyet adni [Magura TA; SzentkGy Tomsa Petru (38) jb vall.].

popális papi; popesc; pfarrerlich, Pfarrer-. *1776:* az Popák Sessiojak Conscriptioja alkalmatosságával itten hány Popalis örökség iratott fel ... és mi formalag szaporittyák örökségeket birodalmokat ? [Kük.; Ks 48 vk] | mikor a' Popalis Örökség conscribaltatott akkor se Conscribalták Popalis vagy Ecclesiai Örökségnek, a' mellyeket pedig Conscribáltak azokat a' Falu és Papok Zaszlokkal meg Kerülték [Szélkút KK; i.h.].

pópáné román papné; popeasă, soţie de popă; Frau des rumänischen Pfarrers. *1740:* Iosip a kitt itt Togyer(ne)k hivtak ... kezességen kiszabadult ... ki szabaditván az öttse és az Napája (:kiis a mint hallottam a Tömlöcztartotol Popáné volt:) [Czege SzD; WassLt Mardsinan Dumitru (40) zs vall.].

pópáztatja magát pappá tételi/szentelteti magát; a se popi/hirotonisi; sich zum Pfarrer weihen lassen. *1728:* Mihaila ... Szebenb(en) vagjon ugjan az Udvarbirónéval ment el, hogj magát azon p(rac)tensio alóll absolváltathassa, a második magát most nem régen Maramarosban Pópáztatta, s most a Radnóti sokadalomban vólt [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

popium popium-olaj; ulei de plop; Popium/Pappelöl. *1629:* Ket Fazek Popiomotis latta(m) az kamaraba(n) hogj volt [Mv; MvLt 290. 159b]. *1679:* Papium egi fazék fenekén [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. *1724:* Laczika az lépit erössen fajtattya ... az lepe' fajdalma miatt az nadragat fel nem vonhata, osztán popiummal meg kenettem, jobbacskán lett [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nyújtódról (Hsz)]. *1743/1777:* aszt kerdezi vala az Ur tőllem ha kenegetneke a ketek faluján(an) valakit popiommal, aszt felelém hogy Popiommal nem kenegetnek, hanem tudok ollyas Embert az kit szapanyos Eget bor(r)al mosogatnak [Szentegyed SzD; WassLt Paulus Szabó de Zilah (55) ns vall.]. *1744:* Két üvegbe Narcissus viz Edgy nagy fazék popiom [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

Szk: *in-eresztő~.* *1789:* 2 Fazék In eresztő Popium cir(citer) 30 Libr. Rf 2 [Mv; ConscrAp. 6].

Vö. az *in-eresztő* cimszóval és az ott található jegyzettel.

popiumos popium-olaj tartására való; în care se păstrează uleiul de plop; zum Aufbewahren von Pappelöl. **Szk:** *~ fazék. 1699:* Popiumos fazek popiu(m) keves benne Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

popizál 1. pappá szentel; a hirotonisi; konsekrieren, weihen. *1722:* ugy látam Havasalföldiben csak Popizalnak szaporán, edgy néhánj van mostis afféle Jobbágy [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1796:* az általunk ajánltatott Bulzesti Dsugyának Dsurds Ursznak Fiát Dsurd Gavrilát, kit jövendöre nézve egy emberséges Embernek, és jó Papnak lenni reménlünk, hogy popizálni a' Mlgs Püspök Ur méltoztassék, ujjra is Ajánlyuk és alázatosson kérjük [H; Ks 75. VII. 245].

2. *~ja magát* pappá szentelteti magát; a se popi/hirotonisi; sich konsekrieren/weihen lassen. *1722:* valaki Havasalföldib(en) vagy Aradon Popizallja magát, nem tartatik Popá(na)k [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — A teljesebb szöveg popizáltatás al.].

popizálandó pappá szentelendő; care urmează să fie hirotonisit; zu konsekrierend. *1796:* Néhai Püspök Ur, az ki nevezett popizálandó Személlyt Szebenben maga oktató Számyai alá oly véggel, hogy azon belső Szolgálaton fel szenteltessék, be is fogadta vala [H; Ks 75. VII. 245. — A teljesebb szöveg popizáltatás al.].

popizált pappá szentelt; care a fost hirotonisit; konsekriert. *1792:* A Felső Lapugyi Mostani Fungens Papp Popu Ioszip ... Panaszol ellenem, Előbször a' véget hogy én tőlle az előtte volt popoknak Birtokában lévő Ecclesiasticus Fundust el vettem volna, es egy olá országban popizált Papnak, s más Falusiaknak által adtam [Roskány H; Ks XLVIII/7a Altorjai Kis Lukács Dobra vidéki krajnik kezével].

popizáltatás pappá szenteltetés; hirotonisire; Konsekrieren. *1722:* valaki Havasalföldib(en) vagy Aradon Popizallja magát, nem tartatik Popá(na)k ... hanem ha az Püspöktól léénd ... Popizáltatása [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1796:* hathatos Ajánló Bizonyság Leveleit küldvén ezen Ns uradalom(na)k Tisztsége ... Bulzesti Dsurds Gavrillanak ... ott hellyben bé iktatandó popizáltatása eránt, melly ezen Ajánlo Levelit mélto tekintetbe vévén ... Néhai Püspök Ur, az ki nevezett popizálando Személlyt Szebenben maga oktató Számyai alá oly véggel, hogy azon belső Szolgálatra fel szenteltessék, be is fogadta vala [H; Ks 75. VII. 245].

popizáltatik pappá szenteltetik; a fi hirotonisit; konsekriert werden. *1791:* Az kérdésben forgo Popa Jakob Románt igen joll esmerünk (!) ... Papunknak Popizáltatván, Nem az Papi Kötelességet folytatta [Sebeshely H; JHb].

popizáltatja magát pappá szentelteti magát; a se popi/hirotonisi; sich konsekrieren lassen. *1751:* vadnak ... ollyan Jobbágyi, kik popizáltottván magokat ... papi szolgálatot tésnek [O.lápos SzD; BfN]. *1765:* Jövén egy perceptortól informatio, hogy vagy négy oláh pap ... kik noha schismatikusok, de sem aradi, sem az erdélyi nem unitus püspöktől dependálni nem akarnak, hanem Oláhországba popizáltatták volt magokat [HalmágyiNlr. 167]. *1768:* az oláh deákok kezdettek titkon Oláhországra béjárni, magokat popizáltatni [i.h. 383].

popizáltatott pappá szenteltetett; care a fost hirotonisit; konsekriert worden sein. *1792:* a F. Lapugyi Határon az Oláh Ekklésia számára hagyott szánto Földeket és kaszálot ... most egy Oláh országban Popizáltatott Papnak ... Krájnik Kis Lukáts Uram birtokombol el vévén, rész szerént annak adta rész szerint más Falusiaknak [F.lapugy H; Ks XLVIII/7b Popa Josziv disunitus parochus vall.] | Prefectus Ur az őrökséget Popa Grujánénak Birtokából kivévén, a' Panaszlott Popa Joszipnak két részt, az Instantiában ki nevezet, olá országban popizáltatott Popa Petrunak edgyett illendő Taxa mellett Birniok által Engedett [Roskány H; Ks XLVIII/7a Altorjai Kis Lukács Dobra vidéki krájnik kezével].

poposzlár pápista; papistaş, catolic; Papist. *1619:* Mikor ez így agitáltatott volna, az nagy poposzlár, Pázmán[a] uram talált ilyen szót mondani, hogy: No, magyarok ... meglátjátok, hogy azmit elkezdtünk, véghez is visszük [BTN[2] 307. — [a]Pázmány Péter]. *1670:* Választ írni halasztottam, hogy vártam én is, ha mi bizonyost érthetek ez felől az popozlár felől [TML V, 118 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

populál (be)telepít; a popula/coloniza; ansiedeln. *1785:* az praelibált Donationak ideje előtt[a] Thorotzko varassa már regen Populálva, és az Vas munka follytatására szükséges Instrumentumakkal instruálva volt [Torockó; TLev. 6/1. 19–20. — [a]Azaz 1500 előtt].

populáltatik benépesíttetik; a fi populat; bevölkert werden. *1756:* ha az Melgos Uraság az előbbeni Taxára hagy ... tugyuk aszt hogy eő naga deserta Sessioji Populaltatnak s fölgyei az Uraság hasznával Colláltatnak külömb(en) mind mi mind penig mások az Balog Uramtol kiadatot Taxának auctioja miat az Uraság désertáji fölgyei Colálatlan maradnak [Kővár (Szt) vid.; TKl].

populé köznép; populaţie, poporime; Volk. *1671:* Él az Isten, pártütésre viszik azt az bolond populét, ha nem praeveniálják [TML V, 554 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1676:* Ezt a bolond populét könnyű fellázasztani, ha idején nem vigyáz ő nagysága [TML VII, 213 Barcsai Mihály uahoz]. *1677:* Itt uram ebben az faluban az populenak jól jár az elméje [Bölön Hsz; SzO VI, 368 Cserei György Béldi Pálhoz]. *1710:* Bánffy Dénesnek ... a feleségit ... meg is ölték volna azok a tatárnál kegyetlenebb székely populc, ha Kornis Gáspár a magán levő hosszú mentejivel be ne takarja s úgy ne oltalmazza meg [CsH 117]. *1825:* a' szegény Populé szénved ő nyujt munkás kezeket ... ötötis kel vala hát, azon temerdek nagy ki terjedő Utnak tsinálása, 's hol vitele aránt bövebben meg halgatni [UszLt Marchális széki jk ad Nr. 304–825].

populefa nyárfa; plop; Pappel. *1843:* 98. populc fák [Szentbenedek SzD; Ks 88]. *1844:* (A) majorja melletti sántztol elkezdve a' ... gyümöltsös végibe lévő álléig ... a' most emlitett sétálo hely két oldalába ... találtatnak Populc fa 39 ... az also nagy alléba pedig Populc fa 99 ... A' kert közepébe a' Király kutra rugo nagy álléba van Populc fa 63 [Mv; TSb 37].

populusz[1] köznép; populaţie, poporime; Volk. *1671:* Az Praedicátorok az Patronusnak és Populusnak nagyobb részének akarattya ellen az Ecclesiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak ... az Esperestek kötelesek legyenek az ollyan helyekből ki-vinni, és más hellyekre collocálni [CC 1]. *1710 k.:* Jaj az országnak, ahol a publicumra és a populusra olyan gond vagyon csak, mint az én életemben volt Erdélyben ab anno 1656. mai napig [BÖn. 694].

populusz[2] nyárfa; plop; Pappel. *1824:* van egy ifiu gyümöltsös a' bornyu mező nevű hellyen a fák ifiak, az óltványok szépek ... a' sántz jo, és felette gyarlo gyepű van, a' sáncz körül hársfák és populosok vagynak [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1850:* a gabonás körül kereken van ültetve mind fiatal etzet fákkal a miis öszvesen áll 50 darabbol, és négy populusbol [Gyéressztkirály TA; DE 5].

populuszfa nyárfa; plop; Pappel. *1851:* Van a' kereken lévő sántz tetején ültetve 50 szép populus fa és hat fűzfa [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

por 1. praf; Staub. *1573:* Kowach Istwan Azt vallia hogy ... tawaly haytaskor talalt volt az vton az Maiorok keozet az porban egeo ganet kyt eomaga darochy hwllatot ely mykor az Mas Maioraba vynne, eo oltotta meg [Kv; TJk III/3. 189]. *1584:* Tablas Peter vallia, Ezt lattam ferkely miklostol hogy ... mikor homlitanak zeoleyebe(n) hogy port veót fel, es az leannak laba keozibe fel haytotta, Mondot Az leany, Ne hand oda A port, mert ninchen akj ky tizticha beleolle [Kv; TJk IV/1. 226]. *1626:* Az kett Templo(m) sepresteol az Zokas Zerint d. 20 Egj Leghinnek ki az keo labokrol falokrol pokhalot port le sepret attu(n)k d. 12 [Kv; Szám. 15b/IV. 15]. *1632:* szinten akkor kotrom vala az hamut s ket ontalat talalek ietemben az szuszek ala uetem s port haritek rea [Mv; MvLt 290. 94b]. *1655/1754:* Az B. Társaságnak benn létekor tartozik az Szerhordó Legény a ládát, minek előtte az asztalra tétetnék, meg tisztitani a' portól, ugy hogy ujjokkal ne irhassanak rá, mert ha irhatnak, büntetése egy héti bér [Kv; ACArt. 13]. *1679:* ezeket[a] job volna rudon tartani, mint sem imit amot az porban hevertetven az mollyal étetni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11. — [a]Ti. juhbőröket]. *1696:* Gyula Fejérvárott a' Szamtarto házban gondviseletlenöl találtatott executoria hitvan ladabeli Levelek Registruma ... sokat az egerek egészlen sok(na)k nagj részét ... öszve rágták megh örlötték ... a' mellyek feléb(en) harmadáb(an) meg maradta(na)k kiszedegettük [Gyf; BfR]. *1731:* Az mint eddig volt reggel ollyan időb(en) tiszticsák, itassák és abrakollyák meg az Lovakat az Dobolastis el követvén abraklaskor, az tisztitás porát az farokhoz az Lovak(na)k vervén le az vakarobol, hogy meg lássék mellyik Lovász mennyi port vett ki az Lovakbol [JF lovászmesteri ut.].

Szk: *~ig ég. 1776:* 26-ta Augusti, estve ütötte meg az Isten nyila szegény Ladányi János öcsém hatalmas, jó készülettel való csűrét, mely ... porig égett [RettE 370]. *1780:* Harmadik fatumom volt tihai malmomnak földig való elégése 29-na Octobris ... 200 véka gabona és új malomkövek porig égtek [i.h. 412]. *1789:* Igaz e az hogy ... Néhai Magyarosi Beniámin Ur ... egész udvara sajtoja s ... Háza s Házbeli portékái mind porig égtenek? [Fejér m.; DobLev. III/657. 1b vk] ✱ *~ig felégettet. 1662:* Szkoren lako Opre molnarnok allazatos suplicatioya mint Kgls Asszoniahoz ... az el mult eszttendőben ... Sorban deak uramnak egy Onna nevő jobbagyanak leanya ... az Nagod meheit mind fel egettette porik (!) [UF II, 233] ✱ *~ig leéget.*

1705: háromszáz kurucokat ... arra rendeltenek volt, hogy Csanádtól fogva Monora, Hosszúaszó felé minden falukat porig leégessenek [WIN I, 597] ✱ *~ig ront. 1723:* A dolgozás közben égj Asomat, három kapámat porig rontottak ottis marat 1//73 [Kv; KvRLt X. A. 16 Pataki István vall.] ✱ *~ig szakad. 1806:* Egy igen viseltes rongyos Veres köppenyeg Porig szakadott [Szu; UszLt XII. 87] ✱ *~ig törik. 1798:* Vaszília két rét fogott Ostorral, és Nyelivel mind addig utötte ezen Szegény Aszszonyt mig az keziből kiszakadott és Nyele porig törött [A.árpás F; TL. Anká coniunx providi senioris Vaszilia Mandán (55) vall.] ✱ *~ig ver. 1772:* 6-ta szörnyű nagy jég kezdődött a Szilágyságban esni, mely által jött részszerént erre is, nevezetesen a vajdaházi, fodorházi, újfalusi, gyulai, macskási határokat porig verte [RettE 280] ✱ *~rá ég. 1827:* Dobolyi Sigmondnak Csüres Takarmányit fél éjtzaka fel gyujtotta[a] és maga Házától katzagva nézte hogy szaladnak a tűzoltásra 's több mint 600 ~ Hatszáz német Forintokat erő szénája szalmája porrá égett [Nagylak AF; DobLev. V/1125. — [a]Kibédi Gergeljfi Borbéj Ihmre] ✱ *rá égés. 1827:* Csak az Isteni nagy kegyelem őrizte meg Falunkat a porrá égéstől [Nagylak AF; DobLev. V/1125. — A szöveg eleje fennebb] ✱ *~rá éléget. 1705:* Beszélé a generális, hogy Pekrinek újobban commendója van, és kétezer székellyel van Szentkirályon a Maros mellett, és Balázsfalván volt kurucoknak megírta volt, hogy az Küküllőn innen való falukat mind elégessék, s nevezet szerint pedig Csanádot, aminthogy azt el is égették porrá [WIN I, 599] ✱ *~rá és hamuvá tesz. 1662:* a csúnya kegyetlen pusztító nép ... az egész nagy rakott épületü külső-belső várost porrá és hamuvá tevék | Az rabló, égető török, tatár, kurtány ... Kaba városát jó reggel porrá s hamuvá tette vala | Az ellenség ... valahol eljönne és mit érne, mindent porrá, hamuvá tészen vala [SKr 439, 540–1, 655] ✱ *~rá és hamuvá tétetik/tétettetik. 1662:* Mindezek, a szegény hazának régi szabadsága ellen való és szokatlan rettenetes iga lévén ... az ország is porrá, hamuvá tétettetvén ... akárki is megítlheti | És így ... az Tiszáig való szép darab föld ... im mostan, ó, nagy Isten! mindenestül porrá és hamuvá tételék [SKr 460, 549] ✱ *~rá tesz. 1653:* Szándékjok olyan volt a hajduknak, hogy Vásárhelyt ha lehet porrá tegyék, s a népet levágják [ETA I, 67 NSz]. *1662:* Visket, a jeles jó mezővárost, porrá tötték vala [SKr 367]. *1815:* a' Szabados tetzésü Mennyei Ur ... írtoztato Jég essőt külde mű körünkbe, a' melly egész határunkat ... porrá tevé [Berekeresztúr MT; Berz. 11. 75]. *1851:* nem juthatott eszembe hogy olyan botskort melyet én 3 holnaprá adtam volt, égy holnap alatt porrá tegyen [BetLt 3] ✱ *~rá tétet. 1662:* nagyon szemekre hányja: magoknak tulajdonítanák vármegyéjek romlását, hogy elébb hozzája nem siettenek, de már a rabló s égető általbocsáttatott volna, s ha el nem jöttek volna, Váradra is minden erejét ráfordítván, hacsak városát is mint s hogy tétette volna porrá [SKr 544]. *1665:* azt íratta a fővezér ő nagyságának a kapikihával, hogy elmult Szent Demeter napja, még sincs az adó, azért úgy gondolkodjék az eb, hogy egynehány ezer hadat beküld, az országot porrá téteti [TMI. III, 540 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~rá tétetés. 1662:* Sarkadnak, Bélinck, Szalontának a lakosoktól porrá tétetése [SKr 433 Tartalomjelző fejezetcímből] ✱ *~rá tétetik. 1662:* az fenn megírt török követek ... az hajdúknak is leveleket hozván, azokban intetnek vala: ha elveszni s porrá tétetni minden helyekkel együtt nem akarnának, Rákóczi Györgytül elszakadván, az országgal egyetérteni, és az újonnan választandó fejedelmet uralni el ne mulasztanák | Az egész föld pedig ezen alól a Berettyótul fogva a Körösök mellett mindenütt porrá tétettek vala [SKr 398, 453✱ *földig ~ig elég. 1817:* (A ház) földig porig el égett [Torda; KvAkKt 363] ✱ *a földnek ~áig megalázza magát. 1662:* készebb lett volna magát a földnek poráig megalázni, és fejedelmi méltóságátul magát megüresítvén, maga helyett más fejedelemválasztásra szabadságot engedni[a] [SKr 163. — [a]Bethlen Gábor] ✱ *a földnek utolsó ~áig megalázódott szívvel. 1710 k.:* én is leborulok ... a bűnös Manasses mellé ... a földnek utolsó poráig, a ganéig, a szemetig, sőt a pokolnak legalsó fenekéig megalázódott töredelmes szívvel, lélekkel, és reménkedem az Úr Jézus Krisztus szent nevében [Blm. 1036] ✱ *porodos ~ig. 1839:* (A) Hidutszának mind két sora fel a' sikátorokig ... porodos porig égett [Kv; Pk 7]. *1850:* Szüretűnk egy csep sem lesz, mind porodos porig elrothadt a' szőllő [Kv; Pk 7] ✱ *rúgja a ~t* táncol. *1573:* Kadas Matthias hity vtan azt vallia hogi ... Istwan deak ... Kozma gergelnet Kwrwanak Monta ... Aztis Bezellete hogi az Nyreo Andrasis zabadon ely, Monta Aztis hogi Kyralwchaba egy haznal gyakorta vra hon Nem leteben Igen Rwgya az chysmas Iffyw vraimal az port [Kv; TJk III/3. 96].

Sz: *~t rúg vki szemébe. 1570:* Serfeozeo Marton ... vallya ... Mondot Benedek ... fely Neonek az fyay megh szolgaltatom Magamat velek, eo azt Monta ez vallo hogi nem hogi zolgalnanak azok, De port Rwgnak azok neked zemedbe [Kv; TJk III/2. 138]. *1662:* addig vonánk a nagy tűrő Istennel ujjat, addig rúgánk port az őfelsége szemibe hogy ím, valóban szájunkba kezde szegni nyakasságunknak íze [SKr 696–7] ✱ *nehogy kettő között a ~ban maradjon. 1776:* mongya meg Kegyelmed ä Groffnénak, magát tsak ahoz tartsa, a' mi a' Levelben írva vagyon, mért fél Hadnagy Uram, nehogy ä kettő között porban maradjon a' Kis Aszszony[a] [Kóród KK; GyL. Georgius Vizi (30) kántor vall. — [a]Ti. két kérő között] ✱ *se híre, se ~a/se hírét, se ~át nem kapja. 1678–1683:* most hol vadnak ... se hirek se porok többire [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1692:* Szekely Borka ... már három esztendeje, hogy el hadta, az időtül fogva kereste de sohul se hiret se porát nem kaphatta [SzJk 259] ✱ *úgy elmegy, hogy a ~ában se kaphatunk. 1638:* ugj el mene hogi megh az porába(n) sem kaphatunk [Mv; MvLt 291. 121a].

2. vmely anyag apróra zúzott részecskéi/szemcséi; praf, pulbere; Staub, Pulver. *1575 k.:* Mind ezeketh ted porra egiot es az porth vesd az feliwl megmodoth echetben es az luegeth kend be Jol ... agiagal es assassek be Nedues Helyre az foldben 4 hetig Meglen teliessegel vize legien [Nsz; MKsz 1896. 281]. *1736:* egy ... tsipkés fényes porral hintezett, paraszt veres Kállyhábol rakott, szép tüzelő kementze [CU].

Szk: *~rá megtör. 1558 k.:* az elsö 3 soth tord meg gienge porra [Nsz; MKsz 1896. 283] ✱ *~rá tesz. 1575 k.:* Mind ezeketh ted porra egiot [Nsz; i.h. 569]. *1580:* Wegy 1 loth galichköuet, 2 loth timsoth ... hogy porra Tötted, Megkel solualny [Nsz; i.h.] ✱ *~rá töretik/törettetik. 1808:* az Oriás növésü Rósnak neve Szarvas Rós, Rós anya (Secale Cornutum ...) Az illyen Rósnak szagja mételyes, az orrat szúrja midön porrá töretik [DLt 868 nyomt. kl]. *1813:* hogy azon kártékony állatnak pusztítására ... a jol meg száraztott Farkas almát[a] amint tsak lehet leg aprobb porrá törettessék, mert más képpen a' Farkasok pusztittására szolgálo ezen eszköz minden haszon nélkül valo lészen

[BesztLt 329 a gub. Beszterce városához. — [a]Értsd: kell készíteni].

3. puskapor; praf de puşcă, pulbere; Schießpulver. *1571:* Ezekben forgatwan az Mostany Ideonek voltat, kewannyak azt hogi az porteorew Molnot eo k. Byro vram Epitesse megh, Az varos poratis eo k. latassa megh, hogy ha mellyknek wytas kely, vagy egeb zwksegh eo, visellien gondot rea [Kv; TanJk V/3. 37b]. *1582:* Biro vram leotetett eoreomett az lengiell kirall meg bekellesere az Zigiartok Tornyaboll hozatott eo kegme kett Tonna portt az Tarazkokhoz [Kv; Szám. 3/VIII. 38. *1585:* Afra Istwan ... vallia ... az veresbely drabant oztan puskat fogot hozzaiok de nem volt kanottia, sem por nem volt az serpenieoben [Kv; TJk IV/1. 486b]. *1586:* az mit az Malom hazra es az poórhoz valora keólteottem ... Thimar Lenarttol egi resz veszeót melj az porhoz valo zerzamhoz kelet atta(m) fl. 6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23, 25]. *1594:* Ratio Instrumentorum bellicorum ... Restal thonna Por, Melinek kettej felben vagio(n) No. 34 [Somlyó Sz; CU 78/7. 15–6]. *1620:* Az Also Varban ... Porhoz valo Tekeneő eőregh No. 5 [Kővár Szt; Borb. II]. *1629:* rendeltünk keglmesen hwseghteknek Generalis Mustratt, ez mostani Pwnkeősd utan valo Szeredara ... az Barothi rèten lenni ... Lovasink io Ruhaval, Loval, kopiaval, s egieb lovasi io szerzammal; Gialogink penigh azonkeppen io ruhakal puskaval, porral, es goliobissal kezen leven [UszLt VIII. 72 fej.]. *1676/1681:* A mi golyobis, por, Tűzes szerszám Saletrom Kén kő, Lámpások, várban valo dardak, szám szer ijak, Puskak, es egyeb ehez hasonlo eszközök ă várban vannak, megh lassa hogi azokat jo gondviselés alatt száraz helyen tarcza[a] [Vh; VhU 666. — [a]A porkoláb]. *1714:* Zöld Barsonbul aranj Skofium figurakkal ki varrott Kardnak s Pornak való két Thecak [AH 5]. *1779:* 15 Junii Bécsben a puskaport tartó nagy machina épületben casualiter a por fellobbanván, irtóztató romlást tett [RettE 398].

Szk: *~ral felhányat. 1704:* Kolozsvárra menvén, annak a falait porral felhányatván, ment Szamosújvárra[a] | Mikes uram ... meg is láthatja a házat Zabolán és Uzonban, mert nemcsak elégették, hanem még a sok szép stukaturás házának még a kőfalait is mind elrontották és porral felhányatták [WIN I, 257, 314. — [a]Graven] ✱ *~ral felhányattatik. 1662:* a fejedelem parancsolatjábul a várnak minden bástyái, derék épületi porral felhányattatván s haszontalanná tétettetvén, pusztán hagyatott vala [SKr 242] ✱ *~ral felvettet. 1653:* A Sigmond[a] sátorát is más nap vettették fel porral, és úgy mentek el[b] osztán [ETA I, 50 NSz. — [a]Báthori Zsigmond. [b]A törökök] ✱ *~ rostálni. 1656:* Por rostalni valo rosta, jo, nro. 4 [Fog.; UF II, 157] ✱ *~ szárasztani. 1656:* Por szaraztani valo keczke lab nro. 4 [uo.; i.h.] ✱ *~ szárasztó. 1656:* Jnett az masodik por szarazto hazra terven, nilik be job kezre ... vas sarkon panton forgo ... felszer ajto [uo., i.h.] ✱ *~ szitálni. 1656:* Jttem por szitalni valo szita rosz nro. 2 [uo.; i.h.] ✱ *bécsi ~. 1787:* 2 font Becsi fain Porr [Mv; Ks 72. 55].

4. orvosságpor; medicament sub formă de pulbere; Arzneipulver. *1704:* A generál szintén olyan kínban nem volt ugyan, mint tegnap, de ugyancsak rosszul volt, és Inovavil, a borbély valami port adván bé, most nem mehettem, hanem csak szóval izent ki [WIN I, 229]. *1710:* Megfizete Isten Székely Lászlónak is. Irtóztató nyavalya szálla a köldökire, ki kezde rothadni, senki nem tudá meggyógyítani. Egy német borbély csalárdul, hogy már ő gyémánt, zafir, jó féle gyöngy, egyéb afféle, drágakövek porával gyógyítaná meg a köldökit, egynéhány ezer forint érő drágaköveit, gyöngyeit kicsalja, előtte a mozsárjában behányta mindenkor, azután bement egy kis kamarában, ahol az orvosságokot készítette, s ott kiszedte belőle s eltette magának, s egyéb port vett elé, azzal kötözte [CsH 148]. *1719:* meg probálék ugjan vagy két Port, de ă Szemem világais majd el veszett, az embert Annyira láttam a ki közel álottis mintha edgy puska Lövésnyire lett volna [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról]. *1735:* én kültem az ő Nga számára valami apro Porotskákat ... bé kell adni tsets téjben ő Nganak az Porokbol [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1845:* Bajusz kenő Mlgs B. Kemény István Urnak 24 xr ... 12 dosis porok ... Négy dosis hántato [Torda; Ks 89].

Szk: *kínai ~. 1729:* A Leánjkám éppen el fogy az mindennapi csudálatos febrisben, annak Mája és Lépe fáj ... Az illyen hideglelésnek neme, bőjteléssel és Imádcsággal; ne(m) chiniai (!) porokkal és essentiakkal üzettethetik ki [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)] ✱ *nyavalyatörés ellen való ~. 1759:* Az változás tsudálatos, és szokatlan lévén az Aszonj eő Nga nem mért az Gyermeknek Semmit bé adni, hanem az étzaka, az mikor ollyan hoszason volt az változása egj kis nyavalya tőres ellen valo port adott eő Nga álkermessel [M.csesztve AF; Ks Mikess Antal lev.].

5. *~ul* por formájában; sub formă de pulbere; als Pulver. *1757:* nehézékét az aranynak melly áll tiz kispénzt nyomo pondusból két Rforint és 45 xgrért ad Cambisionem bé adgyuk, porul pedig 2 Rforint 30 xgrért [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. *1789:* Terra Flava 19 darab, és Porul 4 font Rf — xr 40 [Mv; ConscrAp. 39].

6. mérgező/bűbájoskodó por; praf folosit în vrăjitorii; Zauberpulver. *1670:* Nlis Stephanus Perpeti (!) de Colosvar ... fateallya hogy néki ... semmi nyavalyája ne(m) leve(n), valami ételt, káposztás hust valami porral megh hintvén adtak enni feleséghe, és Annya mely étel miat annyira va(gyo)n, hogy talám mégis hal bele [Kv; TanJk II/1. 768]. *1761:* Darabán Vonulné ... adott holmi ördőg tudta mi féle port s arra tanitott hogy aztat az Vram(na)k adgyam bé s meg nem verhet mellyet én mint bahó el vészem és egyszer attam béis benne az Vram(na)k [Gyeke K; Ks 4. V. 20].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *fogmosó ~* fogpor; praf de dinţi; Zahnpulver. *1811:* Egy kitsiny fogmoso pornak való Skatulja [Györgyfva K; LLt Csáky-per 211. L. 2 kieg. néhai gr. Lázár Istvánné gr. Haller Erzsébet hagy.] ✱ *fogtisztító ~* 'ua; idem.' *1781:* Egy kerek Iskatullya, tele fog tisztito veres porral [Mv; Told. 9a] ✱ *hajtisztító ~* hajápoló por; praf pentru îngrijirea părului; Haarpflegepulver. *1697:* egy Csomo haj tisztito Por [Bethlen SzD; KGy].

8. gabonatörmelék; impurităţile uşoare (sub formă de praf) depuse pe boabele de cereale; Getreideschmutz. *1673:* Tizenégj kalongját ... el csépéltetven, es elöttünk fel méretvén, ocsu, gaz, és porával édgiütt, csak három véka lött [Déva; Törzs]. *1743:* Lett a' buzának eleje Cubuli 67 metr 2 ... A Zab porostol s pallatlan metr 116 [Szászerked K; LLt]. *1750:* Az Lovakra és el vetett Zab rostálásokor porara és apadására ment Metr. 10 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. *1791:* buza is sok lévén a Gabonásb(an) az eszsze melegedésre hajlandoságát látván az Csürben hordatom és ott meg szeleltetvén a porátol ismét viszszá [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. *1796:* En elöre minden Gabonát meg rostáltattam és a porábol ki vettem [uo.; IB ua.].

9. dohánypor; praf de tutun; Tabakpulver. *1694:* Valaki a Praedicator Atyafiak közzül akar füstős akar porral valo

dohányozasa felöl convincaltatik, nem penzel es egyeb mulctaval hane(m) tisztitül valo meg fosztatással vagy csak ideig valo depositioval bűntettetik [SzJk 277].

10. (íráshoz használt) hintőpor; nisip fin care se presăra peste scrisul proaspăt); Streusand beim Schreiben. *1714:* Festett fabul tsinalt hoszszas Török Ladatska Pornak és Tintan(a)k való 1//50 | Porn(a)k való Palatzkotska fekete börrel boritott s meg aranjozott [AH 34–5].

11. elégetett/eltemetett emberi test maradványa; cenușă, țărînă, rămășițe pămînești; irdische Überreste. *1562:* Ez tájban[a] Konstanczinápolyban egy Ibraim nevü fő török papot, ki a Krisztust praedicálni kezdette volt ... megkövezék a törökök, azután a testét megégetvén, a széllel elfútaták a porát [ETA I, 14 BS. — [a]1540-ben]. *1710 k.:* a halál ... s az üdő és föld, tűz, víz, ha sokára is, de csontjokat porrá teszi, mindazáltal a feltámadás a testünket felépiti [BÖn. 464]. *1780:* A' Városi nép most is idegen a' Collegiumtól: ha mi professorok kezdettünk vólna ebb(en) valamit urgealni: minket szidnának, átkoznának átkoznák porunkat, és emlékezetünket, ugy a' Collegiumot [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor-prof. lev.]. *1780 k.:* Nagy Istvánnak teste, Mihelyt lett eleste, Ide temettetett; S már porrá tétetett [FogE 304]. *1811:* én mikor e' fák között sétálok, Ily' Elisiumot képzelek, 's találok; Kedves képzelődés! tarts oh tarts sokáig! Mig le-szállok gyarló Testemnek poráig, 'S Azt hagyván a' földnek tsendes kebelébe, Jobb részem repitem az Egek' egébe [ÁrÉ 128]. *1824:* eltöttem soha el nem felejthető Kedves Halottam Kedves Tetemei s az övével az enyimek ugy hozzám tartozóim Tetemei a fel támadás napjáig Porokban is fenn tartassa(nak) [Nagylak AF; DobLev. V/1054. 2a].

Szk: *~rá létel. 1662:* Az méltóságos öreg Rákóczi György fejedelemnek megkeseredett haeresi pedig nem állitván szükségesnek a testnek a föld színén sokáig való tartását, a test lélek nélkül csak földet, rothadást, porrá lételt lévén várandó és kivánandó, az temetés napját azért ad diem 10. Januarii anni 1649. rendelvén, arra kivül való országokból is nagy sok méltóságbélicket is hivattak vala [SKr 305].

Sz. *1811:* Por vagy, porrá lészel! sokszor emlegessed, Fel ne fuvalkodj, 's por társad meg-ne vessed [ÁrÉ 116].

12. kb. jelentéktelenség, társ-i alacsonyabbrendűség; neînsemnătate, stare socială inferioară; Bedeutungslosigkeit, niedrige soziale Position. *1679:* Én Kgdnek minden leveleit ... kiküldtem az magyaroknak, de ott Kgdnek is András Uram, úgy veszem eszemben csak annyi hitele vagyon, mint Teleki Mihály Uramnak, s aligha úgy nem tartatunk, mint csak mint porba etc. [TML VIII, 553 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz].

Szk: *~ba tapodtatik. 1669:* Istennek dücsősségét látván, hogy porba tapodtatik, vallásom periclitál, nemzetségem utolsó romláshoz közelít, kételen vagyok velle, hogy hozzá nyúljak [TML IV, 537 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *a ~ból felemel. 1710:* nagy dölfösön azt felelé[a]: „... Az apádot, öcsém, a fejedelem a porból emelte fel s nagy emberré tette vala, nem kellett volna elárulni ..." mondék neki: „Az én atyám Erdélyben mind maga, s mind az elei igaz ős nemesemberek voltanak, nem olyan schonnai, mint kegyelmed, s nem tudom, micsoda porból emelte volna a fejedelem fel, mint kegyelmedet ..." [CsH 159. — [a]Vajda László] ✱ *~rá lesz* tönkremegy. *1833:* Ha minket fontal árulásra szorittanak, nékünk porrá kell lennünk, és oda kell jönnünk, hogy ... felhagyunk a' kenyér sütésen, és magunkis élelem nélkült maradva inségre jutunk [Torda; TLt Praes. ir. 1534 a kenyérsütő és áruló asszonyok panasza] ✱ *kiemelkedik a ~ból. 1866:* nemzetünknek kiválo elönnyére van ha mentöl több szegény ifiu tanul, és emelkedik ki tanulása által a' porbol [Gyalu K; RAk 122 püsp. kl].

◇ **Szk:** *hiúság ~a* amprentă a vanității; Eitelkeitsmarke. *1879:* A hiúság porát, mely megszáll minket, amíg felnövünk, nem moshatja le teljesen sem a vénülés, sem a tanulás [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *mind egy ~ig meghoz* az utolsó krajcárig megad; a plăti/achita în întregime/pînă la ultimul ban; ganz zurückbezahlen. *1595:* im meg eskezzem óknek, ktek elöt hogj ualamj buza arra hatra vagion ... ha az ó kalendariu(m) zerent valo nagj pentekre megh nem hoznam mynd egj pórig, ezen en hit leuelem tartassa zerent, ualahol kapathat fel akaztasson [M.fráta K; SLt U. 42].

pór I. *fn* paraszt; țăran, Bauer. *1662:* A nyavalás pórok látván, hogy mindenfelöl környülvétettek, sokan is kezdtek volna közülök elhullni, fegyvereket elhányván mindenfelé szaladni és szélledni kezdének [SKr 146]. *1663:* Az puskásokat most ülteti Rácz István ... Izentem neki, hadgyon vagy huszonötöt itthon, nem remélem, megcselekedje, mivel az pórok is már hódolni kezdenek [TML II, 589 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

Hn. *1757:* az pór parlagian [Szentsimon Cs; EHA].

Szk: *~ból lett. 1663 u.:* mint szorulának az némely igaz állhatatoságok miá szenvedő atyámfiai Bánya tájára, mely bajosan kelletik vala beszerződni némely porbol lettek miá [SzO VI, 284 hátjegyzet Bánfi Dienesnek egy 1663-ban Medgyesen kelt levelén].

Sz. *1710 k.:* A napfény úgy világol a királynak, mint a pórnak; a setétben gyertya nélkül mindenik egyaránt vak [BÖn. 509].

II. *mn* **1.** paraszti származású; de origine țărănească; von bäuerlicher Herkunft. *1774:* Úgy hallám a múlt napokban, hogy gr. Teleki László úrnál sok úriember lévén hosszú asztalnál ebéden, publice Brukenthalt szidta, anyját, lelkit, mit csinál a lelke pór szászának [RettE 335].

Szn. *1592:* Por Thamas [UszT]. *1614:* Por Georgy [Nagyajta Hsz; BethU 198]. *1630:* Por Mathene [Kv; TJk VIII/1. 78]. *1671:* Poor Balintne [Kv; TJk XI/1. 43]. *1696:* Anna Por[a] [Dés; Jk. — [a]Alább Pöör alakban is].

2. durva, egyszerű; grosolan, simplu; grob, einfach. *1730:* Egy por gjapot fesüllö fesü [Kőrispatak U; Pf].

porarany aranypor; pulbere de aur; Goldstaub. *1655:* Tudom azt hogy Ozdi Thamás adot volt Fülej Ferencznek degràdàlt garasokat, hogy az Oláhoktol venne neki por aranyat | Tudom aztis hogy Ozdi Thamàs kért engem, hogy àd nèkem degràdàlt garast, az Oláhoktol vegyek poraranyat vélle, de én nem cselekettem [Kv; CartTr II Mart. Sós ötvös vall.] | Tudom aztis Ozdi Thamás adot hozzam por aranyat, az mellyet èn finum arannyà csinàltam [i.h. Petr. Szavaj ötvös vall.] | Lattam Zemlyeni Jánosnalis por aranyat, de nem tudom hol vötte, s hovà tötte [Kv; i.h. St. Varadi ötvös vall.] | Lupsánis vagjon egy Oláh pap, tudok más Oláh papotis, de nem tudom hol lakik, mindenik por aranyal kereskedik tudom [Kv; i.h. St. Thothazi vall.]. *1656:* Ozdy Tha(m)as ur(am) hat száz forintnal teöb ereö por arannyokot ueötte el [Kv; i.h. II. 902 Georg Vizi (40) vall.]. *1675:* (Az alperes) bizonyos számu nehezék poraranyat vévén itt az magha házánál Cementelte fel [Kv; TJk XII/1. 95].

1677: A' Por Aranynak keresésével életét tápláló Oláh, Czigány és egyéb nemből álhato uratlan emberek, ha a' por aranyat a' Fejedelem arany váltóinak bé-nem szolgáltattyák, (melynek váltsága ... egy nehézéktül frisseletlenül flor. 1. denar. 80, frisselve penig, flor. 2. denar. 20) ... a' Fejedelmek kegyelmében ál, hogy ha halállal, vagy egyéb ... büntetéssel büntettetik-is [AC 63]. *1678:* Egy Sido(na)k Por arant contra bontalván f 10 [Utl].

porarany-keresés aranypor-mosás; spălatul nisipului aurifer; Goldstaubwaschen. *1677:* Mások határán lévö por arany keresés, és annak meg-engedése, ál a' Földes Uraknak hatalmokban, kiktöl ha valakiknek meg-engedtetik, a' magok közt lejendö alkuvás szerént, annak tartozik fizetni, és abbol a' tized részt Tárházban szolgaltatni, nem kételenithetik [AC 63].

poratusos '?' *1841:* Egy nyári poratusos Spentzel [Dés; DLt 466].

póráz kutya vezetésére szolgáló szíj; curea de dus cîinii; Hundeleine. *1732:* kévántam udvarolni ezen pár Agárral az M: Ur(na)k ... mindenkor Palatán, és kényesen tartották, Porrázon sem hiszem hogy edgyütt tudgyanak járni [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

Sz: *egy ~on fut vkivel. 1662:* A nagyságos Drugeth Homonnai György ... országbírójává vala tétetendö. Ilyen bírót kell vala-é tenni, aki állhatatlan és gyanús hitü, ki egy pórázon futván a nagyságos Dóczy Andrással és Eszterhás Miklóssal [SKr 108] ✱ *hosszú ~on bocsát. 1794:* ha a Tekintetes Tiszt Urak azon haszontalan aszszonyt hoszszu porázon botsáttyák, s ... meg nem regulázzák, Nékünk Hazainknál szomszédokul nem képes meg maradnunk, mivel Katonák után jár ... kiket is reánk ingerel [Déva; Ks] ✱ *mint az ebet, úgy hordozzák ~on. 1710:* Ihol édes hazám, Erdély, örülhetsz már a Rákóczi Ferenc fejedelemséginek, a magyarországiakkal való confoederátiónak, lecsalának lábadról, kicsalának országodból, s már mint az ebet, úgy hordoznak pórázon [CsH 404].

porcelán 1. porţelan; Porzellan. *1823–1830:* legelőbb elmentünk az úgynevezett japóniai palotába ... első boltba bemenet vagynak Petiernek veres és fekete porcelánjai ... Ez a Petier volt az első feltalálója a porcelánoknak, kár, hogy ezt a mesterséget magával együtt eltemettette [FogE 182]. *1837:* Hat so tarto, és hat ürmös Findzsia, egy ovalis Fedél 13 darabb hozzá valo aufsatz ... glazirozatlan fejér portzellanbol aljastol [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9]. *1849:* Egy varro párna kisded portzellánbol aranyas [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö. a *fattyúporcelán* cimszóval

Szk: *bécsi ~. 1849:* Kávés fin'sia bétsi porczellán ... 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *japóniai ~. 1823–1830:* Az azután való boltban voltak kínai, az harmadikban japóniai porcelánok [FogE 182] ✱ *kassai ~. 1850 k.:* 4 csésze, ezek kassai porczellánok voltak [Pk 2] ✱ *kínai ~. 1823–1830:* Az azután való boltban voltak kínai ... pocelánok [FogE 182]. *1846:* Így nád méznek valo aranyozott Chinai porczellán 1 | Egy régi modi kávés übrik forma Chinai porczellán aranyozott füles [SLt 17] ✱ *misniai ~* meisseni porcelán. *1823–1830:* Legnevezetesebb pedig itt[a] és bámulásra méltóbb Raphaelnek egy cserépedényre tett festése és egy misniai porcelánból készült fejér rózsa [FogE 183. — [a]A drezdai japóniai palotában].

2. porcelánkészlet; serviciu de masă din porţelan; Porzellanservice. *1849:* 24. személyre valo bétsi porczellán 250 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

porcelán cukortartó zaharniţă de porţelan; Porzellanzuckerdose. *1849:* Egy porcellán czukor tarto [Dés; DLt].

porceláncsebrecske porcelánedényke; vas mic de porţelan; kleiner Porzellantopf. *1846:* Két nagyobb és égy kissebb aranyos szélü porczellán csebrecskék [SLt 17].

porceláncsengettyű porcelán szigetelö a távíró-oszlopon; izolator de porţelan; Porzellanisolator. *1862:* a' Távirdai drotokon és portzellán csengetyükön, a' tudatlanok és rosz akaratu népek által sok kárositások tétetvén ... fel szollittatnak a' T. Papok, hogy intsék a' népet, s világositssák fel hogy hasonlo kár esetektöl ovakodjanak [Gyalu K; RAk 73 esp. kl].

porceláncsésze ceaşcă de porţelan; Porzellantasse. *1714:* Ött darab Porcellan Csisze, melly közzül egj nagjob kék figurakkal, kettö kissebb, és ketteje leg kisseb kivül s belol aranj, figurakkal ékessített fl. Hung. 22//54 [AH 10]. *1782:* asztali portzellan tsesze, soba fött par 2 [A.balázsfva BN; LLt].

Szk: *görgényi ~. 1817:* Egy Csorba Görgényi Portzellánt Talpas Csésze [Mv; MvLev. Simonffi Susánna, elébb csizmadia Prodán Lászlóné, majd kőmíves Csipkés Sámuelné hagy. 8] ✱ *indiai ~. 1730:* egy Indiai Porczellana Csésze Tokba, arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *ordináré ~. 1849:* égy nagyabb és égy kissebb ordináré portzellan Csészék [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *szószos ~. 1832:* Egy Soosos porczellán Csésze tálastol [LLt].

porceláncsináló porcelángyártó; fabricant de porţelan; Porzellanfabrikant. *1796:* A' leg első Portzellán tsinálonak Böttchernek tulajdon keze által készült egy pár tégla szin findsiáért 6 Rfl [ETF 182. 28 Gyarmathi Sámuel felj.].

porcelán dohánytartó tabacheră de porţelan; Porzellantabaksdose. *1842:* Egj portzellán dohán tarto [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. *1850:* egy porcelán metalisált dohány tartó 2 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

porcelánedény 1. vas de porţelan; Porzellangeschirr. *1792:* Az Ásiai tartományokban kezdették a' régiek készíteni ama tsinos és drága Porcellán edényeket, a' Concha Porcellana nevü tsigának és tojásának héjából [Éder, BenkőNyMunk. 162] | Sárgo portzellány edény [CU] | Vagyon égy ... cserefa Theca, mellyben ... a' Sukon tanáltatott portzellán edények és poharak ... vadnak bé zárva [Kv; SLt 17].

Szk: *batizi ~. 1849:* Görgényi Porcellán Edények el raboltattak és öszve törettek 556 Rf ... Batizi és Murányi porcellán Edények 230 Rf [Dés; DLt] ✱ *bécsi ~. 1839:* Bétsi Portzellán edények ... Egy zöldségnek valo fedeles Castro [Kv; Ks 73/55]. *1841:* Bétsi Porcellán Edények ... Égy fedeles leveses csejsze ... Égy Személlyre hetegnek valo cséjsze fedöstöl [Egeres K; Ks 89] ✱ *fagylaltnak való ~. 1804:* Egy fagylaltnak valo Portzellan edény [Hosszútelke AF; Kath.] ✱ *görgényi ~ → batizi ~* ✱ *kék ~. 1824:* a kék porcellán edényeket ... hagyom kedves Eötsémnek B.

Apor Lázárnak [BLt II. 12] ✱ *kínai ~. 1837:* Az Tktes Exp(onen)s Urnak Néhai édes anya meg halálozása után az Exp(onen)s és osztályossaira maradot felkelthető és fekvő jok felosztásaikban én lévén az egyik osztoztato Biro valhatom ... hogy az Exp(onen)s Urnak ... Nyilvonás szerént jutottak ... Chinai és egyéb féle portzellán edények [Völcs SzD; BetLt 1 Durus József (51) ns vall.] ✱ *murányi ~ → batizi ~* ✱ *reamuri ~. 1793:* Egy gyertyás ladatska tanaltattak Reamuri portzellan aranyas viragu edenyek [CU].

2. porcelánkészlet; serviciu de masă din porţelan; Porzellanservice. **Szk:** *görgényi ~. 1849:* 12. személyre valo Görgényi porcellán edény 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *prágai ~. 1850:* Egész rendbeli fáin prágai porczelán edény, tálok, tányérok ... 26 vft 15 xr [Algyógy H; Born. F. Ii].

porcelánfábrika porcelángyár; fabrică de porţelan; Porzellanfabrik. *1823–1830:* megindulván Drezdából, délre mentünk Meissenbe (Misnia), három mértföldnyire, melynek egy hegyen fekvő régi várában vagyon Európában leghíresebb porcelánfábrika [FogE 188]. *1839:* A Portzellán Fábrika fél Esztendei arendaja ... A Portzellán Fábrikás öll fák árrábol adotbé 100 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. *1840:* Soakna Marhassai öll fát vittek a portzellán fábrikába[a] [i.h. — [a]Görgénybe (MT)].

porcelánfábrikás porcelángyáros; fabricant de porţelan; Porzellanfabrikant. *1839:* A Portzellán Fábrika fél Esztendei arendaja ... A Portzellan Fábrikas öll fák árrábol adotbé 100 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

porcelánfindzsa porceláncsésze; ceaşcă de porţelan; Porzellantasse. *1760:* az három atyafi adott egy-egy pár porcelán findsiat [RettE 113]. *1779:* Ött pár mediocris porczellán Fincsia [Nsz; CsS]. *1788:* 5. pár kívül kávé szín, belöll kékes tarkáju portzellán fintsia [Mv; TSb 47]. *1820:* Edgy par veress virágú, Aranyas szájjú fein portzellán Findzsia [Mv; MvLev.].

Szk: *batizi ~. 1850:* 11 pár régibb- s 6 pár ujabban vett Batizi porczelán apro findzsiák 7 vft. 30 xr [Algyógy H; Born. F. Ii] ✱ *bécsi ~. 1760:* Hat Pár aranjas fekete festékes Bétsi pórtzellán fintsiák [Mv; TGsz 2]. *1790:* Bétsi Portzellán Fintsa [Sv; Ks] ✱ *csokoládénak való/csokoládés ~. 1788:* Aranyos Szélü tarka Csukuládénak valo Fintsia ... Két pár Kékes tsukuládénak valo porczellán fintsia tálostol | Egy pár tsukuládés Portzellán Fintsia Tál nélkül [Mv; TSb 47] ✱ *hajszín ~. 1765:* Ket pár Hajszin Portzellán Finsia [Szászsztjakab SzD; Told. 8] ✱ *halicsi ~. 1797:* Nyoltz pár Hollitsi Portzellán Fintsia [Náznánfva MT; Berz. 4. 22/22] ✱ *kékes ~. 1759:* szállittasson el ... Tizenkét pár egy forma kékes porcellán Finsiákat [Sárd AF; TSb 51].

porcelángyűjtemény colecţie de porţelanuri; Porzellansammlung. *1823–1830:* legelőbb elmentünk az úgynevezett japóniai palotába ... itt is előbb a porcelán gyűjteményeket néztük meg [FogE 182].

porcelánibrik porcelán kannafajta; un fel de cană de porţelan; Art Porzellankanne. *1782:* Háram porcszelán ibrik [Nalác H; CsS]. *1801:* Rákos Tángyér 1 Portzellán Ibrik 1 [Pestes H; Told. 19]. *1804:* 3 Porcellán Übrik [Hosszútelke AF; Kath.]. *1810:* Kétt Portsellán ibbrik [Jedd MT; LLt]. *1851:* Így portzellán Íbrík [Dés; DLt].

Szk: *anglus ~. 1837:* égy anglus portzellán fekete Ibrik [Szentbenedek SzD; Ks 88. 23] ✱ *bécsi ~. 1790:* Bétsi Portzellan Herbatejes Ibrik 1 [Királyhalma NK; Ks 65. 46. 21c].

porcelánkalamáris porcelán tintatartó; călimară de porţelan; Porzellantintenfaß. *1810:* Portsellány kalamaris tartojával porozojaval edgyüt [Jedd MT; LLt]. *1840 k.:* egy pár kis portzellán Kalmáris pléh alja [BetLt 3]. *1860:* Egy portzellán kalamáris [Kv; Végr.].

porcelánkancsó cană de porţelan; Porzellankrug. *1797:* Egy portzellán kantsó Dr. 32 [DobLev. IV/775].

Szk: *kávés ~. 1801:* Egy kávés Portzellány kantso [Vargyas U; CsS].

porcelánkancsócska căniţă de porţelan; Porzellankrüglein. *1791:* Két portzellán fertállyos Kantsotskák [Mv; MvLev.].

porcelánkosár kosárszerü porcelántál; coş/coşuleţ de porţelan; Porzellankorb. *1849:* három portzellán kosarak gyümöltsnek valok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

porcelánkő kékesszürke színü jáspiskő; jasp de culoare cenuşie-albăstruie; blaugrauer Jaspistein. *1864:* Származány hegy ... tartalmaz magában porczellán, fehér fattyu márvány és mészkövet mellyek jelenleg is az eppitteseknél jo sikerrel használtatnak [Szárhegy Cs; GyHn 53].

porcelán levesestál, porcelán levestál supieră de porţelan; Porzellansuppenschüssel. *1849:* Egy porczelan leveses tál [Kv; Végr. Vall. 55].

Szk: *batizi ~. 1849:* veres olajos festékes krédentz kaszten ... Egy Batizi portzelan leves tál, két bé tsináltos tal [WassLt].

porcelán nádméztartó porcelán cukortartó; zaharniţă de porţelan; Porzellanzuckerdose. *1790:* Bétsi Porzellán Nád méz tarto Fedeles 1 [Sv; Ks].

porcelános porcelángyár; fabrică de porţelan; Porzellanfabrik. *1839:* Bölkény[a] Marhassai gat ágat hordtak portzellánoshoz [Born. G. XXIVb Jelentés a görgényi uradalombeli heti szolgálatról. — [a]MT]. *1841:* Soakna ... Gyalagossai a portzellanosnál gátot kőtöttek [i.h.].

porcelánpipa pipă de porţelan; Porzellanpfeife. *1846:* égy porcellán pipa [SLt 17]. *1848:* Nyolcz tajték, és két porczellán pipa 100 Vft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

porcelánpohár pahar de porţelan; Porzellanbecher. *1797:* Egy portzellán füles pohár xr 10 [DobLev. IV/775]. *1836:* Egy füles és három Fületlen portzellán poharak [Szászerked K; LLt].

Szk: *ürmösboros ~. 1765:* Ürmös Boros Porczellán Pohár 11 [Kóród KK; Ks 19/l. 6 hoz]. *1849:* sok Ürmös boros portzelan pohar [Széplak KK; SLt 17].

porcelánserbli porcelán éjjeliedény; oală de noapte din porţelan; Porzellannachttopf. *1835:* Portzellán Serbli [Mezőcsán TA; LLt].

porcelán sültestál tavă pentru friptură din porţelan; Porzellanbratenschüssel. *1849:* Egy porczelán leveses tál hosz(sz)u porczelán Sültes tál [Kv; Végr. Vall. 55].

porcelánszerviz porcelánkészlet; serviciu de masă din porţelan; Porzellanservice. *1793:* Duplás kek viragos Portzellán Service [TL Conscr.].

porcelánszín fehér; alb; weiß. *1782:* Portzellán szin fersing ... Portzellán szin Párna haj [A.balázsfva BN; LLt].

porcelán szószoscsésze porcelán mártásoscsésze; sosieră de porţelan; Porzellansaucenschüssel. *1832:* Egy Portzelán sótzos félfülü Csésze két Tányérjaival [Sáromberke MT; TSb 26]. *1847:* Egy Porcellán Szoszos csésze aljával [MkG Conscr.].

porcelántál castron de porţelan; Porzellanschüssel. *1746:* Egy porczellána (!) tál, arra való két lábas üvegtángyér [Vargyas U; DanielAd. 258].
Szk: *becsináltas ~. 1832:* Két Kerek bé csináltas portzéllán Tál [LLt]. *1852:* két betsináltas porczellán tál [Kv; HG] ✱ *gyümölcsös ~. 1817:* Egy jukatos gyümöltsös portzellán-tál [Mv; DLev. 3/XXVIIIA] ✱ *kolozsvári ~. 1830:* Három leveses Kolosvári porczellán tálak [Torockósztgyörgy TA; Ethn. LXXII, 6d] ✱ *leveses ~. 1817:* Egy hasadt tsorba leveses portzellán tál [Mv; DLev. 3. XXVIIIA] ✱ *pecsenyés ~. 1849:* Két pecsenés porcellán tálok [Dés; DLt] ✱ *sültes ~. 1852:* Két leveses, két sültes és két betsináltas porczellán tál [Kv; HG].

porcelántálacska farfurioară de porţelan; Porzellantellerchen. *1763:* Hat fejèr Kafes Fingsia talatskaival es hat tarka gyümöltshoz valo Porcellein talatskak s egy fedeles tseszetske [Hsz; Ks 23. XXIIb].
Szk: *aranyosszájú ~. 1849:* egy aranyos szaju portzellán hoszszuko tálatska [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *kávészín ~. 1755:* Ugorkának való Kávé szin Portzellán Tálotska 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020] ✱ *kínai ~. 1846:* Két égy forma gazdagon aranyozott Chinai porczellán tálatska [SLt 17].

porcelántányér farfurie de porţelan; Porzellanteller. *1763:* 11 Porcelein Tangyer valora Floh 13 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1778:* Négj Lábas pohár karafinával ... Egj Procellana (!) tángyér [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18]. *1846:* Hat fekete virágu Két Lilas szin virágu Confectnek valo kisded porczellán Tángyer dar(ab) 8 [SLt 17].
Szk: *batizi ~. 1823:* Sarga batizi portzellan tangyér 8 [Nsz; DobLev. V/1080. 3a Demény György hagy.] ✱ *görgényi ~. 1830:* Nyoltz Görgényi portzellán Tángyér [Msz; Told. 19] ✱ *halicsi ~. 1800:* Tizenkét Holitsi portzelán kék virágú Tányérok [LLt br. Bálintit Anna Mária kel.] ✱ *kínai ~. 1848:* Tarka Chinai porcellán tángyér 40 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *vinci ~. 1797:* Két Vintzi portzelán Tányér Dr 30 [DobLev. IV/775].

porcelántarka kékes v. barna foltokkal tarkázott fehér színü; gri-albăstrui bălţat; weiß mit blau und braun. *1831:* Pej tarka Kantza ... Portzellán tarka [Mv; Berz. 20].

porcelántartó porcelánedény tartására való; pentru păstrat vase de porţelan; Porzellangeschirr-. **Szk:** *~ almárium. 1816:* Portzellán tarto almárium rajta táblával ... 8 Rft 26 xr [Kv; Born. IV. 41].

porcelán tojástartó suport pentru ou din porţelan; Porzellaneierbecher. *1824:* Két kitsind portzelán tojás tarto [Fugad AF; HG].

porcelán toronykemence porcelán csempekályha; sobă de încălzit din porţelan; Porzellankachelofen. *1848:* A' Biliárd házba ... Egy zöldre festett porczellán Torony kemencze ... 37 Rft 30 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

porcenella bokály porcelánbokály; cană de porţelan; Porzellankanne. *1735:* porczonella Török bokaj 1 [Ks 38. V Clenodia fam.].

porcenella csésze porceláncsésze; ceaşcă de porţelan; Porzellantasse. *1733:* Edgj Tokban harom fintsia, edgyik porczenella kisded cseszejevel [Marossztkirály AF; Told. 2].

porcenella findzsa porceláncsésze; ceaşcă de porţelan; Porzellantasse. *1743:* Bokály, vagy Cserép Edények 1. Egy Tokban hat Portzinella Fintsía Tallyaival edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1753:* Török Csésze Tálastol 9 ... porcenella fincsia 4 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

porcenella korsó porcelánkorsó; urcior de porţelan; Porzellankrug. *1735:* on fedelu porczonella Korso 1 [Ks 38. V. Clenodia fam.].

porcenella pohár porcelánpohár; pahar de porţelan; Porzellanbecher. *1752:* Edgy Kis Tokb(an) ezüst arannyos portzenella pohár [Marossztkirály AF; Told. 19].

porcenella tál porcelántányér; farfurie de porţelan; Porzellanteller. *1665:* Porcenella Talakra, ugjan ollyan cseszekre al(ia)s Farfurnak is hiyak Tall. 100 [UtI].

porcika darabka; părticică; Stückchen. **Szn.** *1842:* Portzika Gligor [DLt 240 nyomt. kl].

porció 1. részjószág/birtok; parte de moşie/proprietate; Eigentumsteil. *1577:* Jwtthank az dengellegy porchjonak, az djwissioiara tholdalagj ferencz arrol Sem lewellet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh ereztenj, wagj oztani az wegezes lewel thartassa zerenth ... nem akara [Vajdaszti-ván MT; BfN 71/19]. *1594:* Badachion Portio ... Ezt az Portiot az feiedelem eö Naga Szikszai Andrasnak conferalta [Badacson Sz; UC 113/5. 90]. *1603:* pokafalwan kjs kercke(n) az mj porczjoja volt leanjom Annjanak Baladffj Magdolnanak, azon ket falwba(n) ez Mostanj gazdam azzonnakjs porcioia vagjon [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1611:* Bornemizza Thamasnak Betthlen Gabor Vram Tanacziunk lambor szolgaianak conferaltuk ... Dedrád neüw faluban lewö portiot, mely Szilwasi Boldisare voltt ki teob Arulokkal eggiwt notaban eswen, minde(n) Jaway mi reank dcuolualtattanak [JHbK VII/18 fej.]. *1616:* Jelente Swkeosd Miklos Vram hogy Petky Janos vramnak vetette volt zalagban Vdwarhely zekben Zent Peteren leweö portioiat el tawoztathatatlan zwksege mia bizonios summa penzert [Szentpál U; Ks 42. C. 8]. *1650:* azt allatyak penig az Tisz-

tekis hogy chak portiot bir ott Nagod, mi penig azt statualtuk à mit ott Nagod birt, vgymint portiot [Kv; Ks 4. VI. 2 Steph. Palffy kezével]. *1671:* a' mely jószágok per contractum et notam deveniáltak Fiscus kezében, azon falukat, portiokat, akkor-is mint hogy Fiscalisok közzé nem irattak Fiscalisoknak nem értettük, ugy mostan-is nem értyük [CC 75]. *1675:* azon mégh névézet Makoj portiot ... az Lengyel orszaghi veszedelem utan mostani kegyelmes Urunk eo naga Gyaluval együt inscribala Banffi Dienesnék [Nagykapus K; Born. II. 13 St. Molnar (70) jb vall.]. *1700:* az kérdésben forgo emberek(ne)k az Attyok nem idevalo Csonokosi örökös jobbagj volt; hanem Havasoly földi Muntyán ... elsőben ide Csonokosra Csonokosi Balint vram eő kglme portiojara telepedet volt [H; Szer.]. *1701:* azonn Portiomot ... szabadosonn birni engedem, eő klmet abbann semmi utann módann meg nem haborittom [Szentdemeter U; BálLt 91]. *1753:* Valjon az Ujfalvi és Ujlaki portiokot maga tulajdon pénzével szerzetteé a' Testans Mlgos ur, vagj edes Attjarol maradott pénzel? [Harasztos TA; Ks 14. XLIIb]. *1767:* Offerálom Excládnak a' Testvér Bátyámnak ... Bálványos Várallya nevü Hellységben valo Portioját [Teremi KK; Ks 66. 45. 17b].

Szk: *belső ~. 1612:* valaminemeó kilseó belseó porcioia es Jussa ... volna Az halom Arkaigh [Marossztgyörgy MT; EHA]. *1782:* az Aposom Néhai Sz Királyi Imre uram Belsö portioját birja Titt. Fodor Joseff uram [Torda; KW] ✱ *bennvaló ~. 1821:* Lévén ollyan ben és kün valo portiok, mellyeket vagy a Testamentum, vagy az osztály nem erdeklett [Csitsztiván MT; MvLev. 8] ✱ *elzáloglott ~. 1773:* szabadtságot, és hatalmat enged a' Venditrix Aszszony, az emptor Urnak ... arra hogy illendő Házokat, és egyébb Szükséges épületeket, építhessen, mellyeket az el zaloglat Portionak ki váltásakor ... meg fizetni tartozzanak az emptor Urnak [Nagylak AF; DobLev. II/448a] ✱ *fiskális ~. 1749:* Zalathnai Dobra Péter Vram ... Liber Baronissa Veselényi Maria Aszszonyt ... admonealtattja, s edgyszersmind Kénáltattja is Balvánjos Váralja[a] nevü Faluban ... Inscriptioban lévő Fiscalis Portionak Zalagjával [JHb IV/5. — [a]SzD] ✱ *kanonika ~. 1796/XIX. sz. eleje:* A Molnár András irtovánnya a Reformatus Pap Canonica portioja végiben [M.lapád AF; EHA]. *1811:* A' Bodon hegy alatt a' Patakan tul a' Bodoni Határ Széltöl fogva a' Canonica Portioban adatott Retig fekvő Rétek [Mv; EHA] ✱ *kinnvaló ~ → bennvaló ~* ✱ *külső ~. 1701:* Czegei Vass Georgy Ur(am) ... mindennemü ... külsö belso portiojat ... kezeben ereszté ... Vass Dániel Ur(amna)k [Cege SzD; WassLt] ✱ *oppignorált ~. 1759:* cum hungflor 500, ki váltották, legitimo modo lett meg kinálás mellet, mint saját örökös és az elött oppignoralt Portiojokat [Zaránd m.; JHb XXXVII/29] ✱ *(ős) örökös ~. 1674:* Zalogositottam volt el ... Mezö öri ös örökös portiomat Melinckis ... Semmi hasznát ö kglme ne(m) vehette [Mocs K; JHbK XXV/9]. *1747:* Mlgs Ur Csapai Kun Sigmon vram ... Balavásárán szép, és örökös portiot biro Uri Poss(ess)or [Kük.; Ks 17/LXXXII. 8] *1763:* lévén ... Galgotzi István Ur(amna)k bizonjos ös örökös acquirált portioja Ns Miklos Várszékben Nagy Ajtán [M.fráta K; JHb XVIII/24] ✱ *östöl maradott ~. 1760:* Mósa Lászlo Uram ... tsak ugy Lépett bé ide Arpástora mint idegen, Mi Mósa Vr(amna)k se magának Se Praedecessorinak itten Arpáston Östöl maradott Portiojokat nem tudgyuk 's nem s hallattuk [Árpástó SzD; BK] | Mosa Lászlo Uramnak ... ügy tüdgyük, hogy se maga, se Feleségel, se Gyermekei vérségeken nem vásárolta, hanem ugy lepett ide bé Omlásallyára, mint Idegen, Mi soha sem hallattuk, hogy itten Omlás allyán vagy magának, vagy praedecessorainak östöl maradott portiojak lett volna [Omlásalja SzD; BK] ✱ *puszta ~. 1690/XVIII. sz. eleje:* Én Sárdi Susanna Vallom és fatéalam, minthogy az én Uram Nemzetes Borbereki István uram mikor engemet el vett igen nagy árvaságban volt(am) etc. Ezekért[a] és ehez hasonlo hozzám valo jo és igaz igasságos férji hűségéért ök(ne)k kötöm és vallom leg elsőben az Harii Nagy laki és Sugadi puszta portioimat hatszáz magyari forintokig etc[b] [Ne; DobLev. I/59. — [a—b]Mindkét helyen a másolás alkalmával terjedelmes részt hagyhattak ki] ✱ *zálogos ~. 1722:* az Mlgs Tarnok Macskási Familia az zalogos portionak zalog Summa penzevel, in facie Saedriae én altalam Tisztem szerint kezemben adván két vaszon zacskob(an) az zalogos portio zálag Summa pénzét meg kinaltata [Branyicska H; JHb XXXV/72]. *1737:* moston ... Jármi Ferencz uram ö kglme, adá Zálogul ... Fejér vár(me)gyében Ohába nevü falub(an) ... egj ház heljböl állo portioját ... békesegesen birhassák, mind addig, mig ... Jármi Ferencz uram ö kglme és ö kglme legitimus Successori magok számokra ki akarják váltoni ... tartozzék ... Halmagji Mihály uram ö kglme ... azon Zálogos portiot ... ki bocsátoni [Marosbogát TA; DobLev. IV/738. 1a].

L. még a *possszesszionária porció* cimszót.

2. örök/osztályrész; parte de moştenire; Erbteil. *1580:* addig az mig az Eo koltseget faratsagat kez pinzwl meg Nem fizetik es nem refwndallyak az meg Neueztot (!) Katalin azzony es Keserw Janos addig az Eo portioiokat meg Nem addya zalanczy gyorgy seot maganak Tartya [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1593:* ammi Ingo bingo marhaia maradot volna Theoreok Janosnenak, azt megh computaluan, az eo portioiat ... bele tuggiak [Kv; TJk V/1. 392]. *1594:* tartozik Bozzasi Georgi wram Bozasi Janosnak fizetni ez megh irt perre ualo keoltsegert Zaznegi forintot, tizen hatadfel tallert ... ha hul penigh az meg irt napra megh nem adhatna ... tehat Szilagiban Keczeben Wayaban Karazna war megieben ... ualo portioiat ki neki iutna ezen mi leuelwnknek ereieuel el foglalhassa [Szászerked K; LLt]. *1596:* Vegezetre vagion adossagh az Regestúmnak tartassa zerint f 1487/64. kit be kel zedny, kinek kinek az ew portioya zerint valo keolcheggel [Kv; RDL I. 65]. *1600:* Annak vthanna az diuisio megh volt ... kinek minemeo portioya lutott azt sem thwdom [Kv; TJk VI/1. 434]. *1603:* Zabo Miklos ... vallia ... Nyreo Mathenenak az eo tercialitassaba adiudicaltak volt az Arbiterek f 15 d. 66. Ezenkeowl ezen azzontul valo Nyreo Mathenak germechikeienek portioiat [Kv; i.h. 645] | vegeztek ... hogy ennek vthanna senky se ferfy se Azzonyalat hazassagra magat ne adhassa, vallamegh az Arwak, Awagy azok nem lewen az Attia fiaknak az varos teorwenie zerenth az eo portioiokat ky nem Adgyak [Kv; TanJk I/1. 434]. *1614:* Mivel hogj Istennek el vegezet Akarattia volt, hogi az fazakos mihaly elseo feleseget az eleok keozzul, ky vegie, es az melj fiaczkaia attol meg maradot annak az eö portioiat ... mi Elottunk ki adna, ky mutatna és Inventariumba Iratna [Kv; RDL I. 95]. *1616:* az Nehay Galtheoy Sigmond Rísz Jozagith az Exponens Wersendj Sara es Zalay Thamasne Wersendj Margith azzony keozcott, az mikeppen(n) igazba(n) es Egyenesben lelkwnk ismerethj zerint tudhattuk el oztwa(n) el nylaltuk es kinek kinek az eo Reszere iutando Portioiat, az Masétol separalua(n) excindaltuk es kezekben

ereztettwk [JHb XXV/25]. *1627:* az vr Jsten beolczi Tanacziabol Nagy Ferenczet Ez Arnyek vilagbol ki szolitua(n), vyobban Diuisionak kellet Celebraltatni. Az mi Jouaj maradtanak Azokat Az Attia fyak keozeot, kinek, kinek az Eő versege szerent portioiokat ki mutatua(n). Annakokaert Az Hazakatis vyobban kellet keozteok megh Osztani [Kv; RDL I. 132]. *1631:* akkor mingiarast mikor az Compositio megh leöt az en feleseghemnek Borsuai Erzebetnek, valaminemw portioi voltanak atiarol anniarol marattak ... mindgiarast kezeben bocsatanak [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 3 Sükösd György végr.]. *1818:* el mentunk Gergelyfájára, ott a' Tkts Bartók Adámné Dobolyi Klára Aszszonynak jutott portiot hat szolgálo emberekkel edgyütt a' nyilak szerént assignáltuk [Szentbenedek AF; DobLev. V/1015].

Szk: ~ *alá felméret.* *1765:* Pául Páskuj ... az földre álván, és mondván hógy Semmiképpen meg nem engedem ezen földet Portio alá fel mérettni, mivel Kornis részre és az Námenyi részre Zálog Jusson valo Föld biratik [Bala MT; Ks 14. XXXV] ✱ *házbeli* ~. *1619:* Sophia Azonj az Eö Mústoha fiat Bret Martont az eö hazbelj portiorol (!) contentalta [Kv; RDL I. 96a Andreas Júnck kezével]. *1639:* mj eleotűnk Vasarhelj Daniel Deak es Adam Peter eleott az becsülletes Tanatsi Commissioiabol Brett Georgy az batjanak Bred Mihalynak, hazbalj portioiat f 5 d 18 in paratis deponala es Bred Mihalj is leuala [Kv; i.h. 96a Petri Adam kezével]. *1643:* ha az hazon gonduiseletlensegh miat valami romlas, es bomlas keouetkezik ... Jeouendeoben az magok hazbalj portiojokbol az arua szamara ki fogiak tudni [Kv; i.h. 131] ✱ *igaz* ~. *1642:* annak felette keszentiut partha eouett el adott, melj eszuszt marhakban az Leanianak ... igaz portioia leott uolna [Kv; i.h. 128] ✱ *pénzbeli* ~. *1633:* Ha penigh egimastol kewannjak, esztendeő harom nap alat, eggyk az masiknak adgia ki penzbeli portiojat az eőreőksegekbeől [Kv; i.h. 112].

3. házrész; parte de/din casă; Hausteil. *1584:* Bonczíday Gergely vramat penigh eó kgmek varosul megh tilthiak telliesseggel Attol hogy az Budaj Georgy hazaban valo porcioiat Nemes Zemelnek Ne Adhassa [Kv; TanJk V/3. 278b].

4. házhely, telek; loc de casă; Hausgrund. *1756:* menyére valo Portiok, az az hány Nemes, vagy Paraszt Ház hellyek vadnak? [H; JHb LXX/2.6 vk].

5. kivetett adó; impozit, dare, porţie; Steuer. *1640:* Vice Ispan ura(m) ... rendelte Ez harom falubeli porcionak meg ostassat [Botháza K; SLt T. 22]. *1689:* Kővétkezendő Istvan király napi Desi sokadalomigh az sellerek(ne)k is kik az portiob(an) vagy egyeb szedő vedőben contribualtak az Desi Borok(na)k arultatasa megh engedtetik [Dés; Jk]. *1697:* Az mi az Portiokat nézi azok csak mostanában szorgalmatossan meg visgáltattak és irásban tétettek nem itéltűk Szűkségesnek most ujjobbann azok(na)k le irásáb(an) munkálodni [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 13]. *1699:* az rajtunk fen forgo sok nyomoruság miá teljesseggel mindenemből ki fogytam, minden fele portiot eddig 5 és 4 vono marhárol meg adtam [Olasztelek U; UszLt IV. 52 Kolombán Ferenc nyil.]. *1724:* van még egj darabotska föld ... mellyel edgjüt a' portioban 12 vekának rotatik [Vécs MT; Mk 9dbb Mich. Sütő (60) jb vall.]. *1729:* (A) menes pasztorok ... a Portiot aki reájok esett tartoznak még fizetni [Dés; Jk 383a]. *1749 k.:* a Nms Vár(me)gye a Certificatoria Relatoriab(an) praetendalt portioknak readjudicálásánál, tovább nem mehetett, nem is ment [H; JHb XXXIV/24]. *1778:* Marhái és Fakultásaira eset portioja én reám irátot mint el maradott özvegjére Aprod gjermekeimmel egjüt [Agárd MT; EHA]. *1782:* En magamot Nemesi szabadsággal élö embernek tartom ... hanem az Atyám a' maga lágysága miatt Portiot fizetett, de Testvérei Soha nem fizettek [Torda; KW Vall. 18]. *1786:* ha az Thoroczkai Lakosak ... az Vas mivelestől Bányaszságtol el tiltattatnak ... nem volna Felséges Királlyanak hunnan fizetni portioját [Torockó; TLev. 4/13. 43].

Szk: ~ *felszedése* adóbehajtás. *1802:* A' Portio és költség fel szedése alatt kenyérre, s ázalekra el költ Mfor 13 [uo.; i.h. 5] ✱ *~t felró.* *1746:* a midön a portiot felrottak is ... Kirsztye Demeter a falus Bironak meg mondotta három marháját fel ne roja mivel az az Apjajé volt [Középfva SzD; SLt 29. Y. 30] ✱ *~t fizető* adózó. *1765:* (A víz) a Szegény portiot fizetö emberek(ne)k drága és nagy hejen fekvő Török búza földeit el borittya [Náznánfva MT; Berz. 13. V/13]. *1784:* Vagynak é ... Nemes Détsei István Uramnak közönséges terhet viselő Portiot fizető és szólgáló emberei ... valya meg a Tanu [KSz; Borb. II vk] ✱ *~t vet.* *1697:* az Nemes vármegye az katonakra drabontokra magok fejekre s egy egy lovokra portiot nem vetet de marhajokra vetetek [Szilágycseh; BK]. *1722:* Ökröt kell tartani a Szegénységnek, és Szőlőt kell mivelni, és ezekre nem kell portiot vagy adot vetni, hadd édesedgyék néki inkább [EMLt]. *1749:* Attam az Notarjus Uramnak mikor az Uj Porciot vetettek Gyertyat 3 [Mv; MvLev. 4]. *1762:* Cselédinkre portiót vetettek, mindenikre 18 krajcárt [RettE 145] ✱ *(császár) őfelsége ~ja.* *1717:* az lakojnak okrit tiltották volna megh az Császár eo Fge Portiojáért [Kál MT; Berz. 12. 92/129]. *1737:* miolta ezen Nms Városb(an) vagjok, mind az ő Felsége Portioját és vecturáját, úgy Nms Városunk szolgálattyát tehettségem szerint igyekeztem praestalni [Dés; Jk 236b]. *1776:* mi Ns Marus Székben Magyarosb(an) Feleségeink ős Székely Jussokra ... már Jo időtől fogva ő Felsége Portioját fizetyük [Told. 45/7] ✱ *falu (közönséges) ~ja* a falura kirótt adóösszeg. *1724:* Mikor az Falu közönséges porcioját poroncsollyák hogy adm<inisztrálják> valahová az falu poroncsollya harmad napra minden ember tartozzék be vinni [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 34]. *1735:* A Falu portíója, mindenkor a Compossessor Urak Tisztei előtt vétettessék fel, az ország constitutiója szerént, főre Marhára és Vetésre [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 15] ✱ *hatvanforintos* ~. *1699:* Hatvan forintos Portionak fel szedesere ... Perceptornak rendeltetett Ispa(n) Istvan Ur(am) [Dés; Jk 286b] ✱ *király ~ja.* *1782:* Weres Márton Uramnak .. vagyon ... égy fedél alatt két Sellér háza, mellyekbe(n) két Sellér lakik, kik a' király portioját fizetik, és a' Város közönseges terhét is viselik [Torda; KW] ✱ *királyi ~.* *1786:* Thoroczkon a Vas miveles fundamentuma az Lakosaknak, mert az Nap szamos Emberekctis az Verős kovátsak tartyák, és ha azakat az Vass mivelestől Banyoszságtol el tiltanak s el fognák, itten lehetettlen volna meg élni, az Felseges Királlyi Portiot fizetni [Torockó; TLev. 4/13. 20]. *1823–1830:* az apámért a királyi porciót is sokszor fizettem [FogE 103].

6. termés/élelembeli adó a katonaság eltartására; dare în natură pentru întreţinerea armatei; Naturalbeztige für Armee. *1691:* Azon Statiobéli Commissáriusok által informáltatván az Victuálekbéli fogjatkozásokrol az Administráns Tiszteket és Commissariusokat szoros keménységgel és érdemlő büntetésselis kénszeritse az azon státiob(an) rendelt minden féle elésnek idejenkorán valo administralta-

tasara, és ha kik részek szerent tartozo portionak be szolgáltatásában ... fogjatkozást tenni comperiáltatnak, hazafiaibol állo Executorok általis tsak vétesse meg rajtok [Kv; Törzs. főispáni ut.]. *1710:* a császár ármádája a franciát kihajtván, oda quártélyban szálla és portiót vete fel [CsH 410]. *1715:* Concludaltatot hogy mikor a Militia Companianként költözik abban s a Portionak el Szállitásában a Jobbagy rend is tartozik bé fogni és vecturázni kettö ugy mint egy Szabad ember egyeb militare Servitiumot penig nem tartozik p(rae)stalni Michaël Benkö jur. Notar. Sepsi mpria [Kp I. 113]. *1724:* az mi pedig illeti az Tisztek Discretioját ... ha in Natura bé vészik magak portiojakat, illendö képpen kel adni Discrétiot [Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1730:* vettük volt Ngodnak dispositiojat, hogy ezen szegény városon már régtöl fogva rajta heverö fél Compania Lignivilliana Militianak ... adnank minden Portiot ... mellj is ennek az felette meg terheltetett ... városnak igen nehéz [Vizakna AF; Ks 83]. *1757:* midön ezen falusiak az Csömeni hatarra futattanak az Portzio elött akkar vitték öket, haza Pestesre [Szakatúra SzD; Ks 9. XXXI. 20]. *1779:* Zabat portioban adatt [Csicsómihályfva SzD; LLt 34/16].

7. (szolgálatért kapott) természetbeni járandóság; retribuţie în natură; Naturalbezüge. *1759:* egyik vdvari Béresnek feleségit a' portioért meg kötvén kért Tisztarto vram tőlem egy Izlótat ollyan Conditioval, hogy meg adgya [Marosludas TA; TKl Gabugyán Gligor (70) jb vall.].

Szk: ~ *kérni. 1756:* Kutja ördögatta Teremtette Diszno Pásztori tü még az én udvaromban jötek portio kérni [Petek U; Hr 3/15].

8. (feldolgozás elötti vas)adag/rész; şarjă; Roheisenportion. *1740:* ab una Providus Bartók András Mlgos L. B. Torotzkai János vr ö Nga Jobbágja, mint Emptor, ab altera Providus Varga Ferentz ... Ketzeli Borbára Aszszonnak Jobbágya mint Venditor ... tettek volt Conventiot ... az Tobisok verejében lévö Varga Ferentz tizenött vas tsinálásra való Portioja iránt | Varga Ferentz tizen öt vas tsinálásra valo Portiojat, reszet, ugy mint azonn veröben való Czimbora ... Bartók András bekével birhassa minden megh bántodás háborgatás nélkül [Torockó; Bosla]. *1742:* Ha valakinek esztendönként nevekednek vagy kevesednek vas tsinálásbéli része, tehát ettzer adott Hiti szerént tartozzék az akkori Biráknak, maga vas tsinalasbéli portiojának számát hirré tenni, és a' fútatást ... ahoz alkalmaztatni [uo.; TLev. 9/2. 2a].

Szk: *fútatásbeli ~. 1780:* Kohókban való futatásnak eladásárol. Igen praejudicálván a' futatás és mivelés rendinek az, hogy valaki Kohaját, vagy futatasbeli Portioját kivált Verö nélkül el adja, azért ... ezen személy, ugy, a' ki meg venni Mérészelnéis, poena flor. 12 büntettessék [uo.; i.h. 4b].

9. kereseti rész/részesedés; parte de cîştig; Lohnteil. *1763 u.:* A' három esztendönként esni szokott nagy Innepekben, meg Cantálván a' Városon minden Reformatus Gazdákat Négy Togás Déákok, azok közül kik Expenctánsok(na)k nevezetetnek, és Négy Neotralisták, ugy négy Discantisták, abból mindenikéből dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascribájé, a' többi proportionaliter a' Cántáló Déákoké, Neutralistáké és Discántistáké | A' Lakadalmi Cántálásokból Dupla Portio, esztendön által exurgal ad minus Fl. hg. 5 [Kv; BK Kv-i ref. koll. ir.]. *1841:* Amely bécsületes ifjú ögklmek közül[a] kiesik, az addig, amit cummuláltak, abból való portioját kivehesse [Dés; DFaz. 39. — [a]A fazakascéhbeli sírásó ifjak közül].

10. (étel)adag; porţie (de mîncare); Speiseportion. *1823–1830:* Az hús feldarabolva van a tálban. Az első deák választ belőle, azután a második, és rendre, úgy, hogy az utolsónak igen kicsiny s hitvány porció vagy semmi sem jut | Harmadik vacsora neme volt az ángolna ... igen jóízű, de drága is, mert kenyérrel együtt négy jó garast vesznek egy porcióért [FogE 197, 229]. *1851:* Miklos ... kiis eszi ám duflán a' portioját [Kv; Pk 7]. — L. még FogE 169, 200.

11. széna/takarmányadag mértékegysége; porţie de furaj; Futterportion. *1774:* Széna elég termet attanak is el minden Sokadalman Portionként [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. *1792:* (A) fogados vévén két rendbéli szénát ... ebből fel kötöztetvén lett 130. portio ennek fel kötözése Dr 39 [Tövis AF; DobLev. IV/697]. *1806:* Minthogy a bizonyságok szovaiból kijö, hogy Gáspár Ferencnek hat rendet kimértek részibe ... azután Gáspár József elvette kész rendeket, úgymint egy portióra valót; de hát tartozik Gáspár József ökegyelme egy portió szénát visszafizetni Gáspár Ferenc ökegyelmének [Szárhegy Cs; RSzF 130]. *1815:* A Felsö Pad alatt ... kaszálloja ... Terem Katona portiot ... 15 port(io) [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 1081].

Bogdán, MMért (1987) 111 szerint a hadseregellátás mértékeként alakult ki; egy hátasló napi szénaadagja 8 bécsi font (= 4, 48 kg), a szekérlóé 10 bécsi font (= 5,60 kg)

12. jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch. **a.** vhány porciónyi vmilyen takarmányból; de un anumit număr de porţii din furajul respectiv; von einigen Futterportionen. **Szk:** *vhány ~ sarju. 1831:* nékem azon Gujabéli marhák sok kárakat tettek Török Buzámba Sarjumba ... a' Dées Aknai Birákok által megis betsültettem. — és betsültek kárt 6. portio sarjut 's Török buzátis [Dés; DLt 332. 3] ✱ *vhány ~ szekér/szekerecske széna* vhány szekéregységnyi/szekerecske egységnyi széna (adag). *1734:* abban az idöben égy portio szekér szénát it ben a városon el adtanak 5 forinton [Branyicska H; JHb XXXV/51. 25]. *1750/1811:* Széna egy Portio Szekeretskével [HG]. *1815/1817:* A Vár alatt lévö Nagy Rét ... meg terem Esztendönként portio szekér szénát 50. szekér [Szu; EHA] ✱ *vhány ~ széna. 1792:* a' szénát betsülték ezen meg hitelt három emberek 100 idest száz portio szénára [Nagylak AF; DobLev. IV/693]. *1797:* az Ifju Groff Ur eö Ngä ide jött es 200 portzio Szénát el vetetett [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1800:* Haza jövet Mükesen meg eresztettünk a' lovak(na)k vettünk két portio Szénát [Torockó; TLev. 5]. *1821:* Csika Bernát ... kaszálloját Gruja Fuka meg étette volna ... betsültetett kár 22 portio Széna ezt pretendállya Grujától [H; JF 36 Prot. 28]. *1831:* fizettem ... az Jenei fogadoban 6 portio szénáért 36 xr [Dés; DLt 61] ✱ *vhány ~ zab. 1799:* Ezen holnap el folyása alatt Erogaltunk a' Tisztek lovainak 14 1/2 portio Zabot [Torockó; TLev. 5]. *1800:* Az egész itten meg fordulása alatt a' Titt. Urnak az három lovaknak adtunk hat portio Zabot [uo.; i.h.].

b. (vhány) adagnyi (élelem); de un anumit număr de porţii (de mîncare); von einigen Speiseportionen. **Szk:** *vhány ~ kenyér. 1769:* Hajduk. Posták és ezekhez hasonlo szolgák vésznek naponként égj font téhén hust, égj portio kinyerét [UszLt XIII. 97].

c. ~ *élés* (katonaság eltartására való) természetbeni szolgáltatás; dare în natură (pentru întreţinerea armatei); Naturalbezüge für die Versorgung der Armee. *1704:* Ugyan

Bervéről is jövének valami szekerek, kik a portio élést hozák bé, és az asszonynak is egy (hordó) bort hoztanak bé [WIN I, 297].

porciióbeli 1. birtokrészen/részjószágon élő/szolgáló; care lucrează pe moşie; auf dem Eigenbesitz Arbeitend. *1753/1781:* azon portiokbéli nyavallyás Jobbágyok 's Sellérek ... ide kezdettenek szolgálni [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 331]. *1781:* a' mi azon rész Portióba akármiféle Gabona, Széna, vagy Tőrők-búza bé takaritando vólna, azok(na)k bé-takaritását azon Portiobeli Emberekkel végbe vitettetem [Nsz; Ks 101 br. Wesselényi Farkas aláírásával].

2. adóbeli; de impozit/dare; Steuer-. *1737:* Panaszolvan az tavalyi Particularis Perceptorok hogy a Portiobeli restantiat az restantiariusok fizetni nem akarják azért ... az renuensek ide az Varos hazahoz hozattassanak [Torda; TJkT I. 130]. *1740:* Székelyhidi István atyánkfiának, ezen szebeni uttyára, Condonáltatik, mind az 1739-re való portiobéli Restantiája, s mind p(e)d(i)g 1740dik Esztendei quantuma egészszen [Dés; Jk 536b]. *1746:* Perceptor Dulló Márton Vr(am) mellé actualis Hadnagy vr(am) egy tizedest és a' Város Hajduját adgya, portiobéli restantiák ... fel szedésére [Torda; TJkT III. 17].

porció-bojérság fogarasföldi kiváltságos jószágrész; o parte dintr-o moşie de boier din Ţara Făgăraşului; Bojareneigentumsteil (im Gebiet Fogarasch). *1634:* Tudom Nyluan hogi Boer Peter az szek elejben Jőuen hogi megh uőtte ujlagosan ... az Reczey portio Boersagoth de nem tudo(m) mit adott erette, de az leuelet latta(m) ... meghys elegitette az Boersagrol [Kisberivoj F; Szád. Algje Rades Kys Beryuoj Boer (65) vall.].

porciócska 1. részjószágocska; parte de moşie mică; Eigentumsteilchen. *1638:* ualamikor eő naganak arra ualo kglms akarattya lészen, és én teőlem ki akaria uáltani, le tétetuén ... más féll ezer forintott ... az megh irt Eőrkei portioczkatt, kezembeől minden teőrueny és imide amoda ualo halogatás nelkwll, ki eresztem [Beszt.; Ks 901]. *1659:* az mely keues portioczykáia uolna eő kegnek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 157]. *1662:* Kun Gergelj vram Algiogon[a] es ott kőzel léuő két három falukban levő husz ház iobbágiocskámot Ngodtol ... megh kérte uolna, melj portiocskát ... conferált volt [KJ. — [a]H]. *1666:* birok ... Sz: Margita[a] nevü faluban egy Portiocskát [KGy. — [a]SzD]. *1716:* Budosban a melly portiocskat bir Somodi Istvanne Aszszonyom, edes Attyarul Csonka Györgj Urunkrul állo (!) portio [Dés; Ks 26. XIII]. *1722:* hogy én az Runki maga(m) illető kevés porcziocskamat hogy él ata(m) volna ... aban Nacsagos Uram Sémi Sincs bénne [Kéménd H; JHb XIII/39 Váradi András br. Jósika Imréhez]. *1760:* Az Száraz Pataki és Kantai Kitsind portiotskák még inventálatlan vadnak [Feltorja Hsz; LLt]. *1833:* N Lakon bízonyos Portiotskajak lévén nállam el adva ... azon Portiojakért ... fizetnem is kell 300 ... Rftokat [Nagylak AF; DobLev. V/1197].

L. még a *posszeszszionária porciócska* cimszót

2. osztályrészecske; părticică/parte mică de moştenire; Erbteilchen. *1693:* Lűn ... ilyen vegezesek és kőtesek Doboka varmegyebeli Solyomkűi és Uyfalvi Csegezi Susanna Aszszony reszire jutott portiocskai vegett [Kv; RLt 1]. *1792:* biztam vala a' Feleségem képében Testvér Bátyámra Dévai Istvánra azt hogy Mbándi kevés minket illető portiotskánkat ki vévén onnan az hol eddig volt és jobbatskán el adván a' mit abbol kaphatunk, tehát ... follyo Caussáinknak le őrlésére forditanok [Kűk.; MbK XII. 84].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch. **a.** vhány porciónyi vmilyen takarmányból; de un anumit număr de porţii din furajul respectiv; von einigen Futterportionen. **Szk:** *vhány ~ ízék. 1843:* a' pajtám hijjára felhaigált 8. portiocska ízéket [Dés; DLt 316] ✱ *vhány ~ széna. 1808:* égy Nehány Portiotska széna termő helly [KLev.].

b. vhány adagocskányi; de un anumit număr de porţii mici; von kleinen Portionen. **Szk:** *vhány ~ pálinka. 1796:* Ezekre sem költ ... a Mlgos Uraság Semmit egy kis kenyéren és egy egy portiocska pálinkán kivűl [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1].

Vö. a *porció* 12.-vel.

porció-felvetés adófelvetés/kirovás; impunere, stabilirea impozitului, aşezarea dărilor; Steuerbemessung. *1769:* azt magok tul azon Jo<bagy>oktul mikor portio fel vetés volt hall<ott>am mondani, hogy ők azon Marhákrul portiot nem adnak mert uraságh marhái [Felőr SzD; BetLt 7 Nic. Barta (54) jb vall.].

porciófizetés adózás, adófizetés; plata impozitului; Steuerbezahlung. *1730:* (A ménespásztorok) az jövendőbeli portio fizetéssel nem aggravaltatnak az eddig observalt usus szerint [Dés; Jk 395a]. *1737:* Ezen Öreg Aszszonyok, vagj Bábák eximáltatnak a Portio fizetésnek terhe alóllis [Dés; Jk 474a]. *1762:* parancsolt a gubernium, hogy mindenütt a vagus s szolgálatot s portiófizetést kerülő hitvány emberek elfogattassanak [RettE 131]. *1765:* (A főbíró) a Portio fizetésen kivűl mindenekböl immunitálta a maga embereit [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 192]. *1782:* Procuratorunk azt mondotta, hogy a' Levelek jok ... de ha a' Portio fizetéstöl meg akarunk menekedni, egyéb is kivántatik még hozzá [Torda; KW Vall. 18]. *1786:* ha őket[a] akkár mi utan modan el rekesztenék az Banyászságtol és Vas tsinalástol, nagy kára lenne abban az Kirallyi Felségnek mert az portio fizetés meg tsonkulna, az egész Országban az Vas mindgyart szükebb és dragabb lenne [Torockó; TLev. 4/13. 51. — [a]A torockóiakat].

porciófizető adózó, adófizető; care este obligat(ă) să plătească impozit; Steuer bezahlend. *1728:* Colonellus Uram(na)k eő Nga(na)k, és az egesz Stabnak szüntelen kivantato Tűzi fa repartialtassek minden portio fizető Marhatlan Emberekre tehetossebb, egj, egj személyre minden rendb(en) egj egj szekerrel tehetetlenebb ket ket szemelyreis minden ... rendben egj egj szeker repartialtassék [Dés; Jk 375b]. *1737:* (Ha) egj Ház-hellyen ... két s több jó portio fizető emberek laknak külön külön Házakb(an), azok(na)k úgj adattassék ki nyilok, mint két Ház-helyekre [Dés; Jk 478a]. *1784/1790:* Igenis jol esmerem Nemes Detsei István Uramat ... Tudom nyilvan és <biz>onyoson, hogy Detsei Istvan Vramnak három porcio fizető Sellerei vagynak [Mihályfva Sz; Borb. II Farkas Mihaly (52) vall.].

porció-írogató porció-feljegyző/nyilvántartó; persoană care ţine evidenţa porţiilor; Steuerregistrator. *1800:* azt tudom hogy portio irogato volt egy néhány esztendőig, a Malomfalvi Rhedei udvarhoz béjáro volt sokat szolgált ugy a' N. Teremi Bethlen udvarhoz is sokat szolgált [DLev. 3. XXXV. 6].

porciójószág részjószág; parte de moşie; Eigentumsteil. *1630:* mely Tot falubeli portio Joszagat, mellyet concambialt uolt aszszonyom eo Naganal uissa ada Haller Sigmondne aszonyo(m)nak [Doboka; TGsz 51].

porciómalom malomrész; parte de moară; Mühlteil. *1632:* Mvis ... Also Toriay Miklos deakot a meg nevezet Kvs Beriuoy Malomnak dimiditassaban Confirmalliuk hogi ennek utanna mint sayattiat ugi birhassa fiurol fiura es leanirol leanira, senki eötet abban a portio malomban megh ne haborgathassa [Fog.; Szád.].

porcionátus részbirtokos ember; proprietar al unei porţii de moşie; Teilbesitzer. *1583/1584:* Soha nem volt sem tylalo(m) halazo vyzyben, az ott valo portionatusok keozt ... Azert per hoc Zabad voltam En Minden koron es vagiokis az keozeonseges vizet halaztatny [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1590:* az Mehesi hatar rectificalassa feleol az mynemw vegezese az vitezleo Czegej Was gyeorgy vramnak Zelemeri Barbara azzonnyal volt, melybe folthi ferencz ielen nem volt, tehat az Nagod paranchyolattia tartassa zerent, myert hogy eois Mehesen portionatus, az Mehesi hatar feleol valo compositio melle ... folthi ferencz vramatis melleyek hynok [Méhes TA; WassLt]. *1591:* ez el mult napokba ... nem tudatik honnat Jndultatuan Az bardochfalui vduarhel szekj hatarba holot enis portionatus uagiok Johomra ment Absoluta pot(en)tia median(te) [UszT]. *1625:* az megi nezeót (!) heliekbölj kergetek kj diznaimot, az meliet nem celekethetek uolna miue'j enis portionatus uoltam az faluban [i.h. 142b]. *1673:* annyera el szaporodot azo(n) legelő barmok(na)k számok hogy en magamis az melly helyet ennek elótte szena fünek tartva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok(na)k soksaga miat el szorittattam ugy hogy anny ot Biro portionatusok közül senkinekis ott szena tsinalo helye nem maradhat [Záh TA; WassLt]. *1677:* Ha kik fel nem ülnének, és a' rendelt időben felyben jelen nem lennének ... egyházhelyi Nemes emberen tizenkét forint poenat exigaltassanak; más rendbeli Nemes emberen ki portionatus, és ház helyei, annál inkább, ha jobbágyai vadnak ... floren. 25. büntettessenekmeg [AC 92]. — L. még SKr 200.

porciónyi vhány porcióra rúgó; de un anumit număr de porţii; von einigen Portionen. *1831:* Vas Mihalynak 6.portionyi Sarjubeli kárt okozatt a Gujabeli Marhákkal [Dés; DLt 332.5].

porciópénz adóösszeg; bani încasaţi din impozit; Steuersumme. *1722:* Végben menvén ezen két Processus-(na)k Conscribalása ... a mi bor, hus el költ ... parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg, minthogy Ngsd Parancsolattya szerint, en meg nem engedtem hogj a Portio pénzhez nyullya(na)k [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1736:* egj alkalmatossággal a' Nemes Videk igérvén az Nagj Bánya Várossá(na)k valami Pallézothoz valo fákat ... azon ... fák(na)k az arát ugjmint hatod fél sustakokat az Nyisztor Pásk által administralt portio Pénzbül ki vötte vólna, mondotta ... Nyisztor Pásk, Vram nekünk el engedödött azon fák(na)k vecturaja ... melly szavaiért az Házbol ki pirongatta [Kővár (Szt) vid.; Tl.]. *1752:* hallottam az Boda Mihój szájábul mondani midön töb esküt társammal égjüt a portio pinzirt a Boda Mihaj Tinaját Furu Györgjné házához hajtottuk, hogj miért hajtátok a Furu Györgjné házához a Tinomat ojba tartom minha már meg ettétek volna [Diósad Sz; WLt Déák Györgj (20) ns vall.]. *1800:* minden városi igátol ment volt, meg adván az portiopénzt és sovágo volt [Torda; KvAkKt 363]. *1843:* Szabo János Pekárík Jóseffel valami portió pénznek executioval valo fel vételéért öszve jövén Szabo János Pekkárikat kegyetlenül meg verte [Dés; DLt 586. 12].

porciószedő adóbehajtó; perceptor, agent de percepţie; Steuereinnehmer. *1752:* hallottam az Boda Mihój szájabul mondani hogj ne hajcsák a Tinoját a Furu Györgjné házához, de az Esküttek Csak oda hajtották mint hogj Furu Péter volt portio szedő Bíro [Diósad Sz; WLt Szigeti Sigmond (48) ns vall.].

porcióz, porciózik 1. (vmi után) adózik/adót fizet; a plăti impozit (după ceva); (für etw.) Steuer bezahlen. *1710:* A püspökök ... a pápa híre nélkül a jószágokat portiózni nem engedik | a kurucok ... azzal kérkedtek, hogy már ők, kik odaki hadakoztanak, se magok, se jószágok nem portiózik [CsH 410, 457]. *1731:* Csatani Ralzos Kira Monar Inas lévén fejeröl nem tartozik Portiozni, hanem Csak Marhájárol s földirül s neis exigaltassék rajta [Dés; Jk 426b]. *1735:* a Sellerek illyen rendet tartanak ... a Hatarok sincs fel osztva, hanem a ki mint Porczioz a szerint adnak Nyilat nekiek [Tóhát TA; JHb XI/9. 30–1]. *1747:* ha az Kis Fenesi határon csinalta(na)k télire szénát, Kis Fenesre Portiozta(na)k, Quartejt is oda szolgalta(na)k dezmátis oda atta(na)k [Sztolna K; JHb 74]. *1752:* az Irotvány ... Szent Márton felöl valo résziért Szt Mártonbol portioznak [Szépkenyerüsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 3. 71]. *1754:* Kün ben most is ezen Familia együt valo Joszágot birnak ... és egj Telekröl Portioznak [Halmágy H; Ks 101]. *1774:* Az annyiszor emlitett Texajék, kik Gyogyhoz Portioznak kilentz bokorral vadnak [F.gáld AF; WH]. *1782:* soha sem költ egj pénztis réá[a], hanem inkább portiozik mint az édes Attya [Torda; KW. — [a]Ti. a produkciós perre].

2. *ts* vmit megadóz, adót megfizet; a plăti impozitul; Steuer bezahlen. *1699:* Rovatal. Ezen eö Nagok részen van ed Kapu mellyett e fenn meg irt Jobbagjok(na)k kel portiozniok [Nagycserged KK; LLt Inv. 107]. *1703/1780:* a melly földeket Borbereki Gáspár ur(a)m meg szánt és bé vét ö kegyelme portiozza, minthogy az articulusis vgy Sonál a mezei őrökségröl, aki Colállya azis portiozza [Marosztkirály AF; DobLev. I/58]. *1735:* aztis meg bizonyitottam hogy a Hazat én portioztam, atyamat én tartottam [Torda; TJkT I. 70]. *1771:* ezen földeket ... falu Szereben lako Jobbagyok(na)k és sellerek(ne)k ... fel osztván régentén azok birták s birják és portiozzak s Dézmátis fizetnek rolla [Kük.; SLt évr.].

porciózás adózás; plata impozitului; Steuerbezahlung. *1697:* Az Hugomnak ... most ki nem adhatom a j<ozag>-bol az reszt az mostani portiozás miá [Szentdemeter U; LLt Gyulaffi László aláírásával]. *1698:* Felcsenis Szöktönek el a nagj portiozas miat [M.bece AF; Told.24] | Bujdostanak ... el ... az sulyos portiozás, és sok Quártélyozás miá, ne(m) Urok s Gondviselöjök szolgáltatások miá [Disznajó MT; LLt Fasc. 71]. *1700:* annyira el fogyatkoztunk sok rend beli portiozásunk mia, hogy semmi Marhánk egyeb egy egy rosz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k irtanak az registromb(a) fel [UszLt XIII. 94]. *1703:* már két hete hogj Continuuskodunk magunk Terhes költségünkön,

melljet Tovabb nemis győzhetü(n)k; égj fellől az az szolgállatt más felőll az Portiózas ... levén rajtunk [Fog.; Utl]. *1711:* Király Tamá<s> ... őröksége féle, most(an) deserta eztis hasonlo képen az nehéz portiozásban a midőn Kapu szám után kellet contribualni mind maga adozta ... Szabo János ur(am) [Ingodály NK; JHb XXIV. 19]. *1720:* requiraltattanak a T. Pater vraimek hogy a Monostori Ecclesianak ... fundusan lako Szegeny Seller embereket mod kívül valo portiozással Servitiumokkal ne aggravallyák [Kv; SRE 138]. — L. még CsH 318.

Szk: *nyakába veti a ~t. 1770:* indultam a táblára, az hová is érkezett volt a guberniumból olyan commissio, hogy mágnások, nemesemberek regestráltassanak ... félő, hogy a nyakunkba ne vessék nékünk is a portiozást [RettE 224].

porciózhat adózhat; a putea plăti impozit; Steuer bezahlen können. *1699:* minden fele portiot eddig 5 es 4 vono marhárol meg adtam ... Semmi cseledet nem tarthatok, egyedül magamra nyomorgok, Soha továb mar nem portiozhatok [Olasztelek U; UszLt IV. 52 Kolombán Ferenc nyil.].

porciózó 1. adózó, adófizető; care este obligat(ă) să plătească impozit; Steuer bezahlend. *1726:* ezen házban nem laktak hanem Jobbagyot tartottak benne a Jobbagy Biro bottya alat valo portiozo ember volt [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 4]. *1730:* Baro de Serieni Ur(am) eő Nga ... nem elégedvén meg egj néhány szegény porciozo emberek(ne)k gombolyogban valo kötöztetésekkel, edgjnek az fejétis meg tekerte volna [Csapó KK; Ks 90 Kún László lev.]. *1736:* kemény portiozo ember vagyok és Sok egjeb féle Szolgalatis jő a nyakamra [Récse F; JHbT]. *1736 u.:* A militia, mikor látja mely czifra a közasszony, leány, nem hiheti el hogy a portiózó ember olyan elnyomorodott szegénységgel legyen [MetTrCs 468]. *1747:* minthogj a Melgos Statusok determinatioja az, hogj a' kinek két harom jo hej tarto portiozo emberei vadnak, azok immunitaltassanak, az Instansnak pedig tsak edgj embere va(gyo)n ... per hoc a' Magistratus nem immunitalhattya [Torda; TJkT III. 178].

Szk: *~ nép. 1786:* (A makkoltatásból) nagy haszna volt az szegeny portiozo népnek, mert tsak egy Sertest sem volt mivel tartania [Torockó; TLev. 4/13. 18].

2. *~ ember* adórovó; persoană care stabilește impozitul/birul; Steuer bestimmende Person. *1724:* egy szánto föld ... ezt eddig bitangolták hane(m) tavaly a Falu nyilban vonta mivel nem volt ki adozza es mind addig oda vonják míg az Exponens Urnak eo Nga(na)k portiozo embere nem jő közinkben [Középlak K; JHb VI/3].

3. *~ idő* adófizetés ideje; perioada încasării/perceperii impozitului; Steuerbezahlungszeit. *1698:* Segétette é az Dns Terrestris az portiozo üdőkben az Jobbágyát és menyire segétette [LLt Fasc. 117] | mig ez a porcziozo üdö tart, lehetetlen hogj eök[a] is tellyességgel immunisok lehessenek, akar mellyik recepta Relligioval uniallyak is magokat, hanem Bekesseg(ne)k idejeben elhetnek avval a szabadsággal, amelyet az unio hoz magával [UszLt IX. 76/63 gub. — [a]Ti. a gkel. papok].

porciózt adóztat; a obliga la plata impozitului; Steuer bezahlen lassen. *1710:* A magyarországi rebellió is azért támada, mert a császár híre nélkül a ministerek portióztatták, nyomorgatták, saccoltatták, kínozták a magyarokat, üldözték, persequálták a jesuiták a reformátusokot [CsH 358].

porcióztatás adóztatás; obligare la plata impozitului; Zwang zur Steuerbezahlung. *1711:* a Rákóczi pártján levő magyarok, elunván a kurucságnak elviselhetetlen igáját, saccoltatását, ingyen való quártélytartását, rettenetes portióztatását ... már Erdély teljességgel a német hatalma alá esvén, oda refúgiomok, mint azelőtt, nem lehetne [CsH 454].

porcogatás ropogtatás; ronțăire, ronțăit; Knuspern. *1746:* Etedi Miklos maga rekeszben lévő Sertessinek egy nehány ... Csös Török buzát vitt ... a ... szabad Sertesek meg halva(n) az ... Török buza(na)k portzogatasit oda mente(ne)k és a rekesz melle gyülvén, egyiket Etedi Miklos meg ütötte [Torda; TJkT III. 101].

porcogó cartilaj; Knorpel. **Szk:** *melle ~ja. 1734:* Sikot én ha meg épül el küldhetem De az Asztaga Tetejeröl le esett edgy fára s az Mejje Porczogoja bé hoppatt s az olta fekszik erőssen [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.] ✱ *orra ~ja. 1704:* ma reggel négy óra után az feleségem leányi bé akarván az ablakot vonni, a felső fiókablakot leejtették, aki is a szegeletivel a feleségemnek az orra közepit találván ágyban fektiben, az orrának porcogóját megrontotta [WIN I, 133]. *1748:* az orra porczogoja bé törvén vére mindgjárt ki omlott [Tarcsafva U; Pf].

porcsfű-víz porcsinfőzet; decoct din portulacă; Portulaksud. *1632:* Porcz fw viz uagion ... N. 4 [Fog.; UF I, 143].

porcsinálás puskapor készítés; fabricarea prafului de puşcă; Schießpulvermachen. *1586:* 171 font por czinalasert es saletrum még tisztitasert fiszette(m) f. 5/ [Kv; Szám. 3/XXIV. 27]. *1593:* Wetettünk saletrumott az Por Chinalas hoz [Kv; i.h. 5/XXV. 3]. *1676:* Kegyelmed, édes Bátyám uram, írja meg Frater István uramnak, az több pattantyúsokat reája hajtsa, tanoljanak tőle ... az egy por csináláshoz hogy tudnak, azon kivöl semmit nem [TML VII, 191 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

porcsináló malom puskapormalom; pulberărie, moară de făcut praf de puşcă; Schießpulvermühle. *1585:* Traúsner Lúcacz Vramet (!) kere B. vram Tanaczúl hogy feierwarat az olaz kapitannial Chinaltatna Rez Szerzamot az Por Chinalo Malomhoz [Kv; Szám. 3/XVIII. 37b Gellien Imre sp kezével].

porcsináltatás puskapor készíttetés; fabricarea prafului de puşcă; Schießpulvermachen. *1592:* die 3 Marty biztak vala a Zamüeuö Vraim ram az porchinaltatasnak gondgiatt [Kv; Szám. 5/XIV. 2 Eppel Péter sp kezével].

porekla vezetéknév; poreclă, nume de familie; Familienname. *1736:* mitsoda familiabol valók légyenek[a] ... vezetéknevek vagyis poreclájok meg mutattya [CU. — [a]Ti. a jobbágyok]. *1740:* A kérdésb(en) forgo Nyikität hallottam magától hogy a' Poreclája Oltyán volt [Pujon SzD; WassLt Moldován Vaszil (28) zs vall.]. *1759:* Titt Szentpáli Uram reducaltatott ide három egy Testvér Atyafiakak Csáklyárul ... de Poreklájokat nem tudjuk, hanem mi Csekényieknek neveztük mint hogj Csáklyárol reducaltatták [Girbó AF; JHb].

poreklájú vmilyen vezetéknevű; avînd o anumită poreclă/nume de familie; mit irgendeinem Familiennamen. *1730:* nem tudom, nem hallottam, s nem is értettem hogy

illyen forma két poreklaju, ugy mint Rusz és Turkucz Juvon nevü ember laknék az Mlgs Groff Bethlen László Ur(am) árváj ... jószágokban, és lakott volna ennek elötteis [BK. Olár Juón (80) jb vall.].

pórember parasztember; ţăran; Bauer. *1663:* Egy rossz pórember így bánjék ennyiszer velem, inkább meghalok mint elszenvedjem [TML II, 615 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

porfelhő a levegőben kavargó portömeg; nor de praf; Staubwolke. *1838–1845:* bécsi idő, midőn száraz szél fú, porfelhőket hozva szárnyain [MNyTK 107].

porgolát falu/vetéskerítés; gardul satului/ţarinii; Dorf/Feldzaun. *1588:* Annak vtanna Jsmeg ez ell mwlt napokban miwel hogy mi zegenyek voltwnk az tilalmasbol nem hozhattuk be gabonankat akkor mikor eok be hortak, Talas gergely az Sombori biraia monda hogy eo le vagia az porgolathot en tiltottam ... hogy le ne vagia [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. *1594:* asz Nemes Emberek porgolatoth chynaltanak az kynek meny Irotvanya volt asz szerint [Dés; DLt 246]. *1602:* bizonitsanak az arua Twtora es Semie(n) Peter Bethlenfalua ellen hogj rezek uagio(n) az falu hataraba(n), es hogj ennek eleotteis mind uetes kertek, porgolatok ... megh czinalasaba(n) edgiesek uoltak az eleik az falual [UszT 16/2]. *1624:* az porgolatot megh czinaltassa, mert ha az Falu kart val, bizony az Kgd dezmaiabol Elegitem megh az falut [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 994]. *1629:* be ugrek az Harangozo Peter kertinel az porgolaton, enis utana ugram [Mv; MvLt 290. 155b]. *1659:* a nagy Górczo(n) felül valo bercz melj az porgalátra jöü véggel [Gyalu K; SLt AQ. 17]. *1674:* az Czicz hegje alat valo szánto földet ... az Czatani porgolatigh birták [Désakna; Borb.]. *1679/1681:* Az tilalmas mezökre, Rétekre, es azok körül valo porgolatokrais az udvarbiroval együtt nagi vigiazasa légyen, ha mi marhat ott talalhatnak be hajcsák [Vh; VhU 666]. *1733:* el mentünk ... Vasas Szentivanra[a] ... es mikor az Falubol ki erkeztünk a mezőre ott Conterminalodek es Conveniala, harom uczczarol ki jaro ut, de egyik sem szolgalhata tovab, a Porgolatnal, mert el vala rekesztve porgoláttal [WassLt. — [a]SzD]. *1744:* czen Sessiot Pusztán hadta ... kiis hagjatott a Falu Porgolattyan mezőűl [Nagykend KK; LLt Fasc. 67]. *1816:* (A földet) ugy adák Zàllàgban Gyujto Martonnak hogy, mig porgoláttyára négy hasznot el nem veszen adig ki ne valthassák [Szentimre MT; BalLev.].

Itt jegyezzük meg, hogy *porgolát* cimszavunknak — s főként szócsaládjának — adalékaiban számos alakváltozatot figyelhetünk meg, ezeknek egy részében (mint *porkolát, porkalát, porkolah*) a nyelvhasználatban ugyancsak eleven *porkoláb* szavunk hatását feltételezhetjük

Hn. *1607/1685:* Az Porgolatb(an) [Nyárádkarácsonfva MT]. *1609/1687:* A Porgolátra menöb(en) (sz) [Marossztkirály MT; MMatr. 322]. *1617/1687 k.:* A' Porgolátra jároba(n) (sz) [Kövesd MT; i.h. 396]. *1618:* az also hatarban a Polgorat (!) mellett (sz) [Marossztkirály MT]. *1671:* Az Porgolato(n) kül az Zab Föld (sz) [Erdőszengyel MT]. *1679:* az regi Porgolatonn kívül (sz) [Nagylak AF] | az Porgolát mellett valo lább(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1687:* A Porgolath mellett (k). A Nyir alatt a Porgolath horgassanal (sz) [Désfva KK]. *1688:* az Olah porgoláttban (k). Az also határban a porgolát mellett (k) [Magyaró MT]. *1690:* Porgolat (sz) [Marossztimre AF]. *1711:* A' Falu vegin a Porgolato(n) belöl (sz) [Bonyha KK]. *1714:* A Mihájfalui Pargolát mellet (sz) [Csicsómihályfva SzD]. *1718:* A' Porgolát szegnél (sz) [Monó Sz] | azon kül vegel a Porgolatra dül (sz) [Sülelmed Sz] | A Porgalat mellett (sz) [Csicsómihályfva SzD]. *1721:* az Porgolát végén (sz) [M.gyerőmonostor K] | A Porgolátra nyul véggel (sz) [Kozárvár SzD]. *1729:* Az Falu végin az porgolatok mellet (k) [Csávás KK]. *1734:* Porkolat Szerb(en) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1737:* A' Porgolátban a' vizen innen (sz) [Vécs MT]. *1740:* A Porgolát mellett (sz) [Inaktelke K]. *1744:* a' porgolátra jövőben (sz) [Gógánváralja KK]. *1753:* Falu porgoláttyánál (ke) [Bödön SzD]. *1754:* A' Porgolátra járók kőzt (sz) [Radnótfája MT]. *1759:* a Rettegi Porgolat mellet (sz) [Arpástó SzD]. *1775:* A Porgolat melett (sz) [Nádasdaróc K]. *1779:* A Porgoláton belöl két nyill (k) [Náznánfva MT]. *1795:* Az Also porgolát szelyin (k) [Magyaró MT]. *1803:* a' Porgolát szomszédságáb(an) (sz) [Dombó KK]. *1840:* a Porgolátba (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1845:* az olá Porgolátban (sz, k) [Magyaró MT]. *1864:* Egy régi árok van, melly Porgoládnak neveztetik [Györtelek Szt; Pesty,MgHnt 39. 232a].

Szk: ~ *gyanánt.* *1698:* a Kűs Maros az Berket környűl vőtte és mint egj Porgolát gjanántis volt a Nagy Marosig, hogj az marhajok az Tilalmasb(an) ne menjen [Kisfalud MT; BálLt 58] ✱ *~ját látni.* *1629:* az arataskor mentem vala ki az porgolatom latni, lata(m) azt hogj harom karot vagtak ki a porgolatbol [Mv; MvLt 290. 169a] ✱ *~ot tart.* *1596:* (A fogarasiak) Jelentették aztis könyörgésekben, hogy az közöttök valo Nemes Emberek Nem akarnának porgolatot tartani holott ő nékikis az szinte ollyan hasznokra volna [Berethalom NK; MvÁLt Fogaras vidéki úrbéri összeírás 1820-ból].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

porgolátbeli porgoláthoz tartozó; din ţarină; zum Feldzaun gehörend. **Hn.** *1627:* Az porgolatbali feoldnek az falu feleol valo fele [Lőrincfva MT; Told. 26]. *1741:* A Porgolatbeli föld [uo.; EHA].

porgolátcsinálás falu/vetéskerítés készitése; făcutul gardului ţarinii; Dorf/Feldzaunmachen. *1592/1609:* Tudgia bizonnial hogy porgolat czynalaskor harom lofwsegre nylra czynalt [Mezőbánd MT; WassLt Petrus Zettrey jb vall.]. *1598:* az minemw falu dolga raitwnk vala, vgy mint porgolat chynalas, az kor egy az Azzonio(m) Jobbagia marhaiaban ment voltt az Alpareti hatarra, boriuznj [Alparét SzD; Ks]. *1634:* Istok Janos nevw iffiú legeny ... adot ne adgion, egieb porgolat chinalason, papnak valo fizetesen es falu theórvénien kivul [Dob.; Ks 42. F].

porgolátforma 1. porgolátszerű; asemănător/asemenea gardului ţarinii; dorf/feldzaunförmig. *1694:* vagjon egj Jegh-verem-is ... Ennek sövénj keritese, az udvarház(na)k keritesevel egjgjütt, nagjobb reszent jó, ujj, támaszos, lészás, tővisses; de óldalúl a' mező felöll, nehólt meg dólt, gjakor heljt megljukadozott, resz szerent porgolat forma is [Kisenyed AF; BfR].

2. ~ *sövény* porgolátszerű sövény; gard de nuiele asemănător/de forma gardului ţarinii; feldzaunförmige Hecke. *1694:* Vagjon itt az Udvarház kapuján kivűl bé menőleg ... egj Vetemenjes kert, mellj(ne)k keritese vegül mind ket felöll s oldalúl-is egjgjik felöll, porgolát forma sövenjel való [uo.; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

porgolátgyepű porgolátkerítés; gardul ţarinii; Dorf/Feldzaun. **Hn.** *1694/1764:* a Porgolát Gyepűn fellyűl. A Porgolát Gyepűn aloll. A Falu végén a Porgolát Gyepűre járo Nemes föld [Abafája MT; EHA].

porgoláti porgolátkerítéssel járó; ce se obţine de pe urma gardului ţarinii; mit Dorf/Feldzaun zusammengehörend. *1838:* meg nevezet Szánto Földet által adá ... Csont Sigmondnak zállagon 5 porgoláti Haszon elvételéig [Kendő MT; KelM].

porgolátjáró kb. falu/vetéskerítés útja; drumul spre gardul ţarinii; Weg zum Dorf/Feldzaun. **Hn.** *1754:* A' Kis porgolát járób(an) (sz) [Radnótfája MT; EHA]. *1760:* Az Porgolát Jaroba (sz) [Körtvélyfája MT; EHA]. *1814:* az Porkolát jároban ... egy roppant darabat kert közzé vett [uo.; LLt]. *1815:* Ezenn Helly ... régentén két nevet viselt az az also részit porgolat járonak, a felsö részit pedig Marasra járonak hivták [uo.; EHA].

porgolátkapu falu/vetéskapu; poarta ţarinii; Feld/Flurtor. *1589:* ez fellywl meg Jrt al peresek az hoúa ennekem Marhamotth zabad njomasra kelletth wolna wznem Almas fala fele az melj porgolatt kapú wagyon Az Nagy Andras hazanal, azon az kapűn felesegem wzj volt az en keúes barmomatth az zabad Nyomasra [UszT]. *1617:* Az Bradi Janostol marat Retsegek(ne)k diuisioia ille(n). Az varos hataran az Porgolad kapun belöl az Birosagh rethi mellet, az meli Reteczke vagio(n) az falu hataran valo Reteczkenel (!) eggieznek Sors szerent, melli az Porgoladon belöl az arok mellet vagíon [Abrudbánya; Törzs]. *1639:* el mentünk Sallfalvara hogy ... Salfalvi Possessiot Salfi Joszaggal együt el foglalnuk, es Mikola Sigmond Uramnak kezehez boczatanuk ... midön az Falu vegere az Falu Porgolat kapuiahoz lutottunk volna az falusi parasztsag az Porgolat kaput be tévén elűttünk megis alak belöl [H; JHbK XLV/32]. *1647:* Az mostanj fen allo porgolat kapuis helyben maradvan [Csejd MT; Told. 17a Huszár lev.]. *1716:* Az Falu végin az Porgoláth kapu mellet vegyon egy darab szánto föld [Doboka; JHb III/68]. *1723:* ihon az Aszony élébb jövé bé az porkolát kapun [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1757:* a falukbol kijáro uttzák bekerteltessenek és porkoláb kapukkal láttassanak el [HSzj *porgolátkapu* al.]. *1758:* Porkolat kaput tegyenek vagy tétessenek [i.h.]. *1780:* azon Legény akkor nem pipázott, és tűz a pípájában nem volt hanem a porgalát kapun ki érkezvén, akkor akart ki ütni [Karácsonfva MT; Told. 4]. *1806:* az haza botsátásban a' Nyáj elött jöjjen egyik[a] és lassan lassan maga után botsássa mind a' porgolát kapuig[b] [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — [a]Pásztor. — [b]A csordát]. — L. még FogE 105; RSzF 198; UF I, 897, 901.

Hn. *1607:* Az ala Jaroban az Porgalat Kapunal (sz) [Mv; MRLt]. *1648:* Az Polgorat kapun belöl (sz) [F.peterd TA]. *1660:* az Porgolat kapun kűl [Kál MT]. *1687:* A Porgolath kapunál az Uton felyűl (sz) [Désfva KK]. *1688:* az Porgolat kapun (k) [Szentgerice MT]. *1693:* az Porkolát kapun kivüll az falu Szená füve mellet (k) [Ádámos KK] | az jobbagy falvi porkolad Kapu taján az mezöben (sz) [Jobbágyfva MT] | Az falu vegen valo porkalat kapunal [Szentháromság MT]. *1706:* A' Porkolát kapunál [Betfva U]. *1709:* a' Porkolab kapun innen Desfalva felöl (e) [Bernád KK]. *1716:* Az Porgolát kapujánál (sz) [Csekelaka AF]. *1717:* Az Porgolátt Kapunális (sz) [Inó Sz]. *1721:* az porgolat kapun kivül (k) [Köröspatak Hsz]. *1724:* az Porkolat kapun alol [Arca H; TKl]. *1736:* az Porgolát Kapunál (sz) [Udvarfva MT]. *1737:* A Felsö Porgolát Kapunál lévő Rét (k) [Nagyida K]. *1744:* A porgolat kapunkul (sz) [Bordos U]. *1747:* Porkaláb kapun kivül (sz) [Szék SzD]. *1748:* a Porgolát kapun kivűl az Also labban (sz) [Nagyfalu Sz]. *1753:* Al-szegen a' Porgolát kapun kivül (sz, ke) [M.décse SzD]. *1762:* A Porgolát kapunál (sz) [Hagymásbodon MT]. *1768:* a' Sándor kutjánál, vagy is az Bos felé menő falu felsö végin a porgolát kapu végin (sz) [Koronka MT]. *1772:* A Vár Erdeje alatt a Porkalap kapu mellett (sz) [Szászfenes K]. *1776:* A' Porgolát kapunál (sz) [Csávás KK]. *1780:* A porgolát kapunál (sz) [Harasztkerék MT]. *1781:* A Porgalát kapunál (sz) [Mákófva K]. *1793:* A Porgolát kapun belöl (sz) [Kisillye MT]. *1794:* a' Porgalat Kapura járó [Marossztkirály MT]. *1795:* a Porgolat Kapun belöl (sz, k) [Nyárádsztlászló MT]. *1797/1800:* a' Porgolát kapu szerben (sz) [Náznánfva MT]. *1802:* A Porkolát Kapunál (k) [uo.]. *1818:* A' Ketskehát ajjàn ... a' Porgalát Kapura nyulik (sz) [Marossztkirály MT]. *1825/1831:* In loco a Porgolát kapunál lévö láb dicto (sz) [Náznánfva MT]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

porgolát-kapufél porgolát-kapufélfa; stîlpul de la poarta ţarinii; Feld/Flurtorpfosten. *1775:* Apamtol ... gyermek koromban hallottam mondani ... No fiam emlekezel meg rolla hogy edig volt az OVasarhellyi hatar itten Porkalát kapu volt ezen Csutko az Porkalát kapu felnek Csutkoja [O.vásárhely SzD; Ks 25. VI Girán al(ia)s Tuducz Lup (46) vall.].

porgolátkert falu/vetéskerítés; gardul ţarinii; Dorf/Feldzaun. *1643:* ez ket ... hazhelynek felsö üegeben ... egy róz zemlekes forras kűt hely ... azon alol latok ket kertet kerestól az patakon altal, az hol akor kertet ne(m) latta(m) ... mert porgolat kert üolt az kiüel tilalmast tartottak [Tamásfva/Páncélcseh SzD; RLt O. 5 Tamasfalűj Jmreh (65) ns vall. Blasius lit. Kovach de Kide vicejud. com. Dob. kezével]. *1677:* Tartozzanak porgolát kertel el rekezteni az marhák meatussatol a tilalmast [Csanád AF; JHb XXVI. 42]. *1718:* a falu közönséges porgolat kertye [Parajd U; LLt Fasc. 139]. *1721:* azon rèszre valo Jobbágyok eleitöl fogva Porgolát kertet külön csináltanak és tarta(na)k mind ez mai napigis [M.csesztve AF; JHb XXVIII/33]. *1734:* kérdém Balsán lako Toha iuont miért egeték el Pargalát kertünket [Középalmás (H) körny.; BK sub nro 171 Perva Juon (28) jb vall.]. *1744:* Nékem Falus birónak egy Ingemet el vette erővel, hogy hirtelen a' Porkoláb kertet meg nem tsinálhattam [Szentegyed SzD; WassLt Barbotz György (45) vall.]. *1762/1779:* La Gardu Czárini, szomszédja egy felöl ... a Porkolább Kert [A.szivágy Sz; Mk]. *1768:* porgolát kert a Stabalis házon kivűl nem volt ... mivel a Stabalis ház küllyel van a porgoláton [Nagyajta Hsz; JHb XVIII. 29]. *1787:* A Tilalmas Porgalát kertekre (!) mihelyt a' Helység Vetéshez kezd fel alittassanak [Torockó; TLev. 3/2 2b]. *1801:* az ö Porkolát kertyét bontsa ki [Szászfülpös K; KLev.].

Hn. *1643:* porgolat kertben (sz) [Kozárvár SzD]. *1682:* az Porgolád kertre megyen veggel (sz) [Galac BN]. *1714:* Porkoláb kert (sz) [Magyaró MT]. *1718/XVIII. sz.:* A Porgolát kert mellett (k) [Szamosszéplak Sz]. *1721:* A Porgolát kert mellett (sz) [Kozárvár SzD]. *1722:* Az Porgolát kert (szomszédságában) (sz) [Zágon Hsz]. *1724:* Az Falu also

porgalát kertitöl fogva [Türe K; Told. 21]. *1726:* A Porgolát kert mellet [Vajdasztiván MT]. *1730:* Porgolátt kerten fellyül [Tóhát BN]. *1757:* A Porgolát Kert mellet (sz) [Szászszöllős KK]. *1758:* A' Porkalát Kert mellett (sz) [F.tők SzD]. *1767:* a Porgolát Kert mellett (sz) [Retteg SzD]. *1772:* A Porgolabb Kert mellett (sz) [Szászfenes K]. *1775:* A Porgolat Kert felöl valo Tábláb(an) (sz) [Ónok SzD]. *1825:* a Falun Fellyül a Porgolát kerteken kül [Válaszút K; BHn 172]. *1831:* a' porgolát kert felöll [Kozárvár SzD]. *1875:* Porgolátkert (k) [Aranyospolyán TA]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *őszi ~* őszire felállított falukerítés. *1770:* a Falusiak beszélték egy más között, hogy a közeleb mult Öszi Porgolat kertek el rontását, és a Tilalmas meg étetesit ök parantsolták meg szolgabiro Uramnak [Ks 20. XII. 10] ✱ *sövény ~* sövényből font falukerítés. *1694:* Ezek(ne)k körös körül lévö keritési, nagjobb részént, porgolát sovenj kert: mellj jobbitást kéván [Borberek AF; BfR].

porgolátrét a falukerítés rétje; lunca din ţarină; Wiese am Dorf/Feldzaun. **Hn.** *1840:* Orsova Marhássai Borsot a Magdalenarol Bükkönt a porgolát rétröl hordtak [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

porgolátvég a falukerítés vége; capătul gardului ţarinii; Dorf/Feldzaunende. **Hn.** *1692:* Thot Peter a' Porgolát végben adott Cserében egy darab széna füvet [Karácsonfva MT; MMatr. 79].

porgoló (cserép)bögre; ceaşcă (de lut); Tontöpfchen. *1681:* Belsö Sáfár ház ... Vagyon itt ... Uy Mazas Tál Nro 1 ... Uj porgolo hárma mazos Nro 6 [Vh; VhU 562–3]. *1694:* Porgoló nro 6 [O.csesztve AF; LLt 76. C]. *1700:* Porgolo 2 // kett kis korsocska [Szászerked K; LLt]. *1748:* Apro Csiprok s Porgolók [Nagyida K; Told. 11/95]. *1756:* Tal 16 Porgoló 2 [Branyicska H; JHb XXXV/35] | Éléstartó Böltban ... Tanáltatik ... porgoló [Déva; Ks 92. I. 32]. *1762:* a porgolott apám mind öszve ronta [Gyeke K; Ks]. *1787:* Két tsorba kantso, négy kis föld tálotska, és négy porgolo Dr 9 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7]. *1791:* Apro Csupor 3. Porgolo 1 [Nagyercse MT; Told. 19]. *1818:* Egy két Fülü Csésze, és három Porgolok [Mv; MvLev.].

Szk: *egyfülü ~. 1817:* Hat égy Fülü Porgolok | Hat étel hordo égy Fülü Porgolok [Mv; MvLev.] ✱ *ételhordó ~. 1817:* 7 Mázos étel hordo Porgolok [Mv; MvLev.] ✱ *háromlábú ~. 1772:* 1 három Labu porgolo [Egeres K; Ks]. *1797:* 7. három lábú porgalo [Koronka MT; Told. 34] ✱ *lábas ~. 1728:* Az Udvarház Kamarajaban ... Öreg labas Porgolo [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv.]. *1736:* Lábos porgolo nro 4 [Mikefva KK; CU]. *1744:* Labas porgolo [Buza SzD; LLt 181. B]. *1760:* Lábas porgolo N 3 [Parajd U; LLt Fasc. 139] ✱ *lábatlan ~. 1679:* Labatlan porgolo mázos szélke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] ✱ *tejhez való ~. 1813:* Téjhez valo porgolo 21 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ *virágos ~. 1757:* Azakat a drága sok virágokot kik szaggatták hordották, és hová hordották, ugy virágos Porgolokot? [Csicsókeresztúr SzD; LLt 49/1277] ✱ *zöld ~. 1849:* Két zöld porgolo 6 xr [Mv; MvLev.].

porgolóforma bögreforma; de forma unei ceşti; tontöpfchenförmig. *1732:* Találtunk ... három ugorkának valo üveget porgoló formát [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

porgolóserpenyő cserépserpenyő; tigaie de lut; Tonpfanne. *1681:* Cserép Tál Nro 1 ... Porgolo serpenyő (:nagyubb, s kissebb:) Nro 2 [Vh; VhU 522].

porgyújtó puskaporgyújtó; dispozitiv folosit pentru aprinderea prafului de puşcă; Schießpulver anzündend. *1753:* por gyujto és lyuk tisztito vékony vasak nro 2, Vas áso nro 1 [Záh AF; Told. 18].

porha laza, porhanyó (föld); (sol) afînat; mürb. *1825:* a' föld ottan porha és Ganéjas tehát ... félhető annak[a] a viz felöl valo le hajlása és suhadása | a' föld ottan porha és Ganéjas, tehát ki sorvadván a' föld nagy üresség van és omlás [Dés; DLt 595. — [a]Az istállónak].

pórhad paraszthad; armată de ţărani; Bauernarmee. *1662:* híre érkezék, hogy a Tiszántúl és Nyíren nagy sok tolvajkodó pór had támadott volna | Ezek után ismét újabb kár és szomorúság tanála az szegény hazát, mert az pór hadak eloszlatása után nem sok idővel az váradi gróf főkapitány, ifjú Bethlen István megbetegesedvén ... szép csendes halállal az élök közül elköltözött vala [SKr 145, 147].

porhanyó, poronyó laza szerkezetű (föld); (sol) afînat; mürb. *1765/1770:* olly fövenyes és poronyo hellyen horgasodva közel a' Malmon, alol nem lehet a' Viznek follyása [Széplak K; SLt évr. Transm. 179]. *1808:* a felette lévö föld kevés és poronyó lévén be omlanék [MNy XXXVIII, 305]. *1815:* A' Krumpinak kapálása ... Az Elsö kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld színére a levele ... a' Levelek körül a' föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik, 's a' tserepes vagy igen száraz föld böre vékonyan le kapartatván a' távulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel ... a' Krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésre (nyomt.)].

porház puskaporraktár; depozit de praf de puşcă; Schießpulverlager. *1620:* Az Felseö Varba ... Leöveö szerszamok ... Az Por hazak Aytaian Lakatt [Kövár Szt; Borb. II]. *1632:* Az két Bastia keözeöt leueö uy por hazban uagion algiu por cent ... N. 28 | Az két keöfal keözeott ualo masodik por ház [Fog.; UF I, 133–4]. *1637:* Az por hazon lakat n 4 [Ebesfva; Utl]. *1664:* Ezek[a], Uram, bizony nem úgy készülnek, hogy ki menjenek ... az híd alatt való por házat is fel hordattatta és az csonka bástya végében csináltatott egy kis lövö bástyácskát belöle [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz. — [a]A német várörség]. *1676:* Ezen Vár körül ... Az arokban két por házok vadnak | Vagyon ennek az gabonas haznak elleneben az külsö Vár oldalában ragasztva ... egy uy por ház [Fog.; UF II, 697, 703].

Szk: *cserepes ~. 1665:* Az váár arkaban levö cserepes por hazban vagjon algjukhoz valo örög por in tonn. no 394 [Fog.; i.h. 315]. *1667:* Az Vár árkában lévö cserepes por házban vagyon agyu in tonell. 221 continent cent. nro. 149, libr. 38 [Fog.; i.h. 341] ✱ *zsendelyes deszkás ~. 1637:* Ott kwl uagyon az var arkaban az vizben eppíttett zendelyes dezkas por haz [Fog.; UF I, 396].

póris bórax; borax, borat de sodiu; Borax. *1558 k.:* Ha akarsz Jo porist chinalnia[a] [Nsz; MKsz 1896. 383. — [a]Köv. a készítésmód leír.]. *1576:* Ereztö vyazt Jot Chinalny

vegy 9 loth Cretat es Meg anny banyazoldet, 1 Nehezek porist, 1/2 nehezek borköuet, 1/2 nehezek egetet Timsot es ezeket vesd egyben egy Mertekben[a] [Nsz; i.h. 368. — [a]Folyt. a készítésmód leír.]. *1592:* Sigmond, Zigeti Mihali Jnassa vallia ... Aztis lattam hogi az Inas egi ezwst gwrwtt araniaz vala, Lattam aztis hogi forma agiagot, es porist vitt oda Gergelihez [Kv; TJk V/1. 243].

? **porka** friss hó; zăpadă proaspătă; frischer Schnee. **Szn.** *1702:* Porka Janos [Dés; Jk 321a].

porkahó friss porhó; zăpadă fină (spulberată de vînt); frischer Pulverschnee. *1787:* mikor osztán reggel a nyomot fel vettük (:minthogy azon Lövés elött porka ho esett volt:) egyenessen követtük a Nobilis Lászlo Uram ... eő kegyelme joszágára [Cófva Hsz; HSzjP Georgius Kalotsai (64) gy. kat. vall.]. *1790:* a' Porka Havan nyomoztam ide; 's az igaz ugy-is volt; hogy azon ejtszaka Porka Hó esvén, ugy nyomozta oda [Dés; DLt]. *1800:* az új porka hón más nyomot a Perceptorné Aszony és Bótosné nyomán kivül nem tanáltak [Bereck Hsz; HSzjP néhai Simon Pál Uram özvegye Vojku Ágnes (40) vall.]. *1819:* edgy kis porka ho esett volt [Méra K; AggmLt].

porkalán ágyúhoz való puskaporkanál; căuş pentru încărcat tunul cu praf de puşcă; Schießpulverlöffel für Kanone. *1637:* Az Batthori bastyara menuen talaltunk rayta eött agyukatt ... Mindenik agyunak vasas agy kerekej tengely, por kalanny; teöreökleö rudgyajual vadnak [Fog.; UF I, 397].

porkár disznópásztor; porcar; Schweinehirt. *1715:* Grocza Petru ... Conditio: Porcar [Táté AF; Meteş, Viaţa agr. 181]. *1746:* Hát azt tudja-e bizonyoson és nyilván, néhai Sándor Mihály uram keze alatt lévő jobbágyok, oláhok, kik életéig ő kegyelmét szolgálták ... most kik kezek alatt vadnak, lavitalnak, nevezetesen a porkárok, Bodor Mihály, Antal János, Bartos Mihály, Péter, Miklós [Cssz; SándorO 296].

porkoláb 1. várnagy, várparancsnok; pîrcălab; Burgvogt | börtönfelügyelő; temnicer, pîrcălab; Gefängnisvorsteher. *1542:* Azt jol erthy k., hog en wg erthem az mw porkolabynkthol az wraynkthol hog azon ewk meg eskewtthek, hog ha kewol walo ellensege lenne az haznak, ewk kethfelol walo ellensegre nem wyselnenek gondoth hanem chak az kewlsewre [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1557:* Kegelmetek is, hagya megh az Kegelmetek Porkolabyanak hogj legen ez mj emborwnknek illes barlanak Mindenbe(n) segethegh (!) [BesztLt]. *1560:* Mykor wra(m) ew Naga Janos mesterrel Megh szerzeodek az kew wary Myre szakmanba, En Akkor keowary porkolab voltha(m) [Gyf; BesztLt 10 Bl. Bagotai a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1586:* My Kyk wagywnk Keoz birak Somlyay Gaspar Sory (?) Myhaly Bethleny porkolabok [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. *1593:* Eleozer kertem azt teolle ha megh kwlte porkolab vramnak az latobortth [UszT]. *1596:* Actor Nagy Benedek Gyalaj Wrunk eö felsege vduarhely waranak porkolabia [i.h. 11/43]. *1621:* Maczkasi Vram az Varadi Porkolab kereti B. Vramat hogy kulgeon eo keme valamy Karuljra valo eott eot zeorgeot melljet veotte(m) Stenczel Janos Vramtol Negiet f—/20 [Kv; Szám. 15b/IX. 212]. *1637:* Az Ebesdfaluj Porkolabnak Swúeg Andrasnak Jeouendeo szam adasara ualo egiet masok [Ebesfva; UtI]. *1645:* Ferteodi Janos Angialosi pro tempore Nemzetes Beldi Janos es Beldi Pal vramek(na)k Bodolai Porkolabiok [Hsz; BLt 7]. *1649/1681:* Haczok nevű Varosomban megh telepedet Jövevény kereskedő Görögőket es Olahokat ... minden paraszti szolgalattul ... Immunitaltam ... V Hunyadi Varamnak ... Praefectusi, Udvarbirai, Porkolabi ... ez tülem nekik adatot Immunitasban tartozanak megh tartani [Vh; VhU 311–2]. *1681:* Haczoghi Porkolabnak minden fele birsagbol Tertialitas jár, két része a' földes Ure [Hátszeg H; VhU 151] | à Tömlőcz valtsagh penigh a Porkolab jövedelme [VhU 71]. *1713:* az én Atyám(na)k az báttya az őreg Ur Kornyis Gaspár ur(am) eő Nga idejéb(en) Sz: Benedeken Porkoláb vólt [Búzamező SzD; Ks 25. V Marián János vall.]. *1718:* Nehéz János ... Nobilis Josika Sigmond Ura(m) Branyicskai Porkolábja [Branyicska H; JHb]. *1735:* nyoltz esztendeig vóltám az Nehai Idvezült Méltoságos Groff Vrnak K. Lonai koltsara és Porkolabja [Nagysomkút SzD; TKl]. *1744:* Széki György mondá, hogy csengetni kellene, annakutánna ã Porkalát (!) fia Csengetvén ã Falu őszve gjült [Nagyajta Hsz; INyR 36–7 Bodori János (57) pp vall.]. — L. még AC 130; BGU 118; BÖn. 688; CsH 130, 150; GyU 81; KemÖn. 138; LevT I, 77; UF I, 913, II, 309, 311, 335.

Szn. *1476:* Sandrinus Porkolab de Zentgerg [TelO II, 127]. *1484:* Paulus Porkolab [Dés; DLt 63]. *1488:* Porkolab alias Azzyw [Csánki V, 320]. *1491:* Michaelis Porkolab Junioris [KTOkl. I, 336]. *1530:* Thoma Porkolab [Vh; DomH 67]. *1552:* porkolab ferencz [Fráta K; SLt V. 19]. *1554:* Myhal porkolab [Kv; Szám. 1/IV. 55]. *1558:* Michael Porkolab [Kv; TanJk V/1. 83]. *1559:* Porkolab Istwan [Mezőszengyel TA; BfR VI. 304/39]. *1566/1576:* Porkolab Ferenczne [Kisszőlős KK; SLt XY. 21]. *1568:* Mihal porkolab. Margareta porkolab mihalne [Kv; TJk III/1. 191, 237]. *1572:* porkolab miklos [Fráta K; SLt S. 37] | Stephanus Porkolab [Dés; BesztLt 3714]. *1602:* Porkoláb Antal lófő [Impérfva Cs; SzO V, 217] | Porkoláb András szab. [Albis Hsz; i.h. 179] | Porkoláb Balás lófő [Hatolyka Hsz; i.h. 189] | Porkolát Mátyás szab. [Martonos Hsz; i.h. 211]. *1614:* Porkolab Fabyan pp [Impérfva Cs; BethU 420] | Porkolab Lukaczni jb [Étfva Hsz; i.h. 274]. *1621:* Porkolab András [Kv; Szám. 15b/IX. 33]. *1635:* Porkaláb Ferentzné [Iklód SzD; Borb. I]. *1656:* Porkoláb András [Dicsőszentmárton; BálLt 85]. *1666:* Porkolab Istua(n) [Altorja Hsz; Borb. I]. *1689:* Porkolab Janos [Dés; Jk]. *1690:* Porkolab Gyorgy [Kv; Dica VI. 89]. *1744:* Andreas Porkoláb lib. [Somlyó Sz; TKl]. *1756:* Porkoláb György [Kv; RGyLt 19]. *1854:* Porkoláb Biri [Kv; i.h. 384].

Szk: ~ *háza 1647:* Az porkolab haza rendiben harom Drabant hazaczkak, fabol eppittetek, ajtajok mindeniknek jo, ketteiben sövinj kemence [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1656:* Ezen drabant haz meghett vagyon az porkolab hazaig cserep födel alat leuö hoszu sikator [Fog.; UF II, 99]. *1679:* Porkoláb Háza. Ajtaja az Udvarrol nyilo [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 77]. *1681:* Szegelet Bástya ... Ezen also Contignatio felett levő Kő ház, mely réghen Udvarbirák, Porkolábok, Lovászmesterek hazais volt, gerendas, deszka padlasos [Vh; VhU 502–3]. *1824:* Az Porkoláb házába a kementze rosz, ezt ujra ki foldozni szükséges volna [Dés; DLt] ✱ *felső* ~ főporkoláb. *1669:* A felső porkolábnak is most karácsonban telik esztendeje

[TML IV, 602 Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz] ✱ *külső ~. 1667:* ha ö kegyelmének is úgy tetszik, az fö porkoláb fizetésén tartsuk Csuthy uramat ... mely ha azon fizetésen nem subsistálhatna, kész vagyok magamából suppleálnom ... és már így osztán Csuthy uram mellé csak az külső porkoláb kivántatnék [TML IV, 20 Tökölyi István ua-hoz] ✱ *várbeli ~. 1676/1681:* szükseges hogi az Strázsak(na)k vagi Cirkalok(na)k minden estve jel adattassek ki, mely jelt az it létemb(en) töllem, absentiamb(an) penig a várbeli Capitanyomtol végyen ki ä várbeli Porkoláb [Vh; VhU 661–2]. *1770:* Várbeli Porkaláb Nemes Vitézlö Balint Deák Uram és az Hites Pallér Sigmond János attestalnak mi elöttünk hitelesen im ezekröl [Balázsfva AF; Utl].

2. börtönör; temnicer, gardian; Gefängniswärter. *1750:* Káli Udvarábann lévén Porkalább [Kál MT; Berz. 2. 38/30]. *1823–1830:* Gegö János ... egy háromszéki porkolábnak lévén fia, a katonasíppal sípolni megtanult | két direktor, szolgabíró, három városszolgája, porkoláb kardosan keresték templom után [FogE 122, 278]. *1824:* (Csernátoni Sámuelt) ezen szegény Oreg volt Porkoláb megveréttetésére Fiscalis Actio alá tészem [Gyéressztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/1827 gr. Torotzkai Pál aláírásával]. *1825:* A' Hajduk Be-Esketése formája ... Ha mik a' rabok szamára àltalam bé szereztetnek, azt igazán bé szolgáltatom Porkoláb Uramnak keze és számadása alá [UszLt III. 48].

3. kn v. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după un prenume sau un nume+prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familien- und Vornamen oder Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1468:* Michael porkolab[a] [TelO II, 95. — [a]A regesztában: Diódi várnagy]. *1514:* Benedick porkolab [Vh; MRReb. 211]. *1552:* Peter porkolab [LevT I, 94]. *1569:* Janos porkolab [Kv; Szám. 1/XIII. 261]. *1755:* Porkoláb Andrási János Uram [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 20].

porkolábház 1. várnagy háza; casa pîrcălabului; Haus der Burgvogts. *1629:* vagyon egy drabant-ház ... Ez ház mellet egy folyosón elö porkoláb ház pitvara ... Az pitvarbol egy lajtorján felhágva az porkoláb ház felé, az külsö falbeli egy kis Torony felsö bolt | az porkoláb-ház bolt ... Ez házon belöl is egy kis bolt [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. *1656:* Ezen hazbol ki menven az masodik porkolab hazra, nilik bal kez fele, egy bellett vas sarkos panthos ... ayto [Fog.; UF II, 109]. *1665:* Az kapu felet valo Porkolab haz hejan, vagjon egy harom fontos algju [Fog.; i.h. 312]. *1694:* az Ház ... annak elötte Porkolab Ház volt, most Nemetek Quartalya (!) [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1699:* Ezen kapu közül bal keszre nyilik be cserefa ajto ... az porkoláb házban [Szentdemeter U; LLt Inv. 8]. *1740:* Az ... porkoláb ház és faragószín (mely most istálló) között a kert oldalában vagyon ... párkányos jó ajtó [Gyalu K; ETF 108. 12]. *1779:* A Porkoláb Házba egy asztal [Szu; UszLt XII. 87 A pretoralis ház lelt.].

2. börtönfelügyelö háza; casa temnicerului; Haus des Gefängnisaufsehers. *1823–1830:* Egy hétig mind az anyámmal háltunk a porkolábházban [FogE 84].

porkolábi a porkolábhoz tartozó; aparţinînd pîrcălabului; dem Gefängniswärter gehörend. *1809:* Melly fen irt examen a fen irt mod szerént menvén végbe és a Detentus elött fel olvastatván, minden hozzá tétel és el vétel nélkül ... hellyben hagyta ... Költ a Porkolábi lako Házba [Kissolymos U; UszLt ComGub. 1752].

porkolábság 1. porkolábi/várnagyi tisztség; pîrcălăbie, funcţia de pîrcălab; Burgvogtdienst. *1676:* azt akarnám, hogy hacsak addig is, míg én ez idétlen fogarasi porkolábságot birom és attol megválom, Kegyelmed is az kövári dispositiót bízná Katona Mihály uramra [TML VII, 236 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1677/1681:* Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak ... egy nehany esztendeigh Hunyad Vari Porkolabsagbanis magat diczéretesen viselte [Vh; VhU 262–3]. *1706:* Berettyei Curiánál Bonumok Inventariuma, mikor Búgyúl Daniel(ne)k succedált Kocsoba Mihály az Porkolábságban ezen Jószágban [H; Utl].

Szk: *~ba állít vkit. 1676:* Mi ugyan mostan az porkolábságban ötet állíttottuk [TML VII, 220 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz] ✱ *~nak tiszte. 1664/1681:* Adtam ... azon sokszor Specificalt hazat ... Varadi Lakatos Thamasnak Feleségenek Mihucza Ersebet Aszonynak ... ily Conditioval, hogy ... valameddigh en szolgalattyat kivanom ezen Porkolabsagnak Tisztiben ... hűségesen igazan szolgal [Vh; VhU 292–300 Zolyomi Miklós ad. lev.].

2. vki porkolábi/várnagyi tisztségének ideje; timpul cît un pîrcălab se află în funcţie; Burgvogtdienstzeit. *1593:* akarki, az ki bort hozot korczomara, addigh ky nem keszte az bort migh nem az porkolabnak hirre atta es lato pohart adot az porkolabnak kostolasra ... Azert enis feiedelem akarattiabol es Capitan vramebeol it valo porkolabsagomba(n), ugy attak eleomben hogy illien rend tartasz leot volna az mint mondom [UszT].

porköpenyeg por elleni felsőkabát; manta care apără de praf; Staubmantel. *1802:* Köntösök ... Egy por köppenyeg 60 [Ne; DobLev. IV/858. 4].

Szk: *kanavász ~. 1816:* Kanavátz por köppenyeg ... 1 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41].

porkuléc boglya, petrence; porculeţ, căpiţă; Schober. *1821:* Mitu Denyésznek Denyilla Bèrbon égy Tehene meg bénittása felett valo Keresete fel vétetik ... Denyilla ... kárát meg betsültetvén betsültetett 30 Porculétz Széna [H; JF Prot. 22–3].

porladozófélben omladozófélben; gata să se dărîme; dem Umstürzen nahe. *1850:* a pintze gátor felett lévö kövfal fedél nélkül lévén porladozo felbe van [Gyéressztkirály TA; DE 5].

porló porladozó, máladozó; care se sfărîmă; zerfallend. *1648:* (A ház) padimentuma penigh porlo téglázással a rosz egetes miatt [Komána F; UF I, 931]. *1726:* az ablak kereszt mellyékei, a' Tüz miá, mint porló, hasadozot kövek [Ne; DobLev. I/124].

porlókő homokkö, málókö; piatră sfărămicioasă; Sandstein. *1726:* Ezen kis ház ajtó mellyéke, edgj része porló kö, más része fábol Tóldozott, földozott [Ne; DobLev. I/124].

pormalom puskapormalom; fabrică de praf de puşcă, pulberăric; Schießpulvermühle. *1652:* Az Por malom mellet [Fog.; MNyTK 132. 47]. *1665:* (A) czeik haz pitvara-

ban ... Algju tengelyeben valo vas horog no. 12 ... Por malomhoz valo vesö no. 6 [Fog.; UF II, 314].

porméreg mérgező por; otravă sub formă de pulbere; Giftpulver. *1710 k.:* (Szász János) Mint adatott a feleségével a Rabutin egyik hajdúja kezéhez száz arany ígíret mellett egy üvegben víz és egy papirosban por mérget, hogy Actonnak beadja ... Elöttünk vallotta meg a hajdú is, a másik is a dolgot egészen [BÖn. 949].

pormérték puskapormérő-edény; măsurătoare pentru praf de puşcă; Schießpulvermaß. *1681/1682:* sereg bontohoz, Szakallashoz valo por merték Nro 5 [Vh; VhU 515].

pornádméz porcukor; zahăr praf/pudră; Puderzucker. *1789:* Por Nádméz 1/2 font Rft — x 18 [Mv; ConscrAp. 44].

pornyál legelészget; a paşte liniştit; grasen. *1838–1845:* Pornyál, pornyász hever, henyél[a] [MNyTK 107. — [a]Lapalji jegyzetben a szerző a Tsz alapján a következő jelentést közli: 'a juhokkal lassan legeltetve előbb menni'].

A MTsz-ban ezt a jelentést találjuk: legelészget (a juhnyáj hajnalban v. az esti fejés után).

porocska kis orvosságpor-adag; doză mică de medicament sub formă de pulbere; kleine Arzneimitteldosis. *1735:* kültem az ö Ngä számára valami apro Porotskákat ... be kell adni tsets téjben ö Nganak [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

Szk: *vitális ~. 1759:* egj kis nyavalya tőres ellen valo port adott ... már ma vitális porocskát tőkéllették el hogj az Gyermeknek adgyanak [M.csesztve AF; Ks Mikess Antal lev.].

porodos szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *porig ég* földig ég; a arde pînă în temelii; völlig abbrennen. *1839:* (A) Hidutszának mind két sora fel a' sikátorokig ... porodos porig égett [Kv; Pk 7].

porond 1. apró kavicsos homok, föveny; prund, nisip; Kiessand. *1578:* Miert hogy penigh az wyzet el veottek es az keoheoz porondhoz keonyebben fernek sem mint ez elot ... keryk ... biro vramat, hogy ... az vtakat varosban feokeppen meg teoltesse eo kegme, feokeppe(n) az Monostor vczaba kyveol [Kv; TanJk V/3. 174–5]. *1587:* Keoüettkezik az Malomra, es gattrah walo keolchiegh ... voltanak kik az porondot ki hortak ... fizettem f 4 [Kv; Szám. 3/XXVI. 18 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1592/1593:* Zent Benedeki feold feleol hanta Az viz az porondot oda, mert azzal telek ollian fel, mert az eleot kowachios vala [Décse SzD; Ks]. *1677:* (Rezidenciátlan jb-oknak) patakokban, és havasokban lévő föveny és porond közöt por aranyat keresni ... akar ki határán-is szabad légyen ... a' Földes Uraknak ... kár és boszszuság tételek nélkül [AC 63]. *1699:* Minden marhas emberek 2. 2 nap hordassanak porondot a' gatra [Dés; Jk]. *1756:* hallottam ... hogy a Nagy Atyámnak ... 15 Szekér Szénát termö Réttye lett volna, melyet ... a porongyis fel kezdvén nöni belé hadta [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 11]. *1762:* egy pénteken ment Falunkbol egy nyéhány gyermek kikis délig hordottanak az ház földelésére parandot [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.] | hardattatta a' füz fát, s parandat Gátnak [Körtvélyfája MT; BálLt 87]. *1770:* El mondhattyać ... a Tanu hogy az mely porondat hánt, ezen Esztendöbeli sok ár viz, az eö Exllja Adámosi Malmán alol, mely mián a Viz eltojult, hogy azon porondat, nem az mostani Kemény ar vizeknek miatta, hanem ... eö Nga Királyfalvi ujj Malma[a] hánt ...? [Kük.; JHb LXVII. 89 vk. — [a]Tollban maradt: miatt] | a gátis Le Lévén nyomulva, a viznek ereje ... a Silip árkában bé verhette a parondat | a gáton le menö Sebes viz hányhatta a parandat a Silip árkára [Dombó KK; i.h. 136–7] | a viz a gaton menvén el, a parandat a Silip alá hánta [Királyfva KK; i.h. 103]. *1787:* az Báro Ur ö Nga ... Malmának árkát, a Viz fel tojulván porondal és iszoppal ... fel töltötte [Nagyrápolt H; JHb XXXI. 25]. *1789:* az közelebb lévö követses, es fövennyes hegyekböl ... tsákányokkal porondot vágván, az el romlott utakot azzal töltsék fel [Szentábrahám (U) körny.; UszLt XIII. 97]. *1806:* (A) Kaszállo Tanorok nevü hellyet ... azután kezdette rontani a Küküllö vize, és meg aradasával követsel porongyal meg rakta [Erdösztgyörgy MT; WH].

Szk: *~dal feltölt. 1770:* Ezen helyet nem de nem a hegyröl le folyo eső, és hoviz töltötte fel porondal, és követsel, lévén igen magas hegy, és árok le felé a hegyröl azon helyetskére, melly miat tetetett haszantalaná [H; JHb XXXI/17. 3 vk] ✱ *~dal megszineltet. 1769:* (A faluk) az utakot meg egjenesittessék; ä nagj köveket az út szellyeire ki rakassák, és annak utánna apro Kovetsel vagj porondal meg szineltessék [UszLt XIII. 97] ✱ *kövecses ~. 1825:* ez az uttza úgy ki van már porondoztatva követses Porondal — hogy itt a' Strása kövekre semmi szükség [Torda; TLt Közig. ir. 252] ✱ *meszes ~. 1829:* A Malom ... egészen uj Kö Falakból Kőrös Körül ujbol épitve vagyon, Téglából s Köböl s meszes porondal rakva megvakolva, és Kűjül 's belöl meg meszelve egészen jó álapotban vagyon [Km; KmULev. 2] ✱ *vénás ~* aranyat tartalmazó homok. *1757:* a' vénás porondat Lovakkal Stompakhaz hajtyak, és fel örlik mint a' Bányabéli vénát [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. homokos térség; nisipiş, loc acoperit cu nisip; sandiger Platz | homoksziget; prundiş, prund, insulă de nisip; Sandinsel. *1579:* Iwtta Cherjek Menyharnak mjnd az porond rakottjaival egjetembe [Zoltán Hsz; HSzjP]. *1585:* Wy falui Kelemen Istua(n) ... uallia ... tudom hog Verthy Thamas az Eniedi Barbely Jakabnak atta az Lantert az porondot [Ne körny.; GyK]. *1592/1593:* En sokzor iartam az Christoff vram Malmaba eorleni, de barmomat ot iartattam az porondon vgian megh mondottak hogy azon kewüeol ne bochiassuk mert be hajttiak az Deesiek [Décse SzD; Ks] | az zamosnak az dereka inkab erre megjen vala, Az masik aga Dees feleol folj vala, Es az porond igy volt az viz keozeot [Szilágytö SzD; Ks 35. V. 12]. *1610:* Tudom aztys hogj it az Viz keözeöt az Poro(n)dot be kerteltette volt Lazar Ferencz egizer ... hogj Lazar Ferencznek feiet v(ett)ek ugj puztula el az kert [Gyergyóalfalu Cs; Törzs. Nagi Antalne Orsoljazzonj vall.]. *1684:* az Fekete ügy vize porongyarol teob complex tarsaival edgyut tizenket szamu lovaimot elviven [Imecsfva Hsz; HSzjP]. *1690:* van Ngd(na)k egj kis hellyetskéje mely ... semmire kellö iszapos Olt mosta porond ... meltoztassek ... kgl(me)sen conferalni [Fog.; Szád. Recsei Bojer Peter foly.]. *1728:* azon tul a' marosig jó darab parand [Folt H; BK sub nro 117]. *1733:* ada harom fordulo hatarban harom darabocska földeket, es az felsö tanorok nevü heljben az porongjnal egj ... szena füvet Zalagban [Jánosfva U; Borb. II]. *1762:*

ennek az felsö végében volt egy nagy darab porond ... a Magos martiaknak tsak egy veszszöt is belölle vágni szabad nem volt [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. *1763:* a' Szamos ... magának másfele ttsinálván heljet itt nagy porond és berek nevekedet [Széplak Sz; Ks 92]. *1817 k.:* A Malom elött lévö porandot mindenütt bé vettem jo moddal már rég [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.].

Vö. a *közporond* címszóval.

Hn. *1589:* az Porond [Dés; DLt 226]. *1639:* az porongyban az Toh gath alatt (k) [Nyárádsztlászló MT]. *1647:* az Gatra iaro porondon (k) [Szentmargita SzD]. *1650:* Heöczyeök porondgya [Egrestö KK; BálLt 43]. *1665:* az Porongyba (k) [Nyárádsztlászló MT]. *1714:* A Parond elöt (sz) [Csicsómihályfva SzD]. *1718:* A' falu Porondgya(n) [Udvarfva MT] | A Porandan az szamas mellett valo rét (k) [Baca SzD]. *1722:* Nagj Porondon (sz) [Borbánd AF]. *1736:* Az Porondra járob(an) (sz). Az Parondba (k) [Sárpatak MT]. *1737:* Porond (k) [Gyalu K] | Alsó-Porond. Nagy Porond [Dés; Jk]. *1741:* A parandon (sz) [M.nemegye BN; MúzRadák]. *1751:* A Porondan (sz) [Borosbenedek AF]. *1754:* A' Balog Porondján (k) [Gernyeszeg MT]. *1763:* a Porongy [Köpec Hsz]. *1765:* a Felsö Porandan [Ne]. *1775:* A Porondon (sz) [Marossztkirály AF]. *1780:* a Kis Porondon (sz) [Árpástó SzD]. *1804:* parand [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 16a] | Sillo Porongyában (sz) [Bölön Hsz]. *1816:* Porongy berekbe (k). A Porongyba (k) [Seprőd MT]. *1820:* A' Kis porondan [Baca SzD]. *1822:* a Prundon (sz) [Ompolykisfalud AF]. *1825:* A Kis porond Martyán (sz) [Árpástó SzD]. *1835:* A' Porondan (sz) [Nyén Hsz]. *1843:* a' Dirmoszka porondján [Bodola Hsz; BLt 9]. *1867:* Porond (sz) [Aranyosgerend TA]. *1878:* Eger és azok köze Sillo porongyába [Bölön Hsz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *~ban áll. 1717:* (A berek) egj részét a Viz el hordván porondb(an) áll [Polyán TA; JHb XVI/14] ✱ *~ban van. 1717:* 2dik Berek vagjon ugjan a Csemetéb(en) ... a viz egészszen el mosván tsak porondb(an) vagyon [Polyán TA; JHb XVI/14] ✱ *~dá lesz. 1756:* Ez a hely ... régi Küköllö fojamatja volt, de a viz tul felöl el szaggatván a szánto földeket, tovább vert magá(n)ak folyo hellyet, és igy ez meg telvén lett poronddá [Mikeszásza KK; Told. 38] ✱ *berkes ~. 1762:* az felsö árkot Néhaj Petki David ur engedelméböl ásta el Vdvarfalva, melykor akkori Tisztarto Farkas máté protestalt: hogj ha keresztül ássákis a Berkes porond a Petki Házhoz tartassék [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 81] ✱ *fövenyes ~. 1592/1593:* Nem tudgiúk vala hún itesswk barmunkat ... megh monda az Molnar, hogy ha mit ot az feouenjes porondon ehetik ot zabad [Árpástó SzD; Ks] ✱ *szabad ~. 1592/1593:* zabad porond volt mindenkor, Mind az zent Benedeki baromnak[a] ot dillenj [Szásznyíres SzD; Ks 35. V. 12. — [a]Megengedték] ✱ *város ~ja. 1832:* Tisztelettel kérem is a' Tekintetes Tanátsot, Birtokom lételét, Hazafiuságomat 's ebböl Törvényesen eredö Személlyes Jussomat tekintetbe véve, méltoztasson nékem a' Város Porondjából, mint Törvényesen oszlani kelletö Köz hellyböl ... részt adni [Dés; DLt 693] ✱ *veteményes ~. 1849:* Also és felsö két veteményes porondom, pityokával, Kaposztával, és többféle Zöldségekkel [Dés; DLt].

porondbánya homokbánya; nisipărie, carieră de nisip; Sandgrube. *1579:* teot ... Lakatos Barbarazzonnial ... nemi-nemw drinczet, meli drinczben atta Varga Matthias egi darab porond baniaiat hataraval es retewel [Abrudbánya; Berz. 17]. *1610:* (Adott) Pál deaknak sok szwkseges dolgokbeli kedues forgodasa tekintetekeöl, kett helien valo Porond Baniatt [uo.; i.h.]. *1619:* Vaida Marto(n) ... Keorpeniese(n) ... birt Stompokat es Porond Baniakat [uo.; Törzs. Lazar Thoma (70) in poss. Abrugjfalva vall.]. *1643:* Vgy informaltatunk hogy az mely Banyaszok hüsegtek Jozagaban Vyffalui hatarban Porond banyat colaltanak ... Isten utan szepen talaltak Aranyat ... parantzollyuk ... engedgye(n) szabad culturat mindenut az hol arra valo helyet lölnek, mert alioquin nehessegünket veszi magara [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczkay Lászlóhoz]. *1756 k.:* Egész kö Bányákan, ugy porond Bányákanis szabad hellyen kiki a' más Bányájától 3 ölnyire kezdhessen ortat magának, vagy Bányát | Porond Bányájának és ortyának a' ki Jerugát vivén másnak Jerugájában akarja ragasztani, conveniállyan [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1757:* Vadnak porond Bányák, de ezekis eredeteket vészik a' regularis Stolnas Bányákbol, Mineralis hegyekböl [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

porondhányás porondsziget; prundiş, prund, insulă de nisip; Sandinsel. *1592/1593:* Vrunk Jobbagy[a] ... hwteok vtan ezt vallak egy zaijal zjűel, hogy az az porond zyget ... soha az Tilalmas nem volt, mert az porond hanjas, az vizis keorwl follja vala [Bálványosváralja SzD; Ks. — [a]Előtte a nevek fels.] | porond hanjas es az orzagh Rewe ott vala, es az derek viz feleöl tizta kowachios vala. Ide az Dees feleöl valo helire hannja vala az viz az porondoth [Beke SzD; Ks]. *1770:* ezen Kiraly falvi malomnak fel állása elött, nagyobb porond hányást Láttam én az ... Adamasi malman alol, a mint most vagyon [Királyfva KK; JHb LXVII/99].

porondhányás-sziget porondsziget; prundiş, insulă de nisip; Sandinsel. *1592/1593:* az eórleókis barmokat ot lartattak Zabadon, akarmellik Malomban eórleottenekis azon lartanak mind eltigh altal, de nem tudom tilalmas lót volna senkiteol az a' porond hanias zigett [Szásznyíres SzD; Ks].

porondhordás homokszállítás; căratul nisipului; Sandlieferung. *1734:* akki penig porondozo Szekeret ád, a porond hordasa imputaltatik harom gjalog szeri nap számb(an) [Dés; Jk]. *1737:* Mint hogj Nms Városunk Rósahegj alatt lévö Malma gáttyan(a)k eppittetését annyira vittük ... hogy remélt jo végit szintén el-érjük, de porond hordás iránt vagjon nagj defectus ... Concludáltuk azert hogj minden marhás Uraink és Gazda-emberek egj egj nap porond hordasra küldjék szekereket [Dés; Jk 482b].

porondhordó homokszállító; persoană care transportă nisip; Sandlieferer. *1750:* A Spotály hátulso kapujában stagnalo veszett mocsár töttök(ne)k, követ s porond hordoknak Metr. 6 [Kv; Szám. 70/III. 4].

porondhordó-szekérke homokszállító kiskocsi; căruţă mică de cărat nisip; kleiner Sandlieferwagen. *1849:* Vagyon egy porond hordo Szekérke vasas kerekekkel kerék szeg — 's tengelly vég szegek nélkül [Somkerék SzD; Ks 73/55].

porondi 1. homokszigeten levö; de pe prundiş/insulă de nisip; sich auf der Sandinsel befindend | homokos térségen

levő; de pe nisipiş/nisipişte; sich auf dem Sandplatz befindend. **Szk:** ~ *felső sikátor. 1777:* a' Porondi felsö Sikátor [Ne; EHA] ✱ ~ *fertály. 1756:* a Porondi fertallyon [Ne; EHA] ✱ ~ *fogadó. 1846:* A Déési két Hid közt lévő porondi fogado [Dés; EHA] ✱ ~ *gyümölcsös kert. 1720:* az Porondi Gyümölcses kert [Ne; EM XXXVIII, 235] ✱ ~ *majorhely. 1728:* A Porondi Major helj felit ... cedálják az Szoros felöl [Ne; EHA].

2. porondon lakó; care locuieşte pe un prundiş; auf der Sandinsel wohnend. **Szn.** *1614:* Porondi Mihalj jb [Lemhény Hsz; BethU 339].

porondkert homokos helyen levő kert; grădină aflată pe un prundiş; Garten auf sandigem Platz. *1726:* Concludáltatott, hogy a két Szamos között lévő Porond kertek ujjolag felmérettessenek nyilak szerint és a melly nyilak iránt valami controversiák találtatik (!) rectificáltassa(na)k [Dés; EHA]. *1738:* A Porond kertek(ne)k ... ujabb szemre való vételére, kerttyeknek kimutatására ... mennyenek ki ... és a kert osztattassék fel [Dés; Jk 494a].

porondköves kavicsos; prundos, pietros; schotterig. *1864:* a' porondköves hegy méjjecskén be van vágva [Váralmás K; KHn 316].

porondocska porondszigetecske; prundiş mic, insulă mică de nisip; kleine Sandinsel. *1812:* Értem ... ennek az ágnak folyamattya hellyén egy kis porondotskát, mellyet a Viz Áradása okozott volt, de nagyon kitsi és száraz kopatz porondu hellyetske volt [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16a].

porondos I. *mn* **1.** homokos; prundos, acoperit cu prund/nisip; sandig | elhomokosodott; care a devenit nisipos; versandet. *1831:* Ezen meg nevezett Helly agyagos és porondos lévén sován és csak inkább Zabnak valo Hely; igen de a Tégla vetésre nagyon jó és alkalmas Helly lehetne [Dés; DLt 904]. *1833:* Ezen földeket ... ki tseréltük ... a Felsö porond szomszédtságába levő porondos hápa hupás és ergés Kaszállonak egy darabjával [Dés; DLt 904/1831].

Szk: ~ *berek. 1762:* Petki David ur akkori Tisztartoja ... Protestált, hogj ha el ássákis az utrizált porondos Berket, a M. Petki Ur magáénak Lenni pr(ae)tendálya s tartya [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31] ○ **Hn.** *1818:* Porondos Berek [Nagylak AF; EHA] ✱ ~ *föld. 1625:* noha az uiz az ö regj foliasabol masua az Kornisne Azzoniom Jobagja feöldere mosta el magat, mindaz altal az Gattnak az Malom feleól ualo fele kezdetik ugian az Biro Georgi feöldenek az Gatt kötesen alol mingiart mint egj harom lepesni szelliessegint (!) ualo porondos kóueczes es hazontalan feoldet ismertwnk hogj altal szakaztot volna az uiz [UszT 176] ✱ ~ *hápa. 1831:* a régi Szamos Árkába lévő a Gátszer és a Felsö porond Szomszedtsàgába levő porondos hápa [Dés; EHA] ✱ ~ *hely. 1724:* (A malom) ollyan helyt vagyon, holott ne(m) hogy az Ur(na)k valami derekas hasznát remélhetni belölle, másképtis ollyan porondos helly, hogy ã viz meg ne(m) tartya magát, hane(m) el ásodván az körül valo haszon vévö helyekbe(n) is kárt tészen [Born. I. 18 Naláczi György br. Bornemisza Józsefhez]. *1728:* a' Maros régenten a' Kis réth hoszszattában folyvan ... szaporitotta naponként a' Fölti határt, melly Kis réth mellettis egy darab parondos helyet tóldott volt | a' Maros Széllèig még egy jó darab parondos helly vólt [Folt H; BK sub nro 137]. *1806:* az az helly ... az én értemben lett fövenyes és porondos hellyé [Erdösztgyörgy MT; WH]. *1843:* Ezelött 16 v. 17 Esztendökkel ... Néhai Béldi Lászlo Ur a kérdés alatt lévö porondos Helyet, minthogy az szabad Hely volt, bé borozdoltatta a' maga számára azért, hogy más ne fogja fel [Bodola Hsz; BLt 12] ✱ ~ *sziget. 1592/1593:* az a' porondos zygetth, az ki feleól az pér vagion, az ket Malom alat soha tilalmas Nem volt senkitheól [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12]. *1783:* a Lesneki rév hajon felyül, a Maros között lévö Porondos, és füzes Sziget [Branyicska H; JHb XXXI/28].

2. homokkal vegyített; amestecat cu nisip; mit Sand gemischt. **Szk:** ~ *agyag. 1825:* A' Kömíves Munkára használt Materialek árra ... 128 Szekér porondos-agyag Szekerét 15 xf felvéve 32 Rf | vakolatlan, porondos agyaggal föld szint rakott falakert kubik ölit ... 14 Rf 20 kf számlálvan 64 Rf 45 1/2 xf [Dés; DLt 3] ✱ ~ *mész. 1837:* 20 Cseber porondos mész ... 2 1/2 Cseber fejér mész [Kv; Pk 4].

II. *fn* fövenyes/homokos hely; nisipiş, loc acoperit cu nisip; sandiger Platz. **Hn.** *1713:* az Kis Ompolyon innen az Porondoson (sz) [Sárd AF; EHA]. *1767:* A Morgon lévő Porondos [Mv; MvHn].

porondoz (víz) porondot odahord; a forma prundiş/aluviuni de nisip; Sand dorthin schwemmen (Wasser). *1823:* a' Számos egy darabot a' Déési Határbol a' Szent Benedeki Határhoz szakasztván ... a' Szent Benedekiek el foglalták, de törvéntelenül; még azt is a' mit e' mellett ide a' Deési Határhoz porondozott elfoglalták [Dés; DLt].

porondozás porondhányás, porondos föld; nisipişte, aluviune/depunere de nisip; sandiger Boden. *1802:* az ottan mingyárt alabb tettzhetö porondozás irannyàig édgy Csapo gát köttettetik és tartattatik [Dés; DLt]. *1805:* melly porondozásb(an) az ott biro birtokosok ... bé harapaztak, a' nap nyugat felöl valo berekb(en), ugy napkeletfelöl valo végib(en) a' városébann [Dés; DLt]. *1808:* a Máros vizére járo földek(ne)k végeib(en) ... Ezenn egész porondozást ... adá örökös tseréb(en) Báro Bornemisza Léopold ur(amna)k [Born. G. IV. 10].

Ha. *1837:* Porandazás [Dés; DLt 566].

porondozó szekér homokszállító szekér; căruţă de/pentru cărat nisip; Sandlieferwagen. *1734:* igen meg szakadozván a gátunk ... mind addig mig bekötödik az Gát ... akki ... porondozó Szekeret ád egj egj napra, a porond hordasa imputaltatik harom gyalog szeri nap szamb(an) [Dés; Jk 444a]. *1822:* Porondozo szekerekel Menö Gornyiknak 6 xr [Mezőbö TA; TLt Közig. ir.]

Ha. *1811:* porondazó szeker [Kiscég K; KLev.].

porondrét homokos rét; luncă acoperită cu nisip; sandige Wiese. **Hn.** *1768:* a Porond Rhéth (k) [Gyalu K; EHA]. *1833:* A' Porond rét (k) [uo.; EHA].

porondsziget homoksziget; prundiş, insulă de nisip; Sandinsel. *1585:* Verthi Thamas ... uallia ... En attam uala Nag' Enieden lako Barbely Jakabnak az Tinod uegeben ualo porond Zigetet [GyK]. *1592/1593:* az az porond Ziget chiak tizta kouach' es feoweny vala, few semmj rajta nem volt ... barom delleo hely vala [Árpástó SzD; Ks] | az az porond ziget ... igen kichyn porond vala elejn, Az kws zamos keet Agüan ment mellette két feleol | Tudom azt az

porond zigetet, ki feleól perleodis vagion Serienj Myklos Christoff deak vrammal [Décse SzD; Ks] | Az mi olta tudom soha az a' porond zygeth ... tilalmas nem volt | azt a' porond zigetet az Kws zamos vize keet feleól feollía vala [Szásznyíres SzD; Ks].

porondú vmilyen homokú; cu un anumit fel de nisip; sandig. *1812:* Értem ... ennek az ágnak folyamattya hellyén egy kis porondotskát, mellyet a Viz Áradása okozott volt, de nagyon kitsi és száraz kopatz porondu hellyetske volt [Káptalan AF; DobLev. V/943. 16a].

porondvetés homokhányás; nisipiş; sandiger Platz. *1590/1593:* ez Kws Zamoson valo keet Malom keozeot, az minemeó peres porond vetis volna, arrol valo tanukat Jeouendeo igassaganak megh ismeretiert be vennenk [Ks Dés és Szentbenedek közötti határperre von.]. *1592/1593:* mindenkor zabad volt az porond vetis ... Az eorleo barom rea iart, mikor few volt rajta [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12].

porondvetés-sziget porondsziget; prundiş, insulă de nisip; Sandinsel. *1592/1593:* sokzor iartam Azon az porond vetis zigeten altal ... azt a' porond zigetet az Kws zamos vize keet feleól follia vala [Szásznyíres SzD; Ks].

porongy gyalogfűz, füzcserje; salcie pitică; Weide, Weidenbusch. *1763:* a Porongy irtása véget pellekedvén Sebestyén János [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

porongybokor gyalogfűz, füzcserje; salcie pitică; Weidenbusch. *1754:* (Egy földnek) egj porongj bokor lévén az igaz határába [Mezőmadaras MT; Berz. 18]. *1804:* ott ki keresvén a' Régi Csutakot, asztt meg újjitták egy Cserefa ully Csutakkal, es Egy fejer Füszfa Porongy Bokorral [Backamadaras MT; CsS].

porongybokros gyalogfűzzel/füzcserjével benőtt; plin cu sălcii pitice; mit Weidenbusch bewachsen. *1797:* Lévén ... egy darab Porongy Bokros Követses viz mosott helye ... Eszak felöl betülödik ... folyo Küköllö vizibe [Bethlenfva U; Ks 65/43].

porongyfűzfás gyalogfűzfás; plin cu sălcii pitice; mit Weiden bewachsen. *1827:* az Almás vize Árka közt van egy darabb rét melynek égy része porond füszfás [Balázsháza Sz; WassLt Conscr. 324].

porongyos, poronyos I. *mn* gyalogfűzzel benőtt; plin cu sălcii pitice; mit Weiden bewachsen. *1756:* ezen Sziget Füzes és porongyos volt [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 11]. *1806:* az Exponens Grófné Aszszony ő Nagysága Udvari Tisztyei nem curálták nem ügyelték azon hellyet mint akkorban haszonvehetetlen porongyos hellyet [Erdősztgyörgy MT; WH].

Szk: ~ *kert. 1838:* vitettem ... A Porongyos kertre 100 karot, 4 vontatás tövisett [Usz; Pf] O **Hn.** *1825:* porongjos kert nevezetü helyben (k) [Kobátfva U; EHA] ✱ ~ *rét. 1788:* (Van) egy darab bokros és porongyos réttye [Nyárádsztlászló MT, Sár.] ✱ ~ *szénafű. 1734:* égy darab porongyos széna fü [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

II. *fn* gyalogfűzzel benőtt terület; teren plin cu sălcii pitice; Platz mit Weiden. *1727/1811:* Szenafü ... 2 bugjára való a poronyos osztatlan [Köpec Hsz; Köpeci lev.]. *1773:* Küs puszta porongjos, Küs Csegelj heljecske [Nyárádsztlászló MT; Sár.]

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a *porondos* szónak is volt nyelvjárási szinten *porongyos* változata, úgyhogy a két szó közötti kölcsönhatást nem zárhatjuk ki.

porongyvessző gyalog-füzfavessző; nuia de salcie pitică; Weidenzweig. *1821:* Egy magos szál lova volt Kontza Jakab ökegyelmének ... Porongy veszőből meg melegítve kengyel vas hellyet karikát hajtottunk[a] [Zalán Hsz; HSzjP Rebeka Simon (24) prov. vall. — [a]Ti. a nyergére].

Szk: *fűzfa ~. 1840:* Ezen Csitkos kert nagyobb része bé vagyon növe a' leg jobb kertelni valo Fűzfa porond veszszőkkel, régentend Csitko legelésre hasznaltatott, 's bé is volt keritve [Udvarfva MT; EHA].

poronyán könnyedén, odavetve; necugetat; leichthin. *1710 k.:* Azt hiszed-é ... hogy az Isten a te egészségedre, életedre ... gondot nem viselt volna ... a természet doktor által, mint az oktalan állatokra ...? De te nem akarsz véle élni; ó ha úgy praktizálnád, amely könnyen s poronyán mondod: Natura paucis contenta [BÖn. 512].

poronyó l. porhanyó

poronyófa gyalogfűzfa; salcie pitică, Weide(nbaum). *XVIII. sz. v.:* el vevék tőlle a páltzát és a tépelődésből hogy ki szabadult arra ismét kapott volt egy nyers poronyofát ... melly fa el romlék mind Oprának a hátán [Kanta Hsz; HSzjP Josephus Gál (32) lib. vall.].

poros 1. törmelékes, pozdorjás, porral teli; plin de praf, prăfuit; voll von Staub. *1656:* Elegyes poros rostalatlan buza cub. sax. nro. 67/3. Jbidem gazos poros rostalatlan köles cub. 18 | Vagjon ezen hazban elegjes rostalatlan poros buza, cub. sax. nro. 87 [Fog.; UF II, 107, 129]. *1658:* Percipialtam ... az El csepeltetett Majorsagh Buzanak polyvas, es poros utollyat ... Cub S. N. 6 [Borberek AF; WassLt Perc. 35]. *1674:* gazos, lehas, s poros fümagos buza volt [KJ]. *1681:* Vetés ala rostalt buza allya, ighen poros Cub. 3 [Hátszeg H; VhU 596]. *1748:* a' melly szénát itt a' Maroson tul valo réten tsináltatott vala ő Kglme, az igen poros, és fekete volt [Marosszkirály MT; Told. 56]. *1750:* vagjon ket derék jo ujj Hámbár egj végtiben tsinálva, mellybenis az földröll egj rakás igen poros buzát, és rosost, töltöttünk belé Metr. 35 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4]. *1788:* Igen rosos, rostálatlan, szegény poros buza el-üttve Metr 27 [Somogyom KK; Told. 44a]. *1796:* (A paripákat) ha natságod parantsolna Szeretném öket Füre fogni hogy tisztulnának a poros iszapos Szénától [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1805:* Anno 1805 Die 8a Aprilis az allakor feletebb üszögös és gazos paras levén semmi haszan nélkül méretetett elöttem hat vékák descrescentia [Szentbenedek AF; SLev. 1].

2. porlepte; acoperit cu praf; staubbedeckt. *1650:* mjkor myklos Ferencznjt laktam az poros ároknak az vyze zorte ment az mjklos Ferencz kertybe Es zorossabais [Nagykede U; UszT 8/64. 58c].

3. puskaporos, puskaporhoz való; cu/pentru praf de puşcă; mit/für Schießpulver. **Szk:** ~ *szekér. 1653:* Mikor a várat vinák, egykor látták az egen török ország felé, mintha valami tüz lobbanás lött volna, melyet úgy magyaráztanak, hogy egy csuda volna az egen, és hogy az győzedelömnek jele volna. De a csak bolondság volt ... mert hát a császár[a]

poros szekerei gyultak volt fel a táboron, és azt látták a kik táborban Tömösvár alatt voltanak [ETA I, 48 NSz. — [a]A szultán] ✱ ~ *szita. 1620:* Az Also Varban ... Porhoz valo Tekeneő eőregh No 5 ... Poros zitha No. 2. Rosta No. 1 [Kővár Szt; Borb. II].

4. ~ *konc átv* kb. odavetett, értéktelen vmi; lucru fără valoare; wertloses Ding. *1673:* Az asszonyunk kegyelmességét Hunyad dolgábúl köszönöm. Bizony nem volna poros koncz, de abban nekem sok akadályim lehetnének [TML VI, 428 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

porosan porral lepetten; acoperit cu/plin de praf; staubbedeckt. *1762:* mondék mit hazudsz te gyermek hogy pénszt tanált apad asz mondá a Leánka beszéltem biz én, mert tanált bizony apám a szokmánnya allyában hoszta és ... a ládaban tették mind poroson de azután Anyam meg mosta és a kertben a vetés köszt szárasztotta, és mint ott strásalta [Gyeke K; Ks 4. VII/12 Marincza cons. Szekvesztru Petru (33) zs vall.].

porosz prusac; preußisch. **Szk:** ~ *tallér* Poroszországban forgalomban levő tallér. *1853:* Bécsben 60 porosz tallérért 96 ft Berlinben 30 porosz tallér és egynehány garasért 50 ft [KCsl 3].

Vö. a *prussziai* és a *prusszus* cimszóval.

poroszka 1. gyors járású/ügető ló; buiestraş, buiestru; Zelter. **Sz.** *1710:* A francia király ... egynehány francia officiálisokot külde, hogy tanítsák ordinantiára a Rákóczi hadát, de agg lóból nehéz poroszkát csinálni [CsH 307].

2. *szitk 1599:* Rigo Leorinchyne mene oda, s monda Deyak Peter menj el te porozka Jnnen, s monda hogi ha porozka vagiok sem te porozkad vagyok nagi dologgal ky erezthe dyznayt onnat [UszT 14/39 Anna consors providi Francisci Rigo lib. vall.].

poroszkajáró poroszka járású; care merge în buiestru; im Paß gehend. *1802:* (A ló) jó poroszka járó, egy lába patkos [DLt nyomt. kl].

poroszka ló gyors járású/ügető ló; buiestraş, buiestru; Zelter. *1611:* Egy fejer porozka lo [Taploca Cs; LLt Fasc. 155].

poroszkáló azonos oldalon levő két lábával egyszerre lépő; buiestru, buiestraş; im Paß gehend. *1815:* Kitsin Fekete Paripa, semmi Bélyeg nints rajta igen jo járásu porotzkálo [DLt 953 nyomt. kl].

poroszkaszabású poroszkálva járó; care merge în buiestru; im Paß gehend. *1599:* az Papnak egy nagy kek lowat adot wolt, az Pap esmegh egy kisded porozka zabasu paripat [UszT 15/190 Joannes Miklossy, Primipilus Jenlakiensis vall.].

poroszló 1. törvényszolga; uşier; Gerichtsdiener, Büttel | börtönőr; temnicer, gardian; Gefängniswäter. *1568:* az porozlo Lazlo, be vizy vala az kayantay embert az toromba[a] es az ember el futankodek elotte, bezeg oztan Lazlo az zekerce fokaual es lapossaual egy nchanzor megh wthe [Kv; TJk III/1. 195. — [a]A városi börtönbe]. *1576:* Kewannyak eo k. varoswl hogi Mind az porozlonak es zemet Byronak Tarsa legien az zas vraim Nemzetsegebeol, Mint ez eleotis vgy volt [Kv; TanJk V/3. 136a]. *1577:* az porozlot eo kegme Byro vram megh fenychye hogy a' fele parazna zemelyeke(n) forint Adot ne zeggye(n) [Kv; TanJk V/3. 142a]. *1582:* 13 April wewek két gylkosnak feyet atta(m) az porozloknak Biro V hagy(asa)bol fl. 2 Az cyganoknak is attam f. 2 [Kv; Szám. 3/V. 14 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Az porozlok kialto heliet Czinaltattam meg ket Zarw fabol szegę faia Czinalasa teolt —/25 [Kv; i.h. 3/XXX. 19 Seres István sp kezével]. *1588:* Byro vram hatta volt, hogy az fokhaznal az porozlok hazaban az kemencet meg chynaltassam [Kv; i.h. 4/I. 43]. *1591:* wagtak Negye az kett Legentt ... fyzete(m) ... Az Parazloknak f l | az Cynteremben az parazlok a hol kialtanak egi gradichot es allast chynaltattünk, fizetünk Ach Antalnak ... teolle f—d 50 [Kv; i.h. 5/I. 28, 8/XV, 38]. *1602:* Vagion sok panazolkodas az Zaz Vraimtol, hogy az porozlok mingyarast ragadgyak lowokat es vitten vizyk postak ala [Kv; TanJk I/1. 416]. *1621:* az porozlok egy posta ala vittek uolt el Egi Calujnista Enyedi Georgi pap loat [Kv; Szám. 15b/IX. 211]. *1629:* Az Poroszlotol hallam hogy monda, hogy ... bannya hogy megh foghtatta [Kv; TJk VII/3. 115]. *1717:* Midön volnánk ... Idösbik Sz: Keresztí András Ur(am) eö kglme kolosvari Lábos ház mellett lévö piaczi házánál, egj a' toronjban vagj fogházban keserves rabságot szenvedö Váradi Márton nevü ember, azon helljnek Poroszlojával, meg irt Mgos Ur(na)k eö kg(ne)k eleibe késértetvén magát jelengeté keserves rabság(ána)k okát [Kv; Ks 89]. — L. még BIm. 1000; BÖn. 895.

Szn. *1570:* porozlo Benedek. Katalin porozlo Martonne [Kv; TJk III/2. 48, 57]. *1585:* Porozlo Matyas [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. *1591:* Porozlo Marton [Kv; i.h. 5/I. 13]. *1603:* Porozlo Mihalne Ersebet Azzony [Kv; TJk VI/1. 684].

Szk: *város ~ja. 1590:* Sardj Janos reszegh vala az varos porozloja. Treffaba be Niula ez zekeres taniztrajaba Monda ez zekeres, mit keresz ot, No No, semmit Nem veon ky beleolle [Kv; TJk V/1. 49]. *1754:* A Város Poroszlojának csizma kenni degettet 1 1/2 xr 1 1/2 xr [Kvh; HSzjP].

2. kn v. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după un prenume sau un nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Vornamen oder Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1570:* Marto(n) Az porozlo [Kv; TJk III/2. 144]. *1573:* Jeottek volt az vra ho(n) nem letebe ... Marton porozlowal [Kv; TJk III/3. 178]. *1582:* Kelemennek az porozlonak [Kv; Szám. 3/VIII. 64]. *1597:* Porozlo Marthon az porozlo. Porozlo Zabo Marthon [Kv; TJk VI/1. 23, 98].

poroszlóné a poroszló felesége; soţia temnicerului/gardianului; Frau des Büttels. *1568:* Anna Consors demetri nagy ... fassa e(st) az Pyachrol haza mentembe elöl talam (!) az porozlonet es egy palastot vizen vala [Kv; TJk III/1. 153]. *1602:* Karaz Kelemenne Martha azzonj ... vallya ... az fogoly azzony az mostani Porozloneual egyetemben Jeowenek Feyesnet kereswen [Kv; TJk VI/1. 563].

poroz 1. ontja a port; a scoate praf; bestäuben. *1729:* Enis ott voltam osdolán Mikor az Mlgos Fő Ispán Ur Szenáját el hozók, hellyel hellyel meg veszett vala porozott erössen mikor fel rakók [Apl.t 3 Petrus Tölcséres de Al Torja[a] (35) pp vall. — [a]Hsz].

2. (el)ver/fenekel; a-i scutura (cuiva) nădragii de praf; verprügeln. *XIX. sz. eleje:* nem sokat porozták az én alfelemet [Lemhény Hsz; HSzjP].

◇ **Sz.** *1614:* 1596. Tömösvárát megszállá az erdélyi had, de heába, mert más felől török császár kiindula Eger alá, és ugyan poroz vala az seggik az erdélyi hadnak, úgy vakarodék el Tömösvár alól bé vissza Erdélybe [BTN[2] 45].

porozás 1. (be)porosodás; prăfuire; Stäuben. *1648:* Két zeöld giontáros eztergárban mettzett labu nyoszolyák az eggyk feliben porozás ellen fejéren egy darab dezkázott tábla [Komána F; UF I, 931].

2. porral való behintés; presărare cu nisip; Bedeckung mit Staub. *1679:* Esztergarban meczett ... öregh kolomaris ... Irast (!) porozashoz valo por tarto [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20].

porozó, porzó I. *mn* **1.** portisztító; de praf; Staub-. **Szk:** ~ *csizmakefe. 1832:* Egy nagy anglus Schuvichsos és két porozo csizma kefe [LLt].

2. (cukor)szóró; de presărat (zahăr); (Zucker) streuend. **Szk:** *(nádméz/nádmézes) ~ (ezüst)kalán. 1787:* Egy Nádmézes porozó Kalány [Kv; Ks 73/55. 112]. *1793:* egy parazo ezüst kalany [Mv; KCsl 5]. *1801:* Egy Nád Méz porozó ezüst Kalány, fekete Csont Nyelével [LLt 106/1]. *1820:* Egy porozo Kalán [Mv; Told. 19]

3. porhintő; de presărat cu nisip; (Sand) streuend. **Szk:** ~ *skatulya. 1760:* Egy porozo skatuja pléjből [Mv; TGsz].

II. *fn* **1.** cukorszóró; zaharniță de presărat; Zuckerstreuer. *1710 k.:* mentette magát, eléhozatván azon nádmézet porozóstól, melyből azt a hírt[a] költötték [BÖn. 713. — [a]Ti. hogy férjét megétette volna]. *1748:* Káfe tartó 1. Porozó egj [Vargyas U; CsS]. *1795:* Ezüst mivesnek egy Porozoert 26 — [WLt Cserei Heléna jk 77a].

2. portartó; nisipernița; Streusandbehälter. *1730:* Égy asztalra valo Kalamáris Porozojavall, Penna tarto Karafinnyaval [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1735:* egj on Srofos Kalamáris porzóstól [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1756:* Nagj kalamaris, porozójával egjütt [Nagyrápolt H; JHb XXX/34. 24]. *1772:* 1 lro Lada benne lévő kalamarissaval porozojával [Egeres K; Ks]. *1777:* Kalamáris Porozojával és hozzá valo Taczájával edgyütt [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.]. *1789:* 10 Nagy Fa Kalamaris 10. Porozoval Rf 6 ... Egy kisded Fa Kalamaris Porozojával egybe járo Rf — xr 5 ... Egy Csont Kalamáris Porozojával Rf — xr 24 [Mv; ConscrAp. 23]. *1797:* Harom Uj Zöld mázas Cserép Kalamárjs porozoval edgyüt [Szu; UszLt XII. 87]. *1810:* Portsellány kalamaris tartojával porozojaval edgyüt [Jedd MT; LLt]. *1812:* Két tentás Üveg Kalamáris, és egy parazo [Körtvélyfája MT; LLt].

Vö. a *diófa-porozó* címszóval

porozótartó portartó; nisipernița; Streusandbehälter. *1714:* Ezüst Tinta tarto Porozo tartoval együtt [AH 12]

Szk: *réz ~. 1816:* 1 Pár Kalamáris réz porozo tartoval f 1 x 12 [Déva; Ks 102].

porozott rizsporral beszórt; pudrat, acoperit cu strat de pudră; mit Reispulver bestäubt. *1736:* Nem volt abban a lakadalomban sem paszamántos köntösü, sem porozott haju vagy hátul zsacskóban kötött üstökü magyar csak egy is [MetTr 399]. *1759:* A bakon két egyform gyermek szépen felöltöztetve, porozott hajjal mindenik[a] [RettE 96. — [a]Br. Korda György kv-i főispáni beiktatásakor]. *1823–1830:* ha csak felállott is kerek palástjával, porozott fővel a prédikálószékbe, mint az orákulumot, úgy hallgatták [FogE 213]. — L. még RettE. 213, 303.

porrigál 1. jelent; a raporta; rapportieren. *1732:* Esztet alázatoson akarám porigálni az M: Ur(na)k melyről alázat(o)son követem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

2. átnyújt; a înmîna/preda; übergeben. *1704:* szegény Bethlen Miklósné asszonyom a fia által a statusoknak egy memorialét hoza, kit is térden állva, keservesen sírva porrigála és recommendála [WIN I, 139].

3. beterjeszt; a înainta/prezenta; einreichen. *1780:* Városunknak vagy Verős Kovátsi Communitásunknak az a Része, a' mely Részis már tovább nem szenvedhette a' már jo darab időktől fogva alattamban bé csuszott rendetlenségből és törvinytelenségből származott mind Ngtok Vas Dézmabéli fogyatkozását, mind Communitásunknak el nyomorodott sorsát, Azon rendeletlenségnek tolláltatása és az régi s hasznos Törvinyeknek helyre hozattatása végett ... kéntelenittetett vala Ntok szine eleiben Instantiat porrigálni [Torockó; TLev. 9/19].

pórság parasztság; țărănime; Bauernschaft. *1662:* Az fejedelemnek az vezér ellene való indulatjának híre bizonyosan meghozatván, azonnal hogy a fellázadott pórság is már akármint éjjel-nappal táborába hozatnék, megparancsolta vala | noha azon pórság egynéhány ezerekből álló sokaság volna, de hogy a hadakozó vitézi életet nem szokta s tanulta volna ... őket többire csak felgázoltatták [SKr 519, 521]. *1672:* Az szamosközi pórság izent nekem, ha urunk ő nagysága kiindul, mind felkelnek fegyverrel; hajdúkká akarnak lenni [TML VI, 162 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

porszárasztás puskaporszárítás; uscarea prafului de puşcă; Schießpulvertrocknung. *1675:* Az lőuő szerszamokra, es egyeb munitiokra valo vigyazas tisztetekben jaruán, az pattyantyusoknak az basztyakot, es kásamátákat, el kell köztők osztani ... midőn penigh ualamely oly munkara keuantatik, ugy mint por töresre, szaraztasra, kanot szövetwek, golyobis öntesre ... egy masnak szegiteni tartoznak [UF II, 675 Bornemisza Anna ut.].

porszárasztó I. *mn* puskaporszárító; pentru/de uscat praful de puşcă; Schießpulver trocknend. **Szk:** ~ *tábla. 1632:* Por szarazto két tabla ... N. 2 [Fog.; UF I, 133]. *1637:* Az masik szin alattis vagyon ... kett por szarrazto tabla [uo.; UF I, 397]. *1656:* Por szarazto 4 szál deszkabol allo tabla nro. 1 | Vagyon 2 por szarazto 3 harom szal deszkabol allo tabla [uo.; UF II, 103, 105].

II. *fn* puskaporszárító tábla; tablă de uscat praful de puşcă; Schießpulvertrocknungstafel. *1620:* Az Also Varban ... Porhoz valo Tekencő cöregh. No. 5. Por szaraszto No. 2 [Kővár Szt; Borb. II].

porta[1] 1. kapu, bejárat; poartă; Tor | városkapu; poarta oraşului; Stadttor. *1573:* Mattheus L(ite)ratus Tarnochy luratus fassus est, Ez ely mwlt Napokba estwe ... Mond egi Ember kit Zabo lanosnak hinak, Meg chywfola Az esselelek deak ... Azt halwan lanos deak az portaban al volt Mond hogy Te vagy az Essch ageb Meny ely Innet Mert Nem lol lars | Azon deak azt vallia hogy Egy vasarnap estwe fele ... Megien volt ... Be az Scholaba, Azomba lattya tahat zabo lanos az Scholanak portaiat meg halatta es lanos deak az portan kywl Mellette al volt [Kv; TJk III/3. 275]. *1598:* hogi az scholaban ket portan, Az kwlseo aitonak az sarkay hogi el teortenek Azt ... meg chynalta es az aito-

melliek keoweket altal fwrta ... Attúnk Lakatos Balintnak f—/75 [Kv; Szám. 7/XVI. 42]. *1599:* Az scola zúksegere vettünk harom kezepzereo lakatot, vgmint az portara, kapúra es az nagi palatiumra ... d 48 [Kv; i.h. 8/XVI. 21].

2. *triumfális* ~ diadalkapu; poarta triumfală; Triumphbogen. *1710:* Rákóczi is beérkezék Magyaregregyhez, pro 11. Novembris Fejérvárra országgyűlésit hirdetvén, hogy ott a fejedelemségre magát instelláltassa. A kolosvári jesuiták ... páter Kapi intimátiójából nagy költséggel porta triumphalist erigálának ben a városban Székely Lászlóné háza előtt, különb-különbféle picturákkal s emblémákkal ... Rákóczi Ferenc hadi viselt dolgait az igazságnál feljebb magasztalván | A német ármáda megindulván a harchelyről, Kolosvárra érkezék. Már a jesuiták a triumphális portát egybenrontották vala, s páter Kapi elszaladott vala [CsH 361, 365].

3. (nemesi) telek (a rajta levő épületekkel); curte (nobiliară); (adliges) Grundstück. *1794:* az ugy nevezett Antiqua Sessiokrol vagy portákrol, akkár Kaptalanbol vagy egyebünnenis hiteles documentumokot kel producalni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 2b]. *1880:* Minden élő lélek elköltözött a portánkról feredőre [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *belső* ~. *1672:* Nekünk nagy táborunk volt az belső portán [TML VI, 20 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *egy ~n lakik vkivel. 1758:* Észrevévén, hogy nem szeretem, nem hordozott magával[a], hanem csak küldözött hol egyik, hol a másik jószágába ... vagy a feleségénél hagyott, kivel nem sokat lakott egy portán [RettE 65. — [a]Barcsai János] ✱ *egy ~n van vkivel. 1798:* az vdvari Nyerges azt mondá egyben káromolván Tolvajozvan Deluciot velem ma nem iszol egy Házban s véllem egy Portán nem lészesz [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

4. kapu, (rendsz. tíz jobbágyháztartásból álló) állami adóegység; poartă (unitate administrativă pentru plata impozitului); staatliche Steuereinheit. *1677:* valamikor a' Fejedelmek akarattyokbol a' Fő Tisztek Mustrát hirdetnek, minden Nemes ember jo lóval, fegyverrel ... tartozzek comparealni ... ha ki nem comparealna ... a' Tisztek köz Nemes emberen, kinek egy Portara telhető, ugy mint tiz ház jobbágya nincsen, tizenkét forintot; egyházhelyi Nemes emberen nyolcz forintot; tiz ház jobbágyon fellyül biro Nemes emberen huszonnégy forintot ... exequaltassanak rajta [AC 97].

Vö. a *kapu* 10. jel-sel.

5. a török szultán udvara; Poartă, curtea sultanului; Hohe Pforte, Hof des türkischen Sultans. *1543:* Az ezer forinth feloł nylwan wagyon the k., hog ely kewlthem wala Hawasaly waydahoz hog zegeytene megh az my vrunk zabadulasat wele, bathor az w embere wynne be chazar porthayglan, ozthan the k. mwtatnak be az bassaknak [Fog.; LevT I, 23 Gerdy Demether lev.]. *1571:* Mostis az tew ktek Tartomanyaba wagyon egy wgyan azon wayda fiw ky maganak waydasagoth akarna nyerni, hadotis zerzet, mert en az Georgeny wdwarbirowal, Aknay Gyeorgyel egyetembe annak mar węgere mentem, mely dology az orzagnak wezzedelmere lezen, es az Chazzar portanis suspiciot fögwnk magunknak zerzenj [Magyaró MT; BesztLt 3571 Paulus Banffy Lossonczy de Mogyoro Gasp. Pellionjhoz]. *1585:* 3. Sep. Juta Waradol Chegedy Mihaly kilenczed Magaúal vrunk az portara kúltte [Kv; Szám. 3/XVIII. 26b Gellien Imre sp kezével]. *1613:* Mint hogy bizonios okokbul az portara sietseggel kel bocziatanunk, Kereztesi Pal Vram penigh igen beteges allapottal leve(n) ... azert mostan eo kigiemet ne(m) küldhettiwk, hane(m) Haggiuk es serio parancziolliuk ked(ne)k ... Jeotest ieoion ide hozzank, hogy kesedelemnelkwl indulhasso(n) [Törzs. Báthori Gábor rend. Fr. Balássi senior de Veczke usz-i kapitányhoz]. *1614:* Igirwnk ... kapu zam zerint Ngd(na)k vduara Nepe tartasara, Portara, es egieb minden fele zwksegere niolcz niolcz forintot [Ks 87 ogy-i végzés]. *1621:* Giogy Balas es Zelestei Georgy ... Erkezuen az Portarol Kiralj Vrunkhoz mennek [Kv; Szám. 15b/IX. 16]. *1671:* Vegeztük hogy ennek utánna valakiken késedelmeztetik az Porta contentatiojára való adonak meg-inditása, az Országnak ... sullyos büntetését el-nem kerülik [CC 95]. *1676:* Az hűségtek szekiben léuö Sólymárok tartozván az szokás szerint minden esztendöben a' Portára az adóval edgyüt nyólcz Solymokat be vinni; mivel penig az ado be szolgáltatásanak ideje szinte(n) jelen vagyon ... azon hűsegtek szeke beli Solymárok(na)k parancsolya meg; hogy ez esztendebe(n) általok administralandó nyólcz Sólymokat el készétvén, véllek edgyütt ... Brassóban lenni el ne mulassak [UszLt IX. 76/2 fej.]. *1710:* Bethlen Farkas beérkezvén a portára, mindjárt nagyobb dissensiót kezde hinteni a befutott urak közé [CsH 144].

Szk: *fényes* ~. *1619:* Én mondám, hogy: Ne legyen nagyságod az én uramhoz kétségbe, mert az én uram, meglátja nagyságod, hogy úgy viseli magát az fényes Portához s nagyságtokhoz is, hogy megnyughatik az fényes Porta az uram hűvségében [BTN[2] 180]. *1643:* Ha azert hatalmas gyeözhetetlen Csaszarunk es fenyes Portaja my nekünk es az magyar nemzetnek joakarattal, gondviselessel, es Magyar országhnak mostani nemet Csaszar kezebeöl, es birodalma alol valo ki vetelebe(n) elegedendeö seghitseggel lesze(n) ... valamigh my magyar orszagot birni foghiuk maghunk szemelyűnkteöl eö hatalmassaga(na)k esztendeönkent tiz ezer Tallert adunk es küldünk [Törzs. fej.]. *1671:* a' kételenségtől viseltetvén, kénszerittettünk az Fényes Porta Parancsolattyából elöbbi Fejedelem Rákoczi György Urunk mellöl el-állanunk [CC 11]. *1684:* Az Fenyes portarol erkezven Kapucsi hozott ollyan levelet melyben eddig szokasban nem volt kevansaga vagyon az Fenyes portanak [UszLt IX. 76/20 fej.]. *1809:* Felséges Urunk azt méltoztatván ... parantsolni, hogy az olyatén Császári és királyi Jobbágyokat, kiknek a fényes Porta Jobbágyoihoz, praetensiojok vagyon, és ezen praetensiojokat a Constantinápolyban lévő Austriai Császári és királyi Internuntiatura közben jövetelével kivánnyák fel vétettni arra utasittaná, melly szerént ... egy olyan Biztost állitsanak a ki a szükséges Bizonyitásokkal ... a réá bizott dolgot ... elö mozdithassa [UszLt ComGub. gub. 1208].

6. német császári udvar; curtea împărătului german; Hof des deutschen Kaisers. *1672:* Én Uram, elhiszem, az német porta vádoskodni bizony el nem mulatja, az mint hogy sürüséggel is jár az postája [TML IV, 391 Baló László Teleki Mihályhoz].

porta[2] l. portya

portabetétel kapuzárás; închiderea porții; Torschließen. *1573:* Peter deak zilahy ... vallia hogy Ez ely mwlt Napokban estwe Takarodo harang es trombitalas vtan volt, Az hogy kywl az portan volt Ianos deak varya volt az Seniort es Az tcob deakokat kyk kywl voltak Mert eo Rayta volt azkor a porta Be tetel [Kv; TJk III/3. 276].

portai 1. a török császári udvarból származó; din curtea sultanului, de la Poartă; aus dem türkischen Hof stammend | török földön készült; făcut în Imperiul otoman; in der Türkei hergestellt. **Szk:** ~ *botocska. 1681:* Portai botoczka, mellyek(ne)k egi egi végeben szép mesterséggel kez formara csinalt fejér csont vagyo(n) Nro 2 [Vh; VhU 539] ✱ ~ *cafrang* török nyeregtakaró. *1627:* Egj aranias barson porthai Cafragh [BLt]. *1673:* Egj tiszta szkofiummal varrot portaj czaffragh [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy. Bethlen István inv.]. *1710:* Egy fejer, ezüst s arany fonallal fejer s karmasin szin selyemmell szött, sarga portai Czafrag [Told. 19] ✱ ~ *diványszőnyeg. 1759:* szállittasson el ... Egy igen nagy és szép portai diván szönyeget [Sárd AF; TSb 51] ✱ ~ *falravaló* török falvédő. *1659:* Ket portay falra ualok [LLt Fasc. 146] ✱ ~ *fék. 1697:* Felvinczi Sigmond Ur(am) egj uttal Gernyeszegre hozott egj egész lora valo öltözetet, ugj mint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójaval edgjütt | hozott ... Radnotra egy ugja(n) széles Portai Féket [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall.]. *1710:* Veres karmasinra vont, harom ujnyi szelessegü ezüst aranyos rostelyos, nem igen derek kövekkel portai fek [Told. 19] ✱ ~ *fékagy. 1711:* portai fék agj szügjellöjével orrodzojával Tarka Selyem Majcz fékemlő szár rajta [Told. 19] ✱ ~ *fonal. 1656:* Feher ruhak. Abroz vagyon hát, harma portaj veres fonállal szeött az keornyűleti [Doboka; Mk Inv. 2] ✱ ~ *hintó. 1664:* Egy Portai Hintoban valo Vánkos haj [Beszt.; SL] ✱ ~ *kaftán. 1717:* Portai kaftán, két darabban [DanielAd. 96] ✱ ~ *kantár. 1740:* lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne; Told. 19] ✱ ~ *kard. 1652:* Egy portai nyakb(a) vető ezüstes aranyas kard fekete czap(ás) [Nsz; IB. Bethlen István lelt.]. *1666:* Egy aranyos czapas Portai kard maicz rajta [Ks 21. XVIII. 79]. *1668:* egi portai Aranias kard [Somkerék SzD; LLt Fasc. 156]. *1673:* Egj portai fekete czapas regi forma kard szijjaval [Marossztkirály AF; IB. Bethlen István inv.] ✱ ~ *kardocska. 1688:* Egy Gyermek(ne)k valo Portaj Arányas kardocska [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ ~ *kengyel. 1710:* Egy pár portai kengyel [DanielAd. 90] ✱ ~ *keszkenő. 1642:* Portai keszkenoök no 4 [Koronka MT; Told. 26]. *1699:* Vasárhelyi Borbély Peter Ur(am) conferalt az Udvarfalvi Templomhoz egy portai veres selyem nyomtatásos keszkenöt, rostos végőt [Udvarfva MT; MMatr. 425] ✱ ~ *kötőfék. 1642:* ket Portai kótófek allasbeli [Koronka MT; Told. 1a II] ✱ ~ *lekötő (majc)szij. 1659:* Ket portay lekeoteo szy [LLt Fasc. 146]. *1681:* Török, avagy Muratt nyergek ... Murat ezüstt kengyelek rajta uj Portai le kötö majicz szijjal [Utl] ✱ ~ *mű. 1677:* A' Fejedelmek számára valo vásárlások, Portai és egyéb mivekre valo ezüst és arany adás, a' Tárházakbol administráltassék, annak szokot rendi szerint [AC 248] ✱ ~ *nádméz. 1736:* (A régi lakodalmakban) még láttál volna mindenféle liktáriumokot, portai s velenczei nádmézből csinált confecteket [MetTr 386] ✱ ~ *nyakravaló. 1736:* rendszerént portai selyem török nyakravalót viseltenek, az alább rendü emberek penig közönséges portai nyakravalót [MetTr 350] ✱ ~ *pallos. 1681:* Portai Veres barsonyos aranyos pallos [Utl] ✱ ~ *párnazsák. 1681:* Hintoban valo portai, tarka, párna Sák, also része bör [Vh; VhU 540] ✱ ~ *selyem. 1711:* 17 1/2 Lott fekete Portai Sellyem [Apl.t 5 Apor Péter inv.] ✱ ~ *(skarlát) szőnyeg. 1683 k.:* (A klenodiumok) mind el vesztek a Tatár mia mikor az Ecclat fel verte az egy Portai szónyegen kivül [Menyő Sz. SzVJk 132]. *1699:* Duffla Viragos portai szönjeg viseltes Nrö 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1728:* Egj portai regi szönyeg [Feldoboly Hsz; SVJk] | Egj viseltes portai szönyeg [Réty Hsz; i.h.]. *1736:* egy asztal ... szkófiummal szött portai szönyeggel bé volt teritve | az nyujtózószéken volt valami szép portai skárlát szönyeg [MetTr 394, 401]. *1759:* szállittason el ... Egy középszerü szép portai szönyeget ... Egy nagyobb szép portai Szönyeget [Sárd AF; TSb 51] ✱ ~ *szekér. 1676:* Jbidem Portai kett viseltes szekereknek két vasas kerekek [Fog.; UF II, 740]. *1702:* Egj Portai Szekérb(en) valo vankos haj [M.solymos H; Told. 22] ✱ ~ *szerszám* török lószerszám. *1656:* Az en keglmes Uram(na)k hagiom az vertsye Lovamot, uy köves portai legh szeb Szerszámommal, orrara valojaval, fek emleivel, zabolajaval [Ádámos KK; BálLt 93]. *1705:* Edgy szeles Vitezköteses formai Portai szerszam orodzojával edgyütt [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György keze írása] ✱ ~ *vánkos. 1736:* az halottat rendszerént materia köntösben nyujtóztatták ki, vagy bőrös kapczás nadrágban vagy csak materia vagy szép gyolcs kapczában, az feje alá tettek vagy bársony vánkosokat, vagy ... portai drága vánkosokat [MetTr 401] ✱ ~ *vánkoshéj. 1668:* alab valo veres Bársony Portai égy bokor vankos hej [Mk Kapi György inv. 3].

2. a török császári udvarhoz tartozó, annak alkalmazásában levő; din Imperiul otoman; zum türkischen Hof gehörend. *1603:* Az Teöreök es az Tatar Bizonyosan el hydie Kedtek hogy felette sok kytt megh Basta Vramis eö Naga el nem hitt mind eddigis az meddigh telliesseggel Vtolzor megh bizonyoduan benne Vgy kelletett el menny, Bizonyosson aztis el hydie Ked, hogy hamar erkeznek Algyukkalis sokkal es Jancharokis sokan portayak Jeonek mellette ezek pedig nem mezze wadnak Bizonyos emberekteöl ertettwk [Dés; BesztLt 65 Th. Szabó dési bíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. *1676:* hadd tanuljuk ki az porta új igazgatóknak elméjeket és ahozképest tudjuk mi is bátorsággal alkalmaztatni a dolgokat [TML VII, 310 a fej. Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *csausz. 1668:* Váradiak ismét háromszáz lóval jüttek volt Sebesvárhoz, meglátni, ha építik-e? nem-e? Úgy hallom, azokkal is más rendbeli portai csauzok voltak, kik is szemlélésére küldettek [TML IV, 297 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1679:* Monay Uram ... Körösszegen talált egynehány szekér jancsárt, az kik az portai csauzt kisirték, mely Buda s Szolnok felé jütt [TML VIII, 432 Ispán Ferenc ua-hoz] ✱ ~ *fővezér. 1662:* Borbély György ... elég emlékezetes dolgokat is vőn ugyan végben, mint a portai fővezér Szinán basának ... Gyergyónál a Dunán nagy kárral való általkergetését | Hogy pedig már a budai vezér, Kenán passa nagy hadakkal Tömösvárnál gyülekezvén, maga mellé naponkint nagyobb-nagyobb erőket, söt a portai fővezért is nyilván kivárná, még ezen derék hadaknak megegyezése nem lenne, hogy addig kellene vagy egy jeles vitézi próbát velek megtenni, a fejedelem tanácsosnak állítja vala [SKr 83, 409] ✱ ~ *követ. 1657:* Portai követ vagyon itt [TML I, 47 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *nagy erő* török hadsereg. *1662:* Ugyanezen 1634-ben török császártul még kikelet előtt fejedelemnek megparancsoltatott vala: készületben lenne az egész ország népével, mert az fővezérnek ásiai és portai nagy erővel a fűvön mindjárt a lengyelek ellene hadba kellene indulni, ki mellett az fejedelemnek is az ország népével jelen kellene lenni [SKr 157] ✱ ~ *szerdár. 1619:* Valami azféle portai szerdár felöl csak emlékezet sincs, az szokott kapitán kimenetelin kűvül [BTN² 272] ✱ ~ *vezér. 1662:* a portai vezérek közül egyiknek-

másiknak való ígéretivel véghezvitte volna, hogy igen titkon a budai vezérnek megparancsoltatott vala, minden erejével hozzákészülvén, őszre kelve vinné be Bethlen Istvánt a fejedelemségre [SKr 167].

3. a török császári udvarba küldött (tisztségviselő); (demnitar) trimis la Poartă/în curtea sultanului; zum türkischen Hof gesandt. **Szk:** ~ *posta* a portára küldött futár. *1659:* Portai Postak. Boros Istuan ... Fogar(asi) János ... Sido Juda [UtI]. *1667:* Levelemnek megírása után érkezék portárúl Rácz Dobrin nevű portai posta [TML IV, 110 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1671:* Paládi Portai Posta Baló László Ur(am) előtt tött Fassioja, és Relatioja [Törzs. fej.]. *1675:* Nagtok Portai Postaja Fogarassi János al(á)z(ato)s suplica(ti)oja Nagodhoz [Fog.; Törzs]. *1687:* Rácz János Portai Postának adtunk Két Cantort f. 12//50 [UtI] ✱ ~ *rezidens* portai követ. *1668:* volt benne[a] az német portai residenssel való confidentia [TML IV 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]A levélben]. *1677:* Forvalnak is írt az ő portai residensek; azt írta: az török ugyan nem cselekszik az tavaszig semmit, de hogy az magyarok cselekedjenek, nem ellenzi [TML VII, 471 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1678:* Én nem tudom, Komám uram, hogy vagyon az dolog, de az portai franczia residens ezeket valóban bíztatja [TML VIII, 127 ua. Naláczi Istvánhoz].

4. a török császári udvarban betöltött (tisztség); (funcţie ocupată) la Poartă; am türkischen Hof ausgeübte (Funktion). **Szk:** ~ *főkövetség. 1679:* En Keczeli Istvan az mi kglmes Urunk eő naga Bejároja ... leváltam ... Kovacs Istvan ur(un)ktol ő kglmektol: az nemes Ország Tavalyi Császár adoja restantiaja ... fizetesére rendelt summat, mellyeket (így!) ... Nalaczi Istva(n) ur(am) ő kglme Tavalyi Portai Fő követségiben kölcsön penzel töltett ki [MbK] ✱ ~ *kapikihaság. 1662:* Budára a vezérhez ... Rácz Istvánt, ki a portai kapikihaságot jó üdőkig viselte s az török nemzet között ismeretes s különben is jó expertus, próbált, becsületes főember volna, küldötte vala[a] | Boldvai Márton portai kapikihaságra küldettetvén [SKr 218, 308. — [a]I. Rákóczi György].

5. a török császári udvarral kapcsolatos, arra vonatkozó; privitor la/legat de curtea sultanului; mit dem türkischen Hof zusammenhängend. **Szk:** ~ *állapot. 1619:* Az itt való portai állapot felől írhatom, itt az tisztek igen megváltozának; jancsár aga más vagyon [BTN[2] 191]. *1662:* a portai állapotokat is értvén s tudván, a fejedelemmel elment sok szép hadak, a sok urak s ország népei hová lettek volna? [SKr 383] ✱ ~ *dolog. 1667:* Egyéb portai s másuvá való dolgokrúl hopmester uram bőven tudósította Kegyelmedet [TML IV, 114 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1678:* Elhiszem in paribus az portáról jött leveleket megküldötték Kgdnek, melyből kitanulhatta, hogy miben legyenek a portai dolgok [TML VIII, 114 Nemes János ua-hoz] ✱ ~ *hír. 1668:* kérem alázatosan Nagyságodat, ha mi oly portai hírei volnának Nagyságodnak méltóztassék engemet is méltatlan hivét tudósítani [TML IV, 27 Teleki Mihály a fej-hez]. *1672:* Micsoda híreket is tudnék én Kegyelmednek írni az portai hireken kivül [TML VI, 123–4 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *levél. 1677:* Ezen órában érkezének ezen portai levelek | A portai leveleket amint látom, onnét jót kell várnunk [TML VII, 502, 513 Teleki Mihály Tökölyi Imréhez] ✱ ~ *rezolúció. 1677:* A végbeliek semmi választ nem töttek, mivel azok a portai resolutiót, resolutusok, megvárják [TML VII, 521 Teleki Mihály a fejhez] | Isten áldásából minden nap jó reménséggel várjuk a portai resolutiót [TML VII, 539 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *szentencia. 1678:* Talám az én irántam való dolgokat megírhatná Kgld; úgy értem igen közel járt az nyakunkhoz az portai sententia [TML VIII, 77 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz] ✱ ~ *válasz. 1671:* Úgy látom, Baló uram követségével ellenkezik az portai válasz [TML V, 654 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1677:* Bizony dolog, sok nehézség vagyon az dolgokban ... minden dolgokat elmetsz az portai válasz [TML VII, 475 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

6. ~ *adó* a török császárnak fizetett adó; tribut plătit Porţii; an den türkischen Sultan bezahlte Steuer. *1661:* A(nno) 1661 die 17 Juny Administrált Boyer Sigmond Uram az eőt forintos Portaj Adoban garas penszt flo 99/35 [Szád.].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *forma* **a.** a portán szokásos mód; conform obiceiului statornicit la Poartă; laut der Bräuche am türkischen Hof. *1618:* ha Nagyságod nem írt vala is az vezérnek olyan nagy dolog felől, de igen szép dolog lött volna akár csak particulariter, ha nem az portai forma szerént is írni [BTN[2] 114]. — **b.** törökös; turcesc; türkisch. *1642:* Kis Tholdalaghi szamara ezek iuttak ... egy viseltes kard ezüstós Aranyos Portai forma [Koronka MT; Told. 1a II]. *1653:* Kemeny Janosnak egy veres barsonj aranios kardot portaj format, Tallertis ezeret [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m-i viceispán végr.] ✱ ~ *formán csinált* törökösen készített; făcut după obiceiul turcesc; auf türkische Weise gefertigt. *1645:* Egy Portai forman czinalt ezüstös Aranias kard, Szyaual boglaraual, Szablia tarsaliaual edgiut [LLt Fasc. 125] ✱ ~ *paripa* török paripa; cal turcesc; türkisches Pferd. *1736:* mikor Székely László házasodott ... az mely festett portai paripán ült maga, annak két szál darutoll az homlokára akasztva [MetTr 347] ✱ ~ *út* a török császári udvar felé vezető út; drum/călătorie spre curtea sultanului; Weg/Reise zum türkischen Hof. *1653:* eladták a jószágot bolondul Gáspár Jánosnak ... de esztendeig nem birhatá, hanem a portai útban meghala [ETA I, 140 NSz].

portál 1. elvisz/szállít; a duce/transporta (de undeva); abliefern. *1610:* szenaiat az megh irt szena fwreöl el takarta (!) elis uitted ergo miert potentiose portaltad az en eóreóksigemreöl cum estimatione kiuanom megh [UszT 12a].

2. beszolgáltat; a preda; abgeben. *1677:* tartozzanak a Kis kerekiek ... 200. kalongja buzat, vagj gabonat eő Ngok számára meg aratni, kit is ha ne(m) portalnának toties quoties negjven forintot exequalhasso(n), exequaltathasson eő Nga a Kis kerekieken [Csanád AF; JHb XXVI/42].

por-társ *alk* kb. halandó-társ; aproapele (cuiva); Mitmensch. *1811:* Por vagy, porrá lészel! sokszor emlegessed, Fel ne fuvalkodj, 's por társad meg-ne vessed [ÁrÉ 116].

portartó porozó; nisipernița; Streusandbehälter. *1679:* Esztergarban meczett, tornyos, festekes öregh kolomaris ... viasz és pennatartoval együtt nro 1 ... por tarto, melj fedelével együtt fabul esztergarb(an) meczczetet [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20].

portátor kőhordó bányamunkás; muncitor care lucrează la transportul pietrei într-o mină; Steine liefernder Bergarbeiter. *1681:* minden marhas ember, ă ki egesz helyet bir, öt öt köböl Zabot tartozik adni, avagi azert ket forintot

fizetni ... Excipialtatnak ezen Contributio alol à Szabadosok, puskasok, Portatorok; Az Acsok, keö vagok Birakis | Az Bányákba(n) levő Munkasok, — s fizetések ... Koh mester egi, jar vasa egi hetre egi masa s egi rud-is ... Kő hordo egi (:Portator:) Egi hetre egi fertaly vasa, s egi rudis [VhU 64, 66].

portefeuille erszény, tárca; portofel, portmoneu; Portefeuille. *1793:* (Van) egy portfeuille [TL Conscr.].

portéka 1. dolog, tárgy; lucru, obiect; Ding. *1585:* Hozanak Varadrol valamy poztot, berbenczet egyeb portekat feyedele(m)nek lewelek vala 2 darabantys vala vellek [Kv; Szám. 3/XXII. 11]. *1595:* mentt Deesre 4 loúal, vittek penzt, rostelt ablakra és egyeb partekat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 101 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1697/1767:* Angyam ezen Contractust sokképpen violálta, Leveleit, Gyüreit és egyéb meg igirt portékáit el tartván Bátyam Vramnak ő Kégyelmének [Hr 8/16]. *1751:* kik faragtak volna azon fákbol ... fentököt, vagy akar mi portekákot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1756:* hir támadván az gombok(na)k el lopások felöl ... én pedig tudván hogy lopott portéka az Fiamat adigáltam hogy viszsza adja annak akitöl vette [Bácsi H; BK. Emericus Farkas de Rákos (40) ns vall.]. *1761:* azt nem doceallya, hogy meg edgyezése lett volna Kannás Susával azirán hogy az lopot portékákot vigye, s horgya Ajtoni Ferenczné Aszsz(onyo)m házához, és ottan rejtse el [Torda; TJkT V. 46]. *1763:* (A szekéren) az irt Sákokon kivül, egyéb partikák is voltanak rakva [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 39 Muntyán Juon (50) zs vall.]. *1780:* Sokszor láttam hogy Cserei Uram hol kisebb hol nagyobb tsómo portékákot küldött Kolosvárol bé varva, s be petsételve az emlitett Öreg Asszonynak keziben [Bethlen SzD; BK Juliana Ersekújvári conj. St. Butzi (24) vall.]. *1796:* mit méltoztatik Ngod parantsolni méltoztassek meg irni, nehogy a vasarlatt portékákba kár essék [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1816:* A következő Portékák közönséges Kotyavetyéje kezdődött ... 7ber 11ikén [Kv; Born. IV. 41].

Szk: *dibdáb ~. 1676:* mi az tárházat üresen találtuk, semmi egyéb holmi dibdáb portékánál nem lévén benne [TML VII, 229 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1703:* az mi vesszendő dib dáb portcka benne[a] volt, penzem ára volt [Kv; Pk 6. — [a]Egy boltban] ✱ *gyermeki ~. 1660:* Az mely fél karvasat Kegyelmed hozzám küldött, annak ugyan az megcsináltatására ... kész vagyok, de ... azzal Kegyelmed becsületet nem vall ... mert az csak gyermeki portéka [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. áru(cikk); marfă; Ware. *1736:* Gróf Apor István lévén tricesimarum arendator, megparancsolta volt mindenüvé az rationistáknak, ha valami vámon valami új portékát hoznak a görögök, egyenesen küldjék hozzája [MetTr 327]. *1741:* Muntyán Jánost megh fogván s kegyetlen képpen meg kötözvén egy egész éczaka kün az kalodáb(an) tartották és mind addig valamig 4 for ĕrö partekát nem adott a Strása Mester(ne)k el nem bocsátotta [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1759:* Voltak ... egy tsoportb(an) és társaságban czek[a] ... kik szüntelen tsak a' Kereskedőket kerülték s holmi portékákat, ugy mint köteleket, Szijakat és effféléket loptak [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir. — [a]Köv. a fels.]. *1789:* Ezen Házban festett Cserép Fa és Uveg Edényekben ezen alább irt moddal specificált Portekak találtatnak [Mv; ConscrAp. 45]. *1790:* a' szabóné ... egyik fijával járt széljel (nyegótzoskodott) a' városokra és vásárokra az ő portékáinak el-adattatások végett [Andrád,An. II, 151–2]. *1794:* Porteka neve ... punze ... brinze [Kercsesóra H; BK vásári árujegyzék]. *1806:* Pataki István ... kérte hogy leg alább a portékáit hadd rakja el ... de ezek nem engedtek | Pataki István ... ott hagyta minden portekáját szerte szellyel[a] még tsak azt sem engedvén meg hogy azokat el rakja [Torda; UszLt ComGub. 1753u. — [a]A vásárban]. *1823–1830:* Ezen húsvéti sokadalomra ... jöttek sátorban holmi portékákkal árulni valami Hernhutterek is ... két keszkenőt vásároltunk tölek [FogE 198]. *1831:* egy elsöbe adtam nékie 15 Rft árra portékát ... De most utojba ... vásárlott 214 Rft és 25 xrokra [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő nyil.] | azonn portékák illendöenn Kolosvàrt vagy Tordánn meg vagynak Harmintzadolva [Torda; i.h. 1315 Andrási szb kezével].

Szk: *aprólék ~. 1679:* Takacz Szigyarto Janos Ur(am) ... az minemü sellyem sinorral, es ahoz valo aprolék portekakkal kereskedik, azokatis éppen mind Feleségének hagyá [Kv; RDL I. 157] ✱ *bolti ~. 1823–1830:* Így foly itt[a] a dolog egyéb kereskedés nemével is, borral s bolti portékákkal s egyebekkel, mert csak komisszióra küldözik egymásnak az árut, s a nagy számvetéskor fizetik ki [FogE 240. — [a]Lipcsében] ✱ *egyetmás ~. 1597:* hozot volt Komiatzegi Marthon Lengiel orzagbol Granatot Kamúkat es sok eggietmas portekat [Kv; Szám. 7/XII. 60 Filstich Lörincz sp kezével] ✱ *egy s más ~. 1823–1830:* (Az árusok) egy 's más Portékával ugy el boritották Pestet, mint a' Sáskák; Miis vásároltunk töllek egyet mást [FogEK 242] ✱ *eladó ~. 1657:* Krakóban ... zsidók ... eladó partékájok hordását szünetlenül hordván, végre elunván, az ajtó felett vala egy muzsikáló hely, deszkás, kiben felhágatván szolgámat, s vizet bővön adván kezéhez, jelt adtunk ... nyakon öntözvén őket [KemÖn. 84]. *1829:* Melyhez hozzá adván ... a' Szegények által készitett és a' Boltban találtató munka mivek, és más elado portékák betsü árrát ... 5182 Rf. 26 3/4 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] ✱ *norinbergai ~. 1814:* Apróság vagy úgy nevezett Norinbergai portékák [DLt 698 nyomt. kl].

3. (személyes) holmi, használati tárgy; obiecte personale; persönliche Sachen | házi berendezési tárgy; obiecte de uz casnic; Haushaltsgegenstand. *1568:* Michael biro ... fass(us) est, hogy az Compoty Ilona az eo hazanal holt meg, es onnat temetek el, es az kowach palnenal allot mynden ... portekaya [Kv; TJk III/1. 221]. *1579:* Az 25 february az kys Myhal zekeres 4 loán vyte az Haykoff Jacabot 3 maga vall es valamy partekaűal desre lengel orzag fele menne mert posta levele vala atam f. 2 [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. *1582:* 13. April(is) Kis Myhaly wyzy Wesselyeny Vram keet deakyat partekastol negy Lowan gyekebe attam f. 2 [Kv; i.h. 3/V. 39 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* Feyer Benedek vytte Gubernator vram portekayat 6 louo(n) fyzette(m) f. 2 d. 25 [Kv; i.h. 3/XXII. 25]. *1589:* Az fejedelem Doctorat Cirillust, vitte Cibere Peter felesegesteol, partekastol Thordara 8 louon, attam nekj f. 2/50 [Kv; i.h. 4/X. 66]. *1647:* Ebbeol[a] esmet nylik egy bellet vas sarkú, pantú, zarú, kolczw aito egy kamarara, melyben az megh irt aprosagok, portekak vadnak [Királyfva KK; BK 48/16. — [a]Ti. sütőházból]. *1650:* az ... el foglalt hazbol ruhaiat s portekaiat ki hantak volna [Bádok-Csomafája K; BálLt 1]. *1676:* Az Thordai ház portekaival es pertinentiaival Atjafiak között aestimaltatott f. 150 [Torda; IB VI. 225/20]. *1740:* Meg holt Sztán luon(na)k feles portékáit tudom hogj

maradtak ... Sibetán Toma sokat el vett volna belőllek [Bencenc H; BK. Hang Dumitru (34) jb vall.]. *1745:* minden portékajit az uttza kőzőpére ki hánták [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1759:* Gyarmati Jánosné constal hogy büvös bájosokhoz fojamodott holmi elkárosodott portékáinak meg találások végett [Szacsva Hsz; HSzjP]. *1761:* azt is monda hogy sok féle Portékái maradtanak volt, de azonba(n) emberek jövének bé és a Beszéd félbe marada [Ákosfva MT; Told. 23]. *1765:* A Nagy palatán Vadnak Portikák e szerent [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz]. *1800:* azon kérem ... hogy Lovaimra vigyáztasson, és a Házba lévő kevés Portékáimra [Perecsen Sz; IB]. *1849:* A monár Leánya és a Molnár fiais a mi jobb portéka volt ot hordották ki — rakták fel [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

Szk: *apró ~. 1823–1830:* A Kónya első házában két ágyfa, házközépben egy nagy kerek asztal, egynehány egyesszékek ... voltak osztán egyéb apróbb portékák is [FogE 273] ✱ *aprólékos ~. 1736:* az hátúlsó ... ládában volt az asszonynak olyan aprólékos portékája s egyetmása, az melyre ottan ottan szüksége volt, hogy mindenkor az ládában ne nyuljon [MetTr 369] ✱ *apróság ~. 1749:* holmi egyéb sok aproság portekák [Koronka MT; Told. 12/3]. *1823–1830:* az egzekúció Marosvásárhelyt kijön, az anyám repellál, hanem az apámnak szabóasztalát s egyéb olyan apróság portékáit kihordatja az utcára, s egzekúció alá adja [FogE 82] ✱ *drága ~. 1770:* az En drága Portékáimat zállogban tettem s el kotya vetyézték [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1812:* a Groffné ... edj egészsz éjjeli itt pakolás után az Aranyos Hintoba bé fogatott 's, a' jobb 's, drágább portékákot arra fel rakatta [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. *1849:* láttam szemeimel hogy a' Sánta Vaszi Léánya, az urával, és Apossával sok drága portékákat ércz fazakakat, gyertya öntőket, kaszteneket ládákat raktak fel szekerekre [Héjasfva NK; CsZ. Horváth Bori (15) vall.] ✱ *egyetmás ~. 1629:* I(ste)nnek hala bekeuel minden kar nelkúl hoszta Jamborul Szekely Janos egyetmast partekamat, az lovakatis czak hogy bizony igen meg eószteóueredtenek az hoszu ut miatt [KCs IV/116 Kemény János lev.] *1647:* Az mi egyet mas porteka, Eeles ... vadnak Megykereken azt az Inúentariumbol megh lathatnj, Miúel nem sok, es summatim vagion megh irúa [Megykerék AF; BK 48/16] ✱ *elegy-belegy ~. 1720:* vagjon egj könyvtarto téka három szakaszos, az allyában ki vono fiokja, az mellyben vagjon sok elegj belegj portéka [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *encsenbencs ~. 1774:* Már I(ste)n jovoltabol az Kastelyt minden encsenbencs portékaival edgyüt conscribáltuk [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78] ✱ *felkelhető ~. 1770:* Mü alabb Subscribalt Regiusak adjuk tudtára mindenek(ne)k kik(ne)k illik ... hogy ... midőn Kis Esküllőn ... Sombori János temetési utolso tísztesség tételíre, az Atyafiak szép gyülekezettel konfluaitanak volna, kérének bennünket ... hogy kérnők ... Sombori Gábor Uramat arra, hogy a melly belső fel kelhető portékákat u(gy) m(int) Köntőst Ágynémüt egyben kelésekkel Néhai Salanki Rachel Aszszony Tit(ulált) Sombori Sándor Uramhaz hozott ... adja ki conservatiora az Aszszonynak Salanki Josefne Makrai Susánna Aszszonynak [Kisesküllő K; RLt O. 4]. *1781:* Minden Felkelhető Portéka egész egy Ásoig Kapáig és hajtofáig ... mennyen kedves Lcány Testvéreinknek [Told. 27]. *1854:* minden fölkelhető portékáimon kivül, levén még olyan pénzem is ... kamatra kiadva, melyet se boldogult Szülőimtől, se vérségi uton nem örököltem, hanem takarékosságom által magam gyüjtögettem 's szereztem [Kv; Végr.] ✱ *házbeli ~. 1688:* Ha mi hazbelj portekak uagi eszközök regiek uadnak an(n)ak az harmada leszén Czutak Istuané Aszoniomé [Ksz; BCs] | Vallott kárt Hazbeli portekabol a' Taborozo Nimetek miatt, harom forint arrat [Kv; Utl]. *1704:* tjapottas vasznat es egjebeketis hazbeli portekakkal ell koborlanak [Kovászna Hsz; HSzjP Stephanus Kovats (28) jb vall.]. *1759:* hazbali portēkāt is vittek [Etéd U; NkF]. *1763:* égy jármas ökre sem volt házbali portékájais igen kevés [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1849:* vittek el ház beli portékákot, üsteket ... sárga réz üstet, serpenyöket [Héjasfva NK; CsZ] ✱ *házi ~. 1666:* minden res mobilisemet ... hazy öltözetimet partikaimat, egy szoval mindenemet valamim vagyon, hagyom és vallom eő kglmének atok alatt [Kv; BLt]. *1693:* Az Üvegek, Bokalyok, es ha mi Hazi Portekak lehetnek ... mivel az Relicta ā Haznal marad, legyen gondviselese rea, hogy az Inventarium szerent maradgyanak megh [Ne; DobLev. I/38. 12]. *1701:* Néném ... minden édes Anyánktúl maratt öltözeteket fejér ruhákat és minden egjéb házi Portékákat az mi volt, az Aranyos felé lévén az kert hátulján egj ajtó ki, azon mind el horta s takaritotta [Polyán TA; JHb XVI/7]. *1769:* Kádokot, Hordokot, vas eszközököt s egyéb Házi portékákot szalonnákot igy Oszták meg [Vadad MT; VK] ✱ *ingó ~. 1761:* A mi az eddig még meg nem fizetett Ingo Portékákot illeti, azoknak árátis ... nem kérem, hanem az accordált Bőrös Kocsit Négy Loval, egesz Postilio készülettel ... magának meg tarthattya [Nsz; JHb XLV]. *1777/1785:* Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbárá Aszony ... Amely Gyermekenel akarna menni lakni oda mehessen ... ha pedig midőn Ist<en> ez eletből az Örökkévalóságra kj szollittana ha mi Ingo portekái, és Jovacskái maradnának ... akinek házánál meg hal, nem tartozik ... számadolni [Vajdasztiván MT; MbK X. 48] ✱ *kótyavetyén eladattatott ~. 1798:* A kotya vetyén el adattatott portékáknak az árrak a két szélsö rubrikában ki vagynak tétetve [M.igen AF; DobLev. IV/795. 1] ✱ *ládabeli ~. 1704:* Ugyan ma volt Macskásiné asszonyom Kornis Zsigmondné asszonyomnál, mivel két ládabeli portékája lévén ökegyelmének Vásárhelyet az Kornis uramék boltjában, azt felrakván, az asszony mind elhozta és itt ismert Macskásiné asszonyom bársonyszoknyáira és több sok portékájára, akit itt Kornis Zsigmondné asszonyom magán széltében viselt [WIN I, 208]. *1758:* Azalatt kárt is sokat vallottam, mert egy Simonka nevü jobbágy-inasom volt, ki is ... sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem [RettE 72] ✱ *licitáció alá ment ~. 1787:* Az aestimatoroknak akik a Marhákat, és a Licitatio alá ment Portékákat a fellyebb irt valor szerént aestimalták Hf I Dr 20 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 14] ✱ *mobile ~. 1758:* Az Néhai édes Attya halálakoris marattanak haszanloképpen feles mobile portékak, mind azakbolis hogy az Actornak rata portioja excindaltassék ... kivánnya [Asz; Borb. I.] ✱ *ős ~. 1780:* Deliberátum. Megmutatván az actor, minemü ős portékák maradtanak az néhai attyokról az inctus kezire, tartozik eléadni s két részre felosztani [Taploca Cs; RSzF 229] ✱ *szekvesztrumban levő ~. 1791:* Ezen számadások alkalmatosságával vétessék fel a' Néhai Kaprontzai ő Kgylme Sequestrumban lévö Portékáinak állapottya [Kv; SRE 276] ✱ *tulajdon ~. 1794:* a kerdezett Szolga kentelen volt ... Mostani pakulárjától Czirla Vonujnak Gunyáját és egyébb nálla lévő tulajdon portékáit ki kérni [Betlensztmiklós KK; BK. Szászvölgyi ir. Ávrám Toma (34) vall.].

4. (arany/ezüst) vagyontárgy, ékszer; bijuterii, obiecte (de aur/argint); Schmuckstück (aus Gold/Silber). *1710:* Désen valánk, mikor a harc lőn ... Marusszékre Kálban jövék ... Egy veremben rakattam vala be sok szép portékáimot, azólta sem is látám, a vermet felverték, mindent elpraedálának belőle | adtam volt a mikházi klastromban egy bőrös ládámot, kiben legjobb portékáim voltanak [CsH 365–6, 368]. *1728:* Mivel ... nékem is volt valami kevés portékám el téve Rádullal edgyütt az földben, azon alkalmatossággal mind az enyimet mind az Rádulét kiásta a földből a Nemes Tamás fia, Nemes Simon [Mezőújfalu K; RLt]. *1766:* Arany, ezüst, gyöngy, Kőntős, s egyéb bőcsüseb Portékai [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1772:* jóféle gyöngyöket, asztali ezüst apparatust s több szép portékákat adott neki [RettE 271]. *1774:* tám ketten rejtettek ell valami Portékát 'a falban [O.zsákod KK; LLt Vall. 197]. *1795:* azon rejtek Boltba mellybe portekait tartatta bé hivut [Ákosfva MT; Told. 23].

Vö. az *arany-, ezüst- és gyöngyportéka* cimszóval

Szk: *apróság ~. 1823–1830:* Nyolcadik ház[a] veresesaranyos tükrös. Ebben vagynak electoralis spádék, drágakövekből való apróság portékák [FogE 185. — [a]A drezdai Zwingerben] ✱ *belső ~. 1801:* MKőblősön az én házamnál jelen létemben a három Léányím, Néhai első Feségemtől maradott belső portékáikban, ugymint Néhai Édes Annyakében, Fejér Győngyben, Arany és Ezüst Boglárokban, édgy más között meg osztoztanak szép Atyafisággal [M.köblös SzD; RLt O. 2 Rettegi István nyil.] ✱ *köves ~. 1696:* láttae hogy ... Arany ezüst, Gjöngy és Köves portékai, el vesztenek volt Husztrol [Mv; BálLt 85 vk]. *1775:* mindenfèle felkelhető Bonumot: Réz, On, Ezüst, Arany, Selyem, Posztó Ruházatokot, Drága gyöngyös, köves portékákot ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt]. *1795:* A Mlgos Özvegy Groffné Ö Nagysága minden Aviticalis ... Arany s köves Portékát, nem külőmben Gyöngyett a mi Néhai Kedves Férje Halalával meg volt, a két Mlgos Testvérek ö Nagyságoknak jo Lélekkel ki adgya [Kv; JHb I/36] ✱ *köves és gyöngyös ~. 1696:* Láttam sok szép Aranj marhait, köves és Gjüngjös portekáit [Mv; BálLt 85].

5. ruha-, ágy-, asztalnemű; rufă, rufăric; Kleider, Bettzeug, Tischzeug. *1630:* valami portekat ollia(n) ruha nemütis hania ki az felesege Gal Mihaljnak az kit fel irogatanak [Mv; MvLt 290. 211a]. *1706:* szkofiomos öltözötök, Szünyegek, abroszok, es Több egyéb portekak s öltözetek [WassLt]. *1752:* harom előruha, kétt ing, ezen portekak vadnak az zaros iskutujaban [Ikafva Hsz; HSzjP]. *1767:* Drága szoknyák, vállok, és több elé számlálhatatlan Mlgos Dámának öltözetire megkivántatott drága köntősök 's Portékák voltanak [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1772:* Egy Nyuszt Karmantyuból, Egy Selyem Mor melyre valóból ... Négy Surtzból ... Egy Lepedö hajtásból ... Egy Kamuka Fökötőből ... álló portékáimmal edgyütt hagyom és Legalom Testamentumom és rendelésem véghez vijendő Senator Tkts Radnotfái Nagy Sigmond Uram ő Kglme kezében [Kv; KvRLt IV. 32/6]. *1779:* Köntős és egyebb portékat tarto Asztal Zöld rásaval elöl boritot [Szu; UszLt XII. 87]. *1781:* a' Leányaknak a' mi nemű Jok, és Portekák adatattanak, azak mind osztály szerint rèszekben Jutottanaké ...? [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1 vk]. *1782:* Mely portékák, vagyis ágygúnyák maradtak volt az néhai Balás Györgynél [Jenőfva Cs; RSzF 232]. *1850:* Szász Péter udvari kotsis halálával maradott portékái számba véve ... kocsis guba bör kozsókja — bör mellénye — kék poszto reklije [Algyógy H; Born. F. li].

Vö. a *masamódportéka* cimszóval

Szk: *ágybeli ~. 1719:* A megholtoknak köntösit és ágybéli portékáit sohul is tartani ne merészelje senki [SzO VII, 273] ✱ *ágy- és fejérnemű. 1761:* Tudjać a Tanu ... hogy Kováts Péter Ur(am) és hites társa ... magok ... első szülött Léanyokat Néhai Kováts Ágnes Aszszont MBándi házaktol emaritalták, azon alkalmatossággal ... drága ezüst gyöngy és hozzá illendő köntösökkel tisztességesen emaritaltak volna ... több egyéb ... Ágy és fejér nemű portékákkal edgjütt? [Msz; MbK IX. 28 vk] ✱ *ágyi ~. 1772:* ágyi portékái iffiu legény korában, s az után is mik voltak? paplannya, Donyhája, Derekallyi? [Hidvég Hsz; HSzjP]. *1780:* Adtam ... Egy olyan ágyi portékát, melyben volt: két paplan, Derekaj három, párna 12[a] [Hsz; BLev. Barthos Sára kel. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *ágyravaló ~. 1763:* Agyra valo portékákott bővőn eleget tsináltatott [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ *asszonyi ~. 1759:* vadnak feles gyapott Fonalak, Csipkék, s egyéb Aszszonyi portékák [Sárd AF; TSb 51] ✱ *fejérnemű ~. 1720/1811:* Minden házi Fejér nemü jelenvalo portékát három felé osztatának eö kegyelmek között, u: m: tsinált Fejér nemü portèkát, és Fonalat [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1749:* ezen Eklanak feles fejernemü portékái tanáltatnak, mellyekre mind az Eklának szüksége nincsen, és csak magakban emésztöd(ne)k [Nagyborosnyó Hsz; SVJk] ✱ *fonalnemű ~ → vászonnemű ~* ✱ *gúnyabeli ~. 1798:* Én mint Férj fi az afféle házi gunyabéli portékákra nem igen ügyelvén [Dés; DLt] ✱ *módi ~. 1823–1830:* Csinos emberek voltak ezek[a] mind házokban, mind öltözetekben, ki is tölt tőlek, mert gyermektelen emberek voltak, de még az úgynevezett módi portékák nem jöttek volt be a világra [FogE 273. — [a]Kónya Ferenc vámosgálfalvi esperes és felesége] ✱ *vászonnemű ~. 1720/1811:* Deliberatum. A vászon, és Fonal némü portikákot, tartozik fide mediante, producalni, Szabo Pálné Aszszonyom [Szotyor Hsz; Borb. II].

6. kelengye; zestre, dotă; Heiratsausstattung. *1739:* Geréb Borbára Aszszonyom férhez adott portékájinak Laistroma [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1785:* (Az asszony) magának ne formállyon oly judiciumot, hogy ha a portékáit kikapja az elhagyott férjétől, tehát a divortionále onusnak is felét supportállya [Árkos Hsz; RSzF 238]. *1793:* B. Bánffi Esther Aszszony tudom hogy fel kérette a' maga fel kelhetőit, és azon fel kérő admonitiora a' M Grof Ur kiis adta a' fel kéretett portékákot [Koronka MT; Told.]. *1812:* A' Groffné igen kevés portékákot hozott magával ide; mert nemis láttam semmi Tár szekeret hogy hozott volna magával [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1833:* a' feleséginek Portékáit ki adta 's Baktsi Ádám Uramhoz haza takaritották [Angyalos Hsz; HSzjP].

7. útipoggyász; bagaj; Gepäck. *1823–1830:* ahol jártunk, esmeretlen voltam, a portékákat le- és felrakatni elég ember volt mindenütt | Ez a konduktor vigyázott az utazókra, portékákra és lovak változtatásokra [FogE 164, 254].

8. szerszám, eszköz; unealtă; Werkzeug. *1647:* Gabonas haz benne valo portekakkal ... Egy mérco veka [Királyfva KK; BK 48/16]. *1650:* Mas szekerenis, Vittek ... Vrunk eö Naga Szekeres louainak partekaitt [Kv; Szám. 26/VI. 392]. *1733:* Benkő Pal Uram is igire Szőcs Jánosnak házat és az lengyel szőcsnek mesterségihez valo portékáját [HSzj *szőcs*

al.]. *1737:* ben ... vadnak valami oh és ujj gabona tarto szuszekok, kasok és egyéb portékák [Nagyiklód SzD; Told. 27]. *1763:* Mányika Iuon hogy affele szekérhez valo portékákott vásárlott volna nem láttam [Záh TA; Mk V. VII/1. 20 Pun'se Gyorgyitza (30) jb vall.]. *1765:* A Béresek keze alatt Lévő Portékák Vas Csikojtyu Nrő 2 [Kóród KK; Ks 19/I. 6hoz] | Vétőszeg, osztováta minden portékáival s égy fonal tekerő [Ilencfva MT; DE 3. IXB. 13]. *1788:* Csizmadia mű szerhez valo portékak Kapta Pár Nro 40 ... Sámfa pár Nro 7 [Mv; MvRKLev. 6]. *1821:* A Kő pad Bel és Víz kerekekkel es minden ahoz tartozo fa eszközlo portékakkal 100 Rf [Uzon Hsz; BLt II. 11].

Szk: *gazdasági ~. 1842:* gazdasági portékák el pusztullák (!) minden lábos marhái el fogytak mivel maga Hannagy Mihály nagyon az itkamossagba lévén el vegyedve semmire ügyelete se levén [Malomfva MT; Ben.] ✱ *hadi ~. 1662:* maga is a fejedelem impedimentumival, hadi partékáival, minden hadaival ... azon éjjel Lápos vidékire szálla [SKr 654–5] ✱ *udvari ~. 1849:* az Udvari portékákbol meg esmertem Német Pistánál két kapat [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferencz (33) vall.].

9. élelmiszer; aliment; Lebensmittel | mezőgazdasági termék; produse agricole; landwirtschaftliches Produkt. *1666:* Tudom azt hogy sok fele porteka vala, ketczer valameny portekat fel rakhattunk ket, ket bires szekerre ugy vittük be, ugy mint ... saitot, szalonnat turot [Marossztgyörgy MT; BálLt 55]. *1759:* ökrők nem létemiá az eo Nsga szekerre akkor M Vásárhellyre menvén, sár lévén, szénát, buzát, Zabot, Árpát és egyéb portekákat is vivén igen nehezen mehetett [Marosludas TA; TKI Gurutza Ignát (30) jb vall.]. *1777:* Ha mi vetési lesznek mind Pokában, és Gyulason, Tartoznak az osztozo Atyafiak tiszteségesen a Jabbagyakkal fel takaritattni, és ha mi gabona lenne, és egyéb fel hozando portékája, ide fel vecturáztattni [Vajdasztiván MT; MbK IX. 48]. *1781:* az ... Élés házban sints most egyéb számba vehetőbb portéka egy darabotska Szalonnánál [Pálos NK; Hr]. *1783:* Teremiből[a] az Veress kölest el hozván ... fele itt maradott ... A Tatárkát is el hozták ... a Tatárkát ezen Holnapnak vége felé lészen jó vetni, most nem bátorságos, gyenge Portéka lévén [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz. — [a]KK]. *1827:* elmenvén együtt az Ágoston István lakóházához, a szolga is vélünk. S azt mondá az édesannyának: Anya, adja elé azon portékát, melyet idehoztam volt. S az annya nagy megijedett állapottal béhoza a pincéjéből egy tekenyő búzát [Jenőfva Cs; RSzF 266].

Szk: *tavaszi ~. 1763:* kölest ugj egjéb Tavaszi Partékat én bizany igjekezem szerezni s eleget vetni [Kóród KK; Ks CII. 19].

10. edényféleség; vas; Geschirr. **Szk:** *herbateához való ~. 1751:* Kálnoki Borbára Aszszony életében minémü felkelhető bonumokkal birt? ... különösen káféhoz, herbatéjhoz valo portékái? keszkenyei? ... lepedeji? [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

11. kegytárgy; obiect de cult; Kirchengerät. *1730:* Mikor ä Czinteremben bé mentenek, akkoron az Aszszony Gaboriasné Asz(szonyo)m kérte elö ä keresztet egyeb portékákkal edgyütt ... ezt mondván hol vadnak már azok ä portékák hogy meg szentellyek [Torda; MvRKLev.]. *1829:* (A) Plébánia Templomból ... a' következendő portékák lopadtattak el [DLt 68 nyomt. kl].

12. *alk* (másnak szánt) szellemi termék; creație a spiritului; Geistesprodukt. *1896:* megveszi-e valaki a könyvemet? ... hidd el ... hogy nem rossz ... Fene nehezen írom mindezeket ... De csak írom, mert eladó nekem, s ilyenkor az ember minden jót elmond az eladó portékájáról [PLev. 177 Petelei István Jakab Ödönhöz].

13. vmilyen (meghatározhatatlan) dolog; un lucru (indeterminabil); undefinierbares Ding. *1823–1830:* beülünk ... egy asztal mellé, a Kellner megkérdi ... hogy az elészámlált .... ételek közül melyikünk melyiket kívánja ... németül nem tudtam, melyik nevű étel mi ... Ekkor hoz nekem is a német valami spinodlit, azon valami rántott portékát, melyet megettem jóízűen [FogE 169–70].

14. (vmilyen) személy/teremtés; persoană, individ; Person. *1803:* mitsoda maga meg unt Portéka vagyok èn, hogy magam magamnak terhére vagyok [Várad; GyK].

portékaárus (vándor) árus/boltos; negustor (ambulant); (Wander)Verkäufer. *1816:* Házanként járo portéka áros Stern Sámuel [DLt 180 nyomt. kl].

portékácska (személyes) holmicska; lucrușor (de uz personal); kleiner persönlicher Besitz | kisebb házi berendezési tárgy; obiecte mici de uz casnic; kleiner Haushaltsgegenstand. *1591:* Minden egieb partekachkamat marhamat, valahol my lezen Nenem es Ewchem zerezzek ewzze [BálLt 93]. *1670:* Huszton nyomorgó leányomért is ez mai nap expediáltam. Tudom, elég nehézségére leszen szegénynek, hogy az maga kevés portékácskája sem adatik ki [TML V, 348 Tököly István Teleki Mihályhoz]. *1693:* hirem s akartom (!) ellen azon sákb(an) kötöt portekacskaimat ki oldotta, és kirakogatta [Dés; Jk]. *1759:* hozott egy Ládában holmi portékátskákat [Backamadaras MT; CsS]. *1777/1785:* akinek házánál meg hal, nem tartozik <azo>n Édes Anyarol maradando portékátskákrol és penzrül a Töb Atyafiak(na)k számadolni [Vajdasztiván MT; MbK X. 48].

Szk: *apróság ~. 1765:* Egyéb minden nevel nevezendő aproság portekatskaim maradgyanak Ferkönek [Torda; Pk 2] ✱ *deáki ~. 1823–1830:* midön Aprilisbe a' Kolégyombol ki jöttem, Könyveimet, 's Deáki Portékátskáimat kotyavetyéztettem [FogEK 185] ✱ *dibdáb ~. 1733:* Edgj Varro ladatskáb(an) recze köteshez valo botokák, és ugjan holmi dib dáb portekátskák [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *házi ~. 1831:* minden Házi portékátskáim minden nap ázik és rothad [Dés; DLt 665] ✱ *nyilhúzás által esett ~. 1754:* Nyil huzás által esett portekátskái [Nsz; Told. 19].

portékás 1. különböző árucikkekkel kereskedő; care face negoț cu mărfuri diferite; verschiedene Waren verkaufend. **Szk:** *~ boltos. 1829:* Nemes Thorda Várossa Piattzánn mindenféle Kereskedöknek arusak(na)k Neveik Conscriptioja ... Portékás Boltosak[a] ... Apro Boltosok ... Nagy Boltosok [Torda; TVLt. — [a]Köv. tíz név és a taksaösszeg].

2. különböző tárgyakkal/holmikkal teli; cu obiecte/lucruri diferite; voll von verschiedenen Dingen. **Szk:** *~ láda. 1650:* Aszszonyunk eö Naga Portekas ladajat Viszjk Szamos Vyuaring ... Az Nyolcz Eökörtöl Attam f 1 d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 390]. *1687:* az portekás Kis Lada Gyermekek viselt Kontosok [Csapó KK; Berz. 21/11] ✱ *~ szekér. 1675:* Im az vajda levelét ... megküldtem. Úgy hiszem, törökös az gyomra, mert onnan jött emberem azt beszélli. 200 szeménye készül feles élés és egyéb portékás szekerekkel Kameniczben az vajdának [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

portéka-szekér holmikkal teli szekér; căruță plină cu diferite lucruri; Wagen voller verschiedener Sachen. *1625:* Teőreők Janos viszj az Parteka szekerett hatt Eőkreőn Enjedigh [Kv; Szám. 16/XXXIV. 219].

portendál jósol, jövendöl; a prevesti/prezice; wahrsagen. *1653:* Die 10 novembris éjjel szörnyü nagy csuda lön az égen. Mit portendált légyen? [ETA I, 116 NSz]. *1662:* (A villám) Az öreg harangnak is szélét megsújtván, valamennyire meg is olvasztotta s mintegy megbélyegzette ... Mellyet mindenek, hogy az ifjú fejedelem fejedelemségének nem jó kimenetelit portentálná, s ki egy, ki más gonosz ómennek jövendöli vala [SKr 198]. *1771:* A minapi irtóztató nagy árvizek is sem portendálnak jót, mivel az hallatlan is volt [RettE 253].

portikusz előcsarnok; portic; Vorhalle. *1574:* Az owarbely, Claustrumba es porticusaba zok okbol Nem tecchyk eo kegnek varoswl az Themetetesnek lenny, hanem vgi teccyk eo k. hogi Az cery baratok Claustrumanak porticusa eleot Mynemw darab feold vagion Azt Be kely Rekezteny valamy dezkawal es oda Temethetny [Kv; TanJk V/3. 99a]. *1636:* En mivel akkor az be jaro kis ayton kapu alló valek, az templum porticusaban valek [Mv; MvLt 291. 67b]. *1730:* Ezen udvarháznak ... â nagy pallotára járo porticusan állo fa gradicz ell romlott és ezen porticus s az Curia között valo kis csatorna nem jó el rothat [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4]. *1794:* a' holt Test a' Templomban ne tartassék ... a' koporsok jol bè tsináltassanak, és ha az holt Test még is tapasztalhatoképen szagos lenne, az illyen Testnek ... bé vitettetése meg nem engedtetik, hanem a Templomon kivül a' Porticusban tétessék le [Kv; SRE 315]. *1845:* (Meghalt) Árva Vintze János 52 éves korába ... ennek Curatorságába ... Sindejeződött meg a' torony, és plehezodött meg a portikus eleje [Damos K; RAk 119]. *1847:* a' Templom deli ajtója eleibe kőből Sendely fedel alá uj porticus keszittetett [Ádámos KK; UnVJk II/57]. *1870/1875 k.:* A' templom porticussa ... az ajtó felett ketté volt hasadva, megigazitodott 1870 a [Szucság K; RKAk 105]. — L. még ETF 107. 22; RettE 376.

portó postaköltség; porto, taxă poștală; Postporto. *1789:* A Külső orszagokrol hozott Materialék Árra mellyek a' Conscriptionis Corpusban egy E. betüvel distingvaltattak a' más féléktől Rf 1859 xr 40 Ennek minden 100 után 20 Nfor. Portoja in S(um)ma 372 [Mv; ConscrAp. 93].

portorium postaköltség; porto, taxă poștală; Postporto. *1789/1799:* elég roszszul tselekszi áz Enyedi Posta Mester Ur, hogy a' Portoriumot meg veszi, mert ... Tiszti kötelességböl (:ab Officio:) küldetik Postán, már pedig, Sem a' Fiscus, sem a' Thesaurariatus Posta költséggel nem tartozik [Nsz; TLev. 5/17 Köpeczi Nagy Josef lev.].

portöltő 1. puskapor töltésére való; pentru încărcat tunul cu praf de pușcă; zum Schießpulverladen. **Szk:** ~ *(rész)serpenyő.* *1652:* Tarackhoz valo aprob réz portöltö serpenyeo | apro Taraczkhoz valo portöltö serpenyeo N. 4 [Görgény MT; Törzs].

2. orvosságpor adagolására való; care este folosit la administrarea medicamentului sub formă de praf; für Arzneipulverdosierung. **Szk:** ~ *rézpléhecske.* *1789:* 3 Por töltö réz Pléhetske Rf — xr 5 [Mv; ConscrAp. 44].

portörés puskapor-zúzás; zdrobirea prafului de pușcă; Schießpulverbrechen. *1592:* Puska por theoretes. 1592. Kerekes Mihalj Registroma Az Portöres felöl [Kv; Szám. 5/XIV. 1 Eppel Péter sp kezével]. *1675:* Az lőuő szerszamokra, es egyeb munitiokra valo vigyazas tisztekben jaruán, az pattyantyusoknak ... midőn ... ualamely oly munkara keuantatik, ugy mint por töresre szaraztasra ... golyobis öntesre ... egy masnak szegiteni tartoznak [UF II, 675 Bornemisza Anna ut.].

portörlő por letörlésére használt rongy; cîrpă de șters praful; Staubtuch. *1849:* Por törlö 12 Finsia törlö ... Vastag konha kendö 12 [WassLt].

portörő I. *mn* puskaporkészítő; de/pentru fabricat prafului de pușcă; Schießpulver machend. **Szk:** ~ *eszköz.* *1676:* padlasa ezen házaknak ... Ezekben heverö holmi portörö eszközök [Fog.; UF II, 751] ✱ ~ *műszer.* *1666/1681:* maga Naja Farkas, es ha Fiai születtetnenek ... tartozzanak engemet es Successorimat Hunyadi Varamban az töb hites drabantok rendi szerint szolgalni ... mikor az dologh vgy kivannya Portörö Dragán Portörö mü szerem mellet (így!) az Portörőben Segétséggel lenni, es azt az mesterséget jol megh tanulj [Vh; VhU 259–60].

II. *fn* 1. puskaporkészítő műhely; atelier de făcut praf de pușcă, pulberărie; Schießpulver machende Werkstatt. *1662:* Azminthogy a várason kívül a Körösön levő malmokat mindenütt ... felégették vala ... a portörőket, porrá, hamuvá tötték vala [SKr 453]. *1666/1681:* (Tartozik) Naja Farkas ... mikor az dologh ugy kivannya ... az Portörőben Segétséggel lenni [Vh; VhU 259–60. — A teljesebb szöveg I. al.].

2. puskaporgyártó mester; fabricant de praf de pușcă; Schießpulverhersteller. *1586:* Lakatos Miklosnak fiszettem egi zarert, kit az Trombitas haza aitaiara czinaltattam az porteoreót hogi bele zallitwk attam erte —/60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 21]. *1591:* attam ... az Por Terönek kezen kezöhöz Salletrûmatt, 8. Massatt 59 fontatt ... f 101 d 5 1/2 [Kv; i.h. 5/I. 54] | Kerik Byro vramath ezennis, hogy Por theoreo feleol tudakozzek eo kgmek, hywassak Molnar Istwant (is) [Kv; TanJk I/1. 157]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako ... az szegeny batiamert, az Segesvari Porteóreónek tizen egy forintigh ... kezes uoltam ... az felljwl megh irt marhakkal kellessek megh elegedne(m) [Kv; RDL I. 117]. *1640:* Gridy Istuan ... Saletro(m) főzö ... latze (!) Kadar ... Pórtörö [Fog.; UC 14/48. 8]. *1649:* Maradott volt az Taualy Eztendeőbe Csassar Mihály az Porteöreö, az Warosnak Porral ados .... Lib. 43 | Csaszar Mihaly, az Por Teöreö ... Weött 2 Folio Gerendat ... d 90 [Kv; Szám. 26/VI. 574–5].

Szn. *1621:* Por Teoreo Dauid [Kv; Szám. 15b/VIII. 2]. *1694:* Portörö Sofi [Kv; Dica XXI. 43]. *1750:* Portörö János [Kv; Dica IIb. 54]. *1763:* Joannes Portörö [Kv; Dica XIV. 96] | Portörö Janko [Kv; TJk XVII/2. 131]. *1770:* Joannes Portörö [Kv; Dica XXVIII. 64].

portörő ház puskaporgyártó műhely; pulberărie, moară de făcut praf de pușcă; Schießpulver machende Werkstatt. *1676:* Vagion it Illien fele fordulo mezö felöl az varos vegin az felsö tornaczbol egy por törö ház. Ennek kerekett az felseö to vize hayta [Fog.; UF II, 750].

portörő malom puskaporgyártó malom; moară de făcut praf de pușcă, pulberărie; Schießpulvermühle. *1571:* Ezek-

ben forgatwan az Mostani Ideonek voltat, kewannyak azt hogi az porteorew Molnot eo k. Byro vram Epitesse megh [Kv; TanJk V/3. 37b]. *1579:* Wegeztek eztis eo kegmek myert hogy az porteore (!) molnat zernyw(n) pwztettottak el ... Byro vram eo kegme tudakozzek rayta Annak gongia wysselesset kyre biztak volt, es ky miat esset legie(n) Az puztetassa [Kv; i.h. 188b]. *1586:* Keóuetkeózik Az poór Teóreó Malomhoz valo Keoltseg ... veottem Eót kozorw fat f 1/90 | az por teoreo Malomnal valo zwgot Czinaltattam az Bak ala vitelteol es valamj legenieknek, kik az fagios feoldben vertek az Cziovekeket fiszettem —/75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 15, 26]. *1593:* Az Pohr Tero Molomnal Miüelt Mihok az Cigani [Kv; i.h. 5/XXIII. 41]. *1639:* választattam az becsületes várostol az portörő malomnak, tornyokban lévő poroknak és szaletrumfőzetésnek gondviselésére [Kv; KvE 174 LJ]. *1640:* Ezen a patakon uagyon a' Varhoz egy lisztelö malom kett kö padra csinalua, mely az elött porteörö malom volt [Betlen F; UF I, 693]. *1650:* Czaszar Mihaly Vött Fat az portőrő Malomhoz Varos szamara ... f 4 d 40 [Kv; Szám 26/VI. 439]. *1673:* Portörö malomhoz, njil végiben valo réz döröczkölö, egész ... nro. 2 [Fog.; UF II, 539]. — L. még SKr 450; UF II, 314.

Hn. *1632:* Az por töreö malom toua [Fog.; UF I, 193]. *1738:* Portörő-Malom [Szamosújvárnémeti SzD; SzDMon. VI, 272].

portörő malomház puskaporgyártó malom; pulberărie, moară de făcut praf de puşcă; Schießpulvermühle. *1586:* Az por teoreo malom haznal valo zobaban Czinaltattam egi kemenchiet [Kv; Szám. 3/XXIV. 34]. *1632:* Vagion ez hataron egy nem regen eppittetett Por teöreö malom haz baranabol czinalt felliwl sindelies, egy keö kemeny benne [Betlen F; UC 14/38. 98]. *1676:* Vagyon itt tölgy fa bornákbol fel rott sendelyes fedel alatt valo egy por törö malam ház [Fog.; UF II, 751].

portörő mester puskapor-készítő mester; fabricant de praf de puşcă; Schießpulverhersteller. *1676:* Jnnen eleb menvén az portörő mesterek hazara nyilik az pitvarara fa sarkos fa záros egy paraszt ajto [Fog.; UF II, 751].

portörőné a portörő felesége; soţia fabricantului de pulbere; Frau des Schießpulverherstellers. *1724:* Néhai Portörőné Aszszonyom [Ne; DobLev. I/106. 11a].

portörő-nyíl puskaporgyártó malom zúzószerkezetének része; parte a şteampului dintr-o pulberărie; Bestandteil der Schießpulvermühle. *1585:* Koúetkezik az my az puska por Malomra koltt ... Az harom olach falúkrol[a] hozanak az por Toro Nylaknak walo fakat Attam Jnniok walo penzt egy egy falúra d. 4 f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36–7 Gellien Imre sp kezével. — [a]Asszonyfva, A. és F.füle TA].

portré arckép; portret; Porträt. *1732:* Azon Portret melyet mostani Felsges Urunk Carol 6. conferalt [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 36]. *1768:* Groff Haller Maria kis Aszszony eö Nsgának jutott ... Egy Portre Rh Flor 440 [Nsz; Ks 74/56] *1820:* Két Portré — Arany Rámáb(an) [Mv; Told. 19]. *1849:* égy kis fekete képezet (:árnyék kép:) portré rámába [Szentbenedek SzD/Dés; Ks 73/55]

portséz hordszék; lectică, litieră; Tragstuhl. *1823–1830:* Midőn már ezen kommendáns ilyen portszézbe vitetné magát és hazafelé menet, a kapuközött a setétbe ülne be a gyalogkocsiba, egy mázsás vasat maga mellé belop, a Trägerek nagy erővel felemelik s viszik, de egyszer az úton panaszolkodni kezdenek, hogy igen sokat ett a kapitány s nem bírják [FogE 241].

portubák burnót; tabac de prizat; Schnupftabak. *1794:* (Vett) 1/4 lo(t) portubakat [Mv; DE 3]. *1802:* 2 3/4 l(o)t portubák [Mv; DE 3]. *1846:* A' felperes ... ezt mondja: egy pipa dohány, egy szippantás portubák, és egy baraboj, a' mennyit érnek, éppen annyit érnek ... ratioi is alpereseknek [Ilyefva Hsz; HSzjP].

portubákos burnótos; în care se păstrează tabacul de prizat; Schnupftabak-. **Szk:** ~ *pikszis* burnótos szelence. *1793:* Egy ezüst Portubákos Pixis 5 Lotot nyomo 12 probás [Mv; Told. 4].

portubákszín burnótszín; de culoarea tabacului; schnupftabakfarbig. **Szk:** ~ *kabát. 1843:* viselt rendesen portubák szin kabátot [DLt 730 nyomt. kl] ✱ ~ *köpenyeg. 1802:* egy vj portubák szin Köpenyeg [DLt ua.] ✱ ~ *miszli. 1830:* egy Portubák szin miszli, egy fekete avaték kurta bunda zöld gombokkal [DLt 452 ua.] ✱ ~ *posztóbekecs. 1847:* hosszu portubák szin asztrakánnal prémezett jó posztó bekes [DLt 562 ua.].

portubákszínű burnótszínű; de culoarea tabacului; schnupftabakfarbig. *1847:* Egy portubák szinü földü, a közepében három rendbeli kerek czifraságokkal ékesitetett, közepében egy sárga csillag lévén, a széle körül külömb külömbféle fejér és sárga virágokkal diszesitett kázmér (!) keszkenö [UnVJk 141].

Szk: ~ *köpenyeg. 1805:* egy rongyos portubák szinü Köpenyeg [DLt nyomt. kl].

portubáktörő burnótzúzó; unealtă de făcut tabac; Schnupftabakbrecher. *1787:* Egy portubák Törö Dr 9 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7]. *1788:* Egy portubák Törö [Mv; i.h.].

portugál 1. portughez; Portugiese. *1741:* Mtgs Princeps Portugál ö Serenitássa Regimentebeli Mltgs Fö Colonellus Groff Khustály Úr ö Ngának igértenek Honorariumot [Dés; Jk 542a].

2. ~ *arany* Portugáliában használatos aranypénz; monedă de aur din Portugalia; Goldmünze aus Portugal. *1595:* Aranj forinth Nro 510. Negy eoregh Portugal Arany Nro 4 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

portugáliai 1. Portugáliában honos; din Portugalia; aus Portugal. *1756:* az Üveg ház ... tanáltatik itten ... Portugalliai édes gyümölcs [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialcír.].

2. Portugáliában lakó/tevékenykedő; care locuieşte/activează în Portugalia, din Portugalia; in Portugal wohnend. *1759:* azon detentióban lévő portugáliai jezsuiták dolgáról írtak valami pasquillus formát [RettE 83].

portupé, pordupé markolatszíj; curea de sabie; Schwertgriffriemen. *1801:* Egy Papirosban égyben kötve ... Portupék, Ora kötök, égj darab Ezüst Poszamánt [Medgyes; CsS]. *1849:* el vettem Égy Kadéti kardot lágérozott szíjjal és pordupéval [Dés; DLt]

portus (folyami v. tengeri) kikötő; port (fluvial sau maritim); Meer- oder Flußhafen. *1587:* Miuel hog Nagos Vrunk my nekunk[a] Sibon felete sok bajajnk vadnak melljeket nem pacjalhatunk seöt az mj kereskedesunkben is w naga Veseleni Ferecz (!) vrunk akar minket haborgatni az mj inmunitassünk (!) es priuilegiomu(n)k ellen meljert mj kenszeritetunk az Sibon valo portusunkat el hadnonk | Az mj kiwansagunkban es priuilegiomonkban az portusson Nagod mjnket meg tart, igiriük arra magunkat hogy my es engedelmessek lezünk | az portusson sonknak sokajg valo leteleben karunk ne keöuetkezek [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezei (Sz) portusról. — [a]A dési celléreknek]. *1591 k.:* Senkynek ne ligyen zabad az portus [Dés; DLt 233]. *1653:* az elmult 1652 Pinkosd hauanak kezdetiben az Eö Naga szolgalattiarol az portusrol haza Jöven, az marhamat kihajta(m) az mezeöre [SzJk 70]. *1659:* Az Maroson penig az ekkédig valókon kivül, több portus ne engedtessek [EOE XII, 224 ogy-i végzés]. *1676/XVIII. sz. eleje:* Akár a' Dési só Cellérek, akar más egyéb Sóval kereskedők, ha a' Birák meg engedik hogy ki rakják itt a' portuson sojokat, tartozzanak száz sóból egj forintal, a' Templom szükségeire [SzVJk 207–8]. *1694:* tentált irruptiot az galliai Brest nevű portusra az anglus hajója, de sine fructu szállott haza [HAMN 335]. *1710 k.:* Isten irgalmas volt, hogy erősebben nem ütköztünk, mert úgy a portus kapujában süllyedtünk volna el, és nem sok jött volna ki, mert ott csolnak nem volt [BÖn. 589]. *1749:* midön a' Portusra sót vecturaztak volna edgj szám (!) soja ketté törvén ... Keresztes Peter consolalta biztatván, hogj ő azt el igazittya [Torda; TJkT III. 262]. *1771:* a Sollymasi portushaz a So Tisztek házához sok Tölgy fát vittenek a Vetzeli Katanák [Vecel H; Ks 93. 19. 6]. — L. még BÖn. 583, 591; BTN[2] 318; CC 94; EOE XIV, 294; SKr 144; TML IV, 497, VII, 74, VIII, 142.

portusi kikötői; portuar, de port; vom Hafen. *1672:* Az Bánfi uram levelében dugtam egy kis czedulát az portusi dologrúl [TML VI, 209 Székely László Telcki Mihályhoz].

Szk: ~ *inspektorság. 1676:* ha Isten dolgomot bodogitya s az portussi Inspectorságh kezembe(n) jön [Gyf; Told. 1a] ✱ ~ *pénz. 1682:* eö Ngok kett kett ho penzt mind az egesz Katonasag(na)k ... adattak Szegedi György Uram adta Portusi penzbul tiz ezer forintbol [Utl] ✱ ~ *perceptor. 1662:* (l. Rákóczi György elvette) Az portuson való kereskedést a cellérektül ... és a kamaraispánok minden aknáról pénzes szekerekkel csak a fiscus számára szállítják vala portusra, azhol a portusi perceptor mind csak adton-adja vala a Maroson kikelettől fogva egész nyaratszaka szüntelenül jövő-menő hajókra [SKr 144] ✱ ~ *számtartó. 1671:* Portusi Számtarto Lipcsei György, és Inspector rendelt fizetéseken fellyül, minden hajoktol az melly Tallér honorariumot vettek és vesznek azt egészszen forditottuk Porta contentiojára, erre számot tartván az Harminczados toties quoties menyi hajo megyen ala, melyről igaz szamot adván Praefectus Atyánkfiának igazán, meg-irt Portusi Tisztek ... administrallyák ő kegyelmek kezében Ország szükségére [CC 97] ✱ ~ *tiszt* → ~ *számtartó.*

portya, porta 1. portyázás; incursiune; Streifzug. **A.** *1703* Gyakron a kurucok portyára jünek a vár alá, gyakron sok itt is hagyja fogát [Kv; KvE 242 GM]. *1705:* Az elmúlt éjszaka kimenvén Pavlik nevű kapitány ... portyára németekkel ... kuruc strázsára akadván ... le is vágtanak bennek [WIN I, 549].

B. *1710:* Ez idő tájban az ifjú Rabutin vicecolonellus portára mene éppen Somlyóig, mert kétezer kuruc ott volt Gyulai István s Balog Péter commendója alatt ... Rabutin ... rájok üt, mintegy másfél százig valót levágnak a kurucokban ... Nemsokára azután generál Montecuculi Kővárvidékire ment portára, és ott feles hajdúkot levágatván ... Szebenben jöve [CsH 439].

2. portyázó; cavalerist/militar care participă la o incursiune; Streifzügler. *1685:* Moldvából is jövének meg az portákban, de ott sem turk, sem tatár nincsen egy is [Szentmihály Cs; SándorO 2].

portyás, portás portyázó; cavalerist/militar care participă la o incursiune; Streifzügler. **A.** *1705:* Az éjszaka kiküldött volt portyást a generál, utána az egész lovasság és 600 gyalog is ment ki [WIN I, 548].

B. *1705:* az egész város eltölt véle, hogy a segítségtől híre jött volna a generálnak, és hogy már Déváig elérkezvén a portások, le is vágtanak volna a kurucokban [WIN I, 579]. *1708:* Újjalag jött hirünk, hogy az németnek csak az portássa jött az Meszesen által [SzZs 497]. *1710:* A német tábor portásai utolérvén[a], sokat a hátuljárókban levágának, sok szekereket felpraedálának | Egy részhaddal colonellus Acton Bonyhán a Bethlen Elek kastélyát fortificáltatván, ott vigyázott, portásokot pedig mind szüntelen küldözött a generál a kurucok és más praedáló tolvajok kergetésire | mikor a muszka kijött, mindenkor megtolyta a török portásit, s többet kétezernél levágtanak a törökben [CsH 232, 446, 469. — [a]Thököly kurucait]. — L. még WIN I, 573, 654.

portyázás portya; incursiune; Streifzug. *1778:* jóllehet generalis conflictus még eddig nem volt, mégis a mi népünkben portyázásokon felette soknak kellett elveszni [RettE 389].

portyázik, portázik portyán vesz részt; a face incursiuni; am Streifzug teilnehmen. **A.** *1704:* hallók ... hogy egy Pavlik nevű kapitányt egy companiával a generál portyázni elöl küldött volt, kit a kurucok mind kapitányostul levágtanak, ha igaz talál lenni [WIN I, 223]. *1778:* A gyalogok — amint beszélik — még egy puskát sem sütöttek ellenségre, hanem csak a lovasok portyáznak [RettE 390].

B. *1704:* melléje vevén generális Thoroczkai István uram az hadakat, kezdették Szebent portázni [SzZs 316]. *1705:* beszélik, hogy baron Tige nem akarván a németeket kijártatni portázni, egyszer a mezőn létekben a rácok resolválták magokat, hogy ők sem mennek ki német nélkül | amely németek ki voltanak portázni, azok éppen mentenek Szászsebesig, és azon az úton feles szekereket találtanak borokkal [WIN I, 372, 586]. *1710:* Gyulaffi László elmenvén a hadakkal, nem tudván szegény a Teleki practicáját, ő ugyan valójában kezde portázni, és valahol afféle kóborló labancokot kapathatott a falukban, megfogatta | Fekete Vaszily visszamene Udvarhelyszékre, s mivel ott döghalál grassál, s a német oda nem megyen portázni, ő ott vendégeskedik, s praedálja a szegény falukot [CsH 187, 431]. *1717:* bizonyoson constál a pogányságnak be ütese Beszterczénél, Számát bizonyoson nem halhattyuk eleg az hogy igen sok, kik is a mezősegre, csak nem az marosig portáz, pusztit, éget [Apl.t 2 gr. Haller József Apor Péterhez Nszből].

portyázó portyán részt vevő; cavalerist/militar care participă la o incursiune; Streifzügler. *1704:* ma hallottuk azt is, hogy amiképpen Bethlen Istvánné asszonyom jött kifelé Medgyesröl, hogy idejöjjön, a portyázó rácok elötalálván öt magát, úgy mondják, hogy elszaladott volna az erdöre, de mindenét felprédálták [WIN I, 92].

pórul szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ jár* kudarcot vall, felsül; a o păţi (rău); übel ankommen. *1774:* Bogdán Dénes ... azzal a tolvaj Pásztaival három vagy négy széki embernek a házára reámenvén, kegyetlenképpen megverte öket, noha egy Szabó György nevüvel pórul járt volt [RettE 325]. *1812:* azt ne probáld mert bizonyoson porul jársz [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. *1820:* akkor a' Cancellista Urak fenyegettek, s azt mondták hogy mindgyárt porul járok [Aranyosrákos TA; JHb 48 Kotsis Petre (42) zs vall.] | Kotsis Péter szinte porul jára, mert a' Cancellisták meg akarták veretni [Várfva TA; i.h. Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. *1832:* azt hagyom néktek Birák, hogy mig ... eö Nga haza nem jön ... addig Marosán Dávidnak békét hagyatok, semmi Törvényre ne kénszeritsétek, mert bizonyoson porul jártak [Szava K; WassLt János Gergely szb nyil.]. — L. még VKp 279.

pórus por; Pore. *1694:* kezdé el az anatomicum collegiumot tiszteletes Bidlo uram ... a bör felhámjáról és a bőrröl beszélt, nagyítón keresztül megmutatván a bőr és a felhám pórusait [Kv; KvE 230–1 VBGy].

porváta l. perváta

porzító vas zúzó szerszám a portörö malomban; unealtă folosită la făcutul prafului de puşcă în pulberării; Werkzeug in der Pulvermühle. *1592:* Inuentaltatott az portörö Malomnak Zerzama. Elszöbe(n) Egi Kerek. 6. Nillal. Itt(em) Rostack 4 ... egi porzito was[a] [Kv; Szám. 5/XIV. 4 Eppel Péter sp kezével. — [a]Folyt. a fels.].

porzó l. porozó

porzsák löportartó láda; ladă pentru praful de puşcă; Schießpulverkiste. *1730:* Hid kapu porsákját meg igazito Acs(na)k Den. 34 [Kv; Szám. 56/XIX. 8].

porzsoló kisebb cserépfazék, cserépbögre; oliţă/olcuţă (de lut); kleiner Tontopf. *1674:* Harom csupor egj porsolo [A.porumbák F; UF II, 595]. *1684:* administrált Székely András[a] ... Láposi mázos fazokat nro 50. Csuprot, nro 25. Porsolót, nro 20 [Katona K; Ethn. LXXII, 607. — [a]Katonai ub.]. *1685:* Bugyogós korsó 16 d. Porsoló 44 d [UtI]. *1688:* Főzö fazek ... nrö 10. Porsolo nrö 3 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. *1706:* vit el ... 8 korsot, öt porsolot [Kőrispatak U; Pf]. *1714:* az uj Házban lé Szűrö egj Porsólö kettö kórso 2 [Pálos NK; LLt]. *1716:* Makfalvi föld édényeket e szérént hoszta a Fazakas ... Öreg abállo vagy porsolo Mazas No 5 Labas 6 ... Apro porsolo, vagy lábas, labatlan 11 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

Szk: *lábas ~. 1746:* Egy lábas porsoló. Ismét egy más féle lábas porsoló [Vargyas U; DanielAd. 256–7] ✱ *lábatlan ~. 1716:* Makfalvi föld édényeket e szérént hoszta a Fazakas ... lábatlan porsolo Mazas N: 10 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] ✱ *mázas ~. 1733:* Nagjobb es aprobb porsolo mázos porsolo 5. Nagjob és aprobb mázos lábos porsolo 6 [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ *parasztcserép ~. 1699:* Parasz Cserép Porsolo Nro 7 Csupor Nro 6 [O.csesztve AF; LLt Litt. C].

◇ **Szn.** *1614:* Porsolo Miklos pix. Porsolo Balint lib. [A.csernáton Hsz; BethU 297–8]. *1635:* Molnar alias Porsolo Geörgi jb [Uzon Hsz; BLt].

◇ **Hn.** *1799:* A Porsoló Revinél (sz) [Lemhény Hsz; EHA].

porzsolt perzselt; pîrjolit; gesengt. **Szn.** *1808:* Porsolt Laszlo[a] [Zágon Hsz; SzentkZs. — [a]Barátosi gy. kat.]. *1838:* Megye Biro Porsolt Ellek eö kegyelme [Barátos Hsz; HSzjP].

poshadás büzhödés; împuţire; Verfaulen. **Sz.** *1854:* Közmondás szerint a fön indul ki a posadás [ÚjfE 84].

poshadékos vizenyös; umed, jilav; faul. *XIX. sz. eleje:* poshadékos vagy is forrásos hely [Szentbenedek AF; SLev.].

poshadt 1. büzös, megbüzhödött; împuţit; faul. *1810:* A' városon szerte széjjel ... poshadt ganej dombok állanak és hoszszason sorvadva — a' levegöt el büdössittik [Dés; DLt 477].

2. *átv* kb. romlott; stricat; abgestanden. *1662:* Eleinknek példájok szerint kellene a magyaros jó hír-nevet keserü halál kóstolásával is oltalmazni ... az végházakat Istenért is, hogy töröknek ne ígérnék, adnák ... maroknyi poshadt vérének amellett kiontását ígérni láttatik és nyilván tapasztaltatik vala | maga is ... nem szánná poshadt vérét kiontani [SKr 487, 581].

posta 1. (lovas) futár; curier, ştafetă, olac (care umblă călare); berittener Kurier. *1571:* (A város) Etellel Italal Nem tartozyk Neky. Mert eo N. elegh keolcegel Bochatya postayt [Kv; TanJk V/3. 45a]. *1575:* Biro vram eo k ... Emlekezek meg az feyedelemnek, hogy ha eo N. lo akaratia lenne az Eyely kapw Nitas neh lenne es az postaknak Be Bochatasara eyel kapw Neh Nitassek [Kv; i.h. 122a]. *1585:* Jöwe egy posta Lengyel Janos Varadda mene attunk ket louat alaya hunyadyg [Kv; Szám. 3/XXII. 1]. *1596:* 26. oct(obris) Juta vrunktol ket posta eccersmind, az kj az hirt hozta vala az vrunk diadalma feleol, Nagi Jstwan es Janos, vezetek neuet elfelejtettem volt eggiknek eoreomeombe [Kv; i.h. 6/XXIX. 45 Bachi Tamás sp kezével]. *1596:* (A bírónak) zertelen sok Zenaja kel el az posta es vendegh louaira [Szu; UszT 11/40]. *1619:* Ezt a levelet küldtem el Nagy Mihálytól, az brassai postától [BTN[2] 330]. *1649:* akkori kiczid iovedelmeczkeböl Postakra Országh szolgálattiában forgolodo rendekre ... ez mire érkezhettünk abbol költöttünk [Dés; DLt 424]. *1653:* Kereis eö kegyelme akkor hogy kegyelmed latogatasara innen kuldenok be az postat [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1683:* 1683 29. Sep. Boer Gáspar Fejérvarat vette Kék Remekböl. Racz János Postának Ur(un)k Táborábul valo visza jövetelekor ayandekon Ull. 3// [UtI]. *1710:* en uram az postatol is el küldom vala de el nem vihete mivel az lova santa vala [Kászonújfalu Cs; BCs]. *1730:* Beszterczei Biro Uram küldvén ajándékban Edgy hordo fejériteni valo meszet adtam az Postának d 34 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. *1741:* Gara Györgynit levő postanak kenyeret, egetbort, turot d 9 [Kvh; HSzjP]. *1816:* Öre-

gebb Fodor Sándor Postának ... 30 Rf ... A Postáknak a' Temetési Szolgálatjokért a' Quietantia szerént 50 Rf [Kv; Born. IV. 41]. — L. még BTN[2] 428; KvE 236; SKr 396; SzO IV, 137; WIN I, 509.

Vö. a *folyó-, fő-, futár-* és *gyalogposta* cimszóval.

Szk: ~ *alá ad* lovat futár alá ad. *1594:* Posta ala atta Biro W. Demien Janos Asszonyfalúai Jobbagyünk 2 loat Thordaig, ö kgme hogy meg fizessek ... d 50 [Kv; Szám. 6/III. 6]. *1609:* Mi Elotteonk azkori Varas Zolgaiat Simon Istuant accusalna hogi Eo uonta uolna el az louat teolle s ugy atta posta ala [Dés; DLt 317]. *1621:* Keoreosi Mihalinak egy loat posta ala adua(n) ... meljnek az posta az fejeben vagta volt az Czakant, kit felseo Bajomban giugitottak munkajokert fizetet Zatmari Jstwan Egi forintot [Kv; Szám. 15/IX. 223]. *1649:* Biro vram eö kegyelme adatot egi roz el czigazot posta louat ... Balogh Pal(na)k mivel hogi az maga louat posta ala aduan oda uezet uolt [Kv; i.h. 26/VI. 552] ✱ ~ *alá vesz. 1666/1681:* parancsolom mostani s jövendőbeli Tiszteimnek, es kötelezem jövendőbeli Successorimatis, ez tűlem adatot immunitasba(n), az megh irt személlyeket megh tarczak, es sem minemű más terh viseléssel ... őket ne banchak posta alá lovát ne végyék [Vh; VhU 316] ✱ ~ *alá vet. 1590:* keri vala Sardi hogy el menjen mert eo nekj dolga vagjon lowat kel posta ala vetnj [Kv; TJk V/1. 11]. *1595:* 21. Aprilis: Az el múlt Misericordia hetben, vettettek volt húnnyadra postak ala, Markos Lörinc 1: loat: Mely lo ... meg holt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 127 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ra ad* (levelet) lovaspostának/küldöncnek ad. *1662:* Most is várok embert, ha levelet hoznak, mindjárt postára adom [TML II, 302 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *címeres ~. 1646:* iuta Eörmeniesröl, Huszar Matias Uramnak ket szolgaia, Itte(m) ket czimeres postais erkezek ... ket Pataki szolgakis iutanak, mas czimeres postais erkezek [Mv; AAII. 6]. *1649:* Urunk eö Nga Czimeres Postaianak Attam Gyertjat Nro 4 ... d 4 [Kv; Szám. 26/VI. 98]. *1673:* Fejer Váratt lako Kovács János Nemes szemely Urunk eo Naga egyik Czimeres postája [DLev. 2. XVIIIB]. *1730:* Szabo János Erdelyi Czimeres Posta [Kv; TJk XV/7. 116]. *1738:* Racz Balas Uramnit halt egj czimeres posta [Kvh; Bogáts 13] ✱ *császár ~ja. 1669:* de mintegy kételkedéssel vagyunk a császár postájának érkezése felöl, mivel a mint Bánffi uramtúl informáltattunk, a császár aligha meg nem holt [TML IV, 446 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *derekas ~* fontos futár. *1645:* Tudom azt hogy az mikor darakas posta ment be az Ojtozra az Bereczkiek az mw falunkban olliankor ott budostattak[a], hogy postaban el ne vihessek [Kanta Hsz; HSzjP Baxa Peter Kezdy szeky Martonosy (25) pix vall. — [a]Lovukat] ✱ *fizetett ~. 1671:* Vegeztük azt-is Nägd Consensussabol, hogy a' Postálkodást ennek utánna continuallyák a fizetett Posták excipialván ha olly dolog és alkalmatosság intervenialna, mellyet Postánál nagyob emberre kellene bizni, az-is penig midön expedialtatik úttyára, szolgait és lovait a' szegénységen quartélyban ne hadgya, Posta lovat pennig többet magával el ne vigyen, hanem csak az elötte valo úttyához képest [CC 30] ✱ *generális ~ja. 1736:* Gyöngyössi Györgyni a Generalis postajanak attunk kenyeret Turot eget Bort de. 9 [Kvh; Bogáts 7] ✱ *közönséges ~. 1621:* Biro Vram hagia hogi az közönséges Postaknak iobbadon Gazdalkodgia(m) [Kv; Szám. 15b/IX. 17] ✱ *lovas ~. 1642:* Hogy nagyságodat nekem kegyelmes uramat itt benn való állapotok felöl későn tudósithatom, arról nagyságod kegyelmesen megbocsásson, nem az magam restsége, és gondviseletlensége, hanem az vajda ő nagysága kállérásának (lovas postának) szokott járása volt obstaculumon [TMÁO III, 170 Rácz István a fej-hez Konstantinápolyból]. *1708:* General Felt Marschal Lejtnant Löffelholcz de Collberg ... Az itt valo Magistratusnak meg parancsolta volna, hogy egj illendö Lovas Postát állittana a' ki siettséggel leveleket vinne el [Kv; KvLt I/194] ✱ *ország ~ja. 1704:* Ugyan ma kérék az úrtól egy Székely Máté nevű ország postáját, aki is maga mellé szerezvén egy más szász embert, azt fogadtam meg melléje kilenc márjásban, kiknek ugyan ötét mindjárt meg is adtam, hogy kimenjenek Péterfalvára holnap a borokért [WIN I, 192] ✱ *portai ~. 1659:* Portai Postak Boros Istuan ... Sido Juda [UtI]. *1665:* Die 20 May Portai Posta Fogarasi Janosnak vasarlasra atta(m) Taller(os) nro 50 [UtI]. *1671:* Paládi Portai Posta Baló László Ur(am) elöt tött Fassioja, és Relatioja [Radnót KK; Törzs]. *1677:* Ugy értem K(omám) uram, az a Fogarasi, portai posta-e vagy étek fogó, a kit Boros megérkezése után Radnóthrúl 27. Julij expediált volt, az is csak Székely László urammal ment volna el [TML VII, 476 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kővárról] ✱ *udvarbíró ~ja. 1661:* Édes Uram, megadá az vécsi ember az Kegyelmed nekem küldött levelét, de Kegyelmed, édes Uram, talám igen el talált volt alunni, mert az udvarbiró postája jó reggel érkezett ide s az violát el is vitte [TML II, 64 Veér Judit Teleki Mihályhoz] ✱ *urunk ~ja. 1588:* 8 May Byro vram es az tanach akarattíabol az kar vallot embernek Karpitos Peternek az loert, melliet az Vrunk Postaia Betlenig vgy vitt hogy meg holt attam neky f. 8 [Kv; Szám. 4/I. 7]. *1596:* 1. Augusti Racz Janos vrunk postaia, az ki az papa penze elejbe ment, Biro vram paranchola hogi nallam vachoralliek tuttam rea f — d 6 [Kv; i.h. 6/XXIX. 95 Bácsi Tamás sp kezével]. *1619:* 4 die Januarii juta bé Kúti János, az urunk postája [BTN[2] 180]. *1640:* Radul Dulie ... Urunk postaia, vagion 16 köbölre valo folde, reti 5 szekerre valo, havas veczinnie apiaval edgiüt vagion [Fog.; UF I, 803].

2. futári/postálkodási szolgálat; serviciu poştal/de curieri, poştărit; Kurierdienst. *1645:* vitte volt Istok Janosny az lovayt hogy postaban ne vigyek [Kanta Hsz; HSzjP Sotet Janos falusi esküt Biro de Lemheny (35) vall.]. *1690:* nemes Emberek Özvegy Aszszonyok Arvak udvarházaira ... valo szállás ... meg volt; akar mi rendbeli Emberek és az Szekely vitezlö rendek Lovainak, marhainak postara valo el vivese [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1714:* az marháinkat[a] ... mind elhajtjak postára alá Háromszékre Csernátonig s Maxáig, az mely marhákot ... csak elig hozunk vissza [BCs. — [a]A kozmásiakét (Cs)]. *1722:* A Pej hámos Lovak szépek, most ugyan meg ronta valamenyire az Tanitásbéli idö; de akar hová lehetne discretizalni velle (!), Jo hámosokis kár volna Postára hurczolni öket [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1736:* eö Nga Számara Tüzi fát parancsoltak volt hogj vigjunk, és a Vono Marhaink akkor postára levén, az nap nem vihettünk [Récse F; JHbT].

3. postai küldemény; trimitere poştală, trimitere/expediere prin poştă; Postsendung. *1673:* Irja azt is Kegyelmed, hogy postát küldjek valaha oda, de nem tudom mivel küldeni, mert az Kegyelmed emberi egyik az másikat itt érte s az mik itt forgotak, azoktúl mind meg irhattam [TML VI, 533 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1734:* A jövö postán pedig bövöbben fogok irásom által Excld(na)k udvarolni [Nsz; Born. XXXIX. 51 gr. Haller János lev.]. *1755:* Ma lévén pedig megint hidege napja, arrolis közeli Postá-

val, mint fog eo Excellyával bánni alázatosan Ngtokot tudositom [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. *1778:* Még a Lagerből ... irott atyafiságos válaszolo Levelét kedves Öcsém Uram(na)k csak a tegnapi Postával vettem atyafiságos kedvességgel [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.] | mindjárt az csötörtöki Postával válaszomat is küldettem [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1790:* A' Grof ... maga is fog e mái Postával adgratulálni Ngdnak ... Magának az ifju Gróffnak is adgratuláltam volna, de míg ezen levelem Pestre jutna, addig ö Nga Peströl el mégyen a' Posoni Coronatiora [Kv; TL. Bodoki József prov. lev.]. *1801:* mái postával szándékoztunk volt eö Felsége kegyelmes tekintete elejébe terjeszteni [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

Szk: *forduló ~val* postafordultával. *1886:* És kérlek, forduló postával küldj választ e kérésre, hogy bejelenthessem a rendezőbizottságnak akaratodat [PLev. 128 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. utasokat/küldeményeket továbbító intézmény; poştă, serviciu de transport pentru călători şi corespondenţă (cu diligenţa); Post, Reisenden- und Packetlieferinstitution. *1742:* Arrol penig hogy Postán bätorkodtunk Ngodat molestálni alazatoson követyük [Kovászna Hsz; ApLt 4 M. Sándor Deák Apor Péterhez]. *1752:* vagy postán, vagy bizanyas Ember altal fog valaszalni Ngdnák [Szászmáté SzD; i.h. 51 Sig. Szarka Apor Józsefhez]. *1755:* Postára küldett Levelekre xr. 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 10b]. *1761:* (A levelet) mivel it közél hozzám ollyas Lovas ember nintsen ... Ugy iteltem hogy talám Exellen(tiá)d szaporább(an) fogja venni; a Postán azért batorkodtam Postára tenni [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1788:* Nsgtokat mindenekröl voltaképpen tudositottam Postán egy egész árkusra irva [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1791:* Vettem ... postán küldött levelét [Királyhalma NK; Ks 94]. *1818:* méltoztassék a ... Dézma adás vagy vétel iránt a Szükséges meg világosíto feleletet meg tenni, és hozzám A posta uttyán lehető hamarsággal el küldeni [Vh; Ks 118 Vegyes ir.]. *1823–1830:* teméntelen leveleket irtam egész utazásomban ... úgy hogy olyan hét nem volt, hogy postára ne tettem volna [FogE 219]. *1844:* bar anyira kiméltél volna meg hogy postan vagy egy ember altal küldtél volna vagy egy levelet [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. *1849:* Postára bécsbe köldetvén egy levél recepisse 30 krajczár [Somb. II].

5. *~n* **a.** futárként, postalovon/szekéren; ca curier, cu căruţă de poştă; als Kurier. *1579:* Az Napon az Organaz Myklos vyte kett loan az Zylatchy (!) Myhalt ehel postan Tordara atam az zekeresnek d. 50 [Kv; Szám. I/XVIII. 29]. *1582:* szaz Janos wizy Orozlyany Janost két lowan postan Hunyadig f. 1 [Kv; i.h. 3/V. 48 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* B.V. eó keglme Tanachiul kuldek el Kis Gaspart ... feieruarra postan, keólteóth oda iarath az postara es magara f 6//98 [Kv; i.h. 6/XIV. 9] | Szilagyi Mihaly Wrünk ö fge szolgaia ment Egeresre postan reggel ... Tert megis az Nap ... Ment mentest postan Wasarhelyre [Kv; i.h. 6/XVIIa. 76 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Zeoch Janos vitte 2 Loan postan vrunk zolgaiat felfeoldi Tamast Katonaban, Negy merfeold f 1 [Kv; i.h. 7/XII. 61 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1618:* 9 die Julii juta ide Gyárfás Pál postán [BTN[2] 97]. *1621:* Estue Keseon Juta Nagy Ferencz Postan egy Moldouaj postauał [Kv; Szám. 15/IX. 62]. *1657:* Ekképpen azért azon napon engemet estve expediálának római császárhoz postán, hogy én vinném meg első hírét az fejedelem halálának [KemÖn. 103]. *1708:* Protesta(ti)ot tött hogj az néki adatott Levelet el nem viheti Postán, hogj ha jobb lovat alája nem adnak mint az magáé [Kv; KvLt I/194]. — **b.** futárral, futár révén/útján; prin curier; durch Kurier. *1662:* Palatinus midőn szinte már induló félben volna Kassáról, érkezék híre postán, meg ne indulna [SKr 141]. *1667:* Kegyelmed az ő kegyelme leveleit mentest most postán az czimerrel egy emberséges embertül küldje hozzám [TML IV, 87 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1669:* Ő nagysága postán küld Mikes uram után [i.h. 564 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1674:* 'a Deakok nagy hamar vizza jöve(ne)k Örmenyesre, megh irák 'a dolgot 'a Feiedelem(ne)k postán el küldek [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1674/1676:* akkor időben lévén én Vármegye Szolga birája ... postán hivatának Mező Szilvásra [Köbölkút K; i.h. XX/21]. *1710:* Kapi azalatt a fejedelemnek postán megírja, hogy Balassa csak kémleni jött volt be Erdélyben [CsH 103]. — **c.** gyorsposta/postajárat segítségével; cu diligenţa/poştalion; mit Hilfe von Postkurs. **Szk:** *felette ~n. 1710:* (Csáky László) felette postán mindenütt éjjel-nappal ügetést, nyargalást sietvén ... Betlenben érkezik késön éjszaka [CsH 121] ✱ *igen ~n. 1662:* A fejedelemasszony is ... azon étekfogója által igen postán adta vala értésére a fejedelemnek | Gyulai Ferenctül mindjárt igen postán megelőztettek és elfoglaltattak volna | ez nagy indulatot meghallván, ottan igen postán a tömösvári és jenei passához kiküldettek vala [SKr 175, 397, 670] ✱ *(igen) felettébb ~n. 1662:* Én is ... nem késem, noha bizony igen melegek lévén, igen felettébb postán én nem megyek [TML II, 305 Teleki Mihály Veér Judithoz] | Az mint lehet, az úton nem mulatok, de felettébb postán nem is mehetek, az melegekben félvén betegségtül [i.h. 307 ua. ua-hoz] ✱ *igen-igen ~n. 1710 k.:* (Az intrikákat) észrevévén a portán Kapi, többire csak szökve, paripán, igen-igen postán, talán kilenc nap hazajő Fogarasba [BÖn. 710] ✱ *nagy ~n. 1662:* az asszonynak nem tetszvén a rosályi szállás és konyha ... Tasnádon, hogy jó lóháti és szemes asszony volna, paripára ülvén szolgáival nekikele, Dévára nagy postán bément vala, elhagyván urát, amíg eszébe venné magát | a levélvivők után egy levelet nagy postán küldvén a havason által | Tisza István nagy postán csak hamar visszajövén, megmonda ... hogy immár Tömösvárról meg is indultak [SKr 154, 559, 575]. *1677:* hát érkezék a kapikiha Buda János uram embere nagy postán [TML VII, 428 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

6. postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1695:* Innét megindulván postán, jókor értem Berlinumba, fizettem magam személyéért taller 6 [Kv; KvE 238 VBGy]. *1705:* Mene ki Forgách Simon őnagysága Kolozsvárból pompásan, minekutána egynéhány napokat itt mulatott volna; mondják, hogy postán menne [Kv; KvE 294 SzF]. *1710 k.:* Indultam Párisból hazám felé 24. aprilis ... bolondul éjjel-nappal úgy siettem, hogy 1. junii Huszton ... 9 junii Fejérváratt ... voltam, amellyel semmi hasznot sem tettem ... mert a posta kétszer drágább volt a más alkalmatosságnál [BÖn. 595]. *1711:* De a prussiai király nem ada helyet a francia király intimátiójának, mivel Josefus holta után Eugénius herceg mindjárt postára ülvén, legelsőben is a prussiai királyhoz menvén, Carolus nevivel pracoccupálta vala [CsH 460].

Szk: *extra ~. 1823–1830:* Megesmerkedvén pedig Lipsiában egy curlandiai Von Öltzen nevü ifjúval, evvel és a fennebb emlitett Artz nevü szebeni szász deákkal hárman

extra postán utaztunk, és fizettünk Eislebenig minden mértföldre két lóért 16 jó garast, és így négy mértföldre 64 garast, kenőpénzt (Schmiergeld) két stációra 8 garast [FogE 205] ✱ *ordinér* ~ menetrend szerinti postakocsi. *1823–1830:* Az ilyen ordinaire postán való utazásnak mind szabott ára vagyon, melynél sem többet, sem kevesebbet nem vesznek, hanem minden stációra a Wagenmeisternek kell fizetni 5–8 xrt, a postillionnak vagy kocsisnak 10–12 xrt [i.h. 254].

7. postajárat; curs poştal; Postkurs, Postlinie. *1657:* Én azért elmenvén és Rosomberken túl elválván az posták útjáról Sztrecsén, Bugyatin felé és az Jablonka havasán által kellene mennem [KemÖn. 60]. *1823–1830:* Regensburg Bécshez 54 mértföld a posta után, a Dunán messzébb vagyon [FogE 263].

8. postaállomás; (staţie de) poştă; Poststation. *1712:* ezután ha tudositasz ... az Debreczeni postára Dirigáld [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1731:* Hadnagj Atyánkfia ... kételeníttetett etczakának idejen nagj hamarsággal az Postatul 4 Lovakat fogadni hóllomezőig, melyert kellett az korbács penzel edgyütt fizetni fl hung 3//96 [Dés; Jk 124b]. *1778:* (A) Levelet ... meg kerestettem az Postán de nem tanálták [Sáromberke MT; TSb 18 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna lev.]. *1782:* méltoztassék ezen binaria Repulsiot ... a Felséges Kir. Gubernium(na)k a közelebb lévő Postán repraesentálni [Ne; DobLev. III/564. 1]. *1792:* Tegnap Szászváros is jártom a Postán meg visgáltom a Nsgod számára Delisántzon jövő Iskatulát, de már eddig meg nem érkezett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1801:* a' Postára a' levelek fel küldéséért 24 p [Torockó; TLev. 5/7] *1820 k.:* A nagyobbik szoba ajto nyillásán kivül Jobra, van egy jobatska mely a Posta Expeditura Háza volt [Dés; RLt]. *1823–1830:* Roslától fogva Duderstadtig szekeren mentünk, mert kocsi nem volt a postákon | nem tudtam aludni[a], hanem míg a postán éjjel lovakat változtattak, addig a vendégszobában egy padra ledőlvén szenderedtem valamit [FogE 208, 254. — [a]A postakocsin].

9. két postaállomás közötti távolság mint út/távolságmérték; poştă, distanţa între două staţii de poştă ca unitate de măsură; Entfernung zwischen zwei Poststationen als Entfernungsmaß. *XIX. sz.:* Galiczia hetven posta, Ott az én rózsám katona. Haza jőne, nem eresztik, Meghasad a szüve estig [Usz; Vadr. (1911) 23. — L. Nyr XXV, 568].

10. *átv* hírnök, követ; prevestitor; Bote. *1658:* Veszem .. eszemben, hogy az en eletemnek Utolso Napia nem messe Vagyo(n), mert az halal az Eo keóvetet, es postajat en hozzam ely küldótte ... Noha meg mostan fekóveó Beteg nem Vagyok [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1811:* Keresztelő János ... Vólt a' magosságos Isten' Prófétája, 'S A' Kristusnak utát készitő Postája [ArF 177–8].

11. a sörétnél nagyobb apró golyó; poştie, poş, alică de dimensiuni mari; Gewehrkugel größer als Rehposten. *1805:* 1/2 Font Posta 21 xr [Mv; Told. 74]. *1807:* 2 font Serét 1 f 20 xr. 2 font Posta 1 f 30 xr | 2 lb Posta ... 1 Rf. 36 xr 2 lb Selét ... 1 Rf 24 xr [Déva; Ks 120. 2/3, 4/5].

12. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: futári, futárnak való; de/pentru curier; von/für Kurier. *1667:* Egy posta katona nyereg fenn vagyon az felső házban; küldd ide egy szabadostúl [TML IV, 191 Teleki Mihály Veér Judithoz].

◇ **Szn.** *1591:* Feierdi Balintne Keczkemethi Georgnet Posta Antalnenak hitta [Kv; TJk V/1. 114]. *1609:* Posta Martonne özvegy [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1658:* Posta János [Zilah; EM XLIII, 304]. *1677/1768:* Posta Márton [DobLev. II/386. 3b]. *1849:* Posta Nyikulaj [Héjasfva NK; CsZ].

◇ **Hn.** *1731:* Posta völgyében [Bh; KHn 12]. *1732:* A Néts torkában a posta kertiben (sz) [M.zsombor K; EHA]. *1799:* a Posták Legelö hellye [Mv; MvHn]. *1838:* A Posta uttzába [Dés; EHA].

◇ **Sz.** *1570:* Anna Kalmar ferenchne leanya hithy zerent vallya hogy egykor megien volt az chyntermen altal, Es lattha otth az zabo Janosne leanyat hogy egy bokretat ely Eytet, Monta nekj hogy Te addegh hordos bokretat hogy rayta vezted az pozton [Kv; TJk III/2. 31].

A szövegbeli *pozton* szó olvasata nagyon bizonytalan. Csak a szövegösszefüggés alapján lehet a *postán* olvasatnak valamelyes bizonyosságot tulajdonítani.

postabér a postálkodás fenntartásáért a lakosságra kirótt hozzájárulás; contribuţie la poştărit/serviciul poştal; Beitrag der Bewohner für den Unterhalt der Post. *1740:* Szabo Gabor ... az restantiab(an) lévő Posta bért az előbbeni determinatio szerint, ugy az inobedientiáért és hogy confusiot causalt ex speciali gratia sedis hat forinttal büntetessék iteltetett [Torda; TJkT I. 182].

postacímer futárcímer/jelvény; emblemă de curier; Postwappen. *1657:* nálam pedig szokott vala állani postacímer, kivel Székely János nevű öreg legény szolgámat küldöttem vala el [KemÖn. 121]. *1661:* Hét ezüst posta czímer, szegény Rákóczi urunké félék [TML II, 189 Teleki Mihály Veér Judithoz].

postacúg postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1824:* János Kotsist az ő kezén lévő posta Czuggal edgyütt bé inditám | Azon posta Czugbol, Mellyet Nagyságod most ide küldeni méltoztatott, Hidalmáson egyik Kantza meg Csikozván ott elmaradott; a hellyibe a' Menesből egy alá valo Meddö pej Kantzát bé fogtunk — és tanityuk [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.]. *1837:* meg vettem ezen sötétebb szürke kanczáját, mely a mult esztendőbe fen állot négyes posta czugjába az ostorhegyes volt [Born. II br. Bornemisza Ignátz lev.].

postadeszka foszni/pallódeszka; scîndură groasă/de pardoseală, poştă (de brad); Brett, Pfosten. *1846:* fa hidhoz 100 szál 3 öles hosszu egy láb széles Posta Dészka ... Rfrt 40//00 [Dés; DLt 858/1847]. *1847:* Tölgy fából valo 3 posta Détzka 2 öl hoszuságu [Szúv; KLev.]. *1849:* Vagyon egy fenyő fa oltska asztal posta deszkával [Somkerék SzD; Ks 73/55] | Csür. Kő fundamentomra alkatva, faragatt posta détzkákbol oldalai tölgy fákbol [Szentbenedek SzD/Dés; i.h.].

posta-expeditor postás, postamester; diriginte/şef de poştă; Postmann, Postmeister. *1792:* az Exponens Szenáját kezdette kérni átoljába s nem akarván adni ... a Kosesdi Posta Expeditor svadeálta hogy adná oda [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5]. *1815:* Bánya Bükki Posta Expeditor Tit. Zalányi Jankó István Ur [Györgyfva K; RAk 123].

posta-fenyődeszka foszni/pallódeszka; scîndură groasă/de pardoseală, poştă de brad; Pfosten. *1830:* 30 Szál Posta Fenyö Deszka vétetett a' Malom silippihez per 1 Rfrint Szála [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

postahajó személyeket/postai küldeményeket szállító hajó; vapor poştal, pachebot; Postschiff. *1710 k.:* az elhagyott postahajónk másnap flöstökön nyolc óra tájban érkezett oda sok veszedelmes hányattatási után, mert a szélvész messze elvitte vala Calais-től Dünkirka felé [BÖn. 591].

postahám postakocsi hámja; ham pentru cal de poştă; Postpferdegeschirr. *1798:* 16 Szál ökör fejire valo Istrangért, és a posta hámokhoz négy szálért 1 Rf 20 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 79]. *1848:* 4 posta hám [Bilak BN; LLt].

postaház postaépület, postaállomás; poştă, clădirea poştei; Postgebäude. *1752:* A Posta Házakat Visitalo Deputatusokra, en is anyit költettem, mint a menyit fel töttem ratiomb(an) ís [Kv; Szám. 69/XXVII. 9]. *1795:* A Kosesdi Posta Háznál ... Vagyon Hat Posta Ló mellyek gyengék, és őregek [Kosesd H; Ks 78. XVII. 13]. *1823–1830:* Ahol a lovakat változtatják, minden postaháznál enni s innya kap az ember fizetésért. Sok helyt igen szigorán, kivált a Monus környékében sok postaházak az háború miatt úgy el voltak pusztulva, hogy a postamesterek is a föld alatt, pincében voltak szállva, némelyek pénzért is kenyeret sem tudtak adni [FogE 255].
Hn. *1847:* A Posta ház melletti nagy láb (sz) [Méra K; EHA].

postahely postaállomás; staţie de poştă; Poststation. *1657:* Szerencsémre azért Szentmiklós nevű falun túl, holott egyik postahely vagyon, tanálkozám szemben Petki Istvánnal, ki is postán az fejedelemasszonytól jü vala, kitől megértém, hogy szinte Slésiában fognám tanálni az fejedelemasszonyt [KemÖn. 59].

postai postán feladott/szállított; trimis prin poştă; postalisch. *1768:* (A) küldött Postai Levelekért[a] Hf 3 [K; DobLev. II/390. 22a. — [a]Tollban maradt: fizettem].

postaifjú futárinas; ajutor de surugiu; Kurierlehrling. *1609:* Köuetkezík az Abrakosoknak ualo Hus es Czipo adas ... Poczi Jstuan zeredaheli Jstuan, Fekete Janos Kűs Ferencz, posta Iffiaknak Ab(rak) 12 Fej. 4 Hus lib. 12 ... Karolj Jstuan Enekes Ab(rak) 4 F. 4 Hust lib. 4 [Kv; Szám. 12b/IV. 242–3].

postakanca postakocsi elé fogott kanca; iapă de poştă/folosită la poştalion; Poststute. *1776:* A' Lapos Vasak Nádlására, Malomb(an) Korong vas és Serpenyő nádlására, a' Posta Kantzákra 5 patkora rud vasat Nro 1 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1798:* Két posta kancza [Ks 108 Vegyes ir. 25].

postaképpen hírnökként; ca curier; als Kurier. *1665:* Én, Isten velem lévén, jó hajnalban Sebes várban megyek csak postaképpen, mivel rettenetes alkalmatlanságban vannak ott is; ez óráig sem itt, sem ott nem is tudták szándékomat, csak meglepem őket holnap, ha Isten békével beviszen; hétfün ismét vissza jüvök [TML III, 519 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1671:* ha penig Kegyelmed ugyan nem halasztja, Fogarasbúl postaképpen ha oda ügethetek, kit is magam megcselekedhetem, de feleségem ugyan csak el nem jühet [TML V, 462 ua. ua-hoz].

postakert a postaállomás kertje; grădina poştei; Postgarten. **Hn.** *XVII. sz. v.:* a Posta kertben ... az Maros Parton [Ne; EHA]. *1737:* Az Postakertben a Kalandasok földe mellett (sz) [Ne; EHA]. *1739:* a Posta kertb(en) [Dés; Jk 514a]. *1748:* A Mostani Posta Kerten alol [M.zsombor K; EHA]. *1774:* A Posta kertben (sz) [Ne; DobLev. II/457]. *1848:* A Posta kert (k) [Dés; EHA]. *1891:* Póstakert [M.kapus K; KHn 165].

postakocsi személyeket/postai küldeményeket díj ellenében szállító lovas kocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1793:* Az Kosesdi Postális háznal ... tanáltatott ... egy posta kotsi viseltes fa kassával [H; Ks 78. XVII. 1]. *1796:* A régi Posta kotsi reparaltatasáért ... Rf 9 xr 4 [Kosesd H; i.h. 15]. *1823–1830:* A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták, a leglassúbb lépést mennek, sok terhet vonnak, és a postautakon mind csinált kőutak vagynak, a szekér egyet sem döccen | Mikor az ember a postakocsira felül ... mikor befizet, mert előre kell fizetni, egy nyomtatott cédulát adnak, amelyre az úti rendtartás vagyon leírva [FogE 254–5].
Szk: *extraordinárius ~. 1823–1830:* Ezen kocsisok, kivált akik az extraordinárius postakocsikkal vagynak, esmeretesek lévén a fogadókkal ... ahova nekiek tetszik, oda térnek be etetni [i.h. 255].

postakocsis postakocsit vezető személy; surugiu; Postkutscher. *1849:* A Posta kotsis — Uniformis gunyaja [Somkerék SzD; Ks 73/55].

postakolyesza postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1710 k.:* Szatmárig magunk lovain mentünk, onnét osztán a német igazgatás által már régen felállíttatott rendes postákon, de mind lóháton mert még akkor a postakolyeszák nem valának Magyarországon [BÖn. 567].
Szk: *ordinária ~* menetrend szerinti postakocsi. *1710 k.:* Hamburgumból az ordinaria posta-kolyeszán a levelekkel együtt kételen éjjel-nappal mentem, (mert másszor csak az én kedvemért szekeret s lovat nem adtak volna) Francofurtumig ad Oderam [BÖn. 595].

postaköltség postai díj; cheltuieli de poştă, taxă poştală; Postporto. *1798/1799:* elég roszszul tselekszi áz Enyedi Posta Mester Ur, hogy a' Portoriumot meg veszi, mert ... Tiszti kötelességből (:ab Officio:) küldetik Postán, már pedig, Sem a' Fiscus, sem a' Thesaurariatus Posta költséggel nem tartozik [Nsz; TLev. 5/17. 17 Köpeczi Nagy Josef lev.]. *1817:* Postai rendelést vett a Perceptor ... a posta költség [Déva; Ks 102].

postakövet üzenetvivő küldött, követfutár; ştafetă, curier; Botenkurier. *1662:* Rimaszombatnál még valamíg tartozván, az hátralevő hadakat is melléje várta vala. Azhová die 5. Maii palatinusnak is postakövetje elérkezvén, nagy fennyen exprobrálja, hányja vala szemére szaladását, s ha immár olly vitéz ember, s olly nagy kedve van az hadakozáshoz, állana harcot, várná meg [SKr 220]. *1668:* Ilyen szókkal is szóla nekem ő kegyelme, hogy csekély elméje szerént egy posta követet, ha lehetne, nem ártana bocsátani [TML IV, 304 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz]. — L. még SKr 205, 245, 322; TML VII, 111.

postakövetség hírnökség, futárkodás; solie; Botschaft. *1662:* Patakrul a fejedelem Pap András nevű főpohárnokját posta-követségben egy trombitással palatinushoz küldötte

vala olly tanúsággal, ha megengedné Kassára is bemenne [SKr 230].

postakürt a postás jelzőkürtje; corn de poştalion; Posthorn. *1742:* ă lo nem épülhetett mivel nagyobb terhre fogatott, mint ă posta kürtöt hordozni [Kv; AggmLt C. 12]. *1806:* Kis Popa egy Posta kürtőt hozott, aval sípoltunk délig Egész nap[a] játzodtam, kürtöltem [Dés; KMN 319. — [a]Ti. másnap].

postalegény postás szolgalegény; ajutor de surugiu; Kurierdiener. *1791:* Posta Valaszutik 9 — Posta Legeny 1/30 [WLt Cserei Heléna jk 39a]. *1843:* Egy Enyedfelöl Torda felé Menő Posta Legénynek a' Lovairol én Vásárhelyi Jánossal egy Csengetyütt le vettünk a' Legénytöl elvettünk két garast és egy atzélott [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

postalevél futár-menetlevél; (un fel de) foaie de drum pentru curieri; Marschbefehl für Kurier. *1579:* kys Myhal zekeres 4 loan vyte az Hayhoff Jacabot ... desre lengel orzag fele menne mert posta levele vala atam f. 2 [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. *1596:* Esmet Nagi ferencz neuw varadi zolga juta, kinek posta leuelet Biro vram megh ata, miert hogi valami maculalast talala benne, mind addigh sem hine megh hanem mikoron az vrunk leuelejt in specie megh latogatta volna, vgi Adata Sarlai Pal 2 louat Huniadigh f 1 [Kv; i.h. 6/XXIX. 20 Bachi Tamás sp kezével].

postális postai; poştal, care apartine poştei; postalisch. **Szk:** ~ *ház* postaállomás. *1793:* Az Kosesdi Postális háznal ... tanáltatott ... egy postakotsi viseltes fa kassával ... Posta sip vagyon 4. az 5dik rosz töredezett [H; Ks 78. XVII. 1] ✱ ~ *szoba. 1849:* A Postalis szobaba ... Egy palinka proba [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *út. 1843:* A Bodo hid Nevezetü hellyen ... Mellyet a Postalis Ut közepben ketté vágott [Nagyernye MT; EHA].

Hn. *1798:* a Postalis Kaszállokba [Dés; EHA]. *1847:* postalis curialis telekre [Andrásháza K; AggmLt].

postálkodás postai/futári szolgálat; serviciu poştal/de curieri, poştărit; Kurierdienst. *1582:* Thimar Mihaly az Safar Polgar zamadasza ... Zekeresre postalkodasra keolteoth egy Summába f. 287/16 [Kv; Szám. 3/VI. 10 Diósy Gergely not. kezével]. *1604:* Esnek sok kwlcomb kwlcomb fele panazolkodasok az szaz Vraimtol, hogy regy megh regzet praerogatiúaiok ellen lowokat es barmokat postalkodasra el vetetnék Ennek vthanna biro vram el ne vetesse ha feletteb valo creoltetes Nem kenzerithy eo kgmet [Kv; TanJk I/1. 483]. *1653:* Marko Istvant ... az teob szabadosokkal eggiüt ... semmi ordinarie valo, adozassal, terch viselessel, postálkodással, szekerezéssel ... ne(m) bantiuk [Kv; RDL I. 140]. *1666/1681:* Racz Milotin nevü Görög(ne)k ezen Hunyadi Varosomba(n) Taxas hazat, avagy czak ház helyet Vövén rajta hazat épéteni engedtem, azon hazat minden paraszti es külső szolgalat s postalkodas alol eximalom [Vh; VhU 260]. *1671:* Rakoczi György Fejedelemnél lévén Privilegiumok a' Háczokiaknak hogy a' Postálkodás ö rollok tollaltassék, de ugy hogy Magyar Praedikátort, Scholát, és Templomot tartozzanak tartani, mellyre mivel mostan-is kötelezik magokat, azon Fejedelem atta Immunitasok Privilegiumokban, helyben hagyatik [CC 29]. *1677:* Szászság a' Postálkodásra lovat tartson sub poena flor. 200 [AC 269]. *1711:* mind ezek felet keservesebnek Latczik Ur(am) minekünk az ki mondhatatlan Szernyü Postalkodas az melyet kel vegben vinünk, ugy anyra hogy minden nap hol hatts hol nolcz Lovaink larnak ki Postara Com(m)endans Ur(am) eö Nsga Parancsolatyara [Born. XXXIX. 50 Csíkszereda városa Kászoni János fökirálybíróhoz]. *1739:* (St. Belenyesi) ő Kglme is a kapitányt szemtöl szemben rutul motskolta szidta és bestelen szokkal illette, magát vakmerőségre vetvén az ő Felsege mostani szoros szolgálattyát promoveálni nem akarja, Varosunk constitutioja szerint mikor rendes postálkodása következik kotsist nem akar adni [Torda; TJkT I. 155]. *1784:* Az is nem kevés meg terheltetésére vagyon az Helységnek, hogy az midön valamely ollyas dolgok adgyák elé magokat, az hol ... Marhával, avagy gyalog szerben valo szolgálat kívántatik; amillyenek: a Postálkodás; ut csinálás; Hid Építtés vagy Restauralás ... pénzen fogadott Emberek által vitetik véghez [Torockó; TLev. 2/6. 3a]. — L. még KemÖn. 107.

Szk: ~*ra jár/megy. 1733:* Ajtaj György Postalkodásra járvá(n) eddig ött utatt mely(ne)k ... maga rendiben valo fele ... teszen fl 1//57 1/2 [Dés; Jk 437a]. *1738:* A Tktes Nms Tanácsn(a)k ... Conclusumán(a)k effectuálhatására 's annak observálandó modalitassára Concludáltatott, hogy lovas atyánkfiai, mikor magok rendekenn kivül postalkodásra menni kintelenittetnek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiai, minden Mértföldröl egj egj löért fizessenek Den. 12 :/: 12 [Dés; Jk 491a] ✱ *kitölti a ~t* teljesíti a postai szolgálatot. *1751:* akkor monda Szolga Biro Ur(am) hogy a Gyiraszin Szekere maradgyon a Németek alá, de Gyiraszin azt felelé, hogy az eö Szekere nem maradhatt, mivel ki töltette a postálkodast [Csapó KK; Berz. 12. 91/203] ✱ *lóval való ~. 1785:* Lo rendet, az kinek Lova van, vagyis Loval valo postálkodást Esztendöt által egy Személly kilentz Márjással váltja meg [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 50] ✱ *szekérrel való ~. 1729:* nem tudgya a' Loval és szekérrel való postálkodásnak számát a' sokassága miat [Sövényfva KK; TSb 51].

postálkodásbeli postálkodással kapcsolatos; referitor la serviciu poştal; mit dem Kurierdienst zusammenhängend. *1677:* A Szászság pedig, mivel postálkodni szokott, hogy némely falubéliek közzülök a' lovak tartását szokásokon kivül el-hagyván, csak ökröket tartsanak, azzal más szeginy falunak postálkodásbéli terhét el-viselhetetlenül nevellyék, meg ne engedtessék; alioquin a' Tisztek ellen lézen animadversio, ha jol nem disponálnak felöle, sub poena Articulari floren. 200 [AC 235].

postálkodik 1. postai/futári szolgálatot teljesít; a îndeplini slujba de curier/olac, a face poştărit; Kurierdienst leisten. *1671:* ha az Szamos Ujvári jószágban lévö puskásoknak meg-engedtetnék Gelvára telepedések, mivel fizetetlen szolgák lésznek, utánnok penig a' szükségnek idején nem kell postálkodni azon helyben-is kész praesidiumok lésznek [CC 81]. *1724:* eddig mind inkább lehetet postálkodni, de ezután telljesseggel incapaxak leszünk, mert a hatarunkan lévö füvet in toto Consummálván az Inquartirizansok és az köhordö Marhák, szénát a szeginseg nem acquiralhatott [Ne; Ks 83]. *1774:* Fazakas Kosztán ... a falu közi semmit sem szolgál se postalkadik [Omlásalja/Bethlen SzD; Ks 68. 49. 41].

2. postalovon/kocsin közlekedik/jár; a călători cu cal de poştă/diligenţă; mit Postkutsche/pferd reisen. *1710 k.:*

valamíg Németországban s széjjel peregináltam, noha bizony sokat nyargaltam, éjjel is bolondul postálkodtam, de csak egyszer sem estem el [BÖn. 569].

postálkodó I. *mn* **1.** postai szolgálatot végző; care îndeplineşte slujba de curier/olac; Postdienst leistend. *1662:* Idvözült üdősbik Rákóczi György fejedelem elsőben udvarlói és étekfogói között nevelte vala Sebessi Miklóst, Zaránd vármegyében bolgárfalvi Sebessiek közül tisztességes nemes famíliábul valót, ki hogy szolgálatra, jó postálkodó, serény és kemény ifjú legény volna, ki a portárul tizenegyed napra Fejérvárra megjő vala, a fejedelem mind Bécsben, Lengyel- és a két Oláhországokban sokáig postálkodtatta, s bizonyos alkalmatossággal postakövetül tatár kámhoz is küldötte [SKr 322].

2. postakocsit húzó; care este folosit la poştalion; Postkutsche ziehend. *1828:* a jármos, hámos, postálkodó és más iga vono marhák | tsak a jármas, postálkodo es dolgozo marhákot szokták volt járatni [Erdősztgyörgy MT; CsS].

II. *fn* postai szolgáltatást végző személy; persoană care îndeplineşte slujba de curier/olac; Postdienst leistende Person. *1671:* Noha a' Postálkodoknak, és egyéb rendbélieknek saczoltatások, sok rendben meg-tiltatott, de még-is a' Falukban a' Folnagyok és Birák félelemtől, és edgyéb respectusoktol-is néha viseltetvén, per abusum bé-jött szokások szerént afféle saczoltatástol ne(m) supersedealnak [CC 31].

postálkodtat postai szolgálatra fog be; a pune/obliga să îndeplinească serviciu poştal, a pune să facă poştărituri; Postdienst leisten lassen. *1662:* Sebessi Miklóst ... a fejedelem mind Bécsben, Lengyel- és a két Oláhországokban sokáig postálkodtatta [SKr 322]. *1671:* a' Postálkodást ... continuallyák a' fizetett Posták ... Ha penig más rendbeli személyt kellene ... Postálkodtatni, az illyent Postalóval kell sublevalni [CC 30]. *1729:* Lovaikot meg számlalhatatlan sok izben ă Regulamentum tenora ellen annyira postálkodtatta Kapitanj Vra(m) ugy ă Katonak is, hogy ă miat el romlot Lovaikat ketelenitettek ă Falusiak karokkal is el adni ... Ökreiket is annjira postalkodtatta szüntelen [Sövényfva KK; TSb 51]. *1754:* Lovait Görgényig postalkottatta [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

postálkodtatás postai szolgálat végeztetése; obligaţia de a îndeplini serviciu de poştă; Postdienstleistung. *1672:* Im én Kassait küldém vissza az szekerek mellé; de ... miért nem rendelt Kegyelmed Kővár vidékiről, avagy Máramarosból egy embert melléjek, nám elég ember volna ott, mert itt udvarnál a fejedelem szolgáival csak az sok postálkodtatást is elég győzzük el, oda haza is vadnak bennek [TML VI, 252 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

postálkodtató postai szolgálatot végeztető; persoană care îndeplineşte serviciu poştal, persoană care face poştărituri; Postdienst leisten lassende Person. *1671:* Noha az ingyen gazdálkodtatók, és Postálkodtatókrol világos Articulusunk extal ugy mint 1659 Esztendőbéli második Articulus, melly mostan-is in vigore hagyatik, azzal augealván, hogy sohúlt, az Országban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, tereh hordozásokkal, Postaló, öker és ló szekér adással ne terheltessenek, hanem csak a' kik in publicis Regni negotiis járnak, és Nägd hűséges dolgaiban fáradoznak [CC 29].

postaló lovasfutár alá v. postakocsiba való ló; cal de poştă; Postpferd. *1587:* Biro vram hagia hogi hwniadj embernek posta louat ki valtsam —/6 [Kv; Szám. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével]. *1598:* B. V. kulte Feierdj Jakaboth Hunjadra posta loakert atta(m) ... f —//50 [Kv; i.h. 8/V. 158]. *1609:* Jeoue Horuat Miklos Vrunk leveleuel ... attam nekj mjnt hogy posta loat nem ker Negy font hús [Kv; i.h. 12b/IV. 213]. *1612:* Bocziatottük ki ... Vizaknay Martont, hogy mi szamünkra ... Mezet gwyczőn ... az hol keuantatik segitseggel legien, Posta loüakat adgio(n) alaiok es gazdalkodgiek nekik kgtek [Kv; PLPr 3 fej.]. *1634:* Ez leuelwnk praesentalo ... ket emberwnkeőt kelletüen Molduaban az vajdahoz kwldenwnk ... Híüeinknek ... haggyuk es parancholyuk is eőket nè csak bekeüel bocsassak; hanem posta louakot aduan alajok, gazdalkodgyanak nekiek [Borb. II fej.]. *1665:* nagyságodnak követi, szolgái az vajda országán járnak által, ihol már nagy böcstelenségre se postalovat, sem kalarast nem adnak [TMÁO IV, 272 Paskó Kristóf a fej-hez Konstantinápolyból]. *1671:* A' Szász Nation lévő szegénységnek el-viselhetetlen igájokat láttyuk ebben, hogy más hellyeken Postalovakat nem akarnak tartani a' hol ennek előtte tartottanak, tartsanak ennek utánna-is sub poena Articulari. Máramarosban-is ... söt itt Erdélyben-is bizonyos hellyeken tartozzanak az Szász Atyafiak-is Posta lovakat tartani [CC 32]. *1678:* Parancsollyuk kgl(me)sse(n) és ige(n) seriò Ngtoknak e' Commissionkat vévén mindgyárast rendeltessen az ő Kglme Szekerei eleib(en) s Szólgai alá elegedendő jó erőss posta lovakot Udvarunkig valo uttyak continuatiojara fogyatkozás nélkül [WassLt a fej. Beszt-hez]. *1814:* A' posta Lovak mellet Szolgálo Paladia Nyikulaj nevezetü kotsisnak pro Anno 1814 gondviselése alá adatt Szerszámok(na)k Inventáriuma[Vessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.]. — L. még BÖn. 569; CC 30; FogE 208; KemÖn. 104.

Szk: *város postalova. 1649:* Varos Posta loua holt megh, egi fejer miuel hogi az postak sokaigh oda czigaztak Beztercze felé [Kv; Szám. 26/VII. 543].

postaló-adás (a fej-i futárok részére kötelező) postalószolgáltatás; obligaţia de a da cal pentru poştă; Postpferdstellungspflicht (für fürstliche Kuriere). *1628/1681:* Hadgyuk azert es seriö parancsoljuk is hüsegteknek ... szabadosink ... taxajokat ... bé szolgaltatva(n) ... öket ... sem szekér, és posta lo adásra ne cogályák [Vh; VhU 227]. *1671:* Posta ló ökör és szeker adással s' ingyen gazdálkodással s' tereh hordozasokkal kiknek tartozzanak s' kiknek ne, söt maga dolgában Salvus Conductus-is hogy ne adattassék, ezekröl való Articulus [CC Mut.]. *1675/1681:* Az mint az Urbariumban fel van téve, eddigh valo Ususban az utanis Hunyadi Tizteim tarczak megh, s tőbre esztendőnként harom forint Taxanal ne erőltessék, posta Lo adassalis a mennyire lehet, legyen tekéntet reája [VhU 459 Thökölyi Imre vál.]. *1677:* A Vármegyei vagy egyéb Tisztek a' Regius Funduson ne Circállyanak, söt magok Jurisdictioja alat lévőknek Circálására menő uttyokban-is meg-szálván, mód nélkül valo gazdálkodásra a' Szászságot ne erőltessék, Postaló adásra penig tellyességgel semmiképpen ne, annál inkáb egyéb exactiokra | Nemes ember posta lo adással, gazdálkodással nem tartozik [AC 159, 264].

postaló-adó postalovakat adó/szolgáltató; care are obligaţia de a da cal de poştă; Postpferd stellende(r). *1683:* az ott valo pastorok mulattak az korcsomán, melyek(ne)k

ketteit az Falusi Tisztek mind defendályak, hogy azok, jambor, ado- s -posta Lo-ado Emberek [Brassó; KJ. G. Draudt a fej-hez].

postamark postabélyeg; timbru poştal, marcă poştală; Briefmarke. *1853:* Posta mark magamnak 1 Tal [KCsl 3 berlini felj.].

postamester 1. a fej-i futárszolgálat/postálkodás irányítója/felügyelője; demnitar însărcinat cu conducerea serviciului de curieri/poştă la curtea domnească; Leiter des Postdienstes am Fürstenhof. *1667:* jéouenek eléonkben Tekintetes es Nemzetes Teleki Mihaly Ur(am)[a] ... Szekely Laszlo (ki most Posta Mester) [Mv; Utl. — [a]Köv. még négy név fels.]. *1668:* Amaz dolog felől, Uram, postamester uramnak voltaképpen mindeneket leírtam [TML IV, 359 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1672:* Úgy értem, postamester uramnak akarja Bocskainé asszonyom adatni az urnak ott benn való faluját [TML VI, 162 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1676:* A követek felől mit írnak ... postamester uramnak küldöttem [TML VII, 132 ua. a fej-hez].

Vö. a *főpostamester* cimszóval

Szk: *udvari ~. 1686:* Alvincen lako Varadi Inczedi Mihaly az mi Kglmes Urunk eő Nga Udvari Posta Mestere es hites Cancellista Deakja [Incz. VI. 17a] ✱ *urunk ~e. 1657:* Nemzetes Teleki Mihály uramnak, az mi kegyelmes urunk ő nagysága postamesterének és nekem jóakaró uramnak adassék [TML I, 83 Barcsai Ákos Teleki Mihályhoz].

2. (városi) postaállomás vezetője/elöljárója, postafőnök; şef/diriginte de poştă; Postdirektor. *1598:* Zeőchy Adam varos zolgaia wallia ... ot ewl wala egiedewl keozel az Chiapzekhez az Posta mester zolgaia egi zeken ige(n) rezeg wala [Kv; TJk V/1. 143]. *1650:* Posta Mester Vra(mna)k akarua(n) kedueskednj, Birak Vraimek paranczolattjabol, Attam Extra Ordjnare Zabott, Mett. 5 [Kv; Szám. 26/VI. 358]. *1672:* Az szebeni postamesternek való assecuratiót nem subscribáltam [TML VI, 46 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1717:* az Enjedi Uram(na)k szólló levelet mehent érkezet mingjárt bé vitte a Biró azon Csötörtöken Enjedre és atta az Posta Mester kezeben [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.]. *1742:* Néhai Posta mestereknek ... engedtük volt az harmadik ház hellyetis [Zsombor K; Somb. I]. *1760:* Bágyi Ferentz Uram ... az Ura mellett egy kaszálo felett amint hallatták, egybén veszvén egy Posta Mesterrel, a' kihez is hozzá lőtt, melly tselekedetitől meg ijjedvén el bujdosott [Árpástó SzD; BK]. *1778:* Már ez az Uj posta Mester is korhelkedni kezdet Vasarhelyt [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1799:* a Postamesternek adott kaszállo rét felett valo Nagy Mart [Mv; MvHn].

Szk: *német ~. 1690:* Az Nemet Posta mestereket és Postakotis mindenütt mi és hiveink tartyuk [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut]. *1730:* Német Posta M(este)r kapujához égj nagj ütközö kőért Hfl 2 Den. 04 [Kv; Szám. 56/XIX. 21].

3. vn + kn előtt v. után az 1. v. 2. alatti jel-ben; înainte sau după nume + prenume cu sensul dat la 1. sau 2.; vor oder nach Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1 oder 2. *1677:* Béjáro Uraimek(na)k Cántorokat adt(am) ez szerint ... Eo Béjáro Haller István Eo Ngk f. 75// Posta Mester Szekely Lászlo Ur(am) f 25// [Utl]. *1737:* Posta Mester Vajda Kosztán Uram [Dés; Jk 482b]. *1742:* mostani Posta mester Nemet András Vr(am) [Somb. I]. *1761:* Posta Mester Néhai Tökés Pál ő kime [Ne; DobLev. II/317. 7a] | Titt Dobrotsányi Mihály Thordai Posta Mester Vra(m) [Torda; TJkT V. 56]. *1764:* Kolosvári Postamester Magner Antal [Kv; Born. IV. 5]. *1789:* Száur Alojsia Peringer János kolosvári Posta Mester Uramnak hites társa [Kv; RGyLt IV. 31]. *1795:* Posta Mester Boer gergelnek 10 — [WLt Cserei Heléna jk 74b]. *1807:* Posta mester Vajda Gabor Ur [Dés; BetLt 6 GyUjFalvi Nagy Ferencz keze írása].

postamesteri a postamester irányítása alá tartozó; de şef de poştă; Postmeister-. **Szk:** ~ *stáció* postaállomás. *1816:* Mostan functióban levő K. Fejérvári Kir. Posta Mester F.Gy. Fogarasi Sámuel Ur a K. F. vári Posta mesteri Statiot 22,000 ~ Huszon két ezer német Forintokkal meg vásárolván ... még fizetetlen hátra levő 10,000 ~ tizezer német forintok(na)k ... meg fizetésére törvényesen meg lévén intettetvén ... Tit. Dobolyi Sigmond Urhoz ... recurrált [Nagylak AF; DobLev. V/998].

Hn. *1803:* a' Posta Mesteri Rét [Mv; MvHn].

postamesterné a postamester felesége; soţia şefului de poştă; Frau des Postmeisters. *1794:* (Latzi cigány) á Posta Mesterné Aszszony majorjába bé-futott [Ne; DobLev. IV/728. 3b Tiri Latzi (18) cigány vall.].

postamesterség 1. fej-i postamesteri tisztség; demnitatea de şef al poştei la curtea domnească; fürstliches Postmeisteramt. *1710:* Teleki Mihály recommendálá a fejedelem udvarában inasnak[a], onnan csakhamar postamesterségre promoveáltatik, mely első grádus vala az uraságra [CsH 159. — [a]Székely Lászlót].

2. postafőnökség; dirigenţie de poştă/la un oficiu poştal; Postdirektion. *1773:* Mondottam azt is, hogy megérhette volna őkegyelme a szolgabiróságggal és postamesterséggel, azt az kis ispánságot hagyhatta volna a szegény Szarvadi Józsefnek vagy Szénási Andrásnak, mert azok is régen szolgálják a vármegyét s az apjaik is viceispánságot viselt emberek voltak s a többi [RettE 316].

postamódra postaló módjára; asemenea cailor de poştă; postpferdartig. *1804:* Mindeniknek[a] Farka, Posta modra elvagyon nyirve [DLt nyomt. kl. — [a]Ti. csikónak].

postanap a posta érkezésének v. indulásának napja; zi de poştă; Posttag. *1697:* Ma postanap volt, leveleket írtam az urak(na)k, feleség(emne)k s mások(na)k is | Volt posta nap. Voltam cancel(larius) ura(mnál) fő postamester gróff Par ur(amm)al az posták felől [AIN 147, 152]. *1784:* ha mind eddigis ezen Instantiánknak el küldettetése el haladott, ennek a' közelebb következendö Posta Napon léjendö fel küldettetése aránt ne terheltessék ... ordinatiot tenni [UszLt 25].

postányi két postaállomás közötti távolság; cam de-o poştă; von Entfernung zwischen zwei Poststationen. *1820:* Thorda harmadfél postányi Kolosváron tul rakott uttal járhato [Bács K; KmULev. 2] | Kolozsvár várossa ... ide két postányi járo helly jo időben meg lehetős uttal járhato, ezen városba akár mi névvel nevezendő vagyonyainkat eladhattyuk illendőleg [Bogártelke K; i.h.].

postapapiros postán/postai célokra használt papiros; hîrtie de scrisori; Postpapier. *1789:* 2. Kötes Posta Pappiros Rf. 11 [Mv; ConscrAp. 24]. *1807/1818:* 1/2 Kontz posta pappiros [Mv; Told.]. *1816:* 2 kontz posta pappiros [Mv; i.h. 48]. *1840:* A Papiros malom ... folytattatik az inventatio és által adatik a Tartományi K. Számvevö Hivatali papiros itato papirosnak kelven három mázsa ... Posta papirosnak valo rongy 16. mázsa 95 font [Km; KmULev. 2]. *1843:* által adatik ... Posta Papirosnak valo fejér rongy Tizen öt Mázsa és harmintzkét font [i.h.].

Szk: *bécsi* ~. *1789:* 10 1/2 Kontz Bétsi Posta Pappiross Rf 4 [Mv; ConscrAp. 89].

postapénz postai díj; taxă poştală; Postporto | fuvardíj; taxă de transport; Fuhrgeld. *1609:* Jmrefi Janosnet, Viue Kopar Balint Olah Fenesre 4 Loan. Onneg Tordara uitte attam nekj posta penzt tt f. 2 [Kv; Szám. 12b/IV. 257]. *1621:* Zeoldj Gaspart az Portarol Jeoue(n) Feyer Jstuan Vizi Zamos Vyuarban G.V. eo Nagahoz haro(m) loan zano(n) fizettem nekj posta penzt f 1/12 1/2 [Kv; i.h. 15b/IX. 150]. *1791:* Siborol Posta penz Kolosvarig 22 — Sombor a fogadoban — 40 [WLt Cserei Heléna jk 37b]. *1792:* ne terheltessék Ngod a Posta pénznek tsak felit meg fizetni [Brassó; Ks 101 Tamási András lev.]. *1806:* fizettem 2 f. Posta pénz (!) holmi leuelekért [Tresztia H; Ks 109]. — L. még FogE 208.

postaportó postai díj; taxă poştală; Postporto. *1796:* A Benkö MS. és könyve Posta Portojába fizettem Jenai Academita Huszár Dánielnek Rfl 2 x 05 [ETF 182. 75 Gyarmathi Sámuel felj.].

postarét postaépülethez tartozó rét; lunca poştei; Wiese neben dem Postgebäude. **Hn.** *1724:* Posta Reth [Nagyiklód SzD; EHA]. *1767:* Kapitán et Posta réth [Gyf; EHA]. *1782:* a' Posta Rétböl [A.zsuk K; SLt XLII. 5. 96] | Posta Rét nevezetü kaszálloinkban [F.zsuk K; i.h. 56]. *1799:* Posta rétre [Mv; MvHn]. *1891:* Póstarét [Bogártelke K; KHn 187].

postás I. *fn* futár, leveleket szállító személy; curier, ştafetă, olac; Kurier, Briefe übermittelnde Person. *1658:* Megadák 9. decembris külT leveledet, az melyet 5. januarii adtak meg, de a mely gyors volt az postások, az válasz is olyan sietséggel volt [TML I, 111 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Vincröl írt a fejedelem Daczó instantiájára, hogy megöljenek. A fejedelemasszony megtudván, Szerdahely tájékáról vitték a levelet postástól vissza [BÖn. 689].

II. *mn* postai, postához tartozó; care aparţine poştei; zur Post gehörend. **Hn.** *1685:* A Postas Kertb(en) à Kalandos földei mellet [Ne; EHA]. *1782/1798:* A' vizes végiben a' kurta földek között (sz) az Itaton aloll lévö postás föld (sz) [M.szentbenedek AF; EHA].

postaság I. postálkodási szolgálat/kötelezettség; obligaţia de a face poştărituri; Postdienst. *1576:* Azert Rendeltek eo k hogi 12 Lo fogattaszek postasagra fyzetesek egi lora harom forint legien [Kv; TanJk V/3. 135b]. *1595 k.:* mind az postasagnak, mind az zegeny uarosnak zwkseginek es ado fizetesnek terhe azokrolis zaltan zaluan reank telliesegel el nyomorottunk [Dés; DLt 247]. *1602:* Az zenanak keressenek eo kgmek helt, Az hordasra penigh az varas zekery hordgyak, kibeol az szaz ember se legye(n) wres akinek zekeri vagion, de biro Vram az Szaz embert az postasagtol megh kemellye es oltalmazza [Kv; TanJk I/1. 417]. *1609:* Köuetkezik az mit ez Eztendeo Forgasaban Vrunk eo Felsege Zekereszesere, es Postasagara Keoltettem [Kv; Szám. 12b/IV. 257]. *1621:* Keouetkezik Kyraly eo felsege es Gub. eo Naga Zamara ualo postasagnak fizetese | Biro vra(m) eo kgme adatot Giulay Ambrusnak postasagaert ... f 1 [Kv; i.h. 15b/XI. 115, 303]. *1639:* az Tanacznak suplicala feleöle hogi az eö lova az postaságh miat hala megh [Mv; MvLt 291. 184–5]. *1649:* Kgmetek bólczen megh itilheti esztendot altal menye sok fele inségh, szolgálat, Postaságh, és gazdálkodás foroghion raitunk es ezekre sohonnán semmi jovedelm(ü)nk ninczen [Dés; DLt 424]. *1805:* Anyínoszai Dán Dobre panaszolja hogy ez elött 3. esztendök(kel) egy oda valo szegény özvegy Asszonynak a lovát postaságra ki rendelvén egy Limitaneus Tiszt alá, a' lova az utba el döglött — és ö máig is kárba van [H; JF 36].

Szk: *szekeres* ~. *1587:* Zekeres Postasagh summaia f. 266/39 [Kv; Szám. 3/XXX. 66 Seres István sp kezével].

2. futárkodás, postai/futári szolgálat ellátása; serviciul de curier/olăcar; Kurierdienst. *1657:* beteges erövel indulván az postaság meggyógyíta, és menék vissza Fejérvárra [KemÖn. 105]. *1710:* Gabri Lörinc ki ennek elötte is volt posta az postaságot fel valálna [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Boër Istvan Apor Péterhez]. *1749:* 17 Esztendök alatt Exponens az Nemes Szeket hun Hajdusaggal hun penig Postasaggal szolgalvan mentette magat minden tereh viseléstöl [Keresztúrfiszék; Sf]. *1774:* Vannak ... Mester Emberek ... ezek hol Mesterségekkel, hol pedig Postasággal tészik szólgálattyokot [Szentdemeter U; LLt Fasc. 26]. *1793:* Andris és Csenusár nevezetü Czigányok ... posták voltanak ... s ezen Czigányoknak postaságok ki telvén, Kakas nevezetü Sütö Inas hordotta ... a' Mlgs Grofné Leveleit [Koronka MT; Told.].

3. postakocsival való utazás; călătorie cu diligenţa/poştalionul; Reise mit Postkutsche. *1710:* Mikor utaztunk, sebesen szokott volt járni[a], eltörödtünk a nagy postaságban, mégsem volt szabad házban hálnunk télen is, hanem ahol maga megszállott, annak a háznak ajtaja elött [CsH 197. — [a]Teleki Mihály kancellár].

postasíp postakürt; corn de poştalion; Posthorn. *1744:* lévén ... a két híd között egy dombocska ... Posta Mester Ur(am) a' Domb tetején lévén futattya a Posta Sipot .... szidni kezdé az Annyát ... Petrunak [Szentandrás H; Ks 101]. *1793:* Az Kosesdi Postális háznal ... Posta sip vagyon 4. az 5dik rosz töredezett [H; Ks 78. XVII. 1]. *1835:* Egy posta Sip [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

postastáció postaállomás; staţie de) poştă; Poststation. *1794:* Nehai üdvezült Férjem Imreffi Ferencz Ur(am) ... a' Kosesdi Posta Stationak Posta Mestere ... nem kitsin Somma pénzzel a' Méltoságos Uraság részére adósnak lenni itéltetett [Déva; Ks 78. XVII. 4]. *1815:* a' Kosesdi Posta Stacio Curialis hejjin levö kerítéseket, épületeket mostani állapotyokhoz képest meg betsülvén ... fel mértük [H; Ks 111]. *1818:* A Dési Posta Statio után járando leg jobb Szánto Föld az ugy nevezett külsö Hidon tul van [Dés; EHA]. *1823–1830:* Ez az útikocsi nem minden postastáción változik, mert amelyre én felültem Frankfurtban, a merőben ment Norimbergáig, csak a postastációkon állott

meg éjjel vagy nappal, míg a lovakat változtatták, s azalatt az utazó vagy ett, vagy ivutt, vagy aludt inkább éjjel [FogE 254].

postaszekér személyeket/postai küldeményeket szállító szekér/kocsi; căruţă de poştă, diligenţă; Postkutsche. *1662:* És hogy gyakrabban széllyeljártában is mind ott kellene az leveleket is két-két postaszekereken hordoztatni, ollyankor mind ládákra rakván és úgy költöztetvén fel s alá, nem kevés munkával [SKr 300]. *1710 k.:* Mert Rákóczi fejedelem anno 1660. talán szinte újesztendő napján megszállá Szebent, és az anyámat Bethlen Gergely ... által megfogatá, ki is hozatá először valami hitvány szász postaszekéren Szeben alá, és ott Rákóczi azt üzente bé, hogy az anyámat az ágyúhoz kötözteti vagy az ágyúból löteti bé, ha az atyám fel nem adja s adatja a várost [BÖn. 563]. *1780:* Posta fako szekér 1 [Bethlen SzD; BK].

Szk: *ordinér* ~ menetrend szerint közlekedő postakocsi. *1823–1830:* Frankfurtban ordinaire postaszekérre vagy delizsánszra (Diligence) ültem, mely egy fedeles nagy szekér, deszkából kétfelől kijáró ajtaja, mely ablak helyett is szolgál [FogE 253] ✱ *vasas* ~. *1836:* Két jó Vasas posta szekér, az edgyiknek edgyik lötse Kávástol edgyütt nints meg [MNy XXXVIII, 305].

postaszekér-adás (a fej-i futárok részére kötelező) postaszekér-szolgáltatás; obligaţia de a da căruţă de poştă; Postkutschenstellung. *1671:* a' kiknél Nagd czimere, és Salvus conductussa lészen, azoknak tartozzanak a' szükséghez képest gazdálkodással, Posta ló és szekér adással [CC 29]. *1677:* végeztetet, hogy valakiknél arrol valo Specialis Salvus Conductus, vagy Fejedelem czimere nem lészen, se posta lo és szekér adással, se ingyen Valo gazdálkodással ne tartozzanak, Város Birájának házára ne szállyanak [AC 245].

postaszekeres postakocsiba való; de poştă; in die Postkutsche gehörend. **Szk:** ~ *ló. 1681:* Posta szekeres Ló hamja (hatulso farhamjaval:) Par 2. Istranghjaval vagyo(n) mindenik [Vh; VhU 562].

postaszer postálkodási szolgálat sorrendje; rîndul la poştărit; Postdienstreihenfolge. *1740:* Fel vévén az Instans Szabo Gabor Vram maga defensiójara producalt inquisitoria Relatoriáját, constal azon ö kglme productumabol hogy az felsöb determinationak terminussáig tizennegyszer került el az egész Posta szer, melyb(en) ... tsak öt rendet próstált [Torda; TJkT I. 182].

postataliga postaszekér; căruţă de poştă; Postwagen. *1849:* Az Istálloba ... Két — otska posta Taligák — vasas kerekeikkel [Somkerék SzD; Ks 73/55].

postaút 1. postajárat útja; drumul diligenţei; Postkutschenweg. *1732:* Az hováis mennék bé a Posta út felöll, faragott, földben fel ásott, fedél nélkül valo Csere kapu lábfakon ... tsinált nagy kapun [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1775:* Mi mind heten az utrumban Circumscribált kaszalot, hogy Mikola részre birták légyen, az mi értünkre tudgyuk, s azon feljül lévö, és azzal Conterminálodo oldalban fel fogott szöllö hegyetis egész ki a Pasta utig hasonlo képpen ahoz tartozandonak tudgyuk lenni [Topasztkirály K; JHb I.VII/21. 4]. *1809:* Sok rendbe meg tettem a magam jelentesemet hogy az Utakot meg tsinaltasak de annak Semi hászna s foganatja nem volt holot ere Posta ut (így!) s a kátonasag minden oraba járja nemely hejeken ugy el veszét hogy ketelenitettnek a vetésen járni [F.boldogasszonyfva U; UszLt ComGub. 1657]. *1825:* A Posta utok Csináltatására és a Határra járo Utokra hidakra juxta Doc. 4 um Rf. 5 [Szkr; Borb. I].

Hn. *1748:* a Berendi Posta ut fele [Kisesküllö K; EHA]. *1782:* Posta útbann lévö vendeg Fogadó [uo.; BHn 73]. *1792:* a posta ut [Kajántó K; EHA]. *1795/1807:* a' Posta ut mellett [Kispetri K; EHA]. *1817:* a Kolozsvári Posta utban menö ut [Kisesküllö K; EHA]. *1833:* a Posta utba [Szúv; EHA]. *1851:* á Posta ut alatti láb (sz) [Bányabükk TA; EHA].

2. postajárat útvonala; traseul/itinerarul diligenţei; Postlinie. *1823–1830:* A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták, a leglassúbb lépést mennek, sok terhet vonnak, és a postautakon mind csinált köutak vagynak, a szekér egyet sem döccen [FogE 254].

posta-útvonal postaút; drumul diligenţei; Postkutschenweg. *1844:* az Udvarhelyre menö Kereskedö utban, a Lövétei határon el nyulo posta Utvonal el pusztult és szinte járhatatlan állapotban van [UszLt XI. 85/1. 22].

posvány iszapos mocsár; mocirlă, loc mlăştinos; Sumpf. *1841:* a kö rakástol fejjebbetske ésmet le rogyot a tsiko és az edgyik hid alol valo posvány végébe beleesett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a].

posványos mocsaras, ingoványos; mocirlos, mlăştinos; sumpfig. *1768:* Ezen ... földnek ... az alsó vége posványos [Ikland MT; EHA]. *1793/1794:* (A föld) soványobb, és keskenyeb és az Isö Nyilban tétetett Táblánál, ezen kivül sok posványos hellyek vagynak közötte [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 18a]. *1807:* Gyümöltsös Kert ... a Szamos árkai között vagyon ... délröl ... egy régi seppedékes, posványos árok által határoztatik [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) provisor ns vall.]. *1811/1833:* minden Tanuk vallomások szerént bizonyittyák ... hogy azon hellyeket mint vizes posványos hellyeket a' Zágoniak nem örizvén a' kinek tettzet használta [Zágon Hsz; HSzjP]. *1812:* Török buza Földeink ... posványos helyek [Dés; DLt 369]. *1821:* ezenn rétnek ... a' Sátés, és posványos részeböl, adott ... fél-Szekérre való Sátés, és egybe iszoposodott füvet [A.detrehem TA; Born. IX. 69 Csáklán Szimion (40) ns vall.]. *1825:* a' ... kaszállo nagyon vizes és posványos hely [Szentdemeter U; Told. Conscr. 216]. *1864:* Selymék, jelenleg kaszáló, hajdan oly ingoványos és posványos hely, hogy a miatt járhatatlan volt [Gyergyóalfalu Cs; GyHn 61] | Lágy[a] ... posványosabb része dohott gyanánt, szekérkenőnek kifözhető [M.valkó K; KHn 116. — [a]Süppedékes fennsík].

poszerlás '?' *1589:* Vadnak valamj poszerlasok megh Er f 10. Negi Tuczin Czimer keó megh Eer f 8 [Kv; KvLt Inv. I/2. 46 Pekreczy Anna Desi János ötvös özv. inv.].

poszlék holmi, limlom; boarfe; Kleinkram. *1634:* Cziapon ez az Dalmata Janos az en szekeremre tötte pozlekit, en ... vum be Radnotra, es ot uizont le uoue szekeremrol [Mv; MvLt 291. 15a].

Vö. a *peszlék* és *poszlék* cimszóval

poszog szelet ereget, szellent; a se băşina; furzen. *1680 k./1775 k.:* Jobb a' Kolyikás segg a fetsegő szájnál, Mert a' ritkan poszog, e' szaporán dajnál [Rosnyai, HorTurc. 160].

poszos szellentős; băşinos; furzig. *1586:* monda uizontagh Ianos ... no te nagj Nieluw szimonbirone monda berek szaszi lukaczne kelle placz poszos lottio kwruanó [Kv; TJk IV/1. 574b].

poszpászt csemege, utóétel; desert; Dessert. *1767:* Hat Pospást alá valo Virágos Ezűst Tsésze [Sállyi KK; Ks 21. XVIII. 78].

posszesszió 1. birtok; posesie, posesiune, proprietate (de pămînt); Eigentum. *1580:* azon possessioban Eormenzekesson lakok pariformi(te)r consentialtak az my diuidalasunknak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1639:* el mentünk Sallfalvara ... hogy ... Salfalvi Possessiot ... el foglalnuk, es Mikola Sigmond Uramnak kezehez boczatanuk [H; JHbK XLV/32]. *1668:* Tudodé, láttodé, hallottodé mellyik Fejedelem idejében es esztendőben, acquiralta volt őreghbik Lázár István Vram Colos Vármegjében Erked es Solymos nevű Possessiokat, és mi formában adatot néki akkori Fejedelemtűl? [Szászrégen; LLt vk]. *1675:* Tiborcz nevű possessiomat ... az szegeny meg holt Ur(am) mostani Kglmes Urunktul Cum regio jure meg kirte volt ujjobb(an) [BLt]. *1701:* ekkor mind Kajánto — s — mind Darocz nevű Possessiok, ott lévő Jobbágyokkal, epületekkel, és minden akkori Majorkodásokkal edgjütt, redeálljanak immediaté ... Naláczi Lajos Ur(am)ékra [Kv; SLt FG. 55]. *1754:* azon hellyb(en) se egy, se más privátus(na)k értemre soha Possessioja nem adatott [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1767:* Gesztrágy nevezetű Possessiojának határa, Kis Kapus, és Mákó nevű Faluknak határával hol és micsoda helyen conterminálodik, a' vagy foly őszve, és végződik ...? [K; Born. III. 2 vk]. *1782:* Alázatoson reménykedünk a Tekintetes Praeses Ur és a' Tekintetes Táblának méltoztassék ezen deffectusunkot kegyes szemekkel megtekinteni ... és ujj Deputatus személyeket Exmittalni. Kik által el maradot possessionkot Investigáltathassuk [Albis Hsz; BLev.].

2. vminek a birtoklása; posesiune/posedare a unui bun; Besitzen. *1727/1751:* Műis ... a Controversiaban forgo hellyeket ... az Actoroknak adjudicaltuk, és igy az egész Controversiaban forgo helységeket az Inctusoknak illegitima Possessiojoktol absolváltuk [CartTr II. XXX. 5b határmegállapító ítéletlev.]. *1755:* fen nevezett Fő Ispány Ur mostan Sáliba hirtelen nem divertálhattván, tehát ... az mely napra fog terminálni, Expressussomot küldöm, és az által mindeneket — Resignálok Possessiojában bocsáttom [Nsz; Ks]. *1778:* most megkívánom, hogy azon szántóföldek ... melyeket megkívánok, hogy testvéréném, Holló Zsuzsanna maga vagy férje cum fructibus a possessiójának ideitől fogva költésemnek, fáradságomnak refusiójával restituálja [Taploca Cs; RSzF 227].

posszesszionária porció részjószág/birtok; portio possessionaria; parte/porţiune de posesiune; Eigentumsteil. *1758:* Groff Iffiu Széki Teleki Samuel Urfi ... akármelyik Nemes Kővár videkin levő Possessionaria Portiojabol ... hány őrökös Jobbágyi aufugiáltanak? ... el hagyott Mosiajokat most kik birják? [Kővár (Szt) vid.; TSb IV/7 vk]. *1768:* Vass György Ur(am) ... Attyafiának Köblös Sámuel Vr(am)n(a)k ... Nemes Fejér V(á)r(me)gyéb(en) találtato possessionaria portiojit és Joszágit e(gy)gy néhány ezer Forintokon redimálván ... némelycket azokbol ... örökösönis abalienalni kenszeritetnék [Ne; DobLev. II/403]. *1790:* Hogy ha a Zalagosito Vásárhellyi Pál Ur valami Melioratiot, vagy Superaedificatumat tenne a Zalagositott possessionaria portioban ... azokat az reluens tartozzék meg forditani, a Zálog Summaval egyetemben, külömben addig az irt possessionaria portio ki ne váltathassék | A Possessionaria Portio ... áll egy Antiqua Sessiobol ... Cum omnib(us) appertinentiis [Őrményszékes AF; i.h. III/671. 1b, III/672].

posszesszionária porciócska részjószágocska; parte/porţiune mică de posesiune; Eigentumsteilchen. *1782:* Kornis Ferencz Urat ... Gy. Herczeg Szolősi Mozes Uram ... ezen Kezemben lévő Csomo pénzel kináltattya is, melly zálagos minor Summája annak a Possessionaria Portziotskának mely vagyan ezen Nemes Doboka Vármegyébe Posán, mellyis áll háram Antiqua és két Nova Sessiokbol [Ks 21. XV. 10].

posszesszionáta birtokos; care posedă (oarecare) avere; besitzend. **Szk:** ~ *nobilitás* birtokos nemesség. *1751:* Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásbol lesznek Puskajok el vetessék [TLev. 11/1 ogy-i végzés].

posszesszionátus birtokos; posesionat, care posedă (oarecare) avere; besitzend. **Szk:** ~ *nemesember. 1754:* Tudom bizonyoson hogy Nehai T. Komjatszegi Komjátszegi Pal vramnak Ede Attya valt Nehai Nemes K. Komjátszégi Sámuel Vr(am), kit is igaz Possessionatus Nemes embernek tudok lenni, feles Jobbagyi lévén [Asz; Borb. II]. *1756:* Ez előtt egy nehány napokkal alázatos memorialisom mellett praesentaltam vala Excellentiatok(na)k, s Natságtoknak Sepsi Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját arról, hogy igaz Possessionatus Nemes Ember lévén vagyon egy Nemes Curiam Sepsi Székben Fell-Dobojban, de azon attestatiorais Nemes somot[a] ki adni nem akarják az Kamara háznál, amint pedig értésemre eset azon attestatiok közűl ollyan Consideratiok voltak, hogy ... arrol is attestállyanak a Tiszták ki hány másával érheti még [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1a Bartok Áron foly. — [a]Értsd: sómat].

posszesszor 1. birtokos, tulajdonos; posesor, proprietar; Eigentümer. *1623:* Capitan vram ... minden falukra ki mennyen valamellyk faluban recuperatus Lófeyek auagy veres drabantok leznek ... annak felette eo Felsege szamara recuperaltatott eoreoksegek mind azokot szemely valogatas nelkul es kedueszes nelkúl azmw Regestumunk szerenth mindgiarast az mostanj possessorok kezebeol ki foglalua(n) ... az recuperatussok jo fegyuerrel keonteosse<k>kel ... kezek legienek [Csíkszereda; Törzs]. *1671:* Vegeztűk azt-is hogy az Aknás és egyéb hellyekről-is ki adattassanak a' Possessoroknak az el-szökött Jobbagyok [CC 58]. *1677:* Ha kik penig, nem magok határán hanem más Possessorokén nyitnak és colalnak Bányákat, azokkal alkudgyanak és végezzenek [AC 47]. *1692:* Mi határosok levén az Hidegkutiakkal, tudgyuk bizonyoson hogy ... azon ... nagj Erdőbe(n) ... az Királyhalmi possessor engedelmiből hajtottak sertéseket mindenkor a Gostina pénsztis oda adták [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1713:* az korcsomálás felett, az Rápolti és Aranyi Possessorok eő Ngok, és eő kglmek között disceptatio s egyenetlenség következett volna [H; JHb XXXI/5]. *1736 k.:* 1.évén egy nagy Gyalmos To ... azon

Tonak gáttyát töltését penig az Mlgos Parsok közönségesen tartoznak conservální és procuralni, s ujitani, a' Zúgót mint hogy nagyobbára a' Malmot biro Possessornak kell tartani, ugyan ö Ngok procurállyák [Mezőzáh TA; Told. 3]. *1760:* mostani Lako Háza ... micsoda alkolmatossággal ment a' mostani Póssessor Praedecessorának birodolmába [Körtvélyfája MT; BálLt 86]. *1807:* Böltsön emlékezhetik Nagyságod, hogy ... a hejünkből Sokat vesznek, és foglalnak más Possessorak [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. *1832:* a Tanu jelen voltè 's ha jelen volt Nevezze meg Név Szerént hogy akkor az Exp(onen)s Possessorok közül, akár puskat Kardot Lántsát vagy akár mi fele fegyvert vàsvillát vagy más Eszközöt mellyiknek latott a kézebe [Asz; Borb. II vk]. — L. még AC 58, 60, 102, 122, 193, 216, 255; RSzF 142.

Szk: *bebíró ~. 1757:* erdö ... a bé biró kisseb Possessorokkal közös vagjon a Bikföben [Dányán KK; LLt Fasc. 129]. *1768:* Marhájokot a Zabolai Rétről a Sarjubol bé hajtották holott ö kigyelmik bé biro Possessorok Zabolára [Tamásfva Hsz; HSzjP Ladislaus Turi (57) vall.]. *1776:* Azon hatalmaskodok igaz é ... hogy ... miolta ... itt meg nyomultanak, a' magok kitsin alkalmatosságokat ház helyeket Szánto földeket, Réteket, az ide bé bíro Possessorokebol augealták? [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4 vk]. *1797:* Lakossai a Bébiro s ott Lako Possessorokon kivüll Ujfaluban Olahok; a kík nyakasak [Újfalu K; CU IX. 2/138] ✱ *benn lakó ~. 1768:* a Kenderes helység pedig melly a Motsárba vagyon a benn lako Possessorok(na)k és a lakosok(na)k antiqua Sessiojokra Subdividaltassek [Ákosfva MT; EHA] ✱ *egyenlö ~. 1696:* Arrul valo Laistrom, az mi kippen ... üdösbik Czègej Vas Gjörgy, Nemes Doboka Vármegjét meg találta volt arrul hogy eö kgl(m)ének az Magjar Czégej határban az Földek birodalmában sok meg bántodási vad(na)k holot ègyènlö Possessor livén ... Magjar Czegej Vas Daniel urammal [WassLt] ✱ *külsö ~. 1768:* az külsö possessorok is tartoznak öriztetni, akiknek marhájok vagy sertések ... az falu csordájában járnak [Oroszfalu Hsz; RSzF 187]. *1778:* az Magyarosiak ... az Külsö Possessorok(na)k, se erdö tiltáskor, se szabadittáskor, sohais hirt nem adnak az Magyarosi lakosok [Berz. 15. XXXVI/14]. *1815:* hirt sok tórsökos és gazda embereknek sem külsö Possessoroknak nem adtanak [Sóvárad MT; LLt 88/12] ✱ *legitimus ~. 1671:* végeztük, hogy ... Mikola Sigmond Atyánkfia ... semmi jószágában és javaiban meg ne károsittassék ... hanem az verus és legitimus Possessor meg-bántodás nélkül birhassa maga propriumát [CC 92] ✱ *originárius ~. 1760:* Groff Bethleni Bethlen Lajos Ur ö Nga ... Omlásallyi és Málami igen régi origīnarius Possessor [BSz; BK] ✱ *örökös ~. 1769/1802:* a contraversiában lévö nagy bükkös Erdöket juxta Conscriptionem a Meltoságos AA. Uraknak, és Bezdédi Lakosaknak mint örökös Possessoraknak readjudicálják [Torda; TJkT III. 27]. *1776:* Igazé hogy mind az ki most birja, mind azok, a kiktöl vette volt[a] az mostani Possessor Káálnaban nem Örokös Possesorok, hanem külsök ...? [BSz; Ks 39. XV. 2 vk. — [a]A birtokot] ✱ *privátus ~. 1760:* Mindazonáltal nagy kegyelmességét mutatta öfelsége hozzájok, mert minden ecclesiákban a papoknak illendö fundust s ahhoz tartozó appertinentiákat kiszakasztani; ahol a közönséges föld találtatik abból, az hol nem, privatus possessorokéból is excindálni kellett [RettE 106]. *1812:* a praetensios Bereknek az innetsö végiben Más privátus possessorok(na)k is van egy kis Berketskéjek [Vajdaszeg AF; Dobl.cv. IV/943. 8a Juornitz Nikuláj (60) vall.] ✱ *szekuláris ~* világi tulajdonos. *1580:* Vrunk is azzal Ayanlya magat hogy oly lewelet ad amynemot zeretwnk Zabadsagunknak meg maradassara, hogy eo kegmek Az lewelbe per exp(re)ssum ejtenek megh hogy ha leowendó wdobe ez Colosmonostori domini(um) valtoznek es secularis vagy egieb poss(ess)orra zallana, hogy Az dezma akor semmy vto(n) be ne hozathatnek, varassunknak romlassara [Kv; TanJk V/3. 230a] ✱ *úri ~. 1736:* a specificalt faluban biró Mlgos Uri Possessoroknak vannak itten Buzában Mentsegessi [LLt Litt. B] ✱ *verus ~ → legitimus ~.*

2. jelzöi haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: birtokos, birtokkal rendelkező; care posedă un bun; Eigentum habend. *1677:* A' Szász Nátion lévö Possessor Patronusoknak Vármegyebéli jószágok, mellyeket eddig-is nem külömben birtak mint más Nemes emberek, ez után-is azon karban hagyattatnak: a' mellyek penig Hét Birák Jószáginak hivattatnak, avagy egyébképpen-is Vármegyéken birattatnak, a' Circálás és abbol következendö latrok büntetése felöl, a' minémü declaratio tétetet in Anno 1651. ez után-is az observaltassék [AC 121]. *1723:* minemü nagy kolcseggel bajjal epitetünk volt az magam ös Földemre egy jo Malmat az Kükülló Vizen az Sövenyfalvi határan Isten tudgya; mely Malmatis irigségböl es nem egjebböl az Sovenyfalván biro Possessor Atyámfiai igyekeznének el rontani [MbK 163]. *1755:* A Korcsmatartás Szent Mihály Naptol fogva Szent György Napig az az a' Téli Kántor a Hellysége ... Szent György Naptol fogva pedig Szent Mihally Napig a Nyári Kántor a' Mlgos Possessor Ur és Aszszony eö Ngaké [Balla Sz; BfN Naláczi Sára conscr.]. *1759:* a Possessor Urak hadtanak volt a falu szükségeire egy kevés erdött de aszt is holmi hitvany Emberek el pusztitották a mely mián mais a Falusi Biránk sokat fárad és hurtzalodik véllek [Vaja MT; Ks 17/ LXXXI. 16]. *1847:* à Roka fogatása, 's lövésétöl à 1ma Mens(is) Martii usq(ue) ad 1mam Octobris mind emlitett Uri, Nemessi, Possessor 's Magistratualis személly meg szünnyék [TLev. 11/1 ogy-i végzés].

Szk: *malmos ~ atyánkfia. 1727:* A Rosa hegje alatt lévö Malom szinte három esztendeje hogj Malmos Possessor Atyánkfiai eö Kglmek gondviseletlenségek miatt el pusztult [Dés; Jk 371a].

◇ **Hn.** *1724:* a Possessor Urak közt [Türe K; EHA].

posszesszorátus 1. birtokosság; proprietari (de pământ); Eigentumsgemeinschaft. *1750:* az Valkai Keletzeli és Ujfalvi Havasok elesíben illyen abusus observaltatott, hogy magok az meg irt három Faluk, az Szamoson tul valo Havasokat sine scitu, és a Possessoratus hire nelkül, mintedgy zallogb(a), considerabilis summa pénzt fel vévén, vetettek [Born. II. 31]. *1767:* Soha edig az idcig ezen falu, s Possessoratus nem rekesztette ki a Tulkokat, az ökör Tilalmasbol [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 14]. *1795:* még két rendbenis praemittáltatott Kegyelmed ellen az el tiltás éppen azon hellyröl még pedig egy rendben az egész Adámosi Titt. Possessoratussal közösleg, és egy értelemböl [Ádámos KK; JHb XX/18]. *1835:* Kegyelmetek által a Felsö Sinfalvi Possessoratust és egész Közönséget — Altalom Hivatalbéli Kötelességemnél fogva solemni cum protestatoria Contradictione, inhibialtattyák tiltattyák [Asz; Borb. II].

Hn. *1819:* a Közönséges possesoratus Tövissese (c) [Csekelaka AF; EHA].

2. (föld)birtokos; proprietar (de pământ); Eigentümer. *1770:* közönsegesen a' több Possessoratus osztazik úgj

hasznatis azokból a' própórtione vésznek [Déda MT; LLt]. *1781:* Item eodem dato az árkosi communitás megegyezett akaratból, a tisztelt possessoratusok hírivel az árkosi teritoriumban Fing hegy, Gesztena és Bonjha nevezetű tilalmas erdőkből minden falusi lakosoknak, valakik a falu servitiumát in genere supportályák, a csere- és gyümölcsfákot kivéve, egy-egy szekér vesszőt karóval együtt kinek-kinek tehetsége szerint kihozni megengedtetett [Árkos Hsz; RSzF 113]. *1784:* a Méltoságos Possessoratus tartazni fog asztat[a] Consideratioba venni [K; JHb 23/1. — [a]A kárt]. *1799:* azon négy possessoratus a' Falusi Polgár által el-tiltotta volt a' Falusiakot hogy ellenekre bort ne mérészelnének árulni [Makfva MT; DLev. 5] | azon Curialis helly, á haidani Határ Osztállykor, a' Possessoratus által ajándékoztatott egy bizonyos Kis Aszszonynak [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. *1803:* Hozzánk utosított tudosittását a Tekintetes Urnak kedvesen vettük ... nem lévén a Possessoratusok Mindnyájan ide haza, de el érkezésekkel Communicalni fogom, és az rendelt Napra szivesen el várván, elé állunk Magunk igasságával [Burjánosóbuda K; JHb LXVII/4. 23]. *1826:* a' Kelementelki Mlgs Possessoratus pedig az ide sub E mellékelt Reflexiot és Reprotestatiot adta bé [Msz; GyL].

posszesszórium 1. tulajdon, birtoklás; posesiune, posedare; Besitz. *1768:* Ezen Országat ... mi értünkre mind Possessoriumában tudjuk az Mlgos Kornis Familianak [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1775/1802:* a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak a Nyikita Pajánájához praetendált proprietássaknak, és Pacificum Possessoriumnak adaequata comprobatiojaban deficialni láttatnak [BSz; JHb LXVIII/3]. *1780:* (A dokumentumok) egy része az azon időbeli Possessoriumot melyb(en) készittettek hatarozza meg inkább, és nem annyira a Sessioknak minéméségekről, mint azoknak szamokrol szolt [BSz; JHbK LIV/25. 23]. *1794:* lévén ... Rosnyai János Urnak itten M Bándon egy Nobilitaris Curiája s két Populosa Colonicalis Sessioja ... mellyeket is ez előtt Testverétől ... bizonyos Creditorok adosságban el foglalván azoktol mint Vér Atyafi reluált és most actu Possessoriumába vadnak [Mezőbánd MT; MbK XII. 101].

2. *belső* ~ belső/településen belüli birtok/tulajdon; posesiune situată în spațiul construit al unei localități; Eigentum innerhalb einer Siedlung. *1776:* hogy ... kiki, a' maga rátáját, Competentiáját meg tudhassa, birhassa, Colálhassa, 's a' p(rae)citált Törvénynek és a' közönseges igasságnak elég tétetödgyék; Tessék az emlitett ... Magyar Bogátai határnak periferiájában lévő Commune Terrenumokat ... kinek, kinek belsö Possessoriuma Szerint fel osztani [BSz; BetLt 7].

posszideál birtokol; a poseda; besitzen. *1620:* az peres helyet az Attyais possidealta [Várdotfva Cs; BálLt 41]. *1668:* Korod nevű Faluja lévén az Varosnak ... l(sten)b(en) el nyughott Maytheni Andras Török Deak Ur(am)nal ezer forintb(an) zálagban ... azt tand(em) jure successorio possidealvan kérnök, s admoncalnokis eo kge(lme)ket, hogy depositis deponen(dis) remittalnak eo kgl(me)k azon Zálagos Falut à városnak [Kv; KvLt I/181]. *1712:* azt a Portiot ... én is holta utan possideáltam; attam, és transferáltam Récsej Nzs Récsej István Ur(na)k eő Kgle(ne)k [Medgyes; JHb XXIX/70]. *1725:* Tudgjaé ... a' Tanu ... Hogy az fenn emlitet Falukban ... az emlit(ett) Poss(ess)orokon, és azok(na)k ... Jobbágjin kivül mások possideálnak ...? [Dob.; Mk 9 vk]. *1764:* ezen erdőt ... mitsoda Possessor Ur Possidealta ... mi azt nem tugyuk [Szászújfalu AF; JHb XXVII/64]. *1776:* Borsos Thamásnakis hasonloképpen hallottam hirét, hogy Naznanfalván birta volna azt a' részt mellyet ma, az Inclyta Kereszturiana Familia Possidéál [Mezőbánd MT; WassLt G. Szodos (74) ns vall.]. *1778:* Birnak és manuteneal(na)k Kegyelmetek ... Kezdi Albisban ... három darab ben valo Joszágokot ... tessék Kegyelmetek(ne)k Legitimo modo Producalni, menyiben, és mitsoda fundamentumon possideallyák [BLev.].

posszideáló birtokló; care posedă (un bun material), posedant; besitzend. *1762:* Mi Nemes Fejér Var Megyében Magyar Igenb(en) Possideálo ide alább Subscribalt Nemes Szemelyek [DobLev. II/337].

posszideált birtokolt; care este în proprietatea/posesiunea cuiva; besessen. *1760:* fel méretvén actů mind két résznek biradalmáb(an) levö minden Erdők és el pusztult Erdő hellyek tehát valaholott az eddigis a Veres részről possidealt Erdő, vagy Erdőhely nem adequalná az tertialitast, hanem kevesebb lenne [Szava K; RLt O. 4].

poszt örhely; post; Wachposten. *1832:* a gazda is vagy ajton állo oda hagyta volt posztját [Dés; DLt].

posztament talapzat; postament; Postament. *1781:* A Tornátzban a belső Graditshoz valo harmintz két Paluszterek (!) és nyolc Posztamentek, Árticsokák, és a nyugovo hellyen vagyis Paleszthez (!) valo kövek mind készen vadnak [Öraljaboldogfva H; Kf].

posztelnik 1. udvarmester (a havasalföldi v. moldvai vajda udvarában); postelnic; Hofmeister (am Woiwodenhof in der Moldau oder Walachei). *1584:* ywta hozzank az hawassely Waidanak lewele es kett few kowete: Poharnokia et Postolnikia [BáthoryErdLev. 226]. *1601:* Valamiben az ő fge hasznát és az Ngd javát illeti, én bennem semmi fogyatkozása ő fgének s Ngdnak nem leszen, kit az Ngd posztelnikjátúl Buzinkától megértett [Belényes B; Szád. Somogyi Bertalan Mihály vajdához]. *1621:* 23 Juny Hauasalfeoldj poztelnik zolgaj mennek Racz Peter ket loan ... a loakert Meggiesig attam nekj f.3 [Kv; Szám. 15b/IX. 122]. *1643:* Az nagyságod böcsületes irását, melyet az postelnik által küldött én nekem, elvettem [TMÁO III, 199 Negul vajda Bazil vajdához]. *1650:* (Vaszil vajda) rosz tanácsi, ugymint az vornik ki nálunk volt Parbuly s posztelnikje ... valami rosz dologra akarják tanácsolni [RákCsLev. 419]. *1656:* Buczulesten felül laknak valami ifjú legények, postelnik volt az atyjok, azoknál vannak az paripák [Km; Veress,Doc. X. 308–9].

2. szn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume de familie cu sensul dat la 1.; vor oder nach Personennamen mit der Bedeutung von 1. *1529:* Dragan Poztelnyk [Hurm. XV/I, 331]. *1599:* Boczattuk varostokban udvari zolgankatt Poztelnik Dunatt es Todor Szpatartt [Gyf; i.h. XII, 496 Mihály vajda a beszt-i bíróhoz]. *1600:* Sztojka posztelnik [Kvh; EOE IV, 514]. *1605:* Sima posztelnik [MonÍr. XXX. 120]. *1621:* Poztelnik Palt az Hauasalfeoldj keouetet [Kv; Szám. 15b/IX. 156]. *1644:* Postelnik Kostandin vram [Veress,Doc. X, 173 Sebesi Miklós I. Rákóczi Györgyhöz]. *1657:* Demitrosko Posztelnik hivünk [Hurm. XV/II, 1260 Gheorghe Ştefan vajda Beszt. városához]. *1678:* Jordáki Posztelnik [Veress,Doc. 179]. *1686:* Coztantin Poztelnik [Csíkszereda; SándorO 144].

posztergáció vonakodás; codeală, ezitare; Weigerung. *1703:* ha az Commissiok(na)k is postergatiojaval az ő Felsege szolgalattyab(an) akadalyt szerezven kesleltetik, vagy praetermittallyak be küldeset, az Militaris Executiot tulajdon maga hazaira Vice Tisztek(ne)k külgjük [UszLt IX. 77/63 gub.].

poszteritás 1. leszármazott, utód; urmași, descendenți; Nachfolger. *1579:* minden mezey, erdej eoreoksegek, tokkal zenafewekkel feoldekkel ... mindeneknek ket reze Kovachioczy Farkas urame es posteritassaie, Harmada Zabo Geor<g>neie es maradekie legien [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1621:* Kalaczsuteo Jstua(n) Vramek, mjndenek ellen Eujctiot ueue(n) magokra meg igyrek magok sajat keoltsegeken es faratsagokon. Crajczar Andras Vramat felesegeuel es posteritassiual mjnden Impeditorok ellen, otalmaznj az eo kemenek Czereben adot hazokban [Kv; RDL I. 13]. *1644:* de ha I(ste)n posteritassal ne(m) szeretne eötetis ... ha sine semine deficial[a], visza szallianak pure et simpliciter, i(m)mediateq(ue) edes szuleimre, egy testver atia(m)fiaira [Kv; JHb III/6. — [a]Ti. a feleség]. *1677:* Vegeztetett volt ennek-elötte-is boldog emlekezetü eleinktöl, minden bizonnyal ez hazának nagy romlásárol vett experientiájábol, hogy soha ... ugy magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válaszszanak [AC 29]. *1696:* az Arapataki erdőt szabadossan erdőltette ... az ő Kglme posteritassi hasonlokeppen erdőltettek, s erdöltetik mais [Sepsisztkirály Hsz; LLt]. *1700:* Ada ... egy szena retett ... illye(n) Conditioval, hogj valamikor Mustos Janostol vagj Posteritasatol ... ki akarna valtani, tartoznék mégh boczatani, ha penigle(n) megh nem boczatana, mind az penz nelkül s mind az Föld nelkül el maradgjo(n) [Kál MT; Berz. 3. 39/48]. *1770:* Hallottam aztis ... hogy ... az Utrizalt Bágyulékis a fenneb nevezet Bágyulnak Posteritássi lenné(ne)k [Girbó AF; JHb Arion Bunye (50) zs vall.]. *1775/1785:* Ezen Török Posteritásoknak ágazattyát, vagy eredetét honnan tudgya a Tanu? [DobLev. III/596. 378 gub. vk]. *1806:* Az Utrumban ki szomszedolt kaszállot most a Néhai Nemegyei István Posteritássi birják [Gálfva KK; Kp II. 71 Gergely István (50) lib. vall.]. *1845:* adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát utánna járandoival ... ahoz semmi igazat, és követelést; a' fenn írt Venditor Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradvánnya vagy Posteritássa részekröl [Bözödújfalu U; Borb. II].

Szk: *fejedelmi ~. 1662:* die 4. Octobris a fejedelem igen megnehezedett volna ... die 11. Octobris ... reggeli 11 órakor, szép csendes kimúlása által az élők társaságábul kiköltözött vala ... méltóságos fejedelmi posteritásinak és házának, főképpen vele együtt megélemedett, istenes életü, keresztyén házastársának életéig való keserüséget és szomorúságot hagyván [SKr 291–2] ✱ *fiúágon levő ~. 1717:* Evictiotis vön magára s maradékjára Szekeres Kata Asszony eó kglme, hogy ... eo kglmét s fiu ágon lévö Posteritassit ... per Testamentarium dispositionem Leány ágon levö Successoritis minden legitimus impeditorok ellen, az ... szena fünek bekesseges birodalmaban meg oltalmazza [Mezőmadaras MT; Berz. 18] ✱ *legitimus ~. 1724:* En Brassován Christoph magam és Testvér Bátyám Brassován Nicula képeben ... az Nemes Belső Szolnok Vármegyei Füzesi Partialis Gyülésen azon Vármegyei Tisztek elöt alkuván meg Batyám Brassován Nicula az Urral ... Czegei Vass Daniel Urammal ... consideralvan azt is hogy ugjan csak azon Kalácsos oláh esztendeig raboskodot ... husz magjar forintokban kész pénzben ... ea Conditione, hogy sem én sem Bátyám Uram és semminemü utriusque legitimus posteritasink azon Kalácsoson, sem az lovat el lopo tolvajon ... ez után nem pretendálunk [Vízszílvás SzD; WassLt] ✱ *(mind)két ág ~a. 1691:* ha Szathmári Szabo Janos Ur(am)ot ... Lippai István Ur(am) ... s két ágh posteritassi meg nem oltalmaznak, oltalmazhatnák ... Lippai Istvan Ur(amna)k maga szemellyehez is ... hozza nyulhasson, es satisfactiot vehessen [Ne; DobLev. I/34]. *1755:* Szabo András ur(am) ... Zálogositott volt egj örökséget rajta levö Hazzal s épülettel ... által adák azon Zalogos jószágot ... Arkosi Nagj Gabor ur(na)k s mind két ágh Posteritassa(na)k Legatariussa(na)k [Gyf; JHb XXVI/21]. *1772:* mely fundust és rajta lévő kö házat ... Nms Zabolai Ötves Mihály Ur(am) feleségétöl Kádár Mária Aszszonytol acquiralt ... s meg örökösitett ... Magyarosi Beniamin Uram, és kedves élete Párja Szánto Drusiana Aszszony, magok két ág Posteritássok Legatariusok és Successorok számára [Ne; DobLev. II/437. 1]. *1780:* jövének elönkben Városunkbeli Abner Szász Márton és Gálfi Sámuel ... és szabad jó tetzések szerint tönek mi elöttünk illyen vallást, hogy adnak ugyan Városunkban resideálo Titt. Frendel Jósef Urnak, és az két ág Posteritássinak Successorinak Legatariussainak két Pászma szölöt az Laska Mál nevezetü Hegyen [Zilah; Borb. II] ✱ *(mind)két ágon leendő/levő ~. 1678:* Alázatosan könyörgok Nsgodnak, Kegyelmes Uramnak, méltoztassék Nsgod azon falut[a] hozzátartozó fugitivus jobbágyokkal együtt, ha valahol találtathatnának, nékem s két ágon levő posteritássimnak és legátariussomnak cum omnibus appertinentiis ötszáz tallérokban inscribálni [BfN 63 Polyik János kv-i lakos foly. a fej-hez. — [a]Ti. Tiburczot]. *1682:* az felliel megh irt summa penszt ... Nemzetes Sandor Deak Ur(amn)ak az uagi eő Kglme Feleseginek es mind kett agon levő Posteritassinak meg aggia es leteszi [Fog.; Borb. II Rakosi Peter keze írása]. *1714:* Hoszan Ursuly ... Groff Kornis István Ur(amna)k ő ng(na)k ... mind két ágon lévő posteritassinak ... földőkröl, birodalmok, nevek, és Dominiumjok alol ... el nem szökik, bujdosik, és idegenedik [Budatelke K; Ks 31. 29]. *1720:* Groff Sárpataki Keresztes Márton Uram ... Buzás Besenyőben lévő údvar házát ... Veteményes Kertivel ... Adák és Transigálák ... egymásnak két Ágon lévő, és léendő Posteritassok(na)k [Búzásbesenyő KK; BálLt 91]. *1807:* Felelettye a Panaszlonak nem igaz, hogy Léányt a Fel kéretett Jószág nem illetne ... a Contractus ugy Stilizálja ... hogy két Agon lévő Posteritássinak ha egyszer két ágon lévő Posteritasra vagyon regulazva azon Contractusban a Jószág, ugy tehát valojában a Léánytis ugy illeti valamint a Fiut [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. utókor; posteritate; Nachwelt. *1710 k.:* Ne mocskolódjunk mü véle[a] ne vesse azt sem szász, sem német, sem a posteritás: hogy mü nem a bünt büntettük, hanem ex odio nationis, amelyért sokat fáradott és veszekedett, és ex odio personae vesztettük el [BÖn. 952. — [a]A Szász János perével]. *1758:* Ezt csak azért írám ide, hogy tudja meg a posteritas, hogy lehettek leveleink, ha most kezünknél nincsenek is [RettE 56]. *1764:* Minemü fársángolást vittek végbe némely urak a mult fársángon Kolozsvárt, nem volna ugyan méltó hogy ideírjam a fertelmes, rút dolgot, de hogy a posteritas megtudja, hogy mostani világban is a jólelkü emberek irtóznak az effélétöl, jövendőben is irtózzanak s távoztassák el [i.h. 162].

3. *búza ~a* búza utója; codină, grîu de calitate inferioară; Weizenreste. *1675:* Egy hordoban vagyo(n) buza in granis Cub nr 9//— Buza Posteritassa vagyon Cub nr. 2//3 [Dés; Borb. II].
◇ **Hn.** *1790:* néhai Pálfi Sofia Posteritassi szomszedságokb(an) (sz) [Cege TA; EHA].

poszthabeál figyelmen kívül hagy, mellőz; a neglija, a trece cu vederea; außer acht lassen. *1646:* Miuel ezeket posthabealua(n) cziak studio sè akaria à mint laczik haladoztatnj az Causat ... Az torueny penig nem arra valo hogy annak abutalasaval egymast faraszak à peresek, hanem hogy debito tempore kiki igazsagat altala napfenre hozhassa ha vagyon [Kv; TJk VIII/4. 72]. *1677:* ha ... a' gyilkos a' meg-öletet embernek feleségével, gyermekivel ... meg-békéllenék-is, de a' Tisztek tartozzanak evocaltatni ... mivel sokszor találkoznak ollyak, kik vagy elégtelenek a' dolognak keresetire, vagy penig egyéb respectusokbol akarat szerint örömest posthabeallyák [AC 117–8]. *1682:* azis nilvan constal az Exhibitakbol hogy eleget admonealtatot, sok izb(en) compromitalta is magat ratioianak el igazitassara, de azt eö kge studio csiak posthabealta, ne(m) emlekezven migh erős hüt alat adot pecsietes reversalissarol [Kv; RDL I. 161]. *1698:* az magazinale quantumokat Kglmetek administraltotnj siessen de mi oktul viseltetven mind eddigh az Guberniumn(a)k küssebsegevel Dispositionkat posthabealta [UszLt IX. 76/57 gub.]. *1699:* Az elmült Partialisb(an) meg hadtuk volt, hogy ujjobba(n) vallattasson Felesége ellen, de azt posthabéálta, és az I(ncta)tis nem certificalta a' mostani Székre [SzJk 319]. *1724:* Kgld mellé ... deputált Colléga társaival ... a ket fél között talalhato dificultast ... el igazitani ne posthabéálná [Ks 7. XV gub.]. *1734:* mü is azért nem akartuk ... eö Nga poroncsolatjat post hábeálni elmentünk ... valamiket találtunk mindeneket Fel irtunk [Datk NK; JHbB D. 1]. *1744:* Kgyl(me)d Causaja ... halasztatott ezen Diaeta Törvényes Continua(ti)ojá(na)k, vagy ha interrumpalodnék, a következendőnek eleire; kihez képest committaltatik is hogj ... meg jelenni itilet vètelre ne posthabeálja [ApLt 5 gub.] — L. még AC 233; RettE 75, 290.

poszthabeálás figyelmen kívül hagyás, mellőzés; neglijare; Außerachtlassung. *1669:* Töppeltinus ... miképpen attribuálta magának a prioritást, rendén felül cavallyérnek tartván és intitulálván magát nagy alkalmatlanul, fiamnak posthabeálásával és contemtussával? [TML IV, 470 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. *1703:* Noha sok izben ment kk(ne)k parancsólattya az Szebenhez kivántató dólgosók(na)k fogyatkozás nélkül való el küldésérül, mind azáltal minden parancsólatúnk(na)k poszthábeálásával nem p(rae)stálta [UszLt IX. 77/65 gub.].

poszthabeálhat mellőzhet; a putea neglija; außer acht lassen können. *1739:* Nem posthabealhatom hogy alazatosan Exc(elleti)adnak ... Segesvári Kiraly Biro Valthitter Uram ellen ne panaszolyak [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.].

poszthabeáltatik mellőztetik; a fi neglijat; außer acht gelassen werden. *1767:* Öreg ember vala, tabulae regiae assessor, a tabulae praesességre is rettenetesképpen vágyott, de csak posthabeáltatott, mivel igen tudatlan ember vala szegény [RettE 208].

posztilla prédikációgyűjtemény; culegere de predici; Predigtsammlung | ünnepi énekeket tartalmazó könyv; carte de cîntece religioase; Sammlung religiöser Gesänge. *1615:* Keönyuekbeöl Jutot nekj Jùb anyaj rezreöl Egj regj Biblia Deak meljnek hejais f. — d. 50. Egj regestrúmnak valo keönw tizta papiros f. 1 ... Egj postilla regj f. — d. 25 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1631:* kett Aranias postillak [Kv; MúzRadák].

posztillion postakocsis; poştalion, surugiu (la un poştalion); Postkutscher. *1796:* Az Postillionak (!) készitetett köntösért fizettem Rf. 3 xr 15 ... Postillionnak 16 holnapra ... Rf 18 xr. 25 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 15]. *1823–1830:* (A postakocsin) minden stációra a Wagenmeisternek kell fizetni 5–8 xrt, a postillionnak vagy kocsisnak 10–12 xrt [FogE 254].

posztillion-hám postakocsi hámja; ham pentru cal de poştă; Postpferdegeschirr. *1761:* (Átvett) Egy jó Börös kotsit Négy Loval, Postilio (!) Hámmal Nyereggel Száz Aranyban [Gyéressztkirály TA; JHb XLV]. *1789:* 10 Postillion hám Istrangokert ... 3 Rfr. 20 xr [Déva; Ks 95].

posztillion-készület postakocsi-felszerelés; echipament pentru poştalion/diligenţă; Postkutschengeschirr. *1761:* A mi az eddig még meg nem fizetett Ingo Portékákot illeti azoknak árátis ... nem kérem, hanem az accordalt Börös Kocsit Négy Loval, egesz Postilio (!) készülettel ... magának meg tarthattya [Nsz; JHb XLV].

posztillion-pénz a postakocsisnak járó borravaló; bacşiş pentru surugiu; Trinkgeld für Postkutscher. *1823–1830:* (A postakocsin) kell fizetni ... a postillionnak vagy kocsisnak 10–12 xrt ... a postillion-pénzt elhúzni nem lehet, mert úgy összemocskolja az embert, hogy amíg él, megemlegeti [FogE 254].

posztó 1. vastag szövet; postav; Tuch. *1573:* Katalin Kalmar Illesne hity vtan Azt vallia hogy ... Azvtan hogi Esmet poztayat vyzza horta volna az Boltba, meg kerdy rola ky volt az legen kywel Bezel volt [Kv; TJk III/3. 155]. *1585:* Az Kantoros Zolgaknak Wottem poztot Pülacher Jstwantúl ... 6 szing Baraszlait ... f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 40 Gellien Imre sp kezével]. *1600:* Lattam hogy kett wegh poztoth hoztak ki, az nagyobik weres wolth, masikat ne(m) wchettem ezembe minemeo zino wolt [UszT 15/201 Zeöleös Balasne, Anna azzony, Zombatfalui vall.]. *1677:* Az uj Keresztyéneknek, kik az Országban bé-jöttenek, és Alvinczen laknak, s' ez után-is melléjek jövendök lennének, mesterségek szerint valo minden miveknek exercealása megengedtetik ... ugy mindazáltal, hogy miveket: posztojokat a' Haza fiaitol el-tagadván, más idegeneknek el ne adgyák; mellyet ha cselekednének ... két két száz forintot exequallyon rajtok a' Praefectus, Fiscus számára két részét, harmadát a' panaszlo félnek [AC 138–9]. *1691/XVIII. sz. eleje:* Az Tizen kettedik Articulus. Az idegen Pósztóval kereskedőknek id ne legyen szabat posztót el adni, az id valo Negy sokodalmon kül, még ez Városon kül lako Posztocsinaloknak sem [Kv; PosztCArt.] *1701:* Minden féle Posztót Erdélyi modgyara csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig ã Láto Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Poszto mind oda veszszen | Minden Mester

az eo maga nevét ã Posztoban bé szöjje [Kv; i.h. 5, 11]. *1746:* Ez országban pedig minden Sokadalmas Czéhetlen helyeken, az eddig practizalt Czéhek(ne)k Szokása Szerint ã posztot árulo Sátorok(na)k végiben mingyárt Szakaszszanak ezen Gombkötőknek miveknek alkalmas árulásnak való helyet [Torda; TJkT III. 104 ogy-i végzés]. *1759:* Abán kívül más posztóból való köpenyeget talán Apaffi Mihály fejedelem sem viselt, de most ugyan alávaló ember, akinek fejér aba-köpenyege vagyon [RettE 90]. *1769:* Az Aba nevü Poszto(na)k ez országba valo bẽ hozatatasa éppen megtiltatott [UszLt XIII. 97]. — L. még BTN[2] 253; TML I, 93, II, 176, IV, 566.

Vö. az *aba-, anglia-, azur-, borsos-, brassai-, condra-, fodor-, francia-, gránát-, gyapjú-, harisnya-, igler-, karazsia-, kazimir-, kék-, köz-, landis-, maxner-, muszlin-, paleszen-, paraszt-, remek-, skárlát-, veritékposztó* cimszóval.

Szk: A. *angliai ~. 1659:* Két darab Angliai poszto [Cssz; LLt 118. C]. *1660:* Czepreghi Mihály hivünk jelenti hogy szegény Fejedelem vásároltatván általla hét singh Angliai posztót tizen három forinton singét, melynek árra arról valo bizonyos testimoniális által deputaltatot vólt Colos monostori Harminczadosra s Perceptorra Farago Istvánra hogy megh fizessen [Kv; RDL I. 144]. *1714:* Egy veres nusztos Süveg angliai poszto [Kv; Pk 6]. *1739:* Káve szin Angliai Posztobol valo Férfi mente [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1759:* Egy fél sing megy szinü Angliai posztot [Nsz; TSb 7]. — L. még BÖn. 731; MetTr 392, 399; WIN I, 561 ✱ *boroszlai ~. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Palotaban uadnak keöreös keöreol padzekek az padzekeken hitua(n) veres Borozlai pozto uagjo(n) [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 32] ✱ *egypecsétes ~. 1688:* Brassay Posztorol ... Egy végh egy pecsétes posztotol f — // 50 [MvRKLev. Vect. 27] ✱ *egyszer ványolt ~. 1737:* A' Prédikálló Szeken is edgy darab kék eczer ványolt posztó [Nagyercse MT; Told. 36] ✱ *erdélyi ~. 1701:* Semminemü Kalmárnak sem Sokadalomkor, sem Sokadalmon kivül szabad ne légyen Erdélyi Posztót el adni, ha valaki penigh rajta tapasztaltatik és ã Betsületes Céh bizonyos üdöben Hadnagy Ur(am) petsetivel visitálná vagy visitáltatná annak is ã két része[a] ã Nemes Tanátsot harmad része penig à Betsületes Céhet illeti, ha penig valamellyik Posztóval kereskedni akarna — az itt valoktol ã Posztót végye meg, elégségessé tévén az Várost Mesterségek iránt [Kv; PosztCArt. 18. — [a]Ez előtt tollban maradhatott a büntetés összege] ✱ *fajlandis ~. 1659:* Kerem adgyon ... Failandis posztott kéket három singet, három fertalt, veresset is harom singet egy fertált [Dés; SLt FG. 20 Dobolyi István keze írása]. *1679:* olasz Labas, mind vegig Veres Fajlondis posztoval buritott, harom fiokos, hoszszu iro asztal [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 1]. *1681:* Conventioja Hunyadi Magyar Praedicator(na)k ... Fajlondis poszto öt singh ... Karasia poszto, kilencz sing [Vh; VhU 640] ✱ *fodor igler ~. 1591:* Kochyi fedelereh valo kelchyeg ... Az waros kotchyehoz veres fodor Jgler poztot, 13 singet ... f 5 d 40 [Kv; Szám. 5/l. 45] ✱ *habán ~. 1621:* 2 xbris Azzonjunk eo fel. zamara vitet szarasi (!) Matias Brassobol, haro(m) malhaban haban poztot [Kv; i.h. 15b/X. 13] ✱ *három pecsétű ~. 1756 u.:* Nemzetes Kövesdi Josefne Péterfi Sófia Aszszony ... adott a Praedikállo székre három sing kék három petsétű posztót Bedébe[a] [MMatr. 153. — [a]MT] ✱ *hatvanas ~. 1781:* 4 1/2 Sing Hamuszen Hatvanos Poszto [Berz. 17]. *1788/1791:* 1 1/2 sing fekete hatvanas Posztot Mf 3. 42 [Mv; Ks 73/55] ✱ *kétpecsétes ~. 1688:* Brassay Posztorol. Egy végy két pétsétes posztotol f 1//20. [MvRKLev. Vect. 27] ✱ *két pecsétű ~. 1755:* Nadrág két petsétü posztobol [Hosszúaszó KK; Told. 29] ✱ *kétszer ványolt ~. 1667:* Szegödek megh lovaszunknak Veniczei Opra Monye fia Mihok esztendöre. Adok neki fl. 4 Dolmant ketser ványolt posztobol [UF II, 253]. *1701:* Az Mester Remek légyen edgy kétszer ványalt vég Poszto [Kv; PosztCArt. 9]. *1738:* Enyeden vöttem egj veg fejer keczer vanyolt posztot fl: 25 [Torockó; Bosla]. *1771:* ezeken kívül számtarto Berkeszi Ur(am) Ratioját ventillálván találtatott ... hogy ... vett ... fekete kéttzer ványolt posztott más fél véget, égyszer vanyolt posztot égy véget [Kendilóna SzD; TKl Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.] ✱ *kolozsvári ~. 1676:* Hallotta(m) magatul panjuljtul hogj monta. eo Maramarosi Dragnesti Eorökös Jobbagj edgj magjarországj Ember Jobbagja volt es Tökölli Marto(n) kolosvarj posztot adot Erettek ugy szallitotta Dersere ugj laktak ott [M.derzse SzD; WassLt Kis Gergelj (60) jb vall.] ✱ *közönséges ~. 1862:* Gyopárka fekete tüffelből Magyarka kék kőzönséges posztóbol [M.szilvás TA; HG] ✱ *lombos ~. 1762:* Készületlen szüröknek valo posztot az szür Takacstol percipialtam ... Lombos Posztot singet 32 [Szökefva KK; Ks 71/52 Szám.]. *1794:* 2 1/2 sing Lombos posztó [Mv; Berz. 7. 69] ✱ *megványolt ~. 1790:* onnan 80 sing harisnyának való megványolt posztót ellopott [Árkos Hsz; RSzF 261] ✱ *morvai ~* morvaországi posztó. *1599:* Bodony Mihaly Hozot Bechj Marhatt ... 26. Veg Murway poztot 25//20 [Kv; Szám. 8/XIV. 43 Hj]. *1630:* Jgaz Gaspar Hozatot Eperiesreol 16. vegh muruaj posztot tt f 3 d 20 [Kv; i.h. 18b/IV. 53] ✱ *német ~. 1732:* Egy hammu Szin Német mundér köpönyeg, német posztobol [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 3] ✱ *olasz ~. 1584:* Az Kalmarok es kereskedeó rend dolga ... Minden fele poztot kit Balba keotnek, Ballal Granatoth, Skarlatot, Sayat, Landist, es egieb fele olasz posztot mindenth Weggel Azonkeppen minden fęle Selyem marhat veggel aggianak [Kv; PolgK 4]. *1620:* Egy Vegh Olasz posztotul f 1 [KvLt II/69 VectTr 5] ✱ *pádovai ~. 1733:* Edgj Sing Szederjes Padvai poszto, benne dirib darab poszto [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1773:* Fekete jo fele Padvai Posztó [Lele Sz; EMLt] ✱ *reichenberger/reichenbergi ~. 1791:* Egy Rejhenbergi Posztóból való világos kék ujjas Köpenyeg [DLt nyomt. kl]. *1805:* 4 Sing Faolaj Szin Raichenbergi Poszto [Mv; Told. 74]. *1823–1830:* Csináltattam osztán valami setétzöld posztóból fekete fényes gombokkal egy kis dolmányt is, melyet Reichenberger-posztónak mondottak, két Rhf-os volt singje [FogE 141] ✱ *spanyol ~. 1755:* Kedves Feleségem(ne)k a Tengerszin Spanyol poszto ezüst paszamántos mentéjének paszománt toldalékjára Rh. fl. 6 xr 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 42b] ✱ *szebeni ~. 1647:* az eoregh haz ... vagion abban ... Egy festett Aztal; egy darab Szebeni pozto raita [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1652:* Szebenj poszto tizen hett singh [UF II, 87] ✱ *ványolatlan ~. 1755:* szöszsel öltöt ványolatlan záknak valo poszto [HSzj *szösz* al.]. *1769:* Tudjać a Tanu nyilván és bizonyoson ... Hogy ezen folyo 1769dik esztendöben most ez öszön ennekelötte egy Néhány Hetekel Boros Jenöi Msgs Korda György ur eö Exclja Nagy Galamf(alvi) Fogadojat vagy Korcsoma Házat ki verte fel és a mostani Fogadosnak egy darab ványolatlan posztoját ki lopta el az osztovatajárol? [Nagygalambfva U; IB vk] ✱ *vinci ~. 1662:* Német kertésznek ... Ruhazattyara Vinczi poszto ... uln. 10 [UF II, 220].

B. *barackvirágszín ~. 1687:* vöttünk ... Baraczk virág Szin Riviczki Posztot huszon harmad fél singet ... f 56//25 [Utl] ✱ *fekete ~. 1590:* Vagion uizontagh ket arüa leani ... Az eggiknek ueöttem 5 singh Barazlait fl. 1 d. 25 Az Nirese chinalasa, es darab fekete pozto az vallara fl. — d. 45 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. *1697:* az fekete posztot ha meg vetette Uram kgd ne neheztelje el küldeni [Keresd NK; BK. Nyikodin György Bethlen Gergelyhez]. *1736:* Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek, az mentéjek bérlése fekete bárányből volt, fekete szörsinor körülette [MetTr 405]. *1755:* Kolosvári kereskedő Abrahámtol az édes Aszo(nyo)m Anyám(na)k egész fekete készületet, Fiam(na)k Menté(ne)k való fekete posztot, Leanyom(na)k fekete boriték fátyolt és két feke (!) keszkenöt vettem Rh. fl. 28//58 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 43b]. *1823–1830:* A temetés Göttingában csendesen megyen. Amely háznál halott vagyon, az utcára, a falra egy darab fekete posztót felszegeznek [FogE 242]. *1850:* Egy fekete posztóból való fáin sinoros zeke [Algyógy H; Born. F. Ii Török Antal urad. biztos össz.] ✱ *fejér ~. 1753:* 18 gjapjubol szötettem fejér posztot döröczkölve 28 1/2 sing [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1805:* 10 Sing Fejér Poszto [Mv; Told. 74]. *1849 k.:* Cseléd harisnyáknak valo fejér poszto 20. sing ... Rf 25 [DobLev. V/1280] ✱ *festett ~. 1666:* némely helyeken a tisztek legitime nem publicáltatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló köntösöket ne viseljenek, mégis szegénységinket, nem kevés exactiókkal terhelték [EOE XIV, 183 ogy-i végzés] ✱ *hajszín ~. 1696:* Egy haj szin poszto szkofiumos loding s tarsoly [LLt 102/24] ✱ *hamuszín ~. 1789:* Egy Kotsi Ládára valo Párna, hammu szin posztoval bé huzva Rf 1 [Mv; ConscrAp. 13] ✱ *hollószín ~. 1691:* Egy Darabocska Hollo szin poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] ✱ *kávészín ~. 1726:* A két Eöcsémnek Café szin posztot 8 réf s harmad fél fertályt [TKl Barcsai János tutorsága] ✱ *kökörcsinszín ~. 1691:* Egy Dolmány(na)k Nadrag(na)k valo kökörcsin szin poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] ✱ *lazúrkék ~. 1831:* 38 Sing Lazur kék poszto ... 114 Rf [Kv; Born. O. I] ✱ *meggyszín ~. 1678:* Adtam ... Bot Mihalynak az metczin Posztobul negyed fel singet ul 3// 1/2 ... Adtam ujhelyi Ferencznek Metczin Posztot fertaly heján ket singet az Regi fele Poszto ul. 7// [Utl]. *1679:* Adtam az Metczin Posztobul Berzenczei Martonnak [Utl]. *1714:* Egj Par Puska tok megj szin Posztobul 4 rend aranj s ezüst viragokkal varrott ... fl. Hung. 9 [AH 15] ✱ *mellértes ~. 1799:* egy Darab gyermek Lájbinak valo Mellertes Poszto [Mv; MvLev. 2]. *1801:* 8 1/2 sing Mellírtes posztó 11 Rf 54 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. *1805:* egy szürke mellértes posztóból való viseltes Köpenyeg [DLt nyomt. kl]. *1823–1830:* én is a köntösöm újítani akarván, elmentem egy szabóhoz, és azt a boltba hívám, vásároltunk valami szürkés mellirtes posztót kurta német nadrágnak a lájblinak [FogE 169] ✱ *mezei sáfránszín ~. 1714:* Mezzei Safrán Szin Posztobul Pisztolyok Tokjara való fedél aranj fonallal ki varrot fl. Hung. 5 [AH 5] ✱ *miniumszín ~. 1714:* Minium szin Posztobul nyilak(na)k valo futrálj, arany s ezüst skofium viragokkal ékesitett [AH 51] ✱ *narancsszín ~. 1629:* Egy nyeregh naranczi szyn posztoual borított tt f. 4 [Kv; RDL I. 143] ✱ *olajszín ~. 1726:* Öt réf Olaj szin posztot réfit fr. 2 x 45 — 13 x 45 [TKl Barcsai János tutorsága] ✱ *rózsaszín ~. 1660:* Az feleségem kanavácza oda lőn, arra nézve mást sem vétettem, szintén megfogyatkozik, magamnak is a rózsaszín posztó [TML I, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1663:* Rózsaszin posztót is, kegyelmes Asszonyom, igen szépet küldök ő nagyságának nem sokára, most is elküldtem volna, de Kővárban van [TML II, 473–4 Teleki Mihály Bornemisza Annához] ✱ *sárga ~. 1648:* Ezen házbol egy árnyék székre nylo zeöld festékes ayto, mint az teöbby, excepto, hogy nincz zár rayta, hanem vas kilincz, sarga poztoval buritot az secessusnak wleö székj [Komána F; UF I, 930]. *1759:* A lamodi (!) Sövegekre Sárga posztora Rf fl. 5//30 [TL Teleki Ádám költségnaplója 213a] ✱ *skarlátszín ~. 1714:* Bör nelkül való 5. Süveg ... 5dike penig Skarlatszin Posztobul fl. Hung 15 [AH 9] ✱ *sötétzöld ~. 1823–1830:* Csináltattam osztán valami setétzöld posztóból fekete fényes gombokkal egy kis dolmányt is, melyet Reichenberger-posztónak mondottak, két Rhf-os volt singje [FogE 141] ✱ *szalmaszín ~. 1800:* 1 1/2 Sing Szalmaszin poszto [Mv; Told. 74]. *1807/1818:* 7 szalma szin poszto sing [Mv; Told.]. *1823:* szalma szin poszto [Kv; SL] ✱ *szamárszín ~. 1795:* 4 3/4 Sing Szamár szin Poszto 9//30 [Kv; Ks 72. 53] ✱ *szederjes ~. 1779:* ötet vitték el Csesztvére az hol miképpen bántak vele a feneke meg bizonyitja, mert mostis ollyan mint a fekete vagy a szederjes poszto [M.lapád AF; Mk 5. 3 Bolha Aniska cons. Tzigany alias Kovács Peti (19) jb vall.]. *1810:* 4 1/2 Sing fain Szederjes Poszto [Kv; Hodor lev.]. *1817:* 3 Sing Szederjes poszto [Mv; DE 3] ✱ *szürke ~. 1671:* A mikházi Clastromnak hagjok ... kétzer ványolt Brassoban tsinált szürke Baratnak valo kétvégh posztot, az akkor ot lako Paterek es fraterek ruházattjára [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. *1771:* Szokmánnak való Vég szürke posztó [Nagyida K; Told. 19]. *1788:* Egy kanapéj eleibe valo tzifrázott Szürke poszto [Mv; TSb 47]. *1835:* 24 Sing feinabb szürke Poszto [Born. I]. *1849:* Lepedáth Nikuláj vitt el egy vég szürke posztot [Héjasfva NK; CsZ] ✱ *testszín ~. 1687:* Teczin seljem rojt edgj ... Teczin Posztóra varrott puska tok [Utl]. *1732:* Egy téli nustos Süveg az eleje fekete bársony expositurája tettzin poszto ezüst kapcsos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. *1739:* Két hintó vánkos fájlandis tetczin posztóból való [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1805:* 1 3/4 Sing fáin teccin Poszto [Mv; Told. 74] ✱ *verdrágonszín ~. 1807/1818:* 10 sing Verdrágon szin poszto [Mv; Told.] ✱ *verejtéksárga ~. 1812:* egy ujj bőres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két kantarral edgyik rezes és verejték sarga posztoval azon kivül egy más formatring és le kötő sziju [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *veres ~. 1600:* Hoggiay Andras, Mako Gyeörgy zolgaiwal reank ieöwe, engem megh fogata, s fogwa Zeölcös Gyeörgy hazahoz wiwe, ott lattam hogy egy falka weres poztoth eö maga atta ki (!) az aiton, es fel tetete az lora [UszT 15/201]. *1628/1635:* Egj zederies uiselt Granat keoppenegh tizen egj ezust go(m)b rajta, fekete seljembol czenalt zarak rajta, veres poztoual bellet [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.]. *1714:* Török Nyereg Parna Vorös Posztobul arany Viragokkal fl. Hung. 3 [AH 15]. *1720:* Hinto vagyon kettő 1. Két fele cresztő Cseza forma veres Posztoval borított egesz aparatussal [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1848:* Udvari Templom ... Minister köntös veres posztóbol 3 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *vérszín ~. 1807/1818:* 2 Sing vér Szin poszto [Mv; Told.]. *1808:* 2 Sing vér szin Poszto [Mv; i.h. 22] ✱ *violaszín ~. 1736:* De az urak, főrendek, nemesek temetésire még az idegen emberek s asszonyok is czifra köntösben nem mentenek, hanem mentől közönségesebben lehetett, úgy öltöztenek, sőt azféle

alkalmatosságra nem csak gászköntöst, hanem szines posztóból valót külön tartottanak, szederjes, violaszin posztóból valót [MetTr 406] ✱ *zöld ~. 1583:* Ersebet Lakatos Balinth Zolgalo leania[a] ... Zola az Azzoni es monda, Mit viz Ilona, En penigh vizek vala valami zeold poztot egj zoknianak valot [Kv; TJk IV/1. 157. — [a]Vallja]. *1643/1687:* Templom eszközei ... A Praedikallo széken egy darab zőld poszto. Egy tarka török matéria [Kibéd MT; MMatr. 199]. *1685 e.:* Ezen boltocska körűl Zöld Posztoval van be vonva [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 13–4]. *1786:* A' Tornátzban van Egy zőld posztoval bé boritott Árnyék szék [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. *1819:* egy régi zöld posztoval bé huzatt töltött kanapé [Baca SzD; TSb 6]. *1825:* Egy hosszu Asztal avatég zold posztoval bé vonva, két fijokkal [Dés; DLt 595].

Sz: *mind pénz, mind ~ odalesz. XVII. sz. m. f.:* ő nagyságok ... Kegyelmedtől várt volna valami jó tanácsot, mitévő legyen ... de Kegyelmed rémítette el inkább avval, hogy azt mondta ő nagyságának, adja oda, mert mi haszna ha kezéhez váltja[a] is ő nagysága, de jövendőben azt fogja mondani az ország, hogy ország pénzével váltotta és így mind pénz, mind posztó oda leszen [TML V, 420–1 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Ti. Husztot] ✱ *sem pénz, sem ~. 1662:* Bizon bánnám, úgy jámék, egyszer elfogyván az monéta, magamon is kiadnának, mint az patai szüren és így aztán sem pénz, sem posztó. Erdélyben jószágom, Magyarországon pénzem veszne el [TML II, 329 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

2. posztóból készült; de postav, confecţionat din postav; Tuch-. *1679:* Szederjes fajlandis poszto szakadozott dolmány [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. *1682/1687:* Attam egi Ueres Poszto Angliai Uy Szokniat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1693:* Brassai poszto szederjes mente [Kilyén Hsz; BLt]. *1732:* Egy pár fa héj szin posztó félbe vágot Anglia nyullal béllet kestyű [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6] | ezen pinczeben találtunk hat pincze tokot, edgyikben volt ... két rosolisnak valo srofos kristály poszto pohár tokkal edgjütt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1789:* Köntösök találtattak e' szerint Egy rendbéli Verdragon szinü 3. forintos Poszto Német Köntös [Mv; ConscrAp. 21]. *1802:* Egy fél viseltes szürke poszto Magyar köpnyeg (!) [Nc; DobLev. IV/858. 4]. *1806:* Ujjos Lájbli Poszto I Seritett 2. 5. Rf. 10 Rf [Sepsisztkirály Hsz; HSzjP]. *1812:* Egy viseltes szürke poszto Fláner béllésü ujjas köpenyeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 14]. *1824:* Szederjes poszto mellértes készületü görény prémmel valo mente [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1852:* Két kurti Egyik sellyem más poszto. 11 Rf [Nagyborosnyó Hsz; HSzjP].

3. posztóból való asztalbevonó; postavul mesei de biliard; Tuchüberzug des Billardtisches. *1848:* A' Biliárdnak posztója, jádzo és piramidli gojoi 40 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

4. posztóban kapott járandóság; postav primit ca plata în natură, retribuţie în postav; in Tuch erhaltene Bezüge. *1594:* Horuat Janosnak adattak eo kegmek fel eztendeygh valo poztaiara f 4/32 1/2 [Kv; Szám. 6/X. 49]. *1663:* esztendőnk telik mához ugy mint 25-dik naphoz ötödik napon, az mint bé adott conventioink mutattyák. Vagyon hátra fizetésünkben, nékem 3 forint, negy sing posztom, egy bokor saru[a] [UF II, 266. — [a]Folyt. a fels.]. *1668:* Juda Ngod Tolmacsa alazatosan Könyörögh Ngk mint Kegls Ur(ána)k ... egy nehányszor busitottam Ngodat Conventiom szerent valo posztomnak ki adatása felől, s mind ho penzem felöl, de meg eddegh tsak semmiben maradott [Utl]. *1669:* Reszeczki Uramnak atta(m) Cantorara posztojara f. 123 [Utl]. *1755:* Néhai kegjelmes Uram eö Exja Meltoztatott Annuatim fizetésemet adauqealni kóntösre valo posztora resolválván kegjelmesen flo 14 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

5. *~ul* posztóban; în postav; in Tuch. *1586:* Az Kett Zemet Bironak fizette(m) Kantorra ... 19. Ja: Gergelynek es Miklosnak ... f. 4 ... posztoúl fizettem ... Zemet B. Gergelynek 8 sz karasiat f. 5 d. 20. 6 szing barazlait p(ro) f. 1 d. 50. Zemet B. Miklosnak 8 szing karasiat f. 5 d. 50. 6 szing barazlait f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVII. 17b].

◇ **Szn.** *1602:* Posztó Péter [Uzon Hsz; SzO V, 203].

posztóbekecs posztóból készült rövid kabát; scurtă/scurteică de postav; kurzer Tuchrock. *1847:* hosszu portubák szin asztrakánnal prémezett jó posztó bekes [DLt 562 nyomt. kl].

posztóbeli posztóból készült; de postav, confecţionat din postav; aus Tuch gefertigt. *1826:* Übel Károly ... elszökésekor viselt ... Feketés Szürke Pantalon Nadrágot, otska kék Stráffos Laibit, kerék szürke posztobéli sapkát [DLt 514 nyomt. kl].

posztóbunda posztóból készült (prémes) kabát; palton de postav (îmblănit); Tuchmantel mit Pelz. *1810:* Egy vad galamb szin poszto bunda [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 2]. *1850 k.:* 1 suppos fekete bárány bőrrel bérlett szürke poszto bunda [Pk 2].

posztócsapkán posztósüveg; căciulă din postav; Tuchmütze. *1815:* el-vitték ... egj sejemövét, egy poszto Csapkánt egy mokányos fekete Süveg [DLt 893 nyomt. kl].

posztócsináló I. *mn* posztókészítő; care ţese postavuri; Tuch machend. *XVIII. sz. eleje:* Az Nyolczadik Articulus vala mellyik Poszto csinálo Mester legéngy (!) legény korába az Remeket nem csinálna ... hanem akor mikor már meg hazasult, büntesség (!) meg Négy forintig i.e. fl. 4 [Kv; PosztCArt.]. *1701:* Ha idegen Posztócsináló Mester Legén jöne, az ki itt városunkban maradni annál inkáb az Betsületes Céhben állani akarna, tartozik ã Remekért edgy egész Esztendőt egy Betswletes Mester embernél dolgozni, és à Remeket azon Mühelyben tsinálni, mint más Betsületes Céhbenis szokás [Kv; i.h. 21].

Szk: *~ céh. XVIII. sz. eleje:* Az Kolosvari becsületes Poszto csinálo Czénak Articulusi [Kv; Céhir. II] ✱ *~ malom. 1704:* Lázár uram is feleségestül lévén, onnan mentünk az posztócsináló malom látni, onnan vissza kuglizni, onnan oda, ahol az ezüstöt nyújtják a pénznek [WIN I, 124] ✱ *~ műhely. XVIII. sz. eleje:* Masadik Articulus. Epen az Napján[a] Két becsületes Mester embereket Lato Mestereknek váloszonnak, kik szorgalmatosson az Poszto Csinálo Mihelyeket el járjonnak, az Posztokat lássanak es visgályanak, hogy jo es emberul legyen csinálva, vgy hogy melto lehessen arulni es eladni [Kv; PosztCArt. II. — [a]Ti. újesztendő első napján, az atya- és céhmesterek választásakor].

II. *fn* posztókészítő mester; postăvar; Tuchmachermeister. *1675:* azon Lengyel léány Esaias poszto Csinálora fogván hogy teolle terhesedet volna megh, kit az Szolga Biroval hogy admonèáltattunk azon diffamatio alol expur-

gállya magát [Kv; Szám. 34/LVI. 6–7]. *1691/XVIII. sz. eleje:* Minden Poszto csinalo az ki az becsületes és Nemes Czéhbe akar álani, elsőben az hűtet az Nemes Tanács elöt le tegye [Kv; PosztCArt. 4]. *1735:* Az Poszto csinalois hasonlo kipen az Istenirtis kiri A Mlgos Urat külgye még az sokadalomra is meg napoztak az adosagirt [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Adámhoz]. *1847:* A' posztocsinálo által megfestett fonalat küldőm, egy kissé setétebben ütött ki a monstránál, de tán haszonvehető lesz így is [Kv; Pk 7].

Szn. *1685:* Posztocsinalo Jakab. Thobias posztocsinalo Janosne fia. Poszto csinalo Marton [Kv; Dica XXX. 14, 15, 28]. *1689:* Posztocsinalo Daniel [Kv; i.h. XXX. 54]. *1690:* Poszto tsinálo János. Poszto tsinyálo Mattyas. Poszto csinyalo Peter [Kv; i.h. VI. 23, 53, 73]. *1693:* Poztocinálo Mártone [Kv; i.h. I. 206a]. *1694:* Poszto csinalo Kerestely (!) [Kv; i.h. XXI. 16]. *1701:* Mathias Veres alias Posztocsinalo Magister Cehae [Kv; PosztCArt. 3]. *1710:* Poszto csinalo Marton [Kv; SRE 115]. *1711:* Poszto Csinalo Gjőrgj [Kv; Dica XXVII. 14]. *1714:* Poszto Csinalo Márton. Pozto Csinálo János. Poszto Csinalo György [Kv; i.h. XXVII. 13, 27, 40]. *1741:* Posztocsinalo Matyasne [Kv; i.h. II. 13b].

posztócska posztódarabka; bucată/bucățică de postav; Tuchstückchen. *1628:* Egy Uerez fonallal szeot Uankos heyban ... valami dirib darab poztoczkak [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 13]. *1756:* Holmi dirib darabb posztótskák [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 21].

posztódarab bucată de postav; Tuchstück. *1576:* Wadnak ismegh Jgen wyselth poztho darabok kyre Annoknak hay fonoth warok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]. *1841:* Krovátli és dirib darab poszto darabok [Dés; DLt 466].

posztódarabocska kis posztódarab; bucățică de postav; Tuchstückchen. *1732:* sok dirib darab hánt vetet poszto darabocskák, kapczák Salavári, övek, és egyéb materiák [Kv; Ks Komis Zsigmond lelt. 9].

posztódolmány posztóból készült dolmány; dolman de postav; Tuchdolman. *1666:* (A szász jb-oknak) viseini szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget csizmát is [EOE XIV, 183–4 ogy-i végzés]. *1681:* Egy Angliay Teczén poszto Dolmány [Beszt.; LLt]. *1717 k.:* Egy Tenger szin posztó dolmány [MNy XXXVIII, 384]. *1723:* Egy szegfü Szin Angliai Posztó Dolmány [Koronka MT; Told. 29/2]. *1736 u.:* Mikor Mikes Kelement eltemették Csíkban a somlyai barátok templomában, Teleki Mihály violaszín posztó dolmányban, mentében volt [MetTrCs 479].

posztódürückölő malom ványoló; piuă pentru postav; Tuchwalkmühle. *1761:* Vagyon jo ujj kő padu alkalmas vas szerszamu, felyül tsapo két kerekü lisztelő Malom, e mellett különös házban négj botu poszto Dürützkelő Malom s ugyan czen Durützkelő kèrék gerendején két botú kása törő [Siménfva U; JHb LVIII/1. 55].

posztó-előkötő szövetkötény; șorț de postav; Tuchschürze. *1696 k.:* Mák szin poszto Elő kőtőstől vállasztol [Gysz; MNy XXXVI, 198].

posztó-előruha szövetkötény; șorț de postav; Tuchschürze. *1678:* (A szolgálóleánynak) Igirtünk egy Ször praemes palastot egy pozto mentet beletlent pozto elö ruha<t>[a] [Kv; ACLev. — [a]Folyt. a fels.]. *1705:* Boricza leányomnak adtam ezeket ... teczin poszto rása ezüst galandos elöruhat[a] [PatN 56. — [a]Fels-ból kiemelve] | Esztendőre fizetése 20 forint, egy ing aljastul, egy posztó előruha [WIN I, 537].

posztóernyő posztó-kocsiernyő; coviltir/covergă de postav; Tuchwagenplane. *1597:* B. Vram eo kegme hagiasabol vetettem le az Varos kochyarol az pozto Ernieot, mert hitúan es roz vala [Kv; Szám. 7/XII. 11 Filstich Lőrinc sp kezével].

posztófabrika posztógyár; postăvărie, fabrică de postavuri; Tuchfabrik. *1823–1830:* Iglauban két klastromok vagynak és a régi jezsuitáknak szép kollégiumjok. Vagynak posztófabrikák is [FogE 174].

posztógérokk posztó szalonkabát; redingotă de postav; Tuchgehrock. *1850 k.:* Miklos almáriumában 1 szekfüszin uj poszto gérok [Pk 2].

posztógúnya posztóruha; haină de postav; Tuchkleid. *1741:* mikor Táborozásnak ideje volt Borsa Máthé Uram fel ölteztette poszto gunyában Marosán Jánost [Faragó K; Told. 44a]. *1744:* Ekor parontsoltatat hogj az paraszt ember csizmat posto gunjat köpönjeget ne viselljen [Torockó; MNy IV, 234]. *1752:* egy Kőzép Ajtai Vajda Mihálly nevü Jobbagya egy olah Legeny szolgajaval ... Posztó gunyát vévén magára kardoson eczakának idein egy Marton István nevü Közep Ajtai Szabad emberre ra megyen [Nagyajta Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez]. *1826:* Kontza Jakab aki Poszto gunyában volt, de mind nadrágja, mind kosokja rongyos volt [Zalán Hsz; HSzjP Német Sámuel (26) gy. kat. vall.]. *1849:* Nyilka Péter vitt el egy csomo poszto gunyát, kaputokat, nadrágokat, lájbikat ugy hogy a' Tanu szerént alig birta ki 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

posztógyapjú posztónak való (rövid, göndör) gyapjú; lînă pentru postavuri; Wolle für Tuch. *1688:* Egy Mása Nikápolyi poszto Gyapjutol f — // 50 ... Egy Masa Dobrogsăni poszto Gyapjutol f — // 75 [BfR Vect.].

posztójú posztóból való; de postav; aus Tuch. *1802:* Bochoday András ... öltözete vólt egy viseltes Szárika, egy viseltes fekete Bárány-bőrrel prémezett, és zöld posztóju Süveg [DLt nyomt. kl].

posztókalap pălărie de postav; Tuchhut. *1866:* két avatek poszto kalap [RLt].

posztókálcun posztóból készült rövid csizmaféle; călțun de postav; Tuchhalbstiefel. *1818:* Györgye Duma az Testvére Anutza Duma nevében panaszol Stéfán Csorhára Bizonyos Jovai és szolgálatbeli bére el tartásáért praetendálván 1o Egy három kupás Ustöt, 2o Két Kupát ... 10o Egy Poszto Kaltzont es Kesztyüt [Petrilla H; JF 36 Prot. 9].

posztókalló posztóványoló; piuă pentru postav; Tuchwalkmühle. *1679/1681:* à Malmokra ... gondgya légyen ... kása törő kölyüt, poszto kallot az hol alkalmatos lehet csináltasson [Vh; VhU 671].

posztókápa posztóval bevont nyeregkápa; ciochină îmbrăcată cu postav; Tuchsattelknopf. *1681:* Szilágibol hozott Lovász mesterek Ladaja Nro 1 Ebb(en) ... Ustők nyomtato poszto kápa Nro 2 (:ighen viseltes, molyos, egyik fejer, masik barack viragh szin:)[a] [Vh; VhU 554. — [a]Felsből kiemelve].

posztókapca szövetkapca; obială de postav; Tuchfußlappen. *1633:* eg' valnak valo taphotatis adot uala az legeni Azzonio(m)nak, es egi szep pozto kapczatis czinalt uala neki [Mv; MvLt 290. 120b]. *1732:* Egy pár fejér poszto Salaváris kapcza [Kv; Ks Komis Zsigmond lelt. 9].

posztókaput posztó felsőkabát; surtuc de postav; Tuchkaputrock. *1793:* Seprö szin mellértes fain poszto kaput [TL]. *1803:* visel egy avatég tsuka szin posztó Kaputot [DLt nyomt. kl]. *1815:* Mayer Jakab nevü el szökött Pap ... El szökésekor viselt egy mellértes szürke posztó kaputot, hasonló gombokkal [DLt 67 ua.]. *1828:* Egy setét Kávészin vatirozott fáin poszto kaput [DLt 118/1829 ua.]. *1836:* Férfi Köntősök ... Egy fekete poszto kaput ... Egy más melirtes poszto viseltes kaput [Kv; Pk 3].

posztókaputrok posztó felsőkabát; surtuc de postav; Tuchkaputrock. *1810:* Dávid Abrahám ... 'Sido ... visel Csikos zöldes hoszu nadrágot, Mantseszter matériából, hoszu olaj szin poszto Kaputrákot (!) [DLt 582 nyomt. kl].

posztókárpit szövetkárpit; draperie de postav/stofă; Tuchwandbehang. *1597:* Kepelies Janos vitte 8 Loan zekeren vrünk marhaiat melliet Bechibeol hoztak volt ... Zilah feleol ket zekeren hoztak hat-hat Loon, pozto karpit es egieb eggietmast Tordaig f 1 d 75 [Kv; Szám. 7/XII. 61 Filstich Lőrinc sp kezével].

posztókonogány posztó kabátféle; un fel de veston de postav; Art Tuchmantel. *1847:* Marosszéki Vadasdi nemtelen Kádár Márton ... mintegy 21 éves ... viselt ... kurta szokmány poszto konogányát kék posztóba szegve [DLt 118 nyomt. kl].

posztóköntös posztóruha; haină de postav; Tuchkleid. *1570:* Angalit Emryk gasner Eozwegie, Ezt vallya ... Mykor Gereb Balas ... megh holt volna ... Az My Marhachkaya volt, egy low zekeren vyttek hoz Bartos hazahoz ... De Ne(m) oly egieb Marha volt, hanem valamy Also felseo Jmegh Abroz kezkeneo lepedeo ... Es vagy ket pozto keonteset latta [Kv; TJk III/2. 155]. *1744 k.:* Udvari praebendas cseledek, kiket az Urok Poszto köntösben jártatnak: Kocsis, Szakáts, Inas etc. [Miklósvárszék; INyR]. *1797:* Szilágy Mihály ... ide jött egy szürke szakmányba és harisnyába, poszto köntesbe [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1823–1830:* Itt[a] a fejérnépek tiszta fekete s hitvány posztóköntösben járnak [FogE 247. — [a]A németországi Kasselben].

Szk: *téli* ~ *1805:* Tizenkét sor Briliánt Gránát Gyöngy ... Egy viala szin atlacz köntös ... Két Kartony Köntös ... Egy Téli poszto köntös [M.köblös SzD; RLt Majtényi Istvánné Rettegi Sára kel.].

posztókötés posztóval való átkötés; legătură făcută cu benzi de postav; Umbinden mit Tuchstreifen. *1595:* Gilgyen Imre W: az mely Marhat Wrünk ö fge zamara hozot vala Beczböl, indita el feier vara ... Az Aranyos szekernek kerekeiüel, poszto kötessekkel jobbitottam az terhetis [Kv; Szám. 6/XVIIa. 69 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

posztókurti posztóból készült rövid női kabát; jachetică de postav; Art kurze Frauenjacke aus Tuch. *1874:* vagyon egy poszto kurti és egy bárson 11. ft [F.csernáton Hsz; HSzjP].

posztólájbi posztómellény; vestă de postav; Tuchweste. *1747:* Egy fláner vagy fejér poszto Lajbel [DobLev. IV/775]. *1768:* édgy fekete Poszto Lájbli [Csíkfva MT; Pf]. *1801:* a Füleki Ur Malmában lévő Molnár Inas ... tsínosan aba Nadrágba poszto lájbliba és tzondrába fel volt öltözve [Szucsák K; RKA]. *1811:* vad Galamb szin Posztó Lájblit ... viselt [DLt 776 nyomt. kl]. *1848:* egy fájin posztó lájbi csinálása 1 f 40 [Kv; Újf. 1].

posztólopás posztó ellopása; furt de postavuri; Tuchdiebstahl. *1573:* Dienes deak vallia hogi Ez ely mwlt Ideoben mykor varrada (!) Ment volt az Bekenne fiat Myhalt fogwa talalta otth, hogi valamy pozto lopasert megh fogtak volt, Es eo teorekedesere zabadította ely Illes deak az Vr kepe [Kv; TJk III/3. 52].

posztómagyarka posztóból készült magyaros kabátféle; un fel de veston/surtuc unguresc făcut din postav; Art ungarischer Tuchmantel. *1850/1851:* Egy fekete poszto fél viseltes magyarka [Kv; EMLt].

posztómarha posztóáru; marfă de postavuri; Tuchware. *1591:* Kalmanczehi Miklos deak ... vallia 1588 eztendeoben 10 July, Colosvari Kouacz Leorinczteol Theleki Jstuan kereskedeo tarsatol vasarlottam vala pozto marhat, meli teot egi summaban fl. 1104 [Kv; TJk V/1. 99]. *1660:* Mely posztó- és selyemmarhákat fele árán vevén el az vezér, azokban is nagy kárt vallott az város [Kv; KvE 183 LJ].

posztómellény vestă de postav; Tuchweste. *1846:* tobák szinü posztó mellény [DLt 734 nyomt. kl].

posztó-mellrevaló posztómellény; vestă de postav; Tuchweste. *1805:* Tsináltattam a Szolgálonak egy kartany surtzatt 1 f 40 x egy Poszto mejre ualott uettem 4 f 50 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1837:* Az udvari szolgálo Markotán Irínának egy poszto mejre valoért börel bérelt sinorozva adtam 4 Rf 30 xr [Budatelke K; Born. F. Ih Bíró Mózes tt keze írása].

posztómente posztóból készült mente; mantie de postav; Tuchjacke. *1678:* Anno 1678 die 2da Januari Szegőttem egy Szolga(lolcant) Catat Szekely István leanyat. Igirtünk egy eztendöre fiszetesre egy Ször praemes palastot egy pozto mentet beletlent pozto elö ruha<t> giolcz inget egy vaszon inget alyastol egy patiolatot [Kv; ACLev.]. *1686:* Edgj viseltes poszto mente nestel béllelve [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1700:* napszin Poszto mente fekete kötes alol fellyül arany kötes rajta Vitez köteses(en) gombal 11 párral nuszt lábbal berlet [Hr 1/20]. *1734:* Egy Mák Szin poszto Mente Roka mállal bérlett [Born. XXXVIII. 3 Komis Krisztina lelt.]. *1747:* a Sz: Mihalyfalvi lakosok ... elsőben edgj Tordai ... ember(ne)k egj posztomentejit ... alattomb(an) s, hir nélkül el lopták [Torda;

TJkT III. 165]. *1749:* Egy Borostyán virág Szin Poszto Mentét igen Szép Gazdag Arany Varással [Koronka MT; Told. 12/2]. *1788:* Egy fekete prémezetlen viseltes poszto mente [Mv; TSb 47]. *1812:* Egy Egszín kék Poszto Mente, fekete Bárány bőr Bérlessel és ezüst gombokkal [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 13].

Szk: *nyári ~. 1810:* Egy gránát szín poszto nyári Mente Rf 9 xr 6 [Mv; i.h. Trincséni Mihály hagy. 2].

posztómető posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. *1584:* Mynden Wasarok Napian az Wasarbiraknak zorgalmatos gongiok legien minden fele Mertekre Eytelre, fontra, singhre, vekara mind Meszarosok, halarossok, kalmárok, poztometewk ... es korchiomarossok keózt [Kv; PolgK 6]. *1597:* Chizar Peterne Barbara ... wallia ... amely granatot ennekem ayandekon adot valais aztis vizza kewlte(m) az poztometeonek, mert hitelbe veotte volt fel [Kv; TJk VI/1. 18]. *1598:* Hozzw Janos ... wallia. Vagion immar tizen nyolcz eztendeie hogy illien zokassal eltenek az poztometewk hogy mikor walamely sokadalomra mentewnk az helyert nylat vetettewnk es akinek hol helie iútot ot kellet arulny [Kv; i.h. 178]. *1685:* Minden rendbeli Poszto metö vraimek(na)k ideghen orszagokbol hozott posztokat szabad lége(en) arulniok, excepti tsak itt Erdélyb(en) csinált, meg hant vetett elegi belegi posztót Colosváratt csinalt poszto gianant ... ne arullya(na)k [Kv; TJk XIII/1. 255].

Szn. *1562:* Joannes pozthometw [Kv; Szám. 1/VI. 1b]. *1568:* Anna poztometo Jstuan deakne [Kv; TJk III/1. 237]. *1569:* Martinus Zabo alias pozto Metthew dictus [Kv; i.h. 79]. *1573:* pozto Meteo Istwan deak [Kv; TJk III/3. 96]. *1581:* Poztho Metheo Marton [Kv; Szám. 3/IV. 1]. *1584:* Poztometew Mathias deak [Kv; TJk IV/1. 306]. *1585:* Poztometeo Istwan [Kv; Szám. 3/XIX. 17]. *1589:* Poztometeo Martonne [Kv; KvLt Inv. I/2. 50]. *1591:* Poztometw Janos deakne Kata azzoni [Kv; TJk V/1. 61]. *1593:* Somogy Pozto Metheo Georgy deak [UszT 10/90]. *1600:* poztometeo Gyarfas [Beszt.; Hurm. XII, 818 Mihály vajda Beszt. városához]. *1606:* Joannem L(ite)ratum Poztometheo [Kv; PolgK 114].

posztómetsző posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. *1714:* Posztometztzők(ne)k valo öreg olló 4 [AH 50].

posztómustra posztóminta; mostră de postav; Tuchmuster. *1664:* Edes Komám Uram, ím posztó mustrákat küldöttem az fejedelemnek, mivel olyakat nem találtam [TML III, 114 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

posztónadrág posztóból készült nadrág; pantaloni de postav; Tuchhose. *1666:* (A szász jb-oknak) viselni szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget csizmát is [EOE XIV, 183–4 ogy-i végzés]. *1752:* az Motsi Költsárnak Lörintz János(na)k ... egy pár kék kétzer ványot (!) poszto nadrágot [Mocs K; Ks 83]. *1763:* Egy rendbeli ször materia nyári köntös, ször kamillot mente dolmány poszto nadrág selyem készülettel [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1788:* Lopott ... két pár posztó Nadrágot, a' mellyeknek egyike Sárga Büdöskö, a' másika Bör szinűek voltanak [Nsz; DLt]. *1803:* pázsint zód szin posztó Nadrág [DLt nyomt. kl]. *1808:* világos gyöngy-szin jóféle posztó nadrág [DLt 432 ua.]. *1823–1830:* az Ötsém pedig az Ház Ajtoja mellett ült egy egyes széken pipázva, az ott valo szokott viselet szerént igen falusi öltözetben, kötött hoszszu fel tekerö nyakravaloval, hátán egy odavalo kurta Suba, igaz poszto Nadrágban, mert ott az Harisnyának hire sintsen, mindenek poszto Nadrágot viselnek, a' legalább valo Emberig [FogEK 461]. *1849:* égy dr: uj, fekete poszto nadrag [Dés; DLt].

posztónelson posztóból készült kabátféle; un fel de veston/surtuc de postav; Art Tuchmantel. *1803:* egy szederjes fáin poszto nelson [Felör SzD; BetLt 7 Wass Anna kel.].

posztó nyeregtakaró posztóból készült nyeregtakaró; valtrap/cioltar de postav; Tuchsatteldecke. *XIX. sz. eleje:* Egy Csontos bérlett pistojtokkal, Kantárral poszto nyereg takaroval, verijték posztoval valo jo keszületü nyereg [Öraljaboldogfva H; KCsl 5].

posztónyírés posztónyírás; tunderea postavurilor; Tuchscheren. *1584:* Az Nyreók dolgabannis awagy eo kgmek priuilegiumokat heliebe haggyak, Awagy penigh az pozto Nyresnek arrat megh emendalliak hogy eo Nekikis zenwedheteo legie(n) [Kv; TanJk V/3. 281a].

posztónyírő posztónyíró; persoană specializată în tunderea postavurilor; Tuchscherer. *1710:* Poszto Nyirö Zacharias Smelczer [Kv; PolgK 145].

Szn. *1711:* Poszto njirö Pál [Kv; Dica XXVII. 49]. *1713:* Feldmayer Posztonyro Pál [Kv; ACJk II. 78]. *1725:* Posztonyiro Pál [Kv; Szám. 54/I. 29]. *1735:* Posztonyirö Daniel. Poszto Nyirö Páll [Kv; Dica XX. 13b, 67b]. *1737:* Posztonyirö Pall [Kv; i.h. XI. 4040]. *1741:* Poszto Nyiro Daniel [Kv; i.h. II. 5b]. *1750:* Posztonyirö Daniel [Kv; i.h. IIb. 7].

posztónyírő olló posztónyírásra használt olló; foarfece de tuns postavul; Tuchschere. *1685:* Egy poszto nyirö ollo [Gyf; Utl].

posztópalást posztóból készült palást; manta/mantie de postav; Tuchmantel. *1589:* Egy fekete hernacz palast Ket pozto palast fodor Igler [Kv; KvLt Vegyes I/2. 48]. *1679:* Kék bagarias, fekete poszto palast nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59].

posztópantalon posztóból készült bőszárú nadrág; pantaloni largi de postav; Tuchhose. *1848:* (Vásárolt) 1 Vad galamb Szinü poszto pantalont [Mv; MvLev. 2]. *1849:* Egy uj poszto pantallon [Dés; DLt].

posztó pantallónadrág posztóból készült bőszárú nadrág; pantaloni largi de postav; Tuchhose. *1849:* Egy fekete poszto pantalo nadrág [Görgény MT; Born. G. XXIVd]. *1850 k.:* 1 fekete poszto pantallon nadrág 1 fekete ször nyári pantallon nadrág [Pk 2].

posztópapucs posztóból készült papucs; papuci de postav; Tuchpantoffel. *1732:* egy pár kávé szin poszto papucsra valo Salavári | Más sötét kávé Szin poszto Salaváris papucs [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

posztópénz egy fajta járandóság; un fel de retribuţie; Art Gebühr. *1649:* Az Vaydanak" Adtanak Ado szedö Vraimek

az poszto penzeert Nyolcz forintott [Kv; Szám. 26/VI. 437. — [a]Értsd: cigányvajdának].

posztó pisztolytok posztóból készült pisztolytok; toc de pistol din postav; Tuchpistolenbehälter. *1759:* szállittasson el ... Egy pár Sárga poszto pistoly tokot [Sárd AF; TSb 51].

posztórékli posztóból készült mellény; vestă de postav; Tuchweste. *1798:* Öltözete setét Kapornyaszin ujjas bégombolo poszto reklije [DLt nyomt. kl]. *1817:* Egy zöld Poszto rékli 3 Rfl [Étfva Hsz; HSzjP]. *1821:* Hatzl Joseff ... viselt egy barna kurta poszto réklit [DLt nyomt. kl].

posztóruha posztóból készült ruha; haină de postav; Tuchkleid. *1568:* Michael wogner ... fass(us) est, Tudom hogy az en Ceh mestersegembe(n) Egy lengelnek Czynala pozto Ruhakat, de az Ruha zwk lon [Kv; TJk III/1. 200]. *1589:* Zabo Barthos ... Ados f. 110 eheoz tudwa(n) ... a' pozto ruha arrat f 22 [Kv; KvLt Vegyes I/21. 76]. *1596:* Damokos Leorincz beochiwlt pozto ruha arraba(n) f — 35 [Kv; RDL I. 65]. *1598:* egy eöchem ... megh hala ... maradott pozto ruhaia, egy fodor ighler veres menteje Jo, ki megh erth volna f. 5 [UszT 13/79]. *1604:* mind Ezwst marhaiat pozto ruhaiat mindeneket el wünek [i.h. 18/167 Ambrus gergely Korondy pp vall.]. *1606:* Az Aníamot az Vristen el vette, akkor sem voltam hon, mert en ez ideó alattis mind zolgalatra laktam, ha valamy feyer nemy rúhaia pozto ruhaya, Auagy penze maradott, ez Alperes Angio(m)nal maratt [i.h. 20/176]. *1645:* posztó ruhatjs lattam eleget, de nem tudom hany uolt, Nestel es hyozalis uolt bellet benne [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1677:* Paraszt ember és béres szolga, poszto ruhát, nadrágot, csismát, dupla és forintos süveget, gyolcs inget viselni semmiképpen ne mérészellyen | Parasztnak, béresnek, poszto ruhát, nadrágot, csizmát, dupla s' forintos süveget, gyolts inget viselni prohibealtatik [AC 235, 266].

posztóruhásan posztóruhába öltözve; îmbrăcat în haină de postav; in Tuchkleidung. *1681:* Az Más rendbeli szabadosok ollyak kik az réghi szokás szerint Lovok hátán jó fegiveressen, es poszto ruhaso(n) tartoznak szolgálni, az mikor az Dnus Terrestris öket arra fordithattja [VhU 199].

posztóruházat posztóból készült ruhadarabok; îmbrăcăminte de postav; Tuchkleidung. *1611:* Az Pozto Ruhazatbol iútot Mihok zamara[a] [Kv; RDL I. 88. — [a]Köv. a fels.] *1614:* Pozto Ruhazat keöuetkezyk [Kv; i.h. 95]. *1627:* Pozto Ruhazatbol, Jutott Sofianak Egj szederics chomoliet szoknia aestimatu(m) ad f. 16 [Kv; i.h. 134]. *1637/1639:* Egj kett singes Eoregh lada, az elej rakott, meliben az arua pozto ruhazatj uadnak aestimal(tuk) f. 3 d 50 [Kv; i.h. 111]. *1775:* mindenféle felkelhető Bonumot ... Selyem, Posztó Ruházatokot Drága gyöngyös, köves portékákot ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt].

posztos alkalmazásban levő; angajat; angestellt. **Szk:** ~ *sóvágó.* *1584:* Tartozik az poztos sowago az biro pechetire ... eleó jwnī Teórwinre de ne(m) eleb hanc(m) veczernie zekre [Torda; DLt 212]. *1658:* posztos so vagok [KvLt III/420].

posztós I. *mn* **1.** posztóval bevont; îmbrăcat cu postav; mit Tuch überzogen. *1594:* Azon kiueöl valo hazban. Vagyon ... Olaz jateknak ualo poztos hozzu aztal No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32]. *1597:* Kerekes Mathyass chinalt ... Az posztoss kocyhoz ket locszot[a] [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Masass Tamás sp kezével. — [a]Olv.: lőcsöt]. *1681:* Vágot puska Par. 4 (:egyik párnak, arannyal varrot veres posztos, kek selyem rojtos fedelü tokja:) [Vh; VhU 538]. *1708:* Egi arany fonallal varrot posztós kàrmany nyeregh [ApLt 5 néhai gr. Apor István ingóságai]. *1743:* Egy Zöld Posztós Landáv (!) Cesa hozza valo egész készületivel [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1753:* hasonló szederjes posztós szék [uo.; i.h. 18]. *1763:* Két posztos karjos szék [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1772:* Posztos és Bőrös Székek, ugy Fa Székek [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1797:* Három avatag zöld posztos szék [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1810:* Egy Zöld Kanapé, hat Posztos Székekkel [Mv; DLev. 2. XIXA].

2. posztóval bélelt; căptușit cu postav; mit Tuch gefüttert. *1733:* Edgj kis Veres posztos Ládátskában vagjon holmi elegj belegj recze kötö eszközek [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1789:* Egy jo moddal készült Vasas Kereků Kotsi, melly(ne)k Böltsője kivül fekete Bőrös belöl hammuszin posztos [Mv; ConscrAp. 18].

3. posztóból való; făcut din postav, de postav; Tuch-. *1742:* Szegötem lovásznak Molnár Praekup fiát Gávrillát Karácsonig fizetek e szer(int) Egj posztos szokmányt [M.köblös SzD; RLt 18].

4. posztót áruló; în care se vinde postavuri; Tuch verkaufend. *1746:* az emlitett Ns Enjedi Gombkötö Czéhnak immediatè az Erdelyi posztós Satoroknak végiben szakaszszanak illendö helyet [Torda; TJkT III. 105].

II. *fn* posztókészítő mester; postăvar, țesător de postavuri; Tuchmachermeister. *1730:* Posztoss Kadar Marton [Kv; SzCJk I. 32b].

posztósapka posztóból készült sapka; șapcă de postav; Tuchmütze. *1825:* egy otska posztó Sapka, sima fekete árnyék tarto börrel (Schirm leder) [DLt 736 nyomt. kl]. *1833:* bőr elöárnyékos fekete posztó sapkája [DLt 306 ua.].

posztósisak posztóból készült/posztóval bevont sisak; cască de postav; Tuchhelm. *1811:* Egy arany paszamantos szederjes poszto Sisak [Görgény MT; Born. XXXIX. 43].

posztóspencel posztóból készült kabátka; spențer de postav; Art Tuchmantel. *1831:* Flora Petru visel kurta fejér-posztó spentzelt [DLt 469 nyomt. kl].

posztósüveg posztóból készült süveg; acoperămînt de cap confecționat din postav, de formă cilindrică, purtat de bărbați; Tuchhut. *1666:* Szegödem megh Mondrai Opra Nika fiat Oprat beresnek igertem neki: Kész penzt fl. 12 ... Egy bellet poszto siveget [Fog.; UF II, 251–2]. *1679:* Nest Farkal premezett, moly vesztegette veres fajlandis poszto süvegh nro I [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1691:* Egy zöld csimazin poszto szüveg, belletlen, nust nelkül valo [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

posztószegély posztóból készült ruhaszegély; tiv/tivitură de postav; Tuchbesatz. *1864:* (A) kék muszuj (fersing) alján öt ujjnyi színes posztóval szegve, mely két felöl felaggatva van a csipőnél úgy, hogy a posztó szegély hátul egy félkört képez [Nagypetri K; NrÉrt. XXXIII, 273].

posztószék posztóval bevont szék; scaun îmbrăcat cu postav; mit Tuch überzogener Stuhl. *1685:* Ket barsony szek ... Husz poszto szek uj [Gyf; Utl]. *1692:* Esztergaban meczett, labokra csinalt posztó szek [Mezőbodon TA; BK Inv. 19]. *1736:* Az Úr Házáb(an) ... Hat Sing hoszszu kék kétszer ványolt poszto szék [Várhegy MT; CU XIII/1. 102]. *1765:* Az Örög Asszony Pinczejébe(n) ... Bőrős Szék egy Poszto Szék égy [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

posztószél posztószegély (a posztó durvább tarka fonalból szőtt szegélye); bată de postav, marginea postavului țesută din urzeală mai groasă; Tuchende, Salband/leiste, Webekante | vastagabb/durvább tarka fonalból szőtt posztófajta; un fel de postav mai gros; Art grobes Tuch. *1568:* Valen(tinus) Nyrọ ... fass(us) e(st) ... Ezth hallotta(m) hogy az poztot Hozara ky metelte mynt egy pozto zelt, es vgy atta el Rudolff Peternenek [Kv; TJk III/1. 200]. *1570:* partha zewe Katalin ezt vallja hogy az azzony halala vtan veott ew Janos deaktul Barzon parthat .. hythwan poztozelt [Kv; TJk III/2. 62]. *1573:* Lakatos Albert ... vallia ... Eo meg Nytotta[a] ... De egebet ne(m) latot ha ne(m) egi darab zeold karasiat, valamy pozto zelt ... penzt semyt Nem latot [Kv; TJk III/3. 123. — [a]A ládát]. *1589:* Dirib darab Salang pozto zelek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. *1599:* Dragy Orsolia Vizen. Zilagiban. 10. Veg Poztho zeltt ... —//30 [Kv; Szám. 8/XIV. 8 Hj]. *1605:* En ott valek mikor Zeoczj Georgyne kj raka az Zakaczne ladajabúl valami borsa saphranja kezkeneö giolchia, sinora es pozto zele vala [UszT 20/134 Huelena Consors Agil(is) Joan(n)is Pap In Vdúarhely vall.]. *1612:* mi Buczultunk ket pozto szoknjat Jankonakis ... pozto szelj [Ksz; BCs]. *1628:* Egy falka Poszto szel | Egy kis darab verez karasia ... Valami Poszto szel [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10–1]. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... poszto széllyel buritot-ülő szeket nr 4 [BLt 1]. *1679:* Poszto szelbűl kotött, esztergárban meczet ramas kis ülő szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20]. *1752:* Poszto szilből valo egy asztaltakaro [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1753:* Fel menvén az házok héjjára ... találtatott ... a kakas ülön pószto szélyből csinált asztalra valo [Mezőzáh TA; Told. 18]. *1756:* Posztó szélyből öszve varrott asztal Takaró 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 20].

posztószoknya posztóból készült szoknya; fustă de postav; Tuchrock. *1602:* ket pozto zoknia vagion [UszT 19/53]. *1612:* mi Buczultunk ket pozto szoknjat Jankonakis [Ksz; BCs]. *1637/1639:* Egy viselt Rasa veres pozto szoknya [Kv; RDL I. 111]. *1651:* Egy Chrispani zin Angliaj pozto zoknía [WassLt Vass Judit kel.]. *1668:* az ruhazatnak is jol tudgia szamat ... egy Palast haro(m) Poszto szoknya [Szentsimon Cs; CsÁLt F. I. I/27]. *1679:* Brassai, szederjes, viseltes poszto szoknya vállt nélkül [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1688:* Büdős kő szin poszto szoknya valastol harom rend fekete Csipke az allyán [Beszt.; Ks S. 27]. *1735:* Egy kláris szin Angliai poszto szoknya [Sv; Hr]. *1736:* ha penig egy rühös alávaló asszonyt vagy leányt akarsz fogadni szolgálónak, ne is említs neki brassai vagy szebeni egyszer ványolt posztó szoknyát vagy mentét, hanem jó féle rásából valót [MetTr 345].

posztószőnyeg posztóból készült terítő; cuvertură de lină/postav; Tuchdecke. *1837:* égy asztalra valo posztobol készült poszto szőnyeg [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 43].

posztószuperlát szövetfüggöny; perdea/polog de stofă/postav; Tuchvorhang. *1732:* Két Poszto Zöld Supellát Két viseltes Sárga supellát [Kv; Ks Kornis Zsigmod lelt. 3].

posztótarisznya posztóból varrott tarisznya; traistă de postav; Tuchtornister. *1790:* Egy hitvány Poszto Tarisnya Dr 6 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4].

posztótisztító ecset posztó tisztítására használt ecset; pensulă de curățat postavuri; Pinsel zum Tuchputzen. *1708:* Egy poszto tisztito etset [HSzj *ecset* al.].

posztótok posztóból készült tok; toc de postav; Tuchbehälter. *1681:* Nyargalo Zazlohoz valo veres poszto Tok Nro 1 [Vh; VhU 555].

posztóülletű posztó ülésű; (scaun) cu șezutul îmbrăcat cu postav; mit Tuchsitz. *1841:* 8 — Fekete festésű székek, melyek közzül 4 zöld poszto ületü [SL].

posztóvánkos posztóból készült nyeregpárna; pernă de șa confecționată din postav; Tuchsattelkissen. *1714:* Arany fonallal ki varrott Oláh Nyeregh, közönséges Vörös Posztó Vánkossal, s rezes Kengjellel fl. Hung. 5 [AH 52].

posztóványoló ványoló malom; piuă pentru postav; Tuchwalkmühle. *1821:* Vagyon a' Kis Kükűllőn egy Malom ... a Lisztelő Köveknek a' végiben vagyon egy Dűrützkölő, vagy más keppen poszto ványolo [Makfva MT; DLev. Conscr. 124]. *1843:* epittettem ... lisztélő Malmot is Poszto ványoloval egygyüt [Sóvárad MT; EHA].

posztóvirágos posztóból varrott virágmintás; cu înflorituri de postav; mit Tuchblumen. *1710:* egy jó szürke molduvai paripán ültem, farkasbőr a nyakamban, mezítelen hosszú hegyestőr a kezemben, tölcséres karabély a szíjamban akasztva, marhahajto teczin posztóvirágos cafrang a lovamon, hosszú tengerszín posztó nusztos süveg a fejenben [CsH 228].

posztózeke posztóból készült zeke; zeghe de postav; Tuchjoppe. *1848:* viselt elszökésekor fekete posztó zekét [DLt nyomt. kl]. *1852:* Egy zőld poszto zeke [Kv; HG].

posztponál mellőz, figyelmen kívül hagy; a neglija; außer acht lassen. *1758:* Demián Mihály ... epiteni is kezdete ... Gorbai Gondviselőnk is észrevévén inhibeáltatta az építéstől ..., de ő azon inhibitiot is postponálta nem cessálván [Galgó Sz; JHbK XL/1].

posztszkripta utóirat; postscriptum; Nachschrift. *1619:* kétképpen írtam volt: levelemnek derekába csak ambique, postscriptába világosabban. Azmely postscriptába való írásomnak scopusa azmiben akkor volt, most is — légyen áldott az szent Istennek neve — abban vagyon [BTN[2] 291]. *1695:* Urunk(na)k ő Na(gysá)gának is meg irtam ezen dolgot, de eszt az postscriptat meg nem irtam [Fog.; BK Boer Gaspar Bethlen Gergelyhez]. *1705:* (A levelet) több egy hónapnál hogy írják, egyszer s másszor is írván hozzájok, a postscripta meghaladván magát a levelet, kinek nagyobb részit velem íratta az úr, maga dictálván egyszer is, másszor is [WIN I, 392]. *1788:* Felségemnek írt Leveli-

nek Poscriptájából Nagyságodnak látom Vrí Parantsolattyát [Hosszúfalu Szt; Ks 94 Vegyes lev.].

posztszkriptum utóirat; postscriptum; Nachschrift. *1665:* Debreceni uram mellett mit íratott urunk, maga is maga kezével postscriptumban mit írt, in paribus Kegyelmednek el küldtem [TML III, 447 Teleki Mihály Kende Gáborhoz]. *1672:* Pataki uramnak szóló levelét szakasztottam fel; abban, látom, átkozódik, ezt írván postscriptumban[a] [TML VI, 219 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Köv. a részl.].

posztulátum kérelem, kívánalom; cerere, doleanță; Bitte. *1614:* Löttünk újólag szembe az vezérrel 5 die Junii, azmikor az postulatumokat is béadtuk [BTN[2] 71]. *1634:* Az Z. Zek is azert ebben kegiesseget mutatna, hogi az megh nevezet Haller Peter vram Leania Causaiat agalhatna. Meli ő kegme Postulatomanak az Z Zek óreómest annualt volna, de az z. zéknek ... be vott Consuetudoia ... hogi in prima Jnstantia personalis Comparatio legien invertaltatot ... volna [SzJk 42]. *1678:* az Nemes Varmegyek(ne)k be adott Postulatumibol colligalom, hogy a nehai Kendi Janos jovain kapdoso praetendensek panaszára nézve; azon Postulatomban nimely punctumokra tekentve, talam en reamis czeloznának eö Nagok s eö kegl(me)k, de ... nem azoké a' Praetendenseke, hanem inkáb enyim volna a Panasz tetelre valo alkalmatosság [Törzs. Osdolai Kun István a fej.-hez]. *1730:* Mind ket Esztendőkbeli Ratioimat ... helycs Postulatumimmal édgjütt alázatossan commendalom az Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojára meg eshetett fogjatkozásaimrol [Kv; Szám. 56/XIX. 29].

potencia 1. erőszakoskodás, hatalmaskodás; silnicie, samavolnicie, abuz; Gewalttätigkeit. *1584:* az Alperes meg eskeggiek hogy ez Nagy B(enc)dek ... rea tamadwa(n) ... maga otalmaba ... chelekette raita a' sebet ... ha penig meg Ne(m) eskezik, chak serelmeteol vehesse(n) orzag teorwenie zerent igazat es Borbelnak valo fizetesreol, mert c(on)stal hog Az A Inditotta a' potentiat [Kv; TJk IV/1. 231]. *1592:* Nyary Mathyas vramis az felliwl megh irtt pereket, mjnd az my az Contradictio dolgat, mynd penigh Banhazj halalat Es Egyeb potentiak dolgat nezne telliesseggel le zallita es hatra hagya [BálLt 89]. *1625:* azt mondom hogi haromzor kergettek diznaimot ky az makrolj ... mint falu szokot agraualtatny enys vgi keuanom maradasokat az potentiaert az ket el vezeot diznokat cum estimatione meg keuanom [UszT 142a]. *1649:* potentiajert attrahaltalak in jus s azert litigalok most en veled, nem egyebert hogi penigh azt allegalod hogi ugi mentel mint ver, az haza teörveniet kellet volna observalnod, es ugi kellet volna p(ro)cedalnod [Kv; TJk VIII/4. 389]. *1716/XVIII. sz. köz.:* Az Potentian értetik ollyan tselekedett mikor az barmelly Paraszt ember másnak akárkinek szánto földein, széna füvén, v erdején 's házán 's joszágán hatalmaskodik, és efféle utakon modokon másnak kárt teszen [TLev. 11/1 ogy-i végzés]. *1742:* kgld Nemes Hazánk Potentiákrol irt szoros tilalmazo törvényétől nem félvén ... Elekesen lévő ... Állogos Jobbágyait ... Sessioival és Appertinentiáival edgjüt ... elfoglalta [Fejér m.; DobLev. I/201]. *1762:* Serbán nevü Jobbágy Kotsissa ... el feletkezvén ... ezen Nemes Hazánk(na)k a Potentiakrol irt szoros Törvényeröl ... meg támotta, halálra verte, taglotta [Msz; Ks 67. 48. 31] | a Hesdatiak ... maradgyanak az Potentiáért Tizenharmadfél forintig valo büntetésen [O.rákos TA; JHb XXXIV/1]. *1820:* határoztatott, hogy azon Potentiáért 12 M frokra büntettessék [F.szálláspataka H; JF 36 Prot. 3]. — L. még AC 226; CC 50, 77; RSzF 100, 153; UF II, 91.

Szk: *~nak terhét megvárja. 1588:* Az en fiam jobagyat chyan Janos neweót ... Az Atthyawal fegyweres kezzel Reya menwen ... halalos sebbel illette, kopyayawal altal eóklele, holt eleweneól hatta ... mellyet Az potentian kyweól: Az my Jobagyonk karaert es Nyomorwssagaertt negywen forintert fel nem veótt wolna, Ez felet Az potencianakis terhetis Decretum tartassa zerentt megh warywk [Somlyó Sz; WLt] ✱ *~ patráltatik. 1677:* Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál, azon Tisztiben citáltassék azon laesa parstol, azon Vármegyének Törvény Székire az hol a' potentia patraltatik [AC 187] ✱ *~t cselekszik. 1648:* az varos feölde(n) küül az orszagh uttia(n) tamadva(n) ram, ugi czilleketted raita(m) az potentiat [Kv; TJk VIII/4. 313]. *1677:* A' Mely Nemes embernek semmi joszága nincsen, és valamely czégéres vétkeket, ugymint violentiakat, potentiakat, égetéseket, avagy azockal fenyegetőzéseket, más jámboroknak veszedelmére leselkedéseket, koborlásokat, és egyéb hasonlo insolentiakat patral és cselekeszik, ad inflantiam laesae partis a Tisztek szabadossan meg-foghassák, és az elsö Szék napjára, a' Vármegyének avagy Széknek proponalván, ha a' dolognak meritumjához képest annyira valo zálogja lenni comperialtatik, vagy penig elegedendő kezest állat, el bocsátassék, és szabados állapottyában törvénnyel prosequaltassék; egyébiránt fogva tartassék a' törvénynek vége szakadásáig [AC 130]. *1784:* kikis az actusban jelen voltak ... azért fogták ezen potentiát tselekedni, hogy azon hellyet magokénak praetendálják lenni [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 10] ✱ *~t exerceál. 1606:* Mjert az Actor az hul az potentiat exercealta az J. meg nem neuezj az vicinusat [UszT 20/97] ✱ *~t patrál. 1600:* A p(ro)ponit, per p(ro)cu(rato)rem Thomam Antalffi de Kobadfalwa, kegtek elott illie(n) latatasomis wagyo(n), hogy az J. felesighe felol nem felelt, es mierthogy az felesigheis az potentiat zinten wgy patralta minth az vra, most peniglen ne(m) comparealt, es minth zembe, azt mo(n)dom hogy walami keresetem wagyon raitok, mind azon wadnak [UszT 15/241]. *1677:* Potentiat pátralván a' birodalombéli joszágokbol a' más párto(n) lakók, Törvény és executio azon joszágokbol szolgáltassék etiam cum brachio Regali [AC 271]. *1740:* az Ik ... Potentiat patráltanak ellenem, és vérengzést megfosztván hét máriásos kucsmámtól, pénzemtől, kesztyümtől [Dés; Jk 341a]. *1778:* feles emberekkel Vasvillakkal kapákkal és kövekkel fel fegyverkezvén magokat, meg támádták eö Nsga Udvari Tisztyeit és a szekereket ... eö Nsga Tisztye ... pistallyát kivévén, Isten es emberek elött protestalt, hogy ... potentiat ne patrállyanak [Kéménd H; JHb XXXI. 51. 73] ✱ *~t patráló. 1677:* Potentiat patraló paraszt emberek ellen valo processus [AC 271]. *1784:* azon potentiat patrálo Emberek Tihai Lakosok [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 15] ✱ *~t retorkveál* hatalmaskodás vádját megcáfolja/visszafordítja. *1781:* Azért méltó praetensióm volt; én penig szolga lévén nem solicitálhattam törvényt rá, hogy megítéltessék, hanem ez gazdát illetett és ennyi időtől fogva való erőltetésemre el kellett volna láttatni; hogy peniglen a potentiát retorquálni akarja az actor ökegyelme, nincsen útja rá, mivel szabadság-kéretlen cselekedte, hogy bejött az udvarban és ott hatalmaskodott [Árkos Hsz; RSzF 272] ✱ *~t visz végbe.*

1782: nem azért tette à Mlgos Groff Ur eö Nga Kegyelmeteket Udvarában Tiszteknek hogy effele Potentiakat 's gyilkosságokat Vigyenek Végben hanem hogy emberséges Emberek légyenek [F.zsuk K; SLt XLVI. 5. 9] ✱ *major ~ terhét proszekválja* nagyobb hatalmaskodás bírságát követeli vkin. *1600:* Ezert hittam ez al peörest Kerezturfalwaban Vdwarhely zekben lakoth ez mostani breuis zere(n)th kegtek eleiben teörwenyre, hogy ez mostani ielen valo 1600 eztendeöben Sarlos Bodogh azzony nap tayban ... feöldeimbe(n) walo eos buzamra[a] tulaidon hatalmawal rea menwe(n), Zinten annit arattatot es hordot el benne, walamenit akart. Kiert si iuris az en feöldemre walo meneseiert es buzanak megh aratassaert s elwiteliert, à maior potencianak terhet p(ro)sequalom raita [UszT 15/83. — [a]Értsd: őszbúzámra] ✱ *minor ~ pőnája* kisebb hatalmaskodás büntetése. *1764 k.:* meg kivánom a Jure, hogy juxta Leges Patrias Minor Potentianak poenajával Corporaliter poenizáltassanak a vér birságot ... meg fizessék [Balavásár KK; Ks 18. C. 2].

2. hatalmaskodásért fizetendő bírság; amendă pentru silnicie/samavolnicie; Geldstrafe für Gewalttätigkeit. *1670/1740:* Potentias Törvény Keresetirűl. Végezék asztis hogy ha valaki valakit potentiára akar keresni az potentia égy Forint légyen Ebben is a Falunak 25 pénz légyen, a többi a nyertes félé [Homoródsztpál U; WLt].

Szk: *~n/~ terhén (el)marad. 1592:* Deliberatur. Myerthogy vilaghos a' bizonsagok altal ez Makaj Tamasnak Meltatlan chelekedetj; Azert a' potentia terhe(n) f 20 el marad, az Borbelnak valo fizetesenis el marad, karwallasaert serelmeyert amynt Męr eskenny, Aztis megh vehesse raita [Kv; TJk V/1. 256]. *1599:* az potentianis el maradott az testissek nylwan be hozzak hogy hazara menth es ott zydalmazta [Kv; TJk VI/1. 309]. *1781:* megítéltetett a hütösök törvénye előtt, hogy az elszántásért potentián, azaz forinton maradjon [Árkos Hsz; RSzF 143] ✱ *~n van (vmiért). 1604:* az meg newezet feoldemeth hatalmasul be kertelte es maganak occupalta vgymint 32 karo kertel, si iuris azt mondom hogy valameny karot fel wteot az megh newezet feoldemet sigillatim potentian vagyon erette [UszT 18/15]. *1650:* megh bizonittotta az A(ctri)x, hogy az Compositiot violalta, s az mi reszeb(en) jutot megh ne(m) atta; Azert, az Compositiobali poenan patvaron tizen harmad fel forinton convincaltatot, az exturbatioert(is) potentian vagion tizen harmad fel forinton, s az mi reszeb(en) jutot adgia megh [i.h. 7a]. *1651:* Az Gatt es Uyz feldugassertt, hogy az A. karara fel dugta, pontentia(n) vagio(n) [Amadéfva Cs; Eszt–Mk]. *1690:* szértésemet megh ölte Ergo potentian vagjon erette a' szertesem megh ert volna flor 4 megh kévanom rayta [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ *~ra keres. 1670/1740:* ha valaki valakit potentiára akar keresni az potentia égy Forint légyen [Homoródsztpál U; WLt] ✱ *~ra kereshet. 1736:* Deliberatum. Mivel az I. ő kglme in 1733 dje 18a Julii extradatált Exhibitája nem emlekezik arról, hogy Potentiára ne kereshetnék az A. A. ő kglmek az It, hanem azon Exhibitájával doceál tsak arról, hogy az akkori Diffamatio Sopiáltatott volt, azert ezen Potentia iránt valo Caussájokb(an) procedálhatnak az Ak [Dés; Jk 196b] ✱ *~t intentál* hatalmaskodásért járó bírságot szándékozik kívánni. *1604:* protestalok hogy nem a wegre hozom be az hatalmasul foglalast, hogi potentiat Intentalnek hanem chyak pro rey declaratione, mert az meg holt embert chyak Emlekezetert hozom be firtos Janost [UszT 18/13–4]. *1606:* Almasfalwa kepeben zolitatthya Almasy Istwan deyak Vargiasfalwat, myert hogy kereste raytok 42 dysznokot beochyeuel, kikert ket zaz forintot Intental es potentiat myuelhogi penig Vargias falwa azzal teot vala valazt vargiason hogy az derek zekre Izentetet volt hogy tartozzanak, kiben az A contendalt s azt forgatta hogy Jzentettem de arrul hogy az mynt Capitan Vram kezbe kerthe volt teorekedesre, arra tartozzanak, ha alkusznak Jo hane(m) legyen teorveny benne [i.h. 20/317] ✱ *~t pretendál vkihez. 1738:* ezen Tktes Nms Tanács Törvényes Forumán minémű Controversiáb(an) fórgó Almafa iránt ... litigalódván, az mostani I ... En velem ... hogj én azon Vicinitássit nem tettem fel ... az I ... ellenem terhes sententiát obtineált, p(rae)tendálván hozzám Potentiát [Dés; Jk 276b] ✱ *major ~n marad* nagyobb hatalmaskodás bírságán marad. *1781:* Azert megkívánom a jure, hogy ilyen méltóságos udvarban potentiát cselekedtek és engemet potentiose bestelenítettek (!), meg is akartak verni, a potentiáért major potentián maradjanak [Árkos Hsz; RSzF 271] ✱ *major ~t követ* nagyobb hatalmaskodás bírságát követeli. *1591 k.:* az Irtas feöld felöll valo keresete(m)re ollya(n) valazt tett, ozlast keua(n), Arrol azt mondo(m), nem kellett volna en teölle(m) hatalmasul el foglalni, hane(m) mas modo(n) kellett volna ozlast kerni, Azert annakis az el foglalasaerth az major potentiat keöuete(m) [UszT]. *1604:* Protestalunk hogj az mellyeket megh adtak azoknak be haitasaert cziak Maior potentiat keouetwnk, de az mellieket megh ne(m) attak az niolczat azokat beochwieuel keuaniük megh [i.h. II/3. C. 73] ✱ *minor ~n van* kisebb hatalmaskodás bírságán van. *1650:* Megh bizonyttotta Szasz Balint hogy el szantotta az J az földenek boroszdajat, Azert minor potentian vagion az J erette [i.h. 8/64. 29b] ✱ *a nagy ~t várja* nagy hatalmaskodás bírságát várja. *1592:* Az en fogsagomert penigh az nagy Potentiat varo(m) rajtad, Azt mo(n)dom hogy ahoz kellet volna tartanod magadat az mint en az Contradictiora hittalak [UszT].

3. hatalom, cselekvési szabadság; putință, putere; Macht, Freiheit des Handelns. *1593:* Az vonas ighazgatoknak azert Jlien potentiat Attak ... hogy, Akiket latnak hogy vagy eo maga vagy feleseghe gyermeke, hozzaiok Allapatiokhoz zegensegekheoz kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruhazatokat ... vissel vagy visseltet, haatt Ameny Adoott erdemlene ket Anny Adora ... vethessek [Kv; TanJk I/1. 206]. *1710:* És noha kezinél vala a magyar korona, melyet Posonból elhozott vala, és mind szép szóval s mind erővel a magyarországi státusok unszolnák, hogy engedné magát megkoronáztatni és az austriai háztól végképpen szakasztaná el a magyar birodalmat: de Bethlen Gábor tanult, okos ember lévén s tudván az austriai háznak nagy potentiáját, hogy semmiképpen az ellen sem magát a királyságban nem conserválhatja, sem az országot annak akaratja ellen békességesen nem bírhatja [CsH 69]. — L. még CsH 460.

4. nagyhatalom, hatalommal rendelkező ország; mare putere; Großmacht. *1773:* Némelyek azt mondják, hogy az európai potentiák megirigyelték volna nagy gazdagságokat[a], melyből hadakozásnak idején az ellenséget segítették [RettE 312. — [a]A jezsuitáknak].

potenciális levél meghatalmazás, meghatalmazó irat; împuternicire, procură; Bevollmächtigung. *1661:* Radak Laszlo Ura(m) ... edes Anyanakis Ombozi Judith Azonynak Potentialis levelet kezünkben adva(n) es edes anyaval egy testver Eöczeis jelen leven Attyafiai kepekben, Radak

Laszlo Urammal Consentialva(n) adak eőreőkösön ... az Supra specificalt haz helyet, Batsi Janos Ura(mna)k [Dés; RLt O. 5].

potenciária hatalmaskodó/hatalmaskodást elkövető nő; femeie care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberische Frau. *1716/1759:* Kapusiné Aszonyomat kéntelenittetet volt az örökségből, mint potentiariat ki tétetni [Sárd AF; DobLev. III/651. 11b].

potenciárius I. *fn* erőszakoskodó, hatalmaskodó személy; persoană care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberische Person. *1591 k.:* En pedig mynt olljan poténtiariusokot meltan megh fogatthattam [UszT]. *1592:* Nem tagado(m) azt hogy mikor meg Erteotte(m) hogy az Jncatusok az En diznaymra ... Jobagiokat Rea kwltek volna. Enis Jobagiomba(n) Enis oda nem kwldeottem volna hogy ha ot hatalmaskodnak hogy ne pacial<jak> seot az potentiariusokat megis fogyak [i.h.]. *1677:* Ha valakik Joszágokat a' Potentiariustol Törvénnyel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus ... azt pusztulni hadná ... az Actor a' Joszággal edgyüt a' kár tételt-is kereshesse [AC 176]. *1693:* kgld az potentiarius, mert az Ur(am) földin Kgld vert vagdalt engemet [Gyula K; SLt AQ. 15]. *1725:* az orszag Törvenye szerint a Potentiarius ... maga holt dijjanak id est negyven forin(tna)k le tetelevel keletik magat meg valtoni [Bábolna K; BK ad nr 1105]. *1735:* az Inctus ... in Specie tulajdon maga volt a potentiarius a ki az Csordabol az marhámat el fogta s el hajtotta [Torda; TJkT I. 58]. *1764:* Az irt potentiariusok el vivek ... Erszintye Nyikitátt a rabságbol Bándi Pistát penig hejjében ott hagyák [Kövesd MT; BK. Rothat Thodor (46) zs vall.]. *1782:* tudom oljan potentiariusok negyen is a marhajok mellealnak, s ugy gazlatyák a tilalmasokat [Szörcse Hsz; HSzjP]. *1821:* féltem hogy engemetis a Potentiáriusok fűbe utnek [Noszoly SzD; EMLt]. — L. még Barabás,SzO 383; ErdO II, 35; RSzF 99.

II. *mn* erőszakoskodó, hatalmaskodó; care săvîrşeşte o samavolnicie/silnicie; machthaberisch, gewalttätig. *1725:* pap Mihálj olljan potentiárius ember mindeneken [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Moldován Todor (40) vall.]. *1752:* holmi potentiarius hajosok ... az eo Exja erdeit éjjel nappal praedálvan az erdő Pásztorok égyet meg fogván s nem akarván magát meg adni az eo Exja erdejében égy kevésse meg karczolta magát égy fejsze éliben [O.csesztve AF; Ks 83 St. Weegh de Kobor lev.]. *1757:* Kornis Ferencz Ur eő Nsga ... kéret Törvént ... à Msgos Asszony ... Szent Margitai Potentiarius Jobbágyira Filep Isztratyira es Szasz Onuljra [BSz; Ks 17/LXXXIV. 2]. *1765:* ki öntett fel ujjabbanis potentiose valami buzát azon elso potentiarius ember(ne)k buzájára, még azt sem várván hogy le follyon mind a Garatbol az elsőnek gabonája ... ? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk]. *1816:* Felele ... a Báttya Székely Sigmond ur ... iljen képpen: Azan két viz között lévö hely is Contractus mellett velünk köz elö hely lévén valamint az Intetö Közönség abbol maga hasznára hirűnk nélkűl az elött job részit fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon müis a más részit szabadasan fel törhettük és azért potentiariusak nem vagjunk mert Nemo in suis potentiarius [Várfva TA; Borb. II].

potenciáriuskodás hatalmaskodás; silnicie, samavolnicie; Machthaberei. *1663:* Serio Poronczollyuk, admoneallya kegltek meg irt Pekrj Istvant Etsevel együtt affele potentiariuskodastol super sedeallyan(a)k [Ebesfva; BálLt 58]. *1689:* Felső Venicze[a] nevű Faluban ... az falusi Lakosok ... Nehai Boer Sigmond Uramtol epitetet Malmokra rea menven; hatalmasul az ő kglmektűl allitatot Molnarokat ki üzték ... azert ő kglme[b] illye(n) potentiariuskodasokat nem szenvedhetven, az malmot megh allitotta [Szád. Szilágyi Mihály fej-i íródeák kezével. — [a]F. [b]Boer Thamas]. *1719:* semmiben most nem procedálhatunk az Antos Máténé Aszszonyom ... ellen cselekedett sok rendbeli Potenciariuskodásában [Széplak KK; Ks 25 Horváth Boldizsár lev.]. *1735:* Az Actor Udvarbiro Uram, eő kegjelme, az Inctusnak mások altal valo potenciariuskodásokot, verekedéseket de legkéváltképpen az Malom Mester Pavelnek mások altal lett meg verétését satis superq(ue) comprobalta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. *1757:* Hogy pedig eő Ngá valami Potentiariuskodásban tapasztaltatott volna azt nem tudjuk mivel nemis tapasztaltuk [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. *1763:* Az féle Potentiariuskodásakott más alkalmatossággalis kik szoktak volt ott cselekedni? [Kük.; Ks 22/XXIa vk]. *1766:* Kegyelmed a potentiariuskodástol szünyek tövébb ne potentiáriuskodgyék, az Exponens pedig Contradical, és protestal hogy ... azokra a földekre ... se ne menyen se ne külgyön [Kökös Hsz; Kp I. 230].

potenciáriuskodik erőszakoskodik, hatalmaskodik; a săvîrşi o silnicie/samavolnicie; sich machthaberisch benehmen. *1650:* Bizonitsa az A hogy eő az szidast viszza ne(m) adta, az J nem az gabona tizedelni, hane(m) potentiariuskodni szidogatni ment oda Vduarhelyröl menteb(en) [UszT 8/64. 25]. *1673:* Az Anak ellene(m) valo actiojat érte(m) mit p(rae)tendallion ellene(m), hogi én Bekes nevü hegie(n) potentiariuskodta(m), szolgaját megh vertem volna magha szeőlejeben [Kv; TJk XI/1. 319]. *1690:* Gurzo Thamás nevü jobbágya tizenkét pénzt ada Henczes György Uramnak, tiltatá az megh irtt személyeket, hogy ne potentiariuskodgyanak, mert itt az eo Urais possessor [Szótelke SzD; SLt KL. 28 Maraci (!) Peter (36) jb vall.]. *1718:* Tartsafalvi Palfi Ferencz Uram ellenzette Tartsafalvi Mihállyt, hogy ne potentiariuskodgyek, mig mindenek vége nem szakad [Szentkirály U; Pf]. *1720:* Czegei Vass Daniel uram Kglmedet ... Getzi Pap Laszlo vram legitimo modo admonealtattja, super eo hogy ne potentiariuskodgjek [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1740:* ott a Nms V(á)r-(me)gye Tisztei elött potentiariuskodatt, szidta, bestelenitette mind a Kornétást, mind a katonát [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1762:* Tudom világoson s szemeimmel láttam hogy az Utromban fel tett Háznál Kaffai Janos potentiariuskodik vala, az Iffiu Pétsi Pált tépi hurczolya vala, s Diszno s ördög teremtettének káromolya vala [Geges MT; IB. Joannes Bokor (42) jb vall.]. *1785:* egy nihány kalongya nem érdemli hogy potentiariuskodgyek akár kiis érette [Mv; BálLt]. — L. még Barabás,SzO 388.

potenciáriuskodó I. *mn* erőszakoskodó; care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberisch. *1725:* Aztis tudom hogj másokalis veszekedet pap mihály, mivel igen potentiariuskodo ember [Velkér K; Ks 7. XV. 12a Muntjan Marian (26) vall.]. *1747:* az Inctusok mint afféle tumultust ok nélkül concitalo vakmerö Potentiariuskodo személlyek ... in poena mortui Homagii ... fl hg 66//66 ... convincaltassanak [Torda; TJkT III. 166]. *1764:* Azon verekedés alkalmatosságával ott meg fogának égj potentiariuskodo verekedö Sámsondi olah legént [Mezőmadaras MT; BK. Kalusár

lle (22) jb vall.]. *1791:* ezen Tihai potentiariuskodo személlyek ... el-fogattatván a' Gorbai M. Udvarba kisértettek [Aranyosgalgó Sz; JHb I/23].

II. *fn* hatalmaskodó személy; persoană care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberische Person. *1782:* kiknek hivják azon potentiariuskodokat meg mondani nem tudom [Mocs K; JHbK LIII].

potenciáriusság hatalmaskodás; silnicie, samavolnicie; Machthaberei. *1746:* meg kivánom, hogy ... ã neveletlen árvának minthogy ötet illeti à Ház, engemetis addig mig Tutorság alóll ki kél viszsza itiltessék ... meg kivánom à potentiariusságnak onussát [Torda; TJkT III. 34]. *1757:* Tudgyać a Tanu ... Pagocsán lako Roska Illyésnek és Gligornak Nyilván valo Potentiáriusságokot [T; Ks 8. XXI. 13 vk].

potenciás hatalmaskodásra von.; referitor/privitor la (delictul de) silnicie; auf Machthaberei bezogen. **Szk:** ~ *per. 1834:* Alpereseim ... ellenn Borozda jártatás meg nem engedéséből eredett és kifolyt potentias Peremben az elmult 1833k Esztendöben December 8k napjan kivittem ... Maros Kereszturra és Nyárád Töre az Tekintetes Elégtévő biztosságot [Msz; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *törvény* hatalmaskodást illető törvénykezés/bíráskodás. *1670/1740:* Potentias Törvény Keresetirül. Végezék asztis hogy ha valaki valakit potentiára akar keresni az potentia égy Forint légyen [Homoródsztpál U; WLt] ✱ *minor ~ per* kisebb hatalmaskodásért folytatott per. *1827:* a mai napon azon minor potentiás perre nézve, melyet Néhai Ladnotzi Horváth Sámuel Ur Néhai Testvérem Dobolyi Josef Ur ellen egy Koppándi Hajos Malomert ... folytatott ... Békeltető Birák Urak közbe jövetelekkel ... a' békesség meg esett [Ne; DobLev. V/1124].

potenciózus hatalmaskodó; care săvîrşeşte o silnicie/samavolnicie; machthaberisch. *1822:* milyen sok rosz, engedetlen, malícíozus és erőszakos potentiozus ember van itten [KLev].

potens hatalommal/befolyással rendelkező; potent, puternic, influent; mächtig. *1710:* a szegény atyám szabadulása iránt az anyám tőlem supplicátiót külde neki[a], hogy mivel olyan potens vala a fejedelemasszony előtt, promoveálná supplicátiónkot [CsH 159. — [a]Vajda Lászlónak]. *1765:* meg békéllettünk, mind azon által ezen Fassiomért ujrais meg neheztelhett és ki tudgya, mint potens ember ujra meg neheztelvén reám, hitvány hivatalocskámban meg ronthat, példa az Balás falvi Processusban szolga Biroságom hivatallyabol ki vettetésem [Borbánd AF; EsztMk Vall. 316]. *1775:* Minthogj ezen repartitio és osztalyos intézés sine Commissariis ment végben, Semmi hiteles iras rolla nem lévén, mind e' napig, az egész Munka Zavarrá vált, és a potensebbek magok tettzések Szerént a mások részíben involaltanak [Fejér m.; DobLev. II/464. 1].

potentátor hatalommal rendelkező személy; persoană puternică/influentă, potentat; mächtige Person. *1710 k.:* a dániai király és az akkori nagyhírű brandenburgiai elector ... offerálák a magyarországi motusok megcsendesítésére való mediatiójokat; de ... kemény és azokhoz a nagy potentatorokhoz illetlen választ tőnek reájok [BÖn. 705]. *1774:* Ezen békességnek[a] a janicsárság nem annuált, hanem nagy dühösséggel mindazokra, akik benne voltak, reárohanván, úgyszintén a külső potentátorok Konstantinápolyban lévő residenseit kegyetlenül levágták, a császárjukat strangulálták [RettE 337. — [a]A töröknek az orosszal kötött lealázó békéjére von.].

potentátus uralkodó; suveran, şef de stat; Herrscher. *1710:* Felséged az egész kereszténységben elsőbb s méltóságosabb személy, mégis nincsen szegényebb potentátus Európában felségednél, ellenben egy királynak is nincsenek olyan gazdag ministeri, mint felségednek, azt penig mind a felségedéből lopják, s mikor felséged szolgálatjára kívántatik, egy pénzt is nem akarnak adni [CsH 359].

Szk: *európai ~. 1710:* És hogy ne vegyék eszekben, mit akar, azzal akará fascinálni az európai potentátusokot, hogy jobb leszen, ha a spanyol koronához tartozandó országokot magok között felosztják [CsH 313] ✱ *keresztény ~. 1710:* Ezt bölcsen meggondolván Zrínyi Miklós, nem jovallá, hogy a török császártól kérjenek succursust, hanem inkább a keresztény potentátusok közül valamelyikhez ragaszkodjanak [CsH 72].

potestas elöljáróság; conducere; Vorstand. *1664/1750 k.:* Ha a külső Potestassal is (:melly(ne)k procedalni kell:) nem gondolva a Deserens Pars, az Eccla az ollyat uesse a külső Potestas alá büntetésre mint fide fragust és fide fragat [RGyLt 12].

Szk: *koaktíva ~* pénzbeszedő/adószedő elöljáróság. *1657:* Pénz fizetéssel az visitatoroknak papokat büntetni meg nem engedtetik, az magistratus jurisdictiojára es az coactiva potestásra tartozván az [UF II, 183 Lóránttfi Zsuzsanna ut.].

pótlás, pótolás 1. kipótolás/egészítés; completare, întregire; Ergänzung. *1688:* Vétetett Asszonyunk ö ngã ... Gomb kötö Laczkó és Petér kezekb(e) egj nitra s hat lót ég szin sodratlan sellymet az maicz hevederek pótlására [Fog.; Törzs]. *1708:* A N(e)mes Szék itilt volt a Divisiokor Csia Mihalyne Aszszonyom ruhazattyanak potlasara húsz zlotokat mivel e' küsseb levén nem volt a joszagbol vgj ki ruhazva mint a Nennyei [Lisznyó Hsz; Kp I. 95]. *1717:* az Kis Sarosi Ns Udvarház, tagasab, es nagyob az Hederfainal, annak pótlására adatek ... Saroson, az Kuti Mihaly puszta haz helye [Kük.; DobLev. I/108]. *1755:* mivel arussab lévén az Székely Mihály uramék hazok az ... Veres Gergelyne Szt. Királyi Susánna házánál, tehát Potlást is ada Szt Királyi Susánna Aszszony [Torda; KW]. *1758/1785:* Ezen Török rész földnek potlására mint hogy soványabb szakasztatik a le járok végiben ... föld Cub. I [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 279]. *1783:* némely Atyánkfiai ... Városunk határán magok kaszállo Réttyek mellett lévő Gyepü fáikot kivánták magok külenes szükségére és házi tüze potlására forditani [Torockó; TLev. 10/3]. *1789:* nem adacqualván a' Kováts Moses Vram ... két Szánto földei, a' Lovász Mihály Vram ö Kglme nevezett szánto földit, adott volt ... Kováts Moses Vram azoknak potlásában Flor: Hung: 3 [Bözödújfalu U; EMLt]. *1803:* egy íde valo Ispánlaki Joszágotska meg alkutt árának potolására áruba botsátván a Nagylaki Határ szélbe levő Hulai erdőmet ... jelentette iránta meg venni valo szándékát Tkts Kőkősi Dobai Sigmond Vr [Ispánlaka AF; DobLev. IV/869 Kövesdi Boér Sándor kezével]. *1868:* kifizetni rendelek ... a Kolozsvári kath. leány növeldének a tanitonék fizetéseik potlására .. 1000 frtot [Kv; Végr.].

Szk: *szükség ~a. 1741:* az Ménes pásztorok ... Huszonöt Lovakat ... az város lovain kivül fogadhatnak Szükségek potolására, a' nagy szükség úgy kivánván [Dés; Jk 553b]. *1800:* Az irt Erdö 'a Falu szüksèginek potlàsàra hagyatott, hogy kínek míkor kivántatik szüksége epitesre légyen honnat nyerhessen fát [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 5a Csungán Pétru (60) vall.].

2. elmulasztott munka elvégzése/bepótlása; executarea ulterioară a lucrărilor neefectuate la timp; Nachholen der versäumten Arbeit. *1716:* hanem amely jobbágy ura dolgát elmulatta, másszor adogáltassék fenyíték által annak pótlására [Kraszna; BfN].

3. *átv* fizetség, jutalom; răsplată, recompensă; Lohn. *1811:* égyet értek bár kéntelen veled: Minden tizes számnak ez a' változása A' valót jegyzönek semmi a' pótlása [ÁrÉ 186].

4. *~ul* kiegészítésként; drept completare; als Ergänzung. *1770/1771:* Mint hogy ezen Táblának a' Somlyai részre jutott része alább valonak ítéltetett még a nyil-vonás elött ugy determináltatott, hogy annak a' résznek melynek nyilában fogna jutni, potlásul adassék melleje [DobLev. II/428]. *1789:* Meg osztoztatván engemet, Lászlo, és Joseph testvéreimmel, édes Anyám eö Nga ... juta nyilamba énnékem, az Mihátzfalvi Jozág, ahoz potlásul, a hodoltságon Balásházán, és Kettős mezön [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Eva kel.]. *1795:* Elöbszer ... a Gorboi Udvarház ... mind Gorboi mind más Gorbohoz tartozo Portiok ... és a Csobánkán Gorbohaz Potlásul adatott Portiotska özvegyi tartásul a Mlgs Özvegy Groffnénak maradgyanak [Kv; JHb I/36]. *1815/1842:* potlásul adta ... a' nagy réten valo kítsíny nyilját [Marosfelfalu MT; EHA]. *1831:* minthogy Alkoza büke havasának fele elégtelen egy esztenának, tehát még pótlásul juta Alkoz havasa mellé a Rományi foglalások a Csíkiak Úttyával [Szárhegy Cs; RSzF 185].

Szk: *vminek a ~ául* **a.** vminek kiegészítéseként. *1785:* annak potlásávul ada [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. — **b.** vminek kárpótlásaként/helyettesítéseként. *1817:* ezt Károm pottlásául el vöttem volna [Dés; DLt].

pótlásnyíl kiegészítésül adott nyílföld; parcelă/fîşie (de teren) dată cuiva drept completare din terenurile agricole împărţite prin tragere la sorţi; durch Los zugeteiltes Ersatzgrundstück. **Hn.** *1792:* a Cserna nevezetü Potlás Nyilak között [Vaja MT; EHA].

pótlásrétecske kiegészítésül adott rétecske; fîşie de fîneaţă dată cuiva drept completare; kleine Ersatzwiese. **Hn.** *1841:* A' tanorakba lévö kis potlás rétetskéért [Nagyernye MT; MRLt].

pótlék, pótolék 1. kiegészítés; completare; Ergänzung. *1768:* azonn Motsárban lévö Kenderes helység ... Nap nyugot felin felyül keuessel a Nyarad Vize kerületi miatt hosszabban esnek egy nyihány nyilak de azok(na)k majd a hasonfele Vizes tonyás hely lévén Eszak felöll valo részében potolekra reá hattuk [Ákosfva MT; Told. 8].

2. *~ul* **a.** kiegészítésként; drept completare; als Ergänzung. *1848:* A Város Házánál Vizi Puskák Szinye Kapujához potolékul adott 17 Szál Dészkát [Dés; KvNJ]. — **b.** pótlás/helyettesítésképpen, drept completare/întregire; als Ersatz. *1838:* A Szitálo Malom falának külsö óldalai nagyon meg repedezve lévén ... a troglik, amellyek pótlékul vóltak bé téve ... meg bomladoztak égy pedig éppen eltörve van [Km; KmULev. 2].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: pótlásként adott; care este dat drept completare; als Ersatz gegeben. *1801:* Egy darab potalék ezüst [Kv; Ks].

pótlódik, pótolódik 1. kiegészítödik; a se completa; sich ergänzen. *1770:* (A szölömüveseknek) eledelek minthogy föttet és egyéb ázalékat nékik nem szoktak adni négy Czipoval potolodat eleitöl fogva [Backamadaras MT; Ks 38/II. 28]. *1780:* a' Nap kelet felöl valo Szölö maradjon Katinak, mint hogy pedig a' kissebb, az Annyánal vagyon 20 Vonás Forint az azal potlogyek [KvRLt XII. 25 öreg Ratkoi Ferenc végr.]. *1809:* Az M(a)g(istra)tus meg engedte hogy a Csizmadia bolt felett lévö szalonnákbolis potlodgyék tiz mására[a] [Szu; UszLt ComGub. 1753 u. — [a]Ti. az eladott szalonna].

2. módosítódik; a se modifica; sich ändern. *1740:* mostan kévánván azonn alkalmat meg jobbitani és potlodni levala mü elöttunk ujjanan folljo penzt Várga Ferentz Bartok Andrastól fh. 10 ~ tiz Magyar forintokot [Torockó; Bosla].

pótol 1. kiegészít; a completa/întregi; ergänzen. *1715:* (Jutott) Susi Asz(szonynak) két óntál potolván négy on paraszt Cseszevel [WassLt]. *1729:* potlottuk az Szenat ... két Szekérrel [Peselnek Hsz; ApLt 3 Nic. Barthók (50) jb vall.]. *1758:* valami jo gyapotra is volna szükségem, minthogj lenem az idén kevés lett, azzal potolnám fontatásomat [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]. *1760:* Harom Populosa Sessio vagyon a Bartoké mind jobb mind nagyobb, a más kettöt lehetne potolni egy egy vékás kender földetskével [Feltorja Hsz; LLt]. *1783:* a' mit vagtunk volt pedig, nem mind a Balástelki Erdökböl vágtuk, hanem a' Bogácsi erdöbölis potoltuk [Kisináros KK; JHb XX/8. 10]. *1785:* Két három Font kendert fonunk minden Esztendöben, mellyböl kell bé adnunk száz husz pászma Fonalat, és ha annyi pászma ki nem telik az ki adott kenderböl az magunkébol potallyuk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 3b]. *1801:* azon nemes Curiának Nap Nyugott felöl valo része ... el lévén foglaltatva, és betsültetve ... a még hatra lévö hejánosságot azon nagy Udvar Házbol kellet volna potalni [Szökefva KK; Kp II, 58]. *1866:* A' mult évbe két circulusbol semmi könyör adomány nem küldetett bé. Fójfalva tudatja a' T. H. esperes hogy az Egyházmegye betsülletét fentartando, á magáébol 10 forintal potolta [Gyalu K; RAk 112].

2. elmulasztott munkát bepótol; a executa ulterior o lucrare neefectuată la timp; eine Arbeit nachholen. *1767:* Ha valamelly bányász el kerülhetetlen ... okoktol viseltetvén nap számokkal maradna el: az ilyenek ... az arra rendelt idöb(en) ... potolyanak maradott nap-szamat azon részéb(en) a' bányának, hol a' szomszéd bányák praejudiciuma nélkül eshetik [Torockó; TLev. 7/1].

3. megtold; a adăuga; hinzufügen. *1811:* Okos ember elött a' ki mér hazudni, A' készüljön-el sok hazugságot tudni; Mert ha mérészelt egy hazugságot szólni, Hogy helyre hozhassa százzal kell pótolni [ÁrÉ 31].

4. kiigazít; a rectifica/îndrepta; verbessern. *1770:* Szegény Filepnek ... az ö halála nagy hátra maradást okoz az Kedves Anyám Aszszony kevés Oeconomiájának, 's ezt a csorbát magam megjelenésemmel örömöst potolnám, de ez uttal éppen lehetetlen hogy egy nyomot is mozdulhassak [Mezöbánd MT; DobLev. II/421].

5. kárt/veszteséget megtérít; a acoperi o pagubă/pierderc; Schaden/Verlust ersetzen. *1811:* 'S Miként el-szélednek a' nyájnak Juhai, Ha meg-verettetnek azok' Pásztorai: Ugy, ezen véletlen kárt vallott emberek, Gondolván, hogy nintsen vigasztaló szerek ... Nintsen 's nem is lehet, ki meg orvosolja Fájdalmokat, 's vallott károkat pótolja: Illy' kétségbe eső gondolatok között A' szomszéd Falukba ki-ki el-költözött [ArÉ 22–3].

6. kiegyenlít; a compensa; ausgleichen. *1697:* noha ... ezen résznek három szelysö földe rövidebb az Többinel de jobb; az más részre jutott földek penig hosszabbak de aláb valok; azok(na)k hosszabsága potollya ezek(ne)k jobságat [Sálfva H; JHbK LI. 6]. *1752:* ha egyik esztendö vékonyabban termet, a' másik potolta [Backamadaras MT; Told. 37/44].

◇ **Szk:** *nyomorúságot* ~ enyhít nyomorúságán; a atenua mizeria; Not lindern. *1772:* a' Maros terin ... amikor Buza terem abbol ád el és potolja nyomoruságát a' Paraszt ember [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb nyil.] ✱ *szükséget* ~ szükségletet kielégít; a satisface nevoile; Bedürfnisse befriedigen. *1773:* Nállunk a Tehén s Lo potollya mindennapi szükségünket, mivel feles Tehenek jármoltatnak [M.léta TA; JHb II. 3]. *1807:* mivel egy ökrem el karasadván hogy abbéli Szüksegemet potallyam ... kértem ö K(egye)lmetöl tiz forintat, de nem potalhadta egészszen Szükségemet [Sinfva TA; Borb. II]. *1812:* Meg történt ..., hogy a' kotsárdiak Télben a Marosnak által fagyását hasznokra kévánván forditani, ollykor ollykor, ha szerit tehették titkon egy-egy kis fabeli szükségeket potolták ..., de tsak lopásképpen esett [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 38b].

pótolhat 1. kiegészíthet; a putea completa; ergänzen können. *1740:* Facultáltatik Substitutus Hadnagy atyánkfia ö kglme, hogj, a' melly Bornyúkat, a' quártélyos számára kelletik venni Mészáros, vagj Hentes atyánkfiain(a)k, mint hogj egészsz illendö árrát, a' Militia meg nem adja, pótolhassa ö kglme [Dés; Jk 532a]. *1780:* az elsö futatott darab vasat meg mérvén, ha a' figált százhusz fontot nem találllya, a' masodikban potolhattya [Torockó; TLev. 5b]. *1782:* akár ki légyen itt a' Tiszt, de azt megh kivánnya hogy mostani administrandi modussa szerént az Joszag(na)k, minden féle Naturalék transponaltassanak nékie, mert honnan potolhatna az 1000 Rf, a midön ezen Administrandi Modus változik [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. *1792:* Minthogy a dolog is réám nézve hirtelen esett; ez uttal e nevezetes napra igen kevéssel potolhattam a konyhát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. kárt/veszteséget megtérithet; a putea acoperi o pagubă/pierdere; Schaden/Verlust ersetzen können. *1806:* ha a pásztorok tetemes kárt vallanának, oly(an)kor a négyökrü gazda tartozik a bérbe a pásztoroknak egy véka tiszta búzát fizetni, mellyböl ö is a maga kárát pótolhassa [F.rákos U; RSzF 197].

3. *szükséget* ~ szükségletet kielégíthet; a putea satisface nevoile; Bedürfnisse befriedigen können. *1776:* igy már a verökis vacantiaban nem maradnak, a' terhes házat tartó Gazdais ki az három ágas vassal nem subsistálhatna szükségit potolhattya [Torockó; TLev. 7/5]. *1807 k.:* En voltam[a] néhai Székelly Mihály Uramnak tiz forintakkal ... mivel egy ökrem el karasadván hogy abbéli Szüksegemet potallyam ... kértem ö Klmétöl tiz forintat, de nem potalhadta egészszen Szükségemet hanem mondatta hogy tiz forintat adhat, több nintsen hanem beszéllyünk a Fiammal Mártannal, ös adgyan tiz forintat és aval teheti Szükségét, ugy is hogy a kettötöl tiz tiz Forintat levaltam volt [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferencz (67) szabad személy vall. — [a]Ti. adós].

pótoltathatik 1. kiegészíttethetik; a putea fi completat; ergänzt werden können. *1778:* Minthogy esztendönként sulyát érezzük kenyeretlenségnek és szénátlanságnak, tetszett az közönséges falunak, hogy az Ligat szakasztassék az Alsó Mezöhöz, hogy azzal azon írt Mezöben héjánosságunk pótoltathatnék [Taploca Cs; RSzF 145].

2. szükséglet kielégíttethetik; a putea fi satisfăcute nevoile; (Bedürfnisse) befriedigt werden können. *1746:* fel olvastatván az Medgyei T. Pater Piaristák igen meg szorult állapottyokról keservesen be nyújtot instantiája teczet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ... ki ki Istenes alamisnajat adgja, a végre hogj ... szükségek ... potoltathassék [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc kezével].

pótoltatik 1. kiegészíttetik; a fi completat; ergänzt werden. *1677:* az eö részére jutott Tallérok eö kglménck adattak, és abból ki n(em) telvén, potoltatott cu(m) den. 97. s ugy tölt ki [Kv; RDL I. 155b]. *1680 k.:* Endes Miklós uram maga atta testimoníuma szerént ezeket percipialta Páter János uramot illető jókból, mellyekkel kivánnya Páter János uram hogy pótoltassék vasbeli administratiojának defectussa [CsVh 69]. *1694/1781:* (A szántóföld) potoltatván azzal a földdel ... az utt mellett alá a Tüvissesigh [Forró AF; DobLev. III/586. 44]. *1758/1785:* minthogy penig ezen három részek a Kőház fundussát és Veteményes Kertyeit mekkoraságra nem adaequallyák, pótoltatik a ... most Törökbuzának applicáltatott hellyöl [Szentbenedek AF; DobLev. II/596. 276]. *1787:* Tiszt. Professor Sofalvi Josef Uram ... fizetése annyira potoltassék a' mennyi szokott lenni az ordinarius Theologiae Professor fizetése [Kv; SRE 248]. *1802:* A' mi az osztály alatt forgo nova sessiokat illeti azok is Quantitasokban közöttünk egyeztesse(ne)k, a' falu mellett jutott Terrenumbol potoltassék [M.zsombor K; Somb. II]. *1823:* a vas helyett potoltassék ki fizetések 6 xrra [Torockó; TLev. 9/47]. *1844:* (A csizma) Talpja igen vékony ... és a' Talpnak tett mál alatt hogy vastagabbnak tessék, ket darab el viselt talpdarabokkal potoltatott [Dés; DLt 827].

2. (szükség) kielégíttetik; a fi satisfăcut (nevoile); (Bedürfnisse) befriedigt werden. *1800:* oly fel tétel alatt maradott a' Falu kezínél az Erdö hogy ... az örökséget tartó embereknek épületbéli szükségei potoltassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 3b].

potra l. poltúra

potrohos pocakos; burtos, pîntecos; fettbäuchig. *1766:* Nem is volt katonának termett ember nyavalyás[a], mivel törpe ember lévén, kimondhatatlan vastag, potrohos ember volt [RettE 202. — [a]Teleki Ádám generális].

potus *diákny* közös ivászat; beţie/chef în comun; Zecherei. *1870 k./1914:* Potus: társas ivás; de különösen az ifjuság egyik vagy másik korpusának, testülettének vagy saját körükben rendezett alkalmi borozása, áldomásozása [MvÉrt. 232].

potyka 1. ponty; crap; Karpfen. *1582:* attam ... etere itara d 13 peczyenye d. 5 potyka d. 8 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével] | Chúkatt atta(m) 1b 14 mell

facit f. — d 56 Potthkatt atta(m) 1b 8 mell facit f. — d. 24 [Kv; i.h. 3/VIII. 36]. *1589:* (Vettem) Potkat Ratani valot d. 8 [Kv; i.h. 4/X. 54]. *1591:* Egy pottykat vetettem ... d 17 [Kv; i.h. 5/X. 4]. *1595:* pottykat vöttem p(er) d 27. 1. Eyttel vaiat hozza rattanj ... d 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 295 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Egieb fele halnak zeret nem tehettwk potikaknal es karazoknal [Kv; i.h. 6/XXIX. 127 Bachi Tamás sp kezével]. *1597:* Bachy peternetwl hoszadtam fot halynak Apro pogykat (!) 6 fontot ... f —/18 [Kv; i.h. 7/XIV. 63 Masass Tamás sp kezével]. *1609:* attam ... To halat pottykat, Mezet ket Eitelt [Kv; i.h 12b/IV. 186]. *1625:* attam konjh(ara) ... Hat. potikat [Kv; i.h. 16/XXXV. 26]. *1640:* Halas vize io vagio(n) meliben Csuka pottika veres szarnyu keczegh es Csik terem benne [Mondra F; UC 14/48. 72]. *1648:* Az falun ahol vagyon egy teolteott halas too, czukat potykat es egyeb fejer halat mongiak hogy terem benne [Szarata F; UF I, 907]. *1723:* Most Kolosvaratt edgy edes kis hálot vettem ... ma ki mentem vala vélle, sok szep csukát, czompot potykát fogaték [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Méhesröl (TA)]. *1734:* küldöttem ... tiz Csukát és 20 potykát szárazon [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.].

2. pontyból készült étel; (mîncare preparată din) crap; Karpfenspeise. *1597:* Potykat ratva ... d 16 ... Potykat Eles lere f — d 17 [Kv; Szám. 7/XII. 31 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1625:* szamveveo Vrajmnak feozettem 3. potikat eczetben [Kv; i.h. 16/XXXV. 212].

Szk: ~ *rántani. 1595:* Olaiat az pottyka rattanj hozottam Csiszar lakabnetol ... p(er) d 24 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 196 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

potykácska kis ponty; crăpcean, crap mic; Kärpfchen. *1597:* kwltem Aiandekot az debre(cze)ny Byraknak ... 1 pogykaczkat ... /08 [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Masass Tamás sp kezével]

potykahal ponty; crap; Karpfen. *1591:* 3. January Ebedre keet pottyka halatt ... d 16 fel baranth ... d 12 [Kv; Szám. 5/X. 4]. *1609:* Vrunk Eo Felsege be Jeoueteljre ... Vasarlottam az harom napi Gazdalkodasra ... Veottem Zabo Martontol pothjka halat Zaz Niolczuan fontot ... f 7 d 20 [Kv; i.h. 12b/IV. 183].

potyol üt/ver; a bate; klopfen. *1813:* az Exponens Aszszanyt ős meg fogá s vagy két versen jol a' földhöz veré tapodta, pofozta, ütötte döngölte patyalta [Dés; DLt 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

pottyogat apránként egy-egy szót elejt, mondogat; a spune puţin cîte puţin/încetul cu încetul; wiederholt sagen. *1724:* Kérdi Pekri Ur(am) tülem, Etsedi Uram, mit beszélt kgld(ne)k az a Leány ... Én Ur(am) meg is mondom, Minthogy kgld erölteti ötet, régen pot(t)yogattya nékem ez a Leány ... mondá nékem, hogy kgld ötet erövel meg akarta nyomni [Náznánfva MT; BK]. *1848:* Járásomban semmi Lázadás nem lesz hanem bē várják a következö Országgyülés Eredmenyeit mellyre mint némellyek pottyagattyák több ezeren az országbol nem mint rosz akarok, hanem mint alazatoson könyörgök Szándékoznak meg jelenni [Bisztra H; Ol. Gub. 848 E. 802].

povazsinafa szél/vihar ellen szalmafedélre/kazalra keresztbe rakott fa(ág); povăzniţă, povasniţă, gegen Wind/Gewitter quer auf Strohdach/Schober gelegte Stange. *1593:* Az fiais ige(n) wte egy Povasina fáual, s mo(n)dam nekj hogy ne wsse ha otalmazni hitta oda [UszT 13/29].

pozdorja 1. kender/len szárának apró, fás hulladéka; puzderie; Schäbe. *1746:* ha jól Szél érte azan égyben hányatott Szaroz agokat mint az Pazdarját Sokszor el hanyhatta s elis hánta [Szentegyed SzD; WassLt Kőtőles Illye (62) zs vall.]. *1763:* tüzes gyujtot vizes toploval pozdorjában takarván elis indult meg gyujtására[a] [Szu; Pf. — [a]Ti. a szénának]. *1768:* valami pozdorját egj hitván szekrényben hanyni kezdettek s az el lopott Lántz meg zerdült benne [Martonos U; Pf].

Sz: *elfújja a szél, mint a léha ~t. 1811:* Olyan az Igaz mint azon fák' nemei, Melyeknek nem hulnak el a' levelei A' Gonosztévőknek pedig egész sorját El-fujja a szél, mint a' léha pozdorját [ÁrE 127] ✱ *malacból lesz a sertés, nem ~ból. 1801:* Malatzbol lészen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lt].

2. apró darabocska; bucăţică, sfărîmă; Stückchen. **Szk:** *~nként szaggat. 1662:* (A) lövések az ... erős kőfalakat ... megrontanák, az erős gerendákból öszvevonatott ... földdel ... megtöltetett sáncokat, annak erős gerendáit pozdorjánként szakgatná, szerén-szerte hányná, semmivé tenné [SKr 601] ✱ *~ra tör. 1697:* tegnap előt igen szep tiszta idő volt itt de oljan nagy szel volt kinek mássát ember elig hallota az palotának volt egy nagy magas kiminye, hogy az várat el ígetik másnap be jöttem ... ezen kiminy reá dűlt poszderjára törte[a] [Szilágycseh; BK. Kümíves Gergely Bethlen Gergelyhez. — [a]Ti. a palota padlását] ✱ *~vá megy* apró darabokra törik. *1771:* Szentpáli Lászlo Ur(am) erössen meg haragudván égybe Szitta rutul Gyenjeszkit, és Nád páltzájaval ütni verni kezdet feléje, de emez Vass villát ragadván alkalmazta magát ugj annjira hogj a Nád páltzája ö kgjlmének mind pozdorjává ment keziben [Girbó AF; JHb György Czitzu (50) zs vall.].

pozdorjás pozdorjával vegyült; amestecat cu puzderii; mit Schäbe gemischt. *1648:* Feélben elaborált igen pozdorjas kender fejek ... Item ezekhez hasonlo pozdorjás kenderfeö [Komána F; UF I, 928]. *1687:* Régi Dezma pozdorjás len masa 7//50 Tilolt Kender is vagjon font — 50 [A.porumbák F; UtI]. *1770:* Ebben az Esztendőben Fonot nem attanak, a mikor pedig tőrtent, hogy attanakis, egyegy fontnál többet nem attak, és ha Pozdorjás volt, s a fontot nem ütötte mikor be vétték, nem kivánták, hogy ki Potoljuk [F.várca Sz; BK].

pozdorjáz pozdorjától tisztít; a curăţa de puzderii; von Schäben säubern. *1737:* Senki Falu között Derék orszagh uttján Kendert ne tsinaljon, se ne pozdorjazzon [Kálnok Hsz; HSzjP].

pozdorjázik kis darabokra széttörik; a se face (mici sau mii) fărîme; (in kleine Stückchen) zerbrechen. *1590:* Latam hogy az kerezt fele leowe vgian pozdoriazik vala az papiros [Szu; UszT Somogy Lwkaczyne Cathalin vall.] *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary wallia ... chiak nagi hirtelen leön hogy Sarkeozi Janos fel kelue(n) az chiakannyal kezde az Vraim keozeöt zellel ewteogetny, eleozeor Gal Janoshoz ewte, ew az bottal vete ellene de vgi ewte Sarkeozy az chiakannyal hogi vgian pozdorijazik wala az bot nycle [Kv; TJk VI/1. 29].

pozíció 1. (számadásbeli) tétel; poziţie (într-un cont contabil); Position (in der Abrechnung). *1768:* elejét Másodjával[a] az erogatiora nézve égybe tévén; lészen ã két Positionak Summája Metretae 3038 [K; DobLev. II/390. 3b. — [a]A gabonáéval]. *1784:* az Ratiocinansoknak Ratiojában alig lehet egy positiot ollyant találni, melyben az Királyi Rendelésekkel illendőségnek határát által ne hágták volna az Erogatiorol [Torockó; TLev. 2/6. 2a]. *1800:* Decemberi Holnapnak 16ik positiojában az Calculusban hibáztunk [uo.; i.h. 5]. *1807:* Ezen positio ... a Tordaiakot illetvén itt nem legitimáltathatik [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1834:* a' 2ik Szám adásban a' hat elsö positio nem vevödik fel [Somb. II]. *1841:* ha valaki Capitalist fizet bé, avagy Interest ád meg azokat külön positiok alá jegyezzék [Kv; ACSzám. 136].

2. állítás; afirmaţie; Teil der Aussage. *1764:* azon Fatens meg eskettetvén nem mindenekben azon nyomon fateal, söt ket Positioban egészszen ellene mond fassiojanak [Torda; TJkT V. 206].

3. bizonyítás része; teză; Beweisposition. *1823–1830:* Egy itten tanuló quedlinburgi, mintegy 20 esztendős Voigt nevü ifjú produkált elöttünk tíz positiókból álló igen szép fizikai mechanizmusokat, melyeket az akkori utazó írásomban feljegyezvén, ezen könyvdarabok mellé tettem [FogE 193].

4. álláspont; poziţie, punct de vedere; Standpunkt. *1590:* Az tw kgtek positioiath meg Ertwen mind az keth felnek, mind peniglen az byzonjsagoknak wallasath, Isten zerenth azokath megh discútialwan nekwnk teorwenj zerent ugj teczik, hogy minden haborusagnak Bartha Andras adoth okoth [Gyerőmonostor K; KP. Thomas Kabos de Giereo Monostra nyil.].

pozitúra 1. szituáció, helyzet; situaţie; Situation. *1766:* Siskovics generális ahol akarja, ott viszi el a lineát, akinek a jószágai abba esnek minden törvény nélkül szedi-vészi, sem úr, sem nemesember szólni nem mér. Egyszóval soha rosszabb positurában Erdély nem lehetett mint most [RettE 196].

2. testtartás/helyzet; poziţie a corpului; Körperposition. *1803:* a' többek között egy nyakos székelly fenyegetett hogj meg lö, s a' puskáját ollyan poziturába is tartotta ... a' ki menetele a' lett, hogy ök ott a' hol tettzett ki csoválták [Szászrégen; Born. XVc 1/63 Joannes Frittsek (43) civis vall.]. *1815:* külömben pedig ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házbol ki, 's az másikban bé Flangirozol; az kezedben kártya, 's Pipa; az öledben Hopp-rondgyos ördinar kurva ilyjen Positurában Döglösz még meg [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.]. *1823–1830:* Azért egy doktortól tanácsot kérdett, hogy micsoda pozitúrában feküdjék, s hogy mozgassa magát a férje alatt, hogy könnyebben fogadhasson méhébe s a gyermeke megéljen [FogE 295].

pozmás deszkával/póznával megerősített/kötött; întărit cu prăjini/pozme; mit Stangen befestigt. *1652:* Ugyan eze(n) akolban az erdeo feleol vagyon egy uj Major ház sasokba(n) gerezdekbe(n) rott, boronakbol fel rott, szalmaval fedet, pozmás, tapasztatlan, szobajaval, pitvaraval, pinczejevel csak üszögébe(n) [Görgény MT; Törzs].

pózna rúd; prăjină, pozmă, poznă; Stange. *1577:* az giortian erdeie Jobbagi falwj hatar ... meg az Attiais kert oth poznat Toth Peterteol es Jobbagifalwatol [Mv; BálLt 79]. *1588:* 22 Marty ... Somogy boldisart kwlte byro vram felekre, hogy az varos Zenaiara poznat es egieb fat hozasson attam d. 6 [Kv; Szám. 4/I. 25]. *1746:* azon Széna buglyákra poznákat vágattatott [Koronka MT; Told. 14/22]. *1796:* Barthos Kelemen Pap Uram számára, mint magának tartott Erdejiből Fényes Napon egy Szekér Nyir Fát vittem Asztogra poznyának, de akkor engemet senki sem botránkoztatott az Erdőlesért, szabadoson Erdöltem [Albis Hsz; BLev. Vall. 2]. *1810:* én magam hoztam a királlyi fiscus számára póznanak való fát a sópajták fedelire és a Veres Cseréből istálynak való fát két versben is [ErdO III, 28]. *1826:* az Istálot akor Epitették s Perejét onat Hoztuk, Poznát még a Sántzotis onat Réparaltuk [Albis Hsz; BLev.].

póznáz póznával erősít; a întări/consolida cu prăjini/pozme; mit Stangen befestigen. *1789:* Az Uvarház (!) és a konyha mellet valo ház jol bé van fedve szalmával poznazva [Branyicska H; JHb XXXV/65].

pozsár[1] **1.** ponty; crap; Karpfen. *1592:* Veöttem 2. Soldort f 0 d 32 Egi eöregh ... posart f 0 d 32 [Kv; Szám. 5/XIV. 133 Eppel Péter sp kezével]. *1640:* Az varhoz vagion it edgy eoregh halas To meliben Csuka posar hartsa keszegh sütö hal es Czompo vagio(n) [Grid F; UC 14/48. 31]. *1672:* mindenkor ki uetett derekason az Kvkeölleö ... halatis eleget fogtam benne, posart, s egjeb halakot [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. *1680:* Szarataj Halas To ... vagjon benne derekassabb(an) posar es egyeb az oltb(an) termeni szokot fejer halak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1716:* Szorgalmatos gongja legje(n) az Tokra is ... Csukát Posárt szaporitani igjekezzék [Szászerked K; LLt]. *1725:* Szerzettem egy harcsát egy Posárt [Ne; Ks 95 Brulljai György lev.]. *1747:* Egj posárért Turotzi Uramnak flo. 1 d 8 [Kvh; HSzjP]. *1751:* Mi azert ... el mentünk ... meg nézvén és visgálván hogy az Tit. Aszszony bocsátatott az nevezett Toban Posárt in Summa 47 [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb]. *1778:* Az Apáczai Halászok béálván Urak szamara halászni ... Die 10 Martii fogtak 4 posárt [Apáca Br; BrÁLt T.B V. 130]. *1783:* Csukák, Posárok böven vadnak benne[a] [Mocs K; JHbK XXXI/12. — [a]A halastóban]. *1797:* Vagyon égy nagy Halas To ... terem ezenn Tóba Tsuka, Posár, Kárász, Tzompo Keszege, Csik [Cege SzD; WassLt Conscr. 558].

2. a ponty húsa mint eledel; (mîncare preparată din) crap; Karpfenfleisch. **Szk:** *sós* — *1591:* 21 die Janyary, Indültt el B. vram es kyraly B. vram, feyer varah Az vy Ezttendeö Ayandeka(w)al vettem feel Bûrywt ... 2 Sos Possartt ... d. 40[a] [Kv; Szám. 5/I. 7. — [a]Folyt. a fels.]. *1614:* jutottunk Nikápolyba ... Az zsidók is hoztak vala ajándékon két igen nagy sós pozsárt, kinek az nagyubbikát Balassi uramnak adtam [BTN[2] 67]. *1625:* Sos Czukat es posart hordottak az Vasarbirak mynt hogy pentek napjs volt az gazdalkodas keozben [Kv; Szám. 16/XXXV. 63] ✱ *száraz* — *1716:* Ngod parancsolattya szerént ... száraz posárt 64 ... küldöttem [Csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

pozsár[2] gazból rakott tűz; foc din crengi/frunze uscate; Unkrautfeuer. *1794:* Posarokat nem tudam kik gyujtattak [Kiskristolc SzD; JHb] | Hogy Avar gyujtások voltanak azt tudam de kik gyujtottak légyen nem tudam; hanem hallottam hogy az Szvorás nevezetü helyen Posárt az Ilyes Vaszilia Luj Simeon Vonutz nevü fia gyujtotta meg mely

sókáig, és nagy darab helyen égett | Illyes Szimeon ... az maga Irotványába tsinált volt az idén posárt, mely el terjedvén az Erdőbe, a falu kéntelenitetett ki menni, hogy el oltsa, külőmben még nagyobb káris következett volna [Nagykristolc SzD; JHb].

pozsárégetés avarégetés; arderea frunzelor uscate; Grasbrand. *1794:* elég kár van mind az le vagdalt fákba, mind pedig a posárégetésbe [Nagykristolc SzD; JHb].

pozsárhal ponty; crap; Karpfen. *1662:* (I. Rákóczi György) Vécs várába beméne, Fülpes nevű faluba készíttettek volt ebédet, az nap is jó hajnal előttül fogva mind vadászván, melly ebédjén nagy keményen ett és jól lakott vala, főképpen hogy igen szép posár halat, csak szinÜte akkor fogatván ki a tóbul ... megfőzettettek vala [SKr 290].

pozsárkocsonya pontykocsonya; piftie de crap; Karpfensülze. *1710 k.:* A szegény Haller Pált egyszer péntek nap egy tányér túró mellől hívta az inasom a pozsárkocsonyára; harmadnapig jól elállott tiszta fazékban a társzekérben és éjjel a vízzel meg öntözött földben [BÖn. 732].

pozsga '?' **Szn.** *1598:* Fabianus Posga [Kv; TJk VI/1. 192].

pozsog bizsereg; a furnica; prickeln. *1658:* az Uyaimatis ugy megh haboritotta volt az hidegh mégh fel teóttek az szanban hogi le estem hogi ugi posognak aligh foghatok vellek [Nagybánya; DLt 441].

pozsonyi 1. Pozsonyban levő; din Bratislava; sich in Preßburg befindend. *1653:* Bethlen Gábornak — a mint ide fel írám — a koronát hogy a koronatartó urak a posoni várból Kassára alához tták, kevés napok után küldé Bethlen Gábor Ecsed várába, és ott állott [ETA I, 139 NSz].

2. Pozsonyban gyártott; fabricat la Bratislava; in Preßburg hergestellt. **Szk:** ~ *hordó. 1590:* Elseoben veottem 4/8 Buzat ... Ezeknek fellette kolt egy Possony hordoual Telle volt egy feredos Kadal. zab telle volt [Kv; Szám. 4/XXI. 41 Kis István sp kezével] ✱ ~ *mérő* Pozsonyban gyártott mérőedény. *1849:* egy egész, egy fél, és egy negyed pósoni mérő, cserfából, vasazottak, és egy kisded apro mérték [KLev.] ✱ ~ *rézgomb. 1759:* szállittasson el ... Egy hoszszuko tarka Skatulyát teli Posonyi uj és o réz Gombokkal [Sárd AF; TSb 51] ✱ ~ *selyemváll. 1780:* Adtam ... Őt gyolts rokoját ... Két posoni Szelyem Vállot ... Három Selyem elő-ruhát [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.] ✱ ~ *süveg. 1585:* Vrúnk ö Nagsa Jowe be ... B. Vram es Tanach Vegezesebol Attam Aiandokot mint kouetkezik ... Az ket Safarnak Atta(m) egy hiüely pragay kest ... d. 56. Es egy egy posony Súueget ... d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 30b Gellien Imre sp kezével]. *1599:* Kanta Mihaly Hozott Bechy Marhatt ... Egy Hordo Posonj Siueget 800 tt 4 // — | Beichel Anndrasnak Hoztak Bechj Marhatt ... 2 Hordo Posony Sueget 4000 tt 20 // — [Kv; i.h. 8/XIV. 20, 30 Hj]. *1627:* Posonj suueg Jutott nro 164 [Kv; RDL I. 134]. *1628:* Het Posoni Swúogh Ket viselt Posoni Swuegh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10]. *1688:* Száz posonyi vagy Dupla suvegtöl f — //02 1/2 [MvRKLev. Vect. 25] | Száz kőz szüvegtöl f 1//50 Száz Posonyi süvegtöl f 1//50 [BfR Vect.] *1736:* Az ifjak ... nyárban ... fekete süvegeket viseltenek ... Az süvegnek ... alsó részin ... hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinórt ... azon sinór végin kettős volt az a sinor ... mikor nyargaltak, hogy az forgó az posoni süveget le ne vonja az fejekből, azt az sinórt az torkok alá tették | (A halottat) ha harczon esett el, veres posonyi süvegben temették el [MetTr 348, 401] ✱ ~ *váll. 1749:* egy Zold Sellyem Kanavátz habos Matéria Posoni Val ... mellyen vagyon három sor Poszománt, fejér Réz Kapcsokkal [Koronka MT; Told. 12/2]. *1763:* egy igen Drága Aronyos Poszomontos Posoni Vál [i.h. 76]. *1768:* Posoni váll szor materia fekete 2 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

3. Pozsonyban zajló/történő; care se face la Bratislava; sich in Preßburg abspielend. *1790:* A' Grof ... maga is fog é mái Postával adgratulálni Ngdnak ... Magának az ifju Gróffnak is adgratuláltam volna, de míg ezen levelem Pestre jutna, addig ö Nga Peströl el mégyen á Posoni Coronatiora [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

pöffedez pöffeszkedik; a se îngîmfa/înfumura; sich aufblähen. **Sz.** *1835:* nem lévén procuratori Kenyere, mind a reflectensnek, a ki a nádbol pöffedez [KCsl 1].

pöffedt dagadt, felfújt; umflat, balonat; aufgebläht. *1815:* Az olyan Juh ... hasa pöffet [DLt 168 nyomt. kl].

pöfögős pöffeszkedő; îngîmfat, înfumurat; aufblähend. *1853:* találjon külőmbséget Haszonbérlő Tisztarto v. Jobbágy kőzött ... Tisztartoja nem vagyok, hogy pöfögős rendeleteit acceptáljam [Nagylak AF; DobLev. V/1359 Bartók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

pöfök dagadt, pufók; bucălat, bucălai, dolofan; fettig, pausbäckig. *1847:* Nyisztor Vaszilika ... barnás pöfök kerek ábrázata [DLt 1165 nyomt. kl].

Vö. a *pufók* cimszóval.

pök, köp 1. a scuipa; spucken. *1584:* Nyerges Péter vallia ... fazakas Boldisarnenak Az Nyelwe oda be egy Jznyre ige(n) sebes volt ... valamikor hazam eleól el me(n)t el Ne(m) mulatta hane(m) haromzor mindenkor peokeoth [Kv; TJk IV/I. 215]. *1710 k.:* Bánffi Dienes ... mondja: mit hazudozol, vén, ilyen amolyan oláh fia, mint egy vízsla, s nagyot pökik a kopasz feje tetejére[a] [BÖn. 692. — [a]Naláczi Istvánnak]. *1823–1830:* Ez nemigen tudott folytában beszéleni, s a tanítás közben sokat pökött [FogE 139].

Szk: *arcul* ~. *1599:* Szigyarto Daniel Szent egyhaz útzaj ... vallya ... az Koszak artzol pöke az Nyirö Legent [Kv; TJk VI/1. 387]. *1631:* monda Nagi ferencz Lengiel Miklosne Aszoniomnak, hogi meniel utalatos oczma(n) ondok aszonjalat örderögbe a nagi fogaddal kapalni az szeöleőmben aztis lata(m) hogi arczul akara pökni, de nem talala hanem masua esek az nyala [Mv; MvLt 290. 260a] ✱ *szemébe* ~. *1742:* kárhozott léleknek pronuncialt, szememben is pökvén [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP].

2. *is* le/megköpdös; a scuipa pe ceva (de mai multe ori); jn (mehrmals) anspucken. *1570:* Kathalin Adam Janos zolgaloya, Azt vallya hogy ew az kwtra Megien volt Latta hogy az Zwrch (!) Takachne, Az Zabo Janos ablakan be keonyekleot volt, vgy zydia volt ely Mehetek Bestie Zegien (!) kwrwak Besterchere zep Tyztessegtek vagon otth, es azonba peoky volt eoket oda be [Kv; TJk III/2. 94]. *1653:* Bástát pedig marasztták, hogy nagy úrrá teszik ... egy arany pohárba czer aranyat tévén, kinálták vélle, de azt is csak

pökte és azt mondotta: „Én nem leszek hamis hitü ... az én uramhoz a római császárhoz" [ETA I, 59 NSz]. *1710:* Hogy az erdélyi zekés, condrás hadakot meglátták, pökték, csúfolták [CsH 355].

Szk: *~i a markát. 1761:* Rotyis Aleksza Markát köpvén probára egy darabót meg kaszáltt [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Katona György (38) zs vall.].

3. *vért/véres gennyedtséget* ~ vért/véres gennyet köp; a scuipa sînge/puroi cu sînge; Blut/Eiter spucken. *1584:* Ember Antal vallia ... hogy fazakas Boldisar felesege Nyelwet latta hogy meg feketewlt volt es Azt(is) hogy vert peókeót [Kv; TJk IV/1. 215]. *1603:* Kwchis Janosne Katalin Azzony ... vallia ... hogy vert peokeoth Neb Janosne [Kv; TJk VI/1. 693]. *1696:* az Feleségem nagj hirtelenséggel az Pleuritisben igen nehezen meg betegedék ... ma tiszta véres genyetségetís pököt [Gernyeszeg MT; BK. Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. *1721:* Bukur ... edgy vad kecske erös helljekröl valo ki hozásában meg romlott, és mind vért pök njavaljás [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból.]. *1729:* Egész fekvése alatt láttam Dragumért, hogj vért pököt à szájából [Sövényfva KK; TSb 51]. *1739:* erössen meg ütötték volt, vértis pökött [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. *1745:* miolta Kadar Jrimia meg vert azolta vért pokök [Fonác SzD; Ks 32. XXXII]. *1797:* tsak nem mind Vért pöktem [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N 21]. *1843:* láttam azt is hogy vért pököt [Farnas K; KLev.].

4. ~ *reá* lenéz/semmibe vesz vkit; a nu lua în seamă/a desconsidera pe cineva; geringschätzen. *XVIII. sz. v.:* Engem Ngod méltoztassék irni: Tks N. Solymosi Kontz J(józsef) urnak mert Gyujto azt mondja; majd a' káptalanok reám pöknek azt gondolván: Inassa vagyok Ngodnak [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

5. *szitk* **Szk:** ~ *a szablyájába. 1633:* Szöcz Pal cziak azt mondotta pokom az Szabliadba [Mv; MvLt 290. 135a/2].

pökdös a scuipa mereu/în mod repetat; wiederholt anspucken. *1584:* Nyreö Marton vallia ... Lattam hog peokdeoste Az Nyerges peter hazat es zitkozodot | Nyerges Peter felesege vallia azt Amit Az vra, hogy peókdeóseót [Kv; TJk IV/1. 215, 218]. *1585:* Torday Was Georgy ... vallia ... eozwe kapanak ... az Azzony peokdeosteis ereosse(n) vichorgatwa(n) fogait [Kv; i.h. 537]. *1726:* egyeb hirt nem irhatok hanem Boer Istvanné Aszsz(onyo)m, csak vizet iszik, Turi Györgyként pögdös, az menteje szárnyát elöl nem igen veti hátra [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1786:* az irt Mészáros ... káromolván pökdöste [Torda; KW]. *1803:* hallottam Komjátzéginétöl mondani ... Fodor Sigmondnénak: te Sárga béka te Zöld béka pökdösvén nem mégyek hozzád buza kérni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1823–1830:* Wielándnál Kirchen-Geschichtét[a], ez igen nagy affektussal tanít, habar, pökdös, és veri a katedráját [FogE 190. — [a]Ti. hallgatott].

Szk: *arcul* ~ *1691:* diffamalt salvum sit fosztos nyil(van) valo kurvanak, arczulis pögdösöt [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ *szemébe* ~ *1662:* Hogy a német segítséggel aki biztatna, annak szemekbe kellene pökdösni és bátorsággal meghazudtolni, mert onnan is Rákóczinak segítség nem adatnék [SKr 506] ✱ *szemközt* ~ *1786:* (A mészáros) Szemközt pökdöste [Torda; KW].

pökdöső 1. köpdöső; care scuipă mereu/des; wiederholt spuckend. *1826:* Veres Márton ... sokat pökdösö [DLt 966 nyomt. kl].

2. ~ *láda* köpőláda; scuipătoare; Spuckkasten. *1811:* minden két ágy közöt kel egy pökdöső Ládának lenni [Dés; DLt 173].

pökedelem 1. *átv* hitvány személy; scîrnăvie, om de nimic, persoană abjectă; Taugenichts. *1669:* Pökedelem, nem követ leszek, nem nekem annyira, mint a kinek követje leszek, gyalázat [TML IV, 459 Petrityevith Horváth Kozma Teleki Mihályhoz].

2. *átv* mocsok, fertö; scîrnăvie, murdărie; Auswurf, Schmutz. *1771:* A Város Conclusi ellen a Ganejt szemetet az Uczára szokták ki hordani Stikler Antal, a Mlgos Grof Haller Péter Ur ö Nga Botos sidója, és az Korcsomárosa ... a hol a Templombol ki szoktak járni merö pökedelem [Dés; DLt 321. 47 Anna Szabo (44) és G. Tokai (44) ns vall.].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: semmirevaló; netrebnic; nichtsnutzig. *1710 k.:* ki volt Szász János, és kik voltunk mü, Isten és felebarátunkhoz jég, gondviseletlen, pökedelem gubernium, excepto Apor [BOn. 962].

pökő köpö; care scuipă mereu/des; spuckend. **Szn:** *1614:* Peökeö Peter ppix [Szentgyörgy Cs; UszLt VI/56. 417].

pökőedény köpöcsésze; scuipătoare; Spuckschale. *1789:* Lábalá vallo és Pökö edeny 1/24 [WLt Cserei Heléna jk 30a]. *1802:* Egy pökö edény [Mv; TGsz 51].

pökőláda köpőláda; scuipătoare; Spuckkasten. *1816:* Két pökö láda ... 2 Rf 3 xr [Born. IV. 41]. *1821:* Van egy tsinos pökö láda [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1835:* Egy 4 lábu feketén festett pökö Láda [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1842:* Pökö láda, kerekded lakïrozott [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.]. *1853:* Egy veres tiszafa pökőláda ... Egy pökö láda — tiszafa [Mv; TSb 4].

pökőládácska köpőládácska; scuipătoare mică; Spuckkästchen. *1849:* Vagyon ezen szobába két fekete színre festett harom labon állo pökö ládátskák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

pőna, péna büntetés; pedeapsă; Strafe | pénzbírság; amendă; Geldstrafe. *1583:* egj Jaro határába el foglala ... az decretum tartasa zerint walo poenaiat warom az káráth meg kewanom kit azolta wallottam miatta [Polyán Hsz; BálLt 80]. *1590:* el mentek ... Almakereki hataro(m)ra ... Jobbagymnak paztorokat ... megh fogtak keóteózue hattak, es elólle az megh Jrt Jobbagyimnak keöszel 100 Juhokoth vgj minth Ereös toluajok el hoztak toluajul, melj factumert azt mondgiúk Si Juris hogj Ammi affele toluajoknak poénaja azt keóuettywk raithok [UszT]. *1625:* absolutiot keuanunk ... az megh Jrt penaktol [i.h. 142b]. *1639:* az negj szaz forint Penat az orszag articulussa es N(agys)agodal, ualo Conclusom Edictum ellen ualo Czielekedetiert ... exequalni Parancziolt uolt [BLt 3]. *1646:* Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitalnak czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJk 64]. *1660:* megh kevanom si juris az teörventeöl, hogy az ellenem declaralt poena retorquealtassek [Kv; TJk X/3. 284]. *1663:* Ha valakit Falu Gyüleseben vagj Birot, vagj Esküttjeit meg hamisgatna vagj pedig valami bestelen szot szollana avagj tamadast tenne harom forint legjen az poenaja [Szentmihály U;

Törzs]. *1674/XVIII. sz.:* Erdő Vesztegetésnek melly Gornik híre nélkül szokott az Juhászok által vegben vitetni, penaja f. 24 [Bosorod H; Born. Vegyes O. 3/3]. *1676/1681:* ha ki ez parancsolatom ellen cselekednék ... tisztit megh nem böcsülne, sőt azok elle(n) vagi szoval, vagi fegiverrel támadna, az ollyatennak poenaja az, hogi megh hallyo(n) érette [Vh; VhU 661]. *1677:* Nemes ember maga háza szükségére ... a' maga határán lévő sót szabadoson élheti; ugy mindazonáltal, hogy ... senkinek abban el-adni nem szabados, a' fellyeb meg-irt poena alat [AC 89]. *1716:* Pap Szával ... ha ... el szöknék ... az fen meg irt poenat negyven 40 Forintokat ... meg véhésse[a] [Zápróc SzD; WH. — [a]A kezeseken]. *1770:* ha valameljik fel magok vagj posteriatasok egjik az masikot haborgatna, ezen alkalomban, tehat az meg irt poenát Exequalhassa exequaltathassa [Usz; Pf]. *1780:* egy Gazdais semmi egyéb discretiot igirni, annyival inkább titkon avagy nyilván adni ne mérészellyen, akar béres, kőve el adásában, akár gazda, ezek ellen veteni comperiáltatik, irremissibiliter poena flor. 12 büntettetik [Torockó; TLev. 7b]. *1870 k./1914:* Poena, poenalitás: minden, vagy a rector professortól, vagy a sedriától kiszabott büntetés; mégis leginkább a pénzbüntetésekre értettük [MvÉrt. 31–2]. — L. még AC 102, 125, 133, 192, 195–7, 253, 260; CC 40, 70, 80, 85; MGtSz VI, 227; RSzF 113, 183; SKr 272, 486; SzékFt 30; SzO VII, 324; UF I, 785; WIN I, 143.

Szk: A. ~ *alatt/vminek a ~ja alatt. 1671:* Mivel Máramaros Vármegyebéli Atyánkfiainak kelletett, vólt ennek elötte való időkben, Lengyel szomszédságokkal szükségesképpen poena alatt való bizonyos pacificatiot tenniek melly pacificatio ellen Magyar Országi, edgyszersmind Máramaros Vármegyében jószágot Biró Ember csak nem régen Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rút insolentiakat cselekedett [CC 44]. *1681:* Az Várasi Korcsomallas ... Uy Szerint Karaczo(n) napjatol fogva Sz: Mihaly napig az Dnus Terrestris szamara Continualtatik; es senkinekis akkor ... nem szabados bort arulni, hordaja fenekenek kivagatasa poenaja alatt [VhU 49] ✱ *~ra ítéltetik. 1766:* Megzálogoltatván a bíró hitesseivel együtt, pénnára ítéltetett. Az hely nélkül is elmaradjon; mely hely vagyon Fekete hegy pataka árnyéka nevű helyben; mely pénnát is deponálá, az helyet is remittálá az falunak [M.hermány U; RSzF 134] ✱ *~t felelhet vkihez. 1671:* (Ha az) arestaltatott személy méltatlan szenvedne a' meg-fogató miatt ... az illyen Casusban poenakat felelhessen hozzá az arestaltatott személy [CC 78] ✱ *~t imponál. 1646:* Hogj az Czeh mestereknek parantsolattjara az Tablát Manko Matyas el nem hordozta poenat imponal fl 1 [Kv; MészCLev.] ✱ *~t infligál. 1667:* Az eo kegme akarattja ellen valo czelekedetyertis, hogy az J ellen poenat infligállyon az Teörvenj aztis megh kivannya ő kegme [Cege SzD; WassLt] ✱ *~t intentál vki ellen* büntetést szándékozik kívánni vki ellen. *1735:* Semmi potentiát nem patraltam ... mégis az A ő kglme poenat intentál ellenem, meg kivánom hogy az A impetitioja alol absolvaltassam [Torda; TJkT I. 87]. *1736:* Hadnagy Ur(am) ő kglme ... a kurvaságért külön poenát intentalni kiván, a Diffamatioért meg különőst [Dés; Jk 185a] ✱ *~t kíván. 1628 u.:* ha az Z. szek itelne poenatis kiuannek: de ha ne(m) iteltetikis de jure megh kiuano(m) hogy Corruallion ez synistra informatioia uta(n) valo mandatum [SzJk 33] ✱ *~t követ. 1658/1800:* ha mi el igazito dolog kivántatnek, s magokban meg nem egyezhetnek, exceptio nélkül láttassak el az Vármegyén, de poenát s marattságot ne kövessen edgyik a masik ellen [Gyf; BLt] ✱ *a törvény ~n hagy vkit. 1607:* (Ha a disznót) megh eőlte volnais az I. Nem kelleót volna kert Mege vonni es dugni, hane(m) mindenek lattara Vczara kelleót volna kj vonni kit ha czjelekedeót volna az Jncta az terüenj semmi poena(n) az dizno Megh eolesert minthogj kartekoni volt, Ne(m) hatta volna [Mv; MvLt 290. 12] ✱ *vmilyen ~ban incurrál. 1677:* hasonlo poenaban incurrállyanak azok-is, a' kik tudva afféle ártalmas leveleket, vagy követségeket hordoznának [AC 88]. *1696:* Bűvös Bavos szemellyekrűl irt Articusulok(na)k poenajaban incurrallyon [Dés; Jk]. *1727:* ha ... elabalni talalna, a' meg írt poenaban a' kezesek incuralnak [Kendilóna SzD; TKl]. *1740/1778:* (A jb-ot) egyik Atyafi is többel ne aggravállya, mert ha mellyik atyafinak keménysége miat a Jobbágy el pusztulna, tehát azon atyafiu a fen meg irt poenában incurrállyon, toties quoties [Pókafva AF; JHb XXXV/57] ✱ *vmilyen ~n (el)marad. 1601:* Tetczik azert az theorwennek ... semmi pęnan nemys marad az A el minthogy gyanuwal felelt hozzaja [Kv; TJk VI/1. 506]. *1640:* mely puszta haz hely vagion ... ez uta(n) semmi keozit hozza soha nem tartia ... Ha penig ... kabdosna tehat az Decretumba(n) denotalt pena(n) maradgion erette [Tótör[a]; Ks 42. C. 26. — [a]Később Tőtör SzD] ✱ *vmilyen ~n konvinkáltatik. 1671:* Végeztűk azért, hogy az Országtul ki-küldendő Commissariusok ellen ha illy formán cselekszik, és vagy fegyverkeznék, vagy fenyegetőznék, azon poenán convincaltassek mint a' ki finalis sententianak legitima executioját impediallya [CC 76]. *1677:* A' Várakban-is Darabantságban a' Jobbágyok az Országnak arrol valo constitutioi szerint fogadtassanak-bé, és ha mely Dominus terrestris földéről a' feleségét bé-vinné a' Darabant, tartozzanak elébbi fészkére a' Tisztek viszsza adni; mely ellen ha a' Tisztek impingalnának, két száz forint poenán convincaltassanak [AC 104–5] ✱ *vmilyen ~n vagyon. 1684:* Az céh házánál esett dolgokban ily rendet s módot tarthatni; akármelyik felyeb <meg>írt dolgokban megeső fél, ha akkor ... magát megésmeri, hogy vétett az cé<h ellen>, megbékélhetik kevéssel is, de ha el<hagyja>, más napra vagy még továbbra az felye<bb meg>írt poenán vagyon érette [Dés; DFaz. 12] ✱ *vmilyen ~t keres rajta. 1711:* Meg kivanom ... mint hogy engemet szegény gyámoltalan árvát keres eő kgle, és poenat ... fl 33// keres rajta(m) ártatlan. Azon harmincz három forint alol absolvalogya(m) [Dés; Jk 365a] ✱ *vmilyen ~t követ rajta. 1590:* míertt hogj Ezekett semi wettkemert meg czielekette ez alperes az decretumba meg Jrott penatt kówetem rajta Erette, werem hwllasaert es cziontom töredelmeertt hwzon Eott forintig zolok hozza Erette, földre esesemnek is penaiatt warom az törwenjtől [UszT]. ✱ *vmilyen ~val mulktál. 1677:* A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében ... ha ugyan czégéres fogyatkozást tapasztalnak maga meg-vonásában, ugyan azon hadi expeditio alat ... a fogyatkozásnak mivoltához képest illendő poenával mulctallyák [AC 92–3] ✱ *vminek a ~ját várja. 1590:* Ez mellett verem hwllasitt, es testem fajdalmitt, kitt 25 fl: fel nem wöttem wolna, földre esesemnekis penaiatt warom az törwenjtól [UszT]. *1592:* Az A pedigh jelenti hogy teörüeny keözbe meg verte vagdalta eötet az J mely factumnak poenaiat varia es az orzagh vtan valo vtnak megh allasat [i.h.].

B. *artikuláris ~. 1662:* minden kedvezes es szemely valogatas nelkül az Articularis poenát nem kesedelmeztettyük miis el keovettetni hüseghteken [UszLt IX. 75/47 fej.]. *1670:* az captiva ... concordalvan az karossalis, mel-

tán eze(n) nyilvan valo gonosz czelekedetiért Art(icul)aris poenán convincaltathatnék [Kv; TanJk II/1. 758]. *1671:* mivel Boytos mihaly Ur(am) à Cehnek teoruenye ellen ulyan derekas mwvekre jelit fel ne(m) wteotte az articularis poenanis convincaltatott eo Kege [Kv; ÖCJk]. *1741:* Úgy az idegen marhákatis, aki bé-hajttya, az Articularis poenat desumálhattya [Dés; Jk 552a] ✱ *dekretális ~. 1677:* Arultatásban találtatandok ellen Decretalis poena [AC 252] ✱ *homágiumnak ~ja. 1671:* némely Birák ... abutalván, az ollyan birságokat csak magoknak tartyák, még az homagiumnak poenaját-is melly tsak a perest illetné [CC 80]. *1677:* és hogy ha még-is contumaciter nem engedne a' Birák impositiojának-is, ugyan ot in facie Sedis eo facto homagiumnak poenáján maradgyon [AC 209] ✱ *kalumnális ~. 1671:* végesztük azt-is Nãgod kegyelmességéből, hogy a' Székely Natio közzül a' ki Novumát el-vesztette, ne incurrallyon calumnalis poenaban hanem köztök levö usus szerént remedealhassa dolgát [CC 42] ✱ *korporális ~* testi büntetés. *1736:* Dési Nagj István kováts, Ördög Adta 's Teremtettével káromkodott vólt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtatott vólt; hanem Eklesiai Conciliatioval [Dés; Jk 215b]. *1740:* Considerálván ... a Tktes Nms Tanács az Instans(n)ak régtől fogva való betegeskedését ... noha ez már másodszori paráznasága az Instansnak ... azért most ... olly atyai Gratiáját mutattya az Instanshoz a' Tktes Nms Tanács hogj Corporalis poenával ne büntettessék [Dés; Jk 528b] ✱ *mordálysságnak ~ja. 1598:* Sarkeozj Janos megh eskeodgyek azon, hogy nem az eo kezeteol, es kesiteol eset az gyakas ha megh eskeozik hat Sarkeozy az mordalysagbol megh menekedik, es igy zall az kessel valo gyakas az hegedeos Janchira ... igj az mordalisagnak penaja az hegedeoseon lezen [Kv; TJk V/1. 163] ✱ *mulktális ~. 1698:* botrankoztato cselekedeteiert ha az igazság irgalmassaggal meg ne(m) egyelittetett volna masok peldájára a' piaczon meg verettetett es a' Varasrol ki üzetett volna; de ... mulctalis poenaual fl. 12. büntettetik meg | ha a' N. T. gratiajaban nem vett volna es az igassagott irgalmassaggal meg nem egyelitette és a' Mulctalis poenat fel nem vette volna [Dés; Jk] ✱ *nótabeli ~. 1704:* Ma felhozván a szegény rab urat[a], a deliberatumot elolvasák, tudniillik a notabeli poenának minden mitigatio nélkül való poenáját [WIN I, 184–5. — [a]Bethlen Miklóst] ✱ *notának ~ja alatt. 1662:* Melly leveleknek mása a váradi káptalanoknak is megküldetvén, hogy azon dolgot a hajdúvárosokon mindenütt éjjel-nappal publicálni, kiterjeszteni igyekeznék, nekiek nótának poenája alatt az országtól megparancsoltatott volna [SKr 405] ✱ *oltalomságnak ~ja. 1589 k.:* Az miképen penig en raitam hazra menesenek terhet es oltalomsagnak penaiath keöueteöd Azt mondom hogy azok (!) az hatalmaskodasokath nem czielekeöttem, hanem valamit czielekeöttem en Jo mogjaúal czielekeöttem [Szu; UszT] ✱ *tolvajkiáltás ~ja. 1765:* az In(ctu)sok külen külen vér birság és tolvajkiáltas Poenaján ... convincaltassanak [Torda; TJkT V. 276] ✱ *törvényes ~. 1751:* meg kivánom azért, hogy mint aféle verengezö testemnek fájdalma, és dolgom az miá veszedelmezése refusiojab(an) el marasztassek, az után törvénjes poénájával büntetödgyék [Vályebrád H; Ks 62/22] ✱ *vérbírság ~ja. 1761:* az I. Inczénét verben kepülte ... meg kévanom hogy az I vér birsagnak poenajáb(an) incurrallyon [Torda; TJkT V. 69–70]. *1766:* Mikeppen, hol, s mikor verettetetett legjen meg az I által Tordán lako Libertinus Nagy al(ia)s Berbéts István eökegjelme, s mely nagy mértekben ontattatott ki az I. altal vére az exhibealt Citatoriabol bövebben ki tettzik ... azt kévánom, hogy vér birság poenaján convincaltassék [uo.; i.h. 303] ✱ *vinculumbeli ~. 1718/1781:* eö Nagyságok, 's eö Kegyelmek nékünk külön külön kezeket nyujták authoralván arra: hogy a' mi kezeink által, egyenes itiletünk szerint, gyakorlando Divisio sub poena aureorum cursorum 500. celebraltassék mely vinculumbéli poenat idövel ha történnék az bontogato félen, az meg állo felek vigore praesentium szabadoson exeqaltathassanak [H; JHb LXXI/3. 483].

pönális büntetőügyi; penal; Strafsache betreffend. *1671:* A' Medgyesi 1662. Esztendöbéli Potentiarol irt brevis Articulust tollallyuk ... Ennek utánna történendö dolgok, prosequaltassanak az Approbata Constitutioban irott processus szerént, de ha ki poenalis azon Medgyesi Articulus szerént, ut supra a' major Potentia semmiképpen meg-ne itéltessék [CC 50].

pönalitás, penalitás büntetés; pedeapsă; Strafe | pénzbírság; amendă; Geldstrafe. *1762:* A bírót illetö mulctákat a tisztek osztották, soha a szegény vármegye assessorának egy pénz se ment soha belöle, úgyhogy egy falusi bírónak esküttjeivel jobban volt dolgok, mint a vármegye assessorinak, mert ritka törvényt tésznek, hogy magoknak egy forintig valo poenalitást ne ítéljenek [RettE 141]. *1765:* sub Poena Flor(e)norum 500 azonn Karolyit el kisért Legényeket el fogjuk, mellyet ha végben nem viszünk rajtunk a meg irt Poenalitast desumállyák [Gerend TA; KS] | mint-hogy még eddig semmi ellene nem docealtatott hogy jozon korában affélékre vetemedet volna, tehát ezen állapattya most egyczer consideratioban vétetik, és az elébb ellene irt Sententia mitigaltatik ugy hogy az akkor exp(rae)salt Poenalitasok remittaltatván, in Poena Emendae Lingvae convincaltatnak ismerje magát lenni [Torda; TJkT V. 265–6]. *1790:* a' Bére iránt ... a' Pásztor maga Authoritássábol senkitis illetlen Szovaival meg ne bántson, és meg ne sértsen ... egy forint poenalitas alatt [Karácsonfva MT; Told. 76] | Én Procurátor Orbók György Uramra biztam Désen alattomban azonn Causát ... és magais úgy itél, hogy a' Poenálitásba az utólsó Contractus belé húzna, az elsö Semmiképpen nem [Szásznyires SzD; Ks I Lengyel János lev.]. *1804:* Felettébb valo nagy meg Terheltetésünket Nagyságodnak; és a' Méltoságos Familiának alázatoson jelenttyük ez aránt: Hogy a' Torotzkai Birák ... Város Titulussa alatt nékünk kik a' Komporit, és a' Falom oldal nevü Hellyeken Bányaszkodunk 7 i.e. Hét Bányának edgyen-edgyen 12. i.e. Tizen Két M. Forint Penalitást Pronunciált, a Bányán valo Ejtzakai Hálásért [Torockó; TLev. 7/11]. *1808:* az Exponens Aszszony kegyelmednek ã Zálog Summát, és jobbitás árát oly moddal offerállya, hogy valamenyi Summárol tud Kglmed doceálni, kész az Exponens Aszszony Kegyelmednek mingyárt le fizetni, tsak tessék Kegyelmednek azon Joszágnak felét ... meg ereszteni, külömben az Exponens Aszszony költsége faradságarol, ugy az usus Fructusrol es penalitasrol protestál [Szurduk TA; DobLev. IV/856]. — L. még MvErt. 31; RSzF 272.

pönáltatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. *1634:* Georgius Albisinak ki mostan Feierdi Pastor Sok gianossarok[a] alat forogua(n) magatt abbol cum tertio sed ad quindenam Senior Ura(m) eleöt purgallia ha hol penigh nem hat ab off(ici)o poenaltassek es felesegeis hasonlo keppen az sok vratol el futasert ... es lakjanak bekevel

[SzJk 44. — [a]Értsd: gyanúságok]. *1687:* A Viz szilvasiak rendellyenek egy bizonyos napot, a' melyben Tiszt: Esperest Uramat harmad magával hijják ki, ó kglme mennyen végére, mi okon abstrahálták magokat a' visitatio elöll; ő kglme visitállyan abba(n) az Ecclesiában ha comparealnak benè quidem, ha nem, poenaltassanak [i.h. 217]. *1697:* En Diosi Janos obligalom az sz Partialis(na)k magamat hogy ... minden alkalmatlan cselekedetimmel meg nem szomorítom, mellyet ha cselekednem ... Canon szerént poenaltatn(am) [i.h. 303].

pőnáz büntet; a pedepsi; bestrafen. *1739:* parancsoljuk kegyelmeteknek, publicáltassa ujolag ezen edictumot[a]. A kik e prioribus nem observálnak, notálja, a községet pedig ad observendam compellálja, a contra venienseket poenázza [SzO VII, 399 gub. — [a]A böjt szigorú megtartásáról] *1740:* (A) Dési Pater Praesidens Dónát N. N. ő Atyasága, és a Tisztelendő Catholicusok Megjéje, Hadnagj atyánkfiától azt kivánnyák, hogy ... a' Catholicusokat ne poenázza a' Secularis Magistratus; hanem engedje a' Megje Jurisdictioja alá [Dés; Jk 528b]. — L. még MvÉrt. 17.

pőnáztat megbüntettet; a face să fie pedepsit; bestrafen lassen. *1751:* ha valamellyikünket pedig határában deprehendállya, mingyárt el fogattya, és keményen poenaztattya [Koronka MT; Told. 79].

Szk: *korporaliter ~. 1740:* Deliberáltatik ... Ha ... az Inek facultássa nem lenne ezen poenanak depositiojára, az A. ő kglmének szabadságáb(an) állyon, Corporaliter, maga részirol poenáztatni 's pálczáztatni az It [Dés; Jk 329a]. *1747:* az Incta ... edgy Czigány legénnyel el szökött ... hites Férje nem akarván fejire állani, kévánnya corporaliter poenaztatni és maga mellé venni, tsets szopo leankaja(na)k intertentioja kedviért [Torda; TJkT III. 137].

pőnáztatás büntettetés; pedepsire; Strafe | bírságoltatás; amendare; Geldstrafe. *1735:* paráznaságban leledzett Fia poenáztatása [Dés; Jk]. *1740:* (A) Dési Pater Praesidens Dónát N. N ő Atyasága, és a Tisztelendő Catholicusok Megyéje, Hadnagj atyánkfiától azt kivánnyák, hogy minden Malefactorok(na)k, kik Catholicusok poenáztatásokat, adja által a' Tktes Nms Desi Tanács; és a' Catholicusokat ne poenázza a' Secularis Magistratus; hanem engedje a' Megje Jurisdictioja alá [Dés; Jk 528b].

pőnáztathat büntettethet; a putea pedepsi; bestrafen lassen können | bírságoltathat; a putea amenda; mit Geldstrafe bestrafen lassen können. *1780/1804:* Ha pedig tisztán nem tartanák a' gazdák[a] az ollyan Occupansokat a megtisztitásra Compellálhassák és poenáztathassak is [Torockó; TLev. 6–7. — [a]A futóbányákat].

pőnáztatik, pénáztatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden | bírságoltatik; a fi amendat; mit Geldstrafe bestraft werden. *1727:* Az ki az Falu gyülésin az asztalt úti denar 20 poenastatik. Ha valaki az Birot hűtősöket vagy zálaglokat mikor Falu dolgában járnak illetlen szoval illetne fl. 1 poenastatik [Szotyor Hsz; SzékFt 35]. *1735:* a Falusiak közzűl ... senkiis ... semminémű bor Eget bor ser vagy méser es palínka kortsomát, tartani ne mereszellyen, akár mi szin és praetextus alatt, titkon vagy nyilván, Czégér alatt vagy Czégér nélkülis, és ha kik effélébe(n) deprehendáltatnak, a Nemes Vármegye Tisztei által az Articulus szerént paenaztatván refrénáztassák, akár melly Compossessorn(a)k Instantiájára [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 14–5]. *1736:* az mostani Incta Márton kovátsné Szendrei Judith, rosz maga-viseléséért ... még eddig nem Convincáltatott és nem poenáztatott Juridice ... mostann Nős paráznasága az Inctának világosonn Constál ... noha halál lőtt volna fejénn; de ... most élete meg-hagjatik ... de hogj közönséges Hellyen, a Pelengérb(en) ... meg-tsapattassék ... végeztetett [Dés; Jk 219b]. *1761:* In figura Judicy maga az Incta sem tagadgya hogy a katona mellé feküt, hanem egyeb Consequentiakat tagad, de ugyantsak katonakkal való Conversatio s a melléje feküvés oly gyanosa tette hogy ... rabok altal 15 palcza ütéssel poenaztatvan hogy ezen Varosbol eo facto mingyart migralyon Deliberaltatott [Torda; TJkT V. 41].

Szk: *korporaliter ~. 1736:* Dési Nagj István ... újobban ... Comperiáltatott Jó Istenét, hasonló káromlásokkal megbántani ... elsöb(en) Corporaliter poenáztassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára Tiz Páltzakkal száz ütéssel [Dés; Jk 215–6].

pőnizáltatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. *1764 k.:* meg kivánom a Jure, hogy juxta Leges Patrias Minor Potentianak poenajával Corporaliter poenizáltassanak a vér birságot ... meg fizessék [Balavásár KK; Ks 18. 2].

pőrő pöröly; baros; Schmiedehammer. *1775:* Ezen Vás Hámor ... oly rosz vasat ád melynek hasznát nehezen lehet venni mivel rosz Szemlekes tőredező, az Pőrő alatt Szellyel menő és morsalodo erőtlen vas [Lövéte U; Mk]. *1797:* Vétetett 1/4 atzél vas Rft 1 xr 52 1/2 egy 15 fontos pörö ... xr 12 [Déva; Ks 96]. *1825:* Minthogy a Városnak Kő hányo Szerszamai igen roszszak, de egy rosz pőrőn vagy verőn kivűl tsak egy Győker vagoja vagyon a Kuthaz meg kivantato Kemény Kő sziklának meg hasitására ki hanyasára kelletik meg a mi a Varosnak jövendőre is meg marad [Dés; DLt 424].

pöröly nagykalapács; baros; Schmiedehammer. *1594:* Az Mallom zywksegere es egyeb zywksegere veottem egy pöröltt Az oh zerben p(ro) f. — d 31 [Kv; Szám. 6/II. 3]. *1673:* Közepsö czejtház pitvarában ... Pöröljöknek valo vasak ... nro 36 [Fog.; UF II, 540]. *1685 e.:* Pöröly Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5]. *1694:* Az Kovacs mihelyben valo őreg vas ullő kettő; Szarvas Üllő egy, Fogo egy. Pőrőlyis egy [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1736:* az I ... késő estvének idejénn, ejttzakára kelve, az Edes Annya háza ajtajára pöröllyel ment, vervénn az ajtót [Dés; Jk 206a]. *1757:* A melly Vénákban az Arany indivisibiliter vagjon ... Lovakan kósárokban le horgyuk a' Stompakhoz, s ott Pőrőlyekkel alma és dionyi qvantitásokra meg rontyuk 'ap ránként 'a Stompra bé tőltyűk, s hogy aprobra törődgyék vizet botsátván 'a Stomp Ládájában liszté törjük [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. *1812:* Egy kíssebb rosz pöröllý xr 50 [Mv; MvLev. Szabadi József kov. hagy. 11].

Vö. a *nagypöröly* cimszóval

Szk: *kőrontó ~. 1652:* Bányásznak valo kű ronto pőröly vagyon ... N. 3 [Görgény MT; Törzs] ✱ *kupás ~. 1665:* Kupas pöröly no. 2 [Fog.; UF II, 314] ✱ *malomhoz való ~. 1648:* Malomhoz valo peorcoly nro. 1 [Kerc F; UF I, 850] ✱ *nyeles ~. 1665:* Eörög nyeles pörölj nro. 1 [Fog.; UF II, 314]. *1667:* Eöregh nyeles pöröly ... nro. 1 [uo.; i.h. 340]

✱ *nyeletlen ~. 1681:* Nyeletlen nagi pőröly Nro 1 [Vh; VhU 555] ✱ *öreg ~. 1635:* adtam mw szert nekj ... egy wllőtt, Egy Eoregh pőrőlt ... egy Ljukasztott, két szegh fejezőtt [Uzon Hsz; BLt]. *1681:* Öregh pőröly forrasztasahoz valo villas vas Nro 1 [Vh; VhU 584]. *1691:* Ugian azon kamara mellett fellyel egy küs fa ház, mellyben szokták nyárban tartani az uas eszkeözeökeöt az kouáczok, úgy mint ... két eöregh peöreöly, egy küs peöreöly [CsVh 114]. *1736:* egjgj öreg Pőrőlyt, és egjgj foglaló öreg fogót [Dés; Jk] ✱ *vasverő ~. 1681:* Ploszka Bánya ... Verő mester keze alat levő jók ... Vas Verő Pöröly gerendelyére valo vas abroncz [Vh; VhU 578–9]. *1761:* Vas verö Pőröly 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16].

pörsögős pörsenéses, pattanásos; spuzit, plin de spuzeală/coşuri; pickelig. *1826:* Brankovits György, mintegy 28 Esztendös ... barna, pörsögös himlö hellyes és sovány ábrázatu [DLt 928 nyomt. kl].

pöszlék limlom, kacat; zdrenţe, boarfe; Kleinkram. *1618:* Megien Vizza Fejeruarra Vizmandj Mihalj Czanadj Antal, es Kepjro Baljnt Deak az peoszleketjs vizik ... Veottem az pöszlekheöz kett eőreóg Zaakot kiben el vittek [Kv; Szám. 14/XVIII. 59]. *1636:* Az mikor az eges esek, enis ot ualek latam azt hogy Pop Simonne Leanyostol ot sirankoz egietmasa pózleke kornyul | Aztis latam masod nap az eges uta(n) hogy az Pap Simon pozleke, ugy darakallia párnaja es egieb tip tapja, az uduara(n) uala egy rakasba(n) [Mv; MvLt 291. 63a].

Vö. a *peszlék* és *poszlék* cimszóval.

pracskó l. paracskó

prádé '?' *XIX. sz. m. f.:* Azér ettem korelábét Hogy a lábam járjan prádét[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

prádlisütő **I.** *mn* hússütő; pentru fript carne; Fleisch bratend. **Szk:** *~ rostély. 1819:* egy Konyha ... ebben tanáltatnak ... egy rosz pradli sütö rostély ... fenyőfa Konyha Cseber [Baca SzD; TSb 6].

II. *fn* hússütő serpenyő; tigaie pentru fript carne; Pfanne zum Fleischbraten. *1820:* Egy rosz prádli sütö [Mv; Told. 19]. *1836:* Egy roszsz prádli Sütö [Kv; Pk 3].

prágai a Prága tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Prága; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Prag. **1.** Prágából való; din Praga, praghez; aus Prag | Prágában gyártott; fabricat la Praga; in Prag hergestellt. **Szk:** *~ gyűrű. 1627:* Egy kek Dupletos pragay giwrw aestimalt: tt. f. 5 d. — Ket Kék keouw pragai Giwrw aestimalt: tt. f. 8 [Kv; RDL I. 132] ✱ *~ kávé. 1812:* 1 1/2 Font Prágai Kávé [Mv; Told. 22] ✱ *~ kés. 1585:* 14 Ja: Indúlunk el feierwarrol. Az Gazdanak Adata B. vram gazdalkodasaert f. — d. 50. Az Gazda Azzonynak egy húwely pragay kest f. — d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 18a Gellien Imre sp kezével]. *1598:* Varga Antalne Orsolia azzoni ... wallia ... ket motring czernatis veottem teolle esmet egi pragai kest | Kalmar Jstwa(n) ... wallia ... egikor keonieokleot vala azon fogoli azzony eleombe chiak hamar el weze eleollem egi pragai kese(m) [Kv; TJk V/1. 153]. *1599:* Mosar Mihalinak Hoztak. Pragay kesek p(ro) f 82 tt 2/46 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 Hj] ✱ *~ porcelánedény. 1850:* Egész rendbeli fáin prágai porczelán edény, tálok, tányérok ... 26 vft 15 xr [Algyógy H; Born. F. Ii] ✱ *~ sültes tál. 1824:* Két Sültes hoszszuko Prágai fain Tál [Fugad AF; HG].

2. Prágából származó; originar din Praga; aus Prag stammend. **Szn.** *1639:* Prágai János [Mv; MvLt 291. 188 átírásban].

prágány játék-fajta; un fel de joc de copii; Art Spiel. *1736:* Mikor ... essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt, mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [MetTr 430].

prájc támasz; şpraiţ; Spreize. *1825:* a malomra vizet botsáto Zápor tarton el kezdve ... ujra épiteni tartozzanak ... a Gerendejek helje mián el vágatatt Sasfák heljében, tsinos tsapanyos prájtzoknakis bé tételeivel s mind vizi, mind Bél kerekek(ne)k tsinos heljire hozásával [F.zsuk K; SLt XLI].

prájter l. perajter

praktika **1.** mesterkedés, fondorlat; maşinaţie, uneltire; Machenschaft, Manipulation. *1605:* Amy az haromsagos Attiafiaknak indulattiokat illethy: Tettczet hogy biro Vram minden haladeknelkwl az Jdes Vraimban zamoson gywtessen be, es affeleket hywattason akik hwttel valo koetelessegek ellen c(on)tra receptam relligionem Ciuitatis wgyekeznek molialnj, Intezek megh fenitekkel hogy affele pratticatol megh zwnnyenek hogy se titkon se nylwan ne pratticalyanak mert az Varos semmy vton nem zenüedy [Kv; TanJk I/1. 529]. *1612:* kegielmeteknel nyluan lehet Bettlen Gabornak mostan minemeö practikay uoltanak [Nsz; JHbK XLII/11 Wesselényi Pál lev.]. *1619:* 13 die Novembris érkezék az Kemény Boldizsár és Mikó György uram levelek az Szkender pasa és Gáspár vajda practicájok felöl, kit tudom, Felséged ökegyelmektöl bövebben megért [BTN[2] 371]. *1628 u.:* hirem s akaratom ellen ot iart ã hol kedve tartotta; Melibol ki tetzik minden ellenem valo hiteötlen czielekedete es praktikaja [SzJk 32]. *1710:* A had azonban csak szöktön szökött haza, elunván a sok haszontalan tekergést és megirtózván Teleki Mihály practicájától, mint vágatta volna le a szegény erdélyieket, magokat is féltvén, ha úgy járnának [CsH 195]. *1793:* Serbán Mojsza tentaltais, hogy az Hajdukat Ajándékkal meg vesztegetvén el szökhessék azon Tömlötzböl ... de ezen practicajával ki nem szabadulhatván Néhai Földes Ura ... Cautio mellett ki botsátatta [Somlyócsehi Sz; TKhf 13/34 Csulik Ignáth (85) jb vall.].

Szk: *~ba elegyíti magát. 1614:* Itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen való praktikába magát ne elegyítse [BTN[2] 45] ✱ *~hoz fog. 1710:* Kapi György practicához foga, s alattomban elláltatá Balassát, hogy a német császár a fejedelemnek írt felöle, hogy kézben adassa, s a fejedelem meg akarja már fogatni [CsH 103] ✱ *~hoz nyúl. 1710:* Már csak az vala héja, hogy a fejedelem confirmálja Bánffy Dénes ellen való sententiáját a státusoknak, de tartván attól, hogy a fejedelemasszony az urát elveri róla, ujóbb practicához nyúla Teleki a mellette valókkal [CsH 121] ✱ *~ja körmén éretik. 1662:* (Zólyomi Dávidot) Kővárba küldvén és oda való kapitányságra régi meghitt, jó ember szolgáját, Röthy Orbánt állatván, illendő asztal és praebenda rendeltetett vala tartására, kiváltképpen míg szabadulására igyekező néhány rendbéli practikái

körmén nem érettenek [SKr 152–3] ✱ *~(já)nak nyaka szakad. 1657:* eleiben menének Bornemisza Jánosnak, és hadát dissipálák s visszaverék. Ekképpen noha elméne az fejedelemasszony Szamosújvárra, de az practicának nyaka szakada | marada az várban az fizetett hiteles ottvaló gyalogság Balling mellett, s így szakada itt nyaka practicájoknak [KemÖn. 125, 145] ✱ *~t indít. 1630:* Maga is jól tudja nagyságod ... kicsoda, ki az én kegyelmes asszonyom ellen ezféle practicákat indít és visel [BTN[2] 429] ✱ *~val él. 1710:* Thököly Imre ... practicával élvén és a havasokon való ösvényeket titkon megjáratván, a havasalyföldi vajdát ... hadaival, és a törökökben is otthagyván, s megparancsolván, hogy míg ő visszajő ... addig szüntelen ellenkezzenek a németekkel ... úgy ereszkedtenek be szép csendesen a tágas völgyekre [CsH 224] ✱ *~val tart vkit. 1619:* Írd meg, tovább practicával ne tartsanak[a] [BTN[2] 212. — [a]A török vezér szavai] ✱ *alattomban való ~. 1661:* Kemény János ... látván Barcsai Ákosnak sok alattomban való praktikáit, kiindítá Barcsait ... a mezőségen Kozmás[a] nevű faluban a késérő katonák meglövöldözik és meghal [Mv; EM XVIII, 455. — [a]Helyesen: Kozmatelke K]. *1704:* Rákóczi uramnak könnyebben meggraciázhatna őfelsége, aki világosan és nyilván cselekszik mindent őfelsége ellen, mint Bethlen Miklós uramnak, aki titkon és alattomban való practicával akarta a hazát őfelsége kezéből evertálni [WIN I, 132] ✱ *álnok ~. 1668:* valóban is akarnám, ha csak mi része is álnok practicájoknak vissza fizettethetnék [TML IV, 364 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] ✱ *babonás ~. 1796:* a' mostani Cselekedetit myhent észre vettük mind a' Papot mind a' Mestert hibásoknak lenni, babonás Practicájokbol a Sz. Ur Istennek hijába valo fel vételével, ő Kegyelmeket kivánnyuk resignálni [Krasznarécse Sz; KCs K. 1265] ✱ *csalárd ~. 1677:* kénszerít az én ellenkezőim mesterséges sok csalárd practikája, az kik husvéttól fogva az ország gyűléséig valamennyi hazugságot feltalálhatának, mindennel vádlának az fiscus előtt [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz] ✱ *gonosz ~. 1757:* az kik jol tudgyák dolgait s abbéli gonosz practikájit Egri János uramnak el halhatnak [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.] ✱ *illegális ~. 1760:* Elég bánatb(an) vagyok illy reméntelen hová tovább nagyobb(an) sértegető vexáim miátt, tudván a Korda Vr(am) sok szinü illegalis practicajit jobb(an) is valamint eddig, ugy ezután is ellent kel állani [Igenpataka AF; TL gr. Teleki László aláírásával] ✱ *istentelen ~. 1710:* Azért ő is hasonlóval akarván fizetni, a budai vezérhez menvén, Teleki Mihálynak minden, eleitől fogván való istentelen practicáit aperiálja [CsH 163] ✱ *lator ~. 1614:* Ugyanebben az esztendőben szökik bé nyelvemetütt János deák Ötves Györggyel együtt az Portára. Azkiknek onnat való lator praktikájokba én is csak úgy beléelegyedtem vala [BTN[2] 44] ✱ *német ~. 1619:* önékik[a] felette nagy vigyázások volt arra nominanter, félvén az német practicától, hogy az magyarországi s német tracta közé soha oda ne elegyedjék Lippa s Jenő [BTN[2] 203. — [a]A törökök].

1655: Ennek a rút támadásnak[a] én semmi bizonyos nagy fundamentumát nem hallom egyebet, hanem mondják köz hírrel, hogy német practica lett volna [ETA I, 159 NSz. — [a]Constantin Şerban havaselvi vajda részéről] ✱ *pápista ~. 1675:* Mi édes Bátyám Uram, az ki legszebben szól, annak nem kell hinni, az az pápista praktika [TML VII, 128 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. bűbájoskodás, bűbájosság; vrájitorie, farmece, Zauberei. *1745:* az[a] bizony nem más, mint Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt, neki van olyan praktikája, és oktattak a jámborok, hogy ahhoz az házhoz ne vétsek, mert megbánom [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]A boszorkány].

Szk: *ördögi ~. 1694:* Deliberatu(m). Mivel Gergely Ersebe<tne>k sok rendbeli varaslasi kuruslasi ördögi Practikai mellyek szerint Uranak veszedelmére sőt halálára is igyekezet, es infidelis desertioja más fel Esztendővel ez előt sufficientib(us) testib(us) comprobaltatot, Azért az artatlan félt az ördög(ne)k ily(en) gyilkos és hitetlen tagjaival ne(m) tartatik, hane(m) absolualtatik [SzJk 279]. *1712:* Ki volna Boszorkány: ördögi Praktikaval elő, vagy kuruslassal fenyegetőzö ? [MúzBethlen vk]. *1765:* El felejtkezvén az I. maga emberi tartozásárol ... nem hogy Isteni félelemmel élt volna, hanem ördögi practicakat tartott, ördögi segittséget advocalt volna s ezáltal bűjes bajos boszorkanyi varaslásokat vitt véghez ... azt kivánom hogy elsőbenis mai napon ... asztatással probáltossík boszorkánysága, s consequenter ... hogy meg égettessék a lure meg kévánom [Torda; TJkT V. 284–5].

3. bűbájoskodáshoz való kellék; obiecte/lucruri folosite la vrăjitorie/farmece; Zubehör für Zauberei. *1693:* az Ágy aloll ... asott ki edgj három lábu széket, edj tsuprot, mellyb(en) volt holt szé(n), és egjeb aprolek Praktika mellyet nemis tudhattanak mitsoda [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38].

praktikábilé megvalósítható dolog; lucru realizabil; realisierbare Sache. *1738:* Mint hogj ezen mostani Téli quártélly, ugj annak terehviselése ... a Tktes Nms V(á)r(me)gyét és nem nyomorult Várasunkat illeti ... hogy ezen quartély terhét ... magára vállalhassa nyomorult Városunk abb(an) tellyességgel practicabilét nem látunk [Dés; Jk 505–6].

praktikál 1. tesz, cselekszik, véghezvisz; a practica/face/efectua; tun, machen. *1657:* az lengyelség igen meg is unta vala az királyát, ahhoz képest már azt practicálja vala minden úton-módon, miképpen lengyel királyt exturbálhassa, nem várhatván halálát [KemÖn. 85]. *1710 k.:* Kicsoda az ezer közül is egy, aki másban megismerje azokat a minéműségeket, amelyek azt becsületre méltóvá teszik őelőtte ... és úgy resolválja magát annak becsülésére, és osztán igazán és állhatatosan praktikálja azt mindvégig [BÖn. 414]. *1764:* Rettentse meg az Úristen azt is, aki utána fog következni, hogy eszíben jutván a Bukkow hirtelen esett halála ... midőn emberek nyomorúságára célozó dolgokat akar practicálni, gondolja meg e világnak hirtelen elmúló dicsőségét [RettE 166]. *1817:* az Gyomòr görts agya Isten hogy ne járjan, s igyekezzél okot nem adni réá, s ha ugyan elő venne, abbol fundamentaliter igyekezzél ki gyogyittatni magadat, se azt ne practicald, hogy a mikor Eczaka réád jön magadba kinlogyál, hanem fel kötven a legént orvost hivatni, s segiltetni rajtad [Kv; Ks 100 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

2. mesterkedik, cselt sző; a unelti/complota; manipulieren. *1605:* Intczek megh ... hogy se titkon se nylwan ne pratticalyanak mert az Varos ... nem zenúedy [Kv; TanJk I/1. 529. — A teljesebb szöveg *praktika 1.* al.]. *1614:* Mely török császár hadától akkor Báthori Zsigmond úgy megszeppent volt, hogy aznapságtól fogva mindjárt praktikálni kezde, hogy ő az német Rodolfus császármak adja Erdélyt, csak adja néki Opoliát [BTN[2] 45]. *1656:* az D. Actor maga Ecclesiajanak romlasara alatomba(n) practikalt es wgyekezet [Kv, CartTr II. 1073]. *1657:* ez Lupultól[a] nem kevés

tartásunk vala, mert tudtuk azt, hogy practicál az némettel ellenünk [KemÖn. 262. — [a]Vasile Lupu moldvai vajdától]. *1671:* En T. Esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Sz. Lélek ... soha sem titkon sem nyilván az ő Nagysága Fejedelemsége Méltosága és élete ellen nem practikálok, nem cselekedem [CC 12]. *1676:* Esküdt meg[a] háromszor előttem; Isten ő kegyelmét úgy segélje, ura s hazája ellen soha sem practikált [TML VII, 211 Matsákis Boldizsár Teleki Mihályhoz. — [a]Kornis Zsigmond]. *1710:* Valaki hát olvasod ez írást jövendőben, Kitanolhadd, miképen practicált Erdélyben Az öreg Teleki Mihály s mint keverte büzben A jó hazafiait s ejtette veszélyben [CsH 47].

Szk: *tisztességében* ~ vki tisztessége ellen mesterkedik. *1582:* Anna Leany Leorincz Kovachne Zolgaloia[a], Egkor Igiartho Georgnel lakom vala a' meg holt felesege Jdeyen es elteben, Egkor kiztetni kezde engem ez Igiarto Georg, Akar vala tiztessegemben pratticalny Es en Nagion Zolek, es be menek az Zobaban ahol az Azzony fekszik vala [Kv; TJk IV/1. 72. — [a]Vallja].

3. alakít; a forma/modifica; formen. *1667:* Igazán édes Sógor uram, az változó állapotok practicálják az emberek indulatjokat [TML IV, 215 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

praktikálás mesterkedés; maşinaţie, uneltire; Machenschaft, Manipulation. *1670:* Micsoda ajándékot küldött Kegyelmednek az szebeni királybiró, látom; az mit nekem is adott, majd közelít ahoz ... Nekem máig is elég bajoskodásom van miatta, mert gonoszakarói máig sem szünnek meg az ellene való practikálástól [TML V, 7–8 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

praktikáló I. *mn* fondorlatos, mesterkedő; care unelteşte; manipulierend. *1677:* kapának hamis tanút ellenem, a ki a segélyével esküdt meg, hogy a fejérvári gyűlés alatt Sz(ent) Imre táján talált engemet az mü kegyelmes urunk bosszuságára practikáló munkában [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1710:* Az erdélyi főcommissáriusság sok ideig vacálván, arra való személynek választásában a deputátió meghasonlik, egy része gróf Bethlen Lászlót, más része Bíró Sámuelt, practicus és hazája romlására szüntelen practicáló s projectizáló személyt, candidálják [CsH 465].

II. *fn* mesterkedő/cselszövő személy; uneltitor; manipulierende Person. *1657:* sokszor ijesztgettek és akartak volna el is futtatni, de lelkemesméreti ártatlanságom mellett bíztatott, s meg nem rémültem; és noha ezek után is voltak ellenem practicálók, de ... nem árthattak [KemÖn. 170–1].

praktikálódás mesterkedés; maşinaţie, uneltire; Machenschaft, Manipulation. *1662:* Azután Marosvásárhelytt Rákóczi fejedelem[a] már Barcsait ellenségének tartván, hogy ... amit minden alattomban való árulkodása, practikálódása által vadászott, ím most, az haza nagy kárával, Lugas, Karánsebes odaadásával megnyerte volna ... állatja vala | hol egy, hol más dolgok miatt való szakadozások, practicálódások közben a török nemzet az ő okos, ravasz természeti szerint ... szokta elfoglalni csak könnyű munkával s nem sok vérrel a nagy derék erősségeket [SKr 460, 622. — [a]II. Rákóczi György].

praktikálódik mesterkedik; a unelti, a pune ceva la cale; manipulieren. *1670:* Mivel ... NadUdvarj Janos Ur(am) es eo kgle Felesege Torma Martha Aszzonj ... egikünket, vgy mint Radak Andrast ... az nagy tudatlansagbol parasztsagbol ki veottek eo kgek ... Ezert ... keottyük arra magunkat hogy ... az eo kgknel leveo joszagunk felöl, soha semmi ut, mod es szin alat senkivel nem practicalodunk | Ezert az eo kgek velwnk teott Jstenes jo cselekedetiert keottyük arra magunkat hogy sem eo kgek, sem ket agon leveo maradekjok ellen, az eo kknel leveo joszagunk felöl, soha semmi ut mod és szin alat senkivel nem practikalodunk [Born. V. 30]. *1710:* midőn látnák, hogy a fejedelem[a] levis, együgyű ember, s könnyen tisztséget, jószágot nyerhetnének tőle ... de Apafi István szüntelen mellette lévén, őmiatta nem boldogulhatnának, practicálódnak vala, miképpen ejthetnék el lábáról [CsH 100. — [a]Apafi Mihály].

praktikált alkalmazott; aplicat; verwendet. *1718:* (Pestisjárvány idején) Borbélly ... által légjen Curálássa az ollyanok(na)k, relatio-is à betegek felől minden nap arra rendelendő bőcsülletes Emberek(ne)k távul, ne közél és szemben, más Keresztény hellyeken practicált Szokás Szerint [KvLt I/225 gub.].

praktikáltat folytattat; a dispune practicarea/exercitarea a ceva; treiben lassen. *1740:* A' Korcsomárlást ezen M. részről nem practicáltattják [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 20] | Magurán[a] nem practicáltatta a' M. Vraság a' korcsomároltatást, mint afféle szegény helljen [i.h. Inv. 33. — [a]TA].

praktikáltatik gyakoroltatik, végbemegy; a fi exercitat/practicat; ausgeübt werden. *1701:* (A militiának való) Hús adás eddigis a Szegénj Haza(na)k kiváltképpen valo nagy kárával, a Szegénység(ne)k penig nyomorúságával practicaltatot [UszLt IX. 77/31 gub.]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... à meg holtak temetésére rendelő (!) Emberek ollyan Szobában fáklyakkal vagj egjéb Tüz csinálassal be menven tiztitsak ki az hazat és meszellyek meg is, az meg léven ugj Számlaltathatik annak utanna, az Haz es az Ember is, Tiszta köntöst vevén magára nem Infectusok kőze, igj practicáltatván ez másut-is [KvLt I/225 gub.]. *1740:* Ezen Jüh dézmálás ... eleitől fogva igy practicáltatott más Mlgs Possessor Vrak részekről is [Runk TA; KCs 89 Inv. 59].

praktikáltatott gyakorolt; care a fost practicat/exercitat; geübt. *1710:* a császár ... Posonban extraordinariára citáltatá a magyarországi református és evangélicus praedikátorokat, és a törvénytételre pápista bírák ülének le ... addig az ideig sehol nem hallatott s nem practicáltatott szörnyű s irtóztató sententiát mondának a praedikátorok ellen [CsH 95].

praktikáns gyakornok; practicant; Praktikant. *1817:* Légyen egy Archivarius ki egyszersmind Protocollista is ... egy iro Deák, e' mellett lehessenek Practicansokis [Szu; UszLt VIII. 68]. *1823–1830:* Öexcellenciája[a] levelében ezen való örömét jelentette ki, hogy a marosvásárhelyi kollégiumba is találtatnak bányászságra való deákok, de azonban azt írta, hogy a protestáns ifjaknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiot akarnak, azonban ... kell annyi költségüknek lenni, hogy 10 esztendőkig, míg praktikánsok lesznek, magukat tarthassák [Fogl: 107. — [a]Gróf Teleki Sámuel kancellár].

praktikás fondorlatos; perfid; ränkesüchtig. *1679:* Az urunk ő nagysága kévánsága szerént az békesség conclusumára plena authoritas adattatik vala most általam, de az német az ő szokása szerént practicás levelet írván az vezérnek, úgy bontogatja az dolgokat [TML VIII, 530 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *mesterkedés. 1664:* Én, Uram, már hallgatással, de meg nem tudom írni Kegyelmednek, minemű szomorúsággal nézem dolgainkat, látván s tapasztalván, hogy az Antichristusnak practikás mesterkedése ezennel hatalmat vévén az szegény haza igazgatóin: opprimáltatunk általok [TML III, 169–70 Szalárdi János ua-hoz].

praktikus I. *mn* **1.** gyakorlatias; practic; praktisch. *1657:* Csáki István ... igen elmés, practicus és tekéntetes, de félelmes szívű ember vala [KemÖn. 114]. *1710:* Vala egy Absolon Dániel ... eszes, okos, practicus ember, de bár kevesebb scientiája lett volna, csak lett volna jó conscientiája [CsH 203]. *1711:* a vajda ... régi tanult, practicus ember lévén, el nem szakada aperte a töröktől [CsH 468].

2. fondorlatos; perfid; ränkesüchtig. *1662:* Az álnok practicus nemzetség sáncán kívül egy jó hajításnyi földön ... sötét éjszakákon nagy sok apró vermeket ... ásván, s virradva ... rájok kezdvén nyargalni ... meglövöldöztetnek vala [SKr 327]. *1704:* Azt is beszéli Nicodim uram, hogy a fővezért megfosztották és mást töttenek helyette, akit igen hamis practicus embernek mondanak [WIN I, 277]. *1710:* Barcsai Mihály, a mezei hadak keze alatt lévén, egyszersmind udvari főkapitány, különben is practicus kétszín ember, annyira betette vala magát mind az fejedelemnél, mind a fejedelemasszonynál, hogy éjszaka is minden audiencia nélkül akkor ment be a fejedelemhez, amikor akart [CsH 176].

II. *fn* gyakorló/praktizáló orvos; medic practician; Praktikantarzt. *1816:* Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudománynak Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus, Szem orvos, ajánlja szenvedő felebaráttyainak ... kész segedelmét [DLt 103 nyomt.].

praktizál 1. gyakorol/(gyakran) tesz vmit; a practica/face/efectua ceva; üben, etwas oft tun. *1674:* játékos seriumot, Uram, én bizony soha nem tanultam, sem nem practizáltam [TML VI, 616 Bánfi Dienes Telcki Mihályhoz]. *1740:* Hogj a talp bört meg-feszittyük, az, a régi eleinktőlis úgy practizáltatott, amint hogj más helyekenis practizályák [Dés; Jk 233b]. *1741:* Néhai Kedves Feleségem Vesselényi Susánna decessusán ... èdes Gyermekeimre Jure immediatae Successionis Szállott ... Lakatos Mihály, András, és János nevű Jobbágyit reiterált árva Gyermekeimnek à Nemes Hazának, az illyen Szinü Causákban, observálni s practizálni szokott régi jó usussa és Törvénye Szerént repetáltattam volna [Kr; TKI gr. Telcki Ádám prot.]. *1745:* itiltetett: ... hogy afféle általok többször is practizalni szokot gonoszságok refraenaltassék ... mindeniknek ötven ötven pálcza ... adjudicaltatott [H; Ks 62/10]. *1749:* (Az alperes) el feletkezven Ferjehez valo kötelességirölis, magát nősz paráznaság(na)k vétkéb(en) elegjitette, és diversis locis et temporibus ... azon gonoszságát practizalta [Torda; TJkT III. 256]. *1806:* itten Udvarhellyt minden gazdák(na)k tellyes szabadságokban állott az Vidéki szalonnákat az piatzon fel szedni ... és idegen hellyre ki-is vinni, s eztet practizálta is minden a' kinek tettzett [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Szk: *bűbájosságot* ~. *1822:* Bernárd Benedek ... Bűbájosságokat practizál rajtam [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

2. alkalmaz vmit; a aplica ceva; verwenden. *1734:* Az Könyörögtetésb(en) penig kivanyuk aszt a methodust practizalni melyet practizaltanak, Nehai Jdvezült boldog emlékezetű Reformatus Fejedelmek idejekb(en) az akkori Idvezült Lelki tanitok [Dés; Jk 555b]. *1785:* (Az erdők oltalmazásában a) jo rendett és Törvént mi is a szer(én)t practizaltunk oltalmazván azokat a közönséges Társaság jovát nem tekintő tilalmat ronto szemellyektől [Torockó; TLev. 4/11. 1].

3. intéz/végez vmit; a efectua/face; veranstalten. *1765:* (A comissarius) ugy is practizálta dolgát, hogy mikor a Militaris Esztendő kezdetin az uj Birora az uj quantumért, az emeritus Birora pedig az Restantiaért ki szállott edgyik Birora egy Executort a másikra mást szállitott ... de ... mind a két Biron meg vette Diurnumát [Kisenyed AF; Eszt–Mk Vall. 284]. *1770:* a mi helljségünk beli Jobbagyok es Sellerek Szolgalattyok egy forma volt ... a Szolgalatott Pedig ugy practizálták, hogy Keden onnan hazul ha Sz. Csehben be mentenek azon héten Pénteken hazais botsátották [Babuca Sz; IB].

praktizálás alkalmazás; aplicare; Verwendung. *1809:* Documentizált fontos Ratiokkal meg-mutattam hogy az efféle rendelésekre nem-is volt szüksége Udvarhellynek a' Szalonnákra nézve, söt inkább káros volna annak practizálása [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

praktizálhat folytathat, gyakorolhat; a putea practica; ausüben/treiben können. *1745:* az J ... gyakor helyeken Magistratus által tömlöczöztetett, meg verettetett, penitentiaztatott, orra is judicialiter ezen gonoszságáért[a] amputaltatott; de ... hogy ezen gonoszságát továbbra ne practizalhassa, à nyelve is meg tsonkáztatott [Torda; TJkT II. 66–7. — [a]Csalásért, hitegetésért].

praktizált alkalmazott; (care a fost) aplicat; verwendet. *1721:* annyira vakmerőkké lettek a parasztság, hogy majd tsak semminek velik a Tisztek parantsolattyát, az regen practizalt Articularis büntetesektől ingyen sem tartanak [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. *1726:* Quartas Szőlősi Gabor vram ő klme ... Quartasi és Malom Biroi hivatallyát dicséretesen és az Ecclesianak consolatiojara veghez vitte ... bucsuzni kivant; de az Ecclesianak eddig practizalt modgyara nézve a T. Consistorium kivánta ő klmet a mas esztendőre is meg marasztani [Kv; SRE 151]. *1735:* Erdély országi Tiszteletes Refformatus Püspők Urunk Nemes Városunkb(an) Generalis Visitatiora az eddig practizalt usus szerint gazdalkodas irant töttünk dispositiot[a] [Dés; Jk 457b. — [a]Köv. a termékek fels.]. *1746:* Ez országban pedig minden Sokadalmas Czéhetlen helyeken, az eddig practizalt Czéhek(ne)k Szokása Szerint ă posztot árulo Sátorok(na)k végiben mingyárt szakaszszanak ezen Gombkötőknek miveknek alkalmas árulásnak való helyet [Torda; TJkT III. 104 ogy-i végzés]. *1794:* Ezen fenn jól circumscribált Bóltnak eddig practizàlt, és az gyakort fenn tisztelt Uradalom által meg határozott Esztendeji Taxáját, Censussát az mostani Exarendatrix Aszszony Boznyák Kata eő Kelme tartozzék Accurate be fizettni [Déva; Ks 73. III. 27].

praktizáltat folytattat; a dispune practicarea/exercitarea a ceva; treiben lassen. *1740:* Runkon és Nagy Okloson[a] a'

Mlgs Vraság még eddig nem practizáltatta a' Korcsmárlást ez ideig, minthogj igen szegénj, és sovány Havasos heljség mindenik [Ks 89 Inv. 59. — [a]TA].

praktizáltathatik lefolytattathatik; a putea fi dezbătut; getrieben werden können. *1746:* Mind mikor certificaltatott az A. ő kglme executiora, mind mikor ki jött executiora Diaeta volt, Diëta alatt pediglen afféle processus Haza Törvénye szerint nem practizaltathatik, sőt ellene vagyon, azért méltán repellaltam [Torda; TJkT III. 98].

praktizáltatik 1. gyakoroltatik; a fi practicat; getrieben werden. *1710:* az is inhibeáltaték, az ország in natura húst ne tartozzék adni a milítiának, mint eddig, melyből sok kára következett mindenkor a hazának ... De azólta pénzül fizetik a milítiának ... s abból igen nagy könnyebbsége van a szegénységnek, bár ezelőtt egynehány esztendővel practizáltatott volna [CsH 438]. *1713:* Felette nagy abusus szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós hellyeknek lakossitól a tilalmas és fattyú-só aknáknak kinyitásában, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VIII, 194 gub-i rend. Usz-hez]. *1740:* Constal vilagoson ... az Ik(ne)k sok enormitások, abususok, úgj mint ... Vásári talp bőröknek kifeszitések, melly az előtt nem practizáltatott [Dés; Jk]. *1762:* Az Irtások(na)k és Malmok(na)k kevés benficiuma (!) ingrediallyon az 550. vftokbol álló annualis Censusnak Summájaban, valamint ennekelőtteis practizaltatott [Bukuresd H; Ks 75. VIII].

2. alkalmaztatik; a fi aplicat; verwendet werden. *1746:* az Articulus ... verbo tenus innuallya, hogy à Sovágok à Törvénj dolgában à Város Hadnagyától dependeallyanak, in usu is ab initio ugy practizaltatott [Torda; TJkT III. 38].

3. meghatároztatik; a fi stabilit; definiert werden. *1735:* Decima ... tartoznak ... Mehből, Jubol, Baranybol a tizediket ki adni; ha penig a Méh a tizet nem üti, redimáltatik, denar. 2 egj kosár, a Juhok, és Bárányak, még eddig nem practizaltatott, hogj miképpen redimaltassanak [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 22–3].

praktizáltatott gyakoroltatott; care a fost practicat; getrieben worden sein. *1710 k.:* Anno 1702 ... tavasszal lőn a fiscalis jószágokról való productio a gubernium, a tábla és a cameralis commissio előtt ... Ezért a productióért engem kárhoztattak ... de méltatlan, mert én javallottam ugyan az uramnak ezt, de ... Törvényes, articularis, és minden fejedelemtől practizáltatott dolog [BÖn. 905–6]. *1729:* A' Feleki erdőre a' Kolosvári T. Magistratustol az addig practizaltatott usus ellen Kolosvárrol rendeltettenek pásztorok, kikis a' Felekiek(ne)k marhajokat kezdették bé hajtani [Kv; SRE 158]. *1756:* meghagyatik ... az mester asztalra való költség is, csak hogy az articulus szerint ezért tartozik a céh esztendeig el várakozni, az ezen várakozásért eddig abusive praktizáltatott interesezésre való erőltetés ... abrogáltatván [Dés; DFaz. 16].

prámás szegélyezett; tivit, cu tiv; gebördelt. *1716 e.:* Vagyon ... Egy prámás fejér kendő, más égy rostos végü kendő [Fintaháza MT; MMatr. 67].

prápor templomi zászló; prapor, steag bisericesc; Kirchenfahne. *1804:* az Exponensnek Égre kiáltolag Istenét, Templomát, Prápor ít, Urvatsoráját ... mind öszve káromolta igen rut kitételekkel | Popa Vonnak Istenit, Szenteit, Prápolját könyörgéses könyvét mellyből imádkozni szokot őszve baszta [KLev.].

pravila (egyházi) törvény; pravilă; kirchliches Gesetz/Gebot. *1680:* Noha jól lehet az mi vallásunknak pravilája szerint kévántatott volna sok dolgokat megvizsgálni amaz kitétetettnek dolgai felől ... elhagyván egyéb vizsgálásokat, és consensusban vevén közönségesen az mi szentséges metropolitánkkal együtt, ím szenteltetett vladikaságra [TMÁO VI, 97 a havasalföldi vajda a fej-hez Bukarestből].

praxis 1. gyakorlat; practică; Praxis. *1742:* Falu Toja ... midő az Tot biro Faluk az halat egy más között fel oszszák, azután a Madarasi Lakosok és Po(sse)ssorok az eléb meg irt Praxis szerint szokta(na)k a' magok halbeli részekből osztozni [Mezőmadaras MT; Ks 4. VII. 1]. *1744:* jöve mi elönkbe ... Bartok Andras ... és kére bennünket, hogy azon vásárt Városunk(na)k praxissa szerént confirmalnok [Torockó; Bosla]. *1752:* Mèg eddig Soha Praxisban nem volt, hogy a Biro magára, mindenekre Commissiot extrahallyan [Kv; Szám. 69/XXVII. 13]. *1774:* Az Udvari kortsmakban egyedül csak az udvari Ital költé ell, vagy pediglen más idegen Jtalis, ha igen mitsoda féle ital mennyi, kié mennyi idötöl fogva, mellyék Udvari Tiszt Hivatallyában kezdődöt ezen Praxis [K; KS vk]. *1777:* Keze alatt lévő jobbágyokat zselléreket s más taxásokat is az eddig volt praxis s a királyi kiadott ordonatiok szerént szolgáltassa [BfN gr. Bánfi György ut. gyalui gondv-nek].

Szk: *~ba vétetődik. 1662:* Melly igazgatás mihelyen praxisba, gyakorlásba vítetődék, méltó lehet emlékezetre, hogy a tisztátalan személyek azonnal oszlani kezdettek [SKr 421] ✱ *eddig való ~. 1695:* A Kolosvári Dezma Csürben esendő minden szalma penig Quartas és Malombiro Uraimé legyen ... A kötö szalma iránt eddég valo praxis meg tartathatik jo rendben [Kv; SRE 35] ✱ *régi ~. 1738:* egj mért földre egj egj Lótól Den 12 :/: 12. Egj Emberre, egj mert földröl Den. 6 :/: régi közöttünk való praxis szerint [Dés; Jk 507a]. *1778:* regi Praxissa-is vólt az Ecclának az Ispánynak minden két esztendőkben valo bútsuzása [Kv; SRE 235] ✱ *szokott ~. 1708:* N Csepreghi S. Quartas Ur(am) ő kglme mellé ... a' Dézmai vigjázásra, es az T. Ekklésia hasznát néző dolgokra jó reménség alatt választatott N Kurtány Joseph Ur(am) ő kglme ... szokott praxissa szerent a' T. Ekklesiának immunis lészen minden ez idei dézmájátol [Kv; SRE 109].

2. *vall* törvény; lege; Gesetz, Gebot. *1662:* az hét éjszakai könyörgések után a szentírásbéli praxisok, gyakorlások szerint olvastassanak [SKr 277]. *1710 k.:* Az üdő nem valami nagy test, sem nem lélek, hanem az Istennek teremtett állati körül való gondviselésének a nap és hold teremtetések által magától az Istentől az embereknek adatott mértéke ... Maga az Isten adja ezt így elő ... és a maga szent és bölcs praxisával, gyakorlásával így authorálta [BÖn. 451].

3. szokás; obicei, datină; Gebrauch. *1700:* a' mi régi eleink(ne)k is praxisa e' dolog iránt e' volt [Kv; SRE 65]. *1749:* Én meg parantsoltam volt az Biram(na)k hogy azon idegen Berbétseket, a mennyi rész engemet illet dèzmállya meg amint másuttis az praxis [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. *1769:* comparealván előttünk Provid(us) Bartok András ő kglme ... exponálá miképpen acquirált légyen holmi Bányabéli Rèszt, és kiváná, hogy azon Klme Vásárát Városunk Praxissa szerint meg irnok 's confirmalnok [Torockó; Bosla].

4. *~ban levő* érvényes; care este în vigoare; gültig. *1770 k.:* Koronkai János nevezetű Atyankfia ... illégalis cselekedetin[a] az Verős-Kovátsság meg botránkózván nagy Zugassal fel Zendüle es praxisban levő Constitutionk(na)k meg bomolhatattlan vigora aszt keváná hogy irt Koronkai Janos a' Constititioba expressált mód szerént meg büntessük [Torockó; TLev. 9/14. — [a]A konstitucióellenes vasfútatáson].

5. gyógyítási eljárás; procedeu de vindecare/tratare; Heilverfahren. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovat ă follyo keh háborgat ... kigyő fü gyükérel valo praxissal kell elejt venni [JHb 17/10 lótartási ut.].

preadmoneáltatik előre figyelmeztettetik; a fi avertizat prealabil; im voraus aufmerksam gemacht werden. *1805:* praeadmonéáltatik, és bizonyossá tétetődik Nagyságod hogy mentől elébb ki váltatodnak[a] [Mv; Ks 92. — [a]A zálogos jószágok].

preadmoníció előre való figyelmeztetés; avertizare prealabilă; Aufmerksammachen im voraus. *1790:* Az Gerendianus Contractusban a' nyóltzad napi praeadmonitio mint a' Contractusnak edgjik essentialis Conditioja fel lévén téve ... az 8tzad napi praeadmonitio fuerat Conditio Sine qua non [Radnót KK; DobLev. III/678. 1b Csato Mihály aláírásával].

preambulum 1. bevezetés; preambul, introducere; Einführung. *1618:* Mondám még az dolognak preambulumába, hogy az én uram az hatalmas császárhoz hív, s nékem is azt hadta s én is úgy akarom magamot viselni [BTN[2] 141].

2. beköszöntő beszéd; cuvîntare inaugurală; Widmungsrede. *1679:* Nyavalyás unitarius püspököt előttünk preambulumjának kezdetin az gutta megüté fél felől Buzdon [TMI. VIII, 557 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

3. előzmény; preliminarii; Vorhergehende(s). *1618:* Mindezekről és több preambulumokból, Kegyelmes uram, ilyen conceptusom vagyon, kit hogy Nagyságodnak ilyen szabadoson írok, az Istenért Nagyságod kegyelmesen megbocsássa [BTN[2] 109–10].

preattingált előbb említett; care a fost pomenit mai înainte; vor kurzer Zeit erwähnt. *1756:* Libertinus Régeni Kis György Uram ... mind eddig sem refundálhatván a' praeattingált három forintakat; már most Titt Vásárhellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a' Nagy Enyedi Határon a' Vég Hérsán hazul felül pedig a ... Reformata Ecclesia pusztás szőlő földeinek vicinitassiban levő ugyan puszta szőlő földet [Ne; DobLev. I/271. 1a]. *1770 k.:* Koronkai János nevezetű Atyankfia ... ismet ujra tíltattattatt, hogy többé ne mérészszellyen futtatni, a' praeattingált nyoltzad fel vás Csinalás verőre de bátorságoson el mérte mondani hogy ez utannis futat a mind hogy futattattis [Torockó; TLev. 9/14]. *1775/1802:* ezen helyhez ... a praeattingált Deszu Nadosuluj nevezetű Erdőbeli resz Erdőtske situaltatvan ... a Bércznek del felől valo oldalában világosan meg tetszik hogy az emlitett ... kis rész Erdőtskère intendalják a Nagy Kristolczi Meltoságos Possessor Urak a Nagy Bükkes Erdő nevezetet applicalni [BSz; JHb LXVII/3. 96].

prebenda 1. (egyezség szerinti) természetbeni járandóság/illetmény; retribuție în natură (primită pe baza înțelegerii); Naturalbezüge (auf grund von Vereinbarung). *1618:* Eléggé böcsülnek, szeretnek az vezérek, úgy ismerem, de senki semmit nem ád, az prebendát is rosszul adják [BTN[2] 172]. *1634:* Magahoz tartozo auagy tisztiben léuő, avagy tiszty alatt, minden rendbely szolganknak praebendasoknak tölünk elrendeltetet praebendayok megh adassék [UF I, 328 l. Rákóczi György gazd. ut. gyf-i gondv-hez]. *1650:* Az Szemet birak szamara, Attam ... prebendat Hust Lib. 2 ... V. Czipot Nro 4 [Kv; Szám. 26/VI. 417]. *1666:* az Limitatio szerent mindenüt az elesnek igaz arrat megh adom ... magam praebendammal megh elegszem [UtI]. *1669:* Kapikia Bőer Sigmond ... igjekezzek ugj az ot valo praebendávalis élni, hogj mind az mi Méltoságunkat megh ne sércze, Asztalat beczülettel tarcza [Törzs. fej.]. *1683:* administrált Luczai Sándor ... Praebendára való árpakását ... Praebendára való köleskását [Porumbák F; AUt 317]. *1710 k.:* engem fejérvári kapitánynak tettek, a fejedelemasszony szép prebendát rendele [BÖn. 735]. *1718:* Szegedi Ur(am), noha az Udvarban mindenkor tiszteséges ebédgye vacsorája vala ... és a más kettőnek Praebendája minden nap ki járt ... bővön költöt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1746:* Asztalos al(ia)s Juhos János, alkudt meg à Város Házánál lévő asztalos munkájáért ... holnap szám szerint p(rae)bendára két, két véka búza egy személyre [Torda; TJkT III. 59]. *1753:* Fogattam meg Bácsnak ... Kimpán Vasziliát ... kinckis lészen fizetése fl. Hu. őt, két véka buza vetés, 4 ejtel Tőrők buza vetés, mind(en) hólnapra két véka gabonája praebendájára [Ks 18. CII Szőkefalvi Kosa Sigmond gondv. kezével]. *1845:* Az örög Sütő János ... esedezett volt Nagyságodnak praebendáért [Görgény MT; Born. F. VIIf Csíki Sámuel lev.]. — L. még AUt 306, 321, 374, 407, 515, 536, 574; UF I, 336, II, 223.

Vö. a *premonda* cimszóval

Szk: *~ kérni. 1756:* egy Prebendást ... Molduán Vonya az irt Lutheranus Pap eo Kglméhez praebenda kérni csufságba küldötte (!) volna, magától panaszolni a' Titt Praedicator eo Kglmétől hallottam [Galac BN; WLt Kertész Gergely (27) jb vall.] ✱ *~ kiosztó. 1694:* Az Pincze Ajto keozepin egy Praebenda ki oszto Ablak annakis Ajtocskaja Vas Sarkos pantos [Kővár Szt; JHb Inv.] ✱ *duplás ~. 1735:* (A pecérnek) duplas praebendaja járt [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.] ✱ *ételre való ~. 1695:* én ... Tekei Tivadar ... gjámoltalanságomba(n) az bujdosásra és koborlásra adta(m) vólt magamat, és a midőn az sok járásb(an) éhségb(en) szinte(n) el epedtem vólna ... a T. Ur Bánfi Mihály Ur(am) és Felesége T. vas Agnes Asszony eő kglmek házokhoz be fogadtanak hozzám illendő ételre valo praebendát rendeltenek [Marossztkirály AF; WassLt] ✱ *heti ~. 1675:* Eoröltette(m) megh a' szegenjek szamara, heti praebendanak ki szolgaltatasara ... husz eoregh köböl buzát [Kv; Szám. 35/I. 13] ✱ *konvencionális ~. 1749:* mint hogj zab Tavaly kevés Termett még az magam Lovamra járando Conventionalis praebendat vagj abrakot Se vettem ki [Kövesd NK; ApLt I Sükösd István lev.] ✱ *közönséges ~. 1686:* hoztanak Balásfalvárul: Közönséges, praebendára való szalonnákat, nro. 41 [Balázsfva AF; AUt 553].

2. ellátás, ellátmány; premîndă, rație de alimente; Versorgung. **Szk:** *ebek ~ja. 1657:* az ebek prebendájára vöttem mellém egy Horvát Szabó János nevü legényt ... de az emlitett két agaraknak mindenkor magam adtam ennyiek [KemÖn. 40–1] ✱ *úri ~. 1710 k.:* A fejedelemasszony igen tisztességes úri prebendát rendelt eleitől végig rabságomnak [BÖn. 684].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: illetményben adott, illetmény-; care este dat ca premîndă/retribuție în natură; als Bezüge gegeben, Bezüge. **Szk:** ~ *abrak. 1681:* Vajda Hunyad vára ... Praebenda abrak mirishez valo apro fa kupa Nro 2 [Vh; VhU 502, 514] ✱ ~ *árpakása. 1684:* Praebenda árpakását, cub. 1 [Porumbák F; AUt 323] ✱ ~ *bor. 1650:* (A) prebenda bor melle Vitettek ... Gyertjat Nro 4 [Kv; Szám. 26/VI. 417]. *1687:* administrált praebendabor seprűbül [Fog.; AUt 519] ✱ ~ *búza. 1724:* Ket kőből prebenda buzat ki attam Sz: Leleken s egy kőből ebed vekat [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1796:* Fogadtam meg Szilágy Csehi Joszágomba kertésznek ... Szász Jánost, kinek is Esztendei Fizetést igértem e szerint 1o Kesz pénzt harminc ~ 30 Vonás Forintokat ángarianként ... 3o Minden Holnapra két véka praebenda buzát, és Tésztának valo tiszta buzát egy kőblőt [Kraszna Sz; IB. E. Zoványi kezével] ✱ ~ *cipó. 1657:* Erogalvan a' Kulcsar altal Prebenda Czipo sütesre Lisztet, Cub. N(o) 85 Percipiáltam eo altalla, minden keobölböl köz Czipot, N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6]. *1674:* Az masikban[a] praebenda cziponak valot lisztet cub. 3 [A.porumbák F; UF II, 602. — [a]Szuszékban]. *1725:* Ezen főző Aszszony mellett ugjan Csak szolgálott kellett tartanunk, a ki Szapult, és p(rae)benda Czipot sütött s mosogatott, Kinek fizetése ... Flor. 8 Den. 63 1/2 [K; TKl] ✱ ~ *csizma. 1681:* Saru, ket bokor ... Praebenda Csizma, egi bokor [Vh; VhU 846] ✱ ~ *gyertya. 1722:* Asztali gjertya három ... Praebenda gjertya kettő [Katona K; Utl]. *1820:* Udvar szükségére praebenda Gyertyák(na)k 42 1b. Fadgyu [Déva; Ks 105. 150] ✱ ~ *köleskása. 1684:* administrált fogarasi udvarbíró ... Praebenda köleskását cub. sax 2 [Fog.; AUt 309]. *1686:* administrált Luczai Sándor ... Praebenda köleskását, cub. 2 [Porumbák F; AUt 535] ✱ ~ *liszt. 1723:* p(rae)benda Líszt is erogalodat az ő kglmek Cseledgjek számokra [K; TKl]. *1819:* egy Élés Kamra, melyben tanaltatik három szuszék, melyek kőzzül edgyikben vagyon 20 véka prebenda liszt [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *ló. 1756:* praebenda Lovak után való Szekér kettő [Ks 92. I. 32 Dévai kúria leír.] ✱ ~ *méz. 1687:* Ebesfalvárúl praebenda mézet kilencz vedret, vas 3 [Ebesfva; AUt 568] ✱ ~ *sertés. 1834:* Az 15 véka Tejes Törökbuzát Az Prebenda Sertesek meg hizlalására ki adt(am) [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.] ✱ ~ *szalonna. 1684:* administrált fogarasi udvarbíránk Praebenda szalonnát tizenötöt [Fog.; AUt 306]. *1685:* Praebenda szalonna 14. cont. libr. 500 [Balázsfva AF; AUt 297]. *1687:* Item eljövetelünkkor administrált ... Praebenda szalonnát nro. 8 [Ebesfva; AUt 575] ✱ ~ *szita* prebenda lisztnek való szita. *1780:* A Sütő házban ... Prebenda szita hitván 2 [Bethlen SzD; BK] ✱ ~ *vereshagyma. 1684:* administrált Fábián uram ... Praebenda vereshagymát, cub. s. 1 [Balázsfva AF; AUt 373]. *1685:* Románai udvarbíránk administrált ... Praebenda vereshagymát, cub. 1 [Komána F; AUt 329].

prebendaosztás illetményosztás; distribuirea premîndei; Bezügeverteilung. *1681:* Also Pincze gerendas, padlasos. Ajtaja ... ezen nagi ajton levő, praebenda osztáshoz valo kis ajtocskais vas Sark(os) heveder(es) [Vh; VhU 528].

prebendaosztó I. *mn* **1.** illetményosztó; pentru distribuirea premîndei; Bezüge verteilend. **Szk:** ~ *ablakocska. 1648:* Az aytonak közepin vagjon kis praebenda oszto ablakoczka [Porumbák F; UF I, 889].

2. ~ *gazda* (lakodalomban) ellátást kiosztó gazda; persoană însărcinată cu distribuirea bucatelor (la nuntă); (in Hochzeiten) Versorgung verteilende Person. *1736:* (A lakodalomban) az alábbvaló cselédeket ... számban vették ... azoknak is külön praebenda-osztó gazdájok volt [MetTr 385].

II. *fn* ellátást kiosztó személy; persoană însărcinată cu distribuirea bucatelor; Versorgung verteilende Person. *1736:* (A cselédek) mikor az prebendáért mentenek, az gazdák[a] azoknak czédulát adtanak, vitték a prebenda-osztóhoz, és ott mindent annyit adtanak, az mennyi az czédolában volt [MetTr 405–6. — [a]A temetési ellátás intézői].

prebenda-pótlás illetmény-kiegészítés; completarea premîndei; Bezügergänzung. *1688:* Dési Kovács János erogált pénzt praebenda pótlásra fl. 21, 64 [Fog.; AUt 532].

prebendás I. *mn* **1.** illetményes, illetménnyel szegődtetett; care (pe bază de învoială/tocmeală) primește premîndă; mit Bezüge, Bezüge bekommend. **Szk:** ~ *cseléd. 1716:* Maga prebendájára ugj a prebendás cselédek számára is sert főzesse(n) és tarcson [Erked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1735:* A Falu portiója, mindenkor a Compossessor Urak Tisztei előtt vétettessék fel, az ország constitutiója szerént, főre Marhára és Vetésre ... ide nem értve ... a Compossessor Urak gondviselőit, Birait ... a Conventios es praebendas Cselédeketis [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 15]. *1753:* nem kel vala engemet pirangatni leveliben, mert nem vagyok praebendas tseledgye kigyelmednek [Lőrincfva MT; SLt Suki László Gálfalvi Ádámhoz] ✱ ~ *szolga. 1736:* (A lakodalomban) az vendégeknek bizonyos szolgái mentenek az prebenda-osztó gazdához, és annak számban adták, hogy az ő uroknak az szállásán hány prebendás szolgái vadnak s hány lova [MetTr 385] ✱ *udvari ~ cseléd. 1744 k.:* Udvari praebendas tseledek kiket az Urok Poszto köntösben jártatnak: Kocsis, Szakács Inas etc. [Miklósvárszék; INyR] ✱ *udvari ~ pakulár. 1744 k.:* Az udvari praebendas Pakularok: Fekete Janos Cserei Janos uram oszkotarja. Olah Janos G. Kálnoki Damokos Arvai Oszkotarja ... Mircse Mihály Az ur Daniel Ferencz oszkotárja [uo.; i.h.].

2. illetménnyel járó; (slujbă) cu premîndă; mit Bezügen verbunden. **Szk:** ~ *szolgálat. 1733:* külgjék s hajcsák ki telekeiken lako ... szellerit Jobbágyit ... Excepto az kik praebendas szolgálatb(an) nincsenek [Dés; Jk].

II. *fn* illetményes cseléd; argat care (pe bază de învoială) primește premîndă; Bezügeknecht. *1634:* tisztiben léuő ... minden rendbely szolganknak praebendasoknak tőlünk elrendeltetet praebendayok megh adassek [UF I, 328 I. Rákóczi György gazd ut.]. *1644:* egi negluenes borral meg erik egi holnapig touabis az preuendasok [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. *1672:* Ebbe kell tudni a praebendásokra kiadatott tizenhárom ejtel bor árát [AUt 57]. *1674:* 1 Septembr(is) adtam praebendasok Dolmanya álá Tizen öt singet ~ ul. 15 [Utl]. *1688:* Praebendasoknak: ez mosta(n) itt lévő vendégeknek az tizenkét napok alat megjen ki tyuk nro: 84 [Radnót KK; Utl]. *1777/1780:* vagyon ... Allodialis Szánto Földetske, melly a Praebendásoknak szokott ki osztatni [Alparét SzD; JHbK LII/3. 96]. *1797:* A' Curiához tartozo Majorosok Praebendasok[a] [Cege SzD; WassLt Conscr. 681. — [a]Köv. 18 személy fels.]. *1840:* Buza Termés 1839röl 1840re tsak annyi ment mennyivel aratásig a' cselédek usorások Praebendások meg érték [Szentbenedek (AF) körny.; MMatr. 123].

prebendázás illetményosztás; distribuirea premîndei; Bezügeverteilung. *1662:* Vallis uramnak iratok mindjárt Kemény Simon urammal az felső várbeli praebendázás felöl s Kegyelmedet mindjárt tudósítom [TML I, 346 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prebendáztatás illetményosztás; distribuirea premîndei; Bezügeverteilung. *1722:* Már ... kaszáldogalnánk, kgd dispositioját várom az kaszások(na)k praebendáztatásarol [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

prebitor *diákny* cipóosztó; distribuitor de pîine; Brotverteiler. *1870 k./1914:* Prebitor: a kollegium által alapitványból, patronusok, gondnokok gabona deputátumából ... házilag süttetett ... egy fontnyi cipók sütésének s 1–2–4 darabonként kiosztásának felügyelője, elszámolója; becsületes néven „cipóosztó" [MvÉrt. 33].

precedál megelőz; a preceda; vorausgehen. *1704:* az inctus asserálá azon articulust, hogy nem is lehetett volna megfogni secundum articulum praecitatum, de ha még árultatásban benne találtatott volna is, mégis praecedálni kellett volna az evocatiónak a megfogást [WIN I, 158].

precedencia elsőbbség; prioritate; Priorität. *1746:* A' Tekintetes Pünkösti György uram hajadon leányi Susánna és Sára Aszszony és Nemzetes Kispál Györgyné Aszszonyom között oriálodott controversiának fundamentuma lévén a' gradus és praecedentia: nem tudja maga Spartajanak (így!) a' Szent Quindena a' Nobilitaris gradust és praecedentiat dirimalni [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. *1748:* az Haromszéki Ekklesiakban minden haboruság eleitöl fogván többire az Praecedentiak üzéséböl szokott orialodni [Hsz; i.h.].

precedencia-kívánás elsőbbség-kérés; pretenţie de întîietate; Prioritätsanspruch. *1736:* Akkor nem vala ez a mostani fertelmes praecedentia-kivánás, azért is az kit megkénált az gazda hogy mosdjék az meg másokat kezdett kénálni, hogy mosdjék, uram kegyelmetek[a] [MetTr 324. — [a]Az étkezés előtti kézmosásra von.].

precedens megelőző; precedent; vorausgehend. *1599:* Amy az Makon valo dolgat nezy ez Huzar Illionak affeleol vgy vall minth az proximę praecedens testis [Kv; TJk VI/1. 279]. *1648:* Dem(i)tru Barbat ... Ez is eoregh vilagtalan Boer avagy szabados mint az praecedens [Porumbák F; UF I, 860]. *1681:* Mint hogi ez mostani Urbarium csinálasa, meg ujitasa, quo ad antiquitatem a' praecedens Urbariumokkal conferaltatott es sok dolgokra nézve accomodáltatott is, azert ha ki valamely dolgot ... circa praeterita tovab akarna investigalni, tekincse meg az előt valo Urbariumokat | Noha ezen hunyadi Taxasok kózót vannak ollyanokis, kik Taxajok mellett szolgalni tartozna(na)k, mind azo(n) altal azok felöl à hites Birok, se most, se ã praecedens Vrbariumba(n) semmi rela(ti)ot nem töttek [Vh; VhU 3, 70]. *1741:* Vagyon két darab Erdőis most kézdvén epülgétni, mivel az P(rac)cedens Tisztartok, kivalt Balog Janos Vr(am) maga hazahoz ... erőssén el hordotta volt [Mocs K; JHbK XLIX/25].

preceptor 1. tanító; învăţător, preceptor; Lehrer. *1662:* Az iskola[a] már azelőtt jó idővel classisokra rendeltetett vala, az deáki szép tudományi minden mesterségek különkülön való hűséges praeceptorok, tanítómesterek által nagy hűséggel, szorgalmatossággal taníttatnak vala [SKr 422. — [a]A váradi]. *1704:* Azt is ma hallám, hogy a generál hírével és az urakéval küldené el Teleki asszonyom a fia praeceptorat az urához [WIN I, 236]. *1734:* az Barcsai János Ur(am) Tutora Teleki Joseff Ur(am) légjen, ès az Joszagot az Ur administraltassa, de magát Barcsai János Ur(a)mot N. Mlgos Groff Teleki Pál Ur(am) vigje el és tarcsa s Kolosvárt tanitassa velem Praeceptoraval s két inassaival egjütt [Kv; TKI Andreas Huszti (34) vall.]. *1823–1830:* A conjuncticába praeceptor volt Telegdi Mihály, egy öreg legény és, amint hallottam, tudatlan deák [FogE 79]. *1852:* Tegnap temeték el a' gyermekek preceptorát Kis Andrást [Kv; Pk 6]. *1870 k./1914:* Praeceptor: publicus, a köztanitó (juratus), ki az osztályokban tanitott: és privatus, a ki a tanvezető által év elején hozzá kiosztott tanulókat ... a következő tanórákra kiszabott leckékre, feladatokra (pensum) előkészitette [MvÉrt. 32–3].

Szk: *deák* ~ latin tanító. *1758:* szegeny nagyanyám ... 1728-tól fogva 1731-ig a collegiumban tartott ... Mely kevés idő alatt volt egy Köröspataki Mihály nevü deák praeceptorom, kemény ember, de igen jó tanító [RettE 61] ✱ *grammatikabeli ~. 1823–1830:* Volt közöttünk egy Magyari János nevü grammaticabeli praeceptor, tréfás ember [FogE 127] ✱ *klasszisbeli ~. 1823–1830:* volt egy más jövedelmem Nundinale vagy Sokadalmi ajándék név alatt, mely szerént minden tanuló a classisbeli praeceptornak adott legalább három krt egy-egy Sokadalmon [i.h. 120–1] ✱ *logikabeli ~. 1823–1830:* ő mind csak parancsolta[a], hogy irjunk orációt. Utoljára declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praeceptor nem vagyok parancsolatja alatt [i.h. 294. — [a]Zilahi Sámuel prof.] ✱ *magyar ~. 1823–1830:* Ezután beindulok az asszonyhoz[a], s az ajtóba megállva, hallom, hogy a leányok Ágnes ... azt beszéli, hogy a magyar praeceptor azt mondotta, hogy ő nem eszik abból a locsadékból [i.h. 112–3. — [a]Szentpáli Eleknéhez] ✱ *privátus ~. 1710:* Lészfalvi Bálint (kit Isten boldogítson) vala privátus praeceptorom [CsH 139–40]. *1823–1830:* Ezen esztendők lefolyta alatt kamarabeli, vagy amint másként nevezik privatus praeceptorum volt Szigeti Mihály uram [FogE 80] ✱ *szász ~* német tanító. *1823–1830:* Mikor az urak bent laktak Marosvásárhelyt, az udvarból küldöttek ebédet, vacsorát, de a cipót sok szitkozódásokkal küldötte egy Dósáné nevü öreg gazdasszony, mert apró volt, lágy is volt, a gyermek szüntelen hordotta, s mi is a szász praeceptorral sokat ettünk meg [i.h. 116].

2. vn v. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înainte de numele sau numele + prenumele cuiva în sensul dat la 1; vor Familiennamen oder Familien- und Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1724:* P(rae)ceptor Huszti András ... fizetésett ... lévalta Flor. 30 [K; TKI]. *1755:* Praeceptor Bodoki Ur(amna)k az utobbi vásárlás(na)k árát visza forditott(am) [TL. Teleki Ádám költségnaplója 44b].

preceptori tanítói; de învăţător/preceptor; Lehrer-. *1779:* a' Mostani praeceptor Kontz felettébb alatsonitatta 's gyalázta maga praeceptori sorsát s állapottyát [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.]. *1823–1830:* Az anyámnak volt ... egy testvére, Verestói Sámuel ... Az apjától, anyjától kicsiden maradván el, a szüleim nevelték, előbb a kollégiumban taníttatták, amint praeceptori quietantia listából kitetszik, négy esztendeig [FogE 71–2].

preceptórium parancslevél, perfelvétető parancsolat; dispoziție de constituire a procesului; Befehl für den Prozeßbeginn. *1671:* az praeceptorium elle(n) valo contentiok ne(m) ez also Colosvari forumot illetik, hane(m) az felső Vármegye széket concernallyák [Kv; TJk XI/1. 132]. *1723:* akarvan engemet Gyamaltalan árvát csak hurtzalni praeceptoriummal apelálták, hogy az perfojás kőzben az Malom magára el pusztuljan [MbK 163]. *1822:* ha Praeceptoriumat nem Nyerhettünk [JHbB M. 48].

preceptoroskodik tanítóskodik; a funcționa/lucra ca învățător; als Lehrer tätig sein. *XIX. sz. eleje:* En ide eleb subscribalt Nemes személly ötödfél Esztendeig az Mlgs F. M. suki suki János Ur Udvaráb(an) praeceptoroskodván tisztességesen és betsülettel mindeneket meg fizetett az mi illett melyről énis Quietalom [SLt XXXVIII]. *1823–1830:* Szegedi Sámuel gróf Bethlen Lajosné fiai mellett sok esztendőig praeceptoroskodván, amit a kollégyomban tanult volt is, elfelejtette [FogE 287].

preceptorság tanítóskodás; funcția de învățător; Lehrerschaft. *1710 k.:* Ezt ... én a szegény fiam Bethlen Mihállyal próbáltam talán Tőke-Vásárhelyi uram praeceptorsága alatt [BÖn. 543–4]. *1823–1830:* monda az úr[a], hogy a praeceptorság nem olyan, mint a béresség, hogy az ember esztendő-betöltésre szoríttassék | (Gr. Bethlen Pál) fösvénységének már több jelét tapasztaltam. Nevezetesen nekem a praeceptorságért szeptemberig 100 Rhf. fizetés volt igérve. Mégis mikor elindultunk, azt sem adta ki egészen [FogE 114, 153. — [a]Szentpáli Elek].

Szk: *~ot visel. 1800:* Doktor Horvath ... Prétzeptorságot viselt az ö Excellentiája Mlgs Udvarában [Márkod MT; IB. Gombási István lev.] ✱ *udvari ~. 1823–1830:* Másnap el is jött a mester Vályi Pál maga négy lovával, szekerével és elébb vele megkurtíttatván eddigelé copfba viselt hajamat, mert elöl a fejem tetején már még udvari praeceptorságomtól fogva el volt vágva [FogE 274].

précesz (reggeli) házi istentisztelet; slujbă religioasă oficiată la școală; Gottesdienst in der Schule. *1870 k./1914:* Preces, precor: házi isteni tisztelet, mely régebben mindennapos volt, összekötve a theologusok próba beszédeivel [MvÉrt. 33].

precinál előénekel; a cînta înaintea altora; vorsingen. *1657:* az oláhúl való eneklest a Karansebesi és Lugasi ecclesiaknak enekek szerint peragálya, maga cantorkodván vagy praecinálván [Fog.; UF II, 186].

precipitál 1. siettet; a precipita/grăbi; beschleunigen. *1679:* Tudja Kegyelmed s ő kegyelmek tudhatják, minémű nagy indulattal fáradoztunk s fáradunk most is, mint az nemzet lelki-testi szabadságát jó karban álléthassuk és egész securitással bocsáthassuk vissza ő kegyelmeket édes hazájokban s mégis némelyek nyughatatlanságokkal praecipitálják vagy akarják veszedelmeztetni az jól kezdett dolgokat [TML VIII, 464 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1761:* Júniusban írtam vala, hogy holt meg a szegény Endes Miklós. De ezen diaeta alatt holt meg s az a híre, hogy doctor Balika curálván, praecipitálta az curával [RettE 127].

2. *~ja magát* elsieti magát; a acționa (prea) în grabă, a se precipita/pripi; sich beeilen. *1667:* Az fejedelem az odaki valókat biztathatja-e? Igenis, az én követségemet, az mivel jártam, rendesen értésekre adván; de meg kell írni, ne hirtelenkedjenek, magokat ne praecipitáljak rendeletlen involutiokkal [TML IV, 169 Baló László Teleki Mihályhoz].

precipitálódik elsietődik; a se precipita, a fi grăbit; beschleunigt werden. *1677:* az Kegyelmed discretiójára bizzuk ezután is ott a dolgokat; igyekezze úgy kormányozni, míg már az portáról ez ultimaria válaszunk megjő, ez az igy ne praecipitálódnék s ne esnék megorvosolhatatlan veszedelemben [TML VII, 434 a fej. Teleki Mihályhoz].

precipitáltat siettet; a precipita/grăbi; beschleunigen lassen. *1672:* megmondottam az úrnak, hogy az nehány hajdút nem kellene idő előtt praecipitáltatni és elveszteni, mert az ő kegyelmek mostani intentiojok egészlen csak az magok veszedelmeket siettető alkalmatosságot szerzi [TML VI, 99 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

precipuus bizalmi személy; persoană/om de încredere; Vertrauensperson. *1704:* azután visszahívatván a követeket, adá tanácsul ... hogy csak praecipuusoknak mondják meg, ne mindennek [WIN I, 136].

precitált fennebb idézett; (care a fost) citat mai înainte; oben zitiert. *1716/XVIII. sz. köz.:* az Approbata-beli Articulus Parti. 4 Tit. 1. Arti. 78 ... igy qualificaltatik ... az mi a Verekedést, és egyébb ahoz hasonlokot illeti az illyen szinű dolgok nem az Dn(u)s Terrestris Forumán az p(rae)citalt, és eddig ugy értette Articulus szerent igazittassanak, hanem az Var(me)gye Tisztei procedallya(na)k ellene [TLev. 11/1 ogy-i végzés]. *1776:* hogy ... a' p(rae)citált Törvénynek és a' közönseges igasságnak elég tétetödgyék; Tessék az emlitett ... Magyar Bogátai határnak periferiájában lévö Commune Terrenumokat ... fel osztani [BSz; BetLt 7].

precízió pontosság; precizie; Präzisität, Genauigkeit. *1819:* Annyit galagyol öszve ez az okos Rhetor minden Rend és precisio nélkűl [KLev.].

preckelő locsoló; stropitoare; Gießkanne. *1837:* Egy preszkelő, és egy Szén szito [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

préda 1. hadizsákmány; pradă de război; Kriegsbeute. *1562:* a budai bassa azon nyáron eljöve Szakmár alá és megszállá Szakmárt, és a benne lévő sok préda mind elége [ETA I, 18 BS]. *1583:* Erthe woltunk hogy az mit a prędaban nálok találnakis egybe kerestesswk [BáthoryErdLev. 115]. *1614:* kellett kedvének, hogy fejedelemséget és praedát keressen, s azért ment Havaselföldére [BTN[2] 73]. *1653:* a tatársságnak nagyobb része haza ment vala a prédával | Midőn azért a hajduk a prédával nagy békével elmentek volna, tehát elé jöve a szegény anyám gyermekivel együtt [ETA I, 42 73 NSz]. *1657:* az magyar hadak is megunatkozván, s nem annyéra megfáradván, mint megtöltekezvén prédával, igen kezdettek vala zúgolódni és békételenkedni [KemÖn. 45]. *1662:* Bőjthi István ... Pankotánál nagy jó szerencsére talált vala ... és nagy sok prédával, fölovakkal, néhány török zászlókkal jött vala vissza [SKr 432]. *1703:* Az ittvaló németek ... jöttek a Kővár körül gyűjtött prédával haza mintegy 1 órakor [Kv; KvE 279 SzF]. *1710:* (A törökök) minden sátorokot, lovokot, praedájokot odahagyván, sergenkint szaladnak vala | A német

penig nagy nyereséggel és sok praedával megrakodván, visszamene [CsH 172, 189].

Szk: *~ra kel* (hadi)zsákmánnyá válik. *1662:* Házánál valamit föld alá való pincében nem talált volt rejteni, mind ö[a], s mind más akárki, mindenek prédára költ vala [SKr 227. — [a]Görgey Jób]. *1752:* ami Vas réz onn és egyébb dragabb eszközököt futva bé vihetett Szebenbe be vit, a' mi kün maradot prédára költ [Beszt.; Told. 37/44].

2. zsákmányolás; prădare, pradă; Beute. *1678:* nehéz az ördög fiait rávenni, mert rettenetesül rá szoktatták az praedára őket [TML VIII, 55 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

Szk: *~ra kibocsát. 1678:* az hadakat úgy elszélesztette s kibocsátotta praedára Vesselényi Pál, az vidék teli vélek [i.h. 54 ua. ua-hoz] ✱ *~t tesz. 1710:* a bányavárosokra ütvén, mind aranyból, ezüstből felette nagy praedát tesznek [CsH 155] ✱ *vki ~jára jut. 1710:* Sokan veszének ott[a] a háromszékiek közülök, minden marhájok, egynehány száz szekerek, rajtok levő egyetmással együtt a németek és rácok praedájára juta [CsH 395. — [a]Ojtoznál].

3. pusztítás; pustiire, distrugere; Vernichtung. *1784:* más nap nagyobrais harapozván felénk ujjabban ismét mindgyárást tudositást küldöttünk a Mlgs V Ispány Urhoz instálván segedelmet is a' fel támadatt 's predára rohant olásag ellen [Torockó; TLev. 4/12]. *1835:* A moderatus Lignationis Usus meg engedtetik ugy hogy az Erdö rendibe ne vágattassék hanem csak imit amot ritkitva az Hajto jelen letibe oly vigyázattal ritkitva vágattassék, hogy az által az Erdökbe preda és semi kár ne essék [Sófva BN; Somb. II]. *1842:* à töltés ... nem egyébb, mint ... halado korunk czègereztetésere mindenfeliböl öszve hánt, 's a' víz praedájára kitett Tömeg [Kv; KmULev. 2 László János mérnök nyil.].

Szk: *~ra hagy. 1655:* Ezert citaltattam az szent szek eleiben az meg nevezet Kalmandi Annat, Nem regen hon nem letemben titkon, hirem nelkül hazamtul el ment, hazamot, jovaczkaimot praedara hagyvan [SzJk 74]. *1657:* semmiképpen azt nem cselekedhetem, hogy mind Nagyságod, s mind én elmenvén, nem igaz pásztoroknak ítíltessünk, és prédára hadjuk fejetlenül az kereszténységet és édes hazánk fiait [KemIr. 314] ✱ *~ra hány. 1710:* minden javokot, egyetmásokot a gyalogság a commendánsnak és officéreknek prédára hányá | (Béldi Pál) Havasalföldiben mene által, feleségit, fiait idchagyván nagy nyomorúságra, akiket megfogának és mindenit praedára hányván, bodolai várát töböl kihányák [CsH 58, 137] ✱ *~ra hányatik. 1710:* minden jovak, egyetmások praedára hányatván, feleségek, gyermekek ... csaknem mezítelenül kicsapatának [CsH 97] ✱ *~t hány* (el)pusztít. *1661:* Jelentven elöttünk Radak Laszlo Ura(m) minemü sok karokat ... sok izben vallottak volna ... legh utolszor ... az Magyar orszagi hajduk miat, kik hatalmasul hazara menven mindenekben prédát hányva(n) Paripait el vittek volna [Dés; RLt O. 5] ✱ *~t hányathat* pusztíthat. *1662:* ha az olly megátalkodó papi vagy világi középrend leszen ... az ollyanokat, valamint akarják, úgy büntethessék és minden javaiba jószágaiba praedát és zsákmányt hányathassanak [SKr 280] ✱ *~t tesz* elpusztít. *1662:* Valamijükhöz férhetett, valami jószágukat megkaphatta, mindenben prédát tett [SKr 101]. *1818:* A Zabjainknak az Egérek Hasonfelét lé rágták Nagy Prédát tettek benné [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

4. könnyen bárki kezére jutható/elprédálható dolog/vagyontárgy; pradă uşoară; leichte Beute. *1614:* akárkinek vagy házánál vagy házán kívül találták marháját[a], az csak préda volt [BTN[2] 57. — [a]1609-ben Báthori Gábor emberei]. *1784:* Fejérvárt ... majd mindenem praeda ... sőt minden szempillantásban várom, hogy magamot is ki vezessenek házamból [HalmágyiNIr. 652 gr. Toroczkai Susánna a főispánhoz]. *1785:* Nagylaki Házambol el szökvén Első Feleségemtől valo Léányom Dobolyi Susánna, Házamat fel verték ... minden koltsaim, Tseledeim kezek alatt, bitangjába, és záratlan predájára mindeneknek [Nagylak AF; DobLev. III/600. 2].

Szk: *~ára kel. 1675:* (Az árvának) többire minden juoacskay praedara költenek az sok kezen valo megfordulasanak miatta [RLt 1] ✱ *közönséges ~vá lesz. 1792:* az Hora lármának alkalmatosságával valamint egyebek, ugy az tilalmas erdöis közönséges praedává nem lett [Lapusnyak H; Ks 79. XXXVI. 3].

5. *a tűz ~ja* a tűz martaléka; prada focului; Beute des Feuers. *1811:* Ezen Templomba is hagyott puszta falat A' Tüz, 's ezt mivelte három óra alatt; Hogy e' vólt még égyszer a' tüznek prédája, Mutattya egy ajtó-félnek szenes fája [ÁrÉ 170]. *1840:* Ungvari György Ur kérdezöskedet — nintsen é Gyanum Feleségemre ... mondám — hogy házam népét Gyujtogatonak nem tudom — édjikünk se ki volna — az a' bolond — ki a' maga Joszagját tüz predájává tégye [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

6. prédaság, prédálás, pocsékolás; risipă; Verschwendung. *1752:* ha tetzik ö Excell(entiajának) az én szolgalatom, saltem in eö: bibelögyem az Ratiokal, meg mutatom ha élék azakból hogy mitsada praeda vólt az szolgálatyak, Tiszteinek [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

7. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: zsákmányként szerzett; care a fost însuşit/obţinut prin pradă; als Beute bekommen. *1704:* Ma eleget árulának a németek a préda egyet másból, akit a szegénységtől prédáltanak [WIN I, 236].

◇ **Án.** *1676:* Praeda (vizsla) [EM XLIX, 536].

prédál 1. fosztogat, rabol; a prăda/jefui; plündern. *1657:* árpasendülés-tájatt egy lengyel marsal Lubomirszky egynéhány ezered-magával Munkácsnál bétüte, és sok népet le vága, égete és prédála egész Szakmárig a németekkel [ETA I, 162 NSz]. *1662:* Doceallia az Detentus Czyszer Mihaly hogj eo Czerjek Pal Vr(amna)k se hazat nem Invadalta sem Jovait nem praedalta [Sszgy; HSzjP]. *1703:* a kuruczság ... a Maroson tul valo földön, egész Görgénytül fogva le Fejérvárig s továbis, csak széltiben nyárgalodzik, p(rae)dál, s marhát hajt [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nszböl]. *1704:* Fogarasföldén sok kurucok jártanak és sokat prédáltanak [WIN I, 71]. *1710:* mint hogj az Rátz Kattonak ellen igen sok az panasz ... Kglt(e)k publicállya mindenüt, hogy akár Németh, akár Rátz Kattonák Passus nélkül járni s valamely helyre be menni s ott bé szállani, s alkalmatlankodni, praedálni, vagj fosztagotni deprehendáltatik, mindjárt arresztáltassék és az közzeleb valo Com(m)endanshoz vitessék [KvLt I/198 a gub. Nsz-böl]. *1711:* (Az udvarház) teli sok gaz katonákkal; rútúl praedáltak [SzZs 289]. *1742:* Tudgyaé ... hogj ... Kifor Ilianak ... marháit, javait ... praedalták, hordották ... hová és ki keze alá vitték ... ? [KSz; Tl. 42 vk]. *1756:* egész Télen itt lakot, et ivut prédálták az Urat [Esztény SzD; Told. 29].

2. (el)pusztít, tönkretesz; a distruge/devasta; zunichte machen, vernichten, zerstören. *1756:* Aztis tudom bizonyoson hogy Balog Uram ökrei, Tehenei, Sertéssei az Me(ltósá)gos Uraság Csürít dultak, predálták, s pusztitották

[Nagysomkút SzD; TKI Pap Gábor (28) jb vall.]. *1762:* ki Disznai, Malaczai, Pujkái, Ludgyai Praedálnak ... teszneké kárt a határban végig czabalvan az Mezőt ? [Peselnek Hsz; HSzjP vk] | Rápolti Joseff Uram ottan lakik, az ökegyelme Ludgyai, Disznai, Pujkai, Bornyai szüntelen a Határban czágolnak, Praedálnak [uo.; i.h. Laurentius Opra (24) jb vall.]. *1767:* Eő Nga ... tsak maga hasznáért tiltotta el azon ökör tilalmast ... maga heverő kantzáival ellenb(en) éteti, es praedálja azon ökör tilalmast [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 14]. *1771:* talám nints Istened hogy à Czárinát à Teheneddel ugy predalod [Bukuresd H; Ks 114. 61. 142]. *1783 k.:* nem szünnek a' ... Parasztaknak meg tölt Gazdái az egész Határon lévő erdöket praedalni [Torockó; TLev. 4]. *1807:* gyümölts termö fáit rongálták, hajigálták, ágait azoknak rontották, tsemetéit pusztitották, gyümöltsét predálták [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13]. *1814:* Tudja é ... hogy a ... Kis aszszony Körtvéllyfájia[a] ... árendába más által biratott Joszágát valaki csipte, harapta, és foglalgatta volna ? Vetéseit és Kaszállóit kártékony modra marháival étette és prédálta volna ? [LLt vk. — [a]MT].

Szk: *szabad kényére ~. 1822:* Itt ... kiki szabad kényére praedálja a' határt [M.zsombor K; Somb. II].

prédálás 1. rablás, fosztogatás; prădare, jefuire; Plünderung. *1653:* mikor a császár sátoraihoz közelgettek volna a sok rendetlen nép, oda is akarnak rohanni, de a bennek lévö 40 ezer jancsár öket ... úgy lőtte a mint akarta ... a tatársag és a 40 ezer kopjás ... sebessen indultak, és a prédáláson a rendetlen sokaságot csak tapodtatta és verte, le is vágta a kit győzött [ETA I, 49–50 NSz]. *1668:* ebben az el mült veszedelmes üdőben ugy mint 1659 esztendőben Bethlen János Uram szálla be ... novayban ... szekelyekkel, de nem tudom hány zászloval ... aztis tudom bizonyoson hogy elégh praedalást cselekedtenek [Novaj K; BfR 57/1 Paulus Sos (38) prov. vall.]. *1701:* Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentjéből hat Compagnia kgls Vrunk eő Flgē ellen rebellálván ... Faluknak felverésével és nagj predálással s sok gonoszsággal Török országra és más hellyekre el széllettenek, és tartunk attol, hogj ide Erdélybenis bé hatnak [UszLt IX. 77/30 gub.]. *1704:* a múlt szerdán Toroczkai István uram 53 zászlókkal beszállott volt Enyedre, ahun is a kurucok sok prédálást cselekedtenek [WIN I, 65]. *1710:* nagy erővel ... Galga szultán bejö Kolosvárhoz ... Onnan kiszéledvén az országra ... szörnyű praedálást, marhahajtást, fosztogatást cselekedtenek [CsH 234–5]. *1784:* (A lázadás) midön ... in hoc A(nno) 1784. Diebus 10 et 11 9bris a Bedelei és Gyertyánosi határakra bé hatolt volna ... az ottan lévö Uraság joszágaiban pusztitásokat és prédálásokat kezdettek tenni [Torockó; TLev. 4/12].

Szk: *~nak esik. 1662:* Azon következö éjszaka a jancsárok a prédálásnak esvén, valahol mi helyek, rekeszek, boltok, pincék volnának, mind felverték [SKr 619].

2. pusztítás, tönkretétel; distrugere, devastare; Vernichtung, Zerstörung. *1781:* némely gazdaemberek a magok nyilvánvaló károkra ... üdö elött és éretlen le szokták szedni törökbúzájokot. Amely miá sok praedálás esik az egész határban [Árkos Hsz; RSzF 156]. *1803:* az Nagyságod Tisztye Semmit nem gondolván azzal melly keményen tilalmazzák minden Hazai Törvények a mások javainak el ragadozását, s kivált is nevezetesebben ... a Tilalmas erdök(ne)k praedálását [Ádámos KK; JHb XIX/64]. *1804:* Drentye Mitru ... háboritotta meg Bozintán Kosztánt ... Maléját ejtszakának idején hatalmasul le szedette és el is hordatta ... ez valoságos predálás vólt; mert az Ökröket belé tsapták, az uton fel 's alá hullatták [Berekszó Sz; BfR III. 12/7]. *1807:* szoktanaké másoknak is gyümöltsös, veteményes Kerteikben gabonaiknak kártekonykodni pusztittásokat prédálásokat üzni [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13 vk].

prédáló I. *mn* **1.** rabló, fosztogató; prădalnic, jefuitor; plündernd. *1662:* Pápai János, ott való egyik káptalan ... azon könyves levéltartó-házakban elrejtezett vala. De a fütyésző, prédáló nép megsajditván a segestyét ... a sok munkával, költséggel szereztetett sok szép könyveket s leveleket is ... azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyújták és égeték meg [SKr 439]. *1710:* Csíkban Botskor János gyűjte serget, ki azelőtt nagy praedáló kuruc vala [CsH 404]. *1747:* Meg kévánom azért a' Jure, hogj mint illye(n) szokásos és mások életé(ne)k veszedelmével mások joszagát predálo gonosz tolvaj ... fel akasztassék és meg hallyon [Torda; TJkT III. 168]. *1785:* Hogy az Praedalo Tolvajoknak Piskintzreis Léendö el jövetelek hiresedett, az Aszszony eö Nga Sudgyája nagyobb Securitásanak okáért ... eö Ngnak hat Méh Kosarait az én vejemhez ... vitte, vitette | azon praedalo Tolvaj ... eö nga Curiájáraís el jövén ... aztatis fel praedálták [Piskinc H; GyK].

2. pusztító, kárt okozó; care distruge, care aduce/provoacă pagubă; vernichtend, schadend. *1801:* a' Kis Csatorna nevezetü heljen predálo marhakot ... kik, hányon, mikor vették-el hatalmason ? [Koronka MT; Told. 10 vk]. *1820:* MVásárhelly Szabad Királlyi Város Határában az Ugy nevezett Sásváriban erő hatalommal Határbéli Tilalmat kévánván meg rontani, és rontatni, 21 darab praedálo Marháik ... a MVásárhellyi Nms publicum Majorjában bé hajtattattak [Mv; EHA]. *1836:* tilalmas buza, zab, Kaszálo hellyekről oroztatik és károsodik el a' prédálo marha [F.rákos U; Falujk 132].

3. tékozló, pazarló; risipitor; verschwendend. *1825:* Szilágyi Károly Urat esmerem ... Eszem iszom ember és prédálo [Bala MT; Told. 21].

4. *~ idő* fosztogatásoktól terhes idő; perioada/vremea jefuirilor; Zeit der Plünderungen. *1666:* Noha az D. Anak hütös embere es darabantya volt ... az akkori p(rac)dalo üdöhöz kepest nem oltalmazhatta az Ura jouait hanem ... öis niult holmi johoz [Marosszigyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

II. *fn* pusztító/fosztogató ember; prădător, jefuitor; Plünderer. *1602:* Minthogy elegh peldainkra vadnak az keornyeollewnk valo varosbely Attyankfiainak rajtok esset ... nyavalyak ... Tetczet ezekre valo kepest amęgh illyen izonyw keppen az had nepey es praedalok keornyeolleonk forognak hogy az varosnak mindenesteol fele reze vigiazzon eyel es nappal huzon negy egez oraigh [Kv; TanJk I/1. 400]. *1711:* Valahun pedig afféle kóborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézengők vagy csavargók hallatnak is passus nélkül ... megfogják [SzO VII, 174 gub.]. *1789:* a Falus Biro ... az erdöt predálokra ugj vigyázzon hogy ha mégis p(rac)varicatorok találtatnak ö fog rólla számadolni [Kénos U; UszLt XIII. 97]. *1803:* mikor a Tolvajok Gerendi Rosu Péternek és Tyéj Szimán Nyikujnak házaikra bé ütötenek azokat fel vertek, fel praedálták és a Szegény Gazdákat meg Sütögették jelen voltanaké ezen Személlyekis ottan, vagy a praedaloknak akarmi Segedelemmel voltanaké ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

prédálódik elpusztul, tönkremegy; a se distruge/prăpădi; zunichte werden, zugrunde gehen. *1662:* azoknak jó-

szági semmi kárt nem valla, hanem csak az miénk prédálódék [TML I, 351 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1676:* Lelkem Uram, nekem mindenem Betlenben van; hadd ne praedálódjék, és vigye véghez, hadd vehessem ki onnat, mert bizony félek, vagy lopó, vagy tűz miá kárt vallok s kuldussá leszek [TML VII, 226 Vesselényi Pál ua-hoz].

prédált 1. lopott; luat prin furt; geplündert, gestohlen. *1602:* Vicze Georgy kis kapusy biro ... vallia Amely tehenet ez felperestcol kerestenek az Nadassy olahok ... az Vasarhelyek az keoreosfeoy rethen taltak (!) vala igen vajwt (!) marha vala, ott minallunkis hyrre teottek es mind ott az keorniekben ky kialtattak, nem p(rae)dalt marha volt azoknal [Kv; TJk VI/1. 625]. *1677:* Ha ... a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestalnak söt az ollyan latroknak fautori, párt tartói találtatnának lenni, annál inkább a' praedált marhát el-rejtenék, vagy osztoznának véle ... az ollyan Hajdu Kapitányokat, Hadnagyokat, és Esküttéket ... a' Váradi Kapitány halállal büntesse [AC 133].

2. zsákmányolt; luat/însuşit prin pradă; als Beute bekommen. *1662:* a várbéliek[a] is jó nyereséggel, sok lovakkal, prédált marhával, elevenen vitt tatár rabokkal jártak vala [SKr 447. — [a]Szentjób várából]. *1672:* az magyarországi atyafiak közül ez mostani zürzavarnak füsti alatt sokan feles praedált lábas marhákat hajtottanak bé Máramarosban [TML VI, 402 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. kiirtott; tăiat, doborît; ausgerottet. *1847:* Határunkba egy Év alatt prédált fák ára könnyen fel-mehet 300. Rftokba [Torockó; TLev. 10/9].

prédáltat 1. fosztogattat; a ordona să fie prădat/jefuit; plündern lassen. *1657:* Szeben városát ... felverette, kóboroltatta, prédáltatta és elfoglalta[a] [KemÖn. 28. — [a]Báthori Gábor]. *1710:* A kurucok Wesselényi Pált választák generálisoknak, az is nyavalyás ott tekerge egy darabig közöttök, pusztíttata, prédáltata [CsH 155].

2. pusztíttat, tönkretétet; a face/dispune să fie distrus; zerstören/vernichten lassen. *1751:* Vándorék ... csak nem mindenféle marhájokat ... az közönseges igasság ellen imitt amott mások boszszujára kárára szokták jártatni, szánt szándékkal tilalmas kaszálo füveket mindenféle gabonákot, szöllö hegjeket p(rae)dáltatnak étetnek [Balázstelke KK; IB. Michael Rempler (60) jb vall.] | Vándorék ... Mindenekkel ok nélkül is ellenkeznek verekednek vérengeznek akárkit meg támadnak le tagolnak Marhájokkal minden féle tilalmast ... p(rae)daltatnak [Kissáros KK; IB. Franciscus Sz. Királyi (60) vall.]. *1761:* hatalmasul szokták a' Társaiak praedáltatni Marhájokkal hátárunkat [O.herepe AF; BK Herepei lev.]. *1767:* hajtasd Sos Patakra a falu Csordáját, mert meg akarja étetni, s p(rae)daltatni Sos Patakon lévö Groff Haller Urtol irtatattott hellyt [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 13]. *1769:* Valaki a Szabad helyek mellet lévö Széna füveket bé gazolya farkalokkal bé vontatya, vagy Marhajaval praedaltatya ... a Biro ... három forintokig meg büntesse, a kárt meg fizetesse | Valaki Más ember Gabonáját, Sarjuját és Szenáját orozva praedaltatya vagy gazoltatya az is 12 forintokon maradgyon [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1804:* elönkbe szökdösének Firtos Varollyai Jancsi Miklos Uram fiai, Egre kiálto káromlással Szidalmozni, káromolni, tolvajozni kezdének hogy miért praedáltotunk [Pálfva U; Pf Dömötör György (19) szabad székely vall.]. *1826:* Boros Josef ur lovaival a tilság után praedáltatott [Szentgerice MT; CsS].

prédáltatás irtatás; defrişare; Ausrottung. *1803:* ezennel solemniter inhibéáltattyák Ngodat tudva lévö erdöbéli Nyiljok akármi részben lehető irreptiojától, annak vágatásától prédáltatásától [Ádámos KK; JHb XIX/64].

prédáltatik raboltatik, fosztogattatik; a fi prădat/jefuit; geplündert werden. *1675:* méltoztassék ő nagysága parancsolni, hogy az szegény nemesség ne prédáltassék [TML VII, 85 Farkas László Teleki Mihályhoz].

prédáltató pusztíttató, gazoltató; persoana care ordonă distrugere; vernichten lassende Person. *1806:* Ha valaki a' Gabonában, vagy Kaszálo Helljen ... marháival prédáltat ... aozn kivül hogy a' tett kárt tartozik meg-fizetni, szénvedgyen maga a' prédáltato jo 25 ütést, és azon felyül fizessen 3 Mforintot az Esküttségnek [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115].

préda-marha lopott marha; vită furată; gestohlenes Vieh. *1602:* Myerthogy eo kgmek varossul felette izonyw Abusust latnak az Praeda marhaknak megh veteleben, ky mind Jstennek paranchyolattya ellen, s mind penigh az embery tarsasagnak ellene vagion: Tetczet azert eo kgmeknek hogy ... semmi nemeo rendbely ember semmy praetextus alat ... barmot ne merezellyen venny, hanem chyak thwlaidon az Mezarosok es hentelerek vehessek megh az vagnj valo barmot [Kv; TanJk I/1. 406]. *1705:* egy hordó bort adott, kiért ő is hat ökröt adván tavaly, afféle prédamarhát ... most már ... kéri, hogy adja meg [WIN I, 443].

prédanyereség zsákmány; pradă; Beute. *1662:* Az tatárságnak amelly része Kolosvár alól a Szilágyság felé fogott vala, Almás várát futott néppel rakva lenni hogy jól tudná, és ott nagy gazdag préda-nyereséghez juthatni állítaná, az álnok, ravasz és csalárd nemzetség minden mesterségét arra fordítá, hogy azon várban szorult sok népet kezére mint keríthetné [SKr 442]. — L. még SKr 237, 577.

prédaszerető zsákmánykedvelő; care are pasiunea de a prăda; beutesüchtig. *1675:* Ne késsünk, Uram, ha meg akarjuk cselekedni. Bizony sok pénzt lelünk Bányán ... Oda préda szerető tiszt nem kellene [TML VIII, 107–8 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

predecesszor elöd; predecesor, înaintaş; Vorfahr. *1602:* valamyben, es valamikor kewantatik az zolgalat semmiben eo kgmek ne vonogassak magokat, hanem io zywel zerettettel zolgalianak, keouctuen eo kgmek az my io praedecessorinknak dicheretre melto niomdekokot [Kv; TanJk I/1. 411]. *1640:* az Alperesek ... az Vyab Itilet mellett azt proponalak, hogi az A praedecessoranak akkori Juramentuma ... annihilaltatott volna [Mv; DLev. 5]. *1656:* Lazar Istuan Uramnak Praedecessora Zeteloki Nagy Imrehel hasitot volt hatart Gyrgio feleol, nem az Uyfaluiakkal [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. *1699:* Markuly Vonyának ... az Apja s mégh jobb Apja is, Praedecessorim(na)k jobbagyi voltak, Modovai emberek [Palatka K; SLt AI. 17 Palotkai István P. Horváth Miklóshoz]. *1709:* Mint hogy Kaszoni Janos Uramnak a Praedecessora Kaszon szekből Erdelyben ki szarmazvan östől maratt eö kglmere nezendö ioszaga abalienalodott volt apprehendalván nehai Mlgös Grof Apor Istva(n) uram eö Nsga [Impérfva Cs; BCs]. *1739:* az A. az Controversiaban forgo széna füb(en) hogy vagy maganak vagy Praedecessorinak divisiojok lött volna nem comprobalhattya [Torda; TJkT I. 164]. *1760:* Mó-

sa Lászlo Uram tsak ugy Lépett bé ide Arpástora mint idegen ... se magának Se Praedecessorinak itten Arpáston Őstől maradott Portiojokat nem tudgyuk 's nemis hallattuk [Árpástó SzD; BK] | ezen meg nevezett kaszalo retecsket mellyen állunk Vlasz Ilianak Praedecessora ab alienalta es adtta Zálogban Also Fülei Vojmin Nyikula Praedecessora(na)k [O.rákos TA; JHbK LIV/33. 3]. *1766:* (A telek) az pársoktol, s' Praedecessoraktol minden méta nélkült birattathatott, s biratottis [Torda; TJkT V. 340]. — L. még AC 185, 273; BTN[2] 215; KemÖn 69, 194; RSzF 138; WIN I, 546, 566.

Szk: *boldog emlékezetű ~. 1666/XVIII. sz. köz.:* ennek előtte valo boldog emlekezetű Praedecessorink Városokban lévő két Isputálybeli Szegények számára és seghitségekre annuatim két ezer kő Sót rendeltek volt [Born. IV. 1 fej.]. *1730:* Mindezekért pedig Mihálcz Ferencz Uram is igiré Mikó Judith Asz(szonyna)k életiig való atyafiságos Szeretetit és Szólgálatyát, és hogy Annuatim Miko Judit Aszszony hólta Után, lelkinek üdvességiért, ha kivántatnék ugy boldog emlekezetű Praedecessoriért az Négy Kántoron Négy Misét Szólgáltatt [Somlyó Cs; Borb. II].

predeklarált előbb említett; care a fost pomenit/amintit mai înainte; vor kurzem erwähnt. *1647:* azt kiuano(m) hogi minek eleötte az predeclaralt peonak rajta exequaltatnanak, annak eleötte pelengereztessek megh [SzJk 65]. *1719:* az meg nevezett szánto földek az praedeclárált Baroti Tamas Ur(am) Posteritássira júre avitico deveniálta(na)k [Ne; DobLev. I/97]. *1736:* mind hárman ... fateallyák hogy a praedeclaralt Gyermeklo tulajdon Márton Birtalan igaz marhája [Kv; TJk XV/12. 40]. *1756:* Ezen praedeclaralt őrökségek ... jutottak az emlitett Mlgs Urffi részire [H; JHb XXXV/36]. *1794:* Tessék azért ... azon praedeclaralt Mikola Rész nevezetit Viselő erdónek a Váradi rész erdöt meg külömböztető régi métájának reambalatiojára Compareálni [Ádámos KK; JHb XIX/43].

predenominált előbb megnevezett; (care a fost) denumit mai înainte; vor kurzem genannt. *1710:* praedenominált Csontos Győrgj Ur(am) Felesége(ne)k ... Kovács Katha Aszszony(na)k Jegyb(e) adott égy maga éppitette kis Szőlőt, Egy Zöld selyem övet és egy ezüst kalánt [Küküllővár KK; DobLev. I/67].

predeszkribált előbb leírt; (care a fost) descris mai înainte; vor kurzem/oben beschrieben. *1768:* a' p(rae)describált Buza földek jure Gonosiana[a] ökglmeket directe concernálnák, és ... illyen Cambiumon kívűlis rehabéálhatták volna [DobLev. II/392. 1a. — [a]Értsd: a Gonos családot illető].

prediális majorsági, allodiális; predial, alodial; Meierei-. **Szk:** *~ hely. 1776:* Másokat hogy involaltak volna ezen Praedialis hellyben nem tudunk [Szalonna SzD; JHbK XLII/6]. *1799:* elégedendőnek gondollya a' Fel-peres fél a' Sütmegi Lakosokat két felé hányni, és a' Praedialis Hellyetis két-felé méretni, millyetén reprotestatioját mint a' Méltosagos Felperes Groffnénak Mandatariussa a reflexioba inseraltatni, és ezen Executio-rendében observaltatni kivánom [Magyaroság TA; JHbK LX/6. 29]. *1807 k.:* Az Eskettető Attya Fiu Testvéreivel a Léán Testvereinek az Also Sinfalvi praedialis hellyeken lévő Torokbuza Nyilakbol reszt nem adat [Sinfalva TA; Borb. II]. *1844:* Doboi Joseff Compositioja Csiki Emmanuellel a M. Csáni prediális hellyek iránt [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] ✱ *~ legelő. 1850:* Uradalomhoz tartozó Kajántoi Tiburczi praedialis legelőnek Lipocz nevű része [Kajántó K; EHA].

predialista majorsági telken lakó alattvaló; predialist; auf Meiereigrund lebender Untertan. *1850:* A' Kolozs Monostori alapitványi Uradalomhoz tartozo Kajánto Hellységében, és az ugy nevezett Csonkási Praediumban lévő majorság belsö telkek Lakoi ... A' Csonkási Praedialisták [Kajántó K; KmULev. 3].

prédikáció 1. (ünnepi) szentbeszéd; predică, predicaţie; Predigt | igehirdetés; predică, predicare; Predigt. *1570:* Maradek peterne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgalt ez Borbara New lean ... egy kort kerettzett volt Teole az predicatiora es sokaig keset oda, Masnap Megh Montak nekj hogi nem volt az praedication, hane(m) Brassay Janoshoz Ment volt [Kv; TJk III/2. 89]. *1585:* Zilassy Mihaly vallia Ezten hetfeon p(rae)dicatiora Valank [Kv; TJk IV/1. 436]. *1600:* eo kgme ... biro vram holnap praedicatio vthan hiwassa be az Jdes vraimat, es bezelgessenek azokrol az dolgokrol [Kv; TanJk I/1. 366]. *1631:* mikor az ember az praedicatiora megien vala, mindenik az uczan volt [Mv; MvLt 290. 25]. *1650:* A bőjtszegők büntetése flo. 3 ... A kik szt. miséket tunyaságból mulatnak, büntetések fl. 3 ... A ki prédikatiorol kimegyen, hellyes okát nem adván, büntetése ... egy font viasz [SzO VI, 194 Cssz, Gysz és Ksz hat.]. *1693:* Constálván Réti Samuel feleségének Németi András Ur(am) ellen mondotta mocskos szavai, hogy praedicatioját hamissolta, rongyos Papnak mondotta ... azért a' törvény szerint ... allyon kádra, s reclamállyon [SzJk 274]. *1794/1795:* a' Papok(na)k könyörgesei es Predikatioi igen sűletlenek sok hellyeken [M.bikal K; RAk 14].

Szk: *~t tesz. 1620:* 25 Augusti. Bethlen Gábor öfelségét, az erdélyi fejedelmet tevék Magyarországnak királyának, mely hírt hozának meg Kolosvárra 1 Septembris, és az nap szép prédikációt tönek [Kv; KvE 151 SB]. *1625:* megh hirdete az pap mint hogy az vasarnap Nagj Jeles nap reggel nem indul hanem praedikátiot tezen [UszT 79]. *1710:* Ez a nagylelkű pap, elszörnyűlködvén a Teleki Mihály istentelenségin ... olyan praedicátiót tőn, valaki vagy akkor hallotta, vagy most olvassa, álmélkodhatik rajta [CsH 190] ✱ *délesti ~. 1648:* Ez jelen valo 1648 az el mult vasarnap delesti praedicatio alat valami pajkos legeniekkel magat illetlenül uiselue(n) Biro Ur(am) azo(n) legeniekkel edgiwt meghis kalitkaztatta volt[a] [Kv; TJk VIII/4. 267. — [a]Szalontai Katalint]. *1705:* Ugyan ma szintén délesti praedicatio alatt jöve ide a fejedelemasszony [WIN I, 436] ✱ *estvéli ~. 1573:* Nyreo Janos Azt vallia hogy zent Antal Nap eléot vasarnap estwely predicatio vtan, Eo al volt az Nyreok Mywhellie Eleot [Kv; TJk III/3. 77]. *1633:* Az el mult harmadik Vasarnap indulek, es menek en az eóstueli praedicatiora [Mv; MvLt 290. 138a] ✱ *nagypénteki ~. 1823–1830:* Ez a szerencsétlen öcsém 1798-ban, húsvét nagyhetében, midőn nagypénteki prédikációmat tanulnám a cinterem kertében, megjelenik előttem [FogE 278] ✱ *reggeli ~. 1652:* Vagyon az Nadas viszen egy malomis ... Ennek az vamja szombattul, vetsemyre harangtul fogva vasarnap mig' az reggelj p(re)dikatzio meg' lenne addig' annak az felseo keönek az vamja az Pap(na)k jar [Türe K; GyU 97]. *1704:* ma reggeli prédikáción kezdett rosszul lenni Bethlen Ferenc uram, és kimene a prédikációról [WIN I, 73] ✱ *vasárnapi ~. 1658:* Ezek[a] ugy testalnak a' papjok felöl hogy néha néha el latogat a' korcsomara. Vasarnapi praedikatiotis mulatot el egyszer [UF II, 191. — [a]A kucsulátai esküdtek].

2. temetési prédikáció; predică ţinută la o înmormîntare; Predigt beim Begräbnis. *1704:* midőn már a főbb ceremónia után a prédikációhoz fogtanak volna, a commendans csak megizeni, hogy a templomba nem engedi, hogy temessék[a] [WIN I, 240. — [a]Toroczkai János kisfiát]. *1734:* Halott felett való egj praedikatiotol az eddig valo usus szerint lészen 3 :/: 3 márjás [Dés; Jk 556 a]. *1736:* Mikor valamely ur, házán kivűl, kivált valami városon megholt ... koporsóban tették, akkor éneknél s predicationál egyéb nem volt, ritkán bucsuztatás [MetTr 400–1].

Szk: *halotti ~ 1697:* Eskütötül Halotti Praedicatiotul Flor. I [Sarmaság Sz; SzVJk 181]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Halotti praedicatiotol s Copulatiotol a ki mint alkhatik. Ha nem praedikall hanem csak a testet kisiri fel kenyer, edgy pecsenye, edgy kupa Bor [Vajdasztiván MT; GörgJk 140].

prédikációbeli szentbeszédbeli; din predică/predicaţie; in der Predigt | igehirdetésbeli; din predică/predicare; in der Predigt. *1771:* Tudakoztam azoktól az kik laktanak mellette, de azt mondották, hogy soha imádságát nem hallották[a] ... elment ugyan a templomba, de csak a praedicatióbéli oratio elegantiájának hallgatásáért [RettE 255. — [a]Szilágyi Sámuelnek].

prédikáció-hallgatás igehirdetés-hallgatás; ascultarea predicii; Predigtzuhören. *1710 k.:* Religio nem azt tészi, amit magyarul vallásnak mondunk, mert a vallás, prédikáció-hallgatás, templomba való járás, isteni tisztelet, imádság, és minden jó cselekedet, virtus, Isten és felebarátodhoz való szeretet, igazság, olyan a religiónak, mint a levél, virág, gyümölcs a fának [BÖn. 428–9].

prédikációs prédikációval eltemetett; (înmormîntare) la care preotul a ţinut o predică, mit Predigt begraben. *1817:* Temettetett Horvát Therézia Özvegy Mike Ferentzné ... forró nyavalyában. Praedikátzios [Burjánosóbuda K; RAk 90].

Szk: *~ halott. 1868:* temetési Dij. prédikatios halottol 42 xr [Gyalu K; RAk 144].

prédikáció-tétel prédikálás; predicare; Predigen. *1662:* Az fejedelem[a] testével ... megindulni semmit nem késének, hanem hovahamarébb koporsóba záratván, a városbéli egyik prédikátor által egy illendő prédikációtétel után ... az nap az testtel Székelyhídra mentek vala [SKr 558. — [a]Báthori Gábor].

prédikál 1. egyházi beszédet mond; a predica, a rosti o predică; predigen. *1589:* Az my az Jesuitakrol marat p(rae)dicator dolgat nezy, ky itt p(rae)dikallana, eo kegmet kerywk zeretettel ... hogy itt ne p(rae)dikallyon, hanem innet az hatarro<!> el mennyen [Kv; TanJk I/1. 98–9]. *1592:* Plebanost valaztuan ... eo kegme hiuatallia zerent prédikallion, ha io akarattia lezen hozza [Kv; i.h. 195]. *1605:* Tetczet eo kgk azys hogy az Tanachbely Vraím zorgalmatoson vigyazzanak ez az recepta religion kyweol semmynemeo idegen praedicatorokat ne engedgyenek az varoson praedicallany, hanem chyak affele renden valok praedicalyanak akik az varos eleyben leottenek volt keonieorgeny [Kv; i.h. I/1. 493]. *1612/1723:* Minden harmad Vasárnapon reggel a' Pap Bodonba menyen praedikallani [HbEk]. *1625:* Jure regni ne(m) szabad volt ott praedicalani es nekedis ne(m) kellett uolna admitalnod ... mert ne(m) secularis ember dolga affele Ecles(ias)tica dolgokban auatni magát [UszT 78]. *1722 k.:* A temetésért, ha prédikáll, a' bér ado ember tartozik den. 24 [Berekeresztúr MT; GörgJk 151] | Mikor az Varban praedicall a Minister, edgy ejtel bor es ket Czipo [Görgénysztimre MT; i.h. 105]. *1741:* Zágoni Ferentzemet Isten magához szollitvan ... Predikallotta(na)k felette Tisz Radnotfaji Sigmond Ur(am) és Mártonfalvi János Uram [ArJk 44]. *1760:* (A deákok) tartozzanak mind a' belsö, mind penig ha ugy kivántatik a' külsö Templomban is predikállani [Kv; SRE 194–5].

2. vkit/vmit/vmilyen vallásos tant hirdet/tanít; a predica, a propovădui o credinţă religioasă; eine religiöse Theorie predigen/verbreiten/verkündigen. *1562:* Ez tájban[a] Konstanczinápolyban egy Ibraim nevü fő török papot, ki a Krisztust praedicálni kezdette volt és Mahumetet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök, azután a testét megégetvén, a széllel elfútaták a porát [ETA I, 14 BS. — [a]1540-ben]. *1662:* Az hamisság, az istentelenség tészen — azt prédikálja nekünk Ésaiás — az Isten az bünösök között szakadást [SKr 696].

Szk: *újságot ~* új tanokat hirdet. *1572:* Byro vram Neged Magawal az fejedelemhez Mennyen, keoneregien Az vyonan leot p(rae)dicatorert ... Nem oly ember kyhez valamy ketthseg lehetne hogi orzagnak Bantasara lenne ... keneregienek hogi eo N. Neh haboritana Megh az varast az Thanitok dolgaban, Mert Naloknelkwl Nem lehetnek es Nem vysagot p(rae)dicalnak [Kv; TanJk V/3. 62b].

3. vmi bizonyít vmit/bizonyságot tesz vmi mellett; a dovedi/demostra ceva; etwas beweisen. *1662:* Báthori Kristóf szép csendes igazgatása alatt ... melly virágzó boldog állapotban volt Erdély országa ... megmutatják csak a Szászságon a szegénység által falunkint épitetett sürü cserepes és sok kőházak, mellyek a népnek akkori boldog állapotját eléggé prédikálják [SKr 80].

4. hosszasan beszél/bizonygat vmit; a demonstra/recomanda cu insistenţă; lange reden/beteuern. *1669:* mindeneket ő nagysága előtt elkövettem; eleget mondottam praedicállottam; mely miatt annyira fokadozott ő nagysága, még mioltától fogva ő nagyságát szolgálom, azt nem hallottam [TML IV, 544 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1812:* En magam is a' Tkes úrnak aszt p(rae)dikállottam hogy az ne tétettessék edgyik negyedik Caput Bonorumnak, mert az meg-romlik a' kinek a' fog esni [Dés; BetLt Bajó László Osdolai Vass Antalhoz]. *1843:* Az erdőgondnok úr praedicalt az embereknek egyet, megmutatván, mennyi fára van szükségük, és mily múlhatatlan legyen az erdőmagvetés [VKp 78].

prédikálás 1. prédikáció; predică, predicaţie; Predigt | igehirdetés; predică, predicare; Predigt. *1570:* Az peter pap dolga feleol Igh vegezet ew kegek hogy Theobe Az Templumbelj zolgalatra Beh nem akaryak venny, hane(m) eo kegek Byro vramat Azon keryk Mind plebanos vramal egyetembe, hogy ew kegnek legien gongyok Rea hogy kerestessenek Thwdos Embert Ez Mostani predicator Melle, kynek Thwdomanya legien az predicallasra [Kv; TanJk V/3. 3b]. *1605:* Megh ertettek eo kgmek az Commissarius Vrak eo Nagk valaz tetelet az ket rendbely szasz es magyar praedicatoroknak zabados praedicalasok feleol [Kv; i.h. I/1. 439]. *1636:* Azon kezde el az praedikallast Istvan Uram, az mikeppen Christus Urűnk az Templomot megh tiztita ugy enis elseoben megh tiztito(m) [Mv; MvLt 291.

67a]. *1662:* Medgyesi Pál ... gróf Bethlen István s utolban méltóságos Rákóczi Zsigmond utolsó tisztességek megadásakori prédikálásiban ... meg is prófétálta vala[a] [SKr 307. — [a]Az ország romlását]. *1683 k.:* Halott Felett valo praedikállástol Flor. Nro 1 [Sámson Sz; SzVJk 165]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Halott temetesert, ha valamelly Gazda embernek halottya esik attul tartozzek fizetni Dnr. 24 a praedicallasert [Körtvélyfája MT; GörgJk 121].

Szk: *~tól megtilt* az igehirdetéstől eltilt. *1579:* myert hogy az feyedelem paranchiolattia Altal meg tiltotta az plebanost az p(rae)dicalastul teczet eo kegmeknek egez varasul, hogy botrankoztatas semmy ne essek az keosseg keozt hogy mind a ket fel p(rae)dicator az p(rae)dicalastul meg zwnnyek addigh a' migh az orzagtul es az feyedelemtwl valazza leze(n) eo kegmeknek [Kv; TanJk V/3. 189] ✱ *délesti ~. 1674:* Bé hivatván Urunk eő Nsaga fogta kezemet, Dellyesti Praedicállásomat el végezvén ex Esa. 26. 20 [PatN 11] ✱ *halotti ~. 1722 k.:* Proventus Pastoris ... Estveli harangozastol egy egy kenyer ... keresztelestől egy tyük egy kenyer, halotti praedikallástol az mint meg alkhatik az Praedikatorral [Radnótfája MT; GörgJk 113].

2. (Isten igéjének) hirdetése; propovăduire(a cuvîntului lui Dumnezeu); Verkündigung (von Gottes Lehre). *1761:* Adjad, Uramisten, kinek-kinek a te szent lelkednek világosító erejét ... de kiváltképpen azok, az kik magok felől nagyokat állítanak és a te anyaszentegyházadat elnyomni igyekeznek, hogy légyen annak e földön is békessége, és zengjen mindenütt a te szent igédnek praedicálása [RettE 119].

prédikálhat 1. prédikációt mondhat; a putea predica; predigen können | igét hirdethet; a putea predica; predigen können. *1571:* mynden Themplumba ket predicator lewen ... egyk Zent peterbenis predicalhat | Hog' e' szasz plebanos ne(m) p(rae)dicalhatot, megh intettek hog p(ro) se mast tarchion [Kv; TanJk V/3. 34a]. *1604:* Tetczet ... hogy azon Vraim az praedicatorok állapattya feleolis eo Nagoknak Zollyanak, es kewannyak megh keonyeorges altal hogy valamy bizonyos helyen zokot regy rendtartassunk Zere(n)t p(rae)dicalhatna(na)k es halgathatnak az Jsten Igeyet [Kv; i.h. I/1. 492].

2. vmi hirdethet/bizonyíthat vmit; a putea dovedi/demonstra ceva; beweien, verkündigen können. *1662:* sok szép beneficiumit, jótéteményit, adakozásit elég sok helyeken való ecclesiák, oskolák prédikálhatják [SKr 286].

prédikáló 1. prédikációt mondó; care predică; predigend. *1811:* Te pedig Gazdádhoz hív oh szelidetske Házam' eszterhájján hangitsáló Fetske ... Kis Remete! imé meg-nyitom ablakom ... te vagy szivemre prédikállo Papom, Kitől most dorgálást 's kemény fenyegetést, Majdég vigasztalást hallok [ArÉ 108–9].

2. *~ katedra* szószék; amvon; Rednerpult, Kanzel. *1749/1770 k.:* Anno praeterito 1748 Bvárallyai Refor Ekla maga költségével a' Templomnak közönséges székeit erigálta de novo ... a' Prédikálló Cathedrat Lévai Jánosné Vég Anna Aszszony ex fundamento folyó órával meg-ékesitvén tsináltatta [Bálványosváralja SzD; SzConscr. 210].

prédikálószék szószék; amvon; Rednerpult, Kanzel. *1579:* Az Keonywek felól penigh, kik Az ket Natio p(rae)dicalo zekyheoz zereztettek, Azrol igy vegeztek eo kegmek hogy Az ... Inue(n)tatorok azokat is Inue(n)tariu(m) zerent ha vagio(n) eló keryek, ha penigh ninchien, Az keonyweket zam zerent, elo kereswe(n) Laïstrom zerent Aggyak kezebe plebanos vramnak [Kv; TanJk V/3. 196b]. *1595:* hogi az kis templúmba az ket Embernek aúagi firfiaknak valo zeket az keolab melleol az predicalo zek melle tetetúk az pulpit vegibe, Az kik oda emeltek attunk f —/14 [Kv; Szám. 6/XIII. 35]. *1604:* Ezeken kjweol mindenik Templomban leweó praedicallo zeken egy egy feyer zeoniegh eggik vy [Kv; RDL I. 77]. *1643:* egy félig viseltes gránát Szőnyőg a praedikállo szeken [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 142]. *1728:* Egj festekes melly a Predikallo szeken ál [Ilyefva Hsz; SVJk]. *1789:* a Papís a predikállo székbölis hirdesse ki az Atyák(na)k hogy fiokot Jskolába jártassák [Kénos U; UszLt XIII. 79]. *1802:* a' királlyi ide küldetett Patenst két egy más után következö Vasarnapokon a' predikallo székből fel olvassák [M.bikal K; RAk 34]. *1849:* Ifjabb Ujvári János ... a predikállo szék feletti korona fa virágjait ö csinálta [Damos K; RAk 125].

Szk: *~ láb. 1646:* Convenialtam az Kepfarago Illies Vramval az predicalo szeknek cifralasara, Egyik Egyk tablanak megh kezitthesere mind alabastrom kővel együt f 7 d 0 ... fizetet az praedicalo szek labon valo ket napi munkamtol f 1 [Kv; ACLev. 66a] ✱ *~ takaró. 1862:* Predikalo szék takaro fl. 2 [Bács K; RKAk 233] ✱ *kőből rakott ~. 1681:* Kápolna, vagi réghi Templom ... Kőből rakot praedicállo szék Nr 1 [Vh; VhU 525]. *1803:* deszkából készittetett küsded festett koronátska ... Ezen korona alatt vagyon három gráditsu, kőből rakott Prédikállo szék [Betlensztmiklós KK; UnVJk 30] ✱ *külső ~. 1609:* Hogy az kwlseo praedikallo zek felett valo filegoriat megh pleheosztetuk veottu(n)k szeget Lapos feywt lakatos Georgtol ... d 6 [Kv; Szám. 12b/IV. 124].

prédikáltat prédikációt mondat; a pune pe cineva să ţină o predică; predigen lassen. *1581:* Biro vra(m) hywassa be Az plebanost es Inchye megh hogy ... vosarnap Az Zent petery plebanost fel ne hozza az kosseg kózzwl hane(m) mind estwe Reggel ot p(rae)dicaltassak [Kv; TanJk V/3. 248a]. *1625:* Fabian tamas ... Koro(n)drá ... papesta papot uit be es ot predicaltata [UszT 179b]. *1687 k.:* Házi gazda, gazda aszszony ha meg hal, semmit sem fizetnek ă praedikállástol de ha tseledgyek hal meg s praedikáltatnak alkudgyanak ă Praedikatorral [Nagyernye MT; MMatr. 277].

prédikáltatás igehirdettetés; predicare; Predigenlassen. *1662:* Mely égésnek sebességét nézni, ó melly rettenetes vala![a] De főképpen a Péntekhelyi utcai magas házakét s a város közönséges egyházáét, hol naponként az Istennek tiszteleti s az evangéliumunk prédikáltatása bőséges mértékben kiszolgáltatni szokott vala! [SKr 588–9. — [a]Váradon].

predikamentum vélemény; părere; Ansicht, Meinung. *1664:* Bezzeg az mint látom, Urunk is más praedicamentumban vagyon most, kéreti is Kigyelmedet felette igen, ne mulasson, szombaton legyen itt [TML III, 118 Szentpáli János Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ennekem is Kucsuk ezen dologrúl írt bővebben is ... Úgy látom, ő jó praedicamentumban van az mi dolgainkrúl [TML V, 573 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1672:* Petróczi uram az estve érkezett ... Itt alig hiszem egy praedicamentumban találja az embereket [TML VI, 113 ua. ua-hoz].

predikáns hitszónok; predicator; Prediger, Prädikant. *1653:* a három tudákos emberek[a], egyakarattal fel kezdék állatni azt az anyaszentegyháztól régen condemnáltatott tévelygést, ugymint a sabeliana, fotiniana és ariana haeresist avagy értelmet, mely ellen a calvinianus papok s praedicansok eleget hánykodának ugyan mind disputálással, mind pedig írással, de ugyan semmit nem obstálhatának [ETA I, 27 NSz. — [a]Dávid Ferenc, Blandrata és Franken].

prédikátor (protestáns) lelkész; preot (protestant); (protestantischer) Pfarrer. *1568:* Stephan(us) Hunyadi iuratus fass(us) e(st), tudo(m) azt hogy mikor az zabó balint zǫleyebe myel vala ez lean, es a myet el vegezte volna, hat akor zabo balint egy palastot wǫth el tǫle, az leantul ... ǫ azt monda gyanakodik hogy or marha mind nap estig reytegette, es ǫ ezt monda hogy a biro kezehǫz agya, a vagy a p(rae)dicatoral meg hirdety [Kv; TJk III/1. 200]. *1571:* eo kegelme plebanos vram Melle Elegh egy predicator az zas vraim Rendyre, Az magiar vraim Rezere azonkeppen ketteo [Kv; TanJk V/3. 46b]. *1578:* My Balas pap Sepsy zent gergy predicator ... es zabo gergely ... az alatt megh irt dolgokban my fogott birak lewen ... tőnek my elöttwnk illien kótest es vegezest [Uzon Hsz; Kp I]. *1622:* Praedicator Jóuedelme. Mindenhol Quarta az regj rendtartas szerent [Buza SzD; SzJk] | Az Praedicatornak kett keóból vetest adnak ... Faual el tartiak elegsegessen [Melegföldvár SzD; SzJk 4]. *1652:* mivel annak eleőtte közöttek Praedikator ne(m) lakott, igen szükön hallottak az l(ste)n igejet, kivának es kérék hogy közikb(e) Pastort adnank [Borzás Sz; SzVJk 47]. *1681:* Az Malom p(ro)ventusabol az itt valo praedicator(na)k Sabbathale jár, terminussa ez: Szombaton veczernyekor kezdödik, s vasarnap ugyan az üdő tajban vegeződik [Hátszeg H; VhU 149]. *1694:* Valaki a Praedicator Atyafiak közzül akar füstős akar porral valo dohanyozasa felől convincaltatik, nem penzel es egyeb mulctaval hane(m) tisztitűl valo meg fosztatással ... bűntettetik [SzJk 277]. *1722:* Ha mikor Praedikátor marasztásának ideje jő, nem tsak az választott emberek[a], hanem az egész Megye egybe gyűlvén maraszszon Papot vagy botsásson el a' Patronusok Consensusával [HbEk. — [a]Ti. a presbiterek].

Vö. a *főprédikátor* cimszóval.

Hn. *1670 e./1687 k.:* A Praedikátor erdeje mellett (sz) [Panit MT; MMatr. 344]. *1794:* egy darabb erdős hely amely Praedicator Erdejenek neveztetik [Szásznyíres SzD; EHA].

Szk: *első ~. 1652:* Az elsö praedicatort az eö Collegajnak el bocziatasaba(n), es azok helyeben masoknak hivatal adasaba(n) consulalliak es ertelmet vegyenek [Kv; KvRLt X. A. 1] ✱ *fejedelem ~a. 1593:* iffiw istwan ki debreczenbol wasarhelyre megien lakni, kj az feiedelem predicatorawal egj ... wizj wasarhelig 6 lowon kanta mihaly f 6 [Kv; Szám. 5/XXI. 99] ✱ *fungens ~. 1790:* Szabo Mihally a mostani fungens Predikator [Györgyfva K; RAk 36] ✱ *kálvinista ~. 1630:* Az Cáluinista praedicatoroknak fizettem ... f 450 [Kv; Szám. 18b/IV. 91]. *1653:* Ezeket[a] én hallottam akkor főemberektől és egy Joannes Rettegi calvinista praedicatortól a magam asztalomnál [ETA I, 40 NSz. — [a]A Báthori Zsigmond neveltetésére von. részleteket]. *1710:* Sententiáztak meg egy katonát a sényői kalvénista praedikátorért ... Sententiázták torturára, azután karóra [SzZs 277] ✱ *keresztény ~. 1595:* 27 Nouembris Biro vram es az Egez Tanachi adatot kęt Rabnak, Modrich Jstuannak, kereztie(n) praedikatornak, Es Eőzteőn Barnabasnak segitsegwl valtsagokra f 2 d 50 [Kv; Szám. 6/XVI. 52] ✱ *lutheránus ~. 1710 k.:* A rüszi lutheránus prédikátort, orgazdának fogván, 800 forintig megsaccoltatta[a] [BÖn. 948. — [a]Szász János]. *1742:* a Sejki Magyar Lutheranus praedicatornak ött kupa pálinkáért erogalodott Cub 1 Metr. 1 [Szászerked K; LLt] ✱ *magyar ~* református lelkész. *1599:* megh ertettek eo kgmek Kosa Janos az itt valo magyar praedicator keonieorgesebeol, az eo kgme regy iambor zolgalattjatis zemek elejben vewen, az egy eztendeoben sallariumiat megh iobbittyak keez penzel eotwen forintal [Kv; TanJk I/1. 345]. *1671:* lévén Privilegiumok a' Háczokiaknak hogy a' Postálkodás ö rollok tollaltassék, de ugy hogy Magyar Praedikátort, Scholát, és Templomot tartozzanak tartani [CC 29]. *1681:* Az Malom Proventusabul az itt lako Magiar p(rae)dicator(na)k Sabbathale jar [Hátszeg; VhU 604] | Conventioja Hunyadi Magyar Praedicator(na)k ... Fajlondis poszto öt singh ... Karasia poszto, kilencz sing [Vh; VhU 640] ✱ *oláh ~* görögkeleti lelkész. *1657:* A' schola visitatori legyenek primario a Fagarasi ministerek és a Consistoriumbéli deákos értelmes, jó oláhúl tudó, két, harom jnspectorok, két két mentöl tudosabb bojérokkal és olah prédikatorokkal együtt [Fog.; UF II, 187]. *1725:* Popa Vonya ... velkeri[a] olah Praedicator [Ks 7. XV. 12b. — [a]TA] ✱ *ortodoxus evangélikus ~* református lelkész. *1662:* Ugyanezen áprilisi gyűlés alatt[a] Kemény Jánosnak krími fogságábol küldött levelei érkeztek vala, mellyeket tiszteletes Séllyei István orthodoxus evangélicus prédikátor ... az ország lakosainak hozta vala [SKr 408. — [a]1658-ban] ✱ *református ~. 1726:* Dálnoki Kovács Joseff Nemes Fejér vármegyei Bodolai es Nyiéni R(eformatus) Praedicátor [BLt 1]. *1746:* Eltető Ferentz Ur(am) ... az ide valo R(e)f(ormá)tus Praedikatort is a Templombol hogy ki jött a Czin teremb(en) még verte [Szentegyed SzD; WassLt]. *1797:* vétsi[a] Réfor(matus) Predikátor Intze István Uram [DE 2. — [a]MT] ✱ *római hiten való ~. 1579:* Ertyk eo kegmek az vrunk eo Naga paranchiolattyat Az Romay hwten valo p(rae)dicator felol [Kv; TanJk V/3. 192b] ✱ *szász ~. 1587:* az Szaz prędicatornak egi vttal adattata vram szendeljt ket zazat [Kv; Szám. 3/XXX. 20]. *1601:* Janos vramnak az zaz p(rae)dicatornak az eo salariumiara fizettem f 25 [Kv; i.h. 9/XV. 38]. *1697:* Tiszteletes Divinyi Pál Refor. Szász Praedicator Urnak ... hűséges és szorgalmas szolgálattyat meg tekintvén az Ecclesia, nem leszen ö klme felöl feledekeny [Kv; SRE 55]. *1735/1826:* az ide valo Hoszszuaszoi[a] Szász Praedicator intimatiojábol mentenek ki azon Erdőre a Szász Ecclesia Tagjai, a magok Ecclesiajok jussaknak defensioja végett [SzentkZs Lodormányi dézma 75. — [a]KK] ✱ *udvari ~. 1657:* mivel általam azt is kévánták vala, hogy követek mennének az tractára, küldé az fejedelem ... az udvari prédikátort Csulai Györgyöt [KemÖn. 181]. *1692:* Mű Szent Gyorgyi Thamas mostan Udvari Predicator, es Karaczonfalvi Janos mind ketten Fejervarmegyeben Kuttyfalva(n) lako Lelki Tanittok [JHb X/7]. *1694:* Megbetegedvén amaz nagy Isten ajándékával biro udvari praedicatorunk, T. Nagyári Josef uram ... meghala [IIAMN 333]. *1710 k.:* Az én mesterem, Keresztúri Pál, mint fejedelem udvari prédikátora Radnóton ... a veteményes-gyümölcsös kertben a filagóriában szállott mindenkor [BÖn. 524] ✱ *unitárius ~. 1732:* Karácson után, Kádár Péter adván el a' Leányát, az Lakadalmasok bé mentek Unitarius Praedicator uramhoz, s ott vendégesked-

tenek az égett boron [Hévíz NK; JHbT]. *1743:* Vitályus Istvan ... Nagy Apja édes egy Testvér lett volna Néhai Vitályus György Unitarius Praedicatorral | at valo Unitarius Praedicator [Kál MT; Berz. 12. 92/206]. *1766:* Uzoni Kispál László Uram Kglmedet Fejer Vármegyében Felsö Rákoson fungáló Unitarius Praedikátort Kökösi György Pap Uramot, miáltalunk modo legitimo admoneáltattya [Kp I. 228].

prédikátor-ember lelkész; preot; Pfarrer. *1662:* (A palatinus) az ártatlan, jámbor, istenes prédikátor-embert magához vitetvén, hogy inkább el ne vesztenék ... az jámbor prédikátornak úgy lett vala szabadulása [SKr 568].

prédikátori lelkészi, lelkész-; preoţesc, de preot; Pfarrer-. *1662:* Gellei István ... ékes beszédü becsületes prédikátori ember volt [SKr 134].

Szk: ~ *hivatal. 1671:* Praedikatori hivatalunkra kötelező juramentumok(na)k formajais erre mutat, hogy I(ste)n szerint valo jo dolgokba(n) engedelmesek lészünk [SzJk 118]. *1677:* a' kik valoságos igasággal Praedikátori s' Mesteri hivatalokban, avagy a' Deáki tudománynak tanulásában forgolodnak, azoknak meg-akadékoztatások, háborittatások ... ne légyen [AC 12]. *1700:* Tiszt. Sos Ferencz Uram(na)k ö kl(ne)k praedicatori hivatalra adassek tisztességes vocatio [Kv; SRE 64] ✱ ~ *jövedelem. 1667:* Az Götziek az Praedicatori jövedelem felet veszeked(ne)k, nem akarjak ki szolgaltatni, sőt kitsinyiteni akarjak melyről al Ispan uraimekal kel beszelgetni [SzJk 169] ✱ ~ *rend. 1662:* Az prédicátori rendek előtt pedig szóbeszédben nagy obtestátiókkal állattatik vala az is, hogy a vilnai keresztyénségen tött üldözésbéli nagy bosszújának megtromfolására menne [SKr 349]. *1671:* Vadnak oly Emberek-is kik az Praedikátori rendeknek szokot jövedelmeket, dézmajokat ki-adni nem akarják [CC 2] | Mivel pedigh ugy tudgyúk a Canonokba(n) vagyo(n) emlekezet arrol is igen szükséges(ne)k lattjük hogy tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiakba(n) az iffjakat s őregeket is a' kik nem tudnak az Cathecismusra tanitani [SzJk 116–7] ✱ ~ *tiszt* lelkészi tisztség. *1720:* Tiszt. Tudos Batzoni Mathe Vram(na)k ö klmenek a Praedikatori tisztnek s hivatal(na)k ezen Colosvari Rf Ecclesiabann leendö exornálasara ... tisztességesenn hivatal adatik [Kv; SRE 135].

prédikátorné a prédikátor felesége; preoteasă, soţie de preot; Frau des Pfarrers. *1586:* Theleky Leórincz vallia Tudom hogy Istua(n) p(rae)dicatorne panazolkodik vala hogy heaba leot ide huniadrol az Borokert [Kv; TJk IV/1. 501]. *1657:* Janki Andrasne ugyan mostani Betleni predikatorne [SzJk 83]. *1678:* Bakonyai Mihalj Papne Czako Judit Aszszony ... ki most Sepsi szeki Szotyori Prédikatorne [BLt]. *1692:* A Második rend szék[a] Bán Miklosné, azon tul a' Praedikátornéjé [Galambod MT; MMatr. 421. — [a]A templomban].

Szk: *özvegy* ~. *1767:* az betsületes Özvegy Praedicátornék [Kv; Ks 11. XLVI. 45] ✱ *szász* ~. *1598:* 18 Augusty hogy az pwspeokne, es az zaz p(rae)dicatorne gyermekeit el temetek, fizettünk az harangozasert f — d 96 [Kv; Szám. 7/XVI. 41].

prédikátoros könyv prédikációs könyv; cazanie, carte religioasă care cuprinde predici; Predigtbuch. *1849:* Egy oláh biblia 5 f ... Egy praedicatoros oláh könyv xr. 30 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gk pap hagy. 8].

prédikátor-rend lelkészi rend; preoţime, tagma preoţească; Pfarrerschaft. *1605:* az praedicator rendek ... mind hewet hydeget velwnk eggywt twrtenek zenvettenek [Kv; TanJk I/1. 525].

prédikátorság 1. lelkészi tisztség; preoţie, funcţie de preot; Pfarreramt. *1594:* Az warodi Mestertt ... wizi Darüoss Janos ... Tordara ... predikattorsagot atag (!) feierüarot Nekye [Kv; Szám. 6/VIII. 188 Casp. Semel sp kezével]. *1601:* Janos Vramat az Lectort, Mikor Predicatorsagra hittak volna, az Plebanos haznal helt adanak nekj, kezitettem 2 hazat nekj [Kv; i.h. 9/XV. 10 Jeremias Nekel sp kezével]. *1646:* Stephanüs Kekesi Eösi praedikatorsagabul Legenben collocaltatot az Ecclesiatul, melyet magais acceptalt [SzJk 64]. *1675:* Indulta(m) ki 10.orakor Kolosvarbol paripan Radnoti Praedikatorsagra ... költöztem az Parochialis hazban [PatN 12a]. *1696:* Tiszteletes Tudos Szathmári Pap János Uram(na)k ... adván hivatalt Tiszt Ecclesiank Praedicatorságra I(ste)nn klmeböl ö kezdette ez mai napi reggeli orán szolgálattját az Ecclesiaban [Kv; SRE 47]. *1710:* A Reformata Tiszteletes szász Ecclesiáb(an) Praedicatorságra hivattatott Melit Simon Uram ö kglme [Kv; SRE 117]. *1763:* Erkezvén B. Hunyadrol a' Gyalui Ref. Nemes Ecclesiábban, magamat devovealván azon Ecclesianak Predikátorságára (:meg elégedvén az engedetlen Iudéabéli B. Hunyadiakkal:) elsöben ezen Ecclesiát meg látogattam, Textusom levén Rom. 15: 30–33. Bé köszöntöttem a' Sz. Pál Szavaival Rom: 1: 9–11 [Gyalu K; RAk 5].

Szk: *udvari* ~. *1674/1750 k.:* Hogy a jó rend observaltassek, es holmi inconvenientiak ki ne következzenek belöle a Collegiumokbul es Scholakbol Udvari Praedikatorsagra s mas Ecclesiakbeli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generalistul [RGyLt A. 12].

2. vki lelkészségének ideje; timpul cît este în funcţie un preot; Zeit des Pfarreramtes. *1703 u.:* A. 1703. Somlyo városának fel praedáltatása után, ezekkel épült az Eccl(esi)a Zoványi György Prédikátorságáb(an) [Somlyó Sz; SzVJk 64]. *1732:* Tiszteletes Csiszer Samuel Ur(am) Martonosi Praedicatorsagab(an) conferalt ezen Martonosi Eccla számára ket darab szanto földet [Martonos Hsz; SVJk]. *1746/1799:* Anno 1746. die 23 julii mult ki e világbol idvezült Kapronczai György uram ... m.-vásárhelyi predikátorságának 26. esztendejében [Mv; EM XVIII, 449].

3. lelkészi rend; tagma preoţească, preoţime; Pfarrerschaft. *1678:* Az magyar praedicátorság állapotjáról írott apologiát említettem vala azelőtt is Kegyelmednek, hogy találnánk módot benne, bárcsak ötven hatvan exemplárt küldhetnénk fel oda fel az Imperiumba [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

4. lelkészi képesítés; carieră/pregătire de preot; Pfarrerausbildung. *1710 k.:* Ami szegény deákok academiákba mentek vagy promoveáltattak, mind csak theológiára, prédikátorságra készítették magokat, jus, medicina, philosophia s kivált mathesis ... újság s csuda volt a magyar academicusoknál [BÖn. 542].

prédikátor-tartás lelkésztartás; ţinerea/angajarea unui preot; Pfarreranstellung. *1673:* A' G(ene)ralis deliberа(ti)oja szerint Kakasd és Medgyesfalva között illye(n) contractust csináltunk ... bé vévén mind a két falu bélick(ne)k kezeket, hogy az edgyütt valo Praedikator tartásb(an) meg maradnak ... a' Parochiat édgyütt épitik [Medgyesfva MT;

MMatr. 73]. *1683 k.:* tőttenek illyen Fogadást az Praedikator tartásb(an) [Sülelmed Sz; SzVJk 111].

predikátum (nemesi) előnév; predicat, titlu nobiliar; adliger Vorname. *1770:* Szilvási Ádám velem egyforma idejű volt ... Torda vármegyében Csürülyén, Szilváson, Runkon birnak valami jószágot Cseszeliczki-Szilvási nevezet alatt, mely per alatt vagyon s félnek lemondani a Cseszelit praedicatumról, de valósággal szilvási vagy légeni Szilvásiak [RettE 236–7]. *1783:* A mi nézi a Tisz. Bartos Kelemen recongnicionálissát, ennek törvényes hitele nem lehet ... azért hogy semmi dátuma nintsen ugy ... magának predicátuma ki lett légyen, és hova való [Hsz; BLev.]. *1800:* meg vagyon tiltva, hogy senkiis praedicatumaval ne élhessen ha az ötet Törvény vagy különös privilegium szerént nem illeti [Msz; DLev. 4. XL].

prédium 1. birtok; prediu, moşie; Besitztum | telek; proprietate, telechi; Grundstück. *1677:* Hajduság magok territoriumokon kivül, jószágot, praediumokat birván, azon jurisdictioval kel birniok, mint más Nemes Patronusok [AC 258]. *1731:* Szunjog szegi praediumon lévő Szomosi Malom [Szunyogszeg SzD]. *1745:* ezen Praedium[a] ... felis van osztva és barázdolva [M.bece AF; Told. 18. — [a]Praedium Solymos; később: Kis-, majd M.solymos AF]. *1771:* az Aranyi[a] praedium Erdejiből vágatt fákat ... igen jól láttam [Nándra H; Ks 93. 19. 6. — [a]H]. *1807:* a Plenipotentiában ki fejezendö hatalmamnál fogva meg mutatom, hogy a Mlgs Báro Uris Kedves Testvérével edgyütt nem sokára ususban fognak jönni a Praedium hasznában [Kv; Incz. XII. 3b br. Josinczki József lev.].

Szk: *puszta ~.* *1648:* Letka penigh mind az ott valo puzta praediummal eggywt marada ... Kamuthi Miklosne Aszoniom ... kezeben [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. *1717:* az ország uttyán fellyül ... a mely tövisves oldal vagjon, azon puszta praediumhoz való [H; JHb XXXI/39].

2. puszta; pustă, cîmpie întinsă; Heide. *1633/1672:* minden ... Székekben lévö joszagimat, faluimat, portioimat, praediomimat ... hagyom és vallom ... felesegemnek [LLt Fasc. 159]. *1650:* Torda varmegjeben ... Kekbuk Praedium [Kékbükk TA]. *1681:* Levén a Koronkai határ szélben Vaczman nevű Praedium, mivel controversaltatik annak à falu helynek környeke ahoz tartoziké, vagy a Koronkai határhoz? [Koronka MT]. *1757:* Ezen somlyai határ contiguitásában vagyon egy Hoszszuaszoi Praedium, melynek ismét szomszédságában egy Szilva nevezetű jó darab terrenum [Hosszúaszó Sz]. *1758:* azon föld a Kornetelki praediumban vagyon, az hova mindenkor szabad volt az Erdöallyi Bíráknak kár látni, bétsülleni, s executiora menni [Erdőalja KK; Ks 66. 44. 17f]. *1781:* Egy Hoszszuér nevezetü Praedium, mely mind kaszálonak, mind Marha Legelésre igen jó helly [Szék SzD]. *1807:* a Csokási Kata jusson ki pereltetett portio ál egy nagy Praediumbol [Kv; Incz. XII. 3b].

Szk: *rétes ~.* *1750:* a' Kis Ernye nevezetü Rétes Praedium valami Motsáros Tó-hellyel egyetemben [Koronka MT].

3. puszta telek/hely; teren viran; verlassener Ort. *1772:* Hány Praedium, az az puszta falu hely vagyon Processusában, azt minek hivják, mellyik faluhoz tartozik? [JF 36 hiv.] | Az egész Circulusb(an) adjacialo Faluk Hataraihoz, Praediumak sohult sem tanáltatnak [Algyógy H; i.h. Ferentzi Ádám szb jel.] | Az egész Hosdati Circulushoz adjungalo Faluk(na)k Határoihoz Sohult Praediumak nem talaltattnak nem is voltak [A.nádost H; i.h. Jos. Juhász jud. nob. jel.].

4. major; maierişte; Meierei. *1830:* Én alábbis irt idösbb Grof B. Bethlen Josef ... jelentem a' Tekèntetes Conscriptor Uraknak hogy az Urak amint bizonyoson értésemre esett ... a' Nagy Iklandi Határon a' Gidrástoi tulajdon Praediumomban ... mind a' Fekvő, mint a' Felkelhetö Jokra nézve valami Conscriptiot, és Sequestratiot akarnak véghez vinni | Ezen fennebb specificált, és Conscribált Vagyonokat, a' tisztelt Rendelés következésiben, nem tsak conscribáltuk, hanem égyszersmind az irt Commetanéusok Személlyes jelenlétekben Sequestráltuk-is és ... a' Praediumban lako Gondviselöjének meg hagytuk, meg mondottuk, hogy további Rendeléség azokhoz nyulni ne mérészeljen [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

◇ **Hn.** *1757:* also fordulob(an) Tövis Hidi Puszta praediumb(an) [Kál MT]. *1780:* a Praediumb(an) (sz) [Aranyosrákos TA]. *1786:* Petlendi Praediumban az Hosszuban (sz) [Petlend TA]. *1807:* A Fel Járai Praediumban [A.jára TA]. *1816:* az Ehedi határon a' Kakutsi praediumban [Ehed MT]. *1829:* az Also Sinyfalvi prediumban (sz) [Sinfva TA]. *1843:* A praediumban a Mesztákenben (sz) [Alamor AF]. *1891:* Pregyium [Mákófva K; KHn 237].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók

prédiumbeli birtokbeli; din prediu/moşie; vom Besitztum. *1795:* adosságaim tésznek in Summa 4211 Magyar Forintokat; ezen Summának le szállitásában ... adtam által 3563 Mforintokban ... Bihar Vármegyei Kohányban, Lükiben, és az Ákori Praediumbeli rész Portiomat [Torda; JHb XL/9]. *1797:* Sz Királlyi Praediumbeli Colonussaik vallanak egyenlöleg a kérdésre [T; JHb Hesdáti cs.]. *1830:* az én tulajdon Praediumomhoz rajtam kivül senkinek semmi Jussa, vagy Szava nintsen s nem is lehet; következésképpen ... akárminémü Rendelés mellett a' Praediumbéli Fekvő Jokra nézve sem Conscriptiot, sem sequestratiot meg nem engedhetek [Nagyikland TA; TLt Közig, ir. 1748]. *1857:* a Hidalmási Járásban eső Hidalmási, Ugrutzi, Fel Egregyi, Széntpéterfalvi, Posai, Ördögkuti és Vaskapui Praediumbeli minden névvel nevezendő birtokrészem [Dés; HG].

prédiumocska kisebb birtok; proprietate/moşie mai mică; kleines Grundstück. *1755:* Nemes B Szolnok V(á)r-(me)gyéb(en) Csűrfalva nevü Praediumocskát kit az Oláhok Súrény nevezettel neveznek Tudjaé ... a Tanu hogy azon Praediumocskát is akkor apprehendálta a Mgos Csáki Familia midön Szurdokot? [BSz; JHbK XXX/5 vk]. *1808:* az Ördengesbéli praediumatská [Msz; Berz. 17].

Szk: *puszta ~.* *1656:* (A) Szentgeorgi, s kereszturi puszta praediumoczkakot, atta volt ... Felesegemnek ... Kosztesden valami portioczkakot ... adva(n) neki [Ádámos KK; BálLt 93].

predomináció hatalom; putere; Macht. *1762:* Régen jövendölik, hogy kiforgat a szász bennünket a praedominatióból, ihon megesék! [RettE 145].

predominál felülkerekedik; a predomina, a se ridica deasupra altora; die Oberhand gewinnen. *1663:* Csudával hallom, az fejedelem ő nagysaga törökökért küldött volna.

Valaki tanácsa, de sem az hazának, sem ő nagyságuknak nem igaz hívei. Igazán kilátszik minden dolguk azoknak az uraimnak, csak erővel akarnának praedominálni [TML II, 588 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

préeál élen/elöl jár (vmiben); a da/fi exemplu; Vorbild geben. *1739:* parancsoljuk kegyelmeteknek, publicáltassa ujolag ezen edictumot[a] A kik e prioribus nem observálnak, notálja, a községet pedig ad observendum compellálja, a contravenienseket poenázza, magok[b] pedig praeealjanak masoknak exemplo bono [SzO VII, 399 gub. — [a]A böjt szigorú megtartásáról. [b]Ti. a tisztek].

preemptor elővételi/vásárlási joggal rendelkező személy; persoană cu drept de preemţiune; Person mit Vorkaufsrecht. *1733:* T. Boldisár János ... Varos terhét supportàlo Személy, az Hataronis bizonyos Szoleje s Szánto földei lévén per hoc praeemptor lévén az Controversiás Joszágban az A ... nem turbálhattya [Torda; TJkT I. 17].

preexisztencia korábbi meglétel; preexistenţă, existenţă anterioară; Vorexistenz. *1796:* (A privilegiumnak) se törvényes volta, se praeexistentiaja, se usu roboratioja meg nem bizonyittatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 95 tábl.].

prefáció elöljáró beszéd; prefaţă, cuvînt înainte; Vorwort, Einleitung. *1710 k.:* Hogy pedig mégis minden ember inkább elhihesse, hogy én hírt, nevet ezzel magamnak nem keresek ... azért arról és minden világi hijábavalóságról ... letészek együgyüen. Mely légyen az én életem leírásának praefatiója, elöljáró beszéde helyén | Te, tudom, maholnap a scholából kivágysz, azért azt hagyom ... adják kezedbe ezt a praefatiót [BÖn. 407, 483].

prefektúra 1. (fejedelmi) jószágigazgatóság; direcţie administrativă a bunurilor (domneşti); (fürstliche) Gutsverwaltung. *1577:* Az Dewa vara prefecturayat es annak yewedelme administralasat Wrunk ew Nagsaga meg nyugodwan Regtewl fogwa meg tapaztalt hywsegebe[a] ... rea bizta [Ks Báthori Kristóf aláírásával. — [a]Apafi Istvánnak]. *1662:* Rákóczi György fejedelemnek szép virtusi ... Szénási Péternek az erdélyi praefectúrára való állatása [SKr 292 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1684:* A die 18 Octobr(is) 1680 usq(uc) ad ult(ima) Februarii A(nn)o 1684 az Praefecturán forgani szokott holmi aprolék Proventus [UtI].

2. katonai parancsnokság; comandament militar; Militärkommando. *1785:* Az méltóságos királyi gubernium és az méltóságos Armorum Praefecturának egyenlő consensussokból publicáltatott vala, hogy valakik eleven erdőből irtásokkal szénafühelyet akarnának felfogni, szabad lészen [Taploca Cs; RSzF 137].

3. törvényszék; tribunal; Gerichtshof. *1823–1830:* Templomai nyolc a lutheránusoké, egy a katolikusoké, egy a reformátusoké az elektori törvénytévő háznál vagy praefecturánál[a] [FogE 194. — [a]Lipcsében].

prefektúria-ház jószágigazgatói épület; sediul direcţiei administrative a bunurilor; Gebäude der Gutsverwaltung. *1676:* Jnnen térven az praefecturia hazhoz ezen haznak udvará körös környűl sasokban foglalt hol deszkas hol bornabul allo palankal vagyan be keritve sendelyes fedel alatt [Fog.; UF II, 737].

prefektus 1. jószágigazgató; administrator de moşie, prefectuş; Gutsverwalter. *1634:* mikor mellyk fele búzanak, egieb gabonanak, asztagnak es akarminekis elczéplésének vége lészen, mindeniknek proventusat in granis meny lött legyen belölle, irva adgiakbe Praefectusunknak [UF I, 332]. *1666:* az mi Kgls Aszszonyunk eö Nga allitvan engemet Praefectus Nemzetes Udvarhellyi György Ur(am) eö kglme altal az eö Ngok Konyhajara valo Eles hajtosagára; Eszkúszöm azert az I(ste)nre ... hogy ez Tisztemben ... eö Ngokk igaz hü es jambor szolgajok leszek [UtI]. *1676/1681:* ha mi difficultasok intervenial(na)k, azokban ha el nem igazudhatik[a], ércsen Vduarbiro vramtol ... ha penigh à dologh az eö kglme authoritassát superálna, talallya megh Praefectus Vramat [Vh; VhU 660. — [a]A számtartó]. *1721:* errűl ... Praefectus Uram Testimoniuma kivántatik vagy más hiteles embere a' ki az kalangyakot fel olvasta, es az Dezmalásan jelen volt [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1774:* Praefectus Ur(am) mint egy négy őt Esztendővel ennek előtte hozott vólt 'a Szilágyságból két berke bárányt [Szentdemeter U; LLt Vall. 116]. *1776:* az Flintaknak Sarkányát fel huzták, s egyenesen tzélozták ... ő Nsga Préfectussát és Tisztartoját azt mondván ... hogy ugy menyenek közel az Sántzhoz hogy ők mindgyart agyon lövik a ki oda mégyen [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4]. *1782:* az emlitett Praefectus a Tisztartott Varga Gergelyt, s másokatis azzal vádol, hogy az uraság dolgában nem járnak el igazán, hanem korhelkednek [Thor. XX/4]. *1782/1799:* Leg elébb a' Torotzkai Mészárosoknak adta vala Árendába Praefectus Uram a' Mészárszéket, és a' hus mindgyárt meg drágodott [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 356]. *1797:* Praefectussa Nsgtoknak ... midőn ... egy kevés fát hoztunk volna, az Udvari Gornyikok által arestalt [Roskány H; Ks 75. VIIIb. 139]. *1843:* Ilie Bugyné, hetenként 2 napus lévén, el engedtetett a Ttes Praefectus Ur által [Hosszúaszó KK; Born. F. IIh Szemerjai Károly számad.].

Hn. *1658 k.:* Az Vam haznal Praefectus Rethi [Gyf; EHA].

Szk: *~ok háza. 1681:* Praefectusok haza. Pitvara ... Függő fa Talpon állo ... Szobaja; Keő bóltos, az allya meljnek nemely resze bomladozott [Vh; VhU 544] ✱ *jószágbeli ~. 1681:* Szokasban tartatot eddigh, s ezutan is ugi lészen az Bányász mesterek között; hogi minden Bányatol aratasi megh allaskor, egi egi masa vasat adgianak az Joszagh beli Praefectus számára; őszszeli megh álláskoris hasonlokeppe(n) [VhU 68].

2. kincstári/fejedelmi jószágigazgató; director administrativ al bunurilor fiscale/domneşti; fiskalischer/fürstlicher Gutsverwalter. *1662:* Jenőbe Bornemisza Pál helyébe ... Szénási Pétert állatta vala, ki egynéhány esztendeig boldogul is viselé azon tisztit, de azonban erdéllyi praefectusa, sárdi Deli Farkas, ki minden fiscális jószágainak gondviselője lévén ... el találván halni, a helyébe Szénási Pétert hozatta vala [SKr 299–300]. *1663:* Az mi azért a Kegyelmed jószágát illeti, mind praefectus urammal s mind urammal ő kgyelmével arról beszéllettünk [TML II, 593 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1671:* végeztetett hogy ante omnes extraneos számokra adassék Só, vehessenek-is és kereskedhessenek vélle minden hazafiai Fiscus kára nélkül, Praefectusoktol és Inspectoroktol inkább lévén respectus az haza fiaira, mint sem más idegenekre [CC 56]. *1675:* egy másа s tizenhetedfél oka contrabont kéneső lévén praefectus uramnak [AUt 160 zalatnai jöv.]. *1677:* Az Uj Keresztyénecknek ... mesterségek szerint valo minden

miveknek exercealása meg-engedtetik ... ugy mindazáltal, hogy miveket: posztojokat a' Haza fiaitol el-tagadván, más idegeneknek el ne adgyák; mellyet ha cselekednének ... két két száz forintot exequallyon rajtok a' Praefectus, Fiscus számára két részét, harmadát a' panaszlo félnek | Praefectusoknak authoritassok ugy circumscribaltassék, hogy a' Nemessi szabadság, s Ország törvényei általok meg ne bántassanak [AC 138–9, 266]. *1695:* Én Diósi János, az erdélyi Fiscalis joszagok(na)k Inspectora es Praefectussa [RLt I].

Szk: *fejedelem ~a. 1660:* az Kegyelmed elekesi jószágát az fejedelem praefectussa, úgymint fiscus számára foglalta, azomban mind maga csekelaki házához szolgáltatja [TML I, 564 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *fiskális ~. 1677:* ha ki kereskedésre és el-adásra készit Saletrumot, ante omnes alios emptores tartozzék meg-kinálni a' Fiscalis Praefectusokat ... s' ha annak igaz árrán Fiscus számára valo meg-vételére szükséges nem lészen, a' kinek akarja szabadossan el-adhassa [AC 134] ✱ *ország ~a* kincstári/fejedelmi jószágigazgató. *1667/1799:* Vizaknai Péter Deák az ország prefektusa s a fejedelem fősáfára meghalának. A prefectust eltemeték itt a m-vásárhelyi templomban ... a khorus felöl [Mv; EM XVIII, 457].

3. közügyigazgató; director fiscal; fiskalischer Oberstaatsverwalter. *1675:* mi kglssen tekintvén nemzetes Borbereki Alvinczi Peter praefectusunknak, fiscalis arendatorunknak, es Táblai assessorunknak ... igaz hüséggel valo hasznos szolgálattyát ... Fagaras földén Szevesztrény nevü falunkban lako Juon Sándor névü jobbágyunknak ket fiait ... megh nevezett Alvinczi Péter hivünknek, es ő kglme feleségének Szőlősi Ersebet asszonynak, s ket ágon lévő maradekjoknak ... adtuk [UF II, 652 Bornemisza Anna m.pria]. *1676:* En Alvinczi Péter kegyls Urunk ő Nga Praefectussa ... néhai első Feleségemtől, Jstenben boldogult ki mult Szőlősi Ersébettől valo leánkám(na)k, Ersóknak, naturalis Tutora [Borberek AF; Incz. IV. 23a]. *1679:* Én Csík Sz<ent> Simoni Endes Miklós adom tudására mindeneknek az kiknek illik ... hogy in hoc anno praesenti 1679 die 5 Junii állítatván az én kegyelmes uram és kegyelmes asszonyom eő nagyságok kegyelmességekből praefectus nemzetes Alvinczi Péter uram által az csíki eő nagyságok vas hámorának és oda valo harminczadjoknak gondviselésire és proventusoknak administratiojára, én is azon két rendbéli hivatalt szabad jó akaratom szerint vállaltam magamra[a] [CsVh 66. — [a]Köv. az eskü szövege]. *1691:* Az mü kegyelmes urunk eő nagysága és méltóságos tanácz urak eő nagyságok s eő kegyelmek, egyszers-mind praefectus uram tekintetes nemzetes Fabián János uram eő kegyelme parancz olattyokból az csiki uas hámori gonduiseletnek tisztire introducáluán tekentetes, nemzetes Sándor János uramot, mü általlunk inuentaltattanak az eő nagyságok csiki uas hámorán leucő, és ahoz Tartozando bonumok [i.h. 113].

Szk: *~ széke. 1677:* Jószág, eröökség és halálban járó causakon kívül az hámorosoknak minden egymás közöt valo törvényes controversiojok az hámori tiszt előtt szokot agitalodni; e falukban való itélet tétel penig ha kinek nem teczenék, appellalhattya praefectus uram székire [i.h. 57].

4. kincstári számvevők elöljárója; inspector şef la trezorerie; Vorgesetzte(r) der Kammerbeamten. *1710 k.:* Anno 1700. rendelének ... exactorokat, két rendbélit; egyiket arra, hogy ... a fiscalitások három esztendeig való árendálását, ahhoz tartozó minden számadóktól vegyünk számot ... Az elsőnek főinspectorának vagy praefectusának rendeltetett volt az egész societasból Jósika Gábor Uram [BÖn. 884].

5. (királyi) kamarai tanácsos; consilier de curte; Hofrat. *1662:* Ugyanezekben a napokban a fejedelemhez császártul való követségben Törös János posonyi kamara praefectusa is érkezett vala [SKr 253].

6. a kv-i osztóbírák testületének elöljárója; şeful juzilor divizori (din Cluj); Vorgesetzte(r) der Körperschaft der Verteilungsrichter in Klausenburg. *1619:* Mw Nylas Gaspar es Junck Andras hwttos ozto Bjrak leue(n) colosuarath mentwnk az praefectus Filstich Leőrincz Vram Commissioja zerent az Kwlseö Farkas vczaban lako Zabo Mihalj hazahoz [Kv; RDL I. 107 Andreas Junck kezével]. *1622:* My hwttös Diuisorok ... hiuatatunk ... varosunknak io zokassa es teöruenie zerent ... Diuisiot celebralnank, Zabo Andras vramnakis praefectus leue(n) commissioja accedaluan [Kv; i.h. 119]. *1623:* My Nylas Gaspar, es Gergh volma(n), Huteos diuisorok ... mentunk Az Bechulletes Tanacz es prefectusunk szeoros matias Vra(m) Commissioiabol, Somlaj Fazakas mihaline hazahoz kiraly vchaban [Kv; i.h. 121]. *1664:* Eodem anno die 12 Januarii választattam az becsületes szász natiótól az divizoroknak praefectusává divizorságra [Kv; KvE 188 LJ].

7. konviktusi diákelöljáró; conducătorul elevilor la internat; Schülerleiter im Konvikt. *1736:* Mikor az étekkel elérkeztenek, az emptor az praefectus előtt tálokra kezdette osztani, mert öt-hat asztalra kellett az fazék étket osztani ... Az első asztalnál volt első az praefectus, második volt az kántor, harmadik volt az sacristianus, negyedik az emptor, azután az iskolák szerént, az mint hogy az asztalok is az iskolák szerént voltanak, az elsőbbeknek többecskét adtanak [MetTr 428].

prefektusi jószágigazgatói; care aparţine administratorului de moşie; dem Gutsverwalter gehörend. *1849:* a Praefectusi Szobába Egy Forhang tarto rud | a Praefectusi Szobába ... Vagyon benn égy fejér festékü — két felé nyillo ajtos — az also részén egy fiokos köntös tarto Almárium [Somkerék SzD; Ks 73/55].

prefektusné jószágigazgatóné; soţia administratorului de moşie; Frau de Gutsverwalters. *1667:* Az mely kétszáz forintot felkért volt Kegyelmed asszonyunktúl, az is oda van, Naláczi uramnál-e, vagy megholt praefectusnénál? [TML IV, 40–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | Dátos felett soha ez előbbeni praefectusnéval nem alkudtam, mert ahoz semmi szólója sem volt [i.h. 157 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz]. *1774:* Praefectusné Aszszonyom meg haraguván, hogy olly kevés let, haragjában ittis hadta az Udvarban [Mocs K; KS Conscr. 75].

prefektusság 1. jószágigazgatóság, jószágigazgatói tisztség; funcţia de administrator de moşie; Gutsverwalterfunktion. *1672:* Az hunyadi praefectusságból ki kopám, Hedri uram parancsol oda is [TML VI, 49 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1673:* Küvár is egész feledékenységben van, látom ... Praefectus uram is ennyi ideig való praefectusságában még csak meg sem tekinté egyszer is [TML VI, 530 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1749:* ő kglme meg jövendölte hogj Peterffi Uram Praefectussaga nelkül el nem lehet az Meltoságos Aulicus Cancellarius ur eő excelenciaja [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

2. vki jószágigazgatóságának ideje; timp/perioadă în care cineva îşi exercită funcţia de administrator de moşie; Zeit von Gutsverwalterschaft. *1640:* Vagjon edgi io giumolcsös kert melliet szegeni megh holt Feiedelem[a] commissioiabul Debreczei Uram praefectussagaban ugian mostani Udvarbiro Marton deak Uram tiszti alat keritet es ultetettet csemetekkel es oltovanniakal [Bráza F; UF I, 764. — [a]Bethlen Gábor]. *1739:* Praefectusságában Závoczki György Vramis ennek a rétnek a végiben maga számára szénát tsináltatott [Dés; DLt 28. V]. *1774:* Meltoságos Báro eö Nga meg Titt. Balla Miháj Uram Praefectusságában ... három Szekér Szénát Termö kaszállot adott [Mocs K; KS Conscr. 73]. *1778:* Etzken Moses ... ideki volt Praefectusságában is sokáig szolgalta ... Dalnoki Miklos Péter Vram ö Kegyelmét [Kisbudak BN; BLev.].

3. vki egyházi elöljárósága idején; timp/perioadă în care cineva îşi exercită funcţia de prefector; in der Zeit des kirchlichen Vorgesetztenamtes. *1738:* egy alkalmatossággal Pater Sigmond Atyasaga Praefectusságában hütlés lön ezen földért és akkoris Szász nyiresi határnak adták ki | minek utánna meg holt Nagy György egy is más is szántotta azon Nagy György földe felét és csipdestek, annak utána Páter Sigmond Atyasága Praefectusságában ki járák ezen földet ki csováltuk soha senki nem háborgatot [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

preferál elönyben részesít; a prefera; bevorzugen. *1665:* Istenért kérem, ne szánja fáradságát most udvarhoz menni, Isten asszonyomat meggyógyítja s Kegyelmedet is úgy áldja meg, ha a publicumot privatumnál praeferálja [TML III, 502 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

preferáltatik elönyben részes

[Kv; TJk VIII/4. 38]. *1648:* ha az praefigalt napra el nem igazittanák ... akor tsak Sz. Geörgy napigh dilatallya es praefigallyo(n) kglmed, Napott [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balfiokhoz]. *1761:* ujjobb(an) folyando Causaban Hellyet, napot Holnapot kivántam volna praefigalni, de már tessék az Tit. Exponens Vr praepote(ns) Intentiojának competens terminussat designalni [TKl gr. Teleki Adám nyil.].

Szk: *terminust ~ 1632:* Vram submittaluan magamat annak hogi ualamikor kd hova erkezik es terminust praefigal ertelmes emberek itiletire kez uagiok az kuztunk ualo difficultassoknak el igazitassat tamasztani [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. *1693:* Igirte azért Gubernator Vrunk favorát, az alatt bizonyos terminust praefigal ő Naga, hová mind kegyld s mind Bethlen Samuel Vr(am) comparealhassa(na)k [Fejér m.; Ks 67. 46. 21] ✱ *törvénynapot ~ 1609:* Mind az ket fel Zembe liuin eleotteonk teoruinj Napot prefigaltunk nekik [Dés; DLt 317]. *1755:* Fiam Togyer ... Szép Szóval az ökreket kerte, de ő ... a Földre le verte tagolta ... azután ... Gornyik Jank Nyikolának a dolgot deplorálta a kiis más nap a Falunkban jövén Törvény napot praefigált [Újbárest H; Ks 62/3 Matyey Ivon senior vall.].

prefigálandó kitűzendő; care urmează să fie prestabilit; zum Vorbestimmen. *1673:* lenne ... annak az Contro Versianak eligazitása es p(ro)cessussa az Nagyságtok s kegyelmetektől praefigalando illendő Terminuso(n) [WassLt Haller Pál lev.]. *1677:* Hogyha ... Urak vagy Nemes emberek udvarokban, és hátok meget lévő gonosztévő emberek meg-tudatnak, azon helybéli Tisztek kéressék kézhez ... ha kézben adgyák, benè quidem; de ha nem adgyák, admonealtassanak, hogy sistallyák azon kézben kért latrot, a Tisztektől praefigalando Terminusra [AC 126].

prefigálás kitűzés; fixare, stabilire; Bestimmen. *1640:* semmj valazo(m) kgteol elóttem allo kereztsegeról kjcsin leankamnak nem jüue kjhez kepest tuthattam volna magamat teob jo akaro Uraimnakis hjvatalljakhoz, s mjnd penig az kerezteleo napjanak prefigalasahoz alkolmaztatno(m) [Barcsa H; CartTr V. 359 Barcsay Zsigmond Bornemisza Pálhoz].

prefigált előre meghatározott, kijelölt; prestabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. *1606:* Neg'edzer ualliak aztis hogi prác figalt napot hagiott uolna az Alperes a' teörekedesnek Vduarhelt az Kosa Geörgi hazahoz egī Vasarnapra [UszT 20/11]. *1631:* az praefigalt napra, ó kgmek az summat ez el kerulhetetle(n) akadalyok miat ne(m) deponalhattam [Radnót KK; Ks O. 37]. *1640:* (A házat) ugy birhassa eö kegielme mint saiáttiát az praefigalt két Esztendök el foliása alat [Kv; RDL I. 122]. *1671:* szükséges kglmednek a praefigalt napon es hellyen fogyatkozásnelkül Compariálni [WassLt fej.]. *1676:* Mü azert ... el mentünk a Dnus exponenstől praefigalt helyre, es az melly vallokot ő kegyelme elönkben állatot<t> ... vallasokot ... le is irtuk [Szu; Borb. I]. *1738:* Ha pedig a p(rae)figált terminusokra nem Contentáltatatnék az A. tehát a p(rae)scribált Summát csak Hadnagj atyánkfia ő kglme assistentiajával is az I-n desummáltathassa s desumálhassa [Dés; Jk 269b].

prefigáltat kijelöltet, meghatároztat; a dispune să fie prestabilit; bestimmen lassen. *1606:* azt sonalia az nouu(m) hogi az tizt az Assessorokal egiut egj bizonios napot praefigalion, ugj celebraltassek uiobbj teoruenj, meljet te nem chielekettel hogi bizonios napot praefigaltattal uolna benne [UszT 20/326]. *1613:* hosza mi nekwnk az Vitezleo Beldi Kelemen az feolseged para(n)cholattjatt ... hogi el menüen azra az helre melljet mj nekunk az Exponens p(rae)figaltatott, es valakiket my elonkben hiuanak ... vallasokatt be uennök [Cssz; BLt 3 Petrus Gal nob. de Z. Georgy Joannes Boczkor nob. de eadem keze írása].

prefigáltatik előre meghatároztatik, kijelöltetik; a fi prestabilit; vorbestimmt werden. *1671:* az üdő tovab az dolgot ne(m) boczattya, az holnapi nap praefigáltatik, ackor comparealüa(n) törvények [Kv; TJk XI/1. 43]. *1677:* Minthogy ennekelötte indefinitè végeztetett volt a' Fiscale bonumoknak recuperaltatása, holot sem nevek meg nem irattattak, mellyek legyenek a' Fiscale bonumok, sem penig idö nem praefigaltatot mitöl fogva valok, és minémü modalitással recuperáltatnának: Tetszet azért hogy azok in perpetuam rei memoriam ugyan specificaltassanak, és Articulusban irattassanak [AC 43]. *XVIII. sz.:* Az halottas házhoz, ha tábla jár és oda nem megyen az órára az mely praefigáltatott, elmarad érette táblajáráson sz. dénár 33 [Dés; DFaz. 32].

prefigáltatott előre meghatároztatott, kijelölt; prestabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. *1615:* az praefatus exponenstúl praefigaltatot helyre es napra el mentűnk; es az mely bizonysagokat mi elónkben hittak azokat mű erós húttel megh eskúttúk, meg is kerdóztúk [BLt 3 Joannes Lazar de Z. Tamas Franciscus Gal de Czik Z. Geörgy ns kezével]. *1650:* el mentunk az ex ponenstöl prefigaltatot helyre ... es az mely Bizonysagokot az ex ponens Mü Elönkben ... alata azokot eros hitel mëgi eskütök az elönkben adatot Vtrum szeren(t) megis eximinaltük [Szu; UszT 38a]. *1664:* poronczol Nagczagod ... hogi el menne(n)k az ... nekünk prefigaltatott helyre es valakiket ... ellonkbe hi, az vagi hiuat, azokot erős hüttel ... megh eskessük és hütok szerint valo valasokot, be vegiuk es ... megh iriuk [Kászonimpérfva Cs; BCs].

prefixus előre meghatározott/kijelölt; prestabilit, fixat/stabilit dinainte; vorbestimmt. *1661:* édes sógar uram, csak az praefixus nap legyen meg, eligazithatunk mindenceket atyafiúképen [Mv; SzO VI, 231]. *1668:* ha magok eö kglmek megh találnának halni posteritássok is eö kglmek(ne)k paratis pecunys tartozzanak az két száz negyven forintokrúl contentatiót tenni és megh fizetni Köuér János Ur(amna)k, uagi eö kglme posteritássának az praefixús napra [Altorja Hsz; Borb. I].

pregnáns nyomós, hathatós; pregnant; gewichtig. *1729:* Atyafiuságos bizodalommal kelletett ismét az Mlgs Guberniumot az Sz: Benedeki malom dolga vegett farasztanom ... nekem azon dologban pronuncialt Deliberatumban pregnans difficultasim occuralnak [Ks 25. IV. 17 M Kornis Zsigmond aláírásával]. *1735:* azt meg kivanom a jure ezen praegnans ratioimra nezve hogy ezen Causa cum tota sua serie corruallyon [Torda; TJkT I. 73].

preimaginál előre elképzel; a-şi imagina/închipui dinainte; sich im voraus vorstellen. *1705:* Nyelve is pedig igen kezde botlani, amely judiciumok miatt guttaütést pracimaginált magának[a] [WIN I, 526. — [a]Koncz József].

preinszerált előbb/fennebb beiktatott/szerkesztett; inserat mai înainte; vor kurzem/oben eingetragen/verfaßt. *1769:* a praeinserált Instructiot szorol szora eö előtte el olvasván meg magyarázám [Kük.; JHb LXVII/9]. *1780:* el mentem ... Folyfalvára ... Mlgs Tolnai János Ur özvegye Mlgs Tordai Klára aszszany Jobbagy Udvari Birája ... Gru Vaszily Lako házához, kitis Személy Szerént tanálván s az utzára ki Szollitván és vélle a Falu közönséges Földén meg álván a Praeinseralt instructiot Szorol Szora fel olvastam [Msz; BetLt 6]. *1797:* az már praeinseráltt Instructiöt szóról szóra nem tsak fell olvastam, hanem Oláh Nyelven elegedendö képpen meg is magyaráztam [H; Ks 115 Vegyes ir.].

prejudiciál árt, kárt okoz; a prejudicia, a cauza un prejudiciu; schaden. *1676:* ugy engedtem volt Ur(am) meg bé vetésitis emberséges emberek jelen létekben hogy az semmit ne p(rae)judiciállyon az én praetensiomnak [Tövis AF; BálLt 1]. *1705:* Kéreti azért az úr ökegyelmeket igyekezzenek dolgaikat úgy moderálni, hogy ezután sem önagyságának maga méltóságának és atyafiságának ne praejudiciájának [WIN I, 490]. *1741/1758:* Jonäs Pälnak ... Stompat ępiteni ès csinältottni meg engedtünk (!) ... ugy mind azon által, hogy a felső ... szomszédok Stompjainak ne praejudiceallyon [Abrudbánya; Szer.].

prejudícium kár, sérelem; prejudiciu; Schaden. *1603:* ha kiknek az Varos Ados, es Adossagokert soth Akarnanak venny az Aknakrol, tehat az Camara Jspanok Adgyanak Adossagokert soth ... mindazatal az Aknaknak praeiudiciumara az Aknan valo kumpulakodast hasonlokeppen ez Varoson valo el Adasatis megh nem engedik senkinek [Kv; TanJk I/1. 438]. *1665/1754:* Az legény pedig magának estvéli hét ora után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három fertályos ládát tsinálhat, de nagyobbat az Czéhnek praejudiciumára nem tsinálhat [Kv; ACArt. 15]. *1673/1681:* A Supplicans ... paraszti szolgalattal szolgalo Jobbagyul adattatot, edigis hogy az elöbbi Tisztek s Udvarbirak praejudiciomomra es karomra szolgalat nélkül hadtak, kötelességek ellen czelekedték [VhU 462 Thökölyi Imre vál.]. *1717:* Gyulai István Atyánkfia kaza ... constatalván; ammonéáltatik Báro Jósika Imreh Atyánkfia hogy hajóját azon helyröl amoveallya, és az emlitett Gróff Ur Atyánkfia p(rae)juditiumara ott ne jártossa [H; JHb XXXI/14]. *1767:* Nsgd praejudiciumára, és valoságos Kárára akarja azon ujj Malmát építteni [Ádámos KK; JHb XX/24]. *1802:* ezen Joszágok el-idegenittésébol származott praejudiciumat az Exponens tovább nem szenvedhetvén ... Tessék ... a' meg-emlitett Komjátzégi tellyes portiot az Exponensnek mint Vérnek ... ki botsáttani [Torda; JHb XIII/9].

Szk: *~ot okoz. 1796:* a Nagyságod ujannan epittetett Adámasi malma eddig elé is igen sok praejudiciumakat okozott [Ádámos KK; JHb XIX/56] ✱ *~ot szenved. 1770:* eö Nga Malma ... a miotátol fogvást építtetett ... eö Exja Malma az magass gátnak vizbeli fel tojása mián nagy praejudiciumat szenvedni Láttatik [Kük.; JHb LXVII/17].

prejudícium-láda '?' *1665/1754:* Az legény pedig magának estvéli hét öra után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három prejudicium ládát csinálhat [Kv; ACArt. 15].

prejudikál árt, kárt okoz; a prejúdicia, a cauza/aduce un prejudiciu; schaden. *1652:* A kulsö Magistratusnak es politianak is ez admonitionkba(n) s irasunkba(n) semmit ne(m) akarunk derogalni sem praejudicalni [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1677:* A' Sidoknak ez Országban valo szabados kereskedések, és az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedtetet: csak hogy a' Városok privilegiuminak, sem pedig egyéb rendeknek ne praejudicállyanak [AC 243]. *1770:* az Exponens Ur ezen Malma pedig azon Bereczki Sándor Ur(am) Malma(na)k a' Víznek fel dugásával nem praejudicäl semmit is [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. *1796:* a Nságod Adámosi Udvari Tisztye ... azon Malamnak Gátja eleiben ... egy állo hidat szándékozik epittetni, a mellyel éppen egyenesen praejudicálni akar az Exponens Ur Aszszony ö Nagysága nagy Munkával és nagy költséggel készittetet ... Adámasi Hidjának [Ádámas KK; JHb XIX/56]. — L. még AC 126, 139; CC 74.

prejudikálhat árthat, kárt okozhat; a putea prejudicia; schaden können. *1683:* senki az ellen ... ne praejudicalhasson, s ne is obviálhasson, ide értvén az oláh deákok is, kik is földesuroknak illendö honorariumot adni tartozzanak [EOE XVIII, 94 a sv-i ogy törvényei és irományai]. *1765:* Harai Fejer Samuel Vram, mint a Fiscalis Cziganyok(na)k Inspectora, ab offo insinuallya ... hogy ... Peter Czigány ellen valo prosecutioban nös paráznasága iránt, sub offo defungalt, ötet raboskodtatta, meg palczaztotta vélle Ecclatis követtetett, mely szerent ... ezen ö delictuma nem reasumaltathatik, és neki azért poenalitas nem irrogaltathatik, consequenter Tit Inspector eökegjelmenekis ebben senki nem p(rae)judicalhat [Torda; TJkT V. 278].

prejudikáló kárt okozó; care aduce/provoacă pagubă/prejudiciu; schadend. *1825:* Fori Commissarius Aty(á)nkfia meg-szollitotta mind Rediger Károlly, mind pedig Szoszollo Domján György Urakat ... künn-heverö Czövekek, rakás Köveiknek Joszágokba léjendö bé takarittatása iránt, mind azonáltal — a' midön ... ezen meg-szollitásnak semmi kivánt Resultatuma nem lett ... Interimalis Fö Hadnagy ... elégedendö számu rabokat parantsolt ki a' Köveknek, s Fáknak, senkinek nem praejudicálo hellyre hellyheztetése tekintetéböl [Torda; TLt Közig. ir. 252].

prejunktúra előfogat, forspont; cai de schimb; Vorspann. *1740:* Kitzing Vram ... azt irja hogy az Tisztek számára ... elegedendö vecturát, praejuncturát adjunk de nem figálja bizonyos számát, az Militia pedig két annyét kéván, és vészen is az Ordinariumnál [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

prekaució 1. elővigyázatosság, vmit elhárító cselekedet; precauţie, prudenţă; Präkaution. *1746:* itten az marha nem döglik, szoros vigyázásunk által eddigis Isten bennünkőt meg örzöt. Kezdet vala Csato Szegben dögleni de a szükséges praecautiokot végbe vitetvén, már ottan is cessált [Somlyó Cs; Apl.t 1 gr. Kálnoki Ferenc kezével]. *1785:* az hasonlo úrburariusokra mint mü, circa usum Sylvarum, különös keglmes Reflexio, és praecautio tétettetett [Torockó; TLev. 9/22].

Szk: *törvényes ~. 1760:* Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetödje(ne)k fel, minden világosson irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen [Igenpataka AF; TL. gr. Teleki Ádám lev.]. *1795:* mivel az

Nsgtok nevezett Malma az elébbeni sok rendbéli jelentett károsittotásokra ... s Törvényes p(rae)cautiokrais a Nsgtok Malma ... edgy Singelis alább nem szállittatott ... minden elébbeni károsittotások meg ujittotnak, meg pedig duplasonn [Ádámos KK; JHb XIX/48].

2. előzetes megállapodás, előóvás; măsură de prevedere, înțelegere/învoială prealabilă; Vorvereinbarung. *1775:* jóllehet, hogy az pénzmegadásban késett Baka Tamás egy keveset, azért nem akarja leválni írt Bálint Antal. De az praecautiókot megvizsgálván az esküttség, tehát ítéltetett, hogy tartozik Bálint Antal a pénzt leválni és Baka Tamásnak a szénafüvet remittálni [Taploca Cs; RSzF 247].

prekaveál óvakodik vmitől; a se păzi/feri de ceva; sich vor etw. schützen. *1618:* ezek[a] igen praecaveálják, hogy Európába semmi fegyvert, kardot ne indítsanak [BTN[2] 109. — [a]A törökök]. *1761:* Nem constalván az A eökegyelmének az I ellen allegalt actioja ... az I. simpliciter el eresztetik, ugy mindazál(ta)l hogy afféle dolgokat tselekedni p(rae)caveallyon [Torda; TJkT V. 52].

prekaveálhat megelőzhet; a putea fi prevenit; vorangehen können. *1735:* arra kell vigyázni hogy az laxalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet reménlem hogy az ott künn maradt Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel, és mindennapi szekeren valo kisétálással praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nszből].

prekaveáltat vigyáztat, óvakodásra késztet; a determina să se ferească de ceva; zur Vorsicht mahnen lassen. *1724:* az Kútfőnek egyike, melly Vizzel tartya ezen Haltartot Istvan Déak Uramék birodalmáb(an) marad az magok Kertekben — évitállyák eö Kglmek mind magok mind pedigh Cseledgyekkel praecavealtassák hogy valami Halnak artalmára Szolgalo materiát, bolonditto füzet, vagy Maszlagot ne bocsássanak belé [Hévíz NK; JHbT].

prekaveáltatik óvatik vmitől; a se feri de ceva; vor etw. gewarnt werden. *1681:* Megh eshetik ez is, hogi valamely Tiszt az Földes Úr Kárara az Korcsomas helyeken nemely üdöb(en) à magha borait árultathattya, vagi valamely jo akarojanak boraval valo ki czapoltatásával kedveskedik ... minden üdőben es helyen praecavealtassek ez illye(n), mert valaki illyent mér tentalni, Kemény animadversio ala vétetvén penes judicium decidaltatik [Erdőhátság H; VhU 198].

prekludál elzár/tilt vkit vmitől; a exclude pe cineva de la ceva; jm etw. verbieten. *1671:* Városbéliek hogy sokadalomnak idején vas és egyéb vételtől-is a' külsö rendeket ne praecludállyák [CCMut.]. *1785:* száz hetven öt M. Forintokat és ... Nyoltzvan hat pénzeket ... Ki fizetett oly declaratio mellet hogy ö ... Senkit a' Monosteriáhaz valo Jussából p(rae)cludalni nem Kiván azt még Kivánnya hogy ... Ki ki ha részesülni Kiván benne Most fizesse Ki annyi részét a' menyib(en) vagyon Jussa a' Monosteriáhaz [Nagynyulas TA; TKI Kis Solymosi Simon Peter szb kezével].

prekludálhat meggátolhat/tilthat; a putea interzice ceva; verbieten können. *1784:* Az Per follyásoknak ki Menetelek is lévén, az iránt ugy regulaztatik az Torotzkai Forum, hogy ... Az Appellatiot ... semmi casusban a Succumbens félnek ne praecludalhassa [Torockó; TLev. 2/6. 4–6].

prekludáltathatik kizárattathatik; a putea fi exclus; ausgeschlossen werden können. *1712:* Az joszagos Nemes embereknek az terehviseleshez képest proportionate Az egj Hazi Nemes szemelljek penig az kik(ne)k puszta örökségek vagyon az Varosban, de azon örökségen Semmi Város terhe viselő emberek nincsen, magok sem laknak itt, azok is egeszszen nem praecludaltathatnak, hanem az osztoztato Birák eö kglmek proportionate, azoknak is adgjanak [Torda; JHb XV/6]. *1713:* ha valamely Atyafi magát Injuriata félnek tanálná Semmiképpen annak Törvényes uttya ne praecludáltathassék, hanem maga jussát in foro Competenti kereshesse [Várfva TA; JHb XXXV/19].

prekludáltatik 1. (út) elzáratik; a fi închis/barat (un drum); (Weg) versperrt werden. *1705:* miólta már az az út[a] praecludáltatott, hogy azóta csak egy is már igyekezett volna azon, hogy innen elkéredzék valahová, senkit nem tudnak [WIN I, 486. — [a]Havasalföld felé]. *1747:* azon helyre ... selléreket, vagy Jobbágyokat ne telepitsen, hanem csűrt csürős kertet tartson ... úgy hogy sem a describalt Szekér út, sem az víz partján levő ösvény ne p(rae)cludaltassék [Torda; TJkT II. 61].

2. (vki) elzáratik/tiltatik vmitől; a fi exclus de la ceva; versperrt/verboten werden (von etw.). *1737:* (Az alperes) mikor ... el botsáttatik szomszédságomban tovab valo lakástol praecludaltassék, hit szerent Cautiot adván hogy ártalmomra sem maga sem mas által nem igyekezik | Nemis praecludaltatnak a Tordai Possessorok az Negligens Szölös Gazdák ellen lehető hellyes praetensioktol, ugymint Gyepük restauratioja; szölök miveltetese iránt [Torda; TJkT I. 134, 148]. *1796:* Minthogy pedig Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Joszágában, akár mi szín és praetextus alattis Just feszegetni, és kérni nem szabad, ès nem illik, azért meg kivánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas ... az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétől penitus praecludaltassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43–4 tábl.].

3. akadályoztatik; a fi împiedecat; gehindert werden. *1766/1802:* (A) meg irt Faluk között valo Contraversiat dirimalni, s a dolognak mivoltát a Táblának reportalni tartsák kötelességeknek, non obstante ha eggyik valamelyik az Commissariusok közül az ki meneteltől praecludáltatnékis [BSz; JHb LXVII/III. 1].

prekor *diákny* házi istentisztelet; slujbă religioasă oficiată la școală; Gottesdienst in der Schule. *1870 k./1914:* Preces, precor: házi isteni tisztelet, mely régebben mindennapos volt, összekötve a theologusok próba beszédeivel [MvÉrt. 33].

prekurszor 1. előzmény; lucru care precedă ceva; Vorhergehende(s). *1619:* Nagyságodnak bizony felette szükséges volna az szekereknek béküldését ne késleltetné, és ne várni az adóhoz, hanem lenne az szekér extraordinarie mintegy precursora az adónak, vagy az mellett való ajándékoknak [BTN[2] 185].

2. hírnök; mesager, sol; Kurier. *1619:* Ma die 10 Februarii jutott ide az perzsa követnek precursora, azki szállást is készít [i.h. 227].

prelátus római katolikus főpap; prelat; römisch-katholischer hoher Geistlicher, Prälat. *1648:* Enyedi Mihaly Ura(m) ... azt mondotta, hogy minde(n) esztendeöb(en) fel tettek, es fel szettek az adot, az Praelatusok es Exactorok houa teöttek ne(m) tudgya [Kv; TJk VIII/4. 306–7]. *1662:* Hogy a szegény jobbágyság is sem a fiscus királyi jószágokban, és akármelly prelátusok, papi méltóságbéliek, egyházi és világi földesurak jószágiban ... a hazának közönséges javáért, csendességiért sem őfelségétől, sem senkitől vallásokban meg nem háboríttatnak[a] [SKr 271. — [a]A linzi béke cikkelyeiből].

prelaudált előbb (tisztelettel) említett; (care a fost) pomenit/amintit (cu stimă) mai înainte; oben (mit Ehre) erwähnt. *1777:* az praelaudált Groff Ur eő Naga ... a' levált pénzt akár melly legyitimus Executor általis desummáltatthassa akár holottis [Szentbenedek SzD; Ks]. *1780:* Méltoságos Groff özvegy Gubernátorné[a] Dániel Soffia eő Excellentiája az praelaudalt Aszszony eő Excellentiája [H; Ks 113 Vegyes ir. — [a]Gr. Haller Jánosné].

prelegál előad, előadást tart; a prelege, a ține o prelegere; vortragen, Vortrag halten. *1870 k./1914:* Praelectio: előadás, cursus olvasás ... Az öregebb tanárok egy darabig (2–3 nap, némelyik 2–3 hétig) praelegáltak, azután jött a kikérdezés [MvÉrt. 33].

prelegátor felolvasó; lector, persoană care citeşte cuiva cu voce tare; Vorlesende(r). *1705:* A bécsi püspök, a Harrach uram fia helyébe, az új császár[a] régi praelegatora-félét hozták, aki a jesuitáknak nemigen jó barátja volt, azok is amoveálták volt [WIN I, 467. — [a]I. József].

prelekció felolvasás, előadás; prelegere, prelecţiune; Vorlesung. *1870 k./1914:* Praelectio: előadás, cursus olvasás, magyarázás, tanítás [MvÉrt. 33].

prelibált előbb említett; pomenit mai înainte; oben erwähnt. *1751:* Ha Pálfi Ferenczné Nagj Juditt Aszszony sine semine deficiálna is, tehát a praelibált Jószág rajta lévő epületekel edjütt ne a Putnoki Istvánné Aszszonyom Véreire, hanem Titt Pálfi Ferencz Vramra, devolválodjék [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12]. *1785:* az praelibált Donationak ideje előtt[a] Thorotzko varassa már regen Populálva ... volt [Torockó; TLev. 6/1. 19b. — [a]Azaz 1500 előtt].

preliminális előzetes; preliminar; vorherig. *1825:* Köteles lészen Geometra Andrási Antal Ur mentöl hamaréb a M Dersei határon lévö ... Erdöket ... felmérni, és igasságosan az ezen Erdök osztállyára nézve már meg állitott antiqua Sessiok száma szerént fel osztani, és azon Birtokosok(na)k akik az antiqua Sessiok Száma iránt költ praeliminaris égyezésbe ki vannak nevezve a magok Rátájokat az Erdökböl külön, külön ki szakasztani, és kiis métáztatni [M.derzse SzD; BetLt 3].

prelúdium előjáték; preludiu; Vorspiel. *1710 k.:* Ha históriát írnék, itt sok írás lenne; de csak egyet említek, nékem és a haza veszedelmének nagy praeludiumát, és a mi igazgatónknak crassa ignorantiájának bizonyságát [BÖn. 757].

preluka tisztás; prelucă; Lichtung. *1843:* az erdőszeti hivatal a bucsumi határon ... a Bugyéstyi nevű prélukába ... erdőszeti magokat akart ültettetni [VKp 283].

prém (szörme)perem/szegély; tiv/tivitură (de blană); (Pelz)Rand. *1589:* Egy dupla Attlacz zoknia, ket p(re)m az Allia(n) vy [Kv; KvLt Vegyes I/2. 48]. *1651:* megy szin viragos Barsony kis suba prem nelkül ... Mas szöld BarsonyKis Suba, eöt rend Arany Prem raita [Szamosfva K; JHbK XVIII/27] | Egy Szederjes Barsoni zoknia Eőt rend regi gazdagh prem az allian [WassLt Vass Judit kel.]. *1668:* Egy teczszin viragos Atlacz szoknia, melynek az allyan vagyo(n) regi forman czinyalt hat rend prem elegyes [Mk Kapi György inv. 1]. *1673:* Eőrőg Redai Ferenczne aszszonjom edgjet masi Registroma ... Egj veres barsonj kis suba, ött rend premmel veres bojtos barsonjal bellet. Egj uiseltes zöld barsonj kis suba nestel bellet, hat rend keskenj prém rajta [Fejér m.; IB]. *1683:* Attam ket uttal Budan lako Pal Istvannak f 4 melyre vagyon egy beletlen Rassa aszonyember mente veres sinü ket praemel [Kv; ACJk 50b]. *1714:* Sőtetes haj szin, Barsony Szoknja 5. rendbeli aranj s ezüst Csipkivel, s hasonlo Primmel f. Hung. 120 [AH 3]. *1736:* az kocsis és felejtár ... köntösök az kitől mint kitőlt olyant viseltenek, hanem az süvegek préme rendszerént rókafark volt [MetTr 367]. *1750:* Karmasin Szin kurta Mente, egy rend paszamántal ... Ezüstel készült kötés az kerületin Szkofium Gombokkal. Béllése Jáuor, préme Nyuszt [WassLt Wass Dánielné portékái]. *1759:* a' Bárányokat meg nyuzatván kit prémnek, kit bérlésnek, a' maga hasznára forditott [Marosludas TA; TKl Koma Ojni (55) jb vall.]. *1781:* Egy vad galamb szin Mente, feiér Sellyem Béllésével egyűt el bontva, prém nélkűl [Mv; Told. 9a]. *1790:* Egy Zőld Habos Matéria Bunda, Roka torok a' prémje, Bárány bőr bérlése [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 4]. *1796:* 4 premnek valo nyest lévén azt a Ládábol ki vettem és a Szellöre az hol aer járja ki akasztottam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1802:* Egy zöld virágos mettzet Bársony, aszszony ember mente prém és készület nélkül, hozzá valo zöld selyem fél bársony bélléssel [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. *1823–1830:* Mente hasonlólag volt készítve, mint a dolmány, csak hogy annál kevéssel hosszabb volt, legalább a prémjével, a prém pedig különb-különb drága bőrökből nevezetesebben nyusztból állott, ezt a mentét sohasem öltötték fel, hanem lánccal vagy drága kemény kötővel nyakokba vetve hordozták [FogE 64]. *1842:* Egj kalpagra valo prém [Dés; Újf. 3. Újfalvi György hagy.]. — L. még FogE 202; SKr 333.

Vö. a *perem*, valamint az *arany-, bársony-, csipke-, ezüst-, nyest-, nyuszt-, róka, selyem-, szkófium-prém* címszóval.

Szk: *csipkés ~. 1714:* Aszszonyi Ember ... Virágos fekete bársony Palastya őtt rendbeli czüstess, csipkés Primmel, narants szin fél Selyem Bélések f. Hung. 84 [AH 2] ✱ *dombos ~. 1670:* Egy zőld bárson kis Suba, szeles, dombos prem rajta [MNy XXXVIII, 57] ✱ *elegyes ~. 1705:* Edgy deszkara Tekert bogárhátu elegyes Prem, mas hasanlo keskenyeb edgyüve Tekerve [WassLt Vas Dánielné lelt.] ✱ *fekete ~. 1802:* (A tolvajok egyike) törpe testű, piros barna köptzes kerék kövér ábrázatu, ennek és a többinek könyökig érö ujas bőr ködmennyek fekete prémmel [Remete TA; TLt Közig. ir. 1029] ✱ *gombos ~. 1674:* Vagyon egy kik vont arany szaknya, hat rend gombos prém az allyán [Beszt.; WassLt 72/6] ✱ *gyöngyös ~. 1585:* Gyeongyfuzeo Mathias ... vallia ... eo chinal vala egy gieongicös premeth Zemere Sebestien biztatasara [Kv; TJk IV/1. 456] ✱ *muszka ~. 1801:* ünnep napokon visel zöld, aranyos sinorral ékesitett mentét muszka prémel [DLt

nyomt. kl] ✱ *perzsiáner ~. 1860:* Egy Búda bekes Persiáner prém fl. 1 [Kv; Újf. 1] ✱ *rókatorkos ~. 1823–1830:* Viselt[a] rókatorkos prémmel, bőrről bérlett hosszú tógát és három egyenlő szegre felakasztott kalapot [FogE 75. — [a]Kovásznai Sándor mv-i ref. kollégiumi prof.] ✱ *sárga ~. 1758:* Egy kék Kamérlót Sárga prémmel meg hánt superlát [Nsz; TSb 21] ✱ *szőtt ~. 1788:* 5 sing fekete szött prém [Mv; TSb 47] ✱ *tarka ~. 1759:* szállittasson el ... Tizennégy Sing Czérnából szött tarka prémet [Sárd AF; TSb 51] ✱ *velencei ~. 1653:* adot öh kigyelme 3 sing perpetat 15 sin veres velenczei praemet [Kv; ACJk 58a].

prémecske szegélyecske; tiv mic, tivitură/tiveală mică; Rändchen. *1714:* Minium szin Brokad szoknja ... előketö tenyérnyi széles, Vallon aranjos s ezüst kisebb primetskék f. Hung. 104 [AH 3].

Szk: *arany-ezüst ~. 1714:* Férfi gjermeknek való Vörös Bársony Mente köröskorül keskeny aranj ezüst prímetskével [AH 24].

prémelt (szőrmével) szegélyezett; tivit/garnisit (cu blană); (mit Pelz) besetzt. *1806:* visel ... egy zöld Roka bőrrel prémelt Magyar Mentét [DLt 514 nyomt. kl].

prememorált előbb említett; pomenit mai înainte; oben erwähnt. *1733:* hallottam ... az szólgámtól hogy a Tűz azon p(rae)memorált szenáig el harapodzott vólt de a szenánál meg oltották [Árapatak Hsz; BLt 7 Joannes Bibó (29) jb vall.]. *1751:* praememorált Dobolyi István Vr eö kglmé(ne)k mint Vér Attyafiának ... azon házb(an) száz forintig valo Aviticum jusa vagjon [Ne; DobLev. I/245. 1a].

premencionált előbb említett; menționat/pomenit mai înainte; oben erwähnt. *1720/1730:* Nztes Dalnoki Daniel Atyánkfia eö kglme 1714, es 1715 Esztendőkbeli Hadnagyságarul valo Ratioit esztendeje el telése uta(n) be adván arra exmittált, és deputalt Atyánk fiai eö kglmek által Ventillaltatvá(n), ammi difficultassi eö kglmenek ki adattattak mind azokra p(rae)montionalt Dalnoki Daniel ... replicalva(n); minden difficultassi ... Tolláltattanak s el igazodtanak [Dés; Jk 395a]. *1747:* Ezenn Praementionált Eszakos hellynek vagj(on) égj Kopár meleg oldala [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 3]. *1756:* más alkalmatossággal is járos volt é ezen személy a' praementionált Bóltba ...? [Kv; Mk IX Vall. 28]. *1762:* ezen utrumb(an) Specificalt, és praementionalt Udvarb(an) belé szálván az Exponens Urfi cir. hat hétig birta mint magáét [Branyicska H; JHb XXXV/51. 13]. *1765/1766:* Figalak a' praementionalt Parsok a' nevezett Nagylaki, és Csekelaki ... bonumoknak ... árrát Flor Hungaricalium Hat ezer Forintban [Koppánd TA; DobLev. II/372. 3a].

premenda l. premonda

prémes (szőrme)szegélyes; cu tivitură/garnitură (de blană); (pelz)besetzt. *XVI. sz. v./XVIII. sz.:* az szekernyének az szára prémes legyen [Dés; DFazLev.]. *1752:* Az Janko mentéje igen igen is rokás légyen és prémes mint a liberia menték [WassLt Vesselényi István feleségéhez].

Vö. az *arany-, bársony-, csipke-, ezüstprémes* cimszóval

Szk: *~ felsőmente. 1850:* Egy darab prémes magyar felső mente, bőven sinorral, sejem belléssel [Algyógy H; Born. F. li Török Antal urad biztos kezével] ✱ *~ kamuka szoknya. 1693:* Edgj Narancz szin szélyes egj rend prémes kamuka szoknya flor. 15 [Ne; DobLev. I/37] ✱ *~ suba. 1608/1610:* Toldalagj Frusjnnanak ... Egj kjs Fekete Gyöngjos premes Subajat ... Orsyk (!) Hagja [M.gyerőmonostor K; JHbK XLVII/49] ✱ *~ süveg. 1662:* Hát mire valók voltak a sok aranyas új zászlók s kopják ? ... prémes süvegek, egész táborozásának idején királyi neve ? [SKr 463–4] ✱ *~ ujjas. 1838:* Egy ujj Hoszszu bunda, égy köpönyeg, egy prémes ujjas, négy karton ujjas [Szentimre MT; BalLev.] ✱ *bogárhátú ~. 1705:* edgy het rendö bogarhatu Premes fekete bársony nyári Palást [WassLt Vas Dánielné lelt.] ✱ *fekete ~. 1674:* Egy veres Skarlat szoknya, fekete prémes az válla [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ✱ *zöld ~. 1674:* Egy Szederjes gránat szoknya, zöld prémes az válla [i.h.].

prémez (szőrmével) szegélyez; a tivi/garnisi (cu blană); (mit Pelz) besetzen. *1652:* Harmadik szoknia ... Az vallais ... szeles czipke premmel premezue [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. *1687:* Egy kis Zöldbarsony Tatár kesztyüt, keskeny arany gallandal, s' nestel premezve [Déva; Szer.]. *1692:* Egy narancz szin kamuka mellyre valo ezüst csipkével és nusztall prémezve [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1736:* 2. Ian ... fogadtam meg öregbik szolgálom(na)k Szöts Ersokot, kinek is fizetése lészen e' szerint: 1. Zöld mente a' Landis posztóból tiszteségesen rokával prémezve[a] [ArJk 33. — [a]Fels-ból kiemelve] | az nemes Asszonyokon kivül nem volt három falusi asszonynak mentéje, azoknak is brassai posztóból, bárány bőrrel bérelve s prémezve [MetTr 345]. *1739:* egy zöld anglia bérlett mente roko torokkal prémezve [Torda; TJkT I. 165]. *1759:* Égy szederjes sima bársony Aszszonyi mentét, széles ezüst csipkével, meg varva, és szép uj nestekkel prémezve s meg bélelve [Nsz; TSb 7]. *1768:* Az Szolgálomnak Csináltattam egy mentet Franczia posztobol és rokával praemezve [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] | Fekete bársony Mente, arany Slingerekkel, Nusztal prémezve [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes köntösei]. *1820:* Egy Lengyel bunda Paplenből kék rokával premezve [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.]. *1839:* Egy kávé szin Zeke, bársonnyal prémezve [KLev.].

Szk: *köntös ~ni. 1625:* Vrunk eo felge paranchyolattyara keottettünk keonteos premezni valo ezüst fonal premet, mellyet az eo felge Zabojanak Baranyaj Janosnak adua(n) kezeben ... fizettünk az munkajatol f. 12 [Kv; Szám. 16/XXVII. 1].

prémezés szegélyezés; tivitură, garnitură; Besetzen. *1725:* Ezen rövid Mente perémezésére erogalodat két roka torok ... Flor 3 Den 36 [K; TKl]. *1774:* A Szötsök menték bérlésihez, premezésihez Szükséges bőrökőt eö kegyelmétől vásároljának, és magok bérelvén meg a béreltetö gazdatol Szokot jutalmokot elvegyék [Déva; Ks 78. 20/8. 1/4]. *1809:* A Groff Huszárjának mentéje prémezése fekete bárány bőrrel 15 Rf [Kv; TKhf]. *1842:* Az Natságos Urnak égy bunda prémezése hámbrgi Roka bőrrel 50 Rf [Kv; Újf. 1]. *1860:* Egy Buda bekes prémezése Szurke Persiáner bőrel 25 fl [Kv; i.h.].

prémezetlen szegélyezetlen; fără tivitură/garnitură; unbesetzt. *1732:* Egy alamodi tettzin Süveg prémezetlen arannyos Sinorral kapcsokkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]. *1788:* Egy fekete prémezetlen viseltes poszto mente [Mv; TSb 47].

prémezett 1. (szőrmével) szegélyezett; tivit/garnisit (cu blană); (pelz)besetzt. *1627:* Egy Gattia feier zellel premezet Uya, es gallera [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. *1645:* Egy Kek Lazur Czapragh kürül Galannal premezet [LLt Fasc. 125]. *1668:* Egy kek Barsony kis mente eleic nust hattal s többj nestel bellet szellyes Arany Czipkevel premezet, es gjemantos Arany gombok rajta [Mk Kapi György inv. 2]. *1679:* Nest Farkas premezett, moly vesztegette veres fajlandis poszto süvegh nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1681:* Teczén Viragos Barsony Szkofium Gombokkal és Sinural Nestel bélet és Aranj csipkével premezet Aszonjnak valo mente [Beszt.; LLt]. *1713:* Egy allyáb(an) szűt karmasin szin aranyos materia Szoknya, elő ruhastol arany galanddal premezet kék bagaziaval bellet [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1733:* Edgj fekete ször materia Nestel prémezett, elegj belegj berlessel berlett ujjos mellyre valo [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1748:* Az Nehaj Aszszonynak ... Roka torokkal prémezett és Róka Mállal bèllett földig érő mentéje [Vargyas U; CsS]. *1772:* Citrom szin, roka nyakkal prémezett és barány bőrrel béllett bunda H. Flor. 15 [Szőkefva KK; Kp III. 187]. *1780:* Io Adtam egy Anglia arany poszomántos roko torokkal prémezett mentet [Hsz; BLev. Barthos Sára kel.]. *1787:* Egy gőrénnyel prémezet flánellel bellett ... Aszszony Embernek valo melyre valo [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 4]. *1820:* Egy Fekete medvével premezett egészszen roka málas matéria Bunda [Felőr SzD; Hodor lev.].

Szk: ~ *medvebőr.* *1768:* Premezet Medve bör 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

Sz. *1747:* az az Diszno bőrrel premezett, hunczfut Sutő Ferencz el jövetelem után ismét Tolvajságra atta magat [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

2. (fémmel) szegett/peremezett; bordurat (cu metal); (metall)besetzt. *1748:* Vassal prémezet áso [Szinyérváralja Szt; Ks 25. VII].

premissza 1. (irat) megelőző/bevezető része; partea introductivă (a unui act); einleitender/vorhergehender Teil (der Unkunde). *1780:* tsak a Sessiokat Specificálják benne[a], de hogy azok antiqua Sessioké vagj Novák Nem teszik fel ... az irt Inventarium régi lévén, a' praemissaja el tévelyedet [BSz; JHbK LIV/25. 14. — [a]Az inventariumban]. *1801:* En azèr Engedelmes Lévén az Exponensek ő Kegyelmek kérésék(ne)k és a praemissaban meg irt Esztendő Holnap napján[a] ... Vadasdra leg elsöben el mentem az Németi Mihály ő kegyelme Házához [Msz; BalLev — [a]Jún. 8-án]

2. előzmény; premisă; Vorhergehende(s). *1672:* Tagadhatatlan, ezek az mai praemissákkal Kegyelmedet akarják tángálni és által értheti, mire czélozzanak, az kik fuói [TML VI, 358 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Mindezek az udvarban s egész Erdélyben tudva lévén, ítélje meg kegyelmetek[a] bölcsen és lelkesen, nem az ilyen praemissákból fog-e ítíletet tenni mind az udvar, mind az haza, mind a posteritas, ez én[b] mostani casusomról is [WIN I, 177. — [a]A guberniumi urak. [b]A szöveg Bethlen Miklós kérvénye] *1705:* kijüvén a házból, Acton uram ezeket a praemissákot újobban is előttem recenseálá egészben [i.h. 596].

3. bevezetés; introducere; Einleitung. *1710 k.:* Ekkor tiltotta meg a császár kemény stílusú levél által a gubernátort, hogy titulusa praemissájában ne éljen „nos"-sal [BÖn 919].

premittál 1. előreküld; a trimite înainte (pe cineva); vorschicken. *1676:* Éppen kilenc órakor most indulok Lónáról Tsáki uramhoz is ... Oda senkit nem praemittalék, meglepem [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

2. (maga előtt) előre enged vkit; a lăsa (pe cineva) să meargă înainte; vorlassen. *1695:* Tiszt Petelei Husz István Uram ... el öregedet es erejében meg fogyatkozot ember ... illendő fizetese ... ő kgl(ne)k holtig meg jar ... A mostan hozando be(tsü)l(ete)s Praedicatoris ő klmét praemittállya és meg becsüllye [Kv; SRE 29]. *1747:* a' kérdőben forgó Kis Pál ház a' Keserű és Pünkösti familiával együtt járt fel a' Communiora, sőt én Kis Pál György Ur(a)mat mindenkor mint idős embert praemittáltam, utánnam osztán a' Pünkösti György Uram fiai Gábor és Mozes jöttek fel [Uzon Hsz; Kp I. 160a Keserü Ferentz (30) ns vall.].

3. előrebocsát vmit; a spune ceva de la început/din capul locului; vorangehend bemerken. *1670:* Egy szóval, Uram, generaliter kell assummálni az egész magyar dolgot s úgy is kell annak megorvoslásárúl expediáltatni, praemittálván azt, eddig is ő nagysága ő felségét requirálta, de semmi tekintet nem volt reá [TML V, 388 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1746:* Csik székbe a mint praemittáltam dögös marhának, és dögös bőrnek jöni nem szabad [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. *1768:* a Sessiot, a mint praemittálok, az irt Ecclesiának cedálták eö Nacságok [Haró H; JHb XXXIII/39]. *1776:* A mint praemittálám Vlásza Ignáth ... az eö Nsága Tilalmos Erdejiböl ä fát le vágatta [Mihálcfva AF; MvRKLev.].

4. előre bejelent; a anunța ceva de la început; im voraus melden. *1679/1681:* Generalis Circalás előtt mindenkor maga[a] praemittallya à Cirkalast hogy à vármegye Tisztei által az arant is à Joszágh ne injurialtattassék [Vh; VhU 674. — [a]Az ub].

premittálandó előre küldendő; care va fi trimis înainte; vorzuschickend. *1719:* kelletett à Tisztekre és azok(na)k Conscientiosa dexteritássára bizni, kikis a praemittalando qvártelyok Designatorival minekelőtte à Militia bé szállana, ki rendellyék mostani állapothoz illendő qvártéllyát [Ks 83 gub.].

premittált előbb említett; pomenit/amintit mai înainte; oben erwähnt. *1680:* Az praemitalt házok és Sütö ház között vagyon Asszu fa egy kazalban [A.porumbák F; ÁLt Inv. 6]. *1751:* Az immediate praemittalt és describalt Tablan fellyül lévő veröfényes óldalnak also vége [Koronka MT; EHA]. *1756 k.:* (A) Malmat Roskányi Popa Pável tartya; azért a' mennyi üdötöl fogva magának apprachendálta, annyi üdötöl fogva a praemittalt Restantiákot tölle kell kérni [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1762:* az praemittalt Fatensek concorditer magok Fassiojakban relegalnak nagyobbára arra, hogy ezen hireket Miklos Susanna Aszsz(on)y(o)m felöl hallatták volna egy Dobainé nevü Aszsz(on)ytól [Torda; TJkT v. 94]. *1765:* Ezen praemittált Utrumokra specifice valamelly bizonyos jó Fatenst denominálni nem tudok [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 37]. *1769:* Ezek a Bizonyságok laknak Nemes Udvarhelly székben Bögözben ... minnyáján modo l(e)g(iti)mo Citaltattak, Adjuraltatt(ak), examinalt(attak), és a p(rae)mittalt mod szerint Fatealtattak [Bögöz U; IB].

premittáltat 1. előre kibocsáttat/adat; a face/dispune să fie emis dinainte; im voraus ergehen lassen. *1795:* Malmok

renováltatása alkalmatosságával minemű oknelkült A<dmo>nitiot praemittaltatott vala, s azonn Admonitiora a ... Groff Ur ... Testvérével edgyütt Readmonitiojokban ... miképpen feleltenek meg ... azonn readmonitiobol meg tettzik [Ádámos KK; JHb XIX/48]. *1798:* ha ă Jószágot vagy maga ă pignorans Aszszony ő Nga, vagy pedig Maradeki ki akarnák váltani, tehát kötelesek légyenek fél Esztendei előre valo Hir-tételt praemittáltatni, hogy ă vetéseket ă szerént lehessen alkalmaztatni [Kv; JHb VI/19].

2. előrebocsáttat; a face să fie menţionat/specificat de la început; vorangehend bemerken lassen. *1665:* Ha azért azt[a] Nagyságod subscribáltatja, maga méltóságos titulussát is praemittáltassa [TML III, 377 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]A császárnak küldendő iratot].

premittáltatik 1. előre kibocsáttatik/adatik; a fi emis dinainte; im voraus erlassen werden. *1795:* még két rendbenis praemittáltatott Kegyelmed ellen az el tiltás éppen azon hellyről még pedig egy rendben az egész Adámosi Titt. Possessoratussal közösleg, és egy értelemböl [Ádámos KK; JHb XX/18].

2. előre elküldetik; a fi trimis mai înainte; im voraus geschickt werden. *1667:* Panajot, ha lehet, excludáltassék, ha nem lehet ... neki is concredáltassék, praemittáltatván az fő vezér tihajának irott török levél [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. előrebocsáttatik; a fi spus/anunţat de la bun început; vorangehend bemerkt werden. *1677:* Most-is azért illendőnek itiltetet, hogy minden egyéb világi dolgoknak igazgatási előt azon Isteni tiszteletről valo végezések praemittáltassanak [AC 1].

prémium 1. jutalom; premiu, recompensă; Belohnung. *1704:* Felmegyen maga[a], és az őfelsége lábaihoz letévén fejét, akár életre s akár halálra kész, hogy őfelsége megítilje, ha vétkes-e vagy sem. De hiszi Istent, hogy bizony nem büntetést, hanem premiumot és consolatiót várna és vár is őfelségétől ezért [WIN I, 117. — [a]Bethlen Miklós]. — L. még i.h. 143, 487.

2. iskolai/tanulmányi jutalom/elismerés; premiu (acordat elevilor); Lohn für die Schüler. *1805:* Dél előtt examentet tartottunk ... ditseretet kaptam mindenektöl, Nagy Papátol pedig egy 3 Rforintos Phaedrust praemiumba [Dés; KMN 47]. *1870 k./1914:* Praemium: minden a jó tanulásért, zene, ének, rajz s más mütárgyakban való kitünöségért adott s rendesen vizsgákon, dimission, kiosztott jutalom [MvÉrt. 33].

premonda, premenda 1. (szerződés szerinti) természetbeni járandóság/illetmény; retribuţie în natură (dată pe bază de învoială/tocmeală), premîndă; Naturalbezüge (aufgrund von Vereinbarung). **A.** *1653/1681:* Teleki harom Alcsoknak, Györgynek, Miklosnak, Andrasnak Supplicatiojokra valo valaszok. Az mint eddigh megh adtak praemondajokat, es Immonitaltak eőket dézma adastul, ez utanis abban megh tartassanak [VhU 479 Zólyomi Miklós vál.]. *1654:* Kouacz Peterrel es Dalnakjual minualodott az pracmu(n)da [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. *1779:* Fogattam Dobos Ferentz nevezetû szabad Embert Esztendeig Béresnek s egyszer s mind vdvar Bironak ... fizetést igírtem Esztendeig 12 ... Mft, egy napi Török buza vetést, praemundátt egész Esztendöre 36 vékátt [Mezősámsond MT; BetLt 7]. *1792:* Az Erdő hajtonak adtam Praemondát 8[a] [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41. — [a]Véka búzát]. *1803:* Az Ispánynak ... Praemondaja 40. Metr Buza [Kv; AggmLt A. 117]. *1830 k.:* az Contractusban meg igirt Gabanankatt minden napra egy egy köpécze buzátt, három Esztendőtöl fogva az Tisztek ki nem adták, es praemunda nélkül dolgoztunk [Kerestelke Sz; BfR].

B. *1716:* az Ngd tudositását alázatosson el várom, ha azon két Pipey Deszma bort, mély még meg vagyon, vagy masokot, mélyékét külgyék alá most Praeméndára [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1721:* egy hordo Bort tőltelékre és praemendara erogál [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1752:* adott két kalongyát az ... Miko Ferentznè aszszo-(nyo)m birájának prémendájára [Buzd AF; Ks 22. XXIa]. *1789:* Praemendanak valo rosos buza 50. véka [Branyicska H; JHb XXXV/65]. *1796:* Bálint István Számadása ... Magam Prémendámban 24 véka[a] [Szásznyíres SzD; Ks 33. IV. 8. — [a]Búza]. *1810:* Bali Jankoné ha még halálomkor is az Udvaromb(an) leszek azon kitsi házat kertestöl nékie meg hadják mig él és holnaponként két véka premendát adjanak és Esztendőnként fél véka török buza vetést [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuelné végr.].

Vö. a *prebenda* cimszóval

Szk: *heti~.* *1678:* Az heti praemondám felöl is mind eddig semmi válaszom nincsen, acceptálják-e? nem-e? [TML VIII, 176 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] ✱ *udvari ~.* *1661:* Tudosits, Haller Jánosné asszonyom tart-e atyafiának? ... Én elhiszem, az asszonynak csak terhére vagytok; ha szállást nem adtak, be sem kellett volna mennetek ... mindazonáltal csak most adjon[a] módot benne, hogy megszabadíthassalak az udvari praemendátúl, hidd el, édes Feleségem, többször nem szemtelenkedtetlek [TML II, 108 Teleki Mihály Veér Judithoz. — [a]Tollban maradt: Isten].

2. ellátás; premîndă, raţie (săptămînală) de alimente; Versorgung. **A.** *1764:* Szarka Uramnak ... az embere ... két hétig is el ült; a Groff Uram eő Naga praemandáján [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

B. *1654:* praemendatt atta(m) ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro. 9 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. *1661:* Küvárban leszen-e szállásod ? minemü ? ott is micsodás állapottal lesztek ? praemendát mit, mennyit adnak ? [TML II, 109 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1679:* az nemes ország parancsolt volt nekem, hogy lennek itt Vasarhelyt, hogy a török vitezeknek Praemendat oszszak [Mv; MvLt A Jud.].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: illetményben kapott, illetmény-; (care a fost) primit ca/drept retribuţie în natură; als Naturalbezüge erhalten. **Szk:** *~ bor.* *1730:* nem lattom egyczeris hogy Tisztarto Bako Josef Uram ... reszegeskedet volna söt többire premanda borais meg zavaradat, az pinczeben sem tudom hogy ivut vólna valakivel [Abosfva KK; Ks 8 XXIX. 24]. *1731:* az premonda bor meg az innep ellött el fogyott vollt [uo.; Ks 99 Györki Janos lev.] ✱ *~ kancza.* *1756:* Praemonda csikós kancza I [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.] ✱ *~ ló.* *1756:* Praemonda ló 6 [uo.; i.h.].

premondás, premendás 1. *mn* illetményre jogosult; care este îndreptăţit să primească premîndă/retribuţie în natură; zu Naturalbezügen berechtigt. **Szk:** *~ cseléd.* *1739:* Conventios Cseledek ... Premondás Cseledek A Majorne ura Es Egy Beres [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 12].

II. *fn* illetményre jogosult dolgos; lucrător îndreptățit să primească premîndă/retribuție în natură; zu Naturalbezügen berechtigter Arbeiter. *1654:* Igen vadborsos list volt az praemendasok sem ehettek megh, s ... az Corpa keőzze elegitette(m) disznok szamara [Almás K; Ks 70/51 Szám.]. *1767:* Krajnik Uram ... az Fürész és Papiros malmokban lévő premondasok számára Nyoltz köből kukurizát ... Roskányban vitetett [Lászó H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *kontinuus* ~. *1654:* az Continuus praemendasok(na)k oztottam ez szerent az praemendat ... Az Tyuk Majornak Felesegestöl libr. nro 8 ... Az Tyuk Majornenak lib. nro 4 [Egeres K; Ks 70/51 Szám.] ✱ *vékás* ~. *1735:* Vekas Praemondasok seriesse ... Ménes Pásztor ... Met. 2 Oszkotár 2 Onya Román Pakulár 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

premondás-ház, premendás-ház illetményosztó ház; casă în care se distribuie premînda; Naturalbezügen verteilendes Haus. *1692:* 5. Haz ... most premendas haznak mondatik ... vagyon ebben egy fenyő deszkabul csinalt uj asztalocska labostul | premendas haz ... egy ablak rajta; bevono deszka tablaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

premoneál előre figyelmeztet/int; a avertiza dinainte; jn im voraus aufmerksam machen/warnen. *1657:* engem is praemoneáltak vala, hogy alkalmaztatnám magamat | Az electiónak napja előtt praemoneálának engemet is, hogy az volna végezve az tanácsban, hogy megkénálnák mégis elsőben Bethlen Istvánt az fejedelemséggel, noha ő ugyan fel nem venné [KemÖn. 119, 133]. *1722:* Méltoságos Generalis Commendans eö Excellentiája holnap estvére ide érkezvén itt nem fog késni, hanem uttyát Continuallya, azért akartuk ... Kglmeteket p(rac)moneálni ... Vectura, és egjéb szükséges kivántato mediumok(na)k Suppeditioja iránt jo dispositioval légyen [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról]. *1784:* Tettzett vala Nagyságtoknak ... két exmissus Cancellista Regiusok által arról az Exponens Haller Haereseket praemonalni, hogy a' mely praetendalt tizen öt ezer Forintokat ... Gróff Haller János ur ő Excellentiája kezességire adott volt Bornemisza János Ur azon Summát a' Cavens Gróff Maradéki meg fizetnének (így!) [JHb LXVI/38].

premoneáltat előre figyelmeztettet/intet; a face/dispune să fie avertizat dinainte; jn im voraus aufmerksam machen/warnen lassen. *1648:* az Inctanak szolgaloiat ... kezessegh alat az Actrix, illegitimē megh foghtatua(n) be vitette, es ot ben tartua(n) az Actrix praemonealtatta hogy ne tartassa hane(m) visellie(n) gondot, mert magat ki hozattia, de az Incta nemoba(n) hatta, nem atta it okat foghtatasa(na)k [Kv; TJk VIII/4. 315]. *1765:* az mü falusi Biráinkot nem praemoneáltatta ... Regius Perceptor uram ... arról hogy a rendes üdöre legyünk készen a pénzel, mert külömben Executiot küld reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.] | Münket sem egyszer sem mászor nem praemoneáltatott eö kegyelme az kérdésben fel tett mod szerint [Marossztimre H; i.h. 207].

premoneáltatik 1. előre figyelmeztettetik/intetik; a fi avertizat dinainte; im voraus aufmerksam gemacht/gewarnt werden. *1642:* mind az keet rendbelj Dividans ver ez Deliberationknak annualanak, seott praemonealtattanak is, mindenik fel, ha mi nem teczenek Difficultasokra volna, apelialiak (!) akar az Nyolcz Diuisor vraink eleiben, akar az B. Tanacz eleiben, el bocziatatik [Kv; RDL I. 128]. *1727:* (A) restantia pénz(ne)k fel szedèsére Deputált Comissarius Uraimék eo kglmek praemonialtatta(na)k, minthogy az üdö es az alkalmatosság(na)k merituma, tovabra valo haladekot nem szenved, ad quindenam azan restantia pénzt fel szedgyék es administrállyák [Déva; JHb XLII]. *1737:* Az Instans ... tudós vólt a földn(e)k másra szállásáb(an); söt p(rae)moneáltatott is, hogy ne szántsa; azért ... elsö szántásatis fizesse meg Batka Ersébeth ö kglme [Dés; Jk 258a]. *1738:* a Szöts Czéh vagy az Principalis Inctus ... praemonialtatnak, hogy aféle enormis büntetéseket evitallyanak [Torda; TJkT I. 172]. *1749:* Mostan Bécsben lévő Deputationak Diurnumárol ment az Nemes Széknek az Gubernium, és Commissariatus Dispositioja, és hogy aztat incassalni ügyekezze, már praemonealtatott [ApLt 2 gub.].

2. megidéztetik; a fi citat/chemat (în fața unui organ judiciar); (vor Gericht) zitiert werden. *1735:* mivell ezen Khérsztye (!) Zaharia ... mostan détentioja alatt vasban vagyon ... eö nga kastéllyában eö Nga(na)k Dominalé Forumára akár mikor praemonealtattvan mingyárt Sisstállyák Törvény vége szakadtáig akár mi formán valahuvá találna ell menni, tartozzan(a)k eötett ezen kezesek reducálni [Szentbenedek SzD; Ks 23. III. 29].

premoníció előzetes emlékeztetés/figyelmeztetés; avertisment, premoniție; vorausgehende Warnung. *1676:* Ő nagyságoktól az magára vigyázásban való praemonitióban az jó affectio meg van [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1789:* ha az árkosi juhnyáj tilalmas helyen találtatott, egy magyar forint volt a váltsága; amint most is egy praemonitió végett az hütösség egy magyar forintot ... elvett és contentus véle [Árkos Hsz; RSzF 183].

prémonsztratenzisz premontrei szerzetes; călugăr din ordinul premonstratenșilor; Mönch des Prämonstratenserordens. *1823–1830:* Ezen városon[a] alol látszik a praemonstratensiseknek igen derék klastromjok vagy inkább kastélyok | Ide nem messze látszik Guttenberg ... nevü 12 tornyú kerített város, melyben a praemonstratensiseknek esmét igen nagy kastélyok vagyon [FogE 174–5. — [a]A morvaországi Znaim].

prémszövő 1. *mn* szegélyszövéshez való; de/pentru țesut tivuri; zum Randweben. **Szk:** ~ *láda. 1744:* Prém szövő láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *osztovátácska. 1793:* egy prém szövö rosz osztavatatska [TL Conscr.].

II. *fn* szegélykészítő mester; țesător de tivuri; Randmachermeister. *1751:* A Prémszövö(ne)k Katát[a] [Gyalu K; RAk 57. — [a]Ti. keresztelt].

Szn. *1690:* Premszövö Daniel [Kv; Dica VI. 20]. *1711:* Prem Szövö Mihally [Kv; Dica XXVII. 12]. *1714:* Prem Szövö Pál [Kv; Dica XXVII. 24]. *1720:* Prémszövö Danielne [Kv; Dica V. 22]. *1741:* Premszövö Pál [Kv; Dica II. 28b]. *1750:* Prém szövö János [Kv; Dica IIb. 34]. *1763:* Joannes Prémszövő Junior [Kv; Dica XIV. 48]. *1785:* Prémszövö László [Gyalu K; RAk 9]. *1786:* Prémszövő vagy Zabolai Péter [uo.; RAk 79].

Vö. a *peremszövő* cimszóval

prémszövőné szegélyszövő asszony; țesătoare de tivuri; randwebende Frau. *1725:* Prem szövőne [Kv; Szám. 54/l. 8].

prémű vmilyen szegéllyel ellátott; cu un anumit fel de tivitură/garnitură; mit einer art Rand versehen. **Szk:** *elegyes ~. 1673:* Egy fatyol kötő nyomtatat, szederjes bársonj szoknya tizenkét rend elegjes prémü [Marossztkirály AF; lB] ✱ *fekete ~. 1847:* viselt fekete prémü fejér gidóbörsapkát [DLt 1241 nyomt. kl] ✱ *hamuszín ~. 1748:* ollyan matéria, hamu szin premü szoknyát tsináltatott, hogy akár ki felvehetné [Torda; Borb.] ✱ *veres ~. 1742:* Egj zöld veres prémü rása elő ruha [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor fam. lelt.].

prenger l. pellengér

prenominált előbb megnevezett; numit mai înainte; oben genannt. *1673:* Farkas Thamas is keőteleze maghat hittel az p(rae)nominalt kezesek(ne)k arra, hogy el ne(m) szeőkik kezességekb(en) eőket benne ne(m) hadgia [Kv; TJk XI/1. 307]. *1712:* kellett az praenominalt Inctat ... Certificaltatnom ... Gerend Lonán levő kertesz Hazamnak az Incta eő Nga altal valo levagattatásábul [Torda; JHb LIV]. *1746:* A Praenominált kut elle(né)b(en) fel menő él és ... ö Nga Vdvar Háza között levő helly ... also része kövér felsö része sovány, ennek soványságát potoltak a hegyen egy jó darab földel [Mezőbodon MT; JHb XI/28. 5].

prenotáció előjegyzés; însemnare, prenotare; Vorzeichnung. *1803:* az Betsűletes Czéhnak meg égyezett akaratytya lévén hogy Makkai Dánielt Prénotatiora vegye Prénotalyuk [Kv; FésCJk 68. — A teljesebb szöveg *prenotál* al.].

prenotál előjegyez, előjegyzésbe vesz; a prenota/însemna; registrieren vormerken. *1803:* Mivel hogy az Betsületes Czéhnak meg égyezett akaratytya lévén hogy Makkai Dánielt Prénotatiora vegye Prénotallyuk olyan moddal hogy semmi Idegen helyről jövő Mester Legeny eleibe ne vétettessék [Kv; FésCJk 68].

prenotált előbb feljegyzett/említett; care este dinainte notat, prenotat; oben registriert/erwähnt. *1639:* ha ... Rosa Mihaly Barczai Sigmond Uram eo Naga földerül el menne, avagy el budosnek, tehat ... Barczai Sigmo(n)d Uram eo Naga vagy maradeki ... ezen levelünk erejével ... egy Vice Jspant es egy szolga birot az prae notalt kezesekre ki vihessenek, es ... az megh irt negyven, negyven forintot exequaltathassak [Arany H; BK]. *1669:* my azert engedelmesek lönk es Nagd parancsalattyanak elmenenk az ... praenotalt falukb(an) elsőb(en) Lunkára [Utl]. *1736:* perben is volt érette B. E. szűleimmel a' felyeb praenotált G. Petki David Uram Apja [Kv; JHbK LVII. 28]. *1746:* deponalván ... a p(rac)notalt 25 forint summát eo kglmek is tartaza(na)k azan Specificalt impignoralt ket hold szánto földet remittálni [Ne; DobLev. I/219].

prenotáltat előjegyeztet; a dispune să fie notat/înscris dinainte; vorzeichnen lassen. *1839:* a remek esztendö töltheté sre magokat praenotaltatni kérö mester Legények kérelem Leveleit meg visgálva [Kv; ACSzám. 127. — A teljesebb szöveg *prenotáltatik* al.].

prenotáltatás előjegyeztetés; notare/înscriere dinainte; Vorzeichnen. *1835:* fel vétetik asztalos Legény Nagy Istvánn(a)k remek esztendő töltésre lejendő praenotáltatása és bocsátása iránti ... kerelme [Kv; ACSzám. 106].

prenotáltatik előjegyeztetik; a fi notat/înscris dinainte; vorgezeichnet werden. *1835:* egy Kállai Lajos nevü, és utánna a kerelmes[a] praenotaltattak [Kv; ACSzám. 106. — [a]Nagy István]. *1839:* a remek esztendö töltheté sre magokat praenotaltatni kérö mester Legények kérelem Leveleit meg visgálva ... oly meg jegyzéssel praenotáltattak pedig, hogy noha ugyan 836ban Dec. 10kén praenotaltattak volt[a] ... oly modon, hogy a midön egyik a remekét bémutatja, a másik akkor kezdje a remek esztendeit [Kv; i.h. 127. — [a]Köv. öt név].

prenotáns előjegyzésbe vett; care este dinainte notat; Vorgemerkte(r). *1846:* Mivel a Kérelmes a Czéh iránti Kérését a szelid uton Követelte ugy a Czéh is meg tekintve terhes Környülményeit ezennel a remek evnek rendes el fizetésével Praenotánsok közzé fel vétetni határozta [Kv; ACProt. 19].

prenumeráció előfizetés; abonare, prenumerație; (Zeitungs) bestellung. *1789:* Ujságra Prenumeratio 3/90[a] [WLt Cserei Heléna jk 27b. — [a]Bécsi felj.].

prenumerál 1. leszámol/fizet; a plăti/achita; bezahlen. *1753:* Szotjori Samuel vram ... praenumeralais Balás Lajos vramnak mi előttünk öttven vonás forintokott [Szentbenedek AF; DobLev. I/263. 1a]. *1790:* Egy kertbeli mulattságra ... elöre praenumeráltunk melly egész nyáron nyoltzszor leszsz ... 7 Rfl 30 xr [ETF 182. 30–1 Gyarmathi Sámuel felj.].

2. elősorol; a enumera; herzählen. *1754:* Kápás Jánosné Harko Mária Aszszany, hoszszoson declárálván, és p(rac)numerálván mi előttünk lamentabilis sorsát s állapattyát, kivált édes Attyának és édes Annyának réája deveniált harminc három farintakbol állo adosságát ... reménkedék Titt. Kovács Péter Uramnak ... segittené ki azan adosságának meg fizetésére tehetetlen állapattyáb(an) [Sövényfva KK; MbK VIII. 16].

3. (hírlapra/könyvre) előfizet; a se prenumăra/abona; (Zeitung/Buch) bestellen. *1852:* hir lapra én nem prènumeráltam [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1879:* édes hazám ugyan igen-igen okosan cselekedett, mikor 900-ad magával praenumeralt a költeményeidre [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz].

prenumeráltattat elöfizettet; a face un abonament prin cineva; bestellen lassen. *1852:* hir lapra én nem prènumeráltam ... de Uzoni azt mongya tik általa prénumeráltattatak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

prenumeráns elöfizető; abonat, prenumerant; Besteller. *1796:* Jénába ... a Litteratur Zeitung írójával is beszéltem, és jó rendin kitanultam, hogy mitsoda lábon állanak. Van vagy 300 dolgozó tagjok ... Praenumeransok 3000 van, és a háboru alatt még szaporodott [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel felj.].

preokkupál 1. *átv is* (előbb) elfoglal; a ocupa (dinainte); (vorher) besetzen, okkupieren. *1661:* Értvén Kegyelmed írásából, hogy az német generál Majtinhoz száll ma, noha nekem is ordinantiám az volt, hogy holnap oda szálljak ... mindazáltal minthogy már az generál ő nagysága pracoccupálta helyünköt ... oda nem szállunk [TML II, 169 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Ami pedig legveszedel-

mesebb, in aetate lubricissima vesztegetődik abban a két classisban el az ifjúság elméje, a filozófia helyét praeoccupálja a fules Zsófia és a theológiáét az atheológia [BÖn. 556]. *1711:* a császári méltóságot ... Josefus holta után Eugénius herceg ... Carolus nevivel praeoccupálta vala [CsH 460].

2. megelőz; a preveni/preîntîmpina; vorangehen. *1710 k.:* Írék egy levelet Béldinek ... Summája ez vala: Az én tanácsomból ... bizony veszteg ült volna, de ha már falu képiben s fejében kardot vont, siessen ki a hadakkal, és emezeknek készületeket praeoccupálja [BÖn. 709].

preokkupáltatik 1. megelőztetik; a fi prevenit; überflügelt werden. *1710:* Béldi Pál is látván, hogy nem tréfa a dolog, amely hadakot Csíkban s Udvarhelyszékre hazabocsátott vala, hogy mihelyt parancsol, újobban felüljenek, sietve utánok küldvén, hívatja vala magok mellé. De azok már praeoccupáltatván a fejedelem embereitől, otthon maradának [CsH 136].

2. előre leköteleztetik/köttetik; a fi îndatorat dinainte; im voraus verpflichtet werden. *1672:* postán Budára elküldöttünk Ali békhez ... concludálni akarunk is vele, hogy ne menjen egyenesen Váradra, ne praeoccupáltassék az ellenkező féltől [TML VI, 12 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710:* Különben is pénzben telhetetlen ember lévén, és kereskedni akarván az erdélyi fejedelemséggel, s már nagy ajándékokkal praeoccupáltatván az erdélyi követektől, nem akará igazság szerint az Apafi és Béldi között való controversiát decidáltatni [CsH 145].

3. *átv* előre megnyeretik; a fi captivat/atras dinainte; im voraus gewonnen werden. *1710:* akármint remonstrálnák is ... hogy Teleki Mihály s mások ... nem jovát, hanem veszedelmit kívánják mind a fejedelemnek, s mind a hazának, azért amoveálná maga mellől: de már annyira praeoccupáltatott a fejedelem elméje azoktól, hogy soha azt a fejedelemmel ellenek semmi rátióval el nem hitethetik [CsH 133].

preokkupátor elfoglaló; persoană care ocupă (un teren); Inbesitznehmer. *1810:* adatyāk ... tudtakra kegyelmeteknek az Exponensek Cum protestatione hogy többe ezen erőszakossagot ne tselekegyek és az Etzken Jusson lévő kün és ben valo appertinentiakhoz hozza ne nyuljanak és ne is probaljanak mert az Exponensek bele nem botsátyak az öszi el magolāshoz is just ne tartsanak mint erőszakos praeoccupatorok [Albis Hsz; BLev.].

preokkupátus elfogult, vmi mellett elkötelezett; angajat/antrenat în ceva, cu idei preconcepute, părtinitor; vorurteilsvoll, verpflichtet. *1710 k.:* A vén papok és mesterek, s azok között Keresztúri Pál is ... episcopalis és a filozófiában aristotelicus volt, úgy ez a Basirius is; de ez mint Anglus, archidiaconus Northumbriae felette zelosus és szeles volt, mellyel az immár praeoccupatus fejedelem, urak és a vén Csalai György püspök és a prédikátorok előtt kedves, de a ... tudósabb emberek ... előtt unalmas volt [BÖn. 547].

preparáció előkészület; pregătire, preparație; Vorbereitung. *1665:* igyekezze úgy az dolgokat s ahoz való praeparatiokat disponálni, hogy Bánfi Sigmond uram az hadakkal oda érkezvén, foghatnának mentest hozzá [TML III, 371 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. *1679/1681:* Szüretnek ideje(n) ahoz valo praeparatiók arant fogiatkozás nelkül készen legye(n) hordaja, s le adgia bővön [Vh; VhU 670].

preparál 1. előkészít; a pregăti/prepara; vorbereiten. *1657:* Váltig ajánlja vala magát az fejedelem egynek is, másnak is; praeparálta mind maga, mind emberei által elméjeket az haza fiainak [KemÖn. 174].

2. *~ja magát* felkészül; a se pregăti; sich vorbereiten. *1663:* Mikó Miklóst is az fejedelem ide küldé közönségesen hozzánk, izenvén ő nagysága tőle nekik s mind minekünk, hogy praeparáljuk jól magunkat éléssel s egyébbel, mert ha az üdő megmelegedik, bizony reánk jő az török s akkor ne kapjunk két felé [TML II, 430 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1745:* az I. pars úgy p(rae)parallya magát, hogy akkoris az actiomban Specificalt Jószágot cum appertinentiis Subdivisiora kivánom [Torda; TJkT II. 75].

preparált előkészített; pregătit, preparat; vorbereitet. *1558 k.:* Borax ... Rp. 2 p(arte)s tartarth, ky feier es 1 p(ar)s soth kozonsegest, ky praeparalth es soluald meg ezth az oltatlan meznek vizeben es haromzor co(n)giellald meg [Nsz; MKsz 1896. 284].

preparáltat készíttet; a dispune să fie făcut; machen lassen. *1757:* A' mely hét Stompjai ... vadnak Gróff Uramnak azokatis mind a' hetet eö Nga praeparaltatta uj materialekből [Danulest H; BK ad nro 144].

preparatórium előkészület; pregătire; Vorbereitung. *1739:* méltoztassék ... az Generális Computusra valo comparationkat oly competens terminusra figalni hogy szüntelen valo bajoskodásunk között azan Computusra kevántato praeparatoriumakat perficialhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.].

preparátum vegyület; preparat chimic; chemische Verbindung. *1823–1830:* A professzornak régimódi, nagy lobogós tászlija volt, s amint az edényekbe a praeparatumok után benyúlt, a tászlija mind meglucskosodott [FogE 237].

prepediál akadályoz; a împiedica; verhindern. *1717:* Josika Imre Uram eö Nagysága kéré a Condivisor Uraimékat, hogy eö kglmek ... a Materno Aviticum Jószágoknak osztozását ne praepediallyák, hanem a mint az osztozást inchoalták és rész szerint consummaltak is az oda fel való Jószágokban, ezt is egyenlöleg per sortem Divisionis ki ki amplectallya és végye magához [Bencenc H; JHb LXXI/3. 479].

preponáltat vminek elébe helyeztet; a face/dispune să fie pus/așezat înainte; vor etw. setzen lassen. *1669:* az instructióban az religio dolgát inseráltattam, az Rákóczy házat illető dolgoknak praeponáltatván [TML IV, 461 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

preponáltatik elébe helyeztetik; a fi pus/așezat înainte; von jn gesetzt werden. *1710 k.:* ha engem kínáltak volna is táblafiúsággal ... fel nem vettem volna. Azonban az egész ország tudta azt, ki vagyok én ... s azok is kicsodák, akik praeponáltattak [BÖn. 719].

prépost a káptalan elöljárója; prepozit; Propst | rendfőnök, prior; Ordensvorsteher. *1710:* Azt is a császár a maga neve s pecséti alatt expediáltatván, kiküldi mindenfelé Európában ... avégre, hogy a Rákóczival való magyarság csak község volna s nem ország, hanem akik a császárral

vadnak magyarok, a magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok, amint nevekről a tisztségekről leírák őket, úgymint: két érseket, huszonhárom püspököt ... praepostokot[a] [CsH 391. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1776:* mostan nem hiszem, hogy hatalmáb(an) légyen ā M. Praepost, és G(ene)ralis Vicarius Urnak, hogy in tertio gradu lévő Attyafiak között Dispensálhasson [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.] | B. Révai ō Nga ... Kérte ā M. Praepost urat; Annikó Kis Aszszony ō Ngāt M. B. Henter Antal Urfival meg ne eskettené [Kóród KK; GyL. Chris. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

prepozitúra prépostság; funcţia de prepozit; Propstei. *1772:* A szegény Bajtay[a] addig hányta-vetette az eszit, mások is addig fúrtak-faragtak ellene, hogy őfelsége megparancsolta volt, hogy menjen ki Erdélyből pozsonyi praepositurája mellé [RettE 289. — [a]Br. Bajtay Antal József erdélyi püspök].

prepozitus prépost; prepozit; Propst. *1774:* (Kemény Lászlónak) lett három ... fia. A nagyobbik most esztergomi praepositus [RettE 338].

prerecenzeált előbb elősorolt; enumerat mai înainte; oben aufgezählt. *1736:* A Praerecenséált Perceptumok(na)k Erogatioi [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53]. *1752:* Valameddig a praerecenseált épületeket egészlen el nem készitik, maradgyon az emlitett Vidua Aszszony a' Bodoki egész Curiában [Bodok Hsz; Ks 22. XXIb]. *1758/1785:* Ezen prerecensealt Zálogos Allodiaturák hogy ha ki váltatnak az Zálogjok osztassék két egyenlő részre [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 290].

preripiál elvisz/hord; a duce/transporta; wegbringen. *1738:* Sok kárát tapasztalván a Nms Város abb(an), hogy mind az Örmény Városbéliek[a] 's mind egjéb külföldiek, mind búzát, mind Zabot egj szóval minden féle Leguminát p(rae)ripiáln(a)k Nms Várasunk Lakositol ... Concludáltatott azért firmiter, hogj ... senki ... semmi ételre valót ... meg-venni 12 ~ Tizenkét óra elött ne mérészellyen(e)k [Dés; Jk 490. — [a]A szamosújváriak].

prerogatíva 1. előjog, kiváltság; privilegiu, prerogativă; Privileg. *1580:* Am my az Magyar irast illety Az hydo(n) Miert hogy az zaz Nemzet vel[a] hogy valamy p(rae)rogatiuat kewanna maganak Az magiar Nemzet kin megh haborodot Az Zaz Nemzet Nem akarwa(n) valamy dissensiora leowendeore is okot adny Az vnio elle(n) vegeztek eö kegmek hogy zazulis vgya(n) Azon igekel forogyak megh az varos keolchyege(n) [Kv; TanJk V/3. 228a. — [a]Olv.: fél]. *1581:* Az fellywl megh Newezet zemelyek Mestersegeknek el weztesse(n) el marattanak ... Eztendeigh Matul fogwa az chehnek minde(n) zabadsagatul Rendtartassatul Mezarlassatul es in summa valamy p(rae)rogatiwaya vagio(n) az chehnek tellyessegel wróssek legie(n)ek az temetestwl megh valwa [Kv; i.h. 242b]. *1629:* ennek utánna is az varga mesterek az Czizmaziakat, mint szintén magokat mindenbül egyenlő szabadsággal, immunitassal, praerogativaual, és mindenbül hasonlo rendtartással, és illendeö beöczüllettel éltessék [KvLt Céhir. I fej.] | Deliberatum Erti az Teorueny az Atol be adot leuelnek continentiaiat ... nem lattia az teorueny hogy egyik felnekis nagyob p(rae)rogativaja volna az leuel dolgabol [Kv; TJk VII/3. 150]. *1677:* A' Fiscalis Joszágokban in genere mindenüt ez Országban, signanter penig Fejérvárat, és körülötte lako Nemességnek mind személyekben valo immunitasok, mind pedig exemptiojok ... meg-visgáltatván, Bethlen Gábor Fejedelem idejében, valakiknek praerogativájok akkor helyben hagyattatnak, ez után-is Nemesi szabadságokban meg-tartassanak, (a' korcsomáláson kivül) | A' Fiscus joszági között lako Nemessek-is praerogativajokban, és immunitasokban indifferenter minden helyeken meg-tartassanak [AC 46, 78].

Szk: *ármálisi ~. 1755:* itt Mező Bándon[a] tôb Armalisi praerogativával élt embert nem tudunk [MbK VIII. 17. — [a]MT] ✱ *nemes ~. 1632/1720:* ezt az ... ház hellyett én az több parazt ház hellyek közzül eximáltam és libertináltam ... minden nemü nemes p(rae)rogativát adván néki az égj Korcsomárlás kivül [Cege SzD; WassLt]. *1704:* tudja meg minden, hogy egyéb végre semmi sincs, amit aziránt feltött ebben a generál, hanem az őfelsége szolgálatját, hogy Erdély az őfelsége birodalma alatt tartassék meg. Annakfelette, hogy az haza szabadsága, törvénye és a nemes praerogativa megtartassék [WIN I, 122]. *1809:* Deak Imret ... az Udvarhelyen levő Kortsoma Házámban kortsomarosomnak Conventiónalván, mint Conventios tseledemet tartom kortsomamban ... Nemes praerogativamnak meg Sertesevel ... Polgarnak valasztottak és akarjak tenni [UszLt ComGub. 1715 gr. Korda Anna kezével] ✱ *nemesi ~. 1662/1681:* Tiszteimnek serio paranczolom ... Volt Mihalyt megh Nemesitet Puskasomat, ezen tűlem adatot Nemessy Praerogativakban, Immunitasokban meg tarczak [Vh; VhU 333 Zolyomi Miklós ad. lev.]. *1681:* Keri Balas ... magat kezesnek alitvan, ighire es köte ... magat arra hogyha ez fellyeb be irt conditiokat be nem tellyesittenek ... magatis Keri Balást nem obstalvan Nemesi praerogativaia ... akkor az mikor azzal az kivel eo kge akaria, meg fogathassa, mind magat szemellyeben, s mind pedig iovaiban arestaltathassa [IB. Thuroczi András fogott közbíró Désfalván (KK) lakó kezével]. *1736:* az A ... nem gondolvan, az en Nemesi p(rae)rogativámmal, engemet nem Jobbágyom által; hanem magam Nms Házamtol hivott meg, meg-kivánom ... az Anak kereseti alóll absolváltassam [Dés; Jk 194a]. *1817:* A városban benn lako Immunis Nemesek, a' magok nemessi Praerogativajokban semmiképpen meg nem sértetődnek, sőt azzal ezutanis mind eddig, élnek [Szu; UszLt VIII. 68]. *1841:* mint hogy ... nemesi praerogativám tetemes sérelmével hibáson vonattattam adó fizetés alá ... méltoztassanak nevemet az adó Tabellából kitöröltetni [Zilah; Borb. II Nagy Ferentz kérv.] ✱ *régi megrögzött ~. 1604:* Esnek sok kwleomb kwleomb fele panazolkodasok az szaz Vraimtol, hogy regy megh regzet praerogatiúaiok ellen lowokat es barmokat postalkodasra el vetetnék [Kv; TanJk I/1. 483].

2. elsőbbségi jog; drept de prioritate; Prioritätsrecht. *1671:* Minden sokadalmokban az haza fiainak leg elsö praerogativaja légyen az adásban és vévésben [CC 83]. *1746:* Pünkösti György Vram hajadon leányi, és Néhai Nemzetes Kispál György vram Relictaja ö kglmek között a' templombéli Communio alkalmatosságával néha oda engedvén Pünkösti Susánna Aszszonyomnak a' fellyül állást; de most jo időtől fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták az elsőségre, hanem magok édes Annyok mellett megálván ugy communicaltanak [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

prerogatívás kiváltságos; privilegiat; privilegiert. *1664/1681:* megh tekéntvén Kloka alias Miklos Deaknak ... jambor szolgalattyat ... őrökős Nemesseggel megh ajandékozom ... ugy mind az altal, hogy az praerogativas Nobilitariussagh magam es Successorim ellen Semmit ne hasznalhasson [Vh; VhU 267–8 Zólyomi Dávid ad. lev.].

prerupció törvényszegés; călcarea legii; Gesetzbruch. *1710 k.:* a jószágot ... hogy osztán felosztók ... rosszabbul kezde folyni a beneficium ... Bizony ki is tölt volna ezekből jól, de a szegény gubernátor bontogatta sok praeruptióival [BÖn. 892].

presbiter protestáns egyházvezetőség világi tagja; prezbiter (la protestanți); Presbyter, Kirchenälteste(r). *1831:* Presbyter Kudor István [M.bikal K; RAk 146]. *1871:* 1871. Februarius 14-n kebli tanácsi gyűlés tartatott Benedek Pál helybeli pap elnöklete alatt Tagjai: a gondnok, egyházfik és presbiterek [uo.; RAk 287].

presbiteres a presbitériumi egyházszervezet alapján álló; prezbiterian; presbyterianisch. *1669:* Soti uram is, az újhelyi praedicator, mit írjon, in specii Kegyelmednek odaküldöttem. Kegyelmed mutassa meg asszonyunknak. Az, úgy látom bejüne, ha hely adatnék neki. Ezelőtt ő nagysága akarja vala hivatni. Püspök uram azt mondta volt ugyan ő nagyságának, nem presbiteres, de az presbiteres, azért ő nagysága behivathatja [TML IV, 592 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

presbiteri a presbiterekre vonatkozó; prezbiteral; sich auf die Presbyter beziehend. *1837:* a' Megye Birák a' Tiszt. Paptol, Pátronusoktól, és Presbyteriumbol Candidáltassanak ... Illyen modon töltessék bé az akár mi okon közbe jött Hitesi (:Presbyteri:) üresség is [Nyárádsztbenedek MT; HbEk].

presbiteriális presbiteri; prezbiteral; Presbyter-. **Szk:** ~ *alapszabály. 1861:* küld (!) a' T. Esperes ur minden Egyházak számára a' Köz Sz. Zsinaton egyet értöleg meg állitott Praesbiterialis alap szabály ... egy vagy több példányát [Gyalu K; RAk 63] ✱ ~ *gyűlés. 1872:* Apr. 7n presbiterialis gyülés tartatot Benedek Pál helybeli pap rendes elnöklete alatt [M.bikal K; RAk 292]. *1873:* Presbiterialis gyülés jegyzö könyve [Burjánosóbuda K; RAk 18] ✱ ~ *rendszer. 1863:* Ha valahol még fel nem lenne állitva a' Presbiteriális rendszer felállitando [Gyalu K; RAk 84] | A presbiterialis rendszer életbe léptetendő hol még meg nem történt [M.bikal K; RAk 143 esp. kl].

presbiteriánus a presbitérium által vezetett egyházszervezet alapján álló; prezbiterian; presbyterianisch. *1710 k.:* Erdélyben ... a fejedelem s urak episcopalisok, ellenben a fejedelemasszony Lorántfi Zsuzsánna, a pataki schola, a prédikátorok színe Magyarországban, presbyterianusok voltak | Ez a jóravaló igyekezete Apáczainak először gonosz, de azután nagy javára lett, mert minthogy az oda fel említett secták szerént theologus presbyterianus, philosophus carthesianus volt, a fejedelem előtt úgy elvádolták, hogy hallatott akkor olyan szó ... megérdemlené ez az Apáczai, hogy a fejérvári torony tetejéből vetnék le [BÖn. 547, 551].

presbitérium 1. protestáns egyházközségi tanács; prezbiteriu (la protestanți); Presbyterium. *1833 k.:* Mellyekre nézve esedezem a n(eme)s Presbiteriumnak, hogy a fen érdeklet T. Esperesi rendelés nyomán méltoztat a mü ügyünköt[a] jo Lelki ismeretesen és Törvényesen fel venni [Usz; Borb. II. — [a]A férjével való nézeteltérés ügyét]. *1837:* ezutánn a' Megye Birák a' Tiszt. Paptol, Pátronusoktól, és Presbyteriumtol Candiáltassanak [Nyárádsztbenedek MT; HbEk]. *1874:* A presbiteriumnak harmad részbe történt választása megujitása törvény szerint kitüzetvén ... Megválasztatott Tussai Ferencz, feleskettetik [Burjánosóbuda K; RAk 19]. *1876:* Elnök az eklesiai gyülés elé terjeszti a presbiterium ... a templom kimeszelésére s uj iskola építésére vonatkozó határozatait [M.bikal K; RAk 326].

Szk: *egyházi ~. 1871:* Ujj egyházi presbyterium választatott 3 évre ... innepélyesen feleskettettek [Burjánosóbuda K; RAk 113].

2. presbiteriális/a presbitérium (túlzott) hatalmát támogató áramlat; prezbiterianism; presbiteriale/die Macht des Presbyteriums unterstützende Strömung. *1659:* Azert az ki praesbiteriumat akar követnj az hol vezik ot hirdesse Nekünk nem kelj [Mv; MRLt]. *1662:* Hogy az praesbytérium, ecclésiai egyházi fenyítékrül való tudomány az szentírás tanítása és református keresztyén doctorok igaz értelmek szerint mindenütt taníttassék a nép között a szent gyülekezetben | Szatmárt ... Nagyari Benedek és Kovásznai Péter az ecclésiai fenyíték avagy presbitérium és bizonyos némelly rítusokban leendő reformátióra, megjobbításra való igyekezetekért a fejedelem akaratjábul megfogattak | Jobb lett volna papok által s mind magának presbitérium tudományát ottan hirdettetni, kinek borit már eladták volt, még magát nem látták [SKr 277, 342, 464].

prespecifikált előbb megjelölt; specificat/indicat mai înainte; oben erwähnt. *1666:* midön azon nap ujjobban azon eo kegyme hazahoz edgyüt mentünk volna, a' meg emlitet ládát Varadi Szöcz Janos Uram ... minden kenszerites es untatas kivül ki hozatván fel nyittatá, es a' praespecificalt Ecclesianak hagyot penzt fel kerestetven Jstvandi Balint Uram kezeben ada [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. kezével]. *1710:* obligálá magát ... Horváth Györgi Ur(am) az praespecificált kezesek(ne)k ugi hogi magok károk el távoztatásáért, az magok hasznokra valami job formáb(an) valo Contractust Csinálhatnak ollyant Csinálhassanak [Csíkszereda; Borb. I]. *1745:* láttom ... az praespecificalt napon, Csimponjer Dávidot maga Udvarán fel tekert puskával járni [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1784:* Mely praespecificalt ... Rendelések az Torotzkoi Communitásnak, és Biráknak elejekbe adattatnak oly véggel, hogy mind azoknak meg tartására kemény, és el kerülhetetlen, Büntetés alatt kötelesek légyenek [Torockó; TLev. 2/6. 5a].

prestáció 1. (természetbeni) szolgáltatás; prestație (care constă în predarea unor produse); Naturalleistung. *1780:* Minthogy azért nem a mi henyeségünk vagy nem akarásunk, hanem az emlitett Szén tsinálástol való el tiltattatásunk miat nem futathattuk s mivelhettük ki quottánkat; de a praestatiokat tartozásunk szerint erőnk felet is meg tettük; esedezünk alázatoson Mgtok(na)k; méltoztassék Msgtok illy nagy meg rontattatásunkat Kegyes Atyai szivére venni s abbol avagy tsak ennyiben is bennünket fel segélleni, hogy ... futathassuk s mivelhessük ki mü is az idén[a] [Torockó; TLev. 9/18. — [a]Az elmaradt vasat]. *1785:* miből állo az Jobbágyságnak, és Selléreknek Földös Urak Számá-

ra valo praestatioja, Szolgálattya és kötelessége, a' melly mostonság szokásban vagyon ? [K; i.h. 6/1. Transm. 2b] | Az Sellérek Taxát fizetnek, ki Tiz, ki öt, ki négy, ki három forintakat egyezések szerént; afelett gyüjtenek Esztendőnként edgyik edgyik hat Nap, ugy egyéb praestatiokatis valamint az Jobbágyak, ugy tésznek meg felénnyiben [Torockó; i.h. Transm. 4a]. *1786:* az Vasbol valo praestatiot Dézmát Esztendőnkent ki adgyák, és mind ez mai napig azaknak meg adását egy sem denegalta [uo.; i.h. 4/13. 38]. *1797:* Azon két Nemes Ember aki az puszta telket ki fogadta; az Szöllőt igen jol mīveli a praestatiokotis rendes idejeben meg adjàk [Vízszilvás SzD; CU IX/2. 158]. *1809:* azon Haza és Atyafiui szeretetből s szánakazásbol tett Segedelmekből idővel terhes Adozás következet, melynek sullya alatt mū Hajdani Praedecessoraink ős tős Gyökeres Székely Successori nyögünk, nem tsak, sött egyéb és tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorittatunk [Asz; Borb. II]. *1810:* Minden Szolgálo Ember a Meltoságos Udvar számára tartozik adni egy egy Csirkét és 10, 10 Tojást, a' Dominalis Bíro és hajtagato ezen Praestatioktol exemptusok lévén [Doboka; Ks 76 Conscr. 194].

Szk: *apróság ~. 1752:* minden Jobbágj és sellér Gazda ember ád Esztendőnként az Uraság számára 5 ./. öt tyukot aprostoll (:melly Karátson tyukjának mondatik:) Ugj Karátson fáját is ... s egjéb aproság p(rae)statiokot [Somkút SzD; JHbB 247] ✱ *dominalis ~. 1796:* a' Vásárlott Sessiok az Investituraknak letétele nélkül ugyan el nem vétethetnek, mind azon által az Investiturák akár a' Joszágon mágán, akár tsak az épületben fekűdgyenek, de a' ki illyen Sessiokon lakik, a' Dominalis praestatiokat, mindenkor tartozik a' Földes Urnak meg tenni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 88 tábl.].

2. (munka/robot)szolgáltatás, szolgálat; prestație (care consta în efectuarea unei cantități de muncă); Dienstleistung. *1746:* az Vener. Catholica Eccla piaczi Temploma körül lévő bóltokban lakó Sellérek[a] ... a fertály közzé a kzgs postálkodásnak praestatioja végett állitott Lovaknak intertentiojára s requisitumoknak reparatiojára kivántató költségben másokkal edgyütt contribualni nem akarnak [Torda; TJkT III. 20–1. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1770:* ujjontába ... minden Falu szeribe valo dologba praestatiokba belé akarnak huznia [Kide K; Bíró János lev.]. *1840:* A' Szent Mihályfalvi Szöllőhez ... tartoznak ... két szekér tövisset vinni. — egyéb praestatiokra nem szorittathatván [Torockó; Bosla].

3. beadás; predare; Abgabe. *1762:* a' Rimonda Lovakban adandó Spontaneum Subsidium iránt, tette ugyan nagyobb része a' Fő Tisztek(ne)k maga kötelességét ... De ellenben némellyek ... késedelmet mutattak ... ezen Rimondalis Lovak praestatiojanak dolgat akkorrá finaliter terminináltatni akarja [Nsz; Ks 18. XCIII].

4. szállítás; transport; Lieferung. *1722:* Ige(n) akarom hogy mik ne(m) subinterrigaltatunk a Sendelj és Deszka praestatiojaban [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

5. teljesítés; efectuarea/prestarea unor munci (gratuite); Erfüllung. *1796:* a mostani vigealo Flgs Rendelesekis az Erdők conservatiojarol kemenyek, hogy igy még tovabrais a mi szegény nepünk ebben a szokott Mestersege folytatasaban meg maradhasson, és mind a Felséges Királyi Contributionak fizetesire ... mind a Nagysagtok servitiumanak praestatioira ... alkalmas maradhasson [Torockó; TLev. 10/6].

prestál 1. (vállalt kötelezettséget/szerződésbeli feltételeket) teljesít; a îndeplini (diferite obligații/angajamente); (Verpflichtungen/Vertragsbedingungen) erfüllen. *1593:* Margith, Keomies Esaiasne vallia ... Nagi Benedek ... haz berrel volt nekem ados, mikor megh eskwt volna nekem hogi megh elegit, addeg el ne(m) megien, azt eo ne(m) p(rae)stalta, hanem el zeokeot mostis oda vagion [Kv; TJk V/1. 403]. *1603:* En az megh holt Aztalos Georgynek fia Aztalos Miklos ... hazamat adtam Radnoti Jstua(n) deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n) ... Magam feleol penigh felelek: hogi soha eo kelmet az haz dolgobol ... megh ne(m) haborito(m), melliet hogi ha ne(m) praestalnek, auagi praestalni ne(m) akarnek, tehat az felliwl megh nevezet hazamnak beczwen maradgiak [Kv; RDL I. 74]. *1650:* Az Sz. Annai és Benefalvi Uraimék protestálnak mi előttünk Visitatorok előtt ... hogy ā melly esztendőnkint valo hét napi mu(n)kát az Udvarfalvi ecclahoz jo akarattyokbol igirtenek, valameddig az Udvarfalvi Praedikator ő Kglmek közzé szolgal, addig praestallyák [MMatr. 429]. *1657:* Ha pedig Vas Janos Uram a conditiokot nem praestalna, vagy az ő kegelme posteritassa, Szabad legyen elmenni az ő kegyelme földeröl es neve alol ... Mezö Gyeörgynek [Cege SzD; WassLt]. *1703:* Noha sok izben ment kk(ne)k parancsólattya az Szebenhez kivántató dólgosók(na)k fogyatkozás nélkül való el küldeserül mind azáltal minden parancsólatúnk(na)k posthábeálásával nem p(rae)stálta [UszLt IX. 77/65 gub.]. *1752:* Gall Ferentz ha hol találtatik, vagy p(e)d(ig) haza vetödik, az specificalt Summat cum interesse tartozik meg fizetni, mellyet ha praestalni nem akarna incaptivaltathassek [Málnás Hsz; SVJk]. *1759:* én ugjan eö kglmihez nem is mentem volna, de ö kglme majd mint egj erővel vün oda, fogadván és igirvén mindenekre magát, de annak utánna nem prestálta ö kglme, tsak a vagjon kellene [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b Bartók Mihályné panasza].

Szk: *adózást ~. 1647:* Popa Sztan ugyan ezen falu papja, jobbagybol allo ember, eddegh mas parazt ember hazaban lakot, az ki az rustika servitiat es adozast praestalta [A.venice F; UF I, 840] ✱ *hivatalát ~ja. 1841:* Háromforintos temetésnek felét, egy forintosnak harmadát; melyeket a nemes céh ő kglmeknek[a] megkíván adni becsülettel. Csakhogy ökglmek is magok hivataljakat becsülettel prestálják [Dés; Dfaz. 38. — [a]Ti. a fazekas legények sírásó társasága tagjainak] ✱ *kötelességet ~. 1668:* Ő nagyságokhoz tartozó kötelességemet is teljes életemben hiven és igazán praestálnom kész vagyok és leszek mindenkor és mindenek előtt [TML IV, 269 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz] ✱ *obszekviumot ~* szolgálatot teljesít. *1654:* En, Uduarhely szeki Fülei Daniel Maczkos Janos fia ... szabad ioakarato(m) szerint kötelezém magamot ... hogi ... mindenekb(en) eo N(agysá)gokhoz egész obs(e)quimot praestalok [Fog.; KemLev. 1430 Dauid János kezével]. *1677:* Hogy a' Fényes Portátol soha semmi idöben el nem szakad[a], sem az Országot el-szakasztani nem igyekezik, hanem, mindenekben kedvét keresi, és ahoz illendö obsequiumát praestállya [AC 25. — [a]I. Rákóczi György].

2. (jobbágyi) szolgáltatást/szolgálatot teljesít; a îndeplini diferite prestații (în folosul stăpînului feudal); Leibeigendienst leisten. *1674/1681:* találanak meg engemet Szasz város szekb(en) Kuczer nevü Faluba(n) lako[a] ... Hunyadi váramhoz tartozo Mlace nevü havas felöl; hogi ... eök birhassak ... Igérvén arrais magokat hogi: anuuatim minden Esztenakrol az igaz havasi adot es dézmát ... egyéb eddegh

praestalni szokott aprolek egyet masokkal együtt en[b] szamomra meg adgiak [Vh; VhU 58. — [a]Köv. nyolc név. [b]Gr. Thököly Imre]. *1679/1681:* Sajtot penig à Majorsagh Juhok utannis csinalnak ... azoktol valo gyűjtement is igaza(n) praestallyák [Vh; VhU 673]. *1681:* Valamire az Officialis per bona(m) Industriam kénszeriti illendő keppen, tartoznak praestalni, úgj mint: Makk, vad alma, körtvély, kőkény, Gomba [Vh; VhU 82]. *1699:* Valakik a' Deesi N. Malomhoz rendeltetett ket ket szeker agat vagy tövisset, ad octavum ne(m) p(raes)tallyak hogy azokat a' negligenseket Hadnagy Ura(m) 48//48 penzig megzalogoltassa ... decernaltuk [Dés; Jk 286a]. *1732:* Ezen ... Kalothaszegi Jobbágjok ... Nyárban két hetet kaszával, kettőt sarloval, három hetet Cséppel Magláskor Idára[a] p(rae)stálni tartoznak [Told. 11/67. — [a]Nagyidára (K)]. *1756:* praestalnak ... Fűrész tőkét Nro 5 [Fazacsel H; Ks 101]. *1800 k.:* bé gyűlvén a Verős Kovátsi Corpus ... azt a határozást tette ... hogy minden három napos Gazda, a ki a Mlgs Vraságnak 30 Vasat praestal a Kohoban fujjni, egyszer 3mat a más renden négyet ... ne hogy a kohoban az ezkozőket meg erőltesse [Torockó; TLev. 9/3]. *1810:* Szent Márton Ludját, Karácson Tyukját, Tojássát és Zabját, Nyári Csirkéket ... szoktanak é a' Szolgálo Emberek az Uraság számára praestálni ? [Dob.; Ks 76 Conscr. 13]. *1851:* Markis Maftyéj ... kèt ökörrel minden Héten Robottába két, két napokat, betsülletesen akkor, a mikor és az hová hajtatni fog, praestalni fog [Semesnye SzD; BetLt 2]. — L. még UF I, 722; VKp 136.

Szk: *decimát ~. 1786:* az Vasbol valo praestatiokat a' régi Contractus szerént a' Thoroczkai Lakosak meg adták ... hanem az ... Királlyi Decisionak ... Publicatiojakor az is ki adatattván hogy az Vasbol Decimat praestallyanak ... az lakosaktol hallattam, hogy ha a Meltgs Possessor Urak Erdőt adnának mint régen adtanak aztis praestalnák [Torockó; TLev. 4/13. 9] ✱ *gyalogszeres munkát ~. 1735:* mi az Mlgos Groff Vr Széki Teleki Samuel Vram eő Nesga Jobbagyi sem egjszer sem mászszor semmiféle gjalog szeres munkat nem praestaltunk [Nagysármás K; TKI] ✱ *hetetszakai uraság szolgálatát ~ja. 1769/1778:* az Hetedszakai Vraság Szólgálattyát miis ugya(n) praestálván ... két hét mulva onnét haza botsátottanak [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4] ✱ *jobbágyi szolgálatot ~. 1769:* Szabo János ... míg meg házasodnék egész Jobbágyi Szolgálatot praestalni tartozzék [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1780:* (Ha valaki) eddigis Bányát kezdett volna, vagy ezután kezdeni akarna, Jobbágyi szolgálatot praestállyon, és a Bányat ugy colálhassa [Torockó; TLev. 2a] | committalt ó Felsege arrolis, hogy a mely Jobbagyok ... a Jobbagyi szolgalatot nem akarjak praestalni, a Tiszt Urak palczazassal és tömleczezesselis adigalyak [Bözödújfalu U; Pf]. *1782:* egesz Életünkben Földes Urainknak Jobbágyi Szolgalatunkat, kik Rabotával, kik Taxafizetésekkel engedelmesen praestaltuk, s praestaljuk [Torockó; Thor. XX/4] ✱ *kalákát/kalákázást ~. 1675:* Süveges Gergely ... azon örökségnek harmadatul, melynek birodalmaban vagyon annuatim adgyon Taxat ket ket forintot ... praestalvan, a szokot mod szerint valo klakazastis [VhU 457 Thökölyi Imre vál.]. *1746:* Minden Gazda ember fél napi Kalákát mindenik Praedicatornak külön, külön praestalni tartozik [Csatán SzD; DLt Liber inventationis]. *1806:* praestal a Toért egy napi klákát [Barátfva K; LLt] ✱ *roboát ~. 1794:* (Az ub) Allatomban tittkon Mosiákat usual, mellyek a' Ttts Uradalomnak hirével nintsenek és másoknak által adgya, a' kik rolla semmi robottát és Taxát nem praestálnak [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150] ✱ *szolgálatot ~. 1632:* Adaiokat szolgalattiokatt, Dezma adasokatt ... az szerent prestaliak, mint az teöb apro faluk, fogaras feölden [Mondra F; UC 14/38. 42]. *1655:* Ezeken kűl ... minden szolgalatot foljdes uroknak praestalnak [Marossztgyörgy MT; LLt Csáky-per 297. L. 1]. *1681:* Valajk Vankul Vlajk Jovanes Vlajk Peter Vlajk Miklos ... mindenik gazda K. K V.[a] de mint hogi egi örökben laknak, csak egi szemelyb(en) praestallyák a' szolgálatott [A.nádasd H; VhU 91. — [a]Olv.: külön kenyéren vannak]. *1774:* Szállitottanaké azon Joszagokhoz tartozando Jobbágyok közül idegen hellyekre, ha igen mi okbol, és hová ? most mitsoda Szolgalatatt és kinek p(rae)stálnak ? [K; Ks vk] ✱ *teherviselést ~. 1677:* Jobbágyok Zászlók alá menvén; feleségek othon földes Uroknak valo szolgálatot, s' egyéb tereh viselést prestállyanak [AC 260] ✱ *vhány napi dolgot ~. 1739:* Mivel hogj az Regius Fiscus hatalma alat vagjunk jol lehet hogy exarendaltatat a város, de mind azan által minden fundustol esztendőnként tartazunk Taxát adni Hf. 4 háram és négj napi dolgat praestálnunk kell [Hátszeg; Ks 83]. *1828:* a' kender áztatásért minden Colonus a' maga Földös Urának Esztendőnként praestál égy napi dolgot [Szentegyed SzD; WassLt] ✱ *(vhány napi) dolgost ~. 1732:* minden két véka búza után egy egy napi dólgast prestálnak [Dellőapáti SzD; Ks 25. B. 12]. *1795:* volt Krajnik Kis Lukáts uram Krajniksága ideje alatt miis mind gyalog, mind Marhakkal valo dolgosokot p(rae)stáltunk kaláka titulus alatt [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8. 1/2].

3. megad, leró; a achita/plăti; entrichten. *1593:* az polgar vraimrais ... terhet vetettek, nem remeluen ingienis, hogi ammit az egez orzagban valo Nemes zemeliek, seöt vrunk eo magais, beneuole p(rae)stal, eo kegmek valamit difficultallianak [Kv; TanJk I/1. 222–3]. *1677:* A' Zetelakiak, és két oláhfalviak ... a' Fiscusnak-is a' mivel tartoznak praestállyák, sub poena florenorum 200 [AC 242]. *1715:* Assesor uraimék(na)k jarando Karácson fáját esztendőt által p(rae)stálni [Dés; DLt 501]. *1730:* Az Hatva(n) Nemet forintokat eő kglme három izben praestallya [Dés; Jk 398]. *1761:* Hogy Nemes Botsoni (!) Samuel Ur(am) eő Klme Eő Felsége Szamára Katona pénzt a' mostani néhez Circumstantiak (!) nézve offeralt légyen egy Rhenenst, es praestalta is arrol vigore p(rae)sentium qvietaltatik altalam [Somlyó Sz; Borb. II]. *1768:* vagyon Dezmére ki adva 120 véka Buza ... ennek interessét aratással p(raes)tálják az uraság kenyere ... mellet tevén az usorások a' magok nap számokat [Szamosfva K; Ks 74/56 Conscr. 34]. *1779:* Anyai adosság ... Gerendi Lászloné Sarádi Susánna Aszszonytol levált fizetetlen adosság ... háromszaz mfor melynek egy néhány esztendőtöl fogva az Aszszony Interessit nem praestálta [Nagylak AF; DobLev. III/1b–2a]. *1822:* minden Esztendőben tartozni fog Arendátor Berkovits Mender ... egy font fain Puska Port adni, es azt a közelebb jövő Sz: Mihály napján el kezdve mindenkor azonn a' Terminusann Praestalni köteles lészen [M.köblös SzD; RLt].

Szk: *administrációt ~. 1640:* szabadcsagok volt az udvar biraknak ... erdő eorzököt ki kuldeni es valamenni eokreket szekereket az erdőkön havasokon talaltak ... be viven Fogarasban mind addig arestumban tartattak valamigh a felliul specificalt administratiot nem praestaltanak [Holbak F; UF I, 722] ✱ *adót ~. 1677:* Manumissusok adót praestálni tartozzanak [AC 263] ✱ *taksát ~. 1679/1681:* Az kik penig ... à Taxat praestalni nem akarják, az

ollyanok(na)k annyi érő marhajokat ... hajtassa be [Vh; VhU 674]. *1756:* Alányi Thoagyer még eddig csak egy forint taxát praestálván, azon kell lenni, hogy taxája ā több Sessiokhoz proportionáltassék [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1786:* A Taxasok miként praestáltak az Taxát azt nem annyira tudam; hanem az Uraság Tisztartoi vagy Taxa szedői és Darabantok kik fel szokták hajtani tudgyák [Torockó; TLev. 4/13. 7–8] ✱ *urburát ~* bányabért megad. *1785:* Eleink ... az Impopulatiokor emanalt Privilegium ereje mellett, mind azoknak[a] Dominiumába voltanak, és azokat mint Privilegiatus Metallurgusok Beneficiumbol birták, p(rae)stalván az Urburát az Bányászkodásbol [uo.; i.h. 6/1. Transm. 20a. — [a]Belső és külső ingatlanoknak] ✱ *uzsorát ~* kamatot megad. *1784:* En usorát arréám (!) esendö adosságomért nem praestáltom külenesen [Mundra AF; Mk IV/35. 70–1].

4. ad, juttat; a da; geben. *1763:* F Ilasván ... jelenenek meg eléttünk ... Borlyászán lako Szemellyek ... Ez előtt 10. Esztendökkel az Melgos Groff Generalis Ur akk<o>ri Tisztivel alkut volt meg hogy az eö Naga egesz Falujahaz F Ilasvahaz tartozo hatarnak, egy darab reszin Marhajakat legeltethessek, mellyert igirtek Hogy ... 50ven Jo kaszásakat praestalnak [BSz; TKI]. *1774:* Ezen Mester Emberek ... a Szolgálattyakért nem fizetteké, vagy nem dolgoztanaké valamit a Tiszteknek, vagy azért hogy egyík más eleibe léphessék nem ajándékosztáke a tiszteket, ha igen kit mivel, és mennyivel ajándékoszták, s Szolgálattyakért mit praestáltanak ? [K; KS vk].

5. betart/megáll vmit; a respecta ceva, a nu se abate de la ceva; einhalten. *1619:* Ha innet meglészen az confederatió ... az követ erre ajánlja magát, hogy ha lengyel király ezt nem kezdené prestálni, még őszig ... mindenkor előtte az hatalmas császár hadainak bosszúállása | Gáspár vajda ... igen megunt ember az Portán, mert igen sok az ígíret, semmit nem prestál [BTN[2] 264, 323] | Erre is obligalak magokat hogi ha az eo köteseket ne(m) prestalnak megi ne(m) allanak, es az eo kegilme ioszagarol el akarnanak mennj, tehat Beldj Keleme(n) Vram ... akarmj neücl neuezet helien, megi foghassa, megj fogathassa [Uzon Hsz; BLt 3]. *1666:* ha pedigh az contractust nem praestálná akar mellyk félis, az megh nem álló fel Decretalis Calumnian maradgyon [Altorja Hsz; Borb. II]. *1710:* Valahol az erdélyi embert kaphatják, kifosztják mindenből ... és noha mind avval biztatta Rákóczi, mikor innen kimentenek, hogy Magyarországban jó quartélyt rendeltet számokra ... semmit sem praestála [CsH 403].

Szk: *hűségét ~ja. 1649 k.:* eo kglme az mi kglmes vrunk kglmesseget, megh beczülli, es hüseget praestállia [Ks O. 46].

6. elvégez; a efectua/executa; machen. *1717:* Az Kolosvári Commendánsnak ide küldött Specificatiojábul értyűk, mennyi követ, meszet, Fövenyet, fát és deszkát kivánnyon az ott Valo romlott kőfalak(na)k Restauratiojara. Consideratioban Vévén ā Városnak mostani romlott állapottyát ... intéztünk 56 // szekér fövenny(ne)k, 6 // öl könek, 60 // Száll állásnak valo fák(na)k à vecturáját hogj praestállya [KvLt I/218 a gub. Nsz-ből].

7. végrehajt; a îndeplini; durchführen. *1677:* Ha Hajdu Városokon ollyan alá járo Csavargók szállást tartanak, azon helyeknek Kapitánnya, Hadnagya, eskűttivel edgyüt ... meg-fogják és Váradra vigyék. Ha penig a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok nem praestalnák, sőt az ollyan latroknak ... párt tartói találtatnának lenni ... az ollyan Hajdu Kapitányokat, Hadnagyokat ... a' Váradi Kapitány halállal büntesse [AC 133].

8. letesz; a depune/presta; ablegen. **Szk:** *hitit ~ja* esküt letesz. *1623:* Mikoro(n) Tiztunk szerent kerdettuk volna, hogj mi okert hittak volna, hazokhoz, Jelente az Relicta Orsolia Aszonj kepeben Veg leorincz Vra(m), hogi Somliay fazakas Mihaly meg holt volna es maradot ket fia ... Annak utanna mikor hutit praestalta volna, hiuatalunkba(n) Igi procedaltunk az mint rendel kouetkezik [Kv; RDL I. 121] ✱ *homagiumot ~* hűségesküt letesz. *1657:* értven azert s halva(n) az Tatarnak ez haza ellen valo fenjegetőzését, kevanna eő kegle, hogy ... homagiumunkat praestalnok [Gyf; Törzs]. *1659:* Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponálták és még most is két felé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homagiumokat praestalni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232–3 fej.]. *1677:* Fejedelmek hűségére homagiumokat praestalni tartoznak minden rendek, sub poena amissionis omnium bonorum [AC 256]. *1710:* Apafi Mihály ... erdélyi fejedelemnek denomináltatik és ... országgyülésiben Kisselykre jövén, ott homagiumát praestálja az országnak, az ország is a fejedelemnek [CsH 50–1] ✱ *juramentumot ~* esküt letesz. *1610:* Aznak vthana Bwrkör Catha Azzont Ereős hwttel megh eskwttetwk hogy mindenemeö Jokat az ozlasra elleo hoz, ad es neüez. Az Jūramentumat Catha Azzonj praestalúa(n) foktúk (!) az Adosagokhoz [Kv; RDL I. 6]. *1629:* Bornemiza Tamas az ellen co(n)tendaluan hogj nem illetne onnet semi rez miuel nem igaz agybol uolt uolna, palastos Vram megh inte hogy az maga gyalazattyara ne nezne egy nehanj penzre az melynek nem cedaluan ugjan megjs zidogata miuel Juramentumott nem akara p(rae)stalni | Az Ak is penigh semmi oly bizonjos factumat rea nem bizonjtottak hane(m) az testisek az mit be hoznak chyak suspiciok, Azért tertiose expurgallya magat az Incta hogy eo nem boszorkanj es az boszorkanj bübajossaghoz semmit nem tud nem ert. Iuramentumot conjuratoriaval tartozik p(rae)stalni ad octavum diem [Kv; TJk VII/3. 98, 207].

9. tanúsít; a manifesta; bezeigen. **Szk:** *engedelmességet ~. 1677:* Minden Fiscalis Várakban és Erősségekben, a' Fejedelmek Praesidiumi a' szükségnek idején tempestivè, elégséges számuakon bé-vitettessenek, és a' közönséges Haza 's Fejedelmek szolgálattyára minden engedelmességet hűségessen praestállyanak [AC 57–8] ✱ *obedienciát ~* engedelmességet tanúsít. *1629:* hagyom ... hogy én gyermekeim ... az várossal minden egyességet megtartsanak, obedientiát praestáljanak [BTN[2] 421].

prestálandó 1. teljesítendő; care trebuie asumat; erfüllend. *1782:* találván azon Posta Rét Nevezetű kaszálloinkban Tizanhat számbol állo Also Suki ökröket, azokat bé hajtattuk, kiknek ki Váltására a' kárnak meg betsültetése, és a' kárnak meg fizetéséért praestalando kezesség s hajto pénz meg fizetése mellett erőltettük ... azon Also Suki Lakosokat [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 56. Nyemnyis Mark (80) zs vall.].

2. megadandó/fizetendő; plătibil, care urmează să fie plătit; zu bezahlend. *1729:* Ez a' Feketelak Arendás helly, az Vr eő Ngā részírűl p(rac)stalando Arenda másfél magyar forint [Feketelak SzD; JHbK V/2]. *1739:* az I. Zöldi Gaspar Vram (:Besenyei István Vr(am) elábálása után:) az Actrix(na)k egy bornyus tehenét, az elábált Debitor által prestálando interesért el hajtatván, azon bornyus tehenet

meg betsültette, betsü szerint distráhálta, ekképen az Actrix viduat meg karositotta [Torda; TJkT I. 176].

prestálás 1. teljesítés; îndeplinire; Erfüllung. *1668/1681:* Nagy Mihally jövevény emberemet ... magát, felességét, es Posteritassit egieb szolgalatra, adozasra, postalkodásra erőltetni ne mereszellyék, vagy annak nem praestalassaert szemelyekb(en) vagy javokb(an) megh karositani ne attentallyak [Vh; VhU 223]. *1674:* Jdösbik Rakoczi György Fejedelem ... parancsolt az Fogarasi tiszteknek ... hogy az minemü rend tartás volt az praedecessor Fejedelem idejiben mind akkor, s mind annak utánnais azont kövessék az tisztek, több dolgoknak is praestálásában [UF II, 590].

2. (jobbágyi) szolgáltatás/szolgálat teljesítése; prestare a obligațiilor (iobăgești); Dienstleistung der Leibeigenen. *1677:* Gratuitus labornak praestálásától a' Székelység immunissá tétetet [AC 240]. *1702:* a' Kgltek Székire repartialtatott Pénz és Buza Quantum dolgát, minden Rendekre ugj repartiállya, az mint az közönséges igasság kivánnya, hogj ... minden ember ... concurrállyon az Contributioknak praestálására [UszLt IX. 77/45 gub.]. *1736:* (A tiszttartó) Szimion Mizgát is meg verette keményen a szolgálat(na)k ne(m) p(rae)stalásaért [Récse F; JHbT]. *1737:* A Tktes Nms V(á)r(me)gjéről repartiáltatván Nms Dés Várassára Magazinalis Széna Cur nro 20 melly 20. szekér szénának praestálásában, a mostani szük széna idejénn, tettzett illyen modalitást observálni [Dés; Jk 473]. *1738:* Kgld ... azt az ... nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztitani, a' midön az Ojtozi Passuson excubalo Militianak kivántató Servitz, Gyertya, Szalma, Só, Tálak s Fazakok heti szekerek praestalasát ... s Macellum folytatását a nyakába vetette [ApLt I a gub. Apor Péterhez] | ha szintén Accordára mehetnénk is, a Tktes Nms V(á)r(me)gjével, ezen quártélly terehviselése iránt, mint hogj feles summára excrescálna azon quártélly p(rae)stálása ... a Tktes Nms V(á)r(me)gje, nékünk azt, hogj refundálhatná, módja abban alig; vagj nemis lehetne [Dés; Jk 506 a]. *1785:* engedelmesség, Szofogadás parantsaltatatt, a Banyászkadásban, az Urburának, Dézmának és Taxának ... praestalásában [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 21b].

3. megadás/fizetés; plată, achitare; Entrichtung. *1730:* eő kglme most Nemes Városunk hites Notariussa(na)k kezét be adá, mind ez alkalom szerint valo Arenda penz(ne)k ... praestálására [Dés; Jk 398b]. *1813:* A' Felperes Cautio praestálására nem Szorittathatik [Dés; DLt 162].

4. betartás; respectare; Einhalten. *1657/1667:* ez levél tenorának meg allására, praestálására és effectuálására magukat és successorokat kötelezék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25].

prestálhat 1. teljesíthet; a putea îndeplini; erfüllen können. *1676:* ő nagyságát is alázatosan requiráltuk levelünk által, hogy arrúl való kegyelmes assecuratoriáját méltoztassék ő nagysága kezünkben küldeni, hadd praestálhassuk mi is fogadásunkat [TML VII, 220 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1710:* Püspöki László Uram ... Nagj lakon lévő minden belső külső örökségeit, haszon vevő hellyeit ... adá és conferálá ... Biro Samuel Uramnak ... Evictiotis vállalván magára minden legitimus Impetitorok ellen ugj hogj ha eo kglme Püspöki Uram az Evictiot nem praestalhatná, tartozzék az alább irando summát cum legitimo Interesse eo kglme restituálni [Nsz; Dobl.cv. I/68].

2. (jobbágyi) szolgáltatást/szolgálatot teljesíthet; a putea presta obligațiile (iobăgești); Leibeigendienst leisten können. *1632:* mind(en) ado fizeteő jobbagy tartozik per annu(m) mikor az ideje eőt eőt feő kapasztaual, es ha azt nem prestalhattia, mind(en) kaposzta fejert egj egj penzt ... adni tartozzek [Persány F; UC 14/38. 8]. *1690:* Szegény edes Hazank mostani Szoros allapottyahoz kepest több hadakat kelletven eo Felsegenek itt benn tartani mint sem kivantatik rend Szerént azoknak penig sustentatiojokra több Buzais kivantatvan mint sem mi Contributionknak Szokot rendi szerent p(rae)stalhatnok [Borb. I ogy-i végzés]. *1739:* az itten fekvő gyalog Militia egész téli equilis Portioit ... a V(á)r(me)gyétöl kivánnya ... és a szegénység egésszen mindenétöl evaenallodott, hogy akár mit szenvedgyén sém praestálhattya [H; Ks 99]. *1772:* Két anyi hasznais lessz e' szer(int) Exd(na)k tsak azon Sessiob(a) lehetö beszállása általis, mint a' a' (!) Sellér most praestal 's ezutánis praestalhatna [Gernyeszeg MT; TL]. *1786:* Az Thoroczkai Lakosak ... ha valamit annak idejében nem praestalhattanak (:nevezetesen az Taxa pénzt és Dezma Vass béfizetésében:) annak az eő Szegenységek az oka nem pediglen vak merőségek [Torockó; TLev. 4/13. 59].

3. megadhat/fizethet; a putea plăti/achita; entrichten/bezahlen können. *1786:* ha az Taxasok az Taxát az kézi Munkások s mások valami terhes okok mián, vagy az Szegénység mián nem praestalhattak s praestalhattyák mikor annak ideje, tehát lovát el veszik, magokat arestomban Szent Györgyre ki viszik az Udvari Tisztek [uo.; i.h. 4/13. 13].

4. letehet; a putea depune/presta; ablegen können. *1676:* Melly Juramentumat urgealva(n) az Tutrix, hol Arkosi Vr(am) jelen nem léte miatt, hol az Causansok(na)k bőv volta, s hol penig az üdönek szorossága miatt ne(m) praestalhatta [Kv; RDL I. 155a].

prestáló I. *mn* **1.** szolgáltatást teljesítő; care prestează servicii; dienstleistend. *1777/1785:* Igire mindenik Atyafi ... Husz mforintakat, és 10. véka Buzát, melyetis ... ha vala melyik háládatlanul praeterálni találllna ... az Deputatumat nem prestalo Atyafinak annyit érő Marháját ... tulajdon maga Szánto és kaszalo Földét ... elvetettesse [Vajdasztíván MT; MbK X. 48].

2. fizető; plătitor, care plătește; bezahlend. *1710 k.:* Igyekeztem én most Bécsben kitanulni, azok a bölcs és irtóztató milliókat praestáló országok: Csehország, Morva, Ausztria mit követnek az ilyen dologban [BÖn. 928–9].

II. *fn* szolgáltatást teljesítő személy; persoană care prestează servicii; dienstleistende Person. *1731:* a prestálok mind Consoláltassanak mind penig ennek utánnais oda kivántato munkára adanimáltassanak [Dés; Jk 416b].

prestált megadott/fizetett; care a fost plătit/achitat; entrichtet/bezahlt. *1823:* Majus 13-tol fogva az adossak által praestált Usorák fél jegyzése [M.derzse SzD; Hodor lev.].

prestáltat 1. szolgáltatást teljesíttet; a dispune prestarea unor servicii; Dienst leisten lassen. *1701:* Abrancsoknak valo veszöket is ... juxta accordam a sáfárokkal p(rae)stáltasson [H; Utl]. *1731:* Csatannal jo provisio alatt Ispán Atyankfia ... 100 szekér Tövisset nyarsnak, és oldal rudnak adhibeálásával jol meg rakva praestáltasson [Dés; Jk 116b].

2. megadat/fizettet; a dispune plata/achitarea a ceva; entrichten/bezahlen lassen. *1677:* A' Fugitivus ... Jobbágyok a' midőre reducaltathatnak, adojokat a' kik érettek fizették, azoknak refundalni tartozzanak, ha más emberek Jobbágyi; ha penig azon Nemes emberé, ki vagy maga, vagy Jobbágyi által praestaltatta, maga szabadságában ál meg-engedése, vagy penig exigálása [AC 105–6].

Szk: *administrációt* ~. *1637:* Vadnak oly feöldekis, Retek es Eöreöksegek a' mint az Esköttek referalliak, mellicket penze(n) szerezu(en) a' Boyerok, semmi Dezmat Nem adnak rolok: Azert szüksegh a' Tiszteknek az ollia(n) Dezma es Ado fizetö Eöröksegeket eszekb(e) venni s azokrol illendeö Administratiokat velek praestaltatni [A.vist F; UC 14/42. 150] ✱ *kauciót* ~. *1816:* A' bé küldött két Rabok, mint el szökö szándékjokról nagyon gyanusok, négy napi Arestomban tartattatások utan késértessenek viszszá Sz Biro ökgyméhez a' végre hogy el nem szökések iránt ö velek elegedendö Cautiot praestaltatván ... öket a' Mlgs Udvar hírével botsássa szabadon [T; TLt 1215].

3. visszaadat; a dispune retrocedarea a ceva; zurückgeben lassen. *1639:* Daruas Geörgjot magat s feleseget el bocziassak el ueot iouait mindeneket megh adgiak, melj Nagod kegms Parancziolattiara ... de miuel ... eo kegielme usq(ue) ad diem Presentem ... nem Prestaltatta ... elmentunk ... azon Kozmasi uduarhazahoz es ... Beldi Janos uramot ad moncaltuk certificaltuk es euocaltuk [BLt 3].

prestáltatás elvégeztetés; efectuare, executare; Durchführung. *1731:* Hadnagj Nztes Dálnoki Dániel ura(m) solemniter Protestál hogj eö kglme maga kötelességet mind az dolognak Gát epitese körül valo praestaltasab(an) el nem mulatta, mind sokszori Congregatiot gjujtetvén, holottis proponalta az Gatnak meg epitteteset [Dés; Jk 415].

prestáltathat teljesíttethet; a putea face să fie efectuat/indeplinit; erfüllen lassen können. *1732:* Nztes Viski Györgj Atyánkfiának eö kglmenek Haza iránt valo sokszori Quartelyul valo tartásunkért adtunk volt levelet holmi dolgoztatas véget melyet minden részeben maigis nem praestaltathattunk [Dés; Jk 430a].

prestáltathatik teljesíttethetik; a putea fi efectuat; erfüllt werden können. *1741:* Az Inquarterizáló Tisztek számára kivántató tüzi fa vecturája is azon szekerekkel p(rae)staltathatik [H; Ks 101].

prestáltatik 1. (szolgáltatás/szolgálat) teljesíttetik; a fi prestat (diferite servicii); erfüllt werden. *1679/1681:* Hunyadi s hatzoki Taxasok pinz fizeteseken fellyül klákávalis tartoznak; arrais légye(n) jó gondviseles, hogi ... mind à Taxa s mind à Kláka kiknek kik(ne)k tartozasa praestaltassék [Vh; VhU 674]. *1752:* két három házak erigaltattak, és azokrol külön külön servicz, és quantum praestaltatik [Dés; DLt]. *1784:* Rendeltetik azért ezen szükségtelen költségnek is el távoztatására, hogy valamint más Hellyeken ... az efélék a Lakosok által sora praestaltassanak [Torockó; TLev. 2/6. 3a].

2. adatik; a fi dat; gegeben werden. *1711:* resolváltatott, hogy egy-egy köböl zabért három véka rozs, árpa, avagy alakor ne is felette nyomva és félig elütve praestaltassek [SzO VII, 177]. *1741:* Az Dévai Várban kivántato fá(na)k meg hordatatása is nyáron általl accom(m)odaltathatnék, és avall az oda p(rae)staltattni szokott 1500. németh forint meg marasztatnék más szükségekre [H; Ks 101].

prestáltatott szolgáltatásként adott; dat ca prestație în natură; als Leistung gegeben. *1759:* Mivel ... a' le küldett Specificatio szerént comparialtatik Kegyelmed 1. Loval restálni, per praesentes serio admonéáltatik, hogy azon meg igirt, de mind eddig nem praestáltatott Lovat minden tovább valo kèsedelem nèlkül az elébbi Dispositio szerént administrálni [LLt a gub. Nsz-böl].

prestanciorabb jelesebb, szavahihetőbb; mai însemnat/credibil; glaubwürdiger, ausgezeichneter. *1675/1760 k.:* nékiek az Elsö Hersában, a' melly szöllejek vagyon, annak exemtioját jollehet három bizonyságokkal comprobállyák; de a' Collegiumnakis két bizonysága lévén ellenben azoknál praestántiorabbak ... kik Dézmát adó(na)k mondják [Ne; DobLev. II/316. 11b].

prestátum teljesítmény; realizare; Leistung. *1738:* Nékünk ... arról hogj acceptáltatni fognak minden hejes Administratumink 's szolgálat tételink, arról sub authentia adjon Assecuratiot a Tktes Nms V(á)r(me)gje Hogj ha pedig quantumunkat superálnák praestatumink, az super erogatum refundaltassék [Dés; Jk 507b].

prestilla (nagyobb fajta) zsindely; prăştilă, şindrilă (mai mare); große Schindel. *1681:* Major ház. Ez Talp fakra eppettetett ... Az hazak(na)k pristillaval valo sindelyezese, ighen el sorvadot | Téghla Égető kemencze ... Két felöl valo oldala sövenyes, meg vagyon tapasztva. Pristillaval valo fedeleis jó [Vh; VhU 566, 574]. *1702:* Ezen Csürös kertnek ... rostélyos kapuja vagyon, az kis ajtaja fellyül p(rae)stillával fedett [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 11]. *1755:* a Kert mellett vagyon egy bikfábol parasztoson épitett, prestillával fedett kemény nélkül való konyha [Ludesd H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.]. *1795:* Kilentz darab Épületeket adnak fel, hogy Kránikságomban épitettem volna ... van egynehány Hátzeg vidéki fenyö Deszka Létz hatvannál nints az egész Épületeken több fürészen vágott, hanem fejszével faragottak, e mellet nem is Zsendelyesek hanem Prestjilával fedettek, a Prestjilát pediglen Bánátusi Pojénj nevezetű falubéliek által készitettem [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12 Kíss Lukáts Volt Krájnik nyil.] | Minden örögség után kötölöztetünk egy hétre egy egy négy ökör Szekernek ... adásával, melyet ... véghez is viszünk örömöst de efelet Roskánybol Dévára Mésznek hordásával, Szendelynek és Prastyílánok az Havasrol valo le szálitással ... nyomottatunk [Dobra vid. H; Ks]. *1797:* Benczenczen[a] ... Préstíla tanáltatot 3600 [Ks 33 Szásznyires III. — [a]H]. *1818:* Vaszilije Balogonye panaszsza felvetetik Dan Balog ellen az haz padlása és egy kotyettze keresetéb(en) melj kotyetznek a Praestyilláját az alperesnel találta [Petrilla H; JF 36 Prot. 18]. *1823:* A Nagy kert felöl a' Kastély kö lábainak bé fedésére 1000 Praestyila [Déva; Ks 106. 158].

prestillacsináló prestillakészítő; meseriaş care face prăştile; Schindelmacher. *1809:* Prestilla Csinálok(na)k 26 f [Déva; Ks 99]. *1811:* Elegy Buza a praestyilla tsinálok-n(a)k 1 V(éka) ... Az Sendely tsinálok(na)k 1 K(öböl) [uo.; Ks 100].

prestillafedél prestillatető; acoperiş de prăştilă; Schindeldach. *1694:* ezen Pitvar mellett jóbb kéz fel<öl> egj haz, oldal kamorástol: mellj(ne)k negj felöll valo falai oldal kamorastul, ugj padlasa is egészlen, ruinalodta(na)k, oda vannak; részéről valo p(rae)stila fedele is, igen meg szakadozott, szalmaval is tatarozott [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

prestillás prestillával borított; învelit cu prăştilă; mit Schindeln bedeckt. *1681:* Malom ház, Oldala boronaból rott; pristillas fedele valob(an) rongyos [Brettye H; VhU 590] | Úy Bánya, Ezt rége(n) Aszszony Bányaja(na)k nevezték a' Cserna vizen vagyo(n): mind a' Koh, s mind à vas kő olvaszto kemenczék egi fedél alatt vannak, mostan pristillas fedele jo [Vh; VhU 580]. *1685:* Verő mester szinje fából való, prostillás (!), nem igen jo [Vh; HÉvk. XX, 156].

prestilla-szeg prestillához való szeg; cui pentru prăştilă/şindrilă; Schindelnagel. *1621:* Praestyila szeg ... öt száz ötven [Déva; Ks 105. 135]. *1797:* 6500 praestilla szegért ... Rft. 7 xr 22 [uo.; Ks 96]. *1805:* 30000 Prestila Szegért ... 50 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1808:* Prestilla Szeg Hfl 37 xr 20 [Gálfva KK; Ks 99]. *1821:* a' régi kert fedél ki igazittására ... 1000 Praestyila Szeg | 'A Vámi Kortsoma Szinnek bé fedésére 200 Létz Szeg 4000 Praestyila Szeg [Déva; Ks 105. 136].

prestillazsindely-fedél prestillafedél; acoperiş de prăştilă/şindrilă; Schindeldach. *1694:* vagjon a' Konjha ház ... ennek p(rae)stila sindelj fedele resz szerent meg ujjittatott, de nagjob részént, szakadozott és igen rosz, ujjittatni kéván [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] | njilik az Udvarház(na)k Udvarára, egj puszta nagj kapu, njilo kapuja nelkül: mellj(ne)k tsak kőteses kapu bálvánnyi vannak, es sorvadoz(na)k, semmire valo p(rae)stila sindelj fedele alatt [Kisenyed AF; BfR ua.].

prestruál kidolgoz; a elabora; ausarbeiten. *1740:* A mint Hellységünknek régi Elei az műnek dolgáb(an) illyen rendet praestrualta(na)k volt, hógy senki is hanem ha hűt le tétellel mivelhessen, aztat miis manutenealni kivánván, az olljan Renitenseket igazságóson meg büntetni akartuk [Torockó; TLev. 9/1].

preszagiál előre jelez, megjósol; a prevesti; voraussagen, wahrsagen. *1671:* Hogy Kegyelmed áprilist járt[a], bánom, noha az éjjeli álmom is azt praesagiálá [TML V, 566 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A levél kelte júl. 8]. *1710:* a török s német között tizennyolc esztendeig való véres hadakozást praesagiála[a] | Szörnyű, rendkivül való árvizek lőnek szerteszélyel az országban, kétségkívül praesagiálták a sok idegen hadaknak Erdélyre való jövetelit [CsH 156, 222. — [a]Egy üstökös megjelenése].

preszagiáltat előre jeleztet; a prevesti; voraussagen lassen. *1710:* már közelget vala az erdélyi fátum, melyet Isten sok jelekkel praesagialtatta [CsH 160].

preszágium előjel; semn prevestitor, prevestire; Vorzeichen. *1659:* Az sok jó praesagium talán engemet is ide ki vonszon efféle állapotra, mivel mindenütt csak az sok jó lakodalmakra érkezem s másutt is itt körül afféléket értek [TML I, 429 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

preszcindál eltekint/eláll vmitől; a renunţa la ceva; Abstand nehmen (von etw.). *1778:* A régi ős Nobilitaris Curia ... azon egy quartalitássán kivűl, mellyet Néhai Trauzner István Jussán váltatt ki, és a mellynek fel osztásától, pro hic et nunc a Parsok facto proprio praescindaltak, a két Léány között mennyen két egyenlő részekre [Szentbenedek AF; DobLev. III/5131. 2b]. *1779:* a két Lorol, mint hogy édgyiket még életiben atta volt édes Attya Ura a Fia(na)k, és már elis kárasadott, a másikat penig nem csak a Sombori Joszágért, hanem a Vidua Joszágáértis kellett Remundában adni, hogy absolute praescindállyon a Vidua meg itiltetett [Kisesküllő K; RLt Sombori cs. oszt. lev.]. *1782:* azon Gyepünek fel osztása virgas veszekedés nélkült meg nem eshetik, s illjen Nagj Innep hetiben a kereszténj Embernek illik afféle virgást szerzö dolgoktol praescindalni [Siménfva U; Pf].

Szk: ~ *a perlekedéstől* eláll a pereskedéstől. *1759/1766:* azon Causa ... kéttséges kimenetelét ... Consideratioban vévén ... p(rae)scindalanak a' Perlekedéstől, és igy meg másolhatatlan edgyezesre lépének [Mv; DobLev. II/372. 1b].

preszcindáltathatik elháríttathatik; a putea fi prevenit/înlăturat; abgewendet werden können. *1704:* az Arany s Ezust Banyak, honnanis az előtt szokott a Nemes Ország tárhaza bővölködni, meg fogyatkozván ... hogy azert jo eleve a Nemes Ország szolgalattyaban a pénznek fogyatkozása miatt eshető rovidségek s egyéb akadályok praescindaltathassanak, akarunk egy Millio Réz pénzt verettetni [UszLt IX. 77/78 gub.].

preszcindáltatik elháríttatik; a fi prevenit/înlăturat; abgewendet werden. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... ă midőn ezek[a] vásárolnak is valamit, annak is legjen olly rendi hogj tétessek le nekiék[b] a kivántato bizonyos hellyre ă honnan is midőn azt óda vivő el távozik ... légjen a le tettnek el vétele ... hogj ez uttal is Com(m)unicatiora valo út praescindaltassék [KvLt I/225 gub. — [a]A pestisesekkel való érintkezésre kijelölt emberek. [b]A pestiseseknek]. *1742:* Perlekedés ... arra valo költség, abbol származható irigység és gyűlőlség praescindaltassék, mind Isten s mind világ előtt Remonstraltassék [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése].

preszervál megőriz/véd; a apăra/prezerva; aufbewahren, beschützen. *1711:* nehai szegény mostoha Atya(m) Dosa Mihály ur(am) adossagáert, égy s más adosi contentumot akar(na)k venni ... féltem attol hogy az én haereditariu(m) bonumim is ne involválodgya(na)k affele adosságba(n); haza jöttem hogy kevés bonumaimat azon periclitatiotul praeservallya(m) [Dés; Jk 357–8].

preszkribál 1. előír, (el)rendel; a prescrie/ordona/stabili; vorschreiben. *1603:* vegeztek ... hogy az keoweteket be bochassak, es megh halgassak, meliben mindazaltal hogy walami inconuenientia ne talaltassek, ew kegmek illen modot es rendet pręscribaltanak annak peragalasaban [Kv; TanJk I/1. 444]. *1657:* Szerzé azért egyben az fiscalis várakat s jószágokat, mert azokat Báthori Zsigmond és Gábor annyéra dilapidálták volt, hogy, ha élt volna Báthori Gábor ... fejedelmi módon el nem élhetett volna, mely fiscale bonumoknak recuperatiójában az ország bizonyos módokat praescribált volt is [KemÖn. 32–3]. *1677:* Noha az Oláh nemzet propter bonum publicum admittaltatott ez hazában,

mindazáltal nem vévén eszében állapottyának alatson voltát, némely Nemes atyánkfiait impedialták, hogy az ő innepeken ne légyen szabad munkálkodni. Végeztetett azért azok ellen, hogy a' Magyar Nationak ne praescriballyanak [AC 15–6]. *1740:* Az J Militia accomodatioja irant örömöst valami dispositiot vennénk mihez tarcsuk magunkat és mit praescribállyunk a szegényseg(ne)k is [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1784:* az Uraság ... azon Házat foglallya Fogadonak, a mellyik tetzik; abbol a Jobbágy Földes Ura(na)k semmit nem praescribál [Torockó; TLev. 4/9. 18–9]. *1785:* mitsoda modussal kellyen az attestatiot adni méltoztassék Excellentiatok, delinealni és praescribalni [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1b Bartok Áron foly.]

Szk: *kondíciót ~. 1671:* Ez hazának eleitől fogván valo szokása volt az Libera Electio, melyre nézve, az Választando Fejedelmeknek, az üdönek folyása szerint az Regnicolak Conditiokat-is szoktak praescribálni [CC 5]. *1679:* Azelött kétszeri hitlevelét contemnálta Vesseléni uram, azután megcsípték vala; az maga hadai instantiájára gratiát erős hit alatt küldött, még sem kell, csak csufolódik, egy falka conditiókat praescribál, illetlen kivánságokat kiván [TML VIII, 533 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

2. elévül; a se prescrie/stinge, a înceta prin prescripţie; veralten. *1572:* Meghertettem en az kegd lewelet az Lekenczey határ foglalas feleol ... Egyet wegeztunk beleole hogy foglalasra kel Hynnya farkas wramoth ... Metalistes kel wele Jarnunk Ne mondhassa azt hogy prescribalt, mert Jn Metalibus non admittitur prescriptio [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. *1766:* Az Privatusok között valo Vsus, vagy Abusus nem transit in Legem, mivel a' Privatusak usussa tsak 32. Esztendővel p(rae)scribál, de ottis csak ollyanokban, a' mellyekben a' Praescriptio bé férhet [Torda; TJkT V. 320].

3. (gyógykezelést/orvosságot) felír; a prescrie/indica (medicamentele/tratamentul necesar unui bolnav); Behandlung/Medikament verschreiben. *1705:* az úr kisebbik fia, Bánffi Gyurkó, a melanc(h)oliában annyira elmerült, hogy egész napestig csak gestál, beszél a falnak és a földnek ... Valami gyenge orvosságot praescribált ugyan Köleséri uram neki [WIN I, 533]. *1739:* szegény feleségem abortust pătiălt ... az doctornak is izentünk, hogy praescribalyon[a] [Ks 99 Kornis Antal lev. — [a]Ti. orvosságot]. *1786:* instálok alázatoson Nsgtok(na)k, méltoztassanak Nsgtok Doctor Zágoni Vrral közölni az én állapatomat talám praescribálna s készittene otton valami hasznos orvosságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1823–1830:* egy Imreh Zsigmond nevű pap ... betegségemnek még első napján látogatásomra jövén, mondja, hogy a nyavalya reumatizmus, amilyenben amaz igen híres professzor Fogarasi Pap József megholt, és azt az okát tudták halálának, hogy izzasztóval orvosolták a doktorok, azért ha nekem is izzasztót praescribálnak, el ne fogadjam ... Úgy is izzasztót praescribált a doktor [FogE 130–1].

Szk: *diétát ~. 1710 k.:* az emberek a diactával vagy semmit sem gondolnak, vagy az ellen is ... vétenek; mely nem is csuda, és embernek oly szoros diactát praescribálni is és azt követni igyekezni is bolondság [BÖn. 510].

preszkribálandó előírandó, elrendelendő; care trebuie prescris/stabilit; vorzuschreibend. *1677:* Fejedelmek a' Libera Electio szerint választatván, azoknak praescribalando conditiok, az idönek alkalmatosságitol hordoztatnak [AC 255].

preszkribálhat előírhat, elrendelhet; a putea prescrie; vorschreiben können. *1657:* halált kévánnék Istentől, de nem praescribálhatok őfelségének [Kemlr. 326]. *1662:* Mi ... senkinek nem praescribálhatunk, csak könyörgés dolgunk [TML II, 302 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1732:* a mi részünkre ... igen is admittálom a conscriptiot, de hogy az Aszony ö Naëk belé árcsák abba magokat, absolute azon conscriptiot nem admittalok ... az Aszony ö Ngok ennekem ebbe absolute semmi modust nem praescribalhatnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz].

preszkribált 1. előírt, elrendelt; care a fost prescris/stabilit; vorgeschrieben, verfügt. *1677:* Hogy Gubernator Uram tisztiben a' praescribált mod és Conditiok szerint alkalmatossabban procedalhasson ... végeztetet, hogy a' Gubernator Juramentumát deponálván, az Ország-is ő kegyelméhez illendö kötelességének effectuálására ... megeskünni kész lészen [AC 37]. *1738:* Ha pedig a p(rae)figalt terminusokra nem Contentáltatnék az A. tehát a p(rae)scribált Summát csak Hadnagj atyánkfia ő kglme assistentiájával és az I-n desummáltathassa [Dés; Jk 269b]. *1760:* Azok ... kikről szentség tőrésnek, vagj más terhes gonoszságnak Circumstántiai volnának ... ugj más Malifactorok is kiknek még Törvények nem volt, judicaltassanak, és ezeknek az eő Felségétől praecribált mod szerínt a Guberniumnak késedelem nélkül in specifico submittáltassék [DLt 151 a gub. Nsz-ből].

2. előbb említett; (care a fost) pomenit mai înainte; vor kurzem erwähnt. *1699:* Szalontai Lakatos Ferencz felesegestül in Sedria Nra juramentumat deponala; hogy a' p(rae)scribalt Szatthmari György ladajaban nem nyúlt egyebkor ha ne(m) mikor a' szolgaja mentejet ki vette [Dés; Jk 281b]. *1700:* A' praescribalt B. szoszollok pro A(nn)o 1700 hivatallyokba(n) confirmaltattanak [Dés; Jk 302a].

preszkribáltat előírat; a dispune să fie prescris; vorschreiben lassen. *1796:* Kaszát ... qua plenipotentiariussát az Hugomnak nem acceptálom semmiként ... jussom lévén Kasza ellen ki kötni, magamnak ebbe vélle nem praescribáltatok [Mezőbodon MT; IB gr. Toldalagi László nyil.].

preszkribáltatik előíratik; a fi prescris; vorgeschrieben werden. *1772:* mások ... azokkal edgjűtt egjenlőleg vallanak, még most pedig ollyon kérdésekre, mellyekben fassiok praescribaltattak elejekben [Kük.; JHb LXVII/234].

preszkripció 1. előírás, rendelet; prescripţie, dispoziţie; Vorschrift. *1763:* Sokszor defraudálni kivánt hol Fassiok praescriptiójával, hol a' Transmissiókkal [Nsz; Told. 33/22]. *1766:* (A Praescriptiot) az usus is nem enerválhattya nem lévén nagyobb ereje az ususnak, mint a' Praescriptionak [Torda; TJkT V. 309]. *1826:* azért: hogy ez az árka annak a víznek[a] minden emberi emlékezetet felyül mulo időktől fogva állott, praescriptiokkal is roboraltatott [Msz; GyL. — [a]Ti. a Csulokáj völgye patakának].

2. elévülés; prescripţie, stingere a unui drept; Veralten. *1572:* Metalistes kel wele Jarnunk Ne mondhassa azt hogy praescribalt, mert In Metalibus non admittitur prescriptio [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. *1766:* a' Privatusak usussa tsak 32. Esztendővel p(rae)scribál, de ottis csak ollyanokban, a' mellyekben a' Praescriptio bé férhet [Torda; TJkT V. 320]. *1769:* Minden

Gabona vagy Fű terméskor már néhány Esztendőktől fogva villongoban volt, és edgyik rész is a másnak[a] békességes Esztendei Praescriptiot nem engedett [MNy XXXVIII, 386. — [a]M.kályán (K) és a tőszomszédos Korpád lakosai].

3. (gyógykezelés/orvosság) felírás; prescripţie, indicaţie (de tratament) dată de medic; Verschreiben von Medikamenten/Behandlung. *1705:* (A fekete retekből és petrezselyemgyökérből főzött levet) Kölesérítől, a doctortól való féltében nem mérik béadni az úrnak, mert igen tilalmazza, hogy az ő praescriptióján kívül más medicinával ne éltessék, mert bizony oda hagyja [WIN I, 528]. *1776:* Bizom az én I(ste)nemben hogj ha ezen praescriptiot ugj observalhatom ezutánis mint a télen observálám, az köszvenjem távozni, az Agjam miattam nyugodni fog [Négerfva SzD; BfN]. *1795:* A Feje ... igen erőssen el lévén gebbedve, a' Doctor Praescriptiója szerént valo Füveknek Levével naponként sok izben maga szemei előtt mosatta, füsültette [Mv; Told. 47]. *1825:* Pénteken két hete mult miolta az Ifju élni kezdett az curával a Tks Urnak Praescriptioja szerint [Fiátfva U; Pf].

preszkripciós orvosi előírásokat tartalmazó; cu prescripţii medicale; ärztliche Vorschriften enthaltend. *1789:* Motskos Pergament Táblában ... Egy kis Praescriptios rongyos Könyv [Mv; ConscrAp. 89].

preszkriptum 1. rendelkezés, előírás; prescripţie, dispoziţie; Vorschrift. *1677:* Oláh Vladikák állatásában, s' azoknak tiszteket illető Praescriptumok [AC 264]. *1812:* a Felperes Ur az alpereseket azonn hatalmasság tselekedetébe, maga földjén leg otton megis fogotta ... s ... detentiobais tétette. Melly Hatalmas tselekedetekért az allpereseknek a Törvény praescriptuma szerint kivánván a Fellperes Ur az Igazságot ki szolgáltatni ... az Harmad Napi Törvény Székre ... az allpereseket Certificaltotta [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

2. orvosi előírás; prescripţie medicală; ärztliche Vorschrift. *1657:* már akkor is az fulladozás kezdette vala háborgatni az fejedelmet, azután az hydropisis is érkezék; melyből való curálásra mind maga ordinarius medicusi, s mind külsők confluáltanak ugyan, de semmit használhattak, mert az Istennek titkos rendelésén kívül is igen alkalmatlanul élt azoknak praescriptumi ellen [KemÖn. 93].

preszkriptus előbb említett; persoană pomenită mai înainte; vor kurzem erwähnte Person. *1677/1681:* I(ste)n kegyelméből lejendő Posteritassimat, es kedves Successorimatis kérem; hogy az illye(n) Collatiomban Andras Deak Vramat szentül megh tarczak, es penz nelkűl az conferalt földeket eő kglmétűl es praescriptusimtul el foglalni ne hadgyak [Vh; VhU 263]. *1788:* Trauzner Judith Aszszonyis és praescriptussi Trauzner Ersébeth Aszszonynak és praescriptussinak, a Nova Curiabol competalo részt, vagy magábol a Nova Curiabol ki adni tartozzék és tartozzanak [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a].

preszkura áldozati kenyér; prescură; Opferbrot. *1708:* Ami jövedelmek lesze(n) az templombol azt egjmás közőtt oszák fel. melljre mondá Pap János ur(am) nékem ne(m) sok szüksigem az ö p(rae)szkuráiokra [Velkér K; Ks 101]. *1722:* Tudom; hogj Praeszkurát Csináltünk; az Templomb(an) ott penyészedett őszve, ugj hoztuk Viszá [Kecsed SzD; TL. Kurtán Jonuczné Palagyia (40) prov. vall.] | Tudom aztis Nyilván, és bizonyossan, hogj az Praeskuránk; az Templomban Sokáig ott állot; Szlusbat ... Pap Péter ur(am) ne(m) tőtt I(ste)nni szolgálatott réá, hanem ugj hoztuk ki az Templombúl Penyiszessen [uo.; TL. Makra Szavúl (50) prov. vall.].

presztál l. prestál

presztuch szűrőkendő; şervet/pînză pentru strecurat lichide; Filtriertuch. *1823:* Konyhára való Prestuch (szűrő keszkenök) [LLt Csáky-per 601. L. 1].

preszumál 1. mer, merészel; a îndrăzni/cuteza; wagen. *1739:* Sókszóri tapasztalt affectioja s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excelladnak inducál hogy ez földhőz ragadott és minden tchettségiből exhauriáltatott Szegénységnek Státussa iránt Excellentiádat iteratò molestálni p(rae)summálom [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. *1746:* Bulzest nomine Pagi ... Méltgos Possessor vr ö Excellentiájának ā Rusz Familia Conscripálván öt hat emberrel és mint hogy az Falu nevezeti alatt p(rae)sumálták hamis Instantiát iratni serio confrontáltatván comperiáltatott hamisságok [H; Ks 62/10]. *1747:* (Az alperes) emberséges emberek elött az Actort gjalázatos, nehez és hiréb(en) nevéb(en) meg ölö szokkal s, terminusokkal illetni p(rae)sumalta [Torda; TJkT III. 189]. *1764:* A Commissariusok pedig hogy praesummálták eszerént itelni árrul magok feleljenek meg [Középlak K; BfR]. *1770 k.:* Ezen Constitutiot[a] felettébb hasznos(na)k lenni mindnyájon ágnoscallyuk ... Talaltattott mind azon által a' Verős-Kovatsok közzül egy Koronkai Janos nevezetü Atyankfia. kiis nevezet Constitutionkat invigorálni praesumalta [Torockó; TLev. 9/14. — [a]A verős kovácsokét].

2. feltételez; a presupune; vermuten. *1758:* nem lehet azt p(rae)sumalni hogy az alat az kevés idő alat Gabanájok szaparadat volna ... maga az Actor consummala [Asz; Borb. I].

Szk: *sokat ~ magának* nagyra tartja magát. *1710:* gróf Csáky László vadászatot szeretvén, sokat is praesumálván magának ... hogy bosszúságot tegyen Bánffy Dénesnek, feles puskásokkal és ebekkel éppen a boncidai erdőre mene vadászni, akit Bánffy Dénes nagy tilalomban tart vala [CsH 111].

3. fenntart magának; îşi rezervă ceva; für sich reservieren. *1752:* A mi holtunk után pedig ezen Háromszáz ~ 300 Magyar Forintnak Interessiröl valo Dispozitio hagyattatik a Kolosvári ... Ecclesiasticus és Civilis Curatorok Dispositiojára, a mi Maradékink ezekben semmi Dispositiot magoknak ne praesummállyanak [Kv; KvRLt VII. 22].

preszumálhat feltételezhet; a putea presupune; vermuten können. *1762:* az fel adot panasz szerént p(rae)sumalhatni, hogj már ez elöt Meszaros cökegyelmek az böreknek szépit ki válogatván, külenesen el adták [Torda; TJkT V. 126]. *1775/1802:* a Bezdéddel szamszéd Hoszszumező és Zalka nevezetü faluknakis lévén a ... Doszul Máre nevezetü nagy Erdöben bizonyos rész Erdejek, ea racione, et paritate praesummalhatni hogy Bezdednek vagyon bizonyos rész Erdeje a Doszul máre nevezetü nagy bükkes Erdőben [BSz; JHb LXVII/3. 112].

preszumáltathatik feltételeztethetik; a putea fi presupus; vermutet werden können. *1761:* In figura Judicy maga

az Incta sem tagadgya hogy a katona mellé feküt, hanem egyeb Consequentiakat tagad, de ugyantsak katonakkal való Conversatio s a melléje feküvés oly gyanosa tette hogy a tőb rosz is praesumaltathatik [Torda; TJkT V. 41]. *1775/1802:* nem praesummáltathatik irántak hogy az 50 Esztendős Tanu a 80. Esztendös Tanuval egy aránt s egyenlőképpen fateálhasson kivált super proprietate Loci contraversi amint observáltatott hogy fateáltanak [BSz; JHb LXVII/3. 125].

preszumáltatik feltételeztetik; a fi presupus; vermutet werden. *1710 k.:* A jó hírnév, akár igaz, akár hamis, de minthogy praesumáltatik, feltétetik az emberektől, hogy jó kútfőből, jó gyökérből, úgymint a híres, neves embernek virtusiból, jóságos cselekedeteiből, jó qualitasiból, minéműségiből vészen eredetet, azért az nemcsak a becsület és tisztességnek ... hanem e világi életnek táplálására és gyönyörködtetésére szükséges és alkalmatos valóságos dolgoknak is elérésében az embert igen segíti sokszor [BÖn 441–2]. *1784:* (A) fiú az egyben kelések epochajatol számlaltatva a rendes idő előtt ā vilagra elö jöttnek lenni praesummáltatván tehat e miatt Hatzegán Angyelnek és Feleségének voltis bajaskodások [Fejér m.; BK ad nr. 465].

preszupponál feltételez; a presupune; vermuten. *1678:* Az embereknek mi legyen fel tött czéljok, conjectualiter által láthatja ugyan az ember, az mint ez előtt is írtam Kgldk, de mit praesubponáltak, ők tudják [TML VIII, 32 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1704:* meg sem lehetett volna fogni ante convictione, és mint a parasztembert juri statuálni, mert az evocatio mindenkor presuponálja a nemesi szabadságot [WIN I, 156]. *1762:* nem lehet praesupponalni hogj az Inquisitor Regiusok contra fidem szánszándékoson Exponensek kárára expiralt, vagj inkáb nem is volt Compulsorium mellett Inquiraltanak volna [Torda; TJkT V. 136].

pretenció l. pretenzió

pretendál **1.** (meg)kíván/követel; a pretinde; fordern. *1586:* Legh elseoben Biro vram eo kgme lathwan az Wdeo nek Alkolmatassagat az Zam weweo Vrainknak valaztasara, adta eo kgmek eleybe, Jo itiletre visgalasra, Meltonak itilwen ... hogy Negyen lennenek Az Zam weweo Vraim, Kyreol zolwan eo kgmek varosul es megh latwa(n) az Vniotis, myerthogy lattatik p(rae)thendalni Az Vnio hogy minde(n) affele keozeonseges Igazgatasra Niolcz ... megh hiheteo zemeliek valaztassanak [Kv; TanJk I/1. 37]. *1700:* Vas Daniel Uram pretendál az mint mostani Compútusbul ki Tetczik 117 magjar farintakath [Mv; WassLt]. *1718:* a' Tisztek ... Naturalis Discretiot p(rae)tendalnak noha mikor be szallottak akkor is a' mint lehetet illendö kepen Discretizaltuk ököt [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. *1739:* praetendáltom hogj a kárőmat fizessék meg à Csöměnyiek [Búzamező SzD; Ks 36. V. 11]. *1746:* mint hogy ... földeim nincsenek, töllem földet ne praetendaljanak [Vajdasztiván MT; GörgJk 141] | az A. pedig p(rae)tendal tizennégy forintokat [Torda; TJkT III. 14]. *1767:* egyszer ... klákát is praetendalt tőlünk a Gorboi Tiszt, de ugyan tsak kérésünkre, mivel miis az eö Nga Jobbagyi vagyunk Jobb része a falunak el engették aztis [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 17]. *1781:* a magyarok ... praetendálják, hogy homagiumát a magyar törvény szerint letegye s magát megkoronáztassa[a] [RettE 416. — [a]II. József].

2. (magának) igényel; a(-şi) revendica; für sich beanspruchen. *1770:* Segéljen édes Vr engemet szaporájában ha mod van benne mert igy még az falunkat is talám Lendvai Vram praetendálni fogja [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1796:* a' Torotzkai Paraszt Communitás ... Torotzkohoz Semmi Vérségit Jussát, és successioját bizonyittani soha meg nem tudja, s talám praetendalni nemis méri [Mv; TLev. 5/16 Transm. 45].

Szk: *bojérságát/bojérságot ~(ja). 1637:* Popa Salamon Popa Komsa, Popa Many Boyersagot praetendalnak, sed nil producunt [Dragus F; UC 14/42. 86]. *1640:* Dragus nevü havast birnak harman papok ... melihez Boersagokat praetendalnak de nem producaltanak s nemis producalnak most [uo.; UF I, 791] | Mind ketten papok it a faluban Boersagokatis praetendalliak de edgieb productioiok ninczen hanem Thomori Pal neve alat vias peczet es subscriptio nelkül exhibealtatot level [F.ucsa F; i.h. 810] ✱ *doszt ~ → tűzhelypénzt ~* ✱ *harmadosságot ~* örökségbeli harmadrészességet igényel. *1674:* Mivel az Vr Cornis Gaspar Vr(am) eo kgme szegeny megh holt feleseginek minde(n) nemù Iouaib(an) tertialitast harmadosságot praetendalt ... azokot eoszue kőtue, mindeneket ... engedek oda az parafernomot [Szentdemeter U; Ks 90] ✱ *igazságát ~ja* jogát igényeli. *1592:* Chiomortanj Thamas foglalta uolna el ketth yobbagiatt ... Az dologh azert igy leuen hadgiuk hog' ked foghlallia ki, mindiartt kezebol es adgia meg Vóros Istuannak, ha mi igassagat ez dologba prętendallia keresse az utan teoruennyel [BálLt 1 fej.]. *1604:* Azert mykor en tegedet Certificaltalak az meg vetelteol akkor kellet volna engem teoruenj zerint ki tartanod beleolle ha valami igazsagodot praetendaltad benne [UszT 18/29]. *1607:* Zentgiorgj Kiralj mihalis ele ieoue es ... annak az heljnek Contradicala: Ezeknek pedig az Contradictoro<k>nak mi igassagok leuen az iozaghoz az melj ellen Contradicalanak mi nem tudgjuk az Contradictorok keressek suis modis ha mi igasagokat praetendalliak hozza [Cssz; BLt 3]. *1629:* Az Actoris azon Zeoleohez mi igassagat p(rae)tendallya megh ertette [Kv; TJk VII/3. 175] ✱ *jussát/jusst ~(ja). 1599:* Chyanady Ferenczne Danchyak Ersebet ... vallja: En semmy my hozzank valo verseget Tasnady Casparnak nem thwdom ... azt sem thwdom mi chyoda iussat Praetendalja benne [Kv; TJk VI/1. 361]. *1609:* ennek utanna semi iussat ne p(rae)tendallya hozza[a] Bochykor Pal [Sszgy; BLt. — [a]Ti. a földhöz]. *1677:* Ha penig valamely joszágnak állapottyában a' Dotalisták valami más oly just praetendálnának, s' nem penig csak Dotalitio jure birnák, az ollyanokban jol meg-értvén és visgálván a' dolgot, ha comperialtatik, a' Haeresek legitima citatione mediante inchoállyák a' joszágnak keresetit [AC 101]. *1844:* Ratz Kövi Istvannak relatoriaja arrol a mint Borbereki István Gyermekei Just pretendalván a N. laki Henke reszhez meg kináltatta öket a Joszaggal minek elötte el atta volna Püspöki Péternek [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248] ✱ *magának/magáénak ~(ja). 1739:* ezen Seriest az Reformata Religio maganak praetendalvan, bennunkot magok közi Candidaltatni nem akarnak [Étfva Hsz; ApLt 4 Benkő Ferenc Apor Péterhez]. *1751:* Joszágait Törvényesen Cancellista Deákok által ki jártatván, akkor azokról a' ... Földekről egy szóval sem emlékezett, magáénak nem praetendálta, maga Földei közé sem jártatta [Koronka MT; Told. 14/46]. *1760:* az osdolai fürésznek pedig mint hogy magam epittettem felit magam(na)k p(rae)tendalom [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1768:* az Oláh Rákosiak ... nem régiben kezdettek azon

helybe involálni, és magukénak praetendalni [O.léta TA; JHb XXXVI/17] ✱ *semmi közét nem ~ja. 1629:* Veres Balin Vram ez utan ahoz az megh neuezet eorókseghez semmi keozit nem pretendalna [Meggyesfva MT; DLev. 1. II. 33] ✱ *szabadságot ~. 1681:* Buda Janos kertje mellett levő darab földön Markocsan Miklos haro(m) hazaczkat épületven jobbagiot szallitot rea; mely helyhez ... oly Szabadsagot praetendal, hogi arra semmi fele embernek nem szabad hatalmasul menni az jus penigh csak eő magat illeti [VhU 33–4] ✱ *tercialitást ~ → harmadosságot ~* ✱ *tűzhelypénzt ~. 1767:* Tudgyae a Tanu ... Néhai Tompa Mihálj éltében, hogy édes Annya Cseh Ilona vagy Leányai Dost, vagyis tűzhelj pénzt praetendáltak volna ...? [Kisborosnyó Hsz; HSzjP vk] ✱ *vecsinséget ~. 1677:* Az meli Nagy Fundushaz Bojer Sigmond Ur(am) Vecsinseget Praetendalt, Ugj mint Ra<d> Suteika, Rad Kurczul, Salamon Dureczkul, es Sztan Roska Fundusakhaz, ezen Nagj Fundustis Remitala Sarosi Janas Ur(am)nak minden edig azakhaz birt földeket [F; Szád.] ✱ *vérségét ~ja. 1709:* Lévén égy Malombéli réz kertivel együtt Zállagban ... p(er) flo // 20 meljhez praetendálván Vérséget Mihálj Mathe U(ram) ... Váltotta még én tőllem eó kegjelme paratis pecunys cum florenis 120 [Impérfva Cs; BCs]. *1788:* a' Controversiában forgo Földet ... Patkó György és Sigmond ... hellytelenül foglalták magoknak, ámbár vérségeket praetendállyák-is [Mv; MMatr. 100 tábl.].

3. igényt tart/támaszt vkihez/vmihez; a ridica pretenţii asupra cineva/ceva; auf jn/etw. Anspruch erheben. *1671:* Az mi pedighlen az Szeőleők allapattyat illeti, ha valaki defectat foghna fel; minek eleőtte hozza foghna az epittesehez beöchywltesse megh az puszta hellyet; Azert hogy, ha mas azon helyhez praetendalna, azon beöchyw szerent excontentalhassa az mire beöchywlleőttek volt puszta allapattyaban [Dés; Borb. I ogy-i bizottság jel.]. *1695:* minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia boltyában jöjön be ... Quartas Uram ... sakasztashoz ucsuhoz semmikeppen ne praetendallyon, mivel az, az. Ecelesiajé [Kv; SRE 34–5]. *1700:* Senki Farkas Máté Uramat nem ellenzette, es nem mondotta hogy miértt fárad az oláhok mellett az Oláhokhoz[a] is nem tudom hogj praetendált volna eddig elé Senki is [Mindszent Cs; BálLt 85. — [a]Ti. jobbágyokhoz]. *1706:* Vagyon ezen Udvarházhoz ... majorság szanto föld pro Cub. 176. melynekis feléhez praetendál Thorda Ferenczne Apór Borbára Aszszony [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1710:* Hunyadi Mátyás holta után ... Maximiliánus Friderik császár jussán praetendálna a magyar királysághoz és nagy haddal jött vala be Magyarországban pusztítani [CsH 63]. *1741:* Jakab Istók praetendált a' bányához [Torockó; Bosla. Almási István (48) jb vall.]. *1751:* Az Ur Berzenczei Ur(am) az okan kaszáltotta le, hogy magais praetendál azon nyilföldhez [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10]. *1755:* azt Nem hallottuk hogy p(rac)tendalt volna azon hellyhez [Oprakercsesora F; TKhf 31/11]. *1766:* En eleitől fogva Falu közönseges Földinek értem ezen kitsiny hellyet senki nem p(rac)tendált hozzá [Szentegyed SzD; WassLt Szöts Makaria (66) zs vall.] | Ezen Joszágnak ... tsak fele légyen enyim, s töbhez nemis praetendalok [Torda; TJkT V. 314].

4. vkin keres/követel vmit; a revendica/pretinde ceva de la cineva; etw. von jm fordern. *1702:* Az Oláhfalviakon praetendálván az Nemes Szék harmad idei 780 // forint restantiat ... azon restantiajok relaxáltatot [UszLt IX. 77/43 gub.]. *1703:* Kgld a szolgája meg döglött lovát is praetendállya raytam [Ó-Torda; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]. *1718/1781:* Eddiglen fizetett debitumokot ... eő Nagysága az atyafiakon nem praetendallya [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 485]. *1747:* ezen A pedig mit praetendallyon rajtom nem tudom [H; Ks 62/10]. *1774:* jelentettem a Tisztartonak, hogy vitesse el onnat azon Dezma Buzát ... ne hogy jövendőben rajtam praetendállyák [Mocs K; KS Conscr. Rusz luon (30) jb vall.] *1782:* Az több portékákrol, akik kezinél nincsenek ... melyeket actor pretendál az inctuson, nem tartozik számot adni róla, ítíltetett [Jenőfva Cs; RSzF 233]. *1795:* ha mi károk, hatra maradások következnek, mindeneket rajtatok fogna keresni s p(re)tendalni [Ádámos KK; JHb XIX/46]. *1797:* ha aztat, mint az Exponensekkel meg osztatlan Joszágot el vesztenék, magok ebeli Kárasodásokat Nagyságtokan fogják praetendálni [Kv; Incz. XI. 27a]. *1827:* Teleltetés végett Tordai Bihari Pétertől egy ünő bornyut vévén ... most közelebről ... meg döglött, mellynek árrát ő rajta praetendálya [TLt Közig. ir. 1258]. — L. még RSzF 167, 218.

Szk: *adósságot ~ rajta. 1780:* A Cserei Uram Attyárol ... majd Semmi pénzek nem maradott, Sőt még adosságot praetendálnak rajtok [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.] ✱ *kárát ~ja rajta/vkin. 1782:* Amely böcsületés gazda kárát praetendálja az határpásztorokon, üdőnek idein Szent Márton-napig admoniálja a határbírót kárának[a] [Oroszfalu Hsz; RSzF 152. — [a]Megfizetésére]. *1826 k.:* a Küküllő meg áradása alkalmatosságával ennek a Pataknak uj árka magába vejéndi a Küküllő vizit ... Kelementelke határára vissza ütne, és otton kárt tejénd, nem lenne é nékünk szenvedés, midön ök magok károkat rajtunk praetendálnák a sántz ki nem ásása szine miatt? [Gyalakuta MT; GyL].

5. állít; a susţine/afirma; behaupten. *1613:* Procur(ator) Detenti Steph: Hattvani protestatúr super eo; Az keserves fel ... az mit kevannak az kett Birak Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H. Istuan az Tanacz hazhoz hozatot holt testet attingalna, pretendalvan ezt az procurator ebben, hogy ez volna az varosnak úsússa es szokása[a] [Kv; PLPr 1612–15. 97. — [a]Tetemrehívásos jell-ű bizonyítás]. *1614:* Nagy Marton Veres drabant volt Domokos Istuan s Lazar Janos rea útóttek ejel, megh foghua(n) Jobbagja teottek, azt praetendalvan hogj eos Jobbagjok [Galambod MT; BethU 36]. *1652:* Ez ideig semmifele adozassal cökeőt nem bantottak melyrwl Ur<un>ktulis leueleket lenni p(rac)tendallyak [Türe K; GyU 97]. *1753:* azért küldetet viszszá, hogj a mit praetendálna, Documentumokkal comprobállya [Gidófva Hsz; Törzs. L. Balog (28) pp vall.]. *1772:* Ha én ... fiu az Atyai Joszágok között akár melyiket praetendalom tsak fiu ágot illetőnek ... az Arbiter Birák Urak itéletire botsátodni itéltessék [Ádámos KK; Ks 92]. *1777:* A Ködmönősick a Nevezett kutnál praetendálták a Határ szélt ... de a Konkojfalviak nem állottak reá [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28]. *1850:* meg gyült a' bajom azt prétendállyák valami haszontalan atyafiak, hogy az ... Dobolyi Klára Jussa nem Trauzner rész lenne [Nagylak AF; DobLev. V/1296 Dobolyi Bálint lev.].

6. vádként felhoz/állít; a aduce ca acuzaţie (împotriva cuiva); als Anklage gegen jn erheben. *1667:* Monostorj Istua(n) vra(m) ... Nagy Szötcz Mihaly Vra(m)nak Szölejeből az Szep Szőlő teőuet Veszszejeuel eggjütt potentiose kjuagta, kiről bizonysagys uallast teőnek eleőttünk, az teőb karatt penigh mellyett eő kiglme pretendala hogy szep homlitasit kj szaggatta es el hanta uolna, ollya(n) uilagoson nem lathattuk [Kv; RDl. I. 148]. *1673:* Az Anak ellene(m)

valo actiojat érte(m) mit p(rae)tendallion ellenem, hogi én Bekes nevű hegie(n) potentiariuskodta(m), szolgáját megh verte(m) volna [Kv; TJk XI/1. 319]. *1675:* Mit p(rae)tendallyon a Dnus A. értem, hogy tudni illik imitt amott diffamalta(m) volna [Kv; TJk XII/1. 49]. *1699:* praetendallya az I. hogy a' ... 2. ökör kárt tett eő knek a' buzajaba(n), ugya(n) azert mentem oda, hogy megnezeltesse(m) Dezmas Uramekkal, ha vané kára vagy nincs, nem potentiose mentem à mint praetendallya hanem Dezmas Uramekkal legitime modo mentem [Dés; Jk 295a]. *1734:* Praetendallya az Actor hogy az Inctus ... malitiosè hozatta volna el a labodásbol három buglya szénáját [Branyicska H; JHb XXXV/51. 25]. *1747:* Nemes Nyikoláj Véresitést és bestelenitést praetendal, de ... ex fassionib(us) nem Constál mikippen esett, ha volt is[a] [Dés; DLt Liber Inventationis. — [a]Ti. véresités] | A szöts Czeh ... azt p(rae)tendallya, hogy el akarta volna tagadni azon 4 avagj 10 bőrököt [Torda; TJkT III. 170].

Szk: *potenciát ~. 1738:* ezen Tktes Nms Tanács Törvényes Forumán minémű Controversiáb(an) fórgó Almafa iránt ... litigálódván ... az I ... ellenem terhes sententiát obtineált, p(rae)tendálván hozzám Potentiát [Dés; Jk 276–7].

7. indokol; a motiva; begründen. *1679:* Balassi uram is halálban sietne Divinyben, ezt sem bocsáthatjuk Kegyelmed engedelme nélkül, praetendálja udvarbírája Fülekben való elszökésével [TML VIII, 382 Thököly Imre Teleki Mihályhoz Debrecenből].

8. érvként felhoz; a aduce ca argument; als Argument vorbringen. *1569:* Megh ertette(m) Mihal wramtwl az Peter Neths dolgat Mywel hogy Appellalny Akarna es mychoda okokat weeth az dologban, de az mynd semmy, Merth Egy az hogy a hol w az w fogsagat pretendalya, az w fogsagha Nylwan wagyon w felseghe kepenel chyaky uramnalys es az w fogsaganak Nylwan walo okka wagyon, azerth az semmyth Nem fogh [BesztLt 77 Lucas Pistakj de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz. — [a]BN].

9. hivatkozik vmire; a se referi la ceva; sich auf etwas berufen. *1775/1802:* A Nehai Mlgs Grof Csaky Imre Vr in Anno 1743 perágált Conscriptiojára praetendálván, hogy azon Conscriptioban ... mak termő nagy Erdő inferaltatott [BSz; JHb LXVII/3. 91. 2].

10. (vmi) illet vmit; a privi ceva, a se referi la ceva; sich auf etwas beziehen. *1642:* Az my penigh azt pretendallia ... hogy ne(m) akarna azt az Caussat prosequalni ... ky is vonatta[a] in facie Sedis Jud(icia)rie leot az ki vonatas es Annihilalas [Dicsősztmárton; Ks 39. XVI. 3. — [a]A protokollumból].

11. *(vminek) ~ja magát* vminek tartja magát; îşi pretinde că este ...; sich für etwas halten. *1643:* En arrol eő kgiet assecuralo(m) hogy ha mas ver rajtunk kiuul találkoznek, az ki Dobokai Farkas prosapiaiabol ualonak p(rae)tendalua(n) magat az ioszagert eő kgiet uagy posteritassit haborgatnak, mind azok ellen megh oltalmaszuk [Kv; Törzs]. *1783:* Fattyu Thodor ... ez előtt mintegy három esztendőkkel magat fattyuba kapott gyermeknek praetendálván, Jobbágyi kötelessége ellen rugodozni kezdett [Kovácsi K; Eszt-Mk].

pretendálhat 1. követelhet, megkívánhat; a putea pretinde/cere (insistent) ceva; fordern können. *1662:* az németek nagy restantiát praetendálhattak, feles húst hordottak el rovásra, restantiára tudván [TML II, 402 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1748:* Az Ak(na)k költségek ... refundáltassék, az öregek pedig a' költségeket ... nem p(rae)tendalhattyák [Torda; TJkT III. 224]. *1758:* Az édes Annyárol maradat Gunyáit mint hogy ... az régiség ell fogyatta ... hogy azok helyet másokat adgyunk nem p(rae)tendalhattya [Asz; Borb. I]. *1780:* A Méltoságos Groff A. Vr ... az intravillanumnak adaequáltatását Nem praetendálháttya [BSz; JHbK LIV/25. 7]. *1796:* nem praetendalhattya Mlgs B Ortzi Anna Aszzony ... azon Summák fele része meg fordittását [Kv; Ks 74/56. 55]. *1808:* Én nem tudom mitsoda Leveleket Pretendálhat Földvári Mihály Uram talám az egy Tantsrol [M.gorbó K; Told. 6].

Szk: *juramentumot ~. 1796:* mint hogy maga parasztyának Törvényesen efféle Privilegium fel kéréshez, jussa sintsen, azért, paraszt, maga Földes Urától, effélékben Juramentumot sem praetendalhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 54 tábl.] ✱ *rektifikációt ~. 1758/1785:* az ... Atyafiak azt a Just továbra rezerválták magoknak hogy ha az mezőn lejendő valosagos el osztáskor valamellyik fél valamiben magát meg tsalatkozottnak lenni tapasztalja, Rectificatiot praetendálhasson, és tétethessenis [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 301].

2. (magának) igényelhet; a(-şi) putea revendica; für sich beanspruchen können. *1751:* Pálfi Ferencz Vram ... ezen költsegitt és jussát is ... Putnoki Istvánné Aszszonyomtol, ne p(rac)tendalhassa, ne vendicálhassa magának [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12]. *1758:* mindenféle Marhák ... felit nem praetendalhattya [Asz; Borb. I]. *1761:* Már utollyára à fiu ág oppugnállya hogy ã relicta p(rae)cise maga(na)k ezen lako hazat nem p(rae)tendalhattya ... két fiu lévén kikis még maig indivisusok [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1795:* esztet csak levelezés által, el nem lehet igazitani a mi el költt asztat Ötsém Uramtol nem praetendálhatam [Szentbenedek SzD; Ks gr. Komis Zsigmond lev.].

Szk: *jussát/jusst ~(ja). 1606:* Valakjnek minemy teóruint tettek fel nem bomol, hane(m) ha valami iússat p(rae)tendalhattja az malomhoz referallia [UszT 20/267]. *1741:* (A) Reformatusok(na)k kegjelmesen Conferáltatott Joszagocskából; hogj Catholicus atyánkfiai aequale Just praetendálhassanak nem láthattyuk úttyát [Dés; Jk 547a]. *1744:* a Falu a Nagy Enyedi határon Vagyon, a Faluhoz Semmi jussokot nem p(rae)tendállyák, s nem p(rae)tendálhattyák [Incz. X. 11b] ✱ *közét ~ja. 1670:* nem tudom micsoda igazsággal praetendálhatják is csak mi közeket is szegény Rédey uram atyjafiai az szegény asszony után maradott ... jókhoz is [TML V, 348 Thököly István Teleki Mihályhoz] ✱ *részt ~* részörökséget igényelhet. *1792:* a léanjt az Atjai és örökös njilas joszágok ezen Dulo Familiát nem illetik azért azokbol részt nemis praetendalhatnak [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1804:* György András ... ha életben volna méltábban mint az Instánsok részt praetendalhatna Felesége után, a Moses Joszágbol [Szenterzsébet U; Borb. II Sakás László (47) armalista vall.] ✱ *vérségét ~ja. 1621:* Miuelhogy penigh ez megh declaraltatot es el adot feoldheóz es kerthez Jussat és versegett p(rae)tendalhatta volna, de megh gondolua(n) az eő mostani fogiatkozo<t> allapattiat ... matol foguan abbol minde(n) Jussat es keozit belcölle ki veuęn, oda es Transferala ... a' megh irt Colosi varga Janosnak es maradekinak [Kv; RDL I. 115].

3. igényt tarthat/támaszthat vmihez; a putea pretinde ceva; etw. beanspruchen können. *1766:* Nemis gondolhatom egyébb okát, mellyre nézve p(rac)tendálhatna Nagy Andrasne Aszszonyom ezen földhez [Ikland MT; SLt XLV. 6 Joannes György (58) ns vall.].

4. vkin kereshet/követelhet vmit; a putea reclama ceva de la cineva; etw. von jm fordern können. *1730:* a Déési Rosahegy alatt lévő Malmunk(na)k ... romlása talalna lenni ... Malom Birak s Tizedesek eő kglmeken Praetendalhassa minden kárát a Ne(m)es város jövedelmivel együtt [Dés; Jk 391a]. *1747:* En csak meg hiszem hogj lehetett néki azon Ngod Lova el lopásáb(an) része és jollehet világos és elégedendő bizonyságokkal nem indigitáltatik mert a dolog titkos; de Salva conscientia annak az Lonak árrát rajta praetendálhatni [Szilágyfőkeresztúr; Ks 96 Dobai Sándor lev.]. *1787:* (A bérlő) az épületekbenis ha mi kárt tenne maga meg fizeti, és in eo casu rajta mint kezesen a Bonor(um) Tutor praetendállya, és praetendalhassa, desummallya, es dusummálhassa [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy.]

5. állíthat; a putea susține/afirma; behaupten können. *1745:* Eltető Ferentz Ur(am) ... Semmi Atyafisagot nem praetendalhat az Eltető Familiahoz [Zilah; WassLt].

6. *(vminek) ~ja magát* valaminek tarthatja magát; a putea pretinde că este ...; sich für etw. halten können. *1796:* a' Praetendensek, mint paraszt Jobbagyok ... azon praetendalt szabad emberek maradékinak magokat lenni nem praetendalhattyák [Mv; TLev. 5/16 Transm. 46].

pretendálható vmihez igényt tartható; care poate să ridice pretenții asupra ceva; Anspruch erheben könnend. *1703:* admonealtáta Nemzetes Farkas Péter Ur(am) ... Alvinczi Pap Imre Uramat, és eő kglme által a több ... Sztanisahoz praetendalhato Atyafiakot, az kik lehetnek, hogj supersedeallya(na)k és ne erőszakoskodgjanak [Sztanisa H; JHb XXXVII/3].

pretendáló 1. vmit magának igénylő, vmire igényt tartó; care își pretinde ceva, care ridică pretenții asupra ceva; etw für sich beanspruchend. *1752/1803:* a vicinált Réthez örökséget praetendáló vér szerént valo atyafiak meg edgyezett akaratbol condescendálának arra, hogy ha ... Salánki Gábor Uram ő klme 80 ~ Nyoltzvan Vonás forintokat ő kigyelmek(ne)k le tészen, tehát a' vicinált ... Rétet ő kigyelmének ... által adják [Dés; Ks 79. 29. 370]. *1771:* ha ... Végezheti azon házhoz harmad részt praetendalo atyafival Vásárhellyi Sámuelné Patai Ersebet Aszszonnyal ... az dolgot, tehát tartozzanak azon két száz m.for(intot) ... lefizetni [Ne; DobLev. II/431. 1b]. *1786:* Oly rosz volt ezen Malom midőn az Exponens Vr birodalmában ment hogy az Ahaz p(rae)tendálo Attyafiak tűznek a' fáít fel akarták osztani egy más közt [Apahida K; RLt O. 2]. *1790:* azon Irtványokat ... praetendalo Czoptelki Emberek ... a' mely nap le-kaszálták azon éjtszaka Füvül ... azonnal felgyűjtvén, el-vitték [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres IV. 15].

Szk: *nemességet* ~ *1747:* N(eme)s Kraszna Var(me)g(yé)ben mostan Somlyon lako es nemességet abusive p(rae)tendalo Szilágyi; de igazán Lakatosék Jobbágyságárol valo Inquis(itoria) Relat(oria) [Budatelke K; TKl].

2. *kárát (vkin)* ~ kárát (vkin) kereső/követelő; care pretinde despăgubiri de la cineva; Schaden fordernd. *1746:* Ha az viz ut bomlik, vagy valamellyik félnek ă más ellen gyanuja lejend, hogy nem az fel tett határok sz(e)r(é)nt dolgozza maga bányáját, ă gyanyus, vagy kárát praetendáló fél, ă más félnek bányájában annak gazdai(na)k hirevel, az bánya torkán kettőt maga közzűl szabadoson bé küldhessen [Torockó; Bosla]. *1751:* mais sokan vadnak az ő Marhájokra becsültetett sok rendbeli és régi károkat ő rajtok méltán praetendalo személjek [Balázstelke KK; IB. Michael Rempler (60) jb vall.].

pretendált 1. követelt; care a fost pretins/cerut; gefordert. *1653/1655:* Aztis Tudom hogy nem Csepreghi Uram adossàgaèrt kelletet Componàlni Ozdi Uram(m)al, hanem az Rázmány Istvàn p(rae)tendàlt kár tetelèèrt [Kv; CartTr II. 884 Casp. Veres Marti minister eccl. orth. vall.]. *1784:* Tettzett ... két exmissus Cancellista Regiusok által arról az Exponens Haller Haereseket praemonealni, hogy a' mely praetendált tizen őt ezer Forintokat ... Gróff Haller János ur ő Excellentiája kezességire adott volt Bornemisza János Ur, azon Summát a' Cavens Gróff Maradéki meg fizetnének (!) [JHb LXVI/38]. *1831:* A Vintzellereknek praetendált szena és tőrokbuza karasodásaikat ugy Vas Pistánakis a Guja mellett két héti szolgalattya bérit miért nem fizethettem ki mar ezelőtt meg vallottam [Dés; Dlt 332, 23].

2. (vki részére) igényelt; pretins, revendicat (pentru cineva); für jn beansprucht. *1749 k.:* a Nms Vár(me)gye a Certificatoria Relatoriab(an) pretendalt portioknak readjudicálásánál tovább nem mehetett [H; JHb XXXIV. 24]. *1762:* az fel olvastatott Inquisitoriakbol nem jö világosságra azon p(rae)tendalt partékáknak az mostoni A keziben valo jövetele [Torda; TJkT V. 85]. *1784:* Barabás Mihály ... azt fogadá a hütösök előtt, hogy kész a pretendált jussokot kibocsátani [Árkos Hsz; RSzF 237] | hogy valaki fizetés igéretével, engemet vagy mást hitegetett volna, hogy az Exequaltato Ur részére p(rae)tendált hellyet tettzése szerènt ki mutatnok, észre nem vettem [Gorbó SzD; JHbK LIX/4].

3. vmihez igényt tartott; care a ridicat pretenții asupra ceva; etw. beansprucht. *1775/1802:* a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak a Nyikita Pojánájához praetendált proprietássaknak, és Pacificum Possessoriumaknak adacquata comprobatiojaban deficialni láttatnak [BSz; JHb LXVI/3. 131].

4. vkin keresett/követelt; care a fost pretins de la cineva; von jm gefordert. *1806:* az Gáspár Ferencen praetendált 30 Rénes forintok megltíltettek, hogy megfizesse [Szárhegy Cs; RSzF 301].

5. vminek/vmilyennek mondott/állított; care a fost pretins că este ...; für etw. gehalten. *1792:* A ki arendált Malomra hogy az eladatt szöllő p(rae)tendalt árra investialodott volna a sohunnan ki nem jö [Ne; DobLev. IV/701]. *1797:* az Urak és ... eő Nsga között valamelly meg hibásitottnak p(rae)tendalt borozdát igyekeziké kijártotni, és azon ki jártotás által meg jobbittani [Kük.; JHb XIX/57]. *1816:* az Szavatyosnak praetendált fogadós Darabont Márton elő állittatván [Dés; DLt 856] | az Also Sinfalvi Határhaz tartazonak lenni praetendalt Törökbuzaval vetetni szokott Helyhez valo jussakat Törvény utyán kivánták experéálni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével]. *1826:* A' Szeredai János Ur által végbe vitettnek praetendalt Oculatio ... itt nem producaltatik [Msz; GyL].

6. állítólagos; pretins; vermutet. *1772:* Bogáti Pált megölték, ki is erdélyi fi volt és praetendált Macskási posteritás [RettE 282]. *1796:* azon praetendalt Privilegiumból, sem ă Vásár Vámhoz valo Jussokot, sem az Austriacusoktol valo Condescensiojokat, mint parasztok meg mutatni nem tudják | a' Torotzkai Lakosok ... soha semmi némü praetendalt privilegiumoknak usussában nem voltanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 51, 61 tábl.]. *1797/1799:* mint hogy azon praetendált Privilegialis Levelet ... a' Tanuk közzül senki

sem látta ... most a' Biró előtt, azon Keresett Privilegialis Levélnek Kezénél, és a' Familia Archivumában valo lételét ... tagadja[a] [Torockó; i.h. Transm. 413. — [a]Az alperes]. *1821:* a kérelmes ... praetendált ártatlanságát a ki rendelendő Investigatoria Commissio elött igyekezzék be bizonyittani [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

7. említett; care a fost pomenit/amintit; erwähnt. *1756:* Balata Mihály reponit : Minthogj az én helyem s örökségem után tartozo hely mellet tisztitotta ā praetendált helyet ... mint magam Mosiamhoz tartozo helyröl hat veka csös török buzáját méltán ell vehettem, meg kivánom absolutiomat [Bukuresd H; Ks 62/4]. *1770/1771:* a' p(rae)tendált földön tett meliorátiojának haszna Mohai János Uramnak eddig meg fordulhatott [Fejér m.; DobLev. II/428. 5b]. *1771:* Egyebet ... nem tudak hanem halatam az Feleségemtül Nasztaszijatul illy formán beszéleni hogy ... haza felé hajtván egy tökehez surlodék az ökör, az töke meg mozdulván az praetendalt csábeli ökre Medve István eő kigyelmenek le esék és a töke az Labára [Mezőmadaras MT; BK].

pretendáltathatik 1. vki részére igényeltethetik; a putea fi revendicat pentru cineva; für jn beansprucht werden können. *1740:* itten lak(na)k a' faluban ... Ezek Károlyvári Hajósok ... de Semmit nem szolgál(na)k ... praetendaltathatnak ezen vraság részére való sellérek(ne)k, mint hogj ... a' maga Jobbágyi(na)k telekjek(ne)k hátán levő falu földere épitett hurubákb(an) lak(na)k [Algyógy H; Ks 89 Iur. 83].

2. állíttathatik; a putea fi susţinut/afirmat; behauptet werden können. *1740:* az Calumnia az Incta ellen praetendáltathatik nem is adjudicáltatik,[a] a szánto föld penig az mostani A kezénél hagyatván, keresse továbbra az Incta suo modo [Torda; TJkT I. 187. — [a]Ti. a kereset].

pretendáltatik 1. megkívántatik/követeltetik; a fi pretins/cerut; gefordert werden. *1677:* Malmoknak erigalása, gátak, töltések, s' egyéb hasonlo dolgok felöl a' Decretumban elégséges irás vagyon ... a' hol penig oly dolog praetendáltatik, melyben közönséges kár és akadály ... forogván ... az illyen akadályokat nemző uj Malmoknak erigalásoknak oculalására a' Vármegyék és Székek ... Commissariusokat bocsássanak-ki [AC 113]. *1741:* praetendáltatik azis, hogj minden Expeditiókra, aequali nro adhibeáltassan(a)k a' Catholicusok a Reformatusokkal [Dés; Jk 548a]. *1781:* A' Kis Almási Erdők(ne)k a Stompokhoz és az ezekhez Szolgállo emberek(ne)k elkerülhetetlen haszon vételekre esztendőnként valo vsussa ... praetendaltatik in F Rh. 40 [Kisalmás H; JHb XXXII/22]. *1782:* Minthogy a fűbéli kár is prétendáltatik, illő, hogy a határpásztoroknak fűből is légyen valami részecske falu közönséges helyéből [Oroszfalu Hsz; RSzF 151].

2. (vki részére) igényeltetik; a fi revendicat (pentru cineva); für jn beansprucht werden. *1729:* azotatol fogva soha senkitöl nem praetendáltatott az kérdésben forgo határ [Hoszszútelke AF; Kath.]. *1816:* (A) Törökbuzaval vetetni szokott Helyhez valo jussakat Törvény uttyán kivánták experéalni ... s a mint ... Kegjelmetek által praetendaltatik amazzal egy jussu és termeszetü heljhez valo jussakatis Tessék Törvény uttyán experialni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével].

3. vkin kerestetik/követeltetik; a fi pretins de la cineva; von jm gefordert werden. *1801:* Argya Eva ... az Ötsivel Sandor Jantsival a Tiszt. Groffné Aszszony eő Nga Erdejét meg gyujtották és rajtok annak betsü árra praetendáltatott [Erdősztgyörgy MT; WH. Nagy Péter (36) szabad székely vall.].

4. állíttatik; a fi susţinut/afirmat; behauptet werden. *1721:* a menyecske, aki a mint praetendaltatik atol a Legenytöl impregnaltatott, annak a Legenynek, vagy Felesége vólt, vagy ... kurvaja [Ne; Ks 95]. *1764:* a' mely eczaka az Vtrizált sertések el lopattattaknak lenni p(rae)tendaltatnak, azon eczaka, az ilok a Városban ben sem voltanak, tehát ők el sem lophatták | a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... látni valo, hogy beszédin nem lehet fundálni [Torda; TJkT V. 203]. *1767:* Midőn az Bukur János verése p(rae)tendáltotik En magomis az Mezőben Lévén az ökrőkkel ... Lattom Bukur János egy füczfába megbotolván el esett s a kucsmája ki esett a fejiből ... de hogy valaki ütette volna én senkit nem Láttom [Betlensztmiklós KK; BK. Gombucz István (36) jb vall.]. *1807:* A singfalvi Határon a Patak mellett a melly praetendáltatik hogy oszlora valo volna, abbol Leany soha nem osztozott [Aranyosrákos TA; Borb. II].

5. vki ellen vádként felhozatik; a fi adus ca acuzaţie împotriva cuiva; als Anklage gegen jn erhoben werden. *1828:* Várallyai Györgye Magár árestáltatott és Kalodába küldetett azért hogy az praetendáltatott ellene mintha égy pár Paputsot akart vólna lopni [H; JF 36 Prot. 1].

6. érvként felhozatik; a fi adus ca argument; als Argument vorgebracht werden. *1677:* a' Brassaiak ... a' mely Törcs Vári Jószágot concambiummal mostan magoknak meg-erössitettenek, azok in perpetuum övék legyenek, és a' mely Articulusok és Privilegiumok, ezzel ellenkezők ennek elötte emanaltattanak, avagy praetendaltattanak mindenek seponaltatván, ... csak a' fellyeb meg-irt collatio ... szerint birattassanak mind Törcs Vára és ahoz tartozo Joszágok [AC 168].

7. feltételeztetik; a fi presupus; vermutet werden. Sz. *1737:* töllem elvitetett parnahajamból egj(gj) rud szappanomat, magok keresztyéni kötelességek ellen el-tartották ... meg-kivánom, hogy az én káraim adjudicáltassan(a)k; mivel magok szája vallásais azt tarttya, hogj nállam megkeresték; mert ama közmondás szerint, az hol a kantár meg-találtatik a ló is ott p(rae)tendáltatik [Dés; Jk 260a].

pretendens I. *mn* igénylő, követelő; care pretinde/revendică ceva; fordernd, beanspruchend. *1735:* Ammi ... a Testamentum(na)k el romlását illeti a Divisio alkalmatosságával kellett volna Contradicalni p(rae)tendens Tiszt. Baczoni mihály Vram(na)k [Dés; Jk 153a]. *1785:* 'A p(rae)tendens Gerendi Sigmond Uram ... à miket remittált à Patzolai Jusson ... cedálta, hogy 'a Fiscus impetitioja alatt Férjem nyerje viszszá, és birja, Viszszá is nyerte és birja 'a Contractussa szerént [Nagylak AF; DobLev. III/607. 4]. *1839:* Várja el a' Kérelmes a' Felperes által teéndö elölépéseket: mire ezennel a' mái napon Szék által a praetendens Számado Kérelem Levelére indorsált Válaszszában fel-is szolittatott, — hogy ezennel szolyon a' dologhoz [Dob.; Somb. II].

Szk: ~ *aktor.* *1677:* Ha valamely igaz véreknek joszágokrol valo levelei ... el idegenedtenek volna ... meg értvén kiknél volnának, repetáltassa leveleit a' Praetendens, mellyeket ha nem restitualna az, a' kinél volnának, evocaltassa akar Octavalis Terminusra, akar pedig a' leveleket megtarto embernek competens forumjára ... és ot juridicè

a' Törvénynek szokot rendi szerint prosequalván, ha comprobaltatik mind a' leveleknek nála létele, fel-kéretése meg nem adása, és hogy legitimè azoknak tartása nem ötet, hanem a' praetendens Actort inkáb illetné, és ecképpen ... a' fel-kéretésnek és meg nem adásnak idejétöl fogva, abbol következet minden kárát az Actornak refundalni tartozzék [AC 199] ✱ ~ *asszony. 1792:* a Nehai Mogyorosi Beniamin Ur neve alatt lévö Literalékot kéri a praetendens Aszszony | a praetendens Aszszony ... emaritalva levén a Joszag jövedelmehez kepest igen illendöleg, tehat ma semmi részsze a Mobiliakba nintsen ... a praetensio el enyészik [Ne; DobLev. IV/701]. *1808:* A praetendens Aszszonyok fennebb irt Feleleteket helybe hagyattni kévánnyák, de ha történnék casu quo, hogy az Appellatio meg engedtettnék, a' praetendens Aszszonyokis a' Novum után tett költségtöl fárattságrol, és usus frustusrol lett terheltetéseket appellallyak a Törvényes Derék székre [Asz; Borb. II] ✱ ~ *atyafi. 1682:* Ez admonitio(n)kal szolgabiro altal admonealtatasunkalis az p(rae)tendens Atiafiak semmit nem gondolvan, Uiobb(an) elebbeni feleletek szerint asseralak hogy az dologhosz semmit nem szolnak, es magokat semmib(en) nem elegitik [Kv; RDL I. 161]. *1808:* A Közép lábban lévö egy hold Földnek ... felit is ide engedték a' két Atya fiak Székely Márton Uramnak, magais ezért le mondván a' Sz. Mihályfalvi Földekhez lehetö praetensiojárol ... söt általis adván a' Sz Mihályfalvi Földekröl szollo Contractust a' praetendens Atyafiaknak [Asz; Borb. II] ✱ ~ *fél. 1722:* â Gubernium parancsolattjából Seqvestráltatott vala â Keresztesi Familia Lineáján ... Runk vagj Remete nevü Falu, és egjszersmind Kglmd inspectioja alá is bizattatott vòlt, olj véggel, hogj â mikor â praetendens felek(ne)k readjudicaltatik, Kglmd ... raciocinálni köteles légjen [JHb XIII/33 a gub. Nsz-böl] ✱ ~ *felperes. 1807:* Meg kévánnyak azért a Praetendens Felperesek hogj a fenn elé számlált külsö és belsö Jngo és Jngatlan Jokbol valo Competens részek ... ki szakasztassanak | A praetendens Felperes inhaerealvan mindenekben fennebbi iratásaihoz ezennel itiletre bocsattya et protestat(ur) [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1829:* Mivel a' Praetendens Felperesek által citalt Decretalis és Approbatalis Törvények, az Alperes Özvegyre mint Testamentaria özvegyre nem alkalmaztathatok, meg kivánnya azt, hogy a' keresetek alol fel oldoztassék költsege fàrodsága meg teríttésével, mert ez a' Törvény és igazság [Ne; DobLev. V/1155. 9b] ✱ ~ *felperes asszony. 1807:* a Praetendens Fellperes Aszszonyok tartyák magokot az elöbbeni Divisiohoz és a leg kissebbenis azt meg bontani nem akarják [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ ~ *fiú. 1807:* A melly Joszág mondatik hogy vásároltatott — volna Székelly Ferentztöl, annak az Inhaerens Summajábol sem participalodhatik a Lèany ... Mert az hagyatott tsupán tsak a praetendens Fiunak [uo.; i.h.] ✱ ~ *leány. 1808:* a Praetendens Léányoknak vagy Aszszonyoknak nem tettzvén[a], minthogy Novummal nem éltenek volt, Novum(ot) insinualtanak és azt meg is nyerték [Asz; Borb. II. — [a]Ti. az ítélet] ✱ ~ *leányág. 1761:* sub Nrö 45. indigitáltatik egy Divisionale vagyis compo(siti)o ... hogy ã leányok az oroszfalvi és osdolai jószágokb(an) és Jobbágyokban miként osztozódta(na)k tehát omni Jure nem excludaltathatik ma az p(rae)tendens leány ág [Oroszfalu Hsz; BLev.] ✱ ~ *leányrész. 1808:* az ... elö hozot Szölö meg leven hagyatva a Fiunak az praetendens Leany resz Novumot ne(m) insinualvan iránta az Fiunak novizalasa alkalmatosságavalis azokrol a praetendens Léány részirölis leg kisseb emlékezetis nem lehetven és semmit se(m) is mutatot arrol hogy valojaban azokis illetnének Leánt [Harasztos TA; Borb. II].

II. *fn* (vmit) igénylö/követelö személy; pretendent; fordernde Person. *1677:* ha kiknek jobbágybol állo személyek ... lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környül ... affélék ellen illyen processus tartassék: hogy a' Praetendens inquiraltasson az ollyan szin alatt lappango Jobbágya vagy szolgája felöl, s' azon collateralis attestatiokat producallya az Esperest eleiben [AC 12]. *1724:* az mostani p(rae)tendensnek semmi jussa nincs az meg nevezett házhoz [Ne; DobLev. I/106. 6b] | az kik az Szekely András ur(am) hellyét, vagj is házát el foglaltak volt, azokat az sok felöl valo Pretendensek, ottan ottan infestaltak az Sok adosságért, azon népek ki ijedtek belölle és oda hatták az hazát [Vesszöd NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev]. *1762:* A Deliberatumban argumentumul az is feltétetik hogy mikor a Nms Magistratustol exmittalt személlyek bé kéredczettek volna a mostani A. lako hazánál az el veszet portékáknak meg keresésére azokat szitta, ijjesztette, s nem mértek az p(rae)tendensek bé menni [Torda; TJkT V. 85]. *1786:* azon hellj ez elött Marha legelö fàs bokros es Csutakos hellj volt, hanem most nem régiben írtották ki a' Praetendensek Müvélünk Markodiakkal és Kereszturiakkal egyetemben [Msz; BetLt 6]. *1807:* a Praetendensek-is amit magok miveltek hasznát el-vették [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még AC 191; CC 67, 69; RSzF 296.

pretenzió, pretenció 1. igény, követelés; pretenţie, revendicare; Anspruch, Forderung. *1647:* ha praetensiod volt hozza(m), citaltattal volna [Kv; TJk VIII/4. 32]. *1668:* Mivel Recsei Boër Sigmond Ur(am) Dèsanyba(n) lako Raduly Vladhoz valo jussát Praetensiojat világossa(n) és eléghsegesse(n) dócéallja Teczczik az eo Nga Szekinek mint saját Jobbágyát reducalhassa s birja pacifice [Fog.; Szád.]. *1677:* a' Tövisi templomhoz valo praetensiojoknak, ha mi lehetett volna-is (noha eddig-is usussában nem voltanak, a' Constitutiok penig effélékre mutatnak) a' Catholicusok-is renuncialtanak [AC 4]. *1705:* beszélik, hogy az angliai király ... interponálta volna magát közöttök és mindkettöt intené ... hogy a császár is hajoljon, és a magyarok is hagyjanak el praetentiójukban [WIN I, 541]. *1727/1751:* mü is ... azon Controversiaban lévö Havasokat magokkal a' Peresekkel ... edgjut meg jártuk, mindenik részröl a' magok praetensiojok szerént valo Határokat investigaltuk, az egész hellyeket ... revidealtuk, és oculáltuk [CartTr II. XXX. 2 határmegállapító ítéletlev.]. *1764:* ã mennyit eddig azonn el romlott marhának bőriből s husából ki vehetett, ã kezinél vagyon az Instans(na)k, az betsü szerént hatra levö p(rae)tensioja(na)k pedig felit Pap Márton hogy meg fizesse itiltetett [Torda; TJkT V. 225]. *1765:* Csudálkozással értem ã Ngod leveliböl hogy nem vette s nem latta volna Ngod az annak elöttе küldöt levelemet, mellyben volt Copiázva, az en praetensiomnak mivolta [Csobotfva Cs; Ks Bartalis János lev.]. — L. még AC 202; CC 42; CsH 466; KemÖn 128, 133; RettE 366; RSzF 159, 234, 240, 254, 271, 288.

Szk: *~ba jön. 1808:* Továbba praetensioban jövén a' praetendens Leányok részekröl ... egy darabotska földen fekvö Summa két részinek Deliberatum szerént valo meg forditása, onszoltatott a praetendens fiu, hogy producállya a Contractust annak acquisitiojárol [Asz; Borb. II] ✱ *~ban forgó. 1746:* meg esküttem ... hogj az p(rae)tensioban forgo Rét az Sügjecseszk vátrájok után valo [Runk TA;

SzentkGy Krencse Szinyion (68) jb vall.]. *1749:* Tyélo Lázár ... Feleli, hogy à praetensioban forgó két ökröt Onika Juon Zesztrében atta, és nem tartani néhai Tyélo Mihály Feleségének [Sztregonya H; Ks LXII/9] ✱ *~járól/~ról lemond. 1771:* jo volna, tsak a praetensiokrol mondjanak le a' Somlyaianusok s tartsak magokat a' Plánumhoz [Fejér m.; DobLev. II/428]. *1808:* a Praetendensek le mondottak ezen 10. Forint praetensiojokrol [Asz; Borb. II] ✱ *~ját (fenn)tartja vmihez. 1669:* semmiképpen megh nem engedem, hogy praetensiojokat portiomhoz tarcsiák eo kglmek [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1671:* Ha kik penig még azon jószághoz praetensiojokat tartanák ... uttyok engedtetett Törvény szerént valo keresésekre [CC 71]. *1678:* praetensiojat eő kigyelme fen tartya ahoz az portiohoz [Mezőmadaras MT; BálLt 1] ✱ *~ját keresi vhol. 1738:* A melly becsülletes Atyánkfiai sertéssei, a Porondon le vágattattak, azok(na)k árrokat fizesse meg az, aki levágta; ha pedig annak fájj, keresse a maga praetensioját ott az hol illik [Dés; Jk 501a] ✱ *~ját kiveszi vmiből. 1664/1667:* Kendi János vramis, az ... pernek le hagyásával edgyűtt mindenekből jussát, igasságát és praetensioját ki vévé [Szentgerince MT; Ks NN. 25] ✱ *~ját lehagyja/teszi. 1697:* kgldn(e)k mint Urunk(na)k igen alazatosson remenkedünk, hogy tovab ann(a)k az szaz forintn(a)k meg adasaval bennünket ne terhellyen, es az irant valo praetensiojat tegye le, mert bizony elegtelenek vagyunk be fizetesere [Zilah; BK]. *1700/1716:* Sinka György Ur(am) ... nékünk kezet adván le hagyá praetensioját [Kibéd MT; MMatr. 192]. *1706:* minden praetensiojokot mű elöttünk le hagyák [Kilyén Hsz; LLt] ✱ *~t erigál. 1722:* lássa az Actrix Aszony, a' Thót Jérémiás Vram jussán, kihez, és minémü p(rae)tensiot erigál, ahoz nem szollok [Ne; DobLev. I/102] ✱ *~t erigálhat. 1751:* Pálfi Ferencz Vram ... ezen költségitt és jussát is ... ne p(rae)tendalhassa, ne vendicálhassa magának ... praetensiott Puthnoki Istvánné Aszszonyom ellen, ne erigálhasson, ne movealhasson [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12] ✱ *~t formál. 1749:* Vagyon ... egy darab controversias helly ... az oklosiak formálta(na)k praetensiot hozzája [H; JHb XXXII/30]. *1764:* (A földet) az ő Ngok Emberei birták mind eddig, tudtomra Senki hozzá p(rae)tensiot nem formált [Harasztios TA, JHb XVI/4]. *1792:* A szánto földek közzül fél hold zálogos lévén melljetis Josef önként magának elvett Sub hac Conditione hogj ha ki váltyák is azert praetensiot nem formál a más két Léánj Testvéréihez hanem azon fekvő Zálog Summával Contentus lészen [Aranyosrákos TA; Borb. I] ✱ *~t moveálhat → ~t erigálhat* ✱ *abszolválódik/abszolváltatik vki ~ja alól/vmely ~tól. 1700:* per hoc tettzet a' törvény(ne)k hogy az I. az Anak praetensioja alol absolvaltassek [Dés; Jk 303b]. *1785:* Ami penig illeti az 2 gyúrótekenőt és 1 hordót, amelyet keres Pap Istvánné, minthogy világoson nem tudá megmutatni, hogy Pap Istvánnál volnának ... simpliciter absolválódik Pap István ezen praetensiótól [Árkos Hsz; RSzF 238] ✱ *búzabeli ~. 1740/1778:* Ezen buzabeli p(rae)tensioját az Viduanak ... Fejérvári Istvány Uram ő kegelme fizesse meg [Pókafva AF; JHb XXV/57] ✱ *egyenes ~. 1742:* Ezen igaz Jussom s egyenes Praetensiom Kedves Bátjám Vraimék elejekb(en) való illy Atyafiságos terjesztésekre pedig inditott engemet egyedűl tsak kedves Bátjám Uramékhoz való Atjafiságos igaz szeretetem(ne)k s ahoz illő kötelességem(ne)k Valóságos meg gondolása [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése] ✱ *gabonabeli ~. 1818:* Ami pedig a gabonabéli pretensiót illeti, ezt elegendőképpen megfontolván, erről is ezen ítíletit tette a becsületes falusi szék [Jenőfva Cs; RSzF 244] ✱ *helytelen ~. 1826:* azis valoságtalan állatás; hogy az Itélő Mester Ur által esett osztozástatáskor fenn maradott volna valami fizetni valo — mert akkoris hejtelen Praetensionak tanáltatván, annakis maradott [Ne; DobLev. V/1114. 7a] ✱ *igaz ~. 1666:* Gróf Tökölyi István ... találtatja meg Nagyságodat az hunyadi jószág dolgából, kihez gyermekinek nagy igazságok van ... mindazokat azért Hedri uram bővön áperiálja Nagyságodnak és igaz praetensioját is megmutatja [TML III, 553 Teleki Mihály a fejhez]. *1782:* ő Nagysága ... admonealtattya Nagyságtokat, hogy Tekintvén Törvényes, és Fejedelmi adomanyra mozdulhatatlan fundamentumon epült, igaz praetensioját, ne kivannyák hurczolni, és farosztani [Kv; JHb XXXV/64] ✱ *igazságon fundáltatott ~. 1742:* ã branjitskai Jószágot Pacificẽ birtam volna, s Via facti, propria Saltem Auctoritate exturbaltattam belöle akkor el vett ès elfoglalt Gabonám, mindenféle Bonumaim, mellyek de Jure Engemet concernaltak, Ennekem restitualtassanak ... a' Nemes Haza Törvényén s az Igasságon fundáltatott Praetensioimat Kedves Bátjám Uraimék jó lelki esmérettel pensitálván, Istenes és kegyes Consideratioban vévén illy nagy káromban Consolallyanak [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése] ✱ *kikoholt ~. 1825:* eszerént nem hogy valakit Kiss Pall Ferentz Ur Regiusnak tett volna söt ellenzette, én magamis láttván ilj hejtelen és magok közöt kikoholt praetensiojokot az Bodo Uraknak aszt mondám — nem mernék iljen dologba Regius lenni [F.volál Hsz; Kp V. 346] ✱ *kölcsönös ~. 1844:* Doboi Sigmondnak Doboi Kláraval koltsönös pretensiok felett tett edgyezmények [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1245] ✱ *megnyert ~. 1792:* midőn utollyára a' maga meg nyert praetensioját finalis Executioban ügyekezte vétettetni az irt Nemes Communitas Repulsioval meg akadályaztatta [Várfva TA; Barla lev.] ✱ *méltó ~. 1677:* ha penig más egyéb mélto praetensioi comperialtatnak a' Possessornak, ugy appellatioban-is el-bocsáttassék [AC 103]. *1710:* Nemes Thamás Vr(am) neheztelli hogj Kgd parancsolattya szerint az birsagit interdicalta(m); az buzája aratis mig nem verificállja mélto praetensioját; én arrol bizonj nem tehetek [Ilyefva Hsz; ApLt 2 Ghidoffalvi Gabor Apor Péterhez] ✱ *mesénél alábbvaló ~. 1771:* Hogy a' Vály Sztini, és Trauzner dombja nevezetü helyek, valaha Forrai határhoz valok voltanak volna, a még mesénélis alább valo p(rae)tensio [Fejér m.; DobLev. II/428. 10a] ✱ *patikabeli ~. 1784:* leven nekemis Patikabeli praetensiom ... Sokszor urgealtam, de csak Esztendőrul Esztendőre karoson elmaradott es acorescalt [Kv; SLt XXIX Mauks Tobias patikárius kezével] ✱ *törvénytelen ~. 1826 k.:* ez elött tizen két esztendövel Nehai Szeredai János V. Király Biro Urunk személlyesenn, hivatalosonn ebbe a tárgyba oculálván, a Kelementelkicknek ezen törvénytelen praetensiojoknak, ítélet képpen hellyt nem adott [Gyalakuta MT; GyL] ✱ *vérségen való ~. 1737:* a Venditorhoz praetendáltatik a Vérség. Nem lévénn Vérség az Házhoz és senkinek Vérségénn való praetensioja, szabad vólt a Venditor mint acquisitumát, meg-kináltatván a szomszédokat annak a kinek akarta, eladni [Dés; Jk 236a].

2. *jobbágysági ~* jobbágysági (törvényes) kereset; reclamaţie/pretenţie (legală) iobăgească; (rechtmäßige) Leibeigenenklage. *1745:* Nemes Kővárvidéki Kis Berszoi Kifor Ilia és Kifor János ... Jobbagysági p(rac)tensio alatt lévén, repetaltattanak azoktol a' kik(ne)k hatok mellett voltanak [Kővár (Szt) vid.; TL 42].

3. állítás; afirmare; Behauptung. *1699:* mind a' ket rendbeli szidalomnak praetensiojara az Anak azt felele(m) hogy lehet az hogy en vagy edgyütt vagy masut ottis azokon az helyeken es abban az idöben ... szitkozotta(m): mert ... hol egytűl hol mastol ... busittatom; de hogy en az Att specifice ki neveztem volna es directe nominanter eő kmet szidalmazta(m) volna azt tagado(m) [Dés; Jk 296b].

Szk: *~ban levő* állítólagos. *1762:* utollyára azt vallya, hogy ő sem látta soha a' p(rae)tensioban lévő született gyermeket [Torda; TJkT V. 97].

pretenziócska kisebb követelés; pretenție neînsemnată; kleinere Forderung. *1733:* nem sok adósságocskám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram ... ugy osztán én-is minden praetensiocskákrul, a mellyek talan lehettek volna le mondok [TKl Teleki Sámuel lev.].

pretenziós igény/követelés alatt levő; asupra căreia s-au ridicat pretenții; sich unter Anspruch/Forderung befindend. *1812:* a praetensios Bereknek az innetsö végiben Más privátus possessorok(na)k is van egy kis Berketskéjek [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 8a].

pretenzum követelés; pretenție; Forderung. *1817:* Kivántam az iránt tudositt(at)ni, hogy ha az atyafiak praetenzioi ... publicaltatott é ... erről engem méltoztatik tudosittni, hogy kínek kínek mí légyen az Praetenzuma, és által estenek é egy más között Prokuratorokul, az praetenziokra léjendő feleleteken [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1001].

pretenzus I. *mn* igénylő/követelő; care pretinde/cere/revendică ceva; fordernd, beanspruchend. *1807:* a Praetensus ... megis kivánja, hogy Praetensioja alol a Praetensus Fiu fel oldoztattván, minden Kereset alol absolvaltassék, költsége és fáradtsaga meg térittésével | A Rákosi Határon levő Török buza föld nem controvertáltatik ... tsak hogy a Munkája a praetensus Fiunak fordittassék meg [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1807/1808:* ki tettzvén ... a' Nehai Székely Boldisár Gyermekei között ineált Divisionalisbol ... hogy ezen Földek Leány ágon forgok, tartozik a Praetensus Fiu oszlora botsátani [Asz; i.h.].

II. *fn* követelést/igényt előterjesztő személy; pretendent; fordernde Person. *1807:* a Praetensus kész meg bizonyittani hogy tulajdon Szerzeménye [Aranyosrákos TA; i.h.].

pretereál I. mellőz, figyelmen kívül hagy; a omite/neglija, a trece cu vederea; übergehen. *1732:* Ezeknél több adósságokis vadnak ... de minthogy azok minékünk valossággal tudtunkra nem estenek, azokot praeterealnunk kellett [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1739:* a panasznak ném kellet volna immediatē ő Felségehez menni leg elsöb(en)is hanem rendés uttyát kellet volna követni az Vice Tisztekhéz ... a Mlgós Regium Guberniumot ném lehetet volna praeterealni [H; Ks 99]. *1765:* Regius Perceptor uram ellen fassiómot jó szivel praeterealnám [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. *1787:* arra pedig különösön vígyázzanak[a], hogy az Dominalis Cancellariát ne praeteréállyák, hanem mindenkor azt elöbb meg találllyák [Torockó; TLev. 3/2. 2a. — [a]A nótáriusok].

2. elmulaszt; a uita/pretera; versäumen. *1777/1785:* Igire mindenik Atyafi ... Husz mforintakat, és 10. véka Buzat ... melyet ha valamelyik háládatlanul praetereálni találllna ... az Deputatumat nem prestalo Atyafinak annyit érő Marháját ... elvetettesse ... nehogy az Edes Jo Anya ... rövidseget szenvedgyen [Vajdasztiván MT; MbK X. 48].

3. elhallgat; a trece sub tăcere; verschweigen. *1718:* Minthogy Sokszor ebben a Fogarasi Dominiumban occurralt molestiák véget kgd(e)t busitottam mellyek miattis ... kgd neheztel mint hogy orvosoltatását majd mondani nincs hol assequalni; arra nèzve praeteralok sokakat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1721:* Kolosvarrá Fejir(ne)k, köz(ne)k, es majorság(na)k ad(mini)stralt 137 véka buzárul, nem p(ro)ducalván, mint hogj p(rae)terealta akkori arrával cum D. 50 computando liquidaltatik Flor. hung. 68 Denar. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].

pretereálhat mellőzhet; a putea omite/neglija; übergehen können. *1710:* A magyar nemzet ... miképpen, jött ki Scytiából ... minemű nevezetes dolgokat viseltenek éppen Mátyás király halálaig: megírta deák nyelven Antonius Bonfinius ... noha mint pápista ember, sok fabulákkal elegyíti írását ... de azokat az igaz református ember, aminthogy el nem hiszi, úgy könnyen praetereálhatja [CsH 48].

pretereáltatik elmulasztatik, a fi uitat/preterat; versäumt werden. *1760:* Az egetbor fözö házat eddig kellett volna meg tapasztatni, és Corigaltatni, de minthogy preterealtatott, földet kell hozatni és az hol Lukak vadnak, bé kell tsinaltatni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

pretermittál elmulaszt; a uita/pretera; versäumen. *1602:* Ha mely Attiank fiain az Zantas dolgabol es be vettetes dolgabol Jniuria esset volna ... ha nemellyek theorwennekeol nem hadnak praetermittalni, tehat liceat eggyik az masikat theorwenniel keresny [Kv; TanJk I/1. 422]. *1677:* ha kiknek jobbágybol állo személyek ... lappanganának Scholákban, vagy egyeb Egyházi rendek környül, és csak palástul tartanák a' jobbágyságnak ... a' Praetendens inquiraltasson az ollyan szin alatt lappango Jobbágya vagy szolgája felöl ... a' Praetendens-is ... szabadosson meg-foghassa; az Esperest penig ha studio praetermittállya a' kézben adatást ... értésekre adván a' Püspököknek severè animadvertállyanak ellenek [AC 12–3]. *1703:* ha ez Commissiok(na)k is postergatiojaval az ő Felsege szolgalattyab(an) akadalyt szerezven kesleltetik, vagy praetermittallyak be küldeset, az Militaris Executiot tulajdon maga hazaira Vice Tisztek(ne)k külgjük [UszLt IX. 77/63 gub.]. *1761:* azon Kis Berkes hellyett, melly vagyon ... a' Kőrtvéfáji V. Szent Iványi felé fordulo Határban ... V. Sz. Iványi, és Körtvéfáji feles Lakosoknak jelen létekb(en) és Hítek után Reambulálattatni metáját ... V. Sz. Ivány felöl ki kerestettni, és ennek szélét, hoszát meg mérettettni nem praetermittállya légyen [Körtvélyfája MT; EHA]. — L. még AC 189.

pretexál ürügyként felhoz; a pretexta, a invoca un pretext; als Vorwand vorbringen. *1748:* Város szolgabirája által admonealtatta az Emptor ő Kglme à Venditort ő Kglmét, hogy ā vett Jószágot reambulaltassa, introducalvan Statuallya, de az Venditor ő Kglme, hol egy, hol más ra(ti)okat pretexalván magának, nem tseleküdte [Torda; TJkT III. 234].

pretexált vélt; prezumptiv, ipotetic; vermutet. *1780:* a' citált articulus maga valoságos ercjében meghagyatik, annyivalis inkább mivel azon Articulus Generalis, annak

modificatiojára semmi praetexalt okok nem admittaltatnak [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/16].

pretextuál ürügyként felhoz; a pretexta, a invoca un pretext; als Vorwand vorbringen. *1761:* Arra nézve a feljebb megírt vármegye-székin perelni akart azt praetextuálván, hogy oly contractusunk vagyon egymással, hogy aki mit zálogba vetett, a divisióra ... megszabadítsa [RettE 129].

pretextuális ürügyként felhozott; care a fost invocat drept pretext; als Vorwand vorgebracht. *1677:* Dilátiokrol valo parancsolatok, és Prorogatorium Mandatumok a' Causansoknak iniuriajokra, és igasságoknak periclitatiojára ne adattassanak, excipialván azokat, a' kik Fejedelmek vagy Ország szolgálattyában foglalatosok; söt ha kik afféle subterfugiumokat keresnének magoknak, a' Törvény tévök, az hol a' causaknak agitaltatni kellene, jo lelkek ismereti szerint itillyék-meg, hogy ha a' Decretumban specificalt, vagy azon kivül mélto, s' nem csak praetextualis okok forganak a' dologban, álhatnaké-meg, avagy nem? [AC 188].

pretextus ürügy; pretext; Vorwand. *1602:* semminemeo rendbely ember semmy praetextus alat ... barmot ne merezellyen venny, hanem chyak thwlaidon az Mezarosok es hentelerek vehessek megh az vagnj valo barmot [Kv; TanJk I/1. 406]. *1631:* miuel az en Magiar faluimban valo ioszaghimban, sok eztendeökteöl fogua az Vnitaria Religio vygealt es az szeghensegnekis lelke esmereti azon niugutt megh ... illien conditioual hagyom az felliül iedzet ioszaghimot, hogi ... az szegenseghet ... ne haborgassak, se semmi praetextus alat mas vallasra ne kenzeritsek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7]. *1653:* Ozdi Ur(am) el vèvén az aranyokat, nem adot Razmány Istvannak garas penzeket, hanem el tartotta, illyen p(rae)textussal, hogy Rázmánj István sok kárt tött eö kglnek [Kv; CartTr II Caps. Veres Marti past. eccl. orth. vall.]. *1677:* Ha valamely Prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causajában principalissának, avagy adversariussával valamely praetextus alat colludalna ... a' Fiscalis Director procedallyon az ollyan ellen, és büntetödgyék mint, hitit, kötelességét megszegö ember [AC 209]. *1699:* az melly kaszálló penig, és egyéb mezei örökség ezen fundus után kezem alatt vagyon, azt senkinek elnem idegenitem, sem penig semmi praetextus alat másoknakis elidegeniteni nem engedem [SzJk 321]. *1759:* Néhai Nemzetes Sólymosi János es Desi Uraimék maradékjok ös házát ki örökösitette meg, ki közbe járása által, minémü praetextusokkal, es elmes talalmányokkal [Mv; Told. 23].

Szk: *atyafiságos színnel festett ~ alatt. 1752/1785:* jollehet az Exponensek annak idejébenis ki ki maga részének excisioját atyafiságosan sollicitalták, de Kegyelmed hol égy hol más mindenkor mindazáltal atyafiságos szinnel festett praetextus alatt azt mind eddig halogat, nem egyéb véggel, hanem hogy a Joszágot usurpálhassa [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 265] ✱ *helytelen ~ alatt. 1681:* Bugyul Janos nevü nemes ember Dragics Peter nevü jobbagitol foglalt el egi szöllöt hatalmasul; valamely helytelen praetextus alatt [M.brettye H; VhU 118] ✱ *igazságos színeknek ~a alatt. 1677:* Ha kik penig, egyéb igazságos szineknek praetextusa alatt extrahált Salvus Conductusokkal abutalván, Ország Statutumi és interdictumi ellen valo dolgokban elegyitették volna magokat ... affélékröl decernáltatot poenán convicáltassanak [AC 88] ✱ *nemesség ~a alatt. 1642:* Az Hunyad vármegyebéli atyánkfiai is jelentik kegyelmes urunk, hogy laknának vármegyéjekben oly muntyán emberek, kik feleségek után nemes funduson lakván, nemességnek praetextusa alatt minden gonoszságot, lopást, gyilkosságot, tolvajlást megcselekesznek [EOE X, 328] ✱ *semmi(féle/nemü) kolor/szín és ~ alatt. 1657:* senkivel eö nagok méltosagok ellen sem titkon sem nyilvan semmi szin es praetextus alatt nem traficalunk [Törzs]. *1671:* senki repositomát nem bánthattyák ... semminemü color és praetextus alatt senkit meg ne karositcsanak Városi Atyánkfiai, ha szintén mandatummal kirnék és sollicitálnák is [CC 67–8]. *1736:* engedtetik ... egy haz hellyetske eletéig eä conditione hogy semmi nemü szin és praetextus alatt az epuletet nem abalienallya [Torda; TJkT I. 16]. *1757:* a' nevezett Bonumokat ... se egyszer, se másszor semmiféle szin és praetextus alatt ki ne válthassák [DE 2] ✱ *szentséget mutató ~. 1753:* ha még ehez hasonlo adná elö magát, lehetne könnyen meg mutatni, mitsodás igaz Lélek fekszik à szentséget mutató praetextus alat [Szentsimon Cs; Ks 22. XXI b] ✱ *színes ~. 1741:* Néhai Kedves Feleségem Vesselényi Susánna ... Lakatos Mihály, András, és János nevü Jobágyit ... repetáltattam volna, a' mentionált repetitusok ... Protestatiojokban engemet nem csak Vádolnak mintha én valami keresett Szines praetextussal akarnám nékiek Nemességeket turbálni, s Armalissokat annihilálni [TKl gr. Teleki Ádám prot. Kr megyéhez].

pretitulál elnevez; a numi/denumi; benennen. *1759:* az At praetitulálták volna: hir hordozónak, temondának [Kvh; HSzjP].

pretitulált előbb megnevezett; (care a fost) denumit mai înainte; vor kurzem erwähnt. *1676/1681:* Dan Milotin nevü es örökös östül marat jobbagyunknak ... hüséges szolgalattyat ... megh tekéntvén, ez ideigh valo Jobbagyi es paraszti allapattyabul eximalvan immunitalom, hazatis ... Haczogi Varosomban az praetitúlalt Varmegyeben ... mindennemü adozas szedes Vedés alol eximalom [Vh; VhU 367]. *1737:* Mind ezen Punctumokat ha az meg irt M: Aszszony és M: Gyermekei, meg nem állanák, vagy állani nem akarnak, in isto Casu ... az p(rae)titulalt M: Vr, maga Joszagat kezéhez vehesse [Kv; JHbK XLV/23]. *1746:* Tudom azt hogy meg ujjittatott ã praetitulalt malom [Dombó KK; JHb XIX/7]. *1764:* Hitek utánn tett Feleleteket ... meg irtuk és a p(rae)titulalt Exponensn(e)k subscriptionk es szokott petsétü(n)k alatt ki adtuk [Bögöz U; IB. Hogyai Bedö Sámuel ns keze írása].

Szk: *fenn ~. 1738:* (A) Rétet ... fenn praetitulalt ur eö nga ... meg nem engedte kaszálni [Nagyoklos TA; JHb III/53]. *1745:* az mely Fatenseket fen pretitulált Tks Nmtes Fö Biro Vr(am) Pecsétyével oda Convocáltatnak ... fassiojokot ... meg irnók [BSz; Ks].

pretoriális a városhoz/városi tanácshoz tartozó; care aparţine oraşului/consiliului orăşenesc; dem Stadtrat gehörend | megyei; judeţean; dem Komitat gehörend. **Szk:** *~ ház* városháza, megyeháza. *1792:* A Praetorialis Házak és Conservatoriumok applacidálása [Zilah; Borb. II hiv.]. *1823:* Esmét a' Praetoriális Háznál az Archiváriusi Háznak padlására 400 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 155]. *1831:* Müis azért kötölösségünk szerént ... meg jelentünk ... O Thorda Nemes Várossa Praetorialis Házánál [Torda; TVLt Közig. ir.]. *1834:* Kolósvár Sz. K. Várossa úgy nevezett Fejér-Ló

Vendég-fogadójának, 's az abban-lévő Redoutte nagy Tántzolo-Teremnek ... haszonbér' ideje ... kitelvén ... a' kiknek szándékjok lenne ... haszonbérbe kivenni ... kötelesek ... a' Város' mostani Praetorialis házánál megjelenni [Kv; 4401 sz. városi nyomt.] O **Hn.** *1799:* A Város Praetoriális Házánál [Mv; MvHn] ✱ ~ *kert* városi/megyei kert. *1823:* Uradalmi kertész Ujbár Ádám ... kéri Arendába ... a' Praetorialis kertet — a' káposztás és Dinnyés kerteket, önkénte igérvén egy egész Esztendőre 500. Rforintokot valutába [Déva; Ks 91. C. 12] ✱ ~ *út* városi/megyei út. *1835:* az ugy nevezett praetorialis utra én a Kertsedi Egyházi Fegyver Leveles Nemeseket ki nem hajthatám [AszLt 856].

pretoriánus testőr; soldat din garda personală/pretoriană, pretorian; Leibwächter. *1760:* Hoc anno 1760 jött őfelségének az országhoz olyan kegyelmes parancsolatja, hogy az erdélyi és magyarországi mágnás és equestris statusból sine discrimine religionis választassanak 120 ifjak, kik Bécsben őfelsége körül gavalléri statusban lévén, praetorianusok, vagy praetoriana turma legyen [RettE 109].

pretorium városháza; primărie; Stadtratschaus | megyeháza; casa prefectului; Komitatshaus. *1736:* (A béres) mint kivilágosodott Gyilkos szoros őrizet alatt kisértessen a' Tordai Praetoriumhoz [DLt 505 kv-i nyomt. kl]. *1764:* Alkuttuk (!) meg Havasálj földi Ribnyiki Iuom Csertsele Tégla vetővel hogy Ns Doboka V(á)r(me)gye Széken Epitendő Praeturiumanak szükségére vessen a' következendő Nyáran Három száz Ezer Téglát [Dob.; Borb. I Stephanus Fogarasi vármegyei hites notarius keze írása]. *1823:* 'A Praetoriumnál levő egyben romlott kupanak (!) igazittására 60 Létz szeg [Déva; Ks 106. 154].

prevaleál felülkerekedik; a izbîndi/învinge/birui; jn unterkriegen. *1619:* az törökök nem egyébre vágyódnak és igyekeznek, hanem teljességgel Rómára és Hispániára ... Ha csak az jövő nyarat várják is, meglátják, hogy prevaleálnak [BTN[2] 358]. *1657:* (Bethlen Gábor betegségéről) hosszas ... discursusokat tőnek az maga doctori: kiváltképpen egy Schultetus német doctor ... más Riberius zsidó doctor; de ugyan csak praevaleált imeznek tanácsa[a] [KemÖn. 94. — [a]Köv. a részl.]. *1663:* Istennek hála még eddig nem praevaleáltanak volt rajtunk az idegenek [TML II, 470 Teleki Mihály a fej-hez]. *1690:* azon szerencsétlen harczon[a] az ellenség praevaleált és az szegény úr Teleki[b] uram elesett [IIAMN 326. — [a]A zernesti ütközetben, 1690 augusztusában. [b]Teleki Mihály]. *1710 k.:* De az Isten nem segíte, praevaleálának a jezsuiták, oda lőn a város, schola [BÖn. 894]. — L. még KemÖn. 57, 124.

prevaleálhat felülkerekedhetik; a putea izbîndi/învinge/birui; jn unterkriegen können. *1648:* Viragh Geörgy ... szidalmazot feniegettezeot es ugyan ram tamadva(n) megh eölt volna ha prevalcalhatot volna [Kv; TJk VIII/4. 312].

prevarikáció 1. kártétel; pagubă, stricăciune; Schaden. *1784:* A Torotzkai Birák ... az Erdőkön valo Praevaricatiokért is tsak egy Forintig büntetthessenek [Torockó; TLev. 2/6. 4b]. *1806:* azt tudgyaé a Tanú hogy azon Motsár Nevezetű erdőnek Oroszfalvi és Bölkényi Hajtássai valakivel azon erdőben tett praevaricatioért titkon alattomb(an) meg békéltenek volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk].

Szk: *búzabeli ~. 1834:* Az 1832ik Esztendei termés Listában Kéttzeres buza kalangyát 280 1/2 teszen be ... a' vételek között 291 kalangya kéttzerest tsépeltet el, 's e' szerint 11 kalangya kéttzeres buza beli praevaricatioja tettzik ki [Somb. II] ✱ *erdőbeli ~. 1794:* Kérdés tamada arrolis hogy azokkal a Kartevőkkel kik ... a Varosunk határában Fejér patak ès Nyugovo mege nevezetű helyeken tetemes karokat tettek az Erdőbeli praevaricatiojakkal és Investigatio által már ki kerestettek mit kellessék tselekedni vellek [Torockó; TLev. 9/26] ✱ *religió ellen való ~. 1746:* Vass János nevü idegen jövevény ... incaptivaltatván ... találtattak nálla feles L(ite)rale Instrumentumok, mellyek tellyesek Religio ellen valo p(rae)varicatioval, szentség töréssel bűvöléssel bájolással [Torda; TJkT III. 110].

2. kihágás; contravenţie; Übertretung. *1764:* hogy pedig az efféle diszno hus és szalonna adást az Mészáros Czéh nem tiltatta, praevaricatio(na)k nem tartotta, vilagosan constal abbol, hogy sokan sok szalonnákot, hájot, orját s egyéb aprolekokatis atta(na)k Tordai és más helyre valo Lakosok [Torda; TJkT V. 221]. *1805:* a praevarikatiok ... az eddig volt Birák negligentiajok miat ugy el harapoztak hogy senki a Tőrvent szamba se veszi [Torockó; TLev. 9/37]. *1834:* a' Tiszt ... hogy praevaricatiojit annál tovább 's nagyobb részben folytathassa a' Szám adását egész Februarius 28ik napjáig be nem adta [Somb. II].

Szk: *lopásbeli ~. 1816:* Azon Instáljuk alázatoson Ngodot hogy ... A Szarvasabb Lopásbeli praevaricatiok ki keresésére Inquisitiot parantsolni méltoztasson [Torockó; TLev. 9/46].

prevarikál 1. kárt tesz; a pricinui/produce stricăciuni/daune; schaden. *1770:* általlom tiltatá hogj azan földnek colálásatol cessallyon s ne prevaricallyon se ott se más földekb(en) [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. *1771:* Itt a Kérgesi Lakosakis sokat praevaricalnak az Erdőben [Kismuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. *1794:* ezen ... Aszszony eö Nagyságak Erdeiben tavaly vagy az idén miképpen praevaricaltak [BSz; JHb vk]. *1808:* Serbenátz Pétrének mig ezen So Aknai Malomban Monáraskodott semmi ... Talvajságát nem tudom ... Ugy hasonlokeppen a több Malmakban valo Malnárkadása alkalmatasságával praevaricált é vagy Nem azt se tudom [Sóakna MT; Born. G. IX. 3 Oltyán Lup (56) vall.]. *1823:* Különben is sajnálva értettem, hogy Eötsém Uram az erdönkben is praevaricalt, mely nem nemes tselekedet [M.palatka K; RLt O. 1 Zudor Sámuel Veress Sámuelhez].

2. kihágást követ el; a comite o infracţiune; etw. übertreten. *1801:* kik, mikor, hányon, mitsoda conditioju Személyek praevaricaltak, 's hatalmaskattak nevezzeki és valya-meg a Tanu idvezülendő hitére minden környül-állásaival? [Msz; Told. 10 vk]. *1829:* nem betsületes ember az a' ki a Czéh Törvényeit nem tartja meg, azok ellen praevarical [Kv; MészCLev.]. *1840:* Tekintetes Tanáts én Soha miolta honnomban lakom nem preválikáltam (!) [Dés; DLt 921].

prevarikálás kártevés; pricinuire de daune/stricăciuni; Schaden. *1822 k.:* az erdeimben valo járást, praevaricálast, pusztitást keményen meg tiltottam [KLev.].

prevarikáló 1. *mn* kártevő; care provoacă pagube/daune/stricăciuni; schadend. *1798:* latván aztis hogj Kis Pali el szaladott a Bivajost közelröl vettem es az Bivalakot be

fogotván velle, szekerestől edgjütt kisirtem s hoztam ököt a Szölöhegy végeig ... ugj gondolkodvan hogj az udvari Tisztett ottan kapam, és a már el fogott praevaricalo Bihalast szekerestől Bivalastol által adam [Adámos KK; JHb XIX/58].

II. *fn* kihágást elkövető személy; infractor; übertretende Person. *1762:* az szörös botskor árulással praevaricalok ellen manutenealtatnak az Instansok, s az szörös botskornak ezen Városban Országos sokadalom Napjan küvül a' modo in posterum arulása penitus interdicaltatik [Torda; TJkT V. 81].

prevarikáns kártevő; persoană care aduce pagube; Schaden verursachende Person. *1817:* Kozma Gergely ... tetemes károk tétele aránt a tilalmas erdeinkben ... megbüntettetett 3 Rforintokkal oly feltétellel, hogyi ha többször legkisebb résziben is csak egy ágnak levágásában is megtapasztaltatik, tehát azon esetben minden szekér fájért, azaz 16-ért fizet a constitutio szerént 3 forintot, Melyre leköté magát a fenn írt privaricáns (!) [Szárhegy Cs; RSzF 117].

prevarikátor 1. kártevő; persoană care aduce pagube; Schaden verursachende Person. *1783:* minden praevaricator ... a mi kárt a Communitas erdejében tészen rá láttatván aztis hogy meg fizesse modo legitimo Compellaltassek [Torockó; TLev. 10/3]. *1789:* a Falus Biro ... az erdöt predálokra ugj vigyázzon hogy ha mégis p(rae)varicatorok találtatnak ö fog rólla számadolni [Kénos U; UszLt XIII. 97]. *1793:* azon erdötskét ... Szoros örizet alatt ... tartottuk ... mikor lopás esett benne, ä körül valo Falukat masokkal edgyütt az Exp(one)ns uris be nyargalták, s ha mikor a' praevarikatort meg kaphatták perlettekis, s hurtzolodtak érette [Kakasd MT; DLev. XIIIB/b. 16]. *1798:* mar el lévén fogottotva azon praevaricator ... ki Segedelme által hol mitsoda nevezetes helyen szabaditottatott meg hogj az udvarba be ne vitettetthessék ? [Kük.; JHb XIX/58. 6 vk]. — L. még RSzF 188, 176.

Szk: *erdőbeli ~. 1811:* az Arendás ... ä Midön a Malomhoz meg kévántato Fákért, az Erdöre megyen tartozzék az Udvarnak, vagy Hajtásoknak hirt tenni, mert külömben ha hir Nélkül menni meg találtatik, mint Erdöbéli praevaricator ugy fog meg büntettetni [Görgényoroszfalu MT; Born. G. IX. 5].

2. kihágást elkövető személy; infractor; übertretende Person. *1800:* bizattassék ezen dolog(na)k ki-hirdettetése, rá politica linea, a' Dulo-Commissariusokra ... a' kik ne tsak a G(ubernialis) Commissiot publicálják; hanem minden esztendöben midön investigálnak kétszer, investigálják a' Praevaricatorokat-is, akár a' Halgatok, akar a' Papok legyenek[a] [Márkod MT; IB. Gombási István lev. — [a]Temetési rendelet ellenörzése ügyében írt lev.].

preveniál 1. megelőz; a preveni/preîntîmpina; vorangehen. *1596:* Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagi gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preüenialny akartak volna, Az chatorna es a' fal keozet valo keozit dezkawal es sendelel be weretettük, vettünk ahoz coreg zaruzeget f — d 4 [Kv; Szám. 7/II. 21]. *1618:* szembe levék Görcsi Mehmet pasával, és én akarám ötet követni, hogy eddig nem voltam nála, de azt ö preveniálá panasszal, hogy mi dolog, hogy a követ elmenetteli után egyszer sem voltam nála? [BTN[2] 128]. *1669:* Kapikia Böcr Sigmond Instructioia. Innen megh indulva(n) Iste(n) segétsegiböl eö kglme az Vaidát eö kgmet szonkal keoszöncze beczületesse(n) ... be érkezvé(n) az Portara .. jo akarokot szerezze(n), es czinállion, mindeneket ideje(n) megh gátollion, auagj p(rae)veniallion [Törzs]. *1704:* Ma jött levél Brassóból, akiben írták, hogy a kurucok megfelesedvén rá akartanak volna menni a Graven úrral lévő hadakra, de a mieink praeveniálván, egy hajnalban rájuk ütöttenek [WIN I, 80]. *1710:* Teleki Mihály ... azt mondja ... ha maga életit, gyermekeinek, feleséginek megmaradását szereti[a], praeveniálja a magára következendő veszedelmet [CsH 115. — [a]Béldi Pál].

2. megakadályoz/gátol; a împiedica; verhindern. *1600:* Vagion felette sok panazolkodas az Mezarosok feleol ... azert biro vram az Jdes vraimban tanachbely vraim melle hywassa (!) be egy reovid nap, es Akkoron zorgalmatoson inuestigaluan az protocolomot vegezzenek vgy feleolleok mikeppen kellessek preuenialniok az eo vakmereosegbeol valo kemensegeket [Kv; TanJk I/1. 362]. *1620:* Ez okért kell, ha lehet, preveniálni, hogy Startzert[a] el ne bocsássák semmiképpen [BTN[2] 398. — [a]Flandria követe Konstantinápolyban]. *1777:* Katalina Petru Mlgos Baro Josika Daniel vr eö Nga dsugyája ezenn hellybe akarván irtani ... Popa Juon is ... praevenialta Katalina Petrut, és nem engedte ezen hellyen irtani [Dupapiátra H; GyK].

3. előre értesít/figyelmeztet; a preveni/avertiza; im voraus warnen. *1670:* Az Dolhai és Kun jószág felöl én praeveniáltam urunkot ü nagyságát [TML V, 56 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1705:* Az ítélőmester Simonfi uram és mások is, akiknek feleségek odaki vagyon, kéredzeni akarnak, hogy cselédekre provideálhassanak, mely is mi formán lehessen, holott odaki a kurucok kezekbe mennek, ha innen kimennek, amazok is pedig el nem bocsátják magoktól, hogy amazokat praeveniálják [WIN I, 581].

preveniálhat 1. megelőzhet; a putea preveni/preîntîmpina; zuvorkommen können. *1599:* Myerthogy az zeoksegh naponkent aratton arad ... hogy ... annak praeuenialhassanak eo kgmek vetettenek Adott egy vonasra fl. 2 [Kv; TanJk I/1. 343]. *1601:* Myerthogy az naponkent valo Zeoksegek naponkent newekednek ... hogy praeuenialhassak eo kgmek varosul vetettenek adot egy vonasra fl 2 [Kv; i.h. 385]. *1679/1681:* Ö kglme[a] ... ha kikben ... magok viselese irant mi fogiatkozast tapasztal ... arrol engemís kötelessege szerint informállyon, hogi praevenialhassam gonosz munkajokat tempestive [Vh; VhU 667. — [a]Geor. Baranovszki supr. cast.]

2. elháríthat, megakadályozhat; a putea evita/înlătura/împiedica; verhindern können. *1704:* az cancellariust ... Bethlen Miklós uramat ... megfogván a németek, vitték a commendans házához ... és ott szoros örizet alatt örzik ... azt értettem, hogy ... csinált volna valamely nagy munkát, melyet ... Bécsbe is azért küldött volna, hogy ezt praeveniálhatná [WIN I, 110].

preveniálhatás elháríthatás; posibilitate de prevenire/înlăturare; Möglichkeit des Verhinderns. *1741:* 'A kik(ne)k pedig, felettébb alkalmatlan és félelmes Commoditással lészen kémények és kürtöjök, az ollyakat, a' közönséges imminealható veszedelmek p(rae)veniálhatása végett, ezen becsülletes atyánkfiai, levonatni 's elrontatni facultáltatnak [IDés; Jk 550a].

previál megelőz; a preveni/preîntîmpina; zuvorkommen. *1705:* Nagy örömmel értették[a] az öfelsége armadiájának

országba való szerencsés és győzedelmes beérkezését ... Nem akarták pedig, hogy praevie ezen köszöntő levelekkel ne praeviálnák őket, jelentvén azt is, hogy mi is itt készek vagyunk az őfelsége szolgálatját kötelességünk szerint promoveálni [WIN I, 611. — [a]A főrendek].

previcinál megkörnyékez; a înconjura; umgarnen. *1772/1802:* amint mentünk a Cometaneusakkal edgyűtt az Erdőn, a Bezdédi Lakosak közül hol kettő, hol három el menvén előre az Erdőben a Jegyes fáknál meg vonták magokat, 's a velünk lévő Cometaneusak meg látván őket, hol, és melyik fánál vonták meg magokat, ugy mentenek ès ugy vittenek minket a jegyes fákhaz observaltatván, hogy mikint igyekeznek a jegyes faknak ki mutatásában a Cometaneusakat manuducálni, és facilitalni, meg hagyatott nékiek hogy soholtis az Erdőben a Cometaneusakot ne p(rae)vicinaljak, s az jegyes fákat nékiek ne mutogassák [BSz; JHb LXVII/3. 140].

previcinált körülhatárolt; delimitat de jur împrejur; rund herum begrenzt. *1768:* a' p(rae)vicinált Buza Földek Dobollyi Uramék kezekben maradnak [Ne; DobLev. II/393. 1b]. *1786:* az 1716béli ki szakasztás szerént ... az 56 vékányi szántó földet ezen praevicinált Lábból, most a' gabona fel kelvénn tartozzam ki szakasztani; és a' mi meg marad a' ki szakasztásbol, azon fekügyék a' Zállóg Summa [Nagylak AF; i.h. III/619. 1a]. *1791:* A' melly praevicinált és extensiojára nézve meg-is mért Curialis hellyen vagynak ezen alább declaralando épületek [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5].

prevideál előre lát; a prevedea; voraussehen. *1657:* Ez ilyetén dolgot praevideálta volt szegény öreg fejedelem, mert látván nehezedését, felette szorgalmatos volt felőlem való tudakozásban, akarván derekas dispositiókat tenni [KemÖn. 303]. *1710 k.:* Én látván ezt a szörnyű észvesztést, praevideálám: avagy a hazában lészen rút vérengzés ... avagy ... Béldi ... a portára megyen, és úgy is fegyvert hoz az országra [BÖn. 708–9]. *1718:* midőn látom és praevidealom ő H(e)r(cegsé)g(éne)k ... nagy kárát ... kötelessége(m) és szoros Reversalisom(na)k tenora aszt tartya hogj Ur(am) kg(dne)k mint Principalisomnak ... insinualljam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

previzió előrelátás; previziune; Voraussicht. *1795:* Adamosnak a Kis Kűkűllo vizén tull levő darab határára a Mlgs főbb rendű s más birtokos Urasagok(na)k nevezetesebb Szőllő hegyeinek colaltatasokra nézve ... el kerülhetetlen szüksègek levén a Kis kűkűllő vizén erigalando allando labos hidra ... mind fel epittésèben mind Conservatiojában olyan praevisio s provisio tartassék hogy a szükséges keszületek(ne)k s orvoslasok(na)k elmulatasok miat, jövendő beli romlasok s károk ne kovetkezzenek [Ádámos KK; JHb XIX/46].

prezencia jelenlét; prezență; Anwesenheit. *1684:* Az penznek fel vetelere, Nagi Aszonyomis ... erötlen s beteges leven ... eö kegmet Budaj Vr(ama)t biralta. Kegdet azert keriük adgia ... kezehez az megh irt ... penzt ... ha miben kevantatni fogna az mi praesentiank ... eö kgmet authoraltuk [Diód AF; Incz. V. 27]. *1688:* Requiraltatván ... Haller János Uramtol ő Ngatul ... Franck Susanna Asszony ő klme házanál lévő Szallason le tötth ladabeli és azokon kivül is lévö bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh látogatassa és Registraltattatassa véget. Mi is azért ... meg látogatván es Registromaltatvan, Uyobba(n) ő Ngok az mi jelen lételünkben az ladakot be pecsételtettèk [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1712:* egj Var(me)gje vagj Szék vice Kiraly biraja esküttye presentyajával maga vagj arra rendeltetet embere Szolgája, megh dulhassa dulathassa ezen irásunk ereivel [Mezőuraly TA; BLt]. *1741:* azon Marhakot az én p(rae)sentiamban bötsültette el a Curator a ... Kis Nyulasi Hűtös Birakkal [Nagyercse MT; Told. 36]. *1775:* Marosán Urszul ... az Erdőpasztorral ... ki menvén a deutrált szőllő Hegyre, és minden Pászma szőllőből, két három gerezd szőllőt vettunk Deszmálas képpen ... a szőllös gazdáknak Praesentiájában lévén a Dészmálás ... és akkor senki annak nem reluctált [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 4]. *1808:* az a Testamentum törvényes a mellj leg alább két három személljek praesentiajokban esik meg [Harasztos TA; Borb. II].

prezentál 1. átad; a preda; übergeben. *1609:* Erkezek az Lengiel keouet 16 magaual Feyeruarrol ... es praesentala vrunk leuelet Biro v(ram)nak melyben parancziola hogi tiztessegesen gazdalkodtasso(n) Biro vra(m) nekiek [Kv; Szám. 12b/IV. 358]. *1648:* Az mi az level(ne)k allapottiat illeti, mi deaktalanok leue(n) nem tuttuk az leuel(ne)k co(n)tinentiajat, cziak szinte(n) praesentaltuk eö kglmek(ne)k [Kv; TJk VIII/4. 268]. *1682:* Debreczeni András Ur(am) ... p(rae)sentala Incedi Mihaly Ur(am)n(a)k egy quietantiaiat [Kv; RDL I. 161]. *1736:* Mikor praesentálta az vőfély az menyasszonynak az ajándékot, hármat tánczolt, azután megint az több násznépihez ment [MetTr 381]. *1743:* Álittatott Pisztrangas halásznak Bolog Mihaj, aki tartozik annuatim be adni 600. mellyeket tartozik meg szarasztani ... és azután szárazon ... az Udvarb(a) p(rae)sentalni [Grohot H; Ks 62/6].

2. (iratot hivatalos helyen) bemutat/nyújt; a prezenta/înmîna (un act oficial); (offizielle Urkunde) vorzeigen/einreichen. *1596 k.:* Az megh holt leörinch deaknak Attiafiay Az vitezleö Zekel Moses Vram. Az keseruesekkel egyetemben ez Jeóúendeö zek napian az Benedekfy Janos es Kasa Istua(n) Gratiaioknak pariaiat ez zeken prasentalliak p(ro)testalnak [UszT]. *1597:* Az mi reszbe(n) volt vetelkedesbe kóztek az feóldeóknek mi volta praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereól valo leúelet [i.h. 12/129]. *1599:* ez felieol megh Irt Tanwknak ereossegere presentalja az megh holt Kis Kadar Janosnak Testamentum leweletis kibeol manifeste c(on)stal hogy vęr zere(n)t valo Attiafia volt [Kv; TJk VI/1. 285]. *1614:* Nouum Júdjciúmot extrahaltam, Kit in facie sedis Judjciariae presentaltamis [Kv; RDL I. 8]. *1756:* Ez előtt egy nehány napokkal alázatos memorialisom mellett praesentaltam vala Excellentiatok(na)k, s Natságtoknak Sepsi Király Biro Antos István Uram petsétes attestatioját [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 1a Bartok Áron foly.]. — L. még AC 201.

3. bemutat vkit; a prezenta/recomanda pe cineva; jn vorstellen. *1674:* Mente(m) ... Udvarhoz Radnotra eö kglmevel[a], ugya(n) eö kiglme p(rae)sentáltis Urunk, Aszszonyunk(na)k[b] [PatN 11. — [a]Teleki Mihállyal. [b]A fej-nek és feleségének]. *1700:* Irtam nemelj nap nyávaljás Lakatos Ferencz Ur(am) mellett Kgldnek, Sogor Uram ő kglme Almasi Istva(n) ur(am) fogta praesentalni valaki informatiojára [Dés; RLt]. *1710 k.:* En evvel a deákkal ... menék a generálishoz és beszélék véle a dologról, a deákot is praesentálám [BÖn. 970].

4. ünnepélyesen odavezet vkit; a conduce în mod solemn pe cineva (la cineva); festlich hinführen. *1736:* az menyaszszonyt az vőlegény hálóházába bévitték, s az vőlegénynek az vőfély presentálta feláldván őket szép áldásokkal [MetTr 388].

5. *~ja magát* jelentkezik/megjelenik vhol/vkinél; a se prezenta undeva/la cineva; sich irgendwo/bei jm melden. *1664:* Ma már ... itt[a] kell mulatnom, de Isten velem lévén, holnap Medgyesre és onnét csütörtökön Kegyelmetek szolgálatjára magamat praesentálom [TML III, 54 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz. — [a]Nagybányán]. *1670:* Mivel azért szükségképpen Kegyelmednek is az méltóságos fejedelemhez ő nagyságához kell jöni, ott Kegyelmednek magam illendő becsülettel praesentálom, mivel az levél csak credentionalis levél [TML V, 117 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

prezentálás átadás; predare; Übergabe. *1598:* (Bíró uram) kwlte az harmincszadosokhoz az harmincszadrwl zolo priuilegiumnak presentalasara Geőrg deakot az lowass legint [Kv; Szám. 7/XVIII. 118 Masass Tamás sp kezével]. *1739:* Ezen dolgot[a] pedig elaborallyák Hadnagj atyánkfiával, Assessor Nztes Dobolyi Márton és Notarius Böszörményi András Atyánkfiai ő kglmek ... azon Instantiának p(rae)sentálására denomináltatnak[b] [Dés; Jk 50. 9a. — [a]Az instanciát. [b]Köv. a nevek fels.].

prezentálhat 1. átadhat; a putea preda; übergeben können. *1695:* Ha ngod Com(m)ittál udvarbiro vr(amna)k, küldgje kezembe ngod a' Commissiot, had maga(m) p(rae)sentalhassa(m) eő kglmenek, mert külőmbe(n) könnye(n) el felejti a' dolgot [Gyf; KaLt].

2. (iratot) bemutathat/nyújthat; a putea prezenta/înmîna (un act oficial); (Urkunde) vorzeigen/einreichen können. *1615:* Az A. kewannia hallani az Noúúum continentiayat. Az J. nem p(rae)sentalhattia [UszT 20/66].

3. *~ja magát* vkinél jelentkezhet/megjelenhetik; a se putea prezenta la cineva; sich bei jm melden können. *1677:* kivánom vala mostani udvarhoz való jövésemet, úgy hogy Kegyelmeddel készíthessem be és kegyelmes uramnak s velem sok jót tevő kegyelmes asszonyomnak gratiájával továbbá való dolgaimnak jobban való folytatására Kegyelmed jó tanácsának, jó tetszésének elkövetésével praesentálhassam maga(ma)t [TML VII, 358–9 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *írása által ~ja magát. 1670:* Én ugyan beteg vagyok, mikor Kegyelmednek írásom által magamat nem praesentálhatom [TML V, 322 Kászonyi Márton ua-hoz].

prezentáló átadó; care predă/prezintă (ceva); übergebend. *1635:* Ez leőelünk p(rae)sentalo két moldőaj Calugjerek kuldultanak es vettenek mind aprostol tizen het szamu Barmokat ... Haggiuk ... sőt paranczolliukis hüseghtek(ne)k ... bekeőel boczaiassa [BesztLt 103 l. Rákóczi György a beszt-i főbíróhoz]. *1640:* ez leucl praesentalo Szakmari Marton Igj panaszolkodot uolna [Kv; RDL I. 117b]. *1687:* Bánffi Gyorgj Vram ő Ngā két Soljmot p(rae)sentalo szolgainak d. 90 [Utl]. *1723:* meszünnen disponalni bajos ... Annak okáért közél lévén kegyelmetekhez a' le vágatott es vecturazni valo fa, ezen Commissionkat praesentalo Czeigházbéli embernek allitson kgltek Curr. nro 15 [Ks 18. XCIII a gub. Nsz-ből].

prezentáltat átadat; a face să fie predat/prezentat; übergeben lassen. *1679:* Szegény Boldovai uram árvái supplicatiójokat Tofeus uram által Ngtoknak alázatoson praesentáltattam [TML VIII, 454 Teleki Mihály a fej-hez]. *1735:* Mlgos Groff Ur Széki Teleki Ádám Ur(am) eő Nga szokott Sallariumunkat meg advan p(rae)sentaltata minékünk Felséges Romai Csaszár kegjelmes Urunk Koronás Királlyunk és őrökös Fejedelműnk eő Felsége ... Compulsorium Mandatumat [BSz; TKl]. *1771:* Tit. Tot Váradgyai idössbb Kornis Gábor Ur missilis Levelét praesentáltatá Tit. Dévai György Ur Háportoni Udvari Birája, Brassován Vaszilia által [Fejér m.; DobLev. II/428. 20].

prezentáltatik bemutattatik; a fi prezentat; vorgestellt werden. *1662:* Minémű lövőszerszámok praesentáltatnak a generálnak a közönséges szolgálatra [SKr 255 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1690:* mellyekről[a] Inquisitio lesze(n) és annak idejében ă G(ene)ralnak ő kgel(ne)k p(rac)sentaltatni fog [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut. — [a]A törvénytelenségekről].

prezentíroz tiszteleg; a prezenta arma/onor; präsentieren. *1823–1830:* ketten elmentünk, s magunkra megjártuk a várost[a], kerítéseit, erősségeit, az őrző katonák még prézentíroztak is nekünk puskájokkal [FogE 178. — [a]Theresienstadt].

prezerváció védekezés; apărare, prezervație; Vorsorge. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatiora nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákban, és kunnyokban (!) ... Lakó Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeriteni, vagj onnan ki Szállittani Szükséges [KvLt I/235 gub.].

prezervál megvéd/óv; a apăra; hüten, beschützen. *1710:* a Pestis miatt ... kivánván szegény Hazánk, még eddig azon Isten Itiletiből meg maradott hellyeit ... továbra is Isten után praeserválnj ... parantsollyuk ... suhultis sokadalmok ne celebráltassanak [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

prezervativául óvás/védekezésképpen; ca/drept prezervativ, ca măsură preventivă; vorbeugend. *1823–1830:* Gróf Saint Martin himlőban <halt meg>, mert még a vaccinatio vagy tehénhimlővel való oltás nem tudódott, csak az úgynevezett természetes, vagyis hólyagos himlőt oltották praeservativául az hólyagos himlő ellen [FogE 242–3].

prézes 1. elnök, elöljáró; preşedinte, prezident, prezeş; Präsident, Vorgesetzte(r). *1662:* Az vicekapitány, Balogh Máté mellé minden dolgok igazgatására ezek rendeltettek vala ... Szalárdi János káptalan és a város igazgatói között principális avagy praeses [SKr 583]. *1710:* Haller István ... hosszas betegsége után múlék ki e világból Szebenben, akit noha minden ember jámbor embernek tartott, míg a gubernátor éle, de mihelt a Gubernium praesesének tevék ... ami fogyatkozások titkoson voltanak annakelőtte benne, a méltóság kimutattatá vele [CsH 440]. *1782:* Alazatoson reménykedünk a Tekintetes Praeses Ur és a' Tekintetes Táblának méltoztassék ezen deffectusunkot kegyes szemekkel megtekinteni ... és ... vjj Deputatus személyeket Exmittalni [Albis Hsz; BLev.]. *1797:* Mivel ... minden udvari Törvényekben, vagy maga a' Földes Ur, vagy requisitussa, Assessor, vagy személlyesse, vagy pedig Tiszt, a Praeses: igy ... a' hol a Tiszt a' Praeses, akkor a Derék Székre; mikor pedig maga a' Földes Ur requisitussa, vagy

személlyesse, akkor a' Vice Székre a' Causatis appellalni szükséges [Mv; MbK XII. 113]. *1800 k.:* a Verős Kováts Corpus ... a Nagysagos Praeses Vr bőlts elöre láto intezesere fogja hadni, hogy minden három napos Gazda ... a Kohoban fujjon [Torockó; TLev. 9/30]. *1817:* Légyenek a' nemessi Rend és Civisek közűl egyenlő Számmal huszon négy választott őregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora [Szu; UszLt VIII. 68]. *1827:* Mi Málnási Bartok Ádám ... Also Fejér Vármegye Marosi kerülete Orphanalis Székének Praesesse, és K. Sebesi Károly ... mái napra celebralando publicalt Licitatiora meg jelent Licitator Commissariusok: Adjuk tudtokra mindeneknek a' kiknek illik ... hogy ... a Licitatio ... végbe ment [Ne; DobLev. V/1128a. 1a]. — L. még FogE 61, 92, 146, 238; RettE 248, 355

2. diák-tanító; ajutor de învăţător (din rîndul elevilor); Lehrerhelfer (aus der Schar der Schüler). *1823–1830:* Voltanak úgynevezett praesesek is, kiket az absolutus és jobban tanult deákokból tettek ... Szoktak volt pedig praeseseket tenni zsidó, görög, deák nyelvekben, geometriában, metafizikában, teológiában ... A teológiában Galatzi János volt a praeses [FogE 138–9].

prézesi segédtanítói; ca ajutor de învăţător; als Lehrerhelfer. *1823–1830:* nekem a görög classisba kellett mennem, melybe praesesi név alatt Galatzi János tanította a görög nyelvet [FogE 88].

prézesség elnökség; preşedinţie; Präsidentschaft. *1710:* A fejedelem[a] holta után, mivel a fia, noha választott fejedelem, de igen ifjú vala, Státus Consíliumot erigálának Teleki Mihaly praesessége alatt [CsH 221–2. — [a]Apafi Mihály]. *1748:* Néhai Tiszt. Superintendens Deáki Jósef Uram(na)k ez Életből lett kiköltözése után Vacantiában maradván Ecclesiánkban az Ecclesiasticus Curatoratus és a Venerab. Consistoriumban lévő Praesesség: azon Curatoratusra és Praesességre denomináltaték Tiszt. Esperest Szatmári 'Sigmond Uram [Kv; SRE 181]. *1772:* Ezen nagy hírü-nevű gróf[a] ... lett Erdélyben az urak között legtudósabb úr. Azután ... tabulae regiae praesességre emeltetett [RettE 286. — [a]Lázár János]. — L. még BÖn. 930.

prezideál 1. elnököl; a prezida; präsidieren. *1662:* Melly gyűlés napjára maga is császár személye szerint bemenvén és mindvégig praesideálván, a clérusnak a haza veszedelmével nem gondoló szokott ellenkedése miatt ... császár ollyan erős assecuratóriája mellett is ... nehezen vitetnek végbe az igazítandó s a hazát csendességre hozandó dolgok [SKr 278–9]. *1704:* Ma reggel gyüle fel az ország a consultatióra és a Bethlen Miklós uram kívánságának discussiójára, holott az Gubernium is kijövén a gubernátoron kivül, minthogy az úr rosszul volt s ki nem jöhetett, hanem Apor uram praesideála [WIN I, 128]. *1710 k.:* A gubernátor beteges lévén, gyülénk consistoriumba Naláczi István házához, én praesideáltam [BÖn. 890]. *1752:* Tudgyaĕ ... ă Tanu ... hogj ... az Actor Urffi Praesesnek ültettetvén ... kik intimatiojára fordult meg osztán hogy az emlitett urffi ne Praesidiállyon ? [Dob.; MvRKLev. vk]. *1784 k.:* Atyámfiai Causajokb(an) soha nem p(rae)sidealtam [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1832:* a' D(omina)le Forumon, a' D(omi)nus Terrestris praesidiál, a' Zob Privilegiuma[a] szerént pedig, az officialis jelen van de nem praesidiál [Borb. II. — [a]Zob Mihálytól a tekeieknek 1486-ban adott kiváltságlevél]. — L. még FogE 273.

2. élen jár; a fi în frunte; vorangehen. *1846:* (A tanító) nem az ivás, és Felsőség elleni lábboltatások dolgába praesideáljon [KLev.].

Vö. a *preziduál* cimszóval.

prezidens 1. elnök; preşedinte, prezident; Präsident. *1592:* (A) lewelet ... Jelen lewen pręsidens vra(m) Jteleo mester vra(m) teob feo Ember ... latta(m) [UszT]. *1594:* 13. Marty Gherghel Deaknak az p(rae)sidensnek, Biro vram Akarattiabol vittem Enni aiandekoth[a] [Kv; Szám. 6/VI. 12. — [a]Köv. a fels.]. *1657:* Minekelőtte pedig az hadak egybengyűlésének ideje lött volna, engemet az fejedelemasszony Fogarasban expediála, mivel az Atyámnak is ki kell vala menni Kolosvárhoz, tanácsúr, praesidens, főispán is lévén [KemÖn. 126]. *1662:* Barcsai Ákos uram emlékezhetik jobban reá, őkegyelme lévén akkor praesidens az országgyülésében [SKr 471]. *1669:* mikor Balogh Laszlo Uramot Vasárhelyi Gyülésen meg Szolitotta az Fiscus én mondam Praesidens Uram(na)k hogy az Orszagh szolgálattyáb(an) vagyon az kapuk connumerálasáb(an) [Gyf; SLt 30. 1. 9 St. Déczei de Thorda (35) ns vall.]. *1677:* valaki ... Causakat agalni akar, a' Táblai Itilő Mesterek, és Praesidens előt ... a' causanak decisiojáig ... igaz sinceritassal valo procuralására hittel legyenek kötelesek [AC 208–9]. *1680:* al(aza)tos supplicatiom által, némelly nyughatattlan Szabadságot vadászó s kereső elméjű Székely Jobbagyim felöl talaltam volt megh Nagod(a)t ... Könyörgök ... méltoztassék Nagod Praesidens Ur(amna)k ... parancsolni, vetetődgyék igazittásban vélek valo bajoskodáso(m) [LLt özv. Lázár Istvánné Kereszturj Kristina foly.]. *1704:* Ezzel az urak lemenvén, a statusok a praesidenssel együtt újobban discursusra vévén a dolgot végre voxolának [WIN I, 142]. *1710 k.:* Szegény Bethlen Elek után tevők nagy munkával praesidensnek Keresztesi Sámuelt és bé is esketők [BÖn. 893]. — L. még KemÖn. 124; MetTr 416; SKr 406; WIN I, 202.

Szk: *ország ~e. 1771:* Csudálkozott az egész világ akkor, miért házasodott oly alacsony helyre egy ország praesidensének fia, kinek édesatyja, Wesselényi István úr ... nagyúr volt [RettE 258] ✱ *statuum* ~ a karok elnöke. *1761:* Ugyanezen januariusban holt meg statuum praesidens gr. Lázár János úr őexcellentiája Imre nevű fia [i.h. 116].

2. (szerzetesi) rendfőnök; stareţ, egumen; Mönchordensvorsteher. *1776:* ki jöve P. Tompos, ă MVásárhellyi Tisztelendő Pater Franciscanusok Praesidense, és bé hivá a' Segestyébe M. Groffné Aszszonyom ő Ngăt [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: *páter ~. 1737:* a Tisztelendő Dési Catholica Residentia Tisztelendő Pater Praesidense ő Atyasága, a suspendált 60//forintok ki nem adattatásán(a)k Inhibitioja alóli absolváltatik [Dés; Jk 261a].

prezidensi elnöki; de preşedinte; präsidial. *1731 k.:* Nehai Keresztesi Samuel Ur(am) ... derekas Tisteségekre, Ugi mint Consiliáriatûsságra, az után Praesidensi officiumra, s Characterre promovéáltatott [JHb XLII].

prezidensség elnökség, elnöki tisztség; preşedinţie, prezidenţă; Präsidentschaft, Präsidentenamt. *1657:* Az atyám, látván az változó állapotokat, Kolosváratt az praesidensséget és tanácsuraságot resignálta, nem akarván egyik részre is köteles lenni [KemÖn. 128]. *1667:* Engemet

Urunk praesidensségre parancsolja Medgyesre menjek [TML IV, 20 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1742:* Pongrácz vr ... az Praesidensséget nem nyerhette meg [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péternéhez].

prezidiál 1. szállást tart; a-şi avea sălaşul într-un anumit loc; Unterkunft haben. *1679:* Az is hazugság, hogy Kökénysedi urammal nem volt szabad beszélni az atyafiaknak. Nem volt az Radnóton való sok suttogás elég némelyeknek, hanem ötödnapig tractáltak bizonyos helyen bizonyos személyek által; jöttek-mentek hozzá Kolozsvárról némelyike az uraimnak, ott praesidiálván akkor [TML VIII, 543 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

2. megszáll; a ocupa (un oraş); belagern | prezídiummal/helyőrséggel megerősít; a întări cu prezidiu/garnizoană; mit Garnison verstärken. *1690:* Maga az Lotharingiai Herczeghis Szebent ... p(rae)sidealta [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1710:* a török porta, látván, Erdély már elszakadott tőle és a némethez hajlott, s a német császár hadai praesideálták is a várokot ... azon tanácskozék, hogy visszafoglalja Erdélyt | a francia generál tovább nem tarthatja, accorda által feladja ... a város a császár és angliai hadakkal praesídeálják [CsH 220, 422]. *1710 k.:* Ugy rendelők Bethlen Sámuelt, kit szeptemberben hadastól magával elvűn Kővárhoz. A kuruc elfutott, a várat ő megélésezte, praesideálta, a vidékét égettette, népét vágatta méltatlan [BÖn. 940].

Ide tartozó adalékaink hangalakjában a *prezideál* ige hatása mutatkozik.

prezidiált 1. vhol megszállt/szállást tartott; care a săläşluit într-un anumit loc; Unterkunft gehabt. *1654:* Mi azért el menénk ... Doboka Vármegyeb(en) Göczre ... Megh áluán az Moczár Istua(n) háza elöt ... hogy ott az mi Kglmes Urunk Eo Naga Diuisionale Mandatumanak Continenciaja szerént az praesidialt Atyaffiak közöt valo osztatáshoz kezdenénk [Dob.; WassLt].

2. prezídiummal/helyőrséggel megerősített; care a fost întărit cu prezidiu/garnizoană; mit Garnison verstärkt. *1690:* Maga a Lotharingiai Herczeghis Szebent az mikor p(rae)sidealta, azt mondotta, hogy Segesvart Medgyest és több akkor nem praesidealt varasokat ... nem terheli sem praesidiummal sem quartellyal [Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1704:* azok itt nem voltanak az ország tagjai közül, hanem prezidiált helyeken voltanak [WIN I, 149]. *1710 k.:* Hogy ... mübennünk megnyughassék: minden úr, fő és nemes embert rendeljünk el véle együtt, ki melyik praesideált helyre vigye bé ... minden javait, feleségét, gyermekét | Amott falu, város, asztag égett, imitt a székely rebellált, Désnek a színe az ő felsége hűségében praesidiált helyekben volt [BÖn. 940, 965].

prezidiárius 1. helyőrségi katona; soldat din garnizoană; Garnisonssoldat. *1657:* Közelb jüve, az víz két partján lévén kérdé nevemet; kinek megmondván magamat, annál inkább köszönte böcsülettel, én is hasonlóképpen; és megtudakozván, kik légyenek az várban s mi állapottal praesidiariusok [KemÖn. 195]. *1664:* kérem Kegyelmedet, az Istenért munkálkodjék az praesidiariusok reductiojában, hogy valami rendkívül való villongások ne következzenek [TML III, 43 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1671:* Mikola Sigmond Atyánkfiának ... Puszta Szent Miklos nevű örökös Falu hellye határán, néha az lovakat hatalmasul ... az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték ... a Colosvárat lévő Praesidiariusok ... ujjobban-is hatalmasul reá hajtották volt ménesseket [CC 92]. *1676/1681:* Mint hogi penig az hol à félelem ninczen, ot bőcsűlet es tisztesség is nincz, azert à keves alatta valo p(rae)sidiariusokat félelembeis tarcza[a] [Vh; VhU 664. — [a]A castellanus]. *1678:* Szamasujvári Praesidiariusok számara vett poszto arra potlására f 46 [Utl]. *1694:* vagyon kilencz aprolekos Praesidiariusok szamara csinaltatot fonatos es fakbol valo hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1700 k.:* A' Praesidiarius és vítézlők is csak vgj fizet(ne)k[a] mint egjéb Lakosok [Somlyó Sz; SzVJk 67. — [a]Ti. a papnak]. *1710 k.:* A székelységet disponáltak magok mellé, és üdőt nyertek a kolosvári s több praesidariusok ... mezei katonák öszvehozására [BÖn. 708].

Szk: *lovas ~. 1662:* maga is a kapitány a lovas praesidiáriusokkal ... Kállósemjén nevű faluban, ahová akkori hálásra jött és szállott volna a fejedelem, eleibe kijöttek vala [SKr 209] ✱ *magyar ~. 1679/1681:* Az mikor penigh, vagi nyárba(n) mezei dologra, vagi Télb(en) egyeb dologra, Pallerokat kíván az Udvarbiro, avagi valahova küldeni kell, akar Nemet, akar Magiar Praesidiariusokb(an) es szabadosokb(an), meg lassa hogi, adgyon[a] [Vh; VhU 666. — [a]A porkoláb] ✱ *német ~ → magyar ~.*

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; mit attributivem Gebrauch: helyőrségi; din garnizoană; Garnisons-. **Szk:** *~ darabont. 1675:* Az praesidiarius darabantok(na)k kik az pelengér alatt megh verték[a] adtu(n)k f — d 12 [Kv; Szám. 34/LVI. 10. — [a]Mondré Pált, az elítéltet] ✱ *~ katona. 1687:* My Nemes Kőzép Szolnak Varmegyében Szécsben lako Szécsi Gyeőrgy ... ès ... Menyőben lako Fodor János ... Somlyón lakozó Balog Mihály ... és Szekeres Mihály Praesidiar(ius) Katona, és Halmághi János eő Ngok hó pénzes Iró Déákja; Mindnyaján hűtős és Nemes személlyek ... külde minket Kglmes Urunk eő Nga mostani Somlyai fő Capitánnya ... Olosz Ferencz Vr(am) eő kglme, némű némű Inquisitio peragálására ... Czehb(e) [GramTr VIII. 45] ✱ *~ tizedes. 1687:* Szűcs Mihály Praesidiar(ius) Tizedes Annor(um) 45 [Szilágycseh; i.h.].

prezidiáriusszámban helyőrségi-katonaszámban; ca soldat de garnizoană; als Garnisonssoldat. *1662:* Praesidiáriusszámba Jenőbe nem ült, mert az ellenség elérkezvén ... hirtelen elment előtte [SKr 468].

prezídium 1. helyőrség; garnizoană (întărită), prezidiu; Garnison. *1597:* die 27 Aprilis, az presidiumra Rendelt adoban melliet az Orzag Reank wetet fizetunk f 500 [Kv; Szám. 7/VI. 2]. *1599:* Mind ez el mult eztendeobely, s mind penigh ez iden valo eztendeoben valo praesidiumra kjt reank vettetek volt orzagul, fizettenek az mustra mesternek Gereoffj Janosnak fl 600 [Kv; i.h. 8/XV. 9]. *1653:* mikor megértette volna[a], hogy Sigmond[b] Brassóból kijött ... ő is által kele a Maroson és Kolosvár felé méne, és hadat hagyván Kolosvárban, méne Szamos-Újvárhoz, és ott is praesidiumot hagya [ETA I, 62 NSz. — [a]Básta. [b]Báthori Zsigmond]. *1663:* Anno 1663 esztendőben választattam az egész várostól az kolozsvári főbíróságnak tisztire. Megítilheti akárki: Erdélyben fejedelem lévén — az török parancsolatától függvén az fejedelem és az ország —, az városban pediglen az római császár őfelsége praesidiuma lévén, minemű vigyázással és félelemmel kellett hivatalomat viselnem [Kv; KvE 186 LJ]. *1677:* Varadra signanter ... de söt töb Véghelyeire-is az Országnak, és a' ben lévő Várak-

ra, azokban lévő Praesidiumokra, hogy a' Fejedelmek szorgalmatos gondot viselvén, ha mikor azoknak építések continualtatik, hogy oly emberekre-is bizattassék a' költség, a' kik nem másra, hanem csak arra convertállyák, végeztetett [AC 246]. *1704:* Ugyan ma küldött ki valami németeket a generál, kik valahová praesidiumnak fogtanak menni, Medgyesre vagy Segesvárra [WIN I, 268–9]. *1758:* Ezen Zeőczi Máté volt a szamosújvári praesidiumhoz akkori időben fegyverekkel szolgáló, háromszáz számból álló drabontságnak főhadnagya ... Bethlen Gábor fejedelem idejében [RettE 54–5]. — L. még AC 105, 129; CC 45, 81; CsH 93, 161, 194; ETA I, 162; KemÖn. 140, 148, 220; SKr 201, 244, 667, 675; SzO VI, 256; TML II, 263, 318, III, 345, 373, V, 54, 80, 507, VIII, 486, 559; WIN I, 224, 258, 273.

Szk: *~mal megrak. 1710:* Rabutin ... Dévát, Kolosvárat ... Görgényt, Brassót, Besztercét praesidiummal megrakja, a több hadakot Szebenben mind beszállíttatja [CsH 334] ✱ *~mal muniál. 1664:* Zuzzát[a] is hirdetik ... hamar időn lejöni, hogy az ide alább való várakat újabb praesidiummal muniálja [TML III, 56 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Souches császári vezért] ✱ *derék ~. 1665:* ezen a hídon az ágyúkat ki nem vihetni és mint vigyék ki ? hun csináljanak hidat? arra sok ember kell, sok ács, kovács kell, Debreczenbűl ha kitelik mindez, de azokat ide hozni, erőltetni derék praesidiomnak való [TML III, 357 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. *1676:* Mi Uram ezt az várat derék praesidiummal nem tanáltuk, lévén benne német No 15, jószágbeli hites oláh drabant No 20. Magyar drabant sohul egy is nincsen [TML VII, 219 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz] ✱ *erdélyi ~. 1657:* úgy végezénk, hogy az fejedelem commissariusi az vélek lévő erdélyi praesidiummal bémenjenek Munkácsban [KemÖn. 147] ✱ *gyalog ~. 1662:* Kolosvárba pedig a generál egy commendánt alatt való officéreket másfélezer lovag és gyalog praesídiummal ... helyheztetvén ... mindenik helyen megtöbbíttetvén, magok a deréktáborokkal Zsibó felé kijődögéltek vala [SKr 663] ✱ *idegen/idegen nemzetből álló ~. 1660:* Váradot ne felejtse Kegyelmetek emberrel s egyébbel muniálni, mert bizony elvész most, ha csak úgy hagyják. Kővárban sincs, úgy értem, semmi idegen praesidium [TML I, 527–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* idegen nemzetnek, tiszteket, főképpen Várakban ne adgyon, idegen nemzetből állo praesidiumot, se Várakban, se maga mellett ne tartson, körűlötte lévő belső udvara népén kivűl [AC 23] ✱ *közönséges ~. 1666/1701:* az közönséges Presidiumnak eő kgek rendellyenek olly szállást, hogy az ki bontakozás károkkal ne légye(n) [Kv; KvLt I/188] ✱ *kuruc ~. 1705:* A mi generálisunk pedig azzal ment el, hogy ... még addig neki sok dolga lesz akit végben kell vinni addig, míg az armada béérkezik. Ez pedig a lehet, hogy Hunyadon és Déván kuruc praesidiumok vannak, és ... azokra megyen [WIN I, 609–10]. *1710:* (Érsekújvárt) feladák ... a kuruc praesídiumot elbocsátják, a városban német praesídium szálla be [CsH 449] ✱ *lovag ~ → gyalog ~* ✱ *lovas ~. 1675:* Hír lévén Kameniczben, kiment az lovas praesidium, de az más rész had útban állván az Neszteren Moldova felé, nem mert az török az Neszteren által jőni [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *magyar ~ 1663:* Azon várakban levő magyar tisztek és magyar praesidium függnének ő nagyságától és ... fejedelemnek tartozó homagiumokat engednék letenni, hogy annál bizonyosabb lehetne ő nagysága azon erőssége-geknek kezében való vételében [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez] ✱ *német ~. 1664:* Már négy holnapja, hogy az német praesidiomnak nem fizetek. Valóban kérik hópénzeket [TML III, 134 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról]. *1710:* Az erdélyi commendó penig Pekri Lőrincre marada. Rabutin a harc után Kolosvárra bemene, és a várost megsaccoltatván s a kőfalakot egynehány ölnire lerontatván, az ott való német praesídiummal együtt Szebenben visszamene békivel [CsH 343] ✱ *ország ~a. 1667:* Ha ... be nem bocsátaná az ország praesidiumát, szorítsák be az várban, az vármegyét is ültessék fel s obsideálják [TML IV, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *várbeli ~. 1669:* Az én Istenem szent fiáért mentsen meg engem az olyan szolgálattúl, az hol kilencz forint kegyelmességet nem érdemel egy várbeli praesidium [TML IV, 578 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* Szigetvára tovább nem állhatván az obsídiót, mikor a nagy éhség miatt annyira jutott volna a várbeli praesidium, hogy a lovokot vernék agyon s azokot ennék, kutyákkal, macskákkal együtt, és a török császár meg nem segíllthetné, feladják a várat a római császár hadának [CsH 214–5].

2. *~ul* helyőrségként; ca trupă detaşament de pază; als Garnison. *1657:* Nagy Imrehet néhány száz lovas fizetett haddal praesidiumul minden gyalog nélkül otthagyott [KemÖn. 272]. *1666/1701:* Ugy igyekezi az Nemes Ország az Colosvári állapatot moderalni, hogy ... Praesidiarius nevetis bár ne visellyenek, annál inkáb attul ne féllyenek, hogy valamely más vég helyb(en) Praesidiumúl Collocáltassanak, mert ollyan nem lészen [KvLt I/188 ogy-i végzés].

3. katonaság; oaste, trupe; Militär. *1657:* El akarván azért onnan is indulni, az fejedelem is communicála vélem, és kére, lennék már akár csak az kész dolognak promotora ... kévánám azért azt, hogy valami praesidiumot bocsátana és commissariusokat kísírésnek színe alatt vélünk [KemÖn. 141]. *1677:* A' Kapitány ... a' Nemes ember jószágira praesidiumot ne küldgyön, és meg ne fogassa [AC 226].

4. elnöklet; preşedinţie, prezidiu; Vorsitz, Präsidium. *1765:* Die 24 Martii Mlgs L. Baro és Fő-Curator Wesselényi Ferentz Vr ő Excellentiája a' kolosvári Venerabile Consistoriumnak Tagjait, maga házához hivatván Consistoriumot ültetett, ő Excellentiája maga Praesidiuma alatt [DobLev. IV/214]. *1781:* A főispán Teleki Ádám úr betegsége miá nem esheték meg a marchalis szék József császár hűségére homagiumunk depositiója végett usque ad 11-um Octobris; akkor is br. Bánffi György úr praesidiuma alatt Bonchidán [RettE 415–6]. *1789:* Die 19a April. plenum Consistorium tartatván Mlgos Insp. Curator B. Bánffi György Ur ő Nsga Praesidiuma alatt ... a' Tiszt Clerus, a' Domesticus Curator Urak és más Consistorialis Személyek jelen letekben [Kv; SRE 257]. *1840:* Febrúárius 13ik Napja Delutáni idején, valamint én — ugy feleségem is a' Tanáts Házhoz fel-hivattatván, az holott a' Tkts Hadnagy Ur praesidiuma — alatt Feles Urak valának, a' kérdeztetett tőllem, hogy 12a Febr tett Gyujtagatásrol nem tudok én valamit [Dés; DLt 277 Balogh László foly.].

prezídiumbeli I. *mn* helyőrségbeli; de garnizoană/prezídiu; Garnisons-. *1783:* méltoztassanak ... az itten valo Praesidiumbéli Commendans Vitéz Kapitány urat requirálni, hogy elfogattassék ezen Excessivus ember és gonoszságaiért el véjendő bűntetése véget az I. Regimenthez küldettessék [Mv; MbK XI. 68].

II. *fn* helyőrségi katona; soldat din garnizoană; Garnisonssoldat. *1657:* megértvén ... azt is, hogy nappal az praesidiumbeliek vigyáznak az városban is, de éjjel az várban takarodnak, és csak az városbéliek ... őrzik az várost [KemÖn. 195].

prezídiumfizetés a helyőrség javadalmazása; plata garnizoanei; Garnisonslohn. *1662:* Ezalatt Barcsai Ákos komornik-deákja, Dobolyi István a főkapitányhoz bejövén a praesídiumfizetésre kétezer arany szép pénzsummát hozott és adott vala [SKr 507].

prezídiumos helyőrséggel ellátott; cu garnizoană/prezidiu; mit Garnison. *1664:* az praesidiumos helyek felől szükséges volt volna ő felségét requirálni [TML III, 19 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prezídiumpénz helyőrség zsoldja; solda garnizoanei; Garnisonsold. *1597:* Gerofy Janoss wram zolgaiat widte az presidium pinszel Istüan deakot wegy istüan harom loüan szekerin Tordara ... —/75 [Kv; Szám. 7/XIV. 83 Masass Thamas sp kezével].

prezídium-pénzes helyőrség zsoldját szállító; care avea la el solda garnizoanei; Garnisonsold liefernd. *1597:* Az presidiüm pinszes Istüan deakot widte Beel Andras ... Tordara ... f 1/50 [Kv; Szám. 7/XIV. 83 Masass Thamas sp kezével].

prezídiumú (vmilyen számú) helyőrséggel ellátott; cu (un anumit număr de) garnizoane/prezidii; mit Garnison (von bestimmter Zahl). *1704:* Badensis háromezer praesidiumú erős helyet megszállott, és azokat beszorítván minden órán expugnálja [WIN I, 247].

prezumpció 1. feltevés, feltételezés; prezumpţie, presupunere; Vermutung | gyanúsítás, gyanú; bănuială, suspiciune; Verdacht. *1597:* Myerthogy az Actor bizonsagy ... walamy nylwan valot ... az captiúúshoz nem bizonytot ... holot in contrarium az captiuus bizonsagibol akiknel lakot, es conúersalkodot vellek, constal hogy semmi p(rae)sumtio ezeleottis hozza nem volt [Kv; TJk VI/1. 5a]. *1599:* Tetczyk azert az teorwennek az Praesumptiokhoz kepest kiket az tanúk az eleobbely lopogatasy feleol inferalnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jambor Tiztessegbely zemelyekel menteny kel magat [Kv; i.h. 329]. *1600:* Palastos Jstwan es Jency Jstwan az eo igaz lelkek esmeretekre valljak, hogy eok az hywatalokban es tiztekben hywen az varosnak valaztasa zerent minden effele dolgokban zorgalmatoson el eogyekeztek Jarny Kis Caspartis penigh Nem az Bek Peter vadlasara hanem keolcomb keolcomb praesumptiokra es hallomasokra az mi tizteonk zerenth ideztetteok ele minth zinthen egyebeket, valakikhez praesumtiok voltanak [Kv; i.h. 480]. *1648:* Magiar Andras, Szeplaki Horuath Sigmond V(ram) hazanal valo gondúiseleö, illien actiot moueal Magyar Leörincz new fogolj ellen, hogy illien praesumptio(m) va(gyo)n az megh irt L ellen[a] [Kv; TJk VIII/4. 276. — [a]Köv. a részl.].

Szk: *~ra megfogtat. 1648:* Daroczi Ferencz preasumptiora megh foghtatuan az Actrix Aszont az Incta(na)k szolgaloiat mivel Aszszoniat el hatta volt melliet az Incta(n) negligalván (így!) Daroczi Ferencz nemoba(n) hatta abbeli presumptioiat [Kv; i.h. 315] ✱ *bizonyos ~. 1593:* Mierthogi az bizonsagokbol az teorueni semmi bizonios dolgot nem tapazhat (!) megh, hogi az kouach leginnek Jstuan kouachneual valami nyluan valo vetke paraznasaga leot volna, vagi valami bizonios p(rae)sumptiok altal abban az uetekben deprehendaltatot volna, ez okon torturara az teorueni nem bochattia [Kv; TJk V/1. 380]. *1594:* Mierthogi az tanuk vallasokbol semmi oli bizonios presumptiot ... nem elicialhatni, kibeol az Alperesekhez valóba az gianosagh mehetne, Azert ezekre a sorokra az tormentumra az teorueni nem bochattia [Kv; i.h. 454]. *1599:* Myert hogy az tanuknak vallasibol bizonios praesumtiok elicealnak, hogy effele aprolek lopogatasy nem chyak egyczer, sem ketczer, hanem egy nehany vttal voltanak egy nehany helyeken ... az Actornak keresetire es karwallasara per torturamis megh kerdezgethetik annak helyen [Kv; TJk VI/1. 335] ✱ *méltatlan ~. 1669:* Minthogy azért méltatlan praesumptiok miatt szenvedem az sententiázást, hiszem, Istenem megszán engem [TML IV. 603–4 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *nagy ~. 1670:* az Incta(na)k nyilva(n) valo boszorkánysága felől ne(m) docealnak, mind az által, mint hogy reportalnak oly vilagos Circumstantiakat ... mellyek ne(m) kiczin p(rae)sumptiot importallnak az Inct(ana)k boszorkanysága, és bűjős bájoskodása felöl ... az nagy p(rae)sumptio alol tertio se eliberallya magát intra octava(m) [Kv; TanJk II/1. 724–5].

2. vélekedés; părere, opinie; Meinung, Ansicht. *1664:* ellenem való rankorábúl írt levele Kegyelmednek, nem írhatom, nehezen nem esett volna, melyekre való választételemet halasztottam ... Úgy hitetettem el magammal, azon Kegyelmed írási csak maga praesumptiójábul lettenek, mivel nekem azokban némelyikében sem hírem, sem tanácsom [TML III, 128 Teleki Mihály Veér Györgyhöz].

pribék I. *fn* **1.** hitszegő, áruló; trădător; Verräter. *1612:* (Geczy András) ne(m) tekintue(n) sem Istent, sem az nekünk valo kötelesseget, sem penig az keresztyensegnek romlasat, mint affele Pribek, hüttötlen Ember sok hamis practicaj altal mind magúnk, s mind Orzagúnk dolgait, hátra hagyuan magat promóúealta az portan, szep vegh hazainkat Töröknek igirte és haddal indult reank [PLPr 73 fej.]. *1662:* Én Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janós Deák ... az keresztyénséghnek termeszett szerént való ellenségével az Poganyokkal eggyet értettem minden romlásaba(n) ennek az földnek, rablásokba(n), égetésekben ... társok volta(m), az Pogányok(na)k Ármássá löttem ... Mely Jstentelen és keresztyénj termeszet ellen való lator Armasságomért ... meg fogattatvá(n) ... erős foghságba(n) tartattam ... halálra mint affele Pribék megh sententiaztatta(m), exequaltatnijs akartak ... folyamodta(m) az Nehai Tekéntetes és Ngos Barcsai Sigmondné Aszszonyomhoz; hogy ... váltana megh az haláltul [Monó Sz; BK]. *1663:* egy emberséges ember sincs Erdélyben, ki az keresztyének jovát nem kivánja elmenvén az kételenítő török fegyver nyakokról, bizony szabadoson szólnak; van egynehány pribék, de megveri Isten őket nem sokára [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. martalóc, útonálló; bandit; Bandit, Räuber. *1671:* Hogy a' Pribékeket és ármásokat s' egyéb czégéres vétkekben élö Latrokat-is ez után a' Faluknak lakosi ne lappangtassák dugassák, annál inkább mellettek fel-támadni ne mérészellyenek, hanem inkább ... azon hellyeknek Tiszteinek értésekre adgyák [CC 52]. *1672:* Az vistai molnáromat két török, vagy pribék az éjjel elvitte az malombúl [TML

VI, 242 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1736:* Mentünk szent Péter és szent Pál napján az bácsi templomhoz is ... az fejedelem németjeiben fegyveresen felesen kísértenek, mert félelmes vala mind az váradi töröktől, mind az pribékektől [MetTr 434–5].

II. *mn* **1.** hitvány, gazember; ticălos, nemernic; niederträchtig. *1619:* ezt mondá Mehmet pasa, hogy: Csudálom én az én atyámfiát, hogy azféle pribék bestye kurvafiának hiszi el szavát [BTN[2] 180]. *1660:* Az pribék papnak az gratiát megigérheted [TML I, 494 II. Rákóczi György Teleki Mihályhoz]. *1663:* Tudode 1662 esztendőben Koraczo(n) utan ket hettel mikor Nagy Janos V(ra)mat az pribek armasok ell vittek, ha az szovarosi Gergely pap akkor ott lött volna es szajabol hallottade hogy velle kerkedez volna hogy öiis ott volt es ha az armasokkal tarsalkodotte [Szék SzD; RLt 1].

2. semmirekellő; netrebnic; nichtswürdig. *1676:* Az melly Pribek varro inast fogattunk volt varrani Kato szamara annak attunk volt ... flo. 4 [Beszt.; Törzs].

3. *szitk* alávaló; josnic, infam; nichtswürdig. **Szk:** ~ *anyja. 1780:* jo szerentséje Baszom a pribék Annját, hogj a Csejébe nem kaptuk [Etéd U; Pf].

◇ **Szn.** *1578:* Bribek (!) Janos [Kv; TanJk V/3. 169a]. *1590:* Pribek Gergelj [Szu; UszT]. *1597:* Pribek ferentz [Kv; Szám. 7/XII. 123]. *1614:* Pribek Jstua(n)ne pix [A.csernáton Hsz; BethU 297] | Pribek Peter pp [A.boldogasszonyfva U; i.h. 171] | Pribek Andras pix. Pribek Istúan pix [Telekfva U; i.h. 115]. *1625:* Pribek Jstwan [Kv; Szám. 16/XXXIV. 16]. *1640:* Pribek Simon [Szevesztrény F; UF I, 753]. *1677/1681:* Pribek Mihaly [Vh; VhU 473]. *1687:* Pribék Farkas [Bádok K; BHn 23]. *XIX. sz. eleje:* Maria Pribék [A.csernáton Hsz; HSzjP].

◇ **Hn.** *1699:* Az Pribek Lokja mellet (sz) [Petek U; EHA].

pribékez pribéknek nevez/szid; a spune cuiva/despre cineva că este ticălos/nemernic, a face pe cineva nemernic/ticălos; als Schurke nennen. *1688:* Colosváratt külső Magiar uczáb(an) lako Miklosi Daniel ... magamat és feleséghemet sok emberek hallottára szidalmazott pribékezett, diffamalt, kurvázott, sok illetlen szókkal illetett [Kv; TJk XIII/1. 341].

pribékség hitszegés; ticăloşie, mîrşăvie; Treubruch, Treulosigkeit. *1670:* Az debreczeniek nagy latorságokat Naláczi uramnak írt levelembül Kegyelmed megérti, mely nagy pribékséget cselekedett az az kutya birájok [TML V, 608 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prices 1. egyszerű deszkafekhely; prici, pat de scînduri; aus Holzbrettern zusannebgefügte Liegestätte. *1808:* vétettetett a Várda Ház Pirittseire 15 szál ordináré deszka [Kvh; HSzjP]. *1827:* (A) Katona Albert Mártonra tántorodott — ezért Albert Márton őtet kétszer pofon vágta, és a' pritsre le ültette [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110]. *1840:* Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen haza jövén, — rab Kováts Gyurit a' tűszej melletti pritsröl le lökte | Bátori Györgyné ... merőbe tagadja — hogy részeg nem volt, — 's tagadja azt is — hogy Kováts Gyurit a' kementze elött levő pritsröl nem lökte le [Dés; DLt 36/1841] *1844:* A' rabok szobaiba tsak prits van [Dés; DLt 1285]. *1848:* a Nms Város Tömlötze számára égy Pritsnek az el készittesiért ... égy pengő forintot fizetett légyen | Ött heverő divánt (Prittset dészka párnástul) hat véset kemén fa Lábokra enyvezett plattokra égy őlős hoszszuságut [Dés; DLt]. *1850:* Egy prics, egy pokrocz [LLt].

2. egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. *1843:* Egy pritsre négy uj struplit tettem 2 Rf. Egy pár talpalot attam 24 xr ... Egy nyeregre két uj struplit tettem 1 Rf [Kv; Újf. Nemessányi András szíjgyártó kezével]. *1846:* égy pritsre égy ujj strajelit (!) tettem a másikat meg bereltem másfél arasznyira, égy farmatring tartot tettem ... két hámot re(peraltam) [Kv; Újf. 1].

Frecskay 303 a nyeregfajták között említi egy *lapnyereg* nevűt, melynek német neveként a *Pritsche* szót adja meg

Szk: *ánglus* ~ *1814:* egy Anglus Pritsért és ahoz valo Nyereg Szerszámért fizettem 66 Rf 65 xr [Dob.; BetLt 1] ✱ *magyar* ~. *1842:* egy magyar és egy német Prits, minden hozzá valo szerszámaival [Csekelaka AF; KCsl 3] ✱ *német* ~ → *magyar* ~.

priccses nyereg egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. *1820:* Egy prittsés nyereg kengyellel, és le kötöjivel [Mv; MvLev.].

priccsnyereg egy fajta nyereg; un fel de şa; Art Sattel. *1835:* Egy prits nyereg tarka nyereg alá valoval [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1849:* Egy prits nyereg kengyel szijju, és vas 50 Rft [Görgény MT; Born. G. XXIVd]. *1850:* Egy prits nyereg szerszámostol [Dés; DLt 776]. *1859:* Egy prits nyeregre három Darab és szegezés 20 xr [Kv; Újf. 1].

Szk: ~ *kantár. 1849:* Egy ujj prics nyereg kantár [Dés; DLt]. *1850:* egy derék prits nyereg-kantár, s egész lovagló készlet 35 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

prietyen barát; prieten; Freund. *1755:* az embert nem mindenkor bocsátotta bé a Házba, ollyankór mindenkor az eő Prietyennyei voltanak nálla [K; Told. 3a Franciscus Egyed vall.].

prikulics lidérc; pricolici, vîrcolac; Alp, Mahr. *1838–1845:* prikulics: „Prikulics" (román „prekulicsu") boszorkány, lidérc, miról hiszi a nép, hogy mint Proteus minden állatalakot képes magára fölvenni [MNyTK 107]. *XIX. sz. m. f.:* A benülő asszony nyujcson fél a körtőbe nyásba szurva égy csonka séprüt, különben a pirkoricz (!) a szép gyerméket égy nagyfejü, nagyhasu, rövidlábu kölyökvel cseréli fel [Hosszúfalu Br; Nyr IV, 557].

Szn. *1857:* Moldován Mári Prikulitsné [Bh; RAk 155].

príma elseje; întîi; erster Tag des Monats. *1835:* minden Hónap kezdete körül tőllem szorgalmatoson kérdi: Mikor lesz prima [Zsibó Sz; WLt].

Szk: ~ *áprilist megjárja. 1674:* Az szegény Inczédi valóban megjárta az prima Aprilist, mert most halva fekszik [TML VI, 566 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *(a)* ~ *áprilist (meg)jártat(ja). 1665:* Mi velünk Uram, az az tökéletlen pasa valóban megjártatá az prima áprilist [TML III, 469 Ebeni István ua-hoz]. *1678:* Ktek talán tsak tréfára akarja venni a dolgot, s prima áprilist akar velünk jártatni [EOE XVI, 259].

primarietás elsőség; prioritate, întîietate; Priorität. *1711:* Ha hogy azért akarki ... magának primarietast vendicalna maga nagyzásával más(na)k ... kárát munkálodni ... csak

akarná is ... pénzének le tételével amovealtassa [Dés; DLt 489].

primárius I. *mn* **1.** ~ *diák* első diák, a diák-esküdtszék tagja; membru al juriului format din elevi; erster Schüler, Mitglied des Schülergerichtes. *1758:* Legelső pracceptorom volt Éltető András, igen nagy, jóforma, erős ember, primarius deák, azután zilahi nótáriusságában hala meg [RettE 61]. *1789:* Hogy nehai b. e. Tektes Magyarosi Beniámin Ur ... Tiszts Tudos Imreh Ferentz Uramtol, akkor Nagy Enyedi Primarius Déáktol, nékem Kamarás társamtol Lévált légyen költsön 60 idest hatvan Forintokat, és Zálagul valami joféle gyöngyöt hypotékált, ezt igen jol tudom [Sárd AF; DobLev. III/666].

2. ~ *koakvizitor* első/fő közszerzeményes/szerzőtárs; coachizitor principal; erster/Hauptmitverfasser. *1792:* Ha mit doceál a praetendens Aszszony hogy primarius Coaquisitor lett volna Nehai édes Attya Ura, és Mogyorosi Iusra investialtatott a Coaquisitio, igen is az Investitura(na)k fele részszét jo szivel léválluyk [Ne; DobLev. IV/701].

II. *fn* szobafőnök a kollégiumban; responsabil de cameră într-un colegiu; Stubenaufseher im Kollegium. *1870 k./1914:* Primárius: minden szobában egy, a lakók közül legidősebb (tanulási fokozatra) vagy éppen esküdt (juratus) volt a szobafőnök ... Felügyelt a szobában a napi rendre, tisztaságra | Az ajtótól jobbra eső ablakfelőli szögletben volt a primárius ágya, asztala; balfelől a secundarius ágya, asztala [MvÉrt. 33–4, 15].

prímás hercegprímás; primat, primaş; Fürstprimas. *1823–1830:* Az elektor vagy papi választó fejedelem volt akkor Maximilián, II. József császárnak testvére, kinek is coadjutora, báró Dalberg itten Erfurtban lakott, akit Bonaparte azután <a> Francia Birodalom prímásává tett volt [FogE 245].

prímásság (herceg) prímási tisztség; funcţia de primat/primaş; Funktion als Fürstprimas. *1782:* (Károlyi Antal) Olaszországba küldetett volna hét esztendei exiliumba, a fiát pedig primásságra vagy micsoda nagy papuraságra emelte őfelsége [RettE 418].

primiciás első mise; prima liturghie a unui preot catolic proaspăt hirotonisit; erste Messe des neuen Priesters. *1823:* Az uj Pap Floriánnak Primitiássa tartásakor 1 kupa Aszszu Szőlő Bör [Déva; Ks 106. 131].

primipila lófő rendű székely asszony; femeie din rîndul primipililor, soţia unui primipilus; Szeklerfrau vom Primipilusstand. *1606:* Breda (!) relicta Stephani Abronfalui Primipila[a] [UszT 20/111. — [a]Vallja]. *1698:* En al Csik szeki Szent Simoni Nehay Lacz Balas primipilus Relictaja Georgj Ersebet primipila testemben mint illien nyomoru gutta útött Ember beteges de Istennek hala eszemen es jo elmemen leuen ... teszek testamentaria dispositiot [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27. I/44]. *1728:* Bartos Andrásné Márton Ágnes primipila Annorum cir. 28[a] [Altorja Hsz; HSzjP. — [a]Vallja].

primipiláris lófői; de primipilus; vom/aus dem Primipilusstand. **Szk:** ~ *státus. 1765:* Constal az Instansnak Primipilaris Statussa azért ha elegedendő Darabontok talaltatnak Siménfalván á Biroság és Polgárság viselesre, á Biroság és Polgársag viselestől absolvaltatik [Usz; Sf].

primipiláris levél lófői kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii de primipilus; Brief/Urkunde über Privilegien des Primipilus. *1803:* advan nehai nagy Mojses János Szabo Miháljnénak egy kitsid ben valot, meljet mostanis Szabo András uram bir egy kitsid kün valoval együt ... azon kisded <ben> valo pedig Tordai jus volt a Tordai familia Primipiláris leveléből mais meg lehet látni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Tordai Samuel (77) vall.]. *1807:* A Primipillaris Levelivelis magán nem segithet legkissebbenis a Panaszlott, mert a tsak Copia [Aranyosrákos TA; i.h.].

primipilátus lófőség, lófői kiváltság; situaţia privilegiată a unui primipilus; privilegierter Stand des Primipilus, Primipilat. *1612:* Mi hiuunk az uitezleo Uzoni Beldj Kelemen ada ertesünkre ielentuen hogi egi Csiki Szentgeorgy Jmreh Peter neuu iobbagia mi teollunk, nem tudank miczioda szin alat, Primipilatust extrahalt uolna [BLt 3 Báthori Gábor fej.].

primipilus lófő, lófő rendű személy; primipilus; Primipilus. *1593:* Chizer Balas Palfalwj primipilus [UszT 10/90]. *1595:* Valentin(us) Hannagj de Malomfalúa primipylus [i.h. 10/40]. *1614:* Primipilus nincz egynel teób. Imreh Dauuid; azis budoso [Bodos Hsz; BethU 210]. *1641:* Mü Mihaczi Demeter Illieffalui mostan Sepsi Szeknek Vice kiraly biraja, es ... Ereszteueny Istuan ... primipilus ... keozul eligalt birak [Kp I. 53]. *1656:* Mü Szabo Thamas Nob. es Balint Janos primipil(us) kik az ide alab megh irt dologban fogot birakok vagiunk [Bikfva Hsz; BLt]. *1667:* Janos Deak alias Gall primipilus mosta(n) Jllyefalui Schola mester [Hsz; BLt 3]. *1671:* Székely Atyánkfiai-is jelentik, hogy ... az hol elégséges Darabantok voltanak, azok viselték a' Falus Biroságot, a' hol penig azok nem voltak az Primipilusok-is viselték [CC 36]. *1710/1792:* Albisban ... jövenek mi elönkben illyen betsülletes Szemelyek, Testvér Atyafiak, ugymint Tiszteletes Etzken Samuel Pap Uram mostan Hunyodvármegyében Kéméndi Praedicator ... és ... Etzken György Uram mint Vér Atyafiu, Primipilus [Albis Hsz; BLev. Transs. 29]. *1773:* Csik várdöthfalvi Petres Mattyas primipilus actualis cántor [Szentkirály Cs; EHA]. *1784:* Csíkjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hítta csíkjenőfalvi Biro Albertet ez okon[a] [Jenőfva Cs; RSzF 259. — [a]Köv. a részl.]. *1809:* Én Királlyi fő Kormányozo, a Királyi Guberniummal egyet értöleg ... minden Armalistákat, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arrol bizonyossá tészem, hogy mihelyst ök a közelebbröl tartando Gyirás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak ... azonnal az adozo Tabellákbol jövendöre nézve lejendö kitöröltetések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II]. — L. még CsVh 78, 82; RSzF 101, 107, 109, 123, 138, 143, 213, 228.

primipilusi lófői; de primipilus, din rîndul primipililor; aus/vom Primipilus-Stand. **Szk:** ~ *rend. 1794:* Ez elött valo napokban alázatos Instántiánkot nyujtottuk vala Nagyságtok(na)k elcibe az köztünk lévö Armalistáknak velünk nem szolgálása iránt; a' melyre kegyes válaszát vettük Nagyságtok(na)k ... H Almási Lakosok ugy mint Primipilusi és Colonus Rendek [Szu; Borb. II] ✱ ~ *személy. 1728:* Mük ... Szent Ersebeten Lakok Majzos János nagyob es Hajdo János mind ketten primipillusi nemes szemeljek ... Mikoron volnank ... az Szakacs György nemes Szemelj hazanal, jöven mü ellönkben ... Szakacs György es Bodo Pal Dara-

bont szemelj Szent Ersebetiek, ada mű előttünk Bodo Pal ... Egy Darab szanto földet Zalogara [Usz; i.h.].

primipilus-rend lófő-rend; rîndul primipililor; Primipilus-Stand. *1844:* a ... bizonyitványbeli „Lovag" egyéb aránt elég tiszta Magyarságu ki fejezés alatt nem más mint „primipillus" rend értetik [UszLt XI. 85/1. 8].

primipilusság lófőség; situația privilegiată a unui primipilus; Primipilat, privilegierter Stand des Primipilus. *1741:* Tamás János Fiai Tamás András Tamás Mihaly Tamas István Primipilussagok iránt az Darabontok Contradicaln(a)k [Lövéte U; UszLt XII. 86].

primipilus-személy lófő-személy; persoană din rîndul primipililor; Primipilus. *1794:* Mü ... Szent Ersebeti ide a láb subskribált primipillus Szemelyek Adjuk a mi igaz hitünk Szerént valo testimonialis Levelünket Arol hogy ... hírt tévenk hogy Ő kegyelmek meg jelenjenek a közelebb következendö pénteken A Nemes Kereszt Ur fi Szekben Kereszturat hogy valami Déli barátomot (!) meg halgossonok [Usz; Borb. II].

primogenitura elsőszülött; întîiul născut; Erstgeborene(r). *XVIII. sz. eleje:* Neha az Attyak Szep Leanyokot Joszágra Gazdaságra nézve megh vecsemedezet Familiaba adgyák, ès ă Primogeniturája kolontoson esik, de az után per Curiositatem resuscitállya ă Familiát [JHb 17/10 lótartási ut.].

princ herceg; prinț; Prinz. *1736:* A békesség minden bizonnyal meg van a Franczia és a mi Urunk között Isten(n)ek hálá és Princ Conde jö Bécsbe, a ki ott fog szünnelen residealni a Franczia részről [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből].

Án. *1811:* Printz[a] [ÁrE 134. — [a]Ménló]

principális I. *mn* **1.** fő, elsőrendű; principal; Haupt-. *1793/1794:* a Commissio a' jelen lévö Compossessorokkal ... meg indulván a' fennebb specifice le irt három principalis Nyilakot ... a' három részen lévö Compossessorok(na)k birodalmában botsátotta a' Nyilak szerent [M.bagó AF; DobLev. IV/139. 22]. *1794:* mitől esik jol nem tudhatom, hogy ugy reá estenek mindenek, és kivánnyák el pusztittani, A Felesége is ennek principalis oka [Déva; Ks] | Az egisz verekedésnek Principális oka Veres György volt [uo.; Ks 79. XXVI. 10]. *1811:* ezen ... Helységben egész határ Osztály Celebráltatván ... a Felsö Határon lévö Fordulo a Geometra Ur által öt principalis Lineakra fel is osztatván, minékünk is ... négy Antiqua után jutott hat Szánto Táblánk [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ *aktor* elsőrendű felperes. *1770:* 16–17-ma et subsequentibus diebus voltam a tótfalusi erdök osztására. Szilvási János ... kiváltván azt a részt, melyet eddig gr. Kornis Zsigmond úr bírt, volt a principalis actor [RettE 241] ✱ ~ *inctus* elsőrendű alperes. *1738:* a Szöts Czéh vagy az Principalis Inctus ... praemonialtatnak, hogy afélc enormis büntetéseket evitallyanak [Torda; TJkT I. 172].

2. elsődleges, eredeti; originar, inițial; original, primär. *1669:* küldené Kegyelmed bizonyos emberét ... Késmárkra, hogy az ott való híres doctor csinálna olyan alkalmatos eszközt ... hogy akár ételben, akár italban tétetödnék, munkálódnék akármelyikben egyaránt, csakhogy vagy felettébb való keserűségével vagy édességével az ételnek vagy italnak maga principalis ízét ne rontaná el [TML IV, 489 Székely László Teleki Mihályhoz].

II. *fn* **1.** feljebbvaló, felettes; șef, principal; Vorgesetzte(r). *1585:* Paxij Caspar vallia, Dabo leorincz es Tamas az Jstenert kert engemet hogy az eo Atthiokfiat ky eresztessem az principalissal kezessege(n) [Kv; TJk IV/1. 442]. *1600:* Bizonittchyak megh azt hogy mind vttjokban, s mind penigh az Varoson az megh holt legeny es teob tarsay Attanak okot az haborusagra, eok magok mentsegekbe oltalmaztak magokat In c(on)trarium az megh holt embernek principalisys bizonittchyanak mindeneket [Kv; TJk VI/1. 454]. *1614:* az ő Principalissj it in facie sedis Judjciariae Orszag törüenye szerent Jurallyanak azon, hogy azokat az Leüeleket az en Uram Boldisar Deak atta nekik [Kv; RDL I. 8]. *1720:* Méltoságos Ur Branitzkai Jasika (!) Imreh Uram eo Nagjtsaga ... Szokot jussamat meg adván mint Szolga bironak, Nemes Thorda varmegje Méltoságos Fő Ispánnja mint principalisom kenszerite eo Nga hogj menjek el ... Oláh Rákosra [T; JHb XIII/65]. *1761:* Az Utrizalt napon en Conscribaltom Melgos B. Principalis Urammal a mit ott kaptom [Branyicska H; JHb XXXV/45. 8]. *1782:* a Praefectus ... ha láttya a keze alatt valo Tisztek(ne)k korhelsegeket s insinceritassokatt tartozik azt mindenkor Principalissának meg jelenteni [Thor. XX/4]. *1784:* kelletvén ... egy olyan Diáriumot tartani, a' melyben minden némü Traktirsághoz való Erogatiojikot, és Perceptiojikot ... fel jegyezni tartoznak: Ezen kőnyvet ... Mgos Principalisoknak ... producályák [Told. 16/87]. *1804:* a szegény Birois ugj meg szokta nehai Principálissátol az italt ... hogj szinte el ázik a világrol [Ádámos KK; Pk 5]. *1808:* Más nap reggel ... a Vetőbben mentem Principalis uram számára mint kötelesse [Déva; Ks 119b]. *1828:* Principalisom Groff Rhedei Adam Uram ... Pánczelcsehenn edj Pap Tyimofia Nevü Colonussa igen jo farago szolgáját a Falusiak el fogták Thironak aki már negyven esztendös Ember vagyon [Doboka; BetLt I Kis István Vajna Istvánhoz].

2. (városi) elöljáró; principal (al orașului); (städtischer) Vorgesetzte(r). *1605:* akar kihez is, úgy mint tellyes Executorok menyenek ki ha à fel, ky az Jokba(n) vagyo(n) relúctal, és ellenkezik, tehat az Öszto Byrak az Princypalissal eggyüt adgyak hirre, ö kgmeknek Tanaczúl [Kv; TanJk I/1. 499]. *1734:* Nemes Dées Varossá(na)k Csatany nevü Falujabol hami lábos Marhák ... el vesztenek ... a Nemes Város Principalissaj eö kglmek a Karosoknak hittel ammire mernek mondani karokrol Csatánnal fizettessék meg [Dés; Jk 448b]. *1738:* Procurator Nztes Simon István ö kglme ... Város dolgáb(an) mikoron jő, akkor is a Principalissai tartoznak Succurálni [Dés; Jk 449].

3. megbízó/meghatalmazó személy; persoană care împuternicește pe cineva pentru a face ceva; jn mit etw. betrauende Person. *1673/1681:* Az Supplicans Iro deakja bar iol megh gondolna, az Supplicatioban mitt irjon, es mint exponallya az dolgot, bar most eleb olvassa vala megh principalissanak igassagát, s külömben talalta Volna az dolgot lenni, az mint exponalta [VhU 463 Thököly Imre vál.]. *1677:* Ha valamely prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causajában principalissának ... a' Fiscalis Director procedallyon az ollyan ellen [AC 209]. *1710:* A belgák residense az ő principálissinak levelivel együtt a császárhoz felmegyen és nagy bátran a levelet megadván, azt mondja a császárnak: „Szentséges római Imperátor, az én hatalmas principálisaim, a belgiumi ordók, felette igen

álmélkodnak a Felséged dolgain" [CsH 98–9]. *1841:* Minden plenipotentiarius ... köteles mindent elkövetni, ã mi principalissa és ennek maradékaira nézve Szerentsés és boldogito [Asz; Bosla. Fülep András assz. kezével].

4. munkaadó/alkalmazó gazda; patron, stăpîn; Arbeitgeber. *1831:* Gellérd Abel (34) ... Deés Akna felöl a' Déési Határ szélben levö fogados ... val ... Nehai Principalisomnál, Bor Arendator Czetz Vártán urnál itt benn lévén, dolgaim be végzése után hazafelé indultam [Dés; DLt 332. 11]. *1846:* A' Déési Betsületes nemes Szabo Czéh ... anélkül — hogy Principalissam panaszolt volna a' nemes Czéhnek müvhellyéböl fel tiltatt 's más müvhelybe rendeltek [Dés; DLt 850] | Kereskedö Kremer Samuel Jnassa Nagy Sándor ... val ... Láttam principalisom bóltyából hogy Darvas János jött a' mészár székek felöl le felé [Dés; DLt 530/1847. 8].

5. kezdeményező; promotor, iniţiator; Anreger, Initiator. *1676:* Az gyüléskor holmi privatumok csendesítették némelyek részérő́l, de az principalisok soha azt fúvni, coholni meg nem szünének [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1740:* a veszekedes(ne)k Principalissa, és minden ok nelkül valo inditoja a Serelmes Kováts Samu volt [Torda; TJkT I. 181].

6. pártfogó; protector; Protektor. *1870 k./1914:* Principalis: nagy név, fontos név, sokszor döntö név (protectio) a deák, teologus és jogász életében — a régi alma materes időkben ... Voltak kosztos, pénzes, teljes ellátással és pénzzel is honoráló principálisok ... kik a privát pécit vakációra is kivitték magukhoz; hol a szegény deák legény ... a principálisa házánál mint családtag szerepelt [MvÉrt. 34–5].

principális asszony úrnö, akivel szemben vki alárendelt szolgálati viszonyban van; stăpînă; Dame, der gegenüber jd untergeordnet ist. *1785:* Széki Teleki Adámne B. Vesselényi Mária Aszszony ö Nsága N Nyulasi Gondviselöje Nemzetes Nagy István Ur(am) ö Kegylme igéré ott in facie Loci hogy az egész Summát Ki fizetni Principalis Aszszonya parontsolattyából Kész és az egész Monosteriát Kezéhez vészi [Nagynyulas TA; TKI Kis Solymosi Simon Peter szb kezével].

principálisné úrnö, akivel szemben vki alárendelt szolgálati viszonyban van; stăpînă; Dame, der gegenüber jd untergeordnet ist. *1798:* Fogadtam meg Mlgs Groff Principalisne Aszszonyom Mlgs Groff Betlen Samuelne aszszony Szamára esztendeig Frajnak Radnotfai Nms Albert Josef Uramnak az Leányát Albert Márist [Banyica K; IB. Gombos István tt kezével]. *1801:* ezen ujj Contractusnak párját ki vitte az Plenipotentiariussa, hogy az Principalisnéjával subscribáltassa [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár nyil.]. *1823:* én az én kötelességemet most is úgy kívánom folytatni, és az Udvar Betsületét mostis ugy kívánom fenn tartani mintha ö Nagysága mostis élne, és mínt ha nékem mostis Principalisnem volna [Alpestes H; Told. 7] | nem szégyenli ily beteges Principalisneját boszontani [Mv; TGsz 17]. *1837:* a principalisné aszszonyom ... bé vitt Kolosvárra ... egy ezüst csengetyüt [Doboka; BetLt I Pákei Danielné Benkö Susánna (40) dom. bíróné vall.]. *1850:* Mlgos Principálisné Aszonyom Sándor Jánosné [Sárd KK; WassLt].

principátus fejedelemség; principat; Fürstentum. *1705:* Olyan hír is jött most, hogy Fehérvárott nagy lövés lött volna. Ki azt mondja, hogy valamely odaki esett victoriának az örömét lütték, ki azt, hogy a békesség örömét lütték, ki azt, hogy Rákóczi uram[a] érkezett bé, oda a principátusba béülvén [WIN I, 474. — [a]II. Rákóczi Ferenc].

Szk: *hereditárius ~. 1717:* Mivel a keresztényi igaz ügy és a mellett felséges urunk és fejedelmünk eddig győzedelmesen vitézkedö fegyverinek boldogulását isten maga kezin hordozza ... elhisszük és hogy felséges urunk ezen hereditarius principatusának conservatiojára atyai és elegedendőképen gondot visel, azt is bizonyoson tudjuk [SzO VII, 226].

principia alsóbb iskolai osztály; clasă din cursul inferior; untere Klasse in der Schule. *1736:* Udvarhelyen ... volt két mester, egyik syntaxist, grammaticát tanított, az másik principiát [MetTr 435].

principista 1. alsóbb osztályos tanuló; elev din clasele inferioare; Schüler aus einer unteren Klasse. *1736:* Akkor penig nem hitták az mestereket ugy hogy: rhétorok mestere, syntaxisták mestere, principisták mestere, hanem nagy mester, középsö mester, kis mester | volt egy kis bolt, abban tanították az syntaxist és grammaticát, az szép kis világos bolt vala; az mellett volt egy más bolt, az kiben tanították az principistákot és kis gyermekeket [MetTr 427, 430–1].

2. fejedelmi ösztöndíjas tanuló; student (la teologie) care beneficia de o bursă acordată de fundaţia princiară; Schüler mit fürstlichem Stipendium. *1870 k./1914:* Principista: azokat hivták igy, kik kitünö bizonyitvánnyal mentek theologiára ... s a fejedelmi alapitványnak részesei lettek ... ingyen szállás, tandíjmentesség ... évnegyedenként 25 frt pénz. Stipendium, beneficium principis [MvÉrt. 36].

princípium 1. alapelv, vezérelv; principiu, idee de bază; Grundprinzip. *1804:* a fellyebbekb(en) meg allíttatt principiumok szerint köteleztettnek az Osztozo Felek mind az Ingo, mind az Ingatlan Jokra nézve a Nyilakot ki dolgozni, az adaequatiot meg tenni [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 6a]. *1818:* ezeken az erötelen s ã valósággal ellenkezö Principiumokon fundálván meg Kedves Öcsém Ur(am) további felelettyeit, önként következik hogy kéntelenek lészünk ã magunk jussunkat és részünket a maga uttyán ki keresni Kedves ötsém Ur(am) keziböl [Szentbenedek AF; i.h. V/1014 Mohai Lőrincz Dobolyi Sigmondhoz]. *1832:* némely idegen Birtokatlan Demagogusok, itten meg jelennek, és ököllel kivánnyák a jelenlevök fejekbe a rosz principiumakat be verni [Ne; KCsl 6].

2. felsöség, (vkik felett) uralkodni vágyás; superioritate; Machthaberei, Superiorität. *1662:* Az új fejedelem tisztihez akarván fogni, Gyulai Ferenc megakadályozza. Kinek princípiuma, faggatózása, búsongása, tanácskozása az ország parancsolatára elsö hideg válasza, arra a káptalanok jövendölö feleleti [SKr 392 Tartalomjelzö fejezetcimböl].

princ-metál vmilyen ércvegyülék; un anumit fel de aliaj; Art Erzlegierung. *1768:* Printz metalb(an) foglalt Nyomisma (!) 4 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

Szk: *~ csengetyü. 1801:* Egy Réz ütöjü fa nyelü Printzmét (!) tsengettyü [Vargyas U; CsS] ✱ *~ gomb. 1787:* Egy fekete Bárány böröl prémezet Frantzia kek Poszto viseltes férfi mente printzmétál Gombokkal, és pikkellyekkel Hf 8 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 4] ✱ ~

gyertyatartó. 1746: Két princz metall gyertyatartó [Vargyas U; DanielAd. 256 br. Daniel István ingóságjegyzéke]. *1793:* Ket printzmetal gyertya tarto [Kv; TL Conscr.] ✱ ~ *kanál. 1746:* Egy csonka princz metal kanal [Vargyas U; DanielAd. 257 br. Daniel István ingóságjegyzéke] ✱ ~ *pikkely* → ~ *gomb.*

prinszora csapda; prinsoare, capcană pentru animale; Falle. *1755:* mikor azon örökséget nagy erdőből irtani kezdettem, két le tsonkált fa felett valami prinszorát nem tapasztaltam, azt se tudom Csertézálás volté, vagy egyéb uton esett azon két fa le csonkázása [Balsa H; GyK. Thordasán Davidutz (60) zs vall.].

prior perjel, rendfőnök; prior; Ordensvorsteher. **Szk:** *páter ~. 1726:* Az Tővissi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt az felelet Hadnagj Uramtol nékem nem paranczol az Pater [Ne; Ks 90].

prioritás elsőbbség; prioritate; Priorität. *1599:* Nob: Lucas Trauzner ... fatetur. Mikor az Danchyak Lórincznek es Geletit Istwannak Statualtuk Az Daroczy Peter fak (!) hazat Magiar uczaba(n) Akkor eode(m) tempore Mind a ket fel oth volt, senkinek semmy prioritast Az massík elót ne(m) Attribualtunk [Kv; TJk VI/1. 354a]. *1669:* mint viselte legyen magát Töppeltinus és miképpen attribuálta magának a prioritást [TML IV, 470 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. *1843:* Én Haszonbérbe Kiadó tartozom a' stipulalt esztendők lefoljása alatt a' Haszonbérlőt nevezett portiom csendes használatába meg tartani ... ha a Haszonbérlő Évek le foljta után, azt megint Haszonbérbe adó szándékom leénd, akkor is prioritássa lesz mostani Haszonbérlőmnek mások felett [Nagylak AF; DobLev. V/1248].

priskabőr vmilyen prém; un fel de blană; Art Pelz. *1581:* Három muszkva suba vagyon, egyik fejér priska bőrrel bérlett, másik veres mohar, harmadik csemelet azokat hagyom a húgaimnak [SzO IV, 76 Székely András végr.].

privál 1. vagyonától megfoszt; a deposeda de avere; enteignen, jm das Vermögen nehmen. *1586:* Kwn gaspart az Jozagtwl az terwjn es mijs priualnok [BK. Báthori István fej. rend.]. *1639:* Tudgiake hogi Bogati Andrasne Azzoniomtol mikor el foglaltotta volt az megh holt kgls Urunk az kaptalanok altal az Bogathi Joszagot es ahoz Tartozokat, az vtan kelletett eő kglmenek ketelensegh alat contrahalni miuel mindeneteol priualtak uolt es semmieuel ne(m) uolt szabad [T; WassLt vk]. *1735/1760:* Concludáltatott végezetre a falusi kösséget sem kivánván a Poss(ess)orok eő Ngok és kglmek, mod nélkült meg szomoritani, és minden beneficiumátol priválni ... Hogy ... lévén a Falunak két közönséges jo darab kaszálo Rétye ... az az falu közönséges szükségére ... mostis meg hagyattassanak [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. *1782:* A' Jobbágyot és Sellért felettébb valo szolgálattal ne terhellye[a], nevezetesen minden héten két két napnál többet, akár gyalog szerben, akár marhájával légyen töllők ne praetendállyon, s őköt az eddig birt vagyonotskájoktol ne privállya [Ne; i.h. III/569. 2b. — [a]Az árendátor].

2. vmilyen tisztségtől megfoszt, felment; a destitui, a elibera/scoate dintr-o funcţie; jn seines Amtes entheben. *1661:* elébbi Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) nemw nemw idegen indulattal uiseltetue(n), fiunkat Kemeny Simont azo(n) feö Kapitansaghnak Tiztiteöl priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tekentetes Nemzetes Bethlen Janos Uram(na)k [UszLt IX. 75/35 Kemény János fej. rend.]. *1677:* A' Mely Oláh pap ... más valláson valokat copulalna, vagy tudva, két feleségű embert ... Az Oláh Püspök ... Papságátol-is privallya, ha ugy fogják érdemleni [AC 15]. *1704:* Sárosi uram példája ... kiről specialis mandatuma volt őfelségének hogy aresztálják, tisztitől priválják és ellene törvényesen procedáljanak [WIN I, 131].

priválhat megfoszthat; a putea priva de ceva; um etw. verkürzen können. *1752:* Ngodnak elég hatalma vagjon az Hajdukon, szolgalattyok bériteöl is privalhattya s ököt valtoztathattya [Futásfva Hsz; ApLt 3 Dombi János Apor Péterhez].

priváltatás megfosztatás; destituire, eliberare din funcţie; Ausschließen (vom Amt). *1661:* elebbi Feiedelem Bartsai Akos Vr(am) ... fiunkat Kemeny Simont azo(n) feö Kapitansaghnak Tiztiteöl priualua(n), imponalta uolt annak subealását Tekentetes Nemzetes Betlen Janos Uram(na)k ... Noha ... fiunknak abbeli Tisztiteöl beöcstelenwl leött priualtatasa [UszLt IX. 75 Kemény János fej. rend.].

priváltatik 1. (vagyonától) megfosztatik; a fi deposedat (de avere); (des Vermögens) beraubt werden. *1607:* ha Az Jsten Czeffej Margit Azzont kegielmes gonduiselesebeól, Hazas tarsul eö kemenek nem rendelte volna Az sok kar vallasok es fogiatkozasok miatt, Jozaganak nagj rezeteol priualtatnj kellet volna [Ks NN 30]. *1630:* Suki Benedeknek alázatos keönyeörgésére megh engettwk, hogy iduezült fejedelem, prędecessorunktúl, és Vrunktul ... Colossi Só aknánkrul Vitâ duran(te), annuatim neki Conferalt száz forint ereő számu keő sókat, mellyektűl eddigh tizen négy esztendeők forgasa alatt priüaltatott, successiuis temporibus az Dési aknankrul fogyatkozas nelkűl exigalhassa [SLt A. 45]. *1677:* A' Jesuitai szerzet ... minden nével nevezendö joknak birodalmitol-is privaltatott | Lovak tartása, azokon valo járás, a' parasztságnak meg-engedtetik, hogy mások által azoktol nem priváltatnak, sem pedig érette meg nem büntettetnek [AC 8, 235]. *1726:* Ha ezen Testamen(tomb)an meg nem nyugodnának az en Edes Gyermekim, valameljik izgagát keresne: tehat az oljan gyermekem, minden acquisitumtol privaltassek [ApLt 3 Apor Péter végr.]. *1741:* a Szegénysèg maga minden napi sustentatiojara valo mediumaktolis privaltattvän ehvel halásra jutatt [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1747 k.:* (Aki bányát kezd) magát adgya Jobbágy(na)k; ha pedig annak magát adni nem akarná, Bányájától priváltassék [Torockó; TLev. 2/1]. *1748:* Maga sem tagadgj (!) az Incta Paráznaságát ... hohér ál(ta)l veszszövel meg tsapattassék és a' Városrol ki tsapattassék, de gunyájatol hohér ál(ta)l ne privaltassék [Torda; TJkT III. 210]. *1777:* ennekelőtte birtak a Ködmönössick a Konkojfalvi Határnak a Vale Kodminusuluj felöl valo részin egj néhány darab Földeket, de azoktol priváltattak mivel a Konkojfalviak ki verték öket belőlle [Körtvélyes SzD; JHbK LVIII 28].

2. (tisztségétől) megfosztatik/felmentetik; a fi destituit/eliberat din funcţie; seines Amtes enthoben werden. *1592:* Lazlo Matthias, Janos kiraliok Es Somliay Bathory Istwan vaida lewelej, hogy az eo Birodalmokban walahol vamok vadnak, Senki Coloswariakon vamot ne vehessen, Se Ares-

talhasson, hanem Coloswary Biro eleibe ieowen, fwstin kereshesse a' Coloswary Embert. Ha ki penigh ez ellen chelekednek, Annak mind vamia, s mind faluya el foglaltassek az varmegie Espani altal, ha az Espanokis el nem foglalnak tiztekteöl priualtassanak [Kv; Diósylnd. 58]. *1619:* Ferdinandus ... azt pretendálván, hogy koronázott királyok ő az cseheknek, és ha most priváltatott is az királyságtól ... eligálta magát az római imperatorságra [BTN[2] 355]. *1657:* disgratiában esék Nigron ... és az generálságtól is priváltaték [KemÖn. 46]. *1677:* (Ha a rabokat) a' Tisztek ... magok bocsáttatnák-el, vagy Jobbágyocká tennék, vagy megsanczoltatnák ... Tisztektöl privaltassanak [AC 130]. *1704:* kegyelmes urunk őfelsége kegyelmes parancsolatja, hogy tisztitöl priváltassék, arestáltassék[a] [WIN I, 174. — [a]Sárosi János]. *1710:* Rabutin törvényt láttat rája[a] a Gubernium-mal, tisztitöl, becsületitöl priváltatik [CsH 335. — [a]Boér Ferencre]. *1711:* a reformátusok ... tisztektöl priváltatának [CsH 94]. *1759:* privaltaték ... a főispánságtól [RettE 96]. *1791:* Papsági functiojatol privaltatott egészen [Sebeshely H; JHb].

3. (el)vétetik; a fi luat; genommen werden. *1687 k.:* Proventus Pastoris ... Esketö pénz d. 20 ... Temetö pénz kivel mint alkhatik. A' melly végzés ellen ha valaki reluctal elsöb(en) flor. 12. másodszor flor. 24 priváltassék [Moson MT; MMatr. 262].

privát 1. saját tulajdonú; privat, de proprietate particulară; privat, von eigenem Besitz. *1831:* Gróff Széki Teleki Imre Ur eö Nagyságának Kővár vidékén ... P. Hidegkuton peszte Csoroj nevezetű helyen lévö tiltott privát allodialis Erdőjét jol tudom [Hosszúfalu Szt; TKhf Drágos Dumitru (72) ns vall.]. *1840:* széna nélkültis maradánk, égy olyan határban ahol semmi privát kaszállo nintsen, lehetetlen tehát, ilyen környül állásokba elést adnunk [Kisnyulas MT; KLev.].

2. egyéni; privat, individual; privat, individuell. *1821:* Egy birtokos is Somboron a Ketskék iránt, semmi panaszt, Sohová nem kivánt tenni, Sombori István Ur is, koránt sem annak tekintetéböl, kivánt panaszolni, hogy abban valami különös kárát tapasztalta volna, hanem ... hogy az által a' Több possessorokon mintegy truttzolhasson; egész bizadalommal vagyunk az iránt, hogy az Felsöség illyen privat Ránchorbol támadott fel adonak kedvéért annyi Szegény Embert romlásban nem kiván hozni [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

priváta I. *mn* **1.** egyéni, saját; individual, privat; eigen. *1662:* Gróf Homonnai Jánosnak nagy sok levelei fogattatván el a mieinktül, mind császár, s mind a hadi tanácsok elött nagy invectióval vádolja vala a palatinust, hogy császárnak ollyan derekas hadaival semmi haszonra való dolgot végbevinni nem tudott volna, nagy részét ideveszt-vén az ármádának, ki csak maga priváta glóriáját, hírét-nevét keresvén, csak maga tanácsán járt volna [SKr 238]. *1777:* Gr. Kornis Mihály úr elkezdette volt a privata életet, de öfelsége magához hívatta s most actu Bécsben vagyon [RettE 380].

2. ~ *perszóna* magánszemély; persoană particulară/privată; Privatperson. *1667:* Ez, Uram, inauditum, articulust egy privata personának kivonatni merészeljen [TMI. IV, 29 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* nem jó nemcsak egy nemzetet, hanem még csak priváta nagy personát is mocskos szókkal becsteleníteni [CsH 77]. *1744:* az paraszt emberek ellen, akár Communitas légyen, akár privata Personák, nints más Competens forum, hanem a' Nemes Vármegyének Filialis Széke, melly vulgo Ispán-Székinek szokott hivattatni [WassLt Czegei Wass Adám kezével].

II. *fn* **1.** magánóra; lecţie particulară; Privatstunde. *1823–1830:* Délután 1 órakor classisban exponáltak, 2 órakor szabadon voltak, s magukra leckét tanultak, vagy expositióra készültek; 3 órakor classisban, négykor kamarában privátára, öt órakor elbocsáttattak[a] [FogE 124. — [a]A tanulók]. *1870 k./1914:* Privata: a magántanitó által adott tanitási óra [MvÉrt. 36].

2. illemhely; privată, closet; Klosett. *1829:* az Udvaron lévő kut, és priváta kitakarittásokra ... s' a.t. ment mind öszve 193 Rf. 34 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

privátáztat magánórát ad; a da lecţii particulare; Privatstunden geben. *1823–1830:* minthogy négy órakor a deákok tanítványaikkal privátáztattak, annál fogva két-három deák alig ment a leckéjére[a], hanem az írását leírván megtanultuk, s úgy cenzuráztunk belöle [FogE 140. — [a]Basa Istvánnak].

privátdiner magánszolga; slugă personală; Privatdiener. *1823–1830:* Egyik kamarában volt szállva egy bécsi báró, Busch nevű föhadnagy ... Ennek egyik karja meg volt löve és még nem volt begyógyulva. Sok fájdalmat szenvedett, s akarta, hogy vele időt töltsek ... Volt egy privát Dienere is [FogE 262].

privátim 1. egyénileg; individual; individuell. *1758:* mindennémű kaszálo, és Szánto földöknek (:ha csak az erdőböl valo, Irtasokkal vagy tisztogatásokkal privatim nem szaporitották:) egyenlö nagyságunak és kicsiségünek kell lenni mindenekben [Nyárló Sz; Mk III. XXIV/464]. *1786:* nem igaz az hogy az Thoroczkai Communitas vagy különös tehetössebb gazdak privatim a Határokan lévö Erdoket praedalnak [Torockó; TLev. 4/13 32].

2. személy szerint; personal; persönlich. *1618:* Hogy lehet ez az dolog így, ha ez az dolog mind így vagyon, hogy az fejedelem erröl nekem privatim nem írt? [BTN[2] 113–4]. *1655:* privatim kgld elöt insolent(er) diffamált légyen engemet Csepreghi p(rae)cise, mivel nem tudom, holot én igasságosson cselekettem véllek [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.]. *1748:* A' mi az én Nobilitasomat illeti ... ha nekem privatim arról Donatiom nintsenis, eö ipsö tamen, hogy Thordai ember vagyok, beneficii Privilegii communis Nemes embernek irathattam magamat ... másképpenis nem vagyok senki Jobbágya [Torda; TJkT III. 228]. *1813:* Eskettetett A Mgs Grof és Gubernátor ö Exja Császáz (!) kotsissa iſju Legény minek utánna privatim reconcilialt Krasznai Mihály a Nagy János Menyetske Léányával Ersébettel [Gyalu K; RAk 23].

3. szükebb körben; privatim, confidenţial; im privaten Bereich/Kreis. *1657:* azon reggel mindjárt audientiám lön privatim, senkit tolmácsnak is nem admittálván, csak ketten maradván szegény jámbor császárral, Ferdinandus secundussal [KemÖn. 104]. *1662:* Palatinus is mind privátim, s mind közönséges helyen nagyon inti s kinszeréti vala az evangélicusokat, hagynának most békét a religiónak, nyúlnának az ország megmaradására tartozó közönséges dologhoz [SKr 680]. *1823–1830:* privatim a maga házánál tanított[a] zsidó nyelvet, előbb a Josué, azután a Mózes első könyvéböl [FogE 140. — [a]Zilai Sámuel].

privatista magánszemély; persoana privată/particulară; Privatperson. *1736 u.:* engemet is azért a publicum bonumot egyenesen concernáló projectumért el akarnak vala veszteni a sok privatisták, ha a felséges Udvar decretaliter ne inhibeálja őket [MetTrCs 468].

privatizál magánzóként él; a privatiza, a trăi ca persoană privată; privatisieren. *1823–1830:* Enyeden absolvált az úrfi[a] ... Lett volt a királyi táblán supernumerarius adsessor, de lemondott róla, és ma privatizál | gróf Bethlen Imre lett volt itthon kir. tábla asszesszora, azután Küküllő vármegyei, végre Alsó-Fejér vármegyei igen activus főispán, hanem ... lemondván hivataláról, most privatizál [FogE 115, 243–4. — [a]Ifj. Szentpáli Elek].

privatizmus egyéni haszon; beneficiu individual; eigener Profit. *1736:* a be vejendő és bé-vétettetett borok pedig jók és italra alkalmatosok légyenek, alávaló bort semmi privatismusért; vagy respectusert bé ne végyenek Borbirák atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 460a].

privátlevél magánlevél; scrisoare particulară; Privatbrief. *1809:* A küldött más privát leveleket el utositottam [Kisbuny Szt; EMLt Katona lev.]. *1819/1831:* Csegezi Eleknek Csipkés Alberthez irt privat Levele az Hunyadi Rosália vesztegetése iránt de 27a Aug. 1805 [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1828:* kevés privat Leveleket kaptunk [BetLt 4 Hodor Károly lev.]. *1879:* Küldtem a Vas. Ujs.-nak is valamit, s Nagy Miklós privát levélben köszönte meg [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

priváttandíj magántandíj; taxă şcolară privată/individuală; Privatschulgeld. *1870 k./1914:* Promissio: régebb időben a kialkudott tanitoi sallarium, később a tanulók szülői által a priváttandijon felül s leginkább az osztály- és szaktanitóknak adott pénzbeli jutalom [MvÉrt. 36].

priváttanítvány magántanítvány; elev particular; Privatschüler. *1870 k./1914:* (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollegiumnál jurátusságot (osztálytanitó) s igy vagy ott, hol a theologiát végezte, vagy ott, az honnan theologiára jött: kitartás alá jutott ... főtt ételt, priváttanitványt, legációt kapott s igy az évet kihúzta [MvÉrt. 5].

privátum 1. magánügy; chestiune personală/particulară; Privatsache. *1618:* Vagyon, Kegyelmes uram, valami mostanra való privatumunk, kiről Nagyságodnak irnom nem késő [BTN[2] 119]. *1696:* Edes Urfi az én ifiui Gyönyörüséges életem nem irigyelhető, nem leven semmi kellemetesseg benne, mind magam Privatumom iránt ... mind Pedig Hazámnak nagy inségett — s — Utolso Pusztulasátul Valo Rettegeset s félelmét, Gyakran szemléluen [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1704:* a generál leküldé az uraknak Pekri uramnak egy levelét ... kiben több privatumok között írja, hogy úgy hallja, hogy Haller István uram el akar válni a feleségétől [WIN I, 186].

2. önérdek; interes personal; Privatinteresse. *1663:* Kegyelmesen tökéletesen el is hidgye Nagyságod, nem magam privatumom, sem egyéb respectus valami tartoztat itt, hanem Nagyságtok és hazám hasznát nézem itt való lakásomban [TML II, 591 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1671:* Nemely Oláh Eszperestek és papok privata iniuriabol, vagy magok privatumoktol viseltetvén, magok halgatojok közzül némellyekre neheztelvén, egész falukat tiltottanak-el a' Templomtol | némellyek ... olly immunitast s' Privilegiumot extraháltak, hogy közönséges tereh viseléstől immunisok legyenek, végeztük azért ... hogy az illyen ... magok hasznát, Privatumat követő embereknek privilegiumok cassaltassék invalidaltassék [CC 4, 41]. *1710:* a publicum bónumot feljebb kellene becsülni a privátumnál s atyafiságnál [CsH 427]. *1784:* az illyen rend béli Emberek magok privatumakban fáradozván az közönséges Tereh viseléstől nem excusaltatthatnak [Torockó; TLev. 2/6. 3a].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: egyéni, személyes; privat, particular, individual; eigen, persönlich. *1783:* több alázatos panaszimis vad(na)k ezen Helység Biráira, mert ha a privatum szenvedéseimet el halgatomis a publicumakotis mint magokban bizakodo vakmerő paraszt szofogadatlanok miá tökelletesen a Felséges Királlyi rendelesek szerént egyedül Torotzkon nem effectualhatom [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével]. *1808:* egy darabotska időtől fogva oly privatum Just kivánt formálni [Mezőpanit MT; Berz. 5. 43. S. 113].

privátus 1. *mn* **1.** magán; privat, particular; privat. **Szk:** ~ *atyafi* magánember. *1660:* És ha kiktől s mivel ... vagy az hatalmas nemzetek, vagy ország, annak méltóságos fejedelme, akár pedig más privatus atyafiak ellen vádoltatom, azbéli ártatlanságát igyemnek Isten előtt kegyelmetek eleiben terjesztvén, jó itéletek alá engedelmesen bocsátom [Kemlr. 337]. *1677:* Ha melly joszágokban a' Fiscus ennek utánna valami latitalo és subticealt just venne eszében, azt nem per quindenalem productionem, vagy egyéb extraordinarius processuson keresse, hanem eo Juridico processu, valamint egymás közöt a' privatus Atyánkfiai szoktanak perleni, inchoállya Causaját [AC 46]. *1703:* Szükségesképpen kellet nekünk Guberniumul Privatus Atyankfiaitol Szaz ezer Rhenes forintot költsön anticipative fel vennünk az eo Felsege Militiaja Szüksegere [UszLt IX. 77/71 gub.] ✱ ~ *birtokos. 1812:* (A) Berek(ne)k Nap kelet felől valo részében sok más privátus Birtokosoknak is van egy egy kis Berketskéjek [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 21a Hatzegán Juon (40) jb vall.] ✱ ~ *ember* magánember. *1605:* egy nehany chywreokben az priúatus emberek cheplesit zakazak megh, es vitesse(ne)k buzat oda s erre a gazdalkodasra[a] veresenek buzat [Kv; TanJk I/1. 527. — [a]Ti. a fejedelem jövetelire]. *1677:* vadászni oly helyeken a' hol kártol félhető ... tilalmas légyen, ugy hogy sem Tisztek, sem más privatus ember, másnak kárára és injuriájára, fel ne szabaditsa, sub poena 12. florenorum [AC 238]. *1723:* Privatus emberek(ne)k Szántó Földeiben, Kaszáló Réttyeiben, Házaiban, Ház Hellyeiben és akár minémű Commoditássiban mitsoda Kárt szerez ennek a Malomnak Gáttya miat az ár viz ... és ezen Malomnak erectioja előtt volté az a Kár Tétel ár viz idején hasonló mértékben, vagy nagyobban vagy kissebben [Kük.; MbK 150 vk]. *1726:* Eztet pedig az Borjukertet adák ő kegyelmék falu képében ... husz esztendeig ki ne válthassa Taploczafalva ő kegyelmétől, husz esztendő mulva a falu maga saját pénzével, ugymint falu számára nem privátus ember pénzével, sem privatus ember szamára válthassa ki [Taploca Cs; SándorO 274] ✱ ~ *kalibás. 1761:* A specificált Havasokon kivül vagynak még következendő Havasok, a mellyeket privatus kallyibások pro annuali Taxa, fizetven egy Havasert in paratis Hf 1 és két sajtokat birnak [Törcsvár F; BrAlt Conscr. Dom. Törtsvár 113. — Binder Pál kijegyzése] ✱ ~

lakos. 1786: nem hallottam se az Communitástol közönségesen, se privatus lakosaktol hogy az Meltosagos Urasságakat fenyegették volna. azzal hogy Boros Hordojaknak feneket ki vágjak [Torockó; TLev. 4/13. 22]. *1835:* a pusztájába maradott Also Sinfalvát mind idegen nemzetbeliek, mind privatus Más Hellységbéli Lakosakis akarván magok(na)k el foglalni, mint tulajdonak(na)k elfoglalását az Exponens Birtokasok Elei magok meg akadállyoztatták [Asz; Borb. II] ✱ ~ *nemesember. 1677:* Az illyen Causaba[a] penig a' paraszt embert privatus Nemes ember-is megfoghassa, és a' Tiszteknek kezekben adgya [AC 137. — [a]Hamispénz verése esetén]. *1704:* Midőn pedig mind urak és förendek, követek, a székek és vármegyék zálogjai és privatus nemesemberek is, akik itt találtattanak, mind subscribálták és pecsételték volna,[a] legutol az három natio három pecsétit is alája ütötték [WIN I, 180. — [a]A gubernium körlevelét, mely elítéli a kuruc felkelést és II. Rákóczi Ferenc fejedelemmé választását] ✱ ~ *parasztember. 1782:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Also 'Suki Lakosok az ... Nemes Suki Határban némely privatus paraszt Embereknek az Alsó Suki Határral Conterminálando s Contributio alatt lévő Földeikben Kaszálloikban Marhájok által igen feles kárakat okoztanak volna ? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] ✱ ~ *posszesszor. 1760:* (A román eklézsiákban) a papoknak illendő fundust s ahhoz tartozó appertinentiákat kiszakasztani, ahol közönséges föld találtatik abból, az hol nem privatus possessorokéból is excindálni kellett [RettE 106]. *1812:* a praetensios Bereknek az innetső végiben Más privátus possessorok(na)k is van egy kis Berketskéjek [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 8a Juornitz Nikulaj (60) vall.]. *1821:* ha netalántám a közönséges osztatlan helyek aránt per támadna is, azt a commonitásnak kelletik oltalmozni, és az ilyenekért privátus possessor úr soha is törvénybe nem szólítatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 142] ✱ ~ *preceptor* magántanár/tanító. *1710:* Lészfalvi Bálint (kit Isten boldogítson) vala privátus praeceptorom [CsH 139–40]. *1823–1830:* Ezen esztendők alatt kamarabeli, vagy amint másként nevezik privatus praeceptorom volt Szigeti Mihály uram [FogE 80] ✱ ~ *személy* magánember. *1756 k.:* Nságtok sem kéván hattja azt, hogy a Constitutionak ereje ellen valamelly privatus szemelyek akar Kovatsok akar más féle mester emberek ... áz Verös Kovátsok munkájában incorporalhassak magokot [Torockó; TLev. 9/9. 1]. *1784:* lévén az falunak ... egy darab erdeje ... Bíró Mihály és Nagy András s más privátus személyek jószága vicinitásában, amelyet ... az nemes falu leaszalt [Jenőfva Cs; RSzF 136–7] ✱ ~ *úr. 1649/XVIII. sz.:* sok időktől fogván nagy villongás és veszekedés vólt mind azolta az miolta Kövártól el szakadott vólt, és pro tempore Privatus Urak és Fő Emberek birták eszt az Hagymás Lápos[a] nevű falut [Ks 65/43. 8. — [a]Szt].

2. egyéníleg birtokolt; de proprietate privată/particulară; persönlich/privat im Besitz habend. **Szk:** ~ *fundus. 1787:* Tktes Szatmári Sigmond Vramnak ... és Tktes Szathmári György Vramnak az Ekla privatus Fundussárol valo Ratioja ... reuidealatlan lévén, mostan imponáltatott, hogy mind a' két részröl 14. Napok alatt a' magok Ratioikat elkészitven ad ventilanda adják be | Pataki Mihály Uram ... az ekklésiának és Collégiumnak mind Privatus mind Communis Pecuniarius Fundussinak, mind pedig a' külső Joszágok administratiojában actualiter introducaltassék [Kv; SRE 245, 252] ✱ ~ *hely. 1790:* Azon helly a mellyen a Malom meg köttetett privatus helly é ? [BSz; Ks 92 vk].

3. egyéni; individual, personal; privat, persönlich. *1672:* Isten megáldja Kegyelmeteket, csak az szegénységet opprimálni és privátus ranchorokat exerceálni ne engedne Kegyelmed [TML VI, 310 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1704:* Mindezekből meglátszott, hogy Actonnak valami privatus rankora volt és vagyon a Toroczkaiakra, és nem hogy segítené dolgokat a generál előtt, de söt inkább vágja bé az utat előttök [WIN I, 302].

4. (tisztségétől) megfosztott; destituit; seines Amtes enthoben. *1677:* ha a' Gubernator-is ö Nagysága ellen valamit igyekeznék, vagy személye, vagy méltósága, vagy Fejedelemsége ellen, favort tsinálna affelöl, vagy ö Nagysága 's ez Ország szolgaival, vagy egyebekkel, Tanáts és Ország hire nélkül, fegyvert hozna maga mellé, vagy Gyülésben, vagy azon kivül; eo facto, tisztitöl privatus légyen, és senki Gubernatornak ne agnoscálja [AC 36].

II. *fn* magánember. persoană privată/particulară; Privatperson. *1733:* alazatoson kérem Ngodot méltoztassék ugy moderalni ezen dolgot, hogy az egész Communitas egj Privatus miat ne kénszerittessék pacialni [Ilyefva Hsz; ApLt 4 Bialis Ferenc Apor Péterhez]. *1741:* kezdettünkis idegen ö borokat árúltatni; mely más privatusnak absolutè meg-nem engettetett [Dés; Jk 550]. *1754:* tudom és emlékezem hogy azon Major ház nevü közönséges falu hellyén személlyes emberek afféle foglalásokat inditottanak is volt, de ... azon hellyb(en) se egy, se más privátus(na)k értemre soha Possessioja nem adatott [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1761:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Dnalis Biraja ... Feles marháival ... a' Falu közönséges Czarinait, söt privatusok gabonájit és füvelö s Szena fü helyeit is szeltyibe teczése szerént mindenkor etetné .. ? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. *1812:* (A) Berek Nap keleti részíben sok privátusoknak vagyon Berkek [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16b]. *1835:* a privatusok(na)k birtokakban lévő Hellyeken kivül ami osztatlan földek voltak azokbol a Felső Sinfalviak edgyütt részesedhessenek az Also Sinfalvi Birtokasakkal [Asz; Borb. II].

privilegiál kiváltságben részesít; a privilegia, a favoriza pe cineva; jn privilegieren. *1664/1681:* eximaltam, nobilitaltam, privilegialtam, es inscribaltam azon sokszor Specificalt hazat egynehanyszor megh nevezet Varadi Lakatos Thamasnak Feleségenek Mihucza Ersebet Aszonynak ... ily Conditioval[a] [Vh; VhU 293 Zolyomi Miklós ad. lev. — [a]Köv. a részl.]. *1672:* Az kozákság mind vissza hajlott az respublicához, kiket is mind privilégiáltanak [TML VI, 236 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

privilegiális I. *mn* **1.** kiváltságos; privilegiat; privilegiert. **Szk:** ~ *állapot. 1843:* A templom elött mondotta Varga Katalin ... hogy ... ha jómóddal eljárunk dolgunkban, megnyerhetjük, hogy régi privilegiális állapotunkba visszatétessünk [VKp 105] ✱ ~ *donáció. 1671:* az mely fundusokba(n) penitus deffectus vagyon, az fellyul emlittet Orszagh Articulussa, es az my kegls Urunk eö Ngha priuilegialis Donatioja vilagoson contineal arrol Azokba(n) Controversia nem lehet [Borb. I ogy-i bizottság jel.] ✱ ~ *juss. 1796:* tegyük fel hogy a' Torotzkai Lakosok, most ezen Processus mellett, semmi Just nem feszegetnek, hanem tsak Privilegialis Just kérnek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 61 tábl.] ✱ ~ *szabadság. 1796:* a' Torotzkai Közönség e Citált Törvényeik értelme szerént hajdoni Privilegialis Szabadságában, viszszá tetettetni, 's abban az All

Peres és Mlgs Familia által in perpetuum meg tartatni, 's nem háborgattatni Itéltessék | azon privilegialis szabadság nem tsak az Austriacusoknak, hanem az masunnat is oda telepedő Vas miveseknek adattatott [Mv; i.h. Transm. 61, 84 tábl.]. *1798/1799:* (A privilegiális levél) Copiáját a' Fatensek látták ... a' melly az Ö Privilegialis Szabadságokról szóll [Torockó; i.h. Transm. 424] ✱ *~ úzus. 1798/1799:* (A torockóiak) a' magok Privilegialis Szabadságokhoz Just tartottanak, söt ... Annö 1782, ezen Privilegialis Ususokról, még pedig a' Mlgs Thorotzkai Familia Gravamennyekre Investigatio-is tétetett [uo.; i.h. Transm. 423].

2. *~ idő* szabadalmi idő; timp în care o patentă se bucură de privilegii; Patentzeit. *1818:* a nevezett Mechanicus az altala feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé a melly azután ezen kérdések[a] el dójtesére szolgáljon, a mellyek ezen Találmánynak Ujságáról, vagy annak ezen Nagy fejedelemségbe vagy a Partiumba valaki által a kegyelmesen engedett tiz Esztendei privilegialis idö alatt ne talám probálandó követeléséről fenn foroghatnának [Kv; DLt 456. — [a]Ti. a szabadalmak].

II. *fn* kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. *1785:* ezen Hellységnek az régi idöben Ditsöségesen uralkadatt Elsö Lajos királlytól adatatt Privilegialissa vagy Contractussa kérettessék elö [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16a]. *1793:* a' 26ik[a] a' fassiokor azt mondja, hogy Privilegialisbol olvasta, még Péternekis Miklosnakis az Attyokot [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt). — [a]Tanú]. *1796:* a' Fell Peresek ezuttal nem szabadságot keresnek, hanem a' Copiaban elö adott Privilegialisnak ki adását | maga az All Peres Báro Ur is, önként meg esméri azt, hogy a' mostani Fell Peresek ... a' Privilegialist nyert személjeknek, egyenes maradéki | (Az erdök szabad élése) nem az Uraság engedelméböl, hanem az emlitett Privilegialisból vette eredetét [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39, 70].

privilegiális levél kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. *1668:* Városi uraimék producálák Catharina Fejedelem Aszszony privilegialis levelét ... melyben minden némü postálkodástól in perpetuum eximáltatnak [Fog.; UF II, 442]. *1702:* Méltoságos Gubernátorunk Banfi Gjörgy Ö Nagytsága külenesen tsak maga egy alkalmatossággal Privilegialis Levelünket kivánta látni 's meg is mutattuk [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. *1718/1720:* ezen Controversiaban forgo Joszágot, az en p(rae)decessorim jur(e) perpetuo apprehendálták volt, enis ugy birom mellyetis in instant(e) Privilegialis levelemmel Comprobálni kész vagjok [Szentegyed SzD; WassLt]. *1724:* Deliberatum. Az Eddigh p(ro)ducalt Privilegialis Levelekböl, nem constál, hogy az Idegen Országokban Szkompiaval készitetett Bőrök az országhba, leg közlöbb ez Városba ne hozattassanak [Kv; TJk XV/4 Itélet a tímár céh és Joh. Fogarasi kereskedö perében]. *1726:* elö hozván az sokadalomrol költ Privilegialis Levelet, es annak szine alatt csak el hozák a bort[a] [Mezöbánd MT; Berz. XV/19. 4. — [a]Ti. a kiváltságlevél ellenére tilalmasan árult bort]. *1788:* Privilegialis Leveleink mennek bé ne hogy el tévellyedjenek [M.déllö TA; DobLev. III/638. 1b]. *1796:* a' Praetendensek, a' fel kért Privilegialis Levélhez valo Törvényes Competentiajokot, soha meg nem mutatták | Hogy magok között Birot, és egész Magistratust s' Magistratualis Jurisdictiot eleitöl fogva tartottak eredetét veszi a' fennebb citalt Privilegialis Levéltől | valosága ... a Levátanak csak abból áll, hogy az All Peres Báro Ur, a' fenn forgo Privilegialis Levélnek viszszá adására szorittassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 29, 32, 76 tábl.]. *1847:* Az uradalmi tiszt urakról Varga Katalin azt mondotta, hogy az embereket igazságtalanul több szolgálatra eröltetik, mint amennyit a privilegialis levél tart [VKp 289].

privilegiált 1. kiváltságos, kiváltságokkal rendelkező; privilegiat; privilegiert, mit Privilegien. **Szk:** *~ állapot. 1798/1799:* a' Fel-Peresek[a] ezen privilegiált állapottyok keresésében régtöl fogva nyughatatlankodnak Földes Uraik ellen [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 423. — [a]A torockóiak] ✱ *~ céh. 1780:* Szolgáltatotté mélto okot az Exponens Strausz Domokos ö kegyelmének hogy mind az Exponenst, mind pedig az emlitett Nemes és privilegialt Czéhet oly illetlen szokkal gyalázza ... ? [Ne; DobLev. III/540. 3b vk] | az ide valo Serfőző Strausz Domokos Trettner Joseffet meg nem betsülvén tsak ugy hivta Te, mellyért Tretner Joseff meg haraguván monda betsüljen meg, mert én Ser főző Meister vagyok és a Cassai Serfőző Privilegialt Czehbol valo [Ne; i.h. Jos. Hirs (31) vall.] ✱ *~ hely. 1677:* az ingatlan jók penig, tellyességgel Földes Uroké, excipialtatván ez iránt a' privilegialt helyek, és usu corroboraltatot consvetudo [AC 104] ✱ *~ juss. 1796:* a' praetendensek magok privilegialt Jussokba ... viszszá tétessenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 81 tábl.] ✱ *~ nemes. 1792 k.:* mind(en) Székellyek Privilégiált Nemessek, és eredeti Nemes Szabadsággal birnak [UszLt X. 80] ✱ *~ nemes tag. 1832:* nem-is lehetnek Hazafiak ezen Nemes Városban, tsak Kereskedés kedvéért be szállott Jövevények ... az illyenek ki rekesztették a valoságos Hazafit a Város Privilegiált Nemes Tagját [Dés; DLt 693] ✱ *~ város. 1677:* A' Cirkálás indifferenter minden akadékoztatás nélkül admittaltassék mind Fiscus, Urak, Nemesség és Szászságnak Vármegyéken lívö joszágaiban, söt az egy Fogarasi, Liber Baronatusság, és a' privilegialt Városok, mellyek mind Articulariter confirmaltattanak [AC 119–20]. *1832:* Teke[a] még az Zob Anuentionalis Levele[b] elött Privilégiált város volt [Borb. II. — [a]K. [b]Zob Mihály 1486-ban kelt kiváltságlevele] ✱ *~ vasmíves. 1796:* a' Torotzko Sz. Györgyi Lakosok ... még ingyen sem álmadnak arról, hogy magokot az Austriabol bé hozott, és praetensive Privilegialt Was mivesek maradékinak praetendálják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 47].

2. *~ erdő* (vmihez) szabaddá tett erdő; pădure supusă unui privilegiu; privilegierter Wald. *1785:* ide az Metallurgiáház privilegiált Erdöknek egy részit az Püspöki Dominiumban lévö Remeteiek el foglalták [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13a].

privilegiátus 1. *mn* kiváltságos; privilegiat, care se bucură de privilegii; privilegiert. **Szk:** *~ ház. 1710:* Midön volnank Csik Szekben Szereda varossabàn, az Mărton Thamàs Mester Privilegiatus hazanal jövenek mü elönkben ab una ... Kaszoni Janos Uram eö kglme ... parte ab altera ... Nemzetes Balàs Joseph Deak Ur(am) [Csíkszereda; BCs] ✱ *~ hely. 1688:* (A) Zenebonalkodo Czigányságnak allapottya meg hatarozodgjek, es l(ste)n csendessegett adva(n) s mas dicsiretes privilegiat(us) hellyek(ne)k is alkalmatossagatt ez iránt követven, az lakásra edgj bizonyos helly designaltassek melto kévánság [Dés; DLt 449] ✱ ~

metallurgus kiváltságos bányász. *1785:* Eleink ... az Impopulatiokor emanalt Privilegium ereje mellett, mind azoknak[a] Dominiumába voltanak, és azokat mint Privilegiatus Metallurgusak Beneficiumbol birták [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 20a. — [a]Belső és külső ingatlanoknak] ✱ ~ *puskás. 1751:* Hálo Tör, és egyébb akárminémü Instrumentumokkalis Vadat ejteni, fogni szabad nem leszen, ki vévén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiumához tartozo Privilegiatus Puskásokot annyiban, hogy azok Puskát szabadoson tarthassanak, de ... a' Vadazottol mindazonáltal tiltva legyenek [TLev. 11/1 ogy-i végzés].

II. *fn* kiváltságos személy; privilegiat; privilegierte Person. *1778:* Mü előttünk, alább subscribált személyek előtt csíktaplocai Geczö István primipilus néhai feleségétöl, Lajos Judit asszonytól való árváinak ... naturális tutorok lévén, azoknak jószágoknak métálissa aránt lévén controversiája Csíkszereda városi Bartos János privilegiátus ökegyelmével [Taploca Cs; RSzF 143].

privilégium 1. kiváltság, előjog; privilegiu; Privileg. *1561:* Ezeket eök semmy vthon nem yllethyk, sem vegben nem vyzyk, hanem halgatnak az Nagod atta priuilegium mellet [Kv; ÖCLev.]. *1578:* Az mely priuilegiumat Biro vram fel hozot, eo kegmek egez warasul meg Ertettek ... bechywllik az eo Naga adomanyat es mindenbe hellie(n) hagyak es ereieben tartyak [Kv; TanJk V/3. 164a]. *1589:* Az keomies Wraym Supplicaltak az eo priuilegiumok meg adassa feleol [Kv; i.h. I/1. 96]. *1592:* ez ielen valo Jndexet, az leweleknek megh mutatasara chinalta(m) Hogy ennek Vtanna, ha valamj oly zabadtalansaggal ez Waros bantatik, Legiene az ellen Priuilegiuma vagy ne legien, az Jndexnek az altal olwasasabol ki thessek es ha talaltatik, tugiianak Egienesen arra a lewelre mennj [Kv; Diósylnd. 11] | az ket nemzet[a], az bodog emlekezetw feiedelmek priuilegiumaual vnioüal, vagion eozue zerkeztettue, meli vnio ellen eggik natio az masiknak Iniuriaiara ne(m) p(ro)cedalhat [Kv; TanJk I/1. 195. — [a]A magyar és a szász]. *1596:* Az mynth eó kegme priúilegiúmot bezell, Azt en ne(m) tudo(m) eó kegmeknek michoda priúilegjúmok uagio(n) [UszT 11/78]. *1635:* az Czeheknek mind az Communitastol, mind penig az régi Zent Kiralyoktol es bodog emlekezetü fejedelmekteol privilegiumok vagyon, mellyeknek megh tartasara es otalmazasara az Birak es Tanaczi esztendeonkent ereos hittel keoteleztetnek [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1650:* nekünk touab modunk nincs benne, hogy eö kegmeket privilegiumokkal valo elesbe(n) Impedialhassuk [Fiátfva U; UszT 8/64. 75b]. *1677:* Az Uj Keresztyéneknek, kik az Országban bé-jöttenek ... Privilegiumok-is confirmáltatott | a' Városoknak Kapui, Bástyái, Czejtházai, egyaránt öriztessenek ... és oltalmaztassanak, azoknak egyébiránt valo szabadságoknak s' Privilegiumoknak meg-sértödése nélkül [AC 138–9, 160]. *1678:* az nemzetnek legnagyobb s szeme fényéhez hasonló privilégiuma az libera electio [TML VIII, 140 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz]. *1695:* Ez idök alat penigh ha kik titkon varos Privilegyioma ellen idegen Bort hoznanak varosunkb(an) ... Bor Birak ... erössen megh büntetessek [Dés; Jk]. *1785:* Citállyuk az közzöttünk vígealt, s reánkis devenialt Privilegium maradványit; mellyektöl még eddig eröszakasan meg nem fosztattunk, ugy mint: Petséttel valo Elésünket, Héti Vásárnak jövedelmét, Ecclesia és Parochia tartást, Pap és Tanito Mesterek Szabad vállasztását ... Belsö és külsö Jószágaknak, kohok(na)k Verök(ne)k versegi Jussal valo birását, Szabados el adását, és vevését [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18-9]. *1832:* Teke[a] Közönsége Instantiájában Kéretik privilégiumaiknak meg tartatása, Magistratussok egész erejébe álíthatása, a' Város Civilis és nem Colonicalis Jurisdictiójának meg erősítetése [Borb. II. — [a]K]. — L. még AC 25, 28, 32, 146, 157, 170, 234, 248, 261, 273; BTN[2] 98; CC 28, 51; CsH 83; CsVh 98; ETA I, 95, 100; KvE 255, 272; SKr 125, 549; SzO VII, 337; WIN I, 146, 258, 608.

Szk: ~*ában megtart. 1587:* az mj io akaratunkbol és Nagodhoz valo io indulatunkbol akarünk Nagodhoz foljamodnj hog mjnket ha Nagod az mi regi szokot priuilegiumunkban es inmunitassunkban meg tart ... Nagod oltalma ala hajtiuk fejunket, az portusnak erosseget meg tartuan Nagod velünk egietemben [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezöi portusról] ✱ ~*a mellől eláll. 1579:* Az Mezarosok ... Nem akarnanak lewelek es priuilegiumok mellól elis allany [Kv; TanJk V/3. 186a]. *1780:* (A céhbeliek) mondották, hogy mitsoda okokra nézve nem állanak el privilegiumok és Jussok mellöl [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor prof. lev.] ✱ ~*ával él. XVII. sz. eleje:* Pan Janos ilt ezzel ez my priuilegiumu(n)kal [Dés; DLt 362] ✱ ~*mal megajándékoz. 1785:* András király ... Thorotzko Várassatis, az több körül lévö Falukkal edgyütt ... Privilegiummal meg ajandékozta [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16b] ✱ *a ~ tartása szerint. XVII. sz. eleje:* az nalla liweo orrokat, gylkosokat az varos priuilegiuma tartasa zerint az deesy Byro teorwenye ala eleo hozza kezbe(n) adgya [Dés; DLt 362]. *1650:* Az varosiak aszt eligaltak, hogy az vice szeken felelnek megh az nyom dolgabol, de egyebböl az Privilegium tartasa szerint az derek szeken felelnek megh akar kinek keresetire is [UszT 8/64. 75c]. *1792 k.:* ezen hellységek a' privilégyiumok(na)k tartása szeren(t) ... a' katonáskodás(na)k terhe alol ... mentségeket keresték volna [UszLt X. 80] ✱ *a ~ violációjának pönáján van* kiváltság megsértésének a büntetésén van. *1645:* Banyai Janosnak nem volt ollyan teorvenye hogy az It Captiualtathassa, hane(m) Exequutiora kellet volna mennj es ha semmie nem leot volna ugy nyulhatot volna szemelyihez à varos priuilegiuma szerent, de hogy az ellen p(ro)cedalt megh foghtatasab(an) az Jnek az priuilegiumanak violatiojanak poenajan volna erette [Kv; TJk VIII/4. 7] ✱ *erős ~. 1808:* sajnoson érezzük, hogy ámbár Czéhunk eröss Privilegiumon fundáltatik, mégis annak nagy romlására Kontár Mester Emberek támadnak, kik Legényeinket sokkal nagyobb Bérre töllünk el tsalogattyák [Kv; ACLev.] ✱ *közönséges ~* általános előjog. *1671:* Hoztak illyen alkalmatlanságot-isbé némellyek, hogy közönséges Privilegiumokan kivül olly immunitast s' Privilegiumot extraháltak, hogy közönséges terch viseléstöl immunisok legyenek, végeztük azért, hogy az illyen ... magok hasznát, Privatumat követö embereknek Privilegiumok cassaltassek invalidaltassék [CC 41] ✱ *különös ~. 1800:* a' Flgs Rendelések szerént meg vagyon tiltva, hogy senkiis praedicatumaval ne élhessen, ha az ötet Törvény vagy különös privilegium szerént nem illeti [Msz; DLev. 4]. *1815:* Vass Jos(ef) Instantiája melyb(en) a felseges udvartol különös Privilegiumot kért [Kv; ACSzám. 35] ✱ *nemes ~. 1581:* Amy Reghi Attiaink ... drága es Nemes priuilegiumokat zabadsagokat wgiekeztenek Az Reghi Bodog Emlekezetheo Iambor Zent kiralioktol ez hazanak Nierny es zerzeny [Kv; TanJk V/3. 267a] ✱ *nemesi ~. 1764:* Azt is hallám ... az örmény tanácsban, hogy procurátor Simon János uram megholt. Ki is ha megholt, nagy dolog ha az új törvény is meg nem hal, melynek nagyobbá-

ra ő vala fabricátora. Jól is járnánk, mivel úgy hallottam, hogy sokakban ellenkezik nemesi privilégiuminkkal [RettE 177] ✱ *örökös ~. 1588:* megh engettek varosul hogy Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostigh egy fontiawal Aggiak ... Mindazon altal ... Nem vgy engedik eo kgmek Varosul a' Meszarosoknak, Minth egy eóreókeós priuilegiumot, hanem ... az Wdeonek valtozasa larasa zerent Moderalliak az engedelmet [Kv; TanJk I/1. 88] ✱ *régi ~. 1662:* Az egész szász nátiónak, sőt az egész országnak metropolisát[a] akarván fejedelmi székes helynek rendelni[b], s az igaz haereseket onnan kirekeszteni, annak a becsületes nátiónak régi privilégiuminak nagy megbántódásával s maga fejedelmi kötelességének is sérelmével [SKr 89–90. — [a]Nsz-t. [b]Báthori Gábor]. *1677:* Fogaras Vára s' tartománya állapottya régi privilégiumiban marad | Udvarhely Városának régi Privilegiuma menyiben confirmáltatik [AC 257, 273]. *1843:* Magoktól ezen helységek lakosaitól hallottuk, hogy ők régibb privilegiumoknál fogva fizettek évenként 300 pizéta aranyot a szolgálat megváltására [VKp 132] ✱ *sehonnából vett ~. 1793:* többet akar vala a' Szászság parantsolni, a' maga faluja határából ... mint a' maga földős Ura, talám ezt a' nagy Sohonnábol vett privilegiumat, akarják fel állitani másokkal edjütt az Ötsém uram Embereiért [Somkerék SzD; Berz. 10. 77] ✱ *sokadalomtartás ~. 1810:* a' mint hallottuk régen ezen Falunak meg volt a' Sokadalom tartás Privilegiuma, de mitsoda uton modon maradott el tőlle nem tudjuk [Doboka; Ks 76 Conscr. 101] ✱ *székely ~. 1809:* (Adjuk be) eredeti Privilegiumunkat, mind penig Nemesi Praerogativánkat, Törvényekkel ... Diplomakkal erősgetve oly ... reménységgel, hogy hajdani Székely privilégiumunkban és Nemesi Praerogativánkba viszsza tétetünk [Asz; Borb. II] ✱ *szép ~. 1631:* Ennek az Varosnak penigh szep privilegiumma leven, arrol hogy az mely hejekröl ide Colosvara reszt nem attanak, innet oda reszt ne adgyanak [Kv; ACJk 44b]. *1670:* Hiszem szép privilegium az az ő kegyelmeké, hogy az erdélyi fejedelem az ő kegyelmek privilegiuma ellen gratiát nem adhatna [TML V, 273 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1681:* Ezek, nevek után fel tött szolgálattyokon kivül több szolgálattal nem tartoznak. Lévén ezeknek is mint az madarasiaknak arrul szép privilégiumok, hadi mencséggel élnek szolgálattyokért [CsVh 101] ✱ *törvénytelen ~. 1796:* a' Fell Peres Allegatiojinak rendiben, mindenütt azt igyekezi meg mutatni, hogy a Torotzkoiak a' kereset alatt lévő törvénytelen Privilegiumnak usussában voltanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 97 tábl.].

2. kiváltságlevél; privilegiu, act/scrisoare cu privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. *1559:* Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gęrebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk [Besztl.t 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1570:* Ertyk eo K. az Serfeozew Marthon dolga feleol az w felsege paranczolatyat, Mely Byro vramnak es az Tanacznak szoly ... ha vagion valamy priuilegiom Arrol, kerestesse megh biro vram ... vigek ala eo felsege Eleyben [Kv; TanJk V/3. 7b]. *1592:* Hartian vagion egy priuilegium a' Procator vallasrol, kit az varos megh veteth [Kv; Diósylnd 39] | Az priuilegiumoknak megh irasara es be takarasara hozatta(m) egi koncz pappirossat f.0 d 8 [Kv; Szám. 5/XIV. 123 Eppel Péter sp kezével]. *1596:* Deliber(atum) Myert az J volth az eóreksegbe, es Vrúnknak(is) ugy supplicalt hogy vér hozza ... mierth ki techik az missilisekbeól mellyet hozott, migh az priuilegiumot be adgjak es teórúenjek lezen, addig az J birhattia [UszT 11/79]. *1614/1616:* Keuanom azt hogy producalyanak oly priuilegiomot hogy annuatim annyi só jart az mint ökk mongyak [Kv; RDL I. 100]. *1650:* Producaluannis eö kgmek megh ez előtt egi nihany időuel priuilegiumoknak pariaiat ... mely az mint lato(m), publicaltatottis kgtek Zekin Contradictio nelkül [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. *1677:* ha kiknek Donatioiban, Privilegiumiban az a' clausula, Salvo jure Fisci, inseraltatott volna-is, praesentalvan leveleket ... tollaltassék, és a' szokott Stilushoz ujab levél adattassék ... számokra [AC 20]. *1714:* Enyedi János, alázatos Instántiája mellet, remonstrállya Néhai boldog emlékezetű Mátjás Király Privilegiumat, és annak az Felséges Nehai Leopoldus Császártol lett Confirmatioját [KvLt I/212 a gub. Nszből]. *1757:* Kadár Czhe Inventarioma ... 1757 Van egy nagy Láda zarjaval kolcsaval van abban egy kis lada zarjaval lakatokal es privilegiumokkal együtt [Kv; KCJk 124a]. *1847:* hallottam némely bucsumiaktól, hogy Varga Kata az úrbéri szolgálatra nézve azt mondotta Bucsumba, hogy tartsák magokat a privilegiumjokba kitett szolgálathoz, s azokat teljesítsék, de a mostani szolgálatot ne tegyék meg [VKp 217–8]. — L. még AC 157, 162; CC 41; EM XVIII. 54; ETA I, 95, 96; RettE 55; TML V, 585; VKp 229, 283, 289.

Szk: *deák ~* latin nyelvű kiváltságlevél. *1704:* edgy Monostori Captalanbul költ Deak Priuilegium mostan Becsben vann a' Felseges Udvarban confirmalasnak okáért [Kv; ACJk 57] ✱ *eredeti ~. 1809:* Kolosváratt Szabad Királyi Városban tartott Nemes Ország Gyülésére ... ebbéli sérelmünket alázatos könyörgő Levelünkben, eredeti Privilegiumunkat, mind penig Nemesi Praerogativánkat, Törvényekkel, és Felséges Királyi Kegyelmes Válaszakkal Diplomakkal erősgetve oly bizadalommal, és reménységgel, hogy hajdani Székely privilégiumunkban és Nemesi Praerogativánkban viszsza tétetünk [Asz; Borb. II] ✱ *függőpecsétes ~. 1635:* Adtanak mi kezünkben ő kglmek[a] ... készpénzt ... fl. 257 d. 85. Item ... egy pecsétnyomó, függő pecsétes privilegiommal együtt [Mv; EM XVIII. 402. — [a]A szabó céh tagjai]. *1717:* Az Be Cehnek 2, Záru Zöld ladaja is meg vagio(n). Ebben az B Cehnek egy Rakotzi György Fejedelemtől adatott veres kordoványb(a) kötött függő pecsetes Déák Privilegiu(m) [Kv; ACJk 49b] ✱ *harmincadról szóló ~. 1598:* (Bíró uram) kwlte az harmincszadosokhoz az harmincszadrwl zolo priuilegiumnak presentalasara Georg deakot az lowass legint [Kv; Szám. 7/XVIII. 118 Masass Thamas sp kezével] ✱ *protekcionále ~* védő/oltalmazó kiváltságlevél. *1832:* Több Fejedelmek Protectionále Privilégiumokot adtanak Tekének[a] melyekben Civiseknek írják 's Jussaikot megerősitik [Borb. II. — [a]K] ✱ *renovált ~* megújított kiváltságlevél. *1796:* azon Privilegium hogy a' Tatárok által el égettetett, és el pusztitatott légyen, az ezen most producalt Restauratióból, és Renovált Privilegiumbol világoson ki tetzik [Mv; TLev. 5/16 Transm. 78 tábl.].

3. *~ul* kiváltságlevélként; drept/ca privilegiu; als Freibrief. *1633 u.:* a mi eleink és atyáink a több privilegiumos városbeli czéhoktól tanuságot és értelmet vévén, javaslották, hogy bizonyos czéhot tartsanak és ... kezdettek ezen czehok valami bizonyos regulát tartani, melyet annakutána megerősiteni kivántak ... 1633. bőjtmás havában városunk főbírája idősbik Szabó Péter uram bíróságában adatván privilegiumul és regulául megtartásra [Mv; EM XVIII. 449–50].

4. szabadalom; patentă, licență, brevet; Patent. *1818:* Ha ... Trümmel Joseff <Má>tyás ezen Privilegiumot[a] annak Datumatol ... December 12től kezdve egy Eszth<en>dő és egy nap alat tellyesedésbe nem venné hogy azzal az engedett tíz Esztendők alatt egy Esztendeig nem élne, aztot nem használná, azon Privilegium hasonló képpen erőtelen légyen [DLt 456 a gub. Kv-ról. — [a]Értsd: az engedélyezett szabadalmat].

privilégiumi kiváltságlevélben biztosított; care este asigurat/prevăzut într-o scrisoare cu privilegii; im Privilegienbrief garantiert. **Szk:** ~ *szabadság. 1681:* Ezek[a] egymás után való eöt falubeliek is mindenekben hasonló szolgálattal, privilégiumi szabadsággal, és törvénnek ki szolgáltatásának módgyával élnek [CsVh 102. — [a]Az előzőleg felsorolt négy személy].

privilégium-írás a privilégium leírása; redactarea documentului prin care se acordă anumite privilegii; Niederschreiben einer Privilegienurkunde. *1609:* (A) penzbeol az priuilegium Jrasanak ueottek hartiat, Sinort, es pecziet uiazzat per f 2 d 2 Az Deaknak az priuilegium Jrastol f 7 d 80 [Kv; Szám. 12b/IV. 205].

privilégium-keresés kiváltságlevél felkutatása/kiadásának igénylése; revendicarea/căutarea actului în care sînt menționate privilegiile acordate; Suche nach/Anspruch auf Abfassung einer Privilegienurkunde. *1796:* a' praetendens Torotzkai Lakosok, ha szinte evidenter meg bizony'tották volnais azt, hogy ők az Austriából bé hozott Was miveseknek valami reliquiáji volnánakis ... Privilegium kereséshez jussok nintsen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 56–7 tábl.].

privilégiumlevél kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. *1567:* (A) iambor harom zemelieket mellem veuen az 1567. eztendöben wiz kerezt napian oda wyzaknara mentünk es mind az felül megh mondot ket fel my elenkbe Jüttenek, es mindenik fel az w igassagokat ele proponaltak es waros priuilegiom leuelet es az wegezes zerent ualo leuelet is exhibealtak [Vizaknak AF; TT 1881. 190]. *1589:* Mw Somlyay Bathory Sigmond Erdelynek vaydaya es Zekelyeknek Espanya etc. Aggyuk emlekezetwl, ez Jelen valo Lewelnek tartassa zerent Jelentwe(n) mindeneknek kiknek illik, hogy az tizteletes Palcz Pal, Zebeny Wytez Menyhart Coloswary, Mezaros Balint Megyessy[a] ... Mezaros Mestörök lewe(n) Az eo magok es az tób Mezarossok ... Mw elonkbe Jeowe(n) Alazatosson Jelentek, hogy az tízteletez (!) Zochy Mesteróknek ... kywal keppe(n) valo engedelmeok es priuilegium leweleok volna az Regy kiralyoktul adatwa(n), arról hogy az Barany beort Innet az orzagbol kj ne wynnek [Kv; MészCLev. — [a]Köv. még négy név fels.]. *1646:* Az bechjwlletes Vensegh fen leuen biszonios okokert, tudni illik, hogy az Orszagh giwlesere egy biszonios emberwnket kwldenwk ala ... Feyeruarrol ... levelet kwldeöttenek volt, hogy az Priuilegium leuelet kwldenwk ala publicaltatnj [Kv; SzCLev.].

privilégium-olvasás kiváltságlevél nyilvános felolvasása; citirea publică a documentului prin care se acordă anumite privilegii; Vorlesen einer Privilegienurkunde. *1718:* az Privilegium olvasás penig halasztodott az leg közelebb esendö Kántoros bé gyülésére az B: Cehnek [Kv; ACJk 108].

privilégiumos I. *mn* **1.** kiváltságos, kiváltságokkal/előjogokkal felruházott; privilegiat; privilegiert. *1627:* Kapolnas és Szent Egyhazas Olaffalviakis Privilegiomosok [UszLt IV. 50/154]. *1690:* Vizaknan a nemes es Privilegiumos Gereb haznal [Kath.].

Szk: ~ *céh. 1633 u.:* a mi eleink és atyáink a több privilegiumos városbeli czéhoktól tanuságot és értelmet vévén, javaslották, hogy bizonyos czéhot tartsanak és hogy nagyobb elömenetelt vehessenek, kezdettek ezen czehok valami bizonyos regulát tartani [Mv; EM XVIII, 449–50] ✱ ~ *drabant. 1596:* Demeter Peter Vrunk eó felsege drabantia vala ... Demeter Peter priuilegjumos drabanth vala, hazarúl az adois aszal zalott uala le [Fancsal U; UszT 11/77] ✱ ~ *hely. 1614:* Zent egyhazas olah falú es Kapolnas oláh falú[a]. Priuilegiumos helik, melliet exhibealanak [BethU 111. — [a–b]U]. *1658:* ha ... Moldovány Sephàn (!) ... el találna bujdosni tehát az kezesek ... tartozzanak mjnden neúuel neuezhető Zabad és Zabadtalan privilégiumos hellyekröl ... haza hozni [Méhes K; WassLt]. *1792 k.:* a' ... Privilegiumos hellyek és Városok ... a' katonáskodás kötelessége alol fel Szabadullyanak [UszLt X. 80] ✱ ~ *nemes lakóház. 1817:* a' mostani városi fö Biro Darotzi Josef privilegiomos nemes Lako Házánál [Szu; UszLt VIII. 68] ✱ ~ *nobilis. 1693:* Alperes ... udvarhely Szeki Szentegyhazas olafalui Ferencz István privilegiomos nob(ili)s [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs] ✱ ~ *summaadó személy. 1656:* Koczys Peter Priuilegiomos Summaado szemely Annor(um) 50 [Zetelaka U; LLt Fasc. 165]. *1662:* Mü Vduarhely szekben Zetelakan lako Miklos Janos, Marton Balas, es Szabo Marton Priuilegiumos summa ado szemeliek [Berz. 12. 92/16] ✱ ~ *város. 1649:* Colosuár priuilegiumos város es ninczen mod benne hogi priuilegium(u)nk elle(n) valakit valakinek szinte(n) ollia(n) simplex vadgiara exequaltathassa(na)k [Kv; TJk VIII/4. 428]. *1677:* az Országnak legitimus Fejedelmi akarmely Keritet, Privilegiumos, és Kolcsos Városokban ... mind magok személlyek szerint, Udvarok népe ... szabadossan bé-bocsáttassanak, lakhassanak [AC 160].

2. ~ *levél* kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii, document prin care se acordă anumite privilegii; Urkunde/Brief über Privilegien, Freibrief. *1670:* Kgd parancsolattya szerint Ura(m) az mélj privilegiomos leveleimet szorgalmatoson fel hanyva(n), talalta(m); maga(m) parialtam in veris paribus el költem Sz: pali Jgnat Vra(m)tol [Beszt.; BLt 9 Nic. Gavay Béldi Pálhoz].

II. *fn* kiváltságos/előjogokkal felruházott személy; privilegiat, persoană care se bucură de privilegii; privilegierte Person. *1662:* egy peter Istua(n) néuú ember ... hol mi gonosz czielekedetiert Czitaltatot uolna a Zeteloki[a] Priuilegiomosok Biraia eleiben [Berz. 12. 92/16. — [a]U].

privilegizált kiváltságos; privilegiat; privilegiert. *1806:* midön ezen Nemes Doboka Vármegye Partialis Székére Privilegizált Széék Várossában öszve Gyülekezve volnánk ... lépém Tit. Pávai Vajna István Urral ily meg másolhatatlan edgyczésre [Szék SzD; BetLt 3 K. Orbók László keze írása].

prizma hasáb; prismă; Scheit. *1714:* Harom szegeletre ki pallirozott Prysma [AH 36].

próba 1. próbálkozás, kísérlet; probă, încercare; Versuch. *1657:* mely próba[a] hatalmas vakmerő szerencsén forog vala, mert ha az jég leszakad vala, valamennyi népem az város felől rekedett volna, az mind odaveszett volna [KemÖn. 196. — [a]Átkelés a vékony jéggel borított vizen.]. *1780/1804:* a' vaskö és egyébb Metallum keresésbe tejendö proba, sine discrimine minden helyeken meg engedtetik, a futó Bányákba lévö haszon ki keresése is szabad lészen [Torockó; TLev. 6–7]. *1823–1830:* Több próbáim között egyik nap ... besuhanok az kapun, és a leányt ... csak egy szolgálóval tanálván ... kérdem az anyját hol lenni [FogE 290].

Szk: *~t tesz. 1756 k.:* A napon kün lévő egész kő Bányában ha ki valami venára talál, és abbol probát tévén semmi hasznot nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok(na)k el folyása ... alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el veszti jussát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1768:* ismertük a' Nagy Kantzát a' Konya Füleiröl és fortellyárol, melly a volt hogy ha meg kutyálta magát nem elé hanem hátra tojta a' Szekeret, mostis hogy ele hoztak probát tevén rajta azon Kutya fortellj benne volt [Páké Hsz; SzentkGy los. Szörtsei keze írása]. *1786:* Rajta vóltam a' Halásztatásonis, mig a' viz kitsin volt, annak tisztasága miatt nem lehetett se a' nagy se a' köz Halóval fogni, noha elég próbát tettünk [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1807:* egy Garnanin nevü aeri hajos szép probát tett 5a Augusti Parisba az hajojával [Dés; KMN 262] ✱ *megállja a ~t. 1653:* Az elmult 1616-k esztendőben küldtek vala töllem 12 mása rezet Brassóba, hogy egy taraczkot öntessek belölle. A melyet elsőbben a mint csinálta vala, nem állá meg a próbát, hanem elszakada [ETA I, 123 NSz].

2. *~ra* próbaképpen, kipróbálás céljából; de probă/încercare; als Versuch. *1571:* Byro es az Tanachy vraim weottek voldt (!) ket keobel búzat veriasnetúl probara hogy mynt agyak az Syteok az kenyeret [Kv; Szám. I/XIII. 431]. *1639:* Maiorsagh zabia vagyon kalangiaiaban gell. 456. Probara egy kalangiat el cziepeltetuen ket vekanal valamiuel teöbbet erezteth [Kisvajdafva F; UF I, 675]. *1698:* Demeter István Görög, akarván edgj adossának itt Szebenben fizetni arannyokkal, midön probára az tüzben vetettenek vólna bennek, nem jött ki tisztán [Nsz; KaLt Apor István ir. Simonffi Mihály lev.]. *1710 k.:* oláhul ezer vagy kétezer vocabulát leiratott[a] ... megtanulám, tudom, egyszer próbára, hogy egy nap hatszáz, sőt többet is mondhatnék, szót megtanultam [BOn. 541. — [a]Keresztúry Pál]. *1785:* Ezen edjik Asztagbol ... probára két kalongya mi előttünk el tsépeltetvén, és ki Szoratván lett az két kalongya Zabból öt Véka és fél Véka [Miklósfva U; Ks 73/55]. *1804:* A Kantzáimat probára küldöm kedves Sogor vr a kaplárral ... beszéllyen ... küldök nekie egy Rf ha meg nem akarja hagatni [Szőkefva KK; Ks Kosa Zsigmond lev.]. *1826:* A' Teli malatzokbol probàra 25tőt meg marasztattam ... a ki adattattak vagy el döglöttek, vagy nagyon elszigorottak [Mv; Told. 7].

3. nemesfém minőségének ellenőrzése; marcare, marcă aplicată pe un obiect de metal prețios; Repunze. *1561:* Ha ualamelly mester valaminemw ezwstet meg oluazt ... ha az proban igazat tart az ew ielet az ki meg frisseli Rea wsse ha penig az probat meg nem allya se ielet ne wsse rea se meg ne feieritche [Kv; OCArt.]. *1672:* Gyulai Samuél Ur(am) megh esvén ã probab(an), megh bwntettetett ket lott ezwstel [Kv; ÓCJk].

Szk: *feléri a ~t. 1586:* Seres Marton vallia Igy zola pesty Ianos ... eo maga Vram, megh valla hogy az ezwst Nem Io volt es a' probat fel Ne(m) Ernę ... Ne(m) ery fel az ezwst a' p(ro)bat [Kv; TJk IV/1. 614].

4. arany/ezüstminta; eșantion/probă/mostră de aur/argint; Gold/Silbermuster. *1558 k.:* Mikor az kozonseges aranyat be tezik az kellaban awagy az tegelben, Minek elotte Megnem p(ro)baltak volna az tquel, hogy az aranyath ky Immar egy Massaba az az egy allatth (így!), hogi Jol fel keueriek az fenekerol es wgy agion p(ro)bat, kith meg p(ro)balianak [Nsz; MKsz 1896. 300]. *1570:* az Ew engedetlenzegeyert vgy hatta az ceh hogi sem probat Ne vegyenek Teole Seh az Tablat Ne Jartassak hozzaya [Kv; TJk III/2]. *1576:* Mykor Immar az p(ro)bat esmeg betewök az kemencheben esmeg Jartatok 18 orayg es kiueuök, Meg latuan az gradussat [Nsz; MKsz 1896. 368].

5. bizonyítás; dovedire, confirmare; Beweisführung | bizonyíték; dovadă, probă; Beweis. *1619:* Ez az közelb való hír az hispániai motus felől. Ennek ilyen lehet az probája, hogy itt most az Fejér-tengerre semmi több apparátusok ezeknek nincsen [BTN[2] 272]. *1766:* a Hüttlök ellen semmi probaja nintsen, mellyel Juramentumokat s fide dignitassokat a Fatenseknek infringalhatnák [Torda; TJkT V. 300]. *1772:* az Oculata Revisiokat oly erősseknek tartotta, hogj semmi egjéb probat azok ellen nem hasznalhatni itilte [Kük.; JHb LXVII/229]. *1775 u.:* Ezek Judicium alá botsáttatván, az egész Baromlak[a] az Incta Pars keze alatt tanáltatot Loga Familia az Actornak le irt probájára az Inctusoktol el itéltettek [DobLev. II/461. 2b. — [a]O.dellön (AF) egy rétség neve]. *1794:* Minek utánna a' Divisionale Forum trutinium alá vette volna a' Feleknek minden proba nélkül pro, et Contra tett Allegatiojakat, s azokhaz ragasztatt praetensiojakat ... a' Törvényben Sohult nyoma nem láttatik [Asz; Borb.]. *1796:* 10 hiteles Tanuknak nyilvánságos bizonyittásai ellen állittya az All Peres Ur, minden Contraria proba nélkült, mintha a' keresetben fenn forgo Privilegialis Levél kezénél nem volna [Mv; TLev. 5/16 Transm. 33–4]. *1809:* ez hellytelen és minden proba nélkült valo álittás [UszLt ComGub. 1753u].

Szk: *~ját adja vminek. 1842:* az emlitett Kereskedőné ... általa azt izente hogy nem született arra hogy hozzá[a] le mennyen s engedetlenségének probáját adva le se ment [Dés; DLt 1452a. 8. — [a]A város hadnagyához hiv. hívásra] ✱ *bővebb ~ra* részletesebb bizonyítás céljából. *1772:* mind ezekből ... az nem következik, hogj az I. Groffné Malma Gáttja bővebb probára el vágattassék, mivel e' nélkülis mind az Oculata Revisiok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira probállyák, hogj semmi kéttség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVII. 263] ✱ *bővebb ~ra utasít. 1807/1808:* A Praetensus Fiu in Favorabilibus köszöni[a]; in onerosis pedig Novumot insinuál, melyre valo nézett, minthogy a Deliberatumis bővebb probara utosittya, meg kévánnya, hogy a' Novum meg engedtessék [Asz; Borb. II. — [a]Az ítéletet] ✱ *ellenkező ~. 1780:* (Az alperes) Possessoriumanak Circumstantiait ellenkező probák eventálják [BSz; JHbK LIV/25. 19] ✱ *világos ~. 1798/1799:* Hibázott a' Mlgos Királyi Tábla, hogy az Al-Peres ... Úrnak, a' Fel-Peres Rész világos Probáji ellen, Purgatorium, és Revelatorium Juramentumot itélt [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 419].

6. boszorkányság bizonyítására szolgáló eljárás; probă la care era supusă persoana bănuită de vrăjitorie; Verfahren/Probe zwecks Beweisführung der Hexerei. *1765:*

incantatioit, büves bajos boszorkánysági maga sem tagadhat ... kész vagyok ellene boszorkányságot probalni, azt kivánom hogy elsöbenis mai napon az illyenek ellen lett praxis szerént a probanak nagjobb valoságára asztatással probaltossík boszorkánysága [Torda; TJkT V. 285].

7. csata, viadal; luptă, bătălie; Schlacht | katonai megmérettetés; încercarea puterilor (în luptă); (Schlacht als) militärische Probe. *1662:* Heriza Vornik ... nagy erős, termetes és már sok próbákon, csatákon forgott | a pogányság ... szemek láttára békével elméne, és így a nagy jó alkalmatosság a sok jó vitézlő nép mellől elmúlván, a fejedelem derék táborára vissza, csak minden próba nélkül, bánattal, zúgolódással tértek vala [SKr 337, 444]. *1710:* Petneházinak sem esék szerencséjire a vitézség. Mert a németek csudálván nagy próbáit és azért írígykedvén rája ... ebéd felett mérget adatnak be neki [CsH 195]. *1814:* első próbája volt Nápoleonnak 16dik Iunii ... az Anglus H. Vellington Vezérsége, és Burkus H. Blükker Vezérsége alatt lévö Sereg ellen, elsöb(en) mind a kettöt meg tsípte volt, de 18a totaliter meg veretett töllök [Dés; KMN 276].

Szk: *~t tehet. 1657:* megsegíttetvén ... az ellenkezők, megfordíták az miéinket és az utánok küldött kopjás seregekben arccal ütközvén, azok is semmi próbát nem tehetének, hanem ők is megfordulván, igen lecsapkodának bennek [KemÖn. 249]. *1710 k.:* Mind várám, ha valami derék próbát tehetek vélek, de nékünk olyan jó vagy rossz, de nagy szerencsénk lőn ebben a hadakozásban, hogy ellenséget nemhogy láttunk volna szemünkkel, de hírét is alig hallottuk [BÖn. 730] ✱ *~t tesz. 1657:* Innét azért Duklással együtt, ő kétezerrel, én is annyéval indulék, hogy valami derekas próbát tennénk az ellenség táborát megütvén, de heában fáradánk [KemÖn. 281] ✱ *vitézi ~. 1662:* (Amíg) ezen derék hadaknak megegyezése nem lenne ... addig kellene vagy egy jeles vitézi próbát velek megtenni [SKr 409]. *1710:* Meglátván a regimentek az elector vitézi próbáját, egyszersmind ostromnak rohannak és a várost megvévén, egy lábig levágják mind a jancsárokat, mind a város népit [CsH 212].

8. *átv* próbatétel; probă, încercare; Probe. *1662:* Az apostol értelmes mondása: örüljetek az örülőkkel, sírjatok a sírókkal, terhes és fontos. Ez is az élő, érzékenyes tagoknak amaz titkos testben igaz próbájok [SKr 699]. *1710 k.:* Az oláh papok római atyafiakkal való uniójok alkalmatosságából való bajoskodásim és veszedelmezéseimet kell még írnom, mint nékem a sátántól szerzett nagy próbát [BÖn. 872–3]. *1847:* Én, ti testvéretek, noha rabné vagyok, de nem szerencsétlen, inkább boldog vagyok, egy dicső próbának bajnoknéja vagyok [VKp 159 Varga Katalin kezével].

Szk: *hűségnek ~ja. 1669:* Isten ne adja, de ha az hűségnek próbája eljű, bizony, bizony megmutatom, hogy legalább több jót kivántam nekik,[a] mind az kiknek egynehány száz ház jobbágyokat adtanak [TML IV, 599 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]A fej-nek és feleségének].

9. megpróbáltatás; necaz, încercare; Versuchung. *1710:* Akárki megítilheti, mely nagy anxietásban s próbában valának azok az igyefogyott és minden emberi segítségtől megfosztatott nyavalyás praedikátorok [CsH 96]. *1710 k.:* De jaj! sok rendbéli próbák vannak rajtunk e világon [BÖn. 715]. *1760:* Bizony magam is sajnálom, hogy B. Kordáné Leányom iránt annyi próbákon mégyek által [Igenpataka AF; Tl. gr. Teleki Ádám aláírásával]. *1772:* az Perek inditásában ... s follytatásában nem tsak sok költségel kell élni ... idegen heljen ülni s szemeskedni sőt nagy próbákat, gyülölségeket, haragot és üldözést szenvedni [Nagylak AF; DobLev. II/436. 1b]. *1847:* Mivel már mind a férjem, mind pedig az atyámfiai háborgattak, hogy a szüléimtől maradt jussocskámat eljátszottam, én pedig látván, hogy mindenfelől próbába vagyok, azonba válást is indítottam [VKp 153 Varga Katalin sk].

10. tapasztalat; experiență; Erfahrung. *1662:* Mellyekben mind hogy csak azt vizsgálták, megmutatá azután az experientia s próba, mert elsőben egész táborokkal onnan felől napkeletrül kerülvén, a jancsárok mind az részrül szállíttattak s azon felső két bástyák ostromoltattak, rontattak [SKr 570].

11. kipróbált tisztesség; cinste probată; ausprobierte Ehrlichkeit. *1655:* Csepreghi Uram ... tekincse öszülendö szakálát es reghi próbáját, alazza megh magat, nagyob büntetèsèt Jstennek ne vonnya magára [Kv; CartTr Thomas Ozdi vall.].

12. bübájos/boszorkányos jel; semn/probă de vrăjitorie; Hexenzeichen. *1759:* bémenék ... hát Faluvégi Mihályné[a] az tüz előtt ül, sóval, kenyérrel, egy holt szénnel ott babonáskodott ... Kérdém: „mit csinál kged szomszédasszony", mondá „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém lészen-e, vagy sem, ha jó szerencsét mutat, elmenyek ... mivel még eddigelé ez az én próbám meg nem csalt engemet" [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Gergely Boldizsárné Osvát Anna (32) pix vall. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

13. ruhapróba; probă, încercare a unui obiect de îmbrăcăminte; Kleideranprobe. *1823–1830:* Állott pedig a köntös egy nadrágból, egy dolmányból és egy mentéből ... Megkészülvén, felviszi a grófhoz próbára, a gróf felveszi, hát a köntös jól van tanálva ... és ekkor úgy elhíresedik az apám, hogy akkor szabójává vált [FogE 61].

14. próbaúl/kipróbálásként szolgáló; de probă, ca încercare; als Muster dienend. *1845:* 12 Darab Szarvas Marhák mint próbák bé vagáttatások után ... a Szarvas Marha husnak fonttya helybe hagyattott [Dés; DLt 446].

15. nyomdai mintapéldány; probă de tipar; Musterexemplar in der Druckerei. *1636:* Oh menyi bajom vólt az kotáknak igazgattatásokkal, kevés probát hoztak az mellyben egy néhány hiba nem lött vólna, s még mászor kellett metszetnem [ÖGr Aj.].

16. mesterjegy; marcă de fabricație; Meisterzeichen. *1802:* egy nádmézes Iskotullya szebeni Proba vólt rajta [DLt nyomt. kl].

17. próba-remek, mesterremek; obiect confecționat la trecerea probei de maistru/meșter (pe vremea breslelor); probe/Meisterstück. *1635/1650:* Elseoben az probat megh latogatvan Cehünknek rendtartasa szerent, Annak vtanna eo kglmek teob szükseges dolgokatis szemek eleiben veuen, az Beczúlletes Cehnek hogy nagy Kára es gialazattia ne keouetkezzek [Kv; ÖCJk]. *1648/1650:* Vegeztek Cehwl eo kglk, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedeskor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal kóvetzek be es annak vtanna vetessek be ha erdemes leszen [Kv; i.h.]. *1750:* Proba Szedés alkalmatosságával egész gyülese lévén Becsületes Nemes Czehünknek, mellj alkalmatossággalis az Probákat szorossan meg visgálván és hejesen találtattanak [Kv; i.h.].

Vö. a *próbaremek* és a *próbaszedés* cimszókkal

18. próbaidő; stagiu; Probezeit. *1589/XVII. sz. eleje:* Ez Jnas ... Annál penigh az Mesternęl az houa ment, vagi inkab az houa az Ceh Mesterek adgiak, az igaz osztasnak igaz rendi szerent, tizen öteod napigh valo proba engettessék [Kv; KőmCArt. 4].

19. ~ *két hetek* két heti próbaidő; stagiu de două săptămîni; zwei Wochen lange Probezeit. *1819:* a proba két hetek el töltésével a Legény menyen viszsza Mesteréhez mind Leveles Legenye [Kv; MészCLev.].

20. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: próbaként (a termés minőségének megállapítására) learatott és összerakott; secerat şi clădit în clăi de probă (pentru a stabili calitatea recoltei); als Muster (für die Feststellung der Erntequalität gemäht und zusammengestellt. **Szk:** ~ *asztag. 1792:* Az also Tsürhez rakatott egy asztagatska melly ál 95 K. Az 6 Kalangya Próba asztag eltsépeltetett lett belölle 1 1/2 véka [Kályán K; JF 36 LevK 23 Brits Gabrilla lev.] ✱ ~ *kalangya. 1702:* még írtam u(ram) k(gdne)k ... az proba kalongia is menjt eresztet ... az zabokot igen el vesztegette az bolha [Mikvásár[a]; ApLt 5 Szabó Ferenc Apor Péterhez. — [a]Nyilván Mirkvásár NK]. *1717:* A középiból valo proba kalongjából lött égy veka es egy kupa [Búzásbocsárd AF; IB]. *1768:* az utrizalt Dnalis Biro ... a Dominalis Zabbol a kit proba kalangyanok hagytok volt marasztott meg Négy vékat [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1799:* 1798 béli Termésből rakatott Proba kalangyákbol Asztagotska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *őszbúza. 1792:* Proba ősz Buza 6 Kalangy(a) [Kályán K; JF 36 LevK 38] ✱ ~ *tavaszbúza. 1792:* Proba Tavasz Buza 3 Kalangy(a) [uo.; i.h.] ✱ ~ *zab. 1792:* Proba Zab 4 Kalangy(a) [uo.; i.h.].

próbaegzámen próbavizsga; examen de probă; Probeprüfung. *1805:* Délután 5 orakkor le jött a Rector és Kis Papa, Mama, Pali bátsi és Nèniék előtt proba examentet csinaltunk [Dés; KMN 47].

próbafőzés kísérleti pálinkafőzés; distilare de probă; Versuchschnapsbrennerei. *1840:* A Pálinka főzéshez meg kivántato élesztöttis a mi a proba főzéskor fog meg határozodni, magam tartozom Sz Régenből meg hozni vagy hozattattni [Kv; Born. G. XXIV b].

próbahét (inasi) próbaidő; săptămînă de stagiu/probă (pentru ucenic); Probezeit (für Lehrlinge). *1672:* A' Meszaros Mesterseg(ne)k tanulására állo Inas, a' mely Mester Emberhez akar allani 2. hetig proba hetet lakhatik az Uránál [Dés; Jk]. *1819:* Ha a Mester Ember a proba hétnél tovább az Inast Szegödetlen tartaná 2. Rftal büntettessék [Kv; MészCLev.].

próbakő 1. nemesfém finomságának megállapítására szolgáló fekete, palás kő; piatră de încercare; Probestein. *1677:* egy aranyhoz valo proba kö | Daninak jutott egy proba kö fellyeb meg irt aranyhoz valo tőjeivel együtt [Kv; RDL I. 155b]. *1732:* egy arany és ezüst proba kö két Romai Györü [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 21].

Szk: *szeges* ~. *1637/1639:* Egj Ezüst proba teo, egj szeges proba keouel egjütt aztis az gjermek(ne)k hattuk [Kv; RDL I. 111].

2. *átv* próbatétel, vminek a próbája; piatră de încercare, probă; Probe. *1670:* a Kegyelmed jó akaratjára még ezután leszen derekasabb szükségem, próba köve is leszen a Kegyelmed s köztem való confidentiának, kötelességnek [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1671:* Cslkot annálinkáb meg nem vesztegették, kinek próbaköve leszen az, ha kijünek-e most az ő nagysága parancsolatjára, nem-e? [TML V, 554 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1811:* Ugy látom, rám nézve ez igen ösztövér Matéria[a]; 's félek, hogy majd ama kövér Praemiumot nem én, hanem Schatz[b] használja, Ha a' Próba követ ő jobban kiálja [ÁrÉ 75. — [a]Értekezést írni a sajtról. [b]Schatz Mihály, lutheránus pap Árokalján].

próbál 1. kísérletet tesz vmire, megkísérel vmit; a încerca să facă ceva; etw. versuchen. *1618:* mihelyt ... módjok leszen benne, bizony nagyut próbálnak[a] Jenőért | Azhol az vezérnek bé kellett menni az derékhaddal Perzsiába, azt az reváni pasát 12 ezred magával ott az ország széliben hadta volt a kazul pasa, hogy vigyázzon, és ha miben módja lészen, próbáljon is [BTN[2] 109, 125. — [a]A törökök]. *1655:* Láposi Istvan jelenti, hogy felesege Nagy Ilona az elöttis egy nehanyszor hagyta volna el ... tüle elvalast kivan. Del(iberatum) Eccl(esiae) Megis hozza haza maga melle, mert könnyen fel talaltathatik ... Szakadgyon el az Annyatul Laposi Istvan ... Igyis proballya, s tala(m) allando leszen [SzJk 76]. *1676:* Én úgy hiszem, Uram, az micsodás felfualkodott embernek Strasoldot hallom, abban nem hagyja, próbált vagy próbál újonnan [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1721:* Az Mlgos Ur parancsolatya szerint probaltom halasztatni két Csukanal tőbet nem fogathatam egy kis meritő haloval [Szentpál K; TKl Mihaly deák Teleki Pálhoz]. *1759:* a' Papoltzi Bács Lovát potentiose vették légyen el a' Pákéiak ... injungáltatik az I Páké falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne probályanak [Hsz; SzentkGy törvényszéki deliberátumból]. *1764:* A Csézát most fejéb(en) is probaltam eleget hogj eladhassam de senki sem kenal semivel erette [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze Lajos tt lev.]. *1803:* (Az) Erdőnek szinére ... ki mentem ... a ki jártatást probáltam de ... Báro Josika Miklos Ur ... Adamasi Tisztye ... meg álitta [Ádámos KK; JHb XIX/65]. *1850:* a' bézárt ajtot ... kinyittani probálta [Dés; DLt 1221].

Szk: *harcot* ~. *1657:* Én is mellesleg véle azon völgyen ellenkezdegelve megyek vala, de harcot próbálni nem vala bátorságos | noha szemben való harcot nem mer vala az császár hada vélek próbálni, de zsákmányosát igen vesztegeti vala táborának [KemÖn. 244, 276] ✱ *ütközetet* ~. *1657:* Megegyezénk azért Rákóczi Zsigmonddal meg Bornemisza Pállal, Bakos Gáborral is; de Lévánál költözvén által az német ármáda, nem merénk derekas ütközetet próbálni [KemÖn. 202].

Sz. *1811:* a' ki nem próbál, se nem nyér, se nem veszt [ÁrÉ 12].

2. kipróbál vmit; a încerca ceva; etw. ausprobieren. *1618:* Az Tóth Mihály uram hozta kénesőt, Kegyelmes uram, eléggé próbáltuk az mérésbe [BTN[2] 167]. *1648:* Proballya Uram masis aszt az tisztet, talam annak jobb Szerentseje leszen az tiszt viseleshez, hogy sem nekem [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1697:* Hallottam attol Aszszonytol (így!) az ki eö kegyelmetöl kérdezte mellyk jobb, az Papéé vagy az Deáké, arra aszt mondotta Péter Deakne, hogj bizony job az Deak monya, mert ő mind az kettőt probalta [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.] *1773:* az eféle atyafiságos házasságot sokan próbálták, de semmi köszönet nem volt benne [RettE

314]. *1788:* Én egy uj dolgot probáltam: a lentse és borso hellyit ujra fel szántattam s bé vetettem látván hogy sok el hullott a kaszállásakor [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1789:* Probálták ezen Faluk a Pityokának vetésétis, de a helynek hideg és sovány természete miatt vagy egészszen el veszett, vagy ... egy magyaronyinál nem igen nöhetett nagyobbat [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. *1826:* nem probáltam azon vizet, hogy a' szerint erőssithesem annak hathatosságát [Zilah; Ks 94 Vegyes lev.].

Szk: *~ja a világot. 1840:* oljan kevés kedvem vagyon mindezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szivel mindent félben hagjok, bár mindenemet által adhatnám nékik, s csendesen meg huzván magam nyugodhatnék, probálják ők is a világat s csipje meg a Lug a nyakokat [JHb Jósika János lev. Bécsből] ✱ *szolgálatot ~. 1811:* Hivséges vólt öreg Szász Koltserás Gérig A' szólgálatot mind künn, mind benn próbálta [ÁrÉ 99]. *1823–1830:* ez az érzés megtartóztatott[a], hogy most előbb próbálok valóságos szolgálatot [FogE 91–2. — [a]Attól, hogy állását felmondja.

3. próbára tesz vkit; a pune la încercare pe cineva; jn auf die Probe stellen. *1573:* Kadas Mathias Azt vallia hogi tawaly Eztendeobe vyz kereztbe mykor gergel deak Zebenbe Ment volna zokadalomra, valaky zowabol Indultatot volt arra hogi vyzza leoien ... Mond ... hogi valamy Idegen Ember Iar az en hazamhoz hon Nem letembe ky Neke(m) tyztessegemre Ninchen, Azert Ieot (!) vyzza, hogi ki akarom ketsegemet venny feleole ... En Nem Mondom hogi azt Mywellied Mert Nem Io hogi valaky zowa vtan hazad Nepet p(ro)balod [Kv; TJk III/3. 155]. *1603:* Mikor en Sandor Jstuannal bezelget<ek> vala az Biczak Georg' kapuianal, el erkezek Gergelj Menihart es monda Sandor Jstuannak mit probalz te Sandor Jstuan bennvnket [UszT 17/51 Gergely Andras Kornis Janos vram Jobbagga vall.]. *1633:* Kouacz Janos ... az felesegemet sokszor probalta es paraznasaghra kenalta ... azzalis igerte magat hogj megh ruhazza [Mv; MvLt 290. 131b]. *1669:* Sokszor nagyobb dolgokban is próbált engem az én Istenem [TML IV, 406 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1760:* B. Korda Vr(am) maga Praefectussa által a M. Teleki Fiu Ág Attyafiak(na)k insinualtatta, hogy a pénzt fel veszi, mind ketten részemről lévén Admoneáltatva, ki tettzik, hogy mindketten probálni kivántak [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával]. *1806:* a' Groffne kétszin aszszony és tsak probállya Ngodat hogy expiscállya gondolattyait [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

4. megpróbálkozik vmivel; a încerca ceva; versuchen. *1811:* „A' Kutyának sem jó a' leg első köjke". Ez egy fontos paraszt példa-beszédetske ... Azokról mondják ezt, kik elsőbben állnak — Ki Mesterségekkel, 's elsőbben próbálnak, Mint a' Varga inas első csizmájával; 'S A' Fazakas inas első csuporjával [ÁrÉ 48].

Szk: *szerencsét ~. 1653:* Székely Mózes magában vakmerő bátor vitéz ember vala, és gyűjti vala az hadát, hogy esmét próbáljon szerencsét [ETA I, 67 NSz].

5. átél vmit; a trăi (un eveniment); etw. überleben. *1772:* Gr. Székely László úr megholt ... szörnyü gyomorrágás után, melyet azelőtt is próbált volt, de most észre nem vette nyavalyáját [RettE 268]. *1787:* Látván a Néném Aszony sok milliom Ezereknél többet érő betűinek erejet, olyan örem és gond tsapa meg hogy a milyet még tsak nem is képzelhet más tsak a ki probalya [Kackó SzD; Kp II. 27 Ujfalvi Sámuel Máthéné Ujfalvi Krisztinához].

6. gyakorol; a face exerciții, a exersa; üben. *1805:* a táblán Fractiot probáltunk [Dés; KMN 82].

7. bizonyít; a proba/dovedi; beweisen. *1734:* az Inctus ... az szölöhegyen Pásztorságáb(an) lopot Sertés hust és egjebeket Sütött, és ugj ilődött, jol lehet in defensam sui az I: akarja probalni hogj Enyeden lévő lopást beszellett volna, de aszt meg nem bizonyittya [Dés; Jk II. 133b]. *1735:* Nem illik hoszu argumentummal a közöttunk valo divisiot probalni [Torda; TJkT I. 80]. *1772:* mind az Oculata Revisiok, mind pedig minden Documentumaim keresetemet annyira probállyák, hogj semmi kéttség fen nem maradhat [Kük.; JHb LXVII. 263]. *1774/1778:* Bámulhat minden a ki érti 's láttya, a Novizánsnak illy meg mérsékelhetetlen tergiversatioin, hiszem ha mind ezek dato per in concessum igazak volnának is a' mint a Novizáns probálni ígyekezi ... nem Suffragálnak [Msz; DLev.]. *1782:* Ezen pretensiót írt Almási Antal nem próbálja elegendö bizonyságokkal, hogy az édesannyának, Botár Erzsébetnek tutora lett volna Botár András [Taploca Cs; RSzF 234]. *1789:* minthogy a p(rae)tendens Aszszony a sok summa pénzt tsak emlegeti, de nem probálya, azert a' p(rae)tensio semmit se ponderál [Ne; DobLev. III/658. 2b].

Szk: *boszorkányságot ~ vki ellen. 1765:* incantatioit, büves bajos boszorkányságit maga sem tagadhat, mellyet ha tagadna ... sok szinü boszorkányságit comprobalni kész lészek ... kész vagyok ellene boszorkányságot probalni [Torda; TJkT V. 285].

8. bűbájoskodással megtud/lát vmit; a încerca să afle ceva prin vrăjitorie; mit Hexerei erfahren/sehen. *1739:* Faluvégi Mihályné[a] az tüz előtt ül, sóval, kenyérrel, egy holt szénnel ott babonáskodott ... Kérdém: „mit csinál kged szomszédaszszony" mondá „én azt próbálom, ha az sokadalomban jó szerencsém lészen-e ... még eddigelé ez az én próbám meg nem csalt engemet" [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

9. megvizsgál; a examina; untersuchen. *1662:* Róma téged megláttalak, Életedben próbáltalak, Hiányosnak találtalak [SKr 436]. *1681:* ha valaki valamely bonum mennyiséget akarja probalni; mindenik helyet az Inventarium Corpusa szerint percurrallyon; ha nem akar hinni az Extractusnak [Vh; VhU 608].

10. (lóval) vhogyan bánik; a trata într-un anumit fel (calul); mit dem Pferd umgehen. *1811:* Ritka Ló az, melynek a' verés használjon; Jobb hogy ember vélle szép móddal probáljon [ÁrÉ 150].

próbálandó megkísérlendő; care urmează să fie încercat/probat; zu versuchend. *1818:* a nevezett Mechanicus az altala feltalált Machinának Modelljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását ... adgya bé, a melly azután ezen kérdések[a] el döjtésére szolgáljon, a mellyek ezen Találmánynak Ujságáról ... valaki által a kegyelmesen engedett tiz Esztendei privilegialis idö alatt ne talám próbálandó követéséről fenn foroghatnának [Kv; DLt 456. — [a]Ti. a szabadalmak].

próbálás 1. (nemesfém) minőségi próbája; probă la metale, verificarea calității (la metale prețioase); Repunze. *1561:* senki semminemw miet tizenneg' lottosnal alab ualo ezwstbol ne merezellyen mielni. Mert ualaky az probalasban vg talaltatik hogy kwlomben mielne. Az elso wetkeiert ket lot ezwstel bwntettessek megy [Kv; ÖCArt.].

2. kb. véghezvitel; efectuare; Vollbringung. *1840:* itt helybe ugy neveztetni szokott Sz: Miklosnapi országos vá-

sár alkalmával a Nemes Város négy taligás ökrei árrverés probálása mellett el adattak 116 egy száz tizenhat ezüst Rfkon [Torda; TVLt Közig. ir. 1558].

próba-levél bizonyító irat; act probator; Beweisschrift. *1798:* Elekesen az Alperes Massae Curatornak kezében vagyon egy olyan ... Sessio, mely egyenessen engemet illet, azert az Alperest arrol valo Proba Leveleim közlése mellett megis kinaltottam a' minor summával ... de nem remitalvan, most a' Szék szine előt ujra offeralom [Ne; DobLev. IV/805. 1a].

próbálgat 1. többszöri kísérletet tesz vmire, meg-megkisérel vmit; a încerca să facă ceva de mai multe ori; mehrmals versuchen. *1638:* Notelen koromban igen hozzam atta uala magat ez Varga Miklosne de miuel hogi igen beteges voltam az Arena uolt raitam, es probalgattam magais mondotta hogi nosza cziak, megh lehet a' felol, de nem tehettem semmit neki [Mv; MvLt 291. 143a]. *1710:* a mellette való ministereket is minden úton-módon, sok ajándékokkal s ígíretekkel próbálgat vala hűségekben megtántorítani [CsH 94]. *1719/1724:* Szilágj Sophia ... mongja énnékem ... inkáb meg alkuszom Banhazine Aszszonjommal ... én meg beszélgetém Bánházíné Aszszonjomnak az dolgakat, es ... mongja nékem hej Sigmond Gjörgj ur(am), Vaj ki mester Aszszonj az, csak probàlgat [Torda; JHb XIV/6. 61]. *1747:* az J ... Etszaká(na)k idején más Complex Tarsaival edgjütt a' Városon széllyel járván s, lappangván verekedett, vèrengezett, tolvajkodott, házokat probalgatott hogj azokat fel verhesse [uo.; TJkT III. 134]. *1763:* (A vádlott) ... Hites Ferjének ... ételt intoxicalo szerszámokbol készitett, probalgotván annak meg ételével urát [uo.; i.h. V. 177]. *1767:* láttam a' ki asott szőlő tők(ne)k hellyeit, 's azt is hogy a' nagyob tö szőlőket probálgattak, de hogy azokat ki nem áshatták mind az iffiabb szőlő tőket ásták inkább ki [Ne; DobLev. II/377. 4b Jos. Andormányi de N Enyed (56) ns vall.].

2. többször kipróbál vmit; a încerca ceva de mai multe ori; etw. mehrmals ausprobieren. *1662:* a goromba pattantyúsok ... aminémű port csináltak, azt próbálgatják ... az egész azon cajtházbéli ... porok ... gránátok neki gyúladván ... egész a földig ... összverontotta vala [SKr 602]. *1705:* ma valami öreg ágyúkat, kiknek a gyújtólyuka igen kiégett volt és becsinálták, azokat próbálgatták az bástyákon [WIN I, 378].

3. ismételten próbára tesz vkit; a supune pe cineva la o probă/încercare de mai multe ori; jn wiederholt auf die Probe stellen. *1722:* hozzám küldette Váradit ugy probálgatott 200. forintot és 6 ökröt igirt ... csak halgassam el Armalissa(na)k Publicatiojat ... soha eng(em) senki ne(m) Corrumpalhatot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1767:* én el mosolyodván egyebet néki nem szollék, hanem probalgatni akarván ötett ... mondék néki: Hát ha Te adtad el valakinek[a] [Ne; DobLev. II/377. 4a — [a]Ti. a lopott szőlőtöveket].

4. puhatolózással megkörnyékez vkit; a încerca cu prudență să intre în grațiile cuiva; jn mit vorsichtigen Fragen umgarnen. *1705:* az urát is próbálgatta a generál, ha valamelyik magyarnak nem jött-é embere onnan kívül [WIN I, 446]. *1710:* titkon a fejedelmet is próbálgatni kezdi [CsH 104].

Szk: *elméjét ~ja* puhatolózik. *1669:* sokszor nekem nem hivén ő nagysága, mások által is próbálgatta elméjeket [TML IV, 604 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1670:* egyszer-másszor nem árt elméjét próbálgatni ... mihez bíznak és ha tudják-e fundamentaliter az magyarországi dolgokat? [TML V, 126 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

5. biztatgat; a îndemna în mod repetat; jn mehrmals ermutigen. *1823–1830:* elmentem vagy két tipográfushoz, s próbálgattam őket, hogy hogy tanítanának meg az mesterségre [FogE 201].

6. paráznaságra csábítgat; a încerca în mod repetat să aibă raporturi sexuale cu cineva; jn zu Unkeuschheit verführen. *1633:* Hallotta(m) az Szabo Jacab szolgalojatol hogi eőtett az vra p(ro)balgatta es melletteis feküt [Mv; MvLt 290. 127a]. *1724:* Ersók beszélte nékem, h(ogy) az Iffjú Asz(ony) panaszolkodott, h(ogy) Pekri az Ura, mint rontya és probálgattya [M.királyfva KK; BK. Szász Péterné (50) jb vall.]. *1744:* Ennek előtte két esztendővel Szakács Filepet szolgáltam ... akárhova mentűnk dologra őrökke csibdeset probalgattván hogy valamire uehessen [Gyeke K; Ks].

próbálgatás 1. kísérletezgetés, többszöri próbálkozás; încercări repetate; mehrmaliger Versuch. *1823–1830:* (Csolnakosi Mária) Szerette az előttem volt enyedi deákból lett praeceptort, Bartók Ábelt, minekutána próbálgatásai után vette észre, hogy velem semmire sem mehet, azután nem sok becsületem volt előtte [FogE 111].

2. *elméjének ~a* fejtörés, gondolkozás; bătaie de cap, cugetare; Denken. *1667:* Az miért pedig Horvát Ferencz uram felküldetett volt, több sok elméjének próbálgatása után válasza az volt Rottel uram által[a] [TML IV, 213 Naláczi István Teleki Mihályhoz — [a]Köv. a részl.].

próbálgattat többször kipróbáltat; a ordona să fie încercat de mai multe ori; mehrmals ausprobieren lassen. *1705:* A generál tegnap estig afféle új mozsárokat próbálgattatott, bombákat, kartácsokat és kézigránátokat hányatott, úgy próbálta őket, mint járnak [WIN I, 569].

próbálhat 1. kísérletet tehet vmire, megpróbálhat vmit; a putea încerca ceva; versuchen können. *1657:* ha derék erő jű, az néhány lovas kicsin helyen lopva járván éjszakai időben messze meghallja, el is kaphat benne az ellenségben s idején hírt adhat; ha kevés jű, az derekast nem próbálhat [KemÖn. 259]. *1662:* Jenőbe ha ... elegendő számmal maradnak vala ... azt is elvárhatják, próbálhatják vala, a fejedelem is assecuratóriája mellett mire mehetne s mit próbálhatna [SKr 435]. *1670:* Ha mire kivántatnék, ezek közül nem sok lenne, a kivel mit is próbálhatna ember [TML V, 328 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

Szk: *ostromot ~.* *1662:* az árok szélibe kasok közé állattak vala két-két öreg faltörő álgyúkat ... azmellyekből való rettenetes lövésekkel ... ostromot próbálhatnának [SKr 595].

2. átélhet vmit; a putea trăi un eveniment; etw. überleben können. *1679:* Mely nehéz legyen embernek cselédjének ilyen szenvedése, Kegyelmed Uram még nem próbálhatta [TML VIII. 494 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

próbáló bizonyító; probator, care poate servi drept dovadă; beweisend. **Szk:** *~ erő* *1829:* (A) Felperesi állatásnak bé bizonyittására bé adott Leveleket, és az Alperes által fel adott mentő okokat ... meg visgálván a' T. Vice Szek ugy találja: Hogy ha szintén a Felperes ... bé adott

Levele mint Bizonyitto Irás a' Birtok bé bizonyittására tökélletes probáló erővel nem birnais, de midön az Alperes is felelete rendében nem tagadja, hogy a' kérdés alá hozott föld, az el foglalás előtt a' Felperes birtokába ne lett volna — az E. alatti Levélböl pedig világos hogy azon Földet a Felperestöl az Alperes foglalta el [Mv; DobLev. V/1152]. *1834:* az érdeklett Esketés a' Törvénybe megálhatonak, és probálo erővel bíronak határoztatik [Asz; Borb. I].

próbált tapasztalt; cu experienţă, experimentat; Erfahrene(r). *1662:* a zászlók és sűrű kopják lobogói a széltül eléfelé nagyon kezdettek vala fuvattatni, mellybül ... sokan, akik üdösbek és próbáltabbak valának ... jót jövendölnek vala | az expertus, próbált, hasznos, hadi okos ember mind a város népe oltalmazásába s Isten után meg is tartásába nagy haszonnal illyen dicsíretes jó módot talált vala [SKr 206, 448]. *1764:* Félelmesen venném azt[a] gyenge vállaimra, ha excellentiátok és az uraknak próbált személyeiben biztos elviselésére kőszálakat nem szemlélnék támasztékul mellettem [RettE 174. — [a]A gubernátori tisztséget; Hadik generális szavai].

próbáltat 1. megkíséreltet vmit; a dispune/ordona să încerce ceva; etw. versuchen lassen. *1662:* Nem esék nagy kár nélkül az ostrom egyik félnek is, a sáncbélieknek annyival inkább, hogy generálok is az álgyúlövés miatt elveszett volna, már azért több ostromot a kapitányok, a népnek kedvezni akarván, nem próbáltatának [SKr 330]. *1710:* Próbáltatá is eléggé Székely László méreggel a dolgot, de nem férhetének hozzája ... hogy megétesse Béldi Pált [CsH 147]. *1843:* Benköné a Balásfalvi Canonoknál ... olly jol találllya magát, hogy onnan nagy igéretek mellett se lehetne kikapni ... a' mult esztendöbe is próbáltam de nem jö ... azért tehát oknélkült nem is próbáltatom [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartók Sigmond öccséhez, Bálinthoz].

2. kipróbáltat; a pune să încerce ceva; ausprobieren lassen. *1648:* kovat, taplot probaltatot, hogj fel wgiekezet hazat giujtani [HSzj *tapló* al.].

3. próbára tétet vkit; a supune pe cineva la o încercare/probă; jn auf die Probe stellen lassen. *1669:* Úgy látom, az én Istenem régi ellene cselekedett sok vétkeimért ezzel is próbáltatni akar [TML IV, 603 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

4. *vki elméjét ~ja* kipuhatoltatja vki szándékát; a tatona intenţia cuiva; die Absicht spüren lassen. *1667:* mostan elménket az egyik Tökölyi kisasszonyra fordítottuk volna, ha Istennek is úgy tetszenék, melyben hogy ember most valamit indíthasson hertelen, illendönek nem látom lenni külömben, hanem hogy valamely meghitt emberem által próbáltassam gróf uramnak elméjét, mit szollana hozzá? [TML IV, 2 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

próbáltatás próbára tétetés; supunerea cuiva la o încercare; Erprobung. *1834:* Mind ezekböl én azt huzom ki — hogy mivel a Tiszt a' Nagyságod elöttis talám tudva lévö sötet próbáltatásomra tett alatsonságai utánnis, velem mesterkedéseit sem el rettentés, sem egyéb alatson uton nem vihete — egy tzélja szerénti Regius ki eszközléséért, a feleségevel valo titkos öszve jövetelünk[a], alatson huntzfut gyanuja által akar alám vermet ásni [Bögöz U; IB. — [a]Célzás a tiszt ama gyanusítására, hogy feleségének a pappal viszonya van].

próbáltatik 1. megkíséreltetik; a fi încercat; versucht werden. *1791:* a' mostani meg hasadott nagy Harang öntessék é ujra, vagy pedig azon nagy Harangnak félben maradott darabja ... fordittassék a' mostan készitendö nagy Harang öntetésére, a' mellynek öntetése ... két izben szerentsétlen ki menetellel próbáltatott vala [Kv; SRE 274–5]. *1847:* (Varga Katalin) Tulajdon irományában és szelid vallományában is megösméri, hogy mielött az ügy folytatását magára vállalta volna, már elöre értesítve volt, hogy a nyugtalankodó lakosok katonai hatalomkarral is terheltettek s engedelmességre birattatni próbáltattak [VKp 293].

2. bizonyittatik; a fi dovedit/probat; bewiesen werden. *1764:* Mely quietantiat hogj nem Sz Királyi Imbre írt légjen elégge constal etc. a minthogj nemis tud az Novizans irást, ugj azis soha nem probaltatot hogj mast valakit facultalt volna | a mi a botskor bőrt illeti, a nem probaltatott soha, hogj azon lopott sertesek böriböl valo volt volna [Torda; TJkT V. 195, 204]. *1765:* azt kivánom hogy elsöbenis mai napon az illyenek ellen lett praxis szerént a probanak nagjob valoságára asztatással próbáltossík boszorkányssága, s consequenter ... hogy meg égettessek a lure meg kévánom [uo.; i.h. 285]. *1769/1802:* Szemlátomást valo dolog az hogy akár mely Erdön ösveny mellett keresztes fák elegendők láttatnak, de azok hogy határt distingvalo jegyek volnának, ki asseveralhattya; hanem ha elegendőképpen annak lenni próbáltatik [BSz; JHb LXVII/3. 55]. *1792:* Hogy vagy itt vagy amot Néhai Testverünk a Nehai Ferje Joszágába mint Dotalista valami deterioratiot tett volna a nem probaltatott [Ne; DobLev. IV/701]. *1798/1799:* az Al Peres Báró Úr, a' Processus follyamatjában nem ezt erössitti, hogy ezen Recognitiója[a] extrajudicialis lett volna, hanem tsak azt állitja, hogy az illusive lett vólna ... melly kvalificatio ... nem próbáltatik [Torockó, TLev. 5/16 Transm. 424. — [a]Ti. annak elismerése, hogy a perben forgó kiváltságlevél birtokában van].

próbamarha húspróba céljából levágott marha; vită de tăiere sacrificat de probă; zwecks Fleischprobe geschlachtetes Vieh. *1789:* Szeredába proba Marhát vágattam és a' hus 5 Drával ütötte ki az árrát [Csíkszereda; UszLt XIII. 97]. *1819:* proba marhát vásárollyanak, s a probára valo Marhák haza érkezésével a Magistratus által ki rendelendő biztosság elött vágattassanak bé, s a probára le vagott Marháknak husa ... Melegen ne fontoltassék meg [Kv; MészCLev.]. *1823:* a Déési emlitett Országos vásárban[a] a Tekentetes Magistratus a' jo rend, és szokás ellen proba Marhát vétetni nemtsak el mulatta, söt arra Commisariusokat sem nevezett a kik bár a' Marha árrának meg indulását meg visgálták volna [Dés; DLt. — [a]Ti. a Szent István napiban].

Szk: ~ *vásárlás. 1825:* Proba Marha vásárlásra adtam Biro Farkas Urnak [Dés; DLt 498].

próbaménló nem nemes fajú, kísérletképpen alkalmazott ménló; armăsar încercător; Hengst für Experiment. *1761:* Negy Ménlo ... Negyedik Negj esztendös pej szörü Proba Ménlo [Spring AF; JHb XXIII/31. 34–5]. *1811:* Próba Ménlovat is jót szokott tartani ... A' paraszt Kantzákot azzal hágattya-meg, 'S ezért soktól halja: Az Isten áldja-meg! [ArE 152].

próbaremek mesterremek; obiect confecţionat la trecerea probei de maistru/meşter (pe vremea breslelor);

Meisterstück (für die Meisterprüfung hergestellter Gegenstand]. *1836:* a' Czéh által meg határoztatott, hogy az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lésznek, készittsenek proba remekül a láto mester jelenlétében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat, egy két kupás tálat; egy kupás lábost, égetetlen [ZFaz.].

próbás 1. (számn-i jelzővel az arany/ezüst finomságát jelző) próbajeggyel ellátott; (despre obiecte din metale prețioase) marcat, căruia i s-a imprimat semnul oficial de garanție a calității; mit Repunze versehen. *1754:* Ezust Portéka ... Egy Csigas Lo szerszém, 13 probas Lot 41 [Nsz; Told. 19/15]. *1786:* ezüst portéka ... Buzdogány 12 probás | Egy Török kés 11 probás [Nsz; Ks 74/56]. *1793:* Egy 13 probás ezüst Nádmézes Iskotullya 18 Lóth és 3 Könting [Mv; Told. 4]. *1798/1821:* Forgáts párta öv Lántzával ... az ezüstye 11 probás | Egy Régi modi Filegrán munka párta öv joféle gyöngyökkel rakott, rajta lévő Lántzával együtt 12 probás | égy őz láb forma nyelre tsinált Kalán 12 probás [Kv; Pk 5]. *1814:* Egy 13 probás Láuor 32 1/4 Lott [Kv; Born. IV. 41]. *1816:* Egy lávor mely 13. probás 32 1/4 Lothok. Egy Nagyobb Lávor 13 probás 42 Lothok [Kv; Born. IV. 41] | (A pipa) 13. probás ezüstel bé foglalva ... bétsi munka [DLt 816 nyomt. kl 1582].

Vö. a *háromprobás* címszóval.

2. többszörösen finomított (pálinka); (rachiu) rafinat de mai multe ori; mehrfach gebrannt (Schnaps). *1840:* Minden jo Gabona vékájátol tartozom jo ízü egésséges tizen kilentz Probás Pálinkát négy kupát bé adni [Kv; Born. G. XXIVb].

próba-szedés ötvösmunkák beadása/szedése (az ezüst minőségének havonta kötelező vizsgálata céljából); adunarea/strîngerea obiectelor de orfevrărie (cu scopul de a verifica calitatea metalului); Abgeben/Sammeln der Goldschmiedewerke wegen monatlicher Repunze. *1639/1650:* Volt Cehünk veottek be az Huszar Peter Mesterremeket, miuel proba szedes ne(m) lehetet [Kv; ÖCJk]. *1648/1650:* Vegeztek Cehwl eo kglk, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedeskor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal kóvetzek be es annak vtanna vetessek be ha erdemes leszen, hasonlo rend es mod tartassek az Mesterremek be mutatasaban(n)is [Kv; i.h.]. *1665:* T. Ceh Mester Ur(am)ek eo Kgek proba szedesnek alkolmatossaghaval gyűytven egyb(en) az B. Céhet, Gyulai Samuel Ur(am) mutatta be az remekjet [Kv; i.h.]. *1729:* a rend es artikulus azt tartya hogj proba Szedes idejen es szombat napon kellet volna lennie czeh gyülesinek [Kv; i.h.]. *1750:* Proba Szedés alkalmatosságával egész gyülese lévén Becsületes Nemes Czehünknek, mellj alkalmatossággal is az Probákat szorossan meg visgálván és hejesen találtattanak [Kv; i.h.].

próbatétel 1. próbálkozás; încercare; Versuch. *1847:* Varga Katalin, kinek elfogatása iránti próbatételek eddigelő sikertelenek valának, alispán Pogány György úrnak ide fogatott jelentése szerént, disunitus püspöki helyettes Saguna András úr közbejöttével, el van fogva, s jelenleg a nagyenyedi börtönbe tartatik [VKp 150–1].

2. (ezüst) próbajegy; marcă/marcaj (pe metale prețioase); (silbernes) Probezeichen. *1816:* Egy uj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora a' mutato táblájának mezeje kék, a' melyre egy Bronzirozott ezüst Borostyán koszoru, egy ezüst Koronával volt téve ... a' belsö Kapszula ezüst [DLt 456 nyomt. kl].

3. (vágómarha) húspróbának való kiválogatása; selectarea vitelor de tăiere pentu a fi sacrificate de probă; Auswahl des Viehs zur Fleischprobe. *1791:* Wáros Gazdája Ferenczi Moysesnek a' proba Marha vásárlása iránt ezen parantsolat adattatott ... hogy a' Mészáros Czéh kérések (!) a' marha hus proba tétele iránt az Felsőbb rendelésekkel meg egyező lévén, maga mellé vévén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon őt, hat pár Marhákat [Kv; TanJk IV/8. 72]. *1818:* (A Magistratus) Hatarozásanál fogva ki rendeltettünk a' Besztertzei országos Sokadalomban a' proba tételre szükséges vágo marhák(na)k meg vásárlására és azok(na)k kivágatásokra [Dés; DLt az 1823. évi adatok közt].

próbatű arany/ezüst minőségének próbálásakor használt tű; ac de probă (folosit la verificarea metalelor prețioase); bei der Probe der Qualität des Goldes/Silbers benutzte Nadel. *1637/1639:* Egj Ezüst proba teo, egj szeges proba keouel egjütt aztis az gjermek(ne)k hattuk [Kv; RDL I. 111].

próbavíz gyógyvízminta; mostră de apă medicinală/minerală; Heilwassermuster. *1755:* Klmes Uraim eo Excelljok mind ketten frissen vadnak s már a Szál Dobosi feredőre nem mennek, mivel meg hozatván ã proba vizet s Probátis tévén ã Doctorok, veszedelmesnek, s igen erősnek tartyák az Ur eo Excellaja természetihez [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.].

procedál 1. (hivatalos ügyben/perben) eljár; a proceda; offiziel verfahren. *1578:* Meg ertettek ... eo kegmek my nemö gyalazat esset legie(n) eo kegmen Byro vramon ... azert eo kgme Biro vram wltesse(n) birot, es az rajta leot gyalazatrol agalljon ellene az varos procatori altal melto bwntetessel procedallianak ellene [Kv; TanJk V/3. 173b]. *1585:* Atta Bíro vram, eo kgmek eleibe az Jdegen legenieknek be Irasat a' varos keonywebe, Akik ez varosban meg hazasottanak telepettenek volna, mi(n)th kellene abba(n) procedalny [Kv; i.h. I/1. 14]. *1605:* Commendatoriat impetralianak eo Nagatol es az Vraktol, ky mellet batorsagossaban tudgyanak az my Attiankfiay eo fel(se)ge eleot az varos dolgaiban procedalni [Kv; i.h. 519]. *1607:* az Articulusok continentiaya ellen procedalt, mind otkún, mind it az zeken, mert az Articulus azt contineallya, hogy az bizonsaggal az nap legyen Jelen, mind az ket fel [Torda; TJkT I. 20]. *1625:* miert az A. nem Via Juris procedalt dolgaban az J. az A. Actioiatol Absolualtatik [UszT 67]. *1645:* Kamuthi Miklosnen es Joszagan ne hatalmaskodgyek, hanem ha my Jussokat praetendallyak az Joszaghoz ... procedallyanak Jur(is) ordine ellene; mert egyaltalyaban az hatalmaskodast senkinekis megh ne(m) engedhettyük birodalmunkban [JHbK XXI/8 fej.]. *1671:* Azmely Religion lévőknek Templomok kezekből a' más Religion lévőktől hatalmasul ki-foglaltattak magok authoritássokbol az illyen hatalmaskodók ellen Procedállyanak, az illyenekröl irt Articulusok szerént [CC 1]. *1764:* az Ujszekeli Falusi Biro Agilis Varga alias Muszka Janos tertio se cum Iuratis elönkbe jöven paltzajanak fel emelésével maga és az Ujj Szekeli Incolak kepekben és nevek alatt repellala s tovább procedalnunk azon köz hellyen nem engedék [Újszékely U; Wass1.t]. *1816:* Nemes Fülep Mihály Uram

elottis a fenn irt Instructiot meg olvasván procedálék annak tartása szerint [Várfva TA; Borb. II]. — L. még AC 5, 42, 113, 198, 252; CC 61, 66, 69, 77; RSzF 118.

Szk: *az exmisszió szerint ~. 1686:* Szilagyi Janos ... moveallya Causaját Felesege Dobos Borka ellen, es az exmissio szerint p(ro)cedal [SzJk 215] ✱ *hivatalosan ~. 1843:* Egerbegyi Jubilatus Káplár Nemes Tolvaj Ferentz ada kezünkbe ... égy utasitást hogy azzal hívataloson procedálnánk, s adnok a' következésröl Relationkat [T; Tolvaly lev.] ✱ *(az) instrukció szerint ~. 1579:* az procatorok panazlassat ... halaztottak è leowe gywlesre. Ez wdeo alat az procatorok Az elóbby instructio zerent Igiarto Georgy es felesege elle(n) procedallianak [Kv; TanJk V/3. 186b]. *1697:* En Thoroczkaj Szabo Mihály nemes Kolosvár Városá(na)k mostani édgyik hütös Szolga Birája ... el mentem ... ns Gombkötö Lörincz Ur(am)hoz ... az én elömb(en) adott Instructio szerènt mindenekb(en) Procedaltam [Kv; KvLt I/186]. *1775:* kére münket Nemes Kereszturfi Székben Martonosb(an)[a] Loko Sofalvi Kata Aszszony hogj el mennénk ... Mortonosb(a) az Máthé György Ur házához hogy Citalnok ö kegyelmet ad 8tavam az Tiszteletes Esperest Ur(am) ö keglme atta petsétinek erejével az ö keglme közlöb következendö Törvényes szekire Mű azért el menvén procedaltunk az elönkb(e) adattotott, Instructio szerent [Borb. II. — [a]Hsz] ✱ *jobb móddal ~. 1677:* hogy job móddal tudhassanak abban procedalniok mindenek a' kiknek incumbál, mind a' Szászságon és mind a' Vármegyéken lévö Dézma ado helyeken ... az Arendatorok igen igasságos Regestrumot csináltassanak [AC 51] ✱ *obligációja szerint ~. 1679:* meg hányva(n) eö kglme à kezes leveleket, valamelj jobbagi à kezessegh utan el szökött, annak kezessei ellen obligatiojok szerint procedallyo(n) [Vh; VhU 678] ✱ *az obligatória szerint ~. 1747:* mihent ... a Diacta el bomlik én az obligátoria szerént procedalok [O.csesztve AF; Ks 83 Péterffi Sándor lev.] ✱ *tiszte (és hivatala) szerint ~. 1611:* Tiztwnk es hiuataljúnk zerent procedalua(n) ... Catha Azzont erreös hwttel megh eskwttetwk hogj mindenemeö yokat az oztoszasra elleö hoz, neüez, es ad [Kv; RDL I. 88]. *1623:* mindeneknek ęlotte az Relictat es mind azokat kjket az dologh Illet meg Eskúttettuk Hogi mindenemw Jokat, Igaza(n) minde(n) Reitegetesnelkul eleó ad az mi az diuisiora valo, es Annakutanna dolgunkba(n), Tiztunk szerent Igi procedaltunk [Kv; i.h. 122] ✱ *törvényesen/törvény szerint ~. 1655:* kegyelmeteknek kegyelmesen és igen serio parancsoljuk, megértvén az exponensnek[a] e dologban való igazságát, törvénytelenül ne engedje az kézdivásárhelyieknek háborgatni ... hanem procedaljanak suis modis törvény szerént ellene [SzO VI, 199 a fej. a hszi-i tisztekhez. — [a]Barabás Péternek]. *1716:* Az idegen marhák bé hajtásáb(an) ujg vigjazza(n) hogj rea(m) Girás pert ne hozzon hane(m) ország törvenye szerént ad 3tiu(m) certificaltassan es törvény szerent procedallyon ellene [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1730:* Esküszöm az elö Istenre ... hogy ... káromkodásomert s Paráznasággal valo Vádoltatasomért az Törvények be álván Ne(m)es Dées Várossa erdemes Fö Hadnagygja ... Törvenyesen procedálván ellenem elö allok az Törvenyre ... el nem szökőm [Dés; Jk 408a]. *1737:* Nagysagod irja hogy erös katona a törvény s procedaljak törvenyesen [Szentiván Hsz; AplLt 4 Henter János Apor Péterhez] ✱ *törvénnyel ~. 1579:* Kakas Mihaly dolga felól ... Eo kegmek wegeztek ezt, hogy semmy bekessegre es concordiara eo kegmek ne mennyenek hane(m) teorwennyel procedalianak ellene [Kv; TanJk V/3. 192b].

2. végez, dönt; a decide/hotărî; entscheiden. *1578:* Az Mezarossok dolgarol eo kegmek voxot kerdwe(n) ... egez warossul wegeztek hogy amint az elót a waros El wegezte è dolgot ... a zerent akaryak mostis hogy az hus arulasba procedellyanak | az felpóres dolgaba is ... biro vram procedallio(n), hogy post terciam citatione(m) ha nem c(om)pareal es contumaciter absentallya magat thehagh pronunciallion eo keg' es exequaltassa az teorwent [Kv; TanJk V/3. 162a, 173b]. *1579:* Byro vram ertekezzek az vraim altal kik oda Enyede Mennek, Az zazsagis ha procedalt é Az Limitatio dolgaba vagy penigh mint es hogy procedaltak [Kv; i.h. 194a]. *1618:* ha itt való tolmács felöl nem procedál Nagyságod, itt az kapitihája szégyent vall miatta és nagyságod igen nagy fogyatkozást [BTN[2] 123]. *1690:* Gyergyai Annok ... Férje ellen Fejér Pét(er) ellen divortiumot kiván mint paráznatol. Deliberatum. A sz. Szék nyilván láttya Fejér Péternek latorságát, de mivel Tisztek keze alatt vagyon, nem procedal addigh a sz: Szék migh a' Tisztek a' külső forumon el nem igazittyák [SzJk 245]. *1768:* Az osztozásunk egészen meg akadat abban, hogy Joszágaink természete kérdésben forog, azért is mihelt az Mgs Királyi Tábla öszve gyül mingyárt procedalnuk (!) kell [Marossztgyörgy MT; Ks 61 Kornis István lev.].

3. tesz, cselekszik; a acţiona/proceda; tun. *1577:* Eo kegmek keryk Byro vramat czenis hogy ellent ne tarchion benne hogy eo kegmek a mynemo tyztet byztak az ket hwteos vasar byrora abba Mehessenek elo. feo keppe(n) az kenyer swteok dolgabol hogy ha disciplinanak okaert valamelykteol kenyeret czypoyat el vezy wyhessek míngiarast az Espotalyba es az foglyoknak hogy e keppen meg Rettenwen az io Rendtartasba p(ro)cedallyanak az kenyer swteokis dolgokba [Kv; TanJk V/3. 144b]. *1663:* Az mi az Madarászszal való dolgot illeti, van esze Kegyelmednek procedálni az szerint [TML II, 640 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *XVIII. sz. eleje:* A ki pedig magha Menesibül valo Mén lovakra tehet Szert, leg job vadon mindenkor ä Ménes közt tartani juxta numerum Equar(um), ha két három Mènló lészis meg alkusznak tavaszal mint valami Torvény tudok fel oszák ä Menest, és nem violenter hanem volenter procedalván, nem igen marad Meddö kösztök [JHb 17/10 lótartási ut.].

4. folytatódik; a se continua; sich fortsetzen. *1693:* ha edgyik vagy másik ö klmek közzül valami oly dolog miat jelen nem lehetneis, a' számvétel mind az által procedállyon [Kv; SRE 10].

5. halad; a înainta, a merge înainte; fortschreiten. *1703:* már ez utan hideg és havas alkalmatlan üdököt várhatúnk s a munka[a] nem procedal [UszLt IX. 77/73 gub. — [a]A nagyszebeni erőd építése].

6. végbemegy; a se întîmpla/petrece; geschehen. *1663:* pro informatione akarám Kegyelmednek leirnom, mint lön dolgom Medgyesen, mely ordine igy procedált [TML II. 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1664/1750 k.:* A Contumax redealni nem akaró Pársnak, ki minden igaz ok nélkül el hadgya Férjet vagy Feleséget, mi legyen az Ecclesia elött valo Processus(na)k modalitassa, ekkeppen determináltatik[a] ... Ezek igy procedálván az Innocens Pars a Contumaxtul absolvaltatni kivánván, meritö liberaltathatik, et ad alia vota transmittaltathatik [RGyLt A. 12. — [a]Köv. a részl.].

7. bekövetkezik; a se produce/întîmpla; eintreffen. *1811:* Tizen-égy hónapot a' kantza csitkónak, De egész esztendöt számlálj a' Ménlónak, Ennyit ül a' csitkó az annya méhibe

... Ez[a] ugyan tsak nem olyon Régula, mely mindenkor procedálna [ÁrÉ 144. — [a]Innen kezdve a szöveg lapalji jegyzetben].

8. *ts* végrehajt, végbevisz; a executa; durchführen. *1668:* midőn ... procedalni akartak volna, azon legitima Executiot ... Kamuti Susanna Aszsz(ony), nagy sokasagot fegjveres kézzel fel gjujtvén, obvialta volt [Kv; JHbK XLIII/36].

procedálás (hivatalos ügyben/perben való) eljárás; procedură, procedare; (offizielles) Verfahren. *1676:* Hogy Sidó Jánosnak eddig kézben nem keríthetéseért és instructiónk szerént eddiglen tovább való nem procedálásunkért s vigyázatlansággal is vádoltatván mi kegyelmes urunk Nagyságodnak, mint látyuk: mindezeket igen szomorúan értyük [SzO VI, 356]. *1700:* mind a' Novu(m) Judicium mind penig a' Tripartitum Decretu(m) Continentiaja ... azt contineallya hogy a' Novu(m) Judiciumnak emanatioja utan a' leg közeleb valo szeke(n) elő vetetódgyek; en azert most kesze(n) leve(n) mint J. Procur(ator) altal az Anak ne(m) procedálásárol protestalok [Dés; Jk 313a]. *1807:* Melly Instructioval valo procedálás, intés, tiltás és felelés hogy mindenekben e szerint volt azrol adom ezen Relatoriám igaz hitem szerint ... Nagy Sándor mp Szolga Biro [Ne; DobLev. IV/909. 1b]. *1827:* Jelentem alázatoson a' Tkts Törvényes Derék Szèknek hogy procedálás végett ... Also Feher V(árme)gje Tkts Tisztségének ... 1148 számok alatt tisztelt Rendelésébe accludálva ... Instructio küldetett a' kezemhez [Fejér m.; i.h. V/1126].

procedálhat (hivatalos/peres ügyben) eljárhat; a putea proceda; (offiziell) verfahren können. *1592:* Megh ertettwk ... az sinatnak hozzank valo lzenetit ... eo kegmek nekwnk megh bochassanak, hogi zinte keduek zerent valo valazt nem tehetwnk, oka nem egieb hanemhogi az ket nemzet ... vnioűal, vagion eozue zerkeztettue, meli vnio ellen eggik natio az masiknak Iniuriaiara ne(m) p(ro)cedalhat [Kv; TanJk I/1. 195]. *1612:* Ertyük az ő Fge Attestatoria parancolattyat, kiúel az exponens simpl(icite)r attestaltatni keua(n) eléttünk, de miúel hogy semmi törúenyből kj mo(ndo)t és adatot Utrumot nem prodúcal, azert varosünk prjülegiuma, es meg rögzöt törúenye elle(n) azban mj ne(m) procedalhatunk [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. *1682:* meltoztassék olly modalitást fel találni hogy nyilván valo igazságomb(an) procedalhassak [Ks 21. XVII. 10 Kornis Gáspár a rendekhez]. *1726:* M: Aszszonj Lázár Maria Aszszonj eo Nga Kovacs Janos nevű Udvari Jobbagj Biraja ... Ispán Uram(na)k eleibe álla, es az executiot ... Repulsioval obviala, kire nezve Ispán Vramis tovab nem procedalhata [Born. VII. 6]. *1736:* ezen Potentia iránt valo Causájokb(an) procedálhatnak az Ak [Dés; Jk 196b]. *1766:* Hogy kolosvari Szolga biro által procedaltatott, minek utánna az I. eőkegjelme oda ment volna lakni, itten minden joszágát eladván, az igen hellyesen esett, mert Tordai Szolga bironak ottan nintsen hatalma hogy procedalhassan, ergo abban az A. nem vétett [Torda; TJkT V. 349]. — L. még AC 37, 121, 176; CC 58, 374.

Szk: *igaz törvény szerint ~. 1635:* ha ez utannis hazassagbeli kötelességem elle(n), tisztatalan eletre paraznasagra adnám magamat ... ellenem mint ollian vetekben eleö ember elle(n) ... procedalhassanak igaz teőrueny szerint [Gerend TA; KCs IV/129] ✱ *instrukciója szerint ~. 1664:* Kegyelmed azért útját continuálhatja igyenesen mindenekben s instructioja szerént procedálhat is [TML III, 149 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *jobb móddal/módjával ~. 1641:* Vitezleő Peczj Janos Colos Monostorj eggik kaptalan hiúünket boczatuan bizonios vallatassok veget hüsseghtek districtusaban; kiben hogy job modgyaval procedalhasson Kglmésen paranczollyuk hüsseghteknek Compulsorium Mandatumunk mellet paranczollya varasokban compareal-ni az districtusok belj Faluk lakosit [BesztLt 140 fej.] *1696:* Arannjas ezűst Marhak(na)k s jofele Monetaknak Divisioja következik. Hogy az ezüst marhák(na)k Divisiojában job moddal procedálhassunk ahoz ertő becsületes Eőtves Mester emberekkel elsőben meg becsültetvén; kinek kinek valorat, ide aláb specificaltattuk [Mv; MbK 80. 5] ✱ *szabadosan ~. 1677:* Vármegyék tisztei, jurisdictiojok kiterjedéseig, minden hivatallyokat illető dolgokban szabadossan procedalhassanak [AC 272] ✱ *törvénnyel ~. 1647:* Actrix replicat, En cedalok az juramentumodnak mint hogy szegeniseghem miat nem procedalhatok touab ellened teoruennel [Kv; TJk VIII/4. 225] ✱ *a város rendtartása szerint ~. 1621:* foroghvan eő kglmek eleőt az Beczj Aros Emberek fel Circalasa feleől valo dologh ... az eő felge valasztetele elle(n) magokat Nem opponalhattiak ... procedalhat Kaműthj Balas V. az mj varosunknak rendtartassa zerint [Kv; TanJk II/1. 330].

procedáló (hivatalos ügyben) eljáró; care aplică o anumită procedură; (offiziell) verfahrend. *1677:* Hogy ha valamely Executiokba procedalo Nemes ember megőlettetnék, ha szintén a' gyilkos a' meg-öletet embernek feleségével, gyermekivel ... meg-békéllenék-is, de a' Tisztek tartozzanak evocaltatni, és ... meg-is büntetni [AC 117–8]. *1830:* tapasztaltatván ... az exequutorok dolgába, főképpen midőn azok adosságok felvételére intéztetnek, mind a' csupa szabad tettzések szerént procedalo exequutorok, mind pedig a' dolgok érdemét vagy igen fel, vagy igen alá betsüllő betsüsök által külőmb féle, és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendetlenségek csusztattak bé, erre nézve Méltoztatott ő Felsége ... Decretuma által ... prantsolni[a] [Borb. II gub. — [a]Köv. a részl.].

procedált (hivatalos ügyben) eljárt; care a aplicat o anumită procedură; (offiziell) verfahrene. *1802:* Certificatoria Instructio készittésiért Dr. 50. Az azzal prócédált két Assessornak Fhung 1 Dr. 20 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

procedáltat (hivatalos/peres ügyben) eljárat; a dispune aplicarea procedurii; (offiziell) verfahren lassen. *1672:* tudósítson Kegyelmetek, az az dolog mint és honnét indíttatott; azzal urunk mit akar és mi formában akar procedáltatni ő nagysága? [TML VI, 97–8 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1778:* Kolos különös Iurisdictio alatt van, ott Szolga Biroval procedaltatni nem lehet [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1782:* Tyitul ... majd egy hellyenn majd más hellyen lakagatott, végre az Mlgs Udvar admonealtatván őket a' visszá menetelre s kezesseket elő állitásra ... a Mlgs Udvar a Kezessek ellen procedáltatott [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1810:* Horváth Agostan Ur ... nagy ujjitásakat akar tenni, a' Vajda rész atyafiak(na)k tetemes kárakra, mert a' Falun alol lévő Tott osztani akarja, 's a' mind hallattam procedáltatott is [Kissármás K; RLt O. 3 Farkas Antal Veres Sámuelhez]. *1813:* tessék az Urnak most vagy leg feljebb 15 napok alatt az osztály iránt magát ki-nyilatkoztattni ... mivel ellenkező esetben az Exponens

Ur praevie declarallya magát, hogy ... az osztály dolgába(n) Itélő-Mesterrel fog procedaltattni [Ne; DobLev. V/951]. — L. még CsVh 109.

procedáltatás (hivatalos/peres ügyben való) eljáratás; aplicarea procedurii; Verfahren. *1800:* Groff Kornis István Vrrol maradatt harmadik adosságis ki ütötte magát ... es hogy annyiszor ne fáraszunk ne költsünk ezértis külön procedáltatással jonak látnám ... hogy ezen visz(sz)a küldött három Instructioban ad Marginem ezen Praetensiotis annectalná [Széplak KK; Ks Simon Elek lev.]. *1843:* Bartok Ádámnak Nagy Josefné ellen valo procedáltatása [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

procedáltathat vmilyen ügyben eljárattathat; a putea dispune aplicarea procedurii; verfahren lassen können. *1669:* kegmeteknek parancsolljuk kegmessen, requiraltatván Kornis Uramtol azon deliberatiot petsétünk alat adgja ki eő kegminek, had procedaltathassan dolgaban mellette [Ks NN. 17 fej.].

procedáltatik eljárás folytattatik; a fi aplicat procedura; verfahren werden. *1662:* noha nemesi szabadságra nagyon appellálna, hogy az ellen meg sem foghatták volna, és hogy bocsáttatnék szabadon, s úgy procedáltatnék ellene, s így akkor megfelelne, de a fejedelem tartván a Zólyomi dolgában, még a gyülés előtt elküldte az úri főrendekhez azokat, kiket gondolt, hogy ... nem fogják javallani megfogását Zólyominak [SKr 152].

procedáltató eljárást megindíttató/kérő; care cere punerea în curs a procedurii; um Verfahren bittend. *1817:* A repetalt ember Uram ő Nsga heljére hirünk nélkül transmigrálván semmi Jussunkat sem tartyuk hozzá; méltoztasson a procedáltato Tekintetes Földős és Exp(o)n(en)s Ur a' Járásbeli Szolgabiro által maga heljére reducaltatni [Dob.; Somb. II].

procedens I. *mn* (hivatalos/peres ügyet) lefolytató; care pune în curs o procedură; Verfahren durchführend. *1765:* Testimoniumat adván procedens Szolga Biro eőkegyelme, azon Testimonium inferaltossek, és az Transmissio expedialtossék [Torda; TJkT V. 286]. *1840:* minthogy a dolgot elenyésztetni igérte, égy kupa bortis vettem, melyből ... magamis, Darvas Uris valamint a Procedens Regius urak is ittunk [Dés; DLt 166].

II. *fn* tudományos téziseket előadó személy; persoană care prezintă tezele unei lucrări ştiinţifice; Vortragender wissenschaftlicher Thesen. *1823–1830:* egy arra rendelt napon disputáció van az univerzitás auditóriumában. A defendens maga választja az opponenseket, azok az oppozíciót megírják, melyet közölnek a procedenssel, az arra a feleletet megírja ... s mindnyájan a papirosról elolvassák [FogE 240].

procedúra eljárás; procedură; Verfahren. *1784:* Instalunk alazatoson a' Mlgs Fő Király Biró Ur(na)k, és a Tkts Táblának meltoztassa(na)k Levelcinket meg nézni 's azokbol meg látván Artatlan vexaltatasunkot az ok nélkül valo Impetio (!) alól absolválni, Annyivalis inkább, hogy Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsobben Malmunk(na)k gatatskaját potentiose el vagták, tollalták s annak utánna kivánnyák a' differentiát Sopiáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)]. *1792:* Mely Procedura a' fenn irt mod szerént mennén véghez, arrol adom Énis ezen tulajdon subscriptiommal, és usualis petsétemmel meg erősitett readmonitoria Relatoriamat [H; JHb XXXII/25]. *1796:* a Nagyságod ujannan epittetett Adámasi malma eddig elé is igen sok praejudiciumakat okozott, a mint az, az iránt valo sok panaszakbol, és az ellen Törvényesen is meg tett procedurákbol böven meg tetzik [Ádámos KK; JHb XIX/56]. *1815:* Azokat a' költségeket ... a' melyek a per rendében esketésekre, procedurákra, 's több affélékre szoktanak tétetődni ... akár mennyire hágnának, azokat a' Jószág ki váltasa előtt magamnak meg fordíttatni, nem is kívánom [Béld AF; DobLev. V/979. 1b]. *1824:* A' meg irt Instructionak vételivel ... februarius 27dik napján érdeklett Tit. Novák Márton Urat, sem személlyessét meg nem találhatván — Kortsomárosnéja Özv. Dezső Jánosné Simon Veronika Aszszony által Titt. Novák Márton ur ellen ... a' procedurát meg tettem [Dés; DLt 206].

Szk: *hamis ~. 1847:* A tekintetes főbíró Boér Ferenc úr és tekintetes alispány Fosztó Menyhárt urak lehazudtolása, hamis procedurája publicatiója Varga Katalin által [VKp 202] ✱ *törvényes ~. 1848:* ezennel öszintén és higgadtan nyilvánittom — hogy az jövő héten törvényes procedulát (!) maga ellen tétetni el nem mulatándom [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

procent százalék; procent, sutime; Prozent. *1848:* a Legalis 6 p(rocen)tét is az ezer forintnak nem lehet ki venni [Görgény MT; Born. F. VIIc].

processzió egyházi körmenet; procesiune; Prozession. *1596:* Núncius pontificis: Mely Wrünknak az penz mellet, Papatol, hozza az processioban hordozot fel szenttelt Süueget es pallost: Biro W. meg hagya, hogy ... gazdalkogya(m) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 20 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1731:* 13 7bris hozattam az Processiora jövő T. Páterek(ne)k Tehén hust d. 34 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.]. *1736:* gróf Apor István bévivén és fundálván az minorita barátokot Vásárhely mellé az Kantában ... jöttem vala bé Kolosvárrol Háromszékre, én vivém bé legelsőben az processiót szent Háromság vasárnapján [MetTr 442]. *1807:* a Kolosvár felé menő ország uttyában ... két tzifra fa kereszt volt fel ásva, az hová szoktanak a Falusi oláhok processioval ki menni [Apahida K; RLt O. 20].

Szk: *~t jár. 1653:* a templom közepén vagyon a szent koporsó[a] ... a hol isteni szolgálatot naponként tesznek és processiot járnak [ETA I, 120 NSz. — [a]Konstantinápolyban]. *1736:* Nem vala más semmi egyéb processiót járunk az városban ben szabad, hanem husvét előtt való szombaton estve nyolcz órakor resurrectiókor az Vágner házáig | Gyertyaszentelő-Boldogasszony napján is jártunk egy kis processiót, de csak ben az templom kis udvarán [MetTr 433–4]. *1805:* Dél előtt 9 utánig Processiot jártunk [Dés; KMN 80].

processziójárás egyházi körmenet; procesiune; Prozession. *1823–1830:* Az elragadott zászlót azután felszentelték a pápisták, s processziójáráskor használják [FogE 123–4].

processzuális 1. járási; de plasă; Bezirks-. **Szk:** *~ dúló* járási/székely széki szolgabíró. *1786:* az 1774dik Esztendőre Biroi hivatalra valosztatvan most Armalista akkor

pixidarius Todor Gabor a nemes Falu Notarius nem letele miatt meg szorittattott Tekentetes Kis Horsanyi Hársányi Ferentz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felso járásbeli Duloja altal, hogy Stantanee Notariust álitstson [EMLt Barla lev.]. *1798:* Várfalvi[a] Pálffi János Processualis Dulo m. pr. [Borb. — [a]TA]. *1809:* Az Tekintetes Urfinak Nemes Kereszturi Processus érdemes Processualis Dullojanak az Urfinak alázatos tisztelettel [UszLt ComGub. 1638] ✱ ~ *szolgabíró. 1782:* Processualis szolga Biro Vram, és adjunctus Regius Társa Tktes Palatkai Lászlo Vr(am) jelen létekben s általlak meg betsültetvén a' kárr ... ã mellyet a' Marhákkal le ètettek ... Tizen két Szekér Szénára Valo [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 31 Vakár Andrej (28) zs vall.]. *1801:* ki rendeltettnek Fö Biro Báro Josintzi Sádor, V. Ispány Kabos Ferentz ... atyánkfiai, Processualis Szolga Biro Szarvadi János ő kigyelmével egyetemben [Kv; JHb LXVII/4. 11]. *1813:* ezenn Csiki fundusnak ki jártotására Certificaltotvan az Exponens Urnak Édes attya ... Regius Tkts Sebesi Adám Ur, ugy Processualis Szolga Biro Tkts Gerendi Sámuel Ur Regiusságok alatt 9 Számbol állo akkori öregek jelen létekben az Csiki fundust ki jártotván az mind a' Jártato Levél tisztán bizonyittya [Nagylak AF; DobLev. V/957]. *1821:* a Tekintetes Exponens Ur ... a' processualis Szolga Biro Ur jelen létében a Falusi Öregebb Embereket a Hely szinire ki vitette, és ki jártottatta ... ès azon le kaszált fü az Exponens Urnak iteltetett és járattatott [Apahida K; RLt O. 2 Tyikos Vaszilika (70) vall.] ✱ ~ *tiszt. 1790/1795:* porontsoltatik Fô Biro Atyánkfiának, hogy maga mellé vévén egy Processualis Tisztet, vagy Jurassort mennyen el késedelem nélkül Torotzkora, és mindenek előtt ezen előre botsátott rendelését a' Királlyi Güberniumnak adgya tudtára a' Feleknek [TLev. 5/16 Transm. 409].

2. peres, perbeli; procesual, care ţine de proces; mit Verfahren anhängig. *1671:* Midön as (!) Tisztek az Vármegyéken akár mulctalis, akár criminalis dolgokban mellyek processualisok akarnak procedalni, Nemes embereket söt ha mikor kaphatnak Vármegye esküttei-is adhibeallyák az ollyan törvény-tételben [CC 61].

Szk: ~ *kauza* peres ügy. *1681:* Ezek, nevek után fel tött szolgálattyokon kivül több szolgálattal nem tartoznak. Lévén ezeknek is mint az madarasiaknak arrul szép privilégiumok, hadi mencséggel élnek szolgálattyokért. Az processualis mindenféle causakban penig ... mindenekben az madarasiakkal megedgyeznek [CsVh 101] ✱ ~ *levél. 1764:* az A ö klmének meghivo processualis Levelei sem törvényesek [Torda; TJkT V. 231].

processzus 1. menés, menetel; mers; Gang. *1674:* Jnnen ki jöven és bal kez fele processusunkat continualvan az fen megh irt gabonas ház előtt talaltunk egj ajtot fa sarkokon pantokon forgot tolyo gerezdes fa zarjaval együtt [A.porumbák F; UF II, 607].

2. járás, kerület; plasă; Bezirk. *1637:* Boyerok. Serban Ispan. Eggik processusnak Ispannya [Luca F; UC 14/42. 129]. *1690:* Nemes Torda varmegye(nc)k Felsö processusabeli adajanak perceptora Vétsi Kovats jstvan mpia [Vécs MT; SLt AU. 58]. *1715:* ezen Processusban Suhultis az Nemességh maga Facultassát fel nem adta [UszLt III. 44]. *1722:* Végben menvén ezen két Processus(na)k Conscribalása, Szolga Biro Vraimékkal Computust inealván, a mi bor, hus el kőlt ... parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1739:* egj Compania transponaltathatnek valameljik szasz Szekre melj ide es(né)k, ne Pusztulna el vegh keppen Ezen Processus [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1753:* (A katonák) egeszen el pusztityák a Gyalaj Processust [Hidalmás K; Ks 91]. *1767:* Az Marha Dögi Processusomban Sztantsesd, és Kis Muntsel nevezetü Falukban vagjon, mely l(ste)nne légjen a ditsöség gjengéb szerü mértékben vagjon a két Faluban [Laposnyák H; Borb. II Kádár Péter kezével]. *1772:* Hány Praedium, az az puszta falu hely vagyon Processusában, azt minek hivjak, mellyik faluhoz tartozik? [Fejerviz H; JF 36 hiv.]. *1789:* Ezen egész Etédi Processusban ... Nintsenek éhel halásra jutott szegények [Csehérdfva (U) és körny.; UszLt XIII. 97]. — L. még RettE 231–2; WIN I, 377.

3. per; proces, judecată; Prozeß. *1569:* Vid deak dolga Zok ferencel, Az wy Jtylet, az ados leüelnek massat keuania, massat ne(m) attak. Vyd deak kez hwtiuel fel veny hogy meg atta, az hwtnek penig helie nynchien, mert az elso p(ro)cesusba, nem forgata az hwtęth [Kv; TJk III/1. 255]. *1671:* az mely processus ... in Anno 1641 inchoalodva(n) az divisorok előtt ... azon edgyszer inchoalt processussát el hadta [Kv; TJk XI/1 42]. *1677:* Ha kik árultatásnak vétkében találtatnak ... in notam perpetuae infidelitatis incurrállyanak, melynek se processusában, se Executiojában semminémü remediumok ne admittáltassanak [AC 40]. *1724:* l(ste)n adván érnem az jövö heten magam is bé igyekezem az oda bé valo Processusra Partialisra [Vesszöd NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. *1737:* meg kivanom olvastatni a Nms Tanáts Deliberatumat is a szerént kivánom a mostani Anak Processussat annihilaltatni [Torda; TJkT I. 139]. *1740:* Mltgs Gróff Kornis Sigmond Úrfi ö Ngával való Rét dolgáb(an) eddig lőtt Processusunk recolálására, Literalékn(a)k számban 's jó rendben vételére denomináltatn(a)k[a] [Dés; Jk 527b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1786:* Juditha Trauzner reponit: Az Aszszonyn(a)k és fiának fenn állo Processussa vagyon a' Titt. Tábla előtt, és abban bővebb feleletet tettek [Nagylak AF; DobLev. III/607. 6]. *1806:* A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és hellyes ok nélkül excipiál ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1809:* Székünkben tsak egy Processus sem fojt, egygy Dominale Forum sem tartatott [Bardóc U; i.h.] — L. még AC 46, 100; CC 58.

Szk: ~*ba indul. 1592:* feierwari losa ... mierthogi p(ro)cessusba Indult az ket fel Creditor keozt, es az varos p(ro)catora, ez jeoueo giwlesigh Biro vram tarcha ahoz magat [Kv; TanJk I/1. 184] ✱ ~*ba kerekedik. 1762:* post Deliberatum mingyárt Processusban kerekedet az A az lvel [Torda; TJkT V. 66] ✱ ~*ban levő jószág. 1677:* Processusban lévö Joszág a' Székelységen semmiképpen ne sequestraltassék [AC 154] ✱ ~*ban van (vkivel). 1622:* ket Jobagiert czefej Benedek Vra(m) Zalanczi Istuanne azonjomat Thurj Margit azzont perlenys kezte uolt, es processusban uolt feléöllek [Mihályfva AF; JHb LXVI/11. *1670:* En diffamáltattam azon dologh felöl Baczi Istva(n) Ura(m) altal ött száz Taller loponak, mellyért Processusbanis voltam, vagyokis velle [Kv; TanJk II/1. 777] ✱ ~*t annihilál* pert megszüntet. *1654:* az mely pert, es processust Szilagyi Janos vr(am) ... az Szent Egyedi es Pulyoni portioknak el foglalasaert inditot volt ... Vas Lazlo es Vas Janos Vramek ellen ... abbeli it leucó pert es processust, es abban forgo potentiat deponala es annihilala [WassLt] ✱ ~*t deponál* → ~*t annihilál* ✱ ~*t indít. 1710:* Bethlen Gergely, Bethlen

Farkas és Elek neheztelének Béldi Pálra a betleni jószágért, mely iránt processzust is indítottak vala Béldi Pál ellen, de semmi igaz jussok nem lévén hozzája, belésülének [CsH 123]. *1798:* A' Thordai Határon az ujj osztálybeli azon földeket mellyek kezem alatt találtattak, és Ngod Processust inditott vala, a' Törvény színén azokbol Ngod Competentiáját ki Igirtem [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.] ✱ *~t moveál* pert indít. *1750:* Groff Kornis Sigmond Ur nem haraghatik es haszontalan moveal Processust Ngod ellen ha movealis mert a jobb, jobb Levelek Ngnal meg Vannak [Szökefva KK; Ks 94]. *1765/1766:* a' meg nevezett Aszszony Processust moveálván, a' practitulalt Urak ellen, minekutána hoszszason litigálodtanak volna, Törvény közben Convenialtanak volt [Kv; DobLev. III/574] ✱ *brevisz ~* rövid per. *1677:* Mivel azért leg bövebben a' Brevis processusok szoktak agitaltatni; Elsöben-is azok melyek legyenek, az 1619. Esztendöbéli Articulus ecképpen declarallya | Ez fellyül meg-irt brevis processuson inchoalando causakban pedig, három helyes Exceptioknál töb ne admittaltassék [AC 177, 183] ✱ *hosszú ~. 1600:* értwen az eo Kegyelmek kiwansagokat ez feleöl, hogy az hozzu processusok[a] az eo teorvinyek foliasában megh reöwidittessenek, meg engettük Orszagul, hogy teöruiniek az Zazados hadnagy eleött kezdessek ell, onnat Capitan eleiben, es ha kinek ott nem teczik fejedelem zemelie eleyben transmittaltassek [SzO IV, 141. — [a]Az asz-i székelyeké] ✱ *legitimus ~* törvényes per. *1736:* én ellenem az I: ő kglme minden legitimus Processus nélkül két rendbéli Levátát iratott, kivánván engem aggraváltatni [Dés; Jk 188b] ✱ *longusz ~* hosszú per. *1733:* mindenik(ne)k külön processussa vagyon ugy hogy az örök árr(na)k longus processussa vagyon [Torda; TJkT I. 19]. — L. még *rövid ~* al. ✱ *pénteki ~. 1740:* ezen Tktts Ns Penteki szek authoritasa penig tsak 12 for(intra) extendalodik az ítélet tételre, azert a' modernus A Causája(na)k incompetens foruma ezen Penteki Processus [Torda; TJkT I. 184] ✱ *rövid ~. 1654:* minden parazt öröksége, paraztok között valo potentiák, veszekedesek és egyeb hasonlo dolgok az udvarbirák elöt finaliter el igazittassanak hogy mind az által ottis peremtorie csak az elsö be felelésben, mingyárt decidáltassék az causa, és olly reovid processusra ne szorittasék az szegény peres ember [UF II, 91 Loránttfi Zsuzsanna ut.]. *1677:* ha valamely oly publicus malefactor in flagranti comperiáltatik, a' Kapitány meg-fogathassa ... ha Nemes ember vagy Nemes ember szolgája lészen a' malefactor ... adgya a' Vicé Ispán kezében, és az Ispán longus processusra az elébbi szokás szerint affélét ne bocsásson, hanem az aláb meg-irt rövid processussal törvényt láttasson reája [AC 224] ✱ *statárius ~. 1809:* Bárdocz Széki Vice Király Biro Tserei Samuelnek azon kérésit, hogy szántszándékos Gyilkosságért és Tolvajságért el fogattatott Kurta István ... Státárius processus uttyán Sententziáztattassék meg, utasittatások végett ide fel küldötték [UszLt ComGub. 1558] ✱ *táblai ~. 1677:* a' Vármegyéken és Székeken-is a' processus, a' Táblai processusokhoz accommodaltassék, ott-is ha kivánnák a' Causansok egyszer, ad literas, vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak, második Székig, és ackor Törvény pronuncialtassék [AC 180] ✱ *törvénynek ~a* per. *1597:* arrol az orzaghis veghezett, kircol articulusis vagjon, hogj effele Jozaghokat kykhez verek vadnak, es ekkeppen abalienaltattanak teoleok teoruennek processusa nelkeolis ky foglaltassa eö felge [KvLt Diversa 21/73 Jósika István kancellár lev. Tholdi István lippai helyettes várkapitányhoz]. *1599:* Ezben penig semj processussa az teörwinnek ne haznalhasson hanem mjdenwt az kezesekhez hoza nyulhasson Vayda Ianos vram [Tancs K; Ks]. *1677:* Illegitimum Mandatumockal senki a' Törvénynek processussát ne remorallya [AC 176] ✱ *urbáriális ~. 1847:* 1844-ben az a kegyelmes rendelés jött, hogy a községek szolgálattételeikre nézve a régibb szokásnál hagyassanak az urbarialis processus kifolytáig [VKp 169] ✱ *zálogos ~. 1799:* a Zálogos Processus szerént a Zálog summát most is offerálván, annak el veszesztésére, és Zálogos sessiomnak minden tere nélkül valo revindicatiojára, mind azt el követem valamit a Törvény és igasság rendi hoz magával [Ne; DobLev. IV/819 Szántó Sádor nyil.]. *1807:* mind a Forum, mind az also Szék által in merito cessalt Zállagos Processus ezen Törvényes Királlyi Tábla által meg állittatik [Mv; i.h. IV/908. 1b].

4. (törvényes/peres) eljárás; procedură (legală/penală); Rechtsverfahren, Prozedur. *1569/1571:* biro es polgar vraimal eozwe teotteonk teorwent az feo kezes meg akarwan eskenni az Itilet zerint az al peres procatora felseged tablayara apellala. Annak okaert ... az két fel keozeot valo pert minde(n) processussawal Egyetembe fel(se)ged Tablayara el bochyattwk [Dés/Székelyvásárhely; SLt XY. 24]. *1607:* az kezeseokeo(n) Minde(n) terueni p(ro)cessussa nelkwl az f 50 megh Vehesse [Mv; MvLt 290. 7a]. *1675:* Az mi peniglen Actiojanak más reszit concernàllya, hogy eo neki exmissioja adattassek, tudta ã p(ro)cessust mikor novumot exhibitaltatott maga actioja szerént, ackor utrumot vévén inquiraltathatott volna [Kv; TJk XII/1. 104]. *1671:* 1662. Esztendöbéli Potentiarol irt brevis Articulust tollallyuk ... Ennek utánna történendö dolgok, presequaltassanak az Approbata Constitutioban irott processus szerént [CC 50]. *1677:* ha jobbágybol állo személyek csak here modon élnének s lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környül ... affélék ellen illyen processus tartassék | observáltatván a' Novum cum gratiaval Táblán és Székeken valo szokott Processus és Uzus, a' mikor és mellyik Terminuson akarja perennale jussát keresni szabad légyen [AC 12, 45]. *1737:* Ezen Processus nem jo, Protestalok meritumot nem tangalok nemis akarok tangalni [Torda; TJkT I. 13]. *1770:* Mégh ez elött küldöttem vala egj Ditsö Szt Mártoni Inquisitoriat ... szólgabiro Kósa Sigmond Vrammal procedaltasson és végje Processusba [Kóród KK; Ks Adalbertus Biro provisor lev.]. *1801:* Melly Processus, és Certificatio, Mü elöttünk, és általunk Mindenekben az fellyebb meg irt mod szerént Menvén végben, irtuk meg Miis futuro pro testimonio ... tulajdon subscriptionkkal, és Usualis Petsétünkelis roborálván [K; JHb LXVII/4. 6]. *1830:* kötelesek a Felperesek, az azon recognitioba èrdekelt Leveleketis a processus rendében beadni [Somb. II].

Szk: *perbeli ~. 1655:* Csepreghi Uram ... jelenté ... hogy difficultássa volna az Transmissio iratásban, mint ha nem conformis volna, az Originalis Contractus hàtàra irt perbeli processussal [Kv; CartTr II. 897 Thomas Ozdi vall.] ✱ *törvénybeli ~. 1588:* Megh ertettek varosul az Nyreó Kalman kewansagat, Suplic(ati)oiat Melyben vetkes voltat tagadgia, es az Birakat mind theorwenytetelekel egic(te)mbe taxallia vadollia, es tellies meltatlansagnak Magyarazza ... a Biraknak minden theorwenybely Zolgaltatasokat Ereozaknak hatalomnak zamlallia. De megh ertekezwen eó kgmek varosul mind a' theorwenybely processusnak forgasarol, s mind az Nyreo Calman ellen valo sok bizonsagokrol, Megh tapaztaltak az megh holt iambor Birak ellen,

meltatlannak lenny az Nyreó Kalman Suplic(ati)oiat [Kv; TanJk I/1. 90]. *1672:* az tőrvénybeli p(ro)cessus mellet valo expensa a' mi volt és lőtt azt tartozzék az Incta refundalnj az Ax(na)k [Kv; TJk XI/1. 219. *1677:* Történhetik az-is gyakorta, hogy valamely szegény Nemes embernek oly nagy embertöl esik, vagy személyében, vagy javaiban bántodása, ki ellen Tőrvénybéli processust inditani nem mér [AC 175–6]. *1710:* a káptalanok ... Más levelet is hozának in originali, melyben törvénybeli processus vala ugyan gróf Apor Sándor ellen egy nemesember megveretésiért [CsH 78] ✱ *törvényes ~. 1757:* az Oculatorok jovollásibol s az magunkéból azon törvenyes Processust le hadtuk es ex Communi Consensu Kezünk bé adásaval s aldalmás (!) itallal azon négy Oculatorak elött meg bekellettünk bizonyos Condiciók alatt [Torockó; Bosla]. *1766:* (A) törvenyes Processusnak bizontalan ki meneteletöl tartván eö Naga ... lepenek ... egymás között illyen meg másolhatatlan Litis intermedio Celebralt edgyezésre [Mv; JHb XIII/55}. *1769:* ha az kamarai Tisztek és Nemesek valami Törvéntelen tselekedetekben magokat elegyittenek a Cont. Tablak elött pereltessenek Azért ... kik(ne)k afféle panaszok vagy Törvénkezések következik a Cont. Tablára jöjjenek s itten panaszollyanak és Törvényes Processussokot folytassák [UszLt XIII. 97]. *1776:* Dobolyi Joseff uram ... Tkts Sarádi Susánna ... ellen bizonyos Törvényes Processust institualt volt [Ne; DobLev. II/481. 1a]. *1780/1804:* ha valaki Törvényes processust akar más ellen inditani, az elött nyoltzad nappal ad 8vam vagy irott vagy Verbalis Instructioval hivassa meg [Torockó; TLev. 41] ✱ *törvény(nek) ~a szerint* a törvénynek megfelelő eljárás szerint. *1594:* az mely rez iozagot mostan keozeotteok ket fele oztnak azzalis az eo hugait keozbe erezteni meg kinalta volt az teoruinnek processusa szerint [Szászerked K; LLt]. *1621:* Miuel hogy ... Kar Jstuan vram bizjonios okokertt az szek zinin Teorueni processussa zerent ket Jobbagyanak kuleon kúleon diok zerent valo hatalmon maraztotta volt ... condonala azt ... zabo miklosnak Kar Jstuan Vram [Szőkefva KK; RDL I. 113 Tuissi Janos vall.] ✱ *törvény szerint való ~. 1613:* Mely mostanj maga Jghiretit az megh neűezet modzerint ha nem pręstalnah 80 forint lenne az keótele melljet legh elseobe(n) le teüen vgj kezdhesse(n) teóruinj zerint ualo p(ro)cessushoz [Kv; RDL I. 92]. *1677:* A' Hájdu Városokra ment, avagy menendő Erdélyi birodalombol valo Jobbágyokat közikben bé ne fogadgyák tudva; de ha ollyan dolog történnék, afféle Jobbágyoknak fel-kérése, ki-adása, avagy törvény szerint valo processusa légyen az 1648 Esztendőbéli Articulus szerint [AC 172].

5. perfolyam; proces (penal); Prozeß, Rechtshandel. *1729:* Kérem bizodalommal az Mlgs Guberniumot, maga Deliberatumanak elucidatioját ... ki adni ne sajnállya, ne hogj valami modon, az én eddig való processusom az illyen formale Deliberatum által, meg ne (így!) erőtelenittessék [Ks 25. IV. 17 M Komis Zsigmond aláírásával].

6. *~ban levő* folyamatban levő; în curs de desfăşurare; im Verlauf befindlich. *1747:* Molduvány Kratsun ... azt mongya, én ha meg békéllemis, ugyan tsak az Ur(am) ô Ntsága hire nelkûlt nem Cselekedhetem, és ô Ntságáért még sem is békelhetem ... De Molduvány Kratsunért Gróff Wass Adám Ur ô Ntságával Processusb(an) lévő Causaja iránt kivánt volna Eltetö Ferencz ur(am) még békelleni [Szentegyed SzD; WassLt].

7. *~ban van* hatályban van; a fi în vigoare; gültig sein. *1677:* in Anno 1608 ... az eddig rabságban avagy kötélben tartatot igasságnak, szabados uttyát nyitottak volt[a], mely noha kevés ideig volt-is ugyan processusban, de ... az Országnak Statusi ... kénszerittettenek ... azon elébbeni karban állatni [AC 210. — [a]Azáltal, hogy az 1594 után tiltott törvényes kereset megindítását lehetővé tették].

8. (ügy) lefolyása; evoluţie, desfăşurare; Verlauf. *1618:* Nem vulgaris famát írok Nagyságodnak, hanem azmint az actáimból Nagyságod meglátja, teljességgel azon processussal írom meg, valamint volt tractánk felőle [BTN[2] 137].

9. előrehaladás/menetel; avansare, progresare; Fortschritt. *1672:* A mi pedig az Kegyelmeden esett szerencsétlenséget illeti, én a Kegyelmed részéről nem tartom annyira szerencsétlenségnek, mint azt, hogy netalám az magyarországi dolognak jó processusa meg ne gátlódjék [TML VI, 321 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

10. (követendő) eljárás/előírás; procedeu (demn de urmat); befolgenswürdiges Verfahren. *1719:* magok az osztozo Atyafiak ... kezeket bé adván ... obligálák magokat ennek meg állására, müis Arbiterek irtunk illyen processust, hogy ... hamellyík fél ... meg nem tartaná ... a' meg állo felek ... az meg irtt poenát ... exeqvaltathassák [Sükefva MT; DobLev. I/95a].

processzusbeli 1. vmely járásbeli/kerületi; dintr-o anumită plasă; aus einem bestimmten Bezirk. *1683:* Berethalmi[a] processusbeli vice Dézmás Felszegj Tamas mpr ... Fő dezmas v(ramna)k cub. 12 [Törzs. — [a]NK]. *1684:* Nagy sink[a] széki Processusbéli vice Dezmás Luczaj János Uram [Utl. — [a]NK]. *1695:* Rekognoskalom Praesentium Testimonio, Hogy az Szasz kezdi[a] Processusbeli Dezmassagnak honorariumat praestaltam kesz penzül T. N. Diosi Ianos Praefectus Uram eö kegyeme keziben ugymint ... f. 63// Der: 60 [Szúv; RLt. — [a]NK].

2. perre/per folytatására vonatkozó; care ţine de proces/ procedură; sich auf den Prozeß/Verlauf des Prozesses beziehend. *1826:* A Ngod és a Bétsi Tanátsossai által ki tett processus beli hibáimot, tsak ugy tehették volna ki, ha mindenik Pert egészszen megvizsgálták, és az egész folyamattyokkal esmeretesek lettek volna [Mv; Told. 7].

prodál 1. elárul; a trăda/divulga; verraten. *1677:* Ha valamely Prokátor kötelessége ellen el nem járna hiven a' fel-vet causajában principalissának avagy adversariussával ... colludalna, igazságát prodálná idö elöt; a' Fiscalis Director procedallyon az ollyan ellen, és büntetödgyék mint, hitit, kötelességét meg-szegö ember [AC 209].

2. leleplez; a demasca; enthüllen. *1692:* Seres Katának sok rendbéli maga nyelve vallasa paráznalkodásárol constalván elöttünk, és e' mellett egyébirántis parázna életre valo hajlandosági, másokat ingerlési feslett életét (!) prodálvá(n), mint Ura relatoriajából ki tetczik ... Azert vinculallyuk, Ferjét penigh ad alia vota transmittállyuk [SzJk 261].

3. feljelent; a denunţa; anzeigen. *1737:* az A. diversis Vicibus et temporibus ezenn dési Nms Senatusnak tagjait, a Néhai Mltgs Fö-Ispán Torma Miklos Ur elött prodálta 's azzal vádolta, hogj a Dési Tanáts béliek; avagj a Nagjgja közzül, kettö, három miatt el-kell pusztúlni Dés Várossának [Dés; Jk 247b].

4. *~ja magát* elárulja/leleplezi magát; a se demasca; sich verraten. *1657:* Tudom ugyan jól, mit kévánjon uramhoz való kötelességem, és ha mit ártalmára valót tudtam volna, s akkor eltitkoltam volna, hamis és áruló szolga löttem vol-

na; ha csak most mondanám pedig, magamot prodálnám [KemÖn. 163]. *1674:* Az beküldött követségekben penig s annak minden processusában magokat jobban is prodálták [TML VI, 577 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prodálás elárulás; destăinuire; Verrat. *1677:* valamint a' Birák az igazán valo itilet tételre, ugy a' Procuratorok-is Principalisoktol rájok bizatot Causaknak nem prodálására, másockal nem colludálásra, és a' causanak decisiojáig, tehetsége szerint, igaz sinceritassal valo procuralására hittel legyenek kötelesek [AC 208].

prodálhat elárulhat; a putea trăda (pe cineva); verraten können. *1704:* A követek valának Haller György és Lázár György uramék, melyet midőn referáltak volna, az úr semmiképpen nem inclinála, hogy tanácsot adhasson, minthogy a statusok sok emberekből állván, találkozhatnék olyan, aki őnagyságát prodálhatná [WIN I, 136].

prodáltatik elárultatik; a fi trădat/divulgat; verraten werden. *1657:* Nékem pedig itt is oly galyibám esék, hogy reám bizattaték azon főkövetnek szállására való provisio ... s egykorban hát egy úrfiat ... expediálván hozzá, ugyan meglesvén az én ott nem lételemnek alkalmatosságát, az gyalog hadnagy ... bé nem bocsátotta ... én is megizeném, tartsa dolgát, nincsen ott semmi járója; ekképpen igen prodáltatám előttök | (Révai Ferenc Atyja) Bethlen Gábor idejében ... mutatá oly hűségét az császárhoz, hogy Dreiling nevű szolgáját az fejedelemnek ... mind levelestől császárhoz vitte vala, és idő előtt prodáltattak vala az feltett szándékok [KemÖn. 111, 233].

proditor áruló; trădător; Verräter. *1710 k.:* Rabutin .. Bethlen Sámuelnek is tizenöt öreg asztagát Hévíznél elégetteté, az én szentpáli házamat, csűrömet is etc. Akkor siratá el a gubernátor az asztagait és Rabutin csinála engem prófétának vagy proditornak a deák írás szerént [BÖn. 942]. *1776:* Szörnyű ... vádat tett ellenem ez az én Zsigmond nem fiam, hanem proditorom és persequtorom, Bécsben ... azt adván fel, hogy én a pápista vallást mocskoltam [RettE 363].

prodrerni kemencéhez való vas-alkatrész; piesă de fontă la sobă de gătit; Eisenbestandteil für Feuerherd. *1852:* Egy nagy Plattenes Kementzehez ... Két Prodrerni 14" széles 10 és 9" magos, 2" hoszu | Egy otska prodrernit egy kűs kementzéhez attam 7 Rf 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosm. kezével].

prodromusz hírmondó; prodrom; Bote. *1662:* az idős, koros és tanácsos emberek s az ország tanácsi is ... annyi elszedegettettek vala a halál által, hogy kevés számmal maradnának, mely is, több szomorú jelek között, nem utolsó prodromusa, előljáró hopmestere vala a következendő romlásoknak [SKr 321].

producens I. *mn* nemességet bizonyító; care dovedește titlul/rangul de nobil; Adel beweisend. *1793:* a' Zabolai Kozma és Keresztes Familiák fiu magban deficiáltak, hanem a' Producens Hadnagy Familia lévén még fen, Genealogiájok meg-bizonyitására bé adnak ... egy 1703ik Esztendőbe Januarius 15ik Napján költ Contractualis levelet | ki jő azís ezen kérdésre[a] hogy Zabolán több Hadnagy Familia szabadsággal vagy Nemesi praerogativával elő a' Producens Familián kivűl nem volt eleitől fogva, 's most sints [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (MT). — [a]Értsd: vk-re].

II. *fn* **1.** nemességet bizonyító személy; persoană care dovedește că posedă titlul de nobil; Adel beweisende Person. *1770:* tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat ... Armalissal vagy Donatioval legitimalni ... ha penig magat ... a Producens absentalná, még kivánom ... hogy Contributio alá irattassek [UszLt IV. 49]. *1793:* A' Producensek ... bé adják ... Boldog Emlékezetű első Apafi Mihály Erdellyi Fejedelemnek Gyula Fejérváratt az 1676ik Esztendőben Junius 27ik Napján Zabolai ... Hadnagy Péternek és Miklosnak; maga a' Fejedelem ... alá-irásával és' függő petséttel meg-erősitetett ... Armalis Levelet | Hadnagy Jánosnak lettek légyen két fiai, első Néhai Hadnagy Tamás ... fiai Tamás és Josef Producensek [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt)]. *1818:* Az pedig hogy a most exhibeált levelekben a Producensek Boéroknak mondatnak — tsak abbol esik, hogy Fogaras földén in genere az oláh nemes emberek Boeroknak neveztetnek [Puşcariu, Fragm. 775].

2. az iratok bemutatója; persoană care prezintă actele; Vorträgender der Urkunden. *1710 k.:* A sessio így lön: asztalfon legelől jobb kézről Seau, bal kézről mellette a gubernátor ... kétfelől rendre az asztalnál a tanácsurak, az asztal végén ... Simonfi protonotarius ... A producensek az egymás mellett ülő Simonfi és Ecklernek producáltak ... az exhibitákat feladták Seaunak, a gubernátornak, és minden látni akaró tanácsnak vagy táblafiának [BÖn. 907].

produkál 1. (iratot bizonyításként) be/felmutat; a produce/arăta (actele doveditoare); Urkunden als Beweis vorlegen. *1577:* Jwtthank az dengellegy porchjonak, az djwissioiara tholdalagj ferencz arrol Sem lewellet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh ereztenj, wagj oztani az wegezes lewel thartassa zerenth Megh oztany nem akara [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1586:* Dobray Peteőr ... arra igjré magatt hogj Tyzenötőd Napra ... minden lewelett producal es Dobray ferencznek ... restitual [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1599:* az fogoly Alperesek az Zęk Zynin immar producaliak vetkekreol valo feyedelem kegelmet es gratiaiat [Kv; TJk VI/1. 372] | ha Constál errwl valamj documentu(m), ktek p(ro)ducallya, mely docume(n)tomot latuan, liceat szolgamnak Contendalnj ellene [Szinye SzD; Ks]. *1604:* peoczietek alat ualo leveleket attak az aruaknak attjiknak, mellyet tempore porducalok in facie sedis [UszT 18/41]. *1606:* ha penig annalis teob adossagat Mongia, producallia ados levelit s ha myuel adossa tezen Meg kel latny kyre haranlik meg fwzetese [Radnót KK; SLt TU. 1]. *1663:* Vitézlő Enyedi Szabo Márton hivünkre Attyarúl Enyedi Szabo Mihályrúl maradott Enyeden lévő házát még az boldog emlekezetű üdősbik Rakoczi György kegyelmes Feiedelem nobilitálván minden féle Ado vévéstül, és tereh viselestül eximalta, es Szabadossa tötte vólt. Annakutánna iffiabbik ... Rakoczi György Feiedelem is ... azon hazrúl valo Exemptionalis levelet confirmalta vólt, mellyeket mostan producálván elönkben in specie, miis ... azon immunitásban házát meg hattuk, és confirmáltuk ez levelünk által [Borb. I fej.]. *1677:* Végeztetet volt, hogy Törcs Várárol, és ahoz valo Joszágrol Privilegiumokat producalnák két holnap alat a' Brassaiak [AC 162]. *1701:* a ki még Buza Zab Magazinumb(a) lett administratiojárol valo Német

quietantiáját nem producalta, minel hamaréb ... hozza Fejérvárra [UszLt IX. 77/22 gub.]. *1724:* Producallya Tar János Ur(am) Néhai Báttyok Tar András Testamentumat [Asz; Borb. I]. *1774:* ot producaltam határ járt Levelett [Ilencfva MT; DLev. 1. IB. 3]. *1785:* Producállyuk ... de A(nno) 1464ben költ Metalis Reambulatiot [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 17a]. — L. még AC 12, 86; CC 69; RSzF 98, 249, 252.

2. (bemutatott iratokkal/tanúkkal) bizonyít; a dovedi (cu actele prezentate/cu martori); (mit vorgelegten Urkunden/Zeugen) beweisen. *1590:* J protestatur hogy teob bizonsagokatis hit volt de nem jeottek el ... Ne legie(n) keseo producalni [UszT]. *1625:* ha p(ro)ducalno(m) kel genealogiamat kez uagiok [i.h. 24a]. *1666:* tartozzek annak idejében producalni ... Giarfas Leorincz Teleki joszagarol valo sinkelesi(t) [Lécfva Hsz; HSzjP]. *1682:* Uiobban az p(rae)tendens atiafiakat szolgabiro altal admonealtatok, ne vakmerősködgienek hanem az dologhoz szollianak hozza ... mert az utan ha mit p(ro)ducalnanakis ereie nem leszen [Kv; RDL I. 161]. *1702:* Drombar és alsó Preszaka az Fejervari Dominiumhoz tartozo Fiscalis Jószág ... engettetet kglmessen ő Felségétűl az Guberniumnak ... Azért kglmetek az emlitet két Falukrol producallyon ... Groff Thesaurarius Atyánkfia előtt [Incz. VIII. 9a gub.]. *1738:* Zöldi Jstván atyánkfia a Bika Rét mellett való málé földet, minémű Jusson birja ... arról ő kglme admoneáltassék, hogj p(ro)ducállyon in facie loci [Dés; Jk 497b]. *1764:* hogy pedig az Ingerens Jussatol el ne essék, maga igaz vérségét demonstralvan Törvenyesen az A(ctri)x ellen producalni szabadsaga lèszen [Torda; TJkT V. 187]. *1778:* Birnak és manuteneal(na)k Kégyelmetek ... Kezdi Albisban ... három darab ben valo Joszágokot ... tessék Kegyelmetek(ne)k Legitimo modo Producalni, menyiben, és mitsoda fundamentumon possideallyák [BLev.]. *1798:* A' Fell peres Asszony reflectal ... a' tisztelt Groffne producaljon, és mutassa, hogy mellyiktől, mennyit és mennyi pénzig vett zállogban [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b].

3. (nemességet/kiváltságot) bizonyít; a dovedi (nobilitatea/privilegiile obţinute); (Adel/Privilegien) beweisen. *1637:* Boyerok. Ztoyka Bulye: Boyersagot bir, producalt [Ohába F; UC 14/42 72]. *1652:* Istvan Gaspar ... Ennek immunitassa vagyon Eoregbik Fejedelem Assz(onyun)ktul de most nem p(ro)ducaltak [Jegenye K; GyU 104]. *1677:* A' Váradi Fiscalis joszágokban lako Nemesség semel pro semper, mentöl hamaréb valo alkalmatossággal, tartozzanak producalni Exemptiojokrol, a' Fejedelem méltoságos személye mellet lévő böcsületes Tanács Uri és egyéb rendek elöt, kiknek dolgok igazitásban vétessék, és az 1650. Esztendőbéli Articulusnak tartása szerint, a' kiknek productiojok, és helyben hagyattatások elucescal, azok ez után-is meg-tartassanak, a' kik penig nem producaltak ... producalván discusioban vétessék levelek [AC 143]. *1770:* az approbatabeli articulus azt tartja, hogy akik akkor[a] producáltak a fiscalitásban biró nemesek közül, többször ne producáltassanak [RettE 238. — [a]1658-ban].

Szk: *bojérságáról ~.* *1647:* Popa Jwon Boyer ... Bojersagrol semmit sem producal [F.ucsa F; UF I, 831]. *1664:* Boerok. Szalma Janos Boer Tamas De edgyikis boersaghokrul elönkbe nem producaltak [Szaráta F; UF II, 295] ✱ *nemesi szabadságát ~ja.* *1755:* Nemzetes Ifjabb Kelemen János Ura(m) ő kglme maga Nemessi szabadságat producalván a Melto(sá)gos Táblán acceptaltatot es Confirmáltatott [Székes MT; MMatr. 284].

4. igazol, igazolást felmutat; a prezenta o adeverinţă; bestätigen, Bestätigung zeigen. *1701:* Minden Posztocsinálo az ki ä Betsületes ès Nemes Céhben akar állani ... az maga Nemzetsége ès tanuló Levelét tartozzék hozni, és bé mutatni, az kiből ki tessék .. ha Jobbágy avagy nem Jobbágy, és edgyszer, s, mind Natioyárolis producallyon ha Magyaré, Szászé avagy micsoda Nemzetség [Kv; PosztCArt. 4]. *1733:* az Mlgos Groff Urfi földeröl ... Csurcser György el nem szokik bujdosik hanem mind addig az ő Nga földen lakik Valamig szabadsagarul fog producalni [BSz; Ks 27. XV].

5. *cenzúrát/exament ~* vizsgát tart; a ţine un examen; Prüfung abhalten. *1749:* A nemes mester esztendönként exament produkáljon és a gyermekeket szorgalmatosan tanítsa [Hsz; Csetri, Körösi Csoma 32]. *1797:* Az oskolamester ... minden esztendőben közönséges exament produkáljon [Hsz; i.h. 43 esp. rend.]. *1823–1830:* 1793-ban kimegyünk kánikulai vakációra, az úr megparancsolja, hogy a gyermekeket úgy készítsem, hogy augusztus végén ... cenzurát kell produkálni [FogE 111].

6. kísérletet végez; a face experimente; experimentieren. *1806:* a phosphorussal producaltunk | a phosphorussal produkáltunk és játzodtunk [Dés; KMN 196, 340]. *1823–1830:* Ennek[a] egyéb jövedelme nem volt, hanem szombaton estvénként a fizikai instrumentumokkal produkálván magára, arra nemcsak deákok, hanem városiak is mentenek fel, osztán fizettenek neki ... Mikor ő nem mehetett fel, a felesége produkált [FogE 238. — [a]Lichtemberg götingai professzornak].

7. tesz, cselekszik; a face/produce; tun. *1825:* Ne csalárdkodjanak hanem a' mit En parantsolok küldjék el 's a' mi az enyim. Ezt tsak ketszer se producalja mert meg nem engedem [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

8. bemutat; a prezenta; vorstellen. *1823–1830:* Egy ... 20 esztendős Voigt nevű ifjú produkált előttünk tíz positiókból álló igen szép fizikai mechanizmusokat [FogE 193].

9. előad; a prezenta; vortragen. *1777:* A régi zsoltárokat más cikornyás strófákra vette[a], azokat a széki generális synoduson producálván, urgeálta, hogy acceptáltassanak az ecclesiákban s aszerént énekeljék [RettE 381. — [a]Kolumbán János]. *1778:* Míg Kolozsvárt voltam valami comoediában voltam ... bizony sok szép dolgokat producált a comoediás[a] [i.h. 385. — [a]A bábszínházban].

10. *átv* termel, létrehoz; a crea/produce; schöpfen, herstellen. *1879:* Rólam így szólnak: „Be veszett legény. Mennyi mocskot fog ez produkálni, amíg él!" [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz].

11. (tanút/kezest) előállít; a pune/prezenta (un martor/garant); (Zeugen/Bürgen) vorstellen. *1634:* Jarai Istvanne Aszszoniom menedekre foga az Ghelencziej Birora hogy az eo kegyelme szolgaja az Birotol kertte volt az harangott hogi az marhara kösse Esztennap eo kegyelme az menedeket producalja az harangot is [Gelence Hsz; HSzjP]. *1639:* mint hogj az szouatossagh az J(o)n allot megh es mas szouatost is akar producalni, pro eo mint hogj az J kezessegh alat vagion, tartozik el menni az Akkal, es az szouatost ele allatni [Mv; MvLt 291. 205b]. *1762:* producaltom két rendbeli Inquisiroriamb(an) oly oculatus fatenseket ... olyat kettöt, a' kik mind akkor ott volta(na)k [Torda; TJkT V. 107].

12. *~ja magát* szerepel, előad vmit; a se produce, a da un spectacol; auftreten. *1846:* midön a' kérdet nap délutannyán az uttzán egy comedias producalta magát ki állattam énis azt nezni [Dés; DLt 530/1847. 5–6].

produkálandó 1. be/felmutatandó; care urmează să fie prezentat; vorzustellend. *1760:* A mi ... az Also Czernatoni, oroszfalvi, és osdolai Joszágok dolga iránt valo p(rae)tensiojokot illeti az Ak(na)k ... az p(ro)ducalando literale instrumentumokbol fog ki jöni mi képpen illesse(ne)k fiat és leányt egyaránt [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1764:* Minthogj a producalando Nehai Viski Peter Ur(am) két Missilis Levelei in ipsis originalibus nem producaltattak volt, mostan acceptaltatnak s fel is olvastathatnak [Torda; TJkT V. 194].

2. kihirdetendő; care urmează să fie pronunţat; bekanntzumachend. *1786:* az Tit. N. Also Fejér-Vármegyei Cont. Tábla ... producalando Deliberatuma szerínt ... Néhai Püspöki Péter acquirálta volt az ide valo Henke rész Portiot [Nagylak AF; DobLev. III/607. 6].

produkálás 1. be/felmutatás; prezentare; Vorstellung. *1637:* az levelemnek producalasara üdöt kivanok [Kovászna Hsz; HSzjP].

2. (tanú) előállítás; prezentare/aducere (de martori); (Zeugen) Vorstellung. *1585:* mikor Mihal Adiüdicatawal feleltete az palffalwi teteo(n) azkor az palffalwi loffeiek az falubeli jobbagiokkal eggewt ghazdalkottak, feozettek, sewttettek az bizonsaghoknak, es farattak, futottak idestova bizonsaghoknak producalasaba [Kisfalud U; UszT].

produkálhat 1. (írásos bizonyítékot) be/felmutathat; a putea prezenta (documente în scris); (Urkunden) vorlegen können. *1580:* Ez volt az Consuetudo Inueteratu (!) azok keozt kyk valamy Testame(n)tum vagy egieb contractust nem p(ro)ducalhatnak hane(m) simpliciter chyak Az waras teorwenyere hattak magokat [Kv; TanJk V/3. 227b]. *1614/1616:* Keuanom azt hogy producalyanak oly priuilegiomot hogy annuatim annyi só jart az mint ökk mongyak: Kit ha prodúcalhatnanakis ... de ugy sem tartoznam sem(m)iuel nekik [Kv; RDL I. 100]. *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot, Eózuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenaliak hogy azmikor eo Felsege eo kegemekteol eleó keuannya, tizta purgatim Regestumba p(ro)ducálhassak [Csíkszereda; Törzs]. *1647:* Tartozik az D(omi)n(us) Actor az levelet p(ro)ducalni ... ha ne(m) p(ro)ducalhattja juralljon hogi studio el nem vesztette, tevesztette, szaggatta [Kv; TJk VIII/4. 169]. *1668:* Musnai Márto(n) Deák ura(m) ... admonitionkra az originál levelett azo(n) földrül ne(m) producálá; hane(m) ollya(n) válászt tőn: én jobb igasságot ne(m) producalhatok a' megh nevezet földrül az exhibeált párnál egjebet [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII. 6]. *1681:* Excipialtatnak ezen Contributio alol à Szabadosok, puskasok, Portatorok, Az Acsok, keö vagok Birakis hasonlo exemptiot praetendalnanak, mind azo(n) által ... arrol most ... semmi rendelést, annuentiat, Colla(ti)ot nem producalhattak [VhU 64]. *1771:* a' kaszállo ... a' Trauzner nevü dombig, vagyis tsupig, két egyenlő részekre oszollyék, s mind két Félnek adattassék által maga Competentiája, ezen közben ha miről a' Lugosianusok ezutánis producálhatnának valami Contractust, vagy Compositionálist ... ne légyen késő a' magájéhoz hozzá nyúlni, controversia nélkül [Fejér m.; DobLev. II/428. 9a]. — L. még RSzF 161, 254.

2. (iratokkal) bizonyíthat; a putea dovedi (cu acte); (mit Urkunden) beweisen können. *1724:* Deliberatum ... ha világosabbat nem p(ro)ducalhatnak az Ak eo kgl(me)k, nem arcealhattyák az oly Szkompiaval, készült Bőroknek bé hozattatását, és árultatását [Kv; TJk XV/4 Itélet a tímár céh és Joh. Fogarasi kereskedő perében]. *1778:* Léven controversiájok sósmocsári szénafü iránt csíktaplocai Lajos Istvánnak Lajos Miklóssal, primipilusokkal, mely aránt való continentiáját elébeszélvén mü előttünk a két felek ... bennünket kézbeadásával arbitrálának, minthogy literale instrumentumokkal nem produkálhattak [Taploca Cs; RSzF 254].

3. (nemességet/kiváltságot) bizonyíthat; a putea dovedi (titlul de nobil/privilegiile); (Adel/Privilegien) beweisen können. *1770:* sokan producáltanak 1658-ban, annak előtte 1631-ben s hogy inkább megfosztathassék jószágától a szegény, fiscalitásban bíró nemesember. Felvitték 1588-ra, hogy annál nehezebben producálhasson [RettE 238]. *1782:* elég bajom is volt Veress Mártonnal, mert mindunta járt réám, hogy azon Kákovai Jobbágyokat adnok által mig producalhat [Torda; KW Vall. 16].

produkált be/felmutatott (irat); (act) prezentat; vorgelegt (Urkunde). *1681:* ezen hunyadi Taxasok kózót vannak ollyanokis, kik Taxajok mellett szolgalni tartoznanak ... az producalt supplicatiora töt válaszokbol az mennyire lehetett excerpaltatván, kinek kinek neve utan is iratot[a] [VhU 70. — [a]Ti. hogy mennyi szolgálattal tartozik]. *1724:* az Controversiaban valo buza mellyet kalongyául kellet volna el osztani eo kglmek(ne)k ... melyből potlasra cedal Tar Sigmond Ur(a)m(na)k az producalt levélnek continentiája szerent gelinae nro 12 [Asz; Borb. I]. *1745:* Mind az Actor által producalt Relatoriabol, mind pediglen az Inctus tulajdon Szavaibol világossan constal, hogy ... Kalács pénzt vett volna hat Forintot [H; Ks 62/10]. *1764:* Hogy az igazság világosságra jöhessen, a producalt Inquisitoria olvastassek fel [Torda; TJkT V. 185]. *1801:* Minthogy Geometra őri F. István ökegyelmét az előttem producalt Conventio mellett ... fogadták meg ... a Geometra munkája jutalmát ki fizetni ne terheltessenek, adig is, míg az egész határ fell mérettetvén fel osztatik [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1808:* a Novizaták által sub D producalt Esketésbőlis ugy jövén ki, hogy azok Fiat Leányt egyaránt illetők légyenek[a], tehát ezen Divisionalisnál fogva az előbbeni Deliberatum szerént mostis osztály alá ítéltettnek [Asz; Borb. II. — [a]Ti. a peres földek].

produkáltat 1. (igazoló iratot) be/felmutattat vkivel; a dispune să se prezinte (actele doveditoare); (Urkunde) vorlegen lassen. *1653:* igy lött az végezés, és így ment véghez, mellyet jo lelki ismeretem szerint irok, sőt mégh Ozdi Uramis jo lelki ismeret szerènt más kèppen nem referàlhattya. Melyröl producaltassa kgltek Ozdi Urammal mind az Contractusrol s mind az evictiorol valo reversálist [Kv; CartTr II. 872 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. vall.]. *1673:* Az adossagoknak meg fizetese utan az Testamentumrol értekezven es producaltatvan, müdőn meg olvastuk volna, az bene meg írt jo es keresztyeni ratiokra nezve hellyesnek itilven lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es ki szolgaltatank [Kv; RDL I. 154]. *1697:* az Betlen Laszlo ur(am) Tiszti az Lukácsfalvi határon három darab Szánto földet bir ... Teleki Mihalj uram ... ara tanita migh tavalj hogy producaltassak rulla en az szolgabironak ... el küldöttem ... de ez mái napig sem hozák ez föld birásárul valo igassagokatt hanem erőszakoson szántyák vetik [Szilágycseh; BK. Kümíves Gergely Bethlen Gergelyhez].

2. (irattal) bizonyíttat; a dispune dovedirea a ceva (cu acte); (mit Urkunden) beweisen lassen. *1775:* küldők mégh más Relatoriatis, mellyel producaltattom volt B Szkeresztiné Aszszony és Mikes Sára Kis Aszszony eo Ngok ellen [Kisváros K; JHb XIX/19].

3. *osztályt* ~ osztoztatást vitet végbe; a dispune efectuarea partajului; Teilung ausführen lassen. *1791:* ha tiltatni akarnak Erdőt számokra, tessék elsőbben az Approbáta szerént Vármegye Tisztsége által juxta Sessiones osztájt producaltatni, és celebraltatni; nem hatalmason foglalni [Nagyrápolt H; JHb XXXI/30].

produkáltatik 1. (bizonyító irat) be/felmutattatik; a fi prezentat (actele doveditoare); (Urkunde) vorgelegt werden. *1671:* végeztük hogy afféle[a] Donatiok-is producaltassanak a' fellyebb specificalt alkalmatossággal[b] [CC 88. — [a]Ti. nem fiskális jószágok. [b]Erre nézve 1. a *produkció 2.* alatt idézett részt]. *1673/1681:* Albesy Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam, Leleszi Vojk Mihalynak, es maradekinak Zöld puskassagrul, avagy Lovas Szabadosságrul ki adott levele előmben producaltatvan ... tölemis helyben hagyattatik, approbaltatik, es confirmaltatik [VhU 401]. *1674/1750 k.:* a collegiumokbul ... Ecclesiakbeli Ministériumra Deakok(na)k ki adattatni meg nem engedtetik az Szent Generalistul, haném ha avagy annak a környék(ne)k Senioratül, avagy Superintendensünktül, Consensusrul valo testimonium producaltatik a Professorok(na)k [RGyLt A. 12]. *1759:* Ez idén producaltatott ... a Meltgs Királlyi Táblán Rákoczi György[a] Fejedelem Collationalisa ... az akkori Possessor Oláh Boldisár nevére [Retteg SzD; JHbK XL/8. — [a]Az I. Rákóczi György]. *1760/1794:* Férjem Groff Bethlen Miklós Urnak tőtt ... Kőtésemet és Fassiomat ... revocalom ... tellyességgel erőtelenné tészem, és declarálom, ugy hogy ... akárki által-is valamely törvény-szék előtt ... producaltatnék, tellyességgel erőtelennek és haszontalannak tartassék [Km; JHb XLVII. 275]. *1796:* napfénynélis világosabb, hogy akkor ezen Privilegialis Levél nem producaltatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 78 tábl.]. *1802:* Az E Sz Györgyi Visita(ti)oba producaltaték elöttünk az E Sz Györgyi Mlgs Possessorok(na)k, és Szabad Székelyek(ne)k a' közönséges helyek Osztájárol költ levelek [MMatr. 146].

2. bizonyíttatik; a fi dovedit; bewiesen werden. *1761:* Mivel pedig Attyok hólta után hajadononn maradt leanyok successive parafernizaltatta(na)k, tehát ā mik ā közös joszag hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k [Hsz; BLev.]. *1765:* Cziganyok Inspectora T. Fejér Samuel vram ... eokegyelmé(ne)k Ország Törvenye szerént szabadtság nem engedtetett az illyetén malefactorok(na)k megbüntetesére, ergo Rézmives Peter ellen maga Törvényit sem lattatthatta el, mert nem producaltatik az az activitassa, mely szerént cum Iure Gladii gaudealna [Torda; TJkT V. 279].

3. (nemesség/kiváltság) bizonyíttatik; a fi dovedit (rangul de nobil/privilegiile); (Adel/Privilegien) bewiesen werden. *1770:* A Királyi Tábla megszünt volt a productiótól, mivel őfelségéhez felküldött volt avégre, hogy állíttasék az 1658 esztendő pro epocha, mivel az approbatabeli articulus azt tartja, hogy akik akkor producáltak a fiscalitásban bíró nemesek közül, többször ne producáltassanak [RettE 238].

4. elővezettetik; a fi adus în faţa cuiva; vor jn geführt werden. *1746:* hogy à Kérdésben forgó Tinó Hadnagy Vr(am) eleiben producaltassék, és Notariussunk elött réá esküdgyenek itiltetett [Torda; TJkT III. 88].

produkció 1. (írásos bizonyíték) be/felmutatása; prezentare (a dovezilor); Vorlegen (der Urkunde). *1659:* Kerlés és Kentelke felöl való leveleinknek productióját kivánják vala; mostan az lecsendesedék, halasztván az másik gyülésre [TML I, 374 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1709:* Az Rationak ventillalására Szükséges Lévén tőb requisitumok között az Instructionak s Urbariumnak productioja, azokban lévén fel téve ... az Dominus Provisor hivatallya viselésének determinatioja, meg kivánnya az Exactoratus hogy azokat Reversuma szerent producallya ő Kglme [Fog.; UtI].

2. bizonyítás; dovedire; Beweis. *1619:* Kornis Vram ... azon instalt, hogi walami nagiub dologrul walo productio ne erteszek rayta [Ks 38. I. 33 Véglai Horvatth Gáspár lev.]. *1671:* Ab Anno 1657: a' melly Fiscalis jószágok a' Fiscustol, másoknak conferaltattak, azokrol producallyák az Possessorok Donatiojokat, alkalmatos időben akkorra, mikor a' Nagyságod Kegyelmes tetczése accedal, a' Tanács Urak Fő Tisztek és Tábla fiai convocaltatván egy bizonyos helyre, és ott revidealtassanak, mellyek maradhatnak-meg, és mellyek nem, addig penig productiora senki ne kénszerittessék, és meg ne károsittassék [CC 88]. *1683:* A mi a productionak dolgat illeti My ... most hamarsaggal nem producalhettunk (!) mivel Donationk kezunk udgyeben ninczen ebben az bolygo üdöb(en) [Diód AF; Incz. V/19]. *1727:* a Mlgos Josika Familia részeről Baro Josika István és Josika Daniel Ur attyankfiai ... a Productio elött egy héttel jelen légyenek Szebenben a levelek hányására [Déva; JHb XLII]. *1767:* Az egész erdélyi fiscalitást bíró possessor urak evocáltattak gubernium eleibe productióra [RettE 208].

3. (nemesség/kiváltság) bizonyítása; dovedire (a rangului de nobil/privilegiilor); Beweisen (von Adel/Privilegien). *1637:* Boyerok. Serban Popa. Komsa Bika. Radul Bika. Algye Bika. Komsa Bika Jun. Productioiok az Boyerokrul irt Consignatioba(n) vagion be írua [Nagyvajdafva F; UC 14/42. 128]. *1677:* A' Fiscalis Jószágokban in genere mindenüt ez Országban, signanter penig Fejérvárat, és körülötte lako Nemességnek mind személyekben valo immunitasok, mind penig exemptiojok ... meg-visgáltatván, Bethlen Gábor Fejedelem idejében, valakiknek praerogativájok akkor helyben hagyattattanak, ez után-is Nemesi szabadságokban meg-tartassanak ... A' kik penig 1631. Esztendő után telepedtenek vagy eximáltattanak, azok-is Néhai idősb Rakoczi György Fejedelem idejében eléggé megvisgáltatván ... a' productiora ne kénszerittessenek [AC 46]. *1769:* Már a productiok keményen folynak minden héten Szeredán Szombaton [TSb 13 gr. Teleki Sámuel lev.]. *1772:* Butyka Péter is ... az elmúlt héten a vármegye tábláján productióra járt [RettE 267]. *1782:* Veress Samuel ... a' Productio dolgában nem hogj fáradazott volna, de nemis tudta, mire valo legjen | Veress Samuel ... a' Productiojok dolgában ha akart volna is ifjui éretlensége miatt nem tudott volna jární [Torda; KW]. *1794:* Azon Nemes Armálisták ... kik(ne)k Armalistai állapottyok kétségben hozatik ... akiket méltonak itél a' tisztség az uj Articulus szerént a' Mlgs Kir Tábla eleiben relegalja productiora [Szu; Borb. II]. *1844:* Bartok Aron produktiójárol költ itélete az Also F Megyei Continua Tablanak [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: *nemességről való* ~ *1777:* A nemességrol való productiót is újra elkezdik, amint mondják, melytől a mágnások sem fognak megmenekedni [RettE 379].

4. bizonyíték; dovadă, document; Beweis. *1640:* Popa Juvan ... Popa Barbat ... Mind ketten papok it a faluban Boersagokatis praetendalliak de edgieb productiojok ninczen, hanem Thomori Pal neve alat vias peczet es subscriptio nelkül exhibealtatot level ... meli semmire kello [F.ucsa F; UF I, 810].

5. tevékenység; activitate, preocupație; Aktivität. *1823–1830:* (Gyarmathi Sámuel) hazajövén, lett Hunyad vármegyei fizikus, s Déván lakván, minden ottan volt produkciója abból állott, hogy a templom héjáról a galambganéjt lehányatta [FogE 141–2].

6. kísérletezés; experiment; Experimentieren. *1823–1830:* Ennek[a] egyéb jövedelme nem volt, hanem szombaton estvénként a fizikai instrumentumokkal produkálván magára, arra nemcsak deákok, hanem városiak is mentenek fel, osztán fizettenek neki ... Mikor ő nem mehetett fel, a felesége produkált ... azután az asszony eltiltatott a produkciótól [FogE 238. — [a]Lichtemberg göttingai profeszornak].

produkcionális I. *mn* nemességet bizonyító/bizonyíttató; care dovedește rangul/titlul de nobil al unei persoane; Adel beweisend. **Szk:** *~ per. 1793:* Marus Vásárhellyen a' Mlgs Királlyi Táblán a' rendes elöll ülés alatt fel vétetett Productionalis Perek Producensek(ne)k Háromszéken Zabolán lako ... Zabolai Hadnagy Tamásnak ... Samuelnek ... Nevekben és képekben szoszollojok Szent Gerlitzei Boros Josef [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt)]. *1843:* Hodor János ... Dobokárol az általvett utasitás szerint Kolosvárra a Szoszollo Urhoz bé menvén az ā Productionalis pérét nem válalta [Kézdisztlélek Hsz; BetLt 4 Köntzei Antal lev.] ✱ *~ processzus. 1805:* Homorod Almási Szondi Mihály exhibealya ... ezen Nemes Udvarhelyszek(ne)k volt Continua Tablajan ... az Almási Contribuens Comunitasnak Impetitiojara költ Productionalis Processusat, melyben Iudicialiter armalistanak tanáltatott [Szu; Borb. II].

II. *fn* nemességet/kiváltságot bizonyító okirat; act/document care dovedeste titlul de nobil/privilegiile; Adel/Privilegien beweisende Urkunde. *1589:* 21 february ... kellet Zuchy Istua(n) vramnak teoruenyre, Ala Feyuervarra Menye ... Leüelekre kyre koltot eo keglme Part veott az Dispositionalisert productionalisert fyzettet f. 5 d. 75 [Kv; Szám. 4/VI. 17 Stenzely András sp kezével]. *1640:* Retsey Boyer Zabadosok Boer Georgi ... Boer Jstvan ... Boer Thamasne ... Veczinniek edgieb ninczen az notalt 15 haz jobbagiokon kivül mellieket az aszszoni csak maga edgiedül bir ... productioiok allapattia az productionalisban vagion megh irva [Récse F; UF I, 764].

produkciós nemességet bizonyító/bizonyíttató; care dovedește rangul/titlul de nobil al unei persoane; Adel beweisend. **Szk:** *~ kauza. 1770:* Köpeczi Urammal beszeletem az petseli Causa irant aszt mondgya hogy karacson elöt Ele nem vehetik az productios Causak mijan [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.].

produktív kb. eredményre serkentő; productiv, care dă randament/naștere la ceva; zu Leistung anciferndd. *1879:* egy sor költeményt sem tudok írni, mert fájdalmam nem éles, nem produktív, hanem zsibbasztó és — butitó [PLev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

produktum I. termék; produs, product; Produkt. *1786:* Valamint az egész országban minden féle productum bizonyos Mérték szerint, és Vajda Hunyadon-is a' Vas és Atzél bétsi font és Mása számra distráhaltatik; ugy mi nállunk-is Torotzkon a' Vas és atzél font és Mása számra árultassék bizonyos büntetés alat [Torockó; TLev. 9/24]. *1791:* Olvastatik a' Felséges Fő Igazgató Tanátsnak ... Rendelése ... hogy Ő Felsége meg-engette, hogy a' Belgiumi Respublicaban lévo Productumok iránt a' Harmintzadbeli szabadság a' mint volt 1788ban Viszon (!) megengettetett [Kv; TanJk IV/8. 54]. *1823–1830:* Vagyon itt[a] saxoniai produktumokból egy kis kemence [FogE 185. — [a]A drezdai múzeumban].

Szk: *szépirodalmi ~. 1881:* Vajon te, Ödön, maradandó életre számított verskötetekben a szépirodalmi produktomok szent hajlékában, a Fővárosi Lapokban nem látsz-e gyengébb szerzeményt a Széchy[a] versénél? [PLev. 86 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Széchy Károly] ✱ *természeti ~. 1810:* (Kolozsvárt és Szamosújvárt) a' Természeti Productumoknak árrak az Országban közönségesenn meg szabott Természetiek árrak mekkoraságától nem sokat differál [Doboka; Ks 76 Conscr. 196].

2. bizonyító irat/oklevél; act doveditor, document; beweisende Urkunde. *1688:* Boerok. Berbát Comsa, az mint a' Kaptalanok elött valo p(ro)ductumbol Constál, p(ro)ducalta volt Urunk eo Nga protectionalissát, mellyet az Fogarasi Tisztekre dirigált volt eö Nga [A.porumbák F; ALt Urb. 5]. *1699:* az J. Elei 40. Esztendőtül fogva pacifice birtak[a], hogy valami Productumra kibocsassa, semmikeppe(n) ne(m) cselekszi [Dés; Jk 289a. — [a]A peres földet]. *1745:* Casu vero quo az A. ellen való p(rae)tensiom penes ingestionem nem adjudicaltathatnek, hanem competens Processusra relegaltatnék, kivánom az I. pars productumit benn marasztani, és kezemhez assignaltatni [Torda; TJkT II. 64]. *1753:* Deliberatum. Assumalván es ventilalván satis superq(ue) ruminalvan mint két parsok productumit az Nemes Szék ugy az Instanstol Lazar Gergellytöl producalt Communis Inquisitoria Relatoriat; Constal világoson hogi ... facultássa szerént valo adaja accrescalhatott volna Circiter 12 forintokra [Usz; Sf]. *1759:* Mely Productumokbol ki jö ... hogy a most fogságban levö Suplicans es fen attingalt Testvérei Orbai Horoga Lupujnak Fiai [BSz; GyL hiv.]. *1781:* Deliberátum. Az actornak productuma ellen nem tudván világost mutatni, az inctus tartozik leválni az zálagot s a földet remittálni [Taploca Cs; RSzF 249]. — L. még RettE 402; RSzF 286.

produktus bizonyított, kimutatott; dovedit cu documente/acte; (mit Urkunde) bewiesen. **Szk:** *~ fegyveres nemes. 1835:* mi eredeti Törsökös Székellyek és valoságos productus fegyveres Nemesek vagyunk, kik is a Hazai Törvények szerént ado fizetéssel nem tartoznánk [AszLt 1134 Kövendi Kis Sámuel és Kováts István beadványa].

profanáció megszentségtelenítés; profanare, profanațiune; Profanierung. *1677:* Idnep napoknak solennis celebrálási confirmáltatnak, azokon valo minden dolgok, prophanatiok prohibeáltatnak [AC 260].

profanál megszentségtelenít; a profana; profanieren. *1693:* Az Oláhok sok hellyeken prophanallyak az Ur napját ... sok fajtalanságok(na)k el követésével [SzJk 274]. *1772:* a fejedelem megdicsérte, hogy nem profanálta a sacramentumokat [RettE 274].

profanálás megszentségtelenítés; profanare; Profanierung. *1847 k.:* vérengző Virág Lászlo ... több betsületes embereket minden igaz ok nélkül megvert ... Isten Krisztus, és Szentek borzaszto káromlásik között, az köz csendesség, és Innepnapi tisztelet profanálásával s meg háboritásával rézfokossával halálra vert, mely miatt most ágyba fekvő beteg vagyok [Dés; DLt 5508/1847].

profánus I. *mn* **1.** világi, profán; profan, lumesc; profan, irdisch. *1693 e.:* Simon István ... hagyott ... égy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartsak az egyházfiak, azt penig semmi prophanus ususra ne forditsák [Somosd MT; MMatr. 85].

2. hitetlen; necredincios; ungläubig. *1710 k.:* Az ember nevető állat. Ezért kárhoztatják vagy nevetik az emberek a medicusokat, hogy addig vizsgálják az ember testét, természetét, hogy sok lészen közülök atheussá, profánussá [BÖn. 469].

II. *fn* hitetlen ember; om necredincios, ateu; ungläubiger Mensch. *1710 k.:* Hijába s hamisan vetették némely bolond atheusok s profánusok azt is elé, hogy Mózes és más hasonlók ... másokon való uralkodást, és az együgyű embereknek hozzájok való engedelmességeket akarták szerzeni, és úgy költötték az Istent, a lelket, mennyországot, poklot [BÖn. 428].

profécia jóslat; profeţie, prevestire; Prophezeiung. *1662:* 4. jegy a proféciának megszűnése [SKr 712]. *1664:* Mert bizony, Uram, nem távozhatik el az én elmém az ő felsége egyszer derekason publicált sententiájától és prophétiajától [TML III, 171–2 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. **Szk:** *be/kitelik vki ~ja. 1663:* Félő, a magyarországi ördögök profetiája nem telik be, mivel én soha szabadulását[a] nem várom [TML II, 645 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Haller Gábornak]. *1668:* Igazán Uram, az én prophetiám telék ki [TML IV, 255 ua. ua-hoz]. *1705:* Az asszony ... Azt is izente, hogy azt is szégyenli, hogy a profetiája bé nem tölt, mert azt profétálta volt, hogy két hétre elérkezik a segítség, és bé nem tölt [WIN I, 515] ✱ *(be)telik rajta vki ~ja. 1673:* Bezzeg, lelkem Uram, rajtok telék nyavalyásokon az én sokszori prophetiám, kiben bár hazudtam volna [TML VI, 427 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Be is telék a pap proféciája Teleki Mihályon, mert azután négy esztendővel elvesze a törcsvári harcon | Így fizete meg Isten neki is az erdélyi urakon valo sok practicájáért ... így telék be rajta[a] Magyari István prófétiája [CsH 191, 228. — [a]Teleki Mihályon].

proféciai prófétai; profetic; prophetisch. *1657:* mint valami profécia lélekkel egy deák orator megjüvendölé Zólyominak az Jonathas és Dávid barátságoknak példáját [KemÖn. 156]. *1658:* Noha a' Szent Dávid király és próféta az Úristennek oly kiváltképpen való kedves embere vala, hogy maga tanúbizonyságot tenne mindenek előtt ... és fel is ruházta vala mind királyi méltósághoz szükséges jószágos cselekedetekkel, s mind prófétiai lélekkel: mindazáltal sem az emberi gyarlóságtól és indulatoktól üressé, sem pedig lelki s testi próbák és nyomorúságok szenvedésiben részetlenné nem tötte s hadta vala [KemIr. 327]. *1662:* Irta ... ezeket[a] Jeremiás ... a profécia könyvnek utolsó részében, az ötödik részben [SKr 687. — [a]Jeruzsálem és a zsidó nép pusztulását].

profektus előrehaladás; progres, avansare; Fortschritt. *1710 k.:* Mikor osztán a stylusokban sokáig exerceált, és látta[a] annyira profectusunkat, és a prosodia regulain is csakhamar általment, vitt ... Íra maga egy distichont, és mondja, írjunk verset [BÖn. 536–7. — [a]Keresztúri Pál].

proferál hoz; a da/produce; geben. *1760:* egy kalangya proferal harmad fél vékát [Báld K; BLt].

proferálhat hozhat, teremhet; a putea da/produce; geben können. *1742:* Kaszálo vagyon a Kintsi Széna fü közepiben ... mindenik részre valo proferálhat 10. 10 Szekér Szénára valott [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

proferáltat nyilvánosságra hozat; a dispune/face să fie adus la cunoştinţe; veröffentlichen lassen. *1599:* Myerthogy az foglioknak az eo vetkekreol gratiaiok c(on)perialtatik az bizonisagok vallasabol, kjt az A in lucem kewan proferaltattny, es c(on)tendalni akar ellene, Tetczyk azert az theorwennek hogy az Actornak kewansagara az Alperes foglioknak ele kel Adniok gratiaiokat, es annak vthanna ha my Zawa lezen az A(ctornak) ellenne lassa [Kv; TJk VI/1. 371].

professzió 1. tanári előadás; prelegere, curs; Vortrag des Lehrers. *1710 k.:* Az öcsém Bethlen Pál is ott[a] volt, privatus praeceptora volt, de én attól nem tanultam, sem hallgattam ... hanem a professiókra jártam [BÖn. 546. — [a]Gyft]. *1823–1830:* Minden doktoroknak, licentiatusoknak, magiszereknek és baccalareusoknak, ha nem professzorok is, szabad legyen tanítani, sőt a professzoroknak rendes professziójokon kívül szabad privatim tanítani[a] [FogE 234. — [a]A göttingai egyetemen].

2. vallás; religie; Religion. *1683:* ezen oláh Rődi Volachica Professionak Papja Pap Iankully [RLt]. *1710:* A szegény jámbor csíki Szabó András is itt vesze, a baróti páter is professiója ellen vagdalkózni kívánván, ott vágák le, s Brassoban hozák be a köntösit [CsH 340].

3. foglalatosság; preocupare; Beschäftigung. *1854:* A komoly tanitvány egész professiot csinált most tanitoja rebenczességeit újabb meg újabb jelenetekben nevetségessé tenni s az által lelki betegségéből kigyógyitani [ÚjfE 67].

professzor 1. (egyetemi) tanár; profesor (universitar); Professor (Lehrer an der Universität). *1634:* Pater Generalis Vr(na)k eo Atyasaganak, maganak hagiok egy coregh Araniat ... az Romay Domús professoraual eggywtt, hagiok egy darab finum Aranyat [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1657:* (Bethlen Gábor) Testamentumot is tön halála előtt többel fél esztendőnél, legálván ... az fejérvári collegiumhoz az enyedi jószágot ... tokaji hegyen az Hétszőlőket és többeket is, kikből ... az professorok, mesterek, alumnusok tartatnának, deákok taníttatnának [KemÖn. 95]. *1662:* Bethlen Gábor igazgatásának kezdeti ... professorok hozatása, collégium erigálása, ahhoz való beneficiuma, bibliothécája ... nevezet szerint Fejérváratt való epittetése [SKr 93 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1677:* Collegiumban tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanito jo Mesterek tartassanak | Collegiumnak igazgatására, ahoz valo bonumoknak administralására hasznos Inspectorok állattassanak [AC 253]. *1691:* Deákul órált[a] Zabánius, magyarul órált Kolozsvári uram az enyedi professzor [HAMN 328. — [a]I. Apafi Mihály temetésén]. *1793:* a' Papoknak es Professoroknak a külső közös Joszágokbol

régtöl fogva járni szokott egy 's más aproság jövedelmecskéjek [Kv; SRE 292]. *1845:* Tudalmat (mathesist) ... tanitó Professor [Aranyosgerend TA; DE 2].

Szk: *kollégiumbeli ~. 1677:* Collegiumbéli Professorok, s' Inspectorok assecuratioja, ahoz manutenealt jószágokban valo meg-tartattatások felöl, s' azoknak fiscalitasit mint értsék, declaratio [AC 253] ✱ *második ~. 1690:* a' közelebb el mult Fejervári Gyülles alkalmatosságával, második Professort sollicitalo Level ment volt a' Deakok neve alatt boldog emlekezetü Tiszteletes Püspök Ur(am)hoz [Kv; KvRLt X. A. 5]. *1710:* mint hogj az Urak[a] és az Iffiuság[b] elmeje T. Zihi Andras Uramon nyugodot meg, hogj második Professornak, ugy mint Philosophia és Nyelvek tanitására ide hozattassék, és minekünk is közönségesen ugy tetzik, adgyunk hivatalt ő kegyelmenek [Kv; SRE 113–4. — [a]Ti. a főkurátorok. [b]A ref. kollégium tanulóifjúsága] ✱ *német ~. 1823–1830:* Ezen udvarba volt a kisasszony mellett egy Bara Dávid háromszéki születésü nemesember ... aki Bécsbe felmenvén német tanulni, Udvarhelyre német professzornak tették volt [FogE 117] ✱ *ordinárius ~. 1823–1830:* Marburgban ordinárius professzorok vannak huszonheten, akik mind németül tanítanak, s ezeken kívül még a sok extraordináriusok | Minden ordinarius professzorok együtt formálják az Academicus Senatust [i.h. 222, 232] ✱ *rendes ~. 1823–1830:* Ezen univerzitásban[a] a theologica facultasnak hat rendes professzora, két tanítója, a juridica facultasnak hat rendes professzora és két tanítója, a medica facultasnak tizenkét professzora s 3 tanítója, a philosophica facultasnak pedig tizenkét rendes professzora és egy tanítója vagyon [i.h. 176–7. — [a]A prágai egyetemen] ✱ *skólabeli ~. 1590:* Die 30 January, Az Q(ua)rta dolgat mindenkeppen eleyteol fogwa zorgalmatoson es hywen el ighazytwan, az sok adossagokat, mellyeket keolteot az Waros az ideghen orzagokban tanittatoth Alumnusokra, es a' Scholabely professorokra, kik most sokan tartatnak, mind megh fizettwen ennye penzt talaltanak, keszen f: 487/9 [Kv; Szám. 4/XXIII. 1].

2. vn v. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume sau nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familiennamen oder Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1693:* Tecczik a' Tiszt. Ecclesianak Tiszt. Sarpataki N. Mihaly Esperest es Csepregi T. Mihaly Professor Uramekat Gubernator Urunkhoz ... az Tiszt. Eccla credentionalisával expedialni [Kv; SRE 15]. *1787:* a' Typographia administratiojára kivántato Individuumnak ki keresése Tiszt. Professor Pataki Samuel Uramra bizattatott [Kv; SRE 253]. *1792:* Borbeli fizetését Professor Méhes Györgynek ... ki ... potolja [Kv; SRE 286]. *1794:* Tiszt. Professor Bodoki Josef Uram jelenté hogy a' Deákok a' temetésekre egy egy garasért ... nem örömest kivánnának menni [Kv; SRE 295]. *1796:* Tiszteletes Örög Nemes, és Profesor Benkö Uraimék [Vajdasztiván MT; DE 4]. *1823–1830:* professzor Dósa Gergelynek vettem egy levelét | Igen nevezetes fizikai s kémiára tartozó instrumentumai voltanak Lichtemberg professzornak [FogE 215, 237].

professzorális tanári; profesoral; Professoren-. **Szk:** ~ *ház. 1801:* N. Enyeden lévö Nemes Reformatum Collegium Udvarbiroi Házánál, Mellynek szomszédja edgyik felöl ... a Nemes Reformatum Collegium Professoralis Háza és Telke mellyben mostan Professor Tiszteletes Benke Mihály lakik, más felöl pedig az Nemes Város Kis Papi Háza és Telke, mellyben most Tiszteletes Pápai István Ur lakik [Ne; DobLev. IV/847].

professzorátus tanári testület; profesorime; Lehrkörper. *1780:* A' Varosi nép most is idegen a' Collegiumtol: ha mi professorok kezdettünk volna ebb(en) valamit urgealni: minket szidnának, átkoznának átkozzák porunkat, és emlékezetünket, ugy a' Collegiumot ... Hogy azert halgassunk az Eklésia gyüléséb(en), jobbnak tartottuk mind a' Collegiumra, mind a' professoratusra, mind a' dologra nézve [Ne; Borb. II Kováts Josef rektor prof. lev.].

professzori tanári; de profesor; Professoren-. **Szk:** ~ *hivatal. 1710 k.:* Bizony jól is jára[a], mert a fejedelem 1000 tallér fizetést, professzori hivatalt rendele néki [BÖn. 546. — [a]Basirius Izsák] ✱ ~ *név. 1710 k.:* Apáczai nyitá meg Erdélyben a tudós embereknek mind a valóságos tudományoknak, mind a becsületnek ajtaját, megmutatá magán, hogy a magyar is megérdemli a doktor és professzori nevet és elviselheti [BÖn. 551].

professzorné a tanár felesége; soţie de profesor; Frau des Professors. *1823–1830:* Magas, száraz, barna ember volt[a], mint most a leánya, Dósa Gergelyné, a professzorné [FogE 139. — [a]Basa István].

professzorság tanári állás; profesorat, post/funcţie de profesor; Professur. *1721:* A T. Collegiumbol B. ifjuság küldvén T. Udvarhellyi Mihály ur(am) után Professorságnak hivatalara ... most rendúla két aranyakat[a] [Kv; SRE 143. — [a]A ref. egyháztanács]. *1767:* Huszti György uram kolozsvári elsöbben antiquitatis, azután theologiai professornak halálát Szatmári uram nem várhatván, kitúrá a professorságbol [RettE 210]. *1823–1830:* Csernátoni V. Sámuel ... udvarhelyi professzorságból hozattatott Marosvásárhelyre az híres Fogarasi József helyébe | Első éjjel háltunk Szoboszlóban a professzorságból ide pappá tétetett Csomosnál [FogE 140, 166].

próféta 1. Isten küldöttje az ó- és újszövetségben; profet, proroc; Prophet. *1571:* a prófétáknak és évangyélistáknak tanittások és írások szerént az egyedül valo Atya-Istenről és annak az ő fiáról igaz vallásban vala[a] [ETA I, 34 BS. — [a]János Zsigmond]. *1636:* Fen az levegö hig égben termö tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repesö madarakkal egygyüt azont tselekszik, mint az vizzel spongya módjára meg rakodott, és meg terhelödött felyhök, és egyebek, mellyeket az Propheta az Istennek ditséretire imigyen nógat, Ditsérjed az Jehovát te tüz, jég ... hó és pára [ÖGr Aj. 6]. *1658:* a' Szent Dávid király és próféta az Úristennek ... kiváltképpen való kedves embere vala [KemIr. 327]. *1662:* Hogy Jeremiás próféta írta légyen e siralmokat, abban már semmi kétség nincsen | A próféták közöl mellyiket nem kergették a ti atyáitok? Megölték azokat, akik hirdették amaz igaznak eljövetelit, kinek ti most árulói és gyilkosai voltatok [SKr 686, 709]. *1710:* Vala a fejedelemnek[a] udvari papja Magyari Jósef, nagy tudományú, s buzgó lelkü ember, aki könnyen Ilyés próféta mellé beállhatott volna [CsH 190. — [a]Apafi Mihálynak]. *1710 k.:* csudálatoson megparancsolád mind a keresztyén, mind a pogány királyoknak: Hogy a te követidet, prófétáidat ne bántsák, hanem adjanak szállást azoknak prédikálása által az Evangéliumnak [BIm. 1040–1].

Szk: *Isten ~ja. 1811:* Vólt a' magosságos Isten' Prófétája, 'S A' Kristusnak utát készitö Postája[a] [ÁrÉ 177. — [a]Keresztelö Szent János] ✱ *királyi ~. 1636:* Az egek beszéllik az Istennek dicsöségét, és az ö kezeinek munkáját hirdeti az meg erössittetett, és mindenkor egy nyomban járó, tsillagos ég ... mint az Királyi Propheta ékessen énekli [ÖGr Aj. 5–6] ✱ *szent ~. 1811:* És Te Dávid! a' te koronás fejeddel, Óh Te Király és szent Próféta szenvedd-el, Hogy én itt' bé hozzam Te Szent 'Soltáridat [ÁrÉ 126–7].

2. Mohamed próféta; profetul Mahomed; der Prophet Mohammed. *1662:* Esküszöm a mennynek, földnek teremtö Istenének, örökkévalóságára, a mi Mahomet prófétánknak nagyságára ... hogy semmi gonosz tégedet ... sem javaidat nem követi, sem találja [SKr 427]. *1710:* a török császár a muffti, ki a török religiónak feje ... hogy inkább a nagy Istennek és Mahumet profétájoknak a török nemzet ellen felgerjedett nagy haragját megcsendesíthetné, hallatlan és példa nélkül való poenitentiát rendele az egek Impériumban [CsH 199].

3. kb. prófétai képességü hitszónok; predicator religios cu aptitudini vizionare; religiöser Prediger mit prophetischen Fähigkeiten. *1710 k.:* Keservesen szemlélem s gondolom, édes Istenem, czen hatalmasság tömlöcében mint járának nemrégen amaz nagy talentumokkal bíró confessor, próféta, Otrokócsi, amaz nagy törvényeket igazgató politikus, Szirmai, és amaz Bukari tömlöcből vallások elhagyásával szabaduló tíz prédikátor atyámfia? [BIm 1014].

4. látnok, jövendömondó; proroc, vizionar; Wahrsager. *1664:* Én prophéta nem vagyok, de ámbár tartson számot reá minden ember ... úgy tetszik, az mi szegény hazánknak igen vékony reménysége lehet az közönséges pacificatioban való befoglaltatásához és az által nyomorúságiból való kiszabadulhatásához [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1670:* látom, Husztot is könnyen hagyjuk. Adja Isten, legyek hazug propheta ez iránt [TML V, 331 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1710 k.:* Rabutin az asztagokat a Szamosok és Sajó mellett, mikor már az ország majd mind kuruc vala, felégetteté ... Akkor siratá el a gubernátor az asztagait és Rabutin csinála engem prófétának vagy proditornak a deák irás szerént [BÖn. 942]. *1725:* edgy ide valo Praedicator ... sirásra inditotta az községet ... azt hozván elé keservesen, hogy nem edgyébert lesködik, ez az fekete Szakállu fekete barát, hanem hogy azt várja, hogy az Farkas utczai Templomot el foglallyák ... Adná az Isten, hogy igaz Propheta lehessen [Kv; ApLt 2 gr. Haller János anyósához]. *1806:* ezért vagyon miért B. Henternének és más ollyan büdös valagu jukas Profétáknak ellenem motskolodni [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. *1823–1830:* Dósa ... sok jövendöléseket tett, mint próféta, de egy sem teljesedett be [FogE 117].

Szk: ~ *gyanánt hallgat vkit. 1675:* Megvallom Kegyelmednek, hogy csaknem próféta gyanánt hallgattam[a] melyről szemben ... többet beszélek, mert elég gondolkodásra s munkára is adtak okot beszédi [TML VII, 36 Haller János Teleki Mihályhoz. — [a]Bethlen Jánost] ✱ *hamis ~. 1710:* Egy hamis próféta támadott vala Erdélyben, Udvarhelyen a pápista papok factiójából [CsH 213].

prófétaasszony femeie prezicătoare; Wahrsagerin. *1636:* az Maria Propheta aszszony ... az ö meg szabadulásokért, az ö eltöttök két felé állott veres tenger fenekén való által szaladásokért, és az ö utánnok indult ellenségiknek abba valo veszésekért, az Istent ének szóval ditsérvén, egygyik kezében dob vólt, és ... azt jol meg buffantotta [ÖGr Aj. 8]. *1662:* (Az) elveszett törvénykönyv is az Istennek házában a porban feltaláltatván, a próféta asszony által Istennek az felöl való akaratját szorgalmatosan megtudakozván, azt aszerént felállatta [SKr 632].

prófétafi kb. ifjú próféta; proroc tînăr; junger Prophet. *1823–1830:* magát ... az Úr papjának mondotta lenni[a], a rend szerint való papokat lévitáknak, a deákokat prófétafiaknak hívta [FogE 117. — [a]Egy Dósa nevü nemesember].

prófétai prófétára valló; profetic, de profet; prophetenartig. *1823–1830:* Felsö köntöse[a] volt egy ujja nélkül való hosszú kozsok, melynek belülröl két zsebei lévén, a jobb felöl valóban hordozta a Bibliát ... bal felöl valami horgas szípó töket, melyet gomernek nevezett és bort hordozott benne. Ahol kért s meg nem töltötték, zsidósan vagy prófétai módon megátkozta [FogE 116–7. — [a]Egy Dósa nevü nemesembernek].

prófétál jövendöl; a profeţi/profetiza/proroci; prophezeien. *1662:* Ésaiás prófétát, amint sokan hiszik, ez király[a] fürészeltette tetétül fogva talpig ketté ... mivel akkortájban prófétált [SKr 707. — [a]Manasse]. *1705:* A fejedelemasszony ... azt profétálta volt, hogy két hétre elérkezik a segitség, és bé nem tölt [WIN I, 515]. *1741:* Vagyon nyoma a Szent-Irásban hogy mind az meg élemedettebb, mind pedig az ifjabb Profféták néha magok meg eröltetések nélkülis jot és jollis profétáltak [TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Oderamból].

prófétálás jövendölés; profeţie, prorocire; Prophezeiung. *1662:* Kornis Zsigmond halála, temetése, Rákóczi György fejedelem temettetése, monumentuma, tanácsurak elhalása, új tanácsurak, Medgyesi Pál prófétálása [SKr 304 Tartalomjelzö fejezetcimböl]. *1798:* tsudálkozam most, hogy az mostani Profféták engemet profetálásra kénszerittenek, a' ki ahoz nem tudok [Komjátszeg TA; Pk 7].

prófétálhat jövendölhet; a putea profetiza/proroci; prophezeien können. *1741:* énis noha a Profféták seregében számláltattam, de bizony magam állapotom felöl semmit, a rosznál nem profétálhatok, mivel felettébb szükös állapottal vagyok [TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Oderamból].

prófétáló Istent dicsérö; care aduce laude lui Dumnezeu; Gott lobend. *1710 k.:* Nem evangélikus ember szájába való pedig ama bibliaolvasást tiltó vallásnak a szava: nem gyermek, nem leány vagy asszony-ember kezébe való a biblia, mert mást mond Mózes sok helyeken ... Filep apostolnak (evangelistának) négy prófétáló leányát olvassuk, melyen nem jövendömondót, hanem Istent tudósan dicsérőt kell érteni [BÖn. 556].

prófétáltat jövendöltet; a pune pe cineva să facă profeţii; prophezeien lassen. *1662:* Kinek személyérül[a] Isten még az Izrael népe megszakadozásakor prófétáltatott vala: hogy ö lenne az a király, ki elrontaná ama béthelbéli oltárát [SKr 631–2. — [a]Jósiás király]. *1710 k.:* az Isten hírek és eszek nelkül prófétáltat az emberekkel [BÖn. 958].

profiánt l. proviánt

proficeál, proficiál 1. előrejut/megy; a înainta/avansa; Fortschritte machen. *1694:* Indultam ki ez városból[a], 8-dik jó szelünk volt ... 12-dik keveset haladtunk; 13-dik semmit sem proficiáltunk [Kv; KvE 228 VBGy. — [a]Hamburgból].

2. előrehalad, megy vmire; a progresa, a face progrese; vorangehen. *1619:* Szülfikaris az tolmácsolásban majd infelix, hanemha lassan-lassan tanul. Úgy ismerem azért, hogy naponként proficiál [BTN[2] 327]. *1653:* Ebben az esztendőben úgy proficiáltam az építtésben, hogy 87 öl falt az bástyával együtt jól felvittem [ETA I, 148 NSz]. *1710 k.:* A stylust először maga vagy Jászberényi corrigálta, mikor osztán annyira proficiáltunk, úgy is próbált, hogy ... viszszaadta ... corrigáljuk [BÖn. 536]. *1729:* Irja Szent Királji ... kevés emberekkel kel dolgoztatniak, jol proficialtak igyis [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)].

3. *ts* (munkát) végbevisz; a îndeplini, a duce la bun sfîrşit; zu Ende bringen. *1718:* Az idő jol Segitvén ã Munkát[a] jol proficealták, már az Also strásakon dolgozunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — [a]Ti. hídépítést].

4. gyarapodik, haszonra tesz szert; a profita, a trage un folos; zunehmen. *1718:* jol proficialtunk l(ste)n(ne)k hálá ã korcsomárlásban [KJ ua.].

proficeálhat, proficiálhat előrehaladhat, mehet vmire; a putea progresa; vorangehen können. *1669:* Az magyarországi dolgokrúl is Kegyelmed ű nagyságát mentül hamarébb tudósítsa, mivel elig várná urunk, hogy érthetne valamit, hogy mennyire proficeálhatott az dologban Kegyelmed velek [TML IV, 481 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1710:* túl is az Impériumban a császárnak nagy baja érkezék, mely miatt a török ellen úgy nem proficiálhata, mint annak előtte [CsH 216].

profigál 1. *jog* kitűz; a fixa, a stabili un termen; festsetzen. *1583:* haggiwk hogi ez dolognak megh latasara, mindgiarast e<z> lewel latua(n) profigalliatok egy bizonios rouid napoth, kire egybe giuluen, mennietek el es iariatok megh mind az harom falunak hatarath [WassLt fej.]. *1765:* az Continua Tábla pro tertia Juny ... comparitionkat profigalta vala, s akkorrá münk Compareáltunk is volt [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323].

2. (időpontot) megjelöl; a stabili/fixa (o zi); festlegen. *1659:* Az te elkezdett dolgod felől írhatom, hogy én küldtem Christoph deákné asszonyomat két ízromban is Kaszáné asszonyomhoz, mintegy magától kérdje, s neki azt mondotta, hogy napot profigáltatok volt neki, úgy mint vasárnapot s vártak bennetteket [TML I, 325 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

profitálódik megvalósul; a se realiza/îndeplini; verwirklichen. *1717:* dolgosunk mind szőlő munkàra, s mind aratásra elég vagyon ígyérve de igén kévés profitálodik az ígyéretben [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]

profiteál 1. kinyilvánít, mutat; a arăta/manifesta; zeigen. *1729:* egj Katona ... à faval ugj meg verte fôbe, hogy à száján és fülin bövön ki jütt à vér ... más fél hetig fekütt ... és olly erötelenségét profiteállya, meljből allandó meg gyogjulását nem remélheti [Sövényfva KK; TSb 51].

2. *hite után* ~ esküvel vall/állít; a declara/afirma sub jurămînt; schwören. *1756:* Opra Nyikula Contra familiam Tyeulest exponalya ... Lévén ã Tyíu Familianak ... egy kertb(en) holmi répa vétemények; mentek oda, vagy nem? tetteke kárt vagy nem azt nem tudom ... az egyik jo sertésemet ... meg ütötték ... két Kalákasim Dnalis Biro elött hitek után profitealtak sertésemnek miattok való ell veszésit [Bukuresd H; Ks 62/4].

3. *~ja magát* vminek tartja/vallja magát; a se considera (drept ...); sich für etw. halten. *1588:* Reghy Attiainktol ily bizonios okért Adattatot volt Az keomywesek Ceh lewele, hogy eók Reghenten elegedendeo es Tudos keomiwes Mestereknek profiteallak magokat lenny [Kv; TanJk I/1. 60].

profiteáló valló, kinyilvánító; care declară că ...; offenbarend. *1737:* azonn magát Debretzeni Istvánnak profitealo Legénynek más neve után inquirállyon [Dés; Jk 251a].

profiteált vallott, kinyilvánított; care a fost declarat; offenbart. *1670:* Dioszegi Istua(n) ... régi elöttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával nevelte [SzJk 110].

profitíroz hasznot húz; a profita; profitieren. *1774:* Majorságot itten az Meltoságos Exponens Uraság Számára nem tartottak, a melly Majorságot pedig Gyümöltsért kaptak ... azal semit sem profitéroztak, mert aszt magok a Tisztek ették meg, ugy a Tojástis [Mocs K; KS Conscr. 60]. *1781 k.:* tehetné ha igazságtalan akarna lenni hogy ã Báttyának gondatlanságából profitirozzon [Told. 27]. *1829:* Ferencz az íden nem sokot profitírozott az igaz, de ezt ... talám az én ... esmeretlenségemnekis lehet tulajdonitani, de remélem hogy Sz Márton napkor ha élünk ... többet fogunk profitírozni [Mv; SLt 17 Barcsay János lev.].

profitíroztat hasznot húzattat; a face să scoată profit din ceva; profitieren lassen. *1823:* A' vett borokbol még semmit se profitiroztattam [Szakatura SzD; Újf. 6 Ujfalvi Sándor Kelemen Beniaminhoz].

profligál legyőz; a birui/învinge; besiegen. *1705:* a minapi harc után ... a magyaroknak hallatlan győzedelmek lött volna, úgyhogy a császár armadáját egészen profligálták | írják, hogy Székesfehérvárnál a kurucoknak Károlyi urammal levő corpusát profligálták volna [WIN I, 379–80, 410]. *1710:* Thökölynek penig az erdélyiek jovallják vala, hogy ... menjen Lándorfejérvár felé, ott ... bádensis herceg táborát szorítsák sáncban és profligálván, azután szerencsésen installáltathatja magát az erdélyi fejedelemségben [CsH 230].

profligálhat legyőzhet; a putea birui/învinge; besiegen können. *1710:* Hajszler maga tanácsát elegedendőnek ítélvén, ott Törcsváránál vigyáztat vala, hogy ha Thököly beindul, a szoros helyeken eleiben állván, könnyen profligálhatná [CsH 224].

profligáltatás legyőzetés; biruire, învingere; Sieg. *1662:* Kemény János fejedelemnek táborostul készületlenül való találtatása ... Táborának profligáltatása ... megíratik [SKr 666 Tartalomjelző fejezetcímből].

prófont 1. katonai élelmiszerellátmány; provizie de alimente pentru armată; Lebensmittelversorgung beim Militär. *1604:* Amy az Sattcz adonak restantiaiat illethy ... tett-

czet eo kgmeknek hogy biro vram az Jdes Vraimban minth egy húzigh valot gywtessen be es tractaliak eo kgmek az dolgot s legenyek azon hogy menteol iobban complanalhattjak eo Nagokal ez Summat hogy az profontnak Summaya in suspenso ne maradgion [Kv; TanJk I/1. 471]. *1662:* Minekutána azért Szerencsnél az ármáda megnyugodtatott, prófonttal jol megújíttatott s továbbra jól elkészíttetett volna ... az ármádát Kassa alá fordította vala [SKr 227]. *1663:* Az németeknek elég profontjok van, ők kérésemre kölcsön adnak, csak lehessen honnét mást adnom érette [TML II, 471 Teleki Mihály a fej-hez]. *1664:* már is számtalan sok jó bor, sok búza, árpa, liszt és egyéb profont vagyon [TML III, 289 Stepán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1688:* Az Profontra le vagatot marhak(na)k husat à nemet perceptorok ... meg vetettek | Az szalloim kik töllem immar el mentenek mind addig szenamot etettek ã mig profontot nem osztottak nékik [Kv; Utl]. *1738:* Ugy tapasztallyuk ... nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztitani, a' midön az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kivántató Servitz, Gyertya, Szalma, Só ... heti Szekerek praestálását, Profontyok vecturáját s Macellum folytatását a' nyakába vetette [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. *1763:* minden héten kenyér vagy Profont alá két-két szekeret ... kénszeritettek [Sepsisztiván Hsz; HSzjP].

2. katona/komiszkenyér; profont; Kommißbrot. *1691:* Vagyon az Tömlőcz tartoval edgyut Darabont nro 10 Kiknek profontot suttettünk [Kővár Szt; Utl]. *1705:* Az elmúlt éjszaka Verestoronyhoz a németeknek vivén vagy tíz szekér élést, profontot és szalonnát, akit is mintegy ötszáz német kísértenek [WIN I, 415]. *1737:* Erogatio Tritici ... Az Meltosagos urfi eő nganak ketzeri vadaszatyara Erogalodot Fejeres köz cziponak praefontnak (!) es Lisztül kit el vitetet in toto mett. 112 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

prófontház katonai élelmezési raktár; depozit de alimente; Lebensmittellager beim Militär. *1662:* írja Kegyelmed, hogy az itt való ő felsége profont házából az itt való magyar vitézeknek ... sustentatiojok ki nem telnék ... és suadeálja, hogy az várhoz való falukra parancsolnék ide szállítandó élés felől [TML I, 369 Teleki Mihály Cob generálishoz]. *1697:* A mi Győzedel(me)s Romai Császár Koronas Kiraly Kgls Urunk eö Fel(sé)ge az következendő Nyari Hadi operatioinak el mulhatatlan szüksegere nezve kelletven ujjabban az Orszagban levő eö Fel(sé)ge Profunt Hazait Elessel meg töltenünk | Az ő Felsege ez Hazaban levő Profont hazainak meg töltesere kelletet az országra fel vetnünk Buzat Cub. 40/M [UszLt IX. 76. 26, 31 gub.]. *1830:* a miért a profontházhoz hajtottam kapát fogott [Mezőszopor K; KLev.].

prófontkenyér katona/komiszkenyér; profont, Kommißbrot. *1688:* a' Czaszar eo Felseghe sütöj itt Maioromba(n) a' Vitezek szamara sütve(n) profont Kenyeret magok gondviseletlenseghe miatt tűzet tamasztva(n), a' kerte(m) el egett [Kv; Utl]. *1694:* Vagyon egy Ket köblösnyi öreg Dagaszto Tekenő ... Egy szakaszto Pad, Profont kenyerhez valo Serpenjő vas fontyaval edgyüt [Kővár Szt; JHb Inv.].

prófontmester katonai élelmezési biztos; persoană însărcinată cu aprovizionarea cu alimente a armatei; Lebensmittelversorger beim Militär. *1688:* az borokatis czak Valogattyak czak huzak halaztyak az Profont Mesterek [Kv; Utl] | Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek ... az prófont-mesterek, furierek, köznémetek kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515]. *1705:* ma kimentenek vala zsákmányra, és odaki lármájok volt, mert a bokrokból egy profontmestert és több németet is lövöldöztenek meg és vagdaltanak is a kurucok [WIN I, 534].

prófontoficér élelmezési tiszt; ofițer cu aprovizionarea; Offizier für Lebensmittelversorgung. *1721:* ha az administrans hellységek, a' Profont Officerektöl rend kivül vexaltatnának, vagy Szekerek tartoztattattnék, a' Bellicus Commissariatus instanti requiraltassek [Ks 18. XCIII gub.].

prófontolás élelmezés, élelemmel valo ellátás; aprovizionare cu alimente; Lebensmittelversorgung. *1657:* (Bethlen Gábortól) hallottam mondatni ... csak volna más, ki procurálná az hadak fizetését s derék hadaknak egybenszerzését, s újítását, profontolását | mi ... Privigyéhez szállván az puszta mezőben, ők Bajnócnál sáncban, az vár és város is lön erősségökre és prófontolásokra is [KemÖn. 100, 236]. *1662:* ha ... Nagyságod tovább is ez helyre kegyelmesen provideálni akar, cselekedje hamar ... mert ha az ő felsége részérül kezdik itt az profontolást, egészen is oda valónak agnoscálják [TML I, 361 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1663:* Írtunk most a németek profontolása felöl újobban, immár megválik, mi válasz leszen [TML II, 433 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prófontoz élelmez; a aproviziona cu alimente; mit Lebensmitteln versorgen. *1657:* az ellenség ... az asztagokat ... csépelvén, abból prófontozzak vala az tábort [KemÖn. 220]. *1663:* mi Cob uraimat megtaláltuk volt ezen dologról s megírtuk vala, hogy mi bizony az ott való németeket úgy mint ezelőtt nem profontozzuk [TML II, 415 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

prófontozás élelmezés; aprovizionare cu alimente; Lebensmittelversorgung. *1671:* Az kővári profontozást, hogy Kegyelmed kezdte, azt jol cselekszi [TML V, 440 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

prófontsütés katonakenyér-sütés; fabricare/preparare de profonturi; Kommißbrotbacken. *1717:* Toroczkai János Károly Vari Fortificátio Inspector Commissárius Atyánkfia informatiojából látván, hogy Károly Váratt a Tüzi fa szük volta miatt, ã fel jövő Regimentek számára valo profont Sütesben nagj fogjatkozás lenne. Rendeltünk annakokáért 100 Rh. forintot hogj ã Vidék könnyebbitéssivel azon szükségre fát szerezzenek [Ks 83 gub.].

profosz (katonai) börtönfelügyelő; temnicer; Gefängniswärter. *1704:* ma estefelé kisérének három muskotéljosok a profuszhoz egy lovas tisztet | ma küldte Bethlen Sámuel uramhoz Acton uram egy furier siccet, kitöl izené, hogy a profusznál lévő egy beteg rab ... Késmárki nevü, papot kíván | a balázsfalvi udvarbírót Kucsukkal együtt béhozván, a minap erösen megpálczázták őket a profusznál, s úgy vallatták [WIN I, 208, 305, 311]. *1705:* Egy Balázsfi nevü nemesember jövén Havasalföldéből vissza ... megfogták, és most a profusznál vagyon | Azmely hat németek jöttenek volt Brassóból, akik szöktenek a kurucoktól, itt megfogták ma őket és a profuszhoz vitték, hogy ne beszél-

hessenek az emberekkel [i.h. 433, 439]. *1726:* Szebenben Profosz fogságába(n) volt lopásáért [Dés; Jk].

profoszház börtönfelügyelői ház; casa temnicerului; Gefängniswärterhaus. *1704:* Ugyan ma hozának hét kuruc rabokat ide az ebben az utcában lévő profuszházhoz [WIN I, 289].

profugiál elszökik; a fugi; fliehen. *1729:* Profugiáltanak adajakkal kik haza sem jöttenek 16 szemeljek ã Falubol, ã Kapitány Vr(am) keménysége miatt, meg jedvén a veréstöl [Sövényfva KK; TSb 51]. *1731/1770:* A Buzai Joszag többire a Gorbai és Almás Vidéki Joszagokbol telepittetet, és népesíttetett meg, azert valakik eleitöl fogva a Buzaiban ... Inventaltattak, s laktak, és medio tempore ... az Almási és Gorboi Joszagokba költöztek profugiáltak ... azok most ... restitualtassanak [Buza SzD; EHA]. *1761:* Dombi István, és Dombi Gergely az Néhai Generalis Vr eo Natsága maga mellé az vdvarban bé vévén, onnan profugiáltanak [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 193]. *1781:* ezen Springi Nehai Josika Josef Generalis Vr ő Nga Joszágából feles számu Jobbágyok profugiáltanak [Spring AF; i.h. 582].

profúgus 1. menekült; fugar; Flüchtling. *1691:* Az úr ő kegyelme[a] vetette nyakamban az profugusok az mi vármegyénknek az alsó-járásban lévő jovai registrálását [SzZs 722. — [a]A főispán?]. *1705:* Bethlen Elek ezüsti iránt azt izente a generál ... csak ugyan elvészi mint olyan profugus jószágát [WIN I, 568–9]. *1710:* Nem tetszik a fejedelemnek a tanácsurak jó tanácsa, mivel már praeoccupáltatott vala Teleki Mihálytól és a magyar profúgusoktól | Begyűlvén az ország ... a profugusok memoriálét adnak be az országnak, hosszas declarátióval akarván elhitetni a státusokkal, hogy az ő causájokat az ország kezire vegye és manuteneálja [CsH 107–8].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: menekült; fugar; geflohen. *1710:* Midőn ... a magyarországi profúgus főemberek bejőnének Erdélyben ... alattomban Teleki Mihállyal kezdének tractálni [CsH 104]. *1777:* midőn ... profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... tétettünk ... két párnahajban ... Három Bör mellyre valo rövid Bundát ... Két Tésaját Jármokkal, és vas sikotyukkal együtt [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 1–3].

Ha. *1758/1763:* Profugusak [MkG].

profúzió kiadás; cheltuială; Ausgabe. *1771:* Mlgs Kálnoki Thérésia Aszszony obligálá és ajánlá magát, hogy ... az emlitett Forrai határ Divisioja continuatiojának annual, s Commissáriusoknak intertentiojokra, s egyéb chez kivántato szükségekre, valamit a' Somlyai részen levö Possessor Urak expendálnak, és költségbéli profusiot tésznek, magát illetö részéröl contentumot tenni kész lészen, magát semmiböl ki nem vonván [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a].

progenerálódik továbbadódik; a se transmite; weitergegeben werden. *1712:* Szomoru szivel szemlélem gonosz végit, Gonosz akaroink(na)k cörömére, prostitualtatik Atyafiságtalanságunk, Ország nyelvére; Ebböl származott gyülölszég, versengés ad successoresis progenerálodik [JHb Jósika István Jósika Imréhez].

progenitor előd, felmenő rokon; predecesori, strămoşi; Vorfahre. *1583:* Zep Andras, Nireo Simon, Grusz Peter ... valliak hogy Noha eók Regy Emberek de soha eok Azt nem tuggiak sem ertettek hogy valamikor Szabo Simon es Az Gabriel deak vram Attia vag progenitory vagy penigh ezeknek fiay Maradcky, meg osztosztanak volna [Kv; TJk IV/1. 123].

prognosztikál jósol, előre jelez; pronostica, prognostica; prophezeien. *1662:* A következendő 1657-béli veszedelmes állapotokrul 1598-ban prognostikált volt akkori debreceni schólamester korában, közönséges kalendariumában nyomtattatván, néhai Újfalvi Imre [SKr 349]. *1705:* Irják novellában, hogy Angliának egy részében számtalan sok holló támadván, másfelöl megannyi sok varjú, öszvementenek és igen megvíttanak egymással ... annak utána egy mozsárágyúforma látszatván alá felé a szájával, aki is kisülvén ... az egész Anglia megrémült. Amelyekröl is semmi jó dolgokat nem prognosticalnak [WIN I, 382].

program műsor; program; Programm. *1887:* A megtartott felolvasó estélyek gazdag programja, annyi jelesünknek közreműködése oly határtalan erkölcsi sikert eredményezett, ami egyletünk fényét, zászlóját még szebbé, ragyogóbbá tette [PLev. 133 az EMKE kv-i választmánya Petelei Istvánhoz]. *1896:* A program[a] egy évre ez: szeptember 2-ik vasárnapon székely felolvasás lesz [i.h. 184 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A Kemény Zsigmond Társaságé].

programma tervezet; programă, proiect; Plan, Projekt. *1823–1830:* A prorektor ilyenkor[a] és az három sátoros ünnepeken programmát ír a maga fakultása szerént való matériájáról, melyet kinyomtatnak [FogE 239. — [a]A göttingai egyetemen a király születésnapján].

progrediál 1. előrehalad; a progresa; vorangehen. *1666:* értem Ur(am) hogj az Brassai Urameknak valo válasz adast akarna Kgd érteni ... tsak azt iráta ö Naga, hogj Fel Pöresnek törvent nem tehet, hanem várja elöb Kgd informatiojat felölle; ez az dologh semmit sem progredialt az olta, tsak abban vagyon [Fog.; BLt 9 Inczedi Peter lev.]. *1677:* fö Inspectorok állattassanak, kik ... vigyázzanak a' Collegiumnak derekasb állapottyára, kiváltképpen arra, mitsoda rendel és haszonnal progrediálnak a' tanitásban [AC 17–8].

2. iparkodik; a se străduí; versuchen. *1672:* Abban[a] való orvoslást nem is látok, hogy lehessen emberektül, mert az kik ... ö felségével azokat cselekedtették eddig is, tovább is azon igyekezetek mellöl el nem állanak, hanem az míg Isten elö bocsátja, progrediálnak [TML VI, 86 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz. — [a]Az evangélikus státus helyzetében].

3. (perben) eljár; a proceda/acţiona (într-un proces); verfahren. *1764:* (Az) Apr. Const. ... generaliter in omni casu le irják, miképpen kellessék a károsnak az illyen szinü Ca(us)ab(an) progredialni [Torda; TJkT V. 203].

4. előbbre jut; a avansa/înainta; vorangehen. *1772:* Bogáti igen nagy hasznot akarván magának hajtani, nem tudta meggondolni, hogy abban úgy progrediált volna szerencsésen, ha senkit meg nem bosszantott volna [RettE 283].

progrediálhat vmiben előrehaladhat; a putea progresa în ceva; vorangehen können. *1677:* Ha ... az illyen törvénnyel prosequaltatot Jobbágy ... transfugialna Földes Ura

keze és birodalma alol; akarhol találtassék-is ... a' Hajdu Városbéli Tisztek azok ellen emanaltatot sententiát látván, tartozzanak ki-adni ... Kiben hogy a' Nemesség job moddal progredialhasson, tartozzanak a' Hajdu Városokbéli Tisztek a' Transmissiot, és a' Sententiat ki-adni Székekről, valakik a' Nemesség közzül ki akarják váltani [AC 173–4]. *1764:* az irt atyafiak ... kéntelenitettnek vérségeken kivűl akárkihez is folyamodni, hogy ezen portiotska régi örökös el idegenités alol valo ki szabaditásában jobban progrediálhassanak [Mv; DobLev. II/357. 1a].

progresszus 1. előnyomulás, katonai siker; înaintare, succes militar; Militärerfolg. *1664:* Isten minemű progressusokat adjon naponként az ő felsége hadainak, nem kétlem [TML III, 122 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1710:* Ebben az esztendőben a keresztény ármádának szerencsésen progressusa lőn, mert a török császár táborát három ízben is megveri, és Visegrádot, Vácot, Pest városát ostromokkal megveszik | A császár fő hadi generálisát, Eugéniust küldi a testvérbátyja segítségire, aki nagy sietséggel Turin alá érkezik ... azután Belgium Hispánicumra fordítja minden erejit, ahol is minemű progressusa volt a császár és ánglus fegyverinek, ezután meghalljuk [CsH 183, 398].

2. előrehaladás; progres, propășire; Fortschritt. *1618:* Azmi nézi, Kegyelmes uram, az Kamuti uramnak írott levélnek pariáját, abban ilyen progressusom volt [BTN[2] 113]. *1678:* Vékony alkalmatossággal kelletik az hadakozásra magamat adnom, az bizony dolog, ha Kegyelmetek is nemzetének szolgálni kivánván segítenék az dolgot, jobb és hamarébb való progressusát remélhetné akárki [TML VIII, 142 Teleki Mihály Haller Jánoshoz] | Kgdet kglmesen intjük, ez után is minden occurrentiákról s dolgoknak progressusáról gyakorlatossággal tudósítson [TML VIII, 201 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1765:* Mely dolog[a] nagy akadályt okoza az unio progressusának, mert ... kezdenék az uniotól resiliálni és még unitus papok is a schismaticusoktól pástot enni [HalmágyiNlr. 167. — [a]Ti. néhány gör. kat. pap elfogatása].

3. kimenetel; evoluție, deznodămînt; Ausgang, Lösung. *1657:* azzal biztattak minket, hogy lengyel segítség is jüni fog, és az német ármáda mellett könnyű had is lészen, s úgy lehet az dolognak jó progressusa [KemÖn. 211].

4. (katonai rangban való) előrelépés; avansare (în grad); Aufstieg (im Rang). *1769–1770:* Rhédei János úr lehányván az gyászt, elméjét is újra katonaságra adván visszamene a regimenthez, s derekas progressusa lett, mert ezen Gyulai regimentiben főstrázsamesterséget ért volt [RettE 216–7].

5. tanulmányi előmenetel; progrese la învățătură; Fortschritt beim Lernen. *1662:* Keresztury Pál ... educálása alatt ... hogy illendő szép metódussal, jó renddel taníttatnának nagy szép progressusok, épületek vala [SKr 145].

prohibeál 1. megakadályoz; a împiedica; verhindern. *1604:* Azt az fellel megh irt molnoth az J. hatalmasúl el foglalta teölle(m) ... mikor Vamiath molno(m)nak szolga(m) oztani akarta Volna, prohibealta és eó wette kezehez [UszT 18/91]. *1607:* Az J. kjualkeppen az Actor ellen contendal azo(n) hogj az mikor a eoreoksegeót Megh veótte, latta az A. hogy epiteótte es vetementh veótet s nem prohibealta akkor s immar keseo [i.h. 10b]. *1668:* iteratis vicibus prohibealta az A. hogy az Inctusok rea ne mennyenek, hane(m) à Nemes Vármegyét requirallya s Tiszteket viszen ki annak à Controversianak igazitasara [K; Ks 65. 43. 10]. *1693:* Micsoda jussal prohiballyák eo kglmek a' mi Ecclesiasticusinkat, hogy ha valamellyik(ne)k halála történik, azoknak árváji, vagy más successori között atyafiságos igazitást ne tehessenek [Kv; SRE 9].

2. eltilt vkit vmitől; a interzice/opri/prohibi; verbieten. *1665:* ki mentem Fogaras földen Also Veniczere, es az falus birot az boerok hadnagyaval convocaltatvan ... az praefectus uram eő Klme elömben adot szobeli jnstructioja szerent ... prohibeálám, az Felsö Veniczei mak termö erdőrül, minden fele faknak hordasarul [UF II, 304 Csepcseni Janos Fogarasi hites szolga biro keze írása]. *1756:* Néhai Csizmár György ... ezen Tö szomszéd kaszállonkat Propria autoritate meg kaszállotta ... mellyet észre vévén az Atyám más esztendőb(en) meg kaszállásától Prohibéalta [Pecsétszeg SzD; SzentkGy Kirse Nyikora (58) jb vall.].

3. visszatart vmit; a reține ceva; zurückhalten. *1661:* Az mi Vr(am) az Tottöri joszagh, es Tothöri familiarol valo levelek allapattyát illeti ... az Tottörröl Valokat prohibeala Gavay Vr(am) [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkö lev.]. *1675:* Végben menvén az causa az sententiat intra quindenam szokták prohibeálni, egyébiránt post quindenam szoktak ki adni [Fog.; UF II, 664].

prohibeálhat visszatarthat; a putea reține ceva; zurückhalten können. *1675:* Valamely végben ment perröl valo sententiat intra quindenam akár mikoris prohibealhatni ... az sententiat penigh az notariusnal denar. 12 prohibealhatni. Az sententiat tizenötöd nap mulva szoktak ki adni [Fog.; UF II, 663].

prohibeáltat 1. megtiltat; a dispune să fie interzis/oprit/prohibit; verbieten lassen. *1586:* Vrunk eo Nga ... Int hogy Ne elegiedgywnk eozwe az deogeós helyreól leoweo emberekkel ... Biro vram Mind ma egy Nehany helien, s mind egieb kwlseo helieke(n) kialtatassal, es egyeb zerent valo Certificalassalis megh hirdettesse prohibealtassa, hogy Senky ide Ne kezwlylyón se Venny se Adny [Kv; TanJk I/1. 33]. *1660:* Hiszem Ur(am), lam prohibealtatta, hogy jovait ki ne adgiak [Ks 41. H Petki István lev.].

2. visszatartat; a dispune să fie reținut ceva; zurückhalten lassen. *1712:* Az Actrix ... ollyan ember altal prohibealtatta volna az sententiat kinek ezen Thorda vármegyében residentiaja nincsen [Torda; JHb LIV].

prohibeáltatás akadályoztatás; împiedicare; Verhinderung. *1712:* az Jncta eő Nga Prohibeáltatasanak adgya helyes es illendő okat [Torda; JHb LIV].

prohibeáltatik 1. megtiltatik; a fi interzis; verboten werden. *1677:* Idnep napoknak solennis celebrálási conformáltatnak, azokon valo minden dolgok, prophanatiok prohibeáltatnak | Parasztnak, béresnek poszto ruhát, nadrágot, csizmát, dupla s' forintos süveget, gyolts inget viselni prohibealtatik | Vasnak az Országbol valo ki-vitele, qua modalitate prohibeáltatik [AC 260, 266, 273].

2. eltiltatik, tilalmaztatik; a fi oprit/interzis; verboten werden. *1732:* Mint hogy az Nehaj Varadj Sigmondne Csonka Borbára Aszony(na)k bizonyos adossági patealnak ... melyre nézve ha ... A successor Vér Atyafiak arub(a) bocsátanák ... Csonka Borbára ... Aszszonynak ... immobile bonumit, Tehát ... legitime p(ro)hibealtassa(na)k a meg venni akarok [Dés; Jk 428a].

prohibens tilalmazó fél; persoană care aplică/susţine interdicţia; verbietende Person. *1673:* mind azok a' dolgok mellyeket az prohibens prohibitioją(na)k ratioi(na)k assignal, ugy verseghe, vicinitassagok, conditionalis contractussa, ennek előtte ... in forri forgottanak [Kv; TJk XI/1. 288].

prohibíció tilalom, (el)tiltás; interdicţie, prohibiţie; Verbot. *1657:* Hogy pedig mi az török prohibitióját és attól való tartásunkat praetendáljuk vala, azt csak fogásunknak alítják vala [KemÖn. 278]. *1671:* Az mint elsőbenis fel tészik az masunnan ide telepedett bocsületes rendek alazatos Instantiajokb(an), hogy némely Déésre telepedendő bőcsuletes emberek midőn tudakoznának Uratla(n) Fundusokat es haz helyekett, unadalmas vólna tudakozzasokis nemellyek pènzen vévén fundusokatt, Contradictióval (!), Prohibitioval, s egyeb sinistra praetensiokal obvialnának [Dés; Jk 13b]. *1715:* midőn volnek ... az Balásházi határban az Almás Vizén levő felső Malomnál ... azon Nemes Felső Processus(na)k Erdemes Vice Ispánnya ... Groff Keresztszegi Csáki István Uram ő Naga részire ... el akarván foglalni, de ... Czegei Vas Daniel Ur(am) ő kglme jobbagy Birája ... földes Ura ... kepiben ... az Executiot félig három izben ki vont Szablaval, és meg annyiszor tőt prohibicioval ... ob viálta [WassLt]. *1831 u.:* Sombori Sigmond által a prohibitio ellen el idegenitett Jok viszsza szerzésére inditott perben kőlt végső ... sententia mellett ... az Executiot el probaltattam [K; Somb. II].

Szk: *~val élhet. 1677:* In longis Causarum processibus, minden peres, két prohibitioval élhessen [AC 184] ✱ *perszonális* ~ személyes eltiltás. *1734:* a' mi illeti az A eo kgl(me)től allegalt 20 Titt. az ide impertinens, mivel az ... szollot régenten az ország Tablaja előtt valo Personalis Prohibitiorol az holott harmad napon mingyárt a' Prohibitio mellett personaliter, és nem per Procurator(em) tartoztanak Comparealni [Aranyosrákos TA; Borb. II].

prohibita pertilalom; interdicţia de a intenta/purta procese juridice; Prozeßverbot. *1574:* Mi Zalanci Lazlo espan es Zekoli mihaly Vice espan, Jstuanhazi Janos ęs Galtęoi Marto(n) zolga birak fęjęrvarmegebę(n) aggiúk Emlekozętre hogi mikor mi boett kozęp octauaia(n) Eniędo(n) Zokott Teoruin(n)ek Napai(n) es hęlyęn Tęob Eskutt Assessor vrainkal Teoruinęk zolgaltatasara, Eggiutt Le Vltu(n)k volna, Jęlontę mi Nęko(n)k az Nehay Kemęni Janosne sarmasagi procuratora altal bertalan orba(n) hogi mi Eo nęki ez el mult Eztęndokbęn vitezlęo Gęręndi mihali ellen, Teoruint pronúncialtu(n)k volna, męl tęoruí(n)t, gęręndi mihali p(ro)hibitaual mindeddig vęztęgsegbęn allatot volna [Fejér m.; KemLev.]. *1677:* a' prohibita nem excludállya a' Novumot de a' Novum mellet oly készen kel lenni minden apparatussal, bizonyságival, hogy arrol a' Székről csak az egy appellatio marad fenn, egyéb semmi sem | minden remediumok, prohibiták, par vételek, procuratoria revocatiok, kickel azon Székről a' causanak discussioja ki-menne, abscindaltatnak [AC 181–2]. *1761:* minden remediumok prohibitak Par vételek etc. abscindaltattnak [Kv; PolgK 53].

prohibitáltatik megtiltatik; a fi interzis; verboten werden. *1723:* Az Avar égetés ... absolute interdicaltatik, úgj hogj a' hol afféle tűz támad, és az falu idején megh nem óltya, vagj az ollyan gyútogatótt ki nem adgja, f. 40 bűntettessék, az Szalma tűz is, ki vált szoros hellyeken, melly vulgő bobotá(na)k mondatik sub poena f 12 prohibitaltatik [K; Told. 2].

prohibitáztatott betiltott, forgalomból kivont; care este scos/retras din circulaţie; außer Umlauf gesetzt. *1755:* Le tétetett, és prohibitaztatott Dutkát három sustákost, Oláh Zlotát két izben adott meg mérvén az Erdéllyi igaz fontal és lottal őtt ~ 5 egész fontot [Petek U; TGsz 51].

prohod gyászszertartás; prohod; Trauerzeremonie. *1768:* Ádás Péter ... nékem adott volt midőn a' Papságra fel szenteltettem magamot költsön 15 // forintokat 12 // forintért egy szerindárt szolgáltam, 3. forintal adossá maradtam volt ... de halálakor hagyta hogy az Evangeliumat olvassam, méllyért negy forintot defálcalt, és aztis hagyván hogy Provodotis (!) szolgállyak ritusunk szerént, mellynek árra 10 // Márjás, mely szerént semmivel magamat adosnak nem tartom [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Popa Gyorgy gör. kel. pap vall.].

prohodál eltemet; a prohodi/înmormînta; beerdigen. *1722:* Tudom ... bizonyossan, Hogj Pap Peter Esperest ur(am) ... az Templom ajtaját Zárva Tartotta, Communicatura nélkülis tudok egj néhányat hogj meg hólt ... meg egj ... emberis halalos agjb(an) feküvén ... Pap Péter uram ... el ne(m) ment, hogy nem fizethetett, hane(m) az szegeny ember meg hólt, utána se(m) p(ro)hodálta [Kecsed SzD; TL. Prov. Fodor György (50) vall.] | Hallottam, hogj Communicatura nélkűl hólt meg egj leány ... Pap Peter vr(am) ... Temetésére Sem ment, s nemis p(ro)hodálta [uo.; TL].

prohodálás temetés; prohodire, înmormîntare; Beerdigung. *1722:* Egj leánykám meghalván; a p(ro)hodálására hitta(m) az Berlai (!) Papot [Kecsed SzD; TL. Podár Juvon (42) prov. vall.].

prohodálatlan temetési szertartás nélkül; fără prohod/slujbă religioasă la înmormîntare; ohne Trauerzeremonie. *1722:* Husvettol fogva I(ste)ni szolgálatnélkűl vagyünk; egj Gyermekemet p(ro)hodalatlan Temettem el oda ne(m) hihattam[a] [Kecsed SzD; TL. Hrubán Gavrila (38) prov. vall. — [a]A papot].

projektál 1. tervez; a proiecta/plănui; planen. *1765:* mind effféléket[a] proiectálnak még akiknek hazánk törvényit oltalmazni kéne is, hogy nemesi szabadságunk s törvényünk fűstbe menjen [RettE 185. — [a]A jobbágyterhek könnyítését].

2. felvázol; a schiţa; skizzieren. *1736:* ha ... gondolja Ngtok azon Contractusb(a) inseralt punctumokot, a mint a Contractus(na)k incalasakor csak Projectalta inkább mint verificalta, ugj most is nem verificalhattja [Nsz; JHb XXXV/30].

projektált tervezett; proiectat, plănuit; geplant. *1768:* azon Török buza földek, kivált a' mostani időben, és olly kiváltképpen való jó hellyen, sokkal becsesebbek, és nehezebben acquiralhatók, mint az Buza földek, tehát ez okokra nézve, a' régen projectált Cambiumot halogatták | ezen Jószág és Sessionak ... által adásával, a' regen Proiectalt, és el intézett Cambium consummáltathatnék [Ne; DobLev. II/392. 1]. *1791:* A' mi ... a projectált tserét illeti, abban valo meg egyezését is károsnak találja [Kv; SRE 272].

1825: A Fedél mostani Szarvazatjának a projectalt Szelességéhez a boltnak mérve (?) le szállitására, az igy származando kis fedél meg létzezésére, a koszorú és folyo gerendáknak, ajto és ablak feleknek, a' magok hellyekre lejendő viszsza állitásokra 3 áts napszám 4 Rf [Dés; DLt 3]. *1826:* Ha a' Tekintetes Tisztség a' pataknak projectalt árka kiásatását méltoztatik parancsolni ... a' meg kívántató mélységre, a' mely közép mértékkel egy őlnél törpébb nem lehet, kiássák [Msz; GyL].

projektátor tervező; proiectant; Projektant. *1765:* publikálák a gubernium commissióját a só iránt, hogy tudniillik ezután minden mázsa sót ötven krajcárral fizessen minden renden lévő ember. Valami szamár projectátor adinveniálta, de alig hiszem nyereség legyen benne | semmiféle emberben nem gyönyörködik a királyné inkább, mint a projectátorokban [RettE 185].

projektizál 1. tervez; a proiecta; planen. *1704:* odafel sem tilalmazzák, hogy egyik provinciából való a másikból valóval az őfelségek jovára ne projectizáljon ilyen hasznos dolgokról [WIN I, 163]. *1710 k.:* Ekkor projektizálta volt, nem tudom kicsoda, az Odera és March (magyarul Morva) vize conjunctióját ... hogy a Dunáról az Oderára által vízen szállíthassanak terhet [BÖn. 921].

2. ügyködik; a activa plin de rîvnă; sich regen/betätigen. *1710:* De nem sokáig tarta fogadása[a], mert addig projectizála az udvarban, nagy ministerek lévén patrónusi, olyan decrétumot obtineála, hogy a malmot adják vissza Bethlen Miklósnak, s a malmosok penig extra dominium keressék törvénnyel jussokot | Szász János ... szokott mesterségivel ... addig projectizála, addig irogata az udvarban, a háromszáz kaput is defalcáltatá, és csak ezer kapu[b] marada rajtok, mint a vármegyéken [CsH 300, 319. — [a]Bethlen Miklósnak. [b]Értsd: adófizető egység].

projektizálás tervezés; proiectare; Planen. *1732:* Az Projectizálásra Papirossat Den 24 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

projektizáló tervezgető; care face proiecte/planuri; planend. *1711:* Az erdélyi főcommissáriusság sok ideig vacálván, arra való személynek választásában a deputátió meghasonlik, egy része gróf Bethlen Lászlót, más része Bíró Sámuelt, practicus és hazája romlására szüntelen practicáló s projectizáló személyt, candidálják [CsH 465].

projektor tervező; proiectant; Projektant. *1704:* minthogy én a projectumot is hibásnak, igy a projectort is lelkem sérelme nélkül vétkesnek mondhatom [WIN I, 184].

projektum 1. tervezet; proiect; Projekt. *1692:* Az ide küldot Projectumra valo vekony Censuram [Szőkefva KK; Törzs. Sarosj Janos keze írása]. *1704:* Acton uram ... monda, hogy öcxcellentiája nem értette ... az statusok opinióját az Bethlen Miklos uram projectuma iránt, azért indignálódott [WIN I, 145]. *1708:* Az Projectumokat ... el köldetem Klmed kezihez in originallib(us) [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1736 u.:* engemet is azért a publicum bonumot egyenesen concernalo projectumomért el akarnak vala veszteni a sok privatisták [MetTrCs 468]. *1770:* Különben elég rossz az, hogy az Enzenberg projectuma szerént, hogy a sót a Szamoson vihessék Magyarországra, a malmok gátjait elvagdaltatták [RettE 241]. *1792:* Hazánk boldogittása, és Törvényes Szabadsága ellen valo akármely Projectumokb(an) hogy meg égyezzenek ezennel el tiltatnak [EMLt]. *1794:* A' Venerabile Consistoriumtol ki rendelt exactoria Commissiotol a' Dézmálásnak jobb moddal lehetö véghez vitettetésére tzélozo Proiectum adattatván bé, ez felolvastatott és helyben hagyatván Subscribaltatott [Kv; SRE 317]. *1814:* Tkts Kis Làszlo, és Posoni Áronn Urak ki neveztetnek edgyikűnk Koronka Laszlo által intézett patak Arka iránt tett projectumnak hellyes vagy Helytelenn voltának s állapattyának meg visgálására s delineatiojanak ki nyomozására [Asz; Borb. II].

2. utód; urmaş; Nachfolger. *XVIII. sz. eleje:* Az hazasulö legénynek is nem àrt bar csak ha térdig valö experientiara mehet is. Nagy kar vólna Szep termetü Familiába kajszos allapotot collocálni ã kitül ipszilonyos labú Projectumok Származnának [JHb 17/10 lótartási ut.].

prókátor, prokurátor 1. szószóló; procator, susţinător al cuiva; Fürsprecher | ügyvéd; avocat; Advokat, Anwalt. **A.** *1560:* De miert hogy az my prokatorunk Rea nem vigyazot volt az dologra az ew felsege tablaya hogy jelen nem voltunk nekwnk terhes teoruent tewt volt [Kv; SLt ST. 6]. *1569/1571:* Ez ellen Erdely lenartne azzoniom prokator altal ezt felele[a] [Dés/Székelyvásárhely; SLt XY. 24. — [a]Köv. a nyil.]. *1570:* Kalmar Janos, hithy zerent vallya ... Bochatta az eo procatorat Kolb Myklossal az haznak Beochwlessire | Kolb Myklos, hithy zerent vallya, hogy Bornemyzza Byrosagaban eo volt procatora Syweges Gergelynek [Kv; TJk III/2. 150]. *1585:* Atta Biro vram Az varos eleibe minemeo Nehez perey volnanak az varosnak, feókeppen az hatarok feleól Es procuratorok kellenenek azoknak gondvisselessere ... Az it valo procatorok feleollis Biro vra(m) tanachaüal egie(te)mbe vegezzenek [Kv; TanJk I/1. 5]. *1590:* Kabos Pall feleleti procator altal, Ferencz Benedek altal Jobbagia kepeben, Jango Gaspar kepeben [Gyerőmonostor K; KP]. *1599:* Kerezturj Crestoph vram felperes liujn, p(ro)catora More Janos altal feleletet in scriptis ada be [Szinye SzD; Ks]. *1606:* Actor fanchialba lako Weres Marthon prokáthora Chikj Simon [UszT 20/79]. *1656:* Szeken lako Batzi Mihaly prokatara altal Sigmond Mihaly altal jelenti[a] [SzJk 79. — [a]Köv. az ügy elöadása]. *1671:* Az Fejedelem ... senki periben magát ne elegyitse, se irása sem Prokatoroknak avagy más rendbélieknek valo parancsolatok által | Ennek utánna Vármegyéken és Székelységen, a' törvényes Székek celebraltassanak, a Fö Tiszteknek egymással való correspondentiajokbol rend-szerént, hogy mindenikre el-érkezhessenek a' Procatorok-is, az Causansok perinek oltalmazására [CC 21, 59–60]. *1672:* az Njolcz Arannyát Peter Deakon megh nyeruen abbol adgio(n) kgd az Prokatornak egiet [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1733:* költöttem procatorra tisztaságban 30. pénzeket [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP]. *1798:* a' mely régi osztályok, és egyezések Ngod Prokátoránal vagynak, a' ki irásra velem valo közlés iránt méltoztassék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.]. — L. még BÖn. 881; RettE 58; VKp 159; WIN I, 123, 127, 153.

B. *1570:* Hwl penigh az procurator zowa Myath valamy Tereh keowethkeznek az peresre, Eo k. Nem az peresen hanc(m) az procuratoron vegye megh [Kv; TanJk V/3. 8b]. *1584:* Mikor ezenkeppen az teorweni pronuncialtatot volna, mind az ket feel p(ro)curatora meg elegedet volna uelle

es nem apellalta volna [Mv; BálLt 80]. *1592:* Sigmond derek lewele, illien dolgokrol, hogy az publicus Notarius, procurator Ne lehessen [Kv; Diósylnd. 33]. *1598:* Itt terhet keöuet az A procuratora ahogj meltatlan tettek volna az I kezebe [UszT II/2. D. 67]. *1667:* köte Arrais magat, Mihalcz Mihaly vr(am) Eö kgme hogy Elteigh procuratora leszen, Akar ki Ellenjs, minden dolgayban, Farkas Istuan vram(na)k [Ikafva Hsz; Borb. I]. *1677:* A' Mely Jobbagyok ... Földes Uroknak földökröl, és nevek alol elmentenek ... a' praetendens Vármegyéken Szolga-Biro által kéresse-fel a' jobbágyot ... és hogy ha a' Possessor meg nem adgya, kinek földén lakot a' meg-kérésnek idejéig ... citaltassék a' Vármegye Székire ... és ott mind két fél magok, vagy Procuratorok által compareállyanak, minden bizonysagockal edgyüt [AC 191]. *1678:* Az propositioba(n) Gyarmathi F(erenc) Ur(am) procuratora altal fel tévé felesége elle(n) temerdek gyanojat, sòt nyilvan valo parasznaságát [SzJk 134]. *1699:* Differtur[a] ad futuram Sedria(m) ex gratia Sedriae Nrae minthogy Procuratoraba(n) megfogyatkozott [Dés; Jk 287a. — [a]Ti. a causa]. *1735:* jelen leven az A Procuratora Horvath Peter ur seriest nem urgealt az Ik ellen [Torda; TJkT I. 61]. *1768:* En Havadi Máthé Isák ... tanultam M Vásárhellyi Nemes Reformatum Collegyíumban ... A 1748 lettem procurator, ugjan abban az Esztendöben adjúráltattam Nemes Marus szék Assessorának [Havad MT; Kp III. 149]. *1797:* publicaltassek 1mo Hogy ezután a' Causansok ügye a' Partialisba fel nem vetetödik hanemha Procuratora leszen, leszen ket Prokurator a' kik is olly summason nem taxállyak a Causansokat [M.bikal K; RAk 23]. *1809:* ha mingyart igaz volna az, hogy az én Procuratorom az ellenkezö peresimnek egy perben ellenem documentumokot vett kezéhez, vagyis hite ellen tselekedett, de ezen maga ellen ki koholt gondolatlan iratásának hitelt adni nem lehet [Szu; UszLt ComGub. 1655höz]. *1818:* Pereljünk hát ä helyet ... hogy ... Atyafiságos edgyezésben éljünk, gazdagittsuk ä Procuratorokat [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013]. *1848:* azt álitván az öreg Tiszteletes Ürmösi Joseff Ur, hogy a Procurator Fia minden Leveleit ki vitte Kolosvárra [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.]. — L. még AC 178, 265; FogE 85, 89, 90, 117, 139, 149, 214; RettE 178, 229, 367; RSzF 161, 226, 299; WIN I, 127, 145, 156, 158.

Szk: *~ának konstituál. 1607:* Zok Petert es Fekete Janost Constitualak p(ro)catoroknak [Mv; MvLt 290. 14a]. *1663:* Torda varmegieben lako kalugier olah Janos constituallia az B: Birak elöt Procuratoranak Bori Mihalit [Kv; TJk X/4. 90]. *1683:* Banyai Borka constituallya ... Szasz Thamas ellen Somkereki Szabo Mihalt Prokatoranak [Sajósztandrás SzD; SzJk 191]. *1699:* Nagy Banyai Szücs Mihaly Almasj Istvan U(rama)t constituállya Procuratoranak [Dés; Jk 291a]. *1746:* Lőcsei Samuél vr(am) Finta János V(rama)t constituallya Procuratora(na)k Szigeti István Vr(am) ellen való ca(usai)ab(an) [Torda; TJkT III. 65] ✱ *~ának vall. 1573:* Igh Zolt Zeoch Pal Zeoch peternenek ... Nem varhatom mygh az Byrak Be gywlnek az kerdeore ... Zeoch peterneis azt Monta hogi co sem varhatia Mert Ninch keolcege, hane(m) vegre kerte Eotet ez vallot hogy gongiat viselne az kerdén, mykor Igerte volna Magat Rea az byro eleybe Mentenek es Eotet vallotta p(ro)curatoranak az azzony [Kv; TJk III/3. 182]. *1641:* Ombozon lakot Bone Andras vallia Procuratoranak Sos Marthont [SzJk 54]. *1660:* Bachy Katha asz(ony) ugy mint Tutrix Iffiabik Baczy Istvan kis Fiaczkajanak Petinek Sos Martont vallia Procuratoranak Buday Mihaly ellen [Kv; TJk X/3. 309] ✱ *~át meghívhatja. 1571:* tettzęk nękwnk hogy wdvar byro wram Petúram, Meg hyhatthya p(ro)curatorat, ha tyztan wtolso dologba volna és eddegh kegyęg chak walamy exceptiokkal proponaltak p(ro)cedaltak [Dés; BesztLt 3491 Gabriel Kabos Belsőszolnok megyei „comes" jel.] ✱ *~át meghívja. 1593:* Meg hittam az elöth walo prokathoromath Damokos Peteoth mindenesteöl fogua, mas prokatort wallottam, zent Kiralj gieörgyöth [Szu; UszT 9/46]. *1600:* Ethedi Gagy Isthwan megh hitta prokatorath Zenth Kiraly Gyeörgyet ... Vi prokatorth walloth Sofalui Leőrinczi Peterth [i.h. 16/239]. *1605:* Rugonfalwi Tegzes Janosne sofiazonj meg hitta procatorat Kereszturfalwi georfi Janost, wjolag wallotta procatora Zöuedi (!) Janost Kerezturfalwit [i.h. 19/75] ✱ *~át revokálja. 1612/1723:* Törvénnyel hivtuk vólt a' Bodoniakat kglmetek eleiben; De mivel hogy Prokátorunk miá fogyatkozás esett vólt dolgunkban, az okáert ... revocaltuk Prokátorunkat [HbEk] ✱ *~rá konstituál. 1604:* Kando Tamas az A. p(ro)curatorra constituallia ez Causaba Jlkey Zaz Gergelt [UszT 20/225] ✱ *~rá vall. 1604:* Gaspar Andras kinosy wallotta p(ro)catorra, Z martonj Boldi benedeköt [i.h. 18/152]. *1607:* Benedek mihaljne Ersebet azonj, Lengielfalwi és Zetelaki Janos gergeljne martazonj walottak p(ro)catorra, swkej Kouaczy Andrast, benedek mihaltis az wrat, es az kik Ertek zolnak | Zent Abranj gazdak, matias peter, demeter Ferencz, lőrincz balas wallak p(ro)catora bolgar görgiet Zent Abranit [i.h. 20/251, 20/254] ✱ *~t fogad. 1573:* Modlin (!) tymar Bartosne Azt vallia hogi tégnap az Magar vchan Ieo volt fely Az Herbert Gërgine al volt az haz Eleot hogi Eotet latya Be zollitia es Mond az Annioknak Io Azzoniom En Azt kewanna(m) hogi Bekesegel lennenk es az zegeny vram Marhaiat oztanwk meg, Mond az Anniok Enis azt kewanom hogi Bekessegel legywnk ... Nem en Akaratombol fogattak az p(ro)catortis, Mert en Nem hatta(m) senkinek hogi perellien | Herceg Antal Azt vallia hitnelkwl hogi ... kywldeot volt eoncky Nyreo Matthias ... egi lewelet, es kerte hogi az zerent mynt meg Irta gongiat viselne es p(ro)catort fogadna hozza [Kv; TJk III/3. 284, 287] ✱ *~t hív. 1591:* valami dolgok eó nekiek nagj menjhartnak es Casparnak volth my velünk mindenekból p(ro)catorth hittak [UszT] ✱ *~t hívhat. 1571:* Az teorweny vgy talala hogy mogyanel kwl nem hyhat p(ro)katorth mertt az zek el haladoth [BálLt 79] ✱ *~t konstituál. 1655:* nehez beteges niavaljas allapottja miat ... nemzetes Borsos Anna Aszszoni ... kenszerittetek ... Maros szek(ne)k ket hüteos Vice kiraly biray elöt procuratorokot Constitualni az Nagod meltosagos szemelje elejben, es Tablajara [Mezőkölpény MT; TSb 21]. *1671:* Darabant Istv(an) Procatort constitual ... felesege Boros Margit ellen [SzJk 114]. *1818:* Ha a' kedves sogor Ur procurátort constituálni ide bé nem jöhet ... ki potolhatya az(z)al, hogy két assessor elött declárálván azt, hogy a' Constitu(ti)ora személy(ly)esen meg nem jelenhetik, hanem kivánná ez vagy amaz procuratort constituálni [Kv; RLt O. 1 Gyárfás József lev.] ✱ *~t rendel. 1677:* Az hol pedig a' Birák a' peresnek egyigyűségére és fogyatkozására nézve Prokátort rendelnének a' perlö ember mellé, tartozzanak ugyan fel-venni, és sincerè agálni [AC 208] ✱ *~t szegődik. 1830:* A két Esketést be vivén a Fellperes Ur Enyedre ... Procuratort szegődött, és ekkor praenumeralt 5 Rfot, jövö, menö, helybéli költség 3 napokot vévén fell 6. Rft edgyütt Rft 11 [Ne; DobLev. V/1155. 1b] ✱ *~t vall. 1570:* Az egez Mezaros Czehnek kepebe(n) ky

procuratorokat wallunk Tomam L(ite)ratum de Bwdeskwt Gregoriu(m) L(ite)ratum de Zen Egyed Blasium Chyaka(n) Lucam Pystaky Matia(m) Aczel de Wasarhely Barhely Janost Vince deakot Koppany Leorinczet Zakany Jmrehet Janos deakot [Kv; TJk III/2. 136a]. *1579:* hogy penig Az vriste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostorat Reank ne bochyassa eggywt affele emberekkel Ne Bwntesse(n) Egez warassul procatorokat vallanak ... kik Igiarto Georgiet elö zollichyak teorwenre [Kv; TanJk V/3. 184a]. *1591:* Thudom mert ott valek az notarius hazaba(n) mikor prokatort vallanak a felseo bodogazzonj fali lo feiek [UszT]. *1655:* Borsos Anna Aszszony ... ielente mi nekünk ... hogy az Nagod Meltosagos Tablajara ugian az Nagod Erdelj Itileo Mestere, vagy Kaptalannia eleot procuratort kellet volna vallani, de ... Egessegtelenseghe megh nem engedte [TSb 21] ✱ *~ul vall. 1600:* Zeöch Isthwan Ethedi, Zabad Zekely, es Mihalyffi Martha, valnak p(ro)katorul Koronkai Imreheth, Antalffy Thamast, Berze Mihalt ... egyebekethis walakik erettek es mellettek zolnak [UszT 15/202] ✱ *asszesszor ~. 1797:* Mellyeket[a] kegyelmed e szerint mindeneknek tudtára-adni tartsa kötelessegének, olly végett hogy minden Uraság, és Assessor Procuratorok ehez tartsák magokat [Mv; MbK XII. 113. — [a]Az elöírásokat] ✱ *fiskális ~. 1704:* a másik fiscalis procurator odamaradván ... nincs oly, kire ily nehéz causáját bízhatná [WIN I, 123]. *1782/1792:* magam jelen voltam mikor az Instantia irattatott, én formaltam Conceptusban, a' többeknek opinioját, hogy bé adatott az elött majd egy héttel ... melyet be vittenek Tordára Fiscalis Procurátor Hegedüs Uramhoz [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 338]. *1793:* A' Királlyi Fiscus, Fiscalis Procuratora Somodi Molnár András által, magát ezen Perben avatván ezen ellenvetéseket tészi [Mv; A Zabolai Hadnagy familia prod. pere tábl. (Mt)] ✱ *fogadatlan ~. 1677:* az kérdetlen tanács adónak s fogadatlan prokátornak egy szokott a fizetése lenni [TML VII, 438 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1682:* Causa B Varaliyaiensis ... J replicat. Fogadatlan Procatorral agal ellenem ne(m) tartozom megis felelni [SzJk 167–8] ✱ *fogadott ~. 1586:* Pechy Istua(n) ... azt vallia hogy fogadot procatora volt eo neky Igyarto Georgy, es zinte legh zwksegesb Ideie kora(n) hatta el, es el Allot melleolle | Nyrelt Janos iuratus Senator Vallia, 1584 eztendeoben ... egy Nehany bozorkaniokat egethenek megh, kiket Igyarto Georgy Varos fogadot procatora lewen fogtatot megh [Kv; TJk IV/1. 585, 586]. *1827:* még nintsen Fogadatt Procurátorunk [Bögöz U; IB. Káli Nagy Boldisár gondviselö Bágya Sigmond inspektorhoz] ✱ *idegen ~. 1581:* az varos el vegezte azt hogy idegen procatort be ne erezzenek sok okokert [Kv; TanJk V/3. 238b]. *1585:* Vegesztek Varosul ... hogy Nem illendeo volna mostan az Jdegen p(ro)catorokat be hozny, Amegh az teorwenyreol irot Articulusok valaminemeo ereót, es labot, vsust, nem vehetnenek [Kv; i.h. I/1. 9]. *1590:* Az p(ro)curatorokath penigh ebben[a] vgy ozza eo kgmek hogy egyk fell se kenzerittessek Jdegen procatorth az Varas vegezese ellen be hoznj [Kv; i.h. 131. — [a]Ti. perben] ✱ *irott ~. 1591:* Minekeleotte p(ro)ponalnanak az Actorok azt akarom megh tudnj az kegtek szekin ha vagione mindeniknek az en peresimnek Irot prokatorok [UszT] ✱ *köteles ~. 1665/1675:* azok keoze kik contradictiob(an) volnának enis ugya(n) akkor ezen dologrol contradicalta(m), Kamuthi Miklosne Aszszonyomnak köteles procuratora léuen [JHbK XXIV/4 Mart. Sárpataki (51) vall.] ✱ *külsö ~. 1722:* Külsö Prókátort Törvényes dolgok(na)k el igazítására az Ecclesiákban senki bé ne vigyen, hanem magok közül légyen kinek kinek Prokátora s Szoszóllója [HbEk Konz. hat.] ✱ *legitimus ~. 1634:* Kakoni Ersebet Azzoni ... exiliomba(n) leven, es az z. zek eleött Legitimus Procuratorokatis nem Comparealhatua(n) ... az z. zek ... varia az I(ncta)nak personalis Comparicioiat [SzJk 43]. *1644:* Barla Mihaly Proponaltattia legitimus Procuratora altal, hogi nem tudatik mi okbol az ö felesege tölle el ment Nagi Ersebet es az eö igaz religiojat el hagiva(n) Papista vallasra tert [i.h. 61] ✱ *páter ~* a megyei zsinatokon a papság képviselöje. *1789:* Pater Procurator Felix Pretendál bor árrát Rf 10 xr 12 [Mv; ConscrAp. 94] ✱ *szegödött ~. 1608:* En kegteknek az Vrunk eö Nga tablàiara Egez eztendeöre valo keöteles es zegeódeött prokatora voltam [Kv; Told. 4] ✱ *város ~a. 1573:* vegeztek volt azt hogi Biro vra(m) az varos p(ro)curatorat pistaky Lwkachiot hywatna Ide es Az mynemw perek az varost Nezik azokrwl zolna vele [Kv; TanJk V/3. 88a]. *1578:* Az varos procatorawal eo kegmek zerzeoggienek megh az eo gondwisselesseról es zolgalattiarol [Kv; i.h. 164a]. *1585:* Az Capitanok walaki feleól paraznasagot, orsagot es effele Zarwas Wetket megh ertnek ... Azokat a' zemellieket tartozzanak hwteok alatt az Ortalj Mondoknak, wagy a' Waros Procatoranak be mondany [Kv; PolgK 18]. *1591:* Kadar Janosnak Az varos Prokattoranak Eztendeig valo fyzettesere Attam f 20 [Kv; Szám. 5/I. 105]. *1595:* Az Waros procuratoranak, Horwat Imrenek ... attam költsegere, az varos külömb külömb Apro pereynek follyasara 2 Tallert tt f 2 d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1825:* A Város Procuratorának juxta Quetantia(m) 5 Rf [Szkr; Borb. I].

Sz. *1710 k.:* Az akasztott ember prókátori a varjak [BÖn. 371].

2. vn v. vn + kn elött v. után az 1. alatti jel-ben; înainte sau după nume sau nume + pronume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familiennamen oder Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. **A.** *1588:* Kalmar Janosnak Procatornak f. 3 [Kv; Szám. 4/III. 8]. *1606:* Prócator Peter Daniel [UszT 20/178]. *1795:* Szabolai Procàtornak 27/30 [WLt Cserei Heléna jk 77a]. *1799:* Prokator Gecse Beniamin Bátyám Szüleimről marodat Javatskáimat magáhaz vette [Déva; Ks 75. VIIIb. 130]. *1823–1830:* a külsö házban ... ebédeltenek gróf Bethlen Elek feleségestöl, a két Borosnyai papok, doktor Mátyus Máté, prókátor Borosnyai György [FogE 303].

B. *1764:* Procurator Medve uramat is odahívták volt [RettE 171]. *1764/1771:* Procurátor Doboly Josef Vram ... a Királlyi Táblán azon Causánkat györzedelmesen ki folytatta [Nagylak AF; DobLev. II/349]. *1775:* El is ment novemberben ... Orbók György procurátorral [RettE 345]. *1782:* Procurátor Papai István Uram jovaslotta azon dolgot [Torda; KW Vall. 11]. *1786:* Procurator Gál Sigmond eo Kglmeis az instáns Birájával ... a szöllö alyában meg allapodtak [Berekeresztúr MT; Betl.t 6]. *1823–1830:* egy Veres Mózes nevü praefectus ... Dániel Mihály procurátor ... eröltettek, hogy álljak reá a kondícióra [FogE 143].

3. gondviselö, meghatalmazott; mandatar, procurator; Verwalter. **Szk:** *konvencios ~* szegödtetett gondviselö/meghatalmazott. *1818:* Sz. Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... eö Excellentiájának[a] mig a Vár Földi és ahoz tartozo többi Joszágokott ... birta Conventios Procuratora lévén hogy azon biradalom Mlgos Grof Kornyis János Ur eö Nagyságára Szállot azzal meg Szünvén az Exponens Urnak a Vár

Földihez valo Procuratori Szolgálattya egy esztendei Conventioja vagy még több időreis ben maradott [Újszékely U; Borb. II. — [a]Ti. gr. Gyulai Albertnek].

4. közbenjáró, közvetítő; mijlocitor, intermediar; Bote. *1573:* Katalin azony Keomyves gergelne ... valya ... balog Janosne mongia volt Keomyves gergelynenek hogy mond meg borbely Janosnak hogy En az hazbol Eönekie harmadot nem adok, felel erre Keömyves gergelne Azt mongia hogy En Senkinek prokatora nem lezek hane(m) ha mi dolgod vagion vele Te magad mond meg nekie [Kv; TJk III/3. 159]. *1675:* Kegyelmed se légyen bár jobb procatorom, mint én valék nem régen Kegyelmed mellett [TML VII, 32 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

prókátor-fogadás ügyvédi megbízás; angajarea unui avocat/procator; Anwaltsauftrag. *1625:* ezek az megh irt attiafiaj zembe nem uoltak az leuel irasakor de Demeter Tamas menedekseget fogada mi eleottunk azok ellen, az mi az battia resze uolna abbol alkgjek (!) Beldi vram uele ugj mint Demeter Benedekkel az egj battian kuul egjebek ellenis menedekseget fogada mindenek ellen, Beldj Vramis arra igire magat hogj ha kj haborgattja Demeter Tamast minden segetseggel lezen fizeteseuel es prokator fogadassal [BLt 3].

prókátor-hívás káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme den schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. *1571:* Ebben kerdeoth kezdenek wenny, az fel peresek, az alperes azt monda hogy nem vehetnek kerdeoth, mert prokator hywast jelentettek, es prokatorokath megh nem hywak | Az teorwèny vgy talala hogy mogya nelkwl nem hyhat p(ro)katorth, mertt az zek el haladoth, es az mas zek napigh ew el maradoth nynch helye terehnel kwl valo prokator hywasnak [BálLt 79]. *1585:* Mikor Palffalwat Mihal deak iktatni akara es iktata, oda menek, Mondek Mihal deaknak, Palffalwawal Kechetffalwa teorvenbe wolt, procator-hiwassal hiwtt minket Palffalwa [UszT Kisfaludi Kecheti Caspar ffew ember vall.]. *1595:* P(ro)kator hiúast izentettem az en peresemnek Simon Marto(n)nak Zentkiralynak [i.h. 10/55]. *1600:* Sententia Sedis. Mierthogy az prokator hiwast az teörweny helie(n) hatta wolt, mèèghis itelte hogy zollio(n) mellette, mierthogy Jmrch Janos p(ro)katora az itelt teörweny elle(n) azon dolgot forgattia [i.h. 15/203]. *1620:* Actor ... Szentgyörgi Molnar Jstuan ... p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre, intentaluan azt hogy ötöt artatlanul le vagdalta volna ... Az J. sem maga sem p(ro)cur(atora) nem Compareala, miert hogy p(ro)kator hiuastis izentetet uolt az lnak [Zsögöd Cs; BLt 3].

prókátor-hivatal káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme der schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. *1591:* Vgj uagio(n) hogj biszonsagra bochatott volth enge(m) asz teórúenj hogj bizonichuk te az kiteól p(ro)cator hiuatalt izentel, mj nekònk Igj mo(n)dotta megh hogj valami dolgok eó nekiek nagj menjhartnak es Casparnak volth my velünk mindenekbol p(ro)catorth hittak aszerth comp(ro)balliák hogj igj uagio(n) [UszT]. *1592:* az prokattor hiwatal melletth wilagosban Job modo(n) akarok zolnj ... P(ro)testalok hogy ha az ketek terwenye azt mwtattna hogy en Neke(m) teobet kellene zolno(m) az p(ro)cattor hivatal mellet ne legyen kesseo teobbetth zolno(m) [i.h.]. *1593:* meg Erteöttem az en peresemnek ellenem walo ok adasath, minémw walazt tezen az prokator hiúatal melleth | Az teörúeny Jgy talala hogy az prokator hiúatalnak ninchien helye [i.h. 9/47, 9/48]. *1670/1740:* Végezék asztis hogy ha valaki perit absentálná, peressivel Szembe nem mehetne három rémidiúmmal álithassa fel perit ugy mint üdő vétstséggel, ujjabb felelettel és Prokator hivatallal [Homoródsztpál U; WLt].

prókátoria-levél ügyvédi megbízólevél; procură avocațială/de avocat; Auftragsbrief des Anwalts. *1749:* Menven Szolnok (!) var Megyebe(n) Almasi Andrassal az Procatorral ... fogattam ... Deesigh ket louat, fizettem f 2. Vgian akkor attam az Procatoria leuelert, Palffi Istua(n) Uram(na)k f 1 [Kv; Szám. 26/VI. 484].

prókátorkodhatik ügyvédként működhetik; a putea practica avocatura; sich als Anwalt betätigen können. *1632:* Kenosi Ferencz Uram Uduarhely szeknek notariussa ott nem prokatorkothatik, mert ott megh nem engettetik [Mv; Berz. LXIV/40].

prókátorkodik, prokurátorkodik 1. ügyvédként működik; a practica avocatura, a procatori; sich als Anwalt betätigen. **A.** *1571:* Thowaba eo kegnek Ezis Bozzwsagnak Theccyk hogy Az varossy procuratorok Idegen ember Mellet eo kegelmek ellen p(ro)catorcodnak [Kv; TanJk V/3. 30a]. *1586:* Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeger ... Igiarto Gieorgi ... hitire tiztessegere fogatta az en szegen megh holt vramnak vrbeogór Gergelinek hogi soha semminemw dolgaban ellene Nem prokatorkodik [Kv; TJk IV/1. 617]. *1594:* Imreh Deaknak az p(ro)catornak, hogi Zabo Andras melleth p(ro)catorkodoth lonan[a] Biro vram es az Eghez Thanacz Akarattiabol attam f 1. [Kv; Szám. 6/VI. 15. — [a]Értsd: Lónán (K)]. *1614:* Molnar Mihalj Ennek prokatorkodott[a] [Gálfva MT; BethU 80. — [a]Ozdi György]. *1683:* edgyik(ne)k is eo kglmek közzűl Prokatorkodni szabad ne legyen [Dés; Jk]. *1696:* az Lakatosok dolgab(an) mikor kgdel edgyűt Prokatorkodtam protestaltam vala en szoval [Dés; Jk].

B. *1570:* Borbely Janos hithy zerent vallya, hogy Mykor Zakan Imre Kanna Iarto Janos perybe procuratorcodyk volt kyral eleot Dienes deak ellen, es zokat zol uolt zakan, Megh zolitotak az zeken hogy kewesbet zolnak (!) [Kv; TJk III/2. 181].

2. szót emel vki/vmi mellett; a-și ridica glasul în favoarea cuiva/a ceva; für jn/etw. ein gutes Wort einlegen. *1636:* De ugyan be ügyehiti, es édessiti, az embereket a szép musica zengés a' templomba(n), még-is az orgonák mellett ekképpen prokátorkodnak [ÖGr Aj.] *1666:* ha az ördög Soljom Mártont oda nem hozta volna, vgy bánta (!) volna velle, hogy soha nem prokatorkodott volna [Buda K; Ks 65. 43. 10]. *1691:* (A státióbéli fő commissarius) külgje ... az szegény Panaszló Embert az Nemet Tiszthez és satisfactiot kérjen. Ha nagj az dologh maga eo Kglis el menynje(n), az szegény Embern(e)k Istenért, és egész hazaja jovácrt Prokátorkodgjék [Kv; Törzs. Instr.].

prókátor-levél ügyvédi megbízólevél; procură avocațială/de avocat; Auftragsbrief des Anwalts. *1569:* Zabo ferenc es Anos Azzony az menemw leweleket ele ada Almady

Andras uramnak Az hywatalt Relatoryaiauol egyete(m)ben es az p(ro)kator lewelet es az Inhibitiot Relatoryaiauol egjetemben [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6]. *1571:* Jeowenek my eleonkbe egy feleol Salamo(n) Peter, Salamo(n) Istwa(n) es Poos Imreh newewel prokathor Level altal Mas feleol penigh Kalnoky Balinth Lazar Janos chychay p(ro)kator [Kőrispatak U; BálLt 79]. *1596:* Egy feleol ... Versendi Sara azzony ... es mas feleol az vitezleo feyerdi ferencz deak feleseghe Denghleghi Barbara azzony kepebe procator leuel mellet Jeowenek mi eleonkbe Mihalyfalwan[a] ... Az meg holt Zabo Gergel ... az mi Jozagot es eoreokseget birt Vezzeodeon es Iwanfolwan, es azon kwúwlis ... mindenekbeol az meg Neúezett Versendi Sara azzony kezett ki veue [EMLt. — [a]NK].

prókátorné, prokurátorné ügyvédné; soție de avocat; Frau des Anwalts. **A.** *1718:* az Procatornénak fizettem Ngos Ur(am) tiz forintig, meg kivän 14 farintot Ngodtol [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.] *1721:* az Procatorne sokat jár ide [Nsz; Ks 96 ua.]. *1806:* Meg holt Simon Procatorné [Dés; KMN 314].

B. *1823–1830:* Görög Györgyné fehérvári születésű volt, a férje senator s város főbírája is volt; a maradékjai Nagy Pálné és Imreh Dávidné procuratornék, Bedő Jozsefné procuratorné volt, és Görög Györggyel testvér [FogE 78].

prókátoros kb. bőbeszédű; vorbăreț, sfătos; gesprächig. *1662:* Váradnak vármegyéstül veszendő állapotját sajdítván, úgy jött vala be Kolosvárra, s hogy dali, tekintetes, termetes procátoros ember volna, elő is kezdte vala magát venni[a] [SKr 663–4. — [a]Dobozi Veres Mihály]. *1718:* az Ur Josika Sigmond Ura(m) ... szidni kezde s aszt mongya hogy te igen prokatoros vagy de az fejedet szellel vere(m) evel az nad palczaval [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.].

prókátorpénz a birtok gondviselőjének javadalmazására fizetett jobbágyszolgáltatásnem; un fel de dare (prestație în bani) pentru vechil/vătaf; Art Leibeigenprästation für den Lohn des Besitzverwalters. *1625/1839:* Drabant, Procator, Virrazto pénz per Annum den. 90 [Klicz SzD; CsákyO. 28/50] | Drabant, Procator, és Vírrazto pénz fl. 3 [Ködmönös SzD; i.h.] | Drabant, Virraztó, procator pénzt adnak fl. 1/40 [Tótszállás SzD; i.h.]. *1785:* Procator pénztis ez elött egy néhány Esztendökkel Jobbágyokul egy egy Személly fizettünk Esztendönként négy Esztendö alatt egy egy Márjast [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 6a].

prókátorság, prokurátorság szószólói/ügyvédi teendők ellátása; procatorie, avocatură; Prokuratur. **A.** *1585:* Zolgalattyara fyzette(m) Jgyarto Györgynek Eztendöre prokatorsagaert mellyet az Tanachy Jgert neki f. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. *1586:* Sywegh Bertane (!) Vallia hogy semmith Nem thüd, hogy Igyarto Georgy eó Neky kedvezet volna seót mindenkor Ighen ellene volt a' procatorsagban [Kv; TJk IV/1. 588]. *1613:* azon kúvúl p(ro)catorsagabanis ada jure perennali Kover Istva(n) Ur(am) Rethi Ur(amna)k 3 hold földet hogi mind Tablan s minddenút curallia causait [Altorja Hsz; Borb. I Czinpa Istvan Deak (50) ns vall.]. *1621/1747:* (A szucsági részt) Suttsáki Péter adá Gergely Déak(na)k, de nem tudom azt, ha Prokátorságaért adtać, avagy örökösön adta [Szucság K; JHbK XXV/3]. *1632:* Hallottam azt az szott Rethi Istva(n) Deak vramtol hogi mo(n)dotta, hogi az Pado(n) valo feóldet prokatorsagaba(n) adta volna eö kcglmenek Keöuer Istua(n) vram [Karatna Hsz; Borb. I. Thomas Marth(on) (50) prov. vall.]. *1657:* Nem csudálható benne[a] ez sordities, mert születése hozta, lévén egy kassai erszényesináló embernek gyermeke, csak az deákság és prokátorság után promoveáltatott volt [KemÖn. 255. — [a]Ti. Kassai Istvánban]. *1667:* aszt az ház örökséget Gáspár Mihály adta volt Kénosj Ferencz(ne)k ... prokátorságába(n) [Balavásár KK; Ks 19/III. 5]. — L. még RettE 178.

B. *1585:* Elseobe eo kgmek lathwan az teorwennek megh indulasat vegeztek, hogy Mennel hamareb lehet, es Iobba(n) Biro vram tanachaual egye(te)mbe vegezzen Lukach Vrammal az procuratorsagh feleol [Kv; TanJk I/1. 11]. *1586:* Az procuratorsagra Igyarto Georgjeot keriek ez esztendeobennis mert lattiak zorgalmatosb voltat inkab a' theobinel, olj Instructiowal penigh, hogy semmit biro vram hire nelkwl Ne chelekegygyek az procűrator, se fogtasson, se Agalhasson [Kv; i.h. 28]. *1593:* Kadar Janosnak fizetem eztendeig walo Procuratorsagaert f 20 [Kv; Szám. 5/XXI. 65]. *1613:* Aztis tudom Rethi Ur(amna)k procuratorsagaba(n) haro(m) hold földet ada Kőver Istvan jure perennali [Altorja Hsz; Borb. I]. *1733:* (Megfogadtuk) Balványos Varallyai Simon Istvan Atyankfiat eö kglmet ... egj egesz esztendeig Procuratorságara igirtünk eö kglmenek 30 magjar forintokat, 30 véka buzát és 20 veder bort [Dés; Jk 441a].

Szk: *~ba/~tól szuszpendáltatik. 1809:* Az Panaszoltatott Procurator Vrrol amaz ideibe meg fogom bizonyittani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztoja egy Szoval Notát Sopiálván az ügy, meg kivánom azért addigis mig arrol a rendelés meg érkeznék Procuratorsagba suspendaltassék felette terhes lévén a vád | méltán kértem hogy az Instáns Vr az illyen modon folytato Procuratorságtol Suspendáltassék [Szu; UszLt ComGub. 1655höz] ✱ *~gal keresi kenyerét. 1662:* (Dobozi Veres Mihály) azt az életet ... nagyon megszokta volna, procurátorsággal kenyerét keresné [SKr 663] ✱ *~ot folytat. 1799:* Prokator Gecse Beniamin Bátyám ... engemetis Enyedröl Devára maga mellé hozat, az holat én az Gazdaszszanyságat, a Bátyám a Prokatorsagat folytattuk feles Esztendőkig [Déva; Ks 75. VIIIb. 130] ✱ *~ot visel. 1771:* Bányai András ... noha kevés literaturája volt, de procuratorságot viselt, melyből ... tisztességesen élt [RettE 257] ✱ *~ra adja magát. 1683:* advan nemellyek eo kglmek kőzzül magokat Prokatorsagra [Dés; Jk]. *1770:* Azután ismet procuratorságra adta magát[a], melyből becsületi és emolumentuma lett szemlátomást [RettE 229. — [a]Némai Márton] ✱ *~ra kér vkit. 1587:* Praxit (!) Wadosz palne, űallia, Mikor Procatorsagra kertem Igyarto Georgyeot, zolgalt vgia(n) fizetesemnelkwlis semmy ket zint Nem esmertem benne [Kv; TJk IV/1. 593] ✱ *belékap a ~ba. 1771:* Bányai András ... addig perlekedett, míg a prókátorságba belékapott [RettE 257] ✱ *felveszi a ~ot. 1584:* Eotweos Orban vallia ... Baki pal ... monda eszt hogy lennek procatora Mert Noha Ne(m) mehetne vegere de sokat lopot volna rayta Balasy Gergelj, De hogj en eszembe veóm hogy chak kathona dologh es mindent el zoll, Ne(m) veóm fel a' p(ro)katorsagot [Kv; TJk IV/1. 197] ✱ *lehagyja a ~ot. 1782/1799:* (Az instanciát) meg mutattuk ... Pápai Urnak, mint Procuratornak, de ökegyelme nem vállalta, azt mondván, le akarja hagyni a' Procuratorságot [Torockó; TLev. 4/16 Transm. 358] ✱ *fiskális ~.*

1770: (Medve Mihály) nagyobb uraságra vágyott. Most fiscalis procuratorságot adtak nékie [RettE 223]. *1823–1830:* Körmendi Gábor prokurátorságot folytatott, mikor én nála laktam, akkor a fiscalis procuratorságbol a Josephianum Systhema szerint syndicus volt a neue hivataljának [FogE 89].

prókátor-vallás, prokurátor-vallás ügyvédvallás, ügyvédi megbízatás adása/bejegyeztetése; înregistrarea mandatului dat unui avocat; Eintragung des Anwaltsauftrages. **A.** *1581:* Az procatorok felól eó kegmek vegeztek hogy az procator vallas legien megh, az ortály mondoktwl [Kv; TanJk V/3. 237a]. *1592:* Hartian vagion egy priuilegium a' Procator vallasrol [Kv; Diosylnd. 39]. *1625:* Notarius Vramnak procator vallasert es teoruenj irasert f — d. 4 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 21].
B. *1575:* Varosnak Teorwen zerent valo dolgaiban Meg Engetek eo. k. p(ro)curator vallast, Kalmar Ferencz es Hess Andros (!) valliak eo k. kepeben [Kv; TanJk V/3. 109b].

prókátorvalló ügyvédi megbízatást adó; persoană care dă mandat/împuternicire unui avocat; Anwaltsauftrag gebende Person. *1570:* Erthyk aztis hogy eo K. Byro vra(m) az prokator wallokthwl penzt vezen, Eo keget keryk, Az fele wysagnelkwl legien wres, Mert megis az Tablan Sem Mywelyk ezt az Iteleo Mesterek [Kv; TanJk V/3. 6a].

proklamáció 1. nyilvános törvénybe idézés, per kikiáltása; chemare în judecată printr-o proclamaţie; öffentliche Zitation vor Gericht. *1642:* Hallottam Notarius Vramtol aztis hogy Apaffy Georgyne Aszzonio(m) proclamaltatta volt Gereoffi Janos Vramat az Het szaz forint Adossagert az mostani el mult szek eleöt valo szeken; Leuatatis Iratot volt, de veue(n) eszebe az eo kegme prokatora hogy Citationel kwl leöt az proclamatio, ki vonatta az Leúatat [Kissáros KK; Ks 39. XVI. 3]. *1704:* az urak ... voxolának, és a több vox az volt, hogy minthogy semmi haszna nincs az instantiának a generál előtt ... Azért csak legyen meg a proclamátio, s azután lássa, mit allegál az úr iránta [WIN I, 121].
2. (gyülésbe hívó) kiáltvány; proclamaţie; Proklamation. *1849 u.:* Midőn ... Berzenczei székely nagy gyűlést hirdetett, mind nekem, mind többi társaimnak vélekedése az volt, hogy ... Bethlen János igyekezzék reá venni, hogy vegye vissza proclamatioját [EM XLIX, 648 Zeyk Károly kezével].

proklamál törvénybe idéz, keresetet/pert kikiált; a chema/cita în judecată printr-o declaraţie; vor Gericht zitieren. *1684:* Proclamálták Tökölyi grófot ő nagyságát, minden Erdélyben lévő jószágát az fiscusnak ítélték | Proclamálták Barcsai[a] uramat, nótán marasztotta az director, mivel reversálissa ellen Tökölyi gróffal correspondeált [SzZs 262. — [a]Mihály]. *1690:* Nemzetes Imecs Thamas Uram sen. mint A. proclamalta Mihaly Benedeket Paratosit mint It, egy Epületemet fogadta volt fel hogy megh supozza hivattam s nem cselekütte [Gelence Hsz; HSzjP] | Heja Mihályné Dorottya mint A. proclamalta Kovacz Peternét Relictat Katat mint Inctat, diffamalt ... hogj én töttém volna az fianak olljant, hogj â mia let volna nyavaljaja [Kovászna Hsz; i.h.]. *1704:* Ugyan ma proclamálták az ország előtt Sebesi Jóbot, a királybírót, hogy sponte sua a kurucok közé ment volt, kiért is fejéhez és jószágához felelének [WIN I, 106]. *1710 k.:* Lőn gyűlés Fejérvárott, Nagyszegit proclamálták egyszer, és én semmikép végbe nem vihettem, hogy tovább is prosequálják [BÖn. 881]. *1781:* Árkoson lakó nobilis Györke József ... mint actor proclamálya ... Daniel Györgyné Horváth Borbára asszony jobbágylegényit, Bukur Illyést mint inctust [Árkos Hsz; RSzF 270].

proklamálhat törvénybe idézhet; a putea chema/cita în judecată (printr-o proclamaţie); vor Gericht zitieren können. *1590:* Azt mondom hogy ighenis p(ro)clamalhattalak, az Sententiatis ritè et legitimè resuscitaltathatta(m) [Méhes TA; WassLt].

proklamált beidézett; citat/chemat (în judecată); zitiert. *1737:* Illyen okon kelletík a proclamalt detentust in jus attrahalnom, hogy ... magam szallasomon merâ et absolutâ potentiâ mediante meg támadott kegyetlenul meg vért kezeben lévö nagy bottjával [Torda; TJkT I. 134].

proklamáltat 1. törvénybe idéztet; a dispune să fie citat/chemat în judecată; vor Gericht zitieren lassen. *1591:* Benedekfi Tamas Vra(m) Es Benedekfi Janos uram zallittiak az Nehay Chakan Janosrúl aruaira, Chakan Janosra es Chakan Geórgjre az Caúsa foliasat es proclamaltatni keuanniak mind Chakan Balas vra(m)mal egetemben [UszT]. *1605:* P(ro)clamaltata az J: wadaz Lazlo cziekefalwj, Kws Jstuant cziekefalwit wgj mint fel perest 29 die nouembris [i.h. 20/297]. *1620:* Actor ab una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre intentaluan azt hogy ötöt artatlanul le vagdalta volna mellynek fajdalmáért ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3]. *1651:* Amadeffalui Uitezleó Cserey Mihaly Uram ut Actor p(ro)clamaltata az It Ueres Thamast, mint It Toluaynak diffamalta uolt [Rákos Cs; Eszt-Mk]. *1669:* Masodik Szék el jöve(n), ésmet az Actor az Inctust proclamaltassa [Dés; Jk]. *1687:* Temérdek Istvánné Anna mint A(ctrix) proclamaltata Gaspar Lukacznet Annat, mint Inctat diffamalta Boszorkanyosnak, az üneje tejit Salvum sit en guruszoltam (!) el [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1691:* Balo Lászlone Ilona mint A. proclamaltata Balo Imrenet Margitot mint Inctat ... diffamalt salvum sit boszorkanyosnak, az Urat en öltem volna meg [Páké Hsz; i.h.]. *1737:* Illyen okon kellett énnekem az A. Aszszonyt ... proclamáltatnom, hogy engemet ... az A. Asz(sz)ony, énnékem nagy káromra és költségemre, éppen tsak hurtzolni kiván [Dés; Jk 238a].
2. pert (tárgyalásra) kitűzet; a dispune să fie stabilit/fixat data procesului; (Prozeß) festsetzen lassen. *1610:* Instal Marothj Vram es proclamaltatnj keua(n)nia ez Causat [UszT 26].
3. kihirdettet; a dispune proclamarea unei hotărîri; veröffentlichen lassen. *1636/1777:* midön ... Széket ültünk volna, és minden Jobbágyoknak dolgokat Személyekröl el végeztük volna; Mi magunk ... solemniter proclamaltattuk hogy a' kinek Urával dolga volna, és szabadulni akarna, állana elé, és ágálná dolgát [Msz; DobLev. III/505. 2a].

proklamáltathatik (kereset/per) kikiáltathatik; a putea fi anunţat printr-o proclamaţie (acţiunea/procesul); (Klage/Prozeß) proklamiert werden können. *1762:* elmentünk Magyarosra s opiniót a collegiatum judicium felállásáról, melynek sedesit figáltuk Szék városára s ad normam tabulae regiae periodusonként folyván, főbírák, vicecispánok,

regius perceptorokon kívül légyenek nyolc assessorok ... Item egy ianitor is legyen, aki által mint egy szolgabíróval, a causák proclamáltathassanak [RettE 142].

proklamáltatik (kereset/per) kikiáltatik; a fi anunţat printr-o proclamaţie (acţiunea/procesul); (Klage/Prozeß) proklamiert werden. *1704:* Ma reggel felgyűlvén az urak, az rab urat[a] is felhozaták, és mikoron a törvény eleibe állott volna és proclamáltatott volna, hátra lévén még egy exceptiója, melyre facultáltatott volt, választá magának amaz articulust: nobilis non nisi legitime citatus etc. [WIN I, 158. — [a]Bethlen Miklóst].

proklivitás hajlam; predispoziţie, receptivitate; Neigung. *1718:* az ne(m) tudá meg mondani melljik Gyermeke holt volna meg ö kg(ne)k, de én mingjárt Supponalta(m) hogy az nagjob Léánya lehetett, nagj proclivitassat az Himlözésre tudván [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

prokrasztináció halogatás; amînare, tărăgănare; Aufschiebung. *1671:* Maros-Vásárhellyi Atyánkfiai közzé per abusum bé-jött szokások szerént, sokaknak törvenyes úttyokat s' dolgokat, hoszszú procrastinatiokkal, és egyéb imez amaz akadályokkal meg-gátollyák [CC 42].

prokrasztinál halogat; a amîna/tărăgăna; aufschieben. *1619:* Csak frásomba is az hasam fáj, hogy látom, hogy más ember országot, nemcsak várat ígír, mi penig csak azt is difficultáljuk, avagy pedig procrastináljuk, hogy egykor csak beléül más ember [BTN[2] 375]. *1657:* Pécsi Simon ... azzal vádoltatott, hogy studio procrastinálta volna, és nem érkezett volna az harcra [KemÖn. 15]. *1671:* Az Cáptalanok requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-keresését és ki-irását sub poena Articulari ne procrastinállyák [CC 75].

prokrasztináltatik halogattatik; a fi amînat/tărăgănat; aufgeschoben werden. *1740:* ezen Causát és Adosság dólgát, Mltgs Gróff Fő Ispán Urunk ö Ngais meg-értvén, és nékünk Gratiose parancsolván ö Nga, hogy tovább ne procrastináltassék ezen dolog, hanem, in rem adjudicatam vétettessék [Dés; JK 349b].

prokreáció 1. termény; produs (agricol); Ernte. *1791:* Titt. Perceptor Pataki Mihály Ur ... az idei procreatio Listáját is adja bé [Kv; SRE 278]. *1804:* Néhai Rutkai Ur a Néhai Aszszonynak Veje ... azon procreatiobol élt, melly maradott Apossárol Anyossara [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 3a Oltyán Toma (60) jb vall.] | Mit érnének ezen rétek procreatioji, specifice meg nem itélhetem [uo.; i.h. 3b Kurta Vaszilia (71) jb vall.]. *1815:* Dézmája Esztendönként ... Közép termö Esztendöt véve minden procréatiojából 10 tizből egyet [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 439].

2. terméshozam; recoltă; Ernte. *1775/1781:* Az Alakornak, Árpának procreatioja 's árra a Zabhoz hasonló szokott lenni [Algyógy H; JHb LXXI/3. 443].

3. kitermelés; extracţie; Produktion. *1787:* A Torotzkai Verös Kovatsi Communitas ... szoross visgálasra vévén maga el nyomorodott sorsa(na)k okait, ugy nem külömben a több Varosi és körül lako Falusiaknak kik a vas procreatioja körül valo munkajokbol ... elelmeket keresö es mind a Kiralyi Contributiot, 's egyéb adózásokat tsak ebböl potoltak (így!), el szegényedéseket ... gondolkozott mind maga, mind a több Contribuensek fel segettetesekre egy közönseges Vas valto házat fel allitani [Torockó; TLev. 9/25]. *1790/1799:* a' Vas Dézmát ... ha szer felett valonak találja ugy mérsékelje a' Törvényhez, allitsa meg, hogy ki ki csak a' valoságos procreatiobol adgyon, és azon fellyül ne erőltessék a' mint abusive volt ennek előtte [uo.; i.h. 409].

prokreál terem; a produce; (Frucht) tragen. *1761:* Oroszhegynek ... Fordulo határai oly soványok hogj ha gjakor izben nem Trágyáztatnának, a gabonát meg nem termenék, de igj alkalmasint procreálnak [Oroszhegy H; JHbK LXVIII/1. 194]. *1776:* a Bujturi egy kőből buza vetes tiz kalangyát se procreal a Devai föld pedíg egy kőből vetesre husz kalangyatís meg terem [Bujtor H; Szer.].

prokreálhat 1. kitermelhet; a putea extrage; ausbeuten können. *1809:* A' Sovágoknak száma mind eddig ... csak 40 főből állott, mivel közönségesen esztendönként 20, 30, de 40 volontárok is az aknába bé szoktak volt járni, és ezért nem volt Szükség a' sovágok számának szaporitására, de az idén már két leg munkásabb holnapok el telvén, mégis magokat volonterek tsak négyen jelentették, és ily formán lehetetlenség hogy a' szokott quantumot a' téli holnapokban procreálhassuk [Parajd U; UszLt ComGub. 1743].

2. szerezhet; a putea procura; schaffen können. *1681:* Vizi Malom ... Mint hogi eze(n) malom mellett, mindgiart a malom ház felső végenel ighen szep halas tóczka lehetne; melyben ä vizet csatornan vehetnék; kár hogi eddegis megh nem epetették; ebb(en) mindenkor friss halat tarthatna(na)k, melyböl a Tiszt pinztis procrealhatna [Brettye H; VhU 593–4].

prokreálódik termelődik, terem; a se produce/face; (Frucht) tragen. *1735:* egy véka el vetett Buzárol nem procrealodik több, más fél, vagy leg fellyeb két Kalongja [Mezősztjakab TA; JHb X/8. 24–5].

prokuráció 1. gondviselés, gondozás; îngrijire; Wartung, Pflege. *1634:* Valamely hazunkhoz penigh vagy mayorkodó helyeinkhez, mayorsagh szölökis vadnak, azokatis ugy procurallya minden Wduarbiro az ky alatt my leszen, az mint legh iobban kéuantatik procuratioya [UF I, 330 I. Rákóczi György gazd. ut.]. *1726:* Tiszt Baczoni Mathe Vram ... maga kezére véven ... a Kolosvari Farkas Uttzai Reform Templomnak restauratiojanak procuratiojat. Mint hogy Isten segitsegebül tökelletesegre is vitte s vitette [Kv; SRE 152]. *1737:* animállya és disponállya a' kösséget ... termésének szorgalmatos procuratiojára [ApLt 4 gr. Haller János aláírásával]. *1749:* eddig el fojt dolgait az I ... malitiosö fojtatta, s, ezen lovak(na)k is custodiajat és p(ro)curatioját magara vállalta [Torda; TJkT III. 263]. *1786:* Az Város Erdejének ... szorgalmatos procuratiojakrol aszt bizonyosan tudam mondani, hogy ha magak nem örizték volna ... mai napan nem volna erdejek olly allapatban, mint vagyon [Torockó; TLev. 4/13. 10].

2. karbantartás; întreţinere, îngrijire; Instandhaltung. *1756:* Minthogy pedig ezen kertésznek fizetése, és az instrumentumok procuratioji sokat absorbealnak, a' kertnek proventusa nem exponaltatik [Déva; Ks 101]. *1772:* Ádámosi Malma eö Excellentiájának ... más külömb provisioval, s procuratioval curaltatott [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358] | nem a Királyfalvai Határra épittetett Malma okozná az eö Exllja Malma két utolso kerekeinek Lassuságát,

hanem az eö Exllja Malmának regisége, meg rokkanása, és gyenge procuratioja [Kük.; i.h. 387].

3. előállítás; procurare, obţinere; Herstellung. *1770:* minthogy ennek előtte is azon Hajokra Szkábakat magam vasat administráltattvan procuráltattam, most is Szkábák procuratioját ... parantsolom [Déva; Ks 78. 20/8]. *1786:* A' Ferriculturához föbbképpen kivántatván a' szén, mi annak procuratiojára készitésire harmadik, negyedik határra ... kelletik mennünk [Torockó; TLev. 9/24].

4. ápolás; îngrijire; Pflege. *1747:* Egy alkalmatossággal meg betegedvén Josziv ... p(ro)cura(ti)ojára mig betegeskedet az Német Molnárné látogatta és p(ro)curalta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

5. ügy/per ellátása/képviselete; acordarea asistenţei juridice într-un proces; Rechtsvertretung in einem Prozeß. *1660:* vadnak az hazaban Procuratorok, megh eddegh azert haza idegen Procurator (!) nem admittal Fiscus dolgan kivül, az haza terhetis az itt valo Procuratorok viselik hittelis nem leven keoteles az itt valo Causa procuratiojara [Kv; TJk X/3. 272]. *1754:* Groff Kornis Antal Atyánkfiának azon Causának procuratioját Concredáltuk ... hogj az magánál lévö Levelekkel procedállyon [Nsz; Born. I. 21]. *1770:* a volt politicája, hogy ... akárki requirálta valami causájában, soha sem mondotta, hogy nem vállalhatja ... úgy annyira, hogy nem bírt a causáknak procuratiójával, hanem sok periculumban forgott amiatt [RettE 223].

prokurál 1. gondoz, gondját viseli; a îngrijii, a avea grijă de ceva; pflegen, warten. *1693:* Hogy az Arvak dolga s tartasa in suspenso ne maradgjon ... ă Dna Relicta ... igyekezzek jovokotis procuralni [Ne; DobLev. I/38. 2]. *1700:* Intetik ... az Özvegy Gyeröffi Borbára, hogy a kezénél lévö Joszágát, és fel kélhetö Jovait az Arváknak ugy procurállya és administrállya, hogy el szenvedhetetlen kárt az Arvák(na)k ne tégyen [Gyf; Ks 90 gub.]. *1700/1716:* az makfalvi benn valo örökségeket es anna<k min>den appertinentiáit ... hagyák, vallák, es adák ... az sz. I(ste)n ditsösségére az makfalvi mater Ecclesiá(na)k, ugy hogy (:kit I(ste)n távoztasson:) ha csak három Ref. ember maradna is az Ecclesiában, azok procurallyák ezen Legatiot s administrallyák I(ste)n dicsössegere az hova illik [Kibéd MT; MMatr. 192]. *1701:* eö Kegme Curator lévén, boldog emlékezetü Fejedelem, Idösbik Apafi Mihály ... Kegmes Collatiojaval valo Donatio ... eö Kegme kezénél volt es tempestivé ne(m) p(ro)curalta, a hol illet volna [Born. XXXIX. 6]. *1711:* az Dotalistanak az Ország Törvénye Szerént, mint hogy az Ura neve viselésiig a joszágban kell maradni, igy Mihálcz Miklósné Aszszonyom is, abban maradván, és ö kglme mellett neveletlen Arvák lévén, mint Naturalis Tutrix, azokot mind Személlyekb(en), és részek szerént való jókban procurállya [Altorja Hsz; Borb. I]. *1722:* légyen egy bizonyos, értelmes, és a' Megyében elsöbb residentiaju ember, a' ki a megye pénzét procurálya és számot adjon róla [HbEk Konz. hat.]. *1748:* Buzás Ersok ... az Néhai férjéröl Böndi Mártonrol maradott mobiliákat ... el nem tikozolya illendöképpen procuralya [Bh; Told. 25]. *1751:* három köböl ösz buzatt jol meg mivelt Földben jo alkalmas időben el szántson Vessen, és azt meg<tak>aritassa, be hordassa és procurája [Mezöbánd MT; MbK VII. 12].

2. karbantart; a întreţine/îngriji; in Stand halten. *1706:* vagyon edgy fürész Malom az mellyet ha rendesen procuralnak szép hasznot vehet(ne)k belölle [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1711/1792:* az kutnak az fele legyen Etzken András Uramé együtt procurályák [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 28]. *1737:* a melly Vámos Hid vagjon és a mellyet Nms Varásunk propriis Sumtibus procurál és manuteneal, mostis épp állapottyában vagjon [Dés; Jk 473a]. *1770:* egy György nevü Malom Mester ... a malmat procuralta addig jolis forgott, annak utánna kezdett a sok Molnárok változtatása mián roszszobbul forogni [Sövényfva KK; JHb LXVII/115] | az Alpareti határon ... egy jokora hídat tsináltunk, és asztatt procurállyuk [Bujdos SzD; JHbK XL/8]. *1817:* A veteményes Kertnek ... az Uttza felöl valo kertelése 41 öl, némelly helyeken Repara(ti)ot kiván a sövénnyes, egyébb aránt jol procurálva még jo darab ideig megtart [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5].

3. megmunkál/művel; a cultiva/lucra; bearbeiten, kultivieren. *1634:* Valamely hazunkhoz ... mayorsagh szölökis vadnak, azokatis ... procurallya minden Wduarbiro [UF I, 330 I. Rákóczi György gazd. ut.]. *1698:* Az Komjatszegi Portiotis ö kglmek procurallyak [Ne; DobLev. I/38. 4]. *1726:* lévén nyolcz öl vetéskert azon belső fundushoz, azt is tartozzék procuralni Sándor István uram mindaddig, mig ö kegyelme manutenealja azon belső fundust [Szentmihály Cs; SándorO 273]. *1766:* holmi káposztás kertetskéket procurálnak az uton alol többire minden emberek [Szentegyed SzD; WassLt Barbosz Prekup (54) zs vall.].

Szk: *felében ~. 1700/1716:* Az gyümölcsöket is ha magok birhattyák szabadságokban lésze(n), de ha másokkal akarják birtatni, az megye lévén közelebb, mint neki legált örökséghez, felében procurallya [Kibéd MT; MMatr. 192].

4. (be/meg)szerez; a procura; schaffen. *1670:* Kegyelmed élése felöl némely nap mind az vármegyének, mind penig Ujhelyi uramnak irattunk vala, hogy Kegyelmednek fogyatkozása ne légyen, elhittük, eddig procurálják is [TML V, 55 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1757:* bajoson és nehezen és nagj Bajjal, s kölcséggel lehet ... Pénzel is fát Procuralni [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1784:* Azon ... Executionak alkalmatosságával enis jelen voltam ... Földes Uram küldöt, hogy a' Déákok(na)k a' mi kévántotnék, azt procurálnám [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 48]. *1789:* ugy lattya, hogy eö nagysága inkább meg épithette, s conserválhatta volna az malmot, mint ezen mostani egyedül valo szegény árendátor; mint hogy ennek semmi Erdö mind a malom építtésére, mind pedig a Gát kötésére nem engedtetett, hanem mind azokat pénze által kelletik procurálni [Abosfva KK; GyL. Toth Ferentz (45) árendátor vall.]. *1822:* A' Malmakhaz meg kivántato Fagyat, es Vasat Ugy egyéb aprolékos költségeket is Maga az arendator fog supportalni és procurálni [M.köblös SzD; RLt].

5. intéz; a aranja; erledigen. *1753:* Fogattam meg Bácsnak ... Groff Kornis Ferencz Ur eö Nga Sz. Margitai Jószágáb(a) ... Kimpán Vasziliát hogj ... az eö Nga Johaira gondott visel ... njár(na)k idején azok(na)k gjüjteményit, Turóvul, vagj sajtul az mint kevánom procurálja, rendes competentiajat administralja [Ks 18. CII Szökefalvi Kosa Sigmond gondv. keze írása].

6. (állatot) gondoz; a îngriji (animale); sich um die Tiere kümmern. *1744 k.:* a Menyem ... hozot volt házomhoz edgy kis borjucskát, de már harom Esztendöktöl fogva, én leg inkáb bajoskodtom vélle, mint teleléssel azt procurálván s mind pediglen az Portiot meg adván erette [Kersec H; Ks I.XII/13]

7. ápol, gondoz; a îngriji; pflegen. *1700:* ha az vénség ugy meg erötelenitené, hogy maga táplálására alkalmatlan

lenne, az meg irt sz. Eccla, mint az édes Atya szokta jo gyermeket procuralni, ugy procurallya, taplállya, és ... holtáig jo gondgyát visellye[a] [Kibéd MT; MMatr. 191. — [a]Lökös Pálnak és feleségének]. *1734:* Tudom bizonyosan hogy sokszori betegeskedések alkalmatosságaval, olly fideliter és olly Sumpmose procuraltak az Urfiakat, de kivált Barcsai János Uramat, hogj ha az Urak(na)k edes Gyermekek lettenek volna is többet nem lehetett volna cselekedni [Kv; TKl Steph. Enyedi (41) ns vall.]. *1737:* (A bábák) tartoznak, azonn betegeket, kikhez hivattatn(a)k gyermekeikkel egjgjütt jol procurálni [Dés; Jk 474a]. *1747:* egy alkalmatossággal meg betegedvén Josziv ... mig betegeskedet az Német Molnárné látogatta és p(ro)curalta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

8. ellát/intéz/rendez; a rezolva/aranja; erledigen, schaffen. *1678:* Úgy hallom, az én ittvaló mulatásomat is igen tekerik ő kglmek udvarnál ... bizony jobb volna, ha ők is itt ülnének, s folytatnák mások indulatok nélkül az dolgokat és procurálnák, ne annyira a magok dolgát, mint az hazáét [TML VIII, 49 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1683 u.:* ha edgy nap lészen hordása ã Praedikator és Mester bérinek ... tartozzék Feleis ã Mester buzaja el rakását procuralni [Fele MT; MMatr. 405]. *1702:* porontsollyak ... hogj a meg irt mindenféle Contributiokat kegyeltek idején procurallya, fel szedgje [UszLt IX. 77/55 gub.]. *1738:* Ezen dolgokat[a] ... Procurállyák 's Promoveállyák a Tkts Nms V(a)r(me)gje előtt Hadnagj Nztes Löcsej Jóseff Assessor Dobolyi Márton, Pap Ferencz, és Notarius Atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 1507b. — [a]Ti. a kvártélybeli szolgáltatásokra von. megegyezést]. *1748:* (A lótolvajok) Captivaltatta(na)k. Az edgyiknek Felesége az elfolyt egész nyáron itt az Városon commoralván, semmi reportumot valami szavatyosság iránt nem p(ro)curaltak az Ik. illy hoszszas raboskodások(na)k ideje alattis [Torda; TJkT III. 219]. *1777:* Nyikula Györgynet Jank Petru meg paraznitván azután a' Gyermeknek el vestéssét is procurálván ... Petru tagadgya [H; Ks 111 Vegyes ir.].

9. (hivatalos ügyet/pert) ellát/képvisel; a acţiona (într-o cauză/într-un proces); (Rechtsangelegenheit/Prozeß) vertreten. *1650/1667:* immár magha ... el kezdetté Kénd: János vrammal az pert, ki költségében tőlt csak eddighis ő kegymének ... Kendi János vramis igére arra magát, hogy szivese(n) procurállya maga kőlcségén percit ... Csákány Györgynek [Kelementelke MT; Ks NN. 25]. *1677:* a' Birák ... limitállyák-el micsoda fizetést érdemellyen ... a' Prokátor, és ackor ... a' Prokátor ... tartozzék azon fizetésért igasságossan procuralni [AC 209]. *1700:* Mü ... Kornis Sigmond, es Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi István Urammal; hogy eő kglme Erdéllyben mindenüt lévő keves Joszágunk iránt orialt, és orialando törvényes dolgokban Procatorságaval succural, ugy p(ro)curálya a mi absentiánkban mint legitimus Procuratorunk igazán és hüségesen mint magunk [Gyeke K; Ks 90].

10. ügyvédként/szószólóként tevékenykedik; a acţiona ca avocat; sich als Anwalt/Fürsprecher betätigen. *1570:* Az procuratorok feleol eo k. varoswl azon keryk biro vramat hogy Neh engedye Idegen Ember Mellet eoket procuralny, hanem chyak az Ithwalo ember Mellet [Kv; TanJk V/3. 8b]. *1586:* Melchior Nemet ... fassus est ... Jgarto Georgy ... Azert Sem En maga(m) elle(n) Sem felesegem elle(n) hwtyt meg ne(m) alla hane(m) Ellenwnk procuralt es agalt vga(n) Jtt Coloswarat az Tanach haznal [Kv; TJk IV/1. 615]. *1700:* a' N.orszag Articulariter meg szoritotta hogy egy Causans ket Procuratornal többet maga melle nem attrahalhat; a' mi székünkőn penig a' ki procuralna nincse(n) tőb kettőnél ... Minthogy penig Almasi ur(am) resolvalta magat hogy Nika Peter ur(am) mellett ne(m) procural: ergo ... Ujvari Miklos Ura(m) eő kglme procurallyon [Dés; Jk 217a].

prokurálás 1. gondozás, gondviselés; îngrijire; Pflege, Wartung. *1736:* Lévén egy Nagy Gyalmos Tó ... azonn Tonak Gáttyát ... a' Mlgs Pársok közönségesen tartoznak Conservalni, és procuralni s ujitani a' Zugot ... negyed résziben az Ur Bánffi Sigmond Uris igéri Contribuálását procurálására [Záh TA; Mk V. VII/10].

2. karbantartás; întreţinere; Instandhaltung. *1738:* Ha az éppitendő Hid a mi incuriánk miatt romladozik, vagj ollyas particularis romlása Jég miá, vagj viz miá esik meg eppittetni magunkat obligállyuk 's úgj annak procurálására [Dés; Jk 503a]. *1752:* kérék ... Hogy a' mostani Uj Csáni határon épitett két kövü Malom(na)k felső kövét adgya által békiek mindenkori szabados őrlés végett, igérvén magokat azon tó gáttyának fele procurálására, melyre Szt Iváni Sigmond Vr(am) is accedálván által adá [Born. X. 16]. *1768:* az Malomnak erigálása és a' Rétnek két Arokra valo vétetése előtt az also Rét ... igen Seppedékes Nadas helly volt, azután az Arkok tettek rajta igazitást, viszont à Keresztül menö Gátlás és ã Vendég Fogadon alol az Ároknak nem procurálása, a' Felsö Retett ... el Nádositotta és vesztegette [Cege SzD; WassLt].

3. beszerzés; procurare; Anschaffung. *1684:* Én Endes Miklós ezen túl csak az eőr és uám gonduiselésére s ahoz tartozó szükséges alkalmatosságok procuralasara rendeltetuén, ezek iránt keötelezem magamot [Szentmihály Cs; CsVh 88].

4. (állat) gondozása; îngrijire (de animale); Kümmern (um die Tiere). *1740:* e mostani terhes időb(en), az Militián(a)k terhes Forspontozásit ... nem lehet Supportálni ... Azon Lovak(na)k procurálására pediglen, facultáltatik Hadnagj atyánkfia ő kglme ... egjgj arra alkalmas embert fel venni [Dés; Jk 532b].

5. (el)intézés; aranjare, rezolvare; Erledigung. *1681:* a' Connumera(ti)io és Inventálás alkalmatosságaval, a' sok féle egiben jőhető dolgok ebben a' formába(n) nem Comportaltattak ... most ... a' Connumerator cselekette azért, hogi a' Dnus Terrestrisnek unadalmat el tavoztathassa; és ezzelis könynyebb s serenyebb munkaja lehessen, mind ezeknek procuralásab(an) [ALt Urb. 2]. *1695:* A Mésznek Vistábul valo haza szállitásanak procurálását, jo szivel fel vallalá Ujfalusi Samuel Vr(am) [Kv; SRE]. *1722:* hogy ... az Kolosváriak valamit tangálnának kivált Excellad iránt, nem vélem; de hogj azon Városnak holmi punktumokbol allo dolgai lévén az Cancellarian, az egész Gyülés alatt az oda valo Biro edgjszer sem jőve hozzám nem becsület tetelért, hanem maga kötelessége szerént az Varas dolgainak procurálásáért, nem volt sem emberség, sem kötelességenek végben vitele [Buza SzD; Ks 8 Bornemisza János lev.]. *1731:* A Fő Strasamester ur(am) eő Nga szállása körül kivántato Munka Procuralasara Commissariusok(na)k Hadnagy Atyánkfia eő kglme Assistentiajara az dolgosok mellé ... rendeltettenek[a] [Dés; Jk 420b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1737:* abaliénáltatott Reteink, hogj Nms Várasunk(na)k rehabeáltathassanak, annak a dolognak Procurálására, mind Procurátorok előtt, mind egjebütt az hol illik munkálkodására ... deputáltattak[a] [Dés; Jk 471a. — [a]Köv. hét név].

6. (per) ellátása/képviselete; acordare de asistență juridică (într-un proces); Rechtsvertretung (in einem Prozeß). *1643:* Kouasznan lako Thamasi Mihaly Deak es feleseghe Balogh Sara alazatos könyörgesek altal adgyak ertesünkre jelentuen hogy uolna eö nekiek ugyan Kouaszna(n) lako Balogh Mihalyal ualami eöreöksegh dolgabol az Orbaj Szeken teorueny szerent ualo agitalando causaiok melynek procuralasara fizetesekelis Procuratorokot nem talalnanak [Gyf; BLt 9 fej.] *1649:* myis keg(elme)sen tekintuen Veres Istuannak hwseges szolgálattyára, mellyet ekkedigh mind fiscusunk causáinak procurálásában, es egyeb eo reaia bizatott dolgokbannis igaz hüseggel uiselt ... assecurallyuk, es certificallyuk arrol, hogy az fen specificalt Malombéli Jussokert es igasságokért Ezer Magyar forintot deponalunk menteöl hamareb kész pénzül [JHb III/4 fej.] *1677:* a' Procuratorok-is Principalisoktol rájok bizatot Causaknak ... a' causanak decisiojáig, tehetsége szerint, igaz sinceritassal valo procuralására hittel legyenek kötelesek [AC 209].

7. ügyvédi/szószólói tevékenység; activitate avocățească; Anwaltsbeschäftigung. *1577:* keryk byro vramat Tanachyawal, hogy megis Iobban Munkalkoggyek eo kegmek ezen, ha e' ket czykell meg alhat: vagy nem, eggyk az appellatio dolga ... az Masik az Idegenert valo p(ro)curalas az varosbelj ember ellen [Kv; TanJk V/3. 147a]. *1592:* Traussner Lukacz vramnak az procuralasert Attanak f. 100 [Kv; Szám. 5/XI. 7].

prokurálhat 1. gondozhat, gondot viselhet vmire; a putea îngriji ceva; pflegen/warten können. *1781:* Csetri Samuel Vram, Hadi Szolgálatytyára adván magát ö Felségének a' Nemes Kálnokianum Huszár Regementben, kevés Hereditással Militaris Statussa miatt eddig sem procuralhatta [Mezőbánd MT; MbK XI. 61].

2. megművelhet; a putea cultiva/lucra; bearbeiten können. *1740:* ö kegyelmenek arra tehetcsege nincsen, hogy az joszagot kertben tegye es procuralhassa kaszalhassa, es gyümölcsetis meg tarthassa [Albis Hsz; BLev.].

3. elintézhet; a putea rezolva; erledigen können. *1776:* Laczk Sandru a' Kanczáját végye kezéhez, és ha meg gyavithatya, maradgyon Kanczájával, s Igna Ursz akkor ne tartozzék Semmivel, eö altalla fizetni itiltetett fele rész áráért procuralhatván gyavittását [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

4. *~ja magát* ellátháta/gondozhatja magát; a se putea îngriji; sich versorgen können. *1732:* Hogj Grabanicsné Asszonjom Rádics Borbara Aszszonjt meg fogtatta, és én kezem alá küldötte ... égj házban vélem tartottam, és abban is hálottam az holot magát ugj procuralhatta mint tetczet [Kv; MvRKLev.].

prokuráltat 1. karbantartat; a dispune să fie întreținut; in Stand halten lassen. *1789:* Ha eö nsga, ugy, mint illik a Malmot curálni, procuráltatta volna, a Gáttyát elöre ujitgatták, erősltgették volna, az árviz annyira meg nem rontotta volna [Désfva KK; GyL. Lőrintz János (49) ns vall.].

2. üzemeltet, működtet; a face să funcționeze; in Gang halten lassen. *1755:* azon Malomot Nsgod erőszakkal és potentiose minden substantiajaval együtt occupalta, violenter el foglalta, maga szamára procuraltatya, usualya [H; JHb XXXV/74].

3. vmivel elláttat; a dispune să fie prevăzut; versorgen lassen. *1761:* Ezen gabonás ... alkalmas jo Epületis volna, ha alatta lévö megrothadozott Tzüvekljei heljett ujjakott tennének, es fedéllel mindenkor jol procuráltatnák [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 17].

4. elkészíttet, előállíttat; a dispune să fie făcut; herstellen lassen. *1770:* minthogy ennek előtte is azon Hajokra Szkábakat magam vasat administráltattvan procuráltattam, most is Szkábák procuratioját ... parantsolom [Déva; Ks 78. 20/8].

5. véghezvitet; a dispune să fie efectuat; zu Ende bringen lassen. *1738:* Ezeket[a] pedig olly szakadatlan árullyák ö kigjelmek, hogy a Nms Város abban fogjatkozást ne szenvedjen; secus a Nms Város az idegenekkel procuráltattya, mind a szalonnának s mind az Hájjn(a)k fontal lejendő árultatását [Dés; Jk 491. — [a]A szalonnát].

prokuráltathat működtethet; a putea face să funcționeze; in Gang halten können. *1690:* meg engettük, hogj ... uj malmot epittethessen és ... az emlitet Petelyei[a] határon, egj darab, viz hatta haszontalan földnek által ásatásával és azon Marus szakadekja martjainak szükséges helyeken valö meg erőssittetésével kivántato módon procuraltathassa [BálLt 52. — [a]Petele MT].

prokuráltatik 1. karbantartatik; a fi întreținut; in Stand gehalten werden. *1754:* vagyon égy darab Magyaros erdö a' Falun felyül a Bádoki Törvényfa alatt ... amely magyaros erdőből a Parochia körül valo kert procuráltatik [Doboka; DHn 12]. *1757:* Ha jobban Procuráltatnék Gáttya[a], és ... az üdö is faveálna többet is lehetne remélleni [Budatelke K; LLt Fasc. 129. — [a]A malomnak]. *1768:* Igaz é az is, hogy azonn Malom árka jol nem procuráltatik, nem tisztittatik ...? [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a vk].

2. vmivel elláttatik; a fi prevăzut cu ceva; versorgt werden. *1759:* Alparéth nevü faluban 's ennek határán az ország uttyáb(an) ... ollyan rosz és veszedelmes forrásos és Seppedékes hellyek vagynak gyakor hellyeken hogyha hidakkal és töltésekkel nem procuráltatnának éppen az út impracticabilis volna [Alparét SzD; JHbK XL/8].

3. kb. irányíttatik; a fi îndrumat/dirijat; geführt werden. *1761:* minthogy paraszt Vdvari Bírák által procuraltattok ezen eö Ngok udvarai, azok után járo Szánto és kaszalo földeket ... öszve zavarták cserélték [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

4. gondoztatik, (élelemmel) elláttatik; a fi îngrijit/aprovizionat (cu alimente); gepflegt, (mit Lebensmitteln) versorgt werden. *1734:* Hol procuraltattanak a Tutela alatt lévö Úrfiak, kün Falun é vagy penig városan Collegiumban és ott ... hányad magokkal voltanak az intertentiob(an) ...? [Kv; TKl vk] | Tudom hógj itt benn az Collegiumban procuraltattanak az emlitett Urfiak ... igen tisztességes intertentiojak volt [Kv; TKl Jos. Déáki (54) pastor eccl. ref. rel. vall.].

5. kb. teljesíttetik; a fi realizat/înfăptuit; realisiert werden. *1761:* Mivel pedig Attyok hólta után hajadononn maradt leanyok successive parafernizaltatta(na)k, tehát ă mik ă közös joszag hasznából p(ro)curáltattak azok p(ro)ducaltassa(na)k, ugy hasonló képpen ha ă fiak ă közös jószágból magokot ruházták fegyverezték [Hsz; BLev.].

prokurátor l. prókátor

prokurátori 1. ügyvédi; de avocat; Anwalts-. **Szk:** *~ hivatal* ügyvédi tevékenykedés. *1753:* Keresztessi István Uram(na)k ... Procuratori hivatallya utan flor. Hung. 12 Dr.

34 | Adodott élö Harmadik Testimonialis is, ä mellyben Recognoscallya Bánffi György Ur(am), hogy eö klmetülis vett fel Rátoni Samuel Ur(am) ... 6. Vonas forintokat ... ezen penzt egyenessen vitték ketten Titt. Kolumb(an) János Uram(na)k, ugyan Procuratori hivatallya végett [Kraszna Sz; Borb. II]. *1809:* Dersi Procurator ... mikor igy publice denuntialtatik hogy notát érdemlö cselekedetekben, Hazánk állapattyának Lázzasztásaba magát elegyitette volna el nem halgatathatván procuratori Hivatalatol fel függesztetik [Szu; UszLt ComGub. 1655höz] ✱ ~ *spárta* 'ua'. *1737:* Nms Városunk Nagj Rétiből ... abalienáltatott Réteink(ne)k Törvényes úton(n) való rehabeálhatására, tettzett a T. N. Tanátsn(a)k ... hogj Nztes Hunyadi Ferentz és Balványos Várallyai Simon István Urainkat requirállyuk ... és Ö kglmek ezenn Procuratori Spartat amplectálták vólna [Dés; Jk 475a] ✱ ~ *szolgálat. 1737:* Procuratori szolgálattyával nékünk succurálna ö kegjelme [Dés; Jk 475]. *1758:* ö Nsgok Mlgs Gyermekeinek elö fordulhato Törvényes dolgaiban ... hivséges Procuratori szolgálatot tészek [Mv; Ks 8. XXII Dálnoki Medve Mihály keze írása].

2. gondviselői, meghatalmazotti; de procurator/mandatar; Verwalter-. *1818:* Sz. Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... eö Excellentiájának[a] mig a Vár Földit és ahoz tartozo többb Joszágokott ... birta Conventios Procuratora lévén hogy azon biradalom Mlgos Grof Kornyis János Ur eö Nagyságára Szállot azzal meg Szünvén az Exponens Urnak a Vár Földihez valo Procuratori Szolgálattya, egy esztendei Conventioja vagy még több időreis ben maradott [Újszékely U; Borb. II. — [a]Ti gr. Gyulai Albertnek].

3. ~ *ember* ügyvéd; avocat; Anwalt. *1763:* Borbereki István ... ezen perinek folytotására tehetetlen lévén edgjezének meg egy mással, hogj az melly puszta Joszágot ketten birnak ... inscribálnák ollj érdemes procatori embernek, a ki által ... causáit foljtathatnák [Ne; DobLev. II/344] | Meghala a szegény Ujhelyi András Némában, ki is jó literaturájú, jó procurátori ember vala [RettE 156].

prokuratória ügyvédi megbízatás; împuternicire/mandat/procură de avocat; Anwaltsauftrag. *1667:* Szabó Gergely ... Kegyelmednek bizony igaz szolgája s örömest Kegyelmed dolgaiban is fáradozott volna, ha az procuratoria mellett szólhatott volna [TML IV, 184 Vér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1677:* Procuratoriák ad rescriptum mindenünnen ki-adassanak [AC 265]. *1830:* A Procuratoriát bé vivén Enyedre ápertázás és Levatázás végett 2 nap Rft 4 [Ne; DobLev. V/1165. 1b].

prokurátor-meghívás káros ügyvédi felelet visszavonása a peres fél által; retractarea răspunsului prejudicios/păgubitor dat de avocat de către clientul său; Rücknahme der schadenden Anwaltsantwort durch den Klienten. *1571:* az Procurator meg hiwasnak nynchen helye, Mert in prima instancia kellet volna tenny My kor az Noúú(m) (!) Be atta, de mostan ne(m) lehet mert tarde [Dés; BesztLt 23 Lucas L(ite)ratus Pestakhy nyil.].

prokurátorocska jelentéktelen kis ügyvédecske; avocăţel; unwichtiges Anwaltchen *1773:* Gr. Bánffi Dénes tudna az igaz[a], de az is nagyon fractus; mely szerént tudom aféle nótáriusocskákkal, procurátorocskákkal fogják kipótolni a fogyatkozást, az aféle pedig maga ellen nem ír [RettE 304. — [a]Ti. felelni a II. József kérdőívében szereplő pontokra].

prokurátoroskodik ügyvédként tevékenykedik; a practica avocatura; sich als Anwalt betätigen. *XVIII. sz. m. f.:* Ország Protestatiója, hogy Bihar vármegyéböl proscribalt Pathai Máthét, Erdélyb(en) Procuratoroskodni[a] [WassLt 1630-ban kelt oklevél hátán XVIII. sz. második feléből való regeszta. — [a]Ti. engedik].

proletár nincstelen, leszegényedett; care a sărăcit, nevoiaş; arm, besitzlos. *1855:* Mások erősíték, hogy az értelmiség proletár részének ki nem elégített nagyravágyása okozta volna a forradalmat[a] [ÚjfE 331. — [a]Az 1848-as forradalmat].

prolixitás teljes terjedelem; prolixitate; ganzer Umfang. *1619:* Szkender pasa ... valóban mérges haraggal is beszélle, kinek akármi summáját, vagy prolixitását írjam Nagyságodnak, de csak az ígíretet forgatja, és valóban adomány kell neki [BTN[2] 193].

prológus előjáték; prolog; Prolog, Vorspiel. *1710 k.:* Az én veszedelmes tragoediámnak alkalmatossága, prológusa és rész szerént oka a Telekiek ezüsti, melyről ... sokat itt írnom nem kell [BÖn. 978].

prolongál 1. meghosszabbít; a prelungi; verlängern. *1763:* Kolosvarott lako Civist Kis Istvánt és Feleségét Pap Evat, kiket a felyeb el múlt Esztendőben Sz. Mihály Napig külön vetet(t)ünk volt, minthogy akkor nem Comparealtanak, most ezen külön vettetéseket prorongaltuk ezen Esztendőben lejendő Gergely Pápa Napig [Kv; SRE 208].

2. elhalaszt; a amîna; verschieben. *1612:* Berekzazj dolgat ad multa tempora akaryak prolongalnj [Kv; PLPr 21 fej.]. *1657:* annyéra munkálódtanak az fejedelem pártjai, hogy mégis az electiót prolongálták [KemÖn. 296–7]. *1704:* ha vagy egy találkoznék, aki ... afféle kigondolt frivolákkal akarná és kívánná azt[a] prolongálni, az ilyen bene sibi attendat ne corruat [WIN I, 165. — [a]Bethlen Miklós ügyét]. *1763:* méltoztassék addig valo időt engedni mig a Levelekhez nyulhatok, mivel addig nem tudhatom mit kellessék oda engednem és mit magam részére retinealnom, hogy pedig prolongalni kivánnám azt éppen ne vélje Mlgs Bátyám Uram [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.].

3. (gyülést) elnyújt; a prelungi, a face să dureze mai mult (o şedinţă); eine Versammlung) in die Länge ziehen. *1671:* Gyülések alatt mikor a' Fejedelmek elsöben ki-küldik az Propositiot, más új Propositiok annak utánna ne annectaltassanak, mellyek a' Gyülést prolongalnák [CC 24–5].

prolongálhat elhalaszthat; a putea amîna; verschieben können. *1588:* Az factum eset ... Az perechyeny Reten ... mellyet si juris esset, Azt mondanok, hogy Semmynemö Juris Remediummal nem prolongalhattna myvel hogy Az eö Naga zazloia alat eset [Somlyó Sz; WLt].

prolongálódik meghosszabbodik; a fi prelungit; verlängert werden. *1704:* Ma hallottuk, hogy Magyarországban az armistitium prolongálódott volna usque ad ultimum Decembris, és azalatt a békesség tractája continuálódnék [WIN I, 285].

prolongáltatik 1. halasztódik; a fi amînat; verschoben werden. *1682:* az Dna Actrix aszony eö kge embereicys (!) ... keszen volnanak documentumokkal, s — keszekis

instante exhibealni, hogy azert az dologh ... tovab megis ne p(ro)longaltassek Tisztünk szerint ketelenittettünk az dologhoz niulni s abban p(ro)cedalni [Kv; RDL I. 161].

2. elnyújtatik; a fi prelungit; verlängert werden. *1657:* Ez tracta azért addig prolongáltaték, hogy azalatt az danust római császár felindítá az svecus ellen háta megé, és Morvából visszavonatá Dániára [KemÖn. 193].

promemoriális emlékeztető; notă; Erinnerungsaufzeichnung. *1828:* Gr. Vass Miklos Ur Procuratora Nagy István által pro Memorialissa mellett reaccludállya sub D ... azon Conscriptiot [Cege SzD; WassLt].

promisszió tanítói járandóság; retribuţia/remuneraţia învăţătorului; Lehrerbezüge. *1823–1830:* a fiamért minden Sokadalomra adtam ... Rhf. 3. Minthogy pedig az exameneken declamator is volt, nyárba 20, télbe 15 Rhf promissiót [FogE 121]. *1870 k./1914:* Promissio: régebb időben a kialkudott tanítói sallarium, később a tanulók szülői által a priváttandijon felül s leginkább az osztály- és szaktanitóknak adott pénzbeli jutalom [MvÉrt. 36].

promisszió-adás tanítói járandóság megadása; achitarea retribuţiei pentru învăţător; Übergabe der Lehrerbezüge. *1823–1830:* volt egy más jövedelmem Nundiale vagy Sokadalmi ajándék név alatt, mely szerént minden tanuló a classisbeli praeceptornak adott legalább három krt egy-egy Sokadalmon ... Már most a kétszeri promissio-adás is megvagyon de a Nundiale is megmaradt [FogE 120–1].

promisszum ígéret; promisiune; Versprechen. *1619:* Felséged az nova confederatióra készített követ urakat az promissummal együtt expediálná, hogy tavaszig még itt benn lennének; az promissumját valóban megvárják [BTN[2] 370].

promittál 1. elöterjeszt; a prezenta/înainta; unterbreiten. *1593:* Ötödzör, mondgia hogi engedetlen woltam az Capitani vram tötte törvinnek, en nem zegtem meg az Capitani Vram Torujniet, ha abbol exponallya az hul p(ro)mittalta hog' mas Eskottoket zerzettonk wolna [UszT]. *1736:* Ugy esett ertésünkre hogy a Tktes Nms V(á)r(me)gjének egj hét alatt Generalis Girás Széki fog Celebráltatni, hovais szegény nyomorult Várasunk igyes bajos dolgainak a quartélytartás és Servitz iránt való Instantiat promittállyanak Hadnagy Nztes Lőtsej Jóseff és Zilahi István kedves Atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 462b].

2. ígér; a promite; versprechen. *1599:* Pegreczy Balinth citaltatwan megh eskeott, es vallassat Irwa promitalta be Adny [Kv; TJk VI/1. 303]. *1639:* Vegezte czt az Eccl(es)ia az Schola Mesterek felcöl hogi ... tartozzanak ... az obedientiara ... kezetis be adni: mind Seniornak es Pastornak, ha peniglen erre obedientiaiat nem promittallia ne recipialtassek [SzJk 46]. *1668:* Korod nevü Faluja lévén az Varosnak ... kérnök, s admonealnokis eo kgeket, hogy remittalnak eo kglk azon Zálogos Falut á városnak ... á megh ighért conditio szerént remittalni azt promittalak eo Kgek [Kv; KvLt I/181].

3. *~ja magát* vmire ígéri/kötelezi magát; a-şi lua obligaţia/angajamentul de a face ceva; sich zu einer Sache verpflichten. *1631/1716:* Pokai György Protestál, hogy citáltatta volt Esperest Vr(am) eleiben á mai napon K. Sz. Miklosi Pokai Pétert és Pokai Miklost ez okon: hogy á mint á megye dolgábul ... arra promittálták volt magokat, hogy Pokai Györgyel égy terhet viselnek, de azok á Sz. Coronától adott privilegium szerint consentialnának vélle, de fizetésb(en) nem [Káposztásztmiklós MT; MMatr. 58]. *1645:* az d. A Diosi Mihaly arrol p(ro)mittallya magát, hogy mostis el veszen annyi degradalt garast boráért à mint akkor mikor atta az Inek [Kv; TJk VIII/4. 31]. *1651:* az J. arra p(ro)mittalta volt Eó magatt, hogy vgy le szallittja az gatot es Uiszet hogy az A. molnanak karara nem leszen [Amadéfva Cs; Eszt-Mk]. *1682:* Szabo Jstvan Ur(am) ... kevana ... hogy ne lattassanak az Atiafiak igassagokb(an) igy megh szorittatni, hanem had go(n)dolkodgianak mit kellessek czielekednick, azonb(an) penigh eő kge szamadasra magat semmikeppen nem p(ro)mittala [Kv; RDL I. 161].

promóció 1. társadalmi helyzetben/rangban való előrehaladás; promoţie, urcare pe trepte mai înalte; Aufstieg im gesellschaftlichen Stand | előléptetés; promoţie, înaintare în grad; Beförderung. *1619:* most volna ideje, mind az őnagysága Bethlen familiájának promotióját követni, s mind penig az ország közönséges békességét megtartani s őrizni [BTN[2] 275]. *1657:* Írék azért mindjárt néki ilyenképpen: P. P. Édes kedves atyámfia és komám ! ... Emlékezzél meg arról, midőn sokszor békételenkednél véled nem szolgáltatás és promotiódnak nem létele felől [KemÖn. 200]. *1710:* gróf Csáky László ... neheztelvén azt, hogy őneki nemigen adatik promótiója, noha Bánffy Dénesnél magát ... érdemesebb személynek tartaná, hogy bosszúságot tegyen Bánffy Dénesnek, feles puskásokkal és ebekkel éppen a boncidai erdőre mene vadászni [CsH 111]. *1762:* Gr. Bánffi Dénes ... Kővár vidéki kapitány lesz. Ugyan nagy promotió ! [RettE 143]. *1772:* sok szép virtusokkal bíró derék ember volt[a], nekem is igen jó uram, de soha promotio után nem járt [i.h. 269–70. — [a]Székely László]. *1788:* Az Ötse(m) Andris írja levelib(en) hogy udvari hivatalra akarja magát adni; de én azt jovasolnám, hogy még egy vagy két esztendeig tanulgatna ... idővel várhatná promotioját [DLev. 1. II. 23]. *1823–1830:* gróf Teleki Sámuel ... azt írta[a], hogy a protestáns ifjaknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiót akarnak [FogE 107. — [a]Bécsből]. — L. még BÖn. 950; CsH 123, 158, 362, 426; RettE 247, 377; SKr 481.

Szk: *~t ér. 1758:* szegény Ördög István bátyám addig incselkedék utánam, míg ott maradék három esztendeig ... ha Isten éltette volna, bizonyosan tudom, hogy eddig promotiót ért volna s nékem is szolgált volna [RettE 64]. *1775:* Mósa László ... Sokszor candidáltatott gubernialis secretariusságra, ítélőmesterségre, s ha pápistává lett volna nagy promotiokat ért volna [i.h. 359] ✱ *~t érhet. 1775:* hallám, hogy br. Kemény Miklós úr is megholt hirtelen ... Derék, értelmes és generosus úriember vala, de promotiót nem érhete [i.h. 349] ✱ *~t szerez magának. 1710:* (Jósika Imre) felmene Bécsben, s ott promótiót szerze magának | (Károlyi Sándor) igen ravasz és practicus ember lévén, hogy magának promótiót és jövendőbeli securitást szerezzen, alattomban tractálni kezde a német generálokkal s kivált Pálffy Jánossal [CsH 322, 455] ✱ *derekas ~. 1657:* az fejedelemnek ... és az magyar nemzetnek nagy jóakarója vala[a], mint kinek atyja az magyar nemzetbéli István királytól vött is volt derekasabb promotiót [KemÖn. 82. — [a]Stanislaus Lubemierszki] ✱ *e világi ~. 1772:* (Ifj. Bethlen Ádám) fia volt amaz örök emlékezetre méltó Bethlen Ádám úrnak ...

testvére pedig Gábornak és Miklósnak, kik mind az ketten pápistává lettek volt e világi promotióért [RettE 266].

2. (fejedelemségre való) emeltetés; ridicare (la domnie); Erhebung (zum Fürstentum). *1630:* inkab io commendationk altal syncere promoucalni igiekezzwk az Rakoczi Georgj Ur(am) eö keglme Feiedelemsegere ualo promotioiat [Törzs. I. Bethlen István nyil.].

3. előmozdítás; promovare, susţinere; Begünstigung. *1619:* Az Felséged nagy hűsége és hatalmas császárhoz való engedelmessége felől szavokból ... az az summa, de sok gradussal feljülhaladja az Felségedhez való jóakarat ez mostani dolgunknak promotiójában [BTN[2] 361]. *1657:* hogyha miben kévánja az fejedelem, kész lészen ő is cooperálni dolgának promotiójában mind lengyelországi nagy ember jóakarói által, s mind egyéb utakon [KemÖn. 297–8]. *1677:* az mi dispositiónk rendes és helyes lévén, tartják magokat akaratunkhoz, vigyázván nemcsak magok dolgának promotiójára, hanem az mi securitásunkra is [TML VII, 412 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1700:* Mint hogy a' közönseges Jora mind születettünk mind annak promotiojara kötelessek vagyunk az hidis ollyan közönseges jo lévén melynek periclitatiojat szivünk fajdalmaval lattyuk, Végeztük azert ... hogy minden marhás ember hozasson egy egy szál jo fát [Dés; Jk 303]. *1717:* Én az miolta itt vagjok mindenekben igjekezte(m) az Biroval edgjütt az Méltóságos Vr dolgai(na)k promotiojaban [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.]. *1731:* Bellicus Secretarius Rüesch vram ... ex catharo et disenteria e' Vilagbol ki mult, adgyon Isten hellyébe a' ki az Catholica Religio promotioját Zelallya [Kv; Ks 99 Blási Máté lev.]. *1738:* Bölöni László ... Excellentiád kglmes Patrociniumát imploralla, e szegény Vár(me)gyének igyes bajos dolgainak pro Bono Publico Lejendő promotiójára [Kr; Ks 99].

4. előmenetel; promovare, avansare; Vorankommen. *1695:* Meg emlekezzék ... arrol Quartas Ur(am) hogy a' minemű jok kezében deveniálnak, azok az Ecclesia promotioyara tartoznak [Kv; SRE 33]. *1696:* eo Felsege Szolgalattya es az keresztenysegh fegyverenek promotioja ugy kevannya az közeleb el mult Marus Vasar helyi, Gyúles alkalmatossaggal (!) kelletet az eó Felsegé Erdélyi magazinumi Szüksegére M. Ezer kóból Buzát fel vetnünk [MbK 85 gub.].

5. vmilyen fokozatra emeltetés; promoţie, ridicare la o demnitate mai mare; Beförderung in einen Rang. *1823–1830:* Adott az öreg báróné, Kemény Miklósné egy formális szimplás aranyat, és e volt, amit academica promotióba kaphattam, senki csak egy fillért sem adott [FogE 161].

promóciócska szerény elömenetel/elöléptetés; înaintare în grad; kleine Beförderung. *1758:* azon gondolkoztam, hogy s mint lehetnék katonává valami kevés promotiócskával [RettE 66].

promontórium szőlőhegy; podgorie; Weinberg. *1710:* az Nagy falvi Promontoriumon az Szoár hegyen [Nagyfalu Sz; EHA]. *1749:* a meg irt Promontoriumb(an) ... sohult homlitás nem observaltatott [Marossztkirály AF; Told. 3]. *1750:* a' Tsonkás és Óh-hegy nevezetű Promontoriumokban két darab Szőlleje [Koronka MT; EHA]. *1759:* az Dési határnak Felső Nagy Mezei nevezetű Promontoriumán [Dés; EHA]. *1794:* a Koszta n. Promontoriumbéli szőllője [Karácsonfva AF; EHA]. *1829:* ugy nevezett Nagy hegy Promontoriumban [Mv; MvHn].

Hn. *1727:* Somlyai Promontorium [Somlyó Sz; EHA]. *1740:* A Kolczbéli Promontorium (szö) [Hosszútelke AF; EHA].

promotor támogató; promotor; Unterstützer. *1657:* tractájok ezekről lőn ... 2. Hogy az fejedelemasszony is, Catherina, lenne promotora Rákóczinak | az fejedelem is ... kére, lennék már akár csak az kész dolognak promotora | Ez Gyulai Ferencnek nagy promotora, fautora voltam [KemÖn. 128, 141, 222]. *1662:* (Pákai Benedek) az elmúlt gyűlésben az ő promótorinak tetszésök és akaratukhoz úgy szabta magát ... hogy néha ... tisztének egyenes útából kitántorodott [SKr 115]. *1669:* Bizony az Isten megáldja ő nagyságát is, csak legyen mint eddig, úgy ezután olyan szives promotora az mi vallásunknak [TML IV, 597 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1675:* hidgyje el Kegyelmed, a mi kegyelmes urunk ő nagysága a közjónak igaz javát kivánó promotora [TML VII, 12 ua. Szepesi Pálhoz.].

promótus védenc; protejat; Schützling. *1662:* efféle elömozdíttatott személyeknek minden szempillantásokban külömb-külömb színeket kell venniök ... valamit akar a promótor, akarni kell a promótusnak is; valami tetszik a promótornak, tetszeni kell a promótusnak is [SKr 115].

promoveál, promovál 1. elömozdít, támogat (vmit); a promova/susţine (ceva); befördern. *1619:* Nem lehet az concordia köztök[a], ha mind egyéb dolgokat complanalnak is: qui erit superior, mindjárt azt akarja, hogy promoveálja az ő religióját [BTN[2] 223. — [a]Spanyolország és Franciaország, Anglia, Belgium, Velence közt]. *1670:* az két vármegyének az mi dolga van, mind én promoveálom urunk ő nagysága elött [TML V, 58 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1677:* En T. és T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság egy igaz Isten, hogy a' négy recepta Religioknak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel, és soha annak oppressiojával a' magam Religioját promovealni nem akarom [AC 65]. *1678:* Legyenek már valaha egyértelmüek, egy szívüek, az közjót — megegyezett szívvel, lélekkel, erővel igyekezzék promoveálni [TML VIII, 217 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1689:* talam eö kglmekis kitsin igassagok(na)k szine alat akarjak promovalni meltatlan praetensiojokat [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János lev.]. *1714:* Ezen supplicans falu[a] Tusnáddal határos lévén, ugy látom az onusban is ugyanazonnal egyiránt participál, azért kgd v. tiszt uram ennek dolgát Tusnáddal egyiránt promoveálja [SzO VII, 200. — [a]Kozmás Cs]. *1738:* Kibédi Mártonné ő kglme Dolgát a Nms Várossal, Pap Ferencz Atyánkfia ő kglme a T. N. V(á)r(me)gje Girás székin Baczáb(an) promoveállya [Dés; Jk 503b]. *1742:* (A) Vár(me)gye Deputatussai ezen Instantiab(an) inseralt quaerelákott Szebenben az Feo posta Mester vr(am) elött detegallyak az holottis ha effectumat nem elaboralhattják in Locis debitis promovealni tartsák kötelességek(ne)k [K; Somb. I].

2. vkit társadalmi előrehaladásában segít; a proteja/sprijini pe cineva; jm beim Rangaufstieg helfen | vmilyen tisztségbe helyez/elöléptet; a promova pe cineva într-o funcţie; jn in ein Amt befördern. *1619:* Offerálá magát erősen, hogy ... ő ott az végbe magát mind az szomszédsághoz s mind az szegénséghez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznék viselni, ha Nagyságod commendatiójára

ismét azon szolnoki békségre promoveálnák [BTN[2] 253]. *1657:* egy Morgondai Gáspár nevü öreg legény szolgáját rendelte ugyan az atyám mellém, ki ... azután is sok esztendeig szolgálván, fogarasi főporkolábságra promoveáltam | Valának pedig több idegen fiak is, kiket szegény fejedelem megtelepített vala az országban, és promoveált vala [KemÖn. 38, 108]. *1662:* Zólyomi Dávidnak pedig ... feleségül ugyan Bethlen István nagyobb leányát, Bethlen Katát adván, az háromszéki sepsi, kézdi, orbai főkapitányságra, és az egész székelységnek fögenerálisságára promoveálta [SKr 128]. *1710:* (Teleki Mihály) Székely Lászlót maga mellé vévén, a fejedelem udvarában commendálá, és postamesterségre, azután tanácsuraságra is promoveálá | hogy a maga házát jobban stabiliálja, a maga váradi szamoncáit kezdé a fejedelemasszony promoveálni, mint Inczédi Pált, Mihályt, Pétert s többeket, akiket is nagy jövedelmes tisztekkel és szép jószágokkal megajándékoza [CsH 114, 158]. *1737:* proponálá ő Nga[a], hogy ... Tiszt. Tsepregi Ferentz Uramat ... promoveálják ad Professionem Theologicam [Kv; SRE 167. — [a]Br. Bánfi Farkas egyházközségi fögondnok]. *1764:* Horvát Eleket Kemény László úr Bécsben csak úgy fogta fel ... s mint valami Cammer Diener úgy volt mellette egy darabig, azután exactoriae praeses korában cancellistának promoveálá [RettE 170].

3. *~ja magát* kb. saját előrehaladásán munkálkodik; a fi preocupat de propria înaintare; sich mit dem eigenen Aufstieg beschäftigen. *1612:* (Geczy Andrást) expedialtúk vala az hatalmas Török Csaszar portaiara ... kj ne(m) tekintue(n) sem Jstent, sem az nekünk valo kötelesseget ... Országúnk dolgait, hátra hagyuan magat promoúealta az portan, szep vegh hazainkat Töröknek igirte, és haddal indúlt reank [PLPr 73 fej.].

4. (tanulót) felsőbb osztályba léptet; a promova (un elev); (einen Schüler) in eine höhere Klasse aufsteigen lassen. *1758:* Irta ... Köröspataki uram ... hogy vigyenek be, mert engemet syntaxisra, bátyámat poesisra, ha jelen nem voltunk is, promoveált, mert ugyanis a censurán általestünk volt már [RettE 62].

5. előterjeszt; a prezenta/înainta; unterbreiten. *1705:* válasszanak magok közül két követeket a generálhoz, akik által magok instantiájokat promoveálják[a] [WIN I, 420. — [a]A kurucgyanús kérelmezők]. *1736:* ha Mtsgs Generalis Kohári Ur(am) ö Excellentiája el-jö ... Ha mi eppittetés necessarió fog kívántatni szóllani kell hogj várakozzék a Girás Székig; mivel ott Instantiát p(ro)moveálunk [Dés; Jk 463]. *1749:* eö Nga ... az Mlgos Exactoratus által, az Mlgos Regium Gubernium eleib(e) promoveallya, hogj micsoda Dulatások vadnak [Illyefva Hsz; ApLt I Bialis Ferenc kezével]. *1782:* Régi usus volt köztünk, hogj a Helységünk Birája Urat nem szolgált, sem Taxát, sem Dézmát ... nem adott ... minekutánna az ujj Rendelés bé jött ... kaláka adásra kénszerittettünk vala, mellyet a' Tekintetes Tábla eleib(e) promoveálván, oly Resolutiot vettünk, hogj Kalákát adni nem tartozunk [Thor. XX/5]. *1782/1799:* (Peres ügyünket) mint Jobbágyok appellatioban sem a' Montanisticum officium eleiben, sem a' Tekintetes Táblárá promoveálni nem szoktuk, hanem a' Méltoságos Földes Uraink eleibe [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 36].

6. elindít; a porni (la drum); abfertigen. *1697:* Commissionkat vévén, éjjel nappal az Szekereket p(ro)movállják Szász városhoz [UszLt IX. 76/32 gub.].

7. eljuttat vhová; a trimite undeva; schicken. *1722:* En accludaltam ö H(e)r(ce)g(ségéne)k szollo levelemet, kérem alázatoso(n) Ur(am) kegdet promovealni ö H(e)r(cegsé)ge keziben ne terheltessék [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

promoveálás 1. előmozdítás, támogatás; promovare, susținere; Unterstützung, Begünstigung. *1620:* ki-ki azon lészen, mint békélhessék meg Ferdinandussal, és így félbe szakad minden jó igyekezetek az religió promoveálásában mind cseheknek s mind magyaroknak [BTN[2] 398]. *1677:* En T. és T eszkűszöm az élö Istenre ... hogy a' négy recepta Religioknak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel ... és hazámnak közönséges és csendes békességének meg-maradását, szabadságának promovealását egyenlö értelemmel és tehetségemmel igyekezem óltalmazni [AC 65–6].

2. segítés; sprijinire, susținere; Hilfe. *1631:* Hagiom esztis penigh Istennek rettenetes atka alat hogi mind feleseghem ualameddigh az en ioszagomot eppen biria, s mind penigh annak utanna az Atiafiak ... annuatim tartozzanak ... szaz szaz magiar forintot az Colosuari Vnitaria religion valo deakoknak promovealasara ... administralni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6–7 Sükösd György végr.]. *1695:* Mint hogy Divini Pál Atyánkfiának promoveálásában már jo idotül fogva szorgalmaskodik, az Eccla, tecczik a' Tiszt. E(cc)l(ana)k mostani Német Országban valo menetelire conferalni 50 ~ ötven h(ungarical)is aranyakat [Kv; SRE 30].

3. előléptetés; promovare, înaintare; Beförderung. *1676:* Csak megvallom, afféle tisztre való promoveálását senkinek, de kiváltképpen vallásom ellenségének bizony nem kevánom [TML VII, 288 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

promoveálhat előmozdíthat; a putea susține; befördern können. *1663:* nagy bizodalommal kérem Kegyelmeteket és Kegyelmed által Cob uramat is, hogy az magam privatumát is jobban promoveálhassam, írjon Kegyelmed is ... commendatoriát az fejedelemnek ö nagyságának [TML II, 658 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1678:* Már most azon fáradoznék, édes Komám uram, a magyarok dolgát miképen promoveálhatnám [TML VIII, 378 Naláczi István Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1700:* annyira el fogyatkoztunk sok rend beli portiozásunk mia, hogy semmi Marhánk egyeb egy egy rosz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k írtanak az registromb(a) fel azzalis pedig egyeb dolgunkat nem promovialhattyuk hanem csak tuzi fánkot hordhatnok rajta [UszLt XIII. 94]. *1710:* Mikor ... látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokot nem promoveálhatja úgy, amint ö akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a keziböl: elvégezé, hogy mind a kettőt lecjtse lábokról [CsH 109]. *1781:* Antal Márton ... ennek elötte circiter 8, 9 esztendökkel is praetendálta maga jussát ... de szegénysége mián nem promováltatta [Taploca Cs; RSzF 231].

promoveálódik 1. előmozdítódik; a fi susținut; befördert werden. *1705:* Ettől azt írta Orosz Pál a generálnak, hogy értette, hogy itt a császár szolgálatja igen promoveálódik a cigányok szolgálatjokkal [WIN I, 572]. *1710:* Rabutin pedig tartván attól, hogy az ö competentiája miatt generál Starenberggel, mind Erdélyt a kurucok újobban elfoglalták, mind Magyarországban Rákóczi Ferenc dolgai promoveálódtanak ... a császárnak compromittálá magát, hogy újobban Erdélyt visszafoglalja, és a kurucokat onnan kihajtja [CsH 392].

2. társadalmi rangban előrehalad; a urca pe trepte mai înalte; im gesellschaftlichen Rang aufsteigen | előléptetődik; a fi înaintat; begünstigt werden. *1657:* az főgenerál Gécz testében is húsos, természetiben is késedelmes nehéz ember vala, és nemzetére csak paraszt nemzet, szegénylegénységből promoveálódott [KemÖn. 214–5]. *1710:* Ebben a bécsi útban promoveálódik Apor Lázár ... Teleki a fejedelemtől a csíki főkapitányságot neki szerzé | Az erdélyi commendáns meghalván ... sok competitora vala a császár udvarában az erdélyi commendánsságnak, végre ... gróf Steinville candidáltatik ... mind a császár udvarában nevelkedett, s onnan promoveálódott [CsH 171, 445]. *1793:* a Groffnénak uj Praefectussa van ... Vizsai Pista, a ki az olá Püspök hintojárol ... az arany rojtakot le vágta volt s a kalapján Máslit tsinált belölle, osztán a néhai meg holt Groff Ur meg nãdoszta érette, láttya ked millyen hamar promoveálódik az ember ? [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

3. haladást mutat fel; a progresa/avansa; Fortschritt zeigen. *1823–1830:* A leckemondás classisbeli bizonyságok előtt ment végbe ... ki mint promoveálódott a rhetoricában, úgy maradt minden, classisokban a subscriptióig [FogE 123].

4. felsőbb osztályba léptetődik; a fi promovat; in eine höhere Klasse gelassen werden. *1758:* Akkor grammatista voltam s szintén készülünk examenre és ... másnap syntaxisra promoveálódtam volna [RettE 62]. *1823–1830:* a syntactikából ... a német classisba promoveálódtam | A kollégiumnak akkori rendtartása szerint a pünköst utáni examenkor már a poeticából promoveálódtam volt | eltelvén karácsonyig az idő, midőn a cenzurák megestenek volna, én is ezen classisból promoveálódtam [FogE 80, 87, 88].

promoveáltatás elöléptettetés; înaintare (într-o funcție/demnitate); Begünstigung. *1657:* Gyulai Ferencnek nagy promotora, fautora voltam ... magammal hordozván, commendálván, tanítván, azután dévai, azután jenei kapitányságban való promoveáltatásban sokat segítettem [KemÖn. 222].

promoveáltatik 1. előmozdíttatik; a fi sprijinit/susținut; befördert werden. *1815:* Jobb halkal és Csendesen igazittani, és ha másodszori Requisitioja utánis a' Dolog sietöleg nem promoveáltatik, akkor osztán Uraságodnak méltobb igassága lehet a' Felsöbbség elött panaszollni [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

2. előléptettetik; a fi înaintat/avansat; begünstigt werden | kineveztetik; a fi numit; ernannt werden. *1657:* Ez utaim után fő béjáróságra promoveáltattam sok úrfiak között | (Ibrányi Mihály) váradi vicekapitánságra promoveáltatott vala, de ott is ségyent valla az szalontai harckor [KemÖn. 85, 257]. *1662:* (Pákai Benedek) Pázmány Pétertől mint promoveáltatott, a vak is megítélheti [SKr 115]. *1671/1681:* Felette szükséges léven tudni, ki mikor, myert promovaltatik, avagi è Contra degradaltatik közzülök, elég hitván szokás volt eddigis az azzal valo kereskedés [Vh; VhU 677]. *1731 k.:* Nehai Keresztesi Samuel Ur(am) ... derekas Tisztczégekre, Ugi mint Consiliáriatüsságra, az után Praesidensi officiumra ... promoveáltatott [JHb XLII]. *1749:* promoveáltatván Tek. Ujhelyi Samuel Uram ... a' Senatori Hivatalra és Characterre ... le kelletvén tenni ... a Harangoztato Gazdaságot, választaték helyebe ... Nemz. Boros György Uram [Kv; SRE 182]. *1765:* Tóth váradgyai Kornis Gábor Uram ... tavally Fö Biroságra promoveáltaték [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. *1766:* kevés ideig viselt obersterséget azon regementben, de csakhamar generálisságra promoveáltatott[a] [RettE 202. — [a]Teleki Ádám].

3. *fejedelemségre* ~ fejedelemségre emeltetik; a fi ridicat la domnie; zum Fürstentum erhoben werden. *1710:* Béldi Pálnak nem tetszik a tanács, azt vetvén okul, hogy a fejedelem Isten csodálatos gondviselésiből promoveáltatván a fejedelemségre, kinek is hittel kötelesek, perjurium nélkül nem lehetne ellene insurgálni [CsH 135].

4. előterjesztetik; a fi prezentat/înaintat; unterbreitet werden. *1782/1799:* Az Instantiat, a' melly promovealtatott a Táblára én Ekárd György, 's Vernes András, Csupor Mihály és Bartok András vittük bé [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 372].

5. (el)küldetik, útnak indíttatik; a fi trimis; abgefertigt werden. *1752:* Az eleinn parantsalt vala az M. Ur hogy ordinariumas italu bort az M. Ur számára küldenék alá én egyet meg góstolva (!) Signalok ... ha az M. Ur ugyan tsak kiványa, promovialtassék [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

promptus 1. készséges; prompt, expeditiv; bereitwillig. *1671:* Gyurkó most nem irhatott az öcscsének, mert nem oly promptus, mint Jankó [TML V, 471 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1759:* Ugyancsak hogy felindult Bécsbe[a] ... magával vitte volt Köblös Pétert, ki is igen hatalmas, promptus ember volt [RettE 94. — [a]Bánfi Dienes].

2. ~ *a mondhatásban* jó előadókészségű/beszédű; un bun/mare orator; mit Vortragstalent. *1772:* Ma, vagyis 10-ma Maii, temettetik a szegény esperestünk, Beregszászi Mózes uram, Désen. Ez szép tudományú és igen igen promptus a mondhatásban [RettE 275].

promulgáció 1. kihirdetés; strigare de căsătorie; Hochzeitsaufgebot. *1826:* Eskettettek ... Szabo János, ã Rátz Mária hajadonnal háromszori promulgatio után [Gyalu K; RAk 15].

2. híresztelés; zvon; Gerücht. *1619:* emlékezem Kegyelmes uram, hogy ez előtt való írásomban írtam volt Nagyságodnak, hogy nem tudom, ha ugyan vagy csak követeknek ijesztésére lött vala valami perzsiai hadra való promulgatió igen régen, szinte az Halill pasa uram megjövetelikor [BTN[2] 240–1].

promulgál 1. kihirdet, közzétesz; a publica, a da publicității; veröffentlichen, bekanntmachen. *1604:* Bizonnial ertem hogy 12 Jan: p(rae)sentis Meggiesre kell gwlnj de ott Basta Vra(m) nem lezen azt mongiak hane(m) chiak az Commissarius Vr nem tudom mellik, es az ö felsege leuelet p(ro)mulgallia [Gerend TA; Ks 38. l. 10 Sarmasagy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. *1619:* (Katercsi Ogli) ugyancsak titkolatlan promulgálta az Felséged megindulását [BTN[2] 328]. *1704:* (Száva Mihálynak) olyan instructiót adtanak odaki ... hogy a szászoknak közönségesen promulgálja, hogy csak ök is keljenek fel a német ellen övélek együtt, Isten boldogítván, hasonló szabadságok lészen a magyarokkal | azt bizonyosan hozták, hogy Magyarországon in Septembri kezdődvén az armistitium, in Novembri terminálódik, kit háromszor promulgáltanak [WIN I, 108, 272].

2. *ország(os)gyűlést* ~ országgyűlést meghirdet/összehív; a convoca adunarea națională; Landtag einberufen

1657: Ez követek megjüveteli után jó idővel, egykorban, midőn már az gubernátor mind az fejedelemség dolgában, s mind az magyarországi váraknak Csáki kezéhez ejtésében való practicájokat érezné, akarván megelőzni, országos gyűlést promulgála [KemÖn. 122]. *1704:* a tracta után ha jó armistitium lesz, országgyűlést promulgáljanak, kire maga is őfelsége bejüjön [WIN I, 183].

3. tudtul ad, közöl; a anunța, a face cunoscut; bekanntmachen. *1704:* vannak olyanok a statusok között, akik már promulgálták votumokat Bethlen Miklósné asszonyomnak, és régen supplicál is már felőle [WIN I, 188].

promulgálás 1. kihirdetés, közzététel; publicare; Bekanntmachung. *1676:* Én már péntekre convocáltattam az egész széket annak az commissiónak promulgálására, mely felett is elhiszem nem kevés zajgás lészen [TML VII, 287 Nemes János Teleki Mihályhoz].

2. meghirdetés, összehívás; convocare; Einberufung. *1677:* Fejér Vármegyében a Törvényes Székek-is, Vármegye Gyülési peniglen annál inkáb celebraltassanak, ha szintén a' Fő Ispánok magok személyekben Ország és Fejdelmek dolgai miat el-vonattatván, vagy egyéb kiváltképpen valo okoktol impedialtatván, jelen nem lehetnének-is; Vice Ispán, Fő Birák, Notarius, és Vármegye Assessorinak jelen létekben, de a' Fő Ispánok promulgálásokbol [AC 140].

Szk: *had ~a. 1677:* A' Mely Szolgáknak, hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alat telnék-el esztendejek, Urokat akarattyok ellen el ne hagyhassák, mind az had le-szállásáig ... az had promulgálása előt el-ment szolgának állapottya ide nem értetvén [AC 196].

promulgáltat 1. kihirdettet; a ordona să facă cunoscut, a dispune să fie dat publicității; veröffentlichen lassen. *1654:* Mely ezbéli rendelésünkhöz hogy Fogarasi, és ide tartozó udvarházainknál levö udvarbiráink, es egyéb minden tisztviselöink magokot alkolmasztassák, annak ideiben promulgáltassák ... serio parancsoljuk [UF II, 92 Lóránttfi Zsuzsanna ut.].

2. meghirdettet, összehívat; a ordona/dispune să fie convocat; einberufen lassen. *1662:* Ezen esztendőben ... bizonyos békesség tractáltatott a fejedelem és Lupul s Máté vajdák között, mellynek október elején vége lévén ... a fejedelem a besztercei terminusra, melyet ad 22. diem Octobris promulgáltatott volna indult és ment vala [SKr 194].

Szk: *generális gyűlést ~* országgyűlést összehívat. *1628:* Orszagunknak Regi szokassatt keóuetue(n) ... mellettewnk allo Tanachinknak teczessekbeolis, kelletett Orszagul hewsegteknek ... kilenczedik napiara, ez keóuetkezendeó Szentt Georgy hauanak Feieruary varassunkban Generalis gewlest Promulgaltatnunk [UszLt VIII. 69 fej.]. *1630:* à dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, illien condicio alatt, hogy ez alatt mi egesz orszaghnak Generalis giwlest promulgaltatua(n), akkor mindenek(ne)k hiteket es hozzank ualo keötelessegeket fel szabadittiuk [Törzs. Egykorú, hitelesítetlen más. I. Bethlen István nyil.]. *1684:* az mostani fen forgó allapotok is úgy kivánván mind illyén szoros takarodo üdöbenis szügségesnek itiltük hogy az nemes országnak Géneralis Gyülést p(ro)mulgaltatnank [UszLt IX. 76/19 fej.] ✱ *generális országgyűlést ~. 1684:* végeztük ... Fogarasi városúnkb(an) Kgltek(ne)k G(enc)ralis Ország Gyüléset promulgáltatni, holott Diacták alatt agitaltatni szokot Causakis elö vetetöd(ne)k [UszLt IX. 75/16 fej.]. *1687:* tetczet Kglmetek(ne)k ... ide Fogarasban, Generalis Ország Gyülését promulgáltatnunk holott az Dietak alatt folyni szokott törvények is agitaltatnak [Thor. XIV/9 fej.] ✱ *gyűlést ~* országgyűlést összehívat. *1657:* Végre Topa nevű falunál hitre egymással szemben löttenek, és sok tracta után végezték azt, de igen titkoson hogy már, hogy Rákóczi legyen veszteg Váradban, Bethlen István pedig az országnak gyűlést promulgáltasson Segesvárra, és ott az fejedelemséget resignálja [KemÖn. 127–8]. *1660:* Ittem ugyanazon esztendőben gyülés<t> promulgáltatván Segesvárra Barcsai fejedelem, oda expediáltattam [Kv; KvE 184 LJ].

promulgáltatik 1. kihirdettetik; a fi publicat/anunțat/adus la cunoștință; bekanntgemacht werden. *1672:* Ha ne híják Kegyelmedet, lenne ott künn és lenne parancsolat Kegyelmedhez urunktól, maradna künn vigyázni, az mely is promulgáltatnék udvarnál, hogy urunk parancsolatjából nem ment be [TML VI, 350 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. *1677:* E' Mostani Gyülés alatt nem lehetvén ujjab igazitásban vétele, a' Limitatiok állapottyának, diferaltatot más alkalmatosb időre, addiglan pedig hagyattattak helyben ez elötti Limitatiok ... melyrol Fejedelem parancsolati menvén-ki, mindenüt promulgáltassanak [AC 229].

2. összehívatik; a fi convocat; einberufen werden. *1662:* Ezen 1641. esztendőben ad 9. diem Junii Kolosvárra papok zsinatjok promulgáltatván, az fejedelem és fejedelemasszony is mindvégig jelenlőnek [SKr 197].

promulgáltatott összehívott; (care a fost) convocat; einberufen. *1662:* Melly pacificátió alatt való végzések aztán 1622. esztendőben Sopronban ad diem 3. Aprilis promulgáltatott ország közönséges gyülésében mint effectuálódtak volt, azon articulusokból megláthatni [SKr 119]. *1667:* in hoc A(nn)o 1667 die 28 Men(sis) Januar(ii) Maros Vasarhelyre promulgaltatot Országh gywleseben jeöuenek eléonkben ... Uramék [Mv; UtI].

promuniálja magát megóvja/védi magát; a se feri/apăra de ceva; sich schützen. *1735:* illő hogy Excellentiatok az estvéli acrben künn járván illendő köntessel a megfázodástol promuniallya magát [Ks Borosnyai N. Marton lev. Nsz-ből].

pronunciáció 1. kinyilvánítás; exprimare, manifestare; Bekanntmachung. *1677:* En Rakoci Sigmond Erdélynek választott Fejedelme ... Esküszöm az élö Istenre ... hogy az én meg-mondott birodalmomban lévöket ... Religiojokban, Fejedelemségre valo libera electiojokban, Suffragiumok és voxoknak pronunciatiojokban ... meg-tartok [AC 18–9].

2. kihirdetés; anunțare, publicare; Veröffentlichung. *1731:* a pronuntiatiot halasztani ketelenittenek [Dés; Jk].

pronunciál 1. ítéletet/döntést hoz; a decide/hotărî/stabili; Urteil fällen. *1578:* az felpóres dolgaba is ... biro vram procedallio(n), hogy post terciam citatione(m) ha nem c(om)pareal es contumaciter absentallya magat thehagh pronunciallion eo keg' es exequaltassa az teorwent [Kv; TanJk V/3. 173b]. *1591:* Es el viúe tóllem az Jegzest, az mellict az Consistoriúm pronuncialt volt Chatalin Azzony liberatioia felól, azt monda hog pyspók vramhoz vizi; De vitteie vag' nem en azt nem túdom [Kv; KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister

Colosuariensis keze írása]. *1664/1750 k.:* Az Eccla ... ha nem talál elégséges okot az el válásra, pronunciallyon hogy redeallyon a Deserens Pars [Kv; RGyLt A. 12]. *1714/ XVIII. sz. v.:* münköt fenn Specificalt Szemelyeket kéz bé adassal Arbitralanak, és meg Birálának ő kglmek, hogy ha mi ollyan dolog intervenialna a miben ő kglmek meg nem edgyezhetnének arrol Deliberativè pronunczialjunk [Albis Hsz; BLev.]. *1723:* A Kolosi és Kalotha szegi sz. Fraternitas, nagy fájdalommal panaszolkodik, hogy a' Kolosvári Ref(o)r(matum) Ministeriu(m) maga authoritasabul contra Canonem 89. holmi Matrimonialis Causakhoz hozzá nyúl, és azokba(n) decisivè pronuncial [Kv; KvRLt]. *1752:* mü Triduale Forumot Constitualó Birák azt Pronunciálok: hogy ha méri valaki Hüte után magáénak mondani azon ökrököt defendálhattya [Vice SzD; MvRKLev.]. *1758:* kerem ... Mltgos Fő Ispány Urat ezeket a Punctumokat fel venni méltoztassék ad trutinium es maga szokott igasságával ebben pronuntialni [Szentbenedek MT; Ks 18. XC. 1 gr. Toldalaghi János lev.]. — L. még WIN I, 142, 182.

Szk: *halált* ~ halálbüntetést hoz. *1704:* ma hallottuk, hogy nagyobb része a statusoknak, noha egészben vétek nélkül valónak sem mondhatják a Bethlen Miklós dolgát, de érette halálra sem condemnálhatják, mely is, úgy hiszem Istent, a törvény halált neki nem pronuntiál [WIN I, 124] ✱ *vmennyi penalitást* ~ vmennyi pénzbüntetést ítél. *1804:* a' Torotzkoi Birák ... Város Titulussa alatt nékünk kik a' Komporit, és a' Falom oldal nevü Hellyeken Bányaszkodunk 7 i. e. Hét Bányának edgyen-edgyen 12 i.e. Tizen Két M.Forint Penalitást Pronunciált, a' Bányán valo Ejtzakai Hálásért [Torockó; TLev. 7/11].

2. (törvényes ítéletet) kihirdet; a pronunța (sentința); Urteil verkünden. *1704:* Jósika uram dolgában is az volt, hogy megvolt ugyan az judiciumnak opiniója, de nem volt szabad pronunciálni [WIN I, 117]. *1727:* Az egyenes Lelki ismeret és az Törvénynekis egyenessége kinek kinek azt mutattya hogy az melly dologrol egyszer maturo Consilio Judicium (?) lett, azon Törvényt nem lehet el rontani, azon Birok az ki azt pronuntialta söt manutenealni tartozik (így!) [Ne; DobLev. I/129]. *1810:* hogy az el károsodott kantza árrát ... tellyesen fizették légyen meg ... elöbb hozott ítéletem szerint pronuntzialom [F.rákos U; Falujk 55 Szepesi Sándor szb nyil.].

Szk: *deliberátumot* ~. *1791:* Mi vagyunk azon meg veretetett emberek a' kiket tavaly húsvét után Popa Jakob Román ... minden igaz ok nelkül Fejszével le agyalt, fejejinket bé törte, kik is szolga Biro Zilahi Uram elött meg perelvén, az egész Deliberatumat eő klme még maig sem Pronunciálta [Sebeshely AF; JHb] ✱ *(finális) szentenciát* ~. *1570:* Az Thanach megh Erthwen hogi Torozkay ely halgatta az appelatiot, p(er) non venit Sententiat p(ro)nuntialt Rea [Kv; TJk III/2. 145]. *1603:* Minek eleotte finalis sententiat p(ro)nuncialnak, tehat tettczyk hogy elseoben megh kenoztassek hogy euidentusban meg tettzek minden chelekedethy [Kv; TJk VI/1. 657]. *1628:* azt kiuano(m) az z. zéktol, quod iuxta vetera(m) et approbata(m) ritü consuetudine(m) Eccl(es)iae ... ellene Finalis Sententiat pronunciallion [SzJk 29] ✱ *törvényt* ~. *1573:* Zeoch Georgy azt Mongia Biro vram Eleot hogi hon Nem leot volna Byzonsaga Azert esmet ky fog, hatta Biro vra(m) ez Jeowe kedre, ha Nem Byzonit es Towab valo halaztas nelkwl eo K. Ele vezyk az pert es törvent p(ro)nuncialnak [Kv; TJk III/3. 200a]. *1593:* Mikor czen leanzora teorwent p(ro)nuncialnak vala Attúnk az biraknak f — d 12 | Teoruent pronuncialtak az Birok Vraim Attam az Jrastol d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 168–9, 172/1]. *1610:* Az peresek be hozuan az bizonjsagoknak uallasit ... illen teoruentt pronunczjaltunk [UszT 40d]. *1612:* Hagiúk es Serio paranczioliúkis Kgteknek ha hol ... Buzas Janost ... Cum súis Complicibús ... feltalalhattyak mindgyarast megh fogyatok, es ... mint gonoz teueokre, teoruent pronuncialliatok [Kv; PLPr 47 fej.].

3. (a törvény) vminek/vmilyennek ítél/nyilvánít; a declara despre cineva că este ...; (das Gesetz) jn zu etw. erklären. **Szk:** *hamisnak* ~. *1680:* hogy penigh mi az el hozot, es azon beczülletes diuisorok által edgyszer teörvenj szerént adjudicaltatott jokat viszszá itellyük, s az iránt azon B: Divisorokat kik az akkori jele(n) leveő alkolmatosságh szerént itelte(ne)k hamissak(na)k p(ro)nunciallyuk, modgyát ne(m) láttuk, akkor volt ideje arra s vigyázot volna, s ha ne(m) volt Jussa azokhoz Bernhard Deak vr(amna)k, ne patialta volna el hozni az jokat [Kv; RDL I. 158] ✱ *hitetlennek* ~. *1650:* Az Anyadis sem hytit, sem ez en megh holt jambor vr(ama)t megh nem betsülte hanem hytőtlenül el hadta, el szeokőt mellőlle, annak utanna az Törvenys hytetlennek p(ro)nuntialta [UszT 8/64. 78b] ✱ *nyilvánvaló paráznának* ~. *1700:* a' Sz: Szék lát és talál ... elégséges okokat arra, hogy Szodorai Clárát nyilvá(n) valo paraznának pronunciallya [SzJk 329] ✱ *rebellisnek* ~. *1704:* Ma condamnálá az ország a szentpáli nemességet a magok levelére meg és rebelliseknek pronuntiálá | Ma reggel pronunciálták Száva Mihály uramat ... rebellisnek [WIN I, 103, 108] ✱ *tisztátalan személynek* ~. *1707:* két holnappal annak elötte ... volt már tereb(e) esésé, a' melyekre nézve parázna tisztátala(n) szemelynek meltá(n) pronunciallyuk [SzJk 352].

4. vkit vminek/vmilyennek nevez/szidalmaz; a zice/spune cuiva/despre cineva că este ...; jn irgendwie nennen/ schimpfen. *1760:* Kerseczi Nagy András Felesége Tyirána Exponalya hogy Máda Janostol Zalagositván edgy darabatska heljet ... mellyben Mada János igyekezik fűz faknak körülette plántálásával turbalni: aval meg nem elegedvén meg Szőlőjét meg lopojánakis pronuntialta [Kersec H; Ks LXII/13].

Szk: *boszorkánynak* ~. *1729:* Pro J: Procurator ... hogy az J ... vagy egjgjütt vagj másutt az At Boszorkánynak pronuncialta volna tagadgya [Dés; Jk 52]. *1746:* Praetendallya Kováts Martonné Kerekes An(n)a Aszony Szekely Marton ur(am) ellen, hogy égy veka török buza adosság iránt öszve veszvén kurvának boszorkánnak, az patak mellett köpenyegben hordozottnak szidta pronuncialta [Torda; TJkT III. 67] ✱ *fososnak* ~. *1746:* az J.[a] ő Kglme engemet[b] minden igaz ok nélkült I(ste)n Haza Törvénye ellen motskolt Kárpásznak, fososnak, S.v. kurvának pronuntialt [uo.; i.h. 72. — [a]Váradi Mihályné Sáska Sára. [b]Rácz Jánosné Fogarasi Annát] ✱ *hamisan esküvőnek* ~. *1737:* Miert kellett énnékem az Jket Juris Ordine p(ro)sequálnom Citatoria Relatoriámbol világosonn Constál, hogy engemet ... minemü Diffamatiókkal illettenek, és mellettem való Conjurator-társamat, Hamis-hitűek(ne)k, Hamissann esküvők(ne)k pronunciáltanak [Dés; Jk 253a] ✱ *hamisnak* ~. *1729:* az At Lelkével szidta, és hamisnak pronuncialta [Dés; Jk] ✱ *jobbágynak* ~. *1736:* Világosonn Constál az Anak ő kglmének Literale Documentumiból az, hogj az I. Jobbágjnak pronunciálván az At, sokak elött azzal betstelenitette [Dés; Jk 214a] ✱ *kárhozott léleknek* ~. *1742:* kárhozott léleknek pronuncialt, szememben is pökvén [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP] ✱ *köpenyegben hordo-*

zottnak ~ → boszorkánynak ~ ✱ kurvának ~. 1733: Mária Malom Méstérné ... Brendus Mária hajadon léánt kurvának pronuncialta s kiáltotta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. *1735:* Citatoria Relatoriambol satis superq(ue) eluceskal, hogj az Incta ... Isten és a Nemes Haza s Városnak szoros Törvénye ellen, rut mocskos szokkal a Felesegemet ... illette nem Csak hanem Kurvának is pronuncialta lenni [Dés; Jk 158b]. *1747:* az emlekezetben forgo kotlós Tyuk Lengjel Jánosnéje volt, mellyet midön el szedett volna pislenestöl edgyütt, az A. eo kglme potentiose meg támadott, a' Pislenem(ne)k fejeket el szaggatvan, Juonnénak az orczájahoz verte, külömbenis, meg pofozta haját szaggatta, kurvanak pronuntialta [Torda; TJkT III. 137]. *1761:* azt tudam hógy Molnár Jánosnéhoz rosz végre járt Ferentz Lörintz, mert ... magátol hallattam hógy ő paráználkadott Molnár Jánosnéval, és előttem száma kivül kurvának pronuncialta Molnár Jánosnét [Szászszticián KK; BK. Michael Demeter (37) jb vall.] ✱ *lustának ~ → tortyosnak ~ ✱ pusztitónak ~. 1753:* Pedurán Jion ... Krajnik Uram ellen magát ... opponálta, pusztitonak pronuntialván [F.lapugy H; Ks 62/11] ✱ *tortyosnak ~. 1746:* az edgyik Jncta Sáska Sára az Actrix Aszszont terhesen diffamalta expressis verbis boszorkánysággal élőnek s nem tiszta személynek, lustának, tortyosnak pronuncialta [Torda; TJkT III. 99].

5. kinevez vminek; a numi într-o anumită funcție; jn zu etw. ernennen. *1660:* Engemet pronuntiálván az város porkolábnak — királybíró lévén ... ismég Váradra expediálának [Kv; KvE 184 LJ].

6. *királynak ~* királynak elismer; a recunoaște (pe cineva) ca rege; als König anerkennen. *1710:* a magyarországi palatinus is, Esterházy Pál a több, császár mellett való magyarokkal egybengyülvén ... a császárt ... legitimus királyoknak pronunciálják s agnoscálják [CsH 390–1].

7. közöl, tudtára ad; a comunica/anunța; vermitteilen. *1823–1830:* Délután azután minket is a tékába behívtak, és a görög s deák literatúrából valami három vagy négy óra alatt censeáltak, utoljára kiküldöttek, deliberáltak, behívtak, pronunciáltak, mindent bevettek, s a logica classisbeli gradusban meghagytak [FogE 96].

8. elmond; a spune/relata; erzählen. *1618:* mondám magának az pasának, hogy én az levelet kezemből ki nem adom másnak, hanem én magam akarom pronunciálni és írja úgy törökül Szölfikár [BTN[2] 114].

Szk: *magyarul ~. 1618:* Mindjárt ugyanott azon pasa házánál hozzája ülvén Szölfikárral, én magyarul pronunciáltam és ő törökül fordította [i.h.].

pronunciálás (törvény) kihirdetése; publicare, anunțare; Verkündigung (des Gesetzes). *1618:* Be hiuatuan pedig mind az ket fel peres ... ki pronunczialok az teoruint, (me)li teóruini pronuncialasan mind az ket fel megh allanak [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. *1625:* Teorueni pronuncjalasert birak Vrajmnak f — d 12 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 21].

pronunciálhat 1. ítéletet hozhat; a putea decide/hotărî; Urteil fällen können. *1697:* Az A' ő klme Citatoria Relatoriajaban felteszi hogy egy Medgyessy Borka nevü Aszszony Ember szolgalojaval paraznalkodott volna az J. annak Annussat, diesset, locussat hogy hol tortent a' dolog ... nem declarallya, hogy az J is annak idejeben jó modgyaval mentegethetne magat es hogy a' törvenytevőkis rendesebben es helyesebben pronuncialhatnának [Dés; Jk 252a]. *1733:* minthogy azért omittalta az örök árt ambiguitas leven benne mitsoda árrával kinaltat nem pronuncialhat a biro batran, szükségesképpen azért ezen Causanak assaltatni kell [Torda; TJkT I. 19]. *1764:* az mostani I. eökegjelme maga p(rac)tensiojat ... Documentumokkal semmiképpen meg nem mutathatta, melyek szerént a Biro egesz batorsaggal salva Consciencia pronuncialhatna [uo.; i.h. V. 197].

2. (ítéletet) (ki)hirdethet; a putea pronunța (sentința); Urteil verkündigen können. *1825:* el határozva Határozásunkat (így !), a parsoknak nem pronuntialhattuk, Dobolyi 'Sigmond Ur részéröl Senki is jelen nem levén [Ne; DobLev. V/1127. 2a].

Szk: *szentenciát ~. 1704:* A director contendála, hogy az nem lehet, mert a decretum olyanokról szól az articulusban, amely causában a bíró, ha úgy megakadna, hogy sententiát semmiképpen nem pronunciálhatna, hanem (csak) ha idegen országból jünnének testisek [WIN I, 160] ✱ *törvényt ~. 1752:* Volte mind az Actorca (!), mind az Incta Parsnak Inquisitoria Relatoriája a' mellyekböl Torvent Pronunciálhattanak volna; de az Birák csak magok ductusokbol itiltek Communis Inqvisitiot ? [Dob.; MvRKLev. vk].

3. vminek nevezhet; a putea spune despre cineva că este ...; als etw. nennen können. *1724:* (Naláczi Lászlót) Sem Potentiar(ius), vagj annál is inkább vérengező embernek nem pronuncialhatom [Mihályfva NK; BK sub nro 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.].

pronunciált 1. kimondott/hirdetett; pronunțat; verkündigt. *1607:* Megh emendaltak eö kegmek az Tanacz Vraim az Biro Vram Polgar Vraimmal egjetemben p(ro)nüncialt teruenietª [Mv; MvLt 290. 7a. — ªKöv. az indoklás]. *1617:* Az Biro vram Polgar vraimmal egyete(m)be(n) pronuncialt Teoruenit eo kegmek ... reuidealak [Mv; i.h. 21a]. *1729:* Atyafiságos bizodalommal kelletett ismét az Mlgs Guberniumot az Sz: Benedeki malmom dolga végett farasztanom, azt magam látom, hogy az Mlgs Gubernium azon dologban munkás faradozast tett, mind az által mivel nekem azon dologban pronuncialt Deliberatumban pregnans difficultasim occuralnak, azoknak explanatioját et dilucidatioját bizodalommal recomendálom az Mlgs Gubernium nak [Ks 25. IV. 17. M Kornis Zsigmond aláírásával]. *1752:* A fellyeb leirt és p(ro)nuncialt Deliberatumunk jollehet in instanti appellaltatott ugyan Nms Komornyik László Vr(am) eö klme részéröl ... de ugyan tsak eö klme consideralvan azt: hogy a Törvénnyek ki menetele kéttséges légyen, leggottan appellatiojat remittalta [M.kecel Sz; Borb. II]. *1760:* Az Falusi Rénd Tartásröll, és Törvenkedésröll. Ezen Falubán ... a' Törvénykedésben illy mód observáltatot hogy tudni illik, elsöbb(en) inchoálodat a' Falus birák elött, az holott pronunciált Deliberátum ha nem tettzét más faluban appellaltatot, és onnét az Udvárbann [Hesdát TA; BLt]. *1771:* minémü terhes actiót adott vala bé énellenem ... apósom ökegyelme ut actor ... az hermányi falus hites bíró és több becsületes hitesek és törvénytévők eleibe, az akkori protocullumból ellenem pronunciált terhes deliberátummal együtt világosan kitetszik [M.hermány U; RSzF 268].

2. ~ *nemesség* kihirdetett nemesség; rangul/titlul de nobil publicat; verkündigter Adel. *1762/1792:* Az Méltoságos Groff Erdéllyi Gubernátor Urhoz ... alázatos Instantiája ... Albisi Barthos Andrásnak Fiaival Josefl'el, Istvánnal, és Mihállyal ... hogy a' Királyi Táblan pronunciált Nemességek irán (!) Deliberatumok kiadassék, és a' V. Tiszteknek, committáltassék, hogy ökőt manutencályak a' Nemességben [BLev. Transs. 22].

pronunciáltat kimondat/hirdettet; a dispune să fie pronunțat; bekanntmachen lassen. *1738:* Az A. úgy látom, engemet Contra Leges Patriae in Jus attrahált, absq(ue) ulla legitima Citatione, és ellenem Levatát iratott, és terhes Sententiát kiván ellenem p(ro)nunciáltatni [Dés; Jk 280b].

pronunciáltatás megállapíttatás; stabilire; Bestimmung. *1765:* Borbereki Drusiána Aszszóny ... bizonyos nagy Summaig convincáltatott ... mely(ne)k pronuntiáltatása vtán kéntelenittetvén complana(ti)ora menni az adversariussal complanált is in fh. 1100 [Ne; DobLev. II/361. 1a].

pronunciáltatik 1. kimondatik/hirdettetik; a fi pronunțat; ausgesagt/verkündigt werden. *1591:* Erról mikoron tóbbetis szolot volna Berekzazi Mathe, ada valami Jegzest kezemben, melinek tenora ez vala hog' eó kózótte es feleseghe kózót diuortiois p(ro)núntialtatot pyspók vram szekin [KvLt I/60 Mathias Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister Colosuariensis keze írása]. *1669/1726 k.:* mindenik félnek finalis deliberatioja pronunciáltassek [Dés; Jk 3b]. *1671:* Nekem ollyan deliberatumom ne(m) p(ro)nuncialtatot mellyel el rekesztettem volna az exceptiotol, azert meltan excipialhatok, penes novu(m) [Kv; TJk XI/1. 148]. *1733:* Novum mellett meg kivánom a jure hogy az én ellenem ez elött emanalt Deliberatuma a Nms Tanáts(na)k reformaltassék, énnékem uj itilet p(ro)nuncialtatvan [Torda; TJkT I. 3]. *1739:* Minthogj pedig a' vérengzéseis satis superqu(e) Constál az I-nek, hogj a' vèrbirságot fizesse meg deliberative p(ro)-nunciáltatik [Dés; Jk]. *1750:* Mlgs Vr Malomvizi Kendefi Miklos Ur Juha ellopásáért illyen Deliberatum pronunciáltatott [H; WH Prot. dom. 6b]. *1761:* ö kegyelmek hirünk nelkül s nalunk nelkül akarnak osztozodni ... hárman ... a mely ellenkeznek a Tktes Nms Szék Oroszfalvi determinátiojaval, holot a Deliberatum edgyüt pronuncialtatot a Causa edgyüt folyt mint Atyafiak közöt [Hsz; BLev.]. *1770:* tartozik az A Comprobálni intra 8tavum, hogyha tul menté az I a maga határán avagy nem, Az I. sem rekesztetik el pretensioja szerint az Exmissiotol, és akkor ahoz illendö Deliberatum fog pronuntiáltatni [Torockó; Bosla]. — L. még FogE 84; RSzF 207, 255.

Szk: *szentencia* ~. *1675:* Mondré Pál ... akkor meg szollittatván sententiajais pronuntialtatott [Kv; Szám. 34/LVI. 10]. *1765:* Documentumb(an) meg fogyatkozván, pronunciáltatott vala ellenem igen terhes Sententia [Torda; TJkT V. 264] ✱ *törvény* ~. *1584:* Mikor ezenkeppen az teorweni pronuncialtatot volna, mind az ket feel p(ro)curatora meg elegedet volna uelle es nem appellalta volna [Mv; BálLt 80]. *1604:* Ertiuk hogy az J. lofejek hitelni akarnanak, de tiltiuk az hitteol Kiralybiro Vram pechetiuel, es Ratioiát adgyúk, merth az halhatatlan dologh minemy teórueny p(ro)nu(n)tialtatott volth, hogy leuelre fogott s az leúelet azt mo(n)dottak hogy elveztettek [UszT 17/12]. *1677:* a' Vármegyéken és Székeken-is a' processus, a' Táblai processusokhoz accomodaltassék, ott-is ha kivánnák a' Causansok egyszer, ad literas, vagy ad humana testimonia kibocsáttassanak, második Székig, és ackor Törvény pronuncialtassék [AC 180].

2. vminek ítéltetik/nyilváníttatik; a fi declarat drept ...; als etw. verkündigt werden. *1762:* az kik ... hütösök voltanak ... az miket el p(rac)daltanak uagi mint hütös emberek léuen ... keuano(m) ă Jure fidefragusok(na)k p(ro)nuntialtassanak [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: *nyilvánvaló kurvának* ~. *1739:* Fogarasi Mária ... Rettegenis nyilván valo kurvának pronunciáltatott [Dés; Jk 299] ✱ *nyilvánvaló paráznának* ~. *1694:* ugy tetczett a' sz: Szeknek hogy ... nyilvan valo paráznanak pronuncialtassek, ligab(an) vettessék[a] [SzJk 282–3. — [a]Paládi Kata] ✱ *rebellisnek* ~. *1710:* Ö magában sokat tanácskozván, nem tudá magát determinálni, mert a vitézlö rendek tanácsát sem jovallja vala, gondolván, hogy az egész székelység a fejedelem és ország hüségiben lévén, azok ellen a fizetett haddal magát meg nem oltalmazhatja, és ha fegyvert fog az ország ellen s succumbál, ugyan valóban rebellisnek pronunciáltatik és condemnáltatik [CsH 118–9].

3. vminek neveztetik; a fi numit într-un anumit fel; irgendwie genannt werden. *1764:* az mely erdö ... Keresztes nevü erdőnek pronuntialtatot ... mind ez mái napig ... bekessegesen birtak [Csombord AF; JHb XXVIII/64].

4. kiejtetik; a fi pronunțat; ausgesprochen werden. *1751:* (Toma és Timofi) két Proprium Név, egjmástol annyira meg külömböztetö, hogy nállunk a' Kalugereknél Toma ugj Pronuncialtatik, mint Szoma oláhul Toma, deákul Tomas vagj Tomus (!) [Nsz; TL 42 Johannes Marcus (50) vall.].

pronunciáltatott kimondatott/hirdettetett; care a fost pronunțat; verkündigt. *1745:* Constal az Ns Vár(me)gye ... in Possessione A. Jára indicalt s celebraltatott sedriajan pronuncialtatott ... Deliberatumábol, hogy az J. Incze Klára sok rendbéli embereknek meg tsalásáért, pénz találásnak szine alatt, denuncaltatott (!) [Torda; TJkT II. 87]. *1765:* mind két feleknek allegatioji as examen revocaltatvan, vilagosan ki jönek a Novizáns Anak mind szinte az elsöb Documentumok szerént pronuntialtatott Deliberatumban, ki irt tselekedetei, melyekért a lett Sententianak alteraltatása éppen törvéntelenséget okazna [uo.; i.h. V. 265].

pronusz vmire hajlamos; care are înclinație/dispoziție spre ceva; zu etw. neigend. *1722:* ez a Grobinus Paraszt ember az gonoszságra pronus, amit az adversariusok közzül valaki eleiben ád, könnyen imprimalodik, affélére docilis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

propagálódik tovább él; a se propaga/transmite; weitergegeben werden. *1723:* minthogj a magzatokban propagalodik az Isten Háza, mint a külsö veszendö jokban a mik (!) marad hadgjak édes magzatoknak [Kv; KvRLt VII. 19].

propendiál elörehajlik/függ; a se înclina formînd o ieșitură/proeminență; hängen, sich nach vorne beugen. *1727/1751:* ha az Actornak semmi külsö Documentumok nem volnais, vagynak mindazáltal ollyan belsö bizonysági mellyek ... elegendök volnának, ugy mint Primo Ipsa Loci Controversi situatio az Mihálly Havassának maga természeti állása, mert az Primo ipso naturali Situ suo propendiál, hajol, és füg mediatè quidem Kápolnás oláhfalura[a] [CartTr II/XXX. 5 határmegállapító ítéletlev. — [a]U].

propenzió hajlandóság; propensiune, înclinație către cineva/ceva; Geneigtheit. *1678:* egy levelet kellene Kegyelmednek íratni urunk neve alatt az lengyel királynak jó formában meg kellene köszönni a király jó affectióját s propensióját, hogy az magyarok segítségére országában hadat engedett fogadni [TML VIII, 167 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1760:* Keczeli Sándornak sokrendbéli

atyafiságát s hozzám való propensióját gyakran tapasztaltam [RettE 101].

proponál 1. előad/elmond; a spune/relata; vortragen. *1589:* Lattiak varosul az sok per patwart ... a' successio dolgaban ... zollottak igy varosul, hogy ez leowendeo gywlesygh gondolkoggyanak rolla, Akkor penigh Biro vram eo kgme p(ro)ponallia eo kgmek eleybe [Kv; TanJk I/1. 115]. *1615:* Minek előtte azert mi az Díuisiőhoz kezdettünk Verner Georgy Uramot erős hüttel megh esküttettük, hogy minden nemw iokot az Oszlasra eleo hoz, ad es neuez ... tudakoztunk az Adossagok felöl kikkel masok(na)k tartozot ekkeppen proponala mi eltöttünk [Kv; RDL I. 96b]. *1653:* Mivel hogy Fejérvari Istvan be akarván kővedzeni az Czehban, hivatvan azert; megh akarván erteni akarattyát proponalá, hogy ős az tarsasagban akar kővedzeni, de az rend tartas szerint dilátálak ő kgmek [Kv; MészCLev.]. *1657:* midőn császárnál audientián lévén az egyéb dolgokat proponáltam volna ... császártól magam kértem audientiát néki [KemÖn. 117]. *1677:* ha mikor, és miben valakik az Ecclesiáknak épületire nézendő ... tetszéseket communicalni akarják ... a' közönséges Egyházi gyülekezetben tartozzanak proponálni, és ... opiniojakat a' közönséges gyülekezetnek censuraja alá submittalni [AC 2]. *1733:* mi el menenk az ő kegyelme szavajit Proponalok [Albis Hsz; BLev.]. *1748:* az Mlgs Báró Urtol az vásár iránt mü előnkb(e) adott punctumokot és Conditiokot eó kglminek proponálok [Mezőmadaras MT; IB].

Szk: *bőségesen/bő szóval ~ 1619:* Istennek szent áldásából az Felséged írásához elég üdőm lévén, articulatim önagyságának bőségesen proponáltam | Ezek után bő szóval proponálám azt is, mondám, hogy: Az lovaknak, szablyának, botnak, kaftánnak elküldését Nagyságod az Mehmet pasa uram izenetire s írására hadta vala [BTN[2] 322, 325] ✱ *szóval ~ 1664:* ne neheztelje az mi kegyelmes urunk ő nagysága előtt ez dolgot szóval is proponálni [TML III, 143 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz]. *1745:* Baro Haller György ur proponálá szóval, hogy ... arra Személyek által az ... édes Attyokrol maradott Almási, és Gorbai Jószágokot midőn fel-osztották, nagy mértékben megtsalódott volna [Kv; JHbK XXVI/4].

2. (törvény előtt ügyet) előterjeszt; a prezenta (o cauză în faţa instanţei); vor Gericht vorlegen. *1571:* tettzęk nękwnk hogy wdwar byro wram ... Megh hyhatthya p(ro)curatorat, ha tyztan wtolso dologba volna is eddegh kegyęg chak walamy exceptiokkal proponaltak p(ro)cedaltak [Dés; BesztLt 3491 Gabriel Kabos Belsőszolnok megyei „comes" jel.]. *1592:* Az mint ... az elseozeöry propositiomban proponaltam mostis azon fellywl meg Jrt terheket keúanom meg az teöruentöl felölled mert en ezekben artatlan vagyok [UszT]. *1593:* Meg Erteöttem az Actrix minth proponal en hozzam en Jm ... Jlljen walazt tezek[a] [Szu; i.h. 9/45. — [a]Köv. a részl.]. *1634:* Barczaj Sigmond uram, felesege ellen ugi mint Kakoni Ersebet ellen, Propositioiat az z. zek eleöt proponalvan es abban niluan valo paraznanak, órdöngósnek, varaslonak, elete utan mereggel valo olalkodonak, jelentven lenni, kivania az zent zektól hogi biszonios Utromokkal exmittaltassek, hogi az propositioiaban allegaltatot dolgokat villagosson doccalhassa [SzJk 43]. *1640:* az Al peresek az Uyab Itiletet Producaltak volna, az Vyab Itilett mellet azt proponalak, hogi az A praedecessoranak akkori Juramentuma ... annihilaltatott volna [Mv; DLev. 5]. *1644:* Az A Bojer Ztanczull Causaiat ez keppen Proponala [Fog.; Berz. 17. XII/36]. *1648:* Kapusi Szabo Andras citaltatua(n) obligatoriaia melle Velczer Martont, es actiot movealúa(n) ellenne proponallia hogy az fl 87 forintrol eppen nem contentalta [Kv; TJk VIII/4. 265]. *1669:* mely dolgot ugyan az Törviny szeken proponalais Nagy Mihaly Ura(m), mivel Veres Matene Aszszonyom illyen szokkal diffamalla Nagy Mihaly Uramat [RLt 1]. *1734:* Litigalodvan az I. az Actor ő kglmével ennek előtteis ezen Repulsiojaért assignalt ratioit ezen sedrian proponalta [Torda; TJkT I. 39]. *1751:* Albisi özvegy Bartok Gáborné ő kgle Instantiaja által proponállya, hogj ... ő klmek[a] ... a' Dálnoki Réten Sajgó nevű ... egj Darab széna fűvét erőszakos képpen el vették [Altorja Hsz; BLev. — [a]Előtte a nevek fels.].

3. jelent; a raporta; melden. *1583:* mikoron Biro vram zembe leót volna az papanak es eó felsegenek keowetewel, az keowetis vgian ezent p(ro)ponalta, hogy eó felsegenek el vegezet tanacha ez Seminariumnak[a] meg lethe [Kv; TanJk V/3. 271b. — [a]Ti. a jezsuitákénak]. *1602:* Megh ertettek eo kgmek egesz varosul biro vramtol be gyeotesnek okat proponalvan eo kgme az plebania haznak plebanos nekewl valo vacalasat [Kv; i.h. I/1. 404]. *1693:* Bethlen Samuel Vr(am) az Petki Árvák iránt Kgldel valo Controversiáját az Nemes V(á)r(me)gyének proponálván, az Nemes v(á)r(megye előis vette vala, de ... magát Gubernátor vrunk interponalván, Bethlen Samuel vr(am) halasztotta ő közelebb esendő Nemes V(á)r(me)gye törvényes Gyülésére [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. *1738:* Nemes Várasunk Malma gáttyán(a)k imminealó ruináját, magok kötelességek szerint proponálván Malombirák atyánkfiai ő kglmek ... Concludáltuk ... hogj minden ökrős és lovas atyánkfiai ... vecturázzanak azon gát éppitésére egj egj szekér veszszőt 's egj egj szeker tövisset [Dés; Jk 308b].

Szk: *publice ~ 1705:* az úr publice proponálá, hogy ... a mi jó és örök emlékezetre méltó kegyelmes urunk megholt légyen 5 Maii, kinek ... helyébe succedált mostani kegyelmes urunk, József király és császár [WIN I, 450].

4. javasol; a propune; vorschlagen. *1583:* myerthogy zantalan fogiatkozasokot lathnak varosul ... Azert vegeztek ... hogy Nem chak azokrol Akiket Biro Vra(m) p(ro)ponal, hane(m) egieb fogiatkozasokrol is vegezhessenek [Kv; TanJk V/3. 275b]. *1603:* Az czepetlen búza be hozassa felöl ő kk uarossul voxot kerdüen az mikeppen Biro Wram proponalta volt [Kv; i.h. I/1. 448]. *1639:* Proponalak hogj miuel Gyulaj Ferencz Deak, es Lakatos Peterne Annyokkal Barta Mihalneual atyafiu gyermek uolt ... az edes Annyokrol Giulaj Bartha Mihalnerolis az meli jok az vnokaiara Geczire voltanak volna, azokat elseoben Excidalnok, es eo kigyelmenek kezebe adnok [Kv; RDL I. 116]. *1731:* Hadnagj Nztes Dálnoki Dániel ura(m) ... proponalta az Gatnak meg epitteteset, melyel ha az Nemes Város nem gondol ... eő kgme oka ne légjen[a] [Dés; Jk 415. — [a]Ti. a bekövetkező kárnak]. *1738:* A Tktes Nms V(á)r(me)gje, az Hidhoz Conferalandó 200. Rh forintok ki adattatásának bizonyos Conditiokat proponálván, Nms Városunk(na)k, Nms Várasunkis Compromittállya magát ez alább specificálandó Conditiókra [Dés; Jk 503a]. *1793:* proponálá T. Esperest Intze Mihály Uram, hogy ... a' melly Gravamenjei volnának az Eklesiának azok adassanak bé a Mlgös Fő Consistorium eleibe [Kv; SRE 290].

5. imát mond; a spune rugăciuni; beten, ein Gebet sprechen. *1677:* October 11. Az Melt. Erdelyi Fejedelem Apafi Mihaly kglmes Ur(un)k leánkajat Annor(um) 4. szolitotta ki l(ste)n ... Hora 9. lőtt koporsoba(n) tétettese, maga(m) p(ro)ponalva(n) ez alkalmatossagal [PatN 13b].

proponálandó előterjesztendő; care urmează să fie înaintat/prezentat; vorzulegend. *1698:* adattak eö Fe(lse)-getól elönkb(e) Kgyltek(ne)k országhul proponálando bizonyos dolgok [UszLt IX. 76/38 gub.].

proponálás imamondás; rugăciune, rugă; Beten. **Szk:** *halotti ~. 1675:* Radnothi Papságombeli jövedelmem(ne)k ... seriesse ... Keresztelesértt egy öreg kenyerrel es egy tyukkal ... halotti proponalasért flo. 1 [PatN 44a].

proponálhat 1. előadhat, elmondhat; a putea prezenta/relata; vortragen können. *1677:* A' Fiscale bonumok ... a' Fejedelmek által a' Privatus Possessoroktol ... recuperaltassanak ... ugy hogy kináltassák-meg summájokkal ... és ha valakik ... nem akarnák levalni ... igasságokat a' Fejedelmek s' Tanács elöt proponálhassák [AC 44].

2. jelenthet; a putea raporta; melden können. *1664:* Kegyelmed azért, tetszett az tanács uraknak, csak continuálja útját és instructiója szerint proponálhatja ott kinn, hogy már az kételenség és erőszak cselekedteti ő nagyságával, ha el kell menni [TML III, 145 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1690:* Henter Mihaly hivűnk általis ennek az szegeny hazának sok féle terheltetesét proponálhattuk az Meltosagos G(e)n(e)ralnak ö kglmenek [Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.].

proponált 1. javasolt; propus; vorgeschlagen. *1710 k.:* Acton mindjárt méne Bécsbe, a tölem ő felségének proponált Penetralia és commissio és személyem ellen [BOn. 925].

2. előirányzott; prevăzut; vorgesehen. *1717:* Méltóságos Com(m)endans G(ene)ralis Excellentiája parancsolattjábol proponált Summábol igirtünk 350 000 Rh f. melyekben Computáltatik à Militia alimentatiójára négj téli holnapokra valo buza, Zab, és Széna [KvLt I/220 gub.].

proponáltat 1. előadat, vki tudomására hozat; a face să fie prezentat; vermitteln lassen. *1671:* Ez mostani Gyülésünkben proponaltatván Nägd, hogy a' Váradgyai és Fogarasi hidak el-pusztultanak, mellyeknek meg-éppitések felöl prospicialnánk ugy, hogy éppittethetnének-meg, mellyet consideratioban vévén concludaltunk ugy felölle, hogy mivel magunk-is, szegénységinkel edgyütt el-pusztultunk és el-romlottunk, a' kik eddig épitettéek ... ez utánn-is azok épitsék [CC 35]. *1677:* Udvarhely Várának állapottyát ö Naga[a] az Országnak proponaltatván, a' mit egy akaratbol a' magok javára és meg-maradására valot, a' közönséges igasságnak modgya szerént, abbol az Ország végez, azt követi [AC 26. — [a]I. Rákóczi György]. *1704:* Kimegyünk hozzájok[a] tractára, a papok is kijűnek velünk, proponáltatják velem a dolgot, de semmi haszna kérésünknek nem lévén, visszamegyünk [Kv; KvE 243 VBGy. — [a]A kurucokhoz].

2. (törvény előtt ügyet) előterjesztet; a face să fie prezentat (o cauză în faţa instanţei); vor Gericht vorlegen lassen. *1644:* Barla Mihaly Proponaltattia legitimus Procuratora altal, Beleöni Nagi Janos altal, hogi nem tudatik mi okbol az ő felesege tölle el ment ... tölle absolutiot kiua(n) [SzJk 61]. *1674:* Nimett György proponaltat felesege Salamo(n) Borbara ellen ... Mert ... Gyermeket el egette [i.h. 138]. *1776:* kegyelmed ellen akár Compareállyon ... s akár ne ... Actioját az Exponens bővebbenis ... proponáltatni, és mindenket a' mit a' Törvény s igasság, és ... emánált Felséges Királlyi és Gubernalis ordinatiok magokkal fognak hozni ... kegyelmed ellen el követni s követtetni el nem mulattya [Ne; DobLev. II/484. 2a].

3. javasoltat; a face să fie propus; vorschlagen lassen. *1668:* Én alkalmatosabbat Kegyelmednél elmémmel fel nem találok. Pelei Ferenczet bár beküldené Hedri Benedekkel együtt Kegyelmed, proponáltatnám, ki tudja, vak a szerencse [TML IV, 396 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1671:* Hogy az Országnak Libera Electioját, semmi úton nem impediállya tellyes életében,[a] hanem azt az Országnak meg-szerzeni igyekezik, és senkire az Fejedelemséget nem trasferállya, nem-is tractál arról senkivel-is, sem az Országnak soha nem proponáltattya [CC 14. — [a]Kemény János fej.]. *1709:* Az ország között proponáltatta urunk, hogy az sok gonoszság zabolázására az státusok valami rövid törvént csináljanak [SzZs 269].

proponáltatik 1. előadatik/terjesztetik, tudtul adatik; a fi prezentat/relatat; vorgelegt/unterbreitet werden. *1657:* mihelyt az portán az dolog proponáltaték, mindjárt tractában s alkuvásban elegyedének az fejedelemmel [KemÖn. 193]. *1662:* Az palatinus Kassához tartozó felföldi 17 vármegyéknek gyűlést tétetvén, a segítség felől való kívánság Boldvai Márton által proponáltatott vala [SKr 626–7]. *1710:* Bánffy Dénes már rab lévén, a fejedelem országgyűlésit hirdete Fejérvárra, és a státusok előtt proponáltatik Bánffy Dénes dolga [CsH 120]. *1761:* Szénási Josephné Aszony(na)k Circumsp(ectus) Dési István ő Klme ellen bizonyos arany munka béli kára proponaltatvan ... léptenek illyen compositiora [Kv; PolgK 43]. *1771:* proponáltatott Nzts Farkas Jánosné Aszszonyom ingyen offeralt Ajándéka a' külső Templomba való égy orgona iránt [Kv; SRE 229]. *1826:* Proponáltatott az, hogy erdeinkbe nyáron által lakni szokott farkasok és medvék csak egy nyáron is többet mint 10–12 darab marháinknál elpusztítanak [Árkos Hsz; RSzF 221].

2. javasoltatik; a fi propus; vorgeschlagen werden. *1677:* Vegeztetett volt ... hogy soha a' mint eleink ... ugy magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válaszszanak, söt ha proponáltatnék-is, ahoz hozza ne szollyanak [AC 29]. *1760:* Werestói György Uram ő Kegyelme ... a' maga Parochialis Házához hivatván, a' Kolosvári ... Reformatum Consistoriumot ... proponáltatott ő Kegyelme által. Hogy mindeneknek elötte az Ecclesiai Fő Curatort kellenék denominálni [Kv; SRE 191]. *1794:* proponaltatának ... Tek. Senator Rathnotfái 'Sigmond Uram, és Notarius Etsedi Jósef Uram ő kigylmek, kik közzül egyik választatnék Fő quártasn(a)k [Kv; SRE 230].

proponáltatott javasolt; care a fost propus de ...; vorgeschlagen. *1657:* az fejedelmek offerálták vala, hogy lenne generalis exercituum christianorum contra Turcam, melyre igen inclinatus is vala ... ha ... több, olyan hatalmas dologhoz szükséges, az fejedelemtől proponáltatott mediumok suppeditáltatnak vala [KemÖn. 84–5].

proporció 1. arány, arányosság; proporţie; Proportion. *1580:* ekedigh sok keppe(n) esset ez ado zedesbe fogiatkozas, hogy egyenleo proportiot es aequalitast az bezedesbe nem tartottak [Kv; TanJk V/3. 205b]. *1662:* Ettül az ceigházbástyátul ismét észak felé ismét egy nagy erős temérdek kőfalt vitetvén elő, az Aranyos-bástya ellenében való illendő proportióval való bástyát is épen felrakatta

vala[a] [SKr 299. — [a]I. Rákóczi György]. *1721:* a' közönséges Contributiok, égjenes, és kinek kinek tehecsége szerint valo proportioval, vettesse(ne)k fel | A Repartitiokbannis olly proportiot keres, mellyel a Hellysegeknek, nem csak tehettsege, hanem eddég Viselt Terheis aequilibráltassék [Ks 18. XCIII gub.]. *1771:* Ha a' Possessorok, és Lakosok a' pascuumra hagyatott hellyeket akarnak változtatni ... azon pascuumra hagyatott hellyek cultura alá vétetödvén, abbanis mind a' Somlyai, és Lugosi részek között a' proportio observáltassék, kinek kinek a' magáé ki adattassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 29a]. *1817:* A' Nemesi és Civilis részről benn lako Birtokosokbol választassanak ugyan a' benn lako Birtokosok által tizenkét Magistratualis Senatorok, ugy hogy Hat nemes, hat Civis Személlyekből állyon, ittis a' Religionis Proportio observáltatván [Szu; UszLt VIII. 68]. *1822:* Az edgyezes szerént az első pontban kitett 60-vasat minden ember akadály nélkül ki vehesse ... a' két napus és egy napus a' szerént a' proportio szerént [Gyéressztkirály TA/Torockó; TLev. 9/28].

Szk: *igaz ~ szerint. 1744:* a Mlgs Reg Gubernium ... committalt volt Háromszék(ne)k, hogy a Szegénység ereje felett ne terheltessek, hanem igaz proportio szerent imponaltassek nekiek az adozas [Hsz; INyR] ✱ *igazságos ~val. 1714:* az Szomszéd Orszagokbol ide költözött s eddig itt Commoralo Sellerek eszre vévén, hogy eddig here modon masok Származa alatt Continualt létek es elödések, igazságos proportioval Circumscribaltatott, es rendes Szolgalat p(rae)scribáltatott, nem akarják Szokott termeszeteket változtatni [WassLt a gub. Nsz-ből].

2. (vmiből) arányos rész; parte proporţională (din ceva); proportioneller Teil von etw. *1726:* Vadnak templom selléri is olyanok, kik az magok proportiojokat is bírják, a templom jószágát is, mégis csak felire contribuálnak [Somlyó Cs; SzO VII, 320]. *1742:* A mezőn lett Aporiana proportio nem correspondeál a Falub(an) a Possessor Uraktól observáltato mostani proportioval, mivel a mezei proportio szerent a Faluban is tizennyolczadosnak kellene lenni ezen Mi resznek [Aranykút K; Ks 4. VII. 1]. *1793/1794:* Benedek Ferentzne Mogyorosi Susánna p(rae)tendálja, hogy mivel a régi osztályba, a Condividens Attyafiaival egyenlő capacitasu Nyil adatott Bagoban, és Aszszony népén, most pedig a' Köz földek fel osztásával Bagoban a condividens Attyafiainak Nyilja nevekedik, tehát ezen nevekedésből p(ro)portioja meg itéltessék | a Commissio ... a fennebb specifice le irt három principalis Nyilakot ... a' három részen lévő Compossessorok(na)k birodalmában botsátotta a' Nyilak szerent. Ezen principalis Nyilaknak ... aprobb részekre lejendő fel osztások aránt ... a Bágyoni részen állo Compossessorok ... ugy jelentik ki magukot, hogy magok között Atyafiságoson kivánnyák a' proportiot ki tsinálni, és el osztani a' Commissionak további elegyedése nélkül [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 8b, 22]. *1801:* fel vészszük Öri F. István Ő kegyelmét, mint ahoz ertő Geometrat; az kinek-is kötelessége lészen ... különösön arra vigyázni, hogy se a mi inspectorunk(na)k parantsolatját, se pedig a Tekintetes Generalis-szek(ne)k ... hozott ítéletét, ugy a mérésben valamint a proportiok ki-tsinálásában által ne hagja | Geometra ö kegyelmének szorossan imponáltassék, hogy se a mérésben se a proportiok ki tsinálásában a sokszor emlitett Deliberatumok értelmén tul tellyességgel ne lépjék [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: *~ba vesz* vki részébe belevesz/számít. *1822:* a' Tks Bartok Adám Ur szőllőjében égy olyan nevezetes nagy Alma Fa vagyon, hogy párját nem igen lehet tanálni; tehát az proportioban vették ... tehát ők[a] azon Alma Fával a' két szőllőt adaequalva lenni gondolják [Szentbenedek AF; DobLev. V/1256. — [a]Ti. a becsüsök].

proporciójú (vmilyen) arányú; de o anumită proporţie; von irgendeiner Proportion. *1729:* Vagyon egy szép proportioju rako fabol épült házocska mellette lévő oldal kamarácskájával edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]. *1775:* Azt is meg kell vala gondolni, hogy incestus, mert Wesselényi Farkas úrnak a nagyanyja, Boros Borbára egytestvér volt a Bánffi György úr nagyanyjával, Boros Katával. Más az, hogy felesége is szebb Wesselényi Farkasnénál, mivel kisded ugyan termetében, de szép proportiójú és ábrázatú, Wesselényiné pedig hosszú, vékony, halovány, sovány, szőke asszony [RettE 358]. *1787:* Sajnár András ... kővér szép Ember ... Ábrázatjának minden állása szép közép proportioju, világos kék szemű [KLev.].

proporcionál arányosít; a proporţiona, a stabili anumite proporţii (în raport cu ceva); proportionieren. *1731:* semminemü proventussa az Malom(na)k egjebre ne fordittassek, amig ezen determinationk szerint kinek, kinek per seriem Proportionalva(n) Contentumot nem Tesznek [Dés; Jk 416–7]. *1739 k.:* midőn a' négy Curiat három Nyilba tsinálták Nyil vólt a' három Atyafiakra nézve, Nyil vólt 's még pedig accuratè elaboralva épületire nézve midőn a' két Curiat Oltszemin, az egy Bodokit p(ro)porcionaltak; ha épületire nézve nem volt aequalis, miert hogy tempore Divisionis nem Contradicaltak [Hsz; Ks 22. XXIb]. *1781:* a' mennyi vas és atzél kivántatik esztendőre a' Verő részihez képest proportionalva(n) annyit a' verőbe ki szakasztván ... bé adni kötöleztetvén ... és abbol ... a' tized ki ne vétessék [Torockó; TLev. 9/20]. *1793:* a birtok alatt lévő Köz földek, az már defigált antiqua Sessiokhoz képest p(ro)portionalva fel osztassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 8a]. *1827:* (A) meg edgyezett Felek magok között az Irtásokat e szerént proportionálták azután hogy mostan is azon meg állottanak, hogy az antiqua Sessiok Száma ugy és azon Számmal vétetödjék fel, mint amint az általunk elsőbbi Itt létünkkor figáltatott vala [Erdősztgyörgy MT/Mv; TSb 51].

proporcionálás arányosítás; proporţionare; Proportionieren. *1768:* Az hat Gyermek között, hat Caput Bonorumnak ki szakasztasa, melly szerint lègyen a Nyilak(na)k proportionálása [Mv; Ks 19/I. 6-hoz].

proporcionális arányos; proporţional; proportional. *1710 k.:* Kivánék a fejedelemmel való szembenlételt gráciája megköszönésére supplicatio által, de a rettenetes nagy méltatlanságnak proportionalis szégyenlése, és meghábo-rodása miatt azt a választ írá: Más házunknál jó szívvel látjuk ő kegyelmét [BÖn. 690–1]. *1805:* (A) Patzolai osztozo Successorok 1791dik Esztendőben Aprilis 20kán véghez vitetett meg intés szerént meg kináltatván az Alpereseket ... azon(n) Forrói Tóó-Hellynek proportionalis Zállog Summájával ... a Jobbágyságon lévő Alperesek ellen véghez vitetett Törvenyben hivások mellett inditott ... Perekben ... kivánták a' kereset alá hozott zállognak ... egy nyoltzad részén kivül levő több részét ... meg itéltetni [Ne; DobLev. IV/887. 1a]. *1821:* Borbereki Joseff ur ... két rét beli proportionalis részét ... által adá Tekintetes Dobolyi

'Sigmond Urnak [Nagylak AF; i.h. V/1045]. *1830:* erdő pásztor Orga Onuly fájdalmát, és szenvedését is a s(ze)rint, a' mennyibe, az Executor Tiszt Urak által legitimáltatni fog, meg fizessék, hogy ennek proportionalis magokra háromlo részét Complánállyák [Szentbenedek AF; i.h. V/1162. 2a].

proporcionált 1. arányosított; proporţionat; proportioniert. *1798:* A' Felsö nyil ... hoszsza 520. öl proportionalt szélessege 178 1/6 [Ilyefva Hsz; BLt 2].

2. arányos; proporţional; proportional. **Szk:** ~ *orrú. 1832:* Ádám Lőrintz ... proportionált orrú [DLt 28 nyomt. kl].

proporcionáltatik 1. arányosíttatik; a fi proporţionat; proportioniert werden. *1723:* ä penzek(ne)k Currens árra belsö valorokhoz proportionaltassek, és ne defendaltassanak se a' vévök, se az adok [Ks 18. XCIII gub.]. *1756:* Alányi Thoagyer még eddig csak egy forint taxát praestálván, azon kell lenni, hogy taxája à tőbb Sessiokhoz proportionáltassék [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1781:* a' vasnak árra ... a' vajda Hunyadi vas árrához képest proportionaltatvan az üdö és Emporium állapatyahoz szabattassék [Torockó; TLev. 9/20].

2. arányosan elosztatik; a fi împărţit proporţional; proportional aufgeteilt werden. *1726:* Az actu Meg kivántatott költségeknek exolutiojara ... Vettetett ... flor hung 600 Melyből Minden Lineara proportionaltatik flor hg 200 [Kv; JHb XLII/123]. *1793/1794:* Mely három rendbéli Nyilak, minek utánna az lehetöségig é szerent proportionaltattanak, és a' Compossessorok által helyben is hagyattattan(a)k volna Nyil vonás szerént jut[a] [M.bagó AF; DobLev. V/739. 21a. — [a]Köv. a három nyíl örököseinek fels.].

proporcionáltatott arányosíttatott; proporţionat; proportioniert. *1804:* nem lehet hogy az Erdöktöl egészszen el fogattassunk, annyival is inkább Nem lehet hogy azon Tselekedetünkért ... büntettessünk, meg pediglen nem a' Tselekedethez proportionáltatott Büntetéssel, hanem tsak-nem illy' el viselhetetlenül [Torockó; TLev. 7/11].

propozíció 1. előadás/terjesztés; prezentare, relatare, expunere; Vortrag. *1582:* Megh ertettek eó kegmek az Be Iratas dolgat biro vra(m) p(ro)positioiabol ... vegeztek eo kegmek varossul ... hogy Ennek vtanna az varos konywebe senkit be Ne Irjanak az varos hyre nelkwl [Kv; TanJk V/3. 250b]. *1594:* Eo kegmek varosul megh ertettek Biro vramnak propositioiat az Keozep Kapubeli Toroni eppületi feleol | Ertik varosul eo kgmek Bìro vramnak p(ro)positioiat, Minemew Nagy es sok fele keoltseg talalta volna ... ez zegheny varost [Kv; i.h. I/1. 232, 238]. *1618:* Mikor mind elvégeztem volna propositiómat, és kedvesen s csendesen meghallgatta volna, első objektuma is ez lőn erre [BTN[2] 113]. *1620:* Megh ertek eö kglmek varosul, hagiot Biro vram propositiojabol, az kwleomb kwleomb fele sok zwksegeket, postalkodasokat, es Zekerezeseket [Kv; TanJk II/1. 296]. *1678:* Mikor minden propositiomat elvégeztem volna, ekképen felele, jól jüttél, jól beszélsz, de nem régen egy tökéletlen hazug ember jütt be[a] [TML VIII, 136 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — [a]Ti. Paskó Kristóf]. *1730:* (A) propositiomnak meritumat, az mint hogj bizom az Tisz. Exactoria kégjes assumtiojára, ugj consolaltatásomat is alázatoson várom, a Tisz Exactoriátol jo Uraimtol [Kv; Szám. 56/XIX. 27] | Nemes Városunk Hidgjainak szer felett valo Viznek áradasa miatt lött el romlási és el vitelei, úgy annak renovaltatásanak Tehetetlensegünk iránt valo propositiojara, és az Mgos Regium Guberniumnak alázatos Instantiank által lehető Consolatiok remenlése végett Expedialtuk Kolosvárra Nztes Irsai Istva(n) Atyánkfiát eo kglmet [Dés; Jk 401].

2 perbeli előterjesztés; prezentarea cauzei într-un proces; Vorlegen im Prozeß. *1592:* Az mit az Euictor Allegallia p(ro)positioiaba(n) hogj eo Menty Theoreok Gergelt, de akarna hogy szembe lennenek azok kikkel Componalt tudni illik Gegeo Balintal es Veres Janossal | Az mint penig az elseozeöry propositiomban proponaltam mostis azon fellywl meg Jrt terheket keúanom meg az teöruentöl felölled mert en ezekben artatlan vagyok [UszT]. *1606:* vicinússit[a] p(ro)testatio mellett mys ugian azokot neúeszwk mellyeket az Actorok neúeztek p(ro)positioiokban [i.h. 18/12. — [a]Ti. a földnek]. *1617:* mostannis czak azt mondom, mint propositiombannis megh mondottam, hogi az Ik engemet ... diffamaltanak [Kv; RDL I. 11]. *1625:* (A felperes) p(ro)positioiaban azt asserallia hogj feöldere mente(m) | docealok hogj igj uagion az mint p(ro)positiomba(n) meg irta(m) [UszT 80a, 103a]. *1629:* mind az ket felnek propositiojabul illien deliberatiot tűnk [M.gyerömonostor K; Told. 1a. I]. *1646:* mi erre azt mongiuk mint az elsö p(ro)positioban megh monduk, hogi az beczülletes Tanaczj megh hatta hogi mindeneket megh adgiak [Kv; TJk VIII/4. 113]. *1677:* in prima Sede párt vévén az In Causam attractus az Actornak propositiojában, de proxima subsequenti Sede, a' pár vétel mellet semmi exceptiok de condescensione ne lehessenek [AC 205]. *1683:* Ertem Kgd ellenem valo sullyos propositiojat es Actioiat, a' mellyekb(en) semmi vetkem nincsen ... azert mind azokat mindenekben simpliciter tagadok [Dés; Jk]. *1689:* Látvá(n) az Aszszonynak propositio szerint igasságát, Urá(na)k két uttal valo mellöle csalárd el menését ... divortiàltatik [SzJk 235]. *1702:* Mint hogy vilagoson Constal Horváth sigmond Vram Propositioja szerent hol eset az patratum ... propositioian meg áll [Dés; Jk 332a].

Szk: *írt* ~ írásban benyújtott előterjesztés. *1616:* ezen Incatta az fel peressek be adott irtt propositiora ugyan irasban felelúen allegalya azt, hogy az mikor az Colossi So Aknat meg arendalta Bathorj feiedelem üdöieben, az miczoda igassaggal önekj inscribalta volt, akkeppen birtta volt [Kv; RDL I. 100] ✱ *szóval való* ~. *1597:* Sententia Sedis. Miúel hogy zoúal valo p(ro)positioiaban az Actor az rah tamadasert vt allasnak terhen zollott, es zablia vonaserth halal akaraso(n)nis ... Az bizonsagok pedig megh vallyak az vt allast, es zablja vonast, Az vt allasert 24 ghira(n), Az zablia vonaserth halal akarasnak terhe(n) vagio(n) az J [UszT 12/19].

3. indítvány, javaslat; propunere; Vorschlag. *1659:* Igen méltónak ítéljük, az Nagyságod propositioja szerént, hogy az portuson való kereskedés és jövedelem, az porta contentatiojára fordíttassék egészlen [EOE XII, 224 ogy-i art.]. *1671:* Gyülések alatt mikor a' Fejedelmek elsöben kiküldik az Propositiot, más új Propositiok annak utánna ne annectaltassanak, mellyek a' Gyülést prolongalnák [CC 24–5]. *1705:* Ma ... felgyüjték a statusokat propositióra [WIN I, 490]. *1740:* Bornemisza soguram ... két napot ... el várt, gondolván hogy az harmadik napon fordul ele az Inspectorságrol valo propositio [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1747:* Az ... más két Atyafi ... ezen Propo(siti)ot ... minde-

nekben hellyben hagjván ... kinek kinek rata Portioja excindaltassék [Torda; TJkT III. 113]. *1764:* Hozzá adatván az főcéhmester és öregek propositiójokra ez is, hogy megigazíttassék, hogy tudni illik eddig az inasok szegődségéből esni szokott jövedelmecskéknek felosztása az nemes céhben közönségessé tétetett vola (!), mely ennek utánna abrogáltassék [Dés; DFaz. 23].

Szk: ~*t tesz. 1704:* Ma reggel várjuk vala a generál kemény izenetit, aminthogy Acton uram fel is jövén és az Gubernium is kijövén Acton urammal, ilyen propositiót tőn [WIN I, 165]. *1710 k.:* Gróf Seau bizony sokat intette, sőt a státusok közé bé is jött és erős propositiót, protestatiót tett, hogy a dohányért és a verébfejekért vont pénzt adják vissza a szegénységnek, mert az felmegyen 80.000 forintra, de bizony semmit sem használt [BÖn. 902].

propozitum 1. előterjesztés; relatare, afirmație, propoziție; Vorlage. *1806:* Gyergyószárhegyi nobilis Páll Ferenc gyalog katona őkegyelme, ugyan szárhegyi providus Illyés József, ut actores, törvényben idézvén valami szénabéli károk aránt ... mely ... Erdő Szád nevezetű helységben a magok tulajdon helyekről ... veszett volt el, amint az actorok magok propositumaiból ki tetszik [Szárhegy Cs; RSzF 263].

2. indítvány; propunere, moțiune; Vorschlag. *1718:* Amely propositumokat elhallgatván, tiszteletes Kolozsvári Pál uram a mü communitásunknak vagy eklézsiánk képében ... submissive mondja nagy alázatosan ... ha ugyan oda kelletik cedálnunk[a] [Kv; KvE 298 SzF. — [a]Az iskolát a katolikusoknak]. *1733:* Mlgos Fő Ispán ... Torma Miklos urunk propositumа az Hogj az T. Ne(me)s Universitast praeviae requiraltatta volt ... hogj Ferenczi Istvá(n) Atyánkfiát Assessorságra Candidallya [Dés; Jk 433b]. *1738:* cselekedné azt a Tktes Nms Tanács és Universitas, hogy mind két részről valo sellérek egjenlő képpen éltetnén(e)k. Melly Propositumot helyesnek itélvén a T. N. Tanács és Universitás, resolvált hogj ... a Tiszt. Ref. Eccla s Parochialis Házakhoz tartozó ... emberis, a Contributio alóll immunitáltassék [Dés; Jk 495b].

3. szándék, terv; intenție, plan; Absicht, Plan. *1674:* Paládi pedig Konstanczinápolyban ment bizonyos vásárlás practextusa alatt, de más az propositum [TML VI, 587 Baló László Teleki Mihályhoz].

proprietárius 1. tulajdonos; proprietar; Besitzer. *1759:* injungáltatik az I Páké Falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne probályanak kit ha cselekednének tösténi manuteneálya localis V. Királybiro Atyánkfija a' proprietáriusokat és ... animadvertalyon is, az erőszakosok ellen [Hsz; SzentkGy]. *1760:* (A) kegjelmes királlyi parantsolatnak hogj kegyelmetek eleget tégjen és annak tartása szerint a' szőkőtt katonák fautorit, a' Lopokat ha a propriétáriusokat és károsokot indemnizállyák; ugj az mutilatiora, vagj páltzazásra itéltetett személlyeket a' rendelt időben Octobernek első napján szabadon botsassa [DLt 321 gub.]. *1761:* ã mit czen Bonumokból ã Vidua eletib(en) ã p(ro)prietariusok meg váltaná(na)k azonn pénzb(en) szabados dispo(siti)oja leszen ã Vidua(na)k oda fordittani az hova akarja [Hsz; BLev.]. *1766:* Nagjtságod azért ha az Inscriptionalis Summát levállya, és ã nevezett Szőlőt ã Fiscusnak mint Proprietariusnak remittállya bene quid(em) alioquin Nagytságodat ... Certificáltattya az Exponens ad Quindenam Nemes Erdélly Orszagi Méltoságos Regium Guberniumának közelebb Celebrálando Mlgs Generalis Confluxussára [Dob.; WassLt]. *1771:* (A) házat ... annak proprietariussi, Nms NEnyedi Vásárhellyi Mihály és Felesége ... abalienaltak volt leg elsöbben is Mlgs L. B. Bánffi Ferentz Ur eö Nágának [Ne; DobLev. II/431. 1a]. *1793:* A zálogos Possessorokat ... a fen irt zálog summával meg kináltattuk hogy bocsáttanák ki nékünk mint Proprietariusoknak [T; i.h. IV/730. 1a]. *1797:* Mezőbándon ... egy ben valo Curialis hellyet és két Sellér Joszágokat ... Vásárlották volt meg Zálog Jusson ... M Járai Rosnyai János Urtol ... ezeknek ... Proprietariussok volt ... Rosnyai Joseff Ur [Mezőbánd MT; MbK 108].

2. jelzói haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: tulajdonos; proprietar; Besitzer-. *1764:* azon Causa, már hoszszas folyása után most éppen abban lévén, hogy a' proprietarius praetendensek részről az ingessiok bé irattassanak [Mv; DobLev. II/357. 1a]. *1820:* Ami reparatiók a' kert Ház 's égy szoval a Telek körül kelletik (így!), azt a' proprietarius ur meg tételi [Kv; Somb. II].

proprietás 1. tulajdon; proprietate; Besitztum. *1627:* Az Háznak penegh proprietassa Gyrkot illeti az Constitutionak tartása szerent [Kv; RDL I. 133]. *1738:* az I ... földeimet máigis manuteneállya 's nem remittállya, melly zálogos földek(ne)k is proprietássa, hogy engemet illessen, arról in instanti doceálni kész vagjok [Dés; Jk 289b]. *1742/1760:* Szilvási Boldisár ... mondgya vala, hogy Proprietássárul nallom Documentum extál [M.palatka K; WassLt Sig. Palatkai (48) ns vall.]. *1749:* a' Jószág proprietássa ... divisionis via ment az Urfi kezében s birodalma alá, de effélét nem docealt [Királyhalma NK; ApLt 1 br. Henter Dávid aláírásával]. *1761:* Eleinktől reánk Szállott ... rend tartásunk, és szokásunk az volt, az is vagyon mostanis, hogj minden, Leányát ki házasito, Vagyis férjhez adó ember tartozik ... Leányával ... leg alább egj darab szőlőtt adni ... melly Szőlőnekis proprietasa in perpetuum azon házhoz tartozik az hová mégjen az ollyan Leány Férjhez [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715]. *1796:* a' Torotzkoi Lakosok az elő számlált beneficiumoknak proprietassát magoknak, az exhibealt Felséges Udvari Végzésnek tartása, 's a Törvènynek nyilvánságos értelme ellen temerarie vendicalják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 89 tábl.]. *1844:* M: Boros Batsardi Tott Jakabb Márton proprietassarol szollo inquisitoria relatoria [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

2. tulajdonjog; drept de proprietate; Besitzrecht. *1604:* Az Tutorsagnak allapattia, miert az Gherendj Palne Aszonj eöcze aniaúal egi az Aszonnial, kire nem nez az Galfy Mihalj iozaganak p(ro)prietassa, hanem az Benedekfy Janos uram felesegewel egi Attiawal kire az proprietas bonor(um) nezett, Benedekfy Janos Vramot illeti [UszT 20/127]. *1635:* More Lazlo Ur engemetis ala hit vala Keörpeniesbe, mikor az Marcestjekkel perel vala az Keörpeniesi hataron valo buza Eörleö Molna feleöll; nem egyeb okbol hanc(m) hogy az minemw Leweleket producal mindenik fęl az megh nevezett Malomhoz valo p(ro)prietassa feleöll, azokat ... eleötteök megh Magyaraznok [Abrudbánya; Törzs]. *1638:* Az haznak proprietassat itillek az fiamnak palkonak de igy hogi eletemigh birhassam [Kv; RDL I. 113]. *1677:* Az Ország Házai, Fiscalis Várai, és Joszági, noha a' Fejedelmeknek kezekben engedtettek, de proprietassokat azoknak az Országnak meg-tartsák [AC 39]. *1738:* Minthogy a Controversiaban lévő buza földnek proprietássa vilagoson constál hogy Szekhalminé Asz(o-

nyo)mé légyen, Németh András Vr(am) penig ugarlás és keverés béli culturáját per errorem vicinitatis magáje hellyet adhibéálta [Torda; TJkT I. 152]. *1760:* Edoceálja Exponens ö kgylme ... igaz jussát és proprietassat [Kv; PolgK 135]. *1761:* (A) Joszágnak proprietassa consequenter münket ... illetvén ... azon Joszágra leváltam volt flor. hung 40 [Siménfva U; Sf Lázár Gergellj nyil.]. *1775/1802:* A mi penig ... a Bezdedi Mlgs Possessor Urak ... három Irotványakhoz praetendalt proprietassakot, és Possessoriumakot illeti ... azok iránt valo Relatiojakbol ugy jö ki, hogy az ... Irotványak Bezdedhez tartazo Irotványak légyenek [BSz; JHb LXVII/3. 114].

Szk: *~t tart vmiben* tulajdonjogot gyakorol vmiben. *1716/1793:* Az Ecclesia Joszági kőrül az Viz Parton akik Fűzet fel vertek és vernek proprietást benne ne tartsanak [A.csernáton Hsz; SzékFt 28].

3. javak; bunuri; Güter. *1640:* Vagion egi ház ... az hwteös Capitanokis ielen leue(n) Aestimaltunk f. 125.ra. melj hazat minde(n) proprietassaual edgiwt attunk felliwl megh neuezet Vigh Lazlonak [Kv; RDL I. 123].

proprietásság 1. tulajdon; proprietate; Besitztum. *1592:* Azzert mynt hogy Ennekeo(m) Annak az Erdeonek proprietassagahoz Es vsusahoz keozeo(m) volt Jmmar az Eleottis es mostis vagio(n) [UszT]. *1613 k.:* Tudván és értvén azt annak az haznak proprietassaga per devolutionem honnet és miczoda fondamentombol derivaltatot volna Zok Peter kezehez [Kv; PolgK 138 ifj. Heltai Gáspár not. kezével]. *1614:* Amj nezj penigh az haasznak p(ro)prietassagat ... tehat az vtolzorj felesegeteöl valo kwsseöbik gyermeknek Banchikanak itiltwk [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével]. *1635:* ha Szegedi Gergelyne Bontziday Katha Aszony deficialna az Hasznak proprietassagat nem engedik idegen keszre hogy teőlleők abalienaltassek [Kv; i.h. 23]. *1648:* (A) Testimoniumokbol nylua(n) ki tetczik hogy az peres fel hold szeölleőnek proprietassága az Nehay Nierges Istua(n) fiaie mind penigh azis hogy Nyerges Gergelj nem tulaidonsagha uta(n) birta hanem cziak engedelembeol [Kv; TJk VIII/4. 295]. *1658:* (A) haznak proprietassaga az aruat ferkeőtt illety ... Wagion mas hazis Hid Vczaba(n) ... mely haz(na)k proprietassága az D(omi)na Relictat Kannagiarto Ferenczne aszonjomatt Szekely Sophiaszont illetj [Kv; KJ].

2. tulajdonjog; drept de proprietate; Besitzrecht. *1637:* Az Haznak Proprietassaga penigh Petert Concernallya, de ugy hogj az Edes annyanak tellyes Eleteigh ... szabados lakasa lehessen [Kv; RDL I. 24]. *1643:* az haznak vérsegek utan valo p(ro)prietassagokrol, az Geots Pál Uram Maradéki nem töttek egyeb mentiot, hanem p(ro)ponaltak hogj Diuisor Uraim az Diuisioban ne cessallyanak, hanem pergallianak [Kv; SLt FG. 7]. *1663:* Az mi az ki valtast nezi ngos vr(am) azt en jol tudom az p(ro)prietasságh nagtoke, nem enjm en czak penzemig birom [Petek U; Ks 101 Pribék Ferenc lev.]. *1683:* Aszt az haz hellyet ... biztam Vitezlö Lukacz Ferencz Vra(m) gondviselese ala ... illyen Conditioval hogy ö kgme az proprietassagat az en magamszamomra megh tartva(n) ... oltalmazza mindenektöl [Sófva BN/Sv; Ks 14. XXXIII. 3]. *1689:* Dosa Thamás ... azon házat egeszszen azon infans Eccla számára restituallya, restitualva(n) ā szőlőkötis azok(na)k ā kiket koncernal, propriétása fenn maradván azon szőlők iránti azon Ecca(na)k Dézmabéli jussa [MMatr. 441 P. Alvinczi protonotárius kezével].

proprium 1. tulajdon, birtok; proprietate, posesiune; Eigentum. *1598:* azt az zalagos riz iozagot engede cum plena autoritate Teke Ferencz vrunknak es az eo kegme hazas tarsanak meg valtani mint propriumokat eoreokbe [Törzs]. *1633:* Kopaz falu nevü hely ... Gavay Uramnak propriumja volt [BSz; Ks 41. D. 28]. *1671:* az verus és legitimus Possessor meg-bántodás nélkül birhassa maga propriumát [CC 92]. *1726:* Az ecclesia földin lakó jobbágyok és sellérek de capitibus solum adózni tartozzanak, hogyha egyéb propriumok a faluban nem találtatnék [SzO VII, 324 Cssz, Gysz és Ksz végzése]. *1737:* Minthogj pedig azon Határunk része[a] bizonyos Atyánkfiain(a)k propriumok(na)k tartatik, admoneáltassanak, hogj azonn dologra lejendö Expensát deponállyák [Dés; Jk 485–6. — [a]Amelyet a kozárváriak elfoglaltak]. *1769:* Az elsö Sessiot birja Nemes Nagy János uram, mellyèrt Szomos ujjvár Németiben adott a' maga propriumabol más Teleket Mlgs Daniel Todoràs Urnak [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 14].

2. saját/tulajdon költség; cheltuială proprie; eigene Ausgabe. *1664:* mivel az B: Cehnek jeovedelmé nem lévén, az maga propriumábol kellet az szeoleot műveltetni [Kv; SzC-Lev.].

3. sajátosság; particularitate; Eigenart. *1596:* Vöttwk az kegd leuelét, ertiwk irasat; az vy hirek felöll ... az Erdelnek vgian propriuma volt mindenkor hogy affele hireket oly nagion es bizonnial hordoztanak, azert nem chiuda ha mostes azt chielekezik [Törzs. Báthori Zsigmond fej. Keresztúry Kristófhoz].

prorektor prorector; Prorektor. *1823–1830:* Minden ordinarius professzorok együtt formálják az Academicus Senatust. Mikor az egész senatus nem érkezék, akkor a prorektorból és négy decanusból való deputatio igazítja | Akik éjjel vagy nappal zenebonát csinálnak, azokat a város tanácsa vagy a kommendáns árestáltathatja, hogy nagyobb szerencsétlenség ne történjék, vagy el ne szökjenek, de büntetés végett a prorektornak adják által minden illetlen bánás nélkül [FogE 232].

prorogáta perszünet; prorogație, prorogare; Prozeßpause/ruhe. *1677:* Dilátiokrol valo parancsolatok, és Prorogatorium Mandatumok a' Causansoknak injuriajokra, és igasságoknak periclitatiojára ne adattassanak, excipialván azokat, a' kik Fejedelmek vagy Ország szolgálattyában foglalatosok ... Özvegyeknek valo prorogata pedig a' Decretum és végezések szerint helyben maradgjon | Törvényekben valo dilatiok ha adatnának-is, a' Törvény ventilállya admittalandók legyenekké, nemé: Prorogaták az Özvegyeknek meg-adassanak [AC 188, 271].

Szk: *vidvális ~* özvegyi/gyászévi perszünet. *1825:* Foszto Rákhel Aszony Néhai Kökösi Dobolyi István Ur Özvegye ... Dobolyi Sigmond Urat ... inteti ily okon ... az Exponens Aszony ... Férje, az Urnak pedig Testvér Öttse el halálozván, tsak hamar Viduális Prorogátyának meg tapodásával Horvát János Ur ... Özvegyi Udvarából ... erőszakkal ... ki rekesztette ... továbra Prorogátájának bé telése után ... olyan admonitiot tétetvén, a melynek pontjai nem kevésbé sebhették meg az Exponens Aszonynak Özvegyi szivét ... nyilván azt láttya ... hogy Özvegységét terhelni ... szándékoznak [Ne; Dobl.ev. V/1088. 1].

prorogatoria halasztó, elnapoló; prorogativ; verschiebend. **Szk:** *~ szentencia. 1677:* Ha ... az In causam attrac-

tus semmit nem contendál, nem excipiál-is, hanem simpliciter csak Evictorra fog; arrol néki Prorogatoria Sententiát ád a' Szék [AC 182].

prorumpál 1. *átv* kitör/fakad; a izbucni/prorupe; ausbrechen. *1761:* Solide Constal ... az Inctusnak terhes karomkodása teremtettézése még pedig oly okból hogy el akarván Valamj patkokot bizonyos utazó emberektöl az illyen dolgokb(an) Szokásos volta szerènt lopni, hogy eszre vévèn impedialtak ez okon prorumpalt azon karomkodasra [Torda; TJkT V. 39–40].

2. átterjed; a se extinde; übergreifen. *1740:* ha abban a resziben ennek a Vár(me)gye(ne)k belé esik az infektio, az egész Vár(me)gyére prorumpál [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

prospektál 1. nézelődik; a se uita în jur; umschauen. *1662:* egy cajbert is, a váradi bíróra szóló parancsolattal, hogy valahány álgyú alá való kerekeket szerezne, a kihájától életével parancsoltatik vala, s az is annak színével, míg a kerekek meglennének, mind ott benn[a] prospectált és tekergett vala [SKr 570. — [a]A váradi várban].

2. *ts* néz, figyel; a scruta, a privi pătrunzător/cu atenţie; aufmerksam schauen. *1662:* Ali passa a többi vezérekkel ... a vár előtt való színből ... prospectálja, nézi és várja vala a kevés népek költözését [SKr 623].

prospektus látvány; privelişte, prospect; Sicht. *1705:* Most ... mind csak a két tornácnak a competitiója forog fenn. A miénknek szebb a prospectusa, a fejedelemasszonyénak pedig szebb az apparatusa [WIN I, 430]. *1811:* Rettentő Prospectust e' Falu mutatott, Semmi Ember, semmi állat nem láttatott [ÁrÉ 23].

Szk: *~t ad. 1783:* mingyárt ország uttyán kívül vólt edgy Piatzotskát mutato puszta helly, melly ... az Fogadonakis prospectust és diszt adott [Bergenye MT; LLt 58/13].

prospektusú vmilyen látványt nyújtó; de o anumită privelişte; irgendeine Sicht gebend. **Szk:** *eminens ~. 1736:* melly Telek fekszik, szép eminens prospectusu, magos, rolla minden felé messze lálo (!) egyenes, nem Gödrös, Vápa hepás hellyen [Várhegy MT; CU XIII/1. 87] ✱ *szép ~. 1662:* észak felé szép prospektusú nézelésü kies és jó egü házak volnának [SKr 218]. *1716:* Vagyan ezen fen specificalt Grid nevü falunák dél felöl valo oldalában egy Szep prospectusu Domban epitetett Nobilitaris Curia [Grid F; BfN 92/4] ✱ *világos ~. 1732:* Magyar Somboron a puszta Nms Curia vagyon, az also falu végin, az Almás Vize felett valo Dombon, szép kies, s vilagos prospectussu hellyen [M.zsombor K/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

prosperál 1. vmiből vmit/vmennyit nyer; a obţine/realiza; etw. von etw. gewinnen. *1761:* egy veka Buza után lehet 2 kalangyat prosperalni, kalangyája pedig meg ereszt 2 vékát és 1/2 némelykor harmot [Marosillye H; JHb LXX/2. 114–5]. *1765:* ültettem volt kapával magnak kendert a' Törok buzák közzi, de annak oda lett a' szála, hanem két vékányi kender magot nem igen jot prosperaltam belölle [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1774:* Halászok voltake eximálva a Joszágba kivált az Oláh Csesztvei Joszágban, fogtaké Tok-Halakot, és ketsegéket, abbol mit prosperáltak ? Téglát vetetteké ă Joszágban; Százát, Ezerit hogy ... adták el, s mennyit prosperáltak ? [KS gub-i vk].

Szk: *pénzt ~. 1774:* volt ... itten Tavaj két Fejös Tehény mellyeknek Gyujteményeket az Udvarb(an) költötték el pénszt nem prosperaltak [Mocs K; KS Conscr. 55 Varro János (26) udv. kulcsár és Soos Ferentz (30) jb vall.].

2. anyagiakban gyarapodik; a se îmbogăţi; Bereicherung erfahren. *1745:* a' mit Házassága után ő Kglme prosperalt, azokat meg tartani ő Kgltől nem kivánom [Torda; TJkT II. 13].

prosperálhat 1. vmiből vmit/vmennyit nyerhet; a putea obţine/realiza; etw. von etw. gewinnen können. *1756:* Mind ezek pedig közép szerü Proventusról szólnak, de az idő folyásával ... többet is prosperálhatni | Laszoi vendég fogadoban distrahalhato borból Palinkából, Zabból, szénából egész esztendőben prosperalhatni Rf 150 [Déva; Ks 94. 24. 3, 101]. *1757:* szokot Uraságnak leg alább bé jóni Rf 200 Sőt ha Tiszt Vraim ă Vám szedőkre, s Dnalis Birákra accurate vigyázhatnak könyen többet is prosperalhatni [uo.; Ks 101] | Vallyon igaz uton modon prosperálhatotté magának annyit, hogy annyi pénzt congerállyon, és annyi Joszágot szerezzen mint a mivel ma bir [Fráta K; i.h.]. *1763:* hogj nem prosperálhattam a Joszágbol, nem tsuda, mivel semmit nem distráhálhattam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1774:* Ha voltak Puskások a' Joszágban Rako-Bőrböl (!) Farkas-Bőrböl s egyeb aféle vad Bőrökből mit prosperálhattak, hány kalapot Csináltattak nyul Bőrökböl ? [KS gub-i vk].

Szk: *nyereséget ~. 1756:* Roskány ... Az Urbarialis borból nyereséget prosperálhatni Rf 15 xf 20 [Déva; Ks 94. 24. 3].

2. nyereséget hozhat; a putea aduce beneficii; Profit bringen können. *1753:* feles esztendők voltanak, és az alatt azon Joszág sokat prosperalhatott volna az árváknak, mivel a Tutor ur jó gazda volt és az Oeconomiat mind untalan folytatta, nem hajtván reá a háboruságra [Balsa H; JHb LXXI/3. 212–3].

prosperálódhatik előteremtődhetik; a putea fi realizat/obţinut; beschafft werden können. *1717:* csak Salaristák fizetéséreis proventus nem prosperalodhatott [Sárd AF; UtI].

prostituál 1. nyilvánosan megaláz/szégyenít; a umili/înjosi în public; in der Öffentlichkeit beschämen. *1681:* Kotsis Kata ... tehetetlenséggel vadollya ferjet, es hogy ... szabadsagotis adot neki hogy szeretőt tartso(n) ... Deliberatu(m). Mivel Bencze György prostitualta feleségét hogy tartso(n) szeretőt maganak magais fateallyia hogy eő tehetsegtelen ne(m) aszonyi allat melle valo ... Absolvaltatnak egymastol ugy mindazonaltal hogy az ferfi ligaba(n) maradgyo(n) [SzJk 154]. *1683:* Hogy Nagy Istua(n) feleseget Fazakas Katat mind prostitualta s mind penig az napsagtol fogua el hagyta legyen az ellene valo Relatoria [i.h. 194]. *1704:* Behiván és megmondván a conclusumot, azon megszomorodék és mondá[a]: Hej szegény vén fejem, hatvankét esztendős öregembert így kell prostituálni [WIN I, 121. — [a]Bethlen Miklós]. *1728:* aval Prostitualta hogy szalonát lopott volna ... s Tolvajozta, hamislelkűzte [Dés; Jk]. *1736 u.:* gróf Apor István ... felmenvén a Gubernium-ba, ott publice azt mondotta: Nagyságod, Gubernátor uram, Bethlen Gergely, Bethlen Elek uram, mindenkor azzal

prostituált engemet, micsoda alávaló familiából való vagyok [MetTrCs 446–7]. *1762:* Morosan alias Malinka Vonya ... Méltoságos Gróff Kornis Ferencz Ur ő Ngát azért hogy rabságot szenvedett ... illetlen szókkal Suhuntis nem prostituállya [Kóród KK; Ks 16. LXXX. 7].

Szk: *vki becsületét ~ja. 1816:* (Gál Sigmond) az Instructiot ... végig meg olvasá melyre irásban ada ilyen feleletet: Látom hogj az Exponensek Szoszolloja ezen Instructiobannis ... nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett [Asz; Borb. II].

2. *~ja magát* magát szégyeníti meg; a se înjosi/dezonora; sich beschämen. *1710 k.:* mondám: hogy bizony magának használt legtöbbet véle, hogy el nem küldte[a], mert magokat prostituálták volna véle csak, és az országnak tettek volna kárt [BÖn. 918. — [a]A tanács, a Bethlen Miklós ellen a császárhoz írt levelet].

3. vminek szidalmaz/gyaláz; a spune cuiva/despre cineva că este ...; beschimpfen. **Szk:** *boszorkányosnak ~. 1729:* diffamalt az I(ncta) és Boszorkányosnak prostitualt [Dés; Jk] ✱ *nyilvánvaló kurvának ~. 1728:* Citatoriambul vilagoson Constál, hogy az J: Citatoriamb(an) declaralt ... szemelyt nyilvan valo kurvának prostituálta [Dés; Jk 40a].

prostituáltatik nyilvánosan megszégyeníttetik; a fi umilit/înjosit în public; in der Öffentlichkeit beschämt werden. *1712:* Szomoru szivel szemlélem gonosz végit, Gonosz akaroink(na)k eörömére, prostitualtatik Atyafiságtalanságunk, Ország nyelvére [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. *1722:* job maradgyan ott az extractus, mint sem az Diaetan prostitualtassam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1748:* irtom vóltis ő Flgének egy al(á)z(a)tos Instantiát ... Minthogy ő Flge szolgálatjára nem valami magam privatumimra költöttem, illy hüségemért hogy ne ruináltassom és prostituáltassom, az Urnak Director Uramnak is recomendálom [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

prostitúció megszégyenítés; umilire, dezonorare; Beschämung. *1712:* Ha penig kgmd prostitutioját kivánnya, a joért, Czekély személlyemn(e)k, Azt akarja, hogi a kenyeretis számbol ki vegyék, àrtatlanul, kgmedért, En oka ne légiek, se Isten, se ember elótt, valami a Nagy szükség kénszerit, kételen lészek, arra lépnem [JHb Jósika István Jósika Imréhez] | Ugy reménlettem hogi idegeny Országban valo hoszas szenyvedésimmel, költczégemmel, káraimmal, ne vásárlottam volna magamnak, továbra valo prostitutiot, és gyúlólséget, hanem Atyafiságos jutalmat [JHb XLVIII Jósika István kezével]. *1732:* kérem az M: Urat hogy ... jovajon egy jo dolgat, ő Ngok(na)k hogy mihez leg job legyen tartani magokat ő Ngok(na)k és tudam aszt meg fogadgják ő Ngok a mit fog jovalnj az M: Ur, és igy mind gyülülség, harag távul lesz tőlünk, és közüllünk, mert csak eszt szégyellem egyedül a nagy prostitutiokat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1737:* Nem külömb(en) perjuriájra ebből is elucescál az Anak hogj ... a Communitás képéb(en) azt mondotta hogj Zilahi István Uramat nem azért Candidállya az Universitás, hogj Hadnagjnak Confirmáltassék, mivel az Universitásnak soha nem kellett; nem is kell; mellyért a Mltgs Fő-Ispan Ur ... Zilahi Istvan Uramnak nagj prostitutiojára a Nms Communitásnak rescribált is [Dés; Jk 248].

proszápia nemzetség; neam, seminţie; Geschlecht, Stamm. *1643:* En arrol eö kgiet assecuralo(m) hogy ha mas ver raitunk kiuul talalkoznek, az ki Dobokai Farkas prosapiaiabol ualonak p(rae)tendalua(n) magat az ioszagert eö kgiet ... haborgatnak, mind azok ellen megh oltalmaszuk [Kv; Törzs]. *1774:* gr. Hadik András, aki ugyan alávaló prosapiából való, de maga virtusai által sokra, nevezetesen generálisságra és ezelőtt erdélyi gubernii praesességre jött volt bé [RettE 323].

proszcindál szidalmaz; a înjura/ocări/sudui; beschimpfen. *1784:* Az Árkosfalva hütössei törvényt ülvén a törvényháznál, providus Daragits Jánost a falu kezesse megszólíttatta vala az usus szerént a maga hibájáért; melyről midőn menteni kellett volna magát, nagy lármával és indulatból in facie judicii agyarkodni kezde, és rútul proscindálá és mortificálá Tegző Benedeket [Árkos Hsz; RSzF 97].

proszekúció 1. folyamatba tétel; punere sub urmărire penală; Ingangsetzung. *1731:* Az Dadai Joseph Gyilkoskodasa miatt valo Prosecutiojert Procator Dioszegi Daniel, Nemai Marton és Simon István Vraimèk(na)k Hadnagj Atyánkfia eo kglme adgjon hung. fl. 20 [Dés; Jk 218a]. *1737:* A[a] dicit Az officium authoritassa laesiojanak prosecutioja legitime Competal ennékem, azert az actoratussagis engemet illet [Torda; TJkT I. 241. — [a]A felperes].

2. eljárás; procedură; Verfahren. *1658:* De az én tetszésem az az aránt, hogy Isten békességet adván, az fiscusnak prosecutiojának várnám végét az articulus szerént [TML I, 143 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz]. *1677:* (A salétromot) Ha ki penig ez Országbol ki-vinné, vagy akarmi practextussal-is ki-iktatná, in poena florenorum 200. convincaltassék ... Táblára vagy Székes helyre citaltatván a' Fiscalis Directorok prosecutiojára [AC 134–5]. *1765:* Harai Fejer Samuel Vram, mint a Fiscalis Cziganyok(na)k Inspectora, ab offo insinuallya ... hogy ... Peter Czigány ellen valo prosecutioban nős paráznasága iránt, sub offo defungalt, ötet raboskodtatta, meg palczaztotta, vélle Ecclatis követtetett [Torda; TJkT V. 278].

Szk: *fiskális ~. 1809:* az edgyik panaszoltatott Főző Asszony ellen a Ns Szek Fiscalis Prosecutiot határozván ... utánna Inquiráltasson [UszLt ComGub. 1655-höz] ✱ *legális ~. 1746:* à Contractus ... az Expeditor Végh István ellen Hadnagyunk ő Kgltől institualando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TJkT III. 24] ✱ *magisztratuális ~. 1763:* az I. ... minthogj még eddig Mag(ist)ra(tua)lis prosecutio alat nem volt, lopogatásiért nem prosequaltatott [uo.; i.h. V. 176].

3. perbe vonás; împrocesuare, dare în judecată; Einbeziehung in einen Prozeß. *1704:* a szegény rab úr[a] ... respiriumot kére ... maga jelentvén, hogy az utolsó ratio kérdésben questio is nincsen, minthogy a dictát már legitimálták egyszer. Az elsőhöz is nem sokat bízhatik ... mert mandatum jött őfelségétől prosecutiója iránt [WIN I, 156–7. — [a]Bethlen Miklós].

Szk: *méltatlan ~. 1740:* az hunnan ... az Anak méltatlan pro Secutioja [Dés; Jk].

4. peres úton/perrel követelés; pornirea procesului pentru satisfacerea unei pretenţii; Fordern mittels Prozeß. *1777:* Inkább inclinálván pedig az Exponens Uram a 600. forintok(na)k fel vételire mint sem a Joszágnak prosecutiojára, Tessék Kigyelmetek(ne)k azon 600. m. forintokat az Exponens Uram(na)k ... ad 15tum diem meg fizetni [Dés; Borb. I].

5. (per)folytatás; purtare de proces; Prozeßführung. *1647:* Nyerges Istua(n) ennek elötte az peres szöleö dolgabol juridice prosequalta Kolosi Annat plenipotentiariussa volt Kolosi Gyeorgy az Aszszony decedalua(n) az gyermek(ne)k Tutelaja szallot Kolosi Gyeörgyre, ez szerent ezen ca(us)a(na)k prosecutiojais hasonlo keppen [Kv; TJk VIII/4. 167]. *1748:* Az Inhibitioval Suspendaltatott ezen causanak prosecutioja, melly Inhibitiojért az I. certificaltatott is, azért tartozik Inhibitiojanak ratioját assignalni, ante omnia [Torda; TJkT III. 229].

proszekvál 1. üldöz; a persecuta; verfolgen. *1590:* Myerthogy Biro vram parancholattiaban Jart Sardj Janos, ez fogolj penigh p(ro)sequalta Sardit, es kerte Sardi hogy ne haborogyon velle Jarhasson el Biro vra(m) parancholattiaban [Kv; TJk V/1. 11]. *1591:* Mikor ezen keozbe az Eottues legint ki zalaztottak volna, az Aiton, az megh holt legini nem elegedven elebbeli verekedeseuel, fegiueres kezzel vtanna jndult es p(ro)sequalta [Kv; TJk V/1. 175]. *1657:* Engem azért Pataknál hagya az fejedelem[a] hátra, azonban Isten confundálá az ellenségnek tanácsát, hogy ne prosequálná az fejedelmet, hanem Szerencs alól Kassára menne [KemÖn. 215. — [a]I. Rákóczi György]. *1660:* Váradot muniáljátok, mert oly hír is foly, az pogányság visszatéme urunkat prosequálni [TML I, 523 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az hírek ide így folynak ... az német az Tiszán általment volna ... itt azt beszélik, a magyarokra fordult volna és prosequálni akarná öket [TML VI, 412 Teleki Mihály a fej-hez].

2. (be)perel, perbe fog/hív; a acţiona/da în judecată, a împrocesua; anklagen. *1606:* mjert penig azon dologert engemet[a] Commissarius eleibe hittal most penig az vice Zekre Zolitottal sj Juris azt mondom Calumnjan vagy Eretthe mert azon egj dolgot ket biro elött ket vton nem zabad prosequalni [UszT 20/162. — [a]Ti. az alperest]. *1641:* ereos compositioiok ellen ... Pap Janosne Aszonio(m) egy darab Eoreokseget ... az eleobbi compositio utan dissipaluan, Via Iuris azert az dissipatioert Pap Janosne Aszoniomot prosequaluan Kispal Balint Vram ... Emberseges embereknek Intercessioiokra abbali juris processust ... ez maj napra differaltak volt Vzonba [Uzon Hsz; Kp I. 53]. *1671:* Gyilkosságot, és Depositumokat concernaló casusokon kivül egyéb casusokban ha ki pert akar inditani ö kegyelmek[a] ellen, az also forumon ... prosequallya Peressét [CC 50. — [a]A szászok]. *1679/1681:* sokan hatták ide kezes leveleket, de à kezeseket eddégh senki nem prosequalta [Vh; VhU 678]. *1719:* Veniczei Sandor Relictajat Ura szamadasaert proseqvalni kell A Kolosvari Foruman [Utl] *1728:* imponaltatik Hadnagy Atyankfiának eö kgl(ne)k hogj ... azokat az Embereket[a] in jus adrahálván prosequállya [Dés; Jk 379–80. — [a]A tiszti szállások tolvajait]. *1758:* ha az Actor ur(am) eö kgylme penes repulsionem kivánt engemet prosequalni: tehat nem kell vala az Curatorok Foruman külömb(en) ellenem p(ro)cedalni es az után a' seculare Forumrá transponalni [Torda; TJkT III. 277]. *1763:* a paráznaságért halálos aquisitiot én ellenem hütes férjem nem instituult, prosequalni sem kiván [uo.; i.h. V. 179].

Szk: *ab offo ~. 1764:* Kelletett az It ab Offo prosequalnom, hogy ... szölö hegjböl, oltoványokat ki ásván, titkon ... el vitte [uo.; i.h. 208] ✱ *jure ~. 1739:* azon Személlyt, aki Rettegen meg kurvázta ... ha el nem szökött vólna a Nms V(á)r(me)gyéböl Jure prosequálta vólna [Dés; Jk]. *1741:* Nagodal ... Törvenyben szallanak magok bestelenitését diffamatioját mint Ak meg keresik es erette Nagodat jure proseqvallyak [Somlyó Sz; TKl] ✱ *juridice ~. 1741:* obtrectatoria Instantiákat 's Leveleket attanak ... bizonyos Nagy Helyekre bé, a Tktes Nms Tanács ellen ... azért hogy azon mocskok alatt ne láttassék heverni a' Tktes Nms Tanács ... injungáltatik Hadnagy atyánkfiának, hogj ezen megirt Detrecator személlyeket, a' Tktes Nemes Vármegye székin Juridice prosequállya [Dés; Jk 1553] ✱ *lite ~. 1648:* Josika Gabor Vram ... Magyar Letka, es Hesdat neuw falukért ... mellyek Thorda Varmegyeben Vadnak, lite prosequaluan, es az ... Beszterczej terminüson megh szollittatúan, mind ket fel exmittaltatott volt az eo Naga Tablaiatol jeouendeo Terminusigh ad producenda júra ipsor(um) [O.fenes K; JHbK XLIX/32] ✱ *törvénnyel ~. 1597:* Teczik az theorwennek hogi ... az varosrol ki ewzettessek[a] ... Az kire penigh vallast tezen arra az Directoroknak gongia lewe(n) citaltassak es prosequalliak theorwennyel erette [Kv; TJk V/1. 134. — [a]A paráznasággal és gyermekgyilkossággal vádolt asszony]. *1651:* teorueniel prosequalua(n) az felliel megh irt falubelj embereket, az megh irt heljnek megh latasara, es annak teorueny szerent ualo el igazittasara [Csicsó Cs; BálLt 41]. *1677:* A' Mely Oláhok, az elötti rosz szokások szerint, tolvaj modon ragadnak-el feleségeket magoknak ... halállal büntettessenek ... Ha mely Nemes ember afféle dolgokban patrocinálna az Oláh Papoknak, a' Tisztek törvénnyel prosequallyák [AC 234]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvennyel az It hogy ö sokszori már meg rögzött vérengezö szokása szerént ... egy ... szegény idegen napszámos legényt meg támadván, kezében levö vas villával rutul meg verte, sebhette ... az hajánál fogva hurczolta [Torda; TJkT I. 135].

3. vádat emel/eljárást indít/foganatosít vki ellen; a intenta un proces (împotriva cuiva), a da pe cineva în judecată; gegen jn Prozeß einleiten/in Gang setzen. *1672:* admonitus volt tempestive az Inctanak Vra arrol, hogj törvénytelen dolgok hallatván Feleséghe felöl p(ro)sequallia, de nem czelekedte, hane(m) succumbalt s patialta [Kv; TJk XI/1. 190]. *1677:* Ha penig kötelességek ellen vétkeznek[a], a Fiscalis Director prosequallya a Fö Komornyik Székin | Ha ... az ecképpen Urát el-hagyot szolga Nemes ember volna, magát hivassa a' szolgaság mellé, és ha szabad akarattya szerint nem redeál, a' Vármegye Zászlója alat a' fellyeb meg-irt mód szerint prosequallya [AC 53, 196. — [a]A harmincadosok]. *1711:* Racz Péter Bécsbe akar menni admonialtattam el ne mennyen, mert mind a potentiaert, mind a Vér árulásért prosequálni fogjuk [Marossztkirály AF; JHb XXIX. 18]. *1712:* Szarvas vétkei az Pasztornak Kelepeci (!) Pálnak, ugy mint Isten elle(n) valo karo(m)kodasi, szitkozodasi, szölönek titkon valo haza vitele ... reszegeskedese a szék szinén eléggé meg vilagosodot az miert igen nagj büntetesre mélto volna ... de most masok(na)k peldájara, maga viseletlensegejért reszegeskedesejert és szölö lopasajert ... meg veretik Isten ellen valo szitkaiert directorok prosequalljak [Kv; TJk XV/1. 91]. *1734:* az J nyilván tudta hallotta hogy Nagy Bányai Iffju Csizmadia Orás András mindenütt azzal diffamalta hogj Complexe volt a Deési Mészárszekek(ne)k fel verettetesekb(en) ... megis ... nem prosequalta, hanem vélle ott[a] s ivutt tarsalkodott [Dés; Jk II. 134b. — [a]Értsd: ött, azaz evett]. *1816:* Sziát[a] és a' Báro Kemeny Károly Ur eö nsaga kuptáját a' Benignum Examennel edgyüt külgye bé a' Ttes Ur[b] Tordára; 's írja meg, hogy a' Kir. Guberniumnak az ilyen

Szökevények iránt jött Rendelèse szerént bánnyanak Velek és prosequalyák öket a' szerènt [Gyéressztkirály TA; TLt 1215 Mezei János lev. — [a]A szolgálót. [b]Ti. Pénteki László szb].

Szk: *törvénnyel ~. 1580:* Az Bornemisza haza felol vegeztek eo kegmek hogy egy Inhibitiot vegienek es az haznak minde(n) epwletyrol es elesseteol fel tilchyak. Es Annak vtanna az dolgot teorwennyel prosequallyak [Kv; TanJk V/3. 210a]. *1692:* az idők alatt az Ura ha rea jü és itt akarja törvényel prosequalni [Dés; Jk] ✱ *törvényre ~. 1737:* Illyen okon prosequalom törvényre az Inctakat, hogy ők ... égy idegen Pataki Boricza nevü terehben esett parázna Leányt tudva tartvan maga házánál (így!) ... mind addig lappangtatta mig a szulésnek ideje el jövén azon meg nevezett gonosz léányzo félre menvén ... szült és gyermekit meg ölte [Torda; TJkT I. 133] ✱ *törvény szerint ~. 1677:* A' kik ... Fejedelmek Salvus Conductusának impetralásával, és annak virtusával tartoznak járni, és a' Salvus Conductus denegáltatván nékik, még-is elmennének, az ollyanokat a' Director törvény szerint prosequallya [AC 88]. *1710:* a fejedelem rá is hajla[a], de tartván attól Teleki s a több vádolók, ha simpliciter elbocsátják öket, ha különben bosszút nem állanak is rajtok, de törvény szerint prosequálják [CsH 131. — [a]Béldi Pál szabadon bocsátására].

4. (eljárást) folytat; a purta (o procedură); (Verfahren) führen. *1677:* Ezeket azért a' specificalt Casusokat, in arbitrio Causantium légyen, ha a' Táblán vagy a' Széken akarják prosequalni [AC 178]. *1699:* Kolosvari Pap Laszlo Szigyarto Mihallyal valo adossagbeli dolgát s praetensioját a' Nemes Var(me)gyen kezdven ott prosequallya ha hol penig Szekünkre remittaltatott itt revidealtatik [Dés; Jk 297b]. *1726:* A causansok in pracjudicium fori ecclesiastici, ha inchoalt causajokat ... külső forumon prosequalni kezdenék, az ilyen két úton járok ellen juxta jure patriae procedaltatni [Somlyó Cs; SzO VII, 323 Cssz, Gysz és Ksz végezése]. *1817 k.:* A Procurator elvette a' Testimoniumat, ès levítte a' Groffné szállására, 's egy darab idő mulva fel hozta, aztat allegalva hogy Nagyságod fizessen indebitat, mível hogy a' Recursust nem proséqualta [Héderfája KK; IB].

Szk: *törvényes úton ~. 1816:* Hogj a Tkts Tisztség Resolutioja az Exponenseket utasittja a Törvény rendes uttyára, azért nem kellene alattamas kárasittatásokkal akadájaztatni a hasznat venni akarokat hanem Törvínyes utan prosequalni [Kövend TA; Borb. II Gál Sigmond ns nyil.].

5. peres úton/perrel (büntetést/kártérítést) követel; a pretinde (pedeapsă/despăgubire) într-un proces penal; mittels Prozeß fordern (Strafe/Entschädigung). *1600:* az en hazamra valo menesekert es Jnuadalasaert, s ott walo hatalmaskodasokert a maior potentianak terhit p(ro)sequalom raitok | si iuris az en Inuasioert es hazamo(n) walo hatalmaskodasaert az maior potentianak terhit mondom hozzaia es prosequalom raita | si iuris az en feöldemre walo meneseiert es buzanak megh aratassaert s el witeliert, à maior potencianak terhet p(ro)sequalom raita [UszT 15/31, 15/79, 15/88]. *1701:* D(omin)us Daniel Vas de Czege Protestat(ur) Super eo. Mivel hogj ... Groff Apor István ur(am) ő Nga, eze(n) ben meg irt Malom dolgáb(an) Dilatiot obtineált mostan, ha mikor Törvény szerént decidálodik ezen dolog, és ... ő Nga Malma el hányattatik, ne légjen késö és Secum azutanis, addig intervenialt kárát a meg irt malom miat, prosequálni és meg keresni [Dob.; WassLt].

Szk: *longusz processzussal ~* hosszú perrel követel. *1733:* igenis nem akarom hogj igaz Jussomat longus Processussal prosequallyam s nemis illik [Torda; TJkT I. 19] ✱ *törvénnyel ~. 1598:* Bachy Thamas vram ... amely kertet harsongartban Paul Magnustol teorwenniel prosequalt es adepiscalt, azon kertet egez varoswl, az varos zenas kerthy mellet valo alo vizet ollian hatarawal attak, hogy az minth az viznek allasa es horgassaga vagion igenes seowent ... fonatathasson [Kv; TanJk I/1. 325]. *1642:* Varadj Jstuanne az melj adossagot keres ... az Beczulletes Tanacz eleott is forgott, es teorueniel is proseqalta, ennek vtanna is eo kgme Varadine Azzoniom teorueniel prosequalia [Kv; RDL I. 128].

6. *átv is* követ; a urmări; verfolgen. *1659/1681:* az Jövevényekhez valo jo czelekedetek(ne)k gyakorlasaban, Boldagh emlekezetü Meltosagos Eleink(ne)k diczeretes peldajokat igyekezven követne(m): ... mélto s helyes Collatiojokat, annuentiajokat minden bőcsűlettel es ahoz illendő Tisztesseggel prosequalnom s megh tartanom [Vh; VhU 314 Zolyomi Miklós ad. lev.]. *1724:* Takats Pál ... Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es élis érvén a' Lotsadékba le nyomta [Kv; TJk XV/4. 105]. *1801:* Ki az aki ... Sándor Jantsit üldözi, és prosequállya hogy el fogattassa, és mi okon ? [Erdösztgyörgy MT; WH].

proszekválhat 1. üldözhet; a putea persecuta; verfolgen können. *1670:* ha akar mi utonnis eő kglmet defraudalni ügyekezne(m), és az eő kglme adosságát az megh mondot mod szerént megh ne(m) adnám, vagy az előt el szőkne(m), és magam oltalmára, vagy seregben, vagy Fejedelmek, Urak udvariban és hatok méghe magamat el vonna(m), tehat mint hamis hűtűt eo kglme minden helyeke(n) ... szabadoson prosequalhasson [Kv; TanJk II/1. 762]. *1736:* mindenkor a Magistratusnak facultassa vagjon, hogj minden Gonosztévőket, ratione sui Officii p(ro)sequálhasson [Dés; Jk 218a].

2. perbe foghat, beperelhet; a putea da (pe cineva) în judecată; anklagen können. *1665:* Esküszóm ... Hogy ... eletem fogytaigh eő klmet ... Jobagyi Szolgalotomal szolgalom, mint eő klmnek[a] eőrőkös Jobbagya, melyet ha nem cselekedne(m) ... megh foghass(on) hamis hitemert prosequalhasso(n) büntethessen ezen levelem erejevel [Récse F; Szád. — [a]Bojer Sigmondnak]. *1695:* En Tekei Tivadar ... ha ez magam fejem kötését valamelly részeb(en) fel bontanam ... mind szabad és szabadságtalan hellyéken ... meg fogattathassa(m), és akkoronnis mint illyen Tolvajt és hamis hűtűt prosequalhassanak eő kgl(me)k [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihally schola mester kezével]. *1736:* a Magistratusnak mindenkor kötelességéb(en) áll, hogy az ollyan Erköltstelen Fiakat és Leányokat, kik az Annyokat meg-nem betsüllik, ratione Officii sui prosequalhattya [Dés; Jk 185a].

3. vádat emelhet, eljárást indíthat/foganatosíthat; a putea intenta un proces; gegen jn Prozeß in Gang setzen können. *1730:* De mivel Huszti Mihály Ur(am) már hoszszas üdőtől fogvást, nehéz betegségben sindik, a' mely nyavalyáját hogy ne mondassék ez általis őregbiteni, nem prosequalhattya [Kv; TJk XV/7. 92]. *1737:* Continuátájáb(an) az A. ... tolvajsággal vádollya az J-ket; a melly privata personát nem illet, s nemis p(ro)sequálhattya [Dés; Jk 259b].

Szk: *törvénnyel ~. 1765:* a Dnus Terrestrisnek Tisztyeiis kezek alat lévö embereket Törvénnyel prosequalhatnak és condemnaltathatnakis hivatallyokra nézve [Torda; TJkT V. 280] ✱ *törvény szerint ~. 1710:* A rab urak ... azon supp-

licálának a fejedelemnek ... hogy kiszabadulván, azokot, kik öket hamisan elvádolták, törvény szerint hadd prosequálhassák [CsH 131].

4. (eljárást) folytathat; a putea purta (o procedură); (Verfahren) führen können. *1672:* az alat az Anakis sulyos betegséghe erkezet, ki miat dolgát nem prosequalhattia [Kv; TJk VIII/11. 205]. *1677:* Mikor Terminusok celebraltatnak, a' mely Causak in rationem Fisci agitaltattak, azokban-is ha ki causaját ujitani akarja, az ollyanoknak adassék egy Novum cum gratia, és suis modis prosequalhassa causaját [AC 186].

5. kereshet; a putea căuta; suchen können. *1613:* Eo felge[a] minden Feiedelmeknek ... emanaltatott leveleket in vigore stalni engedie es hadgia, hogy minden rend igassagat beleolle prosequalhassa [KJ. — [a]Báthori Gábor].

6. *útját proszekválhassa* útját folytathassa/követhesse; a putea continua drumul; seinen Weg verfolgen können. *1628:* Hites felesegem ... kest fogva(n) hozzam ugi veőttem kj kezeből, mellyet ha hertelen eszemben nem vőttem volna eletemett fogiatta volna el; Melj hitetlen czielekedetit ackor sem szenvedtem el, hanem protestaltam az ackori Eórdeógh Kerezturj predicator vramnak; hogi ha tóbszór illien vagi ehez hasonlo kisseb dolgokatt czielekednek prosequalhassam utamat [SzJk 32].

proszekváltat 1. perbe fogat/hívat; a face/dispune să fie dat în judecată; gegen jn Prozeß in Gang setzen lassen. **Szk:** *jure ~.* *1739:* aki Rettegen meg-kurvázta az egjgjik lt Ersébetet, ha el nem szőkőtt volna a Nms V(á)r(me)gjéből, Jure prosequaltatta volna ... de ... elábált [Dés; Jk 300b] ✱ *törvénnyel ~.* *1657:* Felesége elálla mellőle, hozzám confugiálván, mint magistratushoz, az urát törvénnyel prosequáltattam, inquiráltatván is latorságiból [KemÖn. 131].

2. vádat emeltet, eljárást indíttat; a dispune intentarea unui proces; anklagen lassen. *1715:* Györgj Deak Ersok, és Boér Kata incaptivaltatva(n) paraznasagért, az Directorok ki hozatva(n) prosequaltattyák [Kv; TJk XV/1. 139].

proszekváltatás 1. perbe fogatás; dare în judecată; Anklage. *1671:* A' Székelységen a' Latrok prosequaltatásában bé-vött ususok ugymint, károsoktol, vagy egyéb aránt megbántodott felektűl valo kezes kérés, és több törvényes utakat s' modokat meg-gátlo akadályok-is à modo deinceps tollaltassanak [CC 40].

2. eljárás indíttatása; intentarea unui proces; Ingangsetzen eines Verfahrens. *1832:* A' Tekei[a] Magistratus Kováts Jánost Feleségével folyt válás pere következésében ki világosodott Nős paráznaságért Főbeli Keresetben megitélte ... 1828ban az Itélet Cassáltatott azon okbol hogy a' Tekei M(a)g(istra)tusnak nem volna hatalma criminalis keresetekben Itélni, és Kováts Jánosnak Kolos V(ár)megye Törvény Széke elött lejendő prosequáltatása porontsoltatott d. 8 Aug. 1828 [Borb. II. — [a]K]. *1841/1847:* Megyei Al Ispány Pataki Daniel idei Aug 19ről tett hivatalos át irásában Darvas Jánosnak hamis levél készittéséert fiscaliter valo prosequaltatását kéri [Dés; DLt 530d].

proszekváltatik 1. perbe fogatik, beperéltetik; a fi dat în judecată; angeklagt werden. *1735:* Komornyik Lászlo Vram ... Nms Kraszna V(ármc)gy(éne)k leg közleb Somlyon celebralt Generalis törvényszékin ... p(ro)sequáltatván juridice Convincaltatott [Szécs Sz; Borb. II]. *1763:* az l. ... minthogj még eddig Mag(ist)ra(tua)lis prosecutio alat nem volt, lopogatásiért nem prosequaltatott [Torda; TJkT V. 176].

2. eljárás indíttatik/foganatosittatik, vád emeltetik vki ellen; a fi intentat un proces împotriva cuiva; Verfahren in Gang gesetzt werden. *1677:* A' Számado Szolgák ha a' kezességnek meritumát fel-érhető joszágu és residentiaju emberek nem lévén, másoknak nevek és kötelességek alat, azon fellyeb meg-irt módok szerént prosequaltassanak [AC 196]. *1765:* egy Benedeki Ember ki egy kóldusnak valami pénzit el orozolta vólt, és a koldus lova döglésénekis oka vólt, adott vala kezembe egy arannyat, hogy ne prosequáltassék tovább [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338]. *1807:* ezen Testamentumnak leg kisebb ereje sem lévén meg kivánnya, hogy az cassaltassék cassaltatván pedig aztis meg kivánnya, hogy azon Testamentum irok ob infidelitatem Fiscaliter prosequaltassanak [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1809:* nyilván és déli napp fénynél világosabb az panaszoltatak(na)k cselekedettyek ... Törvénytelenségek meg kévánom hogy Instantiam Szerént költségem fáradtságom s fájdalmam meg fizetése mellett prosequaltassanak [Szu; UszLt ComGub. 1655höz].

Szk: *törvényesen ~.* *1752:* En fatens a Deutralt Várczán Páskujnak Semmiféle nyilván valo Malitiáját ... nem tudom nem Lattam soha is. Hallottam ugjan másoktul az elött hogj vólt Szó hozzája; de én nem tudom ugj volté vagj nem ... miolta Csehben a Dominalis sedrian Törvénjesen prosequaltatot valamelj vétkéért ez olta [Bikáca Sz; BfR Szász Gábor (56) jb vall.]. *1809:* méltán kértem hogy az Instáns Vr az illyen modon folytato Procuratorságtol Suspendáltassék és ... Törvényesen Fiscaliter Prosequaltassék és agraváltassék [Szu; UszLt ComGub. 1655höz] ✱ *törvénnyel ~.* *1677:* A' Mely Nemes embernek semmi joszága nincsen, és valamely czégéres vétkeket ... patral és cselekeszik ... a' Tisztek szabadossan meg-foghassák ... ha a' dolognak meritumjához képest annyira valo zálogja lenni comperialtatik, vagy penig elegedendő kezest állat, el-bocsáttassék, és szabados állapottyában törvénnyel prosequaltassék | A' mely Szolgák pedig Zászlók alat találtatnak, ha elégséges residentiajuvak, hasonlóképpen magok személyekben prosequaltassanak Törvénnyel [AC 130, 195–6].

3. per lefolytattatik; a fi judecat/dezbătut procesul; (Prozeß) durchgeführt werden. *1677:* Az erkölcstelen fiakat kik Attyokat, s' Annyokat nem bőcsüllik ... a Tisztek ... meg-büntessék ... ha Attyát, Annyát, szidalmazza ... poenitentiaztassék ... Attyoknak s' Annyoknak meg-veréséért, edgyik kezek vágáttassék-el; meg-sebhetésekért, vagy ölésekért ... a' Decretumban irot azon poenan convincaltassanak. E' két első Casusban két Széken decidaltassék a' Causa, az utolso Casus penig Diactan prosequaltassék [AC 132].

4. végrehajtatik; a fi executat ca datornic/restanţier; vollstreckt/exekutiert werden. *1787:* Végeztetett ... hogy mindazok az Adosok közzül a' kiknél felesebb Restantiak vagynak requiráltassanak a' Domest. Consistorium neve alatt hogy ha a' restantiakat haladék nélkül bé nem fizetik, törvenyes uton fognak prosequáltatni [Kv; SRE 254].

5. követtetik; a fi urmărit; verfolgt werden. *1657:* ha az fejedelem el nem áll előlök[a], csalhatatlanul ruináltatik, s az győzedelem hazánkig prosequáltatik, és nagy persequutiójával az religiónak pótoltatik [KemÖn. 211. — [a]Ti. az ellenség hada elől].

proszekváltatott perrel/peres úton követeltetett; care a fost pretins într-un proces penal; mittels Prozeß gefordert.

Szk: *törvénnyel* ~. *1677:* Ha ... illyen törvénnyel prosequaltatot Jobbágy, a' törvénnyel valo prosecutio, és apprehensio után ... transfugialna Földes Ura keze és birodalma alol; akárhol találtathassék-is annak utánna a' hajdu Városokon ... a' Hajdu Városbéli Tisztek ... tartozzanak ki-adni az ollyan Jobbágyokat [AC 173–4].

proszenior alesperes; protopop adjunct; Vizedekan. *1823–1830:* Ez a Kónya Ferenc ... lett előbb héderfái pap és Tractualis notarius, azután jött ide Gálfalvára papnak, itt lett prosenior, azután esperes és generalis director [FogE 214].

proszkribál 1. számüz és vagyonától megfoszt; a proscrie/surghiuni; verbannen und des Vermögens berauben. *1704:* Ugyan ma hallottam, hogy az mi proscriptiónk után, melyben Rákóczi uramat[a] proscribáltuk, más ellenkező patenst bocsátott <ki> Rákóczi uram [WIN I, 273. — [a]II. Rákóczi Ferencet]. *1710:* A több rab papokot, kiket gályákra nem küldöttek vala, proscribálák az országból | A császár ... Rákóczit s Bercsénit in perpetuum proscribálván a magyar birodalomból, azoknak jószágait el is ígíré másoknak [CsH 99, 410].

2. ~ *a királyságból* számüz a királyságból, megfoszt a tróntól; a detrona, a înlătura de la tron; verbannen aus dem Königreich jn des Thrones entsetzen. *1710:* a gyülésben proponáltatá Rákóczi[a], hogy végképpen szakadjanak el az austriai háztól, és örök átok alatt proscribálák a császárt a magyarországi királyságból, s interregnumot állítának fel [CsH 386. — [a]II. Rákóczi Ferenc 1707. jún. 6-án Onódon].

3. eltöröl; a anula/desfiinţa; auflösen, annulieren. *1705:* Acton uram beszélette ... hogy Mikes uram írt volna neki levelet, melyben írja, hogy őket ne nevezze rebelliseknek, mert nem azok a magyarok, conjuncta causa lévén az ő dolgok a magyarországi magyarok dolgával. Melyre úgy replicált Acton uram, hogy nem olyan az ő dolgok, mint az magyarországiaknak, mert azok más királyt magoknak még nem választottanak, de ezek mindjárt fejedelmet választottanak magoknak ... és minden igazgatásnak rendit, amely a császár idejében volt, generalatust és mindent proscribáltanak [WIN I, 501].

4. forgalomból kivon; a scoate din circulaţie; aus dem Verkehr nehmen. *1710:* a fejedelem maga képire ... tizenkétpénzes sustákokot kezdvén veretni ... némely gonosz emberek azon formára hamis ligájú pénzt kezdének oly nagy bőségben veretni, hogy a jó a rossz pénzzel egybenelegyedvén, egyéb remédiumát nem találhaták, hanem egészlen proscribálák a fejedelem képire vert mindenféle pénzt [CsH 201].

proszkribált kitiltott, számüzött; proscris; verbannt. *XVIII. sz. m. f.:* Ország Protestatiója, hogy Bihar wármegyéből proscribalt Pathai Máthét, Erdélyb(en) Procuratoroskodni[a] [WassLt 1630-ban kelt oklevél hátán XVIII. sz. második feléből való regeszta. — [a]Ti. engedik].

proszkribáltatik 1. számüzetik és vagyonától megfosztatik; a fi proscris/surghiunit; verbannt und des Vermögens beraubt werden. *1665:* Annakutánna kérdé ő nagysága: Az respublica, ha az király meghalna vagy proscribáltatnék, elméje, a négy közül egyiket, elsőben az brandenburgi electort, ha nem azt, az svetiai király fiát, ha azt sem, az bavariai herczeget, ha azt sem, az római császárt[a] [TML III, 486–7 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Ti. emlegetik lehetséges lengyel királyként]. *1710:* nagy tisztekre promoveáltatnak[a], ha penig nem, az országból proscribáltatnak és a sicíliai tengerre gályavonni küldettetnek [CsH 96. — [a]A protestáns prédikátorok, ha áttérnek a katolikus vallásra]. *1736:* ámbár vétettek volna az jesuviták, ámbár méltán proscribáltattak volna, mégis micsoda igazsággal lehetett elvenni az Báthori István jószágát, az mely örököse volt, és tulajdon csak iskolára s az ifjak tanítására adta [MetTr 424]. *1739:* Néhai Kibédi Márton özvegje Fogarasi Mária Asz(szo)ny ... minthogj nem csak Nemes Városunk; sőt az egészsz Nms V(á)r(me)gje Csudájára s álmélkodására, és ansát (!) adott a Gonoszra Leányinakis; magais gyanús tanczolásokat, szánkázásokat, és Férfiakkal valo Conversatiot exerceált s.t.i. itéltetett hogj ... Nemes Dés Várossáról és határárol proscribáltatik [Dés; Jk 302a]. *1753:* Ha a Rákotzi revolutio után ekkor Mikes Pál proscribaltatotte vagj a Fiu Mikes Kelemen a Rakotzihoz valo adhaesioert [Hsz; Szentk. vk].

2. kiűzetik/csapatik; a fi alungat/izgonit; vertrieben werden. *1703:* tetzett az eo Felsége szekinek, hogy az Inctus ... mivel vilagoson Constál, hogy ... hamis koldulo Levéllel élt és kóldult ... az hohérral meg verettessék ... az varosbol proscribaltassek [Dés; Jk 342b].

3. (katonaságtól) elbocsáttatik; a fi îndepărtat (din armată); (aus der Armee) entlassen werden. *1791:* a katonaságtol Huntzfut Levéllel proscribáltatott volna [Dés; DLt].

proszkribáltatja magát számüzetteti és vagyonától megfosztatja magát; a face să fie proscris/surghiunit; sich verbannen und des Vermögens berauben lassen. *1672:* Követem az én kegyelmes uramot, de ha porta ellen, hazám végezése ellen való dolgot parancsol, hazámnak megegyezése kívül bizony én nem fogadom, ha lehet; ám én Erdélylyel többször nem proscribáltatom magamat [TML VI, 16 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

proszkribáltatott számüzetett; proscris, surghiunit; verbannt. *1662:* ha a fejedelemnek elméje a tisztességkívánás miatt meg nem vakíttatott volna, fejedelemi méltóságát, hazájokbul proscribáltatott, számkivetésre tudatott ollyan pártütő ariánusokra bízni nem kellett volna [SKr 361].

proszkripció számüzetés és vagyonától való megfosztatás; proscripţie, surghiun; Verbannung. *1671:* ha penig a Tanácsok közzül Országunk törvénye, szabadsága, Decretumi ellen valamellyik ... veszedelmes és ártalmas tanácsra inditaná ő Nagát, comperta rei veritate kedvezés nélkül affele tanácsadot proscriptioval és Notoriussággal büntettessenek meg [CC 9]. *1704:* Ma reggel felgyülvén az ország, a Rákóczi uram proscriptióját ... az arra rendeltetett emberek hárman három felé concipiálák | a Rákóczi uram proscriptióját a generál háza előtt és a kispiacon elolvasván publikálák és kidobolák [WIN I, 168, 190]. *1710:* egynéhány vármegyék ... supplicátiót adának be Rákóczinak nagy protestátióval, hogy ők semmiképpen a jesuiták proscriptiójának nem annuálhatnak [CsH 386].

proszkriptus számüzött; proscris, surghiunit; Verbannte(r). *1600:* A kalugerek penig az országból minden helyekről teljességgel proscriptusok legyenek [EOE IV, 556 ogy-i hat.]. *1677:* Ország törvénye szerint convincaltatott

és arestaltatot foglyoknak, vagy Proscriptusoknak fel--szabadulasokban a' Keresztyén Országokon; és Fejedelmeken kivül valo Nemzeteket ha kik solicitalnak ... hasonlo poenaban incurrállyanak melyben a' convictusok voltanak [AC 82] | némely kedves atyámfia ... vacantiába levő tisztembe belépett ... noha élő embernek és nem proscriptusnak sőt ez hazában jelen levőnek tiszte miképpen lehet vacantiába, új philosophiából kell kisülni [TML 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

proszperáció termékenység; productivitate, prosperitate; Ertrag. *1772:* az Bánfalvi Málé és Borso prosperatioja mellett sokat fáradoztanak dolgasok után jártanak és Pallérkodtanak míg fel vehették és bé takaríthatták, azért leg alább fáratságokra magok(na)k meg tarthattyák [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt].

proszpiciál 1. gondoskodik vmiről; a avea grijă/a se preocupa de ceva; sich um etw. kümmern. *1621:* az mindennapi zwksegh felette sok wolna, meljhez kepest kewantatnek hogj eő kglmek Az ado fel wetesreől prospicialnanak [Kv; TanJk II/1. 316–7]. *1671:* Ez mostani Gyülésünkben proponaltatván Nagd, hogy a' Váradgyai és Fogarasi hidak el-pusztultanak, mellyeknek meg-éppitések felöl prospicialnánk ugy, hogy éppittethetnének-meg [CC 35]. *1677:* Ha kik a' más párton lakók közzül, az Erdélyi Ditioban Jószágot birnak, és abbol Potentiat patralnak, a' Vármegye Tisztei elöt tartozzanak Törvényt állani, és azon Tisztek Törvényt és Executiot-is azon Jószágbol ... szolgáltatni; kinek a' convicta pars ha ... resistalni akarna, a' Fejedelmek ... az Executionak véghez vitelében, de brachio Regali prospiciallyanak [AC 176]. *1710:* Vègezetre prospciállyanak arrolis az Tisztek, és az szegénység között fel visgállyák az 7temberi vagy 8beri ... erogatiokatt [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. *1719:* hogy ezen nagy huzásnak, vonásnak a m. gubernium eleit vegye és az eddig valonak is refusiojárúl atyai gondviselése szerént prospicialjon, instálunk alázatosan [Cssz; SzO VII, 263]. *1722:* Méltoságos Generalis Commendans eö Excellentiája holnap estvére ide érkezvén ... illendö Kglmetek(ne)k is prospiciálni, és a' mennyib(en) az üdönek rövid volta engedi menél tisztességesebb(en) lehet excipiálni [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról].

2. gondot visel vmire; a avea grijă de ceva; für etw. sorgen. *1591 k.:* Az zegin megh romlot atiankfiay el fottanak akar my kichin Contributiot(is) Nagy Zaccoltatassal es fogsagal exigalnak Job Rizit az vr Kendi Sandor Tarthya Hitel feybe valo buzawal ... eo Naga kegjelmesen prospiciallion megh maradasunkra [Dés; DLt 233]. *1594 k.:* Keonicorgwnk Nagysagodnak ezennis ... hogy Nagod ezekbeolis prospicialna oly kegyelmesen az Nagod zegeny Nyomorult varosanak meg maradasara [Dés; DLt 247].

3. vigyáz; a păzi/veghea; aufpassen. *1765:* Deserdin József ... beír a guberniumba, hogy prospiciáljon a méltóságos királyi gubernium, mert a gyulatelki határon 25 számból álló tolvajok lappanganak [RettE 187].

4. felügyel; a supraveghea, a urmări cu atenţie; wachen. *1670:* mint ... Felesegemnek és tüle való minden Gyermekimnek ... Plenipotentiariussa ... vigyazo szemmel, és fel nyilt fülekkel akarvan in tempore prospicialni, javokra, jószágokra ... contradicalok[a] [JHbB I/5. — [a]Kudu (SzD) elfoglalása ellen]. *1710:* Ebből tanuljon minden apa, s úgy prospiciáljon gyermekire, kivált amíg éretlenek, hogy a pápista conversátiótól eltiltsa jó idejin [CsH 140–1]. *1721:* az ide bé jövö Regimentekreis szükséges prospicialni, hogy tsak magokra ne masirozzanak; légyen Commissariusok, a' ki a' Szegénségre vigyázhasson [Ks 18. XCIII a gub. Nsz--ből]. *1727:* Az Inquisitor Cancellista Deákok mellé ... rendeltetik Commissarius(na)k Benczenczi Rácz András Uram, ki is ... prospiciál, hogy az exhibealt utrumak Szerint ... producallya(na)k, Végezvén egész Cursusakat [Déva; JHb XLII]. *1750 k.:* Bányász cigányok ... ledölt fákból dolgozhatnak ugyan, de úgy, hogy krajnik uram ex incumbenti sibi officio prospiciálván ... csak árnyéka is a praevaricatiónak ehhez ne ragadjon [Déva; ErdO II, 118–9].

protegál 1. védelmez, oltalmaz; a proteja/ocroti; schützen. *1631:* Affidalliük es assecüralliük megh neüezett Kemeni Janost Eö Hwségétt, kgelmessen arrol; Hogi megh maradwán kötelességéigh azon Hwsegben; mind Eéletének Bóczwlletinek Otalmazásában, kegielmessen mys protegalni akariük totis Viribus nostris [KCs IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánosnak]. *1655:* Magatol hallottam Kalmar Balintol mondotta enneke(m) hogy eö Lazar Istuan U(ram) Jobbagia, S Magamis láttam Nehay Lazar Istuan V ideiebe(n) hogy ha mi buszu érte ottan mindgiarast oda futott panaszlani s ugyis protegalta eö kgme mint Iobbagiat az migh el ne(m) Szeökek [LLt Ambrus Ferencz Szent Miklosi (35) ns vall.]. *1677:* Rátoti Gyulai László Ur(am) ő kglme ... ki ment az Magyar hadak közzé ... assecurallyuk, hogy ... ha Szerencsétlenül járnának is, és akar mikor uiszsza kelletnek is jöni Birodalmunkba(n), mindenkoron kgl(me)ségünk alá fogadgyuk, azért semminemű Jószágib(an), Javaiban meg nem károsittattyuk ... sőt efféle Ellen kgsen protegállyuk [Törzs. fej.]. *1705:* az eletet, s az elet körül az kerteket mind Ferencz vram protegalta [Pálfva U; Pf]. *1717:* ez osztazotlon jószágot is Conservalni és protegalni ugy a többibenis Contribualni magam segedelmével kész lészek [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1765:* (Az) irotvány ... kimégyen az alsó utig fecske farkulag a holott öt jó lépés szélességű lehetet az Erdő ... mellyet nem felette régen irtattanak ki az Erdőből, mert egy Sirunkutzát magunkis értünk ... melly szegeletet az Lunkutza mellett maga Fejérvári Kristina Asszony protegált [Hosszútelke AF; JHb XXVII/5]. *1806:* Groff Haller Gábor urral beszéltem ... igérte és mondotta, hogy Ngodat Házát velem edgyettértőleg protégálni suténirozni kész [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *igazságában* ~. *1702:* obligálá magát ... Poroszka Thodor ... örökkös jobbágyságra ... Nmzs Mihálcz Miklós Uram igiré jo akarattyát hogy igasságáb(an) igyekezi ö kglme protegálni, és jóakarattal lenni szüksegiben [Altorja Hsz; Borb. I. Nicolaus Márton ludi-magister gymnasy Al Torjensis keze írása].

2. támogat, pártfogol; a sprijini/proteja; unterstützen. *1593 k.:* az mi kippen az Nad bodog emlekezethw elei kegyelmesen protegalt [Dés; DLt 241]. *1677:* minden továb valo processus nélkül, öt szaz forint poenát excquallyanak a' latornak pártyát fogo embernek tulajdon javaibol ... De ha a' poena után-is ugyan maga körül tartaná vagy protegalná a' latrot ... ezen meg-irt mód szerint valo poenaval büntetödgyék [AC 126]. *1690:* Az Szász Natiobol állo hiveink irant tett ö kglme Resolutiojat becsüllettel es Kedvesen veszszük ... Mi is az Erdelyi Unio es Törvenyek szerint öket protegalni es terheket könnyebbiteni igyekezzük [Ebesfva KK; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.]. *1713:* méltoztassék Ngod ... igaz szolgáját protegalni, s, patroci-

nalni [Gyf; Ks 95 Kászoni János lev.]. *1724:* üdösb Dosa Andras Uram ... mostoha Annyát Nemes Göcsi Kata Aszszont mindenekben protegálta, segitette [Szováta MT; DLev. XVIIIb]. *1745:* az I. ... midőn kérettem vólna kézben édes Léánját Ersókot, Székelj János desertáját ... Kgld kézben nem adta, hanem pártját fogván ès felölle felelvén, à gonoszt à gonoszsággal edgjütt manutenealta, és protegalta [Torda: TJkT II. 31]. *1782:* A' Jobbágyot és Sellért felettébb valo szolgálattal ne terhellye[a] ... ököt az eddig birt vagyonotskájoktol ne privállya, söt a menyiben lehet ököt protegalni s gondjokot viselni ügyekezzék [Ne; DobLev. III/569. 2b. — [a]Az árendátor]. *1796:* Esedezünk azért Exádn(a)k alázatoson, méltoztasson Exád a' M Fö Consistorium előtt Ügyünket oly kegyelmesen protegálni, hogy ... valami büntetés ne kövessen [Krasznarécse Sz; KemLev. 1265].

protegálhat 1. védhet, védelmezhet; a putea proteja/ocroti; schützen können. *1710:* (Teleki Mihály) alattomban a magyarországiakot kezdi hitegetni, hogy Thökölyi Imre mellől állanának el, s ragaszkodnának a fejedelem protectiójához, ki egy országnak fejedelme lévén, s annyi fegyver keziben, a portán is nagy respectusban, jobban s hasznosabban protegálhatná őket, mint Thököly [CsH 162]. *1752:* azon Marhaknak Gazdája protegalhassa maga Causáját [Vice SzD; MvRKLev.].

2. támogathat; a putea sprijini/proteja; unterstützen können. *1740:* Johannes Perle ... Armen Szamósújvárensis, Nemes Várasunkba lakásra béjöni[a] ... Hogj ... a' Militia tereh viselése alóll quartely szupportálástól, ès közönséges szolgálatoktól immunitáltathassék ... az Impracticabile; mellyet, még Nms Várasunkba bé biró Méltóságos Urak sem efectuálhattan(a)k, nem hogy más rend béli embereket protegálhatnánk, minthogy Nms Várasunk felette sok terhek alá vettettetett [Dés; Jk 533–4. — [a]Tollban maradhatott: akarván].

protegens 1. oltalmazó, gyámolító; protector; Beschützer. *1839:* Tektes Doboi Klára Aszszony N. Tektes M. Bartok Adám Ur Özvegye ... Szindi Szolgálo emberének protegense [Ne; DobLev. V/1226. 1].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: oltalmazó; protector; beschützend. *1830:* A Protectusnak szenvedett fájdalmát, és az ezutánis tejéndö költségeket ... kéri alázatoson a Protegens Fell peres Ur legitimaltattni [Ne; i.h. V/1165. 1b].

protekció 1. védelem, oltalom; protecţie, ocrotire; Schutz. *1631:* Szücz Peter penigh, az meli mostan adta magat Jobbagyul ... ha futamodast tenne ... az ö kegielme protectioia alol tehat, Czeffey Laszlo Urunk eötet mindenüt megh foghassa ... az maga keötise szerint [Tötör SzD; Ks 42. F]. *1661:* Csalhatatlan jele, hogy én megnyugodott elmével legyek az ő felsége kegyelmességében ... midőn ... feleségemet, javaimat, gyermekemet, váraimat, egyszóval fejedelemséget és minden szerencsémet devoveáltam az ő felsége protectiójában [TML II, 153 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1662:* Nekem vagyon ott[a] vagy három falum, ha latrok nem lesznek, Kegyelmed protectioja alá bízom őket [i.h. 254 Ebeni István ua-hoz. — [a]Lápos és Kővár vidékén]. *1679/1681:* Ngos Kglmes Ur(am) szerzettem egy hitvan hazaczkat ... méltoztassék Ngd ez arant valo Uri vele születet kegyelmességét hozzam megh mutatni, s annuatim négy forint Taxara relaxalnia, hogy igy enis Ngd kglmes Protectioja alat had maradhassak megh [Vh; VhU 450]. *1742:* jövének mi előnkben ... négy Molduvay Czizmadia Czigányok ... tőnek illyen Contractust, hogy adák magokot jobbágyul ... Mihálcz Miklos Uramnak, és ő kglme Posteritassinak ... ő kglme is ha ő kglmének kedvit keresik igasságokb(an) igére protectioját, és jó akarattyát [Altorja Hsz; Borb. I Márton Miklós deák keze írása].

Szk: *~ja alá vesz. 1649/1681:* Albesti Zolyomi David Ur(am) ő kglme szerelmes hazas tarsa, Iktari Bethlen Kata Aszony, Adom emlekezetül mindeneknek ... hogy ... Urvölgyi Kővágo Matyas ... Varosomban meg akarvan telepedni ... protectiom ala Vövén minden ... paraszti szolgalattul ... exigalom [Vh; VhU 268–9]. *1671:* gyanóra-is megfogattassanak ő kegyelmek közöt-is[a] a' latrok, és ... meg-is büntettessenek ... Efféle latrokat penig senki protectioja alá ne vegye, se penig ... jobbágyává ne tegye [CC 40. — [a]Ti. a székelységen]. *1707:* Mivel Gyerőffy György Ur(am) megh hagyatott Eözvedgye Tekintetes Kemény Kata Aszony Kolosvary Házat Kegyelmes és Specialis Protectionk alá vettük: Annak okaert ... Lovas Hady Tiszteink(ne)k s directiojok alatt lévö Hadaink(na)k ... parancsollyuk hogy ã megh irt Aszony Hazára erőszakosson reá menni Seott hatalmassagokot exercealni ... semmiképpen ne mérészellyek [Ks 11. XLVI. 17 Rákóczi Ferenc rend.] ✱ *~jába ajánl. 1777:* Mely hozzánk mutatandó kegyességét Ngodnak bizodalmason várván, es Ngodot Groffi szép Házával a' mennyei Urnak protectiojában ajjánlván, vagyunk a' Mlgs Groff Camerarius Urnak alázatos Szolgái Jobbágyi a' Thorotzkoi Mészárosok [Torockó; TLev. 13/2] ✱ *~jába vesz. 1678:* ennyi sok gonosz akaróim közt maradó édes anyám, szerelmes feleségem, gyermekim és szegény atyámfiait méltóztassék fejedelmi kegyelmességgel való protectiójában venni [TML VIII, 103 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ *fejedelmi ~ja alá vesz. 1617:* Boer Janostis ... kivalikeppen Boyer Peter ellen ez mi kgmes feiedelmi protectionk ala veüén: Hadgiuk es parancziolliukis ... Saiat Joüainak Dominu(m)aba(n) megh haborgatni ... Ne engedgie [Fog.; Szád. fej.].

2. oltalom/menlevél; salvconduct; Schutzbrief. *1704:* ma menvén ki egyszer zsákmányra mind németek, magyarok és szászok, a lovas németekben és rácokban elszakadván, két falut felvertenek és felprédálták, mégpedig akik itt közel a mi pártunkon voltanak és a generál protectiója is nálok volt [WIN I, 209]. *1705:* Már ma jöttenek bé egynéhány felöl emberek gratia kérni a generálhoz és hogy protectiót adjon nekik [i.h. 604]. *1708:* a' mult héten Tentaltak a' Commenda(n)st mind Puskások s Bethleni halaszok, de ne(m) akart Protectiot nékiek adni | a' Bethleni halaszok ... oda mente(ne)k bé Szebenb(e) hogj magok(na)k Protectiot extrahallya(na)k [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1710 k.:* (Rabutin) előnkbe rakatá a Hadnagy János protectióját, armálisát, keservesi supplicatióját etc.; azt végzők[a] [BOn. 946. — [a]Köv. a részl.].

Szk: *generális ~. 1693:* az urakkal végeztük, hogy felküldjünk Radnoth iránt és minden jószágaimra generalis protectiot hozassak az római császártúl [HAMN 332].

3. kedvezés; protecţie, favoare; Begünstigung. *1880:* Nem tudják megfogni, micsoda emberfeletti protekció folytán közöltetett — micsoda mesés összeggel kellett lekenyeznem Beöthy Zsolt uramat, hogy kinyomtattassa[a] [PLev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Sebestyén Eszti című elbeszélését].

protekcionális oltalomlevél; salvconduct; Schutzbrief. *1659:* Kaszáné nénémasszonynak is mondja meg Kegyelmed, hogy csak ő kegyelme írja meg, micsoda falukra szól az protectionalis, én megiratom [TML I, 441 Veér Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1680:* Boerones. Berbat Komsa az mint az Kaptalanok elott valo productiojokbol elucescal producalta volt Kgls Urunk ő naga az Fogarasi Tisztekre dirigalt protectionalissat, mellyb(en) parancsollja ő Naga hogy szabadsagab(an) megtartassek, Barcsai Mihally akkori Porumbaki Donatarius ellen [A.porumbák F; ÁLt Urb. 48].

protekcionális levél oltalomlevél; salvconduct; Schutzbrief. *1641:* mondak az papok, hogy Eők azzal az p(ro)tectionalis leuelel[a] ne(m) Akarnak elni [Nyújtód Hsz; BfR Gr. Kelemen (36) rector sch. vall. — [a]Ti. fej-i].

protektor 1. védelmező, oltalmazó; protector, ocrotitor; Beschützer. *1607:* Keönieöreög ... eö keme ... Az Erdelj Feiedelemnek, hogy eö naga ... Az eő keme giermekseg-eteöl foguant valo sok saniaru zolgalattiat meg tekintuen ... legien gond viselöie es p(ro)tectora Az eő keme zerelmes Attiafianak czeffej margit Azzonnak [Ks NN. 30]. *1612:* mivelhogy mi fejedelmi tiztwnk es hivatalünk szerent kiüalt keppen az Arúak(na)k es Eozuegieknek, minde(n) meltatlan haborgatok ellen kegielmes otalmi es protectorj akarunk lennj ... Hadgiuk ... hogy ... ez exponensnek minde(n) el bechwlleott marhajat es penzet ... kezebe(n) adgya es bocziassa [Kv; PLPr 69]. *1670:* Isten sok jókkal áldja Kegyelmedet, hogy távullétemben is rólam, jóakaró szolgájáról nem volt feledékeny, hanem gonosz akaróim ellen protectorom volt [TML V, 390 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. támogató, előmozdító; sprijinitor; Unterstützer. *1710:* a néhai magyar palatinus[a] ennek a mótusnak feje és protectora vala [CsH 108. — [a]Wesselényi Ferenc]. *1710 k.:* (Szász János) A Szentpáli Ferenc Körtvélyesi által való meglövésének vagy authora, vagy ... protectora volt [BÖn. 948].

protektus oltalmazott/gyámolított személy; protejat; beschützte Person. *1830:* A Protectusnak szenvedett fájdalmát, és az ezutanis tejéndő költségeket ... kéri alázatason a Protegens Fell peres Ur legitimaltattni [Nc; DobLev. V/1165. 1b].

proteláció halasztás; aminare; Aufschiebung. *1812:* Méltoztatik altal lat(ni) a Tekintetes ludicium, hogy ez tsupa meritalis, és meröbe hellytelen kifogás is kövötközésképpen tsak ezen keresett protelatiojara kereszteltetett actoratus Exceptionok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

protelál halaszt; a amîna; aufschieben. *1765:* E felett lévén nékem is ottan Ngod Mlgs Praesidiuma alatt holmi Causajim assummálva és assumálandok is, azok(na)k lehető elö mozditásában Ngod Gratiosum Patrociniumát exorálom; mivel én nem is mehetek tudom All-Peresim protelálni igyekeznek [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

protendálódik kinyúlik; a se întinde; sich aus/erstrecken. *1742:* Ezen Házból ... az Udvar fele egj kis Stukaturás és padimentomos Erkétske protendálodik [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. *1748:* Groff Kornis Antal Ur Ö Nga Oláh Kotsárdi Nemes Curiája a' falu végín az Oldalban ... Nap Keletröl napnyugotra protendalodik [Ks 8. XXVI. 5].

protentál megkísérel; a încerca; versuchen. *1695:* Gellért Mihaly Uramat Szekely Cata Csiki Laszlone a szek szinén meg kövesse feleséget pediglen ottho(n) emberséges emberek elött, es soha többe se(m) magat se(m) feleseget ne mocskollya. mellyet ha protentalna Csiki Laszlone abban a poenaba incurrallyo(n) a mellyet mostan el került söt Ecla fundusannis lakni ne(m) engedtetik [SzJk 293].

protestáció 1. (jövőbeli eljárást/igényt illető) jogfenntartó nyilatkozat; rezervă de drept; (sich auf zukünftiges Verfahren/zukünftigen Anspruch beziehender) Rechtsvorbehalt. *1579:* Mely protestatiorol eo kgmek vegienek Arrol valo lewelet ky kit ennek vtanna ozto(n) eltesse(n) eo kegmek leowendeore is [Kv; TanJk V/3. 200b]. *1599:* Noha az mi az eó kegme akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zallot, de az protestationak vgian stalnj kel, si Iuris, Es azzal az protestatioual meltan ilhetek most in Judicio [Dés; Eszt-Mk]. *1600:* Az teörweny vgi talalta, hogy az Zentlelekiek es Bogardfaluiak p(ro)testatioiok zerent, minthogy az peöres helbe igasagok es byrodalmok wagyo(n), ne(m) tartoznak magokra megh felelni [UszT 15/118]. *1606:* (A föld) vicinússit p(ro)testatio mellett mys ugyan azokot neüeszwk mellyeket az Actorok neüeztek p(ro)positioiokban [i.h. 18/12]. *1613:* Az fellyül valo protestatio iratassat az Actornak azzal az Claúsulaúal, keúanya meg iratni, az melyel mondotta [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. *1666:* Mely protestatiorul Adom ez testimoniálisomat pro futura cautella fide mea mediante [O.budak BN; Ks 41. C. 7]. *1677:* Protestatiok mellyek az Ország Articulusi ellen lésznek invigorosák [AC 266]. *1735:* solemniter p(ro)testalok s kivánom hogy p(ro)testatiom Protocolaltassék és authentice ki adassék [Torda; TJkT I. 88].

Szk: *~t bead. 1779:* Hallottam ... hogy ... Magyar Gyerő Monostori Liber Báro Kemény Gergely Ur eö Nga a maga tulajdon Gyermekei ellen protestatiot adott volna bé, de Captalanbané, vagy valamelyik Itélő Mester Ur elött, azt eö Ngä meg nem nevezte [Szászzsombor SzD; KS. Gabr. Karutsi (58) past. ref. vall.]. *1834:* az alább következendö ... Protestatiojakat adtabé [Fintaháza MT; MRLt] ✱ *~t fenntart. 1650:* Mindsent naptayat minden Igaz es Jo oknélkúlt Artalmas kipen Diffamalt Azzal hogi Az eó Diznayat megh Vtök Ertem mit p(ro)ponallianak az Actorok, hogi aszt mondtam volna hogi az en disznomat megh üttek, es megh öttek volna, Arrol protestatiot tartok fen [UszT 41] ✱ *~t instituál. 1770/1771:* Tit. Dévai György Vr(am) Házas Társa, Nikolási Thérésia Aszszony Háportoni Udvari Birája ... által instituála egy protestátiot [Fejér m.; DobLev. II/425. 16b] ✱ *~t instituáltat. 1771:* Mlgs Dániel Theresia Aszszony Forrai Udvari Birája ... által protestatiot instituáltata [uo.; i.h. II/428. 20b] ✱ *~t inszinuál. 1771:* Mohai János Uram insinuál maga részéröl ollyan protestátiot, hogy a' Forrai Lakosokkal in pendente lévén a' Krisájba oldalában egy darab fel fogott, és a' Falusiak által devástált hely iránt valami processussa, a' melly helly, ezen Divisio alkalmatosságával már fel osztatott, hogy ezen mostani Divisio, azon pendens processussának semmiben ne praejudicállyon [uo.; i.h. 29a] ✱ *~val él. 1613:* Az masodik el menetelbennis protestatioval elt mi okon ment el[a] [Dés; KJ. — [a]Ura házától a válófélben lévő asszony] ✱ *~val élhet.*

1599: azzal a protestatioual meltan ilhetek most in Judicio [Dés; Eszt-Mk ✱ *írásban tett ~ 1830:* Mlgs Grof Idősbb B. Bethlen Joseff Ur eő Ngā bé ád égy irásban tett Protestatiot [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 174] ✱ *írásbeli ~ 1817:* a Felperes és Ingerene aszszonyéknak Plenipotentiariussak által meg tétetett irásbeli protestatiojak ut mutatása szerént a szurduki és n. Oklosi portiok Conscriptioja az osztállynak láttatván, e végre fel vétetnek a ... [a]nevezetü Commetaneusok [Torda; DobLev. IV/913. — [a]Köv. a nevek fels.].

2. tiltakozás, óvás; protest; Protest. *1587:* talaltattak volna olyak az Zàz Vraim keozzwl ... kik az tanach eleybe Mentenek volna es ot p(ro)testaltanak volna, kiket megh kerdwen eő kgmek varosul, hogy mireól protestaltanak volna, Illien keppen referalak az eo be Menéseknek okat, es protestatioiokat [Kv; TanJk I/1. 51]. *1718:* Kapitánj ur(am) adhibealta ā Segittseget, miheljt az én sok Protestatioim penetralták elméit [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1770:* tavaly az Commissio itt valo meg fordulasakor a' protestatio ... a Commissarius Urak előtt meg volt [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. *1786:* protestatiom hogy ezen Executionak végben vitelèről ìratando Levelek Seriessébe inferáltassék meg kivànom [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12].

Szk: *~ra fakad. 1774:* a hitet letett Reambulatorokis kentelenitettnek protestatiora fokadni [Ilencfva MT; DLev. 1. IB. 3] ✱ *~t bead. 1704:* feljött pedig a rab úr[a] valami protestatiót ada be [WIN I, 147. — [a]Bethlen Miklós] ✱ *~t erigál. 1730:* a Hidegvizi Lakosok ... uj Malmot erigaltanak ... melynek epittesenek Contradicaltunk ... Protestatiot erigaltunk es annak epittesét Legitime Inhibealtuk [Fejér m.; JHb XXIII/46]. *1746:* Làttatik ugyan az A. fatenseink ellen excipialni és protestatiot erigalni de helyes ratioját nem assignallya [Torda; TJkT III. 31] ✱ *~t tesz. 1574:* Kalmar Ianos vallas tetele ... mykor ez protestacyot tewe ez Brassoy Ember ... Beke gergelys ott velem vala [Kv; TJk III/3. 392b]. *1579:* eo kegmek wegeztek, hogy ... ket vraink altal Az tablat talaltassa megh eo kegme Biro vram es erròl Az Nemes vraimat keozónsegeskeppe(n) megh keowetwe(n) tegie(n)nek tudomany tetelt es protest(ati)ot erról hogy Effele dolgat Az Nemessegnek ... semmykeppe(n) el nem twrhetyk [Kv; TanJk V/3. 200b]. *1583:* Kozaruarij annazzon ... feóldwaratt, mely vagyon Doboka warmegeben ... Mynden kenzerettes kywel, Jllen vallasth es protestatyott teón [SLt V. 13 Imreh deak Papay, a gyf-i káptalan hites not-ának keze írása]. *1677:* Estenek néha illyen casusok-is, hogy némellyek az Országnak publica Constitutioi és Articulusi ellen protestatiot tettenek, testimonialist-is kivévén rola [AC 188] ✱ *~val kontradikál. 1710:* De amazok általértvén, hogy csalárdság, mert különben is a királyné öreg vala, s természet szerint lehetetlen vala, hogy szüljön, nagy protestátióval contradicálának, hogy semmiképpen nem agnoscálják király fiának, mert nem az ő praesentiájokban született [CsH 218] ✱ *verbális ~* szóbeli tiltakozás. *1827:* (A földet) Nemes Rátzkövi Ur ... pretendállya ... Nánási részre ki járni — Melyre az ellenkező fél ... Szo Szolloja ... teve illyen verbalis protestatiot[a] [Mezőbánd MT; DobLev. V/1118. 1b. — [a]Köv. a részl.].

3. (el)tiltás; interdicție; Verbot. *1807:* ezen ... hellyet mi előttünk magok birtokokban foglalák, és onnan bennünkőt mind az Falunak egész Hitességit 's általunk az egész falut Solemnis protestatio mellett el tiltának [LLt B. 28]. *1832:* Miből honnan tudja a' Tanu, hogy Felső Sinfalva a meg Nevezett Hellynek mívelés alá lett felfogását Protestatio vagy Törvenyés Inhibitio mellett ellenzette volna 's ki által [Asz; Borb. II vk].

Szk: *~t exhibeál. 1651:* Szeőreós Andras vra(m) ... Dioszegy Kis Anna kepebe(n) minemo protestatiot, es haza(m) eppittese elle(n) ualo contradictiot exhibealt kisseb uēr kepeben ... Melyre nezue haza(m) elle(n) ualo p(ro)testatiojat es contradictiojat annihilaltatni kevano(m) [Kv; PolgK 142 Czepregy Mihály nyil.] ✱ *~t tesz. 1821:* megkérdeztetvén mü, a ditrai és szárhegyi commonitások bírái, hütösei és öreg elöljárói az aránt: hogy szárhegyi méltóságos gróf Lázár József úr Borszékba házat és egyéb épületeket szándékozván építeni, a két birtokos commonitások bírái és esküttei az aránt tettenek-e protestátiót, és ha igen, micsoda törvényes igazságból [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 140].

4. kinyilvánítás, kinyilatkoztatás; declarație, protest; Manifestation. *1784:* (A felkelők) mihelyt Városunkra rohantak és a' pusztitást el kezdették ... a' közönséges Város neve alatt a' Protestatiot a' köz nép közt meg tétettük, hogy senki ... sem egy sem más szin es praetextus alatt hozzájok magát ne elegyitse [Torockó; TLev. 2/14. 2b].

5. eltiltó/ellentmondó levél; act de protest, protestație; Protest. *1635:* ha Szegedi Gergelyne Bontziday Katha Aszony deficialna az Hasznak proprietassagat nem engedik idegen keszre hogy teőlleők abalienáltassek ... az Attyafiak egy protestatiot kevanak azt az Attyafiak hogy exhibitat irassunk rea mellyet meghis Jrattunk [Kv; RDL I. 23]. *1802:* a' többször tisztelt Alperes Méltoságos vrnak a' Kapunál jelen volt Praefectussa az Executiot admittálá, Azomban a' következendő Protestátiot adá által az Executor Vice Ispány vrnak [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

protestáció-levél jogfenntartó levél; act scris prin care se exprimă rezerva de drept; Rechtsvorbehaltsbrief. *1583:* Mely dolognak byzonsagara es emlekezetyre attwk my ez Jelen valo vallas es protestatyo leweletth ... Kozarwary Annazzonnak hyttwnk zeryntth Sayatth az my zokotth pechettwnk allatth [SLt V. 13 Imreh deak Papay gyf-i káptalan hites not-ának keze írása].

protestáció-tétel jogfenntartó bejelentés; comunicarea rezervei de drept; Rechtsvorbehaltsäußerung. *1779:* Tudgyaé a Tanu ... hogy ... Ezen Protestatio tételre ... kik inditották fel Néhai Kemény Gergely Ur eő Ngát ... és kik voltanak munkások, hogy édes Gyermekeit eő Nagyságával meg tagadtassák, és a Kemény Joszágbol exhaeredaltassák? [Dob.; KS vk].

protestál 1. (jövőbeli eljárást/igényt illetően) jogfenntartó nyilatkozatot tesz; a prezenta o declarație cu privire la rezervarea dreptului de a face/întreprinde ceva; Recht vorbehalten. *1578:* az in Ca(usa)m a(ttra)cta ... azt felele hogy eö kwleon masut es mas dologrul akar Comunißalni ... Ezt haluan az Actrix mynekwnk Myndgyarast ezen dologrwl protestala, hogy eo kez volna eggywtt Comunizalny, ha az in Cau(sam) (atra)cta akarnya, de ha nem akarya eö neky nyncz mitt tenny, eö az hagyot Napot el nem Mulathattya [Kemi.ev.]. *1588:* protestalonk ad vlteriora zabad legyen zolnonk [Somlyó Sz; WLt]. *1590:* meg keuanniük hogy meg mongiad hogy ... mith hoztünk magunknak feiedelmwnkteöl vagy egyebwnnetth, mikor ezteöl my nekwnk walazt tez es docealz minketth Annak vtanna protestalúnk hogy ne legien my nekwnk keseö okatth Adnünk minde-

nekreől te ellenned [Szu; UszT]. *1592:* Protestalok hogy az mit ezekben az en feleletim zerent bizonythatok byzonittok [i.h.]. *1600:* P(ro)testal az J hogy wadnak teöb hiwoth bizonysaghies, ha azis eleegh ne(m) wolna teörwenth ker maganak [i.h. 15/2]. *1629:* Ez mellet protestálának eő kegimek mi Eleottwnk, hogy Azt az megh neuezet Summa penzt ne(m) az vegre veszik fel hogy abbol az megh neuezet házbol kezeket ki vennek Hanem Jeouendeoben teörunininiel akariak megh keresnj [Kv; RDL I. 132]. *1632:* Protestala ezennis Elekesy Lazlo vram, hogj ~, igassagatis az teórueny eleót kez uolna megh mutogatni [Ó-Torda; Kp III. 65]. *1637:* Mosa Gergeli ... protestal azon hogi eö az teörueni talalasa szerent el varta Demòkeöt Juramentomat de ponallia (!), de miuel nem compareal ... ez uta(n) gondgia leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b]. *1673:* In foro Orban Catka felöl hallatva(n) oly dologh, hogy tudnyllik Vra bűjös bajos boszorkan(na)k kialtotta volna azert az Directorok p(ro)testal(na)k arrol, hogy suo tempore gongiok lesze(n) rolla [Kv; TJk XI/1. 305]. *1695:* Mezei Ur(am) penigh maga és Felesege képében protestala, hogy ha Kalnai Ur(am) ó kglmét s feleségét megh nem hamissithatja, talion maradgyon viâ juris mind a két személly ellen [SzJk 291]. *1781:* azon Divisionalis párjára az Exponens Aszszonynak igen nagy szüksége vagyon, tehát tessék az Urnak ... intra 8vum ... az originalis Divisionalisnak valoságos párja vetelire az originálist ki adni ... külömben az Exponens Aszszony kölcsége, Fáradságárol ... protestál [Ne; DobLev. III/555].

2. tiltakozik, óvást emel; a protesta, a ridica protest; protestieren. *1568:* Mykor az harmadyk zanto feoldre vyttek volna beneonket hogy zemewnkkel megh lassuk Jtt Jmre deak protestala Azt monda Ennekem semmy keozeom Nynchyen hozza meghys keres eretthe [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1570:* Pal mester vram protestal, hogy semmy helt nem ad a byzonsagoknak [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1573:* Gereofy Balas p(ro)testal, mert az chigan lanos felesege az zek zynen azt Mongia hogi Eomaga az gereofy zolgaia Ereztette az vra kezebe az zabliat [Kv; TJk III/3. 418]. *1645:* En Czereny Ersebeth ... Kamuthj Miklos Uram megh maradott Eozuegye ... contradicalok es protestalok azon hogy Mezeosziluast[a] en tüllem az Fiscus elfoglalta [JHbK XII. 26. — [a]K]. *1693:* Dobaj Janos Uram Protestal, Azon marhakban semmit el ne adgyanak, ő kglme hire — s — akarattya nelkül [Ne; DobLev. I/38. 3]. *1699:* en a' magam földeime(n) karaimat szemlelvén az A. ellene(m) kegyetlenül furialt, hamis hitűnek szidalmazott ... kiről protestalok [Dés; Jk 294b–5a]. *1744:* Gecse Istvánt a Száraz Ajtait mondották az Emberek, hogy eo volt által Három Szék Gyülésibe s Jól viselte magát, mert p(ro)testalt, hogy altal ne Jöjjenek ā Connumeratíora, mert elő nem állanak, s bé Sem bocsattyak ā Connumeratorokot [Barót Hsz; INyR 48 Gál András (50) ns vall.]. *1749:* gát vágni nem mentünk sőt protestaltünk hogy mi hatalmaskodni nem menyünk [Kissajó BN; BLt 6 Dumbravan Silip (28) jb vall.]. *1767:* Midőn ... az emlitett kerek erdőbe bé indultunk volna viszontag ... Pataky János nevű Udvar Birája protestálván Solemniter, az erdőben bé nem akara ereszteni [Vajdasztiván MT; JHb IX/49]. *1774:* V. Ispány Ur, Szolga Biro Urammal édgyüt executiora B. Toroczkai Istvánné Asz(szony) ő Nga ellen ki jövén a' Limitatio meg rontásáért ... mely executio alkalmatosságával maga is Popa Ilia eleget p(ro)testála, repellála, de csak héjában [A.jára TA; BLt 12]. *1792:* a Földre le hajla egy Veszszőtskét ... a kapu mellé a kertben fel szurá, mondván, én ezt ide szuram és protestálak hogy az Urak be ne jöjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 25]. — L. még AC 188; CsVh 84; RSzF 110, 165, 183, 185; VKp 108.

Szk: *hallható szóval ~. 1844:* Pál István eö kegyelme elé álván, halhato szoval protestalt, és kezében lévő páltzáját fel emelvén repellalt [Szárazpatak Hsz; Berz. 17] ✱ *hathatósan ~. 1847:* Varga Katalin ... hathatósan protestált, hogy az érintett helyet mint az emberek marháinak legelőhelyét bé ne ültessék famagokkal [VKp 271] ✱ *Isten s ember előtt ~. 1710 k.:* Baron Tige Isten s ember előtt protestált ellene, nem is akarta és ugyan sokat el is mulasztott kegyetlen orderiben, de a rác egészen a Rabutin geniusához alkalmaztatott nemzetség [BOn. 966] ✱ *Isten s a világ előtt ~. 1672:* Én Isten s az világ előtt protestálok, oka ne legyek, ha elvesznek [TML VI, 320 Baló László Teleki Mihályhoz] ✱ *mind Isten, mind emberek előtt ~. 1745:* Csimponjer David meg allot, és puskáját fel tekerve pofájához fogván, Protestált mind Isten, mind emberek elöt, hogy réá ne mennyenek [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *mind Isten, mind a világ előtt ~. 1672:* Ha Isten éltet, meg is bizonyítom, hogy nem haszontalan helyre adták[a] ő nagyságok s ő kegyelmek; külömben én mind Isten s mind ez világ előtt protestálok, oka ne legyek, mert én bizony kenyeret keresek, heában időmet nem töltöm [TML VI, 183 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból. — [a]A pénzt].

3. bizonyságot/tanúságot tesz, kinyilatkoztat; a declara (în mod public), a protesta; offenbaren, manifestieren. *1589:* wzette Be ... Az En fiatfalwy Jobagimnak zaz harmincz Eot diznayt ... az zabad Nyomasbol, holot Annak Eleotte az Eo magok marhaioknak ... zabad Nyomasok es Eleseok volt, kikreol Jambor Nemeos Embereoknek p(ro)testalta(m) [UszT]. *1590:* az varos Jllyen keppe(n) protestala az Conuentek elótt hogy Eö kmek kezek kezbe adni, mutassa meg ... mellyk az Jobbagy [Kv; KvLt I/59]. *1604:* az törwinnek az tetzek hogi ha az Zek Estire Ele Jöttek wolna p(ro)testaltak wolna hogi ön magok auagi bizonjsagok hadban wadnak, hat az törwin meg Engette wolna az haladekot [UszT 20/320]. *1610:* protestalt az A. arrül hogj nem hatar allapattiat keresi eó most [i.h. 360]. *1640:* az Kerezturj hataro(n) ... az Gavaj Ura(m) emberj az megh holt embernek virit mutatak, es protestaltanak hogi az az vir az kit latanak Kouaczi Miklos vire [Sajókeresztúr SzD; BfR]. *1647:* Az Uy Thordai Cismazia Mesterek protestal(na)k azon hogy eo nekik va(gyo)n priuilegiumok, melliet exhibealnakis ugya(n) az Colosuari Cismasiak jele(n) letekb(en), eökis jonak mondanak, és approbalnak lenni [Kv; TJk VIII/4. 237]. *1651:* Diosi Miklos ... elömb(e) iöue Nagj viresen es Erosen protestala hogy Beczki Sigmond az Eo puszta Haza heljere iöt es ott vagdalta megh vöstül [M.köblös SzD; RLt I Racz Peter (28) ns vall.]. *1670:* Nlis Stephanus Perpeti ... fateallya hogy néki ... valami ételt, káposztás hust valami porral megh hintvén adtak enni feleséghe, és Annya ... kihez kepest solemniter p(ro)testal azon, nem egyéb nyavalya, hane(m) azon étetés miatt kelletik megh halni [Kv; TanJk II/1. 768]. *1698:* engemet hogy meg mondottam hogj ök, nem más örlött ott vermes Buzát, már halálra fenyegetnek ... én p(ro)testalék, sok emberséges emberek elött, hallyák mint fenyegetnek [Vízszilvás SzD; Ks]. *1762:* Tisztarto Farkas Máté Vr p(ro)testalt hogj az berket az vrak Számára reservalya [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: *bő beszéddel ~. 1638:* Mivel az felvl megh irt Sumanak megh adasara senki Egez Estegh Nem Compariala ... Josika Farkas vram Kamuthy Miklos Vram kepeben Beo bezedel protestala Mi Eleottvnk hogi azt az fen megh irt Arani sumat kez Leott volna fel veni [K; JHbK XII. 24] ✱ *Isten előtt ~. 1677:* Én az tanácsadásnál egyebet nem cselekedhetem, de Isten előtt protestálok én, sokszor megmondottam, ne hagyják ő nagyságok had nélkül magokat [TML VII, 438 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

protestálás 1. tiltakozás; protest, protestare; Protest. *1568:* Michael eǫtwes ... fassus e(st) ... az Ceh kǫzikbe alla es meg bekeltete ǫket ... mikor az birsagot ky mondak, vg monda ǫtues orban hogy mas biraia vagion neky hallotta(m) a protestalast otues orbantul, de ne(m) tudo(m) bizonial miert [Kv; TJk III/1. 179]. *1662:* egy levelet nagy postán küldvén az havason által, azokat rettenetes obtestátiókkal, kényszeríttetésekkel, protestálásokkal tanácsolja s fenyegeti vala is, hogy levelet a török táborra, se Barcsai Ákosnak, se senkinek szólót az ő meglátása nélkül ne vinnének [SKr 559–60]. *1796:* nem hajtottak Protestálására hanem üzték [Mocs K; Eszt-Mk].

2. ~ *módra* tiltakozásképpen; în semn de protest; als Protest. *1759:* a' közelebb mult Holnapba ... ezen Utrizált Hellynek ittenn előttünk lévő Borozdája mellé ... Providus Hatházi Czilika hozta volt a' Mérő Rudat, hogy ezen földet is felmérje ... Hatházi Czilika ezenn szándekának ellene állott ... Providus Marusán Gávrila illy tselekedeteivel, és szavaival: ezenn Hellyre az hol állunk, el érkezvén ... Marosán Gavrila, a' Kapájának nyelét fel emelte, és a' vását a' Czombjára tévé 's ugy tartá p(ro)tastálás modra [Árpástó SzD; BK. St. Albert (45) jb, Jos. Horváth de Szász Czegő (19) ns és Gabr. Vajda de Arpasto (14) ns vall.].

protestálódás tiltakozás; protest; Protest. *1662:* Adná bár az Úristen, ne kezdenének megemlékezni akkori protestálódással való írásokról, szomorú jövendölésekről! [SKr 619].

protestálódik bizonykodik; a se jura; beteuern. *1664:* az árulókat megfogdosók; törvén is lett reájok; de azért nem ölettük meg, hogy Cob uram íra egy levelet, az kiben fenyegetőzik, esküszik, protestálódik Isten előtt, hogy ha megöletjük azt a német borbélyt, kik ez várat meg akarták adni, minket ölni, az Isten űtet úgy segilje, hogy Székelyhíd környül minden falut, várast eligettet [TML III, 134 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] | Én eleget protestálódám előttök, hogy ha az késedelem miatt az országnak valami kára és veszedelme következik, ők lesznek okai mindennek [i.h. 288 Stepan Ferenc ua-hoz].

protestáltat 1. jogfenntartó nyilatkozatot tétet/jelentet be; a pune pe cineva să prezinte o declarație cu privire la rezervarea dreptului de a face/întreprinde ceva; Recht vorbehalten lassen. *1657:* Fogarassi feő udvarbiro N. Berivoi Nemzetes Bóér Jstván uram tiszti szerint protestaltot a' Fogarasi fiscalis procurator Jllyes Deak uram altal ... mivel az eő Nga felseő szeki egeszben nem consentialt az immediate praemittalt deliberatummal [Fog.; UF II, 190]. *1741:* Teleki Ádám Vr ő Nga ... Teleki Samuel Vramot ... admoneáltattya ... Ngod ha tettzik folytatni azon p(rae)tensioját ... ő Ngok arra rendelendő emberei készek lésznek Ngod(na)k meg felelni s exhibéálni, hogy semmi Atyafiságtalansággal ... ő Nga ne vádoltassék melyről serio p(ro)testaltatis ő Nga [TKl Ladislaus Fábián és Georgius Lisznyai tab. scribae ac jur. notarii kezével]. *1793:* protestaltat ... fenn hagyvan maganak azt hogy ha a dolog ugy hozná magával ezen dolgot a' Szék-szinén bővebben is declaralhassa [K; Somb. I]. *1794:* altalla(m) solemniter p(ro)testaltottnak minden Gabonajokban eshető károkról, Ősi földjőknek Csonkittásokról es ez okok miánn kővetkezhető költségekről [Ádámos KK; JHb XIX/41]. *1798:* protestaltatnak ... a magak részek(ne)k haszan vételiről [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1801:* Tessék azért kegyelmeteknek egyen égyen a közelebb Szereda sz: Annán tartando V. széken meg jelenni s az Exponenseket Törvényesen Evincálni, mellyet ha kegyelmetek el fogadnak jo Lészen külőmben az Exponensek protestáltattnak a Contractusban irt vinculom meg vétetésetől költsegekről és fáradtságokrol [Msz; BalLev.]. *1802:* mivel ... az Exponensek ... a Sárdi Familiát illető magoknál lehető Leveleket ... készek ki adni, s ez okon tessék az Urnak most vagy 8czad Napok alatt az Exponensekhez be jönni és a Leveleket ... kezéhez venni ... meljet ha tselekeszik az ur jo, külőmbűl pedig protestáltatnak az Exponensek, hogy az Ur ellenek költséget ne okozzon [Ne; DobLev. IV/838. 1b].

2. tiltakoztat; a face pe cineva să protesteze față de o măsură; protestieren lassen. *1807:* ős Apai foldek jutottak a tőb osztozot atyafiainak; mely szerént azokbolis a Leanyok nem participálodhatnak ... sőt míg a praetendenseket sokak nem illették volna melyekből reszesedtek eddíg elé melyről pro hic et nunc protestaltat a Fiu [Aranyosrákos TA; Borb. II].

protestáns I. *mn* **1.** tiltakozó, ellentmondó; protestatar, care protestează; protestierend. *1671:* Az p(ro)testans személy ez hazába(n) residentiatlan lévén ... mint hogy maleficiumb(an) találtatott ... bé vitetet, az szokas szerent [Kv; TJk XI/1. 143]. *1737:* a meg-irt teleket ... Désen lakó Nms Fazekas Koppán Ferencz Ur(am) quô jure, a Protestans Contradictornak Máramarosb(an) való lakása alatt elfoglalta [Dés; Jk 233a]. *1743:* eset értésére, az Protestans Asz(szony)nak eő Nsg(na)k, hogj ... mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Joszágok, mind állok, mind ingok felesen distraháltatak, ki égj, ki más uton [JHb XLVII/24 Km-i konv. fog.]. *1793/1794:* a' Commissio e gremio botsátott ki investigatorokot, a' köz földek(ne)k meg tudakolására ... ezen Terminust minnyajuknak hirre adatta hogy az osztály végeződjék, és most is annyi idő el telése után a' Protestans Urak minden nélkül tsak puszta beszédel láttatn(a)k akadályt tsinálni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16a].

2. protestáns felekezetű; protestant; protestantisch. *1653:* Mely ujitást Belgiumban és Angliában inditottak meg ez előtt majd hatvan esztendő tájatt, mihelyt az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból ki téritette az országot. És így az elébbeni calvinistákon a puritanus név marada, az újakon pedig a protestans név vagyon [ETA I, 27 NSz]. *1710 k.:* Titkos követségeket is jártatott vele[a] Velencébe és a német protestáns potentatorokhoz [BÖn. 489. — [a]Bethlen Gábor Váradi Miklóssal]. *1767:* Lengyelországban a muszka rútul gazol, a templomokat, melyek régen a protestáns és görög valláson valóké voltanak, szedi s adja azoknak vissza, két nagy püspököt intercipiált, kiket Szibériába küldött [RettE 212–3]. *1823–1830:* a protestáns ifjaknak nagyon eminenseknek kell lenni, ha promotiót akarnak [FogE 107].

Szk: ~ *teológiai intézet. 1834:* A Bétsi Protestans Theologiai intézet gyarapittása [Vaja MT; HbEk].

II. *fn* **1.** tiltakozó fél; protestatar; Protestierende(r). *1693:* A Defunctusnak Testamentuma azt tartya, hogy holta utan adassanak ell az Marhak ... Az Protestans[a] is kezihez nem akarja venni keze ala testalt Arvakot [Ne; DobLev. I/38. 3. — [a]Dobaj János]. *1743:* mind az Mltgs Mikola Familiarol, mind ... Mltgs Kamuthi Jusrol, deveniált Joszagok ... felesen distraháltatak, ki egj, ki más uton ... mellyis az Protestans(na)k eó Nsg(na)k Legalis successioját igen meg bántotta [JHb XLVII/24 Km-i konv. fog.]. *1763:* in An(n)o 1759 Cambealtanak volt az Protestansok Tiszt. Tordai Székely Mihály Uramtol ... egj ház örökséget [Torda; TJkT V. 148].

2. protestáns vallású ember; protestant, adept al protestantismului; Protestant. *1710 k.:* Keserves dolog ... a protestánsok két vagy három scholai agyarkodó subtilitásért mit követnek egymáson | Nem is látom más atyját a protestánsok egyességének, syncretismusának, hanem azt, hogy a keresztyén vallás szeretetnek vallása [BÖn. 432, 480–1]. *1762:* (Bogáti Pál) ment volt Bécsbe ... úgy informálta a királynét, hogy neki exactori mind protestánsok voltak s ex odio religionis szántszándékkal liquidálták annyival [RettE 132].

protokolláció jegyzőkönyvbe bevezetett döntés/határozat; hotărîre trecută în proces-verbal; Urteil im Protokoll. *1729:* Aki ... bort, mehsert szalad sert az meg irt idö alatt arulna Tehát az eddig arrul lött Protocholatiok szerint paenaztassanak az ollyan szemellyek, akik Comperialtatnak akarmi féle italt árulni | A Deesi és Csatani Erdökre, az régi és ujjabb Protocolatiok szerint Déésrül légjen hat Erdö kerülö, Csatanbulis hat [Dés; Jk 386–7]. *1738:* Concludáltatott ... hogj mivel Csatannak tulsó fordúló Határa már felosztatott, hogj az inneksö forduló Határais ... azon Határ fel-osztásáról való Protocollatio szerint ... osztattassék fel [Dés; Jk 497a]. *1756:* ezen 1756 Die 7ma January emánált prothocolationak azon punctuma mellyb(en) vagyon hogy Szilágy György a catholica részen officiumot p(rae)tendállyon cassaltatik [Kv; KCJk 37a]. *1770 k.:* mind a három Specificált darab Remekjeit Jo Diénes eö-Kglmének meg visgálván talált a' Czéh illy hibákat ... 3tio nem a Czeh Mester házánál csinálta a Czéh determinatioja s protoculatioja Szerint [Kv; ÖCJk]. *1775:* Harangoztato Gazda Darko Marton Ur(am) ö kigyelme, a' Protocolatioba(n) Constituált terminusnál, ugymint két Esztendöknél tovább viselvén Hivatalát, tudnillik négy Esztendökig, már most Candidaltatának a' Harangoztato Gazdaságra hárman[a] [Kv; SRE 231. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1816:* A' Falu' dereka iránt, egy Napnyugotra magossan emelkedett szép fekvésü Halomnak a' Falun kivül való óldalában vagyon az a' Fundus mellyen a' Templom fekszik mely a' régi Protocollatio szerént kápolnának neveztetik [Iszló MT; EHA].

protokollációbeli jegyzőkönyvi határozatbeli; din hotărîrea trecută în proces-verbal; aus dem Urteil im Protokoll. *1734:* Mészaros mester Embereink ... igen igen rosz bocskorokatis draga arron adtanak, de sok rendben bocskorok sem talaltattanak nállok Azért azon akkori Prothocolationkbeli szabadsagokat tollallyuk [Dés; Jk 448a].

protokollál 1. jegyzőkönyvbe vesz; a trece în proces-verbal, a protocola/protocoli; ins Protokoll aufnehmen. *1745:* Ezt[a] a Ns Tanáts elött kell protocollálni [Torda; TJkT II. 89. — [a]Ti. a tiltakozást]. *1752:* Város determinatioja protocolálván Van, hogy pénzt ne adgyanak kezére [Ks 69. XXVII. 10]. *1771:* ezen Divisionak mulását, és más terminusra valo transferálását sollicitállya ... mellyet protocoláltatni kivánván, miis a' szerént protocoláltuk [Fejér m.; DobLev. II/428. 20]. *1800:* Az Ifjakat közönséges hivatalokra miképpen kellessék készitni arol az felseges K. rendelest Protocolalni kel [M.bikal K; RAk 33]. *1818:* Fel kell tenni ... A Matriculanak paginajat hogy hányadik lapon van protoculalva [Méra K; RAk 21].

2. iktat; înregistra/protocoli; eintragen. *1716/1793:* A Falu Constitutiojárol irott régi articulussait melyeket akkor praedecessorink irásban hagytanak és protocoláltanak a Falu könyveiben mindenekben helyben hagyunk és approbálunk [A.csernáton Hsz; SzékFt 30]. *1789:* (A protocollumban) protocolaris Numerust sohult sem vittek a' Normalis ordinatiokat ugyan protocollálták, s egy tsomóban conservältákis, de Hónaponként s esztendönként valo szakaszokra nem segregálták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97]. *1823–1830:* a székely peresek mindennap sokan jelentek meg, ezeknek dolgaikat, azokra tett határozást, még csak pecsétadást is protokollálni kellett [FogE 91].

protokollált jegyzőkönyvbe vett; trecut în proces-verbal/protocol; ins Protokoll aufgenommen. *1731:* Inobedientiajokert ... mind az mostani fa vágásokért, mind penig prothocolationk utá(n) ez elött valo fa vágasokért is ... Prothocolalt poenával büntettessenek meg [Dés; Jk 412a]. *1738:* Ezen Dolog mostannis fojtattassék tegnap Protocollált Atyánkfiai ö-kglmek által [Dés; Jk 495a]. *1792:* Mindezen most leirt vasmunkáknak és azon prothocolált munkáknak, melyeket in anno 1778 21 July meghatározott vala a communitás, kiszabott ároknak vételére azon kovácsok, akik akárminemü szin alatt mesterségeket folytatni akarják, köteleztetnek [Árkos Hsz; RSzF 292].

protokolláltat 1. jegyzőkönyvbe vétet; a dispune să fie trecut în proces-verbal/protocol; ins Protokoll aufnehmen lassen. *1723:* kérvén Atyafisagoson Kgld(e)t hogy ezen accludalt Memorialisomot az N. Varmegye elött el olvastatni ne térheltessek, és az Dilationak Considerabilis okat protocolaltatni [O.fenes K; JHb Mikola László Jósika Imréhez]. *1763:* mind ket felek, hogj az pénz Popa Iuon(na)k meg fizetodet légjen kévántak Protocolaltatni [Torda; TJkT V. 174].

2. iktattat; a dispune să fie înregistrat; eintragen lassen. *1739:* (Az eladás) ellen solemniter contradicálok ... melly Protestatoria contradictiomat az T: Ns Tanáts elött el olvastatni p(ro)thocoláltatni ... ki adatni kivánok [uo.; i.h. I. 158]. *1748:* mindeneket Inhibeallok, az Tts Ne(me)s Tanats elött ezen Protestatoria Inhibitiommal, mellyet protocolaltatni, és énnékem autentice ki adatni alázatoson kévánok [uo.; i.h. III. 220].

protokolláltatik 1. jegyzőkönyvbe vétetik; a fi trecut în proces-verbal/protocol; ins Protokoll aufgenommen werden. *1730:* A mint az elöttis Protocholaltatott ugy mostannis Concludaltuk hogy az kiknek az Ne(m)es Város földébül ház hely adattatott azon Atyankfiai akik aestimaltak volt s ki hataroztak ujjabban exmittaltatnak azon atyánk fiai azon helyek(ne)k oculálására [Dés; Jk 397b]. *1732:* Nehai Nztes Korodj László Atyankfia Solicitalta volt az

Tktes Nemes Tanacsot Executorok exmissioja irant Musnyai Joseph és több más adoss Atyankfiaira akkor Prothocolaltatott voltis hogj kik exmittaltatnak kedves Atyánkfiai kőzzűl [Dés; Jk 427b]. *1749:* Doctor Pataki Samuel Uram incorporáltatott vala Consistoriumunk(na)k Tagjai közzé ... mostan kiváná a' Vener. Consistorium, hogy azon Determinatio protocollaltatnék [Kv; SRE 182]. *1765:* Mind ezek a' conditiok ... protocolaltassanak, pro majori certitudine ex solemnitate [Kv; SRE 218a]. *1821:* az Alpere(s) ... a Falu protocollumába külön nrus alatt mint Ménes pásztor protocoláltatott [F.rákos U; Falujk 115 Bíró Mihály not. kezével].

2. iktattatik; a fi înregistrat; eingetragen werden. *1735:* solemniter p(ro)testalok s kivánom hogy p(ro)testatiom Protocolaltassék és authentice ki adassék [Torda; TJkT I. 88]. *1782:* mivel pedig Mlgs Földes Uraink azt kivánták, s a mint láttyuk meg is nyerték, hogy a mi Instantiánk a magok felelettyekkel edgyütt protocolláltassék, miís alázatoson Installyuk ezért is a Tkts Nemes Táblat hogy ezen mi mostani Instántiánkot is jövendőbéli mentségünkre nézve méltoztassék protocolláltatni [Torockó; TLev.].

protokolláltatott jegyzőkönyvbe vett; care a fost trecut în proces-verbal/protocol; in Protokoll aufgenommen. *1770:* nemes Udvarhely széknek oly protocoláltatott törvénye volt, hogy 60 nap fekszik egy novumban [M.hermány U; RSzF 209].

protokolláris szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *numerus* iktatószám; numărul de înregistrare; Eintragungsnummer. *1789:* (A protocollumban) protocolaris Numerust sohult sem vittek a' Normalis ordinatíokot ugyan protocollálták ... de Hónaponként s esztendőnként valo szakaszokra nem segregálták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

protokolli jegyzőkönyvi; de proces-verbal/protocol; aus dem Protokoll. *1832:* más Nemes Emberek menyit fizettenek[a], erre acludálni fogom a Bontzídárol mostan érkező félben lévő Prothocolli Extractust [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil. — [a]A katonáskodás megváltására].

protokollista iktató/iktatást végző tisztviselő; protocolist; eintragende(r) Beamte(r). *1817:* Lègyen egy Archivarius ki egyszersmind Protocollista is ... egy iro Deák, e' mellett lehessenek Practicansokis [Szu; UszLt VIII. 68]. *1831:* Dadai Sándor mp Nemes Belső Szolnok Varmegye hűtes assessora és Nemes Déés Várossa Protocolistaja [Dés; DLt 332. 18]. *1868:* hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Polgári rendből A' Biro 6 Senator 1 Notarius ... Protocolista [Szu; UszLt 8/68].

Szk: *itélőmesteri~. 1823–1830:* Itélő Mesteri protokolista [FogEK 33].

protokollistaság iktatói tisztség; funcţia de protocolist; Funktion des eintragenden Beamten. *1782:* Ujjittom alázatoson kérésemet Naga előtt az etsém iránt a prothocolistaság iránt a Szolgálatra magát el szánta [Patakfva U; Ks 94 Vegyes lev.].

protokollizálás jegyzőkönyvbe vétetés; trecere în proces-verbal/protocol; Aufnahme ins Protokoll. *1795:* A' Visitatio alkalmatosságával e' következendő Synodusi Rendelesek(ne)k Protocolizalasa parantsoltatik [M.bikal K; RAk 8].

protokollum jegyzőkönyv; proces-verbal, protocol; Protokoll. *1574:* Kiúanúan penig az meg irt azzony procatora, hogi mi az mi Elobbi deliberacionkatt, sente(n)cia Leuelbęn Nekyę ky Iratnok ... az protocolúmbol ... ky Irattuk [Fejér m.; KCs]. *1595:* Eo kegimek zolottanak az ejelj torbezlok, kialtozok feleolis, miert hogi ennek eleotte derek vegezesek voltanak effele chintalansag es deoseolesek, zitkozodasok feleol, eo kegme Biro vram mind az ket protoculomot kerestesse megh es p(ro)cedallion eo kegme az zerent [Kv; TanJk I/1. 268]. *1602:* A Juhok feleol valo vegezeseket, kiket taúaly eztendeobennis helyen hattanak volt varosul, mostannis ereositik eo kgmek biro Vram kerestesse fel az protocholomban, es az Zerenth chelekedgyenek eo kgmek [Kv; i.h. 410]. *1635:* in anno 1594. Marty 17 die azminth azkori protocolombul ky teczyk, el rendelte voltt az Nemes varmegie, hogy az mikehazi hidaknak megh czinalasaban, es megh vytasaban, az kozaruariak szegittseggel lennenek [BSz; SLt V. 18]. *1746:* Attyafisagos poroncsolattya sz(er)i(n)t Mlgös Báttyám Ur(amna)k fel kerestettem azon Boer Gabor ur(ra)l follyt Causajat Korda Sigmond Ur(amna)k az Prothocolumbol, mellyet Notarius Uram ki is irt [Nsz; ApLt 1 gr. Mikes István lev.]. *1793/1794:* Protestatiomot az Inclyta Divisionaria Commissionak Protocollumában ... inseraltatni ... kérem NEnyedi Szántó Sándor mp [M.bagó AF; DobLev. IV/13a]. *1821:* Panaszok Törvényes el látásárol vitt Protocolum az 1821ik Esztendőben [H; JF 36 Prot.].

Szk: *~ba belr. 1592 k.:* be Irtak az protocolumba(n) [UszT]. *1814:* (A deliberatumot) a' kis Czéh mestertől elé kértem hogy a' Protocollumba bé irjam [Dés; DLt 56. 5] ✱ *~ba vétetik. 1856:* Ujjbol Tisztelettel kivántam folyamodni a' Méltoságos Cs: Kir: Fő Biztos urhoz hogy igazságos ügyem vétessék orvosoltatásba vagyis Protoculumba [Koppánd AF; DobLev. V/1403] ✱ *~ot visz. 1789:* meg magyaráztatott, és forma is adattatott mi képpen vígyék a Protocollumokot, az aktákat hogy segregállyák, hogy conservállyák [Csehédfva U; UszLt XIII. 97] ✱ *céh ~a. 1758:* Szilágyi György eö kigyelme Hajdu Joseff eö kigyelmétől a vénségbeli hellyt meg vásárolván prothocolaltatott a betsületes Kádár Czéh Prothocolumáb(an) [Kv; KCJk 37b]. *1848:* (Míg) Horváth János ... Polgárnak felnem Esküdt ... és az B: N: Czéh előtt az Polgári Levelét fel nem mutatya, mínd adíg ... Czéh Gyülésekben meg-nem jelenhet, sem az Czéh Protocolumjában B: Neve bé-nem irattatík [Kv; ACProt. 28] ✱ *eklézsia ~a. 1633/1687 k.:* Nagy Péter ... adott égy hold földet a Templomhoz ... mellyet hagyott mindgyárt az Eccla Protocolumában bé irni [Berekeresztúr MT; MMatr. 229]. *1746:* Jövének bé hozzám Varsólczrol az Ecclésia képéb(en) Dácz István és Dácz Péter uramék, adván elö a Ecclesia meg edgjezéséböl lett akarattyát a Prédikátornak tartozó Tűzi Fa iránt ... mellyet kivánának hogj az Ecclésia Protocolumába(n) irnék bé [Varsolc Sz; SzVJk 72]. *1772:* a pap béadta az ecclesia protocollumát [RettE 265] ✱ *falu ~a. 1785:* Azon orotás hely improtocolláltatnék az falu protocollumában, hogy tudva légyen jövendőben is, hogy falu engedelméböl fogták fel [Taploca Cs; RSzF 137]. *1821:* az Alpere(s) ... a Falu protocollumába külön nrus alatt mint Ménes pásztor protocolaltatott [F.rákos U; Falujk 115 Bíró Mihály not. kezével] ✱ *határosztály ~a. 1808:* (A föld) az itten közlött Határ Osztály

Protocolluma 220 lapján 35 szám alatt szomszédolva találtatik [Fejér m.; DobLev. IV/916] ✱ *ispánság ~a. 1843:* Hogy a régibb időkbe mennyi taxát fizettek és mennyi szolgálatot tettek, azt nem tudjuk, hanem ez megtetszik az ispányság régi protocollumaiból [VKp 134] ✱ *marchális ~* megyei közgyűlés jegyzőkönyve. *1809:* Instalunk alázatason Méltoságos Groff Fő Király Biro Ur Nattságadnak, és Tekéntetes Márchális Széknek Méltoztassanak fel adat ügyünket, s állapatunkat a Marchalés Protocolumban inferaltatni [Asz; Borb. II] ✱ *szék ~a. 1763:* Falu Törvények még a Nms Szék Prothocolumában is bé van írva ab erectione autem ... a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudgyuk [Uzon Hsz; HSzjP]. *1779:* a Nemes Szek Archivuma ... az holis vagyon ... 12 Almarium az kikben maga rendiben az Nemes szek Protocollumai hellyeztettek [Szu; UszLt XII. 87] ✱ *traktus ~a* egyházmegye jegyzőkönyve. *1823–1830:* annyit látok a traktus protokollumából, hogy mintegy 1780 s azon innen Mátyás András rendkívül való részegeskedéséért vagy kétszer is ítélet szerint büntettetik [FogE 150] ✱ *város ~a. 1604:* Mikoron az Templumban temettenek az Egyhazfiaknak attol fizettenek f 10/— ... De ez Templumban valo temetes bizonios okokbol az Varos altal tollaltatot aminth az Varos Prothocolomabol megh lattczjk [Kv; RDL I. 77]. *1618:* Eo Kegmik az varos Protoculumabol az Tanacz Deliberatioiat fel kerestetue(n) relegaltatta [Mv; MvLt 290. 17b]. *1672:* Valamelly Kovacz Mester legeny ... ha az Varos közze be nem esküszik, es a' Varos könyveb(en), es Prothocolumab(an) neuet be nem irattya, a' beczülletes Czehben be nem vetetődik [Kv; KovCLev.]. *1737:* Nms Várasunk Protocollumib(an) fel-találtatik ... hogj Hentes Atyánkfiai, a melly Hentességi Characterekb(en) ma vagjnak ... in Statu quô ... meg-maradnak [Dés; Jk 255a] ✱ *vásári ~. 1837:* akkor kezdettem a' Makfalvi Vásári protocollumot irogatni ... 's azután mindenkor ezt irogattamis [Csokfva MT; TSb 15].

protokollumi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ szám* iktatószám; numărul de înregistrare; Eintragungsnummer. *1847:* Visszatérvén Bécsből, a protocollumi számot magammal hozván, igen örvendettek, és azt mondották, hogy az őfelsége szent színe előtt való járásomat mindjárt megérzették [VKp 154 Varga Katalin sk].

protokollum-könyv jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll. *1591:* S monda Berekzazi Mathe nekem, Jo Mathias vram en azerth ióttem mostan Kědhóz hog azt Izene pyspók vram neked, hog lasd meg az protocolón kónyben hog' ha az eghazi szék adotte libertast az ferhóz valo menesre Chatalinnak, ki az elót en felesegem volt az vag' nem [Kv; KvLt I/60].

protomedikus főorvos; medic şef, protomedic; Oberarzt. *1817:* Minthogy pedig azon Rosnok, Gajdovány vagy is bolondíto buza ... az idei tavaszi gabona közőtt ... felesen termett ... már is sokan kaptanak betegséget, annak okáért bé adatván a' K Guberniumba azon bolondito buzárol irott munkája Galler nevű híres és tudos Protomedicusnak [Dés; DLt 1014].

protonotárius 1. ítélőmester; preşedinte al Curţii princiare; Vorsitzender der Fürstentafel. *1642:* mikor Ficz Istvannál levő Joszagot Nagy Mereghion ... meg osztottak volna az vajvodalisok ... az utan azon osztozásrol hitek alat valo peczètes Relatoriatis kezek irasza alat Jncludalva adtak, mellyet ... Felszèges Bathori Jstvan, akkori Fejedelmunknek Jntitulaltak, es Nehaj Nemzetes Dapszai Istvan keze es irasza (:akkor egyk Orszagünk Prothonotariussa:) által apertaltatot [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. *1710 k.:* A sessio így lön: asztalfón legelöl jobb kézről Seau, bal kézről mellette a gubernátor; fordulóban, Seaun alól jobb kézről én, cancellarius ... az asztal végén ... Simonfi protonotarius [BÖn. 907].

2. a pápai kollégium magas rangú tisztviselője; protonotar apostolic, prelat de la curtea papală; hoher Beamter am Papsthof. *1807:* Fridrich Vilhelm Frantz ... Catholicus Pap ... Arany Sarkantyus Vitéz, és a' Romai Szent Szék Protonotariussa [DLt 66/808 gub-i nyomt. kl].

protopap, protopop, protopopa (gkel. és gkat.) espere; protopop; Dekan, Senior (bei den Griechisch-Orthodoxen und Katholischen). **A.** *1568:* kegyelmed kwlgie ide az protopapot ys [Hurm. XV/I, 628 Georg pap az olahok pwspeoke Beszterce városához]. *1657:* Adgyuk tuttára mindeneknek valakiknek illik ez levelünknek rendiben ... ezen meg irt Fagaras földi minden rendbeli tiszteinknek, boeroknak, proto-papoknak és ola papoknak ... hogy ... bizonyos visitatorokat rendeltünk, kik közikben ki járjanak | Adgyuk tudtokra mindeneknek valakiknek illik ... Kemény János Vramnak, Fagarasi fő kapitányunknak ... és ezen meg irt Fagaras földi minden rendbéli tiszteinknek, bojeroknak, protopapoknak és papoknak ... Hogy mi ... leg több és elsőbb gondunknak, az Jsten tiszteletinek óltalmazását és terjesztését ... tartyúk [UF II, 182, 185 Lóránttffi Zsuzsanna ut.]. *1675:* az papok penigh egy más közőtt alkalmatlankodván, az protopapok ... szoktanak eleitől fogva rajok vigyázni, es őket törvényessen megh büntétni [Fog.; i.h. 667].

B. *1696:* Protopop Vaszilie Grik jüve hozam illyen panaszal [Gyf; Hurm. XV/II, 1461 Teofil román püspök Beszt-hez]. *1811:* A' Protho-Pop el-jött, 's tartott szent Beszédet[a] [ÁrE 5. — [a]Egy új román templom alapkő-letételekor].

C. *1759/1845:* Pünkösd csónka hetében ... Balásfalván gyülést tartván az Oláh Esperestek, a' Türi Proto Popa Fegyvereseket külde Karácsonfalvára [Hermányi, EDem. 760]. *1791:* Olvastatik a' Felséges Fő-Igazgato Tanátsnak ... Rendelése, melyben parantsoltatik hogy a' Regius Perceptorok a magok Kerületeken kivül lévő Protopopaktol a' Sydoxialis (!) Taxarol készült Laistromot el-kérni, szorgalmatoson bé-szedni (!gy!), és a' Királyi Cassába administralni el-ne mulassák [Kv; TanJk IV/8. 23].

protrahál elhalaszt; a amîna; verschieben. *1657:* az mint hátrább is említtettem, sokáig protrahálták az factorok az electiónak idejét [KemÖn. 307].

proveniál (jövedelem) bejön; a proveni; einkommen. *1681:* az öt Banyabol ... provenial vas Cent. 1531 et libr. 25 Ittem Lapos vas nro. 125 [VhU 62]. *1714:* az egész jószagb(an) sohonan Csak egy dezma Kosar méh sem provenialt [Balázsfva AF; Utl]. *1731:* Casei ... Az Esztenabol Provenialt nro 52 [Szentbenedek SzD; Ks 70/54 Szám.]. *1735/1826:* azon Erdőnek ... edgj darabját Kiirtásra, és Cultivatiora a' Lodormányiaknak engedvén, abbol proveniálni szokott Dézma de facto-is ezen Hoszszuaszoi[a] Lutherana Ecclesia számára exigáltatik [SzentkZs Lodormá-

nyi dézma 57. — [a]KK]. *1736:* Vám Deszkát a' Gát annuatim Importal negy száz ötvenet Létzet Tsőtőr fát kadarozni valot feles számut Amint hogy Tavally provenialt vám Deszka nro 425. Létz 100 Tsőtőrfa nro 50 [A.idecs MT; CU XIII/1. 54]. *1752:* Iricza Tavasz buza maradot volt G: 45 el csipelvén szeme provenialt met 49 [Esztény SzD; Told. 25]. *1761:* az egész Makbéli Provent mind egészen az vraság számára Cedalt, s provenealt [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 17].

proveniálandó bejövendő; care urmează să fie obţinut/realizat; einkommend. *1681:* Ezen malombol provenialando minden féle proventus az Ur számára administraltatik [Plop H; VhU 607]. *1733:* az Malombeli proventust az holnapnak utolso napján, vagj az holnapnak első napján merjek ki Malombirák Atyankfiai eö kglmek es minden holnapban provenialando Proventusrol Extractust Csinállya(na)k [Dés; Jk 433b]. *1735/1826:* minden féle abbol proveniálando Dézma az Hoszszuaszoi[a] Lutherána Ecclesia számára cedállyon [SzentkZs Lodormányi dézma 59. — [a]KK]

proveniálhat (jövedelem) bejöhet; a se putea obţine/realiza; einkommen können. *1708:* a' mi provenialhat a Birakhoz gyüjtik mig bé szállithattyák [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1731:* Simon Istvan Tavalyi Csatani Ispán Atyánkfia, amelly Nemes Város buzáját ki osztott volt ... intra 8vum fel szedgje, s adgja által mostani Csatáni Ispán Atyankfianak ... melyet ha nem Cselekszik s a Város vetetlen talál maradni eö kglmen p(rae)tendaltatik s megis Vetetik rajta anyi kára az N. Városnak Valami abbul provenialhatna [Dés; Jk 422a]. *1733:* jöjjön Világosságra naponként mi proventussa provenialhat a Ne(m)es Városnak [Dés; Jk 433b].

proveniálható 1. bejöhető; care se poate obţine/realiza; zufällig einkommend. *1671:* Vegeztük azt-is a' melly útakrol, hidakról a' Rikában, Barczaságon, és egyébűt-is mindenütt ez hazában, valaholott vámot szoktanak exigalni a' Possessorok, azokra illendö gondviselés légyen, egyéb aránt ha továb-is panasz lészen az útaknak, hidaknak rosz voltárol, a' mint eddig, vám adással senki ne tartozzék, sőt amittállyák abbol proveniálhato proventusokat [CC 34].

2. eshető; care se poate produce; zufällig entstehend. *1736:* az Pojani ... Possessorok az ő kglmek kezek alatt levö szölöket pusztulásra jutni, az város dezmajanak diminutiojára s kárára ne engedgyék, sőt omni modo az possessorokat a culturara cogalják, külömb(en) az miveletlenseg miä az dezmab(an) provenialhato defectust az N város exigaltattya [Torda; TJkT I. 115].

proveniálhatott bejöhetett; care s-a putut realiza; zufällig eingekommen. *1734:* az Szölö proventussanak harmada és az Szánto földekröl provenialhatott dezma ... az Anak adjudicaltatnak [Torda; TJkT I. 32].

proveniáló 1. bejövö; care provine; einkommend. *1676/1681:* Az havasokrol provenialo Proventust, ugi az ot Törvénj szerint valo birságokatis, egyéb onnan jaro Jövedelmekkel eggyüt, az azokhoz lato fö Gornyiktol kerje be[a] [Vh; VhU 658. — [a]Az ub].

2. származó; care este de provenienţă, care provine; stammend. *1677:* a' colalo Mester emberek, hittel legyenek kötelesek arra, hogy igazán valo tizedét a Bányákbol provenialo Metallumoknak a' Fiscus Tárházában bészolgáltattyák [AC 47].

provent jövedelem; beneficiu, venit, provent; Einkommen. *1760:* Nagy Márton Uram Czéh mester ő kigyelme ... maga hellyeb(en) es kepeb(en) ... allítta ... Szilágyi György Urammát, a' kiis ö kigyelme héllyett sátisfaciajan, illy Conditione hogy ami provent bé jö a' Czéh mestereknek felit praetendája [Kv; KCJk 123b]. *1761:* ha ... Baro Josika Antal Urfi Testvér Huga ... Libera Baronissa Josika Mária Kis Aszszony a Fiu Joszág Proventjiből rész találna kivánni ... Baro Josika Antal Urfi és Legitimus Successori eztis különösön tartozza(na)k meg fizetni [Branyicska H; JHb XLV]. *1771:* Fejér V(á)r(me)gyei Joszág Tisztye Cseh Mihály Ur(am) a' mint reportérozta ... költött a Temetésre Iosz ág proventyéből e' szerént[a] [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall. — [a]Köv. a részl.].

Szk: *makkbeli ~ 1761:* ezen Makbéli Provent ... két egyenlö részre oszol [Barest H; JHb LXX/3. 252] | az egész Makbéli Provent mind egészen az vraság számára Cedalt, s proveniált [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 17] ✱ *szaporodási ~ 1840:* Keselynek két ökör bornya ... falus birák által meg betsültetett 225. Rfra ebböl szaporodási proventbe égy harmad Rf 75 [Nagykapus K; KszRLt].

proventus 1. jövedelem, bevétel; venit, beneficiu, provent; Einkommen. *1585:* Legh elseoben az eo Zam Ado Regestumaban[a] Prouentuson kezgien mindent ele Zamlalnj ... Iria megh Meny Buzaia leót az feoldbeli Wetemenybeol, Meny leot az Molnokbol ... az Meray dezmabol ... ezeket egy Summaba exprimallia ... Ez legien prouentussa Irasanak elseo Capituluma [Kv; KvLt Vegyes III/49. — [a]A Szent Erzsébet ispotályában]. *1593:* Minden prouentusok ez eztendeoben teot f 395/60 Minden expensaioknak (is) f 225/33 Ebbeol ky tudwan az eo honorariumokot f 26. Marad Nallok Varos penze f 144/27 [Kv; Szám. 5/XX. 133]. *1597:* Az id ben walo haznak prouentusarol nem ad zamot meg kel tudnj az okath [Kv; i.h. 7/X. 3]. *1641:* az Joszagoczkanak gonduiseleset biztak uolna Karansebesen lako Josika Farkasra, ugy hogj prouentussat annuatim minden esztendöben kezönkben szolgaltassa es administrallia [JHb XXXVIII/40 fej.]. *1667:* Tudodé az Komanai reven jaro haionak allapattia mi formaban volt: ki számára járt proventussa, kik tartottak riveszeket ez elöt valo üdökben ... ? [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk]. *1677:* mellyek legyenek a' Fiscale bonumok ... specificaltassanak, és Articulusban irattassanak. A' Fiscale bonumok azért ezek: Huszt, Kövár, Szamos Ujvár, Várad, Gyalu ... Vámok, Harminczadok, So Aknák, mindenféle Bányáknak legitimus Proventusa [AC 43]. *1679/1681:* Minden nével nevezhetendö Proventusokat valamellyek ab antiquo voltak és vannak à hunjadi Joszagban, eö kglme az Urbarium szerint igazan exigáltassa ... Percipialván mind azokat à Szamtarto ratiocinalhasso(n) ... mindenekröl [Vh; VhU 673]. *1695:* Mint hogy az Ecclesiának derekasabb proventussa, áll a' kolosvári határon termet buzának Gabonának és bornak dezmajábul, azokra azért igen szorgalmatos gondgya legyen[a], annak idejében mikor a' dezmálások vadnak [Kv; SRE 33. — [a]Ti. a gondviselönek]. *1718:* Tudom azt bizonyoson, hogy ... Miko Judit Asz(onyna)k az melly Joszagj voltan(a)k és vadnak minden proventussit az Sz Mihályj nemes Curiaban takaritottak [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki

Sz. Mihályj Buzás András major (64) pp vall.]. *1817:* minden obvenialando Proventus egy aránt illeti mind a' Civis mind a' nemessi rendet [Szu; UszLt VIII. 68]. — L. még AC 16, 52; BGU 122; DFaz. 30; TML II, 496, III, 611, IV, 109; UF II, 91; WIN I, 464

Szk: *búzabeli ~. 1676:* Az kerei joszágh buzabelj proventussábol jutot az Leány(na)k Saranak fl: 10//35 [Gyf; JHb XXXI/4] ✱ *céh ~a. 1748:* az öregek ... a' Mester emberek(ne)k is a' perre valo expensajokat meg nem forditották mind, söt a' mit forditotta(na)k is, nem a' Mester asztal Taxajábol hanem a' Czéh Proventussábol forditottak [Torda; TJkT III. 222] ✱ *dézmabeli ~. 1587:* Itiltek varosul hogy mosta(n) pwspeok Vramnak Nem lattiak semmy olj zwksegeth, es dezmabely prouentusanak Boranak buzaianak oltsosagat, hane(m) mindeniknek Merteketes Arra vagyon [Kv; TanJk I/1. 50]. *1777/1780:* A Dézmabéli Proventus az Esztendönek bövsége vagy szükségihez képest, holl nevekedik, holl száll [Somkút SzD; JHbK LII/3. 204] ✱ *eklézsiai ~. 1671:* senki az Ecclésiai Proventust, maga usussára ne Convertállya, hanem minden rendek az Országnak erröl irt Constitutioji szerint minden szokott jövedelmeket tartozzanak meg-adni [CC 2]. *1677:* Ecclesiai proventusok, Parochialis régi örökségek, minéművek maradnak helyben, s' minéművek admittaltatnak [AC 266] ✱ *fiskális ~. 1677:* ha kinél inscriptioban volna valami jószág, vagy Fiscalis Proventus ... afféle Bona Fiscalia vagy Proventus Fiscalis ... szabadon a' Fiscus által minden időben ki-váltathassék [AC 43–4] ✱ *fiscus ~a. 1701:* Hogy a Fiscus proventussabol járando fizetés Eclesianktol abrogalodot, ennek oka eö kegme, ugy hisszük, mert eö Kegme Curator lévén, boldog emlékezetü Fejedelem, Idösbik Apafi Mihaly Kegmes Urnak eö Naga, Kegmes Collatiojaval valo Donatio ugy tudgyuk eö Kegme kezénél volt, es tempestivě ne(m) p(ro)curalta, a hol illett volna [Born. XXXIX. 6] ✱ *hidas vám ~a. 1682:* Hidas vam proventusa f 37 [Vh; VhU 689] ✱ *malom ~a. 1679:* Ezen malom proventusaba(n) az molnár negyed részes; egyéb bér, neki nem adatik [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 142]. *1681:* Ezen Malom Proventusaban az Molnar negyed részes [Vh; VhU 577]. *1731:* a Malom Proventussának tertialitassa a Molnáre, a malom porral szokott venni a Molnar gyertyát és fadgyat [Kászonjakabfva Cs; BCs]. *1741:* a' Malom proventusából ... az Eklésiai személlyek excontentáltassanak [Dés; Jk 548b] ✱ *malombeli ~. 1681:* (A molnár) aszt meri mondani ez Tiszt széméb(en), hogi ... soha eö az malom beli proventusért, es à heti kenjerert rendeltetett buzaert ott nem lakik [Hátszeg; VhU 603]. *1695:* A miket ... a' Malombeli proventusokbul kezéböl ki ád a' Malom-Biro, a' dolognak mivoltához képest, vagy testimonialissa vagy penig quietantiaja legyen számadásra [Kv; SRE 42] ✱ *ország ~a. 1677:* Fejedelem Aszszonyuk ö Felsége az Országnak Gubernatiojat kezében vevén, egy Thesaurariust ... válaszszon, kinek az Ország proventusi kezében szolgáltatván az Ország szükségére valo erogatiokban ... deliberallyon [AC 24] ✱ *parochiális ~. 1677:* Ecclesiai Parochialis proventusokat kik eltartanak, processus, poena [AC 255] ✱ *pénzbeli ~. 1605:* Zamot adúan az Egyhazfiak ... az el mult 1604 Esztendöröl, az nallok Jnúe(n)tariom szerent valo penzröl, és az Templomnak minden penzbeli prouentussarol. Marad kezeknel Jöuendö zamadasra kez penz in paratis Zaz nyoltzúa(n) nyoltz forint és Negyúenhat penz, f. 188 d. 46 [Kv; RDL I. 77]. *1684:* A Die 1 Apr(ilis) kezdödvén ã korcsmálás, Pénzbeli proventus jelen nincsen [Gyf; Utl]. *1756:* nagy vas Láda ... holott az Uraság pénzbéli Proventussa conserváltatik [Déva; Ks 92. I. 32] ✱ *sokadalmi ~. 1764:* a sokadalmi proventust osztották magamis jelen lévén [Makfva MT; DLev. 5] ✱ *sónak ~a. 1670:* Az huszti dolgokrúl mit írjon Katona Mihály uram s mind penig az sónak proventusa felöl az inspector, én urunknak megmutattam [TML V, 125 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *sörbeli ~. 1725:* Szakál Ferencz, Sz: Peteri István és Szabo Janos Serbirák Ur(a)imék a' Serbeli proventusból administraltak kezemben két száz husz M: forintokat [Kv; Szám. 54/II. 13] ✱ *szénafű ~a. 1734:* az mostan talalhato Marhak ugymint Szarvas marhák és Lovak az viduanak marhairol szaporodtak, mindazáltal Constalván vilagoson az feles fatensek importantiajokbol hogy azon marhák egész együttletében az relictaval N. Fekete Mihaly Vr(amna)k az Actrixot jure avitico illetö szèna fünek proventussabol intertentaltattak [Torda; TJkT I. 34] ✱ *uraság ~. 1756:* ha valami akadály, ã ki hajtandó bé jövö marhák Számát nem gátolya könyen Uraság Proventussat augealya [Déva; Ks 94. 24. 3] ✱ *vámbeli ~. 1681:* az eö nagyságok uas, fürészdeszka és uámbeli proventusokat is szaporítani minden igyenes utakon, módokon io lelkem ismereti szerént igirkezem [CsVh 87] ✱ *vámnak ~a. 1571:* Kyzdy zekbe a Bereczky vamnak Prouentusat hyt zerent a Rawok meg ercheyek (!), es az wrnak ew Nagysaganak Regestrom zerent be hozzak [SzO III, 336] ✱ *város ~a. 1567:* walamikor Jöue Jaro az folnagynal zal, az Waros prouentussabol kölczen az zalora az mint az züksegh mutattiais annyra [Vizakna AF; TT 1881. 191].

2. járandóság; retribuţie, remuneraţie; Bezüge. *1571:* Noha Inteztek volt eo k. Ennekeleote valo gywlesekben Nemy c(on)diciokat plebanos vramnak Az p(ro)ventus feleol. De ... eo k. plebanos vram Megh Nem Nyughatyk azokban [Kv; TanJk V/3. 48a]. *1573:* Meg Ertettek eo k. varosswl plebanos vramnak Dauid ferencznek, Irassa altal valo kewansagat, az plebanossagnak p(ro)ventussa feleol [Kv; i.h. 73b]. *1651/1682:* Az Füzesi Schola Mester Pauai Janoss adgia ertesünkre ... hogi az szük időben ... az kössegis az el mult esztendöbeli szokot Proventúsatt be nem szolgaltathatta nekie [SzJk 180]. *1652:* Az p(rac)specificat(us) böcsülletes Nemes személlyek penigh es köz renden leveö Borzasi böcsülletes emberek igerenek esztendönke(n)t az Praedikatornak illyen Proventust [Borzás Sz; SzVJk 47]. *1683:* az Lakosok meg kevesedtenek és az minister proventussais igen meg ösztövéredett [Szilágycseh; i.h. 124]. *1683 k.:* Proventusa az Pastornak es az Schola-Mesternek illyen: Minden Lovas Katona ho penz osztaskor ád az Pastornak ... d 12 [uo.; i.h. 128]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Az paraszt emberek vetéséböl quarta mindenböl [Radnótfája MT; GörgJk 113]. *1805:* mennyi proventus ingrediál emberek számakra [Ozd AF; MúzRadák].

proventusocska jövedelmecske; venit mic; kleines Einkommen. *1741:* a Malombol is a' mi proventusocska jö, azt, az egész Város közönséges hasznára egjenlö képpen sine respectu Religionis forditattuk [Dés; Jk 547b]. *1742:* Pénzes kenyerrel 's eledellel kelletvén magunkat Szolgainkot, és házunk nepeit tartanunk, ami proventusotska ingredial, tsak arra sem elég [Torockó; TLev. 9/2. 2a]. *1756:* Mivel a' Torotzkoi vas csinálás mások elött szokatlan munka, ahoz képest proventusotskánkrol nétalám lehet oly velekedés is; hogy a' Vas csinálás mellett egyéb vas porté-

ka keszittesből is volna valami proventusunk, holott mi csak szintén vasat veretünk száljában, és azon tul abbol egy szeget sem tudunk csinálni [uo.; TLev.].

Szk: *vásári ~. 1782/1799:* (Városunk) Szombati Vásári proventusotskáit eleitől fogva ... hellységűnk birái Szedték be, 's a' Városnak ottan ottan kővetkezett szűkségire költötték [uo.; i.h. 5/16 Transm. 348].

proventus-pénz pénzbeli jövedelem/bevétel; venit în bani; Geldeinkommen. *1667:* Atam törczvari Poroventus penzt saraszi (!) keziben Ebesfaluan fl. 100 [Utl]. *1679:* Brassoban valo vásárlást oda valo proventus penzen ez szerent administralt[a] [UF II, 392. — [a]Köv. a részl.].

Szk: *gostinai ~. 1687:* administrált fogarasi udvarbíránk ezidei gostinai proventuspénzt, fl. 100 [Fog.; AUt 523].

proverbium 1. közmondás; proverb; Sprichwort. *1653:* Itt az egy proverbiumként vehetd eszedbe: „hogy mig a szerencse fénylik, sok barátod vagyon, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz"[a] [ETA I, 115 NSz. — [a]1613-beli eseménnyel kapcsolatos feljegyzés]. *1678:* Bizonnyal írom, fösvénységök[a] maholnap proverbiumban megyen mindenek előtt [TML VIII, 150 Teleki Mihály Absolon Dánielhez. — [a]A lengyeleké]. *1705:* a generál mindjárt általértette, hogy német proverbium [WIN I, 543]. *1818:* a volt a szegény Keménytelki égyik templáriusunk proverbiuma az Isten nyugosa meg [Kv; GyL. Székely István lev.].

2. közmondásszerű példa; exemplu proverbial; sprichwortartiges Beispiel. *1674:* Hiszen már ugyan proverbiuma vagyunk más keresztény nemzeteknek, magunk tapasztaljuk bizony [TML VI, 560 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

provertáltatik megtéríttetik; a fi plătit cuiva echivalentul unei pagube suferite; ersetzt werden. *1720:* Panaszolkodván sok hellyeken, hogy a' meg holtakért valo Pónaért ... az oláh Papság ... a' meg holtak(na)k marháját magok(na)k vendicállya ... Hogy azért ... több abususokra es potentiakra szabadságot ne adgjon, a' Possessorok(na)k is következő kára p(ro)vertaltassék, pro hoc Officio magok Jobbágjokért alkudgjanak meg és fizessenek az Oláh Papok(na)k quod justum est, magok a' Possessorok [INyR Kornis Zsigmond kormányzó aláírásával].

proviant 1. (katonai) élelem/ellátmány; proviant, alimente necesare pentru aprovizionarea armatei; Nahrungsversorgung (in der Armee) *1704:* Az segítségnek az híre igen közönségessé kezde lenni, hogy maholnap elérkeznék ide Erdélybe, kinek proviantjáról már disponálni is kezdettek [WIN I, 211]. *1806:* Az Tekentetes Magistratus ... az Katanak Számakra Kolosvárol profiantnak valo ki hozatalara ezen modot tanalta fel, hogy ezen meg kivantato profiant rendre, ugy mind egy rendben ezen K: So Tisztség, más rendben a Varos hozassa ki [Torda; TVLt Közig. ir. 583].

2. katonai élelmezési biztos/tiszt; proviant-maistru; Versorgungsoffizier. *1760:* A Várban à Profiánt Urnál égy Szent Annai Jobágyomnak Tehene Borjustól [Marossztgyörgy MT; Ks 92].

proviant-hely (katonai) élelmezési hely; loc de aprovizionare cu alimente (a armatei); Versorgungsplatz. *1704:* Dunaveczet is, aki nagy proviant helye volt az bavarusnak, megvötték[a], és a sok élést aprachendálták [WIN I, 183. — [a]Az osztrákok].

proviant-mester élelmezési biztos; proviant-maistru; Versorgungsmeister. *1688:* Mivel én az eo Nsagök parancsollattjabol az Buza Lisztnek erogatiojaban Commissarius voltam, akkor lattam hogj mind ã harom Régimentből valo Proviant Mesterek, de kivalkeppen ã Montekukuli Regimentjebol valo sok tékozlást cselekedte(ne)k ã Lisztben a' Sakokat hasogattak es ã szaszokon erővel Sak Liszteket vontak, es loptanak | Mi gjakrobban a marhak mellet forgolodvan Meszarosok lattam hogj ã Vago marhat a Proviant Mesterek alattomban ajandek adassal vettek be [Kv; Utl]. *1737:* pap istvanni eg profiant mesternek attunk kenyeret de. 45 | Profiant mester Bereczki Uramnit vollt attunk kenyeret pecsenyet de. 15 [Kvh; Bogáts 8, 13]. *1739:* Proviant Mester Uramn(a)k igértünk Discretiot e szerint[a] [Dés; Jk 524b. — [a]Köv. a fels.]. *1740:* Proviánt Mester Uram ő kglme ... valamelly szolgájától, bizonyos számú pénz lopattatott vólna el [Dés; Jk 530]. *1749:* Károlyvári Proviánt Mester Vr az Estve későn érkezék ki ide Gabonák látogatására, kivánván a' mi Gabona itt vagyon meg venni [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

proviant-officér élelmezési tiszt; ofițer cu aprovizionarea; Versorgungsoffizier. *1779:* A Méltoságos Ur Parancsolattya szerènt a' Profiánt officerrel conferaltam a' buza irant [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1823–1830:* egy Proviánt Officirnek Gyermekeit tanitván, az adott neki Selyem Kaputot, lájblit, Nadrágat, melyekben öltözvén, el kevélyedett, engemet contemnált [FogEK 167].

proviantol élelmez, élelemmel ellát; a aproviziona cu proviant, a provianta; mit Lebensmitteln versorgen. *1657:* Noha azért másodnapján az hír mindjárt érkezék az ellenségnek hátraszállása felől; mindazáltal az megfáradott s éhezett Manszfeld hadát meg kelle valahány napokig nyugodtni s proviantolni, és azután indulánk [KemÖn. 74]. *1710 k.:* minden úr, fő és nemes embert rendeljünk el véle együtt, ki melyik praesidcált helyre vigye bé mindjárt minden javait, feleségét, gyermekét, proviántolja legalább egy esztendőre [BÖn. 940].

proviant-tiszt élelmezési tiszt; ofițer cu aprovizionarea; Versorgungsoffizier. *1789:* Udvarhellynek 4 Mása Szénarol valo Transennalis (!) Quietantiaját ki fizetés végett a' Proviánt Tisztnek bé adtam | Végső Computust incaltunk a' Proviant Tiszt urral az holnapi Administratiorol | Conductor Commissarius Rantz Josef Urnak a' Nemesség szenájá árrát a' Proviant Tiszt Ur ki fizetvén az arrol valo Documentumokot Coramizaltam és fizettetett e' szerint [Csíkszereda; UszLt XIII. 97].

provideál 1. (előre) gondoskodik (vkiről/vmiről); a avea grijă (de cineva/ceva); für jn/etw. sorgen. *1599:* Myert hogy ertik ... az Vrunk eo fel(se)ge ide valo Jeowetelit, kireol zeoksegh idejen prouidealnunk ... keryk eo kgmek biro vramat ... hogy eo kgme Vrwnkat eo felseget vttjaban talaltassa megh keonieorgesse altal [Kv; TanJk I/1. 344]. *1649:* Swteo Istua(n) Farago Andrasne Aszonyom Jobbagya ki hozatua(n) magát, panaszkeppen jelentue(n) hogy eöteöt minde(n) igaz oknelkwl megh foghtatva(n) K vrunknak Szilagy Ja(n)os new szolgaia, es mind eddighis egy holnap alat ki nem hozatta; sem penigh nem p(ro)videalt feleölle [Kv; TJk VIII/4. 371]. *1661:* Ha édes sógor uram én arról gondolkodni tudtam volna, hogy csak afféle hitvány dib-

dáb dög-marhán is annyira kapjon kegyelmed, én is másképpen tudtam volna providiálni [Mv; SzO VI, 230 Petki István Gávai Péterhez]. *1680:* Iuon luj Vlad Murár ... nötelen semmi öröksege nincs providialni kell rolla el ne idigenedgjek [A.porumbák F; ALt Urb. 46]. *1682:* Hadnagy vram az Korcsomara valo Borok(na)k szalitasarul az Csatani[a] Ispan al(ta)l provideallyon [Dés; Jk 18a. — [a]Csatány, a városnak tőszomszédos jb-faluja]. *1727:* Az Inquisitor Cancellista Deákok mellé ... rendeltetik Commissarius(na)k Benczenczi Rácz András Uram ... mindenütt azan Deakokkal fog jarni ... illendö subsistentiajokrol provideallyan [Déva; JHb XLII]. *1746:* Admonealtatta volt az A. ö kglme ... az Jt azért, hogy á feleségit el tsapván ... mig Papok előtt decidalodik dolgok intertentiojárol provideállyon [Torda; TJkT III. 94]. *1817:* A' ... Hivatalokban lévőknek jövendőbéli illendő fizetésekről a Város annak idejében provideállyon [Szu; UszLt VIII. 68].

2. gondot visel/felügyel vmire; a se îngriji/preocupa de ceva; sich um etw. kümmern. *1600:* az zamtalan sok futottsagnak es kuldusoknak nagy zeornyeosegek, es ochyman deogletes voltokat latuan, kinek Akarnanak eo kgmek diligenter prouidealni, hogy keozeonseges nyavalya es romlas ne keowetkeznek beleolle, megh hattak eo kgmek az Egyhaz fiaknak, es Ispotalymester vrameknak instructiot Adwa(n) eo kgmeknek minth inuestigalyak megh az kuldusokat [Kv; TanJk I/1. 362]. *1601:* nem akariak ... hogy valamellik Safar miat biro vramnak fogyatkozasa legyen, eo kgmek azert tanachiul az elebby mood zerenth prouidealianak [Kv; i.h. 388]. *1671:* (A híreket) Sibo es Zilay körül valo hodoltsaghiak, tartozzanak be hozni ... Az hirek be vetele igen szükseghes; Az my teczeseönk szerent prouideallyanak az feö Ispanok erre [Borb. I ogy-i bizottság jel.]. *1677:* Székelység az Oláh Országi utakban lévő erösségecskékre jol provideállyon [AC 268].

3. intézkedik; a lua măsuri, a dispune; anordnen. *1623:* Az mázsáknak megkisebbítése is nem kicsin kárunka vagyon ... ő felsége kegyelmesen provideáljon, az elébbi mód szerént az mázsákban valo fontok, az mennyi azelőtt volt, tartassanak meg [Hsz; SzO VI, 74 követut.]. *1670:* bizonyos okokra nezve, Sárosi Györgj hivünket kegjelmetek között az Fö király Biroságnak tisztiben nem patialhattjuk továb akarunk ezirantis kegjelmetekről providealni [WassLt a fej. Msz-hez]. *1671:* Hogy Nagyságod a' haza szolgálattyára bizonyos számu jo Puskásokrol provideal, ebbéli cselekedetit-is Nagyságodnak ... alázatossan meg-szólgállyuk [CC 85–6]. *1677:* Igen szükséges dolog a' békességnek idején providealni a' hadi állapotokrol [AC 97]. *1724:* Faragó Ferenczné, Imecs Mojsessel litigalodván Néhai Imecs Mátyásnak joszágának és Arvainak Curátelájok iránt ... provideállyon kglmetek edgy ollyan Curatorrol ... a' ki ... az Árvakat Isteni félelemben, jo erkölcsben educállya [ApLt I gub.].

4. döntést hoz; a decide/hotărî; Urteil fällen. *1672:* Az Anak Fodor Janosnak dolga p(ro)curatoriban valo megh fogiatkozasa miatt, hogj ... ne periclitalodgyék differaltatik, miglen fogadot procu(rato)ra haza jeövend ... ackor az szék provideal dolgárol [Kv; TJk XI/1. 176].

5. tesz vmit; a face ceva; etw. tun. *1663:* Talám valami olyat provideált Nagyságod, kiben való következhető kárát távoztatni igyekezi ö kegyelmének [TML II, 435 Teleki Mihály Lónyai Annához].

6. beszerez, szert tesz vmire; a procura, a face rost de ceva; versorgen. *1782:* külgje bé az Ur az 20, Forintokat ... máshunnét sem providealtam, eszerént, egy pénz nélkűlt voltam [SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

provideálandó kb. vmivel ellátandó; care trebuie predat/furnizat/livrat; mit etw. zu versorgend. *1681:* A hetenkent providealando vasatis eök[a] tartoznak a várb(an) bé szallitani [VhU 200. — [a]A jb-ok].

provideálás gondoskodás; (purtare de) grijă, preocupare/interes pentru cineva; Kümmern. *1662:* már húsz napja, Nagyságtoknak csak egy szóval való tudósítását sem vöttem, melyből általértem én is, ha nem egészen, rész szerint az dolgot, öszve vetvén az mostani nemcsak nem provideálást, de még csak nem tudósítást is az előtt is sok szép Nagyságod iratta kegyelmes leveleivel [TML II, 358 Teleki Mihály Lónyai Annához].

provideálhat 1. gondoskodhatik (vmiről); a se putea îngriji (de ceva); für etw. sorgen können. *1670:* hiszem az várrúl provideálhatunk, bár csak az kevánt német praesidium érkezzék is [TML V, 47 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1671:* nem is távúl lévén lakások, hetenként sustentatiojokról is mind magoknak, lovoknak kevés akadályokkal provideálhatnak [TML V, 434 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1674:* Ura(m) Kegd paranjczolljon felölle mit czelekegiem ... mert maid el erkezik az dolog ideie akor inkab nem mehetek biston igen meghromlom mert ha nem providialhatok mindentül el szakádok [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihalj Béldi Pálhoz]. *1720:* egyéb irántis az mint providialhatunk tehetsegünk szerent el-nem mulattyuk [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. *1731:* Ngod Levelét szállása iránt vöttük al(ázato)ssan ... deputáltunk Közép utczáb(an) két házat, édgjik az hol szállásozott ez elöbb M. B. Haller János Ur(am) ... nem kétlyük Ngd is mostani kevés patientiajat addig, mig jobbal p(ro)videalhatunk nem fogja szegény hellységünk(ne)k szorultságára nézve difficultalni [Kv; ApLt 1 A városi tanács Apor Péterhez]. *1770:* (Az árenda megszüntét) meg jelenteni el nem mulattya, hogy tempestive Révészről az Udvar provideálhasson [Déva; Ks 78. 20/8].

2. gondot viselhet vkire/vmire; a putea avea grijă de cineva/ceva; sich um jn/etw. kümmern können. *1681:* Mostani adoiok felöl valo alkalmok[a] ... mind addig vigoraban allyon valamig I(ste)n annyera nyuitvan a gyermek(ne)k[b] eletet ember kort erhet, es maga dolgaira provideálhat [IB. Thuroczi András fogott közbíró Désfalván (KK) lakó kezével. — [a]A betlenősieknek. [b]Bethlen Istvánnak]. *1705:* Az ítílőmester Simonfi uram és mások is, akiknek feleségek odaki vagyon, kéredzeni akarnak, hogy cselédekre provideálhassanak [WIN I, 581].

3. beszerezhet; a putea procura; versorgen können. *1629/1676:* ugy tudom hogj ha mit én provideálhatta(m), ne(m) az másébol hanc(m) az magaméból [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly lev.]. *1771:* Bor némely helyeken bővön termett, a Szilágyban pedig vékony szüret volt. Magam is igen keveset provideálhattam, mivel drágán tartják, két máriásra s feljebb is vedrit [RettE 261].

provideáló felügyelő; supraveghetor; aufpassend. *1702:* az specificált Munkásokat ... rendellyék ugj el, hogj ... az épités körül és munkásokra providealo Fö Commissariusoktol is illendönek itiltetvén acceptáltathassanak [UszLt IX. 77/47 gub.].

provideáltat gondoskodtat; a dispune ca cineva să aibă grijă de ceva; sich um etw. kümmern lassen. *1644:* Kérem azért Nagyságodat, ezeknek[a] quartirok felől idején provideáltasson [TT 1904. 213 Csáky István Eszterházy Miklós nádorhoz. — [a]Az I. Rákóczi György ellen gyűjtött hadaknak]. *1663:* Referálják az számtartóval együtt, hogy három hétre való élés volt uolna akkor, de mivel még is kell egy kevés késedelmeknek itt lenni, azonban provideáltatunk többnek is szállítása felől [TML II, 496 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1703:* Meg láttya kglmetek, az Investigátoroknak adott Instructiot, annak azért rendesen valo végben vitelére kglmetek ... igazán és szivesen assistállyon ... Magoknak, Szolgajoknak s lovoknak tisztességes tartatásarolis ... providealtasson [UszLt IX. 77/61 gub.]. *1815:* (A város főhadnagya) ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinántzok(na)k, mind szállásakrol, mind pedig számakra szükséges, s quietantzia mellett naponként kiszolgáltatando két két kenyér, és Lo portiòikrol provideáltassan [TVLt rtlen].

provideáltathatik gondoskodtathatik; a putea dispune ca cineva să aibă grijă de ceva; sich um etw. kümmern können. *1731:* Hogy idő meg nyerésével az eo Felsége Militiája Téli szükségéről illendőképpen provideáltathassék, pro 7ma futura Septembris edgyben gyűlni, és a Fő Tiszteket s hellységek Deputatussit is convocalni szükségesnek itiltük [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez].

providencia gondviselés; providență; Sorge. *1633:* 11 Augusti. Üte az mennykő be az Templomon való nagyobbik toronyba Torda utca felől, az hun meg is gyült vala, de Istennek nagy providentiájából hamar mególták [Kv; KvE 165 SB]. *1657:* Istennek kiváltképpen való providentiájából nem mehete elő dolgában[a] [KemÖn. 154. — [a]Székely Mózes a fejedelemség megszerzésében]. *1663:* Isten jó volta és kegyelmes providentiája tartotta csak meg Székelyhídot is [TML II, 600 Teleki Mihály a fej-hez].

Szk: *isteni ~. 1773:* az Isteni providentia valamint eddig, úgy ezentúl el nem hágy, tökélletesen hiszem [Nsz; Borb. II Motok András lev.].

providusz I. *mn* nemtelen, nem nemes; care nu face parte din nobilime; nichtadlig. *1790:* Árkosi Veres Pál providus szegény árva szolgalegény ... exponálya az hitesek előtt, hogy ... híven és igazán szolgálta árkosi gyalog katona Solymosi Mihály ökegyelmét [Árkos Hsz; RSzF 166].

Szk: *~ jobbágy. 1759:* Gyertyánosban lako Providus Jobbágyok ... adanak Egy Darab Erdőt az Exp(onen)snek [Torockó/Gyertyános TA; Bosla] ✱ *~ ember. 1764:* Midőn volnánk Nemes Fejérvármegye alsó járásáb(an) Karkoban ... Jövének mi előnkben ... Czelnán lako Providus emberek, akik is a Gabonának szüksége miatt, vőnek feles buzat, várás fejiben Interesre ... Teleki Adam Ur eő Nga Udvarabol [TKl] ✱ *~ személy. 1740:* Mi ... Torotzkó Várossában lakó Providus személljek[a] ... adgyuk tudtokra mindeneknek a' kiknek illik [Torockó; Bosla. — [a]Köv. a fels.].

II. *fn* vn + kn előtt v. után; înainte sau după nume + prenume; vor oder nach Familien- und Vornamen: nemtelen/nem nemes személy; persoană care nu face parte din nobilime; nichtadlige Person. *1600:* providus Michael Thyborczy ... fassus est [Kv; TJk VI/1. 404a]. *1756:* Én Pap Gáspár hallottam hogy Provid(us) Vlád Muntyán Cimborált volt Tit. N. Bátsi Istvánnal [Bácsi H; BK. Casp. Pap (60) ns vall.]. *1759:* az Ex(pon)ens Ur ő Nga Árpástoi Bírája Providus Balás István [Árpástó SzD; BK]. *1761:* Nemes Küküllő Vármegyében, Szász Szent Iványon lako ... Providus Iffiabb Ferentz Lőrintz [Szászsztiván KK; BK vk]. *1774:* requirálván műnköt ... Providus Szabó János ... hogy el mennènk Kászon ujfaluban azon jószágra ... hogy azon Jószágot fel mernők [Kászonújfalu Cs; BCs]. *1777:* Esperestünk ... parantsolta az Falusiak(na)k, hogy ... Providus Molduván Szavulyt ki hánnyák [Mezőpagocsa MT; BK. Bujág Vaszilly (60) jb vall.]. *1783:* Árkosi Veres András ... Göntz Mihály gyalog katonák, Szöts János providus ... provocálák árkosi Todor Istvánt ... a hütösök eleiben törvényre [Árkos Hsz; RSzF 160]. *1784:* Betában Commoralo Providus Jakab Pálné Széjes Ilona Tit. Maroti(!) Mihály Ur Jobbágya [Béta U; IB]. *1796:* Providus Pap Gavrilla ... ennek vagyon jotska Háza [Mezővelkér TA; WassLt]. *1815:* (A telek) vitzinusa ... délről Fazakas Ferenc providus [Szárhegy Cs; RSzF 110]. — L. még i.h. 202.

provincia 1. tartomány; provincie, regiune, ținut; Provinz. *1620:* most az egész keresztyénségben lévő fejedelmek, kik nem pápisták, melléje állottak az cseheknek és magyaroknak Ferdinandus ellen, úgymint ánglia, dániai királyok, brandenburgi, würtenbergai s több hercegek, az egész flandriai provinciák [BTN[2] 399]. *1705:* őfelsége ezt a szegény hazát úgy szerette ... hogy készebb volt őfelsége több provinciáit militia nélkül hagyni és ... az armadát egyenesen ide dirigálni, hogy legelsőbben is az erőszakosoktól megmentse ezt a provinciát és magának conserválhassa [WIN I, 605]. *1710:* Méltóztassék Felséged kegyelmesen megtekinteni, hogy mi magyarok az impériumbeli és más provinciák törvényihez kötelesek nem vagyunk [CsH 87]. *1740:* Mind eő Hertzegségéhez, mind pedig Mlgos guberniumhoz ... alázatos Instántiánk altal ... a szomszéd Provinciákbol ezen V(á)r(me)gyében az gabonának bé hozathatása véget recurráltunk vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1763:* Hosszas discursus volt osztán, ha vajjon mindenütt által vegyék-e a plájok őrizetit a provincia nyakába [HalmágyiNlr. 83]. *1779:* A Teleki Imre úr részére való inquisitoriában a volt, hogy egy Knöbel (foghagyma) nevü ... obrister, aki nem tudom melyik provinciában lutheránus papnak fia ... legyeskedett az asszony[a] körül [RettE 403. — [a]Teleki Imréné Nemes Zsuzsanna].

Szk: *hereditária ~* örökös tartomány. *1663:* keresztényi indulatja ... azt nem engedi, hogy Erdélyt ... kegyelmes igíreti ellen maga haereditaria provinciáinak és legközelebb Magyarországnak mindjárt következhető veszedelmével ... opprimálni hagyja [TML II, 488–9 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1710:* Ferdinándus ugyan odaköthette per defectum seminis a maga haereditária provinciáit a sógorának, Ludovicusnak[a], mert szabad volt vele mint magáéval, de Lajosnak a szabad választáson kívül nem lévén semmi jussa Magyarországhoz, a másét nem adhatta [CsH 65. — [a]II. Lajos magyar királynak].

2. rendtartomány; provincie (de mănăstiri); Ordensprovinz. *1634:* A Bosznay Prouinciaban leueo Franciscanus Baratok Conuentyenekis, hagiok ő dutkat, fl. 100 Orent pro me [WassLt Cegei Vass János végr.].

provinciabeli tartománybeli, din provincie; aus der Provinz. **Szk:** *hereditária ~* örökös tartománybeli. *1663:* Hova lettek, édes Paterem, amaz sok imperiumbeli és hereditaria provincziabeli, brandenburgi ... egyéb fejedelmek és ő felsége sok erős, kész hadai, hogy azt az kereszténység

nagy bástyáját meg nem segíték? [TML II, 623 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

provinciális I. *mn* **1.** tartományi (erdélyi); provincial, de provincie; Provinz-. **Szk:** ~ *főkomisszárius* tartományi főbiztos. *1733:* Az mostani Szebeni Mgos Excelsum Regium Gubernium Gyülesere Varosunk igjes, bajos dolgai fojtatása vegett expedialvá(n) Notarius Dobolyi Márton Atyánkfiat eo kglmét; s eö kglmére biztuk hogy Mgos Groff Kornis István Erdelyi Provincialis Fö Commissarius Urunknak eö Nganak igirjen egj pár malom követ [Dés; Jk 441a]. *1740:* Melgos Provincialis Fő Commissarius U(runkna)k eo Excellentiaja(na)k, és Nagod(na)kis holmivel nem obsequialhattunk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.] ✱ ~ *főkomisszáriusság* tartományi főbiztosság. *1777:* Hasonlóképpen Nemes János urat is consiliariusságból és provincialis főcommissariusságból kimustrálá[a] 2000 forint pensióval a guberniumból [RettE 379. — [a]Brukenthal gubernátor] ✱ ~ *kancellárius* tartományi kancellár. *1710 k.:* én csak provincialis cancellarius vagyok, ő[a] pedig aulicus cancellarius [BÖn. 912. — [a]Kálnoki Sámuel]. *1760:* Br. Henter Dávid úr gubernialis consiliarius és provincialis cancellarius urat őfelsége felhívatván Bécsbe, exuáltatott minden tisztségeitől [RettE 114]. *1763:* Generális Bukkownak fel kellett menni az udvarhoz, úgyszintén Brukenthalnak a provincialis cancellariusnak is, hogy adjanak számot az itt végbevitt sok elegy-belegy haszontalan dolgokról [i.h. 151]. *1784:* Méltoságos Gubernialis Consiliarius, és Provincialis Cancellarius Killyeni Szekelly David Ur [Kilyén Hsz; LLt Fasc. B/33] ✱ ~ *kassza. 1769:* Akik ... el fognak ... Jobbagyot vagy más hazabéli katonaság kivül valo szemelyt az ollyantol az Provincialis Cassábol vèszi az égy arannyat [UszLt XIII. 97] ✱ ~ *komisszárius* tartományi biztos. *1704:* Ugyan ma délest, prédikáció után, engem felküldött vala az úr a generálhoz látogattatván és izenvén, hogy már holnap Török Zsigmond uramat elküldenék provincialis commissariusnak [WIN I, 294–5] ✱ ~ *major kancellária. 1724:* Cziko Lászlo mpr. és Czekelivs Andras Felséges Vrunk Erdellyi Pro(vincia)lis Major Cancellariajának hütös iro Deaki [Ks 32. XXXII] ✱ ~ *tiszt* tartományi tisztségviselő. *1763:* a Citalt Törvények és Diplomák beneficiuma mellett se Militaris, Se Provincialis Tisztek idegen advenákboll valok nem voltanak, nemis lehetnek mais, hanem a magunk Nemzetünkböll [Hsz; UszLt 16].

2. jobbágy rendű; din iobăgime; aus der Leibeigenschaft. *1817:* A túlsó lapon írt havasok a folyó 1817-ik esztendőben április 27-kén licitáltattak vala, anélkül, hogy a provinciális részről is licitátor commissárius lett volna kinevezve [Szárhegy Cs; RSzF 130]. *1834:* vannak a mü falunkba sok idegény jövevények, kik ... a közönséges falunak terheit sem a millitáris részről[a], sem pedig a provintziális részre segedelemmel nincsenek [Jenőfva Cs; i.h. 155–6. — [a]Nem viselik].

Szk: ~ *bíró* jobbágy/paraszt falusbíró. *1810:* Ezen deliberátom helyesnek és igazságosnak találtatván, a provinciális bíró admoniálya Gábor Pált, hogy ha harmad nap alatt eleget nem tészen, executio küldetik réá [Szárhegy Cs; i.h. 100]. *1814:* az provincialis Biro pedig tartozik az provincialis részen zálogott vetni [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1815:* (Tanúsítjuk) hogy a provintsiális (!) bíró feladása szerént az említett Magdás János elő nem állott [Szárhegy Cs; RSzF 96].

II. *fn* **1.** szerzetesrend tartományi felügyelője; superiorul mănăstirilor unei provincii; Ordensprovinzaufseher. *1584:* eo kgmek varosul ... vegeztek hogy az kiraly[a] Akarattia thowab valo faradsagh kiweol elö Mennyen, es ith az Claustro(m) mellet aminemeo helyt kewa(n) a' provincialis az kiraly Akarattiabol, az meg legie(n) engedve [Kv; TanJk V/3. 278b. — [a]Báthori István]. *1586:* Kwldeót Biro Vram az prouincialisnak Aiandekot ket eoreg cziwkat /70. Eoreg szep keortvelieket almakat zeoleoket ket tallal ki teót /35. [Kv; Szám. 3/XXIV. 8].

2. jobbágy, jobbágy rendű személy; iobag; Leibeigene(r). *1816:* az kárért[a] lett kezes Magdás János, a gróf úr[b] tiszttartója, és az mai napon ... az provintsiális (!) Illyés Ferenc utána menvén, hogy előálljon a bíró székire, és tett ilyen feleletet: én a királybíró parancsolatja nélkül egyszer sem megyek a bíró székire [Szárhegy Cs; RSzF 96. — [a]Az ellopott fákért. [b]Lázár Lajos].

provincialista I. *mn* jobbágy rendű; din iobăgime; aus der Leibeigenschaft. **Szk:** ~ *bíró* jobbágy/paraszt falusbíró. *1788:* Az árkosi provincialista részen levő provincialista hütösök requirálván az ezen esztendőbeli bírájoknak, Lemhényi Tamásnak földes urát, nobilis Kontz Gábor urat avégre, hogy a mostani ordinátiók szerént a falusi provincialista bírák a földes uraknak tartozó rabottyokat (!) a mostani felséges parancsolatoknak sokasága miatt teljesithe<te>tlen, amely szolgálatját a falusi provincialisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonificálni [Árkos Hsz; RSzF 95] ✱ ~ *hites* → ~ *bíró* ✱ ~ *polgár. 1784:* az bíró, Lajos Miklós, és az egész esküttség előtt, sőt a provincialista polgár Incze Mátyás negyedmagával ... mind a két fél közönséges falunak kezire engedék[a] [Taploca Cs; RSzF 161. — [a]A káposztásföldet].

II. *fn* jobbágy rendű személy; persoană care face parte din iobăgime; Person aus der Leibeigenschaft. *1788:* (A szolgálatot) a falusi provincialisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonifikálni [Árkos Hsz; RSzF 95]. *1800:* Molnár Istványné György Mária 46. esztendős Kézdi Vásárhellyi Provincialista ... igy vall | Rener János kalapos Legény Provincialista ... igy vall [Kvh; HSzjP]. *1802:* Orbán Mihályné Provincialista[a] [Sepsisztkirály Hsz; i.h. — [a]Vallja]. *1804:* Litigálnak egymás között gyergyóremetei László József gyalog katona ut actor és szárhegyi Tenkely Ádám gyalog katona és P ... Miklós provincialista ellen ut inctusok ellen [Szárhegy Cs; RSzF 129] | Ezen folyó 1804-k esztendőben, decembernek 12-k napján a kisbaconi communitás tagjai meddücsorda-pásztoroknak a következendő 1805-k esztendöre megfogadák rendes áldomás ital és kézbéadás mellett provinczialista Oláh, alias Kitsi Györgyöt és ugyan provinczialista Máté Lászlót [Kisbacon Hsz; i.h. 194]. *1823:* a Bretyelini katonák és provintziálisták között a' Sequestrált erdők felett támadott differentia investigáltatván, azon Investigátio tartása szerint ... inkább a provincialisták, mint a katonák találtatnának hibásoknak [Déva; Ks 91. C. 12].

provízió 1. ellátás; provizie; Versorgung. *1614/1616:* vadnak az aknas hellyeken oly Condjtiok az melyekben nemünemü adomanyban nem kell missilis[a], mert az többj között az Akna Biraknakis Decanyoknak és az Szeker Dacańoknakis (!) jar bizonyos sovok proüisioiok [Kv; RDL I. 100. — [a]Ti. a fej-től]. *1671:* Ez Országban idegen követeket hordozó és késérö Commissariusok hogy azon

követeket Várakban és Városokban béne szállitcsanak (:ugy mindazonáltál, hogy az követekre illendö provisio legyen:) végeztük [CC 86]. *1677:* az ollyan dilapidatrix Dotalistáknak annuatim annak mivolta szerint valo provisiot rendellyenek, minden szükséges accidentiakbol, és oeconomiakbol | Assesorok a' Táblán hány számmal, és micsoda provisioval tartassanak [AC 101, 252]. *1704:* Ugyan ezen alkalmatossággal írtam Szilágyinak a lovak teleltetése iránt, ahhoz kívántató provisióval együtt [WIN I, 246]. *1710:* ugy resolvaltak az Urak, hogj tavaszig patientallyak magukat akkorra Provisioval lésznek a Professor irant [Kv; SRE 113]. *1711:* hadának intertentiójára ... semmi provisiója nem volt [CsH 468] | Tudode, láttade, hallottade, hogy in Annis 1703, 1704 lett volna ... Vesselenyi István ur(na)k eö Ngának Gjergjoban valami menesse, vagj egjeb Lábos marhája, mellyeket az elött valo Esztendökbe adott volt Lázár Ferencz Ur(am) gondviselésé s provisioja alá [Gysz; WLt vk]. *1734:* Tudom azt is hógj az Urfiak szállását a Kolcsár és a Gazda Aszszony procuralták; s Uri modon tisztességesen volt az provisio [Kv; TKI Mich. Borbély de Csatár (20) lib. vall.].

Szk: *borbeli ~. 1828:* Midön Czéh gyülése hirdettetik, már elöre az borbeli provisio meg tétetvén, a magokat elö adando dolgok el igazittása nem mindenkor, az igasság és Articulusok szerént határoztatik el [Dés; DLt 581] ✱ *gabonabeli ~. 1767:* Az is kijött prancsolatban, hogy minden úri és nemesi rend oly gabonabeli provisióval legyen, hogy ha az jobbágyi megszorulnának succurrálhassanak [RettE 213] ✱ *puskaporbeli ~. 1809:* Ha továbbá az illyeten puska por árulonak az el adás végett puska por béli provisiora szüksége volna azt-is tsak az illetö Tisztségtöl vagy Tiszti elöll járotol nyert ... szabadság levél mellett kaphattya meg az illetö fortificatoriumbéli Hivataltol [UszLt ComGub. 1697 gub.].

2. gondoskodás; îngrijire, purtare de grijă; Sorge. *1603:* Meg ertettek ó Kk eztis Biro W(ram) szoabol, az mindennapi szükseget, ö kk illye(n) proúisioúal voltak felöle, hogy ... szorgalmatosson zedgyek mind az Satz adot, mind penig az fel vetet adot [Kv; TanJk I/1. 450]. *1614/1616:* Hogy eleitöl az Colossj praedicatoroknak salariumokban az Feiedelmek proúisioiabol esztendönket (!) rendeltetet nyolz nyoltz szaz Só, fel soúaval egyetemben meg Jart, és meg adatot, mind az elöbj Feiedelmek, Kamora Jspanok és arendatorok altal [Kv; RDL I. 100]. *1657:* Ez dolog azért nékem mind gyalázatos, mind félelmes vala, hol az vitézlö rend engem apjok gyanánt tartanak vala, és tölem s általam várnak vala valami felölök való jó provisiót [KemÖn. 287]. *1681:* Mint hogi azok a' külömb külömb féle jok ... mellyek Hunyadon az Aszszony házaban megh irattattak; nem Ratiora, sem Udvar biro provisioja alá valok, azert Extractusbanis nem inseraltattak [Vh; VhU 608]. *1689 k.:* In A 1687 et 1688 Devai Várban provisiom alatt lévö eö Ngok jovakban lött kár e szerint[a] [Törzs. — [a]Köv. a részl.]. *1710 k.:* Én a fejedelem palotáján és osztán Maros-Vásárhelyt a gyülésen ... szabadon jártam, ételem, italom, ágyam Bethlen Farkas provisiója által, és az ö szállásán volt [BÖn. 560–1]. *1772:* Adámosi Malma eö Excellentiájának ... más külömb provisioval, s procuratioval curaltatott [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358].

3. intézkedés; măsură, prevedere, hotărîre; Anordnung. *1663:* Elhiszem, édes Apám uram, az én kegyelmes uram ö nagysága az küvári fogyatkozásnak mediumiról fog consultálódni, melyrül ö nagyságának büvön írtam, és bizony az arrúl való igen titkos provisio könnyen meglehetne, én nevem alatt szállíthatnának ide búzát, kit én innét bevitetnék [TML II, 476–7 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

Szk: *~ tétetik. 1741:* azon Szekerekkel az Istrigji hidra, és az egjébütt kivantato utak reparatiojára provisio tétettnék [H; Ks 101] ✱ *~t tesz. 1662:* kérem Nagyságodat, tegyen oly dispositiot és provisiot felölünk, szolgái felöl, hogy mi is szolgálhassuk meg, mások is lássák meg Nagyságodnak reánk való kegyelmes gondviselését [TML I, 362 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1740:* elegedendo provisiot töttem volt mind vecturákrol, mind pedig egyébb necessariumokrol [Kéméné H; Ks 83 Zejk István lev.].

4. felügyelet; supraveghere; Aufsicht. *1718:* illj erös idöben ă Malomra éjjeli nappali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

provizionális ház élelmiszerraktár; depozit de alimente; Provianthaus. *1763:* a Provisionalis Házba ... a két falai mellet a földbe bé vert czüvekekre pad helyet két fenyö deszka vagyon be szegezve [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa/19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 12–3].

provizor 1. tiszttartó, udvarbíró; provizor, administrator de moşie; Verwalter. *1664:* Az falu ez esztendőben summára volt rendelve, tudni illik ad fl. 270, mellynek felét ugy mint az Szent Györhgy (!) napi summat Fogharasban adtak megh, mar az D. provizor az Sz. Mihaly napi summat fl. 135 vegye megh rajtok, az adoval ez esztendőben ne bancsa [Szkorei F; UF II, 297]. *1688:* Iuon Szilka ... Gyakrabb(an) az Dnus Provisor mellet szolgál [F.porumbák F; ÁLt Urb. 1]. *1731:* Durko István lakik a Malom mellett, melly hellyet a malomhoz tartozo földböl excindált a Provisor [Kászonjakabfva Cs; BCs]. *1750:* denomináltatván mi subscribáltuk ă Seqvestrált Mikoianum Bonum avagj Joszág Inventatiojára, és ujj Provisor (:Tit.:) Bajnai Györgyj Vra(m) bé allitására ... az udvarházhoz tartozando accidentiak(na)k Inventálására, es által adására, mellyis következik ez szerént [Szamosfva K; JHbK VIII/4. 5]. *1774:* ezen Joszágban vadnaké ollyas Proventusok, melyeket ... maga az Praefectus Kezéhez vet, és az Tisztartok Szamodásiban nem ingrediáltanak ... ugy az Praefectus Provisorok Hirek nélkül az Joszagokban valamit percipiálté, hogy a Tisztartok Ratioiban nem ingrediált [K; KS vk].

2. helyettes gyógyszerész, gyógyszerészsegéd; farmacist stagiar; Apothekerhelfer. *1823–1830:* a debreceni patikáriustól, Ördögtöl, kivel még marosvásárhelyi provisor korában vetettem volt esmeretséget, vettem kölcsön 14 Rhf-ot [FogE 267].

provizorális tiszttartói; de provizor; Verwalter-. **Szk:** *~ ház. 1763:* a Provisoralis Házba ... paraszt kályhából valo egy nyomoru kemenczetske benne, három paraszt Fogasotskák, és egy kisded Táltartotska fenyö deszkábol valok a falakra vadnak fel szégezvé [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa/19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 12–3].

provizorátus tiszttartóság, tiszttartói hivatal; provizorat; Verwaltungsamt. *1715:* Az Várbeli Commenda(n)sok kivalt Finer (?) Commendans miatt ... sok szenyvedésben volt az ö Her(czegse)ge Provisoratussa [Fog.; Utl]. *1750 k.:* Nem szabad penig ... superioroknak hire nélkül ... csak egy

szál fát is valakinek adni; azért krajnik uramnak kötelességében jár hetenkint az erdőpásztoroktól és puskásoktól számot kérni, kik ha praevaricatióban tanáltatnak, Tartozik a provizorátusnak ... denunciálni | A districtusban négy puskás resolváltatott volt az inspectorátustól ... ezeket változtatni vagy többeket constituálni krajnik uramnak a provisorátus hire nélkül nem szabad | Observálta a provisorátus azt is, hogy fürészmester némely faluktól az urbariális tőkékért pénzt vett, és aztot interdicálta [Déva; ErdO II, 118]. *1784:* A Provizoratus ... hellyesen cselekedet, hogy az illyen hellytelen versengésbe belé nem elegyedett [Mv; Ks 74. VII. 28 hiv.]. *1792:* vállalánk kezességet Báboni Bodis Mártonért ... hogy valamikor a' Mltsgs Vdvar Provisòratussa parantsolni Méltoztatik Törvényre Sistaljuk [Nagyalmás K; Somb. I].

Szk: *fiskális* ~ kincstári tiszttartóság. *1842:* Tekintetes Alispán Úr ! ... a bucsumi, abrudfalvi és körpenyesi falusi közönségeknek ... könyörgő leveleket — melyet ... őfelsége szentséges színe eleiben Varga Katalin név alatt eljuttattak ... előrebocsátván azt, hogy a fennforgó tárgyban — mely ... közelebbről az abrudfalvi királyi ispányság, az erdőszeti hivatal és a fiscalis provisoratus előtt legismeretesebb ... tisztelettel idefoglaljuk [VKp 64].

provizori helyettes gyógyszerészi; de farmacist stagiar; Apothekerhelfer-. *1789:* Doctor Kováts Ur Levelére meg érkezvén Bestertzéről Eger Daniel Provisori jo reménség alatt vett fel Rf. 10 [Mv; ConscrAp. 94].

provizorság tiszttartóság; funcția de provizor; Verwaltersamt. *1708:* Irtam vala Kd(ne)k ur(am) György Deak felöll hogy a' Provisorságb(an) allitanám, de az sem akarja már fel valalni [Fog.; KJ Fogarasi János lev.].

provokáció 1. kihívás; provocare, provocație; Provozierung. *1678:* Izente azt is Kgd, az gyüléssel nem kellett volna sietni. Bizony jó volt volna, de ő nga nem akarta, sem az belső emberek, noha az provocatiókat ugyan elhagyjuk, mely immár mint leszen, nem tudom ezután [TML VIII, 254 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. támadás; atac; Angriff. *1846:* Darvas János ... mikor ... fel emelte kezébe lévö bottyát, 's ugy vágott artzul, hogy ortzám ketté repedt — tagadhatatlan, az ily provocatiora bottyát kezéből kivéve ... néhány ütleket adtam [Dés; DLt 530c].

provokál 1. ingerel; a provoca/incita/a[ț]ța; reizen. *1599:* Vadalma Jakab ... vallya ... ez ket azzony alat egymassal eozze haborottanak vala, Taligas Jstwanne az Rongy hordone hazahoz menwen ott en nem tudom minth esset bezelgetesek az Rongy hordonewal, de onnet ... mene az Farkas Jstwanne haza elejben, ott az Ablak eleott ereossen kezdwen zidalmaznj kurwazni Farkas Jstwannet es prowocalni [Kv; TJk VI/1. 296]. *1659/XVII. sz.:* Az hát az oka, nem mi, czeknek az veszedelmes állapotoknak, azki keresztyén szomszédink ellen való felfegyverkezésével az hatalmas török nemzetet provocálta [EOE XII, 217]. *1672:* az A(ctor)is ... illetle(n) magha viselesevel, garazdalkodásával p(ro)vocalta az It [Kv; TJk XI/1. 194]. *1745:* az J ... az élö és Mindenható I(ste)nt, ki ez egész roppant világnak teremtője, mindnyájunknak így az Jnek is gondviselője tartója és táplálója, irtóztató Teremtettözéssel káromolt, Szentséges nevit Szidalmazta, és boszszu állásra maga és az egész nép ellen provocalta [Torda; TJkT III. 99]. *1746:* Ezen napokban érkezvén pusztás házamhoz, értettem, hogj kedves Eocsém Ur(am) Kantai Malmomban belé ment ... melyböl magának majd semmi haszna, nékem pedig nagj kissebségem következett ... reménlem azért, meg elégszik Kgld eddig valo kissebségemmel, továbrá engemet nem fog provocalni [ApLt I Apor Lázár Apor Péterhez]. *1760:* Luka meg verte Kotsis Pètert ... annak utanna énis az ötsémmel Demeterrel meg ütegettük Barabás Pávelt mivel igen sokat szidott káromlott s provocált [Kóród KK; Ks 17. XXXI Keczán Todor (42) vall.]. *1761:* Ekkoris maga provocalt rut szemtelen szokkal, nagy szitkozodásokkal hogy meg tanitona az uttzán ha ki mennék [Torda; TJkT V. 70].

Szk: *egyik a másikat ~ja. 1843:* mellyik volt a kettö közzül a verekedést kezdö fél ? melyik provocalta egygyik a másikat ? [Dés; DLt 17 vk] ✱ *haragra ~. 1762:* minek utanna ... az I. Incze Istvánnét ... maga illetlen szavaival provocalta volna haragra, Feleségestöl és Leányostol meg támadták az földre le vervén ot öklezték, tépték és vérbekeverték [Torda; TJkT V. 72] ✱ *harcra~. 1657:* követek is jövének az ellenségtöl, provocálván harcra bennünket [KemÖn. 206] ✱ *verekedésre ~. 1765:* az Ingerens a kamara Háznál a Kortsomán, mind(en) mélto ok nélkült az Inctusokban belé veszett, szitta, eökegjelmeket, és az verekedesre provocalta [Torda; TJkT V. 276].

2. törvénybe idéz; a chema/cita în judecată; jn vor Gericht rufen. *1728:* T Bodoki Gabor Zalányi Papsagab(an) vesztet el maga hazatol egj kendött mellyert provocalni akarvan az Eccl(esi)a ... meg igirte Megje biro ur(am) vegje fel [Zalán Hsz; SVJk]. *1765:* Hogy p(e)d(ig) a Causab(an) Tiszt: Görgényi Senior Atyánkfia a refractarius Mestert ámbár a Tiszt. Sz. Simoni Atyánkfia unszolására provocalta és mint engedetlent törvényesen gravalta: ez ugyon de vigore legii (!) jol esett [GörgJk 201–2]. *1766:* Provocalvan Farkas Mihály ökegjelmét Divortialt Felesége Fejér Ilona Aszsz(on)y mint hogy ellene iratott actajat nem comprobalta, vagy comprobalni nem akarta, maga aquisitiojat muloban hagyvan, mostan ... Farkas Mihály eökegyelme A(ctri)xanak Impetitioja alol simpliciter absolvaltatik [Torda; TJkT V. 335]. *1775:* az akkori Megye bírot tertio se provocalvan a' Dálnoki generalis Szent Visitatiora [Lécfva Hsz; HSzjP Franciscus Keresztes (49) ns vall.]. *1786:* Provocálá Nagy István providus Költze Istvánt és Gellei Pált, gyalog katonákat az hütösök eleiben azért, hogy egy erdőlőfejszéje az ökegyelmek gondviseletlensége miatt elkárosodott [Árkos Hsz; RSzF 288].

Szk: *hitesek törvényére ~. 1784:* Árkosi gyalog katona Göntz Jakab provocálá a hütösök törvényire huszár Barabás Mihályt ily okon[a] [Árkos Hsz; RSzF 237. — [a]Köv. az ügy részl.] ✱ *szedriába* ~ esküdtszék elé idéz. *1823–1830:* Mi új praeceptorokul iparkodtunk, igyekeztünk ... az emeritus praeceptorok ... irigyelvén jó magaviseletünket ... sedriába provocáltak [FogE 127] ✱ *törvényre ~. 1782:* Sepsiszéki árkosi Ágoston György ... provocálván a hütösök eleiben Nagj Sámuelné Bekes Ilonát törvényre ilyen okon, hogy Nagj Sámuelné asszonyom a kisebbik fiával, Samuval egy sertésit úgy megverte, hogy a verés miá megdöglött [Árkos Hsz; RSzF 277]. *1783:* Árkosi Veres András, Barabás András káplár, Göntz Mihály gyalog katonák, Szöts János providus ... provocálák árkosi Todor Istvánt ... a hütösök eleiben törvényre; ilyen okon, hogy ökegyelmeknek bizonyos számú spárga tubákjok ... elveszett, melyet az inctus lopott el [uo.; i.h. 160].

3. törvény elé visz; a aduce în faţa instanţei; etw. vor Gericht bringen. *1744:* Minden féle Causajokot, a' mely oriálodik a' Puskások kőzőt, assummáltassa, es három forintig decidaltathassa, az harom forinton féllyűl való dolgokot pedig az Dominalis udvari Tiszt Uraimék eő Kegyelmek elejében provocalni, appellalni és assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1].

4. (törvény előtt) hivatkozik vkire; a invoca mărturia cuiva (în faţa instanţei); (vor dem Gericht) sich auf jn beziehen. *1808 k.:* Az Alperes provocal a 4k Tanura ... a' melly Tanu nem hozott egyéb Iteletet Áts Janosnérol s Arkosinérol az Alperesröl, hanem tsak ezt: látják kentek melly hamar bal vélekedessel vagyunk az ember felöl [Dés; DLt 250/1808]. *1841:* mind az ők együtti vallamások confrontatiojából, mind az al őri tsordásnak, akire provocál, hogy látta a casussát a tsikomnak, szemtől szembe, amazok(na)k le hazuttolásából, nem egyéb fortéllyoknál jön nyilvánosságra [Dés; DLt 1541].

5. biztat, ösztönöz; a îndemna/stimula; aneifern. *1677:* Ország törvénye szerint convincaltatot és arestaltatot foglyoknak ... fel-szabadulásokban a' Keresztyén Országokon; és Fejedelmeken kivűl valo Nemzeteket ha kik solicitalnak ... ha incitalnák, s' oltalmokra provocalnák, és miattok közönséges fel-háborodás, félelem, vagy Fejedelmek periclitatioja következnek; hasonlo poenaban incurrállyanak [AC 82].

6. okoz, előidéz; a cauza/pricinui; verursachen. **Szk:** *heccet ~.* *1888:* Veled igazán bársonyos kézzel bántunk, de a heccet te provokáltad úgy, hogy nem lehetett kitérni [PLev. 137 Petelei István Jakab Ödönhöz].

7. kihív; a provoca; hervorrufen. *1823–1830:* aki reggel hol ült, nem tudta, hogy este hol tanálja helyét, s annál fogva e nagy vetélkedésre szolgáltatott alkalmatosságot, csak aki rossz volt s leghátul ült, az volt bátorságban, mert azt senki sem provocálta[a] [FogE 123. — [a]Tanulmányi versengésre, amelynek az eredménye meghatározta az ülőhelybeli sorrendet].

8. *~ja magát* ? ingerli magát; a se întărîta; sich reizen. *1761:* lévén a Köntősökben ... nagj modificatio, vagyis mint egj oly változás, a melyre nézve ... második, s harmadik Czikkellyeiben Conditioinak ... Báro Josika Imre ur magát provocállya, ugy nem lehetvén elő adni az Köntősökhöz tartozo ... Nadrágotis [Nsz; JHb XLV].

provokálás ingerlés; provocare, incitare; Anreiz. *1600:* Mondro Jakabne Cathalin azzonny ... vallja Az zydalmott hallotta, es prouocalasat Zylagy Jstvannak, az rugdosas feleolis vgy vall minth az elseo vallo [Kv; TJk VI/1. 423].

provokálhat ingerelhet; a putea provoca/incita; reizen können. *1662:* Magok is provocálhatták az katonák az ellenséget magokra, mert azelőtt való vasárnapra virradólag éjszaka Garbonáczra ütvén, ott rettenetes hallatlan dolgokat mívéltek [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz].

provokáltat 1. megidéztet; a cere să fie citat/chemat în judecată; vor Gericht rufen lassen. **Szk:** *falu törvényére ~.* *1786:* Árkosi Bihari Sigmond huszár őkegyelme provocaltatván ugyan árkosi Bedőházi Mihály gyalog katona léányát, Bedőházi Sárát ily okon a falutörvényére, hogy egy süldeit úgy megütötte, hogy annak miatta meg is döglött [Árkos Hsz; RSzF 278].

2. felszólíttat, kihívat; a provoca/chema; aufrufen lassen. *1823–1830:* declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praeceptor nem vagyok parancsolatja alatt, melyért megharagudott[a], provocáltatott, egész nap is hol egy, hol más ok nélkül való okokért támadott meg [FogE 294. — [a]Zilai Sámuel prof.].

provokáltatik felszólíttatik; a fi provocat/chemat; aufgefordert werden. *1678:* Látja Isten az én szivemnek állását, ki eleiben mind én s mind mások a számadásra provocáltatunk [TML VIII, 228 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

provokátus I. *mn* perbe hívott/idézett, alperes; învinuit, acuzat; vor Gericht gerufen, angeklagt. *1804:* Széki Istvan Urtol hallotam beszélleni hogy az Instans Gál Péterne ő kglmét plenipotentiariussanak vallotta, hogy a provocatus Moses fiaktol ha az Joszagot ki keresi felit ő kglmenek adgya [Szenterzsébet U; Borb. II Udösb Szakács Josef (68) armalis vall.].

II. *fn* alperes, perbe hívott/idézett személy; acuzat, învinuit, pîrît; Angeklagte(r). *1804:* Bizonyitsák meg a provocatusok Szentersébeti Moses György és Daniel ő kglmek az Instáns Szentersebeti Mojses Mária Gál Péterné, és Lázár Julis ellen, ellenek mozditott Divisionalis perekben ... Hogy ... ha az Instansok a' Mojses Joszágbol részt kapnának, Kádár Pál ő kglmeis részt kívánhatna [Usz; Borb. II] | Mástol hallottam hogy Széki István Uram az egyik Instánsnak hogy részit ki keresse a Provocatusoktol abba plenipotentiat vállalt, a minthogy keresi is [Szenterzsébet U; i.h. Agilis Török János üdösbik (73) vall.]. *1805:* Kenyeres János be adgya a Flges Kir. Gubernium nak ... kegyelmes rendeletét, melyben a Kenyeres Familia armalis statusban hagyatni s tartani ... parantsolya. Ugyan ezek szerent ezen Nemes Szek(ne)k Generalis Széke 1795be 28a Aprilis a provocatusokot aképpen manutenealtatni az Almási közönségnek szorossan meg hadta és meg parantsolta [Szu; i.h.].

provulgáltat kihirdettet, köztudomásra hozat; a dispune să fie dat publicităţii; mitteilen lassen. *1670:* Feleltetheti Nagyságod az eperjesi traktának haszontalanságát ... ő felsége azokat az maga plenipotentiariussa végezése szerént sem nem confirmálta, sem úgy, az mint kivántatott volna, nem provulgáltatta [TML V, 132–3 Teleki Mihály a fejhez].

Vö. a *promulgáltat* cimszóval.

próza prózai irásmű; proză; Prosa. *1894:* A verseid s a prózáid nem lelkesítettek fel [PLev. 170 Petelei István Jakab Ödönhöz].

prózai prózában írt; prozaic, scris în proză; in Prosa geschrieben. *1896:* Azzal búsítom hát Bátyámat: vegyen valami szépliteratúrai dolgozatot ki a fiókjából, s küldjön nekünk akkorra. Leginkább azon örvendenék, ha egy olyan kedves prózai, elbeszélés-, visszaemlékezésféle dolgot adna, amilyeneket küldött régebben a Kolozsvárba[a] nekem [PLev. 189 Petelei István Réthy Lajoshoz. — [a]Kolozsvárt megjelenő lap, melyet Petelei 1887–1890-ig szerkesztett].

prózaíró prozator; Schriftsteller. *1880:* én nem is értem, hogyan lehet prózaírót utánozni ? Vagy azt írom, amit ő írt,

s ekkor loptam; vagy újat írok, s ekkor az enyém [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

prozódia (időmértékes) verselés; prozodie; Prosodie. *1710 k.:* Mikor osztán a stylusokban sokáig exerceált, és látta annyira való profectusunkat ... a prosodia reguláin is csakhamar általment, vitt [BÖn. 536].

prozsmitál prezsmitál, fecseg; a trăncăni/pălăvrăgi; schwätzen. *1799:* ezen panaszt meg halván a' Tisztarto igy szolla Ne prosmitaljon ked, menyen hamar, mert mindjárt Nékem is ád [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

prucflek díszes rész (paplanon); ornament/element decorativ (pe o plapumă); verzierter Teil (der Wolldecke). *1714:* Agjra valo Nyari Paplany Dolmanj, és seljem Prucz flek, Tengeri egér béléssel fl. Hung. 8 ... Tenger szin Selyem Materiabul való Pruczflek tengeri egér Bélessel fl. Hung. 5 [AH 9].

prudencia okosság, értelem; înțelepciune, chibzuință; Vernunft, Klugheit. *1619:* Ez dolognak az baksisát bizony nem én vöttem volt fel, hogy ez nagy labor énreám szálljon, de nincs mit tennem, azmíg magam bírom addig s azmeddig vékony prudentiámmal felérem, csak addig el kell viselnem ezt a nagy terhet is [BTN[2] 220]. *1665:* Az kapnyikbányai gondviselő meghalván, kedvesen vennők Kegyelmedtül, ha N.-Bányáról egyet kicsalatna, ki aranyat is tudna választani ... bízzuk azért ezt, mint egyebet is, Kegyelmed prudentiájára [TML III, 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1752:* (A tiszttartónak) se prudentiaja, se activitassa nincs arra valo, hanem az nagy szelesseggel bogaroz minden fele [Mocs K; Ks 83]. *1758:* De a szegény idvezült feleségem, kinek elméje s prudentiája sok férfiakénál elébbvaló volt, szándékomat végbevinnem nem engedte [RettE 69].

Szk: *~val él. 1619:* Mikor ezeket til-túl hallgattam volna ... más prudentiával nem tudtam élni, hanem magamban ezt találtam fel, ki jó-é vagy nem, én nem tudom [BTN[2] 268] ✱ *portai ~. 1619:* nékem úgy tetszik ... hogy az szent Istennek szent segítsége vélem lévén, azt az traktatust talám úgy viselhetem, hogy valami conclusiónak ha kell lenni, de az Nagyságod adóval béjövő követére relegálom, ha lehet. Ha az is olyan nem talál lenni, mint ipse, bizony még az másikra is elmarad, csak viselje magát portai prudentiában, annyit rakjon az zsebbe, kit elhordozhasson [i.h. 186].

prudens okos; înțelept, chibzuit; klug, weise. *1773:* Ez a császár[a] pedig szörnyű prudens ember, úgyhogy talán a szolgabiró hivatalát is tudja miből álljon [RettE 300. — [a]II. József].

pruszlik női mellény; pieptăraș femeiesc; Weste für Frauen. *1823–1830:* nem volt mit tennem, hanem fizettem egy 'Sidonénak ital árrát 2. Rf 4. xr. — egy el vesztett Pruszlik (:fejér Nép lájbli:) Matérjájáért 30. xr [FogEK 463].

prusszial **1.** poroszországi; prusac, prusian; aus Preußen. **Szk:** *~ király. 1711:* a dánussal ... és a prussiai királlyal újabb confoederátiót teszen a svéciai corona ellen [CsH 471]. *1759:* Ezt is láttam írásban a minap Szebenben, hogy írták a prussiai királyról | a prussiai király tizennyolcezer embert küldvén Csehországba generál Finck commandója alatt, mind elvesztette [RettE 83, 97] ✱ *~ királyné. 1705:* Acton uram által izené az úrnak a generál, hogy a prusiai királyné, mely a Brandenburgusé volt, meghalván, magának a svéd király húgát desponsálta volna, a svéd király viszontag az prusiai kiraly leányát jegyzette volna el magának [WIN I, 382].

2. Poroszországban gyártott; prusac, din Prusia; in Preußen hergestellt. *1596:* Egy veres skarlat kúrtha dolmany zeold prusszay (!) Bagaziawal bellet - - - f 11 [Kv; RDL I. 65].

prusszus, prussz **I.** *mn* **1.** porosz; prusac, prusian; preußisch. **Szk:** *~ háború. 1772:* Ölvesi István fia János bé lévén az udvarba véve, a' Mlgs G. Ur eö Nga az el mult Prussus Háboruba fell vitte magával és oda fel el szökött eö Ngtol [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 79]. *1789:* A' hét esztendős Prussus háboruban el-vive egy Muszka katona Dantzka tájékán egy gyermek pakulárnak nyájából egy örüt [Andrád,An. I, 140]. *1823–1830:* egy Losovitz nevű városkán általmentünk ... Innen elindulván találtunk Welhota nevű falura, ahol a hétesztendős prusszus háború alkalmatosságával igen nagy ütközet volt [FogE 179] ✱ *~ király. 1766:* Ez az úr[a] jól tanult s jó deák is volt, az édesatyja akadémiákra is felküldötte volt, a francia, prussus királyoknál is forgott [RettE 200. — [a]Gr. ifj. Teleki Ádám]. *1823–1830:* Az akkor uralkodott Landgrafnak[a], IX. Wilhelmnek fia 1796-ban feleségül vette az akkori prussus királynak, Wilhelmnek leányát [FogE 248. — [a]A németországi Hessen tartomány uralkodójának] ✱ *~ posta. 1823–1830:* Duderstadt a mainzi elektorsághoz tartozik ... Volt benne akkor császári és prussus posta [i.h. 209].

2. poroszországi gyártmányú; prusăcesc, de fabricație prusiană; preußischer Produktion. **Szk:** *~ mundér karabély. 1754:* Egy Prussus mundér Karabélly [Nsz; Told. 19] ✱ *~ mundur pisztoly. 1754:* Egy pár Prussus mundur Pistolly [Nsz; i.h.] ✱ *~ szőrprém. 1754:* Egy Prussus ször premmel premezett Cimerman Süveg [Nsz; i.h.].

3. porosz fajta; specie din Prusia; preußische Rasse. **Szk:** *~ ló. 1778:* én fogadok véllek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovaik által, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le döjtik, le verik öket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

4. *~ csuka* Poroszországból való csuka; ştiucă din Prusia; preußische Kutte. *1582:* Kadas Ménhartt wizen vrunknak heringett prúz Chúkatt Neg' louon Tordara fizettem f. 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 9]. *1586:* Sibrik Giorgi kwld Vrunknak prwsz Cziwkakat, es heringeket tonnakban albert Janos viszi hat louon Tordaig atta(m) az .6. lora f. 1/50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 47].

II. *fn* **1.** a porosz nép; prusaci, prusieni; das preußische Volk. *1761:* Azt is beszélék, hogy a prusszus minden bizonnyal confederált a törökkel | A rézpénz aligha bejöhet, mivel bizonyosan beszélik, hogy a prussus és török kész ezüstpénzben beváltották s magok országokban feljebb jártatják [RettE 122, 127]. *1763:* Ebben az esztendőben lön meg a békesség a prussussal [i.h. 156]. *1823–1830:* Az ezüstpénze is olyan hitvány a prussusnak, hogy kevés időre megveresedik, mint az ezelőtti esztendőkben voltak a mi császárunk 7 és 12 krajcárosai | Eisleben és Hettstädt rézbányáival együtt a saxoniai Churfürsté voltak akkor, az utolszor említett Dampf-Maschine pedig a prussusé [FogE

191, 208]. *1846:* A Prussussal vagy Burkussal volt háborus időkben belli subsidiumot vett és adott [Ilyefva Hsz; HSzjP].

2. porosz hadsereg; armata prusacă; preußische Armee. *1759:* Ezekből ezek jöttek ki annak utána: 1-mo, hogy a muszka segítség most nem régiben elérkezett, de a prussus észrevévén, eleibe ment [RettE 82]. *1764:* Lengyelországba a prussus bement, a muszka benn van, a török közelít, a földnépe takarodik mindenfelé amerre lehet [i.h. 161]. *1778:* Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak [i.h. 390] | A második szerencsétlenség abból esett, hogy Gyulai Sámuel ... Sámuel napját celebrálta nagy vendégséggel, a prussus reájuk ütvén, készületlen találta őket [i.h. 391]. *1806:* A Prussus egészszen semmivé tétetvén a Frantziával az elmult honapban fegyver nyugvást tsináltak [Dés; KMN 212].

3. porosz katona; soldat prusac; preußischer Soldat. *1741:* Az Vrat Groff Kalnaki Antal Vramot az Prussusok el fogak [Nsz; ApLt 4 Székely Elek Apor Péterhez]. *1779:* Nem is tudom miféle hadakozás volt, mert jobb része a mi ármádánknak prussust nem látott [RettE 398].

prücskös tücskös; loc cu greieri; Ort mit Grillen. **Hn.** *1758:* A Prütskősbe (sz) [Ketesd K; EHA].

prücsök tücsök; greier; Grille. *1625:* A' Fülibe[a] Ptrütsök butt [Galac BN; CU 7/13. 147. — [a]Ti. Tyivoran Lyikának]. *1831:* a' férje Jantsó Péter ötet álmából fel döfölte ezt mondván: kelj fel te czigány kurva, nem tudok nyugodni a' ptrütsköktől — kergesd el — melyre ő fel kelvén gyertyával kereste a' ptrütsköket a' gerendába [Kvh; HSzjP].

Hn. *1740:* A Ptrücsök szerben (sz) [Sztána K; EHA]. *1753:* A Pthrütsek Szerben (sz) [uo.; EHA]. *1754:* a' Ptrütsök Szerbenn (sz) [uo.; KHn 307]. *1813:* A' Prütsök szeri Föld (sz) [uo.; KHn 307]. *1840:* Prücsök szer (k) [uo.; KHn 307]. *1891:* Prücsökszer [uo.; KHn 308].

prüszköl tüszköl; a strănuta; niesen. *1819:* Kretsun Josziv ptrüszszenteni, és tsuklani kezde ... testvérei ... szánra tették ... ismét ptrüszkölt ... othon is vagy ketszer ptrüszkölve, tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1847:* náthások vagyunk ... égymástol kaptuk el, mert elébb Trézsi kapta el, utánna Bírl, Roza, s végül most magam[a] méltoztatok prüszkölni, szortyogni, és kiregni, igen változatos szép hangokan [Kv; Pk 7. — [a]Pákei Lajos].

prüsszent tüsszent; a strănuta; niesen. *1819:* Kretsun Josziv ptrüszszenteni, és tsuklani kezde ... testvérei ... szánra tették ... othon is vagy ketszer ptrüszkölvén, tsukolván egy két ora mulva megholt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

prüsszentő hely illemhely; toaletă, closet; Toilette. *1743:* Ezen Leányok házáb(an) edgj Ptrüszszöntö hely czifra ajtoval, vas sarkokkal és Pántokkal belöll penig vass horoggal valo [Pocstelke KK; BfN].

prüsszög (a ló) prüszköl; (despre cai) a forăi/sforăi; (Pferd) schnauben. *1582:* Sophia Gergel kowachne ... vallia, Egkor zaiabol hallam ennek az Ersebet Azzonnak hog' ... vg leowe eg fekete lowon oda Balas kowach ... még az lo Igen ptruzeok (!) vala, illen modon viwek el onnet A' penzt [Kv; TJk IV/1. 48].

pszalmusz zsoltár; psalm; Psalter. *1636:* kegyes éneklő, erről akarlak meg inteni, hogy az levél szálaknak számláltatások az Psalmusokon meg szakadt | az a, bötü az Graduál eleitöl fogva a Psalmusokig való részt, az b, penig az Psalmusoktol fogva mind az végéig valót, jegyzi [ÖGr Aj. 1a]. *1658:* némely egyigyüvek elövévén valamely egyébiránt szép imádságokkal teljes könyvecskét és folytában olvasván, reggelre vagy délre rendelt könyörgéseket estve, estvélit reggel mondják ... Igy ez psalmusokkal való élésben is, ha az rendesség meg nem tartatik, történhetik az, hogy némely nagy boldogságban élő ember nyomorúságairól való méltatlan panaszaival búsítsa Istent ... midőn inkább buzgó hálaadásokkal tartoznék [Kemlr. 329].

pszaltérium zsoltároskönyv; psaltire; Psalter. *1597:* az psalterium az templu(m) bely az zaz renden mind el zakadot volt [Kv; Szám. 7/III. 30]. *1598:* Az magyar templúmba valo Psalteriúmnak zwksegere pergamenomert attunk ... f 4 [Kv; i.h. 7/XVI. 41]. *1600:* Az Psalteriumhoz veottwnk harom p(er)gamentumot fl 1 d 50 [Kv; i.h. 9/IX. 27]. *1667:* Ket psalteriumott kotast f. 3 [Utl]. *1734:* Egy ezüstes szegeletü ezüst kapcsos Psalterium [Kv; Pk 6 néhai Pákei Jánosné Almási Judit javainak memorialisa].

Szk: *magyar ~.* *1599:* Az Magiar Psalteriümnak chinalassara vettünk pergamenomat ... fl. 1. d. 70 [Kv; Szám. 8/XVI. 27].

publicista közíró; publicist; Publizist. *1856:* Kemény Zsigmond mint publicista s mint politikus íro egyszerre lépett föl 840 körül [PfE II, 63].

publikáció 1. kihirdetés, közzététel; publicare, aducere la cunoştinţă; Mitteilung. *1744:* Mlgs Oláh Püspök Ur(am) eo Nsga sollicituskodik az unialt Olah Papokrol emanualt Diplomanak confirmatiöjab(an) és publicatiojab(an) de hogy minden reszeib(en) ezen Diplomanak felicitalodhassek nem igen remelhettyük [ApLt 4 Árkosi Benkö Ráphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. *1765:* A Szólga Birák ő Kgyelmek ... nem értvén ... az Jobbágyok Szólgálattya iránt kiadott Királlyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztság az ő földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. Cl. 7]. *1786:* hogy azon Felséges Kirallyi Decisionak Nomine Communitatis valaki ellene szollatt volna én nem hallotta(m). Minek utána ezen Szentséges Decisió Publicaltatása meg eset, Fö Szolgabíro Ur elött elö hozodván az haznak szükségeis, hasonloképpen publicaltatott, hogy szabadasan az Videkböl hoszhassanak bövséggel az piatzra Sertés hust, és marhátis vághassanak hogy elegedendö hus legyen [Torockó; TLev. 4/13. 59–60]. *1789:* A Circularisok publicátiója a kí adott forma szerént nem ment [Lokod U; UszLt XIII. 97]. *1851:* mind asztot feszengetik Deák Gergélyék hogy ha a' Puplicatio (!) után költ a' Contractus — nem adnak egy xt is [Héjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

2. kihalás következtében magvaszakadt birtok kihirdetése; publicarea unei moşii/posesiuni fără moştenitor; Bekanntmachung eines Besitzums ohne rechtmäßigen Erben. *1632:* Igyre Rethy Istvan Deak vr(am) hatod fel szaz forintot az attiafiak kepekben, mynekünk az Feyer varmegjebelj réz Joszaghert illjen okon hogj az mint egj rezze megh fen volt az publicationak azertis megh szolittassuk az Directorral [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Janko de Szagon

(34) vall.]. *1667:* Az publicatiot nem bánom, ha publicáltatja ő nagysága, csakhogy kérem Kegyelmedet, legyen azon, ő kegyelme kezében ne bocsássa ő nagysága, míg mi is geneologiánkat fel nem keressük [TML IV, 18 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Pubicatiok a' Decretum tartása szerint legyenek ... A' Publicatiok dolgából conferaltatot privilegium, és az arrol emanaltatot Articulus meg-tartassék ez után-is; mely ecképpen következik. Mivel eddig a' deficialt emberek Joszáginak publicatioiban semmi bizonyos Terminus nem observaltatott; Végeztetet, hogy ennek utánna mindenkor csak szintén az ollyan deficialt emberek Joszága publicaltassék, a' mostani publicationak szokot processusa szerint, a' kik a' publicationak napjanak elötte harmincz két esztendök alat deficialtanak; a' kik pedig a' harmincz két esztendök elöt deficialtak, azoknak igasságok soha ne publicaltassék az után Fiscus számára; hanem a' Fiscus, vagy ha a' Donatarius lészen, az procedalylyon efféle Joszágoknak keresésében longo juris processu. Hogy pedig a' Contradictorok, kik a' publicationak contradicaltanak, igasságokat job módgyával producálhassák ... abban ... illyen mód observáltassék ... Az Erdélyi publicatiok az Erdélyi Terminuson ... revidealtassanak [AC 188–9]. *1792:* az Mlgs Bánffi Familia ... mégh néhai Gróff Székely Adam Ur ő nsga halálával az Joszágban bé ült vólt, az Publicátionak Contradicált [Kv; TSb 10]. *1805:* A Fellperesnek Törvényes Szoszolloja Létzfalvi Várhegyi János ki által a' fenn hagyandok fenn hagyása mellett; bé adja a Transmissio egész Corpussát, mely a' Királyi Fiscusnak a' Biro defectus publicatioja után a' contradicálo Biro successorok ellen valo Perében költ [Mv; DobLev. IV/893. 1a tábl.].

3. nemesség/bojérság, ill. nemességlevél/bojérságról szóló levél kihirdetése; publicarea înnobilării/conferirii titlului de boier (unei persoane); Veröffentlichung der Adelsurkunde/Bojarenfreibrief. *1640:* Barb Alde, Renie Vaszil, Ztoyka Vaszil ... Radul Vaszil. Urunk Eo Ngtul vagion levelek melliet publicaltak a szeken de nincsen statutioiok rolla publicaltak de udo utan mert levelek A. 1635 emanaltatot publicatioia penigh A 1637 lüt [Herszény F; UF I, 732]. *1641:* az mostani el mult feřervarj Generalis giülesen (:nekie kegiel(me)sen conferalt Armalis Leuelünket:) publicaltatni akarua(n), azonb(an) hüseghtek contradicalt volna az Publicationak, ki miatt czyak in suspenso kelletett volna maradni, azon nekie conferalt kegielmesseghünknek [Thor. XV/6 fej-i rend. a Toroczkaiakhoz]. *1722:* menyi levelet hozta(na)k az Felsö Cancellariarol Boěrosodni akarván némelljek ... csak edgy Bástjás ... hozzám küldette Váradit ugy probálgatott 200. forintot és 6 ökröt igirt ... csak halgassam el Armalissa(na)k Publicatiojat ... soha eng(em) senki ne(m) Corrumpalhatot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

4. köztudomásra hozatal, kikiáltás; strigare, vestire cu glas tare, anunţare; Ausrufung. *1744:* Veczeli Kocsis András Panaszképpen mongya, hogy az el mult öszkor ... keze alatt Concredált Sertések közül egyik az udvarból el szaladot volna, mely utan jollehet eleget jártam, s kerestem, de semmikeppen reaja nem akattam ... holott sok rendbéli publicatio, és ki kiáltás után Successu temporis nagy nehezen Kalács pénztt, ugy mínt két márjást meg adván reája igazottam, s tanalom ötöt Kerzeczi ... Ignát alias Sandru Petru oklában [Kersec H; Ks LXII/13]. *1847:* Az tekintetes szolgabíró úr hivatalából lett kitétetése Varga Katalin által, köz falusi gyülésben történt kihagyatása publicatiója [VKp 202].

5. házasulandók kihirdetése; strigare de căsătorie; Hochzeitsaufgebot. *1750:* végezte a' Venerabile Consistorium, hogy ezután a' kik Publicatio nélkül akarják magokot copuláltatni, a' Publicációt redimálják egy aranyjal [Kv; SRE 183]. *1791:* Az Hazasulandok ... publicaltassanak ... Tsak egyszer Vasarnap napon, vagy ha a környülállás kivánja mives napon 3szor de az öszve esketes a' Publicatio után harmad nappal elébb ne légyen minthogy ez a' Contradictionak Törvenyes határa [M.bikal K; RAk 9]. *1803:* A Magnasokon kivül mindenek a' Nemesek is elöre tétetni szokott publicatiok által copuláltassanak [HbEk].

publikál 1. kihirdet, közzétesz; a publica; bekanntgeben. *1592:* Zollottanak eo kegmek az Limitatio feleol igi ... ammeg vrunktol Biro vram eo kegme ertelmet ne(m) vezen. Addig ... se Nemesnek, se Nemtelennek hatalmaskodni ne engegien, hanem ammikor vrunk publicallia, akkoron varosul eo kegmek akarnak zolni feleolle [Kv; TanJk I/1. 177]. *1632:* Mikoron mv̄ ... a mv̄ uelv̄nk leh v̄lt Aszeszor Boer Vrainkal egietemben it Fogaras Varaban ... törueniek-nek discutialasa (!) szekv̄nkben leh v̄ltünk uolna Akkoron mv̄ elöttv̄nk Comparealanak Also Toriay Miklos deak egi feleöl, Mas feleöl ismet Recziey Boerok[a] ... es ... szabad io akarattiok szerent ... Kv̄s Beriuoio(n) leuö molnokban ualo portioiokot eörök arron adak Miklos deaknak Negiuen harom Magiar forinton es Negyuen penzen ... kit az szek szenen mv̄ elöttv̄nk harom szek napian publicaltanakis hogy ha valaki az Attiafiak Közöl ellene mondo talakoznek, de senki ... nem talalkozek [Fog.; Szád. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1634:* Mikor az Faluban Reczien megh uette s megh alkut Boer Peter Coman Rankaual az Reczy Boersag Portioj<a> felet en akkor ott nem voltam, de mikor az szek elejben hozta Leuelit hogi publicallia ott uoltam [Récse F; Szád. Sztoyka Motok de Sesczeőr Boer (70) vall.]. *1662:* Melly leveleknek mása a váradi káptalanoknak is megküldetvén, hogy azon dolgot a hajdúvárosokon mindenütt éjjel-nappal publicálni, kiterjeszteni igyekezzék, nekiek nótának poenája alatt az országtól megparancsoltatott vala [SKr 405]. *1677:* A' Rovás avagy számlálás szerint valo Regestrumit az Ado Szedök igazán és szép rendben leirván a' Vármegyéken, és egyéb Székes helyeken publicállyák, el-ovastassák, és hiba nélkül lévén, Vármegye pecséti alat, valamellyik Cáptalanban bé-adattassanak [AC 71]. *1711:* szükségesnek lenni ítéltük, Meltoságos Generalis Commendans Uram tetzése is lévén; ez universalis gonosznak extirpálására; az Arany, Oroszlános Tallér és Oláh Zlotok válora iránt e determináciöt tenni; hogj tudni illik az Arany f. hung. 5 denar 25., a Török Arannyon kivüll melly ennek elötte valo váloráb(an) meg hagyatik, az Oroszlános Tallér f:2; Oláh Zloth f: 1 : denr. 20 járjon, mellyet is e szerint publicalunk, ez országban mindenüt [KvLt I/201 a gub. Nsz-ből]. *1751:* Melly Diactale Conclusumot, hogy kiki ez szerent observállyon Circulariter botsatani kivántuk, Co(m)mittállyuk kegyelmetek(ne)k, hogy maga Circulussaban Publicalni, meg tartani, másokkal is meg tartatni el ne mulassa [DLev. 11/1 gub.].

2. nemességet/bojérságot/privilégiumot kihirdet; a publica conferirea titlului de nobleţe/boier/unui privilegii; Adelsbrief/Bojarenfreibrief/Privileg veröffentlichen. *1640:* Urunk Eo Ngtul vagion levelek melliet publicaltak a szeken [Herszény F; UF I, 732. — A teljesebb szöveg *publikáció 3.* al.] *1660:* Kegyelmednek megszolgálom, édes Öcsém uram, irasson egy supplicatiót én nevemmel urunk-

nak, hogy ne adjon nemességet nékiek, noha tudom, hogy azt még ország előtt kellene publicálni [TML I, 509 Bornemisza Susanna Teleki Mihályhoz]. *1734:* (A varga céh tagjai) a nyers marha bőröket, se lakosok(na)k, se idegeneknek Venni nem engedik, sőt a Vévőktől elis vőtték, holott Privilegiumokat Vané, nincsené nem publicálták előttünk, se tudtunkra nem praetendalták eddig se nem éltenek vélle [Dés; Jk 449a].

3. köztudomásra hoz, kikiált; a anunța în public, a aduce la cunoștință tuturor; mitteilen, ausrufen. *1586:* minket az Eotweos Mester vraim be zolitanak, Es igy zolanak, Ez Iffiw vgmond ez Imreh megh bwnheodeot Arrol Aminemeó vetke volt ... Minket penig ereossen megh Intenek bwntetes Alat, hogy myert a' bwntetest zenwedte soha zemere Ne vetneok soet ez tilalmot haglak hogy a' teobbínknekis publicalnok [Kv; TJk IV/1. 543]. *1595:* Hogy penigh ennek vtannais az io rendtartasnak esze Ne vezhessen, Biro vram, Minden Ceheket hiwattasson, publicalja eo kgme, hogy minden Ceh Ceh lewele rendtartasa veztese alat vgy vegie(n) be az keozteok valo Iffiusagban, kik megh hazasottak vagy elseoben Az varos keozibe meg eskeggiek es magat be Irassa[a] [Kv; TanJk I/1. 251. — [a]A város Polgárkönyvébe]. *1602:* az Templomban ... az valaztot plebanos vramat Pal vramat az Aztalhoz allatwan esmet biro Vram Tanach es varos kepeben keozeonte megh Alda, es zerenchyeltete, publicaluan az valaztastis az papy rend, és az egez varos nepe eleott [Kv; i.h. 404]. *1740:* midön az Militia nyári Qvártélyb(a) Szállat, az nyari Quartélhoz competalo Regulamentalis dispositiokat mindenfelé ki adtam az Commissariusok(na)k, az Comissáriusok is publicálták az Szegénység(ne)k, de az Militia aval keveset gondolván, tsak meg vészi a magáét [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1756 k.:* Olcso lévén az Marha fellyebb egy poltránál ne mérettessék az husnak fontya, 's még ma a' Familia parantsolattyábol hogj az Birák publicállyák, és mán tul observáltassak committáltatik [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/9. 2a]. *1772:* A mikor Tizedes voltam a Nemes Város sokszori conclusumát a szemetet és Ganajt ne hordanák az Uczára Hadnagy Ur parantsolattyábol elégszer publicaltam, de mégis a mint látom a Marha Ganajt Borbély Merki Gábor Uram még most is a maga kapuja eleiben az Uczára hordattya és az Uczát majd el szorittya vélle [Dés; DLt 321. 68a Jos. Vetsei (27) ns vall.]. *1791:* Commissio is botsattassék ki belső és külső Fertály Kapitanyaira hogy Fertalyokban publicályák, hogy senki-is a' maga Nyilyán kivül más Nyillyába szabadoson az Ökreit ne ereszsze mert ha más Nyillyában tanáltatik legottan béhajtatik [Kv; TanJk IV/8. 54]. *1826:* Mely edgyezésünköt oly véggel kívánunk sepsiszentgyörgyi bíró Király József urammal közölni, hogy ezen edgyezésünköt a szentgyörgyi teljes communitásnak tudtára adni, publicálni és szóról szóra felolvasni ne terheltessen [Árkos Hsz; RSzF 118].

4. meghirdet, hirdetést tesz közzé; a publica/anunța, a aduce la cunoștință; anzeigen. *1761:* A Dohányt el hozták minden felé Publicalom edig csak 6, Papusa költ el, benne toábrais a Ngod Parantsolattyát alázatosson el várom [Butyásza Szt; TL. Pap György gr. Teleki Ádámhoz]. *1780:* talalván Vacantiába maradott Verőket, mellyeknek heverésében a' Mlgs Familiának, az Országnakis közönségesen nagy kára forog, tehát az illyen vacans Verőket a' Birák publicállyák [Torockó; TLev. 6–7]. *1808:* A M országi nagy oskolakat Publicalni kell, es Collectazni [M.bikal K; RAk 40].

5. (illetéktelenül) nyilvánosságra hoz, híresztel; a face cunoscut, a da publicității; veröffentlichen. *1657:* Én nem remélem, hogy az mostani hírekre nézve urunk be jőjön, ezt azonba ne publicálja Kegyelmed [TML I, 57 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. *1823:* Ma szerentsés ember voltam, mert Csernátoni Samueltől egy fertály pálinkát kaptam Mind Nánássa azért hogy amit láttam senkinek ne publicályam [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Csarvási Josef (73) ns idézi Bajkó János ns lovászmester szavait].

publikálandó kihirdetésre/közzétételre kerülő; care urmează să fie publicat; bekanntzumachend. *1787:* ha ... az publicált, és publicálando parantsolatok nem improtocolláltattanak a Falú Notariussa által, annyivalis inkább ezek Honaponként a Falu előtt nem revocáltattanak, indispensabiliter a Notariusok fognak megbüntettetni [Torockó; TLev. 3/1].

publikálás kihirdetés, közzététel; publicare, aducere la cunoștință; Kundgebung. *1609:* Bonczidai Gergely es Kerekes Pal vramek hogi Desre menenek az Harminczad publicalasara adtam az louaknak 4 veka zabot [Kv; Szám. 12b/IV. 298]. *1662:* Kassára azért ad diem 28. Januarii mind vármegyék-, városok- és várbéli tisztviselők összehívattatván, császár is az ország nevével Kassa várasának az hét vármegyékkel, azokban levő várasokkal a diploma tartása szerint a fejedelem birodalma s keze alá való engedtetése s azoknak bírattatásoknak módjainak publicálása ... nagy solennitással végbement vala [SKr 286].

publikálatlan ki nem hirdetett, közzé nem tett; nepublicat; unveröffentlicht. *1738:* Kgmeteknekis per Praesentes serió committállyuk, hogj ez annectált Patenst a' fen irt declárátioval indilate solemniter mindenik nyelven publicáltassa minden hellyeken, mely publicatiora olly Commissariusokot denominállyon, kik voltaképpen el járjanak az dologban, elöbbeni Patensünkben parantsolt mod szerint, és tsak egj Clausulát vagy szot se hadgjnak magyarázatlan, s publicálatlan, hogj minden rend ertse meg s tudhassa magát ahoz tartani, és bolondságbol ne vétkezzék [Borb. II a gub. Nsz-ből].

publikált 1. kihirdetett, közzétett; care a fost publicat; bekanntgemacht. *1787:* ha ... az publicált, és publicálando parantsolatok nem improtocolláltattanak a Falú Notariussa által, annyivalis inkább ezek Honaponként a Falu előtt nem revocáltattanak, indispensabiliter a Notariusok fognak megbüntettetni [Torockó; TLev. 3/1].

2. ~ *kauza* kihalást/magvaszakadást kihirdetett ügy; caz de rămînere fără moștenitor dat publicității; über Aussterben/Erbenlosigkeit bekanntgemachte Angelegenheit. *1677:* A' Publicatiok a' Decretum tartasa szerint legyenek ... A' publicalt causaknak elö-vétetését a' Directorok, Itilö Mesterek, Praesidensek, ne halogassák ... és a' szeginy Causansokat ne költessék [AC 188–9].

3. meghirdetett; care a fost anunțat; angekündigt. *1827:* Mi ... mái napra celebralando publicalt Licitatiora meg jelent Licitator Commissariusok: Adjuk tudtokra mindeneknek[a] [Ne; DobLev. V/1128. 1a. — [a]Köv. a hirdetés szöv.].

4. nyilvánosságra hozott/kimondott; care a fost dat publicității; veröffentlicht. *1664:* Mert bizony, Uram, nem távozhatik el az én elmém az ö felsége egyszer derekason publicált sententiájától és prophétiajától [TML III, 171–2 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

publikáltat 1. kihirdettet; a dispune să fie publicat/dat publicității; kundgeben lassen. *1595:* Amj nezy Az Coloswarat lakosoknak Drabantsagra ez varosbol ky Meneset, halaztottak eo kgmek erreol valo veghezeseket ez Jeoweo gywlesre, Mindazaltal az ideo alat vgian publicaltassa Biro vram az eleobbi veghezes zerent hogi senky el ne mennie(n) ez varosrol [Kv; TanJk I/1. 249]. *1666:* némely helyeken a tisztek legitime nem publicáltatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló köntösöket ne viseljenek mégis szegénységinket nem kevés exactiókkal terhelték [EOE XIV, 183 ogy-i végzés]. *1718:* ha Com-(m)endans Ur(am) ă Székben vagy Kapitanj Uramék előtt Publicaltatná, hogy lenne tudtára mindennek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1737:* hogy nyilvánságasoban constalyon és ne talántán némelyeknél feledékenységbe mennyen, Commissionaliter ac positivè injungallyuk Kglmdn(e)k in gremio sui Circuli Sedis Solemnitèr publicaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyűlese Continuatiojára Szent Marton napra ... ide a Fő Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélő Mester, minden Regalisták, és Taxás Varosok Expressusi conflualni tartsák szoross kötölősége(k)k, és el ne mulassák [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez]. *1757:* Udvar Biró Vram publicáltatta vólt, hogy a' kinek adós jőjjen elé, és mi Birákul Betsü szerint javaiból az Creditorokat fizessük ki [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1765:* Nagsagtak ... Commissioját az strasálás iránt publicaltatta [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1792:* azon fenn Declaralt Királlyi parantsolatot ... maga Circulusába mindeneknek publicaltassa, és hogy kiki következhető kárát el tavosztathassa értésére adgya [JHb LXVI/30 gub.]. *1856:* Simonfi Daniel[a] az Contractusokot nem mutatom meg — s az földeket sem adom ki mig äz Cs: K: Hivatal nem fogja publicáltatni hogy ki kell adni [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

2. kihalást/magvaszakadást kihirdettet; a dispune să fie publicată rămînerea fără moștenitor; Aussterben/Erbenlosigkeit bekanntgeben lassen. *1667:* Az publicatiot nem bánom, ha publicáltatja ő nagysága, csakhogy kérem Kegyelmedet, legyen azon, ő kegyelme kezében ne bocsássa ő nagysága, míg mi is geneologiánkat fel nem keressük. Hiszem ha nem deducálhatjuk az geneologiát, ő nagysága kegyelmességében leszen, kinek conferálja [TML IV, 18 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ugi adatik ertesünkre Dés es Sibo közot valo Szinnje nevü Faluhoz Radak Laszlo defectussan mas verek nem talalkozanak minekokaert poroncsolljuk kglsen azon Radak Laszlo defectussan Publicaltatni az orszagnak arrol valo constitutioja szerent el ne mulassa hova hamaréb hüséged Commissionkot veven [BLt 9 a fej. Szentiváni Sámuel fisc. dir.-hoz]. *1677:* ha mely Urnak vagy Nemes embernek magva szakadásán, annak Joszága redcal ad Fiscum Regium; mely deficialt joszágnak apprachensiojában és collatiojában e' mód observaltassék, hogy a' Fiscus per Directorem az Ország Törvénye szerint, a' Joszágot legitimè publicaltassa: és a' Contradictorokat evocaltatván, procedaltasson ellenek ... ha a' Törvény a' Fiscusnak itili, per manus conferalhattya a' kinek akarja [AC 203]. *1786:* midőn 'a Mlgs Regius Fiscus per defect(um) Birofanum 'a Biro Joszágat publicáltatta, tsak 'a N. Lakit publicáltatta és ... Az Ingerenskis egyébbe nem ingerálhattanak hanem tsak 'a Nagy laki Biro rész Joszágban [Ne; Dobl.ev. III/607. 36].

3. nemességet/nemeslevelet/privilégiumot kihirdettet; a dispune să fie publicată înnobilarea/scrisoarea de înobilare/acordare de privilegiu; Adel/Adelsurkunde/Privileg mitteilen lassen. *1614:* Mint hogi Enieden es teob mezzeo varosokban, ennek eleotte ualo wdeőkben sokan Nobilitaltak es eximaltattak, melj nem cziak affele varosoknak hanem az egez orzagnakis karos. Vegeztwk azert hogi ennek utanna senki affele varosokon ne eximaltassek, seot a kik uolnanakis affelek kik leueleket az Colosuari Articulus után publicaltattak uolna, ennek utanna à fele leuelek Inualidaltassanak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1641:* az mostani el mult feiervarj Generalis giülesen (:nekie kegiel(me)sen conferalt Armalis Leuelünket:) publicaltatni akarua(n) ... hüseghtek contradicalt volna az Publicationak [Thor. XV/6. fej-i rend. a Toroczkaiakhoz]. *1646:* Az bechjwlletes Vensegh fen leuen biszonios okokert, tudni illik, hogy az Orszagh giwlesere egy biszonios emberwnket kwldenwk ala ... Feyeruarrol ... levelet kwldeőttenek volt, hogy az Priuilegium leuelet kwldenwk ala publicaltatnj [Kv; SzCLev.]. *1677:* Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyülésén, (mely szabadságában ál) hanem ha az országbéli ember, a' mely Vármegyebéli vagy Székbéli volna, ott-is publicaltassa Armalissát; ha penig nem ez Országi ember, mint hogy ha tisztességbéli személy, kell-is valami bizonyos rendinek lenni: annakokáért valamely helybe(n), vagy valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa; ha penig Zászlok alat, vagy csak nötelenségben, és semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna, bár Ország Gyülésén publicaltatta légyen-is, de annak idejében, mihelt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek Székes helyén akkor publicáltassa, az Ország Gyülésén lőt publication kivül-is ... egyébaránt erötelen lészen Armalissa [AC 78–9]. *1710:* Bánffy Dénes ... naponként nagyobb-nagyobb splendorral kezdé a maga udvarát nevelni ... kivált minekutánna a baronátusi titulust publicáltatá [CsH 112]. *XVIII. sz. v.:* Ngtokot soha effectivè á Gubernium nem publicaltatta, hanem tsak akarta, azért a Republicatio nem szükséges [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.].

4. köztudomásra hozat, kikiáltat; a dispune să fie dat publicității/să fie strigat/vestit cu glas tare; ausrufen lassen. *1597:* Az zankazas, allorczaba walo Jaras ... tilalmas legien, mely wegezeseket ew kegme ... publicaltassa es kialtassa megh [Kv; TanJk I/1. 306]. *1602:* Az zeoleo myweseknek fizetesek es etel Adasok feleol aminth ez el mult gyewlesben vegeztenek volt mostannis azon vegezest ereyeben hadgyak biro vram vyologh publicaltassa [Kv; i.h. 409]. *1620:* mind az Zeőleő karokat, mind penigh az Sindelicket sokkal reőuidgiebben czinalliak, hogj nem mint ennek eleőtte ... Hogj azert ezis tollaltassek, es az regi Jo vsus introducaltasek, eo kglmek varosul vegeztek, hogy Biro vram publicaltassa, hogj ... hozzabban czinalliak, mind az karokat, mind penigh az Sindelieket [Kv; i.h. II/1. 295].

Szk: *kiáltás által* ~. *1621:* Melj dolgokat Biro Vram eő kglme kialtas altal publicaltasso(n) [Kv; i.h. II/1. 328].

5. (ki)nyilvánúttat; a dispune să fie declarat; für etw. erklären lassen. *1807:* tessék 8d Napok alatt az M. Bagoi Szálos erdőnek ... osztályára megjelenni, különben ha ki nem jön is az Exponens Ur adhibitus Regiusok által fel osztja és distingváltottya a magáét az Urétol, a' mit pedig az M.Bagoi Erdeiből mint osztatlanbol vágatott az Urfi azt megbetsülteti és azon törvényesen meg is perli, az erdőnek pedig el adásától inhibéáltottya az Urat ugy esvén értésére az Exponensnek hogy aruba botsátotta, hogy ha pedig el adta vólna az Exponens részit abba ugyan Munkálodni fog hogy le ne vágodjek, de ha el talált késni és az egészsz

szálos erdőt el pazéllotta tudja meg és legyen hírével hogy vesztegetőnek fogja publicaltotni [Ne; DobLev. IV/909. 1b].

publikáltatás 1. kihirdettetés, közzététetés; publicare; Bekanntmachung. *1786:* Azon Regia Decisio Publicaltatásá alkalmatosságával ... kik mit és ki felelt légyen nem tudom [Torockó; TLev. 4/13. 29].

2. nemeslevél kihirdettetése; publicarea scrisorii de innobilare; Veröffentlichung des Adelsurkunde. *1677:* Armalisták mint procedallyanak Armalisok publicaltatásában [AC 252].

publikáltatik 1. kihirdettetik, közzététetik; a fi publicat; bekanntgemacht werden. *1586:* Az Capitanokat Biro vram minde(n) feleol be hiuattassa, es az tizedesek Altal minden haznal ez egez varosban publicaltassek Az vamnak zabadsaga, hogy tudatlansagh miat vamot Ne Aggyon senky [Kv; TanJk I/1. 24]. *1717:* Kűküllővaratt a hid végénél ... egyéb boros helyeken a faluk végin erigaltass(an)ak Dézmás szinek és publicaltassék, minden Dézma ado Ember, mustya(na)k el vesztése alatt oda vigye mustyát minde(n) napon, az mennyit az nap szűr hordoba, a Dezmásokhoz, és azt meg istápolván, azon napi szedésből adgya ki az Dézmát igazán, hasonlót követvén más, es 3mad napon is mind addig, mig szűrettyé(ne)k vége lesz [Sárd AF; UtI]. *1759:* (A király parancsolatja) falunként, és a macsukások által házanként publicáltatnék a' Szólgabirák Circulussiban 's Circulárisok által [Hermányi, EDem. 119–20]. *1766:* In anno 1764 Bécsben a pénzverőházban elvétették a rézkrajcárnak való materiát, hanem ahelyett még a réztől meg nem tisztíttatott arany cruda materiát verték krajcároknak, melyet most vévén észre, mindenütt publikáltatott, hogy vigyék be a kamarára s egy-egy német forinttal beváltják [RettE 206]. *1783:* A' midőn circularisok publicaltatnak akkoris a Sz. Biro eleiben meg nem jelennek[a], azt praetendalván hogy ha a circularisok nállok maradnak fel olvassák magok közt [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével. — [a]A torockóiak]. *1797:* publicaltassek 1mo Hogy ezután a' Causansok ügye a' Partialisba fel nem vetetődik hanemha Procuratora leszen, leszen ket Prokurator a' kik is olly summason nem taxallyak a Causansokat. 2do Hogy a' Causansok magokat egy nappal a Partialis elött jelentsék [M.bikal K; RAk 23]. *1808/1809:* Már most nem emlekezem régitske lévén a' dolog, a' kérdett rendelés publicáltatott volté vagy nem [UszLt ComGub. 1753u].

2. nemesség/bojérság kihirdettetik; a fi publicat conferirea/acordarea titlului de nobleţe/boier; Adel/Bojarenfreibrief veröffentlicht werden. *1650:* producaluannis eő kgmek megh ez elött egj nihany időuel priuilegiumoknak pariaiat ... mely az mint lato(m) publicaltatottis kgtek Zekin Contradictio nelkűi [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. *1664:* A. 1617, in civitatee Albae Juliae, az level nem publicáltatot ugian, de az őrőgh Fejedelem Aszszoni eő Nga idejeben is hellyben hagyatot in A. 1657. 7 Febr., az olta boéri szabadsággal eltek, s lovak hatan is szolgáltak Radully Pulczy popa kiuüll, ketten [F.szombatfva F; UF II, 279]. *1744:* Czifra Szabo János Nehai Mlgs Lonyai Anna Aszszony Jobbagya volt, de a mint értettem ugyan az Aszszonytol Manumittaltatott, es az Manumissioja publicaltatott is, de Contradicalt é valaki avagj nem, nem tudom [Szécs Sz; TKI Joannes Farkas (62) vall.]. *1748:* manumissiojok Vagjon néhai Mlgos Lónyai Anna Aszszonytól; az Armalisok pedig ... Leopoldus Csaszártól; publicáltatott is ezen n(eme)s Kraszna Vár(me)gje székin azon armalisi de hova való szolgálo jobbágjok vóltanak én azt nem tudom [Somlyó Sz; TKI Franc. Tidorik (67) jurassor vall.]. *1822:* Esedezem Nagyságodnak alázatoson, és a Tekéntetes Rendeknek nemességemről bé adott ok Leveleimhez képest mint nemes személy publicáltassam, arról nékem hiteles Testimonium adattasson, és 'a katona quartélyostól Zilahon menté tétessen, 'a Városi Hajduság fiamról le vétessen, magam pedig a' Servitorok Sorába tétettessem [Zilah; Borb. II Décsey György lev.].

3. köztudomásra hozatik, kikiáltatik; a fi publicat/dat publicităţii; ausgerufen werden. *1782:* Mi voltátol fogva ... publikáltatott az pipázás láttam pipázni sokakat az utzákban [Szőrcse Hsz; HSzjP Josephus Szőrtsei (47) ns vall.]. *1818:* a' Kovats hordás a' Vármegyében publikáltassék [Dés; Dlt 319].

Szk: *dobszóval* ~ *1794:* (A) Házanak ... Arendában lejendö ki adattások ma és holnap dob szoval publicáltatván a' Licitácio a' közelebb jövö Hétfön dél utan mennyen végh ez [Kv; SRE 309].

4. házasulandók kihirdettetnek; a fi strigat numele persoanelor care urmează să se căsătorească; Eheschließende aufgeboten werden. *1843:* Miszti Danielt ... Budai Borbára Hajadonnal, minekutánna haromszor de Catedra publicaltattak volna, és égyben kelhetésekre nézve semmi akadály magát nem adta elő ... egybe eskettem [Bádok K; RAk 60].

5. vminek nyilváníttatik; a fi declarat ...; zu etw. erklärt werden. *1780:* nem akarván a' kohokban, és Verőkben valaki a' rendelt fizetésért el-menni, az illyen, a' kohokba és Verőkbe ... ne hivattassék, hánem a' Birák(na)k deferáltassék, és a' Mlgs Familia erejével, mint ennek végzéseit Meg rontó, azon munka tételektől el-tiltassék, ha osztán ugyan csak a' Mlgs Familiától Instantiája által fel szabadittatását Meg nyerné, a' Biráknak p(rae)sentálván, a' 12. forintot tegye le, és szabados munkásnak az után publicaltassék [Torockó; TLev. 9a].

publikáltatott kihirdettetett; care a fost publicat/dat publicităţii; veröffentlicht. *1695:* Romai Császár Kglmes Urunk ö Felsége Decretumihoz conformáltatott, és ez jelen valo esztendöb(en) Juniusban Fejérvár Várossában celebráltatott Ország Gyűlésében publicáltatott, ā Nemes Ország Statussinak Regestruma [Borb. I hiv.].

publikán 1. papagáj; papagal; Papagei | pelikán; pelican; Pelikan. *1595:* 20 July Janos Deak vitt Vrunk zamara Virginat, Publikant es valami Eőreg ladat 3 louan zekere(n), fizette(m) neky f — d 35 [Kv; Szám. 6/XVI. 136].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: publikánszinü, sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. *1629:* Egj puplican lancz modo(n) czynalt gemant gjvrv [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1743:* Puplican Sellyemmel, czeruzával irás utan fejeressel varrott Agjra valo két Parna hajjaival [Marossztkirály AF; Told. 19].

publikánmadár 1. papagáj; papagal; Papagei | pelikán; pelikan; Pelikan. *1592:* 7 die Aprilis ... wyda Mihaly vyzen vrünk Zamara egy pupliikán Madarot 2 Louon zekeren Tordara f — d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 306 Eppel Péter sp kezével].

2. pelikán-ábrázolás; (pictură care reprezintă un) pelican; Pelikandarstellung. *1752:* Györfi alias Simon Marton

... Templomot megvakoltatta meg meszeltette, es maga kölcségével a Praedikállo szek felett szep supellatott csinaltatott egy Publicän madár hét fiaival együt léven a superlaton [Bö MT; MMatr. 265].

publikánszín sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. *1657:* Vagion mas egy Pappla(n), kinek az keőrületj publican szin atlacz, az keözepe penigh Aranias tarka materia [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1674:* Vöttem ismet Katonak Publikan szin perpetat 1 singet es fel fertalyt flo 1 de: 12 [Törzs]. *1683:* vettünk ... 2 sing Publicán szin köz perpetát singit 70. pen(z) Teszen f 1/40 [Utl]. *1688:* Egy publikan szin gomb száras Nyari mente veres kafftányal berlett [Beszt.; Ks S Misc. 27]. *1699:* Ket keszkenyő egyik ... Az másikon puplikany szin sellyemből s arany fonalbol kötöt szegeletek vadnak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1717:* puplikanj szin Ferfi(ne)k valo mente arany varas rajta [TSb 26]. *1723:* Vagyon ... két sing egy fertály — s — egy perczentés puplicán szin elegyes pántlika [Koronka MT; Told. 29/2]. *1739:* Egy bublikán (!) szin kamuka szoknya ezüst kötes Galandol Vállal edjütt [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1743:* egy pub likany szin ... tafota supellát [Vessződ NK; Somb.]. *1751:* Egy Publikán szin Barsony Szóknya [BfN]. *1768:* Egy publikán szin ágy Superlát ezüst csípkés [Nsz; TGsz 51]. *1776:* egy publikán szin Sellyem paplanyok [Hr]. *1811:* egy Ujjas kurta Karako Publikan szin ... egy fekete barsony Karako Veres barsony [Mv; LLt].

publikánszínű sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. *1589:* Egy dupla taffota[a] zeold puplican zineö [Kv; KvLt Inv. I/2. 48. — [a]Értsd: szoknya]. *1595:* Egy zekfeo zjneo zederjes verfelies kamuka dolmany puplica(n) zjneo taffotawal [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1615/1628:* Puplican szinw taffota keues — heyan egi singh f 1 d 75 [Kv; RDL I. 96c]. *1681:* Egy Puplican Szinjü Finies Ezustes Selliem Szoknia [Beszt.; LLt]. *1769:* Paludgyai Josef ... kolosvári Fi cir(citer) 21 vagy 22 esztendös ... Sárga hoszszu haju bajuszszu, publican szinü veres rokával prémezet mentébe, hasonlo nadrágba ... elszökvén ... jo örizet alat az Udvarhelyi Tömleczbe bé hozni el ne mulassák [UszLt XIII. 97]. *1776:* egy Publikán színű nestel prémezett egy arany varrással és kötöt arany gombokkal úgy egy zöld bársony Nusztal prémezett [Hr].

publikánus vámszedő; vameş; Zöllner. *1710 k.:* Gonoszakaróim azzal is mocskoltak, hogy kiforr a kalmárvér belölem, hogy az anyám annak a leánya volt; kiknek azt feleltem: inkább akarok kereskedni, mintsem húzni-vonni, ajándékot venni, mint ők, aminthogy nem is vettem, sem harmincadokat, arany, kéneső és egyéb affélét árendálni, publicanus lenni, uramot, hazámot akképpen megcsalni; noha kezemen volt volna talán nékem is a kules sokszor. Tiltom is a gyermekemtöl, soha publicanus, soha számadó szolga ne legyen, amennyire lehet; ne is igyekezzék kereskedni, derekasan ne is üzze, kivévén a bort és búzát az üdökhöz képest, kivált ha látja azt, hogy az egér a mezön szaporodni kezd hirtelen s rendkívül, bízvást gyüjtsön jövendöre mindenféle gabonát: nem veszt benne [BÖn. 504–5]. — L. még Blm. 1037.

publikánzöld sárgászöld; galben-verzui; gelbgrün. *1595:* Egj scharlat beo felseo ruha pupplican zeold tafotaual bellet f. 55 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.].

publikum 1. közügy; probleme de interes public/obştesc; öffentliche Angelegenheit. *1672:* mind azokról, mind az publicumokról bövön írok Kegyelmednek [TML VI, 64–5 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1676:* Az az czél: Bánfi Dienes halálával semmi nemesi szabadság, semmi publicum helyre nem állott; idegen országokkal való egyezés, confoederatio sem lehet, nevezet szerént Kegyelmed miá [TML VII, 207 Matskási Boldizsár ua-hoz]. *1710:* Haller István ... mihelt praeses lön, üldözni kezdé a mi reformáta relígiónkat, afelett az ajándékon halálban kapott, valaki jobban fizethetett, az igazság ellen is annak szolgált, soha a publicumot nem cúrálta, hanem a privátumot [CsH 440]. *1710 k.:* Jaj az országnak, ahol a publicumra és a populusra olyan gond vagyon csak, mint az én éltemben volt Erdélyben ab anno 1656. mai napig [BÖn. 694]. *1769:* Ns Erdélly Országában a régi háboru és táborozo üdökben sokféle hasznos és publicumot s Hazánk jovát nézö Levelek a Mlts K. Gubernium Arhivumábol el tevelyedvén, akadtanak meg némellyek Faluk és városok közöt némellyek pedig különös Possessorok és adozo renden lévö Emberek(ne)k is kezénél [UszLt XIIII. 197]. *1777:* Miháltz Antal V. Notarius, és Balla János Supernumerarius Ass(es)or ö Kegyelmek ... az publicumoknak folytatása miatt az Tekintétes Tábla mellöl nem mozdulhatván ... Mlgs Fö Ispány Kálnoki Lajos Ur ... másokot exmittálni méltoztatott [Asz; Ks 89]. *1779:* A Periodusnak tegnap volt utolso napja már Szent István Király napig a' Tekintetes Tábla Törvényes dolgok fojtatására nem Conflual, hanem Puplicumok s egyéb aproság Instantiak fognak agitaltatni minden két Hetben égy napon tudnilik Hetfönn [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz].

2. közösség; comunitate, colectivitate; Gemeinde. *1763 u.:* Lehetetlen hogy a' Publicumnak illyen szembe öttlö nagy kárával tovább szakasztassék ez az Administratio [Kv; BK]. *1786:* Minthogy mi nállunk Torotzkon a' Ferriculturát ... naponként hanyatlani keservesen tapasztallyuk ... ha a Felséges Királlyi Gubernium azon Ferriculturát akadállyaztato abususokat és impedimentumokat ... el-háritani nem méltoztatik, mind nékünk ... mind a' Publicumnak igen nagy kárával nállunk és közöttünk a Ferriculturát ne késöre cessálni kelletik szemlélnünk [Torockó; TLev. 9/24]. *1809:* (A gub.) határozását ... nem vellicalhatja magának hasznára a' publicumnak kárára, nem disputalhatja[a] [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — [a]A városi tisztség]. *1820:* minden Czéh Tagja igyekezzék az ide való Publicum számára Erdéllyi Materialékbol, az idöhöz, és a' népnek ahoz alkalmaztatott Sorsához, 's maga viseletéhez kivántato illö munkákat, még pedig elegendöket készitteni, és árulni [Kv; FésCJk 29]. *1825:* gondoskodott városunk az aránt is ... a' Piatzi nagy Temploman aloll — eddig árulni szokott Árusokat tsak ugyan a' Publicum Commoditássába lévö Uttzákra deriválhassa [Torda; TLt Közig. ir. 2521]. *1833:* nékünk Tordai Sütönékül azis a' fatumunk, hogy mü konnyü kenyeret szoktunk sütni, mü vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kivánunk a' Publicum tsalására 's nehezségére sütni [uo.; TLt Praes. ir. 1534]. *1841:* az érdekelt uttzát ne engednék annyira elgebbedni 's minthogy pedig azon uttza — azutanig rosz állapatba volt, az publicum javára hordattattam az Telkemröl azon hellyre földet [Dés; DLt 391].

Hn. *1801:* a' Publicum Malmánál [Mv; MvHn]. *1803:* a' Publicum Tseplesze mellet [Mv; i.h.]. *1812:* a' Publicum Erdejéböl. A Publicum Cserép Csinálo helyén [Mv; i.h.].

3. templomi közösség; comunitatea credincioşilor; Gemeinde in der Kirche. *1811:* Igy lévén egy Kolósvári Papnak, kivált a' melyiknek Papi fizetésén kívül sohunnan succursussa nem-is vólt, 's nintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása; így lévén öltözet dolgáb(an)-is elmazurodása, hogy egy Fő Méltósághoz illendőképpen udvarolni nem mehet; tsuda, ha egy egésséges, eleven gondolat jöhet elméjére, mely a' Publicumnak tessék; nem tsuda, ha Hívatala méltóságán(a)k kevéssé felelhet-meg [REkLt 32.811 Krizbai Dezső ref. pap lev.].

4. csődület, összecsődült nézősereg; mulţime (de oameni); Volksauflauf. *1828:* Az Alperes Özvegy ... férje halála utánn kevés napokkal Övegyi Curiájabol a lehető leg nagyobb erőszakkal Horvat János Ur által a publicum bámulására exturbáltatott, és özvegyi residentiája nélkül nyomorog [Ne; DobLev. V/1129. 1b]. *1848:* Vérző szivvel kell felfedeznem azt, hogy ... véres verejtekkel lett fáradozásomnak az a váratlan jutalma lett, hogy ... a tegnapi napon ily peldáson, és a Publicum bámulására Házombol ki zárattam [Maroskoppánd AF; i.h. V/1274].

5. közönség; public; Publikum. *1829 k.:* Ezen Director ... nem fogja a nemzeti Játékszint bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolósvári diszes Publicum előtt [Kv; KvSzLt]. *1880:* Te kacaghatsz engem, Pista, de végtelenül fáj nekem, ha látom, hogy a buta, felületes, léha ízlésű publikum kötekedik benned, holott erős meggyőződésem, hogy csak idő kérdése, hogy első írója gyanánt emlegessenek nemzetünknek [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. *1894:* A publikumnak tetszik, hogy a szomszéd faluból való fiú, aki a kollégiumban tanult, lefőzte az Akadémiát [i.h. 169 Petelei István Jakab Ödönhöz].

6. hivatalos irat; act oficial; offizielle Urkunde. *1710 k.:* Ott igen kurta lévén a fejedelemséghez képest a kancellária is, én voltam egyik kancellista; a szegény Haller Gábor és a szegény atyám rettenetes sokat írattak publicumokat vélem, úgy hogy ugyan elállottam belé, akkor jócskán és hamar tudtam írni [BÖn. 553].

7. nyilvánossá/közismertté vált dolog; lucru ieşit la iveală; öffentlich gewordene Sache. *1664:* Úgy értjük, hogy az Kegyelmed oda való járása igen publicummá lött Szathmárt, mely ha úgy lészen, veszedelem következik belőle, meg mondhatja Kegyelmed [TML III, 145 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1673:* Tudtam, értettem ő nagysága, urunk, nehéz felőllem való szavait, bestye fattyú kurvafiával felőllem való emlékezetit, de hogy dolgom ily publicumra menjen, nem hittem [TML VI, 438 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1668:* Im micsoda hírek jüttek, Kegyelmed megértheti. Istennek hála, ezek jók, de meglátja Kegyelmed bizony, most udvarnál senki nem lévén, mind ezek publicumra mennek, és ezek avagy elébb állanak, avagy hogy idején praeveniálják ő nagyságát [TML IV, 331 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

8. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch. **Szk:** ~ *skandalum* közbotrány; scandal public; öffentlicher Skandal. *1670:* Dioszegi Istua(n) ... regi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicum Scandalumjával nevelte [SzJk 110].

publikumozás *diákny* kb. közös elverés/páholás; bătaie dată (în glumă) unui elev de către colegii săi; gemeinsames Verprügeln. *1870 k./1914:* Publikumozás: esténként a gyanutlanul menőre 2–3 lesbeálló „hoplás" köpenyt dobott s azt jól elpufálva szétszaladott [MvÉrt. 36–7].

publikus nótárius közjegyző; notar public; Notar. *1592:* Sigmond derek lewele, illien dolgokrol, hogy az publicus Notarius, procurator Ne lehessen [Kv; Diósylnd. 33].

pucér szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kezéhez* saját/tulajdon kezéhez; în propria mînă; zu seiner eigenen Hand. *1646:* Az finum ezüst, lóra való szerszámot beküldöm Kolosvárra édes öcsém uram puczér kezéhez [RákCsLev. ifj. Rákóczi György öccséhez, Zsigmondhoz].

pucik kemence mögötti padka; laviţă din dosul vetrei, prelungirea vetrei în jurul cuptorului pe care se poate sta/dormi; Bank hinter dem Ofen. *1811:* Az Oláh ... ritkán szakad-meg ... Árt néki mind meleg, mind hideg levegő, Ő Télbe szereti ülni a' putzikba És nyárba fekünni künn a' jó árnyékba | égy Századot altal élt emberröl Hallottam, hogy meg-hólt ... Arokalyának nagy diszire szolgálhat ... Száz Falu-is alig tart a' putzik megett ... égy oly' idejü öreget [ÁrÉ 69, 96].

Vö. a *pucok* cimszóval.

puciparipa ? kis termetű paripa; cal de talie mică; kleines Pferd. *1852:* Egy barna puczi paripa 30 Rf [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb].

pucok pucik, kemence mögötti padka; laviţă din dosul vetrei, prelungirea vetrei pe care se poate sta/dormi; Bank hinter dem Ofen. *1589:* latam egi Nagi zolgalo leant hogi az agy melleol allapadek fel az puczokba, Az feye boytos vala [Dés; DLt 226]. *1631:* Mondotta ennekem azert az Aszony hogi volt eö neki f. 25: az puczokba(n) asta volt el [Mv; MvLt 290. 25a]. *1750:* Gellér Mihály susogot Fodor Mihályékkal a Háznak edgyik szegeletibé, de mivel én a putzokba ültem ... nem emlekezem rá mit beszéltek [Vadad MT; VK].

Vö. a *pucik* cimszóval.

pucokpad kemence mögötti padka; laviţă din dosul vetrei; Bank hinter dem Ofen. *1781:* Ottan a Putzok padon leülve ... találám [Vaja MT; VH].

púderes púder tartására való; în care se păstrează pudra; für Puder. *1816:* Puderes iskotolya ... 32 xr ... Puderes Zatsko 1 Rf 14 xr [Kv; Born. IV. 41].

pudermantel, pudermantli öltözőköpeny; mantilă îmbrăcată în timpul pieptănatului; Toilettenmantel. *1816:* Vékony valiz also Fersingek 10 ... Puder mantli [Nyárádsztbenedek MT; Told 19]. *1834:* Puder mantel darab 2 ... Toilette keszkenyö 6 Rozali ki házasitás Laistroma [Born. F. IXa].

pudli kutya; pudel, câine; Pudel, Hund. *1760 k.:* az ket Eocsem Uram eszve veszven azt kialtya az nagyob az kisseb utan var te farka csovallo kis pudli meg tanyitlak [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

pudlikutya pudel; Pudel. *1812:* Maintzbol, Ehrfuhrt nevezetü helységböl származott ... Adjutánt Vogt Christoft

... egy feketés barna nagy Pudli Kutyával szokott járni [DLt 61 nyomt. kl].

pudor szemérmesség, szégyenérzet; pudoare; Schamhaftigkeit. *1710 k.:* Ezekből származik vagy ugyan természet szerént születik az emberben kettő: az ambitio vagy generositas, gloriae cupido, mely annak az ő felöle való jó ítíletnek kívánása; és a szégyen, szemérem, pudor, mely attól a bal ítílettől való félelem, irtózás [BÖn. 413].

pufa *diákny* labdajáték; joc cu mingea; Ballspiel. *1870 k./*
1914: Pufa: a lapdázásnak egy szilajabb módja, melyben egy a fal mellé állott csoportot, mindaddig, mig a lapdákat össze nem fogdosta, a kivül álló csoport, több lapdával, ahol érte ott dobta, sújtotta [MvÉrt. 37].

pufáló ütő, ütögető; care loveşte/aplică lovituri; schlagend. *1823–1830:* Ezen kánikulai vakáción Tompán Botos Dánielnél nyaraltam, a fiát Eleket tanítván. Igen embereséges ember volt, de a felesége Nyárádgálfalvi Ozdi Borbára unitárius, igen istentelen, szitkozódó szájú, és pufáló kezei csak akkor állottak meg, mikor aludt [FogE 102].

pufáz üt, ver; a lovi/bate; schlagen. *1870 k./1914:* Köpenyegezés ... két-három lesben álló az ott elmenőre, vagy épen a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta, bordázta, bütyközte, dumézta ... szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

puffadt pufók, dagadt; puhav, buhăit, umflat; dick, pausbäckig. *1809:* 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi ... fekete sárga puffadt ábrázatu, fekete öszibe elegyedett haju, bajuszu, és szemöldökü, fekete, kitsin, 's töbnyire alá néző vérmes szemü [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677].

puffan (ütés nyomán) tompa, mély hangot ad; a bufni; puffen. *1631:* hallotta(m) aztis hogj mondgjak vala, hogi bezegh megh ütek am az Uarasi embernek a seöteteöst (!) az hatan, de en azt nem latta(m) czak hogj hallotta(m) hogi puffant [Mv; MvLt 290. 245a].

puffanás (ütés/esés nyomán keletkezett) mély/tompa hang; bufnitură, bufnet; Puff. *1632:* az Ispotali Mester utanna ment az Nierges Thamas ura(m) szolgajanak es az puffanast halla(m) chakannial meg vte [Mv; MvLt 290. 104b]. *1644:* Az nem lattam hogi feiszevel verte Üstgjarto Istua(n) az szasz gjermeket, de a puffanasat hallottam az mikor en lattam akkor a' kezevel csapdossa vala [Mv; i.h. 291. 414b]. *1763:* az hátom megett puffonást hallék, és hátra tekintvén látám hogy Kristóf Andréj leütötte a Földre Vultur Györgyet [Nagyida K; Told. 9]. *1843:* hallattam a' puffanásbol, — hogy a' földre veretett Pekáris [Dés; DLt 586. 14].

pufli ? pamacs; pămătuf; Pinsel. *1806/1818:* 1 Haj porozo pufli [Mv; Told.].

pufog egymás után több tompa hangot ad; a scoate bufnituri; puffen. *1600:* Keowesdy Janosne Anna Azzony fatetur ... Annak vthanna egj Palczawal vgy verte az azzonth Zentmiklossy hogy vgyan pufogott az Palcha vegybe egy zegh vala en azt hiszem awal serte megh az azzonnak az Allat [Kv; TJk VI/1. 503]. *1632:* halla(m) hog erosse(n) pufog ualami azt tuda(m) hogi diznot vernek [Mv; MvLt 290. 103a]. *1767:* En szomszédgya Lévén a korcsomárosnak Udvar Máténak ... hallám hogy ott Lárma van s ki menvén az udvaramra hallottom hogy a mint verekednek pufag s biztatták egy mást az olá Legények de sötét lévén se személlyesen, se a szavakrol nem esmérhettem [Betlensztmiklós KK; BK. Sütő Ádám (30) zs vall.].

pufogás ismétlődő puffanó hang; bufnituri repetate; wiederholter Puff. *1583:* Kowach Ianos ... vallia ... Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny laigatny kezde a' Zilagi Janos felesege hog le taglanak [Kv; TJk IV/1. 194]. *1590:* En hazamba ewltem hallottam az kialtast es zitkozodast ... hallottam a' pufogast, de nem tudom kj haygalt, kj zitkozodoth [Kv; TJk V/1. 1 Neb Janos vall.]. *1644:* azt nem lattam hogy vertek volna Nagy Ianost de hallotta(m) a pufogasat [Mv; MvLt 291. 495b]. *1652:* en az verest pufogast ... hallottam [F.volál Hsz; HSzjP Molnar Istvan Peter fia (20) jb vall.]. *1723:* én a lovakat helyheztetém el azonb(an) hallok nagy pufogást vajdeminét, bé fórdulék a G. Mätyäs háza félében, hät egy fával veri Nemasagi ur(am) mint lehet Luka Illyet [Maroshodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1789:* megis verte, hogy az uttzárais ki hallot pufogása [Dés; DLt]. *1793:* hallok benn ... Nagy Lármát, Tolvaj és Gyilkos kiáltást, Ütést, pufogást [Dés; DLt].

pufók telt arcú; bucălat, bucălai; pausbäckig. *1815:* Stojka Szuli ... pofok ábrázatu [DLt 305 nyomt. kl]. *1846:* Szántóán Tógyer ... rendes óru, kerek pofók piros ábrázata [DLt 1005 ua.]. *1847:* Dát Mári ... barna piros pofók ábrázatu [DLt 561 ua.].

Vö. a *pöfök* cimszóval.

pugillare írótábla; tablă/tăbliță ceratră/ceruită; Schreibtafel. *1732:* egy tokban ezüstben foglalt pugilare, pugillussával, és ezüst arannyos szélü occuláral | Egy éléfánt csontbol valo pugilláre aranyos tokban [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 11, 22].

pugilláris író/jegyzőtábla; tablă/tăbliță ceratră/ceruită; Schreib/Notiztafel | bugyelláris, erszény; pungă de bani; Geldbeutel. *1711:* 6 Fedeles Pugillaris ... 1//44 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1806:* 20 Rforintok ... putyilárisával együtt ... elveszett volna [Szárhegy Cs; RSzF 262]. *1807:* Papa egy Pugilarist vett [Dés; KMN 360]. *1808:* 2 zaros Pugilarus [Mv; Told. 22]. *1809:* a meg holtnál lévő pugyiláris [Dés; DLt]. *1816:* Pugillaris ... 2 Rf 11 xr [Kv; Born. IV/41]. *1820:* Gán Silip ... egy versen a' Báronéval Enyedre Sokadalomba menvén a Báronénak Pugillárissát pénzével edgyütt el lopta [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. *1824:* Egy kisded fenyő fa Tojókába talált két hitván pugilláris [Fogad AF; HG Mara lev.]. *1825:* 1 Pugilláris mellynek belső rejtekibe vagyon 300 Rf válto czédulába [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1843:* a kufferből egy Lepedőbe takarva talált portékákat ki vettük s talaltunk benne egy Nadrágat — Kaputat ... egy pugilarist valami iro Plajbaszal, egy 5 forintos bánk notat [Bágyon TA; KLev. Tőrök István (26) vall.]. *1849:* 1 czüst gájzra Zsenilliennel varat 's aranyos Táblába kötött Pugillár(is) [Dés; DLt].

pugilláris könyvecske jegyzetkönyvecske; carnețel pentru însemnări curente; Notizbüchlein. *1714:* Egy körökös Kapszátskáb(an) foglaltaknak ... Csontbul vallo Pugillaris Konyvetske tengeri kis Compassal és magnetica tövel [AH 35].

pugilla-számadás jegyzékes/(pénz)tárca elszámolás; încheierea unei socoteli urmat de însemnări; Abrechnung mit Verzeichnis. *1839/1840:* Pepi kedves Leányomnak ... különösön hagyom azon summa pénzt egészszen ... a' kinekis ... hogy bonorum Curátora légyen Grof Teleki János urat ezennel igen szivesen kérem méltoztassék minden pugilla számadás terhe nélkült, ezen keresztényi kötelességet uri személyire válalni [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr.].

pugnál ellenkezik; a fi în contradicție cu ceva; widersprechen. *1727:* A Természet törvényévelis, de az Haz Tórvényével manifestă pugnál, hogy az ki a perben nem volt; hogy az a Causában magát intromittálhassa [Ne; DobLev. I/129].

puha 1. moale; weich. *1656:* Néminemü mátráczok felől ir Kegyelmed ... az magaméval Kegyelmednek kedveskedni kész vagyok s volnék, csak beküldő alkalmatosságom adattassék, mivel magam már inkább párnára, annak is az puhájára vágyok inkább, mint mátráczra [TML I, 6 Bonis Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1657:* minden hálószerszámom egy fejér velence s egy köpönyeg volt, sok rétben fogtam azt öszve keskeny ágynak, hogy valamivel puhább lenne [KemÖn. 40]. *1879:* Bizony szerelmes vagyok ebbe a félbolond asszonyba, puha vállába, fekete szemébe ! [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. laza, lágy; puțin compact, afînat, moale; weich, lose. *1765/1770:* a' meg irt Malom jo kemény földön áll, nem valami puha haszontalan föld ... a' melly Malmot itten ... az also Hátáron kezdettek indittani ... azon helly ... és föld ... erötelenebb fövenyes lágy puha haszontalan, nem Malomnak valo föld [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229]. *1815:* Ha a' fészek helyén lévő föld dorontsos lenne, és elég puha nem volna, kapával a' dorontsokat szélyel kell roncsolni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)]. *1832:* Anno 1832 die 8a Novembris teljes communitás hivattatván, az egész gyülésben az a sérelem és abusus proponáltatott, hogy a vetéseket szánszándékos kicsapásokkal, marhákkal és még sertésekkel is gazoltatják, a puha földet tapodtatják, étetik, és azáltal oly károk okoztatnak, hogy annak megakadályozása elkerülhetetlen szükséges [Árkos Hsz; RSzF 154]. *1856:* Egy jó állapotban lévő Törökbuza kas kettős oszlopokon náddal fedve, mely mivel a puha földre van állitva elhajlott ugyan, de helyre lehet taszitni [Mezőbánd MT; TSb 39].

3. kényelmes, renyhe; comod, care nu necesită efoturi; bequem. *1665:* Az német bizony puha életet szereti, ha az török fel nem bontja [TML III, 465 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1831 k.:* Terhesiti Dregán Vonutzat az: hogy ... oly puha, dologtalan életet kívánt, mely mellett, igazán, a minden napi kenyeret se kereshette meg [Dés; DLt 332. 2b].

4. gyenge akaratú, könnyen befolyásolható; moale, lipsit de energie/voință, cu fire slabă; schwach, leicht zu beeinflussen. *1710:* De így akará Isten megbüntetni a magyar nemzetet, amidön magok közül is találnak vala királyt, a nagy competentia miatt készebbek lőnek a csehországi Lengyel László királyt királyságra behozni, mintsem magok nemzetekből, vérekből álló királyt uralni. Ám szép hasznát is vevék, mert annál a föld hátán rosszabb, hitvánabb, puhább ember nem vala | a fejedelem lágy, puha ember lévén, Teleki Mihály igazgatná mind a fejedelmet, mind az országot [CsH 63, 163]. *1804:* az Udvar Biro igen puha ember lévén azon parontsolatnak el-mulatta eleget tenni [Csapó KK; Berz. 17b].

◇ **Szn.** *1599:* Puha Peter al(ia)s Thimar. Thimar Peterne al(ia)s Puha Borbara azzony [Kv; TJk VI/1. 306]. *1601:* Puha Simonne Margith azzony [Kv; i.h. 540]. *1741:* Andreas Puha jb [Szilágycseh; IB III. 106/16].

◇ **Hn.** *1674:* Ez hataron vadnak negy havasokis, Puha s Sztrine Majre nevű [A.porumbák F; UF II, 628].

puhán kényelmesen, energiátlanul; moale, comod, indolent, fără energie; bequem, ohne Energie. *1663:* Úgy áldjon meg Isten, huszonötezer keresztény haddal reá mernék menni, Istent hiván segítségül, az fövezérre, de ha csak puhán kezdik, bizony nem jól leszen dolgok, mert ezek serények [TML II, 558 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

puhaság 1. kényelmesség; moliciune, lipsă de energie; Bequemheit. *1663:* Bezzeg most ha rajta lenne az keresztyénség, bizony elronthatnák, de Kegyelmed írása szerint félek az scissiotúl és németek puhaságátúl [TML II, 553 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. ? ázalék; cîrnați, caltaboș și sîngerete; Wurst, Leberwurst, Blutwurst. *1800:* Flustuk puhaság negy krajtzár [Torockó; TLev. 5].

puhatol óvatosan/tapintatosan próbál megtudni vmit; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erkunden, forschen. *1726:* honnan vette az Fundusi nevezetet[a], eléggé puhatoltam, de másunnan nem gondolhatom, hanem hogy mellettem két felől lévő örökségek mint hogy Fundusok az consequentia ez lehetne, hogy az én kertemis Fundus [Kv; Pk 6. — [a]Ti. a hely]. *1742:* énis akkor oda küldöttem emberemet hogy puhatollya ă dolgot, de ... azután sem tudhattam meg hogy hová tették [Kv; AggmLt C. 12]. *1812:* azon ... ökrit ... Sz. Imre felé kereste s puhatolta [Nyárádgálfva MT; Sár.].

puhatolás óvatos kérdezősködés/tudakolás; tatonarea terenului, culegere de informații; Erkunden. *1738:* Intimaltatik azert per praesentes Kgd(ne)k igen prudenter es alattomban keressen módot a' describalt szemelynek puhatolásában, nyomozásában [ApLt I a gub. Apor Péterhez].

puhatolódás puhatolódzás, óvatos tudakolás, kitapasztalás; tatonarea terenului, culegere de informații; Erkunden. *1764:* Sok gondolkodassom es puhatolodassom Utan recomendáltanak egy bironak valo Embert [Esztény SzD; Told. 29].

puhatolódik puhatolódzik, óvatosan kérdezősködve igyekszik megtudni vmit; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erforschen, zu ermitteln versuchen. *1726:* sokat puhatolodvan ezen Györgj Gabor igen örög Attjatolis ... aszt értettem, hogy ök Moldvából származtanak [Bongárd BN; Szentk. Lad. Bánffi sen (52) vall.]. *1756:* Grohoti Petruz János Exponállya, hogy ennek előtte esztendővel Szent Péter Bőjte alkalmatosságával Grohoton lévő háza-

mot étszakának idején gonoszul felvervén ... bé Zárt Hajlékombol két tűredék vásznamot ... ellopták ... Grohot ut Falu: Reponállya: ... a' pretendens Káros ... minket Grohoton őszve gyüttött, de felettébb szárazság lévén, semmi nyomot jelt, noha in circa Kerestünk, puhatolódtunk, nem találtunk [Grohot H; Ks 62/6]. *1783:* mégh ugyan egj keveset várakozom, puhatolodom mit akar allattomban [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. *1798:* semmi leg kisebb Interessem a' fenn forgo tárgyban nem lévén, nem puhatolódtam Annak mivólta felöll [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] | A' Boldvai részen lévő Curia ki terjedése dolgában eddig elé is sokat fáradoztam, puhatolodván hogy ki tudna arrol valami bizonyost mondani és vallani [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. *1817:* az Égésen Szemeimmel látván Két Szekér nyomat, akik után puhatolodván ugy értettem, hogy a' Vág Láb nevü tilalmas Erdőből vittek volna Buza Karot [Dés; DLt 131/1823].

puhatolódzik puhatolódik; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erforschen, zu ermitteln versuchen. *1823–1830:* Én csak nevettem, azonban puhatolódzott másoktól, hol tudhatnának nekem való leányt [FogE 297].

puhatolóskodik puhatolódzik; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; nachforschen. *1836:* Ügyelettel puhatoloskodni kell hogy vallyon Keserü nem rott napszámot pénzért [Csapó KK; Berz. 21].

puhatolózik puhatolódzik; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; nachforschen. *1785:* Minthogy az csíktaplocai tisztelendő páter Botár Györgynek gonoszul elveszett egy szántó hosszúvasa és egy erdőlőlánca, puhatolózván érettek, igazitták volna nyomában Csík Zsögötben [Taploca Cs; RSzF 260]. *1813:* az utoljára meg kérdezett ide valo F. Berekszoi[a] Lakosok magok viseletéről, sorosságairol, jo vagy rosz hirek 's nevekről semmit se tudok vallani, mert én idegen ember lévén ezen Faluba senki után se puhatoloztam, hogy ki mit tsinál [BfR III. 12/9 Szüts Vonutz (40) col. vall. — [a]Sz].

puhatozódik puhatolódik; a încerca să afle ceva, a tatona terenul; erkunden, forschen. *1748:* sok faradcsagom és költesem után mind addig puhatozodtam mig nyomokban igazodtam[a] [Kilyén Hsz; LLt. — [a]A szökött jb-oknak]. *1752:* Hévíznél 10. Tolvajok ... Horváthné Aszszonyomot fel verték ... kiknek kergetésére ki indulván ... puhatozodván, és visgalodván az érdőkön irántok de actu hull legjenek nem tudatik [Barót Hsz; ApLt 3 Szabo Josef lev.].

puja l. pulya

pukkan durran; a detuna, a răsuna puternic; knallen. *1763:* Ugyanottan Kolozsvárott bizonyosan hallám, hogy gr. Teleki Sándornét ugy lötték farba, hogy az ágyékán ment ki a slét. A casus úgy esett rajta, hogy Orbón valami rostáló asszonyok között állott s ott állában lötték meg, de honnét és kicsoda, nem tudják, mivel sem puskaszót, se embert, vagy füstöt nem láttak. Hihető olyan porral volt töltve a puskája, mely nem pukkant [RettE 155].

pulhák, polhák (nagyobb) puskaféle; un fel de puşcă (mai mare); Waffenart. *1630:* Szalaj Gieörgj ... egj mezitelen pallossal s egj pulhakkal creösseu megien vala oda az eötueös Ferencz hazahoz, szitta rutul eökett [Mv; MvLt 290. 204a]. *1631:* Moka(n) Joszin (!) hazanal Abrugyfalua(n) valanak kereszteleob(en) es mellette wleok uala Válaszutj Istuannak, hogy altal leoue Zakaczy Peternét egy polhakkal, akarattyaual [Abrudbánya; Törzs. Georg. Egri (54) jur. civ. vall.]. *1644/1759:* egy Pulhák vagyon tokostol pro flor. öt [Ne; DobLev. III/651. 4b]. *1673:* harom puskak, kettei pistoly eggik pulhak ... Ket puska tok, eggik pulhakhoz masik pistolhoz valo [WassLt Borsai István hagy.]. *1714:* Egj régi Puska, maskép Pulhak, ki metzett Csivével, s kerékkel fl. Hung. 6 [AH 51]. *1736:* Az vadhoz akkor stuczból, tersényiből, pulyhákból egyes golyóbissal lőnek vala [MetTr 372].

Vö. a *lengyel-* és *párpulhák* cimszóval.

Szk: *gyöngyházzal rakott ~. 1710:* A gróf általértvén a dolgot, elveszi a könyvet ... a komornyikját szólítván, suga neki, ki is bemenvén más házban, egy szép gyöngyházzal rakott polhákot, amint akkor viselték, s egynéhány tallért kihozván, a katonának a gróf nevével odaadja [CsH 102] ✱ *kőszegi ~. 1685 e.:* az első ház ... Ebből az más boltban nyilik hasonlo jo Záros ajto Melyben vadnak ... Stucz tokostol Nrõ 1 ... Kü szegi pulhak Nrõ 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 23]. *1736:* Akkor leghíresebb puska vala az stucz, az után való volt az tersényi puska, az is vont lyukú volt, azután volt az kőszegi pulyhák, ennek nem volt vontja, s rendszerint az hajdúk viseltenek ilyent [MetTr 371] ✱ *öreg ~. 1665:* Vagjon ez házban ... Eörögh pulhak no. 10 [Fog.; UF II, 313]. *1667:* Eöregh pulhák nro 10 [uo.; i.h. 338].

pulháki forma pulhákszerű; asemănător unui *pulhák*; wie ein *pulhák*. **Szk:** *~ puska. 1652:* Vagyon ezen Palotában Pulhaki forma puska N. 35 [Görgény MT; Törzs].

pulhákpisztoly nagyobb fajta pisztoly; un fel de pistol mai mare; größere Pistole. *1693:* Andrisnak. Egy kard szablya (!) tarsolyostol Lodingostol Ezüst karikastol, kolcsostoll. Egy par pulhak pistoly. Egy par pistalyis uy tokjaval. Egj par rosz puska tok [Ne; DobLev. I/38. 10].

Szk: *aranyos ~. 1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el ... egy pár czifra aran(n)nyas polhak pisztolt 1. Más hoszab egy pár arannyas polhak pistolt nr. 1 [BLt 1. — [a]Hsz].

pulhákpuska nagyobb fajta puska; un fel de puşcă mai mare; große Waffe. *1599:* Kis Janos. Hozott. Bechy Marhat ... Eleuen giembertt —//9 ... 32 pulhak puskak Relaxaltuk [Kv; Szám. 8/XIV. 18 Hj]. *1611:* Egj Pulhak Puska tokostol es zerzamostol [Kv; RDL I. 88]. *1614:* 2 Puhak (!) Puska tokostol [Kv; PLPr 1612–15. 115]. *1629:* Egy pulhak puska aestimaltuk.. tt f. 2 [Kv; RDL I. 132].

puliszka mămăligă; Polenta. *1729:* Egy puiszkának valo üstöt az leanyok(na)k igen szepet [Kvh; ApLt 5 Apor Péterné inv.]. *1764:* bujálkodtak még csak az ételekben is, mivel parasztember módra puliszkát, sóstejet, korpacibrét fakalánokkal ettek [RettE 162]. *1806:* Őröltetett puliszkának 36 véka Törökbuza [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.] | ma pulitzkát ettem téjjel [Dés; KMN 315]. *1817 k.:* soknak még egy hétig sintsen egy Kalán Puliska, sem egy falás kenyér a' házánál [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. *1823–1830:* a' Pulyiszkát arany Fazékba főztek, és czüst keverővel keverték [FogE 469–70]. *1840:* jol ett puliszkát,

Rátottát és öntött salátát [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

Szk: *száraz ~.* *1797:* Azért hagyta biz ő ell, hogy száraz puliszkával tartotta a felesége [Sszgy; HSzjP Ujfalusi István (67) gy. kat. vall.].

◇ **Hn.** *1865:* Puliczka mál, — régi szőllőhegy, homokhegy [Zilah; EHA].

puliszkafőző puliszkafőzéshez való edény; oală în care se prepară mămăliga; Topf für Polenta. *1787:* két pujitzka főző égyiket[a] Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8. — [a]Ti. elárverezték]. *1793:* Öt Fazék ... Egy Puliszka főző [Mv; i.h.]. *1809:* 2. Pujiszka főző Dr. 8 [Mv; i.h. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4]. *1810:* Két pujiszka főző [Mv; i.h. Trincseni Mihály hagy. 24].

Szk: *cserép ~.* *1789:* Egy Cserép Puliszka Főző Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 20].

puliszkakeverő puliszkakeveréshez használt bot/fakanál; făcăleț; Stock/Löffel zum Polentarühren. *1809:* Laska nyujto és Pujiszka keverő Dr 2 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4]. *1833:* Laska nyujto egy — pulitzka keverő egy [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

puliszkatörő puliszkakeverő; făcăleț; Polentarührer. *1836:* Egy Laska nyujto és 1 Pujiszka tőrő [Dés; DLt 905].

pullus *diákny* (tanuló) gyermek; copil (școlarizat); Schüler. *1870 k./1914:* Pullus: fiu. Egyik tanító a másiktól igy kérdezte: hány pullusod van amice ? [MvÉrt. 12].

pulpit szószék; amvon; Kanzel. *1595:* 14 Januar(y) hogi az kis templúmba az ket Embernek aúagi firfiaknak valo zeket az keolab melleol az predicalo zek melle tetetük az pulpit vegibe, Az kik oda emeltek attunk f —/14 [Kv; Szám. 6/XIII. 35].

pulpitta állvány, polc; poliță, raft; Gerüst, Regal. *1589:* 25 febr: Chinaltatünk az frankennek (!) egy keonynek valo pulpittat, egy fogost, Attunk attol Aztalos Lúkachnak f. — d. 35 [Kv; Szám. 4/IX. 11].

pulpitum szószék; amvon; Kanzel. *1601:* Az templom heazatthyat hogy megh foldoztak, es hogy az pulpitomat fel vitte az karban Achy Lukachynak f 1 [Kv; Szám. 9/XV. 11 Jer. Nekel sp kezével].

pulpitus 1. szószék; amvon; Kanzel. *1600:* Az nagj Templomba chinaltattunk egj pulpitust, fizettwnk Aztalos Georginek teole fl 2 d 40 [Kv; Szám. 9/IX. 29]. *1647/1687 k.:* Domokosné aszszonyom ā Pulpitusra adott egy szép reczés vékony gyolcs keszkenőt [Mezőmadaras MT; MMatr. 374]. *1722 k.:* A Pülpituson edgy kender vaszon igen regi, száz esztendő fele (mirandum) közelítő kendő [Beresztelke MT; GörgJk 86]. *1728:* Egj kendő a pulpituson [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1751 k./1770 k.:* Ujvári Ferentzné Aszsz(ony)om Tőtőri Ersébet conferalt egy elegyes selyemmel spanyol varrással varrott Kendőt a pulpitusra [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr. 191]. *1758:* vagyon egy gyapotos kendő pulpitusra valo [Mezőméres MT; MMatr. 3]. *1789:* Széles len gyólts kendő mind két vége Tót tsipkés Pulpitusra valo [Laborfva és Szentiván Hsz; Palotay 19].

2. fából készült állvány/írópolc; pupitru, pulpit; Holzgerüst, Schreibpult. *1634:* Egy hitua(n) Koczi Lada egy pulpitus Ladawal eggyűt f. 1 [Kv; RDL I. 105]. *1819:* tanáltatik ezen házban egy Zőld festékes Pulpitus két felé nyilo és vas Sorkokon fordulo ajtajaval, és egy vas sorkokon le járó iro asztalával, két koltsaival edgyütt és egy bé huzo also Fiokjával, ebben a Pulpitusban vagyon egy kitsi rakatt Cassa [Baca SzD; TSb 6]. *1832:* egy üveges Cserfa Almárium — négy üveg táblával, le eresztő pulpitussal, — három ki húzó nagy fiok ládaival, — öt zárjával, két kultsával [Sáromberke MT; TSb 26].

3. kottatartó állvány/polc; pulpit, pupitru; Notenpult. *1609:* Az Templombeli Pulpitusra ahol az Cantorok szoktak tartani az gradualokat chinaltatam egy kolchyott [Kv; Szám. 12b/IV: 127]. *1652:* Egy Eneklo Mesternek valo Pulpitus [Görgény MT; Törzs]. *1676:* Ezen templomban vadnak ... Azzony embereknek valo szekek nro .8. Ezen kivűl az papok szekei. Egy pulpitus ... Egy praedikállo szék [Fog.; UF II, 718]. *1694:* Az Templomba(n) va(gyo)n ... Zőlden festet Kantor(na)k valo Eneklő vagy Gradualhoz valo Pulpitusis nro 1 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1823–1830:* lévén ott deszkakerités, abban egy oltár vagy inkább pulpitus, melyen állott az éneklőkönyv, a kántor szembe a néppel, a városnak nyolc deákjai kétfelől az oltár mellett; a pulpituson volt egy halcsontból való vessző, rajta öt ezüstgombok, a kottának öt lineái szerint [FogE 74].

Szk: *éneklő ~.* *1745:* Az Pap űlő székin Szőnyeg, az háta megett Székely Szőnyeg, Eneklő Pulpitus ibidem veressen és Sárgán meg festett cum Inscriptione 1744 [Újszékely U; UnVJk 116]. *1746:* Az éneklö Pulpitust magok költségekkel tsinálták, és adornálták Koré Josef és Fodor Ferencz Uraimék [Bikfva Hsz; SVJk]. *1816:* A' Templom Piatzán áll az éneklő Pulpitus [UnVJk].

pulpitusos állványos; cu pupitru/pulpit; mit Gerüst. *1805:* Egy kis pulpitusos magoss Asztal veress Tiszafábol [Mv; TGsz 52].

pultos polcos; cu poliță; mit Regal. *1816:* Pultos sváfos (!) aufsaz kaszten 15 fiokos ... 35 Rf 2 xr [Kv; Born. IV. 41].

pulvervárda puskapor-raktár; pulberărie, depozit de pulbere/praf de puşcă; Schießpulverlager. *1842:* Etzaka 9-től 12. Orakorig jártam ki a' pulver várdáig és bé a' városra, mely alkalommal holmi kártyászokot el idéztem [Kvh; HSzjP].

pulya 1. kis növésű (ember), törpe; (om) de statură mică; zwergähnlicher (Mensch). *1620 k.:* Ezmellett vadnak az antipodák, kiket mi pulya embereknek hívünk, és az híres-neves Kalekuti nagy völgy. Ezekbe az országokba mennek tőlünk télre az darvak és fecskék ... az pulya emberek csak alig lakhatnak az darvaktól [BTN[2] 416].

Szn. *1657:* kissebb Pulya Gyeorgy [Utl].

2. alacsony, törpe; pitic; klein. *1814:* A' Felsö Virág Házba ... Puja Szilva fa Tser(épben) 2 [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

pulyaborsó törpe borsó; mazăre pitică; kleine Erbse. *1844:* a Feleségem azon Instállya Anyosomot; hogy külgyön egy kis puja borsott ültetni [Gagy U; Pf Pálfi Lajos Kovács Sándorhoz].

pulyaló póniló; ponei; Pony. *1739:* Groff Kalnaki Barbara Aszony ó Nga ménesinek Szama ... Vilagos Pej kancza nu. 12 ... Puja Lo nu. 2 [ApLt 2].

pulyarózsa törpe rózsa; trandafir pitic, roză pitică; kleine Rose. *1814:* Puja Rosa cserépbe vagyon 4 [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

pulyka 1. curcan; Truthahn. *1633:* Kocziolati ház ... Puika No. 75 [Komána F; UF I, 316]. *1642:* Puika vagion nro. 6 [Porumbák F; i.h. 820]. *1676:* Szarnyas majorság ... Pujka nő 6 [Gyf; Utl]. *1681:* Udvar háznál lévő apro majors(ág): ... Pujka, kakassal Nro 17 [O.brettye H; VhU 595]. *1706:* 3. pujka [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1716:* én nem tudom a' Menyéte vagy mi, a' szép Pulykákot igen őli [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez]. *1717:* a pulyka is keczer ment volt ell, mivel sok hintok és lovasok járnak az uton [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1721:* mertek a Malombul 16 mertek török buzat a Pujkak szamara [Lezsnek H; Szer.]. *1735:* Sűtő Györgj kutyái meg mardosták eo keme(ne)k egj Pujkáját [Gyeke K; Ks]. *1763:* Manyika luon a' három szekér gabonát el hozta ... egyéb aproságot is hozott ... három vagy négy Pujkát [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 22–3]. *1774:* Sarjutis valami három Szekérre valot a Szombat Telkieknek adot Eö kigyelme Majorságért ugy mint: két Ludért, és Két Pujkaért [Mocs K; KS Conscr. 65]. *1816:* Hat nagy pujka pujkafiu tizen nyoltz [Szamosfva K; Born. III. 33]. *1836:* 1. Pujka 58. 2. Lud 16. 3. Rétze [Mezőszakál TA; TGsz 59]. *1849:* Láttam azt is hogy a molnárné maga viszen vala Három pujkát [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. *1867:* küldöttem ... Január 8kán 1867, — 6. Pujkát, és 4. libát rüdegen [Bányabükk TA; KCsl 3].

Vö. a *kakas-, nőstény- és tojópulyka* cimszóval

Szk: *hízó ~. 1681:* Hizö Pujka nrö 6 [Szúv; Utl]. *1683:* Hizo Puika vadgyon nö 6 [Utl]. *1807:* Az hizo Pujkák ... Az rideg Pujkák [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *kotló ~. 1680:* Majorhaz ... az hazban körös környül kotlo Tjukok Pujkak, es Ludak alá valo fabol csinalt szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9] ✱ *kövér ~. 1683:* Köver puyka nrö 2 [Alvinc AF; Utl]. *1685:* Köver Puika nrö 10 [Radnót KK; Utl]. *1716:* harom holt meg mind ... köver puykák voltanak [Méhes TA; ApLt 2 Makkai Mihály Apor Péterhez] ✱ *öreg ~. 1680:* Szarnyas Majorsag ... Eöreg Pujkakot kakassokkal nö 68 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. *1744:* Nagy őrög Pujka 17 [Branyicska H; JHb 103/151]. *1763:* Öreg pujka 16 [Szakatura SzD; TGsz 70] ✱ *rideg ~. 1685:* Rüdeg Pujka nö 24 [Fog.; Utl]. *1689:* Rüdeg Pujka nrö 17 [Radnót KK; Utl]. *1744:* Rüdeg pujka nro 13 [Buza SzD; LLt 181. B]. *1807:* Az rideg Pujkak [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *száraz ~. 1755:* Szaraz pujka No 2 [Buza SzD; LLt].

2. levágott pulyka; curcan tăiat; geschlachteter Truthahn | pulykahús; carne de curcan; Truthahnfleisch. *1650:* Sűttettem ket puikat ... f 1 d 40 [Kv; Szám. 26/VI. 428]. *1730:* Mint hogj gjakorta az Militia obtingenseinek administratioira valo pénzb(en) meg fogjatkozván, a mikorra kivánták, administralnom nem lehetett, hogj Várakozzanak sokszor borral, pujkával, vagj egjéb majorsággal, gjűmölcsel, pereczczel discretizaltam, s ugj nyertem kevés időt [Kv; i.h. 56/XIX. 28]. *1735:* a' Biro Janos Ur(am) Pujkáját Bogdánni ették meg [Nagygyeke K; Ks Krécz Vonul (25) vall.]. *1744:* egj vagj két Pujkáját meg ették Bogdán Györgjnit [uo.; Ks]. *1754:* Pujka, Tyuk volt, kit consummált az Asszony ö Nga [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. *1780:* Hallottam hogy az Exponens Aszszonynak feles Majorságit lopták el ... látta hogy Pujkát mejesztettek [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Judit Varga Ladislai Marton cons. (22) vall.].

Szk: *mellesztett ~. 1823:* A' két mejesztet Malatzot, harom mejesztet ludat, két mejesztett pujkát, 's egy véka köles kását elhozták [Mv; TGsz 17].

◇ **Szn.** *1720:* Pujka Martin [Koronka MT; Told. 26]. *1870:* Pujka Kriska [Dés; RKAk II. 124].

◇ **Án.** *1676:* Puyka (agár) [EM XLIX, 536]. *XIX. sz.:* Pujka (bivalytinó) [Szentk.]. *1834:* Pujka (bivaly) [Mezőkapus TA; Berz. 20].

pulykaakol pulykaól; coteţ de/pentru curcani; Käfig für Truthähne. *1679:* Tyúkász Majos Ház ... Udvaranak ajtaja, Eggyik az meddő marha akol felől; Masik az Tó felől; Harmadik az Pujka akol felöl nyilo | Pujka akol, Ez az major ház keretesen kivül Nap nyugot felöl vagyo(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 111, 113].

pulykafi kis pulyka; pui de curcă; Truthahnküken. *1657:* percipialtam Majorsagh szaporodast. Tiukfiat N. 70. Lud fiat, N. 30. Reczet N. 28. Puika fiat, N. 30 [Borberek AF; WassLt Perc. 18]. *1669:* Szárnyas majorságh ... Pujka fi no. 90 [Fog.; UF II, 453]. *1685:* Pujka fi nö 110 [Radnót KK; Utl]. *1692:* Szárnyas Majorságh ... Puikafi p(romi)scue nö. 20 [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. *1714:* Pujka fiak n. 9 [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. *1728:* Kakos Pujka vagyon numero 1 Pujkafi numero 16 [Ludvég K; Told. 29/19]. *1747:* Pujka fi nro 80 [Aranykút K; Ks 73/55]. *1752:* Pujkafi nyoltz [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. *1757:* Török Buza ... a Rideg Sertések tartására, Szárnyas majorságokra, pujka fiakra, és hizo Majorságokra ... költ ... 5 kőből 3 1/2 véka [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1776:* Diversis vicibus Pujka Fijak és Tyuk fijak számára Kásának öröltettem Metr. 9 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1781:* gyakran elvesztegette a pujkafiakatis [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Mart. Csegzi (20) béres vall.]. *1791:* Az Pujka fiakhoz az idén rosz szerentse volt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1804:* Ennek előtte nehány Hetekkel el veszvén elsöben két pujka fijajim, annak utána edgyenként többek is [Torda; TLt Közig. ir.]. *1834:* A Pujkafiak(na)k a lábok megmártására 1/4 k(upa) Seprő Palinka [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt lev.].

Szk: *ez idei ~. 1672:* Ez idei pujka fi nro. 50// [Alvinc AF; Utl].

pulykafiú kis pulyka; pui de curcă; Truthahnküken. *1683:* Szárnyas Majors(á)gh. Pujka es Pujka fiu nrö. 29 [Szúv; Utl]. *1686:* Tyukfiu nrö 24 Ludfiu nrö 55. Reczefiu nrö 6 Pujkafiu nrö 12 [Marosillye H; Utl]. *1717:* Orczám pirulásával irhatom Ngodnak ... Pujka fiu 190 volt kettő maradot, annak is edgjke hagymázban vagjon [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1744:* Nagy őrög Pujka 17 Pujka fiu 12 [Branyicska H; JHb 103/151]. *1753:* Öreg Kakas Pujka N 1 Nostén Pujka N 3 Pujka fiu N 4 [Veresegyháza AF; Told. 18]. *1767:* Pujka fiju 9 [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. *1787:* Pujka fiu Nro 15 ... Rf. 2 xr 30 [Nagynyulas MT; BLt 2]. *1796:* A Koltsárnál vagyon Pujka Fiu 54 [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1802:* Találtatott Tojo Pujka 3. Pujka Fiu Nrö 51 [Szászerked K;

LLt Fasc. 60]. *1815:* Pujka Fiu nagyotska 12 [Majos MT; Told. 50]. *1829:* Majorságok ... Apron el döglettek ... 35 Pujka fiju [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. *1838/1839:* pujka fiu 15 [M.péterlaka MT; TGsz 18].
Szk: *ez idei ~. 1677:* Eőreg Pujka vagyon jelen Nrő 57 Ez idei pujka fiú vagyon jelen Nrő 100 [Radnót KK; UtI].

pulykakakas curcan; Truthahn. *1842:* Pujka kakas egy — és pujka tyuk őt [Csekelaka AF; KCsl 3].

pulyka-majorság pulykaféleség; curcani; Art Truthahn. *1759:* Lud Majorság ... Recze Majorság ... Pujka Majorság ... Csûrke Majorság [Szőkefva KK; Ks 72/53].

pulykaól pulykaketrec; coteț de/pentru curcani; Käfig für Truthähne. *1679:* Pujka ól naddal fedett nro 1 Szalmaval fedet-is nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. *1681:* Pujka, Lud, Rucza olak [Hátszeg; VhU 685].

pulykapipe pulykafi; pui de curcă; Truthahnküken. *1802:* Pujka Pipéknek Kására Tőrök Buza 2 k(u)pa ... Az apró Majorságnak 2 k(u)pa [Lunka H; Ks 120. IV. 18].

pulykapislen kis pulyka; pui de curcă; Truthahnküken. *1736:* Pujka pislen nro 9 [CU XIII/1. 249]. *1770:* Apro pujka pislenek 33 [Rücs MT; Ks 21. XV. 24].

pulykás '?' **Szn.** *1836:* a tolvaj Pujkás János volt [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

pulykatojás ou de curcă; Truthennenei. *1656:* Puika toias Nro. 47 [Doboka; Mk Inv. 11]. *1740:* küldőttem peczet alat ugy mint Salátát es barabolyt, Tojást 12 tőt mellyekis Lud es Pujka Tojások [Kercsesor F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1814:* A' 40 pujka fiju helyett kotolnak a' pujkák 50 pujka tojáson és 30 tyuk tojáson [Cikmántor KK; KCsl 5]. *1866:* Bányabűkki udvarbol ... küldőttek ... 57 darab Pujka tojást, 2 liba Tojást, 83 Rétze Tojást [Bányabükk TA; KCsl 3].

pulykatyúk nőstény pulyka; curcă; Truthenne. *1842:* Pujka kakas egy — és pujka tyuk őt [Csekelaka AF; KCsl 3].

pumi pulihoz hasonló kisebb termetű kutya; rasă de câini de talie mai mică, asemănătoare rasei pudel; kleiner Hund, dem Schäferhund Puli ähnlich. *1795:* a két Testvér egybe veszvén Szeredai Ferentzet Szeredai Gábor Szt Lászlon innen a Sántz hidgyánál a Szekérröl le vetette mint egy kis pumit [MvLev. Szeredai lev. 9].

pump szivattyú, pumpa; pompă; Pumpe. *1852:* Egy Szivárványos kuthoz valo — pump rézből [Dés; DLt 923].

pumpás szivattyús; cu pompă; mit Pumpe. *1833:* Pumpás Kut Huzoja [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

pumpenes szivattyús, pumpás; cu pompă; mit Pumpe. *1849:* Az Udvaran van égy veress fedelü 'sendellyel fedett, faragatt kövekkel körült (!) pumpenes kút [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

pumpos pumpás; cu pompă, mit Pumpe. **Szk:** *~ kút. 1838:* az odavalo Ser háznál lévő Pálinka főző Pumpos kutnak meg tsináltatásaira szükszéges költségek | városunk Ser házánál lévő Pálinka főző Pumpos kut [Kv; DLt 146, 228].

puncíroz l. poncíroz

puncs kevert meleg ital; punci; Punsch. *1819:* A Szilvorium mindennapi Szerfelett valo iddogalásán kivül szokott vala é Reggelenként kávézni, Délbe, és estve Bor mellett enni, 's ezeken kivül gyakron puntsotis innya [Kv; Pk 2]. *1820:* 'A serfőzőnének Puntsnak 3. kupa dupla Pálinkát à 64 xr [Déva; Ks 105]. *1829:* a' Puntsat lehet szaporitni Szilvoriumal mert vastag [Kv; Pk 6]. *1838:* egy félkupa bort kértek, és meg itták, — az után két pohár puncsot [Kv; Törzs].
Szk: *~ készíteni. 1807:* Egy nagy Kávéfőzni vagy Punts készitteni valo Maschina [DLt 378 nyomt. kl].

puncseszencia esență de punci; Punschessenz. *1807/1818:* 1 Butelia Punts essentia [Mv; Told.]. *1808:* 1 B. Punts Eszencia [Mv; i.h. 22]. *1820:* Egy egy kupás üvegbe punts essentia [Mv; i.h. 19]. *1830:* küldünk 1 tortátát ... egy üveg punts essentziát [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. *1831:* 1 más három kupás Üveg tele punsch essentiaval 11 két Kupás Üveg tele punsch Essentiaval [Mv; MvLev.]. *1850 k.:* 4 üveg puncs essentia [Pk 2].

puncsfacsaró puncskészítő szerszám; instrument de preparat punci; Gerät zum Punschmachen. *1816:* Punts fatsaro ... 30 xr [Kv; Born. IV. 41].

puncsos puncs ivására szolgáló; de/pentru (băut) punci; zum Punschtrinken. *1831:* Két réz pléhből valo puntsos pohár Fenekek [Mv; MvLev.].

puncsoz puncsot iszik; a bea punci; Punsch trinken. *1819:* Sylvester Urammal az Urnak jelen létébe is elég üdöt töltettek, édgyütt ettek, idtak, és puntzaztak [Kv; Pk 2].

puncsozás puncsivás; consumare de punci; Punschtrinken. *1819:* Rákosi Boldisár Ur halála elött mintégy fél Esztendövel kezdett leg nagyobban inni, 's a puntsazásan kivül a' szilva pálinkát nagy mértékben itta | Rákosi Boldisárné férjét puntsozással és más kemény italakkal éltette és tüzelte volna a' Szerelemre [Kv; Pk 2].

pundelin kelmefajta; un fel de stofă/țesătură; Art Tuch. *1852:* Pundelín köntősnek valo [Torda; HG].

pundelinkeszkenő pundelinből való kendő; basma de pudelin; Art Kopftuch. *1852:* 1 Pundelin keszkenyő az Boltbol [Torda; HG].

punga erszény; pungă; Beutel. *1811:* Mint veteményes kert olyan a' Határa, A' szőlője pedig az arany bányája A' melyből meg telik pénzel a' pungája[a] [ÁrF: 69. — [a]A szász parasztnak].

pungál bánt, furdal; a avea remușcări; Gewissensbisse haben. *1653:* emberseg volt bennünk s bőcsültük tiszteltük mint Nagyobbik Atyankfiat s nem kellet volna abutalni az mi Atyafisagunkal es patientiankal ... mellyet bezzeg en az en reszemre nem violaltam s nemis pungal Constientiam,

söt mind eddig az töb Atyafiakatis tartoztattam, bizony sok karunkal s nagy patientiaval [Sófva BN; Ks 41. E. 31].

punkt pont, rész, szakasz; punct, paragraf; Punkt, Abschnitt. *1581:* Az varos wegezesset egy punctba sem Akaryak megh valtoztatny [Kv; TanJk V/3. 244a]. *1588:* Vrünknak eo kgmekis varosul Suppli(ca)tiot attanak be vgya(n) ezen pont feleól ... Addegh eo kgmek ... valazt sem tehetnek, amegh vrunk ezen pünktot és kerdest ... Nem resoluallia [Kv; i.h. I/1. 92]. *1619:* Ehhez képest az Nagyságod kegyelmes írásához képest én immár senkivel is nem akarok semmi punctról tractálni; hanem csak várom őkegyelmét, Mikó Ferenc uramat | Úgy tetszik, hogy semmi punct hátra nem maradott benne, azkit valóba meg nem ruminháltunk [BTN[2] 245, 295] | Nem szinten minden punctayrol emlekezhetem, Hanem holnap ... eö kgmewel beszelgetwén ... nagy szeretéttel meg peczietlem az Lewelet Vagyon egy kiczin punct az lewelben, ki feleol itt is szola Komis uram eö kgme [Tasnád Sz; Ks 38. I. 32 Véglai Horvatth Gáspár lev.]. *1662:* azonképpen mostani császárnak őfelségének koronázatja előtt és utána 1608. és 1609. esztendőkben íratott és végeztetett minden végezéseket minden cikkelyeiben, punktjaiban őfelsége szentül és erősen maga is megtartja [SKr 119–20]. *1666:* Ezeket ... a' mint fellyülis meg irtuk minden punctaiban jo lelki ismerettel vallyuk [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. és rektor keze írása].

Szk: *~ról ~ra. 1619:* Hagyák másnapra az tractatust, de addig hozzája sem fogának, hanem magok eljárák mind az fövezért s mind Görcsi Mehmet pasát. Addig ott vártam. Onnat megjövén újólag kellett vélek minden dolgot kezdenem punctról punctra [BTN[2] 202].

punktnyi 1. pontnyi; cît negru de sub unghie; wie ein Punkt. *1591:* ebben az varos egy puncttnyrais megh ne(m) fogiatkozni, hanem teokelletesen veghez akaria vinnie [Kv; TanJk I/1. 188].

2. *egy ~t* egy kicsit/keveset; un pic/strop; ein bißchen. *1618:* Hogy egynéhány szóval, Kegyelmes uram, Nagyságodnak az én itt való conceptusim felöl írnom kell, Nagyságod kegyelmesen megbocsásson, arra méltó nem vagyok, hogy Nagyságodnak csak egy punctnyit is persvadcáljak, csak azmint látok s eszembe vehetek dolgokban és szándékokban, írok arról Nagyságodnak [BTN[2] 124].

punktualitás pontosság; punctualitate; Pünktlichkeit. *1823:* A punctualitást, mint férfihoz illő dolgot szeretem 's Etsém Urambanis betsüllöm, melly szerént ideje korán megküldötte a' 30. Rforintot [Szentbenedek AF; DobLev. V/1065 id. Mohai Lőrintz id. Dobai Sigmondhoz].

punktum 1. *fn* **1.** szakasz, tagolt szöveg tartalmi/intézkedési egységet alkotó része; punct, pasaj; Abschnitt. *1595:* mostan megh emlekezuen az 1580. es 1591. Eztendeobeli vegezesekreol es akkori vegezeseket minden punctumiban ratificaluan, vegeztenek mostan vyologh [Kv; TanJk I/1. 257]. *1637:* Ez Arbitrativa Revisio dolgaban kel két kiualy keppe(n) walo punctomokat observalni[a] [Gyerőmonostor K; KCs 140. — [a]Köv. a részl.]. *1671:* A' Melly Edictumokat és Instructiokat a' Bánfi Dienes Colosvári Fö Kapitány Atyánkfiának a' közelebb el-múlt Fejérvári partialis gyülésünkben adtunk vólt, Articulusban bizonyos okokra nézve nem irattuk vólt, hanem a' három Nationak három szokott pecsétek alatt ö kegyelmének ki-adtuk, melly akkori ö kegyelmének ki-adatott Instructiokat és Edictumokat egész Országul Nagd Kegyelmes consensussából, minden Punctumiban és czikkelyeiben helyben hagyunk, confirmalunk, ez Articulusunkban, és szintén ugy prorato et firmo tartunk, mint ha szórul szóra vólnának ezen Articulusunkban, inseralva [CC 49–50]. *1683/1751:* Én ezeket átok alatt hagyom, hogy az kinek mít hattam, meg adgyák, el ne vegye Senki, mind örökkön örökké átkozott légyen a' kit tsak valami Punctumában változtatni akarnáis [Süketfva MT; DobLev. I/195a]. *1757:* Ezen annectalt punctumoknak megállására mindnyájan magunkat s utánnunk való maradékunkat k<éz>beadással kötelezzük, mint szintén az régibb articulusinknak observálására [Dés; DFaz. 19]. *1769:* injungáljuk kegylt(ekne)k, az Jobbágyok szolgálattyárol ebben zárt punctumokot maga Circulussában Falurol Falura meg hordozza, s publícé fel olvassa [UszLt XIII. 97]. *1771:* Mivel ennek elötte történnek a' B: Czéhba holmi haszontalanságok ember Szollások Csufondárosságok, és egyébb illetlen dolgok, ezeknek el távaztatására, illyen punctumokbol állo Dispositiott végezenek [Kv; FésCJk 20]. *1790:* A Vén Hegy nevezetü Szöllö Hegyb(en) lévö Szöllös Gazdák, kik a már meg irt punctumaknak fel olvastatásáb(an) jelen voltanak es azoknak meg tartásakra ... magokat kötelezték nevek ezek[a] [Karácsonfva MT; Told. 76. — [a]Köv. a fels.]. *1832:* Mostan éppen Kolosvárra akarván indulni az üdö hibázik ezen Instructiomat tökéletesen be végezni reselválom (!) tehát magamat hogy ezen Instructiomat egy nehány punctumakkal augealni fogom [Csapó KK; Berz. 20].

Szk: *~ról ~ra. 1789:* asztot ujra punctumrol punctumra effectumba venni parancsoltatik [T; Thor. XX/10]. *1790/1799:* a többször elö fordult 784béli Udvari decisio minden leg kisebb részeiben effectumba vétettessék, és ennek tellyesittése modgyárol, punctumrol punctumra készittett tökéletes relatio küldettessék bé [Torockó; TLev. 5/18 Transm. 408–9] ✱ *végzésnek ~ai. 1742:* Minden verös kovátsok ... a' magok czimborájokat, ugy mástis akar kit, ha látnak, hallanak, eszekb(e) vésznek hogy az Fútatásban való végezesnek Punctumit valamiben által hágná, megh rontaná ... tartozzanak a' Biráknak ki adni [uo.; i.h. 9/2. 2a].

2. számozással tagolt szöveg sorszám szerinti része; paragraf, pasaj/aliniat delimitat prin numerotare; Abschnitt eines mit Ordinalzahlen geteilten Textes, Paragraph. *1659:* Az nyolczadik punctumban az mely szónak annectálását nehezteli ö nagysága azokban az országnak maga igaz mentsége foglaltatik benn másoknak vádlása nélkül: nem látjuk méltó okát miért kelletnék kihagyatni [EOE XII, 211–2 Barcsay Ákos Lázár Györgyhöz]. *1692:* in Anno 1684 ... a' Quartassok eleibenn adattatott 21. Punctumokbul allo Instructio, in omnibus punctis helyben hagyattatik, es az utann választandó Qvartasok, annak minden Articulusibann valo meg tartására köteleztetnek [Kv; SRE 5]. *1749:* Ugy hallatik hogy 19 Punctumokbol allo Resolutiok jöttenek volna le az Diactara ... olyan velekedesis van, hogy az Diacta addig duralna, mig Deputatusok Becset meg járnák [Kilyén Hsz; AplLt I Székely Elek lev.]. *1780:* De minthogy diurnumot nem ígért őfelsége, nem volt mód, hogy úgy maradjon, hanem küldött őfelsége 60 punctumból álló sistémát, melyben a vagyon, hogy ennek utána a tisztek senkinek <ne> complanáljanak, hanem ha criminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcáztassék a parasztember [RettE 409]. *1791:* A Mlgos K. Guber-

niumnak járván egy parantsolatja melynek föveb meg tartando 6todik punctuma ezt tartya [UszLt X. 80]. *1806:* Ezért tetszett a nemes céhnak közönségesen, ha valamelyik adna azon kereskedöknek, tehát tartozzék minden mesterember ellen 33 pénzzel, a céhmester ellen 66 pénzzel, amint ártikulusunknak 8. punktuma tartja [Dés; DFaz. 33].

Szk: *protokolációnak ~a. 1756:* ezen 1756 Die 7ma January emánált prothocolationak azon punctuma mellyb(en) vagyon hogy Szilágy (!) György a catholica részen officiumot p(rae)tendállyon cassaltatik [Kv; KCJk 37a].

3. (tárgyalási/szerződési/végrendeleti) feltétel/kikötés; clauzá, conditie, punct; Bedingung (in Verhandlung/Vertrag, Testament). *1664:* Mind ket fel az felül mégh irt Punctumak(na)k, mégh allasara obligallák magokat het száz arány vinculu(m) alat [Mv; MbK]. *1670:* (Készek vagyunk) az penzt fel venni, ugy hogy az Contractusnak más punctumais effectuáltassek [JHb XLVII. 13]. *1677:* Ez Contractust világossan meg-tapasztalván az Ország, hogy ez Hazának nem kárára, söt inkáb hasznára volna, annak minden punctumit approbalta [AC 168]. *1704:* Ugyan ma hallók, hogy onnan felyül tegnapelőtt érkezett volna novella, kiben írják, hogy a békesség tractája félbenszakadott, mert amely dolgokat a punctumokban a magyarok kívántanak volna, azokra rea nem ment őfelsége [WIN I, 306]. *1710:* Csáky László ... Apor Lázárral, Damokos Tamással együtt még Havasalyföldiben létekben külön kezdének suttogni, és öt punctumokot írának Béldi Pál eleiben ... melynek egyike az vala, hogy a jesuiták ... szabadoson bejöhessenek Erdélyben | És talám fordíthatnak is vala valamit az udvarban, mert még a pápisták közül is némely igaz hazafiai sajnálják vala a Diploma eversióját azok a punctumok által, ha a három relígió megegyezzen [CsH 141, 307]. *1720/1723:* Ezen punctumoknak minden kori meg állására és tartására, mind két részről nékünk edgyen kezeket bé adván ... obligalák magokat [Berz. 14 XVIII/30]. *1733/1813:* Mely dolog, és Testamentaria dispositio hogy minden punctumában, és clausuláiban mi előttünk ez szerént ment légyen végben ... fide nostra mediante attestálunk [Kv; SLt XLII. 6. 33]. *1736:* az emlittett Contractus hellyesnek, és Haza Törvényén fundaltnak nem itéltethetik, valamig annak Punctumi, Ngtok által nem legitimáltatnak [Nsz; JHb XXXV/30]. *1790:* Ezen már meg írt Contractus és punctumak minden Tavaszon, a Szőllős Gazdák(na)k jelen létekb(en) ... fel olvastassanak [Karácsonfva MT; Told. 176].

Szk: *akkordának ~a. 1707:* Proponalva(n) ... hogy az Hadakat szállitatna megh magais szallana megh migh az accordanak Punctumit el keszítenók de Semmi üdőt ne(m) engedvén arra, hitet és realís parolat szóval instante igíre [WassLt Irsaj István volt szúv-i ub vall.] ✱ *árenda ~a. 1784:* minekelőtte a Regiusokat fel hivattuk az Arenda punctumait maga Rosnyai János Ur Minutab(an) in pure megirván, midőn a Regiusok meg jelentenek és az Minutát előttek fel olvastatott volna ... az edgyik Regius észre vévén hogy a Contractusban semmi Evictio nints fel téve monda ezen Contractus ... olyan mint mikor a harangot megöntik és ütöt nem tésznek belé [Nsz; MbK XI. 71] ✱ *bécsi pacifikáció ~a. 1662:* Melly boldog emlékezetü fejedelemnek dicséretes forgolódása és hasznos szolgálatja által ment vala végbe, hogy a magyarországi evangélicus státus is szabadságában s keresztyén vallásának szabados gyakorlásában megtartatott mindaddig, míg azután nem sok idővel az ő fáradsága által sok munkával végbement bécsi pacificátiónak sok punctumi nem violálódtak [SKr 85] ✱ *békesség(ne)k ~a. 1664:* együgyü igaz ratioját ez véghely megmaradására küldtem írva az egész praesidiommal oda, hogy Kegyelmed többet is ahhoz jó szokása szerint addálván, adná elméjét arra és az méltóságos gróf Rottel uram ü nagysága előtt promoveálná igaz igyit ez véghelynek megmaradásának, nem úgy penig, hogy császár ü felsége azt meg ne engedné, mi az békesség punktomában vagyon írva [TML III, 321 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról]. *1705:* várták volna Bécsbe a svéd király expressusát a békesség punctumával a lengyel királlyal, melynek ... meg kellene lenni | Az úrnak írják, hogy midőn Szirmai jött volna egyszer a császár parancsolatjából le a magyarokhoz a békesség punctumaival ... generál Herbeville a nagy armadával reájok menvén hat órakor délután, egész nyolc óráig jól tartották magukat a kurucok [WIN I, 439, 536]. *1711:* plenipotentiarius generális Pálfi János uram ő excellentiája parancsolta igen serio: az eddig tractált békesség punctumi szerint az hadak exauctoráltassanak [SzZs 293]. *1757:* Virágos nevezetü Bányász Czimborak ... ha ... ezen Bekessegnek punctumit Observálni nem akarják banyajok nem egeszszen hanem tsak azan része a honnan azon viz Deriválodik ki szarmazik tilolom alatt hagjatik mind addig míg köztök levő Contraversia vagj törvényes utan vagy Külemben decidalodik [Torockó; Bosla]. *1779:* A békesség a prusussal meglőn, de ... az békességnek punctumait sem tudja őfelségeken s két-három nagyemberen kívül senki [RettE 398]. *1789:* én Jánosi Péter urammal Litis intermedio a' Thordai Tanáts előtt békességre léptem, önként remittálván mind azokat, valamellyeket ez Actioban eö kegyelmétől kértem ... tsak az a' hijja már hogy az egyezés szerént ... a' Nagyságodat illetö részeket mindenik Földröl ki szakaszsza ... akkor osztán irásban is tétettem a' békesség Punctumait [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István kezével] ✱ *kontraktus ~a. 1746:* Ezen Deliberatumot mind a' két fél tisztaságola. Azután a' Dongosiak közüll ... Kovats Martzi, Koronkai Andor; és Rátz Istok ... ä mint ... a' bekesség conditioit elö adak, az Istallyosok bekessegbeli Contractusok(na)k edgyik punctuma egészszen kimarada, a' másik punctumot pedig külömb(en) mondák, mint az Istallyosok praetendalak [Torockó; Bosla] ✱ *unió ~a. 1760:* De minthogy egy Balaméri nevü kalugyer, vagyis amint ők mondják basilita, nem akarván az unió némely punctumit amplectálni, elszökött a muszkához, aki is az ő tévelygésekben vagyon, s most, minthogy a muszka felette sokkal segítette őfelségét, kívánságára a muszka cárnénak megengedte őfelsége, az catholica anyaszentegyházzal együtt, hogy ... elébbeni schismájokra visszatérjenek[a] [RettE 106. — [a]A fennebb említett románok].

4. tanúvallatási/vizsgálati kérdőpont; puncte de interogatoriu; Fragepunkt im Zeugenverhör, Verhörfrage. *1677:* Miképpen lött légyen Tököly uram dolga ... nem tudok benne eligazodni, egyábaránt is sok dolgok levén fen ez mostani dolgokban, melyeket papirosra le nem tehetek, hanem bizonyos punctumokban letévén[a], Kegyelmednek elküldtem ez meghitt szolgám által [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihályhoz. — [a]Köv. lapalji jegyzetben a kérdőpontok]. *1761:* Erre a punctumrais meg feleltem az több punctumakra tött fassiommal [Branyicska H; JHb XXXV/45. 12]. *1818:* Ezen punktumakra Bizanysagak lehetnek az egész Falusi köz lakosak [M.fráta K; KLev.].

Szk: *utrum ~ai. 1764:* a melly Vallokat ... mi elönkben hivatott azokat eröss Hittel meg esketvén, az elonkben adatott Utrum(na)k punctumaira szorossan meg kerdeztuk s Hitek utann tett Feleleteket ez ide alabb valo mod szerînt meg îrtuk [Bögöz U; IB]. *1784:* (A) vallokat ... az elötünk lévö Utrumnak Punctumira szorgalmatason meg kérdeztük [uo.; IB].

5. (perbeli) igény/vádpont; cap de acuză/acuzare; Anklagepunkt, Anspruch. *1690:* Nemzetes Sarosi Janos uram eö kglme Olyan valasszal bocsatvan Leszai Istvan Ur(ama)t hozank hogy ha mi bantodasink az eö kglme jobbagi miat volnanak azokat bizanyas punctumaiban redigalvan ... A melyeket ... meg nem orvasalhatna Törvenyre bocsatana, Mely meg bantodasink ez szerent következnek [Fog.; Szád. Boér Tamas és Peterek Postulatumi]. *1756:* ad faciem Citaltatott Némethi Uram, de mitsodás punctumokról Examinaltatott, nem tudom [Kv; Mk IX Vall. 30]. *1826 k.:* Ebböl a fennebb meg irt punctumokbol a következik, hogy ha erösZakosonn tsak ugyan az annyiszor meg irt Csulakágy nevü patakjokat ... a Nagyságod Buza Lábjának közepére szorittanák a Küküllöbe ... bizonyoson azon meg lábolhatatlan károkat ... ö kegyelmek fizessék meg esztendönként [Gyalakuta MT; GyL].

6. fejezet; capitol, punct; Kapitel. *1790:* ha ki ezen Punctumnak meg írt akar melly Czikellye ellen hibázik az ez elöt meg írt 20ik punctam szerént Bírságaltatik [Karácsonfva MT; Told. 76].

7. pont; punct; Punkt. *1771:* Dél után hozzám jött más égy idegen Barát ... a mint bé jöt köszönnötlen az ajton, az három Királyok nevét kérdi vala tollem hogy ki irta azt oda melyre felelék, hiszem ha Atyaságod Pap tudni kel ki szokta azt oda irni, melyre kapa égy darab Cretat és firkálni kezd az ajtomra, és harom Punctamotészen közibe én azt kérdém, hát mit irt oda atyasád (!) ... és ki menvén az ajtomon az is ugy el vesze hogy sohult semmit sem láttam [Dés; DLt 321. 32 G. Hancz (56) vall.]. *1797:* Copiaból Copiaztatván általunk Orriginalisokkal öszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban öszve hasonlittattak és corrigálván meg egyeztettek légyen [Szság; Borb. II]. *1799:* Egy hoszszu Vass Fatsaros szárra készült P. H. K : Nagy hajtott Betükkel, fejek felett lévö két Punctumokat Nyomo: koronás Ujj Bélyegzö Vass [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: *acélos ~. 1714:* Magnes kö két atzéljos Punctummal baraczk szin Selyemmel bé takarva [AH 36].

8. *Arkhimédesz ~a* punctul lui Arhimede; der Punkt des Archimedes. *1811:* (A cigánynak) A' muzsika ... oly' Élémentuma, Mint Archimedesnek a' hires Punctuma[a], Melyben ha meg-veti lábát, más Nemzetet Felyül halad sokkal, 's a' sarkábol ki veti [ÁrÉ 37–8. — [a]Lapalji jegyzetben: Archimedes azt mondotta, hogy néki valaki a' Földön kivül égy Punctumot ád, melybe ö a' lábát meg-vethesse, ö a' földet kirugja sarkábol].

9. *átv* végső pillanat/perc; sfîrşitul vieţii, momentul morţii; letzter Augenblick (vor dem Tod). *1737:* tiszta igassagh, es tudom hogj sokan engemet ki vakarnanak a Földbül midön Isten el hozza az en vilaghi eletemnek punctumat [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.].

II. mondatszóként; cu valoare de interjecţie; mit Interjektionswert: (határozott, néha tréfás beszédben a kijelentés nyomatékosítására) nincs hozzáfüzni valóm; gata!, ajunge!, destul!; genug!, soviel! *1786:* Hazug Vén Kopatz s.t.! ... jöj el, holnap, mert ha el nem jösz nem látz s punctum, ha holnap is el nem jösz Piritat Kárász, még pedig Vásárhellyi az orod végire [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfás lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez].

punktumbeli vmely szakaszbeli; din paragraful/punctul respectiv; aus einem bestimmten Abschnitt. *1741:* Ez az Officium nem Sokat importál; de, ha importálnais valamit palpabiliter, soha eddig nem jött in Censum, a' Religio, a' Notariusn(a)k Constitutiojában; hanem a' ki Capax Subjectumn(a)k itéltetett, ha acceptálta, az assumáltatott. Ha pedig, ezen Punctumbéli Consideratio helyesnek itéltethetik; miis Jure meritoq(ue) p(rac)tendállyuk azt, hogj légjen kilencz Esztendök alatt Reformatus Hadnagja Dés Várossának; Tizedikb(en) pedig légjen Catholicus; minthogj Dés Várossának tized része sincs Catholicus [Dés; Jk 548a].

punktumocska 1. kisebb feltétel; prevedere/condiţie/clauză cuprinsă în paragraful/actul respectiv; kleinere Bedingung. *1668:* Ez feljebb specifikált punctumoknak megállására igírje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz].

2. kicsiny pontocska/részecske; punctuleţ, punctişor; kleiner Punkt, kleines Teilchen. *1710 k.:* a lineát helyesen ... definiálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak öszvekötött lánca avagy kötele [BÖn. 449].

3. *átv* jelentéktelen részecske; parte neînsemnată; unwichtiges Stückchen. *1782:* Meltosagos Liber Báro, és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekezvén ez boldog, és boldogtalan örökkevaloság közzé helheztetett, kitsiny Punktumotskánok az az ennek az Eletnek bizontalan voltarol ... Testamentumot tett [Kv; JHb V/9].

punpenfa '?' *1840:* (A jb-ok) Punpen fákot hoztak a papiros malomhoz ... Punpen fákot vágtak [Hodák MT; Born. G. XXIVb].

puntfúró pontfúró; burghiu; Art Bohrer. *1845:* 2 létz szeg eresztö furó és egy punt furó [Kv; ACLev.].

pupillus árva; pupil; Waise. *1724:* Maradván ... az Pupillusok Jobb Attyárol egy kö ház ... assummaltunk flor. H. 120 ... liquidum debitumában [Ne; DobLev. VI/109]. *1814:* Mi ... midön emlitett sogorunk Betze Lászlo Uram az irt jokért a' Nsagod tisztelt édes attyát inactionaltatta Pupillusok lévén a' Nsgod édes attyát valo perelhetésre általunk, sem szüleinktöl (:mert azokat akkor elvesztettük vala:) nemís plenipotentialtatott Betze Lászlo Uram; azért az ö kötése meljet a' Nsgöd tisztelt édes Attjaval tett az irt Jok aránt minket nem is kötelezhet [Dés; Borb. I].

puplinköntös puplinból készült ruha; rochie de poplin; Röck aus Popeline. *1848 k.:* Egy Puplin köntösnek meg készittése 4 f [Kv; Pk 6].

púpos 1. ~ *hátú* púpos; cocoşat, ghebos; buckelig. *1823-1830:* Lichtemberg egy nagyon púpos hátú ember volt, és mintha szégyenlette volna, hátat nemigen fordított másnak [FogE 237]. *1843:* a puposhátu Kis réz mives [Dés; DLt 1055]. *1854:* Édes öcsém! még se jó a kérőt fitymálni mert a párta mindég nehezebb, mint a púpos hátú nem szép férfi [UjfE 29].

2. púpként kidomborodó/emelkedő; cu ridicătură în formă de cocoașă; sich als Puckel erhebend. **Hn.** *1639:* Pupos hegj njaknál (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. *1658:* Pupos Vár hegy [Somlyó Sz; MNyTK 132. 118]. *1755:* A' Szent, Púpós és Fejér hegyek (szö) [Somlyó Sz; EHA]. *1773:* A Pupos hegy álát (sz) [M.köblös SzD; EHA]. *1786:* a Puposhegyi Erdő alatt [uo.; EHA]. *1804:* A' púpos Hegy alatt (sz) [Somlyó Sz; EHA]. *1834:* A Puposhegyi Tábla (sz) [M.köblös SzD; EHA]. *1863:* A pupason (sz) [Mezökölpény MT; EHA].

púposság kidomborodás; proeminență, partea proeminentă a unui obiect; Auswölbung, Erhebung. *1770:* a' Táskának vagy Tarisnyának a' köntös alatt pupassága lattzott s esmerszetté szembe tűnhető képpen ... ? [H; BK sub nro 1017 vk].

púpoz púpként kiemelkedik; a face cucui; sich als Buckel erheben. *1791:* láttam is ötet vertenn, a' fejét fel dagadva púpozva az ütés miatt [Méra K; RKA].

purdé 1. cigánygyermek; puradel, copil de țigan; Zigeunerkind. *1746:* Czigányokkal, Czigánynékkal, Purdekkal puskákkal, rudakkal, Vonokkal botokkal menyen vala a Porgolát kapu felé [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1762:* Az midőn az Dominus Terestris az Cziganynak portekai utan küldet volna ... látam hogy ... a tőbi portekait ... a purdek hordottak [Földvár TA; Born. XL. 82 Hurban Kosztin (56) jb vall.]. *1763:* egy kitsin czigány Sátorotska, melyben három púrdé bé férne [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1814:* az Ot lakos Czigánya Pantzi Josi ... maga s purdei a kertétt ... égették pusztitották [Nyárádmagyarós MT; CsS]. *1843:* A székely szekeren ült egy vén Czigány, egy szép Czigány Léány és egy Purdé [Bágyon TA; KLev. Csép Sámuel (28) vall.].

Vö a *cigánypurdé* cimszóval

2. szerelemgyerek; copil din flori; Liebeskind. *1765:* Horváthnak egy István nevü testvére szuletésétöl fogva halálaig kinek fia purdé mostis Jobbágy képpel szolgál [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Oltyán Ursuly (55) jb vall.].

purdelin kelmefajta; un fel de stofă/țesătură; Art Tuch. *1849:* 4. Sing Purdelin [Dés; DLt].

purga ? rosszul müvelt; cultivat/lucrat fără pricepere; schlecht bearbeitet. **Hn.** *1681:* Purga Malyba(n) (sz) [Csapó KK; EHA]. *1839:* Purga [Kémer Sz; MkG].

purgáció hashajtó, hánytatószer; purgativ; Purgationsmedikament | purgálás; purgare, purgație; Purgation. *1597:* adtam Borbely Adamnak hogy zakacz istuanhoz latot kolyka wolt rayta Pürgatiotis Adot es ket krestelt ... f 1 [Kv; Szám. 7/XIV. 45 Th. Masass sp kezével]. *1671:* Magam állapotjáról írhatom, valóban megkinza tegnap az purgatio, most is csak bágyadva vagyok miatta [TML V, 606 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1688:* Igen roszúl voltam ... (A) borbély ... adott purgatiot este ... melyet elég alkalmatlan üdőben vöttem, de az Úr isten jóvoltából kieveztem belőle [SzZs 519]. *1705:* A generált pedig, minthogy purgatióval élt volt, s az asszony bé nem mehetett, hanem maga hívta az fejedelemasszony az asszony szavával [WIN I, 408]. *1710 k.:* A mostani feleségem üdejében majalis cura, purgatio, érvágás, köpöly nem volt körülem, hanem csak egyszer forróhidegben vágattam eret s vettem purgatiót, osztán a sós káposzta volt kúra [BÖn. 528]. *1755:* Kinos Tűzes, mérges Orbáncz nyavalyáb(an) essvén, két rendben orvosságért adt(am) purgatiókkal egyben Rf I xr 07 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 28b]. *1763:* Azt hagyom azért tanácsul, hogy az ilyen negyednapi hidegből senki magát ne siessen kivenni s ne is cselekedje magától, vagy ne minden inexpertus medicussal fogja dolgát, mint én Mérki Borbély Gáborral fogtam, s ő is gondolatlanul érvágással, purgatióval megfojtá bennem [RettE 158].

purgálás 1. hashajtás, hánytatás; purgație, purgare; Purgation. *1710 k.:* Élek én másnap véle (minthogy az első feleségem üdejében a majalis purgatio és érvágással én is minden betegség nélkül bolondoskodtam); olyan szörnyü purgálást követe rajtam, csaknem huszti módra járék, elmúlék ugyan harmadnap, de én bizony majd három holnapig férfiságomat nem érzettem, és soha azután mai napig az ujjam begyei, úgy mint azelőtt, meg nem töltek [BÖn. 528].

2. tisztitás; purificare; Reinigung. *1558 k.:* Az purgalasa[a] penig Ig lezen, Rp. veres rezet es ted eleven Zenre es ves az rezre kenkoueth es koz soth, keueseth es Mikor az kénko es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla es lezen te neked purgalt rezed annak vtanna ted az rezed az tegelben es Mikor meg oluadoth volna az rez ves 1 libra rezhez 1 uncia por (!) [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]A rézé].

3. takarítás; curățat, curățire; Putzen. *1870 k./1914:* Purgálás: minden szombat délutánján ... 2–4 órakor a szolgák[a] felügyelője a kis csengettyüvel összehívta az ő seregét, kik .. kuriaseprést, takarítást végeztek. A felhivás az volt; ad purgationem! [MvÉrt. 37. — [a]Értsd: szolgadiákok].

purgálhatja magát tisztázhatja magát; a se putea dezvinovăți; sich rechtfertigen können. *1670:* Sok dolgai felöl vadoltatik Gjarmathi István ... suspectussaganak gjanuja eltavoztatasara maga kivansaga szerint ki botsattjuk eő kegjelmet hogy magat rendesen purgalhassa ilyen utromockal cum suis rationibus qud (!) sequnt(ur) [SzJk 112]. *1699:* Minthogy ... Gönczi Mihalynak ... Isten ellen valo karomkodása es paraznalkodasa ... elegedendőképpe(n) nem constal ... oppidanis puris dignis personis Nobilibus 7mo se magat purgalhattya s absolvalodik, ha hol penig ... magát ne(m) purgalhattya a' piaczon palczaztassek meg; es ... conciliallyon Ecclesia(na)k [Dés; Jk 280a].

purgálja magát menti/tisztázza magát; a se dezvinovăți; sich rechtfertigen. *1612/1613:* Mikor azertt szerződsegh közben volnanak ... monda az azzoni, nem tudom Vram mit kell czielekednem, mert tudod az zeken mint vagion dolgod. Azert Czereny Gaspar vram fogada hogi purgallia abbol magatt [Feketelak/Buza SzD; KJ]. *1641:* Fejervari Pal Moczion lako tőlle el futot feleseget Karolybol be hozua(n), ki ket eztendeigh oda vandorlot, azt kivana tőlle hogi septima se magat felesege purgallia es hozza vezi. Meli kiuansagat az Eccl(es)ia Feiervari Palnak aproballia [SzJk 56]. *1660:* Korponay Silfer Isak ... felesege emberseges szava hihető szemelickkel purgallia magat ad quindena(m), ha penigh nem expurgalna magat kötese szerent a' paraznasagon raita maradgio(n) az Ura mint paraznat prosequalhassa minden hellieken [i.h. 90]. *1679:* Nimett György proponaltat felesege Salamo(n) Borbara ellen ...

Mert ... Gyermeket el egette ... Az magistratusok szekire bocsáttatua(n) hogy mentse magát ... az gyermek el egetese ellen nem purgalta magat, hane(m) el ment. ma is oda vagyo(n) [i.h. 138]. *1682:* Henter Istvanne Szabo Judit Aszszony purgallyia magat az suspiciok alol, az utan teörvenyek lészen [i.h. 170]. *1711:* iffiu Farkas Mihally tagadást teszen az ellene allegalt dologban, terminu(m) ad competente(m) vallatva(n) purgallja magat, hogj ne(m) volt közösködese sem egjszer sem maszszor Boros Borkaval [Kv; TJk XV/1. 47].

purgált tisztított; purificat; gereinigt. *1558 k.:* Az purgalasa penig Ig lezen[a] ... ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla es lezen te neked purgalt rezed [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]Folyt. a réz tisztításának leírása. A teljesebb szöveg *purgálás* 2. al.].

purgamal posztófajta; un fel de postav/stofă; Art Tuch | ? bergamói posztó; postav fabricat în Bergamo; Bergamoer Tuch. *1530:* Ittem szoknya rubea purgamal [Vh; MNy XXXI, 277]. *1531:* tunica parva purgamal [Vh; DomH 112]. *1574:* Katanak vagion egy ruhanak valo zeöld purgomallia, czinaltassak meg nekj vagion barsoni az alliara valo az Ladaban ... vegienek Katanak egy zokniara valo pürgomalt barsontis rea Es czinalliak meg neki mert Engemet regulta fogua zolgalt, vagion Egy ruhanak valo veres purgomal [Gyf; JHbK XXI/12. 4]. *1620:* Egy Vegh Purgamaltol f —/50. Egy Lo tereh Purgamaltol f 4/50 [KvLt II/69 VectTr 5].

Vö. a *pargaman* cimszóval.

purgarejt polgár; cetățean; Bürger. *1667:* Megkivántatik, Kegyelmetek fenyítékben tartsa az katonaságot ... Kérlek kiválképpen, lelkem Atyámfiai, ne kiméljétek az kolosvári purgarejteket [TML IV, 104 Bánfi Dienes Nagy Tamáshoz, Bethlen Gergelyhez, Teleki Mihályhoz].

purgatórium 1. tisztítótűz; purgatoriu; Purgatorium, Fegefeuer. *1657:* Az pápistaságban az purgatoriumot és ceremóniákat javallotta, zsidóságból az szombatot, kiből egyet, kiből mást, és az millenárius időket hitte, s voltak szegénynek[a] sok superstitiói [KemÖn. 57. — [a]Mikó Ferencnek]. *1710:* Az oláh püspök ... publice pátenst bocsáta ki az egész erdélyi oláh papok nevivel, melyben hittel obligálják magokot, hogy a római pápát a clérus fejinek agnoscálják, hogy a purgatóriumot admittálják[a] [CsH 303. — [a]Folyt. a fels.]. — L. még RettE 417.

2. *átv* kín, gyötrelem; (loc de) suferință; Qual. *1619:* Én, Kegyelmes uram, valamire elégséges az én szegény fejem, de sem fáradságomat, semmi munkámat nem szánom, semmit nem nehezlek, Felségednek hűvséggel, igazsággal igyekezem szolgálni, de bizony, Kegyelmes uram, szívem szerént kévánoznám már egyszer ebből az nagy purgatóriumból ki [BTN[2] 335]. *1662:* Engem, édes Uram, bizony valóban nagy purgatoriumban hagya Kegyelmed [TML II, 231–2 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1832:* Ezen Thordai Udvar valojában purgatorium — Ha én elöre mind ezeket megsejdithettem volna — készebb lettem volna akármit kiállani — hogy sem ezen gratiát megnyerni [Torda; IB. Demény János tt lev.]. — L. még BTN[2] 294.

purgatum letisztázott példány; exemplar transcris (pe curat); abgeschriebenes Exemplar. *1603:* az sattez Adorol valo regestrumokatis penigh Purgatumban chinaltatúan, az ket valaztot Vraimnak Adgyak ky, es azok az ket Vraimis zorgalmatossagal Zeggyek az Restantiakat [Kv; TanJk I/1. 439]. *1605:* (A dézmaszedők) amely regestrumokkal az dezmakat percipialiak azokotis purgatumban be Adgyak [Kv; i.h. 523]. *1618:* volt nálunk vendégségben Startzer Mihály uram ... Az minémű discursusunk volt, ugyan akkor consignatiónkat in specie idekötöttem, ezt purgatumba írván elküldtem urunknak önagyságának [BTN[2] 148].

purifikáció tisztázás; purificație; Klärung, Purifikation. *1557:* az el mwlt purificatio Bodog azzon Nap vthan valo wasarnapon, az My nemw theorwenywnk lewt Jt Somlyon fogot Byrak elwt [Somlyó Sz; WLt]. *1849:* Jósi már volt egyszer purification, akkor kikérdezték és azt mondották, hogy még égyszer meg fogják hívni [Kv; Pk 7].

purifikál felment, tisztáz; a purifica; klären. *1850:* Farkas oly jol néz ki, hogy soha se ugy, elhízott a' sok heverésben mint egy disznó, — de még nints purificalva, sorsa bizonytalan [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

puritánus a puritanizmus híve; puritan, adept al puritanismului; Puritaner. *1653:* Angliában ... az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból kitéritette az országot. És így az elébbeni calvinistákon a puritanus név marada, az újakon[a] pedig a protestans név vagyon [ETA I, 27 NSz. — [a]Értsd: újítókon].

purizáció (át)másolás/tisztázás; transcriere pe curat; Abschreiben. *1782:* A Jószág Conscriptiojának még az én jelen létem alatt vége volt, tsak a purizatio héjja [Szu; Ks J. Ferenczi György lev.].

purizál (át)másol, tisztáz; a transcrie pe curat; abschreiben. *1717:* az Inventalast Vegb(e) Vitűk ... huva hamareb purizallya Jaztropcski Uram [Harangláb KK; Ks 96 Szarka Zsigmond lev.]. *1722:* En már purizalom ... eö Ng(ana)k küldendő Memorialisomat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1755:* cancellista Csato uram eo kglme midön az Vidrácz szegi és ujj falvi inquisitoria rélatoriát purizálta az alatt költött el 1 veder 2 ejtel[a] [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám. — [a]Ti. bort]. *1774:* ezt ... onnat tudom, hogy az Provisornak irásából láttam, mellyet én purizáltam [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. *1782:* Írták ... az Instantiát Bartok Ferenzznél, a' minutát ő maga csinálta, és a Fia purizálta [Torockó; Thor. XX/4 Andreas Vermes (55) jb vall.]. *1810:* Junius Holnapja 28kán kezdettünk a' Munka[a] Impurumához ... A purizálásra itten purizálván árkussáért (:mind a' boldog időbe véve:) jönne 25 Rf és 40 xr [Szentbenedek AF; DobLev. IV/930. — [a]Ti. a birtokösszeírás]. *1828:* Jánosi Gergely 102 Paginát purizalt [Dés; DLt 87/1829].

purizálás (át)másolás, tisztázás; transcriere pe curat; abschreiben. *1722:* a Conscriptor Vrak ... immár azt p(rac)tendallyak hogj egj hellyet denominallyok: az holot is lehessen egj holnapi Subsistentiajok a purizálásra [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1743:* Nagy Ferencz és Mihálcz Elek Cancellista Uraimék Conscriptiora ide érkezvén 6ta January 743 Continuáltak Conscriptiojokot usque ad 22 ejusdem napjára erogalodott ugy mint 16 napra Metr. 16 Innen Dedradra mentekben uttyokra Metr. 3 Is-

még Viszsza jövén purizalasra 9na February tartott az munkának végbe vitele usque ad 13 Marty 1743 [Szászerked K; LLt]. *1753:* Tekintetes Janko Ferentz Ur(am) Fassiojának purizálásában két rendbeli Literale Instrumentumról tétetett emlékezet [Zágon Hsz; Told. 37/49]. *1828:* a Protocollomoknak nem Purizálásáért a vice Notariusságbul amoveáltatott [Dés; DLt 87/1829]. *1830:* Procurator Szilágy Joseff Urnak a Spoliumos perbe facti speciesek purizálásáért 4 Rfr. 35 xr [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod László tt szám.].

purizálhat (át)másolhat, tisztázhat; a putea transcrie pe curat; abschreiben können. *1735:* Az Excellentiad Statussának leirásához eddig nem foghattam gyakor impedimentumim miatt, már mentől homorébb lehet leirom s kiküldöm Excellentiadnak hogy ha Excellentiad adjicialni fog azutan purizalhassam [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

purizáltat (át)másoltat, tisztáztat; a pune pe cineva să transcrie pe curat; abschreiben lassen. *1784:* Rosnyai Ur ... monda ... én az impurumat el viszem és a 100 Frt vinculumat belé teszem es purizáltatván az Urak(na)k ad subscribendum el küldöm, melyet soha nem tselekedett ... soha purumat nem subscribáltak nem is lattak [Msz; MbK XI. 71].

purperica malomkőguzsaly; pîrpăriță; Mühleisen, Kreuzeisen. *1818:* Dán Olár panaszsza fel vétetik Petru Balog ellen, az Malmábol el veszett purperitza kereseteben, és az malomkö el hasittásábol háromlott kárra meg forditása keresetéb(en), meljért egyszer Törvénye volt az Falu szekin ... elsöbben ki rendeltettek a' székböl Falus Biro Juon Grétsa, Dán Dobra Stéfán Muntyán Dantsu Sztoján és Mitu Cserna, ákik elsöbben szemben állitván Petru Bologgal az Kalátsos aszszont Anká Szutsonyát ... akiis le tett hite után szemében (így!), hogy Nováts nevü Faluban mikor egy Malét csinált akkor mondotta, hogy az panaszlo malmát el rontotta mikor a' purporitzát el lopta [Petrilla H; JHb 36 Prot. 17].

Vö. a *perpence* cimszóval

purpián bíborszövet; purpură, porfiră; Purpurtuch. *1519:* Ittem Choha de panno purpian grisei coloris ornatu cum camuca [Vh; MNy XXXI, 125]. *1531:* iterum purpiant ulnas VIII pro tunica [Vh; DomH 112]. *1620:* Egy Vegh Purpiantul f 1./50 [KvLt II/69 VectTr 5].

purpuris ? bíborszínü; purpuriu; purpurfarbig. *1837:* Egy öntözö pléh kártya Egy purpuris edény [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

purum 1. (át)másolt/letisztázott példány; exemplar transcris (pe curat); abgeschriebenes Exemplar. *1628:* Ez Jnuentariumot, miuel hogy az Jstenben el nyugot Junck Andras vram, purumba(n) ki ne(m) adta volt, ha ne(m) sok leuelej keözeöt fel találuá(n) az Originalt, Abbol de verbo, ad verbum megh irtuk, es peczietwnkkel s kezwnk Jrasaualis megh Ereossitue(n), in Anno et Die 1628. 18. Marty ki adtuk Werner Geörgy vramnak pro futura Cautela [Kv; RDL I. 96c]. *1677:* En Somliay Bornemisza Sámuel ... ez Urbariumot Irtam meg ... Kgld Uram Irassa puromban [Kraszna; Ks 83]. *1789:* Ezen Spiritusok után az Purumba kell iratodni az Acetumok(na)k, mellyeket a' 7dik Levél után lehet meg tanálni [Mv; ConscrAp. 52]. *1798:* A' Conscriptionak Impurumáért és három exemplarokban ki irattatott Purumáért 40 Arcusokban Hf 22 Dr 24 [M.igen AF; DobLev. IV/800]. *1806:* A Papiros árra fel vévén a Purumat az Impurummal edgyütt 70. Arkus Ennek Arkussát felvéve a xris 2 tészen Rfl. 20 xr. 20 [Mv; Ks 92]. *1817:* (A testimoniumot) hogy el nem küldöttem a volt az oka, hogy én azon dolgot a T. Authenticator Uraknak Szorol Szora, valamint volt fel adtam és az impurumba előttem felís írták, talám a purumbol sem hágyták ki ugy vélem, ennél fogva azt gondoltam hogy az elégséges lészen [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

2. *diákny* próbairat; lucrare de probă; Probeschrift. *1870 k./1914:* Purum: a vizsgákra benyujtott, s a közönség közszemléjére kitett u.n. próbairatások [MvErt. 37].

purunkuj kisgyermek; prunc; kleines Kind. *1838–1845:* Purkuj, purunkuj ... 1. kis gyermek [MNyTK 107. 32].

puska 1. puşcă; Gewehr. *1443:* quadraginta puscas etiam laborari ... faciatis [Ub V, 117 Hunyadi János fegyverrendelése a brassói tanácshoz]. *1571:* Myert penig az haromzek az ket olah orzag zelien vagion es gyakron teoreokek ... miat rablas esset, vadnak keozzeottek magok oltalmara epitett ereos Casteliok es Cynteremek kyket nagy keolchegekkel puskakal zakalosokal porral goliobizsal valamennyire meg ereositettek volt [SzO II, 331 a székelység panasza az ogy-hez]. *1602:* Vgj uagio(n) hogy vitt volt egj púskat palastot oda az hazhoz azt ne(m) tagado(m) [UszT 16/70]. *1626:* lattam hogj az Beldj wra(m) molnara az Mezes Mihalj haza feleöl az uton al uala igen zidkozodik uala, az Tiztartot az Mezes Leorincz kapuianal talalam az puskat fel tekere, es az uizen altal mene [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1652:* Az belső regi oh kapu ... vagyon 2. vizhordokart .1. furatos lapat. hat darda. Item ket agasra szegezet fogas, kire Drabantok Puskajokat aggattyák [Görgény MT; Törzs]. *1677:* A' kiknek pedig arra valo értekek nincsen hogy lovat tarthassanak, az ollyan emberek, szablyát, puskát, és jo gyalog embernek valo fegyvert tartsanak. A'kik pedig az ollyak közzül azt meg nem tartanák, elsöben két forintal, másodszor négygyel, harmadszor hat forintal büntetödnek-meg | Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyeb fegyvereckel járni ne mérészellyen [AC 226, 234]. *1728:* En jollehet akkoris makkos Pásztor voltam mikor a Sertéseket tavaly meg lödözék, de nevezett Szerint kik lötték meg én azt nem tudom ... hanem csak hallám hogj ropog a puska [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) jb vall.]. *1751:* Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásbol lesznek Puskajok el vetessék; hasonloképpen Valamint Puska Kopokkal valo Persecutioja az Vadoknak ezektöl el tiltatik, ugy Hálo Tör, és egyebb akárminémü Instrumentumokkalis Vadat ejteni, fogni, szabad nem leszen, ki vévén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiumához tartozo Privilegiatus Puskásokat annyiban, hogy azok Puskát szabadoson tarthassanak, de az Dominiumok szüségére (!) a' Vadazottol mindazonáltal tiltva lègyenek [TLev. 11/1 ogy-i végzés]. *1772:* Vasárnap reggel elégszer láttam ki mentenek puskával a Mezöre ... Balog András Denes András a Fazakas Farkas István [Dés; DLt 321. 64a Mich. Szavai (48) ns vall.]. *1782:* rea mentek vala puskával, kardal ... hogy teten verik

[Szőrcse Hsz; HSzjP Donat Győrné Tompa Kata (60) ns vall.]. *1835:* A Puskámat ... melynek járása olyan is, hogy Száz két csőű fegyver közzül párját nem lehet találni ... által adom a Tekintetes Urnak [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sámuel lev.].

Vö. a *flinta-, jancsár-, korompáki-, mordály-, mundér-, muskotély-, pár-, pulhák-, tersényi-* és *tölcsérpuska* címszóval.

Szk: A. *~ból lő. 1598:* az l(na)k ... azon Juralnj kell, hogy eo zanzandekkal az Ara az puskabol nem leott, kin ha Jural absolualtatik igy az A kerestiteol [Kv; TJk V/1. 234] ✱ *~ra kap. 1797:* Tudom hogy Imreh Daniel fegyveresen jött volt fel a' Málnási Rétre ... Költze Josef és Sigmond eleibe állának a' Marhájok(na)k meg fordítták Haza felé Imreh Daniel Puskára kapa hozzik lővőldőze [Oltszem Hsz; Mk II. 8. 260 Zaláni Lászlóné Kóltze Maria (30) vall.] ✱ *~ra kel. 1710:* Sokszor puskára is költünk a német executórokkal, mert én sem hadtam könnyen magamot, s oltalmaztam, amennyire lehetett, a szegénységet, az executórok is vévén eszekben, hogy én benne laktam a várakban s nem voltam künn a kurucokkal, nem annyira bátorkodtanak ellenem [CsH 396] ✱ *~t fog vkihez/vkire. 1585:* Afra Istwan Coloswary ... vallia ... az veresbely drabant oztan puskat fogot hozzaiok de nem volt kanottia, sem por nem volt az serpenieoben [Kv; TJk IV/1. 486b]. *1630:* Marton Deak puskat fogot vala Erszenies Peterhez s mondgja vala hogj meny be Peter Ura(m) mert ha mit nem gondolnek roszul jarnal s teöb effele szokat szoltak [Mv; MvLt 290. 218b]. *1656:* egyszer ki uerte eőkeőt hazabol puskat fógua(n) hozzajok [Kv; CartTr II. 902–3 Georg. Vizi (40) vall.]. *1745:* az A ... keziben lévő puskáját hozzája fogta [Torda; TJkT II. 63]. *1752:* a' mikor ... Tisztarto Boer Sámuel Vram Puskát fogott vala Antal Mihály Bátyámra itt az tulsó Mezőben azért hogy az Ugarra kieresztett vala s meg nem engedte hogy bé hajtya (!) az ökreit ... de miis Attyafiakul fel támadván Bátyám mellett semmire nem mehete ő Kglme [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] ✱ *~t ölt. 1784:* tudom ... Toma Péter, Dobosi Györgj, Baksai Sigmond Vramék ... ezert mentek hogy az Solymosi Fiak mellet insurgállya(na)k és hogy fegjvert forgattak puskat öltöttek láttam szememmel [Mv; SLt 16. MV. 13 Zilahi Jánosné Bodo Borbára (60) vall.] ✱ *~t ragad vkire. 1818:* Ifjabb Hegyesi Elek az ajtókat bézárta, pénzt kért, és hogy adni nem akart, Puskát, pistollyt ragadott réája, tejet, tejfel, etzetet valamit tsak elől hátul kaphatott mind a Nagy Annyára öntözgette [Vajdasztián MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével] ✱ *~t ránt vkihez/vkire. 1645:* Puskat ranta hozza, de nem süle el [Szentjakab SzD; Told. 27]. *1660:* Puskát ránta hozza rea ránta az keővet hogy megh leője, mellyre mas ember egy kép nyellel hozza wte hogy láta hogy megh akarja leőni [Kv; TJk X/3. 317–8]. *1731:* ammi nagjubb puskatis rántott hozzájok [Dés; Jk]. *1749:* Adamosi Mihály Uram ... azal nekem rugaszkodék, egjet jót vága réám egj korbátsal, en meg futamodám előte s utánam rugaszkodék Puskát ranta reám, s monda ne fuss [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17] *1752:* puskát rántván eő kegyelmire meg akará lőni golyobissal [Szegy; HSzjP Stephanus Küs (78) vall.] ✱ *~t süt vkihez/vkire. 1590:* hogy reaiok swte az puskat feiek felibe(n) az mi hazunko(n) egy sendely be esett vala [Szu; UszT]. *1797:* Imre Daniel ... tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Mihály István (29) vall.] ✱ *~t tart vkire. 1590:* Hallam hogy ala jeowenk vala az kereztely mo(n)da Pribek az tornaczjbwl bestie lelek kwruak, kwrwak vattok Nem kereztienek az pwskat reank tartia vala, zazlos bestie lelek kwrwaknakis mo(n)d vala. az azzony nepek fektekbe(n) ldestowa riadozanak [Szu; UszT] ✱ *~val (hozzá)lő. 1580:* senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne leoye(n) se ot ne laryon puskawal [Kv; TanJk V/3. 220b]. *1646:* az iozagra ... kwldőt vala Apor Lazar, hogy el hannjok[a] Barrabas Georgy nem engette vala megh egy puskaval hozzok is leot vala etzer [Kvh; HSzjP Zaz Ianos de Kantafalva (30) lib. vall. — [a]A kertet]. *1779:* Igaz, hogy az Exponenshez Midön Legényét Ökreivel erőszakosan el fogták volna, meg támodván Keczeris Puskával hozzá lűttek ? [Dob.; WassLt vk] ✱ *felhúzott ~. 1776:* kik mentenek hatalmasul fegyverekkel Flintákkal, Pisztolyakkal az ő Nsga rendelt embereire ? kik hurták fel fegyvereket, s azok(na)k Sárkányát az ő Nsga Udvarí Tisztyeire, és embereire ? ... és kik akarták végre fel húzott Puskakkal meg lőni ? [Marossztgyörgy MT; Mk 36. 5/4 vk] ✱ *felporozott ~. 1702:* ki vont mezitelen Fegyverrel, és fel porozot puskaval ream rohanvan illetlenűl hozzam Csapkodván mezitelen fegyverrel, hanyatta seggéltetven földre ejtet, hasamra ült, tépét, szagattot, harapdosot, kőrmölt veremet kiontotta, illetlen szitkok(na)k nemivel szidalmazot [Dés; Jk 324a] ✱ *feltekert ~. 1635:* Melj valaz tetelt ertve(n) az Inhibitiora ne(m) ceszalank hane(m) vgjan Continualni akarjuk vala Executionkat de ... Geöreogh Janos Felfalui ... Euagjnato gladio az kapu eleőt eleönkben alua(n) Repellala ... latua(n) hogy fel tekert puskakkal lanczjakkal fegjueres kezzel sokan drabantok kereztwl allottak ... ez ahon illie(n) hatalmas repulsiora megh kelle allanunk [Szászrégen; VLt 17/1603]. *1745:* Csimponjer Dávid ... ki jőt az utzára fel tekert puskával ... kérték hogy ne bolondoskodgjék tegye le a puskát [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *kilövi a ~t. 1637:* mikor Nancsi Jstua(n) ki leőue az puskat, latam hogy megh jajdul a Boros Istva(n) s monda hogj jol el ueztel gonoz ember [Mv; MvLt 291. 94a] ✱ *kisüti a ~t. 1631:* Latta(m) azt enis hogj erőssen niargal vala az az Csiszar Miklos fia, megh az kalmarok keőzeőtt ki süte az puskatt [Mv; MvLt 290. 51] ✱ *töltött ~. 1732:* Nemes lako Házára sötét éstve Cir(citer) 9 orakor potentia mediante töltött puskával reáment [Dés; Jk].

B. *~ acélja. 1629:* hoza hagjtek s az puskaia Aczelyat talalam [Kv; TJk VII/3. 63] ✱ *~ fogatékja. 1714:* Egj Puska fogatekja lefuggü Csűje agjatlan fl. Hung. 25 [AH 26] ✱ *~ sutuja. 1759:* a' Meches Kertnel lévő hazunkhoz jőve Borgai Pipa György nevű ember és egy kevés Viaszszat kért azért, hogy ... a' Puskájanak sutuja vagy feneke ki szakadván abrazattyába nagyon meg rontotta, és a' viaszszal annak Vérit akarja meg állitani [F.(szász)újfalu BN; BK. Dán Virtoloma vall.] ✱ *~ vége. 1717:* Azonkivül az pater Franciscanusok atyám uraimék lovászát, vagyis kocsisát úgy meg döfölte az puska végivel, hogy egyiknek az oldala csontja be is romlott volt, hogy az várbeli borbély gyógyította meg [Taploca Cs; SándorO 242]. *1735:* hogy vertik volna vagy Puska végivel doffölték volna nem látam [Szentegyed SzD; WassLt Moldovan Juon (60) zs vall.]. *1763:* Kökösi Györbíro Páll ... társaival ... Puskával és puska végiben levő Pagnettal oknélkűl agredialtak [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1769:* ezen szoval monda az ház közepin, vár meg láncz Teremtette mert czért el nem kerűlöd a puskám vegit [Bogártelke K; FiscLt XXII. X/35] ✱ *acélos ~. 1594:*

Algju ala valo oregh vas derek zegh No. 1. Aczelos Puska chjontos agjw vagjon No 1 [Somlyó Sz; MNy LXI, 110]. *1614:* egj acelos puska [Kv; RDL I. 96a]. *1629:* uagion tizen ket eoregh Aczelos puska [Szentdemeter U; LLt]. *1647:* Varadi Istvannal az Hadnagjnal egj őreg Aczelos puska [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *ágy nélkül való ~.* *1594:* Ratio Instrumentorum bellicorum. Restal az varban Mindenesteöl zakalos No. 96 ... Az kapw keözeót ualo hazban vagjon Puska No. 3. Vagion agi nelkeöl ualo Puskais No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15–6] ✱ *aranyos ~.* *1629:* Egy nagy temerdek Aranias puska aestim: tt. f. 6 [Kv; RDL I. 132] ✱ *burkus ~.* *1785:* Harom nagy Burgus puska kettő panganeteival [Borosbenedek AF; SLev.] ✱ *csontos agyú ~.* *1637/1639:* Egj szep mereo csontos agju puska kocsiban ualo Aczelos es Gemes, aestimaltuk ... f. 8 [Kv; RDL I. 111] ✱ *dupla csövű ~.* *1827:* Dupla tsöü puska [DLt 1156 kv-i nyomt. kl] ✱ *fekete ~.* *1653:* A székelyeknek Báthori a császár puskáit — kit akkor fekete puskáknak hívnak vala mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat épitte belöllek [ETA I, 44 Nsz] ✱ *gyalog ~ → vízi ~* ✱ *hosszú ~.* *1595:* Senky hozzu puskayat s egieb fegyweretis el ne Aggia ... Akit penigh megh tapaztalhat Biro vram eo kgme hogy puskaiat el adta vagy Aky vehetne, s Nem akar venny, tehat eo kgme minden engedelemnelkwl tiz forintal bwntesse [Kv; TanJk I/1. 250]. *1665:* A hosszú puskáimat, kérem, válogattassa meg Kegyelmed ahoz értő emberrel; Gergely nem tudja válogatni [TML III, 444 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1674:* Mikoron uolnank ... az Mate Pap ura(m) hazanal ... Edgy hoszu puskat ... kezehez uön kissebik Kedei Istvan akkor mingiart [M.zsákod U; Told. 21]. *1710:* Képpen elrendelvén a basa a hadakat és edictumot adván ki, hogy mindnyájan a lovok fejihez lehajoljanak s úgy menjenek sebesen az ellenségre, trombitát fútata és legelöl megyen vala; hátra tekintvén penig, hogy látná, hogy a török szaracsiák, akik hosszú puskákot szoktanak viselni, puskájokat készítenék, megriasztja őket [CsH 53] ✱ *hosszú csövű ~.* *1785:* Az Hoszszu csöjü Puska igazitatlan [Nsz; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.] ✱ *kalap nélkül való sárkányú ~.* *1824:* Egy vasas ágyu Panganét Csőjű alkalmas Szerszámu Kalap nélkül valo Sárkányu Puska [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *kanótos ~.* *1605:* Az Bastiakon szakalosok mindenestül vagion Numero 4 ... Az kapuban, kanotos puska numero 6 [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej. inv.]. *1637:* Kanotos puskak Jelen n 39 [Ebesfva; UtI] ✱ *kapszlis ~.* *1843:* a' kápszlis puskát ... az után egy aluvo ember nyakábol vette-ki [Bágyon TA; KLev.]. *1846:* Egy Kapszlis hoszu puska [Szászerked K; LLt] ✱ *kartácsos ~.* *1822:* Egy nangy (!) Kortatsos Puska [CsS] ✱ *kerekes ~.* *1700:* Régi hoszszu Kerekes Puska 9 [Ebesfva; UtI] ✱ *kétágú ~.* *1802:* Két két águ régi modi puska [Ne; DobLev. IV/858. 71] ✱ *kétcsövű ~.* *1808:* A' két tsőjű Puskának Uj veszsző Sas körőmmel együtt két águval Rfr. 1 xr. 15 [Kv; TKhf puskaműv. számla]. *1849:* A molnár fia Lovával nyargaltak utána a két Csöjü puskával hogy fogják vagy lőjjék meg [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Márton (57) vall.] | Egy két csöü puska [Dés; DLt] ✱ *kézi ~.* *1662:* a kapitány lova hátán mindenfelé nyargalódván és a töréseken való népet is mind együtt, s mind másutt az több bástyákról ezennel érkező segítséggel biztatván, ezeket is a Bethlen-és Csonkakapu felett való kevés nép maradékjával mind álgyúkból s mind kézi puskákból váltig meglövöldözteté [SKr 607] ✱ *lázárinó (csövű) ~.* *1835:* Egy törők Flinta — Egy kápszlis lazarino Csóü hoszszu puska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1837:* Egy madarászo Lázárino Puska [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *német ~.* *1743:* egy Viseltes Német Veres czafrag puska takarostol Sujtassal hánták meg [O.fenes K; JHbK XXIX/28] ✱ *pagnétos ~.* *1796:* meg döfé a pognetos puskával Kis Pál Uram Kosa Danielt noha ö semmit nem vetett [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Radully Virág (29) col. vall.] ✱ *por nélkül sülő ~.* *1667:* Pornélkül sülo puska ... nro. 1 [Fog.; UF II, 338] ✱ *pulhákforma ~.* *1652:* Vagyon ezen Palotában Pulhak forma puska N. 35 [Görgény MT; Törzs] ✱ *rövid ~.* *1626:* az utan czak hamar oda iuta az Beldj vra(m) tiztartaia, az en kapu(m)hoz tarogattia uala egj reouid puskaual Boczkor Janost, azt mongia uala hogj azt tuttam hogy ezes Ember voltal de ne(m) bolond Ember voltal [Szentgyörgy Cs; BLt 3] ✱ *sárkány nélkül való ~.* *1815:* Egy Sárkány nélkül valo Puska [LLt Csáky-per 20. L. 14] ✱ *serétes ~.* *1673:* Egj sletes puska [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy. Bethlen István inv.]. *1684:* Egy sretes Puska [Ebesfva; UtI]. *1710 k.:* majd harmincnégy vagy még több esztendős koromban kezdettem srétes puskával állani az erdőben, és egy stuc vagy tersényi puskám is volt mellette gyakrabban, nem is igen hibáztam hatvan esztendős koromig, noha csak karról lövöldöztem [BÖn. 502]. *1736:* Az flintának abban az időben híre sem vala; vala ugyan az nagy uraknál, de nem olyanforma agyu, mint az mostani flinta, hanem másféle csufos, azt serétes puskának hítták [MetTr 371] ✱ *szakállas ~.* *1679:* Szakallas puskahoz valo vas goljobis nro 176 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43] ✱ *székely ~.* *1647:* Ket rosz Szekely puska No. 2 [Drassó AF; BK 48/16] ✱ *tersényi forma ~.* *1652:* Azon forma aranyos vasu csontal czifrázot agyu Tersényi forma Puska [Görgény MT; Törzs] ✱ *török ~.* *1823:* Egy ezüst kápáu Török Puska [BK Inv.] ✱ *vízi ~.* *1852:* egy gyalog vizi puska [Görgénysztimre MT; Born. F. VIIIb Br. Bornemisza cs. lelt.].

Sz. *1762:* Udvarárol lyukat tartot ki a Határba a Malaczainak és anyira tanultak a Malaczi a határba hogy ha valaki meg tanálná riasztani ugy szaladnak mint ha Puskából lőnék ki [Peselnek Hsz; HSzjP Stephanus Márton (65) jb vall.]. *1828:* állo 11. Oráig Szakadatlan mintha Puskábol lőtték volna ki oly Sebessen ment[a] [Geges MT; CsS. — [a]A sáskahad].

2. puskatus; patul puştii; Gewehrkolben. *1699:* az J ... azt vetette a' szememre: tudode te hogy hamis hitünek mondottal te engemet ugy döfött meg a' puskajaval [Dés; Jk 295b]. *1711:* eö kglmit Gegő Peter verte döfölte az puskaval [Born. XXXIX. 50 Borsovaj[a] Thamas Miklos (58) pp vall. — [a]Cs]. *1714:* engem meg foga(na)k puskaval is meg akar(ana)k vala döfölni [Náznánfva MT; Berz. 13. II/33]. *1735:* hogy ütetek doffölték volna Puskával nem latam, hanem halatam hogy Pakulár Juon Menye mutata volna a döfölés(ne)k helyit is hol meg ütete [Szentegyed SzD; WassLt Ferencz Janos (93) jb vall.]. *1748:* midön a' szölö(ne)k gazdája étzaká(na)k idején reájok akadott, és az It kezib(en) lévő puskájával elsöben meg döfvén meg gagadta volna, akkoris az I. semmiképpen magát nem submittálta, hanem halálosképpen a' Gazda ellen tusakodott, kiáltván töb Társai(na)k hogy üssék föben fejsze fokkal a' gazdát [BSz; JHb LXVII/3. 198]. *1765:* a Commissarius ... engem Mártha Pétert nem tsak meg akart a puskájával döfödni, hanem fenyegetett is hogy által lö [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163]. *1767:* ugy meg döflök evel a puskával ... ugy megdöflök hogy mindgyárt meg halsz [Majos MT; Told. 26/5].

3. puskás szolga/katona; puşcaş, soldat înarmat cu puşcă; Soldat mit Gewehr. *1660:* Kegyelmed az fejedelemnek és több várbeli förendeknek cathegorice mondja meg és protestáljon arról, hogy ezentúl több puska fog lenni körölettek, melyről ezentúl teszek is dispositiókat, csak Kegyelmed és az követek visszatérését várom [TML I, 584 Kemény János Teleki Mihályhoz és Bethlen Gergelyhez].

4. *diákny* tiltott segédeszköz; fiţuică; Spickzettel. *1870 k./1914:* Puska: minden tiltott, de titokban használt kisegitő eszköz neve, melyekkel ... a kérdező tanárt ki játszani, becsapni igyekeztek [MvÉrt. 37].

puskaacél puskatus; patul puştii; Gewehrkolben. *1714:* Bajomi Uram ... Nyisztor Miklost ... meg verette üszögökkel Buzdugányokkal puska aczelokkal döföltette, az Tüzben Taszigáltatta, magam is lattam az Ispánál nyers bőrben takargatva, ollyan nyomorék volt hogj senki nem itilte hogj meg ellyen [Berekszó H; Szer. Kanizsa Sztán (40) jb vall.].

puskaágy puskaágyazat (a puska azon része, mely az alkatrészeket egybefoglalja s a rendeltetésnek megfelelő helyzetben tartja); patul unei arme; Gewehrteil, der die Bestandteile zusammenhält. **Szk:** *~ fúró. 1741:* Ket puska ágy furu [Kv; TL 90] ✱ *~ vakaró kés. 1741:* Egy Puska ägy Vakaro kés [Kv; TL 90].

puskabütü puskatus; patul puştii; Gewehrkolben. *1849:* Cseh Joseff Urat pedig a mint nékem beszellettek kivivén ide a Határra és ... ütni szurni s ujbol gyilkolni kezdették mind puska bütüvel, Lántsával, mindennel [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

puskacsináló puskaműves; armurier; Gewehrmachermeister. *1795:* Puska tsinálonak fegyver igazitás 10/48 [WLt Cserei Heléna jk 71a]. *1811:* Volt egy pár rezes pistaly melynek fele Régenbe a Puska tsinálonál igazittás véget Lévén ... el Adatott 15 Rfr [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. *1823:* 'A Puska csinálonál a' Pintze torka bé fedesére 1000 Praestyila [Déva; Ks 106. 158. 1]. *1833:* Egy szegény Puska tsínálo világtalannak [Kv; KovCLev.].

puskacső ţeava puştii; Gewehrlauf. *1741:* Puska csö egyben vetéshez való foglalò [Kv; TL 90]. *1756:* Meg égett puska Tsö, atzélyával, és végire való Réz Táblájával egjütt [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. *1760:* Testvéremtől ... hallottam ... hogy tölle egy Puska tsöt vett volna ell [Aranykút K; Ks 92]. *1774:* Aszalos Jonás az Puskatsöit vgj ki hajitja közinkben hogj majd agjon hajittott vélle [Ikland MT; Berz. 12. 92/155]. *1802:* Kilentz Flinták, mellyek közzül egynek nintsen szerszáma ... Egy puska tsö minden szerszám nélkül [Ne; DobLev. IV/858. 7b].

Szk: *korompaki ~. 1673:* Korompaki puska csö ... nro. 11 [Fog.; UF II, 538] ✱ *mundur ~. 1760:* Negj Mundur Puska tsö [Mv; TGsz].

puskadöfés puskavéggel való szúrás; împungere cu ţeava puştii; Stoß mit Gewehrkolben. *1766:* látam ... ifju Szekelly Janost az Agyban, kinckis a' Fel Ortzaja és szeme ollyan vala mint a Fekete szén Nekülömben (!) a' S.V. Farán látzatt a puska Döfésis egy szóval azt elmondhatom hogy meg volt rontva úgy hogy nemis vala reménség felölle hogy meg ellyen [BfR 104/2 Gaspar Sido (43) ns vall.].

puskafa tésztakészítő eszköz; instrument folosit la preparatul/făcutul prăjiturii; Gerät zum Teigbereiten. *1761:* Tésztának valo puskafa nyelével Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26].

puskaforma puskakészítő eszköz; unealtă folosită la făcutul puştilor/armelor (de foc); Gerät zum Gewehrmachen. *1633:* az el mult sombato(n) joúe hozza(m) az Varadi Miklos vra(m) szolgaja Janos Deak, azon kéozbe(n) joúe oda Szabo Jacabneis jsmet joúe oda az Szabo Jacab szolgajais es en teóllem az ura szouaual egi puska format ker uala, akkor monda Szabo Jacabne hogi az az legeni most czak az en itt letemet kemli [Mv; MvLt 290. 128b]. *1647:* Az falba egy festett Almarium kolczos zááros. Az Almariumban vagion egy beor taskaban puska forma no. 7 [Királyfva KK; BK 48/16]. *1656:* Egy zöld Festekes zaros fias Asztal kolczostul, zauarostol, Az asztal fiaban egy darab ruhaba(n) kötue, valami keues Crispan, Timső, büdös keő, egy Puska forma, egy el tört rez Arany mertek [Doboka; Mk Inv. 5] | vagyon az lakatosnak egy mivelö asztala, melljen vagyon várhoz valo miszerszám ... kett eöregh vas sutu kolczaival edgyüth ... Eöt nito vas. Puska formahoz valo furu nro. 6 [Fog.; UF II, 96].

puskagolyóbis puskagolyó; glonţ; Gewehrkugel. *1598:* Mondro Jacabne Cathalin Azzonj ... vallia ... hallotta(m) Zilagi Istwannak zaiabol hogy mongia vala talalok egi puska goliobist az bestie kurwafianak [Kv; TJk V/1. 218].

puskakerülő kb. fegyveres szolgálat alól magát kivonó; care se sustrage de la serviciul militar; dem Militärdienst ausweichend. *1834:* kiáltotta, hogy Szöts Urunk apja-anyja Czigányok voltak, és az apja az akasztofán holt meg; maga pedig puskakerülő székely légyen [KLev.].

puskakisütés puskalövés; împuşcătură; Flintenschuß. *1710 k.:* Teleki, úr, főember, szász, minden futott a bástyákra, de nem ágyúval, sem kimenő haddal semmit sem segítettek csak egy puskakisütéssel is [BÖn. 765].

puskakova kvarc/tüzkő; cremene (folosită la flintă); Feuerstein. *1754:* egj Satsko puska kovát négj vagj öt kupás on száju tiszafa Csobolyot vétett (!) ki ... azon Ládábol [Vajdasztiván MT; TGsz 33]. *1785:* Puska kovákért dr. 6 [Kóród K; Ks 21. XV. 19]. *1795:* Postara es Puska kova — 34 [WLt Cserei Heléna jk 73b].

puskakötő puskaszíj; curea de puşcă; Gewehrriemen. *1829:* Zöld Puska kötö ... Singit 48 xron adva, tészen 7 Rf 36 xr Fekete Puska kötö ... Singe 30 xron adodván tészen 1 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

puskakulcs cheie de puşcă; Gewehrschlüssel. *1700:* Régi hoszszu Kerekes Puska 9 ... Puska kolcs nö 1 [Ebesfva; Utl]. *1710:* Egj par czüstb(en) foglalt vadkettske szarv puska por palatzk czüst lántzan rajta fügve egj puska kolts [Told. 19]. *1736:* Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt ... Az lódingnak egyik felin rendszerént volt az puskakolcs aczélból megzománczozva, az az lóding alatt réz karikához vagy ezüstb karikához volt sinórral vagy szíjjal varva [MetTr 370–1].

Szk: *kerekes ~ 1759:* szállittosson el ... Egy kerekes puska kotsot ... Egy kis puska por hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51].

puskál puskával lő; a puşca, a trage cu puşca; mit Gewehr schießen. *1705:* Délután pedig érkezének a rácok, kikkel egy Pivoda nevű alias Stephan nevű kapitány volt, kik is voltanak Vizaknára, és Vizaknán túl találtanak valami kurucokra. Amozok kérdvén ezektől, micsoda emberek, a rácok magokat kurucoknak mondván, bévárták és egyszersmind csak puskálni kezdvén, a hadnagyokat elsőbben is meglüvén többekkel együtt, kettőt bennük elevenen elhoztanak [WIN I, 510].

puskalövés 1. împuşcătură; Flintenschuß. *1573:* Santha Menhartt, Zekely Jllyes Jobbagya Mas Newel Marthon ... Benedek deak, Almady Chaspar Jobagya, ... Erdeo Balyntt, Almady Balyntthne Jobbagia Megy Eskwen Ezt wallak, hogy Almady Andras Eyel Mentt oda Symonthelkere[a] es ugy Mentt az Philep Ghereb hazara, Mas Newel deak, ott zolgastwl lewen, Egy zolgaya Sebesitette Megy az Azzontt, az pwska Leowessys, Leon az Almady Andras, Zolgayatwl de feyerwary Ambrws ott nem wala sem zolgaya, eo neky Egy zowatt sem hallottak sem Jobbagya ot nem wolt [RLt O. 5. — [a]BN]. *1595:* In Anno Do(mi)ni 1595 Gertia Zenteleö Bodogh Aszonj nap elött valo zerdan virradologh, ejel, az Alperesek Zanth zandekkal p(ro)pria potentia median(te) Jeöttek egy hazamra ... Az haznak ajtaiath mordaly púskaual altal leöttek, veghre fejzejekkel be úagtak vgy Anyra hogy az púska leóúesnek myatta az goliobis egy ladajaban az Jobbagio(m)nak altal menth [UszT 10/99]. *1653:* A lábán azért egy puskalövés esett, de nem halálos, mert meggyógyult — urunk ő nagysága küldött volt egy borbélyt bé nékie [ETA I, 156 NSz]. *1681:* puska lövis esek az tolvajoktul vagj talpasoktul [Sziget Mm; KaLt Tatar Ferenc (38) ns vall.]. *1710:* Kucsuk basa a maga rendelt seregeivel mikor annyira érkezett volna a Kemény János hada felé[a], ahonnan a puskalövés könnyen elszolgálhatott, visszafordulván, egyet sem szóla, hanem ... nagy sebesen megrugaszkodának és ... Kemény János sergeire rohanának [CsH 53. — [a]1662. jan. 22-én a nagyszöllősi csatában].

2. puskaropogás; detunătură (de armă), descărcătură; Gewehrkrach. *1573:* Philep Ghereb zekely Jllyes Jobagy ... ezt walla, hogy Almady Andrast Senky nem Bantotta, Senky sem Mentt Reays ... Estwe kesen Jeott oda az falwra, es az Azzony Nepett verettette Sebesitettett bennek az harangotis Twggy hogy felen wertek az Tolway weoltestys hallotta, az pwska Leowestys hallotta, az Nylakkal walo Leowesthys Twgya [Simontelke BN; RLt O. 5]. *1595:* Akkor az eyen kjaltast hallek kj mennęk, a' púska leóúest hallam, latamis a' túzet [UszT 10/104]. *1598:* Kis Imreh ... vallia, hallottam az puska leówest [Kv; TJk V/1. 217]. *1634:* Enis hallam az puska louest [Mv; MvLt 291. 29a]. *1640:* En az varbol megiek uala ala hallek kialtast iaygatast hamargatast ... latam hogy az Katonak ki niargalanak hallam hogy mondak leöd, leöd az esse lelek fiat, hallamis az ket puska leöuest [Szilágycseh; GyK. Anna Fazakas cons. prov. Steph. Fazakas (28) jb vall.]. *1651:* Mikor ide köblös fele az falu vighire iutek hallek az faluba(n) puska loúest eleb iöuek az faluba ismet mas lóuest Hallok [Doboka; RLt 1 Racz Peter (28) ns vall.].

puskalövésnyi 1. *mn* kb. akkora távolság, amennyire puskából el lehet löni; de o bătaie de puşcă, cît bate puşca; wie eine Gewehrschußdistanz. *1826 k.:* A Pataknak záporos ki áradása sokkal kiméletesebben halad a Balavásárig tarto hosszu follyamatjábann mintsem vagy három puska lövésnyi kurtán meg szoritott új árkába [Gyalakuta MT; GyL].

Szk: *~ distancia. 1759:* Lehet s van is mintegy két jo puska Lövésnyi distántia [M.nagyzsombor K; SL] ✱ *~ hossz. 1694:* Vagjon itt a' Sebes vizén, két bokor kovekre forgó, alól csapó malom; mellj ... elpusztulva(n) ... Bpatakine Aszszon Eőzuegjsegeb(en), sok költsegevel, s maga jobbagjnak munkajok altal, ujjolag erigálta: annak silipjet viz és belkerekeit nro 2: köveit par nro 2: heljre állitotta Viz foljtato heljeit meg ásatta, silipje felett valo Gáttját majd egj puska lovesni hosszára köttette [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] ✱ *~ messzeség. 1823–1830:* Míg még a pusztákon volnék, egy tüneményről kívánok emlékezetet tenni, mely is a délibába, és ez igen szép látás, mikor tiszta idő vagyon nyárban, kilenc órától fogva délután mintegy három óráig, azon teres pusztákon utazóknak úgy tetszik, mintha valami két puskalövésnyi messzeségre tenger volna, és ha vagynak az ember előtt helységek vagy akármiféle épületek, mintha azok egy ember térdnyi magosságáig mind vízben volnának, s amint az ember megyen feléje, mind előbb menni látszik, míg utoljára lassan-lassan vékonyodik, áer formára változik, s eltűnik, úgyis előbb is csak csupa áer volt [FogE 266].

II. *fn* **1.** puskalövésnyi távolság; distanţă de o bătaie de puşcă; Gewehrschußdistanz. *1769:* az ország uttya ... 'a mostani hidon felyül mint égy két puska lövésnyivel ki tért, és 'a Hegy oldalának éppen töviben ment [Apahida K; JHbK XLII/24].

2. *~ig* puskalövésnyi távolságra; la o bătaie de puşcă; in einer Gewehrschußdistanz. *1782:* tsak égy közönséges puska Lövésnég voltunk tollek [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

3. *~leg* puskalövésnyire; la o bătaie de puşcă, cît bate puşca; wie eine Gewehrschußdistanz. *1766:* megesmerem Ifju Székelly Jánost kivel volt Domokos Ferkö is, mondám néki Ötsém mert vásáros idö van s meg lötök valakit, egy puska lövésnileg meg haladván a Fogadot utánnám löve ... Domokos Ferkö [Szilágycseh; BfR 104/2 Gasp. Sido (43) vall.].

4. *(hosszú) ~re* (hosszú) puskalövésnyi távolságra; la o bătaie de puşcă; in einer Gewehrschußdistanz. *1662:* Gróf Dorstenson generál is a vele való fejedelmekkel, generálokkal, fő-fő tisztviselőkkel, mintegy háromezer néppel mintegy fertály mérföldnyire eleibe jött vala a fejedelemnek, és midőn a kétfelől való seregek mintegy hosszú puskalövésnyire egymáshoz közelítenének, mind a két felől való seregek megállíttatának [SKr 267]. *1719:* meg probálék ugjan vagy két Port, de ã Szemem világais majd el veszett, az embert Annyira láttam ã ki közel állatis mintha edgy puska Lövésnyire lett volna, abban hagjám, csak ã N.Sinki Chyrurgus Curalt [KJ, Rétyi Péter lev. Ebesfváról]. *1766:* a Bádoki Határ szélen a Tetőn az Eccla Erdejének Napkelet felol valo részin fenn a Tetőn lévő nagy Halomtol fogva fenn a Bértzen mindenütt ad orientem és végződött a Borsai Akasztofán innét lévő Halomtol még egy Puska lövésnyire innet a hol egy Uj Halmotska erigáltatott [Doboka; DHn 13]. *1810:* Ezen ... Szánto Földek ... a' Falu szélitöl circiter 12, 13 puska lövésnyire vagynak [uo.; KS 76 Conscr. 90].

puskamívesné puskakészítő felesége; nevastă de armurier; Frau des Gewehrmachermeisters. *1802:* a Görög városban lako Puska mivesnével beszélgettem [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

puskapalack puskaportartó; butelie/corn de praf de puşcă; Pulverbüchse. *1589:* Harom puska palazk kettej horgas Bial chont ... Egy palazk gyutho pornak valo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. *1604:* Az kd puskapalazkyat Radnotra Paczolay Vramhoz kwldtem volt [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasagy Zsigmond lev.]. *1629:* Egy hitua(n) puska palaszk tt f — d. 6 [Kv; RDL I. 132]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat ... Kantha Mihaly hozott ... Pwska palazkot f 12 [KvLt II/69 VectTr]. *1694:* Két Puska Palaczk [Kv; Berz. 2. 29/76]. *1708/1755:* Egy Begyén szarvbol valo puska palaczk [Altorja Hsz; HSzjP]. *1767:* a puska palatzk a Nyakáb(an) teli porrol és Seléttel [Majos MT; Told. 26/5].

Szk: *csont ~. 1723:* Két tsont puska palatzk szijastól, edjik ón bogláros [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *kerek ~. 1627:* 4. Kerek puska palaczk tt f. 1 d. 33 [Kv; RDL I. 134]. *1737:* egj nagj kerek puska palaczk [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *vadászó ~. 1668:* Egy vadaszo puska palaczkomat el vötte erővel [Szúv; Born. XXXIX. 5 Magus Márton (40) vall.].

puskapálca puskavessző; vargă (de puşcă), vergeaua puştii; Ladestock. *1673:* Egy puska palcza [Fog.; UtI].

puskapattanás puskadörrenés; detunătură (de armă), descărcătură; Gewehrkrach. *1599:* Apahidy Borsos Gergelj ... vallja: Ez napokban mikor Apahydan az Caspar vram lowat megh leottek, en akkoron se a puska pattanast nem hallottam, se az embert nem lattam kj leott, hanem latam azt hogy Vinche Caspar bezelle Sala Istwannal, de teolleokis tawul voltam amikorra onnat vizza Jeowe engemetis oda hit vala az lo latny, es enis lattam az sebes lowat [Kv; TJk VI/1. 319].

puskapor lőpor; praf de puşcă; Schießpulver. *1585:* Az Ohwarban Tanachy akarattyabol az Kalastromba(n) czhynaltatta(m) be dezkaual az bolt haytas Eleyt az ket keö lab közöt az puska pornak tarazkoknak fyzette(m) az aczhynak Gergelnek d. 75 [Kv; Szám. 3/XXII. 74]. *1612:* Egy puszka pornak valo palaszk ... Vette el ... Az Puska Pornak valo Palaszkot [Kv; PLPr I. 13. 1612–15]. *1620:* Mind Algiu, Zakallos, es Puska Por a' Czayth hazba vagion Tonna No. 20 [Kővár Szt; Borb. II]. *1637:* Ott kwl uagyon az var arkaban az vizben labakra eppittett zendelyes dezkas por haz ... puskapor benne harmincz egesz tele tonnakkal uagyon [Fog.; UF I, 396]. *1647:* Két Puskapornak valo rosz Tonna [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1735:* egy Puska pornak való Tonnacska [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1759:* szállittasson el ... Egy kis puska port hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; TSb 51]. *1789:* A Pandároknak a Kájáni Szőllő oltalmazására 1/2 font Puska Porért 25 xr [Déva; Ks 95]. *1842:* Hozattam Mvásárhelyről puskaport serlettet (!) és Gojobisokot 21 Rf 15 xr [Görgény MT; Born. F. Vc].

Szk: *~ alá való becsm* tűzre való. *1649:* Az J nem tudatik miteöl uiseltetue(n) rut esztele(n) szokkal, boszorkany tuzre valo, puska por ala valo ven kofa fonnyat, saluu(m) sit Essez lelekkelis megh szitta, melliet ha tagadna doceallo(m) [Kv; TJk VIII/4. 366] ✱ *~ csinálni. 1679:* Tudom hogj edgj Vosárnap érkezik Cserei uramhoz az Béldi postája, s az kapu előtt Lovait meg kötvén, Cserei uram mingjárt hivata, és meg parancsolá hogj mennjek Bodolára puska por csinálni [Fog.; Törzs. Sorbanus Szeszcsori (45) provisor Fogarasiensis vall.] ✱ *~ mérő faserpenyő. 1656:* Puska por merő fa serpenyeö paria nro. 1 [Fog.; UF II, 103] ✱ *~ral felhányat/vettet. 1710:* Hanem a minaásók közül, két német lévén a franciák között, beszöknek a német táborra, s megmondják, hogy harmadnap alatt mind felhányatja őket a francia puskaporral [CsH 326]. *1762:* az A: ... hallani is írtozás azt mondotta az Annya felöl ... Nem kár volna puska porral fel vettettni [Torda; TJkT V. 77] ✱ *~ szárasztó. 1656:* Jnnet ki jeöven es fordulvan az reghi puska por szarazto haz fele az reghi puska por szarazto haznak, tornaczanak vagjon, job kez felöl egy deszkaval bellett rekesz egi puszta ablaka egi kozi (?) ajtaja [Fog.; UF II, 170] ✱ *~ szárasztó deszka. 1673:* Puska por száraztó deszka ... nr. 6 [Fog.; i.h. 542] ✱ *bécsi ~. 1805:* 1/8 Font Bétsi Puska Por [Mv; Told. 74]. *1808:* adattattanak ... 1 1b Bétsi Puska Port 1 f. 48 xr [Déva; Ks 120. 4/117].

Sz. *1710 k.:* Én részemről nem bánom, akár cassálják, akár ne, mert bizony fennyen megcsalja magát, vagy az ebet, aki azt gondolja, hogy az én atyám keresett jószági csak a Barcsai és Kemény János donatiójával állanak; szánom csak a sok szegény nemes embert, aki csak úgy járt csendesen bírt collatiójával, mint akinek puskaporral vettetnék fel a házát s magát [BÖn. 740].

puskaporáruló puskaporral kereskedő; care se ocupă cu vînzarea prafului de puşcă; mit Schießpulver handelnd. *1809:* ezennel Kegyelmeteknek meghagyatik, hogy a' Boltosnál, és Kereskedőknél találtato gollyobist, Selétet vagy darabjában lévő onat szorgalmatoson fel kerestetvén azt ... meg méretés és inventárium mellett a' ... ki nevezett puska por árulonak oly további rendeléssel adassák által, hogy ő sem puska port, sem golyobist, vagy selétet, sem pedig darabjában onat, akár uraságnak, akár nemesnek még annál kevésbé köz embernek vagy Parasztnak de még onnal munkálkodo Mester embereknek-is ... Confiscatiobéli büntetés terhe alatt adni ne merészellyen [UszLt ComGub. 1697 gub.].

puskaporbeli puskaporra vonatkozó; de praf de puşcă; sich auf Schießpulver beziehend. *1809:* Ha továbbá az illyetén puskapor árulonak az el adás végett puska por béli provisiora szüksége volna aszt-is tsak az illető Tisztségtől vagy Tiszti elöll járotol nyert ... szabadság levél mellett kaphattya meg az illető fortificatoriumbéli Hivataltol [UszLt ComGub. 1697 gub.].

puskaporcsináló puskaporkészítő; persoană care fabrică praf de puşcă; Schießpulvermachermeister. *1585:* 2. Oct. Biro vram Tanachawal Egietemben az Puska por Chinalonak Búchút adanak Jött wala ide az warosra ... Az Remenseggel hogy Jtt port Chinalna de hogy az Sebeny por Chinalo Igere Magat hogy Jde Jw Azert küldek el [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b].

puskapor-malom pulberărie, loc unde se fabrică praful de puşcă; Pulvermühle. *1585:* Kouetkezik az my az puska por Malomra koltt ... Krestel Janostol Szoliomtelkytol wottem 2 Nagy Erög Tolgy fat f. 1 ... Egy Nagy Erög fat wot-

tem az Ayto es Konioklo melliekenek ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36 Gellien Imre sp kezével]. *1630:* 2 Octobris. Szálla az tábor szintén az Hóstát végébe, az hun az vargák malma vagyon; az vargák malmát és puskapormalmokot mind elpusztíták, azonképpen itt az város körül való falukon nagy kóborlást, dúlást mívelének, hogy semmi ellenség nagyobbat nem cselekedhetett volna rabláson kívül; az hun az vargák <malmok> és puskapormalmok pogány ellenségtől megmaradott, az ország népe elpusztítá [Kv; KvE 159–60 SB]. *1673:* Puska por malomhoz valo njilak, rezestöl ... nro. 5 [Fog.; UF II, 541].

puskaporos 1. puskapor tartására való; pentru păstrat praful de puşcă; für Schießpulver. **Szk:** ~ *berbence. 1596:* 19 Nou ... Borbandi Ianosnak fizettem ... az puska poros berbenczeket hogj megh keöteötte f — d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bach Tamás sp kezével] ✱ ~ *csont. 1790:* Egy Puska poros Csont Dr. 04 [Mv; MvLev. Ats Kis Ferentz hagy. 8]. *1817:* Vadász Tarisnya, — edgyik puska poros Csont [Varsolc Sz; Born. IV. 41] ✱ ~ *palack. 1811:* vittenek el ... Egy puska poros palatzkat [DLt 629 nyomt. kl] ✱ ~ *szaru. 1851:* Egy mostoni divatu puskaporos szaru [Dés; DLt] ✱ ~ *tonna. 1753:* Fa edények ... Puska poros uj Tonna [Marosszککirály AF; Told. 18]. *1784:* Puska poros Tonna ... edjikbe lehet 2 font por [Mv; i.h. 9a] ✱ ~ *tonnácska. 1845:* Egy üres ferslag és egy üres puskaporos tonnácska [Doboka; Mk] ✱ ~ *zacskó. 1740:* Puskaporos és seretes Zácsko mindenik jocskan Teli [Novaly K; LLt 47/1216].

2. puskaport szállító; care transportă praful de puşcă; Schießpulver liefernd. *1740:* Puska poros Hajók fel vontattása menyit nem importála [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

3. ásványvizes; cu apă minerală; mit Mineralwasser. **Hn.** *1898:* Puskaporos forrás [Bálványosváralja SzD; SzDMon. II, 134].

◇ **Szn.** *1744:* Joannes Puskaporos [Kv; RkSzAk 168].

puskaporpalack puskapor tároló/tartó palack; butelie/corn de praf de puşcă; Buttel für Schießpulver. *1710:* Egj par ezüstb(en) foglalt vadkettske szarv puska por palatzk ezüst lántzan rajta fügve egj puska kolts [Told. 19].

puskaporszita sită pentru praf de puşcă; Schießpulversieb. *1673:* Puska por szita ... nro. 1 [Fog.; UF II, 539].

puskaportartó I. *mn* puskapor tartására való; pentru păstrat praful de puşcă; Schießpulver lagernd. **Szk:** ~ *bádog. 1797:* Egy puska por tartó bádog Dr 52 [DobLev. IV/775] ✱ ~ *csont. 1810:* Egy puska por tarto tsont [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3] ✱ ~ *kalamáris. 1797:* Egy puska por tartó kálamáris Dr 24 [DobLev. IV/775] ✱ ~ *palack. 1805:* Egy kis ezüst Török puska pór tartó Palaczk ezüstös Szijjával a Novi Basáé volt [Mv; TGsz 52] ✱ ~ *szaru/szarv. 1797:* Egy puska por tartó szarv Dr. 11 [DobLev. IV/775]. *1816:* Egy nagyobb es egy kisebb puska por tarto Szaruk [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

II. *fn* puskapor tartására való edény/bútordarab; recipient pentru păstrat praful de puşcă; Topf/Schrank für Schießpulverlagerung. *1754:* az ajto Személdöke felett Deszkából almarium formán a' Falban tsinált ket Contignatioju kis rékesz régen puskapor tartó vólt [Uzdisztpéter K; CU]. *1797:* Puska por tartok, egy Lapos és egy kerek bivalból (!) [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9].

Szk: *begyin szarv* ~. *1752:* Vagyon egy Fejér küsdég ládacska, a' mellyben tanáltatot Egy begyín szarv puskapor tartó [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *diófagyökér metszett* ~. *XIX. sz. eleje:* Egy diofa gyükér mettzett Puskapor tarto [BK Inv.] ✱ *szaru* ~. *1805:* Egy Sima egyenes szaru puska-pór-tartó [Mv; TGsz 52].

puskaportörés pisarea/zdrobirea prafului de puşcă; Brechen des Schießpulvers. *1681:* Nebojsza Bástya ... Puska por töreshez valo fa kölyü fészkével Nro 2 | Puska por töréshez valo Stomp végéb(en) valo réz fajával (!) együtt Nro 2 [Vh; VhU 557–8, 563].

puskaportöretés pisatul/pisarea prafului de puşcă; Brechen des Schießpulvers. *1592:* Puska por theoretes. 1592. Kerekes Mihalj Registroma Az Por töres felöl [Kv; Szám. 5/XIV. 1 Eppel Péter sp kezével].

puskaportörő I. *mn* puskaportöréshez használt; care este folosit la pisatul/pisarea prafului de puşcă; zum Brechen des Schießpulvers. **Szk:** ~ *tekenő. 1637:* Puska por törö tekenö ... nro 4 [Fog.; UF II, 541].

II. *fn* puskaportöréssel foglalkozó személy; persoană care se ocupă cu pisarea/făcutul prafului de puşcă; Person, die sich mit Brechen des Schießpulvers beschäftigt. *1662:* Puskapor törőnek Az mikor dolghozik per diem adgyanak ... liba 4. Sert ... just Nr.2. Turott ... libr. 1/2 [Fog; i.h. 219].

Szn. *1741:* Puska Portörő Janos [Kv; Dica II. 1b].

puskaportörő malom pulberărie, loc unde se fabrică praful de puşcă; Pulvermühle. *1630:* November ... 18. napján égett meg egy puska pórtörő malom itt Francofurtumba [HGN 5]. *1667:* Tunyoghi uram is felérkezék tegnap; annak is vadnak holmi kivánsági, panaszolkodván, hogy gróf uram gyalogi az ablakokat öszverontván ittben létében ő nagyságának, az meszet mind elvitték, puskaportörő malmát elrontották [TML IV, 231 Naláczi István Teleki Mihályhoz Fog-ról]. *1676:* Édes bátyám uram, az ott való udvarbírónak is parancsoltam praefectus uram által, hogy ott is mindjárt csináljanak puskapor törö malmot; hanem Kegyelmedet kérem, az míg ott leszen Kegyelmed, mindjárt fogasson hozzá; felét az jószágnak vessék csinálására [TML VII, 193 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1692:* a Puska por törö malomra menö gat mellet vagyon egy kőből felrakot, kő kiminyes, kiminy allyas, be fütös kö kemencze, ennek szendelyezese jo [Görgénysztimre MT; JHb].

puskaportörő malomház puskapormalom; pulberărie, loc unde se fabrică praful de puşcă; Pulvermühle. *1637:* Betthlenen kjuwl uagyon egy boronakbol rott uy sindelyes puska por teöreö malom haz, melyben uagyon kett kerek vas csyapyaual karikayual [Fog.; UF I, 427]. *1656:* Jnnet az puskapor teörö malomhaz udvara fele menven, nilik ugyan ezen udvara, egi fa sarkon panton forgo, kapu, mellette egi kis felszer parazt retezes retezfejes deszkaval bellett ajto, körös környül valo palankja sendeli hejazatt ala vagjon veue [Fog.; UF II, 157].

puskaporvétel löporvásárlás; cumpărarea/procurarea prafului de puşcă; Schießpulverkauf. *1658:* 5 Aprillis. Az

Vinczi Vár epületire minden Emberekre penzt vetue(n), nekemis kellett adnom, az mennyt felvetettenek fl. 5 ... Az Vinczi Var szüksegere minden Emberre vetue(n) puskapor vetelre, Enis adtam fl. — // 64 [Borberek AF; WassLt Perc. 49–50].

puskár puskás; puşcar, puşcaş; Schütze. *1722:* az Puskárok mig buza mezőn volt ... mind aszt őrzötték, az után Kőlest ... hogy ă Marha ă kalangyákat ne vesztegesse [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szn. *1573:* Pwskar Balas. pwskar gaspar [Kv; TJk III/3. 110, 124].

puskaráma puskatartó; rastel/suport pentru arme; Gewehrhalter. *1649:* megh csinaltam az Virginat f 1 d. 25 Item egy puska Ramat [Kv; ACJk 64a].

puskaropogás puskával való lövöldözés hangja; împuşcături/răpăituri de arme; Gewehrkrach. *1653:* A fejedelem maga is egykorban bémene a városba a kék gyalogokkal, és egy házhoz letelepedék, és nem tudom ha vendégeskedett é, vagy mint lőn ? de hallám a puskaropogást [ETA I, 107 NSz]. *1662:* September 16. Voltak az égen rettenetes viadalok, álgyú puska ropogások [AMN 87]. *1664:* az migh az Törőkőkel az harczolasunk lűn ez nagy kijatos puska Ropogasban Egy szoros Ut lévén ot egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint Egy harmincz harom vagy harmincz öttigh valo lehette ugy gondalom [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1704:* Aminthogy ember is jüvén tegnap Hársságról, mondotta, hogy tegnap reggeltől fogva egész délig nagy puskaropogást hallottanak volna Balázsfalva felé, ágyúlövések is hallottanak [WIN I, 243]. *1710 k.:* Én ekkor úgy aluttam Szebenben, hogy abban a puskaropogásban semmit sem hallottam [BÖn. 765]. *1728:* En jollehet a Puska ropogást hallám, de ... ehezképest nemis tudom név Szerint kik lötték meg azon Sertéseket, hanem azt tudom, hogj azon meg lődözött Sertéssek makk bérre gjüjtött Sertések voltak [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Béres (60) jb vall.]. *1766:* sokan kiis szaladozánk s hallók a Puska ropogást, látánk Kardvillogást [Kökös Hsz; Kp I. 234 St. Falka (35) gy. kat. vall.]

puskaroppanás puskaelsütés hangja; detunătură/împuşcătură de armă; Gewehrkrach. *1629:* az puska ropanast hallam az uta(n) kialtast [Kv; TJk VII/3. 64]. *1638:* az puska roppanastis halla(m), aztis hallam hogj mondgjak vala hogy ad megh magad [Mv; MvLt 291. 149a]. *1657:* majorházunknak ... ablakánál, kinél magam ültem, csak hallatik az puskaroppanás [KemÖn. 164]. *1662:* (Maurer Mihály) Morvábul alá jövő útban ... maga szolgáival külön járván egy faluban megszállott, ahol éjszakára kelve az házban magát csak egyedül hagyatni parancsolván, otthon éjszaka csak nagy puskaroppanás lészen, reátörvén szolgái az ajtót, ágyában holt-elevenen találtatik [SKr 276]. *1728:* azt nem tudom hogj kik lötték meg név Szerint ă Sertéseket, hanem azt látám hogj a Nemes Ferencz Uram Peczére ă Kopókkal kergetteti vala; s Puska roppanástis hallék, de mellyik lött én azt nem tudom [Hidvég Hsz; Mk I Georg Erdő (64) jb vall.]. *1745:* puska roppanást hallattunk [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1752:* a' házamb(an) dolgazom vala, hallék puska ropponást [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1766:* Kispál Bálint Ur(am) Pistollyal viszsza lőve ... azomb(an) több Puska roppanásokis esének hét vagy nyóltzis a mint egybekeveredének [Kökös Hsz; Kp I. 234 Paullus Serester (46) lovas kat. vall.].

puskás I. *mn* puskával felfegyverzett; înarmat cu puşcă; mit Gewehr bewaffnet. *1621:* Debreczeni Janos az Feierwari Captalan ... bizonios Su(m)ma Penzt ki uiuen odaki Urunkhoz eo Flgehez ... Gubernator Vra(m) paranchiolua(n), hogi eo kglmek niolcz Embert puskast kwlduen el az szeker mellet Varadigh ... fizette(m) f. 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 234]. *1657:* Voltunk Isten kegyelméből mi szabadosabb állapottal; de az ellenség, ha erdőre ment élést keresni, az tótság ölte, hordotta őket, feles puskás tótság adván mellénk magokat, kiket vendéglettem s fizettem is nékiek; ha pedig mezőre jüttek, az katona fogdosta, hordotta, vágta őket; csak sáncok mellett is lévén aratatlan s némely kalangyában lévő búza s egyéb gabona, szemek láttára hordotta az magyarság [KemÖn. 238]. *1777:* ezeken az helyeken sokat jártam Gyermek koromban Sertésekkel ... s annak utána pedig mint Puskás Ember, Puskávalis itten sokszor jártam s vadasztam [Kisnyíres SzD; JHbK LVIII/28].

Szk: ~ *darabont. 1657:* Másik felől az puskás és lovas drabontokat bocsátám, kik két zászlóaljbéliek valának, s mellettek valami kevés székelyeket is [KemÖn. 260]. *1761:* Hétbükön[a] lakó Gramma alias Serbenutz Simion a Görgényi Várhoz szolgáló puskás darabont [DobLev. II/327. 1a. — [a]MT] ✱ ~ *gyalog. 1596:* Ez mellet ertik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fege Locúm-tenense Bochikay vra(m) hogy warossúl harom zaz puskas gyalogot allassúnk [Kv; TanJk I/1. 288] ✱ ~ *hadnagy. 1664:* Az puskás hadnagya azt mondja, Buda János, hogy Kegyelmetek azt parancsolta volna, míglen az Kegyelmed levelét nem látják, addig senki parancsolatjára a Tiszán által ne menjenek [TML III, 96 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból (Szt) ✱ ~ *legény. 1623:* Az Palank hozza ala az olt felę igen Jgienesse(n) 75. Eöll legyen es ott az Zegeten Egy zep Bastiaczyka ... az palank az estallo közeőtt Egy Eolny tagassaga legyen, azertt hogy Zwksegnek Ideyen Puskas Legenyek forgodhassanak ott [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] ✱ ~ *lovas. 1667:* Mivel a székelyhidi munitiokat szükségesképpen kelletik már béhozatnunk, káros lévén eddig is az országon kivül való létek, mely felől már parancsoltunk is, becsületes tanács úr hivünk, tekintetes nemzetes Bánfi Dienes uram által: Kegyelmednek is azért serio parancsoljuk, requiráltatván ő kegyelmétől, arra az szükségre rendeljen elégséges jó puskás lovasokat válogatva, kik jó idején oly készséggel is legyenek, hogy mihelt kivántatik, indulhassanak [TML IV, 192–3 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *nép* puskás katonaság. *1653:* Az ebesfalvi harcz után pedig mely nagy szarvat emelt volt még a szászság is, csuda dolog. Csak hamar jó puskás nép ugyan sok gyűlt volt egybe, azt tudták, hogy aval a bennmaradott haddal ők feljül fordulhatnak a magyaron [ETA I, 97 NSz]. *1662:* És így főképpen a Körös és Pece között való darabja a városnak a kőkapuig úgy megerősíttetett vala, hogy szükség idején, ha puskás oltalmazó nép lehetne benne, a városnak csak e részéhez is lövőszerszám nélkül az ellenség nem juthatna [SKr 483–4] ✱ ~ *szász. 1653:* És mindjárt kémeket bocsáttánk egynéhány rendbélit. Egyszer egyik meghozá, hogy megindultanak és Pócstelkénél jőnek mind gyalog német és mind rácz, és azokkal számtalan puskás szászok, de nincsen még lövő-szerszám véllek [ETA I, 98 NSz].

2. ~ *rend* lófő kiváltságokkal élő lovas katona; ostaş de cavalerie cu privilegii de primipil; Kavallerist mit Privilegien eines Primipilus. *1663:* az el kerülhétetlen szükség ... okoztat bénnünket Generalis Insurrectiora kénszeriteni keglteket, parancsolvan igen serio minden Nemes, lofü, drabant, es puskás renden levő hadak ... ki ki szemelje szérint, joszagarolis az meny lovassal tartozik fel ülvén, mindgiárast jo hadi apparatussal és élégedendö eléssél ... jötést joüön méllénk Taborunkban [UszLt IX. 75/58 fej.].

◇ **Szn.** *1591:* Puzkas Peter [Kv; TJk V/1. 147]. *1592:* Puskas Mihaly jb [A.kosály SzD/Dés; DLt 235]. *1602:* Puskás Márton szab. [Ditró Cs; SzO V, 243]. *1614:* Puskas Jakab lib. Puskas Marto(n) lib. [uo.; BethU 490] | Puskas Jstva(n) pix [Remete Cs; i.h. 491]. *1652:* Puskas Janczi (inas) [Kv; CsCJk III. 138b]. *1659:* Puskas Istwa(n) (szőlőmíves) [Kv; SzCJk I. 33a]. *1673:* Puskas Annok [SzJk 122]. *1730:* Puskas Rebeka aszszöny [Kv; SzCJk]. *1732:* Mosess Lakatos al(ia)s Puskás [Dés; Jk]. *1739:* Puskás Istok [M.bece AF; Told. 24]. *1740:* Puskás Vaszil [Pujon SzD; WassLt]. *1745:* Puskás Miron [Szászerked K; LLt]. *1753:* Puskás Onya [Kiskristolc SzD; JHb XXX. 9]. *1754:* Puskás Tamás [Ditró Cs; LLt]. *1767:* Puskás Luka jb. Puskás Nutz jb [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 14]. *1768:* Puskás Szávuj [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 86]. *1791:* Puskás Juon [Almásgalgó Sz; JHb I/23]. *1797:* Puskás Vortuloméj [Ajton K; EHA]. *1803:* Puskás Nyisztor [Kökényes K; KLev.]. *1810:* Puskás József [Szárhegy Cs; RSzF 124]. *1843:* Puskás András [Kv; CsCJk I. 80a]. *1860:* Puskás Lilla [Kv; Végr.].

◇ **Hn.** *1737:* a Puskas kertb(en) [Sárvásár K; KHn 131]. *1766:* A Viz mellet a Puskások Fűrészinél (sz,k) [Ditró Cs; GyHn 31].

II. *fn* **1.** puskával szolgáló katona; puşcaş, ostaş/soldat înarmat cu puşcă; Schütze | puskával felfegyverzett személy; persoană înarmată cu puşcă; mit Gewehr bewaffnete Person. *1600:* 8. Septemb(ris) Keúantatot hogy darabantot kericzünk. Voltanak 250 Igye(n) fizette(m) Nagy Andrasrak az hadnagynak fl. 16 ... 22. Xdesnek ... fl. 88. 9. Zazlo tarto, dobos, sipos fl 36. Meg ket idege(n) falúsy Sjposnak attúnk fl. 3. 213. puskasnak fl 639 [Kv; Szám. 9/III. 39]. *1634:* Kegielmes Urunk ennek elötte az Zindiakon, Olah Drabantokon, Puskasokon es egieb effeleken dezmat nem vöttek [UF I, 373]. *1642:* Bott Istua(n) Major ... Ennekis a fia puskas exemptusok a szolgalattol [Mákó K; GyU 76]. *1650:* Az fegyver hordozást, az nagyságod kegyelemessége is accedálván, az Szörény vármegyebéli s hódoltságon lakó oláhoknak extra limites regni admittáltuk; egyebütt lévő oláhságtól indifferender mindenféle fegyver hordozást megtiltottunk; kinek executori az vármegye tisztei légyenek; excipiálván szabadosokat, bírákat, pakulárokat, sósszekerekkel járókat, molnárokat, puskásokat, és az kik urokat fegyverrel szolgálják [Gyf; EOE XI, 72]. *1662/1681:* Erdőhatsagon Leleszen lako Vojt Mihalyt az őrökös Jobbagysagbul ... eximaltuk, minden nemesi szabadsaggal (:valami képen az Dévai puskasok:) élni megh engedtük [Vh; VhU 333 Zólyomi Miklós ad. lev.]. *1664:* Magyar Ig<enben> lako Gergely Janos alazatoson talalvan megh bennünköt, instala hogy az puskasok közül k<ibocsa>tanok [Incz. III. 4 fej.]. *1665:* Kegyelmednek kegyelmesen parancsoljuk, küldjön egy kornyeta alja puskásokat ... udvarunkban [TML III, 435 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1671:* Hogy Nagyságod a' haza szolgálattyára bizonyos számu jo Puskásokrol provideal, ebbéli cselekedetit-is Nágodnak több haza javára nézendö dolgokkal edgyüvé számlálván alázatossan meg-szólgállyuk, approballyuk-is hogy Nagyságod két százat Nobilitalhasson a' Fiscalis joszágokbol [CC 85–6]. *1681:* Vadnak bizonyos számu boerok és lesznek puskások s gyalogosok, kiket io illendő fenyitékben tartván, ha mire kivántatik forditsák [EOE XVII, 204. — A fejedelemasszony utasítása a hadjáratra készülő tábori személyzet számára]. *1750 k.:* A districtusban négy puskás resolváltatott volt az inspectorátustól ... ezeket változtatni vagy többeket constituálni krajnik uramnak a provisorátus hire nélkül nem szabad [Déva; ErdO II, 118]. *1752:* Küldöm in copiis vidimatis az Puskások Conventioját, originállyát magamnál tartván [Nsz; Ks 78. XIX. 24].

Vö. a *gyalog-* és *lovas-puskás* címszóval

Szk: ~*ok hadnagya. 1745:* Horgja Szinu, Puskasok Hadnagya ... kenszerité hogy puskáját tégye le[a], de nem akarván meg rugaszkodék, azonban kiálta ... az Hadnagy fogjátok meg [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. — [a]Csimponjer Dávid] ✱ *megnemesitett* ~. *1672/1681:* Tiszteimnek serio parancsolom, fellyeb megh nevezet szam szerint Tizenőt megh Nemessitet puskasokat, ezen tűlem adatot Nemessi praerogativakban s Immunitasokba(n) megh tarczak [Vh; VhU 395 Thököly Imre vál.] ✱ *nemes* ~. *1671:* Belsőszólnok Vármegyében, vagyon kapu szám után, azzal edgyütt, kit Apafi Istvanné Aszszonyomnak sustentatiojára relaxalt a' mi Kegyelmes Urunk ő Nagysága, i.e. portae num. 3. col. 3. aval edgyütt tészen portas num. 82. Col. 5. Rovatlan Falu, 2. pers. num. 23. Egyházi Nemesség, pers. num. 126. Nemes Puskások, pers. num. 50. A Rovatlan Faluk és Városok, Puskások, minden Fiscalis Várakhoz való Darabantok, kik kapu szám után nem contribualnak, és lakós Só-vágok-is, capitatim adgyanak, Tall. num. 1 [CC 96] ✱ *német* ~. *1672:* Die 16. Kezdvén meg egy Pogacsa onat adtam az ket nemeth Puskás(na)k libr 4 [Utl] ✱ *nobilitáltatott* ~ megnemesitett puskás. *1671:* Az Fiscalis joszágokbol Nobilitaltatott Puskásokrol irt Maros Vásárhellyi 30. Articulust, minden részeiben confirmallyuk cum hac declaratione, hogy ha hol találtatnak közzüllők ollyanok a' kik mind Nobilitatiojokkor irt conditiojok ellen cselekedtenek, mind penig más színes mesterségekkel akarják a' Fiscust és az Oászágot[a] defraudalni, azon hellyeknek Fő Tiszteitül (:jol meg-visgálván mindazonáltal dolgokat:) viszsza vitessenek az jobbágyságra [CC 86. — [a]Sajtóhiba lehet Országot h.] ✱ *privilégiatus* ~. *1751:* Az Egy hazi rendek(ne)k ha nem Possessionáta Nobilitásbol lesznek Puskajok el vetessék; hasonloképpen Valamint Puska Kopokkal valo Persecutioja az Vadoknak ezektöl el tiltatik, ugy Hálo Tör, és egyebb akárminémü Instrumentumokkalis Vadat ejteni, fogni, szabad nem leszen, ki vévén itten annyiban a' Fiscale, és más Dnus Terrestris Dominiumához tartozo Privilegiatus Puskásokot annyiban, hogy azok Puskát szabadosan tarthassanak, de az Dominiumok szüségére (!) a' Vadazottol mindazonáltal tiltva légyenek [TLev. 11/1 egy-i végzés] ✱ *szabados* ~. *1669:* Ha, édesem, asszonyom elmegyen a Kollatovich uram lakodalmára, vannak gyermek lovak is, de talán jobb leszen mást befogatni, addig egyik szabados puskásnak az lovát befogathatják [TML IV, 467 Teleki Mihály Veér Juditthoz]. *1750:* Szabados Puskasok leven ezek is hat ökörig inclusive Szoktak vono ökröket redimalni Rf 1 xr 40. akar mennyi ökrök legyen azonkivül semmit nem p(rac)stalnak [Kozolya H; Ks 94/XXVI. 4] ✱ *székely* ~. *1662:* Az hidas tó felé való részt há-

tunk megé hagytuk, a seregeket úgy rendelém, hogy háromfelől való defensió lehetne, negyedfelől a víz secundálván bennünket, négy apró tarackot a négy szegeletben, a kevés gyalogságot, a székely puskást, lovast sánchelyen felül, ahová mint juthatott, állítván; azon belől a lovas hadakat, az híd és víz kedvéért pedig illyen igen nagy helyet kellett vala befoglalnom, kit sokszor bántam is [SKr 377] ✱ *udvari ~. 1749:* ő Excellja Udvari puskássának nyilván valo lopása előttem igy tetetődőt nyilvánsagossá, hogy Kerseczi Duda Todernek el lopván Csüriből a' Buzáját, azon gonosz cselekedetiért meg békellet Toderrel, melly Contrahalt békességet még mai napig is nem Suplealta ugy értettem [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *zöld ~. 1668:* Czeglédi uramat kedden elbocsátja uram ő kegyelme ... Kegyelmed ... adasson annyi puskásokat melléje, kik úgy viseljenek gondot reája, hogy bizony mind életekkel játszanak s éppen addig kisérjék, meddig ő kegyelme akarja, vagy annál tovább is. Az mely zöld puskásokat sógor uram megfogatott, mely Rákóczi Ferenc uram puskásai voltak, immár szolgái is jöttek be érte [TML IV, 365 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. vadász; puşcaş, vînător (cu armă); Jäger | jobbágyi sorból kiemelt kiváltságokkal felruházott fej-i vadász; vînător domnesc privilegiat provenit din rîndul iobagilor; vom Leibeigenen aufgestiegener, mit Privilegien Ausgestatteter fürstlicher Jäger. *1665:* Az puskásokat Kegyelmed siettesse, most volna ideje az vadászatnak, ne mulatnák úgy el, mint tavaly [TML III, 530 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1671:* Hamikor a' Puskások Fejedelmek szükségére vadászni kénszerittetnek menni, bor sohult-is nékiek, se Postaló ne adattassék, kire-is az előttök jároknak légyen szorgalmatos gondgya, hogy a' szegénységet ezzel-is ne aggravallyák [CC 32]. *1684:* Antal márton Fiscus Puskássa [M.igen AF; Incz. V. 53b]. *1708:* Comendans ur(am) ma reggel kemeny(en) ream izent a' Puskasok(na)k ne parancsollyak mert meg nem engedi, hadgyak beket nekiek mivel maga akar vadasztatni vellek [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1750 k.:* Az erdőköt tartsa krajnik uram oly tilalomban, hogy se maga, se puskások, se dominalis bírák vagy falusiak conniventiája által az erdő ne pusztíttassék [Déva; ErdO II, 118]. *1752:* az jövő héten az puskásokat, és kopokott parantsold meg hogj inditsák be tsak Komlodra jöjjenek [WLt Vesselényi István feleségéhez]. *1775/1802:* Gorboi és Galgoi Lakosak ... a Nehai Meltoságos Groff Csaky Urak üdejeben vadászi alkalmatossággal tsak mint Puskásak járván ezen eszakos oldalban situalt Bükkös Erdőben ... nem tudnak Relatiot tenni [BSz; JHb LXVII/3. 79]. *1807:* a' Spotály Fölgyén égy olljan To lévén ä hová Puskások Rétzézni is ki jártak [Kv; AggmLt B. 21].

Szk: *fejedelem ~a. 1652:* Puskas Istvan alias Eleö Beör ... Fejedel(e)m Puskassa [Gyalu K; GyU 117] ✱ *urunk ~a. 1642:* Bott Janos ... Edgik fia Urunk puskassa hazas ediut laknak [Mákó K; GyU 76]. *1652:* Fejervari Mihaly ... Ur(un)k Puskassa [Km; GyU 132].

3. puskával (jól) bánni tudó személy; persoană care ştie să mînuiască (bine) puşca; Person, die das Gewehr gut handhaben kann. *1630:* arra viseljen gondot az vezér, hogy ha ismét fel kell ülnick, oda alá Rácországban, Bosznában és több helyeken szabad legényecket jó puskásokat fogadjon tízezret, azkinek fizetésekre őfelsége küld 50 ezer tallért [BTN[2] 427]. *1662:* (Pocsaj várába) Az ott való udvarbíró, Dési János is, a jószágban ahol mi jó puskás találkozott, belevitte vala. Azokon kívül holmi kóborló szabad legényeket is, többet kétszáznál, a várba bevitt vala [SKr 544–5]. *1751:* Opra Birist, vagy mesterségéről Csizmadiát jól ismértük, minthogy őtet Néhai Mlgs Gróff Boros Jenöi Székely Adám Urunk Ő Nsga Csizmadia mesterségre tanittatván Udvari Csizmadiája volt Ő Nsgának, mind el meneteléig, s a' felett jó puskás és lévén ide Vadászatra gyakrann jött ... Mlgs Gróff Urunk Ő Nsgával [Karkó AF; BfN VII/3].

puskásan puskával felszerelve; (înarmat) cu puşcă; mit Gewehr bewaffnet. *1745:* Csimponjer Dávid ... részegen puskáson kergette Feleséget [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

puskásság 1. puskás katonákból álló csapat; trupă de puşcaşi; Schützentruppe. *1663:* Azonban valljon abbúl mi haszon jöne ki, ha ez vidék mind meghódolt volna ? Úgy hinném pedig, ha az puskásság nem lett volna, nem sok falu volna most, a ki nem hódoltatott távuly [TML II, 576–7 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1670:* Én ugyan most is vagyok közel két század magammal s Pelei uramnak is meg írtam, hogy mind nemességet, puskásságot mindjárt felültessen s készen tartsa őket, úgy hogy mihelyen parancsolom, mindjárt jűhessenek [TML V, 295 ua. Naláczi Istvánhoz]. *1679:* Kgld maga előtt viselvén az mi kegyelmes urunkhoz ő ngához s az nemes országhoz való kötelességit, mind ben az várban s mind kin az vidéken legyen szorgalmatos vigyázásban, az mennyiben lehet, azzal az én két zászlóalja katonámmal, nemességgel s puskásággal az vidéket oltalmazza s az mit ezekkel el követtethet, pusztítani ne engedje [TML VIII, 399 ua. Katona Mihályhoz].

2. puskás katonai szolgálat; serviciul militar la o unitate de puşcaşi; Militärdienst bei den Schützen. *1671:* Hogy Nagyságod a' haza szolgálattyára bizonyos számu jo Puskásokrol provideal, ebbéli cselekedetit-is Nägodnak több haza javára nézendö dolgokkal edgyüvé számlálván alázatosson meg-szólgállyuk, approballyuk-is hogy Nagyságod két százat Nobilitalhasson a' Fiscalis jószágokbol, ugy hogy maradékjok-is, a' Fejedelemnek és hazának azon állapatban szolgállyanak, tartozván azokat az Puskásságra meg-tanitani, kik-is az Országnak, Fejedelemmel edgyütt, hittel legyenek kötelesek [CC 85–6]. *1681:* Puskás nével elö szabadosokis szoktak lenni ... ha mikor az földes vr valakit illyen szolgalatra rendel tartozik puskassagaval lova hatan Zöld köntösösön az szükség idejen, vagi à kivülis (:az mikor ä D. Terrestrisnek akarattya Tartya:) à várb(an) hoszzu puskaval gyalogh drabantoskodni [VhU 199].

Szk: *zöld ~. 1672/1681:* Albesy Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam, egynehany ben Specificalt Falunkbeli Emberinknek, es azoknak maradekinak Zöld puskassagokrul ki adot levele ... tölemis helyben hagyattatik, approbaltatik s confirmaltatik [Vh; VhU 395 Thökölyi Imre vál.].

3. vadászat; vînătoare (cu armă); Jagd. *1704:* Ma voltam ki gyalog sétálni a mezőre az úrfiakkal, azonban Haller György és Lázár György uramékkal, amikor is Dienes úrfinak legelső puskásságának gyümölcse volt egy kis kövérke, melyet legelsőbben lött flintával [WIN I, 256].

puskaszíj curea de puşcă; Gewehrriemen. *1849:* Egy puska szíj fekete blank bőrből [Dés; DLt].

puskaszó 1. puskalövés; împuşcătură; Gewehrschuß. *1739:* szomoru és véletlen actusok volt az Nagy Táboron

lèvöknek ugy mint Mascherozvan Orsova fele ala, Landorfejerváron jocskával alab, egy erdön keresztül akarván menni ... az exploràtorokat az fàk melöl harmincz ezerig valo jancsár puska szokal excipiáltak, az hulis ket Marschali locumtenens, három G(ener)ales Vigilianum Praefecti vesztenek el [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1763:* Ugyanottan Kolozsvárott bizonyosan hallám, hogy gr. Teleki Sándornét úgy lötték farba, hogy az ágyékán ment ki a slét. A casus úgy esett rajta, hogy Orbón valami rostáló asszonyok között állott s ott álltában lötték meg, de honnét és kicsoda, nem tudják, mivel sem puskaszót, se embert, vagy füstöt nem láttak. Hihető olyan porral volt töltve a puskája, mely nem pukkant [RettE 155]. *1811:* Magát nem birhatta tereh volt élete, 'S égy vitéz puska szó annak veget vete [ÁrÉ 135].

2. puskaropogás; împuşcături/răpăituri de armă; Gewehrkrach. *1765:* mintegy Paraszt ebéd tállyban mikor a' Puskázás itten a Falu Uttzáján esett ... halván pedig a' Puska szot az Aszszony kérdé ö Nga töllem hogy vallyon mitsoda Lövések azok, mellyre én mondám hogy talam valakinek valami Matzája vagyon ottan, mint hogy igen szokot lenni a táján, s annak kedvéért mulattya magát valaki [Gerend TA; KS. Mart. Szabados (47) jb vall.].

puskatakaró învelitoare pentru puşti; Gewehrdecke. *1743:* Egy Czafrag Zöld Posztobol Puska takarostol virágos Trébellett Ezüst Virágok rajta [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

puskatárgy ?puskatok; husă pentru puşcă; Bezug für Gewehr. *1582:* 16 Apr Biro V es az tanachy wegezesebeol weottem az púska targyra harom sing karasiat attam erette f 1/95 [Kv; Szám. 3/V. 14 Lederer Mihály sp kezével]. *1591:* 2 Juny Kadas Myklosnak attam B(yro) vram akarattyabol az pwska Targyra 3 Sing karasiat, Singit d 65 f 1 d 65 [Kv; i.h. 5/X. 21]. *1593:* az Puska targihoz ... 3 singy karasiat ... f 1 d 9 [Kv; i.h. 5/XXI. 73]. *1621:* 10 April ... B. V. Tanaczj akarattjabol az puska targiot Ki adata melyre zokas zerint ... veottem ... haro(m) sing kek karasiat ... f 2/85 [Kv; i.h. 15b/IX. 194].

puskatárgyas puskatok-készítő; care confecţionează huse pentru puşti; gewehrbezugmacherde(r). *1595:* Daniel Weisz és Cleme(ns) Poszpescher, és Simo(n) Schún, az púska Tardgyos Setz Mesterek: meg keresúen az Birak Wrajmat ... adatanak I. Nagydragnak karasiat az Tardgyra [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

puskatartó puska tartására való; de care se reazemă armele, pe care se ţin armele; für Gewehrlagerung. *1656:* Ezen haz falan vagjon 4 darab puska tarto parazt fogas [Fog; UF II, 137]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Vagyo(n) ezen Kapu között Katona fogas a falo(n) két darab ... Szakallas puska tartó ráma Nro I [Vh; VhU 502, 508].

puskatekerő kulcs puskakulcs; cheie de puşcă; Gewehrschlüssel. *1733:* Puska tekerö költs [Marossztkirály AF; Told. 2].

puskatisztító puska tisztítására való; de curăţat puşca; zum Gewehrputzen. **Szk:** ~ *vasvesszö. 1661.* egi Puska tisztitto Uas ueszöert attunk az Lakatos(na)k f — //35 [Kv; SzCLev.].

puskatok puskatartó tok; husă pentru puşcă; Bezug für Gewehr. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Kopot hituan zeöniegh vagjon No. 2. Vres puska thok uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30]. *1628:* egy szekel karpitban be kötue uadnak ... Negy fekete Mente ... Egy Puska tok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 11]. *1656:* Ket musketa Eöreg, Egy snetth puska tok [Doboka; Mk Inv. 2]. *1673:* Ket puska tok, eggik pulhakhoz masik pistolhoz valo [WassLt Borsai István hagy.]. *1679:* Viseltes puska tok nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 85]. *1700:* Egj par Hintob(an) valo hoszszu Puska Tok nö 1 [Ebesfva; UtI]. *1714:* Gyasz Posztoval boritott két Magjar Nyereg Vasas Kengjellel, s egjéb hozza való requisitumokkal, s egj Pár Puskatokkal fl. Hung 5 [AH 52–3]. *1735:* Dées Varossa határarol egj egér szőrű lova el veszett volna minden hozza tartozoival együtt, ugj Puska tokjaival [Dés; Jk 149a]. *1756:* rosz Puska tok 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 19].

Szk: ~ *felkötö szíja. XVIII. sz. eleje:* Puskatok fel kötö szijjáért hermecz szijjakért 1. kötö fékért [JHbB] ✱ ~ *ráma. 1679:* Puska Tok ráma nro 6 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 88] ✱ ~ *reparálás. 1858:* Egy puskatok réparálás 12 xr [Kv; Ujf. 1].

puskavég puskacső vége; ţeava puştii; Ende des Gewehrlaufs. *1746:* el jövén a kender nyövésnek ideje ... nyöni mentek a kenderb(e) ... Eltetö Ferentz Ur(am) ... a kendert is a mit estig nyöttenek égybe tsinälván, az három Asz(onyna)k az hátára adta ... Puska véggel ösztönözvén az Aszszonyokat ... maga házahoz vitette [Szentegyed SzD; WassLt].

puskavessző az elültöltö puskák megtöltésére használt vessző; vargă (de puşcă), vergeaua puştii; Ladestock. *1851:* Egy szurony ... Egy puska vessző [Dés; DLt].

puskáz *ts* puskával (meg)lö vkit; a trage cu puşca (asupra cuiva); jn schießen. *1710:* Eugénius s Marleoburg megismerik, hogy nem az ö felekjek, a tábort mindjárt felültetik s utánok mennek. Mindenfelöl a sok ezer ember puskázni kezdi öket, s lovokon való puskapor felgyúlad a rettenetes tüzben, s szörnyü veszedelemmel mind magokot, lovokot egybenszaggatja, a többi ott veszének, ötszáz beszalada a városban [CsH 422].

puskázás 1. puskával való lövés; tragere cu puşca; Schießen mit Gewehr. *1704:* Ezt pedig oly alkalmatossággal látták, hogy amint az asszony kiment oda a maga kertjébe, aki oda nem messze vagyon, Dienes úrfi odaküldött, hogy ha nincs-e ott Amadeus a citadellájánál, mert gyakran szokta ott magát mulatni és a puskázást gyakorolni [WIN I, 206]. *1710:* Rabutin is kijöve a városból, noha tízannyi is vala a kurucság, mint a német, mégis rajtok mene, és a német puskázást nem állhatván, futni kezdenek, s egy sáros árokban számtalanon ott veszének, sokat közülök el is fogának s bevivék Szebenben [CsH 341]. *1807:* Délig játékkal, puskázással tölt el az idö, T. P. Schwedai Urat meg rugta a puska ... keso estveig ... puskáztunk tzélra [Dés; KMN 263].

Szk: ~*t ejt. 1765:* a Legények ... ott az Uttzában ejtven Puskázásokat azokrol is magam is intettem öket hogy mit lövöldöznek ... tudom bizonyoson hogy semmi fel tételek az iránt nem volt hogy valakit Pistolly lövésekkel meg

Sebesittsenek, hanem a' mi Lövöldözés volt is közzöttök magok mulattság kedvekért volt [Gerend TA; KS. J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

2. puskaropogás; împuşcături/răpăituri de armă; Gewehrkrach. *1765:* Gáncson két embert ölt meg a többi között. Estve későn nagy puskázást indított a házánál, másnap a falut oda gyüjtötte s kérdezte: „Hallottátok-e a puskázást ?" [RettE 189].

puskázat puskázás, vadászat; puşcare, vînatul cu armă de foc; Jagd. *1662:* A vadász, jó madarász, ebeken kapó nyulász embereket nagyon kedvelli vala, jószágiban valahol jó puskást érthet vala, azokat mind csak puskázatja által szolgáltatja vala [SKr 282].

puskázik 1. puskával lő/lövöldöz; a puşca, a trage cu puşca; mit Gewehr schießen. *1710:* De a hadnagyok és a nemesség, tartván jövendőtől, készek lőnek Bethlen Gergellyel elmenni, ő penig a somlyai katonákot küldvén a székely hadakra, mihelyt puskázni kezdének a székelyekre, mint olyan fő nélkül való had, confundálódik s az erdőn általmenének [CsH 196]. *1765:* azonn Legények le fele jövén a Gerendi Utzán ugy Puskáztak ... kik hiresztették ugy kik fogták reá vagy ki eszetöl ... sült hogy ezen játékos lövödözést arra magyarázták, mintha bizonyos Uri Aszszonyt kivántak volna által löni [Gerend TA; Ks vk]. *1771:* Vasárnap reggeli Templom elöt és egyéb Sátoros Inepeken elégszer láttam Kis Sandort Nagy Andrást, Nagy Danit puskázni menni a Mezőre [Dés; DLt 321. 20a Samuel Magyari (49) ns vall.].

Szk: ~ *hozzá/vkihez. 1705:* Mindegyik efféle nyelveskedésekkel sokkal árulván be Rákóczi uramnak, őreá bizony katonákat küldenek, kik is kevesen menvén rea és szoros helyen lévén, hova egy forgó grádicson kellett felmenni, csak meg nem adta magát, hanem hozzájok puskázott [WIN I, 637]. *1710:* én puskáztam elsöben hozzájok mingyárt fegyverhez nyula(na)k es puskazá(n)ak [Mezőbánd MT; Told. 2] ✱ ~ *vkire. 1705:* Elég az, hogy a kastélyba csak nem bocsátották bé öket. Ezek nem mulathattak sokáig, mert az hajdúság gyülekezett és puskáztanak is a németekre [WIN I, 524] ✱ *célra* ~ célba lő. *1807:* Délig játékkal, puskázással tölt el az idö, T. P. Schwedaí Urat meg rugta a puska ... kesö estveig ... puskáztunk tzélra [Dés; KMN 263].

2. más anyagát/ötletét felhasználja; a-şi însuşi/a copia ideile cuiva; die Ideen des anderen benutzen. *1784:* az a' nagy nyomoruság nékem, hogy édes Atyánk Leveleit nem tudom, B. Uram pedig a' mi Defensámra 's hasznomra tartoznék-is el-titkolja, elé-nem adja, maga pedig ellenem abbol puskázik, a' melyből tetszik és az Aviticum Terminusnak a' Compo(siti)ob(an) való bé szurása-is abbol esett [Told. 20].

pusmog tompított hangon/titkolózva suttog; a şuşoti/şopti; flüstern. *1776:* Csizi Hadnagy ... nem egyebben igyekezett, mesterkedett, hanem arra unszolta mind Mlgs Groffné ö Ngät mind M. Anikó Kis Aszszont, hogy B. Henter Antal Urfit meg ne vessék, Groff Lázárhoz ne bizzanak, Sokat Suttogatt, pusmogott [Kóród KK; GyL Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

pusmogás titkolózó suttogás; şuşoteală, şopteală; geheimnisvolles Flüstern. *1792:* méltoztassék Ngod ... réá emlékezvén ... az sok különös egy más kőzött volt pusmogásokra Mányinak fráj márival valo akkori nagy barátkozására, méltoztassék az dolognak egyenes itélő Birája lenni [BLt II. 12].

pustog pusmog, suttog; a şuşoti/şopti; flüstern. *1823–1830:* Egy alkalmatossággal elmegyünk az urfival hozzá. Estvefelé az úrfi különhívja, sokat pustogtak együtt [FogE 172].

pustogás pusmogás, suttogás; şuşoteală, şopteală; Flüstern. *1786:* meg álván ... azon Joszág avagy ház uttza kapuja és a' Biro Péter Uram ökglme uttza kapuja közöt lévö Hidatskán, hallám oda ismét az ház ropogását, de hallék bizonnyos emberek pustogását is, de kik voltak nem esmérhettem meg ... láttam osztán masnap reggel hogy az óldala ki van dölve [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Marosán Mihály (23) lib. vall.].

puszillanimitás kislelkűség; meschinărie; Kleinmütigkeit. *1657:* Igen austriacus ember is vala, és már ez hadakozásnak alkalmatosságában kezdett vala is declinálni állapotja, mivel mind favorát az austriai házhoz, s mind félelmes pusillanimitasát experiálta vala az fejedelem, de ily hitetlen fösvénységét is [KemÖn. 254].

puszpáng 1. bukszus; cimişir; Buchsbaum. *1656:* Ezen kertben ... puszpangbol csimer formara ültetettett tabla 4 darabba [Fog.; UF II, 155]. *1692:* Ezen vetemenyes kert ajtajan belöl ket szek füves tabla, kürül szalyaval beültetve, vagyon negy tabla Puszpangal be ültetetet [Görgénysztimre MT; JHb]. *1747:* a Szekfü virágzik, az Rosmarint Ujul, bezzeg kényesen Sétálhattal volna te is itt az szép virágos kertben, rosmarintot pedig az öcsémtöl szamodra koldultam ... Puszpangot is igért az öcsém hogy ad [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1793:* még a télen mikor a Groffné nállam vann (!), nékem valami ültetni valo Puszpángott igért a mennyi kivántatik ... a Puszpángott küldgye el mennél többett lehett [Kraszna Sz; IB. Vay Ábrahám lev.]. *1806:* a Rector Puszpánkot ültetett a Kis kertbe [Dés; KMN 173]. *1822:* a' mely kertetskének égy negyed részit ... a' négy tábla körül magossan fel nött és szélesen el bokrozott puszpáng foglalja el [Nsz; Told. 7].

Szk: *zöld* ~ *1797:* bé menvén a Veteményes kertbe, melynek bal-felöl valo során vagyon négy Veteménynek valo tábla, mellyeknek oldalai rész szerint zöld pusztpángokkal, rész szerint pedig bor termö szöllö fákkal vagnak (!) spallirba véve [Ajton K; CU IX. 2/12b].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: puszpángból való; de/făcut din cimişir; aus Buchsbaum. *1840 k.:* egy puszpáng Nádmézvágó [BetLt 3].

puszpángfa puszpángfából készült; făcut din cimişir; aus Buchsbaumholz gefertigt. *1805:* Egy kis kerek puszpáng-fa puskapórnak való Palaczk [Mv; TGsz 52].

puszpángtábla bukszus ágyás; fîşie îngustă (de pămînt) cu cimişiri; Buchsbaumbett. *1692:* A Filigoria mellet valo Puszpang tabla körül isop vagyon plantalva [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

puszta 1. *fn* **1.** kopár/lakatlan terület/telek; loc pustiu; ödes, nicht bewohntes Gebiet. *1586:* Wayda Mathe Czi-

chay Nemes Ember ... azt valla. Zent Egyhazhoz megieónk vala Egyczer az zegin Bech Pallal, Monda hogy ez ez puztha It az en hazam eleot az Blasko Atyafiake. Akkor nem vala kertben, hanem puztha vala [BK Misc. 1145–78]. *1605:* Forgot eo kgmek eleot az Seowenyeknek my voltok, panazolkodwan beosegesen arrol hogy az keoz seowenyeknek fel eppiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh Vonnak magokat; Annak vthanna magokat gondolúan kertelny akarja az eo puztaiat, es az fel font seowenihez ragaztia seoweniet [Kv; TanJk I/1. 517]. *1614/1777:* Horváth Mihály mellett aloll vagyon egy darab Puszta; Jankó Péter Uram ... csénáltatott egy házat reá [Zágon Hsz/Mv; Szentk.]. *1638:* Vagion Tuzokmálban Egy fertali szeoleo, az meliben szeoleo tw vagion, de az pusztáual az mely mellette vagio(n) leszen fel hold ha megh Eppitik, meli szeoleonek szomszidgia, Sárosi Georgy [Kv; RDL I. 114]. *1650:* sem haz sem fwst rajta ninczien es mind falu közzi s mind orzagi kozzi ualo szolgalat rolla deficialt es Jgi puztara nilat birni senkinek sem Engedwnk hanem meltan falunak keuanhattiuk [UszT 8/64. 72a]. *1667:* Chyeffei Laszlo V ... a' Kádar Ferencz háza mellett valo darab puszta bekerteltette, marha Akolnak [Noszaly SzD; Ks 41. 16]. *1671:* A' Partiumbéli exulalt és fellyeb declaralt Atyánkfiai[a] jelentvén, hogy midőn egymás között Tordán a' nékiek conferaltatott pusztákát és Uratlan Sessiokat fel-osztották, akor némellyek közzülek bizonyos darab földeket el-foglalván, az orátúl fogva nem épétették, söt feléje sem mentek, csak pusztájában állanak ma-is a' szomszédságnak károkra [CC 48. — [a]A váradi menekültek]. *1696:* Az falu derekab(an) ... vagion edgj puszta, mělljen edgj rosz söveny haz vagion ... Ugian e mellét vagion mas puszta hazhely, edgj hitván sövénj ház vagion rajta [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 9]. *1728:* Puszták valaholott talaltat(na)k az Atyafiak eo kglmek között intéztesse(ne)k egjenlö részekre [M.dellő TA; IB VI. 225/14]. *1755:* A pusztákra házakat kellenék epittettni ... az Felső kertet ... hejb(e) kellenek allittanunk [Szentmargita SzD; Ks 18. 11 Kosa Sigmond tt lev.]. *1767:* Az Vég Hersa szöllök rendib(en) lévő puszta ... az allya gyűmöltses egyebűt még tövises, imitt amott kaszálhato, s a tetejiben sürü tserefás [Ne; DobLev. II/380. 4a]. *1776:* Czifra János Pusztája, ennek vicinussa égy felöll ... Bergenyei Koronka Gábor Desertája [Mezőbánd MT; WassLt]. *1807:* az esztenás Bátsok mindenkor Puszták el fogása nélkülis a Nyájat a bikkos heljeken jártathatyák [A.cserináton Hsz; HSzjP]. *1829:* a' lovak felette erösen sikomattak — el voltak fáradva lassan mentek, ugy annyira hogy ott a' mezöbe a' hegyen alol egy fogadonál el szürkülettünk ... de a' lovak is ugy el állottak volt kéntelen voltam meg hálni abba a' pusztába [Kv; Pk 6]. — L. még FogE 71; KemÖn. 179.

Szk: *~ba/~ra száll. 1638 k.:* porny Thamas az attiaual ieött ide ez eleot 20 esztendeouel Keorcos Maros keozzwl az haz Darotzi Martäe es Orsike uolna, pusztaban szallot zabadossagban szolgallia [Km; GyU 28]. *1739:* Joszágomot, a kinek nem kelletis, mint neveletlen árváját, huzták vonták, a midőn ember kort kezdettem érni, akkoris mind pusztára szállottam [Sajóudvarhely SzD; Ks 99 Fekete Sámuel lev.] ✱ *~(já)ból felfog. 1641:* az Ueres hegyen az minemű szölöt bir ... pusztából fogta fel Nagy Miklos [Inó Sz; GyK X. 30/8]. *1732:* Kesely Sandor ... Ez minthogy nem regen szallot haza haz hellyit pusztabol fogta fel s utanna valo földeket nem bírja mind [Nagyida K; Told. 11/70]. *1738:* Abosfalvatis pusztájábul fogtam fel, s szerzettem is hozzája [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.] ✱ *~ja féle. 1785:* Domsa Gligor pusztája féle ... Petrik Filika ... mintegy negyedrész véka Maléval minden esztendőben bé veti [Kálna SzD; Born. XXIXb. 20/790 Kornis Krisztina conscr.] ✱ *gyümölcsös ~. 1619 k./1687 k.:* Kosa Imreh hagyott volt a Sz. egyháznak az elő hégyen égy darab gyűmöltsös pusztát Nagy Mihály pusztája mellett [Nyárádsztmárton MT; MMatr. 94 Koncz Istvánné Erdős Dorottya (60) vall.] ✱ *kvártás ~. 1724:* az Körtvély fa szölö hegj málban egy csötört Quartás puszta és régtöl fogva gjepben álló szölö [Ne; Incz.].

2. major, tanya; maier, măierişte, pustă, fermă/gospodărie țărănească (în afara satului); Meierhof. *1542:* Ha kegelmedeth megh nem banthanam wele, kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog k. adathna Cristof wrammal neg zantho ewkrewth az en pwztamba, kynek jowendore ne keresne walaky az arath raytham, kyth en kegelmednek ewreoke meg akarok zolgalny mynth kegelmes wramnak otthan; zolgalatomba thwgyak wram, chak adasson k. [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz Poson m. ispánjához, Fog. vára urához]. *1569:* Eleözeor azky megh akarna valtani megh fizesse Awagy ha pwztara Jdegen Jobbagyoth Zalytthath, az Jobbagioth Rola Clara Azzony El wihesse [Mányik SzD; IB VI. 225]. *1579/1581:* Az melj puztakat bir, Twros Mihalj birija mostis [Tiburc K; GyU 3]. *1632:* Bancz Szim egy puztatt bir mind kertestul, Fraczillatul veötte volt, mely mostan Boholczion lakik. Voyna Juuon egy puztatt bir mind kertesteol, Dumittru Munthane volt ... Komany Mikull egy puztatt bir mellien az fia hazat chinaluan Kompsa mostan oda akar költeözni [Bráza F; UF I, 302]. *1724:* Mely Major vagyo(n) vicinitatibus ab una ... Boltos Janos posteritassi pusztájok szomszedtságib(an) [Ne; DobLev. I/107]. *1772:* Mikor lejött Bécsből, hozott magával két német asszonyt s nem ment jóforma, ifjúasszony felesége mellé, hanem oda a pusztára ment a két német asszonyhoz [RettE 283]. *1786:* A' Tatar udvar pusztájáért adtam Hft 1500 ... A' Patzolai Curia ki váltásában adtam Gerendi Sigmondnak 625 ftokat [Nagylak AF; DobLev. III/616. 1a Jos. Dobolyi kezével]. *1824:* Huszan kettödik Colonus ... Huszan harmadik egy Puszta ... Huszan ötödik egy más puszta [Szentbenedek SzD; Ks 79].

Szk: *bennvaló ~. 1809:* Egy kitsid ben valo puszta egy ölni szeljessegü ... eztet hogy igen kitsin birja az Erdő Pasztora [Szövérd MT; Hr].

3. a magyar alföld; Pusta maghiară; ungarische Pußta. *1753:* Koltsár Vonul és Mihály szökvén el Mihály a pusztákon ... Magyarországon gujáskodik; Vonul pedig Nagybánya körül lakik [Bagolyfva Sz; BfN]. *1757:* à miolta Keszeg Pál azonn adósságba esett ... ã Pusztánn Magyar országann vagyonn [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17c]. *1823–1830:* Így nevezik azt a helyet, ahol a pusztán a debreceni gazdáknak földjeik vagynak. Vagyon ott egy mezei ház is. De az házok egymástól igen messze vagynak [FogE 265].

Szk: *debreceni ~k. 1823–1830:* Elég az, hogy a paprikás vacsorára egy palack boromat megittuk közönségesen, mely palackot Vácon vettem volt 12 xral, tudván, hogy a debreceni pusztákon még vizet sem igen lehet tanálni [FogE 266] ✱ *magyarországi (szeles) ~. 1774:* Nehai Magyar Atyim fia Togyer ennek elötte ött Esztendővel az M.országi Pusztákra ment, s most is ottan vagyon az ökrök mellet, de ennek viszá jövetelit remenlyük [Mocs K; KS Conscr. 96]. *1783:* még Fittzko koromban ... több beszél-

getéseik között igy Szolla Todornak az édes Annya, Láddé fiam Thodor, mig életben lészek ha utána járnál könnyen Szert tehetnél az Jobbágyság alol lehető ki-menekedésre mert mikor én az Magyar Országi Pusztára ki-szöktem volt, ottan estem veled terében [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1823–1830:* Adott még egy fáin posztóból való, tafotával bérlett köpenyeget is, és minthogy télre indultunk útra, adták a néhai grófnak egy molyette farkasbőr bundáját, melyből mikor kibúvtam, alig tudtam kaputomat a szőrtől megtakarítani. De csakugyan a magyarországi szeles pusztákon jól fogott [FogE 161].

4. erdei tisztás; poiană, luminiş în pădure, pustă; Lichtung. *1774:* ezen erdő(ne)k Falu felül valo Nyillya légyen az Erdő kőzött leuő Pojánán vagyis Pusztán tul erigált Métákig [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

5. sivatag; pustietate, deşert; Wüste. *1705:* Az kegyelmes úr Isten ... az pusztában negyven esztendeig bujdosó Izrael népét ... az ígíretnek ... földére általvitte [WIN I, 658]. *1847:* Édes idvezítőnk, éppen ilyen tájba vevéd külön magad, s menél a pusztába böjtölni, tanítál gyönyörű példáddal, és szép utat nyitál az imádkozásra [VKp 159 Varga Katalin sk].

6. *nyomorúság ~ja átv* a szenvedés állapota; suferinţe pămînteşti; Qualzustand. *1705:* Az kegyelmes úr Isten, aki az pusztában negyven esztendeig bujdosó Izrael népét az ő sok vétkekért és Isten ellen való pártoskodásokért sok csapásokkal megvert és annak utána pedig az ígíretnek tejjel és mézzel folyó földére általvitte és megnyugotta, minket is ... sok bűneinknek méltó büntetése után az nyomorúságnak pusztájából vigyen által az örök való hazába [WIN I, 658–9].

7. *~(já)ban* határozói haszn-ban; cu valoare de adverb; in adverbialem Gebrauch. **A.** üresen, parlagon, elhagyottan; lăsat în paragină; öde, verlassen. *1591:* Weres Thamas vram io zywebeol magatol indultatwan kewantha ezt a' varostol, hogy a' Besztercey Georgy towa Gatthian alol a mely tho hely puztaban vagion ... eo kgmenek engednek varosul elteigh birny [Kv; TanJk I/1. 158]. *1611:* Kemeny Ferencz vram ada mi elótünk Rado Miklos Vramnak ... egy hazatt meli haz puztaba vala ... ha peniglen holta teörtennek s ualakj megy akarna haboritanny benne az felliül megy irt zemeliek tartozzanak le tenny az huzoneöt Magiar forentot [Harangláb KK; SLt AU. 25]. *1647:* Ez hazak penig puztaba vadnak, czak az fala vagion se padlasa, se sendelye, az boltis le szakat [Megykerék AF; BK 48/16]. *1670:* Vagion Egy fel hold szőlőis Also Hoiab(an) ... ez most meczetlen, fedetlen maradot mivel az szomszedys pusztab(an) vadnak, eztis hadtuk az relicta kezenel, mieltesse megh s l(ste)n aldasat mutatvan raita tarczia az szegeny arvakat s magat belőlle [Kv; RDL I. 152]. *1748:* A háboru idő és sok nyomoruság miat majd az egész Falu elpusztulván azon ház helyen lévő épület is mind el pusztult volt és az oltától fogva mind tavalyig pusztájában és bitongjáb(an) lévén egy ember házat Csinála réá [Mezőkirályfva K; Told. 35a]. *1752:* ezen Gyumölcsös tsak tövis hányással lévén békeritve az is annyira el pusztult, hogy az egész kert pusztájában vagyon [Pókafva AF; JHb XXV/73. 15]. *1756:* Ezen ... egy régi Házhely ... Vagjon az Falunak also, vagj is Nap Nyugut felöl valo végiben Pusztájában házzal Pojátával [Dumest H; JHb LXX/2. 85]. *1781:* Ezen utrált helynek Felit vagy egészszen, békével, vagy háboruán az Expon(en)s ur birt volna nem tudom, hanem mindetig pusztában tudom lenni [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1806:* En pusztában értem a' kérdésb(en) szomszédolt hellyet, s mivel a viz el rontatta volt tsak az ökrök déreltenek s Szekerekkel jártának azon hellyen [Erdősztgyörgy MT; WH].

Szk: *~(já)ban áll* üresen/parlagon/romos állapotban van. *1583:* a Bolt pwstaban alott az esztendoben [Kv; Szám. 3/IX. 1]. *1591:* az haz egj keúesse puztaiaba allott, melybe egj Jobbagjokot zallitotta vala Swteó Peter neüyt, kit Gagiba(n) Sas Matthiasnal talaltunk vala megh [Szkr; UszT]. *1621:* Az Eóregh keo Boltok Joüedelme az kenyr Zer feleol ... Zigiarto Ambrusne Boltiais puztaba allot, Eó magais Buday Tamasne kamaraczkajaba keolteozeot [Kv; Szám. 15b/IV. 2]. *1648:* ezt az nagi oldalt Kouaczoczi Farkas szamara szantottak ... ennek eleotte penigh sok eztendeigh cziak pustaba(n) allot senki nem elte [Diós K; BálLt 82]. *1722:* Az régi faluhely egésszen pusztában áll [M.kályán K]. *1739:* ezen epületek(ne)k, mint hogy pusztájában allott kevantatott az Kórrekcsio (!) [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1767:* vagyon egy lisztelő malmokis, melly most tsák pusztájában ál. Mellynek egyéb része nem találtatik à tsupa fajánál és négy kövinél [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C. 6] ✱ *~(já)ban álló. 1694:* Egj Veteményes kertis vagjon a' Pásiton, egj felőll Gilljen Janos Ur(am) más felőll Kósa Jstván kertjek vicinitassib(an) ... de most az is pusztáb(an) álló [Borberek AF; BfR]. *1757:* à Közep tizben ... pusztában állo nemes Fundus [Szentmiklós Cs]. *1780:* Akármelly Verös Kovács, a' jól elkészült, és ép verőre, vas szám futatást, ugy mivelést foghat, de senki az el romlott régi és pusztába állo Verök hellyeinek fel fogasa szine alatt, se titkon, se nyilván, azokra futatni ne mérészellyen [Torockó; TLev. 6]. *1805:* Zállagositto Levél, melly szerint Csicso Kereszturi Jfj. Torma Miklos ... M Kapusonn lévö egy örökös Lukáts nevü Jobbágynak Pusztájában állo örökös Ház helyét ... el zállagosittya redemptibiliter [Mv; LLt] ✱ *~(já)ban (el)hagy* üresen/parlagon/romos állapotban hagy. *1593 k.:* ha pedigh Peter Kouaczy Az eó eórekseget púztajaba hadna, Annak vtanna Az ffalú kertehez ne vagassa, Az eó eórekseget kile(n) kertellye be [UszT]. *1614:* Ez az Eszkipolis volt régen az Görögország határa Bolgárország felől, azki régen igen erős kolcsos város volt, de most pusztában hadták [BTN[2] 68]. *1694:* Vagjon itt egj Nobilitar(ia) Curia, melljet az nehai üdösbik Bpataki János Ur(am) az első Tatárok járása utan két jobbagj sessiokbol fogott vólt fel: elhagyvan a' régi Udvarhaz(na)k heljet pusztáb(an); es itt alkalmaztatvan lakasra valo heljet maga(na)k és posteritassi(na)k [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1747:* több izekben a malmokat pusztájában hadta regréssussa lévén a felsö malomhoz nyilvánságosan tudom a mint hogj egj éczaka ha az Molnárné nem vette volna észre anyira meg ereszkedet volt az malom hogj ha a Majorbol meg nem Segitették volna az malmok meg alitásában öszve romladoztak volna az kövek [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1786:* (A) le irt szöllököt ... minek utána Pungratz ur pusztájaban hagyta az erdö s bokor ismet fel vette. azutan mint falu földet ugy tartván az emberek ismet felfogtak a' bokorbol ki irtották s szöllövel bé plantaltak [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Biro Péter (47) ns vall.] ✱ *~(já)ban (fel)hagyatott. 1662:* Ez csata is azért azon bagosi erdőnél killyebb nem ment vala, azután pedig bizonyosan megtudódott, hogy akik azokat a pusztában hagyatott jó hajdúvárosokat, több sok Berettyó-melléki jó falukat felégették, nem volt több hét lovasnál [SKr 446]. *1753:* Vagyon az Varhegyben egy pusztajaban fel hagyatott szölö-

hegy [Borsa K; JHb III/84] ✱ *~(já)ban hever* üresen/parlagon/romos állapotban van. *1713:* ada és ajandekoza ő Ng(na)k örökösön két darab Szőlőkőt, mellyekis most pusztajaban hevernek az Vj Thordai hataron az Mehes Mál nevü Szőlő hegyben [Torda; JHb XV/11]. *1747:* (A) gyümölcsöst kertejje be esztendeig valo hasznáért, hogy puszláb(an) ne heverjen, az melyetis az Atyám be kertelt [Szucsák K; JHbK XXV/4]. *1753:* Házhelyeiböl ... a' Szováta vizén túl egy darabot ... pusztájában hevervén az Erdő fel fogott, Domokos Ferencz Ur(am) el foglalt, 's azt ki tisztitotta, ma is birja, s Török buzával szokta vetni [Szováta MT; Told. 3a]. *1761:* azon ... föld már jó darab idötöl fogva mind pusztájában hevert, és Halomány Jánosnak annak a' végib(en) lévén más fölgye, ä jo Commoditásra való nézve belé Harapodzott [Vécke U; i.h. 68]. *1800:* (A földet) Katona György eö Kegyelme ... nem colalhatta Sem nem curálhatta, hanem mostis pusztájában hever [Seprőd MT; BalLev.] ✱ *~jában heverő. 1777:* haszantalan pusztájában heverő föld [Hosszúaszó KK; BLt 9]. *1781:* Guti Kristina Aszszony ... azon darab földet fel fogta, mellyen Ö Kegyelme a' maga Pakulár Házát építtetni kezdette vala és egyszersmind Juh kosárnak bé kerteltette vala, az elött pedig mindig, mint pusztájában heverö föld, falu közönséges Borju legelö hellyének tartatott [Perecsen Sz; IB. J. Gergely (62) jb vall.]. *1813:* a Magura n. Szölö Hegyben égy pusztájában heverö volt szölö [Ketesd K; KHn 63] ✱ *~(já)ban marad* üresen/parlagon/romos állapotban van. *1581:* A Vicey Gaspar Boltya mellet egyk Bolt puztaba maratt. Esmeg kedúes Pal Boltya mellet otis egy Bolt allot pusztaba [Kv; Szám. 3/IV. 2]. *1754:* (A telek) pusztaláb(an) maradván annak utána ugj kertelgették be approdonként és foglalgatták el Mlgs Groff Mikes István Ur ö Nsga részire [Adámos KK; JHb XIX/12]. *1761:* Néhai Mikola Lászlo vrnak édgy Fejerdi nevü Jobbágya ... Szöllöje pusztájában maradván Néhai Farkas Gergelly vram ez elött jo darab idövel Isztinát tsináltatot reája, és az Juhait ottan tartatván magának fel fogta [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/9] ✱ *~jában maradott. 1801:* valami hat, vagy hét Szekér málé alá valo szánto földet Nemes Buzo Miháj aluj Györgyie foglalta el mint pusztajában maradott földet [F.szőcs SzD; TKl Nobilis Buzo Györgyitza (55) vall.]. *1835:* A hajdoni haborus üdökbe ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sinfalva el pusztittatván, a Falunak elpusztittatasa közzött meg maradott kevés Számu Also Sinfalvi Lakosak kintelenittettek a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni következöleg a pusztájába maradott Also Sinfalvát mind idegen nemzetbeliek, mind privatus Más Hellységbéli Lakosakis akarván magok(na)k el foglalni, mint tulajdonak(na)k elfoglalását az Exponens Birtokasok Elei magok meg akadállyoztatták [Asz; Borb. II].

B. a semmibe, üresbe; în gol/aer; ins Leere. *1613:* akkor egy mást kezdvén kijátatni, hogy ránk jöjenek mük hogy lássák hogy nem vagyunk üres kézel egy pistallyal egyet löttünk, tsak ugy pusztájában [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

C. egyedül, magára; nesupravegheat, nepăzit; allein. *1745:* Grossán Palko udvarárol egy sereg juhot ki hajtottak eczaka elis vesztek benne ... ki hajtván az akolbol a' mezön pusztájában jártanak [Szásznyíres SzD; Ks Kádár András (70) jb vall.].

Szk: *~jára hagy* elhagy. *1807:* A tulso Malmot ... a Kolosvári Plébánus birta ... melly vegtére el pusztulván ... néhai ifiabb Rettegi Sigmond Ur ... épitetett egészen ujra fundamentumábol, és meg hoszabitotta, hogy öt köre szaparitsa, de az ötödik kö hogy lisztelö lehessen, nem succedált, egyszer probálván egy darabotskáig, az után el hagyta pusztájára azon ötödik követ [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

◇ **Hn.** *1580:* walya púztat [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1590:* a falu puztaiara [Cikmántor KK; BálLt 81]. *1602:* Sandor hegye pusztaia [Szentháromság MT]. *1639:* Puzta new helibennis egi szely feöld [Nyárádsztlászló MT]. *1643 u./1770 k.:* Pappusztája (sz) [Szék SzD]. *1684:* az Kis Lippai utczában egj puszta [Gyf]. *1693 u.:* Sz. Egyház mezeje nevü hely Pusztája [Tarcsafva U]. *1699:* Bál Mihály Pusztája [Cserged KK; LLt Fasc. 106]. *1700:* Komor Istva(n) pusztája [Kv; Szám. 40/III. 55]. *1712:* Szö Telki pusztán [Páncélcseh SzD; WassLt]. *1725:* T. Lengjel Eccla pusztája. Toroczkaiak pusztája [Kv; Szám. 54/I. 5]. *1730:* pusztá nevü hejben (sz) [Vadad MT]. *1740:* pusztákon [M.lóna K]. *1748:* A Pusztak megett (sz) [M.zsombor K]. *XVIII. sz. m. f.:* Megyes kerten fellyül valo Puszta (sessio) [Borsa K; BHn 122]. *1753:* Moldvai pusztájának hivjuk [Szováta MT]. *1754:* A' Pusztán (sz). A Szöllőbeli puszta (k). A Kőrtvélyes pusztákban (sz) [Erdőcsinád MT]. *1757:* Puszta nevü hellyb(en) (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1758:* A' Szathmári pusztájáb(an) [F.tők SzD]. *1761/1808:* a Pusztán (sz) [Pata K]. *1771:* A régi Falu Helyen, melly ma Pusztának hivattatik (sz) [Bábocz K] | Miklosáj észkos Pusztájában [Nagyesküllő K; BHn 80]. *1773:* A Puszta [M.kecel Sz]. *1775:* A Puszta végiben (sz) [Nádasdaróc K] | egy kús puszta [Márkod MT]. *1780/1790:* az Alsó Tőki puszták alatt (sz) [F.tők SzD; THn 14]. *1781:* A Pusztánál [Inaktelke K; KHn 202] | A Pusztán a nádhát uttya mellett [Magyarókereke K; KHn 92] | A Kerek Pusztánál (sz) [Mákófva K]. *1784:* A' Puszta megett (sz) [Póka MT]. *1785:* A' Pusztán [Gyerővásárhely K; KHn 152]. *1785/1818:* A Pusztában [Maroskisfalud MT]. *1794:* A' Puszta nevü hellyben (sz) [Marosjára MT]. *1795:* Egy Puszta a Tér szölö végiben (szö) [Harasztkerék MT]. *1798:* Nagy Pusztan (sz). Kis pusztába (sz) [Méra K]. *1814:* a' Malom szegre Járo Uttzában az ugy neveztetni Szokott Pusztán [Kalotasztkirály K]. *1818:* A Pusztába (szö) [Mezőveresegyháza SzD]. *1822:* Szeredö pusztája [Szacsva Hsz; HSzjP]. *1826:* egy darab pusztát (szö) [Ne] | A Pusztába (sz) [Náznánfva MT]. *1828:* A' Felső Pusztában (szö) [Dés]. *1830:* a medve fej pusztáján [Hidvég Hsz]. *1831–1832:* Kis puszta [Nagykede U]. *1835:* A' Pusztába (sz) [Árapatak Hsz]. *1841:* Aranyos pusztája [Taploca Cs; RSzF 126]. *1847:* Czigányok pusztája [Jobbágyfva MT]. *XIX. sz. köz.:* A' Puszta nevü gyümöltsös kerítésben (k) [Egrespatak Sz]. *1850:* A' pásztorházaknál levö puszta [Balavásár KK]. *1860:* A Pusztánn (sz) [Sarmaság Sz]. *1861:* A szőlők alatt a Pusztában [Miriszló AF]. *1864:* Feketerez pusztája [Tekerőpatak Cs].

II. *mn* **1.** kopár, megmüveletlenül/parlagon maradt/hagyott; pustiu, necultivat, lăsat în paragină; öde, brachgelegt. *1568:* Genes (!) Varga Jmrene Margareta georgy l(ite)r(a)ti ... fassi sunt, hogy ö melletek vagion szöleye, bor egeteo Martonak es szemekel lattak hogy az eö maga szöleyet ky asta es az puzta földre horta a kyt szabo ferenctöl wöth [Kv; TJk III/1. 242]. *1593:* Kornis Tamas vallia, mikoron az had be jwue, az Caspar deak hituan kertin valo aitot le teorek az zallok, es lattam hogi mind az ket vczabeli barom zabadon jarta, mert semmire sem vala jo, hanem roz, es kertys puzta [Kv; TJk V/1. 435]. *1615/1628:* vagio(n) Egi hold szeoleö ... de puszta [Kv; RDI. I. 96c].

1696: az ide valo majorság szölö igen puszta, ritkás ... az Jég essö is sok kárt tet benne [Marosillye H; BK. Fogarassj Pap Miklós lev.]. *1702:* azon szölö ollyan puszta volt hogy Lovakis megh nyargaloczhattak volna közte [Dés; KGy]. *1734:* Az uram Joszágát azt nem mondom hogy valaki Pusztitotta volna, mert az nem volt, Se most nem Pusztább. Se nem épeb mint akkor volt, hanem egy állapotban vagyon [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf]. *1740/1778:* az Szöllö Puszta volt, és a Fiak ... magok industriájok által épitették meg [Pókafva AF; JHb XXV/57]. *1748:* mely le irt helység ha valamivel hoszszabatska lenneis az más rész atyafiak Erdejeknél, de sokkal keskenyeb, aláb valo, és pusztáb [Kál MT; Berz. 2. 41/127]. *1766:* (A föld) nagyobb része az oldalossa máig is puszta, mivel hogy nem egyébnek tsak szölönek valo igen jo helly, a mint hogj egj versen felis fogtak de esmét belé hadták [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. *1777:* azon Joszág Puszta, Semi rajta nintsen ... Kováts Ferencz Ur s felesége ... ha Gyümölcs fákkalis bé ülteti, mind azok az kiváltáskor meg betsöltessenek és betsü szerint valo arrát ... Nánási János Uram s Posteritassi a ki ki akarja váltani tartozik le tenni [Mezőbánd MT; MbK X. 49].

Hn. *1585:* Puzta Malom Zygethy [Mv; MvHn]. *1694/1764:* puszta Szölö fünn aloll való Köves Domb [Abafája MT]. *1699:* A Puszta Csereben [Szentdemeter U]. *XVII. sz. v.:* az puszta szölö oldal [Nagyiklód SzD]. *XVIII. sz. eleje:* az puzta azalo helyen küjel (sz) [Tekerőpatak Cs]. *1737:* Puszta Szölö oldalan (sz) [Damos K; KHn 44] | A' Ketskés Puszta hegyben (szö) [Désfva KK]. *XVIII. sz. köz.:* A Puszta somoson (sz) [Szilágycseh]. *1750/1797:* puszta Hegyen [Vérvölgy Sz; Borb. II]. *1757:* A Puszta szölö oldalban (sz) [Ádámos KK] | puszta Tanórokban [Havad MT]. *1758:* a' Puszta köves hegj alatt [Sztána K]. *1759:* A Puszta Szölö fün (sz) [M.palatka K]. *1762/1779:* A puszta Hegyen (sz) [Nagypacal Sz]. *1768:* A Puszta Szöllö Tetőn [Gyalu K]. *1784:* a' Puszta Szöllö oldalban (sz) [Galambod MT]. *XVIII. sz. v.:* A' puszta Csegej (sz) [Kisillye MT]. *1818:* A' Puszta hegyben (szö) [Mezőveresegyháza SzD]. *1841:* Puszta Falu határán [Kisillye MT].

Szk: A. *~vá lett/vált. 1831:* egy darab Erdö ... az idö Változásaival pusztává és merőbe haszonvehetetlenné lett [Aranyosrákos TA]. *1847:* a vádlott ... a királyi kincstár által ültettetett erdőnövényeknek elgázolására és a pusztává vált majorság erdőhelyeknek erdőszeti magvakkal bécültetése megakadályoztatására lépéseket tett [VKp 295] ✱ *~vá tesz. 1664:* Anno 1661 die 16 Septembris Kemény János fejdelem beszállítván Kolozsvárra bizonyos sok számú zoltat németeket és dragonokat, mely idegen népek az várost mind külső és belső részeiben szertelenül pusztítván tovább harmadfél esztendőnél, az városban sok számú házakat elrontván ... külső részeit pedig, az sok szép kerteket és gyümölcsfákat teljességgel mindenestől fogva pusztává tevén, az egész város környékét puszta mezővé tevén [Kv; KvE 188 LJ] ✱ *~vá változtat. 1792:* az egész Brusznyiki Communitas ... a Nemes Dévai Vradalomnak a Bursznyiki (!) Határon lévö ... Vállye Lunge erdeit ... Gyakor izben vágni, és ámbator annak vágasától ... igen gyakorta ... az Falusi és Hajós Birók által az Templom elöttis meg intetvén el tiltatott ... annyéra el pusztitani mérészelte, hogy ... aztat éppen pusztává változtatta [Laposnyak H; Ks 79. XXXVI/3].

B. *~ cserés 1718/XVIII. sz.:* A Falu felett vagjon két pászma puszta cserés és szakadásos Szöllö föld [Újfalu Sz; Berz. 7 68/1] ✱ *~ erdő. 1685/1792:* Az orotvány ... puszta Erdö [Dálnok Hsz]. *XVIII. sz. köz.:* Puszta Erdeje egj nyilacska [Udvarfva MT; Told. 18] ✱ *~ erdőcske. 1766:* a Brányistyán tul a Bádokba járo uton alol — indivise maradott puszta Erdőtskét [Doboka; DHn 13] ✱ *~ erdőhely. 1775:* Rét Fark nevü hellyb(en) egy puszta el Sülyedézött Erdö helly vici(nussa) belöll a' Falu Gyépüje kivül Szöts János puszta Erdö hellye [Lokod U]. *1816:* egy darab Föld Puszta Erdö Helyböl ... Szántó földnek ujantában felfogva [Ikland MT; UnVJk 253] ✱ *~ föld. 1570:* Gerath Matthe ... vallya ... weottek volt egy Darab pwzta feoldet kerthnek [Kv; TJk III/2. 43.]. *1665:* Adtam ez földemet az kántornak, az házsongárdi szölöm mellett, mely puszta, puszta fél hold szölöföldért, mely puszta föld estimáltatott f. 20 [Kv; KvE 198 LJ]. *1673:* Nehai Toth Miklosne ... tön illjen választ. Aszt tsudálom hogi ne(m) ségjenli, én bizon hetven pénzt sem adok nem hogi hetven forintot adnék, ahol vagion, az tészi ez puszta föld, ha kel néki epitse, nem bánom bizonj ha ide jü örömest el igazitom [Kv; KvLt I/182 Bátsi Péter szb kezével]. *1832:* az Szamos Ujvár fele járo Ország Ut mellett az Sojmos Too Hidgyán ismött az Napkeleti részen az oldalban vagyon az Nemes városnak egy darab haszon vehetetlen bokros puszta földgye, a mellyis nem használtatott Senkitölis [Dés] ✱ *~ gyep. 1725:* a' régi Templom helyen fellyül valo puszta gyep [Gergelyfája AF; JHb XXVII/4] ✱ *~ gyepszőlő. 1677/1679:* Gonos sophia Asz(sz)any Ada örökösön ... fel hold puszta Gyép szölejett ajandekon edes Leanja(na)k ... Meszaros sophia Asz(sz)anynak, es minden posteritossok(na)k örökösen mind kedves jö akaro edes Gyermekenek [Ne; DobLev. I/28]. *1749:* à közép Málban is vagyon egy szölö Uj Torda felöl egy puszta gyepszölö a' szomszédja [Torda; i.h. I/236] ✱ *~ gyümölcsöskert. 1759:* Bajtsi Gergely Ur(am) és Felesége ... bizonyos és el kerülhetetlen szükségétöl viseltetvén, kéntelenittetett ... egj darab puszta gjümöltsös kertnek hason felit ... el alkunni és elis adni örök árron ... Halmágj Bálint Márton Uram(na)k és Feleségének Bako Anna Aszszonynak [Ne; i.h. I/292. 1a] ✱ *~ hely. 1577:* Melj pwztha helljek ozlattlanwl Marattak, Wgja(n) akor kj merjek, azokattjs megh ozak Zenth Georgj Nap wthan vallo zombatho(n) [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1585:* Veottek eo kgmek zemek eleybe(n) az Zent Peter egy hazanak puztasagatis, mely miath az Egeknek haborusagy az Jstennek Igyeienek halgatoyt el tauoztattiak Nagy giakorlatossagal onnet a' puzta helyreól [Kv; TanJk I/1. 6]. *1592 k.:* Az mi teörwenykedest bezell hogy lett volna keöztink, Annak vtanna Az kert helyeket fel rendeltek, neki mertek Azt az puzta helyet az hul most az ress vagio(n), Az teörue(n)y vtan kertelis tartotta. 3. eztendóbe [UszT]. *1677:* Kapu szám után valo adoval, puszta helyektöl, senki nem tartozik [AC 261]. *1798:* a' ... deserta Curialis helly után tartozik egy puszta helly ... ezen helly most Groff Teleki Sámuel Ur cö Exja Lutsán Togyer nevü volt Jobbágyától bitangoltatik es most kaszállo helly gyanánt használtatik [Buza SzD; CU]. *1859:* Kötelezi magát ... hogy a' gondviselése alá adott Szöllö helyeket minden évben a' maga idejében meg fogja mivelni a' puszta helyeket Szöllötökkel, késalyafákkal bécepiteni [Mv; DE 3] ○ **Hn.** *1645:* az Templomigh valo puszta hely [Póka MT]. *1835:* a' falu parlagas puszta hellye (e) [Kakasd MT; MRLt]. *1846:* A' nagy erdö alatti puszta hely [Gernyeszeg MT]. *1850 k.:* az Ábrahám hegyi puszta hely [Aranyosrákos TA] ✱ *~ kert. 1740:* az Falu alsó végén edgy puszta Kert [Sztána K]. *1795:* Azon a

napon, amelyen elkárosodott az Fejérek lova, csordában nem menvén, visszatérvén egy puszta kertbe, onnét kiszökvén az vetésmezőre, onnét a farkasok üzöbe vevén messzire elhajtották, — el is rontottá<k> egyiket [Ozsdola Hsz; RSzF 218] O **Hn.** *1765:* a' Falu derekán a' Pűszta Kertbe (telek) [Kalotasztkirály K; KHn 53]. *1804:* azan puszta Kerek Kert [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1864:* Puszta kert (ke) [M.lóna K] ✱ ~ *majorhely. 1637/1639:* Vagjon Hideluen az Vj uczan feljül valo maiorak keozeott egj puzta maiorhely, meljnek szomszedgya egj felöl, Luttch Istuan, masfelöl Kozma Andras vramnak maiorok [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *majorkert. 1664:* az út mellet Arkosi Benedek Uram Majorkerti szomszédságában vagyon egy Darab puszta Majorkert [Ne] ✱ ~ *malomhely. 1591:* Thudo(m) Kereztwrffalua also vegeben egj puzta Malom heljet Benedek Gerebnek, mellyet az nagj Miklos Gereb adott vala neki [UszT]. *1640:* Vagion edgi puszta malom heli meli Serban Jspane de nincz semmi epuleti [Luca F; UF I, 782]. *1663:* ezen felyeb specificalt Arbai portiojat Kassai Borbara Aszony el foglalna Egy puszta Malom helys vagyo(n) azon Arbai hataro(n) egy Patakon [BSz; RLt O. 5]. *1680:* Vagyon a' Szajka Patakon egy Puszta malom helly [Dés] ✱ ~ *méheskert. 1648:* A' mellet bal kez fele egj io leszas sövenyes tamaszos puszta mehes kertre nyilik egj fa sarkon forgo fa zaru fel szer ayto [Porumbák F; UF I, 901] ✱ ~ *oldal. 1617:* bercz alat ualo, darab puzta oldalt ... megh Beczjulüin az falú, Betsvlette harom forintban [Szászfenes K; KCs VIII. 448]. *1792:* az Ur azon szánto hellyét ... ki hadta hanem tsak a felette lévö puszta oldalt fogta fel [Nagylak AF; DobLev. IV/693]. *1794:* Az régi el pusztult szöllök helyin is vagyon egy darab puszta kopasz oldal [M.bagó AF; i.h. IV/734. 7b] O **Hn.** *1730:* az puszta oldalon (sz) [Nagyfalu Sz]. *1758:* a puszta oldal szomszéd(ságában) [Egrespatak Sz]. *1795:* puszta óldal (sz) [Nagyfalu Sz] ✱ ~ *parlag. 1682:* (A) szölö csak Tőuisses puzta parlagh volt [Bh]. *1739:* Gerepen nevü szölö Málban ... fél hold quartás szölöjek ... a tetejiben ... puszta darab pallag, bokrosz resz [Ne; DobLev. I/176]. *1757:* holmi Tovisess haszontalan Puszta Pallagok [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1836:* Ezen föld haszonvehetetlen puszta parlag [Makfva MT] ✱ ~ *part. 1761/1803:* In Grupu Csuki nevö helyben, vicinitatibus ab una ... egy miveletlen puszta part [Szurdok TA; Berz. 3. 2. A. 1] ✱ ~ *porondos. 1773:* Küs puszta porongjos, Kűs Csegelj heljecske [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ ~ *szegelethely. 1765:* a' Csorgora jaro ut mellett ... a' mely darabotska puszta Szeget hely vagyon [A.szovát K; JHb VI/16] ✱ ~ *szilvás hely. 1690:* egy küs darab puszta szilvas hellyen [Tarcsafva U] ✱ ~ *szőlő. 1592:* Veres Lenart vallia ... Eo maganak penig oli puzta zeoleje vagion, hogi komlonal, teouisnel, gaznal egieb semmi ninch benne [Kv; TJk V/1. 304]. *1598:* Biro vram penigh eo kgme ezt megh kialtassa hogy minden rendbelyek gyepeojeoket, vagy puzta zeoleie(n) vagyo(n) awagy penigh epp zeoleje(n), ezten ez napigh megh eppitchyek, mert ha megh nem eppittjk, ez valaztott zemelyek megh oculalwan minden engedelem nekeol zaz penzel beontetik megh legyen erre zorgalmatos gondwiselesek mind zeoretigh [Kv; TanJk I/1. 314]. *1637:* Galaczy Borbara Aszonj ... az ü reszet ... ada ... szanto kaszalo reteivel Bongortjaval Puszta szolóievel viszivel minden nemü mas nevezendö öröksegevel edgiut[a] [Galac BN; WLt. — [a]Vasarhelly Istvanne Galaczi Christina aszonynak]. *1690:* Czicz hegje nevü hellyben levö puszta ... Szölö ... Ali Bassa idejétül fogva mind pusztán áll [Dés; Hr 3/27]. *1740:* Vagyon egy Darabka puszta szöllö ... melly is ... egj Jobbágj(na)k adatott vólt colalni ... kiis osztán harmad idén valamely felé el vetödvén, azoltátol fogva inculté áll [Algyógy H; Ks 89. 63]. *1797:* az gyakort nevezett Viduának ... által botsáttattnak azon már fenn circumscribáltt két darab Puszta Szölök [Déva; Ks 79. XXVIII. 11]. O **Hn.** *1578/XVII. sz. köz.:* Az Pu<ztha Z>eőleőbe(n) [Kide K; BHn 85]. *1627:* Az Puzta zeoleoben (szö) [Kelementelke MT]. *1639:* egy darab szanto feöld ... kit Puzta szölönek hínak [Backamadaras MT]. *1651:* az puszta szöllö allat (ke) [Kőrispatak U]. *1668:* a Puszta szöllö alatt (sz) [Egrestö KK]. *1671:* Az Puszta szöllönél (sz) [Kóród KK]. *1682:* A Puszta Szölon fellyül (e) [Galac BN]. *1699:* A Puszta Szölö alatt (sz) [Backamadaras MT]. *1713:* az puszta szöllöben (sz) [Dellőapáti SzD]. *1733:* az Virgo puszta szöllö (szö) [Szentháromság MT]. *1740:* A' Puszta Szöllöre jár véggel (sz) [Szamosfva K]. *1742:* Puszta Szöllö alatt (sz) [Szamossztmiklós K]. *1744:* A Puszta szölö alatt [M.kályán K]. *1747:* a Puszta szöllö nevezetü hellyen felljül [Nagyida K]. *1752:* Az Üveri puszta szölöben [Iszló MT] | A Puszta szölök ajja alatt (sz) [A.tök SzD]. *1753:* A puszta szöllöb(en) (k). A' puszta szöllö oldalába (sz) [M.décse SzD]. *1754:* A' Puszta Szölök között (k) [Erdöcsinád MT] | A' Puszta Szöllö padon (sz) [Sáromberke MT]. *1758:* A Puszta Szöllönél (sz) [Fejérd K] | A Puszta Szölöben (sz) [Sztána K]. *1770:* puszta szöllöre rug véggel (sz) [Csekelaka AF]. *1771/1817:* A puszta szöllöben (sz) [Bözöd U]. *1773:* Puszta szölöbennis egy föld [Etéd U]. *1776:* a' Nagy Egrestöi puszta Szöllök [Egrestö KK]. *1778:* A Puszta Szöllöbe (sz) [Nagykend KK]. *1783:* A' Puszta Szölö oldalában (sz) [Ádámos KK]. *1793 k.:* Puszta Szöllöbe [Gógán KK]. *1797:* Puszta Szöllöbe (sz) [Kőrispatak U]. *1799:* Puszta Szöllöben (sz) [Fiátfva U]. *1802:* A Hideg maj vagy Puszta Szöllö alatt (sz) [Nagyernye MT]. *1809:* A Puszta szölöben (e) [Aranyosrákos TA]. *1826:* A' puszta Szöllö tetejin (sz) [Abafája MT]. *1829:* A puszta vagy motsár Szöllö alatt (sz) [Csekelaka AF] ✱ ~ *szőlőcske. 1625:* hittuk az ket huteos feoldmereot Zenfner Matiast es Cati Mihalt felseo Lombra, egy puzta zeoleoczke zalua(n) az Varosra, hogy meg estimalliak [Kv; Szám. 16/XXXIII. 23]. *1667:* az Isputalihoz tartozo egy fertalnj kis darab puszta szőlőcziket ... töredtem es uöttem fel giepüből magam szamomra [Kv; RDL I. 31] ✱ ~ *szőlőföld. 1641:* tudok egj darab puszta szölö földet, melliet most erdeó veött fel [Ardó Sz; GyK X. 30/8]. *1697:* Vagjon egy darab puszta szöllö föld [Balavásár KK; SLt 15. B. 1]. *1744:* Lévén kglmetek(ne)k az Oh hegj nevezet alatt lévö szöllö hegjben ... egj darab már jo darabb idoktol fogva Pusztán hagjot, Bongorrá vált puszta szöllö földe, mellette léven szöllöje ... azon káros Bokrokot, fakot ... irtsa ki [Koronka MT; Told. 14/10]. *1756:* Minthogy pedig ezen puszta szölö földnek nagy részit a' tövis bokor bé nötte, anynyira hogy a Creditorix Aszszony majd semmi hasznat sem vehetné, ha azon bokrokat ki nem vagottatna s ki nem tisztittatná belölle [Ne; DobLev. I/271. 1a]. *1790:* a' kinek ... míveletlen Szöllö Fölgye találtatik a Szöllö Biro admoneáltassék Tavaszszal és Öszszel egymás után ... hogy Puszta Szöllö Fölgyét míveletlen ne tartsa [Nyárádkarácsonfva KK; Told. 76] ✱ ~ *szőlőhegy. 1718:* tudgja meg ki akarattjábul és parancsolattjábul nem engedi élni vagj penig gyümölcsét meg szedni azon Vasas Sz:Iványi[a] szölöhegjben ab antiquo az Czegei Vasoktul békességesen birattatott puszta Szölö hegjen lévö dio fakat, és azon Szölö

helynek békeseges birodalmaban ki impedialtattja vagj impedialya [WassLt. — [a]SzD]. *1727:* In A(nn)o 1703 ... az akkori Possessorok ... az Nyerges hegj nevü puszta szöllö hegjet ... a Falu felett valo gyümölcsös ódalt ... meg osztván es ki ki maga részit apprehendálván s meg jegyezgetven pacifice birták sokáig tudgjae ... a Tanú ? [Dob.; RLt vk]. *1790:* Valakiknek a Hangos és Vén Hegy nevezetü Szöllö Hegyekben Szöllö Fölgyek vagyon miveletlen Bongorban Gyepben senkiis ne tartsa az íllyetén Személly a' kinek illy Színü miveletlen Szöllö Fölgye találtatik a Szöllö Biro által admoneáltassék Tavaszszal és Összel egy más után kéttzer ... hogy Puszta Szöllö Fölgyét miveletlen ne tartsa [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76] ○ **Hn.** *1688:* Puszta szölö hegy [Oroszfája K]. *1742:* Puszta Szölö Hegy felé való ford [Szamossztmiklós K]. *1839:* a lüget felöl lévö ugy nevezett puszta Szöllö hegy tetején (szö) [Szentdemeter U] ✱ ~ *szöllöhely. 1625:* az J. orotta ky az twuisbeól az feoldet, falu feoldetis orotta hozzaja mert az az puzta szeoleö hely ne(m) Jge(n) Nagy vala [UszT 49a]. *1641:* Az Fekete hegyen tudok egj darab puszta szeöleöhelyet melliet gaz nött fel Lörincz Istuan haza pusztaiahoz [Inó Sz; GyK X. 30/8]. *1742:* egj nagj darab puszta Szöllö helly ... Ezt ép korab(an) Huszon öt ember kikapalna egj nap [Koronka MT; Told. 26]. *1757:* Puszta Szölö helly ... ez ha meg épitetnék hat ember egj nap ki kapálhatná, és meg teremhetne Ur. 5 [Vaja MT; LLt Fasc. 129]. *1791:* Vagynak-é Allodialis ép vagy Puszta Szöllö hellyek ? ... hány Ember kapállok; és középszer terméskor hány Vedret teremhetök ? [BSz; Ks 74/56 vk] ○ **Hn.** *1638:* Az puzta Zeöleö helj [Vadad MT]. *1674:* egy darab Puzta szolohelj [Nyárádkarácsonfva MT]. *1727:* az Cziczhegjen ... puszta szölo hely [Dés]. *1732:* a Nagy Hegybe egy puszta szölö hely [Göcs MT]. *1781:* A puszta szöllö hely (sz) [Szucság K; KHn 255] | puszta szöllö helly [Újszékely U]. *1793:* bokros puszta szölö helly [Szentháromság MT]. *1797:* A' Puszta Szöllö Helly (k) [Borsaújfalu K]. *1805:* A' Szöllö oldal tetején a' puszta szöllö heljén (sz) [Fiátfva U] ✱ ~ *vetményeskert. 1635:* Ezen hazhoz vagion egi puszta vetemenyes kertis volt egy gyümöltseös kertis, de Miko Vram megh adta azoknak az kike volt annak elotte [Bráza F; UF I, 384].

2. lakatlan, elhagyott; pustiu, nelocuit; unbewohnt, verlassen. *1626:* Adanak mi elottönk ... Szölkereken egi haz heljet ... az kj az Vesedelemtol fogva puzta úolt mostis puzta [Dés; RLt O. 5 Somogy István kezével]. *1653:* Akár mint gondolkodtanak s akár hogy, de oly rút dolog volt akkor Erdélyben, hogy puszta volt mindenütt az ország, úgy elfutottak volt ki imide s ki amoda. Még a székelység is a havasra futott volt [ETA I, 138 NSz]. *1678:* Kolos vármegyében egy Tiburcz nevü falut bírok pénzem után, ki puszta levén, már szállitottam reá egy néhány embereket [BfN 63 Váradi Polyik János kolosvári lakos kérv. a fej-hez]. *1688:* Román Zolocsa, el bujdasot. Öröksége Pusta. Érdemes jobbágynak kel adni, szolgalljon rolla [F.ucsa F; ÁLt Urb. 31]. *1723:* az Fejedelem idejében Puszta lévén abban az időben ez az Falu ugj jött volt ide czeknek az elejek, s ök szállották volt meg [Kisnyíres SzD; Ks 5. XI. 3]. *1734:* A melly antiqua sessiokon lako Haz vagjon de p(rae)senti, bar puszta legjenis ... az ollyan Házakra ... egesz nyill adattassek [Dés; Jk 446b]. *1753:* Nagj Almáson tudom, hogy Csáki Sigmond Ur birt, es most Bethlen Miklosne Aszszonyom Szent Mihállyal[a] edgyütt, mert most nem puszta, már Tiz esztendeje hogy impopulaltatott [JHb XXX/9 St. Rettegi de Kis Budak jur. not. Dobocensis (39) vall. — [a]Pusztasztmihály K]. *1786:* eddigis puszta volt Bentzentz, de a mostoni költeződéssel még nagyobban el pusztult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1810:* Első Huruba meg van puszta [M.újfalu K; Ks 77. 20 Conscr. 126] | Nyoltzadik egész régi Telek ... most puszta [Doboka; i.h. Conscr. 37]. *1817:* azon házat, melly vagyon a' Latzko Györgye mellett a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy puszta szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. *1857:* Nyáguly András ... elment a' birtokbol — s birtoka allodizalodott — a Telek puszta [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylveszter Dávid lev.].

Szk: ~ *belső* lakatlan belsőség. *1796:* Csatoszegben ezen vagyon a ... Melgos Urasagoknak egy puszta belsejek [Cssz; Berz. 7. 66. V. 1] ✱ ~ *bennvaló jószág. 1844:* a' Majorban ... puszta benn való jószág [Bölön Hsz] ✱ ~ *bolt. 1621:* Az Tatar hir mia meg Zendwluen valami Eörmenjeknek akarvan az puzta boltok keozzwl adni, Mint hogi Gellien vram Zamara regteol fogua allot hiaba Egi bolt [Kv; Szám. 15b/IV. 21] ✱ ~ *faépület. 1823–1830:* 3-ik febr. hetedfél órakor elindulván Iglauból, mintegy 200 ölnyire elértük a csehországi határt, melyet mutat egy háromölnyi magasságú piramidális faragott kő, lévén mellette egy puszta faépület [FogE 175] ✱ ~ *falu. 1618:* éjfélkorba jutánk egy igen rossz puszta faluba. Ott is azt költé Kamuti uram s az szolgái, hogy Boldizsár deák vété el az kalauzt [BTN[2] 82]. *1675:* Minapi Kegyelmed irásához képest Vesselyéni Pálnak írtam vala. Menti magát, sem hogy mások jószágára quartélt nem adott, sőt inkább Szilágyban egynehány puszta falut megülletett; sem praedát Hadadban vinni nem tud errül az részrül [TML VII, 23 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1700/1720:* az Szunyog Szegh nevü puszta falu határán [Szunyogszeg SzD] ○ **Hn.** *1741:* vicinussa a puszta falu puszta földe (sz) [Bányabükk TA]. *1744:* A Puszta faluk közötö valo Rét [M.kályán K] ✱ ~ *falucska. 1663:* több egy heténél éjjel-nappal rakva törökkel itt való puszta falucskám [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balássi Erzsébet Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz]. *1669:* Korod neuü puszta faluczkában levö Portiomban egj emberemnel töb nem lévén, aztis másunnét telepitettem oda, Ngod Fogarasi Várához tartozó négy vaj eot emberek ... szállottanak azon portiomban [Ks 67. 46. 24a] ✱ ~ *faluhely. 1689:* Mely megh irt 20. számu Nemes Vraink akarvan telepedni ... Nemzetes Suki Pal es Mihaly Uraink ola suk neuu Puzta falu helyekre ... alkuuanak megh ... Hogy mostantol fogvan ket esztendokigh se adot se dezmat ne adgyanak mivel hogy puztara telepednek [Kv/O.zsuk K; SLt D. 19]. *1699:* Pintek regen puszta falu hely lévén, az akkori Possessor szabadságot kiáltatot es ugy ültette volt meg az helyet [Teke K; LLt Fasc. 140]. *1753:* Nemes Belsö Szolnok Varmegjében Nagy Lózna, Kö Lózna al(ia)s Praeluts, és Klicz nevü Faluk közöt levö puszta Falu helly, mellyet most Luntsennek hivnak, régen Kis Lozna nevezettel neveztetette vagj egjeb s micsoda nevel ? [JHb XXX. 9 vk]. *1772:* Hány Praedium, az az puszta falu hely vagyon Processusában, azt minek hivják, mellyik faluhoz tartozik ? [Fejérvíz H; JHb 36 hiv.] ○ **Hn.** *1681/1748:* A Pettendi Puszta Falu hell'yen [Balázsfva AF]. *1742:* az Puszta Falu helljen (sz) [Bányabükk TA]. *1770:* a régi puszta falu hely torka [Nagyesküllö K; BHn 80]. *1777:* a Puszta falu hellyben [Szelecske SzD] ✱ ~ *fundus. 1632:* Boér Daczo Istuan egy Boersagott bir, uala-

mi Puzta fundusokkal, Zanto feöldekkel es retekkel edjwth [A.szombatfva F; UC 14/38. 52]. *1668:* tanalván ... Fodor Istuant az maga hazanal, mely haznak vicinussa edgy feleöl Mikola Sig(mon)d ur(am) puszta fundussa [K; Ks 65. 43. 10]. *1712:* Biro Samuel Uramis ... cserében ada az Falü Nagylak teriben ... egj puszta fundust, hová mostan Arannyas szekröl reducálandó egy fugitivus Jobbágját akarná Boer Samuel Ur(am) telepítteni [Nagylak AF; DobLev. I/76]. *1747:* mentünk memorált Kozolyi Beniámin Vram fenn ... declarált ... puszta fundussára [Déva; Ks 73. IV. 59a] ✱ ~ *fundusocska. 1717:* Attam Cserében ... Egj Ép szőlőt ... Egj kis puszta fundusoczkaért [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1760:* Brinze Dumitrunak ... volt és vagyonis egy fel antiqua Sessioja ... egy fertalynyi puszta colonicalis fundusotska [Runk TA; Ks 89]. *1768:* Lévén itt(en) Gy(ergy)ó Alfaluban edgy kis puszta Fundusotska [LLt 1. A]. *1815:* Egy darab puszta fundusotska [Mv; MvLev.] ✱ ~ *házhely* lakatlan telek. *1567:* egy puszta haz hel ... wagyon ... Nap nywgat feleol mely engemet Eos Igassaggal Illet [Egrestő KK; BálLt 42]. *1577:* vagion ... kęt puszta ház hely ... mellyen giwmeólch fakis vadnak [F.jára TA; SLt S. 19]. *1621/1681:* hagyom s parancsolomis serió ez levelem látván ... Nán Mihálynak Lakatos Balas Puszta haz helyere engedgyen hazat epiteni [Vh; VhU 225]. *1630:* Az falu közötti egy puzta haz hely be kertelue gyümölcz fak vadnak [Siménfva U; JHb Inv.]. *1726:* egy puszta ház hely ... egy Zagran Illes nevü Szegeny ember szallot volt rea az csinalt volt hazat rea az pestisben ... meg halván cseledestol Szilágyi Mihály Pestis Commissarius Uram el egettette az hazatt az olta puszta [Fige SzD; Ks 26. XI]. *1739:* az Magjar uttzaban volt egj hazok ... Hasonlokeppen az Szent Kiralyi uttzab(an) egj puszta haz hely [Ne; Incz. IX. 7b]. *1747:* ezen Uttza szeriben ... egymás mellett két puszta Ház hely [Borsa K; Told. 24] ✱ ~ *házhelyecske. 1653:* attunk eö kglmenek az Uy keresztienek felöl valo Kapu előtt, egy puszta haz helieczket, ki merő köszikla volt [Alvinc AF; DLev. 3. XXXIA. 9] ✱ ~ *háztelek. 1648/1723:* excindaltossèk Kamuthi Miklosné Aszoniomnak és Kamuthi Susanna Aszonjnak, Hesdáthon, hasonlo két puszta haz telek [O.fenes K; JHb XIV/13]. *1676/1681:* Tamburas Mihaly puszta haz Telekje [Vh; VhU 367]. *1704:* En ... Székely Kereszturban lakó Kovács István ... Adom tuttára a' kik(ne)k illik, hogy minekutánna ... nagy fogyatkozásra jutottam volna ... Bodrog Keresztur Várasáb(an) ... puszta ház Telkemet ... hozzá tartozo ... akarmi nével nevezendő haszna vehető appertientiaival ... attam Tekint(etes) Nemz: Dobozi Jstván Ur(amna)k ... Debreczen Városa Fő Birájának ... Négy száz id est 400 Magyar forintokon [Incz. VIII. 9b] ✱ ~ *huruba. 1793:* Hurubások ... Mokán Szimion kinek Hurubája vagyon ... Kozmán Virváre mellett Puszta Huruba vagyon [Uzdisztpéter K; TSb 51]. *1806:* Puszta Huruba a Téglavető Helynél a Falu nap nyugotti részében a' Ton aloll [Buzásbocsárd AF] ✱ ~ *jószág. 1665:* az mi kevés puszta jószágom van, azt is abalienálta s vesztegette megholt vöm Keöpeczi János és idétlen elmével s rosz emberek tanácsain járó tékozló fiam [SzO VI, 303]. *1715:* Vagyon egy darab puszta Joszág Vicinusa alol Bakcsi Jstván senior fellyel az falu pusztája [Étfva Hsz; Borb. II]. *1738:* lévén nékünk uj Torda Varossab(an) égy darab östől maradott puszta joszágunk, melljet mi már egy nehány esztendeje hogy el adová tőttünk, és mi azzal a Városon sok betsületes embert kináltunk, hogy tőlünk meg vásárollyák [Torda; TJkT I. 169]. *1775:* Gróff Miko István Uramnak az Néhai édes Attya ideib(en) ... birtam egy darab puszta Joszágot ... és épiteni akarék réa de azonb(an) N. Hoszszu Gergely Uram azt mondá, hogj többé ne kertelyük mert ö kegjelmié [Bodok Hsz; Eszt-Mk] ✱ ~ *jószágocska. 1632:* kicziny puszta Jozagoczikaiat kezehez kelletet volna venni [LLt 100/9]. *1786:* ezen ... Puszta joszágotskát meg alkuvá ... in et pro florenis Hungaricalibus 14 es Denaris 28 ... Katona György ö kigyelme [Seprőd MT; BalLev.]. *1809:* az Ajszegben egy puszta Joszagotskája [Vaja MT]. *1840:* Lévén ... egy puszta Joszágotskájok, melly Joszágot Kitsinsége és közös volta miat ... használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károlly Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369] ✱ ~ *kastély. 1717:* A Puszta Kastely ... jutott volt nehai Rátz Christina Aszszonj ö Ngn(a)k [H; JHb XXXI/6. 38] ✱ ~ *kúria. 1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele ... mely Részt ekével hosszára mingyärt leis borázdáltattunk ö Patak felé, ugy az alsó és felsö végétis, és ä Béldi rész mellett hosszára eke barázdával le határozván [Mezőrücs MT; Ks 14. XXXII. 2]. *1732:* Magyar Somboron a puszta N(e)m(e)s Curia vagyon, az also falu végin, az Almás Vize felett valo Dombon, szép kies, s vilagos prospectussu hellyen [M.zsombor K/Szentjakab SzD; TSb] ✱ ~ *major. 1656:* az Fejer Gaspar Ur(am) arvaj puszta Majorjak [Dés; Hr 2/48] ✱ ~ *malom. 1640:* Boer Thamasne bir ez faluban zaloghban ket haz heliet ... annak felette edgy puszta malom eo szamara vagion pro f. 30 [Fog.; UF I, 754]. *1711:* ez Rosa hegy alatt lévő puszta Malom(na)k restauraltatása [Dés]. *1713:* Várszai Nesztor Avram ... hűttel fáteala hogj az mely Puszta Malmot Illyei Udvarbiro Ur(am) Varczán fel epitet vagj restauraltatot, mint hogj csak most a Telben keszült el egy nap sem forgot, most sem foroghat, mert az idök kemenysege miatt az Viz egészen meg fogjot [Marosillye H; Utl]. *1720:* Kodori patakon lévő puszta Malmán tul a Patak mellett a Szajka Domb alatt lévö egj darab föld melynek nap keletrűl és Eszakrul vicinussa a Kodori patak [Dés] O **Hn.** *1625 k./1687:* à puszta malom tsorgojánál [Havad MT; MMatr. 158]. *1663:* Az Puszta malomnal [Egrestő KK]. *1696:* Az puszta malom elöt [Bethlen SzD]. *1739:* A puszta malomnál (sz) [Dányán KK]. *1769:* A puszta Malamnál (k) [Vice SzD; FiscLt XII. 26. B]. *1772:* a Sz. Lászlai puszta Malom tájat [Sár.]. *1789:* a mely hej Puszta Malomnakis hivatik [Kőrispatak U]. *1795:* Tul a vizen a Puszta Malmon alol (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1797:* Puszta Malom oldalánál (sz) [Kőrispatak U]. *1804:* a' puszta malomnál (sz) [Bagos Sz]. *1807:* a' Puszta Malomnál lévő Kaszálo Rét [Nagykend KK]. *1815:* a Puszta Malomnál [Somkerék SzD; Ks 77. 19. 215] ✱ ~ *malomház. 1688:* Vagyon az Fisak Vize(n) egy puszta lisztelö Malom ház ... Azon vizen azon Silepen egy jo ép Furesz malom: mely mostis forog [Szentgyörgy Cs; Eszt. Inv. 19] ✱ ~ *örökség. 1596:* az A forgattia hogy az az czöreksegh púzta czöreksegh az adot nem volt ki adia rúlla, Vdúarbiro akarattiabol megh kenalta a' falút velle, hogy adgiak adojat s byriak a' feölditis [UszT 12/117]. *1689:* azon puszta örökseget ... tartozik Barcsai Abraham Batyam Ur(am) ... kezéből ki boczatani [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György lev.]. *1702:* Vagyon ... egy puszta örökségc ... Vadnak ez után ... Szánto földek és kaszálo réthek, mellyeket most Horbora Páscul bir, mert eö adozza öket [Bokaj H; Born. XXIX. 4. 61]. *1725:* az falu derekaban ... egj puszta örökseg [Mezősámsond MT]. *1765:* adtam által ö Ngának Kis keréken lévő puszta örökségemetis minden hozzá

tartazo külsö belsö Földeivel együtt [Pókafva AF; JHb XXVII/40] ✱ ~ *parasztszesszió. 1681:* Vagyo(n) most Máczo(n) Szolgalo jobbagi Pers. 23 ... Attjafiaval Lako jobbagi Pers. 50 (:noha sok here:) ha patialnak mennyi gazda lenne ebböl ? ... Puszta paraszt sessio no 4 Ettül aku pinz (:mivel értekes gazdák birjak:) f 8// [Mácsó H; VhU 109] ✱ ~ *porció. 1690/XVIII. sz. eleje:* Én Sárdi Susanna Vallom és fatéalam, minthogy az én Uram Nemzetes Borbereki István uram mikor engemet el vett igen nagy árvaságban volt(am) etc. Ezekért és ehez hasonlo hozzám valo jo és igaz igasságos férji hüségéért ök(ne)k kötöm és vallom leg elsöben a Harii Nagy laki es Sugadi puszta portioimat hatszáz magyari forintokig etc. [Ne; DobLev. I/59] ✱ ~ *prédium. 1648:* Letka penigh mind az ott valo puzta praediummal eggywt marada ... Kamuthi Miklosne Aszoniom ... kezeben [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. *1717:* Puszta praedium Plop ... dézmájának az harmada concernallya ... ö Nagjságát, az ország uttyán fellyül penig, a melly tövisves óldal vagjon, azon puszta praediumhoz való, mind a felette lévö erdövel együtt [H; JHb XXXI/39] O **Hn.** *1757:* Tövis Hidi Puszta praediumb(an) [Kál MT] ✱ ~ *prédiumocska. 1656:* Az kis Bartsai Udvarhazat, es ahoz valo portioczkatt ... es Szentgeorgi, s kereszturi puszta praediumoczkakot, atta volt ... Felesegemnek [Ádámos KK; BálLt 93] ✱ ~ *udvar. 1844:* Sarjut csináltunk ... a' puszta udvarnál 1 Szekérrel ... a Horgas Nyilba le van kaszálva de idönk gyenge Sarju csinálásra, a' mit meg csináltunk bé is hordottuk, igen jó sarju [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horvath Ferenchez] O **Hn.** *1781:* Puszta udvar felett (sz). Puszta udvarba egy Tanorok (k) [Tarcsafva U] ✱ ~ *udvarház. 1629:* Ezeken kívül azmi jószágom vagyon, tudniillik az egész falut Urajt, mezömadarasi, bergenyei, kisfaludi, náznánfalvi az ott való puszta udvarházzal, malommal és minden azokhoz való jószággal ... ezeket az portiókot hagyom Borsos István fiamnak [BTN[2] 422]. *1640:* volt edgi puszta Uduarhaz ... hitvan forma(n) keritessel kürül be vetetve Gyümulcsös kerte [Nagyvajdafva F; UC 14/48. 102] ✱ ~ *udvarházhely. 1570:* Borsanys ... az mely pwzta wdwarhazhely wala Epwletywel Eghetembe Mynd fayath es feoldeth ket fele hattwk ozthatny [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. *1687:* Vagyon itt édgy Régi puszta Uduarház hely ... ezen Udvar haz hely környös körül sövennyel font kertel vagyon be keritve [O.gyerömonostor K; WH]. *1716:* Vagyon ... az Magyar Templomnak Eszak felöl valo reszin egy puszta Udvar haz hely [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68] ✱ ~ *üléshely. 1578:* az mely pwzta wles helyett ... ös minden ok vetes nelkwl megh erezty neky [Uzon Hsz; Kp I]. *1579:* Kenzerittetwen hogy egj feö Molnos öreöksegwnket kelleteek megh váltanwnk Zoltanban ... es ennek ez öröksegnek valtsagabalj zwksegwnkert Adunk ... Lazlo papnak ... egy pwzta wles helyett [uo.; i.h.].

Sz. *1672:* Az Várad felöl való dologról bösségesen érthet Kegyelmed az ö nagysága leveléböl. En vált(ig) lök rajta, hogy ö nagysága az mostani szükségre bárcsak ezer tallért adna, de puszta malomban hegedültem [TML VI, 26 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1674:* Régen beszélem, Uram, én, azt öröknek, mint kellene kedvét keresni, de igen puszta malomban hegedöltem eddig, hanem most látom, kezdett valamit használni [i.h. 588 Baló László ua-hoz].

3. üres; gol, pustiu, leer | bútorozatlan; nemobilat; nicht mobliert. *1573:* Giarmaty Imre hity vtan vallia hogi ... egy Eyel Lampassal Jeot volt cohozza egj leany ... kery ... hogj az Kapa Antal hazahoz Menne ... Mykor oda Ment volna, hat Zok Peterneis otth vagion keryk Eotet azon hogi be vynne az Eskolaba Kapa Myhalnet Mert Igen keresik ... Eo eyel Mint harom orakor vytte be Es egy pwzta kamaraba hatta lakatot vetet rea [Kv; TJk III/3. 55]. *1621:* Orelt Aztalos Janos Myelese az schola Zwksegere ... az Gradicz alat ualo nagj kamara teobbire puzta uala, Czinalt azert ... 4 Eóregh pad Zeket vastag keotelekkel ... tt d 56 [Kv; Szám. 15b/IV. 24–5]. *1694:* Va(gyo)n ebb(en) az puszta palotaban egy Tölgy fa Talpacskara Zapok közze fenyö Deszkakbol csinalt fedeles nagy Kambar (!), Szuszek, ezer veka Gabonanal többb fer el benne, az fedele parkanyozot retez föben szolgalnak [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1723:* az mikor Nénem Aszony Ferhez ment ... sokszor sirva panaszolkodot Néném Aszony elöttem, hogy micsoda puszta alkalmatosságra vitték volt ö kglmét, úgy hogy semmit sem talált az háznál [BK ad nro 144 Daniel Josika (48) vall.]. *1782:* Néhai Nagj Ersébet Aszszony háza puszta nem volt mert ... A többiek között volt ez Házában On, réz, vas, fa edények [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1837:* Salamon Móses' ... midön ... Bontzidára igyekezne a' Vármegye Gyülésére menni, útját állván, a' Fodor István Úr szekeréböl négy missussaival le hurtzoltatván, Kis Esküllöre Udvarába vitette, ott egy puszta nyári konyhában két lántzokra tétette olly állásba helyheztetvén, hogy még a' Természeti terhét is <azo>n hélyen kételen volt le tenni [Dob.; Somb. II].

Szk: ~ *pitvar. 1680:* nyilik ez eléb meg irt Sütö ház puszta pitvarabol fa sarkon az Sütö házra egy paraszt bik fa ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7] ✱ ~ *szoba. 1849:* én ... azon puszta Szobába a Vendler házánál éjszakásztam [Kv; Végr. Vall. 42].

4. romos állapotban levö, rozoga; ruinat, dărăpănat, în stare de paragină; trümmerhaft. *1559:* Thowaba eszetys mongywk hogy ne(m) keresheth merth Feyr Janos ydeybe az haz igen puszta wolth wgy annyra hogy az meszaros mesterek teobeth költeottenek reya neg szasz forintnal [Kv; KvLt II/16]. *1585:* Fabian Mate vallia mikor Zabo ferencz kele a' hazba ige(n) puszta vala ... Az hazat meg Epite, es Seoue(n)tis chinala [Kv; TJk IV/1. 426]. *1633/1777:* à malom mostan puszta, Semmije nem jó, sem gáttya, Semmije nintsen, sok tsináltatás kell néki, és ... Sárosi János Uramnak kell meg épitteni, ha mit réá kolt ... annak integra medietasat tartozzék Ozdi Miklos Uram vagy posteritási éppen minden fogyatkozás nélkül a' ki váltáskor ... le tenni [Szentrontás MT; DobLev. III/505. 3b]. *1648:* Negy sendelyczéssel, boronákban sasokban felrova, egy lizteleö garatos kéö pad. Az másik puzta, keö nélkwl az padgya [Komána F; UF I, 935]. *1675:* Egy fedel alat sassal kötöt, ket keö hazak, az elsö keö ház falaival edgy rosz, puszta padlasnelkül valo, az hatulsö keö ház jo padlásos [Dés; Borb. II]. *1694:* (A) ház mosta(n) puszta, az padlasi le szakadozta(na)k ezen Kö Garadics terminalodik, egy pitvar forma hazra, mellyis puszta [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1706:* mind az Udvarház, mind a körülötte lévö epületek s kertek igen puszták [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1713:* Az Varfalui haz penig meg Egvén csak Puszta uolt és mind magam kolczegeuel Epitem ... mely Extentalodik in summa in flo ket Ezer hetuen forintra [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. *1754:* az Ház Puszta volt, padlása fedele bé sorvadva volt [Görgénysztimre MT; TGsz 16].

Hn. *1754:* a puszta Czinterem mellett valo Uttza [Ónok SzD; THn 28]. *1804:* A' Puszta Fogadonál (sz) [Mezöveresegyháza SzD]. *1818:* A' Puszta fogadonál (k) [uo.].

Szk: ~ *fal* romos/csupasz fal. *1753/1781:* Mikor a Jószágot remittalta nem egészszen remittalta, hanem ... a kastéllynak tsak a puszta kopacz falait [Pojána H; JHb LXXI/9. 216]. *1811:* Meg-gyult e' ház', és a' két harmadik része, E' derék Falunak hammuba enyésze, Ezen Templomba is hagyott puszta falat A' Tüz [ÁrE 170]. *1827:* mikor az Exp(one)ns asszonyt a Férje el házasitotta a Férje házánál a puszta Falaknál egyebet nem kapott. De hogy miket hozott az Exp(one)ns aszszony Férje házához és miket szerzettek következöleg edgyütt ? meg nem tudom határozni [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 13 Milik István (62) jb vall.] ✱ ~ *istálló. 1819:* egy hoszszu régi meg rongyollott minden felsö padlás nélkült valo puszta Istállo [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *kamara. 1585:* Biro vram es a Tanach akarattiabol eo Kegk hattak vala megh hogy a Scolaban egy puzta Kamarat fel epitsünk ... az kamaraba vonattunk egj Mester gerendat be es megh is padaltatuk az felet, es az le dólt fal felet walo gerendak ala egy öregh koszarwfat p(ro) f — d 40 [Kv; Szám. 3/XIX. 34]. *1597:* Hogy az deakok In principio february Jgen meg gywltenek vala, kelletet ket puzta kamarat azoknak fel kezitenünk [Kv; i.h. 7/III. 22]. *1609:* Az Keomuues Mihal Inassaual vakoltatam megy, Az Scholabany haro(m) puszta kamarakat attham nekj f — d 16 [Kv; i.h. 12b/IV. 177] ✱ ~ *katlan. 1676:* Az patakan altal menven vagyon az Olt pártan sendellyes fedel alatt egy ser főző ház mellynekis negy oldálai köteses oszlapakra deszkakal vadnak bé csinalva. Ezen már fel hattak az sér főzest másutt continuallyák csak ket hitvan puszta katlan vagyon benne [Fog.; UF II, 736] ✱ ~ *kémény. 1662:* De ellenben mihelyt Báthori Zsigmond imide-amoda való kapdozásával ... a szegény országnak frigye ellen a török nemzetre kardoskodni kezde, azonnal mint jára az ország, nem mutathatják-e csakugyan azon Szászságon levő friss kőépületeknek fennálló sürü puszta kéményei, az égés és régen pusztában való állás miatt romladozott kőfalai, mellyek ím ötven s hatvan esztendőktől fogva újabban meg nem épülhettek ? [SKr 81] ✱ ~ *klastrom. 1609:* hozattunk ollaios Peterrel Az puzta klastrombol Eoreogy keouekeot Az Chintere(m)hoz az kőlab epitesse ... d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 109] ✱ ~ *kőház. 1618:* Attunk egy puszta keó hazat [Alvinc AF]. *1718:* az Piacz szerben egy puszta romladozot kő ház [Torda]. *1720:* Hid utczá-b(an) ... egj puszta kő háza [Dés]. *1831:* hallottam ... hogy Fodor Péterné ... a puszta kő-házba laktába ... a maga edgyik Léányát a Lábánál fogva fel-akasztva verte volna [Torda; TVLt Közig. ir.] ○ **Hn.** *1648:* Az puszta keo haz mellet [Borsa K; BHn 109]. *1688:* a' Puszta Kö háznál [Szentmárton Cs]. *1772:* A Puszta Kő Háznál (k) [Kozmás Cs] ✱ ~ *kőtemplom. 1697:* Az puszta kö Templom mellett lévö régi puszta Udvarház hely puszta kö pinczéjével [Sálfva H; JHbK LI. 6] ✱ ~ *parókia. 1823–1830:* Én pedig beköszöntettem, s a' puszta parókiában laktam. Kaptam volt egy hitvány ivókorsót, s ha az utcán valakit megláttam, pedig senkit sem esmertem, a tornácból beszólítottam, s adtam a korsót, hogy hozzon ivóvizet [FogE 275] ✱ ~ *pince. 1716:* Ngtok aszt parancsollya hogy az puszta pinczet s az felette valo hazat botoztassam meg de az kömivesek Aszt mongyak hogy nem lehet megboltozni mivel hogy szelles az pincze az botya fel vetödik az ablakok(na)k s ajtok(na)k majd felere [Szamosfva K; Ks 95 Bíró Márton lev.] ✱ ~ *száraz kút. 1817:* Ezen kertnek fenekében találtunk égy puszta Száraz kutatis [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6] ✱ ~ *templom* romtemplom. *1633:* Deesi varasunkban leueö Puszta Templomot Isten enghedelmebeol megh akaruan eppittetni ... paranchiollyukis ... az mely ott lako Peter Mester neueö Acs Ember Feiervarat volt dolgozni ... kwlg'e oda Desre [BesztLt 211 a fej. a beszt-i tanácshoz]. *1677:* Kolosvár városában az Orthodoxa Evangelica religion lévő Papoknak bé-vitetések, etiam publico statuto végeztetett, mely mostan-is confirmaltatik, és azon reformata Evangelica religion lévöknek inter caetera Kolosváratt az O Várban lévö puszta templom conferaltatik in anno 1612. ... és a Dési Öreg puszta templomnak-is meg-épitése, azon religion lévöknek birására engedtetett [AC 4]. *1700:* Havasalföldében egy puszta templomban kotyáztatták el Ploesten a Zágonbol elvitt egyet másokat [Kvh; HSzjP Johannes Mihálcz de Nyujtod (56) ns vall.]. *1736 u.:* Tövisen két régi puszta templomot meglátván ... mondja az asszonynak[a]: Kár ilyen szép épületeknek így pusztán állani, megépittetem [MetTrCs 459. — [a]Apor István]. *1755:* Tudom bizonyoson: hogy a' kérdésben lévő Kis Gyeke nevezetű helly puszta falu helly, magamis emlékezem: hogy vólt azon a' hellyben egy puszta templom, mostan pedig ... Groff Kornis Antal Ur birja Nagy Gyekéhez [Nagygyeke K; Ks 80 Molduván Makaré (80) zs vall.] ○ **Hn.** *1722:* a puszta Templom felett (sz) [M.kályán K]. *1754:* A Puszta Templomnal (sz) [Nyárádtő MT] | A Puszta Templom alatt (sz) [Szentháromság MT]. *1775:* A puszta Templom mellett (sz) [Buza SzD]. *1838:* a' puszta Templomnál [Mezőménes MT; MRLt] ✱ ~ *vár. 1648:* Letka penigh mind az ott valo puzta Várral ... marada, es hagya Josika Gabor Vramis, Kamuthi Miklosne Aszoniom, és Kis Aszony, Kamuthi Susanna Aszony kezeben ... eőreőkeősen birni [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. *1662:* Inventaltatott Udvarhély Puszta Vára ... Miklosfalvan egy keobeol czinalt Puszta Udvarház ... Egy Puszta Sütöhaz [Utl] | Magyarországból az új keresztyének közül majd kétszázig való mindenféle mesterembereket ... mind feleségekkel, gyermekekkel behozatván ... Alvincen ... nagy erős helyen egy puszta várat is adván nekik, azt is idővel megépitették, s alatt is az említett helyen olly igen nagy kiterjedt udvart [SKr 125]. *1676:* a Colosvariak az letaj puszta Varat és annak környekit ujab(an) tüllünk el akarjak tulajdonitanj [Ádámos KK; MvRKLev. Mikola Zsigmond lev.] ○ **Hn.** *1675:* Puszta Vár felé menő uton [M.léta TA]. *1696:* puszta Var mellet Ualo Fold [Szeszárma SzD]. *1714:* a puszta Várnál [Magyaró MT]. *1717/XVIII. sz.:* puszta Vár alatt lévő Majorság Szőllő mellett [Szilágycseh]. *1727:* a puszta vár patakja [Melegszamos K]. *1736:* Puszta Vár [M.léta TA]. *1864:* a puszta vár tető [M.lóna K] ✱ ~ *zsilip. 1772:* megtágasitván elöl a nagy silipet más fél öllell a puszta Silipetis meg szélyesittse más fél öllell [Kük.; JHb LXVII/2. 390].

5. üres, ablak/ajtó/kapuszárny nélküli; fără geam/uşă/poartă; ohne Fenster/Tür/Tor. *1637:* Onnetis mas hazra kj ieöuen egy parazt, vas pantos parazt zaru ayton, vagyon benne egy mazas kemencze, ablaka puszta, abbol nylik az temlecz bastyara egy uas sarkas pantos, reteszes ayto, kin lakat uagyon [Fog.; UF I, 405]. *1656:* Az ajto felett vagyon egy faragott keö melljekes ablak, puzta ninczen semi rajta. Ezen ajtonak faragott teölgi fa melljeke | Jnnet az hazak felöl forduluan az jstalok fele, az haz elleneben az malmon allol vagjon 2 rend boronakbol fel rot jstalo 8 rendbelick, melljeknek az ajtajok fa sarkokon forgok fa szegekkel szegezett hasonlok edgik az masikhoz az kettej puszta ajto nelkül valo mindeneknek puszta ablakaj [Fog.; UF II, 130.

151–2]. *1694:* Az ... Pitvarbol nyilik ... parkanjos felszer Ajtó, az első házra ... Ablaki vannak nro: 2 fa meljekesek keresztesek; de puszták | az Udvar felől ... kapuja tsak puszta, be tévő kapuja nelkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1824:* A' Molnári Ház ... ablakai puszták, csupán a' Kementze véginél lévő kis ablakon vagyon lantorna [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Szk: ~ *ablak. 1635:* Uduarhaz. Az elseo hazban be menuen annak aitaia fejer berlet, vas sarkas pantos zaros forditoiaual be vonoiaual edgiut mely haznak vagion ket puszta ablaka [Bráza F; UF I, 383]. *1648:* Egyik szobanak harom puszta ablaka, melyben mostan boriut tartnak, az masiknak harom puszta ablaka az pasztorok szoktak twzelni benne [Porumbák F; i.h. 897]. *1679:* az házbol nyilo oldal kamora ... Puszta ablakában, darab sing vas nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 10]. *1798:* Az hátulsó kisebb házban vagyon ... két kis paraszt padatskák, két puszta fa rostellyos ablak [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27] ✱ ~ *ablakocska. 1674:* Ebből nyilik az fogh házra egj vas sarkon, panton forgo ajto, retezzevel retezfejevel lakattyaval kulczaval együtt. Ennek puszta ablakocskaja ez alat vagjon az tömlőcs [A.porumbák F; UF II, 606]. *1679:* Pincze ... Oldalai faragot, temerdek tolgi fa deszkával boritott ... Puszta ablakocskaja nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 108]. *1681:* Praefectusok haza. Pitvara ... Függő fa Talpon állo, erkelyes, puszta nagi ablaka egi; ez mellet ket felől két kis puszta ablakoczka Nro 3 [Vh; VhU 544]. *1754:* két kis puszta ablakotskak [Uzdisztpéter K; CU] ✱ ~ *ajtó. 1694:* a' belső Pinczére is njilik egj puszta Ajtó njiló Ajtaja nélkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] | Vagjon itt a' Sebes Vizén ... alól csapo malom ... annak Tornattzára njilik ... egj puszta Ajtó [Sebesel AF; BfR ua.] ✱ ~ *ajtómellék. 1676:* Ezen hazbol vagion egi puszta ajto mellyék, az 4-dik házra [Fog.; UF II, 730] | Nyilik ebből nap nyugatt felé egy secesus pitvarara vas sarkon pánton vàs kelincs fös forditos és vàs bé vonós egy puszta ablaka. Vagyon ezen pitvarbol be secesusra egy puszta ayto mélliek [Szombatfva F; i.h. 760] ✱ ~ *kamaraajtó. 1585:* Die 18 Marty ... vettunk egy Zeker Teowisset hogy a Scolaban az púzta kamara aitokat es az kerengeot hogy bechinaltak hogy ide s túa a giermekek ne mehessenek pro f 0 d 14. hogy be chinaltak egy Embernek attunk f 0 d. 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 30] ✱ ~ *kapu. 1694:* Ez meg irt Udvar ház előtt altal ellenéb(en) vagjon az Majorház melljre njilik egj puszta kapu sovenjel támasz alljáig fel fonatva ... Ennek mellette, bé járo Kis-Ajtaja is puszta levén tsak melljéki, njiló ajtójok nélkül [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ~ *ráma. 1807:* A masik ablak ... Deszkaval van be szegezve Nintsen Semi rajta hanem egy harog és két Sorok. A harmadik ... egy be hargalojaual puszta ráma [Dés; BetLt 6 GyUj Falvi Nagy Ferenc kezével] ✱ ~ *rámás kereszt. 1656:* Jnnen ki menven nilik az mellette valo süteö hazra egy reghi bellett vas sarkos pantos retezes retezfejes puszta vas pleches ajto vas be vonojaval együtth melinek faragott keö ayto melljeke küszöbje pegonia. Ezen hazon vagyon egy puszta ramas kerezt keöves ablak [Fog.; UF II, 114].

6. csupasz, kopasz; gol; nackt, kahl. *1694:* a' Tornatz-(na)k agassai, karfások de puszták, jobb kéz felöll valo kar fáinak penig, tsak az heljek tettzik | a' szekér szin ... foljo gerendái puszták, deszka padlások nelkül valók [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

Szk: ~ *ágas. 1694:* vagjon egj Sütő-Kemencze ... a' szájjában lévő darab vasatskával egjgjütt: negj puszta Agosokon álló szakadozott p(rae)stila sindelj fedel alatt. melljetis ez mostani Bpatakine Assz(onyo)m tsinaltatott vólt egj kőből buza költsegevel [uo.; BfR ua.] ✱ ~ *borona. 1716:* ezen lako hazbol fordulván az mas ezen fedél alatt levő hazban, menvén mely Puszta berenával fel rott Tapasz nélkül (így!) marhákatt s Lovakatt tartottának benne [Grid H; BfN 92.4 Naláczi Lajos kúriája] ✱ ~ *gerenda. 1694:* Ezen haznak ... a' szilvás kert felöll való oldaláb(an), voltanak ... rendel harom óldal kamorák; de azok, mind falastol, padlasostol elpusztultak: tsak puszta Gerendáit, tartván egj egj stőmpőlj imitt amott [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] ✱ ~ *kőfal. 1662:* Az vár elei felől, napnyugotról a két Veres-toronybástyák között levő házak és a dél felől való Veres-toronybástya házoktól fogva a Királyfia-bástyája ellenében úszögében levő toronybástya puszta kőfaláig való sorépületek Bethlen fejedelemtül olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építtetve, hogy a csatornák minduntalan csorgók s amiatt a házakban is sok károk volnának ... sendely alá vetette vala [SKr 299]. *1671:* Ha Kegyelmed, Uram, megcselekedné és írná meg hunyadi gondviselőnek, hogy mi volt urunknak kegyelmessége, úgy hiszem, arra is megtartózkodik azon kevés búzának elvitelében, mert ha azt várjuk, míg mindezekről Naláczy uramtúl várunk, úgy hiszem, az puszta kűfalnál ott egyebet nem találunk [TML V, 473 Keczer Menyhárt Teleki Miháyhoz]. *1676:* (A vár) arka szelin egy darab puszta kő fal [Fog.; UF II, 737]. *1753/1781:* (A tutor) tsak a kastélynak puszta kőfalait hagyta és adta által, a mi a háboruságtól meg maradott [Algyógy H; JHb LXXI/3. 193] ✱ ~ *sánc. 1778:* A' Csürös Kert ... Nap Nyugot és Dél felől való része puszta sánczal vagyon bé keritve ... Eszakról a' Maros vette kertbe [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. *1797:* Az Also Tonorok kürül vagyon puszta Sántz [Mezőbodon MT; MkG Conscr.].

7. önmagában álló; singuratic, izolat; alleinstehend, isoliert. *1662:* Az városnak főképpen azt a főkapun való részét, hogy ahová gyalogpuskás, muskatélyos állhatna, semmi sánca nem volna, látván, hogy meg nem maraszthatnák, oltalmazhatnák, kedvek ellen is odahagyni kénszeríttetének, hanem a kőkapuhoz és azon keresztül való kőfalnak a dél felől való puszta bástya között való romlása hamarjában sok üres hordókkal sánc formában általhányatván, mind kaput s azon kőfalon levő réseket jó magyar és német muskatéros és puskás gyalogokkal megrakván, erősítvén, hogy a tüzet is azon megszakasztani, s az ellenséget is azon bellyebb nem bocsátani igyekeznének, mind magyar s német tisztviselőknek életekre megparancsolá [SKr 450–1].

8. kiszáradt; secat, uscat; ausgetrocknet. *1552:* Barchay Gyerg' az feliwl meg mo(n)dath Thoth meg teoltesse, es zwgothys chynaltassan azan Thora, ky mostan telliesseggel pwzta volna az okaert hog' az Kelemen pap taual voltaert, Semmiképen Nem Byrhatna, sem oltalmazhatna [Mezőszengyel TA; BfR]. *1701:* a Kövesden az Kérdésben forgó ... puszta Tóó helyet ... Apafi Mihály ... Donatioval adta nemes Aknai Kömives Gergely Deák Uram(na)k, és Statualtattais magát jele(n) lévén Körül valo falukbúl is a Birák harmad, harmad magokkal, és senki ne(m) contra dicalt ... azo(n) Tó hely puszta és száraz vólt [Désakna].

Hn. *1765:* puszta patak [Csávás KK]. *1769:* A puszta Szamoson (sz) [Szilágycseh]. *1825:* A Puszta Patak Bértzinn (sz) [Nagymoha NK].

Szk: ~ *haltartó. 1680:* Haza jovőleg leszás kertel be keritve vagyon egj Puszta Hal tarto is [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35] ✱ ~ *tó. 1682:* a' Dipsei határszélbe való Puszta Tó Csikos Tónak nevezetetik [Galac BN]. *1771:* Azon ... puszta To[a] ... praecise tsak a' Somlyaiánusoké volt [Fejér m.; DobLev. II/428. 7a. — [a]Ti. a Forró (AF) határában lévő] O **Hn.** *1681:* a Szász Sombori Puszta To Farkán fellyűl [Szászzsombor SzD]. *1682:* a' Puszta tó mellett (k) [Galac BN]. *1799:* Puszta To [Ludvég K] ✱ ~ *tóhely. 1546:* vagyon keeth molnos thoo ... az harmadyk egy puzta thoo hely ky az falwn fellyl wagyon [Panot[a]; DanielO 5–6. — [a]Panád KK]. *1575:* attam ... eg püzta to helyerth flo, 8 ... az tora kez penzth keltetem flo, 4, meg schinalasara [Galac BN; WLt]. *1587/1590:* Az folthi ferencz thoua helyet ... es az mellet más puztha thò helyet ... ada Kendi ferencznek [Méhes TA; WassLt]. *1685:* Kis Kövesd nevü helybe(n) a' Komlós Kúton alóll vagjo(n) egj darabocska Puszta tóhely, el múlt 45 esztendeje miólta el pusztúlt s rekettye nötte fel, régenten mikor jó vólt Fiscus számára birattatott de az időtöl fogva senkisem birta s használh (nem) vette [Désakna]. *1706:* vagjon egy puszta tó helly mellynek az gattyát az lekencze vize el nyelte [Mezősámsond MT] O **Hn.** *1645:* puszta To helly [Szamossztmiklós K]. *1658:* puzta Toohely (k) [Borsa K]. *1664:* puszta to hely [Mezősámsond MT]. *1676:* egy Puszta Tho hely [Kebelesztiván MT]. *1688:* Az Feketes helyben ... ket puszta tóhely [Szentsimon Cs] | egy Puszta To hely [Tusnád Cs]. *1693:* az Felsö puszta Tö hely [Abafája MT]. *1694/1764:* Kis puszta Tó helly (sz) [Abafája MT]. *1699:* Puszta toh helly [Szentdemeter U]. *1715:* A' Kis Puszta tóhely(ne)k also fele (sz) [Nagyercse MT]. *1744:* regi puszta Tó hely (sz) [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/45].

9. felhagyott, nem működtetett; părăsit; aufgelassen. *1663:* Más az, láttam az országnak és Nagyságodnak nagy kárával lenni, holott ha az falu az ő kegyelméjé leszen, Kapnik-Bányát is bár neki adja Nagyságod. Elsöben értésére akartam Nagyságtoknak adnom, tovább Nagyságod kegyelmessége, de bizony most is puszta az bánya, annál is inkább elpusztul [TML II, 562–3 Teleki Mihály a fej-hez]. *1680:* Vanyolo. Vagjon ugyan ezen vizen[a] az ö Naga jobbagyinak egy vanyolojak, mellytöl egy egy forintott szoktanak adni annuatim ... Vagyon esmét döröczkölöjökis ... Mind a vanyoló, s' mind a döröczkölö most puszták [A.porumbák F; UF II, 985. — [a]Az Olton].

10. díszítetlen, egyszerü; simplu, neîmpodobit, neornat; nicht geschmückt, einfach | festetlen; nevopsit; nicht gemalt. *1629:* Egj ezüsteos szereczien Dio. Mas szereczien dio puszta [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1760:* Edgj Púszta hüvellyü Pallas [Mv; TGsz 2].

Szk: ~ *bükkfaajtó. 1680:* az havasrol le follyo patakocskán vagyon egy kötörö malom, mellyre nyilik egy puszta bikfa ajto [A.porumbák F; ÁLt Urb. 674] ✱ ~ *faágy 1786:* Vagyon egy puszta fa Ágy [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] ✱ ~ *fanyereg. 1765:* Ket Puszta fa Nyereg [Kóród KK; Ks 19/Ib]. *1810:* Egy hitvány fa nyereg ... 5 xr 53 ... Egy puszta fa nyereg Rf 1 xr 41 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 14] ✱ ~ *katonanyereg. 1673:* Egy ueres bársonyos Katona nyereg ... Két puszta Katona nyereg [Fog.; Utl] ✱ ~ *koporsó. 1679:* Egy kilen volt rajta, a mint a hajóban áll vala, de azt is levették rúla, mikor eltemették, semmi sem maradott az puszta koporsónál, azt is olyan mélyen ásták be, hogy a verem szájárúl a koporsóra belépett az ember s meg kilépett [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *nyereg. 1679:* Romladozott, hitvan, puszta nyeregh nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. *1699:* Paraszt puszta nyereg Nrö 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1732:* Egy puszta magyar nyereg, ezüstös Cantár, szügyellö és farmatringal edgyüt [Kv; Ks 16 Kornis Zsigmond lelt.]. *1753:* egj puszta nyereg két kengyel vassal [HSzj *kengyelvas* al.].

11. ~ *rakás* egyszerü falrakás; zidire, ridicarea unui zid; Mauerbauen. *1589/XVII. sz. eleje:* Miert hogi ez tarsasagh, kęt fęle kömiues mesterekbeol áll ... Faragokbol ... Es áll Rakokbol ... Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kęrdettessék, mellyk mesterseget akaria meg tanulni, az faragasté vagi penigh az puszta rakást [Kv; KömCArt. 3].

12. tartozék nélküli; fără accesorii; ohne Zubehör. *1642:* Aztis ugy tudom, hogy az mely hat nyilu stompoczjkat mely puszta uolt, adott Fodor Pal, az Vaczi Benedek fiainak ... Jsten neuiert atta nekik [Abrudbánya; Törzs. Rapolti Andras városi rend (70) vall.]. *1724:* egy Semmire kellö nyereg puszta [Koronka MT; Told. 27].

13. huzat/bevonat nélküli; fără husă; ohne Überzug. *1697:* Ezen boltb(an) ... Egj tabori Sátor Kék posztobol csinált párna sákb(an) Egj puszta derekaly, Kett puszta vánkossal edgyütt [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1768:* Pili Derekaly 3 ... Puszta tollu Derekaj 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23 XXIIb]. *1794:* Egy puszta Boritani valo Szék ... Egy rosz mezittelen Kanapé [Koronka MT; Told. 12].

14. csendes, üresen kongó; gol, pustiu, liniştit; still, leer. *1665:* Elhagyván ez előtti dolgokat, noha bizony úgy tudom, én gyakor alkalmatosságokkal ez előtt is sokakkal veszekedtem Nagyságod dolgai végétt, mostani Kővárból való be jövetelem után is két-három nap hitvány igen puszta házamnál nem mulathatván, fiacskámat többire halálához közelebb lévő nyavalyást el hagytam, úgy siettem udvarhoz [TML III, 477 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1852:* (Az) egész ház puszta ha én nem vagyak itt [Kv; Pk 6].

15. szegényes; sărăcăcios; ärmlich. *XVIII. sz. köz.:* A' Király földi Szász tsak a' Sarját, s az övedzö sziját nem adná e' Libertinusnak[a] egész liberiájáért; Ha bémégy a' Libertinus házába, puszta asztalt találsz, a' kendö szegen fejszét, kenderböl ostort ... Ha a' fejér népe Bútsura, vagy városba mégyen, vezetéken hordozza a' Sarját ... mint az ökör bör ollyan vastag a' talpa bőre, mert három esztendeigis megéri egy pár Saruval [Ks 21. XV. 43. — [a]A székely libertinusnak]. *1823–1830:* De hogy az anyja jól megrakta holmival, örömest jött vissza. Azután pedig, jóllehet teli kamarából vittem volt puszta kamarába, nekiadta ő is magát a szegénységnek [FogE 304].

Szk: ~ *kvártély. 1668:* Kegyelmed nyavalyáján bizony nem keveset bánkódunk együtt feleségemmel; el nem jövését is bizony bánom, az puszta quartélyban bizony jó szívvel láttuk volna Kegyelmedet [TML IV, 319 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1676:* Kegyelmednek mint uramnak erre való igyekezetihez képest megszolgálnám, ha a puszta quartélyt el nem kerülné. Jól nem tarthatnám, de bizony jó szívvel látnám [TML VII, 217 Matskási Boldizsár ua-hoz]

16. egyszerü, tanulatlan; simplu, fără pregătire; einfach, nicht ausgebildet. *1681:* Csiszár István, bányász Fizetnek mikor dolgozik egy héten den. 15 ut supra a szeres bányásznak, de az illyennek egy pénszt sem fizetnek. N.B. Semmi fizetése az illyen puszta bányásznak hetenként,

hanem 22 szekér vas kötül fizetnek az többivel edgyütt etc. [CsVh 100].

17. ~ *kézzel* csupasz kézzel; cu mîna goală, fără nici o armă asupra sa; mit leeren Händen (ohne Waffen). *1573:* Virag leorinch, Zemliesyteo Marton Zebeny azt valliak ... Eok azkor Immar az vduaron voltak, Azomba be vagyak teoryk az vcharol valo aytot es eok azt latwan ky fwtamnak az vduarrol az vchara chiak pwzta kezeli, Raytok Paisos Ianos es Nyreo Lazlo Mezitelen zablyawal kergetik ely eoket onnat [Kv; TJk III/3. 137]. *1722:* Az Utrumba Specificált Bikát Soha nem tudom hogy embert, marhát s egyebet meg Sebhetet volna, annál inkáb hogj az Sos Ianos kantzájának az hasát ki öklelte volna ... tsak puszta kézzel fa nélkül is ki hajtották mégh az gyermekek is, de Senkihez nem öklözödöt [Marosbogát TA; TL. Kovács Mihály (33) zs vall.].

18. ~ *állapottal* szegényesen, szorult állapotban; în sărăcie/situație grea; in ärmlicher Situation. *1664:* Istennek hála mi ide is békével érkeztünk tegnap. Im az Kegyelmed írása szerint az puskást és az szabadost Kegyelmedhez küldtem. Itt elég puszta állapottal vagyunk. Zabot többet nem vettek 10 kis köbölnél, vékáját tizenharmadfél pénzen; immár nem találni külömben 15 pénznél vékáját; irjon Kegyelmed, ha vegyenek-e úgy [TML III, 64 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

19. hiábavaló, üres, tartalmatlan; fără conținut/rost/noimă; ohne Inhalt, vergeblich. *1823–1830:* dolgozni nem szerető, azomban a' bort erőssen ivo, 's akkor hásártos, sok puszta beszédű, magát böltsnek tarto, 's verekedő is volt[a]; pedig nállánál jobb Szabo Mester nem lehetett [FogEK 464–5. — [a]Az emlékíró öccse].

20. kb. hatalom nélküli; fără putere/autoritate; ohne Macht. *1653:* Mert már ötet[a] fejedelemnek nevezik vala a Fejérvár megvétele után, mert ott volt a fejedelmi szék — csak hogy igen puszta szék volt [ETA I, 79–80 NSz. — [a]Székely Mózest]. *1662:* Minden halálnak egy oka vagyon. Bajos vala egy féregnek oroszlán ellen támadni. Körmösnek való fára hágni. Rákóczi uram nélkül is nem volt Erdély bolond, hogy egy puszta embernek puszta székből való ingerkedésére (valakinek sohasem elég privátumáért magát az halálnak adni) áldozatol felmutassa. Nabarzares soha nem voltam. Bizony ő sem volt Dárius[a] [SKr 467. — [a]Barcsai Ákos felelete Rákóczi György vádjaira].

21. nyomósító szóként; pentru a accentua ceva; um etw. zu betonen. **A.** merő, csupa; numai, cu totul; glatt. *1614:* Az Piacz szeerin valo haz puszta csepegő. Az nagy Boltban az szegenyek lakhatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; AggmLt A. 83].

B. csupán, egyedül/önmagában vett; numai şi numai, pur şi simplu; allein, einfach. *1619:* Azt magam tudom, nekem azután panaszolkodott[a], hogy mazulságában csak az egy puszta levelet sem adta vala meg Kamuti uram neki [BTN[2] 193. — [a]A kegyvesztett fővezér Mehmet pasa]. *1662:* Csak puszta táborozó állapotában az Izraelnek, halljátok, mit felel vala amaz kegyes Uriás Dávidnak, mikor őtet ... nyugvásra s gyönyörüségekre intené s készítetné maga házánál [SKr 700]. *1807:* Székelly István Hűtével erősítsemeg (!) fel adását, vagy a' Pásztorokot botssása Hitre, de sem maga Hütre nem mene, sem a' Pásztorokot nem botsátá, és igy ... a' puszta feladáson kivül semmit nem bizonyithatott volna [Farkos U; Falujk 26 Sebe János pap-not, kezével]. *1842:* amikor a tulajdonos királyi fiscus magának ... még csak egy talpalatnyi állodiumat sem kivánt meghagyni ... a panasz mivolta, mely csak puszta feladásból áll, legkisebb figyelemre sem légyen méltó [VKp 64].

Szk: ~ *beszéd. 1793/1794:* ezen Terminust minnyajuknak hirre adatta hogy az osztály végeződjék, és most is annyi idő el telése után a Protestans Urak minden Documentum nélkül tsak puszta beszédel láttatn(a)k akadályt tsinálni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 16a] ✱ ~ *szó. 1668:* puszta szóra én bizony senkit oda nem vihetek [TML IV, 349 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *XVIII. sz. v.:* semis lehet soha állitani mégis ok nélkül réám itíltetvén a Tolvajok puszta szavára a' zuvatosság [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1825:* puszta szova(l) bajosan boldogulnak [Mv; Told. 7].

◇ **Szn.** *1585:* Púzta Gaspar [Kv; Szám. 3/XVII. 12]. *1602:* Puszta György szab. [A.csernáton Hsz; SzO V, 179] | Puszta György darabont [Ikafva Hsz; i.h. 180] | Puzta Marton [Kv; TJk VI/1. 591]. *1614:* Puzta Andras jb. Puzta Georgi jb [A.csernáton Hsz; BethU 298] | Puzta Jstua(n) jb [Ikafva Hsz; i.h. 312]. *XVIII. sz.:* Puszta[a] Pál [EM XX, 497. — [a]Közlő megjegyzése: Ma: Senki Pál].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

pusztabagói a Pusztabagó (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Pusztabagó/Băgău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Pusztabagó: Pusztabagóhoz tartozó; care aparține de Pusztabagó; zu Pusztabagó gehörend. *1658:* Az Puszta Bagoi hatarban leuő egy rétnek hason fele [Ne; Incz. II. 8b]. *1725:* borbereki Daniel Uram(na)k ... az Bagai Határban ugy az puszta Bagai Határbannis, hány darab szántó földe es Rettye Vagjon [Fejér m.; DobLev. I/110].

Hn. *1685:* Puszta Bagai határban (r) [M.csesztve AF; JHb XXVIII. 5].

pusztabeli a pusztán levő; de pe/din pustă; sich auf der Pußta befindend. *1835:* Az ugy nevezett kis Andaházi Pusztabeli Juss, mely meg most ... a' mi meg egyezésünkböl részünkre is pereltetik, noha ezen per most condescendált, de ha meg nyerődik, annak is két harmad részéből minket illető Jusst ... minden pör nélkül elereszteni kötelesek lésznek [Borb. II].

Hn. *1852:* A pusztabeli és Vápabeli szőllők [Etéd U; EHa].

pusztácska 1. kis puszta telek; mică suprafață de teren pustiu; kleines nicht bewohntes Grundstück. *1722:* A Hid elöt a' Viz mellet ... kisded pusztácska [Barátos Hsz; SzentkZs]. *1751:* A rét szélben aloll égy kis pusztátska [Nagyercse MT; Told. 36]. *1763:* A Grope Gávrilla pusztátskája ... Vagyon ismét más pusztátska a La Podur [Garbonácfva SzD; TGsz 70]. *1767:* ottan mindenkor birtak az ... eo Nga cseledi egy egy pusztácskát hol kertel hol penig ekivel [Hídvég Hsz; Eszt–Mk]. *1798:* égy Gyümöltsös helyetske és Pusztátska ... törökbuzás és káposztás földetske [Kv; Pk 6]. *1803:* Hasongardban eddig birt egj fertályni pusztátskáját örök áron meg vásárlotta [Kv; Pk 3].

Hn. *1731/1802:* A Nyárád partyán égy Pusztátska [Nyárádgálfva MT; EHA]. *1798:* vagyon edgy kis pusztátska (szö) [Dés; DLt 12/1806].

2. kis erdei tisztás; poieniță, mic luminiș în pădure; kleine Lichtung. *1761:* midön Pipei Szász István orotni kezdette tsak á közepin volt egy kevés pusztátska, körül mind Erdő volt [M.zsákod U; Told. 69].

pusztafélben pusztulófélben, rozoga állapotban; care se află în stare de ruină/paragină; in Verfall befindlich. *1669:* Enjedi Márto(n) Uram ... ã megnevezett puszta félb(en) állo házabéli részet s ahoz való jussát minden ahoz való leveleivel egjütt adá örök árron megmásolhatatlanul fellyeb megh irt Dési Makai Mihály Ur(a)m(na)k, negjven öt jó mértékü egész Imperialis Tallerokon [Ne; Borb. I Szathmárj Gaspar táblai íródeák kezével].

puszta ház 1. puszta zsellérház (amelyet eredeti jobbágylakója elhagyott, ezért kiadták zselléri szolgálat fejében); casă rămasă pustie prin dezertarea iobagului care locuia acolo, casă pustie (deserta); leeres Beisassenhaus, nach dem Weggehen des Leibeigenen leer gebliebenes Haus. *1560:* az Magdalna lean rezebewl fewlduarat mely puzta haza Jutotth vala Tudny Jllik az zylwa demeter puzta helye ahhoz az Buryan ket fyanak eggyket haggyuk ... es ez keth helyre mind az Jnasokkal egyetembe Nylat vonjwnk es az kynek az Bwrjan Kelemen haza Jwt az felet Bewcyw zerynt megh fizesse az haznak az attyafianak [Kozárvár SzD; SLt DE. 2]. *1574:* Ez elmult zent Balas Nap vtan walo zeredan, Mikor az Nehay Priny Bernardne testamentomoth tenne, meg Emlekezek Zabo Palnak zolgalattyarol Es adossagarol, Hagya annak okaerth neky Egy Puzta hazat [M.gáld AF; KCs 41]. *1587:* En farkas Ersebeth ... kenzerittettem Eórmenzekesen ... az en Wramnak egy Jobbagjat ... teobb puzta hazakkal eozze ... az en wramnakis zanto feoldejwel es zena retjwel egyetembe Jegy ruhamig adnom kire eó kegymetúl Zalanczj Geórgj wramtúl Tizen harom forintot weöttem fel [Pókafva AF; JHb XXVI/10]. *1632:* Itt uagion mostan Eöt puzta ház, az negienek gazdai el szóktenek az edgikbeöl pedigh el holtanak [Grid F; UC 14/38. 3]. *1636:* Ada ... egi puzta hazat heljestul ... mostan az minimeo epputelek rajta uolnanak megh bůczúlnek [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/20]. *1638 k.:* Horuat Mihali haza puszta haz masuua ment lakni [Km; GyU 31]. *1640:* Ezeken kivül Kemeni Janos Uram reszen vadnak az faluban 57 haz jobbagi szam es negy puszta haz melliekben mostis valami jöveveni Muntanok laknak sellerül, jdest N. 61 [Récse F; UF I, 765]. *1652:* Desert<ae> 1. Gatso Antale. 2. Vermes Janose. 3. Dienes Marthone. Ez utob specificalt ket puzta hazhoz az fen specificalt Dienes Marthon es Mihalyek verek [Bács K; GyU 130]. *1727:* A Deesi Réten lévő puszta házok után valo nyillaknak ... ki keresésére s rectificatiojokra ... Rudasokat kapasokat az ki menő Tizedbeli emberek közzül kell keresni [Dés; Jk]. *1817:* most elöre irom a' költsönt[a] fel ne szedjük külön kasba töltyük majd Tavaszal ujra oda adjuk Gedelgessük hogy Puszta Házunk ne legyen [Kv; IB gr. Korda Anna lev. — [a]Ti. gabona-kölcsönt].

2. üres/lakatlan ház; casă pustie/părăsită/nelocuită; unbewohntes Haus | rozoga/romos állapotban levő ház; casă dărăpănată/părăginită/ruinată; wackeliges Haus. *1570:* mykor Kalmar Janos vyzza Jeot ... azt Monta hogy senny (!) Nincz az pwzta haznal egieb [Kv; TJk III/2. 144b]. *1580:* Erdeo falwan[a] ... maradott wolt egj puzta haz, meljben ... egj Sipos tiwadar newco Jobbagia lakot, de hogy az puztasag miatt az haz el ne wezzen Kemeny Janosne azzonyom Ada egj Jobbagianak ... Zeöke Antalnak, melj Kemeny Boldisarnak Eóstwl maratt Jobbagia Eóreókeos [Gyerőmonostor K; KCs IV. 52. — [a]K]. *1594:* Az Bagossi[a] Maior haznal ... vagjon vgian itt egy Puzta haz, kin ket zoba egi pituar es egi kamora vagjo(n) pinczesteöl [UC 78/7. 18. — [a]Sz]. *1618:* Egj pusta hazat padlottak az szeller Ferenc hazanal atta(m) lecz Szeget 225 ... d. 29 [Kv; RDL I. 103]. *1652:* ã kü rakas végibe(n) van bardolt fabol gerezdekbe csinalt puszta ház, léczes, Porkolab ur(am) csináltatta [Görgény MT; Törzs]. *1653:* Az puzta hazba(n) valo gonoz vegre mĕnĕtelemetis tagadom, ã mikor penigh onnat masuva ki mentemis, ha haza mentem, es be nem enettek (!) volna, mas iambor Ember hazahoz mentem s ot haltam [SzJk 71]. *1671:* Hanem itt van egy puszta ház, Varró Mátyásé, most alkuszom vele; se fia, se leánya, semmi maradéka; inscriptioban van nála magának, feleségének, gyermekének; de olyan egy csepp sincs, maga is beteges, az ugyan fiscusra maradna [TML V, 609 Gy(ulafi) László Teleki Mihályhoz]. *1676:* az kis szekeres uczáb(an) egy puszta ház [Dés; EHA]. *1710:* A várakban Szorult urak, fórendek penig puszta házakhoz kimenének, de semmit házoknál nem találának, mert a kurucok mind elpraedálák, kemencéjeket, ajtójokat, ablakokot egybenronták [CsH 365]. *1761:* vagjon hasonlo Ajto helj más puszta házban, melynek padimentuma le hullott, falai meg rökönyödtek ... és hat hat tzikelyü keresztes ket ablak helje [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 45].

3. üres szoba; cameră goală/pustie; leeres Zimmer. *1637:* Vagyon harmadik puszta hazis ... benne egy kemencze [Fog.; UF I, 398]. *1757:* padlatlan puszta kis Ház [Nagyercse MT; Told. 18].

4. szerény/szegényes ház; casă modestă/sărăcăcioasă; armes/ärmliches Haus. *1659:* Ez órában érkezvén meg én is Szilágyi puszta házamtúl, adá meg feleségem Kegyelmed 28 praesentis írott levelét [TML I, 452 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1666:* Nagyságodnak két rendbeli méltóságos levelét alázatoson vettem itt levő puszta házamnál, hova is csak harmadnapra rugaszkodtam ki Fejérvárrúl, mivel mostani szomorúságában ő nagyságának continuuskodnom kelletik udvarnál, kiírhatatlan szomorúságokra esvén ő nagyságoknak egyetlen egy fioknak halála [TML III, 620 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. *1675:* Bizony dolog, szívesen kivánnék Kegyelmeddel beszéllenem; látom, szerencsétlen vagyok ennyi esztendők alatt is, hogy Kegyelmedet puszta házamnál láthassam, de rövid üdőn meglátogatom Kegyelmedet és ha addig udvarnál vagy egyebütt szemben nem lehetek is, akkor minden panaszomat kiöntöm Kegyelmed előtt [TML VII, 52 ua. Mikola Zsigmondhoz]. *1685:* ha l(ste)n azt engedj közonsegesen bekevel ernúnk Kgld(c)t Attyafiusagoson kerem az megh irt napon jo reggel Gernyeszeghj puszta hazamnal jelen lennj ne neheztellye [JHb Lakodalmi meghívó]. *1719:* az meg irt Napon es orakor Reggel az declaralt Falub(an) lévő Özvegj szegeny Puzta Hazamnál Kédvés Sogor Aszonyomekkal edgyüt meg jelenni és in(n)en szegény Feléségém még hidegült Tetemit el késérni ne terheltessék [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II Solyom István lev.]. *1742:* El mulhatatlan nagy okra nezve kelletett vala egy napra divertalnom Hidvegi puszta hazamhoz ... az mi aprosaggal lehetett kivantam alazatossan inservialni [Ikafva Hsz; Apl.t 2 Dombi János Apor Péterhez].

puszta házacska puszta zsellérházacska; casă de jeler pustie/nelocuită; unbewohntes Scharwerkerhaus/Beisassenhaus. *1756:* Elek István ... egy Puszta házotskábban mene lakni [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27].

pusztai 1. pusztán élő; de pe pustă; auf der Pußta wohnend. **Szn.** *1650:* Pusztaj Janos [Kv; Szám. 26/VI. 389].

2. a Puszta nevű helyben található; care se află în porţiunea de hotar numită Puszta; sich am Ort „Pußta" befindend. **Hn.** *1816:* hátulso Czitz hegyi, vagy Pusztai szőlő [Dés; EHA].

puszta jobbágy ? puszta telekre telepített jobbágy; iobag instalat/stabilit pe un teleac pustiu; auf leerem Grundstück angesiedelter Leibeigene(r). *1575/1576:* En galazi Jstúan ... attam gyozagoth (!) pestesi Janosnak flo 71 ... attam galazi Josanak egy púzta gyobbagra (!) flo. 20 [Galac BN; WLt].

pusztán 1. üresen, lakatlanul, felügyelet nélkül; pustiu, nelocuit; leer, unbewohnt. *1640:* Az kik onnat ielen voltanak az biro hatod magaval ezek[a] ... Ezeknek faszioiok szerint vagion itt 41 eorökös iobbagi hazais leven pusztan ninczen [Szevesztrény F; UF I, 754. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1650:* az az ben ualo Eöröksegi puztan uagion azokot az nilakot ahoz az Eöröksegihöz birni nem Engedgiwk hanem falu kezebe keuanniuk ad Judicaltatni [UszT 8/64. 72a]. *1658:* Hanem kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, töröködjék Kegyelmed urunk ő nagysága előtt, hogy parancsoljon ő nagysága felőle, hogy szállítsák el rólok[a], mert immár egy darabont sem leszen az várban, csak pusztán leszen [TML I, 174 Bornemisza Zsuzsanna Teleki Mihályhoz. — [a]A katonákat].

Szk: ~ *áll. 1636:* uagyon berenabol rott szalmas suteo haz egy Aytaja vas reteze sarka, puztan all [Siménfva U; JHb Inv.]. *1637:* Also Komanán[a] ... Boer Thamas megh holt, pusztan àl az ház [Szád. — [a]F]. *1681:* Valye Mihaly ... Ez megh éghet volt, most pusztan ál, maga ã feleséghe örökeb(en) lakik [Hátszeg; VhU 135–6]. *1797 k.:* En Vasarhelyre is bé jártam és egy Kortsomárost oda alkúdtam hogy pusztán ne aljon az Ház [Banyica K; IB. Gombos István lev.] ✱ ~ *hagy. 1562:* 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna, rajta könyörüle és követei által minden kegyelmességét ajánlotta néki, és igíré arra magát, hogy őtet esmét székibe ültetné; annakokáért harmadfélszáz emberrel Buda alá feljöve — ki előtt Ferdinandus Németországba lépék, pusztán hagyván Buda várát sok várakkal és városokkal öszve — holott János királyt székibe ülteté, és ő maga Bécs alá méne fel [ETA I, 13 BS]. *1597:* mondottak az Nagymezeyck hogy ... ha arrol az darab erdorul el fogyak az Alpretyck wket ammely felol most az wersengés wagyon, hogy kyzek mind feyenkinth pwztan hadny falwyokat [Alparét SzD; Ks]. *1640:* Zaniszla (?) Rado (?) Deficialvan Csak valami hitvan kalibaia leven aztis pusztan hatta [A.árpás F; UC 14/48. 136]. *1744:* ezen Sessiot Pusztán hadta ... kiis hagjatott a Falu Porgolattyan mezőűl [Nagykend KK; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *hagyat. 1705:* Odajáró útjokban pedig fogtanak el két kurucot, egy Bágyoni nevűt és egy Iglaci nevűt, ez ugyan az úr, Keresztesi uram szentkirályi gondviselője volt az háborúság előtt, akik is bizonyosan referálták, hogy a harc a kurucokkal meglévén, Kolozsvárt egészben a kurucok pusztán hagyatták, úgyhogy minden embernek belőle ki kellett hamarsággal menni [WIN I, 597–8] ✱ ~ *hagyatik. 1760:* a Kuruczia előtt a Gabonának nem léte miatt el széllédvén innen a Jobbágyok pusztán hagyatott a Falu [Közfalu SzD; JHbK LVIII/2] ✱ ~ *hagyhat. 1805:* Meg esztendom be nem telvén, más Tisztett alkudott volt a Néhai L. Baronissa Aszszony Ő Nagysa (!), de ... tsak ugyan hamar az után meg halálozván a Néhai Baronissa aszszony ő Nagysága, az uj Tiszt nem fungálhatott és en sem mehettem el pusztán nem hagyhatván az Udvárt [Szamosfva K; BLt 12] ✱ ~ *lel. 1785:* Nagylaki Házamtol el szökvén Első Feleségemtől valo Léányom Dobolyi Susánna, Házamat fel verték, holmi Selyem Gunyájit étzaka fel rakja, és Komáromi István uramhoz mégyen ... mig én voltam a' Nms vármegye Marchalis székén: meg jővén el réműltem rajta hogy Udvaramat pusztán lelem, apro kitsin Gyermekeim (:kiket Leányomra biztam vala:) gondviselés nélkűl, minden koltsaim Tseledeim kezek alatt, bitangjába, és záratlan predájára mindeneknek [Nagylak AF; DobLev. III/600. 2 Dobolyi József kezével] ✱ ~ *marad. 1609:* Keowár vydékj valahok zallottak uolt megh, de azokat Christoph deak mind vizza vitette, es az falu puztan maradott uolt, hanem annak uthanna esmet Kendj Sandor es az nagy Chákj Istuan zallytottak megh Jobbagiokkal es birták Kabalas patakotis tuggia hogj birta Kendj Sandor [Kv; KvLt D. 44]. *1634:* Azt tudom hogi mikor Betlen gabor Fejedelmwnk Jöue özzel Tatarokal Bathori Gabor Fejedelmvnk ellen az orzagban Akkor itt az ket homorod mellett Nagj Rablast tönek az Tatarok es annak az haznak melliet mosta(n) biro Andras bir Recsenieden[a] minden familiaiat el uiuek az tatarok abbol az hazbol, es pusztan marada az az haz [TSb 21. — [a]U]. *1657:* Pusztán maradván, és ott leggyengébb is lévén az sánchely, azíránt annak rohant az ellenség, kit noha két ízben is visszavágtak, de végre az sokaság elburíttotta őket [Kemlr. 319]. *1739:* egy nehány Falu egészszen pusztán maradott a V(á)r(me)gyéb(en) s a Többi is utánna menyén, nem álhattják a szégény emberek továb, haném szökten szöknek 's az erdöre állanak [H; Ks 99] ✱ ~ *talál. 1593:* Az vizhordone mikoron orsaga miat az Warosrol el zeoket volna, My az waros kepeben, hazat púszta(n) talalwan, A hazot el attuk p(ro) f 16 d — Mely tizen hat forintnak tertiuma zallat is warosra f 5 d 33 1/3 [Kv; Szám. 5/XX. 167]. *1653:* Ott a várat pusztán találtam, semmi abban nem volt: sem búza, sem zab, sem liszt, sem semmi; az exactoroknak is alig adhattam enniek [ETA I, 147 NSz]. *1738:* én pediglen 1703ban házosodvan mingyart kurucz világ támoda, 8 esztendeig Szebemben lakván hirit sem hallottuk kevés jószáginknak, söt mikor ki szabadultunk mindent pusztán találtunk marhákbul, economiabul Udvarházokbul ugy ki pusztultunk, hogy házainkat ujjolag kellet épitenünk [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.]. *1753/1781:* mikor ... Kun Miklos ur ... az kastélyban bé ment, tsak pusztán találta ... költsön kért iminnen amonnan [Bozes H; JHb LXXI/3. 231–2].

2. parlagon, (meg)müveletlenül; care a rămas (temporar) nelucrat, care este lăsat în paragină, pustiu; brachgelegt, unbebaut. *1795:* (A) Kender föld(ne)k ... pusztán lévő részit ... Nyilakra fell osztyák s minden Nyilatskanak füvéert esztendönként az Ecclának egy egy veder mustot adnak és mivel ezen bizonyittást a Földös Uraság meg nem erötelenitette azért azon helly ... az osztály alol ki vétetett [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 6a]. *1824:* (A szöllő) most is pusztán van, mind volt régentén [Szásznyires SzD; Ks 79. 109].

Szk: ~ *áll. 1688:* az Külsö szölö hegyben ... egj puszta szölö föld, az Lengyel országi veszedelemtöl fogva pusztan ál az másokeval edgyütt [Szentgerice MT; EHA]. *1799:* hogy azon már most bé fogva lévő darab helly foglalás volna, azt nem mondhatom, mert a' mig pusztán állott is, bizonyos birtokossa nem volt [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

1803: mikor asztot ... kezekben kapták ... miveletlen pusztán állot [Bábahalma KK; RLt O.1]. *1843:* Azon Helynek egy részetskéjét szántonakis kaszálonakis használta békessegesen a' Deresztés, más része pedig pusztán állott az idénnig [Bodola Hsz; BLt 12 Farkas Sándor István (71) szolgaember vall.] ✱ ~ *álló. 1668/XIX. sz.:* az Abrugyfalvi határon Csernitz vize közt égy pusztán állo darab lunkát, avagy darab földet, Fodor György Avassa szomszédságában ... attak volna örök áron [Abrugyfva AF; HG X. 59] ✱ ~ *ér. 1719:* Hallottam ... hogy sztaniláek(na)k volt szőlőjök, de en pusztan Értem nem régen aszt a puszta hellyet felosz<tottak> [Pókafva AF; JHb XXVI/54] ✱ ~ *hagy. 1732:* Mikor ideje jár s a földet jol mivelik, gabonát jót terem, tsak hogy forrásos lévén határok, a Tövissnek édes Annya ha gyakorta pusztán hadja, bár tsak két Esztendeig edgj más után, irtás nélkül fel nem rontja [Szentjakab SzD; TSb 51] ✱ ~ *hagyatik/hagyattatik. 1761:* az Curialis fundusnak ... nagy része körös környül pusztán hagyatott, melyből esett az, hogy az barazdais, mely distingvalta az irt Curialis fundust, az szomszédoktol, obliterálodot, elannyéra, hogy mostan ujra kelletett az egész Curia Circumferentiajat ki barázdaltatni [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1806:* a' ... Tanorok kaszállo a' Küküllő vize miatt ugy el rontatott, hogy éppen haszonvehetetlenné lett, követsel s porondal fövényel merőben meg rakta s el boritotta volt; hogy soholt kaszálhato nem volt; s a' mián pusztán hagyatott, sok ideig marhák Dèrelö hellyévé lett [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1824:* A' több szöllö Hegyek pusztán hagyattattak [Dés; DLt 330] ✱ ~ *hever. 1774:* A több része ... azon Mikola darabjának mostan is pusztán hever, és bé jároja ... ö Excellentiája Udvarának [Ádámos KK; JHb XIX/17]. *1815:* (A szőlö) már régtől fogva Pusztán hever ... a Férték ... 2 férték két véka ösz buza vetés [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 944] ✱ ~ *marad. 1679/1681:* pusztan maradni az földeket ne hadgya [Vh; VhU 669]. *1786:* pusztán maradot benne cir(citer) 20. vékání férejé föld, az az vetetlen [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. *1830:* a' miolta pedig a Krisenyiek az érdekelt Törökbuzát le vágták, azon hely pusztán maradván leg inkább a' Krisenyiek által használtatik [Vh; Born. Vegyes 4/43 Mojne Gyorgye (84) vall.].

3. romokban; în stare de paragină/ruină; verfallen, ruiniert. *1811:* Három első nyáron pusztán felejtetett, Három másik nyáron ujjra épitetett [ÁrÉ 171]. *1855:* A Csonka vár, — mellyben nincs semmi lakható rész hanem csak pusztán fenn állo több darab köfalak [Szu; EHA].

Szk: ~ *áll. 1620:* oda kj diligenter megh oculalwan, az Ispotalj hazat is modgjával valo fel epitesereől, es minden modgiarol tractalianak, vgy hogj epittessek megh, towab ne Allio(n) puztan, hanem Enny Jdeőteől valo rujnabol erigaltassek [Kv; TanJk II/1. 231]. *1647:* volt egy Swteo haz, s egy konyha, de most az egesteol fogua puztan allanak fedelek sincz [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1677:* Vagyon eő nagyságoknak jó sindelyes héjazat alat Rákoson egy kő udvar házok, melynek mostani alkalmatossággal sem ablaki, sem nyílló ajtai, sem penig kemenczék benne nincsenek, csak pusztán ál [Rákos Cs; CsVh 54] ✱ ~ *álló. 1628:* Nemely heljeken es puszta(n) allo Templomok(na)k epwletekre, kiknek eppitesekre az szegensegh nem erkezik, hagiok haro(m) szaz Magiari forintot [Bonyha KK; Eszt–Mk Cserei lev. Bánfi Maria végr.] ✱ ~ *hagy. 1706:* Mi Apátiba megyünk, Rabutin Debrecenhez, onnat Szolnokhoz, a várat felvettetvén porral, pusztán hagyja [Kv; KvE 248 VBGy] ✱ ~ *hagyatik. 1662:* Az várbul pedig Balling János minden élést, lövőszerszámokat kiszállíttatván és minden haszonra valót Munkácsba takaríttatván, a fejedelem parancsolatjábul a várnak minden bástyái, derék épületi porral felhányattatván s haszontalanná tétettetvén, pusztán hagyatott vala [SKr 242] ✱ ~ *talál. 1753/1781:* azon háboruság[a] le tsendesedvén, az békességnek <me>g nyerése utánn, Kun Miklós Uris más több Nemes Hazafiaival Graciára haza jött vólna, az kastélyt pusztán találta, mivel az ellenség is fel égette vólt [Algyógy H; JHb LXXI/II. 3. 194. — [a]A kuruc háború].

Sz. *1791:* mikor meghal az özvegy a' mig él, az Ura Jószágából él és hasznát vészi, 's mikor meghal az özvegy, az Atyafiak egy jó szeget is nem hagynak az Háznál, mindent elvisznek; mintha Tatár járt vólna ott, ollyan pusztán hagyják [Mv; Told. 18].

4. felhagyva, művelés/kitermelés nélkül; lăsat în părăsire; ohne Bearbeitung/Bebauung. *1756 k.:* Fel hagyott avagy pusztán állo Bányát a' ki fel akarna fogni, és dolgoztatni, azon Bányájának előbbeni Gazdáját admoneáltassa legitime, kik ha félben hagyott munkájokat continuálni nem akarnák, 'a más ugy dolgoztathassa | A napon kün lévő egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abbol probát tévén semmi hasznot nem esmér, és oda hadgya, és Esztendő, s három napok(na)k el folyása ... alatt pusztán, s ő általa dolgozatlan áll, ez idő mulással el veszti jussát, és más a' kinek tettzik bátran, és szabadon bele álhat s dolgozhattya [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

5. kiszáradva; secat, uscat; ausgetrocknet. *1648:* mentunk az Toohoz, lattuk aztis hogi pustan all, (:azon felliül penigh uadnak olj helliek az hun iobb es nagiüb toot epithetnenek:) [M.nagygorbó K; JHbK L. 12].

6. tartozék nélkül; fără accesorii; ohne Zubehör. *1688:* Az edgyik nyérges Ladaban volt egy régi karmány nyeregh véres barsonyal és az első s hatolso kapaja ezüstel boritot kármány vás kengyelek rajta ... zöld barsónyál boritot Magyar nyeregh ezüstös, ezüst kengyelek is rajta ... egy Török nyerégh csak pusztan ... Egy kis olah nyergecske pusztán, nintsen semmj szerszam rajta [Beszt.; Ks 27].

7. felügyelet nélkül; nesupravegheat; ohne Überwachung. *1823–1830:* Meg is írta[a], hogy nem azért vitetett tanitót a gyermekei mellé, hogy az szerteszéjjel járjon, s a gyermekei pusztán maradjanak [FogE 137. — [a]Gr. Bethlen Pál 1795-ben]. *1850:* én az Falus Bironak már két hete megmondottam, tétesse hírül az embereknek marhájakra ügyeljenek, azokat pusztán ne hadgyák a' vetéseket ne pusztíttsák [Nagylak AF; DobLev. V/1300].

8. vagyontalanul, javak nélkül; fără avere/bunuri; ohne Vermögen. *1597:* Kútos Benedek ... fassus est ... Nyreo Gergelinek edes attia wala Kútos Benedek ... mikor Nyreo Simon el wewe az atyamnak masodik feleseget sohonna(n) semmit ne(m) vit az hazhoz hane(m) chiak púztan zalla az mostoha Anyam iowaiban [Kv; TJk V/1. 109]. *1655:* Meg parantsoltuk vala ennek előtteis, Betlen ösi joszagodat vgy szolgaltatnad, hogy az Török uraknakis sokszori panaszszaval s Jenei Végházunk éppitéseben valo hatra maradassalis ne pusztulna el ... de azt elmulatád, és az alat rend kivül valo szolgalattal és adoval addig satztzoltatád, hogy már tellyesseggel pusztán hagyatád [IB X. 2 II. Rákóczi György I. Bethlen Domokoshoz].

9. egyedül, magában; singur, numai unul; allein. *1575:* My nemes szemelick tudny illik szalay boldisar cegobül es

szekely Janos szomborrül (!) Torok mate galacrül Aggiuk emlekezetre az my leuelunknek rendiben mindeneknek az kiknek illik ... vette gálaczy Josa eg Jobagiot haz nelkul chak puztan galaczy Jstuannak tizen niolc forintba [WLt]. *1585:* Antonius Ferenczy ... fatetur ... Birosagaba Ment volt Daroczy Peterne Sara Azony eozweg koraba(n) eleybe a tanach hazba es haladek lewelęt le teotte eleotte es per modu(m) p(ro)test(ati)o(n)is Azt monta hogy eo minde(n)t ide hagy es el megie(n) chak puzta(n) Tordara [Kv; TJk IV/1. 394]. *1710 k.:* Hazabocsátának, a jószágot pusztán visszaadák, de a res mobilist nem [BÖn. 561].

10. csupán, csak; numai, doar; nur. *1690:* Mikor öreg Gal György, nihai Nagylaki Mihalynak adta volt azt az örökseget kib(en) most Sinka Janos lakik, én ugy hallottam, hogy 20 forintokb(an) adta volt ... nihai öreg Gál György Nagylaki Mihalynak csak pusztan az benn valo örökseget [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25].

11. hiába; zadarnic, inutil; umsonst, vergeblich. *1853:* tegye meg a' mit meg gondol ne jártassa a száját pusztán, ugy is közel lakik a' tisztelt Törvényszékhez akkor bé kérik a Contractust, 's ki halgatnak mind kettönket 's ugy tesznek itéletet [Nagylak AF; DobLev. V/1359 Bartók Ferenc Dobolyi Bálinthoz].

pusztás I. *mn* **1.** kopár, parlagon/megműveletlenül maradt; lăsat în paragină, neîngrijit, pustiu; brachgelegt, unbebaut. *1624:* Vagion Egj szeöleö Keomalba(n) ... Veötte volt tizenöott forinto(n) mys azon bechuben hadtuk mert ige(n) puztas, az Arua resze f. 5 [Kv; RDL I. 123]. *1681:* Kincses szőlő ... NB. az mint mondgiak ezen szölonek az faja száraz üdöb(en) nem nő megh, kevessetis terem; adgiak megh csak idejeb(en) valo minden jó munkáját, vgi lathatni megh I(ste)n aldasa után mint terem; most penigh valob(an) pusztás [Vh; VhU 585]. *1694:* Majorság-Szőlő vagjon itt egjgj ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kévánok: a' közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1697:* Vagyon ... egy négy ölös szőlő, mellynek fele kész mivelt, fele pusztásabb [Csíkfva MT; BálLt 50]. *1702:* azon Fiscus szőlője ... igen pusztas volt [Dés; KGy]. *1777:* a szőlő mellett egy pusztás oldal [Bos MT; Berz. 15 XXXIV/16]. *1781:* el tserélt szőllője nagyobbotska ugyan, de mostani állapottyában igen pusztás [Koronka MT; Told. 10]. *1808:* a fel szántot be kollátolt helynek Nap Kelet felöl valo szelin ... szemleltem mindenkor, hogy ezen helynek posztás helyeit it Eszak felöl is az ezen helyen lévő juh Pasztorok a Bikkos erdő szeliig még etettek szabadoson legeltettek a juhokot senki nem ellenzette a mi láttunkra s tudtunkra, a Pasztorok, s, Batsok sem panaszolkodtak, hogy ezen bikkos erdőig ököt valaki ellenzette volna [Zágon Hsz; SzentkZs].

Szk: ~ *gyümölcsös. 1796:* lévén ... Szanto Sandor urnak ... az Gerepen nevű szőlő Hegy eszak felöl valo végiben egy darab szőlőből fel hagyott pusztája ... hoszszára mérve ... 50 ölnyi darab pusztás gyümöltsössit adja ... ongyert György Urnak [Ne; DobLev. IV/764. 1a] ✱ ~ *majorság-szőlő. 1722:* A Feketeläki két darab pusztás majorság Szőlő [Gorbó SzD; JHbK XLV/50] ✱ ~ *szőlő. 1711:* egy hod pusztas szőlejet elsőben megh Jarvan es okulalva(n) ... estimaltuk negyven magyari forintokra ... Jelentők ő Kglmenek ... De ... ő kglmenek nem kel akarki birja csak pusztat meletem ne tarcsanak [Km; JHb VII/89]. *1732:* Az Vég Hersán lévő puztás egj csötört szőlöt, az Atyafiak adák az Nagj Enjedi Refor. Ecclesiának [Ne; DobLev. I/149]. *1740:* kéntelenittettek ... két darab pusztás szőllőjőkőt áruban ereszteni [Kóródsztmárton KK; Ks 13. XVII. 15]. *1763:* egj daraboczka két öl szélességü ... pusztás szolejek [Torda; KW]. *1777:* jelenté ... Csiki Anna az irt Néhai idősb Brassai János Özvegye mi nékünk hogy lévén ő Kglmének ... egy Csötört de igen pusztás miveletlen Quartás szőlője ... mellyet ... Csiki Anna ő Kglme maga özvegyi tehetetlen volta miatt annak rendi szer(ént) nem mivelhetvén, elkerülhetetlen szüksége miatt kéntelenittetik el adová tenni [Ne; DobLev. II/492] ✱ ~ *szőlőföld. 1756:* Libertinus Régeni Kis György Uram ... mind eddig sem refundálhatván a' praeattingált három forintakat; már most Titt Vásárhellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a' Nagy enyedi Határon a' Vég Hérsán hazul felül pedig a ... Reformata Ecclesia pusztás szölö földeinek vicinitassiban levö ugyan puszta szölö földét rajta levö egy nehány gyümölts fatskáival egygyütt [Ne; i.h. I/271. 1a].

2. tisztásos; cu poiană/luminiş; mit Lichtung | irtásos; defrişat; mit Rodung. *1730:* (Adta) Zálogb(a) egy Darab most pusztás állapottyáb(an) lévő örökös Erdejét [Vaja MT; Ks 13. XXI. 1]. *1757:* A Falu között egj darab közös Pusztás Beretzki rész erdö [Nagyernye MT; EHA]. *1767:* itten az Hidvegi határokon az mély osztatlan erdős berkés, pusztás oldalos és árkos helyék találtatnak az Mlgs Poss(ess)or Urak közül akár méllyik: borozda vonás irtás vagy más mod által magának el jegyzett azt mint maga örökségit vgy tartotta, orothatta, s mivelte [Hídvég Hsz; Eszt–Mk]. *1775:* az Oltszemiek Marhái ezen utrizalt erdős, és Pusztás hellyeken Szabadoson és nyilván legelödtek ... az Olszemiek ezen Erdőkre erdöltek ... magamis más Olszemiekkel elegszer erdöltem ezen hellyeken a Bodokiakkal egjütt [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. *1817:* Füzesi nevü Erdellyének ... Dél és nap nyugott között fekvő végiben lévő pusztás részében vetett buzája [Udvarfva MT; EHA]. *1842:* Belső To-fenék nevezetü hellyen lévö Erdönek ... a' Déli végén kezdvén a mérést 120 ölnyi hoszszuságu hely vagyon pusztás, tsak imitt amott három négy, 's még több ölnyi távulságra vagynak el metsevészett bokrok, ez nem Erdönek, hanem inkább Szántonak valo hely [Kakasd MT; DE 2].

Szk: ~ *erdő. 1681:* Tilalmas Erdő Nro 1 Vagyo(n) ezen hataro(n) à falun fellyül; ighen el vesztegettetett, pusztás Erdö is; mely hogi ighen jo gondviseles alat ... tartassek. szükseges [Szentkirály H; VhU 90]. *1700:* egy darab puztas erdö [Csapó KK; Berz. 2. 48/13]. *1757:* A Köles Kerten az Akaszto Fán fellyül egj darab Pusztás Erdő [Nagyernye MT; EHA]. *1761:* Vagjon a Liget pataka mellett ... egj darabotska gjertyan bokrokbol állo pusztás Erdö [Ülke U; JHbK LXVIII/1. 152] ✱ ~ *helység. 1758:* ez elött Cir(citer) 40 Esztendökkel az Atyám Szabó Mihálly a' Sadány pataka mellett lévő bükkös erdőt innen a' Sadány Patakán el arendálta vala ... Lázár Ferencz Úr eö Nágától, hogy ottan Sertéseket hizlaljon ... és akkor azon pusztás hellységen ... nagy erdő vólt [Szárhegy Cs; LLt Fr. Szabó (60) jb vall.] ✱ ~ *marhalegeltető hely. 1777:* Csíkjenőfalvi Szekeres András primipilus tanquam inspector ratione offic proclamáltatá ugyan Csíkjenőfalva közül való lakosokot, akik a közönséges falu aszalásából lett helységeket felfogták, és ugyan azokot is, akik közönséges pusztás marhalegeltető helyeket felfogták ezelött circiter 10–15 esztendöktöl fogva [Jenőfva Cs; RSzF 135].

3. üres, csupasz; pustiit, gol (de vegetaţie); leer. *1574:* Nyreo Josa Azt vallia hogi ... ez ely Mwlt veteskor volt

hogi vetet Es Boronaltat volt, Azomba Rea Jeot Niolch kylench dyzno az Eotthwes ferench vetesereol zabadon Eottek az ely hintet Buzat, Annyera hogi egy neha(n)zor wzte kergette ely onnat ely ala haigatta az zeolek fele ... Eo kerte Rea hogi meg leoye Mert ely veztik veteseket Neh oltalmazhatya Teolek, oztan ott vgian az vetet feolden leott meg ketteot Bennek, Meg mostis meg esmerzik az Bwzaban hogi Rytkab puztas hwl ely Eolthe [Kv; TJk III/3. 359].

4. romokban álló, romos; în stare de paragină/ruină; verfallen, ruiniert. *1656:* Ezen koniha boronakbol fel roth tapasza igen le huladozott. Az edgik falat igen ki bontottak pusztas [Fog.; UF II, 161]. *1693:* azo(n) Kapu felett fél szerben levö pusztas epület [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. *1706:* Maxán ... az Udvarház le egett, az körulötte lévö kevés épület is igen pusztás [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1730:* Nehai Praedecessorokrul eö kglmekre devenialt Pusztás köházznak [Dés; Jk]. *1773:* Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévö pusztás Curia, és parlagságra jutott Szölöbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... Bodrok Keresztur Várossában Lakozö Nemzetes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon ... Joszág iránt, Léptünk illyen alkalomra, és megégyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 15a]. *1782:* midön a' Joszág elsöben Néhai Groff Csáki Sigmondné Haller Kata Aszszonj eö Nagjságára szállatt volt kevés ideig, azon alkalmatossággal az Adámosi nevezett Curia ... igen pusztás alkalmatosság vala [Dombó KK; JHb XIX/22. 7].

5. ~ *ház* elhagyott/puszta zsellérház; casă de jeler pustie/părăsită; verlassenes Scharwerkerhaus. *1758:* Solymosi Pusztás Házamhoz bé telepitvén Glogoveczi Jobbágyomat Juon Kretsunt Feleségestöl edjütt [Told. 21].

6. szerény, szegényes; modest, sărăcăcios; ärmlich. *1703:* Gyülekeztek vólt ide az Anyám Aszszony eo kglme Gyulatelki Pusztás Arva házához Becsületes Törvény Tévö emberek[a] [K; SLt 43. — [a]Köv. a fels.]. *1720:* az sogor Gilányi Györgj Uram feleségestöl ... pusztás Házunknál lévén Baktán, kértek azon hogy, kigyelmeddel szollanék, s inducálnám kigyelmedet arra, hogy az szegény meg holt aszony portékáját adná ki kigyelmed [Kv; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1721:* (A kézfogón) Kis Aszony Havának ötödik napján Sz: Miklosi Pusztás Házamnál ... meg jelenni méltoztassa(na)k [Kv; Ks 95 Bethlen József lev.]. *1737:* en Nagysagodott jo szüvel lattam volna pusztás házamnál ha magatt meg alázná a Méltossagos Ur [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez]. *1738:* Szintén az estve erkezvén pusztás házamhoz faradva vekony egesseggel, mint hogy magam szemelyeben nem udvarolhattam Nagod(na)k, kivantam alazatos levelem altal Nagod(na)k Udvarolni [Sszgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péternéhez]. *1745:* Csik Taploczai Pustas Hazamnal Szallot volna [LLt Fasc. 70]. *1749:* Kedves édes anyád róla való megemlékezésedet igen kedvesen vevén, köszöntet ... várja látni úri személyedet, már valaha egyszer a bodoki pusztás háznál [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. *1753:* Olá Kotsárdi pusztás Házatskámtol vitetett el Mlgs Groff Ur(am) 4 darab tserefa talpat [Medgyes; Ks 101 Arva Toldalagi Erzsébet aláírásával]. *1755:* vagyon szerencsém gyakorta eo Ngokat pusztás szallosomon látni, mivel minden nap kétszer háromszor még látogatnak [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-böl].

II. *fn* **1.** parlagon maradt föld; ogor lăsat în paragină, pustieşag; brachliegendes Feld. *1702:* Ezen Veteméneys kért töviben, fellyül vagyon egy jó darab pusztás ... Vadnak ittis egy nehány gyümölcs fák, de kért nincsen egy Cseppis körülötte [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 10].

2. tisztás, irtás; luminiş Lichtung, Rodung. *1727/1751:* Mert pro commoditate et emolumenti közelebb, és szükségessebbis Kapolnás Oláh falunak ad manus lévén pro Pascuatione Pusztássa, pro Lignatione ă Faja tűzre épületre Deszkára, ugy hogy ă mit ă természet az Oláhfalviaknak denegált ă földböl pro Agricultura, azon hellyeknek fáibol suppléálta pro arte lignaria [CartTr II. XXX. 5 határmegállapító ítéletlev.].

◇ **Hn.** *XVII. sz. köz.:* az Pusztassanak hatarat az szorossig tudom lenni [Nyújtód Hsz; EHA]. *1690:* pusztas nevú hegi (szö) [Kál MT; EHA]. *1693:* az Pusztaso(n) belól [Ürmös NK; EHA]. *1772/1812:* Az Pusztásban (szö). A Pusztas előtt (k) [Kál MT; EHA]. *1834:* A' pusztásba (sz) [Gombás AF; EHA].

pusztaság 1. kopár/lakatlan terület; pustietate; unbewohntes Gebiet. *1571:* tudom hogy kdnel niluan vagion minemw pusztasagba lakom Jt baniaba Jt pedig erdönkis Jgen szwkön vagion kerem kteket, mint jo szomszed vraimat hogy tekintene meg illie(n) Szwksegemet segitene meg ktek [Bánya[a]; BesztLt 13. Casp. Szöcs a beszt-i bíróhoz. — [a]Valószínűleg Szász-, később Mezőbanyica (K)]. *1671:* Ez a kutya német követ Somlyón megrezzenvén valami adószedö törökötül, Sibó felé csapott és csak három somlyai katona levén vele s ö 18 lóval levén, Kolozsvárra nem vihették ... hanem az pusztaságon jütt be s én Kolozsvár felöl lesetvén, tegnap Báldrúl jövén Szo(v)átnál csak elötalálám insperate [TML V, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Boncidárol (K)]. *1710:* Kivált a felső-országi magyarok, akik közel lévén a törökhöz, különben is mindenféle nagy tágasság és pusztaság lévén, nem oly könnyen keríthetik azokot kézre, hanem sokan egybenverik magokot és széjjel vándorolni, kóborolni kezdének [CsH 91–2]. *1744:* az All Csiki Ménasági Határon Vason kapunál egj darab pusztaság, kiis régen szánto földböl állott, bükkös, magjaros vagjon hozzá tartozando [Ks 65. 44. 12]. *1751:* ezen Haller reszre jutot curialis hely ... udvara lesz à kapun kivül levö pusztaság, és Filegorias kert [Fiátfva U; JHbK XXIV/14]. *1764/1766:* marad egy kis Fetske farku Pusztaság méretlen, mellyet ha fel szánthatnának bélé menne Cir 3 Met buza [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

2. műveletlen/parlagon maradt földterület; ogor/pămînt lăsat în paragină; brachliegendes Grundstück. *1574:* Marton p(ro)ce (?) hity vtan Azt vallia hogi Eo Mywelteltte keremes zere(n)t az Igarto gërgy zeoleyet, Twgia hogi Annyera valo pwztasag volt Benne hogi zekerelis meg terhetek volna keozte, Aztis Twgia hogi Minden eztendeobe teoly karot eleget veot belch Eo homlitatot Nemely eztendeobe 32 Mas eztendeobe 40 Emberrel is benne Annyera hogi mostan ep az zeoleo [Kv; TJk III/3. 337]. *1719:* Ezen puszta szőlő mellett az sztaniláék szőlőjök volt eszt a pusztaságot ujjalag fel fogván az Emberek az én mostan kezemnél lévő puszta szőlő hellyem mellett fogott es Epitet szőlőt Lupa Gindila [Pókafva AF; JHb XXVI/54].

3. erdei tisztás; luminiş, poiană; Lichtung. *1757:* ezen hellyen is Nagy Erdö volt, Csak mint egy bugjára valo hellység annyi pusztasága vólt [Gyszm; DE 3]. *1842:* A' Kökörtsén tetö nevezetü hellyen lévö Erdönek ... a közepén végig pántlika formálag valo pusztaság vagyon, ezen erdö meröben idei vágott. — mellyen tsak bokrok voltanak [Kakasd MT; DE 2].

4. lakatlanság, lakatlan állapot; pustietate, loc în care nu se (mai) află (alţi) oameni; Unbewohntheit. *1606:* ez zegeny hazank Dees eleiteol fogua ieoueuinbeol allott mostannis romlot puztasagabul jeoueuinekbeol kezd uala eppeolny [Dés; DLt 285]. *1645:* az veszedelem uta(n) csiak hamar, az mi falunk is puszta leuen miuel az eleőt Szászok laktak az mi falunkatis, Horuath Jakabne azzonio(m) akorj puztasagh ideib(en) senki sem volt gondot rea viselni kj asata az hatar keőueket [Szentjakab SzD; Told. 27]. *1753:* a declarált Csüren puszta falu hellyet ... többször pusztaságban értem, mintsem lakták volna, de ertem három, negy embert hogj lakot rajta Ezer hétszáz tizenhatban, tizenhétben, tizennyolczban, a mikor szolga Biro voltam [JHb XXX. 9 Senior Andreas Szénasi de Pánczél Cseh com. Doboka Jurassessor (73) vall.] | a több Jószág pedig mind Csáki Sigmond Ur által biratott érésemre; Rajtoczotis egészszen birta Csáki István ugy Vármezőt és pusztaságában allott Szent Mihállytis egeszszen mely már most Falu [JHb XXX. 9 Mich. Maxai de Récze Keresztur jurassor Dobocensis (55) vall.]. *1755:* pusztaság ollyan van Szebenbe, hogy majd ã sintsen kinek köszönjűnk, nem lévén senki ben a Magyar Urak közül [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

5. műveletlenség; faptul de a fi necultivat; Unbebautheit. *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzesth ... Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethek el wegezthek wolth, hogy az ke<sz> erdeebeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesi hazaath meg Eppyche kyreel valokh (!) az fogoth vraim Leweleyész (!) wagyon, Mostan magokath meg gondolwan, esz Ew Erdeyeknek esz erekhsegekhnek puztassagat meg-nezwen azonyom Ew kegyelme ... Ez mostan yewendet (!) hushagyo kedden keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth, hogy Bogathy Chaspaar ymmar az kezh erdeebeele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson esz ne hordasson [Panot[a]; DanielO 5. — [a]Panád KK]. *1617:* Minthogj az vezedelmes Jdeobe(n) Nem kerteolhette(m) Nagy puztasagba(n) valek, az haz faranal En Engedelmembeól kerteolt vala Gal Mihalj ot az haznal az kit most Berej Balint bir [Mv; MvLt 290. 25b]. *1677:* A' Földes Uraknak hatalmokban vagyon, mint akarnak disponalni a' saját magok határiban; mindazonáltal, ha mely Falunak határán valamely Szőlőknek, Szánto földeknek, réteknek helyei harmincz két esztendőknek forgása alat nem colaltattanak, és a' pusztaság azokban harmincz két esztendőknek eltelése alat praescribalni láttatot, azon falunak nem csak egy hanem több Possessori-is lévén, mivel hogy immár tellyességgel a' hoszszas pusztaság által köz nyomássá avagy gyeppé tétetet ... comprobállya a' fellyül meg-irt idők alat valo pusztában állását [AC 109–10]. *1681:* Nagi szöllő ... Az mint az Inventariumbol megh lathatni pusztassagat, valoba(n) szükséges volna epittetni [Vh; VhU 43]. *1705:* Másnap pedig reggel elindulván menénk az úr szolgájával együtt Kékesre, holott is hasonló pusztaságot találván, mint egyebütt, ezt a siralmas óesztendőt Isten akaratjából elvégezvén Kékesen [WIN I. 658]. *1726:* Lévén a T. Ecclesianak Tuzok málban egy regtül fogva nagy pusztasagban lévő Szőleje melly ... az idők(ne)k viszontagsági miatt igen el pallagosodott ... Mostan pedig T. Cantor Sz. Kiralyi Gerson Atyánkfia kezere vévén s munkaban vette [Kv; SRE 151]. *1734:* (A) specificalt Vén hegyi kisseb szőlőt N. Fekete Mihaly ur(am) első felesegével coacquiralta de azon első Feleségének bonumábol lévén az acquisitionak fundamentuma, és azon szőlőnek pusztasagábol való meg epitésével is (:mint hogy ep volt:) magának N Fekete Mihaly ur(am) just nem approprialt [Torda; TJkT I. 30].

Szk: *~ban hagyatott. 1806:* (Az a hely) pusztaságban hagyatott, mint víz aradásával követtsel s porondal meg hánt helly marhák dereltenek azon a hellyen [Erdősztgyörgy MT; WH] ✱ *~ra jut. 1677:* mint hogj pedigh minden nemű ioszagom 1661 esztendőben puztasagra iutot volt semmi epület rajta nem volt aztis io gonduiseles által tizteseges epületekkel fel allitotta, es edigh ele uelem egi son kenyeren leuen minden iouaink egigyütt voltak [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. I/32] ✱ *~ra jutott. 1677:* A' Pusztaságra nem jutot helyekről is; ha a' fel-rotatot és számláltatot Jobbágy, avagy annak maradéki; akkori helyekről elbujdosnának, meg-bizonyosodván afféléknek mind rovás alat valo lételek, mind penig a' hová mentenek légyen, az hol lakások találtatik lenni, azon Vármegyének Perceptori, vagy Városoknak Birái vegyék-meg rajtok, és szolgáltassák bé a' Tárházban, cédulát adván onnat a' kinek földéről kibontakoztanak, mely cédula számban-is vétessék az adó szedőktől, és az el-ment Jobbágyoknak Urai, sem a' falunak több lakosi érette meg ne károsittassanak [AC 70].

6. romos/lepusztult állapot; stare de paragină; Ruiniertheit. *1573:* Kolosy peter ... vallia ... vgy vegeztek Egimassal hogi az felet[a] Molnar Matthe tartozzek Eomaga fely chinalny Es az heazatiatis fedelel ely tharca kyre Rea felelt az Molnar, De azert vgian Nem chinalta Mind ez Ideig, Mikor Az azzony oda Jeot latogatni, es az pwztasagot latta zolt neky erte hogy Ne hadna pwztwlny ha benne akar lakny [Kv; TJk III/3. 273. — [a]Ti. a kerítésnek]. *1583:* lattiak az meszarosok Thornianak heazattianak puztasagat, mely Nem illendeo illie(n) feo es lattatos Thoronynak Naponkent valo veszedelme Azert meg hattak varosul az Meszaros vraimnak hogj meg epichek ... kith ha az Meszaros vraim el halgatnanak, tehat Biro vram chinaltassa megh ... es az engedetlensegert melto Bwntetessel Akariak megh bwntethny [Kv; TanJk V/3. 275a]. *1590:* Megh ertettek varassul eo kegmeok Biro vram panazzabol mynemeó puztassagba legien az wendegh fogado haz kj miat feleo hogy twz myat Nagy wezedelem ne keowetkezzek egez varossul reank wegeztek azert hogy Istallot iot rakassanak epittessenek keobeol es egieb zwkseges helieket megh epittessenek, Eő kegmek azert erre költseget igírtek [Kv; i.h. I/1. 133]. *1609:* Lattua(n) Asz scholanak felette Nagy pusztassagat Romlot Allapothiat Kenszeretetunk megy restauralnia [Kv; Szám. 12b/IV. 118]. *1666/1681:* Viseltetvén dicseretes Eleimnek ... peldajoktul, kik az V Hunyad Varossat pusztasagbul épétgették, Jöveveny emberekkel megh szallitottak, es közzülők esztendőnként bizonyos Taxa pénz fizetéssel sokakat szarnyok ala megh telepitették [Vh; VhU 316 Nic. Zolyomi ad. lev.]. *1694:* Sindelyezese penig ezen Haznak es Kapunak jobb reszént semmi sincs, az hol vanis feletteb el Sorvadot, Oldalai ezen Haz heja(na)k faragot fakkal vad(na)k egyben rodoltatva de azokis az pusztasag miat az Szel, es Essö erejetől meg bontakozodtak [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1781:* masok(na)k egy Krajtzarokban nem kerülő segitsegeken kivül tsupán a' magam költségemen s faradságomon, egyedül én Isten segedelméből Özvegységemben majd egész pusztaságábol és romlásábol épittettem s renovaltattam az Erdő Sz. Györgyi Ref. Templomot [MMatr. 294–5 özv. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.].

7. megbomladozás; stricăciuni, deteriorări; Beschädigung. *1575:* Meg Ertettek eo K. varoswl Kadar Gergel altal

Az Malombely puztasagot, Es az Vjz foliasnakis Bantasat, Azert eo k. varosul hattak az eleby 12 valaztot vraimra hogi meg laszak Es hwl mi fogiatkozast Esmernek az vjz foliasban, Minden kemeletlen es zemely valogatasnelkwl Meg Igazichak [Kv; TanJk V/3. 120b]. *1711:* Vagyon egy ház Szentegyház Uczáb(an) ... az ki most benne lakik sok pusztaság lévén rajta mikor belé ment a mit réá költött ha el adová tétetödnék az ház, refundáltassék az ö Epitése [Kv; Pk 6].

8. *átv* leromlott/pusztított állapot; pusztulás; distrugere, stare de degradare; Vernichtung, Verfall. *1653:* Egy ideig lőn Báthori Gábor ott benn, de onnet esmét kijöve és Szebenbe szálla ... De egykor Császár a portáról követeket bocsáta Báthori Gáborhoz: hogy mi okon lett az nagy pusztaság a császár országán? [ETA I, 104 NSz].

Szk: *~ra jut. 1662:* Ésaiás is így jövendölt ellenek: Országtok pusztaságra jut, várositok felégettetnek tűzzel, a Sion leánya úgy marad, mint a megszedett szőlőben a kunyhó, és kicsinybe hogy úgy is nem jár, mint Sodoma, Gomora [SKr 708] ✱ *ország ~a. 1662:* Elhiszem, mivel látom is szememmel; úgy hiszem, nem sok nyereség volt odabe, talán jobb is lett volna be sem menni, csak azért, hogy látogassák az országnak pusztaságát, ők is pusztítsák, az mi még megmaradott [TML II, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1666:* Az budai vezér követe expeditioja csak ez: megírta urunk ő nagysága neki, hogy netalám mikor ő hozzá az a parancsolat érkezett, nem érkeztek volt be az adóval, azután beérkezvén, bevették s mentségünket is meghallották; oka pedig az késedelemnek az ország pusztasága, az váradi törököknek sok hódoltatása [TML III, 559 Naláczi István ua-hoz].

9. pusztítás, dúlás; pustiire, devastare, distrugere; Zerstörung. *1678:* bizony semmiképpen az gyalogságot be nem vihetjük, mert ki sem jüttünk volna mi onnan, ha megtarthattuk volna odabe az gyalogságot, de az sok pusztaság miatt elidegenedett attól az födtül [TML VIII, 177 mezei gyalog hadnagyok ua-hoz]. *1710:* Ki tudná leírni vagy elészámlálni, mennyi károkot tőnek Erdélyben, mennyi pusztaságot mívelének, jó lélekkel merem írni, ötven esztendeig a német császárnak megadhatta volna az ország a portiót abból a sok kárvallásból, mégis az ország amiatt úgy el nem pusztult volna [CsH 336–7].

10. nyomorúság; mizerie, sărăcie; Elend. **Szk:** *~ra jut. 1704:* Ezen esztendő az Isten haragjának s tűzzel vassal való pusztittatásunkkal mostoha ideje levén ... több k. helységekkel s templomokkal edgyütt ége el 14. Aprilis drága szépségű s ritka ékességű sz. templomunk s egész falunk s jutánk soha meg nem lábalható kietlen pusztaságra [Uzon Hsz; SzO VII, 126].

pusztaságos lakatlan, néptelen; nelocuit, nepopulat; unbewohnt. *1727:* Régen az Néhai Rákoczi György Fejedelem Lengyel országban valo menetele és hadának oda valo veszése alkalmatosságával, és akkor az országban fenn forgo sok egyéb változásokbannis ... Korod nevű falu, igen megh fogyott, és megh pusztult, hogy tsak három vagy négy Gazda emberek ha maradtak benne, és azon pusztaságos állapottyakor, Korodnak Történt hogy egy Salamon nevű Papot ... valamely gyilkos, meghőlt volna [Ks 12/III Fületelkick[a] vall. — [a]KK].

pusztásan 1. romos állapotban; în stare de paragină; ruiniert. *1706:* Öltszemin[a] ... vagyon edgy Major ház forma udvarház, fábol csinalt, hozzája valo istállók sütö házak, és egyéb épületek pusztáson vadnak, nem régen kezdettek epiteni [Törzs. Rákóczi inv. — [a]Hsz].

2. vagyontalanul; fără avere/bunuri; ohne Vermögen. **Szk:** *~ marad. 1738:* az tatár gyekét el ègeté megint ujjolag az Isten rá Segitte sok kölcsègem utan, az kurucz világ elöt pediglen apàmtulis pusztáson maradván, mikis àrvàkul, akkoris nékem jutvan meg épitettem volt, és igy csak magam értemre háromszor épitettem meg [Ks 14. XLIIa Kornis István végr.].

pusztásocska eléggé kopár, elhanyagolt; neîngrijit; ziemlich öde. *1769:* hogy ha munkát tétet eő Nagysága azon szőlőb(en) (:mint hogy pusztátsotska[a]:) verificalodvan, menyi munka ment reá; aztis a szőlő mellé todván tartaz(z)am meg forditani eő Nagyságának [Ádámos KK; MbK IX. 39. — [a]Tollvétség pusztásocska h.].

puszta szesszió elhagyott jobbágytelek, deszerta; sesie părăsită; verlassenes Leibeigenengrundstück. *1671:* A' Váradi Nemes és Vitézlö Rend Atyánkfiainak alázatos instantiajokra Désen, ö és Uj Tordában, Egyház-Falvábanis az Uratlan puszta sessiok hogy connumeraltassanak, és számokra lakó hellyül adassanak és deputaltassanak, azokhoz ab antiquo biratott s' birattatott hasznos hellyekkel, Malmokkal és Vámokkal edgyütt, egész Országul annualtunk, Végeztük-is Nagyságoddal edgy consensusbol, hogy connumeraltatván az meg-emlitett sessiok és fundusok, azon specificalt hellyeken illyen declaratioval, hogy a' melly puszta hellyekhez valaki praetendensnek mondgya magát, az ollyanokhoz tudni-illik, mellyek régtül fogván pusztán állottak, ne legyen elég csak szóval az ollyanokhoz való competentiaját állatni, hanem doceallyon rólla [CC 46–7]. *1716:* impignoralom ... Elekesen[a] az Falu derekban vulgo la Gruj ket puszta sessiomat [Hari AF; DobLev. I/90. — [a]AF]. *1747:* Az Falu also vegiben ... puszta Sessio melyen vagyon egy igen kicsin kunyo (!) forma regi hazacska le omlo felben [Kilyén Hsz; LLt B. 20]. *1756:* azon utrizalt Puszta Sessiobol ... az emlitett Sellérek kozzül egyik ugymint Elek István ki hala, és akképpen Pusztán maradván az meg nevezett Session lévö ház, tsak hamar el romlék [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27]. *1759:* Ezen ... Szánto és kaszállo hellyeket ã Borsovai Jobbágyok birják azon kivül, mellyeket Kovács Mihálynak adtanak ã Gyepü vagy is határ kert csinálásért, mellyel tartoznak ã Specificalt Puszta sessio után [Göröcsfva Cs; BLt 9]. *1763:* A Falunak leg felső vegiben egy egész puszta Sessio, mely hajdon volt a Bukur Kis Mosiaja ... A Falu közepe felé egy fél sessio Juon Gsurka Mosiája féle [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 32]. *1777:* (A) puszta Session ... két házakot épittvén és azokra Embereket plántálván ... annak utánna ... meg osztották [Nc; DobLev. II/494]. *1813:* Az also Falu végin ... puszta Sessio vicin(usa) fejjül a hidra bé járo Sikátor, alol a' Lörintzi Moses Joszága, bötüül a' Tanorokra bé járo Sikátor, más felöl bötüül a Lörintzi Fiak birtokok [Újszékely U; WassLt]. *1818:* puszta vagy Deserta Sessio ... vagyon rajta egy hitván Ház [Nagyajta Hsz; LLt].

Hn. *1767:* Tit Páterek kapuja előtt levő puszta Sessio [Ilyefva Hsz; EHA]. *1781:* Also Bentzéd végiben valo Puszta Session (k) [Bencéd U; EHA].

Szk: *antikva ~* puszta ös-jobbágytelek. *1734:* A melly antiqua sessiokon lako Haz vagjon de p(rac)senti, bar pusz-

ta legjenis, hasonloképpen amelly antiqua puszta sessiokat vagj fel fogni kezdettek hogy Házat Csinállyanak reaja vagj az Ház Csinálás iránt assecuratio lehet az ollyan Házakra es Helységekreis egesz nyill[a] adattassek [Dés; Jk 446b. — [a]Értsd: nyílföld] ✱ *bennvaló ~. 1777:* Baczka Madarasan ... egy Darabatska ben valo Puszta Sessiója ... háram Darabatska szánto földekkel [Hr 1/17]. *1781:* Köztanorok nevü hellyben egy Benvalo Puszta Sessio [Firtosmartonos EHA] ✱ *kolonikális ~. 1740:* Csulje Zaharia bir egy Puszta Col: Sessiot is, mellj az maga Telkéhez vagjon kertelve, mint hogy mellette vólt, mellj puszta Sessio után lévő földek, és kaszálló helyek a' többi között el elegjedvén disztingváltattni nem tudat(na)k [Nagyoklos TA; Ks 89. 38]. *1743:* Masodik örökség ... mind alsó, mind felso végeivel határosodik vagy ütközik meg ã Meltgs Groffné Kollatovich Kata Aszszony ő Nga puszta Colonicalis Sessiojiban [Vajdasztiván MT; BálLt 86].

puszta szessziócska elhagyott jobbágytelkecske; sesie mică părăsită; kleines verlassenes Leibeigenengrundstück. *1732:* Vagyon egy puszta mocsáros Sessiocska ... ezen Sessiotska ... minden külső appertinentia nélkül vann [Göcs MT; Ks 17/LXXXIII]. *1767:* ezen puszta Sessiotskát ... által adta volna hoszszas szolgálataiért [F.gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6]. *1783:* Czerjék Ferencz vr(am) mind két ágon s életb(en) Lévő edes Gyermekei meg edgyezett kőz akaratbol egy más között kivánván ... mint (!) két agat illető rész Portiojokat meg osztani ... Nyil Vonás szerént ... ugy hogy ki menvén az irt osztozo Atyafiak mérjék el, nem külömben azon puszta Sessiotskat is ... hat fele mérvén kinek kinek Cincus szerint való része a fenn irt Numerus szerint jutott [Zoltán Hsz; Borb. II]. *1817:* Vagyon ... égy el süllyett puszta Sessiotskaja [Buza SzD; LLt Csáky-per 28. L. 2].

Szk: *nova ~. 1775:* Nova Puszta Sessiotska [LLt Csáky-per 107 L. 14].

puszta telek elhagyott jobbágytelek, deszerta; sesie părăsită; verlassenes Leibeigenengrundstück. *1642:* Mely Sententiaban, Relatoriaban, es Regestrumban vilagosson megh vagyon osztva azon ... Ficz Ersebet Assonyra, ver szerent rea haeredalt Joszagh, ugy mint azon az Nagy Meregion, Ficz Jstvantol el perlet Udvarhaz ki most puszta hely cum omnibus suis pertinentiis ... az Puszta telekek utan valo Feöldeket es Reteket, az ide ala megh irt Eoregh emberek hitek szerent mi nekünk oculata revisionkba ki mutogattanak [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. *1683 k.:* wagyon Egy Puszta Telek szánto Földivel etc. mellyet böcsüllöttenek vagy Törvény után (!) Foglaltanak el addegh migh Zalogiat le nem Teszik ... az esztendeöbeli hásznáért is tartozik ã ki Colallya le tenni Flor Nro. 1 [Szilágyszeg Sz; SzVJk 136]. *1716:* olyan fugitivus jobbágyoknak reductiójában is és jó kezesség alá való vetésében, melyek Kraszna vármegyében laknak szorgalmassan munkálódjék és az puszta telkeket itt Krasznán közlebb mind affelekkel, mind más jövévényekkel megültetni hova-hamarébb munkálkodjék [BfN Krasznai cs. Rhédei Pál ut. Mészáros Ferenc krasznai ub-nak]. *1797:* Azon két Nemes Ember aki az puszta telket ki fogatta; az Szőllőt igen jol mïveli, a praestatiokotis rendes idejeben meg adják [Vízszilvás SzD; CU IX. 2. 158]. *1806:* mi pedig tudjuk bizonyoson hogy akkor is meg mondottuk hogy mi egyetlenben egy puszta Teleknél többet itten Vérvölgyön az utrizált Részre tartozni nem tudunk 's mais abba a' szoba maradunk [Vérvölgy Sz; BálLt 68]. *1852:* Harii Algya Nyíhaila egy puszta telekért ... tészen 20. napot [Nagylak AF; DobLev. V/1341].

Hn. *1719:* Somborj Jánosné Aszszonyom puszta Teleke [M.zsombor K; EHA]. *XVIII. sz. v.:* A Majorok közt lévő Puszta Telek [Dés; EHA]. *1828:* a Babosok puszta Telkek [Nagynyújtód Hsz; HSzjP]. *1840:* A' Halasto uttzába égy puszta Telek (sz) [Krasznahorvát Sz; EHA]. *1847:* sikatorbani puszta telek [Ákos Sz; EHA]. *1856:* Simény utzába egy kűs puszta Telke [Kissolymos U; EHA].

Szk: *belső ~. 1825:* egy belső puszta Telkem ... egésszen keritetlen ... az Husvét utánni csonka Héten az kerteléshez hozzais fogok [Mv; Told. 7].

puszta telkecske kis puszta jobbágytelek; sesie mică părăsită; kleines unbewohntes Leibeigenengrundstück. *1830:* egy benn való puszta telketskét [Etéd U; NkF].

pusztít 1. (ellenség/rabló) garázdálkodva fosztogat; a prăda/jefui/pustii; plündern. *1618:* Hozták ezt is Perzsia felől, hogy az fővezér bément az derekában Perzsiának, országot pusztít-ront szörnyön: az perzsiai hadak imideamoda elállottak előttök csoport hadakkal. Az hír csak eddig hallatik [BTN[2] 117]. *1619:* Erre ugyancsak igen kedvetlen ismég monda: Bátor az te ítíleted szerént légyen is, de ha az hatalmas császár hűvségéhez akarják magokat tartani, úgyis nem kellene az hatalmas császár országát pusztítani [i.h. 244]. *1653:* Básta a hajdukat hozzája hivatván, megparancsolá, hogy az országot ne pusztítsák, hanem a táborban légyenek [ETA I, 61 NSz]. *1672:* Most egyéb új hírek Istennek hála nincsenek. Lengyelország felől semmi bizonyost nem hallhatni egyebet, hanem hogy az tatárság égeti s pusztítja [TML VI, 264 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ugyan ma feljüvén Acton a generál parancsolatjából, az úrnak bécsi levelet hozott, melyet Kálnoki uram írt az úrnak. Kiben írja, hogy Rákóczi uramat megverték volna és a dobját is egyébbel együtt elnyerték etc. Az nagy armada általjött a Dunán, a kurucok ellenben felküldöttenek Morvába égetni, pusztítani, hogy distrahálják az armadát, de a császár megírta, hogy csak lássanak dologhoz [WIN I, 559]. *1717:* bizonyoson constál a pogányságnak be űtese Beszterczénél, Számát bizonyoson nem halhattyuk eleg az hogy igen sok, kik is az mezőssegre, csak nem az marosig portáz, pusztit, éget [ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez Nsz-ből].

2. tönkretesz, kárt tesz vmiben; a distruge/strica; schaden. *1605:* azt kerdek ... hogy ha tudo(m) ki hordotta az eö epületet kértét hazat mjet, kj puztitotta [UszT 19/14 Martha Relicta quonda(m) Agilis Francisci Barrabas In Zombatfalwa vall.]. *1608:* Az hazat penigh Eztendeonkent, mint iobban Lehet Berben adgia, wgy hogy ne puszticziak mely haaz Berreol zaamot adgion Jeowendeoben [Kv; RDL I. 83]. *1635:* Tudom azt hogy el puztula az haz, de ki puztitotta, azt ne(m) tudom [Mv; MvLt 291. 43b]. *1654:* Jsten engedelmebeöl Edes Fiam ide Fejervarra jeöuen it valo gonduiseleödet éleömb(e) hiuattam vala, az mint ertem sok karral es fogyatkozassalis vadtok it valo hazatoknal, miuel az mely hitua(n) Ember ot lakik csak pusztit inkab hogy sem hasznot tenne, de arrol éz uta(n)nis beszelhetünk [BesztLt Kemény Jánosné Kállai Susanna aláírásával]. *1677:* Ha valakik Joszágokat a' Potentiariustol Törvénnyel keresvén és perben lévén véle, az alat az In Causam attractus itilvén azt, hogy a' Joszág Törvény szerint ki kél

kezéböl, azt pusztulni hadná, vagy ö maga-is szánt szándékkal pusztitaná, in hoc Casu az Actor a' Joszággal edgyüt a' kár tételt-is kereshesse, és a' Joszággal edgyüt az-is néki meg-itiltessék [AC 176]. *1724:* Ha valaki hüvelykes Gabonát lopna tarisznyával szotyorral pusztitana 33 Pénzig megbüntessék ha kaszával kaszálná az Gabonát forint az büntetése az mákot hasonló képen [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. *1754:* Ezen az helljen békességesen birtak a hol most állunk a Várhegy alljaiak a kerten alol Lakatos Tamás feljül pedig Korpos Pál posztitották [Várhegyalja Cs; LLt Muska Vasilly (55) vall.]. *1795:* Horsa Vaszi ... régen meg érdemlette volna az akaszto fát mivel mind másokat mind az Urakot örökké lopta a Joszágot pusztitotta [Elekes AF; BK].

3. (erdöt) irt; a defrişa; ausroden | erdöt veszteget, kárt tesz benne; a pricinui pagube într-o pădure; einem Wald schaden. *1647:* Vagion egy darab Tilalmas Erdejek, Epittesre valo de ereo szakkalis az szomszedsag rea megyen, puztittiak vesztegetik [Teremiújfalu KK; BK 48/16]. *1724:* Az Pojánt és Falu fel fogot erdöket valaki erdőlné pusztitaná szántaná három forintokig az Falu büntesse meg [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 34]. *1747:* ezen Motsi ... Okolis nevü Erdejét ... ezen egesz Motsi Falusiok pusztitatták, s rontatták, nem tagadam mert magam is gyakarta hordattam az fát belölle magam számamra [Mocs K; Ks 5. X. 7 Kalljan Mihalj (50) zs vall.]. *1754:* Ezen heljségen a hol most állunk még egyszer fel kertelték volt ezen esztendöben az Muskák de Puskás Tamás Uram le vágotta most látom Ujolag fel kertelték a Muskák mind végig ... ezen helljet mind birták Vár hegy alljaiak Nagy erdős hellj vala hanem Korpos Pál Lakatos Tamás kezték pusztitani derekasint, müis Kosárokot tsináltunk réája a kerten feljül valo helljségre [Ditró Cs; LLt Dobra János (60) zs vall.]. *1766:* A' Falunak igen szorgos gondja légyen arra, hogy a' kezünkbe engedtetett Erdöt, Senki ne vagja, ne pusztitsa, ne hordgya Szánto-földnek, Rétnek ... ne forditsa, ne irtogassa [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]. *1771:* a Dévai Dominiumhaz tartazatt Batrina nevü Falu határinak metai között ... az Erdöket ki vágta, pusztitatta? ... eztet ki engedelméböl vagy parantsalattyabol cselekedte? [H; Ks 93. XIX. 6 vk] | az erdöt minden tartozkodás nélkül vgy vágták, rontatták és pusztitatták mint az magakét [Nándra H; i.h.]. *1797:* Falu Közönséges osztotlan hellyei vagynak Magyar Ujj Falunak, csiheres bokoros erdök felesen vagynak, de erössen meg pusztultak, mint hogy mindennek szabad élése vagyon benne, erössen le vágták 's pusztitották 's most a' Falu marhája legelödik rajta [M.újfalu K; CU IX. 137b]. *1814:* (Az erdöt) mind az érdeklet Szovátai közönség mind a Tisztelettel kinevezet Possessor Urak mind magok, mind mások hasznokra s számokra szabadosonn élik és pusztittyák [Szováta; Bereczki József lev.].

4. öl, gyilkol; a ucide/omori; töten. *1716:* az elmult Esztendökben az Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikot rontotta pusztitotta [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1774:* A muszka is megbékélett a törökkel, Moldovát, Havasalföldet visszaengedte a töröknek. Amellett mindazokért a károkért, melyeket tett eddig a kereszténységen, adjon 50 milliót. Szegény magyar, minden nemzetek felett tégedet pusztított ottan-ottan s még is a te vérednek árát más veszi fel [RettE 337]. *1810:* A vizek mellet, és vízben(n)is találtato veszedelmes kigyokat köteles lészen az arendat(or) pusztitani [Km; KmULev. 3].

5. (állat) kárt tesz vmiben; (despre animale) a produce stricăciuni în ceva; (Tier) schaden. *1756:* Asztis tudom bizonyoson hogy Balog Uram ökrei, Tehenei, Sertéssei az Me(ltósá)gos Uraság Csürít dulták, predálták, s pusztitották, kivált az Zabját s Maléját de Senki Semit Sem mért szolhani (!) [Nagysomkút Szt; TKl Pap Gábor (28) jb vall.].

6. (tüz) károkat okoz; (despre incendii) a distruge, a pricinui pagube; (Feuer) schaden. *1817:* mikor már a tüz a mü uttzánkann végig futott pusztitva le jödegeltem az uttzánn a Szegény el pusztultak Kárait nézni [Torda; KvAkKt 368].

7. nyomorgat vkit, kegyetlenkedik vkivel; a chinui pe cineva; jn quälen. *1764:* Etsém ... mindenböl magát ki pusztitván, minden igasság, és Törvény ellen azon kevés Ditsö Sz. Mártoni Portionkra tette kezét, és annak minden Szöllöit Szedi Incompetenter, földeit, füveit vesztegeti, delapidalja, embereit pusztittya, kergeti, zaklattya, és veri [Dicsősztmárton; Ks 22/XXIa]. *1782:* A mi ... a Tüzelésre valo Erdöt illeti, azon végre bizonyos részt ki szakasztottunk annak élését nem ellenzük, de hogy az is ugy légyen mind eddig volt, hogy tudni illik a hellységnek az eleje pro lubito pusztitotta a szegénységet nyomorgatta, huzta vonta, a mint Tavally is esett, hogy harmintz forintnál is többet huztak a szegénységen, s azt az Elöl járok meg itták [Torockó; TLev. 4/6].

8. elherdál; a risipi/irosi; verprassen. *1764/1765:* a' mi kevés Joszág kezemre jutott, es Vagyonotska edes Atyámrol, azokat nem pusztitottam, Sött imitt amott a' mint lehetett Szaporitottam [Ks 14. XLIIa Kornis Ferenc végr.].

pusztítás 1. garázdálkodás, fosztogatás; prădare, jefuire; Plünderung. *1605:* En ezre Jllyen valazt tezek nem tagadom en azt hogy Berze mihaly nem adoth volna en kezemhöz flor 100. de meg az Zekely moses meg veresenek elötthe mikor' az hadaknak Jöueset Erteötthe volt feluen az Jdegen nepnek puztittasatul, nem hogy az mas Ember marhaiat vöttem volna kezemheöz tartanj Illyen vezedelmes wdeöben de söt Jnkab az magamenak meg tartasabanis nagy sok busulasom gondüiselesem volt hún tartsam meg [UszT 19/9]. *1653:* A szüret elérkezvén, Básta mind bévivé minden hadát Háromszék felé, és ö maga Prásmárhoz szálla. Valamig itt kün szüreteztek, mind ott tartá hadait, hogy a hadak ne tégyenek akadályt és kárt a szölös embereknek; mert immár a búzának az ára felment vala a nagy pusztittás miá, és nagy éhség kezdett vala lenni [ETA I, 74 NSz]. *1662:* A tatár chám is azonban a megírt passával, vajdákkal s egynéhány ezer kozáksággal (kiknek jó barátságokkal némellykor nagyon biztatnók magunkat) az országra a Boza útján beütvén, rettenetes égetést, pusztítást, rablást, öldöklést tesznek vala [SKr 437]. *1696:* Felséges Fejedelmünk II. Ferentz ... a' kegyetlen Frantziak pusztitasai ellen ... az Istenb(en) helyhezteti bizodalmat [M.bikal K; RAk 22]. *1710:* Azalatt a kurucok, tatárok, törökök kiszéledvén az egész országra, számtalan praedálást, pusztítást cselekedének, a havasalyföldi vajda hada is számtalan ménest, marhát takaríta ki Erdélyböl Havasalyföldiben [CsH 230]. *1784:* Felettébb valo lelkünk fajdalmával hallottunk 's hallyuk fülcinkelis naponként egész Városunknak közönségségesen (!) minden meg választás nélkül némellyektöl a' Mágnasok elött tett, 's mostanis continuálando vádaltatását 's conseqventer a' prédálásra 's pusztitásra fel támadat Oláhokkal egyenlö categoriában

hasonlitván akaszto fára és nyársra valo condemnáltatását [Torockó; TLev. 4/12].

2. rombolás, tönkretétel, kártétel; distrugere; Vernichtung. *1571:* Az ferdeos feleol ... azt Mongiak hogy fogadiak megh ... az ferdeo haznal Lakyek es oltalmazza pwztitastwl az ferdeo hazat [Kv; TanJk V/3. 33b]. *1600:* Az sok puztittas Uthan viszontagh veotte(m) Vgian kerttnek Epittesere es Leszaszasara veszzeot d 52 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1618:* az éktelen iszonyúságról, azmi az háznál esett és az küvül való pusztításról-rontásról most Nagyságodnak nem írok [BTN[2] 120]. *1664:* az mi penig ezek közöt késérveseb még sok hamis njelvek moczkolnak bennünköt hamisul s csalardul mint ha mi hivattuk volna be azokot az koborlokot ennek az szeghin Hazának pusztitására [UszLt IX. 75/70 fej.]. *1677:* Gyakorta a' verus Haereseknek el szenvedhetetlen károkat tésznek a' Dotalista Relicták, joszágoknak vagy szánt szándékkal valo pusztitásockal, vagy természeti s' néha együgyüségböl valo gondviseletlenségeckel [AC 100]. *1705:* Ma kimenvén az úrfiakkal a mezőre gyalog sétálni, azalatt amint értettem megérkezett Forgách uramtól a Gubernium válasza, akit a faluk pusztítása iránt irattanak volt az urak a generál akaratjából [WIN I, 282]. *1784:* (A lázadás) midön ... in hoc A(nno) 1784. Diebus 10 et 11 9bris a' Bedelei és Gyertyánosi határakra bé hatot volna és az ottan lévö Uraság joszágaiban pusztitásokat és prédálásokat kezdettek tenni leg ottan minden késedelem nelkül tudositattuk a' Mlgs Vice Ispány Urat [Torockó; TLev. 4/12]. *1807:* szoktanaké másoknak is gyümöltsös, veteményes Kerteikben gabonaikban kártekonykodni pusztittásokat prédálásokat üzni, ha igen mi modon és mikben állanak azok ? [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13].

3. fosztogatás/kártétel eredménye; devastare; Plünderung. *1653:* Azért Marosszék is hozzá álla[a] alkalmasint Aranyosszékkel együtt, de nem mind. De Háromszék látván a pogányságnak rettenetes pusztitását, rablását, nem állának oda, hanem magokra más gondot viselének [ETA I, 80 NSz. — [a]Székely Mózes mellé]. *1702:* Mi okon kelletet ... Adám Ersebetet, és hütös Urat Bodrogi Miklos Uramat in jus attrahalnom, Exhibealt R(e)latoriambul kitetczik, mi oktul viseltetvén eo kglmek Kis halász utczaban ... Leanyomat ... jus szerint illető örökseget Vak mero keppen minden jus kivül ... be szállótanak, be szalvan rajta talalt Gyümölcseit nyilvan valo karara leanyomnak magamnak el tékazlottattak, annak felette ... Draga kölchegemel takarodot szenamat el hordot (!) ... azt kivanom hogy minden karomat és az haz körül valo pusztitasokat ... refundalyak [Dés; Jk 323–4].

4. (erdőbeli) kártétel; pricinuire de pagubă (în pădure); Schaden (im Wald) | erdőirtás; defrişare; Ausrodung. *1773:* Ök minket Gyogyiakul ... azzal vádolta(na)k hogy azon erdőt tellyességgel el pusztittjuk, hanem a ... Gubernium minket tiltsan el azon pusztitástol [Felgyógy AF; WH]. *1786:* (A város erdejét) ha magak nem örizték volna eleitöl fogvást ... és az kik azaknak hatsak alattambanis az tilalam ellen pusztitására ménnek nem büntetnek mai napan nem volna erdejek olly allapatban, mint vagyan [Torockó; TLev. 4/13. 10]. *1801:* ... a tekintetes nemes universitás által kirendeltetett deputatio tagjai ezen nemes vidék öbleiben levö erdöknek káros pusztitásait és pusztitásainak akadályoztathatását tapasztaljuk a következendökben: Pusztitásait tapasztalják 1. A majd minden öszszel, tavaszszal gyakorolni szokott zavar-égetések által. 2. Az oly véghetetlen sok branyistyák kerítések által, melyek csak egy esztendőre is alig hoznak hasznot Pusztitásai megakadályozhatására pedig eszközökül véljük a feljebb megirt punctumok következések rendje szerint[a] [Kővár vid.; ErdO II, 770–1. — [a]Köv. a fels.]. *1814:* Tessék ... a Circumvicinált Mátyus-Erdejinek akár nyilván, akár titkon lehetö élésétöl, pusztittásától ... legottan meg szünni [Szováta MT; Bereczki József lev.]. *1816:* Meg járván minden Uradalmi erdőköt ... temérdek írtásokat, és pusztittásokat találtunk [Ribicsora H; Ks 118 Vegyes ir.]. *1822 k.:* az erdeimben valo járást, praevaricálast, pusztitást keményen meg tiltattam [K; KLev.].

Szk: *~t tesz. 1681:* vagyo(n) egi nagi Erdő, melyj az várassal-is kőz; (:többire bikkes, Tölgyes:) ... Ennek makk termö fajanak le vaghasa 12 forint tilalomb(an) tartatnek ... ezen Erdöben Nalaczi Vr(am) eö kglme jobbagyi nem keves pusztitást tesznek, indiferent(er) minden fele fát szabadosso(n) le vagván [Hátszeg; VhU 150]. *1774:* ezen érdőnek Falu felöl valo része ... közelebb lévén ... mind az Udvar, s mind az Falusiak szükségére Nagy Pusztitást, és Csonkitást tett [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

5. (állat) megölése/elpusztítása; omorîre (de animale); Töten (eines Tieres). *1813:* azon kártékony állatnak pusztítására ... a jol meg száraztott Farkas almát[a] amint tsak lehet leg aprobb porrá törettessék, mert más képpen a' Farkasok pusztittására szolgálo ezen ezköz minden haszon nélkül valo lészen [BesztLt 329 a gub. Beszt. városához. — [a]Értsd: kell készíteni].

6. (betegség okozta) áldozatszedés; bîntuire, ravagii (cauzată de epidemii); Opfer (wegen Epidemie). *1801:* a' természetes himlönek veszedelmes ragadó mirigye a' meg nött Emberekben-is, de kiváltképpen a' Gyermekekben ... nagy pusztitást, és félszegséget okozott [DLt nyomt. kl].

7. elherdálás; risipire, irosire; Verprassung. *1783:* (A) tanczbol fertelmes bujasag es boromnak s palinkamnak feslett erkoltsü szemelyekre lett pusztitasa s torbezlasa következett [Bözödújfalu U; Pf].

pusztító I. *mn* **1.** garázdálkodó, fosztogató; jefuitor, care jefuieşte; plündernd. *1605:* csak a tegnapi napon is, tudja csak Isten mely nehezen tartóztathattuk meg az hadat[a], hogy Medgyesre a várasra reá ne menne és neki nem gyújtogata: most is azért újolan requiraljuk kegyelmeteket amice tanquam fratres ... hogy kegyelmetek ez idegen dúló, pusztító nemzetséget szállítsa ki országunkból [SzO VI, 11 Az erdélyi nemesség elöljárói Nsz városához. — [a]A hajdúságot]. *1613:* Eo felsege[a] az Haidusagott le cziendesiczie, es az orzagbol ki igaziczia, minden helliekreol az dulo fozto es orzagunk puztito Latrokott amoueallia, hogi minden rend iarhasson bekessegesen utaban, es lakhassek minden iambor iozagaban s hazaban [KJ. — [a]Báthory Gábor]. *1662:* Már azért a fövezér Mustafa passa ásiai és európai temérdeki nagy erövel Nándorfejérvárnál múlatván, s a tatár chám is túl Moldova felöl minden erejével közelgetvén, az szegény maroknyi hazának romlására majd megszámlálhatatlan ellenséges, rabló, pusztító, égető sokaság vonattatik vala [SKr 427]. *1690:* Joannes Georgius de Begmansfelt suae Caesariae Majestatis officialis es ... az Méltoságos Badensis Fejedelemtöl el bocsatatván az országba(n) Szelyel koborlo, es pusztitto Kuruczoknak fel keresésére, es meg fogására, azok közül deprachendalt eö Kglme ittis szekünkbe bizonyos szamu Kuruczokat [Szárhegy Cs; LLt]. *1710:* Istennek kiváltképpen való rendelési-

ből az akkor Erdélyt pusztító török császár hadának generálisától, Ali basától erdélyi fejedelemnek denomináltatik[a] és Ebesfalváról kedve s akaratja ellen a basa táborára kihozatik, onnan penig országgyülésiben Kisselykre jövén, ott homagiumát praestálja az országnak, az ország is a fejedelemnek [CsH 51. — [a]Apafi Mihály].

2. károsító; păgubitor; schadend. *1710 k.:* Tanúbizonyság amaz haszontalan válaszokkal elmulatott rakás memoriale, melyek miatt öszveháborodván amaz te házadat pusztító, engemet becstelenítő, károsító emberrel, ha mikor én az én tiszttársamtól, akivel a templomba együtt jártam avagy igaz törvényszolgáltatást avagy tisztességes keresztyéni megbékéltetést kívánok és várok vala, szolgáltat vala-é igazságot, avagy szerez vala-é békességet [Blm. 993–4].

3. kegyetlenkedő; necruțător; quälend. *1804:* Györgj el ment s jól tette , mert ő nem Sellér, hanem pusztitto Ur vólt [Ádámos KK; Pk 5].

4. kárt okozó; care provoacă pagubă; schadend. *1828:* felette ártalmas, s erössen pusztito Dér — Hoharmat, Aszály, Rogya, és az idő folyásának ... más mostoha kartékony, de ... mindenféle Uralkodo ... viszontagságai [Kv; SLt Vegyes perir.]. *1833:* olly dühös pusztito Zivar (!) volt a milyent életemben meg tsak egyszer ertem [Marosludas TA; Kf].

II. *fn* **1.** tönkretevő/romboló/kárt tevő személy; pustiitor, persoană care provoacă pagubă; Schadende(r). *1814:* A sokszer emlegetett Joszágban ... Iktári Groff Bethlen Sámuel Ur ő Nagysága, minémű épittéseket, jóvittásokat, avagy Károkat, pusztittásokat tett akármi névvel nevezendőkben? ... avagy kit? és mitsoda okoknál fogva lehetne ezen Joszág Jövedelmei 's termései pusztittojának, ok nélküll valo megemésztőjének mondani? [K; BfR 117/17 vk].

2. (ellenséget) ölő személy; omorîtor, persoană care ucide (inamicul); Mörder (des Gegners). *1811:* Azt-is beszéllette[a], hogy Máramarosba, Mikor meg-ölettek ezek a' szorosba, Az ide való Gróf egyik tisztartója Ki vólt a' Tatárok' égyik pusztitója, Valami Fö Rangu Tatárnak Kardjával Ditsekedett [ÁrE 98–9. — [a]Egy százesztendősnek tartott szász paraszt].

3. kegyetlenkedő személy; persoană neîndurătoare/necruțătoare; Quälende(r). *1753:* Mint hogy magok ez Felső Lapugyiak ... azon hétenis igen hibáson praestalták a Szolgálatott; mellyért hogy indulatoskodot Krajnik uram hivatallyát követte Pedurán Jion pediglen ... Krajnik Uram ellen magát ... opponálta, pusztitonak pronuntialván, az többinek a szofogodotlonságra utat nyitot, azért mint Tisztett igyekezetiben meg gátlo, és offendálo Nyakos 12 Lapát ütésekkel meg Csapatassék, az után jo kezeség alá vetetessék iteltetet [F.lapugy H; Ks 62/11].

4. kárt tevő állat; animal care aduce/provoacă pagubă; schadendes Tier. *1814:* A' Joszág jövedelme pusztittojának egyenesen a' nagy fel hizott Egereket és a' rettentő sok Gergeritzéket lehet tartani, meljek Legiokénti vagynak az Ő Nagysága Csüre körüll lévő Asztagokra, ugy annyira hogy mikor késöre hára Asztagokot kezdenek, a Gergeritzéktől a' Csürös Kert fekete, a tsudálkozásig — az egerektől pedig büdöss a' betegségig [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

pusztított levágott; care a fost tăiat/doborît (de cineva); abgeschnitten. *1819:* az Alperes ... a Devai Ns Uradalomnak Dévai határán levő Besán nevezetű tilalmas Szálas erdejébe ... hatalmas vakmerőséggel erdőlt, 's midőn az általa le vagdalt, és pusztított fiatalokbol egy nehány szálat szekerére fel rakott volna ... tilalmas tselekedetén rajta tanáltatván, mindenestől együtt az Udvarba bé hozatott [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

pusztítótűz tűzvész; incendiu, foc; Brand. *1591 k.:* Ar vizek puztito Tűz es feoldi Gabonanknak Nem termise Zeoleo hegienknek el vezise Az Nemessignek zamok eoregbeolise miat el fogyatkoztwnk [Dés; DLt 233].

pusztíttat **1.** fosztogattat, dúlat; a dispune să fie prădat/devastat; plündern lassen. *1653:* a vajda ... az országot kedvem ellen; tanácsom nélkül pusztittatja és égetteti [ETA I, 85 NSz]. *1662:* Azhol az ország főrendei közül csak igen kevesen lévén, magának a bánnak addig reménkedének: az ország mellett az vezérhez elmenvén, könyörgene az vezér előtt ... a szegény országot ne rontatná, pusztíttatná, raboltatná [SKr 436]. *1704:* Ugyan ma hallottam azt is, hogy Olasz Mihályt azért arestálták volna meg, hogy Bécsbe megírta volna: a generál mint égetteti és pusztíttatja az országot [WIN I, 85].

2. irtat, kivágat; a pune pe cineva să taie arborii de pe un teren; roden lassen. *1758–1759:* Azon ... helységnek ... nagy részit eleven erdőből es vész vonásbol maga ... foglalta irtotta, cselédeivelis pusztitatta, ugy tötte haszon vevő helynek [Ditró Cs; MNy XXXVIII, 367].

pusztíttatás tönkretétetés; distrugere, pustiire; Vernichten. *1662:* A tárház is pedig Géczi János gondviselése által valóban megrakodva maradt vala, de a gyermek fejedelemnek tizenhét esztendős korában halván el a dicséretes jó gubernátor mellőle, az a nagy sok kincs, ó, akkor is csak romlására, pusztíttatására fordíttatott vala a szegény országnak, elejétől fogva nem lehetvén a szegény hazának jól rendelt politiája jövedelmi dolgában [SKr 80–1].

pusztíttatik **1.** fosztogattatik, dúlatik; a fi distrus/devastat; geplündert werden. *1656:* Lengyelország pusztíttatik a svécziától, muszkától, tatártól és kozáktól [ETA I, 160 NSz]. *1662:* Ezeket szegény város[a] csak nagy szívbéli fájdalommal szenvedvén, akiknek házok, örökségek pusztíttatnék, keserves könnyhullatásokkal, Istenhez buzgóságos fohászkodásokkal nézvén és szenvedni kínszeríttetvén, ez rettenetes kár- és bosszútételekkel meg nem elégedtek vala, hanem hogy a városba bebocsáttatni kívánkozván ... már mind szénával, fával a télhez is jól hozzákészültek volna [SKr 682. — [a]Nagybánya]. *1679:* noha az német által itt is minden jószágom elégetteték, prédáltaték, de most is Tököli s Petróczi uram cselédgyei által mint pusztíttatik egy vagy két rosz még megmaradott falum s kicsiny becsületemben mindenképpen mint mocskoltatom [TML VIII, 494–5 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. irtatik, kipusztíttatik; a fi pustiit/înlăturat prin tăiere; ausgerodet werden. *1802:* Bátorkodtunk vala a Felséges Királyi Igazgato Tanátshoz folyamodni az iránt, hogy Földes Urainkat által; egész Communitásunk el szenvedhetetlen kárára és romlására, mestersegünkhez meg kivántato eszközöknek alkalmatos Erdeink a régi jo szokás ellen pusztíttatván addig is, a mig bövebb Investigatio által igazságos praetensionk tökélletes világosságra tétetik erdeink meg kiméllése iránt hathatos rendelést tenni méltoztassék [Torockó; TLev. 10/8]. *1813:* a Meredjoi határon lévő közös fenyves erdő ... a rendetlen és kiméletlen éles és a kő-

rűlbé lévő parasztoknak lopogatása által erőssen kezdett pusztittatni [Kv; HG].

pusztorik gyermek születésekor/keresztelőkor adott lakoma; ospăţi de botez; Geburtsschmaus, Taufschmaus. *1589:* Akkor megh Anna azzonj hon nem vala hanem az puztorikba vala, ozton azt sem tudom mikor ment hoza Matias deak Annais mikor Jeoth megh azt sem tudom [Dés; DLt 226].

Vö. a TESz *puzkarék* cimszavával

pusztul 1. tönkremegy, elpusztul; a se distruge; zugrunde gehen. *1592:* Az Monostory hegien valo Zeoleink, raitunk ot esett bantasok, bozzusagok, dezma kyweol valo zedęs Wewesek miatt pusztulni kezdettenek [Kv; Diósylnd. 43]. *1634:* Az mely joszagokban penigh más földes Wrakkal köz malmunk vagion, es az Uduarbirak eggik az másik negligentiayahoz képpest az malmot pusztulny hadgiak, ott az a

ország törekedésére kibocsátjuk, ne vádoljanak minket, ha pogány jövén azoknak megszállására, nagyobb pusztulás következne a szegény hazára [SKr 474]. *1682:* A. 1671: az egész haza közönseges pusztulasban levén, bizonyos szám ado Tiszt nem volt [Vh; VhU 682]. *1714/1789:* hivata minket ... Albisban Etzken Andras Uram nobilis ... hogy valami lev<e>lei volnanak ... irno<k> Regestrumba, mivel látván pusztulását és romlását a' fia Etzken Miklos iran<t> sok bajos dolgait, mivel a' leveleit nem méri a' Faluban tartani és idegen kézbe kel adni [Albis Hsz; BLev.]. *1731:* az közleb el mult bonyolgo valtozo Udöben el pusztulván az oltátul fogván pusztulásban Vagyan mind az To hely, mind penig a' Malom [Komjátszeg TA; EHA]. *1770:* Ezen Gátnak felállásával most egy-elsöbben Nagyobb tanyát és víztollyulást kellett ezen patak vizinek tsinálni, ugj hellyen hellyen iszopot is verni mint sem volt adig mig a régi gát pusztulása után bellyebb vette és ásta volt maga follyását 'a patak De ... ezen gátnak tanyája fel állása után ... nékünk ... Semmi ártalmunkra s kárunkra nem szolgált söt nagj hasznunkra lett [Berekeresztúr MT; BetLt 7].

Szk: *~ra fordul. 1683 k.:* Szöllö volt ugyan de incuriâ vulgi el puztult mivel az egesz hegyis pusztulasra fordult [Ipp Sz; SzVJk 57] ✱ *~ra hagyatik. 1694:* A' Kaposzta kertb(en) fel hóld szöllö ... melljet eö kglme colalt is ideig; de annak utanna pusztulásra hagjatott [Borberek AF; BfR] ✱ *~ra hanyatlik. 1771:* eö Excellentiajanak ... sem Küköllöváron, sem Ádámoson jo Malmai nincsenek, hanem egész pusztulásra hanyatlattanak a' rosz gondviselés mián [Királyfva KK; JHb LVII/170]. *1786:* Kére bennünkett Titt. Rettegi Sigmond Vr hogy ... Apahídi Falu Végén a' régiség miatt deterialodott Malom Aestimáltatására ... mint Regiusok mennènk el és ottan ... Tekintenök meg azt hogy az emlitet Malom deterioratioja az Exponens Vr gondviseletlensége, és Vigyázatlansága miat kezdett Volna pusztulásra hanyatlani, vagy pedig ha az Exponens Vr ugyan tsak Curiose gondgyát nem viseltette Volna eddig régen Végképpen el pusztult volna [RLt O. 2] ✱ *~ra hanyatlott. 1821:* Találtunk ... egy Fedél alatt valo, már pusztulásra hanyatlott épületett [Makfva MT; DLev. 6] ✱ *~ra indul. 1753/1781:* a Joszágon és ezen nemes Hazán rajta lévén ama kemény és sullyos kapu szám utánn való adózás, melynek nehéz voltát a Joszág alig supportalhatta és már pusztulásra indulván, Josika ur mint afféle igen serény elméjü ember quaquo modo észre vette, hogy a kapu szám után való adozás delealodik, és mostoha fiainak proponalta vólna ... hogy ha nékie adnák az utrizált falukban lévö Jussokot, ö maga fogna Bétsben efficialni, hogy ... a kapu szám utánn való adózás diminualodnék [Máda H; JHb LXXI/3. 276] ✱ *~ra jut. 1694:* (A puszta fundusnak) az helynek Távul lete mijatt semmi hasznát nem vehetném, házamis éppen pusztulasra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 2a]. *1756:* Balog Uram Gondviselői hivatalyaban az Uraság Economiaja Csökkent Udvar házai pediglen Pusztulásra jutottak [Drágavilma SzD; TKI]. *1781:* Sztenkulést Vaszily örökösége, Szilvássa, Háza, Veteményes kertye, á Stomp vizivel el borittatván, pusztulásra jutott [Kisalmás H; JHb XXXII. 22] ✱ *~ra jutott. 1666:* leven ... Fianak ... eggy pusztulasra jutott, és többire sorvadolog veszö félben levö örökösegetskeje Mezö Bándon ... kerek ... Kovats Istva(n) Uramot, hogy ne hadna eö kgylme idegen kezben mennj és jutni, hanem ... venné meg [Mv; MbK]. *1781:* azon Erdö Szen Györgyi szinte pusztulásra jutott Ref. Templomot (Igy!) kivül valo egészszen lett Renovatioját ... én magam az én költsegemmel ... vittem véghez [MMatr. 488 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.] ✱ *~ra juttat. 1850:* ha Malmunkot pusztulásra nem akarjuk juttatni a kö árát ki mivel tartozik szolgaltassa kezembe ... ezt pedig káros lesz el hanyagolni, mert ha ezt most meg nem veszük tavaszig több nem vágadig(!) kö nelkült pedig egy Molnár sem tud örölni [Kadács U; Pf Pálffi Dávid lev.] ✱ *~ra megy. 1786:* a' sütö házunk oldala ki bomlott ... ha meg nem ujítcsák, posztulásra mégyen [Mezösámsond MT; Berz. 15. XX/18].

2. leromlás, romos állapot; stare de paraginā; Ruiniertheit. *1662:* Gyulai Ferenc az fejedelem grátiája s kegyelmessége által Péntekhely utcában bizonyos summapénz letétele által néhai Bonczidai János maradéki kezétül nyert vala egy nagy fundusú, telekü, nagy tágas lugasos kertü, igen nagy épületü, de a régi obsídiókori pusztulásbul derekasan meg nem épült köházat [SKr 628]. *1735:* Komjatczegen Rakos patakában levo Malom, az közleb el mult bonyolgo, és Valtozo Udöben elpusztulván mar az oltátul fogván pusztulásban vagyon [AbN].

3. kártétel, kár; pustiire, dezastru; Schaden. *1787:* A Tolvaj hir nagyon tsendesedett, az Isten áldja meg az elöljárokat, kik jo moddal s jokor vették elejét, ha igy fogták volna a Hora világi támadáskor a dolgot, illyen pusztulás nem lett volna [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1793:* Hitelessen doceállyon arról a' Ratiocinans, hogy, vagy az élö Malmoknak Taxáját mind fell nem vette, vagy pedig a' Malmokban esett pusztulás ebben az Esztendöben [Déva; Ks 78. XVII. 8. 37]. *1805:* A Gyümölcsös és veteményes kertben is igen sok kár sok pusztulás van a keritésibe ennek is sok kár esett ... valami bé dugult sántz van körülötte [Csekelaka AF; KCsl 16]. *1815:* Tsak el tsudálkoztam mitsoda nagy pusztulást láttam, és valósággal mintégy szánakozás vett elé, látván, hogy még a' hires Antoni Ház is el van pusztulva ... se fedele, se keritése [Szamosújfalu Sz; Végr. Vall. Rátz Dániel lev.].

4. erdöirtás/ritkítás; tăierea arborilor într-o pădure; Ausrodung | erdö kipusztulása; pustiirea unei păduri; Zugrundegehen eines Waldes. *1632:* Istuan kiraly idejeben, Fogarasi Kapitan Horuat Kozma telepitette elseöben az Poianamaruliakatt, lattua(n) az Hauasok(na)k es Erdeöknek nagy puztulasat [Poianamarul F; UC 14/38. 16]. *1681:* Vadnak holmi irtovanyok, kikkel az erdönek nagy pusztulása vagyon [Koronka MT; Told. 26]. *1767:* A' bányákon a' Tüzzel való hálás, mivel a' Város Erdejének nagy pusztulására vagyon, telyességgel tolláltatik, és ha valaki az Ejtzakai hálásért 's nem étel készittésért égetné az Erdöt, akar különös, akar közönséges Cimborák; comperialtatván, irremissibiliter külön, külön 12 // forintig büntettessenek [Torockó; TLev. 7/1]. *1795:* (Az erdö) pusztulása leg inkább okoztatik az Emberek irtogatásai által [Vécke U; BálLt 1] *1798:* a' Könyörgök ... az erdök(ne)k pusztulására törekednek, midön a' le vágott, és sarjazni kezdett tilalmas erdökben Csordájokat, az apróbb és fiatal fákból, s bokrokból alló Cserékben pedig, az erdök(ne)k leg nagyobb ellenzégét, a' Ketskéket jártattni kiván(n)ák [Déva; Ks 76. VIIIc. 183]. *1853:* küldöttünk vala egy tudosítást Uraságodhoz, hogy mint meg bizottya a több kül birtokos uraknak ... mentöl hamarabb velünk édgyet értöleg, erdeink posztulását meg menthetö modot ki gondolva égy ujj rendet (:törvényt:) hozzunk [Pálfva U; Pf].

Szk: *~t szenved. 1802:* Instáljuk azért alázatos tisztelettel Ngodat méltoztassék ... a tisztelt kegyes Resolutiohaz

alkalmaztatott szükséges Rendelést meg tenni, ne hogy a szükséges Rendelés meg tétele halasztása miatt, erdeink az eddig valo sok pusztitason fellyül, ujjabb, és talám még nagyobb, és meg orvosolhatatlan pusztulást szenvedjenek, mi pedig innen következtetö mesterségünk romlása miatt egésszen meg romoljunk [Torockó; TLev. 10/8]. *1830:* Mint népes communitásunkban communitásunk tagjai épületbeli bornákot, eszközfákot, kerékfalat kérnek szükségekre a szokott tilalmas erdőből, úgy tapasztaltatott, hogy az erdőnkön azon tilalom alatt levő bércek nagy pusztulást szenvedtek ... s jobbnak itílné lenni, ha minden héten csak két nap lenne szabad, s azon két napot communitásunk nevezné ki [Árkos Hsz; RSzF 115] ✱ *végső ~ra jut. 1845:* mostis nagyon meg pusztult erdejek végsö pusztulásra jut [Usz; UszLt XI. 85/6. 234].

5. irtásföld; curătură; Rodung, Rodeacker. *1754:* jo darab pusztulás vagyon, a mély a Bűk erdőböl pusztult | a mély pusztuláson pediglen most vagyunk ... jo Bűkkös erdő vala [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3] | a Várhegy alljaiaknak ezen helljség régtől fogva valo munkás helljek ök vágván itten le minden fákot s a mi pusztulás vagyon aztis ök írtották (!) [Ditró Cs; LLt].

6. végső tönkremenetel; prăpădire, nimicire; Vernichtung | kihalás; dispariţie, pieire; Aussterben. *1710:* Minemü nagy romlása és pusztulása következet légjen, sok hellyeknek ... a Pestis miatt; a már inficiált hellyekkel gjakorlott Com(m)unicatio alkalmatosságival keservesen megtapasztalhatták [KvLt I/198 gub.]. *1714/1781:* édes Ura ... hasznos Tisztséget is viselvén, fegyverével, élete kotzkáztatásával, éjjeli nappali nyughatatlansággal a sok pusztulásit épittette a minthogy eö Nagysága épitti minden nap is [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 468]. *1776:* hogj kellessék már ártatlan ... gjermekeim pusztulásokkal ollj nagj fizetésben esven Nsgok Jstenes bölcs itiletire támasztván remenkedem [Sf Korondi Kedei Jánosné Lázár Klára foly.]. *1785:* mivel idö nap elött senki meg nem halhat a mig meg kell lenni él a hogy lehet, ha tilalom alatt tartyákis a Mlgs Földes uraink a tőlünk el vett Erdőket, hogy a nép éhel s hideggel meg ne hallyon, kéntelen valamihez nyulni, és ha az maga pusztulása ez is, mind egy akár hogy veszszen el, a mig pedig az Isten parantsolta, tartozik élni [Torockó; TLev. 5b]. *1800:* a' Maradékoknak utolso pusztulásokkal egyben köttetett pazérlásokat a' fenn állo Törvények, és Királlyi Rendelések meg akadállyoztatni parantsolják [DLt kv-i nyomt. kl]. *1817:* tsak távulrol Siratta kiki szörnyü pusztulását [Torda; KvAkKt 363].

Szk: *~ra jut. 1677:* ha kik afféle helyeket magoknak akarnának meg-tartani, arra nézendö adóbéli részt, vagy a' töb Jobbágyokkal tartozzanak meg-fizettetni, avagy ha azok nincsenek, maga fizesse a' Patronus, avagy bocsássa a' falu közzé, juxta Articulum Anni 1601. ide nem értvén azokat, a' mellyek dög halállal, vagy egyéb kiváltképpen valo okokbol tellyességgel, vagy egész Kapu Szám, vagy penig annak része pusztulásra jutott [AC 69] ✱ *utolsó ~ 1696:* Hazámnak nagy inségett — s — Utolso Pusztulásátul Valo Rettegeset s félelmét, Gyakran szemlelven, nem tudom kinek lehetne, illyen szorongattatásnak szantsaltatásnak — s — bestelenségnek Hegyes Nyilainak löveldezesre, Targyul ki tetetet Hazában Gyonyörüseges — s — kedves elete [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1719:* mindezelötti nyomoruságinkot, felyül haladó mostani utolsó pusztulásra és éhelhalásra jutott nyomorult helységünk szegény lakosinak sorsa kényszerit nagyságtok, kegyelmetek atyai könyörületességihez folyamodnunk [SzO VII, 257 Cssz, Gysz és Ksz vicetiszteinek foly.]. *1737:* ha Hid iránt defectus leszen, mind Nms V(á)r(me)-gjenk(ne)k nagy kára, mind Nms Várasunk(na)k utolsó pusztulása is imménéálhat [Dés; Jk 472b]. *1813:* Mü meg nyomorodott, majd utolso Pusztülásra jutott, tsak nem mind az Verös kovátsi Társaság nagy örömmel vettük vala ... Fungens Birákainkhoz irántunk meg hálálhatattlan jovunkra tzélazo Commissioját Nsgtoknak [Torockó; TLev. 9/45] ✱ *végső ~. 1659:* megh értheti kegltek, minemü fel gerjedet haragia legyen az feö vezérnek, ez szegeny megh romlot haza ellen, kit ha nem complacalhatunk feleo ez uttal vegseö pusztulasa ne legyen ez szegeny hazának [UszLt 15 fej.]. *1701:* attanak voltt ... Biro Samuel Uram-(na)k száz Magjar forintokért bizonyos szánto földet, széna füvet és Erdőt az Falu[a] közönséges helyeibul; hogj az akkori el kerülhetetlen sulyos Portiozásnak terhétöl, és az alá s-fel járo Német Vitézekre valo Expensájokbul ighen utb(an) lévén falujok, azzal a pénzel magokat subléválhatnák, és telly<e>ssághesenn végsö pusztulásra ne jutnának [DobLev. I/55. — [a]Nagylak AF]. *1714:* Az melyet[a] mélts. Gróf uram ha Ngod s az nemes szék meg nem tekint s nem könnyebbíti dolgunkot, instálunk alázatosan, hogy egészen végsö pusztulásunk lészen; mert uram immár tovább soha is nem birjuk [Kozmás Cs; SzO VII, 199. — [a]Ti a marháknak fuvarozásra való elhajtását]. *1823:* éhel kellenék el veszni házi nepemnek s magamnakis végsö pusztulásra kellenék jutnom [Kv; ACLev.].

pusztuló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ban marad* pusztulni hagyatik; a fi lăsat în stare de paragină; zugrunde gehen. *1780:* A' possessorokis kárt vallanának, mert egy, sok Verökben a' szerént biró Verös kovács, mindenik Verőjére gondot nem viselhetvén, idöre jó részének pusztuloba kelletnék maradni a' Tized Vasnak nevezetes defectussaval [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/16] ✱ *~jában levő* pusztulófélben levö; care a ajuns în stare de paragină; auf dem Weg zur Vernichtung. *1816:* most pusztulojában levö Istallokban a kár 25 Rft [Jedd MT; LLt] ✱ *~(já)ban van* pusztulófélben van; a fi în stare de paragină; am Zugrundegehen sein. *1698:* ezek mind pusztuloban vadnak [Buza SzD; LLt B. 208]. *1768:* Berekereszturat ... mindenek pusztulojaban vadnak, a Kertek le hullattak, az Udvaris ... egészszen el pusztult ... Magjaroson ... az Epületekis pusztuloban vadnak [Mezősámsond MT; Berz. 13. V/32]. *1793:* most a szőlö Pusztulojában van, és Karo nélkült ... a rajta talalando ujjitást munkát ... az adatt 50 forintal egyutt [Szőkefva KK; Kp II Újfalvi Krisztina lev.]. *1802:* minden rajta lévö Épületek 's körülle lévö kertek pusztulojában voltanak [Backamadaras MT; CsS]. *1821:* már az épületek egész pusztulojában vannak, nevezetesen egy darék csűr [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *utolsó ~jára marad* kiirtódik, elpusztul; a dispărea; vernichtet werden. *1797:* Ezen Erdö Tsutkos, Butykos, bokoros és tseplesz ... Ezenn Erdö ... Szüntelen vágattatott, hordatott, mig utolso pusztulojára maradott ... tsak ez elött 15, és 16 esztendőkkel igen jo, derék, és épületre valo Erdö volt [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 177–8].

pusztulófélben pusztulóban; în stare de paragină; in Vernichtung. **Szk:** *~ áll. 1772:* a' Molnárok ... ujra viszsza vágjnak oda, látván hogj pusztuló félben áll, s az igazittásért jo fizetést várván, de Iffiakis, és talám némellyek

nemis mesterek, hanem csak Molnár Legények, kik még nem tudgyák, hanem tsak tanulják a' Vizi Malom mesterséget [Kük.; JHb LXVII/235] ✱ ~ *álló. 1716:* vagyon egy pusztulo felben állo romladozott házacska, az mellet egy hitván pajta [Doboka; JHb III/16] ✱ ~ *levő. 1752:* (A falusi hitesek) szinten pusztulo félb(en) lévő Oláh Templomjok(na)k restauratiojokra reménkedének [Nagylak AF; DobLev. I/248] ✱ ~ *való* pusztuló. *1771:* mi tagadás benne, az arra valo rosz gondviselés oka pusztulo félben valo létinek [Ádámos KK; JHb LXVII/166] ✱ ~ *van. 1586:* Towabba latwan hogy mind hidak es palok az mezeon, smind vtak puztulo feelben vadnak, valaztottanak ket vraimat tablara Jarwan ... kik minde(n) hitwan vtakat, hidakat palokat epichenek, ha fertalt kel valahova vetnj, Biro vram hirewel ereyewel legyen [Kv; TanJk I/1. 30]. *1695:* az a' Parochialis haza az Eccl(esiana)k pusztulo félben vagyon a' nagy gondviseletlenség mià, melyben Szönyi Istvan Vr(am) most lakik [Kv; SRE 27]. *1749:* púsztúló félben lévén az Kert üj Kertött alittátván óda az Hidnál kezdvén Sinorra Kezdém veretni az Kértött egjenességnek ókáért, én a Sinórt ugj hórdóztam hogy az menyit bé vóttem az hól tekerődött éppen anyit eö Excellentiájéból ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1756:* látom es tudom hogy az ... Uraság Udvar házai ígen pusztulo félben vadnak Balog Uram incuriaja miat [Sárosmagyarberkesz Szt; TKl Szaszari János (60) jb vall.]. *1803:* A' Majorság Szőllők ... nagyobbára pusztulo félben vagynak, kevés részét pedig Tit. Vass Antal Ur szorgalmatosabban dolgaztatván, ez jobbatska [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.].

pusztulólag pusztulófélben; în stare de paragină; in Vernichtung befindlich. *1752:* vagyon Sövényből tapaszas de romlodozott regi Sendelyezett alatt lévő egy Sűtő Haz ... a Sűtő Kemenczes Pitvara oldal falai ki kezdettek dőlni, 's pusztulolag is vagyon [Pókafva AF; JHb XXV/73].

pusztult 1. romos, leromlott; părăginit, dărăpănat; ruiniert. *1573:* Az zamosfalwy pwztwlt Malomba ha myh Jot talalnak vegek meg eo k. Az varossebol [Kv; TanJk V/3. 81b].

2. tönkrement; distrus, stricat; zugrunde gegangen. *1767:* Ezenn Vdvar körűl lévő kert Nagjon pusztult, de az Árendába adás előtt is már kezdett volt [Mezőcsán TA; Ks 89/I. 8].

3. megsemmisült, elpusztult; distrus, nimicit, pustiit; vernichtet. *1661:* Gondoljátok meg, kérlek, mennyi ezer keresztyének légyenek még az tatár keserves igája alatt, kik mezítelenség, éhség, szomjúság miatt elepedvén sóhajtanak: nézzétek házatoknak még jól meg sem hült hamvait, szemléljétek tűz miatt elégett alkatmányoknak pusztult helyeit [KemIr. 340]. *1662:* Kerékegyháza nevű pusztult falu égett malmánál költöztettek vala által[a] [SKr 625. — [a]A Berettyón].

4. ~ *állapot* tönkrement állapot/helyzet; stare/situație deplorabilă; zugrunde gegangene Lage. *1636:* Bethlen Istuan Ur(am) ... hazajahoz, s nemzetehez valo szeretetit hatra hagjua(n), es annak az eleőttj romlot, s pusztult allapatjat szeme eleőtt ne(m) viselűen ... Ecziedbeol megh indulűa(n) Egrę ment, onnet ismet Budara, az honnet ... ellenűnk igyekezik [RGyLt IX. 75. 6 Rákóczi György fej. ut.]. *1670:* Kegyelmed édes Bátyám uram emlékezhetik, mind az várak pusztult állapatját emlegetjük az gyűlésben, de én nem tehetek róla; az kőfal magában igen rossz, ha ember nincsen benne s eszköz [TML V, 356 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1772:* Ugj vagjon meg láthatták, meg is látták az Oculator Vrakis, hogy nem a' fel nyomult viz, hanem régiség miatt romlott s pusztult állapotja okozta az also kerekek lassuságokat [Kük.; JHb LXVII/243]. *1805:* a kertbeli Gyümöltsös ... is sokkal pusztultabb állapotba van, mint mikor Hertzeg Péter Ur birtokába ment [Csekelaka AF; KCsl 6].

putina 1. fabödön, hordócska; putină; Tönnchen, Fäßchen. *1788:* Egy Sajtár ... Egy kis Putina ... Egy Kis Üres Atalag ... Egy Uress Putina ... őt Putina ... Két Cseber [Mv; Told. 9a]. *1806:* Percipiáltam egy putinaért huszon nigy pinz [ZFaz.]. *1852:* rosz égy fenekü putinák Két fennyő [Dés; DLt 923].

Szk: *gelétes ~. 1804:* pertzipialtam Őt Glétes putináért 1 egy M.forintot és 40 negyven penzt [ZFaz.]. *1834:* A' mikor is fel adott hogy Gáspár János a' Kontz Mihály Gelétes putinaját hir nélkül el vitte volna [i.h.] ✱ *mézes ~. 1744:* Mézes putina 4 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1745:* Mézes putina nro 3 [uo.; i.h.] ✱ *szilvaíz ~. 1791:* Szilva Iz Putina [Nagyercse MT; i.h.] ✱ *tejes ~. 1746:* Vajas és tejes Putina 22 [Marossztkirály AF; i.h. 19] ✱ *túrónak való ~. 1786:* A Gabonás alatt Bal kézre valo Kamarában ... Turonak valo Putina 4 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] ✱ *vajas ~. 1744:* Vajas putina 23 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1745:* Vajas putina nrő 3 [uo.; i.h.] ✱ *vízhordó ~. 1821:* Viz hordo 3. vas Abrantsu Putinya [Backamadaras MT; CsS].

2. vmiből vhány putinányi; de un anumit număr de putini din ceva; einige Tönnchen/Fäßchen von etw. *1674:* Batizi János máramarosi kamaraispánunk administrált ... Putina fenyőtúrót, 2 [AUt 272]. *1684:* administrált ... Fenyő, putina túrót nro. 4 [Sziget Mm; AUt 461]. *1690:* Item kedveskedésben is küldött egy putina testebeli lepényhalakat és pisztrángot [uo.; AUt 511]. *1791:* Három putina turo [Nagyercse MT; Told. 36].

putinás kút bodonkút; fîntînă cu budăi/buduroi/ştiubei; mit ausgehöhltem Baumstamm eingefaßte Quelle. **Hn.** *1835:* A' Putinás kutnál (z) [Bodola Hsz; EHA].

putinkaforma kis putinához hasonló; de forma unei putinele; ähnlich einem Tönnchen/Fäßchen. *1755:* Putinka forma otska általag No 3 [Batiz H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.].

putri földbe vájt v. vályogból rakott kunyhó; bordei, cocioabă; Hütte, Bude. *1761:* egj Mező Bándi[a] putrijab(an) lako Dultse Péter nevü Jobbagj [Berz. 14. XV/46. — [a]MT].

puttony 1. fából/gyékényből/vesszőből készült, háton hordozható hosszúkás kosár/edény; pritoacă, putină; Bottich, Bütte. *1638:* Vagjon hat puttonban hat veder szürt vaj, taualyi es ez idei urn. no. 6. Egj puttonban vagjon ket ejtel just. no. 2 [A.porumbák; UF I, 656]. *1648:* Regi megh veszet es tavalyi turo es orda Bőrökben es puttonokban idest in urnis [Fog.; RákGlr. 524]. *1680:* Item vagjon egy puttonb(an) es egy mehkosar-küpükben hasonlo ken esős föld cir Cub 1 [A.porumbák F; ALt Inv. 16]. *1684:* Porumbáki méz nr. 3 // 1 Két Puttonban [UtI]. *1685:* Turo Puttonakban nrő 28 ... Nyari Turo Puttonakban nrő 30 ... Orda

Puttonakban nrõ 8 [A.porumbák F; Utl]. *1692:* Két putonya, s ket desa Kender mag ... Egy putonjaba(n) harmad fél veka borso ... Egy putonya Van szaladdal telj [Szárhegy Cs; LLt]. *1752:* Nagy Maria Aszszanynak ... egy puttan, egy rosz lada, egy kis berbencze, egy tojaka, egy szekreny megis az falub(an) vagyon [Göc SzD; Borb. I Borsai Sándor keze írása]. *1780/1821:* Vagyon égj nagy Szöllös Kád ... egy Tsap alja ... Vagyon Liu Nro 2 Puttan vagyon Nro 3 [Kv; Pk 5]. *1790:* Egy Puttan, fél heveder Kötö rajta [Mv; MvLev. Czimbálmos Ferencné hagy. 4]. *1820:* Három Kád, Három putan [M.lapád AF; BLt]. *1824:* Ket puttan ... Egy nyomo zsák [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1835:* Vettem 7 darab puttánt [Betlensztmiklós KK; HG Bethlen lev.]. *1839:* Két putton, s égy Liju [Kv; Pk 3]. *1849:* Két puttanak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *abroncsos ~. 1698:* egy abroncsos Putton [MNy XXXVIII, 305] ✱ *degeletes ~. 1762:* egy degelettes putunyom valami kevés degettel el vitte [Ilyefva Hsz; HSzjP] ✱ *egresnek való~. 1680:* Egres(ne)k valo üres ljukas putton nõ. 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16] ✱ *kenyérhéjnak való ~. 1594:* Kenier hynak ualo Putton No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24] ✱ *magyarországi ~ → szász ~* ✱ *szász ~. 1816:* Három Szász, és egy Magyar országi Putton [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ *szőlőhordó ~. 1696:* Szöló Hordo putton nó 2 [Bethlen SzD; BK]. *1732:* Szöllö hordo putton [Buza SzD; LLt 244. B]. *1752:* Edgy Szöllö hordo Puttan [Szászvessöd NK; JHb XXIII/27]. *1756:* Szölö hordó putton 2 [Piskinc H; JHb XXXV. 35. 37]. *1787:* Egy szöllö hordo puttan Dr. 48 [Mv; MvLev. Csiszar György hagy. 6]. *1837:* Két szöllö hordo puttan [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *szüretező ~. 1813:* Szüretezö puttan 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ *tejnek való ~. 1683:* Vagjon ... Tejnek valo putton no. 3 [A.porumbák F; UF I, 666] ✱ *túrónak való ~. 1680:* Turonak valo üres puttanak nõ. 5 [uo.; ÁLt Inv. 16] ✱ *vasabroncsú ~. 1637:* uagyon egy aztal labastol; egy teölgy fabol csinalt negy eöregh vas abronczyu putton [Fog.; UF I, 406].

2. vmiből vhány puttonnyal; de un anumit număr de putini din ceva; einige Bütten von etw. *1638:* Vagjon hat putton orda ... Vagjon tizenhat putton turo | Eggj putton tej [A.porumbák F; UF I, 658, 663].

◇ **Hn.** *1874 k./1906:* Pütonyánál [Deményháza MT; EHA].

puttonyforma puttonyszerű, puttonyhoz hasonló; de forma unei pritoace/putini; wie eine Kiepe/Bütte. *1730:* egy Putton forma Pohár belöl arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

puttonyka kis puttony; pritoacă/putină mică; kleine Kiepe/Bütte. *1638:* Vagyon ... eggj palinka feözö hazis ... Vagjon benne ket kad, eggj putton, es eggj altalagoczka. Meghint eggj puttonka [A.porumbák F; UF I, 665]. *1758:* Egy putonka káposztának valo valora den. 36[HSzj *puttony* al.].

puturapénz l. poltúrapénz.

puturoszbeli a Puturosz nevű helybeli; care se află în porţiunea de hotar numită Puturosz; sich am Ort „Puturosz" befindend. **Hn.** *1842:* a puturoszbeli helynek szomszédjai [Dés; DLt 1844].

puzdra tegez; tolbă; Pfeilköcher. *1594:* Az Thoroni alat valo Thar hazban ... Ket puzdra eggikben uagjon Nyll No 14 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–32].

puzdur lobbanékony, indulatos; irascibil, iute la mînie/fire; aufbrausend. *1797:* a Férfi káromkodásra, szitkozodásra puzdor indulatait szelid, jámbor és keresztyén indulatokkal váltsa fel Feleségével tsendesen bánnyon, Serény gazdaságát bizonyitsa [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor keze írása].

puzdurin indulatosan; irascibil; aufbrausenderweise. *1813:* Baratosi ... az Exponenst mint Feö Czéh Mestert teremtettével szidta, a mint a' Czéh Házából szokása szerint puszdurin, vagyis Mérgesen ment ki [Dés; DLt 56. 32].

puzka bányászszerszám; unealtă de miner; Bergmannswerkzeug. *1796:* A Bányához tartozo eszközök ... Puzka 5. Furu 20 ... Csákány 14 | A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Véso 1 ... Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.].

pünkösd rusalii; Pfingsten. *1539:* Kewolth (!) Somboron pewnkewsth elleott walo wasarnaph Ezer ewth zaz harmynch kylench Ezthendeoben [MNy XL, 137]. *1554:* En Herczek (!) antal wetem ado penztt kezemhoz az pinkest vtann valo vasarnapon tezen. f. 11 [Kv; Szám. I/IV. 197]. *1573:* Myhal chisar Andras Inassa azt vallia hogi eo tavaly chisar agoston Approdia volt, Es az eget Bort twgia kes volt pinkeost eleot, kenalta vele agoston mynd az felesege hogi el vige Mihal deak de nem vitte [Kv; TJk III/3. 163]. *1587:* Az pajtaknak beribe Nagodnak jgirunk az ki nég eöl fl. 4 harom eoltol fl. 3 ket eoltol ket forintot az ki menj eol annj forintot vag kez penzül kiuanja N<agyságod> vag sojul punkostbe minden eztendoben egzer meg adgiuk buntetes alat [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az őrmezei portus dolgában]. *1596:* Pwnkest útan úalo vasarnap mentem uala Thibold Antalnenj, mierth en egj úagiok úelle, tahagh az A Leörinchi Peteris teöbbeken zinte akkor iutottak oda [UszT 11/53]. *1679:* Mivel Pünkösdigh apro peczenyet nem szednek[a] az Baranyrol azon napigh az jovat czimerenek adgyak denar(orum) 12 az alyassat denar(orum) 9 Pünkösd utan nem engedtetik tizen ket penzen adni az Czimert [Dés; Jk 40b — [a]A mészárosok]. *1730:* az háram hordo bor iránt azt tudom mondani edgyikböl karácsonbais Pünkestbeis az o borakat töltettük meg, az másadikat ... ö Nagysága bontatta fel és vétetet belolle [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1774:* Közönségesen vgy tudjuk, hogy itt Járában a Fársángon, és az Bárány nyuzáson Husvét után, pünköst után égy vagy két hétig vagyon a Kortsmának legg jobb kellete [A.jára TA; BLt 12]. *1822:* Kretsune Nuczuj égtelen káromkodo az embernek Istenit, Szentyit, Püsköstyit káromolja, részeges és ollyan feslett erköltsü ember hogy ritkán mégyen a Kortsomába ís hogy ott ne garáználkodjék és verekedjék [KLev.]. *1839:* Pünkőstre jo szívvel látunk, mert Én nem mehetek, de Ti könnyebben mozdulhattak [Veresegyháza AF; DobLev. V/1225. 2a].

Hn. *1451:* in capite vallis Pynkesthpathaka nuncupate [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II, 46].

Szk: ~ *csirkéje* szolgáltatásként pünkösdkor adott csirke. *1783:* Az egész Joszágban[a] Karacson Tyukját, és Pünköst Tsirkéjét édgjet édgjet, Item tíz tíz Tojásokat, minden örök-

ségröl szoktak adni [JHb XXXI/28. — [a]Ti. br. Jósika Dániel H. megyei jószágában] ✱ ~ *csonka hete. 1759/1845:* Pünkösd csónka hetében ... Balásfalván gyülést tartván az Oláh Esperestek, a' Türi Proto Popa Fegyvereseket küldc Karácsonfalvára [Hermányi, EDem. 760]. *1763:* A T. Pater Regens ã Dominale Forum celebrálását terminálta a jövö Pünköst csonka hetiben esendö Csütörtekre Budára[a] [Kv; SLt ZJ. 18a. — [a]Előtte kihúzva az Uj szó] ✱ ~ *elődedén* pünkösd előestéjén. *1632/XVIII. sz.:* tudom hogy 632. esztendőben pünköst elődedin hozzám jöve Kupán Boldisár [Zabola Hsz; HSzjP St. Máthé (50) pp vall.] ✱ ~ *első napja. 1710:* Éppen pünkösd első napján a szebeni mezőre szálliták az erdélyi hadakot, oda jöve ki nagy kevélyen s pompáson Teleki Mihály, s eljárván mind a seregeket, elválogata a hadakban, és egy részit Kálnoki Sámuel commendója alá adván, elküldik Hunyad vármegyében, hogy Thökölyt kikergesse az országból [CsH 186–7]. *1782:* Sepsiszéki árkosi Szabó András gyalog katona vásárolván Eszterháziánus dimissus katonától, Kala György ökegyelmitől egy hámos lovat pünkösd első napján cum flor. Hung. 4, den 24 [Árkos Hsz; RSzF 280] ✱ ~ *estéje. 1595:* 13 May ... Waczorara paranczola D. Alphonsus hogy az Wr zámara hozossok fûget, Tengeri szelöt, es Mondola magot, mert böitelnek, mint hogy pünköst Estj vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 78 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *harmadnapja. 1629:* Pünköst harmadnapján vöttünk ki a czéh dutkájából másfél gira nyomót [Mv; EM XVIII, 56]. *1636:* Anno 1636 piünköst harmad napjan [Kercsed TA; Borb.]. *1770:* Pünkősd harmad napján ki eresztettünk a Felső Csobánkai Határon ... s tudom hogy azon ejczaka tiz ökröt bé hajtattak az ottan ki eresztett ökrök közül [Nagykristolc SzD; JHbK LIV/10. 14] ✱ ~ *hava* május. *1573:* Kynek Byzonsagara es Eoreokes Ereossegere es Allandosagara attwk ez my Lewelewnket eo neky[a] kezewnk Jrasawal es Peczethewnkel megh ereosythetteth: Keolth ez Lewel Fogarasba Pewnkesth Hawanak Tyzedyk napyan; Ezer eoth zaz hethwen harom Eztendeoben [Fog.; Törzs. Bekes Gáspár aláírásával. — [a]Kamuthi Balásnak]. *1584:* hoza my nekunk az Nag para(n)chiolattiath Tomory Jstua(n) Emberre Garda Peter Tomory Istua(n) kepeben ... pinkest houanak Niolchadik napia(n) 1584 Eztendoben [DobLev. I/2]. *1592:* Akarok nagodnak Jelenteny hogy hoza my nekwnk mykola Janos szamosfalvj az naghod Bekótött lewelet pynkest hawanak 12 napia(n) ez mostany 1.5.92. eztendöben [Szamosfva K; JHbK XVIII/16]. *1634:* melletünk leueö Tanacs Ur hiueinknek edgyezeö tetczesekbeöl Jnuocauit Vosarnapra, mely az ieöuendeö Pünkeösd hauanak 13 napian leszen, rendeltünk Orszagul hüseghteknek generalis gyülest Feiervari varasunkban celebralni [Thor. X/1 fej.]. *1776:* ezen Mostan fojdogalo 1776dik esztendöben Pünkösd havának 28dik napján [M.köblös SzD; RLt]. *1828:* A folyó 1828-dik esztendö Pünköst hava 27-dik napján egész falugyülése tartatván [Jenőfva Cs; RSzF 185] ✱ ~ *hete. 1645:* Pünköst hetiben miveltem 4 nap ... akor adott ... egy heti bért [Kv; ACJk 64a] ✱ ~ *másodnapja. 1727:* Pünkest masod napján it Ns Feyervármegyei Sz: Benedeki határan egj Theritza Mihaila nevü jobbagját ... Detsey Istwan uram(na)k ... meg oli Pünköst masod napján ... Detsey István uramis az Gyilkasnak meg engede illyen Conditioval[a] [Fejér m.; DobLev. I/129a. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *napja. 1557/1585:* Most penig az keoltsegben es Jegy ruhaba fizetesbe Tartozzek Adni Mikola Pal Vrsolya Azzonnak Negyven forinthot Pwnkeost napiara [Gyf; JHbK XXVIII/29]. *1560:* farkas Wram my Eleottunk fel Weue ezt, hog Ez Jeowendeo Pünkest napiara, kezebe Bochiattia az Jozagot, Minden ok Wetetlen [Ebesfva; Ks 101]. *1601:* Az Erdeonek le vagatatasa minthogy az sok niawaliaknak myatta enny ideygh haladot ... teczet hogy peonkeost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak mert annak vthanna senkinek le vagatattny nem engedik [Kv; TanJk I/1. 385]. *1629:* Pwnkeost napjara is vöttwnk egy ejtel bort giontatasra d. 8 [Aldoboly Hsz; HSzjP] ✱ ~ *negyednapja. 1862:* Hivatalombol kifollyolag, bövebbennis tudatom a Tekint(etes) asszonnyal hogy itten a' mater Ecclesiában Pünköst negyed napján Partialis Synodus fog tartatni ... szivesen meg hivom a' Tekintetes Asszonytis házi Csaladjaval együt Jun 11én 10 orakorra egy Templomi Czérémoniankra [Siménfva U; Pf Baka János past. lev.] ✱ ~ *sokadalma. 1789:* Taplocán commoralo Kotsis, alias Miklós György szeredai pünköst sokadalmakor szereda napon vévén Györgypál Jánostól 66, id est hatvanhat nagyar forintokon két ökröt, melyek hogy hibáson mentenek volna által Miklós Györgynek állítván, kívánja, hogy azoknak egyike nála meg is dögölvén, kárát fizesse meg [Taploca Cs; RSzF 282] ✱ ~ *szombatja. 1823–1830:* Ezen 1798-ik esztendőben március háromról írott levelét Göttingából éppen pümköst szombatján vettem Bethlen Eleknek, melyben írja, hogy Plató Wilhelmina kisasszonyt veszi feleségül [FogE 285] ✱ ~ *tájban. 1570:* Margith, Az Nehay Gereb Balasne, Az Annanak mwstoha Annia hity zerent vallya, hogy twgia azt Mykor Gereb Galas az ew vrah megh holt, Annyeh haz keoz marhaia volt, hogi egy Low Zekereh Raktak fely, Es wgy vittek Az hoz Bartos hazahoz, Senny (!) elety hazaba nem volt sem buzaia sem Bora Nem volt, Eotet Regelew hetfeon veotte volt, Es pinkeost tayba holt megh, addeglanis azzal eltek az Myth Eo odah vyt volt [Kv; TJk III/2. 155]. *1600:* Horwath Janos varos lowas legenje ... vallya, Eo menth volt el ez nyarban vgiminth talam peonkeost tayban biro vram pechetewel ... chybak Georginehez ... ott tiltotta megh ... hogy Gabor deaknak valaminemeo rez marhaya eo nallok vagion azt ky ne vigyek es ky ne Adgyak teorwenygh [Kv; TJk VI/1. 397]. *1791:* Batrinai Bogya Janosnak, és Jákob Györgynek valami Lo marhájokot három darabbol állokot Pünköst tájban hogy ellopták hallottam, de ki, vagy kik, azt nem tudom [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII/5] ✱ ~ *utáni csonka hét. 1848:* Az antal-napi részletes sinat Pünkösd utánni Csonka héten Csütörtökön 15ik Jun: fog tartatni [Nagykapus K; RAk 24] ✱ ~ *utáni periódus. 1758:* Ezen Pünkösd utánni Perioduson tsak apellátás Causák tractáltattak 's mind végig a' féle Causák fognak tractáltatni [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.] ✱ ~ *ünnepe. 1561:* mynden ezthendöben pynkesth Jnnepiben egimassal egybe gywlwin ky mennyenek, a wagi Embereketh Boczassanak az Zenafiweknek szinekre, es az wölgicketh Jgazan egibe Jnthizwin, mindeneketh nygy Rizre Jntizzenek es azokra Nilat Hannyanak Es ki ki mind azon maragyon megh Walamelyet az nil Ky mwtath awagj hoz nekiek [Fráta K; SLt U. 28]. *1732:* Molnar peter pünköst innepiben oda jöve [Márkosfva Hsz; HSzjP Bodoni Sikmond (40) ns vall.] ✱ *magyarok ~je. 1827:* Itten Czegébe ... Esztendönként kettzer szokot Vásár esni ugy mint az Olahak fejér hetibe Szomboton; és a Magyarok pünköstyök harmad napján [Cege SzD; WassLt Conscr. 85] ✱ *oláhok ~je* görögkeleti pünkösd. *1759:* Popa Nikulának most à Nyáron az oláhok Pünkesdjekor gonoszul el veszett két Lovait ki lopta el ?

[H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1806:* Az oláhok Pünköstyire fizettem két rendbéli musikusok(na)k 5 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1853:* én jonak látom hogy várd meg az Oláhok Pünköstyit [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra] ✱ *ó szerint esett* ~ a régi kalendárium szerinti pünkösd. *1759:* Pop Nyikulának az lova ó szerint eset Pünköst első Napján estve weszett el, amelly napis a régi ritus serint falunkban Sztrungár nevü heljben Njégyéja Celebráltatván ... Sztrancz Péteris vellem ... alkanyotig ott mulatott [Bulzest H; Ks 101].

pünkösdi 1. ~ *ünnep (nap)* pünkösd ünnepe; sărbătoarea rusaliilor; Pfingst feiertag. *1731:* a Pünkősdi Innep napok osztán el telvén ... Fogarasi ... Feleségével Fekete Ersebet Asszanyal egyb(e) háborodat vala [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16 Geor. Simon (52) jb vall.]. *1763:* egy Terminust tenni kivántam, ugy mint: a Pünkősti szent Innepek Csonka heti után valo Ked napot [Kendilóna SzD; LLt Fasc. 160]. *1834:* Pünkösdi Innepekre a Szilágyban jövet menet töltöttem egy hetet 3 cseléddel [Somb. II].

2. pünkösddel kapcsolatos népszokások; obiceiuri de rusalii; mit Pfingsten zusammenhängende Volksbräuche. **Szk:** ~ *királyt tesz. 1762/1845:* Gyöngyvirág nyíláskor pünkösd előtt pünkösdi királyt tesznek az enyedi kollégiumban és azt a felső Holt Marosban kikísérik. Minthogy a királyságot valami gazdag úrfi vállalja, az ott nagy konyhát vettet kivonat oda vagy két negyvenest s többet is, és a kollégiumot jól tartja, sőt sokukat meg is bolondít [Hermányi,EDem. II, 157] ✱ ~ *rekordáló* pünkösdi köszöntő. *1678:* az Pünkösdi Recordálok(na)k ez szerint adtam Az Pataki Deakok(na)k f 50 // — A Neutralistak(na)k f 16 // — [UtI].

3. pünkösdkor történő/tartandó; care se ţine la rusalii; zu Pfingsten gehalten. **Szk:** ~ *sokadalom. 1668:* Kortsomát szabad volt a városnak eleintén három heteken tartani, ugymint a Pünkösdi, Kis Aszőny napi, és Szent Miklos napi sokadalmak hetiben mely annak utánna Bethlen Gábor idejében el fogattván a várostol, Karátsontol fogva Szent Mihály napig, eö Nagyságok számára kortsomárlanak, Sz. Mihály napjától fogva penig, Karátsónig a városiak szoktanak kortsomárolni [Fog.; UF II, 442] ✱ ~ *vásár. 1814:* Minden gazdaember, akinek kanca lova találtatik a csordába, a közelebbi pünkösti vásárig adja meg[a], melyet a falusbíró hütöseivel együtt felhajtani magát kötelezé is [F.rákos U; RSzF 179. — [a]Ti. a hat sustákot a magló tartásáért].

4. ~ *adó* pünkösdkor fizetendő adó; dare (anuală) faţă de moşier, adunată la rusalii; zu Pfingsten zu bezahlende Steuer. *1632:* Adaiokat ez ide ele megh irt mód szerent keczer administralliak per annum, egiszer Karaczionban, egiczer Pwnkestben. Az Pwnkeösdi ado mellett faluiul tartoznak adni f. 1. melliet hinak ezwst pinznek. Az karaczoni ado mellett penigh adnak Eötue(n) penzt ... kit eök szoktak hini hal penznek [Grid F; UC 14/38. 3]. *1640:* Anno 1638 die 14 septembris administralt az Zeuestreni Zindia Raduli Petrucz ez idej Pünkösti adot f. 24/50 az ezust penzel edgiüt in Fogaras [Szevesztrény F; UF I, 753]. *1680:* ezek[a] az Pünkösti ado melli szoktak adni czüst pénzt fl 1 // Az Karacsoni ado melli penig Hal penzt denar 50 //. szoktak adni [Korb F; ÁLt Urb. 73. — [a]Ti. a korbiak].

5. ~ *csirke* szolgáltatásként pünkösdkor adott csirke; obligaţie în pui faţă de moşier, adunată la rusalii; als Bezüge zu Pfingsten gegebenes Hühnchen. *1761:* azon Jobbágyok Sellerek, és Hetesek szolgálnake, vagy taxát adnak mit és menyi summát tartoznak adni, s miformálag vagyon a' szokásban Karátson Tyukját, Zabját, Pünkösti Csirkét adnake ha igen hogy mi formában, s hányat adnak ?' [JHb LXVIII/2. 10 vk] | Karacsony Zabját Tyuk (!) s Pünkösti Csirkét ugy attuk s adgyuk ma is, mind a fellyebb leirt Possessionaria Portioban lako ... Emberek [Barest H; JHb LXX/3. 240].

6. pünkösdkor vetendő; care trebuie semănat în preajma rusaliilor; zu Pfingsten zu säen. **Szk:** ~ *len. 1722:* 29. Maji vettetett udvar Biro ur(am) pünkosdi lent egy vekat a mely is a szarazsag mia ne(m) termett [Katona K; UtI].

7. pünkösdkor nyíló; care înfloreşte la rusalii; zu Pfingsten blühend. **Szk:** ~ *rózsa. 1678:* Irta azt is, hogy Kapi uram maga bolondsága miatt vesztette magát és hogy csak legyen parancsolatja az német residensnek az portán, hogy Béldi s Csáki uramékat segítse pénzzel, minden bizonnyal pünkösd napján az kinyilt pünkösdi rózsákat szagolhatják [TML VIII, 113 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

8. ~ *királyság* rövid ideig tartó dicsőség; domnie de joi pînă mai apoi; kurz dauernde Herrschaft. *1710:* Be is jöve Rákóczi[a] ... és Marusvásárhelyre gyűlést hirdetvén, ott nagy pompával a pünkösti királyságra, erdélyi fejedelemségre instellálta magát [CsH 382. — [a]II. Rákóczi Ferenc 1707-ben]. *1742:* Thoroczkai Janos még semmit sem parancsol, én inkáb hiszem Pünkösti kirallyság leszén, mind addig semmit sem parancsol, az mig az Instructioja el nem jö Udvarbol [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

◇ **Szn.** *1614:* Pwnkeosti Pal pp. Pwnkeosti Mihaly pp [Uzon Hsz; BethU 241]. *1636:* Nagiob pwnkeosti Mihali [uo.; BLt]. *1641:* pvnkosti Georgj uram [uo.; HSzjP]. *1643:* Pwnkeösti Marthon [Hsz; BLt 7]. *1746:* Pünkösti György [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. *1759:* Pünkösdi György [Vaja MT; Ks 17/LXXXI. 16]. *1766:* Uzoni Pünkosti Mojses [Kp I. 233]. *1797:* Pünkösti Ádám [T; JHb Hesdáti cs.].

pünkösdkori pünkösdkor történő; care a avut loc la rusalii; zu Pfingsten passierend. *1730:* az Pünkestkori bor töltéskor ... Géczi hozot vagy két Kanna bort [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1803:* Nem kétlem hogy a' Kedves Hugam a Pünkösdkori látogatásával látott és tapasztalt már régtől fogva sulyason rajtam Uralkodo Nyavalyámrol Sogor Uramot voltaképpen Haza menetelével ne tudositotta volna [M.dellő TA; DobLev. IV/868].

pünkösdnap pünkösdvasárnap; duminica rusaliilor; Pfingstsonntag. *1545:* Mi az punkest nap Elöth valo zeredan El menthwnk vala az nagisagodh poronchiolathia zerinth mi meg kerok[a] az annazzonjnak egj fia kinel leania vagion az zemelj zerinth oth vala az annazzonj kepeben az kinek neue gergelj gereb kelementhelken lakozando az vitalius gerebh az Jozagh kereseben semmj Ellenth Nem tartha [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 „ozdy gergely" és „gaspar gerebh" Fráter Györgyhöz. — [a]A nagylaki részjószágot]. *1563:* Pvnkeöst nap utan valo czeöteörteökeön [Gysz; LLt Fasc. 133]. *1568:* Towaba emlekeshetyk rolla keg: io szomszed wraym ez ely Mwlt Napokba(n) az my nemö dologbol En kg:teket Mind eges tanachol meg leltem wala az dypsey dolog felwl, kit keg: eges tanachol halastot wala az holnapy Napra tudny (!) pwnkost nap wta(n) walo kedre [Erked K; BesztLt 38]. *1592:* 1592 Eztendeoben Pinkest nap eleott valo vasarnap [Imecsfva Hsz; HSzjP]. *1598:* telliesseggel ugj vegeztek hogy az vegezett nap pin-

kest nap vta(n) valo kedden keze(n) legienek mindenekkel az teórúenyre [UszT 13/25]. *1672:* En Panczel Cschi Vajda János Assecuralo(m) ezen oláh Tivadar nevű Szűkereki Jobbagjo(m) által az kik mű földünkre Szűkerekre és Pintekben szállanak idégén emberek, hogy énekem esztendő által semmit ne szolgálljanak, ha(n)em őt őt forintot adgjo(n) egy, egy ember, s az felét annakis Pünkősd napra szolgáltassa bé, az felét penigh karátson napra, az melyűl ado(m) ez levelemet [Páncélcseh SzD; RLt 0.5].

Szk: ~ *tájatt. 1589:* ezen Jelen walo 1589 eztendeöben vgy mint pwnkest nap tauatth [UszT]. *1593:* Azert Euocaltuk Az It teoruenhez, hogi ... pinkeost nap taúat ... zolt ennekem nagj gjalazatomra valo zokot, hogj ... az en haza(m)nal buzaia vezett volna el, mely buza el vezesnek neuet orssagnak neuet en rajtam tartottam volna kjt en nem tudok hogy az en hazamtol senkinek búzaia el vezet volna, en orssagnak neuet visseltem volna [Szentegyházasoláhfalu U; UszT]. *1600:* Az eónne(n) tilalma alatt rah menth es ki foghlalta kezúnkbeól a' megh neúezett feóldúnket 1592 eztendeóben pűnkest nap taúatt per pote(n)tiam, az eó magha tilalmara [i.h. 15/77]. *1693:* Czitaltatta(m) az It az ielen valo 1693 észtendőb(en) pűnkőst nap taiat oka czitatiomnak[a] [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *tájban. 1651:* En ez Pukosd (!) nap tayba kereket falazok uala Jmreh Jstuannit s ioue oda kos Peter monda Jm miczóda nagy dolgot hallottam mostansagy s kerdem mit hallot, s monda hogy Ambrus Ferencz uolt nala s mondotta hogy az Bors Thamas leanianak giermeke lot s abba betegeskedik [Cssz; CsÁLt F. 27. I/16 Hoszuaszay Andras Peter pix vall.].

püspök 1. episcop; Bischof. *1562:* 1526 esztendőben Lajos király megveretik Szulimántól a Mohácsnak mezején, holott elesék a Lajos király, mind az urakkal és püspökökkel öszve; mert csak huszonötezer mene szembe a harmadfélszázezer törökkel [ETA I, 12 BS]. *1572/1650:* Ez az Pispek megh osztózek az töb attiafiaival [Alparét SzD; Ks I. 27]. *1592:* computalni akarwa(n) Huníadi Demeter plebanosnak es Pwspeoknek az tiztbe allasanak ideyet. Bizonioson c(om)perialtak. Hogj Huniadi Demeter az tiztben 1579 die 13. July valaztatot Halala penigh leott 1592 die 4 July [Kv; TanJk I/1. 200]. *1596:* 3. Mazas fazakat attam az püspek kochnyájara, szep öregeket ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 7 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1610:* Ertem az Pwspeok Vram parantsolattiat es az kegyelmedet is Esperest Vram, hogy kgtek ennekem azt parantsollya, hogy tizen ötöd napra haza mennyek, Chiki Simonnakis hogy haza fogadgyon, azert ... ezt mondom, hogy en az teorwenynek mindenkoron engedelmes woltam s wagyokis, de ... mostan ... ne(m) engedhetek [UszT 20/223]. *1614:* Az Ecclesiasticus ordo miert hogi iob pelda adassal, nem cziak tanitasaual oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatokat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak, fogiatkozasokat reformalhassak, es az Jokatis Jobitani, Es az vetkes Embereket erdemek zerint ualo bwntetessel, minden ereiekkel haznos Jozagos es dicziretes Cselekedetekre indiczak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1677:* A Néhai nagy emlékezetű Bethlen Gábor Fejedelemtől a' Fejérvári Collegium számára, avagy annak építésére legaltatott husz ezer forint summának állapottya-is, töb dolgok közöt controvertáltatván az 1636. esztendőbéli disturbium alat valo tractatusban, annak el-igazitása ugyan akkor relegaltatot a' Püspökre, az Ecclesiával edgyüt, mostan-is azon szerént helyben hagyatot az Országnak azon summárol valo assecuratioja-is [AC 16]. *1792:* Ami a kortsomárlás dolgát nézi Vintzen senki más kortosmát nem tarthat a Püspök eő Excellentiaján kivűl, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek: hanem ha jo okkal moddal a Püspök engedelmével nyerhet szabadságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1866:* (A) Köz synat Fő Tárgya ... lévén a' Mlgs Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma ... az emlék egy diszesen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen [Gyalu K; RAk 111 esp. kl].

Szk: ~ *földe. 1550:* Iartak az Cylla mezön barmotys őriztek rayta ... myndenkor walkyak byrtak es ... megh kergettek az monostoryakat rola es az pyspek földere estek altal barmokkal [MNy XXIV, 292 G. hwnyadj de borsa[a] jb vall. — [a]K] ✱ ~ *háza. 1588:* 1. 7bris. Keomies Mate vakolta meg az Pwspeok hazanal walo Kapw keozit es az eonneon hazatis attam eozzesegel neky f. 1 d 40 [Kv; Szám. 4/I. 37] ✱ ~*ké teszi magát. 1649:* Az Melegh Földvaryak az Pasztort potentiose az tőlleök valo el költözesnek idejen telekere be lanczoltak, seniorra es Pispeőkke tottek magokatt, azert az patratumert Pispeők Urunktől kel kerdeni mit czielekedgiek az Ecl(es)ia vellek, holot az pastort megh fogtak telekere be lancoltak es mind virrattigh háza kőrul kivől strasaltak [SzJk 68] ✱ ~*ké választ. 1636:* Menének az papok Dicsőszentmártonba püspök választani, és választák püspökké Dániel Bekét, magyar nation való szép szál embert és jószavú prédikátort [Kv; KvE 169 SB] ✱ ~ *széke* püspöki törvénykezés. *1591:* Berekzazi Mathe ada valami Jegzest kezemben, melinek tenora ez vala hog' eó kózótte es feleseghe kózót diuortiois p(ro)núntialtatot pyspók vram szekin [Kv; KvLt I/60]. *1628 u.:* az Jnak az pispeok uram zekjn az Eccl(es)ia ellen ualo synistra informatioia elucescallion [SzJk 34] ✱ ~ *törvénye. 1610:* Tudom azt hogy engemet az Azzony ... el kildot meg tudni, hogy ha az Pwspeok Vram teöruenye szerent el oztozotte Chiki Simon fiatal Menyeteöl awagy nem, de azt mondottak ennekem hog' eok semmí oztozasokat nem tudgiak sem lattakis, hanem minden keoltsegek ebedek es Vaczorayok edgyeot wagyon [UszT 20/224 Miklos Georgy vall.] ✱ ~ *választani* → ~*ké választ* ✱ *erdélyi* ~. *1724:* az Erdéli Pőspők [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. *1770:* A szegény bátyámmal, Váradi Zsigmond urammal coaetaneus[a] s együtt is tanultak, de ez medio tempore pápistává lévén, elsőben Egerben canonicussá lett, azután erdélyi püspökké, melyben valami nyolc vagy kilenc esztendeig fungált, de aztán mi gondolatjából letette a püspökséget [RettE 233. — [a]Sztojka Zsigmond] ✱ *erdélyi (evangélikus) ortodoxus* ~ erdélyi református püspök. *1636:* Az Jesus Christusnak haszontalan szólgája, s Nagyságodnak méltatlan Lelki Pásztora. Geleji Katona Istvan Erdelyi Orthodoxus Püspök [ŐGr Aj.]. *1662:* Bethlen István fejedelem ... az egész országbéli vármegyéket, székelységet, fizetett hadakat felülni parancsolván, utolban Kolos vármegyében Kolosvárhoz nem messze, Szamosfalvához szállíttotta ... végre az erdélyi evangélicus orthodoxus püspök, keserűi Dajka János és Gellei István ... a két fél között közbenvetvén magokat ... die 23. Octobris Igy egyeztették meg őket[a] [SKr 134–5. — [a]Bethlen Istvánt és Rákóczi Györgyöt] ✱ *erdély(ország)i református* ~. *1732:* Applicáltam magamat Tisz Bonyhai Györgj ur(am) Erdély országi Rftus Püspök és M. Vásárhelyi fő pap hejében valo káplányságra [ArJk

39]. *1760:* Azt is hallám, hogy Borosnyai Lukács (János) erdélyi református püspök megholt, ki helyett lett Szathmári Pap Zsigmond kolozsvári pap [RettE 104]. *1767:* 12-ma Julii temettetett zágoni Aranka György erdélyi református püspök Széken [i.h. 210] ✱ *gyalui ~. 1595:* Napradi Demeternek a' Gialai Pwspeoknek kwltem Aiandekot B V hagiasabol [Kv; Szám. 7/XII. 115 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1597:* vitte Haido Janos az Gialai pispek leuelet Zútchiagban f — d 12 1/2 [Kv; i.h. 7/XII. 79 ua.]. *1613:* negi Ezer Tallert Nagragi demeter az ki gialaj pv̄speokis vala az giermekikteöl el cziala ug hogi megh Tarczia az giermekik szamara mihalj vaida ellen, de ne(m) Tarta az giermekik samara hane(m) maga samara Tarta [Tövis AF; JHbK IX. 19] ✱ *jászói ~. 1597:* az Jaszoy[a] pwspok zekery eleyben kwldot w kegyelme B: wram Lowakat hogy elis Allodtak wala loway es hogy kesois wala az wdo Mikor be iwhetenek [Kv; Szám. 7/XIV. 74 Masass Tamás sp kezével. — [a]Abaúj-Torna m.] ✱ *katolikus ~. 1779:* A catholicus püspöknek, Kollonits úrnak, dályai csűrit a tyrofogatás miá felgyújtották, az holott 12 öreg asztagja, csűre, sok szénája s egyéb épületei porrá lettenek [RettE 395]. *1823–1830:* Ezek közül gróf Bethlen Imre lett volt itthon kir. tábla asszesszora, azután Küküllő vármegyei, végre Alsó-Fejér vármegyei igen activus főispán, hanem mások eleibe tétetvén konziliáriusnak s más főbb hivatalokra, mert akkori kat. püspök, aki a reformátusoknak sok kárt tett, megbuktatta, s lemondván hivataláról, most privatizál [FogE 243–4] ✱ *kolozsvári ~. 1592:* Hogy semmi fele pwspeok a' Coloswary embert Secular(is) Caussaban meg Ne itillie, semmire se keötelezhesse a' Coloswary pwspeoknekis beket haggion [Kv; Diósylnd. 18]. *1622:* Ez penig az ember[a] oly igazságszerető volt és bálványgyűlölő, hogy az bálványt Kolozsvárból kitisztítá Thoroczkai Mátéval, ki akkor kolozsvári püspök volt; az város népével arccal az kalastromra menének, és elronták az klastromot és az bálványt; az papokot Híd-kapun kikísérék az ezerhatszázhárom esztendőben, még meg is öltek vala egyet az kalastromban az paterekben [Kv; KvE 153 SB. — [a]Paulus Göcs kv-i plébános]. *1636:* Holt meg nagy hertelen amaz bölcs, tudós, istenfélő Csanádi Pál, az kolozsvári püspök, az ki püspökséget viselhete csak négy esztendeig s két hónapig nagy szorgalmatossággal, az ki az fejedelmek körül is kedves volt jó medicusságáért [Kv; KvE 169 SB] ✱ *lengyel ~ 1665:* Az mely lengyel püspök mostanában Nagyságodnál oda be volt, itt is vala; eleget is hazudott Nagyságod felől, melyről Nagyságodnak ennyihány szóval izentem Nagy István uramtul [TML III, 379 Teleki Mihály a fej-hez Szatmárról]. *1687:* Az Lengel Püspök Pater Gardgian u(ramna)k küldött léuelet [AplLt 6]. *1736:* Bákóban vala egy minorita barát lengyel püspök ... bémentenek Bákóban, és ott felszenteltették magokat[a] [MetTr 423. — [a]Ti. az erdélyi rk papjelöltek] ✱ *máramarosi oláh ~. 1710 k.:* Beérkezésem után csakhamar jöve a generális levele hozzám, hogy a máramarosi oláh püspököt béhivassam holmi tudakozódásra, semmi nyavalyája nem lészen [BÖn. 879] ✱ *oláh ~* görögkeleti püspök. *1672:* Asszonyunk mondja vala, oda kell mennem az oláh püspökkel való alkalomra; mely nap leszen bizonyosan érteném [TML VI, 248 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1677:* Az Oláh Püspökök, Esperestek és Papok a' visitalásnak idején a' külső Tiszteknek hivatallyokban magokat ne elegyitsék, a' szegénységet ne sanczoltassák, külső dolgokat ne igazgassanak, executiokat afflékről ne tegyenek, hanem visitállyák csak a' magok Papjait, és Deákjait, Beszerikájokat, Cinteremjeket, Temetőjőket [AC 14]. *1686:* Katonai Tavalyi adó nestek no 48 olá Püspök administralta honorarium nestek nő 32 [UtI]. *1710:* A bolgárszegi oláh papok penig semmiképpen nem akarának az oláh püspök hatalma alatt lenni, és a pápista relígióval uniálni magokot [CsH 306] ✱ *ordinárius ~. 1664:* Tisztelendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószágainkban levő oroszokot, görögöket, ráczokot, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben, hogy azokot mint ordinarius vladikájok és püspökjök ... dirigálja, vezérelje, oktossa, s az szerint szokott Liturgiájokban, böjtökben, inneplésekben és egyéb nálok eleitől fogvást bevett ceremoniákban megtartsa [Veress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz] ✱ *ország ~e. 1644:* (Máté vajda) kívánja ettől a vajdától, hogy küldje az ország püspökét s fő boerit Foxsanhoz s ő is küld s béléljenek meg s egymás közett erős kötést tegyenek [i.h. X, 163 Barcsai Ákos Rákóczi Györgyhöz Jászvásárról] ✱ *örmény ~. 1710 k.:* Juta eszembe in anno 1692. az örmény püspök Oxendiu Verzirescussal is mint jártam volt [BÖn. 882] ✱ *pápista ~. 1710:* Nemsokára azután a Diploma ellen pápista püspököt hozának be Erdélyben, Illés András nevűt, ki csíki fi lévén, gyermek korában ment vala ki Magyarországra tanúságra [CsH 301]. *1740:* Mikle Petru, Mihaila és Dumitrú ... Mogos nevű falub(an) a' Pápista Püspök földén lakta(na)k [Ks 89 Inv. 37]. *1774:* A szegény pápista püspök is, igen idős ember, Pius, Manzador, harmadnapi betegsége után megholt Károlyvárt. Ezt igen jó embernek mondották. Nem volt olyan vak zelusú, mint Bajtay [RettE 335] ✱ *rác ~* görögkeleti püspök. *1621:* Egy Ladika (!) Racz puspeoknek negied mag(aual) adata B. V. ... Czipot d. 4 fel sos halat d. 8 ... /12 [Kv; Szám. 15/IX. 195]. *1736:* a Rácz Püspök Esaiás Antonovicznak, vagyis Vladikanak egy Ignátius nevű botránkozással tellyes életű diaconussa a falukra ki jövén ... tractáltak [Hurm. XV/II, 1660] ✱ *református ~. 1710 k.:* Váradi Miklós ... A Bethlen Gábortól az ecclesiának és kollégiumnak hagyatott 76,000 forintoknak is, Gelei István akkori református püspök akaratjából, kurátora volt sokáig [BÖn. 489]. *1806:* a Ref. Püspőket bé kisérték a Nemesek lővöldözések közőt azt néztük [Dés; KMN 321]. *1816:* Refor Püspek [KLev.] ✱ *unitárius ~. 1679:* Mi N. Solymosi Koncz Boldisar Unitarius Püspök etc. es Razmany Adam Peter, Colosvari Unitaria Szasz Ecclesianak eggyik Tanittoja [SLt P. 23]. *1710:* Kolosváratt létiben az akkori unitárius püspököt, Koncz Boldisárt hívatá, kérdvén tanácsot tőle, mit kellene cselekedni, holott neki nyilvánvaló igazsága vagyon, és ártatlan lévén, nem tarthat a törvénytől [CsH 119]. *1773:* Elmentek az unitárius püspök, Ág István s a papok is [RettE 302] ✱ *unitus ~* görögkatolikus püspök. *1774:* (Öfelsége) szörnyű nagy uraságra emelé ezt az unitus ... püspököt, Major Gergelyt, mert nem csak excellentiás titulust ada néki, hanem gubernialis consiliariusnak tevé [RettE 333] ✱ *váci ~. 1662:* (Szapolyai János) királyságra választatott ... az esztergomi érsek, Várdai Pál és váci püspök, Brodericus István által ... meg is koronáztatott vala [SKr 76] ✱ *váradi ~. 1595:* Külde az Waradi Püspek Wrunk zámara 6. borth [Kv; Szám. 6/XVIIa. 30 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1747/1752:* a Mlgs Városi Püspők Ur eö Exclája penes Requisitorium innen az kolosvári káptalanbol vagyis Archivumbol holmi Leveleket exquiraltatván ... azokat kiváltottam [Kv; JHbK XXIX/34].

2. vn + kn előtt az 1. alatti jel-ben; înaintea unui nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1718/1770 k.:* T. Puspők Sós Ferentz Ur(am) conferalt ... egy Krakkai abroszt [Málom SzD; SzConscr. 203]. *1720:* Tiszt Tudós boldog emlekezetü Püspök Sos Ferencz Vram ö kgme ... az elök közzül ki mulván [Kv; SRE 135]. *1730:* A' Tiszteletes Kolosvári Refor. Consistoriumnak gyülése lévén, ott representaltatott ... Tiszteletes Püspök Bonyhai György Uram ő kglme Gravamenye ... hogy ő kglme visitatioját a' mult őszön a' Collegium és Ekklesia nem admittalta [Kv; SRE 159]. *1765:* Meg halálozván in A 1765 ... Nagy érdemü Tisz. T. Püspek Verestói György Uram Kolosvárt ... Ettől az üdötöl fogva réám szálla a' Püspöki nagj tereh, én küldöttem convocatoriákatis pro Synodo G(ene)rali MVásárhelyre, holott Solemniter bé eskettettém a' hivatalra sokak(na)k örömekkel [ArJk 55–6]. *1833:* az Erdéllyi Predikátori Tár ... Fö Tisztelendö Püspök Bodola János ur jol talált mejj képével diszes [Vaja MT; HbEk].

3. ünnepnapok megnevezésében; în denumirea unor sărbători; in Benennung von Feiertagen. *1585:* Zent marto(n) Pispeok Nap elót ualo vosarnap [KvAkKt 343]. *1600:* (Sophia asszony) elteben zabad akarattia Zere(n)th azt az edes attiatol maratt hazatt ennekem hatta ... iamborok elott ... mely hagyomanrol az en attiamfia lewelet iratoth iambor birak newe alatt, melliet kez wagyok in facie sedis p(ro)ducalnom ... Az tilalom leött ez mostani eztendeöben, Zent Ambrus Pispeök nap taiat [UszT 15/249]. *1605:* Felperes Vduarhelj Varosi Zabo Janosne Dorotthia ... Azt mondgia ... hogi ez jelen valo 1605 eztendeóben Zent Miklos pwspek napian az Borbelj Caspar hazanal letemben engemet az Alperes ektelen modon zida rutola yte, vgi annyra hogy wtese mia vgian ki botlott az ver az orromon [i.h. II/3. D. 34].

◇ **Szn.** *1568:* Püspök János [Zilah; EM XLIII, 306].

◇ **Hn.** *1591:* Az pyspok Mayraban [Kv; Szám. 5/I. 115]. *1640:* Pwspeok retiben [Gyalu K; GyU 56]. *1676:* püspök reti Kapus felöl k [uo.; EHA].

püspökarany egy fajta aranyforint; un fel de florin de aur; Art Goldflorin. *1774:* Melgos Groff Szárhegyi Lázár Gábor Ur Betegségiben meg Számlaltatván alabb meg irt Szemelyek elott kész pénzit e Szerint találtatott ... Püspök Arany Nrö 1 f Hg. 5 Den. 8 [LLt 110/42].

Feltehetően a fuldai püspökfejedelmet ábrázoló 1762-ben kibocsátott 5 nagyar forintot és 8 pénzt érő aranyforintról van szó.

püspökfejedelem fejedelmi jogkört gyakorló püspök; episcop care exercită atribuţiile unui principe; fürstliche Rechte ausübender Bischof. *1694:* Mivel vacált a leordinumi püspökség, akartak az capitularis papok püspök-fejedelmet választani, de az papokat az gallus ugy fascinalta, hogy fele az papoknak, ugymint 24, válasszák a coloniai electort, 24-gye pedig az magnus ordinus Teutonici magistert ... az franczia feltett czélja ez volt, hogy az Bavátiai (!) házat ezen causával öszszeveszesse az Nimburgumi hazzal és hadat indittassan egyikkel a másik ellen, hogy annál jobban férjen az dologhoz [HAMN 333–4].

püspökház püspöki székház; episcopie, reşedinţa episcopului; bischöfliches Residenz. *1586:* 5 July az pwspeok haznal valo Ezeó visz Emeszteo veremben veottem Biro Vram akarattiabol egi font ken eszeot —/65 [Kv; Szám. 3/XXIV. 55].

püspökhelytartó vikárius, püspöki helynök; vicar; Vikar. *1847:* A helységek felkerestetik két ember által a méltóságos püspökhelytartó urat, kik által azt izeni a közönségnek, hogy Vízkereszt napjokon az izbitai templomba jö, és jelenjenek meg mindenfelöl, és jelenjek meg én is. De a népnek egy része nem jovaslotta az én jelenésemet, de én éppen nem tartván az elfogatástól, söt inkább azt gondoltam, hogy ha szinte a külső tisztviselők el akarnának is fogni, azt fogja mondani mint belső hivatalt viselö föpap, hogy az én ittlétem alatt ne történjen [VKp 156 Varga Katalin sk].

Szk: *óhitű* ~ görögkeleti püspöki helynök. *1847:* Én ezen számokkal Bucsumba érkezvén, hallom a szomorú hírt, hogy újra katonákat akarnak rájok hozni. De azonba az óhitü püspökhelytertó úr is azt izeni, hogy kerestesse fel a három helység, mert valami izenetje volna hozzájok [VKp 156 ua.].

püspöki 1. a püspök rangjával járó; de episcop; Bischofs-. *1662:* Hogyha az olly ország törvénye rendelése ellen átalkodott praelátus, papi úr és clérus, egyházi rend leszen, ottan mind papi, püspöki hivatalját, minden beneficiumit, javait, jószágit, ha pedig zászlós úr, gróf úr, és akármi világi rendbéli fö- és nemes ember lenne, az is minden névvel nevezendö javait s jószágit elvesztvén ... ö felsége másoknak adhassa, s tartozzék is adni [SKr 280]. *1850:* A mely egyház vidékekben Püspökki fel vigyázat alatti Ekklésiák volnának, azokkal is a T. Esperest Vrak tudossák ezen felsöbb rendeléseket [Nagykapus K; RAk 5]. *1861:* elkell küldeni, Agentia, Zsinati uti költség, Diurnum Püspöki fizetés, képezde, Zsinati Jegyzö könyv özvegyek cassájába valo bétételi öszveget [Gyalu K; RAk 58 esp. kl].

2. a püspök/az egyház tulajdonában/birtokában levő; episcopal; zum Bischof/zur Kirche gehörend. *1802:* Nemes N: Enyed Várossában a Miriszloi uttzában ... a Tiszteletes Reformáta püspöki residentia [Ne; Incz. XII. 1a].

Szk: ~ *dominium. 1785:* ide az Metallurgiáház privilegiált Erdöknek egy részit az Püspöki Dominiumban lévö Remeteick el foglalták [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13a]. *1815:* Szilágyi Ádám ö klme ... a' K. fejér vári Mlgs Püspeki D(o)m(iniumna)k ... nem többel tsak száz kilencvenöt Rforintakkal tartazik [Sárd AF; KmULev. 3] ✱ ~ *levéltár. 1833:* a' Matriculáknak másolattyai ... a' Püspöki Levél Tárba bé küldettessenek [Vaja MT; HbEk].

3. a püspök fennhatósága alá tartozó; care este subordonat episcopului; dem Bischof untergeordnet. *1780:* A' sem igaz, hogy azért hogy itt elsöségre vágyom etc nem akarom, hogy ide püspöki ember jöjjön etc Tollem senki a' világon erre tzélozö szöt és tselekedetet nem hallott és látott. A' Szivemet pedig tsak az egy élö Isten tudja [Ne; Borb. II Kováts József rectorprof. nyil.].

Szk: *disunitus ~ helyettes. 1847:* Bátorkodom excellenciádnak folyó év Januarius 7-röl 46 E. szám alatt hozzám bocsátani méltóztatott rendelete következésében magam részéröl is hivatalosan feljelenteni, hogy a bucsumi közönséget huzamos idötöl fogva lázzasztó Varga Katalin, kinek elfogatása iránti próbatételek edigelö sikertelenek valának, alispán Pogány György úrnak ide fogatott hivatalos jelentése szerént, disunitus püspöki helyettes Saguna András úr

közbejöttével, el van fogva, s jelenleg a nagyenyedi börtönbe tartatik [VKp 150–1] ✱ *nem egyesült görög (szertartású) ~ helytartó. 1847:* Nem egyesült görög szertartású püspöki helytartó, méltóságos Ságuna András úr ritka bélátású számítással intézett tervének merészséggel páros végrehajtása, helyettes-alispán Pogány György atyánkfia és szolgabíró Tövissi Gergely erélyes közremunkálásuk következésében sikerült a több éveken keresztül annyi bajt okozó bujtogató Varga Katalint Bucsumból nemcsak eltávolítani, hanem e megyei nörtönbe is juttatni | Történt azonban, hogy az oláhok idei Vízkereszt napján a görög nem egyesült püspöki helytartó úr, a tekintetes alispány, szolgabíró s más kamarai tisztek késéretében Bucsum-Izbitára érkezvén, midőn ... a méltóságos püspöki helytartó úr az isteni tiszteletet bevégezte volna az izbitai templomba ... engemet maga elébe hívatván, felolvasta az én befogatásomat tárgyazó felsőbb rendeletet [VKp 149–50, 166].

4. *~ szék* püspöki törvényszék; scaun de judecată episcopală; bischöfliches Gericht. *1850:* (A) Püspöki szék azt határozta vala, hogy Fő tiszteletű Püspök aa, Esperes Csiszár Sámuelt meg szolitván, hogy ha ismételt hibájának semmi okát nem adándja, Esperessi hivatalából függesze fel, a közelébb tartandó köz-zsinatig, és oda Generális Director aa által évocáltassa (:Az évocáltatás meg-esett:) [Nagykapus K; RAk 3].

5. püspöktől eredő; care provine de la episcop; vom Bischof stammend. *1836:* (A) Püspök Ur Fejedelmünk ő felségének szűletése és név-napjára szép Hymnusokat készittetett — mivel kotát v(agy) notát nem küldöttek hozzá — a kik a Papok v(agy) Mesterek közül tudnak réá a versre notát készíteni, készicsenek ... Én el is tettem — hadd heverjen az Ekkla ládájába, ezen sületlen püspöki ész ötlet szüleménye [Nagykapus K; RAk 14].

6. *~ levél* püspöktől kibocsátott körlevél; pastorală; bischöflicher Sendbrief. *1837:* (A) Püspöki levelet ... (a) Szent Tanittás után, a Szollo Székből olvassa fel [Vaja MT; HbEk].

7. *~ voks* püspökválasztáskor leadott szavazat; vot exprimat la alegerea episcopului; Stimme bei Bischofswahl. *1760:* Öszve szedék a' Notariusi Voxokatis és találtaték, hogy én réám méne 27 vox, mellyeket combinálván a' ... Püspeki voxal[a], melyis volt 19, telék 46-ra, és ... bé eskettetém és functióhoz kezdék. Mely hivatalnak hasznoson és épületesen való viselésére adgjon az Ur Isten értelmes szivet és elegendö Segedelmet [ArJk 52–3. — [a]Ti. az ezt megelőző püspökválasztáson Arankára esett 19 szavazat].

◇ **Szn.** *1579:* Pyspeky ferenczet [Kv; Szám. I/XVIII. 30]. *1710:* Püspöki László Uram [Nsz; DobLev. I/68]. *1786:* Püspöki Péter [Nagylak AF; i.h. III/607. 6].

Kázmér, RMCsSz valamelyik Püspöki nevű helységnévből származtatja a Püspöki szn-et.

püspökné 1. a püspök felesége; soție de episcop; Frau des Bischofs. *1598:* 18 Augusty hogy az pwspeokne, es az zaz p(rac)dicatorne gyermekit el temetek, fizettünk az harangozasert f — d 96 [Kv; Szám. 7/XVI. 41]. *1820:* egyitek a' Püspöknével, a' másik Nagy Mihályné Hugommal mind a' ketten el jöhettek [Kv; Pk 7]. *1842:* a' Consistorium téged tett Inspector Curátornak a' mind a' Püspökné izenteti éppen itt van [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1844:* a' Püspöknet erösen roszul léven el mentem gyalog hogy látogasam meg [Kv; Pk 6 ua.].

Szk: *református ~. 1741:* Reformatus Püspekné Bonyhay Györgyne Aszszonyom [Lőrincfva MT; SLt 12. V. 4].

.2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înaintea sau după un nume + prenume cu sensul dat la 1.; vor oder nach Familien- + Vornamen mit der Bedeutung von 1. *1614:* Helthaj Borbara Aszszony Enyedj György püspökne [Kv; TJk VII/2. 237]. *1628:* iouenek mi előnkbe(n) Trozkay Máté Pwspókne Beseniey Ersébet Azony, az fiauál Trozkai Szabo Istuánnal [Kv; RDL I. 136]. *1765:* Ki-szolitván Isten e' Világbol Néh. Tisz. Püspök Verestoi György vramat ... Tisz. Püspökné Verestoi Gyorgyné Aszszonyom, azon Házba melybe lakott maga Neh. Férjével ... meghagyatik, a jövö Sz. Mihály Napig [DobLev. IV/214].

püspöknéasszony a püspök felesége; soția episcopului; Frau des Bischofs. *1593:* Piroska Kadar peterne vallia: Egikor ez mostani pwspeokne Azzoniommal lakom vala: jütek haza, hat vizhordone bezegezkedet egiedwl az hazba, az ablakon halgattni kezdek, halla(m) hogi valami zeorgetes vagion oda be, vegre be bochata, es egi niars pecheniet veón kezebe, es el mene onnat [Kv; TJk V/1. 327]. *1672:* Eluntam az sok veszekedését s nagy nyelvét magam is ennek a görgényi asszonynak, hanem Kolosvárról szerzett volt püspökné asszonyom s György deák uram egyet, melyet igen dicsér György deák uram és minapiban is Veres Péter iratá, hogy püspökné asszonyom izente, írják meg nekem, ha kell-e, avagy nem, mert régen tartóztatja ő kegyelme [TML VI, 82 Veér Judith Teleki Mihályhoz].

püspökség 1. püspöki tisztség; episcopat, funcția de episcop; bischöfliche Funktion. *1592:* Megh ertettek varosul eo kegmek biro vramtol az be giwitesnek okat az plebanos valaztas feleol, ez mellet az egihazi tanitoknakis keuansagokat es Intentiokat, hogi ammint ekkedigh az plebanossagh eggiwtt volt az pwspeoksegel itt ez varoson, mostannis keüannak hogi megh ne valtoztattnek, hanem ha eo kegmek olliat valaztanak az plebanossagh tiszti es gongia viselesere ki eo nekicis teccenek az Süperintendentiat suffragiumokal nekiadnak [Kv; TanJk I/1. 194]. *1657:* Ezután fejérvári scholában adattattam, az holott tudós, böcsületes academicus mesterim voltanak, többek közt egy Gelei István, ki püspökségben hala meg [KemÖn. 36]. *1710 k.:* Annak az uniónak eredetét és okát a deákban megírtam, melyhez járult az is, hogy Dindár László is fenyegette a havasalföldi vajda nevével, hogy kivetteti a püspökségből részegeskedése, néha betegségében való húsétele és az oláh papoknak második házasság engedése miatt, kinek is megmondtam, ne desperáltassék, mert bizony így járnak véle [BÖn. 873]. *1823–1830:* Püspök volt ekkor Abats János, a generális nótárius, torockószentgyörgyi pap Fartzádi Gábor azelőtt kevéssel meghalálozván, substituáltatott Csiki János, aki azután actualizálódott is, de ez is egynéhány esztendőre meghalván, nem érhetett püspökséget [FogE 289].

Szk: *~re választatik. 1677:* A' Négy recepta religion lévök közzül a' fellyül meg-nevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augustana, Unitaria vagy Antitrinitaria religon lévöknek tulajdon Püspökjök magok vallásán lévök legyenek, a' Catholicusoknak, vagy Pápistáknak penig Vicariusok, kik az ő religiojok és inspectiojok alatt az Egyházi rendekre vigyázzanak, mindazonáltal az eleitöl fogván observaltatott usus szerént, a' kik a' Püspökségre,

vagy Vicariusságra választatnak, az ő közönséges Egyházi gyülekezeteknek tetszesekből és végezésekből, azok a' Fejedelmektől confirmaltassanak ... mellyek szerént mind a' Püspökök, Esperestek a' Visitatiok állapottyában procedallyanak [AC 5] ✱ *erdélyi ~. 1774:* (Kemény Lászlónak) lett három igen szép fia. A nagyobbik most esztergomi praepositus. Sokat igyekezett, hogy az erdélyi püspökséget megnyerhesse, de nam adák a jó hazafiának [RettE 338] ✱ *karlovicai ~. 1774:* (Major Gergely) jó és becsülettudó, barátságos ember, úgyhogy mind Aront, mind Redniket, id est az előtte való püspököket, urbanitással meghaladja, amellett jól tanult ember, deák, francia, német, olasz és magyar nyelveket jól tud. Most úgy hallatik, hogy a karlovicai püspökséget is neki adta őfelsége [i.h. 333–4].

2. egyházmegye; episcopie, dieceză; Kirchendistrikt. *1662:* ad diem 10. Junii 1646. Szatmár várasában nationális synódust, nemzetséges gyűlést tétetvén, az helvétiai keresztyén valláson levő evangélicus tanítókat mind az erdélyi s Tiszán innét levő püspökségek alattvalókat, s mind a Tiszán túl lakó esperességek alatt lakókat egybehívatván ... illyen végezésekre szállottak vala [SKr 277].

3. a püspöki hivatallal járó javadalmak/birtokok; proprietăţile/pămînturile episcopale; bischöfliche Besitztümer. *1790:* a' Püspökség hellyén lévén ... azon Szőllő a' Dézmát a' Tiszt: Püspökségnek praestálja [M.boroskocsárd AF; DobLev. III/675].

Szk: *~ földje. 1796:* (A) szőllő ... vagyon, a Mlgs Püspokség fölgyén ... ha pedig Melioratiot tenne tétetne reája, aztis Modo Legitimo meg fordittani kötelesztetnek, ha deterioratio történnék rajta, az is az akkori intézés szerént fel vetetödgyék [M.igen AF; i.h. IV/757. 1a] ✱ *károlyvári ~ erdeje. 1764/1786:* közönségesen osztatlan Erdő ... hivatik Tövises vápának szomszédja egy felöll a Károlly vári Püspökség Dumbráva nevű tilalmas Erdeje [Sárd AF; EHA].

A X. KÖTET ADATÖSSZESÍTŐ TÁBLÁZATA

	A gyűjtött adalékok száma (hozzávetőleg)	A beszerkesztett adalékok száma												
		Címszók	Utalószók	Jelentések	Jelentést szemléltető	Személynév	Helynév	Állatnév	Szókapcsolatok		Szólások		Hang- és alaktani formák	Összesen
Óra–Ozs	9 000	499	19	909	2 257	89	148	1	807*	1 216	36*	49	6	3 766
Ő	30 000	1400	11	2341	5 963	62	242	–	1873*	3 242	47*	63	47	9 619
P	110 000	4304	42	6481	16 235	509	1214	23	5095*	7 988	111*	129	157	26 255
Összesen	149 000	6203	72	9731	**24 455**	**660**	**1604**	**24**	7775*	**12 446**	194*	**241**	**210**	**39 640**

* E szám a szókapcsolatok, ill. szólások, az utána álló pedig a szókapcsolatok, ill. szólások alá beszerkesztett adalékok számát jelzi.

	Az adalékok időbeli megoszlása							
	1200-as évek	1300-as évek	1400-as évek	1500-as évek	1600-as évek	1700-as évek	1800-as évek	Összesen
Óra–Ozs	1	–	2	564	1 199	1 229	771	3 766
Ő	–	4	4	1633	3 153	3 212	1613	9 619
P	–	16	26	2530	8 014	10 297	5372	26 255
Összesen	**1**	**20**	**32**	**4727**	**12 366**	**14 738**	**7756**	**39 640**

A számításokat **Kürti Miklós** végezte.

Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

MEGJELENT
A FELSŐOKTATÁSI PÁLYÁZATOK IRODÁJA,
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA, VALAMINT
A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA TÁMOGATÁSÁVAL

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Rt. ügyvezető igazgatója
Készült az Akaprint Nyomdaipari Kft. gondozásában
Budapest, 2000
Felelős szerkesztő: Gilicze Gábor
Műszaki szerkesztő: Gábor Péter
A fedéltervet Székely Edit készítette
Kiadványszám: KMA9-005
Megjelent: 97,96 (A/5) ív terjedelemben

4642,—

487.753

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

X

Or–P